

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

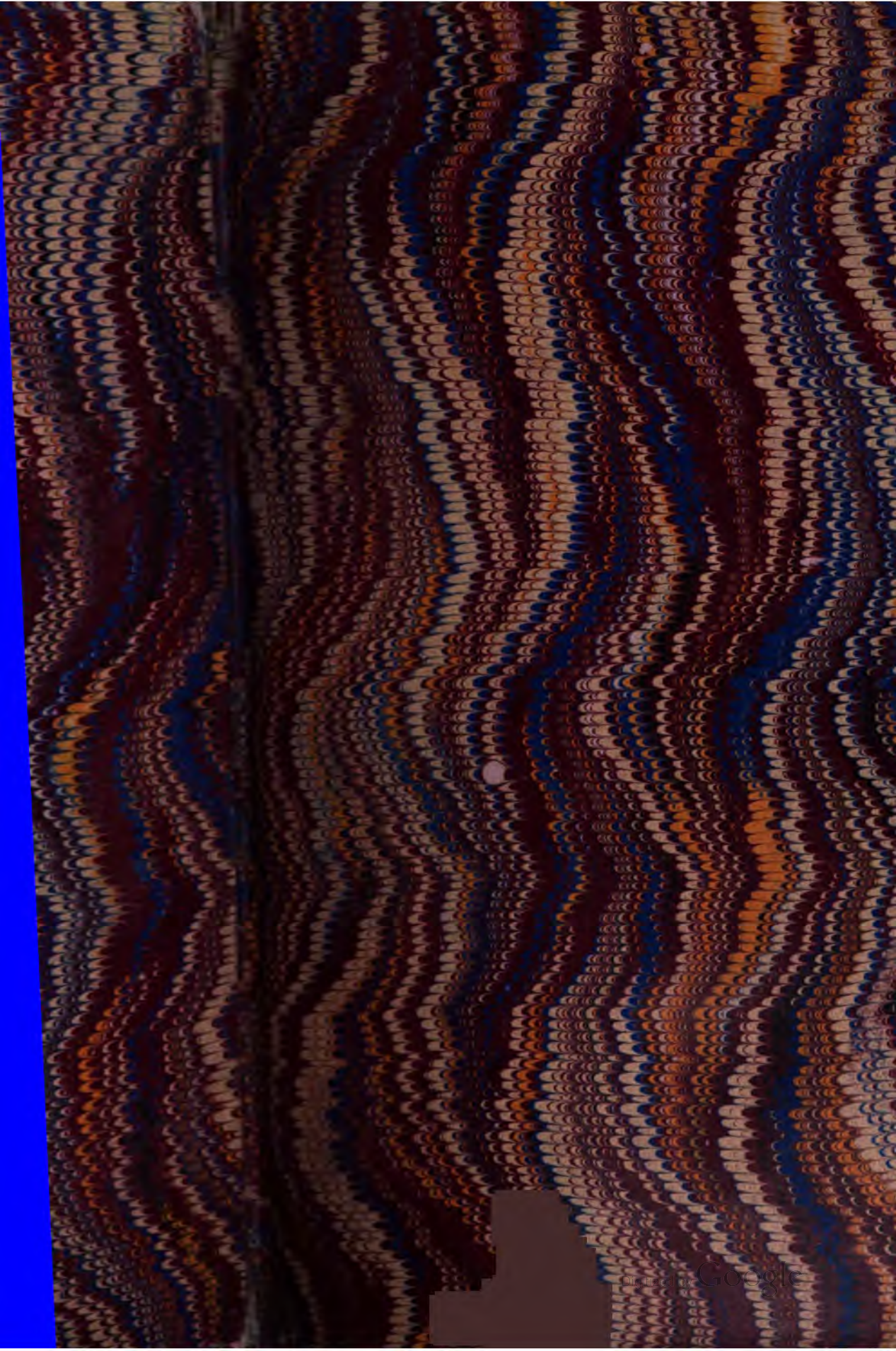
W

Undergraduate Reading Room.

2. J. FG

50 B. 2. F

U

Undergraduate Reading Room.

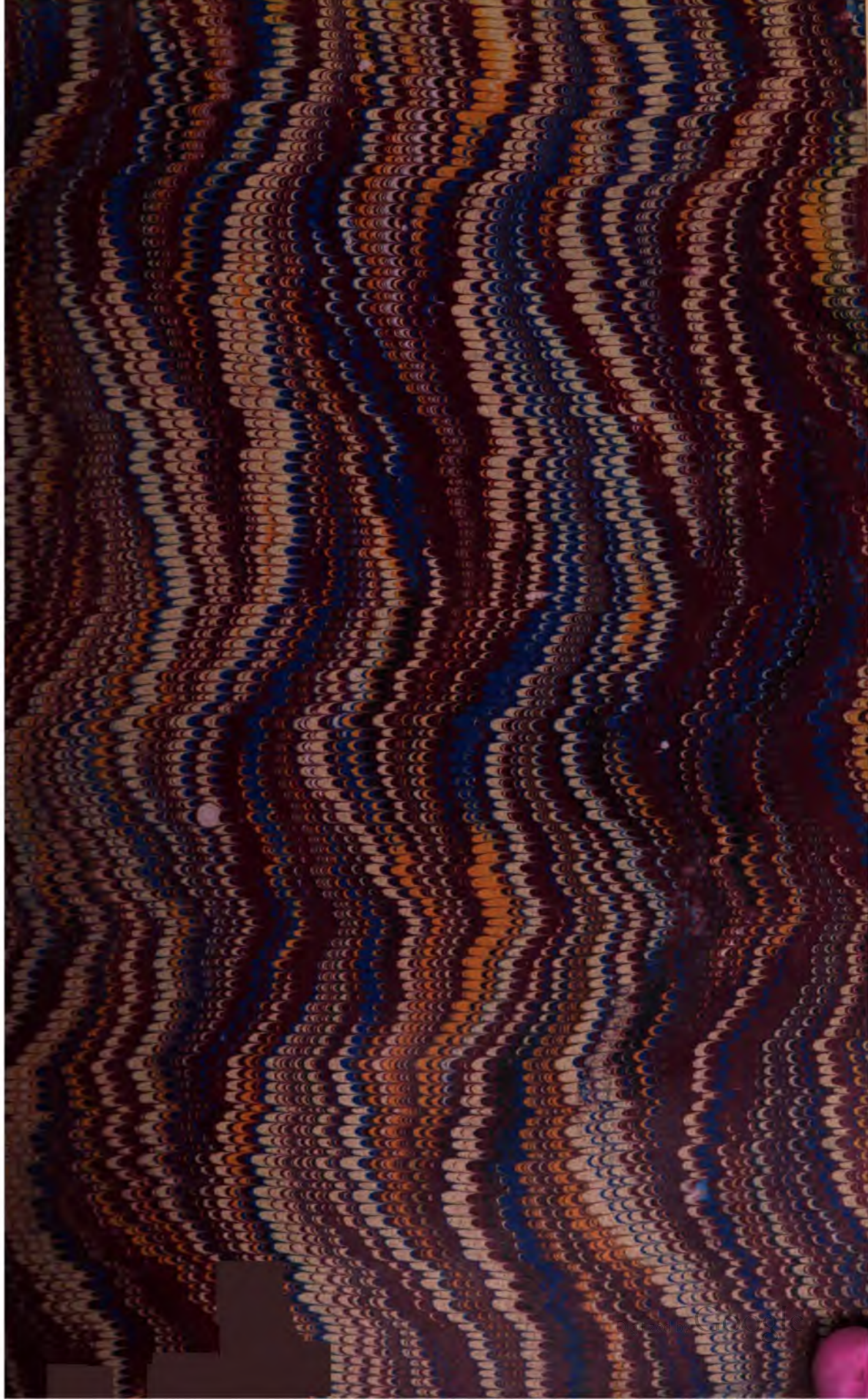
2.

J.

FG

50 B. 2. V

600047744W

29168

d.

7

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

PARISUS. — ENCLUBANT FIRMIN-DIDOT, VIA JACOB, 56.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ

XENOPHONTIS

- SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

GRÆCE ET LATINE

CUM INDICIBUS NOMINUM ET RERUM

LOCUPLETISSIMIS

PARISIIS

EDITORE AMBROSIO FIRMIN-DIDOT

INSTITUTI FRANCIAE TYPOGRAPHO

VIA JACOB, 56

M DCCC LXXVIII

PRÆFATIO.

In Xenophonte, quem post Homerum edebamus anno MDCCCXXXVIII, conspectum est qua mente *Bibliothecæ græcæ* modo inchoatæ talem potissimum typorum et chartarum formam destinaverimus. Tum primum enim, post duo sæcula, lectores hujus scriptoris opera nacti sunt uno volumine comprehensa, eoque ad usum habili, non prægrandi, quale illud quo Xenophon unum esse volumen desierat anno MDCXXXV. Omnes autem, qui severioribus student literis, quotidiano usu comprobatum habent quantum et temporis et operæ compendium faciant in unum compacta tenentes vel unius viri scripta omnia vel plurium argumenti similis. Idem commodi hominibus eruditis paullo post attulerunt Polybii et Luciani editiones nostræ, singulis voluminibus et ipsæ hoc et præterito sæculo tum primum comprehensæ. Translationem vero latinam si sunt qui despiciant, homines in paucis doctissimi, at plurimis illa, ubi hæsitant, est instar annotationis aut commentarii : cui quidem rei, quantum fieri poterat, sedulo prospeximus, vel dictionis latinæ temperamento, vel addita alio caractere explicatione brevissima.

Græca quo auspice ediderimus, ita significabat præfatio : « Ut Xenophonteis scriptis sua, quantum ejus hodie fieri potest, redderetur forma et integritas, jam magnus criticorum numerus laboraverat, quum ad hoc opus se conferret LUDOVICUS DINDORF. Is primus librorum manu exaratorum auctoritatem justa lance pensitavit, et tam rerum narratarum quam Attici sermonis cognitione eximia, dum alii editores fluctuabant per plurima, ipse orationem Xenophontis ad veræ criticæ normam constituit. Itaque præstantissimi viri recensionem sic repræsentamus, ut perpauca aliorum, velut Dobræi, inventa suis locis inserta legas. » Verum ille si satisfacit aliis, non satisfacit sibi. Nam ex illo tempore novis usque subsidiis conquisitis, novis usque studiis indefessus Xenophontem suum excutiebat et aliorum studia accendit, inter quos eminent COBERUS et HIRSCHIGIUS. Jam absumptis quæ parata fuerant exemplis, formas nostras prelo subjicere noluimus nisi collatas cum editionibus criticis quæ Oxonii, Lipsiæ et Leidæ per hos viginti annos prodierant. Unde permulta nunc emendatius leguntur quam olim et orationem referunt *api Attica* dignissimam. Abstinenda autem manus erat ab iis locis quos critici interpolatos judicant et sanare conantur ejectis vocabulis nonnullis, etiam multis, atque adeo versibus pluribus deletis : nihil enim eorum quæ meliores codices præbent consensu, expelli poterat et a serie abesse lectore non monito. Eadem de causa nonnulla quæ probabiliter transponuntur, traditum ordinem tenere maluimus, ut in libello de Lacedæ-

moniorum Republica, ubi Haasius (in ed. Berol., 1833) capitis 2 §§ 10 et 11 ponit post § 2; ibidem sectionis 9 extrema verba, *Δελδοται . . . λαμβάνει*, initio ejusdem sectionis, ut jam sequentia verba, valde corrupta. Kzē *ὁ; πλυσσονται . . . ἐσπρίνεσθαι*, intelligantur de annua verberatione adolescentium ad aram Dianæ. In fine capitis 4 ponit capitis 10 sectiones 1, 3, 2 (hoc ordine; post capitis 11 § 3 assumit capitis 13 sectionem 8 et primam phrasin sectionis 9. Post ejusdem capitis 11 § 6 ponit capitis 13 § 9, a verbis, Kzē *πυρρὸν ἐσθλόν*; denique caput 15 post caput 12; nam caput 14 pro epilogo haberi debet. De Atheniensium Republica frustra quæsimus dissertationem G. A. Sauppîi.

« Interpretationes latinæ quo græcis multo quam olim integrioribus responderent, multis modis corrigendæ et refingendæ erant, adeo ut vix una alterave minorum sectionum sine mutatione discesserit: nihilominus ipsa oratio et vertendi modus singularum auctores etiamnum prodit. Quas Hutchinsonus condidit *Cyropædiæ*, *Anabaseos* et *Agésilæ*, ad verbum pænè expressæ sunt, sed paullo artificiosius scriptæ, et operosioris elegantiae quam græca Xenophontis. Liberius vertit Leonclavius, propius ad archetypum suum accessurus, nisi Livii imitatio eum nimis sepe in alienas loquendi formas abduceret. Qua cum libertate, quæ sententiarum redderet summam, modum mutaret et ordinem enuntiatorum, non diffitemur nobis multum fuisse luctandum. *Memorabilem* sive potius *Commentariorum* interpretes Anglus Edwards tam aperta levitatis vestigia ostendit, ut tandem pœniteret nos ipsius potissimum, utpote recentissimam, translationem ad refingendum elegisse. Denique in scriptis *de re equestri* et *venatica* si nostra interpretatio plurimum differt a veteribus, haud paullo melius procedens, ejus rei gratia habenda est primum Couriero, qui Equestria Xenophontis excellentissime et emendavit, et vertit gallice, et explicavit; successorique ejus in Germania, Friderico Jacobs filio, qui paucos illius errores correxit, plurima explicuit latius et apparatu ex antiquis scriptoribus collecto ampliore; deinde T. W. Lenzio, qui venationis peritissimus multa in Cynegeticis primus recte intellexit. » (*Ex præf.* 1838.)

Indices nominum et rerum in singulos fere libros satis diligenter condiderat Schneiderus, negligentius in Historiam Græcam, quæ rerum gestarum ut plurimum brevissime indicatarum vim ingentem complectitur. Hujus igitur indicem plane novum confecimus: reliquarum scriptionum indices jam editos auximus et emendavimus. Seriem rerum in quoque libro tractatarum habes in Argumentis quæ sequuntur. — Anno MDCCCLX exeunte.

XENOPHONTIS OPERUM ARGUMENTA.

CYRI DISCIPLINA.

LIBER I.

CAPUT I. Ostendit auctor operis procenilo non adeo difficile videri hominibus imperare, modo quis eorum naturam cognitam prudenter tractare sciat. Quam in rem Cyri affert exemplum, atque ita commode ad narrationem instituendam transit. — **CAP. II.** Cyri genus et corporis animique dotes ejusdemque educatio puerilis ad leges Persicas instituta, quarum ratio et præstantia explanatur. — **CAP. III.** Duodecim annos natus Cyrus ad avum profectus est, apud quem multa pueriliter quidem, sed ingenue atque ita dixit et fecit ut egregiam mentis et animi indolem ostenderet omniumque amorem sibi conciliaret. — **CAP. IV.** Exactis pueritiæ annis gravitatem et verecundiam induit: æquales obsequio et comitate sibi devincit, inter quos unice tenetur equitandi et venandi studio. Sedecim annos natus tirocinium ponit et documentum artis imperatoris edit adversus Assyrios. In Persas redeuntem deducunt Medi magno comitatu, quorum unus ejus pulchritudine captus ægre ab eo discedit. — **CAP. V.** Transactis modeste et strenue legitimis usque ad ætatem virilem annis Cyrus a Persis præficitur exercitui qui Cyaxari mittitur auxilio contra Assyrios. Ejus oratio ad mille duces exercitus sui. — **CAP. VI.** Cyrum proficiscentem prosequitur Cambyses et cum eo disserit de officiis imperatoris et singulatum quidem de rerum divinarum cura et de precibus ad deos certa lege faciendis 1 — 6, de industria et cura efficiendi ut quisque modestus et probus reperiat et ut commeatus suppetat exercitui 7 — 11, de multiplici boni imperatoris scientia 12 — 14, de tuenda bona exercitus valetudine et de exercitationibus hanc in rem instituendis 15 — 18, de artibus quibus effici possit ut milites non modo coacti et inviti, sed volentes ac lubentes imperatori pareant 19 — 25, de variis artibus superandi hostes 26 — 43, de divinatione in rebus suscipiendis adhibenda 44 — 46.

LIBER II.

CAPUT I. Cyaxares suas hostiumque copias recenset Cyro et pugne armorumque genus quod sit ostendit. Cyrus autem ab eo impetrat ut Persis advenientibus nova arma ad bellum felicius gerendum fieri jubeat. Concionibus de mutando armorum genere habitis Persæ omnes iisdem quibus homotimi armis ornantur. Cyrus meditationes campestris instituit, et virtutis præmiis propositis studia contentionum honestarum excitat. — **CAP. II.** Convivantium sermones ita moderatur Cyrus ut et delectent et prosint. Ergo cum narrationes de fatuitate et vecordia Persarum privatim institutorum redarguantur ab Aglaitada, Cyrus narrantium jocos defendit. Inde post seria quædam de

præmiis distribuendis rursus ad ludum sermones revocat. — **CAP. III.** Causa de præmiis in concione agitur. Cyrus rem ad deliberandum proponit. E procerum ordine Chrysantas statuit ut in ea re virtutis singulorum ratio habeatur. Ex plebeis Pheraulas optima oratione idem suadet, simulque decernit dignitatis et virtutis judicium esse Cyro permittendum. Totas centurias Cyrus ob singulares exercitationes ab ipsis institutas epulo excipit. — **CAP. IV.** Legatis ab Indorum rege ad Cyaxarem missis Cyrus arcessitus dat responsum. Cyaxari suadet idem ut Armeniorum rex, qui defecerat, ad officium redigatur, et probata re sub venationis specie cum exercitu ad fines ejus accedit.

LIBER III.

CAPUT I. Armeniæ rex cum suis capitur, et judicii quadam forma defensus a filio in fidem conditionibus æquis recipitur. Regis Armeniorum et filii ejus paratum obsequium. — **CAP. II.** Chaldaeos pariter oppressos Cyrus sibi et Armeniis socios adjungit, et utrisque volentibus montes occupatos ipse tenet: quos munire instituit. Legatos ad Indorum regem de pecunia in belli sumptus mutuo sibi danda mittit. — **CAP. III.** Cyrum redeuntem excipiunt honorifice deducuntque abeuntem Armenii. Ornatis et excitatis militibus Cyrus persuadet Cyaxari ut jam in hostium regionem educatur exercitus: in qua prædando et cuncta vastando accedunt ad hostes. Assyriorum et Cyri diversa in castris collocandis ratio. Cyaxaris intempestiva pugnandi cupiditate refutata Cyrus principes Persarum ad fortitudinem cohortatur; Assyrius omnem suum exercitum; quod sero ab hoc et frustra fieri pluribus docet Cyrus. Magno animo Persæ impetum faciunt in Assyrios, qui amissis suorum multis in castra repelluntur.

LIBER IV.

CAPUT I. Cyrus ob victoriam reportatam deos et milites honore afficit. De hostibus, qui nocte castra deseruerant, persequendis capitur consilium. Rem impedire conatur Cyaxaris livor et ignavia: sed ab eo impetrat Cyrus ut Medi, qui sponte velint, ipsum sequantur. — **CAP. II.** Interim Hyrcaniorum legati de societate cum Persis inunda veniunt: quos duces itineris secutus Cyrus cum suis omnibus et cum maxima parte Medorum proficiscitur, Hyrcaniosque in fidem recipit. Hostium aggrediendorum et persequendorum modum docet, quos oppressos nullo resistente maxima clade afficit. Cyrus per servos captivos parat commeatum et summa cura providet ut socios in hostibus persequendis jam occupatos sibi devinciat. — **CAP. III.** Persarum res equestris decernitur. — **CAP. IV.** Captivi ut contineantur sub imperio, dimittuntur liberi. — **CAP. V.** Cœna sumitur et castra custodiuntur. Cyaxares cognito suorum discessu iratus mittit qui confestim illos redire jubeat: sed Cyrus nuntium retinere studet. Mittitur nuntius cum mandatis in Persas ut novos milites mittant, sed cum litteris idem ad Cyaxarem. De præda

dividenda ita Cyrus agit ut equi et omnia quæ ad rem equestrem pertinent, Persis ad instituendum equitatum cedant. — CAP. VI. Gobryas ab Assyrio deficit ad Cyrum. Medi de præda divisa referunt.

LIBER V.

CAPUT I. Cyrus de præda sibi tributa ornat alios. Panthea, forma et virtute excellens mulier, custodienda committitur Araspæ: qui cum adversus Cyrum egregie disputasset de amore, suamque adversus ejus illecebras jactasset firmitatem, ad extremum vehementi capitur amore Pantheæ. Cyrus de bello persequendo certus, explorat Medorum et sociorum voluntatem, utrum secum manere velint: qui omnes haud dubitanter respondent se ab eo non esse discessuros. — CAP. II. Cyrus proficiscitur ad Gobryam: hic se et sua omnia tradit Cyro. Gobryas in castra invitatus Persarum cenam admittitur. Cyrus a Gobrya et Hyrcanio exquirat quæ nova sociorum auxilia possit adsciscere; et si via propter Babylonem ducat, non refugendum, sed nunc maxime illuc iter dirigendum esse docet. — CAP. III. Assyria denno vastata præda maxima pars tribuitur Gobryæ. Cyrus ad Babylonem accedit et Assyrium ad pugnandum, sed frustra provocat. Gatas, regulus sub Assyriorum ditione agens, sed per vim a rege castratus, ad Cyrum transit et aliud castellum dolo occupatum ei tradit. Cadusios et Sacas cum Cyro se conjunxisse paucis significatur, qui majores copias, ut et Hyrcanii, ad bellum educunt. Gatas ad oppida sua defendenda proficiscitur, et Cyrus suos hortatur ut ei auxilium ferant docetque quomodo agmen ad iter nocturnum institui velit. Quibus de causis Cyrus militum duces nominatim appellavit exponitur. Ejus cura et solertia in itinere instituto conficiendo. — CAP. IV. Gatas a periculo vulneratus servatur a Cyro. Cadusii tribus potitur. — CAP. V. Cum novi milites, de quibus nuntius cum mandatis missus erat, e Perside ad Cyaxarem venissent, hic invitatu Cyri eo libentius in ejus castra proficiscitur, quod cum suis exercitibus Medorum agris molestus esse non vult. Cyrus obviam Cyaxari procedit cum equitatu. Altercatio inter Cyaxarem et Cyrum. Cyaxares reconciliatus deducitur in tabernaculum et donatur a suis. Dum Cyaxares cum suis cenat, Cyrus in concione amicorum refert de bello duendo.

LIBER VI.

CAPUT I. Ante Cyaxaris tabernaculum congregati socii rogant Cyrum ne dimittat exercitum. Egresso jam Cyaxare decernitur bellum esse prosequendum. Cyrus suadet ut castellis hostium sublatis a suis nova exstruantur. Probato illo consilio Cyrus capit loca hibernis idonea. Equitatus Persarum augetur et instituitur cursus falcati. Araspæ, qui Pantheam violare conatus erat, ignoscit Cyrus, eundemque ad hostes simulata fuga jubet transire. Abradatas accessit a Panthea: idem Cyri rem curulem adjuvat. Plaustra cum turribus ædificat Cyrus. — CAP. II. Indorum legati mittuntur a Cyro ad Assyrium speculandi causa. Cyri studium in apparando bello et exercendis mi-

litibus. Indorum narratio de hostium copis perturbat milites Cyri, quorum metum sedant conciones Cyri et Chrysantes. Decreta expeditione statim suscipienda Cyrus edicit de rebus, quibus præter arma exercitus debeat esse instructus ad iter. — CAP. III. Describitur ordo agminis, et imprimis plaustrorum et impedimentorum. Cyrus e paludatoribus, quos intercepti jubet, de statu hostium querit. Araspas redit et exponit de acie hostium. Accuratius describitur acies Cyri. — CAP. IV. Armis ornatur exercitus, imprimisque Abradatas munere Pantheæ, quæ simul virum gravissimis verbis ad fortitudinem hortatur. Cyrus duces convocatos denno ad spem victorie excitat.

LIBER VII.

CAPUT I. Prandio sumto et sacris rite factis Cyri exercitus omine fausto procedit. Cum jam uterque exercitus est in conspectu, obequitat Cyrus et suos excitat totanique prælii inmundi rationem docet. Cresus tribus phalangibus invadit Cyri aciem, sed ejus utrumque cornu primo impetu fugatur. Abradatas hostes incurrit, et cum nonnullis suorum cadit. Egyptiorum globus cum fortiter resistit, pedem referunt Persæ. Aegyptii tandem, cum a tergo adortus esset Cyrus, caduntur undique, sed in fidem acceptis assignantur sedes. Quid in hoc prælio plurimum valuerit, breviter commemoratur. — CAP. II. Sardibus captis Cyrus Cresum custodiri jubet et ob prædandi libidinem castigat Chaldaeos. Cresum arcessitum humaniter salutatur, et ejus consilio de urbe non diripienda paret. Exponit Cresus de oraculis Apollinis sibi datis et suam incusat imprudentiam. Cyri clementia erga Cresum. — CAP. III. Cyrus audita morte Abradate furis ei splendidum parat: eumque Panthea prope maritum gladio incubisset, utrique amplissimum poni jubet monumentum. — CAP. IV. Carum controversas callide componit Adusius. Phrygiam minorem domat Hystaspes. Cyrus cum Creso ejusque thesauris profectus Sardibus in itinere Phrygiis, Cappadocibus, Arabibusque bello subactis petit Babylonem. — CAP. V. Babylonem corona cingit et inde se caute recipit. Quasi ad obsidendam urbem fossa lata profundaque circumducitur. Urbs tandem, Euphrate in fossas derivato, viro somnoque sepulta capitur. Res capte urbis ordinantur. Callida ratione Cyrus instituit ut amici intelligant ipsum raro in conspectum populi venire debere. Artabazus dum exponit quibus de rebus ipse adhuc Cyri consuetudine frui non poterit, summam rerum a Cyro gestarum repetit. Chrysantas exsistit suorum eorum quæ Cyrus maxime expelebat. Corporis custodes eligit Cyrus eunuchos. Satellites regie et præsidium urbicum instituit. Cyri oratio ad amicos de disciplina procerum constituenda.

LIBER VIII.

CAPUT I. Chrysantas assentitur Cyro et persuadet alius observantiam cultumque regis. Munera palatina instituuntur a Cyro. Quibus artibus effecerit ut saepe in regie atrio comparerent optimates. Ut eosdem ad virtutis studium excitaret, ipse virtutem coluit omnem. Se suosque exercuit venando, summi et amicorum cultum habitumque ad splendorem instituit, servituti sub ipsius imperio additos ab armorum usu et ab omni liberali exercitatione removit. Principes ne quid novarum rerum molirentur, effecit amore civium, quem sibi conciliavit ita, ut magis sibi quam inter se essent amici: et id quidem variis usus artibus. — CAP. II. Multis principum cibos de sua mensa

mittebat, aliis eos ornatu donis, omnino se benevolum et liberalem adversus eos praebebat: etiam medicos constituebat, qui aegrotantes curarent. Eodem consilio, ut aliquid dissensionis inter eos aleretur, certamina instituit. — CAP. III. Pompa Cyri primum e regia prodeuntis ad loca sacra. Sacris peractis habentur ludi equestres. Pheraulas cum homine plebeio e Sacis colloquitur de divitiarum pretio, eique omnia bona sua donat ita, ut ipse ab eo quantum satis sit ad victum et cultum accipiat. — CAP. IV. Amicos excipit convivio Cyrus, ubi joci liberales non desiderantur. Nuptiis Hystaspæ cum Gobryæ filia conciliatis ceteros convivas cum muneribus dimittit. Socios partim domum dimittit partim secum Babylone manere concedit, quos omnes tam duces quam milites muneribus ornat. Amicis et proceribus convocatis omnes suas copias et opes ostendit. — CAP. V. Cyri in Persidem proficiscentis agmen et castrorum ratio describitur. Cyrus ad Cyaxarem devertitur, a quo filia et Media dotis loco ei offertur. Cambysis auctoritate pacta fiunt jurata inter Persas Cyrumque de regno Persico. Cyaxaris filiam ducit uxorem Cyrus. — CAP. VI. Satrapas provinciarum constituit, quibus eandem morum disciplinam commendat, quæ apud ipsum in urbe obtinet. Legatos instituit, qui cum exercitu provincias obeant; angaros item seu veredarios disponit per stationes, qui epistolas summa celeritate quocumque perferant. Asia inde a Syria usque ad mare rubrum Ægyptoque domita habitare instituit modo Babylone modo Susis modo Echatanis. — CAP. VII. Somnio admonitus se parat ad discessum ex hac vita. Cyri morientis oratio ad filios et amicos. — CAP. VIII. Epilogus commemorat a Cyri institutis defecisse Persas posteriores et deteriores esse factos.

CYRI EXPEDITIO.

LIBER I.

CAPUT I. Cyrus minor, Dario patre mortuo, ob Tissaphernis calumniam apud Artaxerxem fratrem regem periclitatur de vita. Sed vix matris interventu precibusque liberatus et in satrapiam cui a Dario præfectus erat, remissus, regni cupiditate non minus quam fratris odio incitatus bellum parat, sed clanculum, multis copiis tum barbarorum tum Græcorum sub diversis titulis undique comparandis, et callide suo consilio dissimulando. — CAP. II. Sardibus, quo copiæ conveniant, proficiscitur per Lydiam, Phrygiam majorem, Lycaoniam et superatis Ciliciæ faucibus pervenit Tarsum castris quatuor et triginta, intra dies quinque et quinquaginta, iter parasangarum ducentarum viginti duarum emensus. Celenis conjungit Clearchus suas copias cum Cyro: celebrant Lycæa Arcades Peltis: tum advenit Epyaxa Cilicum regina, cujus hortatu ad Tyriacum instituitur cursu exercitus, in quo barbaris terroro jocularium incutiunt Græci: Danæ duo occidunt Persæ perit: Tarsi Syennesis rex Ciliciæ tandem reconciliatus Cyrum pecuniis adjuvat. — CAP. III. Tarsi dies viginti morari Cyrum coegit Græcorum seditio, qui, suspicati expeditionem esse adversus regem, Clearchum progredi cogentem lapidibus fere obruerunt. Hic, dum cedit militibus, simulatque se ipsorum sententiam secuturum esse, reconciliat sibi militum animos; qui, cognita difficultate invito Cyro domum discedendi, Clearchum aliosque nonnullos

ANONYMUS.

mittunt, qui de consilio hujus expeditionis interrogent Cyrum. Hic, re vera dissimulata, cum respondisset, se contra Abrocomam quendam ducere: Græci, spe stipendii augendi sibi facta, in gratiam redeunt cum Cyro. — CAP. IV. Inde Cyrus proficiscitur Issos; ubi simul appellit classis Cyri Lacedæmoniorumque cum septingentis Lacedæmonii duce Chirissopho, et ad Cyrum adveniunt quoque quadringenti Græci, qui ab Abrocoma defecerant. Hinc superatis facile et sine ullo impedimento Ciliciæ Syriæque portis, quas Abrocomas deseruerat, per Syriam iter facit Cyrus et venit Myriandrum; ubi Xenias et Pasio, navibus clanculum conscensis, Cyro deserto domum revertuntur: quorum discessum Cyrus æquo animo ferre videtur. Inde trajecto Chalo castra metatur in vicis Parysatidis: ubi ad fontes Dardacis venit, prætorium et paradisum Belesis Syriæ satrapæ devastat. Inde cum Thapsacum et ad Euphratem venisset; suæ expeditionis consilium operit Græcis, qui ejus promissis excitati tandem Euphratem trajiciunt, initio facto a Menone. — CAP. V. Tum per Mesopotamiæ Arabiam juxta Euphratem quanta cum celeritate poterat, iter facit, sæpe non sine magna viæ difficultate et jumentorum strage ob pabuli inopiam. Tandem cum e regione Charmandæ exercitus consedisset frumentum commeatumque comparandi gratia: Clearchus dum per Menonis castra equitat, propemodum lapidibus obruitur a militibus iratis propterea, quod paulo ante militem cædi jusserat. Hinc cum res ad seditionem et prælium spectaret, interventu et oratione Proxeni et maxime Cyri animorum impetus reprimitur lisque composita conquiescit. — CAP. VI. Tum Orontes Persarum nobilissimus, qui jam bis cum Cyro in gratiam redierat, tertium deficere ad regem conatur: sed, insidiis per hominem, quem certum putabat, proditiis, comprehenditur, et accleris convictus, de sententia Clearchi aliorumque, quos Cyrus convocaverat, capitis damnatus, clam e medio tollitur. — CAP. VII. Babyloniam ingressus Cyrus, cum regem postriede affore suspicaretur, copias lustrat et instruit media ipsa nocte: Græcos hortatur iisque præmia promittit magnifica. Inde acie instructa progressus superat facile, nemine impediente, fossam a rege ductam. Silano haruspici, cum ejus vaticinium probasset eventus, solvit præmium promissum, et opinans, regem pugnandi consilium abjecisse, iter facit negligenti. — CAP. VIII. Tandem præter opinionem Artaxerxes cum exercitu egregie instructo appropinquat. Cyrus igitur et Græci trepidant et, ne imparati opprimantur, celeriter arma expediunt aciemque instruunt. Græci, qui, quamquam Cyro invito, dextrum obtinent cornu juxta Euphratem, statim primo impetu facile barbaros sibi oppositos in fugam compellunt. Cyrus vero, cum et ipse hostes in fugam convertisset, suis hostem cupide persequentibus, paucis stipatus fidelibus amicis, dum cupidius pugnat regemque ipsum petit, interficitur. — CAP. IX. Continetur hic Cyri encomium moresque ejus honesti describuntur. Etsi fato impeditus regno potitus non est: ob virtutem tamen regno dignissimus judicatus est. Puer adhuc optima Persarum disciplina institutus brevi æqualibus præstitit modestia, erga seniores obsequio, equitandi studio, arcus tractandi et jaculorum mittendorum peritia, et ferarum vel ferocissimarum venandarum studio. Adultus et a patre satrapa constitutus egregia virtutis specimina edidit. Fidem enim datam sancte servavit: in amicitia colenda fuit constans: ut in justitia exercenda sceleribusque puniendis severissimus, ita erga bonos fortesque viros munificentissimus et rem honeste acquirentium adiutor existit

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

PARISUS. — ENCLUBANT FIRMIN-DIDOT, VIA JACOB. 56

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ

XENOPHONTIS
SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

GRÆCE ET LATINE
CUM INDICIBUS NOMINUM ET RERUM
LOCUPLETISSIMIS

PARISIIS
EDITORE AMBROSIO FIRMIN-DIDOT
INSTITUTI FRANCÆ TYPOGRAPHO
VIA JACOB, 56

M DCCC LXXVIII

PRÆFATIO.

In Xenophonte, quem post Homerum edebamus anno MDCCCXXXVIII, conspectum est qua mente *Bibliothecæ græcæ* modo inchoatæ talem potissimum typorum et chartarum formam destinaverimus. Tum primum enim, post duo sæcula, lectores hujus scriptoris opera nacti sunt uno volumine comprehensa, eoque ad usum habili, non prægrandi, quale illud quo Xenophon unum esse volumen desierat anno MDCXXXV. Omnes autem, qui severioribus student literis, quotidiano usu comprobatum habent quantum et temporis et operæ compendium faciant in unum compacta tenentes vel unius viri scripta omnia vel plurium argumenti similis. Idem commodi hominibus eruditis paullo post attulerunt Polybii et Luciani editiones nostræ, singulis voluminibus et ipsæ hoc et præterito sæculo tum primum comprehensæ. Translationem vero latinam si sunt qui despiciant, homines in paucis doctissimi, at plurimis illa, ubi hæsitant, est instar annotationis aut commentarii : cui quidem rei, quantum fieri poterat, sedulo prospeximus, vel dictionis latinæ temperamento, vel addita alio caractere explicatione brevissima.

Græca quo auspice ediderimus, ita significabat præfatio : « Ut Xenophonteis scriptis sua, quantum ejus hodie fieri potest, redderetur forma et integritas, jam magnus criticorum numerus laboraverat, quum ad hoc opus se conferret LUDOVICUS DINDORF. Is primus librorum manu exaratorum auctoritatem justa lance pensitavit, et tam rerum narratarum quam Attici sermonis cognitione eximia, dum alii editores fluctuabant per plurima, ipse orationem Xenophontis ad veræ criticæ normam constituit. Itaque præstantissimi viri recensionem sic repræsentamus, ut perpauca aliorum, velut Dobræi, inventa suis locis inserta legas. » Verum ille si satisfacit aliis, non satisfacit sibi. Nam ex illo tempore novis usque subsidiis conquisitis, novis usque studiis indefessus Xenophontem suum excutiebat et aliorum studia accendit, inter quos eminent COBETUS et HIRSCHIGIUS. Jam absumptis quæ parata fuerant exemplis, formas nostras prelo subjicere nolimus nisi collatas cum editionibus criticis quæ Oxonii, Lipsiæ et Leidæ per hos viginti annos prodierant. Unde permulta nunc emendatius leguntur quam olim et orationem referunt *api Attica* dignissimam. Abstinenda autem manus erat ab iis locis quos critici interpolatos judicant et sanare conantur ejectis vocabulis nonnullis, etiam multis, atque adeo versibus pluribus deletis : nihil enim eorum quæ meliores codices præbent consensu, expelli poterat et a serie abesse lectore non monito. Eadem de causa nonnulla quæ probabiliter transponuntur, traditum ordinem tenere maluimus, ut in libello de Lacedæ-

moniorum Republica, ubi Haasius (in ed. Berol., 1833) capitis 2 §§ 10 et 11 ponit post § 2; ibidem sectionis 9 extrema verba, Ἀγλαῶτα . . . λυγρῶτα, initio ejusdem sectionis, ut jam sequentia verba, valde corrupta, καὶ ὁ πρῶτος . . . ἐρριμῶτος, intelligantur de annua verberatione adolescentium ad aram Dianæ. In fine capitis 4 ponit capitis 10 sectiones 1, 3, 2 (hoc ordine: post capitis 11 § 3 assumit capitis 13 sectionem 8 et primam phrasin sectionis 9. Post ejusdem capitis 11 § 6 ponit capitis 13 § 9, a verbis, καὶ πρὸς τὸν ἄλλον: denique caput 15 post caput 12: nam caput 14 pro epilogo haberi debet. De Atheniensium Republica frustra quæсивimus dissertationem G. A. Sauppii.

« Interpretationes latinæ quo græcis multo quam olim integrioribus responderent, multis modis corrigendæ et refingendæ erant, adeo ut vix una alterave minorum sectionum sine mutatione discesserit: nihilominus ipsa oratio et vertendi modus singularum auctores etiamnum prodit. Quas Hutchinsonus condidit *Cyropædiæ*, *Anabaseos* et *Agesilai*, ad verbum pæne expressæ sunt, sed paullo artificiosius scriptæ, et operosioris elegantiae quam græca Xenophontis. Liberius vertit Leonclavius, propius ad archetypum suum accessurus, nisi Livii imitatio eum nimis sepe in alienas loquendi formas abduceret. Qua cum libertate, quæ sententiarum redderet summam, modum mutaret et ordinem enuntiatorum, non diffitemur nobis multum fuisse luctandum. *Memorabilem* sive potius *Commentariorum* interpres Anglus Edwards tam aperta levitatis vestigia ostendit, ut tandem pœniteret nos ipsius potissimum, utpote recentissimam, translationem ad refingendum elegisse. Denique in scriptis *de re equestri* et *venatica* si nostra interpretatio plurimum differt a veteribus, haud paullo melius procedens, ejus rei gratia habenda est primum Couriero, qui Equestria Xenophontis excellentissime et emendavit, et vertit gallice, et explicavit; successorique ejus in Germania, Friderico Jacobs filio, qui paucos illius errores correxit, plurima explicuit latius et apparatu ex antiquis scriptoribus collecto ampliore; deinde T. W. Lenzio, qui venaticis peritissimus multa in Cynegeticis primus recte intellexit. » (*Ex præf.* 1838.)

Indices nominum et rerum in singulos fere libros satis diligenter condiderat Schneiderus, negligentius in Historiam Græcam, quæ rerum gestarum ut plurimum brevissime indicatarum vim ingentem complectitur. Hujus igitur indicem plane novum confecimus; reliquarum scriptorum indices jam editos auximus et emendavimus. Seriem rerum in quoque libro tractatarum habes in Argumentis quæ sequuntur. — Anno MDCCCLX exeunte.

XENOPHONTIS OPERUM ARGUMENTA.

CYRI DISCIPLINA.

LIBER I.

CAPUT I. Ostendit auctor operis procemio non adeo difficile videri hominibus imperare, modo quis eorum naturam cognitam prudenter tractare sciat. Quam in rem Cyri affert exemplum, atque ita commodè ad narrationem instituendam transit. — CAP. II. Cyri genus et corporis animique dotes ejusdemque educatio puerilis ad leges Persarum instituta, quarum ratio et præstantia explanatur. — CAP. III. Duodecim annos natus Cyrus ad avum profectus est, apud quem multa pueriliter quidem, sed ingenue atque ita dixit et fecit ut egregiam mentis et animi indolem ostenderet omniumque amorem sibi conciliaret. — CAP. IV. Exactis pueritiæ annis gravitatem et verecundiam induit: æquales obsequio et comitate sibi devincit, inter quos unice tenetur equitandi et venandi studio. Sedecim annos natus tirocinium ponit et documentum artis imperatoriae edit adversus Assyrios. In Persas redeuntem deducunt Medi magno comitatu, quorum unus ejus pulchritudine captus ægre ab eo discedit. — CAP. V. Transactis modeste et strenue legitimis usque ad ætatem virilem annis Cyrus a Persis præficitur exercitui qui Cyaxari mittitur auxilio contra Assyrios. Ejus oratio ad mille duces exercitus sui. — CAP. VI. Cyrum proficiscentem prosequitur Cambyses et cum eo disserit de officiis imperatoris et singulatim quidem de rerum divinarum cura et de precibus ad deos certa lege faciendis 1 — 6, de industria et cura efficiendi ut quisque modestus et probus reperiatur et ut commeatus suppetat exercitui 7 — 11, de multiplici boni imperatoris scientia 12 — 14, de tuenda bona exercitus valetudine et de exercitationibus hanc in rem instituendis 15 — 18, de artibus quibus effici possit ut milites non modo coacti et inviti, sed volentes ac lubentes imperatori pareant 19 — 25, de variis artibus superandi hostes 26 — 43, de divinatione in rebus suscipiendis adhibenda 44 — 46.

LIBER II.

CAPUT I. Cyaxares suas hostiumque copias recenset Cyro et pugnae armorumque genus quod sit ostendit. Cyrus autem ab eo impetrat ut Persis advenientibus nova arma ad bellum felicius gerendum fieri jubeat. Concionibus de mutando armorum genere habitis Persæ omnes isdem quibus homotimi armis ornantur. Cyrus meditationes campæstres instituit, et virtutis præmiis propositis studia conventionum honestarum excitat. — CAP. II. Convivantium sermones ita moderatur Cyrus ut et delectent et prosint. Ergo cum narrationes de fatuitate et vecordia Persarum privatim institutorum redarguantur ab Aglaitada, CyrusARRANTIUM jocos defendit. Inde post seria quædam de

præmiis distribuendis rursus ad ludum sermones revocat. — CAP. III. Causa de præmiis in concione agitur. Cyrus rem ad deliberandum proponit. E procerum ordine Chrysantas statuit ut in ea re virtutis singulorum ratio habeatur. Ex plebeis Pheraulas optima oratione idem suadet, simulque decernit dignitatis et virtutis judicium esse Cyro permittendum. Totas centurias Cyrus ob singulares exercitationes ab ipsis institutas epulo excipit. — CAP. IV. Legatis ab Indorum rege ad Cyaxarem missis Cyrus accessit dat responsum. Cyaxari suadet idem ut Armeniorum rex, qui defecerat, ad officium redigatur, et probata re sub venationis specie cum exercitu ad fines ejus accedit.

LIBER III.

CAPUT I. Armeniæ rex cum suis capitur, et judicii quadam forma defensus a filio in fidem conditionibus æquis recipitur. Regis Armeniorum et filii ejus paratum obsequium. — CAP. II. Chaldaeos pariter oppressos Cyrus sibi et Armeniis socios adjungit, et utrisque volentibus montes occupatos ipse tenet: quos munire instituit. Legatos ad Indorum regem de pecunia in belli sumptus mutuo sibi danda mittit. — CAP. III. Cyrum redeuntem excipiunt honorifice deducuntque abeuntem Armenii. Ornatis et excitatis militibus Cyrus persuadet Cyaxari ut jam in hostium regionem educatur exercitus: in qua prædando et cuncta vastando accedunt ad hostes. Assyriorum et Cyri diversa in castris collocandis ratio. Cyaxaris intempestiva pugnandi cupiditate refutata Cyrus principes Persarum ad fortitudinem cohortatur; Assyrius omnem suum exercitum; quod sero ab hoc frustra fieri pluribus docet Cyrus. Magno animo Persæ impetum faciunt in Assyrios, qui amissis suorum multis in castra repelluntur.

LIBER IV.

CAPUT I. Cyrus ob victoriam reportatam deos et milites honore afficit. De hostibus, qui nocte castra deseruerant, persequendis capitur consilium. Rem impedire conatur Cyaxaris livor et ignavia: sed ab eo impetrat Cyrus ut Medi, qui sponte velint, ipsum sequantur. — CAP. II. Interim Hyrcaniorum legati de societate cum Persis inunda veniunt: quos duces itineris secutus Cyrus cum suis omnibus et cum maxima parte Medorum proficiscitur, Hyrcaniosque in fidem recipit. Hostium aggreddendorum et persequendorum modum docet, quos oppressos nullo resistente maxima clade afficit. Cyrus per servos captivos parat commeatum et summa cura providet ut socios in hostibus persequendis jam occupatos sibi devinciat. — CAP. III. Persarum res equestres decernitur. — CAP. IV. Captivi ut contineantur sub imperio, dimittuntur liberi. — CAP. V. Corna sumitur et castra custodiuntur. Cyaxares cognito suorum discessu iratus mittit qui confestim illos redire jubeat: sed Cyrus nuntium retinere studet. Mittitur nuntius cum mandatis in Persas ut novos milites mittant, sed cum litteris idem ad Cyaxarem. De præda

mittebat, aliis eos ornatu donis, omnino se benevolam et liberalem adversus eos praebebat: etiam medicos constituebat, qui aegrotantes curarent. Eodem consilio, ut aliquid dissensionis inter eos aleretur, certamina instituit. — CAP. III. Pompe Cyri primum et regia prodeuntis ad loca sacra. Sacris peractis habentur ludi equestres. Pheraulas cum homine plebeio e Sacis colloquitur de divitiarum pretio, eique omnia bona sua donat ita, ut ipse ab eo quantum satis sit ad victum et cultum accipiat. — CAP. IV. Amicos excipit convivio Cyrus, ubi joci liberales non desiderantur. Nuptiis Hystaspae cum Gobryae filia conciliatis ceteros convivas cum muneribus dimittit. Socios partim domum dimittit partim secum Babylone manere concepit, quos omnes tam duces quam milites muneribus ornat. Amicis et proceribus convocatis omnes suas copias et opes ostendit. — CAP. V. Cyri in Persidem proficiscentis agmen et castrorum ratio describitur. Cyrus ad Cyaxarem devertitur, a quo filia et Media dotis loco ei offertur. Cambysis auctoritate pacta fiunt jurata inter Persas Cyrumque de regno Persico. Cyaxaris filiam ducit uxorem Cyrus. — CAP. VI. Satrapas provinciarum constituit, quibus eandem morum disciplinam commendat, quae apud ipsum in urbe obtinet. Legatos instituit, qui cum exercitu provincias obeant; angaros item seu veredarios disponit per stationes, qui epistolas summa celeritate quocumque perferant. Asia inde a Syria usque ad mare rubrum Aegyptoque domita habitare instituit modo Babylone modo Susis modo Echatanis. — CAP. VII. Somnio admonitus se parat ad discessum ex hac vita. Cyri morientis oratio ad filios et amicos. — CAP. VIII. Epilogus commemorat a Cyri institutis defecisse Persas posteriores et deteriores esse factos.

CYRI EXPEDITIO.

LIBER I.

CAPUT I. Cyrus minor, Dario patre mortuo, ob Tissaphernis calumniam apud Artaxerxem fratrem regem periclitatur de vita. Sed vix matris interventu precibusque liberatus et in satrapiam, cui a Dario praefectus erat, remissus, regni cupiditate non minus quam fratris odio incitatus bellum parat, sed clanculum, multis copiis tum barbarorum tum Graecorum sub diversis titulis undique comparandis, et callide suo consilio dissimulando. — CAP. II. Sardibus, quo copiae convenerant, proficiscitur per Lydiam, Phrygiam majorem, Lycaoniam et superatis Ciliciae faucibus pervenit Tarsum castris quatuor et triginta, intra dies quinque et quinquaginta, iter parasangarum ducentarum viginti duarum emensus. Celaeis conjungit Clearchus suas copias cum Cyro: celebrant Lycara Arcades Peltis: tum advenit Epyaxa Cilicum regina, cujus hortatu ad Tyrkeum instituitur decursio exercitus, in qua barbaris terrorem jocularium incutiunt Graeci: Danae duo occidunt Persae perit: Tarsi Syennesis rex Ciliciae tandem reconciliatus Cyrum pecuniis adjuvat. — CAP. III. Tarsi dies viginti morari Cyrum coegit Graecorum seditio, qui, suspicati expeditionem esse adversus regem, Clearchum progredi cogentem lapidibus fere obruerunt. Hic, dum cedit militibus, simulatque se ipsorum sententiam secutum esse, reconciliat sibi militum animos; qui, cognita difficultate invito Cyro domum discedendi, Clearchum aliosque nonnullos

mittunt, qui de consilio hujus expeditionis interrogent Cyrum. Hic, re vera dissimulata, cum respondisset, se contra Abrocomam quendam ducere: Graeci, spe stipendii augendi sibi facta, in gratiam redeunt cum Cyro. — CAP. IV. Inde Cyrus proficiscitur Issos; ubi simul appellit classis Cyri Lacedaemoniorumque cum septingentis Lacedaemoniis duce Chirisopho, et ad Cyrum adveniunt quoque quadringenti Graeci, qui ab Abrocoma defecerant. Hinc superatis facile et sine ullo impedimento Ciliciae Syriaeque portis, quas Abrocomas deseruerat, per Syriam iter facit Cyrus et venit Myriandrum; ubi Xenias et Paslo, navibus clanculum conscensis, Cyro deserto domum revertuntur: quorum discessum Cyrus aequo animo ferre videtur. Inde trajecto Chalo castra metatur in vicis Parysatidis: ubi ad fontes Dardacis venit, praetorium et paradisum Belesis Syriae satrapae devastat. Inde cum Thapsacum et ad Euphratem venisset; suae expeditionis consilium operit Graecis, qui ejus promissis excitati tandem Euphratem trajiciunt, initio facto a Menone. — CAP. V. Tum per Mesopotamiae Arabiam juxta Euphratem quanta cum celeritate poterat, iter facit, saepe non sine magna viae difficultate et jumentorum strage ob pabuli inopiam. Tandem cum e regione Charmandae exercitus consedisset frumentum commeatumque comparandi gratia: Clearchus dum per Menonis castra equitat, propemodum lapidibus obruitur a militibus iratis propterea, quod paulo ante militem caedi jusserat. Hinc cum res ad seditionem et praedium spectaret, interventu et oratione Proxeni et maxime Cyri animorum impetus reprimitur lisque composita conquiescit. — CAP. VI. Tum Orontes Persarum nobilissimus, qui jam bis cum Cyro in gratiam redierat, tertium deficere ad regem conatur: sed, insidiis per hominem, quem certum putabat, proditis, comprehenditur, et sceleris convictus, de sententia Clearchii aliorumque, quos Cyrus convocaverat, capitis damnatus, clam e medio tollitur. — CAP. VII. Babyloniam ingressus Cyrus, cum regem postridie affore suspicaretur, copias lustrat et instruit media ipsa nocte: Graecos hortatur iisque praemia promittit magnifica. Inde acie instructa progressus superat facile, nemine impediante, fossam a rege ductam. Silano haruspici, cum ejus vaticinium probasset eventus, solvit praemium promissum, et opinans, regem pugnandi consilium abjecisse, iter facit negligens. — CAP. VIII. Tandem praeter opinionem Artaxerxes cum exercitu egregie instructo appropinquat. Cyrus igitur et Graeci trepidant et, ne imparati opprimantur, celeriter arma expediunt aciemque instruunt. Graeci, qui, quamquam Cyro invito, dextrum obtinent cornu juxta Euphratem, statim primo impetu facile barbaros sibi oppositos in fugam compellunt. Cyrus vero, cum et ipse hostes in fugam convertisset, suis hostem cupide persequentibus, paucis stipatus fidelibus amicis, dum cupidius pognat regemque ipsum petit, interficitur. — CAP. IX. Continetur hic Cyri encomium moresque ejus honesti describuntur. Etsi fato impeditus regno potitus non est: ob virtutem tamen regno dignissimus judicatus est. Puer adhuc optima Persarum disciplina institutus brevi aequalibus praestitit modestia, erga seniores obsequio, equitandi studio, arcus tractandi et jaculorum mittendorum peritia, et ferarum vel ferocissimarum venandarum studio. Adultus et a patre satrapa constitutus egregia virtutis specimina edidit. Fidem enim datam sancte servavit: in amicitia colenda fuit constans: ut in iustitia exercenda sceleribusque puniendis severissimus, ita erga bonos fortesque viros munificentissimus et rem honeste acquirantium adiutor existit.

liberalissimus : atque omnis generis liberalitate amorem aliorum sibi reconciliavit verissimum. — CAP. X. Ariæum fugientem dum persequitur Artaxerxes, politur Cyri castris et ea diripit : unde, collectis copiis dispersis, redit contra Græcos in suo cornu victores : qui, consilio regis cognito, hostes insequi desinunt, et, conversione aciei facta, regis impetum sustinere sese parant. Hic vero, circumducto suo exercitu, instruit aciem eadem parte, qua ab initio prolii. Græci multo alacrius, quam ante, impetu facto, facile barbaros in fugam compellunt omnes, sed eos persequi non possunt, nocte impediti, et simul ignari, quid Cyro venerit, quod nec ipse adsit, nec alium mittat. Ergo, re deliberata, tandem ad impedimenta redeunt : ubi cum comneatus a regis esset directus, noctem transigunt impransi omnes, et plerique inermati.

LIBER II.

CAPIT. I. Postero die mane cum Græci jam in eo essent, ut castra moverent : adveniunt missi ab Ariæo, qui eos certiores facerent de Cyri morte, et Ariæi fuga consilioque revertendi in Ioniam postridie. Clearchus per legatos invitat ad se Ariæum, eique defert imperium Persarum. Sub meridiem missa legatione rex jubet Græcos arma tradere, atque iis, si subsistant, offert inducias, si perrexerint, minuitur bellum. Græci legatos cum responso forti dimittunt. — CAP. II. Ad Ariæum arcescentem, qui oblatum Persarum imperium rennerat, tandem, re deliberata, Græci ingruente nocte proficiscuntur, et sub noctem mediam adveniunt. Hic federe rite inito consultant de reditu. Ariæus via alia quam qua ascenderint, quamvis longa, ut comneatum habeant, idque celeriter ab initio, ne rex assequatur, descendendum esse suadet. Itaque, luce orta, inde proficiscuntur; et, dum sub vesperam vicis Babylonie appropinquant, castra regia in propinquo esse intelligunt. Clearchus quidem copias itinere defatigatas et fractas inedia adversus hostes non ducit, nec tamen a via copta declinat, atque cum sole occidente in vicis a regis directos pervenit : in quos pars exercitus devertit, ceteri sub dio permorare coguntur. Panicus terror, qui nocte invaserat milites, Clearchi consilio sedatur. — CAP. III. Rex, qui pridie satis superbe ac ferociter poposcerat, ut Græci armis traditis se ipsi dederent, nunc horum audacia percussus mittit legatos de federe. His Clearchus negat, federe opus esse Græcis, sed proelio, quoniam non habeant unde prandeant. Paulo post idem legati regis responsum referunt de comneatu comparando, dum fedus ictum fuerit. Clearchus, de consilio ceterorum, respondet, se oblatam accipere conditionem; atque ita, duribus Persis, cum exercitu proficiscitur ad fedus faciendum et comneatum comparandum, venitque tandem in vicis, vino, palmulis aliisque rebus refertos. Triduo post Tissaphernes cum comitibus nonnullis advenit, et in colloquio cum Græcorum ducibus jactata sua erga Græcos benevolentia querit ex illis, quamobrem arma tulerint adversus regem, rogatque ut lenius respondeant, quo facilius ipse regis iram sedare possit. Cui Clearchus ceterorum verbis respondet, se non ad bellum regi inferendum profectos esse, sed Cyri calliditate deceptos tandem in hanc necessitatem delatos, ut Cyrum bene de ipsis meritum sine animi ingrati crimine non deserere possent; se vero nunc, Cyro e medio sublato, nec regi nec ejus regioni vim ullam allaturos esse, nisi injuria lacessiti essent, sed domum discessuros. Tissaphernes tandem triduo post redit et fedus facit

ita, ut Persæ quidem sine dolo malo Græcos in patriam deducant comneatumque suppeditent; Græci vero sine vi comneatum vel emanant, vel sine agrorum devastatione ipsi sumant. — CAP. IV. Dum Græci expectant reditum Tissaphernis, qui domum eos e pacto deducat; interim Ariæus, spe venie a rege impetranda facta, fit animo alieniore erga Græcos. Hi igitur, cum omnia suspecta essent, nolunt Tissaphernis adventum operiri, sed statim domum abire : sed multis de causis id fieri posse negat Clearchus. Tandem advenit cum copiis Tissaphernes; et omnes quidem ingrediuntur iter, sed Græci ob suspiciones seorsim, et seorsim quoque castra metantur : atque ita intra Media murum non procul Babylone ingrediuntur, et mox duobus Tigridis canalibus trajectis Sitacen oppidum in ripa Tigridis situm perveniunt. Inde, vano metu de insidiis Persarum delusi, trajecto Tigride primum, mox Physico amne, perveniunt Opim oppidum; ad quod regis frater spurius obviam factus cum copiis multis, quas Susis et Ecbananis contra Cyrum auxilio regi adducebat, Græcos prætereuntes cum admiratione magna spectat. Inde, sex dierum iter per loca Mediae deserta emensi, in Parysatidis vicos, quos Tissaphernes in Cyri contumeliam diripiendis tradidit, perveniunt, et inde, quinque dierum in sinistra Tigridis ripa itinere facto, ad Zabatum amnem. — CAP. V. Ibi quum triduum commorantur et suspicio insidiarum augetur : Clearchus in colloquio cum Tissapherne luculenter docet, Persis non esse justam causam ulla Græcorum insidias metuendi. Nam fedus esse jurejurando sancitum, et Tissaphernis amicitiam cum Clearcho tum ceteris Græcis non una de causa esse utilissimam; quemadmodum nec Græcorum amicitiam Tissapherni esse inutilem. Tum Tissaphernes, homo nequam et fraudulentus, negat, Græcos recte metuere Persarum insidias. Nam cum regi tot tantaque præsto sint Græcos perdendi, si velit, subsidia, stultum fore, si confugeret ad fraudem ac perjurium, præsertim cum Græcorum amicitia prosit plurimum. Clearchus igitur simulata amicitia deceptus, postridie ipse cum quatuor prætoribus et viginti lochagis, ut cognosceret, quis esset qui Græcos criminaretur (nam ita Tissaphernes scelestus promiserat, se auctorem culpe indicaturum esse) ad Tissaphernis prætorium securus se confert. Verum hic, signo dato, prætores simul intus comprehendunt omnes et ad regem ad supplicium abducunt, atque lochagi foris trucidantur cum ducentis militibus. Mox Ariæus alique Persarum proceres ad castra Græcorum adveniunt, et verbis regis poscunt, ut arma tradantur : sed frustra. — CAP. VI. Prætorum interentorum describitur ingenium. Clearchus Laco quidem belli æque peritissimus ac studiosissimus fuit, spretis vitæ commoditatibus et suavitatibus. In periculis subeundis alacer et prudens; in comneatu militibus comparando diligens : in disciplina militari exercenda severissimus, adeo ut eum magis quam hostem metuerent milites, sed parum amarent : et omnino non tam ad parendum quam ad imperandum natus erat. Proxenus Broctius inclavescenti cupidus a puero, et disciplina Gorgie sophistæ usus est. Hinc, ut honestis artibus gloriam, opes et divitias sibi pareret, apud Cyrum militare suscepit. Erat animo leni ita, ut ille magis milites, quam hi ipsum revererentur. Unde factum est, ut boni quidem eum amarent, sed ejus facilitate abuterentur improbi. Contra Meno Thessalus pessimis præditus erat moribus : lucri cupidus; perjurus; mendax; fraudulentus; magis amicorum quam hostium insidiator, homines perditos suspiciebat, probos vexabat, amicos irridebat; quicumque in decipiendo, malisque artibus

minus exercitatus erat, hunc tamquam rudem et indocum spernebat; obtrektor optimi cujusque, et militum suorum corruptor. Ariæ corpus suum prostituebat, et ipse imberbis Tharypam barbatum turpiter amabat. Cum ceteris quidem prætoribus non est occisus, ob proditorem, at postea gravi supplicio excruciatu perit, ut homo scelestus. In Agia Arcade et Socrate Achæo nec virtutis bellicæ laudem nec amicitie fidem desideravit ullus.

LIBER III.

CAPUT I. In Græcorum exercitu ducibus orbatō fit omnium conturbatio summa. Tandem Xenophon, qui cur illi expeditioni interfuerit, paucis narratur, somnio commotus reipublicæ, quam omnes ceteri negligebant, consalere aggreditur. Convocatis igitur primum Proxeni lothagis persuadet, ut ceteros ad virtutem excitent et novis ducibus creatis vim vi repellant. Unus Apollonides, cum ignave repugnet, suo loco movetur et turpiter abigitur. Ceteri duces superstites omnes sub mediam noctem conveniunt. Hos Xenophon mascula oratione hortatur, ut ipsi sint bono animo, et militum animos confirmant, atque novis ducibus constitutis nihil prætermittant, quod ad hostium vim et injuriam propulsandam pertineat. Xenophontis sententia ab omnibus comprobata, novi duces statim creantur. — CAP. II. Tum fere sub lucem concione militum advocata primum Chirisophus breviter, sed graviter adhortatur, ut nunc aut fortiter vincant, aut pulcre moriantur. Deinde Cleanor, regio perjurio, perfidia Tissaphernis et Ariæ cum suis defectione commemorata, ipse quoque paucis ad fortiter pugnandum adhortatur. Denique prodit Xenophon ad concionandum pulcris armis ornatus. Hujus oratio luculenta est tripartita. Primum enim militum animos confirmat, et docet, Deos, qui sint barbaris ob perjurium irati, ipsis esse propitios: majorum virtutem superasse Darii Xerxisque copias ingentes: ipsos paucis diebus ante Artaxerxem vicisse. Quare quo animo pro Cyri imperio nuper pugnarint, eodem, imo majori, nunc pro sua ipsorum salute esse dimicandum; præsertim cum barbarorum ignaviam sint experti. Deinde tollit impedimenta, quæ obstatere videbantur, quod Tissaphernem non amplius habeant ducem itineris; quod rex non præbeat commeatum; quod interjecta sint flumina altissima; quod, nisi satius foret domum proficisci, facile in ipsius regis terris sedes figere possent. Denique ostendit modum itineris faciendi et prælii ineundi. Opus esse autem, ut planstra tentoriaque comburantur, et vasa, nisi quæ belli usus requirant, abiciantur; ut nunc duces sint multo vigilantiores, et milites dicto audientiores; ut hæc omnia statim, nulla cunctatione interjecta, peragantur. Hac sententia, hortante Chirisopho, ab omnibus comprobata, idem Xenophon monstrat rationem agminis ducendi, et quinam duces singulis agminis partibus præsent. — CAP. III. Cum Græci in eo essent ut proficiscerentur, advenit Mithridates cum triginta equitibus queritque, quid consilii cepissent. Hi cum, domum abeundi, respondissent; ille ostendere conatur, invito rege hoc fieri non posse. Sed homo fit suspectus Græcis, qui, sæpe decepti, decernunt, ne unquam, quando sint in hostico, pacem aut inducias cum rege inest. Tum, trajecto Zabato, reddit idem Mithridates cum ducentis equitibus et levis armaturæ militibus quadringentis, et repente adortus agmen extremum Græcorum, qui hoc die laborant. Quare cum tandem in vicos venissent; Xenophontis consilio celeriter et funditores

et equites instituuntur ad hostes arcendos. — CAP. IV. Postridie idem Mithridates cum majoribus copiis Græcos in itinere adortus, nunc facile telis repellitur, multis suorum amissis. Quo facto Græci ad Tigrim amnem perveniunt, et ad Larissam urbem desertam castra ponunt; ad Mesplia urbem die sequenti. Postridie ipse Tissaphernes cum copiis ingentibus adortus, sed vi telorum depulsus non nisi extra telorum jactum sequitur. Verum idem triduo post in campo lacessens Græcos coegit rationem agminis paululum immutare. Hoc modo per quatuor dies itinere facto, quinto per colles Græci ascendentes et descendentes gravius urgentur ab hoste, donec vicos occuparunt. Inde et vulneratorum et frumentandi causa demum quarto die profecti, mox ob hostium impetum devertere in vicum coguntur; ex quo post hostium discessum sub vesperam profecti, per noctem tantum itineris spatium conficiunt, ut hostes demum die quarto ipsos assequantur. Hi cum collem occupassent et angustias viæ obsedissent, tandem consilio ac virtute Xenophontis inde dejiciuntur. — CAP. V. Tempore pomeridiano repente redeunt barbari, occidunt palantes per agros prædatores et vicos comburant. Quibus depulsis, Græcorum duces de itinere consultant: nam hinc erat Tigris, qui sine ponte transiri non poterat, illinc montes Carduchorum prærupi. Consilio Rhodii cujusdam de ponte ex utriusque faciendo repudiato, postridie itinere paululum retro facto, et ex captivis diligenter regionum circumjectarum natura explorata, decernunt per Carduchorum montes facere iter.

LIBER IV.

CAPUT I. Inde prima luce fines Carduchorum ingressi Græci totum diem ascendendo et descendendo consumserunt, ita tamen ut agmen extremum non nisi leviter lacessere barbaris, quippe quibus res ex improviso acciderat. Altero die mane, jumentis supervacuis et mancipiis relictis, quo expeditiores per montes et angustias iter facerent, pergunt, sed non sine præliis. Die sequenti quamquam gravis orta erat tempestas; tamen ob commeatus penuriam iter necessario faciunt, idque celeriter; unde agmen extremum valde vexatum est a barbaris insequentibus. Cum tandem sub vesperam ad locum arduum, a barbaris penitus obsessum, pervenissent; captivum alterum ipsis aliam commodiorem viam indicare cogunt. — CAP. II. Sub noctem clam duo millia selectorum ad jugum occupandum alia via mittuntur. Hi barbaros mane oppressos fugant, et adeo ascendendi copiam faciunt ceteris cum Chirisopho Græcis. Xenophon vero cum impedimentis et agmine extremo eadem via, qua pridie selecti illi, proficiscitur: sed quamquam summo ducis prudentissimi consilio et diligentia usus erat; non tamen sine gravi clade sese inde emergit. Postridie etiam cum barbaris graviter urgentibus et lacessentibus iter per montes fecissent; tandem in vicos campestris ad Centritem amnem perveniunt. — CAP. III. Ad Centritem amnem cum tandem, itinere septem dierum molestissimo et periculosissimo per Carduchorum montes confecto, pervenissent, et liberius respirare cœpissent: nova difficultas ac sollicitudo obiecta est. Nam transitum per amnem tria impedire videbantur; barbarorum multitudo in ripa ulteriori, fluminis altitudo et impetus, atque Carduchi a tergo instantes. Xenophontis solliciti somnium postridie habet exitum. Vado enim casu reperto, exercitus transit; et barbari adversi fugantur, et insequentes arcentur, non sine summa ducum Græcorum, et in his Xenophontis, prudentia, ac

multitum vi et virtute. — CAP. IV. Inde Armeniam ingressi et superatis Tigris fontibus post aliquot dierum iter perveniunt ad Teleboam amnem, in Armeniam occidentalem. Ibi cum Tithazo, regionis satrapa, uti petierat ipse, inducias faciunt. Sed nihilominus homo statim sequitur cum multis copiis et insidias struit. Quare, vicis relictis, coguntur sub dio pernoctare et nivis ingentis incommoda tolerare. — CAP. V. Ne iterum hostium copiae convenirent, inde postridie coguntur proficisci. Sed hic per aliquot dies summum valetudinis, salutis et vitae discrimen adeunt ob vim frigoris, nivis altitudinem ac necessitatem inedie, hostibus insequentibus. Tandem in vicis omnibus copiis refertos perveniunt, ubi per dies septem laute vivunt et corpora egregie curant. — CAP. VI. Octo diebus post inde, praefecto vici duce viae, proficiscuntur, sed triduo post cum dux viae, male habitus a Chirisofo, clam aufugisset, sine duce aberrant et septimo tandem die perveniunt ad Phasiu amnem. Inde bidui itinere confecto appropinquant montibus, quos Chalybes, Taochi et Phasiani obsident. Igitur consilio habito, Xenophontis iortatu selecti nonnulli noctu mittuntur ad juga hostibus vacua clam occupanda, ut postridie mane hostes adoriantur. Quo facto Graeci, barbaris fugatis et montibus superatis, descendunt in planitiem et in vicis omnis generis hominis refertos devertunt. — CAP. VII. Agrum Taochorum, a quibus omne frumentum in loca munita comportatum erat, ingressi inopia commeatus laborare coeperunt Graeci, donec tandem et Xenophontis consilio et virtute nonnullorum militum castellum expugnant et magna ibi pecorum multitudine potiuntur. His solis aliter necessario exercitus per septem dies, quibus agrum Chalybum, qui omnium barbarorum fortissimi laudantur, peragrat. Inde progressi ad Harpasum amnem perveniunt; et, itinere quadridui per Scythinorum fines confecto, in vicis triduum commeatus comparandi causa commorantur. Hinc post quatuor dierum iter perveniunt Gymniam urbem opulentam. Hic ipsis regionis praefectus ducem viae mittit, qui Gracos iter quinque dierum emensis ducit in Thechen montem, ex quo summa cum laetitia mare prospectant. Quare ille dux multis muneribus donatus remittitur domum. — CAP. VIII. Agro Macronum, quibuscum foedus faciunt, intra sex dies peragrato, ad Colchorum montes adveniunt, ubi barbaros instructos offendunt. His vero acie victis ac fugatis, in vicis omni rerum genere refertos descendunt; atque qui mel quoddam ibi gustaverant, hi per aliquantum temporis mente viribusque destituuntur. Inde biduo post tandem ad mare et Trapezuntem urbem Gracorum descendunt. Hic intra triginta dierum spatium ex Colchorum agro praedas agunt, sacris faciendis vota olim nuncupata Diis solvunt, et ludos gymnicos celebrant.

LIBER V.

CAPIT. I. Cum de reliquo itinere consultatur; Antileontis sententiam de itinere maritimo comprobant omnes. Ergo ad naves conquirendas mittitur Chirisofo. Tum Xenophon, quid interim sit faciendum, docet, commeatum ex hostico esse comparandum, sed caute ac diligenter: non singulis esse egrediendum, sed universis, sed tamen ita, ut semper pars exercitus idonea ad castra tutanda relinquatur: naves praeternavigantes esse retinendas; et, nisi sat navium conquiri possit, civitatibus maritimis imperandum, ut viam muniunt. Omnia comprobant multitudo, sed mentionem de via munienda et itinere pedestri faciendo non ferre potest. Hinc ad na-

vigia deducenda mittitur Dexippus Lacedaemonius, sed cum nave aufugit; contra Polyceales Atheniensis fidem praestat. — CAP. II. Interea ad commeatum, qui deficiebat, comparandum, Trapezuntis ducibus pars copiarum dimidia exit adversus Drilas, gentem bellicosissimam, et loca montana accessuque difficilia incolentem. Ab initio nihil fere praedae capiunt Graeci, quoniam Drila locis, quae capi posse videbantur, incensis, discesserant. Tandem vero ad urbem valde munitam, in quam hostes cum suis confluerant omnes, perveniunt: expugnant eam, praeter arcem, et omnibus direptis, et urbe ipsa, ut tutum haberent discessum, incensa abeunt, sed non sine magna difficultate, redeuntque salvi in castra omnes. — CAP. III. Cum Chirisofo reditum cum navibus, ob frumenti penuriam, diutius Trapezunte expectare non possint Graeci: agros mulieresque navibus paucis, quas ipsi interim nancisci potuerant, impositos, Phileso ac Sophaneto ducibus, cursu maritimo devehunt; ipsi vero pedestri itinere trium dierum perveniunt Cerasuntem. Ibi decem dies morati, exercitum recensent, et pecuniam ex captivis venditis reductam partiuntur. Xenophon dimidium alterum suae portionis consecrat Apollini Delphico; alterum vero, ut depositum, tradit Dianae Ephesiae adituro. Inde postea in Elide Peloponnesi non procul ab Olympia agrum emit, et adificat fanum Dianae Ephesiae, ad forum templi Ephesini, instituitque sacrum quotannis concelebrandum. — CAP. IV. Cum ventum esset ad fines Mossynecorum, qui locis munitis freti Gracos a transitu prohibere audent: cum alia Mossynecorum gente adversus communes hostes initer societas. Hi socii, quibuscum Graeci nonnulli imprudenter, praedandi causa, se conjunxerant, primum clade affecti repelluntur. Postridie autem Xenophon ipse, cum animos militum confirmasset, suos et barbaros scite instructos ducit contra hostes, eosque vincit et fugat. Quo facto, castris duo una cum hominibus comburantur, urbs, caput regni, diripitur, et alia nonnulla loca aut vi expugnantur, aut in fidem recipiuntur. Sub finem capituli mores plane barbari Mossynecorum describuntur. — CAP. V. Mossynecorum terra octo castris peragrata, agrum Chalybum transgressi, veniunt in fines Tibarenorum, quibuscum de haruspicum auctoritate foedus faciunt, et biduo post ad Cotyora urbem adveniunt: ubi per dies quinque et quadraginta commorati, commeatum partim ex finitima Paphlagonia, partim ex ipsorum Cotyorensium agris praedando sibi acquirunt. Sinopensem legato de injuria Cotyorensibus illata temere querenti et Gracis stulte minitanti Xenophon graviter, libere et audacter respondet, et adeo legatos ad meliorem mentem revocat. — CAP. VI. De sententia legati Sinopensium praefertur iter maritimum terrestri per Paphlagoniam. Xenophontis consilium de urbe in Ponto condenda comprobatur quidem exitis, sed impeditur cum Silani vatis dolo ac calumnia, tum ducum quorundam invidia, atque vanis Heracleotarum pollicitationibus de stipendio. Cedit igitur; et auctor fit, ut universi simul proficiscantur, invito Silano. Tum naves quidem mittunt Heracleote, sed pecuniae ad stipendium nihil. Hinc duces isti, qui spem rei antea fecerant militibus, metunt, aperiuntque Xenophonti, sibi nunc placere ejus consilium de sedibus in Ponto figendis. Quare cum se rem ad milites relaturum esse negasset Xenophon: isti ipsi primum lothagos in suam adducere sententiam conantur. — CAP. VII. Quod consilium cum milites rescivissent; Neo Lacedaemonius ejus auctorem esse Xenophontem criminatur. Hinc cum metuendum esset, ne vim inferrent; concione advocata, docet pri-

num luculenter Xenophon vanitatem istius criminatio-
nis. Deinde queritur de collapsa disciplina militari,
eamque exemplo crudelitatis effrenis licentiæ, quod
in Colchorum legatos et rerum venalium curatores edide-
riat, ostendit: quare si hoc malum latius serpat, peri-
culum esse, ne diis hominibusque inuis reddatur exer-
citus universus. Hac oratione commoti decernunt, ut
istorum scelerum auctores causam dicant, et si qui post-
hac hujus generis facinora ausi fuerint, in eos gravis-
sime animadvertatur. Præterea imprimis Xenophontis
auctoritate exercitus lustratur. — CAP. VIII. Cum de-
creto exercitus duces muneris sui redderent rationem:
nonnulli eo ingrati animi progressi sunt, ut ipsum inno-
centissimum Xenophontem injuriæ ex petulanti insolent-
ique animo illatæ accusarent, criminantes se temere
ab illo verberatos esse. Verum facile hanc criminatio-
nem diluit ita, ut concedat quidem, se interdum, neces-
sitate urgente, vi ac verberibus usum esse, salutis cum
universæ tum ipsorum, qui de vi conquererentur, causa,
sed ex petulantia nullo modo.

LIBER VI.

CAPIT. I. Cum Paphlagonum legatis, quibus præsentibus
in convivio varii generis saltationes armatæ celebrantur,
pace ac societate facta, Cotyrius tandem universi solvunt,
et prospero vento usi ad Harpneum Sinopes portum
appellunt; ubi dies quinque morati ad unum Xenophon-
tem totius exercitus imperium deferunt; sed, illo pruden-
ter recusante, summæ rerum præficitur Chirisophus
Lacedæmonius, modo redux. — CAP. II. Chirisophus
igitur duce universus exercitus inde Heracleam navigat.
Ibi seditione orta, ejus imperio sese primi subtrahunt
Arcades cum Achæis. Itaque exercitu trifariam diviso,
pars una, eaque maxima, fuit Arcadum et Achæorum,
qui sibi decem prætores creant; altera Chirisophi; Xeno-
phontis tertia. — CAP. III. Sed hic mox cognitum est,
quod dicunt, concordia res parvas crescere, discordia
dilabi maximas; atque primum Arcadas, seditionis
auctores, sui consilii et cupiditatis penitere cepit. Hi
enim navibus coactis primi proficiscuntur, ut soli, si fieri
possit, occupent prædam; et in portu Calpes egressi
Bithynos quidem ab initio opprimunt et agunt prædam;
sed mox, una alterave cohorte a barbaris caesa et fugata,
ceteræ in colle quodam obsidentur: ubi haud dubie de
illis actum esset, nisi Xenophon, qui in itinere de cala-
mitate Græcorum acceperat, cum suis strenue auxilio
venisset, et strategemate usus barbaros ita terruisset,
ut, obsidione sublata, adventum ejus non exspectare sus-
tinerent. Postridie igitur salvus cum Arcadibus venit
ad Calpes portum, quo jam Chirisophus cum suis copiis
salvus advenerat. — CAP. IV. Milites, metuentes ne ad
Calpes portum urbs conderetur, nolebant castra ponere
loco tuto et urbi exstruendæ idoneo. Postridie cæcis
sepultis decernunt, ut capitale foret, qui posthac de co-
piis distrahendis referre auderet. Ad commentum, quo
jam laborabant, comparandum egredi cupientibus exta
non addicunt. Veruntamen Neo duo millia hominum
prædatam educit; sed ab equitatu Pharnabazi quingentis
caesis, ceteros, qui in montem confugerant, tandem in
castra reducit Xenophon. — CAP. V. Periculo moniti
tandem milites castra in loco munito poni munisque
patiuntur. Tum cum litasset Xenophon, præsidio
castris relicto, copias instructas educit: quæ, mortuis
in via sepultis et præda in vicis capta, barbaros instru-
ctos in colle quodam conspiciunt. Hinc acie instructa
arte nova, pergunt adversus hostes, ac valle impeditiori

superata, quam ut transirent Xenophontis auctoritas
effecerat, pugnam conserunt, et tandem barbaros vin-
cunt fugantque, quos ne longius persequantur, nox et
itineris longitudo ad castra usque impedit. — CAP. VI.
Victa Pharnabazi manu et fugata, jam undique ex Bithy-
norum agro prædas agunt. Interim advenit Cleander
Spartanus harmosta, et cum eo simul Dexippus, homo
perfidus ac scelestus. Iste dum, a nonnullis instigatus,
prædæ partem subvertere cupit, a milite quodam impedi-
ditur; quem dum ad Cleandrum abducit; superveniente
Agasia et hortante a militibus fugatur. Quapropter
Cleander, imprimis a Dexippo irritatus, minitatur, sese,
nisi sibi ad puniendum Agasias et miles gregarius traditi
essent, effecturum esse, ut universi a Græcis urbibus
prohibeantur. Xenophon igitur, cui istæ minæ haud
contemnendæ videbantur, persuasit et Agasias ipsi et
ceteris omnibus, ut Cleandri imperata facerent eumque
quovis modo sibi reconciliarent. Ergo rei illi causam
dicunt apud Cleandrum, quem verbis lotius exercitus
omnes strategi et lochagi orant, ut impune dimittat reos,
deferuntque ita ad eundem summum exercitus imperium.
Hinc, quod rogant, impetrant: sed Cleander, sacris
prohibentibus, imperium illud suscipere non potest. Ergo
exercitus sub prioribus ducibus, per Bithynos itinere fa-
cto, cum præda multa Chrysopolin Chalcedoniæ per-
venit.

LIBER VII.

CAPIT. I. Anaxibius classi Spartanæ præfectus Pharnabazi
promissis perductus, Græcos ut ex Asia trajiciant Byzan-
tium, spe stipendii facta pellicit, sed, qui est mos improbo-
rum hominum, nihil, quod promiserat, præstat. Idem
ut Byzantium exoneret his copiis, iterum fraude utitur
promittens, sese copias urbe egressas recensiturum esse
et daturum unde vivant. Verum egressis, portis clausis,
nihil præstat, sed jubet prædam agere ex Thracum
vicis et ita abire in Chersonesum ad Cyniscum. Hinc
irritati milites, portis effractis, vi irrumpunt in urbem:
sed eos placat Xenophon, ut, nulla vi facta, iterum Byzan-
tio exeant. Hic Cæratades quidem ipsis se ducem offert,
sed paucis diebus post repudiatur homo vanus. — CAP.
II. Dum duces inter se de reliquo itinere dissident, inte-
rim multi de exercitu dilabuntur milites: quæ res grata
accidit Anaxibio Pharnabazi pollicitationibus corrupto.
Hinc idem Aristarcho novo Byzantii harmostæ mandat,
ut quotquot de Cyri exercitu reperisset Byzantii vende-
ret. Verum cum se a Pharnabazo negligi, et Aristar-
chum ab eodem promissis ad Græcos illos perdendos
perductum esse sensisset; mutata repente sententia
arcessit Xenophontem hortaturque, ut quam possit
celerrime dispersos colligat Perinthum et inde eos-
dem in Asiam reducat. Sed rem impedit Aristarchi
improbitas, apud quem ut apud ceteros Spartanos tum
omnia argento venalia erant. Ergo non mirum, quod,
ut Pharnabazo gratificaretur, Xenophontem ipsum tollere
studeret. Igitur Xenophon in summa rerum inopia et
difficultate, qua milites premi videbat, cum selectis
proficiscitur ad Seuthem, ut conditionem, qua is Græcos
apud sese stipendia merere vellet, cognosceret. — CAP.
III. Græci, præter Neonem Laconem cum suis, condi-
tionibus Seuthæ comprobatis, ad illum tendunt; aque fœ-
dere contracto, duces convivio more Thracum quod deli-
gentius describitur, excipiuntur. Inde sub noctem
mediam contra hostes proficiscuntur, quos postridie
imparatos et imprudentes opprimunt, et magnam man-
cipiorum pecorumque prædam faciunt. — CAP. IV. Vicis

prætores Atheniensium suos qui perierant in pugna e mari non sustulerant, capitis omnes sunt damnati, frustra quoque eos defendit Euryplolemus.

LIBER II.

CAPUT I. Interim Eteonicus in Chio penuria laborabat, ita ut ejus milites conspiratione facta Chium diripere vellent. Sed eos prudenter colibuit et accepta a Chiis pecunia iis solvit stipendium. Sed tamen Chii reliquique Lacedæmoniorum socii alium imperatorem, et Lysandrum quidem, petierunt. Lacedæmonii autem iis miserunt Aracum Lysandro adjuncto legato. Lysander a Cyro pecunia instructus exercitui stipendium solvit, et expugnat Cedreis Carie civitate Atheniensium socia, navigat Rhodum. Athenienses autem Chium et Ephesum transmittunt et se parant ad pugnam navalem. Tum Lysander Hellespontum petit et Lampacum expugnatam militibus diripiendam dedit. Athenienses item illos persecuti ad Hellespontum contendunt, et ad Ægospotamos spreto Alcibiadis, qui prope habitabat, consilio, cum Lysandro infelicissima pugna configunt, imparati ab illo oppressi. Conon cum novem navibus Cyprum ad Evagoram fugit: reliqua omnia capta. Athenienses omnes sunt necati. — CAP. II. Paralus navis cum nuntium de calamitate pertulisset Athenas, cives omnia parant, ut certam obsidionem tolerarent. Mox a Pausania, Lacedæmoniorum rege, et Lysandro terra marique diu obsessis, cum multi fame morerentur, pax convenit his legibus ut naves nonnisi duodecim haberent, exsules revocarent, diruerent muros longos et Lacedæmonias omne imperium traderent. — CAP. III. Imperio Athenarum triginta viris tradito Lysander Samum expugnat et magna et toto bello pecunia ditatus Spartam redit. Trigintaviri cum leges conscribere deberent, magistratibus novis constitutis et præsidio harmostaque a Lacedæmoniis expedito pro lubitu optimum quemque ad mortem ducebant. Critias princeps Trigintavirorum cum e collegis Theramenem maxime haberet adversarium, lenius quippe sentientem, ne huic populus se applicaret, re cum reliquis composita, tria millia civium legit qui summam rempublicam defenderent: reliquos arma tradere jubent. Hinc Theramenem in senatu Critias prodicionis accusat. Egrege se defendit ille adeo ut senatus eum absolvere vellet videretur. Sed calumnia usus Critias et armatis hominibus hominem ad supplicium abstrahit. — CAP. IV. Tum Thrasybulus Thebis, quo multi Atheniensium exsules se contulerant, cum paucis profectus Phylen castellum occupat, et crescente suorum numero mox tyrannorum copias ad oppugnationem Phyles profectas vincit. Hi, ut haberent perfugium, Eleusina occupant, incolis nefaria fraude circumventis. Jam Thrasybulus noctu Piræum occupat, et mox in Munychia fundit adversarios; qua in pugna cecidit Critias. Tandem populus abrogato Trigintavirorum imperio Decemviros creat. Cum in Piræo exsules se magis magisque confirmarent, rursus Lysander accitu maxime triginta virorum cum fratre navarcho venit, ut exsules terra marique obsessos ad deditionem compellerent. Quæ res cum ex sententia succedere videretur, Pausanias invidens Lysandro, nomine quidem subsidio ei venit, sed re ipsa Thrasybulo. Itaque post levia cum ipso prælia clam ad utriusque factionis Athenienses misit, eosque permovit ut Lacedæmoniorum arbitrio se suæque ad restituendam concordiam permitterent. Lacedæmonii ergo miserunt quindecim legatos, qui cum Pausania res Atheniensium his conditionibus composuerunt, ut hi inter se pacem haberent et ad sua quisque negotia præter magistratus redirent; si qui eorum

qui fuissent in urbe, tutum sibi in ea locum non putarent, iis potestas esset Eleusina migrandi. Paulo post cum hi ex Eleusine bellum moverent, eorum ducibus circumventis Athenienses lege ἀμνηστίας discordias omnes sustulerunt.

LIBER III.

CAPUT I. Cyro auxilia Lacedæmoniorum petenti adversus Artaxerxem fratrem Samius navarchus tutum ad Ciliciam præstat iter. Græcis Asiaticis contra Tissaphernem auxilio mittunt Lacedæmonii Thimbronem, cui Athenienses adjungunt equites, quos in bello perire cupiebant. Sic mediocriter instructus Ionicas civitates utcumque tuetur. Jam Græcis Cyri nuper sociis cum Thimbrone conjunctis hic audacior factus etiam in campo cum Tissapherne congregiebatur. Ceterum plures civitates sponte se ei adjungebant; imbecilliores quasdam vi expugnabat. In oppugnanda Larisa quæ dicitur Ægyptia cum frustra hæreretur, jussus est ab ephoris cum exercitu transire in Cariam. Thimbroni succedit Dercyllidas, imperator callidissimus, qui cum Tissapherne se conjungit, et sic unum tantum habet hostem Pharnabazum. Mania Zenis hyparchi uxor mortuo marito impetrarat a Pharnabazo ut satrapiam mariti servaret, et egregie omnes res suas gesserat. Sed eam interfecit Midias filiae maritus ejusque ditionem invasit. Ad quem ulciscendum cum se pararet Pharnabazus, venit Dercyllidas et complures urbes in ditionem accepit. Cebrenem vero cum oppugnare vellet, cives invito urbis præfecto ei se tradunt. Hinc adversus Midiam profectus Scopsin et Gergitha urbes ejus insigniores astu occupavit, et magnis quas Mania collegerat pecuniis ditatus Midiae paterna bona concessit, milites ejus sibi addixit mercenarios. — CAP. II. Hinc Pharnabazus cum eo facit inducias; ipse per hiemem Bithynorum Thracum regionem vastat. Vere redeunte ad Dercyllidam venerunt domo legati, qui imperium ei prorogarent militumque laudarent virtutem et integritatem Dercyllidas cum ex iisdem audisset legatos e Chersoneso petiisse a Lacedæmoniis ut muro Thracæ a Gheronoso arcerent, rursus cum Pharnabazo pactus inducias istuc est profectus, et muri opere strenue perfecto rediit in Asiam et Atarneam a Chiorum exsulis occupatam vi expugnavit eamque ita ornavit ut in eam, quoties istuc veniret, commode posset divertere. Inde abiit Ephesum. Legati a Græcis Asiaticis Lacedæmonios docent, Tissaphernem ita posse cogi ut sibi libertatem redderet, si Caria, ubi ejus esset domicilium, infestaretur. Jubent ergo Ephori Dercyllidam istuc transire. Venerat tum in eandem Cariam cum Tissapherne Pharnabazus: quos cum Dercyllidas accepisset Mæandrum rursus transiisse, transiit et ipse. Instruxerant Persæ exercitum, ut Lacedæmonios, quos securos et dispalatos insequi putabant, imparatos opprimerent. Sed Dercyllidas cum propius accessisset, re cognita confestim suos ad pugnam instruxit. Sed Tissaphernes metu Græcorum misit qui illum ad colloquium invitarent. Deinde pax servata his conditionibus ut rex civitatibus Græcis libertatem daret, Lacedæmonii harmostas ex iisdem revocarent et e regis ditione abirent. Domi interim propter antiquas injurias Lacedæmonii bellum intulerunt Eleis. Sed Agis rex jam in hosticum ingressus terræ motu, quasi dei monitu, abterritus exercitum dimisit. Rursus insequenti anno idem Eleos petiit, eorumque regionem misere vastavit. Redeunte æstate Elei pacem petentes obtinuerunt iniquis conditionibus. — CAP. III. Mors Agidis et contentio Agesilai cum Leotyichide; cui ille ut justior regni successor prælatus est. Agesilaus cum fere annum obtinuisset

imperium, periculosa existit adversus Spartanos conspiratio Cinadonis, qui se non inter principes Spartanorum haberi aegre ferebat. Sed ephori in auctores callide comprehensos animadverterunt atque ita depulerunt periculum. — CAP. IV. Cum nuntiatum esset Lacedaemone magnam in Phœnice ornari classem, ad expeditionem in Asiam se paravit Agesilaus, adjuncto Lysandro. Cum autem Agamemnonis exemplo Aulide sacra facere instituisset, à Broetarchis contumeliose impeditus Ephesum navigavit. Agesilaus cum aperuisset Tissapherni se ad liberandas Græcas in Asia civitates venisse, inducias hic iurejurando interposito pactus, dum a rege illud conficeret, bellum comparavit: sed religiose fidem servavit Agesilaus. Interim Græci Asiatici Lysandrum ita observabant ut ipse regis, Agesilaus privati hominis speciem haberet. Sensit Lysander ea re offendi Agesilaum petiitque ab eo ut sibi alibi aliquid muneris gerendum assignaret. Missus ergo in Hellespontum etsi Agesilao non inutilem se praebebat, tamen non magnam ab eo inibat gratiam. Tissaphernes novis a rege missis copiis superbus bellum indicit Agesilao, ni ex Asia excedat. Sed Agesilaus nihil territus in Phrygiam irripit et magna præda potitus est. Cum per aliquod tempus tuto illam regionem depopulatus esset, casu concurrunt equites Agesilai cum Pharnabazi equitibus, quos ille pene victores in fugam conjecit pedestri exercitu. Insequenti die cum sacra fecisset infausto omine, versus mare se convertit et equitatu maxime se instruere cepit. Invenit vere Agesilaus Ephesi summo studio bellum paravit. Deinde postquam calliditatem Tissaphernis eluserat, armis etiam cum superavit. Ipse Tissaphernes cum in pugna non adfuisset, Artaxerxes proditiōis insinulatum misso Tithrauste interfici jussit. — CAP. V. A Tithrauste cum Agesilaus ex Asia discedere juberetur, et hic potius regem ipsum adoriri meditaretur, quinquaginta talentis ille Græcos in Europa corripuit, ut bellum Lacedaemoniis inferrent. Callide rem instituerunt, qui pecunias illas acceperant, ita ut ipsi Lacedaemonii bellum movere et Thebanos petere coacti essent. Sed infeliciter illa expeditio cessit. Interfecto enim ad Haliartum Lysandro rex ipse Paissanias sponte cum exercitu abiit: qui absens crimine proditiōis damnatus Tegera morbo mortuus est.

LIBER IV.

CAPUT I. Spithridatis suasu Agesilaus in Paphlagoniam profectus cum Otye rege init societatem: eum matrimonio jungit Spithridatis filiam. Hiberna constituit Daseylii. Hic cum Herippidas prædatum egressus Spithridati res captas abstulisset, hic noctu cum suis clam ad Ariæum abiit. Mox Apollophonas Cyziænos, hospes et Pharnabazi et Agesilai, perfecit ut hi venirent in colloquium, in quo Pharnabazus hanc tulit conditionem ut si a rege Persarum alius ejuspiam imperio subjiçatur, cum Agesilao societatem faciat, sin ipsi summum imperium committatur, bellum strenue cum Agesilao gerat. Delectatus ejus oratione Agesilaus spondit se statim ex ejus ditione abiurum, et concessit in campum Thebes. Sed cum magna moliretur adversus regem, revocatur domum ad defendendam patriam. — CAP. II. Itaque adjunctis ex Asia sociis eodem itinere rediit quo Xerxes ad bellum Græciæ inferendum iverat. Interim cum Corinthii cum sociis de bellatione consultarent, Lacedaemonii jam in agrum processerant Sicyoniorum. In pugna socii Lacedaemoniorum cedunt præter Pelleneos, ipsi vincunt et victores sociorum redeuntes cadunt. — CAP. III. Nuntiatur hæc pugna Agesilao, qui continuo civitatibus Asiaticis eandem nun-

tiari jubet. In Thessalia vexatur a Broetiorum sociis: sed equitibus suis Thessalos ipsos equitatu maxime valentes vincit. Ad Broetiam accedenti nuntius affertur de infelici pugna navali: quo dissimulato effecit ut in levi proelio Lacedaemonii superiores discederent. Pugna ad Coronæam, in eaque virtus Agesilai. Finito bello decimam partem prædæ consecravat Apollini. — CAP. IV. Apud Corinthios ultimo Eucleorum die optimates pacis cupidi ab adversariis necopini caduntur. Ab eo tempore cum tota civitas sub Argivorum ditionem ventura videretur, Pasimelus et Albinus in præsidiis ad portus constituti noctu Praxitam Lacedaemonium Sicyonem cum suis adductum intra muros recipiunt. Insequuto die facta pugna vincunt Lacedaemonii, qui deinde parte murorum longorum diruta et Sidunte Crommyoneque capta munierunt Epiticiam. Inde conductitio militum utrinque bellatum. Iphicrates irripit Phliuntem: Phliasii sponte accessunt Lacedaemonios iisque civitatem suam tuendam tradunt. Athenienses muros Corinthiorum dirutos reficiunt: quos Agesilaus rursus demolitur. — CAP. V. Postea cum Piræo portu Corinthii opes suas tuerentur, rursus Lacedaemonii Agesilao duce bellum iis intulerunt. Hic cum reperisset portum illum magno præsidio munitum, callide fecit ut præsidiarii discederent ipsique occupandi portus facultatem præberent. Occupavit et castellum: quo facto ii qui Heraeum confugerant sponte se suaque ipsi dediderunt. Ejus letitiam turbavit nuntius de mora Lacedaemoniorum deleta. Nam Amyclæos ad celebranda Hyacinthia ituros peltastæ Iphicrate duce paucis exceptis considerunt. Agesilaus deinde relicta ad tuendum Lechaëum mora domum est profectus. — CAP. VI. Cum Calydonii Achaëorum socii ab Acarnanibus bello peterentur, denuo Lacedaemonii duce Agesilao excitantur ad opem Achaëis ferendam. Cum his ergo conjunctus Agesilaus Acarnaniam vastavit eorumque copias fudit. Nullam tamen cepit urbem. Quare cum minus satisfecisset Achaëis, promisit se insequenti anno bellum redintegraturum, atque ita domum rediit. — CAP. VII. Initio veris cum bellum sibi a Lacedaemoniis instare viderent Acarnanes, cum his societatem, cum Achaëis pacem fecerunt. Lacedaemonii autem bellum adversus Argivos decernunt: quos Agesipolis repente oppressos vehementer afflixit. Magna vero audacia proxime ad urbem accessit et magnum iis saepe terrorem incussit. — CAP. VIII. Interim Pharnabazus et Conon, per insulas et urbes maritimas harnostis Lacedaemoniorum expulsis, multos sibi socios adjunxerant. Abydum vero et Sestum tenebat Dercyllidas neque Pharnabazus eas urbes illi eripere poterat. Initio anni Pharnabazus cum Conone magna classe ad Peloponnesum accedit et multa maritima vastat. Inde se recipiens Cythera occupat, et harnosta præsidioque ibi relicto Istrum Corinthii petit, ubi socios confirmat et pecunia ornat. Hinc cum rediret domum classem reliquit Cononi: qui, ut promiserat, deinde muros longos Piræiceque munitionem magna ex parte restituit. Lacedaemonii hæc re audita Antalcidem mittunt, qui Tiribazo exponeret quid rerum pecunia regia gereretur, pacemque cum rege faceret. Exponit hic mandata et offert, ut omnes insulae et civitates Asiaticæ sint liberae. Miserant et Athenienses reliquique legatos, quibus illa conditio videbatur iniquissima. Tiribazus Lacedaemoniis clam pecunia instructis Cononem conjecit in vincula et profectus ad regem de his rebus retulit. Rex mittit Strutham ad res maritimas gerendas. Hic favebat Atheniensibus: unde Lacedaemonii adversus eum mittunt Thimbronem, sed infausto successu. Ad exsules Rhodiorum restitutos popularemque statum tollendum Lacedaemonii

mittant Ecdicū navarchum; Diphridam autem adversus Struthiam. Ecdico Lacedæmonii subsidio cum navibus mittunt Telemiam, Athenienses adversus illos Thrasybulum. Hic omīssa Rhodo Thracum reges dissidentes conciliavit, et deinde Byzantio et Chalcedone recuperata Lesbū navigat et Mytilenis, quæ sola urbs Atheniensibus fide manserat, confirmatis ad Methymnam Lacedæmonios vincit. In Thrasybuli ab Aspendiis occisi locum sufficiunt Athenienses Agyrhium, et in Hellespontum, ubi Lacedæmonii Anaxibio duce multa moliebantur, mittunt Iphicratem. Qui post levia prœlia cum accepisset Anaxibium cum suis Antandrum abiisse, noctu Abydum trajecit et redeuntē ex insidiis oppressit. Anaxibius ipse fortiter pugnans cecidit: ejus autem copiarū partim fuga elapsæ partim cæsæ sunt.

LIBER V.

CAPUT I. *Eginetas Lacedæmoniorum permissu ex Attica prædas agentes oppugnant Athenienses. Horum classem Telemias Lacedæmonius fugat. Honores Telemiaz a militibus habiti. Successit ei Hierax, et huic Antalcidas, qui Nicolochum mittit Abydum. Interim Eunomus perfectus classis Atheniensium cum ab Ægina noctu profectus Atticam accederet, Gorgopas Lacedæmonius cum decem navibus modico intervallo tacite insecutus eum opprimit, et captis quatuor triremibus Æginam redit. Eodem Chabrias deinde noctu vectus insidias ponit. Re adversa Gorgopas cum Æginetis aliisque ei occurrit: sed ipse cum multis Æginetarum cadit: reliqui diffugiunt. Hinc rursus Telemias missus magno militum gaudio excipitur. Hic cum duodecim navibus ipsum Piræeum vincto invadere ausus, aliquot navibus abreptis Æginam reversus e præda nautis et militibus stipendia numeravit. Antalcidam Athenienses in errorem inducti frustra persequuntur. Ipse contra Thrasybulum Collytensem cum octo triremibus capit. Postea navalibus copiis ita est actus ut totius maris videretur habere imperium. Jam Athenienses pacis quam belli cupidiores facti. Simul et Lacedæmonii et Argivi de pace cogitare cœperunt. Habebat eo tempore Tiribazus ejus conditiones a rege acceptas, quarum caput erat, ut omnes Græcæ civitates et insulæ exceptis paucis sui essent juris. Placebat conditio omnibus præter Thebanos: quos tamen Agesilaus belli terrore coegit ut Bœotias civitatibus ἀντιοφίαν redderent. Pari modo Corinthios et Argivos communi fœderi subjecit. — CAP. II. Jam in socios etiam dubiæ fidei Lacedæmonii animadvertere cœperunt et primo Mantineaensium urbem penitus sustulerunt. Jam exsules Phliasiorum, temporibus usi, ad Lacedæmonios de rebus suis confugiunt. Hi per legatos Phliuntē missos rogant ut illos restituant. Phliasii, qui cognatos exsulum aliosque rerum novarum studiosos timerent, eos confestim revocant, et iis bona sua publice restitunt. Legati Acantho et Apollonia missi Lacedæmonem Olynthiorum impotentiam accusant et quid periculi ab illis immineat ostendunt. Statim igitur Lacedæmonii adversus illos mittunt Eudamidam cum copiis, quas e proximo cogere potuerant, et hujus fratrem cum reliquis Phœbīdam subsequi jubent. Hic cum processisset ad Thebas, quæ civitas discordia civili tum laborabat, Leontiades alterius factionis princeps ei arcem tradiidit et deinde confestim adversarium ut patriæ hostem abstrahi jussit. Hinc contendit Spartam. Lacedæmonii, et Agesilaus maxime, hoc factum placebat, miseruntque qui de Iamœnia judicarent. Hoc interfecto Leontiades cum suis Thebas tenens magnis ad bellum Olynthiacum co-*

piis Lacedæmonios juvit, præsertim cum Telemiam Agesilai fratrem harmostam misissent. Expeditio ipsa feliciter cessit, et quamquam initio dubia fuerat victoria fortiter pugnantis Olynthiis, tamen cum prælium prope urbem committeretur, viderenturque Lacedæmonii esse irrupturi, cesserunt tandem Olynthii, et multis suorum amissis in urbem se receperunt. — CAP. III. Telemias cum ad vastandos Olynthiorum agros egressus audacius eorum equites excurrere vidisset, primo Telemidam in eos impetum facere jubet, mox cum hic multis suorum amissis cecidisset, ipse cum omnibus copiis eos ad muros usque persequitur. Sed erumpentes Olynthii eum prosternunt Lacedæmoniosque omnes partim fuga disjiciunt, partim occidunt. Majorem postea adversus Olynthios exercitum duce Agesipolide mittunt. Interim Phliasii cum exsulis fidem non præstarent, hi ad Lacedæmonios confugiunt eosque ad bellum excitant. Jam Agesilaus Phliuntē obsidet et callide benignitate necessarios exsulum elicit ex urbe et ad partes suas traducit. Interea Olynthios vexat Agesipolis; sed paulo post morbo mortuus refertur in patriam. Phliunte Delphion quidam cum trecentis diu obsidentes vexat: sed tandem penuria victus agit de deditione. Lacedæmoniorum civitas totam rem commisit Agesilai arbitrio. Hic quamquam debebat esse irator, tamen magna humanitate adversus Phliasios ea in re usus est. Olynthii in fidem recepti. — CAP. IV. Thebanis vero penam dederunt Lacedæmonii. Nam pauci quidam Thebani clam facta conspiratione occisis tyrannis Cadmeam cum Atheniensibus accitis invadunt et Lacedæmoniorum præsidium ad deditionem cogunt. Morte multant Lacedæmonii harmostam qui Cadmeam Thebanis reddiderat. Jam vero cum Agesilaus ætatem excusaret, adversus hos bellum Cleombroto mandant. Qui cum fere nihil egisset, reliquit Thespis cum tertia sociorum parte Sphodriam harmostam, domumque rediit. Inusitata procella in ejus reditu. Thebani ne soli bellum haberent cum Lacedæmonii Sphodriam corruerunt, ut in Atticam irrumperet. Hoc ille facit insciis Lacedæmonii, atque arcessitus, cum in judicio capitali non comparuisset, tamen ob virtutes et merita in patriam, vel potius deprecante apud Agesilaum Archidamo, absolutus est. Commovit hoc Athenienses ut jam Bœotios omni ope juvarent. Lacedæmonii autem rursus Agesilao duce bellum iisdem inferunt. Sed hic non multis rebus gestis domum rediit, Thespis relicto Phœbida harmosta. Hic primo multum agri vastabat Thebanorum. Sed ad pugnam Thebani profecti eum prosternunt ejusque exercitum cædunt et fugant. Agesilaus suscepta adversus Thebas expeditione simulat se primo Thespias venturum. Hoc falso nuntio decepti Thebanos, et alia loca atque ipsi putarant ingressus multa depopulatus est, priusquam illi rebus suis subsidio venire possent. Deinde cum accessisset, versus ipsas Thebas deflectens eos permovit ut cursu ad urbem magno anfractu contenderent. Scritæ eos usque ad moenia persecuti, revertentibus inde Thebanis, celeriter se recipiunt. Tropæum igitur statuunt Thebani. Postero die Agesilaus abiit Thespias. Ibi discordias civiles sedavit, et inde cum suis domum est profectus. Thebani duas triremes frumentæ entum emittunt Pagasas. Has cum frumento et trecentis hominibus capit Alcetas Lacedæmonius Oreum Eubœæ tenens captosque in arce includit. Sed commodam nacti occasionem ipsi arcem occupant: quo facto civitas deficit a Lacedæmonii, neque amplius Thebani frumento caruerunt. Morbus Agesilai. Cleombrotus adversus Thebas profectus cum Cithærone

ab hostibus dejectus esset, reversus est exercitumque dimisit. Jam stuas sociorum Lacedæmonii magnam classem parant, qua maxime re frumentaria intercluderent Athenienses. Sed hi Chabria duce victores navibus annonariis tutum Athenas cursum præstiterunt. Mox et Boeotiorum rogatu classem sexaginta navium Timotheo duce adversus eos miserunt. Timotheus civitates circa Coreyram a quietate sibi adiunxit. Contra cum Lacedæmonii mittunt Nicolochum, hominem valde audacem, qui a navibus nondum satis instructus infeliciter pugnavit.

LIBER VI.

CAPUT I. Interim ad Phocenses bello petitos a Thebanis proficiscitur Cleombrotus. Eodem fere tempore Lacedæmonem venit Polydamas Pharsadius, civitatis suæ princeps, petiturus auxilia adversus Iasonem hominem potentissimum, qui vel precibus vel armis Pharsalum sibi adungere vellet. Lacedæmonii cum ei non possent satisfacere, redux cum Iasone rem composuit ita, ut ille, quod cupierat, totius Thessaliæ constitueretur imperator. — CAP. II. Athenienses cum viderent Thebanorum opes augeri, suas minui, pace cum Lacedæmoniis facta Timotheum revocant domum. At hic in reditu simul exsules Zacynthiorum in sedibus suis reponit: unde sequenti anno novum bellum. Ob Timothei factum Lacedæmonii suis et sociorum opibus magnam classem exoriant Mnasiippo duce ad Coreyram Atheniensibus eripiendam. Quo facto cum Coreyrai undique inclusi fame premerentur, Atheniensium auxilium implorant, qui post alios iis miserunt Iphiceratem. Sed antequam hic adveniret, Mnasiippi temeritate factum ut Coreyrai tacta eruptione Lacedæmonios magna clade afficerent. Ipse etiam Mnasiippus in pugna cecidit, reliqui metu adventantis Iphicratis Leucadem profugerunt. Laudatur Iphicrates et ejus disciplina nautica. Cum venisset Coreyram, decem triremes a Dionysio Syracensis Coreyram missas capit. Jam pluribus Coreyra navibus auctus ipsam Laconicam petere cogitabat. Laudatur tota ejus expeditio. — CAP. III. Athenienses a Thebanis offensi optimum putabant eos invitare ad pacem cum Lacedæmoniis faciendam. Itaque et ipsi cum sociis legatos Spartam miserunt, et Thebani, Boeotiorum omnium, ut ipsi quidem volebant, nomine juraturi. Postquam Callistratus ille præter alios oratores dixerat, his legibus pax convenit ut Lacedæmonii harmostas undique revocarent, exercitus omnes dimitterent, civitatibus libertatem redderent, liceret, si quis hanc migraret, succurrere violatis. Jurarunt itaque Lacedæmonii suo sociorumque nomine, Athenienses autem per se, ut et ipsorum civitates sociæ. In Thebanis vero res manebat ambigua. — CAP. IV. Thebani cum civitatibus Boeotiæ libertatem non redderent, Cleombrotus ephorum jussu adversus eos e Phocide profectus improviso adventu Creusin urbem et duodecim triremes cepit, et deinde ad Leuctra castra metatus est. Non longo intervallo castra posuerant Thebani. Utrisque autem commodum videbatur pugnare. Sed infausta omnia ceciderunt Lacedæmoniis, ita ut gravissima clade affligerentur, et plus mille suorum amissis in fugam se darent. Ephori de hac re certiores facti collectis undique copiis Archidamum subsidio mittunt. Thebani vero Athenienses permovere student ut hoc tempore tam commodo penas a Lacedæmoniis repant. Sed ab his minus benigne excepti Iasonem excitant. Hic cum venisset in Boeotiam tam Lacedæmonios quam Thebanos prudenti oratione a

bello deterruit. Itaque illi Archidamo obviam profecti domum redierunt. Iason per Phocidem rediens præter alia ut in hostico hostiliter facta Heracleæ munitiones diruit, ut tutior ipsi pateret transitus in Græciam. Pythia celebrare parat Iason luculenta victimarum copia. Sed dum Phæacorum equites lustrat, a septem adolescentulis quasi de controversia quadam eum accedentibus interficitur. Ei succedunt in imperio fratres Polydorus et Polyphron, et his deinceps Alexander. Hic sævus et domi et foris fraude uxoris perit. Ex quo Tisiphonius imperium tenebat quo tempore hæc scribebat Xenophon. — CAP. V. Cum Peloponnesii etiamnum auspiciis Lacedæmoniorum sequerentur, Athenienses agebant cum civitatibus ut se legibus pacis Antalcidæ obstringerent. Fecerunt hoc quos convocarant omnes præter Eleos, qui civitates quasdam liberas dimittere volebant. Mantinienses rursus in unam urbem invitis Lacedæmoniis coeunt. Apud Tegeatas Calibius universum concilium Arcadum constituere volebat: illi adversabatur Stasippi factio. Orto inde bello Mantineensibus cum Calibio conjunctis Stasippus cum suis perit. Penas a Mantineensibus repetitum Lacedæmonii mittunt Agesilaum. Sed quamquam interim illi Orchomeniis rursus bellum inferabant, tamen Agesilaus cunctandum ratus, cum hostes in campo potestatem sui non facerent, in Laconicam reversus dimisit exercitum domumque rediit. Thebani ab Arcadibus vocati cum Agesilaum viderent abiisse domum, domum et ipsi redire volebant: sed multorum precibus et cohortationibus victi in Laconicam irruerunt et vastatis agris prope accesserunt ad urbem. In hoc tumultu Lacedæmonii Helotes armant et sociorum auxiliis de imperio decertare parant. Locant et insidias: e quibus hostes oppressos in fugam verterunt atque ita terruerunt ut ab urbe discederent. Interim et Athenas miserunt legatos, qui opem ejus civitatis implorarent, in quorum oratione illud maxime movit Athenienses, quod Lacedæmonii olim Thebanorum auctoritati obstiterant, neque passi erant Atheniensium civitatem plane excindi. Prorsus autem admirabilis erat oratio Proclis Phliasii. Denique miserunt Iphiceratem cum omnibus copiis, cujus tamen opera tum fere fuit nulla, feliciterque videtur cecissee quod sponte Thebani domum redierunt.

LIBER VII.

CAPUT I. Jam nova legatio Lacedæmoniorum venit Athenas deliberatum quibus legibus societas esset ineunda. Hic etsi prudens Proclis oratio magna laude ab omnibus excepta est: suaserat autem ut Athenienses mari, Lacedæmonii terra gererent imperium: tamen in Cephalodoti sententiam decreverunt ut alternis per quinos dies utrique summam rerum tenerent. Lacedæmonii cum Atheniensibus ad Corinthum congregati difficillimam Onco montis partem defendendam suscipiunt. Sed Thebani sub diliculis oppressos inde deiciunt, et deinde cum Arcadibus, Eleis et Argivis conjuncti multa vastant: Corinthum vero invasuri graviter accipiuntur. Interim a Dionysio veniunt triremes viginti. Cum ergo a Corinthio ad mare Thebani agros obsiderent, Atheniensibus et Corinthiis nihil audentibus, quinquaginta fere Dionysii equites illos mire exatos fatigabant. Paucis post diebus Thebani redeunt domum. Jam vero Lycomedes Mantineensis magnos Arcadibus injicit spiritus, eosque deterruit, ne amplius sub Thebanis agerent, sed commune imperium postulerent. Hinc facti sunt Thebanis invisi, et ob similem arrogantiam Eleis. Distractis jam eorum animis venit ab Ariobarzane cum magnis pecuniis

Philiscus et Thebanos Lacedæmoniosque convocavit Delphos ad pacem restituendam. Hic cum Messenen Lacedæmonii liberam dimittere nollent, ad bellum iis faciendum Philiscus magnum exercitum paravit. Auxilia iterum mittit Dionysius. Cum his et Lacedæmoniiis Archidamus Caryas expugnat et incolas omnes trucidat, deinde vastat Parrhasiorum agros. Jam Cissidas dux Siculorum cum protectionem pararet, hostes reditum ejus intercludere conabantur: sed ab Archidamo incredibili cæde sunt affecti, salvis omnibus ad unum Lacedæmoniiis. Thebani imperium Græcorum dudum affectantes Pelopidam mittunt ad regem: qui consilio et eloquentia impetravit ab eo ut pacis formulam scriberet, ex qua Messene a Lacedæmoniiis libera esset, Athenienses naves sabuoceret, reliquæ civitates hæc armis defenderent. In hanc formulam cum Corinthii jurare nollent, complures aliæ civitates hujus exemplum secutæ conatum Thebanorum fecerunt irritum. Epaminondas civitates Achaiae partibus Thebanorum adjungere cupiens bello eas petit. Sed cum optimates statim cum eo se conjungerent, nihil aliud nisi fœdus cum iis pepigit, ex quo socii Thebanorum essent in omni bello. Hi civitatum principes cum oppressa populari factione Lacedæmoniiis staderent, Arcades in medio constituti anticipi premebantur periculo. Apud Sicyonios Euphron populare imperium, ut videri volebat, instituit, sed reipsa tyrannidem occupavit. — CAP. II. Philasii autem ab Argivis et Sicyoniis comiteatu privati finem cum Lacedæmoniiis amicitiam tuebantur. Hujus fidei et vero etiam fortitudinis plura documenta etiam e superioribus annis proferuntur ab auctore, in quibus illud, quod cum ipsorum exsules ab Eleorum Arcadumque manu adjuti dolo in urbem irruissent et captam jam tenerent acropolin, eos inde effugere et partim e muris desilire coegerunt. — CAP. III. Aneas Arcadum dux Sicyoniis domestico malo laborantibus cum exercitu succurrit; et in acropolin convocatorum principes et exsules non publice ejecit. Euphron statim confugit in portum, eumque tradit Lacedæmoniiis. Postea cum Thebani Sicyoniam acropolin tenerent, in Bœotiam profectus cum Thebanis de tota Sicyonis urbe sibi tradenda agere volebat. Sed in ipsa Carmea a civibus quibusdam suis occisus est. — CAP. IV. Oropom, sociam Atheniensium civitatem, exsules occupant. Arcades suasu Lycomedis de societate cum Atheniensibus agunt eamque obtinent. Eodem tempore Athenienses frustra Corinthii imperium affectabant. Cum vero Corinthii de rebus suis jam magis solliciti laborarent, fœdus fecerunt cum Lacedæmoniiis et Thebanis hac lege ut quantum in ipsis esset ab omni bello abstinerent. Eodem tempore Dionysius junior Lacedæmoniiis misit duodecim triremes, quibus illi adjuti Sellasiam oppugnaverunt. Elei Lasionem Arcadum urbem, ut antiquitus suam, occupant. Arcades igitur bellum iis faciunt, ea quidem usi felicitate, ut in ipsam urbem Elidem penetrarent, ex qua tamen mox sunt ejecti. Discordia Elei dudum laborabant. Unde Arcades ab alterutra factione adjuti facilius reliquos superabant. Postea cum Achæi ad societatem Eleorum accessissent, et eorum urbem cum præsidio tuerentur, Arcades nova expeditione suscepta cum accepissent Pellenses Elidem tueri, Olorum occuparunt, e quo ipso tamen vi sunt expulsi. Nova expeditio Arcadum feliciter cedit. Jam Lacedæmonii ab Eleis excitati ad bellum adversus Arcadas Archidamo duce Cromnum occupant, præsidioque relicto domum redeunt. Arcades statim Cromnum obsident. Denuo igitur mittitur Archidamus: sed rem gerit infelicitè. Interim ipsi Elei exsules vincunt et Pylum expugnant.

Jam Lacedæmonii noctu Cromnum profecti vallum occupant et suos ex urbe evocant. Sed cum Arcades concurrerent, plus centum præsidiariorum in eorum venerunt potestatem. Sequitur tempus ludorum Olympicorum, quos Arcades cum Pisatis apparare cœperant. Sed Elei prope Olympiam inusitata fortitudine cum iis conflixerunt, et pene e loco sacro dejecerunt. Sed tamen cum postridie vallo et fossa locum viderent munitum, ulterius periclitandum non rati Elidem redierunt. Cum Arcadum principes pecunia Olympicis sacris dicata abuterentur ad numerandum Eparitis stipendium, Mantineenses primi, post et alii huic sacrilegio obsistere cœperunt. Hinc magni motus. Nam illi acris causam acturi Thebanorum auxilia requirunt. Publico tamen decreto Thebani rogati sunt, ne jam copias in Arcadiam mitterent, et pax cum Eleis restituta est. Jam convivia securi et læti Tegeæ celebrabant. Sed principes illi et præfectus quidam Thebanorum quam plurimos convivantium comprehensos in custodiam duxerunt. Plurimi autem inprimis Mantineensium, qui præter ceteros custodiri debebant, cum elapsi essent, res aliter atque illi voluerant, cecidit. Inprimis Thebanus ille ab Arcadibus domi accusatus laborabat. Sed Epaminondas ejus causæ favens durum dedit legis responsum; bellum Bœotios Arcadiæ illaturos, quod sine ipsorum auctoritate pacem fecissent. — CAP. V. Epaminondas cum primum potuit cum sociis transit in Peloponnesum, et frustra expectatis Atheniensibus, quos intercipere cogitabat, Tegeam profectus est. Hic ubi audierat Agesilaum jam domo cum copiis exiisse, recta contendit Spartam, quam vacuum occupasset nisi Agesilaus re audita mature recurrisset. Ad urbem autem Epaminondas confligit infausto Marte, atque inde celeriter Tegeam rediit, missis Mantineam equitibus. Eodem paulo ante venerant Atheniensium equites, qui opportunissimo tempore acerrime pugnantes conmeatum Mantineensium servarunt. Epaminondas bis superatus delere hoc dedecus decrevit. Itaque confirmatis animis militum se ad novum prælium paravit: et delusis aliqua cunctatione hostibus, conferto in cunei formam agmine eorum aciem perrupit et ad fugam compulit. Jam ipse cedit: sui victoria uti nesciunt: itaque a victis multi caduntur: denique victoria utriusque partis fuerit dubitari ceptum est. Ceterum hoc tanto lotius pene Græciæ conflictu nihil confectum est: contra major quam ante fuerat rerum perturbatio exstitit.

AGESILAUS.

CAPUT I. Agesilai genus nobile; patriæ dignitas ipsiusque virtus, ob quam regio munere dignus est habitus. Res ejus in Asia gestæ, in quibus præter artes militares, maximamque in bello prudentiam, pietatem adversus deos, æquitatem et clementiam adversus homines ostendit, modestiam denique adversus magistratus Lacedæmoniorum ipsum revocantium. Additur ad has laudes illud, quod concordiam in civitatibus Græcorum Asiaticis restauraverit. — CAP. II. Copiis in Europam trajectis cum in itinere a Bœotiiis eorumque sociis lacerassetur, hos in fugam conjecit. Paulo post ad Coroneam eosdem gravi prælio vicit, et salvus rediit in patriam. Pari virtute bellum postea gessit cum Argivis et aliis Græcis civitatibus. Postea cum Lacedæmoniorum res pugna Leuctrica concidisse viderentur, tamen rursus præter opinionem hostes est ultus. Contra eosdem ipsam urbem

Spartanam aggressos patriam prudenter et fortiter defendit. Cum jam propter aetatem ad militiam imbecillior videretur, legationibus maxime obeundis pecunias in subsidium patriae collegit. Sed tamen senex octoginta annorum ab Aegyptiorum rege auxilio vocatus, mox ab eodem offensus, adversarium ejus in regno constituit, atque ita socio Lacedaemoniis adjuncto et pecuniis ab eo acceptis, patriae non parum profuit. — CAP. III. Maximis Agesilaus virtutibus fuit praeditus. — CAP. IV. pietate adversus deos, justitia, — CAP. V. continentia, — CAP. VI. fortitudine et sapientia. — CAP. VII. Demonstratur deinde amor Agesilai erga cives et adversus Graecos omnes, et odium ejus adversus barbaros. — CAP. VIII. Agesilai comitas, spiritus regius, frugalitas; quae virtutes aliaeque his affines comparantur cum vitis regis Persarum, — CAP. IX, X. ut Agesilaus tanto excellentior appareat. — CAP. XI. Sententia brevibus quasi principia virtutis omnis Agesilai explicantur, exordio a pietate sumto.

HIERO.

CAPUT I. Ostendit Hiero plures voluptates per sensus percipere privatos homines quam tyrannos. Hos enim minus interesse posse spectaculis rebusque oculis pascentibus: neque magis aurium suavi sensu delectari: laudem enim qua vel maxime hominum aures mulceantur, tyrannis tribui suspectam: cibos potusque quamvis exquisitos parum suavitatis offerre, cum creber usus et copia afferat fastidium: odores suavissimos quibus ungantur, magis sentiri ab aliis quam a regibus ipsis: in re amatoria denique eosdem longe inferiores esse privatis. — CAP. II. Illas voluptates et sensibus captas Simonides dicit esse exiguas et majores res commemorat quarum fructu tyranni videantur beatiore. Sed contra Hiero docere instituit, tyrannidem esse splendidam miseriam et maximis bonis tyrannos carere, plurima mala experiri. Foris enim et domi ab hostibus et insidiatoribus obsessos esse: atque bellorum incommoda quae sint habere communia cum liberis civitatibus, sed commodis quae percipiuntur ex bello non item frui. — CAP. III. Amicitiae verae commoda, quae omnium consensu maxima esse censentur, non pertinere ad tyrannos. Parum etiam fidei illos habere posse cognatis, a quibus tyranno saepe struantur insidiae. Metuendum porro illis esse, ne per cibos potusque venenosos clam tollantur: et tantum abesse ut tyrannicida puniatur a civitate, ut praemiis potius ornetur. — CAP. IV. Ob opes, quas possidere videatur tyrannus, ejus conditionem non esse meliorem: eum molestius et periculosius per vim et injuriam eas acquirere cogi: et vix tantas posse cogere, quantae ad sumtus necessarios requirantur. — CAP. V. A viris porro bonis eum timere: quos si tollat, ipsi relinqui homines pravos et serviles. Denique etsi suae utilitatis causa patriam amare debeat, cives tamen imbelles reddere: sique milites externos mercenariosque praeferre cogi. — CAP. VI. Vitam jucundam Hiero, quam privatus egerit, comparat cum miseria et metu, in quo versetur, postquam regnum sit adeptus. — CAP. VII. Cum Simonides dixisset, certe honorem, qui tam gratus et optatus vulgo videatur hominibus, tyranno haberi: ostendit Hiero, verum et gratum honorem non nisi a benevolis haberi, cujus adeo omnino sit expers tyrannus, quia hic ab invitis, servis et metuentibus exprimitur. Tum Simonidi miranti, cur tyrannis, si sit tale tantumque malum, non deponatur, respondet Hiero, istud malum quamvis intolerabile, tamen non sine

jactura salutis posse abjici. — CAP. VIII. Ostendit Simonides, tyrannum facilius, quam privatum, posse sibi aliorum conciliare benevolentiam. Nam cuncta benevolentiae signa gratiora proficisci a tyranno, quam a privato. Obicit Hiero, plura negotia necessario obeunda esse tyranno, quae pariant odium. — CAP. IX. Respondet ad hoc Simonides isti incommodo ita occurrere posse a tyranno ut negotia vulgo grata ipse administret; quae facile otiantur, ea per alios gerenda curet. Atque praemiis studia et emulationes civium debere excitari, ut res civitati utiles alacriter et libenter administrent. — CAP. X. Invidiam ex mercenariis militibus ita declinari ostendit Simonides, si tyrannus eos alacriter ad hominum petulantium injurias coercendas, salutem non modo suam, sed omnium civium, tuendam, agricolas pecoraeque contra latrones defendenda, incursiones hostium arcendas, expeditionem adversus hostes suscipiendam, amicorum res tutandas et hostium opes frangendas. Propter talem et tam multiplicem usum, quem praestant satellites, necesse ut cives stipendia solvant libenter. — CAP. XI. Addit Simonides, tyrannum etiam de suis rebus debere ad publicos usus conferre, et omnino nulli rei parere ut civitatem reddat quam beatissimam.

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I. Crimini primo Socrati publice obiecto respondetur ita ut Socratem neque contentiorem patriorum deorum neque novorum auctorem fuisse doceatur. — CAP. II. Crimini alteri occurritur et demonstratur Socratem juventutem et discipulos non corrupisse. — CAP. III. Delinere docetur Socratem et verbis et factis totaque vitam fuisse ut et ipse honeste viveret et alios ad honestatis studium excitaret: primum igitur precando, sacrificando et deorum voluntate exploranda rectum fuisse deorum cultorem; deinde in cibo, potu venereque temperantiae studuisse. — CAP. IV. Deos esse atque hominibus consulere demonstratur. — CAP. V. Temperantia commendatur. — CAP. VI. Antiphontem sophistam obicientem sibi victum habitumque tenuem et gratis docendi consuetudinem refellit Socrates. — CAP. VII. Quomodo Socrates ab jactantia averterit homines.

LIBER II.

CAPUT I. Socratis de voluptate et temperantia cum Aristippo Cyrenaeo disputatio. — CAP. II. Lamprocleum filium matri iratum placat et pietatis causas docet. — CAP. III. Fratres invicem sibi iratos placat, et concordiam commendat Socrates. — CAP. IV. De amicitiae pretio. — CAP. V. Explorare se quemque, quanti ab amicis aestimari possit, et ut magni aestimetur, elaborare debere. — CAP. VI. De amicis cum diligendis tum conciliandis. — CAP. VII. Quomodo amicorum inopiae et angustiis occurrere debeamus et consilio et opera, docetur delinere usque ad finem libri; hoc vero capite exemplo colloqui cum Aristarcho habiti. — CAP. VIII. Euthereum mercede operam locantem ad convenientius vitae genus eligendum hortatur. — CAP. IX. Critonem a sycophantis tutum reddit. — CAP. X. Amicorum indigentiae occurrendum esse beneficiis docet.

LIBER III.

CAP. I. Quid et quantum imperatori scire sit necessarium, Socrates docet. — CAP. II. Ostenditur summum imperatoris officium esse eos quibus præsistat reddere beatos. — CAP. III. Cuidam præfecto equitum creato demonstrat Socrates in officio ejus esse ut et equos et equites meliores efficiat. — CAP. IV. Socrates docere conatur bonum choragum et oconomum posse etiam esse bonum imperatorem. — CAP. V. De revocandis ad pristinam fortitudinem et felicitatem Atheniensibus. — CAP. VI. Glauconem imperitum adolescentem a capessenda republica avertit Socrates. — CAP. VII. Charmidem verecundantem ad capessendam rempublicam cohortatur Socrates. — CAP. VIII. Captiosis Aristippi quaestionibus de bono et pulcro respondet Socrates. — CAP. IX. Sententiae Socratis variae de fortitudine, de sapientia, de temperantia aliisque virtutibus et rebus. — CAP. X. Cum artificibus de ipsorum arte disserit, atque ita prodesse iis studet Socrates. — CAP. XI. Cum Theodota meretrice de arte amatorum alliciendorum confabulatur Socrates. — CAP. XII. De bona valetudine, firmitate et robore corporis per exercitia gymnastica quaerendis. — CAP. XIII. Varia Socratis commemorantur apophthegmata. — CAP. XIV. Sermones Socratis convivales frugalitatem commendant.

LIBER IV.

CAP. I. Exponit artes varias quibus Socrates juvenes allicebat, eorumque ingenia diversamque indolem tentabat, explorabat, et disciplina sua ad virtutem capessendam formatos excitabat omnes. — CAP. II. Continuat narrationem antecedentis capituli exemplo Euthydem, quem sapientiae suae opinione inflatum tam diu interrogando versat Socrates, donec confiteatur omnium se illarum rerum quas antea callere existimaverat esse plane ignorum. — CAP. III. Socrates non prius ad rem publicam juvenes aut quaecunque artem capessendam incitandos esse statuebat quam eorum animus fuisset præceptis ad virtutem formatus, cujus fundamentum sit pietas erga deos. Igitur Euthydemum docet hoc capite deos hominibus consulere et propterea colendos esse. — CAP. IV. Joris civilis et naturalis fontes et causas aperit Socrates cum Hippia sophista disputans. — CAP. V. Intemperantiae mala ostenduntur. — CAP. VI. Artem bene et recte de re quacunque proposita disserendi docet familiares suos Socrates. — CAP. VII. Demonstrat Socrates quid et quantum in arte quaque, velut geometria, astronomia, arithmetica, medica, discendum sit, adeo ut quaestionibus intellectu difficilibus usuque inanibus neglectis, eas res tantum cognoscere jubeat quae ad vitam domesticam civilemque recte instituendam gerendamque pertinent. — CAP. VIII. Demonstratur Socratem capitali iudicio condemnatum minime mendacii de daemonio sibi significante, si quid sit omittendum aut faciendum, cogit. Ad extremum fit brevis repetitio argumentorum quae per hos commentarios sunt tractata.

APOLOGIA SOCRATIS.

Cum vulgo ab iis, qui de morte Socratis exposuerant, magniloquentia quidem ejus commemorata easet, sed causae non allatae cur ille iudicibus non supplex factus fuerit, immo eos dictis factisque irritaverit ad se

damnandum : conatur magistrum a stulta pertinacia et a vano animi fastu vindicare, ostenditque, Socrati tunc melius visum esse mori quam diutius vivere. Refert igitur primo sermonem, quem Hermogenes cum Socrate ante iudicium habuerat. Hic enim admonitus ab illo, negat se apud iudices causam dicturum esse, non modo quod semper ab omni abstineret injuria, sed quod sapientius etiam de causa cogitare volenti deus sibi obstitisset, quia sine dubio bene de se actum sit, si jam moriatur. In iudicio causam suam agens ostendit, mirum sibi videri, quod a Melito reus sit factus religionis contemptae et juventutis corruptae; cum tamen sacra fecerit in altaribus publicis, a deo admonitus sit de rebus suis, ab Apolline laudem maximarum virtutum adeptus sit, eamque verissimam propterea, quod a corporis voluptatibus abstineret, alieni non appetens mercedem pro disciplina exegerit nullam, discendi cupiditate semper flagarit, multis viris bonis gratus acceptusque fuerit, paucis contentus vixerit, et nullius mores depravarit. Quamobrem damnatus a iudicibus litem aestimare, ut innocentiae suae sibi conscius, noluit : sed impetate ac turpitudine testibus iudicibusque objecta laetus et iudicio abiit. Amicos e iudicio secum discedentes a lacrimis abstinere ac laetari potius jubet : Apollodori vero stultam querelam venuste nec sine risu castigat. Anyti, accusatoris sui, filium praedicit ad grave et exitiosum aliquod vitium esse prolapsurum : quod evenit.

OECONOMICUS.

CAP. I. Socrates de oeconomia disputaturus principia disputationis subtiliter ponit ostenditque esse artem et eam quidem quae in administranda domo sive sua sive aliena cernatur : ad domum referendum esse quidquid bonorum quis possideat : in bonis vero numerandum esse quo quis sic uti possit ut fructus inde percipiat, scientiam autem solam rei familiaris administrandae non sufficere ad laudem boni patrisfamilias, nisi quis sit liber a pravis cupiditatibus, quia qui istis indulgeat sit servus et bonorum quae habeat faciat iacturam. — CAP. II. Festive ostendit Socrates Critobulo homini satis lauto se esse divitem, ipsum valde pauperem. Qua re excitatus Critobulus vehementer ab eo contendit ut se modum augendae rei familiaris doceat. Respondet Socrates se istam artem non callere, sed alios ei esse monstraturum unde eam discere possit, si velit. — CAP. III. Socrates auctor est Critobulo ut vitam institutaque inspiciat eorum qui rem vel male vel bene administrent. Esse enim ait qui aedes bonas sumptibus exiguis, esse qui malas multis exstruant : alios ordine neglecto multiplici suppellectili uti male; alios curia bene et commode : aliorum servos vinctos aufugere, aliorum libenter manere et opus facere sedulo : alios ab agricultura pauperes fieri, alios inde locupletari : alios ob studium rei equestria ad egestatem redigi, alios inde multum lucri facere : aliorum uxores ad rem augendam conferre, aliorum ad imminuendam : se et monstrare posse homines qui reliquas artes scienter exerceant : sellularias quidem animum et corpus frangere et repudiandas esse; sed belli gerendi et agri colendi artes unice convenire Critobulo. — CAP. IV. Ad commendandam rem militarem et agriculturam Socrates exemplo regis Persarum utitur, et narrationem addit de Cyri minoris erga agriculturam studio, propter quod Lysander aliquando eum admiratus sit. — CAP. V. Laudatur agricultura quod studium illius sit jucundum, rem augeat, corpora corroboret et ad militiam apta reddat, doceat

justitiam et liberalitatem, artesque pariat et alat. Op-
ponit Socrati Critobulus calamitates quibus cunctæ res
in agro studiose cultæ et feliciter florentes sint obnoxie.
Respondet ille deos esse colendos et placandos ut res in
agro gerendas prospere procedere jubeant. Deinde
repetitis summatis iis quæ ante de natura et præstantia
agriculturæ disputata erant, exemplum ei proponit Ischo-
machus, viri et patrisfamilias egregii. — Cap. VI, VII.
Narrato eleganter modo quo Ischomachus convenerit
et ad colloquium invitaverit Socrates, ille suum cum
uxore recens nupta colloquium narrat et ita officium
bonæ matrisfamilias omne exponere incipit. Et prima
quidem præcepta hæc sunt: materfamilias sit temperans
et casta; perita vestis conficienda; lanæ tractanda et
pensi sui cuique ancillæ assignandi; res a viro domum
comportatas tueatur ac dispenset; liberos nutriet; instar
reginæ apum servo et ancillæ suum cuique opus tribuat;
servorum valetudinem curet; familiam domi doceat et
prudenter gubernet. Commode inseritur locus commu-
nis de fine conjugii. — Cap. VIII. Uxori demonstrat Ischo-
machus ordinis ac dispositionis rerum domesticarum
utilitatem et præstantiam, et pro ratione ædium et diver-
sitate partium ædificii assignat vestibus variis, calceis,
armis, instrumentis, vasis loca idonea. Ancillam pena-
riam Ischomachus et uxor legunt probam et formant ho-
nesta et indulgenti disciplina. Sed monet Ischomachus
has curas inutiles esse, nisi ipsa materfamilias rerum
ordinem servet: plura enim ipsam negotia sustinere
debere quam servos. — Cap. IX, X. Narrat Ischomachus
quomodo uxorem a faciei fucandæ et corporis nimium
ornandi studio revocavit. — Cap. XI. Cum Socrates audire
velit quibus factis Ischomachus perfectæ virtutis laudem
sibi paraverit, exponit hic, quia felix omnium rerum
successus a divino numine pendeat se primum deos co-
lere, deinde operam dare, ut sit corpore sanus et robu-
stus, ut honores consequatur in civitate, benevolentiam
amicorum sibi conciliet, salutem in bello tueatur et
divitias honeste pariat. — Cap. XII. Transitur ad boni
villici virtutes. Narrat autem Ischomachus villicos a se
legi eos quos speret sibi redditum in benevolos et rerum
agendarum studiosos; repudiari homines imtemperantes,
sommolentos et libidinosos; reliquos autem corrigi aut
ad officium revocari oculo domini sæpe præsentis et cun-
cta lustrantis: — Cap. XIII. omnes ceterum institui,
quid, quando et quomodo quæque res sit administranda,
et arte adeo imbui aliis servis imperandi. Ut vero inte-
gros se præsent, — Cap. XIV. nec bona heri subver-
tant, leges publicas ostendit ad hanc rem accommodari;
in quibus eas, quæ ad justitiam spe præmiorum alliciant.
— Cap. XV. Ad ipsius agriculturæ præcepta transit
Ischomachus, et hic primum ostendit illam per se esse
cognitu facilem, et a rusticis ob mores ingenuos quibus
sint præditi libenter tradi quicquid interrogentur: illos
enim hoc in genere præstare artificibus, qui vel invidia
vel lucro ducti studiose celent quæ in quaque arte sint
præstantissima. — Cap. XVI. Disputatur de soli natura
et de modo illius cognoscendæ, et quando quaque ratione
novalis debeat exerceri, moveri et purgari. — Cap. XVII.
De satione traduntur hæc: frumentum esse serendum
posteaquam solum pluvia tempore autumnii satis sit
irrigatum, idque variis temporibus; terra tenuiori minus
seminis mandandum esse; segeti injicienda esse sarcula,
quorum usus explicatur. — Cap. XVIII. Agitur de fru-
menti præparatione, quæ cernitur in metendo, tritu-
rando per jumenta, et ventilando per ventilationem. —
Cap. XIX. De ratione arborum, inprimis vitium, ficuum
et olearum plantandarum quadam traduntur, veluti de

mensura scrobium, de natura soli, de planta terræ immit-
tenda et terra aggerenda. Socrates igitur cum miraretur
quod hæc jam tenuisset, cumque suspicaretur sibi de
ceteris quoque artibus præcepta cognita esse: Ischoma-
chus confirmat quod ante docuerat, agriculturam esse
facillimum et ab ipsa natura doceri. — Cap. XX. Rursus
sub finem cura, sollertia et diligentia in omni re rustica
commendatur, doceturque, quod nonnulli detrimentum
inde capiant, id fieri non incitia rei cognitu facillimæ,
sed negligentia et socordia. — Cap. XXI. Clausula est
hujus argumenti: cum agricultura ipsa facile discatur,
difficillimam esse artem homines ita imperio tractandi,
ut sponte et libenter imperata faciant. Ad eam auctorita-
tem adipsendam, sive sis villicus, sive procurator
sive dominus, opus esse ingenio et disciplina, quin imo
divino quodam bono, quod sine summa virtute nemini
contingat.

CONVIVIIUM.

CAPUT I. Convivium Athenis instituerat tempore Panathe-
naorum magnorum Callias, homo ditissimus, in hono-
rem Autolyei ab ipso amati et tum paneratio victoris. Ad
illud etiam Socrates cum familiaribus nonnullis vocatur.
Convivæ cum accubissent, omnes capti forma Autolyei
vel admirationem suam vel amoris quandam sensum
facile vultu et gestu ostendebant. Eorum silentium
interruptit Philippus scurra, qui intromissus a Callia, ut
una cenaret, aliquos jocos parasiticos protulit, ut con-
vivæ exhilararet; sed frustra ab initio: unde sat ridi-
cule de fortuna sua conquestus est. — Cap. II. Mensis
remotis venit ad comessionem Syracusanus cum tibi-
cina, saltatrice et puero formoso, qui scilicet et cithara
caneret et saltaret. Jam cum Callias ob liberalitatem et
elegantiam convivii laudatus unguento quoque convivæ
delectare vellet, Socrates, qui semper e loco, tempore et
personis materiam sermonis fructuosi capiebat, negat
illud sexui virili convenire et ostendit cujus generis
odores adolescentes et viri spargere debeant. Cum
porro puella mirifice saltaret, ait muliere ingenium non
esse deterius virili, quomodo colatur disciplina. Eadem
cum saltationem periculi plenam edidisset, disputare
incipit cum Antisthene virtus utrum possit doceri. De-
nique cum puer scite saltasset, docet saltationis utilita-
tem et necessitatem. Philippus pueri puellæque saltatio-
nem imitari ridicule conatur et satis defatigatus sitiensque
poscit majorem phialam. Unde Socrates mediocrem vini
usum commendare aggreditur, et ut minutis poculis bi-
batur suadere. — Cap. III. Cum tibiæ lyraque cantu
delectari viderentur convivæ, Socrates ait honorificen-
tius esse si sermonibus habendis sibi met ipsi prodescent
seque delectarent quam si ex puellis cantantibus caperent
voluptatem. Itaque singuli rogati aperuerunt quia facul-
tate sibi quisque excellere videretur et quæ re sibi maxime
placeret. — Cap. IV. Convivæ hic deinceps reddunt rati-
onem rei ob quam quisque maxime sibi placeat. Callias
jactat artem qua homines efficiat justiores, quam dandis
non præceptis sed numis exerceat. Niceratus prædicat
se, Homeri carmina cum teneat memoria, versibus Ho-
meri posse res humanas fere omnes comprobare. Cri-
tobulus pulchritudinem suam jactat, cujus ope homines
ad multas virtutes adducat. Charmides recenset pau-
peritatis suæ commoda; Antisthenes contra licet pauperi-
mus divitias suas prædicat. Hermogenes amicis certis
gloriatur, sub quibus intelligit deos sibi propitios. Phi-

Typus scurræ quod agat, vehementer sibi placet; quia omnes beati se invitent ad cœnam reddantque partorum bonorum participem. Syracusanus suam felicitatem collocat in hominum stultitia, qui præstigii et spectaculis delectati dent ei unde commode vivere possit. Socrates denique demonstrat præstantiam et utilitatem lenocinii h. e. artis hominum benevolentiam sibi aliisque conciliandi. — CAP. V. Narratur certamen lepidum plenamque facetiarum de pulchritudine inter Critobulum satis formosum et Socratem insigniter deformem, qui more suo h. e. ironice, suam commendat formam, oculos exstantes, sinum nasum, os amplum, crassa labia, et omnino similitudinem cum Silenis Naiadum filii: atque cum victus discessisset, iudices corruptos esse jocose queritur. — CAP. VI. Hermogenem adhuc tacentem Socrates de vi καπορίας rogans non sine joco excitat ad sermocinandum. Syracusanus offensus Socrati convicium facere incipit. Sed partim Socratis modestia partim Antisthenis interpellatione convicatoris importunitas reprimitur et confutatur. — CAP. VII, VIII. Socrates de amore venereo disputaturus jocose de nequitia Antisthenis et molestiis quas sibi exhibeat conquestus honestiorem Callie amorem laudat atque hinc docere aggreditur admirabili cum gravitate et copia, quanto præstantior sit amor pueri ortus ex ejus indole et animo quam is qui e palchra corporis forma et ex obscenis cupiditatibus oriatur. — CAP. IX. Saltatio mimica exhibet Bacchi cum Ariadne congressum et convivium concludit.

habeant leges, et cur jura cogantur petere Athenis. — CAP. II. Obscurius locutus auctor de terrestribus Atheniensium copiis ostendit quæ commoda illis proficiantur e maris imperio. Communia sive publica quædam ad usum fructum populi instituta. Rursus de commodis e maris imperio. In populari imperio fœdera facilius impune violantur quam in paucorum principatu. Populus perstringi et maledictis affici sinit quos odit. — CAP. III. De causis cur socii difficulter Athenis jus suum consequantur. In seditionibus aliarum civitatum quas partes tueatur et tueri debeat populus Atheniensis. Queritur an democratiæ timendum sit ab ἀντιπολι.

DE VECTIGALIBUS.

CAPUT I. De terræ Atticæ natura ad redituum rationes augendas aptæ. — CAP. II. De modo augendi numerum inquilinorum. — CAP. III. De commodis quæ sint concedenda mercatoribus ut eorum negotia civitati prosint. — CAP. IV. De argentifodinarum in Attica copiis. Quomodo ex argentifodinis fructus ad rem publicam redire possit. Respondetur ad ea quæ quis modo dictis et superioribus opponat. — CAP. V. Ad tuenda vectigalia pacē opus esse ostenditur. — CAP. VI. Commemorantur commoda perfectis rebus illis, de quibus dictum est, ad civitatem redundatura, additurque non sine numine deorum ista esse instituenda.

RESPUBLICA LACEDÆMONIORUM.

CAPUT I. Instituta Lycurgi de conjugio et de procreatione sobolis. — CAP. II. De puerorum educatione. Quatenus Lycurgus amorem masculorum concesserit. — CAP. III. De adolescentium disciplina. — CAP. IV. De institutis virorum et provectorum ætate. — CAP. V. De phiditiis sive de convictu publico. De corpore pro modo cibi exercendo. — CAP. VI. De cura et usu communi liberorum, servorum et honorum. — CAP. VII. Liberis hominibus omne læci studium interdixit Lycurgus, et ea sola exerceri jussit quibus civilitas libertas constat. — CAP. VIII. Obedientiam magistratibus et legibus præstandam cum aliis rebus Lycurgus impressit Spartanis, tum auctoritate Apollinis Delphici. — CAP. IX. Ignavos et imbelles ignominia multiplicis generis notavit Lycurgus, adeo ut homines honestam mortem turpi vitæ præferrent. — CAP. X. De jodicio senibus in senatum legendis subeundo. Sapienter Lycurgus omnibus civibus necessitatem imposuit omnes civiles virtutes colendi. — CAP. XI. De acie Lacedæmonica. — CAP. XII. De re castrensi. — CAP. XIII. De auctoritate et munere regis in bello et de tota belli gerendi ratione. — CAP. XIV. De depravata Lycurgi disciplina. — CAP. XV. Jura et commoda regis et pacta singulis mensibus a rege et civitate renovata.

DE RE EQUESTRI.

CAPUT I. Quomodo quis indolem generosi pulli spectare debeat, ne circumveniat in emtione. — CAP. II. De educandis pullis. — CAP. III. De ratione spectandi equi victoris. — CAP. IV. De cura ipsius domini circa equum. — CAP. V. De cura et negotiis equisonis. — CAP. VI, VII. De ratione equum conscendendi et de insidendi ratione. De variis cursibus, quibus equum oportet exerceri. — CAP. VIII. Quomodo equus sit erudiendus ut transiliat fossas, decurrat per declivia, exsiliat in montana. De ratione meditationis equestris ad belli usum, et maxime quæ a binis equitibus hanc ad rem fieri possint. — CAP. IX. Equi feroces quomodo sint tractandi. — CAP. X. De freni ratione et usu ad equi habitum et speciem efformandam. — CAP. XI. Qui equi et quomodo possint erudiri, ut subinde anteriora magnifice in altum extollant. — CAP. XII. De armis equestribus et de jaculorum missione.

HIPPARCHICUS.

CAPUT I. Summatim perstringuntur officia magistræ equitum. Quomodo magister equitum perficere possit, ut sit justus equitum numerus, equi commodi, boni et modesti equites, et probabiles tribuni. — CAP. II. De ordine equitum ad itinera omnis generis collocandorum. — CAP. III. De ratione et ordine decursionum, quæ per urbem et per gymnasia, partim religionis partim lustrationis causa, instituendæ sunt. — CAP. IV. De itineribus in bello faciendis. Varia præcepta belli caute gerendi, apta maxime copiis exiguis. — CAP. V. Variæ hostium decipiendorum artes. — CAP. VI. Quomodo dux efficere possit, ut et

RESPUBLICA ATHENIENSIVM.

CAPUT I. Docere instituit populum Atheniensem callide res componere, ut statum popularem conservet. De servorum et peregrinorum apud Athenienses conditione. Documenta quædam socordiae, iniquitatis et pravitatis Atheniensium. Cur boni viri in sociis civitatibus a populo Atheniensi vixentur. Socii cur non concedatur ut suas

amore et auctoritate apud suos valeat. — CAP. VII. Docetur, adversus hostes (Thebanos) opus esse magistro equitum inprimis prudenti et callido, qui sui potestatem nunquam faciat, neque pugnae discrimini paucitatem suam committat, sed levibus incommotis hostes fatiget eorumque vires frangat. — CAP. VIII. Interposita cohortatione ad exercendas artes militiae terrestri necessarias continuantur superioris generis praecepta. Quid faciendum sit ut adversus equites pari numero feliciter decertes. — CAP. IX. Quomodo mille hominum equitatus Atheniensibus confici possit. Clausulae loco pius deorum cultus commendatur.

CYNEGETICUS.

CAPUT I. Commendatio venationis ab inventoribus diis et cultoribus hominibus, quorum principes cum laude virtutis commemorantur. — CAP. II. Qualis venator leporum ejusque minister esse debeat et qualia retia. — CAP. III. De duplici canum (leporariorum) genere, Castoriorum et

vulpinorum, et de vitiis eorum in forma et habitu corporis et in ratione investigationis. — CAP. IV. De virtutibus canum in habitu et forma corporis et in ratione investigandi. Quo tempore et quae in loca, canes exercitationis causa domo educi debeant. — CAP. V. De leporum vestigiis, cubili, forma et natura. Tanguntur quaedam leges venationis: deinde exponitur de canum vinculis reliquaque ornatu et de tempore investigationi leporum apto. — CAP. VI. De habitu et officio custodis retium. De habitu venatoris, et de tota investigandi, persequendi et capiendi leporis ratione. — CAP. VII. De catulis procreandis, educandis et instituendis ad venandum. — CAP. VIII. De leporibus venandis per hiemem. — CAP. IX. De hirculis et cervis venandis. — CAP. X. De apris venandis. — CAP. XI. De venandis leonibus, pardis, similibusque belluis. — CAP. XII. De usu venationis ad bellum. De usu venationis ad tuendam rem familiarem et ad exercendam omnem virtutem. — CAP. XIII. De sophistis, vanis sapientiae et virtutis tradendae professoribus. Moneantur juvenes, ne exemplum sequantur eorum, qui rei publicae administrandae nomine et publicas et privatas pecunias abripiunt, et ut venationis potius disciplina ad virtutem parandam utantur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ.

BIBLION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐννοιά ποθ' ἡμῖν ἐγένετο δοαι δημοκρατίαι κατε-
λύθησαν ἐπὶ τῶν ἄλλως πως βουλομένων πολιτεύεσθαι
μᾶλλον ἢ ἐν δημοκρατίᾳ, δοαι τ' αὐτὸν μοναρχίαι, δοαι τε
ὀλιγαρχίαι ἀνήρηνται ἤδη ἐπὶ θύμῳν, καὶ δοοι τυραν-
νείν ἐπιχειρήσαντες οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ πάμπαν κα-
τὰλύθησαν, οἱ δὲ, κἂν ὅσονον χρόνον ἄρχοντες δια-
γένηνται, θαυμάζονται ὡς σοφοὶ τε καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες
γενημένοι. Πολλοὺς δ' ἐδοκοῦμεν καταμεμαθηκέναι
καὶ ἐν ἰδίοις οἰκίαις τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλείονας οἰκέ-
τας, τοὺς δὲ καὶ πᾶν ὀλίγους, καὶ ὅμως οὐδὲ τοῖς ὀλί-
γοις τούτοις πᾶν τι δυναμένους χρῆσθαι πειθομένους
τοῖς δεσπόταις. (α) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ἐνενοοῦμεν δοι
ἄρχοντες μὲν εἰσι καὶ οἱ βουκόλοι τῶν βοῶν καὶ οἱ ἱπ-
ποφοβοὶ τῶν ἵππων, καὶ πάντες δὲ οἱ καλούμενοι νομεῖς
ὧν ἂν ἐπιστατώσι ζῶων εἰκότως ἂν ἄρχοντες τούτων
νομίζοντο· πάσας τοῖνυν τὰς ἀγέλας ταύτας ἐδοκοῦμεν
ἔρῃν μᾶλλον ἐθελούσας πείθεσθαι τοῖς νομεῦσιν ἢ τοὺς
ἄνθρώπους τοῖς ἄρχουσι. Πορεύονται τε γὰρ αἱ ἀγέλαι
ἢ ἂν αὐτὰς εὐθύνοωσιν οἱ νομεῖς, νέμονται τε χωρία ἐφ'
ὅποια ἂν αὐτὰς ἐφύωσιν, ἀπέχονται τε ὧν ἂν αὐτὰς ἀπειρ-
ῶσι· καὶ τοῖς καρποῖς τοῖνυν τοῖς γιγνομένοις ἐξ αὐτῶν
ἔσσι τοὺς νομέας χρῆσθαι οὕτως ὅπως ἂν αὐτοὶ βούλων-
ται. Ἐτι τοῖνυν οὐδεμίαν πώποτε ἀγέλην ἡσθήμεθα
συστᾶσαν ἐπὶ τὸν νομέα οὕτε ὡς μὴ πείθεσθαι οὕτε ὡς μὴ
ἐπιτρέπειν τῷ καρπῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτεραι
εἰσιν αἱ ἀγέλαι πᾶσι τοῖς ἄλλοφύλοις ἢ τοῖς ἄρχουσι· τε
αὐτῶν καὶ ὠφελουμένοις ἀπ' αὐτῶν· ἄνθρωποι δὲ ἐπ'
οὐδένας μᾶλλον συνίστανται ἢ ἐπὶ τούτους οὓς ἂν αἰ-
σθῶνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας. (β) Ὅτε μὲν δὴ
ταῦτα ἐνεθυμούμεθα, οὕτως ἐγιγνώσκομεν περὶ αὐ-
τῶν, ὡς ἀνθρώπων πεφυκότι πάντων τῶν ἄλλων ζῶων εἰη
βῆον ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνενοήσαμεν δοι
Κῦρος ἐγένετο Πέρσης, ὅς παμπούλους μὲν ἀνθρώπους
ἐκτίστατο πειθομένους αὐτῷ, παμπούλλας δὲ πόλεις,
παμπούλλας δὲ θῆνη, ἐκ τούτου δὴ ἡναγκαζόμεθα μετα-
νοεῖν μὴ οὕτε τῶν ἀδυνάτων οὕτε τῶν χαλεπῶν ἔργων
ἢ τὸ ἀνθρώπων ἄρχειν, ἂν τις ἐπισταμένος τούτου πράτ-
τῃ. Κῦρος γοῦν ἴσμεν ἐθελήσαντας πείθεσθαι τοὺς μὲν
ἔπχοντας παμπούλων ἡμερῶν ὁδόν, τοὺς δὲ καὶ μη-
νῶν, τοὺς δὲ οὐδ' ἑωρακότας πώποτε αὐτὸν, τοὺς δὲ καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ.

XENOPHONTIS

CYRI INSTITUTIO.

LIBER I.

CAPUT I.

Subiit aliquando nos cogitatio, quot democratiae ab iis
eversae fuerint, qui alio quodam reipublicae statu, potius
quam populari, uti vellent; quotque item monarchiae, quot-
que oligarchiae a populo jam sublatae: et quot tyrannidem
aggressi, eorum alii quidem vel statim prorsus sint de impe-
rio dejecti, alii vero, si modo imperium, quantumcunque id
tandem fuerit ad tempus, retinere valuerint, in admiratione
sint, tanquam qui et sapientes fuerint et felices viri. Quin
et multos animadvertisse videbamus, quorum alii quidem in
privatis aedibus famulos vel complures, alii vero perpaucos
haberent: cum tamen fidem domini ne his quidem paucis
in omnibus possent uti obedientibus. Ad haec autem cogi-
tabamus, et bubulcis in boves, et in equos illis, qui eos pas-
cunt, esse imperium, omnesque adeo pastores qui vocan-
tur, posse eorum, quibus praesint, animalium dominatores
jure existimari: atque videre videbamus greges hosce omnes
libentius pastoribus parere, quam principibus suis homines.
Greges enim illi et pergunt quocunque eos pastores dirigant,
et per ea pascuntur loca, in quae eos dimittant, et ab iis ab-
stinent, a quibus eos arceant: quinetiam fructibus, qui ex
ipsis proveniunt, pastores ita, ut ipsi voluerint, uti sinunt.
Jam vero nullum unquam gregem adversus pastorem coi-
visse accepimus, quo vel minus ei pareret, vel fructu uti
non permetteret: imo etiam omnibus aliis infestiores sunt
greges, quam iis, qui et in eos imperium habent, et ex iis
capiunt commoda: homines vero contra nullos magis con-
surgunt, quam quos imperium in se moliri senserint. Haec
igitur cum in animo versaremur, ita de iis statuimus, ea esse
hominem natura, ut facilius illi sit aliis omnibus animanti-
bus, quam hominibus, imperare. Sed postquam cogitavi-
mus Cyrum exstitisse Persam, qui permultos quidem homi-
nes, permultas civitates, permultasque nationes sibi habue-
rit obsequentes, tum vero mutata sententia coacti sumus
existimare, quod imperare hominibus neque in impossibi-
lium sit neque difficilium factu numero, modo quis perite id
agat. Cyro certe quidem novimus libenter paruisse alios
qui complurium dierum, alios qui etiam mensium iter ab
eo distarent, alios item qui nullo unquam tempore illum ad-

εἶδόντας οὐδ' ἂν ἴδοιεν, καὶ θμῶς ἤθελον αὐτῶ ὑπακούειν. (4) Καὶ γὰρ τοι τοσοῦτον διήνεγκε τῶν ἄλλων βασιλείων καὶ τῶν πατρίους ἀρχὰς παρειληφτότων καὶ τῶν δι' ἑαυτῶν κτησαμένων, ὥστε δὲ μὲν Σκύθης καί περ παμπόλλων ὄντων Σκυθῶν ἄλλου μὲν οὐδενὸς δύναιτ' ἂν ἔθνους ἐπάρχει, ἀγαπῶν δ' ἂν εἰ τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους ἄρχον διαγένοιτο, καὶ ὁ Θραξ Θρακῶν καὶ ὁ Ἰλλυριὸς Ἰλλυριῶν, καὶ ἅλλα δὲ ἔθνη ὡσαύτως ὅσα ἀκούομεν τὰ γούν ἐν τῇ Εὐρώπῃ εἶτι καὶ νῦν αὐτόνομα εἶναι λέγεται καὶ λελῦσθαι ἀπ' ἀλλήλων· Κύρος δὲ παραλῶν ὡσαύτως οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα ὁρμηθεὶς σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ ἐκόντων μὲν ἡγήσατο Μήδων, ἐκόντων δὲ Ὑρακίων, κατεστρέψατο δὲ Σύρους, Ἀσσυρίους, Ἀραβίους, Καππαδόκας, Φρύγας ἀμφοτέρους, Λυδοὺς, Κῆρας, Φοίνικας, Βαβυλωνίους, ἤρξε δὲ Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν καὶ Κιλικίων, ὡσαύτως δὲ Σακῶν καὶ Παφλαγόνων καὶ Μαριανδυνῶν, καὶ ἄλλων δὲ παμπόλλων ἔθνων, ὧν οὐδ' ἂν τὰ ὀνόματα ἔχοι τις εἰπεῖν, ἐπ' ἧρξε δὲ καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καταβάς δὲ ἐπὶ θάλατταν καὶ Κυπρίων καὶ Αἰγυπτίων. (5) Καὶ τοίνυν τῶν ἔθνων τούτων ἤρξεν οὕτε αὐτῷ δημογλώττων ὄντων οὕτε ἀλλήλοις, καὶ θμῶς ἐδυνάσθη ἐπικεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοσαύτην γῆν τῷ ἑαυτοῦ φόβῳ, ὥστε καταπλήξαι πάντας καὶ μηδὲν ἐπιχειρεῖν αὐτῷ, ἐδυνάσθη δὲ ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν τοσαύτην τοῦ πάντας αὐτῷ χαρίζεσθαι ὥστε καὶ τῇ αὐτοῦ γνώμῃ ἁγίσουν κυβερνᾶσθαι ἀντ' ἑῷ· ἔσαστο δὲ τοσαῦτα φίλα ὅσα καὶ διελθεῖν ἔργον ἐστίν, ὅποι ἂν τις ἄρξῃται πορεύεσθαι ἀπὸ τῶν βασιλείων, ἦν τε πρὸς ἑῷ ἦν τε πρὸς ἐσπέραν ἦν τε πρὸς ἀρκτον ἦν τε πρὸς μεσημβρίαν. (6) Ἡμεῖς μὲν δὴ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσχεψάμεθα τίς ποτε ὦν γενεάν καὶ ποίαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποῖαν τινὲ παιδείαν τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. Ὅσα οὖν καὶ ἐπυθόμεθα καὶ ἡσθησάμεθα δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πατὴρ δὲ μὲν δὴ λέγεται ὁ Κύρος γενέσθαι Καμβύσου Περσῶν βασιλέως· ὁ δὲ Καμβύσης οὗτος τοῦ Περσείδων γένους ἦν· οἱ δὲ Περσεῖδαι ἀπὸ Περσεὺς κλήζονται· μητρὸς δὲ δημολογεῖται Μανδάνης γενέσθαι· ἡ δὲ Μανδάνη αὕτη Ἀστυάγους ἦν θυγάτηρ τοῦ Μήδων βασιλέως. Φύσιν δὲ ὁ Κύρος λέγεται καὶ ἄδειναι εἶτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιλανθρωπότητος καὶ φιλοκαθέστατος καὶ φιλοτιμότητος, ὥστε πάντα μὲν πόνον ἀνατλήναι, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομεῖναι τοῦ ἐπαινέσθαι ἕνεκα. (2) Φύσιν μὲν δὴ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μορφῆς τοιαύτην ἔχων διαμνημονεύεται· ἐπαυδεύθη γὰρ ἐν Περσῶν νόμοις. Οὗτοι δὲ δοκοῦσιν οἱ νόμοι ἄρχεσθαι τοῦ κοινῶ ἀγαθοῦ ἐπιμελούμενοι οὐκ ἐνθὲν θένεπεν ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσιν ἄρχονται. Αἱ μὲν γὰρ πλείσται πόλεις ἀρεῖσαι παιδεύειν ὅπως τις ἐθέλει

spererant, alios demum, qui bene noverint ne fore quidem ut viderent; ac nihilominus tamen ei obedire voluerunt. Is etenim usque adeo ceteris regibus antecelluit, tum iis qui paternos principatus acceperant, tum iis qui ipsi per se acquisivissent, ut Scythia quidem, quamvis permagnus sit Scytharum numerus, nullam aliam gentem ditioni suae subijcere possit, satis vero sibi ducat, si in suam imperium tenere perseveret; et Thrax in Thracas, et Illyricus in Illyricos; quod ipsum de reliquis itidem nationibus audimus: nam in Europa quidem gentes etiam nunc suis aiunt legibus vivere, et minime consociatas esse: Cyrus autem, cum nationes Asiae suis similiter legibus utentes accepisset, cum exigua Persarum manu profectus, Medis Hyrcanisque non invitis praefecit: subegit vero Syros, Assyrios, Arabas, Cappadocas, Phrygas utrosque, Lydos, Caras, Phoenices, Babylonios: imperavit etiam et Bactriis et Indis et Cilicibus; et Sacis itidem et Paphlagonibus et Mariandynis, aliisque compluribus gentibus, quarum ne nomina quidem quis possit referre: atque Graecos Asiam incolentes, Cyprios quoque et Aegyptios, cum ad mare descendisset, in potestatem suam redegit. His igitur imperavit gentibus, quibus neque cum ipso, neque inter se, lingua erat communis: et tamen potuit tantum terrarum nominis sui terrore pervadere, ut omnes percelleret, nemoque adversus ipsum quidquam moliretur: ac tantum omnibus gratificandi sibi desiderium injicere valuit, ut semper ipsius arbitrio regi cuperent. Tot autem nationes sibi devinxit, quot vel percurrere operosum fuerit, quocumque quis ire a regia cōperit, sive ad orientem, sive ad occidentem, sive ad septentriones sive ad meridiem. Nos quidem certe, cum sit hic vir admiratione dignus, dispeximus, quo tandem genere ortus, quali praeclitus ingenio, quave institutus disciplina, adeo in hominibus imperandis excelluerit. Quaecumque igitur de illo et audivimus et percipisse videmur, haec enarrare conabimur.

CAPUT II.

Ac Cyrus quidem patre natus esse dicitur Cambyse, Persarum rege: Cambyse autem hic Persidarum genere natus erat; at Persidae a Perseo nomen habent: matre vero consentitur fuisse Mandane; quae quidem Mandane erat Astyagis, Medorum regis, filia. Fuisse autem Cyrus natura fertur, atque hoc etiam tempore a barbaris decantatur, specie quidem pulcherrimus, animo vero humanissimus, disciplinae studiosissimus, et honoris cupidissimus; adeo ut laudis gratia laborem omnem perferret, omneque adiret periculum. Animi certe indole ac forma tali ornatus fuisse traditur: institutus vero est secundum Persarum leges. Haec autem leges a cura publici commodi initium sumere videntur: nec eodem modo, quo pleraeque civitates, curam illam auspicantur. Etenim plurimae civitates unicuique liberos suos, prout

τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβυτέρους ὅπως
 θέλουσι διαγείν, ἐπειτα προστάττουσιν αὐτοῖς μὴ κλέ-
 πειν, μὴ ἀρπάζειν, μὴ βίᾳ εἰς οἰκίαν παρίναν, μὴ καίειν
 ὃν μὴ δίκαιον, μὴ μοιχεύειν, μὴ ἀπειθεῖν ἀρχόντι, καὶ
 τὰλλα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως· ἦν δέ τις τούτων τι παρα-
 βαίνειν, ζημίαν αὐτοῖς ἐπέθεσαν. (3) Οἱ δὲ Περσικοὶ νό-
 μοι προλαβόντες ἐπιμελονται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι
 ἴσονται οἱ πολῖται οἳ πονηροῦ τινος ἢ αἰσχροῦ ἔργου
 ἐρίσθαι. Ἐπιμελονται δὲ ὧδε. Ἔστιν αὐτοῖς ἐλευ-
 θέρα ἀγορὰ καλούμενη, ἐνθα τὰ τε βασιλεια καὶ τὰ ἄλλα
 ἀργεῖα πεποιήται. Ἐνταῦθεν τὰ μὲν ὄνια καὶ οἱ ἀγο-
 ραῖοι καὶ αἱ τούτων φωναὶ καὶ ἀπειροκαλαίαι ἀπεληλαν-
 ται εἰς ἄλλον τόπον, ὡς μὴ μιν γνῆται ἡ τούτων τύρβη
 τῇ τῶν πεκαυειμένων εὐκοσμίᾳ. (4) Διήρῃται δὲ αὕτη
 ἡ ἀγορὰ ἢ περὶ τὰ ἀργεῖα εἰς τέτταρα μέρη· τούτων δ'
 ἓστιν ἐν μὲν παισὶν, ἐν δὲ ἐφήβοις, ἄλλο τελείοις ἀνδρά-
 σιν, ἄλλο τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἐτη γεγονόσι. Νόμῳ
 δὲ εἰς τὰς ἑαυτῶν χώρας ἕκαστοι τούτων πάρεσιν, οἱ
 μὲν παῖδες ἑμὰ τῇ ἡμέρᾳ καὶ οἱ τέλειοι ἄνδρες, οἱ δὲ
 γεραίτεροι ἡνίκ' ἂν ἑκάστῳ προχωρῇ, πλὴν ἐν ταῖς τε-
 τεγμέναις ἡμέραις, ἐν αἷς δαὶ αὐτοὺς παρῆναι. Οἱ δὲ
 ἐφηβοὶ καὶ κοιμῶνται περὶ τὰ ἀργεῖα σὺν τοῖς γυμνη-
 τικοῖς ὅπλοις πλὴν τῶν γεγαμηκότων· οὗτοι δὲ οὔτε ἐπι-
 ζητοῦνται, ἐὰν μὴ προῤῥηθῇ παρῆναι, οὔτε πολλὰς
 ἀπεῖναι καλόν. (5) Ἀρχοντες δ' ἐφ' ἑκάστῳ τούτων τῶν
 μερῶν εἰσι δώδεκα· δώδεκα γάρ καὶ Περσῶν φυλαὶ διή-
 ρηται. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς παισὶν ἐκ τῶν γεραιτέρων
 ζητούμενοι εἰσὶν οἱ ἂν δοκῶσι τοὺς παῖδας βελτίστους ἀπο-
 δεκνύναι, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐφήβοις ἐκ τῶν τελείων ἀνδρῶν οἱ
 ἂν εἰς τοὺς ἐφήβους βελτίστους δοκῶσι παρέχειν, ἐπὶ δὲ
 τοῖς τελείοις ἀνδράσιν οἱ ἂν δοκῶσι παρέχειν αὐτοὺς μά-
 λιστα τὰ τεταγμένα ποιοῦντας καὶ τὰ παραγγελλόμενα
 ὑπὸ τῆς μεγίστης ἀρχῆς· εἰσι δὲ καὶ τῶν γεραιτέρων
 προστάται ἡρημένοι, οἱ προστατεύουσιν ὅπως καὶ οὗτοι
 τὰ καθήκοντα ἀποτελέουσιν. Ἄ δὲ ἑκάστη ἡλικία προσ-
 τέκεται κοινὴν δεηγησόμεθα, ὡς μέλλον ὅλον γένηται
 ἢ ἐπιμελονται ὡς ἂν βελτίστοι εἴεν οἱ πολῖται. (6) Οἱ
 μὲν δὲ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι
 μαθήνοντας δικαιοσύνην· καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦτο
 ἔρχονται ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμε-
 νοι. Οἱ δὲ ἀρχοντες αὐτῶν διατελοῦσι τὸ πλεῖστον
 τῆς ἡμέρας δικάζοντες αὐτοῖς. Γίγνεται γάρ δὴ καὶ
 πεισὶ πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἀνδράσιν ἐγκλήματα καὶ
 κλοπὰς καὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας καὶ ἀπάτης καὶ κακολο-
 γίας καὶ ἄλλων ὁσὺν δὴ εἰκός. Οὗς δ' ἂν γνῶσι τούτων
 τι ἀδικοῦντας, τιμωροῦνται. (7) Κολάζουσι δὲ καὶ οὗς
 ἂν ἐδίκως ἐγκαλοῦντας εὐρίσκωσι. Δικάζουσι δὲ καὶ
 ἐγκλήματος ὃ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους
 μέλιστα, δικάζονται δὲ ἥμισυ, ἀχαριστίας, καὶ ὃν ἂν
 γνῶσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδίδοναι, μὴ ἀποδιδόντα
 δὲ, κολάζουσι καὶ τοῦτον ἰσχυρῶς. Οἴονται γάρ τοὺς
 ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοῦ ἂν μέλιστα ἀμελῶς ἔχειν
 καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους. Ἐπεισθαὶ δὲ
 δεκεῖ μέλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ καὶ ἡ ἀναισχυντία· καὶ

ipse voluerit, educare permittentes, atque ipsis senioribus
 pro arbitrio vitam agere, eis praescribunt ne furentur, ne
 rapiant, ne in domum aliquam vi ingrediantur, ne quem
 injuste percutiant, ne adulterium committant, ne magi-
 stratus imperium detrectent, et reliqua itidem his consimilia :
 quod si quis in horum aliquo delinquat, poenas in eum stu-
 tuunt. At Persicae leges hoc antevertentes, diligenter curant
 ab initio tales ne sint cives, qui pravam aliquam sedamve
 rem appetant. Curant autem hoc modo : Est illis forum quod
 vocatur Liberale, ubi et regia, et aliae magistratuum aedes
 sunt exstructae. Hinc venalia quasque, et circumforanei at-
 que eorum clamores et ineptiae alium in locum sunt reje-
 ctæ; ne horum turba cum decoro illorum ordine, qui sunt
 instituti, misceatur. Est autem hoc ipsum forum, ad pa-
 latia situm, in quatuor partes divisum; quarum una pueris
 est attributa, altera ephebis, tertia viris, quarta eis, qui
 jam militares annos confecerint. Atque lege ad sua loca
 singuli horum adsunt, pueri quidem et viri, prima luce :
 seniores vero, quando cuique commodum sit, exceptis die-
 bus statutis, quibus oportet eos adesse. At ephebi cubant
 etiam ad palatia cum velitaribus armis, præter eos qui ux-
 orem habent : hi autem ne requiruntur quidem, nisi denun-
 tiatum fuerit, ut adsint; nec tamen sæpius abesse decorum
 est. Harum autem cuique partium duodecim sunt præsi-
 des (nam et in duodecim tribus Persæ sunt divisi); et pue-
 ris quidem præsumt delecti quidam ex senioribus, qui opti-
 mos eos reddituri videantur : ephebis autem, ex viris, qui
 hos effecturi optimos existimentur : et viris, qui eos reddi-
 turi putentur paratissimos ad ea exsequenda, quæ a summo
 magistratu constituta fuerint et imperata : sunt etiam senio-
 rum præsides delecti, qui ideo præsumt, ut ipsi quoque sua
 persolvant officia. Quæ vero cuique ætati facienda præci-
 piantur, enarrabimus, quo magis perspicuum fiat, qualem
 adhibeant curam, ut cives sint quam optimi. Pueri igitur
 ad scholas ventitantes, in iustitia discenda versantur; alunt-
 que ipsi se hujus rei causa venire, quemadmodum apud nos
 qui literarum discendarum gratia. Horum vero præsides
 maximam diei partem in jure dicendo consumunt. Fiunt
 etenim inter pueros quoque, quemadmodum inter viros,
 accusationes mutuae, et de furto, et de rapina, et de vi, et
 de fraude, et de maledictione, et de aliis, uti par est. Quo-
 cunque autem in horum aliquo deliquisse noverint, eos puni-
 unt. Castigant etiam quoscunque injuste alios accusasse
 deprehenderint. Ac iudicium de eo quoque exercent cri-
 mine, cujus causa homines quam maxime quidem se invi-
 cem oderunt, in jus vero minime vocant, scilicet ingrati-
 tudine; et quemcunque cognoverint posse referre gratiam,
 qui tamen non refert, hunc etiam severe admodum puniunt.
 Arbitrantur enim ingratos et deos imprimis, et parentes, et
 patriam, et amicos negligere. Ingrati autem animi vitium
 maxime comitari videtur impudentia : etenim hæc ad turpia

αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἡγεμόν.
 (8) Διδάσκουσι δὲ τοὺς παῖδας καὶ σωφροσύνην· μέγα δὲ συμβάλλεται εἰς τὸ μακρίανειν σωφρονεῖν αὐτοὺς ὅτι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐδιδάσκουσιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν σωφρόνως διδάσκοντας. Διδάσκουσι δὲ αὐτοὺς καὶ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι ἐδιδάσκουσιν τοὺς πρεσβυτέρους πειθόμενους τοῖς ἀρχουσιν ἰσχυρῶς. Διδάσκουσι δὲ καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι γαστρός καὶ ποτοῦ· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι ἐδιδάσκουσιν τοὺς πρεσβυτέρους οὐ πρόσθεν ἀπίνοντας γαστρός ἕνεκα πρὶν ἂν ἀρῶσιν οἱ ἀρχοντες, καὶ ὅτι οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ, ὅταν οἱ ἀρχοντες σημήνωσι. Φέρονται δὲ οἰκοῦν σίτον μὲν ἄρτον, ὄβιον δὲ κάρδαμον, πσιὲν δὲ, ἣν τις διψῇ, κώθωνα, ὡς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρύσασθαι. Πρὸς δὲ τοῦτοις μακρίανουσι καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. Μέχρι μὲν δὲ ἑξ ἢ ἑπτακαίδεκα ἐτῶν ἀπὸ γενεᾶς οἱ παῖδες ταῦτα πράττουσιν, ἐκ τούτου δὲ εἰς τοὺς ἐφύρους ἐξέρχονται. (9) Οὗτοι δ' αὖ οἱ ἐφύροι διδάσκουσιν ὧδε. Δέκα ἐτὴ ἀπ' οὗ ἂν ἐκ παλίων ἐξέλθωσι κοιμῶνται μὲν περὶ τὰ ἀρχεῖα, ὡς περ προεῖρηται, καὶ φυλακῆς ἕνεκα τῆς πόλεως καὶ σωφροσύνης· δοκεῖ γὰρ αὕτη ἡ ἡλικία μάλιστα ἐπιμελείας δεῖσθαι· παρέχουσι δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἐαυτοῦς τοῖς ἀρχουσιν χρῆσθαι, ἣν τι δέονται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. Καὶ ὅταν μὲν δέη, πάντες μένουσι περὶ τὰ ἀρχεῖα· ὅταν δὲ ἐξῇ βασιλεὺς ἐπὶ θήραν, τὰς τιμειάς φυλάς καταλείπειν ποιεῖ δὲ τοῦτο πολλάκις τοῦ μηνός. Ἐγχεῖν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας τόξα καὶ παρὰ τὴν φαρέτραν ἐν κολέῳ κοπίδα ἢ σάγαριν, ἑτεῖ δὲ γέβρον καὶ παλὰ δύο, ὥστε τὸ μὲν ἀφείναι, τῷ δ' ἂν δέη, ἐκ χειρὸς χρῆσθαι. (10) Διὰ τοῦτο δὲ δημοσίᾳ τοῦ θηρᾶν ἐπιμελῶνται καὶ βασιλεὺς ὡς περ καὶ ἐν πολέμῳ ἡγεμόν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ αὐτός τε θηρᾶ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται ὅπως ἂν θηρῶσιν, ὅτι ἀληθεστάτη αὐτοῖς δοκεῖ αὕτη ἡ μέλει, τῶν πρὸς τὸν πόλεμον εἶναι. Καὶ γὰρ πρῶτ' ἀνίστασθαι ἐθίζει καὶ ψυχὴ καὶ θάλη ἀνέχεσθαι, γυμνάζει δὲ καὶ ὁδοιπορίαις καὶ δρόμοις, ἀνάγκη δὲ καὶ τοξεύσαι θηρίον καὶ ἀκοντίζειν ὅπου ἂν παραπίπτῃ. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ πολλάκις ἀνάγκη θήγεσθαι, ὅταν τι τῶν ἀλκιμῶν θηρίων ἀνθιστήται· πσιεῖν μὲν γὰρ δῆπου δεῖ τὸ θυμῷ γιγνώμενον, φυλάττειν δὲ τὸ ἐπιπερῶμενον· ὥστε οὐ βῆδιον εὐρεῖν ἐν τῇ θήρᾳ τί ἄπεισι τῶν ἐν πολέμῳ παρόντων. (11) Ἐξέρχονται δὲ ἐπὶ τὴν θήραν ἄριστον ἔχοντες πλείον μὲν, ὡς τὸ εἶδος, τῶν παίδων, τὰλλα δὲ ὅμοιον. Καὶ θηρῶντες μὲν οὐκ ἂν ἀριστήσαιν, ἣν δὲ τι δεήσει ἢ θηρίου ἕνεκα ἐπικαταμῆναι ἢ ἄλλως βουλευθῆσι διατρέψαι περὶ τὴν θήραν, τὸ ἄριστον τοῦτο δειπνήσαντες τὴν ὑστεραίαν αὖ θηρῶσι μέχρι δειπνῶν, καὶ μίαν ἡμέραν τούτῳ τῷ ἡμέρᾳ λογιζόμενοι, ὅτι μιᾶς ἡμέρας σίτον θαπνύνουσι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσι τοῦ ἐθίξεσθαι ἕνεκα, ἵνα ἐάν τι καὶ ἐν πολέμῳ δεήσει, δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ὄβιον δὲ τοῦτο ἔχουσιν οἱ περικλυτοὶ ὅτι ἂν θηράσων, εἰ δὲ μή, τὸ κάρδαμον. Εἰ δέ τις αὐτοὺς οἴεται ἢ ἐσθίειν ἀγδῶς, ὅταν κάρδαμον μόνον ἔχωσιν ἐπὶ τῷ σίτῳ, ἢ πῖ-

quaque dux maxima esse videtur. Temperantiam quoque pueros docent : ad temperantiam vero discendam plurimum id eos adjuvat, quod ipsos etiam seniores vident totos dies temperanter vitam agere. Docent porro eos magistratibus parere : quam item ad rem multum confert, quod et seniores magno studio magistratibus obtemperare cernunt. In cibo etiam ac potu continentes esse docent : ad quod item praestandum id magnopere conducit, quod vident seniores ipsos non prius ventris causa discedere, quam praesides eos dimiserint; quodque non apud matrem pueri, sed apud praecceptorem, vescuntur, quando id eis praesides significarint. Ferunt autem domo pro cibo quidem, panem, pro obsonio, nasturtium : ad potandum vero, si quis sitiat, cothone, ut de fluvio hauriant. Ad haec sagittare discunt et jaculari. Et quidem ad sextum septimumve ac decimum aetatis annum haec agunt pueri : ex eo autem tempore ad ephēbos abeunt. Ii rursus ephēbi hoc modo degunt : decem annis, postquam ex pueris excesserint, cubant quidem circa palatia, quemadmodum jam dictum est, cum civitatis custodiendae, tum temperantiae gratia (videtur enim haec aetas potissimum cura indigere) : ac interdum etiam magistratibus utendos se praebent, si quid agendum sit pro republica : et si tempus ita postulet, omnes circa palatia morantur; cum vero rex venatum exit, id quod sorpius unoquoque mense facit, dimidiam ibi custodiae partem relinquit. Habeant autem exeuntes oportet arcus cum pharetra, ac copidem in vagina, vel securim : praeterea scutum, et palta duo, ut et alterum emittant, et altero, si sit opus, cominus utantur. Idcirco autem venatui publice dant operam, et rex, perinde ac in bello, se ducem eis praestat, venaturque ipse, et, ut alii veniunt, curam adhibet, quod videtur haec verissima esse bellicae disciplinae exercitatio. Etenim assuefacti diluculo surgere, et frigora caloresque perferre; itineribus quoque exercet atque cursu; necessarium etiam est feram, ubicunque occurrerit, sagitta jaculoque petere. Saepē etiam acui animum in venatione necesse est, cum valentior aliqua bestia contra sese objecerit : ferire enim propius accedentem oportet, et ab irruente cavere; adeoque haud facile invenias, quid in venatione desideretur eorum quae fiunt in bello. Exeunt autem in venationem, prandium secum ferentes copiosius quidem, ut par est, quam sit puerorum, alioqui simile. Ac dum venantur, nequaquam pranderint : sed si quid opus fuerit feræ causa praestolari, aut aliter venationi immorari velint, prandium id cernati, postridie rursus ad curam usque venantur; amboque hos dies pro uno suppetant, quod unius diei cibum consumant. Hoc autem faciunt consuescendi causa, ut, si quid facto opus fuerit in bello, id etiam praestare possint. Quicquid vero qui hac sunt aetate, venando ceperint, id hi obsonium habent; sin minus, nasturtium. Si quis autem eos existimat injucunde edere cum nasturtium solum adhibeant ad panem, vel bibere inju-

νεν ἀηδῶς, ὅταν ὕδωρ πίνουσιν, ἀναμνησθήτω πῶς ἡδὺ μὲν μῆλα καὶ ἄρτος πεινῶντι φαγεῖν, πῶς δὲ ἡδὺ ὕδωρ δεψῶντι πλεῖν. (12) Αἱ δ' αὖ μένουσαι φυλαὶ διατρέβουσι μελετῶσαι τὰ τε ἄλλα ἃ παῖδες ὄντες ἔμαθον καὶ τοῦτέουσιν καὶ ἀκοντίζουσιν, καὶ διαγωνιζόμενοι ταῦτα πρὸς ἄλληλους διατελοῦσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἄρῳνοι καὶ ἄθλα προτίθεται. Ἐν ἧ δ' ἂν φυλῇ πλείστοι ὡς δαμονέσονται καὶ ἀνδρικόωται καὶ εὐπιστότατοι, ἐκπαινοῦσιν οἱ πολῖται καὶ τιμῶσιν οὐ μόνον τὸν νῦν ἀρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅστις αὐτοὺς παῖδας ὄντας ἐπαίδευσεν. Χρῶνται δὲ τοῖς μένουσι τῶν ἐφήδων αἱ ἀρχαί, ἣν τι ἢ φρουρησαὶ δεήσις ἢ κακούργους ἐρευνῆσαι ἢ ληστὰς ὑποδραμεῖν ἢ καὶ ἄλλο τι ὅσα ἰσχύος τε καὶ τάχους ἔργα ἐστὶ. Ταῦτα μὲν δὴ οἱ ἐφήβοι πράττουσιν. Ἐπειδὴν δὲ τὰ δέκα ἔτη διατελέσωσιν, ἐξέρχονται εἰς τοὺς τελείους ἑτάρας. (13) Ἀφ' οὗ δ' ἂν ἐξέλθωσι χρόνου οὗτοι αὖ πάντες καὶ εἰκοσιν ἔτη ὧδε διάγουσι. Πρῶτον μὲν ὥσπερ οἱ ἐφήβοι παρέχουσιν ἑαυτοὺς ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, ἣν τι δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ ὅσα φρονούντων τε ἡδὴ ἔργα ἐστὶ καὶ ἐτι δυνάμενων. Ἦν δὲ που δέη στρατεύεσθαι, τότε μὲν οἱ οὕτω πεκαπιδευμένοι οὐκέτι ἔχοντες οὐδὲ παλὰ στρατεύονται, τὰ δ' ἀγγέμαχα ὅπλα καλούμενα, θώρακά τε περὶ τοῖς στέροσι καὶ γέβρον ἐν τῇ ἀριστερᾷ, οἷον περ γράζονται οἱ Πέρσαι ἔχοντες, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ μάχαιραν ἢ κοπίδα. Καὶ αἱ ἀρχαὶ δὲ πᾶσαι ἐκ τούτων καθίστανται πλὴν οἱ τῶν παιδῶν διδασκαλοὶ. Ἐπειδὴν δὲ τὰ πάντες καὶ εἰκοσιν ἔτη διατελέσωσιν, εἴησαν μὲν ἂν οὗτοι πλείονι τι γεγονότες ἢ πενήντην ἔτη ἀπὸ γενεᾶς ἐξέρχονται δὲ τῆς κατὰ τοὺς ἐπὶ τοὺς γεραιτέρους ὄντας τε καὶ καλουμένους. (14) Οἱ δ' αὖ γεραιτέροι οὗτοι στρατεύονται μὲν οὐκέτι ἔξω τῆς ἑαυτῶν, οἴκοι δὲ μένοντες δικάζουσι τὰ τε κοινὰ πάντα καὶ τὰ ἴδια. Καὶ θανάτου δὲ οὗτοι κρίνουσι, καὶ τὰς ἀρχὰς οὗτοι πάσας αἰροῦνται καὶ ἣν τις ἢ ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἑλλήνη τι τῶν νομίμων, φαίνουσι μὲν οἱ φύλαρχοι ἕκαστοι καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλούμενος, οἱ δὲ γεραιτέροι ἀκούσαντες ἐκκρίνουσιν ὃ δὲ ἐκκριθεὶς ἀτιμῶς διατελεῖ τὸν λοιπὸν βίον.

15. Ἴνα δὲ σαφέστερον δηλωθῇ πᾶσα ἡ Περσῶν πολιτεία, μικρὸν ἐπάγειμι· νῦν γὰρ ἐν βραχυτάτῳ ἂν δηλωθεῖ διὰ τὰ προειρημένα. Λέγονται μὲν γὰρ Πέρσαι ἀμφοτέρωθεν δώδεκα μυριάδας εἶναι· τούτων δ' οὐδεὶς ἀπελίσσεται νόμος τιμῶν καὶ ἀρχῶν, ἀλλ' ἔστι πᾶσι Πέρσαις πέμπειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εἰς τὰ κοινὰ τῆς βασιλείας διδασκαλεῖα. Ἄλλ' οἱ μὲν δυνάμενοι τρέφειν τοὺς παῖδας ἀργούντας πέμπουσιν, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι οὐ πέμπουσιν. Οἱ δ' ἂν παιδευθῶσι παρὰ τοῖς ἱεροῖσι διδασκαλοῖς, ἔξεστιν αὐτοῖς ἐν τοῖς ἐφήβοις πενισκεύεσθαι, τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως οὐκ ἔστιν. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς ἐφήβοις διατελέσωσι τὰ νόμιμα ποιοῦντες, ἔξεστι τούτοις εἰς τοὺς τελείους ἀνδρας συναλίσσεσθαι καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν μετέχειν· οἱ δ' ἂν μὴ διαγένηνται ἐν τοῖς ἐφήβοις, οὐκ ἔρχονται εἰς τοὺς τελείους. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς τελείοις διαγένηνται ἐκπληκτοὶ, οὗτοι τῶν γεραιτέρων γίνονται. Οὕτω

cunde, cum aquam potent, recordetur is, ut suavis sit maza panisque ei qui esuriens edit, et ut dulcis sit aqua ei qui sitiens bibit. Ac tribus quæ domi manent operam consumunt tum in ceteris artibus, quas pueri didicerunt, colendis, tum in sagittis jaculisque mittendis; atque in his summa contentione assidue se exercent. Sunt etiam publica horum certamina, et præmia proposita: et in quacunque tribu plurimi sint peritissimi et fortissimi et fidelissimi, non modo eum, qui in præsentibus eorum est præses, laude et honore afficiunt cives, sed illum etiam qui eos, dum adhuc pueri essent, instituit. Utuntur vero magistratus his qui remanent ephebis, si quid vel præsidio fuerit opus, vel investigandi fuerint malefici, vel comprehendendi latrones, vel etiam aliud quidpiam eorum agendum fuerit, quæ sunt roboris ac celeritatis opera. Hæc igitur agunt ephebi. Sed postquam hos decem annos compleverint, ad viros transeunt. A quo autem tempore ex ephebis excesserunt, hi rursus annos quinque et viginti ita degunt: Primum quidem, quemadmodum ephebi, magistratibus utendos se præbent, si horum quidquam postulet reipublicæ ratio, quæ per eos effici possint, qui et jam prudenti sint animo et integris adhuc viribus. Sicubi vero militatum exire oportuerit, non jam arcus, qui hac ratione instituti sunt, nec palta in expeditione gestant; sed arma quæ ἀγγέμαχα vocantur, thoracem nimirum circa pectora, et scutum in sinistra (quemadmodum Persæ pingi solent), in dextra gladium vel copidem. Et magistratus quidem omnes ex his constituuntur præterquam puerorum magistri. At postquam hos quinque ac viginti annos exegerint, fuerint sane hi annos amplius paulo quinquaginta nati: tunc vero transeunt in eorum ordinem, qui et sunt, et appellantur, seniores. Et seniores quidem hi non amplius extra patriam militant, sed domi manentes, tum publica omnia tum privata exercent iudicia. Etiam capitis supplicia decernunt illi, iidemque magistratus omnes eligunt: ac si quis, vel inter ephebos, vel inter viros, in eorum aliquo deliquerit, quæ legibus constituta sunt, trium præsidium unumquemque deferunt, et ex aliis qui voluerit: seniores vero, re cognita, ordine movent; et qui ordine motus est, reliquum vitæ tempus infamibus traducit.

Ut vero clarius pateat universa Persarum reipublicæ ratio, paulo altius rem repelat; nunc enim, propter ante dicta, quam paucissimis exponi poterit. Persæ dicuntur esse circiter centum viginti millia: horum nemo lege ab honoribus ac magistratibus arceatur, sed licet Persis omnibus ad publicas iustitiæ scholas liberos suos mittere. Et quidem qui possunt liberos in otio alere, mittunt; qui non possunt, non mittunt. Iis autem, qui apud publicos magistros instituti sunt, licet inter ephebos juvenilem ætatem transigere; hac vero ratione non edoctis interdictum est. Et qui inter ephebos continenter ea, quæ leges jubent, peregerint, his licet in virorum societatem transire, magistratuumque ac honorum esse participes: qui vero contra inter ephebos tempus suum non exegerint, ad virorum classem non admittuntur. Qui porro inter viros vitam reprehensioni minime obnoxiam degerint, seniorum in ordinem cooptantur. Ita igitur hi

μὲν δὴ οἱ γεραίτεροι διὰ πάντων τῶν καλῶν ἐληλυθότες καλίστανται· καὶ ἡ πολιτεία ἐστὶν ἡ Περσῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς, ἥ οὖνται γρόμμενοι βέλτιστοι ἂν εἶναι. (16) Καὶ νῦν δὲ ἐτιέμμενει μαρτύρια καὶ τῆς μετρίως διαίτης αὐτῶν καὶ τοῦ ἐκπονεῖσθαι τὴν δαίτην. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ἐστὶ Πέρσαις καὶ τὸ ἀπομύττειν καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι καὶ τὸ φύσης μεστός φάνεσθαι, αἰσχρὸν δὲ ἐστὶ καὶ τὸ ἶόντα που φανερόν γενέσθαι ἢ τοῦ οὐρῆσαι ἕνεκα ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Τὰυτὰ δὲ οὐκ ἂν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διαίτη μετρία ἐχρῶντο καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκπονούντες ἀνέλυσαν, ὥστε ἄλλη πρὶ ἀποχωρεῖν. Ταῦτα μὲν δὴ κατὰ πάντων Περσῶν ἐχρῶμεν λέγειν· οὗ δὲ ἕνεκα ὁ λόγος ὁρμήθη, νῦν λέξομεν τὰς Κύρου πράξεις ἀρχόμενοι ἀπὸ παιδός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Κύρος γὰρ μέχρι μὲν δωδέκα ἐτῶν ὁ δόλιφ πλείων ταύτῃ τῇ παιδείᾳ ἐπαιδεύθη, καὶ πάντων τῶν ἡλικίῳ διαφέρων ἐφαίνετο καὶ εἰς τὸ ταχὺ μανθάνειν ἃ δέδοι καὶ εἰς τὸ καλῶς καὶ ἀνδρείως ἕκαστα ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ χρόνου μετεπέμψατο Ἀστυάγης τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς· ἰδεῖν γὰρ ἐπεθύμει, ὅτι ἤκουε καλὸν καγαθὸν αὐτὸν εἶναι. Ἐρχεται δ' αὐτῇ τε ἡ Μανδάνη πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν Κύρον τὸν υἱὸν ἔχουσα. (2) Ὡς δὲ ἀρίκετο τάχιστα, καὶ ἔγνω ὁ Κύρος τὸν Ἀστυάγην τῆς μητρὸς πατέρα ὄντα, εὐθὺς οἷα δὴ παῖς φιλόστοργος φύσει ἡσπάζετο τε αὐτὸν ὥσπερ ἂν εἴ τις πάλαι συντετραμμένος καὶ πάλαι φιλῶν ἀσπάζοιτο· καὶ ὁρῶν δὴ αὐτὸν κεκοσμημένον καὶ ὀρθοκλῆμον ὑπογραυτὴ καὶ γρόμματος ἐνδριβεῖ καὶ κόμης προθέταις, ἃ δὴ νόμιμα ἦν ἐν Μήδοις· ταῦτα γὰρ πάντα Μηδικὰ ἐστὶ, καὶ οἱ πορφυροὶ χιτῶνες καὶ οἱ κἀνδυες καὶ οἱ στρεπτοὶ περὶ τῇ δέξερ καὶ τὰ ψέλια περὶ ταῖς χερσίν, ἐν Πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι καὶ νῦν ἐστὶ πολλὴ καὶ ἐσθλῆτες φαυλόταται καὶ δαίεται εὐτελέστεραν ὁρῶν δὴ τὸν κόσμον τοῦ πάππου, ἐμβλέπων αὐτῷ ἔλεγεν, Ὡς μῆτερ, ὡς καλὸς μοι ὁ πάππος. Ἐρωτώσης δὲ τῆς μητρὸς αὐτὸν πότερος δοκεῖ καλλίων αὐτῷ εἶναι, ὁ πατὴρ ἢ οὗτος, ἀπεκρίνατο ἄρα ὁ Κύρος, Ὡς μῆτερ, Περσῶν μὲν πολλὸν κάλλιστος ὁ ἐμὸς πατὴρ, Μήδων μὲντοι ὅσων ἐώρακα ἐγὼ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐπὶ ταῖς θύραις πολλὸν οὗτος ὁ ἐμὸς πάππος· κάλλιστος. (3) Ἀντασπάζόμενος δὲ ὁ πάππος αὐτὸν καὶ στολὴν καλὴν ἐνέδυσε καὶ στρεπτοῖς καὶ ψέλοις ἐτίμα καὶ ἐκόσμη, καὶ εἰ που ἐξελάνοι, ἐφ' ἵππου χρυσοχαλίνου περιήγεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸς εἰσθεῖ πορεύεσθαι. Ὁ δὲ Κύρος ἄτε παῖς ὢν καὶ φιλόκαλος καὶ φιλότιμος ἤδετο τῇ στολῇ, καὶ ἵππευσεν μανθάνων ὑπερέχειν· ἐν Πέρσαις γὰρ διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους καὶ ἵππευσεν ἐν ὀρεινῇ οὕτῃ τῇ γῶρᾳ καὶ ἰδεῖν ἵππον σπάνιον. (4) Δειπνῶν δὲ ὁ Ἀστυάγης σὺν τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ Κύρῳ, βουλόμενος τὸν παῖδα ὡς ἤδειστα δειπνεῖν, ἵνα ἤττον τὰ οἰκάδε πολλοῖα, προσήγαγεν αὐτῷ καὶ παροψίδας καὶ παντοδαπὰ ἐμβάσματα καὶ

constituuntur seniores, qui omnis iter honesti confecerunt : esque hac reipublice ratio, et cura, qua Persae utentes putant se posse optimos evadere. Quin hoc etiam tempore testimonia exstant et moderati eorum victus, et quod per labores cibum digerere solebant. Turpe enim hac etiam tempestate apud Persas habetur expuere, nasum emungere, et flatus videri plenos : turpe item ducitur si quis ire quoquam conspiciatur vel mejendi, vel alius hujusmodi rei causa. Haec autem facere non possent, nisi et medico uterentur victu, et humores laborando consumerent, ita ut ii alio quopiam secederent. Et haec quidem habemus quae de Persis omnibus dicamus : nunc Cyri res gestas, cujus gratia narratio instituta est, exponemus, a pueritia ejus initio sumto.

CAPUT III.

Cyrus ad annos usque duodecim, aut paulo plus, hac erat disciplina institutus, antecelluitque omnibus aequalibus tum celeriter, quae oporteret, discendo, tum praecclare singula ac viriliter exsequendo. Ex eo autem tempore filiam suam accersivit Astyages, ejusque filium : hunc enim videre percipiebat, quod pulchrum eum esse ac bona praeditum indole audiret. Et venit ipsa Mandane ad patrem, Cyrum quoque filium secum perducens. Et simul ac pervenisset, Cyrusque Astyagem matris patrem esse cognovisset, continuo, ut puer erat a natura pio erga parentes affectu, eum amplexatus est veluti si quis jam etiam una educatus, jamque olim amans amplexaretur. Et cum eum videret oculorum pigmentis, colore infrieto, ascititiisque comis ornatum, ut Medorum ferebat consuetudo : haec enim omnia Medica sunt, et purpureae tunicae, et candyes, et torques ad collum, et armillae ad manus ; apud Persas vero domi degentes, hoc etiam tempore multo tum vestes sunt viliores, tum victus tenuiores : cum videret ergo avi ornatum, intuens in eum : O mater, inquit, quam pulcher meus est avus ! Matre vero eum interrogante, uter pulchrior ipsi videretur, paterne, an ille ; respondit utique Cyrus : Persarum quidem, o mater, longe pulcherrimus est pater meus, Medorum vero, quotquot equidem vidi cum in viis tum ad portas, multo formosissimus est hic meus avus. Astyages autem vicissim eum amplexatus, et pulchra stola induit, et torquibus armillisque honestavit atque ornavit : ac si quo equitaret, eum in equo, cui aureum esset frenum, circumducebat, quemadmodum et ipse proficisci consueverat. At Cyrus, ut qui puer erat elegantiae honorisque studiosus, delectabatur stola ; et cum equitare disceret, mirum in modum latatus est : nam in Persia, eo quod difficile est tum equos alere, tum equitare, cum montosa sit regio, vel videre equum rarissime datur. Cum vero cornaret Astyages una cum filia et Cyro, velletque puerum quam suavissime cenare, ut domestica minus desideraret, apponebat ei paropsideas omniafariaeque condimenta et

βρώματα. Τὸν δὲ Κύρον ἔφασαν λέγειν, Ὡ πάππε, ὅσα πράγματα ἔχεις ἐν τῷ δείπνῳ, εἰ ἀνάγκη σοι ἐπὶ πάντα τὰ λεκάνια ταῦτα διατείνειν τὰς χεῖρας καὶ ἀπογεύεσθαι τούτων τῶν παντοδαπῶν βρωμάτων. Τί δέ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐ γὰρ πολὺ σοι δοκεῖ καλλίον τοῦτο δὲ δείπνον εἶναι τοῦ ἐν Πέρσῃ; Τὸν δὲ Κύρον πρὸς ταῦτα ἀπακρίνασθαι λέγεται, Οὐχί, ὦ πάππε· ἀλλὰ καὶ ἀπλουστέρα καὶ εὐχυτέρα παρ' ἡμῖν ἡ δόδος ἐστὶν ἐπὶ τὸ ἐμπλησθῆναι ἢ παρ' ὑμῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀρτος καὶ κρέα εἰς τοῦτο ἄγει, ὑμεῖς δὲ εἰς μὲν τὸ αὐτὸ ἡμῖν σπειδεται, πολλοὺς δὲ τινας ἐλιγμούς ἄνω καὶ κάτω κλωνόμενοι μολίς ἀφικνεῖσθε ὅποι ἡμεῖς πάλα ἤκομεν. (6) Ἀλλ', ὦ παῖ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐκ ἀχθόμενοι ταῦτα περιπλανώμεθα· γευόμενος δ', ἔφη, καὶ σὺ γνώσῃ ὅτι ἡδέα ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ σέ, φάναι τὸν Κύρον, ὁρῶ, ὦ πάππε, μυσταττόμενον ταῦτα τὰ βρώματα. Καὶ τὸν Ἀστυάγην ἐπερέσθαι, Καὶ τί νι δὴ σὺ τεκμαιρόμενος, ὦ παῖ, λέγεις; Ὅτι σε, φάναι, ὁρῶ, ὅταν μὲν τοῦ ἀρτου ἔσῃ, εἰς οὐδὲν τὴν χεῖρα ἀποφύωμενον, ὅταν δὲ τούτων τινὸς θίγῃς, εὐθὺς ἀποκαθαίρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, ὥς πάνυ ἀχθόμενος ὅτι πλέα σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο. (6) Πρὸς ταῦτα δὴ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Εἰ τοῖνυν οὕτω γινώσκεις, ὦ παῖ, ἀλλὰ κρέα γε εὐωχοῦ, ἵνα νεανίας οἴκαδε ἀπέλθῃς. Ἄμα δὲ ταῦτα λέγοντα πολλὰ αὐτῷ παραφέρειν καὶ θήρια καὶ τῶν ἡμέρων. Καὶ τὸν Κύρον, ἐπεὶ ἑώρα πολλὰ τὰ κρέα, εἰπεῖν, Ἥ καὶ δίδως, φάναι, ὦ πάππε, πάντα ταῦτά μοι τὰ κρέα θ, τι βούλομαι αὐτοῖς χρῆσθαι; Νῆ Δία, φάναι, ὦ παῖ, ἔγωγέ σοι. (7) Ἐνταῦθα δὴ τὸν Κύρον λαβόντα τῶν κρεῶν διαδίδοναι τοῖς ἀμφὶ τὸν πάππον θεραπευταῖς, ἐπιλέγοντα ἐκάστῳ, Σοὶ μὲν τοῦτο ὅτι προθύμως με ἱκευεῖν διδάσκεις, σοὶ δὲ ὅτι μοι παλτὸν ἔδωκας· νῦν γὰρ τοῦτο ἔχω· σοὶ δὲ ὅτι τὸν πάππον καλῶς θεραπεύεις, σοὶ δὲ ὅτι μου τὴν μητέρα τιμᾷς· ταῦτα ἐποίει ἕως διεδίδου πάντα ἃ ἔλαβε κρέα. (8) Σάκx δὲ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, τῷ οἰνοχῶ, ὃν ἐγὼ μάλιστα τιμῶ, οὐδὲν δίδως; ὃ δὲ Σάκx ἀρα καλὸς τε ὢν ἐτύγχανε καὶ τιμὴν ἔχων προσάγειν τοὺς δεομένους Ἀστυάγους καὶ ἱπποκλύειν οὐς μὴ καιρὸς αὐτῷ δοκοῖν εἶναι προσάγειν. Καὶ τὸν Κύρον ἐπερέσθαι προπετῶς ὥς ἂν παῖς μηδέπω ἱποκλήσων, Διὰ τί δὴ, ὦ πάππε, τοῦτον οὕτω τιμᾷς; καὶ τὸν Ἀστυάγην σκώψαντα εἰπεῖν, Οὐχ ὁρᾷς, φάναι, ὥς καλῶς οἰνοχοεῖ καὶ εὐσχημόνως; Οἱ δὲ τῶν βασιλέων τούτων οἰνοχοοὶ κομφῶς τε οἰνοχοοῦσι καὶ καθαρεῶς ἐγγέουσι καὶ διδῶσι τοῖς τρισι δακτύλοις ὀχρῶντες τὴν φιάλην καὶ προσφέρουσιν ὥς ἂν ἐνδοῖεν τὸ ἔκπωμα εὐληπτότατα τῷ μέλλοντι πίνειν. (9) Κέλευσον δὴ, φάναι, ὦ πάππε, τὸν Σάκx καὶ ἐμοὶ δοῦναι τὸ ἔκπωμα, ἵνα κατὰ καλῶς σοι πιεῖν ἐγγίαις ἀνακτῆσωμαι σε, ἣν δύνομαι. Καὶ τὸν κέλευσαι δοῦναι. Λαβόντα δὴ τὸν Κύρον οὕτω μὲν δὴ εὖ κλύσαι τὸ ἔκπωμα ὥσπερ τὸν Σάκx ἑώρα, οὕτω δὲ στήσαντα τὸ πρόσωπον σπουδαίως καὶ εὐσχημόνως προσνεγεῖν καὶ ἐνδοῦναι τὴν φιάλην τῷ πάππῳ ὥστε τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἀστυάγει πολὺν γέ-

fercula. Ibi Cyrum dixisse ferunt : Quantum, ave, tibi est in cœna negotii, si tibi necessarium sit ad omnes istas patellas manus extendere, et epulas hasce omnigenas degustare ! Quid ? inquit Astyages ; nonne hæc tibi videtur cœna multo elegantior quam Persica ? Cyrum autem ad hæc respondisse ferunt : Nequaquam, ave ; sed longe simplicior apud nos ac rectior est ad explendam famem via, quam apud vos. Nam panis et caro nos ad hoc deducunt : vos eodem quidem, quo nos, tenditis, sed per multas quasdam ambages sursum deorsumque vagantes, vix eo tandem pervenitis, quo nos jamdudum venimus. Verum, o fili, dixit Astyages, haud ægre circum hæc vagamur : sed et tu, si gustaveris, inquit, senties hæc esse suavia. At vero vel te ipsum, ave, aiebat Cyrus, hasce epulas fastidire video. Et Astyagem interrogasse ferunt : Unde, fili, conjecturam capiens, hoc ais ? Quod te, inquit, video, cum panem tetigeris, nulla re manum abstergere : cum vero horum aliquid attigeris, statim ad mantilia manum purgas, quasi moleste admodum feras, quod istis plena fuerit. Ad hæc subdidit Astyages : Si ergo ita, fili, sentis, carnibus saltem vescere, quo strenuus adolescens domum redeas. Simulque hæc locutus, multas ei tam ferarum quam cicurum animalium carnes adferri jussisse perhibetur. Cyrus autem, cum eam carniū copiam vidisset, Num, inquit, ave, das mihi has omnes carnes, ut iis pro arbitrio utar ? Profecto, inquit ille, has ego tibi do, fili. Ibi Cyrum aiunt inter avi ministros acceptas carnes distribuisse, cum simul hæc fere unicuique diceret : Hoc tibi quidem do, quod alacri animo me doces equitare : tibi hoc, quod pallum mihi dedisti : nam hoc ego nunc habeo : tibi vero, quod avo præclare servis : tibi quoque, quod matrem meam honore prosequeris : atque ita faciebat, quoad omnes, quas acceperat, carnes distribuisset. Sacæ vero, inquit Astyages, pincernæ, quem ego maximo in honore habeo, nihilne das ? Sacas autem is et pulcher erat, et eoungebatur munere, ut eos, quibus Astyage convento opus esset, adduceret, et quos adducere minus opportunum ipsi videretur, arceret. Tum Cyrus, ut puer nihil adhuc veritus, temere interrogavit : Cur, ave, tanto istum in honore habes ? Cui Astyages dixit jocabundus : Nonne vides, inquit, quam belle quamque venuste pocillatoris munus obeat ? Et horum sane regum pincernæ vinum eleganter miscent, et perpolitè infundunt, ac tribus digitis phialam vehentes præbent, offeruntque ita, ut hausturo poculum commodissime capiendum porrigant. At ille, jubeto, inquit, ave, Sacam mihi quoque poculum tradere, ut et ipse tibi potum belle miscens te mihi, si possim, conciliem. Atque is dare jussit. Cyrus autem cum accepisset, ita sedulo poculum eluit, quemadmodum Sacam fecisse viderat : jam etiam vultu ita composito, serio venusteqe quodammodo phialam avo porrexit atque tradidit, ut multum matriac Astyagi ri-

λοιτα παραστρέφει. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύρον ἐκγελάσαντα ἀναπερῆσαι πρὸς τὸν πάππον καὶ φιλοῦντα ἄμα εἰπεῖν, Ὁ Σάκκα, ἀπολώλας ἐκβαλῶ σε ἐκ τῆς τιμῆς· τὰ τε γὰρ ἄλλα, φάναι, σοὺ κάλλιον οἰνορρόσω καὶ οὐκ ἐκπίομαι αὐτὸς τὸν οἶνον. Οἱ δ' ἄρα τὸν βασιλέων οἰνορροί, ἐπειδὴν διδῶσι τὴν φιλήν, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγγεχάμενοι καταβρόχουσι, τοῦ δὲ εἰ φάρμακα ἐγγέοιεν μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. (10) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Ἀστυάγης ἐπισκώπτων, Καὶ τί δή, ἔφη, ὦ Κύρε, πάλιν μιμούμενος τὸν Σάκκην οὐκ ἀπερρόφησας τοῦ οἴνου; Ὅτι, ἔφη, νῆ Δία ἐδεδοίκειν μὴ ἐν τῇ κρατῆρι φάρμακα μεμιγμένα εἶναι. Καὶ γὰρ ὅτε εἰστίσας σὺ τοὺς φίλους ἐν τοῖς γενεθλίοις, σφῶς κατέμαθον φάρμακα ὑμῖν αὐτὸν ἐγγέαντα. Καὶ πῶς δὲ σὺ τοῦτο, ἔφη, ὦ παῖ, κατέρησας; Ὅτι νῆ Δι' ὑμῶς ἐώρων καὶ ταῖς γυνώμασι, καὶ τοῖς σώμασι συλλογόμενος. Πρῶτον μὲν γὰρ ἂ οὐκ ἔπρε ἡμᾶς τοὺς παῖδας ποιεῖν, ταῦτα αὐτοὶ ἐποιοῖτε. Πάντες μὲν γὰρ ἄμα ἐκεκράγετε, ἐκμυλάνετε δὲ οὐδὲ ἐν ἀλλήλων, ἤδετε δὲ καὶ μάλᾳ γενεθλίοις, οὐκ ἀκροώμενοι δὲ τοῦ ἄγοντος ὠμνύετε ἄριστα ἄδων· λέγων δὲ ἕκαστος ὑμῶν τὴν ἐκουοῦ βρώμην, ἐπεὶ ἀνασταίητε ὀρχησόμενοι, μὴ ὅπως ὀργεῖσθαι ἐν θυμῷ, ἀλλ' οὐδ' ὀρθοῦσθαι ἐδύνασθε. Ἐπελελήσθη δὲ παντάπασιν οὗ τε ὅτι βασιλεὺς ἦσθα, οἱ τε ἄλλοι ὅτι σὺ ἄρχων. Τότε γὰρ δὲ ἔφωγε καὶ πρῶτον κατέμαθον ὅτι τοῦτ' ἄρ' ἦν ἡ ἱστορία ἧς ὑμεῖς τότε ἐποιοῖτε. Οὐδέποτε γούν ἐσηυπάτω. (11) Καὶ ὁ Ἀστυάγης λέγει, Ὁ δὲ σὺς πατήρ, ἔφη, ὦ παῖ, πίνων οὐ μεθύσκειται; Οὐ μὲν Δι', ἔφη. Ἀλλὰ πῶς ποιεῖ; Διψῶν παύεται, ἄλλο δὲ κακὸν οὐδὲν πάσχειν οὐ γὰρ οἶμαι, ὦ πάππε, Σάκας αὐτῷ οἰνορροεῖ. Καὶ ἡ μήτηρ εἶπεν, Ἀλλὰ τί ποτε σὺ, ὦ παῖ, τῷ Σάκᾳ οὕτω πολυεμεῖς; τὸν δὲ Κύρον εἰπεῖν, Ὅτι νῆ Δία, φάναι, μισθὸς αὐτὸν πολλῆς γὰρ με πρὸς τὸν πάππον ἐπιθυμῶντα προσδράμεῖν οὗτος ὁ μικρῶτατος ἀποκοινοῦει. Ἀλλὰ ἱκετεύω, φάναι, ὦ πάππε, δός μοι τρεῖς ἡμέρας ἄρξει αὐτοῦ. Καὶ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Καὶ πῶς ἂν ἄρξαι αὐτοῦ; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Στάς ἐν ὥσπερ οὗτος ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ, ἔπειτα ὅποτε βούλοιτο παρῖοναι ἐπ' ἄριστον, λέγομαι ἂν ὅτι οὕτω δύνατον τῷ ἄριστῳ ἐντυχεῖν· σπουδάζει γὰρ πρὸς τινας· εἴθ' ὅπου ταν ἦνοι ἐπὶ τὸ δεῖπνον, λέγομαι ἂν ὅτι λοῦσθαι ἐπειδὴν δὲ πάντα σπουδάζει φανεῖν, εἰπομαι ἂν ὅτι παρὰ ταῖς γυναιξὶν ἐστὶν ἔως παραστειναιμι τοῦτον ὥσπερ οὗτος ἐμὲ παραστίνει ἀπὸ σοῦ κολύβων. (12) Τσαχούτας μὲν αὐτοῖς εὐθυμίας παρείχεν ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ· τὰς δὲ ἡμέρας, εἴ τινας αἰσθάνοιτο δεόμενον ἢ τὸν πάππον ἢ τὸν τῆς μητρὸς ὀδύον, χαλεπὸν ἦν ἄλλοι φράσαι τοῦτο ποιήσαντα· ὅτι γὰρ δύνατο ὁ Κύρος ὑπερέχειν αὐτοῖς χαρίζομενος.

13. Ἐπεὶ δὲ ὁ Μανδάνη παρεσκευάζετο ὡς ἀποῦσα πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, εἰδὼς αὐτῆς ὁ Ἀστυάγης καταλιπεῖν τὸν Κύρον. Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι βούλοιτο μὲν ἅπαντα τῇ πατρὶ χαρίζεσθαι, ἄκοντα μέντοι τὸν παῖδα χαλεπὸν εἶναι νομίζειν καταλιπεῖν. 14. Ἐνθα δὲ ὁ

sum concitaret. Atque ipse etiam Cyrus effuse ridens ad avum exsiliit, simulque cum osculans dixit, Periisti, Saca; ego te de munere dejiciam: nam et in ceteris pincernæ officio praeclarius, quam tu, fungar, et vinum non ipse ebibam. Regum enim pincernæ, cum phialam tradant, aliquantum vini cyatho ex ea haustum, in sinistram manum infundentes, absorbent; ea quidem de causa, ut, si venenum infuderint, nihil hoc ipsis prosit. Tum vero joculariter Astyages inquit, Cur, Cyre, ceteris in rebus Sacam imitans, vinum non absorbuisti? Quod profecto metueram, ait, ne venena essent in cratere mista. Etenim cum tu amicos in natalitii convivio exceperis, plane deprehendi venenum vobis cum infudisse. At quoniam pacto, inquit ille, tu, fili, hoc intellexisti? Quod profecto videbam, inquit, vos et mente et corpore titubare. Primum enim, quæ nos pueros facere non sinitis, ea ipsi faciebatis. Nam omnes simul clamabatis, cum vosmet mutuo plane non intelligeretis: quin et ridicule admodum canebatis: et cum eum qui caneret minime audiretis, jurabatis tamen optime canere. Et cum quisque vestrum robur suum prædicaret, postquam saltaturi exsurgebatis, non modo non ad numerum saltare, sed ne erecti quidem stare poteratis. Eratisque penitus oblit, et tu, quod rex esses, et alii, quod tu ipsorum princeps. Et quidem ego tunc primum didici, aequaliter loquendi licentiam hoc utique esse, quod vos eo tempore faciebatis: nunquam enim tacebatis. Et Astyages ait, At pater tuus, fili, cum bibit, nonne inebriatur? Non profecto, inquit. Quomodo ergo agit? Sitire desinit, nec aliud quidquam mali patitur: non enim, opinor, ave, Sacas ei pocula ministrat. Ibi mater ait, Quid vero causæ est, cur Sacam usque adeo oppugnes? Quoniam profecto, inquit Cyrus, eum odi: nam me sæpius ad avum accurrere percupientem, impurissimus iste prohibet. Sed obsecro te, inquit, ave, da mihi ut triduum ego imperium in ipsum exerceam. Et Astyages ait, Quanam vero ratione ei imperitares? Respondit autem Cyrus, Stans equidem, quemadmodum iste, in aditu, deinde ubi ad prandium vellet ingredi, dicerem, nondum fieri posse ut prandio interesset: nam cum quibusdam de seriis rebus agit. Post ubi ad cornam veniret, dicerem, quod lavatur. Sin magno edendi desiderio teneretur, dicerem, eum esse apud mulieres: donec hunc ego ita cruciem, ut ipse me cruciat, ab aditu ad te prohibens. Talia quidem illis oblectamenta in cœna præbebat: interdum vero, si qua re aut avum aut avunculum indigere perciperet, haud facile erat ut aliorum quisquam in ea peragenda ipsum anteverteret: mirifice enim lætatur Cyrus, si qua in re eis gratificari posset.

At cum jam Mandane reditum ad virum suum pararet, orabat eam Astyages, Cyrum ut relinqueret. Ea vero respondit, se velle quidem patri in omnibus gratificari, verum tamen difficile esse existimare, puerum invitum relinquere.

Ἀστυάγης λέγει πρὸς τὸν Κύρον, Ὁ παῖ, ἢν μένης παρ' ἐμοῖ, πρῶτον μὲν τῆς παρ' ἐμὲ εἰσόδου σοι οὐ Σάκας ἀρξῇ, ἀλλ' ὅπῃ βούλῃ εἰσέναι ὡς ἐμὲ, ἐπὶ σοὶ ἔσται καὶ χάριν σοι εἶσθαι ὅσῳ ἂν πλεονάκεις εἰς ἡμᾶς ὡς ἐμὲ. Ἐπειτα δὲ ἱπποῖς τοῖς ἐμοῖς χρῆσι καὶ ἄλλοις ὅποσοις ἂν βούλῃ, καὶ θῶν ἀπὸ τῆς, ἔχων ἀπὸ οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς. Ἐπειτα δὲ ἐν τῷ δειπνῶ ἐπὶ τὸ μετρίως σοι δοκῶν ἔχειν ὅποιαν ἂν βούλῃ ὁδὸν πορεύσει. Ἐπειτα τὰ τε νῦν ὄντα ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία δίδωμι σοι καὶ ἄλλα παντοδαπὰ συλλέξω, ἃ σὺ ἐπειδὴν τάχιστα ἱππεύειν μάθῃς, διώξῃς, καὶ τοξεύων καὶ ἀκοντίζων καταβαλεῖς ὥσπερ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Καὶ παῖδας δὲ σοι ἐγὼ συμπαίκτορας παρέξω, καὶ ἄλλα ὅποσα ἂν βούλῃ λέγων πρὸς ἐμὲ οὐκ ἀνυψήσεις. (15) Ἐπεὶ ταῦτα εἶπεν δ' Ἀστυάγης, ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κύρον πότερον βούλοιο μένειν ἢ ἀπέναι. Ὁ δὲ οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ ταχὺ εἶπεν ὅτι μένειν βούλοιο. Ἐπερωτηθεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς μητρὸς διὰ τί, εἰπὲν λέγεται, Ὅτι οἶκος μὲν τῶν ἡλικῶν καὶ εἰμὶ καὶ δοκῶ κράτιστος εἶναι, ὃ μῆτερ, καὶ ἀκοντίζων καὶ τοξεύων, ἐνταῦθα δὲ οἶδ' ὅτι ἱππεύων ἦτον εἰμὶ τῶν ἡλικῶν καὶ τοῦτο εὖ ἴσθι, ὃ μῆτερ, ἔφη, ὅτι ἐμὲ πάντῳ ἀνιῶ. Ἦν δὲ με καταλίπῃς ἐνθάδε καὶ μάθω ἱππεύειν, ὅταν μὲν ἐν Πέρσῃσι ὦ, οἷμαί σοι ἐκείνους τοὺς ἀγαθοὺς τὰ πεζικὰ βραδίως νικήσειν, ὅταν δὲ εἰς Μήδους ἔλθω, ἐνθάδε πειράσσομαι τῷ πάππῳ ἀγαθὸν ἱππῶν κράτιστος ὢν ἱππεὺς συμμαχεῖν αὐτῷ. (16) Τὴν δὲ μητέρα εἰπὲν, Τὴν δὲ δικαιοσύνην, ὃ παῖ, πῶς μαθήσῃ ἐνθάδε, ἐκεῖ ὄντων σοι τῶν διδασκάλων; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Ἀλλ', ὃ μῆτερ, ἀκριβῶς ταῦτά γε οἶδα. Πῶς οὐ οἶσθα; τὴν Μανδάνην εἰπὲν. Ὅτι, φάναι, ὁ διδάσκαλός με ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλοις καθίστη δικάζειν. Καὶ τοίνυν, φάναι, ἐπὶ μιᾷ ποτὶ δέκῃ πληγὰς ἔλαβον ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. Ἦν δὲ ἡ δέκα τοιαύτη. (17) Παῖς μέγας μικρὸν ἔχων χιτῶνα ἐκδύσας αὐτὸν τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνου ἡμφίεσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδυ. Ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων ἔργων βέλτιον εἶναι ἀμφοτέροις τὸν ἀρμόζοντα ἐκάτερον χιτῶνα ἔχειν. Ἐν τούτῳ αὖ με ἔπαισεν ὁ διδάσκαλος, λέξας ὅτι ὁπότε μὲν τοῦ ἀρμόττοντος εἴην κριτῆς, οὕτω δέοι ποιεῖν, ὁπότε δὲ κρίναι δέοι ποτέρου ὁ χιτῶν εἴη, τοῦτ' ἔφη σκεπτέον εἶναι τίς κτῆσις δικαία ἐστὶ, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κακτῆσθαι. Ἐπειτα δὲ ἔφη τὸ μὲν νόμιμον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἀνομιον βίαιον σὺν τῷ νόμῳ οὐκ ἐκείλευεν αἰεὶ τὸν δικαστὴν τὴν ψῆρον τίθεσθαι. Οὕτως ἐγὼ σοι, ὃ μῆτερ, τὰ γε δίκαια παντάπασιν ᾗδ' ἀκριβῶς ἢν διέ τι ἄρα προσδέωμαι, ὁ πάππος με, ἔφη, οὕτως ἐπιδιδάξει. (18) Ἀλλ' ὡ ταῦτα, ἔφη, ὃ παῖ, παρὰ τῷ πάππῳ καὶ ἐν Πέρσῃσι χάσια ἡμολογεῖται. Οὗτος μὲν γὰρ τῶν ἐν Μήδοις πάντων ἑαυτὸν δεσπότην πεποιήκεν, ἐν Πέρσῃσι δὲ τὸ ἴσον ἔχειν δίκαιον νομίζεται. Καὶ ὁ σὸς πρῶτος πατὴρ τὰ τεταγμένα μὲν ποιεῖ τῇ πόλει, τὰ τεταγμένα δὲ λαμβάνει, μέτρον δὲ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστίν.

Tum vero ad Cyrum ait Astyages : O fili, si apud me maneris, primum quidem in me adeundo Sacas tibi non impe-
rabit, sed in tua erit potestate, ad me, quandocunque
volueris, accedere; et quo saepius accesseris, eo majorem,
inquit, tibi gratiam habebō. Deinde equis meis uteris,
et aliis quocunque volueris; et cum abibis, duces tecum
quos ipse volueris. Insuper vero, in cœna, ad id quod in-
tra mediocritatem consistere tibi videbitur, quamcunque
libebit viam tenebis. Præterea, et quæ nunc in hortis
sunt feras tibi do, et alias cujusque generis colligam, quas
tu, cum primum equitare didiceris, agitabis, et tum sagit-
tis tum jaculis, quemadmodum grandes viri consuevere,
prosternes. Collusores porro tibi pueros præbebo; et alia
quæcunque mihi velle te dixeris, nunquam non impetra-
bis. Hæc cum dixisset Astyages, interrogavit Cyrum ma-
ter, manerene vellet, an abire. Hic autem nihil cunctatus
est, sed celeriter, velle se manere, respondit. Rursus
vero a matre interrogatus, quamobrem; dixisse perhibe-
tur, Quoniam domi quidem, mater, æqualium et sum et
videor esse præstantissimus, sive sagittis sive jaculis mit-
tendis : hic autem probe novi me meis æqualibus equitando
inferiorem esse, id quod, certo scias, mater, ait, me ve-
hementer torquet. Quod si me hic reliqueris, et equitare
didicero, cum quidem apud Persas fuero, puto me illos
pedestrium certaminum peritos facile superaturum : cum
vero huc ad Medos venero, bonorum equitum factus præ-
stantissimus eques, avo auxilia ferre conabor. At justi-
tiam, inquit mater, quomodo hic, fili, addisces, cum tui
illic sint magistri? Responditque Cyrus, Equidem hanc,
mater, accurate calleo. Qui id tibi cognatum est? inquit
Mandane. Quoniam me magister, ait, ut qui justitiam per-
fecte jam tenerem, vel aliis me judicem constituit. Atque
adeo, inquit, quadam aliquando in lite plagas accepi, ut
pote qui minus recte judicassetem. Erat autem causa hu-
jusmodi : Puer grandis, qui parvam habebat tunicam, alium
parvum puerum, cui magna erat tunica, exuit; ac suam
quidem illi circumdedit, illius autem ipse vestem induit.
Ego igitur horum causam judicans, statui ambobus esse
melius, ut uterque tunicam sibi congruentem haberet. At
hic me verberavit magister, qui diceret ita faciendum esse,
siquando de eo quod congrueret iudex essem constitutus :
cum vero judicandum fuerit, utrius esset tunica, hoc, in-
quit, considerandum esse, quæ possessio justa sit, utrum
ut is qui vi abstulit haberet, an qui a se factam, emptamve
possideret. Deinde subiciebat, id esse justum, quod legi-
bus constitutum esset; quod vero contra leges, violentum :
quare secundum legem jubebat sententiam semper esse a
iudice ferendam. Ita ego sane, mater, ait, jura omnino
accurate calleo : quod si quid forte præterea mihi opus
fuerit, avus, inquit, hic meus id me insuper docebit. At
qui, fili, inquit, non eadem justitiæ ratio apud avum et
apud Persas est consensu pari recepta. Hic enim omnium
apud Medos se dominum constituit; apud Persas vero id
justum ducitur, æquo ut quisque jure cum ceteris vivat.
Ac tuus adeo pater primus ex præscripto præstat, quæ
præstat civitati; præscripta etiam accipit : ac norma ei,

Ὅποιος οὖν μὴ ἀπολῇ μαστιγούμενος, ἐπειδὴν οἶκός τις, ἂν παρὰ τούτου μαθὼν ἔγκης ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ τὸ τυραννικόν, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ πλεῖον οἰεσθαι χρῆναι πάντων ἔχειν. Ἀλλ' ὅ γε σὸς πατὴρ, εἶπεν ὁ Κύρος, δεινότερός ἐστιν, ᾧ μῆτερ, διδάσκειν μείον ἢ πλεῖον ἔχειν. Ἡ οὖν ὁρᾷς, ἔφη, ὅτι καὶ Μήδους ἀπαντας δεδιόχρεν ἐκ τοῦ μείον ἔχειν; ὥστε ἰάρασαι, ὡς ὅ γε σὸς πατὴρ οὐτ' ἄλλον οὐδένα οὕτ' ἐμὲ πλεονεκτεῖν μαθόντα ἀποπέμψει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τοιαῦτα μὲν δὲ πολλὰ ἐλάλει ὁ Κύρος· τέλος δὲ ἡ μὲν μήτηρ ἀπῆλθε, Κύρος δὲ κατέμεινε καὶ αὐτοῦ ἐτρέφετο. Καὶ ταχὺ μὲν τοῖς ἡλικιώταις συνεκράτο ὥστε οἰκείως διακείσθαι, ταχὺ δὲ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀνθρώπητο, προσίων καὶ ἐνδοχῶς ὧν ὅτι ἡσπάζετο αὐτῶν τοὺς υἱεῖς, ὥστε εἴ τι τοῦ βασιλείως δέοιντο, τοὺς παῖδας ἐκέλευον τοῦ Κύρου δεῖσθαι διαπραΰσθαι σφίσιν. Ὁ δὲ Κύρος, εἰ δέοιντο αὐτοῦ οἱ παῖδες, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ φιλοτιμίαν περὶ πάντος ἐποιεῖτο διαπραΰεσθαι. (2) Καὶ ὁ Ἀστυάγης ὅ, τι δέοιτο αὐτοῦ ὁ Κύρος οὐδὲν ἐδύνατο ἀντέχειν μὴ οὐ χαρίζεσθαι. Καὶ γὰρ ἀσθενήσαντος αὐτοῦ οὐδέποτε ἀπέλαπε τὸν πάππον οὐδὲ κλαίων ποτὲ ἐπαύετο, δηλῶς τε ἦν πᾶν ὅτι ὑπερεφροεῖτο μὴ οἱ ὁ πάππος ἀποθάνῃ καὶ γὰρ ἐκ νυκτὸς εἴ τινας δέοιτο Ἀστυάγης, πρῶτος ἡσθάνετο Κύρος καὶ πάντων ἀοκύνοντα ἀνεψίχον ὑπερετήρων ὅ, τι οἴοιτο χαρίζεσθαι, ὥστε παντάπασιν ἀνεκτίρατο τὸν Ἀστυάγην.

3. Καὶ ἦν μὲν ἴσως ὁ Κύρος πολυλογώτερος, ἅμα μὲν διὰ τὴν παιδείαν, ὅτι ἡναγκάζετο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ διδόναι λόγον ὧν ἐποιεῖ καὶ λαμβάνειν παρ' ἄλλων, ὅποτε δικάζει, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ φιλομαθὲς εἶναι πολλὰ μὲν αὐτὸς αἰ τοὺς παρόντας ἀνθρώπους πῶς ἔχοντα τυγχάνει, καὶ ὅσα αὐτὸς ὑπ' ἄλλων ἐρωτῶτο, διὰ τὸ ἀγχινοῦ εἶναι ταχὺ ἀπεκρίντο, ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἡ πολυλογία συνεκράτο αὐτῶν ἄλλ' ὥσπερ γὰρ ἐν σώμασιν, ὅσοι νέοι ὄντες μέγας ἔλαβον, ὅμως ἐμφανέται τὸ νεαρόν αὐτοῖς, ὁ κατηγορεῖ τὴν ὀλιγοετίαν, οὕτω καὶ Κύρου ἐκ τῆς πολυλογίας οὐ θράτος διεφάνετο, ἀλλ' ἀπλότης τις καὶ φύλοστοργία, ὥστ' ἐπεθύμει ἂν τις ἔτι πλείω ἀκούειν αὐτοῦ ἢ σιωπῶντι παρεῖναι.

4. Ὡς δὲ προήγεν αὐτὸν ὁ χρόνος σὺν τῷ μεγέθει εἰς ὥραν τοῦ πρόσθεν γενέσθαι, ἐν τούτῳ δὲ τοῖς μὲν λόγους βραχυτέροις ἐχρόητο καὶ τῇ φωνῇ ἡσυχαιτέρᾳ, αἰδοῦς δὲ ἐνεπίμνατο ὥστε καὶ ἐρυθραίνεσθαι, ὅποτε συντυγχάνει τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τὸ σκυλακώδες τὸ πᾶσιν ὁμοίως προσπίπτειν οὐκ ἐν ὁμοίως προπετὲς εἶχεν. Οὕτω δὲ ἡσυχαιτέρως μὲν ἦν, ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις πάνπαν ἐπίχαρις. Καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλὰκις ἡλικίαι πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἂν χρεῖτων ἦδει ὧν, ταῦτα προὐκαλεῖτο τοὺς συνόντας, ἀλλ' ἄπερ εὖ ἦδει αὐτὸν ἦτονα ὄντα, ταῦτα ἐξήρχε φάσκων κἀλλίων αὐτῶν ποιήσεν. καὶ κατῄρχεν ἡδὴ ἀναπρόβιν ἐπὶ τοὺς ἵππους ἡ διατοξεύόμενος ἡ διακοντούμενος ἀπὸ

non animi libido, sed lex est. Cave igitur, ne flagris caesus pereas, cum domi fueris, si redeas, pro regia, tyrannicam disciplinam ab hoc eductus, cujus quidem disciplinae hoc proprium est, ut statuat, plus oportere unum quam alios omnes habere. At iste certe pater tuus, inquit Cyrus, aptior est omnino, mater, ad docendum ut minus, quam ut plus, quis habeat. Annon vides, ait, cum Medos omnes minus habere docuisse quam se? Quare noli metuere, ne pater hiece tuus vel me, vel alium quenquam ita eductum a se dimittat, ut plura, quam alii, possidere studeat.

CAPUT IV.

Hujusmodi quidem multa loquebatur Cyrus: tandemque mater abiit, remansit Cyrus, ibique educabatur. Et quidem in aequalium suorum consuetudinem brevi se insinuavit ita, ut familiariter iis uteretur; brevique sibi eorum patres cum visendo devinxit, tum manifeste ostendendo se filios eorum valde diligere; adeo ut si qua in re regis ope indigerent, filios Cyrum rogare juberent, ut id sibi conficeret. Cyrus autem, quicquid eum rogarent pueri, pro humanitate sua gloriae cupiditate, illud supra omnia spectabat, ut effectum daret. Atque Astyages ipse, quicquid ab eo Cyrus peteret, recusare nihil poterat, quo minus ei gratificaretur. Etenim cum agrotaret, nunquam ab avo discedebat, neque plorare unquam desinebat: ac palam omnibus erat ipsum valde pertimescere, ne moreretur avus. Noctu etiam si qua re Astyages indigeret, primus sentiebat Cyrus, et omnium impigerimus exsilebat subministraturus omnia quae grata fore putaret: adeo ut Astyagem penitus sibi devinxerit.

Et erat quidem Cyrus paulo fortasse loquacior, partim ob institutionem, quod a magistro et eorum quae fecerat rationem reddere cogebatur, et ab aliis accipere, quoties jus diceret; partim quod, cum discendi studiosus esset, de multis ipse rebus solebat eos, quibuscum erat, interrogare, quomodo se haberent; et ad ea quaecumque alii ab ipso quaerent, ob ingenii acumen, continuo respondebat: ita ut ex his omnibus loquacitas ei colligeretur. Sed quemadmodum in corporibus, quotquot in adolescentia grandes facti sunt, apparet tamen in iis juvenile quiddam, quod amorem paucitatem arguit: ita quoque ex Cyri loquacitate non audacia petlucibat, sed simplicitas et magna quaedam ad amorem propensio: ut ex eo quis plura adhuc audire magis optaret, quam tacenti adesse.

Postquam vero tempus cum una cum aucta corporis mole ad aetatem produserat, qua pubertatem jam attingeret, tum paucioribus quidem verbis, vocemque sedationi utebatur; atque verecundia adeo plenus erat, ut etiam erubesceret, cum obvius fieret senioribus: nec jam amplius catulorum illum morem, quo nempe omnibus similiter assultando solent alludere, temere itidem retinuit. Atque ita quietior sane fiebat, at in congressibus omnino pergratus. Nam quaecumque inter aequales saepenumero solent esse certamina, in his non ad ea socios suos provocabat, quae se melius tenere noverat, sed in quibus se inferiorem esse certo sciret, eorum auctor erat, se melius illis facturum iniquens: jamque adeo in equos insilire incipiebat, vel ja-

τῶν ἵππων οὕτω πάνυ ἔποχος ὢν, ἡττώμενος δὲ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ μάλιστα ἔγχεα. (6) Ὡς δ' οὐκ ἀπεδίδρασκεν ἐκ τοῦ ἡττώσθαι εἰς τὸ μὴ ποιεῖν δὲ ἡττώτο, ἀλλ' ἐκαλινδεῖτο ἐν τῇ πειρᾷσθαι αὐτὸς βέλτιον ποιεῖν, ταχὺ μὲν εἰς τὸ ἴσον ἀφύκειτο τῇ ἵππικῇ τοῖς ἡλιξί, ταχὺ δὲ παρῇ διὰ τὸ ἔρῃν τοῦ ἔργου, ταχὺ δὲ τὰ ἐν τῇ παραδείσῃ θηρία ἀνῆλώςκει διώκων καὶ βάλλων καὶ κατακαίων, ὥστε δ' Ἀστυάγης οὐκέτ' εἶχεν αὐτῷ συλλέγειν θηρία. Καὶ δὲ Κύρος αἰσθόμενος· ὅτι βουλόμενος οὐ δύναται ὁ ἥτονα πολλὰ παρέχειν, ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, Ὡ πάππε, τί σε δεῖ θηρία ζητοῦντα πράγματα ἔχειν; ἀλλ' ἐάν ἐμέ ἐκπέμπῃς ἐπὶ θήραν σὺν τῷ θείῳ, νομῶ ὅσα ἂν ἴδω θηρία, ἐμοὶ ταῦτα τρέφεσθαι. (8) Ἐπιθυμῶν δὲ σφόδρα ἱκνέσθαι ἐπὶ τὴν θήραν οὐκέτ' ὁμοίως λιπαρεῖν ἐδύνατο ὥσπερ παῖς ὢν, ἀλλ' ἀκνηρότερον προσήει. Καὶ ἂν πρόσθεν τῷ Σάκῃ ἐμέμφετο ὅτι οὐ παρίει αὐτὸν πρὸς τὸν κάκκον, αὐτὸς ἤδη Σάκας ἑαυτῷ ἐγίγνετο· οὐ γὰρ προσήει, εἰ μὴ ἴδοι εἰ καιρὸς εἴη, καὶ τοῦ Σάκα ἐδεῖτο πάντας σημαίνειν αὐτῷ ὅποτε ἐν καιρῷ εἴη εἰκνέσθαι καὶ ὅποτε οὐκ ἐν καιρῷ· ὥστε δὲ Σάκας ὑπερπεφίλει ἤδη αὐτὸν, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες.

7. Ἐπεὶ δ' οὖν ἔγνω δὲ Ἀστυάγης σφόδρα αὐτὸν ἐπιθυμῶντα ἔξω θηρᾶν, ἐκπέμπει αὐτὸν σὺν τῷ θείῳ καὶ φύλακας συμπεμπει ἐφ' ἵππων πρεσβυτέρους, ὅπως ἀπὸ τῶν δυσχωρίων φυλάττοιεν αὐτὸν καὶ εἰ τῶν ἀγρίων τι φανήιθ θηρίων. Ὁ οὖν Κύρος τῶν ἐπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο ποίους οὐ χρὴ θηρίους πελάζειν καὶ ποῖα χρὴ θαρβύοντα διώκειν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι καὶ ἄρκτοι πολλοὺς ἤδη πλησιάζαντας διέφθειραν καὶ κάπροι καὶ λέοντες καὶ παρδάλεις, αἱ δὲ ἑλαφοὶ καὶ δορκάδες καὶ οἱ ἀγριοὶ ὄες καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἀγριοὶ ἀσινεῖς εἰσιν. Ἐλεγον δὲ καὶ τοῦτο, τὰς δυσχωρίας ὅτι δεοὶ φυλάττεσθαι οὐδὲν ἔστιν ἢ τὰ θηρία· πολλοὺς γὰρ ἤδη αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. (8) Καὶ δὲ Κύρος πάντα ταῦτα ἐμάνθανε προθύμως· ὥς δὲ εἶδεν ἑλαφὸν ἐκπηδήσασαν, πάντων ἐπιλαθόμενος ὢν ἤκουσεν ἐδίωκεν οὐδὲν ἄλλο ὁρῶν ἢ ὅπῃ ἔφρευγε. Καὶ πᾶσι διατηρόμεν αὐτῷ δὲ ἵππος πίπτει εἰς γόνατα, καὶ μικροῦ κάκεινον ἐξετραχέλισεν οὐ μὴν ἀλλ' ἐπέμεινε δὲ Κύρος μόλις πως καὶ δὲ ἵππος ἐξανέστη. Ὡς δὲ εἰς τὸ πεδῖον ἦλθεν, ἀκοντίσας καταβάλλει τὴν ἑλαφον, καλὸν τι χρῆμα καὶ μέγα. Καὶ δὲ μὲν ἐπὶ ὑπερέχουσιν· οἱ δὲ φύλακες προσελθόντες ἐκιδόρουν αὐτὸν καὶ ἔλεγον εἰς οἷον κίνδυνον ἔλθοι καὶ ἔρασαν κατερεῖν αὐτόν. Ὁ οὖν Κύρος εἰστήκει καταβεβηκὸς καὶ ἀκούων ταῦτα ἡνίατο. Ὡς δ' ἤσθετο κραυγῆς, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὸν ἵππον ὥσπερ ἐνθουσιῶν, καὶ ὥς εἶδεν ἐκ τοῦ ἀντίου κάπρον προσφερόμενον, ἀντίος διαίνει καὶ διατεινόμενος εὐστόχως βάλλει εἰς τὸ μέτωπον καὶ κατέσχε τὸν κάπρον. (9) Ἐνταῦθα μέντοι ἤδη καὶ δὲ θεῖος αὐτῷ ἐκιδόρετο, τὴν θρασύτητα ὁρῶν. Ὁ δ' αὐτοῦ λοιδορούμενος ὅμως ἐδεῖτο ὅσα αὐτὸς ἔλαβε, ταῦτα ἔπασσε εἰσκαμίσαντα δοῦναι τῷ πάππῳ. Τὸν δὲ θεῖον εἰπεῖν φασιν, Ἄλλ' ἦν αἰσθηταὶ ὅτι ἐδίωκες, οὐ σοὶ μόνον λοιδορήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ ὅτι σε εἶλον.

cula, vel sagittas ex equis emissurus, cum necdum equo firmiter insidere admodum sciret: quod si vinceretur, ipse sibi plurimum ridens illudebat. Et cum, propterea quod superaretur, haudquaquam defugeret ea agere in quibus fuerat inferior, sed assidue in experiendo versaretur, si rursus posset eadem melius facere, brevi quidem assequutus est, ut equitando par esset aequalibus; brevi etiam, ob rei studium, a tergo eosdem reliquit: brevi denique feras quae in hortis erant, persequendo, feriendo, interimendo confecit; ita ut Astyages unde feras ei colligeret amplius non haberet. Cyrus autem cum sensisset, non posse avum, tametsi cuperet, vivas sibi feras praebere, ita eum saepe alloquebatur, Quid opus est, ave, tibi molestiam in conquirendis feris creari? si modo me cum avunculo venatum emiseric, putaverim, quascunque feras videro, eas te mihi alere. Cum autem vehementer cuperet ad venationem egredi, non amplius ita, ut cum puer esset, efflagitare poterat, sed cunctantius avum adibat. Et quae antea Sacae vitio vertebat, quod eum ad avum non admitteret, in iis jam sibi ipse fiebat Sacas; non enim adibat, nisi praevidisset, an esset tempestivum: Sacamque rogabat, omnino sibi significaret, quando accedendi tempus esset, et quando non esset; itaque jam Sacas eum, perinde atque omnes alii, mirifice diligebat.

Postquam igitur cognovit Astyages vehementer eum extra hortorum septa venari cupere, emittit eum una cum avunculo, et custodes simul mittit in equis aetate provectiores, qui eum a locis impeditis servarent, atque a ferocioribus bestiis, si qua appareret. Cyrus igitur alacri animo comites percunctatus est, quibusnam feris appropinquandum non esset, quasve oporteret audacter insequi. Ii autem dicebant, ursos complures olim qui propius ad eos accesserant, dilaniasse, itemque leones et apros et pardos: cervas autem, et capreas, et oves silvestres, et asinos silvestres, nihil nocere. Addebant et illud, impedita loca nihilo minus quam bestias esse cavenda; multos enim aliquando una cum ipsis equis per praerupta loca praecipites corruisse. Haec sane Cyrus omnia prompta discebat: ut vero cervam exsiliemtem vidisset, oblitus omnium quae audierat, insequabatur, nihil aliud spectans, quam qua fugeret. At equus ejus nescio quomodo prosiliens concidit in genua, parumque abfuit quin et illum de collo praecipitarit: verum enimvero Cyrus cum quadam difficultate inhæsit, et equus exsurrexit. Postquam autem in planitiem venit, cervam jaculo vibrato sternit, pulchram sane bestiam magnamque. Ipse igitur gaudio exsiliabat: at custodes, cum adequitassent, eum objurgabant, indicabantque quantum in periculum devenisset: et ad avum rem se delaturos aiebant. Itaque Cyrus, cum ex equo descendisset, constitit, et haec audiens angebatur. Sed ubi clamorem exaudisset, in equum rursus, entheo tanquam furore actus, insiliit: et cum primum aprum ex adverso irruentem cerneret, obviam equum incitat; jaculoque perite contorto, frontem ferit, aprumque prostravit. Ibi vero eum avunculus etiam, visa ejus audacia, reprehendit. At ille tamen ab eo ita reprehendente petiit, ut quaecunque ipse cepisset animalia, ad avum afferre atque ei dare se permitteret. Avunculum autem dixisse ferunt, At si te haec insequentum esse sentiat, non te solum, sed me etiam, qui

Καὶ ἦν βούληται, φάναι αὐτὸν, μαστιγώσάτω, ἐπειδὴν γε ἐγὼ δῶ αὐτῷ. Καὶ σύ γε, εἰ βούλει, ἔφη, ὦ θεῖε, τιμωρησάμενος ὅτι βούλει ταῦτα ὁμῶς χάρισάι μοι. Καὶ ὁ Κυαξάρχης μέντοι τελευτῶν εἶπε, Ποίει ὅπως βούλει· σὺ γὰρ νῦν γε ἡμῶν ἑοικας βασιλεὺς εἶναι. (10) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος εἰσκομίσας τὰ θηρία ἐδίδου τε τῷ πάππῳ καὶ ἔλεγεν ὅτι αὐτὸς ταῦτα θηράσειεν ἐκεῖνῳ. Καὶ τὰ ἀκόντια ἐπεδείκνυε μὲν οὐ, κατέθηκε δὲ ἡματιωμένα ὅπου ὦρετο τὸν πάππον ὀφείσθαι. Ὁ δὲ Ἀστυάρχης ἄρα εἶπεν, Ἄλλ', ὦ παῖ, δέχομαι μὲν ἐγὼ γε ἡδέως ὅσα σὺ δίδως, οὐ μέντοι δέχομαι γε τούτων οὐδενός, ὥστε σε κινδυνεύειν. Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Εἰ τοίνυν μὴ σὺ δέη, ἵκετέω, ὦ πάππε, ἐμὸι δὸς αὐτὰ, ὥπως τοῖς ἡλικιωταῖς ἐγὼ διαδῶ. Ἄλλ', ὦ παῖ, ἔφη ὁ Ἀστυάρχης, καὶ ταῦτα λαβὼν διαδίδου ὅτῳ σὺ βούλει καὶ τῶν ἄλλων δόσσα θέλεις.

11. Καὶ ὁ Κύρος λαβὼν ἐδίδου τε ἄρας τοῖς παισὶ καὶ ἅμα ἔλεγεν, Ὡ παῖδες, ὡς ἄρα ἐφραροῦμεν ὅτε τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἐθρῶμεν ὁμοῖον ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι οἷον περ εἰ τις δεδεμένα ζῶα θρῶῃ. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν μικρῷ χωρίῳ ἦν, ἔπειτα καὶ λιπτά καὶ ψωραλέα, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν γούλων ἦν, τὸ δὲ κολοβόν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ λιμνῶσι θηρία ὡς μὲν καλὰ, ὡς δὲ μεγάλα, ὡς δὲ λιπαρὰ ἐφαίνετο. Καὶ αἱ μὲν ἑλαφοὶ ὥσπερ πτηναὶ ἦλλοντο εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ κάπροι ὥσπερ τοὺς ἀνδρας φασι τοὺς ἀνδρείους ὁμῶς ἐξέροντο· ὑπὸ δὲ τῆς πλατύτητος οὐδὲ ἀμαρτεῖν οἶόν τ' ἦν αὐτῶν· καλλίως δὲ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ καὶ τεθνηκότα εἶναι ταῦτα ἢ ζῶντα ἐκεῖνα τὰ περιμολογούμενα. Ἄλλ' ἄρα ἂν, ἔφη, ἀρείειν καὶ ὑμεῖς οἱ πατέρες ἐπὶ θήραν; Καὶ βραδύως γ' ἂν, ἔφασαν, εἰ Ἀστυάρχης κελεύει. (12) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς οὖν ἂν ἡμῖν Ἀστυάγει μνησθεῖη; Τίς γὰρ ἂν, ἔφασαν, σοῦ γε ἱκανώτερος πείσται; Ἄλλὰ μὴ τὸν Δία, ἔφη, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅστις ἀνθρώπος γεγένηται· οὐδὲ γὰρ οἶός τ' εἰμὶ λέγειν ἐγὼ γε οὐδ' ἀναβλέπειν πρὸς τὸν πάππον ἐκ τοῦ ἴσου εἶτι δύναμαι. Ἦν δὲ τοσοῦτον ἐπιβῶν, δέδοικα, ἔφη, μὴ παντάπασι βλάξῃς τις καὶ ἡλίθιος γένωμαι· παιδάριον δὲ ὦν δεινότητος λαλεῖν ἐδόκουν εἶναι. Καὶ οἱ παῖδες εἶπον, Πονηρὸν λέγεις τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴδὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἂν τι δέη δυνήσει πράττειν, ἀλλ' ἄλλου τινός τὸ ἐπὶ σὲ ἀνάγκη ἔσται δεῖσθαι ἡμᾶς. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος ἐδόχθη, καὶ σιγῇ ἀπελθὼν διακελευσάμενος ἑαυτῷ τολμᾶν εἰσέλθην, ἐπιβουλεύσας ὅπως ἂν ἀλυπότατα εἴποι πρὸς τὸν πάππον καὶ διαπράξειεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς παισὶν ὧν ἐδέοντο. Ἦρξατο οὖν ὧδε·

Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ πάππε, ἦν τις ἀποδρῆ τῶν οἰκῶν σε καὶ λάβῃς αὐτὸν, τί αὐτῷ χρήσῃ; Τί ἄλλο, ἔφη, ἢ δῆσας ἐργάζεσθαι ἀναγκάσω; Ἦν δὲ αὐτόματος πάλιν ἔλθῃ, πῶς ποιήσεις; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ μαστιγώσας γε, ἵνα μὴ αὐθις τοῦτο ποιῇ, ἐξ ἀρχῆς χρήσομαι; Ὡρα ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, σοὶ παρασκευάζεσθαι εἴη ὅτῳ μαστιγώσεις με· ὡς βουλεύομαι γε πῶς σε ἀποδρῶν λαβὼν τοὺς ἡλικιωτάς ἐπὶ θήραν. Καὶ ὁ Ἀστυάρχης, Καλῶς,

permiserim, objurgabit. Etiam verberet, inquit ille, si quidem ita volet, postquam hæc ei dederim. Quin tu quoque, ait, avuncule, si libet, quodvis supplicium de me sumito, modo mihi gratificeris. Et Cyaxares sane tandem inquit, Ut voles, facito: quippe tu jam quidem rex noster esse videris. Atque ita Cyrus, illatis feris, et dabat avo, et se has illi venatum esse dicebat. Jacula vero non ille quidem ostendebat, cruenta tamen ibi deposuerat, ubi avum ea visurum putabat. Astyages autem inquit, Libenter equidem, fili, accipio, quæcunque mihi donas; sed horum tamen nullius sic egeo, ut tibi propterea periculum adeundum sit. Et Cyrus ait, Si ergo tu non eges, obsecro te, ave, ea mihi da, ut inter æquales distribuam. Sume vero, fili, respondit Astyages, et hæc, et ex aliis quæcunque volueris, et inter quos tibi visum fuerit distribue.

Itaque Cyrus ea sumpta et pueris dabat, et simul dicebat: O pueri, ut vero nugabamur, cum feras illas in septis horum venaremur: simile enim mihi quidem esse videtur, quemadmodum si quis ligata animalia venaretur. Primum enim in angusto erant loco; deinde tenues et scabiosæ; et alia quidem earum clauda erat, alia mutila: sed quæ in montibus feræ sunt et pratis, quam sunt pulchræ, quam magnæ, quam nitidæ visæ! Atque cervæ quidem, tanquam volucres, ad eorum saltu tollebantur; apri vero quemadmodum fortes viros facere dicunt, adversi prope ferebantur; et præ latitudine fieri non poterat, ut ab iis aberrares: pulchriores denique, ait, mihi quidem hæc bestię videntur esse vel mortuæ, quam vivæ illæ septis incluse. Num vero, inquit, vos etiam parentes venatum ire permetterent? Et facile quidem, aiunt illi, si Astyages jubeat. Et Cyrus inquit, Quis igitur nobis de hac re Astyagem adocet? Quisnam, dixerunt illi, magis ad persuadendum te fuerit idoneus? At profecto, inquit, ego quidem qui homo factus sim nescio: neque enim avum alloqui possum, neque jam amplius ex æquo quasi jure respicere. Quod si tantum pudori huic meo accesserit, vereor, inquit, ne hebes fatuusque omnino fiam: at puerulus cum essem, in loquendo acerrimus esse videbar. Tum dicebant pueri, Male comparatam rem narras, si ne nostra quidem causa, ubi quid opus fuerit, quicquam agere poteris, sed, quantum in te est, id nobis ab alio quodam necessario sit petendum. Hæc cum audisset Cyrus, animo angebatur: et cum tacitus abiisset, seque ipse ad audendum hortatus esset, ingressus est, re secum deliberata, qua ratione avum quam minima cum molestia alloqueretur, sibi que ac pueris, que peterent, conficeret. Sic igitur orsus est:

Dic mihi, inquit, ave, si famulorum quis aufugerit, et eum prehenderis, quid de eo facturus sis? Quid aliud, ait, quam ut vinctum opus facere cogam? At si sponte sua ad te redierit, quid facies? Quid aliud, inquit, quam ut eo verbis caso, ne hoc iterum faciat, posthac ut antea rursus utar? Tempus ergo tibi fuerit, inquit Cyrus, parare quo me verberes, quippe qui consilium inierim qua ratione aufugiam, adsumptis ad venandum meis æqualibus. Et Astyages, Per-

ἔφη, ἐποίησας προσιπῶν· ἐνδοθεν γὰρ ἀπαγορεύω σοι μὴ κινεῖσθαι. Χάριεν γάρ, ἔφη, εἰ ἔνεκα κρεαδῶν τῇ θυγατρὶ τὸν παῖδα ἀποδοικαλῆσαιμι. (14) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος ἐπείθετο μὲν καὶ ἔμμενεν, ἐνιαρὸς δὲ καὶ πανθροπὸς ὡς σιωπῇ διῆγεν. Ὁ μόντος Ἀστυάγης ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν λυπούμενον ἰσχυρῶς, βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι ἐξάγει ἐπὶ θήραν, καὶ πεζοὺς πολλοὺς καὶ ἱππέας συναλίσσας καὶ τοὺς παῖδας καὶ συναλίσσας εἰς τὰ ἱππέσιμα χωρία τὰ θηρία ἐποίησε μεγάλην θήραν. Καὶ βασιλικῶς δὲ παρὼν αὐτὸς ἀπηγόρευε μηδένα βάλλειν, πρὶν Κῦρος ἐμπλησθεῖν θηρῶν. Ὁ δὲ Κῦρος οὐκ εἰς καλῶν, ἀλλ' εἰ βούλει, ἔφη, ὧ πάππε, ἡδέως με θήρῃν, ἄρας τοὺς κατ' ἐμὲ πάντας διώκειν καὶ διαγωνίζεσθαι ὅπως ἕκαστος κράτιστα δύναίτο. (15) Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀστυάγης ἀφίησι, καὶ στὰς ἐθεῖτο ἀμιλλωμένους ἐπὶ τὰ θηρία καὶ φιλονεικοῦντας καὶ διώκοντας καὶ ἀκοντίζοντας. Καὶ Κύρῳ ἡδέτο οὐ δυναμένῳ σιγᾶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλ' ὥσπερ σκύλακι γενναίῳ ἀνακλᾶζοντι ὁπότε κλησιάζοι θηρίῳ καὶ παρακαλοῦντι ὀνομαστὶ ἕκαστον. Καὶ τοῦ μὲν καταγελῶντα αὐτὸν ὁρῶν εὐφραίνεται, τὸν δὲ τινα καὶ ἐπαινοῦντα αὐτὸν ἡσθάνετο οὐδ' ὅπωςτιοῦν ὀκνηρῶς. Τέλος δ' οὖν πολλὰ θηρία ἔχων ὁ Ἀστυάγης ἐκίμει. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἦσθη τῇ τότε θήρᾳ ὥστε αἰεὶ ὁπότε ὀνὼν τε εἴη συνεξῆι τῷ Κύρῳ καὶ ἄλλους τε πολλοὺς παραλαμβάνει καὶ τοὺς παῖδας Κύρου ἔνεκα. Τὸν μὲν οὖν πλείστον χρόνον οὕτω διῆγεν ὁ Κῦρος, πᾶσιν ἡδονῆς μὲν καὶ ἀγαθοῦ τινος συναίτιος ὢν, κακοῦ δὲ ὁδόνος.

16. Ἀμφὶ δὲ τὰ πάντα ἡ ἑκαταίδεκα ἔτη γενομένου αὐτοῦ ἔτις τοῦ Ἀσσυρίων βασιλέως γαμεῖν μέλλων ἐπεθύμησεν αὐτὸς θηρᾶσαι εἰς τοῦτον τὸν χρόνον. Ἀκούων οὖν ἐν τοῖς μεθωρίοις τοῖς τε αὐτῶν καὶ τοῖς Μήδων πολλὰ θηρία εἶναι ἀθήρευτα διὰ τὸν πόλεμον, ἐνταῦθα ἐπεθύμησεν ἐξελεῖν. Ὅπως οὖν ἀσφαλῶς θηρῆναι, ἱππέας τε προσλαβε πολλοὺς καὶ πελταστὰς, οἵτινες ἑμμελλον αὐτῷ ἐκ τῶν λασιῶν τὰ θηρία ἐξελεῖν εἰς τὰ ἐργάσιμά τε καὶ εὐήλατα. Ἀφικόμενος δὲ ὅπου ἦν αὐτοῖς τὰ φρούρια καὶ ἡ φυλακή, ἐνταῦθα ἐδειπνοποιεῖτο ὡς πρῶτὴ τῇ ἑσπερίᾳ θηρᾶσιν. (17) Ἦδη δὲ ἑσπέρας γενομένης ἡ ἐπαρχὴ τῇ πρόσθεν φυλακῇ ἔρχεται ἐκ πόλεως καὶ ἱππεῖς καὶ πεζοί. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πολλὴ στρατιὰ παρῆναι· δύο γὰρ ὁμοῦ ἦσαν φυλακαί, καὶ πολλοὺς [τε] αὐτὸς ἦκεν ἔχων ἱππέας καὶ πεζοὺς. Ἐβουλεύσατο οὖν κράτιστον εἶναι λεηλατῆσαι ἐκ τῆς Μηδικῆς, καὶ λαμπρότατόν τε ἂν φανῆναι τὸ ἔργον τῆς θήρας καὶ ἱερῶν ἐν πολλῇ ἀφρονίᾳ ἐνόμιζε γενέσθαι. Οὕτω δὲ πρῶτὴ ἄναστας ἦγε τὸ στράτευμα, καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς κατέλειπεν ἀθρόους ἐν τοῖς μεθωρίοις, αὐτὸς δὲ τοῖς ἱπποῖς προσλάσας πρὸς τὰ τῶν Μήδων φρούρια, τοὺς μὲν βελτίστους καὶ πλείστους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἐνταῦθα κατέμεινεν, ὥς μὴ βοηθοῖεν οἱ φρουροὶ τῶν Μήδων ἐπὶ τοὺς καταθέοντας, τοὺς δ' ἐπιτηδείους ἀφῆκε κατὰ φυλὰς ἀλλοῦς ἄλλοις καταθεῖν, καὶ ἐκέλευε περιβαλομένους ὅτω

belle, inquit, fecisti, qui praedixeris : ex aedibus enim ne te moveas veto. Nam bella res fuerit, inquit, si carunculae gratia, filiae meae filium evagari sinam. Haec cum audisset Cyrus, parebat ille quidem ac manebat : sed moestus erat, tristisque vultu, ac perpetuo silebat. Astyages autem, ubi eum vehementius dolore affici intellexerat, volens ei rem gratam facere, venatum proficiscitur : et multis peditibus equibusque, ac pueris etiam, coactis, ferisque in loca equitabilia compulsiis, magnam venationem instituit. Quin et ipse regio cum apparatu praesens, veluit ferire quenquam, priusquam Cyrus feriendo satius esset. At Cyrus eum alios prohibere non passus est : sed, Si vis, inquit, ave, jucunde me venari, sine omnes meos aequales insequi et certare, ut quisque optime possit. Tum vero permisit Astyages ; stansque spectabat decertantes contra feras, studioseque inter se contententes, persequentesque, et jaculantes. Atque Cyro delectabatur, qui praevoluptate allere non posset, sed, generosus tanquam catulus, clamorem ederet, cum ferae appropinquaret, et unumquemque nominatim appellans exhortaretur. Valde etiam gaudebat, cum eum hunc quidem deridere, illum vero sine ulla prorsus invidia laudare sentiebat. Tandem discessit Astyages, multas feras secum habens. Postea adeo venatione illa delectatus est, ut semper, quoties quidem liceret, cum Cyro exiret, assumptis tum multis aliis, tum pueris, Cyri gratia. Et hoc sane modo maximam temporis partem traducebat Cyrus, omnibus voluptatis quidem ac boni alicujus auctor, mali autem nemini.

Cum vero circiter quindecim sedecimve annos haberet, regis Assyriorum filius, uxorem ducturus, ipsemet id temporis venari cupivit. Itaque quod audiret in suis ac Medorum finibus plurimas esse feras, quippe quas nemo propter bellum venaretur, isto exire impendio voluit. Ut igitur tuto venaretur, et equites et peltastas complures assumpsit, qui feras e locis silvestribus in culta planaue depellerent. Cum autem eo pervenisset ubi castella ipsius erant et custodia, ibi cenam parari jussit, ut qui postridie mane venaturus esset. Et cum jam advesperasceret, ex urbe veniunt qui custodiae priori succederent, tam pedites quam equites. Quapropter ipsi numerosus adesse visus est exercitus, cum binae quidem una essent custodiae, multique, quos ipse secum duxerat, equites peditesque. Itaque re deliberata statuit optimum esse Medorum ex agro praedas agere ; atque ita tum venationis opus illustrius visum iri, tum magnam animalium copiam futuram existimavit. Mane igitur surgens, exercitum educit ; ac pedites quidem in finibus confertos relinquit ; ipse vero cum equitatu ad castella Medorum provectus, optimos secum habens atque plurimos equites, substitit, ne Medorum praesidiarii milites suis contra eos qui populabundi discurrentes auxilium ferrent ; idoneos autem quosdam tributum dimisit, ut alii alio discurrent : atque hos corripere jussit quidquid habuerit

τις επιτυγχάνοι ἐλαύνειν πρὸς ἑαυτόν. Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἐπραττον.

14. Σημανθέντων δὲ τῷ Ἀστυάγει ὅτι πολέμοι εἰσιν ἐν τῇ γῶρᾳ, ἐξεβόηθει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ θρία σὺν τοῖς περὶ αὐτόν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὡς αὐτὸς σὺν τοῖς παρατυχοῦσιν ἱππόταις, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἐστήμεινε πᾶσιν ἐκβοηθεῖν. Ὡς δὲ εἶδον πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Ἀσσυρίων συντεταγμένους καὶ τοὺς ἱππέας ἡσυχίαν ἔχοντας, ἔστησαν καὶ οἱ Μῆδοι. Ὁ δὲ Κῦρος ὁρῶν ἐκβοηθοῦντας καὶ τοὺς ἄλλους πασσοῦν, ἐκβοηθεῖ καὶ αὐτὸς πρῶτον τότε θπλᾶ ἐνδὺς, οὐποτε οἰόμενος· οὕτως ἐπεθύμει αὐτοῖς ἐξοπλισασθαι· μάλα δὲ καλὰ ἦν καὶ ἀρμόζοντα αὐτῷ ἃ ὁ πάππος περὶ τὸ σῶμα ἐπεποίητο. Οὕτω δὲ ἐξοπλισάμενος προσήλασε τῷ ἱππῳ. Καὶ ὁ Ἀστυάγης ἐθαύμασε μὲν τίνος κελεύσαντος ἦκοι, θμῶς δ' εἶπεν αὐτῷ μένειν παρ' ἑαυτόν. (19) Ὁ δὲ Κῦρος ὡς εἶδε πολλοὺς ἱππέας ἀντίους, ἤρετο, Ἦ οὗτοι, ἔφη, ὦ πάππε, πολέμοι εἰσιν, οἱ ἐφεστῆχαι τοῖς ἱπποῖς ἡρέμα; Πολέμοι μέντοι, ἔφη. Ἦ καὶ ἐκεῖνοι, ἔφη, οἱ ἐλαύνοντες; Καχεῖνοι μέντοι. Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ὦ πάππε, ἀλλ' οὐν πονηροί γε φαινόμενοι καὶ ἐπὶ πονηρῶν ἱππαρίων ἄγουσιν ἡμῶν τὰ χρῆματα· οὐκοῦν γὰρ ἐλαύνειν τινὰς ἡμῶν ἐπ' αὐτούς. Ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ὅσον τὸ στίφος τῶν ἱππέων ἔστικχε συντεταγμένον, ὃ, ἦν ἐπ' ἐκείνους ἡμεῖς ἐλαύνομεν, ὑποτεταγμένον· ἡμᾶς πάλιν ἐκεῖνοι· ἡμῖν δὲ οὐπω ἡ ἱσχύς πάρεστιν. Ἀλλ' ἦν σὺ μένης, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ ἀναλαμβάνεις τοὺς προσβοηθοῦντας, φοβήσονται οὗτοι καὶ οὐ κινήσονται, οἱ δ' ἄγοντες εὐθὺς ἀρήσουσι τὴν λείαν, ἐπειδὴν ἰδῶσί τινὰς ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας.

20. Ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ ἔδοξε τι λέγειν τῷ Ἀστυάγει. Καὶ ἥμαθ' αὐμαζόν ὡς καὶ ἔφρονει καὶ ἐγρηγόρει κελεύει τὸν υἱὸν λαβόντα τᾶξιν ἱππέων ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς ἄγοντας τὴν λείαν. Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ἐπὶ τούτῳ, ἦν ἐπὶ σὲ κινῶνται, ἐλῶ, ὥστε ἀναγκασθῆναι ἡμῖν προσέχειν τὸν νοῦν. Οὕτω δὲ ὁ Κυαξάρης λαβὼν τῶν ἐρρωμένων ἱππων τε καὶ ἀνδρῶν προσελαύνει. Καὶ ὁ Κῦρος ὡς εἶδεν ὁρμωμένους, ἐξορμαῖ καὶ αὐτὸς πρῶτος ἡγείτο τάχως, καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι ἐρείπετο, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἀπελείποντο. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς πελάζοντας οἱ λεηλατοῦντες, εὐθὺς ἀφέντες τὰ χρῆματα ἔφευγον. (21) Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Κῦρον ὑπετέμνοντο καὶ οὐς μὲν κατελάμβανον εὐθὺς ἔπαιον, πρῶτος δὲ ὁ Κῦρος, ὅσοι δὲ παραλλάξαντες αὐτῶν ἐφθασαν, κατόπιν τούτους ἐδίωκον, καὶ οὐκ ἀνίσταν, ἀλλὰ καὶ ἥρουν τινὰς αὐτῶν. Ὡς περὶ δὲ κύων γενναῖος ἀπειρος ἀπρονοήτως φέρεται πρὸς κᾶπρον, οὕτω καὶ ὁ Κῦρος ἐφέρετο, μόνον ὁρῶν τὸ παιεῖν τὸν ἀλίσκομενον, ἄλλο δ' οὐδὲν προνοῶν. Οἱ δὲ πολέμοι ὡς ἐώρων πονοῦντας τοὺς σφετέρους, προῦκίνησαν τὸ στίφος, ὡς παυσομένους τοῦ διωγμοῦ, ἐπεὶ σφᾶς ἰδοῖεν προορμήσαντας. (22) Ὁ δὲ Κῦρος οὐδὲν μᾶλλον ἀνίει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χαρμονῆς ἀνακαλῶν τὸν θεῖον ἐδίωκε καὶ ἰσχυρὰν τὴν φυγὴν τοῖς πολεμίοις ἰσχυρῶς

quisque obvium, et ad se abigere. Et hi quidem hæc agebant.

Cum autem Astyagi nuntiatum esset, hostes jam esse in ipsius agro, ipse etiam cum illis quos secum habuit, opis ferendæ causa ad limites excurrit; quod et filius itidem fecit cum equitibus qui tum forte aderant; aliisque omnibus auxilio ut venirent imperavit. Cum vero vidissent magnam Assyriorum multitudinem simul instructam, et equites quietem agentes, substitērunt etiam Medi. Cyrus autem videns alios quoque totis viribus ad opem ferendam egredi, egreditur et ipse auxilium laturus, tum primum arma indutus, quod nunquam speraverat: tam cupiebat cum armis istis in prælium exire: erant autem perpulchra atque ipsi belle congruentia, quæ avus ei ad tegendum corpus facienda curaverat. In his igitur egressus, equo advectus est. Et eum cum vidisset Astyages, miratus ille quidem est cujus jussu veniret; sed tamen ei dicebat, ut apud se maneret. Cyrus autem, cum conspexisset multos equites adversos, interrogabat, Num isti, inquires, ave, hostes sunt, qui equis quiete insident? Hostes profecto, ait is. Num et illi, qui huc cursant? Et illi sane. At enimvero, inquit, ave, ignavi esse videntur, et ignavis insidere equalis, qui nostras tamen res diripiunt: itaque nostrum aliquos oportet impetum in eos facere. At non vides, fili, inquit, quanta equitum turma constiterit instructa! qui, si nos in illos irruamus, ipsi nos iterum subeundo intercipient: nobis vero nondum satis copiarum adest. Verum si tu maneat, inquit Cyrus, et eos qui subsidio veniunt adsumas, metuent hi, neque se movebunt: illi vero qui res nostras auferunt, prædā mox dimittent, ubi quosdam impetum in se facere viderint.

Hæc cum protulisset, visus est Astyagi aliquid dicere. Et simul admiratus et prudentiam ejus et vigilantiam, filium jubet assumpta equitum manu in eos ducere, qui prædā agerent. Ego vero, inquit, in hos, si contra te se commoverint, impetum faciam; adeo ut animum nobis attendere cogantur. Itaque Cyaxares, robustissimis et equis et viris assumptis, in hostem fertur. Ac Cyrus, ut hos cum impetu exeuntes vidit, statim una se proripit: atque ipse primus celeriter ducebat, et Cyaxares sane subsequēbatur, atque alii non procul erant relictī. Eos autem ut appropinquantes viderunt ii qui prædas agebant, continuo relictis rebus in fugam sese conjiciebant. At qui circa Cyrum erant hos subeundo intercipient, et quoscunque assequerentur statim feriebant, et in primis Cyrus: quotquot autem declinato cursu eos antevertendo effugerant, hos a tergo persequēbantur, nec intermittebant, sed ex eis quosdam ceperunt. Sicut autem canis generosus, inexpertus, temere in aprum fertur, ita et Cyrus ferebatur, solum hoc videns ut deprehensum feriret, ac nihil aliud prospiciens. Hostes vero, cum suos laborantes cernerent, agmen promoverunt, arbitrati fore ut ii persequi desidererent, postquam ipsos contra irruere vidissent. At Cyrus nihil propterea de contentione remittebat, sed præ gaudio avunculum inclamans, insequēbatur; et, acrius urgens, hostes in effusam fugam vertebat

κατέγων ἐποίει· καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο, ἴσως καὶ αἰσχυρόμενος τὸν πατέρα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ εἶποντο, προθυμότεροι ὄντες ἐν τῷ τοιοῦτῳ εἰς τὸ διώκειν καὶ οἱ μὴ πᾶν πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀλχημοὶ ὄντες. Ὁ δὲ Ἀστυάγης ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀπρονοήτως διώκοντας, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους τε καὶ τεταγμένους ὑπαντῶντας, δαΐσας περὶ τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Κύρου μὴ εἰς παρεσκευασμένους ἀτάκτως ἐμπεσόντες πάθοιεν τι, ἤγειτο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους. (23) Οἱ δ' αὖ πολέμιοι ὡς εἶδον τοὺς Μήδους προκινηθέντας, διατεινόμενοι οἱ μὲν τὰ κατὰ οἱ δὲ τὰ τόξα εἰστήκεισαν, ὡς ἂν ἐπειδὴ εἰς τοῦτο μὲν γὰρ ἀφίκοντο στησομένους, ὥσπερ τὰ πλείστα εὐθέως ποιεῖν. Μέχρι γὰρ τοσούτου, ὅποτε ἐγγύτατα γίνοντο, προσήλαινον ἀλλήλοις, καὶ ἠκροβολίζοντο πῶλας μέχρι ἑσπέρας. Ἐπεὶ δὲ ἑώρων τοὺς μὲν σφετέρους φυγῇ εἰς ἑαυτοὺς φερομένους, τοὺς δ' ἀμφὶ τὸν Κύρον ἐπ' αὐτοὺς ὁμοῦ φερομένους, τὸν δὲ Ἀστυάγην σὺν τοῖς ἱπποῖς ἐντὸς γιγνόμενον ἤδη τοξομάτος, ἐκαίνουσι καὶ φεύγουσιν. Οἱ δὲ ἄτε ὁμόθεν διώκοντας ἀνὰ κράτος ἤρουν πολλοὺς καὶ τοὺς μὲν ἀλίσκομένους ἔπειον καὶ ἱπποὺς καὶ ἀνδρας, τοὺς δὲ πίπτοντας κατέκαπνον καὶ οὐ πρόσθεν ἔστησαν πρὶν ἢ πρὸς τοὺς πεζοὺς τῶν Ἀσσυρίων ἐγίνοντο. Ἐνταῦθα μέντοι δαΐσαντες μὴ καὶ ἐνέδρα τις μεῶν ὑπεῖν, ἐπέσχον. (24) Ἐκ πύτου δὲ ἀνῆγεν ὁ Ἀστυάγης, μάλα χαίρων καὶ τῇ ἱπποκρατίᾳ, καὶ τὸν Κύρον οὐκ ἔχων, δι' ἧς χρὴ λέγειν αἰτίον μὲν ὅτι εἰδὼς τοῦ ἔργου, μαινόμενον δὲ γιγνώσκων τῇ τάμει. Καὶ γὰρ τότε ἀπόντων οἰκαδε μόνος τῶν ἄλλων ἑκείνος οὐδὲν ἄλλο ἢ τοὺς πεπτωκότας περιελαύνων ἔπαιτο, καὶ μάλις αὐτὸν ἀφελκύσαντες οἱ ἐπὶ τοῦτο ταχθέντες προσήγαγον τῷ Ἀστυάγῃ, μάλα ἐπίπροσθεν καυόμενον τοὺς προσάγοντας, ὅτι ἑώρα τὸ πρόσωπον τοῦ πάππου ἡγριωμένον ἐπὶ τῇ θεᾷ τῇ αὐτοῦ.

25. Ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγεγέννητο, καὶ ὅτε ἄλλοι πάντες τὸν Κύρον διὰ στόματος εἶχον καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ῥαΐς, ὅτε Ἀστυάγης καὶ πρόσθεν τιμῶν αὐτὸν τότε ὑπερεπέκληχτο ἐπ' αὐτῷ. Καμύσης δὲ ὁ τοῦ Κύρου πατὴρ ἤδετο μὲν πυνθανόμενος ταῦτα, ἐπεὶ δ' ἤκουσεν ἔργα ἀνδρὸς ἥδη διαχειριζόμενον τὸν Κύρον, ἀπεκάλει δὴ, ὅπως τὰ ἐν Πέρσαις ἐπιχώρια ἐπιτελοῖ. Καὶ ὁ Κύρος δὲ ἐνταῦθα λέγεται εἰπεῖν ὅτι ἀπιέναι βούλοιο, μὴ ὁ πατὴρ τι ἀχθοῖτο καὶ ἡ πόλις μέμφοιτο. Καὶ τῷ Ἀστυάγῃ δὲ ἰδὼκει ἀναγκαῖον εἶναι ἀποπέμπειν αὐτόν. Ἐνθα δὲ ἱπποὺς τε αὐτῷ δοὺς οὗς αὐτὸς ἐπεθύμει λαβεῖν καὶ ἄλλα συσκευάσας πολλὰ ἔπεμπε καὶ διὰ τὸ φιλεῖν αὐτόν καὶ ἅμα ἑλπίδας ἔχων μεγάλας ἐν αὐτῷ ἀνδρὰ ἴσασθαι ἱκανὸν καὶ φιλοῦς ὠφελεῖν καὶ ἔχθρους ἀνίσιν. Ἀπιδόντα δὲ τὸν Κύρον προὔπεμπον ἑκπντες καὶ παῖδες καὶ ἡλικίαι καὶ ἀνδρες καὶ γέροντες ἐπ' ἱππων καὶ Ἀστυάγης αὐτοὺς, καὶ οὐδένα ἔρασαν ὅτι οὐ δακρύοντ' ἀποστρέφασθαι. (26) Καὶ Κύρον δὲ αὐτὸν λέγεται σὺν πολλοῖς δακρύοις ἀποχωρῆσαι. Πολλὰ δὲ δῶρα διαδοῦναι φασιν αὐτὸν τοῖς ἡλικιώταις ὃν Ἀστυάγης αὐτῷ ἐδεδώκει, τέλος δὲ καὶ ἦν εἶχε

Cyaxares quidem subsequebatur, patrem fortasse reveritus; et ceteri quoque subsequebantur, cum promptiores tali in rerum statu sint ad persequendum etiam illi, qui non admodum in adversos hostes animosi sunt. At Astyages, cum hos quidem inconsiderate persequi videret, hostes vero confertos instructosque occurrere, sollicitus et de filio et de Cyro, ne in paratos incomposite delapsis adversi quid accideret, in hostes confestim duxit. At hostes rursus, ut viderunt Medos se promovisse, intentis alii paltis, alii arcubus, constiterunt, quod fore putarent ut et illi subsisterent, ubi ad teli jactum pervenissent, quemadmodum plerumque facere consueverant. Nam ad hoc usque intervallum, cum quam proxime ad alteros alteri accederent, contra se mutuo provehebantur, ac sæpe ad vesperam usque missilibus procul sese invicem adpetebant. At postquam et suos fuga ad se ferri cernerent, et Cyrum cum suis prope a tergo ipsos insequentem, et Astyagem cum equitatu esse jam intra teli jactum, inclinant et fugiunt. Illi vero, utpote qui e propinquo persequiebantur, multos summis adnixa viribus ceperunt; et quoscunque prehenderent, tam equos quam viros, feriebant, et quotquot caderent interimebant; neque prius constitere quam ad Assyriorum peditatum pervenissent. Hic vero, ne majores aliquæ subessent insidiæ veriti, substituerunt. Tum igitur Astyages suos reduxit, equestri victoria magnopere lætatus; nec quid de Cyro diceret habebat; quod illius quidem facinoris ipsum auctorem fuisse aciret, sed audacia furem animadverteret. Etenim tum ceteris domum abeuntibus, solus ille nihil aliud quam eos qui cecidissent circumequitando spectabat: adeoque il, quibus id negotii datum erat, vix eum inde abstractum ad Astyagem deduxerunt, qui quidem eos ipsos, qui se adducerent, sibi prætereundum studebat, quod avi vultum sæviorem factum cerneret ob spectationem suam.

Et hæc quidem apud Medos contigerunt; et Cyrum cum alii omnes in ore, sermone, et cantilenis habebant, tum Astyages, apud quem vel antea erat in honore, jam stupefactus eum suspiciebat. Hæc vero Cambyses, Cyri pater, cum audisset, gaudebat ille quidem; at ubi accepisset eum viri jam obire munia, revocavit, ut patria Persarum instituta absolveret. Atque Cyrus tum dixisse fertur, abire se velle, ne quid pater egro ferret, et civitas de se quereretur. Quare visum est Astyagi necesse esse eum dimittere. Ibi igitur cum et equos illi, quos ipse voluit sumere, donasset, atque alias res omnigenas comparasset, dimisit, tum quod eum amaret, tum quia magnam in eo spem haberet, virum fore idoneum et ad afferendum amicis adjumentum, et ad molestiam inimicis exhibendam. Abeuntem vero Cyrum universi, et pueri, et æquales, et viri, et senes, equis vecti, atque adeo Astyages ipse, deducebant; ac neminem omnium fuisse dicunt quin lacrimans reverterit. Et Cyrum quoque ipsum multis cum lacrimis discessisse traditum est. Et multa eum inter æquales munera distribuisse ferunt, de his nempe quæ ipsi dederat Astyages; ac demum, exuta quam

στολήν τὴν Μηδικὴν ἐκδύνατ' δοῦναι τινι, δηλοῦν ὅτι τοῦτον μάλιστα ἠσπάζετο. Τούς μέντοι λαβόντας καὶ δεξαμένους τὰ δῶρα λέγεται Ἀστυάγει ἀπενεγκεῖν, Ἀστυάγην δὲ δεξιόμενον Κύρῳ ἀποπέμψαι, τὸν δὲ πάλιν τε ἀποπέμψαι εἰς Μήδους καὶ εἰπεῖν, Εἰ βούλει, ὦ πάππε, ἐμεῖ καὶ αὐθις ἵναί ὡς σὲ μὴ αἰσχυρόμενον, ἕα εἶναι εἰ τῷ τι ἐγὼ δέδωκα. Ἀστυάγην δὲ ταῦτα ἀκούσαντα ποιῆσαι ὥσπερ Κύρος ἐπέστειλεν.

στ. Εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικῷ λόγῳ ἐπιμνησθῆναι, λέγεται, ὅτε Κύρος ἀπῆει καὶ ἀπηλλάττοντο ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας τῷ στόματι ἀποπέμπεσθαι αὐτὸν νόμῳ Περσικῷ καὶ γὰρ νῦν ἐτι τοῦτο ποιοῦσι Πέρσαι· ἄνθρωποι δὲ τινὰ τῶν Μήδων μάλ' ἀκαλὸν καὶ ἀκαλὸν ὄντα ἐκπεπλήχθησι πολὺν τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ Κύρου, ἥνικα δὲ ἑώρα τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας αὐτόν, ὑποκρινόμενοι ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον, προσελθεῖν τῷ Κύρῳ καὶ εἰπεῖν, Ἐμεῖ μόνον οὐ γινώσκεις, ὦ Κύρε, τῶν συγγενῶν τῷ δὲ εἰπεῖν τὸν Κύρον, Ἦ καὶ σὺ συγγενὴς εἶ; Μάλιστα, φάναι. Ταῦτ' ἄρα, εἰπεῖν τὸν Κύρον, καὶ ἐνεώρας μοι πολλάκις γὰρ σε δοκῶ γινώσκειν τοῦτο ποιοῦντα. Προσελθεῖν γάρ σοι αἰεὶ βουλόμενος, ἔφη, καὶ μὴ τοὺς θεοὺς ἠσχυρόμεν. Ἀλλ' οὐκ ἔδει, φάναι τὸν Κύρον, συγγενῇ γε ὄντα· ἅμα δὲ προσελθόντα φιλεῖται αὐτόν. Καὶ τὸν Μήδον φιληθέντα ἐρέσθαι, Ἦ καὶ ἐν Πέρσαις νόμος ἐστίν οὗτος συγγενεῖς φιλεῖν; Μάλιστα, φάναι, ὅταν γε ἰδῶσιν ἀλλήλους διὰ χρόνον ἢ ἀπώσιν ποι' ἀπ' ἀλλήλων. Ὡρα ἂν εἴη, ἔφη ὁ Μήδους, μάλ' αὖτις σε φιλεῖν ἐμεῖ ἀπερχομαι γὰρ, ὡς ὁρᾷς, ἔφη. Οὕτω καὶ τὸν Κύρον πάλιν φιλήσαντα ἀποπέμψαι καὶ ἀπέναι. Καὶ ὁδὸν τε οὕτω πολλὴν διηγύσθαι αὐτοῖς καὶ τὸν Μήδον ἔχειν πάλιν ἰδρῶντι τῷ ἵππῳ καὶ τὸν Κύρον ἰδόντα, Ἀλλ' ἦ, φάναι, ἐπελάθου τι ὧν ἐδούλου εἰπεῖν; Μὰ Δία, φάναι, ἀλλ' ἔγωγε διὰ χρόνον. Καὶ τὸν Κύρον εἰπεῖν, Νῆ Δ', ὦ σύγγενες, δι' ὀλίγου γε. Ποίου ὀλίγου; εἰπεῖν τὸν Μήδον. Οὐκ οἶσθα, φάναι, ὦ Κύρε, ὅτι καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον, πάντω πολὺς μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐχ ὅρῳ σὲ τότε τοιοῦτον ὄντα; Ἐνταῦθα δὲ τὸν Κύρον γελᾶσαι τε ἐκ τῶν ἐμπροσθεν διακρύων καὶ εἰπεῖν αὐτῷ θαρβεῖν ἀπώντι, ὅτι παρέσται αὐτοῖς ὀλίγου χρόνου, ὥστε ὁρᾷν ἐξέσται καὶ βούληται ἀσκαρδαμυκτί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως ἀπελθὼν ἐν Πέρσαις ἐνιχυτὸν λέγεται ἐν τοῖς παισὶν εἶτι γενέσθαι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ παῖδες ἔσχωπτον αὐτὸν ὡς ἡδυπαθεῖν ἐν Μήδοις μεμαθηκόσι ἔχειν· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐσθίοντα αὐτὸν ἑώρων ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ἡδέως καὶ πίνοντα, καὶ εἴ ποτ' ἐν ἑορτῇ εὐωχία γένοιτο, ἐπιτιδύοντα μᾶλλον αὐτὸν τοῦ ἑαυτοῦ μέρους ἠσθάνοντο ἢ προσδεόμενον, καὶ πρὸς τούτοις δὲ τὰλλα κρατιστεύοντα αὐτὸν ἑώρων ἑαυτῶν ἐνταῦθα δὲ πάλιν ὑπέπτησσαν αὐτῷ οἱ ἥλικες. Ἐπεὶ δὲ διελθὼν τὴν παιδείαν ταύτην ἡδὴ εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἐφήβους, ἐν

habebat stola Medica cuidam hanc dedisse, quod indicio erat se hunc in primis diligere. At illos, cum sumpsisset libentique animo accepissent munera, ad Astyagē ea detulisse fertur; Astyagēque recepta itidem ad Cyrum referenda curasse; hunc autem in Mediam denuo ea cum his verbis remisisse, Si me vis, ave, iterum ad te pudore minime confusus venire, sinito habere si quid ego cuiquam largitus sum: atque his auditis Astyagē fecisse, quemadmodum Cyrus nuntiari jusserat.

Quod si mentio sermonis blanditias pueriles spirantis sit facienda, fertur, cum Cyrus abiret, et a se invicem discederent, cognatos ore Cyrum, more Persico, osculatos dimisisse; etenim hoc etiam tempore id faciunt Persae: virum autem quandam Medum, admodum sane probum et honestum, longo tempore Cyri pulchritudinis amore fuisse perculsum; et cum cognatos eum osculantes videret, substitisse: alii vero postquam abiissent, accessisse ad Cyrum, dixisseque, Me solum ex cognatis, Cyre, non cognoscis? Cui dixisse Cyrum: Num et tu cognatus es? Maxime, respondisse illum. Idcirco utique, dixisse Cyrum, me defixis oculis intuebaris: videor enim hoc te saepius facere animadvertisse. Enimvero cum nunquam non te accedere vellem, profecto, ait, me pudebat. At non oportuit, dixisse Cyrum, pudore te deterreri cum cognatus esses: simulque cum accessisset eum osculatus est. Et Medus, accepto osculo, interrogasse fertur, Estne et Persis in more osculari cognatos? Maxime, dixisse Cyrum, cum ex intervallo temporis alii alios videant, vel a se invicem aliquo discedant. Tempus igitur tibi fuerit, inquit Medus, me iterum ut osculeris: jam enim, uti vides, abeo. Atque ita cum Cyrus denuo eum osculatus esset, dimisit, atque ipse etiam abiit. Cumque illi nondum longam viam alter ab altero digressi essent, ecce Medus sudante equo revertitur. Quem cum vidisset Cyrus, Num quid eorum, inquit, es oblitus, quae mihi dicere velles? Non profecto, ait; sed temporis ex intervallo venio. Brevi quidem, hercle, mi cognate, dixit Cyrus. Qui brevi? dixit Medus. Nonne nosti, inquit, Cyre, mihi perlongum esse videri tempus, quo vel convivio, quod te talem interea non adspiciam? Ibi vero et risisse Cyrus fertur post priores lacrimas, et illum abeuntē bono esse animo jussisse; brevi enim se ipsis adfuturum: itaque si voles, ait, tibi licebit, oculis me non conniventibus intueri.

CAPUT V.

Cyrus igitur hoc modo reversus, in Persia annum adhuc inter pueros egisse perhibetur. Ac primum quidem eum illedebant pueri, ut qui apud Medos delicate vivere edoctus venisset. At postquam eum et comedere suaviter, quemadmodum ipsi solebant, et bibere vidissent, et si quando festo die lautius injiceretur epulum, eum aliis potius de portione sua largiri, quam quid amplius requirere sensissent; atque adeo ad haec, in ceteris etiam rebus omnibus eum ipsis longe praestare animadvertissent: tum enimvero contra aquales eum reverebantur. At postquam, cursu hujus institutionis absoluto, jam ad ephēbos transit, inter hos

τούτοις αὖ ἐδόκει κρατιστεύειν καὶ μελετῶν ἃ χρῆν καὶ κερτρῶν καὶ αἰδούμενος τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πεινόμενος τοῖς ἀρχουσι.

2. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὁ μὲν Ἀστυάγης ἐν τοῖς Μήδοις ἀποθνήσκει, ὁ δὲ Κυαζάρης ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς, τῆς δὲ Κύρου μητρὸς ἀδελφός, τὴν βασιλείαν ἔσχε τῶν Μήδων. Ὁ δὲ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς καταστρεφόμενος μὲν πάντας Σύρους, φύλον οὐ μικρὸν, ὑπήκοον δὲ πεποιθμένος τὸν Ἀραβίων βασιλέα, ὑπηκόους δὲ ἔχων ἤδη καὶ Ἵγκανίους, πολιορκῶν δὲ καὶ Βακτρίους, ἐνόμizεν, εἰ τοὺς Μήδους ἀσθενεῖς ποιήσειε, πάντων γε τῶν περὶ ῥαδίως ἄρξειν· ἰσχυρότατον γὰρ τῶν ἐγγύς φύλων τούτῳ ἐδόκει εἶναι. (3) Οὕτω δὲ διαπέμπει πρὸς τε τοὺς ἑρ' ἑαυτὸν πάντας καὶ πρὸς Κροίσον τὸν Λυδῶν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Καππαδοκῶν καὶ πρὸς Φρύγας ἡμετέρους καὶ πρὸς Παρλαγόνας καὶ Ἰνδοὺς καὶ πρὸς Ἑκάρας καὶ Κιλίκας, τὰ μὲν διαβάλλων τοὺς Μήδους καὶ Πέρσας, λέγων ὡς μεγάλα τε εἴη ταῦτα ἔθνη καὶ ἰσχυρά καὶ συνεστηκότα εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἐπιγαμίας ἀλλήλοισι πεποιημένοι εἶεν, καὶ κινδυνεύσοιεν, εἰ μή τις αὐτοὺς ῥάσας ἀσθενώσῃ, ἐπὶ ἐν ἑκαστῶν τῶν ἔθνων ὥντας καταστρέψασθαι. Οἱ μὲν δὲ καὶ τοῖς λόγοις τούτοις πειθόμενοι συμμαχίαν αὐτῷ ἐποιούντο, οἱ δὲ καὶ δώροις καὶ χρήμασι ἀναπειθόμενοι· πολλὰ γὰρ καὶ τοιαῦτα ἦν αὐτῷ. (4) Κυαζάρης δὲ ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς ἐπεὶ ἡσθάνετο τὴν τ' ἐπιβουλὴν καὶ τὴν παρασκευὴν τῶν συνισταμένων ἐφ' ἑαυτὸν, αὐτὸς τε εὐθέως βασιλεύοντα ἀντιπαρεσκευάζετο καὶ εἰς Πέρσας ἐπεμπε πρὸς τε τὸ κοινὸν καὶ πρὸς Καμβύσην τὸν τὴν ἀδελφὴν ἔχοντα καὶ βασιλεύοντα ἐν Πέρσαις. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Κύρον, δεόμενος αὐτοῦ πειρᾶσθαι ἀρχοντα εἰσεῖν πᾶν ἀνδρῶν, εἰ τινας πέμποι στρατιώτας τὸ Περσῶν κοινόν. Ἡδὴ γὰρ καὶ ὁ Κύρος διατετελεχώς τὰ ἐν τοῖς ἐστίμοις δέκα ἔτη ἐν τοῖς τελείοις ἀνδράσιν ἦν. (5) Οὕτω δὲ δεξαμένον τοῦ Κύρου οἱ βουλευόντες γεραίτεροι αἰρῶνται αὐτὸν ἀρχοντα τῆς εἰς Μήδους στρατείας. Ἐδόσαν δὲ αὐτῷ καὶ προσελέσθαι διακοσίους τῶν δημοτίμων, τῶν δ' αὖ διακοσίων ἑκάστῳ τέτταρας ἔδωκαν προσελέσθαι καὶ τούτους ἐκ τῶν δημοτίμων γίγνονται δὴ ὅσῃ χίλιοι τῶν δ' αὖ χιλίων τούτων ἑκάστῳ ἑταζαν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Περσῶν δέκα μὲν πελταστὰς προσελέσθαι, δέκα δὲ σπενδονήτας, δέκα δὲ τοξότας· καὶ ὅπως ἐγένοντο μύριοι μὲν τοξόται, μύριοι δὲ πελτασταί, μύριοι δὲ σπενδονήται· χωρὶς δὲ τούτων οἱ χίλιοι ὑπάρχον. Τοσαύτη μὲν δὴ στρατιὰ τῷ Κύρῳ ἐδόθη. (6) Ἐπεὶ δὲ ἡρέθη τάχιστα, ἤρχετο πρῶτον ἀπὸ τῶν πεσόντων καλλιερησάμενος δὲ τότε προσήρειτο τοὺς διακοσίους. Ἐπεὶ δὲ προσελοντο καὶ οὗτοι δὴ τοὺς τέτταρας ἑκάστοι, συνέλεξεν αὐτοὺς καὶ εἶπε τότε πρῶτον ἐν τούτοις τάδε·

7. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ προσελόμεν μὲν ὑμᾶς, οὐ νῦν πρῶτον δοκιμάσας, ἀλλ' ἐκ παίδων ὁρῶν ὑμᾶς ἃ μὲν καλὰ ἡ πόλις νομίζει, προθύμως ταῦτα ἐκπονούντας, ἃ δὲ αἰσχρὰ ἡγείται, παντελῶς τούτων ἀπεχομένους. Ἐν

ΛΕΥΟΜΕΝΟΝ.

item maxime excellere visus est, et exercendo quæ oportebat, et tolerando quæ opus erat, et seniores reverendo, et magistratibus parendo.

Procedente vero tempore moritur apud Medos Astyages; et Cyaxares, Astyagis filius, matrisque Cyri frater, Medorum imperio potitus est. Rex autem Assyriorum, cum Syros omnes, gentem non parvam, subegisset, Arabum regem imperio suo subjecisset, subditos jam et Hyrcanios haberet, Bactriosque obsideret, existimavit, si Medorum vires debilitasset, facile se finitimis omnibus imperaturum: hæc enim natio inter vicinas alias potentissima esse videbatur. Itaque nuntios ad subditos suos universos, et ad Croesum, Lydorum regem, et ad regem Cappadocum, ad Phrygas utrosque, ad Paphlagonas, ad Indos etiam, et ad Caras Cilicasque mittit, et Medos Persasque apud illos in invidiam et crimen vocat, cum diceret magnas esse has fortesque gentes, et viribus consiliisque conjunctas, et affinitatibus mutuis devinctas, ut periculum esset, nisi quis eas antevertendo debilitaret, ne nationes alias adortæ singulas, omnes everterent. At illi, partim his verbis persuasi, partim numeribus ac pecuniis adducti, harum enim magna ei aderat copia, societatem belli cum eo ineunt. Cyaxares vero, Astyagis filius, cum et insidias eorum et apparatus adversus se conflatum animadverteret, statim et ipse quæcunque poterat parabat, et nuntios in Persiam tum ad rempublicam, tum ad Cambysen, qui sororem ipsius in matrimonio habebat, et in Persia regnabat, legavit. Atque etiam ad Cyrum mittebat, rogans eum daret operam, ut si quos Persarum respublica missura esset milites, eorum ipse veniret imperator. Jam enim Cyrus, exactis decem inter ephebos annis, in virorum numerum erat adscitus. Itaque Cyro munus suscipiente, seniores consiliarii imperatorem eum ad expeditionem Medicam deligunt. Et potestatem ei fecere ducentos de eis qui ὁμότιμοι vocantur allegendi: horum vero ducentorum unicuique permiserunt, ut quatuor viros ejusdem ordinis adsciret: ita hi mille fiunt: horum autem mille unicuique concesserunt, ut ex Persarum plebe decem peltastas, funditores decem, decem sagittarios allegeret. Atque hoc modo sagittariorum decem millia, peltastarum decem millia, funditorum decem millia confecta sunt; præter hos autem erant mille illi. Tantus igitur Cyro datus est exercitus. At ille cum primum electus esset imperator, a diis primum est auspicatus; sacrisque litatis, tum demum ducentos illos adscivit. Postquam vero et horum singuli quatuor legissent, eos convocavit, et hæc primum ad eos verba tunc fecit Cyrus:

« Allegi vos equidem, viri amici, non qui nunc primum vos probaverim, sed qui viderim vos inde usque a pueritia ea, quæ civitas honesta censet, studiose facere, prorsusque ab iis abstinere, quæ illa turpia esse ducit. Quibus

δ' ἐνεκα αὐτὸς τε οὐκ ἄλλον εἰς τὸδε τὸ τέλος κατέστην καὶ οὐκ ἀπὸ παρακλήσεως, ἀλλ' ὡς τὸν βούλομαι. (8) Ἐγὼ γὰρ κατενόησα ὅτι οἱ πρόγονοι χεῖρους μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἐγένοντο ἀσκηδύντες γόνυ καὶ κνήμην διετέλεσαν ἅπερ ἔργα ἀρετῆς νομίζεσθαι. (9) Ὅ, τι μέντοι προσηκόντων τοιοῦτοι ὄντες ἢ τῶ τῶν Περσῶν κοινῶ ἀγαθόν ἢ αὐτοῖς, τοῦτ' οὐδέ τι δύνανται ἰδεῖν. (10) Καίτοι ἐγὼ οἶμαι οὐδέ μιν ἀρετὴν ἀσκήσθαι ὑπ' ἀνθρώπων ὥς μηδὲν πλείον ἔργον οἱ ἐπὶ τοῖς γενόμενοι τῶν πολεμῶν, ἀλλ' οἱ τε τῶν παρὰ τοὺς ἡρώων ἀπεργόμενοι οὐ γὰρ ἵνα μηδέποτε εὐφρανθῶσι, τοῦτο πράττουσιν, ἀλλ' ὥς διὰ ταῦτα τὴν τῆν ἀγαθότητα πολλὰ καὶ ἄσπετα εἰς τὴν ἐπειτα χρόνον εὐφρανόμενοι οὕτω παρασκευάζονται, οἱ τε λέγειν προθυμότεροι δεινὸν γενέσθαι οὐ γὰρ εὖ λέγοντες μηδέποτε παύονται, τοῦτο μελετῶσιν, ἀλλ' ἐλπίζοντες τῷ λέγειν εὖ πείθοντας ἀνθρώπους πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ διαπραχέσθαι. οἱ τε αὖ τὰ πολεμικὰ ἀσκηδύντες οὐ γὰρ ὥς μαχόμενοι μηδέποτε παύονται, τοῦτ' ἐκπονήουσιν, ἀλλὰ νομίζοντες καὶ οὕτω τὰ πολεμικὰ ἀγαθὰ γενόμενοι πολλὴν μὲν δόξαν, πολλὴν δὲ εὐδαιμονίαν, μεγάλαν δὲ τιμὴν καὶ ἐκαστοῖς καὶ τῇ πόλει περιεχέειν. (11) Εἰ δὲ τινες ταῦτα ἐκπονήσαντες πρὶν τινα καρπὸν ἀπ' αὐτῶν κομίσασθαι περιεῖδον αὐτοὺς γῆρα ἀδυνάτους γενομένους, οὕτως ἐμοί γε δοκῶσι πεπονθέναι ὅσον εἰ τις γεωργὸς ἀγαθὸς προθυμότητι γενέσθαι καὶ εὖ σπείρειν καὶ εὖ φυτεύειν, ὅπως καρποῦσθαι ταῦτα δεῖ, ἐὼς τὸν καρπὸν ἀσυγκόμιστον εἰς τὴν γῆν πάλιν καταρῥεῖν καὶ εἰ τίς γε ἀσκητὴς πολλὰ πόνους καὶ ἀγωνίας γενομένος ἀναγωνίστος διατελέσειεν, οὐδ' ἂν οὕτως μοι δοκῇ δικαίως ἀντίτιος εἶναι ἀφροσύνης. (12) Ἄλλ' ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, μὴ πάθωμεν ταῦτα, ἀλλ' ὅπως συνίσταμεν ἡμῖν αὐτοῖς ἀπὸ παιδῶν ἀρχόμενοι ἀσκητὰς ὄντες τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ἵωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμικούς, ὥς ἐγὼ παρὲς ἐπίσταμαι (αὐτὸς ἰδὼς) ἰδιώτας ὄντας ὥς πρὸς ἡμῶς ἀγωνίζεσθαι. (13) Οὐ γὰρ τί πῶς οὗτοι ἱκανοὶ εἰσιν ἀγωνιστῆς, οἱ ἂν τοῦσιν καὶ ἀκοντίζοι καὶ ἱππεύοι ἐπιστημόνους, ἢν δὲ πῶς πονῆσαι δεῖ, τοῦτω λείπονται, ἀλλ' οὗτοι ἰδιώται εἰσι κατὰ τοὺς πόρους, οὐδέ γε οἵτινες ἀγροπνήσαι δεῖν ἡτῶνται τοῦτου, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἰδιώται κατὰ τὸν ὕπνον, οὐδέ γε οἱ ταῦτα μὲν ἱκανοί, ἀπαίδευτοι δὲ ὥς γὰρ καὶ συμμάχους καὶ πολέμιους χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δῆλον ὥς τῶν μεγίστων παιδευμάτων ἀπείρους ἔργουσιν. (14) Ὑμεῖς δὲ νυκτὶ μὲν ὅσπερ οἱ ἄλλοι ἡμέρα δὲ δύνασθ' ἂν χρῆσθαι, πόρους δὲ τοῦ ζῆν ἡδέως ἡμεῖς νομίζετε, ἡμέρα δὲ ὅσπερ οἱ ἄλλοι διαχρήσθαι, ὑδροποσίαν δὲ ἔχον τῶν λεόντων φέρετε. καλλίστων δὲ πάντων καὶ πολεμικώτατον κτήνη εἰς τὰς ψυχὰς συγκακώσθαι ἐπανοσύνονται γὰρ μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπανι χαίρετε. Τούτ' οὐδ' ἐπαινοῦν ἐστιν ἀνάγκη κατέσθαι τὰ αἷτα καὶ διὰ τοῦτο πάντα μὲν πόρον πάντα δὲ κίνδυνον ἡδέως ὑποδύσθαι. (15) Εἰ δὲ ταῦτα ἐγὼ λέγω περὶ ὑμῶν ἄλλῃ γινώσκων, ἐμυτὸν ἐξήκατόν μοι γὰρ μὴ τοιούτων ἐποδύσθαι παρ' ὑμῶν, εἰς ἐμὲ τὸ εὐλείπον ἔχει. Ἀλλὰ

vero de causis et ipse munus hoc non invitatus susceperim, et vos advocaverim, vobis exponere libet. Majores ego nostros nihilo nobis deteriores fuisse animadverti; quippe qui se nunquam non in iis, quae virtutis studia ducuntur, exercuerint: quid tamen emolumenti tales qui essent vel Persarum civitati publice, vel sibi privatim acquisiverint, hoc nequaquam perspicere possum. Atqui ego quidem arbitror nullam ab hominibus virtutem coli, ut qui prohi evaserint nihilo meliore sentia conditione quam inertes: sed qui a voluptatibus in presentia oblati abstinent, non, ut nulla unquam gaudia percipiant, hoc faciunt, sed ut in posterum propter hanc continentiam multiplici gaudio fruantur, ita sese comparant: quique dicendi vi student excellere, non, ut ornate dicendi finem nunquam faciant, hoc meditantur, sed quod fore sperant ut, cum dicendi facultate in suam multos homines sententiam adducant, multa magnaquo assequantur commoda: iique iidem qui res bellicas tractant, non, ut pugnare nunquam desinant, hunc laborem sustinent, sed quod hi quoque arbitrantur, si peritiam rei militaris adepti sint, multas se opes, multam felicitatem, magnos honores tum sibi tum patriae acquisituros. Quod si qui studiosi in his versati, per negligentiam sese senectute imbecilles reddi siverint, priusquam fructum ex eis aliquem perceperint, illis ejusmodi quidpiam usu venisse mihi quidem videtur, ac si quis agricola, postquam peritus esse studuisset, bene serendo, bene item plantando, cum tandem fructus eum ex his colligere oporteat, eos minime comportatos, in terram rursus decidere patiat. Si quis itidem athleta multum postquam laboris hauserit, et idoneus ad victoriam adipiscendum evaserit, in certamen nunquam descendit, neque is mihi quidem jure liberandus dementiae culpa videtur. At nobis, viri, idem nequaquam usu veniat: sed cum ipsimet nobis consilii sumus, inde usque a pueritia nos et in honestarum et laudabilium actionum studiis exercitatos esse, eam in hostes, quos ego, quippe qui spectaverim, certo scio adversum vos pugnandi rudes esse. Nequaquam enim idonei sunt praeflati, qui vel sagittandi, vel jaculandi, vel equitandi sunt periti, labores vero perferre si quando oporteat, hic deficient; verum hi quod ad labores attinet, rudes sunt: neque ii certe, qui vigilandum cum sit, vigiliis succumbunt; sed et hi rudes sunt, somnum quod attinet: neque ii sane, qui ad haec quidem praestanda sint idonei, ignari vero quomodo se et erga socios et hostes gerere oporteat: sed et hos maximarum disciplinarum rudes esse constat. At vos, opinor, nocte perinde atque alii die uti potestis: labores autem ad jucunde vivendum duces esse existimatis; fame tanquam obsequio omnino utimini; et aquae potum facilius quam leones ipsi fertis; pulcherrimam denique omnium possessionem et bellatoribus aptissimam in animos vestros condidistis; quippe qui laude magis quam omnibus aliis rebus gaudetis. Laudis autem amatores necesse est ejus adipiscende gratia laborem omnem, omne periculum libentissime subire. Quod si haec ego de vobis, aliter ac sentiam, dico, memetipsum fallo: nam si contigerit ut vosmet tales non praestetis, in me quicquid defuerit recidet. Verum et ex-

πιστεύω τοι τῇ πεύρα καὶ τῇ ὑμῶν εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ καὶ τῇ τῶν πολεμίων ἀνοίᾳ μὴ ψεύσῃν με ταύτας τὰς ἀγάθας ἐλπίδας, ἀλλὰ θαρβύοντες ὁρμώμεθα, ἐπειδὴ καὶ ἐμποδῶν ἡμῖν γαγρήνται τὸ δοῦναι τῶν ἀλλοτριῶν ἀδίκως ἐξίστασθαι. Νῦν γὰρ ἔρχονται μὲν οἱ πολέμιοι ἄρχοντες ἐδίκων χειρῶν, καλοῦσι δὲ ἡμᾶς ἐπικούρους οἱ φίλοι· τί οὖν ἐστὶν ἢ τοῦ ἀλέξασθαι δικαιοτέρων ἢ τοῦ τοῖς φίλοις ἀρήγειν κάλλιον; (14) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκεῖνο οἶμαι ἡμᾶς θαρβεῖν, τὸ μὴ παρημεληκότα μετὰ τῶν θεῶν τὴν ἔξοδον ποιῆσθαι· πολλὰ γάρ μοι συνόντες ἐπίστασθε οὐ μόνον τὰ μεγάλα ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ πειρώμενον ἀεὶ ἀπὸ θεῶν ὁρμᾶσθαι. Τέλος εἶπε, Τί δεῖ ἐτι λέγειν; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τοὺς ἀνδρας ἐλόμενοι καὶ ἀναλαβόντες καὶ τὰλλα παρασκευασάμενοι ἴτε εἰς Μήδους· ἐγὼ δ' ἐκπεπληθὼν πρὸς τὸν πατέρα πρόειμι δὴ, ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ὡς τάχιστα μαθῶν οἶά ἐστι παρασκευάζωμαι, ὅτι ἂν δέωμαι, ὅπως ὡς κάλλιστα σὺν θεῷ ἀγωνιζώμεθα. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Κῦρος δὲ ἑλθὼν οἶκαδε καὶ προσευξάμενος Ἔστιά πατρίᾳ καὶ Διὶ πατρίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ὠρμητὸ ἐπὶ τὴν στρατείαν, συμπροῦπεμπε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω τῆς οἰκίας ἐγένοντο, λέγονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ αὐτῷ αἰσίοι γενέσθαι. Τούτων δὲ φανέντων οὐδὲν ἄλλο ἐτι οἰωνιζόμενοι ἐπορεύοντο, ὡς οὐδένα λήσοντα τὰ τοῦ μεγίστου θεοῦ σημεία.

2. Προϊόντι δὲ τῷ Κύρῳ ὁ πατήρ ἤρχετο λόγου τοιοῦτο· ὦ παῖ, ὅτι μὲν οἱ θεοὶ σε ὡς περ καὶ ἐμὲν εἰς ἐμπόνου καὶ ἐν ἱεροῖς δῆλον καὶ ἐν οὐρανίοις σπουδαίως γινώσκουσιν καὶ αὐτός. Ἐγὼ γὰρ σε ταῦτα ἐπιτήδεος ἰδὺς ἐξάμην, ὅπως μὴ δι' ἄλλων ἐρμηνέων τὰς τῶν θεῶν συμβουλίας συνείης, ἀλλὰ αὐτὸς καὶ ὁρῶν τὰ δρατὰ καὶ ἀκούων τὰ ἀκουστά γινώσκῃς καὶ μὴ ἐπὶ μάντεσιν εἶης, εἰ βούλοιντό σε ἐξαπατᾶν ἕτερα λέγοντες παρὰ τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημαίνοντα, μηδ' αὖ, εἰ ποτε ἄρα ἐνευ μάντεως γένοιτο, ἀποροῖ θεοὶς σημείοις, ὅτι χρῆός γε, ἀλλὰ γινώσκων διὰ τῆς μαντικῆς τὰ παρὰ τῶν θεῶν συμβουλευόμενα, τούτοις πείθοιο. (3) Καὶ μὲν δὴ, ὦ πάτερ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὡς ἂν ὡς περ οἱ θεοὶ ὄντες ἡμῖν συμβουλεύειν θέλωσιν ὅσον δύναμαι κατὰ τὸν σὸν λόγον διατελῶ ἐπιτελούμενος. Μέννημαι γὰρ, ἔφη, ἀκούσας ποτὲ σου ὅτι εἰκότως ἂν καὶ παρὰ θεῶν πρακτικώτερος εἴη ὡς περ καὶ παρὰ ἀνθρώπων δεστικὴ μὴ ὁπότε ἐν ἀπόροις εἴη, τότε κολακεύοι, ἀλλ' ὅτε ἀρίστα πράττει, τότε μέλιστα τῶν θεῶν μεμνῶτο· καὶ τῶν φίλων δ' ἐρησὶν γρηῃ καὶ ὡς αὐτὸς οὕτως ἐπιμελεσθαι. (4) Οὐκ οἶν νῦν, ἔφη, ὦ παῖ, διὰ γε ἐκεῖνας τὰς ἐπιμελείας ἦσαν μὲν ἔρχη πρὸς τοὺς θεοὺς δεησόμενος, ἐλπίζεις δὲ μέλλον τεύξεσθαι ὡς ἂν δέη, ὅτι συνειδέναι σαυτῷ δοκεῖς οὐκ ὀπίωτος ἀμελήσας αὐτῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς πρὸς φίλους ὄντας μοι τοὺς θεοὺς οὕτω διάκειμαι. (5) Τί γάρ, ἔφη, ὦ παῖ, μέμνησαι ἐκεῖνα ἀ

perientia, et benevolentia erga me vestra, et hostium amentia fretus confido, bonas hasce spes me non frustraturas. Fidentibus igitur animis profisciscamur, praesertim cum hoc procul a nobis absit, ut aliena per injuriam appetere videamur. Hostes enim nunc adveniunt, qui primi bello lacessunt: amici vero nos ad opem ferendam arcesunt. Quid ergo vel justius est quam vim propulsare, aut honestius quam amicis opitulari? At vero ea vos de causa non paulo fidentiores esse arbitror, quod nimirum diis minime neglectis expeditionem hanc parem. Nam cum multum mecum versemini, non modo res magnas, sed etiam parvas aggredientem, initium a diis semper me facere novistis. Tandem ait, Quid pluribus verbis opus est? At vos lectis quidem assumptisque viris, ceterisque rebus paratis, ad Medos pergite: ego vero ad patrem reversus, eo utique jam profisciscor, quo de rebus hostium quam celerime quales eae sint edoctus, quicquid potero vobis parem, ut quam praeclearissime, deo juvante, dimicemus. » Et illi quidem haec agebant.

CAPUT VI.

Cyrus autem domum reversus, precatusque Vestam patriam, et Jovem patrium, ceterosque deos, in expeditionem profectus est: eumque pater etiam deducebat. Ac postquam domo egressi essent, fulgura tonitruaque fausta ei oblata fuisse perhibentur. Quae cum apparuissent, alio praeterea nullo captato augurio perrexere, quasi neminem maximi dei signa latere possent.

Cyrum vero progredientem pater hujusmodi verbis allocutus est: Quod quidem, fili, dii te propitii atque benigni dimittunt, cum ex sacrificiis constat tum coelestibus signis: id quod et ipse etiam nosti. Haec ego enim te de industria edocui, ut ne per alios interpretes deorum consilia intelligeres, sed ea, et quae videnda sint videns, et quae audienda audiens, cognosceres, et ab harolis non penderes, qui te, si vellent, decipere possent, alia dicentes quam quae divinitus portenderentur: neve rursus, si quando harolus non adesset, quid de signis divinis statuendum esset ambigeres; sed vaticinandi arte percipiens quae divinitus consulerentur, eisdem obtemperares. Et Cyrus quidem, Pater, inquit, ut dii propitii nobis consulere velint, quantum potero ex oratione tua nunquam non curabo. Memini enim ex te aliquando audisse, merito illum etiam a diis, quemadmodum et ab hominibus, aliquid facilius impetrare, qui non tunc demum, cum adducitur in angustias, aduletur, sed cum felicissima utitur fortuna, tunc deorum maxime meminerit: et amicorum etiam aiebas eodem modo habendam esse curam. Ergo jam, fili, inquit, nonne libentius deos accedis supplicaturus, propter illa tua in eis colendis studia, et speras te magis ea quae petieris consecuturum, quod tibi sic conscius esse videris ut qui nunquam eos neglexeris? Sane quidem, pater, inquit, sic erga deos sum affectus ut qui mihi amici sint. Quid enim, fili, inquit, meministin?

οὕτως ἐδόκει ἡμῖν ὡς ἄπερ δεδούκασιν οἱ θεοὶ μαθόντας ἀνθρώπους βέλτιον πράττειν ἢ ἀνεπιστήμονας αὐτῶν ὄντας καὶ ἐργαζομένους μᾶλλον ἀνύτειν ἢ ἀργούντας καὶ ἐπιμελομένους ἀσφαλέστερον [ἂν] διάγειν ἢ ἀφυλακτοῦντας τούτων, παρέχοντας οὖν τοιούτους ἑαυτοὺς οἷός σε, οὕτως ἡμῖν ἐδόκει δεῖν καὶ αἰτεῖσθαι τὰ γὰρ παρὰ τῶν θεῶν; [β]. Ναὶ μὰ Δία, ἔφη ὁ Κύρος, μέμνημαι μέντοι τοιαῦτα ἀκούσας σου καὶ γὰρ ἀνάγκη ἦν με πείθεσθαι τῷ λόγῳ καὶ γὰρ οἷός σε λέγοντα αἶψι ὡς οὐδὲ θέμις εἶη αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν οὐτε ἱππεύειν μὴ μαθόντας ἱππομαχούντας νικᾶν οὐτε μὴ ἐπιστραμένους τοῖς ἐν τοῖς τοῖς κρατεῖν τῶν ἐπιστραμένων οὐτε μὴ ἐπιστραμένους κυβερνᾶν σώζειν εὐχεσθαι ναὺς κυβερνῶντας, οὐδὲ μὴ σπεύροντάς γε τίττον εὐχεσθαι καλὸν αὐτοῖς φρεσὶν, οὐδὲ μὴ φυλακτομένους γε ἐν πολέμῳ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι παρὰ γὰρ τοῦς τῶν θεῶν θεσμῶς πάντα τὰ τοιαῦτα εἶναι τοὺς δὲ ἀθέμιστα εὐχομένους ἡμοίως εὐχεσθαι εἰκὸς εἶναι παρὰ θεῶν ἀτυχεῖν ὥς περ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ἀπραχεῖν τοὺς παρανομοῦντας.

γ. Ἐκείνων δὲ, ὦ παῖ, ἐπελάλῃς ἅ ποτε ἐγὼ καὶ σὺ ἐλογίζεμεθα ὡς ἱκανὸν εἶη καὶ καλὸν ἀνδρὶ ἔργον, εἴ τις δύναιτο ἐπιμελεθῆναι ὅπως ἂν αὐτός τε καλὸς καὶ γὰρ δυνάμει γέννοιτο καὶ τὰ ἐπιτήδεια αὐτός τε καὶ οἱ οἰκέται ἱκανῶς ἔχοιεν. Τὸ δὲ τούτου μεγάλου ἔργου ὄντος οὕτως ἐπίστασθαι ἀνθρώπων ἄλλων προστατεύειν ὅπως ἔξωσι πάντα τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλεῖν καὶ ὅπως ἔσονται πάντες οἷός σε, τούτο λαυμακτῶν δήπου ἐφάνητο ἡμῖν εἶναι. δ. Ναὶ μὰ Δί, ἔφη, ὦ πάτερ, μέμνημαι καὶ τοῦτό σου λέγοντος συνεδόκει ὅτι καὶ ἡμῶι υπερμέγεθες εἶναι ἔργον τὸ καλὸς ἄρχειν καὶ νῦν γ', ἔφη, ταῦτά μοι δοκεῖ ταῦτα, ὅταν πρὸς αὐτὸ τὸ ἄρχειν σκοπῶν λογίζομαι ὅταν μέντοι γε πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους ἴδων κατανοήσω οἷος ὄντας διακρίνονται ἀρχόντες καὶ οἷος ὄντας ἀνταγωνιστὰς ἡμῖν ἔσονται, πάντο μοι δοκεῖ αἰσχρὸν εἶναι τὸ τοιούτους αὐτοὺς ὄντας ὑποτιθεῖν καὶ μὴ θελεῖν ἵεσθαι αὐτοῖς ἀνταγωνισμένους ὡς, ἔφη, ἐγὼ αἰσθάνομαι ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἡμετέρων φίλων τούτων ἡγουμένους δεῖν τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων διακρίειν τῷ καὶ πολυτελέστερον δαίπναι καὶ πλεόν ἔχειν ἐνδόν χρυσίου καὶ πλείονα χρῶναι καθεύδειν καὶ πάντα ἀπονώτερον τῶν ἀρχομένων διάγειν. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, ἔφη, τὸν ἄρχοντα οὐ τῷ βραδυσυρταίῳ χρῆναι διακρίειν τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τῷ προνοεῖν καὶ φιλοσοφεῖν περιουσιάζοντι. ε. Ἀλλὰ τοι, ἔφη, ὦ παῖ, εἴνα ἔστιν ἂν οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἀγωνιστέον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ παράνομα, ὅν οὐ βραδὺν εὐπόρως περιγενέσθαι. Αὐτίκα δήπου οἶσθα ὅτι εἰ μὴ εἴη τὰ ἐπιτήδεια ἢ στρατιὰ, καταλύσεται σου εὐδὺς ἢ ἀρχή. Οὐκ οὖν ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ πάτερ, Κυαζάρης φησὶ παρέξειν τοῖς ἐντέθειν ἰούσι πᾶσι ὅπως οἱ ἂν ὦσι. Τούτοις δὲ σὺ, ὦ παῖ, πιστεύων ἔρχῃ τοῖς παρὰ Κυαζάρης χρήμασιν; Ἐγὼ γε, ἔφη ὁ Κύρος. Τί δὲ, ἔφη, οἶσθα ὅπως αὐτῷ ἔστι; Μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κύρος, οὐ μὲν δή.

illa, de quibus inter nos aliquando conveniebat? nimirum, ea quae dii largiti sunt, homines si didicerint, melius facturos, quam si eorum sint imperiti; et si operentur, plus effecturos, quam si sint otiosi; et si curam adhibeant, securius vitam acturos, quam si horum sint negligentes: adeoque praebentes seipsos quales oportet, sic nobis videbatur oportere quoslibet bona a diis petere. Profecto, inquit Cyrus, memini quidem ex te haec audisse: et sane necesse erat huic tuo sermoni adserituri. Etenim novi te dicere solitum, ne fas quidem esse a diis petere vel eos, qui equitandi artem non didicerint, ut equestri praelio victoriam adipiscantur: vel eos, qui sagittare nesciant, ut sagittandi peritos sagittando superent; vel gubernandi rudes precari, ut naves gubernando servent: vel eos, qui frumentum non serant, poscere, bonum ut sibi nascatur frumentum: vel denique eos, qui in bello sibinon caveant, salutem petere: huiusmodi enim omnia esse contra leges divinas: eos vero, qui ea quae non fas sit precantur, par esse aiebas atque a diis optata non consequi, atque ab hominibus nihil impetrare eos, qui ea quae legibus adversantur rogant.

Illorum vero, fili, ait, oblitus es, quae aliquando inter nos argumentando concludebamus: sat magnum scilicet ac praeclarum esse hominis opus, si quis studio suo perficere possit, ut et ipse graviter honestus probusque evadat, et ut omnium ad victum necessariorum affatim sit tum ipsi tum familiae. Jam vero, cum hoc adeo magnum opus esset, scire etiam hominibus aliis praesce ut omnia ad victum necessaria illis abunde suppetant, et tales ut sint omnes quales oportet, id sane nobis admirandum esse videbatur. Profecto memini, pater, inquit, hoc quoque te dicere: itaque mihi simul videbatur mzens arduumque esse opus, recte imperare. Et nunc quidem, ait, idem de his mihi videtur, cum ad ipsum munus imperatorum respiciens mecum ipse considero: cum vero in alios homines intueus perspexerim, quales sint qui in imperio permanent, et quales qui nobis adversarii futuri sunt, omnino mihi turpe videtur, huiusmodi quosdam formidare, ac non libenter ad certamen cum iis incundum procedere; quos ego, inquit, intelligo, ab amicis hisce nostris initio facto, existimare, oportere principem a sibi subjectis in eo differre, ut et sumptuosius coenet, et domi plus auri habeat, et diutius dormiat, et omnino magis otiose quam subditi degat. Ego autem, ait, arbitror, principem non desidiose vitam agendo a subditis distare debere, sed et rebus suis alacri animo prospiciendo et laboribus studiose tolerandis. At vero, fili, inquit ille, sunt quaedam, in quibus non cum hominibus certandum est, sed cum ipsis rebus, quas quidem haud facile est commode superare. Ac primum quidem nosti, inquit, nisi exercitus comineatum habeat, imperium tuum statim ruiturum. At qui haec, pater, inquit, Cyaxares praebiturum se dicit omnibus hinc proficiscentibus, quotquot fuerint. Ergo tu, fili, ait, iter ingrederis his opibus quae sunt apud Cyaxarem confisus? Sic, equidem, inquit Cyrus. Quid autem? ait, noster? quantae sint illi opes? Minime profecto, inquit Cyrus.

Ὅμως δὲ τούτοις πιστεύεις τοῖς ἀδελοῖς; ὅτι δὲ πολλῶν μὲν δεήσει, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα νῦν ἀνάγκη δαπανᾶν, ἐμῖνο οὐ γινώσκεις; Γινώσκω, ἔφη ὁ Κύρος. Ἦν οὖν, ἔφη, ἐπιλίπη αὐτὸν ἡ δαπάνη ἢ καὶ ἐκὼν ψεύσεται, ὦ παῖ, πῶς ἀρ' ἔξει τὰ τῆς στρατιᾶς; Ἀπλὸν ὅτι οὐ καλῶς. Ἀτάρ, ἔφη, ὦ πάτερ, σὺ εἰ ἐνόησας τίνα πόρον καὶ ἀπ' ἐμοῦ ἂν προσγενόμενον, ἕως ἔτι ἐν φιλῇ ἐσμέν, λέγε. (10) Ἐρωτᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ποῦ ἂν ἀπὸ σοῦ πόρος προσγίνωτο; ἀπὸ τίνος δὲ μᾶλλον εἰκός ἐστι πόρον προσγενέσθαι ἢ ἀπὸ τοῦ δύναμιν ἔχοντος; Σὺ δὲ πεζὴν μὲν δύναμιν ἐθέλοντε ἔχων ἐρχῃ ἀνθ' ἧς οἶδ' ὅτι πολλαπλάσιαν ἄλλην οἷα ἂν δέξαιο, ἱππικὸν δὲ σοι θπερ χράτιστον, τὸ Μή- ἐων, σύμμαχον ἔσται. Ποῖον οὖν ἔθνος τῶν πέριξ οὐ δοκεῖ σοι καὶ χαρίζεσθαι βουλόμενον ὑμῖν ὑπηρετήσῃ καὶ φοβούμενον μὴ τι πάθῃ; ἃ χρὴ σε κοινῇ σὺν Κυαξάρῃ σκοπεῖσθαι μήποτε ἐπιλίπη τὴν ὑμῶν δὴν δεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἔθους δὲ ἐνεκα μηχανᾶσθαι προσόδου πόρον. Τότε δὲ πάντων μάλιστα μοι μέμνησο μηδέποτε ἀναμῖνιν τὸ πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἔστ' ἂν ἡ χρεῖα σε ἀναγκάσῃ· ἀλλ' ὅταν μάλιστα εὐπορῇς, τότε, πρὸ τῆς ἐπορίας, μηχανῶ. Καὶ γὰρ τεύξῃ μᾶλλον παρ' ὧν ἂν δέῃ μὴ ἀπορος δοκῶν εἶναι, καὶ ἔτι ἀναίτιος ἔση παρὰ τοῖς σπυτοῦ στρατιώταις· ἐκ τούτου δὲ μᾶλλον καὶ ὑπ' ἄλλων αἰδοῦς τεύξῃ, καὶ ἣν τίνας βούλῃ ἢ εὐ ποιῆσαι τῇ δυνάμει ἢ κακῶς, μᾶλλον ἕως ἂν ἔχῃσι τὰ δέοντα οἱ στρατιῶται ὑπηρετήσουσιν σοι, καὶ πιστικωτέρους, σάφ' ἰσθῇ, λόγους δυνήσῃ τότε λέγειν θτανπερ καὶ ἐνδείκνυσθαι μάλιστα δύνῃ καὶ εὐ ποιεῖν ἱκανὸς ὧν καὶ κακῶς. (11) Ἄλλ', ἔφη, ὦ πάτερ, ἄλλως δὲ μοι καλῶς δοκεῖς τεῦτα λέγειν πάντα, καὶ ὅτι ὧν μὲν νῦν λέγονται λήψεσθαι οἱ στρατιῶται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐμοὶ τούτων χάριν εἰσεται· ἴσασι γὰρ ἐφ' οἷς αὐτοὺς Κυαξάρης ἀγεται συμμαχικός, ὅ, τι δ' ἂν πρὸς τοῖς εἰρημένους λαμβάνῃ τις, ταῦτα καὶ τιμὴν νομισοῦσι καὶ χάριν τούτων πλείστην εἰκὸς εἰδέναι τῶν διδόντι. Τὸ δ' ἔχοντα δύναμιν ἢ ἐστὶ μὲν φίλους εὐ ποιῶντας ἀνταφελείσθαι, ἐστὶ δὲ ἐχθροὺς ἔχοντα πειρᾶσθαι τίσασθαι, ἔπειτα ἀμελεῖν τοῦ πορίζεσθαι, οἷε τι, ἔφη, ἥττον τι τοῦτο εἶναι αἰσχρὸν ἢ εἰ τις ἔχων μὲν ἀγροῦς, ἔχων δὲ ἐργάτας οἷς ἂν ἐργάζοιτο, ἔπειτα ἐὼν τὴν γῆν ἀργοῦσαν ἀνωφελῆτον εἶναι; Ὡς γ' ἐμοῦ, ἔφη, μηδέποτε ἀμελήσουστος τοῦ τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις συμμηχανᾶσθαι μήτ' ἐν φιλῇ μήτ' ἐν πολεμῇ οὕτως ἔχει τὴν γνώμη.

12. Τί γὰρ, ἔφη, ὦ παῖ, τῶν ἄλλων ὧν ἐδόκει ποῦ ἡμῖν ἀναγκαῖον εἶναι μὴ παραμελεῖν ἢ μέμνησαι; Οὐ γὰρ, ἔφη, μέμνημαι ὅτε ἐγὼ μὲν πρὸς δὲ ἦλθον ἐπ' ἀργύριον, ὅπως ἀποδοῖν τῷ φάσκοντι στρατηγεῖν με πεπειδευμέναι, σὺ δὲ ἅμα διδοῦς μοι ἐπηρώτας ὡδέ πως, Ἄρα γε, εἶπες, ὦ παῖ, ἐν τοῖς στρατηγικοῖς καὶ οἰκονομίας τί σοι ἐπιμνήσῃ ὁ ἀνὴρ ὅς τὸν μισθὸν φέρεις; οὐδὲν μέντοι ἥττον οἱ στρατιῶται τῶν ἐπιτηδείων δέονται ἢ οἱ ἐν οἴκῳ οἰκᾶται. Ἐπεὶ δ' ἐγὼ σοι λέγων τάληθῃ εἶπον ὅτι οὐδ' ὅτιον περὶ τούτου ἐπεμνήσθῃ, ἐπέρου με πάλιν εἰ τί μοι θυγίας περὶ ἡ βί-

Et hisce tamen incertis, ait, fretus es? Quod autem multis tibi erit opus, ac magnos etiam alios sumptus jam necesse est impendere, illud non vides? Video, inquit Cyrus. Quod si ergo deficiat illum sumptus suppeditandi copia, vel etiam sciens fallat, quomodo tibi sese res exercitus habuerint? Certe non bene. Ceterum tu, pater, ait, si quam parandæ copiarum rationem, quæ a me quoque possit adferri, perspicis, eam mihi, dum adhuc in regione pacata sumus, exponito. Hoc, fili, quæris, ait, ecqua possit abs te etiam copiarum parandæ ratio proficisci? a quonam vero magis convenit copiarum rationem adinveniri, quam ab eo qui exercitui præsit? Tu vero cum iis pedestribus copiis hinc discedis, quas, sat scio, cum aliis longe majoribus non commutares: equitatus autem Medorum, qui sane est præstantissimus, tibi belli socius erit. Quam ergo nationem finitimam putas, et gratificandi studio, et damni metu, non omnia vobis subministraturam? quæ quidem te communiter cum Cyaxare considerare oportet, ne quid unquam eorum vos deficiat, quæ adesse debeant; atque etiam assuescendi causa redditus rationem excogitare. Hoc vero maxime omnium mihi memineris, ne unquam rationem res necessarias comparandi excogitare differas, donec ipsa te coegerit necessitas: sed cum maxime rebus omnibus abundes, tunc potius aliquam, ante inopiam, excogita. Nam et magis consequeris ab illis a quibus petes, cum non indigere videaris, et præterea culpa apud milites tuos vacabis: hac autem ratione magis etiam ab aliis reverentiam consequeris: et si quos copiis tuis vel juvare volueris vel lædere, impensius, dum res necessarias habebunt milites, tibi navabunt operam: et oratione, mihi crede, magis ad persuadendum apta te nunc usurum, cum maxime etiam demonstrare poteris te et ad juvandam et ad lædendam esse idoneum. At Cyrus, Pater, inquit, cum aliis de causis præclare mihi hæc omnia dicere videris, tum etiam quod quæ modo milites accepturi sunt, eorum nemo mihi istorum nomine gratiam sibi habiturus: (sciunt enim quibus conditionibus Cyaxares eos ad belli societatem accersat): quicquid vero præter promissa illa quis accipiet, id et honori sibi ducent, et consentaneum est maximam pro eo largienti gratiam eos habituros. Qui autem copias habeat, quibus et beneficia in amicos conferens ab iis vicissim ipse commodi aliquid percipere possit, possit et experiri ut si quos habeat hostes ab iis penas expelat, negligens ut is deinde sit in comparandis opibus, an minus, inquit, hoc turpe putas, quam si quis cum agros habeat, habeat operarios iis colendis idoneos, nihilominus terram incultam sinat esse inutilem? Itaque sic de me sentias velim, ait, nunquam me in conquirendis rebus exercitui necessariis fore negligentem, nec in amicorum, nec in hostium regione.

Quid vero, fili, ait, et aliorum, quæ nobis aliquando videbantur necessario non spernenda esse, an meministi? Quidni meminerim, inquit? quando ego ad te argenti petendi causa veniebam, quod ei persolverem qui se arte imperatoria me instituisse diceret; tu vero simul id mihi dans, hoc fere modo me interrogabas, Num, aiebas, fili, vir iste, cui mercedem defers, in explicandis imperatoris officiis ullam etiam de ratione domesticæ rei administrandæ mentionem fecit? nihilo sane minus milites rebus ad victum necessariis indigent, quam qui domi sunt famuli. Cum vero ego tibi, vera dicens, respondissem, illum hac de re ne quidquam sane memorasse, rursus ex me quærebam, ecquid mihi de bona

μης ἐλεξεν, ὡς δεῖσον καὶ τούτων [ὡς περ καὶ] ὑπὲρ τῆς στρατιᾶς τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι. (13) Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἀπέφραξα, ἐπήρουν με αὐτὸν πάλιν εἶ τινας τέχνας ἐδίδάξει με ὡς ἂν ἕκαστα τῶν πολυμικῶν ἔργων κράτιστοι ἂν οἱ σύμμαχοι γίγνοντο. Ἀπορήσαντος δέ μου καὶ τοῦτο ἀνέκρινας αὐτὸν καὶ τότε εἶ τί μ' ἐπαίδευσεν ὡς ἂν δυναίμην στρατιᾷ προθυμίαν ἐμβαλεῖν, λέγων ὅτι τὸ πᾶν διατρέχει ἐν παντὶ ἔργῳ προθυμία αἰσχυρίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο ἀνένευσεν, ἤλεγχε αὐτὸν εἰ τινα λόγον ποιῶνται διδάσκων περὶ τοῦ πείθεσθαι τὴν στρατιάν, ὡς ἂν τις μάλιστα μηχανῶτο. (14) Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο παντάπασιν ἄρρητον ἐφάνετο, τέλος δὴ με ἐπήρουν ὅτι ποτὲ διδάσκων στρατηγίαν χάρις με διδάσκειν. Κἀγὼ δὴ ἐνταῦθα ἀποκρίνομαι ὅτι τὰ τακτικά. Καὶ σὺ γελᾶσας διήλθες μοι παρατιθεῖς ἕκαστον ὅτι οὐδὲν ὄφελος εἴη στρατιᾷ τακτικῶν ἀνευ τῶν ἐπιτηδείων, τί δ' ἀνευ τοῦ ὑγιαίνειν, τί δ' ἀνευ τοῦ ἐπιστάσθαι τὰς εὐρημένας εἰς πόλεμον τέχνας, τί δ' ἀνευ τοῦ πείθεσθαι. Ὡς δὲ μοι κατακτανεὶς ἐπὶ οὐκ ἔστιν ἕκαστον τι μέρος εἴη στρατηγίας τὰ τακτικά, ἐπερομένου μου εἰ τι τούτων σὺ με διδάξαι ἱκανὸς εἴης, ἀπώντα με ἐκδεδυσκας τοῖς στρατηγικοῖς νομιζομένοις ἀνδράσι διαλέγεσθαι καὶ πωλεῖσθαι πᾶν ἕκαστα τούτων γίγνεται.

(15) Ἐκ τούτου δὴ ἐγὼ συνῆν τούτοις οὓς μάλιστα προνοίμους περὶ τούτων ἤκουον εἶναι. Καὶ περὶ μὲν τροφῆς ἐπετίσθην ἱκανὸν εἶναι ὑπάρχον ὅτι Κυζιάρης ἐμελλε παρέξειν ἡμῖν, περὶ δὲ ὑγείας, ἀκούων καὶ ὁρῶν ὅτι καὶ πόλεις αἱ γαζήσουσι ὑγιαίνειν ἱατροὺς αἰρουμένους καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐνεκεν ἱατροῦς ἐξάγουσιν, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐπεὶ ἐν τῇ τῆλει τούτῳ ἐγενόμην, εὐθὺς τούτους ἐπεμελήθηκα, καὶ οἶμαι, ἔφη, ὦ πάτερ, πάντες ἱκανοὺς τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔχειν μετ' ἐμυ τοῦ ἀνδρός. (16) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ πατήρ ἔφη, Ἀλλ', ὦ παῖ, ἔφη, οὕτοι μὲν οὓς λέγεις, ὡς περ ἱματίων βαρύντων εἰσὶ τινες ἡπικταί, οὕτω καὶ οἱ ἱατροὶ, ὅταν τινὲς νοσήσωσι, τότε ἴωνται τούτους· σοὶ δὲ τούτου μεγαλοπρεπέστερα ἔσται ἡ τῆς ὑγείας ἐπιμελεία· τὸ γὰρ ἀρχὴν μὴ κακύνειν τὸ στράτευμα, τούτου σοὶ δεῖ μέλειν. Καὶ τίνα δὴ ἐγὼ, ἔφη, ὦ πατήρ, ὅδον ἴδων τοῦτο πράττειν ἱκανὸς ἔσομαι; Ἦν μὲν δὴ ποῦ χρόνον τινὰ μέλλῃς ἐν τῇ αὐτῇ μένειν, ὑγιεινοῦ πρῶτον δεῖ στρατοπέδου μὴ ἀμελεῖσθαι τούτου δὲ οὐκ ἂν ἀμάρτοισι, ἐάν περ μέλῃ σοι. Καὶ γὰρ λέγοντες οὐδὲν παύονται οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν νοσηρῶν χωρίων καὶ περὶ τῶν ὑγιεινῶν μαρτυροῦντες δὲ σαρκεῖς ἑκάτεροις αὐτῶν παρίστανται τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρώματα. Ἐπειτα δὲ οὐ τὰ χωρία μόνον ἀρκεῖ σκεῦσθαι, ἀλλὰ μνησθῆναι σὺ πῶς πειρᾷ σαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὑγιαίνης. (17) Καὶ Κύρος εἶπε, Πρῶτον μὲν νῦν Δία πειροῦμαι μηχανήσασθαι ὑπερμπίπλῃσθαι δύσφορον γὰρ. Ἐπειτα δὲ ἐκπονώ τὰ εἰσιόντα οὕτω γὰρ μοι δοκεῖ ἥ τε ὑγίεια μᾶλλον παραμένειν καὶ ἰσχυρὸς προσγενέσθαι. Οὕτω τοίνυν, ἔφη, ὦ παῖ, καὶ τῶν ἄλλων δεῖ ἐπιμελεῖσθαι. Ἦ καὶ σχολή, ἔφη, ἔσται, ὦ πατήρ, σωματοῦν τοῖς στρατιώταις; Οὐ μὰ Δί', ἔφη

corporis valetudine ac robore disernerisset; uti de quibus imperatorem pro exercitus commodum sollicitum esse oporteat. Hoc etiam cum negassem, me rursum interrogabas, eequam me procurandi rationem docuisset, ut socii in quolibet munere militari praestantissimi evadant. Hoc quoque a me denegato, denuo percunctatus es, numquid me erudiisset quo pacto possem exercitui alacritatem injicere; quippe qui diceret in omni suscipiendo opere inter alacritatem et abjectionem animi discrimen esse maximum. Ubi hoc etiam abnuissem, sciscitatus es tu rursum, numque sermone praecepta tradidisset de concilianda exercitus obedientia, qua quis potissimum ratione id possit efficere. Cum vero de hoc quoque nihil omnino esse dictum pateret, postremo interrogabas, quid tandem docendo disciplinam imperatoriam semihili tradere diceret. Tum autem respondi ego, Rationes instruendi exercitus. Risisti hic tu quidem, et singulis istis propositis, mihi percutiendo ostendisti, exercitus instruendi artem in militibus nihil proficere, absque rebus ad victum necessariis: quid autem absque firma valetudine? quid absque illarum artium scientia, quae ad belli usum sunt inventae? quid absque obedientia? Cumque adeo perspicuum mihi fecisti, rationem aciei instruendae exiguam quandam esse muneris imperatorii partem, atque ego rogassem, an tu idoneus es, es qui me quidpiam horum doceres, ut abirem hortatus es et illis cum viris dissererem qui rei imperatoriae periti haberentur, deque ipsis percunctarer quo pacto horum singula fierent. Ex eo igitur tempore cum illis ego versatus sum, quos in primis esse harum rerum prudentes audiebam. Ac de victu quidem mihi persuasum est satis id futurum, quod Cyaxares nobis sit praebiturus: de bona vero valetudine, quod et audirem et viderem tum civilitates eas, quae quo bene valeant operam dant, medicos eligere, tum imperatores militum gratia medicos elucere, ita et ego, postquam mihi munus hoc mandatum fuit, statim in huius rei curam incubui: et opinor, ait, pater, viros me artis medicae admodum gnaros mecum habere. Ad hoc pater respondit, Verum, fili, inquit, medici, quos dicis, isti, quemadmodum sunt vestium laceratarum sarcinatores quidam, ita et ipsi tum demum, cum aliqui in morbum inciderint, medentur iis: at ea quae tibi incumbet bonae valetudinis cura eo quod exercent medici officio praeclearior erit; hoc enim tibi curae esse oportet, ne exercitus omnino in morbos incidat. Et quamam via, pater, ait, incedens, hoc praestare potero? Nimium si diutius in eodem loco sis mansurus, primum negligendum tibi non erit ut castra in regione ponas salubri: quod quidem facile adsequeris, si curae tibi fuerit. Etenim nunquam loqui desinunt homines tam de morbidis locis quam salubribus: testes autem evidentes his utrisque adsunt, tum corpora tum colores. Deinde, regiones considerare non satis erit, sed ad memoriam revocare debes quo pacto studeas tui ipsius curam gerere, ut recte valeas. Et Cyrus inquit, Primum quidem, hercle, operam do ne unquam nimium me repleam; nam grave et molestum est: deinde qui intrarunt cibos laborando digero: ita enim mihi videtur et valetudo magis permanere firma, et robur accedere. Ita igitur, fili, inquit, et aliorum curam agere oportet. Num et otium, pater, ait, militibus ad exercenda corpora suppetet? Imo vero, respondit pater,

δ πατήρ, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. Δεῖ γὰρ δὴ-
που στρατιάν, εἰ μάλ्लει πράξειν τὰ δέοντα, μηδέποτε
παύεσθαι ἢ τοῖς πολεμίοις κακὰ πορύνουσιν ἢ ἑαυτῇ
ἀγανά· ὡς χαλεπὸν μὲν καὶ ἓνα ἄνθρωπον ἀργὸν τρέ-
φεσθαι, πολλὸν δ' ἔτι, ὃ παῖ, χαλεπώτερον οἶκον θλον,
πάντων δὲ χαλεπώτατον στρατιάν ἀργὸν τρέφειν.
Πλείστα τε γὰρ τὰ ἐσθίοντα ἐν στρατιᾷ καὶ ἀπ' ἐλαχί-
στων ὀρμώμενα καὶ οἷς ἂν λάθῃ δαφιλέστατα χρώμενα,
ὥστε οὐδέποτε ἀργεῖν δεήσει στρατιάν. (18) Λέγεις σὺ,
ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ οὐδὲ γεωργοῦ
ἀργοῦ οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ στρατηγοῦ ἀργοῦ οὐδὲν
ὄφελος εἶναι. Τὸν δὲ γε ἐργάτην στρατηγὸν ἐνὸν, ἔφη,
ἀναδέχομαι, ἢν μὴ τις θεὸς βλάβῃ, ἅμα καὶ τὰ ἐπιτή-
δεια μάλιστα ἔχοντας τοὺς στρατιώτας ἀποδείξειν καὶ τὰ
σώματα ἀρίστα ἔχοντας παρασκευάσειν. Ἀλλὰ μέντοι,
ἔφη, τὸ γε μελετᾶσθαι ἕκαστα τῶν πολεμικῶν ἔργων,
ἀγῶνας ἂν τινὰς μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ πάτερ, προειπὼν
ἐκάστοις καὶ ἄλλα προτιθεὶς μάλιστ' ἂν ποιεῖν εὖ ἀσκεῖ-
σθαι, ὥστε ἕκαστα ὅποτε δεοῖτο ἔχειν ἂν παρεσκευασμέ-
νως χρῆσθαι. Καλλίστα λέγεις, ἔφη, ὦ παῖ· τοῦτο
γὰρ ποιήσας, σάφ' ἴσθι, ὥσπερ χοροὺς τὰς τάξεις αἰεὶ
τὰ προσήκοντα μελετώσας θεάσθαι.

19. Ἀλλὰ μὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰς γε τὸ προθυμίαν ἐμβα-
λεῖν στρατιώταις οὐδὲν μοι δοκεῖ ἱκανώτερον εἶναι ἢ τὸ
δύνασθαι ἐλπίδας ἀγαθὰς ἐμποιεῖν ἀνθρώποις. Ἀλλ',
ἔφη, ὦ παῖ, τοῦτο γε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον περ εἰ τις κύνas
ἐν θήρᾳ ἀνακαλοῖτο αἰεὶ τῇ κλήσει ἥπερ θῆαν τὸ θηρίον
ἐρεῖ. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον προθυμίας εὖ οἶδ' ὅτι ἔχει
ὑπακούουσας ἢν δὲ πολλάκις ψεύδεται αὐτάς, τελευ-
τῶσαι οὐδ' ὅποτε ἀληθῶς ὀρῶν καλῇ πείθονται αὐτῷ.
Οὕτως καὶ τὸ περὶ τῶν ἐλπίδων ἔχει· ἢν πολλάκις προσ-
δοκίας ἀγαθῶν ἐμβαλὼν ψεύδεται τις, τελευτῶν οὐδ'
ὅποτε ἀληθεὶς ἐλπίδας λέγῃ ὁ τοιοῦτος πείθειν δύναται.
Ἀλλὰ τοῦ μὲν αὐτὸν λέγειν ἂ μὴ σαφῶς εἰδείῃ φείδεσθαι
δεῖ, ὦ παῖ, ἄλλοι δ' ἐνέτοι λέγοντες ταῦτα ἂν διαπράτ-
τουν τὴν δὲ αὐτοῦ παρακλεις εἰς τοὺς μεγίστους
κινδύνους δεῖ ὡς μάλιστα ἐν πίστει διασώζειν. Ἀλλὰ
καὶ μὴ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, καλῶς μοι, ὦ πάτερ, δο-
κεῖς λέγειν, καὶ ἐμοὶ οὕτως ἥδιον. (20) Τὸ γε μὲν
πειθόμενους παρέχεσθαι τοὺς στρατιώτας οὐκ ἀπείρω-
ς μοι δοκῶ αὐτοῦ ἔχειν, ὦ πάτερ· σὺ γὰρ με εὐθύς τοῦτο
ἐκ παιδίου ἐπαιδεύεις σαυτῷ πείθεσθαι ἀναγκάζων· ἐπει-
τα τοῖς διδασκάλοις παρέδωκας, καὶ ἐκεῖνοι αὐτὸ τὸ αὐτὸ
τοῦτο ἔπραττον· ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς ἐφήβοις ἤμην, ὁ ἄρχων
τοῦ αὐτοῦ τούτου ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο· καὶ οἱ νόμοι δέ
μοι δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ ταῦτα δύο μάλιστα διδάσκειν,
ἀρχεῖν τε καὶ ἀρχεσθαι. Καὶ τοῖνυν κατανῶν περὶ
ταύτων ἐν πᾶσιν ὄραν μοι δοκῶ τὸ προτρέπον πείθεσθαι
μάλιστα ὅν τὸ τὸν μὲν πειθόμενον ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν,
τὸν δὲ ἀπειθῶντα ἀτιμάζειν τε καὶ κολάζειν. (21) Καὶ
ἐπὶ μὲν γε τὸ ἀνάγκῃ ἐπεισθαι αὐτῇ, ὦ παῖ, ἡ ὁδὸς ἐστίν,
ἐπὶ δὲ τὸ κρείετον τούτου πολλὸ τὸ ἐκόντας πείθεσθαι
ἕλλη ἐστὶ συντομωτέρα. Ὅν γὰρ ἂν ἡγήσωνται περὶ
τῷ συμφέροντος ἑαυτοῖς φρονιμώτερον ἑαυτῶν εἶναι,

non modo otium erit, sed etiam necessitas id postulabit.
Nam certe oportet exercitum, si officio suo sit satisfactorius,
nunquam desinere vel hostibus damna vel sibi ipsi commoda
adferre. Etenim difficile est vel unum hominem otiosum ali;
multo etiam difficilius, fili, est, totam familiam; omnium
vero difficillimum, exercitum otiosum alere. Plurima enim
sunt in exercitu quæ comedunt, et ut quæque tenuissimo
commeatu instructa in bellum feruntur, ita quæcunque cepo-
rint, iis largissime utuntur: idcirco nunquam convenit exer-
citus esse otiosus. Dicis tu, pater, inquit, ut mihi vide-
tur, quemadmodum iners agricola nulli sit usui, ita et im-
peratorem desiderem nulli esse usui. Atqui ego quidem im-
peratorem, ait, industrium polliceor (nisi quis deus obstat)
id præstaturum ut et rebus necessariis milites abundant, et
corporibus sint quam optime affectis. Verum enimvero
quod ad exercitationem, ait, singularum rerum bellicarum
attinet, arbitror, si quis certamina quædam singulis indicat,
et præmia proponat, eum maxime effecturum ut in singulis
bene exercitatus evadant, ita ut, ubi opus fuerit, iis paratis
uti possit. Optime dicis, fili, inquit: nam hoc si feceris, cer-
to scias, ordines te militum, tanquam choros, in iis quæ
officii ratio postulat semper occupatos spectaturum.

At vero, inquit Cyrus, ad alacritatem militibus injiciendam
nihil mihi magis idoneum esse videtur, quam bonas posse
spes in animis hominum excitare. Verum, fili, ait, hoc sane
tale est, ac si quis in venatione canes eadem semper in-
clamet voce, qua, cum feram videt, utitur. Nam primum
quidem, sat scio, alacriter obediunt: sin frequenter eas
decipiat, tandem ne tum quidem obsequuntur ei, cum
feram vere conspiciens clamando hortetur. Sic etiam se
habet illud de spe excitanda: si sæpius quis injecta bonorum
expectatione fallat, is ad extremum, etiam cum veras spes
afferat, persuadere non potest. Iis utique imperatorem ipsum
dicendis, quæ non certo sciverit, abstinere, fili, oportet;
at alii si invitati ea dicant, idem quod ipse vult effi-
ciant: suam vero incitationem ad summa pericula de quam
maxime dignam servare oportet. At enimvero, pater, in-
quit Cyrus, et mihi recte dicere videris, et sic facere me
magis juvat. Atqui qua ratione fieri possit ut obediens
sint milites, mihi, pater, nequaquam ignorare videor. Tute
enim hoc me statim a puero docebas, cum tibi ipsi parere
cogeres; deinde magistris me tradidisti, atque illi quoque
idem hoc agebant. Deinde, cum jam inter ephebos versati
sumus, præfectus noster hujus ipsius rei curam enixe admo-
dum agebat; quin leges etiam pleræque videntur mihi hæc
duo maxime docere, imperare scilicet et esse sub imperio.
Quapropter equidem de his cogitans, in omnibus videre
mihi videor hortamen ad obediendum efficacissimum id esse,
si is qui dicto audiens est et laude et honore, contumax au-
tem et ignominia et supplicio afficiatur. Ad efficiendum
sane, inquit, ut necessitate coactus quis pareat, hæc, fili,
via est: verum ad id quod hoc multo melius est, ut nempe
ultro pareant homines, alia via est magis compendiarie.
Nam quemcunque existimant seipsis in iis conficiendis quæ

τούτω οἱ ἄνθρωποι ὑπερβόρως πείθονται. Γνώεις δ' ἂν ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει ἐν ἀλλοῖς τε πολλοῖς καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κἀμνοῦσιν, ὡς προθύμως τοὺς ἐπιτάσσοντας, ὅτι χρὴ ποιεῖν καλοῦσιν καὶ ἐν θαλάττῃ δὲ ὡς προθύμως τοῖς κυβερνήταις οἱ συμπλέοντες πείθονται καὶ οὕς γ' ἂν νομίσωσιν τινας βέλτιον ἑαυτῶν ὁδοὺς εἰδέναι, ὡς ἰσχυρῶς τούτων οὐδ' ἀπολείπεσθαι ἐθέλουσιν. ὅταν δὲ οἴωνται πειθόμενοι κακὸν τι λήψεσθαι, οὕτε ζημίαις πᾶν τι θέλουσιν εἰκῆν οὕτε θόροις ἐπικέρσεσθαι. Οὐδὲ γὰρ δῶρα ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ κακῷ ἔχον οὐδεὶς λαμβάνει. (21) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, εἰς τὸ πειθόμενους ἔχειν οὐδὲν εἶναι ἀνυσιμώτερον τοῦ φρονιμώτερον δοκεῖν εἶναι τῶν ἀρχομένων. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Καὶ πῶς δὴ τις ἂν, ὦ πάτερ, τοιαυτὴν δόξαν τάχιστα περὶ αὐτοῦ παραχρῆσθαι ἂν δύναιτο; Οὐκ ἔστιν, ἔφη, ὦ παῖ, συντομωτέρᾳ ὁδῷ περὶ ὧν ἂν βούλη δοκεῖν φρόνιμος εἶναι ἢ τὸ γενέσθαι περὶ τούτων φρόνιμον. Καθ' ἓν δὲ ἕκαστον σκοπῶν γνώσῃ ὅτι ἀληθῆ λέγω. Ἦν γὰρ βούλη μὴ ὧν ἀγαθός γεωργός δοκεῖν εἶναι ἀγαθός ἢ ἱππὺς ἢ ἱατρός ἢ αὐλητής ἢ ἄλλ' ὅτιον, ἐνόει πῶς σε δεῖν ἂν μηχανᾶσθαι τοῦ δοκεῖν ἐνεκα. Καί ἐι δὴ πείσαις ἔπειναι τὲς τε πολλοὺς, ὅπως δόξαν λάβῃς, καὶ κατασκευᾷς καλὰς ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν τέχνην, ἀρτί τε ἐξῆπαχθῇς εἰς ἂν καὶ ὀλίγῳ ὕστερον, ὅπου ἂν πείρῃς δόξης, ἐξεληλεγμένος εἰς ἂν καὶ προσέτι καὶ ἀλαζῶν φαίνῃς. (22) Φρόνιμος δὲ περὶ τοῦ συνίστειν μέλλοντος πῶς ἂν τις τῷ ὄντι γένοιτο; Ἀλλοι, ἔφη, ὦ παῖ, ὅτι ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι μαθὼν ἂν, ὥσπερ τὰ τακτικά ἐμαθες ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὕτε μαθητὰ οὕτε προσορτὰ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μηχανικῆς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης, ὅ, τι δὲ γνώεις βέλτιον ὢν παραχρῆναι, ἐπιμελούμενος ἂν τούτου ὡς ἂν παραχρῆθαι. Καὶ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι οὗ ἂν δέξῃ φρονιμωτέρου ἀνδρός ἢ τὸ ἀμελεῖν. (23) Ἀλλὰ μέντοι ἐπὶ γε τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ὅπερ ἔμαθες ἐν τοῖς μεγίστοις δοκεῖ εἶναι, δὴλον ὅτι ἡ αὐτὴ ὁδὸς ἥ περ εἴ τις ὑπὸ τῶν φίλων στέργεσθαι ἐπιθυμῇ· εὖ γὰρ οἶμαι δεῖν ποιοῦντα φανερόν εἶναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ παῖ, χαλεπὸν, τὸ αἰετὸν εἶναι εὖ ποιεῖν οὕς ἂν τις θέλῃ· τὸ δὲ συντηρόμενόν τε φαίνεσθαι, ἣν τι ἀγαθὸν αὐτοῖς συμβαίνει, καὶ συναχρόμενον, ἣν τι κακὸν, καὶ συνεπικουρεῖν προθυμούμενον ταῖς ἀπορίαις αὐτῶν, καὶ προσφοβούμενον μὴ τι σφαλῶσι, καὶ προνοεῖν πειρώμενον ὡς μὴ σφάλλωνται, (ἐπὶ) ταῦτά πως δεῖ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν. (24) Καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων δὲ, ἣν μὲν ἐν θέρεϊ ὥσι, τὸν ἀρχοντα δεῖ τοῦ ἡλίου πλεονεκτοῦντα φανερόν εἶναι, ἣν δὲ ἐν χειμῶνι, τὸ ψύχρως, ἣν δὲ διὰ μόχθων, τῶν πόνων πάντα γὰρ ταῦτα εἰς τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων συλλαμβάνει. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς καὶ καρτερώτερον δεῖ πρὸς πάντα τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων εἶναι. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Θάρρει μέντοι τοῦτο, ὦ παῖ· εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι τῶν ὁμοίων σωματίων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐκ ὁμοίως ἄπτονται ἀρχόντος τε ἀνδρός καὶ ἰδιώτου,

sibi sint utilia prudentiorem, huic homines libentissime parent. Hoc autem ita se habere, cum in multis aliis, tum certe in agrotantibus licet animadvertere, qui libentissimo animo id praecepturos accersunt quod faciendum sit; itidemque in mari, gubernatoribus perquam libenter parent qui una navigant; quos item arbitrentur aliqui melius quam se vias nosse, ab iis ne sint a tergo relictī totis viribus enituntur; cum autem futurum putant uti ex obedientia detrimentū quid capiant, tum vero nec suppliciis admodum cedere, nec donis excitari volunt. Neque enim dona quisquam suo damno libens accipit. Dicis tu, pater, ait, nihil ad hoc, ut suos quis obsequentes habeat, efficacius esse, quam ut sibi subjectis prudentior videatur. Dico id equidem, inquit. At quo pacto, pater, possit aliquis opinionem ejusmodi de se quam primum exhibere? Nulla est, inquit, fili, via magis compendiaria, quam ut, quibus in rebus prudens videri voveris, in iis revera prudens sis. Quod si haec singulatim consideres, vera me dicere intelliges. Nam si, bonus agricola cum non sis, bonus videri velis, vel eques, vel medicus, vel tibicen, vel aliud quidpiam, quam multa machinari tibi opus fuerit, ut talis videare, cogita. Et si quidem tum multis te ut laudent persuaseris, quo hanc de te opinionem excites, tum praeclearos ad horum quaelibet apparatus acquisiveris, jam sic denum eris deceptor, et paulo post, ubi periculum tui feceris, in fraude deprehensus etiam eris, et praeterea vanus videberis. Prudens autem in eo quod profuturum est quo quispiam pacto revera fiat? Nimirum si ea, inquit, fili, quaecunque discendo cognosci possunt, didiceris, quemadmodum aciei instruenda attem jam didicisti: quaecunque vero nec ab hominibus disci possunt, nec providentia humana prospici, de iis si per vaticinationem a diis certior factus fueris, ceteris prudentior eris: si denique, quod ut filii satius esse intellexeris, id ut fiat curam adhiberis. Id enim faciendum curare, quod fieri oporteat, prudentioris est viri, quam negligere. At vero ad conciliandam eorum quibus praesumus benevolentiam (quod quidem ego in maximis duco) eadem est haud dubie via, qua utendum est illi qui ab amicis diligi cupiat. Dandam enim operam puto ut palam sit beneficus. Sed hoc quidem, fili, difficile est, posse semper, quoscunque velit quispiam, beneficiis afficere: at ut una gaudere videatur, si quid eis prospere eveniat, et una dolere si quid adversi, et prompto esse animo dubiis eorum rebus una succurrendis, et sollicitus ne qua in re labantur, et studiose providere ne infelicis successu rem gerant, haec ad benevolentiam parandam majorem in modum debent adesse. Jam vero in rebus gerendis, si per aetatem sint gerendae, oportet imperatorem palam se solis maxime patientem exhibere; sin per hiemem, frigoris; et si laborandum sit, laborum: nam haec omnia ad conciliandum eorum quibus quis praesit amorem conducunt. Dicis tu, pater, inquit, oportere imperatorem omnia tolerantius pati quam eos qui sunt sub ejus imperio. Id utique dico, inquit. Tu tamen, fili, ait, bono sis animo: certo enim hoc scias, labores eosdem similibus corporibus, imperatoris scilicet et privati, aequae graves non esse; sed ipse

ἄλλ' ἐπικουρίζει τι ἡ τιμὴ τοὺς πόρους τῶ ἀρχοντι καὶ αὐτὸ τὸ εἰδέναι ὅτι οὐ λανθάνει ὅ,τι ἂν ποιῇ.

α. Ὅπως δέ, ὦ πάτερ, σὺ ἤδη ἔχεις μὲν τὰ ἐπιτήδεια ὁ στρατιῶται, ὑγιαίνειν δέ, ποιεῖν δέ δύναιντο, τὰ δὲ πολεμικὰ τέχνας ἡσυχρότες εἶναι, φιλοτιμῶς δ' ἔχουσιν πρὸς τὸ ἀγαθὸ φαίνεσθαι, τὸ δὲ πείθεσθαι αὐτοῖς ἦσαν εἴη τοῦ ἀπειθεῖν, οὐκ ἂν τηνικαῦτα σωφρονεῖν ἂν τίς σοι δοκῇ διαγωνίζεσθαι βουλόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους ὡς τάχιστα; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, εἰ μέλλοι γε κλεῖον ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, ἔγωγε βσφιοίμην καὶ αὐτὸς βελτίων εἶναι καὶ τοὺς ἐπομένους βελτίονας ἔχειν, τόσῳ ἂν μέλλον φυλαττοίμην, ὥσπερ καὶ τὰλλα ἃ ἂν οἴωμεθα κλεῖστου ἡμῖν εἶναι, ταῦτα περὶ ὧμεθα ὡς ἐν ἐχυρωτάτῳ ποιεῖσθαι. (27) Πλείον δ' ἔχειν, ὦ πάτερ, πολεμίων πῶς ἂν τις δύναιτο μάλιστα; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, σιᾶται τοῦτο φαῦλον, ὦ παῖ, οὐδ' ἀπλοῦν ἔργον ἔρωτᾷς, ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα τοῦτο ποιήσῃ καὶ ἐπιβυχλὸν εἶναι καὶ κρυψίνον καὶ δολερὸν καὶ ἀπατεῶνα καὶ κλέπτην καὶ ἄρπαγα καὶ ἐν παντὶ πλεονέκτην τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπεν, ὦ Ἡράκλεις, οἷον σὺ λέγεις, ὦ πάτερ, δεῖν ἄνδρα με γενέσθαι. Οἷος ἂν, ἔφη, ὦ παῖ, δικαιοτάτος τε καὶ νομιμώτατος ἀνὴρ εἴης. (28) Πῶς μὴν, ἔφη, παιδᾶς ὄντας ἡμᾶς καὶ ἐρήθους τᾶναντία τούτων ἐδιδάσκετε; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ νῦν γε πρὸς τοὺς φίλους τε καὶ πολίτας ὅπως δὲ γε τοὺς πολεμίους δύνασθε κακῶς ποιεῖν οὐκ οἶσθα μὲν ἄνθρωπος ὑμᾶς πολλὰς κακουργίας; Οὐ δῆτα, ἔφη, ἔφη, ὦ πάτερ. Τίνος μὴν ἔνεκα, ἔφη, ἐμὲ ἀνέτετε τοξέειν; τίνος δ' ἔνεκα ἀκοντίζειν; τίνος δ' ἔνεκα δολοῦν ἐς ἀγρίους καὶ πλέγμασι καὶ δρύγμασι; τί δὲ ἐλάφους πιδάγρας καὶ ἀρπεδόνας; τί δὲ λέουσι καὶ ἀρκτοῖς καὶ παρδαλεῖν οὐκ εἰς τὸ ἴσον καθιστάμενοι ἐμάχεσθε, ἀλλὰ μετὰ πλεονείας τινὸς αἰεὶ ἐπειράσθε ἀγωνίζεσθαι πρὸς αὐτά; ἢ οὐ πάντα γινώσκεις ταῦτα ὅτι κακουργίαι τέ εἰσι καὶ ἀπάται καὶ δολώσεις καὶ πλεονεξίαι; (29) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, θηρίων γε ἀνθρώπων δὲ εἰ καὶ δόξαίμι βούλεσθαι ἐξαπατῆσαι τίνα, πολλὰς πληγὰς οἶδα λαμβάνων. Οὐδὲ γὰρ τοξέειν, οἶμαι, ἔφη, οὐδ' ἀκοντίζειν ἀνθρώπων ἐπετρέπομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν ἐδιδάσκομεν, ἵνα γε νῦν μὲν μὴ κακουργήτε τοὺς φίλους, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, δύνασθε καὶ ἀνθρώπων στοχάζεσθαι. Καὶ ἐξαπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν οὐκ ἐν ἀνθρώποις ἐκπαιδεύομεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἐν θηρίοις, ἵνα μὴδ' ἐν τούτοις τοὺς φίλους βλάπτωτε, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, μὴδὲ τούτων ἀγρύμναστοι εἴητε. (30) Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ πάτερ, εἴπερ χρήσιμά ἐστιν ἀμφοτέρ' ἐπίστασθαι, εὖ τε ποιεῖν ἀνθρώπους καὶ κακῶς, καὶ διδάσκειν ἀμφοτέρω ταῦτα εἶδει ἐπ' ἀνθρώποις. (31) Ἀλλὰ λέγεται, ἔφη, ὦ παῖ, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων γενέσθαι ποτὶ ἀνὴρ διδασκαλὸς τῶν παίδων, ὃς ἐδίδασκεν ἄρα τοὺς παῖδας τὴν δικαιοσύνην ὥσπερ σὺ καλεῖς, μὴ ψεύδεσθαι καὶ ψεύδεσθαι, καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ ἐξαπατᾶν, καὶ μὴ παρβαλλεῖν καὶ διαβάλλειν, καὶ μὴ πλεονεκτεῖν

bonos labores nonnihil leviores facit imperatori, et quod intelligat, minime latere, quicquid ipse agat.

Ubi vero, pater, res necessarias jam habeant milites, recte valeant, labores perferre possint, in bellicis artibus exercitati sint, et obnoxie strenui videri cupiant, et denique facere imperata quam detrectare ipsis sit jucundius, nonne jam tum sapere tibi quis videretur, si cum hoste quam primum confligere vellet? Ita profecto, inquit, si quidem superiori conditione sit futurus: sin minus, ego certe quanto et meliorem me esse existimaverim, et meliores mecum habere, tanto magis caverem: quemadmodum et alia, quae a nobis plurimi aestimanda esse putemus, ut quam maxime in tuto sint, operam damus. At qua potissimum ratione possit quis, pater, meliori esse quam hostes conditione? Non hercle, inquit, non jam de levi, fili, neque simplici repercontaris: sed certo scias oportere eum qui praestaturus hoc sit, et insidiatorem esse, et mentis suae occultatorem, et fraudulentum, et veteratorem, et furem, et raptorem, et in quavis re plus quam hostes habendi appetentem. Et Cyrus ad ea ridens ait, Dii boni, qualem esse me virum tu, pater, oportere dicis! Qualis, inquit, si fueris, fili, et justissimus sis et legum observantissimus. At qui sit, ait, ut, pueri cum essemus et ephēbi, his contraria nos docerētis? Immo, inquit, etiam nunc profecto, erga amicos utique et cives: hostes vero ut laedere possitis nonne nosti multas vos didicisse nequitas? Minime equidem, pater, inquit. Cur ergo, ait ille, sagittare discebatis? cur, jaculari? cur, sues agrestes retibus et foveis fallendo captare? cur, cervos pedicis et laqueis? cur cum leonibus et ursis et pardis non aequo Marte pugnabatis, sed aliqua semper conditione superiori adversus hasce feras certare nitabamini? annon animadvertitis haec omnia nequitas esse, et fraudes, et dolos, et melioris conditionis captationes? Sunt hercle, inquit Cyrus, adversus feras quidem; at hominum quenquam si modo decipere velle viderer, multas me plagas accipere solitum novi. Neque enim sagittis, opinor, pater inquit, nec jaculo hominem vobis ferire permisimus; sed scopum petere docebamus non quidem ut in praesens noceretis amicis, verum si quando bellum obortum sit, etiam homines ictu certo ferire possetis. Atque adeo fallacis utendi et meliorem aliquam conditionem praeripiendi ratione non in hominibus vos instituimus, sed in feris, nec his quidem artibus ut amicos laederetis; at si quando bellum sit obortum, neque in his inexercitati essetis. Atqui, pater, inquit, si utraque scitu sunt utilia, tam bene quam male facere hominibus, haec etiam utraque erant in hominibus docenda. Fertur utique, fili, ait ille, tempore majorum nostrorum virum quendam fuisse puerorum magistrum, qui nimirum justitiam pueros doceret, quemadmodum tu quoque jubes, et injustitiam; non mentiri, et mentiri; non fallere, et fallere; non calumniari, et calumniari; non aliis praeripere commodum,

καὶ πλεονεκτεῖν. Διόριζε δὲ τούτων ἅ τε πρὸς τοὺς φίλους ποιητέον καὶ ἅ πρὸς ἐχθρούς. Καὶ ἐτι δὲ ταῦτα ἐδίδασκεν ὡς καὶ τοὺς φίλους δίκαιον εἶναι ἐξαπατᾶν ἐπὶ γε ἀγαθῷ καὶ κλέπτειν τὰ τῶν φίλων ἐπὶ γε ἀγαθῷ. (32) Καὶ τὰδε διδάσκοντα ἀνάγκη καὶ γυμνάζειν ἦν πρὸς ἀλλήλους τοὺς παῖδας ταῦτα ποιεῖν, ὥσπερ καὶ ἐν πάλῃ φασὶ τοὺς Ἑλλήνας διδάσκειν ἐξαπατᾶν, καὶ γυμνάζειν δὲ τοὺς παῖδας πρὸς ἀλλήλους τούτο δύνασθαι ποιεῖν. Γενόμενοι δὲ τινες οὕτως εὐφρεῖς καὶ πρὸς τὸ εὖ ἐξαπατᾶν καὶ πρὸς τὸ εὖ πλεονεκτεῖν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖν οὐκ ἀφρεῖς ὄντες, οὐκ ἀπέχοντο οὐδ' ἀπὸ τῶν φίλων τὸ μὴ οὐχὶ πλεονεκτεῖν αὐτῶν πειρᾶσθαι. (33) Ἐγένετο οὖν ἐκ τούτων βήρυξ, ἥ καὶ νῦν χρῶμεθα ἐτι, ἀπλῶς διδάσκειν τοὺς παῖδας, ὥσπερ τοὺς οἰκέτας πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διδάσκουμεν, ἀληθεύειν καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ μὴ πλεονεκτεῖν, εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ποιοῖεν, κολλᾶζειν, ὅπως σὺν τούτῳ ἔξει ἐπισθέντες προχότεροι πολῖται γένοντο. (34) Ἐπεὶ δὲ ἔροιεν τὴν ἡλικίαν ἦν σὺ νῦν ἔχεις, ἤδη καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολέμιους νόμιμα ἐδόκει ἀσφαλὲς εἶναι διδάσκειν. Οὐ γὰρ ἂν ἐτι ἐξενεχθῆναι δοκεῖτε πρὸς τὸ ἄγριοι πολῖται γενέσθαι ἐν τῷ αἰδεῖσθαι ἀλλήλους συνεσθαιμένοι, ὥσπερ γε καὶ περὶ ἀφροδίτων οὐ διαλεγόμεθα πρὸς τοὺς ἄγαν νέους, ἵνα μὴ πρὸς τῇ ἰσχυρῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτοὺς ῥαδιουργίας προσγενομένης ἀμέτρως αὐτῇ χρώμετο οἱ νέοι. (35) Νῆ Δί', ἔφη, ὡς τοῖσιν ὀφθαλμῷ ὄντα ἐμὲ τούτων τῶν πλεονεξίων, πατέρα, μὴ μείδου, εἰ τι ἔχεις, διδάσκειν ὅπως πλεονεκτῆσθαι ἐγὼ τῶν πολεμίων. Μηχανῶ τοῖσιν, ἔφη, ὁπότε ἐστὶ δύναις, τετραγμένους τοῖς αὐτοῦ ἀτάκτους λαμβάνειν τοὺς πολεμίους καὶ ὀπλισμένους ἀσπλους καὶ ἐργηγοροὺς καθεύδοντας, καὶ φανεροὺς σοι ὄντας ἀφανῆς ὦν αὐτοὺς ἐκείνοις, καὶ ἐν δυσχωρίαις αὐτοὺς γιγνομένους ἐν ἐρυμνῇ αὐτοὺς ὦν ὑποδέξῃ. (36) Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, τις τοιαῦτα, ὦ πατέρα, ἀμυρτάνοντας δύναιτο ἂν τοὺς πολεμίους λαμβάνειν; Ὅτι, ἔφη, ὦ παῖ, πολλὰ μὲν τούτων ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς πολεμίους παρασχεῖν. Σιτοποιεῖσθαι τε γὰρ ἀνάγκη ἀμφοτέρους, κοιμᾶσθαι τε ἀμφοτέρους, καὶ εἶθ' ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα σπεῖδον ἅμα πάντας ἀποχωρεῖν δεῖ, καὶ ταῖς ὁδοῖς ὁποῖαι ἂν ὦσι τοιαύταις ἀνάγκη χρῆσθαι. Ἀ γὰρ σε πάντα κατανοοῦντα ἐν ᾧ μὲν ἂν ὑμᾶς γυνώσκῃς ἀθηνεστάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα φυλάττεσθαι, ἐν ᾧ δ' ἂν τοὺς πολεμίους αἰσθάνῃς εὐχειροτάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα ἐπιτίθεσθαι. (37) Πότερον δ', ἔφη ὁ Κύριος, ἐν τούτοις μόνον ἔστι πλεονεκτεῖν ἢ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ; Καὶ πολὺ γε μάλλον, ἔφη, ὦ παῖ, ἐν τούτοις μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντες ἰσχυροὺς φυλακᾶς ποιοῦνται, εἰδότες ὅτι δέονται. Οἱ δ' ἐξαπατῶντες τοὺς πολεμίους δύνανται καὶ διαρῆσαι ποιήσαντες ἀφυλάκτους λαμβάνειν καὶ διωξαι παραδόντας ἑαυτοὺς ἀτάκτους ποιῆσαι καὶ εἰς δυσχωρίαν φυγῇ ὑπαγαγόντες ἐνταῦθα ἐπιτίθεσθαι. (38) Δεῖ δὲ, ἔφη, ὦ παῖ, φιλοκαλεῖν σε τούτων ἀπάντων ὄντα οὐχ ὡς ἂν μάθῃς τούτοις μόνους χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι

et praeipere. Distinguebat etiam quamnam horum *erga* amicos, quae adversus inimicos facienda essent : *prae*-terea autem etiam haec docebat, amicos decipere, ipsorum bono quidem, justum esse; et amicorum res, ipsorum quidem bono, furari. Haec qui docebat pueros ad ea inter se facienda exercuerit etiam necesse erat; quemadmodum et in lucta circumveniendi rationem Graecos docere aiunt, atque etiam exercere pueros ut inter se hoc facere possint. Itaque cum nonnulli natura essent ingeniosi et ad scite decipiendum, et ad aliis aliquid scite praecipendum, ac fortasse etiam ad lucrandi studium non inepti essent, nec ab amicis quidem abstinebant, quo minus eis aliquid praeripere conarentur. Factum est igitur inde decretum, quo nunc etiam utimur, ut simpliciter docerentur pueri, quemadmodum servos docemus erga nos veraces esse, et non fallacis uti, nec furari, nec quidquam alicui plus habendi desiderio cupere : si quid autem contra haec facerent, ut castigarentur; quo nimirum mansuetiores, his moribus ad-suefacti, cives existerent. At postquam ea essent aetate, qua tu jam nunc es, tunc sane iis et iura adversus hostes servanda tuto tradi posse putabant. Non enim amplius co-offerri posse videmini, ut cives feri evadatis, cum ita simul nutriti et educati sitis, ut vos mutuo revereamini : sicuti de rebus veneris ad valde juvenes verba non facimus, ne accedente ipsis ad vehementem libidinem facilitate ex disciplina, immoedice huic libidini indulgeant juvenes. Ita profecto, ait Cyrus; quapropter me, cum sero accedentem ad discendum rationes illas praecipendi commoditates, pater, docere, si quid habes, ne recusato, quo ego meliori sim, quam hostes, conditione. Igitur enitere, inquit, quantum potes, ut cum tuis instructis hostes non instructos deprehendas; et cum armatis, inermes; et cum vigilantibus, dormientes; et abs te conspectos, cum ipsi te non videant; et ut difficultatibus locorum impeditos, ipse in loco munito constitutus, excipias. Et quoniam molo, pater, inquit, possit aliquis hostes in huiusmodi erroribus deprehendere? Quoniam, fili, ait, multa talia cum vobis tum hostibus accidere necesse est. Nam utrosque cibum parare necesse est, utrosque etiam somnum capere, ac mane ad factu necessaria simul fere omnibus secedendum est; et viis, qualescunque fuerint, talibus uti necesse est. Quae te omnia considerantem, oportet, ubi quidem vos maxime imbecillos esse animadverteris, ibi summa cautione uti; ubi vero posse senseris hostes facillime opprimi, ibi potissimum eos adoriri. Num vero in his duntaxat, ait Cyrus, meliori esse conditione licet, an etiam in quibusdam aliis? In aliis, et sane multo magis, inquit, fili : nam in his quidem plerumque omnes cautiones adhibent accuratas, quippe quas necessarias esse intelligant. Qui vero hostibus fallendis operam dant, possunt eos et, injecta fiducia, incautos opprimere, et, concessa se insequendi facultate, eorum ordines perturbare; et cum fuga simulata paulatim in difficilia loca perduxerint, ibi aggredi. Oportet autem te, fili, inquit, qui haec omnia discendo callere cupis, non, quaecumque didiceris, his solis uti, sed ipsum etiam ma-

τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων, ὥς περ καὶ οἱ μουσικοὶ οὐχ ὥς ἂν μάθωσι τούτοις μόνον ᾠῶνται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μέλη πειρῶνται ποιεῖν. Καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκίμει, πολὺ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τὰ καινὰ μηχανήματα εὐδοκίμει· ταῦτα γὰρ μᾶλλον καὶ ἐξαπατῶν δύνανται τοὺς ὑπεναντίους. (39) Εἰ δὲ σύ γε, ἔφη, ὦ παῖ, μηδὲν ἄλλο ἢ μετενέγκῃς ἐπ' ἀνθρώπους τὰς μηχανὰς αἷς καὶ πάνυ ἐπὶ τοῖς μικροῖς θηρίοις ἐμχανῶ, οὐκ οἶει ἂν, ἔφη, πρόσω πάνυ ἑλάσαι τῆς πρὸς τοὺς πολεμικούς πλεονεξίας; σὺ γὰρ ἐπὶ μὲν τὰς ὀρνίθας ἐν τῷ ἰσχυροτάτῳ χειμῶνι ἀνιστάμενος ἐπορεύου νυκτός, καὶ πρὶν κινεῖσθαι τὰς ὀρνίθας ἐπεποίητό σοι αἱ πάγαι αὐτίς καὶ τὸ κεκινημένον χωρίον ἐξεύχαστο τῷ ἀκινήτῳ· ὀρνίθες δὲ ἐπεπαίδευντό σοι ὥστε σοὶ μὲν τὰ συμφέροντα ὑπηρετεῖν, τὰς δὲ δημοφύλους ὀρνίθας ἐξαπατᾶν· αὐτὸς δὲ ἐνὶ ὄρευσί, ὥς τε ὄρνῃ μὲν αὐτάς, μὴ ὄρᾶσθαι δὲ ὑπ' αὐτῶν· ἡσυχίαις δὲ θάνατον ἔλκων ἢ τὰ πτηνὰ φεύγειν. (40) Πρὸς δ' αὖ τὸν λαγῶ, ὅτι μὲν ἐν σκότει νέμεται, τὸν δ' ἡμέραν ἀποδιδράσκει, κύνας ἑτρεφες αἱ τῇ ὁσμῇ αὐτὸν ἀνέυρισκον· ὅτι δὲ ταχὺ ἔφρευγεν, ἐπεὶ εὐρεθείη, ἄλλας κύνας εἶχες ἐπιτετηθευμένας πρὸς τὸ κατὰ πόδας αἰρεῖν. Εἰ δὲ καὶ τούτας ἀποφύγοι, τοὺς πόρους αὐτῶν ἱκανθάνων καὶ πρὸς οἷα χωρῖα φεύγοντες αἰροῦνται οἱ λαγῶ, ἐν ταύτοις δίκτυα δυσόρατα ἐνεπατάννυνες ἂν, καὶ τῷ σφοδρῶς φεύγειν αὐτὸς ἐαυτὸν ἐμπεσὼν συνῆδει. Τοῦ δὲ μὴδ' ἐντεῦθεν διαφεύγειν σκοποῦς τοῦ γιγνόμενου καθίστης οἱ ἐγγύθεν ταχὺ ἐμμελλον ἐπιγενήσθαι· καὶ αὐτὸς μὲν σὺ ὀπισθεν κραυγῇ οὐδὲν ὕστεριζούσῃ τοῦ λαγῶ βοῶν ἐξέπληττες αὐτὸν ὥστε ἀφρόνως ἐλίσσεσθαι, τοὺς δὲ ἐμπροσθεν σιγᾷ διδάξας ἐνεδρεύοντες λανθάνειν ἐποίεις. (41) Ὡς περ οὖν προεῖπον, εἰ ταῦτα ἐθέλῃσαι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις μηχανᾶσθαι, οὐκ οἶδ' ἔγωγε εἰ τίνα λίποις ἀνθρώπων πολεμίω. Ἦν δέ ποτε ἄρα ἀνάγκη γένηται καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ καὶ ἐκ τοῦ ἡφαντοῦς καὶ ὠπλισμένους ἀμφοτέρους μάχῃ συνᾶπειν, ἐν τῷ τοιούτῳ δὲ, ὦ παῖ, αἱ ἐκ πολλοῦ παρεσκευασμένοι πλεονεξία μέγα δύνανται. Ταύτας δὲ ἐγὼ λέγω εἶναι τῶν στρατιωτῶν εὐ μὲν τὰ σώματα ἡσυχμένα ἦ, εὐ δὲ αἱ ψυχαὶ τεθηγμέναι, εὐ δὲ αἱ πολεμικαὶ τέχναι μεμελετημένα ὦσιν. (42) Εὐ δὲ χρή καὶ ταῦτο εἰδέναι ὅτι ὁπόσους ἂν ἀξίους σοὶ πείθεσθαι, καὶ ἐκείνοι πάντες ἀξιώσουσι σὲ πρὸ ἐαυτῶν βουλεύεσθαι. Μηδέποτε οὖν ἀφροντίστως ἔχει, ἀλλὰ τῆς μὲν νυκτός προσκόπει τί σοι ποιήσουσιν οἱ ἀρχόμενοι ἐπειδὴν ἡμέρα γίνηται, τῆς δὲ ἡμέρας ὅπως τὰ εἰς νύκτα κάλλιστα ἔξει. (43) Ὅπως δὲ χρή τάττειν εἰς μάχην στρατιάν ἢ ὅπως ἄγειν ἡμέρας ἢ νυκτός ἢ στενὰς ἢ πλατείας ὁδούς ἢ ὀρενὰς ἢ πεδινὰς, ἢ ὅπως στρατοπεδεύεσθαι, ἢ ὅπως φυλάκας νυκτερινὰς ἢ καὶ ἡμερινὰς καθιστάναι, ἢ ὅπως προάγειν πρὸς πολεμίους ἢ ἀπάγειν ἀπὸ πολεμίων, ἢ ὅπως παρὰ πόλιν πολεμίαν ἄγειν ἢ ὅπως πρὸς τεῖχος ἄγειν ἢ ἀπάγειν, ἢ ὅπως νάπη ἢ ποταμούς διαβαίνειν, ἢ ὅπως ἱππικὸν φυλάττεσθαι ἢ ὅπως ἀκοντιστὰς ἢ το-

chinationum esse adversus hostes opificem : quemadmodum et musici non iis tantum, quos didicere, modis utuntur, sed alios etiam facere conantur. Ac vehementer quidem cum in musicis quæ nova sunt et florida, probantur, tum vero multo magis in rebus bellicis novæ machinationes laudantur : hæ enim facilius hostes decipere possunt. Quod si tu quidem, filii, ait, nihil aliud in homines transferas, quam eas molitiones quas cummaxime adversus bestias minutas excogitabas, nonne te, inquit, plurimum in rationibus, quibus hoste superior evadas, inveniendis profecturum putas? Nam tu quidem hieme surgens sævissima, ad captandas aves noctu ire solebas; et priusquam aves se commoverent, jam eis erant abs te posita in hunc finem retia, et quem moveras locus erat immoto persimilis : quædam autem tibi aves erant ita edoctæ, ut tuis quidem commodis servirent, sui vero generis aves in fraudem pellicerent : ipse in insidiis ita te abdebas, ut illas tu quidem cerneres, ab illis vero cerni non posses : curam etiam adhibuisti, ut volucres prius trahendo anteverteres, quam fugerent. Rursus autem adversus leporem, quod is in tenebris pastum quærat, interdiu vero fugit, canes alebas, quæ eum odoratu investigarent. Quoniam vero, postquam fuerit inventus, celeriter in fugam se conjiceret, canes alias habebas ad eum vestigiis persequendo capiendum institutas. Quod si et hæ effugerent lepores, edoctus eorum meatus, et ad quæ potissimum loca fugere soleant, in illis retia visu difficilia tendebas, ac, dum concitate fugeret, illapsus in ea lepus ipse se in ea induebat. Atque uti ne hinc etiam aufugeret, speculatores ejus quod accideret constituebas, qui e propinquo celeriter accurrendo supervenirent illi : et tu quidem ipse a tergo clamorem ad leporem usque pervenientem tollens, ita territabas eum, ut improvide procurrens caperetur; eos autem, quos ab anteriori parte in insidiis collocatos silere jusseras, latere faciebas. Quamobrem, ut aiebam antea, si hujusmodi quædam adversus homines etiam moliri volueris, haud equidem scio, an ullum ex hostibus superstitem relicturn sis. Quod si aliquando necessitas obveniat, ut et in æquo campi, et Marte aperto, et armatis utrisque prælium conserendum sit, in hoc certe, filii, rerum statu, adjumenta quibus superiores evadamus, multo ante comparata, plurimum valent. Hæc autem esse dico, cum corpora militum probe fuerint exercitata, animique probe exacti sint, et militares artes probe excultæ. Præterea hoc etiam certo scias necesse est, quoscunque censeas æquum esse tibi parere, eos item omnes existimatuos æquum esse, ut tu rebus eorum consulas. Nunquam igitur curam abjicias, sed noctu provideas quid subjectos imperio tuo facere velis, ubi dies advenit; interdiu vero, quo pacto se res nocturnæ quam optime sint habituræ. Qua vero ratione oporteat exercitum ad pugnam instruere, quo pacto vel interdiu vel noctu, vel per angustas vel latas, vel per montosas vel campestras vias ducere, quo pacto metari castra, quo pacto nocturnas diurnasve excubias constituere, quo pacto ad hostes accedere vel ab hostibus recedere, quo pacto propter urbem hostilem iter facere, quo pacto exercitum ad murum adducere vel abducere, quo pacto saltus vel fluvios transire, quo pacto a copiis equestribus vel a jaculatoribus vel a sagittariis cavere : et si qui.

ξότας, καὶ εἰ γὰρ δὴ σοι κατὰ κέρως ἄγοντι πολέμιοι ἐπιφανείην, πῶς γὰρ ἀντικαθιστάναι, καὶ εἰ σοι ἐπὶ φάλαγγος ἄγοντι ἄλλοθεν ποθεν οἱ πολέμιοι φαίνονται ἢ κατὰ πρόσωπον, ὅπως γὰρ ἀντιπαράγειν, ἢ ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ἂν τις μάλιστα αἰσθάνοιτο, ἢ ὅπως τὰ σὰ οἱ πολέμιοι ἤμισα εἰδείην, ταῦτα δὲ πάντα τί ἂν ἐγὼ λέγοιμὶ σοι; ὅσα τε γὰρ ἐγὼ γινώσκω, πολλάκις ἀκήκοας, ἄλλος τε βρῆτις ἐδόκει τι τούτων ἐπίστασθαι, οὐδένος αὐτῶν ἡμελῆκας οὐδ' ἀδαχῆς γεγέννηται. Δεῖ οὖν πρὸς τὰ συμβαίνοντα, οἶμαι, τοῦτοις χρῆσθαι ὅποιον ἂν συμπερίεν σοι τούτων δοκῇ.

11. Μάθε δέ μου καὶ τάδε, ὦ παῖ, ἔφη, τὰ μέγιστα· παρὰ γὰρ ἱερὰ καὶ οἰωνοὺς μήτ' ἐν ἑαυτῇ μηδέποτε μήτ' ἐν στρατῇ κινδυνεύσας, κατανόων ὡς ἄνθρωποι μὲν αἰρουνται πράξεις εἰσάζοντες, εἰδότες δὲ οὐδὲν ἅπῃ ποίας ἔσται αὐτῶν τὰ χεῖρα. (12.) Γυνόσκεις δ' ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν γιγνομένων πολλοὶ μὲν γὰρ πόλεις ἐπεισαν καὶ ταῦτα οἱ δοκούντες σοφώτατοι εἶναι πολέμον ἄρᾶσθαι πρὸς τοῦτους ὅφ' ὧν οἱ πεισθέντες ἐπιθέσθαι ἀπώλοντο· πολλοὶ δὲ πολλοὺς ἠΐξῃσαν καὶ ἰδιώτας καὶ πόλεις ὅφ' ὧν αὐξήντων τὰ μέγιστα κακὰ ἔπαθον· πολλοὶ δὲ οἷς ἐξῆν φίλοις χρῆσθαι καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν, τοῦτοις δουλοῖς μᾶλλον βουλευθέντες ἢ φίλοις χρῆσθαι, ὅπ' αὐτῶν τούτων οἰκνῇ ἔδοσαν· πολλοὶ δ' οὐκ ἔρκεσαν αὐτοῖς τὸ μέρος ἔχουσι ζῆν ἡδέως, ἐπιθυμήσαντες δὲ κύριοι εἶναι πάντων, διὰ ταῦτα καὶ ὧν εἶρον ἀπέτυγον· πολλοὶ δὲ τὸν πολυεύκτον πλοῦτον κατακτησάμενοι, διὰ τοῦτον ἀπώλοντο. (13.) Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη σοφία οὐδὲν μᾶλλον οἶδε τὸ ἄριστον αἰρεῖσθαι ἢ εἰ κληρούμενος ὅ, τι λάχοι τοῦτό τις πράττει. Θεοὶ δὲ, ὦ παῖ, αἱ ὄντες πάντα ἴσασιν τὰ τε γεγεννημένα καὶ τὰ ὄντα καὶ ὅ, τι ἐξ ἐκείνου αὐτῶν ἀποβήσεται, καὶ τῶν συμβουλευομένων ἀνθρώπων οἷς ἂν ἴδωσι ὅτι προσημαίνουσιν ἅ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἅ οὐ χρῆ. Εἰ δὲ μὴ πᾶσιν θελοῦσι συμβουλευεῖν, οὐδὲν θαυμαστόν· οὐ γὰρ ἀνάγκη αὐτοῖς ἔστιν ὧν ἂν μὴ θέλωσιν ἐπιμελεῖσθαι.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τοιαῦτα μὲν δὴ ἀφίκοντο διαλεγόμενοι μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίδος· ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἀετὸς δεξιὸς φανεῖς προσηγείτο, προσευξάμενοι θεοῖς καὶ ἤρωσι τοῖς Περσίδα γῆν κατέχουσιν ἱεως καὶ εὐμενεῖς πέμπειν σφᾶς, οὕτω διέβαιον τὰ ὅρια. Ἐπειδὴ δὲ διέβησαν, προσήγνοντο αὐτοῖς θεοῖς τοῖς Μηδῶν γῆν κατέχουσιν ἱεως καὶ εὐμενεῖς δέχεσθαι αὐτούς. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ἀσπασάμενοι ἀλλήλους ὡς περ εἰκὸς, ὁ μὲν πατὴρ πάλιν εἰς πόλιν ἀπῆλθε, Κύρος δὲ εἰς Μήδους πρὸς Κυαξάρην ἐπορεύετο. (2.) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ὁ Κύρος εἰς Μήδους πρὸς τὸν Κυα-

dem tibi exercitum in cornua explicatum ducenti se ostendant hostes, qua ratione eis sit obsistendum; et si tibi eum phalangis in morem instructum ducenti ex alia quavis parte, quam a fronte, appareant, quo pacto duendus sit in eos exercitus: qua quis ratione possit quid hostes rerum agant cognoscere vel tu quid instituas hostes minime sciant: haec, inquam, omnia quid ego tibi commemorem? Nam et quaecumque ego noveram, audisti sapius; atque alii si qui horum aliquid callere videbantur, eorum neminem neglexisti, nec imperitus evasisti. Quapropter ad quaelibet, opinor, eventa his uti oportet monitis, quaecumque ex istis tibi quovis tempore ex usu potissimum fore videbuntur.

Haec etiam ex me, fili, maximi sane momenti discito: nunquam vel ipse solus, vel cum exercitu, contra quam sacra monent et auguria, periculum adieris; illud cogitans, homines conjecturis nixos res gerendas suscipere, et plane nescios esse unde boni aliquid sit ipsis eventurum. Id quod ex ipsis rerum eventibus intelligas licet. Multi enim iique sapientissimi habiti, civitatibus persuaserunt, ut bellum adversus eos moverent, a quibus illi, qui alios invadere persuasi fuerant, sunt deleti. Multi multos et privatos homines et republicas ad majora provexerunt, a quibus promotis gravissima mala passi sunt. Multi, cum eos, quibus amicis uti poterant, collatis in ipsos et acceptis beneficiis, servorum quam amicorum loco habere maluerint, iisdem poenas dedere. Multi vita jucunda cum partis alicujus possessione conjuncta non contenti, cum omnia suam in potestatem redigere cuperent, idcirco iis etiam quae possidebant exciderunt: multi denique aurum tantopere votis omnium expetitum adepti, ob hoc ipsum perire. Itaque humana quidem sapientia nihilo magis quod optimum est deligere novit, quam si quis, sortibus ductis, hoc agat, quod ei sorte obtigerit. Verum dii, fili, immortales omnia norunt, praeterita, et praesentia, et quis singulorum futurus sit exitus: et hominibus eos consulentibus, quibus quidem sunt propitii, quae suscipienda vel non suscipienda sint, ante significant. At non omnibus eos consulere velle, minime mirum videri debet; neque enim necessitate sunt coacti illorum curam gerere, quos benevolentia sua complecti nolint.

LIBER II.

CAPUT I.

Ac talia quidem disserentes Persidis usque fines pervenire: cum autem aquila dextra iis visa praecederet, deos et heroas precati terrae Persidis praesides, ut se propitii benignique dimitterent, fines ita demum transierunt. Postquam vero transiissent, rursus deos precati sunt Medicae terrae praesides, uti se propitii benignique exciperent. His peractis, mutuo se complexi, ut par erat, ad urbem patris rursus revertēbat, Cyrus in Mediam ad Cyaxarem proficiscebatur. Cum autem ad Cyaxarem Medorum in regione pervenisset Cyrus, primum se, ut par erat, mutuo com-

ἐσθλὴν, πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἠσπάσαντο ἀλλήλους, ἔπειτα δὲ ἤρετο τὸν Κύρον ὁ Κυαξάρης πόσον ἀγοίτο στρατεύματα. Ὁ δ' ἔφη, Τριεμυρίους μὲν, οἱ καὶ πρόσθε ἐρίκων πρὸς ὑμᾶς μισθοφόροι· ἄλλοι δὲ καὶ τῶν οὐδεπώποτε ἐξελεθόντων προσέρχονται τῶν δημοτῶν. (3) Πόσοι τῆς; ἔφη ὁ Κυαξάρης. Οὐκ ἂν ὁ ἀριθμὸς σε, ἔφη ὁ Κύρος, ἀκούσαντα εὐφράνειεν· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐννόησον, οἱ οἵτινες οὗτοι οἱ ὁμότιμοι καλούμενοι πολλῶν ὄντων τῶν ἄλλων Περσῶν βραδύως ἀρχοῦσιν. Ἀτὰρ, ἔφη, δεῖ τι αὐτῶν, ἢ μάτην ἐφοβήσης, οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐρχονται; Ναι μὰ Δι', ἔφη, καὶ πολλοὶ γε. (4) Πῶς τοῦτο σαφές; Ὅτι, ἔφη, πολλοὶ ἥκοντες αὐτόθεν ἄλλος ἄλλον τρόπον πάντας ταῦτ' ἀκούουσιν. Ἀγωνιστέον μὲν ἄρα ἡμῖν πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ἀνάγκη γάρ, ἔφη. Τί οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, οἱ καὶ τὴν δύναμιν ἐλεξάμενοι, εἰ οἶσθα, πόση ἡ προσώστα, καὶ πάλιν τὴν ἡμετέραν; ὅπως εἰδότες ἀμφοτέρως πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα ὅπως ἂν ἀριστα ἀγωνιζόμεθα. Ἄκουε δὲ, ἔφη ὁ Κυαξάρης.

5. Κροῖστος μὲν ὁ Λυδὸς ἀγεῖν λέγεται μυρίους μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείους ἢ τετρακιςμυρίους. Ἀρτακίμαν δὲ τὸν τῆς μεγάλης Φρυγίας ἀρχόντα λέγουσιν ἱππέας μὲν εἰς ὀκτακιςχίλιους ἀγεῖν, λογχοφόρους δὲ σὺν πελτασταῖς οὐ μείους τετρακιςμυρίων, Ἀρίδαιον δὲ τὸν τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα ἱππέας μὲν ἑξακιςχίλιους, τοξότας δὲ καὶ πελταστὰς οὐ μείους τριςμυρίων, τὸν Ἀράβιον δὲ Ἀραγδὸν ἱππέας τε εἰς μυρίους καὶ ἄρματα εἰς ἑκατὸν καὶ σφενδονητῶν ἀμάπολόν τι χρῆμα. Τούς μέντοι Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἰκῶντας οὐδὲν πω σαφές λέγεται εἰ ἔπονται. Τούς δὲ ἐκ τῆς Φρυγίας τῆς πρὸς Ἑλλάσποντῳ συμβαλεῖν φασὶ Γάβαδον ἔχοντα εἰς Καύστριον πεδίον ἑξακιςχίλιους μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ εἰς διςμυρίους. Κῆρας μὲντοι καὶ Κόικας καὶ Παρλαγόνας παρακληθέντας οὐ φασιν ἔπεισθαι. Ὁ δὲ Ἀσσυρίως ὁ Βαβυλωνίᾳ τε ἔχων καὶ τὴν Ὀλλὴν Ἀσσυρίαν ἐγὼ μὲν οἶμαι ἱππέας μὲν ἄξι οὐκ ἐλάττωως διςμυρίων, ἄρματα δ' εὖ οἷδ' οὐ μείω διακοσίων, πεζοὺς δὲ οἷμαι παμπολλούς· εἰσὶν γοῦν ὅποτε δεῦρ' ἐμβέλλοι. (6) Σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, πολεμίους λέγεις ἱππέας μὲν εἰς ἑξακιςμυρίους εἶναι, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείον ἢ εἴκοσι μυριάδας. Ἄγε δὴ τῆς δυνάμεως τῆς σῆς τί φῆς πλῆθος εἶναι; Εἰσὶν, ἔφη, Μήδων μὲν ἱππεῖς μὲν πλείους τῶν μυρίων· πελτασταὶ δὲ καὶ τοξόται γέγοντι· ἂν ὥς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶ ἑξακιςμυρίοι. Ἀρμενίων δ', ἔφη, τῶν ὁμόρων ἡμῖν παρέσσονται ἱππεῖς μὲν τετρακιςχίλιοι, πεζοὶ δὲ διςμυρίοι. Λέγεις σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, ἱππέας μὲν ἡμῖν εἶναι μείον ἢ τὸ τρίτον μέρος τοῦ τῶν πολεμίων ἡπικτοῦ, πεζοὺς δὲ ἀμφοτέρωθεν ἡμῖν. (7) Τί οὖν; ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὁλίγους νομίζεις Περσῶν εἶναι ὅς σὺ φῆς ἀγεῖν; Ἄλλ' εἰ μὲν ἀνδρῶν προχρεῖ ἡμῖν, ἔφη ὁ Κύρος, εἴτε καὶ μὴ, αὐθις συμβουλευσόμεθα· τὴν δὲ μάχην μοι, ἔφη, λέγον ἑκάστων ἥτις ἐστὶ. Σχεδὸν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, πάντων ἡ αὐτὴ τοξόται γὰρ εἰσι καὶ ἀκοντισταὶ οἱ τ' ἐκείνων καὶ οἱ ἡμέτεροι. Οὐκοῦν ἀκροβολίζεσθαι ἀνάγκη ἐστὶ τοιοῦτων γε τῶν

plexi salutarunt : deinde Cyrum interrogabat Cyaxares, quantum exercitum duceret. Cyrus autem, Triginta quidem millia, inquit, qui et antebac mercede conducti ad vos venire consueverunt : præter hos ex eorum etiam ordine qui ὁμότιμοι vocantur, qui nullo unquam tempore domo sunt egressi, alii quidam adveniunt. Quam multi? ait Cyaxares. Numerus sane tō, inquit Cyrus, cum eum audieris, non admodum delectabit; verum illud tecum reputes velim, paucos hosce, qui ὁμότιμοι appellantur, in ceteros Persas, multi sint licet, facile imperium obtinere. Verum, inquit, numquid iis tibi opus est? an sine causa timuisti, neque veniunt hostes? Immo veniunt illi profecto, ait, et multi quidem. Qui hoc constat? Quod cum multi, inquit, inde veniant, alius alio modo, omnes tamen eadem referunt. Est ergo nobis cum viris certandum. Id utique poscit necessitas, ait Cyaxares. Cur igitur, inquit Cyrus, non mihi dixisti, si nosti, et hostium copias, quæ adveniunt, quantas sint, et item nostras? ut cognitis ambabus, quo pacto optime bellum geramus, pro earum ratione deliberemus. Audi vero, inquit Cyaxares :

Croesus quidem ille Lydus ducere fertur equites decies mille, peltastas et sagittarios plures quadraginta millibus. Artacamam autem, magnæ Phrygiæ principem, equitum circiter octo millia, hastatos cum peltastis non pauciores quadraginta millibus ducere perhibent : Aribæum, Cappadocum regem, equites ad sex mille, sagittarios et peltastas laud pauciores triginta millibus : Aradum Arabem, et equites ad decies mille, et currus fere centum, et funditorum ingentem quandam copiam. De Græciis vero, qui Asiam incolunt, nihil certi est allatum, an sequantur, necne : eos autem qui e Phrygia sunt propter Hellespontum sita, Gabædum ducem coacturum aiunt ad Caystri planitiem, sex quidem millia equitum, peltastas circiter decies mille. Caras vero, et Cilices, et Paphlagonas, licet arcessiti sint, non sequuturos aiunt. Quod autem ad Assyrium attinet, qui et Babylona, et reliquam Assyriam possidet, ducturum eum equidem arbitror equites non pauciores viginti millibus ; currus, sat scio, non pauciores ducentis ; pedites vero, ut opinor, permultos : sic certe consuevit, cum fines nostros invadit. Dicis tu, inquit Cyrus, hostium equites esse ad sexagies mille, peltastas vero et sagittarios plures ducentis millibus. Age vero, quem tuarum copiarum ais esse numerum? Medorum, inquit, sunt equites plures decem millibus ; peltastæ et sagittarii in nostra utique regione fortasse fuerint sexagies mille. Ab Armeniis, inquit, qui nobis sunt finitimi, equitum millia quatuor aderunt, peditum viginti millia. Dicis tu, inquit Cyrus, equites nostros tertia parte equitatus hostium esse minores, pedites vero dimidiam circiter eorum peditatus partem. Quid igitur? ait Cyaxares, paucosne adeo Persas esse arbitraris, quos ducere te dicis? Verum nobis, inquit Cyrus, an præterea milite sit opus, nec ne, posthac deliberabimus : mihi autem, inquit, quæ sit singulorum pugna ratio exponito. Prope omnium, ait Cyaxares, est eadem. Nam illorum et nostri milites sagittarii sunt et jaculatores. Cum ergo, ait Cyrus, huiusmodi sint arma, eminus pugnare necesse erit. Necesse sane

ὀπλων ὄντων. (8) Ἀνάγκη γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν ἐν τούτῳ μὲν τῶν πλείονων ἡ νίκη· πολλὸν γὰρ ἂν θύπτον οἱ ὀλίγοι ὑπὸ τῶν πολλῶν τιρωσκάμενοι ἀναλωθείησαν· ἡ οἱ πολλοὶ ὑπὸ τῶν ὀλίγων. Εἰ οὖν οὕτως ἔξει, ὦ Κύρε, τί ἂν ἄλλο τις χρέιττον εὖροι ἢ πέμπειν εἰς Πέρσας, καὶ ἅμα μὲν διδάσκειν αὐτοὺς ὅτι εἴ τι πείσονται Μηῶδοι, εἰς Πέρσας τὸ θεινὸν ἤξει, ἅμα δὲ αἰτεῖν πλείον στρατεύμα· Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, εὖ ἴσθι, οὐδ' εἰ πάντες ἔλθοιεν Πέρσαι, πλήθει γε οὐχ ὑπερβάλοίμεθ' ἂν τοὺς πολεμίους. (9) Τί μὲν οὖν ἄλλο ἐνορᾷς ἅμεινον τούτου; Ἐγὼ μὲν ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ ἔρχομαι, ὡς τάχιστα ὅπλα ἐπινοήσωμαι πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιοῦσιν· ὡς περ ἔρχοντες ἔρχονται οἱ παρ' ἡμῶν οἱ τῶν δημοτῶν καλοῦμενοι. Ταῦτα δ' ἐστὶ θωῶρα· μὲν περὶ τὰ στήθην, γέρον δὲ εἰς τὴν ἀριστερὰν, κοπίς δὲ ἡ σάγχαις εἰς τὴν δεξιάν· καὶ ταῦτα παρασκευάσας, ἡμῖν μὲν ποιήσεις τὸ ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἵεναι ἀσφαλέστατον, τοῖς πολεμίοις δὲ τὸ φεύγειν ἢ τὸ μένειν αἰρετώτερον. Τάττομεν δὲ, ἔφη, ἡμᾶς μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς μένοντας· οἱ γὰρ μὲν τὰν αὐτὸν φεύγωσι, τούτους ὑμῖν καὶ τοῖς ἵπποις νέμεομεν, ὡς μὴ σχολάζωσι μήτε μένειν μήτ' ἀναστρέφεισθαι. (10) Κύρος μὲν οὕτως ἔλεξε· τῷ δὲ Κυαξάρῃ ἐδόξε τε εὖ λέγειν, καὶ τοῦ μὲν πλείους μεταπέμπεσθαι οὐκέτι ἐμέμνητο, παρασκευάζετο δὲ ὅπλα τὰ προεξηρημένα. Καὶ σχεδὸν τε ἔτοιμα ἦν καὶ τῶν Περσῶν οἱ δημοτικοὶ παρεῖσαν ἔρχοντες τὸ ἀπὸ Περσῶν στρατεύμα. Ἐνταῦθα δὲ εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος συναγαγὼν αὐτούς·

11. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ ὑμᾶς ὁρῶν αὐτοὺς μὲν καθωπισμένους οὕτω καὶ ταῖς ψυχαῖς παρασκευασμένους ὡς χειρὰς συμμάχοντας τοῖς πολεμίοις, τοὺς δὲ ἐπομένους ὑμῖν Πέρσας γνωσάσκων ὅτι οὕτως ὀπλισμένοι εἰσὶν ὡς ὅτι προσωτάτω σταχέντες μάχεσθαι, ἔδειξα μὴ ὀλίγοι καὶ ἔφημοι συμμάχων συμπύκνυντες πολέμοις πολλοῖς πῶθόντι τι. Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σώματα ἔχοντες ἀνδρῶν ἔχετε οὐ μεμπτά· ὅπλα δὲ ἔσται αὐτοῖς ὅμοια τοῖς ἡμετέροις· τάς γε μέντοι ψυχὰς θήγειν αὐτῶν ὑμῶν τὸ ἔργον. Ἀρχόντος γὰρ ἐστὶν οὐχ ἑαυτὸν μόνον ἀγαθὸν παρέχειν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται. (12) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἡσθήσαν μὲν πάντες, νομίζοντες μετὰ πλείονων ἀγωνισέσθαι εἰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐλεξε τοιάδε·

13. Ἀλλὰ θυμαστά, ἔφη, ἴσως δοῶ λέγειν, εἰ Κύρω συμβουλεύσει τι εἰπεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν τὰ ὅπλα λαμβάνωσιν οἱ ἡμῖν μέλλοντες συμμάχεσθαι· ἀλλὰ γνωσάσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι οἱ τῶν ἱκανωτάτων καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν λόγον οὐτοὶ καὶ μάχιστα ἐνδύονται ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούοντων· καὶ δόξα διδόνειν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἂν μείω τυγχάνη ὄντα ἢ τὰ παρὰ τῶν ὁμοίων, ὁμοῖς μεζόνος αὐτὰ τιμώνται οἱ λαμβάνοντες. Καὶ νῦν, ἔφη, οἱ Πέρσαι παραστάται ὑπὸ Κύρου πολὺ μᾶλλον ἡσθήσονται ἢ ὑπ' ἡμῶν παρακαλούμενοι, εἰς τε τοὺς δημοτῆτας καθιστάμενοι βελτιστέρως σφίσιν ἡγήσονται ἔξιν τούτῳ ὑπὸ βασιλείᾳ τε παιδὸς καὶ ὑπὸ στρατηγῶν

erit, ait Cyaxares. Hic igitur, inquit Cyrus, illorum erit victoria, qui numero plures fuerint: multo enim citius a pluribus pauci, vulneribus confecti, perierint, quam a paucis plures. Si ergo, Cyre, inquit, sic se res habeat, quid aliud melius quis reperire possit, quam ad Persas uti mittamus, et simul eos doceamus, calamitatem ad Persas penetraturam, si Medis adversi quid acciderit, simulque majorem exercitum postulemus? At hoc quidem, inquit Cyrus, certo scias nos multitudine hostes non superaturos esse, etiamsi Persae universi veniant. Quid igitur aliud, quod melius hoc sit, vides? Equidem, inquit Cyrus, si essem qui tu, quam primum Persis omnibus huc venientibus ejusmodi fabricanda curarem arma, qualibus instructi veniant e nostris ii, qui ὁμότιμοι appellantur. Ea vero sunt, lorica circum pectus, in manu leva scutum, in dextra copis vel securis: haec si paraveris, efficies ut nobis cum hostibus congredi tutissime liceat, et hostibus ipsis foret optabilius fugere, quam subsistere. Ac nos quidem ipsos, ait, adversus eos collocamus qui subsistent: ex iis autem quicunque fugerint, hos vobis et equibus attribuimus, ut eis nec restare vacet, nec converti. Cyrus quidem ad hunc modum disseruit: et Cyaxari visus est recte dicere, isque adeo nullam de pluribus arcessendis mentionem faciebat amplius, sed arma, de quibus modo dictum, parabat. Ac ea cum prope jam parata essent, Persarum aderant ὁμότιμοι, ducentes cum qui a Persis mittebatur exercitus. Ibi tum Cyrus haec, iis convocatis, verba fecisse perhibetur:

« Ego vos quidem, amici, cum sic et ipsos armatos, et animis puratos viderem, ut qui manus cum hostibus conseruerint essetis, Persas vero, qui vos sequuntur, ejusmodi armis instructos animadverterem, ut in hostem pugnare, nisi ab eo quam longissime collocati, non possent, veritus sum ne, si pauci consisteretis, et belli sociis destituti in magnam hostium multitudinem incideretis, adversi quid vobis eveniret. Jam vero et corpora, inquit, virorum hand culpanda vobiscum una adducentes adestis; et illis arma nostris similia futura sunt. Ut autem eorum exacuatur animi, eae scilicet nostrae erunt partes. Est enim ejus cui imperium est, non seipsum modo bonum praebere, sed eorum etiam quibus praestit curam gerere, ut illi quam optimi evadant. » In hunc modum Cyrus quidem loquutus est: ii vero gavisi sunt omnes quod se plures in pugna socios habituros arbitarentur; unus autem ex iis huiusmodi etiam verba fecit:

« Equidem fortasse, ait, mira quedam proferre videbor, si consilium Cyro dare velim, ut aliquid pro nobis dicat, cum arma sumpserint ii quos belli socios habituri sumus. At enim sentio, inquit, eorum orationes quibus et ad beneficium praestandum et ad ledendum maxima est facultas, plurimum in audientium animos penetrare: tales etiam si munera largiantur, licet viliora sint iis quae a parvis conditionis hominibus offeruntur, tamen ea pluris aestimant accipientes. Jam vero Persae adstites, inquit, multo majori jucunditate afficientur, si Cyrus ipse eos advocaverit, quam si nos advocaremus: et in eorum qui ὁμότιμοι appellantur ordinem cooptati, beneficium hoc stabilius sibi fore existimabunt, si et a filio regis et ab imperatore proficiatur, »

γενόμενον ἢ εἰ ὑπ' ἡμῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο γίγνεται. Ἀπει-
ναι μέντοι οὐδὲ τὰ ἡμέτερα χρῆ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ δεῖ
τῶν ἀνδρῶν θῆγειν πάντως τὸ φρόνημα. Ἡμῖν γὰρ
ἔσται τοῦτο χρησιμὸν, ὅτι ἂν οὗτοι βελτίονες γίνωνται.
(14) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος καταθεῖς τὰ ὅπλα εἰς τὸ μέσον
καὶ συγκαλέσας πάντας τοὺς Περσῶν στρατιώτας ἐξε-
τοίχε·

15. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ ἐφυτε ἐν τῇ αὐτῇ
ἡμῖν καὶ ἐτρέφετε, καὶ τὰ σώματά τε οὐδὲν ἡμῶν
χείρωνα ἔχετε, ψυχὰς τε ὑμῖν προσήκει οὐδὲν χείρωνα
ἡμῶν ἔχειν. Τοιοῦτοι δ' ὄντες ἐν μὲν τῇ πατρίδι οὐ
μετέχετε τῶν ἰσῶν ἡμῖν, οὐχ ὑπ' ἡμῶν ἀπελαθέντες,
ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκην ὑμῖν εἶναι πορίζε-
σθαι. Νῦν δὲ ὅπως μὲν ταῦτα ἔχετε ἐμὴ μελήσει σὺν
τοῖς θεοῖς· ἔξεστι δ' ὑμῖν, εἰ βούλοισθε, λαβόντας ὅπλα
ἑάπερ ἡμεῖς ἔχομεν εἰς τὸν αὐτὸν ἡμῖν κίνδυνον ἐμ-
βαίνειν, καὶ ἂν τι ἐκ τούτων καλὸν κἀγαθὸν γίγηται,
τῶν ἡμῶν ἡμῖν ἀξιοῦσθαι. (16) Τὸν μὲν οὖν πρόσθεν
χρόνον ὑμεῖς τε τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ ἦτε καὶ ἡμεῖς,
καὶ εἰ τι χείρους ἡμῶν ταῦτα ποιεῖν ἦτε, οὐδὲν θαυμα-
στὸν· οὐ γὰρ ἦν ὑμῖν σχολὴ ὥσπερ ἡμῖν τούτων ἐπιμε-
λεῖσθαι. Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ ὁπλίσει οὐδὲν ἡμεῖς ὑμῶν
πρόσχομεν. Θώραξ μὲν γε περὶ τὰ στέρνα ἀρμόδων
ἐκάστω ἔσται, γέβρον δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, δὲ πάντες εἰθί-
σμεθα φορεῖν, μάχαιρα δὲ ἢ σάγαρις ἐν τῇ δεξιᾷ, ἥ δὲ
καίεν τοὺς ἐναντίους δεῖσαι οὐδὲν φυλαττομένους μὴ τι
πίοντες ἐξαμάρτωμεν. (17) Τί οὖν ἂν ἐν τούτοις ἔτε-
ρος ἑτέρου διαφέρει ἡμῶν πλὴν τολμῆς; ἦν οὐδὲν ὑμῖν
ἥτιον προσήκει ἡμῶν ὑποτρέφεσθαι. Νίκης τε γὰρ
ἐπιθυμεῖν, ἢ τὰ καλὰ πάντα καὶ τὰ ἀγαθὰ κτᾶται τε καὶ
σώζει, τί μᾶλλον ἡμῖν ἢ ὑμῖν προσήκει; κράτους τε, δὲ
πάντα τὰ τῶν ἡττόνων τοῖς κρείττοσι δωρεῖται, τί εἰδὸς
ἡμεῖς μᾶλλον ἢ καὶ ὑμεῖς τούτου δεῖσθαι; (18) Τέλος
εἶπεν, Ἀκηκόατε πάντα· ὁρᾶτε τὰ ὅπλα· δὲ μὲν χρήζων
λαυδάντων ταῦτα καὶ ἀπογραφέσθω πρὸς τὸν ταξάρχον
εἰς τὴν ἡμοίαν τάξιν ἡμῖν· ὅτι δ' ἀρκεῖ ἐν μισθοφόρου
γῶρᾳ εἶναι, καταμενέτω ἐν τοῖς ὑπηρετικοῖς ὅπλοις.
(19) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Πέρσαι
ἐνόμισαν, εἰ παρακαλούμενοι ὥστε τὰ ἡμοῖα ποιοῦντες
τῶν αὐτῶν τυγχάνειν μὴ ἐθελήσουσι ταῦτα ποιεῖν,
δικαίως ἂν διὰ παντὸς τοῦ αἵωνος ἀμχανοῦντες βιο-
τεύων καὶ οὕτω δὴ ἀπογράφονται πάντες, ἀνελαβόν τε
τὰ ὅπλα πάντες.

20. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολέμιοι ἐλέγοντο μὲν προσεῖναι,
παρῆσαν δὲ οὐδέπω, ἐν τούτῳ ἐπειρᾶτο ὁ Κύρος ἀσκεῖν
μὲν τὰ σώματα τῶν μεθ' αὐτοῦ εἰς ἰσχύν, διδάσκειν
δὲ τὰ τακτικά, θῆγειν δὲ τὰς ψυχὰς εἰς τὰ πολεμικά.
(21) Καὶ πρῶτον μὲν λαβὼν παρὰ Κυζέαρου ὑπηρέτας
προέταξεν ἐκάστοις τῶν στρατιωτῶν ἱκανῶς ὧν ἐδέ-
σθη πάντα πεποιημένα παρὰ σκεῖν τοῦτο δὲ παρα-
σκευάσας οὐδὲν αὐτοῖς ἄλλο ἐλεοῖται ἢ ἀσκεῖν τὰ ἀμφὶ
τῶν πολεμῶν, ἐκεῖνον δοκῶν καταμεμαθημένον ὅτι οὗτοι
κράτιστοι ἕκαστα γίνονται οἱ ἂν ἀρέμενοι τοῦ πολλοῖς
προσχεῖν τὸν νοῦν ἐπὶ ἐν ἔργον τράπνυνται. Καὶ αὖ-

quam si a nobis ad hunc ipsum gradum promoverentur. Neque
vero illa abesse debent quæ nostri sunt muneris : sed
omnino quovis modo virorum animos exacuere oportet.
Quicquid enim illorum virtuti accesserit, id e re nostra
fuerit. » Itaque Cyrus, armis in medio depositis, atque
omnibus Persarum militibus convocatis, hujusmodi oratio-
nem habuit :

« In eadem, Persæ, nobiscum regione vos et nati estis
et educati; et corpora quidem nostris nihilo deteriora ha-
betis, animosque adeo ut nostris nihilo ignaviores habeatis
consentaneum est. Tales autem cum sitis, in patria qui-
dem pari nobiscum conditione non eratis, non quod a no-
bis inde repulsi essetis, sed quod vobis victum queritare
necesse esset. At nunc ut hæc quidem omnia quæ ad vi-
tam sunt necessaria vobis suppetant, mihi curæ erit, diis
juvantibus : vobis autem licet, siquidem ita libuerit, sum-
ptis qualia nos gestamus armis, [etiamsi nobis aliqua in re
deteriores sitis,] idem nobiscum pugnæ periculum adire : et
si quid inde præclari et eximii obtigerit, paria nobiscum præ-
mia, tanquam qui iis digni fueritis, consequi. Enimvero
tempore anteacto, vos quoque sagittarii et jaculatores, quem-
admodum et nos, fuistis : quod si in sagittis jaculisque
mittendis minus quam nos periti eratis, minime mirum id
videri debet; neque enim vobis his artibus studiose ope-
ram dare, perinde ac nobis, otium erat. At in hoc armaturæ
genere, nihilo nos potiores vobis erimus. Nam unicuique
aptus erit thorax circa pectus, in læva manu scutum, quod
omnes gestare consuevimus, in dextra gladius vel securis,
qua ferendi nobis erunt hostes, minime verentibus ne ictus
nostri aberrant. Quid igitur est in his, quo alius nostrum
alii præstare possit, præter audaciam? quam vos non mino-
rem quam nos animis fovere decet. Nam et victoriam ex-
petere, quæ bona ac præclara omnia parat et conservat, cur
nos magis quam vos deceat? et cur victrici potentia, quæ
facultates devictorum omnes victoribus donat, nobis opus
esse magis quam vobis, rationi sit consentaneum? Tandem
dixit, Audistis omnia : arma omnia cernitis; iis qui indiget,
ea capiat, nomenque apud cohortis præfectum profertendo in
eundem nobiscum ordinem adscribatur : cui vero mercena-
rii militis locum tenere sat est, is servilibus armis maneat
indutus. » Hæc Cyri verba fuerunt. Quæ cum audissent
Persæ, jure se arbitrabantur omnem deinde ætatem in
rerum inopia et egestate acturos, si invitati ut pares sus-
cipiendo labores eadem consequerentur præmia, non pa-
ruissent : itaque omnes nomina sua sunt professi, omnes-
que adeo arma acceperunt.

Interea vero dum hostes advenlare dicerentur, necdum
tamen adessent, Cyrus suorum corpora ad robur exercere
nitebatur, et eos quæ ad disciplinam militarem pertinent
docere, et ad res bellicas animos acuire. Ac primum qui-
dem acceptis a Cyaxare ministris, Imperavit eis ut singulis
militibus abunde omnia, quibus opus esset, parata suppe-
ditarent : quod cum ita curasset, nihil aliud ipsis militibus
agendum reliquit, quam ut in rebus bellicis sese exercerent;
quippe qui illud sibi videretur animadvertisse, singulis ni-
mirum eos in rebus effici præstantissimos, qui misso facto
plurimum studio, ad unam rem animum converterent. Quin

τῶν δὲ τῶν πολυμικῶν περιελθὼν καὶ τὸ τόξω μελετᾶν καὶ ἀκοντίῳ κατέλιπε τοῦτο μόνον αὐτοῖς τὸ σὺν μαχαίρᾳ καὶ γέφυρῳ καὶ θώρακι μάχεσθαι ὥστε εὐθὺς αὐτῶν παρεσκευάσε τὰς γνώμας ὡς ἑμὸς ἱεὺς εἴη τοῖς πολυμικαῖς, ἣ δολογητέον μηδὲν εἶναι ἀξίους συμμαχικούς· τοῦτο δὲ χαλεπὸν δολογηῖσθαι οἵτινες ἂν εἰδῶσιν ὅτι οὐδὲ δι' ἐν ἄλλο τρέφονται ἢ ὅπως μαχοῦνται ὑπὲρ τῶν τρεφόντων. (22) Ἐπὶ δὲ πρὸς τοῦτοις ἐννοήσας ὅτι περὶ ὁπόσων ἂν γένοιεν ἀνδρώποισι φιλονεικίαι, πολὺ μᾶλλον ἐθέλουσι ταῦτα ἀσκεῖν, ἀγῶνάς τε αὐτοῖς προεῖπεν ἀπάντων ὁπόσα ἐγγίγνωσκεν ἀσκεῖσθαι ἀγαθὸν εἶναι ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ προεῖπε τάδε, ἰδιωτῇ μὲν ἑαυτὴν παρέχριν εὐπειθῆ τοῖς ἄρχουσι καὶ ἐθελόπονον καὶ φιλοκίνδυνον μετ' εὐταξίας καὶ ἐπιστήμονα τῶν στρατιωτικῶν καὶ φιλόκαλον περὶ ὅπλα καὶ φιλότιμον ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις, πεμπάδ' αὖτε ὅταν ὄντων περὶ τὸν ἀγαθὸν ἰδιωτῇ καὶ τὴν πεμπάδα εἰς τὸ δυνατὸν τοιαύτην παρέχριν, δεκαδάρχῳ δὲ τὴν δεκάδα ὡς αὐτῷ, λοχαγῷ δὲ τὸν λόχον, καὶ ταξιάρχῳ ἀνεπίκλητον αὐτὸν ὄντα ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ ἀρχόντων ὅπως ἐκείνοι αὖ ὅν ἂν ἄρχῳσι παρέξουσι τὰ δέοντα ποιοῦντας. (23) Ἄλλα δὲ προῦφη τοῖς μὲν ταξιάρχῳσι οἱ κρατίστας δοῦναι τὰς τάξεις παρασκευάσαι, χιλιάρχους ἕσθαι τῶν δὲ λοχαγῶν οἱ κρατίστους δοῦναι τοὺς λόχους ἀποδεκνύναι, εἰς τὰς τῶν ταξιάρχων χώρας ἐπαναθέσθαι τῶν δ' αὖ δεκαδάρχων τοὺς κρατίστους εἰς τὰς τῶν λοχαγῶν χώρας καταστήσασθαι, τῶν δ' αὖ πεμπάδ' αὖτε ὡς αὐτῷ εἰς τὰς τῶν δεκαδάρχων, τῶν γὰρ μὲν ἰδιωτῶν τοὺς κρατιστεύοντας εἰς τὰς τῶν πεμπάδ' αὖτε. Ὑπῆρχε δὲ πᾶσι τοῦτοις τοῖς ἄρχουσι πρῶτον μὲν θεραπεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαι τιμαὶ οἱ πρέπουσι ἐκείνοις συμπαραπέμποντο. Ἐπανετίοντο δὲ καὶ μείζονες ἐλπίδες τοῖς ἀξίοις ἐπ' αὐτοῖς, εἴ τι ἐν τῇ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὸν μείζον φαινοίτο. (24) Προεῖπε δὲ νικητήρια καὶ ὅλαις ταῖς τάξεσι καὶ ὅλοις τοῖς λόχοις, καὶ ταῖς δεκάταις ὡς αὐτοῖς καὶ ταῖς πεμπάταις, ὅταν φαίνονται εὐπιστόταται τοῖς ἀρχουσιν οὕτως καὶ πρόθυμότερα ἀτρεῖσθαι τὰ προειρημένα. Ἦν δὲ ταῦτα τὰ νικητήρια οἷα δὴ εἰς πλῆθος πρόπει. Ταῦτα μὲν δὴ προεῖρητό τε καὶ ἡκολούθησε ἡ στρατιά. (25) Σαρκῆς δὲ αὐτοῖς κατασκευάσε, πλῆθος μὲν ὅσοι ταξιάρχῳ ἦσαν, μέγεθος δὲ ὥστε λακκῆς εἶναι τῇ τάξει ἐκάστη· ἣ δὲ τάξις ἦν ἑκατὸν ἀνδρες. Ἐκατὸν μὲν δὴ οὕτω κατὰ τάξεις· ἐν δὲ τῷ ὁμοῦ σκηνοῦν ἐδόκουν μὲν αὐτῷ ὠφελεῖσθαι πρὸς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα τοῦτο ὅτι ἑώρων ἀλλήλους ὁμοίως τρεφόμενους καὶ οὐκ ἐντὴν πρόφασις μεινεῖσθαι ὥστε ὑβρίσθαι τινα κακίῳ τε ἑτέρου ἑτέρου εἶναι πρὸς τοὺς πολέμους. ὠφελεῖσθαι δὲ ἐδόκουν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸ γιγνώσκαι ἀλλήλους ὁμοῦ σκηνοῦντας· ἐν δὲ τῷ γιγνώσκεισθαι καὶ τὸ αἰσθύνεσθαι πᾶσι δοκεῖ μᾶλλον ἐγγίγνεσθαι, οἱ δὲ ἀγνωστοί μὲν βαδίζοντες ποῖς μᾶλλον δοκοῦσιν, ὥσπερ οἱ ἐν σκότει ὄντες. (26) Ἐδόκουν δὲ αὐτῷ καὶ εἰς τὸ τὰς τάξεις ἀκριβοῦς μεγάλην ὠφελεῖσθαι διὰ τὴν

etiam ex ipsis rebus ad bellum pertinentibus sublata sagittandi jaculandique exercitatione, hoc solum illis agendum reliquit, ut gladio et scuto et thorace instructi pugnarent. Itaque statim sic eorum preparavit animos, ut vel cominus cum hostibus congregiendum statuerent, vel fatendum se nullius in bello momenti socios esse: hoc autem fateri grave est illis, qui aliam nullam ob causam ali se norunt, quam uti pro iis pugnent qui victum praebent. Praeterea, cum ei in mentem venirent homines in iis multo libentius se exercere, de quibus contentiones cum annulatione conjunctae inter ipsos nascentur, certamina earum rerum omnium indixit illis, in quibus exerceri milites utile esse judicaret. Erant autem haec, quae indicabat: gregario militi, ut praefectis se obedientem exhiberet, ad labores impigrum, ad subeunda pericula, ordine tamen servato, promptum, peritum rerum militarium, in armis elegantiae studiosum et in huiusmodi rebus omnibus laudis avidum: quinque virorum praefecto, ut et ipse boni militis gregarii more se gereret, et quinonem, pro virili, talem exhiberet: decurioni, ut decuriam: manipuli itidem ductori, manipulum: cohortis denique praefecto, tum ut ipse reprehensione vacaret, tum daret operam ut suo sub imperio constituti duces, ipsi vicissim eos quibus praesint in officio continerent. Praemia vero proponebat, cohortium quidem praefectis, ut qui cohortes optimas reddidisse viderentur, tribuni fierent: ut autem ex manipulorum praefectis ii, qui manipulos effecisse optimos viderentur, eorum in loca succederent, qui fuissent praefecti cohortium: ut decuriones itidem optimi, in eorum loca substituerentur, qui manipulorum praefecti fuissent: et quinque virorum praefecti, in decurionum itidem: gregariorum autem militum praestantissimi, in eorum substituerentur loca qui quinque virorum fuissent praefecti. His vero praefectis omnibus hoc aderat, ut primum ab iis quibus praerant cohererentur: deinde honores etiam alii, singulis convenientes, una accedebant. Quin et majores spes laude dignis ostendebat, si qua secuturo tempore fortuna melior afflueret. Totis etiam cohortibus, totisque manipulis victorie praemia promisit, decurionibus et quinonibus, si praefectis suis obedientissimi compertissent, et in iis quae sunt praedicta se libentissime exercerent. Erant autem illis ejusmodi praemia victoriae constituta, qualia multitudini sane conveniunt. Et haec quidem erant praescripta, atque in his se exercebant milites. Tabernacula, quod numerum attinet, tot eis instruxit, quot erant praefecti cohortium; magnitudine vero tanta, ut singulis cohortibus capiendis sufficerent: cohors autem ex centum viris constabat. Atque hoc modo centuriatum in tabernaculis degabant. Ex tali autem contubernio hoc ei videbantur ad futurum certamen percepturi commodi, quod eodem se modo ali mutuo cernerent; neque deterius conditionis praetextui locus erat, ut quis eo nomine remissius ageret, et alius alio adversus hostes ignavius se gereret. Hoc etiam commodi ipsi videbantur ex contubernio consequunturi, quod hinc facilius se mutuo cognoscerent: ex eo autem quod se nosset inter se, majorem in omnibus verendum excitari arbitrabatur: ignoti vero qui sunt, quemadmodum ii qui in tenebris versantur, ad segnitiam aliquantum procliviores esse videntur. Videbantur etiam ei ad accuratam ordinum cognitionem contubernio magnopere

συσκηρίαν. ἔχον γὰρ οἱ μὲν ταξίαρχοι ὑφ' ἑαυτοῖς τὰς τάξεις κεκοσμημένας ὥσπερ ὁπότε εἰς ἓνα πορεύονται ἡ τάξις, οἱ δὲ λοχαγοὶ τοὺς λόγους ὡς αὐτως, οἱ δὲ δεκάδάρχαι τὰς δεκάδας καὶ οἱ πεμπάδάρχαι τὰς πεμπάδας. (27) Τὸ δὲ διακριθεὺς τὰς τάξεις σφόδρα ἐδόκει ἐν τῷ ἀγαθὸν εἶναι καὶ εἰς τὸ μὴ ταραττεσθαι, καὶ εἰ παραρθεῖεν, θάπτον καταστῆναι, ὥσπερ γε καὶ λίθων καὶ ὕλων ἃ ἂν δέη συναρμολογεῖν, ἔστι καὶ ὅπως οὖν καταδεχόμενα τύχη συναρμολογεῖν αὐτὰ εὐπετὺς, ἂν ἔχῃ γνωρίσματα ὥστε εὐδὴλον εἶναι ἐξ ὁποίας ἑκάστον χώρος αὐτῶν ἔστιν. (28) Ἐδόκουν δὲ ὠφελεῖσθαι αὐτῶν ὁμοῦ τρεφόμενοι καὶ πρὸς τὸ ἦττον ἀλλήλους ἐθέλειν ἀπολιπεῖν, ὅτι ἐώρα καὶ τὰ θηρία τὰ συντρεφόμενα δεινὸν ἔχοντα πόθον, ἣν τις αὐτὰ διασπᾷ ἀπ' ἀλλήλων. (29) Ἐπεμείλετο δὲ καὶ τοῦτο ὁ Κύρος ὅπως μήποτε ἀνδρῶται γενόμενοι ἐπὶ τὸ ἀριστον καὶ τὸ δεῖπνον εἰσίναν. Ἡ γὰρ ἐπὶ θήραν ἐξάγων ἰδρῶτα αὐτοῖς παρῆεν, ἡ παιδιὰς τοιαύτας ἐξεύρισκεν αἱ ἰδρῶτα ἐμελλον παρέχειν, ἡ καὶ πράξει εἰ τι δεόμενος τύχοι, οὕτως ἔγγειτο τῆς πράξεως καὶ μὴ ἐπανάσκειν ἀνδρωτί. Τοῦτο γὰρ ἡγεῖτο καὶ πρὸς τὸ ἡδέως ἐσθίειν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι πονεῖν καὶ πρὸς τὸ ἀλλήλους δὲ πραότερους εἶναι ἀγαθὸν ἡγεῖτο τοὺς πότους εἶναι, ὅτι καὶ οἱ ἵπποι συμπονοῦντες ἀλλήλους πραότερον συνεστήχασιν. Πρὸς γε μὴν τοὺς πολεμικοὺς μετ' αὐτοὺς γίγνονται οἱ ἂν ἐνεδιδῶσιν ἑαυτοῖς εὐχρηστές.

30. Κύρος δὲ αὐτῷ σκηνὴν μὲν κατασκευάσατο ὥστε βασιλὴν ἔχειν οὐς καλοῖται ἐπὶ δεῖπνον. Ἐκάλει δὲ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ταξιαρχῶν οὐς καιρὸς αὐτῷ δοκοῖται εἶναι, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν δεκαδάρχων τινὰς καὶ τῶν πεμπαδάρχων ἑκάλει, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν πεμπάδα ὅλην καὶ δεκάδα ὅλην καὶ λόχον ὅλον καὶ τάξιν ὅλην. Ἐκάλει δὲ καὶ εἴματα καὶ ὁπότε τινὰς ἰδοὶ τοιοῦτον τι ποιήσαντας ὁ πάντας ἐβόλητο ποιεῖν. Ἦν δὲ τὰ μὲν παρατιθέμενα αἰεὶ ἴσα αὐτῷ τε καὶ τοῖς καλουμένοις ἐπὶ δεῖπνον. (31) Καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸ στρατεύμα δὲ ὑπηρέτας ἰσομοῖρους πάντων αἰεὶ ἐποιεῖτο· οὐδὲν γὰρ ἦττον τιμᾶν ἄξιον εἶναι αὐτῷ εἶναι τοὺς ἀμφὶ τὰ στρατιωτικὰ ὑπηρέτας οὔτε κηρύκων οὔτε πρέσβων. Καὶ γὰρ πιστοὺς ἡγεῖτο δεῖν εἶναι τοὺς καὶ ἐπιστήμονας τῶν στρατιωτικῶν καὶ συνετοὺς, κροᾶν δὲ καὶ σφοδρούς καὶ ταχεῖς καὶ ἀκίτους καὶ ἀταράκτους. Πρὸς δ' ἔτι ἃ οἱ βέλτιστοι νομιζόμενοι ἔχουσιν ἐγγίνωσκον ὁ Κύρος δεῖν τοὺς ὑπηρέτας ἔχειν καὶ τοῦτο ἀσκεῖν ὡς μὴδὲν ἀναίνοιντο ἔργον, ἀλλὰ πάντα νομιζοῖεν πρέπαι αὐτοῖς πράττειν ὅσα δ' ἔργων κροᾶτάτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἀεὶ μὲν οὖν ἐπεμείλετο ὁ Κύρος, ὁπότε συσκηνοῖεν, ὅπως εὐχαριστότατοι τε ἀμα λόγοι ἐμβληθήσονται καὶ

ΛΕΥΚΟΦΩΝ.

juvari. Nam praefecti cohortium perinde sub se dispositas cohortes habebant, ut cum procedant in cohorte singuli; manipulorum item doctores, manipulos: decuriones itidem decurias: et quinque virorum praefecti, quinquiones. Ordines autem accurate cognitos habere, utile admodum ei videbatur esse, tum ut ne perturbarentur, tum ut, si quando perturbarentur, citius in ordinem restitui possent: quemadmodum sane et lapides et ligna, quae coagmentanda sunt, utcumque fuerint disiecta, facile quis coagmentare possit, si qua habeant indicia, quae manifestum faciant, cujus eorum unumquodque sit loci. Hoc porro ipsi videbantur ex convictu capturi commodi, ut minus alii alios deserere vellet; quod videret etiam bestias, quae una pascuntur, miro sui desiderio teneri, si quis eas a se invicem divellat. Hoc quoque Cyro curae erat, ut nunquam, nisi prius sudassent, ad prandium coenamve accederent. Nam vel eos in venationem eductos ad sudorem usque exercebat, vel ejusmodi ludos excogitabat, qui sudorem elicerent; vel si qua etiam res ipsi forte agenda esset, ita se ducent in ea agenda praebuit, ut absque sudore non redirent. Hoc enim et ad excitandam edendi dulcedinem, et ad valetudinem, et ad laborum tolerantiam utile putabat. Quin ad hoc etiam conducere labores arbitrabatur, ut inter se mansuetiores essent, propterea quod et equi eosdem labores inter se sustinentes, placidius eodem stare loco consueverint. In hostes vero etiam redduntur animosiores, qui sibi ipsis conscii sunt, quam egregie se exercuerint.

Cyros autem tabernaculum sibi instruendum curavit, quod eorum capax esset, quos ad coenam invitaret. Et invitabat per eum cohortium praefectos, quos ipsi visum esset opportunum: nonnunquam ex manipulorum praefectis et decurionibus et quinque virorum praefectis quosdam; quosdam etiam aliquando ex militibus; aliquando etiam quinquionem totum, totam decuriam, totum manipulum, cohortem denique totam invitabat. Invitare autem atque eos honore excipere solebat, cum cerneret aliquos ejusmodi quiddam fecisse, quod ab omnibus fieri volebat. Semper vero et ipsi et ad coenam invitatis eadem apponebantur dapes. Et exercitus etiam ministris aequas semper partes distribuendas curabat: nam castrenses illos ministros non minus honore dignos existimabat quam praefectos ac legatos. Etenim fideles hos esse debere putabat, rerumque quae ad milites pertinent peritos, et intelligentes, quin etiam gnaros, et celeres, et impigros, et intrepidos. Praeterea autem censebat Cyrus, ea ministris istis inesse debere, quaecumque viris qui optimi habentur adsint, et huic sese adsuafacere, ut nullum opus detrectent, sed existiment decere se omnia agere quaecumque jusserit imperator.

CAPUT II.

Cyros certe quidem semper operam dabat, ut, cum in eodem tabernaculo una essent, et jucundissimi simul sermo-

παρορμῶντες εἰς τὰ χάθ' ὅν. Ἀφίκετο δ' οὖν καὶ εἰς τόνδε ποτὲ τὸν λόγον. Ἄρα γε, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἐνδεέστεροί τι ἡμῶν διὰ τοῦτο φαίνονται εἶναι οἱ ἑταῖροι ὅτι οὐ παίδευνται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῶν, ἥ οὐδὲν ἄρα διοίσειν ἡμῶν οὔτε ἐν ταῖς συνουσίαις οὔτε ὅταν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους δέξῃ; (2) Καὶ ὁ Ὑστάσπης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλ' ὅποιοι μὲν τινες ἔσονται εἰς τοὺς πολεμίους οὕτω ἔγωγε ἐπίσταμαι ἐν μέντοι τῇ συνουσίᾳ δυσκόλοι καὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἐνίοι αὐτῶν φαίνονται. Πρῶτον μὲν γε, ἔφη, Κυαξάρχης ἐπεμψεν εἰς τὴν τάξιν ἐκάστην ἱερεῖα, καὶ ἐγένετο κράα ἐκάστῃ ἡμῶν τρία ἢ καὶ πλείω τὰ περιφερόμενα. Καὶ ἤρξατο μὲν δὴ ἀπ' ἐμοῦ ὁ μάγειρος τὴν πρώτην περίσδον περιφέρειν· ὅτε δὲ τὸ δεύτερον εἰσῆλθε περίσδον, ἐκέλευσα ἐγὼ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀρχεσθαι καὶ ἀνάπλην περιφέρειν. (3) Ἀνακραγῶν οὖν τις τῶν κατὰ μέσον τὸν κύκλον κατακειμένων στρατιωτῶν, Μὰ Δι', ἔφη, τῶνδε μὲν οὐδὲν ἴσον ἔστιν, εἶγε ἄφ' ἡμῶν γε τῶν ἐν μέσῳ οὐδεὶς οὐδέποτε ἄρξεται. Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἠρξίστην εἴ τι μείον δοκοῖεν ἔχειν, καὶ ἐκέλευα εὐθὺς αὐτὸν πρὸς ἐμέ. Ὁ δὲ μάλ' α γε τοῦτο εὐτάκτως ὑπάρχουσεν. Ὡς δὲ τὰ περιφερόμενα ἦκε πρὸς ἡμᾶς, αἱτε οἵμαι ὑστάτους λαμβάνοντας, τὰ σμικρότατα ληλειμμένα ἦν ἐνταῦθα δὴ ἐκείνος πᾶν ἀναθείς ὁ ἄλλος ἦν καὶ εἶπε πρὸς ἐαυτὸν, Τῆς τύχης τὸ ἐμὲ νῦν κληθέντα δεῦρο τυχεῖν. (4) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἀλλὰ μὴ φορόντι· αὐτίκα γὰρ ἄφ' ἡμῶν αὖ ἄρξεται, καὶ σὺ πρότως λήψῃ τὸ μέγιστον. Καὶ ἐν τούτῳ περιέφερε τὸ τρίτον, ὅπερ δὴ λοιπὸν ἦν τῆς περιτορᾶς, καὶ κέλευσε ἔλαθε· κατ' ἰδοῦσεν αὐτῷ μείον λαβεῖν· κατέβαλεν οὖν ὁ ἔλαθεν ὡς ἕτερον ληψόμενος. Καὶ ὁ ἀρχαμὸς οἰόμενος αὐτὸν οὐδὲν εἶτι δεῖσθαι ὄψον, ὄργιστο παρὰ φέρων πρὶν λαβεῖν αὐτὸν ἕτερον. (5) Ἐνταῦθα δὴ οὕτω βαρέως ἔνεγκε τὸ πάθος ὥστε ἀνήλωτο μὲν αὐτῷ ὁ εἰληφέν ὄψον, ὁ δὲ εἶτι αὐτῷ λοιπὸν ἦν τοῦ ἐμδάμματος, τοῦτο πως ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγμένου καὶ τῇ τύχῃ ὁρμήζεσθαι δυσχεροῦς ἀνέτροφεν. Ὁ μὲν δὲ λοχαγὸς ὁ ἐγγύτατα ἡμῶν ἰδὼν συνεκρότησε τῷ χεῖρι καὶ τῷ γέλωτι ἠδ' ὀργαίνετο. Ἐγὼ μὲντοι, ἔφη, προσποιούμην βήττειν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἡδονάμην κατασχεῖν τὸν γέλωτα. Τοιοῦτον μὲν δὴ σοι ἔνα, ὦ Κύρε, τῶν ἐταίρων ἐπιδεικνύω, ἔφη. Ἐπὶ μὲν δὴ τούτῳ ὥσπερ εἰκὸς ἐγέλασαν. (6) Ἄλλος δὲ τις ἐλεξε τὸν ταξίαρχον, Οὗτος μὲν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, ὡς εἰσιν οὕτω δυσκόλως ἐπέτολμεν. Ἐγὼ δὲ, ὡς σὺ διδάξας ἡμᾶς τὰς τάξεις ἀπέπεμψας καὶ ἐκέλευσας διδάσκειν τὴν ἐκαστοῦ ἑκαστον τάξιν ἀπὸ τῶν ἐμάρμεν, οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποίουν, ἐλθὼν ἐδίδακτον ἕνα λόγον. Καὶ στήσας τὸν λοχαγὸν πρότερον καὶ τάξας δὴ ἐπ' αὐτῷ ἄνδρα νεανίαν, καὶ τοὺς ἄλλους ἥ ὅμοιον δειν, ἔπειτα στὰς ἐκ τοῦ ἐμπροσθεν βλέπων εἰς τὸν λόγον, ἤνικα μοι ἐδόκει καιρὸς εἶναι, προέειπα ἐκέλευσα. (7) Καὶ ὁ ἀνὴρ σοι ὁ νεανίας ἐκεῖνος προσέθων τοῦ λοχαγοῦ πρότερος ἐπορεύετο. Κἀγὼ ἰδὼν εἶπον, Ἀνθρώπε, τί ποιεῖς; καὶ ὡς ἔφη, Προέργουμαι ὥσπερ σὺ κείνους. Κἀγὼ εἶπον,

nes, et qui ad præclarum aliquid eos incitarent, injicerentur. Itaque hunc etiam aliquando in sermonem incidit: Num, viri, ait, socii illi propterea nobis aliquanto inferiores esse videntur, quod ea, qua nos, non sunt disciplina instituti? an nihil a nobis differant, neque in congressibus, neque cum dimicandum erit cum hostibus? Et Hytaspes suscipiens dixit, At quales quidem in hostes futuri sint ego certe nondum scio; verumtamen in familiaris consuetudine ex iis quidam, profecto, morosi plane videntur. Super quidem, inquit, Cyaxares ad singulas cohortes animalium corpora mittebat, et unicuique nostrum tres aut plures carnis, quæ circumferebatur, portiones obvenerunt. Et coquus quidem a me exorsus est, cum prima eam circuitione circumferebat: cum autem secundo ingrederetur ut circumferret, jussi ego eum ab ultimo ordiri, et vice versa circumferre. Ibi tandem militum quidam in media corona discumbentium exclamans, Nulla profecto, ait, hic est aequalitas, si a nobis, qui sumus in medio, nemo unquam incipiet. Quod ego cum audissem, moleste tuli, videri medios deteriori esse conditione, ac eum ad me statim accessivi. Paruit in hoc ille mihi perquam modeste. Cum autem ea quæ circumferebantur ad nos pervenissent, quippe quibus ultimo sane loco sumendum esset, minime partes relictæ erant; tum ille palam visus est magno mœrore affici, et secum ipse, O iniquam meam fortunam, qui jam huc sinu accessitus! Et ego aiebam, Ne sis sollicitus: statim enim a nobis incipiet, ac tu primus capies quod maximum erit. Et coquus interim tertium circumferebat quod solum sane circumferendum restabat: atque ille sumpsit; deinde visus est sibi minorem justo portionem accepisse; abiecit igitur quod sumpserat, velut aliud sumpturus. At coquus, qui eum nihil quicquam obsonii egere putaret, abiit atque alius fercula prius adferebat, quam ille aliud sumpsisset. Hic enimvero usque adeo graviter hunc casum tulit, ut, cum absumptum esset quod acceperat obsonium, etiam quod ei reliquum erat intinctus, stupefactus jam iratusque fortuna, id præ impatentia everteret. Id quidem cum proximus nobis manipuli præfectus videret, manibus complosis risui indulgebat. Ego vero, inquit, iussire me simulabam, neque enim ipserisum continere potuissem. Ejusmodi sane, inquit, Cyre, quendam e sociis tibi nostris ostendo. Hic omnes quidem, ut par erat, riserunt. Et alius quidem ex cohortium præfectis, Hic quidem, Cyre, inquit, in morosum ita, ut videtur, incidit. Ego vero, postquam tu nos rationes ordinum a te edoctos dimisisses, ac jussisses uti quisque suam cohortem ea doceret, quæ abs te didicissemus, atque ita ipse, inquam, quemadmodum et alii fecere, discedens abs te manipulum unum erudiebam. Et cum manipuli præfectum loco primo statuissem, ac post hunc quidem strenuum quendam juvenem collocassem, ceterosque, quo quævis loco disponendum putabam, stans deinde ab anteriori parte, versusque manipulum respiciens, cum opportunitum mihi visum esset, progredi jussi. Ac protinus juvenis ille progressus ante manipuli præfectum, prior incedebat. Quod ego cum viderem, Quid, inquam, agis, homo? Et ille, Progredior, ait, quemadmodum tu jubes. Atqui ego, inquam, non te solum, sed omnes, pro-

Ἄλλ' οὐκ ἐγὼ σὲ μόνον ἐκέλευον ἀλλὰ πάντας προΐεμαι. Καὶ δὲ ἀκούσας τοῦτο μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς λογίτας εἶπεν, Οὐκ ἀκούετ', ἔφη, λοιδοροῦμένου; προΐεμαι, ἔφη, πάντας κελεύει. Καὶ οἱ ἄνδρες πάντες παρελθόντες τὸν λοχαγὸν ἤσαν πρὸς ἐμέ. (8) Ἐπειδὴ δὲ λοχαγὸς αὐτοὺς ἀνεχώρησεν, ἐδυσφόρουν καὶ ἔλεγον, Ποτέρῳ δὴ πείθεσθαι χρή; νῦν γὰρ ὁ μὲν κελεύει προΐεμαι, ὁ δ' οὐκ ἔβ. Ἐγὼ μὲντοι ἐνεγκὼν ταῦτα πρῶτος ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ καταχωρίσας εἶπον μηδὲνα τῶν ὀπισθεν κινεῖσθαι πρὶν ἂν ὁ πρόσθεν ἡγῆται, ἀλλὰ τοῦτο μόνον δρᾶν πάντας, τῷ πρόσθεν ἔπεσθαι. (9) Ὡς δ' εἰς Πέρσας τις ἀπὼν ἦλθε πρὸς ἐμέ καὶ ἐκέλευσέ με τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔγραψα οἰκαδε δοῦναι, καὶ γὰρ λοχαγὸς ἦδει ὅπου ἔκειτο ἡ ἐπιστολὴ, ἐκέλευσα αὐτὸν δραμόντα ἐνεγκεῖν τὴν ἐπιστολὴν, ὁ μὲν δὴ ἔτρεχεν, ὁ δὲ νεανίας ἐκείνος εἶπετο τῷ λοχαγῷ σὺν αὐτῷ τῷ θώρακι καὶ τῇ κοπίδι, καὶ ὁ ἄλλος δὲ πᾶς λόχος ἰδὼν ἐκείνον συνέτρεχε· καὶ ἤκον οἱ ἄνδρες φέροντες τὴν ἐπιστολὴν. Οὕτως, ἔφη, ὃ γε ἐμὸς λόχος ἀκριβοὶ σοὶ πάντα τὰ παρὰ σοῦ. (10) Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ὡς εἰκὸς ἐγέλων ἐπὶ τῇ δορυφορίᾳ τῆς ἐπιστολῆς· ὁ δὲ Κῦρος εἶπεν, Ὡ Ζεῦ καὶ πάντες θεοί, οὓς ἄρα ἡμεῖς ἔχομεν ἄνδρας ἐταίρους, οἳ γε εὐθεράπευτοι μὲν οὕτως εἰναι ὥστε εἶναι αὐτῶν καὶ μικρῶ ὀφει [πολλοὺς] φίλους ἀνακτήσασθαι· πιθανοὶ δ' οὕτως εἰσὶ τινες ὥστε πρὶν εἰδέναι τὸ προσταττόμενον πρότερον πείθονται. Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ποίους τινὰς χρή μᾶλλον εὐχασθαι ἢ τοιαύτους στρατιώτας ἔχειν. (11) Ὁ μὲν δὴ Κῦρος ἅμα γέλων οὕτως ἐπήνεσε τοὺς στρατιώτας. Ἐν δὲ τῇ σκηνῇ ἐτύχχανε τις ἓν τῶν ταξίαρχων Ἀγλαϊτάδας ὄνομα, ἐντὶ τὸν τρόπον τῶν στρυφνοτέρων ἀνθρώπων, δὲ οὐτως αὖτις εἶπεν, Ἦ γὰρ οἷε, ἔφη, ὦ Κῦρε, τοῦτους ἀληθῆ λέγειν ταῦτα; Ἀλλὰ τί μὴν βουλόμενοι, ἔφη ὁ Κῦρος, ψεύδονται; Τί δ' ἄλλο γε, ἔφη, εἰ μὴ γέλωτα ποιεῖν ἠέλονται; ὑπερὸν λέγουσι ταῦτα καὶ ἀλαζονεύονται. (12) Καὶ ὁ Κῦρος, Εὐφήμει, ἔφη, μὴδὲ λέγε ἀλαζόνως εἶναι τούτους. Ὁ μὲν γὰρ ἀλαζῶν ἔμοιγε δοκεῖ ὄνομα κεῖσθαι ἐπὶ τοῖς προσποιουμένοις καὶ πλουσιωτέροις εἶναι ἢ εἰσὶ καὶ ἀνδρεσιωτέροις καὶ ποιήσιν ἢ μὴ ἱκανοὶ εἶναι ὑποσχνομένοις, καὶ ταῦτα φανεροὶς γιγνομένοις ὅτι τοῦ λαθεῖν τι ἔνεκα καὶ κερδᾶναι ποιοῦσιν. Οἱ δὲ μηχανώμενοι γέλωτα τοῖς συνοῦσι μῆτε ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει μῆτε ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἀκούοντων μῆτε ἐπὶ βλάβῃ μηδεμίᾳ, πῶς οὐχ οὗτοι ἀστείοι ἂν καὶ εὐχάριτες δικαιοπρον ὀνομάζοντο μᾶλλον ἢ ἀλαζόνες; (13) Ὁ μὲν δὴ Κῦρος οὕτως ἀπελογήσατο περὶ τῶν τὸν γέλωτα παρσχόντων· αὐτὸς δὲ ὁ ταξίαρχος ὁ τὴν τοῦ λόγου χαρτίαν διηγησάμενος ἔφη, Ἦ που ἂν, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, εἰ γε κλαίειν ἐπειρωμένθα σε ποιεῖν, σφόδρ' ἂν ἡμῖν ἡμέμου, ὥσπερ ἔνοι καὶ ἐν ᾧδαις καὶ ἐν λόγοις οἰκτρὰ ἔτα λογοποιοῦντες εἰς δάκρυα πειρῶνται ἀγειν, ὅποτε γε νῦν καὶ αὐτὸς εἰδὼς ὅτι εὐφραίνειν μὲν τί σε βουλόμεθα, βλάψαι δ' οὐδὲν, ὅμως οὕτως ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ἡμᾶς ἔχεις. (14) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀγλαϊτάδας, καὶ δικαίως γε, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ κλαίειν καθίζοντος τοῦ

gredi jubebam. Id ille cum audisset, ad socios manipulares conversus, Annon auditis, ait, objurgantem? jubet, inquit, omnes progredi. Tum viri omnes manipuli praefectum praetergressi, ad me venerunt. Cum autem manipuli praefectus eos priorem in locum redire vellet, stomachabantur, et dicebant, Ultri parendum erit? jam enim hic progredi jubet, ille velat. At ego haec aequo ferebam animo, et cum de integro in suum quemque locum restituissem, ne quis se posterorum prius commoveret, edicebam, quam anterior praecederet; sed unum hoc spectarent omnes, ut anteriorem sequerentur. Quidam vero in Persiam profecturus cum ad me veniret, et abs me postulare, ut epistolam ei darem, quam domum mittendam scripseram; atque ego cum juberem manipuli praefectum (is enim quo loco sita esset epistola norat) ad epistolam eam adferendam currere; ille quidem cursui se dabat: juvenis autem ille manipuli praefectum, cum ipso thorace copideque, sequebatur: reliquos item universus manipulus, illum intuens una currebat: atque adeo viri venire epistolam ferentes. Sic demum, inquit, meus quidem manipulus omnia accurate tenet abs te imperata. Ac alii quidem, ut par erat, de hoc epistolae satellitio ridebant: Cyrus autem inquit, O Jupiter diique omnes, quales tandem nos viros socios habemus! quos tam levi sane cultu demereri liceat, ut multorum ex iis amicitia exiguo etiam obsonio conciliari queat: nonnulli autem adeo sunt ad obedientiam propensi, ut, priusquam norint quid sit imperatum, pareant. Ego quidem haud scio, quales tandem potius optandum sit, quam ut hujusmodi quis habeat milites. Et Cyrus quidem, simul ridens, hoc modo milites collaudabat. Erat autem forte in tabernaculo quidam ex praefectis cohortium, Aglaitadas nomine; vir, quod ad mores attineret, ex asperiorum numero; is in hunc fere modum loquutus est: Tune, inquit, Cyre, vera istos haec narrare putas? Quid igitur, inquit Cyrus, mentiendo quaerunt? Quid aliud, inquit, nisi quod risum movere volunt? cujus rei causa et narrant haec, et sese ostentant. Tum Cyrus, Bona verba, quaeso, ait: ne hos ostentatores appellaveris. Nam mihi quidem nomen ἀλαζῶν iis inditum fuisse videtur, qui se et ditiores esse simulant et magis strenuos, quam sint, quique pollicentur ea se praestatueros, quibus ipsi praestandis non sufficiunt; idque, si pateat ipsos haec accipiendi aliquid et quaestus causa facere. Qui vero risum aliis secum versantibus, neque lucui sui, neque detrimenti audientium, neque ullius adeo damni causa movent, quid causae est cur hi non urbani ac faceti justius quam ostentatores appellantur? Atque in hunc sane modum Cyrus eos, qui risum excitaverant, defendebat. Rursus autem manipuli praefectus ille, qui rem eam narraverat, quam lepide fecit manipulus, inquit, Certe quidem, Aglaitada, si te ad fletum commovere conati essemus (quemadmodum nonnulli tam carminibus quam orationibus miserabilia quaedam commentis lacrimas ciere nituntur), vehementer nos reprehendisses; cum nunc quidem licet et ipse noveris velle nos te ex hilarare, minime autem laedere, ita tamen contumeliose nos habes. Et jure quidem id praefecto, ait Aglaitadas: nam qui risum amicis excitat, is

φίλους πολλὰ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ ἐλάττωτος ἄξια διαπράττεσθαι ὁ γέλωτα αὐτοῖς μηχανώμενος. Διὸ, ἔφη, καὶ σὺ νῦν, ἂν ὀρθῶς λογίζῃ, ἐμὲ ἀληθῆ λέγοντα εὐρήσεις. Κλυμασι μὲν γε καὶ πατέρες υἱοῖς σωρροσύνην μηχανῶνται καὶ διδάσκαλοι παισὶν ἀγαθὰ μᾶθήματα, καὶ νόμοι γε πολίτας διὰ τοῦ κλαίοντος καθίζειν εἰς δικαιοσύνην προτρέπονται· τοὺς δὲ γέλωτα μηχανώμενους ἔχρσι ἂν εἰπεῖν ἢ σώματα ὠφελούντας ἢ ψυχὰς οἰκονομικωτέρας τι ποιοῦντας ἢ πολιτικωτέρας; (15) Ἐκ τούτου ὁ Ὑστάσπης ὧδε πῶς εἶπε· Σὺ, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, ἦν ἐμοὶ πείθῃ, εἰς μὲν τοὺς πολέμιους θαρρόνως δαπανήσεις τούτω τὸ πολλοῦ ἄξιον, καὶ κλαίοντας ἐκείνους πειράσῃ καθίζειν ἡμῖν δὲ πάντως, ἔφη, καὶ τοῖςδε τοῖς φίλοις τούτου τοῦ ὀλίγου ἀξίου γέλωτος ἐπιδαψιλεύσῃ. Καὶ γὰρ οἷδ' ὅτι πολὺς σοὶ ἐστὶν ἀποκείμενος· οὔτε γὰρ αὐτὸς γρώμενος ἀνήλικας αὐτόν, οὐδὲ μὴν φίλοις οὐδὲ ξένοις ἐκὼν εἶναι γέλωτα παρέχῃ· ὥστε οὐδεμία σοι πρόφασις ἐστὶν ὡς οὐ παρεχέον σοι ἡμῖν γέλωτα. Καὶ ὁ Ἀγλαϊτάδας εἶπε, Καὶ οἷε γε, ὦ Ὑστάσπῃ, γέλωτα ποιεῖν ἐξ ἐμοῦ; καὶ ὁ ταξίαρχος εἶπε, Ναὶ μὰ Δί', ἀνότης ἄρα ἐστίν· ἐπεὶ ἐκ γε σοῦ πῦρ, οἶμαι, βῆον ἂν τις ἐκτρέψειεν ἢ γέλωτα ἐξαγάγοιτο. (16) Ἐπὶ τούτῳ μὲν δὴ οἱ τε ἄλλοι ἐγέλασαν, τὸν τρόπον εἰδότες αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγλαϊτάδας ἐπεμειδίαστε. Καὶ ὁ Κύρος ἰδὼν αὐτὸν φαιδρωθέντα, Ἀδικοῖς, ἔφη, ὦ ταξίαρχε, ὅτι ἄνδρα ἡμῖν τὸν σπουδαιότατον διατρεφείρεις γελᾶν ἀναπεύθων, καὶ ταῦτ', ἔφη, οὕτω πολέμιον ὄντα τῷ γέλωτι. Ταῦτα μὲν δὴ ἐνταῦθα ἐληξεν. Ἐκ δὲ τούτου Χρυσάντας ὧδε ἐλέξεν·

17. Ἄλλ' ἐγὼ γ', ἔφη, ὦ Κύρε καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐννοῶ ὅτι ἐξεληλύθασιν μὲν σὺν ἡμῖν οἱ μὲν καὶ βελτίονες, οἱ δὲ καὶ μέιονος ἄξιον ἦν δέ τι γίνηται ἀγαθόν, ἀξιώσουσιν οὕτω πάντες ἱσομερεῖν. Καίτοι ἐγὼ γε οὐδὲν ἀνισώτερον νομίζω τῶν ἐν ἀνθρώποις εἶναι τοῦ τῶν ἴσων τὸν τε κακὸν καὶ τὸν ἀγαθόν ἀξιοῦσθαι. (18) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε πρὸς τούτω, Ἄρ' οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ ἄνδρες, κρατίστον ἡμῖν ἐμβάλεῖν περὶ τούτου βουλήν εἰς τὸ στρατεύμα, πότῃρα δοκεῖ, ἦν τι ἐκ τῶν πόνων θῷ ὁ θεὸς ἀγαθόν, ἱσμοίρους πάντας ποιεῖν, ἢ σκοποῦντας τὰ ἔργα ἐκάστου πρὸς ταῦτα καὶ τὰς τιμὰς ἐκάστου προστιθέναι; (19) Καὶ τί δεῖ, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ἐμβάλεῖν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' οὐχὶ προεῖπεν ὅτι οὕτω ποιήσεις; ἢ οὐ σὺ καὶ τοὺς ἀγῶνας οὕτω προεῖπας καὶ τὰ ἄλλα; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύρος, οὐχ ὁμοῖα ταῦτα ἐκείνοις· ἃ μὲν γὰρ ἂν στρατεύομενοι κτήσονται, κοινὰ, οἶμαι, ἐκωτῶν ἡγγίζονται εἶναι· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς στρατιᾶς ἐμὴν ἴσως ἔτι οἰκοθεν νομίζουσιν εἶναι, ὥστε διατάττοντα ἐμὲ τοὺς ἐπιστάτας οὐδὲν, οἶμαι, ἀδικεῖν νομίζουσιν. (20) Ἥ καὶ οἷε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ψηρίσασθαι ἂν τὸ πλεῖθος συνεληθὼν ὥστε μὴ ἴσων ἐκάστον τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς κρατίστους καὶ τιμαῖς καὶ δόροις πλεονεκτεῖν; Ἐγὼ γ', ἔφη ὁ Κύρος, οἶμαι, ἅμα μὲν συναγορευόντων ἡμῶν, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὃν τὸ ἀντιλέγειν μὴ οὐχὶ τὸν πείσσει καὶ πονοῦντα καὶ ὠφελούντα

multis modis mihi quidem videtur efficere minoris aestimanda, quam vel is, qui eos inducit ut plorent. Et tu quoque, si recte rem perpenderit, me vera dicere invenies. Nam fletu et patres filios temperantes reddere conantur, et magistri puerorum animos bonis disciplinis imbuerent: leges etiam dum eo cives adigunt ut plorent, ad justitiam eos impellunt: illos vero qui risum excitant, an dicere possis vel corporibus aliquid adferre commodi, vel animos ad rei privatae publicaeve administrationem magis idoneos efficere? Hystaspes deinde sic ferme loquutus est: Tu, inquit, Aglaitada, si me audias, in hostes illud magni aestimandum audacter impendes, et efficere conaberis ut illi quidem plorent: nobis autem, ait, et amicis hisce tuis risus aliquid, vilis illius rei, omnino largieris. Nam hujus apud te magnam repositam esse copiam scio: neque enim ipse usu cum absumpsisti, neque amicis sane, neque hospitibus libens ridendi materiam praebes: adeo ut nihil praetextere possis, quo minus risum nobis impertias. Et Aglaitadas, Tunc etiam, Hystaspa, inquit, ex me risum elicere conaris? Ibi tum manipuli praefectus inquit, Demens fuerit profecto, id utique si conaretur: nam ex te quidem, opinor, ignem facilius quis excusserit, quam risum elicuerit. Hic quidem et alii, qui ingenium illius nossent, riserunt, et leniter subrisit etiam Aglaitadas ipse. Ac Cyrus cum exhilaratum videns, Inique agis, inquit, manipuli praefecte, quod dum huic ut rideat persuades, nobis maxima gravitate virum corrumpis, praesertim, ait, qui adeo risui sit infestus. Et haec quidem hic finem habuerunt. Chrysantas vero deinceps hujusmodi verba fecit:

Ego quidem, Cyre, vosque omnes qui adestis, inquit, cogito, nobiscum praestantiores nonnullos minoris alios faciendo domo profectos esse: si quid autem prospere evenerit, omnes hi aequales portiones consequi postulabunt. At ego quidem nihil in rebus humanis inaequalius esse duco, quam ignavum et fortem aequalibus praemiis haberi dignos. Ad hoc subjecit Cyrus, An igitur, per deos, optimum, viri, fuerit hac de re ad exercitum referre, utrum placeat, si quid de laboribus boni deus dederit, aequales facere omnium partes, an consideratis cujusque factis, ad horum rationem honores cuique apponere? Et quid opus est, inquit Chrysantas, de hoc ad exercitum referre, ac non edicere potius ita te facturum esse? annon tu sic et certamina indixisti, ait, et constituisti praemia? At profecto, subjecit Cyrus, haec illis non sunt similia. Nam quaecunque hac in expeditione acquirunt, ea, ut arbitror, communia sibi fore putabunt: imperium vero hac in expeditione summum fortassis etiam domestico jure mihi deberi existimant: itaque si praefectos ego constituo, nihil opinor, me contra jus fasque agere putant. Num putas, inquit Chrysantas, fore ut vulgus, postquam convenerit, sciscat, ne aequales singuli portiones consequerentur, sed praestantissimos quosque cum honoribus tum praemiis maxime augendos esse? Equidem sic arbitror, ait Cyrus, tum quia nos idem probamus, tum quod turpe fuerit recusare quo minus is qui et plurimum laboris sustinet et

τὸ κοινὸν τοῦτον καὶ μεγίστων ἀξιοῦσθαι. Οἶμαι δὲ, ἔφη, καὶ τοῖς κακίστοις σύμφορον φανεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς πλεονεκτεῖν. (21) Ὁ δὲ Κύρος ἐβούλετο καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν δημοτικῶν γενέσθαι τοῦτο τὸ ψήφισμα· βελτίους γὰρ ἂν καὶ αὐτοὺς ἡγεῖτο τοῦτους εἶναι, εἰ εἰδείεν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων καὶ αὐτοὶ κρινόμενοι τῶν ἀξίων τεύζονται. Καίρως οὖν ἐδόκει αὐτῷ νῦν εἶναι ἐμβολαεῖν περὶ τοῦτου ψήφου, ἐν ᾧ καὶ οἱ ὁμότιμοι ὥκουν τὴν τοῦ ὄχλου ἰσομοίραν. Οὕτω δὲ συνεδόκει τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ συμβαλέσθαι περὶ τοῦτου λόγου καὶ συναγορεύειν ταῦτα ἔφασαν χρῆναι δεξιπερ ἄνῃρ οἰοίτο εἶναι.

22. Ἐπιγλάσας δὲ τῶν ταξιαρχῶν τις εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἀνδρα ὁδα καὶ τοῦ δήμου δε συνερεῖ ὥστε μὴ εἰκῆ σῦντας ἰσομοίραν εἶναι. Ἄλλος δ' ἀντήρετο τοῦτον τίνα λέγει. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἔστι νῆ Δ' ἄνῃρ σύσκηνος ἐμὸς, δε ἐν παντὶ μαστεύει πλέον ἔχειν. Ἄλλος δ' αὖ ἐπῆρετο αὐτὸν, Ἦ καὶ τῶν πόνων; Μὰ Δί', ἔφη· ἀλλὰ τοῦτό γε ψευδόμενος εἰλῶκα. Καὶ γὰρ πόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων πάννυ πρῶτος δεῖ εἶναι τὸν βουλόμενον πλέον ἔχειν. (23) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ ἀνδρες, γινώσκω τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους ὅσον καὶ οὕτως νῦν λέγει, εἴπερ δεῖ ἐνεργῶν καὶ περὶ ὁμῶν ἔχειν τὸ στρατεύμα, ἐξαιρετέους εἶναι ἐκ τῆς στρατιᾶς. Δοκεῖ γάρ μοι τὸ μὲν πολλὸν τῶν στρατιωτῶν εἶναι ὅσον ἐπεσθαι ἢ ἂν τις ἡγῆται· ἄγειν δ', οἶμαι, ἐπιχειροῦσιν οἱ μὲν καλοὶ ἀγαθοὶ ἐπὶ τὰ καλὰ ἀγαθὰ, οἱ δὲ πονηροὶ ἐπὶ τὰ πονηρά. (24) Καὶ πολλάκις τοίνυν πλείονας ὁμῶν ὡνόμενος λαμβάνουσιν οἱ φαῦλοι ἢ οἱ σπουδαῖοι. Ἦ γὰρ πονηρία διὰ τῶν παρατῆκων ἡδονῶν πορευομένη· ταῦτας ἔχει συμπεριούσας πολλοὺς αὐτῇ ὁμῶν ὡνόμενους· ἢ δ' ἀρετὴ πρὸς ὄρθιν ἀγούσα οὐ πάννυ δεινὴ ἐστὶν ἐν τῷ παρατῆκῳ εἰκῆ συνεπισπᾶσθαι, ἄλλως τε καὶ ἢν ἄλλοι ὦσιν ἐπὶ τὸ πρᾶνές καὶ τὸ μαλακὸν ἀντιπαρκαλοῦντες. (25) Καὶ τοίνυν ἢν μὲν τινες βλακεία καὶ ἀπορία μόνον κακοὶ ὦσι, τοῦτους ἐγὼ νομίζω ὥσπερ κηρῆνας δαπάνῃ μόνον ζημιῶν τοὺς κοινωνοὺς· οἱ δ' ἂν τῶν μὲν πόνων κακοὶ ὦσι κοινωνοί, πρὸς δὲ τὸ πλεονεκτεῖν σφοδρὸι καὶ ἀνάσχυντοι, οὗτοι καὶ ἡγεμονικοὶ εἰσι πρὸς τὰ πονηρά· πολλάκις γὰρ δύνανται τὴν πονηρίαν πλεονεκτοῦσαν ἀποδεκνύναι· ὥστε παντάσῃν ἐξαιρετέοι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοί εἰσι. (26) Μὴ δὲ μέντοι σκοπεῖτε ὥπως ἐκ τῶν πολιτῶν ἀντιπληρώσετε τὰς τάξεις, ἀλλ' ὥσπερ ἵπποι οἱ ἂν ἄριστοι ὦσι, οὐχ οἱ ἂν πατριῶται, τοῦτους ζητεῖτε, οὕτω καὶ ἀνθρώπους ἐκ πάντων οἱ ἂν ἡμῖν δοκῶσι μάλιστα συνισχυρεῖν τε ὑμᾶς καὶ συγκοσμήσειν, τούτους λαμβάνετε. Μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ τὸδε πρὸς τὸ ἀγαθόν· οὔτε γὰρ ἄρμα δῆπου ταχὺ γένει· ἂν βραδέων ἵππων ἐνόντων οὔτε δίκαιον δόκιμον συνευγμένον, οὐδὲ οἶκος δύναται· ἂν εὖ οἰκίσθαι πονηροῖς οἰκέταις χρώμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνδεόμενος οἰκετῶν ἤττον σφάλλεται ἢ ὑπὸ ἀδίκων τραπεζόμενος. (27) Εὖ δὲ ἴστε, ὦ ἀνδρες, ἔφη, φίλοι, ὅτι οὐδὲ τοῦτο μόνον ὠφελήσουσιν οἱ κακοὶ ἀφαιρεθέντες· ὅτι κακοὶ ἀπέσσονται, ἀλλὰ καὶ τῶν καταμενόντων οἱ μὲν δὲ ἀνεπίπλαντο ἤδη κακίας, ἀποκαθαροῦνται

plurimum reipublicæ utilitatis adfert, etiam maximis quibusque dignus habeatur potiatque. Arbitror autem, inquit, vel ignavissimis commodum visum iri, viros fortes potiori esse quam ceteros conditione. Et Cyrus quidem eorum etiam causa qui ὁμότιμοι appellantur decretum hoc fieri volebat : nam et hos magis strenuos futuros existimabat, si intelligerent, iudicio de ipsis ex operibus facto, se præmia digna consequuturos. Quapropter ei opportunum videbatur, hoc tempore hac de re suffragium inire, cum et ii qui ὁμότιμοι vocantur hanc vulgi æqualitatem reformidabant. Itaque iis quoque placuit qui in tabernaculo tunc aderant, de hoc conferendum esse, ac unumquemque his patrocinarī debere aiebant, qui virum se perhiberi vellet.

Et quidam e præfectis cohortium subridens dixit, Enimvero ego, inquit, quandam media etiam de plebe novi, qui nobis adsentietur, non ita temere servandam esse æqualitatem. Hunc autem interrogabat alius, quemnam diceret. Et respondit is, Est, profecto, quidam mihi contubernalis, qui in omnibus plus aliis habere querit. Tum alius rursum interrogabat eum, Num et laborum? Minime vero, inquit : at hic sane in mendacio sum deprehensus. Semper enim æquo admodum fert animum, in laboribus, et ceteris huiusmodi, plus alium habere, qui velit. At ego quidem statuo, viri, inquit Cyrus, tales homines, qualem jam iste narrat, si quidem strenuum atque obedientem exercitum habere velimus, numero copiarum nostrarum eximendos esse. Nam militum plerique mihi sic comparati esse videntur, ut sequantur, quacunquē quis duxerit : ducere vero, ut opinor, viri strenui ac præclari conantur, ad res præclaras et honestas, improbi, ad improbas. Atque adeo plurimum sæpe mali homines consequuntur assensum, quam probi. Nam improbitas per voluptates in præsentia se offerentes procedens, harum utitur ope ad multos persuadendos ipsi uti adsentiantur : virtus autem in ardua ducens, non admodum pollet in hominibus ad se illico passim attrahendis ; præsertim si sint alii, qui e diverso ad declivem mollemque viam cohortentur. Idcirco si qui ex ignavia laborumque detractione solum sint mali, eos equidem arbitror, veluti fucos, sumptus tantum damnum sociis inferre : qui rursus mali sunt in laboribus socii, in commodis autem suis captandis vehementes atque impudentes, hi etiam duces se ad facta præbent improba ; sæpe enim efficere possunt, ut præcipua commoda improbitati cedant : quare omnino sunt homines ejusmodi nobis eximendi. Neque vero vobis circumspectandum est, qua ratione de civibus ordines repleatis : sed quemadmodum equos, qui optimi, non qui vestra in patria sint nati, queritis, sic et homines ex omnibus sumite, quoscunque vobis et roboris et ornamentis plurimum allaturos existimabitis. Mihi autem hoc quoque testimonio est, id nobis utile futurum ; quod neque celer possit esse currus, cujus equi sint tardi, neque æquabili cursu, si conjuncti sint equi inæquales : neque domus quidem recte administrari potest, quæ malis utatur famulis : immo etiam minus detrimenti accipit, si careat famulis, quam si ab improbis perturbetur. Pro certo autem, amici, habeatis, inquit, submotis malis militibus, non id modo nos commodum inde percepturos, mali quod aberunt, sed illi etiam qui nobiscum manebunt, quotquot sane jam improbitate se opplere cœperunt

πάλιν ταύτης, οἱ δὲ ἀγαθοὶ τοὺς κακοὺς ἰδόντες ἀτιμασθέντας πολλὸν εὐθυμώτερον τῆς ἀρετῆς ἀνέβησανται.
24 Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· τοῖς δὲ φίλοις πᾶσι συνέδοξε ταῦτα, καὶ οὕτως ἐποίησαν.

Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὐτοῖς σκόμματος ἔρχετο ὁ Κῦρος. Κατανοήσας γὰρ τινα τῶν λοχαγῶν συνάειπνον καὶ παρακλήτην πεποιημένον ἄνδρα ὑπερδασύν τε καὶ ὑπεραιοσχρον, ἀνακλησάσας τὸν λοχαγὸν ὀνομαστὶ εἶπεν ὧδε· Ὁ Σαμβαύλα, ἔφη, ἀλλ' ἢ καὶ σὺ κατὰ τὸν Ἑλληρικὸν τρόπον, ὅτι καλὸν ἐστὶ, περιάχεις τοῦτο τὸ μειράκιον τὸ παρακατακαίμενόν σοι; Νῆ τὸν Δί', ἔφη ὁ Σαμβαύλας, ἤρμαι γούν καὶ ἐγὼ συνών τε τούτῳ καὶ θεώμενος τοῦτον. 25 Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ σύσχηνοι προσέβη· εἶπαν ὡς δὲ εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλλον αἴσχει, ἐγάλασαν πάντες. Καί τις εἶπε, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Σαμβαύλα, ποῶ ποτέ τε ἔργῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀνῆρτηται; 26 Καὶ ὅς εἶπεν, Ἐγὼ βυμὴν νῆ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες, ἐρῶ. Ὅσοσάκις γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσα εἴτε νυκτὸς εἴτε ἡμέρας, οὐ ποσπότε μοι οὐδ' ἀσχρολὴν προὔρασις αὐτοῦ οὔτε βλάβην ὑπῆκουσεν, ἀλλ' αἰετρίων ὅσοσάκις τε αὐτῷ πράξαι τι προσέταξα, οὐδὲν ἀνιδρωτὶ ποτε αὐτὸν εἶδον ποιῶντα. Πειποίηκε δὲ καὶ τοὺς δεκαδέας πάντας τοιοῦτους, οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀποδεικνύς οἷους δεῖ εἶναι. (1) Καί τις εἶπε, Καταίτια τοιοῦτον ὄντα οὐ φιλεῖς αὐτὸν ὥσπερ τοὺς συγγενεῖς; Καὶ ὁ αἰσχρὸς ἐκεῖνος πρὸς τοῦτο εἶπε, Μὴ Δία, ἔφη, οὐ γὰρ φιλόπονος ἐστίν· ἐπεὶ ἔρκει ἂν αὐτῷ, εἰ ἐμὲ ἤθελε φιλεῖν, τοῦτο αὐτὸ πάντων γυμνασίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ γέλοια καὶ σπουδαῖα καὶ ἐλέγετο καὶ ἐπράττετο ἐν τῇ σκηνῇ. Τέως δὲ τῆς τρίτης σπονδῆς ποιήσαντες καὶ εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς τάχα τὴν σκηνὴν εἰς κώτην διέλθουσιν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κῦρος συνέλεξε πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ διεῖξε τοιαῦτα·

2. Ἄνδρες φίλοι, ὁ μὲν ἄγων ἐγγὺς ἡμῖν προσέρχονται γὰρ οἱ πολέμοι. Τὰ δ' ἄθλα τῆς νίκης, ἣν μὲν ἡμεῖς νικῶμεν, τοῦτο γὰρ αἰεὶ καὶ λέγειν [ἔφη] καὶ ποιεῖν δεῖ, οἳ τε πολέμοιο δὴλον ὅτι ἡμέτεροι καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἀγαθὰ πάντα· ἣν δὲ ἡμεῖς αὖ νικώμεθα, καὶ οὕτω τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ πάντα τοῖς νικῶσιν αἰεὶ ἄθλα πρόκειται. 3. Οὗτω δὴ, ἔφη, δεῖ ὑμᾶς γινώσκειν ὡς ὅταν μὲν ἄνθρωποι κοινωνοὶ πολέμου γενόμενοι ἐν ἑαυτοῖς ἕκαστοι ἔχωσιν, εἰ μὴ αὐτὸς τις προθυμῆται, ὡς οὐδὲν ἐσόμενον τὴν δέοντων, ταχὺ πολλὰ τε καὶ καλὰ διαπράττονται· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀργέεται τῶν πράττεσθαι δεομένων· ὅταν δ' ἕκαστος διανοηθῇ ὡς ἄλλος ἐσται ὁ πράττων καὶ μαχόμενος, καὶ αὐτὸς μαλακίζηται, τούτοις, ἔφη, εὐ ἵστασθε πᾶσιν ἅμα πάντα ἔχει τὰ χαλεπὰ περὶ μέν. (4) Καὶ ὁ θεὸς οὕτω πως ἐποίησε· τοὺς μὴ θέλοντας ἑαυτοῖς προστάττειν ἐκπονεῖν τάχα τὰ ἄλλους αὐτοῖς ἐπιτακτῆρας διδῶσι. Νῦν οὖν τις, ἔφη,

rursus ab ea se repurgabunt; boni autem cum malos ignominia notatos viderint, multo alacrius virtuti adhaerescunt. Et ille quidem sermonem hunc habuit: ab amicis autem omnibus comprobata haec erant, atque adeo ab iis res sic instituta est.

Atque hic rursus Cyrus jocari coepit. Nam cum animadvertisset e praefectis manipulorum quendam sibi parasse comae socium et juxta se discumbere jussisse hominem et hirsutum et deformem admodum, manipuli praefecto nominatim compellato, sic eum aflatus est: Num et tu, Sambaula, inquit, in morem Graecorum, hunc accumbentem tibi adolescentulum, quia formosus sit, circumducis? Profecto, inquit Sambaulas, et hujus consuetudine et aspectu delector. Haec autem ubi contubernales audissent, in eum oculos convertere: et cum faciem hominis supra modum deformem vidissent, riserunt omnes. Et quidam, Quo tandem facto, quaeso, inquit, Sambaula, vir hic te sibi devinxit? Respondit ille, Ego vobis, profecto, viri, dicam. Quoties enim sive noctu, sive interdiu vocavi, nunquam mihi neque occupationem praetextui, neque pedetentim, sed cursum perpetuo paruit: quoties item ut aliquid faceret imperavi, nihil eum vidi unquam sine sudore facere. Quin et reliquos mihi decuriales effecit, non verbis, sed re demonstrando, tales quales esse oporteat. Tum quidam ait, Tu vero, talis cum sit, non eum oscularis, ut cognatos soles? Et ad hoc respondit deformis ille, Non profecto, ait: nam minime est laborum amans: quippe si me osculari vellet, omnium hoc ei exercitationum loco esset.

CAPUT III.

Et talia quidem partim ridicula partim seria, tum dicebantur in tabernaculo tum gerebantur. Tandem, ubi tertiam peregissent libationem, et a diis bona precati essent, convivio soluto cubitum iverunt. Postridie autem Cyrus omnes coegit milites, et hujusmodi orationem habuit:

« Prope, amici, a nobis abest certamen: adventant enim hostes. Victoriae autem praemia, si quidem nos vicerimus, (hoc enim et dicere et facere oportet), haec nobis futura constat, ut et hostes et bona eorum omnia nostra sint: sin ipsi contra vincamur, itidem superatorum bona omnia victoribus praemia semper sunt proposita. Sic ergo vobis existimandum est, homines belli societate junctos, cum apud se singuli statuunt, nihil ex sententia successurum, nisi quisque suo se loco praebuerit alacrem, multa brevi et praecara gesturos; nihil enim eorum quae peragenda sunt per socordiam ab iis negligetur: cum vero quisque cogitaverit, alium fore rem qui gerat pugnetque, licet ipse sequitur agat, hujusmodi, inquit, homines universos, pro certo habeatis, adversa simul omnia statim invasura. Atque ipse deus sic quodammodo constituit: is enim illis, qui sibi imperare nolint, ut bona laboribus acquirant, alios dat, qui imperent. Nunc ergo, ait, surgat hic aliquis, deque

λεγέτω ἐνθάδε ἀναστὰς περὶ αὐτοῦ τούτου ποτέρως ἂν τῇ ἀρετῇ μᾶλλον οἰεταί ἀσχεῖσθαι παρ' ἡμῖν, εἰ μέλλοι ὁ κλειστός καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθέλων πλείστης καὶ τιμῆς τεύξεσθαι, ἢ ἂν εἰδόμεν ὅτι οὐδὲν διαφέρει κακὸν εἶναι· δημοῖας γὰρ πάντες τῶν ἰσῶν τευξόμεθα. (5) Ἐνταῦθα δὲ ἀναστὰς Χρυσάντας, εἰς τῶν δημοτίμων, ἀνὴρ οὔτε μέγας οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέρων, ἔλεξεν·

Ἄλλ' οἶμαι μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲ διανοούμενόν σε ὡς δεῖ ἰσὺν τοὺς καχοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἔχειν ἐμβαλεῖν τούτων τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποπειρώμενον εἰ τις ἄρα ἔσται ἀνὴρ ἕστις ἐθέλησει ἐπιδείξαι ἑαυτὸν ὡς διανοεῖται μὴδὲν καλὸν ἀγαθὸν ποιῶν, ἀ ἂν ἄλλοι τῇ ἀρετῇ καταπράξῃσι, τούτων ἰσομοιρεῖν. (6) Ἐγὼ δὲ, ἔφη, οὔτε ποσὶν εἰμι ταχὺς οὔτε χερσὶν ἰσχυρὸς, γινώσκω τε ὅτι ἐξ ὧν ἂν ἐγὼ τῷ ἐμῷ σώματι ποιήσω οὐ κριθείην οὔτε ἂν πρῶτος οὔτε ἂν δεύτερος, οἶμαι δ' οὐδ' ἂν χιλιστός, ἴσως δ' οὐδ' ἂν μυριοστός· ἀλλ' ἐκεῖνο σαφῶς ἐπίσταμαι ὅτι εἰ μὲν οἱ δυνατοὶ ἐβρώμενως ἀντιλήφονται τῶν πραγμάτων, ἀγαθὸν τινὸς μοι μετέσται τοσοῦτον μέρος ὅσον αἱ δίκαιον ἢ· εἰ δ' οἱ μὲν κακοὶ μὴδὲν ποιήσουσιν, οἱ δ' ἀγαθοὶ καὶ δυνατοὶ ἀθύμως ἔξουσιν, δέδοικα μὴ ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μεθίξω πλείον ἢ βούλομαι. (7) Χρυσάντας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Φεραύλας Πέρσης τῶν δημοτῶν, Κύρω πως ἐστὶ οἰκοθεν συνήθης καὶ ἀρσενὸς ἀνὴρ, καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀφυῆς καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀγενεῖ ἀνδρὶ δεικνῶς, καὶ ἔλεξε τοιάδε·

Ἄ, ἔφη, ὦ Κύρε καὶ πάντες οἱ παρόντες Πέρσαι, ἡγοῦμαι μὲν ἡμᾶς πάντας ἐκ τοῦ ἰσίου νῦν ὁρμᾶσθαι εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι περὶ ἀρετῆς· ὁρῶ γὰρ δημοῖας μὲν προσῆ πάντας ἡμᾶς τὸ σῶμα ἀσχεῖντας, δημοῖας δὲ συνουσίας πάντας ἀξιούμενους, ταῦτα δὲ πᾶσιν ἡμῖν πρόκειται. Τὸ γὰρ τοῖς ἀρχουσι παῖθεσθαι πᾶσιν ἐν κοινῇ κεῖται, καὶ δεῖ ἂν φανῇ τοῦτο ἀπροφασίστως ποιῶν, τούτων ὁρῶ παρὰ Κύρου τιμῆς τυγχάνοντα· τό τε τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀκίμων εἶναι οὐ τῷ μὲν προσήκον τῷ δ' οὐ, ἀλλὰ πᾶσι καὶ τοῦτο προκέκριται κάλλιστον εἶναι. (8) Νῦν δὲ, ἔφη, ἡμῖν καὶ δέδεικται μάχῃ, ἢν ἐγὼ ὁρῶ πάντας ἀνθρώπων φύσει ἐπισταμένους, ὥς περ γε καὶ τὰλλα ζῶα ἐπίσταται τινα μάχην ἕκαστα οὐδὲ παρ' ἐνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως, οἷον ὁ βόως κέρατι παλεῖν, ὁ ἵππος ὀπλῇ, ὁ κύων στόματι, ὁ κέρκος ὀδόντι. Καὶ φυλάττεσθαι γ', ἔφη, ἅπαντα ταῦτα ἐπίσταται ἀφ' ὧν μάλιστα δεῖ, καὶ ταῦτα εἰς οὐδενὸς διδασκαλοῦ πώποτε φοιτήσαντα. (10) Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἐκ παιδίου εὐθύς προσβάλλεσθαι ἡπιστάμενην πρὸ τούτου ἔτι ὥμην πληγήσεσθαι· καὶ εἰ μὴ ἄλλο μὴδὲν ἔχοιμι, πῶ γέρε πρόχων ἐνεπιδίδον ἔτι ἡδυνάμην τὸν παῖοντα· καὶ τοῦτο ἐποίουν οὐ διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παιζόμενος, εἰ προσβαλλοίμην. Μάχαιράν γε μὴν εὐθύς παιδίον ὧν ἥρπαζον σπου ἴδοιμι, οὐδὲ παρ' ἐνὸς οὐδὲ τοῦτο μαθὼν σπου δεοὶ λαμβάνειν ἄλλου ἢ παρὰ τῆς φύσεως, ὡς ἐγὼ φημι. Ἐποίουν γοῦν καὶ τοῦτο καλούμενος, οὐ διδασκόμενος ὥς περ καὶ ἄλλα ἔστιν ἀ

hoc ipso verba faciat, utro modo virtutem apud nos magis excultum iri existimet, si is, qui plurimum et laboris et periculorum adire velit, plurimum etiam honoris consequuturus sit, an vero si nihil referre sciamus ignavum esse quenuquam; quippe sic omnes pariter æqualia sumus consequuturi præmia. » Tum vero surgens Chrysantas, unus ex eorum numero qui ὁμοτίμοι appellantur, vir neque statura magnus, neque specie robustus, sed excellens prudentia, in hunc modum loquutus est :

« Equidem arbitror, Cyre, ait, te de hoc ad nos retulisse, non quod in animo cogitares æquali portione fortes et ignavos debere potiri, sed uti experiaris an quisquam sit, qui ipsum indicare velit cogitare se, fore ut, tametsi nihil ipse pulchre præclareve faciat, parem eorum portionem capiat, quæ alii virtute sua comparaverint. Ego vero, inquit, neque sum pedibus celer, neque manibus robustus : et futurum intelligo, ut iudicio ex his de me facto, quæ meo corpore geram, neque primum, neque secundum, neque, opinor, millesimum, immo forte neque decies millesimum locum habiturus sim. At hoc quoque certo futurum scio, ut si viribus præstantes fortiter res gerendas capessiverint, mihi etiam tantum boni alicujus obveniet, quantum æquum fuerit : sin autem et ignavi nihil fecerint, et fortes robustique animis minus fuerint alacres, vereor, inquit, ne potius alterius cujusdam rei, quam boni alicujus, partem, eamque majorem, quam ipse velim, habiturus sim. » Et hunc quidem in modum loquutus est Chrysantas. Post eum autem surrexit Pheraulas, Persa, qui e plebe erat, Cyro quodammodo jam consuetudine domestica familiaris acceptusque vir, habitu corporis haud indecore, animo viro degeneri nequaquam similis, atque orationem hanc habuit :

« Ego quidem, Cyre, ac vos Persæ, inquit, quotquot adestis, existimo nos omnes jam æquis conditionibus ad virtutis certamen contendere. Quippe consimili nos omnes victu et corporis exercitatione uti, et omnes eadem consuetudine dignos haberi fruique, et eadem nobis omnibus virtutis decora proposita esse, video. Nam lis ut pareamus, qui cum imperio sunt, communiter omnibus est propositum : et quisquis hoc sine recusatione in conspectu omnium præstat, hunc a Cyro honore affici video : itidem fortiter adversus hostes se gerere, non huic convenit, illi non convenit, sed et hoc jam ante judicatum est omnibus honestissimum esse. Nunc vero, inquit, etiam pugna nobis monstrata est, quam homines ego universos a natura nosse video, quemadmodum et aliorum quolibet animalium aliquam pugnam norunt, non per alium quenuquam, atque ipsam naturam, edocta : verbi gratia, bos cornu ferire novit ; equus, ungula ; canis, ore ; aper, dente. Atque omnia hæc animalia ab his sibi cavere norunt, a quibus maxime cavendum est ; idque, ad nullius unquam magistri ludum profecta. Ego etiam statim a puero noram ei parti aliquid objicere, qua me percussus iri putaram ; ac si nihil aliud haberem, manus prætendens, quantum poteram, percutientem impediebam : atque hoc faciebam cum non modo non docerer, sed etiam ob id ipsum vapulare, si quid objicerem. Gladium porro statim puer adhuc, ubi vidissem, arripiebam, ne hoc quidem, quo pacto prehendus esset, sub alio quoquam, quam ipsa natura, ut ego censeo, edoctus. Hoc quoque certe faciebam cum prohiberer, non docerer : quemadmodum et alia quædam

εργόμενος καὶ ὑπὸ πατρός καὶ ὑπὸ μητρός, ὑπὸ τῆς φύσεως πράττειν ἡναγκαζόμεν. Καὶ νὰ μὰ Δία ἔπαυόν γε τῇ μαχίρῃ πᾶν ὅτι δυναίμην λαμβάνειν. Οὐ γὰρ μόνον φύσει ἦν, ὥσπερ τὸ βαδίζειν καὶ τρέχειν, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ πρὸς τῷ πεφυκέναι τοῦτο ἐδόκει μοι εἶναι.

(11) Ἐπεὶ δ' οὖν αὕτη, ἔφη, ἡ μάχη καταλείπεται, ἐν ἡ προθυμίας μᾶλλον ἢ τέχνης ἔργον ἐστὶ, πῶς ἡμῖν οὐχ ἡδέως πρὸς τοὺςδε τοὺς ὁμοτίμους ἀγωνιστέον; ὅπου γε τὰ μὲν ἄλλα τῆς ἀρετῆς ἴσα πρόκειται, παρὰ βλάβῃ οἱ δὲ οὐκ ἴσα εἰς τὸν κίνδυνον ἵμεν, ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐντιμον, ὥσπερ μόνος ἡδιστος, βίον, ἡμεῖς δὲ ἐπίπνον μὲν, ἀτιμον δὲ, ὥσπερ, οἴμαι, χαλεπώτατος. (12) Μάλιστα δὲ, ὦ ἄνδρες, τοῦτό με εὐθύμως εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πρὸς τοὺςδε παρορμᾷ ὅτι Κύρος ὁ κρίνων ἐσται, ὃς οὐ ψήφῳ κρίνει, ἀλλὰ σὺν θεῶν ὄρκῳ λέγει ἡ μὴ ἐμοὶ δοκεῖ Κύρος οὕστινας ἂν ὁρᾷ ἀγαθοὺς φιλεῖν οὐδὲν ἥττον ἐκυστῶ· τούτοις γοῦν ὁρῶ αὐτὸν ὅ,τι ἂν ἔρχῃ ἡδίων διδόντα μᾶλλον ἢ αὐτὸν ἔχοντα. (13) Καίτοι, ἔφη, οἶδα ὅτι οὗτοι μέγα φρονοῦσιν ὅτι πεπαιδευνταὶ δὴ καὶ πρὸς λιμὸν καὶ πρὸς δίψαν καὶ πρὸς βίγος καρτερεῖν, κακῶς εἰδότες ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κρείττονος διδασκάλου πεπαιδευμένα ἢ οὗτοι. Οὐ γὰρ ἐστὶ διδασκάλος οὐδεὶς τούτων κρείττων τῆς ἀνάγκης, ἡ ἡμᾶς καὶ λίαν ταῦτ' ἀκριβοῦν ἐδίδαξε. (14) Καὶ πονεῖν οὗτοι μὲν τὰ ὅπλα φέροντες ἐμαλέων, ἃ ἐστὶν ἅπαντι ἀνθρώπῳ εὐρημένα ὡς ἂν εὐφορώτατα εἴη, ἡμεῖς δὲ γε, ἔφη, ἐν μεγάλῳ φορτίῳ καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἡναγκαζόμεθα, ὥστε νῦν ἐμοὶ δοκεῖν τὸ τῶν ὁπλῶν φόρημα περὶ τοὺς μᾶλλον ἐοικέναι ἢ φορτίῳ. (15) Ὡς οὖν ἐμοῦ γε καὶ ἀγωνισμένου καὶ ὁποῖος ἂν τις ὦ κατὰ τὴν αἵψαν με τιμᾶν ἀξιώσαντος, οὕτως, ἔφη, ὦ Κύρε, γίγνωσκα. Καὶ οὖν δὲ, ἔφη, ὦ ἄνδρες δημόται, παραινῶ εἰς ἔριν ὁρμαῖσθαι ταύτης τῆς μάχης πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους τοὺςδε· νῦν γὰρ ἄνδρες εὐχρημένοι εἰσὶν ἐν ὁρημοτικῇ ἀγωνίᾳ. (16) Φεραύλας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνίσταντο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκατέρωθι συναγορεύοντες. Ἐδοξε δ' οὖν κατὰ τὴν αἵψαν τιμᾶσθαι ἕκαστον, Κύρον δὲ τὸν κρίνοντα εἶναι. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω προὐκωγώρηται.

17. Ἐκάλεσε δ' ἐπὶ δαίπνον καὶ ὅλην ποτὲ τὴν τάξιν σὺν τῇ ταξίρχῳ, ἰδὼν αὐτὸν τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἀνδρῶν τῆς τάξεως ἀντιτάξαντα ἐκατέρωθεν εἰς ἐμβολήν, θώρακας μὲν ἀμφοτέρους ἔχοντας καὶ γέβρα ἐν ταῖς ἀριστεραῖς, εἰς δὲ τὰς δεξιὰς νάρθηκας παχεῖς τοῖς ἡμίσεσιν ἔδωκε, τοῖς δ' ἑτέροις εἶπεν ὅτι βάλλειν δεῖται ἀνικουμένους ταῖς βώλοις. (18) Ἐπεὶ δὲ παρσκευασμένοι ἐστήσαν, ἐστήμην αὐτοῖς μάχεσθαι. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν βάλλοντες ταῖς βώλοις ἐστὶν οἱ καὶ ἐτύγγανον καὶ θωράκων καὶ γέβρων, οἱ δὲ καὶ μηχανῶ καὶ κνημίδος. Ὅπου δὲ ὁμοσε γένοντο, οἱ τοὺς νάρθηκας ἔχοντες ἔπαυον τῶν μὲν μηρῶν, τῶν δὲ γειράς, τῶν δὲ κνήμας, τῶν δὲ ἐπικυπτόντων ἐπὶ βώλους ἔπαυον τοὺς τραχήλους καὶ τὰ νῦτα. Τέλος δὲ τρεψάμενοι ἐδίωκον οἱ νάρθηκοφόροι παύοντες σὺν πολλῷ γέλωτι καὶ παιδιᾷ. Ἐν μέρει γε μὴν οἱ ἕτεροι λαθόντες πάλιν

sunt quæ, a patre licet matreque vetarer, facere tamen a natura cogebar. Ac gladio, profecto, cadebam quicquid clanculum poteram. Neque enim natura solum insitum erat, sicut incedere et currere, sed præterquam quod ingenitum erat, etiam suave mihi esse videbatur. Quandoquidem igitur hæc, inquit, nobis dimicatio restat, in qua plus animorum alacritas quam ars effectura est, cur non libenter adversus hosce, qui dicuntur ὁμοτίμοι, certamen suscipiamus? cum sane paria virtutis præmia sint utrisque proposita, at nos non item res paræ pretii objecturi periculis simus; sed illi vitam honoratam, quæ sola est jucundissima: nos autem laboriosam quidem illam, sed inhonoratam, quam equidem molestissimam duco. Maxime autem, viri, hoc me ad suscipiendum læto animo adversus hosce certamen excitat, quod Cyrus iudex erit, qui non ex invidia iudicabit; at, quod per deos Iurans asfirmo, Cyrus mihi videtur, quoscunque fortiter se gerere animadvertat, nihil minus quam se ipsum diligere: his certe quidem eum video, quicquid habeat jucundius dare potius quam apud se retinere. Et sane novi, inquit, istos ὁμοτίμους elatis esse animis, quod instituti sint et ad famem, et ad sitim, et ad frigus tolerandum, cum ipsi parum noverint, nos etiam his a magistro potiori, quam ipsos, institutos esse. Nullus enim est necessitate potiorum magister, quæ nos hæc vel accurate admodum tene redocuit. Et hi quidem ad labores sese armis ferendis exercere, quæ ita sunt ab omnibus hominibus exogitata, ut gestu sint commodissima: nos vero, inquit, sub magnis oneribus et incedere cogebarur et currere: ut mihi jam armorum gestamina similiora videantur alis quam oneribus. Quamobrem, Cyre, inquit, hæc scito, me et in certamen descensurum, et, qualis qualis tandem fuero, pro merito præmiis ornari postulaturum. Et vos, viri plebei, hortor ad pugnam hæc adversus bene institutos hosce magna contentione suscipiendam: quippe nunc hi viri in populari certamine sunt capti. In hunc modum dixit Pheraulas: surrexerunt autem et alii complures, qui utriusque sententiam defendebant. Itaque decretum est quemque pro merito ornandum, et Cyrum constituendum esse iudicem. Et hæc quidem ita cesserunt.

Cyrus autem aliquando totam cohortem una cum ejus præfecto ad conam vocavit, quod vidisset eum divisam in duas partes cohortem utrinque ex adverso ad conflictum instruxisse, gestantibus quidem utrisque loricas et scuta in manibus sinistris; in dexteras vero parti dimidiæ ferulas crassas dederat, alteram glebas sublatis ejaculari jusserat. Hoc modo cum instructi starent, iis pugnae signum dabat. Ibi quidem hi glebas ejaculabantur, et de iis aliqui tum loricas tum scuta feriebant, alii femur etiam tibiisque. Ubi vero cominus pugnam conserebant, tum illi qui ferulas gestabant aliorum quidem femora, manus aliorum, nonnullorum etiam feriebat suras; et eorum qui ad glebas tollendas se deorsum inclinassent cervices et dorsa feriebant. Tandem adversarios in fugam conversos persequiebantur ii qui ferulas gestabant, illos multo cum risu lusuque cadentes. Verum et alteri vicissim sumptis ipsi quoque ferulis;

ταὺς νάρθηκας ταῦτά ἐποίησαν τοὺς ταῖς βώλοις βάλλον-
τας. (19) Ταῦτα δ' ἀγασθεὶς ὁ Κῦρος, τοῦ μὲν ταξίαρ-
χου τὴν ἐκίνοιαν, τῶν δὲ τὴν πεῖθω, ὅτι ἅμα μὲν ἐγυ-
μνάζοντο, ἅμα δὲ εὐθυμοῦντο, ἅμα δὲ ἐνίκων οἱ εἰκα-
σθέντες τῇ τῶν Περσῶν ὀπλίσει, τοῖς δὲ ἡσθεὶς ἐκάλεσέ
τε ἐπὶ δεῖπνον αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ ἰδὼν τινὰς αὐ-
τῶν ἐπιδεδεμένους, τὸν μὲν τινὰ αὐτῶν ἀντικνήμιον,
τὸν δὲ χεῖρα, ἡρώτα τί πάθουεν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι πλη-
γίεν ταῖς βώλοις. (20) Ὁ δὲ πάλιν ἐπηρώτα πότερον
ἐπεὶ ἑμῶν ἐγένοντο ἢ ὅτε πρόσω ἦσαν. Οἱ δ' ἔλεγον
ὅτι πρόσω ἦσαν· ἐπεὶ δὲ ἑμῶν ἐγένοντο, παιδίαν ἔφασαν
εἶναι καλλίστην οἱ νάρθηκοφόροι· οἱ δ' αὖ συγκοιμημέ-
νοι τοῖς νάρθηξιν ἀνέκραγον ὅτι οὐ σφίσι (γε) δοκοῖη παι-
δίξ εἶναι τὸ ὁμοῦεν παῖσθαι· ἅμα δὲ ἐπεδείκνυσαν τῶν
νάρθηκων τὰς πληγὰς καὶ ἐν χερσὶ καὶ ἐν τραχήλοις,
ἵνα δὲ καὶ ἐν προσώποις. Καὶ τότε μὲν ὥσπερ εἰκὸς
ἐγελων ἐπ' ἀλλήλους. Ἐγὼ δ' ὑστεραίᾳ μεστὸν ἦν τὸ
πεδίον πᾶν τῶν τούτους μιμουμένων· καὶ ἐμὴ ἄλλο τι
σπουδαιότερον πράττειεν, ταύτῃ τῇ παιδίᾳ ἐχρῶντο.

21. Ἄλλον δὲ ποτε ἰδὼν ταξίαρχον ἀγνοῶν τὴν τάξιν
ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν ἐφ' ἐνὸς, καὶ ὁπότε
καίρος δοκοῖη αὐτῷ εἶναι, παραγγέλλοντα τὸν ὑστερον
λόχον παράγειν, καὶ τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον, εἰς
μέτωπον· ἐπεὶ δὲ ἐν μετώπῳ οἱ λοχαγοὶ ἐγένοντο, πα-
ρηγγύσεν εἰς δύο ἀγειν τὸν λόχον· ἐκ τούτου δὴ παρῆ-
γον οἱ δεκάδαρχοι εἰς μέτωπον· ὁπότε δὲ αὐτῷ δοκοῖη αὐτῷ
καίρος εἶναι, παρηγγύειεν εἰς τέτταρας ἀγειν τὸν λόχον·
οὕτω δὴ οἱ πεμπάδαρχοι αὐτῷ παρῆγον εἰς τέτταρας·
ἐπεὶ δὲ ἐπὶ θύραις τῆς σκηνῆς ἐγένοντο, παραγγείλας
αὐτῷ εἰς ἓνα ἰόντων εἰσῆγε τὸν πρῶτον λόχον, καὶ τὸν δεύ-
τερον τούτου κατ' οὐρανὸν ἐκέλευσεν ἐπισθαι, καὶ τὸν
τρίτον καὶ τὸν τέταρτον ὡσαύτως παραγγείλας ἡγεῖτο
εἰσῶ· οὕτω δὲ εἰςπαγὼν κατέλειπεν ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὥς-
περ εἰσπορεύοντο· τοῦτον οὖν ὁ Κῦρος ἀγασθεὶς τῆς τε
πραότητος τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἐκά-
λεσε καὶ ταύτην τὴν τάξιν ἐπὶ τὸ δεῖπνον σὺν τῷ τα-
ξίαρχῳ.

22. Παρὼν δὲ τις ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ κεκλημένος ἄλλος
ταξίαρχος, Τὴν δ' ἐμὴν, ἔφη, ὦ Κύρε, τάξιν οὐ καλεῖς
εἰς τὴν σκηνήν; καὶ μὴν ὅταν γε παρήξῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον,
πάντα ταῦτα ποιεῖ· καὶ ὅταν τέλος ἡ σκηνὴ ἔχῃ, ἐξάγει
μὲν ὁ οὐραγός, ἔφη, ὁ τοῦ τελευταίου λόχου τὸν λόχον,
ὑστατάως ἔχων τοὺς πρῶτους εἰς μάχην τεταγμένους·
ἔπειτα ὁ δεύτερος τοὺς τοῦ ἐτέρου λόχου ἐπὶ τοῦτους,
καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὡσαύτως, ὅπως, ἔφη, καὶ
ὅταν δέῃ ἀπάγειν ἀπὸ πολέμων, ἐπιστάντων ὡς δεῖ
ἀπέναντι. Ἐπειδὴν δὲ, ἔφη, καταστῶμεν ἐπὶ τὸν δρόμον
ἐνθα περιπατοῦμεν, ὅταν μὲν πρὸς ἑω ἴωμεν, ἐγὼ μὲν
ἡγοῦμαι, καὶ ὁ πρῶτος λόγος πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος
ὡς δεῖ, καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος, καὶ αἱ τῶν λόγων
δεκάδες καὶ πεμπάδες, ἕως ἂν παραγγέλλω ἐγὼ· ὅταν
δ', ἔφη, πρὸς ἐσπέραν ἴωμεν, ὁ οὐραγός τε καὶ οἱ τελευ-
ταῖοι πρῶτοι ἀφηγοῦνται· ἐμοὶ μὲντοι οὕτω πεῖθονται
ὑστερίῳ ὅντι, ἵνα ἐθίζονται καὶ ἐπισθαί καὶ ἡγεῖσθαι

eodem illos modo tractarunt, qui glebas jaculabantur. Cy-
rus autem haec admiratus, tum nempe praefecti cohortis
solers inventum, tum militum obedientiam, quod simul
exercerentur, simul se ipsos exhilararent atque etiam
quod illi, qui Persarum armaturam imitati essent, vince-
rent: his ergo delectatus, ad cenam eos invitavit: cumque
in tabernaculo quosdam ipsorum videret, quorum alii tibia,
manus alii obligata esset, quid ipsis accidisset rogabat.
Illi se glebis ictos aiebant. Ille quaerebat iterum, utrum
postquam congressi fuissent, an cum procul essent. Re-
spondebant illi, tum id se perpersos cum procul essent:
at postquam cominus congressi fuissent, ludum fuisse
pulcherrimum aiebant li qui ferulas gestabant. Illi vero
contra qui ferulis erant concisi, non ludum sibi sane videri
clamabant cominus feriri: simulque ferularum plagas in ma-
nibus et cervicibus, atque etiam in facie nonnulli ostende-
bant. Ac tum quidem, sicuti par erat, sese mutuo ridebant.
Postridie vero totus campus hominibus hos imitantibus ple-
nus erat: semperque adeo, cum non aliud quidquam magis
serium tractarent, hoc ludo utebantur.

Alium vero aliquando videns cohortis praefectum ducen-
tem cohortem a fluvio ad sinistram singulis singulos se-
quentibus, et cum tempus ipsi esse videbatur, jubentem
secundum manipulum promovere in frontem, et dein ter-
tium, et quartum: cum autem in fronte jam manipulorum
duces essent, mandabat in binos explicatum manipulum
ducerent: deinde igitur decuriones in frontem promove-
bant: rursus cum opportunum ipsi visum esset, imperabat
in quaternos explicatum manipulum ducerent: atque ita
quinque virorum duces etiam procedebant, ut in quaternos
manipulus explicatus iret: postquam vero ad tabernaculi
fores perventum esset, tum signo dato iubens ut rursus
singulatim incederent, manipulum primum introducebat,
et alterum jubebat hunc a tergo sequi; et cum tertio itidem
quartoque praecipisset, ducebat intro: atque ita cum eos
introduxisset, eodem jussit ordine discurrere, quo ingressi
essent: hunc ergo Cyrus admiratus, et ob mansuetudinem
in disciplinam, et diligentiam, hanc quoque una cum praefecto
cohortem ad cenam invitavit.

Cum autem alius quidam cohortis praefectus ad cenam
vocatus adesset, Meam vero, inquit, cohortem ad tuum
hoc tabernaculum, Cyre, non invitas? atqui illa quoties
ad cenam venit, haec omnia facit; et ubi finis convivio fiat,
extremus ultimi manipuli ductor suum manipulum educit,
qui quidem postremos habet primo ad pugnam loco dispo-
sitos: deinde post hos alter alterius manipuli milites,
similique ratione et tertius et quartus; ut etiam quando
necesse sit ab hostibus pedem referre, sciant, quo pacto
recedere oporteat. Postquam vero in curriculo constitimus,
ubi deambulamus, cum quidem versus ortum progredimur,
ego praere soleo, et primus manipulus primum habet lo-
cum, et alter suum, et tertius et quartus, ac manipulo-
rum decuriae, et quiniones, donec ego jubeam: cum vero
versus occidentem progredimur, tum et extremi ductor
agminis et cum eo postremi primo loco sunt in abitu du-
ces: ac nihilominus parent mihi qui proficiscor ultimus,
ut et sequi et praere pari cum obedientia consuescant.

δομῶς πειθόμενοι. (23) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ἦ καὶ αὖ τοῦτο ποιεῖτε; Ὅσοις γὰρ ἔφη, καὶ δειπνοποιοῦμεθα νῆ Δία. Καλῶ τοίνυν, ἔφη, ὑμᾶς, ἅμα μὲν ὅτι τὰς τάξεις μελετᾶτε καὶ προσιόντες καὶ ἀπιόντες, ἅμα δὲ ὅτι καὶ ἡμέρας καὶ νυκτός, ἅμα δὲ ὅτι τὰ τε σώματα περιπατοῦντες ἀσκαίτε καὶ τὰς ψυχὰς ὠρελεῖτε διδάσκοντες. Ἐπεὶ οὖν πάντα διπλᾶ ποιεῖτε, διπλῶν ὑμῖν δίκαιον καὶ τὴν εὐωχίαν παρέχειν. Μὰ Δί', ἔφη ὁ ταξίαρχος, μήτοι γὰρ ἐν μιᾷ γε ἡμέρᾳ, εἰ μὴ καὶ διπλᾶς ἡμῖν τὰς γαστέρας παρέξεις. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτω τὸ τέλος τῆς σκηνῆς ἐποίησαντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κύρος ἐκάλεσαν ἐκείνην τὴν τάξιν, ὥσπερ ἔφη, καὶ τῇ ἄλλῃ. Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἄλλοι τὸ λοιπὸν πάντες αὐτοὺς ἐμυμούντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐξέτασιν δὲ ποτε πάντων τοῦ Κύρου ποιουμένων ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ σύνταξιν, ἦλθε παρὰ Κυαξάρου ἄγγελος λέγων ὅτι Ἰνδῶν παρεῖη πρεσβεία· κελεύει οὖν σε ἔλθειν ὡς τάχιστα. Φέρω δέ σοι, ἔφη ὁ ἄγγελος, καὶ στολὴν τὴν καλλίστην παρὰ Κυαξάρου· βούλεται γὰρ σε ὡς εὐκωσμοτάτα καὶ λαμπρότατα προσάγειν, ὡς ὀφυμένων τῶν Ἰνδῶν ὅπως ἂν προσῇς. (2) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος παρήγγειλε τῷ πρώτῳ τεταγμένῳ ταξίαρχῳ εἰς μετώπον στήναι, ἐφ' ἐνὸς ἄγοντα τὴν τάξιν, ἐν δεξιᾷ ἔγοντα ἑαυτὸν, καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκέλευσε ταῦτο τοῦτο παραγγεῖλαι, καὶ διὰ πάντων οὕτω παραυθύναι ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ πειθόμενοι ταχὺ μὲν παρήγγελλον, ταχὺ δὲ τὰ παραγγελλόμενα ἐποίουν, ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ ἐγένοντο τὸ μὲν μετώπον ἐπὶ τριακοσίων, τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ ταξίαρχοι, τὸ δὲ βάθος ἐφ' ἑκάτον. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησαν, ἐπεσθαι ἐκέλευσεν ὡς ἂν αὐτὸς ἡγήται· καὶ εὐθὺς προῤῥᾶν ἡγήτο. Ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν ἀγυιὰν τὴν πρὸς τὸ βασιλεῖον φέρουσαν στενωτέρην οὖσαν ἢ ὡς ἐπὶ μετώπου πάντας διέναι, παραγγεῖλας τὴν πρώτην χιλιστὴν ἐπεσθαι κατὰ χώραν, τὴν δὲ δευτέραν κατ' οὐρανὸν αὐτῆς ἀκολουθεῖν, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, αὐτὸς μὲν ἡγήτο οὐκ ἀναπαυόμενος, αἱ δὲ ἄλλαι χιλιστές κατ' οὐρανὸν ἐκαστὴ τῆς ἐμπροσθεν εἴποντο. (4) Ἐπεμψε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς δύο ἐπὶ τὸ στόμα τῆς ἀγυιᾶς, ὅπως εἴ τις ἀγνοοίη, σημαίνοντες τὸ δέον ποιεῖν. Ὡς δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας, παρήγγειλε τῷ πρώτῳ ταξίαρχῳ τὴν τάξιν εἰς δώδεκα τάττειν βάθος, τοὺς δὲ δωδεκάχρους ἐν μετώπῳ καθιστάναι περὶ τὸ βασιλεῖον, καὶ τῷ δευτέρῳ ταῦτα ἐκέλευσε παραγγεῖλαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως. (5) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν· ὁ δ' εἰσῆλθε πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐν τῇ Περσικῇ στολῇ οὐδὲν τι ὑβρισμένη. Ἰδὼν δὲ ὁ Κυαξάρης αὐτὸν τῷ μὲν τάχει ἦσθη, τῇ δὲ φαλότητι τῆς στολῆς ἡγρέσθη καὶ εἶπε, Τί τοῦτο, ὦ Κύρε; οἷον ποιοῦντος οὕτω φανείς τοῖς Ἰνδοῖς; ἐγὼ δ', ἔφη, ἐβουλόμην σε ὡς λαμπρότατον φανῆναι· καὶ γὰρ ἐμοὶ ἂν κόσμος ᾖν τοῦτο, ἐμῆς

Et Cyrus inquit, Hecce semper facitis? Profecto, respondit ille, quotiescunque eoriam instruimus. Vos igitur, inquit, ad eoriam voco, partim quod et in accedendo et in abeundo studiose servatis ordines, partim quod illud et interdiu et noctu facitis, partim quod et corpora deambulando exercetis, et animos docendo meliores redditis. Quandoquidem igitur omnia duplicia facitis, aequum est vobis etiam duplex epulum praeberi. Minime profecto, ait cohortis illius praefectus, uno quidem die; nisi nobis duplices etiam ventres dabis. Ac tum quidem hoc pacto finem huius convivii fecere. Postridie autem Cyrus illum ordinem, quemadmodum dixerat, et sequenti die vocavit. Quaecum ceteri animadvertenter, omnes deinceps eos imitantur.

CAPUT IV.

Cum autem Cyrus aliquando militem universum in armis instraret et instrueret, a Cyaxare venit nuntius, qui diceret ab Indis legatos adesce: Quapropter te quamprimum ad se venire jubet Cyaxares. Quin et vestem, inquit nuntius, pulcherrimam a Cyaxare tibi fero: te enim quam ornatissime splendidissimeque advenire cupit: quippe quia Indi spectaturi sunt, quo cultu accedas. Haec cum audisset Cyrus, imperavit praefecto cohortis loco primo in acie constituto, ut in fronte consisteret, cohorte singulatum ducta, latus ipse dextrum tenens: et iussit hunc eadem secundo imperare, et per omnes sic imperata tradi jussit. Illi dicto audientes et celeriter quidem haec imperant, et celeriter imperata faciunt: brevique tempore frons trecentos (tot enim erant cohortium praefecti), altitudo agminis centenos milites habuit. Cum jam hoc ordine constitissent, eos ita sequi jussit, ut ipse praecederet: et mox citato gradu praecedebat. At ubi viam, quae ad regiam tendebat, arctiorem esse animadvertisset, quam ut omnes in fronte progredi possent, jussis primis in ordine millenis militibus ita se sequi, ut collocati fuerant, alterisque hos a tergo sequi, et ceteris deinceps omnibus eodem servato ordine procedere, ipse sine intermissione praibat, aliique milleni milites totidem praecedentes a tergo subsequerantur. Ministros etiam duos ad viam aditum misit, qui, quid facto opus esset, si quem fugeret, significarent. Cum autem Cyaxaris ad portam pervenisset, praefecto primae cohortis imperat, sic cohortem instrueret, ut ejus altitudo duodenos contineret, praefectos autem duodenum militum propter regiam in fronte constitueret; atque eadem secundo jubet imperari, et sic deinceps omnibus. Atque haec illi quidem faciebant: Cyrus autem ipse ad Cyaxarem veste indutus Persica ambitionem minime indicanti ingressus est. Et Cyaxares cum eum vidisset, celeritate quidem delectabatur, at vilitate vestis offensus erat, dixitque, Quid hoc, Cyre, est? cujusmodi rem facis, qui habitu tali in conspectum Indorum venis? ego vero te quam splendidissimum conspici volebam: nam mihi hoc

ὅτι ἀδελφῆς υἱὸν εἶναι μεγαλοπρεπέστατον φρίσσειναι. (6) Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Καὶ ποτέρως ἂν, ὦ Κυαξάρη; μᾶλλον σε ἐκόσμου, εἴπερ πορφυρίδα ἐνδύς καὶ φέλια λαβὼν καὶ στρεπτὸν περιθέμενος σκολῇ κελεύονται ὑπέρχουσόν σοι, ἢ νῦν ὅτε σὺν τοιαύτῃ καὶ τοσαύτῃ δυνάμει οὕτως ἄνωγας σοι ὑπακούω διὰ τὸ σὲ τιμᾶν ἰδρῶτι καὶ σπουδῇ καὶ αὐτὸς κεκοσμημένος καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιδεικνύς σοι οὕτω πειθομένους; Κύρος μὲν οὖν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Κυαξάρης νομίσας αὐτὸν ὀρθῶς λέγειν ἐκέλευσε τοὺς Ἰνδοὺς. (7) Οἱ δ' Ἰνδοὶ εἰσελθόντες ἔλεξαν ὅτι πέμψειε σφᾶς ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς κελεύων ἐρωτᾶν εἴ ἔστι ὁ πόλεμος εἰς Μήδους τε καὶ τῷ Ἀσσυρίῳ· ἐπεὶ δὲ σοὺ ἀκούσαμεν, ἐκέλευσεν ἔλθοντας αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀσσύριον κἀκεῖνον ταῦτα πυνθῆσθαι· τέλος δ' ἀμφοτέρους εἰπεῖν ὑμῖν ὅτι ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς τὸ δικαίον σκεψάμενος φαίη μετὰ τοῦ ἡδικημένου ἔσσεσθαι. (8) Πρὸς ταῦτα ὁ Κυαξάρης εἶπεν, Ἐμοὺ μὲν τοίνυν ἀκούετε ὅτι οὐκ ἀδικοῦμεν τὸν Ἀσσύριον οὐδέν· ἐκεῖνον δ' εἰ δεῖσθε, ἔλθοντες νῦν πυνθῆσθε ὅτι λέγει. Παρόν δὲ ὁ Κύρος ἤρτο τὸν Κυαξάρην, Ἥ καὶ ἐγὼ, ἔφη, εἰπὼ ὅτι γινώσκω; καὶ ὁ Κυαξάρης ἐκέλευσεν. Ὑμεῖς τοίνυν, ἔφη, ἀπαγγεῖλατε τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ τάδε, εἰ μὴ τι ἄλλο Κυαξάρῃ δοκεῖ, ὅτι φαμὲν ἡμεῖς, εἰ τί φησιν ὅφ' ἡμῶν ἀδικεῖσθαι ὁ Ἀσσύριος, αἰρεῖσθαι αὐτὸν τὸν Ἰνδῶν βασιλέα δικαστήν. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσαντες ὤχοντο.

9. Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον οἱ Ἰνδοί, ὁ Κύρος πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρξατο λόγου τοιοῦτος·

Ὁ Κυαξάρη, ἐγὼ μὲν ἦλθον οὐδέν τι πολλὰ ἔχων ἰδία χρήματα οἰκοῦν· ὅποσα δ' ἦν, τούτων πάνυ ὀλίγα λοιπὰ ἔχω. Ἀνῆλθα δὲ, ἔφη, εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοῦτο ἴσως, ἔφη, θαυμάζεις σὺ πῶς ἐγὼ ἀνῆλθα σὺ αὐτοὺς τρέφοντάς· εὐ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ τιμῶν καὶ χαρίζομενος, ὅταν τινὲς ἀγασθῶ τῶν στρατιωτῶν. (10) Δοκεῖ γάρ μοι, ἔφη, πάντας μὲν ὥς ἂν τις βούληται ἀγαθοὺς συνεργοὺς ποιεῖσθαι ὑποκρινουσῶν πράγματός, ἥδιον εἶναι εὐ τε λέγοντα καὶ εὐ ποιοῦντα παρορμᾶν μᾶλλον ἢ λυποῦντα καὶ ἐπαγχαλόντα· ὥς δὲ δὴ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων ποιήσασθαι τις βούλοιο συνεργοὺς προθύμους, τούτους παντάπασιν ἐμοίγε δοκεῖ ἀγαθοὶ θηρατέον εἶναι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Φίλους γάρ, οὐκ ἐχθροὺς, δεῖ εἶναι τοὺς μέλλοντας ἀπροσάριστους συμμάχους ἔσσεσθαι καὶ μήτε τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ ἀρχόντος φθονήσοντας μήτε ἐν τοῖς κακοῖς προθύμους. (11) Ταῦτ' οὖν ἐγὼ οὕτω προγγινώσκων χρημάτων δοκῶ προδεῖσθαι. Πρὸς μὲν οὖν σὲ πάντα ὁρᾶν, ὃν αἰσθάνομαι πολλὰ δαπανῶντα, ἔσπῳ μοι δοκεῖ εἶναι· σκοπεῖν δ' ἀξίῳ κοινῇ καὶ σὲ καὶ ἐμὲ ὅπως σὲ μὴ ἐπιλείψει χρήματα. Ἐάν γάρ σὺ ἔχθονα ἔχῃς, οἷός ἐστι καὶ ἐμοὶ ἂν εἴη λαμβάνειν ὁπότε δεξιμῇ, ἄλλως τε καὶ εἰ εἰς τοιοῦτόν τι λαμβάνοιμι ὃ μέλλοι καὶ σοὶ δαπανηθὲν βέλτιον εἶναι. (12) Ἐναγχοῦ ἂν μέμνημαί σου ἀκούσας ὥς ὁ Ἀρμένιος καταφρονοῖ τῶν νῦν, ὅτι ἀκούει τοὺς πολεμίου προσιόντας ἡμῖν,

ornamento fuisset, te, meae sororis filium, quam magnificentissime ornatum conspici. Et Cyrus ad haec respondit, Utro te modo, Cyaxares, magis ornassem, si purpura indutus, adhibitibus armillis, et torquatus, tibi mandanti lente paruissem, an nunc potius, cum tali tantoque stipatus exercitu, tam velociter, honoris tui causa, tibi pareo, sudore et celeritate cum ipse ornatus adsum, tum te orno, et ceteros etiam tibi tantoperè obsequentes exhibeo? Cyrus igitur haec dixit; Cyaxares autem eum recte dicere arbitratus; Indos introduci jussit. Indi vero ingressi se missos a rege Indorum aiebant, et jussos interrogare, qua de re bellum inter Medos et Assyrium susceptum esset: Ac te quidem postquam audissemus, nos ad Assyrium quoque proficisci, et de his ipsis ab illo etiam percunctari jussit: tandem vero utrique vestrum nuntiare, regem Indorum dicere, se juris et aequi ratione habita, statutum ab illo cui fieret injuria. Ad haec respondit Cyaxares, Me igitur audite, nulla nos omnino injuria Assyrium afficere: quid ipse dicat, si libet, profecti ad eum exquirite. Cyrus autem, qui aderat, Cyaxarem interrogavit, Num et ipse etiam, inquit, dicam quod sentio? et Cyaxares eum loqui jussit. Vos igitur, ait, Indorum regi haec nuntiate (nisi quid aliud Cyaxari videatur), dicere nos, si quam a nobis sibi factam injuriam dicat Assyrius, ipsum nos Indorum regem judicem eligimus. His illi auditis abierunt.

Cum autem egressi essent Indi, Cyrus ad Cyaxarem hujusmodi sermone cepit uti:

Equidem ad te, Cyaxares, veni, non multas mecum pecunias meas domo ferens; quae autem mihi erant, earum exiguum admodum summam reliquam habeo; quippe qui in milites, ait, eas expendirer. Ac tu forsan miraris, quo pacto expendirer, eos cum tu alas: verum certo scias, inquit, me non aliter eas expendisse, quam praemiis tribuendis et largiendo, quoties aliquem militum admirarer. Nam mea haec sententia est, inquit, omnes, quoscunque sibi quis fideles adjuutores quacunque in re gerenda efficere velit, suavius esse bene tum dicendo tum faciendo potius ad ejusmodi munus excitare, quam offendendo et cogendo: et quos quidem in rebus bellicis adjuutores sibi alacres quispiam conciliare velit, eos omnino et dictis bonis et factis captandos arbitror. Amicos enim, non inimicos, oportet esse, qui sine excusatione tergiversationeque in bello socii futuri sint, nec in secundis imperatoris rebus invidi, nec in adversis futuri sint proditores. Haec igitur ego cum ita apud animum statuta habeam, pecuniis mihi pluribus opus esse puto. Ceterum ad te in omnibus respicere, quem sumptus graves facere intelligo, mihi absurdum videtur: communiter autem tibi et mihi providendum arbitror, ne te pecuniae deficiant. Nam tibi si abunde suppetant, scio mihi quoque facultatem fore accipiendi, cum opus erit; praesertim si eas in ejusmodi quandam usum accipiam, in quem quod expensum fuerit, tibi etiam majus commodum allaturum est. Nuper igitur audire de te memini, Armenium te nunc contemnere, qui hostes adversum nos adventare audiat; ac neque copias

καὶ οὕτε τὸ στρατεύμα πέμποι οὕτε τὸν δασμὸν ὃν ἔδει ἀπάγοι. Ποιεῖ γὰρ ταῦτα, ἔφη, ὁ Κύρος, ἐκείνος· ὥστε ἔγωγε ἀπορῶ πότερον μοι κρεῖττον στρατεύεσθαι καὶ πειρᾶσθαι ἀνάγκη αὐτῷ προσθίνειν ἢ λυσitteλεῖ ἔἵσαι ἐν τῷ παρόντι, μὴ καὶ τοῦτον πολέμιον πρὸς τοῖς ἄλλοις προσθώμεθα. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρτετο, Αἰ δ' οἰκίσεις αὐτῷ πότερον ἐν ἔχυροις χωρίοις εἰσὶν ἢ καὶ πού ἐν εὐερόδοις; Καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπεν, Αἰ μὲν οἰκίσεις οὐ πάνυ ἐν ἔχυροις· ἐγὼ γὰρ τούτου οὐκ ἡμέλουν· ὅρη μέντοι ἔστιν ἐνθα δύναται ἂν ἀπελθὼν ἐν τῷ παραχρῆμα ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι τοῦ μὴ αὐτός γε ὑποχείριος γενέσθαι μηδὲ ὅσα ἐνταῦθα δύναιτο ὑπεκκομίσασθαι, εἰ μὴ τις πολιορκοῖ προκαθήμενος, ὥςπερ ὁ ἐμὸς πατήρ τοῦτο ἐποίησεν. (14) Ἐκ τούτου δὴ ὁ Κύρος λέγει τάδε· Ἀλλ' εἰ θέλοις, ἔφη, ἐμὲ πέμψαι ἱππέας μοι προσθεῖς ὅποσοι δοκοῦσι μέτριοι εἶναι, οἵμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ποιῆσαι αὐτὸν καὶ τὸ στρατεύμα πέμψαι καὶ ἀποδοῦναι τὸν δασμὸν σοι· ἔτι δὲ ἐλπίζω καὶ ὅλον αὐτὸν μᾶλλον ἡμῖν γενέσθαι ἢ νῦν ἔστί. (15) Καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπε, Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἐλπίζω ἐκείνους εἰλεῖν πρὸς σὲ μᾶλλον ἢ πρὸς ἐμέ· ἀκούει γὰρ καὶ συνθηρεῦτάς τινας τῶν παίδων σοι γενέσθαι αὐτοῦ· ὥστε ἴσως ἂν καὶ πάλιν ἔλθοιεν πρὸς σε· ὑποχειρίων δὲ γενομένων αὐτὸν πάντ' ἂν πράξει ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. Οὐκοῦν σοι δοκεῖ, ἔφη ὁ Κύρος, σύμφορον εἶναι τὸ λεληθέναι ἡμᾶς ταῦτα βουλευόντας; Μᾶλλον γὰρ ἂν οὖν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καὶ ἔλθοι τις αὐτῶν εἰς χεῖρας, καὶ εἰ τις ὁρμῶτο ἐπ' αὐτούς, ἀπαρσκαεύστοι ἂν λαμβάνοντο. (16) Ἀκούε τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἂν τί σοι δοξῇ λέγειν. Ἐγὼ πολλάκις δὴ σὺν πᾶσι τοῖς μετ' ἐμοῦ τετλήρακα ἀμφὶ τὰ ὅρια τῆς τε σῆς χώρας καὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἱππέας δέ τινας ἤδη προσλαθὼν τῶν ἐνθὲνδε ἐταίρων ἀρικόμην. Τὰ μὲν τοίνυν ὅμοια ποιῶν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, οὐκ ἂν ὑποπτεύσεις· εἰ δὲ πολὺ πλείονος ἢ δύναμις φαίνεται ἥς ἔχον εἰσθῆαι θηρᾶν, τούτο ἡδὴ ὑποπτον ἂν γένοιτο. (17) Ἀλλ' ἔστιν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ πρόφασις κατασκαεύσαι καὶ ἐνθάδε οὐκ ἄπιστον, καὶ ἂν τις ἐκείσε ἐξαγγείλῃ δὴ ὥς ἐγὼ βουλόμην μεγάλην θήραν ποιῆσαι καὶ ἱππέας, ἔφη, αἰτοῖν ἂν σε ἐκ τοῦ φανεροῦ. Καλλίστα λέγεις, ἔφη ὁ Κυαξάρης· ἐγὼ δέ σοι οὐκ ἐθελήσω διδόναι πλὴν μετρίους τινάς, ὥς βουλόμενος πρὸς τὰ προύρια εἰλεῖν τὰ πρὸς τῇ Συρίᾳ. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι βούλομαι, ἔφη, ἐλθὼν κατασκαεύσαι αὐτὰ ὥς ἐχυρώτατα. Ὅποτε δὲ σὺ προελθούσης σὺν ἢ ἔχρισ δύναμει καὶ θηρώης καὶ δὴ δύο ἡμέρας, πέμψαιμι ἂν σοι ἱκανοὺς ἱππέας καὶ περὺς τῶν παρ' ἐμοῖ ἀνθροισμένων, οὓς σὺ λαθὼν εὐθὺς ἀντίοις, καὶ αὐτὸς δὲ ἔχων τὴν ἄλλην δύναμιν πειρώμεν μὴ πρόσω ὑμῶν εἶναι, ἵνα, εἰ που καὶρός εἴη, ἐπιφανείην.

18. Οὕτω δὴ ὁ μὲν Κυαξάρης εὐθὺς πρὸς τὰ προύρια ἤθροizen ἱππέας τε καὶ περὺς, καὶ ἀμάρξας δὲ σίτου προέπεμπε τὴν ἐπὶ τὰ προύρια ὁδόν. Ὁ δὲ Κύρος ἐβύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ, καὶ ἅμα πέμπων ἐπὶ τὸν Κυα-

mittere, neque tributum debitum adferre. Nimirum, inquit, facit haec ille, Cyrus: ut equidem dubius sim animi, utrum mihi melius sit bello eum adgredi et ad cogendum vires nostras conferre, an expediat in praesens missum eum facere, ne hunc etiam hostem ceteris illis adjungamus. Et Cyrus interrogabat, Num vero domicilia ejus munitis in locis sita sunt, an iis, quae facile adiri possint? Domicilia quidem ejus, respondit Cyaxares, non admodum munitis in locis sita sunt; nam illam ego rem non neglexi: sunt tamen montes, in quos si se recipiat, statim sic tutus esse possit, ut nec ipse in potestatem alicujus redigi possit, nec quaecunque in illos clam subvehenda curaverit, nisi quis cum diutius ibidem habendo obsideat, quemadmodum pater meus olim fecit. Tum Cyrus haec verba facit: Si autem mittere me voles, tanta equitum manu mihi adjuncta, quanta sufficere videatur, arbitror me, diis juvantibus, effecturum ut et copias mittat, et tributum tibi pendat: immo praeter haec spero confore ut nobis sit, quam nunc est, amicio. Et Cyaxares inquit, Ego quoque spero illos ad te libentius accessuros, quam ad nos. Nam quosdam ex ipsius liberis tecum olim venari solitos audio, iique adeo fortassis ad te rursus accesserint: quibus captis, omnia confici ex animi nostri sententia possint. Nempе, inquit Cyrus, tibi conducere videtur, nostra haec ut celerentur consilia? Immo certe hoc pacto, ait Cyaxares, et facilius ipsorum aliquis in potestatem nostram venerit, et si quis in eos impetum faciat, minus paratos deprehenderit. Audi igitur, inquit Cyrus, si aliquid dicere tibi videbor. Ego quidem saepe cum omnibus qui mecum sunt, Persis, ad tuae Armeniorumque regionis fines venatus sum, atque etiam aliquando quibusdam equitibus hinc e numero sociorum nostrorum adsumptis, illuc accessi. Ergo minime suspectus fueris, ait Cyaxares, si his consimilia facias: sin autem majores copiae conspiciantur, quam quibus uti ad venandum consuevistis, id demum suspicioni locum dederit. At licet, inquit Cyrus, causam quandam ad persuadendum hand parum aptam et hic praetextere; et si quis famam isto deportet, velle me magnam venationem instituere, et si palam, ait, equites ego abs te petam. Optime dicis, inquit Cyaxares: ego vero tibi non volam praeter modicos quosdam dare, quasi qui ad castella Syriae finitima profecturus sim. Nam revera quidem, inquit, mihi in animo est illo proficisci, ut ea quam munitissima reddam. Tu vero tuis cum copiis ubi progressus fueris, ac jam biduum venando consumpseris, mittam tibi quot sufficerent equites peditesque de iis qui apud me collecti sunt; quos ubi acceperis, statim pergas: ipse vero cum reliquis copiis, ne procul a vobis absim, enitar; ut, sicubi opportunum fuerit, conspiciendum me pra-beam.

Hoc igitur modo Cyaxares quidem statim et equites et pedites ad castella cogebat, atque etiam cursum commeatu ea, quae ad castella duceret, via praemittebat. Cyrus autem, protectionis causa, confestim rem divinam faciebat, ac simul

ἐέρην ἔχει τῶν νεωτέρων ἱππέων. Ὁ δὲ πάντων πολλῶν βουλομένων ἐπεσθαι οὐ πολλοὺς ἔδωκεν αὐτῷ. Προεληλυθότας δ' ἤδη τοῦ Κυαξάρου σὺν δυνάμει καὶ πεζῇ καὶ ἱππικῇ τὴν πρὸς τὰ φρούρια γίνεσθαι τῷ Κύρῳ τὰ ἱερὰ ἐπὶ τὸν Ἀρμένιον ἵναί καλὰ· καὶ οὕτως ἐξάγει δὴ ὡς εἰς θήραν παρεσκευασμένους. (19) Πορευομένων δὲ αὐτῷ εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὑπανίσταται λαγῶς· ἑστὸς δ' ἐπιπτάμενος αἰσιος, κατιδὼν τὸν λαγὼ φεύγοντα, ἐπιπερόμενος ἔπαισέ τε αὐτὸν καὶ συναρπάσας ἔτρε, κατένεγκέν τε ἐπὶ λόφον τινὰ οὐ πρόσω ἐγρήτο τῇ ἄγρᾳ ὅτι ἤθελεν. Ἰδὼν οὖν ὁ Κύρος τὸ σημεῖον ἤσθη τε καὶ προσεκύνησε Δία βασιλεῖα, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας, Ἡ μὲν θήρα καλὴ ἔσται, ὧ ἄνδρες, ἣν ὁ θεὸς θέλει. (20) Ὡς δὲ πρὸς τοῖς ὁρίοις ἐγένετο, εὐθὺς ὥσπερ εἰώθει ἔθιρα· καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ὤγμειον αὐτῷ, ὡς ἐπιόντες τὰ θηρία ἐξανασταῖεν· οἱ δὲ ἀριστοὶ καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς διέστασαν καὶ τὰ ἀνιστάμενα ὑπεδέχοντο καὶ ἐδίωκον· καὶ ἤρουν πολλοὺς καὶ σὺς καὶ εἰλαφούς καὶ δορκάδας καὶ θύους ἐγρίου· πολλοὶ γάρ ἐν τούτοις τοῖς τόποις θνοὶ καὶ νῦν ἐπὶ γίνονται. (21) Ἐπεὶ δ' ἔληξε τῆς θήρας, προσμύξας πρὸς τὰ ὄρια τῶν Ἀρμενίων ἐδειπνοποίησαν· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ αὐθις ἔθιρα προσελθὼν πρὸς τὰ ὄρη ὧν ὠρέγετο. Ἐπεὶ δ' αὖ ἔληξεν, ἐδειπνοποιεῖτο. Τὸ δὲ παρὰ Κυαξάρου στράτευμα ὡς ἤσθετο προσὶόν, ὑποπέμψας πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἀπέχοντας αὐτοῦ δεῖπνοποιεῖσθαι ὡς δύο παρασάγγας, καὶ τοῦτο προῖδων ὡς συμβαλεῖται πρὸς τὸ λανθάνειν· ἐπεὶ δὲ δεῖπνήσαιεν, εἶπε τῷ ἀρχόντι αὐτῶν παρῆναι πρὸς αὐτόν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τοὺς ταξίαρχους ἐκάλε· ἐπεὶ δὲ παρήσαν, ἔλεξεν ὧδε·

22. Ἄνδρες φίλοι, ὁ Ἀρμένιος πρόσθεν μὲν καὶ σύμπαχος ἦν καὶ ὑπήκοος Κυαξάρῃ· νῦν δ' ὡς ἤσθετο τοὺς πολεμίους ἐπιόντας, καταφρονεῖ καὶ οὔτε τὸ στράτευμα πέμπει ἡμῖν οὔτε τὸν δασμὸν ἀποδίδουσι· νῦν οὖν τοῦτον δεῖ θηρᾶσαι, ἂν δυνώμεθα. Ὡδ' οὖν μοι, ἔφη, δοκεῖ ποιεῖν. Σὺ μὲν, ὦ Χρυσάντα, ἐπειδὴν ἐπακομηθῆς ὅσον μέτριον, λαβὼν τοὺς ἡμίσεις Περσῶν τῶν σὺν ἡμῖν ἴθι τὴν ὁρεινὴν καὶ κατάλαβε τὰ ὄρη εἰς ἃ φασιν αὐτὸν θναι· τὴν φοβηθῇ καταφεύγειν· ἡγεμόνας δὲ σοὶ ἐγὼ δώσω. (23) Φασὶ μὲν οὖν καὶ δασέα τὰ ὄρη ταῦτα εἶναι, ὥς· ἔλπις ἡμᾶς μὴ ὀρθῆναι· ὁμοῖα δὲ εἰ προπέμποις πρὸ τοῦ στρατεύματος τοῦ σεαυτοῦ εἰζώνους ἄνδρας λησταῖς εἰκότας καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἐκς στολὰς, οὗτοι ἂν σοι, εἴ τι ἐντυγχάνοιεν τῶν Ἀρμενίων, τοὺς μὲν ἂν συλλαμβάνοντες αὐτὸν κωλύοιεν τὸν ξεαγγελεῖν, ὅς δὲ μὴ δύναντο λαμβάνειν, ἀποσποδώντες ἂν ἐμποδὼν γίνοντο τοῦ μὴ ὄρεσθαι αὐτοὺς τὸ δὸν στράτευμά σου, ἀλλ' ὡς περὶ κλωπῶν βουλευέσθαι. (24) Καὶ σὺ μὲν, ἔφη, οὕτω ποιεῖ· ἐγὼ δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς ἡμίσεις μὲν τῶν πεζῶν ἔχων, πάντας δὲ τοὺς ἱππέας, κορεύσομαι διὰ τοῦ πεδίου εὐθὺς πρὸς τὰ βασίλεια. Καὶ ἦν μὲν ἀνθιστῆται, δῆλον ὅτι μάχεσθαι δεήσει· ἦν δ' ὑποχωρῇ τοῦ πεδίου, δῆλον ὅτι μεταβαῖν δεήσει· ἦν δ' εἰς τὰ ὄρη φεύγῃ, ἐνταῦθα δὴ, ἔφη,

mittit qui a Cyaxare de junioribus equitibus aliquos peterent. Ille vero, licet permulti sequi vellent, non multos tamen ei concessit. Et Cyaxare jam cum copis equitum peditumque via, quæ ad castella ducebat, progresso, Cyro sacra de suscipienda in Armenium expeditione auspicata fuerunt; itaque suos educit, quasi ad venandum parasset. Et cum jam iter faceret, mox primo in agro exsurgit lepus: ei aquila dextra advolans, cum leporem fugientem despexisset, irruens percussitque eum, correptumque sustulit, et cum proximum in collem deportasset, pro libidine præda usa est. Cyrus, hoc quidem signo viso, delectatusque est, et Jovem regem adoravit, et ad eos qui aderant dixit, Hæc sane nobis, viri, venatio prospera, volente deo, futura est. Cum autem ad fines perventum esset, statim, more suo, venabatur: ac peditum quidem equitumque vulgus ordine ante ipsum procedebant, ut adventu suo feras excitarent: præstantissimi vero quique tam peditum quam equitum hinc inde constiterunt, excitasque feras et exceperunt, et insecuti sunt, atque multos et apros, et cervos, et capreas, et asinos silvestres ceperunt; sunt enim hac etiam tempestate illis in locis multi asini. At venatione tandem intermissa, propius ad Armeniorum fines delatus, cœnam instrui jussit: ac prostridie rursum venari cepit, eos ad montes progressus, quos adpetebat. Postquam autem rursus venandi finem fecisset, cœnavit. Cum vero exercitum a Cyaxare missum adventare sentiret, ad eos clam misit qui edicerent, ut abs se ad duarum feræ parasangarum intervallum cœnarent; providebat enim futurum ut hoc ipsum ad fallendum hostem conducirer: postquam vero cœnassent, ut ipsorum præfectus ad se veniret, præcepit. Cœna autem peracta, præfectos ad se vocabat; qui cum advenissent, in hunc modum locutus est:

« Armenius antehac quidem, amici, Cyaxari et societate junctus fuit et ejus imperio subjectus: nunc vero spreto, postquam hostes eum invadere senserit, Cyaxare, neque copias nobis mittit, neque tributum illud debitum persolvit: itaque jam nobis venandus est, si quidem poterimus. Ac mihi sane res in hunc modum gerenda videtur: Tu, Chrysanta, postquam modicum somnum ceperis, dimidia Persarum qui sunt nobiscum sumpta parte, viam montanam ingreditur, et montes occupato, ad quos eum, cum aliquem metuit, confugere aiant. Duces ipse tibi dabo. Atque hos sane montes etiam nemorosos esse perhibent, ut spes sit vos minime conspectum iri: si tamen ante exercitum expeditos homines, qui et numero et vestimentis sint latronibus similes, præmiseris, nimirum hi, si quibus ex Armeniis occurrerint, eos partim comprehendendo impedire poterunt, ne quod indicium faciant; partim quos comprehendere nequiverint, absterritos procul arcendo, ne totum exercitum videant, obstabunt; ideoque de vobis tanquam latrunculis consilium capient. Ac tu quidem ita facito: ego vero cum prima luce peditum altera cum parte dimidia, et universis cum equitibus campestri itinere ad regiam recta proficiascar. Et si quidem se nobis opposuerit, patet, pugnam necessario conserendam esse: sin campo se subdixerit, cursu nobis persequendum esse constat: ad montes denique si fugerit, hic scilicet tui

σὸν ἔργον μηδένα ἀφίεναι τῶν πρὸς σέ ἀφικνουμένων. (25) Νόμιζε δ' ὡςπερ ἐν θήρῃ ἡμᾶς μὲν τοὺς ἐπιζητούντας ἔσεσθαι, σέ δὲ τὸν ἐπὶ ταῖς ἀρκασί. Μένοντος οὖν ἐκείνου ὅτι φθάνειν δεῖ παραγμένους τοὺς πόρους πρὶν κινεῖσθαι τὴν θήραν. Καὶ λεληθέναι δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ τοῖς στόμασιν, εἰ μέλλουσι μὴ ἀποτρέψαι τὰ προσφερόμενα. (26) Μὴ μέντοι, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, οὕτως αὖ ποιεῖ ὡςπερ ἐνίοτε διὰ τὴν φιλοθηρίαν πολέλαχαι γὰρ ὅλην τὴν νύκτα αὐπνος παρακατεῦχε· ἀλλὰ νῦν ἔσται γὰρ τοὺς ἀνδρας τὸ μέτριον ἀποκοιμηθήναι, ὥς ἂν δύνωνται ὑπνομαχεῖν. (27) Μηδέ γε, ὅτι οὐχ ἡγεμόνας ἔχον ἀνθρώπους πλανᾷ ἀνὰ τὰ ὄρη, ἀλλ' ὅπη ἂν τὰ θηρία ὑφνῇται, ταύτῃ μεταβείς, μήτι καὶ νῦν οὕτω τὰ δυσβάτα πορεύου, ἀλλὰ κέλευέ σοι τοὺς ἡγεμόνας, ἐὰν μὴ πολὺ μάστιγι ἡ ὁδὸς ᾗ, τὴν ῥάστην ἡγεῖσθαι. Στρατιᾷ γὰρ ἡ ῥάστη ταχίστη. (28) Μηδέ γε σὺ, ὅτι δύνασαι τρέχειν ἀνὰ τὰ ὄρη, μήτι ὁρόμῳ ἡγήσῃ, ἀλλ' ὥς ἂν δύνῃται σοι ὁ στρατὸς ἐπεσθαι, τὸ μέσῳ τῆς σπουδῆς ἴκησθαι. (29) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τῶν δυνατωτάτων καὶ προθυμῶν ὑπομένοντάς τινας ἐνίοτε παρακλεῖνυσθαι ἐπειδὴν δὲ παρέλθῃ τὸ κέρα, παροξυντικὸν εἰς τὸ σπεύδειν πάντας παρὰ τοὺς βραδίζοντας τρέχοντας ὁρᾶσθαι.

30. Χρυσάντας μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας καὶ ἐπιγαυρωθεὶς τῇ ἐντολῇ τοῦ Κύρου, λαβὼν τοὺς ἡγεμόνας, ἀπελθὼν καὶ παραγγέλλας ἅ ἔδει ἅμα αὐτῷ μέλλουσι πορεύεσθαι, ἀνεπαύετο. Ἐπειδὴ δὲ ἀποκοιμήθησαν ὅσον ἐδόκει μέτριον εἶναι, ἐπορεύετο ἐπὶ τὰ ὄρη. (31) Κύρος δὲ, ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, ἀγγέλον μὲν προέπεμπε πρὸς τὸν Ἀρμένιον, προσιπὼν αὐτῷ λέγειν ὅδε· Κύρος, ὦ Ἀρμένιε, κέλευέ σὺν ποιεῖν σε ὅπως ὡς τάχιστα ἔχον ὁσέας καὶ τὸν δασυὸν καὶ τὸ στρατεύμα. Ἦν δ' ἐρωτᾷ ὅπου εἰμι, λέγε τάληθ' ὅτι ἐπὶ τοῖς ὄρεσι. Ἦν δ' ἐρωτᾷ εἰ καὶ αὐτὸς ἔρχομαι, λέγε κἀνταῦθα τάληθ' ὅτι οὐκ οἶσθα. Ἐὰν δ' ὁπόσοι ἐσμέν πυνθάνηται, συμπέμπειν τινὰ κἄνευ καὶ μαθείν. (32) Τὸν μὲν δὴ ἀγγέλον ἐπιστείλας ταῦτα ἐπεμψε, νομίζων φιλικώτερον οὕτως εἶναι ἢ μὴ προσιπὼντα πορεύεσθαι. Αὐτὸς δὲ συνταξάμενος ἢ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύσειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δεῖ, ἐπορεύετο. Προεῖπε δὲ τοῖς στρατιώταις μηδένα ἀδικεῖν, καὶ εἴ τις Ἀρμενίων τῷ ἐντυγχάνει, θαρσύνει τε παραγγέλλειν καὶ ἀγορᾶν τὸν θέλοντα ἀγεῖν ὅπου ἂν ᾖ, εἴτε τιτὰ εἴτε ποτὰ τυγχάνει πωλεῖν βουλόμενος.

BIBAION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ μὲν δὴ Κύρος ἐν τούτοις ἦν ὅδε Ἀρμένιος ὡς ἔχουσε τοῦ ἀγγέλου τὰ παρὰ τοῦ Κύρου, ἐξεπλάγχθη, ἐννοήσας ὅτι ἀδικοῖ καὶ τὸν δασυὸν λαὸν καὶ τὸ στρατεύμα.

fuerit muneris, eorum, qui ad te pervenient, neminem dimittere. Perinde scilicet atque in venatione velim existimes, nos quidem eos fore qui indagabunt, te autem illum qui sit ad plagas. Quamobrem memineris, obstruenda prius esse itinera, quam feras se loco moveant. Quin et occulti sint necesse est, quicunque ad ea collocati fuerint, si quidem ad se accurrentes feras nolint avertere. Verum, Chrysanta, inquit, ita jam ne feceris, quemadmodum nonnunquam venandi studio consuevisti: nam insomnis totam saepe noctem in hoc negotio exigis: at nunc militi modice cubandi facultas est concedenda, ut somno obrepenti reluctari possit. Neque vero tu, quia montes pereras ducem viae nullum habens, sed quacunque feras praecesserint, hac insequi soles, neque tu, inquam, nunc etiam per loca penetrato difficilia sic iter feceris; sed impera ducibus, ut, nisi nimia simul longitudine fuerit, per facillimam viam ducant. Nam exercitui via facillima celerissima est. Neve item, quia tu montes cursu pervagari es adsuefactus, jam quoque curriculo praiveris, sed festinatione mediocri praesto, ut sequi te possit exercitus. Commodum etiam fuerit, quosdam ex robustissimis et in primis alacribus interdum cohortandi causa subsistere: ubi autem comu processerit, incitamentum erit ad festinandum, si prae his gradatim incedentibus, omnes illi currere videantur. »

At Chrysantas quidem haec cum audisset, ad elationem incenso Cyri mandatis animo, acceptis ducibus, abiit; et cum iis, qui profecturi cum ipso erant, facienda imperasset, quieti se dedit. Cumque tantum somni cepissent, quantum ad mediocritatem satis esse videbatur, ad montes perrexit. Cyrus autem, cum dies illuxisset, nuntium ad Armenium praemisit, cui prius indicarat, ut in hunc modum hominem alloqueretur: Cyrus, Armenie, sic agas imperat, ut quamprimum ad ipsum tributumque feras et exercitum ducas. Quod si te interroget, ubi sis, vera dicito, esse me nimirum in finibus. Sin roget, an et ipse veniam, hic quoque vera dicito, te nempe nescire. Sin quot numero simus quærat, jube tecum aliquem mittat, ac rem cognoscat. Itaque nuntium Cyrus cum his mandatis misit; quod existimaret hoc modo se humanius facturum, quam si nihil praedicens pergeret. Ipse vero quam optime cum ad perficiendum iter, tum etiam ad pugnandum, si foret opus, instructis suis progrediebatur. Militibus autem edixit ne quenquam injuria adficerent: ac si quis Armenium aliquem obvium haberet, et bono esse animo juberet, et ut is qui vellet, ad ea loca, quibus ipsi essent, res venales adveheret, si quis esculenta aut potulenta vendere cuperet.

LIBER III.

CAPUT I.

Et Cyrus quidem haec agebat: Armenius autem, cum de nuntio mandata Cyri audisset, perterritus est; quod cum animo suo cogitaret se injuste facere, qui et tributum pen-

ὡς πέμπων, καὶ τὸ μέγιστον, ἐφοβαίτο, ὅτι ὀφθήσεσθαι
 ἐμελλε τὰ βασίλεια οἰκοδομεῖν ἀρχόμενος ὡς ἂν ἱκανὰ
 ἐπομάγεσθαι εἴη. (2) Διὰ ταῦτα δὴ πάντα ὀκνῶν ἄμα
 μὲν διέπεμπεν ἀθροίζων τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἄμα δ' ἐπε-
 μπε εἰς τὰ ὄρη τὸν νεώτερον υἱὸν Σάβαριν καὶ τὰς γυναί-
 κας, τὴν τε αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰς θυγατέ-
 ρας καὶ κόσμον δὲ καὶ κατασκευὴν τὴν πλείστου ἄξιαν
 συναπέπεμπε προπομποὺς δούς αὐτοῖς. Αὐτὸς δὲ ἄμα
 μὲν κατασκεφεμένους ἐπεμπε τί πρᾶττοι Κύρος, ἄμα δὲ
 συνέταττε τοὺς παραγιγνομένους τῶν Ἀρμενίων· καὶ
 περὶ παρῆσαν ἄλλοι λέγοντες ὅτι καὶ δὴ αὐτὸς ὁμοῦ.
 Ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι ἐτλη εἰς χεῖρας ἔλθεῖν, ἀλλ' ὑπεχώ-
 ρει. (3) Ὡς δὲ τοῦτο ἰδὼν αὐτὸν ποιήσαντα οἱ Ἀρμένιοι,
 διεξιδρασκον ἤδη ἕκαστος ἐπὶ τὰ αὐτοῦ βουλόμενοι τὰ
 ὅσα ἐκποδὼν ποιεῖσθαι. Ὁ δὲ Κύρος ὡς εἴωρα διαθεόν-
 των καὶ ἐλαυνόντων τὸ πεδίον μεστὸν, ὑποπέμπων ἔλεγεν
 ὅτι οὐδενὶ πόλεμος εἴη τῶν μενόντων· εἰ δὲ τίνα φεύ-
 γοντα λήψοιτο, προηγόρευεν ὅτι ὡς πολεμῶ χρήσοιτο.
 Ὡς δὲ οἱ μὲν πολλοὶ κατέμενον, ἦσαν δὲ οἱ ὑπεχώρου-
 ντες ἐν τῇ βασιλείᾳ. (4) Ἐπεὶ δὲ οἱ σὺν ταῖς γυναῖξιν προϊόν-
 τες ἐνέπεσον εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει, εὐθὺς κραυγὴν τε ἐποιοῦν
 καὶ φεύγοντες ἠλίσκοντο πολλοὶ γε αὐτῶν. Τέλος δὲ
 καὶ τὰ πλείστα καὶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες ἔαλυσαν,
 καὶ τὰ χρήματα ὅσα σὺν αὐτοῖς ἀγόμενα ἔτυχεν. Ὁ
 δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὡς ἤσθετο τὰ γινόμενα, ἀπορῶν
 πᾶν τράποτο ἐπὶ λόφον τινὰ καταφεύγει. (5) Ὁ δ' αὖ
 Κύρος ταῦτα ἰδὼν περιίσταται τὸν λόφον τῷ παρόντι
 στρατεύματι, καὶ πρὸς Χρυσάνταν πέμψας ἐκέλευε φυ-
 λακὴν τοῦ ὄρους καταλιπόντα ἦκειν. Τὸ μὲν δὲ στρα-
 τεμα ἡθροίζετο τῷ Κύρῳ· ὁ δὲ πέμψας πρὸς τὸν Ἀρμέ-
 νιον κήρυκα ἔρετο ὧδε. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε,
 ποτέρα βούλει αὐτοῦ μένων τῷ λιμῷ καὶ τῷ δίψει μά-
 χεσθαι ἢ εἰς τὸ ἰσόπεδον καταβᾶς ἡμῖν διαμάχεσθαι;
 Ἀπεκρίναιτο ὁ Ἀρμένιος ὅτι οὐδετέροις βούλοιο μάχε-
 σθαι. (6) Πάλιν ὁ Κύρος πέμψας ἠρώτα, Τί οὖν κήθη-
 σαι κύρῳ καὶ οὐ καταβαίνεις; Ἀπορῶν, ἔφη, ὅ, τι χρὴ
 ποιῆν. Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀπορεῖν σε δεῖ· ἐξεστὶ
 γάρ σοι ἐπὶ δίκην καταβαίνειν. Τίς δ', ἔφη, ἔσται ὁ
 δικάζων; Δῆλον ὅτι ὃ ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ ἄνευ δίκης χρῆ-
 σθαι σοι ὅ, τι βούλοιο. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀρμένιος γινώ-
 σκων τὴν ἀνάγκην καταβαίνει· καὶ ὁ Κύρος λαβὼν εἰς τὸ
 μέσον κάμειον καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐστρατοπεδεύσαςτο,
 ἑαυτὸν ἔχων πᾶσαν ἤδη τὴν δύναμιν.

7. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ ὁ πρεσβύτερος παῖς τοῦ
 Ἀρμενίου Τιγράνης ἐξ ἀποδημίας τινὸς προσήει, ὃς καὶ
 σύνθερός ποτε ἐγένετο τῷ Κύρῳ· καὶ ὡς ἤκουσε τὰ γεγε-
 νημένα, εὐθὺς πορεύεται ὥσπερ εἶχε πρὸς τὸν Κύρον.
 Ὡς δὲ εἶδε πατέρα τε καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ τὴν
 αὐτοῦ γυναῖκα αἰχμαλώτους γεγεννημένους, ἐδάκρυσεν
 ὥσπερ εἰκός. (8) Ὁ δὲ Κύρος ἰδὼν αὐτὸν ἄλλο μὲν οὐ-
 δὲν ἐπ' ὀλοφρονήσαςτο αὐτῷ, εἶπε δ' ὅτι Εἰς καιρὸν ἦκεις,
 ἔφη, ὅπως τῆς δίκης ἀκούσης παρὼν τῆς ἀμφὶ τοῦ πατρός.
 Καὶ εὐλὺς συνεχάλει τοὺς ἡγεμόνας τοὺς τε τῶν Περσῶν
 καὶ τοὺς τῶν Μήδων· προσεκάλει δὲ καὶ εἰ τις Ἀρμε-

dere desineret, et non mitteret exercitum : maxime vero
 metuebat, quod futurum erat ut manifestum fieret, se fe-
 cisse initium struendæ regię, quo ad propulsandos hostes
 illa sufficeret. Has sane ob causas omnes trepidans, simul
 nonnullis in diversas partes dimissis copias suas coge-
 bat, simul in montes minorem natu filium Sabarim, et suam at-
 que filii uxorem, et filias mittebat; et cum his ornatum
 quoque apparatusque maximi pretli mittebat, additis etiam
 qui deducerent. Ipse autem simul mittebat qui specula-
 rentur quidnam rerum Cyrus ageret, simul Armenios, qui
 aderant, instruebat : cum mox adessent alii, qui Cyrum
 ipsummet appropinquare dicerent : tum vero manum conse-
 rere non amplius ausus, se subducebat. Id cum eum Ar-
 menii facere viderent, ad suas eorum quisque aedes diffu-
 giunt, ut qui res suas longius submovere vellent. Cyrus
 autem cum vidisset campum discurrentibus et abigentibus
 plenum, submitit qui dicerent, nemini eorum qui remane-
 rent se futurum hostem : sin fugientem aliquem caperet,
 eum se pro hoste habiturum prædixit. Itaque plures quidem
 remanebant, cum nonnulli essent qui cum rege se subdu-
 cerent. At vero qui cum mulieribus antecesserant, in eos
 cum incidissent qui erant in monte, clamorem statim edi-
 derunt, et dum in fugam se conjuncti, eorum plurimi ca-
 pti sunt. Tandem et filius et uxores, et filię captę sunt, iis
 cum opibus quascunque secum vehebant. Rex autem eo-
 rum ubi quę acciderent sentiret, quo se verteret ambigens,
 in collem quandam fuga se recipit. Cyrus item hæc cum
 vidisset, collem cum iis, quę aderant, copiis circumdat,
 mittitque ad Chrysantam jubetque eum montis custodia reli-
 cta venire. Et Cyro quidem collectus jam aderat exercitus :
 misso autem ad Armenium caduceatore, sic eum interro-
 gabat : Dic mihi, ait, Armenie, utrum istic manens cum
 fame ac siti pugnare mavis, an in æquum campum de-
 scendere, ac nobiscum depugnare? Cum neutris pugnare se
 velle respondit Armenius. Cyrus iterum misit qui quære-
 rent, Cur igitur istic desides, ac non descendis? Quia quid
 agendum est, inquit, ambigo. Sed enim, ait Cyrus, te
 neutiquam ambigere oportet : nam licet tibi ad agendam
 causam descendere. Quis autem, inquit, iudex erit? Ni-
 mirum is cui deus potestatem fecit de te pro arbitrio suo,
 indicta etiam causa, statuendi. Hic Armenius, considerata
 necessitate, descendit : ac Cyrus et illo et ceteris omnibus
 in medium receptis, castra iis circumdedit, cum copias jam
 secum una omnes haberet.

Hoc ipso tempore Tigranes, natu maximus Armenii filius,
 peregre rediens adveniebat, quem Cyrus aliquando socium
 venationis habuerat : is cum ea quę acciderant audisset,
 statim ad Cyrum ita contendit, uti tum comparatus erat.
 Ubi vero patrem, et matrem, et sorores, et uxorem suam
 in hostium manus devenisse vidit, ut par erat, illacrimavit.
 Cyrus autem eum intuitus, comitate in ipsum alia nulla est
 usus, quam quod diceret, Opportune ades, ut iudicium in
 patrem tuum exercendum præsens audias. Statimque du-
 ces tum Persarum tum Medorum convocavit; quin et Ar-

νίων τῶν ἐντίμων παρῆν· καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρμαμάξαις παρούσας οὐκ ἀπῆλασεν, ἀλλ' εἰς ἀκούειν.

(9) Ὅποτε δὲ καλῶς εἶπεν, ἤρξατο τοῦ λόγου, ὦ Ἀρμένιε, ἔφη, πρῶτον μὲν σοι συμβουλευέω ἐν τῇ δίκῃ τὰ ληθῆ λέγειν, ἵνα σοι ἐν γε ἀπῇ τὸ εὐμεισητότατον· τὸ γὰρ ψευδόμενον φαίνεται εὖ ἴσθι ὅτι καὶ τοῦ συγγνώμης τινὸς τυγχάνειν ἐμποδὼν μάλιστα ἀνθρώποις γίγνεται· ἔπειτα δὲ, ἔφη, συνίσσας μὲν σοι καὶ οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες αὐτὰ πάντα ὅσα ἐπαγγέλλομαι καὶ Ἀρμενίων οἱ παρόντες· ἦν δὲ αἰσθάνονταί σε ἄλλα ἢ τὰ γινόμενα λέγοντα, νομιμῶς σε καὶ αὐτὸν καταδικάζειν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἦν ἐγὼ τὰ ληθῆ πύθωμαι. Ἀλλ' ἐρώτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ὅ, τι βούλει, ὡς τὰ ληθῆ ἐροῦντος· τοῦτου ἕνεκα καὶ γενέσθω ὅ, τι βούλεται. (10) Λέγε δὲ μοι, ἔφη, ἐπολέμησάς ποτε Ἀστυάγει τῷ τῆς ἐμῆς μητρὸς πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις Μήδοις; Ἐγὼ γ', ἔφη. Κρατήεις δ' ὅπ' αὐτοῦ συνωμολόγησας δασμὸν οἴσιν καὶ συστρατεύεσθαι ὅπου ἐπαγγέλλοι καὶ ἐρύματα μὴ ἔξιν; Ἦν ταῦτα. Νῦν οὖν διὰ τί οὔτε τὸν δασμὸν ἀπῆγες οὔτε τὸ στρατεύμα ἐπεμπες, ἐτείχιζες τε τὰ ἐρύματα; Ἐλευθερίας ἐπεθύμουν· καλὸν γὰρ μοι ἐδόκει εἶναι καὶ αὐτὸν ἐλευθέρων εἶναι καὶ παισὶν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν.

(11) Καὶ γὰρ ἔστιν, ἔφη ὁ Κύρος, καλὸν μάχεσθαι, ὅπως μὴ ποτὲ τις δοῦλος μέλλοι γενήσασθαι· ἦν δὲ δὴ πολέμῳ κρατηθεὶς ἡ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον δουλωθεὶς ἐπιχειρῶν τις φαίνεται τοὺς δεσποτάς ἀποστρεφῆναι αὐτοῦ, τοῦτον δὲ πρῶτος πότερον ὡς ἀγαθὸν ἀνδρὰ καὶ καλὰ πράττοντα τιμᾶς ἢ ὡς ἀδικούντα, ἦν λάθης, κολάζεις; Κολάζω, ἔφη· οὐ γὰρ ἔξ σὺ ψεύδεσθαι. (12) Λέγε δὲ σαφῶς, ἔφη ὁ Κύρος, καθ' ἐν ἑκάστον ἦν ἄρῃον τις τύχη σοι καὶ ἀμάρτη, πότερον ἔξ ἀρῃον ἢ ἄλλον καθίστη; Ἄν' αὐτοῦ; Ἄλλον καθίστημι. Τί δὲ, ἦν γράμματα πολλὰ ἔχῃ, ἔξ πλουτεῖν ἢ πέννητα ποιεῖς; Ἀφαιρούμαι, ἔφη, ἢ ἂν ἔρῃον τυγχάνῃ. Ἦν δὲ καὶ πρὸς πολέμους γιγνώσκεις αὐτὸν ἀριστάμενον, τί ποιεῖς; Κατακταίνω, ἔφη· τί γὰρ δεῖ ἐλευθερῆντα ὅτι ψεύδομαι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ τὰ ληθῆ λέγοντα; (13) Ἐνθά δὲ ὁ μὲν παῖς αὐτοῦ, ὡς ἤκουσε ταῦτα, περιεσπᾶσατο τὴν τιάραν καὶ τοὺς πέπλους κατεβῆξάτο, αἱ δὲ γυναῖκες ἀναδοῖσασαι ἐδρόπνοντο, ὡς οἰκόμενου τοῦ πατρὸς καὶ ἀπολωλότων πάντων σπῶν ἤδη. Καὶ ὁ Κύρος σιωπῆσαι κελεύσας εἶπεν, Εἴεν· τὰ μὲν δὴ σὰ δίκαια ταῦτα, ὦ Ἀρμένιε· ἡμῖν δὲ τί συμβουλεύεις ἐκ τούτων ποιεῖν; Ὁ μὲν δὲ Ἀρμένιος ἀπορρὼν ἐσιώπα πότερα συμβουλευέοι τῷ Κύρῳ κατακαίνειν αὐτὸν ἢ τὰν ἀντίτα διδάσκει ὧν αὐτὸς ἔφη ποιεῖν. (14) Ὁ δὲ παῖς αὐτοῦ Τιγράνης ἐπῆρετο τὸν Κύρον, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κύρε, ἐπεὶ ὁ πατὴρ ἀπορρῶντι ὅμοιον, ἢ συμβουλεύσω περὶ αὐτοῦ ἢ οἴομαι σοι βέλπιστα εἶναι; καὶ ὁ Κύρος, ἡσθημένος, ὅτε συνεθέρα αὐτῷ ὁ Τιγράνης, σοφιστὴν τινα αὐτῷ συνόντα καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ Τιγράνου, πάντῃ ἐπεθύμει αὐτοῦ ἀκούσαι ὅ, τι ποτὲ ἐροῖν· καὶ προθύμως ἐκέλευσε λέγειν ὅ, τι γινώσκει.

15. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη ὁ Τιγράνης, εἰ μὲν ἄχασαι τοῦ πατρὸς ἢ ὅσα βεβούλευται ἢ ὅσα πέπραχε, πάντῃ σοι συμ-

menios accessivit, si qui eorum dignitate praestantes aderant; et feminas, quae in harmamaxis aderant, non repulit, sed eis audire permittebat. Cumque opportunum illi visum esset, dicere orsus est; et, Primum, ait, Armenie, auctor tibi sum, ut in hac causae cognitione vera dicas, quo unum illud saltem a te absit, quod odium maximum meretur: nam in mendacio deprehendi, certo scias maximo esse hominibus ad veniam aliquam consequendam impedimento. Praeterea liberi tui, inquit, et haec mulieres, et Armenii qui adsunt, omnium abs te actorum tibi sunt conscii: qui si te senserint alia dicere, quam quae facta sint, arbitrabuntur te etiam ipsum extrema tibi supplicia patienda decernere, si veritatem ego rescivero. Tu vero, Cyre, inquit, quodcumque voles interrogato me nempe haud dubie vera dicturum: quidvis tandem ea de causa mihi evenit. Dic mihi igitur, inquit, bellumne aliquando cum matris meae patre Astyage ceterisque Medis gessisti? Gessi equidem, ait. Victus autem ab ipso, nonne conditiones has accepisti, tributum te allaturum, et una cum ipso militaturum ubicunque denuntiasset, munitionesque non habiturum? Ita prorsus. Jam ergo quamobrem neque tributum attulisti, neque misisti exercitum, et munitiones exstruere copisti? Et ille dixit, Libertatis eram cupidus: nam praeclarum mihi visum est et me ipsum liberum esse, et libertatem liberis meis relinquere. Certe praeclarum est, inquit Cyrus, pugnare, ne quis unquam servus fiat: at si quis vel bello victus, vel alio quodam modo in servitutem reductus, id moliri deprehendatur, ut dominorum se potestate eximat, hunc tu, primus mihi dicito, utrum ceu virum bonum et praeclare se gerentem honore afficias, an ut injuste agentem, eum si deprehenderis, plectas? Plecto, inquit: non enim concedis mihi ut mentiar. Responde mihi liquido, ait Cyrus, singulatim in hunc modum: Si quis cum imperio sit, ac delinquat, utrum esse illum cum imperio pateris, an ejus in locum alium substituis? Alium, inquit, substituo. Quid vero, si magnas habeat opes, divitemne permittis esse, an ad paupertatem redigis? Eripio, inquit, homini, quae possidet. Si ad hostes etiam eum deducere intelligas, quid facis? Occido, inquit: cur enim potius, mendacii convictus, moriar, quam vera profatus? Ibi quidem Armenii filius, haec ut audivit, detraxit tiaram capiti, vestesque discidit: feminae autem, ingenti sublato ejulatu, ora sua dilaniabant, quasi jam perisset pater, et actum de omnibus ipsis esset. Et Cyrus, indicto silentio, rursus inquit, Esto; tua quidem haec sunt, Armenie, jura: nobis vero quid secundum haec faciendum consulis? Tacebat quidem Armenius, dubius animi, utrum sui necandi consilium Cyro daret, an contraria doceret iis, quae se facturum fuisse dixerat. Ad filius ejus Tigranes Cyrum percunctatus, Dic mihi, Cyre, inquit, quando pater laerere videtur, an consilium mihi de eo dare liceat, tibi quod ex usu maxime futurum arbitrer? Et Cyrus, qui animadverterat, quo tempore Tigranes cum ipso venari solebat, sophistam quendam Tigrani familiarem eique magnae admirationi fuisse, quid tandem dicturus esset audire percupiebat; atque adeo jubebat alacriter, quod sentiret, proferret.

Ego igitur, inquit Tigranes, si tu quaecunque pater vel deliberando instituit, vel patratit probas, omnino tibi sum

βουλεύω τοῦτον μιμῆσθαι· εἰ μέντοι σοι δοκεῖ πάντα ἡμαρτηκέναι, συμβουλεύω σοι τοῦτον μὴ μιμῆσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, τὰ δίκαια ποιῶν ἥκιστ' ἂν τὸν ἁμαρτάνοντα μιμοίμην. Ἔστιν, ἔφη, ταῦτα. Κολαστέον ἄρ' ἂν εἴη κατὰ γε τὸν σὸν λόγον τὸν πατέρα, εἰπερ τὸν ἀδικούντα δίκαιον κελεύειν. Πότερα δ' ἡγεῖ, ὦ Κύρε, ἀμεινον εἶναι σὺν τῷ σῷ ἀγαθῷ τὰς τιμωρίας ποιῆσθαι ἢ σὺν τῇ σῇ ζημίᾳ; Ἐμαυτὸν, ἔφη, οὕτω γε ἂν τιμωροίμην. (16) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μεγέλα γ' ἂν ζημιούῃς, εἰ τοὺς σεαυτοῦ κατακαίνους τότε δόκῃ σοι πλείστου ἀξιοὶ εἶεν κεκτῆσθαι. Πῶς δ' ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, τότε πλείστου ἀξιοὶ γίνοντο ἄνθρωποι δόκῃ ἀδικούντες ἀλίσκοντο; Εἰ τότε, οἴμαι, σὺ φρονες γίνοντο. Δοκεῖ γάρ μοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχειν, ἄνευ μὲν σωφροσύνης οὐδ' ἄλλης ἀρετῆς οὐδὲν ὄφελος εἶναι· τί γὰρ ἂν, ἔφη, χρήσαιτ' ἂν τις ἰσχυρῶ ἢ ἀνδρείῳ μὴ σώφρονι, τί δ' ἱπικῶ, τί δὲ πλουσίῳ, τί δὲ δυνάστῃ ἐν πόλει; σὺν δὲ σωφροσύνῃ καὶ φίλος πᾶς χρήσιμος καὶ θεράπων πᾶς ἀγαθός. (17) Τοῦτο οὖν, ἔφη, λέγεις ὥς καὶ ὁ σὸς πατήρ ἐν τῇδε τῇ μιᾷ ἡμέρᾳ ἐξ ἄφρονος σώφρων γεγέννηται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πάθῃμα ἔρα τῆς ψυχῆς σὺ λέγεις εἶναι τὴν σωφροσύνην, ὥπερ λύπην, οὐ μάθημα· οὐ γὰρ ἂν δῆπου, εἰ γε φρόνιμον δεῖ γενέσθαι τὸν μέλλοντα σώφρονα ἔσσεσθαι, παραχρῆμα ἐξ ἄφρονος σώφρων ἂν τις γένοιτο. (18) Τί δ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω ἤσθου καὶ ἔνα ἄνδρα δι' ἄφροσύνην μὲν ἐπιχειροῦντα κρεῖττονι ἑαυτοῦ μάχεσθαι, ἐπειδὴν δὲ ἡττηθῇ, εὐθὺς πεπαιγμένον τῆς πρὸς τοῦτον ἀφροσύνης; πάλιν δ', ἔφη, οὕτω ἐώρακας ἀντιταττομένην πρὸς πόλιν ἐτέραν ἥτις ἐπειδὴν ἡττηθῇ, παραχρῆμα ταύτῃ ἐντὶ τοῦ μάχεσθαι πείθεσθαι ἐθέλει; (19) Ποίαν δ', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ σὺ τοῦ πατρὸς ἥτταν λέγων οὕτως ἰσχυρῶ, σεσωρρονίσθαι αὐτόν; Ἦν νῆ Δία, ἔφη, σύνοιδεν ἑαυτῷ ἐλευθερίας μὲν ἐπιθυμήσας, δοῦλος δ' ὥς οὐδεποτε γνόμενος, ἀ δὲ ψῆθῃ χρῆναι λῃθεῖν ἢ φθάσαι ῥ' ἀποδείξασθαι, οὐδὲν τούτων ἱκανὸς γνόμενος διαπραΐζεσθαι. Σὲ δὲ οἶδεν, ἐπεὶ ἐβουλήθης ἐξαπατήσαι αὐτόν, οὕτως ἐξαπατήσαντα ὥστερ ἂν τις τυρλοὺς καὶ κωροὺς καὶ μὴδ' οἰουσὺν φρονούντας ἐξαπατήσειεν, ἀ δὲ ψῆθῃς λαθεῖν χρῆναι, οὕτω σε οἶδε λαθόντα ὥστε ἀ ἐνόμειν ἑαυτῷ ἰσχυρὰ χωρὶα ἀποκείσθαι, ταῦτα σὺ εἰρηκτὰς αὐτῷ διαβες προκατασκευάσας τάχει δὲ τοσοῦτον περιεργένου αὐτοῦ ὥστε πρόσθεν ἐφθασας ἐλθὼν σὺν πολλῷ στόλῳ πρὶν τοῦτον τὴν παρ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἀθροῖσθαι. (20) Ἐπειτα δοκεῖ σοι, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἡ τριπύτῃ ἥττα σωφρονίζειν ἱκανὴ εἶναι ἀνθρώπους τὸ γινῶναι ἄλλους ἑαυτῶν βελτίονας ὄντας; Πολύ γε μέλιον, ἔφη ὁ Τιγράνης, ἢ ὅταν μάχῃ τις ἡττηθῇ. Ὅ μὲν γὰρ ἰσχυρὴ κρατηθεὶς ἔστιν ὅτε ψῆθῃ σωμασκήσας ἐνμαχέσθαι καὶ πόλεις γε ἀλοῦσαι συμμάχους προσλαβούσας ὁλόνται ἀναμαχέσασθαι ἂν οὐδ' ἂν βελτίους τινὲς ἑαυτῶν ἡγήσωνται, τούτοις πολλάκις καὶ ἑαυ ἀνάγκης ἐθέλουσι πείθεσθαι. (21) Σὺ, ἔφη, τοιαῦτα οἶσθαι τοὺς ὑβριστὰς γιγνώσκειν τοὺς ἑαυτῶν σω-

ΣΕΥΦΡΟΝ.

auctor, ipsum ut imiteris : sin tibi videtur omnia peccasse, hoc tibi do consilii, eum ne imiteris. Ergo minime delinquentem imitabor, ait Cyrus, si quod justum est egero. Ita est, inquit ille. Erit igitur animadvertendum, ex tua quidem ratione, in patrem tuum; siquidem justum est in hominem injuste agentem animadvertere. Utrum vero, Cyre, melius esse ducis tuo cum commodum poenas te sumere, an tuo cum detrimento? Nimirum hoc pacto, subjecit Cyrus, supplicio me ipsum adfecero. Atqui tu magnam sane jacturam facies, ait Tigranes, si tuos tum occidas, cum tibi quantivis pretii fuerint, tua si sint in potestate. Verum qui possint homines, inquit Cyrus, maximi tum esse pretii, cum in improbis facinoribus fuerint deprehensi? Si tum, nimirum, sanæ fiant mentis. Nam mihi, Cyre, sic se res habere videtur, sine sanitate mentis ne cujusvis quidem alterius virtutis usum ullum esse : (quam enim ad rem, inquit, utatur aliquis hominis robusti vel fortis, vel equestris rei periti opera, si non sit sana mente? quam ad rem, divitis? quam ad rem, hominis qui in civitate potentatum obtinet?) at si mentis adsit sanitas, et amicus omnis, utilis est, et omnis servus, bonus. Hoc igitur, inquit, dicis, etiam patrem tuum hoc uno die de insano sanum factum esse hominem? Sane quidem, ait. Ergo tu sanitatem affectionem esse animi dicis, sicut est aegritudo, non quiddam ex disciplina comparandum : nec enim sanus, si prudentem eum fieri oporteat, qui mente sanus sit homo futurus, subito quis ex insano sanus evaserit. Quid autem, Cyre, inquit, nunquam adhuc animadvertisti hominem etiam unum ex insania conantem pugnare cum alio se viribus præstantiori, cum victus esset, mox insaniz adversus hunc suæ finem fecisse? Nondum item, ait, civitatem unam adversus aliam se opponentem vidisti, quæ ubi victa fuerit, confestim huic alteri parere, quam repugnare, mallet? Quam vero, Cyrus inquit, etiam patris victi cladem narrans, mentis eum ad sanitatem revocatum esse tantopere adfirmes? Quod sibi profecto conscius est, se libertatem adpetendo, ad eam servitutem redactum, in qua nunquam antehac fuerit : atque etiam nihil eorum perficere potuisse, quæ habenda clam, vel occupanda, vel conficienda per vim existimarat. Te vero scit in iis, in quibus ipsum fallere volueris, ita fefellisse, uti quis cæcos, aut surdos, et nullius plane mentis homines fallat : quæ autem occultanda putaris, ea sic te scit occultasse, ut quæ loca sibi reservata esse tutissima existimabat, hæc ei tu septa prius effeceris, quam ipse persentisceret : celeritate vero tantum eum superasti, ut e longinquo magno cum exercitu prius venires, quam is copias sibi proximas cogeret. Videturne igitur tibi, inquit Cyrus, talis etiam clades, quod nempe homines ipsis alios meliores tandem cognoscant, sufficere ad eos ad sanam mentem reducendos? Multo sane magis, ait Tigranes, quam cum pugna quis superatus sit. Robore enim inferior interdum, rursus exercito corpore, se pugnam instauraturum putat; et captæ quidem civitates adscitis belli sociis, cladem acceptam resarciri posse existimant : quos vero aliqui seipsis præstantiores ducunt, his sæpe nulla etiam necessitate coacti parere volunt. Videris tu, subjecit Cyrus, non existimare

φρονεστέρους, οὐδὲ τοὺς κλέπτας τοὺς μὴ κλέπτοντας, οὐδὲ τοὺς ψευδομένους τοὺς ἀληθῆ λέγοντας, οὐδὲ τοὺς ἀδικούντας τοὺς τὰ δίκαια ποιούντας· οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι καὶ νῦν ὁ σὸς πατὴρ ἐψεύσατο καὶ οὐκέτι· ἡμπεδὸν τὰς πρὸς ἡμᾶς συνθήκας, εἰδὼς ὅτι ἡμεῖς οὐδ' ἐτιοῦν ὄν Ἀστυαγῆς συνήθετο παραβιάζομεν; (22) Ἄλλ' οὐδ' ἐγὼ ταῦτα λέγω ὡς τὸ γινῶναι μόνον τοὺς βελτίονας σωφρονίζει· ἄνευ τοῦ δίκην δίδοναι ὑπὸ τῶν βελτιόνων, ὡς περ ὁ ἐμὸς πατὴρ νῦν δίδωσιν. Ἄλλ', ἔφη ὁ Κύρος, ὅ γε σὸς πατὴρ πέπονθε μὲν οὐδ' ἐτιοῦν πῶς κακὸν φοβεῖται· γε μέντοι εἰ οἶδ' ὅτι μὴ πάντα τὰ ἔσχατα πάθῃ. (23) Οἶαι οὖν τι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μᾶλλον καταδουλοῦσθαι ἀνθρώπους τοῦ ἰσχυροῦ φόβου; οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ μὲν τῷ ἰσχυροτάτῳ καὶ ἀστυατὶ νομιζομένῳ σιγῇ καί μὴ ὁμιᾷ ὅμως ἐθέλουσι καὶ πάλιν μάχεσθαι τοῖς αὐτοῖς; οὗς δ' ἂν σφόδρα φοβηθῶσιν ἄνθρωποι, τοῦτοις οὐδὲ παραμυθουμένοις ἐτι ἀντιθίπειν δύνανται; Λέγεις σὺ, ἔφη, ὡς ὁ φόβος τοῦ ἔργῳ κακοῦσθαι μᾶλλον καλᾶζει τοὺς ἀνθρώπους. (24) Καὶ σὺ γε, ἔφη, οἶσθα ὅτι ἀληθῆ λέγω· ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ πύγῃσι πατρίδα καὶ οἱ μέλλοντες μάχεσθαι δεδιότες μὴ ἡττηθῶσιν ἀθύμως διαγούσι, καὶ οἱ πλείοντες μὴ ναυαγῶσιν, καὶ οἱ δουλείαν καὶ δεσμὸν φοβούμενοι, οὗτοι μὲν οὔτε σίτου οὐδ' ὕπνου δύνανται λαχρᾶναι διὰ τὸν φόβον· οἱ δὲ ἥδη μὲν φυγάδες, ἥδη δ' ἡττημένοι, ἥδη δὲ δουλεύοντες, ἔστιν ὅτε δύνανται καὶ μᾶλλον τῶν εὐδαίμωνων ἐρθεῖν τε καὶ καθεύδειν. (25) Ἐπεὶ δὲ φανερώτερον καὶ ἐν τοῖςδε οἷον φόρημα ὁ φόβος· ἐννοῖ γὰρ φοβούμενοι μὴ ληφθέντες ἀποβάνωσι ὑπὸ τοῦ φόβου προκπονήσκειν, οἱ μὲν ῥιπτόντες ἐκ τούτου, οἱ δὲ ἀπαρχόμενοι, οἱ δὲ ἀπασφαττόμενοι οὕτω πάντων τῶν γενῶν ὁ φόβος· μάλιστα καταπλήττει τὰς ψυχὰς. Τὸν δ' ἐμὸν πατέρα, ἔφη, νῦν πῶς δοκεῖ διακρίσθαι τὴν ψυχὴν, ὅς οὐ μόνον περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐμοῦ καὶ περὶ γυναικὸς καὶ περὶ πάντων τῶν τέκνων (δουλείας) φοβεῖται; (26) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλὰ νῦν μὲν ἐμοίγε οὐδὲν ἀπίστον τοῦτον οὕτω διακρίσθαι δοκεῖ μέντοι μοι τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός εἶναι εὐτυχοῦντα ἐξυθρίσθαι καὶ πεπαισταντα ταχὺ πτήξαι καὶ ἀνεθέντα γε πάλιν αὖ μέγα φρονῆσαι καὶ πάλιν αὖ πράγματα παρασχεῖν. (27) Ἀλλὰ καὶ μὴ Δί', ἔφη, ὁ Κύρος, ἔχει μὲν προσφάσεις τὰ ἡμέτερα ἀμαρτήματα ὥστε ἀπιστεῖν ἡμῖν· ἔξεστι δέ σοι καὶ προύριxa ἐντειγίξαι καὶ τὰ ἐγὼ κατέχειν καὶ ἄλλο ὅ, τι ἂν βούλη πιστὸν λαμβάνειν. Καὶ μέντοι, ἔφη, ἡμᾶς μὲν ἔξεις οὐδὲν τι τούτοις μέγα λυποῦμένους· μεμνησόμεθα γὰρ ὅτι ἡμεῖς αὐτῶν αἰτιοὶ ἐσμεν· εἰ δὲ τι νῦν ἀναμαρτήτων παραδοῦς τὴν ἀρχὴν ἀπιστῶν αὐτοῖς φανεί, ὅρα μὴ ἔγωγε τε εὐ ποιήσεις καὶ ἅμα οὐ φίλον νομιεῖσθαι σε· εἰ δ' αὖ φυλαττόμενος τὸ ἀπερβάνεσθαι μὴ ἐπιθήσεις αὐτοῖς ζυγὰ τοῦ μὴ ὑβρίσαι, ὅρα μὴ ἐκείνους αὖ δεῖξαι σε σωφρονίζειν ἐτι μᾶλλον ἢ ἡμᾶς νῦν ἐδέξαι. (28) Ἀλλὰ καὶ μὴ τοὺς θεοὺς, ἔφη, τοιούτοις μὲν ἔγωγε ὑπερήτας ὅς εἰδείην ἀνάγκη ὑπερεπιδυνταί· ἀχθῶς ἂν μοι δοκῶ

homines petulantes alios se ipsis modestiores noscere; vel fures, illos qui non furantur; vel mendaces, eos qui vera dicunt; vel injustos, eos qui juste agunt: an ignoras, inquit, nunc etiam patrem tuum nos fecisse, neque pactis inter nos conventis stetisse, quamvis sciret nos nihil quicquam eorum, quae Astyages pepigit, violasse? At enim nec ipse id dico, solum hoc homines ad sanam mentem reducere, quod se meliores norint, nisi melioribus etiam ponas dent, quemadmodum dat nunc pater meus. At tuus certe pater, inquit Cyrus, nihil prorsus mali adhuc est perpassus: metuit vero, sat scio, ne ultima quæque patiatur. Ergo tu quidquam esse existimas, inquit Tigranes, quod homines magis ad servilem animi demissionem dejiat, quam vellemus metus? Num ignoras, eos qui ferro caduntur, quod castigationis genus gravissimum existimatur, tamen adversus eosdem pugnare velle? at quos admodum metuunt homines, eos ne consolatia quidem dicentes verba intueri sustinent. Dicis ergo, inquit, metum gravius cruciari homines quam si re ipsa malo mactentur. Ac tu quidem nosti, inquit, vera me dicere: scis enim eos qui metuunt ne patria exulent, et qui pugnaturi timent ne vincantur, in anxietate versari; item qui inter navigandum metuant, ne naufragium faciant, et qui servitutem ac vincula timent, isti quidem nec cibum nec somnum præ metu capere possunt: at qui jam sunt exules, jam victi, jam servi, nonnunquam etiam magis quam fortunati homines edere et dormire possunt. Manifestius est etiam in his, quale onus sit metus: quippe nonnulli metuentes ne capti interficiantur, præ metu prius moriuntur; alii quidem, sese alicunde præcipitando; alii, strangulando; alii, jugulando: usque adeo metus inter omnes res terribiles maxime animos percellit. Ac quo nunc, ait, animo patrem meum esse affectum putas, qui non solum sua, sed mea etiam, et uxoris, et omnium liberorum causa servitutem metuit? Et Cyrus, Mihi quidem, inquit, nequaquam incredibile videtur, eum nunc sic animo affectum esse: verum ejusdem esse hominis arbitror, et secundis rebus inolescere, et adversis subito consternari; et, si venia donatus in antiquum statum restituatur, rursus insolenter se efferre, denuoque negotium facessere. Enimvero, Cyre, inquit, delicta nostra adferunt illa quidem causas, quamobrem fides nobis non haberetur: at vero tibi licet castella circumvallare, et loca munita occupata tenere, atque aliud quodcumque voles fidei pignus capere. Et nos sane, inquit, si erga te erimus, qui hac non graviter admodum ferant: nam recordatui sumus, horum nos auctores existere. Quod si ex iis alicui tradito imperio, qui nihil in te deliquerint, fidem ipse non habere videberis, cave ne simul et beneficium præstes, simulque te minime amicum ducant. Rursus si, dum cavebis ne odio premaris, juga ipsis non imposeris, quo minus se insolenter gerant, vide ne illi magis etiam quam nos modo, tibi sint ad mentem sanam revocandi. At ego me profecto, inquit Cyrus, ejusmodi ministris, quos sciam necessitate coactos suas mihi præstare operas, minus libentur usurum

γρῆσθαι· οὐς δὲ γινώσκειν δοκοῖεν ὅτι εὐνοία καὶ φι-
λία τῇ ἐμῇ τὸ δέον συλλαμβάνοιεν, τούτους ἂν μοι δοκῶ
καὶ ἀμαρτάνοντας βῶον φέρειν ἢ τοὺς μισοῦντας μὲν,
ἐκπλεῶ δὲ πάντα ἀνάγκῃ διαπονουμένους. Καὶ ὁ Τι-
γράνης εἶπε πρὸς ταῦτα, Φίλιαν δὲ παρὰ τίνων λά-
βοις ἂν ποτε τοσαύτην ὄσσην σοι παρ' ἡμῶν ἔξῃσι
κτῆσθαι νῦν; Παρ' ἐκείνων οἶμαι, ἔφη, παρὰ τῶν
μυδέποτε πολεμίων γεγενημένων, εἰ ἐθέλοιμι εὐεργε-
τεῖν αὐτοὺς ὥσπερ σὺ νῦν με κελεύεις εὐεργετεῖν ὑμᾶς.
(29) Ἦ καὶ δύναιο ἂν, ὦ Κύρε, ἐν τῷ παρόντι νῦν εὐ-
ρεῖν ὅτῳ ἂν χαρίσαιο ὅσαπερ τῷ ἐμῷ πατρί; αὐτίκα,
ἔφη, ἦν τινα ἔξ ὧν τῶν σε μηδὲν ἡδικοῦτων, τίνα
σοι τούτου χάριν οἶε αὐτὸν εἰσεσθαι; τί δ', ἦν αὐτοῦ
πάντα καὶ γυναῖκα μὴ ἀφαιρῇ, τίς σε τούτου ἔνεκα φι-
λήσει μᾶλλον ἢ ὁ νομίζων προσήκειν αὐτῷ ἀφαιρεθῆναι;
τὴν δ' Ἀρμενίων βασιλεῖαν εἰ μὴ ἔξει, οἶσθ' αὖτις
ἔφη, νῦν λυπούμενον μᾶλλον ἢ ἡμᾶς; οὐκοῦν καὶ τοῦτο,
ἔφη, ὅτῳ δὲ ὁ μάλιστα λυπούμενος εἰ μὴ βασιλεὺς
ἔστ', οὐτός καὶ λαβὼν τὴν ἀρχὴν μεγίστην ἂν σοι χάριν
εἰδείη. (30) Εἰ δέ τί σοι, ἔφη, μέλει καὶ τοῦ ὥς χηιστα
τετραρχιμένα τάδε καταλιπεῖν ὅταν ἀπίης, σκόπει,
ἔφη, πότερον ἂν οἶε ἡρεμεστέρως ἔχειν τὰ ἐνθάδε και-
νῆς ἀρχομένης ἀρχῆς ἢ τῆς εἰωθυίας παταμενούσης; εἰ
δὲ τί σοι μέλει καὶ τοῦ ὥς πλείστην στρατιάν ἐξάγειν,
τίν' ἂν οἶε μᾶλλον ἐξετάσαι ταύτην ὁρθῶς τοῦ πολλά-
κις αὐτῇ κεχηρημένου; εἰ δὲ καὶ χρημάτων δεήσει, τίνα
ἐν ταῦτα νομίζεις κρεῖττον ἐκπορίσαι τοῦ καὶ εἰδότος
καὶ ἔχοντος πάντα τὰ ὄντα; Ὡς γὰρ, ἔφη, Κύρε, φύ-
λαξαι μὴ ἡμᾶς ἀποβαλὼν σαυτὸν ζημιώσης πλείω ἢ ὁ
πατὴρ ἡδυνήθη σε βλάβῃ. Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν.

31. Ὁ δὲ Κύρος ἀκούων υπερῆδeto, ὅτι ἐνόμιζε περαι-
νισθαι πάντα αὐτῷ ὅσαπερ ὑπέσχετο τῷ Κυαζάρῃ πρά-
ξιν· ἐμέμνητο γὰρ εἰπὼν ὅτι καὶ φίλον οἶστο μᾶλλον
ἢ πρόσθεν ποιήσιν. Καὶ ἐκ τούτου δὴ τὸν Ἀρμένιον
ἔρωτᾷ, Ἦν δὲ δὴ ταῦτα πείθωμαι ὑμῖν, λέγε μοι σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, πόσῃ μὲν στρατιάν μοι συμπεμψεις,
πόσα δὲ χρήματα συμβαλεῖ εἰς τὸν πόλεμον; (32) Πρὸς
ταῦτα δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Οὐδὲν ἔχω, ὦ Κύρε, ἔφη,
ἐπιούστερον εἰπεῖν οὐδὲ δικαιότερον ἢ δεῖξαι μὲν ἐμὲ
πᾶσαν τὴν οὔσαν δύναμιν, σὲ δὲ ἰδόντα ὄσσην μὲν ἂν σοι
ὑπὸ στρατιάν ἄγειν, τὴν δὲ καταλιπεῖν τῆς χώρας φυ-
λακίῃ. Ὡς δ' αὐτὺς περὶ χρημάτων δηλώσας μὲν ἐμὲ
δικαίον σοι πάντα τὰ ὄντα, σὲ δὲ τούτων αὐτὸν γνόντα
ὅποσα ἂν βούλῃ φέρεσθαι καὶ ὅποσα ἂν βούλῃ καταλι-
πεῖν. (33) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἰδοὶ δὴ λέξον μοι πόση
σοι δύναμις ἐστὶ, λέξον δὲ καὶ πόσα χρήματα. Ἐνταῦθα
δὲ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Ἰππεῖς μὲν τοῖνον εἰσὶν Ἀρμενίων
εἰς ἑκατακισχίλους, πεζοὶ δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας χρή-
ματα δ', ἔφη, σὺν τοῖς θησαυροῖς οἷς ὁ πατὴρ κατέλιπεν
εἶπεν εἰς ἀργύριον λογισθέντα τάλαντα πλείω τῶν τρι-
χίλων. (34) Καὶ ὁ Κύρος οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ' εἶπε,
Τῆς μὲν τοῖνον στρατιᾶς, ἡπεῖ σοι, ἔφη, οἱ ὅμοροι Χαλ-
δαῖοι πολεμοῦσι, τοὺς ἡμέτερος μοι συμπεμπε· τῶν δὲ
χρημάτων, ἀντὶ μὲν τῶν πεντήκοντα τάλαντων ὧν ἔφερες

arbitror : quos autem animadvertere viderer, ex benevolen-
tia et mei amore, in id quod facto sit opus mecum simul in-
cumbere, hos ego delinquentes etiam laturum me facilius
existimo, quam eos qui me quidem oderint, cumulate ta-
men omnia sua munera coacti explere studeant. Ad hæc
Tigranes, A quibus autem, inquit, amorem tantum unquam
consequeris, quantum modo tibi licet a nobis adipisci? Ab
illis arbitror, ait Cyrus, qui nimirum nunquam ita hostili fue-
rint in me animo; si velim eos beneficio adicere quemadmo-
dum tu jam, ut in vos beneficium conferam, hortaris. Num,
Cyre, possis, inquit, quenquam hoc tempore reperire, cui
tanta gratificari queas, quanta meo patri? Primum, inquit,
si de iis aliquem vivere sinas, qui nulla te affecerint injuria,
quam eum existimas tibi hac de re gratiam habiturum? quid
item? si liberos ipsi et uxorem non adimas, quis eo te nomine
magis diliget, quam qui jure sibi suos eripi potuisse putat?
an vero ullum nosti cui gravius, quam nobis, futurum sit,
se Armeniorum regnum non obtinere? quapropter etiam hoc,
ait, perspicuum est, eum qui molestissime laturus sit se re-
gem non esse, maximam tibi gratiam habiturum, si impe-
rium a te impetraverit. Quod si etiam tibi curæ est, inquit,
ut has res quam minime turbatas, ubi discesseris, relin-
quas, re deliberata, inquit, utrum tandem existimas tranquilliora
hic loci futura omnia, novato imperio, an usitato remanente?
quod si etiam tibi curæ est, ut exercitum amplissimum edu-
cas, quem existimas hujus delectum rectius habiturum, quam
qui eo sæpius est usus? si pecunia quoque tibi sit opus, quem
melius confecturum hanc putas, quam qui et novit et habet
quicquid facultatum his in locis est? Cyre, inquit, opti-
me, cave ne nobis amissis, majori te ipsum detrimento
adificias, quam quo adficere te pater hic meus potuisset.
Hujusmodi quædam proferebat Tigranes.

Cyrus autem hæc audiens mirifice delectabatur, quod ar-
bitraretur omnia sibi confecta jam esse, quæ Cyaxari factu-
rum se receperat : nam dixisse meminerat, existimare se
futurum ut Armenius amicior ipsis, quam antea fuisset,
opera sua redderet. Itaque deinceps Armenium ipsam
percontatus est, Si vobis, inquit, in his morem gessero,
dic mihi, Armenie, quantum missurus es exercitum me-
cum, quantumque pecuniæ ad hoc bellum conferes? Ad
hæc respondens Armenius, Nihil, Cyre, ait, simplicius nec
æquius quod dicam habeo, quam ut copias mihi quæ ad-
sunt omnes ostendam, easque adeo ubi tu videris, exerci-
tum quantum tibi visum fuerit abducas, partem relin-
quas, quæ regioni nostræ præsidio sit. Itidem de pecuniis,
æquum est ut quas habeam tibi declarem; tu autem, summa
earum cognita, ex iis quantum velis auferas, quantum velis
relinquas. Et Cyrus, Age vero, inquit, ostendito quantæ
tibi sint copię, quantumque pecuniæ habeas dicito. Hic Ar-
menius, Equites ergo, inquit, Armeniorum fere sunt octies
mille, pedites quadragies mille : pecuniæ vero summa, in-
quit, cum thesauris, quos reliquit pater, est, ad argentum
redacta, tribus talentorum millibus major. Et Cyrus nihil
cunctatus dixit : De exercitu igitur, quandoquidem, inquit,
Chaldaei finitimi bellum tibi faciunt, partem dimidiā mihi
adjungendam mitto : de pecunia vero, pro talentis quin-

δασμὸν διπλάσια Κυζάρη ἀπόδος, ὅτι ἔλαπες τὴν φορὰν· ἐμοὶ δ' ἔφη, ἄλλα ἐκὰς τὸν θάνατον ἐγὼ δέ σοι ὑπισχνούμαι, ἣν ὁ θεὸς εὖ διδοί, ἀνθ' ὧν ἂν ἐμοὶ θανάσις ἢ ἄλλα πλείονος αἶψα εὐεργετήσῃς ἢ τὰ χρήματα ἀπαριθμήσῃς, ἣν δύνωμαι ἣν δὲ μὴ δύνωμαι, ἀδύνατος μὲν ἂν φαίνοίμην, οἶμαι, ἀδικος δ' οὐκ ἂν δικαίως κρινόίμην. (35) Καὶ ὁ Ἀρμένιος, πρὸς τὸν θεὸν, ἔφη, ὦ Κύρε, μὴ οὕτω λέγε, εἰ δὲ μὴ, οὐ θαρρόυντά με εἴσεις· ἀλλὰ νόμιζε, ἔφη, ἃ ἂν καταλίπῃς μηδὲν ἥττον σὰ εἶναι ὧν ἂν ἔχῃον ἀπείρ. Ἦεν, ἔφη ὁ Κύρος· ὥστε δὲ τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν, πόσα ἂν μοι χρήματα δοίης; Ὅποσα ἂν δυνάμην, ἔφη. Τί δὲ, ὥστε τοὺς παῖδας; Καὶ τούτων, ἔφη, ὅποσα ἂν δυνάμην. Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, ταῦτα μὲν ἤδη διπλάσια τὸν δύνων. (36) Σὺ δὲ, ἔφη, ὦ Τυγράνη, λέξον μοι πόσου ἂν πρίαιτο ὥστε τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν. Ὁ δὲ ἐνύγκαν νεόφυλος ὢν καὶ ὑπερφιλὼν τὴν γυναῖκα. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, καὶ τῆς ψυχῆς πριάζω ὥστε μήποτε λατρεύσαι ταύτην. (37) Σὺ μὲν τούτων, ἔφη, ἀπάγου τὴν σὴν· οὐδὲ γὰρ εἰλήθηαι ἐγὼγε αἰμαλώτων ταύτην νομίζω σὺ γε μηπόποτε συνόντας ἡμᾶς. Καὶ σὺ δὲ, ὦ Ἀρμένιε, ἀπάγου τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας μηδὲν αὐτῶν καταλείβεις, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι ἐλευθῆροι πρὸς σε ἀπέρχονται. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, δειπνεῖτε παρ' ἡμῖν· δειπνήσαντες δὲ ἀπελεύνατε ὅσοι ὑμῖν θυμός. Οὕτω δὲ κατέμειναν.

38. Διασκηνοῦντων δὲ μετὰ τὸ δειπνῶν ἐπήρετο ὁ Κύρος, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Τυγράνη, ποῦ δὴ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀνὴρ ὃς συνεθήκα ἡμῖν, καὶ σὺ μοι μάλα ἐδόκεισιν θαυμάζειν αὐτόν. Οὐ γὰρ, ἔφη, ἀπέκτεινεν αὐτόν οὕτως ὁ ἐμὸς πατήρ; Τί λαθὼν ἀδικούντα; Διαφθείρειν αὐτόν ἔφη με. Καίτοι γ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω καλὸς καγαλὸς ἐκεῖνός ἦν ὡς καὶ ὅτε ἀποθνήσκαι ἐμελλε προκαλέσας με εἶπε, Μήτι σὺ, ὦ Τυγράνη, ἔφη, ὅτι ἀποκτείνει με, χαλεπαυθὴς τῷ πατρί· οὐ γὰρ κακονόα τινὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀγνοῖα· ὅποσα δὲ ἀγνοῖα ἀνθρώποι ἐξυμάρτανουσι, πάντα ἀκούσια ταῦτ' ἐγὼ νομίζω. (39) Ὁ μὲν δὴ Κύρος ἐπὶ τούτοις εἶπε, Φεῦ τοῦ ἀνδρός. Ὁ δὲ Ἀρμένιος ἔλεξεν οὕτως· Ὡ Κύρε, οὐδ' οἱ ταῖς ἐκείνων γυναιξὶ λαμβάνοντες συνόντας ἀλλοτρίους ἀνδρας οὐ τοῦτο αἰτιώμενοι αὐτοὺς κατακτείνουσιν ὡς ἀφρονεστέρας ποιούντας τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ νομίζοντες ἀφαιρέσθαι αὐτοὺς τὴν πρὸς ἐκείνους φιλίαν, διὰ τοῦτο ὡς πολέμους αὐτοῖς χροῶνται. Καὶ ἐγὼ ἐκεῖνῳ, ἔφη, ἐφθόουν, ὅτι μοι ἐδόκει τὸν ἐμὸν υἱὸν τοῦτον ποιεῖν αὐτόν μάλλον θαυμάζειν ἢ ἐμέ. (40) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλὰ καὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἀνθρώπινά μοι δοκεῖς ἁμαρτεῖν καὶ σὺ, ὦ Τυγράνη, συγγίγνωσκε τῇ πατρί. Τότε μὲν δὲ τοιαῦτα διαλεγθέντες καὶ φιλοφρονηθέντες ὥσπερ εἰκὸς ἐκ συναλλαγῆς, ἀναδάντες ἐπὶ τὰς ἁμαρμαῖας σὺν ταῖς γυναῖξιν ἀπῆλθον εὐφραυνόμενοι.

41. Ἐπεὶ δ' ἦλθον οἴκαδε, ἔλεγον τοῦ Κύρου ὁ μὲν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρῶτην, ὁ δὲ τις καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. Ἦνθα δὲ ὁ Τυγράνης ἐπήρετο τὴν γυναῖκα, Ἦ καὶ σοί, ἔφη, ὦ Ἀρ-

quazinta, quae tributi nomine pendeas, duplum Cyxari solvito, propterea quod solutionem neglexeris: mihi autem, ait, mutuo centum altera dato: et pro iis quae mihi mutuo dederis, ego tibi polliceor, vel alia me, deo bene juvante, beneficia pluris astimanda in te collaturum vel ipsam pecuniam dinumeraturum, si quidem potero: sin autem non potero, praestandae nimirum pecuniae impar esse videar, injustus haud certe jure existimari possim. Et Armenius, Obsecro te profecto, Cyre, inquit, ut ne sic loquaris; alioquin ero tibi fidenti minus animo: sed velim existimes, ait, quascunque reliqueris pecunias, nihilo minus tuas esse atque illarum sicut quas hinc tecum auferas. Esto, inquit Cyrus: verum ut uxorem recipias, quantum mihi pecunia dederis? Quantum mihi fuerit dandi facultas, inquit. Quid, ut liberos? Pro his etiam, ait, quantum mihi fuerit dandi facultas. Ergo jam haec duplo ampliores fuerint iis quas tu possides. Tu vero, Tigranes, inquit, dic mihi quanti redimeres, ut uxorem tibi recipere liceret. (Is autem novus tunc forte maritus erat uxoremque summo amore complectebatur.) Equidem, Cyre, inquit, vel animae pretio meae relemerim, ne unquam haec servitutem serviat. Tu igitur, inquit Cyrus, tuam abduco: neque enim eam ego sane in captivitate venisse arbitror, quando tu quidem nunquam nos deseruisti. Tu quoque, Armenie, tam uxorem quam liberos abduco, nullo pro iis pretio soluto: ut se liberos ad te venire sciant. At nunc quidem, inquit, apud nos cornate; sumpta vero corna, quo animo vestro libitum erit, discedite. Atque ita manserunt.

Cum autem a cœna et tabernaculo digrederentur, interrogans Cyrus, Dic mihi, Tigranes, inquit, ubi tandem est vir ille, qui nobiscum venari solebat: tu quidem mihi videbaris eum plurimum admirari. Annon, ait, pater hic meus eum occidit? In quo deprehensum facinore malo? Dicebat me ab ipso corrumpi. At vero, Cyre, adeo præclarus honestusque erat, ut tum etiam cum moriturus erat, accessito mihi diceret, Ne tu patri, Tigranes, inquit, quidquam succensueris, quod me morte multaverit: non enim hoc ex malevolentia, sed ignorantia facit: quaecunque vero per ignorantiam peccant homines, ea omnia præter voluntatem committi equidem arbitror. Ac Cyrus hic ait, Hem qualem virum, indigna morte peremptum! Armenius autem in hunc modum loquutus est: Nec illi, Cyre, qui viros alios cum uxoribus suis familiariter versantes deprehendunt, ob hanc culpam eos interficiunt, quod minus modestas reddant uxores suas, sed quod existimant amorem eos sibi debitum praecripere, ideoque pro hostibus illos habent. Idem et ipse illi homini invidi, quod facere mihi videretur, ut filius meus ipsum magis quam me diligeret. Et Cyrus subjicit, Profecto, Armenie, inquit, humanitas quid deliquisse videris: tuque adeo, Tigranes, ignoscito patri. Et hujusmodi quidem cum hoc in tempore inter se disse-ruissent et amanter, ut par erat a reconciliatione, se mutuo complexi essent, harmamavis una cum uxoribus consensens, leti unde venerant redibant.

Cum autem domum venissent, Cyri alius sapientiam, fortitudinem alius, alius mansuetudinem, atque etiam non nemo pulchritudinem ac majestatem commemorabat. Ibi sane Tigranes uxorem interrogabat, Num et tibi, Armenia

μενία, καλὸς ἐδόκει ὁ Κύρος εἶναι; Ἀλλὰ μὰ Δ', ἔφη, οὐκ ἐκείνῳ ἐθεώμην. Ἀλλὰ τίνα μὲν; ἔφη ὁ Τιγράνης. Τὸν εἰπόντα νῆ Δία ὡς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἂν πρό-
αιτο ὥστε μὴ με δουλεύειν. Τότε μὲν δὴ ὥσπερ εἰκὸς ἐκ τοιούτων ἀνεπαύοντο σὺν ἀλλήλοις.

42. Τῇ δ' ὕστεραία ὁ Ἀρμένιος Κύρῳ μὲν καὶ τῇ στρατιᾷ ἀπάσῃ ξένια ἐπέμπε, προεῖπε δὲ τοῖς ἑαυτοῦ, ὡς δεῖσιν στρατεύεσθαι, εἰς τρίτην ἡμέραν παρεῖναι· τὰ δὲ χρήματα ὧν εἶπεν ὁ Κύρος διπλάσια ἀπληρώθησαν. Ὁ δὲ Κύρος ὅσα εἶπε λαβὼν τάλλα ἀπέπεμψεν· ἤρετο δὲ πότερος ἔσται ὁ τὸ στράτευμα ἄγων, ὁ παῖς ἢ αὐτός. Εἰπέτην δὲ ἅμα ὁ μὲν πατὴρ οὕτως, Ὅποτερον ἂν σὺ καλεύῃς, ὁ δὲ παῖς οὕτως, Ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπολείψομαι σοι, ὦ Κύρι, οὐδ' ἂν σκευοφόρον με εἴῃ σοι συνακολουθεῖν. (43) Καὶ ὁ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπε, Καὶ ἐπὶ πόσῳ ἂν, ἔφη, ἐθέλοις τὴν γυναῖκά σου ἀκοῦσαι ὅτι σκευοφορεῖς; Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, ἀκούειν δεήσει πτόῃ· ἄνω γὰρ, ὥστε ὁρᾶν ἐξέσται αὐτῇ, ὅτι ἂν ἐγὼ πράττω. Ὡρα ἂν, ἔφη, συσκευάζεσθαι ὑμῖν εἴη. Νόμιζε δὲ, ἔφη, συσκευασμένους παρέσεσθαι, ὅτι ἂν ὁ πατὴρ δῶ. Τότε μὲν δὴ ἐνισθάντες οἱ στρατιῶται ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῇ δ' ὕστεραία ἀναλαβὼν ὁ Κύρος τὸν Τιγράνην καὶ τῶν Μήδων ἱππέων τοὺς κρατίστους καὶ τῶν ἑαυτοῦ φθίων ὑπόστους καιροὺς ἐδόκει εἶναι, περιελαύνων τὴν χώραν κατεθεῖτο, σκοπῶν ποῦ τειχίσει φρούριον. Καὶ ἐπ' ἄκρον τι ἐλθὼν ἐπηρώτα τὸν Τιγράνην ποῖα εἴη τῶν ὀρέων, ὑπόθεν οἱ Χαλδαῖοι κατὰθέοντες ληίζονται. Καὶ ὁ Τιγράνης εἰδείκνυ. Ὁ δὲ πάλιν ἤρετο, Νῦν, δὲ ταῦτα τὰ ὄρη ἔρημά ἐστιν; Οὐ μὰ Δ', ἔφη, ἀλλ' αἱ σκοποὶ εἰσὶν ἐκείνων οἱ σημαίνουσι τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἂν ὀρῶσι. Τί οὖν, ἔφη, ποιοῦσιν, ἐπὶν αἰσθάνται; Βοηθοῦσιν, ἔφη, ἐπὶ τὰ ἄκρα, ὡς ἂν ἕκαστος δύνῃται. (2) Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Κύρος ἠκηκόει· σκοπῶν δὲ κατενόει πολλὴν τῆς χώρας τοῖς Ἀρμενίοις ἔρημον καὶ ἀργὸν αἶψα διὰ τὸν πόλεμον. Καὶ τότε μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. (3) Τῇ δ' ὕστεραία αὐτός τε ὁ Τιγράνης παρῆν συνεσκευασμένους καὶ ἱππεῖς εἰς τοὺς τετρακισχίλους συνελέγοντο αὐτῷ καὶ τοξόται εἰς τοὺς μυρίους καὶ πελτασταὶ ἄλλοι ποσῶτοι. Ὁ δὲ Κύρος ἐν ᾧ συνελέγοντο ἔθυετο· ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν αὐτῷ, συνεχάλεσε τοὺς τε τῶν Περσῶν ἡγεμόνας καὶ τοὺς τῶν Μήδων. (4) Ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἦσαν, διεξε τοιάδε·

Ἄνδρες φίλοι, ἔστι μὲν τὰ ὄρη ταῦτα ἀδρῶμεν Χαλδαίων· εἰ δὲ ταῦτα καταλάβοιμεν καὶ ἐπ' ἄκρου γένοιτο ἡμέτερον φρούριον, σωφρονεῖν ἀνάγκη ἂν εἴη πρὸς ἡμᾶς ἀμφοτέρους, τοῖς τε Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Χαλδαίοις. Τὰ μὲν οὖν ἱερὰ καλὰ ἡμῖν ἀνθρωπίνῃ δὲ προθυμίᾳ

pulcher esse visus est Cyrus? Profecto, ait, illum non adspectabam. At quem vero? inquit Tigranes. Eum, profecto, qui dicebat animæ pretio se redempturum, ne servitutem ego servirem. Ac tum quidem, ut par erat, rebus hujusmodi transactis quieti una se dederunt.

Postridie vero Armenius Cyro universoque exercitui munera tanquam hospitibus misit; ac suis edixit, quibus in militiam eundum erat, ut tertium ad diem adessent: et pecuniam quam poposcerat Cyrus duplicatam dinumeravit. Cyrus autem, accepta quam poposcerat summa, reliquam remisit, simulque interrogavit, uter exercitum ducturus esset, filius, an ipse. Simul autem respondit uterque, pater quidem in hunc modum, Utruncunque tu jusseris: filius vero sic, Equidem abs te, Cyre, non abero, non si etiam comitari te calonis instar sarcinarii me oporteat. Et Cyrus risu hic sublato, Et quanti velles, inquit, ut uxor tua sarcinas te gestare audiret? At non opus erit ut audiat, inquit: ducam enim illam mecum; adeo ut ipsa videre poterit quidquid egero. Verum jam, ait, tempus fuerit, ut collectis vasis ad iter vos accingatis. Existimes velim, inquit, nos collectis paratisque iis, quæcunque pater dederit, adfuturos. Ac tum quidem milites more hospitum excepti quieti se dederunt.

CAPUT II.

Postridie Cyrus sumpto secum Tigra-ne, ac Medorum equitum præstantissimis, deque suis amicis quot commodum ei visum esset, regionem obequitans circumspectabat, quo loco castellum muniendum esset considerans. Cumque ad jugum quoddam venisset, Tigranem interrogabat, quinam illi montes essent, unde Chaldæi decurrentes prædas agerent. Monstrat eos Tigranes. Rursum interrogabat, Hi montes suntne nunc deserti? Minime vero, inquit, sed eorum speculatores ibi semper adsunt, qui ceteris significant quidquid viderint. Quid ergo faciunt, inquit, cum aliquid senserint? Ad juga, inquit, defensionis causa, pro suis quisque viribus, accurrunt. Et hæc quidem Cyrus ubi audisset, lustrando omnia animadvertēbat magnam regionis partem Armeniis propter bellum desertam et incultam esse. Et tum quidem ad exercitum revertē-runt, et cum cœnassent, quieti se dederunt. Postridie Tigranes ipse paratis rebus suis aderat; atque equitum ei quatuor millia coge-bantur, cum decies mille sagittariis, totidemque peltastis. Cyrus autem, dum eæ copiæ cogerentur, hostias mactabat: cumque sacra ei secunda evenissent, tum Persarum, tum Medorum convocavit duces. Et cum una omnes adessent, hujusmodi verba fecit:

« Hi montes, amici, quos adspicimus, Chaldæorum sunt: eos autem si occupaverimus, et castellum in vertice nostrum fuerit, necesse erit utrique, tam Armenii quam Chaldæi, erga nos modeste, ut officii ratio postulat, se gerant. Et sacra quidem nobis evenere læta; humanæ vero

εἰς τὸ παρῆλθαι ταῦτα οὐδὲν οὕτω μέγα σύμμελλον ἂν γένοιτο ὡς πάρος. Ἦν γὰρ φησὶν αὐτοὶ πρὶν τοὺς πολέμους συλλεγεῖν ἀναβάντες, ἡ παντάπασιν ἀρχαὶ ἰσχυροὶ ἂν τὸ ἄκρον, ἡ δὲ ἰσχύς τε καὶ ἀσθενεία χρησαίμεν ἂν πολέμους. (5) Τῶν οὖν πόρων οὐδὲν ὅσον οὐδ' ἀκινδυνότερος, ἔρχε, ἐστὶ τῶν οὖν κινδυνώτερος σπεύδοντας. Ἦτε οὖν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ θυαίς μὲν, ὧ Μήδοι, ἐν ἀριστερῇ ἡμῶν πορεύεσθε, θυαίς δὲ, ὧ Ἀρμένιοι, οἱ μὲν ἡμέτεροι ἐν δεξιῇ, οἱ δὲ ἡμέτεροι ὑμπερσθεν ἡμῶν ἡμέτεροι θυαίς δὲ, ὧ ἱππεῖς, ὀπίσθεν ἐπισθε παρακείμενοι καὶ ὀδόντες ἀπὸ ἡμέτεροι, ἢν δὲ τις μακκώσῃ, μὴ ἐπιτρέπεται. (6) Ταῦτα εἰπὼν ὁ Κύρος ἡμέτερος ὀφείτως ποικιλάμενος τοὺς λόγους. Οἱ δὲ Χαλδαῖοι, ὡς ἐρωσται τῇ ἑργῇ αὐτῶν ὅταν, εὐθὺς ἐσθ' ἡμετέροις τε τοῖς ἐκαστῶν καὶ συνόδοις ἀλλήλους καὶ ἡρώων. Ὁ δὲ Κύρος παρεγγύα, Ἀνδρες Πέρσαι, ἡμῶν στρατεύουσι σπεύδων ἢν γὰρ φησὶν αὐτοὶ ἀπὸ γένεσθαι, οὐδὲν τὰ τῶν πολέμων δυνάττει.

7. Ἦγον δὲ οἱ Χαλδαῖοι μέγα τε καὶ πάλτα δύο καὶ πολυμακώτατοι δὲ γέγονται οὕτοι τῶν περὶ ἐκείνην τῇ γῶρῃ ἔσαν καὶ μεθ' οὗ στρατεύοντες, ὅπου τις αὐτῶν δέχεται, διὰ τὸ πολυμακὸν τε καὶ πένητες εἶναι καὶ γὰρ ἡ γῶρα αὐτοῖς ὀρενὴ τέ ἐστι καὶ ὀλίγη ἡ τὰ χρέματα ἔχουσα. (8) Ὡς δὲ μάλ्लιν ἐπιησάμενοι οἱ περὶ τὸν Κύρον τῶν ἄκρων, ὁ Τυγράνης τῶν τῷ Κύρῳ πορευόμενος εἶπεν, Ὁ Κύρε, ἄρ' οἴσθ', ἔρχε, ἐπὶ αὐτοὺς ὅπως αὐτὰ μάλλα δέξαι μάχεσθαι, ὡς οἱ γὰρ Ἀρμένιοι οὐ μὴ δέξονται τοὺς πολέμους. Καὶ ὁ Κύρος εἰπὼν ὅτι εἶδεν ταῦτα, εὐθὺς παρεγγύησε τοῖς Πέρσαις παρακινεῖσθαι ὡς αὐτὰ δέξον διώκειν, ἐπειδὴν ὑπανάγιστοι τοὺς πολέμους ὑπερέχοντες οἱ Ἀρμένιοι ὥσ' ἄνδρες ἡμῶν γέσθαι. (9) Οὕτω δὲ ἤρουντο μὲν οἱ Ἀρμένιοι τῶν δὲ Χαλδαίων οἱ παρόντες, ὡς ἐπιησάμενοι οἱ Ἀρμένιοι, ταχρὶ ἀλλήλους ὄρεον, ὥσπερ εἰώθεσαν, εἰς αὐτοὺς οἱ δὲ Ἀρμένιοι, ὥσπερ εἰώθεσαν, οὐκ ἐδέχοντο. (10) Ὡς δὲ διώκοντες οἱ Χαλδαῖοι εἶδον ἐναντίους μακρορόρους ἱεμένους ἀπὸ, οἱ μὲν τινες αὐτοῖς πελάσαντες ταχρὶ ἀπέθνησκον, οἱ δὲ ἔμενον, οἱ δὲ τινες ἔχωσαν αὐτῶν. Ταχρὶ δὲ εἶρετο τὰ ἄκρα. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἄκρα εἶγον οἱ ἀμφὶ τὸν Κύρον, καθέωρον τε τῶν Χαλδαίων τὰς οἰκήσεις καὶ ἡρώωντο φεύγοντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐργῶν οἰκήσεων. (11) Ὁ δὲ Κύρος, ὡς πάντες οἱ στρατιῶται ὁμοῦ ἐγένοντο, ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλεν. Ἐπεὶ δὲ ἤριστήεσαν, κατακαθὼν ἑνθα αἱ σκοπαὶ ἦσαν τῶν Χαλδαίων ἐρωτᾷ τε ὃν καὶ ἐνδρον, εὐθὺς ἐτείχεε φρούριον καὶ τὸν Τυγράνην ἐκέλευσε πέμπειν ἐπὶ τὸν πατέρα καὶ κλεῖναι παραγγεῖσθαι ἔρχοντα ὅπως εἴεν τεκτονίς τε καὶ λιθιτοῖς. Ἐπὶ μὲν δὲ τὸν Ἀρμένιον ὄρετο ἄρχεας ὁ δὲ Κύρος τοῖς παρόσιν ἐτείχεεν.

12. Ἦν δὲ τούτῳ προσάγουσι τῷ Κύρῳ τοὺς αἰμαλώτους δεδεμένους, τοὺς δὲ τινες καὶ τετρωμένους. Ὡς δὲ εἶδεν, εὐθὺς λόαν μὲν ἐκέλευσε τοὺς δεδεμένους, τοὺς δὲ τετρωμένους ἱατροὺς καλίστας θεραπεύειν ἐκέ-

ad haec perficienda alacritati nihil aequae magno adjumento fuerit, atque celeritas. Nam si montes prius, quam noster se colligit, ascenderimus, vel omnino verticem sine ullo periculo capiemus, vel cum paucis invalidisque hostibus res nobis erit. Nullus ergo labor facilius, inquit, magisve fuerit periculi expers, quam si nunc in accelerando tolerantur erimus. Itaque igitur ad arma. Et vos quidem, Medes, a sinistra incedite; vos autem, Armenii, cum parte dimidia dextram tenete, cum altera parte dimidia duces nobis itimere estote: vos, equites, a tergo sequimini, ut nos cohortemini sursumque protrudatis; quod si quis remissiore se praebeat, hoc ut se modo gerat ne permittite. Haec cum Cyrus dixisset, praecipit, exercitui ita instructo ut manipuli recti fierent. Chaldaei vero, postquam sursum tendi cum impetu animadverterent, et suis statim signa dant, et mutuis clamoribus se convocando colliguntur. Cyrus autem suos ita cohortabatur: Hi, Persae, nobis signum dant ut properemus: nam si priores illuc ad-cenderimus, nihil hostium conatus efficere poterunt.

Gestabant autem Chaldaei scuta et pelta duo; iidemque bellicosissimi feruntur esse inter ejus regionis incolae: mercede etiam militunt, cum ipsorum opera quis cogit, propterea quod et bellicosissimi sint et pauperes: quippe regio eis montuosa, et ejusmodi exiguam pars opulenta est. Cum autem Cyri milites propius ad juga montium accederent, Tigranes, qui una cum Cyro ibat, An nosti, Cyre, ait, mox pugnandum nobis ipsis esse? nam Armenii quidem certe hostes intrantes sustinere non poterunt. Et Cyrus id se non ignorare respondens, edixit Persis ut se pararent, utpote quibus mox insequendum esset, posteaquam Armenii suffragientes paulatim hostes, ut prope nos essent, deducerent. Atque ita praecedebant quidem Armenii; de Chaldaeis autem qui aderant, ubi propius Armenii accessissent, celeriter clamore sublato, more suo, cursu in eos feruntur: Armenii vero, more itidem suo, inique eorum non excipiebant. Ubi vero Chaldaei, qui hos persequerentur, viderunt homines gladiis instructos adversus se sursum tendere, nonnulli cum ad eos propius accesserint statim interfecti sunt, alii in fugam se coniecere, nonnulli etiam eorum capti sunt. Statim autem juga montium occupata sunt. Cumque juga ea Cyri milites occupata tenerent, et Chaldaeorum domicilia despiciebant, et eos ex proximis domiciliis aufugere animadvertebant. Cyrus autem, cum milites omnes convenissent, ut pranderent edixit. Pransi vero cum essent, ipseque animadvertisset locum esse munitum et aquis irriguum, ubi specula Chaldaeorum erant, statim ibi castellum extruere coepit: Tigranemque jubet ad patrem mittere, eique ut statim adesset praecipere, et filios ligarios ac structurae lapideae peritos, quot haberet, secum adduceret. Et nuntius quidem ad Armenium profectus est: Cyrus autem per eos qui aderant structurae intentus erat.

Interea vero captivi ad Cyrum vin-ti adducuntur, et nonnulli etiam vulnerati. Hos ut vidit, statim victos solvi jussit, et vulneratos, accessit medicis, curari praecepit.

λευσεν· ἔπειτα δὲ ἔλεξε τοῖς Χαλδαίοις ὅτι ἤκοι οὕτε ἀπελάσσει ἐπιθυμῶν ἐκείνους οὕτε πολεμεῖν δεόμενος, ἀλλ' εἰρήνην βουλόμενος ποιῆσαι Ἀρμενίους καὶ Χαλδαίους. Πρὶν μὲν οὖν ἔγεσθαι τὰ ἄκρα οἷδ' ὅτι οὐκ ἐδόξε εἰρήνης· τὰ μὲν γὰρ ὑμέτερα ἀσφαλῶς εἶχε, τὰ δὲ τῶν Ἀρμενίων ἤγετε καὶ ἐφέρετε· νῦν δ' ὁρᾶτε δὴ ἐν ὧ ἵστέ. (13) Ἐγὼ οὖν ἀφήμι ὑμᾶς οἰκαδε τοὺς εἰλημένους, καὶ δίδωμι ὑμῖν σὺν τοῖς ἄλλοις Χαλδαίοις βουλευσασθαι εἴτε βούλεσθε πολεμεῖν ἡμῖν εἴτε φίλοι εἶναι. Καὶ ἦν μὲν πόλεμον αἰρήσθε, μηκέτι ἤκετε δεῦρο ἀνευ ὅπλων, εἰ σωφρονεῖτε· ἦν δὲ εἰρήνης δοκῆτε δεῖσθαι, ἀνευ ὅπλων ἤκετε· ὥς δὲ καλῶς ἔξει τὰ ὑμέτερα, ἦν φίλοι γένησθε, ἐμοὶ μελήσει. (14) Ἀκούσαντες δὲ οἱ Χαλδαῖοι ταῦτα, πολλὰ μὲν ἐπαίνεσαντες, πολλὰ δὲ δεξιούμενοι τὸν Κύρον ὥροντο οἰκαδε.

Ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τὴν τε κλησιν τοῦ Κύρου καὶ τὴν πρᾶξιν, λαβὼν τοὺς τέκτονας καὶ ἄλλα ὅσων ἔμετο δεῖν, ἦκε πρὸς τὸν Κύρον ὡς ἡδύνατο τάχιστα. (15) Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὸν Κύρον, ἔλεξεν, ὦ Κύρε, ὡς ὀλίγα ὀνήμενοι προορᾶν ἄνθρωποι περὶ τοῦ μέλλοντος πολλὰ ἐκτειροῦμεν πράττειν. Νῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ ἐλευθερίαν μὲν μηχανάσθαι ἐπιχειρήσας δοῦλος ὡς οὐδεπώποτε ἔγενόμην· ἐπεὶ δ' ἐάλωμεν, σαρκῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες νῦν ἀνατρανόμεθα σεσωσμένοι ὡς οὐδεπώποτε. Οἱ γὰρ οὐδεπώποτε ἐπαύοντο πολλὰ κακὰ ἡμᾶς ποιῶντες, νῦν ὁρῶ τούτους ἔχοντας ὥσπερ ἐγὼ νῦν γόμην. (16) Καὶ τοῦτο ἐπίστω, ἔφη, ὦ Κύρε, ὅτι ἐγὼ ὥστε ἀπελάσσει Χαλδαίους ἀπὸ τούτων τῶν ἄκρων πολλαπλάσια ἂν ἔδωκα χρήματα ὧν σὺ νῦν ἔχεις παρ' ἐμοῦ· καὶ ἂ ὑπισχνοῦ ποιήσειν ἀγαθὰ ἡμᾶς δὲ ἐλάμβανες τὰ χρήματα, ἀποτετελεσθαὶ σοὶ ἤδη, ὥστε καὶ προσοφείλωντές σοι ἄλλας χάριτας ἀναπερήναμεν, ἃς ἡμεῖς γε, εἰ μὴ κακοὶ ἔσμεν, αἰσχυνοίμεθ' ἂν σοὶ μὴ ἀποδιδόντες, οἱ καὶ ἀποδιδόντες οὐδὲν ἄξιον οὐδ' οὕτω πρὸς εὐεργέτην καταλαμβανόμεθα τοσούτον ποιῶντες. (17) Ὁ μὲν Ἀρμένιος τοσαῦτα ἔλεξεν.

Οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἦσαν δεόμενοι τοῦ Κύρου εἰρήνην σῴσι ποιῆσαι. Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρετο αὐτούς, Ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Χαλδαῖοι, ἢ τούτου ἕνεκα εἰρήνης νῦν ἐπιθυμεῖτε ὅτι νομίζετε ἀσφαλέστερον ἂν δύνασθαι ζῆν εἰρήνης γενομένης ἢ πολεμοῦντες, ἐπεὶ ἡμεῖς τὰδ' ἔχομεν; Ἔρασαν οἱ Χαλδαῖοι. (18) Καὶ δε, τί δ', ἔφη, εἰ καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀγαθὰ προσγένοιτο διὰ τὴν εἰρήνην; Ἐτι ἂν, ἔρασαν, μᾶλλον εὐφραίνομεθα. Ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἢ διὰ τὸ γῆς σπανίζειν ἀγαθῆς νῦν πέννητες νομίζεσθαι εἶναι; Συνέρασαν καὶ τοῦτο. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, βούλοισθ' ἂν ἀποταλοῦντες ὅσαπερ οἱ ἄλλοι Ἀρμένιοι ἐξεῖναι ὑμῖν τῆς Ἀρμενίας γῆς ἐργάζεσθαι ὁπόσῃν ἂν θέλητε; Ἔρασαν οἱ Χαλδαῖοι, εἰ πιστεύοιμεν μὴ ἀδικήσεσθαι. (19) Τί δὲ σὺ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, βούλοιο ἂν σοὶ τὴν νῦν ἀργὴν οὖσαν χώραν ἐνεργὸν γενέσθαι, εἰ μέλλοιεν τὰ νομιζόμενα παρὰ σοὶ ἀποταλεῖν οἱ ἐργαζόμενοι; Ἐφη ὁ Ἀρμένιος πολλοῦ ἂν τοῦτο πρίσασθαι· πολὺ γὰρ ἂν αὐξάνεσθαι τὴν πρόσοδον. (20) Τί δ', ἔφη, ὦ Χαλ-

Deinde Chaldaei duxit, non se venisse, quod illos a regione ipsorum ejectos cuperet, vel bello sibi esset opus, sed quod inter Armenios Chaldaeosque pacem facere vellet. Prius certe quidem quam a nobis haec juga tenerentur, scio vos pacem minime expetivisse: nam vestrae res in tuto positae erant, et Armeniorum facultates agere et ferre solebatis: nunc vero quo sitis loco perspicitis. Itaque vos ego, qui capti estis, domum dimitto, vobisque potestatem ceteris cum Chaldaeis deliberandi facio, bellumne nobiscum gerere velitis, an amicitiam jungere. Bellum quidem si elegeritis, ne sine armis huc amplius venite, si sapitis: sin pacis egere vos statueritis, inimices accedite: ut vero bene res vestrae se habeant, si amici fueritis, mihi cura erit. Haec Chaldaei cum audissent, multis laudibus Cyrum prosecuti, multumque dextram ejus amplexi, domum discesserunt.

Armenius autem, ut a Cyro se arcessi, quasque res ille gereret, audisset, adsumptis fabris rebusque aliis, quibuscunque illi opus futurum putabat, quam poterat celerrime ad Cyrum contendit. Et Cyrum ubi vidit, O Cyre, inquit, quam paucos futurorum eventus nos homines prospicere valentes multa peragenda suscipimus! Nam et ego nunc libertatem comparare adgressus, in majorem, quam antehac unquam, servitutem incidi: postquam vero capti sumus, certo nos perilsse rati, majorem nunc, quam hactenus unquam, incolumitatem nos adeptos esse manifestum est. Qui enim nunquam multis nos damnis adficere desinebant, hos eo jam in statu esse video, quo ego hactenus optabam. Atque hoc scias velim, Cyre, inquit, multo me majorem daturum fuisse pecuniam, quam tu nunc a me acceperis, ut jugis hisce Chaldaei depellerentur; jamque adeo cumulate praestitisti, quae nobis te beneficia praestaturum pollicebare, cum pecuniam illam acciperes: itaque praeterea debere nos alias etiam tibi gratias manifestum est, quas sane nos, nisi improbi simus, pudeat tibi non referre: atque adeo referentes, tamen ne sic quidem pro merito quidquam nos facere erga virum tanta qui in nos contulit beneficia comperiemur. Haec quidem dixit Armenius.

Chaldaei vero venientes orabant Cyrum ut pacem cum ipsis faceret. Et eos interrogabat Cyrus, Ecqua de causa, Chaldaei, alia, nunc pacem cupitis, nisi quod existimetis tutius vos, pace facta, quam si bellum geratis, degere posse? quandoquidem nos juga tenemus. Adsensi sunt Chaldaei. Et ille, Quid igitur, inquit, si et alia vobis ex pace accedant commoda? Majori adhuc, alunt illi, gaudio adficiemur. Quid ergo aliud, inquit, causae esse arbitremini cur pauperes sitis, nisi quod fertilis soli penuria laboretis? Hoc quoque illi adsensi sunt. Quid ergo? inquit Cyrus, velletis vobis, penditibus ea quae ceteri Armenii pendunt, liceret tantum agri Armenii colere, quantum vobis ipsis liberet? Si crederemus, aiebant Chaldaei, nullam nobis injuriam illatum iri. Quid tu vero, Armenie? vellesne solum id quod nunc incultum est, cultum reddi, si cultores id, quod apud te in more positum est, penderent? Magno se hoc redempturum, ait Armenius: quod ea ratione redditus longe sibi futurus esset auctor. Quid autem vos, inquit, Chaldaei? cum montes

δαῖτοι, ἐπεὶ ὅρη ἀγαθὰ ἔχετε, ἐθέλουσι ἂν ἔιν νέμειν ταῦτα τοὺς Ἀρμενίους, εἰ ὑμῖν μέλλοιεν οἱ νέμοντες τὰ δίκαια ἀποστέλλειν; Ἐφασαν οἱ Χαλδαῖοι πολλὰ γὰρ ἂν ὠφελείσθαι οὐδὲν πονούντες. Σὺ δὲ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἐθέλεις ἂν ταῖς τούτων νομαῖς χρῆσθαι, εἰ μέλλοις μικρὰ ὠφελῶν Χαλδαίους πολλὴ πλείω ὠφελήσῃς; Καὶ συνόδρα ἂν, ἔφη, εἴπερ οἰοῖσιν ἀσφαλῶς νέμειν. Οὐλοῦν, ἔφη, ἀσφαλῶς ἂν νέμοιτε, εἰ τὰ ἄκρα ἔχετε σύμμυχρα; Ἐφη δ' Ἀρμένιος. (21) Ἀλλὰ μὴ Δ', ἔφασαν οἱ Χαλδαῖοι, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐρηξοίμεθα μὴ ὅτι τὴν τούτων, ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἡμετέραν, εἰ οὗτοι τὰ ἄκρα ἔροιν. Εἰ δ' ὑμῖν αὖ, ἔφη, τὰ ἄκρα σύμμυχρα εἴη; Οὕτως ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν καλῶς ἔροι. Ἀλλὰ μὴ Δ', ἔφη δ' Ἀρμένιος, οὐκ ἂν ἡμῖν αὖ καλῶς ἔροι, εἰ οὗτοι περὶ αὐτῶν πάλιν τὰ ἄκρα ἄλλως τε καὶ τεταρτισμένα. (22) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὕτως τὸν οὖν, ἔφη, ἐγὼ ποιήσω οὐδετέροις ὑμῶν τὰ ἄκρα παραδώσω, ἀλλὰ ἡμεῖς φυλάξομεν αὐτά· καὶ ἀδικῶσιν ὑμῶν ὁπόσοι, σὺν τοῖς ἀδικουμένοις ἡμεῖς ἐσόμεθα.

23. Ὡς δ' ἤκουσαν ἀμφοτέρω τὰυτά, ἐπήρσαν καὶ ἔλεγον οὕτως ἂν μόνως ἢ εἰρήνῃ βεβαία γένοιτο. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐλαβὼν καὶ ἔδωσαν πάντες τὰ πιστὰ, καὶ ἐλευθέρους μὲν ἀμφοτέρους ἀπ' ἀλλήλων εἶναι συνετίθεντο, ἐπιγαμίας δ' εἶναι καὶ ἐπεργασίας καὶ ἐπινομίας, καὶ ἐπιμαχίαν δὲ κοινήν, εἰ τις ἀδικοίῃ ὁποτέρους. (24) Οὕτω μὲν οὖν τότε διεπράχθη· καὶ νῦν δὲ ἐπὶ οὕτω διαμένουσιν αἱ τότε γενομένηαι συνθήκαι Χαλδαίους καὶ τῇ τὴν Ἀρμενίαν ἔχοντι. Ἐπεὶ δὲ αἱ συνθήκαι γεγέννητο, εὐθὺς συνετίχον τε ἀμφοτέρω προθύμως ὡς κοινὸν προὔριον καὶ τὰ ἐπιτίθειναι συνετίχον. (25) Ἐπεὶ δὲ ἐσπέρα προσέειπε, συνδείπνους ἐλαβὼν ἀμφοτέρους πρὸς ἑαυτὸν ὡς φίλους ἔειπε. Συστηρύνοντων δὲ εἶπε τις τῶν Χαλδαίων ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις τῶν πᾶσι ταῦτ' εὐκτα εἴη; εἰσι δὲ τινες τῶν Χαλδαίων οἱ ληξόμενοι ζῶσι καὶ οὐτ' ἐπισταται ἐργάζεσθαι οὐτ' ἂν δύναιντο, εἰρησμένοι ἀπὸ πολέμου βιστεύειν· αἱ γὰρ ἐλκίζοντο ἢ ἐμισθόρουρον, πολλὰκις μὲν παρὰ τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ, καὶ γὰρ, ἔφασαν, πολὺ χρηστός ὁ ἀνὴρ, πολλὰκις δὲ καὶ παρ' Ἀστυάγει. (26) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Τί οὖν οὐ καὶ νῦν παρ' ἐμοὶ μισθοροῦσιν; ἐγὼ γὰρ δώσω ὅσον τις καὶ ἄλλος πλὴστον δῆποτε ἔδωκε. Συνέφασαν οἱ, καὶ πολλοὺς γε ἔσεσθαι ἔλεγον τοὺς ἐθελήσοντας.

27. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω συνομολογεῖτο. Ὁ δὲ Κύρος ὡς ἤκουσεν ὅτι πολλὰκις πρὸς τὸν Ἰνδῶν οἱ Χαλδαῖοι ἐπορεύοντο, ἀναμνησθεὶς ὅτι ἦλθον παρ' αὐτοῦ κατασκεψόμενοι εἰς Μήδους τὰ αὐτῶν πράγματα καὶ ὦροντο πρὸς τοὺς πολέμιους, ὅπως αὖ καὶ τὰ ἐκείνων κατιώσιν, εὐρύετο μάλιστα τὸν Ἰνδὸν τὰ αὐτῷ πεπραγμένα. (28) Ἡρξάτο οὖν λόγου τοιοῦτος Ὡς Ἀρμένιε, ἔφη, καὶ ὑμεῖς ὦ Χαλδαῖοι, εἰπατέ μοι, εἰ τινα ἐγὼ νῦν τῶν ἐμῶν ἀποστέλλοιμι πρὸς τὸν Ἰνδόν, συμπεψαῖτ' ἂν μοι τῶν ὑμετέρων οἵτινες αὐτῷ τὴν τε ὁδὸν ἡγῶντο ἂν καὶ συμπράττειεν ὥστε γενέσθαι ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ ἢ ἐγὼ βούλομαι; ἐγὼ γὰρ χρήματα μὲν προς-

fertiles habeatis, an velletis Armeniis permittere ut iis pro pascuis uterentur, si vobis ii, pascuis qui utentur istis, quod aequum esset, penderent? Adsentiebantur Chaldaei: magnas quippe se hac ratione capturos utilitates, sine ullo suo labore, dicebant. At tu, inquit, Armenie, vellesne pascuis horum uti, si pro parvo Chaldaeis allato comodo, multo majores ipse utilitates ceperis? Et admodum quidem, ait, si putarem fore, ut pascuis tuto frui liceret. Nempe, ait, tuto his fruemini pascuis, si vestrum sit quicquid adjumenti ab his jugis peti possit? Adsentiebatur Armenius. At nos profecto, inquit Chaldaei, nequaquam tuto non modo istorum, sed ne nostrum quidem agrum culturi sumus, si juga montium isti teneant. Quid vero si vobis, inquit, auxilio sint ista juga? Nimirum ita, respondent illi, bene nobiscum ageretur. Sed profecto, ait Armenius, non bene nobiscum ageretur, si juga montium hi reciperent, praesertim castello jam muroque munita. Et Cyrus, Ego igitur sic faciam, inquit; neutris vestrum hac juga tradam, sed nos ea custodiemus: ac si vestrum alterutri auctores injuria fuerint, a kesis nos stabimus.

Haec cum utrique audissent, collaudarunt, solaque hac ratione pacem firmam fore dixerunt. Atque his conditionibus fidem dabant accipiebantque omnes; atque inter se constituebant, ut per utrosque utrisque sua constaret libertas, ut connubia, cultus agrorum, et pastiones utrisque communes essent; ut communibus etiam copiis sese juvarent, si quis alterutros laderet. Ad hunc modum res tunc confecta sunt: atque hac etiam tempestate, pacta haec inter Chaldaeos et eum qui Armeniam tenet id temporis inita, sic manent. Postquam pactiones haec factae sunt, statim utrique castellum, quasi quod esset commune, conjunctis alacriter operis exstruunt, et una res in id necessarias important. Adpetente autem vespera, Cyrus utrosque, velut jam amicos, in corae apud se societatem adsumpsit. Iis autem una cenantibus, quidam ex Chaldaeis inquit, ceteris quidem suae gentis omnibus optabilia haec accidere pacta; at quidam, ait, sunt Chaldaei, qui rapto vivunt, ac terrae neque norint colendae rationem, neque adhibere possint, quippe qui victum bello querere consueti sint: semper enim latrocinari solent et stipendia mereti, saepe quidem apud Indorum regem. Is etenim, aiebant, auro abundat, saepe etiam apud Astyagem. Et Cyrus inquit, Cur igitur non etiam hoc tempore apud me stipendia faciunt? nam ego tantum iis dabo quantum aliquis alius unquam dedit plurimum. Adensi sunt ei, multosque fore dixerunt, qui hoc facere vellent.

Et de his quidem inter eos ita conveniebat. Cyrus autem cum audisset Chaldaeos ad Indum saepe proficisci, recordatus ab hoc venisse quosdam ad Medos, qui, quid rerum apud ipsos gereretur, explorarent, eodemque deinde ad hostes etiam abiisse, ut illorum quoque res perspicere, Indum edoctum volebat ea quae a se gesta fuissent. Itaque huiusmodi sermonem suscepit: Dicite mihi, Armenie, vosque Chaldaei, inquit, si quem ego meorum ad Indum mitterem, vestrumne aliquos una mitteretis, qui et itiam duces ipsi, et adjumento essent in iis ab Indo impetrandis, quae ipse cupio? nam ego quidem accedere nobis

γενέσθαι ἔτι ἂν βουλομένη ἡμῖν, ὅπως ἔχω καὶ μισθὸν ἀφθόνης διδόναι ὡς ἂν δέη καὶ τιμᾶν καὶ δωρεῖσθαι τῶν συστρατευομένων τοὺς ἀλφειοὺς τούτων δὲ ἕνεκα βούλομαι ὡς ἀφθονώτατα χρήματα ἔχειν, δεῖσθαι τούτων νομίζων. Τῶν δὲ ὑμετέρων ἡδὺ μοι ἀπέχσθαι· φίλους γὰρ ὑμᾶς ἤδη νομίζω· παρὰ δὲ τοῦ Ἰνδοῦ ἡδέως ἂν λάβοιμι, εἰ διδοίη. (29) Ὁ οὖν ἄγγελος ὃν κελεύω ὑμᾶς ἡγεμόνας δοῦναι καὶ συμπράκτορας γενέσθαι, ἐλθὼν ἐκείσε λείξει ὧδε· Ἐπεμψέ με Κύρος, ὃ Ἰνδὲ, πρὸς σί· ῥησὶ δὲ προσδεῖσθαι χρημάτων, προσδεχόμενος ἄλλην στρατιάν· οἰκοθεὶν ἐκ Περσῶν· καὶ γὰρ προσδέχομαι, ἔφη· ἦν οὖν αὐτῷ πέμψης ὅποσα σοι προχωρεῖ, φησὶν, ἦν θεὸς ἀγαθὸν τέλος διδῶ αὐτῷ, πειράσσεσθαι ποιῆσαι ὥς τε σε νομίζειν καλῶς βεβουλευσθαι χαρισάμενον αὐτῷ. (30) Ταῦτα μὲν δὲ παρ' ἐμοῦ ἔλξει· τοῖς δὲ παρ' ὑμῶν ὑμεῖς αὐτοὶ ἐπιστάτετε, ὃ, τι ὑμῖν σύμφορον δοκεῖ εἶναι. Καὶ ἦν μὲν λάβωμεν, ἔφη, παρ' αὐτοῦ, ἀφθονοτέρως χρῆσόμεθα· ἦν δὲ μὴ λάβωμεν, εἰσόμεθα αὐτῷ· ὅτι οὐδεμίαν χάριν ὀφειλομένον, ἀλλ' ἐξέσται ἡμῖν ἐκείνῳ ἕνεκα πρὸς τὸ ἡμέτερον συμφέρον πάντα τίθεσθαι. (31) Τὰς· εἶπεν ὁ Κύρος, νομίζων τοὺς ἰόντας Ἀρμενίων καὶ Χαλδαίων τοιαῦτα λείξει περὶ αὐτοῦ ὅσα αὐτὸς ἐπεθύμει πάντας ἀνθρώπους καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ. Καὶ τότε μὲν δὴ ὅποτε καλῶς ἔιχε διαλύσαντες τὴν σκηνὴν ἀνεπαύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὃ τε Κύρος ἐπεμπε τὸν ἄγγελον ἐπιστάτας ὅσαπερ ἔφη, καὶ ὁ Ἀρμένιος καὶ οἱ Χαλδαῖοι συνέπεμψαν ὡς ἱκανωτάτους ἐνόμιζον εἶναι καὶ συμπράττειν καὶ εἰπεῖν περὶ Κύρου τὰ προσήκοντα. Ἐκ δὲ τούτου παρασκευάσας ὁ Κύρος τὸ φρούριον καὶ φύλαξεν ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδεοὺς πᾶσι καὶ ἄρχοντα αὐτῶν καταλιπὼν Μῆδον ὃν ὤφετο Κυαξάρη ἂν μάλιστα χρῆσασθαι, ἀπῆκε συλλαβὴν τὸ ἕτερον στράτευμα ὅσον τε ἦλθεν ἔχων καὶ ὃ παρ' Ἀρμενίων προσέλαβε, καὶ τοὺς παρὰ Χαλδαίων εἰς τετρακισχιλίους, οἱ ὦντο καὶ ἑκατὰ τῶν ἄλλων κρείττονες εἶναι. (2) Ὡς δὲ κατέβη εἰς τὴν οἰκουμένην, οὐδεὶς ἕμινεν ἐνδὸν Ἀρμενίων οὔτε ἀνὴρ οὔτε γυνή, ἀλλὰ πάντες ὑπήντων ἑξομένοι τῇ εἰρήνῃ καὶ φέροντες καὶ ἄγοντες ὃ, τι ἐκαστος εἴχεν. Καὶ ὁ Ἀρμένιος τούτοις οὐκ ἤχθετο, ὅπως ἂν νομίζων καὶ τὸν Κύρον μᾶλλον ἡδεσθαι τῇ βῆσιν πάντων τιμῇ. Τέλος δ' οὖν ὑπήντησε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀρμενίου, τὰς θυγατέρας ἔχουσα καὶ τὸν νεώτερον υἱόν, καὶ σὺν ἄλλοις δούροις καὶ τὸ χρυσὸν ἐκόμενεν ὃ πρότερον οὐα ἤθελε λαβεῖν ὁ Κύρος. (3) Καὶ ὁ Κύρος ἔβην εἰπὼν, Ὑμεῖς ἐμὲ οὐ ποιήσετε μισθοῦ περιόντα εὐαγγετῆν, ἀλλὰ σὺ, ὃ γύναι, ἔχουσα ταῦτα τὰ χρήματα ἂν φέροις ἐπίθαι, καὶ τῷ μὲν Ἀρμένιῳ μηκέτι ὄντας πάλιν κατορύξαι, ἕκατέμηνον δὲ τὸν υἱὸν ὡς καλλίστα ἀπ' ἐλπίων κατασκευάσασα ἐπὶ τὴν στρατιάν· ἀπὸ δὲ τῶν

adhuc aliquid pecuniae velim, ut iis, quibus opus est, stipendia abunde numerare possim, et milites, qui meriti fuerint, honore muneribusque cohonestare : his quidem de causis quam maximam pecuniae mihi copiam esse volo, quippe qua mihi opus esse arbitrer. Vestris vero mihi omnino libet parcere (nam vos jam in numero amicorum pono) : at ab Indo, si daret, libenter acciperem. Itaque nuntius, cui duces vos ut detis atque adjumento sitis hortor, cum eo venerit, in hunc modum loquetur : Cyrus ad te me misit, Inde; qui pecunia sibi opus esse dicit, quod a Persis alium etiam domo exercitum exspectet (omnino enim exspecto, inquit) : quapropter si tantum ei miseris pecuniae, quantum poteris commode, ait se, si bonum rerum exitum deus ipsi dederit, studiosè id operam daturum, ut existimes, bene te rebus tuis consuluisse, qui sis ipsi gratificatus. Hæc qui a me mittetur nuntius dicit : quos autem vos una mittetis, iis ipsi, quicquid vobis ex usu fore videtur, imperate. Et pecuniam quidem, inquit, ab eo si acceperimus, major nobis illius copia fuerit : sin minus, sciemus nullam nos ei gratiam debere, sed, quod ad eum attinet, licebit nobis omnia e re nostra constituere. Hæc Cyrus aiebat, cum quidem existimaret, Armenios Chaldaeosque, qui illuc profisciscerentur, talia de se dicturos, qualia omnes ipse homines et de se dicere cupiebat et audire. Ac tum quidem, ubi visum fuisset opportunum, soluto convivio, quieti se dederunt.

CAPUT III.

Postridie Cyrus hunc nuntium mittebat, cum ea omnia, quorum meminerat, mandata ipsi dedisset; et Armenius ac Chaldaei de suis mittebant eos, quos et ad conficiendum hoc negotium maxime idoneos arbitrabantur, et ad prædicandum ea de Cyro quæ conveniret. Secundum hæc Cyrus, cum et militibus præsidariis, quot satis essent, in eo constitutis, et rebus omnibus necessariis, castellum absolvisset, Medumque eorum præfectum reliquisset, quem quod præficeret, rem Cyaxari maxime gratam facturum se existimabat, discessit, sumptis secum et copiis, quas adduxerat, et iis, quas ab Armeniis acceperat; et iis, quas Chaldaei miserant, hominum ad quatuor millia, qui vel reliquis omnibus præstantiores se arbitrabantur. Ubi autem in regionis loca culta descendisset, Armeniorum nemo se domi continuit, nec vir, nec femina, sed obviam processerunt omnes, de pace læti, secum ferentes adducentesque quicquid alicujus pretii quilibet haberet. Atque his Armenius minime offendebar, quod Cyrum magis hoc modo delectatum iri delato ab omnibus honore putaret. Tandem et uxor Armenii occurrit, filias ac minorem natu filium secum ducens; ac præter alia munera illud aurum quoque adferebat, quod Cyrus antea accipere noluerat. Hoc Cyrus ubi vidisset, Vos non effecturi estis, inquit, ut mercedis causa hinc inde profisciscendo bene merear; verum tu, mulier, abi, istas quas adfers pecunias retine, nec eas posthac Armenio defodiendas dederis : sed filium tuum potius his a te quam pulcherrime exornatum in militiam mitto : de reliquis

λοιπῶν κτῶ καὶ σκυτῇ καὶ τῇ ἀνδρὶ καὶ ταῖς θυγατρῶσι καὶ τοῖς υἱοῖς ὅ,τι κακῶς κείμενοι καὶ κεκοσμημένοι κάλ- λιον καὶ ἥδιον τὸν αἰῶνα διαΐξεται εἰς δὲ τὴν γῆν, εἴη, ἀρκείτω τὰ σώματα, ὅταν ἕκαστος τελευτήσῃ, κατὰ κρίπτειν. (4) Ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν παρέηλθεν ὁ δὲ Ἀρμένιος συμπροδύπεμπε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλῶντες τὸν εὐεργέτην, τὸν ἀνδρα τὸν ἀγαθόν καὶ τοῦτ' ἐποιοῦν, ἕως ἐκ τῆς χώρας ἀπῆν. Συνάπ- στειλε δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἀρμένιος στρατιὴν πλείονα, ὥς εἰρήνης οἶκος οὐσῃς. (5) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος ἀπῆει, κε- κοσμημένος οὐ γὰρ ἔλαθε μόνον χρῆματα, ἀλλὰ καὶ πλῆθονα τούτων ἡτοιμασμένους διὰ τὸν τρόπον, ὥστε λαμβάνειν ὑπὸ τοὺς πόδας. Καὶ τότε μὲν ἐστρατοπεδεύ- σατο ἐν τοῖς μεθορίοις. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸ μὲν στρα- τευμα καὶ τὰ χρῆματα ἐπεμψε πρὸς Κυαξάρην, ὁ δὲ πλησίον ἦν, ὥσπερ ἐρρησεν αὐτὸς δὲ σὺν Τυγράνῃ καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις ἐθέρᾳ ὅπου περ ἐπιτορχάνουεν θη- ρίους καὶ εὐφραίνετο.

6. Ἐπεὶ δὲ ἀρίκετο εἰς Μήδους, τῶν χρυμάτων ἔδωκε τοῖς ἑκαστῷ ταξίαρχοις ὅσα ἔδοκει ἑκάστῳ ἱκανὰ εἶναι, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἔρχοιεν τιμᾶν, εἰ τινας ἀγαπῶν τῶν ὑφ' ἑκαστοῦ ἐνόμιζε γὰρ, εἰ ἕκαστος τὸ μέρος ἀξί- παινον ποιήσῃ, τὸ ὅλον αὐτῷ καλῶς ἔχειν. Καὶ αὐ- τὸς δὲ ὅ,τι πού καλὴν ἰδὼν εἰς στρατιάν, τοῦτο κτώ- μενος διεδώρετο τοῖς καὶ ἀξιώτατοις, νομίζων ὅ,τι καλὸν καγαθὸν ἔχει τὸ στρατευμα, τούτοις ἀπᾶν αὐ- τὸς κεκοσμησάμενος. (7) Ἦνικά δὲ αὐτοῖς διεδώρετο ὧν ἔλαβον, ἔλεξεν ὡς ποῦς εἰς τὸ μέσον τῶν ταξίαρχων καὶ λοχαγῶν καὶ πάντων ὅσους ἐτίμα. Ἄνδρες υἱοί, δοκεῖ ἡμῖν εὐφροσύνη τις νῦν παρεῖναι, καὶ ὅτι εὐπορία τις προσγεμένῃται καὶ ὅτι ἔρχομεν ἀφ' ὧν τιμᾶν ἔρχομεν ὡς ἂν βουλώμεθα, καὶ τιμᾶσθαι ὡς ἂν ἕκαστος ἄξιός ᾖ. (8) Πάντως δὲ ἀναμνησθήμεθα τὰ ποτ' ἄλλα ἔργα τούτων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν αἵτις σκαποῦμενοι γὰρ εὐρήσεται τὸ τι ἀπορρήνται ὅπου εἶδει καὶ τὸ ποιῆσθαι καὶ τὸ πεῦσθαι καὶ τὸ μὴ εἶσαι τοῖς πολέμοις. Οὕτως οὖν γὰρ καὶ τὸ λοιπὸν ἀνδρας ἀγαθὸς εἶναι, γνωσ- σκόντας ὅτι τὰς μεγάλαις ἡδοναῖς καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ μεγάλα ἢ πεῦθαι καὶ ἢ κακτερεῖα καὶ οἱ ἐν τῷ κακῷ πόνοι καὶ κίνδουνοι παρέχονται.

9. Κατανοῶν δὲ ὁ Κύρος ὡς εὖ μὲν αὐτῷ εἶχον τὰ σώματα οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ δύνασθαι στρατιωτικὰς πόρους φέρειν, εὖ δὲ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ καταρροεῖν τῶν πολέμων, ἐπιστήμονες δὲ ἦσαν τὰ προσήκοντα τῇ ἑκαστῷ ἕκαστοι ὁπλίται, καὶ πρὸς τὸ πεῦσθαι δὲ τοῖς ἀρχοῦν ἐθέρᾳ πάντας εὖ παρεσκευασμένους ἐκ τούτων ὧν ἐπεθύμει τι ἡδὴ τῶν πρὸς τοὺς πολέμους πράττειν, γνωσσκόντων ὅτι ἐν τῇ μέλει πολλὰκις τοῖς ἀρχοῦσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιούται τι. (10) Ἐπεὶ δ' ὁρῶν ὅτι φιλοστόμιος ἔρχοντες ἐν οἷς ἀντηγωνίζοντο πολλοὶ καὶ ἐπιπρόνοιος εἶχον πρὸς ἀλλήλους τῶν στρατιωτῶν, καὶ τῶνδε ἐνεκαἰζῶν αὐτοὺς ἐβούλετο εἰς τὴν πολέμῳ ὡς τάχιστα, εἰδὼς ὅτι οἱ κοινὸι κίνδουνοι φιλοφρόνους ποιοῦσιν εἶναι τοὺς συμμάχους πρὸς ἀλλήλους καὶ οὐκ

autem et marito, et filiabus, et filiis id comparato, quod consecuti quoque ornati elegantius atque jucundius vitam traducatis : sub terra vero, ubi quisque defunctus erit, satis esto corpora condere. Haec cum dixisset praeteriectus est : Armenius autem, ceterique homines universi cum una deducebant, alta voce appellantes plurimorum beneficio- rum auctorem, virum bonum. Idque assidue faciebant, donec extra regionem suam deduxissent. Armenius vero maiorem etiam exercitum ei adiunxit, quippe qui domi pacem haberet. Atque ita Cyrus abiit, non iis solum, quas acceperat, pecuniis locupletatus, sed patefacta amabili mo- rum facilitate ad multo his majores via, adeo ut eas, quo- ties esset opus, sumere posset. Ac tum quidem in finibus castrametati sunt. Postridie copias pecuniasque ad Cyaxa- rem misit, is autem prope aberat, quemadmodum dixerat, ipse cum Tigrae ac Persarum optimatibus venabatur ubi- cumque in feras incidisset, atque ita se oblectabat.

In Medorum vero regionem cum pervenisset, suis cohortium praefectis pecunias dedit, quantum scilicet earum cui- que satis esse arbitrabatur, ut illi etiam haberent unde suos honoris ergo ornarent, si quos admirarentur : existimabat enim, si quisque partem exercitus sibi mandatam laude dig- nam redderet, fore ut totus exercitus egregie comparatus esset. Ipse quoque, si quid usquam videret quod exercitui posset esse ornamento, id ubi comparasset, dignissimis qui- busque donabat : quippe qui putaret, quicquid pulchri praec- tique haberet exercitus, id omne sibi ornamento esse. Quando autem ea quae acceperat iis distribuebat, in hunc fere modum inter cohortium praefectos, et manipulorum duces, et omnes illos, quid apud ipsum erant in honore, locutus est : « Latitia quaedam, amici, hoc tempore nobis adesse videtur, tum quod rerum omnium copia quaedam nobis accesserit, tum quod habeamus, unde eos quos veli- mus honore afficere poterimus, et cum quisque quo dignus fuerit honorem consequatur. Omnino autem memoria nobis retinendum est, cuiusmodi studia sint horum nobis commodorum cause : nam si cum animis vestris conside- retis, haec vos et vigilando, cum opus erat, et laborando, et accelerando, nec cedendo hostibus, consequutos repe- ritis. Quapropter deinceps quoque viri fortes sitis opor- tet, statuatisque obedientiam, et tolerantiam, et laborum, ubi posset occasio, periculorumque patientiam, magis voluptates et comoda ingentia adhibere. »

Cum autem Cyrus animadverteret, milites et corporibus ad labores militares perferendos valere, et animis esse ad contemnendum hostem paratos, peritos etiam eorum esse, quae abs quoque armaturae suae ratio postulare, ac praeterea omnes ad parendum praefectis suis paratos esse videret, his utique de causis jam aliquid eorum gerere cupiebat, quae adversus hostes suscipi solent : quippe qui intelligeret, in cunctationibus saepe ducibus usu venire ut apparatus etiam praecleari aliqua ex parte immutati labefactique essent. Et cum praeterea videret, complures milites, quorum summa comparebat ambitio in iis de quibus erant inter ipsos certamina, sibi etiam mutuo invidere, et hisce de causis quam primum eos in hosticum educere volebat, quippe qui sciret pericula communia efficere ut commilitones mutua se bene-

τι ἐν τούτῳ οὔτε τοῖς ἐν ὅπλοις κοσμουμένοις φθονῶσιν οὔτε τοῖς δοῦναι ἐπιμένουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπαινοῦσι καὶ ἀπαύξανται οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, νομίζοντες συνεργούς αὐτοὺς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι.

(11) Οὕτω δὲ πρῶτον μὲν ἐξώπλισε τὴν στρατιάν καὶ κατέταξεν ὡς ἐδύνατο κάλλιστά τε καὶ ἀριστα, ἔπειτα δὲ συνακάλεσε μυριάρχους καὶ χιλιάρχους καὶ ταξίαρχους καὶ λοχαγούς· οὗτοι γὰρ ἀπολελυμένοι ἦσαν τοῦ καταλέγεσθαι ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀριθμοῖς, καὶ ὁπότε δέει ἢ ὑπακούειν τῷ στρατηγῷ ἢ παραγγέλλειν τι, οὐδ' ὡς οὐδὲν ἀναρχον κατελείπετο, ἀλλὰ δωδεκαδάρχους καὶ ἐξάδάρχους πάντα τὰ καταλείπομενα διεκοσμεῖτο.

(12) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἱ ἐπικαίριοι, παράγων αὐτοὺς ἐπιδείκνυε τὰ αὐτοῖς τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ δίδασκεν ἢ ἐκαστον ἰσχυρὸν ἢ τῶν συμμαχικῶν. Ἐπεὶ δὲ ἀκαίρους ἐποίησεν ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ ἡδὴ ποιεῖν τι, εἶπεν αὐτοῖς νῦν μὲν ἀπείναι ἐπὶ τὰς τάξεις καὶ διδάσκειν ἕκαστον τοὺς ἑαυτοῦ ἀπὲρ αὐτὸς ἐκείνους, καὶ πειρᾶσθαι ἐπιθυμῶν ἐμβαλεῖν πᾶσι τοῦ στρατεύεσθαι, ὅπως ἐνθυμώτατα πάντες ἐξορμήντο, πρὶν δὲ παρῆναι ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας. (13) Τότε μὲν δὴ ἀπείοντες οὕτω πέντες ἰκοῦνται. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ θύρα τῇ ἡμέρᾳ παρῆσαν οἱ ἐπικαίριοι ἐπὶ (τὰς) θύρας. Σὺν τούτοις οὖν ὁ Κύρος εἰσελθὼν πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρχετο λόγου τοιοῦτου·

Οἶδα μὲν, ἔφη, ὦ Κυαξάρη, ὅτι ἂ μὲλλον λέγειν σοὶ πάλαι δοκεῖ οὐδὲν ἦναι ἢ ἡμῖν· ἀλλ' ἴσως αἰσχύνῃ λέγειν ταῦτα, μὴ δοκῆς ἀχθόμενος ὅτι τρέφεις ἡμᾶς ἐξόλου μεμνησθαι. (14) Ἐπεὶ οὖν σὺ σιωπᾷς, ἐγὼ λέξω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμῖν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν, εἴπερ παρεσκευάσμεθα, μὴ ἐπιδιδόν ἐμβάλλωσιν οἱ πολέμοι εἰς τὴν σὴν χώραν τότε μάχεσθαι, μὴδ' ἐν τῇ γῇ καθημένους ἡμᾶς ὑπομένειν, ἀλλ' ἵνα ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολέμειαν. (15) Νῦν μὲν γὰρ ἐν τῇ σῇ χώρᾳ ὅστις πολλὰ τῶν σῶν σινομένη ἀκοντες· ἦν δ' εἰς τὴν πολέμειαν ἔωμεν, τὰ ἐκείνων κακῶς ποιήσομεν ἡδόμενοι. (16) Ἐπειτα νῦν μὲν σὺ ἡμᾶς τρέφεις πολλὰ δαπάνων, ἦν δ' ἐκστρατεύμεθα, θρεψόμεθα ἐκ τῆς πολέμιας. (17) Ἐπὶ δὲ εἰ μὲν μέλλω τις χίνδυνος ἐμελλεν εἶναι εἶναι ἐκεῖ ἢ ἐνθάδε, ἴσως τὸ ἀσφαλίστατον ἦν ἀν' ἀρετῆς. Νῦν δὲ ἴσοι μὲν ἐκείνοι ἐσονται, ἦν τε ἐνθάδε ὑπομένωμεν ἦν τε εἰς τὴν ἐκείνων ἰόντες ὑπαντῶμεν αὐτοῖς, ἴσοι δὲ ἡμεῖς ὄντες μαχοῦμεθα, ἦν τε ἐνθάδε ἰπνόντες αὐτοὺς δεγνόμεθα, ἦν τε ἐπ' ἐκείνους ἰόντες τὴν μάχην συνάπτωμεν. (18) Πολλὸ μέντοι ἡμεῖς μὲν βελτοῖσι καὶ ἔβρωμενεστέροις ταῖς ψυχαῖς τῶν στρατιωτῶν χρῆσόμεθα, ἦν ἔωμεν ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μὴ ἰόντες ὅρῃν δοκῶμεν τοὺς πολεμίους· πολλὸ δὲ κακῶς μᾶλλον ἡμᾶς φοβήσονται, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι οὐχ ὡς φοβούμενοι πτήσομεν αὐτοὺς οἴκοι κατήμενοι, ἀλλ' ἰσχυρὰ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ μάχῃ, ἀπαντῶντες τε αὐτοῖς, ἔν' ὡς τάχιστα συμμαχῶμεν, καὶ οὐκ ἀναμένωμεν ἕως ἂν ἡ ἐμὴ γῶρα κακῶς γῇ, ἀλλὰ φθάνοντες ἡδὴ δηοῦμεν τὴν ἐκείνων γῆν. (19) Καίτοι, ἔφη, εἴ τι ἐκείνους μὲν

volentia complectantur, quique adeo non amplius, in eo rerum statu, vel iis quibus ornatissima sunt arma, vel iis qui gloriae cupidi sunt invident, sed potius qui tales sint et colaudent, et amanter complectantur sibi similes, quod nimirum eos secum una communi utilitati inservire existiment. Primum igitur exercitum penitus armavit, quamque poterat pulcherrime et optime instruxit: deinde duces decem milium, et tribunos, et cohortium praefectos, et manipulorum ductores convocavit: nam hi nulla erant necessitate adstricti ut in ordinum militarium recensu referrentur: cumque vel imperatori parendum sit, vel denuntiandum aliquid, ne sic quidem pars ulla rectoris expertis relinqueretur, sed reliquae omnes copiae per duodenum et senum militum praefectos apte instruebantur. Postquam vero convenissent duces, re postulante convocari soliti, eis praeter aciem deductis et quae praecclare se haberent ostendebat, et qua parte valida essent auxilia singula docebat. Cumque illos etiam gerendi jam aliquid cupidos reddidisset, eos ad praesens quidem ad ordines redire iussit, et suos quemque milites edocere, quae illos ipse modo docuerat, omnibusque militiae cupiditatem injicere conari, ut alacri maxime animo egredierentur omnes, ac mane Cyaxaris ad portas adesce. Et tunc quidem abeuntes ita fecerunt: postridie autem prima luce duces illi ad portas aderant. Itaque cum iis ingressus ad Cyaxarem Cyrus, huiusmodi orationem exorsus est:

« Scio quidem ea, Cyaxares, quae dicturus sum, jam pridem tibi non minus quam nobis videri: sed fortassis haec te proferre pudet, ne videaris ideo mentionem protectionis facere, quod graviter feras te nos alere. Quando tu igitur laces, ego tam tuo quam nostro nomine rem exponam. Nobis nimirum omnibus videtur, cum parati simus, non tunc demum pugnandum esse, cum hostes in regionem tuam irrumpant, neque illos nobis in amicorum agro sedentibus expectandos esse, sed in hosticum quam primum eundum esse. Cum enim in tua nunc simus regione, multis rebus tuis detrimentum inferimus inviti: at si hostilem in agrum profisciscamur, rebus illorum cum voluptate incommodabimus. Praeterea tu nunc quidem, magno tuo sumptu, nos alis: sin autem tuos extra fines exercitum educamus, ex hostili agro victus nobis erit. Jam vero si majus aliquid nobis istic periculum, quam hic, immineret, fortassis id, quod tutissimum, eligendum esset. Nunc autem et illi futuri sunt iidem, sive adeo hic eos expectemus, seu in illorum regionem progressi obviam eis eamus; et nos iidem pugnam inituri sumus, sive hic eos cum nosmet invaserint excipiamus, seu adversus eos profecti pugnam conseramus. Verum vos militum animos alacriores multo et firmiores experiemur, si adversus eos qui infenso veniunt animo contendamus, et in conspectum hostium non inviti venire videamur: illi itidem multo nos magis metuent, cum nos audient non ut formidolosos eorum metu percelli ac domi discidere, sed adventu hostium comperto, iis occurrere, ut quam celerrime pugnam conseramus, et non opperire dum regio nostra infestetur, sed terram eorum antevertendo jam populari. Atqui si illos, inquit, aliquantum formidolosiores,

φοβερωτέρους ποιήσωμεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς θαρσάλευτέ-
ρους, πολὺ τοῦτο ἡμῖν ἐγὼ πλεονέκτημα νομίζω, καὶ
τὸν κίνδυνον οὕτως ἡμῖν μὲν ἑλάττω λογίζομαι, τοῖς δὲ
πολεμίοις μείζω (πολὺ ἂν μᾶλλον). Καὶ ὁ πατήρ αὖ
λέγει καὶ σὺ φῆς, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες δομολογοῦσιν
ὡς αἱ μάχαι κρίνονται μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς ἢ ταῖς τῶν
σωμάτων βώμασι. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κυζάρης
δὲ ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὦ Κύρε καὶ οἱ ἄλλοι
Πέρσαι, ἐγὼ ἄρθομαι ὑμᾶς τρέφων μὴ ὀψονοεῖτε· τό
γε μέντοι ἰέναι εἰς τὴν πολεμίαν ἤδη καὶ ἐμοὶ δοκεῖ
βέλτιον εἶναι πρὸς πάντα. Ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος,
δομογνημονοῦμεν, συσκευαζώμεθα, καὶ ἦν τὰ τῶν θεῶν
ἡμῖν θάττον συγκαταίνῃ, ἐξίωμεν ὡς τάχιστα.

21. Ἐκ τούτου τοῖς μὲν στρατιώταις εἶπον συσκευά-
ζεσθαι· ὁ δὲ Κύρος ἔθηκε πρῶτον μὲν Διὶ βασιλεῖ, ἔπειτα
δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οὓς ἤτειτο ἰλαίως καὶ εὐμενεῖς
ὄντας ἡγεμόνας γίνεσθαι τῇ στρατιᾷ καὶ παραστάτας
ἀγαθούς καὶ συμμάχους καὶ συμβούλους τῶν ἀγαθῶν.
Συμπαρεκάλει δὲ καὶ ἥρωας γῆς Μηδίας οἰκήτορας καὶ
κηδεμόνας. (22) Ἐπεὶ δ' ἐκαλλιεργήε τε καὶ ἀθρόον
ἦν αὐτῷ τὸ στρατεύμα πρὸς τοὺς ἑστίους, τότε δὴ οἰωνοῖς
χρησάμενος αἰσίοις ἐνέβαλεν εἰς τὴν πολεμίαν. Ἐπεὶ
δὲ τάχιστα διέβη τὰ ὄρη, ἐκαὶ αὖ καὶ Ἰὼν ἰάσκειτο
χοαῖς καὶ θεοῖς θυαίαις καὶ ἥρωας Ἀσσυρίας οἰκήτορας
εὐμενίζετο. Ταῦτα δὲ ποιήσας αὖθις Διὶ πατρίω ἔθηκε,
καὶ εἴ τις ἄλλος θεῶν ἀνερχάμετο, οὐδενὸς ἡμέλει.

23. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ταῦτα εἶχεν, εὐθύς τοὺς μὲν πε-
ζοὺς προαγαγόντες οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδεύσαντο,
τοῖς δ' ἵπποις καταδρομὴν ποιησάμενοι περιεβάλοντο
πολλὴν καὶ παντοίαν λαίαν. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ μετα-
στρατοπεδεύμενοι καὶ ἔχοντες ἄρθωνα τὰ ἐπιτήδεια καὶ
ὀρῶντες τὴν γῶραν ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. (24) Ἦνί-
κα δὲ προσιόντες ἐλέγοντο οὐκέτι δέχ' ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέ-
χειν, τότε δὲ ὁ Κύρος λέγει, ὦ Κυζάρη, ὥρα δὴ
ἀπαντᾷν καὶ μᾶτε τοῖς πολεμίοις δοκεῖν μᾶτε τοῖς ἡμε-
τέροις φοβούμενοις μὴ ἀντιπροσέιναι, ἀλλὰ ὄλλοι ὥμεν
ὅτι οὐκ ἄκοντες μαχόμεθα. (25) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συν-
έδοξε τῷ Κυζάρῃ, οὕτω δὲ συνεταχήμενοι προήεσαν
τοσούτων καλῇ ἡμέραν ὅσον ἐδόκει αὐτοῖς καλῶς εἶναι.
Καὶ δεῖπνον μὲν αἰεὶ κατὰ φῶς ἐποιούντο, πυρὰ δὲ
νύκτωρ οὐκ ἔκαιον ἐν τῷ στρατοπέδῳ· ἐμπροσθεν μὲντοι
τοῦ στρατοπέδου ἔκαιον, ὅπως ὁρῶν μὲν εἴ τινας νυ-
κτὸς προσέοιεν διὰ τὸ πῦρ, μὴ ὁρῶντο δὲ ὑπὸ τῶν προσ-
ιόντων. Πολλάκις δὲ καὶ ὀπίσθεν τοῦ στρατοπέδου
ἐπυρπολοῦν ἀπάτης ἕνεκα τῶν πολεμιῶν ὥς ἔστιν ὅτε
καὶ κατὰσκοποι ἐνέπιπτον εἰς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν,
διὰ τὸ ὀπίσθεν τὰ πυρὰ εἶναι ἔτι πρόσω τοῦ στρατοπέ-
δου οἴεσθαι εἶναι.

26. Οἱ μὲν οὖν Ἀσσύριοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐπεὶ ἤδη
ἐγγὺς ἀλλήλων τὰ στρατεύματα ἐγγίνετο, τάχρυν πε-
ριεβάλοντο, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι ποιοῦσιν οἱ βάρβαροι βα-
σιλεῖς, ὅπου ἂν στρατοπεδεύωνται, τάχρυν περιβάλ-
λονται εὐπετῶς διὰ τὴν πολυχειρίαν· ἴσασι γάρ ὅτι
ἵππικόν στρατεύμα ἐν νυκτὶ ταρχῆδές ἐστι καὶ οὐς-

et nos ipsos audentiores reddiderimus, magnam id ego no-
bis singularemque commoditatem allaturum existimo; at-
que hoc equidem modo nobis minus, hostibus plus peri-
culi, multo magis futurum statuo. Pater quoque meus
semper dicit, et tu ais, ceterique adeo omnes consentiunt,
de praeliis iudicium fieri potius ex animis quam corporum
vitiis. » Ille quidem hanc orationem habuit : Cyaxares
autem respondit : Tu vero, Cyre, ceterique vos Persae, vos
alere mihi grave esse ne suspicemini quidem : sed in hos-
tilem tamen agrum ut progrediamur, jam mihi quoque ad
omnia melius esse videtur. Quando igitur, ait Cyrus, in
eadem sumus sententia, vasa colligamus, et si res divinae
nobis confestim adnuerint, quam primum egrediamur.

Secundum haec militibus edixerunt ut vasa colligerent;
Cyrus autem rem sacram Jovi primum regi, deinde diis ce-
teris etiam fecit : ac petebat ut propitii benignique es-
sent, et exercitui duces bonique adjutores et socii in re ge-
renda, atque utilium consultores sibi adessent. Quin etiam
heroes Medorum terre incolas et curatores simul invocabat.
Cum autem sacra secunda fecisset, et simul omnis ad fines
adesset exercitus, tum sane bonis usus avibus hostile so-
lum invasit. Et cum primum fines transiisset, illic rursum
Tellurem etiam libationibus sibi propitiam reddidit, et de-
s atque heroes Assyriae incolas sacrificiis placavit. Illis per-
acis, rursum Jovi patrio rem divinam fecit, nec, si quis
alius se deorum offerret, ullum neglexit.

Postquam vero haec recte erant constituta, statim pediti-
bus itinere non longe promotis, castra metati sunt : equita-
tu vero incursione facta, praedam ingentem ac variam com-
pararunt. Et deinceps etiam castra moventes, et rebus
necessariis abundantes, et regionem vastantes, hostes ex-
spectabant. Cum vero adventare, nec jam amplius decem
dierum itinere abesse dicerentur, tum Cyrus utique ait, Jam
tempus est, Cyaxares, ut occurramus, nec committamus
ut vel hostibus, vel nostris metu prae-pediti videamur, quo-
minus adversus ipsos progrediamur; sed palam declaremus,
nos non invite praelium inituros. Haec cum Cyaxari quo-
que placerent, ita demum instructi tantum quotidie pro-
cedebant, quantum ipsis commodum videbatur. Et co-
nam quidem semper luce sumebant, noctu vero ignes in
castris non accendebant : verumtamen ante castra accende-
bant, ut ignis adjumento cernerent quidem, si qui noctu
accederent, ipsi autem ab accedentibus non cernerentur.
Saepe numero etiam post castra, hostium fallendorum causa,
ignes accendebant; adeo ut nonnunquam speculatores in
primas ipsorum excubias incidere, rati se procul adhuc
a castris abesse, propterea quod ignes post castra excitati
essent.

Et Assyrii quidem cum iis quos secum habebant, cum jam
exercitus prope ad se invicem accessissent, fossa se cinge-
bant; quod barbari reges hodieque faciunt, castra quoties
metantur (fossa autem se facillime ob manuum multitudi-
nem circumdant) : norunt enim copias equestres noctu esse
turbulentas, difficilemque earum esse usum, praesertim si

συνδοκῇ, μάχῃ, ἔσεσθαι προαγγέλλουσι καὶ νίκῃ διδόναι καὶ σωτηρίαν ὑπισχυρόνται ἐν τοῖς ἱεροῖς. (35) Ἐγὼ δὲ ὑμῖν μὲν παλαιῶν ποίους τινὰς χάρις εἶναι ἐν τῷ τοιῷδε αἰσχυρομένῃ ἄν. οἷα γὰρ ὑμεῖς ταῦτ' ἀπισταμένους καὶ μεμελετηκότας καὶ ἀκηκόοντας καὶ ἀκούοντας διὰ τέλους οἷά περ ἐγὼ, ὥστε καὶ ἄλλους εὐκότως ἂν διδάσκαίτε. Τὰς δὲ εἰ μὴ τυγχάνετε κατανενοηότες, ἀκούσατε. (36) οὗς γὰρ νεώστε συμμάχους τε ἔχομεν καὶ πειρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμοίους ποιεῖν, τούτους δὲ ἡμεῖς δεῖ ὑπομνησκῆναι ἐν οἷς τε ἐπερρώμεθα ὑπὸ Κυαξάρου, ἃ τε ἡτκοῦμεν, ἐν ἃ τε αὐτοὺς παρακεκλήκαμεν, ὧν τε ἄσμενοι ἀνταγωνιστάι ἐφασαν ἡμῖν ἔσεσθαι. (37) Καὶ τοῦτο δ' αὐτοὺς ὑπομνησκῆτε ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα δεῖξει ὧν ἕκαστος ἐστὶν ἄξιος. Ὡν γὰρ ἂν ὀφθαλμοὶ ἄνθρωποι γένωνται, οὐδὲν θαυμαστόν ἐστι τινες αὐτῶν καὶ τοῦ ὑπομνησκόντος ὁρίοντο, ἀλλ' ἀγαπήτων εἰ καὶ ἐξ ὑποβολῆς δύναντο ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι. (38) Καὶ ταῦτα μέντοι πράττοντες ἡμεῖς καὶ ὑμῶν αὐτῶν πείραν λήψεσθε. Ὁ μὲν γὰρ θυνάμενος ἐν τῷ τοιῷδε καὶ ἄλλους βελτίους ποιεῖν, εὐκότως ἂν ἤδῃ καὶ ἑαυτῷ συνειδείη τελείως ἀγαθὸς ἀνὴρ ὧν ὁ δὲ τῶν τούτων ὑπομνησκῶν αὐτὸς μόνος ἔχων καὶ τοῦτ' ἀγαπῶν, εὐκότως ἂν ἡμιτελῇ αὐτὸν νομίζοι. (39) Τούτου δ' ἕνεκα οὐκ ἐγὼ, ἔφη, αὐτοῖς λέγω, ἀλλ' ὑμεῖς κεύθω λέγειν, ἵνα καὶ ἀρέσασιν ὑμῖν πειρόντων ὑμεῖς γὰρ καὶ πλησιάζετε αὐτοῖς ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ μέρει. Εἰ δὲ ἐπίστασθε, ἔφη, ὡς ἦν θαρρόντας τούτοις ὑμεῖς αὐτοὺς ἐπιεικνύετε, καὶ τούτους καὶ ἄλλους πολλοὺς οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ θαρβεῖν διδάξετε. (40) Τέλος εἶπεν ἀπώντας ἀριστᾶν στερηνομένους, καὶ σπονδὰς ποιησάμενους ἔχειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνους. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἀπῆλθον, αὖθις τοὺς ὀρχαροὺς παρεκάλεσε, καὶ τούτους αὖ τοιαῦτα ἐνετέλλετο·

11. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ τῶν ὁμοτίμων γενόντες καὶ ἐπιτελεγμένοι ἐστέ, οἱ δοκεῖτε τὰ μὲν ἄλλα τοῖς κρατίστοις ὁμοιοὶ εἶναι, τῇ δ' ἡλικίᾳ καὶ προσημότεροι. Καὶ τοίνυν χώραν ἔχετε οὐδὲν ἥττον ἡμῶν ἐντιμον τῶν πρωτοστατῶν· ὑμεῖς γὰρ ὁπισθεν ὄντες τοὺς τ' ἀγαθοὺς ἂν ἐροῦντες καὶ ἐπικελεύοντες αὐτοῖς ἐτι χρεῖτους ποιεῖτε, καὶ εἰ τις μαλακίζοιτο, καὶ τοῦτον ὁρῶντες οὐκ ἂν ἐπιτρέποιτε αὐτῷ. (42) Συμφέρει δ' ὑμῖν, εἴπερ τῇ καὶ ἄλλῳ, τὸ νικᾶν καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ βάρος τῆς στολῆς. Ἦν δ' ἄρα ὑμεῖς καὶ οἱ ἔμπροσθεν ἀνακαλόντες ἐπεσθαι παρεγγυῶσιν, ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ ὅπως μὴδ' ἐν τούτῳ αὐτῶν ἡττηθῆσθε, ἀντιπαρκαλεούμενοι αὐτοῖς θάττον ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Καὶ ἀπώντες, ἔφη, ἀριστήσαντες καὶ ὑμεῖς ἔχετε σὺν τοῖς ἄλλοις στερηνομένοι εἰς τὰς τάξεις. (43) Οἱ μὲν δὲ ἄμφ' ἑκὼν ἐν τούτοις ἦσαν· οἱ δ' Ἀσσύριοι καὶ δὴ ἡρισθηκότες ἐξήσαν τε θρασέως καὶ παρατάττοντο ἐρβώμενοι. Παρέταττε δὲ αὐτοὺς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν ἄρματος παρελαύνων καὶ τοιαῦτα παρεκελεύετο·

44. Ἄνδρες Ἀσσύριοι, νῦν δεῖ ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι.

et milii quoque videtur, praelium fore praeannuntiat, et victoriam largiuntur, et incolumitatem a sacris captis praesagiis pollicentur. Me vero pudeat vos commonefacere velle, quales vos in huiusmodi rerum statu esse oporteat: nam vos haec aeque tenere novi ac meipsum, eademque, quae ipse, studiose vos curasse, audis, atque adhuc etiam ad id idem audire, ut vel alios jure haec docere possitis. Si tamen haec nondum perspexistis, me audite. Ille nempe, quos paulo ante et socios nobis adseivimus, et nobis ipsis similes efficerere conamur, vobis admonendi sunt, quem ad finem nos aluerit Cyaxares, quae nostrae fuerint exercitationes, ad quaedum eos ita cohortati simus, ut libenti se animo nobis aemulos fore dixerint. Hoc quoque eos admonete, hunc ipsum diem declaraturum esse, quibus quisque praemiis dignus sit. Nam quas res sero discunt homines, in iis minime mirum est quosdam admonitore egere: sed boni consulendum est, si vel aliorum monitu viri fortes esse possint. Atque haec quidem dum agitis, simul de vobis etiam ipsis periculum facietis. Nam qui alios in huiusmodi rerum articulo fortiores reddere possit, is sibi quoque procul dubio jam conscius fuerit, virum se perfecte bonum esse; qui vero haec sibi soli suggerere potest, atque hoc sibi satis esse ducit, is merito se ex dimidia tantum parte perfectum existimet. Eam autem ob rem ego quidem haec ipsis non expono, sed vobis exponenda mando, ut nimirum se vobis quoque probare studeant: vos enim estis eis proximi, suae nempe quisque parti. Fore etiam sciatis velim, ait, ut quamdiu vosmet fiduciae plenos eis ostenderitis, cum hos tum multos alios non verbo, sed re ipsa fidenti esse animo doceatis. Tandem edixit, coronati pransum irent, peractisque libationibus cum ipsis coronis ad ordines venirent. Illi autem cum abiissent, agminis extremi duces advocavit, et his vicissim huiusmodi verba fecit:

« Vos, Persae, et in eorum, qui ὁμοτίμοι appellantur, ordinem cooptati, et delecti quidam estis, qui in rebus quidem ceteris praestantissimis pares videmini, et per aetatem etiam prudentiores. Itaque locum non minus honestum, quam ipsi praefecti, tenetis: nam cum in extremo sitis agmine, viros fortes intuendo eosque cohortando, fortiores etiam efficiatis; et si quis remissior fuerit, hunc itidem observando, ignaviae indulgere eum non sinetis. Vobis autem, si cuiquam alii, expedit, victoria potiri, tum ob aetatem, tum ob armaturae pondus. Itaque si ii qui primum in acie locum tenent vos inclamando ad sequendum hortati fuerint, ipsis velim obtemperetis: et videte ne hac in parte eis sitis inferiores, nimirum in eis vicissim adhortandis, ut majori cum celeritate adversus hostes praecedendo ducant. Nunc abite, inquit, et pransi cum eritis, ad ordines una cum aliis coronati accedite. » Et in his quidem rebus Cyri milites occupati erant. Assyrii autem, jam pransi quoque, andacter e castris prodibant, et acie instructa praesentibus animis stabant. Instruebat autem eos rex ipse, curru praetervehens, et verbis huiusmodi cohortabatur:

« Nunc vos, Assyrii, viros esse fortes oportet. Jam enim

Νῦν γὰρ ὑπὲρ ψυχῶν τῶν ὑμετέρων ὁ ἀγὼν καὶ ὑπὲρ γῆς ἐν ᾗ ἔρπτε καὶ (περὶ) οἰκῶν ἐν οἷς ἐτράφητε, καὶ ὑπὲρ γυναικῶν τε καὶ τέκνων καὶ περὶ πάντων ὧν πέπασθε ἀγαθόν. Νικήσαντες μὲν γὰρ ἀπάντων τούτων ὑμεῖς ὥσπερ πρόσθεν κύριοι ἔσεσθε· εἰ δὲ ἡττηθήσεσθε, εὖ ὅστε ἐπὶ παραδώσετε ταῦτα πάντα τοῖς πολεμίοις. (45) Ὅτε οὖν νίκης ἐρῶντες μένοντες μάχεσθε. Μωρὸν γὰρ τὸ κρατεῖν βουλευμένους τὰ τυφλὰ τοῦ σώματος καὶ ἄσπλα καὶ ἄχειρα ταῦτα ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φεύγοντας· μωρὸς δὲ καὶ εἰ τις ζῆν βουλευμένος φεύγειν ἐπιχειρεῖ, εἰδὼς ὅτι οἱ μὲν νικῶντες σώζονται, οἱ δὲ φεύγοντες ἀποθνήσκουσι μᾶλλον τῶν μενόντων. Μωρὸς δὲ καὶ εἰ τις χρημάτων ἐπιθυμῶν ἦτταν προσέται· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι οἱ μὲν νικῶντες τὰ τε ἑαυτῶν σώζουσι καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων προσλαμβάνουσιν, οἱ δ' ἡττώμενοι ἅμα ἑαυτούς τε καὶ τὰ ἑαυτῶν πάντα ἀποβάλλουσιν; (46) Ὁ μὲν δὲ Ἀσσύριος ἐν τούτοις ἦν.

Ὁ δὲ Κυαξάρης πέμπων πρὸς τὸν Κύρον ἔλεγεν ὅτι τῶν κατὰ ἐπὶ ἀγῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· Εἰ γὰρ νῦν, ἔφη, ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἔξω τοῦ ἐρύματος, ἐν ᾧ ἂν προσώμεν πολλοὶ ἔσονται· μὴ οὖν ἀναμείνωμεν ἕως ἂν πλείους ἡμῶν γένωνται, ἀλλ' ἴωμεν ἕως ἔτι οἰόμεθα εὐπετῶς ἂν αὐτῶν κρατῆσαι. (47) Ὁ δ' αὖ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὡ Κυαξάρη, εἰ μὴ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἔσονται οἱ ἡττηθέντες, εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς μὲν ἐροῦσι φοβούμενους τὸ πλεῖστον τοῖς ὀλίγοις ἐπιχειρήσαι, αὐτοὶ δὲ οὐ νομοῦσιν ἡττηθῆναι, ἀλλ' ἄλλης σοι μάχης δεήσει, ἐν ᾗ ἀμείνων ἂν ἴσως βουλευσάιντο ἢ νῦν βεβούλευνται, παραδόντες ἑαυτούς ἡμῖν ταμειεύεσθαι ὥστε ὑπόποις ἂν βουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. (48) Οἱ μὲν δὲ ἀγγελοὶ ταῦτα ἀκούσαντες ὤρχοντο.

Ἐν τούτῳ δὲ ἦκε Χρυσάντας τε ὁ Πέρσης καὶ ἄλλοι πᾶς τῶν ὁμοτίμων αὐτομόλους ἀγοντες. Καὶ ὁ Κύρος ὥσπερ εἰκὸς ἡρώτα τοὺς αὐτομόλους τὰ ἐκ τῶν πολεμίων. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ἐξοίεν τε ἡδὴ τὸν δῆλον καὶ παρατάττοι αὐτοὺς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἔξω ὧν καὶ παρακελεύοιτο μὲν δὴ τοῖς αἰ ἔξω οὖσι πολλὰ τε καὶ ισχυρὰ, ὥς ἔρασαν λέγειν τοὺς ἀκούοντας. (49) Ἐνθα δὲ ὁ Χρυσάντας εἶπε, Τί δ', ἔφη, ὦ Κύρε, εἰ καὶ σὺ σφαλέεις ἕως ἔτι ἔξεστι παρακελεύεσθαι, εἰ ἄρα τι καὶ σὺ ἀμείνους ποιήσεις τοὺς στρατιώτας; (50) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Ὡ Χρυσάντα, μηδὲν σε λυπούντων αἱ τοῦ Ἀσσυρίου παρακελεύσεις· οὐδεμία γὰρ ἐστὶν οὕτω καλὴ παραινέσις ἥτις τοὺς μὴ δυνάτας ἀγαθοῦς αὐθημερὸν ἀκούσαντας ἀγαθοῦς ποιήσει· οὐκ ἂν οὖν τοξότας γε, εἰ μὴ ἱπποσθεν τοῦτο μεμελετηκότας εἴεν, οὐδὲ μὴν ἀκοντιστάς, οὐδὲ μὴν ἱππείας, ἀλλ' οὐδὲ μὴν τὰ γε σώματα ἀπὸς πονεῖν, ἣν μὴ πρόσθεν ἡσυχάκοις ὦσι. (51) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπε, Ἀλλ' ἀρχεῖ τοι, ὦ Κύρε, ἣν τὰς θυγῆς αὐτῶν παρακελευσάμενος ἀμείνονας ποιήσεις. Ἡ καὶ δύναται ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς λόγους ῥηθεὶς αὐθημερὸν εἰδοὺς μὲν ἐμπλήσαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουσάντων, ἔπειτ' αὐτῶν αἰσχροῦν κωλύειν, προτρέψαι δὲ ὥς χρὴ ἐπαίειν· ἐνταῦθα πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπο-

de vita vestra certamen vobis propositum est, et de solo in quo estis orti, et de domiciliis in quibus educati, et de uxoribus etiam liberisque, et de bonis quæ possidetis universis. Nam si victoria potiti fueritis, horum omnium domini vos, ut antea, futuri estis: sin victi fueritis, certo vos scire volo hostibus istæc omnia vos tradituros esse: itaque tanquam victoriae cupidi, constanter pugnam sustinete. Quippe stultum est, eos qui superiores esse velint, cæcas corporis partes et armis ac manibus destitutas per fugam hostibus obvertere. Stultus item, quicunque vitæ cupidus in fugam se convertat, cum sciat victores quidem servari incolumes, fugientes autem citius interire quam resistentes. Est et is stultus qui opum cupidus, vinci se patitur: nam quis ignorat, victores et suas res conservare, et illorum præterea quos vicerint fortunis potiri; cum victi et seipsos et omnia sua simul amittant? » Et hæc quidem agebat Assyrius.

Cyaxares autem ad Cyrus mittebat, qui diceret, in hostes ducendi jam tempus esse: Nam si pauci, ait, adhuc illi sunt qui extra munitiones progressi sunt, tamen interea dum ad eos accedemus, multi erunt; ne expectemus igitur donec ipsi plures nobis sint, sed eam dum adhuc facile superiores eis nos futuros arbitramur. Cyrus contra respondebat, Certo te scire velim, Cyaxares, nisi ex iis plus dimidia pars victa fuerit, dicturos esse, nos multitudinem metuentes paucos e suis adgressos esse: ipsique adeo se minime victos existimabunt; sed aliud tibi prælium subeundum erit, in quo melius fortasse sibi consuluerint, quam hoc tempore consulere, quo se ipsos nobis offerunt velut e penu promendos, ut cum quanto velimus eorum numero pugnemus. Et nuntii quidem his auditis discesserunt.

Interea Chrysantas Persa venit, et alii nonnulli ex eorum qui ὁμότιμοι appellantur ordine, qui secum transfugas ducebant. Et Cyrus, ut par erat, transfugas quid de rebus hostium adferrent interrogabat. Illi vero dicebant, armatos jam e castris prodire, regemque et ipsum extra castra progressum eos instruere, et cohortatione copiosa vehementique ad eos uti, quotquot quoque progressu exissent, uti quidem eos qui audissent illum adfirmare aiebant. Ibi tum Chrysantas, Quid vero, Cyre, inquit, si et tu, convocatis militibus, eos dum licet cohorteris? si forte et tu reddas eos animosiores? Respondit Cyrus, Ne tibi omnino molestæ sint Assyrii adhortationes istæ, Chrysanta: nam admonitio nullâ tam præclara futura est, quæ homines minime fortes eodem, quo eam audiverint, die fortes sit effectura; non sagittarios certe, nisi eam artem prius exercuerint; non jaculatores, nec equites; imo ne id quidem efficiet, ut corporibus ad labores perferendos valeant, nisi se prius exercuerint. Et Chrysantas, Atqui satis est, Cyre, inquit, si eorum animos cohortando meliores reddideris. Num queat, ait Cyrus, una oratio pronuntiata, eodem die, pudore audientium animos implere, vel a rebus turpibus arcere, et eos monendo adducere, ut laudis gratia laborem omnem, omne

δύεσθαι, λαβεῖν δ' ἐν ταῖς γνώμας βεβήτως τοῦτο ὡς αἰρετώτερόν ἐστι μαχόμενους ἀποδινήσκειν μᾶλλον ἢ φεύγοντας σώζεσθαι; (52) Ἄρ' οὐκ, ἔφη, εἰ μέλλουσι τοιαῦτα διάνοιαι ἐγγραφήσθαι ἀνθρώποις καὶ ἔμμενοι ἔσεσθαι, πρῶτον μὲν νόμους ὑπάρχειν δεῖ τοιούτους δι' ὧν τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐντιμός καὶ ἐλευθέριος ὁ βίος παρσκευασθήσεται, τοῖς δὲ κακοῖς ταπεινός τε καὶ ἀλγεινός καὶ ἀβίωτος ὁ αἶων ἐπανακείσεται; (53) ἔπειτα δὲ διδασκάλους, αἵμα, δεῖ καὶ ἄρχοντας ἐπὶ τοῦτοις γενέσθαι οἵτινες δεῖξουσὶ τε ὁρθῶς καὶ διδάξουσιν καὶ ἐπινοῦσι ταῦτα δοῦν, ἔστ' ἂν ἐγγένηται αὐτοῖς τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ εὐκλείας εὐδαιμονεστάτους τῷ ὄντι νομίζειν, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ δυσκλείας ἀβιωτάτους ἀπάντων ἡγεῖσθαι. Οὕτω γὰρ δεῖ διατελεῖν τοὺς μέλλοντας τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων ὁδοῦ τὴν μάλιστα κρείττονα παρέξεσθαι. (54) Εἰ δὲ τοι ὄντων εἰς μάχην σὺν ὄπλοις, ἐν ᾧ πολλοὶ καὶ τῶν παλαιῶν μαθημάτων ἐξίστανται, ἐν τούτῳ δυνήσεται τις ἀποβῆσθαι τοῦ παρὰ τὴν ἀνδρα πολειμικούς ποιῆσαι, πάντων ἂν ῥᾶστον εἶη καὶ μαθεῖν καὶ διδάξαι τὴν μερίστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῇ. (55) Ἐπεὶ ἔγωγ', ἔφη, οὐδ' ἂν τούτοις ἐπίστευον ἑμμόνοις ἔσεσθαι οὐς νῦν ἔχοντες παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἡσυχῶμεν, εἰ μὴ καὶ θυμὸς ἑώρων παρόντας, οἳ καὶ παραδείγματα αὐτοῖς ἔσσεσθαι οἷους γὰρ εἶναι, καὶ υποβαλεῖν δυνήσεσθε, ἣν τι ἐπιλανθάνονται. Τούτους δ' ἀπαιδεύτους παντάπασιν ἀρετῇ θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφη, ὃ Χρυσάντα, εἴ τι πλέον ἂν ὠφελήσειε λόγος καλῶς ῥηθείς εἰς ἀνδραγαθίαν ἢ τοὺς ἀπαιδεύτους μουσικῇ; ἥσυχ' ἄρα καλῶς ἄσθην εἰς μουσικῇ.

56. Οἱ μὲν τοιαῦτα διελέγοντο. Ὁ δὲ Κυαξάρης πάλιν πέμπων ἔλεγεν ὅτι ἐξαμαρτάνει διατρίβων καὶ οὐκ ἄγων ὡς τάχιστα ἐπὶ τοὺς πολεμικούς. Καὶ ὁ Κύρος ἀπεκρίνατο ὅτ' τότε τοῖς ἀγγέλοις, Ἄλλ' εὖ μὲν ἴστω, ἔφη, ὅτι οὐπω εἰσὶν ἔξω ὅσους δεῖ καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλετε αὐτῷ ἐν ἄπασιν ὁμοῦς δὲ, ἐπεὶ ἐκεῖνω δοκεῖ, ἄσω ἡδῶ. (57) Ταῦτ' εἰπὼν καὶ προσευχόμενος τοῖς θεοῖς ἐξῆγε τὸ στρατεύμα. Ὡς δ' ἤρξατο ἄγειν θάπτον, ὁ μὲν ἤγειτο, οἱ δ' εἶποντο εὐτάχτως μὲν διὰ τὸ ἐπίστασθαι καὶ μεμελετημέναι ἐν τάξει πορεύεσθαι, ἐβρώμενως δὲ διὰ τὸ φιλονεικῶς ἔχειν πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τὸ τὰ σώματα ἐκπεπονηθῆναι καὶ διὰ τὸ πάντας ἄρχοντας τοὺς πρωτοστάτας εἶναι, ἡδέως δὲ διὰ τὸ φρονίμως ἔχειν. ἡπίσταντο γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ οὕτως ἐμεμαθήκεισαν ἀσφαλίστατον εἶναι καὶ ῥᾶστον τὸ ὁμοσεῖναι τοῖς πολεμίοις, ἄλλως τε καὶ τοῖς ὅσταις καὶ ἀκοντισταῖς καὶ ἱππέσιν. (58) Ἔως δ' ἔτι ἔξω βελῶν ἦσαν, παρηγγύα ὁ Κύρος σύνθημα Ζεὺς ζυμάρχος καὶ ἡγεμῶν. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦκε τὸ σύνθημα ἀναποδιδόμενον, ἐξῆρχεν αὖ ὁ Κύρος παιᾶνα τὸν νομιζόμενον οἱ δὲ θεοσεβῶς πάντες συνεπήρχσαν μεγάλη τῇ φωνῇ· ἐν τῷ τοιούτῳ γὰρ δὴ οἱ δεισιδαιμονεῖς ἦπτον τοὺς ἀνθρώπους φοβούμεναι. (59) Ἐπεὶ δ' ὁ παιᾶν ἐγένετο, ἅμα πορευόμενοι οἱ ὁμοῖτοι παῖδοι, πεπαιδευμένοι, καὶ παρορῶντες εἰς ἀλλήλους, ὁνομάζοντες παραστά-

periculum subeundum statuunt ac mentibus suis infixum hoc habeant, optabilius uimirum esse pugnando mori, quam fugiendo salutem adipisci? Nonne, si huiusmodi cogitationes, inquit, hominum animis inscribi et in iis manere debeant, leges primum sint tales oportet, ut earum beneficio viris quidem fortibus honesta et liberalis vita paretur, ignavis vero et plena doloris et minime vitalis vita praeparata imminuat? Dein praepceptores, ut arbitrator, et magistros, eis qui praesint, accedere oportet, qui exemplo recte monstrant doceantque quae sint agenda, hisque eos agendis adsuefaciant, donec insitum hoc ipsis fuerit, ut viros nempe fortes et laudatos reapse felicissimos existiment, ignavos et infames omnium miserrimos ducant. Sic enim animati esse debent, quotquot disciplinam metu hostili potiore praestaturi sunt. Quod si quis militibus armatis ad pugnam procedentibus, quo tempore multi etiam eorum quae olim didicerant obliviscuntur, tum demum verba fundendo possit homines extemplo bellicosos efficere, res sane omnium facillima fuerit, eam virtutem et discere et docere, quae inter homines maxima est. Nam ego certe, inquit, ne hos quidem, quos jam ducimus et apud nosmetipsos olim in belli studio exercuimus, firmos futuros esse polliceri mihi ausim, nisi vos etiam praesentes intuerer, qui exemplo eis eritis, quales esse oporteat, et suggerere poteritis, si quod oblit fuerint. Eis vero, qui ad virtutem omnino instituti non sunt, mirum mihi sane videatur, Chrysanta, si quid plus oratio praeclare habita ad fortitudinem profuerit, quam musicae imperitis bene cantatum carmen ad musicam percipiendam.

Huiusmodi quidem illi inter se sermones habebant; Cyaxares autem denuo per nuntios significat, Cyrum perperam facere qui tempus tereret, et non quam primum in hostes duceret. Tum vero Cyrus nuntius respondit, Sciat plane Cyaxares, inquit, nondum tot hostes, quot oporteat, castris egressos esse; atque hoc coram omnibus ei renuntiate: quando tamen illi sic videtur, copias jam ducturus sum. Haec loquutus et ad deos precatus, exercitum produxit. Cumque celerius etiam ducere cepisset, praebat ipse, milites sequebantur, servatis illi quidem ordinibus, quod et tenerent et studiosè rationem ordines in progrediendo servandi exercebant; et praesentibus animis, quod alii alios amularentur, quod corpora eorum laboribus adsuefacta et firmata essent, quodque praefecti essent omnes qui primi in acie stabant; et libenter denique, quod prudentia valeret: sciebant enim, et iam pridem didicerant, tutissimum esse facillimumque cominus hostes invadere, praesertim qui sagittarii sint, et jaculatores, et equites. Cumque adhuc extra ictum telorum essent, Cyrus hanc tesseram militibus dari iussit, JUPITER AUXILIARIS ET DUX. Cum autem tessera vicissim redita ad Cyrum redisset, ibi vero parana pro more Cyrus exorsus est, et milites universi religiose magna voce una caneabant: nam in huiusmodi rerum statu, qui religiosi sunt, minus homines metuunt. Praene absoluto ὁμάτιοι qui vocantur una pergentes, vultu hilari, et rite tanquam instituti, oculis in se mutuo conversis, eos qui iuxta se, quique

τας, ἐπιστάτας, λέγοντες πολὺ τὸ Ἄγετ', ἄνδρες φίλοι, Ἄγετ', ἄνδρες ἀγαθοὶ, παρεκάλουν ἀλλήλους ἐπισθαι. Οἱ δ' ὅπισθεν αὐτῶν ἀκούσαντες ἀντιπαρεκελεύοντο τοῖς πρώτοις ἡγεῖσθαι ἐβρώμενους. Ἦν δὲ μεστὸν τὸ στρατόμαχον τῷ Κύρῳ προθυμίας, φιλοτιμίας, ῥώμης, θάρρους, παρακλευσμοῦ, σωφροσύνης, πειθοῦς ὅπερ, ἔχουσι. δεινότατον τοῖς ὑπεναντίοις. (60) Τῷ δ' Ἀσσυρίῳ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρμάτων προμαχούντες, ὡς ἐγγὺς ἦν προσεμίγνυτο τὸ Περσικὸν πλῆθος, ἀνέβαινον τε ἐπὶ τὰ ἄρματα καὶ ὑπεξῆγον πρὸς τὸ ἐαυτῶν πλῆθος οἱ δὲ τοξόται καὶ ἀκονισταὶ καὶ σφενδονῆται αὐτῶν ἐτίεσαν τὰ βελη πολλὰ πρὶν ἐξικνεῖσθαι. (61) Ὡς δ' ἐπὶόντες οἱ Πέρσαι ἐπέβησαν τῶν ἀφαιμένων βελῶν, ἐβέγγετο δὴ ὁ Κύρος, Ἄνδρες ἀριστοὶ, ἦδη θάττον τις ὡς ἐπιδεικνύτω ἐαυτὸν καὶ παρεγγνάτω. Οἱ μὲν δὲ παρεδίδοσαν τοῦτο ὑπὸ δὲ προθυμίας καὶ μένους καὶ τοῦ σπεύδειν συμμιῖσαι δρόμου τινὲς ἤρξαν, συνερίετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ. (62) Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύρος ἐπιλαθόμενος τοῦ βάδην δρόμῳ ἡγεῖτο, καὶ ἅμα ἐβέγγετο, Τίς ἐβηται; Τίς ἀγαθός; Τίς ἄνδρα πρῶτος καταβαλεῖ; Οἱ δὲ ἀκούσαντες ταῦτο τοῦτο ἐβέγγοντο, καὶ διὰ πάντων δὴ ὥσπερ παρηγγύα οὕτως ἐμῶρες, Τίς ἐβηται; Τίς ἀγαθός; (63) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαι ὡς αὐτὰς ἔχοντες ὁμοῖα ἐφέροντο· οἱ γὰρ μὴν πολέμιοι οὐκ ἐδύναντο μένειν, ἀλλὰ στραφέντες ἐφευγον εἰς τὸ ἔρμα. (64) Οἱ δ' αὖ Πέρσαι κατὰ τε τὰς εἰσόδους ἐρεπόμενοι ὠθουμένῳ αὐτῶν πολλοὺς κατεστράνυσαν, πῶς δ' εἰς τὰς τάφρους ἐμπίπτοντας ἐπεισπηδῶντες ἐφόνευσαν ἄνδρας ὁμοῦ καὶ ἵππους ἕνια γὰρ τῶν ἀρμάτων εἰς τὰς τάφρους ἠναγκασθῆναι φεύγοντα ἐμπεσεῖν. (65) Καὶ οἱ τῶν Μήδων δ' ἵππεῖς ὀρῶντες ταῦτα ἤλαυνον εἰς τοὺς ἱππέας τοὺς τῶν πολεμίων· οἱ δ' ἐνέκλιναν καὶ τούτοις. Ἐνθα δὴ καὶ ἵππων διαγμῶς ἦν καὶ ἀνδρῶν καὶ φόνος ἐξ ἀμφοτέρων. (66) Οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἐρύματος τῶν Ἀσσυρίων ἐστηκότες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τάφρου τοξοῦν μὲν ἢ ἀκοντίζειν εἰς τοὺς κατακαίνοντας οὔτε ἐφρόνουν οὔτε ἐδύναντο διὰ τε τὰ δεινὰ δράμματα καὶ διὰ τὸν φόβον. Τάχα δὲ καὶ καταμαθόντες τῶν Περσῶν τινὰς διασκορπούτας πρὸς τὰς εἰσόδους τοῦ ἐρύματος ἐτράποντο καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν ἔδων. (67) Ἰδοῦσαι δὲ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν συμμάχων ἦδη φυγῆναι καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνέκραγον καὶ ὄρεον ἐκπεπληγμέναι, αἱ μὲν καὶ τέκνα ἔχουσαι, αἱ δὲ καὶ νεώτεραι, καταβρῆγγνύμεναι τε τοὺς πέπλους καὶ δρυπτόμεναι, καὶ ἱκετεύουσαι πάντας ὅτι ἐντυχάνουσιν μὴ φεύγειν καταλιπόντας αὐτάς, ἀλλ' ἀμύναι καὶ αὐταῖς καὶ τέκνοις καὶ σφίσιν αὐτοῖς. (68) Ἐνθα δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς σὺν τοῖς πιστοτάτοις στάντες ἐπὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἀναδάντες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. (69) Ὡς δ' ἔγνω ὁ Κύρος τὰ γινόμενα, δέσας μὴ καὶ εἰ βιάσαιντο εἰσω, ὅλγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν σφαλεῖν τι, κρηγῆσεν ἐπὶ πόδα ἀνάγειν ἔξω βελῶν καὶ πείθεσθαι. (70) Ἐνθα δὴ ἔγνω τις ἂν τοὺς δημοτίμους

ΣΚΟΡΦΟΝ.

post se erant nominatim compellantes, atque hæc iterantes verba, Heus viri cari, Heus viri fortes, ad sequendum mutuo se cohortabantur. Eos autem cum audissent qui pone sequebantur, vicissim primos ut præsentibus animis prærent hortabantur. Atque adeo totus Cyri exercitus alacritatis, gloriæ cupiditatis, roboris, fiduciæ, cohortationis, prudentiæ, obedientiæ plenus erat : quod maxime equidem adversariis terribile puto. Apud Assyrios autem ii, qui de curribus ante aciem primi pugnare solebant, cum jam propius accessissent ad agmen Persicum, currus conscenderunt et ad copias suas recessere : sagittarii vero, et jaculatores, et funditores tela sua multo prius emisere quam ad hostem pervenire possent. Ubi autem Persæ irruentes jam tela in ipsos missa conculcarent, tum Cyrus ita loquutus est : Jam, viri fortissimi, celerius vestrum aliquis procedens sui det specimen et aliis idem significet. Et illi quidem hoc aliis tradidere; præ alacritate autem et ardore animi et manum consequendi studio, currere quidam coeperunt : ac tota simul phalanx eos curriculo secuta est. Ipse Cyrus etiam gradatim incedere oblitus, cursu præibat; et simul clamabat, Quis sequetur? Quis vir fortis? Quis primus virum prosterne? Quod illi cum audissent, hoc ipsum proferebant; adeoque per universos, ut ipse cohortari inceperat, ita vox hæc didita erat, Quis sequetur? Quis fortis? Hoc igitur Persæ cum impetu in congressum ferebantur : hostes vero non amplius subsistere poterant, sed terga vertentes ad munitionem fuga se recipiebant. Persæ contra ad ipsos castrorum aditus insequuti, dum illi se protrudendo premerent, multos occiderunt; et in eos, qui in fossam delaberentur, insilientes viros simul et equos interfecerunt : nam currus quidam in fuga coacti sunt in fossas decidere. Hæc cum Medorum etiam cernerent equites, in hostium equitatum irruebant : at hi eorum quoque impetum declinabant. Ibi vero et equorum et hominum persecutio, et cædes utrorumque evenit. Assyrii autem qui intra munitionem supra caput fossæ constiterant, de sagittis et jaculis in eos emittendis, qui suos occidebant, nec cogitabant, nec ita quidem facere poterant, cum ob terribilia ista spectacula, tum propter metum. Cumque mox etiam animadvertissent quosdam Persas ad munitionis aditus perripisse, fuga reliquerunt etiam interiores castrorum aggeres. Ubi vero et Assyriorum et sociorum uxores viderunt, etiam in castris jam fugam fieri, clamorem tollebant, discurrabantque hinc inde consternatæ, aliæ liberos habentes, juvenili ætate aliæ, vestes discindentes, ora dilanantes, et obsecrabant eos quibuscumque occurrerent, ne se fugiendo desererent, sed et liberos, et ipsas uxores, et se ipsos tuerentur. Atque hic demum reges ipsi qui cum fidissimis ad castrorum aditus constiterunt, consensu eminentioribus locis, et pugnabant ipsi, et alios cohortando excitabant. Cyrus autem ubi quid ageretur animadvertit, veritus ne si etiam intro vi perirerent, pauci cum essent, a multis detrimenti aliquid caperent, extra telorum ictus pedem referrent, dictoque audientes essent, edixit. Ibi tum agnovisset aliquis Persas, qui

πεπαιδευμένους ὡς δεῖ· ταχὺ μὲν γὰρ αὐτοὶ ἐπέθοντο, ταχὺ δὲ τοῖς ἄλλοις παρήγγελλον. Ὡς δ' ἔξω βελῶν ἐγένοντο, ἔσπρσαν κατὰ γῶραν, πολλὴ μᾶλλον χοροῦ ἀκριβῶς εἰδότες ὅπου ἔδει ἕκαστον αὐτῶν γενέσθαι.

BIBAIION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μείνας δὲ ὁ Κύρος μέτριον χρόνον αὐτοῦ σὺν τῷ στρατεύματι καὶ δηλώσας ὅτι ἑτοιμοὶ εἰσι μάχεσθαι, εἰ τις ἐξέρχοιτο, ὡς οὐδεὶς ἀντεῖχται, ἀπήγαγεν ὅσον ἐδόκει καλῶς ἔχειν καὶ ἐστρατοπεδεύσατο. Φυλακὰς δὲ καταστήσας καὶ σκοποὺς προπέμψας, στὰς εἰς τὸ μέσον συνεκάλεσε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ ἔλεξε τοιαῦτα· (2) Ἄνδρες Πέρσαι, πρῶτον μὲν τοὺς θεοὺς ἐγὼ τε ἐπαινῶ ὅσον δύνανμαι, καὶ υμεῖς δὲ πάντες, οἵμαι νίκησθε γὰρ τετυχήκαμεν καὶ σωτηρίας. Τούτων μὲν οὖν γὰρ χάρις, ἡ χάρις τοῖς θεοῖς ἀποτελεῖν. Ἐγὼ δὲ ζυμπαντας μὲν ὑμᾶς ἤδη ἐπαινῶ· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἔργον πᾶσιν ὑμῖν καλὸν ἀποτετέλεσται· ὧν δ' ἕκαστος ἄξιος, ἐπειδὴν παρ' ὧν προσέχει πύθωμαι, τότε τὴν ἀξίαν ἕκαστῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειράσσομαι ἀποδιδόναι. (3) Τὸν δ' ἐμοῦ ἐγγύτατα ταξίρχον Χρυσάνταν οὐδὲν παρ' ἄλλων δέομαι πυνθᾶσθαι· ἀλλὰ αὐτὸς οἶδα ὅς τις ἦν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὁσαπερ, οἶμαι, καὶ πάντες υμεῖς ἐποιεῖτε· ἐπεὶ δ' ἐγὼ παρηγγύησα ἐπανάγειν καλέσας αὐτὸν ὀνομαστὴν, ἀνατεταμένον οὕτως τὴν μάχην ὡς παῖσιν πολέμῳ ὑπήκουσέ τε μοι εὐθὺς ἀρεῖς τε ὁ ἐμεῖς ποιεῖν τὸ κελευόμενον ἐπραττεν· αὐτὸς τε γὰρ ἐπαυλῆς καὶ τοῖς ἄλλοις μάλα ἐπισπερχόμενος παρηγγύα· ἐστ' ἔρχασεν ἔξω βελῶν τὴν τάξιν ποιήσας πρὶν τοὺς πολεμίους κατανοήσαι τε ὅτι ἀνεγερούμενοι καὶ τοῖς ἐντεινάζοι καὶ τὰ παλὰ ἐπαρεῖναι· ὥστε αὐτὸς τε ἀβλαβὴς καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀνδράς ἀβλαβεῖς διὰ τὸ πείθεσθαι παρέχεται. (4) Ἄλλους δὲ, ἔφη, ὁρῶ τετρωμένους, περὶ ὧν ἐγὼ σκεψάμενος ἐν ὁποίῳ χρόνῳ ἐτρώθησαν, τότε τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν ἀποφανοῦμαι. Χρυσάνταν δὲ καὶ ὡς ἐργάτην τῶν ἐν πολέμῳ καὶ φρόνιμον καὶ ἀρχεσθαι ἱκανὸν καὶ ἀρχεῖν γιγναισθαι μὲν ἤδη τιμῶν ὅταν δὲ καὶ ἄλλοι τι ἀγαθὸν διδῶν ὁ θεός, οὐδὲ τότε ἐπιλήσσομαι αὐτοῦ. (5) Καὶ πάντας δὲ βούλομαι ὑμᾶς, ἔφη, ὑπομνήσαι· ἃ γὰρ νῦν εἶδετε ἐν τῇ μάχῃ τῆδε, ταῦτα ἐνθυμούμενοι μήποτε παύσεσθε, ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς αἰεὶ κρίνητε πότερον ἢ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ φυγὴ σώσει τὰς ψυχὰς καὶ πότερον οἱ μάχεσθαι ἐθέλοντες βῶον ἀπαλλάττουσιν ἢ οἱ οὐκ ἐθέλοντες, καὶ ποῖαν τινὰ ἡδονὴν τὸ νικᾶν παρέχει· ταῦτα γὰρ νῦν ἀριστ' ἂν κρίνατε· πεῖραν τε αὐτῶν ἔχοντες καὶ ἀρετὴν γεγεννημένου τοῦ πράγματος. (6) Καὶ ταῦτα μὲν, ἔφη, αἰεὶ διανοοῦμενοι βελτίους ἂν εἴητε· νῦν δὲ ὡς θεο-

δοῦτοι appellantur, ita institutos, ut oporteret: nam et ipsi celeriter parebant, et aliis idem celeriter denuntiabant. Cumque jam extra telorum ictus essent, suo eorum quisque loco constiterunt, accuratius multo, quam carentium saltantiumque cunctis, scientes quo quemque loco stare oporteret.

LIBER IV.

CAPUT I.

Cyrus, ubi paulisper istic cum exercitu constitisset, ac suos paratos esse declarasset ad pugnandum, si quis castris egredi vellet, exeunte nemine, suos eo, quo commodum ipsi visum est, abduxit, et castra metatus est; cumque locasset excubias, et speculatores praemisisset, in medio stans suos convocavit milites, et huiusmodi orationem habuit: « Primum equidem, Persae, deos laudibus quam possum maximis veneror, atque vos omnes pariter eos, ut arbitror, veneramini: quippe qui et victoria politum sumus et salute. Et ob hac quidem diis gratias, quibuscunque rebus possumus, persolvere nos oportet. Vos autem equidem omnes jam collaudo (nam quae jam gesta res est, cum vestrum ea omnium decore confecta est): verum ubi ex iis a quibus par est sciscitatus fuero, quibus quisque se dignum praebuerit, tunc debitum cuique honorem conabor et verbis et ipsa re tribuere. De Chrysanta vero cohortis praefecto mihi proximo percentari alios non necesse habeo, cum ipse norim qualem se praebuerit. Nam alia quidem, quaecunque vos etiam omnes fecisse arbitror, praestitit: et cum ego pedem referre iussi, compellato nominatim ipso. etsi gladium sustulerat ille, ut percussurus hostem, statim tamen mihi paruit, eoque omisso quod facturus erat, ut iusseram fecit: nam et ipse suos abduxit, et aliis idem faciendum studiose admodum significavit: adeo ut prius extra teli iactum cohortem collocaret, quam hostes animadvertenterent, nos pedem referre, quamque arcus tenderent, et patta in nos ejacularentur: unde fit ut et ipse illatus sit, et milites suos per obedientiam incolumes praestet. Alios autem quosdam, inquit, vulneratos video, de quibus, ubi consideravero quo tempore vulnera acceperint, tum demum sententiam meam aperiam. Chrysantam vero, et in rebus bellicis strenuum et prudentem, et ad accipiendum imperium et imperandum idoneum, in praesentia quidem honore tribunatus adicio; et cum deus aliquid etiam aliud boni largietur, ne tunc quidem ejus obliviscar. Quin vos etiam universos, ait, admonitos volo: nam quae modo in hac pugna vidistis, ea vobis in animis vestris nunquam non cogitanda sunt, ut ipsi semper statuatis, utrum virtus an fuga vitam magis conservet, et utrum ii qui pugnare volunt, facilius se pugnae discrimine defunctos praestent, an illi qui pugnare nolunt, et cujusmodi voluptatem adferat victoria: de his enim optime jam statuere possitis, cum et periculum vosmet ipsi feceritis, et res ipsa recens gesta sit. Atque haec si usque animo versetis, ait, meliores evasuri

φιλεις και αγαθοι και σωφρονες ανδρες δειπνοποιεισθε και σπονδας τοις θεοις ποιεισθε και παιανα εξαρχεσθε και εμα το παραγγελόμενον προνοειτε. (7) Ειπών δε ταυτα αναβας επί τὸν ἵππον ἤλασε καὶ πρὸς Κυαξάρην ἦλθε· καὶ συνηθείς ἐκείνῳ κοινή ὡς εἰκὸς καὶ ἰδὼν τάκει καὶ ἐρόμενος εἰ τι δέοιτο, ἀπήλαυνεν εἰς τὸ ἐαυτοῦ στρατεύμα. Καὶ οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κύρον δειπνοποιούμενοι καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι ὡς ἰδεὶ ἐκοιμήθησαν.

α. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ὅτε καὶ τεθνηκὸς τοῦ ἄρχοντος καὶ σχεδὸν σὺν αὐτῷ τῶν βελτίστων, ἠθύμουσαν μὲν πάντες, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπεδιδράσκον αὐτῶν τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ὅραντες δὲ ταῦτα ἔτε Κροῖσος καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν πάντες ἠθύμουσαν· πάντα μὲν γὰρ ἦν χαλεπὰ, ἀθυμίαν δὲ πλείστην παρείχε πασιν ὅτι τὸ ἐγούμενον τῆς στρατιᾶς φύλον διεφθάρθαι ἰδοῦναι ταῖς γυναιξί. Οὕτω δὴ ἐκλείπουσι τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπέρχονται τῆς νυκτὸς. (9) Ὡς δ' ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἔρημον ἀνδρῶν ἐφάνη τὸ τῶν πολέμιων στρατόπεδον, εὐθὺς διαβιβάζει ὁ Κύρος τοὺς Πέρσας πρώτους· καταλείπειτο δὲ ὑπὸ τῶν πολέμιων πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὶ δὲ βόες, πολλὰ δὲ ἄμαξαι πολλῶν ἀγαθῶν μεσταί· ἐκ τούτου δὲ διέβαινον ἤδη καὶ οἱ ἀμφὶ Κυαξάρην Μηῆδοι πάντες καὶ ἡριστοποιοῦντο ἐνταῦθα. (10) Ἐπεὶ δὲ ἤρτισαν, συνεκάλεσεν ὁ Κύρος τοὺς ἐαυτοῦ ταξιάρχους καὶ εἰπὼς τοιάδε· Οἶά μοι δοκοῦμεν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὡς ἄνδρες, ἀφείναι, θεῶν ἡμῖν αὐτὰ διδόντων. Νῦν γὰρ ὅτι οἱ πολέμιοι φοβούμενοι ἡμᾶς ἀποδεδράκασιν αὐτοὶ ὁρᾷτε· ὅστινες δὲ ἐν ἐρύματι ὄντες ἐκλιπόντες τοῦτο φεύγουσι, πῶς ἂν τις τούτους οἴοι· ἂν μείναι ἰδόντας ἡμᾶς ἐν τῷ ἱσοπέδῳ; ὅστινες δὲ ἡμῶν ἀπείροι ὄντες οὐχ ἐκείμενται, πῶς νῦν γ' ἂν ὑπομείναιεν, ἐπεὶ ἤττηνται τε καὶ πολλὰ κακὰ ὑφ' ἡμῶν πεπόνθασιν; ὧν δὲ οἱ βέλτιστοι ἀπολώλασι, πῶς οἱ φαυλοῦτεροι ἐκείνων μάχεσθαι ἂν ἡμῖν ἰθὺοιεν; (11) Καὶ τις εἶπε, Τί οὖν οὐ διώκομεν ὡς τάχιστα, καταδύλων γε οὕτω τῶν ἀγαθῶν ὄντων; Καὶ ὁς εἶπεν, Ὅτι ἵππων προσδεόμεθα· οἱ μὲν γὰρ κρείττεστοι τῶν πολέμιων, ὅς μάλιστα καιρὸς ἦν ἡ λαβεῖν ἢ κατακτανεῖν, ὅτε οὐ αὐτῶν ἐφ' ἵππων νέονται· ὁς ἡμεῖς τρέπεσθαι μὲν σὺν τοῖς θεοῖς ἱκανοὶ, διώκοντες δὲ εἰρεῖν οὐχ ἱκανοί. (12) Τί οὖν, ἔρασαν, οὐκ ἐλθὼν Κυαξάρῃ λέγεις ταῦτα; Καὶ ὁς εἶπε, Συνέπεσθε τοῖνονται πάντες, ὡς εἰδῇ ὅτι πᾶσιν ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Ἐκ τούτου εἰκοντό τε πάντες καὶ εἰλεγον οἷα ἐπιτήδεια ἐδόκουν εἶναι ὑπὲρ ὧν εἶδοντο.

12. Καὶ ὁ Κυαξάρης ἄμα μὲν ὅτι ἐκείνοι ἤρχον τοῦ λόγου, ὥς περ ὑπεφθόνη· ἄμα δὲ ἰσως καλῶς ἔχειν ἐδόκει αὐτῷ μὴ πάλιν κινδυνεύειν· καὶ γὰρ αὐτὸς τε περὶ εὐθυμίαν ἐτύγγανεν ὧν καὶ τῶν ἄλλων Μηθῶν ἐώρα πολλοὺς τὸ αὐτὸ ποιοῦντας· εἶπε δ' οὖν ὧδε. (14) Ὁ Κύρε, ἄλλ' ὅτι μὲν τῶν ἄλλων μᾶλλον ἀνθρώπων μελετᾷτε ἡμεῖς οἱ Πέρσαι· μηδὲ πρὸς μίαν ἡδονὴν ἀπλήγως διακίεσθαι καὶ ὁρῶν καὶ ἀκούων οἶδα· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῆς μεγίστης ἡδονῆς πολλὸ μᾶλλον συμφέρειν.

estis: nunc, ut deo cari, et fortes, et prudentes viri, coenam instruite, diis libate, præana præcinite, simul ut fiat id quod denuntiatum est provideate. Hæc cum dixisset, equo conscenso proventus est; atque ubi ad Cyaxarem venisset, et cum eo communem ex gratulatione mutua, ut par erat, voluptatem cepisset, quæque gererentur ibi vidisset, ac num aliqua ipsi re opus esset rogasset, suum ad exercitum revectus est. Et Cyri quidem milites posteaquam cœnati essent, et excubias locassent, uti conveniebat, quieti se dederunt.

Assyrii vero, quorum nimirum et princeps, et cum eo fere fortissimus quisque occubuerat, universi animis concidebant, multi etiam eorum ex castris noctu diffugiebant. Hæc autem cum Croesus ceterique eorum socii viderent, animis deficiebant: nam erant omnia quidem dira: maximum vero mœrorem omnibus præbebat, quod ea natio, quæ in exercitu principatum teneret, pene alienata esse mente videbatur: itaque castra deserunt, et noctu discedunt. Ubi vero illuxisset, et castra hostium a militibus vacua cernerentur, mox Cyrus Persas primos eo traducit: ab hostibus autem multas oves, bovesque multi, multa etiam bonis multis referta plaustra relicta erant: deinde Medi quoque qui erant cum Cyaxare jam in ea transierunt omnes, ibique prandium pararunt. Cum autem pransi essent, Cyrus suos cohortium præfectos convocavit, et in hunc modum loquutus est: Qualia, viri, quantaque bona, divinitus nobis oblata, dimittere videmur! Jam enim videtis ipsi, metu nostri permotos hostes in fugam se concessisse: qui autem munitionibus, in quibus erant, desertis fugam capiunt, hos quonam modo possit existimare quisquam substitutos, ubi nos in planitie viderint? et qui nos minime sustinuerunt, cum necdum experti nos essent, quo pacto nunc sustinebunt, cum et victi, et multis a nobis incommodis adfecti sunt? et quorum fortissimi quique occiderunt, quomodo illorum vilissimi nobiscum pugnare velint? Et hic quidam, Cur igitur non quam celerrime, inquit, eos persequimur, cum tanta nobis bona manifeste adeo offerantur? Respondit ille, Quoniam equis adhuc nobis opus est: hostium enim qui præstantissimi sunt, quos nobis commodum maxime esset vel capere vel occidere, domum equis vecti redeunt: quos deorum ope nos in fugam quidem vertere potuimus, at non sumus ad eos persequendo capiendos idonei. Cur igitur, inquit, non Cyaxarem accedis, atque hæc ipsi exponis? Et ille, Vos ergo, ait, omnes una me sequimini, ut omnibus nobis hæc placere videat. Tum vero universi Cyrum sequebantur, et quæ viderentur ad rem, quam postulabant, accommodata esse, dicebant.

Et Cyaxares, partim quod illi hac de re sermonem primi injecissent, his quasi subinvidebat; partim, recte se fortasse facturum existimabat, si rursus periculum non adiret (nam et ipse hilaritati se tunc dedebat, et de ceteris Medis complures hoc ipsum facere videbat): itaque in hunc modum respondit: « Enimvero, Cyre, vos Persas omnium hominum maxime id operam dare, ut insatiabili nullius voluptatis cupiditate teneamini, et oculis et auditu comperitum habui: mihi vero multo magis expedire videtur, ma-

ἐγκρατῆ εἶναι. Μείζω δὲ ἡδονὴν τί παρέχει ἀνθρώποις εὐτυχίας ἢ νῦν ἡμῖν παραγεγνηται; (15) Ἦν μὲν τόνυν, ἐπεὶ εὐτυρόμεν, σιωπρόνως διακυλάττωμεν αὐτήν, ἴσως θυνάμεθ' ἂν ἀκινδύνως εὐδαίμονοῦντες γήραν, εἰ δ' ἀπλήστως χροῖμενοι ταύτῃ ἄλλην καὶ ἄλλην πειρασόμεθα διώκειν, ὁρᾷτε μὴ πάθωμεν ἅπερ πολλοὺς μὲν λέγουσιν ἐν θαλάττῃ πεπονήσθαι, διὰ τὸ εὐτυχεῖν οὐκ ἐθέλοντας παύσασθαι πλέοντας, ἀπολέσθαι πολλοὺς δὲ νίκης τυρόντας ἐτέρως ἐπιμένοντας καὶ τὴν πρόσθεν ἀποβαλεῖν. (16) Καὶ γὰρ εἰ μὲν οἱ πολέμιοι ἤττους ὄντες ἡμῶν ἔφευγον, ἴσως ἂν καὶ διώκειν τοὺς ἤττους ἀσφαλῶς εἴχε· νῦν δὲ κατανόησον πόσῳ αὐτῶν μέρει πάντες μαρσάμενοι νενικήκαμεν· οἱ δ' ἄλλοι ἄμαχοι εἰσιν· οὗς εἰ μὲν μὴ ἀναγκάσωμεν μάχεσθαι, ἀγνοοῦντες καὶ ἡμᾶς καὶ ἑαυτοὺς δι' ἀμαθίαν καὶ μαλακίαν ἀπίκνυν· εἰ δὲ γινώσκονται ὅτι ἀπίοντες οὐδὲν ἤττον κινδυνεύουσιν ἢ μένοντες, ὅπως μὴ ἀναγκάσωμεν αὐτοὺς, καὶ μὴ βούλωνται, ἀγαθούς γενέσθαι. (17) Ἴσθι δὲ ὅτι οὐ σὺ μᾶλλον τὰς ἐκείνων γυναικας καὶ παῖδας λαβεῖν ἐπιθυμῇς ἢ ἐκεῖνοι σῶσθαι. Ἐννόει δ' ὅτι καὶ αἱ σῶες ἐπειδὴν ὁρῶσι, φεύγουσι, καὶ πολλὰ ὄσσι, σὺν τοῖς τέκνοις· ἐπειδὴν δὲ τις αὐτῶν θηρᾷ τι τῶν τέκνων, οὐκέτι φεύγει οὐδ' ἦν μία τύχη σῶσα, ἀλλ' ἵεται ἐπὶ τὸν λαμβάνειν περιώμενον. (18) Καὶ νῦν μὲν κατακλείσαντες ἑαυτοὺς εἰς ἔρμα παρέσχον ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὥστε ὁπότοις ἐβουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι· εἰ δ' ἐν εὐρυχωρίᾳ πρόσκειμεν αὐτοῖς καὶ μαθήσονται χωρὶς γενόμενοι οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμῖν ὥσπερ καὶ νῦν ἐκανατινύσθαι, οἱ δ' ἐκ πλάγιου, οἱ δὲ καὶ ὀπίσθεν, ὅρα μὴ πολλὴν ἐκάστηρ ἡμῶν χειρῶν δεήσει καὶ ὀρθαλμῶν. Προεῖτι δ' οὐδ' ἂν ἐθέλοιμι, ἔφη, ἐγὼ νῦν, ὁρῶν Μήδους εὐθυμουμένους, ἐξαναστήσας ἀναγκάζειν κινδυνεύοντας ἵεναι.

19. Καὶ ὁ Κύρος ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ γε μηδένα ἀναγκάσης, ἀλλὰ τοὺς ἐθέλοντάς μοι ἐπείσθαι· ὅς· καὶ ἴσως ἂν σοὶ καὶ τῶν σὺν φίλων τούτων ἡχοίμεν ἐκάστῳ ἀνόντες ἐρ' οἷς ἀπάντες εὐθυμήσεσθε. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἡμῆς γε τῶν πολεμίων οὐ διωξόμεθα· πῶς γὰρ ἂν καὶ καταλάβοιμεν; ἦν δέ τι ἢ ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος λάβοιμεν ἢ τι ὑπολειπόμενον, ἥζομεν πρὸς σε ἄγοντες. (20) Ἐννόει δ' ἔφη, ὅτι καὶ ἡμεῖς, ἐπεὶ σὺ ἐδέου, ἤλθομεν σοὶ χαρίζομενοι μακρὰν ὁδὸν καὶ σὺ οὖν ἡμῖν δίκαιος εἶ ἀντιχαρίζεσθαι, ἵνα καὶ ἔχοντές τι οἰκαδε ἀφικώμεθα καὶ μὴ εἰς τὸν σὸν θησαυρὸν πάντες οἷδε ὁρῶμεν. (21) Ἐνταῦθα δὲ ἐλεξεν ὁ Κυαξάρχης, Ἀλλ' εἰ γε μέντοι ἐθέλων τις ἐποίητο, καὶ χάριν ἐγὼ γὰρ σοὶ εἰδείην ἂν. Σύμπεμψον τοίνυν μοι τινα, ἔφη, τῶν ἀξιοπίστων τούτων, ὃς ἐρεῖ ἂν σὺ ἐπιστείλῃς. Λαβὼν δὲ ἴθι, ἔφη, θυντινα ἐθέλεις τουτονί. (22) Ἐνθα δὲ ἐτύγγανε παρὼν ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς αὐτοῦ εἶναι καὶ φιληθείς. Εὐθὺς οὖν ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀρκεῖ μοι, ἔφη, οὗτος. Οὗτος τοίνυν σοι, ἔφη, ἐπέσθω. Καὶ λέγει σὺ, ἔφη, τὸν ἐθέλοντα ἵεναι μετὰ Κύρου. Οὕτω δὲ λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξῆλθι.

xima continenter frui voluptate. Quid autem voluptatem hominibus majorem adfert, quam prospera fortuna, quae quidem hoc tempore nobis obtigit? Si ergo, cum prospera utamur fortuna, prudenter eam conservemus, in vita fortasse beata sine periculis senescere possimus: sin hac minime satiati, aliam ex alia persequi conabimur, videte, ne idem nobis accidat, quod accidisse multis in mari dicitur, ut, propterea quod bona usi fortuna, finem navigandi facere nollent, donec naufragio interirent, itidemque multis, qui victoriam adepti, dum alteram expeterent, priorem etiam amisierunt. Nam si hostes, pauciores cum nobis essent, in fugam se dederunt, fortasse et persequi pauciores tutum esset: nunc vero consideres velim, cum quantula ipsorum parte nos omnes congressi vicerimus; ceteri autem pugna abstinebant, quos si ut pugnent non cogemus, et nostrum et sui ipsorum ignari, propter imperitiam et animi molliam discedent: sin animadvertent, nihilo se minus in periculo fore, si abeant, quam si resistent, vide, ne cogamus eos ut etiam praeter animi sententiam fortiter se gerant. Nam scire debes, non magis illorum uxores ac liberos capiendi te cupidum esse, quam illi servandi sint cupidi. Etiam sues cogita, posteaquam conspectae sunt, cum prole sua fugere, tametsi multae numero sint: cum vero quis de pullis earum venetur aliquem, non jam amplius, ne si una quidem sit, fugit, sed eum qui capere conatur invalidit. Nunc quidem cum sese in munitionem incluserint, potestatem nobis fecere velut e penu quodam promendi et pugnandi cum tanto eorum numero, quanto nobis visum esset: at si lata in planitie ad ipsos accedemus, divisisque copiis discent, partim nobis a fronte, quemadmodum modo accidit, obistere, partim ab latere, partim etiam a tergo; vide, ne cuique nostrum multis et oculis et manibus futurum sit opus. Praeterea nolim equidem, inquit, cum Medos nunc hilaritati indulgere videam, eos surgere jussos ad periculosum iter cogere.

Et Cyrus respondens, Neminem vero, coegeris, inquit; sed illos da tantum, qui me libentes sequentur: et fortassis ita redibimus, ut tibi et amicis hisce tuis singulis adferamus ea, quae grata omnibus futura sunt. Copias enim hostium confertim omnes nos certe non persequemur; (nam quo pacto eas adsequi possimus?) verum si quid vel avulsum ab exercitu nacti erimus, vel a tergo relictum, id ad te redeunt adducemus. Cogita vero, inquit, nos etiam, quoniam tu rogabas, longo venisse itinere, tibi uti rem gratam faceremus: itaque te vicissim nobis gratificari a quom est, ut et ipsi aliquo cum emolumento domum redeamus, et ne omnes nos ad tuum thesaurum respiciamus. Hic Cyaxares, At vero, si quis, inquit, libens te sequatur, equidem tibi gratiam quoque habiturus sim. Mitte igitur mecum quendam de tuis hisce fide dignis, qui tu quae jusseris exponat. Age vero, inquit, quemcunque horum volueris accipe. Ibi forte Medus ille aderat, qui aliquando cognatum se Cyri dixerat, et osculum ab eo tulerat. Statim itaque Cyrus, Sufficit, inquit, mihi quidem. Et is ergo te sequatur, ait. Tuque adeo dicito, ait, ut eat cum Cyro qui volet. Atque ita recepto Cyrus ad se homi-

(22) Ἐπαι δ' ἐξῆλθεν, εὐθύς δ' Κύρος εἶπε, Νῦν δὴ σὺ δηλώσεις εἰ ἀληθὴ λέγεις, ὅτε ἔφης θδεσθαι θεώμενος ἐμὲ. Οὐκ οὖν ἀπολείβομαι γέ σου, ἔφη δ' Μῆδος, εἰ τούτῳ λέγεις. Οὐκ οὖν καὶ ἄλλους, ἔφη, προθύμως ἔδειξες; Κάκεινος ἐπομόσας, Νῆ τὸν Δρ', ἔφη, ἔστε γ' ἐν ποιῶ καὶ σὲ ἐμὲ θδέως θεᾶσθαι. (24) Τότε δὴ καὶ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυαζάρου τὰ τε ἄλλα προθύμως ἀπήγγελλε τοῖς Μῆδοις καὶ προσετίθει ὅτι αὐτός γε οὐκ ἀπολείβοιτο ἀνδρὸς καλλίστου καὶ ἀρίστου, καὶ τὸ μέγιστον, ἀπὸ θεῶν γεγονότος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πράττοντος δὲ τοῦ Κύρου ταῦτα θεῖως πως ἀφικνῶνται ἀπὸ Ὑρκανίων ἄγγελοι. Οἱ δὲ Ὑρκανιοὶ ἑμῶροι μὲν τῶν Ἀσσυρίων εἰσὶν, ἔθνος δ' οὐ πολὺ, διὸ καὶ ἔπαινοι ἦσαν τῶν Ἀσσυρίων· εἰπῶσι δὲ καὶ τότε ἰδοῦσιν καὶ νῦν ἔτι δοκοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ Ἀσσύριοι ὥσπερ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Σκιρίταις, οὐδὲν φειδόμενοι αὐτῶν οὔτ' ἐν πόνοις οὔτ' ἐν κινδύνοις· καὶ δὴ καὶ τότε ὀπισθοφυλακεῖν ἐκέλευον αὐτοὺς ὡς χιλιῶς ἑκατὸς ὄντας, ὅπως εἰ τι ὀπισθεν δεινὸν εἴη, ἐκείνοι πρὸ αὐτῶν τοῦτ' ἔχουσιν. (2) Οἱ δὲ Ὑρκανιοὶ, ἔτε μὲλλοντες ὑστατοὶ πορεύεσθαι, καὶ τὰς ἀμάξας τὰς ἐκῶν καὶ τοὺς οἰκέτας ὑστατοὺς εἶχον. Στρατεύονταί γάρ δὴ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔχοντες οἱ πολλοὶ μεθ' ὧν καὶ οἰκοῦσι· καὶ τότε δὴ ἐστρατεύοντο οὕτως οἱ Ὑρκανιοὶ. (3) Ἐννοηθέντες δὲ ὅα τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ὅτι νῦν ταῖνάη μὲν ὁ ἄρχων αὐτῶν, ἡττημένοι δ' εἶναι, φόβος δ' ἐνείη τῷ στρατεύματι, οἱ δὲ ὁμίματα αὐτῶν ὡς ἀθύμως ἔχουσιν καὶ ἀπολείπουν, ταῦτα ἐνθυμιούμενοι ἔδοξεν αὐτοῖς νῦν καλὸν εἶναι ἀποσπῆναι, εἰ θέλοιεν οἱ ἀμφὶ Κύρον συνεπιθέσθαι. Καὶ πέμπουσιν ἄγγελους πρὸς Κύρον· ἀπὸ γὰρ τῆς μάχης τὸ τούτου ὄνομα μέγιστον ἠΐθετο. (4) Οἱ δὲ πεμφθέντες λέγουσι Κύρῳ ὅτι μισοῖεν τε τοὺς Ἀσσυρίους δικαίως, νῦν τε εἰ βούλοιο ἵνα ἐπ' αὐτοὺς, καὶ σὺ σύμμαχοι ὑπάρξοιεν καὶ ἡγήσονται· ἅμα δὲ πρὸς τούτους διεγυῖντο τὰ τῶν πολεμίων ὡς ἔχει, ἐπαίρειν βουλόμενοι μάλιστα στρατεύεσθαι αὐτόν. (5) Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρετο αὐτοὺς, Καὶ δοκεῖτε ἂν, ἔφη, εἰ ἡμῶς καταλαβεῖν αὐτοὺς πρὶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν εἶναι; ἡμεῖς μὲν γάρ, ἔφη, μάλα συμφορὰν τοῦτο ἡγοῦμεθα ὅτι λαθὼν ἡμεῖς ἀποδράντες. Ταῦτα δὲ λέγει βουλόμενος αὐτοὺς ὡς μέγιστον φρονεῖν ἐπὶ σφίσι. (6) Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι καὶ αὐτῶν ὥσπερ εἰ εὐζωνοὶ πορεύοντο, καταλήφοντο· ὑπὸ γὰρ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἀμαξῶν σχολῇ πορεύεσθαι αὐτοὺς καὶ ἅμα, ἔφασαν, τὴν προτέραν νύκτα ἀγρυπνήσαντες νῦν μικρὸν προελθόντες ἐστρατοπέδουνται. (7) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ἐχετε οὖν ἂν λέγετε πιστόν τι ἡμῶς διδάσκειν ὡς ἀληθεύετε; Ὁμίρους γ', ἔφασαν, θέλομεν αὐτίκα ἰδῶσαντες τῆς νυκτὸς ἀγαγεῖν· μόνον καὶ σὺ ἡμῖν πιστὰ θεῶν πεποιήσο

ne exivit. Cumque egressus esset, statim dixit Cyrus, Jam sane tu declarabis verumne sis loquutus, cum te diceris voluptatem ex adpectu mei capere. Nequaquam vero a te discedam, inquit Medus, si hoc quidem dicis. Et Cyrus, Ergone ceteros etiam, ait, prompto animo excitabis? Ille interposito jurejurando, Profecto, inquit, donec efficiam ut etiam tu me libenter adspicias. Tum demum missus a Cyaxare, cum alia Medis prompto animo denuntiavit, tum etiam addidit, se sano a viro præstantissimo et pulcherrimo, atque etiam, quod maximum esset, a diis oriundo, abesse nolle.

CAPUT II.

Dum hæc a Cyro geruntur, divinitus quodammodo accidit ut ab Hyrcaniis nuntii venirent. Sunt autem Assyriis finitimi Hyrcanii, natio non illa quidem magna: quocirca etiam imperio Assyriorum subjecti erant: equites vero idonei et tunc habebantur, et adhuc habentur; idcirco utebantur opera ipsorum Assyrii, quemadmodum Lacedæmonii Sciritarum; nec in laboribus, nec in periculis eis parcentes. Et quidem eo ipso tempore jusserant eos, qui erant equites circiter mille numero, extremum tueri agmen, ut si quid a tergo periculum instaret, id illi ante se subirent. Hyrcanii autem, utpote qui ultimo loco iter facturi erant, etiam currus suos et domesticos ultimos habebant. Nam pleræque nationes Asiaticæ expeditionem suscipientes familiam secum una ducunt; et in hac quidem expeditione Hyrcanii morem hunc servabant. Cumque ad animos eis accidisset, cujusmodi incommodis ab Assyriis afficerentur, et horum principem mortem occubuisse, vietos ipsos esse, magnum metum invasisse exercitum, socios animum abjecisse defecissequæ: hæc cum secum ipsi cogitarent, visum est opportune defectionem hoc tempore fieri posse, si cum ipsis Cyri exercitus hostes una adoriri vellet. Atque adeo nuntios ad Cyrum mittunt; hujus enim nomini a prælio maxima celebritas accesserat. Qui autem missi erant, exponunt Cyro, jure se Assyrios odisse, ac si hoc tempore eos adgredi vellet, se quoque socios et duces ipsi itineris futuros: simul commemorabant etiam quo loco res hostium essent, utpote qui eum quammaxime ad expeditionem hanc suscipiendam excitare cupiebant. Et Cyrus eos interrogans, An existimalis, inquit, nos adhuc eos adsequuturos, priusquam intra munitiones se recipiant? nam hoc ipsum nos magni infortunii loco ducimus, quod clam nobis aufugerint. Hæc vero dicebat, quod eos magnificentissime de se sentire vellet. Illi autem responderunt, postridie etiam mane fieri posse, si expediti pergerent, ut eos adsequerentur: præ turba enim et planstris eos lente iter facere: Ac præterea, inquit, quippe quod nocte superiore vigilasset, jam paululum progressi castra metati sunt. Et Cyrus inquit, Ergone pignus quo fidem dictis faciat aliquod habetis, quod nos doceat, vera vos dicere? Obsides, inquit, actutum hinc profecti nocte adducere volumus: tu modo

καὶ δεῖξάν δὸς, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτὰ ἅπερ ἂν αὐτοὶ λάβοιμεν παρὰ σοῦ. 8) Ἐκ τούτου πιστὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἡ μὲν, ἂν ἐμπειδώσωσιν ἃ λέγουσιν, ὡς φίλοις καὶ πιστοῖς χρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς μήτε Περσῶν μήτε Μήδων μείον ἔχειν παρ' αὐτῶ. Καὶ νῦν δ' ἔστιν ἐτι ἰδεῖν Ὑρκανίους καὶ πιστευομένους καὶ ἀρχὰς ἔχοντας, ὥσπερ καὶ Περσῶν καὶ Μήδων οἱ ἂν δοκῶσιν ἄξιον εἶναι.

9) Ἐπεὶ δ' εἰδείπνησαν, ἐξῆγε τὸ στράτευμα ἐπὶ πόρους ὄντος, καὶ τοὺς Ὑρκανίους περιμένειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἅμα ἴωσιν. Οἱ μὲν δὲ Πέρσαι ὥσπερ εἰκὸς πάντες εὐθὺς ἔξω ἦσαν καὶ Τιγράνης ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα· 10) τῶν δὲ Μήδων ἐξῆσαν οἱ μὲν διὰ τὸ παιδί ὄντι Κύρῳ παῖδες ὄντες φίλοι γενέσθαι, οἱ δὲ διὰ τὸ ἐν θήραις συγγενόμενοι ἀγαθῶν αὐτοῦ τὸν τρόπον, οἱ δὲ διὰ τὸ καὶ χάριν εἰδέναι ὅτι μέγαν αὐτοῖς πόδον ἀπειληλακέναι ἐδόκει, οἱ δὲ καὶ ἐλπίδας ἔχοντες διὰ τὸ ἄνδρα φάνεσθαι ἀγαθὸν καὶ εὐτυχῆ καὶ μέγαν ἐπὶ στρατῶς ἔσεσθαι αὐτὸν, οἱ δὲ, ὅτε ἐπρόβλετο ἐν Μήδοις, εἰ τι ἀγαθὸν τῷ συνέπραξεν, ἀντιχαρίζεσθαι ἠροῦντο· πολλοῖς δὲ πολλὰ διὰ φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ πάππου ἀγαθὰ διεπέπρακτο· πολλοὶ δ' ἐπεὶ καὶ τοὺς Ὑρκανίους εἶδον καὶ λόγος διήλθεν ὡς ἠγρήσοντο ἐπὶ πολλὰ ἀγαθὰ, ἐξῆσαν καὶ τοῦ λαβεῖν τι ἕνεκα. (11) Οὕτω δὲ ἐξῆλθον σπεδὸν ἅπαντες καὶ οἱ Μῆδοι πλὴν ὅσοι σὺν Κυαξάρῃ ἔσυχον σκηνούμενοι· οὗτοι δὲ κατέμενον καὶ οἱ τούτων ὑπῆρχον. Οἱ δὲ ἅλιοι πάντες φαιδρῶς καὶ προθύμως ἐξορῶντο, ἅτε οὐκ ἀνάγκη, ἀλλ' ἐθελούσιοι καὶ χάριτος ἕνεκα ἐξιόντες. (12) Ἐπεὶ δ' ἔξω ἦσαν, πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Μήδους εἰθὼν ἐπήγεσέ τε αὐτοὺς καὶ ἐπηύξατο μάλιστα μὲν θεοὺς αὐτοῖς ὕμνος ἡγεῖσθαι καὶ σῶσιν, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὺς δυνασθῆναι χάριν αὐτοῖς ταύτης τῆς προθυμίας ἀποδοῦναι. Τέλος δ' εἶπεν ὅτι ἠγρήσοντο μὲν αὐτοῖς οἱ πεζοὶ ἐκείνους δὲ ἔπασθαι σὺν τοῖς ἵπποις ἐκέλευσεν καὶ ὅπου ἂν ἡ ἀναπύουσαι ἡ ἐπίστροφος τῆς πορείας, ἐνταῦθα αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν παρελκύνειν τινας, ἵνα εἰδῶσι τὸ αἰεὶ καίριον. (13) Ἐκ τούτου ἡγεῖσθαι ἐκέλευε τοὺς Ὑρκανίους. Καὶ οἱ ἠρώτων, τί δὲ, οὐ γὰρ ἀναμνεῖς, ἔρασαν, τοὺς ὁμήρους ἕως ἂν ἀγάγωμεν, ἵνα ἔχων καὶ σὺ τὰ πιστὰ παρ' ἡμῶν πορεύῃ; Καὶ τὸν ἀποκρίνασθαι λέγεται, Ἐννοῶ γὰρ, φάναι, ὅτι ἔχομεν τὰ πιστὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς καὶ ταῖς ἡμετέραις χειρσίν. Οὕτω γὰρ δοκοῦμεν παρεκκεῖναι ὡς ἦν μὲν ἀληθεύετε, ἱκανοὶ εἶναι ὑμᾶς εὖ ποιεῖν· ἦν δὲ ἐξαπατᾶτε, οὕτω νομίζομεν ἔχειν ὡς οὐχ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν ἔσεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον, ἦν οἱ θεοὶ θέλωσιν, ὑμᾶς ἐφ' ἡμῖν γενήσεσθαι. Καὶ μέντοι, ἔφη, ὦ Ὑρκανιοί, ἐπεὶ περ φατέ ὑστάτους ἔσεσθαι τοὺς ὑμετέρους, ἐπειδὴν ἴδῃτε αὐτοὺς, σημήνατε ἡμῖν ὅτι οἱ ὑμετέροί εἰσιν, ἵνα φειδόμεθα αὐτῶν. (14) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ὑρκανιοὶ τὴν μὲν ὁδὸν ἠγοῦντο ὥσπερ ἐκέλευε, τὴν δὲ βόειαν τῆς ψυχῆς ἐθεόμαζον καὶ οὕτε Ἀσσυρίους οὕτε Λυδοὺς οὕτε τοὺς συμμάχους αὐτῶν ἐτι ἐφοβούντο, ἀλλὰ μὴ παντάπασιν ὁ Κῦρος μικρὰν τινα

quoque diis testibus tuam nobis adstringe fidem, et dextram da, ut ea ad alios etiam adferamus, quæ abs te acceperimus. Secundum hæc fidem iis dat, omnino se, ea si præstent quæ pollicentur, illos et amicorum et fidorum hominum loco habiturum, ut deteriori apud se conditione non essent, quam vel Persæ vel Medi. Atque hæc etiam tempestate videre est, et fidem Hyrcaniis haberi et eosdem magistratus gerere, quemadmodum qui de natione Persarum et Medorum iisdem digni videntur esse.

Cyrus, posteaquam conatus esset, copias eduxit, cum adhuc laceret, jussitque Hyrcanios operiri, ut una proficiscerentur. Ac Persæ quidem universi, ut par erat, statim castris egrediebantur, et Tigranes itidem suis cum copiis; Medorum autem alii, quod pueri cum Cyro puero amicitiam contraxerant, prodire; alii, quod cum eo in venationibus consuetudine congressi, mores ipsius admirati fuissent; alii, quod gratiam ipsi haberent, qui metum eis ingentem depulisse videretur; alii, spe concepta, quod Cyrus virum se virtute præditum praberet, cum etiam felicem valdeque magnum aliquando futurum: alii vero, si qua in se, dum apud Medos educaretur, contulerat beneficia, pro his vicissim ei rem gratam facere volebant (et multis sane multa commoda, quæ ejus erat humanitas, apud avum confecerat; multi etiam, cum Hyrcanios cernerent, et rumor esset diditus, hos ad multa bona eis duces futuros, idcirco proficisciebantur, ut aliquid consequerentur. Atque ita factum, ut et Medi prope universi prodirent, ex quo eos, quicumque Cyaxari forte erant contubernales; hi enim, cum subiectis imperio suo, manebant. Ceteri omnes lætis alacribusque animis illinc profecti sunt, utpote qui non coacti, sed sponte sua gratificandique studio prodirent. Cum vero jam egressi essent, primum Medos adiit, iisque collaudatis precatus est, maxime quidem ut dii propitii et ipsi et sibi duces essent, deinde ut et ipse gratiam iis pro hoc studio referre posset. Tandem pedites prætūros dixit, utque cum equis ipsi sequerentur imperavit: ac ubi vel requiescerent vel in itinere subsisterent, præcepit iis ut ad se quidam equis adveharentur, ut quid pro tempore quolibet fieri oportere cognoscerent. Secundum hæc jussit Hyrcanios præire. Et illi interrogantes, Cur non expectas, inquit, donec obsides adducamus, ut et tu fidei pignoribus a nobis prius acceptis progrediaris? Cyrus ibi respondisse fertur, Equidem cogito, inquit, nostris in animis manibusque nostris fidei nos habere pignora. Sic enim instructi nobis videmur, ut, veras dicatis, nobis ad sit beneficiis vos adficiendi facultas: sin fraude uti velitis, ita nos comparatos existimamus, ut minime nos in potestate vestra, sed vos potius in nostra, diis volentibus futuri sitis. Et vero Hyrcanii, ait, quia postremo loco vestros proficisci dicitis, ubi eos videritis, significate nobis illos esse vestros, iis uti parcamus. Hæc cum audissent Hyrcanii, et præeundo itineris se duces præstabant, quemadmodum mandarant, et animi robur admirabantur; neque jam Assyrios, neque Lydos, neque socios ipsorum amplius metuebant, sed hoc unum ne Cyrus omnino parum in ipsis

αὐτῶν οἴοιτο βοήθην εἶναι καὶ προσόντων καὶ ἀπόντων.

15. Πορευομένων δὲ ἐπεὶ νύξ ἐπεγένετο, λέγεται φῶς πρὸς Κύρου καὶ τοῦ στρατεύματος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφανὲς γινέσθαι, ὥστε πᾶσι μὲν φόβον ἐγγίγνεσθαι πρὸς τὸ θεῖον, θαρσύνος δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὡς δὲ εὐχνοί τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο, εἰκότως πολλὰν τε ὁδὸν διήνυσαν καὶ ἅμα κνέφα πλῆσιον γίνονται τοῦ τῶν Ὑρκανίων στρατεύματος. (18) Ὡς δ' ἐγνωσαν οἱ ἄγγελοι, καὶ τῷ Κύρῳ λέγουσιν ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ σφέτεροι· τῷ τε γὰρ ὑπακούειναι γινώσκουσιν ἔρασαν καὶ τῷ πλήθει τῶν πυρῶν. (17) ἐκ τούτου πέμπει τὸν ἕτερον αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, προστάξας λέγειν, εἰ φίλοι εἰσιν, ὥς τάχιστα ὑπαντῆν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας. Συμπέμπει δὲ τινα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ λέγειν ἐκέλευσε τοῖς Ὑρκανίοις ὅτι ὡς ἐν ἔρωσιν αὐτοὺς προσφερομένους, οὕτω καὶ αὐτοὶ ποιήσουσιν. Οὕτω δὲ ὁ μὲν μένει τῶν ἀγγέλων παρὰ τῷ Κύρῳ, ὁ δὲ παραλαύει πρὸς τοὺς Ὑρκανίους. (18) Ἐν δ' ἐσκόπει τοὺς Ὑρκανίους ὁ Κύρος, τί ποιήσουσιν, ἐπίστησε τὸ στράτευμα· καὶ παραλαύνουσι πρὸς αὐτὸν οἱ τῶν Μήδων προεστηκότες καὶ ὁ Τιγράνης καὶ ἑπερωτοῖσι τί δεῖ ποιεῖν. Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς ὅτι τοῦτ' ἐστὶ τὸ πλῆσιον Ὑρκανίων στράτευμα, καὶ οἴχεται ὁ ἕτερος τῶν ἀγγέλων πρὸς αὐτοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων τις σὺν αὐτῷ, ἐρῶντες, εἰ φίλοι εἰσιν, ὑπαντιάζειν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας πάντας. Ἦν μὲν οὖν οὕτω ποιῶσι, δεξιῶσθαι τε αὐτοὺς καθ' ὃν ἂν ἡ ἕκαστος καὶ ἅμα θαρσύνεται· ἦν δὲ σπλά αἰρῶνται ἡ φεύγειν ἐπιχειρῶσι, τούτων, ἔφη, εὐθὺς δεῖ πρῶτων πειρᾶσθαι μηδὲνα λιπεῖν. (19) Ὁ μὲν ταῦτα παρήγγειλεν. Οἱ δὲ Ὑρκανιοὶ ἀκούσαντες τῶν ἀγγέλων ἡσθησάν τε καὶ ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς ἵππους παρῆσαν τὰς δεξιὰς ὥσπερ εἰρητὸν προτείνοντες· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ Πέρσαι ἀντεδειχνοῦντο τε αὐτοὺς καὶ ἐθαύρουν. (20) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἡμεῖς μὲν δὴ, Ὑρκανιοὶ, ἡδὴ ὑμῖν πιστεύομεν· καὶ ὑμᾶς δὲ χρὴ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχειν. Τοῦτο δ', ἔφη, ἡμῖν πρῶτον εἰπατε πόσον ἀπέχει ἐνθόδε ἐνθα αἱ ἀρχαὶ εἰσι τῶν πολεμίων καὶ τὸ ἀθρόον αὐτῶν. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ὁλόγῳ πλέον ἢ παρασάγγην.

21. Ἐνταῦθα δὲ λέγει ὁ Κύρος, Ἄγετε δὴ, ἔφη, ὦ ἄνδρες Πέρσαι καὶ Μῆδοι καὶ ὑμεῖς, ὦ Ὑρκανιοὶ, ἡδὴ γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὡς πρὸς συμμάχους καὶ κοινωνοὺς διαλέγομαι, εὐ χρὴ εἰδέναι νῦν ὅτι ἐν τοιούτῳ ἐσμέν ἐνθα δὴ μαλακισάμενοι μὲν πάντων ἂν τῶν χαλεπωτάτων τύχοιμεν· ἴσασι γὰρ οἱ πολεμιοὶ ἐφ' ᾧ ἔχομεν· ἦν δὲ κατὰ τὸ κατεπὶ ἐμβαλόμενοι ὤμεν βρώμη καὶ θυμῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτίκα μάλᾳ ὄφισθε ὥσπερ δούλων ἀποδιδορασκόντων καὶ ἐβρημένων τοὺς μὲν ἐκτεύοντας αὐτῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας, τοὺς δ' οὐδὲ ταῦτα φρονεῖν δυναμένων. Ἡττημένοι γὰρ ὄφονται τε ἡμᾶς καὶ οὕτε οἰόμενα ἔχουσιν οὐτε συντεταγμένοι οὐτε μάχεσθαι παρασκευασμένοι κατεληγμένοι ἔσονται. (22) Εἰ οὖν ἰδέσθε βουλόμεθα καὶ δειπνήσαι καὶ νυκτερεῦσαι καὶ βεσιτεῖν τὸ ἀπὸ τοῦδε, μὴ δῶμεν τούτοις σχολὴν μήτε βουλεύεσθαι μήτε παρασκευάσασθαι ἀγαθὸν ἑαυτοῖς

momenti situm existimaret, sive ei adessent sive abessent.

Cum autem iis progredientibus, nox adpetiisset, traditum est, Cyro et exercitui lucem clarissimam de caelo datam fuisse, quo factum ut in animis omnium quidam horror erga numen divinum, et in hostes confidentia nasceretur. Et quia expediti celeriterque pergerent, mirum non est si magnum confecissent iter, atque adeo cum ipso crepusculo prope ab Hyrcaniorum copiis aberant. Id cum nuntii animadvertissent, Cyrum docent, hos esse suos : nam hoc et inde se intelligere aiebant quod essent ultimi, et de ignium multitudine. Tum eorum alterum ad ipsos mittit, jubetque dicere, ut si quidem essent amici, quam celerrime sublatiis dextris occurrerent. Quosdam etiam suorum una mittit, quibus praecipit Hyrcaniis dicerent, futurum ut ipsi eodem se gererent modo, quo eos ad se ferri viderent. Atque ita nuntius alter apud Cyrum manet, alter ad Hyrcanios equo provelitur. Interea vero, dum quid Hyrcanii facturi essent considerabat Cyrus, exercitum subsistere jussit; et eum adequitant principes Medorum et Tigranes, et quid faciendum sit interrogant. Ille autem dicit iis, Agmen hoc proximum Hyrcaniorum est, et ad eos nuntiorum alter abiit, cumque hoc de nostris aliquis, monituri eos, ut, si quidem amici sint, sublatiis dextris occurrant omnes. Quapropter si hoc modo accesserint, dexteras eis suo quisque loco porrigite, simulque animum ipsis addite : sin arma expedierint, aut fugam moliantur, date operam, ait, ne quis ex hostium primis hisce supersit. Hujusmodi quaedam praecipiebat Cyrus; Hyrcanii vero nuntios cum audissent, et gavisii sunt, et equis celeriter conscensis adfuerunt, dexteras, uti denuntiatio fuerat, protendentes : et Medi ac Persae dexteras vicissim iis porrigebant, atque bono eos animo esse jubebant. Deinde Cyrus, Nos quidem, inquit, Hyrcanii, vobis jam fidem habemus; ac vos etiam eodem modo erga nos adfectos esse oportet. Verum hoc primum nobis dicite, quantum hinc distet is locus ubi hostium principes, et totae eorum sunt copiae. Responderunt illi, paulo majus intervallum esse parasanga.

Hic Cyrus, « Agite, ergo, inquit, Persae, Medi, et vos, Hyrcanii (nam vos etiam tanquam auxiliares et socios adloquor), certo nos scire oportet, eo res nostras esse in loco, ut si molliter remissaeque agamus, gravissima quaeque mala nobis eventura sint : norunt enim hostes quarum rerum causa huc advenerimus : sin totis viribus irruentes, fortiter animoseque hostes adgrediemur, illico videbitis, eorum, servorum fugitivorum more qui reperiantur, alios supplicare, alios fugere, alios ne ad haec quidem posse animos intendere. Nam victi nos adspicient, et neque fore ut adventemus existimantes, neque in ordines dispositi, neque ad pugnam parati deprehendentur. Quamobrem si suaviter et cenare et noctem hanc exigere et vivere deinceps volumus, ne demus eis deliberandi otium, neque parandi quidquam, quod

μηδὲν, μηδὲ γινῶναι πᾶμπαν ὅτι ἄνθρωποι ἐσμὲν, ἀλλὰ γέβρα καὶ κοπίδας καὶ σαγήρεις ἅπαντα καὶ πληγὰς ἔχειν νομιζόντων. (23) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, ὦ Ὑρκάνιοι, ὑμεῖς αὐτοὺς προπετάσαντες ἡμῶν πορευέσθε ἐμπροσθεν, ὅπως τῶν ὑμετέρων ὅπλων ὀρωμένον λαυθάνωμεν ὅτι πλεῖστον χρόνον. Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ πρὸς τῷ στρατεύματι γένωμαι τῶν πολέμιων, παρ' ἐμοὶ μὲν καταλείπετε ἕκαστοι τάξιν ἱππέων, ἥ, ἂν τι δέωμαι, γρῶμαι μένων παρὰ τὸ στρατόπεδον. (24) Ὑμῶν δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐν τάξει ἀθρόοι ἐλαύνετε, εἰ σωθρονεῖτε, ἵνα μήποτε ἀθρόοι τινὲς ἐντυγόντες ἀποβιασθῇτε, τοὺς δὲ νεωτέρους ἐρίετε διώκειν· οὗτοι δὲ καινόντων τοῦτο γὰρ ἀσφαλίστατον νῦν ὡς ἐλαχίστους τῶν πολέμιων λιπεῖν. (25) Ἦν δὲ νικῶμεν, ἔφη, ὁ πολλοῖς δὴ κρατοῦσι τὴν τύχην ἀνέτρεψε, φυλαχθῆναι δεῖ τὸ ἐφ' ἀρπαγὴν τραπέσθαι· ὡς ὁ τοῦτο ποῖων οὐκέτι ἀνὴρ ἐστίν, ἀλλὰ σκευοφόρος· καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ γρῆσθαι δὴ τούτῳ ὡς ἀνδραπόδῳ. (26) Ἐκεῖνο δὲ γρη῏ γινῶναι ὅτι οὐδὲν ἐστὶ κερδαλειώτερον τοῦ νικᾶν· ὁ γὰρ κρατῶν ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ χρήματα καὶ πᾶσαν τὴν χώραν. Πρὸς ταῦτα τοῦτο μόνον ὄρῃτε ὅπως τὴν νίκην διασωζώμεθα· ἐν γὰρ ταύτῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρπαξίων ἔρεται. Καὶ τοῦτο ἅμα διώκοντες μέμνησθε, ἥκειν πάλιν ὡς ἐμὲ ἔτι φάσος ὄντος· ὡς σκότους γενομένου οὐδένα ἔτι προσδεξόμεθα.

27. Ταῦτα εἰπόν ἀπέπεμψεν εἰς τὰς τάξεις ἑκάστους, καὶ ἐκέλευεν ἅμα πορευομένους τοῖς ἑκαυτοῦ ἕκαστον δεκαδάρχους ταῦτά σημαίνειν· ἐν μετώπῳ γὰρ ἦσαν οἱ δεκαδάρχου, ὥστε ἀκούειν τοὺς δὲ δεκαδάρχους τῇ δεκάδι ἕκαστον κελεύειν παραγγέλλειν. Ἐκ τούτου δὲ προηγούνῳ μὲν οἱ Ὑρκάνιοι, αὐτὸς δὲ τὸ μέσον ἔχων σὺν τοῖς Πέρσαις ἐπορευέτο· τοὺς δὲ ἱππεῖς ἐκατέρωθεν, ὡς περ εἰκός, παρέταξε. (28) Τῶν δὲ πολέμιων, ἐπεὶ φάσος ἐγένετο, οἱ μὲν ἐθύμαζον τὰ δρωμένα, οἱ δὲ ἐγίγνωσκον ἥδη, οἱ δ' ἤγγελλον, οἱ δ' ἐβόων, οἱ δ' ἔλυσον ἵππους, οἱ δὲ συνεσκευάζοντο, οἱ δ' ἐρρίπτουν τὰ ὅπλα ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δ' ὠπλίζοντο, οἱ δὲ ἀνεπήδων ἐπὶ τοὺς ἵππους, οἱ δὲ ἐρχαίνον, οἱ δὲ τὰς γυναῖκας ἀνεβίβαζον ἐπὶ τὰ ὀχήματα, οἱ δὲ τὰ πλείστου ἀξία ἐλάμβανον ὡς διασωζόμενοι, οἱ δὲ κατορύττοντες τὰ τοιαῦτα ἡλίσκοντο, οἱ δὲ πλείστοι εἰς φυγὴν ὤρμων οἴεσθαι δὲ δεῖ πολλά τε καὶ παντοδαπὰ καὶ ἄλλα ποιεῖν αὐτοὺς, πλὴν ἐμάχετο οὐδεὶς, ἀλλ' ἀμαχητὶ ἀπώλλυντο. (29) Κροῖσος δὲ ὁ Λυδῶν βασιλεὺς, ὡς θέρος ἦν, τὰς τε γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρμαμάξαις προκαπέμψατο τῆς νυκτὸς, ὡς ῥᾶον πορεύοντο κατὰ ψῦχος, καὶ αὐτὸς ἔχων τοὺς ἱππεῖς ἐπηκολούθει. (30) Καὶ τὸν Φρύγα τὰ αὐτὰ ταῦτα ποιῆσαι φασὶ τὸν τῆς παρ' Ἑλλήσποντον ἄρχοντα Φρυγίας. Ὡς δὲ παρήσθοντο τῶν γεγόντων καὶ καταλαβανόντων αὐτοὺς, πυθόμενοι τὸ γινόμενον, ἔφευγον δὴ καὶ αὐτοὶ ἀνὰ κράτος. (31) Τὸν δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα καὶ τὸν τῶν Ἀραβίων ἔτι ἐγγὺς ὄντας καὶ ὑποστάνας ἀθωρακίστους κατακαινόνουσιν οἱ Ὑρκάνιοι. Τὸ δὲ πλείστον ἦν τῶν ἀποθανόντων Ἀσσυρίων καὶ Ἀρα-

ipsis ex usu sit, et ne omnino animadvertendi quidem quod homines simus : sed non nisi scuta, et copidas, et secures, et plagas venisse putent. Et vos quidem, Hyrcanii, ait, vosmet nobis prætendendo, antecedit, quo vestris armis conspectis quam longissimo tempore hostes fallere possimus. Verum ubi ad hostium ego copias pervenero, cohortem equitum apud me singuli relinquit ut eorum opera, si quid opus fuerit, ipse apud exercitum manens utam. Vos autem qui principes estis et ætate proveciores, ordinibus servatis conferti procedite, si sapitis, ut ne in confortas hostium copias delapsi per vim repellamini; at junioribus persequendi potestatem facite; iique hostes occidant: nam id tutissimum hoc fuerit tempore, ut ex hostibus quam paucissimos superstites relinquamus. Quod si vincamus, inquit, cavendum est, id quod multis jam victoriam adeptis fortunam evertit, ne ad prædandum nos conferamus: nam qui hoc facit, non amplius vir est et miles, sed sarcinarius calo, atque hunc adeo uti mancipium tractare cuius licet. Illud autem sciamus oportet, victoria nihil esse quæstuosius: nam qui victor est, is simul omnia corripit, et viros, et mulieres, et opes, et regionem simul universam. Ad hæc unicuique illud videte, ut victoriam conservemus: quippe quæ etiam raptor ipse continetur. Hoc quoque inter persequendum memineritis, ut ad me, dum adhuc lucebit, redeatis: nam postquam tenebræ accesserint, neminem amplius admissuri sumus. »

Hæc loquutus unumquemque suos ad ordines dimisit, simulque edixit, ad suos cum venissent, decurionibus suis hæc quisque significarent (nam quia in fronte decuriones erant, audire poterant); decurionum vero quemque juberent eadem decuriæ suæ denuntiare. Secundum hæc antecederant Hyrcanii, ipse cum Persis medium agmen tenens iter faciebat; equitesque in utrumque latus, uti par erat, instructos collocavit. Cum autem illuxisset, hostium alii obstupuerunt eis quæ fiebant, alii jam quid ageretur, animadvertabant; alii comperta nuntiabant, vociferabantur alii, alii solvebant equos; alii vasa colligebant, alii de jumentis arma dejiciebant, alii armis se instruebant; alii in equos insiliebant, alii frenos eis injiciebant; alii in vehicula uxores imponebant; alii res maximi pretii sumebant, tanquam eas conservaturi, deprehendebantur alii, qui hujusmodi res defodiebant; maxima vero pars in fugam ruebat. Alia etiam multa variæque tunc fecisse eos existimandum est; extra illud unum, quod nemo pugnabat, sed sine prælio peribant. Croesus autem, Lydorum rex, et mulieres, quod æstas esset, noctu harmamaxis præmiserat, ut in frigore facilius iter facerent, et ipse cum equitatu subsequeretur. Eadem etiam Phrygem illum fecisse perhibent, qui sitæ ad Hellespontum Phrygiæ imperabat. Verum ubi fugere quosdam et ad se jam pervenire senserunt, comperto quid fieret, etiam ipsi summa virium contentione fugerunt. Cappadocum autem regem et Arabum, qui prope adhuc erant, et inermes subsistebant, Hyrcanii trucidant. Qui vero interficiebantur, maxima ex parte Assyrii erant et Arabes: nam

ἦσαν ἐν γὰρ τῇ αὐτῶν ὄντας χώρα ἀσυντονώτατα πρὸς τὴν κορείαν εἶχον. (32) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ Ὑρκά-
νοι ὅσα δὲ εἰκὸς κρατοῦντας τοιαῦτα ἐποίουν διώκον-
τες. Ὁ δὲ Κύρος τοὺς παρ' ἐαυτοῦ ἱππέας καταλει-
φέντας περιελαύνειν ἐκέλευε τὸ στρατόπεδον, καὶ εἴ
τινες σὺν ὅπλοις ἴδοιεν ἐξιόντας, κατακαίνειν τοῖς δὲ
ὑπομένουσιν ἐκήρυξεν, ὅπόσοι τῶν πολεμίων στρατιω-
τῶν ἦσαν ἱππεῖς ἢ πελτασταὶ ἢ τοξόται, ἀποφέρειν τὰ
ὅπλα συνδεδεμένα, τοὺς δὲ ἵππους ἐπὶ ταῖς σκηναῖς κα-
ταλείπειν ὅστις δὲ ταῦτα μὴ ποιήσῃ, αὐτίκα τῆς κε-
φαλῆς στερήσεσθαι· τὰς δὲ κοπίδας προχείρους ἔχοντας
ἐν ταῖς περιμέσσησιν. (33) Οἱ μὲν δὲ τὰ ὅπλα ἔχοντας
ἕρπαιον, ἀποφέροντες εἰς ἐν χωρίον ὅποι ἐκέλευε· καὶ
ταῦτα μὲν οἷς ἐπέταξεν ἔβαιον.

34. Ὁ δὲ Κύρος ἐνένοησεν ὅτι ἤλθον μὲν οὐτε σῖτα οὐτε
ποτὰ ἔχοντας, ἀνευ δὲ τούτων οὐτε στρατεύεσθαι δυ-
νατὸν οὐδ' ἄλλο ποιεῖν οὐδέν. Σκοπῶν δὲ ὅπως ἂν κάλ-
ιστα καὶ τάχιστα ταῦτα γένοιτο, ἐνθυμεῖται ὅτι ἀνάγκη
πᾶσι τοῖς στρατευομένοις εἶναι τινα ὕω καὶ σκηνῆς
μυλῆσαι καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα τοῖς
στρατιώταις εἰκισθῇ. (35) Καὶ τοῖνον ἔγνω ὅτι
ταύτους εἰκὸς μάλιστα πάντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ νῦν
κατελιπῆσθαι ἂν ἦν διὰ τὸ ἀμφὶ συσκευασίαν ἔχειν· ἐκή-
ρυξε δὲ παρῆναι τοὺς ἐπιτρόπους πάντας, εἰ δὲ που μὴ
εἴη ἐπιτροπος, τὸν πρεσβύτατον ἀπὸ σκηνῆς τῷ δὲ
ἐπειθύνει πάντα τὰ χαλεπὰ ἀνείπειν. Οἱ δὲ δρώντες
καὶ τοὺς δεσπότας πειθομένους ταχὺ ἐπειθοντο. (36)
Ἐπεὶ δὲ παρεγένοντο, πρῶτον μὲν ἐκέλευε καθίσθαι
αὐτῶν ὅσους ἐστὶ πλέον ἢ δυοῖν μνησὶν ἐν τῇ σκηνῇ τὰ
ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τούτους εἶδεν, αὐθις ἐκέλευεν ὅσους
μνησὶν ἦν ἐν τούτῳ σχεδὸν πάντες ἐκαθίσκοντο. (37) Ἐπεὶ
δὲ ταῦτα ἔμαθεν, εἶπεν ὧδε αὐτοῖς, Ἄγετε νῦν, ἔφη, ὦ
ἄνδρες, εἰ τινες ὑμῶν τὰ μὲν κακὰ μισοῖτε, ἀγαθοῦ δὲ
τινος παρ' ἡμῶν βούλοισθ' ἂν τυγχάνειν, ἐπιμαλήθητε
προθύμως ὅπως διπλάσια ἐν τῇ σκηνῇ ἐκάσθῃ σῖτα καὶ
ποτὰ παρεσκευασμένα ἢ ἢ αἰ τοῖς δεσπόταις καὶ τοῖς οἰ-
κέταις καθ' ἡμέραν ἐποιεῖτε· καὶ τὰλλα δὲ πάντα ὅποσα
καλὴν δαῖτα παρέξει ἔτοιμα ποιεῖτε, ὡς αὐτίκα μάλα
παρέσονται ὑπότεροι ἂν κρατῶσι, καὶ ἀξιούσουσιν ἐκπλεῖν
ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια. Εὖ οὖν ἴστε ὅτι συμφέροι
ἂν ἡμῖν ἀμέμπτως δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας. (38) Οἱ μὲν
δὲ ταῦτα ἀκούσαντες πολλῇ σπουδῇ τὰ παρηγγελμένα
ἐκράτουν· ὁ δ' αὖ συγκαλέσας τοὺς ταξιάρχους εἰλεξε
τοιαῦτα· Ἄνδρες φίλοι, γινώσκω μὲν ὅτι νῦν ἔξεστιν
ἡμῖν προτέρως, ἀπόντων τῶν συμμάχων, ἀρίστου τυ-
χεῖν καὶ τοῖς μάλιστα ἐσπουδασμένοις καὶ σίτοις καὶ
ποτῇ χρῆσθαι· ἄλλ' οὐ μοι δοκεῖ τοῦτ' ἂν τὸ ἀριστον
πλέον ὠφελεῖσθαι ἡμᾶς ἢ τὸ τῶν συμμάχων ἐπιμαλεῖς
φρονῆσαι, οὐδ' ἂν αὕτη ἡ εὐχρία ἰσχυροτέρως τοσοῦτον
κοῖται· ὅσον εἰ δυναίμεθα τοὺς συμμάχους προθύμως
παιδεύειν. (39) Εἰ δὲ τῶν νῦν διωκόντων καὶ κατακαί-
ωντων τοὺς ἡμετέρους πολεμίους, καὶ μαχομένων, εἴ
τις ἐναντιοῦται, τούτων δόξομεν οὕτως ἀμελεῖν ὥστε
καὶ πρὶν εἰδέναι, ὅτι πράττουσιν ἡριστηκότες φαίνε-

quod in sua jam essent regione, lentissime progrediebantur. Ac Medi quidem et Hyrcanii hujusmodi quædam, inter persequendum, qualia victores facere consentaneum est, patrabant. Cyrus autem equites apud se relictos castra circum-equitare jussit, et si quos armatos exire viderent, eos occidere : remanentibus vero per præconem edicebat, ut quicumque milites hostium vel equites essent, vel peltastæ, vel sagittarii, arma colligata adferrent, equis ad tabernacula relictis : hæc autem quicumque non faceret, mox capite plecteretur : et cum strictis cupidibus in ordine circumsteterunt. Itaque ii, quibus erant arma, unum in locum illa asportata abjiciebant, ubi Cyrus jusserat, et ea quidem concremabant illi, quibus hoc negotii dederat.

Cyrum autem cogitatio subiit, se neque esculentis neque potulentis instructos venisse, sine quibus nec ulla suscipi expeditio, nec fieri quicquam aliud queat. Et cum consideraret quo pacto hæc et celerrime et rectissime parari posset, animadvertit omnibus militantibus opus esse quodam, cui et tabernaculum curæ foret, atque ut res necessariæ militibus in id intrantibus paratæ essent. Itaque sentiebat verisimile esse id maxime temporis illos in castris deprensos esse, quod in colligendis vasis occuparentur : per præcones igitur edixit, ut servi castrenses omnes adessent, et sicubi servus talis nullus esset, maximus natu e tabernaculo veniret : ei vero qui non pareret gravissima quæque indixit. Illi autem, cum etiam dominos jussis obtemperare cernerent, statim paruerunt. Et cum adessent, primum sedere jussit illos, quibus esset plus quam in duos menses in tabernaculo commeatus. Hos cum adspexisset, rursus sedere jussit quibus esset in unum mensem commeatus : ibi tum fere omnes simul sederunt. Cum hæc comperisset, his eos verbis allocutus est : « Agite vero, inquit, o viri, quicumque vestrum mala exosii estis, et boni quidpiam a nobis consequi cupitis, promptis animis operam date, ut quolibet in tabernaculo cibi ac potus plus duplo paratum sit et dominis et famulis, quam quotidie parare consuevistis : quin et alia parata sint omnia facite, quæcumque dapes effectura sint lautas ; quippe mox aderunt, utricunque vice-rint, æquumque putabunt esse, ut res omnes necessarias adfatim habeant. Itaque scire vos volo e re vestra futurum, si viros sine querelis exceperitis. » Hæc illi cum audissent, magno studio imperata faciebant. Cyrus autem convocatis cohortium præfectis hujusmodi quædam verba fecit : « Scio jam licere nobis, amici, ante absentes socios prandium sumere, cibusque adeo studiosissime paratis ac potu uti : verum mihi non videtur hoc prandium magis nobis profuturum, quam si pateat socios nobis curæ fuisse, neque tantas nobis vires additurum esse hoc convivium, quantæ nobis accessuræ sunt, si socios ad nos juvandos alacres reddere possimus. Quod si eos, qui jam persequuntur et interficiunt hostes nostros, et, si quis adhuc resistit, dimicant, usque adeo negligere videbimur, ut etiam, priusquam cognoverimus quid rerum agant, nos

σθαι, ὅπως μὴ αἰσχροὶ μὲν φανούμεθα, ἀσθενεῖς δ' ἐσόμεθα, συμπάχον ἀπορροῦντες· τὸ δὲ τῶν κινδυνευόντων καὶ πονούτων ἐπιμεληθῆναι ὅπως εἰσιόντες τὰ ἐπιτήδεια ἐξουσιν, αὕτη ἂν ἡμᾶς ἡ θοήνη πλείω εὐφράνειεν, ὥς ἐγὼ φημι, ἥ τὸ παραχρῆμα τῇ γαστρὶ χάρισασθαι. (iv) Ἐννοήσατε δ', ἔφη, ὥς εἰ μὴδ' ἐκείνους αἰσχυρνέον ᾔην, οὐδ' ὡς ἡμῖν νῦν προσήκει οὔτε πλησμονῆς πῶ οὔτε μέθης· οὐ γὰρ πῶ διαπέπρακται ἡμῖν ἡ βουλούμεθα, ἀλλ' αὖ τὰ πάντα νῦν ἀκμαΐζει ἐπιμελείας δεόμενα. Ἐγόμεν γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολέμιους πολλαπλασίους ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τούτους λελυμένους· οὐς καὶ φυλάττεσθαι ἱσθῶς ἐστὶ προσήκει καὶ φυλάττειν, ὅπως ὥστε καὶ οἱ ποιήοντες ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεα ἐστὶ δ' οἱ ἱππεῖς ἡμῖν ἄπεισι, φροντίδα παρέχοντες ὅπου εἰσὶ, κἂν ἔλθωσιν, εἰ παραμεινόντων· (ii) ὣς, ὦ ἄνδρες, νῦν μοι δοκεῖ τοιοῦτον σίτον ἡμᾶς προσφέρεσθαι δεῖν καὶ τοιοῦτον ποτὸν ὅποιον ἂν τι συμφορώτατον εἴη πρὸς τὸ μήτε ὕπνου μήτε ἀρροσύνης ἐμπέπλασθαι. (iii) Ἐπὶ δὲ καὶ γρήματα πολλὰ ἐστὶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὧν οὐκ ἄνγωδ' ὅτι δυνατόν ἡμῖν κοινῶν ὄντων τοῖς συγκαταύτη· ὥς νοστήσασθαι ὅποσα ἂν βουλούμεθα· ἀλλ' οὐ μοι δοκεῖ τὸ λαβεῖν κερδαλέωτερον εἶναι τοῦ δικαίου φαινομένου· αὐτοὺς τοῦτο πειρᾶσθαι ἐπὶ μᾶλλον ποιεῖν ἢ νῦν ἀσπαζέσθαι ἡμᾶς. (iv) Δοκεῖ δ' ἐμοί, ἔφη, καὶ τὸ νεύειν τὰ γρήματα, ἐπειδὴν ἔλθωσι, Μήδους καὶ Ὑρκανίους καὶ Τυρανὴν ἐπιτρέψαι, καὶ ᾗν τι μείον ἡμῖν δάσωνται, κέρδος ἡγεῖσθαι διὰ γὰρ τὰ κέρδη ἡδίων ἡμῖν παραμεινόντι. (iv) Τὸ μὲν γὰρ νῦν πλεονεκτῆσαι ὀλιγοχρόνιον ἂν ἡμῖν τὸν πλοῦτον παράσχωι· τὸ δὲ ταῦτα προεμένους ἐκείνα κτήσασθαι ὅθεν ὁ πλοῦτος γύεται, τοῦτο, ὥς ἐγὼ δοκῶ, ἀναιώτερον ἡμῖν δύναται ἂν τὸν ὀλίγον καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις παρέχειν. (iv) Οἴμαι δ', ἔφη, καὶ οἴκοι ἡμᾶς τοῦτου ἐνεκεν ἀσκήειν καὶ γαστρός κρείττους εἶναι καὶ κερδῶν ἀκαίρων, ἐν, εἴ ποτε δεῖ, δυναίμεθα αὐτοῖς συμφόρως χρῆσθαι· πῶ δ' ἂν ἐν μέλλουσι τῶν νῦν παρόντων ἐπιδειχάμεθ' ἂν τὴν παιδείαν ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρώ. (iv) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε. Συνεῖπε δ' αὐτῷ Ὑστάσπης ἀνὴρ Πέρσης τῶν θυσιῶν ὄδω· Δεινὸν γὰρ τὰν εἴη, ὦ Κύρε, εἰ ἐν θήρᾳ μὲν πολὺ χάρις αἰστοὶ καρτεροῦμεν, ὅπως θηρίον τι υποχείριον ποιησόμεθα καὶ μάλᾳ μικρῷ ἱσθῶς ἄξιον ὀλίγον δὲ ὅλον πειρώμενοι θηρᾶν εἰ ἐμποδῶν τι ποιησάμεθα γενέσθαι ἡμῖν ἢ τῶν μὲν κακῶν ἀνθρώπων ἄρχαι, τοῖς δ' ἀγαθοῖς πείθεται, οὐκ ἂν πρέποντα ἡμῖν δοκοῦμεν ποιεῖν. (iv) Ὁ μὲν οὖν Ὑστάσπης οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἄλλοι πάντες ταῦτα συνέχον. Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἄγε δὴ, ἔφη, ἐπειδὴ ὁμονοοῦμεν ταῦτα, πέμψατε ἀπὸ λόγου ἕκαστος πέντε ἄνδρας τῶν σπουδαιωτάτων· οὗτοι δὲ περιιόντες, ὥς μὲν ἂν ὁρώσι πορρύνοντας τάπιτῆδεα, ἐπαινοῦντων, οὐς δ' ἂν ἀμελοῦντας, κολάζοντων ἀφαιδέστερον ἢ ὥς δεσπόται. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν.

pransos esse constet, vereor ne manifesti simus turpitudinis, et, sociis destituti, vires nostrae debilitentur. At eorum curam gerere qui et labores perferunt et pericula adeunt, ut adventantes scilicet res habeant necessarias, hoc vero epulum multo nos magis exhilaraverit, mea quidem sententia, quam si statim ea quae gula grata sunt faciamus. Etiam hoc cogitatis velim, ut illos maxime revereri non debeamus, tamen ne sic quidem vel satietati nunquam vel temulentiae nos indulgere consentaneum esse : necdum enim confecimus ea quae volumus, sed jam omnia, curam quae requiritur atque diligentiam, in ipso sunt articulo. Nam in castris hostes habemus numero plures nobis ipsis, eosque solutos; a quibus forsitan adhuc cavere nos convenit, et eosdem custodire, ut sint qui nobis res necessarias parent. Absunt praeterea a nobis equites, qui sollicitudinem, quoniam sint in loco, adferunt; ac si redeant, mansurini sint nobiscum. Quapropter, viri, mea quidem sententia, cibis ejusmodi hoc tempore potiusque nobis est sumendus, qualis sit ad hoc quam maxime idoneus, ut nec somno, nec dementia replamur. Scio itidem magnam in hisce castris pecuniae copiam esse, de qua non ignoro fieri posse ut nos, utut illa nobis sit cum iis, qui nobiscum eam cepere, communis, quantum voluerimus, avetamus : verum non quaestuosius hoc ergo futurum arbitror, si hanc ipsi sumamus quam si justos illis nos declarantes, ratione hac id comparemus, ut nos majorem, quam modo, benevolentia complectantur. Etiam pecuniarum, inquit, divisionem Medis et Hyrcaniis et Tigrani, postquam advenerint, permittendam arbitror : ac si minus quoque nobis tribuerint, id ipsum in luero ponendum esse : nam ob haec luera libentius nobiscum manebunt. Nos hoc quidem tempore proprii commodi rationem habere, opes nobis brevi temporis spatio duraturas conciliaverit : verum his neglectis illa parare, unde divitiae nascuntur, hoc nimirum, meo iudicio, nobis nostrisque omnibus opes maioris petentes suppeditare possit. Arbitror autem, ait, propterea domi quoque nos et ad gulam et ad quaestus intempestivi cupiditatem frenandam adsuefactos, ut iis, cum usus veniat, commodum possimus uti : quibus autem in rebus melius quam in praesentibus, edere queamus discipline specimen, equidem non video. » Hoc quidem modo dixit Cyrus : ejusque orationem Hystaspas Persa, unus ex ὁμοτίμων numero, huiusmodi verbis comprobavit : Absurdum nempe fuerit, Cyre, nos in venatione quidem saepenumero ciborum ab usu toleranter abstinere, quadam uti fera potiamur, eaque forsitan parvi admodum pretii; at in conatu solidas venandi opes, si nobis ea patiamur esse impedimento, quae pravis quidem hominibus dominantur, sed bonis cedunt, sic nos videri, quod minime nos deceat, facere. Et ita quidem Hystaspas loquutus est; ceterique omnes his adsensu sunt. Et Cyrus, Azite ergo, inquit, quando de his eadem est omnium nostrum sententia, mittite de suo quisque manipulo viros quinque imprimis graves, qui per castra circumceuntes collaudent eos, quoscumque res necessarias parare viderint; in negligentes autem nihilo parcius quam si ipsorum essent domini, animadvertant. Et haec quidem illi faciebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τῶν δὲ Μήδων τινὲς ἤδη, οἱ μὲν ἀμάξας προωρημένας καταλαβόντες καὶ ἀποστρέφαντες προσήλαυνον μιστὰς ὧν δεῖται στρατιὰ, οἱ δὲ καὶ ἀρμαμάξας γυναῖκων τῶν βελτίστων τῶν μὲν γησιῶν, τῶν δὲ καὶ παλαιῶν διὰ τὸ κάλλος συμπεριγομένων, καὶ ταύτας εὐηργάτας προσήγον. (2) Πάντες γὰρ ἔτι καὶ νῦν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν στρατευόμενοι ἔχοντες τὰ πλείστου ἀξία στρατεύονται, λέγοντες ὅτι μᾶλλον μάχονται ἢ ἐν τῇ φιλιᾷ παρεῖν· τούτοις γὰρ φασιν ἀνάγκην εἶναι προθύμως εἰσέειν. Ἰσως μὲν οὖν οὕτως ἔχει· ἰσως δὲ καὶ παύσειν αὐτὰ τῇ ἡδονῇ χαρίζονται.

1 Ὁ δὲ Κύρος θεωρῶν τὰ τῶν Μήδων ἔργα καὶ Ὑρκανίων ὥσπερ κατεμέμετο καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, αἱ οἱ ἄλλοι τοῦτον τὸν χρόνον ἀμάξαι τε μᾶλλον ἑαυτῶν ἐδόκουν καὶ προσκινᾶσθαι τι, αὐτοὶ δ' ἐν ἀργότερᾳ χώρα ὑπομένειν. Καὶ γὰρ δὴ οἱ ἀπάγοντες καὶ ἀποαικνύοντες Κύρος δ' ἦγον πάλιν ἀπὸ ἡλαυνον μεταδιδόντες τοὺς ἄλλους· ταῦτα γὰρ σφίσιν ἔφασαν προστεταρῆθαι ποιῆν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. Δακνόμενος δὲ ὁ Κύρος ἐπὶ τούτοις ταῦτα μὲν ὁμῶς κατεχώριζε συνεχάλει ἃ καλὴν τοὺς ταξιάρχους, καὶ στὰς ὅπου αὐτοῦ ἐμελλὼν ἀκούσεσθαι τὰ βουλευόμενα λέγει τάδε·

4. Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες φίλοι, εἰ κατὰσχόμεν τὰ νῦν προσηνόμενα, μεγάλα μὲν ἂν ἅπασιν Πέρσαις ἀγαθὰ γένοιτο, μέγιστα δ' ἂν εἰκότως ἡμῖν δι' ὧν πράττεται, πάντας, οἶμαι, γιγνώσκετε· ὅπως δ' ἂν αὐτὸν ἡμεῖς κύριοι γιγνώμεθα, μὴ αὐτάρκειαν ὄντες κτήσασθαι αὐτὰ, εἰ μὴ ἔσται οἰκεῖον ἱππικὸν Πέρσαις, τοῦτο ἐγὼ οὐκέτι ἔρω. (5) Ἐννοεῖτε γὰρ δὴ, ἔφη· ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Πέρσαις πᾶσι τοῖς δοκοῦμεν τρέπεσθαι τοὺς πολέμιους ὁμοῦ ὄντες· καὶ δὴ τρεπόμενοι ποίους ἢ ἱππέας ἢ τοξότας ἢ πελταστας ἢ ἀκοντιστάς ἄνευ ἱππῶν ὄντες δυναίμεθ' ἂν ρεύοντες ἢ λαβεῖν ἢ κατακαίνειν; τίνες δ' ἂν φοβοῖντο ἡμᾶς προΐοντες κακοῦ ἢ τοξόται ἢ ἀκοντισταὶ ἢ ἱππεῖς, εὐ εἰδότες ὅτι οὐδεὶς αὐτοῖς κίνδυνος ἔρ' ἡμῶν κακίον τι παθεῖν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν πεφυκότων δένδρων; (6) Εἰ δ' οὕτω ταῦτα ἔχει, εὐδὴλον ὅτι οἱ νῦν παρόντες ἡμῖν ἱππεῖς νομίζουσι πάντα τὰ ὑποχείριστα γιγνώμενα ἑαυτῶν εἶναι οὐχ ἥττον ἢ ἡμέτερα, ἰσως δὲ νῆ Δία καὶ μᾶλλον. (7) Νῦν μὲν οὖν οὕτω ταῦτ' ἔχει κατ' ἀνάγκην· εἰ δ' ἡμεῖς ἱππικὸν κτησάμεθα μὴ χεῖρον τούτων, οὐ πᾶσιν ἡμῖν καταφανὲς ὅτι τοὺς τ' ἂν πολέμιους δυναίμεθα καὶ ἄνευ τούτων ποιῆν ὅσα περ νῦν σὺν τοῖς, ταῦτα τὰ ἔχομεν ἂν τότε μετρώτερον πρὸς ἡμᾶς φρονήτας; ὁπότε γὰρ ἢ παρεῖναι ἢ ἀπεῖναι βούλοιντο, ἥττον ἂν ἡμῖν μέλοι, εἰ αὐτοὶ ἄνευ τούτων ἀρκοίημεν ἡμῖν αὐτοῖς. (8) Εἴεν. Ταῦτα μὲν δὴ, οἶμαι, οὐδεὶς ἐν ἐντιγνώμονησιν μὴ οὐχὶ τὸ πᾶν διαφέρειν γενέσθαι Περσῶν οἰκείον ἱππικόν. Ἄλλ' ἐκεῖνο ἰσως ἐννοεῖτε πᾶσι ἂν τοῦτο γένοιτο. Ἀρ' οὖν σκεψώμεθα, εἰ βουλοίμεθα καθιστάμεν ἱππικόν, τί ἡμῖν ὑπάρχει καὶ τίνος ἐνδεῖ; (9) Οὐκοῦν ἱπποὶ μὲν οὕτοι πολλοὶ ἐν τῇ στρα-

Medorum vero quidam, cum partim plaustra, quæ e castris hostium dudum excesserant, rebus quibus indigebat exercitus referta, adsequuti e fuga retraxissent, advehabant; partim harmamaxas interceptas cum præstantissimis mulieribus, quas vel conjuges legitimas, vel concubinas formæ causa viri secum duxerant, ad castra adducebant. Nam hoc etiam tempore Asiatici omnes cum exercitum in expeditionem educunt, ita solent educere, ut res maximi pretii secum sumant, quippe aiunt se pugnandi fore avidiores, eæ si res adsint, quas carissimas habent: has enim animose defendendi necessitatem sibi imponi dicunt. Et fortasse quidem ita se res habet; fortassis etiam hæc, voluptati uti indulgeant, faciunt.

Cyrus autem, cum Medorum et Hyrcaniorum facinora cerneret, ipse sibi suisque quasi succensebat, quod alii hoc ipsos tempore vigore quodam superare viderentur, atque aliquid etiam acquirere, ipsi vero loco ab exercenda industria remotiori hæerere. Etenim qui prædam abducebant, monstratis Cyro rebus iis quas adferebant, rursus ceteros persequuturi hostes avecti sunt: hæc enim uti facerent, imperatum sibi suis a præfectis aiebant. Quæ tametsi Cyrus morderent, suis tamen ille locis singula reponerebat; convocabat autem denuo cohortium præfectos, et cum ibi constisset, unde exaudiri consultatio posset, hæc protulit:

« Arbitror ego, amici, vos omnes animadvertere, bona ingentia Persis universis cessura, maximaque adeo nobis, ut par est, quorum adquiruntur opera, si quidem illa quæ nobis sunt jam ostentata obtinuerimus: verum quo his pacto potiri queamus, cum virum satis ad ea comparanda nobis non suppetat, nisi proprius Persis equitatus fuerit, equidem non video. Nam velim vobis in mentem veniat, ait, nos Persas instructos armis esse, quibus hostes cominus cum iis congressi, in fugam vertere posse videmur: at ubi jam eos in fugam verterimus, quosnam vel equites, vel sagittarios, vel peltastas, vel jaculatores fugientes aut capere possumus, aut interficere, cum nulli nobis sint equi? Quinam itidem contra nos tendere formident, ac maleficiis nos vexare, sive sagittarii, sive jaculatores, sive equites, cum certo sciant nihil iis imminere periculi, ne a nobis magis quam a consitis arboribus detrimenti quid accipiant? Quod si hæc ita se habeant, annon manifestum est, ait, illos equites qui modo nobiscum sunt, existimare universa hæc quæ capta sunt, non minus sua esse quam nostra? imo profecto magis etiam fortasse. Et jam sane hæc uti sic se habeant necessarium est. At vero si nos equitatum paramus nihilo horum equitatu deterius, annon nobis omnino perspicuum est, futurum, ut et adversus hostes ea sine his geramus, quæ cum his modo gerimus, et ut hos ipsos erga nos modestiores experiamur? nam cum vel adesse vel abesse velint, minus curæ nobis erit, si nobis ipsis etiam absque his facultas res conficiendi nostras abunde suppetat. Esto. Nemo certe, ut opinor, contra hanc sententiam repugnando dubitare possit, quin omnino præstet, Persas proprium sibi equitatum parare. Sed illud forsitan vobiscum animo cogitatis, quo pacto conseri hoc possit. Consideremusne igitur, si equitatum instituere velimus, quid nobis adsit, quidque desit? Sunt certe hi nobis equi multi numero, capti in

τοπέδῳ κατελθήμενοι καὶ γαλλῖνοί οἱς παύονται καὶ τὰλλα ὅσα δεῖ ἵπποις ἔχρῃσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἷς γε δεῖ ἄνδρα ἵππεα χρῆσθαι ἔχομεν, θώρακας μὲν ἐρύματα τῶν σωμάτων, παλὰ δὲ οἷς καὶ μεθιέντες καὶ ἔροντες γρώμεθ' ἄν. (10) Τί δὴ τὸ λοιπόν; ὅλον ὅτι ἀνδρῶν δεῖ. Οὐκοῦν τοῦτο μάλιστα ἔχομεν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν ὡς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα. Μὰ Δι' οὐδὲ γὰρ τούτων τῶν ἐπισταμένων νῦν πρὶν μαθεῖν οὐδεὶς ἠπίστατο. (11) Ἀλλ' εἰποὶ ἂν τις ὅτι παῖδες ὄντες ἐμυθάνον. Καὶ πότερά παῖδες εἰσι φρονιμώτεροι ὥστε μαθεῖν τὰ φραζόμενα καὶ δεικνύμενα ἢ ἄνδρες; πότεροι δὲ ἢ ἂν μάθωσιν ἱκανώτεροι τῷ σώματι ἐκπονεῖν, οἱ παῖδες ἢ οἱ ἄνδρες; (12) Ἀλλὰ μὴν σχολή γε ἡμῖν μυθάνειν ὅση οὕτε παῖσιν οὕτε ἄλλοις ἀνδράσιν· οὕτε γὰρ τοῖς ἐν ἡμῖν μαθητέον, ὥσπερ τοῖς παισὶ προεπιστάμεθα γὰρ τοῦτο· οὕτε μὴν ἀκοντίζειν ἐπιστάμεθα γὰρ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲ μὴν, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἀνδράσι τοῖς μὲν γεωργίῃ ἀσχολίαν παρέχουσι, τοῖς δὲ τέχνῃ, τοῖς δὲ ἄλλα οἰκεῖ· ἡμῖν δὲ στρατεύεσθαι οὐ μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. (13) Ἀλλὰ μὴν οὐκ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν πολεμικῶν γαλεπὰ μὲν, χρήσιμα δὲ ἱππικῇ δὲ οὐκ ἐν δόξῃ μὲν ἡδύνῃ ἢ αὐτοῖν τὸν ποδῶν πορεύεσθαι; ἐν δὲ σπουδῇ οὐκ ἡδὺν ταχὺ μὲν φίλῳ παραγενέσθαι, εἰ δέοι, ταχὺ δὲ, εἴτε ἄνδρα εἴτε θῆρα δέοι διώκεσθαι, καταλαβεῖν; ἐκεῖνο δὲ οὐχὶ εὐπετές τὸ ὅ, τι ἂν δέῃ ὅπλον φέρειν τὸν ἵππον τοῦτο συμφέρειν; οὐκοῦν ταῦτό γ' ἐστὶν ἔχειν τε καὶ φέρειν. (14) Ὁ γε μὴν μάλιστ' ἂν τις φοβηθεῖ, μὴ εἰ δεήσει ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν ἡμᾶς πρότερον πρὶν ἀκριβοῦν τὸ ἔργον τοῦτο, κἄπειτα μήτε πεζοὶ ἔτι ὦμεν μήτε πῶ ἱππεῖς ἱκανοί, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀμύχανον· ὅπου γὰρ ἂν βουλόμεθα, ἐξέσται ἡμῖν πεζοῖς εὐθὺς μάχεσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν πεζικῶν ἀπομαθησόμεθα ἱππεύειν μυθάνοντες. (15) Κύρος μὲν οὕτως εἶπε· Χρυσάντας δὲ συναγορεύων αὐτῷ ὧδε ἐλεξεν.

Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, οὕτως ἐπιθυμῶ ἱππεύειν μαθεῖν ὡς νομίζω, ἣν ἱππεὺς γένωμαι, ἀνθρώπος πετῆνος γενέσθαι. (16) Νῦν μὲν γὰρ ἔγωγε ἀγαπῶ ἣν γ' ἐξ ἴσου τῷ θεῖν ὁρμηθεὶς ἀνθρώπων μόνον τῇ κεφαλῇ πρόσχω, καὶν θηρίον παραθέον ἰδὼν δυνασθῶ διατεινόμενος ψάξαι ὥστε ἀκοντίζαι ἢ τοῖς εὖσαι πρὶν πάνυ πρόσω αὐτὸ γενέσθαι· ἣν δὲ ἱππεὺς γένωμαι, δυνήσομαι μὲν ἄνδρα ἐξ ὀφθαλμοῦ μήκους καθαιρεῖν, δυνήσομαι δὲ θηρία διώκων τὰ μὲν ἐκ χειρὸς παῖσιν καταλαμβάνων, τὰ δὲ ἀκοντίζειν ὥσπερ ἐστηκότα· καὶ γὰρ ἂν ἀμφοτέρω ταχέα ἦ, ὅμως ἂν πλησίον γίγνηται ἀλλήλων, ὥσπερ τὰ ἐστηκότα ἔσται. (17) Ὁ δὲ μάλιστα δοκῶ ζῶον, ἔφη, ἐξηλικέναι, ἱπποκενταύρους, εἰ ἐγένοντο, ὥστε προδουλεύεσθαι μὲν ἀνθρώπου φρονήσει, ταῖς δὲ χερσὶ τὸ δέον παλαμάσθαι, ἵππου δὲ τάχος ἔχειν καὶ ἰσχυρὸν, ὥστε τὸ μὲν φεύγον αἶρεῖν, τὸ δὲ ὑπομένον ἀντρίπτειν, οὐκοῦν ταῦτα πάντα καὶ ἐγὼ ἱππεὺς γενόμενος συγχρημαίζομαι πρὸς ἑμαυτόν. (18) Προνοεῖν μὲν γε ἔξω πάντα τῇ ἀνθρωπίνῃ γνώμῃ, ταῖς δὲ χερσὶν ὁλοκαρρήσω, διώξομαι δὲ

castris; sunt item frena quibus regi solent, ceteraque omnia quibus ad usum equorum opus est. Quin et illa nobis suppetunt, quibus eques uti debet, nimirum loricae, munimenta corporum, et palta, quibus et ejaculandis et retentis uti possumus. Quid ergo reliquum? Viris nempe nobis opus est. Atqui hoc potissimum habemus: nihil enim atque nostrum est, atque nosmet nobis ipsis sumus. At dixerit fortasse quispiam nos imperitos esse. Ita profecto res est: neque enim illorum quisquam, qui jam periti sunt, priusquam disceret, peritus erat. Verum quis objecerit, eos, pueri dum essent, didicisse. Utrum vero in pueris an in viris prudentiae plus est ad discendum ea quae dictantur et monstrantur? quibus, postquam didicerint, ad exercendum ea, magis idonea corpora sunt, pueris an viris? At vero tantum nobis est ad discendum otii, quantum nec pueris, nec aliis viris: neque enim sagittandi nobis discenda est ars, sicut pueris; nam hanc jam tenemus: neque jaculandi; cum illam quoque calleamus: nec item nobis accedit, quod hominibus ceteris, quibus negotia partim agrorum cultura, partim artificia, partim alie domesticae res exhibent; nobis ad tractandam rem militarem non otium duntaxat est, sed etiam necessitas imponitur. At vero non hic est, quod in aliis multis nobis ad bellum necessariis, quae sunt ille quidem difficiles, sed utilitatem adferunt: annon equitatio jucundior est in itinere quam pedibus incedere? in festinatione autem, nonne jucundum est celeriter, si sit opus, amico adesse; celeriterque, vel hominem vel feram, si poscat usus, insequendo interciperet? illud autem nonne commodum est, quodcumque armorum genus ferendum sit, id equum una portare? non enim idem est, et habere ista, et portare. Quod vero maxime quis vereri possit, ne, si necesse fuerit in equo prius nos praedii periculum subire, quam hoc equitandi munus accurate teneamus, tum demum neque pedites amplius simus, neque satis idonei equites; nec hoc ipsum adeo omnino est expeditum difficile: nam ubicunque voverimus, nobis statim libebit peditibus dimicare: quippe equitandi artem edocti, nihil eorum, quae ad artem pedestris pugnae pertinent, dediscemus. » Cyrus quidem hanc orationem habuit: et Chrysantas, ejus sententiam adprobans, in hunc modum loquutus est:

« Equidem, inquit, usque adeo equitandi artem discere cupio, ut existimem me hominem volatilem fore, si eques factus fuero. Nam modo satis mihi certe fuerit, si cum aliquo currere pariter adgressus, solo eum capite antevertam; et si feram praetercurrentem videam, ita contento cursu praevertere possim, ut prius eam vel jaculo vel sagitta feriam quam procul admodum evaserit: at eques si factus fuero, virum interimere tanto ex intervallo potero, quanto a me fuerit conspectus: et feras persequens, partim eas potero cominus interceptas, partim quasi stantes jaculando ferire: nam si duo velocia sint, et propius tamen ad se invicem accedunt, stantium instar erunt. Ego vero, inquit, maxime omnibus ex animalibus hippocentauros, si qui fuerunt, admirari soleo; qui et humana prudentia consilium caperent prius, et quod opus esset manibus efficerent, et equi celeritatem et robur haberent ad id capiendum quod fugeret, et prosternendum quod subsisteret: haec igitur omnia et ipse factus eques, in me conferam. Mente quidem humana providere cuncta potero, manibus arma ge-

τῷ ἵππῳ, τὸν δ' ἐναντίον ἀνατρέψω τῇ τοῦ ἵππου ῥύμῃ, ἀλλ' οὐ συμπεφυκώς δεδήσσομαι ὥσπερ οἱ ἵπποκένταυροι οἰκῶν τοῦτό γε κρεῖττον ἢ συμπεφυκέναι. (19) Τούς μὲν γὰρ ἵπποκένταυρους οἶμαι ἔγωγε πολλοῖς μὲν ἀπὸ-ρεῖν τῶν ἀνθρώπων εὐρημένων ἀγαθῶν ὅπως δεῖ χρῆσθαι, πολλοῖς δὲ τῶν ἵππων πεφυκῶτων ἡδέων πῶς αὐτῶν χρῆ-ἐπὶ αὐαίνειν. (20) Ἐγὼ δὲ ἦν ἵππεύειν μάθω, ὅταν μὲν ἐπὶ τοῦ ἵππου γένωμαι, τὰ τοῦ ἵπποκένταυρου δῆπου-θεν διαπραξομαι· ὅταν δὲ καταβῶ, δειπνήσω καὶ ἀμ-μέσσομαι καὶ καθευδήσω ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι· ὥστε τί ἄλλο ἢ διαιρετὸς ἵπποκένταυρος καὶ πάλιν σύνθετος γίνομαι; (21) Ἐτι δ', ἔφη, καὶ τοῖςδε πλεονεκτήσω τοῦ ἵπποκένταυρου· ὁ μὲν γὰρ δυοῖν ὀφθαλμοῖν προεωρᾶτο καὶ δυοῖν ὤτοι ἤκουεν· ἐγὼ δὲ τέτταρσι μὲν ὀφθαλμοῖς περιπαρῶμαι, τέτταρσι δὲ ὡς προαισθῆσομαι· πολλὰ γὰρ ρασὶ καὶ ἵππων ἀνθρώπου τοῖς ὀφθαλμοῖς προο-ρῶντα ὁρῶν, πολλὰ δὲ τοῖς ὡς προακούοντα σημαί-κην. Ἐμὲ μὲν οὖν, ἔφη, γράφε τῶν ἵππεύειν ὑπερεπι-θυμιῶντων. (22) Νῆ τὸν Δ', ἔφασαν οἱ ἄλλοι πάντες, καὶ ἡμᾶς γε. Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει, Τί οὖν; ἔφη, ἐπεὶ σφόδρα ἡμῖν δοκεῖ ταῦτα, εἰ καὶ νόμον ἡμῖν εἰσὶς ποιησαίμεθα αἰσχρὸν εἶναι ὅς ἂν ἵππους ἐγὼ παρίσω, ἦν τις φανῇ περὶ ἡμῶν πορευόμενος, ἦν τε πολλὴν, ἦν τε ὀλίγην ὁδὸν δέη διελθεῖν, ἵνα καὶ παντά-κτασι ἵπποκένταυρους ἡμᾶς οἴωνται οἱ ἀνθρώποι εἶναι; (23) Ὁ μὲν οὕτως ἐπήρτε· οἱ δὲ πάντες συνεπήνεσαν ὥς· ἔτι καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου χρόνῳ Πέρσαι οὕτω. καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν καλῶν καγαθῶν ἐκὼν ὀφθείη Περσῶν οὐδ' αὖτε περὶ ἰών. Οἱ μὲν δὲ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ἦσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦν δ' ἦν ἔω μέσου ἡμέρας, προσήλαυνον μὲν οἱ Μῆδοι ἵπποις καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, ἵππους τε ἄγοντες αἰγυμαλῶτους καὶ ἀνδρας· ὅσοι γὰρ τὰ ὅπλα παρεδίδο-σαν, οὐ κατέκτανον· (2) ἐπεὶ δὲ προσήλασαν, πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐκυνθάνετο ὁ Κύρος εἰ σωθεῖεν πάντες αὐτῶ· ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἔφασαν, ἐκ τούτου ἡρώτα τί ἔπραξαν. Οἱ δὲ εἰρηγούντο ἃ τ' ἐποίησαν καὶ ὡς ἀνδρείως ἕκαστα ἐμεγαληγόρου. (3) Ὁ δὲ διήκουε πάντα ἡδέως ὅσα ἐβοῶντο λέγειν· ἔπειτα δὲ καὶ ἐπήνεσεν αὐτοὺς οὕ-τως· Ἀλλὰ καὶ ὅλοι τοι, ἔφη, ἔστι δτι ἀνδρες ἀγαθοὶ ἐγένεσθε καὶ γὰρ μείζους φαίνεσθε καὶ καλλίους καὶ γοργότεροι ἢ πρόσθεν ἰδεῖν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ἐκυν-θάνετο ἡδὲ αὐτῶν καὶ ὁπόσην ὁδὸν διήλασαν καὶ εἰ οἰ-κοῖτο ἢ χώρα. Οἱ δ' ἔλεγον δτι καὶ πολλὴν διαλάσειαν καὶ πᾶσα οἰκοῖτο ἢ χώρα καὶ μεστὴ εἴη καὶ οἶων καὶ αἰτῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ σίτου καὶ πάντων ἀγαθῶν. (5) Δυοῖν ἂν, ἔφη, ἐπιμελητέον ἡμῖν εἴη, ὅπως τε κρείτ-τους ἐσόμεθα τῶν αὐτὰ ἔχοντων καὶ ὅπως οὗτοι μενούσιν· ἐκασμένη μὲν γὰρ χώρα πολλοῦ ἀξίου κτήμα· ἐρήμη δ' ἀνθρώπων οὐσα ἐρήμη καὶ τῶν ἀγαθῶν γίγνεται.

ram, persequar equo, equique tandem impetu adversarium prosternam : neque tamen, ut hippocentauri, concretus equo adligabor; atqui hoc certe melius est, quam a natura equo adhærescere. Nam hippocentaurus equidem igno- rasse arbitror, quo pacto multis commoditatibus ab ho- minibus inventis uti oporteret, quoque pacto multis rebus jucundis, quas equis natura concessit, frui conveniret. Ego vero, si equitare didicero, cum equo insedero, quæ hippo- centauri sunt nimirum perficiam; cum descendero, quemad- modum reliqui homines, ornabo, et vestiar, et dormiam : quare quid aliud futurus sim, quam hippocentaurus qui di- vidi et rursum componi poterit? Ero præterea, inquit, hac etiam in parte meliori conditione quam hippocentaurus : nam oculis ille duobus prospiciebat, et auribus duabus au- diebat; ego vero quatuor oculis in explorando utar, et au- ribus quatuor præsentiam : aiunt enim equum etiam oculis multa prospicientem hominibus indicare, et significare itidem multa quæ auribus ipse prius percipiat. Itaque me, ait, illorum in numerum adscribe, qui equitare vehemen- tissime cupiunt. » Et nos quoque, profecto, inquit reliqui omnes. Tum vero Cyrus, Quid igitur, ait, quandoquidem nobis hæc mirifice probantur, si etiam legem nobis ipsis fe- ramus, ut turpe sit quenquam eorum, quibus equos ego suppeditavero, peditem in profectione conspici, sive magnum, sive parvum iter faciendum sit? ut omnino nos hip- pocentaurus esse arbitrentur homines. Ad hunc ille modum eos interrogabat; idque simul omnes illi adsensit : quo fit, ut hunc ipsum Persæ morem inde usque ab eo tempore teneant, et e Persis nemo elegantioribus usquam pedes incede- re, sua quidem sponte, conspiciatur. Et his quidem illi sermonibus intenti erant.

CAPUT IV.

Cum vero jam meridies præterisset, advecti sunt equi- tes Medi et Hyrcanii, secum tum equos tum viros capti- vos ducentes : quotquot enim arma tradiderant, eorum neminem occiderant. Cum autem advenissent primum eos interrogabat Cyrus, an omnes sibi salvi essent : cum hoc illi significassent, deinde quid rerum gessissent, quæ- rebat. Illi res a se gestas exponebant, et quam fortiter sin- gula, magnifice prædicabant. Omnia autem ille, quæ dicere volebant, libenter audivit; deinde etiam eos hunc in mo- dum collaudavit : Satis certe adparet, inquit, vos fortiter vosmet gessisse : nam ea jam vestra species est, ut et gran- diores, et pulchriores, et acriores visu sitis, quam prius. Deinde autem, quantum itineris confecissent, interrogabat, et an incolas regio haberet. Dicebant illi, longum se iter per magnam ejus partem perequitando confecisse, totamque regionem habere incolas, et esse referam et ovibus, et ca- pris, et bobus, et equis, et frumento, et bonis omnibus. Duo nobis, inquit, curanda sunt, ut superiores simus iis, qui hæc possident, tum ut illi maneant : nam, quæ incolas habet regio, magni pretii possessio est; eademque si ab ho- minibus deserta sit, bonis etiam ipais destituta est. Scio

(6) Τούς μὲν οὖν ἀμυνομένους, ἔφη, ὅσα ὅτι κατεκάνετε, ὀρθῶς ποιοῦντες· τοῦτο γὰρ μάλιστα σώζει τὴν νίκην· τοὺς δὲ παραδιδόντας αἰχμαλώτους ἡγάγετε. Οὐδ' εἰ ἀφείλημεν, τοῦτ' αὐτὸ ξυμφορὸν ἂν, ὡς ἐγὼ φημι, ποιήσαιμεν. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ νῦν οὐκ ἂν φυλάττεσθαι οὐδὲ φυλάττειν ἡμᾶς τούτους· δεῖο, οὐδ' αὖ σιτοποιεῖν τοῦτοις· οὐ γὰρ λιμῶ γέ δήπου κατακνοῦμεν αὐτούς· ἔπειτα δὲ τούτους ἀφέντες πλείοσιν αἰχμαλώτοις χρησόμεθα. (8) Ἦν γὰρ κρατοῦμεν τῆς χώρας, πάντες ἡμῖν οἱ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες αἰχμαλῶτοι ἔσονται· μᾶλλον δὲ τούτους ζῶντας ἰδόντες καὶ ἀφένοντας μενούσιν οἱ ἄλλοι καὶ πείθεσθαι αἰρήσονται μᾶλλον ἢ μάχεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτω γιγνώσκω· εἰ δ' ἄλλο τις ὁρᾷ ἄμεινον, λέγετω. (9) Οἱ δὲ ἀκούσαντες συνήγουν ταῦτα ποιεῖν. Οὕτω δὲ ὁ Κῦρος καλέσας τοὺς αἰχμαλώτους λέγει τοιάδε· (10) Ἄνδρες, ἔφη, νῦν τε ὅτι ἐπείθεσθε, τὰς ψυχὰς περιεποιήσασθε, τοῦ τε λοιποῦ, τὴν οὕτω ποιήτε, οὐδ' ὅτι οὖν κακὸν ἔσται ὑμῖν ἄλλ' ἢ οὐχ ὁ αὐτὸς ἄρξει ὑμῶν ὥσπερ καὶ πρότερον· οἰκήσετε δὲ τὰς αὐτὰς οἰκίας καὶ χώραν τὴν αὐτὴν ἐργάσεσθε καὶ γυναιξὶ ταῖς αὐταῖς συνοικήσετε καὶ παῖδων τῶν ὑμετέρων ἄρξετε ὥσπερ νῦν. (11) Ἡμῖν μέντοι οὐ μαχέσθε οὐδὲ ἄλλω οὐδενὶ· ἡνίκα δ' ἂν τις ὑμᾶς ἀδικῇ, ἡμεῖς ὑπὲρ ὑμῶν μαχόμεθα. Ὅπως δὲ μὴ ἐπαγγέλλῃ μηδεὶς ὑμῖν στρατεύειν, τὰ ὅπλα πρὸς ἡμᾶς κομίσασθε· καὶ τοῖς μὲν κομίζουσιν ἔσται εἰρήνη καὶ ἃ λέγομεν ἀδοῶν· ὑπόσονται δ' ἂν τὰ πολεμικὰ μὴ ἀποσέρωσιν ὅπλα, ἐπὶ τούτους ἡμεῖς καὶ δὴ στρατευσόμεθα. (12) Ἄν δέ τις ὑμῶν καὶ ἰὼν ὡς ἡμᾶς εὐνοϊκῶς καὶ πράττων τι καὶ διδάσκων φαίνεται, τοῦτον ἡμεῖς ὡς εὐεργέτην καὶ φίλον, οὐχ ὡς δοῦλον περιέψομεν. Ταῦτα οὖν, ἔφη, αὐτοὶ τε ἴστε καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλετε. (13) Ἦν δ' ἄρα, ἔφη, ὑμῶν βουλευμένων ταῦτα μὴ πείθωνται τινες, ἐπὶ τούτους ἡμᾶς ἄγετε, ὅπως ἡμεῖς ἐκείνων, μὴ ἐκείνοι ὑμῶν ἄρχωσιν. Ὁ μὲν δὲ ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ προσκύνουν τε καὶ ὑποτασσονται ταῦτα ποιήσαντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι ὄρχοντο, ὁ Κῦρος εἶπεν, Ὁρα δὲ, ὦ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι, δεῖπνεῖν πᾶσιν ἡμῖν παρεσκευασταὶ δὲ ὑμῖν τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡμεῖς βέλτιστα ἐδυνάμεθα. Ἀλλ' ἴτε καὶ ἡμῖν πέμπετε τοῦ πεποιημένου σίτου τὸν ἡμισυν ἱκανὸς δὲ ἀμφοτέρους πεποιήται· ὅβον δὲ μὴ πέμπετε μὴδὲ πίνειν ἱκανὰ γὰρ ἔρχομεν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς παρεσκευασμένα. (2) Καὶ ἡμεῖς δὲ, ὦ Ὑρκάνιοι, ἔφη, διάγετε αὐτοὺς ἐπὶ τὰς σκηνάς, τοὺς μὲν ἄρχοντας ἐπὶ τὰς μεγίστας, γιγνώσκετε δὲ, τοὺς δ' ἄλλους ὡς ἂν δοκῇ κάλλιστα ἔχειν· καὶ αὐτοὶ δὲ δεῖπνεῖτε ὅπου περ ἡδίστον ὑμῖν σῶαι· μὲν γὰρ ὑμῖν καὶ ἀνέρατοι αἱ σκηναὶ παρεσκευασταὶ δὲ καὶ ἐνθάδε ὥσπερ καὶ τοῦτοις. (3) Τοῦτο δ' ἴστε ἀμφοτέρω· ὅτι τὰ μὲν ἔξω ὑμῖν ἡμεῖς νυκτοφυλακῶμεν, τὰ δ' ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτοὶ

quidem trucidatos a vobis eos, qui se defendebant, recteque adeo a vobis id factum (nam hoc victoriam in primis conservat): qui autem arma tradiderunt, eos captivos fecistis: quos si quidem dimittimus, facturi hoc, ut equidem aio, nostro cum commodo sumus. Primum enim neque caveri ab his neque custodire nos eos necesse fuerit, neque cibos eis parare (non enim certe fame eos necabimus): deinde etiam, his dimissis, pluribus captivis utemur. Nam si regione potiti fuerimus, omnes ejus incolas captivos habebimus: magisque adeo ceteri, cum hos vivos dimissosque videbunt, mansuri sunt, et parere potius volent quam praelio decernere. Haec mea quidem sententia est: si quid aliud quisquam melius viderit, proferat. Quae cum audissent illi, facienda haec consentiebant. Itaque Cyrus adlocutos captivos his verbis adloquitur: « Animas vestras, inquit, viri, et nunc conservastis, eo quod paravistis: et si deinceps vos ita gesseritis, nihil vobis accidet praeterquam quod idem, qui antehac, vobis non imperabit: incoletis autem domos easdem, et idem solum exercebitis: et cum iisdem mulieribus habitabitis, et liberis vestris, uti modo, imperabitis. Neque tamen adversus nos, neque quenquam alium, pugnabitis: ac si quis alius injuriam vobis intulerit, nos ipsi pro vobis pugnabimus. Ne quis vero militiam vobis imperet, ad nos arma deferat: eaque qui detulerint, pacem, et cetera, quae dicimus, sine fraude habebunt: quotquot autem arma bellica non deposuerint, adversus eos expeditionem continuo suscepturi sumus. Quod si quis vestrum benevole se ad nos animo accedere, et agere quid nostra causa nosque docere ostenderit, hunc nos ut bene de nobis promerentem atque amicum, non ut servum, tractabimus. Haec igitur, ait, et vos ipsos scire volo, et ceteris denuntiare. Quod si quidam, ait, nobis haec statuentibus, parere noluerint, adversus eos nos ducite, ut vobis in illos, non illis in vos sit imperium. » Haec cum dixisset, eum illi adorant, seque adeo praestituros haec dixerunt.

CAPUT V.

Cumque illi discessissent, Tempus jam fuerit, inquit Cyrus, o Medi et Hyrcanii, ut nos cernamus omnes: res autem necessarias vobis studio quo potuimus maximo paravimus. Itaque, nobisque partem parati panis dimidiam mittite: paratus autem est quantulus sufficit utrisque: obsonia vero ne mittite, neve potentula: haec enim ipsi, quantum satis est, parata habemus. Vos autem, Hyrcanii, inquit, deducite ipsos ad tabernacula, principes quidem ad maxima (ea vero nostis), ceteros, ut visum fuerit commodissimum: quin et ipsi conate ubi jucundissimum vobis fuerit: nam tabernacula vobis integra sunt et ab hostibus intacta: et in his etiam parata sunt omnia, sicut et istis. Illud utrique scitote, nocturnas excubias nos pro vobis obituros esse, quod ea, quae foris sunt, attinet: vos ea, quae in tabernaculis fiunt, ipsi

ὁρᾶτε καὶ τὰ θελα εὖ τίθεσθε· οἱ γὰρ ἐν ταῖς σκηναῖς οὕτω φίλοι ἡμῖν. (4) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ οἱ ἄμφι Τυγράνην λαοῦντο, καὶ, ἦν γὰρ παρεσκευασμένα, ἱμάτια μεταλαβόντας ἰδεῖνουν· καὶ οἱ ἴπποι αὐτοῦς εἶχον τὰ ἐπιτήδεια· καὶ τοῖς Πέρσαις δὲ ἐπιμνον τῶν ἄρτων τοὺς ἡμέτερος ὄφον δὲ οὐκ ἐπιμνον οὐδὲ οἶνον, οἰόμενοι ἔχειν τοὺς ἄμφι Κύρον, ὅτι ἐφη ἀφθονα ταῦτα ἔχειν. Ὁ δὲ Κύρος [ταῦτα] εἶπεν ὄφον μὲν τὸν λιμὸν, πσιὲν δ' ἀπὸ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. (5) Ὁ μὲν οὖν Κύρος δεικνύσας τοὺς Πέρσας, ἐπεὶ συνεσκότασε, κατὰ πεμπάδας καὶ ἐπὶ δεκάδας πολλοὺς αὐτῶν διέπεμψε καὶ ἐκέλευσε κύριον τοῦ στρατοπέδου κρυπτεῖν, νομίζων ἅμα μὲν εὐλαχὴν ἵστασθαι, ἂν τις ἐξῶθεν προσῇ, ἅμα δὲ, ἂν τις ἐκ χρημάτων φέρων ἀποδιδράσκη, ἐλαῦσεσθαι αὐτόν· καὶ ἐγένετο οὕτως· πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπεδιδράσκον, πολλοὶ δὲ ἐλάσαν. (6) Ὁ δὲ Κύρος τὰ μὲν χρήματα τοὺς λαβόντας εἰς ἔχειν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἀποσφάσαι ἐκέλευσεν· ὥστε τοῦ λοιποῦ οὐδὲ βουλόμενος ἂν εὖρες βραδίως τὸν κάτωρ πορευόμενον. (7) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαις οὕτω διήγον· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ ἐπινον καὶ εὐωχούντο καὶ ἡλυσούντο καὶ πάσης εὐθυμίας ἐνεπιμπλάντο· πολλὰ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἦλυν, ὥστε μὴ ἀπορεῖν ἔργου τοὺς ἐργηροτάτας.

α. Ὁ δὲ Κυαξάρης δὲ τῶν Μήδων βασιλεὺς τὴν μὲν κατὰ τὴν ἐξῆλθεν δὲ Κύρος αὐτὸς τε ἐμεθύσκετο μεθ' ὑπερῷ ἐσκήνου ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Μήδους ὥστε παρῆναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ πλὴν ὀλίγων, ἐκώσεν θόρυβον πολύν· οἱ γὰρ οἰκείται τῶν Μήδων, ὅτε τῶν δεσποτῶν ἀπελθόντων, ἀνεμμένως καὶ ἐπινον καὶ ἰσορῶν, ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσυρίου στρατεύματος καὶ οἶνον καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εἰληφότες. β. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἐπὶ θύρας οὐδεὶς ἦκε πλὴν ὅσπερ καὶ συνεδείκνουν, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤκουε κενὸν εἶναι τῶν Μήδων καὶ τῶν ἱππέων, καὶ ἑώρα, ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, οὕτως ἔχοντα, ἐνταῦθα δὲ ἐβριμούτο τε τῷ Κύρῳ καὶ τοῖς Μήδοις τῷ καταλιπόντας αὐτὸν ἔρημον αἰχθεσθαι, καὶ εὐθὺς, ὥςπερ λέγεται ὡμὸς εἶναι καὶ ἀγνώμων, τῶν παρόντων κελεύει τινὰ λαβόντα τοὺς ἑαυτοῦ ἱππίας πορεύεσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄμφι Κύρον στρατεύμα καὶ λέγειν τάδε. (10) Ὁ μὲν γὰρ ἐγωγε οὐδ' ἂν εἴ, ὦ Κύρε, περὶ ἐμοῦ οὕτως ἀπρονοήτως βουλευσάι, εἰ δὲ Κύρος οὕτω γιγνώσκει, οὐκ ἂν ὑμᾶς γε, ὦ Μῆδοι, θελήσει οὕτως ἔρημον ἐμὲ καταλιπεῖν. Καὶ νῦν, ἂν μὲν δὲ Κύρος βούληται, εἰ δὲ μὴ, ὑμεῖς γε τὴν ταχίστην πάρεστε. Ταῦτα δὲ ἐπέστελλεν. (11) Ὁ δὲ τατόμενος πορεύεσθαι ἔφη, καὶ πῶς, ὦ δεσποτα, ἐγὼ εὐρίσκω ἐκείνους; Ὅπῃ δὲ Κύρος, ἔφη, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπ' ὅς ἐπορεύοντο. Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ἀκούω ἀφ' ἑστῆς τῶν πολεμίων Ὑρχανίου τινὰς καὶ ἐλθόντας δεῦρο αἰχθεσθαι ἡγουμένους αὐτῷ. (12) Ἀκούσας δὲ ταῦτα δὲ Κυαξάρης πολὺ μάλλον ἐπὶ τῷ Κύρῳ ὠργίζετο τῷ μὴδ' εἶπεν αὐτῷ ταῦτα· καὶ πολλῇ σπουδῇ μάλλον ἐπεμπεν ἐπὶ τοὺς Μήδους, ὥς ψιλώσων αὐτόν, καὶ ἰσχυρότερον ἐπὶ τὸ πρόσθεν τοῖς Μήδοις ἀπειλῶν ἀπεκάλει· καὶ τῷ

curate, atque arma in promptu habete: necdum enim illi, qui sunt in tabernaculis, nobis amici sunt. Et Medi quidem Tigranisque milites lavabant, mutatis, quippe paratae erant, vestibus cenabant: ipsorum etiam equi necessaria habebant: mittebantque Persis dimidium panis partem singulis: at neque obsonium neque vinum miserunt, quod Cyri milites haec habere putarent, quia is horum ipsis affatim esse dixerat. Cyrus vero haec dixerat, Persis famem esse pro obsonio, potum autem, qui de praeterfluente amne hauriretur. Et Cyrus quidem praebita Persis cerna, cum tenebrae jam essent, complures eorum, quinos ac denos, dimittebat; eosque circum castra se occultare iussit, quippe qui existimaret simul custodiam hoc modo fore, si quis extrinsecus accederet; simul futurum, ut si quis extra castra pecunias ferens aufugeret, caperetur; atque ita quidem accidit: nam et aufugiebant multi, et multi fuere capti. Cyrus autem pecunias quidem eos tenere, qui hos cepissent, sinebat; homines vero interfici iussit: quo factum est, ut deinceps ne si cuperes quidem, quenquam noctu abeuntem reperisses. Et Persae quidem hoc modo degebant: Medi vero et potabant, et epulabantur, et tibiurum cantu semet oblectabant, et omni hilaritate ad satietatem usque fruebantur: nam ejusmodi multa capta fuerant, ut vigilantibus, quod agerent, minime deesset.

Medorum vero rex Cyaxares, ea nocte qua Cyrus abierat, et ipse cum contubernaliibus ebrius erat, veluti re bene gesta, et Medos ceteros in castris, exceptis paucis, adeasse putabat, quod ingentem strepitum audiret: nam Medorum domestici, quippe quia domini discessissent, cum omni licentia potabant et tumultuabantur, praesertim quod ab Assyriorum exercitu vinum et alia hujusmodi multa accepissent. Cum autem illuxisset, atque ad portam nemo veniret praeter eos qui cum ipso cenati fuerant, audiretque castra Medis et equitibus esse vacua, et egressus ipse rem ita se habere cerneret: tum vero et in Cyrum et in Medos ira fremebat, quod se relicto solo discessissent: statimque jubet, uti sane crudelis et amens fuisse perhibetur, quendam ex iis qui aderant, equitibus suis secum sumptis, quam celerrime ad copias Cyrum secutas proficisci, atque haec dicere: Ego sane ne te quidem, Cyre, arbitrabar adeo imprudens consilium de me capturum fuisse: si tamen ea Cyri esset sententia, minime vos saltem, Medi, voluisse sic me solum relinquere putaram. Jam vero, Cyrus siquidem volet, veniat; sin minus, vos saltem quam celerrime adeste. Haec mandata ad Medos perferenda dedit nuntio. Is autem qui proficisci iussus erat, Ego vero, domine, ait, quonam modo illos inveniam? Eodem, inquit Cyaxares, quo Cyrus istique adeo qui eum secuti sunt, illos invenerunt adversus quos profecti sunt. Quoniam profecto, ait, quosdam Hyrcanios ab hostibus defecisse audio, cumque huc venissent, duces se Cyro praebentes abiisse. Haec cum audisset Cyaxares, multo etiam magis Cyro succensebat, qui haec ei non indicasset; ac multo majori studio ad Medos mittebat, quo eum copiis nudaret: quin etiam gravioribus cum minis, quam antea,

πειμπορένῳ δὲ ἡπειλάει, εἰ μὴ ἰσχυρῶς ταῦτα ἀπαγγέλλοι.

13. Ὁ μὲν δὲ πειμπορένους ἐπορεύετο ἔχων τοὺς ἑαυτοῦ ἵππους ὡς ἑκατὸν, ἀνιόντων ὅτι οὐκ ἐπορεύθη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Κύρου. Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ πορευόμενοι διαστρίθεντες τρίβῳ τινὶ ἐπλανώντο, καὶ οὐ πρόσθεν ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ φῖλιον στρατεύμα πρὶν ἐντυγχόντες ἀποχωροῦσιν· τισι τῶν Ἀσσυρίων ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι, καὶ οὕτως ἀφικνούντων τὰ πύρα κατιδόντες ἀμφὶ μέσας πῶς νύκτας. (14) Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο πρὸς τῇ στρατοπέδῳ, οἱ φύλακες, ὥς περ εἰρημένον ἦν ὑπὸ Κύρου, οὐκ εἰσαυῆκαν αὐτοὺς πρὸ ἡμέρας. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ὑπέφαινε, πρῶτον μὲν τοὺς μάχους καλέσας ὁ Κύρος τὰ τοῖς θεοῖς νομιζόμενα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀρχαῖς ἐξαίρεσθαι ἐκέλευε. (15) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχον· ὁ δὲ συγκαλέσας τοὺς ὁμοτίμους εἶπεν, Ἄνδρες, ὁ μὲν θεὸς προειπταί· πολλὰ καὶ ἀρχαῖά· ἡμεῖς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἐν τῷ παρόντι ὀλίγοι ἐσμὲν ὡς ἐγκρατεῖς εἶναι αὐτῶν. Εἴτε γὰρ ὅσα ἂν καταργασώμεθα, μὴ φυλάττωμεν, πάλιν ταῦτα ἀλλότῃμα ἔσται, εἴτε καταλείβομεν τινὰς ἡμῶν αὐτῶν φύλακας ἐπὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν γιγνόμενοις, αὐτίκα οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχοντες ἀναφανώμεθα. (16) Δοκεῖ οὖν μοι ὡς τάχιστα ἵεναι τινὰ ὁμῶν εἰς Πέρσας καὶ διδάσκειν ἅπερ ἐγὼ λέγω, καὶ κηλεύειν ὡς τάχιστα πέμψειν στρατεύμα, εἴπερ ἐπιθυμοῦσι Πέρσαι τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας αὐτοῖς καὶ τὴν κάρπωσιν γενέσθαι. (17) Ἰθὺ μὲν οὖν σὺ, ἔφη, ὁ πρεσβύτατος, καὶ εἰθὼν ταῦτα λέγε, καὶ ὅτι ὡς ἂν πέμπῃσι στρατιώτας, ἐπειδὴν εἴθωσι πρὸς ἐμὲ, ἐμοὶ μελήσει περὶ τροφῆς αὐτῶν. Ἄ δ' ἔχομεν ἡμεῖς, ὅρας μὲν αὐτὰ, χρύπτει δὲ τούτων μηδὲν· ὅτι δὲ τούτων ἐγὼ πέμπω εἰς Πέρσας καλῶς καὶ νομίμως ποιοῦν ἂν τὰ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς τὸν πατέρα ἐρώτα, τὰ δὲ πρὸς τὸ κοινὸν τὰς ἀρχάς. Πειθαίνων δὲ καὶ ὀπτήρας ὧν πράττομεν καὶ φραστῆρας ὧν ἐρωτῶμεν. Καὶ σὺ μὲν, ἔφη, συσκευάζου καὶ τὸν λόχον προπομπὸν ἄγε.

18. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τοὺς Μῆδους ἐκάλει, καὶ ἅμα ὁ παρὰ τοῦ Κυαξάρου ἄγγελος παρίσταται, καὶ ἐν πᾶσι τὴν τε πρὸς Κύρον ὁρτὴν καὶ τὰς πρὸς Μῆδους ἀπειλὰς αὐτοῦ ἔλεγε· καὶ τέλος εἶπεν ὅτι ἀπιέναι Μῆδους κελεύει, καὶ εἰ Κύρος μένειν βούλεται. (19) Οἱ μὲν οὖν Μῆδοι ἀκούσαντες τοῦ ἀγγέλου ἐσίγησαν, ἀποροῦντες μὲν πῶς γρὴ καλοῦντος ἀπειθεῖν, φοβούμενοι δὲ πῶς γρὴ ἀπειλοῦντι ὑπακούσαι, ἄλλως τε καὶ εἰδότες τὴν ὁμιότητα αὐτοῦ. (20) Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ὦ ἄγγελέ τε καὶ Μῆδοι, οὐδὲν, ἔφη, θαυμάζω εἰ Κυαξάρης, πολλοὺς μὲν πολεμίους τότε ἰδὼν, ἡμᾶς δὲ οὐκ εἰδὼς ὅτι πράττομεν, ὀκνεῖ περὶ τε ἡμῶν καὶ περὶ ἑαυτοῦ· ἐπειδὴν δὲ αἰσθῆται πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀπολωλότας, πάντας δὲ ἀπεληλαμένους, πρῶτον μὲν παύσεται φοβούμενος, ἔπειτα γινώσκειται ὅτι οὐ νῦν ἔρημος γίγνεται, ἡνίκα οἱ φίλοι αὐτοῦ τοὺς ἐκείνου ἐχθροὺς ἀπολλύουσιν. (21) Ἀλλὰ μὴν μέμφεός γε πῶς ἐσμὲν

Medos ab eo advocat : eique etiam qui missus erat minas intendit, si non hæc vehementer acriterque exponeret.

Et ille quidem qui missus erat, cum suis centum fere equitibus, proficiscebatur : id ipsum, quod non et ij se cum Cyro discessisset, ægre ferens. Cumque iter percerent, semita quadam a via deflectente divisi, oberrarunt : neque prius ad socium exercitum pervenire, quam in Assyrios quosdam a castris digressos incidissent, atque eos ut sibi duces essent vi coegissent : atque ita demum, conspectis ignibus, eo, circa mediam noctem, pervenerunt. Cum vero ad castra accessissent, exhibuit eos, quemadmodum mandatum a Cyro fuerat, ante lucem non intromiserunt. Die vero jam illucescente, Cyrus primum arcessitis magis, diis ea, quæ in more essent, ob res adeo prosperas, seligi jussit. Et ii quidem in his erant occupati : ille autem, convocatis iis qui ὁπτήραι appelluntur, dixit, Multa bona, viri, deus nobis ostendit ; at nos, Persæ, pauciores hoc tempore sumus, quam ut illa nostra in potestate tenere possimus. Nam sive ea, quæcunque laboribus nostris adepti fuerimus, non conservabimus, rursus erunt aliena ; sive ex nostris quosdam ipsis custodes eorum quibus potiti sumus relinquamus, statim nullas nobis esse vires manifestum erit. Quamobrem mihi videtur, euidam e vobis quamprimum in Persiam eundum esse, qui doceat ea quæ a me dicuntur, et exercitum quam celerime mitti jubeat, si quidem Persæ et imperium et fructum Asiæ suam in potestatem venire cupiant. Ito ergo tu, qui natu maximus es, inquit, ac postquam eo veneris, hæc exponito, tum autem, mihi curæ futurum, ut militibus quos miserint, ubi ad me pervenerint, alimenta suppetant. Viles ipse quidem ea, quæ habemus, eorumque nihil celato ; ex quibus quidnam potissimum in Persiam mittendo, ut par et legibus consentaneum est fecero, deos quod attinet, patrem meum ; quod rempublicam, magistratus, interroga. Etiam spectatores eorum quæ gerimus, et explicatores eorum de quibus interrogaturi sumus, huc mittant. Ac tu quidem, ait, ad iter te collectis rebus necessariis parato, manipulumque qui te deducat, tecum sumito.

Secundum hæc Medos arcessit, cum simul Cyaxaris nuntius adesset, et coram omnibus iram ejus adversus Cyrum et minas adversus Medos indicaret, tandemque diceret, mandare Cyaxarem ut Medi discederent, etiamsi Cyrus manere vellet. Et Medi quidem cum hæc nuntii verba audissent, silebant, tum consilii inopes quo pacto arcessenti non parerent, tum metuentes quemadmodum minanti obtemperarent, præsertim quod illius crudelitatem nossent. Cyrus autem, Minime miror equidem, ait, nuntie Medique, Cyaxarem et de nobis et de seipso valde timere, cum multos id temporis hostes viderit, et quid nos agamus ignoret : verum ubi senserit, complures hostium periisse, fugatos universos, primum metuere desinet, deinde agnosset minime se jam desertum esse, cum amici hostes ipsius interimunt. At vero quonam modo reprehensione digni

ἔτι, εὖ τε ποιοῦντες ἔκεινον καὶ οὐδὲ ταῦτα αὐτομα-
τίσαντες; ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἔκεινον ἔπεισα ἔασαι με λα-
βόντα ὑμᾶς ἐξελεθεῖν· ὑμεῖς δὲ οὐχ ὥς ἐπιθυμοῦντες τῆς
ἐξόδου ἠρωτήσατε εἰ ἐξίετε καὶ νῦν δεῦρο ἦκατε, ἀλλ'
ἐκ' ἐκείνου καλευσθέντες ἐξίεναι, ὅσω ὑμῶν μὴ ἀχθο-
μένῳ εἴη. Καὶ ἡ ὁργὴ οὖν αὕτη, σὰρ' οἶδα, ὑπὸ τε
τῶν ἀγαθῶν πεπανθήσεται καὶ σὺν τῷ φόβῳ λήγοντι
ἔπεισι. (23) Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σύ τε, ὦ ἀγγελε, ἀνά-
πτυσαι, ἐπεὶ καὶ πεπόνηκας, ἡμεῖς τε, ὦ Πέρσαι, ἐπεὶ
προδεδήμεθα πολεμίους ἦτοι μαχομένους γε ἡ πεισο-
μένας παρέσεσθαι, ταχθῶμεν ὥς κάλλιστα· οὕτω γὰρ
ἡρωμένους εἰδὸς πλέον προανύτειν ὄν χρῆζομεν. Σὺ
δ', ἔφη, ὁ τῶν Ὑρκανίων ἄρχων, δόπομινον προστᾶξας
τοῖς ἡγεμόσι τῶν σῶν στρατιωτῶν ἐξοπλίζειν αὐτούς.
(24) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιήσας ὁ Ὑρκάνιος προσῆλθε,
λέγει ὁ Κύρος, Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ Ὑρκάνιε, ἡδομαι αἰσθα-
νόμενος ὅτι οὐ μόνον φίλιαν ἐπιδεικνύμενος πάρει,
ἀλλὰ καὶ ζύνεσιν φαίνη μοι ἔχειν. Καὶ νῦν ὅτι συμ-
φέρει ἡμῖν ταῦτά ὅληον· ἔμοι τε γὰρ πολέμιοι Ἀσσύριοι
οἱ τε νῦν ἐχθίοις εἰσι· ἡ ἐμοί. (25) Οὕτως οὖν ἡμῖν
ἐμφοτέροις βουλευτέον ὅπως τῶν μὲν νῦν παρόντων
μηδεὶς ἀποστατήσῃ ἡμῖν συμμάχων, ἄλλους δὲ, ἂν
θυμώμεθα, προσληψόμεθα. Τοῦ δὲ Μήδου ἡκούεις ἀπο-
καλοῦντος τοὺς ἱππέας· εἰ δ' οὗτοι ἀπίσιν, ἡμεῖς μόνον
οἱ παῖοι μενοῦμεν. (26) Οὕτως οὖν δεῖ ποιεῖν καὶ ἐμὲ
καὶ σὲ ὅπως ὁ ἀποκαλῶν οὗτος καὶ αὐτὸς μένειν παρ'
ἡμῖν βουλήσεται. Σὺ μὲν οὖν εὐρών σκηνὴν δὸς αὐτῷ
ἵππων κάλλιστα διαῖε· πάντα τὰ δέοντα ἔχων· ἐγὼ δ'
αὐτῷ πειράσομαι αὐτῷ ἔργον τι προστᾶξαι ὅπερ αὐτὸς
ἔξω προᾶξῃ ἢ ἀπεισῇ· καὶ διαλέγου δὲ αὐτῷ ὅποσα
ἔπις γενέσθαι ἀγαθὰ πᾶσι τοῖς φίλοις, ἂν ταῦτ' εὖ
γένηται· ποιήσας μέντοι αὐτὰ ἔχε πάλιν παρ' ἐμέ.

27. Ὁ μὲν δὴ Ὑρκάνιος τὸν Μῆδον ὥχετο ἀγων
ἐπὶ σκηνήν· ὁ δ' εἰς Πέρσας ἰὼν παρῇν συνεσκευασμέ-
νος ὁ δὲ Κύρος αὐτῷ ἐπέστελλε πρὸς μὲν Πέρσας λέγειν
καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῷ λόγῳ δεδηλωταί, Κυαξάρῃ δὲ ἀπο-
δοῦναι τὰ γράμματα. Ἀναγνῶναι δέ σοι καὶ τὰ ἐπι-
στελλόμενα, ἔφη, βούλομαι, ἵνα εἰδῶς αὐτὰ δηλογῇς,
ἐν τῇ τε πρὸς ταῦτα ἐρωτᾷ. Ἐνῇν δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ
τάδε·

27. Κύρος Κυαξάρῃ χαίρειν. Ἡμεῖς σε οὔτε ἐρη-
μον κατελίπομεν· οὐδεὶς γάρ, ὅταν ἐχθρῶν κρατῇ, τότε
φίλων ἱρήμους γίγνεται· οὐδὲ μὴν ἀποχωροῦντές γε σε
οἴομεθα ἐν κινδύνῳ καθιστάναι· ἀλλὰ ὅσω πλέον ἀπέ-
χομεν, τοσοῦτον πλέονά σοι τὴν ἀσφάλειαν ποιεῖν νομί-
ζομεν. (28) οὐ γὰρ οἱ ἐγγύτατα τῶν φίλων καθήμενοι
μάλιστα τοῖς φίλοις τὴν ἀσφάλειαν παρέχουσιν, ἀλλ' οἱ
τοῖς ἐχθροῖς μήκιστον ἀπαλαύνοντες μάλλον τοὺς φί-
λους ἐν ἀκινδύνῳ καθιστάσι. (29) Σκέψαι δὲ οὗ ὅντι
μοι περὶ σὲ ὅς ὢν περὶ ἐμὲ ἔπειτά μοι μέμνη. Ἐγὼ
εἰν γέ σοι ἤγαγον συμμάχους, οὐχ ὅσους σὺ ἔπεισας,
ἀλλ' ὅποσους ἐγὼ πλείστους ἡδυνάμην· σὺ δέ μοι ἔδω-
κας μὲν ἐν τῇ φιλίᾳ ὄντι ὅσους πείσαι δύνασθῆναι· νῦν
δ' ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντος οὐ τὸν θέλοντα ἀλλὰ πάντας ἀπο-

sumus, cum de ipso bene promereamur, neque hæc quidem
de nostra sententia et auctoritate faciamus? sed ego illum
persuasi, ut mihi permitteret vobis adsumptis egredi : vos
autem non ut cupidi protectionis, an exeundum esset, inter-
rogastis, atque ita jam huc pervenistis : at ab illo prodire
jussi, si cui vestrum grave non esset. Quapropter hæc
ira, sal scio, secundis hisce rebus mitigabitur, et una cum
desinente metu abibit. Ac tu quidem modo, nuntie, quia
labore defatigatus es, quietem capito : nos autem Persæ,
quia sic hostes adfuturos expectamus, ut vel pugnent vel
imperium accipiant, ordines quam elegantissime instructos
habeamus : nam ita si conspiciamur, fortasse citius ea su-
mus effecturi quæ desideramus. Tu vero, princeps Hyrcan-
iorum, ait, fac imperes militum tuorum ducibus, ut suos
armis captis egredi jubeant. Cum autem his peractis Hyrcan-
ianus accessisset, inquit Cyrus, In hoc ego, Hyrcanie, de-
lector, quod animadverto, te non solum ita nobis adesse ut
amicitiam re declares, sed etiam indicia mihi præbere per-
spicias, qua præditus es, prudentiæ. At nunc quidem no-
bis eadem conducere perspicuum est : nam et mihi sunt hos-
tes Assyrii, et tibi jam infestiores sunt quam mihi : quare sic
nostrum utrique consultandum est, ut eorum sociorum,
qui jam nobis adsunt, nemo deficiat; et alios quoque, si
possimus, nobis adjungamus. Audisti vero Medum equi-
tes avocare; hi autem si discedant, jam nos pedites soli
manebimus. Sic igitur et mihi et tibi agendum est, ut hic
ipse qui Medos advocat, nobiscum manere velit. Tu igitur
reperitum aliquod ei tabernaculum tradito, ubi com-
modissime degat, et omnia, quibus opus fuerit, habeat,
ego vero sum operam daturus, ut opus aliquod ei imperem,
quod libentius suscepturus sit, quam hinc abiturus : quin
etiam cum ipso de bonis iis disserito, quæ spes sit amicis
omnibus eventura, si bene gerantur ea quæ fieri oporteat :
hæc vero ubi feceris, ad me redito.

Itaque abiit Hyrcanianus quidem ut Medum ad tabernacu-
lum deduceret; et qui in Persiam profecturus erat, paratus
aderat : ei Cyrus mandavit, ut Persis diceret quæ oratione
superiori sunt indicata, Cyaxari vero literas redderet.
Volo autem, ait, tibi recitare, quæ mea continet epistola;
quo et scias ea et profitearis, si quis te de his interroget.
Hæc autem epistolæ inerant :

« CYRUS CYAXARI SALUTEM. Nos neque te solum
reliquimus (nemo enim tunc ab amicis destitutus est, cum
hostes per eos vincit), nec vero propterea quod abs te disces-
simus in periculo te nos constituiisse arbitramur : sed quanto
longius abs te absumus, tanto tibi nos plus securitatis præ-
stare existimamus. Nam qui proxime amicos desident, non
iis maxime securitatem adferunt, sed qui hostes longissime
repellant, ii potius amicos extra periculum collocant. Con-
sidera vero qualem me cum sis erga te expertus, ipseque
vicissim qualem erga me te præbeas, de me tandem quere-
ris. Equidem auxilio qui tibi sint socios adduxi, non quod
tu ut venirent persuasisti, sed quam ego plurimos potui : tu
mihi, dum adhuc amica in regione essem, tot concessisti,
quot persuadendo, me ut sequerentur, adducere possem; et
nunc cum in hostili sim agro, non eos, qui redire velint,

καλείς. (30) Καὶ γὰρ οὖν τότε μὲν ὥμην ἀμφοτέροις ὑμῖν χάριν ὀφείλειν· νῦν δὲ σύ με ἀναγκάζεις σοῦ μὲν ἐπιλαβέσθαι, τοῖς δ' ἀκολουθήσασσι πειρᾶσθαι πᾶσαν τὴν χάριν ἀποδιδόναι. (31) Οὐ μέντοι ἐγώ γε σοὶ ὁμοίος δύναμαι γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ νῦν πέμπω ἐπὶ στρατεύμα εἰς Πέρσας ἐπιστέλλω, ὅποσοι ἂν ἴωσιν ὡς ἐμὲ, ἣν τι σὺ αὐτῶν δέη πρὶν ἡμᾶς ἔλθειν, σοὶ ὑπάρχειν, οὐχ ὅπως ἂν ἐθέλωσιν, ἀλλ' ὅπως ἂν σὺ βούλῃ χρῆσθαι αὐτοῖς. (32) Συμβουλευού δέ σοι καί περ νεώτερος ὢν μὴ ἀραιρεῖσθαι ἢ ἂν ὄθῃς, ἵνα μὴ σοὶ ἀντὶ χαρίτων ἐχθροὶ ὀφείλωνται, μηδ' ὅτινα βούλει πρὸς σὲ ταχὺ ἔλθειν, ἀπειλούντα μεταπέμπεσθαι, μηδὲ ψάσκοντα ἐρχομένους εἶναι ἅμα πολλοῖς ἀπειλεῖν, ἵνα μὴ διδάσκης αὐτοὺς σοῦ μὴ φροντίζειν. (33) Ἡμεῖς δὲ πειρασόμεθα παρῆναι, ὅταν τάχιστα διαπραξώμεθα ἂ σοὶ τ' ἂν καὶ ἡμῖν νομίζομεν πραγθέντα κοινὰ γενέσθαι ἀγαθὰ. Ἐβρώσω.

34. Τάχτην αὐτῷ ἀπόδος, καὶ ὅ, τι ἂν σε τούτων ἐρωτᾷ, ἥ περ γέγραπται σύμφαθι. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπιστέλλω σοι περὶ Περσῶν ἥ περ γέγραπται. Τούτῳ μὲν οὕτως εἶπε, καὶ δούς τὴν ἐπιστολὴν ἀπέπεμφε, προσεντειλάμενος οὕτω σπεύδειν ὥς περ οἶδεν ὅτι ξυμφέρει ταχὺ παρῆναι.

35. Ἐκ τούτου δὲ ἑώρα μὲν ἐξωπλισμένους ἤδη πάντας καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ὑρκανίους καὶ τοὺς ἄμφ' Ἑγγράνην· καὶ οἱ Πέρσαι δὲ ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἤδη δὲ τινες πλησιόχωροι καὶ ἵππους ἀπῆγον καὶ ὅπλα ἀπέφερον. (36) Ὁ δὲ τὰ μὲν παλὰ ὅπου περ καὶ τοὺς πρόσθεν καταβάλλειν ἐκέλευσε, καὶ ἕκαστον οἷς τούτου ἔργον ἦν ὁπόσων μὴ αὐτοὶ ἐδέοντο· τοὺς δ' ἵππους ἐκέλευσε φυλάττειν μένοντας τοὺς ἀγαγόντας ἕως ἄν τις σημάνη αὐτοῖς· τοὺς δ' ἀγρόντας τῶν ἱππέων καὶ Ὑρκανίων καλέσας τάδε εἰσέειπεν·

37. Ἄνδρες φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι, μὴ θυμιάζετε ὅτι πολλάκις ὑμᾶς συγκαλῶν· καὶ γὰρ ἡμῖν ὄντα τὰ παρόντα πολλὰ αὐτῶν ἐστὶν ἀσύνητα· ἢ δ' ἂν ἀσύνητα ἦ, ἀνάγκη ταῦτα δεῖ πράγματα παρέχειν, ἕως ἂν χώραν λάβῃ. (38) Καὶ νῦν ἐστὶ μὲν ἡμῖν πολλὰ τὰ αἰγυμάλωτα χρήματα, καὶ ἄνδρες ἐπ' αὐτοῖς διὰ δὲ τὸ μὴ ἡμᾶς εἰδέναι ποῖα τούτων ἐκάστου ἐστὶν ἡμῶν, μήτε τούτους εἰδέναι ὅστις ἐκάστῳ αὐτῶν δεσπότης, περαίνοντας μὲν δὴ τὰ δέοντα οὐ πάνυ ἐστὶν ὁρᾶν αὐτῶν πολλοὺς, ἀποροῦντας δὲ ὅ, τι χρὴ ποιεῖν σθεδρὸν πάντας. (39) Ὡς οὖν μὴ οὕτως ἔχῃ, διορίσατε αὐτά· καὶ ὅστις μὲν ἐλαθε σκηνὴν ἔρρουσαν ἱκανὰ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ καὶ τοὺς ὑπηρετήσαντας καὶ στρατιωτὴν καὶ ἐσθλὰ καὶ τὰλλ' ὅς οἰεῖται σκηνὴ καλὴς στρατιωτικῇ, ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν ἄλλο δεῖ προσγενέσθαι ἢ τὸν λαβόντα εἰδέναι ὅτι τούτων ὡς οἰκεῖον ἐπιμελεσθαι δεῖ· ὅστις δὲ εἰς ἐνδεόμενά του κατεσκήνωσε, τούτους ὑμεῖς σκευάζμενοι τὸ ἐλλείπον ἐκπλήσατε. (40) Πολλὰ δὲ καὶ τὰ περιττὰ οἶα ὅτι ἐστὶν πλείω γὰρ ἅπαντα ἢ κατὰ τὸ ἡμέτερον πλῆθος εἶχον οἱ πολέμοι. Ἦλθον δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ χρημάτων ταμίαι, οἱ τε τοῦ Ἀσσυρίων βασιλεῖος καὶ ἄλλων δυναστῶν, οἱ εἰλεγον ὅτι χρυσίον εἰς παρὰ σφίσιν ἐπίση-

sed universos avocas. Itaque tunc quidem arbitrabar me vobis utrisque gratiam debere; at nunc me tui quidem oblivisci cogis, et illis qui me sequuti sunt omnem referre gratiam studere. Verum facere non possum, ut tibi similis fiam: sed hoc ipso tempore copiarum causa misso in Persiam nuntio, mandatum dedi, ut quotquot ad me venturi sunt, si eorum opera tibi sit opus, antequam nos redeamus, iis tibi sit potestas, non ut ipsi voluerint, sed uti tu voles, utendi. Consilium autem tibi do, quanquam ipso junior, ne quæ concesseris auferas; ut ne inimicitia tibi gratiarum loco debeantur: nec minitabundus accessas, cum aliquem ad te celeriter venire velis: nec simul te solum esse dixeris, et multis miniteris, ne doceas eos nihili te facere. Nos autem ut adsimus operam dabimus, ubi primum ea confecerimus, quæ facta cum fuerint et tibi et nobis ex æquo fructuosa fore censemus. Vale. »

Hanc ei epistolam reddito, et de quocunque horum te interrogarit, id ita se habere dicito, prout in epistola scriptum est. Nam et de Persis itidem tibi mando, prout scriptum est. Atque hunc quidem his verbis adloquutus, tradita epistola, dimisit; adjecto mandato, ut ita festinaret, quemadmodum expediri voverat celeriter uti adesset.

Secundum hæc armatos jam omnes et Medos et Hyrcanios et Tigranis milites spectabat: Persæ quoque egressi erant armati: jam etiam finitimi quidam ei se dedentes equos adducebant, et adferebant arma: hos ille palta eum in locum, ubi et ceteros antea, jussit abjicere, eaque illos concremare, quibus id negotii datum erat, ipsi quibus non egerant; equos autem ut illi in castris remanentes custodirent, qui eos adduxerant, præcepit, donec aliquis eis aliter significaret: et convocatis præfectis equitum et Hyrcaniorum, hujusmodi orationem habuit:

« Ne mirum vobis sit, amici et socii, inquit, quod vos sæpe convoco: nam cum res præsentis novæ sint, earum multæ ordine adhuc carent; quæ vero ordinata non sunt, ea semper negotia facessere necesse est, donec in suum quæque locum delata fuerint. Et multa jam sunt bona nobis bello capta, et viri præterea qui in nostram potestatem venerunt: quoniam vero neque scimus ipsi, quænam horum cujusque nostrum sint, neque hi novere quis eorum cujusque sit dominus, ideo non admodum multos quidem ex eis videre est officium facere, sed omnes fere ambigere, quid abs se fieri oporteat: quapropter ut ne hæc sit rerum nostrarum ratio, vos ista singulis quæ eis propria sint dividendo discernite: et cum quidem tabernaculum aliquis adeptus est, satis et esculentis instructum, et potulentis, et ministris, et stragula, et alia veste, rebusque ceteris quæ requiruntur ut in tabernaculo militari commode degi possit, huc ut quid aliud accedat non opus est, nisi ut is qui illud nactus est, sciat horum sibi curam, tanquam suorum, gerendam esse: qui vero in ea divertit tabernacula quibus pleraque desunt, vos his inspectis, quod deest supplete. Multa etiam fore scio quæ supersint: nam hostibus omnia fuere copiosiora quam pro multitudine nostra. Venerunt etiam ad me Assyriorum regis aliorumque dynastarum quæstores, qui apud se aurum signatum esse

μον, δασμούς τινας λέγοντες. (41) Καὶ ταῦτα οὖν κηρύττει πάντα ἀποφέρειν πρὸς ὑμᾶς ὅπου ἂν καθέξησθε· καὶ φόβον ἐπιτίθεσθε τῷ μὴ ποιοῦντι τὰ παραγγελλόμενα· ὑμεῖς δὲ λαβόντες διάδοτε ἵππαι μὲν τὸ διπλοῦν, πεζοὶ δὲ τὸ ἀπλοῦν, ἵνα ἔχητε, ἣν τινος προσδήσθε, καὶ ὅπου ἂν ᾤκησασθε. (42) Τὴν δ' ἀγορὰν τὴν οὖσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ κηρυξάτω μὲν ἡδὴ, ἔφη, μὴ ἀδικεῖν μηδένα, καλεῖν δὲ τοὺς καπῆλους, ὃ, τι ἔχει ἕκαστος πρᾶσιμον, καὶ ταῦτα διαθεμένους ἄλλα ἀγεῖν, ὅπως οἰκῶνται ἡμῖν τὸ στρατόπεδον. (43) Καὶ ταῦτα μὲν ἐκήρυττον εὐθὺς. Οἱ δὲ Μηδοὶ καὶ Ὑρκάνιοι εἶπον ὅδε· Καὶ πᾶς ἄν, ἔφασαν, ἡμεῖς ἀνευ σοῦ καὶ τῶν σῶν διανέμομεν ταῦτα; (44) Ὁ δ' αὖ Κῦρος πρὸς τοῦτον τὸν λόγον οὕτως, ἔφη, ὦ ἄνδρες, γινώσκετε ὡς ὃ, τι ἂν δέη πραχθῆναι ἐπὶ πᾶσι πάντας ἡμᾶς δεήσει παρεῖναι, καὶ οὔτε ἐγὼ ἀρκέσω πράττων πρὸ ὑμῶν, ὃ, τι ἂν δέη, οὔτε ὑμεῖς πρὸ ἡμῶν; καὶ πῶς ἐν ἄλλως κλείω μὲν πράγματα ἔχομεν, μείω δὲ διαπρατομέμεθα ἢ οὕτως; (45) Ἄλλ' ὁρᾷτε, ἔφη· ἡμεῖς μὲν γὰρ διεφυλάξαμεν ὑμῖν τάδε, καὶ ὑμεῖς ἡμῖν πιστεύετε καλῶς διατεφυλάχθαι· ὑμεῖς δὲ γ' αὖ διανεμάμεθα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν ὑμῖν καλῶς διανεμεμῆκεναι. (46) Καὶ ἄλλο δέ τι αὖ ἡμεῖς πειρασόμεθα κοινὸν ἀγαθὸν πράττειν. Ὅρατε γὰρ δὴ, ἔφη, νυνὶ πρῶτον ἵπποι ἔσσι ἡμῖν πάρεσιν, οἱ δὲ προσάγονται· τούτους οὖν εἰ μὲν ἔισομεν ἀναμειβάτους, ὠφελήσουσι μὲν οὐδὲν ἡμᾶς, πράγματα δὲ παρέχουσιν ἐπιμελεσθαι· ἣν δ' ἵππείας ἐπ' αὐτοὺς καταστήσωμεν, ἅμα πραγμάτων τε ἀπαλλασσόμεθα καὶ ἰσχύϊν ἡμῖν αὐτοῖς προσθησόμεθα. (47) Εἰ μὲν οὖν ἄλλους ἔχετε οἵςτις ἂν δόιητε αὐτοὺς, μεθ' ὧν ἂν καὶ κινδυνεύοιτε ἥδιον, εἰ τι δέοι, ἢ μεθ' ἡμῶν, ἐκείνους δίδοτε· εἰ μὲντοι ἡμᾶς ἂν βοῦλοισθε παραστήτας μάλιστα ἔχειν, ἡμῖν αὐτοὺς δότε. (48) Καὶ γὰρ νῦν ὅτε ἀνευ ἡμῶν προσελάσαντες ἐκινδυνεύετε, πολλὸν μὲν φόβον ἡμῖν παρίχετε μὴ τι πάθῃτε, μάλα δὲ αἰσχύνεσθαι ἡμᾶς ἐπιτίθεσθε, ὅτι οὐ παρήγομεν ὅπουπερ ὑμεῖς ἦν δὲ λάβοιμεν τρὸς ἵππους, ἐφόμεθα ὑμῖν. (49) Κἂν μὲν δοκῶμεν ὠφελεῖν πλέον ἐπ' αὐτῶν συναγνιζόμενοι, ὅτω προθυμίας οὐδὲν ἐλλείψομεν· ἣν δὲ παρὶ γενόμενοι δοκῶμεν καιριωτέρως ἂν παρεῖναι, τὸ καταβῆναι ἐν μέσῳ καὶ εὐθὺς πεζοὶ ἡμῖν παρυσόμεθα· τοὺς δ' ἵππους μηχανησόμεθα οἷς ἂν παραδιδόημεν. (50) Ὁ μὲν οὕτως ἔλεξεν· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Κῦρε, οὔτε ἀνδρας ἔχομεν οὐδ' ἀναβιδάσαιμεν ἂν ἐπὶ τούτοις τοὺς ἵππους, οὐτ' εἰ ἔχομεν, σοῦ ταῦτα βουλευομένου, ἄλλο ἂν ἀντὶ τούτων ἡρώμεθα. Καὶ νῦν, ἔφασαν, τούτους λαβὼν ποιεῖ ὅπως ἀριστόν σοι δοκεῖ εἶναι. (51) Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ ἀγαθῇ τύχῃ ἡμῖς τε ἵπποις γενοίμεθα καὶ ὑμεῖς διελοίτε τὰ κοινά. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς θεοῖς, ἔφη, ἐξαίρετε, ὃ, τι ἂν οἱ μέγα βελήσονται· ἔπειτα δὲ καὶ Κυαξάρῃ ἐκλέξασθε ἐκ ἂν οἴεσθε αὐτῷ μάλιστα χαρίζεσθαι. (52) Καὶ οἱ χαρίζοντες εἶπον ὅτι γυναικίας ἐξαίρετόν ἂν εἴη. Γυναικίας τε τοίνυν ἐξαίρετε, ἔφη, καὶ ὃ, τι ἄλλο ἂν δοκῇ

dixerunt, de tributis quibusdam mentionem facientes : itaque per præconem imperate, ut istæc ad vos omnia deferant, ubicunque consederitis; et terrore ei incutite qui, quod imperatum est, non fecerit : vos autem ea cum acceperitis, duplum quidem equiti, pediti simplum distribuite; ut habeatis, si quibus vobis præterea opus fuerit, unde etiam ea emere possitis. Forum vero castrense, inquit, præconis jam voce edicite, ut nemo violet, utque caupones ac mercatores vendant merces quisque suas venales; et has ubi vendiderint, alias advehant, quo castra nostra sint frequentia. » Et hæc illi quidem statim per præconem edicebant : Medi vero et Hyrcanii, Quo pacto nos, inquit, absque te ac tuis hæc distribuerimus? Cyrus autem hæc ipsorum verba ita excepit : « Eane vestra, viri, sententia est, inquit, ut quicquid tandem nobis agendum fuerit, rebus omnibus nos omnes interesse oporteat; neque satis ego facturus sim vobis, agens pro vobis quod usus postulet, neque vos, pro nobis? et quam alia ratione plus habituri simus negotii, et minus effecturi, quam ista? At videte, ait : nos enim hæc vobis custodivimus, et vos credidistis a nobis esse recte custodita; vos vero vicissim distribuite, et nos credemus vobis, recte vos distribuisset. Ac nos rursus alia in re operam dabimus, ut quiddam in commune profuturum peragamus. Videte enim, ait, nunc primum quot nobis partim adsint equi, partim adducantur; hos utique ita si relinquemus ut nemo insideat, neque quidquam nobis proderunt, et ob curam iis impendendum negotium nobis exhibebunt : sin equites eis imponemus, eadem opera tum negotiis molestis liberabimur, tum vicem nobis ipsis accessionem faciemus. Atqui si alii sunt, quibus eos detis, et quibuscum (si sit opus) pericula libentius adeatis, quam nobiscum, nimirum illis eos date : sin nos in primis auxillarios qui vobis præsto sint habere vultis, nobis eos date. Etenim modo cum ad hostes absque nobis provecti, prælii discrimen adiretis, magnum nobis metum iniecitis, ne quid adversi vobis accideret; atque etiam magnum nobis pudorem incussistis, quod ibi non adessemus, ubi vos aderatis : verum si equos accipiemus, sequuturi vos sumus; ac si quidem una vobiscum ex equis pugnantes majori usui esse videbimur, cum ita se res habet, faciemus ut alacritatem nostram minime desideretis : sin pedites cum fuerimus opportunitus adfuturi videamur, proclive fuerit descendere, statimque adeo vobis pedites aderimus; equos autem quibus tradamus, excogitabimus. » Cyrus in hunc modum loquutus est : illi autem responderunt, At nos, Cyre, neque viros habemus, quos equis hisce imponamus, neque, si haberemus, cum tu hæc velis, aliud iis quam velles præferremus. Atque adeo nunc, inquit, equos accipe, et quod tibi optimum factu t' letur facito. Ego vero accipio, inquit, adeoque nos, quod felix faustumque sit, efficiamur equites; et vos, quæ communia sunt, dividatis. Ac primum quidem, ait, diis secernite quodcunque magi secernendum præscriperint; deinde Cyaxari seligite, quæ quod selegeritis maxime rem gratam vos ipsi facturos arbitramini. Et illi risu facto, mulieres formosas huic deligendas aiebant. Ergo et mulieres, inquit, deligite, et quicquid aliud vobis

ὅμιν. Ἐπειδὴν δ' ἐκεῖνοι ἐξέλητε, ὃ Ὑρκάνιοι, τοὺς ἐμοὶ ἐβελουσίους τούτους ἐπισπομένους [Μήδους] ἀμέμπτους πάντας ποιεῖτε εἰς δύναντιν. (53) Ὑμεῖς δ' αὖ, ὃ Μῆδοι, τοὺς πρώτους θυμάρχους γενομένους τιμᾶτε τούτους, ὅπως εὖ βεβουλευσθαι ἡγήσωνται ἡμῖν ψοιοί γενομένοι. Νείματα δὲ πάντων τὸ μέρος καὶ τῷ παρὰ Κυζάρου ἔχοντι αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ συνδικαμένειν δὲ παρακαλεῖτε, ὥς ἐμοὶ τούτου συνδοκούντος, ἵνα καὶ Κυζάρη μᾶλλον εἰδῶς περὶ ἐκάστου ἀπαγγείλῃ τὰ ὄντα. (54) Πέρσαις δ', ἔφη, τοῖς μετ' ἐμοῦ, ὅσα ἂν περιττὰ γένῃται ὑμῶν καλῶς κατασκευασμένον, ταῦτα ἀρκέσει. Καὶ γὰρ, ἔφη, μᾶλλον πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν γλιδῇ τεθράμμεθα ἀλλὰ χωριτικῶς ὥστε ἴσως ἂν ἡμῶν καταμελᾶσκατε, εἴ τι σεμνὸν ἡμῖν περιτίθειτε, ὥσπερ, ἔφη, οἶδ' ὅτι πολλὴν ὑμῖν γέλωτα παρέξομεν καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων καθήμενοι, σῆμαι δ', ἔφη, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καταπίπτοντες.

55. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἤσαν ἐπὶ τὴν διαίρεσιν, μᾶλλον ἐπὶ τῷ ἵππικῷ γελῶντες· ὁ δὲ τοὺς ταξίάρχους καλέσας ἐκέλευσε τοὺς ἵππους λαμβάνειν καὶ τὰ τῶν ἵππων σκευή, καὶ τοὺς ἵπποκόμους ἀριθμήσαντας λαβεῖν κληρωσάμενους εἰς τὰς τρεῖς ἰσους ἐκάστοις. (56) Αἰθίης δὲ ὁ Κύρος ἀνειπεῖν ἐκέλευσεν, εἴ τις εἴη ἐν τῷ Ἀσσυρίων ἢ Σύριων ἢ Ἀραβίων στρατεύματι ἀνὴρ δοῦλος ἢ Μήδων ἢ Περσῶν ἢ Βακτρίων ἢ Καρῶν ἢ Κυλίκων ἢ Ἑλλήνων ἢ ἄλλοθεν πολεὺς βεβιασμένος, ἐκφράνεσθαι. (57) Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ κήρυκος ἄσμενοι πολλοὶ προεφάνησαν· ὁ δὲ ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς τὰ εἶδη βελτίστους ἐλεγεν ὅτι ἐλευθέρους αὐτοὺς ὄντας δεῆσαι ὅπλα ὑποφέρειν ἂν αὐτοῖς διδόναι τὰ δὲ ἐπιτήδεια ὅπως ἔχῃων ἔφη, αὐτῷ μελήσειν. (58) Καὶ εὐθὺς ἄγων πρὸς τοὺς ταξίάρχους συνέστησεν αὐτοὺς, καὶ ἐκέλευσε τὰ τε γέγρα καὶ τὰς ψιλὰς μαχητάς τούτους δοῦναι, ὅπως ἔχοντες τοῖς ἵπποις ἐπιώνται, καὶ τὰ ἐπιτήδεια τούτοις ὥσπερ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ Πέρσαις λαμβάνειν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ὁράκτας καὶ τὰ ῥυστὰ ἔχοντας αἰεὶ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀρεῖσθαι, καὶ αὐτὰς οὕτω ποιῶν καθήρχεν, ἐπὶ δὲ τοὺς πεζοὺς τῶν ὁμοτίμων ἀνθ' αὐτοῦ ἐκάστου καθίσταται ἄλλον ἄρχοντα τῶν ὁμοτίμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ ταῦτα ἔχον. Γωβρύας δ' ἐν τούτῳ παρὲν Ἀσσύριος πρεσβύτερος ἀνὴρ ἐν ἵππῳ σὺν ἵππικῇ θρασύτητα εἶχον δὲ πάντες τὰ ἐν ἵππων ὅπλα. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τὰ ὅπλα παραλαμβάνειν τεταρμένον ἐκέλευον παραδιδόναι τὰ ῥυστὰ, ὅπως κατακαίοντες ὥσπερ πᾶσι. Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν ὅτι Κύρον πρῶτον βούλοιο ἰδεῖν καὶ οἱ ὑπηρεταὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἵππέας αὐτοῦ κατέλιπον, τὸν δὲ Γωβρύαν ἄγουσι πρὸς τὸν Κύρον. (2) Ὁ δ' ὡς εἶδε τὸν Κύρον, ἐλεξεν ὧδε. ὦ δέσποτα, ἐγὼ εἰμι τὸ μὲν γένος Ἀσσύριος· ἔχω δὲ καὶ τείχος Ἰσχυρὸν καὶ γόρδας ἐπάρχῳ πολλὰς καὶ ἵππων ἔχων (εἰς)

visum fuerit. Postea vero quam illi selegeritis, Hyrcanum, facite, quantum potestis, ut omnes hi [Medi], qui me ultro sequuti sunt, nihil habeant quod querantur. Et vos item, Medi, primos hosce socios nostros honoribus præmiisque ornate, quo recte se consuluisse rebus suis existiment, cum nostræ se amicitie adjunxerunt. Etiam de omnibus partem nuntio tribuite qui a Cyaxare venit, tum ipsi, tum iis quos secum habet : atque etiam hunc obsecrate ut nobiscum maneat, id quod et mihi simul probari dicite : ut cum rectius singula intellexerit, vera Cyaxari renuntiare possit. Persis autem, ait, qui mecum sunt, quæcumque vobis præclare instructis supersint, ea sufficient : quippe nos, inquit, in deliciis non admodum educati sumus, sed duriter ac rusticorum ferme more : itaque nos fortassis etiam irrisissetis, si quid splendidius nobis attribueretur ; sicuti futurum scio, inquit, ut equis insidentes multum vobis risum moveamus ; et fortassis, ut arbitror, ait, etiam in terram decidentis.

Secundum hæc illi ad præde divisionem accedere, de equitatu hoc admodum ridentes : et Cyrus accessitis cohortium prefectis præcepit equos uti reciperent, et instrumenta equestria, cum equisonibus ; et numero quidem inito eos acciperent, ut pares videlicet militum singulorum numero, sortito cohorti cuique obvenirent. Ipse etiam Cyrus per præconem pronuntiare jussit, ut si quod in Assyriorum, aut Syrorum, aut Arabum exercitu mancipium esset, vel e Media, vel Persia, vel terra Bactriana, vel Caria, vel Cilicia, vel Græcia, vel aliunde vi abductum, se conspiciendum exhiberet. Hoc autem audito præconio, multi se libenter in conspectum dedere : et ille, cum ex eorum numero selegisset qui forma præstabant, iis, libertate donatis, arma esse gestanda dixit, quæ ipsis daturus erat : sibi autem cum futurum aiebat, res uti necessarias haberent. Simul eos ad prefectos cohortium deducens, iisdem commendavit ; et præcepit, ut scuta ac gladios sine balteis eis darent, hiæ ut instructi equitatum sequerentur ; atque ut pro iisdem commeatum, perinde ac pro Persis suis, acciperent : ipsi vero cohortium prefecti loriceis hastilibusque instructi semper equis velerentur ; atque ipse primum hoc facere usus est : ac singuli suo loco prefectum alium ex ordine ὁμοτίμων, peditibus qui de numero itidem ὁμοτίμων erant constituerent.

CAPUT VI.

Et in his quidem rebus cum illi occupati essent, interea Gobryas Assyrius, senex, equo vectus, cum equestri famulatu aderat : gestabant autem omnes arma equestria. Et illi quidem quibus datum hoc erat negotii ut arma reciperent, eos hastilia tradere jubebant, ut ea perinde atque arma cetera comburerent. Gobryas autem, velle se primum videre Cyrum, ait : itaque ministri ceteros quidem ipsius equitês reliquerunt et ad Cyrum Gobryam deducunt. Ibi ubi Cyrum conspexit, his verbis usus est : « Equidem, domine, natione sum Assyrius ; et castellum munitum habeo, et regionis amplæ dominor ; et equos circiter mille trecento.

χλίαν τριακοσίαν, ἣν τῷ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖ πα-
ραγόμενῃ καὶ φίλος ἦν ἐκείνῳ ὡς μάλιστα· ἐπεὶ δὲ ἐκεί-
νος μὲν τέθνηκεν ὑπ' ὕμῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν, ὁ δὲ παῖς
ἐκείνου τὴν ἀρχὴν ἔχει ἐχθιστος ὢν ἐμοί, ἤκω πρὸς σέ καὶ
ἐνέστις προσπίπτω καὶ δίδωμι σοι ἐμαυτὸν δοῦλον καὶ
σκιμαγόν, σὲ δὲ τιμωρὸν αἰτούμαι ἐμοὶ γενέσθαι· καὶ
παῖδα οὗτος ὡς δυνατόν σέ ποιοῦμαι· ἅπαις δ' εἰμι ἀρ-
ξέων παιδων. (3) Ὅς γὰρ ἦν μοι μόνος καὶ καλὸς καὶ
ἐγχείς, ὡς δέσποτα, καὶ ἐμὲ φιλῶν καὶ τιμῶν ὥσπερ ἄν
εὐδαιμόνα πατέρα παῖς τιμῶν τιθείη, τοῦτον δὲ νῦν βα-
σιλεὺς οὗτος κατέσχευεν τοῦ τότε βασιλέως, πατὴρ δὲ
πῶ νῦν, ὡς δώσοντος τὴν θυγατέρα τῷ ἐμῷ παιδί, ἐγὼ
μὲν ἀπεπεμφάμην μέγα φρονῶν ὅτι δῆθεν τῆς βασιλείας
ἐπατὴρ ὀφείμην τὸν ἐμὸν υἱὸν γαμέτην, ὁ δὲ νῦν βα-
σιλεὺς ἐς θήραν αὐτὸν παρακαλέσας καὶ ἀνείς αὐτῷ
θήραν ἀνὰ κράτος, ὡς πολὺ κρείττων αὐτοῦ ἱππεὺς
ἐγόμενος εἶναι, ὁ μὲν ὡς φίλῳ συνεθήρα, φανεῖσθαι δ'
ἐκτὸς διώκοντες ἀμφοτέροι, ὁ μὲν νῦν ἀρχὼν οὗτος
κακίστας ἤμαρτεν, ὡς μήποτε ὥρηνεν, ὁ δ' ἐμὸς παῖς
ζῆλόν, οὐδὲν δέον, καταβάλλει τὴν ἀρκτον. (4) Καὶ
τότε μὲν δὴ ἀνιαιθεὶς ἀρ' οὗτος κατέσχευεν ὑπὸ σκότου τὸν
φθόνον ὡς δὲ πάλιν λέοντος παρατυχόντος ὁ μὲν αὖ
ἤμαρτεν, οὐδὲν θαυμαστόν, οἶμαι, παθῶν, ὁ δ' αὖ ἐμὸς
παῖς πῶς τυχὼν καταειργασάτο τε τὸν λέοντα καὶ εἴ-
πεν, Ἄρα βέβληκα οὐκ ἐξεῖς καὶ καταβέβληκα θήρα
ἐκπαράκις, ἐν τούτῳ δὲ οὐκέτι κατέσχει ὁ ἀνόσιος τὸν
φθόνον, ἀλλ' αἰχμὴν παρὰ τίνος τῶν ἐπομένων ἀρπά-
σαι, παῖσας εἰς τὰ στέρανα τὸν μόνον μοι καὶ φίλον
παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχὴν. (5) Καγὼ μὲν δὲ τάλας
καρὸν ἀντὶ θυμῶν ἐκομισάμην καὶ ἔθαπα τηλικούτους
ἐν ἀρτί γυνειάσκοντα τὸν ἀρίστον παῖδα τὸν ἀγαπητόν·
ὅτι κατακτανῶν ὥσπερ ἐχθρὸν ἀπολέσας οὔτε μεταμελό-
μενος πάποτε φανερός ἐγένετο οὔτε ἀντὶ τοῦ κακοῦ ἔρ-
γου τιμὴς τινος ἠξίωσε τὸν κατὰ γῆς. Ὁ γὰρ μὲν πα-
τήρ αὐτοῦ καὶ συνώκτισέ με καὶ δῆλος ἦν συναχθόμενος
μοι τῇ θυμωσῇ. (6) Ἐγὼ μὲν οὖν, εἰ μὲν ἐξ ἐκείνου,
οὐκ ἂν ποτε ἦλθον πρὸς σέ ἐπὶ τῷ ἐκείνου κακῷ· πολλὰ
γὰρ φιλικὰ ἐπαθὸν ὑπ' ἐκείνου καὶ ὑπηρέτησα ἐκείνῳ·
ἐπεὶ δ' εἰς τὸν τοῦ ἐμοῦ παιδὸς φονέα ἡ ἀρχὴ περιήκει,
οὐκ ἂν ποτε ἐγὼ τούτῳ δυναμὴν εὖνους γενέσθαι, οὐδὲ
οὕτως ἐμὲ εὖ οἶδ' ὅτι φίλον ἂν ποτε ἡγήσαιο. Οἶδε γὰρ
ὡς ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἔγω καὶ ὡς πρόσθεν φαιδρῶς βί-
πτων νῦν διάκειμαι, ἔρημος ὢν καὶ διὰ πένθους τὸ
τῆρας διάγω. (7) Εἰ οὖν σύ με δέχη καὶ ἑλπίδα τινὰ
ἐσθλαίῃ τῷ φίλῳ παιδί τιμωρίας ἂν τίνος μετὰ σοῦ
τιμῆν, καὶ ἀντιθέσθαι ἂν πάλιν δοῶ μοι καὶ οὔτε ζῶν
ἐν ἐτι εἰσχυνομένην οὔτε ἀποθνήσκων ἀνώμενος ἂν τε-
λευτῇ δοῶ. (8) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κύρος δ' ἀπε-
κρίσθη, Ἄλλ' ἤτις, ὦ Γωδρύα, καὶ φρονῶν φαλὴν
δοξαίῃ λόγους πρὸς ἡμέας, δέχομαι τε ἱκέτην σέ καὶ τι-
μωρεῖσθαι σοὶ τὸν παῖδός τὸν φονέα σὺν θεοῖς ὑπισχνού-
μαι. Λέγον δέ μοι, ἔφη, ἐάν σοι ταῦτα ποιῶμεν καὶ τὰ
περὶ σε ἔχοντα ἱσμεν καὶ τὴν γῶραν καὶ τὴν δύναμιν
ἡμεῖς προσέειπες, σὺ ἡμῖν τί ἀντὶ τούτων ὑπηρετή-

regi Assyriorum exhibere solebam, et illi quidem carus eram,
ut qui maxime : sed quando interfectus ille a vobis erat, vir
sane fortis et bonus, illiusque filius rerum modo potitur,
inimicissimus mihi, ad te veni, et ad genua tibi supplex
accido : tradoque me tibi servum et belli socium, ac te rogo
ut me ulciscaris ; teque pro eo ac possum filium mihi ado-
pto. Nam nulla mihi est jam proles mascula. Quem enim
solum habebam filium, et forma, domine, et virtute præstan-
tem, et amantem mei et eum honorem mihi deferentem,
quo filius patrem persequendo beare possit, hunc rex ille
qui nunc Assyriæ dominatur, arcessitum ab illius temporis
rege, hujus patre, ut qui vellet filio meo filiam suam uxorem
dare ; atque ego quidem eum ita dimittebam, ut elato essem
animo, qui nimirum filium meum regis filiae maritum visu-
rus essem : hunc, inquam, rex iste, rerum qui nunc potitur,
ad venationem invitavit, et potestatem ei fecit venandi totis
viribus, quod longe se illo meliorem equitem duceret ; ita-
que venatus est cum eo tanquam amico : cumque in con-
spectum prodixisset ursa, et uterque hanc insequeretur, iste
modo princeps emissio jaculo aberravit (quod utinam ne
unquam accidisset) ; at meus illi filius, telo coniecto (quod
minime factum oportuit), ursam sternit. Et tunc quidem
ille licet graviter rem ferret, invidiam tamen occulte re-
pressit : cum autem leone forte excitato hic rursus aberras-
set (quod ei accidisse mirum, ut mea fert opinio, videri
non debuit), filius vero meus ictu denuo non aberrante leo-
nem confecisset, diceretque, Profecto bina emisi jacula,
uno sub alterum statim emissio, et utraque vice feram pro-
stravi ; tum vero sceleratus ille non amplius invidiam co-
hibuit, sed e manibus cujusdam ex comitibus erepta cuspidem,
et in pectus adacta, meo illi unico caroque filio animam
abstulit. Ego vero miser mortuum pro sponso retuli, et natu
adeo grandis filium optimum, dilectissimum, cujus vestire
genas jam prima inceperat lanugo, sepelii : at interfecto
ille, quasi inimicum aliquem peremisset, neque poeniten-
tiam agere visus est unquam, neque pro atroci hoc facinore
terra conditum honore ullo dignatus est. Pater sane ejus et
misertus mei fuit, et palam declaravit, se quoque casum
meum lugere. Itaque, si ille viveret, nunquam ego ad te
cum ipsius damno venissem (nam multis amici muneribus
erga me functus est ; et a me vicissim ipsi inservitum est) :
quoniam vero ad interfectorem filii mei pervenit imperium,
non equidem animo in illum unquam esse benevolo possim,
nec ipse me unquam, sat scio, amicum duxerit. Scit enim
quæ mens in eum mea sit, meque adeo antehac hilariter vi-
vere solitum, misera nunc orbitate adfectum esse, senectu-
temque in luctu degere. Quapropter tu si me receperis, et
aliqua mihi filii cari mortem per te ulciscendi spes offeratur,
etiam reviviscere mihi videbor, neque vitam amplius cum
dedecore traham, neque mortem me cum luctu obiturum
puto. » Sic ille cum loquutus esset, respondit Cyrus : Si
constet ea te sentire, Gobrya, quæ nobis narras, et te sup-
plicem recipio, et de interfectore illo me poenas sumptu-
rum, diis juvantibus, polliceor. Verum dic mihi, ait, si
tibi hæc præstamus, et castella retinere te sinamus, et re-
gionem, et arma, et potestatem cum qua fuisti hactenus,

σεις; (9) Ὁ δὲ εἶπε, Τὰ μὲν τέλῃ, ὅταν ἔλθῃς, οἷόν σοι παρέξω· δασμὸν δὲ τῆς γῶρας ὅνπερ ἔφερον ἐκείνῳ σοὶ ἀποίσω· καὶ ὅποι ἂν στρατεύῃ, συστρατεύσομαι τὴν ἐκ τῆς γῶρας δύναμιν ἔχων. Ἔστι δὲ μοι, ἔφη, καὶ θυγάτηρ παρθένος ἀγαπητὴ, γάμου ᾗδ' ὠραία, ἣν ἐγὼ πρόσθεν μὲν ὅμην τῷ νῦν βασιλεύοντι γυναῖκα τρέφειν. Νῦν δὲ αὐτὴ τέ μοι ἡ θυγάτηρ πολλὰ γοιμένη, ἱκέτευσε μὴ δοῦναι αὐτὴν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ φρονεῖ, ἐγὼ τε ὡσαύτως γυνώσκω. Νῦν δὲ σοὶ δίδωμι βουλευσασθαι καὶ περὶ ταύτης οὕτως ὡςπερ ἂν καὶ ἐγὼ βουλευῶν περὶ σοῦ φαινώμαι. (10) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐπὶ τούτοις, ἔφη, ἀλθρουμένους δίδωμί τέ σοι τὴν ἐμὴν καὶ λαμβάνω τὴν σὴν δεξιάν· θεοὶ δ' ἡμῖν μάρτυρες ἔστων. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπαράλῃ, ἀπιέναι τε κελεύει τὸν Γωβρύαν ἔχοντα τὰ ὅπλα καὶ ἐπῆρετο πόση τις ὁδὸς ὡς αὐτὸν εἴη, ὡς ἤϊον. Ὁ δ' ἔλεγεν, Ἦν αὖριον ἢς πρώτῃ, τῇ ἑτέρᾳ ἂν αὐλίζοι παρ' ἡμῖν.

11. Οὕτω δὲ οὗτος μὲν ὦχετο ἡγεμόνα καταλιπών. Οἱ δὲ Μῆδοι παρήσαν, ἃ μὲν οἱ μάγοι ἔρασαν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν, ἀποδόντας τοῖς μάγοις, Κύρω δ' ἐξήρχοτες τὴν καλλίστην σκηρὴν καὶ τὴν Σουσίδα γυναῖκα, ἣ καλλίστη δὴ λέγεται ἐν τῇ Ἀσίᾳ γυνὴ γενέσθαι, καὶ μουσουργοὺς δὲ δύο τὰς κρατίστας· δεύτερον δὲ Κυαξάρη τὰ δεύτερα, τοιαῦτα δ' ἄλλα ὧν ἐδόκοντο ἑαυτοῖς ἐκπλήρωσαντες, ὡς μηδένος δεόμενοι στρατεύοντο, πάντα γὰρ ἦν πολλὰ. (12) Προέλαβον δὲ καὶ οἱ Ὑρκαῖνοι ὧν ἐδόκουν ἰσόμενον δὲ ἐποίησαν καὶ τὸν παρὰ Κυαξάρου ἀγγελῶν· τὰς δὲ περιττάς σκηρὰς ὅσαι ἦσαν Κύρω παρέδωσαν, ὡς τοῖς Πέρσαις γένοιτο. Τὸ δὲ νόμισμα ἔφασαν, ἐπειδὴν ἅπαν συνχρῆθ', διαδώσιν καὶ διέδωκαν.

BIBLION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἐπαράλῃ τε καὶ ἔλεξαν· ὁ Κύρος δὲ ἐκέλευσε τὰ μὲν Κυαξάρου διαλαβόντας φυλάττειν ὡς ἥδει οἰκειοτάτους αὐτῷ ὄντας· καὶ ὅσα δὲ ἐμοὶ δίδοτε, ἡδέως, ἔφη, ἐγὼ δέχομαι· γρήσεται δ' αὐτοῖς ὕμνῳ ὁ αἰὲ μάλιστα δεόμενος. Φιλομούστος δὲ τις τῶν Μήδων εἶπε, Καὶ μὴν ἐγὼ, ὦ Κύρε, τῶν μουσουργῶν ἀκούσας ἐσπέρως ὧν σὺ νῦν ἔρεις, ἤκουσά τε ἡδέως καὶ ἦν μοι ὁδὸς αὐτῶν μίαν, στρατεύεσθαι ἂν μοι δοκῶ ἥδιον ἢ οἴχοι μένειν. Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐγώ γε, ἔφη, καὶ δίδωμί σοι καὶ χάριν οἰομαί σοι πλείω εἶναι ὅτι ἐμὲ ἤτρπας ἢ σὺ ἐμοὶ ὅτι λαμβάνεις· οὕτως ἐγὼ ὑμῖν διψῶ χερσίσθαι. Ταύτην μὲν ὧν ἔλαβεν ὁ αἰτήσας.

2. Καί εἰσας δὲ ὁ Κύρος Ἀράσπην Μῆδον, ὃς ἦν ἐκ παιδὸς αὐτῷ ἐταῖρος, ὃ καὶ τὴν στολὴν ἐκδὺς ἔδωκε τὴν Μῆδικήν, ὅτε παρὰ Ἀστυάγου εἰς Πέρσας ἀπῆει, τοῖσιν ἐκέλευσε διαφυλάξαι αὐτῷ τὴν τε γυναῖκα καὶ τὴν

quidam tu pro his in nos officii conferes? Ille vero dixit, Castella, ubi voles, tradam tibi in domum: et tributum, quod illi ex agro meo pendebar, ad te deferam: et ubi necesse fuerit expeditionem suscipere, tuo cum exercitu me quoque regionis vires in eam una educam. Præterea milii, inquit, filia est, eaque virgo, quam unice diligo, ætate jam nubili, quam me antehac quidem regi rerum nunc potenti putabam conjugem futuram educare: verum ipsa me nunc filia, largo cum fletu, suppliciter orat, ne se fratris interfectori tradam; atque mea quoque hæc est ea de re sententia. De hac etiam tibi nunc permitto ut ita consulas, quemadmodum me de te consulere manifestum sit. Itaque Cyrus, De his, ait, si vera ea dicis, ego et meam tibi do, tuamque accipio, dextram; dii nobis testes sunt. Actis his rebus, Gobryam arma retinentem abire iussit, et sciscitatus est, quantum itineris ad ipsum esset, quod eo venire vellet. Et ille, Si cras mane, inquit, proficiscaris, postridie apud nos pernoctare poteris.

Itaque Gobryas, itineris duce relicto, discessit. Et Medii jam aderant, qui ea quæ magi diis seligenda dixerant, in magis tradiderunt; Cyro pulcherrimum selegerat tabernaculum, et mulierem Susianam, quæ omnium quas habuit Asia formosissima fuisse perhibetur, et duas musicæ peritissimas, secundo autem loco, Cyaxari quæ istis erant secunda: aliorumque huiusmodi, quibus ipsis opus erat, supplementum sibi sumpserunt, ut rei nullius indigi militarent: nam magna erat omnium copia. Quin et Hyrcanii acceperunt ea, quibus ipsis opus erat: et Cyaxaris quoque nuntium ad æquam cum ceteris partem admiserunt: tabernacula vero, quæ supererant, Cyro tradiderunt, ut ea Persæ haberent. Nummos denique tum se distributuros aiebant, ubi collegissent universos, eosque adeo deinde distribuerunt.

LIBER V.

CAPUT I.

Et hæc illi quidem egerunt dixeruntque: Cyrus autem Cyaxari selecta eos accipere et custodire iussit, quos ei maxime familiares esse norat: ac, Mihi quæ datis, inquit, libens accipio; utetur autem his vestrum quilibet, qui eis potissimum indigebit. Et Medus quidam musicæ studiosus, Ego vero, inquit, cum audirem vespere musicas istas mulieres, quas tu nunc habes, voluptatem audiendo percepi; ac si quidem harum unam mihi dederis, in castris versari, quam domi manere, iucundius esse existimabo. Ego vero, subiecit Cyrus, hanc tibi dono, et majorem tibi videor habere gratiam, quæ a me petieris, quam tu mihi qui eam acceperis: usque adeo vobis gratificari sitio. Atque ita quidem mulierem accepit is qui petierat.

Cyrus autem accessit Araspe Medo (qui erat ei a puero sodalis, et cui vestem quoque Medicam exuens, cum in Persiam discederet ab Astyage, dederat), ei præcepit, ut sibi et mulierem et tabernaculum adservaret: erat autem

ακηνήν· (3) ἦν δὲ αὕτη ἡ γυνὴ Ἀβραδάτου τοῦ Σουσίου· ὅτε δὲ ἡλίσκατο τὸν τῶν Ἀσσυρίων στρατόπεδον, ἐστὴρ αὐτῆς οὐκ ἔτυχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὢν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τῶν Βακτριανῶν βασιλέα προσδεύων ὤχετο· ἐπιμύε δὲ αὐτὸν ὁ Ἀσσύριος περὶ ξυμμαχίας· ξένος γὰρ ὡς ἐτύγγανε τῷ τῶν Βακτριανῶν βασιλεῖ· ταύτην οὖν ἐκλείψεν ὁ Κύρος διαφυλάττειν τὸν Ἀράσπην, ἕως ἂν αὐτὸς λάβῃ. (4) Κελευόμενος δὲ ὁ Ἀράσπης ἐπήρετο, Ἐμίσκας δ' ἔφη, ὦ Κύρε, τὴν γυναῖκα, ἣν με κελεύεις φυλάττειν; Μὰ Δί, ἔφη ὁ Κύρος, οὐκ ἐγωγε. Ἀλλ' ἰγὼ, ἔφη, ἡνίκα ἐξηρῶμέν σοι αὐτήν· καὶ ὅτῃτα, ὅτε μὴ ἐκτρίβομεν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτῆς, τὸ πρῶτον οὐ διεγρημεν αὐτήν· χαμαὶ τε γὰρ ἐκάθητο καὶ αἱ θεραπείαι παύσαι περὶ αὐτήν· καὶ τοίνυν ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἐσθῆτα· ἐπεὶ δὲ γυναικὶ βουλόμενοι ποία εἴη ἡ δέσποινα πάσας περιεβλέψαμεν, ταχὺ πάνυ καὶ πασῶν ἐφαίνετο διαφέρουσα τῶν ἄλλων, καίπερ καθήμενη κεκαλυμμένη τε καὶ εἰς γῆν ὄρωσα. (5) Ὡς δὲ ἀναστῆναι αὐτὴν ἐκελεύσαμεν, συνανέστησαν μὲν αὐτῇ ἅπασαι αἱ ἐμψ' αὐτῇ, δειήνεγκε δὲ ἐνταῦθα πρῶτον μὲν τῷ μεγέθει, ἔπειτα δὲ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ εὐσχημοσύνῃ, καίπερ ἐν ταπεινῷ σχήματι ἐστήκυια. Ἀπῆλθε δ' ἡν αὐτῇ καὶ τὰ δάκρυα καταστάζοντα, τὰ μὲν κατὰ τῶν πέπλων, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας. (6) Ὡς δ' ἡμῶν ὁ γεραίτερος εἶπε, Θάρρει, ὦ γυναῖκα, καλὸν μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἐκποιῶμεν καὶ τὸν σὸν ἄνδρα εἶναι· νῦν μέντοι ἐξαιρούμεν ἀνδρὶ σε εὖ ἴσθι· ὅτι οὔτε τὸ εἶδος ἐκείνου γέροντι οὔτε τῇ γνώμῃ οὔτε δυνάμει ἥττω ἔχοντι, ἀλλ' ὥς ἡμεῖς γε νομίζομεν, εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ, καὶ Κύρος ἀξιώσῃ ἐσσι θαυμάζεσθαι, οὐ σὺ ἐστὶν τὸ ἀπὸ τοῦδε· ὡς οὖν τοῦτο ἔκραυεν ἡ γυνή, περικατεβῆξάτο τὸν ἄνωθεν πέπλον καὶ ἀνωδύρατο· συνανεδόσαν δὲ αὐτῇ καὶ αἱ δωμαῖ. (7) Ἐν τούτῳ δ' ἐφάνη μὲν αὐτῆς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ προσώπου, ἐφάνη δὲ ἡ δέρη καὶ αἱ χεῖρες· καὶ εὖ ἴσθι, ἔφη, ὦ Κύρε, ὡς ἐμοὶ τε ἔδοξε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τοῖς ἰδοῦσι μήπω φῦναι μηδὲ γενέσθαι γυνὴ ἀπὸ θνητῶν τοιαύτη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἀλλὰ πάντως, ἔφη, καὶ σὺ θέασαι αὐτήν. (8) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, πολὺ γε ἔστιν, εἰ τοιαύτη ἐστὶν ὅταν σὺ λέγεις. Τί δαί; ἔφη ὁ νεανίσκος. Ὅτι, ἔφη, εἰ νυνὶ σοῦ ἀκούσας ὅτι καλὴ ἐστὶν ἔλθειν πεισθήσομαι θεασόμενος, οὐδὲ πάνυ μοι σχολῆς οὔσης, δέδοικα μὴ πολλὸν ἔσθαι ἐκείνη με αὐθις ἀνταπίσει, καὶ πάλιν ἔλθειν θεασόμενον· ἐκ δὲ τούτου ἴσως ἂν ἀμελήσας ὢν με δεῖ πράττειν καθομιῶν ἐκείνην θεώμενος.

9. Καὶ ὁ νεανίσκος ἀναγελάσας εἶπεν, Οἶε γὰρ, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανὸν εἶναι κάλλος ἀνθρώπου ἀναγκάζειν τὸν μὴ βουλόμενον πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον; εἰ μέντοι, ἔφη, τοῦτο οὕτως ἐπεφύκει, πάντας ἂν ἠνάγκαζεν ὁμοίως. (10) Ὅρᾳ, ἔφη, τὸ πῦρ, ὡς πάντας ὁμοίως καίει; πέφαιε γὰρ τοιοῦτο· τῶν δὲ καλῶν τῶν μὲν ἐρώσι τῶν δ' οὐ, καὶ ἄλλος γε ἄλλου. Ἐθελούσιον γὰρ, ἔφη, ἐστὶ, καὶ ἐρᾷ ἕκαστος ὢν ἂν βούληται. Αὐτίκα, ἔφη, οὐκ ἔρᾳ ἀδελφὸς ἀδελφῆς, ἄλλος δὲ ταύτης· οὐδὲ πατὴρ θυ-

mulier hæc, Susorum regis Abradatæ uxor : quo vero tempore capta erant Assyriorum castra, maritus ejus in castris forte non adfuit, sed ad Bactrianorum regem legatus abierat : miserat autem eum Assyrius societatis ineundæ gratia ; huic enim cum Bactrianorum rege hospitium intercedebat : hanc igitur, donec eam ad se reciperet, Araspen adservare jussit. Et Araspes, cum hoc ei mandatum esset, Cyrum interrogans, Vidistine, inquit, mulierem hanc, quam me servare jubes? Non profecto, ait Cyrus. Ego vero, inquit Araspes, hanc vidi, cum eam tibi seligeremus : ac sane cum tabernaculum ejus primum ingrederemur, eam non agnovimus : nam et humi sedebat, et circum eam ancillæ sedebant omnes ; et vestem quidem famularum vestibus similem habebat : cum autem studio cognoscendi quænam esset hera, circumspectaremus universas, mox alias omnes excellere visa est, tametsi sederet, et velata terram intueretur. Postquam vero surgere eam jussimus, consurrexere cum ea quæ circum eam erant omnes ; tunc præstabat hæc, primum majestate, deinde decore et formæ venustate, licet habitu humili induta constitisset. Etiam lacrimas videre erat ei manantes per vestes partim, partim ad ipsos usque pedes. Cumque natu maximus inter nos diceret, Bono animo sis, mulier : nam tametsi virum tuum tum corporis tum animi bonis ornatum audiamus, tamen viro te modo seligimus, quem certo scias nec formæ pulchritudine illi cedere, neque ingenio, neque potestate : sed, nos uti quidem arbitramur, si quisquam alius, Cyrus admiratione dignus est, cujus tu deinceps eris. Id ubi mulier audivit, veste superiori abscissa ejulare cœpit ; ancillæque una vociferatæ sunt. His autem maxima faciei ejus pars adparuit, collum etiam et manus adparuerunt : sciasque adeo, Cyre, inquit, tam mihi quam aliis omnibus, eam qui adspexerant, visum esse, nunquam vel natam esse, vel in Asia talem ex mortalibus extitisse mulierem : sed enim, ait, omnino tu eam spectabis. Et Cyrus, Imo vero multo minus, inquit, si talis est qualem tu prædicas. Quid ita? inquit adolescens ille. Quia si nunc, ait, postquam de te audivi eam esse formosam, persuaderi mihi patiar, ut ad spectandum illam abeam, cum non in otio prorsus sim, vereor ne multo citius illa mihi rursum persuadeat, ut spectatum redeam ; ac deinde neglectis fortasse rebus iis quæ mihi gerendæ sunt, oculis in illam fixis desideam.

Et adolescens risu sublato, Existimasne, Cyre, inquit, formam humanam tantum habere virium, ut nolentem cogat facere, quod factu non sit optimum? Si vero vim hanc, inquit, natura habeat forma, omnes eodem modo cogeret. Ignem, inquit, adspice, ut omnes itidem urat (nam talis a natura est) : at ex formosis, alios amare solent homines, alios non ; et alius alios amores habet. Est enim, ait, hæc res in voluntate posita, et unusquisque quos vult amat. Ac primum quidem neque frater sororem, sed alius eam, amat ;

κατρός, ἄλλος δὲ ταύτης. Καὶ γὰρ φόβος καὶ νόμος ἱκανῶς ἔρωτα κοιλύειν. (11) Εἰ δὲ γ', ἔφη, νόμος τε-
θεῖται μὴ ἐσθίωντας μὴ πινῶν καὶ μὴ πίνοντας μὴ διψῶν
μὴδὲ βινῶν τοῦ χειμῶνος μὴδὲ θάλλεσθαι τοῦ θέρους,
οὐδέ τις ἄν νόμος δυνάμει διαπραξασθαι ταῦτα πείθεσθαι
ἀνθρώπους· περὶ οὗτοι γὰρ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι. Τὸ
δ' ἔργον ἐθελούσιόν ἐστιν· ἕκαστος γούν τῶν καθ' ἑαυτὸν
ἔργα, ὥσπερ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. (12) Πῶς οὖν,
ἔφη ὁ Κύριος, εἰ ἐθελούσιόν ἐστι τὸ ἐρασθῆναι, οὐ καὶ
παύσασθαι ἐστίν· ὅταν τις βούληται; Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη,
ἐώρακα καὶ κλαίοντα ὑπὸ λύπης δι' ἔρωτα, καὶ δου-
λεύοντάς γε τοῖς ἐρωμένοις καὶ μάλ' αὖ κακὸν νομίζοντάς
πρὶν γε ἔργον τὸ δουλεύειν, καὶ διδόντας γε πολλὰ ὧν οὐ
βέλτερον αὐτοῖς στέρεσθαι καὶ εὐχομένους ὥσπερ καὶ ἁλ-
λῆς τινὸς νόσου ἀπαλλάττειν, καὶ οὐ δυνάμενους μὲν-
τοι ἀπαλλάττεσθαι, ἀλλὰ δεδωμένους ἰσχυρότερα τινὲ
ἀνάγκη ἢ εἰ ἐν σιδήρῳ ἐδέδεκτο. Παρέχουσι γούν ἑαυ-
τοὺς τοῖς ἐρωμένοις πολλὰ καὶ εἰχ' ὑπηρετούντας· καὶ
μέντοι οὐδ' ἀποδιδράσκουσιν ἐπιχειροῦσι, τοιαῦτα κακὰ
ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ φυλάττουσι τοὺς ἐρωμένους μὴ ποι-
ᾶσθαι. (13) Καὶ ὁ νεανίσκος εἶπε πρὸς ταῦτα,
Ποιοῦσι γὰρ, ἔφη, ταῦτα· εἰσὶ μέντοι οἱ τοιούτοι· ἔφη,
μοιρητοὶ ὁπόσοι, οἴμαι, καὶ εὐχονται μὲν αἰεὶ ὡς ἄλλοι
ὄντες ἀποθάνειν, μυρίων δ' οὐδὲν μηχανῶν ἀπαλ-
λαχῆς τοῦ βίου οὐκ ἀπαλλάττονται. Οἱ αὐτοὶ δὲ γε
οὐτοὶ καὶ κλέπτειν ἐπιχειροῦσι καὶ οὐκ ἀπέχονται τῶν
ἀλλοτρίων, αἰεὶ ἐπειδὴν τι ἀρπάσσωσιν ἢ κλέψωσιν,
δρᾶς ὅτι οὐ πρῶτος, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κλέπτειν, αἰ-
τιᾶ τὸν κλέπτοντα καὶ ἀρπάζοντα, καὶ οὐ συγγνω-
σκαί, ἀλλὰ κολάζεις. (14) Οὐτοὶ μὲντοι, ἔφη, καὶ οἱ
καλοὶ οὐκ ἀναγκάζουσιν ἔργον ἑαυτῶν οὐδὲ ἐπιεσθαι ἄν-
θρώπους ὧν μὴ δεῖ, ἀλλὰ τὰ μοιρητὰ ἀνθρώπινα πα-
σθῶν, οἴμαι, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀκρατὴς ἐστίν, καί περ ἔρωτα
αἰτιῶνται· οἱ δὲ γε καλοὶ καὶ καλοὶ ἐπιθυμούντες καὶ
χρυσίου καὶ ἵππων ἀγαθῶν καὶ γυναικῶν καλῶν, ὅπως
ἀπάντων τούτων βραδίως δύνανται ἀπέχεσθαι ὥστε μὴ
ἄπεισθαι αὐτῶν παρὰ τὸ δίκαιον. (15) Ἐγὼ γούν,
ἔφη, ταύτην ἑώρακώς καὶ πάνυ καλῆς δοξάσας μοι εἶναι,
ὅπως καὶ παρὰ σοὶ εἴμι καὶ ἱππέω καὶ τάλλα τὰ μοι
προσέχοντα ἀποτελῶ. (16) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύριος,
ἴσως γὰρ θάττον ἀπὸ λῆρας ἢ ἐν ὅσῳ χρόνῳ ὁ ἔρως πέφυκε
συσταναίεσθαι ἀνθρώπων. Καὶ πυρὸς γὰρ τοι ἐστίν
θιγόντα μὴ εὐθὺς καίεσθαι, καὶ τὰ ξύλα οὐκ εὐθὺς ἀνα-
λάμπει· ὅμως δ' ἔγωγε οὕτε πυρὸς ἐκὼν εἶναι ἀπτομαι
οὕτε τοὺς καλοὺς εἰσερῶ. Οὐδὲ γε σοὶ συμβουλεύω,
ἔφη, ὦ Ἀράππα, ἐν τοῖς καλοῖς ἔαν τῇ ὄβρι ἐνδιατρέ-
βῃ· ὥς τοι μὲν πῦρ τοὺς ἀπτομένους καίει, οἱ δὲ καλοὶ
καὶ τοὺς ἀπὸθεν θεωμένους φυλάττουσιν, ὥστε αἰθεσθαι
τῷ ἔρωτι. (17) Θάρρει, ἔφη, ὦ Κύριε· οὐδ' ἔαν μηδέ-
ποτε πύσσωμαι θεώμενος, οὐ μὴ κρατῆθω ὥστε ποιεῖν
τι ὧν μὴ γὰρ ποιεῖν. Καλλίστα, ἔφη, λέγεις· φυλάττε
τοῖνον, ἔφη, ὥσπερ σε κελεύω καὶ ἐπιμελῶ αὐτῆς· ἴσως
γὰρ ἂν καὶ πάνυ ἡμῖν ἐν καιρῷ γένοιτο αὕτη ἢ γυνή.
(18) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες διελεύθησαν.

neque pater filiam, sed alius eam, amat. Etenim metus et
lex satis ad coercendum amorem valent. At vero si lex,
inquit, lata esset, ut qui non comedunt, non esuriant, et
qui non bibunt, non sitiant, utque nec hieme algeant, nec
aestate caleant, his in rebus ut homines parerent lex nulla
posset efficere: sunt enim a natura sic comparati, ut his ce-
dant. Amare vero in voluntate positum est: siquidem
unusquisque amat quae sibi conveniunt, ut vestes et calceos.
Qui fit igitur, inquit Cyrus, si voluntarium quiddam est
amor, ut amandi finem facere non liceat, cum quis velit?
Atqui vili ego, inquit, qui praedolore, quem ex amore percipie-
bant, flectent, et his, quos amabant, servirent; tametsi,
priusquam amarent, servitutem rem valde malam arbitra-
rentur; quique multa largirentur, quibus haud ita commode
carere poterant; tum qui optarent ut amore non secus atque
morbo quodam alio liberarentur, neque tamen liberari possent,
quam si ferro vineti fuissent. Quin et se suis amoribus
valde et inaniter obsequiosos exhibent; ac ne aufugere quidem
conantur, cum ejusmodi habeant mala, sed etiam amores
suos, ne aufugiant aliquo, observant. Et adolescens ad
haec, Faciunt vero, quae dicis, ait: sunt nimirum huiusmodi
homines, inquit, socordes: quocirca, uti opinor, semper
etiam mori optant, ut miseri; cumque rationes e vita excedendi
sint innumere, non tamen excedunt. Et illi sane ipsi
furari quoque conantur, et ab alienis haud abstinere: verum
ubi quid rapere vel furto subtrahere, nonne vides ipse,
inquit, te primum, quoniam natura ad furtum faciendum
non cogit, furantem rapientemque accusare, neque veniam
dare, sed poenam sumere? Sic quidem certe, ait, neque
formosi se amare cogunt homines, nec ea adpetere quae ad-
petenda non sunt: sed miseri stolidique homunciones ab
omnibus, utique, cupiditatibus superantur, ac deinde cul-
pam in amorem conferunt: at honesti probique viri, etsi et
aurum, et equos bonos, et mulieres formosas expetant, ta-
men ab his omnibus facile semet abstinere possunt, ut prae-
ter aequum ea non attingant. Ego quidem certe, inquit,
quamvis hanc conspexerim, perque mihi venusta visa sit,
tibi tamen adsum, et equito, et cetera quae mei sunt officii
praesto. Ita profecto, inquit Cyrus, forsasse enim disces-
sisti citius et ante id tempus, quo natura solet amor ma-
chinis suis homines occupare. Nam fieri potest, ut etiam
ignem quis tangens non statim uratur, et ligna non statim flamma
concepta fulgent: ego tamen nec ignem ultro tangere, nec
formosos adspicere solvo. Ne tibi quidem consulo, Araspa,
inquit, ut oculos formosis diutius immorari sinas: nam
ignis quidem non nisi tangentes urit, at formosi etiam eos,
qui e longinquo spectant, adeo accendunt, ut amore flagrent.
Bono sis animo, Cyre, ait, nequaquam enim futurum est,
ipse uti adeo capiar, nec si nunquam hanc spectare desi-
nam, ut aliquid, fieri quod non oporteat, admittam. Re-
ctissime, inquit, ais; atque adeo hanc mihi adservato,
inquit, quemadmodum te jubeo, ejusque curam gerito: nam
fortasse mulier hac oblata aliquando occasione magno
nobis usui fuerit. Et tum quidem, his dictis a se invicem
discesserunt.

Ὁ δὲ νεανίσκος ἄμα μὲν ὄρων ὑπερχαλλῇ τὴν γυναῖκα, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος τὴν καλοκάγαθian αὐτῆς, ἄμα δὲ θεραπεύων αὐτὴν καὶ οἰόμενος χαρίζεσθαι αὐτῇ, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος οὐκ ἀχάριστον οὔσαν, ἀλλ' ἐντυμελωμένην διὰ τῶν αὐτῆς οἰκετῶν ὥς καὶ εἰζόντι ἐν αὐτῷ τὰ δέοντα καὶ εἰ ποτε ἀσθενήσειεν, ὥς μηδενὸς ἐν ὅσῳ, ἐκ πάντων τούτων ἡλίσκετο ἔρωτι, καὶ ἴσως οὐδὲν θαυμαστὸν ἔπαρχε. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐπαύετο.

19. Βουλόμενος δὲ ὁ Κύρος ἐβελοντὰς μένειν μεθ' ἐαυτοῦ τοὺς τε Μῆδοι καὶ τοὺς συμμαχούς, συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἐπικαίρους· ἐπεὶ δὲ συνήλθον, ἔλεξε οὕτως· (20) Ἄνδρες Μῆδοι καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐγὼ ὑμᾶς οἶδα σαφῶς ὅτι οὔτε χρημάτων δεόμενοι σὺν ἐμοὶ ἐξῆλθετε οὔτε Κυαξάρῃ νομίζοντες τοῦτο ὑπηρεταῖν, ἀλλ' ἐμοὶ βουλόμενοι τοῦτο χαρίζεσθαι καὶ ἐμὲ τιμῶντες νυκτοπορεῖν καὶ κινδυνεύειν σὺν ἐμοὶ ἠβελήσατε. (21) Καὶ χάριν τούτων ἐγὼ ὑμῖν ἔχω μὲν, εἰ καὶ ἀδικῶ· ἀποδιδόναί δὲ οὕτω ἀξίαν δύναμιν ἔχειν μοι δοκῶ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων· τὸ δ' ἔαν μένετε παρ' ἐμοὶ, ἀποδώσω, εὖ ἴστε, αἰσχυνόμεν ἂν εἰπεῖν· νομίζομαι γὰρ ἐμαυτὸν εὐκρίναι λέγοντι ταῦτα ἕνεκα τοῦ ὑμᾶς μᾶλλον ἐθέλειν παρ' ἐμοὶ καταμένειν. Ἄντι δὲ τούτου τάδε λέγω· ἐγὼ γὰρ ὑμῖν, κὰν ᾗδῃ ἀπίητε Κυαξάρῃ πειθόμενοι, ὅμως, ἂν ἀγαθὸν τι πράξω, πειράσομαι οὕτω ποιεῖν ὥστε καὶ ὑμᾶς ἐμὲ ἐκκινεῖν. (22) Οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς γε ἀπειμι, ἀλλὰ καὶ Ὑρκανίους τοὺς ὄρκους καὶ τὰς δεξιάς δι' ἔδωκα ἐμπέδωσα καὶ οὕποτε τούτους προδιδοὺς ἀλώσομαι, καὶ τῶν νῦν διδόντι Γωβρύα καὶ τείγῃ ἡμῖν καὶ χώραν καὶ δύναμιν πειράσομαι ποιεῖν μήποτε μεταμελήσας τῆς πρὸς ἐμὲ ὁδοῦ. (23) Καὶ τὸ μέγιστον δὴ, τῶν θεῶν οὕτω διδόντων περιφανὺς ἀγαθὰ καὶ φοβομένην ἂν αὐτοὺς καὶ αἰσχυνομένην ἀπολιπὼν ταῦτα εἰκὴ ἀπελθεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως, ἔφη, ποιήσω· ὑμεῖς δὲ ὅπως γιγνώσκετε οὕτω καὶ ποιεῖτε, καὶ ἐμοὶ εἴπατε, ὅτι ἂν ὑμῖν δοῖται. (24) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε.

Πρῶτος δ' ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς τοῦ Κύρου εἶναι πρὸς ταῦτα ἐλεξεν, Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ· βασιλεὺς γὰρ ἐμοίγε δοκεῖς σὺ φύσει πεφυκέναι οὐδὲν ἥττον ἢ ὁ ἐν τῷ σμήνῃ φυόμενος τῶν μελιττῶν ἡγεμὼν· ἐκείνῳ τε γὰρ αἰεὶ αἱ μελιτταὶ ἐκούσαι μὲν πειθονται, θεοῦ δ' ἂν μένη, οὐδὲ μία αὐτοῦ ἀπολείπεται· οὕτω δεινὸς τις ἔρως αὐταῖς τοῦ ἀρχεσθαι ὑπ' ἐκείνου ἐγγίγνεται· (25) καὶ πρὸς οὗ δέ μοι δοκεῖς παραπλησίως πως οἱ ἀνθρώποι οὕτοι διακίεσθαι. Καὶ γὰρ εἰς Πέρσας ὅτε παρ' ἡμῶν ἀπήεις, τίς Μῆδων ἢ νέος ἢ γέρων σοῦ ἀπελείψθη τὸ μή σοι ἀκολουθεῖν ἔστε Ἀστυάγῃς ἡμᾶς ἀπέστρεψεν· ἐπειδὴ δ' ἐκ Περσῶν βοήθης ἡμῖν ὠρμήθης, σχεδὸν αὖ ἐωρῶμεν τοὺς φίλους σου πάντας ἐθειλουσίους συνεκκείμενους. Ὅτε δ' αὖ τῆς δεῦρο στρατείας ἐπεθύμησας, πάντες σοι Μῆδοι ἐκόντες ἠκολούθησαν. (26) Νῦν δ' οὐ οὕτως ἔχομεν ὥς σὺν μὲν σοὶ ὁμοῦ καὶ ἐν τῇ πο-

Adolescens autem ille, tum quod eximia pulchritudine mulierem videret, tum quod ejus excellentem bonitatem animadverteret, tum autem quod eam coleret, seque ei gratificari putaret, tum etiam quod illam non ingrati esse sentiret, sed quæ vicissim per famulos suos curam adhiberet, ut ad se introeunti necessaria suppeterent, et, si quando ægrotaret, nihil ut ei deesset: ex his omnibus factum est, ut amore caperetur; nec mirum aliquid ei fortassis accidit. Atque hæc quidem hoc modo gerebantur.

Cum autem Cyrus et Medos et ceteros socios ultro secum manere vellet, convocavit omnes, qui ad negotium hoc agendum opportuni erant; et ubi convenere, hujusmodi verba fecit: « Equidem, Medi, vosque omnes qui adestis, certo scio, non ob penuriam pecuniæ vos mecum egressos esse, nec quod existimaretis in hoc Cyaxari inservitum iri; sed quia mihi hoc gratificari, meque honore prosequi velletis, libitum est vobis mecum et nocturna itinera ingredi et adire pericula. Quas ob res vobis equidem gratiam habere debeo, ni injustus esse velim, necdum tamen pro meritis vestris referendi facultatem habere mihi videor. Et hoc quidem minime pudet dicere: illud vero, Si mecum manseritis, referam, illud utique, inquam, dicere mihi pudor esset; nam existimarem videri posse, me dicere hæc eam ob causam, ut libentius apud me remanere velletis. At pro illo hæc dico: Ego nempe apud vos, etiamsi nunc Cyaxari morem gerendo discesseritis, id efficere conabor, si quid prospere gessero, ut vos ipsi me laudetis. Non enim ipse quidem jam discedo; sed Hyrcaniis, quibus et jusjurandum et dextram dedi, fidem præstabo, neque unquam committam, ut hos prodidisse convincar. Atque etiam facere conabor, ne Gobryam, qui modo et munitiones et regionem et copias nobis tradidit, unquam itineris ad me suscepti poeniteat. Quod denique maximum est, cum dii tam manifeste bona nobis largiantur, et metus eorum, et pudor retinere me debet, quo minus relictis his temere discedam. Ego quidem certe, inquit, ita sum facturus: vos vero, quod vobis visum fuerit, facite: et mihi, vestra quæ sententia sit, indicate. » Hæc ejus verba fuerunt.

Is autem, qui Cyri se cognatum esse dixerat aliquando, primus ad hæc respondens, Ego vero mea quæ sit sententia dicam, rex, inquit: nam regem sane natura nihilo te minus extitisse arbitror, quam ille rex est, qui dux apum in alveo nascitur: illi enim semper apes ultro parent; ac quocunque loco manserit, ab eo nulla earum discedit; quod si aliquo prodierit, nulla ipsum deserit: tam mirificus eis amor illius obtemperandi imperio innascitur. Eodem prope modo erga te quoque mihi hi homines adfecti esse videntur. Namque ubi a nobis in Persiam proficiscebare, quisnam Medorum vel juvenis vel senex a te abfuit, quo minus te sequeretur, donec Astyages nos ad se reverti jussit? postquam vero e Perside nobis subsidio profectus es, videmus iterum amicos tuos prope omnes te sponte sua sequi. Cum rursus expeditionem in hæc loca auscipere cupivisti, omnes te Medi libentes sequuti sunt. Et nunc adeo sic adfecti sumus, ut te amiden. præsentē, tametsi in hostico versemur, simus ani-

λεμίᾳ ὄντες θαρρόμεν, ἄνευ δὲ σοῦ καὶ οἰκαδὲ ἀπιέναι
 οὐδ' οὐθέμεθα. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ὅπως ποιήσουσιν αὐτοὶ
 ἐροῦσιν· ἐγὼ δὲ, ὦ Κύρε, καὶ ὦν ἐγὼ κρατῶ, καὶ με-
 νοῦμεν παρὰ σοὶ καὶ ὀρώμεν σε ἀνεξόμεθα καὶ καρτε-
 ρήσομεν ὑπὸ σοῦ ἐυεργετούμενοι.

27. Ἐπὶ τούτῳ ἔλεξεν ὁ Τυγράνης ὧδε· Σὺ, ἔφη, ὦ
 Κύρε, μήποτε θαυμάσῃς ἂν ἐγὼ σιωπῶ· ἡ γὰρ ψυχὴ,
 ἔφη, οὐχ ὡς βουλευσούσα παρεσκευάζεται ἀλλ' ὡς ποιή-
 σουσα ὅ,τι ἂν παραγγέλλῃς. (28) Ὁ δὲ Ὑρκάνιος εἶ-
 πεν, Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ὦ Μῆδοι, εἰ νῦν ἀπέλθοιτε, δαίμο-
 νος ἂν φάινει τὴν ἐπιβουλὴν εἶναι τὸ μὴ ἔᾶσαι ὑμᾶς μέγα
 εὐδαίμονας γενέσθαι· ἀνθρωπίνῃ δὲ γνώμῃ τίς ἂν ἡ φευ-
 γόντων τῶν πολεμίων ἀποτρέπεται ἢ ὅπλα παραδιδόν-
 των οὐκ ἂν λαμβάνοι ἢ ἐαυτοὺς διδόντων καὶ τὰ ἐαυτῶν
 οὐκ ἂν δέχοιτο, ἄλλως τε καὶ τοῦ ἡγεμόνος ἡμῶν ὄντος
 τοιοῦτου ὃς ἐμοὶ δοκεῖ, (ὡς) ὁμνυμι ὑμῖν πάντας τοὺς
 θεοὺς, εὖ ποιῶν ὑμᾶς μάλλον ἡδυσσάμενος ἢ ἐαυτὸν πλου-
 τίζων. (29) Ἐπὶ τούτῳ πάντες οἱ Μῆδοι τοιάδ' ἔλε-
 γον· Σὺ, ὦ Κύρε, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς καὶ οἰκαδὲ θταν
 ἀπιέναι· καὶ ὁδοῦ, σὺν σοὶ ἡμᾶς ἄγε. Ὁ δὲ Κύρος
 ἀκούσας ταῦτα ἐπεύξατο, Ἀλλ' ὦ Ζεῦ μέγιστε, αἰτοῦ-
 μαί σε, ὃς τοὺς ἐμὲ τιμῶντας νικῆσαι με εὖ ποιοῦντα.
 (30) Ἐκ τούτου ἐκέλευσε τοὺς μὲν ἄλλους φυλακὰς κα-
 ταστήσαντας ἀμφ' αὐτοὺς ἡδὴ ἔχειν, τοὺς δὲ Πέρσας
 διαλαβεῖν τὰς σκηνὰς τοῖς μὲν ἵππευσιν τὰς τούτοις προ-
 πύσας, τοῖς δὲ πεζοῖς τὰς τούτοις ἀρκούσας, καὶ οὕτω
 καταστήσασθαι ὅπως ποιῶντες οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς πάντα
 τὰ δόντα φέρωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῖς Πέρσαις καὶ τοὺς
 ἵππους τετραπευμένους παρέχῃσι, Πέρσαις δὲ μηδὲν
 ἄλλο ἢ ἔργον ἢ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐκποιεῖν. Ταύτην
 μὲν οὖν οὕτω διήγον τὴν ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Προὶ δ' ἀναστάντες ἐπορεύοντο πρὸς Γωβρύαν, Κύ-
 ρος μὲν ἐπ' ἵππου καὶ οἱ Περσῶν ἵπποις γεγενημένοι
 εἰς διελκιδίους· οἱ δὲ τὰ τούτων γέβρα καὶ τὰς κοπίδας
 ἔχοντες ἐπὶ τούτοις εἵποντο, ἴσοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν
 καὶ ἡ ἄλλη δὲ στρατιὰ τεταγμένη ἐπορεύετο. Ἐκα-
 στον δὲ ἐκέλευσε τοῖς καινοῖς ἐαυτῶν θεράπονσιν εἰπεῖν
 ὅτι δεῖς τις ἂν αὐτῶν ἢ τῶν ὀπισθοφυλάκων φάινεται
 ὀπίσθεν ἢ τοῦ μετώπου πρόσθεν ἢ ἢ κατὰ πλάγια
 εἶναι τῶν ἐν τῇ τάξει ὄντων ἀλίσκῃται, κολασθήσεται.
 (2) Δευτερεῖοι δὲ ἀμφὶ δελφὴν γίνονται πρὸς τῷ Γω-
 βρύῳ χωρίῳ, καὶ ὁρῶσιν ὑπερίσχυρόν τε τὸ ἔρμα καὶ
 ἐπὶ τῶν τευχῶν πάντα παρεσκευασμένα ὡς ἂν κράτιστα
 ἀπομάχῃσιν· καὶ βρῶς δὲ πολλοὺς καὶ πάμπολλα πρό-
 θια ὑπὸ τὰ ἔρμα ὑπὸ τὰ ἔρμα προσκημένα εἴρων. (3) Πέμψας
 δὲ ὁ Γωβρύας πρὸς τὸν Κύρον ἐκέλευσε περιελάσαντα
 ἰδεῖν ἢ ἢ πρόσδος εὐπετεστάτη, εἶπω δὲ πέμψαι πρὸς
 ἐαυτὸν τὸν πιστὸν τινα, οἷτινες αὐτῷ τὰ ἐνδὸν ἰδόντες
 ἀπαγγέλωσιν. (4) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος αὐτὸς μὲν τῷ
 ὄντι βουλόμενος ἰδεῖν εἴ περ εἴη αἰρέσιμον τὸ τεῖχος, εἰ

mosi, absque te domum reverti metuamus. Itaque ceteri
 quid facturi sint, ipsi exponent; ego vero, Cyre, atque illi
 qui mea in potestate sunt, et manebimus apud te, et te in-
 tueri sustinebimus, et pertolerabimus abs te beneficiis
 adfici.

Post hæc Tigranes ita loquutus est : Nolim mireris, ait,
 Cyre, quod taceam; animus enim meus non ad consultan-
 dum paratus est, sed ad faciendum quicquid imperaveris.
 Hyrcanus autem, Dicerem equidem, Medi, inquit, si jam
 discederetis, numinis id alicuius mala voluntate fieri, quod
 valde beatos vos fieri non sineret : ex humane enim mentis
 iudicio, quis se vel ab hostibus fugientibus averteret, vel
 arma his ea tradentibus non caperet, vel eosdem se cum re-
 bus suis dedentes non reciperet? præsertim cum ejusmodi
 ducem habeamus, qui mihi videtur (quod juratus deos
 omnes vobis testor) beneficiis in nos conferendis magis quam
 seipso locupletando delectatus. Tum deinde Medi omnes
 hæc dixerunt : Tu nos eduxisti, Cyre; domumque reverti
 quandocunque tibi visum erit commodum, tecum nos abdu-
 cito. Cyrus autem hæc cum audisset, votum hoc adjecit,
 Te vero, maxime Jupiter, oro, fac ut eos qui honore me
 prosequuntur, beneficiis superem. Deinde præcepit ut ce-
 teri quidem locatis excubiis corpora curarent; Persæ vero
 tabernacula distribuerent, equitibus nempe ea quæ his con-
 venirent, peditibus quæ his sufficerent, ut etiam res ita
 constituerent, ut universi, qui in tabernaculis essent, ne-
 cessaria conficerent, ac Persis ad ordines ipsorum adfer-
 rent, et equos eis curatos exhiberent; Persis autem nihil
 aliud negotii esset, quam uti res bellicas elaborarent. Hoc
 modo diem hunc exegerunt.

CAPUT II.

Mane autem cum surrexissent, iter ad Gobryam ingressi
 sunt, Cyrus quidem equo vectus, cum Persarum equiti-
 bus, qui jam ad duo millia excreverant : hos sequebantur
 qui scuta et copidas eorum habebant, numero eis pares.
 Itidem exercitus reliquis instructus iter faciebat. Præcepit
 autem Cyrus, uti quisque famulis suis novitiis futurum di-
 ceret, ut quisque eorum vel post agminis extremi custodes
 conspiceretur, vel ante frontem, vel ab utrovis latere extra
 eos qui essent in ordine deprehenderetur, ponas daret.
 Postridie circa vespem ad castellum Gobryæ perveniunt,
 et munitionem quam firmissimam vident, et in mœnibus
 parata omnia, quæ ad propulsandos hostes erant aptissima :
 quin etiam boves multos, permultumque pecus subter mu-
 nitiones adductum cernebant. Gobryas autem misit qui
 Cyrum hortaretur, ut equo circumvectus dispiceret, ubinam
 accessus esset facillimus; atque etiam ex fidis quosdam ho-
 minibus intro ad se mitteret, qui renuntiarent ei, quæ intus
 vidissent. Itaque Cyrus re ipsa videre volens, num alicubi
 castellum capi posset, an Gobryas mendax esse deprehend-

φαινότο ὁ Γωδρύας, περιήλαυνε πάντοθεν, εἴωρα
 τε ἰσχυρότερα πάντα ἢ προσελθεῖν· οὐς δ' ἐπεμψε πρὸς
 Γωδρύαν, ἀπήγγελλον τῷ Κύρῳ ὅτι τοσαῦτα εἴη ἔνδον
 ἐπαθ' ὅσα ἐπ' ἀνθρώπων γενεάν, ὡς σφίσι δοκεῖν, μὴ
 ἔν ἐκπλεῖπεν τοὺς ἐνδον ὄντας. (5) Ὁ μὲν δὲ Κύρος
 ἐν προντίδῃ τῇν ὅτι ποτ' εἴη ταῦτα, ὁ δὲ Γωδρύας αὐτὸς
 τι εἶχε πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἐνδοθεν πάντας ἐξῆγε φέ-
 ροντας ὄνον, ἀλφίτα, ἀλευρα, ἄλλους δὲ ἐλαύνοντας
 βούς, αἴγας, οἴς, οὐς, καὶ εἰ τι βρωτὸν, πάντα ἱκανὰ
 προσῆγον ὡς δειπνῆσαι πᾶσαν τὴν σὺν Κύρῳ στρατιάν.
 (6) Οἱ μὲν δὲ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες διήρουν τε ταῦτα
 καὶ ἐδειπνοποιοῦν. Ὁ δὲ Γωδρύας, ἐπεὶ πάντες αὐτῷ
 ἡ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦσαν, εἰσέναι τὸν Κύρον ἐκάλεισεν ὅπως
 νομίζοι ἀσφαλέστατον. Προειπταίμενος οὖν ὁ Κύρος
 προσκόπους καὶ δύναμιν καὶ αὐτὸς οὕτως εἰσῆλθε. Ἐπει
 δ' εἰσῆλθεν, ἀναπεπταμένας τὰς πύλας ἔχων παρεκάλει
 πάντας τοὺς φίλους καὶ ἄρχοντας τῶν μεθ' αὐτοῦ.
 (7) Ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἦσαν, ἐκφέρων ὁ Γωδρύας φιάλας
 χρυσᾶς καὶ πρόχους καὶ κάλπιδας καὶ κόσμον παντοῖον
 καὶ θαυρακοὺς ἀμέτρους τινὰς καὶ πάντα καλὰ, καὶ τέ-
 λας τὴν θυγατέρα, δεινόν τι κάλλος καὶ μέγεθος, πεν-
 θακὴ δὲ ἔχουσαν τοῦ ἀδελφοῦ τεθνηκότος, ἐξάγων ὧδε
 εἶπεν· Ἐγὼ σοι, ὦ Κύρε, τὰ μὲν χρήματα ταῦτα
 δωρῶμαι, τὴν δὲ θυγατέρα ταύτην ἐπιτρέπω διαθέσθαι
 ὥπως ἂν σὺ βούλῃ· ἱκετεύομεν δὲ, ἐγὼ μὲν καὶ πρόσθεν
 τοῦ νῦν, αὕτη δὲ νῦν τοῦ ἀδελφοῦ τιμωρὸν ἀνέεσθαι σε.
 (8) Ὁ δὲ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ σοὶ μὲν καὶ
 τότε ὑποσχόμεν ἀψευδοῦντός σου τιμωρήσειν εἰς δύνα-
 μιν, νῦν δὲ ὅτε σε ἀληθεύοντα δρῶ, ἥδη ὀφείλω τὴν
 ὑπόσχεσιν καὶ ταύτη ὑπισχνόμηναι τὰ αὐτὰ ταῦτα σὺν
 θεοῖς ποιῆσειν. Καὶ τὰ μὲν χρήματα ταῦτα, ἔφη, ἐγὼ
 μὲν δέχομαι, δίδωμι δ' αὐτὰ τῇ παιδί ταύτῃ κάκειναι
 ὡς ἂν γέμῃ αὐτήν. Ἐν δὲ δῶρον ἀπείμι ἔχων παρὰ
 σοῦ ἀντ' οὐ οὐδ' ἂν τὰ ἐν Βαβυλῶνι, (εἰ καὶ πλείστα
 ἔστιν,) οὐδὲ τὰ πανταγοῦ (ἀντὶ τούτου οὐ σύ μοι δεδω-
 ρται) ἥξιον ἂν ἔχων ἀπέλθοιμι. (9) Καὶ ὁ Γωδρύας
 θαυμάσας τε τί τοῦτ' εἴη καὶ ὑποπτεύσας μὴ τὴν θυγα-
 τέρα λέγει, οὕτως ἤρετο, Καὶ τί τοῦτ' ἔστιν, ἔφη, ὦ Κύ-
 ρε; Καὶ ὁ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὅτι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Γω-
 δρύας, πολλοὺς μὲν οἶμαι εἶναι ἀνθρώπους οἱ οὐτε ἀσε-
 βεῖν ἂν θέλοιν οὐτε ἀδικεῖν οὐτε ἂν ψεύδοιντο ἐκάτης
 εἶναι· διὰ δὲ τὸ μηδὲνα αὐτοῖς ἡθελήκεναι προέσθαι
 μήτε χρημάτων πολλὰ μήτε τυραννίδα μήτε τέλῃ ἐρυμνὰ
 μήτε τέκνα ἀξίεραστα ἀποθησκούσι πρότερον πρὶν
 εἶναι γίγνεσθαι οἳ ἦσαν. (10) Ἐμοὶ δὲ σὺ νυνὶ καὶ
 τέλῃ ἐρυμνὰ καὶ πλοῦτον παντοδαπὸν καὶ δύναμιν τὴν
 σὺν τῇ θυγατέρᾳ ἀξιοκτινὸν ἐγγχειρίσας πεποιθήκας με-
 ὄλον γενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ὅτι οὐτ' ἂν ἀσεβεῖν
 περὶ ξένους θέλοιμι οὐτ' ἂν ἀδικεῖν χρημάτων ἕνεκα οὐτε
 συνθήκας ἂν ψευδοίμην ἐκὼν εἶναι. (11) Τοῦτ' οὖν ἐγὼ,
 εἰ ἴσθι, ἕως ἂν ἀνὴρ δίκαιος ὦ καὶ δοκῶν εἶναι τοιοῦ-
 τος ἐπεινώμαι ὑπ' ἀνθρώπων, οὐποτ' ἐπιλήσομαι, ἀλλὰ
 περὶ σοῦ σε ἀντιτιμῆσαι πᾶσι τοῖς καλοῖς. (12) Καὶ
 ἐν τῷ δ' ἔφη, τῇ θυγατρὶ μὴ φοβού ὡς ἀπορήσεις

deretur, undique obequitabat, et omnia munitiora videbat
 esse, quam ut ei accedere quis posset : illi vero quos Cyrus
 ad Gobryam miserat, renuntiant ei, tantam intus bonorum
 esse copiam, quanta in hominum etatem, de suo quidem
 iudicio, eos qui intus essent minime defectura videretur.
 Et Cyrus quidem secum cogitabat, quænam illæ res essent :
 cum Gobryas ipse ad eum egreditur, et omnes quotquot intus
 erant educit, alios quidem ferentes vinum et farinas : aliis
 vero agentes boves, capras, oves, et sues, et si qua habe-
 rent esculenta, eorum omnium satis magnam copiam ad-
 ferebant, ut totus qui cum Cyro erat exercitus bene cœnaret.
 Itaque hi, quibus id negotii datum erat, distribuebant hæc
 et cœnam adparabant. Gobryas autem, postquam omnes
 ejus milites ex castello essent egressi, Cyrum ingredi jussit
 eo modo quem arbitaretur ipse tutissimum. Cyrus igitur
 præmissis speculatoribus copiisque, tandem et ipse ingre-
 ditur. Cumque esset ingressus, portas tenens apertas, amicos
 omnes et præfectos militum advocabat. Postquam
 hi jam intus erant, Gobryas depromptis pateris aureis, et
 gutturniis, et urnulis, et omnis generis ornamentis, et im-
 mensa quadam daricorum vi, et universis rebus pulchris,
 ad extremum etiam filia (quæ quidem erat admiranda forma
 et proceritate, habitu vero lugubri propter mortem fratris)
 producta, dixit : Pecunias hæc tibi trado, Cyre ; ac filiam
 hanc tibi committo, ut de ea, sicut ipse voles, statuas :
 obsecramus vero te supplices, ego quidem etiam antea, ut
 filii ; hæc vero nunc, ut fratris ultor sis.

Ad hæc respondit Cyrus, Equidem tibi tunc etiam polli-
 citus sum, me ultorem tibi, si minime mendax esses, pro vi-
 ribus futurum : nunc vero cum te veracem jam videam, reus
 sum promissi : quin et huic polliceor eadem hæc me diis ju-
 vantibus facturum. Ac pecunias quidem istas, inquit, ac-
 cipio, et huic puellæ, atque illi, cui nuptura est, eas
 dono. Unum vero munus abs te accipiens discedam, pro
 quo ne ea quidem quæ in Babylone sunt, quanquam sunt plu-
 rima nec quæ sunt uspiam, pro illo inquam tu quod mihi
 donasti, libentius habiturus sim discedens. Et Gobryas
 miratus quid tandem illud esset, ac suspicatus an filiam di-
 ceret, interrogavit, Quid istud est, Cyre ? Et respondens
 Cyrus, Multos arbitror esse homines, ait, Gobrya, qui nec
 impii, nec injusti esse velint, nec mentionitur aut fallant,
 sponte quidem sua : sed quia nemo potestati eorum permit-
 tere voluerit nec magnam pecuniæ vim, nec regnum, nec
 castella munita, nec liberos amari dignos, eo fit ut prius
 moriantur, quam quales sint cognosci possit : tu vero, cum
 mihi jam castella munita, et omnis generis opes, et copias
 tuas, et filiam dignam sane quam sibi quis adquirat, in ma-
 nus tradideris, fecisti ut apud omnes homines constet, eum
 me esse, qui nec in hospitibus impius esse velim, nec pecuniæ
 causa injustus, nec in servandis pactis, quod me quidem vo-
 lente sit, fallax. Igitur hujus ego tibi, sat scito, donec vir
 justus ero, et, talis quod esse videar, laudem ab hominibus
 consequar, nunquam obliviscar ; sed omnibus te rebus hon-
 nestis bonisque vicissim ornare conabor. Neque verendum
 est tibi, inquit, filiam quod attinet, ne viro sis cariturus,

αἵτου τάδε: πολλοὶ γὰρ καὶ ἀγαθοὶ φίλοι εἰσὶν ἐμοί, ὧν τις γὰρ αὐτόν; εἰ μέντοι χορήγῃ ἔξει τὰ πάντα ὅσα διδοῖς ἢ καὶ ἄλλα πολυπλάσια τούτων, οὐκ ἂν ἔρομαι εἰπεῖν σὺ μέντοι εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶ τινες αὐτῶν οἱ ὧν μὲν σὺ διδοῖς χορηγᾶτων οὐδὲ μικρὸν τούτων ἐνεκὰ σε μάλ-
λον θαυμάζουσιν. ἐμὲ δὲ ζηλοῦσι νυνὶ καὶ εὐχονται πᾶσι θεοῖς γενέσθαι ἐπιδείξασθαι ὥς πιστοὶ μὲν εἰσιν οὐδὲν ἔστων ἐμοῦ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ πολέμοις ὥς σὺ-
ποτ' ἂν ὑφείντο ζῶντες, εἰ μὴ τις θεὸς βλάπτῃ ἀντὶ δ' ἀρετῆς καὶ δουρὸς ἀγαθῆς ὅτι οὐδ' ἂν τὰ Σύρων πρὸς τοῖς σῖς καὶ Ἀσσυρίων πάντα προέλονται τοιοῦτους ἀνδρας εὖ ἴσθι ἐνταῦθα καλεημένους. 13) Καὶ ὁ Γω-
βρύας εἶπε γέλασας. Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ Κύρε, διῆκον δὴ μοι ποῦ οὗτοί εἰσιν. ἵνα σε τούτων τινὰ αἰτή-
σωμαι παῖδά μοι γενέσθαι. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὐδὲν ἐμοῦ σε δεήσει πυθέσθαι, ἀλλ' ἂν τὸν ἡμῖν ἐπρῇ, αὐτοῖς δὲ ἔξει καὶ ἄλλω δεικνύουσι αὐτῶν ἕκαστον.

14) Τούτου εἰπὼν δεῖξάν τε λαβὼν τοῦ Γωβρύα καὶ ἀναστὰς ἔειπεν, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἔξῃεν ἅπαντας καὶ πολλὰ δεσμένους τοῦ Γωβρύα ἐνδὸν δαιτυνεῖν οὐκ ἠθέλησαν. ἀλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἰδαίνοι καὶ τὸν Γω-
βρύαν συνδαιτυνὸν παρέαθεν. 15) Ἐπὶ σιβάδος δὲ κατὰ κλίθους ἤρατο αὐτὸν ὧδε· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Γω-
βρύα, πότερον οἶε σὺ εἶναι πλείω ἢ ἐκάστῳ ἡμῶν στρώματι; Καὶ ὁ εἶπεν, Ὑμῖν νῆ Δ' εὖ οἶδ' ὅτι, ἔφη, καὶ στρώματα πλείω ἔστι καὶ κλίνας, καὶ οἰκία γε πολὺ μαζῶν ἢ ὑμετέρα τῆς ἐμῆς, οἱ γε οἰκία μὲν χορήγε γῆ-
τε καὶ οὐρανῷ, κλίνας δ' ὑμῖν εἰσὶν ὅπως εὖναι γένοιτο' ὃν ἐπὶ γῆς, στρώματα δὲ νομίζετε οὐχ, ὅσα πρόβατα ῥυτί-
ζει ἔρκα, ἀλλ' ὅσα πρόβατα ὄρη τε καὶ πεδία ἀνέ-
σι. 16) Τὸ μὲν δὴ πρῶτον συνδαιτυνῶν αὐτοῖς ὁ Γω-
βρύας καὶ ἔρην τὴν χαυλότητα τῶν παρατιθεμένων βρωμάτων πολὺ σφῆς ἐνόμειεν ἐλευθερωτέρους εἶναι αὐτῶν· 17) ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν μετριότητα τῶν συσσίτων ἐπὶ οὐδενὶ γὰρ βρώματι οὐδὲ πόματι. Πόσης ἀνὴρ τῶν πεπαιστωμένων οὐτ' ἂν ὀμνᾷ ἐκπεπληγ-
μένους καταφρονεῖ; γένετο οὕτε ἄρπαγῇ οὕτε τῷ νόῳ μὴ οὐχὶ προσκοπεῖν ἅπερ ἂν καὶ μὴ ἐπὶ σίτῳ ὦν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἵππικοὶ διὰ τὸ μὴ ταράττεσθαι ἐπὶ τῶν ἵππων θύνανται ἅμα ἵππευόντας καὶ ἔρην καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν τὸ θέον, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἐν τῷ σίτῳ ὄν-
ται δεῖν πρόνομοι καὶ μέτριοι φαίνεσθαι, τὸ δὲ κεχι-
νῆσθαι ὑπὸ τῶν βρωμάτων καὶ τῆς πόσεως πάνυ αὐ-
τοῖς δίκλον καὶ ἡερῶδες δοκεῖ εἶναι. 18) Ἐνενόησε δὲ αὐτῶν καὶ ὡς ἐπηρώτων ἀλλήλους τοιαῦτα ὅσα ἐρωτη-
θήναι ἤδιον ἢ ἢ μὴ, καὶ ὡς ἔακομπον οἷα σκωρῶναι ἥδιον ἢ ἢ μὴ ἢ τε ἔπαίζον ὅς ποτὶ μὲν ὕδρωσι ἀπῆν, πολλὸ δὲ τοῦ αἰσχροῦ τι ποιεῖν, πολλὸ δὲ τοῦ χαλεπαί-
νεσθαι πρὸς ἀλλήλους. 19) Μέγιστον δ' αὐτῷ ἔδοξεν εἶναι τὸ ἐν στρατείᾳ ὄντας τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κίνδυνον ἐμβαλόντων μηδὲν οἰεσθαι δεῖν πλείω παρατίθεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο νομίζεν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι τοὺς συμ-
μάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρσκευάζειν.

20) Ἦνίκα δὲ Γωβρύας ὥς εἰς οἶκον ἁπῶν ἀνίστατο,

qui hac dignus sit: nam multi mihi praestantesque sunt amici, quorum aliquis hanc duxerit; an vero tantas sane habiturus sit pecunias, quantas tu largiris, vel etiam alias eis multo plures, dicere nequeo: te vero certo scire volo, esse quosdam inter eos, qui ob pecunias quas tu largiris, ne tantillo quidem magis te sint admiraturi: me autem hoc tempore suspiciunt beatumque praedicant, et omnes deos precantur, ut iis aliquando demonstrare liceat, se quoque nihilo minus quam me, fideles amicis esse, hostibus nunquam cessuros, dum vita fruuntur, nisi numen obstat: virtuti vero et existimationi bonae ne Syrorum quidem et Assyriorum omnia bona, tuis addita, praetulerint: tales viros certo scias hic jam consedissee. Hic cum adrisisset Gobryas, Per deos immortales, inquit, indica mihi, Cyre, ubinam illi sint, quo petam ut mihi per te liceat horum aliquem sumere generum. Nihil profecto, ait Cyrus, opus fuerit ex me sciscitari, sed si nos sequaris, poteris ipsemet etiam alteri quolibet horum ostendere.

Hec loquutus, Gobryae dextram prehendit, et surgens abiit, suosque omnes eduxit: cumque multum cum Gobryas rogasset, intus uti cenaret, noluit; sed in castis cenavit, et Gobryam sibi in cena socium adhibuit. Cum autem super toto herbarum frondiumque discubisset, sic cum interrogavit: Dic mihi, Gobrya, inquit, utrum existi-mas plura tibi esse stramenta, quam cuique nostrum? Et ille, Vobis profecto, inquit, plura sunt tum stragula, tum lecti; et domus sane vestra longe amplior est, quam mea; quibus terra quidem et coelum domus usum praebent; tot vobis etiam lecti sunt, quot supra terram cubilia: praeterea non quas pecus gerit lanas, pro stragulis habetis, sed quaecumque virgulta tum montes tum campi submittunt. Ac Gobryas quidem tunc primum apud eos cenans, cum ciborum qui adponerentur vilitatem cerneret, se suosque multo liberalius illis degere iudicavit: at postquam eorum in vescendo moderationem animadvertit; in nullo enim neque cibo neque potu, Persa, disciplina patria liberaliter instituta, sic vel oculis commotus manifesto deprehensus fuit, vel capacitate, vel animo, minus ut rerum suarum providus sit, quam si cibo capiendo non intentus esset: sed ut homines equestres, propterea quod in equis non peitur-bantur, inter equitandum et cernere, et audire, et dicere possunt quod oportet; ita et illi par esse censent, ut prudentes se ac moderatos in vescendo palam praebeant; ac prorsus sordidum belluinumque ducunt a cibis et potu commoveri, ac secum reputaverat etiam eos de rebus ejusmodi se mutuo interrogare, de quibus jucundius esset interrogari, quam non interrogari, et salse quaedam dicere, quibus perstringi jucundius esset quam non perstringi: quaeque jocarentur, a contumelia longe abesse, longe ab actione quavis turpi, longe demum a mutua animorum irritatione: [his consideratis, mutata sententia, Persas se suisque liberalius degere putabat]. Maximum vero ei visum est, quod, cum in expeditione essent, plura sibi quam ulli eorum qui periculum idem adibant, non putarent adpo-nenda: sed epulum id lautissimum dicerent, si eos, quos belli socios habituri essent, quam optimos eficerent. Cum autem Gobryas domum iturus surgeret, dixisse perhibetur,

ἀπὶν λέγεται, Οὐκ αὖτις θαυμάζω, ὦ Κύρε, εἰ ἐκπώματα μὲν καὶ ἱμάτια καὶ χρυσίον ἡμεῖς ὁμῶν πλέονα κεκτήμεθα, αὐτοὶ δὲ ἐλάττωτος ὁμῶν ἀξιοὶ ἔσμεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπιμελούμεθα ὅπως ἡμῖν ταῦτα ὥς πλείστα ἴσται, ὑμεῖς δὲ μοι δοκεῖτε ἐπιμελεσθαι ὅπως αὐτοὶ ὥς βέλτιστοι ἔσσεσθε. (21) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· ὁ δὲ Κύρος, Ἄγ', ἔφη, ὦ Γωδρύα, ὅπως πρῶτ' ἀπέσῃς ἔχων τοὺς ἱππίας ἐκωπλισμένους, ἵνα τὴν δυνάμιν σου ἴδωμεν, καὶ ἄμα εἰς τῆς σῆς χώρας ἀξίεις ἡμᾶς, ὅπως ἂν εἰδῶμεν ἃ περὶ φίλια καὶ πόλεμια νομίζεις. (22) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες ἀπῆλθον ἑκάτερος ἐπὶ τὰ προσήκοντα.

Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, παρῇν ὁ Γωδρύας ἔχων τοὺς ἱππίας, καὶ ἡγήετο. Ὁ δὲ Κύρος, ὥσπερ προσήκει ἀνδρὶ ἄρχοντι, οὐ μόνον τῷ παρεῖναι τὴν δδὸν προσέειπε τὸν νοῦν, ἀλλ' ἄμα προῖων ἐπισκοπεῖτο εἰ τι δυνάμεων εἴη τοὺς πολεμίους ἀσθενεστέρους ποιεῖν ἢ αὐτοὺς ἰσχυροτέρους. (23) Καλέσας οὖν τὸν Ἰρχάνιον καὶ τὸν Γωδρύαν, τοὺτους γὰρ ἐνόμιζεν εἰδέναι μάλιστα ὧν αὐτὸς ὥς το δεισθαι μαθεῖν, Ἐγὼ τοι, ὦ ἄνδρες φίλοι, οἷμαι σὺν ὑμῖν ἂν ὥς πιστοὶς βουλευόμενος περὶ τοῦ πολέμου τοῦδε οὐκ ἂν ἐξαμαρτάνειν· ὁρῶ γὰρ ὅτι μᾶλλον ὑμῖν ἢ ἐμοὶ σκεπτόεν ὅπως ὁ Ἀσσύριος ἡμῶν μὴ ἐπικρατήσει. Ἐμοὶ μὲν γὰρ, ἔφη, τῶνδε ἀποσφαλέντι ἔστιν ἴσως καὶ ἄλλη ἀποστροφή· ὑμῖν δ', εἰ οὗτος ἐπικρατήσει, ὁρῶ ἄμα πάντα τὰ ὄντα ἀλλότρια γινώμενα. (24) Καὶ γὰρ ἐμοὶ μὲν πολέμιός ἐστιν, οὐκ ἐμὲ μισῶν, ἀλλ' οἰόμενος ἀσύμφορον ἑαυτῷ μεγάλους εἶναι ἡμᾶς, καὶ στρατεύει διὰ τοῦτο ἐφ' ἡμᾶς· ὑμᾶς δὲ καὶ μισεῖ, ἀδαισίσθαι νομίζων ὑμῶν. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο ἀμφοτέρω κατὰ ταῦτα περαινέιν, τι μέλλει, ὥς ταῦτ' εἰδότες σφίσι καὶ μέλον αὐτοῖς ἰσχυρῶς ἔπη τὸ μέλλον ἀποδοῦναι.

25. Ἐνταῦθα δὴ ἤρξατο ὧδε· Λέξατε δὴ μοι, ἔφη, ἡμᾶς νομίζει μόνους πολεμικῶς ἔχειν ὁ Ἀσσύριος πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἐπίστασθε καὶ ἄλλον τινὰ αὐτῷ πολέμιον; Νῆ μὲν Δί', ἔφη ὁ Ἰρχάνιος, πολεμίζονται μὲν εἰσιν αὐτῷ Κασδούσιοι, ἔθνος πολὺ τε καὶ ἄλκιμον· Σάκαι γε μὴν ἑμποροὶ ἡμῖν, οἱ κακὰ πολλὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου· ἐπειρᾶτο γὰρ κακείνους ὥσπερ καὶ ἡμᾶς καταστρέφασθαι. (26) Οὐκοῦν, ἔφη, οἷσθ' ἂν νῦν αὐτοὺς ἀμφοτέρους ἡδέως ἂν ἐπιβῇναι μετ' ἡμῶν τῷ Ἀσσυρίῳ; Ἐρᾶσιν καὶ σφόδρ' ἂν, εἰ πῇ γε δύναιντο συμμίζειν. Τί δ', ἔφη, ἐν μέσῳ ἐστὶ τοῦ συμμίζειν; Ἀσσύριοι, ἔφασκον, τὸ αὐτὸ ἔθνος δι' οὐκ ἔστιν ὁρῶν. (27) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Κύρος, Τί γὰρ, ἔφη, ὦ Γωδρύα, οὐ σὺ τοῦ νεανίσκου τούτου δεῖ νῦν εἰς τὴν βασιλείαν καθίστασθαι, ὡς περὶ φανίαν πολλήν τινα τοῦ τρόπου κατηγορεῖς; Τοιαῦτα γὰρ, οἶμαι, ἔφη ὁ Γωδρύας, ἔπαθον ὑπ' αὐτοῦ. Πότερα ὅττι, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς σὲ μόνον τοιοῦτος ἐγένετο ἢ καὶ εἰς ἄλλους τινάς; (28) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ εἰς ἄλλους γε· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσθενούντας καὶ ὑβρίζει τί δαί λέγειν; ἐνὸς δὲ ἀνδρὸς πολὺ δυνατωτέρου ἢ ἐγὼ υἱόν, καὶ ἐκείνου ἐταῖρον ὄντα ὥσπερ τὸν ἑμόν, συμπίνοντα παρ' ἑαυτῷ συλλαβὼν ἐξέτεμεν, ὥς

Nou amplius, Cyre, miror nos copiam maiorem poculorum et vestium et auri possidere, quam vos; sed ipsos tamen vobis minoris aestimandos esse. Quippe nobis cure est, ut copia illorum adfluamus; vos id enim studiose inibi videmini, ut ipsi sitis quam præstantissimi. Hæc cum dixisset Gobryas, subiecit Cyrus, Age, Gobrya, fac adsis cras mane cum equitibus eductis, ut copias tuas inspiciamus, simulque per tuam nos regionem ducas, ut sciamus, quæ pro amicorum, quæ pro hostium rebus nos habere oporteat. Et tunc quidem his dictis, uterque ad suas res agendas discessit.

Cum autem dies illuxisset, aderat cum equitibus Gobryas, ac præibat. At Cyrus, velut eum facere par est, qui cum imperio sit, non solum itineri faciendo intentus erat, sed inter progrediendum considerabat, fierine aliqua ratione posset, ut hostes imbecilliores redderentur, ipsi firmiores. Itaque arcessito Hyrcanio et Gobrya, (hos enim in primis ca scire putabat, quibus sibi cognitis opus esse existimabat), Equidem arbitror, inquit, amici, me, si cum vobis, fidis sociis, de hoc bello consultem, nequaquam erraturum: vobis enim magis etiam cogitandum esse video, quam mihi, ne superior nobis evadat Assyrius. Nam mihi, inquit, in his si frustra fuero, fortassis aliud non deerit periculum; a vobis autem, si superior hic evaserit, omnia quæ possidetis alienatum iri video. Etenim meus hostis est, non quod me oderit, sed quod sibi non expedire arbitrat, nos magnos esse; eaque una causa est, cur bellum nobis faciat: at vos et odit, et adfectum se a vobis injuria ducit. Ad hæc respondit uterque, in cæpto sermone ad ipsos pergat, utpote qui scirent illa quæ Cyrus dicebat, et solliciti etiam essent. quis harum rerum futurus sit exitus.

Ibi tum sic orsus est dicere: Velim mihi significetis, ait, an vos solos Assyrius existimat esse hostili in eum animo? an alium quendam infestum ei novistis? Imo, inquit Hyrcanius, infestissimi profecto ei sunt Cadusii, gens magna admodum et robusta: Sacæ porro nobis finitimi sunt, qui multis ab Assyrio incommodis sunt adfecti; nam et illos, æque ac nos, conatus est in potestatem suam redigere. Ergo an existimatis, ait, jam libenter hos utrosque nobiscum invasuros Assyrium? Imo etiam acriter, inquit, si quo modo se nobiscum conjungere possent. At quid obstat, ait, quo minus se nobis conjungant? Nimium Assyrii, dixere, ea ipsa gens, per quam nunc iter facis. Cum hæc audisset Cyrus, Quid enim? inquit, Gobrya, nonne tu adolescentem hunc, qui modo regno potitur, gravis cujusdam arrogantiae superbiæque accusas? Talem nempe eum, ait Gobryas, expertus sum. Utrum tandem, inquit Cyrus, in te solum se talem præbuit, an etiam erga quosdam alios? Profecto, inquit Gobryas, erga multos etiam alios. At quibus contumeliis imbecilliores adficiat, quid attinet dicere? etiam viri cujusdam longe me potentioris filium, qui etiam illius sodalis, sicut meus filius, erat, compotantem apud se comprehendit et castravit, idque propterea, quemadmodum

μέν τινες ἔφασκαν, ὅτι ἡ παλλακὴ αὐτοῦ ἐπύνησεν αὐτὸν ὡς καλὸς εἶη καὶ ἐμακάρισε τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γυναῖκα ἔσσεσθαι, ὡς δ' αὐτὸς νῦν λέγει, ὅτι ἐπείρασεν αὐτοῦ τὴν παλλακίδα. Καὶ νῦν οὗτος εὐνοῦχος μὲν ἐστὶ, τὴν δ' ἀρχὴν ἔχει, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐτελεύτησεν.

(29) Οὐχ οὖν, ἔφη, οἶε ἂν καὶ τοῦτον ἡδέως ἡμεῖς ἰδεῖν, εἰ οἶτοιο ἐκυτῷ βοηθὸς ἂν γενέσθαι; Εὖ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδα, ὁ Γωβρύας ἀλλ' ἰδεῖν τοι αὐτὸν χαλεπὸν ἐστίν, ὦ Κύρε. Πῶς; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι εἰ μέλλει τις ἐκεῖνον συμμίζειν, παρ' αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα δεῖ παριέναι. (30) Τί οὖν, ἔφη, τοῦτο χαλεπόν; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας, οἶδα ἐξελλοῦσαν δύναμιν ἐξ αὐτῆς πολλαπλασίαν ἢς σὺ ἔχεις νῦν· εἰ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἡττόν σοι νῦν ἢ τὸ πρότερον Ἀσσύριοι καὶ τὰ ἑπ' αὐτῶν ἀποφέρουσι καὶ τοὺς ἵππους ἀπάγουσιν, ὅτι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτῶν ὀλίγη ἐδόξεν εἶναι ἡ σὴ δύναμις· καὶ ὁ λόγος οὗτος πολὺς ἤδη ἔσπαρται· δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, βελτίον εἶναι φυλαττομένους πορεύεσθαι.

31. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ Γωβρύου τοιαῦτα, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἐλάξε· Καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, ὦ Γωβρύα, κελεύων ὡς ἀσφαλέστατα τῆς πορείας ποιεῖσθαι. Ἐγὼ οὖν σκοπῶν οὐ δύναμαι ἐνοῆσαι ἀσφαλεστέραν οὐδεμίαν πορείαν ἡμῖν τῆς πρὸς αὐτὴν Βαβυλῶνα πορείας εἶναι, εἰ ἐκεῖ τῶν πολεμίων ἐστὶ τὸ κράτιστον. Πολλοὶ μὲν γάρ εἰσιν, ὡς σὺ φῆς· εἰ δὲ θάρβουσι, καὶ δῆλοι ἡμῖν, ὡς ἐγὼ φημι, ἔσονται. (32) Μὴ οὖν ὀρώντες μὲν ἡμᾶς, ἀλλ' οἰόμενοι ἀφανεῖς εἶναι διὰ τὸ φοβεῖσθαι ἐκείνους, ἀφ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι τοῦ μὲν φόβου ἀπαλλάζονται ὅς αὐτοῖς ἐνεγένετο, θάρβος δ' ἐμφύσεται ἀντὶ τούτου τοσούτῳ μείζον ὅσῳ ἂν πλείονα χρόνον ἡμᾶς μὴ ὀρώσιν· ἂν δὲ ἤδη ἴωμεν ἐπ' αὐτοὺς, πολλοὺς μὲν αὐτῶν εὐρήσομεν ἔτι κλαίοντας τοὺς ἀποθανόντας ὅφ' ἡμῶν, πολλοὺς δ' ἔτι τραύματα ἐπιτεδεμένους ἃ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλαβον, πάντας δ' ἔτι μεμνημένους τῆς μὲν τοῦδε τοῦ στρατεύματος τολμῆς, τῆς δὲ αὐτῶν φυγῆς τε καὶ συμφορᾶς. (33) Εὖ δ' ἴσθι, ὦ Γωβρύα, ἵνα καὶ τοῦτ' εἰδῆς, οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ὅταν μὲν θάρβωσιν, ἀνυπόστατον τὸ φρόνημα παρέχονται, ὅταν δὲ δέσωσιν, ὅσῳ ἂν πλείους ᾖσι, τοσούτῳ μείζω καὶ ἐκπεπληγμένον μάλλον τὸν φόβον κέκτηνται. (34) Ἐκ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ κακῶν λόγων ἡδῆ ἡμεῖς αὐτοῖς πάρεστιν, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ πονηρῶν χρωμάτων, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ δυσθύμων τε καὶ ἔξεστηκώτων προσώπων ἡθροισται· ὥςθ' ὑπὸ τοῦ μεγέθους οὐ ῥᾶδιον αὐτὸν ἐσθαι οὔτε λόγους κατασβέσαι οὔτε προσάγοντα πολεμίοις μένος ἐμβαλεῖν οὔτε ἀπαγαγόντα ἀναρῆσαι τὸ φρόνημα, ἀλλ' ὅσῳ ἂν μάλλον αὐτοῖς θαρρῆναι παρακινῇ, τοσούτῳ ἐν δεινότεροις ἡγρόνται εἶναι. (35) Ἐκεῖνο μέντοι νῆ Δία, ἔφη, σκεψώμεθα ἀκριβῶς ὅπως ἔχει. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε αἰ νῆκε ἔσονται ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις ὑπότεροι ἂν πλείονα ὄλγον ἀπαριθμήσωσιν, ὀρθῶς καὶ σὺ φόβῃ περὶ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἐν δεινοῖς ἔσμεν· εἰ μὲντοι ὥσπερ πρόσθεν διὰ τοὺς εὖ μαχημένους ἔτι καὶ νῦν αἰ μάχη

nonnulli adfirmarunt, quod ipsius concubina eum a formae praestantia laudaverat, eamque beatam dixerat, quae ejus esset uxor futura; ut autem iste nunc ait, quod ejus concubinae pudicitiam tentasset. Ille quidem jam eunuchus est, et, patre mortuo, imperium obtinet. Ergo, inquit Cyrus, an existimas hunc quoque nos libenter conspecturum, si nos arbitrareretur opem sibi laturos? Id quidem certe sat scio, ait Gobryas: verum difficile, Cyre, est, ejus in conspectum venire. Quid ita? inquit Cyrus. Quia, si quis cum eo conjungere se velit, eum necesse est praeter ipsam Babylonem transire. Quid hoc tandem, ait Cyrus, difficultatis habet? Quia profecto, inquit Gobryas, scio copias ex ea multo his, quas tu nunc habes, majores prodiisse: atque adeo certo scias velim, hanc ipsam ob causam nimis Assyrios ad te nunc et arma adferre, et equos adducere, quam antea, quod exercitus tuus exiguus esse visus sit iis, qui eum conspexerunt; et iste quidem jam increbuit rumor: mihi quoque adeo consultius esse videtur, ut caute profiscamur.

Hujusmodi quaedam cum ex Gobrya Cyrus audisset, ei sic respondit: Recte, Gobrya, mihi dicere videris, qui nos de itinere quam tutissime faciendo moneas. Mihi vero negotium hoc consideranti nulla tutior itineris faciendi ratio ad animum accidit, quam si ipsam ad Babylonem tendamus, si quidem ibi robur hostium maximum est. Nam multos istic esse asseris ipse: et si fidentibus sint animis, etiam in conspectum nostrum venient, ut equidem arbitror. Et quidem si nusquam nos conspiciant, sed nos, propterea quod eos metuamus, delitescere existiment, certo futurum scias, inquit, ut metu liberentur, quem conceperunt, proque hoc tanto major iis innascatur fiducia, quanto nos diutius non conspexerint: sin autem in eos jam pergemus, multos inveniemus plorantes adhuc illos, qui a nobis intercepti sunt; multos, quibus erunt obligata vulnera, quae a nostris acceperunt; omnes denique memoria hujusce nostri exercitus audaciam, et fugam calamitatemque suam adhuc tenentes. Scire autem te volo, Gobrya, sic comparatum esse, ut multitudo, cum fiducia plena est, ea sit animorum elatione, quae sustineri nequeat: verum ubi sibi metuant, tanto majori horribiliorique formidine teneantur quanto plures numero fuerint. Nam de multis et adversis rumoribus is terror eis adauctus adest, de multis malisque palloribus, de multis etiam tristibus exanimatisque vultibus collectus est; adeo ut ob magnitudinem terroris hujus facile fieri nequeat, ut vel ille verbis exstinguatur, vel in hostem ducendo robur animis addatur, vel ab eisdem abducendo, militum spiritus refocillentur: sed quanto magis eos hortere praesentibus ut sint animis, tanto se gravioribus in periculis esse putant. Jam vero illud etiam quo se pacto habeat, accurate consideremus. Nam si deinceps in rebus bellicis apud eos futurae sunt victoriae, qui majorem hominum turham adnumerabunt, recte tu nobis metuis, et nos reapse in periculo versamur: sin, ut antea, sic etiam nunc, ex virtute dimicantium pendent praediorum exitus, haud fru-

κρίνονται, θαρβύν οὐδὲν ἂν σφαλείης· πολλὸ γὰρ σὺν τοῖς θεοῖς κλείοντας εὐρήσεις παρ' ἡμῖν τοὺς θέλοντας ἀνέχεσθαι ἢ παρ' ἐκείνους. (36) Ὡς δὲ ἔτι μάλλον θαρβύν, καὶ τόδε κατανόησον· οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι πολλοὶ μὴ διάττονές εἰσι νῦν ἢ πρὶν ἡττηθῆναι ὑφ' ἡμῶν, πολλοὶ δ' διάττονες ἢ οὔτε ἀπέδρασαν ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ μεζώνας νῦν ἢ πρὶν, ἐπεὶ νενικήκαμεν, καὶ ἰσχυρότεροι, ἐπεὶ ντυχόμεν· καὶ πλείονες δὲ, ἐπεὶ ὑμεῖς ἡμῖν προσεγίνεσθε· μὴ γὰρ ἔτι ἀτίμαζε μηδὲ τοὺς σοὺς, ἐπεὶ σὺν ἡμῖν εἰσι· σὺν γὰρ τοῖς νικῶσι, σάφ' ἴσθι, ὦ Γωβρύα, θαρβύντες καὶ οἱ ἀκόλουθοι ἔπονται. (37) Μὴ λανθάνω· ὅτι σε μηδὲ τοῦτο, ἔφη, οὔτε ἔξεστι μὲν τοῖς πολεμίας καὶ νῦν ἰδεῖν ἡμᾶς γοργότεροι δὲ, σάφ' ἴσθι, ὡς αὐτῶς ἂν αὐτοῖς φανεῖν μόνοντες ἢ ἰόντες ἐπ' ἐκείνους. Ὡς οὖν ἐμοῦ ταῦτα γινώσκοντος ἄγε ἡμᾶς εὐθὺς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Οὕτω μὲν δὴ πορευόμενοι τεταρταῖοι πρὸς τοῖς ὁρίοις τῆς Γωβρύου χώρας ἐγένοντο. Ὡς δὲ ἐν τῇ πολέμῳ ἦν, κατέστησε λαβὼν ἐν τάξει μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τε πεζοὺς καὶ τῶν ἵππεων ὁπόσους ἐδόκει καλῶς αὐτῷ ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ἱππεῖς ἀφῆκε καταθεῖν, καὶ ἐκέλευσε τοὺς μὲν ὅπλα ἔχοντας κατακαίνειν, τοὺς δ' ἄλλους καὶ πρόσβατα ὅσα ἂν λάβωσι πρὸς αὐτὸν ἄγειν. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς Πέρσας συγκαταθεῖν καὶ ἦγον πολλοὶ μὲν αὐτῶν κατακεχυλισμένοι ἀπὸ τῶν ἵππων, πολλοὶ δὲ καὶ λείαν πλείστην ἄγοντες. (2) Ὡς δὲ παρῆν ἡ λεία, συγκαλέσας τοὺς τε τῶν Μήδων ἄρχοντας καὶ τῶν Ὑρκανίων καὶ τοὺς δημοτίμους ἐλεξεν ὧδε· Ἄνδρες φίλοι, ἔξετιστε ἡμᾶς ἅπαντας πολλοῖς ἀγαθοῖς Γωβρύας. Εἰ οὖν, ἔφη, τοῖς θεοῖς ἐξελόντες τὰ νομιζόμενα καὶ τῇ στρατιᾷ τὰ ἱκανὰ τὴν ἄλλην τούτῳ δόημεν λείαν, ἄρα ἂν, ἔφη, καλὸν ποιήσαιμεν τῷ εὐθὺς φανοῖ εἶναι ὅτι καὶ τοὺς εὐ ποιῶντας πειρώμεθα νικᾶν εὐ ποιῶντες. (3) Ὡς δὲ τοῦτ' ἤκουσαν, πάντες μὲν ἐπήνουν, πάντες δ' ἐναυμιάζον· εἰς δὲ καὶ ἐλεξεν ὧδε, Πάνυ, ἔφη, ὦ Κύρε, τοῦτο ποιήσωμεν. Καὶ γάρ μοι, ἔφη, δοκεῖ ὁ Γωβρύας πτωχοῦς τινὰς νομίζειν ἡμᾶς, ὅτι οὐ δαρείων μεστοὶ ἤκομεν οὐδὲ ἐκ χρυσῶν πίνομεν φιαλῶν· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσωμεν, γνοίη ἂν, ἔφη, ὅτι ἔστιν ἐλευθερίους εἶναι καὶ ἀνευ χρυσοῦ. (4) Ἄγε δὴ, ἔφη, τὰ τῶν θεῶν ἀποδόντες τοῖς μάγοις καὶ ὅσα τῇ στρατιᾷ ἱκανὰ ἐξελόντες τάλλα καλέσαντες τὸν Γωβρύαν δότε αὐτῷ. Οὕτω δὴ λαβόντες ἐκείνοι ὅσα εἶδε τάλλα ἔδωσαν τῷ Γωβρύᾳ.

Ἐκ τούτου δὴ ἔειπεν πρὸς Βαβυλῶνα παραταξάμενος ὥσπερ οὔτε ἡ μάχη ἦν. Ὡς δ' οὐκ ἀντεξήσαν οἱ Ἀσσύριοι, ἐκέλευσεν ὁ Κύρος τὸν Γωβρύαν προσελάσαντα εἰπεῖν ὅτι εἰ βούλεται ὁ βασιλεὺς ἐξῆναι ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, κἂν αὐτὸς σὺν ἐκείνῳ μάχοιτο· εἰ δὲ οὐκ ἂν μυνεῖ τῇ χώρᾳ, ὅτι ἀνάγκη τοῖς κρατοῦσι πείθε-

stra fueris, si fidenti sis animo : nam diis iuvantibus multo plures apud nos invenies, qui pugnare velint, quam apud illos. Ut vero etiam fidentiori sis animo, hoc quoque tecum cogita : sunt nempe hostes jam multo etiam minores, quam essent, antequam a nobis fuere victi ; multo etiam minores, quam cum aufugerunt nobis : nos autem et majores, quam ante, nunc sumus, cum vicerimus ; et firmiores, cum nobis vosmet adjunxeritis : noli enim ne tuos quidem jam aspernari, quando nobiscum sunt ; nam cum victoribus certo scire debes, Gobrya, etiam eos, qui sequuntur exercitum, fidentibus animis pergere. Ne id quidem te lateat, inquit, posse hostes hoc etiam tempore nos videre : sed terrorem eis majorem nequaquam incutiemus hic manentes, quam si adversus ipsos progrediamur. Cum igitur hæc mea sit sententia, Babylonem nos recta ducito.

CAPUT III.

Itaque sic pergentes, die quarto ad fines agri Gobryæ pervenerunt. Cumque jam esset in hostico, constitit instructosque apud se retinuit tum pedites tum equites, quot ipsi sufficere viderentur : reliquis equitibus excurrendi potestatem fecit, præcepitque ut armatos occiderent, reliquos cum pecudibus, quascunque cepissent, ad se deducerent. Jussit et Persas cum ceteris excurrere ; eorumque adeo multi redierunt qui ex equis decidissent, multi etiam qui prædam amplissimam adducerent. Præda autem cum adesset, convocatis Medorum Hyrcaniorumque principibus et Persis qui ὁμότιμοι appellantur, sic eos adloquutus est : Gobryas, amici, nos universos hospitio exceptos liberaliter habuit. Itaque si, postquam diis, inquit, ea quæ in more sunt solegerimus, et reliquo exercitui, quantum satis erit, prædam aliam huic largiamur, recte sane facturi sumus, ut statim constet, conari nos bene de nobis promerentes vicissim benefaciendo vincere. Hoc ubi audissent, omnes id quidem comprobabant, laudibus celebrabant omnes : quin et unus hujusmodi quiddam protulit, Omnino, Cyre, inquit, hoc nobis faciendum est. Nam mea quidem sententia, Gobryas nos mendicos quosdam esse arbitratus est, quia daricis onusti non venimus nec aureis e pateris bibimus : at si hoc fecerimus, agnoverit sane, posse homines etiam absque auro liberales esse. Ite igitur, inquit, atque ubi diis debita magis tradideritis, et quæ exercitui suffecerint selegeritis, cetera Gobryæ arcesso date. Quamolirem acceptis illi rebus omnibus quibus opus erat, cetera Gobryæ dederunt.

Secundum hæc ad ipsam Babylonem progressus est Cyrus, instructo exercitu eodem modo, quo instructus pugne tempore fuerat. Cum vero Assyrii contra non prodirent, Gobryam Cyrus eis adequitare et dicere jussit, etiam se ipsum cum rege dimicaturum, si ille quidem egressus pro regione dimicare vellet : sin regionem suam non defenderet,

σθαι. (6) Ὁ μὲν δὲ Γωβρύας προσελάσας ἐνθα ἀσφαλὲς ἦν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ αὐτῷ ἐξέπεμψεν ἀποκρινόμενον τοιαῦτα· Δεσπότης ὁ σὸς λέγει, ὦ Γωβρύα, Οὐχ ὅτι ἀπέκτεινά σου τὸν υἱὸν μεταμέλει μοι, ἀλλ' ὅτι οὐ καὶ σὲ προσεπέκτεινα. Μάχεσθαι δὲ ἐν βούλῃ σθε, ἤκατε εἰς τριηκοστὴν ἡμέραν· νῦν δ' οὐπω ἡμῖν σγολή· ἐτι γὰρ παρασκευάζομεθα. (7) Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν, Ἀλλὰ μήποτε σοὶ λήξειεν αὕτη ἡ μεταμέλεια· ὅθλον γὰρ σθαι ἀνὼ σέ τι, ἐξ οὗ αὕτη σε ἡ μεταμέλεια ἔχει.

8. Ὁ μὲν δὲ Γωβρύας ἀπήγγειλε τὰ τοῦ Ἀσσυρίου· ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας ταῦτα ἀπήγγαγε τὸ στράτευμα καὶ καλέσας τὸν Γωβρύαν, Εἰπέ μοι, ἔφη, οὐκ ἔλεγες μέντοι σὺ ὅτι τὸν ἐκτμήνεντα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου οἶε ἂν σὺν ἡμῖν γενέσθαι; Εἰδὲ μὲν οὖν, ἔφη, δοκῶ εἰδέναι· πολλὰ γὰρ δὴ ἔγωγε κἀκεῖνος ἐπαρρησιασάμεθα πρὸς ἀλλήλους. (9) Ὅποτε τοίνυν σοὶ δοκεῖ καλῶς ἔχειν, πρὸς αὐτὸν πρόσθην καὶ πρῶτον μὲν οὕτω ποίει ὅπως ἂν αὐτὸς λέγῃ εἰδῆτε· ἐπειδὴ δὲ συγγένῃ οὗτῳ, ἔαν γνῶς αὐτὸν φίλον ἡμῶν βουλούμενον εἶναι, τοιοῦτο δεῖ μηχανάσθαι ὅπως λάθῃ φίλος ὢν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ἂν φίλος τις ποιήσειεν ἄλλως πῶς πλείω ἀγαθὰ ἐν πολέμῳ ἢ πολέμους δοκῶν εἶναι· οὐτ' ἂν ἐχθροὺς πλείω τις βλάψειεν ἄλλως πῶς ἢ φίλος δοκῶν εἶναι. (10) Καὶ μὲν, ἔφη, ὁ Γωβρύας, οἷδ' ὅτι καὶ πρίαιτο Γαδάτας τὸ μέγα τι ποιῆσαι κακὸν τὸν νῦν βασιλεῖα Ἀσσυρίων· ἀλλ' ὅ, τι ἂν δύναιτο, τοιοῦτο δεῖ καὶ ἡμεῖς σκοπεῖν. (11) Λέγε δὲ μοι, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς τὸ φρουρίον τὸ πρὸ τῆς χώρας, ὃ φασὶ Ὑρκανίους τε καὶ Σάκας ἐπιτετειγίσθαι τῇδε τῇ χώρᾳ πρόβολον εἶναι τοῦ πολέμου, ἄρ' ἂν, ἔφη, οἶε ὑπὸ τοῦ φρουράρχου παρεῖναι τὸν εὐνοῦχον ἐλθόντα σὺν δυνάμει; Σαρῶς γε, ἔφη ὁ Γωβρύας, εἴπερ ἀνυπόπτος ὢν ὥσπερ νῦν ἐστὶν ἀφίκοιτο πρὸς αὐτόν. (12) Οὐκ οὖν, ἔφη, ἀνυπόπτος ἂν εἴη, εἰ προσβάλοιμι μὲν ἐγὼ πρὸς τὰ χωρία αὐτοῦ ὥς λαβεῖν βουλούμενος, ἀπομαχρίτω δὲ ἐκεῖνος ἀπὸ κρατος, καὶ λάβοιμι μὲν αὐτὸς τι ἐγὼ, ἀντιλάβῃ δὲ κἀκεῖνος ἡμῶν ἢ ἄλλους τινὰς ἢ καὶ ἀγγέλους πεμπόμενους ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τοιούτους οὓς φασὶ πολεμίους τῷ Ἀσσυρίῳ εἶναι, καὶ οἱ μὲν ληρβέντες λέγοιεν ὅτι ἐπὶ στράτευμα ἀπέρχονται, καὶ κλίμακας ὥς εἰς τὸ φρούριον ἄζοντες, ὁ δὲ εὐνοῦχος ἀκούσας προσποιήσαιο προαγγεῖλαι βουλούμενος ταῦτα παρῆναι. (13) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Οὕτω μὲν γιγνομένων σαρῶς οἶδα ὅτι παρῆναι ἂν αὐτόν, καὶ δεοίτό γ' ἂν αὐτοῦ μένειν ἕως ἀπέλθοις. Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, εἴ γε ἀπαξ εἰσέλθοις, δύναίτ' ἂν ἡμῖν ὑποχέριον ποιῇται τὸ χωρίον; (14) Εἰκὸς γοῦν, ἔφη ὁ Γωβρύας, τὰ μὲν ἐνθὺν ἐκεῖνον συμπαρασκευάζοντος, τὰ δ' ἐξωθεν σὺ ἱσχυρότερα προσάγοντος. Ἰθι οὖν, ἔφη, καὶ πειρῶ ταῦτα διδάξας καὶ διαπραξάμενος παρῆναι πιστὰ δὲ αὐτῷ οὐκ ἂν μεῖζω οὔτε εἰποις οὔτε δεῖξαις ὢν αὐτὸς σὺ συγγάνεις παρ' ἡμῶν εὐεργός.

15. Ἐκ τούτου ὥρατο μὲν ὁ Γωβρύας ἄσμενος δὲ ἰδὼν αὐτόν ὁ εὐνοῦχος συνομολόγηε τε πάντα καὶ συνέβετο ἃ ἔδει. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ Γωβρύας ὅτι πάντα δι-

necessario victoribus parendum sciret. Et Gobryas quidem eo, unde tuto liceret dicere, profectus, haec dixit : is vero quendam prodire jussit, qui in hunc fere modum responderet : Sic ait dominus tuus, Gobrya, Non me poenitet, quod filium tuum interfeci, sed quod praeter ipsum non etiam te occiderim. Quod si pugnare velitis, ad diem ab hoc trigessimum venite : nunc nobis haud vacat ; jam enim adparatui bellico damus operam. Gobryas autem ait, Utinam nullus tibi sit unquam hujusce rei poenitentiam agendi finis : manifestum enim est, te ab illo tempore, quo ejus te poenitentia cepit, a me cruciari.

Itaque Gobryas Assyrii responsa ad Cyrum referebat ; quae cum hic audisset, copias abduxit ; et accessit Gobrya, Dic mihi, ait, amon tu aiebas existimare te futurum, ut ille castratus ab Assyrio nobiscum se conjungeret? Equidem hoc, ait, certo mihi persuasum habeo : nam multa jam pridem nos inter nos libere colloquuti sumus. Quando igitur, inquit Cyrus, commodum tibi videtur, eum accedito, ac primum quidem sic facito, ut vos sciatis quicquid ille dixerit : ubi vero in congressum ejus veneris, si quidem animalvortes eum nobis amicum esse velle, hoc sane molliendum erit, ut clam sit, eum nobis amicum esse : nec enim aliquis in bello amicos ulla ratione alia pluribus beneficiis adfecerit, quam si hostis esse putetur ; nec inimicos ulla ratione alia pluribus quis adfecerit detrimentis, quam si amicus esse videatur. Novi equidem, ait Gobryas, id vel empturum Gadatam, ut magno aliquo malo regem hunc Assyriorum adficere posset : sed nobis etiam considerandum est, quid possit. Dic igitur, ait Cyrus, an in castellum hoc, quod est ante regionem hanc, quod ipsi dicitis contra Hyrcanios et Sacas excitatis muris munitum esse, ut belli tempore propugnaculo huic regioni sit ; in hoc, inquit, castellum existimas admissum iri a praesidiū praefecto eunuchum illum, si cum copiis accedat? Prorsus, inquit Gobryas, si quidem haud suspectus, uti nunc est, ad eum veniat. Ergo, ait Cyrus, quam minime suspectus fuerit, si ego castella ipsius adioriar, tanquam ea capere velim, et ille totis viribus defendat : et capiam ego quiddam, quod ipsius sit, ille contra vel quosdam alios nostrum capiat, vel etiam nuntios eos qui mittuntur a me ad illos, quos regi Assyriorum infestos esse dicitis : ex his qui capti fuerint, ad exercitum se proficisci dicant, ut scalas ad castellum illud deportent : eunuchus autem, his auditis, adesse se simulet, velut haec indicaturum. Et Gobryas, Si res ita geratur, ait, certo scio recepturum eum, atque etiam rogaturum, ut secum maneat, donec tu recedas. Ergo, ait Cyrus, si semel castellum ingrederiar, an nostrum illud in potestatem redigere possit? Ita videtur, inquit Gobryas, siquidem intus ille adparando juvet, ac tu foris impetu vehementiori exercitum admoveas. Ito igitur, inquit Cyrus ; et enitere castratum ut istum haec edoceas et re confecta nobis praesto sis : fidem vero neque dederis neque ostenderis ei majorem illa quam a nobis ipse accepisti.

Secundum haec discessit Gobryas : et eum cum animo gaudenti videret eunuchus, omnibus de rebus cum eo consensit et pactus est ut oportuit. Cumque renuntiasset Cyro

αὐτῇ ἰσχυρῶς τῷ εὐνούχῳ ἔχριν τὰ ἐπιστάλντα, ἐκ τούτου τῇ ὑπεραιᾷ προσέβαλε μὲν ὁ Κύρος, ἀπειμῶν δὲ ὁ Γαδάτας. (16) Ἦν δὲ καὶ ὁ ἑλαβε χωρίον ὁ Κύρος ὅποιον ἔφη ὁ Γαδάτας. Τῶν δὲ ἀγγέλων οὐκ ἐπέμψεν ὁ Κύρος προειπὼν ἢ πορεύσονται, τοὺς μὲν εἶσαν ὁ Γαδάτας διαφεύγειν, ὅπως ἄγοιεν τὰ στρατεύματα καὶ τὰς κλίμακας κοιμίζοιεν· οὐδ' ἑλαβε, βασιλεύων ἐναντίον πολλῶν, ὡς ἤκουσεν ἐφ' ἃ ἔρασαν πορεύεσθαι, εὐθέως συσκευασάμενος ὡς ἐξαγγέλων τῆς νυκτὸς ἐπορεύετο. (17) Τέλος δὲ πιστευθεὶς ὡς βοηθὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ φρούριον· καὶ τῶς μὲν συμπαρεσκευάζει δ', οὐ δύναται τῷ φρουράρχῳ· ἐπεὶ δὲ ὁ Κύρος ἦλθε, καταλαμβάνει τὸ χωρίον συνεργοῦς ποιησάμενος καὶ τὰς πρὸ τοῦ Κύρου αἰχμαλώτους. (18) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, εὐθέως Γαδάτας ὁ εὐνούχος τὰ ἔνδον καταστήσας ἐξῆλθε πρὸς τὸν Κύρον, καὶ τῷ νόμῳ προσκυνήσας εἶπε Χαῖρε, Κύρε. (19) Ἀλλὰ ποιῶ ταῦτα, ἔφη· σὺ γὰρ με σὺν τοῖς θεοῖς οὐ κελεύεις μόνον ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖς χαίρειν. Εὐ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι ἐγὼ μέγα ποιῶμαι φίλιον τοῦτο τὸ χωρίον τοῖς ἐνθάδε συμμάχοις καταλείπων· σοῦ δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα, ὁ Ἀσσυρίος παῖδας μὲν, ὡς εἴκοι, τὸ ποιεῖσθαι ἀφείλετο, οὐ μέντοι τό γε χωρίον δύνασθαι κτῆσθαι ἀπεστέρησεν· ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς τῷ ἔργῳ τούτῳ φίλους πεποιήσαι οἱ σοι, ἐὰν ἀνωμεθᾶ, πειρασόμεθα μὴ χείρονες βοηθοὶ παραστήσῃ· καὶ εἰ παῖδας ἢ ἐκγόνους ἐκέκτησο. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ὤλεγε. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Ὑρκάνιος ἀρτί ἡσθημένος τὸ γεγενημένον προσβῆι τῷ Κύρῳ καὶ λαβὼν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ εἶπεν, Ὁ μέγα ἀγαθὸν σὺ τοῖς φίλοις Κύρε, ὡς πολλὴν με τοῖς θεοῖς ποιεῖς χάριν δρεῖλαιν ὅτι σοὶ με συνήγαγον. (21) Ἰθὺ νῦν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ λαβὼν τὸ χωρίον οὐπερ ἔνεκα με ἀσπάξῃ, διατίθει αὐτὸ οὕτως ὡς ἂν τῷ ὑμετέρῳ φίλῳ πλείστου ἄξιον ἦ καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, μάλιστα δ', ἔφη, Γαδάτα τούτῳ, ὃς ἡμῖν αὐτὸ λαβὼν παραδίδωσι.

12. Τί οὖν, ἔφη ὁ Ὑρκάνιος, ἐπειδὴν Καδούσιοι ἔλθωσι καὶ Σάκαι καὶ οἱ ἔμοι πολῖται, καλέσωμεν καὶ τοῦτον, ἵνα κοινή συμβουλευσώμεθα πάντες ὅσοις προσήκει πῶς ἂν συμφορώτατα χρώμεθα τῷ φρουρίῳ; (22) Ταῦτα μὲν οὕτω συνήγεσεν ὁ Κύρος· ἐπεὶ δὲ συνήλθον οἷς ἔμελε περὶ τοῦ φρουρίου, ἐβούλεσαντο κοινῇ βυλάττειν οἷς περ ἀγαθὸν ἦν φίλιον ὄν, ὅπως αὐτοῖς μὲν πρόβολος εἴη πολέμου, τοῖς δ' Ἀσσυρίοις ἐπιτεταχισμένον εἴη. (23) Τούτων γενομένων πολλὴ δὴ προημέτερον καὶ πλείους καὶ Καδούσιοι συνεστρατεύοντο καὶ Σάκαι καὶ Ὑρκάνιοι· καὶ συνελθὼν ἐντεῦθεν στρατὸς Καδουσίῳ μὲν πελτασταὶ εἰς δισχυρίους καὶ ἱππεῖς εἰς τετρακισχιλίους, Σακῶν δὲ τοξόται εἰς μυρίους καὶ ἱπποτοξόται εἰς διχυλίους καὶ Ὑρκάνιοι δὲ πεζοὺς τε ὁπλοὺς ἐδύνατο προσεξέπεμψαν καὶ ἱππεῖς ἐξεπέμψαν εἰς δισχυλίους· τὸ γὰρ πρόσθεν καταλελειμμένοι ἦσαν κλείους οἰκοὶ αὐτοῖς ἱππεῖς, ὅτι καὶ οἱ Καδούσιοι καὶ οἱ Σάκαι τοῖς Ἀσσυρίοις πολέμιοι ἦσαν. (25) Ὅσον ἢ χρόνον ἐκαθέζετο ὁ Κύρος ἀμφὶ τὴν περὶ τὸ φρούριον

ΧΕΟΡΕΘΟΝ.

Gobryas, videri sibi apud eunuchum certa jam et firma esse omnia quae mandasset; tum deinde postero die Cyrus copias admovebat, Gadatas contra pro suis propugnabat: castellum autem a Cyro captum, id erat, quod Gadatas jusserat oppugnari: nuntios autem, quos Cyrus miserat, et quo proficisci deberent praemonuerat, alios Gadatas elabi sivit ut copias adducerent, et scalas adferrent; de his vero quos cepit quaestione in multorum praesentia habita, cum audisset, ad quae proficisci se dicerent, statim rebus ad iter adparatis, tanquam haec enuntiaturus, noctu profectus est. Tandem cum ei fides habita esset, velut opem laturus castellum ingreditur: ac primum quidem una cum castelli praefecto omnia pro viribus adparabat; posteaquam vero Cyrus accessit, castellum Gadatas occupat, usus ad hoc etiam captivorum de Cyri copias opera. Quod cum confectum esset, statim Gadatas eunuchus rebus in ea constitutis ad Cyrum egreditur, cumque eum more adorasset, Gaudere, inquit, te Cyre jubeo. Gaudeo vero, subjicit ille: nam tu cum diis non solum me jubes, sed etiam cogis gaudere. Nam plane scias, magni me facere, quod sociis hic nostris castellum hoc pacatum relinquo: tibi vero, Gadata, inquit, liberorum quidem, uti videtur, procreandorum facultatem ademit Assyrius, amicos parandi facultatem non abstulit: sed velim tibi persuadeas, te nos hoc facto tibimet amicos fecisse; qui, si poterimus, haudquaquam deteriores in ope tibi ferenda esse conabimur, quam si filios, vel nepotes haberes. Hujusmodi verba fecit Cyrus. Atque hic Hyrcanius, qui jam primum animadverteret quid esset gestum, adcurrit ad Cyrum; prehensaque ejus dextra, inquit, O ingens tu bonum amicis, Cyre, quantam ut diis gratiam modo debeam effecisti, quod tibi me conjunxerunt. Jam vero abito, inquit Cyrus, et recepto in potestatem tuam castello, ejus causa me tantopere complecteris, ita res ejus composito, nationi ut vestrae maximo sit commodo, et reliquis sociis, inque primis, ait, huic Gadatae, qui captum id nobis tradit.

Quid igitur? inquit Hyrcanius, an ubi Cadusii Sacaeque venerint, et cives mei, hunc etiam vocabimus, ut omnes, ad quos res pertinet, in commune consulamus, quo pacto maxima cum utilitate nostra castello fruamur? Haec Cyrus etiam comprobavit: cumque convenissent, ad quos castelli cura pertinebat, hoc consilii ceperunt, ut communiter ab iis custodiretur, quibus expediret illud habere pacatum, quo ipsis belli tempore propugnaculo esset, ac munimento Assyriis objecto. Quo facto, multo alacrius et majori numero et Cadusii, et Sacae, et Hyrcanii militum societatem amplectebantur; coactusque hinc est e Cadusis, ad vicies mille peltastae, equitumque circiter quatuor millia; de Sacis decies mille sagittarii, et ad duo hippotoxotarum millia: et Hyrcanii pedites, quot poterant, ceteris adjiciendos emiserrunt; equitumque numerum ad duo millia expleverunt; nam domi antehac major equitum pars relicta erat, quod Cadusii et Sacae hostes Assyriorum essent. At toto illo tempore, quo sedebat hic Cyrus, ut castelli res constitueret, multi Assy-

οικονομῶν, τῶν Ἀσσυρίων τῶν κατὰ ταῦτα τὰ χωρία πολλοὶ μὲν ἀπήγον ἵππους, πολλοὶ δὲ ἀπέφερον ὄπλα, φοβούμενοι ἤδη πάντας τοὺς προσχώρους.

26. Ἐκ δὲ τούτου προσέρχεται τῷ Κύρῳ ὁ Γαδάτας καὶ λέγει ὅτι ἤκουσιν αὐτῷ ἄγγελοι ὡς ὁ Ἀσσύριος ἐπεὶ πύθοιο τὰ περὶ τοῦ φρουρίου, χαλεπῶς τε ἐνέγκοι καὶ συσκευάζοιτο ὡς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν. Ἐάν οὖν ἀρχῇ με, ὦ Κύρε, τὰ τελεῇ ἂν πειραθεῖν διασῶσαι, τῶν δ' ἄλλων μείων λόγος. (27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐάν οὖν ἔγῃ νῦν, πότε σὴν, εἰκοί; Καὶ ὁ Γαδάτας εἶπεν, Εἰς τρίτην δευπνήσω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ. Ἦ καὶ τὸν Ἀσσύριον, ἔφη, οἷα ἐκεῖ ἤδη κατὰλήψεσθαι; Εὐ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδαι σπείσει γὰρ ἕως ἔτι πρόσω δοκεῖς ἀπεῖναι. (28) Ἐγὼ δ', ἔφη ὁ Κύρος, ποστῆός ἂν τῷ στρατεύματι ἐκείσε ἀρκεσθῶμεν; Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Γαδάτας λέγει, Πολὺ ῥῆθι, ὦ δεσποτα, ἔγεις τὸ στρατεύμα καὶ οὐκ ἂν δύναιο μείων ἢ ἐν ἑξ ἡμέραις ἐλθεῖν πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκίαν. Σὺ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀπίθι ὡς τάχιστα ἐγὼ δὲ ὡς ἂν δύνατον ἢ πορεύομαι. (29) Ὁ μὲν δὲ Γαδάτας ὤχρηται ὁ δὲ Κύρος συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν συμμάχων καὶ ἤδη πολλοὶ τε ἐδόκουν καὶ καλοὶ κάγαθοι παρῆναι ἐν οἷς δὲ λέγει ὁ Κύρος ταῦτα.

30. Ἄνδρες σύμμαχοι, Γαδάτας διεπράξεν ἃ δοκεῖ πᾶσιν ἡμῖν πολλοῦ ἄξια εἶναι, καὶ ταῦτα πρὶν καὶ ὅτι οὖν ὑφ' ἡμῶν ἀγαθὸν παθεῖν. Νῦν δὲ ὁ Ἀσσύριος εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἐμβαλεῖν ἀρχέλλεται, δῆλον ὅτι ἅμα μὲν τιμωρεῖσθαι αὐτὸν βουλόμενος, ὅτι δοκεῖ ὑπ' αὐτοῦ μέγα βεβλῆσθαι ἅμα δὲ ἴσως κακῶς ἐννοεῖται ὡς εἰ οἱ μὲν πρὸς ἡμᾶς ἀφιστάμενοι μηδὲν ὑπ' ἐκείνου κακὸν παύονται, οἱ δὲ σὺν ἐκείνῳ ὄντες ὑφ' ἡμῶν ἀπολούνται, ὅτι τὰ μὲν οὐδὲνα εἰκὸς σὺν αὐτῷ βουλέσθαι εἶναι. (31) Νῦν οὖν, ὦ ἄνδρες, καλὸν τὶ ἂν μοι δοκῶμεν ποιῆσαι, εἰ προσήκοντι Γαδάτα βοηθήσασιν ἀνδρὶ εὐεργέτῃ καὶ ἅμα δικαίᾳ ποιούμεν ἂν χάριν ἀποδιδόντες ἄλλῃ μὴ καὶ συμφορᾷ ἢ ἂν, ὡς ἐγὼ δοκῶ, πράττειν ἡμῖν αὐτοῖς. (32) Εἰ γὰρ πᾶσι φανεύομεθα τοὺς μὲν κακῶς ποιοῦντας νικᾶν πειρώμενοι κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δ' εὐεργετοῦντας ἀγαθοῖς υπερχαλλόμενοι, εἰκὸς ἐκ τῶν τοιούτων φίλους μὲν πολλοὺς ἡμῖν βουλέσθαι γίνεσθαι, ἐχθροὺς δὲ οὐδὲνα ἐπιθυμεῖν εἶναι. (33) εἰ δὲ ἀμελεῖται δοξάζειν Γαδάτου, πρὸς τῶν θεῶν ποίοις λόγοις ἂν ἄλλον πείθομεν χαριζέσθαι τι ἡμῖν; πῶς δ' ἂν τοιμῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαίνειν; πῶς δ' ἂν ἀντιθέλῃαι τις ἡμῶν δύναιτο Γαδάτα, εἰ ἡττώμεθα αὐτοῦ εὐ ποιοῦντος τοσοῦτοι ὄντες ἐνὸς ἀνδρὸς καὶ τούτου οὕτω διακειμένου; (34) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἰσχυρῶς συνεπήκουν ταῦτα ποιεῖν.

Ἄγετε τοίνυν, ἔφη, ἐπεὶ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ ταῦτα, ἐπὶ μὲν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ ὀχημασί καταλίπωμεν ἕκαστοι τοὺς μετ' αὐτῶν ἐπιτηδεύοντας πορεύεσθαι. (35) Γοβρύας δ' ἡμῖν ἀρχέτω αὐτῶν καὶ ἡγεσθῶ αὐτοῖς· καὶ γὰρ ὁδὸν ἐμπειρὸς καὶ τὰλλα ἱκανός· ἡμεῖς δ', ἔφη, καὶ ἵπποις τοῖς δυνατωτάτοις καὶ ἀνδράσι πορευόμεθα

riorum, qui his locis erant vicini, equos adducebant, multi deferebant arma, quod jam finitimos omnes metuerent.

Ad Cyrum deinde accedit Gadatas, et nuntios ad se venisse dicit, qui narrarent, Assyrium, posteaquam de castello inaudisset, graviter molesteque tulisse, seque ad incursionem in ipsius Gadatas agrum faciendam parare. Quamobrem si me, Cyre, dimiseris, ait, saltem tueri munitiones enitar: res utique ceteras minoris facio. Et Cyrus, Si ergo jam discesseris, inquit, quando futurus es domi? Tertio sane die, inquit Gadatas, mea in regione conabo. An et Assyrium istic, ait Cyrus, offensurum te jam arbitraris? Sat quidem certe scio, inquit Gadatas: festinabit enim ille, dum tu abesse longius videris. Verum ego, subiecit Cyrus, quoto die cum copiis eo pervenire possim? Ad hoc respondet Gadatas, Magnas tu jam, domine, copias habes, nec poteris meum ad domicilium minori quam sex septemve dierum spatio pervenire. Tu ergo, inquit Cyrus, eo quam celerime proficiscitor: ego pro viribus iter faciam. Discessit igitur Gadatas: Cyrus autem omnes sociorum principes convocavit; et multi jam ac præclari fortesque viri videbantur adesse: apud quos adeo talem orationem habuit Cyrus:

« Perfecit ea, socii, Gadatas, que nobis omnibus magnæ æstimanda videntur; et quidem prius quam ullo a nobis beneficio esset adfectus. Nunc vero Assyrius in fines ejus incursionem facere nuntiatur, qui nimirum eadem vult opera supplicium de eo sumere, propterea quod magnum se ab eo detrimentum accepisse putet: et illud fortassis etiam cogitat, si nihil ex ipso mali iis accidit, qui ad nos deficiunt, et qui cum ipso stant a nobis deleantur, par esse creditu, brevissimo tempore secum velle stare neminem. Jam ergo, viri, præclarum quiddam facere videbimur, si alacribus animis opem Gadate tulerimus, homini bene de nobis promerenti: et juste simul fecerimus si gratiam referamus: et vero etiam, mea sententia, rebus nostris recte consuluerimus. Nam si nos palam omnibus eniti videbimur, ut eos, qui nos ledunt, ledendo vincamus, et bene merentes beneficiis superemus: consentaneum est, talibus ex causis futurum ut et multi se nobis amicos adscribi velint, et nemo inimicum esse cupiat: sin Gadatam negligere videamur, quibus verbis, per deos immortales, aliis persuaserimus, ut nobis gratificetur aliquid? qui nosmet ipsos audeamus laudare? qui possit aliquis nostrum coram intueri Gadatam, si ab eo beneficiis, tot nempe ipsi numero, uno ab homine, eoque tali qui sit in statu, superemus? » In hunc modum dixit Cyrus: eaque consenserunt omnes acriter esse faciendâ.

Agite igitur, inquit, quando hæc vobis etiam placent, relinquantur apud iumenta et vehicula, qui quam maxime sint ad iter cum his faciendum idonei: Gobryas iis præfectus sit, eosque præcedat: est enim peritus itinerum, et ad quævis alia idoneus: nos, ait, cum valentissimis tum

τὰ ἐπιτήδεια τριῶν ἡμερῶν λαβόντες· ὅσω δ' ἂν κουφό-
 πον συσκευασώμεθα καὶ εὐτελέστερον, τοσούτω ἤδιον
 πὰς ἐπιούσας ἡμέρας ἀριστήσομεν τε καὶ δειπνήσομεν
 καὶ ἀκαθευδήσομεν. (36) Νῦν δ', ἔφη, πορευώμεθα ὥδε·
 πρῶτον μὲν ἄγε σὺ, Χρυσάντα, τοὺς θωρακοφόρους,
 ἱππὶ δμαλῇ τε καὶ πλατεῖα ἡ ὁδὸς ἐστὶ, τοὺς ταξίαρχους
 ἔχων ἐν μετώπῳ πάντας· ἡ δὲ τάξις ἐκάστη ἐφ' ἐνὸς
 ἱπώ· ἄλλοι γὰρ ὄντες καὶ τάχιστα καὶ ἀσφαλέστατα
 πορευώμεθ' ἄν. (37) Τούτου δ' ἕνεκα, ἔφη, κελεύω
 τοὺς θωρακοφόρους ἡγεῖσθαι, διὰ τοῦτο βαρυτάτον ἐστὶ
 τῷ στρατεύματι. Τοῦ δὲ βαρυτάτου ἡγουμένου,
 ἀσπίδι βρόχιος ἐπισθαι πάντα τὰ θάττον ἰόντα· ὅταν δὲ
 τὸ τάχιστον ἡγήται ἐν νυκτὶ, οὐδὲν ἐστὶ θαυμαστόν καὶ
 διεσπᾶσθαι τὰ στρατεύματα· τὸ γὰρ προταχθὲν ἀποδι-
 δράσκει. (38) Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἔφη, Ἀρτάβαζος τοὺς
 Περσῶν πελταστὰς καὶ τοξότας ἀγέτω· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἀνδανύας ὁ Μῆδος τὸ Μῆδων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἑμβας τὸ Ἀρμενίων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρτούχας
 Ὑρακνίους· ἐπὶ δὲ τούτοις Θαμβράδας τὸ Σακίων πεζι-
 κόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Δαμάτας Καδουσίους. (39) Ἀγόν-
 των δὲ καὶ οἱ τοὶ πάντες ἐν μετώπῳ μὲν τοὺς ταξίαρχους
 ἔχοντες, δεξιούς δὲ τοὺς πελταστὰς, ἀριστεροὺς δὲ τοὺς
 τοξότας τοῦ ἑαυτῶν πλαισίου· οὕτω γὰρ πορευόμενοι
 καὶ εὐμνηστοτέροι γίνονται. (40) Ἐπὶ δὲ τούτοις
 οἱ σκευοφόροι, ἔφη, πάντων ἐπέσθων· οἱ δ' ἄρχοντες
 αὐτῶν ἐπιμαλίσθων θῆκας συσκευασμένοι τε ὥσι
 πάντα πρὶν καθευδεῖν καὶ πρῶτ' σὺν τοῖς σκῆψεσι πα-
 ρῶσιν εἰς τὴν τεταγμένην χώραν καὶ θῆκας κοσμίως
 ἔρπονται. (41) Ἐπὶ δὲ τοῖς σκευοφόροις, ἔφη, τοὺς
 Πέρσας ἱππίας Μαδάτας ὁ Πέρσης ἀγέτω, ἔχων καὶ
 οὗτος τοὺς ἑκατοντάρχους τῶν ἱππέων ἐν μετώπῳ· ὁ
 δ' ἑκατοντάρχος τὴν τάξιν ἀγέτω εἰς ἓνα ὥσπερ οἱ πέ-
 ζαρχοι. (42) Ἐπὶ δὲ τούτοις Ῥαμβάκας ὁ Μῆδος
 ὡς αὐτῶς τοὺς ἑαυτοῦ ἱππίας· ἐπὶ δὲ τούτοις σὺ, ὦ
 Τιγράνη, τὸ αἰματοῦ ἱππικόν· καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἱππαρ-
 χοι μεθ' ὧν ἕκαστοι ἀφίκοντο πρὸς ἡμᾶς· ἐπὶ δὲ τού-
 τοις Σάκαι ἀγίτε· ἔσχατοι δ', ὥσπερ ἦλθον, Καδουσίαι
 ἐγόντων τὸ στρατεύματι· Ἀλκεύνα, σὺ δὲ ὁ ἄγων αὐ-
 τοὺς ἐπιμελοῦ τὸ νῦν εἶναι πάντων τῶν ὀπισθεν καὶ
 μετ' ἐν ἑαυτοῖς τῶν σὼν ἱππέων γίνεσθαι. (43) Ἐπι-
 μελίσθε δὲ τοῦ σιωπῇ πορεύεσθαι οἱ τε ἄρχοντες καὶ
 πάντες δὲ οἱ σωφρονούντες· διὰ γὰρ τῶν ὧτων ἐν τῇ
 νυκτὶ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἕκαστα καὶ
 εἰσθάνεσθαι καὶ πράττεσθαι· καὶ τὸ ταραχθῆναι δὲ ἐν
 τῇ νυκτὶ πολὺ μείζον ἐστὶ πρᾶγμα ἢ ἐν τῇ ἡμέρᾳ καὶ
 ἀνεταστατώτερον· οὗ ἕνεκα ἡ τε σιωπῇ ἀσκητέα καὶ
 ἡ πᾶσι διαφυλακτέα. (44) Τὰς δὲ νυκτερινὰς φυλακὰς,
 ὅτι μάλιστα νυκτὸς ἀναστήσεσθαι, γρη῏ς ὡς βραχυτά-
 τας καὶ πλείστας ποιεῖσθαι, ὡς μεθόνα ἢ ἐν τῇ φυλακῇ
 ἐγρηγνῖα πολλὰ, οὗσα λυμαίνονται ἐν τῇ πορείᾳ· ἡνίκα δ'
 ἐν ὥρᾳ ἢ πορεύεσθαι, σημαίνει τῷ χέρατι. (45) Ὑμεῖς
 ἔχοντες δὲ δεῖ ἕκαστοι πᾶρεστε εἰς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος
 ὁδὸν· ὁ δ' ὁρμώμενος αἰετὶ τῷ κατ' οὐρανὸν παρεγγυάτω
 ἑαυτοῦ.

equis tum viris, trium dierum commeatu instructi, perga-
 mus: quanto autem leviores et viliores nos instruxerimus, tan-
 to sequentibus hisce diebus proximis jucundius et pransuri,
 et cœnaturi, et dormituri sumus. Nunc vero, inquit, iter
 hoc modo instituamus: Primum tu, Chrysanta, thoracatos
 ducito (quando plana et lata via est), cohortium præfectis
 omnibus in fronte constitutis; et cohors quælibet ita proce-
 dito, ut singuli singulis succedant: quippe conferti, et celer-
 rime et tutissime iter fecerimus. Hac de causa thoracatos
 præire jubeo, quod exercitus ea pars sit maxime gravis.
 Gravissima vero si præeant, facilius omnia sequantur necesse
 est, quæ expeditiora sunt: cum vero pars expeditissima noctu
 præeat, mirum non est divelli copias: id enim quod prima
 est in acie aufugit. Post hos, ait, Artabazus Persas, qui
 peltastæ sunt et sagittarii, ducat: post eos Andamyras Me-
 dus, peditatum Medicum: post eos, peditatum Armenio-
 rum, Embas: post eos, Artuchas Hyrcanios: post eos,
 Thambradas peditatum Sacarum: post eos, Damatas Ca-
 dusios. Atque omnes hi sic ducant, ut cohortium præfec-
 tos in fronte habeant, peltastas ad dextram, ad levam
 agminis sui sagittarios: nam si hoc modo incedant, etiam
 paratiores quemlibet ad usum fuerint. Post hos, inquit,
 calones cum impedimentis omnium sequantur; eorumque
 præfecti dent operam ut omnes vasa omnia sarcinasque
 colligant prius et componant, quam somnum capiant, ac
 mane cum impedimentis ad locum constitutum adsint, et
 composite sequantur. Post calones, inquit, Persas equites
 Madatas Persa ducat, et is etiam centuriones equitum in
 fronte habeat: centurio autem quilibet cohortem ducat
 singillatim, perinde atque peditum præfecti faciant. Post
 hos Rambacas Medus equites itidem suos; et post eos, tu,
 Tigranes, tuas equestres copias: et deinde reliqui etiam
 equitum præfecti ducant eos, cum quibus ad nos quiesque
 venit: post hos vos, Sacæ, ducite; ultimi, quemadmodum
 venerunt, ita etiam copias ducant, Cadusii; tuque, Alceuna,
 eorum ductor, studiosè curam gerito, in hoc quidem tem-
 pore, omnium qui postremo sunt in agmine, neu permittito ut
 quisquam tuos sequatur equites. Date vero etiam operam,
 vos præfecti, et omnes qui sapitis, ut cum silentio progre-
 diamini: quippe noctu magis auribus quam oculis singula
 tum percipi tum agi oportet: quin et multo majoris res est
 negotii sedatuque difficilior, si noctu perturbatio incidat,
 quam interdiu: quapropter et silentium teneri, et ordines
 servari necesse est. Nocturnæ vero excubiæ, inquit, quo-
 ties noctu castra vobis erunt movenda, semper quam bre-
 vissimæ constituendæ sunt et frequentes; ne cui vigiliæ in
 excubiis, si diuturniores sint, in itinere nocent; cum
 autem proficiscendi tempus erit, cornu signum est dandum.
 Vos denique rebus iis, quas quemque habere oportet, in-
 structi, ad viam Babylonem versus ineundam adeste: quis-
 quis autem progredi cœperit, semper a tergo iter facientem
 ad sequendum hortetur.

ω. Ἐκ τούτου δὴ ὄντο ἐπὶ τὰς σκηνάς καὶ ἅμα ἀπύοντες διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους ὡς μηχανικῶς ὁ Κύρος ὑπότοις συνέταττε πᾶσιν ὀνομαζῶν ἐνετέλλετο. (47) Ὁ δὲ Κύρος ἐπιμελεία τοῦτο ἐποίησεν πάντο γὰρ αὐτῷ ἐδόκει θαυμαστὸν εἶναι εἰ οἱ μὲν βράνυσσι ἴσασι τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ἕκαστος τῶν ἐργαλείων τὰ ὀνόματα, καὶ ὁ ἑαυτοῦ δὲ οἶδε καὶ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν φαρμάκων οἷς χρῆται πάντων τὰ ὀνόματα, ὁ δὲ στρατηγὸς οὕτως ἡλιθίως ἔσονται ὥστε οὐκ εἴσεται τῶν ὑπ' ἑαυτοῦ ἡγεμόνων τὰ ὀνόματα, οἷς ἀνάγκη ἐστὶν αὐτῷ ὀργάνοις χρῆσθαι καὶ ὅταν καταλαβεῖν τι βούληται καὶ ὅταν φυλάξαι καὶ ὅταν ὑαρόδῃναι καὶ ὅταν φοβῆσθαι καὶ τιμῆσαι δὲ ὑπὸ τινα βούλοιο, πρέπον αὐτῷ ἐδόκει εἶναι ὀνομαστὶ προσκαρτερεῖν. (48) Ἐδόκουν δ' αὐτῷ οἱ γινώσκουσθαι δοκῶντες ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος καὶ τοῦ καλὸν τι ποιοῦντες δοῦσθαι μάλιστα ὁρᾶσθαι καὶ τοῦ αἰσχροῦ τι ποιεῖν μάλιστα προθυμείσθαι ἀπέχεσθαι. (49) Ὡλιθιον δὲ καὶ τοῦτο ἐδόκει εἶναι αὐτῷ τὸ ὑπὸ τῶν βούλοισι τι περὶ χρῆναι, οὕτω προστάττειν ὥστε ἐν οἴκῳ ἔνιοι δεσπόται προστάττουσιν, ἴτω τις ἐξ' ὕδατος, εὔλα τις σχισάτω (50) οὕτω γὰρ προστατομένους εἰς ἀλλήλους τε ἔχοντες πῶς ἐδόκουν αὐτῷ καὶ οὐδεὶς περαινέιν τὸ προσταγὴν καὶ πάντας ἐν αἰτίᾳ εἶναι καὶ οὐδεὶς οὕτε αἰσχρομύθεον οὕτε φοβέσθαι ὁμοίως διὰ τὸ σὺν πολλοῖς αἰτίαν ἔχειν διὰ ταῦτα δὴ αὐτὸς πάντας ὀνομάζεν ὅτω τι προστάττοι.

α. Καὶ Κύρος μὲν δὴ περὶ τούτων οὕτως ἐγγράψασεν. Οἱ δὲ στρατιῶται τότε μὲν δαιπνήσαντες καὶ πολυχῶς καταστησάμενοι καὶ συσκευασάμενοι πάντα ἃ εἶδει ἐκοιμήθησαν. (52) Ἠνίκα δ' ἦν ἐν μέσῳ νυκτῶν ἐταράχθη τῷ κέρατι. Κύρος δ' εἰπὼν τῷ Χρυσάντῳ ὅτι ἐπὶ τῇ ὁδῷ ὑπομενοῖς ἐν τῇ πρόσθεν τοῦ στρατεύματος, εἴρηξεν λαβὼν τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὑπερέτας· βραχεὶ δὲ χρόνῳ ὑπερὶ Χρυσάντου παρῶν ἄκων τοὺς θωρακιστοὺς. (53) Τούτῳ μὲν οὖν ὁ Κύρος δοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ πορεύεσθαι ἐκέλευεν ἡσύχως ἕως ἄγγελος εἶλθαι· οὗ γὰρ ποῦ ἐν ὁδῷ πάντες ἦσαν· αὐτὸς δὲ ἐστηκὼς ἐν τῇ ὁδῷ τὸν μὲν προσιόντα προὑπέμπετο ἐν τάξει, ἐπὶ δὲ τὸν ὑστερίζοντα ἐπέμπετο καλῶν. (54) Ἐπει δὲ πάντες ἐν ὁδῷ ἦσαν, πρὸς μὲν Χρυσάνταν ἵππεας ἐπέμψεν ἐροῦντας ὅτι ἐν ὁδῷ ἦδῃ πάντες· ἄγε οὖν ἦδῃ ἔατον. (55) Αὐτὸς δὲ παρελεύων τὸν ἵππον εἰς τὸ πρόσθεν ἡσύχως κατεβῆτο τῆς τάξεως καὶ οὗς μὲν ἴδοι εὐτάκτως καὶ σιωπῇ ἰόντας, προσελεύων αὐτοῖς τίνες τε εἶεν ἤρετο καὶ ἐπεὶ πύθιοι ἐπῆναι· εἰ δὲ τινες θορυβουμένους αἰσθόιοι, τὸ αἶτιον τούτου σκοπῶν καταθενοῦναι τὴν ταρχήν ἐπειρήσθη.

αβ. Ἐν μόνον παραλείπεται τῆς ἐν νυκτὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, ὅτι πρὸ παντὸς τοῦ στρατεύματος πεζοὺς εὐζώνους οὐ πολλοὺς προὑπέμπε, ἐροῦμένους ὑπὸ Χρυσάντῳ καὶ ἐροῦντας αὐτὸν, ὡς ὠτακουστοῦντες καὶ εἰ πως ἄλλως δύναντο αἰσθάνεσθαι σημαίνειν τῷ Χρυσάντῳ, ὅτι καιρὸς δοκοῖ εἶναι ἀρχὴν δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν ὅς καὶ τούτους ἐκόσμηε καὶ τὸ μὲν ἄξιον λόγου

Secundum haec ibant ad tabernacula, et inter eundem colloquebantur inter se, quanta memoriae vi Cyrus, quibuscunque praeceperet, nominatis praeceperet. At Cyrus hoc studiose faciebat: nam ei perquam mirum videbatur, eorum qui sordidas exercent artes, tenere suae quemque artis instrumentorum adpellationes, et medico quoque tum instrumentorum tum medicamentorum omnium quibus utitur, nota esse nomina, imperatorem vero tam stolidum esse, ut ducum sub se nomina ignoraret, quibus ei tanquam instrumentis necessario esset utendum, et cum quid occupare, et cum custodire, et cum aliquibus animos addere, et cum terrere vellet. Quinetiam si quem honore adficere aliquando vellet, ei decorum esse videbatur, ut nominatim hunc compellaret. Praeterea existimabat, eos, qui se principi notos esse arbitrarentur, tum magis expetere, ut praclarum aliquid gerentes conspicerentur, tum studiose magis curare, ut ab omni se turpi facinore abstinerent. Hoc ei quoque stolidum esse videbatur, imperatorem, cum aliquid geri vellet, ita praecipere, quemadmodum domini quidam domi suae imperant, Eat aliquis ad aquam, Ligna quis findat: nam cum hoc modo negotium aliquid famulis mandatum est, mutuo se respicere putabat omnes neminemque imperata facere: et omnes in culpa esse, neque tamen quonquam ita vel ob culpam pudore adfici, vel sibi metuere, quod ea cum multis ipsi communis esset: his de causis cum aliquid imperaret, nominatim adpellabat omnes.

Atque haec Cyri erat de his sententia. Milites vero tum cornati, locatis excubiis, et necessariis rebus omnibus collectis compositisque, quieti se dederunt. Nocte autem media, signum cornu datum est. Cumque Cyrus Chrysautē dixisset, ut in itinere subsisteret ante exercitum, secum sumptis, qui circa eum erant, ministris egrediebatur: et paulo post aderat Chrysantas, thoracatos ducens. Huic itaque Cyrus datis ducibus itineris, lente ut procederet, praecipit, donec nuntius adesset, in via omnes esse: ipse autem eodem in loco consistens, quemlibet advenientem ordine progredi jubebat, cunctantem vero missis nuntiis arcescebat. Cumque omnes essent in itinere, ad Chrysantam misit equites, qui dicerent, Omnes jam in via sunt; quare celerius ducito. Ipse profectus equo ad partem anteriorem, tacitus ordines inspectabat; et quos composite et cum silentio videbat incedere, ad eos adequitans, quinam essent interrogabat, et cum cognovisset, eos collaudabat: sin quosdam tumultuari animadverteret, comperita causa, motum sedare nitabatur.

Unum modo curae ejus nocturnae exemplum praetermissum est: quod ante copias universas pedites quosdam expeditos eosque non multos praemisit, qui conspicerentur a Chrysanta, et eum conspicerent, ut auribus captando, et alio quodam modo si persentiscere aliquid possent, Chrysantae significarent, quidquid opportunum esse videretur: suus autem et his erat praefectus, hos qui instruebat;

ἰσχυμαίνοι, τὸ δὲ μὴ οὐκ ἠνώχλει λέγων. (57) Τὴν μὲν δὲ νύκτα οὕτως ἐπορεύοντο· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τοὺς μὲν τῶν Καδουσίων ἱππίας, οἱ αὐτῶν καὶ οἱ παῖδες ἰσχυροὶ ἐπορεύοντο, παρὰ τούτοις κατέλιπεν, ὥς περ' οὗτοι ψιλοὶ ἱππῶν ἴσιν· τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὸ πρόσθεν παραλαύειν ἐκέλευσεν, οἱ καὶ οἱ πολέμιοι ἐν τῷ πρόσθεν ἦσαν, ὅπως εἰ τὴν τι ποῦ ἐναντιοῖτο αὐτῶν, ἱκανῶς ἔχων τὴν ἰσχύον ἐν τάξει καὶ μάχοιτο, εἰ τὴν τι ποῦ ῥῆγον ὀφείη, ὥς ἐξ ἐτοιμοτάτου διώκοι. (58) Ἦσαν δὲ εἰρησὶ ἐπὶ τεταγμένοι οὓς τε διώκειν δέοι καὶ οὓς περ' αὐτῶν μένειν· πᾶσαν δὲ τὴν τάξιν λυθῆναι οὐδέποτε ἔα. (59) Κύρος μὲν δὲ οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα· οὐ μόνον αὐτός γε μὴν χῶρα ἐχρήτο, ἀλλ' ἄλλοτε ἀλλαχῇ περιελαύνων ἐφεύρα τε καὶ ἐπιμελεῖτο εἰ τοῦ δέοντο. Οἱ μὲν δὲ ἀμφὶ Κύρον οὕτως ἐπορεύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τοῦ Γαδάτα ἱππικοῦ τῶν δυνατῶν τις ἀνδρῶν ἐκεῖ ἰώρα αὐτὸν ἀρεστηκῶτα ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου, ἐνόμισεν οἷον εἰ τι οὗτος πάθοι, αὐτὸς ἂν λαβεῖν παρὰ τοῦ Ἀσσυρίου πάντα τὰ Γαδάτα· οὕτω δὲ πέμπει τινὰ τῶν ἐκ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ καλεῖται τὸν ἰόντα, εἰ καταλάβοι ἤδη ἐν τῇ Γαδάτα χῶρα τὸ Ἀσσύριον στράτευμα, λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ οἱ εἰ βούλοιο ἐνδρεῦσαι, λαβεῖν ἂν Γαδάταν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (2) Δηλοῦν δὲ ἐπετέλλετο δὴν τε εἶχεν ὁ Γαδάτας δύναμιν καὶ οἱ Κύρος οὐ συνεῖπετο αὐτῷ· καὶ τὴν ὁδὸν ἐδήλωσεν ἥ προκρίνει μὲλλον. Προσεπίστευε δὲ τοῖς αὐτοῦ οἰκέταις, ὥς πιστεύοιτο μᾶλλον, καὶ τὸ τεῖχος δ' ἐσύργαγεν αὐτὸς ἔχων ἐν τῇ Γαδάτου χῶρα παραδοῦναι τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ τὰ ἐνόητα· ἤξειν δὲ καὶ αὐτὸς ἔφασκεν, εἰ μὲν δύναται, ἐπακτείνας Γαδάταν, εἰ δὲ μὴ, ὥς σὺν τῷ Ἀσσυρίῳ τὸ λοιπὸν δόσμενος. (3) Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπὶ ταῦτα ταχθεὶς Εὐαῦνος ὥς δυνατόν ἦν τάχιστα ἀφικνεῖται πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ ἐδήλωσεν ἐφ' ἃ ἦκοι, ἀκούσας ἐκείνος τὸ τε χωρίον εὐθὺς παρέλαβε καὶ πολλὴν ἵππον ἔχων καὶ ἄρματα ἐνήδρευεν ἐν κώμαις ἀθρόαις. (4) Ὁ δὲ Γαδάτας ὥς ἐγγὺς ἦν τούτων τῶν κωμῶν, πέμπει πνὴς προδιερευνησομένου. Ὁ δὲ Ἀσσύριος ὥς ἔγνω προσόντας τοὺς διερευνητάς, φεύγειν κελεύει ἄρματα ἔκτασάντα δύο ἢ τρία καὶ ἵππους ὀλίγους, ὥς δὲ φοβηθέντας καὶ ὀλίγους ὄντας. Οἱ δὲ προδιερευνηταὶ ὥς εἶδον ταῦτα, αὐτοὶ τε ἰδίωκον καὶ τῷ Γαδάτῃ κατέσπον καὶ οὗ ἐξαπατηθεὶς διώκει ἀνὰ κράτος. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ὥς ἰδοὺς ἀλώσιμος εἶναι ὁ Γαδάτας, ἀνίστανται ἐκ τῆς ἐνέδρας. (5) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Γαδάταν ὄντας ὥς περ εἰκὸς ἐφρευον, οἱ δ' αὖ ὥς περ εἰκὸς ἰδίωκον. Καὶ ἐν τούτῳ ὁ ἐπιβουλεύων τῷ Γαδάτῃ παῖει εὖναι, καὶ καιρὸς μὲν πληγῆς ἀμαρτάνει, τύπτει δὲ εὖναι εἰς τὸν ὅμιον καὶ τιτρώσκει. Ποιήσας δὲ τοῦτο ἕσταται ὥς σὺν τοῖς διώκουσιν ἐγένετο· ἐπεὶ δ' ἐγνώσθη ὅτι ἦ, ὁμοῦ δὲ σὺν τοῖς Ἀσσυρίοις προθύμως ἐκτείνων

et si quid esset narratu dignum significabat; sin autem, indicando minime molestus erat. Et hac quidem nocte iter hoc modo fecerunt: cum vero illuxisset, quosdam Cadusiorum equites, propterea quod eorum pedes ultimi pergerent, apud eosdem reliquit, ne ab equitibus hi nudi progredierentur: reliquos in anteriorem partem provehi jussit, quod et hostes in ea essent parte: ut si quid usquam ei se opponeret, cum instructo suo robore dimicaret: sive aliqui conspecti essent, qui fugerent, ut quam expeditissime persequeretur. Erant etiam apud eum semper instructi, si persequendum esset, qui persequi deberent, et qui apud eum manere: universos autem ordines dissolvere nunquam patiebatur. Hoc modo Cyrus exercitum ducebat: neque tamen ipse uno tantum loco utebatur, sed alias alibi circumvectus inspectabat, ac si quo suis esset opus, id curabat. Atque ita quidem exercitus Cyri pergebat.

CAPUT IV.

In equitatu vero Gadatæ quidam ex potentibus viris, cum eum ab Assyrio defecisse videbat, arbitrabatur se, si quid illi accidisset, omnia quæ possideret Gadatas ab Assyrio impetraturum; itaque quemdam de iis qui sibi fidi erant ad Assyrium mittit, et eunti mandat, ut, si jam in agro Gadatæ Assyriorum copias offenderet, diceret Assyrio, posse ab eo et Gadatam et qui essent cum illo capi, si quidem insidias illi tendere vellet. Præterea indicare jussit, quem copiarum numerum Gadatas duceret, quodque Cyrus eum non comitaretur; viam quoque qua accessurus esset indicavit. Dedit etiam famulis suis mandata, quo fidei plus haberetur ei, ut castellum, quod in agro Gadatæ possidebat, Assyrio cum universalis in eo rebus traderent: se venturum quoque aiebat, occiso Gadata, si quidem posset; sin autem, velle se tamen deinceps cum Assyrio facere. Is vero, cui datum hoc erat negotii, cum equitando quam fieri poterat celerrime ad Assyrium pervenisset, et cujus rei causa veniret, exposuisset; audita re, castellum ille mox occupat, et cum magno equitum numero et multis curribus in vicis illic frequentibus insidias locavit. Gadatas, cum prope ab his vicis abesset, exploratum quosdam præmittit. Assyrius, ut exploratores advenire animadvertit, currus duos tresve, cum paucis equitibus, prodire et fugere jubet, quasi qui et terri et numero pauci essent. Hæc cum exploratores viderent, et ipsi persequerentur, et Gadatæ signum dederunt: atque is deceptus totis viribus insequitur. Assyrii cum Gadatam capi jam posse putarent, statim ex insidiis surgunt. His Gadatæ milites conspectis, ut par erat, fugiunt: illi contra, quemadmodum fieri solet, insequerentur. Atque hic Gadatæ is qui struxerat insidias eum ferit, et a vulnere quidem letali aberrat, sed icto tamen humero, vulnus ei infligit. Hoc cum patrasset, discedit, ut persequentibus se conjungeret: agnitus autem quis esset, alacriter una cum Assyrii equo concitato, regem in

τὸν ἵππον σὺν τῷ βασιλεὶ ἐδίωκεν. (6) Ἐνταῦθα δὴ ἡλίσκοντο μὲν δῆλον ὅτι οἱ βραδυτάτους ἔχοντες τοὺς ἵππους ὑπὸ τῶν ταχίστων ἤδη δὲ μάλα πάντες πιεζόμενοι διὰ τὸ κατατετρωῖσθαι ὑπὸ τῆς πορείας οἱ τοῦ Γαδάτου ἵπποις καθορώσι τὸν Κύρον προσιόντα σὺν τῷ στρατεύματι· δοκεῖν δὲ γρη῏ ἀσμένως καὶ ἡδέως ὥσπερ εἰς λιμένα ἐκ χειμῶνος προσφάρεσθαι αὐτούς. (7) Ὁ δὲ Κύρος τὸ μὲν πρῶτον ἐθαύμασεν, ὡς δ' ἔγνοι τὸ πρᾶγμα, ἔστε μὲν πάντες ἐναντίοι ἡλκυνον, ἐναντίος καὶ αὐτὸς ἐν τάξει ἔγε τὴν στρατιάν· ὡς δὲ γνόντες οἱ πολέμιοι τὸ ὅν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἐνταῦθα δὴ ὁ Κύρος διώκειν ἐκέλευσε τοὺς πρὸς τοῦτο τεταγμένους, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις εἵπετο ὡς ᾤετο συμφέριν. (8) Ἐνθα δὴ καὶ ἄρματα ἡλίσκετο, ἔνια μὲν καὶ ἐκπιπτόντων τῶν ἡνιόχων, τῶν μὲν ἐν τῇ ἀναστροφῇ, τῶν δὲ καὶ ἄλλως, ἔνια δὲ καὶ περιτεινόμενα ὑπὸ τῶν ἱππέων ἡλίσκετο. Καὶ ἀποκτείνουσι δὲ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν παίσαντα τὸν Γαδάταν. (9) Τῶν μέντοι πεζῶν Ἀσσυρίων οἱ ἔτυχον τὸ Γαδάτου χωρίον πολιορκούντες οἱ μὲν εἰς τὸ τείχος κατέφευγον τὸ ἀπὸ Γαδάτου ἀποστάν, οἱ δὲ φθάσαντες εἰς πόλιν τινὰ τοῦ Ἀσσυρίου μεγάλην, ἐνθα καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἵπποις καὶ τοῖς ἄρμασι κατέφυγεν ὁ Ἀσσύριος.

10. Κύρος μὲν δὴ διαπραξάμενος ταῦτα ἵπτανχωρεῖ εἰς τὴν Γαδάτου χώραν καὶ προσταξάς ὥς ἔδει ἀμφὶ τὰ αἰγυμάλωτα ἔχειν εὐθὺς ἐπορεύετο, ὡς ἐπισκέψαιτο τὸν Γαδάταν πῶς ἔχοι ἐκ τοῦ τραύματος. Πορευομένην δὲ αὐτῷ ὁ Γαδάτας ἐπιδηδεμένος ἤδη τὸ τραῦμα ἀπαντᾷ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Κύρος ἤσθη τε καὶ εἶπεν, Ἐγὼ δὲ πρὸς σέ ἦα ἐπισκεψόμενος πῶς ἔχεις. (11) Ἐγὼ δὲ γ', ἔφη ὁ Γαδάτας, καὶ μὰ τοὺς θεοὺς σέ ἐπαναθεασόμενος ἦα ὁποῖος τις φανήνῃ ἰδεῖν ὁ τοιούτην ψυχὴν ἔχον· ὅστις οὐτ' οἶδα ἔγωγε ὅ,τι νῦν ἐμοῦ δεόμενος οὔτε μὴν ὑποσχόμενός γέ μοι ταῦτα πράξειν οὔτε εὖ πεπονηὸς ὑπ' ἐμοῦ εἰς γὰρ τὸ ἴδιον οὐδ' ὀνειδῶν, ἀλλ' ὅτι τοὺς φίλους ἐδοξά σοι τι ὄνῃσαι, οὕτω μοι προθύμως ἐβοήθησας ὡς νῦν τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ οἴχομαι, τὸ δ' ἐπ' σοὶ σέσωσμαι. (12) Οὐ μὰ τοὺς θεοὺς, ὦ Κύρε, εἰ ἦν οἷος ἔρην ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπαυδοποιήσαμην, οὐκ οἶδ' ἂν εἰ ἐκτεράμην παῖδα τοιοῦτον περὶ ἐμέ· ἐπεὶ ἄλλους τε οἶδα παῖδας καὶ τοῦτον τὸν νῦν Ἀσσυρίων βασιλέα πολὺ πλείω ἤδη τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἀνιάσαντα ἢ σέ νῦν δύναται ἀνίστα. (13) Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν ὧδε· ὦ Γαδάτα, ἡ πολὺ μείζων παρεῖς θαῦμα ἐμέ νῦν θαυμάζεις. Καὶ τί δὴ τοῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Γαδάτας. Ὅτι τοσούτοι μὲν, ἔφη, Περσῶν ἐσπούδασεν περὶ σέ, τοσούτοι δὲ Μήδων, τοσούτοι δὲ Ὑρκανίων, πάντες δὲ οἱ παρόντες Ἀρμενίων καὶ Σακῶν καὶ Καδουσίων. (14) Καὶ ὁ Γαδάτας ἐπεύξατο, Ἀλλ', ὦ Ζεῦ, ἔφη, καὶ τούτοις πολλὰ ἀγαθὰ δοῖεν οἱ θεοὶ καὶ πλείεστα τῷ αἰτίῳ τοῦ καὶ τούτους τοιούτους εἶναι. Ὅπως μέντοι οὗς ἐπαινεῖς τούτους, ὦ Κύρε, καὶ ξενίσωμεν καλῶς, δέχου τάδε ξένια οἷα ἐγὼ δύναμαι. Ἀμα δὲ προσέγε πάμπολλα, ὥστε καὶ θύειν τὸν βουλούμενον καὶ ξενίζεσθαι πᾶν τὸ στρατεῦμα ἀξίως τῶν καλῶς πεποιημένων καὶ καλῶς συμβάντων.

persequendo juvat. Atque hic quidem illi scilicet quibus erant equi tardissimi ab iis capiebantur, qui velocissimos haberent : cumque jam equites Gadatæ omnes valde premerentur, quod itinere confecti essent, Cyrum cum exercitu advenientem conspiciunt : credique adeo par est eo tunc, tanquam in portum ex tempestale, cum gaudio voluptateque adpulisse. Cyro primum res admirationi erat, verum ubi quid ageretur animadvertit, quamdiu quidem omnes adversi ferebantur, et ipse copias instructas in eos ducebat : cum autem hostes eo, quod erat, cognito, in fugam versi sunt, ibi tum Cyrus illos, quibus hoc negotii dederat, persequi jussit, et ipse cum ceteris subsequebatur, prout expedire putabat. Ibi vero et currus capti sunt, de quorum nonnullis aurigæ delabebantur, partim dum converterentur, partim aliis modis; aliqui etiam in potestatem ab equitibus intercepti venerunt. Interficiunt etiam cum alios multos, tum illum ipsum qui Gadatam vulnerarat. Pedites vero Assyrii, qui tunc forte Gadatæ castellum obsidebant, partim in illam munitionem, quæ a Gadata defecerat, fuga se recipiunt; partim, antevertendo in magnam quandam Assyrii regis urbem se conferunt; in quam et ipse rex cum curribus et equis confugerat.

His rebus confectis, Cyrus in regionem Gadatæ recedit; et cum eos quos oportuit captivis operam dare jussisset, confestim pergit Gadatæ visendi causa, cognoscendique quo pacto se is ex vulnere haberet. Illi autem pergenti Gadatas obligato jam vulnere occurrit. Eum Cyrus simulac vidit, gavisus est dixitque, Ad te ibam visurus qui valeres. Ego vero, inquit Gadatas, iterum te profecto spectatum veni, ut videam quæ vultus tui, tali animo præditi viri, species sit; qui cum ipse nesciam qua nunc in re mei indigeas, nec mihi sane hæc te facturum promiseris, nec adfectus ullo a me vel tantillo sis beneficio privatim, sed ideo dumtaxat quod tibi visus sum amicis aliquid utilitatis adferre, usque adeo alacriter opem tulisti, ut jam me quod attinet, perierim; quod te, salvus sim. Per deos immortales, Cyre, etiam si talis essem qualis initio natus sum, liberosque procreassem, haud scio an filium sic erga me adfectum unquam habiturus fuero : nam et alios aliorum filios novi et hunc ipsum Assyriorum modo regem, multo plus doloris molestiæque patri suo attulisse quam tibi jam adferre possit. Ad hæc Cyrus sic respondit : Multo, Gadata, majori certe miraculo prætermisso, me jam admiraris. Et quidnam illud est? ait Gadatas. Quod, inquit, tot Persæ tibi navarunt operam, tot Medi, tot Hyrcanii; atque adeo quotquot adsunt Armenii, Sacæ, Cadusii. Et Gadatas adjecto voto, Verum his, ait, o Jupiter, multa dii bona largiantur, et illi qui auctor est ut et hi tales sint. Ut tamen eos, quos tu, Cyre, laudas, egregie hospitio excipiamus, accipe hæc munera, qualia quidem ipse dare possum. Simul permulta adduxit, ut et rem sacram facere, qui vellet, posset, et universus exercitus hospitio exciperetur, pro dignitate illarum rerum, quæ et præclare gestæ erant et præclare successerant.

15. Ὁ δὲ Καδούσιος ὠπισθοφυλάκει καὶ οὐ μετέσχε τῆς διώξεως· βουλόμενος δὲ καὶ αὐτὸς λαμπρόν τι ποιῆσαι, οὕτε ἀνακοινωσάμενος οὕτε εἰπὼν οὐδὲν Κύρῳ μεταβεῖ τὴν πρὸς Βαβυλῶνα χώραν. Διεσπαρμένοι δὲ τοῖς ἱπποῖς αὐτοῦ ἀπὼν ὁ Ἀσσύριος ἐκ τῆς αὐτοῦ πόλεως, οὐ κατέφυγε, συντυγχάνει μάλ᾽ α συντεταγμένον ἔσθαι τὸ αὐτοῦ στρατεύμα. (16) Ὡς δ' ἔγνω μόνους ὄντας τοὺς Καδουσίους, ἐπιτίθεται, καὶ τὸν τε ἄρχοντα τῶν Καδουσίων ἀποκτείνει καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἱπποὺς πνῆες λαμβάνει τῶν Καδουσίων καὶ ἦν ἄγοντες λίαν ἐτύγγανον ἀφαιρείται. Καὶ ὁ μὲν Ἀσσύριος διώξας ἄχρι οὐ ἀσφαλὲς ὤτεο εἶναι ἀπετράπετο· οἱ δὲ Καδούσιοι ἐσώζοντο πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀμφὶ δειλὴν οἱ πρῶται. (17) Κύρος δὲ ὡς ἤσθετο τὸ γεγονός, ἀπήντα τα τοῖς Καδουσίους καὶ ὄντινα ἴδοι τετρωμένον ἀναλαμβάνων τοῦτον μὲν ὡς Γαδάταν ἐπεμπευ, ὅπως θεραπεύοιτο, τοὺς δ' ἄλλους συγκατεσκήνουν καὶ ὅπως τὰ ἐκτετρημένα ἔξουσι συνεπεμελεῖτο, παραλαμβάνων Περσῶν τῶν δημοτικῶν συνεπιμελητάς· ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπονεῖν ἐθέλουσι. (18) Καὶ ἀνώμενος μέντοι ἰσχυρῶς δῆλος ἦν, ὡς καὶ τῶν ἄλλων δειπνούντων ἦν ἡμέρα ὅρα ἦν Κύρος ἔτι σὺν τοῖς ὑπηρέταις καὶ τοῖς ἱατροῖς οὐδένα ἐκὼν ἀτημέλητον παρέλειπεν, ἀλλ' ἢ αὐτόπτοι ἐφεύρα, ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐξανύτοι, πέμπων φανερὸς ἦν τοὺς θεραπεύοντας.

19. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κηρύξας συνίεναι τῶν μὲν ἄλλων τοὺς ἄρχοντας, τοὺς δὲ Καδουσίους ἅπαντας, ἐλεξε τοιαύδα·

Ἄνδρες ξύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ γεγεννημένον [πάθος]· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν, οἶμαι, θαυμαστόν. Ἄξιοι γε μέντοι ἐσμέν τοῦ γεγεννημένου πράγματος τοῦτου ἀπολαῦσαι τὴν ἀγαθὴν, τὸ μαθεῖν μήποτε διασπᾶν ἀπὸ τοῦ θλου δύναμιν ἀσθενεστέραν τῆς τῶν πολεμίων δυνάμεως. (20) Καὶ οὐ τοῦτο, ἔφη, λέγω ὡς οὐ δεῖ ποτε καὶ ἐλάττωνι ἐτι μορῶν ἰέναι, ὅπου ἂν δέη, ἢ νῦν ὁ Καδούσιος ὥχεται· ἀλλ' ἐάν τις κοινοῦμενος δρᾶται τῷ ἱκανῶ βοήθησαι, ἔστι μὲν ἀπατηθῆναι, ἔστι δὲ τῷ ὑπομένοντι ἐξαπατησάντι τοὺς πολεμίους ἀλλοσε τρέψαι ἀπὸ τῶν ἐξεληλυθόντων, ἔστι δὲ ἄλλα παρέχοντα πράγματα τοῖς πολεμίοις τοῖς φίλοις ἀσφάλειαν παρέχειν· καὶ οὕτω μὲν οὐδ' ὁ χωρὶς ὧν ἀπέσται, ἀλλ' ἐξαρτῆσται τῆς ἰσχύος· ὁ δὲ ἀπεληλυθὼς μὴ ἀνακοινωσάμενος, ὅπου ἂν ἦ, οὐδὲν τι διάφορον πάσχει ἢ εἰ μόνος ἐστρατεύετο. (21) Ἄλλ' ἀντὶ μὲν τούτου, ἔφη, ἐάν θεὸς θέλῃ, ἀμυνόμεθα τοὺς πολεμίους οὐκ εἰς μακράν. Ἄλλ' ἐπειδὴν τάχιστα ἀριστήσητε, ἄξω ἡμᾶς ἔνθα τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· καὶ ἅμα μὲν θαψόμεν τοὺς τελευτήσαντας, ἅμα δὲ δεῖξομεν τοῖς πολεμίοις ἔνθα κρατήσας νομίζουσιν ἐνταῦθα ἄλλους αὐτῶν κρείττους, ἐάν θεὸς θέλῃ· καὶ ὅπως γε μηδὲ τὸ χωρίον ἡδέως ὀρώσιν ἔνθα κατέκτανον ἡμῶν τοὺς συμμάχους· ἐάν δὲ μὴ ἀντεπίξωσι, καύσομεν αὐτῶν τὰς κώμας καὶ δηλώσομεν τὴν χώραν, ἵνα μὴ ὁ ἡμᾶς ἐποίησαν ὀρώντες εὐφρανῶνται, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν κακὰ θεώμενοι ἀνῶνται. (22) Οἱ μὲν

Cadusius autem extremi custos erat agminis, nec hostium persequendorum particeps; qui tamen cum et ipse vellet facinus illustre quoddam edere, neque communicata re cum Cyro, neque ad eum delata, in regionem Babylonem versus excurrit. Dispersi vero ipsius equitibus rex Assyrius, cum ex urbe sua, quo confugerat, profisceretur, cum instructis egregie copiis occurrit. Cumque solos esse hos Cadusios percepisset, impetum in eos facit, et tum Cadusiorum principem interficit, tum multos alios: quin et complures Cadusiorum equos capit, quamque illi forte tunc agebant prædam, aufert. Et Assyrius quidem Cadusios eo usque persequutus, quo tutum esse putabat, reversus est: Cadusii vero primi ad castra circa vesperam salvi pervenerunt. Cyrus ubi rein, sicuti gesta fuerat, cognovit, et obviam Cadusiis prodiit, et quem vulneratum videret, eum recipiens, ad Gadatam mittebat, ut curaretur: ceteros in eodem tabernaculo collocabat, studioseque cum aliis et ipse dabat operam ut eis necessaria suppeterent, adsumptis in partem curationalis hujus nonnullis de Persis qui ὁμότιμοι appellantur; nam in hujusmodi rebus viri boni libenter operas suas intendunt. Ipse vero gravem etiam præ se ferebat dolorem; adeo ut cœnantibus aliis, cum jam cœnandi tempus erat, Cyrus etiam tum cum ministris ac medicis neminem sua quidem sponte neglectum relinqueret, sed vel ipse suis oculis inspicere omnes, vel, ipse si hoc perficere non posset, palam mitteret qui eorum curam gererent.

Ac tum quidem ita se quieti dederunt: prima autem luce cum per præcones reliquorum quidem duces, Cadusios vero universos convenire jussisset, talia quædam verba fecit:

« Humanum est, socii, nobis quod accidit. Nam eos, homines qui sint, errare, minime, mea quidem sententia, mirum est. Verum par est fructum nos ut aliquem ex eo quod contigit capiamus, nimirum uti discamus copias, hostium quæ sint coplis imbecilliores, ab exercitu toto nunquam avellendas esse. Neque hoc dico, ait, non debere aliquem etiam minori cum agmine illuc unquam proficisci quo sit opus, quam illud fuerit, cum quo Cadusius modo exiit: sed at quis re cum illo communicata, qui satis virium ad opem ferendam habeat, egreditur, fieri quidem posse ut decipiatur; at illud etiam fieri posse, ut is qui remanet, hostes fallendo ab iis, qui egressi sunt, avertat: quin et alia hostibus negotia facessendo, amicos in tuto collocare potest: atque ita fiet, ut ne is quidem, qui seorsum fuerit a ceteris, absit; sed in exercitus robore hæreat: qui vero diacesserit, neque cum aliquo communicaverit quo iturus sit, illi nihil diversi accidit, quam si solus expeditionem suscepisset. At enim pro facinore hoc, volente deo, hostes brevi ulciscemur. Sed cum primum pransi fueritis, eo vos ego ducam ubi res est gesta, simulque mortuos sepeliemus, simul hostibus, si deus volet, ostendemus, illic alios ipsis esse potiores, ubi se superiores evasisse censent: atque etiam efficiemus. ut ne locum quidem illum libenter intueantur, nostros ubi socios interemerunt: sin adversi non prodierint, incendemus eorum vicos, agrumque populabimur; ut ne lætitiā ex conspectu eorum, quæ in nos patrarunt, capiant; sed intuentes mala propria mœrore adficiantur. Ita-

οὖν ἄλλοι, ἔφη, ἀριστὰτε ἰόντες· ὑμεῖς δὲ, ὦ Καδούσιοι, πρῶτον μὲν ἀπελθόντες ἀργοντα ὑμῶν αὐτῶν ἐλεσθε ἡπὲρ ὑμῖν νόμος, ὅστις ὑμῶν ἐπιμαλήσεται σὺν τοῖς θεοῖς καὶ σὺν ἡμῖν, ἃν τι προσδέησθε· ἐπειδὴν δὲ ἐλησθε καὶ ἀριστήσητε, πέμψατε πρὸς με τὸν αἵρεθέντα. (21) Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐπραΰσαν· ὁ δὲ Κύρος ἐπεὶ ἐξήγαγε τὸ στράτευμα, κατέστησεν εἰς τάξιν τὸν ἡρημένον ὑπὸ τῶν Καδουσιῶν καὶ ἐκέλευσε πλησίον αὐτοῦ ἀγειν τὴν τάξιν, ὅπως, ἔφη, ἂν δυνώμεθα, ἀναθάρρυνωμεν τοὺς ἄνδρας. Οὕτω δὲ ἐπορεύοντο· καὶ ἐλθόντες ἔλαβον μὲν τοὺς Καδουσίους, ἐδύρου δὲ τὴν χώραν. Ποιήσαντες δὲ ταῦτα ἀπῆλθον τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῆς πολειμίας ἔροντες πάλιν εἰς τὴν Γαδάτου.

21. Ἐννοήσας δὲ ὅτι οἱ πρὸς αὐτὸν ἀρεστηκότες, ὄντες πλησίον Βαβυλῶνος, κακῶς πείσονται, ἂν μὴ αὐτὸς αἰεὶ παρῇ, οὕτως ὅσους τε τῶν πολειμίων ἀρίστους ἐκέλευε λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ αὐτὸς κήρυκα ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ταῦτά λέγοντα ὅτι ἕτοιμος εἴη τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν ἔξαι καὶ μὴ ἀδικεῖν, εἰ καὶ ἐκεῖνος βούλοιτο ἔξαι ἐργάζεσθαι τοὺς τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἀρεστηκότων ἐργάτας. (22) Καίτοι, ἔφη, σὺ μὲν ἂν καὶ δύνῃ κωλύειν, ὀλίγους τινὰς κωλύσεις· ὀλίγη γάρ ἐστι χώρα ἢ τῶν πρὸς ἐμὲ ἀρεστηκότων· ἐγὼ δὲ πολλὴν ἂν σοὶ χώραν εἶην ἐνεργὸν εἶναι. Εἰς δὲ τὴν τοῦ καρποῦ κομιδὴν, ἐὰν μὲν πόλεμος ᾖ, ὁ ἐπικρατῶν, οἴμαι, καρπύσεται, ἐὰν δὲ εἰρήνη, ὀθλὸν, ἔφη, ὅτι σύ. Ἐὰν μέντοι τις ἢ τῶν ἐμῶν ὅπλα ἀνταίρηται σοὶ ἢ τῶν σῶν ἐμοί, τοὺτους, ἔφη, ὡς ἂν δυνώμεθα ἑκάτεροι ἀμυνώμεθα. (23) Ταῦτα ἐπιστείλας τῷ κήρυκι ἔπεμψεν αὐτόν. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι ὡς ἤκουσαν ταῦτα, πάντα ἐποιοῦν πείθοντες τὸν βασιλέα συγχωρῆσαι ταῦτα καὶ ὅτι σμικρότατον τοῦ πολέμου λιπεῖν. (24) Καὶ ὁ Ἀσσύριος μέντοι εἶτε καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων πεισθεὶς εἶτε καὶ αὐτὸς βουλευθεὶς συνήνεσε ταῦτα· καὶ ἐγένοντο συνθήκαι τοῖς μὲν ἐργαζομένοις εἰρήνην εἶναι, τοῖς δὲ ὁπλοφόροις πόλεμον. (25) Ταῦτα μὲν δὴ διεπράξατο περὶ τῶν ἐργατῶν ὁ Κύρος· τὰς μὲντοι νομάς τῶν κτηνῶν τοὺς μὲν ἑαυτοῦ φίλους ἐκέλευσε καταθέσθαι, εἰ βούλοιτο, ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐπικρατείᾳ· τὴν μὲντοι τῶν πολειμίων λαίαν ἡγὼν ὁπόθεν δύναιτο, ὅπως εἴη ἡ στρατεία ἡδίων τοῖς συμμάχοις. Οἱ μὲν γὰρ κίνδυνον οἱ αὐτοὶ καὶ ἄνευ τοῦ λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἢ δ' ἐκ τῶν πολειμίων τροφὴ κυρρύτεραν τὴν στρατείαν εἶδοκε παρέχειν.

21. Ἐπεὶ δὲ παρεσκευάζετο ἡδὴ ὁ Κύρος ὡς ἀπὼν, παρῆν ὁ Γαδάτας ἄλλα τε δῶρα πολλὰ καὶ παντοῖα φέρων καὶ ἄγων ὡς ἂν ἐξ οἴκου μεγάλου, καὶ ἵππους δὲ ἦγε πολλοὺς ἀφελόμενος τῶν ἑαυτοῦ ἵππῶν, οἷς ἡπιστάηκε διὰ τὴν ἐπιστολήν. (22) Ὡς δ' ἐπληρώσαν, ἐπέειπε ταῦτα· ὦ Κύρε, νῦν μὲν σοὶ ἐγὼ ταῦτα διδῶμι ἐν τῇ παρόντι, καὶ γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν ὅλην τι νόμιζε δ', ἔφη, καὶ τὰλλα πάντα τὰμὰ σὰ εἶναι. Οὕτε γὰρ ἔστιν οὗ· ἔσται ποτὲ ὅτω ἐγὼ ἀπ' ἐμοῦ φέροντι καταλείβω τὸν ἐμὸν οἶκον, ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη, σὺν ἐμοὶ τελευτῶντι πᾶν ἀποσθῆναι τὸ ἡμετέρον γένος καὶ ὄνομα.

que vos, inquit, alii pransum ite : vos autem, Cadusii, primum hinc digressi, more vestro vobis aliquem ipsis in principem eligite, qui cum diis ac nobis vestri curam gerat, ubicunque opus fuerit : hunc ubi delegeritis ac pransi fueritis, delectum ad me mittite. » Atque hac illi fecerunt : Cyrus autem postquam copias eduxisset, suum illi, qui a Cadusiis fuerat delectus, in acie locum tribuit, et jussit eum propter se suorum aciem ducere, Quo illorum, inquit, si quidem poterimus, rursum excitemus animos. Atque ita quidem proficiscebantur : cumque ad locum pervenisent, et Cadusios sepeliebant, et agrum populabantur. His rebus confectis, commeatum ex hostico secum ferentes, in regionem Gadatæ reversi sunt.

Cum autem ad animum Cyro accidisset, futurum, ut qui ad se defecerant, quod prope Babylonem essent, misere adfligerentur, nisi praesens ipse semper adesset, idcirco tum eos, quotquot ex hostibus dimittebat, Assyrio dicere jussit, tum ipse caduceatorem misit qui ad eum hac deferret : se nempe paratum agricolis parcere, nullaque hos adficere injuria, si quidem et ille eorum, qui ad se defecissent, agricolis, suas ut operas facerent, permittere vellet. Ac tu quidem, ait, etiamsi prohibere possis, non nisi paucos prohibebis (nam eorum, qui ad me defecerunt, exiguus est ager) : ego vero permitterem, amplam tibi regionem cultam esse. Quo autem tempore fructus colligi solent, si quidem bellum fuerit, is qui potentior est, mea sententia, hos colliget : sin pacem inter nos fecerimus, tu scilicet colliges, ait. Si quis vero vel meorum adversus te arma sumpserit, vel tuorum adversus me, ab his, inquit, pro virili poenas uterque reposcemus. His cum mandatis caduceatorem dimisit. Assyrii vero, cum hac audissent, omni studio a rege contendebant, ut in his Cyro accederet, ac quam minimum belli reliquum faceret. Assyrius vero, sive quod ei gens sua persuaserat, sive quod ipse sic vellet, hac comprobavit : pactisque adeo convenit, ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum. Hac igitur de agricolis perfecit Cyrus : armentorum quidem pascua amicos suos, si vellet, in ditioe sua collocare jussit ; hostium vero praedam agnabant undecunque poterant, ut militia sociis jucundior esset. Nam tametsi commeatus pararetur nullus, tamen eadem pericula proposita erant : at militiam leviorē efficere videbatur alimenta ex hostium regione quaerendi ratio.

Cum autem Cyrus se jam ad discessum pararet, aderat Gadatas cum alia dona multa variaque adferens adducensque, velut ex ampla copiosaque domo, tum permultos equos suis equitibus ademptos, quibus jam propter illas insidias fidem non habebat. Ubi propius accessisset, ita loquutus est : Hae ego jam ad te adduco, Cyre, ut iis in praesenti si quid opus sit utaris : existimes vero, inquit, velim, etiam reliqua, mea quae sunt, esse tua. Quippe nemo est, nec erit unquam, cui ex me nato domum ego meam relicturus sim : sed necesse est, inquit, me moriente, mecum et genus no-

(31) Καὶ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ὁμνυμί σοι θεούς, οἳ καὶ ἔρπον πάντα καὶ ἀκούουσι πάντα, οὔτε ἀδικον οὔτε εἰσγρὸν οὐδὲν οὔτε εἰπὼν οὔτε ποιήσας ἔπαθον. Καὶ ἔμε ταῦτα λέγων κατεδάκρυσε τὴν αὐτοῦ τύχην καὶ ἀσάτι ἡδυνήθη πλείω εἰπεῖν.

32. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ μὲν πάθους ὥκτειρεν αὐτὸν, ὤλεσε δὲ ὧδε· Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἵππους δέχομαι, ἔφη αἱ τε γὰρ ὠφελήσω εὐνουστέροις δούς αὐτοὺς ἢ οἱ νῦν σοι εἶχον, ὥς δοκεῖν, ἐγὼ τε οὗ δὴ πάλαι ἐπεθύμουν, τὸ τῶν Περσῶν ἵππων θάκτον ἐκπληρώσω εἰς τοὺς κερφαίους ἵππους· τὰ δὲ ἄλλα χρήματα σὺ ἀπαγαγὼν ῥῶσται, ἔφη, ἔστ' ἂν ἐμὲ ἴδης ἔχοντα ὥστε σοῦ μὴ ἔπιπτεαι ἀντιδωροῦμενον· εἰ δὲ πλείω μοι διδούς ἀπίους ἢ λαμβάνους παρ' ἐμοῦ, μὰ τοὺς θεούς οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐπαίμην μὴ αἰσχύνεσθαι. (33) Πρὸς ταῦτα ὁ Γαδάτας εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, πιστεύω σοι· ὁρῶ γὰρ σου τὸν τρόπον φυλάττειν μέντοι· δρᾷ εἰ ἐπιτήδεός ἐμι. (34) Ἔσας μὲν γὰρ φίλοι ἦμεν τῷ Ἀσσυρίῳ, ἐλλίστη δὴ ἐδόκει εἶναι ἡ τοῦ ἐμοῦ πατὴρ κτήσις· τῇ γὰρ μεγίστης πόλεως Βαβυλῶνος ἐγγὺς οὖσα ὅσα μὲν ὠφελίσθαι ἔστιν ἀπὸ μεγάλης πόλεως, ταῦτα ἀπειλούμεν, ὅσα δὲ ἐνοχλείσθαι, οἰκαδε δεῦρ' ἀπὸντες τούτων ἐκποδὼν ἦμεν νῦν δ' ἐπεὶ ἐχθροὶ ἐσμεν, δῆλον ἐστὶ ἐπιπδὼν σὺ ἀπέλθης, καὶ αὐτοὶ ἐπιβουλεύσομεθα καὶ ὁ ὅλος ὁλος, καὶ, ὅμαι, λυπηρῶς βιωσόμεθα ὅπως τὰς ἐχθρὰς καὶ πλησίον ἔχοντες καὶ κρείττους ἡμῶν εἰπῶν ὁρῶντες. (35) Τάχ' οὖν εἰποῖ τις ἂν, τί δῆτα οὕτως ἐνενοῦ πρὶν ἀποστήναι; Ὅτι, ὦ Κύρε, ἡ μοῖχά μου διὰ τὸ ὑβρίσθαι καὶ ὀργίζεσθαι οὐ τὸ ἀσφαλίστατον σκοποῦσα διήγεν, ἀλλ' αἰ τοῦτο κυοῦσα, ἀρά πτεῖ ἔσται ἀποτίσασθαι τὸν καὶ θεοὺς ἐχθρὸν καὶ ἀνθρώπους, ὅς διατελεῖ μισῶν, οὐκ ἦν τίς τις αὐτὸν ἀδικῇ, ἀλλ' ἐν τῇ νῦν ὑποπτεύσῃ βελτίονα αὐτοῦ εἶναι. (36) Τοιγαρῶν, ὅμαι, αὐτὸς πονηρὸς ὢν πᾶσι πονηρότερός ἐαυτοῦ ἐμμέλεις χρήσεται. Ἐὰν δέ τις ἀρα καὶ βελτίων αὐτοῦ φανῇ, θάρρει, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲν σε δεήσει τῷ ἐπαθρὶ ἀνδρὶ μάχεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνος τούτῳ ἀρκέσει μηχανώμενος, ἕως ἂν εἴη τὸν αὐτοῦ βελτίονα. Τοῦ μέντοι ἐμὲ ἀνίαν καὶ σὺν πονηροῖς βραδίως, ὅμαι, κρείττων ἔσται.

37. Ἀκούσαντι ταῦτα τῷ Κύρῳ ἔδοξεν ἄξια ἐπιμελείας λέγειν· καὶ εὐθὺς εἶπε, Τί οὖν, ἔφη, ὦ Γαδάτα, αἰρετὰ μὲν τελεῖν φυλακῇ ἔχυρα ἐποίησαμεν, ὅπως ἂν σοι παρὰ τῇ χρησθῇ ἀσφαλῶς, ὅπότεν εἰς αὐτὰ ἴης, αὐτὸς δὲ σὺν ἡμῖν στρατεύῃ, ἵνα ἦν οἱ θεοὶ ὥσπερ νῦν σὺν ἡμῖν ὦσαν, οὗτος σὲ φοβῆται, ἀλλὰ μὴ σὺ τούτων; δέ τι καὶ ἡβῶ σοι ὁρᾷν τῶν σὺν ἡ θῶα συνῶν χαίρεις, ἔχων τὴν αὐτοῦ πορεύου. Καὶ σὺ τ' ἂν ἐμοὶ, ὥς γε ἐγὼ δοκῶ, πάντῃ χρησίμος εἴης ἐγὼ τε σοὶ ὅσα ἂν δύνωμαι παράσσειν. (38) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Γαδάτας ἀνέπνευσε τε καὶ εἶπεν, Ἄρ' οὖν, ἔφη, δυναίμην ἂν συνευσεύμενος φθάσαι πρὶν σε ἐξίεναι; βούλομαι γάρ τοι, ἔφη, καὶ τὴν μητέρα ἀγειν μετ' ἐμαυτοῦ. Ναὶ μὰ Δί, ἔφη, φθάσεις μέντοι· ἐγὼ γὰρ ἐπισχίσω ἕως ἂν

strum et nomen exstingui. Atque hæc, Cyre, sum perperus, ait, (deos juratus testor, qui et vident et audiunt omnia) cum tamen nihil injustum, nihil turpe neque dixerim, neque fecerim. Simulque hæc dicens, suam cum lacrimis deploravit fortunam, neque loqui plura potuit.

Quibus auditis Cyrus calamitatem ejus miseratus, atque his verbis usus est: Equidem equos, ait, accipio: tuæ enim utilitati consulam, hominibus eos dando majori te benevolentia prosequentibus, quam quorum modo erant, uti quidem apparet: et Persarum equitatum (id quod jamdudum expetiverim) celeriter explebo ad decem equitum millia: reliquas autem pecunias opesque tecum avectas servato, inquit, donec tantum me habere videris, ut remunerando te non sim inferior: quod si ita abeas ut plura mihi des, quam a me acceperis, nescio profecto, quo pacto facere possim, ut pudore non adficiar. Ad ea Gadatas, Equidem hæc tibi credo, ait, (nam ingenium tuum video): verum consideres, an satis ad hæc conservanda sim idoneus. Etenim quamdiu Assyrio amici eram, paternalis sane possessio pulcherrima esse videbatur: quippe cum ab urbe maxima Babylone prope absit, quæcunque commoda ex urbe ampla percipi possunt, hisce omnibus fruebamur; quæcunque autem molestiam nobis exhibere poterant, ab his domum luc profecti longe aberamus: nunc cum inimici simus, manifestum est, ubi tu discesseris, futurum, ut et nobis et toti domui nostræ insidiæ struantur; atque adeo, mea sententia, vitam cum dolore miseriaque degemus, qui et omnino vicinos habituri simus hostes, eosque nobis ipais potentiores conspecturi. Fortasse dixeris, Cur ista non cogitasti prius, quam deficerem? Quia, Cyre, animus meus propter acceptam injuriam et iram, non quod esset tutissimum considerabat, sed hoc perpetuo parturiebat, ecquando licebit ulcisci hominem et diis et hominibus invisum, qui non desinit odisse, non si quis eum lædat, sed si quem se præstantiorem suspicetur. Itaque, uti opinor, cum malus ipse sit, omnes etiam se deteriores socios habebit. Quod si quis inter hos eo præstantior visus fuerit, certus esto, Cyre, nequaquam tibi adversus ejusmodi virum egregium dimicandum esse, sed ille ipse ad hoc machinandum sufficet, laborans usque dum se præstantiorem e medio tollat. Verum ut mihi molestus sit, in eo, quamvis mali ignavique ipsi adsint socii, facile superior est, ut opinor, futurus.

Hæc cum Cyrus audisset, visus est ei digna consideratione dicere: atque adeo statim, Quid ergo, inquit, Gadata, nonne castella presidiiis munivimus, quo tuto iis uti tibi liceat, cum ea fueris ingressus; ipse vero nonne nobiscum es in expeditione, ut, si dii perinde ac modo nobiscum fuerint, hic te metuat, non tu ipsum? Quin tu, tecum habens quidquid tuorum adspectu tibi jucundum sit, aut cujus consuetudine delecteris, proficiscitor. Nimirum et tu mihi, ut equidem arbitror, admodum usui fueris, et esse tibi ego conabor, quantumcumque potero. Hæc Gadatas cum audisset, respiravit ac dixit, Num possim res meas citius colligere, quam tu discedas? nam et matrem, ait, mecum abducere volo. Poteris, inquit, profecto citius: etenim subsi-

ρῆς καλῶς εἶρην. (39) Οὕτω δὲ ὁ Γαδάτας ἀπελθὼν ἐλάττει μὲν τὰ τεῖχη, σὺν Κῦρῳ ὠχυρώσατο, συνεσκευάσατο δὲ πάντα ὅποιοις ἂν οἶκος μέγας καλῶς οἰκοῖτο. Ἦγετο δὲ καὶ τῶν ἐκικοῦ τῶν τε πιστῶν οἷς ἤδετο καὶ ὧν ἠπίσται πολλοὺς, ἀναγκάσας τοὺς μὲν καὶ γυναῖκας ἀγειν, τοὺς δὲ καὶ ἀδελφάς, ὡς δεδεμένους τούτοις κατέλοι αὐτούς. (40) Καὶ τὸν μὲν Γαδάταν εὐθὺς ὁ Κῦρος ἐν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔχει ἔχων καὶ ὁδῶν γραστέρα καὶ ὑδάτων καὶ χιλοῦ καὶ σίτου, ὡς εἴη ἐν τοῖς ἀφθονωτάτοις στρατοπεδεύεσθαι.

41. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος καθέλωρα τὴν τῶν Βαβυλωνίων πόλιν καὶ ἐδοῦεν αὐτῇ ἡ ὁδὸς ἣν ἔχει παρ' αὐτὸ τὸ τεῖχος πρᾶν, καλέσας τὸν Γωβρύαν καὶ τὸν Γαδάταν ἠρώτα εἰ εἴη ἄλλη ὁδὸς ὥστε μὴ πάνυ ἐγγὺς τοῦ τεύχους ἄγειν. (42) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Εἰσὶ μὲν, ὦ δέσποτα, καὶ πολλὰ ὁδοὶ ἀλλ' ἐγὼ γ', ἐρη, ὦμην καὶ βούλεσθαι ἂν σε νῦν ὅτι ἐγγυτάτω τῆς πόλεως ἄγειν, ἵνα καὶ ἐπιδείξῃς αὐτῷ ὅτι τὸ στρατεύμα σου ἤδη πολὺ τέ ἐστι καὶ καλόν· ἐπειδὴ καὶ ὅτε ἔλαττον εἶχες προσήλθες τε πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος καὶ ἐθέλειτο ἡμᾶς οὐ πολλοὺς ὄντας· νῦν δὲ εἰ καὶ παρεσκευασμένοι τί ἐστιν, ὥσπερ προεῖπεν ὅτι παρεσκευάζοντο ὡς μαχόμενός σοι, οὐδ' ὅτι ἰδόντι αὐτῷ τὴν σὴν δύναμιν πάλιν ἀπαρσκευαστότατα τὰ ἑαυτοῦ φανέσθαι.

43. Καὶ ὁ Κῦρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ὦ Γωβρύα, θαυμάζειν ὅτι ἐν ᾧ μὲν χρόνῳ πολὺ μείονα ἔχων στρατιάν ἤλθον, πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος προσήγαγον· νῦν δ' ἐπεὶ πλείονα δύναμιν ἔχω, οὐκ ἐθέλω ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη ἄγειν. (44) Ἀλλὰ μὴ θαυμάζεις, οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ ἐστὶ προάγειν τε καὶ παράγειν. Προεῖπον μὲν γὰρ πάντες οὕτω ταξάμενοι ὡς ἂν ἄριστοι εἴεν μάχεσθαι· καὶ ἀπάγουσι δὲ οἱ σώφρονες ἢ ἂν ἀσφαλέστατα, οὐχ ἢ ἂν τάχιστα ἀπελθόντες. (45) Παριέναι δὲ ἀνάγκη ἐστὶν ἐκτεταμένους· μὲν ταῖς ἀνάγκαις, ἀναιρεμένοις δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις σκευοφόροις ἐπὶ πολὺ ταῦτα δὲ πάντα δεῖ προκεκαλύφθαι τοῖς ὀπλοφόροις καὶ μηδαμῇ τοῖς πολέμοις γυμνὰ ὅπλων τὰ σκευοφόρα φαίνεσθαι. (46) Ἀνάγκη οὖν οὕτω πορευομένων ἐπὶ λεπτόν καὶ ἀσθενὲς τὸ μάχιμον τετάχθαι· εἰ οὖν βούλοιντο ἄνθρωποι ἐκ τοῦ τεύχους προσπεσεῖν πῃ, ὅπῃ προσμίξαιεν, πολλοὶ ἂν ἐξῶμενέστερον συμμιγνύοιεν τῶν παριόντων. (47) Καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ μακρὸν πορευομένοις μακρά καὶ αἱ ἐπιβόηθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ τεύχους βραχὺ πρὸς τὸ ἐγγὺς καὶ προσδραμεῖν καὶ πάλιν ἀπελθεῖν. (48) Ἦν δὲ μὴ μείον ἀπέχοντες παρίωμεν ἢ ἐφ' ὅσον κατόψονται ἡμᾶς καὶ νῦν ἐκτεταμένοι πορευόμεθα, τὸ μὲν πλεόνος κατόψονται ἡμῶν, ὑπὸ δὲ τῶν παρυφασμένων ὀπλων πᾶς ὄχλος δεινὸς φαίνεται. (49) Ἄν δὲ οὖν καὶ οὕτως ἰόντων ἐπεζώοι πῃ, ἐκ πολλοῦ προσοφθόντες αὐτοὺς οὐκ ἂν ἀπαράσκευοι λαμβανόμεθα. Μᾶλλον δ', ὦ ἄνδρες, ἐρη, οὐδ' ἐπιχειρήσουσιν, ὅπῃ τανυστὴν πρόσω δὲ ἀπὸ τοῦ τεύχους ἀπέναι, ἂν μὴ τῷ ὅλῳ ὑπολάβωσι τοῦ παντός κρείττους εἶναι· φοβερὸν γὰρ ἡ ἀποχώρησις. (50) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἐδοῦε τε ὁ ὁρῶς τοῖς παροῦσι λέγειν καὶ

stam, donec tibi commodum esse dixeris. Itaque digressus inde Gadatas, castellis quæ communicat, una cum Cyro praesidia imposuit, et omnia quibus ampla domus instrui commodè posset, collegit. Præterea suorum complures secum abducebat, tum fidos, quibus delectabatur, tum quibus diffidebat; quorum alios cogebat secum uxores ducere, alios sorores, ut his quasi vinculis eos constrictos teneret. Itaque Cyrus cum Gadata abibat, enim inter proximos comites habens; qui et index ei viarum esset, et aquarum, et pabuli, et frumenti, ut castra semper locis in uberimis haberet.

Cum vero pergens iter Babyloniorum urbem adspiceret, atque ei via, qua incedebat, ducere propter ipsa urbis mœnia videretur, accessit Gobrya Gadataque, aliæ via esset interrogabat, ut ne tam prope ad mœnia copias ducerent. Et Gobryas, Sunt, inquit, domine, permultæ quidem viæ: sed existimabam equidem te quam proxime jam ad urbem iter facere velle, quo commonstrares Assyrio, exercitum tibi nunc et magnum esse et præclarum: nam cum etiam minor tibi esset, ad murum ipsum accessisti, et ille nos haud multos numero spectabat: nunc autem tametsi paratus sit aliquatenus, quemadmodum dixit ipsum ad pugnandum se parare, scio futurum, ut, si copias tuas conspexerit, imparata rursus ipsi sua videantur.

Ad hæc Cyrus ait, Videris mihi, Gobrya, mirari, quod id temporis quo multo cum minori exercitu veni, ad ipsa usque mœnia duxerim; nunc majoribus copiis instructus eos ducere sub muros nolim. Verum ne mireris, ait; non enim idem est adducere, et præterducere. Omnes enim sic instructas copias adducunt, uti se quam optime pugnatuos arbitrantur; at qui sapiunt, sic abducunt, ut quam tutissime, non quam celerrime abscedant. In prætereundo autem exporrigi plaustra necesse est, et impedimenta quoque cetera uti procedant ordinibus angustis et in longum protractis: atque hæc omnia armatis præteritis tegi oportet, nec uspiam impedimenta hostibus ab armis nuda conspici. Sic utique procedentibus copiis, necesse est ordines militum extenuari ac debilitari. Si ergo velint ex munitione conferti hostes in aliquos prætereuntes impetum facere, ubicunque tandem manus conserent multo validiores erunt in conflictu, quam qui prætereunt. Et iis quidem, longo qui procedunt agmine, etiam subsidia non nisi longo ex intervallo mitti possunt; qui vero munitione se erumpunt, brevi spatio ad illos qui prope absunt et excurrere possunt, et rursus abscedere. Quod si intervallo non minori interjecto præteribimus, quam quanto conspici ab ipsis poterimus et quo nunc extensis ordinibus procedimus, multitudinem illi nostram conspicient, et omnis vero multitudo propter armatos reliquis prætextos formidabilis apparet. Quod si nobis hoc modo incedentibus aliquo loco erumpent, quia multo eos ante prospiciamus, imperati minime deprehendemur. Quam potius, viri, inquit, ne adgrediantur quidem, quando ipsi procul a muro recedendum erit, nisi se cum universis copiis suis futuros toto exercitu nostro superiores existimaverint: nam receptus res est plena formidinis. Hæc cum dixisset, visus est iis qui aderant

ἦν δ' Γωβρύας ὥσπερ ἐκέλευεν. Παραμειδομένου δὲ τὴν πόλιν τοῦ στρατεύματος αἰὶ τὸ ὑπολειπόμενον ἰσχυρότερον ποιοῦμενος ἀπεχώρει.

31. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος οὕτως ἐν ταῖς γιγνομέναις ἡμέραις ἀφικνεῖται εἰς τὰ μεθόρια τῶν Σύρων καὶ Μήδων, ἐνθεν περ ὤρμητο, ἐνταῦθα δὴ τρία ὄντα τῶν Σύρων φρουρία, ἐν μὲν αὐτῶν τὸ ἀσθενέστατον βίᾳ προσβαλὼν ἔλαβε, τῶ δὲ δύο φρουρίῳ φοβῶν μὲν Κύρος, πείθων δὲ Γαδάτας ἐπεισε παραδοῦναι τοὺς φυλάττοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπύπρακτο, πέμπει πρὸς Κυαξάρην καὶ ἐπέστελλεν αὐτῇ ἔχειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ὅπως περὶ τῶν φρουρίων ὧν εἰλήφεισαν βουλευσάιντο, ὅ, τι χρῆσταιντα, καὶ ὅπως θεασάμενος τὸ στράτευμα καὶ περὶ τῶν ἄλλων σύμβουλος γίγνοιτο, τι δοκοῖ ἔκ τούτου κρῆττειν. Ἐὰν δὲ κλεῦσι, εἰπέ, ἔφη, ὅτι ἐγὼ ἂν ὡς ἐκείνων ἴσμαι στρατοπεδεύομενος. (2) Ὁ μὲν δὲ ἄγγελος ὥχετο ταῦτ' ἀπαγγελὼν.

Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἐκέλευσε τὴν τοῦ Ἀσσυρίου σκηνήν, ἣν Κυαξάρη οἱ Μῆδοι ἐξείλον, ταύτην κατασκευάσαι ὡς βελτιστά τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ ἣν εἶχον καὶ τῶ γυναικὶ εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν γυναικῶνα τῆς σκηνῆς καὶ σὺν αὐταῖς τὰς μουσουργοὺς ἅσπερ ἐξηρημέναι ἦσαν Κυαξάρῃ. (3) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐπραττον. Ὁ δὲ πεμψθεὶς πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐπεὶ ἔλεξε τὰ ἐντεταλμένα, ἀκούσας αὐτοῦ ὁ Κυαξάρης ἐγὼν βέλτιον εἶναι τὸ στράτευμα μένειν ἐν τοῖς μεθορίοις. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ὅς μετεπέμψατο ὁ Κύρος ἦσαν ἦσαν δὲ μυριάδες πένταρες τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. (4) Ὅρων οὖν καὶ τούτους σινομένους πολλὰ τὴν Μηδικήν, τούτων ἂν ἐδόκει ἔξιον ἀπαλλαγῆναι ἢ ἄλλον ὄχλον εἰσδέξασθαι. Ὁ μὲν δὲ ἐκ Περσῶν ἄγων τὸν στρατὸν ἐρόμενος τὸν Κυαξάρην κατὰ τὴν Κύρου ἐπιστολήν εἰς τὸ δόκιον τοῦ στρατοῦ, ἐπεὶ οὐκ ἔφη δεῖσθαι, αὐθιμερόν, ἐπεὶ ἤκουσε παρόντα Κύρον, ὥχετο πρὸς αὐτὸν ἄγων τὸ στράτευμα.

5. Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπορεύετο τῇ ὑστεραίᾳ σὺν τοῖς περιμεινάσιν ἱππεῦσι Μήδων ὡς δ' ἦσθετο ὁ Κύρος προσόντα αὐτὸν, λαβὼν τοὺς τε τῶν Περσῶν ἱππείας, πολλοὺς ἤδη ὄντας, καὶ τοὺς Μήδους πάντας καὶ τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ὑρκανίους καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων τοὺς εὐῖπποτάτους τε καὶ εὐοπλοτάτους ἀπήντα ἐπακύνει τῇ Κυαξάρῃ τὴν δύναμιν. (6) Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπεὶ εἶδε σὺν μὲν τῇ Κύρῳ πολλοὺς τε καὶ καλοὺς κτήθους ἐπομένους, σὺν ἑαυτῷ δὲ ὀλίγην τε καὶ ὀλίγου ἑξίαν θεραπείαν, ἀτιμὸν τι αὐτῷ ἐδοξεν εἶναι καὶ ἔχος αὐτὸν ἔλαβεν. Ἐπεὶ δὲ καταβάς ἀπὸ τοῦ ἵππου ὁ Κύρος προσῆλθεν ὡς φιλήσων αὐτὸν κατὰ νόμον, ὁ Κυαξάρης κατέβη μὲν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἀπεστράφη δὲ καὶ ἐφίλησε μὲν οὐ, δακρύων δὲ φανερὸς ἦν. (7) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἀποστάντας ἐκέλευεν ἀναπαύεσθαι· αὐτὸς δὲ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς

recte dicere, et Gobryas, ita uti jusserat, praeibat. Cumque praeteriret urbem exercitus, inter abscedendum Cyrus postremum semper agmen firmitus efficiebat.

Postquam autem hoc modo pergens diebus insequentibus ad Assyriorum Medorumque fines pervenit, unde initium expeditionis fecerat, ibi cum tria essent Assyriorum castella, unum eorum quod erat infirmissimum vi adortus cepit; reliqua duo castella, Cyro metum incutiente, suadente Gadata, perfectum est ut custodes dederent.

CAPUT V.

His rebus confectis, ad Cyaxarem mikit, atque uti ad exercitum veniret per epistolam petiit, quo et de castellis captis quid esset agendum deliberarent, et quo exercitum ipse contemplatus, de ceteris etiam rebus consilium daret quid deinceps agendum arbitraretur: Quod si jusserit, ait, dicito me ad ipsum venturum et istic castra locaturum. Atque nuntius, haec qui exponeret, abibat.

Cyrus interea suis mandat, ut tabernaculum Assyrii, quod Cyaxari Medi selegerant, cum adparatu reliquo, quem habebat, instruerent elegantissime; tum utramque mulierem in conclave tabernaculi muliebri deducerent, et cum his etiam alteras illas musicae peritas, quae Cyaxari selectae fuerant. Atque haec illi quidem exsequebantur. Qui vero missus erat ad Cyaxarem, cum mandata exposuisset, his Cyaxari auditis visum est potius, ut istic in finibus maneret exercitus. Nam et Persae, quos Cyrus arceavisset, aderant; qui quidem erant numero quadragies mille sagittarii et peltastae. Quamobrem cum videret hos etiam magnum Medorum agro detrimentum adferre, libentius his quoque liberari velle videbatur, quam ut aliam turbam in agrum suum admitteret. Et cum quidem is, qui e Persia copias hasce ducebat, Cyaxarem interrogaret, quemadmodum Cyrus praeeperat, an hoc ipsi opus esset exercitu, atque is sibi opus esse negaret, eodem die, Cyrum ubi prope abesse audierat, ad eum exercitum secum ducens abibat.

Cyaxares postridie cum iis, qui secum manserant, equitibus Medis, iter est ingressus: cumque eum Cyrus advenire sensit, sumptis secum et Persicis equitibus, qui jam multi erant, et Medis omnibus, et Armeniis et Hyrcaniis, et reliquorum sociorum qui equis et armis instructissimi essent, obviam prodiit, atque Cyaxari copias spectandas exhibuit. Cyaxares autem, ubi multos et egregios fortesque viros Cyrum sequi conspexit, secum vero et exiguum et parvi ducendum comitatum; id sibi dedecori esse putavit, adeoque dolor eum invasit. Cumque Cyrus et equo descendisset, ac de more osculaturus ipsum accederet, Cyaxares descendit quidem ex equo, sed sese avertit; nec eum osculatus est, sed lacrimas palam profudit. Tum vero Cyrus alios quidem omnes secedere jussit et quiescere: ipse

τοῦ Κυαζάρου καὶ ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὁδοῦ ἔξω ὑπὸ φοίνικας τινάς, τῶν τε Μηδικῶν πύλων ὑποβάλειν ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ καθίσας αὐτὸν καὶ παρακαθιστάμενος εἶπεν ὧδε·

κ. Εἰπέ μοι, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὧ θεῖτε, τί μοι ὀργίζῃ καὶ τί χαλεπὸν ὄρων οὕτω χαλεπῶς φέρεις; Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κυαζάρης ἀπεκρίνατο, Ὅτι, ὦ Κύρε, δοκῶν γε δὴ ἐν ὅτῳ ἀνθρώπων μνημῆμα ἐρικνεύεται καὶ τῶν πάλαι προγόνων καὶ πατρὸς βασιλείως πεφυκέναι καὶ αὐτὸς βασιλεὺς νομιζόμενος εἶναι, ἐμαυτὸν μὲν ὄρων οὕτω ταπεινῶς καὶ ἀναξίως ἐλαύνοντα, σὲ δὲ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει μέγαν τε καὶ μεγαλοπρεπῆ παρόντα. (9) Καὶ ταῦτα χαλεπὸν μὲν οἶμαι καὶ ὑπὸ πολέμιων παθεῖν, πολλὸ δ', ὦ Ζεῦ, χαλεπώτερον ὑπὸ ἥν χριστά ἐχρῶν ταῦτα πεπονθέναι. Ἐγὼ μὲν γὰρ δοκῶ δεκάκις ἂν κατὰ τῆς γῆς καταδύναι ἥδιον ἢ δορῆσαι οὕτω ταπεινὸς καὶ ἰδεῖν τοὺς ἐμούς ἐμῷ ἀμελήσαντας καὶ ἐπεγγελῶντας ἐμοί. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ τοῦτο, ἔφη, ὅτι οὐ σὺ μου μόνον μεζών εἶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ δοῦλοι ἰσχυρότεροι ἐμοῦ ὑπαντιζέουσίν μοι καὶ κατεσκευασμένοι εἰσὶν ὥστε δύνασθαι ποιῆσαι μᾶλλον ἐμὲ κακῶς ἢ παθεῖν ὑπ' ἐμοῦ. (10) Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων πολλὸ ἔτι μᾶλλον ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν δακρύων, ὥστε καὶ τὸν Κύρον ἐπεσπάσατο ἐμπλησθῆναι δακρύων τὰ ὅμματα. Ἐπισχῶν δὲ μικρὸν ἔλεξε τοιάδε ὁ Κύρος·

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Κυαζάρη, οὕτε λέγεις ἀληθῶς οὕτε ὀρθῶς γινώσκεις, εἰ οἶε τῇ ἐμῇ παρουσίᾳ Μήδους κατεσκευασθαι ὥστε ἱκανοὺς εἶναι κακῶς ποιεῖν. (11) Τὸ μέντοι σε θυμοῦσθαι οὐ θαυμάζω· εἰ μέντοι γε δικαίως ἢ ἀδικίως αὐτοῖς χαλεπαίνεις, παρήσω τοῦτο· οἶδα γὰρ ὅτι βαρείως ἂν φέροις ἀκούων ἐμοῦ ἀπολογουμένου ὑπὲρ αὐτῶν τὸ μέντοι ἄνδρα ἄργοντα πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν τοῖς ἀρχομένοις, τοῦτο ἐμοὶ δοκεῖ μέγα θύμιασμα εἶναι. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ πολλοὺς μὲν φοβεῖν πολλοὺς ἐθιροῦς ποιεῖσθαι, διὰ δὲ τὸ πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν πᾶσιν αὐτοῖς ὁμόνοιαν ἐμβαλλεῖν. (12) Ὡν ἕνεκα, εὐ ἴσθι, ἐγὼ οὐκ ἀπέπεμπον ἄνευ ἐμαυτοῦ τοῦτους, φοβούμενος μή τι γένοιτο διὰ τὴν σὴν ὀργὴν ὃ, τι πάντας ἡμᾶς λυπήσῃ. Ταῦτα μὲν οὖν σὺν τοῖς θεοῖς ἐμοῦ παρόντος ἀσφαλῶς ἔχει σὺν τὸ μέντοι σε νομίζειν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι, τοῦτο ἐγὼ πάνυ χαλεπῶς φέρω, εἰ ἀσκήν ὅσον δύναμαι τοὺς φίλους ὡς πλείστα ἀγαθὰ ποιεῖν ἔπειτα τάναντία τοῦτου δοκῶ ἐξεργάζεσθαι. (13) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, μὴ οὕτως εἰχῇ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιώμεθα, ἀλλ', εἰ δυνατόν, σαφέστατα κατίδωμεν ποῖον ἔσται τὸ παρ' ἐμοῦ ἀδικημα. Καὶ τὴν ἐν φίλοις διασφατάν ὑποθέσειν ἔγω ὑποστεινάναι· ἐὰν γὰρ τί σε φανῶ κακὸν πεποιηκῶς, ὁμολογῶ ἀδικεῖν· ἐὰν μὲντοι μηδὲν φαίνομαι κακὸν πεποιηκῶς μηδὲ βουληθεῖς, σὺ καὶ σὺ αὐ ὁμολογήσεις μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι; Ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη. (14) Ἐὰν δὲ καὶ ἀγαθὰ σοι πεπραχῶς δήλωσῃ καὶ προθυμούμενος πρᾶξις ὡς ἐγὼ πλείστα ἡδυνάμην, οὐκ ἔτι καὶ ἐπαίνου σοι ἄξιός εἰναι μᾶλλον ἢ μέμψεως· Δίκαιον γὰρ, ἔφη. (15) Ἄγε τούτου, ἔφη, ὁ

dextra Cyaxaris prehensa, de via sub palmas quasdam eum abduxit, et stragula quadam ei Medica substerni jussit, in qua cum eum collocasset et adsedisset ipse, sic interrogavit:

Dic mihi, per deos immortales, inquit, avuncule, quam obrem mihi irasceris? et quid rei molestæ vides, quod usque adeo fers graviter? Hic Cyaxares hunc in modum respondit: Quia cum, Cyre, existimer inde usque ab omni hominum memoria tum majoribus jam olim regibus tum patre rege procreatus esse, atque etiam ipse rex habear, me quidem adeo vilem indignumque in modum adveli conspicio, te vero meo cum comitatu ceterisque copiis magnum et magnificum adesse. Atque hæc, mea sententia, vel ab hostibus pati grave est; sed multo, pro Jupiter, gravius ab illis, a quibus hæc quenquam perpressum esse minime decebat. Equidem arbitror esse satius decies sub terram condi, quam adeo vilem me conspici, meosque mei negligentes, me iridentes cernere. Neque enim hoc, ait, ignoro, non te solum me majorem esse, sed mihi etiam servos meos, me potentiores, occurrere, atque ita paratos esse, ut facilius me ladere possint quam a me ladi. Atque hæc dum proferret, multo etiam magis eum superabant lacrimæ: adeo ut Cyrum etiam eo pertraheret, ut oculi ejus lacrimis implerentur. Cum autem paulum tacuisset, ita Cyrus loquutus est:

Hæc vero, Cyaxares, nec vere dicis, nec recte judicas, si Medos arbitraris, ipse quod hic adsim, sic instructos esse, ut ad te ladendum satis virum habeant. Te sane ira correptum esse non miror: utrum vero jure an injuria eis succenseas, id equidem omitam: quippe novi te graviter laturum, si me pro eis causam dicere audias: sed enim virum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pariter omnibus succensere, magnum equidem errorem arbitror. Est enim necesse, multos inimicos fieri, cum quis terrorem multis incutit; necesse etiam, ut concordiam eis omnibus injiciat, cum quis omnibus succenset. His de causis me certo scias velim hos ad te sine me non remisisse, quod metuerem, ne quid ob iracundiam tuam accideret, quod nobis universis dolorem adferret. Itaque deum ope nullum hæc tibi, me presente, periculum creabunt: verum quod putas injuria te adfectum a me esse, id graviter admodum fero, si, dum pro virili laboro, ut in amicos plurima beneficia conferam, contrarium facere videar. Verum enim vero, inquit, ne nosmet ipsos adeo temere criminemur; sed, si fieri potest, planissime videamus qualis illa sit a me illata injuria. Atque ego quidem acquisitissimam inter amicos conditionem propono: nam si me constat mali quidquam fecisse, injustum me fatebor; sin me nihil admisisse maleficii manifestum sit, ac ne voluisse quidem, annon et ipse vicissim fatebere, nulla te adfectum a me injuria? Id vero necesse fuerit, ait. Quod si autem manifestum sit etiam boni me auctorem extitisse tibi, studioseque in id incubuisse, ut quam plurima beneficia possem, in te conferrem; annon potius laude tibi dignus habear, quam reprehensione? Æquum scilicet, ait. Age

Κύρος, σκοπῶμεν τὰ ἐμοὶ πεπραγμένα πάντα καθ' ἐν ἑαυτῷ· οὕτω γὰρ δὴ μάλιστα δῆλον ἔσται ὅ,τι τε αὐτῶν ἀγαθὸν ἔστι καὶ ὅ,τι κακόν. (16) Ἀρξώμεθα δ', ἔφη, ἐκ τῆςδε τῆς ἀρχῆς, εἰ καὶ σοὶ ἀρχούντως δοκεῖ ἵκιν. Σὺ γὰρ δῆπου ἐπεὶ ἤσθου πολλοὺς πολεμίους ἡβριασμένους, καὶ τούτους ἐπὶ σὲ καὶ τὴν σὴν χώραν ἡρωμένους, εὐθὺς ἔπειμας πρὸς τε τὸ κοινὸν Περσῶν συμμάχους αἰτούμενος καὶ πρὸς ἐμὲ ἰδίᾳ δεόμενος πειρᾶσθαι πῶτον ἐμὲ ἰλθεῖν ἡγούμενον, εἰ τινες Περσῶν ἰακν. Οὐκ οὖν ἐγὼ ἐπέισθην ταῦτα ὑπὸ σοῦ καὶ παρανοήσαν ἀνδρας ἄγων σοὶ ὡς ἦν δυνατόν πλείστους τε καὶ εἰστούς; Ἥλαθες γὰρ οὖν, ἔφη. (17) Ἐν τούτῳ τῷκιν, ἔφη, πρῶτόν μοι εἰπὲ πότερον ἀδικίαν τινὰ μου πρὸς σὲ κατέγνως ἢ μᾶλλον εὐεργεσίαν; Ἀἴθλον, ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὅτι ἐκ γε τούτων εὐεργεσίαν. (18) Τί γὰρ, ἔφη, ἐπεὶ οἱ πολεμίοι ἦλθον καὶ διαγωνίζεσθαι ἔδει πρὸς σὲ, ἐν τούτῳ κατενόησάς πού με ἢ πόνου ἀποστάντα ἢ τινος κινδύνου φεισάμενον; Οὐ μὰ τὸν Δι', ἔφη, αὐ μὲν δὴ. (19) Τί γὰρ, ἐπεὶ νίκης γενομένης σὴν τοῖς θεοῖς ἡμετέρας καὶ ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων παρεκάλουν ἐγὼ σε ὅπως κοινῇ μὲν αὐτοὺς διώκοιμεν, κοινῇ δὲ τιμωροίμεθα, κοινῇ δὲ εἰ τι καλὸν καγῆθον συμβαίνει, τοῦτο καρποίμεθα, ἐν τούτοις ἔχεις πᾶν μου πλεονεξίαν κατηγορεῖσθαι; (20) Ὁ μὲν δὴ Κυαξάρης πρὸς τοῦτο εἰσὶν· ὁ δὲ Κύρος πάλιν ἔλεγεν ἰδοὺ. Ἄλλ' εἰ πρὸς τοῦτο σωπαῖν ἡδίων σοὶ ἢ ἀποκρίνασθαι, τοῦδε γ', ἔφη, εἰπὲ εἰ τι ἀδικεῖσθαι ἐνόμισας ὅτι, ἐπεὶ σοὶ οὐκ ἀσφαλὲς δόκει εἶναι διώκειν, σὲ μὲν αὐτὸν ἐρχεσθαι τούτῳ τοῦ κινδύνου, ἱππείας δὲ τῶν σῶν συμμάχων μοι ἐδεόμην σου· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο αἰτῶν ἡδίων σου, ἀλλὰς τε καὶ προπαρεσχικῶς ἑμαυτὸν σοὶ σύμμαχον, τοῦτ' αὖ παρὰ σοῦ, ἔφη, ἐπιδεικνύσθω. (21) Ἐπεὶ δ' αὖ καὶ πρὸς τοῦτο εἰσὶν ὁ Κυαξάρης, Ἄλλ' εἰ μὴ δὲ τοῦτ', ἔφη, βούλει ἀποκρίνασθαι, σὺ δὲ τούτωνθεν λέγε εἰ τι αὐτῶν οὐκ ἀποκρινάμενός ἐμοι ὡς οὐκ ἂν βούλοιο εὐθυμουμένους ὁρῶν Μήδους τούτου παύσας πύτους ἀναγκάζειν κινδυνεύουστας ἵεναι, εἰ τι αὖ σοὶ ἰσχυρὸν τοῦτο χαλεπὸν ποιῆσαι ὅτι ἀμελήσας τοῦ ὀργίζεσθαι σοὶ ἐπὶ τούτοις πάλιν ἡτοῦν σὲ οὐ ἡδὲν οὔτε σοὶ μείον δοῦναί [μοι] οὐδὲν οὔτε ῥῆον Μήδοις ἐπιταχθῆναι [οὐδὲν]· τὸν γὰρ βουλόμενον δῆπου ἐπεσθαι ἡττησάσθαι δοῦναί μοι. (22) Οὐκοῦν τούτου τυχὼν παρὰ σοῦ κλέαν ἦνυτον εἰ μὴ τούτους παύσαιμι. Ἐλθὼν οὖν ἔπειμας αὐτοὺς καὶ οὗς ἔπειμας τούτους ἔχων ἐπορεύομην σοῦ ἐκτρέφοντος. Εἰ δὲ τοῦτο αἰτίας ἀξίον νομίζεις, οὐδ' ἔτι ἂν δεῖξαι, ὡς ἔοικε, παρὰ σοῦ δέχεσθαι ἀνάτιον ἔστιν. (23) Οὐκοῦν ἐξωρμήσασιν οὕτως· ἐπειδὴ δὲ ἐξελθομεν, τί ἡμῖν πεπραγμένον οὐ φανερόν ἐστιν; οὐ τὸ στρατόπεδον ἦλκε τῶν πολεμίων; οὐ τεθνᾶσι πολλοὶ τῶν ἐπὶ σὲ θιόντων; ἀλλὰ μὴ τῶν γε ζώντων ἐχθρῶν πολλοὶ μὲν θάλων ἐσπέρηνται, πολλοὶ δὲ ἔπικον· χρηματὶ γὰρ μὴν τὰ τῶν φερόντων καὶ ἀγόντων τὰ σὰ πρόσθεν νῦν ὄρεας τοὺς σούς φίλους καὶ ἔχοντας καὶ ἀγόντας τὰ μὲν σοὶ, τὰ δὲ αὐτοῖς ὑπὸ τὴν σὴν ἀρχήν. (24) Τὸ

igitur, inquit Cyrus, consideremus singillatim omnia quae a me gesta sunt; sic enim maxime perspicuum erit, quid in iis boni sit, quid mali. Ordiamur autem ab hoc, ait, principatu, si et tibi sufficere videtur. Tu nimirum, cum animadverteres multos coivisse hostes, et quidem adversus te tuamque regionem domo progressos esse, illico tum ad Persas publice misisti copias auxiliares petitem, tum ad me privatim, rogans ut operam darem quo venirem ipse, copia- rumque Persicarum, si quae ad te irent, ductor essem. Annon in his abs te persuasus sum, adiuque viros ducens numero quam potui maximo, eosdemque praestantissimos? Venisti vero, inquit. Ergo, ait, mihi primum dicito, utrum in hoc injuriam adversum te meam deprehenderis, an potius beneficium? Manifestum est, inquit Cyaxares, ex his quidem beneficium me cognovisse. Quid vero? inquit, ubi venerunt hostes, et dimicandum adversus eos erat, an tum animadvertisti me vel laborem ullum detrectasse, vel pepercisse periculo? Non profecto, ait, non equidem. Quid? ubi deum ope victoria penes nos stetit, hostesque jam cederent, atque ego te rogarem ut communibus eos copiis insequeremur, communi opera ulcisceremur, communem denique, si quid bene feliciterque eveniret, ex eo fructum caperemus: in his an me accusare possis, quasi proprii emolumenti plus aequo cupidum? Ad haec quidem Cyaxares sub- tuncit: Cyrus autem rursus ita loquutus est: Quando tibi ad hoc tacere potius libet, quam respondere, id mihi dicito, adfectumne te sis arbitratu injuria quod, cum tibi totum non esse videretur persequi, te quidem ipsum periculi hujus participem fieri non sum passus, sed ut equites mihi quosdam de tuis mitteres, rogavi? num enim id abs te petens injuste fecerim, praesertim qui jam ante me tibi socium belli praebuissem, hoc abs te, inquit, demonstretur. Ad haec itidem cum taceret Cyaxares, At, si ne ad hoc quidem, inquit, respondere vis, illud deinceps dicito, an injurias fuerim quod, cum tu mihi responderes nolle te, qui Medos hilaritati operam dare videres, ab hac revocatos cogere tunc ad protectionem cum periculo conjunctam; an, inquam, viderar molestum aliquid tibi fecisse, quod irasci tibi noluerim, sed post haec rursus abs te id petiverim, quo sciebam nihil a te mihi dari posse levius, nihil Medis imperari facilius: ro- gabam enim ut eos mihi dares, qui sequi vellent. Atqui hoc cum abs te impetrassem, perfecti nihil, extra quam his ut me sequerentur persuadendo. Itaque eos accessi, per- suasi, iisque quibus persuaseram adsumptis abii, tuo per- missu. Quod si hoc merito culpandum existimas, ne culpa quidem vacat, uti videtur, aliquid abs te accipere, quod de- deris. Sic igitur profecti sumus. At postquam discessi- mus, quid gestum a nobis est, quod omnibus notum non sit? annon hostium castra capta sunt? annon plures eorum interfecti sunt, qui contra te venerant? quin et ex vivis ho- stibus multi spoliati sunt armis, equis multi. Fortunas vero eorum qui antehac ferebant et agebant res tuas, jam vides amicos tuos tenere et secum adferre partim tibi, partim sibi et iis qui tuo imperio subjecti sunt. Quod vero omnium

δὲ πάντων μέγιστον καὶ κάλλιστον, τὴν μὲν σὴν χώραν αὐξανομένην ὄρῃς, τὴν δὲ τῶν πολεμίων μειουμένην, καὶ τὰ μὲν τῶν πολεμίων προύρτια ἐρόμενα, τὰ δὲ σὰ τὰ πρότερον εἰς τὴν Σύρον ἐπικράτειαν συγκατασπαρθέντα νῦν τάναντία σοὶ προεκχωρηκότα· τούτων δὲ εἴ τι κακὸν σοὶ ἢ εἴ τι μὴ ἀγαθόν σοι μαθεῖν μὲν ἐβόηγε βούλεσθαι οὐκ οἶδα ὅπως ἂν εἰπωμαι, ἀκοῦσαι μὲντοι γε οὐδὲν κωλύει. Ἀλλὰ λέγε ὅ, τι γινώσκεις περὶ αὐτῶν. (21) Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως εἰπὼν ἐπαύσατο· ὁ δὲ Κυάρεξ ἐλάττε πρὸς ταῦτα τάδε·

Ἀλλ', ὦ Κύρε, ὥς μὲν ταῦτα ἃ σὺ πεποίηκας κακὰ ἔστιν οὐκ οἶδ' ὅπως γρη' λέγειν· εὖ γε μὲντοι, ἔρη, ἔσθι ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα ὅσῳ πλείονα ἐκρίνεται, τοσούτω μᾶλλον ἐμὲ βάρυνει. (22) Τὴν τε γὰρ χώραν, ἔρη, ἐγὼ ἂν τὴν σὴν ἐβουλόμην τῇ ἐμῇ δυνάμει μεῖζον ποιεῖν μᾶλλον ἢ τὴν ἐμὴν ὑπὸ σοῦ ὄντιν οὕτως αὐξανομένην· σοὶ μὲν γὰρ ταῦτα ποιοῦντι καλὰ, ἐμοὶ δὲ γέ ἐστι πῇ ταῦτα ἀνιμίαν φέροντα. (23) Καὶ χρήματα οὕτως ἂν μοι δοκῶ ἔδιδόν σοι δωρεῖσθαι ἢ παρὰ σοῦ οὕτω λαμβάνειν ὥς σὺ νῦν ἐμοὶ δίδως· τούτοις γὰρ πλουτίζομενος ὑπὸ σοῦ καὶ μᾶλλον αἰσθάνομαι ὥς πενέστερος γίνομαι. Καὶ τοὺς γ' ἐμοὺς ὑπάρχουσιν ἰδὼν μικρὰ γε ἀδικουμένους ὑπὸ σοῦ ἤττον ἂν δοκῶ λυπεῖσθαι ἢ νῦν ὁρῶν ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ πεπόνθασιν ὑπὸ σοῦ. (24) Εἰ δέ σοι, ἔρη, ταῦτα δοκῶ ἀγνωμόνως ἐνθυμεῖσθαι, μὴ ἐν ἐμοὶ αὐτὰ ἄλλ' εἰς σέ τρέψας πάντα καταβέαςται οἷά σοι φάνεται. Τί γὰρ ἂν, εἴ τις χύνας οὗς σὺ τρέφεις φυλακῇ· ἐνεκα σαυτοῦ τε καὶ τῶν σῶν τούτους θεραπεύων γνωριμωτέρους ἑαυτῷ ἢ σοὶ ποιήσαιεν, ἄρα ἂν σε εὐφράναι τοῦτω τῇ θεραπεύματι; (25) Εἰ δὲ τοῦτό σοι δοκεῖ μικρόν εἶναι, ἐκεῖνο κατανόησον· εἴ τις τοὺς σὲ θεραπεύοντας, οὗς σὺ καὶ προσηρᾷ καὶ στρατείᾳ ἐνεκα κέκτηται, τούτους οὕτω διαθήτῃ ὥς ἐκεῖνος μᾶλλον ἢ σοῦ βούλεσθαι εἶναι, ἄρα ἂν ἀντὶ ταύτης τῆς εὐεργεσίας χάριν αὐτῇ εἰδείης; (26) Τί δέ, ὦ μάλιστα ἀνθρωπὸν ἀσπαζόμεναί τε καὶ θεραπεύουσιν οἰκιστάς, εἴ τις τὴν γυναικὰ τὴν σὴν οὕτω θεραπεύσειεν ὥστε εὐεῖν αὐτὴν μᾶλλον ποιήσαιεν ἑαυτὸν ἢ σέ, ἄρα ἂν σε τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ εὐφράναι; πολλοὺ γ' ἂν οἶμαι, καὶ δέον ἄλλ' εὖ οἶδ' ὅτι πάντων ἂν μάλιστα ἀδικοίη σε τοῦτο ποιήσας. (27) Ἵνα δὲ εἰπω καὶ τὸ μάλιστα τῷ ἐμῷ πάθει ἐμπερὲς, εἴ τις οὗς σὺ ἤγαγες Πέρσας οὕτω θεραπεύσειεν ὥστε αὐτῷ ἥδιον ἔπεσθαι ἢ σοὶ, ἄρ' ἂν φίλον αὐτὸν νομίζεις; οἶμαι μὲν οὐ, ἀλλὰ πολεμιώτερον ἂν ἢ εἰ πολλοὺς αὐτῶν κατακάνοι. (28) Τί δ', εἴ τις τῶν φίλων φίλοισι σου εἰπόντος λαμβάνειν ὅσῃς ἐθέλοι εἰτ' αὐτὸς τοῦτο ἀκούσας λαβὼν οἴχοιτο ἅπαντα ὅσῃς δύναιτο, καὶ αὐτὸς μὲν γε τοῖς σοῖς πλουτοίη, σὺ δὲ μηδὲ μετρίους ἔροις χρῆσθαι, ἄρ' ἂν δύναιο τὸν τοιούτον ἀμεμπτον φίλον νομίζεις; (29) Νῦν μὲντοι ἐγὼ, ὦ Κύρε, εἰ μὴ ταῦτα ἀλλὰ τοιαῦτα ὑπὸ σοῦ δοκῶ πεπονθέναι. Σὺ γὰρ ἀληθῆ λέγεις· εἰπόντος ἐμοῦ τοὺς ἐθέλοντας ἄγειν λαβὼν ὅσῃς πᾶσάν μου τὴν δύναμιν, ἐμὲ δὲ ἔρημον κατέλιπες· καὶ νῦν ἃ ἐλάβες τῇ ἐμῇ δυνάμει

maximum est et praeclarissimum, vides ditionem tuam ampliolem fieri, hostium imminui : vides hostium castris teneri, ac tua, quae avulsa Syri antea suam in potestatem redegerant, nunc e contrario tibi cessisse : an horum aliquid perniciosum tibi, an aliquid bonum sit, cognoscere me velle, equidem haud scio quomodo dixerim ; quo minus tamen audiam, nihil impedit. Quare dic, quae tua de his sententia sit. Et haec quidem cum divisset Cyrus, finem fecit : Cyares vero haec ab ista respondit :

Nescio, Cyre, qui dici possit, ea quae tu fecisti, mala esse : verum scire te volo, inquit, haec bona ejusmodi esse, ut quanto plurimum speciem habent, tanto magis mihi sint oneri. Nam malim equidem ditionem tuam, inquit, copiis meis ampliolem facere, quam videre tali modo abs te augeri meam : quippe tibi haec gerenti honesta sunt, mihi quodammodo ignominian inurunt. Etiam opes, ait, tibi me donare malim, quam abs te ita accipere, ut tu nunc mihi das : non tibi potius abs te locupletari me sentio, quibus ipse pauperior fio. Atque eos sane, meo qui sunt imperio subiecti, si modica quadam abs te adiectis injuria viderem, minus, mea sententia, dolerem, quam nunc, ubi magnis a te beneficiis adfecti sunt. Quod si tibi, inquit, haec absque iudicio iniqueque cogitare videar, non ea in me, sed in te conversa omnia, quaelia tibi videantur, considera. Quid enim, ait, si quis canes, quos tu aderes custodie tuae tuorumque causa, tales commodè curando reddat, ut ipsum magis quam te noiant ; an te hoc curantis genere delectaturus sit? Quod si exiguum hoc tibi videtur, illud etiam considera : si quis tuos a familia ministros, quos tu tum praesidii tum obsequii tibi praestandi causa tecum habes, ejusmodi efficiat, ut illius esse malint quam tui ; an pro hoc beneficio gratiam ei sis habiturus? Quid vero? quod unum, amore maximo complectuntur homines, et curae in primis ut sibi proprium habent? si quis uxorem tuam sic obsequiis demeretur, ut eam tandem sui magis, quam tui, amantem efficeret ; num hoc te beneficio delectaret? Longe secus, me a quidem, ait, sententia, res se habere videretur : imo sat scilicet injuriam cum hoc facto maximam tibi illaturum. Ut autem quod simillimum est ei, mihi quod accidit, dicam, si quis Persas eos, quos tu ad nos duxisti, sic demeretur, ut ipsum libentius quam te sequerentur, an eum in amicorum numero haberes? Equidem arbitror, talem non duceres, sed infestorem, quam si multos eorum occideret. Quid? si amicus quispiam tuus, te amantem dicente, Accipe de rebus meis, quantum voles, posteaquam id audisset, omnia, quae posset acciperet et discederet, tuisque adeo rebus ditatus esset is, cum tu ne modicum quidem earum fructum perciperes ; an posses expertem culpae amicum hunc existimare? Nunc vero abs te, Cyre, si non haec, tamen his similia perpersum me arbitror. Nam vera naras ; cum ego divissem, licere tibi sequi volentes tecum ducere, copiis meis omnibus acceptis discessisti, meaque solum reliquisti : jam autem quae mei exercitus opera ce-

ἀγεις δὴ μοι καὶ τὴν ἐμὴν χώραν αὖτις σὺν τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ, ἐγὼ δὲ δοκῶ οὐδὲν συναίτιος ὦν τῶν ἀγαθῶν περὶ εἶναι ἐμαυτὸν ὥσπερ γυνὴ εὖ ποιεῖν, καὶ τοῖς τε ἀλλοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖςδε τοῖς ἐμοῖς ὑπηκόοις σὺ μὲν ἐντὶ τῇ βασιλείᾳ, ἐγὼ δ' οὐκ ἄξιος ἀρχῆς. (34) Ταῦτά σοι δοκεῖ εὐεργετήματα εἶναι, ὦ Κύρος; εὖ ἴσθ' ὅτι εἴ τι ἐμοὶ ἐκείνου, οὐδενὸς ἂν οὕτω με ἀποστερεῖν ἐφυλάττου ὡς ἀξιώματος καὶ τιμῆς. Τί γὰρ ἐμοὶ πλέον τὸ τὴν γῆν κλαπύνεσθαι, αὐτὸν δὲ ἀτιμάζεσθαι; οὐ γάρ τοι ἐγὼ Μήδων ἤρχον διὰ τὸ κρείττων αὐτῶν πάντων εἶναι, ἀλλὰ μάλλον διὰ τὸ αὐτοὺς τούτους ἀξιοῦν ἡμᾶς ἐλευθέρων πάντα βελτιόνας εἶναι.

35. Καὶ ὁ Κύρος ἐτι λέγοντος αὐτοῦ ὑπολαβὼν εἶπε, Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ θεῖε, εἴ τι καὶ σοι πρότερον ἐχρησάμεν, καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ χάρισαι ἢ ἂν δεηθῶ σου ταῦτα, ἔφη, τὸ νῦν εἶναι μεμφομένους μοι· ἐπειδὴ δὲ πείρων ἡμῶν λάβης πῶς ἔχομεν πρὸς σέ, ἐὰν μὲν δὴ σαφείνται τὰ ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμένα ἐπὶ τῷ σῷ ἀγαθῷ πεπραγμένα, ἀσπαζομένου τέ μου σε ἀντασπάζου εὐεργιστῆν τε νόμιζε, ἐὰν δ' ἐπὶ θάτερα, τότε μοι μέμφου. 36. Ἀλλ' ἴσως μέντοι, ἔφη ὁ Κυζάρης, καλῶς λέγεις· κατὰ οὕτω ποιήσω. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, ἥ καὶ φιλήσω σε; Εἰ σὺ βούλει, ἔφη. Καὶ οὐκ ἀποστρέφει με ὥσπερ ἄνθρωπος; Οὐκ ἀποστρέφουμαι, ἔφη. Καὶ δὲ ἐφίλησεν αὐτόν.

37. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Μῆδοι τε καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἄλλοι, πᾶσι γὰρ ἐμελεν δεῖν ἐκ τούτων ἔσοιτο, εὐθὺς ἐχίτησάν τε καὶ ἐφαιδρύνθησαν. Καὶ ὁ Κύρος δὲ καὶ ὁ Κυζάρης ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ἤγοντο, καὶ ἐπὶ μὲν τῷ Κυζάρῃ οἱ Μῆδοι εἶποντο, Κύρος γὰρ αὐτῶν οὕτως ἐπένευσεν, ἐπὶ δὲ τῷ Κύρῳ οἱ Πέρσαι, οἱ δ' ἄλλοι ἐπὶ τούτοις. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ κατέστησαν τὸν Κυζάρην εἰς τὴν κατεσκευασμένην σκηνήν, οἷς μὲν ἐπετέτακτο παρεσκεύαζον τὰ ἐπιτήδεια τῷ Κυζάρῃ· (39) οἱ δὲ Μῆδοι ὅσον χρόνον σχολὴν πρὸ δειπνοῦ ἦγεν ὁ Κυζάρης ἦσαν πρὸς αὐτόν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, οἱ δὲ πλείστοι ὑπὸ Κύρου ἐγκαλεστοί, δῶρα ἄγοντες, ὁ μὲν τις οἰνοχόον καλὸν, ὁ δ' ὀλοποιὸν ἀγαθόν, ὁ δ' ἄρτοποιόν, ὁ δὲ μουσουργόν, οἱ δ' ἐκπώματα, οἱ δ' ἐσθῆτα καλὴν πᾶς δὲ τις ὥς ἐπὶ τὸ πάλιν ἔν γέ τι δὴν εἰλήφει ἔδωκετο αὐτῷ· (40) ὥς τε τὸν Κυζάρην μεταγινώσκειν ὥς οὕτε ὁ Κύρος ἀφίστη αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ οὐδ' οἱ Μῆδοι ἤττον τι αὐτῷ προσέχον τὸν νοῦν ἢ καὶ πρόσθεν.

41. Ἐπεὶ δὲ δειπνοῦ ὥρα ἦν, καλέσας ὁ Κυζάρης ἔβη τὸν Κύρον διὰ χρόνου ἰδόντα αὐτὸν συνδαιπνεῖν. Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Μὴ δὴ σὺ κέλευε, ὦ Κυζάρῃ· ἢ οὐχ ἔρξῃ ὅτι οὗτοι οἱ παρόντες ὑπ' ἡμῶν πάντες ἐπληρόντες εἰσὶν; οὐκ οὐκ καλῶς ἂν πράττοιμι εἰ τούτων ἀμελῶν τὴν ἐμὴν ἡδονὴν θεραπεύειν δοκοίην. Ἀμελεῖσθαι δὲ δεκνύντες στρατιῶται, οἱ μὲν ἀγαθοὶ πολλοὶ ἀθυρότεροι γίνονται, οἱ δὲ πονηροὶ πολλοὶ ὑβριστότεροι. (42) Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ἄλλως τε καὶ ὁδὸν μακρὰν ἦκων δειπνεῖς ἔρξῃ καὶ εἰ τινας σε τιμῶσιν, ἀντασπάζου καὶ αὐτοὶ αὐ-

pisti, adfers sane mihi, ac meam copiis meis ditionem auges : atqui ego, nullus boni tecum auctor, instar feminae me offerre videor ut bene mihi fiat, atque tum aliis hominibus, tum etiam his imperio meo subjectis tu viri speciem habes, ego indignus videor imperio. Haecce tibi, Cyre, videntur esse beneficia? Certo scias, ulla mei si te cura tangeret, in primis tu cavisses, ut nulla re minus me spoliaret, quam auctoritate ac dignitate. Nam quid ex eo mihi accedit, si regio mea dilatetur, ipse per ignominiam contemptui sim? nec enim idcirco Medorum ego potitus sum imperio, quod unus praestantior universalis essem; sed potius quia ducerent ipsi nos in omnibus se meliores esse.

Et Cyrus, eo adhuc loquente sermonem suscipiens, Per deos immortales, inquit, avuncule, si quid ego tibi antehac feci, gratum quod esset, etiam tu haec mihi gratificare, quae a te petam : finem scilicet de me querendi hoc tempore facito : ubi vero periculum nostrum feceris, quo pacto erga te simus adfecti, si quidem tibi constiterit, ea quae sunt a me gesta, tui boni causa facta esse, me amplectentem te vicissim amplectere, beneque de te promeritum existima : similiter, tum demum de me queritor. Fortassis, ait Cyaxares, recte dicis : atque equidem hoc faciam. Quid igitur? ait Cyrus, an etiam te osculabor? Si voles, inquit. Neque me aversaberis, ut modo? Non aversabor, ait. Itaque Cyrus eum est osculatus.

Quod cum Medi, Persae, atque ceteri omnes viderent (erant enim omnes solliciti quid de his futurum esset), statim adfecti laetitia et ex hilarati sunt. Cyaxares autem et Cyrus, consensu equis, praebant, Cyaxaremque Medi sequebantur (sic enim nutu Cyrus eis significarat), Persae Cyrum, post deinde ceteri sequebantur. Ubi vero ad castra pervenissent, Cyaxaremque in tabernaculum paratum collocassent, il quibus hoc datum erat negotii, necessaria ei parabant : et Medi, quamdiu ante cenam otiosus erat Cyaxares, adibant eum, nonnulli etiam sponte sua, plerique ex mandato Cyri, dona ferentes, alius, bellum pocillatorem; alius, bonum coquum; alius, pistorem; alius, musicae artificem; alius, pocula; vestem alius elegantem : maxima quidem ex parte quilibet unum quiddam eorum, quae ceperat, ei donabat : adeo ut Cyaxares mutata sententia tandem agnosceret, neque Cyrum eorum abs se animos aversitise, neque ipsum minus quam ante Medos observare.

Cum autem cenae tempus adpetisset, Cyrum arcessivit Cyaxares ac rogavit, ut, quando jam eum ex longo temporis intervallo videret, secum cenaret. Cui Cyrus, Nemejussaris, inquit, Cyaxares. Annon vides, hos omnes qui adsunt a nobis impulsos adesse? quamobrem non recte fecero, si hos negligens, voluptati meae indulgere videar : quippe ubi se negligi putant milites, tum fortes qui sunt, multo minus alacres evadunt, improbi multo petulantiores. Verum tu, qui praesertim, ait, longo itinere confecto advenisti, cenato jam : et si qui te colunt, eos vicissim complectere epulisque

τοὺς, ἵνα σε καὶ θαρβήσωσιν· ἐγὼ δ' ἀπίων ἐφ' ἄπερ λέγω τρέφομαι. (43) Αὖριον δ', ἔφη, πρῶτὸ δεῦρο ἐπὶ τὰς σὰς θύρας παρέσονται πάντες οἱ ἐπικαίριοι, ὅπως βουλευσώμεθα σὺν σοὶ ὅτι χρὴ ποιεῖν τὸ ἐκ τοῦδε. Σὺ δ' ἡμῖν ἔμβαλε παρὼν περὶ τούτου πότερον ἔτι δοκεῖ στρατεύεσθαι ἢ καιρὸς ἤδη διαλύειν τὴν στρατιάν. (44) Ἐκ τούτου ὁ μὲν Κυαξάρης ἀμφὶ δειπνον εἶχεν, ὁ δὲ Κύρος συλλέξας τῶν φίλων τοὺς ἱκανωτάτους καὶ προεῖν καὶ συμπράττειν, εἴ τι δέοι, ἔειξε τοιαῦτα·

Ἄνδρες φίλοι, ἃ μὲν δὴ πρῶτα εὐξάμεθα, πάρεστι σὺν θεοῖς. Ὅπη γὰρ ἂν πορευώμεθα, κρατούμεν τῆς γῶρας καὶ μὲν δὴ τοὺς πολέμιους ὀρώμεν μειουμένους, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς πλείονας τε καὶ ισχυροτέρους γιγνομένους. (45) Εἰ δὲ ἡμῖν ἐτι θελήσειαν οἱ νῦν προσγεγεννημένοι σύμμαχοι παραμείναι, πολλοὶ ἂν μᾶλλον ἀνύσαι δυναμέμεθα καὶ εἴ τι διακταθῇ καιρὸς καὶ εἴ τι πείσαι δέοι. Ὅπως οὖν τὸ μένειν ὡς πλείστοις συνδοχῇ τῶν συμμάχων, οὐδὲν μᾶλλον οὗτο ἔργον ἐμὸν ἢ καὶ ὑμέτερον μηχανᾶσθαι. (46) Ἄλλ' ὥσπερ καὶ ὅταν μάχῃσθαι δέη, ὁ πλείστους χειροσάκμενος ἀλκιμώτατος δοῖται εἶναι, οὕτω καὶ ὅταν πείσαι δέη, ὁ πλείστους ὁμογνώμονας ἡμῖν ποιήσας οὗτος δικαίως ἂν λεκτικώτατός τε καὶ πρακτικώτατος κρίνεται ἂν εἶναι. (47) Μὴ μὲν τοι ὡς λόγον ἡμῖν ἐπιδείκνυμενοι ὅσον ἀνείηγετε πρὸς ἕκαστον αὐτῶν τοῦτο μελετᾶτε, ἀλλ' ὡς τοὺς πεπεισμένους ἐφ' ἕκαστον δόλους ἐσθόμενους οἷς ἂν πράττωσιν οὕτω παρασκευάζεσθε. (48) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, τούτων ἐπιμελείσθαι ἐγὼ δὲ θπως ἂν ἔργοντες τὰ ἐπιτήδεια ὅσον ἂν ἐγὼμαι δύνομαι οἱ στρατιῶται περὶ τοῦ στρατεύεσθαι βουλευώμεναι τούτου πειράσσομαι ἐπιμελείσθαι.

BIBLION 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ταύτην μὲν δὴ τὴν ἡμέραν οὕτω διακρινόντες καὶ λειπνήσαντες ἀνεπαύοντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῶτὸ ἦγον ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας πάντες οἱ ἄρχοι. Ἔως οὖν ὁ Κυαξάρης ἐκοσμεῖτο, ἀκούων ὅτι πολλὸς ὄχλος ἐπὶ τὰς θύρας εἶη, ἐν τούτῳ οἱ φίλοι τῷ Κύρῳ προσήγον οἱ μὲν Καδουσίους δεομένους αὐτοῦ μένειν, οἱ δὲ Ὑρακίους, ὁ δὲ τις Σάκας, ὁ δὲ τις καὶ Γωδάρων Ὑστάσπης δὲ Γαδάταν τὸν εὐνούχον προσήγε, δεόμενον τοῦ Κύρου μένειν. (1) Ἐνθα δὲ ὁ Κύρος γινώσκων ὅτι Γαδάτας πάλαι ἀπολώλει τῷ πόδῳ μὴ λυθείη ἢ στρατιᾷ, ἐπιγελάσας εἶπεν, Ὁ Γαδάτα, δόλος εἰ, ἔφη, ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου τούτου πεπεισμένος ταῦτα γινώσκεις ὁ λόγος. (2) Καὶ ὁ Γαδάτας ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπόμωσεν ἢ μὴν μὴ ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου πεισθεὶς ταῦτα γινώσκειν· ἀλλ' οἶδα, ἔφη, ὅτι ἂν ὑμεῖς ἀπέλθῃτε, ἔρρει τὰ μὲν παντελῶς διὰ ταῦτα, ἔφη, καὶ

accipito, ut per eos bono sis animo : ego vero ad ea me convertam, quae dixi. Cras autem mane, inquit, hic ad portam tuam omnes, rebus qui sunt consultandis idonei, aderunt ; ut tecum deliberemus, quidnam deinceps agendum sit. Tu vero praesens de hoc ad nos referto, videaturne amplius bellum esse gerendum, an opportunum sit jam exercitum dimittere. Post haec Cyaxares cenabat : Cyrus autem, convocatis amicis, qui maxime et ad intelligendum, et ad navandam operam, si quid usus postuleret, idonei erant, huiusmodi orationem habuit :

« Quae primum optavimus, amici, ea deorum benignitate nobis adsunt. Quo enim cunque tandem pergimus, hostium agro potimur : et vero etiam hostes imminui videmus, cum nos et numero et robore augeamur. Quod si manere nobiscum velint socii, qui ad nos jam accesserunt, multo etiam magis ea omnia quae aggrediemur perficere poterimus, sive quid vi peragendi sit opportunitas, sive quid persuadendo sit obtinendum. Quapropter non magis mei quam vestri muneris fuerit moliri, ut maximae sociorum parti nobiscum manere placeat. Quemadmodum vero, cum pugandum est, is qui plurimos capit, fortissimus existimatur : ita qui plurimos nostram in sententiam adducit, cum consilium inendum est, is jure tam dicendi quam agendi peritissimus habeatur. Neque tamen in hoc vos exerceueritis, ut orationem nobis ostentetis, qua usuri ad quemque sitis, sed ita eos parate, ut se persuasos a quolibet vestrum factis declarent. « Ac vobis quidem haec, inquit, curae sint : ego pro mea virili curare conabor, ut milites a comatu quam maxime instructi, de expeditione deliberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Cum hoc modo diem hunc exegissent, cenassentque, qui uti se dederunt : postidie autem mane ad Cyaxaris portam socii omnes conveniunt. Itaque dum Cyaxares ornaretur, qui audiret magnam multitudinem ad portam adesse, interea ad Cyrum amici adhuebant, alii quidem Cadusios, rogantes uti maneret ; alii, Hyrcanios ; Gobryam hic, ille Sacas ; Gadatam eunuchum adducebat Hystaspas, orantem Cyrum, uti maneret. Ibi Cyrus, qui Gadatam jam dudum interiisse nosset praeter metu ne exercitus dimitteretur, cum risu ait, Manifestum est, Gadata, te ab hoc Hystaspa persuasum easentire, quae dicis. Et Gadatas, sublati ad eorum manibus, iurejurando negavit ab Hystaspa sibi persuasa haec esse, quae sentiret : Sed scio futurum, inquit, ut, vos si discedatis, meae res prorsus perierint : propterea, inquit, hunc ego-

τούτω ἐγὼ αὐτὸς διελεγόμεν, ἐρωτῶν εἰ εἰδείη τί ἐν νῶ
 ἔχεις ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τοῦ στρατεύματος ποιεῖν.
 (6) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀδίκως ἄρα ἐγὼ, ὡς δοικεν,
 Ὑστάσπου τοῦδε κατατινύμαι. Ἀδίκως μέντοι νῆ Δία,
 ἔφη ὁ Ὑστάσπης, ὦ Κύρε· ἐγὼ γὰρ ἔλεγον τῷ Γαδάτᾳ
 τῷδε τοσοῦτον μόνον ὡς οὐχ ὅλῳ τί σοι εἴη στρατεύ-
 εσθαι, λέγων ὅτι ὁ πατήρ σε μεταπέμπεται. (5) Καὶ ὁ
 Κύρος, Τί λῆγεις; ἔφη· καὶ σὺ τοῦτο ἐτόλμησας ἐξε-
 νεγκεῖν, εἴτε ἐγὼ ἐβουλόμην εἴτε μή; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη-
 ὅρῳ γάρ σε ὑπερεπιθυμοῦντα ἐν Πέρσαις περιβλεπτον
 περιελθεῖν καὶ τῷ πατρὶ ἐπιδείξασθαι ἥ ἕκστα διε-
 πράξω. Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Σὺ δ' οὐκ ἐπιθυμεῖς οἰκαδε
 ἀπελθεῖν; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ὑστάσπης, οὐδ' ἀπειμῶ
 γε, ἀλλὰ μένων στρατηγήσω, ὥς ἀν ποιήσω Γαδάταν
 ταυτονὶ τοῦ Ἀσσυρίου δεσπότην.

α. Οἱ μὲν δὴ τοιαῦτα ἔπαιον σπουδῇ πρὸς ἀλλή-
 λους. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Κυαξάρης σεμνῶς κεκοσμη-
 μένης ἐξῆλθε καὶ ἐπὶ θρόνου Μηδικοῦ ἐκαθέζετο. Ὡς
 οἱ πάντες συνῆλθον οὓς ἔδει καὶ σιωπῇ ἐγένετο, ὁ Κυα-
 ξάρης ἔλεξεν ὧδε· Ἄνδρες ξύμμαχοι, ἴσως, ἐπειδὴ
 παρὰν τυγχάνω καὶ προσβυτέρός εἰμι Κύρου, εἰκὸς
 ἄρχειν με λόγου. Νῦν οὖν δοκεῖ μοι εἶναι καιρὸς περὶ
 τούτου πρῶτον διαλέγεσθαι πότερον στρατευέσθαι ἢ
 καιρὸς δοκεῖ εἶναι ἢ διαλύειν ἥδη τὴν στρατιάν· λεγέτω
 αὖ τις, ἔφη, περὶ αὐτοῦ τούτου ἥ γιγνώσκει. (7) Ἐκ
 τούτου πρῶτος μὲν εἶπεν ὁ Ὑρχάνιος, Ἄνδρες ξύμμαχοι,
 οἷα οἷα μὲν ἔγωγε εἰ τι δεῖ λόγου θπου αὐτὰ τὰ ἔργα
 δεκνύει τὸ κράτιστον. Πάντες γὰρ ἐπιστάμεθα ὅτι
 ἡμῶ μὲν ὄντες κλείω κακὰ τοὺς πολεμίους ποιοῦμεν ἢ
 πάσσομεν· ὅτε δὲ χωρὶς ἡμεν ἀλλήλων, ἐκεῖνοι ἡμῖν
 ἐγρῶντο ὡς ἐκεῖνοις ἦν ἡδιστον, ἡμῖν γε μὴν ὡς χαλε-
 πώτερον. (8) Ἐπὶ τούτῳ ὁ Καδοῦσιος εἶπεν, Ἡμεῖς
 δὲ τί ἂν λέγομεν, ἔφη, περὶ τοῦ οἰκαδε ἀπελθόντες
 ἕκαστοι χωρὶς εἶναι, ὁπότε γε οὐδὲ στρατευομένοις, ὡς
 ἔοικε, χωρὶς εἶναι συμφέρι; ἡμεῖς γοῦν οὐ πολλὸν χρόνον
 δίχῃ τοῦ ὑμετέρου πλήθους στρατευσάμενοι δίχην ἔδο-
 μεν ὡς καὶ ἡμεῖς ἐπίστασθε. (9) Ἐπὶ τούτῳ Ἀρτάβαζος
 δὲ ποτε φήσας εἶναι Κύρῳ συγγενὴς ἔλεξε τοιαῦτα· Ἐγὼ
 δ', ἔφη, ὦ Κυαξάρη, τοσοῦτον διαφέρομαι τοῖς πρόσθεν
 λέγουσιν· οὗτοι μὲν γὰρ φασιν ὅτι δεῖ μένοντας στρα-
 τεύεσθαι, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ὅτε μὲν οἶκοι ἡμῶν, ἐστρα-
 τεύομεν. (10) καὶ γὰρ ἐβόηθον πολλάκις τῶν ἡμετέ-
 ρων ἀγομένων καὶ περὶ τῶν σφετέρων φρουρίων ὡς
 ἐπιδουλεύομένων πολλάκις πράγματα εἶχον φοβούμε-
 νός τε καὶ φρουρῶν καὶ ταῦτ' ἐπραττον τὰ οἰκεῖα δα-
 πανν. Νῦν δ' ἔχω μὲν τὰ ἐκείνων φρούρια, οὐ
 φοβώμαι δὲ ἐκείνους, εὐχαλοῦμαι δὲ τὰ ἐκείνων καὶ
 τίμα τὰ τῶν πολεμίων. Ὡς οὖν τὰ μὲν οἶκοι στρατεῖαν
 ὡσπ, τάδε δὲ ἑορτὴν, ἐμοὶ μὲν οὐ δοκεῖ, ἔφη, διαλύειν
 τῆδε τὴν πανήγυριν. (11) Ἐπὶ τούτῳ ὁ Γωθρύας
 ἔπει, Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, μέχρι μὲν τοῦδε
 ἐπιπνύω τὴν Κύρου δεξιάν· οὐδὲν γὰρ ψεύδετα ὦν ὑπέ-
 σχετο· εἰ δ' ἀπεισιν ἐκ τῆς χώρας, δῆλον ὅτι ὁ μὲν
 Ἀσσύριος ἀναπαύσεται, οὐ τίνων ποινὰς ὦν τε ὑμᾶς

met adivi, ut interrogarem num sciret quæ tua de copiis di-
 mittendis esset sententia. Et Cyrus inquit, Ergo injuste in
 Hystaspam, uti quidem apparet, culpam ego confero. Pro-
 fecto, Cyre, ait Hystaspas, injuste : nam ego sane Gadatæ
 hoc solum dicebam, fieri non posse, ut maneat, quod ar-
 cessi te a patre dicerem. Tum Cyrus, Quid ais? inquit : et
 tu hoc efferre ausus es, sive ego vellem, sive non? Ego vero,
 inquit : nam te nimis quam cupere video, conspicuum in
 Persia circumire, ac patri demonstrare, quo pacto singula
 peregeris. At tu, subjecit Cyrus, non es domum redeundi
 cupidus? Non profecto, inquit Hystaspas, nec discedam
 sane; sed hic manens imperatorio fungar munere, donec Ga-
 datam hunc Assyrii dominum fecero.

Hujusmodi quædam illi studiose inter se jocabantur. In-
 terea Cyaxares auguste ornatus prodiit, inque Medico so-
 lio consedit. Cumque jam convenissent omnes quos oportebat,
 et silentium factum esset, Cyaxares in hunc modum
 locutus est: Quia præsens, socii, et Cyro major natus sum,
 par fortassis est me priore loco verba facere. Equidem ar-
 bitror, ait, nunc tempus esse, ut de eo primum disseramus,
 utrum adhuc commodum esse videatur, bellum geri, an co-
 pias jam dimitti : itaque de hoc ipso dicat aliquis sententiam
 suam. Tum primus Hyrcanianus dixit, Equidem nescio, so-
 ci, num verbis sit opus, ubi res ipsæ quod optimum est
 demonstrant. Omnes enim intelligimus, plus hostibus de-
 trimenti nos adferre, dum una manemus, quam ipsi acci-
 piamus : quo vero tempore alii ab aliis sejuncti eramus, age-
 bant illi nobiscum, prout ipsis jucundissimum, nobis vero
 quam gravissimum erat. Post hunc Cadusius, Nos autem
 quid dicamus, ait, de eo, ut domum hinc profecti separatim
 singuli vivamus, cum ne militantibus quidem, ut apparet,
 conducatur sejunctionem fieri? Nimium nos, cum non magno
 temporis spatio seorsum a copiis universis militaremus, po-
 nas dedimus, quemadmodum et ipsi nostis. Post hunc
 Artabazus, qui se cognatum Cyri aliquando dixerat, hæc
 protulit : Ego vero, ait, hactenus, Cyaxares, ab his qui
 ante me dixere dissentio : aiunt nempe hi oportere nos hic
 manentes in expeditione versari; ego autem dico me, domi
 cum essem, in expeditione versatum esse. Nam sæpe ad
 vim arcendam adcurrerebam, cum res nostræ ferrentur et
 agerentur; atque etiam de castellis nostris, uti quibus insi-
 diæ struerentur, sæpe negotium mihi exhibitum est, cum et
 metuerem et in præsidio essem; atque hæc meo sumptu fa-
 ciebam : nunc castella eorum teneo, et ipsos non metuo, et
 de iis quæ hostium sunt tum epulor tum bibo. Itaque tan-
 quam si vita domestica militi sit, hæc verò militaria, feræ,
 conventum hunc equidem, ait, celebrem minime dimitten-
 dum arbitror. Post hunc Gobryas ait, Ego vero, socii,
 hactenus Cyri dextram laudo : nihil enim eorum non præ-
 stitit, quæ promisit; at si ex hac regione discesserit, mani-
 festum est, Assyrium quietem habiturum, nec pœnas ca-

ἐπεμείψεν ἀδικεῖν καὶ τῶν ἐμὲ ἐποίησεν, ἐγὼ δὲ ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ πάλιν δώσω δίκην ὅτι ὑμῖν φίλος ἐγενόμην.

12. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι Κύρος εἶπεν, Ὁ ἄνδρες, οὐδ' ἐμὲ λανθάνει ὅτι, ἐάν μὲν διαλύσωμεν τὸ στρατεύμα, τὰ μὲν ἡμέτερα ἀσθενέστερα γήρουν· ἂν, τὰ δὲ τῶν πολεμίων πάλιν αὐξήσεται. Ὅσοι τε γὰρ αὐτῶν ὄπλα ἀφίρηνται, ταχὺ ἄλλα ποιήσονται, ὅσοι τε ἵππους ἀπεστέργονται, ταχὺ πάλιν ἄλλους ἵππους κτήσονται, ἀντὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων ἕτεροι ἐργάζονται καὶ ἐπιγενήσονται ὥστε οὐδὲν ἠσυχαστὸν εἰ πάντα ἐν τάξει πάλιν ἡμῖν πράγματα παρέξειν δυνατόν. 13. Τί δὴ τα ἐγὼ Κυάξαρην ἐκέλευσα λόγον εὐδαίειν περὶ καταλύσεως τῆς στρατιᾶς; εἰ ἴστε ὅτι φοβούμενος τὸ μέλλον. Ὅρῳ γὰρ ἡμῖν ἀντιπάλους προσόντας οἷς ἡμεῖς, εἰ ὅδε στρατεύσόμεθα, οὐ δυνατόμεθα μάχεσθαι.

14. Προσέρχεται μὲν γὰρ δέψου χειμῶν, στέγαι δὲ εἰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰσιν, ἀλλὰ μὴ Δι' οὐχ ἵπποις οὐδὲ θηράουσιν οὐδὲ τῷ δέσμῳ τῶν στρατιωτῶν, ὧν ἄνευ ἡμεῖς οὐκ ἂν δύναμεθα στρατεύεσθαι· τὰ δ' ἐπιτήδεια ὅπου μὲν ἡμεῖς ἐληλύθαμεν ὑπ' ἡμῶν ἀνήλωται ὅπου δὲ μὴ ἀφίγμεθα, διὰ τὸ ἡμᾶς φοβεῖσθαι ἀνακεκομμένοι εἶναι εἰς ἐρύματα, ὥστε αὐτοὶ μὲν ἔρρειν, ἡμᾶς δὲ ταῦτα μὴ δύνασθαι λαμβάνειν. Τίς οὖν οὕτως ἀρχὴς ἢ τίς οὕτως ἰσχυρὸς ὅς λαμῶ καὶ ὀρεῖ δύναιτ' ἂν μαχόμενος στρατεύεσθαι; 15. Εἰ μὲν οὖν οὕτω στρατεύσόμεθα, ἐγὼ μὲν φημι γρήναι ἐκόντας ἡμᾶς καταλύσαι τὴν στρατιάν· μᾶλλον ἢ ἄκοντας ὑπὸ ἀμυχρῆς ἐξαλεθῆναι. Εἰ δὲ βουλόμεθα ἔτι στρατεύεσθαι, τοδ' ἐγὼ φημι γρήναι ποιεῖν, ὥς τάχιστα περᾶσθαι τῶν μὲν ἐκείνων ὁρμῶν ὡς πλείστα παραιρεῖν, ἡμῖν δ' αὐτοῖς ὡς πλείστα ὁρμῶν ποιῆσθαι· ἐάν γὰρ ταῦτα γένηται, τὰ μὲν ἐπιτήδεια πλείω ἔρουν ὑπότεροι ἂν πλείω δύνανται λαβόντες ἀποτεῖσθαι, πολιορκήσονται δὲ ὑπότεροι ἂν ἤττους ὦσι. 16. Νῦν δ' οὐδὲν διαφέρουσα τῶν ἐν τῷ πόντῳ πλεόντων καὶ γὰρ ἐκείνοι πλείουσι μὲν αἶε, τὸ δὲ πεπλευσμένοι οὐδὲν οἰκνότερον τοῦ ἀπλευστοῦ καταλείπουσιν. Ἐάν δὲ προύρια ἡμῖν γένηται, ταῦτα δὴ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀλλοτριώσει τὴν χώραν, ἡμῖν δ' ὑπ' εὐδρίαν μᾶλλον πᾶν ἔσται. 17. Ὅ δ' ἔστω ἂν τινες ὑμῶν φοβήσιν, εἰ δεήσει πόρρω τῆς ἐαυτῶν προουρεῖν, μηδὲν τούτου ὀκνήσητε. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπιείπεροι καὶ ὡς οἰκοθεν ἀποδημοῦμεν, προουρήσιν ὑμῖν ἀναδερόμεθα τὰ ἐγγύτατα χωρία τῶν πολεμίων, ὑμεῖς δὲ τὰ πρότερα ὑμῖν αὐτοῖς τῆς Ἀσσυρίας, ἐκεῖνα κατῴθε καὶ ἐργάζεσθε. 18. Ἐάν γὰρ ἡμεῖς τὰ πλησίον αὐτῶν προουρούμεντες δουλώμεθα σώζεσθαι, ἐν πολλῇ ὑμεῖς εὐρίνη ἐσέσθε οἱ τὰ πρόσω αὐτῶν ἔχοντες· οὐ γὰρ, οἶμαι, δυνατόν τῶν ἐγγύς ἐαυτῶν κακῶν ὄντων ἀμελῶντες τοῖς πρόσω ὑμῖν ἐπιβουλεύειν.

19. Ὡς δὲ ταῦτ' ἐδόξη, οἱ τε ἄλλοι πάντες ἀνίσταμενοι συμπροσυχρήσασθαι ταῦτ' ἔρασαν καὶ Κυάξαρης. Ἐαδῆτας δὲ καὶ Γωδρύας καὶ τεῖχος ἐκάτερας αὐτῶν, ἣν ἐπιτρέψουσιν οἱ σύμμαχοι, τευχίσθαι ἔρα-

rum injuriarum quas vobis inferre conatus est, nec illorum quae in me patravit, luiturum : ego autem vicissim ei penas iterum dabo, quod vestrae amicitiae me adjunxerim.

Post omnes hos Cyrus inquit, « Nec ego sum, viri, nescius futurum, ut, si copias dimittamus, nostrae quidem imbecilliores reddantur, hostium vero res rursus incremento augeantur. Nam quibuscunque ipsorum arma sunt adempta, ii celeriter alia facturi sunt : quicunque spoliati sunt equis, celeriter alios sibi de integro comparabunt : pro interfectis alii pubescent et iis succedent : adeo ut minime mirum videri debeat, si celeriter nobis rursum negotia facessere poterunt. Cur igitur ego Cyaxari, ut de copiarum dimissione ad vos referret, auctor fui? Nempe quia quod futurum est metuo. Video enim adversarios nobis eos adventare, cum quibus nos, hoc si modo in expeditione versamur, dimicare non poterimus. Nam hiems utique adpetit, ac tamen etsi tecta nos habeamus, non tamen equis ea, non ministris, non militum vulgo suppetunt : sine quibus bellum hosti facere non poterimus : comeatus autem, iis in locis in quae nos venimus, a nobismet absumptus est : quo non accessimus, nostri metu in munitiones subvexerunt hostes : adeo ut ii hunc habeant, nos capere non possimus. Quis ergo tam fortis, quisve tam robustus, ut adversus famem et frigus pugnando bellum gerere possit? Quapropter si hoc modo militaturi sumus, aio nos ultro dimittere potius exercitum debere, quam invitos a difficultate rerum profligari. Sin hac in militia perseverare volumus, sic nobis agendum esse censeo, ut quam celerrime loca munita quam plurima hostibus adinere conemur, ac nobismet quam plurima munire : nam si ita fiat, comeatus majorem habituri sunt copiam, qui maiorem rapere copiam et recondere potuerint, et obsidebuntur, qui fuerint ex alterutris inferiores. Jam vero nihil inter nos et in mari navigantes discriminis est : quippe navigant illi quidem semper, sed nihilo magis partem maris jam navigatam sibi propriam relinquunt, quam quae ipsis enavigata non est. At si castella nobis accesserint, ab hostibus ea regionem alienabunt, nobisque omnia magis erunt in tranquillo. Quod vero nonnulli vestrum fortasse metuant, ne procul a patrio solo collocentur in praesidiis, id minime vobis formidandum est. Nos enim qui sic quoque domo peregrinantes absumus, loca nos hostibus proxima custodituros vobis recipiemus : vos Assyriae loca vobismet finitima possidete et colite. Nam si nos ea, quae ab ipsis prope absunt, tueri custodiendo poterimus, alta vos in pace, qui loca possidetis procul ab ipsis dissita, victuri estis : neque enim, ut arbitror, neglectis malis sibi proximis, insidiari vobis procul remotis poterunt. »

Haec ubi dicta fuere, cum alii omnes surgentes in ea operas suas et studia promptis se animis collaturos aiebant, tum etiam Cyavares. Galatas vero et Gobryas munitionem uterque se exstructuros aiebant, si potestatem ejus sibi fa-

σαν, ὥστε καὶ ταῦτα φίλια τοῖς συμμάχοις ὑπάρχειν.

(20) Ὁ οὖν Κύρος ἐπεὶ πάντας ἑώρα προθύμους ὄντας πράττειν ὅσα ἔλεξε, τέλος εἶπεν, Εἰ τοίνυν περαίνειν βουλόμεθα ὅσα φασὲν χρῆναι ποιεῖν, ὥς τάχιστα ἂν δύο γενέσθαι μηχανὰς μὲν εἰς τὸ καθαιρεῖν τὰ τῶν πολεμίων τεῖχη, τέκτονας δὲ εἰς τὸ ἡμῖν ὀχυρὰ πυργοῦσθαι.

(21) Ἐκ τούτου ὑπέσχετο ὁ μὲν Κυαξάρης μηχανὴν αὐτὸς ποιησάμενος παρέχειν, ἄλλην δὲ Γαδάτας καὶ Γωβρύας, ἄλλην δὲ Τυγράνης· αὐτοὺς δὲ Κύρος ἔφη δύο πειράσασθαι ποιήσασθαι. (22) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἐπορίζοντο μὲν μηχανοποιοῦς, παρεσκευάζοντο δὲ ἕκαστοι εἰς τὰς μηχανὰς ὧν ἔδει· ἄνδρας δ' ἐπέστησαν οἱ ἐλάουν ἐπιτηδεύοντες εἶναι ἀμφὶ ταῦτ' ἔχειν.

22. Κύρος δ' ἐπεὶ ἔγνω ὅτι διατριβὴ ἔσται ἀμφὶ ταῦτα, ἐκάθισεν τὸ στράτευμα ἐνθά ὧστε ὑγιεινότερον εἶναι καὶ εὐπροσόδωτον ὅσα δεῖ προσκομίζεσθαι, ὅσα τε ἐρυμνότητος προσδεῖτο, ἐποίησαντο, ὥς ἐν ἀσφαλείᾳ αἱ αἰεὶ μένοντες εἴεν, εἰ ποτε καὶ πρόσω τῇ ἰσχύϊ ἀποπτατοπιδεύοντο. (24) Πρὸς δὲ τούτοις ἑρωτῶν οὐς ὧστε μάλιστα εἰδέναι τὴν χώραν ὁπόθεν ἂν ὥς πλείστα ὠφελοῖτο τὸ στράτευμα, ἐξῆγεν αἰεὶ εἰς προνομὰς, ἅμα μὲν ὅπως θηὶ πλείστα λαμβάνοι τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια, ἅμα δ' ὅπως μᾶλλον ὑγιαίνειεν καὶ ἰσχυοῖεν διαπυνόμενοι ταῖς πορείαις, ἅμα δ' ὅπως ἐν ταῖς ἀγῶγαῖς τὰς τάξεις ὑπομιμνήσκοντο. (25) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐν τούτοις ἦν.

Ἐκ δὲ Βαβυλῶνος οἱ αὐτόμολοι καὶ ἀλισκόμενοι ταῦτ' ἄλεγον ὅτι ὁ Ἀσσύριος οἰχοῖτο ἐπὶ Λυδίας, πολλὰ πάλαντα χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ἄγων καὶ ἄλλα κτήματα καὶ κόσμον παντοδαπόν. (26) Ὁ μὲν οὖν ὄχλος τῶν στρατιωτῶν ἄλεγον ὡς ὑπεκτιθεῖτο ἤδη τὰ χρήματα φοβούμενος, ὁ δὲ Κύρος γινώσκων ὅτι οἰχοῖτο συστήσαν εἰ τι δύναίτο ἀντίπαλον ἑαυτῷ, ἀντιπαρασκευάζετο ἐβρωμένως, ὡς μάχης ἐτι δεῖσιν· καὶ ἐξεπλήρη μὲν τὸ τῶν Περσῶν ἵππικόν, τοὺς μὲν ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς δὲ τινας καὶ παρὰ τῶν φίλων λαμβάνων ἵππους· ταῦτα γὰρ παρὰ πάντων ἔδχετο καὶ ἀπεσθαιτο οὐδὲν, ὥστε εἰ τις ὅπλον διδοίη καλὸν οὐτ' εἰ τις ἵππον. (27) κατεσκευάζετο δὲ καὶ ἄρματα ἐκ τε τῶν αἰχμαλώτων ἑρμῶν καὶ ἄλλοθεν ὁπόθεν ἐδύνατο. Καὶ τὴν μὲν Τρωακὴν διρρεῖαν πρόσθεν οὔσαν καὶ τὴν Κυρηναίων ἐτι καὶ νῦν οὔσαν ἄρματλησάν κατέλυσεν· τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν τῇ Μηδίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἄρμασιν οὕτως ἐγρῶντο ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. (28) Ἐδοξε δ' αὐτῷ, ἰκρίστων εἰκὸς εἶναι τῆς δυναμείας, ὄντων τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς ἄρμασι, τοῦτο ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι καὶ εἰς τὸ κρατεῖν οὐδὲν μέγα μέρος συμβάλλεσθαι. Ἄρματα γὰρ τριακῶσια τοὺς μὲν μαχομένους παρέχεται τριακῶσις, ἵπποις δ' οὗτοι χρῶνται διακοσίοις καὶ χίμαις ἑνὶ ἄρματι δ' αὐτοῖς εἰσι μὲν ὡς εἰκὸς οἷς μάλιστα τυπύουσιν, οἱ βελτίστοι· ἄλλοι δὲ εἰς τριακῶσις ὅσοι εἰσιν οἱ οὐδ' ὅτι οὖν τοὺς πολεμίους βλάπτουσι. (29) Ταύτην μὲν οὖν τὴν διρρεῖαν κατέλυσεν· ἀντὶ δὲ

cerent socii; ut etiam illæ sociis essent amicæ. Cyrus ergo, cum videret omnes animis esse promptis ad ea omnia quæ dixisset faciendâ, tandem ait, Quod si igitur perficere, quæcumque dicimus conficiendâ esse, volumus, quam primum machinas parari necesse est ad muros hostium demolandos, et fabros qui munitiones nobis excitent. Tum vero Cyaxares machinam se fabricaturum et suppeditaturum pollicitus est, aliam Gadatas et Gobryas, aliam Tigranes; alias duas Cyrus ipse curaturum se uti conficeret aiebat. His decretis, machinarum structores conquirebant, et adparabant singuli quæ ad machinas requirerentur; nonnullos etiam operi præficiabant, qui ad hæc curanda maxime viderentur esse idonei.

Cyrus vero, quod animadverteret hæc sine morâ perfectum non iri, eo loco castra metatus est, quem putabat saluberrimum esse, et propter illa quæ advehi oporteret, accessu facillimum: et quæcumque munitione adhuc indigebant, sic perficiebat, ut quovis tempore qui remanerent, in tuto essent, quamvis cum exercitus robore aliquando castris motis longius ipse ceterique ab iis abscederent. Præterea, interrogans eos, quos regionem maxime cognitam habere putabat, quibus ex locis exercitus plurimum emolumenti capere posset, suos semper pabulatum eduxit, tum ut res exercitui necessarias maxima copia pararet, tum ut rectius valerent et robusti essent, itineribus exercitati, tum etiam ut inter ducendum ordinis servandi recordarentur. His in rebus Cyrus erat occupatus.

E Babylone vero transfugæ et captivi narrabant, Assyrium multa auri argentique talenta secum ferentem opesque alias et omnis generis ornamenta, in Lydiam esse profectum. Quamobrem militum vulgus suspicabatur, adductum metu jam pecunias eum alibi deponendas ex regione sua clam exportasse: Cyrus vero, qui hominem intelligeret ea de causa discessisse, ut si quam posset adversariorum sibi manum conflaret, et ipse præsentî se animo parabat, tanquam prælitum adhuc ineundum esset: explebat quoque Persarum equitatum, partim a captivis, partim ab amicis acceptis equis: nam hæc ab omnibus accipiebat, neque rejiciebat eorum quidquam, sive quis arma ipsi elegantia daret, seu equum. Præterea currus parabat cum de iis quos ceperat, tum undecunque poterat: Ac curruum quidem rationem superiori tempore Trojæ usitatam, et aurigationem, qua hodieque Cyrenæi utuntur, sustulit et abrogavit: nam superiori tempore Medi et Syri et Arabes et omnes Asiatici curribus sic utebantur ut nunc Cyrenæi. Existimavit autem Cyrus, partem exercitus eam quam esse præstantissimam sit verisimile, cum fortissimi quique sint in curribus, velitum vicem explere, neque magnum aliquod ad victoriam momentum adferre. Nam trecenti currus pugnantes quidem suppeditant trecentos, equis hi mille ducentis utuntur; iis præterea aurigæ sunt, uti par est, quibus illi optimi in exercitu maxime fidunt: hi igitur alii trecenti sunt qui nihil prorsus hostibus detrimenti adferunt. Hanc igitur curruum agendorum ra-

τούτου πολέμιστήρια κατεσκευάσαστο ἄρματα τροχῶς τε ἰσχυροῖς, ὥς μὴ ῥαδίως συντρίβηται, ἄλλ' οἱ τέ μακροῖς ἤττον γὰρ ἀνατρέπειται πάντα τὰ πλατεῖα τὸν δὲ δίστρον τοῖς ἡνίοχους ἐποίησεν ὥσπερ πύργον ἰσχυρῶν ξύλων· ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέγρι τῶν ἀγκώνων, ὥς δύνωνται ἡνιοχεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίστρων τοὺς δ' ἡνιόχους ἐθωράκισε πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. (30) Προσέθηκε δὲ καὶ ὀρέπανα σιδηρὰ ὥς διπλήρη πρὸς τοὺς ἄξονας ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν τροχῶν καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς τὴν γῆν βλέποντα, ὥς ἐμβαλόντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἄρμασιν. Ὡς δὲ τότε Κύρος ταῦτα κατεσκευάσεν, οὕτως ἐπὶ καὶ νῦν τοῖς ἄρμασι γρῶνται οἱ ἐν τῇ βασιλείᾳ γόρρα. Ἦσαν δὲ αὐτῶ καὶ κάμηλοι πολλοὶ παρὰ τε τῶν ψύλων συνειλεγμένοι καὶ αἰχμάλωτοι πᾶσαι συνηθροισμένοι. (31) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω συνεπεραίνετο.

Βουλόμενος δὲ κατὰσκοπὸν τινα πέμψαι ἐπὶ Αὐδίας καὶ μαθεῖν ὅτι πράττει ὁ Ἀσσύριος, ἔδωκεν αὐτῷ ἐπιτήδειος εἶναι Ἀράσπας ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο ὁ φυλάττων τὴν γυναικα τὴν καλὴν. Συνεδεθῆκει δὲ τῷ Ἀράσπᾳ τοιάδε· Ἀγρήεις ἔρωτι τῆς γυναικὸς ἡναγκάστη προεινεγκεῖν λόγους αὐτῇ περὶ συνηθείας. (32) Ἦ δὲ ἀπέφησε μὲν καὶ ἦν πιστὴ τῷ ἀνδρὶ καίπερ ἀπόντι· ἐφίλει γὰρ αὐτὸν ἰσχυρῶς· οὐ μέντοι κατηγόρησε τοῦ Ἀράσπου πρὸς τὸν Κύρον, ὁκνοῦσα συμβαλεῖν φίλους ἀνδράς. (33) Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀράσπας δοκῶν ὑπηρετήσεν τῷ τυγεῖν ἃ ἡβούλετο ἡπειλήσε τῇ γυναικὶ ὅτι εἰ μὴ βούλοιτο ἐκδοῦσα, ἄκουσα ποιήσῃ ταῦτα, ἐκ τούτου ἡ γυνὴ, ὥς ἔδεισε τὴν βίαν, οὐκέτι κρύπτει, ἀλλὰ πέμπει τὸν εὐνούχον πρὸς τὸν Κύρον καὶ κελεύει λέξαι πάντα. (34) Ὁ δὲ ὡς ἤκουσεν, ἀναγελάσας ἐπὶ τῷ κρείττονι τοῦ ἔρωτος φάσκειν εἶναι, πέμπει Ἀρταβάζον σὺν τῷ εὐνούχῳ καὶ κελεύει αὐτῷ εἰπεῖν βιάζεσθαι μὲν μὴ τοιαύτην γυναικα, πείθειν δὲ εἰ δύναίτο, οὐκ ἔφη κωλύειν. (35) Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἀρταβάζος πρὸς τὸν Ἀράσπαν ἐλοιδόρησεν αὐτὸν, παρκαταθήκεν ὀνομαζόν τὴν γυναικα, ἀπέδειξάν τε αὐτοῦ λέγων ἀδικίαν τε καὶ ἀκράτειαν, ὥστε τὸν Ἀράσπαν πολλὰ μὲν θαυμάζειν ὑπὸ λύπης, καταδύεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς αἰσχύνης, ἀπολωλέναι δὲ τῷ φόβῳ μή τι καὶ πάθῃ ὑπὸ Κυροῦ.

36. Ὁ οὖν Κύρος καταμαθὼν ταῦτα ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ μόνος μόνῳ ἔλεξεν, Ὁρῶ σε, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, βουλούμενόν τε ἐμὲ καὶ ἐν αἰσχύνῃ δεινῶς ἔχοντα. Παύσαι οὖν τούτων· ἐγὼ γὰρ θεοὺς τε ἀκούω ἔρωτος ἡττηθῆναι, ἀνθρώπους τε οἶδα καὶ μάλα δοκούντας προνίμους εἶναι οἷα πεπνυμένοι ὑπὸ ἔρωτος· καὶ αὐτὸς δ' ἐμαυτοῦ κατέγνωον μὴ ἂν κατεργάζαι ὥς τε συνὸν καλοῖς ἀμείλιν αὐτόν. Καὶ σὺ δὲ τούτου τοῦ πράγματος ἐγὼ αἰτίος εἰμι· ἐγὼ γὰρ σε συγκαθεῖρξα τούτῳ τῷ ἀρχαίῳ πράγματι. (37) Καὶ ὁ Ἀράσπας ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὦ Κύρε, καὶ ταῦτα δημοῖς εἰ ὁσὸς περ καὶ ἄλλα, πρῶτος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων· ἐμὲ δὲ, ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι καταδύουσι τῷ ἔργῳ. Ὡς γὰρ ὁ θεὸς διέθηκε τῆς ἐμῆς συμφορᾶς,

tionem sustulit; proque ea bello aptos currus instruxit, et rotis firmis, ut ne facile comminuerentur, et axibus longis; quippe minus everti solent omnia quae lata sunt: sellam vero aurigis struxit, veluti turrim, ex lignis firmis; atque harum sellarum altitudo usque ad aurigae cubitos pertingebat, ut equi supra sellas habentis regi possent; aurigas vero ipsos totos, exceptis oculis, loriceis armavit. Praeterea falces ferreas duum fere cubitorum ad axes ab utraque rotarum parte adposuit, et alias infra sub axem, quae terram respicerent: ut aurigae in adversos quo curribus impetum facere possent. Atque ut Cyrus id temporis hac instituit, sic hac etiam tempestate curribus hisce utuntur ii qui regis in ditione degunt. Habebat etiam permultas camelos tum ab amicis collectas, tum omnes illas, quae captae fuerant, congregatas. Et hac quidem ita peragebantur.

Cum autem in Lydiam speculatorem quendam mittere vellet, ac quid rerum Assyrius ageret cognoscere, visus ei fuit idoneus, qui eo hanc ad rem proficisceretur, illius formosae feminae custos, Araspas. Nam huic Araspe huiusmodi quiddam evenerat; cum mulieris ejus amore captus esset, coactus est eam adpellare de consuetudine. At negabat illa quidem, viroque suo fida erat, tametsi abesset (quippe vehementer eum amabat): non tamen Arasparam apud Cyrum accusabat, amicos inter se committere verita. Sed ubi Araspas existimans has momentum aliquid ad ea, quae volebat, consequenda adlaturas, mulieri minas intendisset, nil libens faceret, invitasse ea facturam; tum vero mulier, ut quae vim verita fuerit, rem non amplius occultat, sed ad Cyrum eunuchum mittit, eique mandat ut exponat omnia. Is autem ubi rem audivit, edito risu de homine qui ab amore se nuper invictum dixisset, Artabazum cum eunuchio mittit, et Araspe dicere jubet, vim quidem tali feminae adferri non debere, quo minus autem persuadeat, si posset, non se vetare. Et Artabazus, cum ad Arasparam venisset, conviciis cum proscindebat, cum mulierem illam depositum adpellans, tum ipsi impietatem, injustitiam, incontinentiam obijciens: adeo ut Araspas quidem praedolore multas profunderet lacrimas, pudore opprimeretur, atque etiam metu exanimaretur, ne quid ipsi gravius a Cyro accideret.

Cyrus igitur hac ubi cognovisset, accessit eum, et solus cum solo locutus est; Video te, inquit, Araspa, metuer me, et maximo pudore adfici. Verum de his desiste; nam audio equidem deos etiam ab amore victos fuisse, et non ignoro, qualia ab amore iis etiam hominibus, qui prudentes admodum videntur, acciderint: atque etiam ipse domo ipso animadverti, ita me continenter non esse, ut si cum formosis una sim, mihi neglectui sint. Quin huius ego tibi rei sum auctor; quippe qui te cum illa re inexpugnabili concluderim. Et Araspas sermonem suscipiens, Enimvero tu, Cyre, inquit, in his etiam sic te geris, ut in aliis, qui et clemens sis et delictis humanis ignoscas: me vero ceteri homines merore obruunt. Nam ex quo rumor de calamitate mea vulgatus est, inimici mihi insultant;

οὐ μὲν ἐχθροὶ ἐφίδονται μοι, οἱ δὲ φίλοι προσιόντες συμβουλευουσιν ἐκποδῶν ἔχειν ἐμαυτὸν, μή τι καὶ πάθω ὑπὸ σοῦ, ὡς ἡδικοχότος ἐμοῦ μεγάλα. (38) Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Εὐ τοῖνυν ἴσθι, ὦ Ἀράσπα, ὅτι ταύτην ἔδωξ' ὁδὸς τ' εἰ ἐμοὶ τε ἰσχυρῶς χαρίσασθαι καὶ τοὺς συμμάχους μεγάλα ὠφελῆσαι. Εἰ γὰρ γένοιτο, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὅτι ἐγὼ σοὶ ἐν καιρῷ ἂν γένοίμην αὐτὴν χρήσιμος. (39) Εἰ τοῖνυν, ἔφη, προσποιησάμενος ἐμὲ φεύγειν ἐθέλεις εἰς τοὺς πολεμίους ἰλθεῖν, οἴομαι ἂν σε πιστεῦσθαι ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἐγὼ γε ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὑπὸ τῶν φίλων οἶδα ὅτι ὡς σὲ περὶ λόγον ἂν παρέχοιμι. (40) Ἐλθοὺς ἂν τοῖνυν, ἔφη, ἡμῖν πάντα εἰδὼς τὰ τῶν πολεμίων· οἴμαι δὲ καὶ ἰσχυρῶν καὶ βουλευμάτων κοινωνῶν ἂν σε ποιοῖντο διὰ τὸ πιστεύειν, ὥστε μὴδὲ ἐν σε λελθῆναι ὧν βουλόμεθα εἰδέναι. Ὡς πορευομένου οὖν, ἔφη, ἦδη νυνὶ καὶ γὰρ τούτω ἴσως ἐν τῶν πιστῶν ἔσται τὸ δοκεῖν με ὑπὸ σοῦ μελλήσασθαι τὰ παθεῖν ἐκπεφυγένη. (41) Ἡ καὶ δυσίη, ἀπολαίπειν, ἔφη, τὴν καλὴν Πάνθειαν; Δύο γὰρ, ἔφη, ὦ Κῦρε, σαφῶς ἔχω ψυχὰς. Νῦν τοῦτο πεφίλοισι γὰρ μετὰ τοῦ ἀδίκου σοφιστοῦ τοῦ Ἐρωτος. Οὐ γὰρ ὅτι μία γε οὖσα ἅμα ἀγαθὴ τέ ἐστι καὶ κακὴ, οὐδ' ἅμα καλῶν τε καὶ αἰσχυρῶν ἔργων ἐρᾷ καὶ ταῦτα ἅμα θύλλεται τε καὶ οὐ βούλεται πράττειν, ἀλλὰ ὅλον ὅτι δύο ἐστὶν ψυχὰς, καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀγαθὴ κρατῇ, τὰ καλὰ πράττεται, ὅταν δὲ ἡ πονηρὰ, τὰ αἰσχυρὰ ἐπιχειρεῖται. Νῦν δὲ ὡς σὲ συμμάχον ἔλαβε, κρατεῖ ἡ ἀγαθὴ καὶ πάνυ πολύ. (42) Εἰ τοῖνυν καὶ σοὶ δοκεῖ πορεύεσθαι, ἔφη ὁ Κῦρος, ὧδε χρὴ ποιεῖν, ἵνα κάκεινός τις πιστότερος ἢς ἐξήγγελλε τε αὐτοῖς τὰ παρ' ἡμῶν, οὕτω τε ἐξάγει· εἰς ὥς ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα ἐκποδῶν μάλιστα ἂν εἴη ὧν βούλονται πράττειν. Εἴη δ' ἂν ἐμὰ πολλῶν, εἰ ἡμᾶς φαίης παρασκευάζεσθαι ἐμβαλεῖν πρὸς τῆς ἐκείνων γῶρας· ταῦτα γὰρ ἀκούοντες ἤττον ἂν παντὶ θένει ἀντιβῇ, ἕκαστός τις φοβούμενος καὶ περὶ τῶν οὐκ αἰσχυρῶν. (43) Καὶ μένε, ἔφη, παρ' ἐκείνους ὅτι πλείστον χρόνον ἂν γὰρ ἂν ποιῶνιν ὅταν ἐγγύτατα ἡμῶν ᾖσι, ταῦτα μάλιστα καιρὸς ἡμῖν εἰδέναι ἔσται. Συμβούλευε δὲ αὐτοῖς καὶ ἐκτάττεσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ κράτιστον εἶναι· ὅταν γὰρ σὺ ἀπέλθῃς εἰδέναι δοκῶν τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀναγκαῖον οὕτω τετάχθαι αὐτοῖς· μετατάττεσθαι γὰρ ἀντήσουσι· καὶ ἥν πῃ ἄλλη μετατάττωνται, ἐξ ὑπογίως ταρασσονται. (44) Ἀράσπας μὲν δὴ οὕτως ἐξελθὼν καὶ συλλαβὼν τοὺς πιστοτάτους θεράποντας καὶ εἰπὼν πρὸς πᾶσας ἂν ὥστε συμπερίεναι τῷ πράγματι ὄχετο.

α. Ἡ δὲ Πάνθεια ὡς ἡσθετο οἰχόμενον τὸν Ἀράσπαν, κέμψασα πρὸς τὸν Κῦρον εἶπε, Μὴ λυποῦ, ὦ Κῦρε, ὅτι Ἀράσπας οἰχεται εἰς τοὺς πολεμίους· ἥν γὰρ ἐμὲ ἐσθης κέμψαι πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα, ἐγὼ σοὶ ἀναξίχρηται ἤξειν πολλὸν Ἀράσπου πιστότερον φίλον· καὶ δύναμιν δὲ οἶδ' ὅτι ὁπόσῃν ἂν δύνῃται ἔχων παρέσται σοί. Καὶ γὰρ ὁ μὲν πατὴρ τοῦ βασιλεύοντος φίλος ἦν τῶν φίλων· ὁ δὲ νῦν βασιλεύων καὶ ἐπιχειρήσας ποτε ἐμὲ καὶ τὸν ἄνδρα δισπᾶσαι ἀπ' ἀλλήλων· ὕβριστην οὖν νο-

amici me convenientes, ut e medio me proripiam, consulunt; ne quid a te mihi accidat, ut qui magnum quoddam scelus admiserim. Et Cyrus, Atqui certo solas, inquit, Araspa, posse te per hanc hominum de te opinionem admodum gratam mihi rem facere, et sociis utilitates maximas adferre. Utinam vero fiat, inquit Araspas, aliqua ut in re tibi rursus opportune commodum. Quod si ergo volueris, ait, simulare quasi me fugias, atque ad hostes transire, arbitror fore ut ab hostibus tibi fides habeatur. Profecto, inquit Araspas, scio futurum equidem, ut etiam per amicos rumor excitetur, quasi te fugerim. Itaque nobis redires, ait, rebus omnibus hostium cognitis: quin etiam arbitror ita tibi fidem habituros, ut et rationum et consiliorum suorum te participem facturi sint; adeo ut nihil latere te possit eorum omnium quæ nos scire cupimus. Ergo me nunc jam profecturum, inquit, tibi persuadeas: nam fortasse hoc quoque unum fidei argumentum erit, quod effugisse videbor, cum jam tibi supplicium daturus essem. An et formosam, inquit, Pantheam relinquere poteris? Duæ mihi nimirum, Cyre, ait, certe sunt animæ. Hanc philosophiam didici modo apud improbum illum sophistam, Amorem. Nam una sane si esset anima, non et bona simul esset et mala, neque res simul honestas et turpes amaret, neque simul eadem et vellet et nollet facere: sed manifestum est, duas esse animas, et ubi quidem penes animam bonam imperium est, honestæ conficiuntur res; ubi vero penes malam, res suscipiuntur turpes. Nunc, quia te socium et adiutorem nacta est, anima bona viribus, et longe quidem, superior est. Quod si ergo, inquit Cyrus, tibi quoque hoc iter instituentum videtur, sic erit agendum, ut apud illos etiam majorem habeas fidem: nimirum eis enuntiato quæ a nobis geruntur, et quidem sic enuntiato, ut quæ abs te dicentur, maximo sint ipsis impedimento ad ea quæ facere voluerint. Fuerit autem impedimento, si nos dixeris adparatum facere, ut alicubi agrum ipsorum invadamus: nam si hæc audient, minus collatis viribus universis in unum se congregabant locum, metuente quolibet domesticis etiam rebus. Maneto etiam, inquit, apud ipsos quam diutissime: nam maxime nobis opportunum fuerit ea rescire quæ facient, ubi proxime a nobis aberunt. Iis porro sis auctor, ut aciem, quocunque modo fuerit optimum, instruant; cum enim tu discesseris, qui nosse ipsorum quomodo acies structa sit videre, necesse erit ut eandem ordinem rationem retineant: nam verebuntur aciem mutare; ac si quo alio modo eam sunt mutaturi, subito perturbabuntur. Et hoc quidem modo digressus Araspas, sumptis secum fidissimis famulis, et ad quosdam prolatis iis, quæ ad negotium conficiendum profutura putabat, discessit.

Panthea vero, cum discessisset Araspa sensit, ad Cyrum misit qui diceret, Ne tibi molestum sit, Cyre, quod Araspas ad hostes transierit; nam si potestatem mihi feceris ad maritum mittendi meum, recipio tibi, venturum amicum longe tibi Araspa fideliorum; atque etiam scio futurum, ut tibi cum quantis maximis poterit copiis adsit. Etenim hujus quidem regis, qui modo imperat, pater ei amicus erat: at is qui jam rerum potitur etiam conatus est aliquando me ac maritum meum divellere: quamobrem sat

μῖζον αὐτὸν εὖ οἶδα ὅτι ἄσμενος ἂν πρὸς ἄνδρα οἷος σὺ εἴ ἀπαλλοτριεῖς. (16) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κύρος ἐκέλευε πέμπειν πρὸς τὸν ἄνδρα ἣ δὲ ἐπεμψεν. Ὡς δ' ἔγνω ὁ Ἀβραδάτας τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς σύμβολα καὶ τὰλλα δὲ ἤσθετο ὡς εἶπεν, ἄσμενος πορεύεται πρὸς τὸν Κύρον ἵππους ἔχων ἀμφὶ τοὺς γυλούς. Ὡς δ' ἦν πρὸς τοῖς τῶν Περσῶν σκοποῖς, πέμπει πρὸς τὸν Κύρον εἰπόν ὡς ἦν. Ὁ δὲ Κύρος εὐθὺς ἄγειν κελεύει αὐτὸν πρὸς τὴν γυναικα. (17) Ὡς δὲ εἰδέτην ἀλλήλους ἡ γυνὴ καὶ ὁ Ἀβραδάτας, ἡσπάζοντο ἀλλήλους ὡς εἰκὸς ἐκ θυσιελπίστων. Ἐκ τούτου δὲ λέγει ἡ Πάνθεια τοῦ Κύρου τὴν ἐνότητά καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν κατωσίτισιν. Ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀκούσας εἶπε, Τί ἂν σὺν ἐφ' οὗτοι, ὦ Πάνθεια, χάριν Κύρῳ ὑπὲρ τε σοῦ καὶ ἐμαυτοῦ ἀποδοίην; Τί δὲ ἄλλο, ἔφη ἡ Πάνθεια, ἢ περιώμενος ὅμοιος εἶναι περὶ ἐκείνον οἷός περ ἐκείνος περὶ σέ;

18. Ἐκ τούτου δὲ ἔρχεται πρὸς τὸν Κύρον ὁ Ἀβραδάτας· καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸν, λαθόμενος τῆς δεξιᾶς εἶπεν, Ἄνθ' ὧν σὺ εὖ πεποιήκας ἡμῶς, ὦ Κύρε, οὐκ ἔγω τι μῖζον εἶπω ἢ ὅτι φίλον σοι ἐμαυτὸν δίδωμι καὶ θεράποντα καὶ ἑυμαχρον, καὶ ὅσα ἂν ὁρῶ σε σπουδάζοντα, συνεργῶς πειράσσομαι γίγνεσθαι ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστος. 19. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐγὼ δὲ δέχομαι καὶ νῦν μὲν σε ἀφίξιμι, ἔστη, σὺν τῇ γυναικὶ διαιπνεῖν αὐθις δὲ καὶ παρ' ἐμοὶ δεῦσαι σε σκηνοῦν σὺν τοῖς σοῖς τε καὶ ἐμοῖς φίλοις.

20. Ἐκ τούτου ὁρῶν ὁ Ἀβραδάτας σπουδάζοντα τὸν Κύρον περὶ τὰ ὀρεπικηφόρα ἄρματα καὶ περὶ τοὺς τεθωρακισμένους ἵππους τε καὶ ἵππας, ἐπειρᾶτο συνελεῖν αὐτῷ εἰς τὰ ἑκατὸν ἄρματα ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐαυτοῦ ὅμοια ἐκείνῳ· αὐτὸς δὲ ὡς ἡγητόμενος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἄρματος παρεσκευάσματο. (21) Συνεξέδυστο δὲ τὸ ἐαυτοῦ ἄρμα τετραδρόμον τε καὶ ἵππων ὀκτώ· ἡ δὲ Πάνθεια ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐαυτῆς χρημάτων χρυσῶν τε αὐτῇ θώρακα ἐποίησεν καὶ χρυσῶν κρηνας, ἐκαυτῷ δὲ καὶ περιθραχύνει· τοὺς δὲ ἵππους τοῦ ἄρματος γυλούς πᾶσι προδύλακας κατεσκευάσματο.

22. Ἀβραδάτας μὲν ταῦτα ἐποίησε. Κύρος δὲ ἰδὼν τὸ τετραδρόμον αὐτοῦ ἄρμα κατενόησεν ὅτι σὺν τε εἴῃ καὶ ὀκταδρόμον ποιήσασθαι, ὥστε ὀκτὼ ζεύγεσι βῶν ἄγειν τῶν μηχανῶν τὸ κατωτάτω οἰκῆμα· ἦν δὲ τοῦτο τριδρόμων μάλιστα ἀπὸ τῆς γῆς σὺν τοῖς τροχοῖς. (23) Τοιούτοι δὲ πύργοι σὺν τάξει ἀκολουθοῦντες ἐδόκουον αὐτῷ μεγάλῃ μὲν ἐπικουρίᾳ γενέσθαι τῇ ἐαυτοῦ φάλαγγι, μεγάλῃ δὲ βλάβῃ τῇ τῶν πολεμίων τάξει. Ἐποίησε δὲ ἐπὶ τῶν οἰκημάτων καὶ περιδρόμους καὶ ἐπάλξεις· ἀνεβίβαξε δὲ ἐπὶ τὸν πύργον ἑκατὸν ἄνδρας εἰκοσιν. (24) Ἐπεὶ δὲ πάντα συνειστήκει αὐτῷ τὰ περὶ τοὺς πύργους, ἐλαύνατο τοῦ ἀγώνιστος πείραν· καὶ πολλοὶ βῶν ἦγε τὰ ὀκτὼ ζεύγη τῶν πύργων καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ἄνδρας ἢ τὸ σκευφορικὸν βάρος ἑκάστον τὸ ζεύγος. Σκευδὼν μὲν γὰρ βάρος ὅμοιόν τὰ πάντα καὶ εἰκοσι τάλαντα ἦν ζεύγει τοῦ δὲ πύργου, ὥπερ τραγικῆς

scio, cum eum insolenter injurium esse existimet, libenter ad virum talem, qualis tu es, discesserit. Haec ubi Cyrus audisset, ei mandat ut ad maritum mittat: quod quidem illa fecit. Cum vero ab uxore signa cognovisset Abradatas, atque etiam animadverteret, qui ceterarum rerum status esset, libens ad Cyrum cum duobus circiter equorum millibus profectus est. Ad Persarum vero speculatores ubi pervenisset, mittit ad Cyrum, et quisnam esset significat. Cyrus statim deduci hominem ad uxorem jubet. Cum autem haec et Abradatas se mutuo vidissent, ipsi inter se complexi sunt, uti par erat, ex insperato. Deinde Panthea Cyri sanctitatem, temperantiam, et commiserationem erga se commemorat. Quibus auditis, Abradatas ait, Quid igitur faciam, Panthea, quo gratiam Cyro cum tuo tum meo nomine referam? Quid aliud, inquit Panthea, quam ut perinde erga ipsum te gerere coneris, atque se ipse erga te gessit?

Post haec ad Cyrum venit Abradatas; eumque ubi conspexit, prehensa ipsius dextra, Pro iis, ait, beneficiis, Cyre, quibus nos adfecisti, non habeo quod dicam majus, quam quod amicum me tibi, et ministrum, et socium trado: et quaecumque in te strenuam te navare operam viderim, in eam conabor operam tibi meam exhibere quam potero praeclarissimam. Et Cyrus, Ego vero accipio, inquit; ac nunc te quidem dimitto, ut cum uxore comes; deinceps autem tibi etiam meo, cum tuis ac meis amicis, tabernaculo utendum erit.

Secundum haec cum Cyrum Abradatas videret falcatorum curram, ac tum equorum tum equitum thoracatorum studio teneri, operam dabat, ut ex equestribus copiis suis ad centum ei currus conficeret, similes ipsius curribus: ac seipsum etiam parabat ut in curru dux eorum esset. Juxit autem currum suum ita, ut e temonibus quatuor et equis octo constaret; uxore vero ejus Panthea de facultatibus ipsius loriam et auream et auream galeam confecit. itemque brachiorum tegumenta; equos autem curui junctos, totos arceis tegumentis instruxit.

In his quidem conficiendis occupatus erat Abradatas. Cyrus autem curram ejus cum temonibus quatuor intuitus, animadvertit fieri posse currum etiam octo temonum, ut octo boum jugis machinarum infima veheretur structura: et abierat hic currus cum rotis a terra tribus ulnis. Hujusmodi turres si cum ordinibus sequerentur, videbantur ei et phalangi suae magno fore adjumento, et hostium aciei magno damno. Etiam structuris in hisce tum circuitus fecit tum propugnacula; et in turrim quamlibet viginti viros imposit. Postquam vero omnia, quae ad currus pertinebant, ipsi essent confecta, periculum vecturae fecit; et multo facilius octo illa juga turrum cum impositis in eam militibus traherent, quam unum jugum id omne ferret, quod ei ex impeditis imponebatur. Nam iugo impeditum onus, quod fere talenta quinque ac viginti aequabat, imponi solebat: at cum in turri materia tanquam tragica scena

σπινῆς τῶν ξύλων πάχος ἐρόντων, καὶ εἴκοσιν ἀνδρῶν καὶ ὀπλων, τούτων ἐγένετο ἑλαττον ἢ πεντεκαίδεκα τάλαντα ἐκάστω ζεύγει τὸ ἀγώγιον. (55) Ὡς δ' ἔγνω εὐπορον οὖσαν τὴν ἀγωγὴν, παρεσκευάζετο ὡς ἄζων τοὺς πύργους σὺν τῷ στρατεύματι, νομίζων τὴν ἐν πολέμῳ πλεονεξίαν αἶμα σωτηρίαν τε καὶ δικαιοσύνην εἶναι καὶ εὐδαιμονίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦλθον δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ χρήματα ἄγοντες καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ὁ Ἰνδὸς ἐπιστέλλει τοιαύτα· Ἐγὼ, ὦ Κύρε, ἤθδομαι ὅτι μοι ἐπήγγειλας ὧν ἔδδου, καὶ βούλομαι σοι ξένος εἶναι καὶ πέμπω σοι χρήματα. Κὰν ἄλλων δέη, μεταπέμπου. Ἐπίσταται δὲ τοῖς παρ' ἐμοῦ ποιεῖν ὅτι ἀνὸς κελεύης. (1) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος εἶπε, Κελεύω τοῖνυν ὑμᾶς τοὺς μὲν ἄλλους μένοντας ἐνθα κατεσκηνώκατε φυλάττειν τὰ χρήματα καὶ ζῆν ὅπως ὑμῖν ἡδιστον· τρεῖς δέ μοι ἐλθόντες ὑμῶν εἰς τοὺς πολεμίους ὡς παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ συμμάχιας, καὶ τὰ ἐκεῖ μαθόντες ὅτι ἀνὸς λέγῃσι τε καὶ ποιῇσιν, ὡς τάχιστα ἀπαγγέiliate ἐμοὶ τε καὶ τῷ Ἰνδῷ· κὼν ταῦτά μοι καλῶς ὑπηρετήσητε, ἔτι μᾶλλον ὑμῖν χάριν εἰσσομαι τούτου ἢ ὅτι χρήματα πάρεστε ἄγοντες. Καὶ γὰρ οἱ μὲν δούλοις ἐουκότες κατὰσκοποι οὐδὲν ἄλλο εὐνῶνται· εἰδότες ἀπαγγέλλειν ἢ ὅσα πάντες ἴσασιν· οἱ δὲ ὅσπερ ὑμεῖς ἄνδρες πολλάκις καὶ τὰ βουλευόμενα καταμανθάνουσιν. (2) Οἱ μὲν δὲ Ἰνδοὶ ἡδέως ἀκούσαντες καὶ ξενισθέντες τότε παρὰ Κύρῳ, συσκευασάμενη τῇ ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο, ὑποσχόμενοι ἢ μὴν μαθόντες ὅσα ἀνὸς δύνανται πλείστα ἐκ τῶν πολεμίων φέειν ὡς δυνατόν τάχιστα.

4. Ὁ δὲ Κύρος τὰ τε ἄλλα εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευάζετο μεγαλοπρεπῶς, ὡς δὴ ἀνὴρ οὐδὲν σμικρὸν ἐπινοῶν πράττειν, ἐπεμελεῖτο δὲ οὐ μόνον ὧν ἔδοξε τοῖς συμμάχοις, ἀλλὰ καὶ ἔριν ἐνέβαλλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς ἐξῆς ὅπως αὐτοὶ ἕκαστοι φανούνται καὶ εὐσπλότατοι καὶ ἱππικώτατοι καὶ ἀκοντιστικώτατοι καὶ τοξικώτατοι καὶ φιλοσπονιώτατοι. (5) Ταῦτα δὲ ἐξεργάζετο ἐπὶ τὰς θήρας ἐξάγων καὶ τιμῶν τοὺς κρατίστους ἕκαστα· καὶ τοὺς ἔρχοντας δὲ οὐς ἑώρα ἐπιμελομένους τούτου ὅπως οἱ αὐτῶν κράτιστοι ἔσονται στρατιῶται, καὶ τούτους ἐπινοῶν τε παρώξυνε καὶ χαριζόμενος αὐτοῖς ὅτι δύνανται. (6) Εἰ δὲ ποτε θυσίαν ποιοῖτο καὶ εορτὴν ἀγοί, καὶ ἐν ταύτῃ ὅσα πολέμου ἔνεκα μελετῶσιν ἄνθρωποι πάντων τούτων ἀγωνίας ἐποιοεῖ καὶ ἄθλα τοῖς νικῶσι μεγαλοπρεπῶς ἐδίδου, καὶ ἦν πολλὴ εὐθυμία ἐν τῷ στρατεύματι.

7. Τῷ δὲ Κύρῳ σχεδὸν τι ἤδη ἀποτελεσμένα ἦν ὅσα ἐβόλευτο ἔχων στρατεύεσθαι πλὴν τῶν μηχανῶν. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς ἔκπλεον ἤδη ἦσαν εἰς τοὺς μυρίους, καὶ τὰ ἄρματα τὰ δρεπανηφόρα, ἃ τε αὐτὸς κατασκεύαζεν, ἔκπλεον ἤδη ἦν εἰς τὰ ἑκατὸν, ἃ τε Ἀβρα-

crassi tudinem haberet, et viri essent viginti et sua arma, fiebat ut haec in unumquodque jugum oneris illius plastro vehendi, minus quam talenta quindecim, conficerent. Postquam animadvertit facilem hanc esse vehendi rationem, parabat sese ut turres una cum exercitu duceret, quippe qui in bello captationem conditionis potioris existimaret et salutis et justitiae et prosperitatis esse plenam.

CAPUT II.

Id temporis etiam venerunt, qui pecuniam ab Indo adferrent, atque ei reuntiarent, Indum talia quaedam ipsis mandata ad eum perferenda dedisse, « Gratum mihi est, Cyre, te mihi significasse, quibus tibi rebus opus esset; atque mihi tecum hospitii jus esse volo, et pecunias tibi mitto : quod si aliis tibi sit opus, mitte qui ad te ferant. Præterea mandatum est iis, qui a me ad te veniunt, ut quicquid tu jusseris faciant. » Quæ cum audisset Cyrus, Præcipio igitur, ait, ut vestrum alii iis in tabernaculis hic remanentes in quæ vos recepistis, harum pecuniarum custodes sint, et quo ipsis modo jucundissimum sit vitam degant; tres autem vestrum ad hostes profecti, quasi adsint ab Indo societatis ineunda gratia, et edocti illic omnia, quæ dicant faciantque, quamprimum et mihi et Indo reuntiarent : atque in his si mihi egregiam operam navabitis, majores etiam hoc nomine vobis habebō gratias, quam quod pecunias attuleritis. Etenim speculatores servis similes nihil aliud quod sciant reuntiare possunt, quam quæ nota sunt universis : at ejusmodi viri, quales vos estis, sæpenumero etiam consilia perdiscunt. Quæ cum Indi libenter audissent et hospitio tunc a Cyro liberaliter accepti fuissent, paratis compositisque rebus suis, postridie proficiscebantur, sancte polliciti se, ubi de hostibus quam plurima liceret didicissent, quam fieri posset celerrime redituros.

Cyrus autem cum alia parabat ad pugnam magnifice, ut erat sane vir talis, qui nihil exiguum gerere cogitaret, tum non solum ea curabat, quæ socii censuissent, sed etiam contentionem inter amicos mutuam excitabat, ut eorum singuli armati pulcherrime, et equitandi, et jaculandi, et sagittandi peritissimi, laborumque patientissimi conspicerentur. Atque hæc effecit, tum ad venationes eos educendo, tum præstantissimos ubique præmiis et honoribus orando : quin et præfectos eos, quos videret studiose operam dare, ut milites ipsorum quam optimi essent, partim collaudando exacuebat, partim eis gratificando quacunque in re posset. Quod si rem sacram aliquando faceret festumve diem ageret, tum quoque eorum omnium, quæ homines belli causa exercent, certamina instituebat, et præmia victoribus magnifice largiebatur; multaquo adeo jam erat in exercitu hilaritas.

Erant autem Cyro perfecta jam propemodum omnia, quibus in expeditione uti volebat, extra machinas. Etenim Persicorum equitum numerus ad decem millia plene jam excreverat; et falcati currus, quos ipse paraverat, centenarium jam numerum explebant; ii etiam, quos Abradatas ille Su-

δάτας ὁ Σούσιος ἐπεχείρησε κατασκευάζειν ὅμοια τοῖς Κύρου, καὶ ταῦτα ἐκπέλω ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. Ἡ καὶ τὰ Μηδικὰ δὲ ἄρματα ἐπεπείκει Κύρος Κυαξάρην εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον μετασκευάσαι ἐκ τῆς Τρωικῆς καὶ Λιβυκῆς διερρείας· καὶ ἐκπέλω καὶ ταῦτα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. Καὶ ἐπὶ τὰς καμήλους δὲ τεταγμένοι ἦσαν ἄνδρες δύο ἐφ' ἑκάστην τοξόται. Καὶ ὁ μὲν πλείστος στρατὸς οὕτως εἶχε τὴν γνώμην ὡς ἤδη παντελῶς κειρατῆκός καὶ οὐδὲν ὄντα τὰ τῶν πολεμίων.

9. Ἐπεὶ δὲ οὕτω διακειμένων ἦλθον οἱ Ἴνδοι ἐκ τῶν πολεμίων οὓς ἐπεπόμει Κύρος ἐπὶ κατασκοπῇ, καὶ εἶπεν ὅτι Κροῖσος μὲν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς πάντων ἡγεμῆνος εἴη τῶν πολεμίων, δεδογμένον δ' εἴη πᾶσι τοῖς συμμάχοις βασιλεύει πάσῃ τῇ δυνάμει ἑκάστον παρῆναι, χρήματα δὲ εἰσφέρειν πᾶμπολλα, ταῦτα δὲ τελεῖν καὶ μισθωμένους οὓς δύναντο καὶ δωρουμένους οἷς δέοι. (10) ἤδη δὲ καὶ μεμισθωμένους εἶναι πολλούς· μὲν Θρακῶν μαχηροφόρους, Αἰγυπτίους δὲ προσπλεῖν· καὶ ἀριθμὸν εἶπεν εἰς δώδεκα μυριάδας σὺν ἀσπίσι ποδῖρες καὶ δόρασι μεγάλοις, οἳάπερ καὶ νῦν ἔχρουσι, καὶ κοπίσι προσπλεῖν δὲ καὶ Κυπρίων στρατευμα· παρῆναι δ' ἤδη Κίλικας πάντας καὶ Φρύγας ἀμφοτέρους καὶ Λυκάονας καὶ Παφλαγόνας καὶ Καππαδόκας καὶ Ἀραβίους καὶ Φοινίκας καὶ σὺν τῷ Βαβυλωνίῳ ἄρχοντι τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ Ἴονας δὲ καὶ Αἰολέας καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς Ἑλλήνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐποικούντας σὺν Κροῖσῳ ἡγαγέσθαι ἐπισθαι, (11) πεπομφέναι δὲ Κροῖσον καὶ εἰς Ἀχαεδαίμονα περὶ θυμυχρίας συλλέγεσθαι δὲ τὸ στρατευμα ἀπὸ τῶν Πικτωλῶν ποταμῶν, προῖεναι δὲ μέλλειν αὐτοὺς εἰς Θυμβράχα, ἐνθα καὶ νῦν ὁ σύλλογος τῶν ὑπὸ βασιλέα βαρδάρων τῶν κάτω Συρίας, καὶ ἀγορὰν πᾶσι παρηγγέλλει ἐνταῦθα κομίζειν σχεδὸν δὲ τούτοις ταῦτα εἶπεν καὶ οἱ ἀρχιμάλωτοι ἐπειμείντο γὰρ καὶ τούτου ὁ Κύρος ὅπως ἀλίσκοντο παρ' ὧν ἑμῶς πεύσεσθαι τι ἐπεμπε δὲ καὶ δούλους ἐοικότας κατασκόπους ὡς αὐτομολούς· (12) ὡς οὖν ταῦτα ἤκουσεν ὁ στρατὸς τῷ Κύρῳ, ἐν φροντίδι ἐγένετο, ὥσπερ εἰκός, καὶ ἡσυχαιετοί τε ἦ ὡς εἰσθεσκαν διεφύτων, φαιδροί τε οὐ πάνυ ἐφαίνοντο, ἐκυκλόντο τε καὶ μεστὰ ἦν πάντα ἀλλήλους ἐρωτῶντων καὶ διπλεγόμενων περὶ τούτων.

13. Ὡς δὲ ἤσθητο ὁ Κύρος φόβον διαθήοντα ἐν τῇ στρατιᾷ, συγκαλεῖ τοὺς τε ἄρχοντας τῶν στρατευμάτων καὶ πάντας ὁπόσων ἀνυμνούντων ἐδόκει τὴν βλάβην γίνεσθαι καὶ προθυμωμένων ὠρεῖλαι. Προεῖπε δὲ τοῖς ὑπηρεταῖς καὶ ἄλλος εἰ τις βούλοιο τῶν ὀπλοφόρων προσίστασθαι ἀκουσόμενος τῶν λόγων, μὴ κωλύειν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, εἶπε τοιαῦτα·

14. Ἄνδρες θυμυχοί, ἐγὼ τοι ὑμᾶς συνεκάλεσα ἰδὼν τινας ὑμῶν, ἐπεὶ αἱ ἀγγελίαι ἦλθον ἐκ τῶν πολεμίων, πάνυ ἐοικότας πεποδημένους ἀνθρώποις. Δοκεῖ γάρ μοι ὀνυμαστὸν εἶναι εἰ τις ὑμῶν ὅτι μὲν οἱ πολέμοι συλλέγονται δέδοικεν, ὅτι δὲ ὑμεῖς πολλὸν μὲν πλείους συνελέγεσθαι νῦν ἢ ὅτε ἐνέκωμεν ἐκείνους, ποῦ δὲ

sus Cyri curribus similes parandos suscepit, centum alios plene efficiebant. Etiam Cyaxari Cyrus auctor fuerat, ut currus Medicos ad eundem modum ex Trojana Libyaeque curruum forma inmutaret, qui et ipsi erant omnino ad centenos numero alios. Praeterea delecti erant pro camelis milites, in singulas duo sagittarii. Et maxima quidem pars exercitus hoc erat animo, quasi qui omnino jam visissent, et quasi hostium adparatus nullius essent momenti.

Cum autem, illis sic affectis, Indi ab hostibus redissent, quos Cyrus speculandi causa miserat, ac dicerent, Crasum electum esse ducem et imperatorem omnium hostium; et decretum ut omnes reges socii, suis quisque cum copiis universis, adessent; ut maximam pecuniae summam conferrent, eamque impenderent ad milites conducendos, quoscunque possent, et ad danda munera, quibus oporteret: praeterea conductos iam permultos esse Thracas machiophoros, Egyptios navigiis advehit; atque hos aiebant esse numero ad centum viginti millia, cum scutis ad pedes usque pertinentibus, hastisque magnis (quales etiam nunc habent), et copidibus: Cypriorum quoque copias navigiis advehit; jamque adesse Cilicas omnes et Phrygas utrosque, et Lycaonas, et Paphlagonas, et Cappadocas, et Arabas, et Phoenicias, et cum Babylonio rege Assyrios; Ionas etiam et Aiolenses, propeque Graecos omnes Asiam incolentes Crasum sequi coactos esse: Crasum porro societatis ineunda causa legatos etiam Lacedaemonem misisse; exercitum ipsum propter Pactolum amnem cogi, ac progressuros deinde eos ad Thymbrara versus (ubi nunc quoque barbari infra Syriam incolentes, qui sub regis imperio sunt, cogi solent), omnibusque denuntiandum esse, ut res vendes eo conferrent: eadem prope captivi etiam dicebant: dabat enim operam Cyrus, ut caperentur aliqui, de quibus nonnihil exquirere posset; atque etiam mittebat speculatores servorum specie, tanquam si transfuga essent. Haec igitur cum Cyri exercitus audisset, et sollicitus jam esse cepit, uti contentaneum erat, et lento magis incedebant gradu, quam consuevisset; neque admodum hilares cernebantur; praeterea in circulis congregabantur, et omnia plena erant se mutuo interrogantium de his rebus, et colloquentium.

Cyrus autem, ubi metum pervagari exercitum animadvertit, tum copiarum praefectos convocat, tum eos omnes, qui si dejectis essent animis, dampnum; si alacribus, utilitatem adlatum viderentur. Praedixit etiam ministris, ut si quis alius quoque ex armatis adesse vellet, orationem auditurus, ne prohiberent. Ubi convenissent, in hanc sententiam loquutus est.

«Convocavi ego vos, socii, quia nonnullos vestrum video, posteaquam ab hostibus venere nuntii, similes admodum hominibus esse perterritis. Equidem miror, quenquam vestrum formidine corripit, quia dicantur hostes colligi: quod vero multo maiore numero nos jam collecti sumus, quam id temporis, cum eos vinceremus, et multo nunc dei

ἀμεινον σὺν θεοῖς παρεσκευάσμεθα νῦν ἢ πρόσθεν, ταῦτα δὲ δρῶντες οὐ θαρβείτε. (15) Ὡς πρὸς θεῶν, ἔφη, τί ὅητα ἂν ἐποιήσατε οἱ νῦν δεδοικότες, εἰ ἡγγελλόν τινες τὰ παρ' ἡμῖν νῦν ὄντα ταῦτα ἀντίπαλα ἡμῖν προσίοντα; καὶ πρῶτον μὲν ἤκούετε, ἔφη, ὅτι οἱ πρότερον νικήσαντες ἡμᾶς οὗτοι πάλιν ἔρχονται ἔχοντες ἐν ταῖς ψυχαῖς ἦν τότε νίκην ἐκτήσαντο· ἔπειτα δὲ οἱ τότε ἐκκόφαντες τῶν τοιοῦτων καὶ ἀκοντιστῶν τὰς ἀκροβολίσσεις νῦν οὗτοι ἔρχονται καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τούτοις πολλαπλάσιοι· (16) ἔπειτα δὲ ὥσπερ οὗτοι ὀπλισμένοι τοὺς πεζοὺς τότε ἐνίκων, νῦν οὕτω καὶ οἱ ἵππεις αὐτῶν παρεσκευασμένοι πρὸς τοὺς ἵππείας προσέρχονται, καὶ τὰ μὲν τόξα καὶ ἀκόντια ἀποδοκιμάζουσι, παλτῶν δὲ ἐν ἰσχυρὸν ἕκαστος λαβὼν προσελαύνειν διανενόηται ὥς ἐκ χειρὸς τὴν μάχην ποιήσομενος· (17) ἔτι δὲ ἄρματα ἔρχεται, ἃ οὐχ οὕτως ἐστῆξει ὥσπερ πρόσθεν κατατεθωρακισμένοι εἰς φυγὴν, ἀλλ' οἱ τε ἵπποι εἰς κατατεθωρακισμένοι οἱ ἐν τοῖς ἄρμασιν, οἱ τε ἡνίοχοι ἐν πύργois ἐστᾶσι· ἡλίκους τὰ ὑπερέχοντα ἅπαντα συνεστεγασμένοι θώραξι καὶ κράνεσι, δρέπανά τε σιδηρᾶ περὶ τοῖς ἄξοσι προσήρμοσται, ὥς ἔλκοντες καὶ οὗτοι εὐθὺς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐναντίων· (18) πρὸς δ' ἔτι κάμηλοι εἰσὶν αὐτοῖς ἐξ ὧν προσελαύνουσιν, ὧν μίαν ἐκάστην ἑκατὸν ἵπποι οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ἰδόντες· ἔτι δὲ πύργους προσίσαι ἔχοντες ἀπ' ὧν τοῖς μὲν αὐτῶν ἀρήξουσιν, ἡμᾶς δὲ βάλλουσι καλύσσοις τοῖς ἐν τῷ ἰσοπέδῳ μάχεσθαι· εἰ δὴ ταῦτα ἀπήγγελλέ τις ὑμῖν ἐν τοῖς πολεμίοις ὄντα, οἱ νῦν βοδόμενοι τί ἂν ἐποιήσατε; ὁπότε ἀπαγγελλομένων ὑμῖν ὅτι Κροῖσος μὲν ἤρπεται τῶν πολεμίων στρατηγός, ὃς τοσούτῃ Σύρων κακίων ἐγένετο ὅσῃ Σύροι μὲν μάχῃ ἡττηθέντες ἔφυγον, Κροῖσος δὲ ἰδὼν ἡττημένους ἀντὶ τοῦ ἀρήγειν τοῖς συμμάχοις φεύγων ὤχετο. (20) Ἐπειτα δὲ διαγγέλλεται ὁπποῦ ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ πολεμιοὶ οὐχ ἱκανοὶ ἦνυνται ὑμῖν εἶναι μάχεσθαι, ἄλλως δὲ μισθούνται, ὥς ἄμεινον μαχομένους ὑπὲρ σῶν ἢ αὐτοῖ. Εἰ μὲντοι τοῖα ταῦτα μὲν τοιαῦτα ὄντα δεινὰ δοκεῖ εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα φαῦλα, τούτους ἐγὼ φημι χρῆναι, ὧ ἀνδρες, ἀρεῖναι εἰς τοὺς ἐναντίους· πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ὄντες πλείω ἂν ἡμᾶς ἢ παρόντες ὠφελοῖεν.

21. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ Κύρος, ἀνίστη Χρυσάντας ὁ Πέρσης καὶ εἰλεν ὧδε· Ὡς Κύρε, μὴ θαύμαζε εἰ τινες ἐσχυρώσασαν ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων, οὐ γὰρ φοβηθέντες οὕτω διετέθησαν, ἀλλ' ἀχθεσθέντες ὥσπερ γε, ἔφη, εἰ τινων βουλομένων τε καὶ οἰομένων ἤδη ἀριστήσιν ἐξαγγελθεῖ τι ἔργον ὁ ἀνάγκη εἶη πρὸ τοῦ ἀρίστου ἐξεργάσασθαι, οὐδεὶς ἂν, οἶμαι, ἰσθῆι ἀκούσας οὕτω τοῖνον καὶ ἡμεῖς ἤδη οἰόμενοι χλευάζουσιν, ἐπεὶ ἠκούσαμεν ὅτι ἐστὶ περιλήπιον ἔργον ὃ δεῖ ἐξεργάσασθαι, συνεσχυρωπάσαμεν, οὐ φοβόμενοι, ἀλλὰ πεποιθότες ἂν ἤδη καὶ τοῦτο βουλόμενοι. (22) Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ οὐ περὶ Συρίας μόνον ἀγωνιούμεθα, ὅπου σίτος πολλὴ καὶ πρόβατά ἐστι καὶ φοίνικες εἰς καρποφόροι, ἀλλὰ καὶ περὶ Λυδίας, ἐνθα πολλὴ μὲν σῖτος, πολλὰ δὲ σῦκα, πολλὴ δὲ ἑλαιον, θάλαττα δὲ προς-

ope, quam antea, melius instructi, adeoque hæc cum videatis, non fidentibus potius vos esse animis. Dii immortales, ait, quid facturi tandem fuissetis, qui jam metu estis percussi, si qui nuntium attulissent, quæ nunc apud nos, hæc nobis adversa adventare? et primum audiretis, inquit, eos, qui prius nos vicissent, rursum venire, victoriam in animis habentes, quam aliquando adepti essent; deinde eos, qui tum et sagittariorum et jaculatorum velitationes fregissent, nunc advenire, aliosque his similes multo plures: præterea quemadmodum hi tunc armati vicissent pedites, sic nunc equites ipsorum instructos ad equites accedere, ac rejectis arcubus et jaculis, et accepto quemque palto uno eoque firmiore, apud animum statuisse adequare, ut cominus pugnam ineat: venire item currus, qui non ita constituendi sint aversi velut ad fugam, sicut prius, sed tum equos in curribus cataphractos esse, tum aurigas in turribus ligneis stare, quorum partes corporis eminentes omnes loriceis ac galeis tectæ sint; et falces ferreas ad axes apertas esse, quo et illi statim in adversariorum ordines impetum faciant: præter hæc habere ipsos camelos, quibus advehantur, quarum unam vel centum equi videre non sustineant; adventare item eos cum turribus, de quibus sint opem laturi suis, et nos ejaculando impedituri, quo minus in planitie dimicemus: hæc igitur si quis vobis nuntiaret hostibus adesce, quid tandem facturi essetis, qui jam in metu estis? quando adeo perturbamini adlatis nuntiis, Cresum hostes imperatorem legisse, qui tanto Syris ignavior fuit, ut cum Syri prælio victi fugerent, Cresus victos esse videns, quibus opem, ut sociis, ferre debebat, fuga se subduceret. Deinde nuntiatur sane hostes ipsos se non idoneos ac pares arbitrari, qui nobiscum pugnent, sed alios conducere, quasi pro eis melius illi præliaturi sint, quam ipsimet. Si quibus tamen hæc, ita cum se habeant, terribilia videntur esse, nostra vero frivola, hos equidem aio, viri, ad hostes ablegandos esse: nam multo magis nobis profuerint, si cum illis sint, quam si nobiscum.

Hæc ubi Cyrus dixisset, Chrysantas ille Persa surrexit, et in hunc modum loquutus est: Ne tibi, Cyre, mirum sit, quosdam auditis hisce, quæ nuntiantur, tristes visos esse: quippe non propter metum sic affecti fuere, sed propter indignationem: perinde ac, inquit, si aliquibus jam et prandere cupientibus et existimantibus id futurum, opus aliquod denuntiatur, quod necesse sit ante prandium absolvi, neminem opinor hoc audito delectatum iri: sic et nos quidem, qui fore jam putabamus ut opes consequeremur, posteaquam audivimus restare quoddam opus quod absolvendum sit, vultus nostros contraximus, non qui metu percelleremur, sed illud etiam vellemus effectum esse. Verum enimvero quia non de Syria solum dimicabimus, ubi magna est frumenti copia, et pecudes et palmæ frugiferæ, sed etiam de Lydia, in qua vini, ficorum, olei magna est copia, et quam mare adluit, quo bona plura, quam quisquam viderit, adve-

κλύζει καθ' ἣν πλείω ἔρχεται ἢ ὅσα τις ἐόρκαεν ἀγαθὰ, ταῦτα, ἔφη, ἐννοούμενοι οὐκέτι ἀγρόμεθα, ἀλλὰ θαρβύμεν ὡς μάλιστα, ἵνα θάττον καὶ τούτων τῶν Αὐδίων ἀναθῶν ἀπολαύωμεν. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ σύμμαχοι πάντες ἡδίστ' αὖτε τῷ λόγῳ καὶ ἐπήνεσαν.

21. Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κύρος, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι καὶ ἔναι ἐπ' αὐτοὺς ὡς τάχιστα, ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὺς ρηάσωμεν ἀρικόμενοι, ἣν δυνώμεθα, ὅπου τὰ ἐπιτήδεια αὐτοῖς συλλέγεται· ἔπειτα δὲ ὅσῳ ἂν θάττον ἴωμεν, τοσούτῳ μείω μὲν τὰ παρόντα εὐρήσωμεν αὐτοῖς, πλείω δὲ τὰ ἀπόντα. (21) Ἐγὼ μὲν δὴ οὕτω λέγων εἰ δέ τις ἄλλη πρὶν γιγνώσκει ἢ ἀσφαλέστερον εἶναι ἢ βροντὴν ἡμῖν, διδασκέτω. Ἐπεὶ δὲ συναγόμενοι μὲν πολλοὶ ὡς χρεὼν εἶη ὅτι τάχιστα πορεύεσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀντίλεγε δὲ οὐδεὶς, ἐκ τούτου δὴ ὁ Κύρος ἤρχετο λόγου τοιοῦτου·

22. Ἄνδρες σύμμαχοι, αἱ μὲν ψυχὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ ὅπλα οἷς δεήσει γρηῃσθαι ἐκ πολλοῦ ἡμῖν συνθεῖ παρεσκευάσται· νῦν δὲ τὰ ἐπιτήδεια δεῖ εἰς τὴν ὁδὸν συσκευάζεσθαι αὐτοῖς τε ἡμῖν καὶ ὁπόσοις τετραποσι γρώμεθα μὴ μείον ἢ εἴκοσιν ἡμερῶν. Ἐγὼ γὰρ λογιζόμενος εὐρίσκω πλεονῶν ἢ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἐσομένην ὁδόν, ἐν ᾗ οὐδὲν εὐρήσωμεν τῶν ἐπιτηδείων ἀνεσκευάσται γὰρ τὰ μὲν ὑφ' ἡμῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων ὅσα ἡδύναντο. (22) Συσκευάζεσθαι οὖν γρηῃσθαι μὲν ἱκανόν· ἄνευ γὰρ τούτου οὐτε μάχεσθαι οὐτε ζῆν δυναίμεθ'· ἂν οἶνον δὲ τοσούτον ἔκαστος ἔχειν γρηῃσθαι ἱκανὸς ἔσται· θίσσαι ἡμῶς αὐτοῖς ὑδροποτεῖν πολλή· γὰρ ἔσται τῆς ὁδοῦ ἄνους, εἰς ἣν οὐδ' ἂν πᾶν πολὺν οἶνον συσκευασώμεθα, διαρκέσει. (23) Ὡς οὖν μὴ ἐξαπίνης ἄνους γενόμενοι νοσήματι περιπίπτωμεν, ὧδε γρηῃ ποιεῖν ἐπὶ μὲν τῇ σίτῳ νῦν εὐδὺς ἀργώμεθα· πίνειν ὑδροῖ· τοῦτο γὰρ ἥδη ποιοῦντες οὐ πολὺ μεταβάλλομεν. (24) Καὶ γὰρ ὅστις ἀρτοσσιτεῖ, ὕδατι μεμαχμένην αἰετὴν μάζαν ἐσθίει, καὶ ὅστις ἀρτοσσιτεῖ, ὕδατι δεδευμένον τὸν ἄρτον, καὶ τὰ ἐφ' ἃ δὲ πάντα μετ' ὕδατος τὰ πλείεστα ἐσκευάζεται. Μετὰ δὲ τὸν σίτον ἂν οἶνον ἐπιπίνωμεν, οὐδὲν μείον ἔχουσα ἡ ψυχὴ ἀναπαύσεται. Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ μετὰ δεῖπνον ἀραιεῖν γρηῃ, ἕως ἂν λάβωμεν ὑδροποτὴν γενόμενοι. Ἢ γὰρ κατὰ μικρὸν παραλλάξ πᾶσαν ποιεῖ οὕσιν ὑποφέρειν τῆς μεταβολῆς· διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεὸς, ἀπάγων ἡμῶς κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἰσχυρὰ θάληα καὶ ἐκ τοῦ θάληος εἰς τὸν ἰσχυρὸν χειμῶνα· οὐ γρηῃ μεταμεινόνους εἰς ὃ δεῖ ἔλθειν προεβησμένους ἡμῶς ἀρκεῖσθαι.

(25) Καὶ τὸ τῶν στρομάτων δὲ βάρους εἰς τὰ ἐπιτήδεια καταδαπανᾶτε· τὰ μὲν γὰρ ἐπιτήδεια περιτεύοντα οὐκ ἀρχίστα ἔσται στρομάτων δὲ ἐνδεηθέντες μὴ δείσετε ὡς οὐχ' ἡδέως καθευδῆσθε· εἰ δὲ μὴ, ἐμὲ αἰτιάσθε. Ἐσθὴς μέντοι ὅση ἔστιν ἀφρονότερα παροῦσα, πολλὰ καὶ ὑγιάνοντι καὶ κάμνοντι ἐπικουρεῖ. (26) Ὅσα δὲ γρηῃ συνεσκευάσθαι ὅσα ἔστιν ὀξεῖα καὶ δριμύα καὶ ἀλμυρά· ταῦτα γὰρ ἐπὶ σίτῳ τε ἄνευ καὶ ἐπὶ πλείστον ἀρκεῖ. Ὅταν δ' ἐλθάνωμεν εἰς ἐκείνην, ὅπου ἤδη εἰλὸς ἡμῶς

hantur; hæc, inquit, cogitantes, non jam amplius indignamur, sed quam maxime confirmatis animis sumus, ut quamprimum etiam istis Lydiæ bonis fruamur. In hunc ille modum loquutus est: socii autem universi sermone delectati sunt eumque probaverunt.

Et Cyrus, Equidem, ait, arbitror quam celerrime a loco contra eos ducendum esse; ut primum ipsos eo veniendo antevertamus, si quidem poterimus, ubi commeatum colligunt: deinde quanto celerius iverimus, tanto pauciora eis adesce, plura abesse inveniemus. Equidem ita censeo: quod si quis vel tutius vel facilius aliquid alia ratione facturos nos sentit, sane id doceat. Cum autem multi in eandem sententiam concurrentes dicerent, necessarium esse ut quam celerrime in hostes pergerent, ac nemo contradiceret, tum vero Cyrus huiusmodi orationem est orsus:

« Jam dudum, socii, tum animi, tum corpora, tum arma quibus utendum erit, ope dei nobis parata sunt, nunc vero commeatus ad iter componendus est, et nobis ipsis et quibuscumque utimur quadrupedibus, isque non minor quam viginti dierum. Etenim considerando reperio, plurimum quam quindecim dierum fore viam, in qua nihil commeatus inveniemus: nam avecta sunt, partim a nobis, partim ab hostibus, quaecunque potuerunt. Quamobrem cibi quantum satis sit nobis comparandum est (nam absque hoc nec praeliari, nec vivere possimus); et vini tantum habere quoniamvis oportet, quantum satis fuerit ad consuefaciendum nos ut aquam bibamus: nam magna viæ pars vino caret, in quam si vel plurimum vini comportemus, non tamen illud suffecerit. Quare ne, si subito vinum nos deficiat, in morbos incidamus, sic faciendum erit: ad cibum jam statim aquam bibere incipiamus: nam hoc si jam fecerimus, mutationem non magnam sentiemus. Etenim quicunque potenta vescitur, is semper mazam aqua mistam; qui pane vescitur, aqua subactum panem, comedit: quin et elixa omnia ut plurimum cum aqua parantur. Post cibum vero si vini potus accedat, nihilo deterius habens animus adquiescet. Deinde de illo etiam, quod acena sumitur, detrahere oportebit aliquid, donec imprudentes quodammodo aque potiores evadamus. Nam quæ mutatio paulatim declinando fit, ea facit ut quælibet natura mutationes ferat: id quod deus ipse nos docet, qui paulatim ab hieme nos ad perferendum vehementes calores abducit et ab aestu ad acrem hiemem: quem imitando pervenire ad id, quod necesse est, jam ante consuefacti debemus. Quin et stragulorum pondus in res necessarias insumite: necessaria enim si supersint, non erunt inutilia; at stragulis si carueritis, ne mutatis quin suaviter dormituri sitis: sin minus, me culpate. Vestis vero cui adsit abundantior, permultum et recte valenti et agrotanti prodest. Obsonia comportanda sunt, quaecunque maxime acida, et acria, et salsa fuerint: nam hæc ad cibum invitant et quam diutissime sufficiunt. Postquam vero ad integra loca pervenerimus, ubi consenta-

οἷον λαμβάνειν, χειρομύλας χρῆ αὐτόθεν παρασκευά-
εσθαι αἷς σιτοποιησόμεθα· τοῦτο γὰρ κουρότατον τῶν
σιτοποιικῶν ὀργάνων. (32) Συνεσκευάσθαι δὲ χρῆ καὶ
ὡν ἀσθενοῦντες δέονται ἄνθρωποι· τούτων γὰρ ὁ μὲν ὄγκος
μικρότατος, ἣν δὲ τύχη τοιαύτη γένηται, μάλιστα δεή-
ται. Ἐχειν δὲ χρῆ καὶ ἱμάντας· τὰ γὰρ πλείστα καὶ
ἀνθρώποις καὶ ἵπποις ἱμᾶσιν ἥρτηται· ὡν κατατριβομέ-
νων καὶ ῥηγνυμένων ἀνάγκη ἀργεῖν, ἣν μὴ τις ἔχη πε-
ρίτρυγα. Ὅστις δὲ πεπαίδευται καὶ παλτὸν ζύσασθαι,
ἀγαθὸν καὶ ξυήλης μὴ ἐπιλαθέσθαι. (33) Ἀγαθὸν δὲ
καὶ βίηνη φέρεσθαι· ὁ γὰρ λόγῃν ἀκονῶν ἐκεῖνος καὶ
τὴν ψυχὴν τι παρακονᾷ· ἐπεὶ γὰρ τις αἰσλύνῃ λόγῃν
ἀκονῶντα κακὸν εἶναι. Ἐχειν δὲ χρῆ καὶ ξύλα περί-
πλεα καὶ ἄρμασι καὶ ἀμαξίαι· ἐν γὰρ πολλαῖς πράξεσι
πολλὰ ἀνάγκη καὶ τὰ ἀπαγορεύοντα εἶναι. (34) Ἐχειν
οὐ δέει καὶ τὰ ἀναγκαῖοτάτα ὄργανα ἐπὶ ταῦτα πάντα·
αἷ γὰρ πανταχοῦ χειροτέχναι παραγίγνονται· τὸ δ'
ἐν ἡμέραν ἀρχέσον ὀλίγοι τινὲς οἱ οὐχ ἱκανοὶ ποιῆσαι.
Ἐχειν δὲ χρῆ καὶ ἄμην καὶ σμινύνη κατὰ ἀμαξίαν
ἐκίστην, καὶ κατὰ τὸ κωτοφόρον δὲ ἀζίνην καὶ δρέπα-
ν· ταῦτα γὰρ καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ χρῆσιμα καὶ ὑπὲρ τοῦ
κοινῆ πολλὰκις ὠφέλιμα γίνονται. (35) Τὰ μὲν οὖν
εἰς τροφὴν δέοντα οἱ ἡγεμόνες τῶν ὀπλοφόρων ἐξετάζετε
τοὺς ὑφ' ὑμῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ δεῖ παρίεναι ὅτου ἂν τις
κύων δεῖται· ἡμεῖς γὰρ τούτων ἐνδεεῖς ἐσόμεθα. Ἄ
δὲ καὶ τὰ ὑποζύγια κελύουσιν ἔχειν, ὅμοιοι οἱ τῶν σκευο-
φόρων ἄρχοντες ἐξετάζετε, καὶ τὸν μὴ ἔχοντα κατα-
κυβεῖσθαι ἀναγκάζετε. (36) Ὑμεῖς δ' αὖ οἱ τῶν
ὀπλοκῶν ἄρχοντες ἔχετε μὲν ἀπογεγραμμένους παρ'
ἐμοῦ τοὺς ἀποδεδοκιμασμένους καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀκον-
τιστῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν τοξοτῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν σφεν-
δονιστῶν· τούτων δὲ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκοντιστῶν χρῆ
πέλεκυν ἔχοντας ξυλοκόπον ἀναγκάζειν στρατεύεσθαι,
τοὺς δ' ἀπὸ τῶν τοξοτῶν σμινύνη, τοὺς δ' ἀπὸ τῶν
σφενδονιστῶν ἄμην· τοὺς δὲ ἔχοντας ταῦτα πρὸ τῶν
ἀμαξῶν κατὰ ὁδὸν πορεύεσθαι, ὅπως, ἣν τι δέη ὁδο-
ποιίας, εὐθὺς ἐνεργοὶ ᾗτε, καὶ ἐγὼ ἦν τι δέωμαι, ὅπως
εὐθὺς ὁπόθεν δεῖ λαβόντα τοῦτοις χρῆσθαι. (37) Ἄξω
δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἡλικίᾳ ἔξιν τοῖς ὀργάνοις
χελείας τε καὶ τέκτονας καὶ σκυτοτόμους, ὅπως, ἂν τι
ἔλθῃ καὶ τοιούτων τεχνῶν ἐν τῇ στρατιᾷ, μὴδὲν ἑλλί-
πηται. Οὗτοι δὲ ὀπλοφόρου μὲν τάξεως ἀπολελύσου-
νται, ἀ δ' ἐπίστανται, τῷ βουλομένῳ μισθοῦ ὑπηρε-
τοῦντες ἐν τῷ τεταγμένῳ ἔσονται. (38) Ἦν δέ τις καὶ
ἐμπορος βούληται ἐπεσθαι πωλεῖν τι βουλόμενος, τῶν
μὲν προεξημεμένων ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν ἦν τι πω-
λῶν ἀίσκηται, πάντων στερήσεται· ἐπειδὴν δ' αὐταὶ
παρελθῶσιν αἱ ἡμέραι, πωλήσει ὅπως ἂν βούληται.
Ὅστις δ' ἂν τῶν ἐμπορῶν πλείστην ἀγορὰν παρέχων
ἐκίνηται, οὗτος καὶ παρὰ τῶν συμμάχων καὶ παρ' ἐμοῦ
ἔσται καὶ τιμῆς τεύχεται. (39) Εἰ δέ τις χρημάτων
πρὸς εἶσθαι νομίζει εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσ-
ερχομένη καὶ ἐγγυητὰς ἢ μὴν πορεύεσθαι σὺν τῇ στρα-
τιᾷ, λαμβάνειν ὡς ἡμεῖς ἔχομεν. Ἐγὼ μὲν δὲ ταῦτα

neum est frumentum nos jam tandem capturos, jam inde
manuales molæ parandæ erunt, quibus panem conficiamus :
nam id ex illis instrumentis, quibus fit panis, levissimum
est. Præterea comparari oportet etiam illa, quibus homines
infirmæ valetudinis indigent : nam horum moles est perexi-
gua, et si talis fortuna sit, eis maxime opus erit. Oportet
etiam habere lora : nam plurima tum hominibus tum equis
loris adligata sunt ; quibus attritis et fractis cessare neces-
se est, nisi vincula quis habeat. Quicumque autem et paltum
polire didicit, ei utile fuerit ascie non oblivisci. Profuerit
etiam limam ferre ; nam qui hastam acuit, is animum quo-
que præterea nonnihil exacuit. Inest enim hic pudor qui-
dam, eum ignavum esse, qui hastam acuit. Oportet autem
lignorum etiam habere copiam et curribus et plaustris : nam
multis in negotiis et operibus, necesse est multa quoque
dedicere. Præterea habere oportet instrumenta maxime
necessaria ad hæc omnia ; non enim ubique adsunt opifices :
quod autem in diem satis fuerit, ad id efficiendum pauci
sunt qui non sufficiant. Oportet etiam sarculum et ligonem
in curru quovis habere, et in jumento dossuario dolabram
et falcem ; nam hæc et cuique privatim usui sunt, et publice
frequenter utilitatem adferunt. Et quibus quidem ad cibos
opus est, de iis vos duces militum gravis armaturæ illos
interrogate, qui vobis parent : non enim prætermittendum
est quidquam horum, quo quis indigere poterit ; nam eorum
indigi nos erimus. Quæcunque vero jumenta habere ju-
beo, vos impedimentorum præfecti inquirete, et qui non
habet, hunc ad parandum ea cogite. Vos autem, qui vias
exercitui sternerentibus præestis, habetis a me descriptos eos,
qui ex jaculatoribus, et sagittariis, et funditoribus rejecti
sunt : hos itaque cogere oportet, ex jaculatoribus quidem
qui sunt rejecti, ut sumpta securi lignum ad secandum apta
militent ; qui ex sagittariis, ligone ; qui ex funditoribus,
sarculo : hos porro iis instructos cogere oportet, ante plau-
stra turmatim incedere, ut si quid opus sit munienda via,
statim opus adgrediamini ; et ipse sciam, si mihi aliquorum
opera necessaria sit, unde ad usum meum mihi sumendi sint.
Ducam vero nobiscum et fabros ærarios militaris ætatis, et
lignarios, et sutores, cum instrumentis suis ; ut quacunque
in re hujusmodi etiam artificii opus sit in exercitu, nihil
deficiat. Et hi quidem ab armatorum militum ordinibus
erunt soluti, quæ autem sciunt, mercede ei ministrantes
qui velit ; erunt in constituto loco. Quod si quis etiam
mercator sequi castra voluerit, ut aliquid vendat, is si intra
eos dies, qui necessario commeatui ferendo præfiniti sunt,
aliquid vendere deprehendatur, omnibus spoliabitur. Post-
eaquam vero dies hi præterierint, quo pacto volet, vendet :
et quisquis e mercatoribus quam maxime rerum venalium
forum augere videbitur, is et a sociis, et a me munera et
honores consequetur. Quod si quis existimat, pecunia sibi
ad coemptionem rerum opus esse, is cognitoribus, quique
spondeant futurum, ut cum exercitu proficiscatur, adductis,
ex ea, quam nos habemus, accipiat. Atque hæc equidem

προαγορεύω· εἰ δὲ τίς τι καὶ ἄλλο θέον ἐνορᾷ, πρὸς ἐμὲ σηματοῦτω. (10) Καὶ ὑμεῖς μὲν ἀπὸντες συσκευάζεσθε, ἐγὼ δὲ θύσσομαι ἐπὶ τῇ ὁρμῇ· ὅταν δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς ἔρχῃ, σηματοῦμεν. Παρεῖναι δὲ γὰρ ἅπαντας τὰ προειρημένα ἔχοντας εἰς τὴν τεταγμένην χώραν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἔαυτῶν. (11) Ὑμεῖς δὲ οἱ ἡγεμόνες τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος τάξιν εὐτρεπισάμενος πρὸς ἐμὲ πάντες συμβάλλετε, ἵνα τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι χώρας καταμά-
βητε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ μὲν συνεσκευάζοντο, ὁ δὲ Κύρος ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν, ὥρμητο σὺν τῷ στρατεύματι καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐξέστρατο· πεδύσκατο ὡς δυνατόν ἐγγύτατα, ὅπως, εἰ τίς τι ἐπιε-
ληρμένος εἴη, μετέλθοι, καὶ εἰ τίς τι ἐνδεόμενος γνοίη, τοῦτο ἐπιπαρασκευάσταιτο. (2) Κυαξάρχης μὲν οὖν τῶν Μήδων ἔχων τὸ τρίτον μέρος κατέμενεν, ὡς μηδὲ τὰ οἰκοὶ ἔρημα εἴη. Ὁ δὲ Κύρος ἐπορεύετο ὡς ἡδύνατο τάχιστα, τοὺς ἱππέας μὲν πρώτους ἔχων, καὶ πρὸ τού-
των διερευνητὰς καὶ σκοποὺς αἰετὶ ἀναβιβάζων ἐπὶ τὰ πρόσθεν εὐσκοπώτατα· μετὰ δὲ τούτους ἦγε τὰ σκευο-
φόρα, ὅπου μὲν πεδινὸν εἴη, πολλοὺς ὁρμηλοὺς ποιοῦ-
μενος τῶν ἀμαζῶν καὶ τῶν σκευοφόρων· ὅπισθεν δὲ ἡ ῥάλαγξ ἐρεπομένη, εἰ τι τῶν σκευοφόρων ὑπολείποιτο, οἱ προσυγγράνοντες τῶν ἀρχόντων ἐπεμέλοντο ὡς μὴ κολλώσιντο πορεύεσθαι. (3) Ὅπου δὲ στενωτέρᾳ εἴη ἡ ὁδός, ὡς μέσου ποιοῦμενοι τὰ σκευοφόρα ἔνθεν καὶ ἐν-
θεν ἐπορεύοντο οἱ ὁρμηφόροι· καὶ εἰ τι ἐμποδίζοι, οἱ κατὰ ταῦτα γιγνόμενοι αὐτῶν στρατιωτῶν ἐπεμέλοντο. Ἐπορεύοντο δὲ ὡς τὰ πολλὰ αἱ τάξεις παρ' ἑαυταῖς ἔχουσαι τὰ σκευοφόρα· ἐπετέτακτο γὰρ πᾶσι τοῖς σκευο-
φόροις κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἕκαστον τάξιν ἵεναι, εἰ μὴ τι ἀναγκάσιον ἀποκωλύοι. (4) Καὶ σημείον δὲ ἔχων ὁ τοῦ ταξιάρχου σκευοφόρος ἤγειτο γνώστον τοῖς τῆς ἑαυ-
τῶν τάξεως ὡςτ' ἀήροισι ἐπορεύοντο, ἐπεμελοῦντό τε ἰσχυρῶς ἕκαστος τῶν ἑαυτοῦ ὡς μὴ ὑπολείποιντο. Καὶ οὕτω ποιοῦντων οὐτεζητεῖν ἔδει ἀλλήλους, ἅμα τε πα-
ρόντα ἅπαντα καὶ σκώτερᾳ ἦν καὶ θάττον τὰ θέοντα ἔχον οἱ στρατιῶται.

6. Ὡς δὲ οἱ προϊόντες σκοποὶ ἐδοῦσαν ἐν τῷ πεδίῳ ὄρεᾶν ἀνθρώπους λαμβάνοντας καὶ γίλῶν καὶ ξύλα, καὶ ὑποζύγια δὲ ἑώρων ἕτερα τοιαῦτα ἄγοντα, τὰ δὲ καὶ νεμόμενα, καὶ τὰ πρόσω αὐτῶν ἐροῦντες ἐδόκουν κατα-
μαρτυρεῖν μετεωριζόμενον ἢ καπνὸν ἢ κονιορτὸν, ἐκ τούτων πάντων σχεδὸν ἐγίνωσκον ὅτι εἴη που πλησίον τὸ στρατεύμα τῶν πολεμίων. (6) Ἐνθὺς οὖν πέμπει τινὰ ὁ σκόταρχος ἀγγελοῦντα ταῦτα τῷ Κυρῷ. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα ἐκείνους μὲν ἐκέλευσε μένοντας ἐπὶ ταύ-
ταις ταῖς σκοπαῖς ὅτι ἂν αἰετὶ καπνὸν ὁρῶσιν ἐξαγγέλλειν· τὰς δ' ἐπεμψεν ἱππέων εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐκέ-
λευσε περὶ αὐτῶν συλλαβεῖν τινὰς τῶν ἀνὰ τὸ πεδίον ἀνθρώπων, ὅπως σαφέστερον μάθωσι τὸ ὄν. (7) Οἱ

praedico : si quis vero aliud quidpiam, quod facto sit opus, perspicit, mihi significet. Ac vos quidem hinc digressi vasa colligite; ego protectionis causa sacram faciam : cum vero res divinae recte se habebunt, signum dabimus. De-
bent autem adesse omnes cum iis quae praedicta sunt, ad locum constitutum, apud duces suos. Vos vero, duces, ubi suum quisque ordinem instruxeritis, ad me convenietis omnes, ut suos singuli locos percipiat. »

CAPUT III.

His illi auditis, ad iter sarcinis compositis se compara-
bant : Cyrus vero rei divinae dabat operam. Ubi vero sa-
crificia bene se habuerunt, cum exercitu progredi coepit : ac
primo quidem die metatus est castra loco, quam potuit, pro-
ximo, ut si quis alicujus rei esset oblitus, eam quaereret, et si quis esse sibi aliqua opus animadverteret, eam etiam sibi compararet. Et Cyaxares quidem cum tertia
parte Medorum remansit, ut domi solitudo non esset. Cyrus
quam celerrime poterat, faciebat iter, equites quidem primo
loco constituens, et ante hos exploratores et speculatores
anteriora semper in loca, quae ad speculandum essent com-
modissima, praemittens : post hos agebat impedimenta,
multos, ubi quidem planities esset, plaustrorum et impedi-
mentorum globos faciens : hos cum a tergo sequeretur phala-
nx, si quid impedimentorum a tergo relinqueretur, praefecti qui in ea incidere curabant, ut in progressu non im-
pedirentur. Ubi vero angustior erat via, milites armati re-
ceptis in medium impedimentis, hinc et illinc incedebant ;
ac si quid impediret, milites ad haec constitui in eo curam
adhibebant. Plerumque vero sic cohortes iter faciebant, ut
apud se sua haberent impedimenta : omnibus enim qui im-
pedimentis ferendis operam dabant imperatum erat, ut quis-
que propter cohortem suam progrediretur, nisi quid rei ne-
cessariae vetaret. Atque is etiam cum centurionis sarcinarum
vectura cura erat praebat, cum signo centurionis sui quod
militibus ejusdem cohortis notum esset : itaque catervatim
faciebant iter, et vehementer intentus erat quilibet, ne qui
suorum a tergo relinquerentur. Quod cum facerent, ne-
cesse non erat ut se mutuo quaerent, et omnia praesto
magisque salva erant, et ea quibus esset opus citius milites
habebant.

Ceterum speculatores antegressi cum viderentur in pla-
nitie videre homines, qui et pabulum et ligna sumerent, et
adspicerent itidem jumenta, quae ejusmodi alia portarent,
aliqua quae pascerentur, et remotiora loca intuendo, ani-
madvertere sibi viderentur, vel funum vel pulverem in sub-
lime ferri : de his omnibus fere intelligebant, hostium copias
alicubi esse in propinquo. Itaque speculatum praefectus
statim quandam mittit, qui Cyro ista nuntiaret. Is autem
ubi haec audisset, mandavit illis, ut iis ipsis in speculis ma-
nerent, ac quicquid semper novi conspicerent, sibi renun-
tiant : praeterea equitum cohortem ulterius misit, manda-
vitque darent operam ut quosdam illorum qui erant in pla-
nitie comprehenderent, quo certius id quod esset cognos-

μὲν δὲ ταχθέντες τοῦτο ἐπραττον. Αὐτοὺς δὲ τὸ ἄλλο στρατεύμα αὐτοῦ κατεχώραζεν, ὅπως παρασκευάσαιτο ὅσα ὥστε χρῆναι πρὶν πάνυ θυμῷ εἶναι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀριστῶν παρηγγύησεν, ἔπειτα δὲ μένοντας ἐν ταῖς τάξεσι τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖν· (8) ἐπεὶ δὲ ἡρίστησαν, συνεκάλεσε καὶ ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ ἄρμάτων τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τῶν μηχανῶν δὲ καὶ τῶν σκευοφόρων τοὺς ἄρχοντας καὶ τῶν ἄρμαμαζῶν καὶ οὗτοι μὲν συνήεσαν. (9) Οἱ δὲ καταδραμόντες εἰς τὸ πεζίον συλλαβόντες ἀνθρώπους ἤγαγον· οἱ δὲ συλληθέντες ἀνερπώμενοι ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔλεγον ὅτι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου εἶεν, προεληλυθότες ἐπὶ χιλὸν, οἱ δ' ἐπὶ ζύλῃ, παρελθόντες τὰς προφυλακὰς διὰ γὰρ τὸ κλῆθος τοῦ στρατοῦ σπάνια πάντα εἶναι. (10) Καὶ ὁ Κύρος ταῦτα ἀκούσας, Πόσον δὲ, ἔφη, ἀπεστὶν ἐνθάδε τὸ στρατεύμα; Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ὡς δύο παρασάγγας. Ἐπὶ τούτοις ἤρετο ὁ Κύρος, Ἡμῶν δ', ἔφη, λόγος τις ἦν παρ' αὐτοῖς; Ναὶ μὰ Δία, ἔρασαν, καὶ καλὸς γε ὡς ἔγγυς ἦδη εἴητε προσιόντες. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, ἧ καὶ ἔχαιρον ἀκούοντες ἰόντας; τοῦτο δὲ ἐπ' ἤρετο τῶν παρόντων ἕνεκα. Οὐ μὰ Δία, εἶπον ἱεῖνοι, οὐ μὲν δὴ γ' ἔχαιρον, ἀλλὰ καὶ μάλα ἠνιῶντο. (11) Νῦν δ', ἔφη ὁ Κύρος, τί ποιοῦσιν; Ἐκτάττονται, ἔρασαν καὶ ἐχθὲς δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπραττον. Ὁ δὲ τάττων, ἔφη ὁ Κύρος, τίς ἐστίν; Οἱ δὲ ἔρασαν, Αὐτὸς τε Κροῖσος καὶ σὺν αὐτῷ Ἕλληνας ἀνὴρ, καὶ ἄλλος δὲ τις Μῆδος· οὗτος μέντοι ἐλέγετο φηγῆς εἶναι παρ' ὁμῶν. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, λαθεῖν μοι γένοιτο αὐτὸν ὡς ἐγὼ βούλομαι.

12. Ἐκ τούτου τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάγειν ἐκέλευεν, εἰς δὲ τοὺς παρόντας ὡς λέγων τι ἀνήγετο. Ἐν τούτῳ δὲ παρῆν ἄλλος αὐτὸν τοῦ σκοπάρχου, λέγων ὅτι ἱππέων τάξις μεγάλη ἐν τῷ πεδίῳ προφαίνετο· καὶ ἡμεῖς μὲν, ἔφη, εἰκάσομεν ἐλαύνειν αὐτοὺς βουλομένους ἰδεῖν τοῦτο τὸ στρατεύμα. Καὶ γὰρ πρὸ τῆς τάξεως ταύτης ἄλλοι ὡς τριάκοντα ἱππεῖς συχρὸν προεληύοντο, καὶ μέντοι, ἔφη, κατ' αὐτοὺς ἡμᾶς, ἴσως βουλόμενοι λαθεῖν, ἦν δύνανται, τὴν σκοπὴν· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν μία δεκάς οἱ ἐπὶ ταύτης τῆς σκοπῆς. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐκέλευσε τῶν περὶ αὐτὸν αἰετῶν ἱππέων διέστοντας ὑπὸ τὴν σκοπὴν ἀδύλους τοῖς πολεμίοις ἀτρεπεῖν ἔχειν. Ὅταν δὲ, ἔφη, ἡ δεκάς ἡ ἡμετέρα λείπῃ τὴν σκοπὴν, ἐξαναστάντες ἐπίθεσθε τοῖς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν σκοπὴν. Ὡς δὲ ὁμᾶς μὴ λυπῶσιν οἱ ἀπὸ τῆς μεγάλης τάξεως, ἀντιέειπε σὺ, ἔφη, ὦ Ὑστάσπας, τὴν χιλιεστὴν τῶν ἱππέων λαβὼν καὶ ἐπιφανῆναι ἀναπαύσας τῇ τῶν πολεμίων τάξει. Διώξεις δὲ οὐδαμῇ εἰς ἐξάνει, ἀλλ' ὅπως αἱ σκοπαὶ σοὶ διαμένωσιν ἐπιμεληθεὶς κάρη. Ἦν δ' ἄρα ἀνατεινάντες τινες τὰς δεξιὰς προελύνουσιν ὁμῖν, δέχεσθε φιλικῶς τοὺς ἀνδρας.

14. Ὁ μὲν δὲ Ὑστάσπης ἀπὼν ὠπλίζετο· οἱ δ' ὑπέρβηται ἤλαυνον εὐθύς ὡς ἐκέλευεν. Ἀπαντᾷ δ' αὐτοῖς καὶ ἐν τῇ τῶν σκοπῶν Ἀράσπας σὺν τοῖς θεραπου-

scere possent. Ac illi quidem, quibus id negotii datum erat, hoc faciebant : Cyrus ipse copias reliquas ibidem disponebat, ut praeperarent ea quibus opus esse arbitrabatur, antequam omnino congredierentur. Ac primum quidem edixit uti pranderent, deinde ut suis in ordinibus manerent ac providerent quod Imperaretur. Pransi autem cum essent, equitum, peditum, curruum duces, atque etiam machinarum, impedimentorum, harumaxarum praefectos convocavit. Et hi quidem convenerunt : ii vero interea qui in planitiem excurrerant, homines comprehensos adducebant. Cumque a Cyro interrogarentur ii, qui capti erant, aiebant se hostium ex castris esse, ac processisse partim pabulatum, partim lignatum, praetergressos primas excubias : etenim propter exercitus multitudinem rara esse omnia. Et Cyrus his auditis, Quanto, inquit, intervallo hinc exercitus abest? Parasangas fere duas, alunt illi. Post haec eos interrogans Cyrus, An de nobis erat, inquit, apud ipsos aliquis rumor? Erat profecto, inquiunt, et quidem magnus : nimirum vos adventare et prope jam adesse. Quid igitur ait Cyrus, cum id audirent, an gaudebant? (hoc autem eorum, qui aderant, causa quaerebat.) Non profecto, respondunt illi, non sane gaudebant, sed admodum etiam angebantur. Jam vero, ait Cyrus, quid agunt? Instruuntur, inquiunt; atque in hoc ipso tum heri, tum nudius tertius occupati fuerunt. Et quis eos instruit? ait Cyrus. Creaeus ipse, inquiunt, et cum eo Graecus quidam, et alius quidam Medus : hic quidem a vobis venisse transfuga dicebatur. Verum, o maxime Jupiter, inquit Cyrus, utinam eum capiam, uti cupio.

Secundum haec captivos abduci jussit, et ad eos, qui aderant, quasi dicturus aliquid, se parabat. Interea quidam alius a speculatorum aderat praefecto, qui magnum equitum agmen in planitie conspici dicebat : Ac nos quidem, inquit, suspicamur eos provehi studio contemplandi hunc exercitum. Nam ante hanc turmam alii equites fere triginta celesiter advehuntur et quidem nos ipsos versus; fortasse quod speculam hanc, si quidem possint, occupare velint : nos autem in ista specula tantummodo decem sumus. Et Cyrus nonnullos equites ex his quos semper circum se habebat, provectos sub ipsam usque speculam clam hostibus immotos ibi consistere jussit. Ubi vero, ait, decuria nostra speculam deseruerit, tum vos ex insidiis exsurgite, eosque invadite, qui speculam conscenderint. Atque ut vos magna illa non laedat turma, egredere tu, inquit, adversus hos, Hystaspas, equitibus mille adsumptis, et in conspectum hostilis agminis adverso agmine prodi. Nequaquam vero persequaris eos usque ad loca tibi non perspecta, sed ubi curaveris, ut tuae constanter maneat speculae, progreditor. Quod si qui porrectis dextris ad vos advehantur, eos amanter excipite.

Hystaspas itaque discedens arma sumebat; et Cyri statim ministri, quemadmodum imperarat, avehebantur. Illis autem Araspas cum famulis cis ipsas etiam speculas occurr-

σιν, ὁ πεμφθεὶς πάλαι κατάσκοπος, ὁ φύλαξ τῆς Σου-
σίδος γυναικός. (15) Ὁ μὲν οὖν Κύρος ὡς ἤκουσεν,
ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἐδρας ὑπήντα τε αὐτῷ καὶ ἐδεξιότοιοι
οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ εἰκός, μηδὲν εἰδότες ἀπεπληγμένοι
ἦσαν τῷ πράγματι, ἕως ὃ Κύρος εἶπεν, Ἄνδρες φίλοι,
ἔχει ἡμῖν ἀνὴρ ἄριστος. Νῦν γὰρ ἤδη πάντας ἀνθρώ-
πους δεῖ εἰδέναι τὰ τούτου ἔργα. Οὗτος οὐτε αἰσχροῦ
ἡττηθεὶς οὐδενός ὄψετο οὐδ' ἐμὲ φοβήθει, ἀλλ' ὑπ'
ἐμοῦ πεμφθεὶς ὅπως ἡμῖν μαθὼν τὰ τῶν πολέμων σα-
φὲς τὰ ὄντα ἐξηγγεῖσθαιεν. (16) Ἀ μὲν οὖν ἐγὼ σοὶ ὑπε-
στροφῇ, ὦ Ἀράσπα, μείνῃ καὶ τε καὶ ἀποδώσω σὺν
τούτοις πᾶσι. Δίκαιον δὲ καὶ ὁμῶς ἅπαντας, ὧ ἄνδρες,
τούτων τιμᾶν ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα· ἐπὶ γὰρ τῷ ἡμετέρῳ
ἀγαθῷ καὶ ἐκινδύνουσε καὶ αἰτίαν ὑπέσχετο ἡ ἐπαρύνετο.
17 Ἐκ τούτου δὲ πάντες ἡσπάζοντο τὸν Ἀράσπαν καὶ
ἐδεῖοντο. Εἰπόντος δὲ Κυροῦ ὅτι τούτων μὲν τοίνυν
εἴη ἄλλος, Ἀ δὲ καιρὸς ἡμῖν εἰδέναι, τὰ οὗτ', ἔφη, διη-
γοῦ, ὦ Ἀράσπα, καὶ μηδὲν ἐλάττω τοῦ ἀληθοῦς μηδὲ
μείζον τὰ τῶν πολέμων. Κρεῖττον γὰρ μείζω οἰθθέν-
τας μείζονα εἰδέναι ἢ μείω ἀκούσαντας ἰσχυρότερα εὐρί-
σκειν. (18) Καὶ μὲν, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὡς σαρδέστας
γ' ἂν εἰδείην ὅπως τὸ στρατεύμα ἐστὶν ἐπὶ οὖρον· συν-
εἴστατον γὰρ παρὼν αὐτούς. Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κύ-
ρος, οὐ τὸ πλῆθος μόνον εἶσθα, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν
αὐτῶν· Ἐγὼ μὲν καὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὡς
δικασινοῦνται τὴν μάχην ποιεῖσθαι. Ἀλλ' ὅμως, ἔφη
ὁ Κύρος, τὸ πλῆθος ἡμῖν πρῶτον εἰπὲ ἐν κεφαλῇ.
(19) Ἐκεῖνοι τοίνυν, ἔφη, πάντες τεταγμένοι εἰσὶν ἐπὶ
τριακόντα τὸ βάθος καὶ περὶ καὶ ἵππεῖς πλὴν τῶν Αἰ-
γυπτίων· οὗνοι δ' ἔχουσιν ἀμφὶ τὰ τετραράκοντα στάδια
πάνυ γὰρ μοι, ἔφη, ἐμείληθεν ὥστε εἰδέναι ὅπως κα-
τεῖχον χωρίον. 20 Οἱ δ' Αἰγύπτιοι, ἔφη ὁ Κύρος, πῶς
εἰσι τεταγμένοι; ὅτι ἑπῆς Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων. Τού-
τους δὲ οἱ μυρίαρχοι ἔτακτον εἰς ἑκατὸν πανταγῇ τὴν
μορφοῦν ἑκάστην· τούτων γὰρ σὺ καὶ οἱ καὶ οὐκ ἔχοντες
ἐβόλταν εἶναι τῶν τάξεων. Καὶ ὁ Κροῖστος μέντοι μάλα
ἄκων συνεμήνησεν αὐτοῖς οὕτω τάττεσθαι· ἐβούλετο
γὰρ ὅτι πλείστον υπερφαλαγγησθαι τοῦ σοῦ στρατεύ-
ματος. Πρὸς τί δὲ, ἔφη ὁ Κύρος, τοῦτο ἐπιθυμῶν;
Ὡς καὶ μὰ Δί', ἔφη, τῷ περιττῷ κυκλωσόμενος. Καὶ
ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' οὗτοι ἂν εἰδείεν εἰ οἱ κυκλωσόμενοι
κυκλωθεῖεν. 21 Ἀλλ' ἂ μὲν παρὰ σοῦ καιρὸς μαθεῖν,
ἀλλοκόμην· ὁμᾶς δὲ χρῆ, ὧ ἄνδρες, οὕτω ποιεῖν· νῦν
μὲν ἐπειδὴ ἐνθένδε ἀπέλθῃτε, ἐπισκέψασθε καὶ τὰ τῶν
ἵππων καὶ τὰ ὁμῶν αὐτῶν ὅπλα· πολλὰ γὰρ μικροῦ
ἐνδεία καὶ ἀνὴρ καὶ ἵππος καὶ ἄρμα ἀρρεῖον γίγνεται
αὐρίον δὲ πρῶι, ἕως ἂν ἐγὼ θύωμαι, πρῶτον μὲν χρῆ
ἀριστῆσαι καὶ ἀνδράς καὶ ἵππους, ὅπως ὅ, τι ἂν πρά-
ττειν αἰεὶ καιρὸς ἢ μὴ τούτου ἡμῖν ἐνδεῇ. ἔπειτα δὲ σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀράσπα, τὸ δεξιὸν κέρως ἔχε ὥσπερ καὶ ἔχεις,
καὶ οἱ ἄλλοι μυρίαρχοι ἥπερ νῦν ἔχετε· ὁμοῦ δὲ τοῦ
ἀγῶνος ὄντος οὐδενὶ ἄρματι καιρὸς τοὺς ἵππους μετα-
τρέφονται. Παρηγγεῖλατε δὲ τοῖς ταξάρχαις καὶ λο-
χαγοῖς ἐπὶ καὶ αἰεὶ καθίστασθαι εἰς δύο ἔχοντας ἑκα-

rit, is qui dudum explorator missus fuerat, Susie mulieris
custos. Et Cyrus quidem, cum ut vidit, exsiliens de sella
progressus est ei obviam et dextra hominem excepit : ce-
teri, qui nihil horum scirent, re ista erant obstupescit, ut
par est credi; donec Cyrus ait, Vir ad nos optimus venit,
amici. Nam scire jam omnes homines huius oportet facino-
ra. Hic neque ulla re turpi victus, neque forundine mei
permotus discessit; sed a me missus, ut hostium rebus co-
gnitis, quo loco essent, certo nobis renuntiaret. Tibi qui-
dem, Araspa, quae sum pollicitus, et meminisse et praestabo
cum his omnibus. Vos autem omnes etiam aequum est,
milites, hunc, ut virum fortem, honore prosequi : nam
commodi nostri causa tum periculo se obtulit, tum cri-
men, quo premebatur, in se sustinuit. Tum vero Araspa
omnes salutantes amplectebantur, et dextris excipiebant.
Cum autem dixisset Cyrus, satis jam istorum esse; Quae au-
tem scire nos ex re nostra fuerit, inquit, narra nobis, Ara-
spa, neque res hostium praeter veritatem extenua. Nam
melius fuerit, nos arbitratos majora, deinde minora videre,
quam auditis minoribus, majora reperire. Enimvero, in-
quit Araspa, operam dedi ut quam certissime cognoscerem
quantus sit illorum exercitus : nam praesens una cum aliis
aciem eorum instruxi. Tu igitur, inquit Cyrus, non eorum
modonumerum, verum etiam aciei rationem tenes? Teneo
profecto, inquit Araspa, atque etiam quo pacto praelium
inire cogitent. Tu tamen, ait Cyrus, primum nobis eorum
multitudinem summam exponito. Sunt igitur illi, inquit,
omnes et pedites et equites instructi ad tricenos in altitu-
dinem, exceptis .Egyptiis : occupant autem hi fere spatium
quadraginta stadiorum : mihi enim, inquit, admodum cura
fuit, ut quantum loci occuparent scirem, .Egypti vero, ait
Cyrus, quo pacto, instructi sint, dicito : aiebas enim, *ex ce-
ptis .Egyptiis*. Nimirum hos denum millium praefecti ita
instruebant, ut qualibet denum millium acies in centenos
esset ab omni parte disposita : nam deni quoque sibi hanc
ordinum legem esse dicebant. Croesus sane perquam invi-
tus eis concessit ut hoc modo instruerentur : quippe phalan-
gem suam sic extendere volebat, ut tuum ultra exercitum
quam longissime porrigeretur. At quomobrem, ait Cyrus,
id cupiebat? Ea profecto de causa, ut exsuperante copias
tuas multitudine circumdaret. Et Cyrus ait, At hi cogno-
scent, an qui circumdare volunt, circumdari possint. Sed
enim quae ex te didicisse nostram erat in rem, audivimus :
vobis autem ita, viri, faciendum est : nunc quidem, post-
eaquam hinc abieritis, tum equorum arma, tum vestra
inspicite; nam sapenumero exigua re deficiente, et vir, et
equus, et currus inutilis redditur : eras autem mane dum sa-
ceram ego rem peragam, primum et viris et equis vescendum
erit, ut quicquid fieri semper opportunum fuerit, nihil nobis
desit quo minus id conficiamus : deinde tu, inquit, Araspa,
cornu dextrum tene, uti nunc tenes, ac ceteri itidem denum
millium praefecti servate quem nunc locum obtinetis; nam
ubi prope adest certamen, cum sit conserendum, non juncti
jam equi in curru commode mutari possunt. Denuntiate
vero cohortium praefectis et ductoribus manipulos, ut
in phalange consistant, singulis manipulis bifariam divi-

στον τὸν λόγον. Ὁ δὲ λόχος ἦν ἑκαστος εἰκοσιτέτταρες.

22. Καί τις εἶπε τῶν μυριάρχων, Καὶ δοκοῦμέν σοι, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανῶς ἔξιν εἰς τοσοῦτους τεταγμένοι πρὸς οὕτω βαθεῖαν φάλαγγα; Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Αἱ δὲ βιθύτεραι φάλαγγες ἡ ὅς ἐξικνεῖσθαι τοῖς ὅπλοις τῶν ἐναντίων τί σοι, ἔφη, δοκοῦσιν ἢ τοὺς πολεμίους βλάπτειν ἢ τοὺς συμμάχους ὠφελεῖν; (23) Ἐγὼ μὲν γάρ, ἔφη, τοὺς εἰς ἑκατὸν τοσούτους ὀπλίτας εἰς μυρίους ἂν μᾶλλον βουλοίμην τετάχθαι· οὕτω γὰρ ἂν ἐλαχίστοις μαχόμεθα. Ἐξ ὧν μέντοι ἐγὼ τὴν φάλαγγα βαθυῶς οἴομαι ὅλην ἐνεργὸν καὶ σύμμαχον ποιήσιν αὐτὴν ἑαυτῇ. (24) Ἀκοντιστάς μὲν ἐπὶ τοῖς θωρακοφόροις τάξω, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκοντισταῖς τοξότας. Τούτους γὰρ πρωτοστάτας μὲν τίς ἂν τάττοι, οἱ καὶ αὐτοὶ ὁμοιοῦσι μηδεμίαν μάχην ἂν ὑπομείναι ἐκ χειρὸς; προβδελυμένοι δὲ τοὺς θωρακοφόρους μενοῦσι τε, καὶ οἱ μὲν ἀκοντίζοντες, οἱ δὲ τοξεύοντες, ὑπὲρ τῶν πρόσθεν πάντων λυμάνονται τοὺς πολεμίους. Ὅτι, τι δ' ἂν κακουργῇ τις τοὺς ἐναντίους, ὅηλον ὅτι παντὶ τούτῳ τοὺς συμμάχους κουρίζει. (25) Τελευταίους μέντοι στήσω πάλιν ἐπὶ πᾶσι καλούμενους. Ὡς περ γὰρ οἰκίας οὔτε ἀνευ ἰσχυροῦς οὔτε ἀνευ τῶν στέγῃν ποιοῦντων κἀδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ φάλαγγος οὔτε ἀνευ τῶν πρώτων οὔτε ἀνευ τῶν τελευταίων, εἰ μὴ ἀγαθοὶ ἔσονται, ὄφελος κἀδὲν. (26) Ἄλλ' ὑμεῖς τε, ἔφη, ὡς παραγγέλλω τάττεσθε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν πελταστῶν ἄρχοντες ἐπὶ τούτοις ὡς αὐτὰς τοὺς λόχους καθίστατε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν τοξοτῶν ἐπὶ τοῖς πελτασταῖς ὡς αὐτὰς. (27) Σὺ δὲ δεξιῶν ἐπὶ πᾶσιν ἄρχεις τελευταίους ἔχων τοὺς ἀνδράς παραγγέλλεις ὡς ἑαυτοῦ ἔφραξεν τε ἑκάστῳ τοὺς καθ' αὐτὸν καὶ τοῖς μὲν τὸ δέον ποιοῦσιν ἐπιτελεῖν, τοῖς δὲ κακυνόμενοις ἀπειλεῖν ἰσχυρῶς ἦν δὲ τις στρέφεται προδιδόναί θέλων, θανάτῳ ζημιῶν. Ἔργον γὰρ ἐστὶ τοῖς μὲν πρωτοστάταις θαρρύνειν τοὺς ἐπομένους καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ· ὑμεῖς δὲ δεξιῶν ἐπὶ πᾶσι τεταγμένους πλείω φόβον παρέχειν τοῖς κακοῖς τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων. (28) Καὶ ὑμεῖς μὲν ταῦτα ποιεῖτε. Σὺ δὲ, ὦ Βραδάτα, δεξιῶν ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς, οὕτω ποιεῖ ὅπως τὰ ζεύγη τὰ τοὺς πύργους ἄγοντα ἔσται ὡς ἐγγύτατα τῆς φάλαγγος. (29) Σὺ δ', ὦ Δασούχε, δεξιῶν ἐπὶ τοῖς πύργοις [καὶ ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς] ἄγε πάντα τὸν τοιοῦτον στρατὸν· οἱ δὲ ὑπηρέται σου [τῶν ὅπλων] ἰσχυρῶς κολαζόντων τοὺς προϊόντας τοῦ καιροῦ ἢ λειπομένους. (30) Σὺ δὲ, ὦ Καρδοῦχα, δεξιῶν ἐπὶ τοῖς ἀρμασίν αἱ ἄγουσι τὰς γυναῖκας, κατὰστησον αὐτὰς τελευταίας ἐπὶ τοῖς σκευοφόροις. Ἐπόμενα γὰρ ταῦτα πάντα καὶ πλήθους δοῖαν παρέξει καὶ ἐνεδρεῦειν καὶν εἴσουσαι ἔσται, καὶ τοὺς πολεμίους, ἦν κυκλοῦσθαι κερῶνται, μείζω τὴν περιβολὴν ἀναγκάσει ποιεῖσθαι. ὥς δ' ἂν μείζον χωρὶον περιβάλλωνται, τοσοῦτον ἐνίσχυται αὐτοὺς ἀσθενεστέροους γίνεσθαι. (31) Καὶ ὑμεῖς μὲν οὕτω ποιεῖτε· σὺ δὲ, ὦ Ἀρτάοζε καὶ Ἀρταγέρσα, τὴν χιλιεστὴν ἑκάτερος τῶν σὺν ὑμῖν πεζῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχετε. (32) Καὶ σὺ, ὦ Φαρναῦχε καὶ Ἀσιαδά-

sis. Erant autem manipuli singuli militum viginti quatuor.

Et quidam e denu millium praefectis, An videmur tibi, Cyre, inquit, si quidem in tot ordinati sumus, adversus tam densam phalangem suffecturi? Et Cyrus, Densiores quae sunt phalanges, ait, quam ut armis ad hostes possint pertingere, quid tibi videntur hostibus adferre damni, sociis quid commodi? Equidem, ait, hos in centenos ordinatos gravis armaturae milites mallem in decies milenos esse dispositos: nam hoc modo cum paucissimis dimicaremus. At quo militum numero phalangis meae constabit altitudo, futurum arbitror, ut tota strenua reddatur, et ad opem mutuo ferendam prompta. Jaculatores quidem post loricatedos disponam, et post jaculatores, sagittarios. Quis enim eos in acie prima constituat, qui fateantur ipsi nullam se cominus pugnam sustinere posse? At si loricatedos ante se hostibus oppositos habeant, subsistent: et illi quidem tela vibrando, hi sagittas emittendo super omnes ante collocatos, hostibus perniciem facient. Quocunque autem maleficio hostes quis infestat, eo nimis omni socios sublevat. Postremos vero collocabo, qui omnium ultimi vocantur. Nam quemadmodum domus nec sine lapidum lectorum compositione firma, nec absque iis qui tectum faciant, ullam ad rem utilis est, sic neque phalangis vel absque primis vel absque ultimis, si strenui non fuerint, ullus est usus. At vestros ordines, uti praecipio, instruite; ac vos peltastarum praefecti, post hos vestros itidem manipulos disponite; vosque praefecti sagittariorum, itidem post peltastas. At tu, qui praefectus es ultimis omnium, extrema esto in acie cum tuis, eisque praecipe, ut quisque suos respiciendo observet, et officium facientes adhortetur, ignaviores minitabundus acriter increpet: quod si quis tergum vertat, prodendi consilio, eum morte multet. Est enim eorum qui principe constituti sunt loco munus, ut sequentes verbis et factis animosos efficiant: vos autem, qui post omnes estis collocati, etiam metum hostili majorem ignavis incutere debetis. Ac vos quidem haec facite. Tu vero, Bradata, qui praefectus es iis quibus machinae curae sunt, sic fac, ut vehicula jugalia, quae turres vehunt, quam proxime phalangem sequantur. Tu, Daüche, qui praefectus es sarcinariis, post turres et machinas copias ejusmodi omnes ducito: et ministri tui vehementer in eos gregales animadvertant, qui vel intempestive praecesserint vel a tergo manserint. Tu, Carduche, qui harmamaxis mulieres vehentibus es praefectus, postremo eas loco post impedimenta constitue. Nam si haec omnia sequantur, et multitudinis opinionem praebunt, et insidias struendi facultatem nobis suppeditabunt, et cogent hostes, si quidem circumdare nos velint, ut majorem ambitum faciant: quanto autem majus spatium circumdando complectantur, tanto necesse est imbecilliores fiant. At vos quidem ita facite: tu vero, Artaoze, et tu Artagersa, uterque mille pedites, ex his qui vobiscum sunt, post hos habete. Tuque, Pharnuche, et tu Asiadata, equites illos mille, quibus praestis

τα, τὴν τῶν ἵππων γλίστρων ἥς ἕκαστος ἄρει ὑμῶν μὴ συγκατατάττετε εἰς τὴν φάλαγγα, ἀλλ' ὀπισθεν τῶν ἄρμαμαξῶν ἐξοπλίθητε καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς· ἐπειτα πρὸς ἡμᾶς ἦκατε σὺν τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν. Οὕτω δὲ δεῖ ὑμᾶς παρεσκευάσθαι ὡς πρῶτους δεῖσον ἀγωνίζεσθαι. (38) Καὶ σὺ δὲ ὁ ἄρχων τῶν ἐπὶ ταῖς καμήλαις ἀνδρῶν, ὀπισθεν τῶν ἄρμαμαξῶν ἐκτάττου ποιεῖ δ' ὅ, τι ἂν σοι παραγγέλλῃ Ἀρταγέρσης. (39) Ὑμεῖς δ' οἱ τῶν ἄρμάτων ἡγεμόνες διακληρωσάμενοι, ὁ μὲν λόχων ὑμῶν πρὸ τῆς φάλαγγος τὰ μεθ' ἑαυτοῦ ἑκατὸν ἔχων ὄρματα καταστησάτω· αἱ δ' ἑτεραι ἑκατοστούες τῶν ἄρμάτων, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς στρατῆς στοιγῶσα ἐπέσθω τῇ φάλαγγι ἐπὶ κέρως, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον. (40) Κύρος μὲν οὕτω διέταπεν.

Ἀβραδάτας δὲ ὁ Σουσῶν βασιλεὺς εἶπεν, Ἐγὼ σοι, ὦ Κύρε, θέλω σὺς ἐξοστᾶμαι τὴν κατὰ πρόσωπον τῆς ἀντίας φάλαγγος τάξιν ἔχειν, εἰ μὴ τί σοι ἄλλο δοκεῖ. (41) Καὶ ὁ Κύρος ἀγαθὰς αὐτὸν καὶ δεξιωσάμενος ἐπήρατο τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἄρμασι Πέρσας, Ἡ καὶ ὑμεῖς, ἔργη, ταῦτα συγχωρεῖτε; Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι ἀπεκρίναντο ὅτι οὐ καλὸν εἴη ταῦτα ὑφίσθαι, διεκλήρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἔλαχεν ὁ Ἀβραδάτας ἥπερ ἐξοστᾶτο, καὶ ἐγένετο κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους. (42) Τότε μὲν δὴ ἀπὸντες καὶ ἐπιμεληθέντες ὧν προείπον ἐδειπνοποιοῦντο καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρὸς Κύρος μὲν ἐθύετο, ὁ δ' ἄλλος στρατὸς ἀριστήσας καὶ σπονδὰς ποιησάμενος ἐξοπλίετο πολλοῖς μὲν καὶ καλοῖς γιγῶσι, πολλοῖς δὲ καὶ καλοῖς θώραξι καὶ κράνεσιν· ὀπλίῃ δὲ καὶ ἵππῳ προμετωπίδῳ καὶ προστερονίῳ· καὶ τοὺς μὲν μονόιππους παραμυρδίοις, τοὺς δ' ὑπὸ τοῖς ἄρμασι ὄντας παραπλευρδίοις· ὥστε ἡστραπτε μὲν χαλκῷ, ἡνθεῖ δὲ ροινικίῳ πᾶσα ἡ στρατιὰ.

2. Καὶ τῷ Ἀβραδάτᾳ δὲ το τετραδρόμῳ ἄρμα καὶ ἵππων ὀκτὼ παγκάλως ἐκαστόμητο. Ἐπεὶ δ' ἐμελλε τὸν λιγυρὸν θώρακα, ὃς ἐπιγώριος ἦν αὐτοῖς, ἐνδύεσθαι, προσφέρει αὐτῷ ἡ Πάνθεια χρυσοῦν καὶ χρυσοῦν κράνος καὶ περιδραχμόνια καὶ ψέλια πλατεῖα περὶ τοὺς καρπύς τῶν χειρῶν καὶ γιγῶνα πορφυροῦν ποδῶν στόλι· ὧν τὰ κάτω καὶ λόρον διακινύνοσθαι· ταῦτα δ' ἐποίησάτο λάβρα τοῦ ἀνδρὸς ἐκμετρησαμένη τὰ ἐκείνου ὄπλα. (3) Ὁ δὲ ἰδὼν θαύμασε τε καὶ ἐπήρατο τὴν Πάνθειαν, Σὺ δὲ ποῦ, ὦ γύναι, συγκόλλασα τὸν στυγρὸν κόσμον τὰ ὄπλα μοι ἐποίησας; Μὰ Δί', ἔργη ἡ Πάνθεια, οὐκ οὐν τὸν γε πλείστου ἄξιον σὺ γὰρ ἔμοιγε, ἣν καὶ τοῖς ἄλλοις φανῆς ὅσως περ ἐμοὶ δοκεῖς εἶναι, μέγιστος κόσμος ἔστι. Ταῦτα δὲ λέγονσα ἄρα ἐνέδυε τὰ ὄπλα, καὶ λυγύανει μὲν ἐπειράτο, εὐαίετο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν.

4. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρόσθεν ὧν ἀξιοδέατος ὁ Ἀβραδά-

uterque, ne in phalange una cum ceteris disponite, sed armis vosmetpone harmamaxas seorsum ipsi instruite: deinde cum ducibus ceteris ad me accedite. Sic autem paratos vos esse oportet, quasi primi praelium sitis inituri. Tu quoque, illorum qui in camelos sunt impositi praefecte, pone harmamaxas locum obtinete; et quidquid Artagersas imperarit, facito. Vos autem currum duces, cum sortem duxeritis, cui vestrum id sorte obvenit, is ante phalangem suos centum currus constituat: de ceteris currum centuriis altera quidem ad latus dextrum exercitus longo agmine procedens, phalangem ad cornu sequatur, ad levum altera. Sic adeo Cyrus omnes disponebat.

Abradas autem, Susorum rex, Ego, Cyre, ait, ultro in me recipio, ut hunc e regione phalangis adversae locum obtineam, nisi quid aliud tibi videtur. Et Cyrus hominem admiratus dextra prehendit, ac Persas qui ceteris erant in curribus interrogabat, An et vos haec conceditis? Illis respondentibus, honestum non esse, haec permittere; rem sorte decernendam ipsis proposuit, et Abradate sorte id obvenit, quod ipse in se recipere statuerat, atque adeo Aegyptiis oppositus fuit. Ac tum quidem cum discessissent, et curassent ea, de quibus modo dixi, cornabant, et constitutis exculis quieti se dabant.

CAPUT IV.

Post illud mane Cyrus rem divinam faciebat: reliquis vero exercitus cum pransus esset ac libasset, in armis egressus est, multis et elegantibus tunicis, multis et elegantibus loriceis et galeis instructus: equos etiam frontalibus et pectoralibus amabant: et equitum quidem equos illis armis, quae femora; curribus vero junctos armis illis, quae latus tegent; adeo ut totus exercitus aere fulgeret, et florido vestium punicearum colore niteret.

Erat et Abradate currus teneorum quatuor et equorum octo pereleganter exornatus. Cumque jam thoracem more patrio lineam induere vellet, adfert ei Panthea aureum et galeam auream, et tegumenta brachiorum, et armillas latas circum internodia manuum, et purpuream tunicam, talarem et infra diactum plicatam; denique cristam hyacinthino colore tinctam. Haec illa fecerat, clam viro mensura armorum ejus diligenter inita. Quibus ille conspectis miratus est, et Pantheam interrogavit, Tunc vero, mea uxor, ornatu tuo conscisso, haec mihi arma confecisti? Non profecto, ait Panthea, ornamento illo, quod maximi pretii est: nam tu, si quidem talis etiam aliis videaris, qualis esse mihi videris, maximo mihi fueris ornamento. Haec dicens armis eum induebat, et quanquam id occultare conaretur, lacrimae tamen ei per genas manabant.

Abradas autem jam ante spectatu dignus, posteaquam

τας ὠκίσθη τοῖς ὅπλοις τούτοις, ἐφάνη μὲν κάλλιστος καὶ ἐλευθεριώτατος, ἅτε καὶ τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· ἰσθῶν δὲ παρὰ τοῦ ὀρηνίουχου τὰς ἡνίας παρεσκευάζετο ὡς ἀναθισσόμενος ἤδη ἐπὶ τὸ ἄρμα. (6) Ἐν δὲ τούτῳ ἡ Πάνθεια ἀποχωρῆσαι κελεύσασα τοὺς παρόντας πάντας ἔλεξεν, Ἄλλ' ὅτι μὲν, ὦ Ἀβραδάτα, εἴ τις καὶ ἄλλη πώποτε γυνὴ τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα μεῖζον τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἐτίμησεν, οἶμαί με γινώσκειν. ὅτι καὶ ἐγὼ μία τούτων εἰμὶ. Τί οὖν ἐμὲ δεῖ καθ' ἑν ἕκαστον λέγειν; τὰ γὰρ ἔργα οἶμαί σοι πιθανώτερα παρεσχῆσθαι τῶν νῦν λεχθέντων λόγων. (6) Ὅμως δὲ οὕτως ἔρυσσα πρὸς σε ὥσπερ σὺ οἶσθα, ἐπομνύω σοὶ τὴν ἐμὴν καὶ τὴν φιλίαν ἢ μὴν ἐγὼ βούλεσθαι ἂν μετὰ σοῦ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γενομένου κοινῇ γῆν ἐπίεσασθαι μάλλον ἢ ἔγῃ μετ' αἰσχυνομένου αἰσχυνομένην; οὕτως ἐγὼ καὶ σὲ τῶν καλλίστων καὶ ἑμαυτὴν ἠξίωκα. (7) Καὶ Κύρω δὲ μεγάλῃν τινὰ δοκὸν ἡμῶς χάριν ὀφείλειν, ὅτι με αἰγμέλωντον γενομένην καὶ ἐξαιρεθείσαν ἑαυτῷ οὔτε με ὡς δουλῇν ἠξίωσε κεκτηθῆσαι οὔτε ὡς ἐλευθέραν ἐν ἀτίμῳ ὀνόματι, διεφύλαξε δὲ σοὶ ὥσπερ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαβών. (8) Πρὸς δὲ καὶ ὅτε Ἀράσπας ἀπέστη αὐτοῦ ὁ ἐμὲ φυλάττων, ὑπεσχόμεν αὐτῷ, εἰ με ἑάσεις πρὸς σὲ πέμψαι, ἤξειν αὐτῷ σὲ πολὺ Ἀράσπα ἄνδρα καὶ πιστότερον καὶ ἀμείνονα.

9. Ἡ μὲν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀγασθεὶς τοῖς λόγοις καὶ θιγὼν αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, ἀνὰ βλάστηας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπέυστατο, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, δός μοι φανῆναι ἀξίῳ μὲν Πανθείας ἀνδρὶ, ἀξίῳ δὲ καὶ Κύρου φίλῳ τοῦ ἡμῶς τιμήσαντος. Ταῦτ' εἰπὼν κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἀρματείου δίφρου ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄρμα. (10) Ἐπεί δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ὀρηνίουχος, οὐκ ἔχουσα ἡ Πάνθεια πῶς ἂν ἐτι ἄλλως ἀσπάζατο αὐτὸν, κατεφίλησε τὸν δίφρον· καὶ τῷ μὲν προσήει τῇ δὲ τὸ ἄρμα, ἥ δὲ λαβοῦσα αὐτὸν συνεφέιπετο, ἑὸς ἐπιστράφεις καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἀβραδάτας εἶπε, Θαῤρρει, Πάνθεια, καὶ χαῖρε καὶ ἀπιθὶ ἤδη. (11) Ἐκ τούτου δὲ οἱ εὐνοῦχοι καὶ αἱ θεραπαινίδες λαβοῦσαι ἀπῆγον αὐτὴν εἰς τὴν ἀρμάμαξαν καὶ κατακλίναντες κατακλινῶσαν τῇ σκηνῇ. Οἱ δὲ ἄνθρωποι καλοῦ ὄντος τοῦ θεάματος τοῦ Ἀβραδάτου καὶ τοῦ ἀρματος οὐ πρόσθεν ἰδύναντο θεάσασθαι αὐτὸν πρὶν ἢ Πάνθεια ἀπῆλθεν.

12. Ὡς δ' ἐκκαλλιερῆκει μὲν ὁ Κύρος, ἡ δὲ στρατιὰ παρατάκτο αὐτῷ ὥσπερ παρῆγγελε, κατέχων σκοπὰς ὁλάς πρὸ ἄλλων συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἔλεξε τάδε· (13) Ἄνδρες φίλοι καὶ ξύμμαχοι, τὰ μὲν ἱερὰ καὶ θεοὶ ἡμῖν φαίνουσιν οἷάπερ ὅτε τὴν πρόσθεν νίκην ἔωσεν ὑμῶς δ' ἐγὼ βούλωμαι ἀναμνησάμενος μοι δοκεῖτε μνησθέντες πολὺ ἂν εὐθιμώτεροι εἰς τὸν ἀγῶνα ἵεναι. (14) Ἡσκήκατε μὲν γὰρ τὰ εἰς τὸν πόλεμον πολὺ μάλλον τῶν πολεμίων, συντέτραφθε δὲ καὶ συντέταχθε ἐν τῷ αὐτῷ πολὺ πλείω ἤδη χρόνον ἢ οἱ πολέμιοι καὶ συνεπείκατε μετ' ἀλλήλων τῶν δὲ πολεμίων οἱ πολλοὶ μὲν συνήττηται μεθ' ἑαυτῶν, οἱ δὲ ἀμάχητοι ἑκατέ-

his armis erat instructus, pulcherrimus adparebat et maxime liberali forma præditus, quippe qui talis esset etiam a natura : cumque ab auriga inferiore habenas accepisset, jam se parabat ut in currum adscenderet. Ibi tum Panthea, secedere jussis omnibus qui aderant, dixit, « Enimvero, Abradata, si quæ mulier unquam maritum suum pluris quam suam æstimavit animam, agnoscere te arbitror etiam me harum unam esse. Quid ergo necesse est omnia singillatim commemorare? nam factis ea me tibi præstittisse existimo, quæ plus apud te fidei mereantur, quam verba a me nunc prolata. Sed enim tametsi hoc sim erga te animo, quem ipse nosti, jurata tamen et meum et tuum amorem sancto testor, malle me tecum, strenue cum te gesseris, terra simul obrui, quam cum infami et ipsam infamem vivere; usque adeo equidem et te et me ipsam honestissimis quibusque dignos judicavi. Quin etiam Cyro, mea sententia, magnas quasdam gratias debemus, quod redactam me ad captivæ fortunam et sibi selectam, nec ut servilis feminam conditionis, nec ut liberam sub ignominioso nomine possidendam censuerit; sed posteaquam me accepit, tibi tanquam fratris uxorem custodiverit. Præterea, cum Araspa, custos ille meus, ab ipso deficeret, pollicita sum ei, si mihi facultatem ad te mittendi concederet, venturum te ad ipsum longe Araspa tum fidiorem tum meliorem. »

Hæc illa proloquuta est : cujus verbis inirifice delectatus Abradata, et caput ejus tangens, sublatis ad cælum oculis, precatus est : Tu vero, Jupiter maxime, fac ut dignum me Panthea maritum, et amicum Cyro dignum ostendam, qui nobis honorem habuit. Hæc loquutis, per fores sellæ curulis in currum adscendit. Et cum inferior auriga, post ejus adscensum, sellam istam occlusisset, Panthea, quæ alia ratione non posset amplius ipsum amplecti, sellam est osculata : et Abradata quidem jam procedebat currus, atque illa clam eo subsequēbatur, donec conversus Abradata, ea conspecta, dixit, Bono sis animo, Panthea, et salve, et abi jam. Tum deinde eunuchi atque ancillæ receptam eam ad harmamaxam deduxerunt, et in lecto positam tentorio texerunt. Homines vero, tametsi et Abradata et currus ejus pulchrum sane spectaculum exhiberent, prius tamen eum contemplari non potuere, quam Panthea discessisset.

Cum autem Cyrus rite rem divinam fecisset, et jam instructus ei esset exercitus, uti mandarat, speculis aliis ante alias collocatis, duces convocavit, atque hujusmodi verba fecit : « Dii nobis, amici ac socii, sacrificia talia ostendunt, qualia cum victoriam nobis illam priorem largiti sunt : ego vero commonefacere vos eorum volo, quæ si memoria teneatis, longe mea quidem sententia sitis ad prælium alacrius accessuri. Nam bellicis in rebus multo magis quam hostes estis exerciti; multo etiam diutius quam hostes, eodem simul in loco et educati estis et instructi, et victoria simul estis potiti : at ex hostibus multi cum iisdem ipsis victi sunt : qui autem ex utraque parte prælio nondum interfuerunt,

ρῶν οἱ μὲν τῶν πολεμίων ἴσασιν ὅτι προδότας τοὺς παρ-
ραστάτας ἔχουσιν, ὅμοις δὲ οἱ μετ' ἡμῶν ἴστε ὅτι μετὰ
θελόντων τοῖς συμμάχοις ἀρχεῖν μάχεσθε. (15) Εἰκὸς
δὲ τοὺς μὲν πιστεύοντας ἀλλήλοις ὁμόνως μάχεσθαι
μένοντας, τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας ἀνγκαῖον βουλεύεσθαι
πῶς ἂν ἕκαστοι τάχιστα ἐκποδὼν γένοντο. (16) Ἰσχυμεν
δὲ, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄρματα μὲν ἔχοντες
ὀπλισμένα πρὸς ἀσπλᾶ τὰ τῶν πολεμίων, ὥς δ' αὐτοὺς
καὶ ἵππας καὶ ἵππους ὀπλισμένους πρὸς ἀσπλους ὥς
ἐκ χειρὸς μάχεσθαι. (17) Πειλοῖς δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις οἷς
καὶ πρόσθεν μαχεῖσθε, Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως μὲν ὀπι-
σμένοι εἰσιν, ὁμοίως δὲ τεταγμένοι τὰς τε γὰρ ἀσπίδας
μεῖζους ἔχουσιν ἢ ὥς ποιεῖν τι καὶ ὁρᾶν τεταγμένοι τε
εἰς ἑκατὸν ὁρῶν ὅτι κωλύουσιν ἀλλήλους μάχεσθαι
πλήν πάνυ ὀλίγων. (18) Εἰ δὲ τῷ ὀρῶντες ἐξώσκειν
πιστεύουσιν, ἵπποις αὐτοὺς πρῶτον δεήσει ἀντέχειν καὶ
σιδηρῷ ὑφ' ἵππων ἰσχυρίζεσθαι, ἣν δὲ τις αὐτῶν καὶ
ὑπομείνῃ, πῶς ἅμα δυνήσεται ἵππομαχεῖν τε καὶ φα-
λαγγόμαχεῖν καὶ πυργόμαχεῖν; καὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν
πύργων ἡμῖν μὲν ἐπαρξήσονται, τοὺς δὲ πολεμίους παί-
οντες ἀμχανεῖν ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ποιήσουσιν. (19) Εἰ
δὲ τις ἐπὶ ἐνδεῖσθαι δοκαίτε, πρὸς ἐμὲ λέγετε· σὺν γὰρ
θεοῖς οὐδενὸς ἀπορήσομεν. Καὶ εἰ μὲν τις εἰπεῖν τι
βούλεται, λείψεται· εἰ δὲ μή, ἐλθόντες πρὸς τὰ ἱερὰ καὶ
προσευξάμενοι οἷς ἐβούλαμεν θεοῖς ἵτε ἐπὶ τὰς τάξεις·
καὶ ἕκαστος ὑμῶν ὑπομνησάτω τοὺς μετ' αὐτοῦ
ἄπερ ἐγὼ βράξ, καὶ ἐπιδικνύτω τις τοὺς ἀρχομένους
ἐκ τῶν ἁγίων ἀρχῆς, ἀφρόδον δαικνύς καὶ στήμα καὶ
πρόσωπον καὶ λόγους.

BIBAIION Z.

KEΦAΛAION A.

Οἱ μὲν δὴ εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς ἀπήσαν πρὸς τὰς τά-
ξεις τῇ δὲ Κύρῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν προσήνεγκαν οἱ
θεράποντες ἐμραγεῖν καὶ ἐμπιεῖν ἐπὶ οὖσιν ἀμφὶ τὰ
ἱερὰ. Ὁ δὲ Κύρος ὥσπερ εἶχεν ἐστῆκώς ἀπαρξάμενος
ἤριστά καὶ μετεοίδου αἰ τῇ μάλιστά δεομένων καὶ σπεί-
ρας καὶ εὐχόμενος ἔπιε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ περὶ αὐτὸν
οὕτως ἐποίουσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰτησάμενος Δία πα-
τρόθεν ἡμερόνα εἶναι καὶ σύμμαχον ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸν
ἵππον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευσεν. (2) Ὀπλισμένοι
δὲ πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κύρον τοῖς αὐτοῖς Κύρῳ
ὀπλῖας, χιτῶσι φοινικεῖς, θώρακι χαλκοῖς, κράνεσι χαλ-
κοῖς, λόφῳ λευκοῖς, μαχίραϊς, πλάτῃ κρανέῳ ἐν
ἐκαστῷ, οἱ δὲ ἵπποι προμνησθέντες καὶ προστερνυμένοι
καὶ παρὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς χαλκοῖς τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα παρὰ τοὺς
ὀφθαλμοὺς ἦσαν καὶ τῷ ἀνδρὶ τοσοῦτον μόνον διέφερον τὰ Κύ-
ρου ὀπλᾶ ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἐκέρχιστο τῇ χρυσοειδεῖ
χρῶματι, τὰ δὲ Κύρου ὀπλᾶ ὥσπερ κατεπτερον ἐξέλαμ-

eorum quotquot in hostium exercitu sunt, norunt, socios
sibi adstare desertores : vos vero qui a nobis estis, cum is
aleam praelii vos subituros nostis, qui sociis opem ferre
cupiant. Est autem consentaneum, concordibus animis in
pugna substitutos eos, qui mutuo sibi fidunt : qui vero
diffidunt, hos consultare necesse est, quo pacto singuli
quamprimum se subducere possint. Eamus igitur in hos-
tes, viri, cum armatis curribus adversus hostium curus
inermes; itidemque cum equibus et equis armatis adver-
sus inermes cominus pugnaturi. Adversus pedites pugna-
turi estis, quorum alii quidem tales sunt quales antehac
estis experti; Egyptii autem eodem armati sunt modo,
eodemque ordine in acie dispositi sunt : nam majores habent
clypeos, quam ut efficere aliquid et cernere possint : et in
centenos ordinati, manifestum est fore, ut alii alios quo-
minus pugnare possint, paucis admodum exceptis, impe-
diant. Quod si nos impellendo protrusuros se crediderint,
primum equi eis sustinendi erunt, et ferrum, cui robur ab
equis accedit. Jam si quis illorum etiam non cedendo
subsistet, quo pacto simul et adversus equitatum, et pha-
langem, et turres pugnare poterit? nam in turribus collo-
cati nostri nobis auxilio futuri sunt, et hostes feriendo, potius
ut de suis rebus desperent, quam praelientur, efficient.
Quod si re quapiam vobis adhuc opus esse putatis, ad me
referte : nam diis adjuvantibus, nulla res nobis deerit. Jam
si quis dicere aliquid volet, dicat; sin autem, ad rem di-
vinam profecti, ac deos precati, quibus rem sacram feci-
mus, ad ordines vosmet conferte : et vestrum quisque suos
eorum commonefaciat, de quibus ego vos admonui; atque
adeo subjectis sibi quilibet intrepidum et gestu, et vultu,
et oratione semet ostendendo, imperio se dignum demon-
stret.

LIBER VII.

CAPUT I.

Illi igitur, precati deos, ad ordines abierunt : et ministri
Cyro atque iis qui cum ipso erant, in re sacra facienda ad-
huc occupatis, cibum ac potum attulere. Cyrus autem illa,
uti constiterat, libatis cibis prandeat, et semper ei, qui
maxime indigeret, impertiebat : cumque libationes et pre-
ces peregisset, tum ipse bibit, tum ceteri, qui circum eum
erant, similiter fecerunt. Secundum hac implorato Jove
patrio, ut dux et socius esset, equum adscendit, idemque
eos, qui circa ipsum erant, facere jussit. Erant autem
omnes illi cum Cyro, iisdem armis instructi, quibus ipse Cy-
rus; tuniceis puniceis, loriceis arceis, areis galeis, cristis al-
bis, gladiis, et uno corneo quisque palto : equi tegumentis
frontium, et pectorum, et femorum arceis muniti erant : ejus-
dem generis tegumenta equitis cujusque femora muniebant.
In hoc autem duntaxat uno Cyri a reliquis differebant arma,
quod reliqua colore aureo illita erant; at Cyri arma instar

πεν. (3) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη καὶ ἔστη ἀποβλέπων ἤπερ ἱμελλε πορεύεσθαι, βροντὴ δεξιὰ ἐρθέγγετο· ὁ δ' εἶπεν, Ἐφόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ μέγιστε. Καὶ ὥρματο μὲν ἐν δεξιᾷ ἔχων Χρυσάνταν τὸν ἱππαρχον καὶ τοὺς ἱππέας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρσάμαν καὶ τοὺς πεζοὺς. (4) Παρηγγύησε δὲ παρορᾶν πρὸς τὸ σημεῖον καὶ ἐν ἰσῷ ἐπεσθαι· ἦν δὲ αὐτῶ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Πρὶν δὲ δρᾶν τοὺς πολεμικοὺς εἰς τρεῖς ἀνέκασε τοὺς στρατεύματα.

5. Ἐπεὶ δὲ προελήλυθσαν ὡς εἴκοσι σταδίους, ἤρχοντο ἤδη τὸ τῶν πολεμίων στρατεύμα ἀντιπροσίων παρορᾶν. Ὡς δ' ἐν τῷ κατάφανεὶ πάντες ἀλλήλοις ἐγένοντο καὶ ἐγνώσαν οἱ πολεμιοὶ πολλὴ ἐκατέρωθεν ὑπεργαλλυγῶντες, στήσαντες τὴν αὐτὴν φάλαγγα, οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως κυκλοῦσθαι, ἐπέκαμπτον εἰς κύκλῳσιν, ὥς περ γάμμα ἐκατέρωθεν τὴν ἐαυτῶν τάξιν ποιήσαντες, ὡς πάντοθεν ἅμα μάχονται. (6) Ὁ δὲ Κύρος δρῶν ταῦτα οὐδὲν τι μᾶλλον ἀρίστατο, ἀλλ' ὡς αὐτῶς ἡγεῖτο. Κατανοῶν δὲ ὡς πρόσω τὸν καμπτήρα ἐκατέρωθεν ἐποιήσαντο περὶ τὸν καμπτοντες ἀνέτεινον τὰ κέρατα, Ἐνοεῖς, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἐνθα τὴν ἐπικαμπὴν ποιῶνται; Πάνυ γε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, καὶ θαυμάζω γε· πολλὴ γὰρ μοι δοκῶσιν ἀποσπᾶν τὰ κέρατα ἀπὸ τῆς ἐαυτῶν φάλαγγος. (7) Ναὶ μὰ Δεῦ, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἀπὸ γε τῆς ἡμετέρας. Τι δὴ τοῦτο; Δῆλον ἐστὶ, ἔφη, φοβοῦμενοι μὲν, ἦν ἐγγὺς ἡμῶν γένηται τὰ κέρατα τῆς φάλαγγος ἔτι πρόσω οὐσης, ἐπιθώμεθα αὐτοῖς. Ἐπειτ', ἔφη ὁ Χρυσάντας, πῶς δυνήσονται ὠφελεῖν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους οὕτω πολλὴ ἀπέχοντες ἀλλήλων; Ἀλλὰ δῆλον, ἔφη ὁ Κύρος, ἐπὶ τῇ νίκᾳ ἂν γένηται τὰ κέρατα ἀναβαίνοντα κατ' ἀντιπέρας τῶν πλαγίων τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος, στραζέντες ὡς εἰς φάλαγγα ἅμα πάντοθεν ἡμῖν προσίσιν, ὡς ἅμα πάντοθεν μαχούμενοι. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Χρυσάντας, εὖ σοι δοκοῦσι βουλευέσθαι; Πρὸς γε ἂ δρῶσι, πρὸς δὲ ἂ οὐχ ὀρῶσιν ἔτι κάχιον ἢ εἰ κατὰ κέρας προσήσαν. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ὦ Ἀρσάμα, ἡγοῦ τῷ πεζῷ ἡρέμα ὥς περ ἐμὲ δρᾷς· καὶ σὺ, ὦ Χρυσάντα, ἐν ἰσῷ τούτῳ τὸ ἱππικὸν ἔχων συμπαρέπου. Ἐγὼ δ' ἄπειμι ἐκεῖσε ὅθεν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ἀρχεσθαι τῆς μάχης· ἅμα δὲ παριὼν ἐπισκέψομαι ἕκαστα πῶς ἡμῖν ἔχει. (9) Ἐπειδὴν δὲ ἐκεῖ γένωμαι, ὅταν ἦτῃ ἡμῶν προσιόντες ἀλλήλοις γινώμεθα, παιδῶνα ἐξέρω, ὑμεῖς δὲ ἐπαίγεσθε. Ἡνίκα δ' ἂν ἡμεῖς ἐγγειρῶμεν τοῖς πολεμίοις, αἰσθήσεσθε μὲν, οὐ γὰρ, οἶμαι, αἰτίας θόρυβος ἔσται, δρμήσεται δὲ τῇ νικαυτᾷ Ἀβραδάτας ἤδη σὺν τοῖς ἄρμασιν εἰς τοὺς ἐναντίους· οὕτω γὰρ αὐτῷ εἰρήσεται· ὑμεῖς δὲ γρη῏ ἐπεσθαι ἔχομενους ἐπὶ μάλιστα τῶν ἀρμάτων· οὕτω γὰρ μάλιστα τοῖς πολεμίοις τετραγμένους ἐπιπεσοῦμεθα. Παρέσομαι ἐκ κήρῃ ἢ ἂν δύνωμαι τάχιστα διώκων τοὺς ἄνδρας, ἢ οἱ θεοὶ θέλωσι.

10. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ ζυνήμηκ παρεγγύησας Ζεὺς σπερ καὶ ἡγεμὼν ἐπορεύετο. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρμά-

speculi resplendebant. Posteaquam conscendit equum, ac substitit ut respiceret qua perrecturus esset, tonitru dextrum insonuit : et ille, Sequemur, ait, te, maxime Jupiter. Tum progredi coepit, Chrysanta equitum praefecto cum equitibus, dextrum; Arsama cum pedestribus copiis latus laevum obtinentibus. Praecepit etiam ut ad signum respicerent, et aequali gradu sequerentur : erat autem ei signum aquila aurea in hasta sublimi extensa. Et hodie signum hoc a rege Persarum adhuc retinetur. Prius vero quam in hostium conspectum venirent, ter exercitum quiescendo refecit.

Ubi stadia circiter viginti processissent, hostium copias adveniantes contra se jam cernere coeperunt. Cumque jam se mutuo conspicerent, et hostes animadvertissent ipsorum longius quam Persarum phalangem ab utraque parte exportectam esse, suam ubi stitissent phalangem (nec enim aliter circumdare liceat), inflexerunt eam ad interceptandum in medio hostem, ut instructo agmine suo utrinque instar litterae gamma, undique simul dimicarent. Quae Cyrus tametsi videret, nihilo tamen magis itinere decessit, sed eodem modo praebat. Cum autem animadverteret, procul ab ipsis utrinque flexum fieri, quo cornua flectendo extendebant, Animadvertis, inquit, Chrysanta, ubi hostes inflexionem instituant? Prorsus, ait Chrysantas, atque adeo miror sane : cornua enim, mea quidem sententia, longe a sua phalange abstrahunt. Sic est profecto, ait Cyrus, ac longe etiam a nostra. Cur id? Nimirum, ait, metuunt ne, si cornua nobis propiora sint, phalange procul adhuc remota, impetum in eos faciamus. At qui poterunt deinde, inquit Chrysantas, aliis alii adjumento esse, cum tam longe a se invicem absint? Manifestum vero, inquit Cyrus, fore ut ubi cornua e regione laterum exercitus nostri adscendendo constiterint, quasi in phalangem conversi pariter ex omni parte nos adgrediantur, simul undique adversum nos pugnaturi. Ergone tibi, inquit Chrysantas, recte hoc consilii capere videntur? Recte, ad ea quod attinet, quae prospiciunt, inquit; ad ea vero, quae non prospiciunt, etiam pejus sibi consulant, quam si adversis cornibus nos invaderent. Sed tu, Arsama, inquit, pedatatum quiete ducito, sicuti me praecire vides : ac tu, Chrysanta, pari cum hoc gradu copias equestres ducens sequitor. Ego vero illuc abeo, unde mihi commodum videtur ordiri praelium : et simul in transitu singula considerabo, quo pacto nobis ista se habeant. Illuc ubi venero, cum congressuri jam inter nos erimus, praena exordiar, ac vos festinate. Quando autem manus cum hostibus nos conserturi simus, facile vos sentietis (quippe tumultus, opinor, haud exiguus futurus est), ac tum Abradatas cum curribus in adversarios impetum faciet : sic enim ipsi significabit : vos autem sequi oportebit quam maxime contiguos curribus ; nam hoc modo in hostes plurimum perturbatos incidemus. Adero etiam ipse, et quam celerrime potero, diis volentibus, eos persequar.

Haec loquutus, cum tesseram militarem hanc dedisset, JUPITER SERVATOR ET DUX, progressus est. Cum-

των καὶ τῶν θωρακοφόρων διαπορευόμενος ὅποτε προσέ-
βλεπεί τινας τῶν ἐν ταῖς τάξεσι, τότε μὲν εἶπεν ἄν,
Ἦ ἄνδρες, ὡς ἡδὺ ὑμῶν τὰ πρόσωπα θεάσασθαι, τότε δ'
αὖ ἐν ἄλλοις ἂν ἔλεξεν, Ἄρα ἐννοεῖτε, ἄνδρες, ὅτι ὁ νῦν
ἀγὼν ἐστὶν οὐ μόνον περὶ τῆς τήμερον νίκης, ἀλλὰ καὶ
περὶ τῆς πρόσθεν ἣν νενικήκατε καὶ περὶ πάσης εὐδαι-
μονίας; (11) ἐν ἄλλοις δ' ἂν προῦν εἶπεν, Ἦ ἄνδρες,
τὸ ἀπὸ τοῦδε οὐδὲν ποτε ἐστὶ θεοῦς αἰτιατέον εἶναι πα-
ραδεδώκασι γὰρ ἡμῖν πολλὰ τε καὶ ἀγαθὰ κτήσασθαι.
Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, ἀγαθοὶ γενόμεθα. (12) Κατ' ἄλλους
δ' αὖ τοιαῦτα, Ἦ ἄνδρες, εἰς τίνα ποτ' ἂν καλλίονα
ἔρανον ἀλλήλους παρακαλέσασθαι ἢ εἰς τόνδε; νῦν γὰρ
ἔξεστιν ἀγαθοῖς ἀνδράσι γενομένοις πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀλλή-
λοις εἰσενεγκεῖν. (13) Κατ' ἄλλους δ' αὖ, Ἐπίστασθε
μὲν, ὦ ἄνδρες, ὅτι νῦν ἄλλα πρόκειται τοῖς
νικῶσι μὲν δῶκεναι, παῖσιν, κατακκίνειν, ἀγαθὰ ἔχειν,
καλὰ ἀκούειν, ἐλευθέρους εἶναι, ἄρχειν τοῖς δὲ κακοῖς
δῆλον ὅτι τάναντία τούτων. Ὅστις οὖν αὐτὸν φιλεῖ,
μετ' ἐμοῦ μαχέσθω· ἐγὼ γὰρ κακὸν οὐδὲν οὐδ' αἰσχρὸν
ἔχον εἶναι προσήσομαι. (14) Ὅποτε δ' αὖ γένοιτο κατὰ
τινας τῶν πρόσθεν συμμαχεσασμένων, εἶπεν ἄν, Πρὸς δὲ
ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, τί δεῖ λέγειν; ἐπίστασθε γὰρ οἶαν τε
οἱ ἀγαθοὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡμέραν ἄρουν καὶ οἶαν οἱ
κακοί.

15. Ὡς δὲ παρὶων κατὰ Ἀβραδάταν ἐγένετο, ἔστη
καὶ ὁ Ἀβραδάτας παραδούς τῷ ὑψηλῷ τὰς ἡνίας
προσῆλθεν αὐτῷ· προσεδραχμον δὲ καὶ ἄλλοι τῶν πλησίον
τεταγμένων καὶ πεζῶν καὶ ἄρματιηλῶν. Ὁ δ' αὖ
Κῦρος ἐν τοῖς παραγεγενημένοις ἔλεξεν, Ὁ μὲν θεός, ὦ
Ἀβραδάτα, ὥσπερ σὺ ἡζήσεις, συνήζωσε σέ καὶ τοὺς
σὺν σοὶ πρωτοστάτας εἶναι τῶν συμαχῶν· σὺ δὲ τούτο
μὲμνησο, ὅταν δέῃ σε ἡδὴ ἀγωνίζεσθαι, ὅτι Πέρσαι οἱ
τε θεατόμενοι ὑμᾶς ἔσονται καὶ οἱ ἐβόμενοι ὑμῖν καὶ
οὐκ ἐάοντες ἐρήμους ὑμᾶς ἀγωνίζεσθαι. (16) Καὶ ὁ
Ἀβραδάτας εἶπεν, Ἀλλὰ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς ἔμοιγε δοκεῖ,
ὦ Κῦρε, καλῶς ἔχειν· ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με, ὅτι
τὰ μὲν τῶν πολεμίων κέρατα ἰσχυρὰ ὄρω ἀνατεινόμενα
καὶ ἄρμασι καὶ παντοδαπῇ στρατιᾷ, ἡμέτερον δ' οὐδὲν
ἄλλο αὐτοῖς ἀντιτάσσεται ἢ ἄρματα· ὥςτ' ἐγὼ γ', ἔφη,
εἰ μὴ ἔλαχον τήνδε τὴν τάξιν, ἡσχυνόμην ἂν ἐνθάδε ὄν-
ούτω πολὺ μοι δοκῶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι. (17) Καὶ
ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' εἰ τὰ παρὰ σοὶ καλῶς ἔχει, θάρ-
ρει ὑπὲρ ἐκείνων· ἐγὼ γὰρ σοὶ σὺν θεοῖς ἐρήμα τῶν
πολεμίων τὰ πλάγια ταῦτα ἀποδείξω. Καὶ σὺ μὴ
πρότερον ἐμβαλλέ τοῖς πολεμίοις, διαμαρτύρομαι, πρὶν
ἂν φεύγοντας τούτους οὗς νῦν φοβῇ θεῶσι· (τοιαῦτα δ'
ἐμεγαληγόρει μελλούσας τῆς μάχης γίνεσθαι, ἄλλως
δ' οὐ μάλα μεγαλήγορος ἦν, ὅταν μέντοι ἰδὼς τού-
τους φεύγοντας, ἐμέ τε ἡδὴ παρῆναι νόμιζε καὶ ὅρμα
εἰς τοὺς ἄνδρας· καὶ σὺ γὰρ τότε τοῖς μὲν ἐναντίοις
κακίστοις ἂν γράσαι, τοῖς δὲ μετὰ σκευτοῦ ἀρίστοις.
(18) Ἀλλ' εἰς σοὶ σπῶν, ὦ Ἀβραδάτα, πάντως πα-
ρελάσας παρὰ τὰ σκευτοῦ ἄρματα παρακκάλει τοὺς σὺν
σοὶ εἰς τὴν ἐμβολήν, τῷ μὲν προσώπῳ παραθάρύονον,

que inter currus et loricated pergeret, quoties aliquos eo-
rum qui in ordinibus erant adspiceret, aiebat modo, Quam
jucundum est, viri, vestros intueri vultus! modo apud alios
dicebāt, An intelligitis, viri, certamen jam propositum esse
non solum de hodierna victoria, sed etiam de ea quam prius
obtinuistis, et de felicitate universa? apud alios autem præ-
cedens aiebat, Deinceps nunquam dii nobis accusandi erunt,
commilitones: nam facultatem concessere multa et egregia
nobis adquirendi. At nos, milites, fortiter nosmetgeramus.
Rursus alios hujusmodi verbis adfatus est, Quasnam ad
communes epulas lautiores alii alios invitare possemus,
quam ad has ipsas? nam modo facultas vobis est, si viri
fortes esse volueritis, multa et egregia commoda in vos mu-
tuo conferendi. Rursus alios, Nostis, opinor, milites, pro-
posita jam esse premia, vincentibus quidem, ut persequan-
tur, feriant, occidant, bona possideant, praeclare audiant,
liberi sint, imperent; ignavis autem, his contraria scilicet.
Quisquis ergo se ipsum diligit, mecum praelium ineat: nam
ego nihil ignaviae, nihil turpitudinis volens admittam. Rur-
sus ubi ad quosdam accessisset, qui p. raelio superiori inter-
fuissent, aiebat, ad vos vero, milites, quid verbis opus est?
nostis enim qualem diem viri fortes in praeliis agant, et
qualem ignavi.

Cum autem discedens ad Abradata accessisset, restitit:
et Abradata habenis inferiori aurigæ traditis, adiit eum;
et alii etiam ex eis, qui prope ab ipso in acie collocati erant,
tum pedites tum curruum agitatores, ad eum adcurrerant.
Rursus apud hos, cum jam advenissent, in hanc senten-
tiam dixit Cyrus: Deus, Abradata, quemadmodum tu pete-
bas, te tuosque dignos censuit, qui sociorum in acie primi
staretis: tu vero hoc memineris, ubi jam tibi praeliandum
erit, Persas eos futuros qui vos et spectabunt et sequentur,
neque committent, ut auxilio destituti dimicetis. Et Abra-
datas ait, Equidem res nostras, Cyre, recte se habere exi-
stimo: verum latera me sollicitum habent, quod hostium
cornua video porrigi firma tum propter currus, tum propter
omnis generis copias; his autem nihil nos opposuimus
aliud quam currus: quapropter me sane, nisi sorte locus hic
mihi obtigisset, ejus pueret; adeo mihi plane tutissime
hic esse videor. Et Cyrus, Si res apud te recte habent,
inquit, bono sis animo quos illos attinet: nam ego, de m-
ope, tibi palam hæc hostium latera nudabo. Teque obte-
stor, ne prius in hostes impetum facias, quam hos ipsos,
quos modo metuis, fugere cernas: (hujusmodi autem verba
Cyrus magnifice jactabat, instante pugna; cum ceteroquin
non admodum jactabundus esset:) ubi vero fugientes hos
conspexeris, tum et me jam adesse putato, et impetum in
hostes facito: quippe tunc adversarios ignavissimos, et tuos
fortissimos experieris. Enimvero dum tibi vacat, Abradata,
currus tuos utique praetervertas, cohortare tuos ad impres-
sionem in hostes faciendam, ac partim eis vultu animos

ταῖς δὲ ἁλπίσιν ἐπικουρίζων· ὅπως δὲ κράτιστοι φανεῖσθε τῶν ἐπὶ τοῖς ἄρμασι, φιλονεικίαν αὐτοῖς ἐμβαλλέ· καὶ γὰρ, εὖ ἰσθί, ἦν τὰδε εὖ γένηται, πάντες ἐροῦσι τὸ λοιπὸν μηδὲν εἶναι κερδαλεώτερον ἀρετῆς. Ὁ μὲν δὲ Ἀβραδάτας ἀναβάς παρήλαυνε καὶ ταῦτα ἐποίει.

19. Ὁ δ' αὖ Κύρος παριῶν ὡς ἐγένετο πρὸς τῷ εὐωνύμῳ, ἐνθα ὁ Ὑστάσπης τοὺς ἡμίσεις ἔχων ἦν τῶν Περσῶν ἱππέων, ὀνομάσας αὐτὸν εἶπεν, Ὁ Ὑστάσπα, νῦν ὁρᾷς ἔργον τῆς σῆς ταχυεργίας· νῦν γὰρ εἰ φθάσωμεν τοὺς πολεμίους κατακάνοντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθάνει·ται. (20) Καὶ ὁ Ὑστάσπης ἐπιγελάσας εἶπεν, Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν μελήσει· τοὺς δ' ἐκ πλαγίου σὺ ἄλλοις πρόσταξον, ὅπως μὴδ' οὗτοι σχολάζωσι. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐπὶ γε τούτους ἐγὼ αὐτὸς παρέρχομαι· ἄλλ', ὦ Ὑστάσπα, τότε μέμνησο, ὅτι ἂν ἡμῶν ὁ θεὸς νίκην διδῇ, ἦν τί που μένη πολέμιον, πρὸς τὸ μυχόμενον αἰεὶ συμβάλλωμεν. (21) Ταῦτα εἰπὼν προῆλθε. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ πλεῦρον παριῶν ἐγένετο καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῶν ταύτῃ ἁρμάτων, πρὸς τοῦτον διεῖξεν, Ἐγὼ δ' ἐπέρχομαι ὑμῖν ἐπικουρήσω· ἄλλ' ὁπότεν αἰσθήσθε ἡμᾶς ἐπιτιθεμένους κατ' ἄκρον, τότε καὶ ὑμεῖς πειρᾶσθε ἅμα διὰ τῶν πολεμίων ἐλαύνειν· πολλὴ γὰρ ἐν ἀσφαλεστέρῳ ἔσεσθε ἔξω γενόμενοι ἢ ἐνδον ἀπολαμβάνοντες. (22) Ἐπεὶ δ' αὖ παριῶν ἐγένετο ὅπισθεν τῶν ἁρμαμαζῶν, Ἀρταγέρσαν μὲν καὶ Φαρνοῦχον ἐκέλευσεν ἔχοντας τὴν τε τῶν πεζῶν χιλιοστὴν καὶ τὴν τῶν ἱππέων μένειν αὐτοῦ. Ἐπειδὴν δ' ἔφη, αἰσθάνησθε ἑμοῦ ἐπιτιθεμένου τοῖς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, τότε καὶ ὑμεῖς τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐπιχειρεῖτε· μαχεῖσθε δ', ἔφη, πρὸς κέρας, ὥς περ ἀσθενέστατον στράτευμα γίγνεται, φάλαγγα ἔχοντες, ὥς περ ἂν ἰσχυρότατοι εἴητε. Καὶ εἰσὶ μὲν, ὡς ὁρᾷτε, τῶν πολεμίων ἱππεῖς οἱ ἔσχατοι· πάντως δὲ πρότερον πρὸς αὐτοὺς τὴν τῶν καμῶν τάξιν, καὶ εὖ ἴστε ὅτι καὶ πρὶν μάχεσθαι γελοίους τοὺς πολεμίους θεάσεσθε.

23. Ὁ μὲν δὲ Κύρος ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρῆν· ὁ δὲ Κροῖσος νομίσας ἤδη ἐγγύτερον εἶναι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα, σὺν ἧ αὐτὸς ἐπορεύετο, ἡ τὰ ἀνατείνόμενα κέρατα, ἦρε τοῖς κέρασι σημεῖον μηκέτι ἄνω πορεύεσθαι, ἀλλ' αὐτοῦ ἐν χώρᾳ στραφῆναι. Ὡς δ' ἔστησαν [πάντες] ἀντία πρὸς τὸ τοῦ Κύρου στράτευμα ὁρῶντες, ἐστήμηνεν αὐτοῖς πορεύεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. (24) Καὶ οὕτω δὲ προσήεσαν τρεῖς φάλαγγες ἐπὶ τὸ Κύρου στράτευμα, ἡ μὲν μία κατὰ πρόσωπον· τῶ δὲ δύο, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιόν, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον, ὥστε πολλὸν φόβον παρῆναι πάσῃ τῇ Κύρου στρατιᾷ· ὥς περ γὰρ μικρὸν πλινθίσον ἐν μεγάλῳ τεθὲν, οὕτω καὶ τὸ Κύρου στράτευμα πάντοθεν περιέχετο ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ ἱππεῦσι καὶ ὀπλίταις καὶ πελτοφόροις καὶ τοξόταις καὶ ἄρμασι πλὴν ἐξόπισθεν. (25) Ὅμως δὲ ὁ Κύρος ἐπεὶ παρήγγειλεν, ἐστράφησαν πάντες ἀντιπρόσωποι τοῖς πολεμίοις· καὶ ἦν μὲν πολλὴ πανταχόθεν σιγὴ ὑπὸ τοῦ τὸ μέλλον ὀκνεῖν, ἡνίκα δὲ ἔδοξε τοῦ Κύρου καιρὸς εἶναι, ἐξῆρχε παιᾶνα, συνεπήχησε δὲ πᾶς ὁ

addito, partim spe sublevato. Atque uti præstantissimi omnium, qui sunt in curribus, videamini, æmulationem ipsis injicito : nam certo scias, dicturos omnes deinceps, si hoc bene fiat, virtute nihil esse fructuosius. Itaque consensu curru prætervehatur Abradatas, et hæc faciebat.

Cyrus autem progrediens, cum ad lævam pervenit, ubi Hystaspas erat cum equitatus Persici parte dimidia, eo nominatim compellato, ait, Vides jam, Hystaspa, tua dignum opus in rebus conficiendis celeritate : nam si modo antevertemus hostes interficiendo, nemo nostrum peribit. Et Hystaspas cum risu ait, Enimvero de iis, qui ex adverso sunt, curæ nobis erit : tu autem de illis, qui sunt a latere, aliis mandata dederis, ut ne isti sint otiosi. Equidem ad hos, ait Cyrus, ipse pergo. Tu tamen hoc memineris, Hystaspa ; cuicumque nostrum tandem victoriam deus concesserit, si quid alicubi reliquum ex hostibus manserit, semper cum iis, qui pugnabunt, manus conserendas esse. His dictis, procedebat. Cumque progrediendo ad latus venisset, et ad præfectum currum, qui istic erant, sic eum allocutus est : Equidem vobis operam laturus venio : vos ubi senseritis, nos ad partes extremas hostem invadere, tum et ipsi per hostes una perrumpere conamini : nam tutiores multo futuri estis, si extra progressi fueritis, quam si ab iis in medio interciplamini. Postquam autem pergendo pone harmamaxas venit, præcepit, ut Artagersas et Pharnuchus, cum mille peditibus ac totidem equitibus, ibidem manerent. Ubi vero, inquit, me animadverteritis eos, qui ad dextrum cornu sunt, adoriri, tunc et ipsi vobis oppositos invadite : pugnabitis autem, ait, adversus cornu, quia hoc imbecillima pars est exercitus, et phalangem habebitis, qua ratione firmissimi eritis. Sunt etiam, uti videtis, equites hostium ultimi ; adversus hos omnino camelorum ordines immittite, nec dubitetis fore ut prius hostes ridiculos conspiciatis, quam manus conseratis.

His Cyrus peractis, ad latus dextrum se contulit : Croesus autem ratus jam phalangem, cum qua ipse procedebat, ab hostibus abesse propius quam illa cornua quæ protendebantur, signum extulit quo cornua monerentur, ne longius sursum progredierentur, sed eo se loco converterent. Cumque subsisterent omnes, ex adverso Cyri copias intuentes, signum iis dedit, ut in hostes pergerent. Hoc modo tres phalanges adversus exercitum Cyri tendebant ; una, ex adverso ; ex reliquis altera ad dextrum latus, ad lævum altera : adeo ut totus Cyri exercitus magno in metu versaretur. Nam sicuti exiguus laterculus, in magno collocatus, sic Cyri copię cingebantur undique ab hostium et equitibus, et gravis armaturæ militibus, et peltastis, et sagittariis, et curribus, extra quam a tergo. Sed ubi tamen Cyrus imperavit, omnes ore adverso in hostes se converterunt : et erat altum ubique silentium præ futuri eventus formidine. Cum autem Cyro jam tempus esse videretur, pæanem exorsus est, et univer-

στρατός. 20. Μετὰ δὲ τούτῳ τῷ Ἐνυαλίῳ τε ἄμα ἐπὶ γάλαξαν καὶ ἐξανίσταται ὁ Κύρος, καὶ εὐθὺς μετὰ τῶν ἱππέων λαβὼν πλαγίους τοὺς πολέμιους ὁμοσε αὐτοῖς τὴν ταχίστην συνεμίγνυ· οἱ δὲ περὶ αὐτῷ συντεταγμένοι ταχὺ ἐρείποντο καὶ περιεπτύσσοντο ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ὥστε πολλοὶ ἐπιπλέονεσαν· ψάλλαντι γὰρ κατὰ κέρας προσέβαλλον· ὥστε ταχὺ ἰσχυρὰ ψυγὴ ἐγένετο τοῖς πολεμίοις.

27. Ὡς δὲ ᾤσθητο Ἀρταγέρσης ἐν ἔργῳ ὄντα τὸν Κύρον, ἐπιτίθεται καὶ αὐτός κατὰ τὰ εὐώνυμα, προεῖς τὰς καμήλους, ὥσπερ Κύρος ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ ἵπποι αὐτὰς ἐκ πάντων πολλοὺ οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκτροχέοντες γιγνώσκοντες ἐφρευγον, οἱ δ' ἐξήλκοντο, οἱ δ' ἐνέπιπτον ἀλλήλοις. Τοιαῦτα γὰρ πάσχουσιν ἵπποι ὑπὸ καμήλων. 28. Ὁ δὲ Ἀρταγέρσης συντεταγμένους ἔχων τοὺς μετ' ἐκείνου τατατομένους ἐπέκειτο, καὶ τὰ ἄρματα δὲ τὰ τε κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον ἄμα ἐνέβαλλε. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰ ἄρματα φεύγοντες ὑπὸ τῶν κατὰ κέρας ἐπομένων ἀπένθησκον, πολλοὶ δὲ τούτους φεύγοντας ὑπὸ τῶν ἁρμάτων ἤλίσκοντο.

29. Καὶ Ἀβραδάτας δὲ οὐκέτι ἐμελλεν, ἀλλὰ ἀναβοήσας, Ἄνδρες φίλοι, ἔπειθε, ἐνίει οὐδὲν φειδόμενος τῶν ἵππων, ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἐξαυιάττων τῷ κέντρῳ συνεξώρμησεν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἁρματαγλάται. Καὶ τὰ μὲν ἄρματα ἐφρευγεν αὐτοὺς εὐθὺς, τὰ μὲν καὶ ἀναλαβόντα τοὺς παραβάτας, τὰ δὲ καὶ ἀπολιπόντα· (30) ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀντικρὺ δι' αὐτῶν εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων ψάλλαντα ἐμβάλλει· συνεισέβαλον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐγγύτατα τεταγμένοι. Πολλὰ γὰρ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι δὴλον ὡς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα ψάλλαντι ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ἡθροισμένη ᾖ, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐδήλωσεν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκίρτοι τε αὐτοῦ καὶ ὁμοσπάροισι συνεισέβαλον, οἱ δ' ἄλλοι ἡθροῖσι ὡς εἶδον ὑπομένοντες πολλῇ στίφει τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέκλιναν κατὰ τὰ φεύγοντα ἄρματα καὶ τούτοις ἐρείποντο. (31) Οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀβραδάταν ᾗ μὲν ἐνέβαλον, ἅτε οὐ δυναμένοι διαρχάσθαι τῶν Αἰγυπτίων διὰ τὸ μένειν τοὺς ἐνθεν καὶ ἐνθεν αὐτῶν, τοὺς μὲν ὁρθοὺς τῇ βίᾳ τῶν ἵππων παύοντες ἀνέτρεπον, τοὺς δὲ πίπτοντας κατήλκον καὶ αὐτοὺς καὶ ὅπλα καὶ ἵπποις καὶ τροχοῖς. Ὅπου δ' ἐπιτάβοιτο τὰ δρέπανα, πάντα βίᾳ διεκόπτετο καὶ ὅπλα καὶ σώματα. 32. Ἐν δὲ τῷ ἀδιηγῆται τούτῳ ταράχῳ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνεισβαλόντων· καὶ οὗτοι μὲν ἐνταῦθα ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι κατεκόπησαν καὶ ἀπέθανον· οἱ δὲ Πέρσαι συνεπισπόμενοι, ᾗ μὲν δ' Ἀβραδάτας ἐνέβαλε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ταύτῃ συνεισπεσόντες τεταραγμένους ἐφρευον, ᾗ δὲ ἀπαθείς ἐγένοντο οἱ Αἰγύπτιοι, πολλοὶ δ' οὗτοι ἦσαν, ἐχώρουν ἐναντίοι τοῖς Πέρταις.

33. Ἐνθα δὲ δεινὴ μάχη ἦν καὶ δοράτων καὶ ξυστῶν καὶ μαχηθῶν· ἐπιπλέοντες μάλιστα οἱ Αἰγύπτιοι καὶ πύρρει καὶ τοῖς ὅπλοις. Τὰ τε γὰρ δοράτα ἰσχυρά τε καὶ μακρὰ ἔτι καὶ νῦν ἔχουσιν, αἱ δὲ ἀπείδες πολὺ μάλλον τῶν θωρακῶν καὶ τῶν γαστέρων καὶ στενάζουσι τὰ

sus exercitus simul insonnit. Deinde Enyalius alta voce conclamabant, et Cyrus erumpit, statimque cum equitibus cornua hostium adgressus, quamprimum cum eis manum conseruit: pedites autem eum servatis ordinibus suis celeriter subsequebantur, et hostibus hinc atque inde circumfundebantur, ut multo jam potiori, quam illi, esset conditio: nam cum phalange in cornu impressionem faciebat: quo factum est, ut celeriter vehemens hostium fuga fieret.

Artagerses ut Cyrum jam rem adgressum animadvertit, et ipse ad sinistrum latus hostes invadit, praemissis camelis, quemadmodum Cyrus jusserat. Has equi magno admodum ex intervallo non expectabant, sed alii consternati fugiebant, alii saltu efferebantur, alii in se invicem irruerant. Nam solent equis talia quadam a camelis accidere. Artagerses autem suos ordinatos retinens, perturbatos urgebat; et currus, qui ad dextram et levam erant, simul immittebat. Et multi quidem, cum currus fugerent, ab iis qui cornu directo sequebantur, sunt interempti; multi cum hos fugerent, a curribus intercipiebantur.

Et Abradatas haud amplius cunctatus est, sed simul inclamans, Sequimini me, amici, equos immittebat in hostes, cum quidem iis minime parceret, sed ita stimulo foderet, ut multo sanguine respergerentur. Cum hoc etiam ceteri curruum agitatores eruperunt: et oppositi quidem currus hos statim fugiebant, partim receptis qui ex eis pugnarent, partim relictis. Abradatas autem recta per eos in Aegyptiorum phalangem impetum facit; illi quoque una cum eo irruerant, qui proxime collocati erant. Et quidem cum alimnde saepe perspicuum est, non esse firmiorem phalangem, quam quae ex amicis comilitonibus est collecta, tum illud hoc tempore res ipsa manifestum fecit. Nam et sodales ipsius et mense participes ejusdem hostes una cum ipso sunt adgressi: alii aurige cum viderent Aegyptios agmine denso impetum sustinere, currus fugientes versus deduxerunt, et illos insequuti sunt. Qui vero circa Abradatum erant, qua quidem irruerant, quia Aegyptii cedere divisi non poterant, omnibus utrinque suo loco manentibus, eorum impetu stantes impellendo everterunt, cadentes contuderunt, et ipsos et arma, et equis et rotis. Quidquid autem falces corripuissent, id totum violento concidebatur impetu: sive arma essent, sive corpora. Atque in hoc inenarrabili tumultu, rotis propter multiplices acervos exultantibus, curru excidit Abradatas, atque illorum alii qui cum ipso in hostes impetum fecerant: et hi quidem hic, officio functi virorum fortium, vulneribus conceisi interierunt: at hos una sequenti Persae, cum eo loco, quo Abradatas hostem cum suis invaserat, irruissent, perturbatos occidebant: qua vero parte cladis expertes fuerant Aegyptii et erant hi multi numero, recta tendebant adversus Persas.

Ibi tum atrox pugna hastis, jaculis, gladiis committebatur: et Aegyptii sane tam numero quam armis superiores erant. Etenim haste ipsi erant firmæ ac longæ, quas nunc etiam gestant, et clypei multo, quam vel lorice vel scuta Persarum viminea, magis et corpora tegunt, et ad

σώματα καὶ πρὸς τὸ ὠθεῖσθαι συνεργάζονται πρὸς τοῖς ὁμοῖς οὖσαι. Συγκλείσαντες οὖν τὰς ἀσπίδας ἐχώρουν καὶ ἐώθουν. (34) Οἱ δὲ Πέρσαι οὐκ ἐδύναντο ἀντέχειν, ἅτε ἐν ἄκραῖς ταῖς χερσὶ τὰ γέβρα ἔχοντες, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι ἀνεγείζοντο παίοντες καὶ παιοίμενοι, ἕως ὑπὸ ταῖς μηχαναῖς ἐγένοντο. Ἐπεὶ μέντοι ἐνταῦθα ἦλθον, ἐπαίοντο αὖθις οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν πύργων· καὶ οἱ ἐπὶ πᾶσι δὲ οὐκ εἰων φεύγειν οὔτε τοξότας οὔτε τοὺς ἀκοντιστάς, ἀλλ' ἀνατεταμένοι τὰς μαχαίρας ἠνάγκαζον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. (35) Ἦν δὲ πολλὸς μὲν ἰνδρῶν φόρος, πολλὸς δὲ κτύπος ὅπλων καὶ βελῶν παντοδαπῶν, πολλὴ δὲ βοή τῶν μὲν ἀνακαλούντων ἀλλήλους, τῶν δὲ παρακαλουμένων, τῶν δὲ θεοῦ ἐπικαλουμένων.

36. Ἐν δὲ τούτῳ Κύρος διώκων τοὺς καθ' αὐτὸν παραγίγνεται. Ὡς δ' εἶδε τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς χώρας ἰσχυμένους, ἤγησέ τε καὶ γνοῦς ὅτι οὐδαμῶς ἀν ὅστων εἰρήνη τοὺς πολεμίους τῆς εἰς τὸ πρόσθεν προόδου ἢ εἰ εἰς τὸ ὀπισθεν περιελάσειεν αὐτῶν, παραγγεῖλας ἐπεσθαι τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ περιηλαυνεν εἰς τὸ ὀπισθεν· καὶ εἰσιπύοντες παῖοι οὖσιν ἀφορῶντας καὶ πολλοὺς κατακαίνυσιν. (37) Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ὡς ἤσθοντο, ἐβῶν τε ὅτι ὀπισθεν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐστρέφοντο ἐν ταῖς πληγαῖς. Καὶ ἐνταῦθα δὴ φύρδην ἐμάχοντο καὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις, πεπτακῶς δὲ τις ὑπὸ τοῦ Κύρου ἵππῳ καὶ πατομέμενος παῖα εἰς τὴν γαστέρα τῇ μαχαίρᾳ τὸν ἵππον αὐτοῦ· ὃ δὲ ἵππος πληγῆς σπασθῆναι ἀποσειέται τὸν Κύρον. 38. Ἐνθα δὴ ἔγωγ' ἂν τις ὅσου ἀξίον εἴη τὸ φιλεῖσθαι ἀρχόντα ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. Εὐθύς γὰρ ἀνεβόησάν πάντες καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἐώθουν, ἐωθοῦντο, ἐπαῖον, ἐπαίοντο. Καταπηδῆσας δὲ τις ἀπὸ τοῦ ἵππου τῶν τοῦ Κύρου ὑπηρετῶν ἀναβάλλει αὐτὸν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ ἵππον. (39) Ὡς δ' ἀνέβη ὁ Κύρος, κατεῖδε πάντοθεν ἤδη παιομένους τοὺς Αἰγυπτίους· καὶ γὰρ Ὑστάσπης ἤδη παρῆν σὺν τοῖς Περσῶν ἱππεῦσι καὶ Χρυσάντας. Ἀλλὰ τούτους ἐμβαλεῖν μὲν οὐκέτι εἴα εἰς τὴν φάλαγγα τῶν Αἰγυπτίων, ἔωθεν δὲ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν ἐκέλευεν. Ὡς δ' ἐγένετο περιελαύνων παρὰ τὰς μηχανάς, ἔδοξεν αὐτῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τῶν πύργων πᾶς καὶ κατασκέψασθαι εἴ πῃ καὶ ἄλλο τι μένοι τῶν πολεμίων καὶ μάχοιτο. (40) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, κατεῖδε μιστὸν τὸ πεδίον ἵππων, ἀνθρώπων, ἀρμάτων, φευγόντων, ἐωκόντων, κρατούντων, κρατουμένων· μένον δὲ οὐδαμῶς οὐδὲν εἶη ἡδύνατο κατεῖδεν πλὴν τὸ τῶν Αἰγυπτίων· οὗτοι δὲ ἐπειδὴ ἠποροῦντο, πάντοθεν κυκλοποιήσαντο, ὥστε ὁρᾶσθαι τὰ ὅπλα, ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν ἐκείνηντο· καὶ ἐποίουν μὲν οὐδὲν εἶη, ἐπασχον δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ.

41. Ἀγασθεὶς δὲ ὁ Κύρος αὐτοὺς καὶ οἰκτείρων ὅτι ἀγαθοὶ ἄνδρες ὄντες ἀπώλλυντο, ἀνεχώρησε πάντας τοὺς περιμαχομένους καὶ μάχεσθαι οὐδένα εἶη Πάμπει δὲ πρὸς αὐτοὺς κήρυκα ἐρωτῶν πότερα βούλονται ἀπολίσθαι πάντες ὑπὲρ τῶν προδεδωκότων αὐτοὺς ἢ σωθῆναι ἀγαθοὶ δοκούντες εἶναι. Οἱ δ' ἀπε-

propellendum aliquid adjumenti adferunt, humeris adfixi. Quamobrem clypeis consertis procedebant, ac propellebant. Persæ vero eorum impetum sustinere non poterant, quippe qui manibus extremis scuta tenerent, sed pedetentim cedebant, cum et alios ferirent ipsi, et ferirentur, donec sub machinas se receperunt. At eo cum venissent, vicissim Ægyptii de turribus feriebantur : et ultimi omnium neque sagittarios neque jaculatores fugere sinebant, sed iis intentatis gladiis et sagittas et tela emittere cogeant. Erat autem ingens hominum cædes, ingens armorum telorumque omnis generis strepitus, ingens vociferatio, aliis mutuo sibi inclamantibus, aliis cohortantibus, aliis deos implorantibus.

Interea Cyrus hostes sibi oppositos persequens, advenit. Cumque Persas loco pulsos vidit, indoluit; et animadvertens nulla ratione citius hostes inhiberi posse, quo minus progredierentur ulterius, quam si ad eorum terga circumvehieretur, imperat iis quos secum habebat, uti se sequerentur, et ad ipsorum terga circumvehitur : cumque irruissent, aversos cadunt, ac multos perimunt. Quod cum Ægyptii sentirent, hostes a tergo esse clamabant, et inter ipsos ictus se vertebant. Tum vero et pedites et equites promiscue præliabantur. Et quidam, cum subter equum Cyri cecidisset et conculcaretur, gladio ventrem equi ferit : equus autem saucius, cum pedes varie jactaret, Cyrum excutit. Tum perspicere potuisset aliquis, quanti sit æstimandum, principem a sibi subjectis diligi. Nam statim universi clamorem sustulerunt, impetuque facto pugnabant, pellebant, pellebantur, feriebant, feriebantur. Quidam autem ex Cyri ministris cum ex equo desiliisset, eum in equum suum sustulit. Ac Cyrus ubi conscendisset, undique jam Ægyptios cædi vidit : nam Hystaspas cum equitatu Persarum jam aderat, itemque Chrysantas. Verum hos in Ægyptiorum phalangem amplius irruere non sivit, sed extrinsecus sagittas ac tela mittere jussit. Posteaquam autem circumvectus ad machinas pervenit, visum est ei quandam in turrim adscendere, quo circumspiceret, an alicubi aliæ quoque hostium copię subsisterent ac præliarentur. Ut adscendit, campum refertum vidit equis, hominibus, curribus, fugientibus, persequentibus, vincentibus, succumbentibus : ex hostium vero copiis nusquam amplius aliam, quæ subsisteret, partem conspiceri poterat, præter Ægyptios. Hi cum summas in angustias adducti consilii essent inopes, facto undique circulo, ut arma conspicerentur, subter clypeos consederunt : et faciebant illi quidem nihil amplius, multa vero graviaque perpetiebantur.

Cyrus eos admiratus, et præ misericordia dolens viros fortes interire, omnes, qui undique adversus eos dimicabant, pedem referre jussit, nec ulli amplius ut in eos pugnaret concessit. Misso etiam caduceatore, interrogavit eos, utrum omnes interire vellent propter eos, a quibus proditi fuissent, an servari bona cum existimatione, viros se esse

κρίναντο, Πῶς δ' ἂν ἡμεῖς σωθῆμεν ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκούντες εἶναι; (42) Ὁ δὲ Κύρος πάλιν εἶπεν, "Ὅτι ἡμεῖς ὑμᾶς ὀρώμεν μόνους καὶ μένοντας καὶ μάχεσθαι θέλοντας. Ἀλλὰ τοῦτονέθεν, ἔρασαν οἱ Αἰγύπτιοι, τί καὶ καλὸν ἂν ποιοῦντες σωθῆμεν; Καὶ ὁ Κύρος αὖ πρὸς τοῦτο εἶπεν, Εἰ τῶν τε συμμαχομένων μηδένα προδόντες σωθῆτε, τὰ τε ὅπλα ἡμῖν παραδόντες φίλοι τε γινόμενοι τοῖς αἰρουμένοις ὑμᾶς σῶσαι, ἔξω ἀπολέσσαι. (43) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπήρουντο, Ἦν δὲ γινώμεθά σοι φίλοι, τί ἡμῖν ἀξιώσεις χορῆσαι; Ἀπεκρίναντο ὁ Κύρος, Εὖ ποιεῖν καὶ εὐπάσχειν. Ἐπαρώτων πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι, Τίνα εὐεργεσίαν; Πρὸς τοῦτο εἶπεν ὁ Κύρος, Μισθὸν μὲν ὑμῖν δοῖν ἂν πλείονα ἢ νῦν ἐλαμβάνετε ὅσον ἂν χρόνον πόλεμος ᾗ· εἰρήνης δὲ γενομένης τῇ βουλομένῃ ὑμῶν μένειν παρ' ἐμοὶ χώραν τε δώσω καὶ πόλεις καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας. (44) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι τὸ μὲν ἐπὶ Κροίσον συστρατεύειν ἀρελεῖν σφίσιν ἐδεσθήσαν· τούτῳ γὰρ μόνῳ γινώσκεσθαι ἔρασαν· τὰ δὲ ἄλλα συνομολογήσαντες ἔδωσαν πίσιν καὶ ἔλαβον. (45) Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τε οἱ καταμείναντες τότε ἔτι καὶ νῦν βασιλεῖ πιστοὶ διαμένουσι, Κύρος τε πόλεις αὐτοῖς ἔδωκε, τὰς μὲν ἄνω, αἱ ἔτι καὶ νῦν πόλεις Αἰγυπτίων καλοῦνται, Λάρισσαν δὲ καὶ Κυλλήνην παρὰ Κύμην πλησίον θαλάττης, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἀπ' ἐκείνων ἔχουσι. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος ὁ Κύρος ἤδη σκοταῖς ἀναγκῶν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν Θυμβράσις.

46. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῶν μὲν πολεμίων Αἰγύπτιοι μόνον εὐδοκίμησαν· τῶν δὲ σὺν Κύρῳ τῷ Περσῶν ἱππικὸν κράτιστον ἔδοξεν εἶναι· ὥς' ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ δπλις ἣν τότε Κύρος τοῖς ἱππέσιν κατεσκευάσεν. (47) Εὐδοκίμησε δὲ ἰσχυρῶς καὶ τὰ ὀρεπανηρόρα ἄρματα· ὥστε καὶ τοῦτο ἔτι καὶ νῦν διαμένει τὸ πολεμιστήριον τῷ αἰ βασιλεύοντι. (48) Αἱ μὲντοι κάμηλοι ἐφόρουν μόνον τοὺς ἵππους, οὐ μὲντοι κατέκαινόν γε οἱ ἐπ' αὐτῶν ἱππεῖς, οὐδ' αὐτοὶ γε ἀπέβησκον ὑπὸ ἱππέων· οὐδεὶς γὰρ ἵππος ἐπέλαξε. (49) Καὶ χρήσιμον μὲν ἔδοκει εἶναι, ἀλλὰ γὰρ οὐτε τρέφειν οὐδεὶς ἐθέλει καλῶς κάγαθός κάμηλον ὥς' ἐπορεύεσθαι οὐτε μελετᾷ ὡς πολεμῶν ἀπὸ τούτων. Οὕτω δὲ ἀπολαβοῦσαι πάλιν τὸ ἐαυτῶν σῆμα ἐν τοῖς σκευφόροις διέχουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Κύρον δειπνοποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστραφάμενοι, ὥσπερ ἔδει, ἐκοιμήθησαν. Κροίσος μὲντοι εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεων ἔρρυγε σὺν τῷ στρατεύματι· τὰ δὲ ἄλλα ὅλα ὅποι ἐδύνατο προσωτάτω ἐν τῇ νυκτὶ τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ ἕκαστος ἀπεχώρει. (2) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεσι ἦγε Κύρος. Ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῇ τεύχει τῇ ἐν Σάρδεσι, τὰς τε μηχανὰς ἀνίστη ὡς προσβαλὼν πρὸς τὸ τεῖχος καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο. (3) Ταῦτα δὲ ποίων

fortes. Ad hac illi responderunt, Quo pacto possimus esse salvi cum existimatione bona, viros nos fortes esse? Et Cyrus iterum, Quia nos, ait, vos solos conspiciamus, qui et subsistant et dimicare velint. Quid vero deinceps, aiunt Aegyptii, recte etiam agendo servari possimus? Ad hoc rursum Cyrus, Si nemine, inquit, sociorum prodito, salutem consequamini, arma cum nobis tradideritis, et eorum amplexi fueritis amicitiam, qui vos conservare malunt, cum liceat interimere. His illi auditis, rursum interrogant, Si tuam amplexi fuerimus amicitiam, quas ad res uti nobis vobis? Beneficia, respondit Cyrus, conferre et vicissim accipere volo. Quarebant iterum Aegyptii, Quae beneficia? Ad hoc Cyrus, Stipendium vobis, ait, illo majus dedito, quod nunc accipitis, quamdiu bellum geretur: pace vero facta, cuicumque vestrum mecum manere libuerit, ei et agros, et oppida, et uxores, et famulos donabo. His auditis oraverunt Aegyptii, hoc unum exciperetur, ne in Cræsum cum eo militarent: quippe cum hoc solo sibi notitiam intercedere dicerent: de ceteris iis cum Cyro convenit, dederuntque et accepere fidem. Et qui tunc manserunt Aegyptii, nunc quoque regis in fide permanent: deditque Cyrus eis urbes et in regione superiori, quae hac etiam tempestate urbes Aegyptiorum adpellantur, et Larissam et Cyllenen, propter Cymen, haud procul a mari, quas etiam nunc illorum posterius possident. His rebus confectis, Cyrus jam sub ipsas noctis tenebras reversus, Thymbraris castra locavit.

In hoc autem praelio soli ex hostibus Aegyptii gloriam consequenti sunt, et ex iis qui cum Cyro erant, equestres Persarum copiae visae sunt esse praestantissime: adeo ut illa nunc etiam armatura duret, qua tunc equites a Cyro instructi fuere. Praeterea currus illi falcati vehementer erant comprobati: adeo ut hoc etiam tempore bellicum illud curruum genus apud quemque Persarum regem vigeat. At cameli equis terrori duntaxat fuerunt: neque vero ipsis insidentes ex equitibus quenquam interemerunt, neque ii ab equitibus occisi erant: nullus enim ad eos equus propius accedebat. Idque tum quidem utile esse visum est; sed nemo tamen virorum fortium et honestiorum vel alere camelum vult, ut ea vehatur; vel ad pugnandum ex his semet exercere. Itaque recepta forma sua cultuque pristino, inter impedimenta jam degunt.

CAPUT II.

Et Cyri quidem milites, ubi cornassent et excubias constituissent, ubi par erat, quieti se dederunt. At Cræsus statim Sardes cum exercitu profugit: ceterae nationes, quam remotissime quisque poterat, inita domum quae ducceret via, nocte ea discedebant. Cum autem illuxisset, Cyrus confestim Sardes versus suos duxit. Atque ubi ad Sardin arcem pervenit, et machinas erexit quasi facturus in muros impetum, et scalas paravit. Ea dum face-

κατὰ τὰ ἀποτομώτατα δοκοῦντα εἶναι τοῦ Σαρδιανῶν ἱρμάτος τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀναβιβάζει Χαλδαίους καὶ Πέρσας. Ἡγήσατο δ' αὐτοὺς ἀνὴρ Πέρσης, δοῦλος γεγεννημένος τῶν ἐν τῇ ἀρχοπόλει τινὸς φρουρῶν καὶ καταμαμαθηκὼς κατὰθασιν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀνάβασιν τὴν αὐτήν. (4) Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦτο δῆλον ἐπὶ εἶχετο τὰ ἄκρα, πάντες δὲ ἐφρευγον οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τῶν τευχῶν ὅπη ἡδύνατο ἑκαστος τῆς πόλεως. Κύρος δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰσῆλθε εἰς τὴν πόλιν καὶ παρήγγειλεν ἐκ τῆς τάξεως μηδὲνα κινεῖσθαι. (5) Ὁ δὲ Κροῖσος κατακλεισάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις Κῦρον ἐβόα· ὁ δὲ Κῦρος τοῦ μὲν Κροίσου φύλακας κατέλιπε, αὐτὸς δὲ ἐπαγαγὼν πρὸς τὴν ἐχομένην ἄκραν ὡς εἶδε τοὺς μὲν Πέρσας φυλάττοντας τὴν ἄκραν, ὥσπερ εἶδει, τὰ δὲ τῶν Χαλδαίων ὄπλα ἔρημα, καταδεδραμηκίεσαν γὰρ ἄρπαγόμενοι τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν, εὐθὺς συνεκάλεσεν αὐτῶν τοὺς ἀρχοντας καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἀπιέναι ἐκ τοῦ στραπέματος τάχιστα. (6) Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἀνασχοίμην ἐλεονεκτοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀτακτοῦντας. Καὶ εὖ μὲν, ἔφη, ἐπίστασθε ὅτι παρεσκευαζόμεν ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐμοὶ συστρατευομένους πᾶσι Χαλδαίοις μακαριστοὺς ποιῆσαι· νῦν δ', ἔφη, μὴ θαυμάζετε ἢν τις καὶ ἀπιοῦσιν ἡμῖν κρείττων ἐντύχη. (7) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι εἰδελσάν τε καὶ ἰκέτευον παύσασθαι ὀργιζόμενον καὶ τὰ χρήματα πάντα ἀποδοῦσιν ἔρασαν. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι οὐδὲν αὐτῶν δέοιτο. Ἄλλ' εἰ με, ἔφη, βούλεσθε παύσασθαι ἄχθόμενον, ἀπόδοτε πάντα ὅσα ἔλαβετε τοῖς διαφυλάξασιν τὴν ἄκραν. Ἦν γὰρ αἰσθῶνται οἱ ἄλλοι στρατιῶται ὅτι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὐτακτοὶ γενομένοι, πάντα μοι καλῶς ἔχει. (8) Οἱ μὲν δὲ Χαλδαῖοι ὥσπερ ἐκοίτησαν ὡς ἐκέλευεν ὁ Κῦρος· καὶ ἑλθεῖν οἱ καὶ ἐκείνην πολλὰ καὶ παντοῖα χρήματα. Ὁ δὲ Κῦρος καταστρατοπεδεύσας τοὺς ἑαυτοῦ ὅπου ἐδόκει τὸ ἐπιτηδεύτατον εἶναι τῆς πόλεως μένειν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις παρήγγειλε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι.

9. Ταῦτα διαπραξάμενος ἀγαγεῖν ἐκέλευεν αὐτῶν τὸν Κροῖσον. Ὁ δὲ Κροῖσος ὡς εἶδε τὸν Κῦρον, Χαῖρε, ὦ δέσποτα, ἔφη· τοῦτο γὰρ ἡ τύχη καὶ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίδωσι σοὶ καὶ ἐμοὶ παραγορεύειν. (10) Καὶ σύ γε, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐπείπερ ἄνθρωποι γέ ἐσμεν ἀμφοτέρω· Ἄτάρ, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἄρ' ἂν τί μοι ἐθελήσῃς συμβουλευσαι; Καὶ βουλομένην γ' ἂν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἐγασθὼν τί σοι εὔρειν· τοῦτο γὰρ ἂν οἶμαι ἀγαθὸν κάμω γινέσθαι. (11) Ἀκούσον τοίνυν, ἔφη, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γὰρ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας πολλὰ πεποννηκότας καὶ πολλὰ κεκινδυνευκότας καὶ νῦν νομίζοντας πόλιν ἔχειν τῇ· κλουσσοτάτην τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ μετὰ Βαβυλῶνα, ἐξῆς ὠφέληθῆναι τοὺς στρατιώτας. Γινώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι εἰ μὴ τινα καρπὸν λήψονται τῶν πόνων, οὐ ἰσότησμαι αὐτοὺς πολὺν χρόνον παιδομένους ἔχειν. Διαρκῆσαι μὲν οὖν αὐτοῖς εἶναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι· τὴν τε γὰρ πόλιν νομίζω ἂν διαφθαρῆναι, ἐν τε τῇ ἑρκατῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηρότατοι πλεονεκτήσιαν ἐν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κροῖσος ἔλεξεν, Ἄλλ' ἐμέ,

ret, ut in munitiones Sardianorum, qua parte maxime præruptæ videbantur, sequenti nocte Chaldaei ac Persæ adscenderent, effecit. His ductor erat Persa quidam, qui cujusdam ex arcis custodibus præsidariis servus fuerat, et descensum ad flumen et adscensum itidem didicerat. Cum cognitum esset arcem esse occupatam, Lydi omnes a muris diffugerunt quo quisque poterat per urbem. Quam Cyrus prima luce ingressus, ne quis sese ex loco moveret, edixit. Croesus autem, se ipso in regia incluso, Cyrum inclamabat : at Cyrus Croesum qui custodirent reliquit, ipseque ad arcem occupatam profectus, cum Persas arcem, ut oportebat, custodire videret, Chaldaeorum vero stationes desertas (quod illi ad diripienda ex aedibus bona excurrissent), mox præfectos eorum convocavit, eisque ut ab exercitu quamprimum discederent, præcepit. Non enim, ait, tolerare possim, ut qui ordines deserunt majoribus quam alii commodis potiantur. Et vos quidem, ait, certo scire volo, in hoc me fuisse, ut vos qui signa mea sequimini, tales efficerem, quos universi Chaldaei felices prædicarent : verum jam vobis minime mirum videatur, si quis vobis hinc etiam discedentibus felicio occurrit. Hæc Chaldaei cum audissent, metu perculsi orabant ut irasci desineret; aiebantque se res opesque omnes velle restituere. Ille his sibi non opus esse dixit : Sed si me vultis, ait, ab indignatione desistere, date omnia, quæcunque cepistis, illis qui arcis in custodia mansere. Nam si milites ceteri animadvertent, eos qui ordines servarunt, majora consequi commoda, præclare se meæ res habebunt. Itaque Chaldaei sic, uti Cyrus edixerat, fecerunt; et qui obedienter sese gesserant, magnam rerum opumque variarum copiam consequuti sunt. Cyrus autem, cum castra pro militibus suis metatus esset eo urbis loco, qui maxime opportunus ei videbatur, eos in armis manere ac prandere jussit.

His perfectis, Croesum ad se adduci præcepit. Et Croesus, ubi Cyrum vidit, Salve, inquit, domine : hoc enim nomine tibi ut deinceps fruaris tribuit fortuna; mihi, ut eo te adpellem. Salve tu quoque, ait, Croese; quandoquidem homines ambo sumus. Verum, Croese, inquit, velisne mihi consilium dare? Etiam, Cyre, inquit, aliquid boni tibi reperire velim : nam idem fere arbitror etiam mihi fructuosum fore. Audi ergo, Croese, inquit : quia video milites multis laboribus perfunctos, multisque versatos in periculis, nunc etiam putare se urbe totius Asiae, post Babylonem, opulentissima potitos; æquum judico, ut aliquid utilitatis ad eos perveniat. Nam futurum intelligo, ut nisi quem laborum suorum fructum percipiant, dicto eos audientes diu non sim habiturus. Sed urbem tamen eis diripiendam concedere non est animus : nam et urbs, mea sententia, prorsus interiret, et in direptione plurimum utilitatis caperent, qui maxime sunt improbi. Quæ ubi Croe-

ἔρχη, ἔατον λῆξαι πρὸς οὓς ἂν ἐγὼ Αὐδῶν ἐθέλω ὅτι διαπέπραγμαί παρὰ σοῦ μὴ ποιῆσαι ἀρπαγὴν μηδὲ ἔᾶσαι ἀφανισθῆναι παῖδας καὶ γυναῖκας ὑπεσχόμενῃ δέ σοι ἀντὶ τούτων ἧ μὴν παρ' ἐκόντων Αὐδῶν ἐσεσθαι πᾶν ὅ,τι καλὸν καγαθὸν ἔστιν ἐν Σάρδεσιν. (13) Ἦν γὰρ ταῦτα ἀκούσωσιν, οἶδα ὅτι ἤξει σοι πᾶν ὅ,τι ἔστιν ἐνθάδε καλὸν καγαθὸν ἀνδρὶ καὶ γυναικί, καὶ ὁμοίως εἰς νέωτα πολλῶν καὶ καλῶν πάλιν σοι πλήρης ἡ πόλις ἔσται ἣν δὲ διαρπάσῃς, καὶ αἱ τέγναι σοι, ἃς πηγὰς ῥασί τῶν καλῶν εἶναι, διεσθαρμηνῆαι ἔσονται. (14) Ἐξέσται δέ σοι ἰδόντι τὰ ἐλθόντα εἶτι καὶ περὶ τῆς ἀρπαγῆς βουλευσάσθαι. Πρῶτον δέ, ἔρχη, ἐπὶ τοὺς ἐμούς θησαυρούς πέμπε καὶ παραλαμβανέτωσαν οἱ σοὶ φυλάκες παρὰ τῶν ἐμῶν φυλάκων. Ταῦτα μὲν δὴ ἅπαντα οὕτω συνήνεσε ποιεῖν ὁ Κύρος ὡς περ ἔλεξεν ὁ Κροῖσος.

15. Τὰς δέ μοι πάντως, ἔρχη, ὦ Κροῖτε, λῆξον, πῶς ἀποβέβηκε τὰ ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου· σοὶ γὰρ δὴ λέγεται πάνυ γε θεραπεύσθαι ὁ Ἀπόλλων καὶ σε πάντα ἐκείνῳ πευθόμενον πράττειν. (16) Ἐβουλόμην ἂν, ἔρχη, ὦ Κύρε, οὕτως ἔρχειν· νῦν δὲ πάντα τάναντία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράττοντες προσγνήθην τῷ Ἀπόλλωνι. Πῶς δέ; ἔρχη ὁ Κύρος· οἶδα τε καὶ πάνυ γὰρ παράδοξα λέγεις. (17) Ὅτι πρῶτον μὲν, ἔρχη, ἀμελήσας ἐρωτᾷν τὸν θεόν, εἰ τί ἐδεόμην, ἀπειριώμην αὐτοῦ εἰ δύναίτο ἀληθεύειν. Τοῦτο δέ, ἔρχη, μὴ ὅτι θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καλοὶ καγαθοὶ ἐπειδὴν γινώσκιν ἀπιστούμενοι, οὐ φιλοῦσι τοὺς ἀπιστούντας. (18) Ἐπεὶ μέντοι ἔγω καὶ μάλα ἄτοπα ἐμοῦ ποιοῦντος καὶ πρόσω Δελφῶν ἀπέγοντος, οὕτω δὲ πέμπω περὶ παίδων. (19) Ὅ δέ μοι τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίναντο· ἐπεὶ δὲ ἐγὼ πολλὰ μὲν πέμπων ἀναθήματα χρυσᾶ, πολλὰ δὲ ἀργυρᾶ, πᾶμπολλά δὲ θύον ἐξυλάσάμην ποτὲ αὐτόν, ὡς ἐδόκουν, τότε δὴ μοι ἀποκρίνεται ἐρωτῶντι τί ἂν μοι ποιήσαντι παῖδες γένοντο· ὁ δὲ εἶπεν ὅτι ἔσονται. (20) Καὶ ἐγένοντο μὲν, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο εἰσέσχετο, γενόμενοι δὲ οὐδὲν ὄνησαν. Ὅ μὲν γὰρ καυρὸς ὢν διετέλει, ὁ δὲ ἄριστος γενόμενος ἐν ἀμυγῇ τοῦ βίου ἀπώλετο. Πιεζόμενος δὲ ταῖς περὶ τοὺς παῖδας συμφοραῖς πάλιν πέμπω καὶ ἐπερωτῶ τὸν θεόν τί ἂν ποιῶν τὸν λοιπὸν βίον εὐδαιμονέστατα διατελέσωμαι· ὁ δέ μοι ἀπεκρίνατο.

Σαυτὸν γινώσκων εὐδαιμόν, Κροῖτε, περᾶσαι. (21) Ἐγὼ δὲ ἀκούσας τὴν μηχανὴν ἤσθην· ἐνόμιζον γὰρ τὸ βῆσθάν μοι αὐτὸν προστάξαντα τὴν εὐδαιμονίαν διδόναι. Ἄλλους μὲν γὰρ γινώσκουσιν τοὺς μὲν οἷόν τ' εἶναι τοὺς δ' οὐ· αὐτὸν δὲ ὅστις ἔσθι πάντα τινα ἐνόμιζον ἄνθρωπον εἰδέναι. (22) Καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὴ χρόνον ἕως μὲν εἶχον ἡσυχίαν, οὐδὲν ἐνεκάλουν μετὰ τὸν τοῦ παιδὸς θάνατον ταῖς τύχαις· ἐπειδὴ δὲ ἀνεπέσθην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ἐν ὑμᾶς στρατεύεσθαι, εἰς πάντα μὲν κίνδυνον ἦλθον· ἐσώθην μὲντοι οὐδὲν κακὸν λαβών. Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ οὐδὲ τάδε τὸν θεόν. Ἐπεὶ γὰρ ἔργον ἐμαυτὸν μὴ ἱκανὸν ὑμῖν μάχεσθαι, ἀσφαλῶς τὸν τῷ θεῷ ἀπῆλθον καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν ἐμοί. (23) Νῦν δ' αὖ πάλιν ὑπὸ τοῦ πλουτοῦ τοῦ παρόντος διαθροπτόμενος

sus audisset, Me vero dicere sinito Lydis, ait, quibus ego voluero, impetrasse me abs te, ne direptio fiat, neve permittatur ut liberi et conjuges ab eorum conspectu abstrahantur; proque hoc tibi pollicitum esse, futurum omnino, ut Lydi tibi libentes offerant, quidquid Sardibus pulchrum et praeclarum sit. Nam si haec audierint, adlaturos scio quidquid pulchrae rei vir aut mulier hic habuerit: itidemque alterum in annum multis ac pulchris rebus iterum multis tibi referta erit. Quod si eam diripueris, etiam artificia tibi, quae bonorum fontes esse perhibent, perierint. Praeterea licet tibi, postquam ea intuitus sis, quae ad te adlata fuerint, tum etiam de direptione consulare. Primum autem, inquit, ad meos thesauros mittito, atque hos a custodibus meis tui custodes accipiant. Et haec quidem omnia sic fieri censuit oportere Cyrus, uti Croesus dixerat.

At ista mihi, Croese, inquit, omnino memorato, quoniam tibi evaserint, quae Delphico tibi sunt oraculo prodita: nam fertur is Apollo admodum abs te cultus, teque fertur omnia sic agere, ut illi obtemperes. Vellem, inquit, Cyre, sic comparate res essent: nunc vero cum me Apollini exhibui, qui contraria omnia statim ab initio facerem. Quomodo vero? ait Cyrus, edoce: nam valde quidem mira refers. Primum, ait, posthabita cura interrogandi deum si qua re mihi opus esset, periculum feci, an vera respondere posset. At non solum deus, inquit, sed homines etiam honesti ac boni, cum fidem non haberi sibi animadvertunt, haud amant diffidentes. Cum vero animadvertisset absurde admodum me agere, ac procul Delphis abesse, mitto de liberis interrogatum. Ille mihi primum ne respondit quidem: ubi vero, missis multis donariis aureis, argenteis etiam multis, per multisque caesis hostiis, tandem cum aliquando placavi, uti quidem ipse arbitrabar, tunc mihi quaerenti quid faciendum esset, ut liberi mihi nascerentur, respondit ille, habiturum me liberos. Ac nati quidem mihi sunt (quippe nec in hoc mentitus est), sed nati nulli usui fuere. Nam alter eorum mutus manet; alter, qui praestantissimus extitit, in ipso aetatis flore perit. Cum his liberorum calamitatibus premerer, iterum mitto, deumque interrogo, quid a me fieri oporteret, ut id quod esset vitae reliquum exigere felicissime possem: respondit ille mihi,

Si te noscas, Croese, vitam feliciter transibis. Hoc audito oraculo, gavisus sum: arbitrabar enim cum felicitatem mihi tribuere, rem facillimam imperando. Nam alios partim cognosci posse, partim non: quis vero sit ipsemet, quemlibet hominem scire putabam. Omnique adeo deinceps tempore, quandiu quietem colui, nihil erat post mortem filii, quam obrem casus fortuitos culparem. Verum posteaquam ab Assyrio sum persuasus, ut expeditionem adversus vos susciperem, omnis generis adii pericula; nec ullo tamen accepto malo servatus sum. Ac ne de his quidem deum incoo. Nam ubi me ad pugnandum adversus vos idoneum non esse animadverti, tuto, dei ope, tum ipse tum mei mecum evasimus. Sed rursum nunc deliciis opulentiae praesentis diffluens, et ob eorum preces qui me rogabant ut eis praesem,

καὶ ὑπὸ τῶν δεομένων μου προστάτην γενέσθαι καὶ ὑπὸ τῶν δούρων ὧν ἐδίδουσαν μοι καὶ ὑπ' ἀνθρώπων οἱ με κατακύνοντες ἔλεγον ὡς εἰ ἐγὼ ἐθέλωμι ἀρχειν, πάντες ἰν' ἐμοὶ πεθινοῦν καὶ μέγιστος ἂν εἴην ἀνθρώπων, ὑπὸ τούτων δὲ λόγων ἀναφυσώμενος, ὡς εἰλοντό με πάντες οἱ κύκλοι βασιλεῖς προστάτην τοῦ πολέμου, ὑπεδέξαμην τὴν στρατηγίαν ὡς ἱκανὸς ὧν μέγιστος γενέσθαι, καὶ ἀγνοῶν ἄρα ἑμαυτὸν, ὅτι σοὶ ἀντιπολεμεῖν ἱκανὸς ὦν εἶναι πρῶτον μὲν ἐκ θεῶν γεγονότι, ἔπειτα δὲ ἐκ βασιλέων πεφυκότι, ἔπειτα δ' ἐκ παιδὸς ἀρετῇν ἀκούοντι τῶν δ' ἐμῶν προγόνων ἀκούω τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα ἅμα τε βασιλέα καὶ ἐλευθέρον γενέσθαι. Τῷ οὖν ἀγνοήσας δικαίως, ἔφη, ἔγωγ τὴν δίκην. Ἔ. Ἀλλὰ νῦν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, γινώσκω μὲν ἑμαυτὸν σὺ δ', ἔφη, δοκεῖς ἐτι ἀληθεύσειν τὸν Ἀπόλλω ὡς ἐλάμψαν ἔσομαι γινώσκων ἑμαυτόν; σὲ δὲ ἐρωτῶ διὰ πῶς οὗτοι ἄριστοι ἂν μοι δοκεῖς εἰκάσαι τοῦτο ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ γὰρ δύνασαι ποιῆσαι.

Σ. Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Βουλὴν μοι δὸς περὶ τούτου, ἡ Κρόει· ἐγὼ γάρ σου ἐννοῶν τὴν πρόσθεν εὐδαιμονίαν καταίρω τί σε καὶ ἀποδίδωμι ἤδη γυναικὰ τέ ῥχειν ἢν ἔξεις καὶ τὰς θυγατέρας, ἀκούω γάρ σοι εἶναι, καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς θεράποντας καὶ τράπεζαν σὺν οἷα περ ἔστι μάχης δέ σοι καὶ πολέμους ἀφαιρῶ. (27) Μὰ δὲ μὴδὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κρόισος, σὺ ἐμοὶ ἐτι βουλευοῦ ἐπαρῖνασθαι περὶ τῆς ἐμῆς εὐδαιμονίας· ἐγὼ γὰρ ἤδη τα λέγω, ἢν ταῦτά μοι ποιήσης ἀ λείγεις, ὅτι ἢν ἄλλοι τι μακαριωτάτην ἐννομεῖον εἶναι βιοτήν καὶ ἐγὼ συνεπόμενον αὐτοῖς, ταύτην καὶ ἐγὼ νῦν ἔχων διάζω. Σ. Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς δὲ ὁ ἔχων ταύτην τὴν μακαρίαν βιοτήν; Ἡ ἐμὴ γυνή, εἶπεν, ὦ Κύρε· ἐκεῖνη γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν καὶ τῶν μαλακῶν καὶ εὐφροσύνης παῶν ἐμοὶ τὸ ἴσον μετέχει, φροντίζων δὲ ὅπως πάντα ἔσται καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐ μετὴν αὐτῇ. Ὅπως δὴ καὶ σὺ δοκεῖς ἐμὲ κατασκευάζειν ὥσπερ ἐγὼ ἴν' ἐπὶ λαὸν μέλιστα ἀνθρώπων, ὥστε τῷ Ἀπόλλωνι εἶλα μοι δοκῶ χαριστήρια ἀφελήσειν. (28) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐθαύμασε μὲν τὴν εὐθυμίαν, ἔγχετο δὲ τὸ λοιπὸν ὅποι καὶ αὐτὸς πορεύοιτο, εἴτ' ἔρα καὶ χρῆσιμόν τι νομίζων αὐτὸν εἶναι εἶτε καὶ ἀσφαλιστάρων οὕτως ἡγούμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ κρίσας ὁ Κύρος τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ πλουτισμοῦ, τοὺς μὲν αὐτῶν ἔταξε τοὺς θησαυροὺς καταλαμβάνειν, τοὺς δ' ἐκέλευσεν ὅποσα παραδοίῃ Κρόισος χρήματα, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν ὅποια ἐν αἱ μέγα ἐξηγῶνται, ἔπειτα τὰλλα χρήματα παραδόντας ἐν ζυγαστροῖς στήσαντας ἐφ' ἀμάξων ἐπιβαίνειν καὶ διαλαχόντας τὰς ἀμάξας κομίζειν ὅποιον ἐν τῇ πόλει πορεύονται, ἵνα ὅπῃ καιρὸς εἴη διαλαμβάνουσιν ἑαυτοὶ τὰ εἶτα. (3) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν.

et ob illa munera quæ mihi donabant, et illorum hominum opera, qui mihi adsentando futurum dicebant ut omnes mihi parerent, et omnium ego mortalium maximus evaderem, modo cum imperio esse vellem; ejusmodi, inquam, verbis inflatus, ubi reges omnes undique belli me præsidem legerunt, suscepi munus imperatorum, quasi essem is, qui maximus evadere possem; meipsum certe ignorans, qui bello adversus te gerendo parem me tibi arbitrarer, primum ex diis genito, deinde ex regibus continua serie se excipientibus orto, atque etiam a puero ad virtutem exercitato: at ex meis majoribus eum, qui primus regno potitus est, audio simul et regnum et libertatem esse consequutum. Hæc ergo cum ignoraverim, merito, inquit, pœnam subeo. Nunc autem, Cyre, inquit, meipsum nosco: sed censesne, ait, Apollinis responsum posthac verax futurum esse, qui beatum me fore dixit, si meipsum nossem? te autem propterea interrogo, quod optime conjecturam mihi de hoc facturus in præsentia videris: potes enim id facere.

Et Cyrus, Da vero mihi, inquit, de hoc deliberandi tempus, Cræse: nam ego tecum considerans felicitatem tuam pristinam, misericordia moveor erga te, conjugemque tibi jam habere permitto, quam habes, et filias (audio enim esse tibi quasdam), et amicos, et famulos, et mensam, quali hactenus estis usi: pugnas autem et bella tibi adimo. Ergo, ait Cræsus, nihil tu profecto amplius deliberes, quid mihi de mea felicitate respondeas: etenim ipse jam tibi dico, si hæc, quæ nunc ais, feceris, fore ut quam alii vitam beatissimam ducere solent, etiam me adsentiente, hanc ego modo consequutus agam. Et Cyrus, Quis, ait, beatæ istius vitæ compos est? Uxor mea, inquit, Cyre: nam illi tecum pars æqua bonorum, et mollitiarum, et gaudiorum fuit, curarum vero quo pacto hæc contingerent, et belli et pugne nihil tecum ei commune fuit. Ac tu quoque me talem efficere velle videris, qualem ego illam quam omnium hominum maxime diligebam: adeo ut Apollini etiam alia munera, quibus me gratum ei præbeam, mox debere mihi videar. His Cræsi verbis auditis, Cyrus in eo tranquillitatem animi est admiratus: deinceps ille, quocunque Cyrus proficisceretur, una ducebatur; sive adeo propterea quod eum ad aliquam rem utilem esse putaret, seu quod ita tutius arbitaretur.

CAPUT III.

Ac tum quidem hoc modo quieti se dederunt. Postridie Cyrus amicis et ducibus copiarum convocatis, eorum alios quidem constituit qui thesauros acciperent, aliis præcepit, ut de iis pecuniis, quascunque Cræsus traderet, primum diis seligerent, quas magi seligendas præscriberent; deinde reliquas pecunias acceptas in arcis locarent ac plaustris imponerent, eademque plaustra sorte distributa secum veherent, quocunque proficiscerentur ipsi; ut opportuno tempore sua singuli pro meritis acciperent. Et hi quidem ista exagebantur.

Ὁ δὲ Κύρος καλέσας τινὰς τῶν παρόντων ὑπηρετῶν, Εἰπατέ μοι, ἔφη, ἐώρακέ τις ὑμῶν Ἀβραδάταν; θαυμάζω γὰρ, ἔφη, ὅτι πρόσθεν θαυμάζων ἐφ' ἡμᾶς νῦν οὐδαμοῦ φαίνεται. (3) Τῶν οὖν ὑπηρετῶν τις ἀπεκρίνατο ὅτι ὁ Δέσποτα, οὐ ζῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανεν ἐμβαλὼν τὸ ἄρμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους· οἱ δ' ἄλλοι πλὴν τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἐξέκλιναν, ὥς φασιν, ἐπεὶ τὸ στίφος εἶδον τὸ τῶν Αἰγυπτίων. (4) Καὶ νῦν γε, ἔφη, λέγεται αὐτοῦ ἡ γυνὴ ἀνελθομένη τὸν νεκρὸν καὶ ἐνθεμένη εἰς τὴν ἀρμάμαξάν ἐν ἧπερ αὐτὴ ὤχετο προσκομικέναι αὐτὸν ἐνθάδε ποιὶ πρὸς τὸν Πάκωλὸν ποταμὸν. (5) Καὶ τοὺς μὲν εὐνούχους καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ ὁρῶντας φασιν ἐπὶ λόγῳ τινὸς θήκην τῷ τελευτήσαντι τὴν δὲ γυναῖκα λέγουσιν ὡς κἀνήται χαμαὶ κεκοσμηκυῖα ὥς εἶχε τὸν ἄνδρα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔρουσα ἐπὶ τοῖς γόνασι. (6) Ταῦτα ἀκούσας δὲ Κύρος ἐπαίστατο ἄρα τὸν μηρόν καὶ εὐθὺς ἀναπηδῶν ἐπὶ τὸν ἵππον λαβὼν χιλιούς ἱππέας ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ πάθος. (7) Γαδάταν δὲ καὶ Γωβρύαν ἐκέλευσεν ὅ,τι δύναντο λαβόντας καλὸν κόσμημα ἀνδρὶ φίλῳ καὶ ἀγαθῷ τετελευτηκότι μεταδώκειν· καὶ ὅστις εἶχε τὰς ἐπομένας ἀγέλας, καὶ βοῦς καὶ ἵππους εἶπε τούτῳ καὶ ἅμα πρόσβατα πολλὰ ἐλαύνειν ὅπῃ ἂν αὐτὸν συνθάνηται ὄντα, ὥς ἐπιστραγγεῖν τῷ Ἀβραδάτῃ.

κ. Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν γυναῖκα χαμαὶ καθήμενὴν καὶ τὸν νεκρὸν κείμενον, ἐδάκρυσέ τε ἐπὶ τῷ πάθει καὶ εἶπε, Φεῦ, ὦ ἀγαθὴ καὶ πιστὴ ψυχὴ, οἷχ' ὅθι ἀπολιπὼν ἡμᾶς; καὶ ἅμα ἐδεξιοῦτο αὐτὸν, καὶ ἡ χεὶρ τοῦ νεκροῦ ἐπ' ἐγκολούθησεν· ἀπεκείνοτο γὰρ κοπίδι ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. (9) Ὁ δὲ ἰδὼν πολὺ ἐπὶ μάλλον ἤλεγχε· καὶ ἡ γυνὴ δὲ ἀνωδύρατο καὶ δεξιμένη δὴ παρὰ τοῦ Κυροῦ ἐβόησέ τε τὴν χεῖρα καὶ πάλιν ὡς οἶόν τ' ἦν προσήρμωσε. (10) καὶ εἶπε, Καὶ τὰλλα τοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔβην· ἀλλὰ τί δαί σε ὄραν; Καὶ ταῦτα, ἔφη, οἶδ' ὅτι δι' ἐμὲ οὐχ' ἥμισυ ἐπαθὲν, ἵσως δὲ καὶ διὰ σέ, ὦ Κύρε, οὐδὲν ἦσαν. Ἐγὼ τε γὰρ ἡ μωρὰ πολλὰ διεκελεύομην αὐτῷ οὕτω ποιεῖν ὅπως σοὶ φίλος ἄξιός λόγου φανείη, αὐτὸς τε οἶδ' ὅτι οὕτως οὐ τοῦτο ἐνένοβει ὅ,τι παίσαιτο, ἀλλὰ τί ἂν ποιήσας σοὶ χάρισαιτο. Καὶ γὰρ οὖν, ἔφη, αὐτὸς μὲν ἀμέμπτως τετελευτήκειν, ἐγὼ δ' ἡ παρακελευομένη ζῶσα παρακάθημαι. (11) Καὶ ὁ Κύρος χρόνον μὲν τινα σιωπῇ κατεδάκρυεν, ἔπειτα δὲ ἐβλήξατο, Ἀλλ' οὗτος μὲν δὴ, ὦ γύναι, ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος· νικῶν γὰρ τετελευτήκει· σὺ δὲ λαβούσα τοῖςδε ἐπικύπτει αὐτὸν τοῖς παρ' ἐμοῦ· (παρὴν δὲ ὁ Γωβρύας καὶ ὁ Γαδάτας πολὺν καὶ καλὸν κόσμον φέροντες)· ἔπειτα δ', ἔφη, ἴσθι ὡς οὐδὲ τὰ ἄλλα ἄτιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ μῆμα πολλοὶ γώσουσιν ἄξιός ἡμῶν καὶ ἐπιστραγγέσται αὐτῷ ὅσα εἰκὸς ἀνδρὶ ἀγαθῷ. (12) Καὶ σὺ δὲ, ἔφη, οὐκ ἔρμος ἔση, ἀλλ' ἐγὼ σε καὶ σωφροσύνης ἐνεκα καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ τάλλα τιμῆσω καὶ συστήσω ὅστις ἀποκομιεῖ σε ὅποι ἂν αὐτὴ θῇδης· μόνον, ἔφη, δῆλωσον πρὸς ἐμὲ πρὸς ὅντινα χρήσεις κοιμισθῆναι. Καὶ ἡ Πάνθεια εἶπεν, Ἀλλὰ θάρρει, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐ

Cyrus autem quibusdam ex ministris qui aderant accersitis, Dicite mihi, ait, an aliquis vestrum Abradatam vidit? miror enim, quod antehac frequenter nos accedere solitus, modo nusquam adpareat. Ei quidam ex ministris respondit, Is, domine, non vivit, sed in pugna mortuus est, cum in Ægyptios currum suum immisisset: ceteri, sodalibus ejus exceptis, declinarunt, uti quidem perhibetur, posteaquam Ægyptiorum agmen conspexissent. Et uxor ipsius, inquit, jam mortuum sustulisse dicitur, atque impositum in harramaxam, qua ipsa vehi solita est, attulisse huc aliquo ad Pactolum fluvium. Aiunt et eunuchos et famulos ipsius quodam in tumulto conditorium mortuo fodere; et uxorem humi sedere, quæ maritum rebus iis ornat, quascunque habuerit, ejusque caput impositum genibus teneat. Hæc ubi Cyrus audivit, femur sane suum percussit, statimque in equum ubi insillisset, sumptis secum equitibus mille, ad tristem illum casum advehitur. Gadatæ vero Gobryæque mandat, ut secum sumerent quicquid ornamenti mortuo viro amico et forti conveniret, statimque subsequerentur: et si quis greges et boves et equos secum duceret, mandabat ut simul etiam pecudes eo multas ageret, ubicunque se resciret esse, quo mactari super Abradata possent.

Ubi humi sedentem mulierem vidit et jacentem mortuum, lacrimas ob casum tristem profudit, ac dixit, Heu fortem ac fidam animam! abiisti ergo nobis relictis? simul dextram mortui prehendit, atque ea subsequuta est; quippe quæ ab Ægyptiis copide fuisset amputata. Cyrus id cum vidit, multo etiam majori dolore adfectus est: mulier autem ejulare coepit, acceptamque a Cyro manum osculabatur, et rursus loco eam, uti quidem poterat, accommodavit. Dixitque, Etiam cetera, Cyre, sic se habent. Verum quid attinet ea te adspicere? Atque hæc, ait, scio propter me maxime ipsi accidisse, ac fortassis etiam propter te, Cyre, nihilo minus. Etenim stulta ego multis eum cohortata sum, efficeret, ut amicum in aliquo numero habendum tibi se declararet: et ipse, sat scio, non quid sibi accideret, cogitabat; sed quibus facinoribus editis tibi gratificaretur. Quamobrem ipse quidem, inquit, extremam vitæ diem ita morte confecit, ut de eo nemo conqueri possit, ego vero hortatrix ei viva hic adsideo. Cyrus aliquandiu cum silentio lacrimas fudit, dein de dixit, Hic vero, mulier, finem præclarissimum sortitus est: nam victor diem obiit supremum: tu vero hæc a me accipito, quibus eum ornes: (nam Gobryas Gadatasque jam aderant, copiosi et elegantem ferentes ornatum:) dein scito, inquit, ne alios quidem honores ei defuturos, sed e monumentum illi complures ex dignitate vestra aggesto tu mulo conficiet; et mactabuntur ei quæcunque viro forti æquum est mactari. Tu quoque deserta, inquit, non eris sed ego te propter pudicitiam virtutesque tuas ceteras cur aliis rebus colam, tum alicui commendabo, qui te quocunque voles deportabit: tantum, ait, indicato ad quem deporta te cupias. Et Panthea, Securo sis animo, inquit, Cyri

μή σε κρύψωι πρὸς ὅτινα βούλομαι ἀφικέσθαι. (13) 'Ο μὲν δὲ ταῦτ' εἰπὼν ἀπῆει, κατοικτεῖρων τὴν τε γυναῖκα οὐοὶ ἀνδρὸς στέροιτο καὶ τὸν ἀνδρα οὐοὶ γυναῖκα καταλιπὼν οὐκέτ' ὀφίτο. Ἡ δὲ γυνὴ τοὺς μὲν εὐνούχους ἐκέλευεν ἀποστῆναι, ἕως ἂν, ἔφη, τόνδε ἐγὼ οὐδύρωμαι ὡς βούλομαι· τῇ δὲ τροφῇ εἶπε παραμένειν, καὶ ἐπέταξεν αὐτῇ, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, περικαλύψαι αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀνδρα ἐν ἐνὶ ἱματίῳ. (14) Ἡ δὲ τροφὸς πολλὰ ἱκετεύουσα μὴ ποιεῖν τοῦτο, ἐπεὶ οὐδὲν ἦνυτε καὶ χαλπαίνουσιν ἰῶρα, ἐκάθητο κλαίονσα. Ἡ δὲ ἀκινάκην πάλαι παρεσκευασμένη σφάττει ἑαυτὴν, καὶ ἐκίθεισα ἐπὶ τὰ στέρνα τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἐκίθησκειν. Ἡ δὲ τροφὸς ἀνωλοφύρατό τε καὶ περιεκαλύπτειν ἀμφω ὥσπερ ἡ Πάνθεια ἐπέστειλεν. (15) 'Ο δὲ Κύρος ὡς ἦσθετο τὸ ἔργον τῆς γυναίκας, ἐκκλαγείας ἵεται, εἰ τι δύναιτο βοηθῆσαι. Οἱ δὲ εὐνούχοι ἰδόντες τὸ γενηνόμενον τρεῖς ὄντες σπασάμενοι κτείνουσι τοὺς ἀκινάκας ἀποσφάττονται ὥσπερ ἔταξεν αὐτοὺς ἐστηκότας. (16) [Καὶ νῦν τὸ μνημα μέχρι τοῦ νῦν τῶν εὐνούχων κεχῶσθαι λέγεται· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ αὐτῇ στήλῃ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκας ἐπιγεγράφθαι παρὰ τὰ ὀνόματα, Σύρια γράμματα, κάτω δὲ εἶναι τρεῖς λέγουσι στήλας καὶ ἐπιγεγράφθαι σκηπτούχων.] (17) 'Ο δὲ Κύρος ὡς ἐπλησίασε τῷ πάθει, ἀγασθεὶς τε τὴν γυναῖκα καὶ κατολοφυράμενος ἀπῆει· καὶ τούτων μὲν ἡ εἰκὼς ἐπεμελήθη ὡς τύχαιεν πάντων τῶν καλῶν, καὶ τὸ μνημα ὑπερμέγεθες ἐχώσθη, ὡς φασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τούτου στασιαζόντες οἱ Κῆρες καὶ πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ὅτε τὰς οἰκίσεις ἔχοντες ἐν ἐχυροῖς χωρίοις, ἐκἀκτοὶ ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύρον. 'Ο δὲ Κύρος αὐτοὺς μὲν μένων ἐν Σάρδεσι μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ γυρίους, ὡς τῶν μὴ πετιομένων ἐρεῖψων τὰ τεῖχη, Ἀδούσιον δὲ ἀνδρα Πέρσην καὶ τάλλα οὐκ ἀφρονα οὐδ' ἀπόλεμον, καὶ πάνυ δὲ εὐχαριν, πέμπει ἐπὶ τὴν Καρίαν στρατεύματα δούς· καὶ Κίλικες δὲ καὶ Κύπριοι πάνυ τροφίμως αὐτῷ συνεστράτευσαν. (2) Ὡν ἕνεκα οὐδ' ἔτιμ' ἐκείνῃ Πέρσην σατράπην οὔτε Κιλικίων οὔτε Κυπρίων, ἀλλ' ἤρχον αὐτῷ αἰεὶ οἱ ἐπιχώριοι βασιλεύοντες· δασμὸν μέντοι ἐλάμβανε καὶ στρατιᾶς ὅποτε δέοιτο, ἐπήγγελλεν αὐτοῖς. (3) 'Ο δὲ Ἀδούσιος ἄγων τὸ στρατεύμα ἐπὶ τὴν Καρίαν ἦλθε, καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν Κερῶν παρήσαν πρὸς αὐτὸν, ἔτοιμοι ὄντες δέχεσθαι εἰς τὰ τεῖχη ἐπὶ κακῷ τῶν ἀντιστασιαζόντων. 'Ο δὲ Ἀδούσιος πρὸς ἀμφοτέρους ταῦτα ἔπολε. Δικαιώτερά τε ἔφη, λέγειν τούτους ὑποτέροις διαλέγοιτο, λαθεῖν τε ἔφη εἶναι τοὺς ἐναντίους φίλους σφᾶς γενομένους, ὡς δὲ ἄλλως ἂν μάλλον ἐπιπεσὼν ἀπαραιοκίους τοῖς ἐναντίοις πιστὰ ὃ ἡξίου γενέσθαι, καὶ τοὺς μὲν Κῆρας ἐλπίσαι ἀδόλως τε δεῖσθαι εἰς τὰ τεῖχη σφᾶς καὶ ἐπ' ἑαυτῷ τῷ Κύρου καὶ Περσῶν· αὐτοὺς δὲ ὁμοῖα θείλειν

nequaquam te celabo, ad quem pervenire velim. Cyrus hæc loquutus discessit, tum mulieris misertus, quæ virum talem amisisset, tum viri, qui relictam uxorem talem non amplius adspiceret. Mulier autem eunuchos secedere jussit, Donec istum ego, inquit, ex animi sententia lamentando deflevero: ac nutrici dixit ut secum maneret, eidemque præcepit, ut se, mortem ubi occubisset, et virum una veste velatos obtegeret. Nutrix multis eam precata suppliciter, ne id faceret, cum nihil proficeret, ipsamque videret indignari, sedit lacrimans. Tum mulier, quæ acinacem dudum ad hoc paratum haberet, seipsam jugulat, et capite in mariti pectus imposito moritur. Nutrix cum ejulatu ambos obtegit, quemadmodum Panthea jusserat. Cyrus autem ubi mulieris facinus rescivit, exterritus, accessit, si quid auxilii ferre posset. Eunuchi autem, qui tres erant, cum quid factum esset viderent, et ipsi strictis acinacibus, quo eos loco stare jusserat, stantes se jugularunt. [Et nunc quoque monumentum.... *etiam his eunuchis aggesto tumulo structum esse dicitur*: ac superiore quidem in columna hujus viri et mulieris hujus nomina feruntur inscripta literis Syriacis; inferius autem columnas esse tres aiunt, et eis inscriptum, SCEPTUCHORUM.] Cyrus ubi propius ad illum tristem casum accessisset, et admiratus istam mulierem et lamentis prosequutus, discessit: fuitque, ceu par erat, ei curæ, præclara ut illis omnia contingerent; ingensque adeo monumentum, ut perhibent, aggesto tumulo factum fuit.

CAPUT IV.

Secundum hæc cum factionibus Cares armisque adeo inter se contenderent, utpote qui domicilia munitis in locis haberent, utrique Cyrum implorabant. Cyrus autem ipse Sardibus manens machinas fabricabatur et arietes, ut eorum qui parere nollent, mœnia solo æquaret: Adusium vero Persam, hominem ceteroqui nec imprudentem reive militaris rudem, ac valde etiam elegantis ingenii, cum exercitu in Cariam mittit; perlubenter autem tum Cilices tum Cyprii ejus in hac expeditione signa sequuti sunt. Quæ causa fuit cur nullum satrapam Persicum Cilicibus et Cypriis unquam miserit, contentus semper indigenis eorum regibus: tributum tamen ab istis exigebat; et militiam, cum erat opus, eis imperabat. Adusius autem qui ducebat exercitum, post eaquam in Cariam pervenit, aderant ab utraque Carum parte quidam, parati eum suas intra munitiones, ad contrariæ factionis detrimentum, recipere. Adusius erga utrosque faciebat eadem; cum diceret illos, quibuscum loquebatur, æquiora proponere, et clam adversarios haberi oportere amicitiam cum ipsis ininitam, quasi hoc pacto magis imperatos adversarios adgressurus esset. Præterea fidem utrinque dari petebat, et a Caribus quidem jusjurandum dari, se absque dolo malo, et Cyri Persarumque bono, intra munitiones Persas admissuros: ipsum autem jurare velle, se absque

ἀδούλους εἰσιέναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δεχομένων. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀμφοτέροις λαῶρα ἐκαστέρων νύκτα συνέθετο τὴν αὐτὴν, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσῆλθο εἰς τὰ τεῖχη καὶ παρέλαβε τὰ ἐρύματα ἀμφοτέρων. Ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καθέζομενος εἰς τὸ μέσον σὺν τῇ στρατιᾷ ἐκάθισεν ἐκατέρων τοὺς ἐπικαιρίους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἀλλήλους ἠγθέσθησαν, νομίζοντες ἐξηπατῆσθαι ἀμφοτέροι. (5) Ὁ μὲντοι Ἀδούσιος ἐλεξε τοιαῦτα· Ἐγὼ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥμοσα ἀδούλους εἰσιέναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δεχομένων. Εἴπερ οὖν ἀπολῶ ὑποτέρους ὑμῶν, νομίζω ἐπὶ κακῷ εἰσεληλυθέναι Κύρου. Ἦν δὲ εἰρήνην ὑμῖν ποιήσω καὶ ἀσφάλειαν ἐργάσθαι ἀμφοτέροις τὴν γῆν, νομίζω ὑμῖν ἐπ' ἀγαθῶ παρεῖναι. Νῦν οὖν γὰρ ἀπὸ τῆςδε τῆς ἡμέρας ἐπιμύνησθαι τε ἀλλήλοις φιλικῶς, ἐργάσθαι τε τὴν γῆν ἀδελφῶς, διδόναι τε τέκνα καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων ἣν δὲ παρὰ ταῦτα αὐκτεῖν τις ἐπιχειρῇ, τούτοις Κύρος τε καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα πολέμιοι. (6) Ἐκ τούτου πύλαι μὲν ἀνεωγμέναι ἦσαν τῶν τεχνῶν, μεστὰ δὲ αἱ ὁδοὶ πορευομένων παρ' ἀλλήλους, μεστὰ δὲ οἱ χώροι ἐργαζομένων· ἐορτὰς δὲ κοινῇ ἔχον, εἰρήνης δὲ καὶ εὐφροσύνης πάντα πλέα ἦν. (7) Ἐν δὲ τούτῳ ἔχον οἱ παρὰ Κύρου, ἐρωτῶντες εἰ τε στρατιᾷς προσδρόιτο ἡ μηχανημάτων· ὁ δὲ Ἀδούσιος ἀπεκρίνατο ὅτι καὶ τῇ παρουσίᾳ ἔχειν ἀλλὰ γοστε χρῆσθαι στρατιᾷ, καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἀπῆγε τὸ στρατεύμα, φρουροὺς ἐν ταῖς ἀκραῖς καταλιπών. Οἱ δὲ Κῆρες ἱκέτευσον μένειν αὐτόν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤθελε, προσέειπεν πρὸς Κύρον δεόμενοι πέμψαι Ἀδούσιον σφίσι σατράπην.

8. Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἀπεστάλκει Ὑστάσπην στρατεύμα ἄγοντα ἐπὶ Φρυγίαν τὴν περὶ Ἑλλήσποντον. Ἐπεὶ δ' ἔχεν ὁ Ἀδούσιος, μετάγειν αὐτόν ἐκέλευσεν ἥπερ ὁ Ὑστάσπης προώχεται, ὥπως μᾶλλον πείθοντο τῷ Ὑστάσπῃ, ἀκούσαντες ἄλλο στρατεύμα προσιόν. 9. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες οἱ ἐπὶ θαλάττῃ οἰκοῦντες πολλὰ δόντες δῶρα διεπραξάντο ὥστε εἰς μὲν τὰ τεῖχη βραχάρους μὴ δέχεσθαι, δασμὸν δὲ ἀποφέρειν καὶ στρατεύειν ὑποὶ Κύρου ἐπαγγέλλοι. (10) Ὁ δὲ τῶν Φρυγῶν βασιλεὺς παρεσκευάζετο μὲν ὡς καθέξων τὰ ἐρυμνά καὶ οὐ πεισόμενος καὶ παρήγγειλεν οὕτως· ἐπεὶ δὲ ἀφίσταντο αὐτοῦ οἱ ὑπαρχοὶ καὶ ἐρχομὸς ἐγγίνετο, τελευτῶν εἰς χεῖρας ἦλθεν Ὑστάσπῃ ἐπὶ τῇ Κύρου δίκῃ. Καὶ ὁ Ὑστάσπης καταλιπὼν ἐν ταῖς ἀκραῖς ἰσχυρὰς Περσῶν φρουρὰς ἀπῆγε ἄγων σὺν τοῖς ἐαυτοῦ καὶ Φρυγῶν πολλοῖς ἰππέας καὶ πελταστάς. (11) Ὁ δὲ Κύρος ἐπέστειλεν Ἀδούσιῳ συμμαχῆσαι πρὸς Ὑστάσπην τοὺς μὲν ἐλομένους Φρυγῶν τὰ σφέτερα σὺν τοῖς ὑπὸλοις ἄγειν, τοὺς δ' ἐπιθυμήσαντας πολεμεῖν τούτων ἀρελομένους τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὅπλα σφενδόνας ἔχοντας πάντας κελεύειν ἐπεσθαι.

12. Οὗτοι μὲν ὁ γὰρ ταῦτ' ἐποίουν. Κύρος δὲ ὥρμητο ἐκ Σάρδεων, φρουρὰν μὲν πεζὴν καταλιπὼν πολλήν ἐν Σάρδεσι, Κροῖσον δὲ ἄγων, ἄγων δὲ πολλὰς ἀμάξας πολλῶν καὶ παντοδαπῶν χρημάτων. Ἦκε δὲ καὶ ὁ

dolo malo, et quidem admittentium commodo, munitiones ingressurum esse. Haec ubi conferisset, cum utrisque noctem clam alteris eandem pactus est, atque ea in castella invertus est, et munitiones amborum recepit. Cum autem illuxisset, in medio cum exercitu consedit, et in concionem ex utraque parte ad res componendas opportunos vocavit. Illi, se mutuo intuiti, graviter rem tulere, qui partem utramque dolo circumventam existimarent. Adusius vero in hanc sententiam verba fecit: Jurejurando vobis ego, viri, holam adstrinxi, ingressurum vestra me castella sine dolo malo, et eorum commodo qui me admitterent. Quamobrem si alter utros vestrum evertere velim, ipse me damno Carum haec ingressum esse statuum: sin pacem inter vos concilivero, et utrisque confecerō, ut agrum tuto colere possitis, vestra cum utilitate vobis adesse me arbitrabor. Oportet igitur ex hoc die vos amice mutuo misceri commercio, et agros colere sine metu, et inter liberos hinc inde matrimonia contrahi: quod si contra haec injuriam facere conatus fuerit aliquis, iis et Cyrus et nos hostes erimus. Ibi tum et porte castellorum erant aperta, et itinera plena congregientium inter se, et agri pleni cultoribus: festos dies communiter agebant, et pacis ac letitiae cuncta erant plena. Interea quidam a Cyro veniunt, qui Adusium interrogarent, equo exercitu alio vel machinis egeret: quibus Adusius respondit, se presenti exercitu etiam alibi uti posse; ac simul cum hisce verbis copias abduxit, relictis in arcibus militibus praesidiariis. Cares autem supplices orabant ut maneret, quod cum facere nollet, missis ad Cyrum suis rogabant, ut Adusium sibi satrapam mitteret.

Cyrus Hystaspam interim ablegarat, qui exercitum in Phrygiam Hellesponto finitimam duceret. Posteaquam autem Adusius venit, sequi Cyrus eum cum exercitu jussit, qua Hystaspas praecesserat, ut Hystaspae magis parerent, ubi audiissent alias etiam copias accedere. Graeci quidem certe maris accolae, multis muneribus datis, id consequuti sunt, ut intra moenia barbaros admittere necesse non haberent, sed tributum tamen penderent, et militatum irent quo Cyrus jussisset. Phrygum vero rex se parabat quasi loca munita tueri, nec imperata facere vellet, atque ita se facturum denuntiabat: sed postquam constituti sub ipsius imperio praefecti ab eo defecerunt, et solus euri judicio permissa. Hystaspas relictis in arcibus firmis Persarum praesidiis, discessit, secum praeter suos Phrygum complures tum equites tum peltastas ducens. Cyrus autem Adusio mandata dederat, ut postquam se cum Hystaspae conjunxisset, Phrygas eos, qui partes suas amplexi fuissent, armatos adduceret; qui vero bellum gerere studuissent, illis et equos adimerent et arma, omnesque cum fundis sequi juberent.

Haec illi quidem exsequabantur. Cyrus autem Sardibus movit, numeroso istice peditibus praesidio relicto, Crosum secum retinens, et multa multis variisque opibus onusta plaustra ducens. Accessit autem Croesus ad Cyrum, ferens

Κρόισος γεγραμμένα ἔχων ἀκριβῶς ὅσα ἐν ἐκάστῃ ἦν τῇ ἀμάρτη· καὶ διδούς τῷ Κύρῳ τὰ γράμματα εἶπε, Ταῦτα, ἔφη, ἔχων, ὧ Κύρε, εἰση τόν τέ σοι ὀρθῶς ἐποδιδόντα ἀάγει καὶ τὸν μῆ. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἔλεξεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν καλῶς ἐποίηεις, ὧ Κρόισε, προνοῶν· ἔμοιγε μέντοι ἄξουσι τὰ χρήματα οἷπερ καὶ ἔχειν αὐτὰ ἀξιοί εἰσιν ὥστε ἦν τι καὶ κλέψωσι, τῶν ἑαυτῶν κλέφονται. Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἔδωκε τὰ γράμματα τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὅπως εἶδεῖν τῶν ἐπιτρόπων οἱ τε οὕτως αὐτοῖς ἀποδίδοιεν οἱ τε μῆ. (14) Ἦγε δὲ καὶ Λυδῶν οἳ μὲν ἑώρα καλλωπιζομένους καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἄρμασι καὶ πάντα πειρωμένους ποιεῖν ὅτι ὦντο ἐν τῷ χαριεῖσθαι, τούτους μὲν σὺν τοῖς ὁπλοῖς οὓς δὲ ἑώρα ἀχαρίστως ἐπομένους, τοὺς μὲν ἵππους αὐτῶν περιέθηκε Πέρσαις τοῖς πρώτοις συστρατευομένοις, τὰ δὲ ὅπλα κατέκαυσε· σφενδόνας δὲ καὶ τούτους ἠνάγκασεν ἔχοντας ἔπεσθαι. (15) Καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀόπλους τῶν ὑποχειρίων γενομένων σφενδονᾶν ἠνάγκαζε μελεῖν, νηκίζων τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτατον εἶναι· σὺν μὲν γὰρ ἄλλῃ δυνάμει μάλα ἐστὶν ἔνθα ἰσχυρῶς ὠφελεῖται σφενδονῆται παρόντες, αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς οὐδ' ἂν οἱ πάντες σφενδοῇται μένειαν πάνυ ὀλίγους ὁμόσε ὄντας σὺν ὁπλοῖς ἀγχεμάροισι.

κα. Προῖον δὲ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος κατεστρέψατο μὲν Φρυγίας τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κατεστρέψατο δὲ Καππαδόκας, ὑποχειρίου δὲ ἐποίησατο Ἀραβίους· ἐξέλασε δὲ ἀπὸ πάντων τούτων Περσῶν μὲν ἱππέας οὐ μῖσην ἢ τετρακιςμυρίους, πολλοὺς δὲ ἵππους τῶν αἰχμαλώτων καὶ πᾶσι τοῖς συμμάχοις διέδωκε· καὶ πρὸς Βαβυλῶνα ἀρίκετο παμπολλοὺς μὲν ἱππέας ἔχων, παμπολλοὺς δὲ τοξότας καὶ ἀκοντιστάς, σφενδονήτας δὲ ἐναριθμητούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ἦν ὁ Κύρος, περιέστησε μὲν πρὸς τὸ στρατεύμα περὶ τὴν πόλιν, ἔπειτα αὐτὸς περιήγαγε τὴν πόλιν σὺν τοῖς φίλοις τε καὶ ἐπικαιριοῖς τῶν συμμάχων. (2) Ἐπεὶ δὲ κατεθέασατο τὰ τείχη, ἀπάγειν παρεκτενέασατο τὴν στρατιάν ἀπὸ τῆς πόλεως· ἐξελθὼν δὲ τις αὐτόμολος εἶπεν ὅτι ἐπιτίθεσθαι μέλλοιεν αὐτῷ, ὥστε ἀπάγειν τὸ στρατεύμα· καταθεωμένοις γὰρ, ἔφη, εἰσὶν ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσθενῆς ἐδόκει εἶναι ἡ φάλαγξ. Καὶ οὕτως θαυμαστόν ἦν οὕτως ἔχειν· περὶ γὰρ πολὺ τείχος κυκλούμενους ἀνάγκη ἦν ἐπ' ὀλίγον τὸ βάθος γενέσθαι τὴν φάλαγγα. (3) Ἀκούσας οὖν ὁ Κύρος ταῦτα, οὕτως κατὰ μέσον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν παρήγγειλεν ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἐκατέρωθεν τοὺς ὁπλίτας ἀναπτύσσοντας τὴν φάλαγγα ἀπέναντι παρὰ τὸ ἐστηκὸς τοῦ στρατεύματος, ὥς γένοιτο ἐκατέρωθεν τὸ ἔχον κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὸ μέσον. (4) Οὕτως οὖν πυνθάνοντες οἱ τε μένοντες εὐθὺς θαρβραλέωτεροι ἐγίγονοντο ἐπὶ διπλάσιον τὸ βάθος γιγνόμενοι οἱ τ' ἀπὸντες ὡσαύτως

accurate descripta, quæcunque singulis essent in plaustris, easque scripturas Cyro tradens ait, Has, Cyre, si habeas, scies quinam recte sit redditurus quæ vehit, et qui non recte. Et Cyrus, Facis tu quidem probe, inquit, Cræse, qui provideas : sed mihi sane has vehent opes qui digni sunt ut eas etiam possideant; adeo ut si quid suffurabuntur, sua suffurabuntur. Dum hæc diceret, amicis et præfectis scripturas istas tradidit, ut scirent quinam ex iis, quibus essent eæ res creditæ, salvas et integras redderent, qui non redderent. Ducebat etiam secum Lydos, quibus esse curæ cerneret elegantiam armorum et equorum et curruum; et quos eniti videret ut omnia facerent quibus ipsi gratificaturos se putabant, hos secum armatos ducebat; quos autem cerneret gravate sequi, eorum equos Persis, qui primi cum eo militatum profecti fuerant, tradidit, et arma combussit : hos vero etiam fundis instructos sequi coegit. Quin et omnes inermes ex iis qui ejus in potestatem venerant, ad usum fundarum exercere se coegit, quod hoc armorum genus maxime servile duceret : est enim ubi funditores, si copiis aliis adsint, mirum quantum utilitatis adferunt; ipsi vero seorsum, ne omnes quidem, quotquot sint, funditores, admodum paucos iis cum armis, quibus cominus pugnatur, congressos sustinuerint.

Cum autem via Babylonem ducente progrediretur, subegit Phrygas qui sunt majoris Phrygiæ, subegit Cappadocas, Arabas in potestatem redegit : quorum omnium armis Persas equites instruxit, non pauciores quadragies millibus; multos vero captivorum equos in socios etiam universos distribuit : Babylonemque venit permagno cum equitatu, permultis cum sagittariis et jaculatoribus, cum funditoribus autem innumeris.

CAPUT V.

Cumque jam apud Babylonem Cyrus esset, exercitum omnem circa urbem constituit, deinde cum amicis et sociorum ducibus eam ipse circumvectus est. Muros contemplatus, ab urbe copias abducere parabat; cum transfuga quidam ex urbe egressus ait, Babylonios ipsum adoriri velle, quando copias abducturus esset : nam de muro phalangem hanc despectantibus, inquit, visa est imbecilla esse. Nec quidem id ita se habuisse mirum erat : quia enim murum amplum circumdarent, necesse erat phalangem ad exiguam densitatem redigi. Hæc igitur Cyrus cum audisset, stans in medio exercitus sui, cum iis quos circum se habebat, præcepit ut gravis armaturæ milites ab utraque extremitate phalangem replicantes abirent propter eam exercitus partem quæ subsisteret, donec utraque extremitas ad se atque ad medium perveniret. Id cum facerent, tum iis qui subsistebant fiducia quædam continuo accedebat, quod duplicata jam esset aciei densitas; tum illis quoque fiducia similiter accedebat,

Οαβράχλειώτεροι· εὐθὺς γὰρ οἱ μένοντες αὐτῶν πρὸς τοῖς πολεμίοις ἐγγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἑκατέρωθεν συνῆλθαν τὰ ἄκρα, ἔστησαν ἰσχυρότεροι γεγεννημένοι, οἱ τε ἀπεληλυθότες διὰ τοὺς ἐμπροσθεν, οἱ τ' ἐμπροσθεν διὰ τοὺς ὀπισθεν προσγεγεννημένους. (5) Ἀναπτυθείσης δ' οὕτω τῆς φάλαγγος ἀνάγκη τοὺς πρῶτους ἀρίστους εἶναι καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς κακίστους τετάχθαι· ἢ δ' οὕτως ἔχουσα τάξις καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐδόκει παρεσκευάσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ φεύγειν. Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ καὶ οἱ γυμνῆτες οἱ ἀπὸ τῶν κεράτων αἰεὶ ἐγγύτερον ἐγγίνοντο τοῦ ἀρχοντος τοσούτῳ ὥσῳ ἡ φάλαγξ βραχυτέρα ἐγγίνετο ἀναδιπλούμενη. (6) Ἐπεὶ δὲ οὕτω συνεσπειράθησαν, ἀπῆσαν, ἕως μὲν ἐξικνεῖτο τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπὶ πόδα· ἐπεὶ δὲ ἔξω βελῶν ἐγένοντο, στραφέντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγα βήματα προΐοντες, μετεβάλλοντο ἐπ' ἀσπίδα καὶ ἴσταντο πρὸς τὸ τείχος βλέποντες· ὥσῳ δὲ προσωτέρω ἐγγίνοντο, τοσούτῳ μανότερον μετεβάλλοντο. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ ἀσφαλεῖ ἐδόκουν εἶναι, ξυνείρον ἀπίνοντες, ἔστε ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐγένοντο.

7. Ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο, συνεκάλεσεν ὁ Κύρος τοὺς ἐπικαίριους καὶ ἔλεξεν, Ἄνδρες, ἑυμαχοί, τεθεάμεθα μὲν κύκλῳ τὴν πόλιν· ἐγὼ δὲ ὅπως μὲν ἂν τις τείχῃ οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὰ προσμαχόμενος εἴη, οὐκ ἐνορᾶν μοι δοκοῖ· ὥσῳ δὲ πλείους ἄνθρωποι ἐν τῇ πόλει εἰσίν, ἐπεὶπερ οὐ μαχόνται ἐξόντες, τοσούτῳ ἂν ὕψιστον λιμὼς αὐτοὺς ἡγροῦμαι ἀλθῶναι. Εἰ μὴ τιν' ὅν τι ἄλλον τρόπον ἔχετε λέγειν, τοῦτο πολιορκητέους φησὶ εἶναι τοὺς ἄνδρας. (8) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν, Ὁ δὲ ποταμὸς, ἔφη, οὗτος οὐ διὰ μέσης τῆς πόλεως βρεῖ πλατύς· ἔχων πλείον ἢ ἐπὶ δύο στάδια· καὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας, καὶ βάθος γ' ὡς οὐδ' ἂν δύο ἄνδρες ὁ ἕτερος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἐστρωκὸς τοῦ ὕδατος ὑπερέχον· ὥστε τῇ ποταμῷ ἐπὶ ἰσχυρότερα ἐστὶν ἡ πόλις ἢ τοῖς τείχεσι. (9) Καὶ ὁ Κύρος, Ταῦτα μὲν, ἔφη, ὁ Χρυσάντας, εἶδμεν ὅσα κρείττω ἐστὶ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως διαμετρούμενος δὲ γῆρ, ὡς τάχιστα τὸ μέρος ἑκάστου ἡμῶν ὀρύττειν τάφρον ὡς πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην, ὅπως ὅτι ἐλαχίστων ἡμῖν τῶν φυλάκων δέη. (10) Οὕτω δὲ κύκλῳ διαμετρούσας περὶ τὸ τείχος, ἀπολιπὼν ὅσον τύρσος μεγάλης ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ὀρύττειν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ τείχους τάφρον ὑπερμεγέθη· καὶ τὴν γῆν ἀνέβαλλον πρὸς ἑαυτοὺς. (11) Καὶ πρῶτον μὲν πύργους ἐπὶ τῇ ποταμῷ ὠκοδόμησε φόνιξι θεμελιώσας οὐ μείων ἢ πλεθριαίας· εἰσὶ γὰρ καὶ μεῖζονες ἢ τοσούτοι τὸ μῆκος περικοκίτες· καὶ γὰρ δὴ πιεζόμενοι οἱ φόνικες ὑπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιν· (12) τοὺτους δ' ὑπετίθει τοῦτου ἕνεκα ὅπως ὅτι μάλιστα εὐκοίη πολιορκήσιν παρσκευάζομεν, ὡς εἰ καὶ διαρῦγοι ὁ ποταμὸς εἰς τὴν τάφρον, μὴ ἀνέλοι τοὺς πύργους. Ἀνίστη δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς πύργους ἐπὶ τῆς ἀμβολάδος γῆς, ὅπως ὅτι πλείστα φυλακτήρια εἴη. (13) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐποίησαν· οἱ δὲ ἐν τῇ τείχει κατεγέλων τῆς πολιορκίας, ὡς ἔχοντες τὰ

qui abscedebant : mox enim illi qui subsistebant, prope ab hostibus aberant. Cum autem progrediendo extremitates utrinque conjunxissent, constitere jam facti firmiores, tum qui abscesserant, propter anteriores ; tum anteriores, propter eos qui a tergo accesserunt. Hoc modo replicata phalange, necesse est primos et ultimos fortissimos esse, ignavissimos in medio collocari : aciesque hunc in modum constituta et ad dimicandum, et ad prohibendam fugam instructa commode videbatur. Præterea equites et levis armaturæ milites qui a cornibus procedebant, semper eo propius ad imperatorem accedebant, quo phalanx duplicata densior efficiebatur. Cum hoc sese modo conglobassent, pedetentim inde recedebant, quo tela de muro pertinebant : cumque extra telorum ictus essent, conversi, ac primum quidem modicos passus progressi, statum mutabant clypeum versus, atque ita consistebant, ut murum intuerentur ; quanto autem longius abscederent, tanto rarius fiebat mutatio. Posteaquam in tuto sibi esse videbantur, recto continuoque itinere recedebant, donec ad tabernacula pervenirent.

Ubi jam in castris essent, Cyrus eos, quos oporteret, convocavit et hunc sermonem habuit : Urbem, socii, undique contemplati sumus ; atque equidem quo pacto quis adeo firmos et excelsos muros oppugnando capere possit, videre mihi non video : quanto autem plures homines in urbe sunt, quando ad pugnandum non exeant, tanto citius fieri arbitror, ut fame in potestatem redigantur. Nisi igitur aliquem alium, quem proponatis, modum habetis, hoc ipso nobis istos expugnandos esse aio. El Chrysantas inquit, Hiccinne fluvius per mediam urbem labitur, cujus latitudo stadia duo superat ? Ita profecto, ait Gobryas ; ac tanta quoque profunditas ejus est, ut ne duo quidem viri, alter alteri licet institerit, supra aquam exstare possint ; quo fit ut fluvio sit urbs etiam munitior, quam moribus. Et Cyrus, Missa taciamus hæc, ait, Chrysanta, quæ viribus nostris potiora sunt ; adhibita vero mensura, quam primum fossa latissima profundissimaque nobis erit ducenda, pro parte cuique sua, quo paucissimis custodibus nobis sit opus. Sic igitur undique circa murum spatia dimensus, relicto a flumine intervallo, quantum sufficeret magnis propugnaculis, ingentem fossam circum murum undique duxit, terramque adeo illi seipsos versus egresserunt. Ac primum quidem turres propter flumen extruebat, palmis fundatas, quarum non minor erat quam plethri altitudo : ibi nascuntur enim quæ hac majorem etiam in longitudinem excrescunt ; palmæ vero cum aliquo premuntur pondere, sursum incurvantur, quemadmodum et asini citellarii. Has autem palmas operi propterea subiecit, ut quam maxime videretur id facere, quod solent qui ad urbem obsidendam sese comparent ; ut tametsi flumen in fossam dilaberetur, ipsas turres non everteret. Etiam multas alias turres supra terram egestam excitabat, ut quam plurima essent excubiarum loca. Et has quidem illi res agebant ; qui autem in muro stabant, obsidionem

ἐπιτήδεια πλέον εἰκοσιν ἐτών. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κῦρος τὸ στρατεύμα κατένειμε δώδεκα μέρη, ὥς μῆνα τοῦ ἑαυτοῦ ἑκαστον μέρος φυλάξον. (14) Οἱ δ' αὖ Βαβυλώνιοι ἀκούσαντες ταῦτα πολλοὶ ἔτι μάλλον τούτων κατηγών, ἐννοούμενοι εἰ σφῶς Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι φυλάξοιεν, οὐς σφίσιν ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ Πέρσας.

15. Καὶ αἱ μὲν τάφροι ἤδη ὀρωρυγμέναι ἦσαν, ὁ δὲ Κῦρος ἐπειδὴ ἑορτὴν ἐν τῇ Βαβυλώνι ἤκουσεν εἶναι ἐν ἣ πάντες Βαβυλώνιοι ὀλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσιν, ἐν ταύτῃ, ἐπειδὴ τάχιστα συνεσκότασε, λαθὼν πολλοὺς ἀνθρώπους ἀνεστόμενους τὰς τάφρους [τάς] πρὸς τὸν ποταμόν. (16) Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς τάφρους ἔχρῳε ἐν τῇ νυκτὶ, ἡ δὲ διὰ τῆς πόλεως τοῦ ποταμοῦ ὁδὸς πορεύσιμος ἀνθρώποις ἐγίγνετο. (17) Ὡς δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ οὕτως ἐπορσύνετο, παρηγύρουν ὁ Κῦρος Πέρσας χιλιάρχους καὶ πεζῶν καὶ ἵππων εἰς δύο ἄγοντας τὴν χιλιοστὴν παρεῖναι πρὸς αὐτόν, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους κατ' οὐρανὸν τούτων ἐπεσθαι ἥπερ πρόσθεν τεταγμένους. (18) Οἱ μὲν δὲ παρήσαν· ὁ δὲ καταβιβάσας εἰς τὸ ξηρὸν τοῦ ποταμοῦ τοὺς ὑπηρέτας καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, ἐκέλευσε σέψασθαι εἰ πορεύσιμον εἴη τὸ ἔδαφος τοῦ ποταμοῦ. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλαν ὅτι πορεύσιμον εἴη, ἐνταῦθα δὴ συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐλεξε τοιαύτα·

20. Ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὁ μὲν ποταμὸς ἡμῖν παραχωρήκει τῆς εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ· ἡμεῖς δὲ θαρρόντες εἰσάγωμεν δὴ μὴδὲν φοβούμενοι εἰσῶ, ἐννοοῦμενοι ὅτι οὕτοι ἐπ' οὓς νῦν πορευσόμεθα ἐκείνοι εἰσιν οὓς ἡμεῖς καὶ συμμάχους πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες καὶ ἐγρηγορούτας ἐπαντας καὶ νήφοντας καὶ ἐξωπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἐνικώμεν. (21) νῦν δ' ἐπ' αὐτοὺς ἵμεν ἐν ᾧ πολλοὶ μὲν αὐτῶν καθεύδουσι, πολλοὶ δ' αὐτῶν μεθύουσι, πάντες δ' ἀσύντακτοί εἰσιν· ὅταν δὲ καὶ αἰσθῶνται ἡμᾶς ἐνόντας, πολλοὶ ἔτι μάλλον ἢ νῦν ἀχρεῖοί ἐσονται ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγῆναι. (22) Εἰ δέ τις τοῦτο ἐννοεῖται ὅ δὴ λέγεται φοβερόν εἶναι τοῖς εἰς πόλιν εἰσέμεναι, μὴ ἐπὶ τὰ τέγη ἀναβάντες βάλλωσιν ἔνθεν καὶ ἔθεν, τοῦτο μάλιστα θαρβείτε· ἦν γὰρ ἀναβῶσί τινες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἔχομεν σύμμαχον θεὸν Ἡραίστον. Εὐφλεκτα δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῶν, φοίνικος μὲν αἱ οὖραι πεπαιγμέναι, ἀσφάλτω δὲ ὑπεκκαύματι κεχρισμέναι. (23) Ἡμεῖς δ' αὖ πολλὴν μὲν δαδα ἔχομεν, ἡ ταχὺ πολλὴν τρέχεται, πολλὴν δὲ πίτταν καὶ στυπείον, ἃ ταχὺ παρακαλεῖ πολλὴν φλόγα· ὥστε ἀνάγκη νεῖναι ἢ φεύγειν ταχὺ τοὺς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ἢ ταχὺ κατακαυθῆναι. (24) Ἀλλ' ἀγέτε λαμβάνετε τὰ ὅπλα· ἡγήσομαι δὲ ἐγὼ οὖν τοῖς θεοῖς. Ὑμεῖς δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα καὶ Γωβρύα, δείκνυτε τὰς ὁδοὺς ἵστε γάρ· ὅταν δὲ ἐντὸς γενώμεθα, τὴν ταχίστην ἀγέτε ἐπὶ τὰ βασιλεία. (25) Καὶ μὴν, ἔφασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Γωβρύαν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν εἰ καὶ ἄκλειστοι αἱ πύλαι αἱ τοῦ βασιλείου εἴεν· ὥς ἐν πάμπαν ἔοικε γὰρ ἡ πόλις πᾶσα εἶναι τῇδε τῇ νυκτὶ.

ΣΕΝΟΦΩΝ.

hanc irridebant; quod iis esset commeatus in annos plus viginti. Quæ Cyrus cum audisset, in partes duodecim exercitum divisit, ut pars quælibet unum anni mensem in excubiis esset. Babylonii rursus, his auditis, multo etiam magis irridebant, qui cogitarent secum, Phrygas et Lydios et Arabas et Cappadocas futuros contra se in excubiis, quos omnes arbitrabantur animis erga se magis esse benevolis, quam erga Persas.

Ac fossæ quidem ductæ erant: Cyrus vero, cum audisset, celebrari Babylone festum quandam diem, quo Babylonii omnes nocte tota potarent et comissarentur, eo die, cum primum invesperasceret, magna hominum multitudine adhibita, fossarum ostia fluvium versus aperuit. Hoc cum factum esset, aqua noctu in fossas manabat; et alveus fluvii per urbem tendens, hominibus pervius esse cepit. Id ubi de flumine hoc modo ei successisset, Persicis Cyrus et equitum et peditum tribunis imperat, mille suos in binos explicatos ducendo apud se adessent; reliqui socii hos a tergo sequerentur, instructi quemadmodum prius. Et hi quidem aderant; cum ille, in siccam fluminis partem ministris suis, tam peditibus quam equitibus immissis, ut explorarent an vadum fluminis permeari posset imperavit. Posteaquam illi posse permeari renuntiarunt, tum vero peditum equitumque ducibus convocatis, huiusmodi verba fecit:

« Flumen hoc nobis, amici, viam in urbem concessit: eam nos animis præsentibus et omni timore vacuis ingrediamur, nobiscum ipsi reputantes, hos, quos adgressuri nunc sumus, eos esse, suos a sociis sibi adjunctis instructos, et omnes vigilantes et sobrios, armatos et in acie dispositos vicimus: jam vero adversus eos tendimus quo tempore multi eorum dormiunt, multi sunt ebrii, universi denique inordinati: cum autem et nos intus esse senserint, multo magis etiam, quam nunc, inutiles futuri sunt, quia exanimati erunt. At si hoc in mentem alicui venit, quod sane fertur esse formidolosum urbem intrantibus, ne tectis illi conscensio hinc inde tela in nos conijciant, ob hoc maxime bono animo sitis: nam si qui conscendent ædes, adiutor nobis est deus Vulcanus. Sunt vero eorum vestibula crematu facilia; cum januæ palmarum e materia fabricatæ sint, et bitumine illitæ, quod ignem facile concipit. Nobis autem et faces plurimæ sunt, quæ incendium ingens citi parient, et copia picis ac stuppæ, quæ cito magnam flammam eliciunt: adeo ut vel celeriter necesse sit hos ex adibus an fugere, vel celeriter exuri. Verum agite, arma capite; diis equidem juvantibus præibo. Vos autem, Gadata et Gobrya, demonstare nobis itinera; cum ea vobis sint cognita: et ubi jam intus erimus, quamprimum ad regiam ducite. » Atqui, aiebant illi qui erant cum Gobrya, non mirum fuerit, si quidem nec portæ ipsius regis clausæ sint: urbs enim tota videtur hac nocte ut in comissione esse.

Φυλακῇ μέντοι πρὸ τῶν πυλῶν ἐντευζόμεθα· ἔστι γὰρ αἰ τεταγμένη. Οὐκ ἂν ἀμελεῖν δεοί, ἔφη ὁ Κύρος, ἀλλ' ἰέναι, ἵνα ἀπαρασκεύους ὡς μάλιστα λάβωμεν τοὺς ἄνδρας.

26. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐβόηθη, ἐπορεύοντο· τῶν δὲ ἀπαντώντων οἱ μὲν ἀπέθνησκον παύμενοι, οἱ δ' ἐρευ-
γον πάλιν εἴσω, οἱ δ' ἐβόων· οἱ δ' ἄμφω τὸν Γωβρύαν
συνεδόων αὐτοῖς, ὡς κοιμασται ὄντες καὶ αὐτοί. Καὶ
ἰόντες ἦ ἐδύναντο ὡς τάχιστα ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἐνέ-
νοντο. (27) Καὶ οἱ μὲν σὺν τῷ Γωβρύᾳ καὶ Γαδάτᾳ
τεταγμένοι κεκλεισμένας εὗρίσκουσι τὰς πύλας τοῦ βα-
σιλείου· οἱ δ' ἐπὶ τοὺς φύλακας ταχθέντες ἐπισπίπτου-
σιν αὐτοῖς πίνουσι πρὸς φῶς πολλὸν, καὶ εὐθὺς ὡς πο-
λεμίοις ἐχρῶντο. (28) Ὡς δὲ κραυγὴ καὶ κύτος ἐνί-
γνετο, αἰσθόμενοι οἱ ἔνδον τοῦ θορύβου, κειλεύσαντες
τοῦ βασιλέως σκέψασθαι τί εἴη τὸ πρᾶγμα, ἐκλείουσι
τινες ἀνοίξαντες τὰς πύλας. (29) Οἱ δ' ἄμφω τὸν Γαδά-
ταν ὡς εἶδον τὰς πύλας χαλῶσας, εἰσπίπτουσι καὶ τοῖς
πάλιν φεύγουσιν εἴσω ἐρεπόμενοι καὶ παύοντες ἀρι-
κνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἤδη ἐστηκότα αὐτὸν καὶ
ἐσπασμένον ὃν εἶχεν ἀνικακὴν εὗρίσκουσι. (30) Καὶ
τοῦτον μὲν οἱ σὺν Γαδάτᾳ καὶ Γωβρύᾳ πολλοὶ ἐχει-
ροῦντο· καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ ἀπέθνησκον, ὃ μὲν προβαλ-
όμενός τι, ὃ δὲ φεύγων, ὃ δὲ γε καὶ ἀμυνόμενος ὅτῳ
ἐδύναντο. (31) Ὁ δὲ Κύρος διέπεμπε τὰς τῶν ἱππέων
τάξεις κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ προεῖπεν οὕς μὲν ἔξω λαμ-
βάνουσιν κατακάνειν, τοὺς δ' ἐν ταῖς οἰκίαις κηρύττειν
τοὺς Συριστὰ ἐπισταμένους ἔνδον μένειν· εἰ δέ τις ἔξω
ληρβείη, ὅτι θανατώσεται.

32. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. Γαδάτας δὲ καὶ Γω-
βρύας ἔχον καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσκύνουν, ὅτι τε-
τιμωρημένοι ἦσαν τὸν ἀνόσιον βασιλέα, ἔπειτα δὲ Κύ-
ρου κατεφύλουσαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ θαυμά-
ζοντες ἅμα χαρὰ καὶ εὐφρανόμενοι. (33) Ἐπεὶ δὲ ἡμέ-
ρα ἐγένετο καὶ ἤσθηον οἱ τὰς ἀκρας ἔχοντες ἐκλυομένη
τε τὴν πόλιν καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, παραδιδόσκει
καὶ τὰς ἀκρας. (34) Ὁ δὲ Κύρος τὰς μὲν ἀκρας εὐθὺς
παρελάμβανε καὶ προουράρχους τε καὶ προουρούς εἰς ταύ-
τας ἀνέπεμπε, τοὺς δὲ τεθνηκότας θάπτειν ἐρῆκε τοῖς
προσέχουσιν· τοὺς δὲ κήρυκας κηρύττειν ἐκέλευσεν ἀπο-
φέρειν πάντας τὰ ὅπλα Βαβυλωνίους· ὅπου δὲ ληρβή-
σεται ὅπλα ἐν οἰκίᾳ, προηγόρευεν ὡς πάντες οἱ ἔνδον
ἀποθάνοντο. Οἱ μὲν δὴ ἀπέφερον, ὃ δὲ Κύρος ταῦτα
μὲν εἰς τὰς ἀκρας κατέθετο, ὡς εἴη ἔτοιμα εἰ τί ποτε
δεοί χρήσθαι. (35) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πρῶτον
μὲν τοὺς μάγους κατέσχε, ὡς δοριαλώτου τῆς πόλεως
οὕσης ἀκροβόλῃ τῶν θεοῖς καὶ τεμένει ἐκέλευσεν ἐξε-
λεῖν· ἐκ τούτου δὲ καὶ οἰκίας διεδίδου καὶ ἀργεῖα τού-
τοις οὕς περ κοινῶνας ἐνόμιζε τῶν καταπεπραγμένων
καὶ οὕτω διένειμεν ὥς περ ἐδέδοκτο τὰ κράτιστα τοῖς
ἀρίστοις. Εἰ δὲ τίς οἴοιτο μείον ἔχειν διδάσκειν προς-
τάξας ἐκέλευσε. (36) Προεῖπε δὲ Βαβυλωνίοις μὲν τὴν
γῆν ἐργάζεσθαι καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν καὶ θερ-
πεύειν τούτους ὡς ἕκαστοι αὐτῶν ἐδόθησαν· Πέρσας δὲ

Sed in excubias tamen ante regie portas incidemus; quod
eae semper istic collocentur. Non negligenda res est, ait
Cyrus, sed eundem, ut eos quam maxime imparatos of-
fendamus.

Hæc ubi dicta fuerunt, pergebant: si qui autem eis ob-
viam venirent, partim caesi peribant, partim intro fuga se
recipiebant, partim clamorem edebant. Qui vero circa
Gobryam erant, eosdem cum illis clamores edebant, velut
ipsi quoque commissatores. Ac pergentes qua ratione progre-
di poterant, ad regiam celerrime perveniunt. Et hi quidem
Gobryæ Gadatæque adjuncti portas regia clausas inveniunt
qui vero adversus regie custodes ire jussi fuerant, magno
cum impetu irruunt in eos ad ignem largum potantes, sta-
timque hostili cum eis more agunt. Orto autem clamore
ac strepitu, cum ii, qui erant intus, tumultum sentirent,
et inspicere rex jubere, quid illud esset rei, apertis ali-
quid portis procurrunt. Cum portas ii, qui circa Gadatam
erant, patefactas conspicerent, irruunt, et illos rursus fu-
gientes intro insequuti, ac ferientes, ad regem perveniunt;
eumque jam erectum cum acinace, quem strictum tenebat,
inveniunt. Hunc Gadatæ et Gobryani numero plures op-
primunt; atque ii etiam, qui cum ipso erant, perierunt;
alii, cum aliquid objiceret; alius, cum fugeret; alius cum
se quacunque re poterat tueretur. Cyrus autem cohortes
equitum per vias passim dimittebat; et edicebat, ut quos
extra domos deprehenderent, occiderent; utque ii, qui
linguæ Syriacæ periti erant, denuntiarent illis qui adhuc in
aediis essent, ut intus manerent: quod si quis foris depre-
henderetur, eum morte multandum.

Et hi quidem hæc exsequiebantur. Gadatas autem et
Gobryas accesserunt; ac deos primum venerati sunt, quod
de impio rege penas sumpsissent; deinde manus et pedes
Cyri deosculantur, cum præ gaudium, simul et lacrimis
copiose profundere et letitiæ signa darent. Posteaquam
illuxisset, ac sensissent illi, qui arces tenebant, tum urbem
esse captam, tum regem occisum, arces etiam tradunt.
Cyrus eas statim occupat, et præsidiorum magistros cum
militibus præsidiariis in illas immittit: mortuos sepeliendi
potestatem propinquis facit; et præcones palam prædicare
jussit, ut omnes Babylonii arma deferrent: in quacunque
vero domo arma deprehenderentur, in ea denuntiabant
omnibus esse moriendum. Et illi quidem arma deportabant:
que Cyrus in arces deposuit, ut in promptu essent, si
quando eis esset utendum. Hæc ubi peracta fuerunt, pri-
mum arcensis magis, quia bello capta urbs esset, præce-
pit, ut diis primitias manubiarum et fana seligerent: postea
tum alias domos tum principum adificia dividebat in eos,
quos illorum, quæ gesta fuerant, socios existimabat: atque
hoc modo distribuit, uti dudum fuerat decretum, optima
queque præstantissimis. Quod si putaret aliquis sibi mi-
nus obtigisse, mandabat ut accedens id ipsum doceret.
Edixit etiam, Babyloniiis agros esse colendos, et tributa
pendenda, et iis obsequia præstanda quibus singuli traditi
essent: Persas vero et Persarum participes, et quotquot et

τοὺς κοινωνοὺς καὶ τῶν συμμάχων δοοὶ μένειν ἡρῶντο παρ' αὐτῷ ὡς δεσπότας ὧν ἔλαβον προηγούμενε διαλέγεσθαι.

37. Ἐκ δὲ τούτου ἐπιθυμῶν ὁ Κύρος ἦδη κατασκευάσασθαι καὶ αὐτὸς ὡς βασιλεὶ ἡγεῖτο πρόπειν, ἔδοξεν αὐτῷ τοῦτο σὺν τῇ τῶν φίλων γνώμῃ ποιῆσαι, ὡς ὅτι ἤκιστα ἂν ἐπιφθόνως σπάνιος τε καὶ σεμνὸς φανεῖη. Ὡς οὖν ἐμνηστῶ τοῦτο. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ στὰς ὅπου ἔδοκει ἐπιτῆδεον εἶναι προσδέχετο τὸν βουλόμενον λέγειν τι καὶ ἀποκρινάμενος ἀπέπεμπεν. (38) Οἱ δ' ἄνθρωποι ὡς ἔγνωσαν ὅτι προσδέχονται, ἦγον ἀμήχανοι τὸ πληθὺς καὶ ὠθυμένους περὶ τοῦ προσελθεῖν μηχανή τε πολλή καὶ μάχη ἦν. (39) Οἱ δὲ ὑπέρταται ὡς ἡδύναντο διακρίναντες προσέειπον. Ὅποτε δὲ τις καὶ τῶν φίλων ὠσαύτως τὸν ὅχλον προφανείη, προτείνων ὁ Κύρος τὴν χεῖρα προσέειπε αὐτοὺς καὶ οὕτως ἔλεγεν, Ἄνδρες φίλοι, περιμένετε, ἕως τὸν ὅχλον διωσόμεθα· ἔπειτα δὲ κατ' ἑσυχίαν συγγενησόμεθα. Οἱ μὲν δὲ φίλοι περιέμενον, ὁ δ' ὅχλος πλείων καὶ πλείων ἐπέβριε, ὥς περ ἔρθανεν ἑσπέρα γενομένη πρὶν τοῖς φίλοις αὐτὸν σχολάσαι καὶ συγγενέσθαι. (40) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι; αὐριον δὲ πρὸς ἔλθετε· καὶ γὰρ ἐγὼ βούλομαι ὑμῖν τι διαλεχθῆναι. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ φίλοι ἄσμενοι ὄγοντο ἀποθίσαντες, δίκην δεδοκότες ὑπὸ πάντων, τῶν ἀναγκαίων. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν.

41. Τῇ δ' ὕστερα δὲ μὲν Κύρος παρῆν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ἀνδρώπων δὲ πολὺ πλείον πληθὺς περιεσπύχθη βουλόμενος προσεῖναι, καὶ πολὺ πρότερον ἢ οἱ φίλοι παρῆσαν. Ὁ οὖν Κύρος περιστῆσάμενος τῶν ἑστωρίων Περσῶν κύκλον μέγαν εἶπε μηδὲνα παρίεναι ἢ τοῖς φίλοις τε καὶ ἄρχοντας τῶν Περσῶν τε καὶ τῶν συμμάχων. (42) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον αὐτοὶ, ἔλεξεν ὁ Κύρος αὐτοὺς τοιαῦτα. Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς οὐδὲν ἂν ἔχοιμεν μέμψασθαι τὸ μὴ οὐχὶ μέχρι τοῦδε πάντα ὅσα εὐχόμεθα καταπραχεῖναι· εἰ μὲντοι τοιοῦτον ἔσται τὸ μέγαλα πράττειν ὥστε μὴ οἶόν τε εἶναι μήτε ἀμφ' αὐτὸν σχολὴν ἔχειν μήτε μετὰ τῶν φίλων εὐφρανθῆναι, ἐγὼ μὲν χαίρειν ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν κελεύω. (43) Ἐνενοήσατε γὰρ, ἔφη, καὶ γῆδες ὅπου ὅτι βῶθεν ἀρξάμενοι ἀκούειν τῶν προσιόντων οὐκ ἐνῆπμεν πρόσθεν ἑσπέρας καὶ νῦν ὁρᾶτε τούτους καὶ ἄλλους πλείονας τῶν γῆδες παρόντων ὡς πράγματα ἡμῖν παρεόντας. (44) Εἰ οὖν τις τούτους ὑφῆξει ἑαυτὸν, λογιζομαι μικρὸν μὲν τι βίην μέρος ἐμοῦ μετεσόμενον, μακρὸν δὲ τι ἐμοὶ ὑμῶν· ἐμαυτοῦ μέντοι σαφῶς οἶδ' ὅτι κατ' ὅπου μοι μετέσται. (45) Ἐπεὶ δ', ἔφη, καὶ ἄλλο ἔγωγε γελῶν πρῆγμα. Ἐγὼ γὰρ δῆπου ὑμῖν μὲν ὥς περ εἰς διακρίνεται· τούτων δὲ τῶν περιεσπύχων ἢ τινα ἢ οὐδὲν οἶδα, καὶ οὗτοι πάντες οὕτω παρσκευασμένοι εἰσι ὡς ἦν νικῶσιν ὑμᾶς ὠδοῦντες, πρότεροι δὲ βούλονται ὑμῶν παρ' ἐμοῦ διαπραχόμενοι. Ἐγὼ δὲ ἡξίουν τοὺς τοιαύτους, εἰ τίς τις ἐμοῦ δέοιτο, θεραπεύειν ὑμᾶς τοὺς ἐμὰς φίλους δεομένους προσαγωγῆς. (46) Ἰσως

sociis apud eum remanere vellent, jussit tanquam dominos cum iis, quos sibi traditos accepissent, loqui.

Secundum hæc cupiens jam Cyrus etiam se parare, quem admodum decere regem existimaret, id de amicorum sententia faciendum statuit, ut quam minima cum invidia et rarius conspiceretur et augustiori specie. Id igitur ita effecit: prima luce stabat in loco, quo putabat esse commodum, et admittebat quemlibet aliquid dicere volentem; ac postquam respondisset, dimittebat. Cum autem intellexissent homines, Cyrum eos admittere, infinita multitudo ad eum confluit: jamque conveniendi ejus causa semel impellentium molitiones et rixæ multiplices erant. Ministri autem ipsius adhibito discrimine, prout poterant, accedendi potestatem faciebant. Quod si aliquando quispiam ex amicis impellendo disjecta hominum turba in conspectum Cyri prodiret, tum vero manum protendens istos attrahebat, et ita dixit: Exspectate, amici, donec turbam hanc dimoveamus; ac deinde per otium congregiemur. Exspectabant igitur amici, et turba major usque adfluebat, donec opprimeret eum vespera, priusquam nactus esset otium in amicorum congressum colloquiumque veniendi. Itaque dicebat Cyrus, Nonne jam, viri, tempus est discedendi? cras mane adeste; nam est quod vobiscum colloquar. His auditis, libenter amici discedebant curriculo, ut qui ab omnibus necessariis prohibiti, male fuerint. Ac tum quidem ita quieti se dederunt.

Postridie Cyrus ad eundem locum aderat: quem jam multo major hominum adire volentium turba circumstabat, qui multo prius etiam, quam illi amici, advenerant. Cyrus igitur Persis hastas gestantibus ambitu magno circum se collocatis, neminem admitti jussit, præter amicos et Persarum sociorumque principes. Illi vero cum convenissent, hujusmodi Cyrus ad eos orationem habuit: « Nihil est, amici ac socii, quod de diis queramus, quasi non perfecimus hactenus omnia, quæcunque liceret optare: sed enim si hujusmodi quiddam est res magnas gerere, ut neque possis ipsi tibi vacare, neque cum amicis hilariter vivere, beatitatem sane hanc equidem valere jubeo. Nam et heri utique animadvertistis, inquit, a prima nos aurora cœpisse audire accedentes, neque desiisse ante vesperam: et nunc videtis hos, atque alios multo plures iis qui heri aderant, præsto esse, ut nobis negotia facessant. Itaque si quis istis se submittere velit, equidem cogito, exigua parte vobis mei copiam fore, et mihi vestri: mei sane ipsius mihi, sat scio, ne tantilla quidem erit copia. Præterea rem, inquit, aliam quoque ridiculam animadverto. Nam equidem ita sum erga vos adfectus, ut par est: at eorum, qui nos circumstant, vel unum aliquem vel neminem novi; et hi tamen omnes ita parati sunt, ut, si vos impellendo vincant, priores etiam vobis a me, quæ voluerint, impetraturi sint. Ego vero æquum arbitrarer hos, si quis a me petere aliquid vellet, amicos meos vos obsequio demereri, atque orare ut eos adduceretis. Fortasse dixerit quispiam, cur ita non ab

ἀν ὧν εἶποι τις, τί ὄντα οὐχ οὕτως ἐξ ἀρχῆς παρ-
σκευασάμεν, ἀλλὰ παρείχον ἐν τῷ μέσῳ ἑμαυτόν. (37) Ὅτι
τὰ τοῦ πολέμου τοιαῦτα ἐνγίγνωσκον ὄντα ὡς μὴ ὕστε-
ρίζειν δέον τὸν ἀρχόντα μήτε τὸ εἰδέναι ἢ δεῖ μήτε τὸ
πράττειν ἢ ἀν κινῆς ἢ τοὺς δὲ σπανίους ἰδεῖν στρα-
τηγούς πολλὰ ἐνόμιζον ὧν δεῖ πρᾶχθῆναι παριέναι.
(38) Νῦν δ' ἐπειδὴ καὶ δ' φιλοπονώτατος πόλεμος ἀναπέ-
παυται, δοκεῖ μοι καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ ἀναπαύσεώς τινος
αἰετοῦν τυγχάνειν. (39) Ὡς οὖν ἐμοῦ ἀποροῦντος ὅ, τι ἂν
τύχοιμι ποιῶν ὥστε καλῶς ἔχειν τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ
τῶν ἄλλων ὧν ὅμως δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, συμβουλεύετω
ὅ, τι τις ὁρᾷ συμφερόντατον.

18. Κύρος μὲν οὕτως εἶπεν· ἀνίσταται δ' ἐπ' αὐτῷ
Ἀρτάβαζος ὁ συγγενὴς ποτε φήσας εἶναι καὶ εἶπεν,
Ἦ καλῶς, ἔφη, ἐποίησας, ὦ Κύρε, ἄρχας τοῦ λόγου.
Ἐγὼ γὰρ ἐτι νέου μὲν ὄντος σοῦ πάννυ ἀρξάμενος
ἐπειθόμενος φίλος γενέσθαι, ἔρων δέ σε οὐδὲν δεόμενον
ἐμοῦ κατόωνον σοι προσέειμι. (40) Ἐπεὶ δὲ ἔτυγες ποτε
καὶ ἐμοῦ δευθεὶς προθύμως ἐξαρρήσαι πρὸς Μήδους
τὰ παρὰ Κουαξάρου, ἐλογίζεσθαι, εἰ ταῦτα προθύμως σοι
συλλαβόναι, ὡς οἰκείως τε σοι ἐσθίειν καὶ ἐξέσσιτό μοι
διαλέγεσθαι σοι ὅπου ἂν χρόνον βουλοίαμαι. (41) Καὶ
ἐκείνα μὲν δὴ ἐπ' ἀρχῇ ὥστε σε ἀπαυεῖν. Μετὰ δὲ τούτου
Ἵρακλῆος μὲν πρῶτοι φίλοι ἡμῖν ἐγένοντο καὶ μάλα πει-
νῶσι συμμάχων· ὥστε μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις πε-
ριτρέπονται αὐτοὺς ἀναπνέοντες. Μετὰ δὲ τούτου ἐπεὶ
ἐάλω τὸ πολέμιον στρατόπεδον, οὐκ οἶμαι, σχολὴ σοι
ἦν ἄμψ' ἐμὲ ἔχειν καὶ ἐγὼ σοι συνεγίγνωσκον. (42) Ἐκ
δὲ τούτου Γωδρύας ἡμῖν φίλος ἐγένετο, καὶ ἐγὼ ἔμαθον
καὶ αὐτὸς Γαδάτας· καὶ ἔφη, ἔργον σου ἦν μεταλαβεῖν.
Ἐπεὶ γὰρ μέντοι καὶ Σάκαι καὶ Καδούσιοι σύμμαχοι ἐγε-
γέννητο, θεραπεύειν εὐκότως ἔδει τούτους· καὶ γὰρ οὗτοι
σὲ θεράπευον. (43) Ὡς δ' ἤλθομεν πάλιν εἰς τὴν ὠρυμ-
ήμεν, ἔρων σε ἀμψ' ἵππων ἔχοντα, ἀμψ' ἄρματα,
ἀμψ' μηχανάς, ἡρώοντα, ἐπεὶ ἀπὸ τούτου σχολάσεις,
τότε σε καὶ ἀμψ' ἐμὲ ἔειν σχολήν. (44) Ὡς γὰρ μέντοι ἤλθεν
ἡ δεινὴ ἀγγελία τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἡμῶς συλλέ-
γεσθαι, ἐγίγνωσκον ὅτι ταῦτα μέγιστα εἴη· εἰ δὲ ταῦτα
καλῶς γένοιτο, εὖ ἤδη ἐδόκουν εἰδέναι ὅτι πολλὰ ἔσοιτο
ἀφθονία τῆς ἐμῆς καὶ τῆς σῆς συνουσίας. 19. Καὶ νῦν
δὴ νεκικήκαμεν τε τὴν μεγάλην μάχην καὶ Σάρδεις καὶ
Κροίσον υποχείρισιν ἔχοντες καὶ Βαβυλῶνα ἡρῆκαμεν
καὶ πάντα κατεστράμμεθα, καὶ μὰ τὸν Μίθραν ἐγὼ τοι
ἐρῶς εἰ μὴ πολλοὺς διεπύκτευσας, οὐκ ἂν ἐδυνάμην σοι
προσελθεῖν. Ἐπεὶ γὰρ μέντοι ἐδεξιώσω με καὶ παρὰ σοὶ
ἐκέλευσας μένειν, ἤδη περιβλεπτός ἦν, ὅτι μετὰ σοῦ
ἄσιτος καὶ ἄσπιτος διημέρευον. (45) Νῦν οὖν εἰ μὲν
ἔσται περ ὅπως οἱ πλείστου αἰῶτος γεγεννημένοι πλείστον
σοῦ μέρος μεθεξέμεν· εἰ δὲ μὴ, πάλιν αὖ ἐγὼ ἐθέλω
παρὰ σοῦ ἐξαρρήλαιεν ἀνέειναι πάντας ἀπὸ σοῦ πλὴν
ἡμῶν τῶν ἐξ ἀρχῆς ὄντων.

20. Ἐπὶ τούτῳ ἐνέλασε μὲν ὁ Κύρος καὶ ἄλλοι πολλοί.
Χρυσάντας δὲ ἀνέστη ὁ Πέρσης καὶ ἐδεξεν ὄδον· Ἀλλὰ
το μὲν προσέειπεν, ὦ Κύρε, εὐκότως ἐν τῷ φανερώῳ στυγνῷ

initio me comparaverim, sed omnibus in medio me potius
exhibuerim. Nimirum animadvertēbam res bellicas ejus-
modi esse, ut imperatorem non oporteat esse postrenum
vel intelligendis iis quæ necesse est, vel gerendis quæ usus
postulat: et imperatores, si raro conspicerentur, existima-
bam præfermittere multa, quæ fieri debuerant. Nunc
posteaquam bello maximi laboris confecto quiescimus,
etiam mens animus æquum censet, ut requie aliqua po-
tatur. Quare cum ipse ambigam quid mihi faciendum sit,
ut res nostræ et aliorum, quos curæ nobis esse oportet,
recte se habeant, consulat in medium aliquis, quid maxime
commodum fore perspiciat. »

Hæc Cyri verba fuerunt: post eum surgens Artabazus,
qui se aliquando cognatum Cyri dixerat, Profecto, ait, recte
factum abs te, Cyre, qui hæc de re dicere cœperis. Nam
equidem, te admodum juvene, corpi amicitiam tuam expe-
tere, sed cum te mei non egere viderem, adire te sum ven-
tus. Postquam vero me forte rogasses, ut quæ Cyzares
mandarat studiosè Medis exponerem, mecum ipse cogitabam,
si prompto te juvissem in illis animo, futurum me tibi fa-
miliarem, mihi quæ adeo datum iri copiam colloquendi te-
cum, quamdiu vellem. Et sunt illa quidem sic effecta, ut
laudem apud te invenerint. Deinde primi amplexi sunt ami-
citiam nostram Hyrcani, cum socios admodum desiderate-
mus: adeo ut tantum non in ulnis præ caritate eos gestare-
mus. Postea cum hostium castra capta essent, non tibi,
opinor, otium erat, mihi ut operam dares, atque ipse tibi
ignoscebam. Deinde Gobryas nobis amicus accessit, ipse
adeo gaudebam: itidemque Gadatas; unde factum ut diffi-
cile esset te aliqua ex parte frui. Cum vero Sacæ et Caba-
sii societatem nobiscum coivissent, hi tibi merito erant co-
lendi; quippe qui et ipsi te colerent. Posteaquam autem
eo reversi sumus, unde profectionis initium factum erat,
quia te videbam occupatum instruendis equis, curulis,
machinis, existimabam te, ubi hac cura liberatus esses,
otium habiturum ut mihi quoque operam dares. Sed ubi
nuntius ille terribilis venit, homines universos contra nos
collixi, maxima esse illa intelligebam; quæ si prospere cede-
rent, certo me jam scire putabam, fore magnam inter nos
ambos consuetudinis mutæ copiam. Nunc tandem et in-
genti prælio victoriam adepti sumus, Sardes cum Croso no-
bis subjectas tenemus, et Babylonem cepimus, et omnia
nostram in potestatem redeimus: nec heri tamen, per Mi-
thram, accedere te potuissem, nisi cum multis fuisset lu-
clatus. Verum ubi me dextra prehendiisti, et apud te manere
jussisti, jam tum in oculis omnium eram, qui sine cibo ac
potu totum apud te diem transigerem. Nunc igitur, si quo
fieri modo potest, ut qui plurimum tibi commodaverimus
plurimum te fruamur, bene est: sin autem, rursus ego nu-
tialabo verbis tuis, ut omnes a te discedant, exceptis nobis,
qui amici ab initio tui fuimus.

Ibi tum et Cyrus et complures alii risere: Chrysantas au-
tem Persa surrexit, atque in hunc modum loquutus est:
« Antehac, Cyre, merito te oculis omnium exhibebas, cum

παρείχες δι' α τε αὐτὸς εἶπες καὶ ὅτι οὐχ ἡμᾶς σοι μά-
λιστ' ἦν θεραπευτέον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ ἡμῶν αὐτῶν
ἐνικα παρήμεν· τὸ δὲ πλῆθος ἔδει ἀνακτᾶσθαι ἐκ παν-
τὸς τρόπου, ὅπως ὅτι ἰδιότα συμπονεῖν καὶ συγκιν-
ῶνται ἡμῖν ἐθέλοιεν. (56) Νῦν δ' ἐπειδὴ οὐχ οὕτω
τρόπου μόνον ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνακτᾶσθαι δύ-
νασαι οὐς καιρὸς εἴη, ἥδη καὶ οἰκίας σε τυχεῖν ἄξιον ἢ
τί ἀπολαύσεις ἂν τῆς ἀρχῆς, εἰ μόνος ἄμιρος εἴης
ἰστίς, οὐ οὔτε δωῶτερον χωρίον ἐν ἀνθρώποις οὔτε
ῥῶον οὔτε οἰκειότερόν ἐστιν οὐδέν; ἔπειτα δ', ἔφη, οὐκ
ἂν οἶε καὶ ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι, εἰ σὲ μὲν δρῶμεν ἔξω
καρτεροῦντα, αὐτοὶ δ' ἐν οἰκίᾳ εἴημεν καὶ σοῦ δοκοί-
ημεν κλεονεκτεῖν; (57) Ἐπεὶ δὲ Χρυσάντας ταῦτα
λεῖπε, συνηγόρευσεν αὐτῷ κατὰ ταῦτα πολλοί. Ἐκ
ταύτου δὴ εἰσέρχεται εἰς τὰ βασιλεία, καὶ τὰ ἐκ Σάρ-
δεων χρήματα ἐνταῦθ' οἱ ἄγοντες ἀπέδωσαν. Ἐπεὶ
δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κύρος, πρῶτον μὲν Ἑστίαν θῆκεν, ἔπειτα
Διὶ βασιλεῖ, καὶ εἰ τιτι ἄλλω θεῷ οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο.

58. Ποιήσας δὲ ταῦτα τὰ ἄλλα ἥδη ἤρκετο διοικεῖν.
Ἐνοῶν δὲ τὸ αὐτοῦ πρᾶγμα ὅτι ἐπιχειροῖ μὲν ἄρχειν
πᾶσιν ἀνθρώποις, παρασκευάζοντο δὲ οἰκεῖν ἐν πόλει
τῇ μεγίστῃ τῶν φανερῶν, αὕτη δὲ οὕτως ἔχει αὐτῷ ὥς
ἂν πολεμικωτάτῃ γένοιτο ἀνδρὶ πόλις, ταῦτα δὴ λογιζό-
μενος φυλακῆς περὶ τὸ σῶμα ἡγήσατο δεῖσθαι. (59)
Γινώσκ' ὅτι οὐδαμοῦ ἀνθρώποι εὐχειρότεροί εἰσιν ἢ ἐν
σίτῃ καὶ ποτοῖς καὶ λουτροῖς καὶ κοίτῃ καὶ ὕπνῳ, ἐσκό-
πει τίνας ἂν ἐν τούτοις περὶ ἑαυτὸν πιστοτάτους ἔχοι.
Ἐνόμισε δὲ μὴ ἂν γενέσθαι ποτὲ πιστὸν ἀνθρώπον ὅστις
ἄλλον μᾶλλον φιλήσει τοῦ ἑαυτοῦ φυλακῆς δεομένου. (60)
Τούτῳ μὲν οὖν ἔχοντας παῖδας ἢ γυναῖκας συναρμολογούσας
ἢ παιδικὰ ἔργα φύσει ἡναγκάσθαι ταῦτα μάλιστα φιλεῖν.
Τούτῳ δὲ εὐνοῦχους ὁρῶν πάντων τούτων στερομένους
ἡγήσατο τούτους ἂν περὶ πλείστου ποιῆσθαι οἵτινες δύ-
ναιτο πλουτίζειν μάλιστα αὐτοὺς καὶ βοηθεῖν, εἴ τι
ἄδικαίοντο, καὶ τιμὰς περιάπτειν αὐτοῖς· τούτους δὲ
ἐδωρεγέοντα υπερβάλλειν αὐτὸν οὐδένα ἂν ἡγεῖτο δύ-
νασθαι. (61) Πρὸς δὲ τούτοις ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνοῦχοι
παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ διὰ τὸν πότον δεσπότην
ἐκαούρους προσδέονται· ἡδαι γὰρ ἂν ἦν ὅστις οὐκ ἂν
ἐξώσκειν εὐνοῦχον πλέον ἔχειν ἐν παντί, εἰ μὴ τι ἄλλο
κρίττον ἀπείργοι· δεσπότην δὲ πιστὸν ὄντα οὐδὲν κωλύει
κρωτεῖν καὶ τὸν εὐνοῦχον. (62) Ὁ δ' ἂν μάλιστα
τις οὕτως, ἀνάγκη τούτους εὐνοῦχους γίνεσθαι, οὐδὲ
τοῦτο ἐφαίνεται αὐτῷ. Ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν
ἄλλων ζῶων ὅτι οἱ τε ὑβρίζουσι ἵπποι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν δάκνειν καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ
οὐδὲν ἥττον γίνονται, οἱ τε ταῦροι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν μάγ' ἀφρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν ὀφείνται, τοῦ δ' ἰσχύειν
καὶ ἐργάζεσθαι οὐ στερίσκονται· καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύ-
τως τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσπότης ἀποπαύονται
ἐκτεμνόμενοι, φυλάττειν δὲ καὶ εἰς θήραν οὐδὲν κακίους
γίνονται. (63) Καὶ οἱ γε ἀνθρώποι ὡσαύτως ἡρεμέ-
ττοι γίνονται στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας,
ὅς μὲντοι ἀμελέστεροί γε τῶν προσταττομένων, οὐδ'

illis de causis quas ipse exposuisti, tum quod nos ii non
eramus, quos tu colere maxime deberes. Quippe nos etiam
nostra ipsorum causa tunc aderamus : at necesse erat, ut
quovis pacto multitudinem tibi conciliaries, ut quam liben-
tissime nobiscum eosdem suscipere labores, et eadem adire
pericula vellet. Nunc vero, postquam non solum tenes mo-
dum istum, sed alia etiam ratione conciliare potes eos, quos
opportunitum fuerit, æquum est ut jam tibi quoque domus
contingat : alioqui quem ex imperio fructum perciperes, si
solus foci exsors esses, quo nullus neque sanctior fundus est
inter homines, neque gratior, neque magis noster et pecu-
liaris? Præterea, inquit, non adfici nos etiam pudore putas, si
te videamus foris toleranter vivere, nos in ædibus degere,
ac videri conditione, quam tua sit, potiori? Hæc cum Chry-
santas protulisset, eandem ipsi de his sententiam multi tue-
bantur. Tum deinde Cyrus regiam ingreditur, et qui pecu-
nias ex Sardibus advexerat, hic eas tradebant. Cum autem
ingressus esset, primum Vestæ rem sacram fecit, deinde Jovi
regi, et si cui alteri deo magi sacrificandum suis ritibus in-
dicarent.

His peractis, jam alla cepit administrare. Cumque in
mentem ei veniret, quid in se negotii suscepisset, qui mul-
tis hominibus imperare niteretur, et habere domicilium in
urbe inter illustres amplissima institueret, quæ sic adfecta
in eum esset, ut urbs alicui maxime infesta : cum hæc, in-
quam, expenderet, corporis sibi custodia opus esse existi-
mavit. Quod item sciret homines opprimi facilius non posse,
quam inter vescendum, bibendum, lavandum, in cubili et
somno, circumspiciebat quosnam in his sibi maxime fidos
habere posset. Arbitrabatur autem non posse fidum homi-
nem unquam esse, qui alium magis amaret, quam illum qui
ejus custodia indigeret. Quamobrem illos, qui haberent
liberos vel conjuges genio congruentes, vel amores alios,
natura fere cogi judicabat ad eos maxime diligendos : at eu-
nuchos omnibus his carere cernens, maximi facturos puta-
bat illos, qui ipsos locupletare plurimum possent, et auxilio
defendere, si injuriis adficerentur, et honoribus ornare : a
quo autem beneficiis in hos conferendis ipse superari posset,
neminem fore censebat. Præterea, cum ignobiles et pre-
titi nullius sint apud homines ceteros eunuchi, hanc ipsam
ob causam domino indigent, qui suppetias eis ferat : quippe
nemo fuerit, quin potior esse velit in omnibus eunucho, si
non obstat aliquid, cui vires sint majores : jam qui domino
fidelis est, nihil impedit, quo minus is locum principem te-
neat, licet eunuchus sit. Quod vero maxime quis existimet
eunuchos imbelles effici, ne id quidem Cyro videbatur. Huic
autem argumento erant animalia quoque cetera ; siquidem
feroces et insolentes equi si castrantur, desinunt illi quidem
mordere ac insolentes esse, sed nihilominus ad res bellicas
idonei sunt : et tauri si castrantur, ex ferocia et contumacia
remittunt aliquid, sed robore tamen et viribus ad laboran-
dum laud destituuntur : eodemque modo canes castrati non
amplius dominos illi quidem deserunt, sed ad custodiam et
venationem nihilo redduntur deteriores. Sic et homines
magis sedati sunt, ubi hæc cupiditas eis est exempta ; neque
tamen negligetiores sunt in exsequendis iis quæ imperan-

ἤττον τι ἱππικοί, οὐδὲ ἤττον τι ἀγωνιστικοί, οὐδὲ ἤττον τι φιλότιμοι. (65) Κατάδηλοι δὲ γίνονται καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς θήραις ὅτι ἔσωζον τὸ φιλονεικῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς. Τοῦ δὲ πιστοὶ εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ τῶν δεσποτῶν μάστιγα βράσανον ἐδίδοσαν· οὐδένας γὰρ πιστότερα ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐν ταῖς δεσποτικαῖς συμφοραῖς τῶν εὐνούχων. (66) Εἰ δέ τι ἄρα τῆς τοῦ σώματος ἰσχύος μειοῦσθαι δοκοῦσιν, ὁ σίδηρος ἀνιστοῦς τοὺς ἀσθενεῖς τοῖς ἰσχυροῖς ἐν τῷ πολέμῳ. Ταῦτα δὲ γινώσκων ἀρᾶμενος ἀπὸ τῶν θυρωρῶν πάντας τοὺς περὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα θεραπευτήρας ἐποιήσατο εὐνούχους.

66. Ἠγχαίμενος δὲ οὐχ ἱκανὴν εἶναι τὴν φυλακὴν ταύτην πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δυσμενῶς ἐχρόντων, ἐσκόπευεν τῶν ἄλλων ἂν πιστοτάτους περὶ τὸ βασιλεῖον φυλακὰς λάβοι. (67) Εἰδὼς οὖν Πέρσας τοὺς οἴκους κακοβιωτάτους μὲν ὄντας διὰ πέναν, ἐπιπονώτατα δὲ ζῶντας διὰ τὴν τῆς χώρας τραχύτητα καὶ διὰ τὸ αὐτοσυργὺς εἶναι, τοὺς ἐνόμιζε μάλιστα ἂν ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἑαυτοῦ δίαιταν. (68) Λαμβάνει οὖν τούτων μυρίους δορυφόρους, οἱ κύκλῳ μὲν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐρύλατον περὶ τὴν βασιλείαν, ὅπως ἐπὶ χώρας εἴη· ἐπὶ δὲ εἴητοι ποι, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τεταγμένοι ἐπορεύοντο. (69) Νομίσας δὲ καὶ Βαβυλωνίους ὅλης φυλακᾶς δεῖν εἶναι ἱκανούς, εἰς ἐπιδημῶν αὐτὸς τυγγάνοι εἴτε καὶ ἀποδημῶν, κατέστησε καὶ ἐν Βαβυλῶνι φρουροὺς ἱκανούς· μισθὸν δὲ καὶ τούτοις Βαβυλωνίους ἑταξε παρέχειν, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς ἀμνηχανοτάτους εἶναι, ὅπως οὗτοι ταπεινώτατοι καὶ εὐκαθεκτότατοι εἴεν.

70. Αὕτη μὲν δὴ ἡ περὶ αὐτὸν τε φυλακὴ καὶ ἡ ἐν Βαβυλῶνι τότε κατασταθεῖσα καὶ νῦν ἐτι οὕτως ἐχρυσά διαμένει. Σκοπῶν δ' αὖ ὅπως ἂν καὶ ἡ πᾶσα ἀρχὴ κατέχοιτο καὶ ἄλλη ἐτι προσήγναιτο, ἤψατο τοὺς μὲν μισθοφόρους τούτους οὐ τοσοῦτον βελτίονας τῶν ὑπηκόων εἶναι ὅσον ἐλάττωνας· τοὺς δὲ ἀρχαίους ἀνδρας ἐνήγνωνσκε συνεκτεῖν εἶναι, οἷον σὺν τοῖς θεοῖς τὸ κρατεῖν παρέσθον, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως μὴ ἀνέχουσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἀσκήσιν. (71) Ὅπως δὲ μὴ ἐπιτάττειν αὐτοῖς δοκοῖν, ἀλλὰ γινώσκοντες καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἄριστα εἶναι οὕτω συμμένονέν τε καὶ ἐπιμελοῖντο τῆς ἀρετῆς, συνέλεξε τοὺς τε δημοτίμους καὶ πάντας ὁπόσοι ἐπικαίριοι ἦσαν καὶ ἀξιοχρεώτατοι ἐδόκουν αὐτῷ κοινωνοὶ εἶναι καὶ πόνων καὶ ἀγαθῶν. (72) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, εἰλεξε τοιαύδε·

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς μεγίστη χάρις ὅτι ἔδωσαν ἡμῖν τυχεῖν ὧν ἐνομιζόμεν ἄξιοι εἶναι. Νῦν μὲν γὰρ δὴ ἔχομεν καὶ γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν καὶ οἷσιναι ταύτην ἐργαζόμενοι ὑπέρβουσιν ἡμᾶς· ἔχομεν δὲ καὶ οἰκίας καὶ ἐν ταύταις κατασκευάς. (73) Καὶ μηδεὶς γε ὑμῶν ἔχων ταῦτα νομισάτω ἀλλότρια ἔχειν νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδιὸς ἐστίν, ὅταν πολεμουμένων πόλεις ἄλλῃ, τὸν ἐλόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ χρήματα. Οὐκ οὖν ἀδικία γε εἴτε ὅ,τι ἂν ἔχετε, ἀλλὰ φιλανθρωπία οὐκ ἀραιοῦσθε, ἣν τι εἴτε ἔχειν αὐτοὺς. (74) Τὸ μέντοι ἐκ τοῦδε οὕτως ἐνέ-

tur, neque minus ad equitandum vel jaculandum idonei, neque minus honoris cupidi. Imo tum in bellis tum in venationibus manifeste declarant, in animis ipsorum quoddam contentionis studium superesse. Documenta vero fidelitatis in dominorum interitu maxima dedere: nulli enim alii magis spectatae fidei facinora designarunt in dominorum suorum calamitatibus, quam eunuchi. Quod si forte nonnilil de viribus corporis existimetur in eis credere, ferrum tamen imbecillos in bello robustis exaequare valet. Haec igitur cum animadverteret, facto ab janitoribus initio, illos omnes quibus corporis sui curam committebat, ex eunuchis delegit.

Quod etiam existimaret non sufficere custodiam hanc adversus eorum multitudinem, qui hostiliter adfecti essent, circumspiciebat, quos e ceteris maxime fidos regiae custodes sumeret. Quod ergo sciret Persas domi relictos pessime propter inopiam victitare, laboresque tota vita sustinere gravissimos, tum ob agri Persici asperitatem, tum quod opus ipsi faciant; hos potissimum istam vivendi apud se rationem amplexuros arbitraturs est. Itaque decies mille satellites hastatos ex his sumit, qui et noctu et interdum in evcubis undique circum regiam essent, quandocumque in ipsa regione esset; quando vero prodiret, hinc et illinc instructi circum ipsum incederent. Quia vero existimabat etiam toti Babylonii custodes, qui ad eam tenendam sufficerent, imponi debere, sive adeo ad urbem esset ipse, sive esset peregre, idoneum in Babylone quoque praesidium constituit; cui stipendium etiam a Babylonii numerari jussit, quod eos quam maxime inopes esse vellet, ut quam abjectissimi fierent, ac in officio contineri facillime possent.

Et haec quidem, quae tunc et circum ipsum et Babylone collocatae fuit custodia, nunc etiam in eodem statu manet. Praeterea cum consideraret quo pacto universum imperium conservari, atque etiam aliqua principatus alterius accessione augeri posset, existimabat stipendiarios non tam superiores esse reliquis sibi subjectis, quam numero inferiores: ideoque viros fortes secum retinendos judicabat, qui diis juvantibus sibi potentiam istam conciliassent; et curandum, ut virtutis exercitationem non intermitterent. Ne vero videretur hoc eis imperare, sed ut ipsi censerent haec esse optima, et in eis perseverarent, ac virtutem studiose colerent, tum Persas illos, qui ὑπόμοι vocantur, convocavit, tum proceres omnes quotquot erant, et eos, qui videbantur imprimis idonei, ut tam in laborum quam orationum societatem admitterent. Ubi convenissent, orationem ejusmodi habuit:

« Maximam diis gratiam habemus, amici et socii, quod ea nobis adipisci concesserint, quibus arbitrabamur nos esse dignos. Jam enim possidemus solum amplum, ac fertile, nec desunt, qui hoc colendo nos sint alturi: sunt etiam nobis aedes, et ea quidem instructae. Nec est cur quisquam vestrum haec possidens, aliena se possidere existimet: est enim aeterna lex inter omnes homines, capta eorum urbe qui bellum aliis faciunt, tam corpora illorum qui sunt in urbe, quam fortunas in eorum potestatem venire, qui urbem capiunt. Quamobrem injuste non possidebitis, quae tenetis; sed si quid hostes retinere permiseritis, id quoque quod non abstuleritis, clementiae vestrae acceptum referre debebunt. Quod

γινώσκω ὅτι εἰ μὲν τρεφόμεθα ἐπὶ ῥαδιουργίαν καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡδυπάθειαν, οἱ νομίζουσι τὸ μὲν πονεῖν ἀθλιώτατον, τὸ δὲ ἀπόνως βιοτεύειν ἡδυπάθειαν, ταχὺ ἡμᾶς φημι ὀλίγου ἀξίους ἡμῖν αὐτοῖς ἔσεσθαι καὶ ταχὺ πάντων τῶν ἀγαθῶν στερήσεσθαι. (76) Οὐ γάρ τοι τὸ ἀγαθὸς ἀνδρὶς γενέσθαι τοῦτο ἀρκεῖ ὥστε καὶ διατελεῖν [ὄντας ἀγαθοὺς], ἢ μὴ τις αὐτοῦ διὰ πλοῦς ἐπιμελεῖται· ἀλλὰ ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἀμελεῖσθαι μείονος ἀξία γίνονται, καὶ τὰ σώματα γ' αὐτὰ εὖ ἔχοντα, ὅποταν τις αὐτὰ ἀνῇ ἐπὶ ῥαδιουργίαν, πονήρως πάλιν ἔχει, οὕτω καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅποταν τις αὐτῶν ἀνῇ τὴν ἀσκησιν, ἐκ τούτου εἰς τὴν πονηρίαν πάλιν τρέπεται. (76) Οὐκ οὖν δεῖ ἀμελεῖν οὐδ' ἐπὶ τὸ αὐτίκα ἡδὺ προίενα αὐτούς. Μέγα μὲν γὰρ, οἶμαι, ἔργον καὶ τὸ ἀρχὴν καταπράττει, πολὺ δ' ἐπὶ μείζον τὸ λαβόντα διασώσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν πολλάκις τῷ τολμᾶν μόνον παρασχόμενῳ ἐγένετο, τὸ δὲ λαβόντα κατέχειν οὐκέτι τοῦτο ἐνευ σωφροσύνης οὐδ' ἐνευ ἐγκρατείας οὐδ' ἐνευ πολλῆς ἐπιμελείας γίγνεται. (77) Ὁ ἄνθρωπος γινώσκοντας ὡς πολὺ μᾶλλον ἀσχεῖν τὴν ἀρετὴν ἢ πρὶν ταῦτα τάχα κατῆλθαι, εὖ εἰδότες ὅτι, ὅταν πλείστοις τις ἔχη, τότε πλείστοι τούτῳ καὶ φθονοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσι καὶ πολέμοι γίνονται, ἀλλως τε καὶ παρ' ἀκόντων τὰ τε κτήματα καὶ τὴν θεραπείαν ὅσπερ ἡμεῖς ἔχῃ. Τοὺς μὲν οὖν θεοὺς οἶεσθαι χρῆσθαι τὴν ἡμῖν ἔσεσθαι· οὐ γὰρ ἐπιβουλεύσαντες ἀδίκως ἔχομεν, ἀλλ' ἐπιβουλεύοντες ἐτιμωρῶσμεθα. (78) Τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο κράτιστον ἡμῖν αὐτοῖς παρασκευαστέον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ βελτίονας ὄντας τῶν ἀρχομένων ἀρχειν ἀξιῶν. Θάλασσος μὲν οὖν καὶ ψύχους καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ πόνων καὶ ὕπνου ἀνάγκη καὶ τοῖς δούλοις μεταδιδόναι· μεταδιδόντας γε μέντοι πειρᾶσθαι δεῖ ἐν τούτοις πρώτων βελτίονας αὐτῶν φαίνεσθαι. (79) Πολεμικῆς δ' ἐπιστήμης καὶ μελέτης παντάπασιν οὐ μεταδοτέον τούτοις, οὐστίνως ἐργάτας ἡμετέρους καὶ δασμοφόρους βουλόμεθα κατὰστέλλεσθαι, ἀλλ' αὐτοὺς δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι κλεονεκτεῖν, γινώσκοντας ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδειξαν· καὶ ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφῆρημεθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς δεῖ μήποτε ἐρήμους ὅπλων γίνεσθαι, εὖ εἰδότες ὅτι τοῖς ἀεὶ ἐγγυτάτω τῶν ὅπλων οὐσι τούτοις καὶ οἰκειότατά ἐστιν ἂν βούλονται. (80) Εἰ δέ τις τοιαῦτα ἐννοεῖται, τί δῆτα ἡμῖν ὄφελος καταπράττει ἢ ἀπεθυμῶμεν, εἰ ἐπὶ δεήσει καρτερεῖν καὶ πεινῶντας καὶ διψῶντας καὶ πονοῦντας καὶ ἐπιμελουμένους; ἐκεῖνο δὲ καταπαθεῖν ὅτι τοσούτῳ τάχα μᾶλλον εὐφραίνει ὅσω ἂν μᾶλλον προπονήσας τις ἐπ' αὐτὰ ἀπῇ· οἱ γὰρ πόνοι ἔχον τοὺς ἀγαθοὺς ἀνευ δὲ τοῦ δεόμενον τυγχάνειν τινὸς εὐδαιμονίας πολυτελὲς παρασκευασθεῖν ἂν ὥσθ' ἡδὺ εἶναι. (81) Εἰ δὲ ὧν μὲν ἡμεῖς ἀνθρώποι ἐπιθυμοῦσιν ἡ δαιμόνιος ἡμῖν ταῦτα συμπαρασκευάσκειν, ὥς δ' ἐν ᾧ δίστα ταῦτα φαίνοιο αὐτὸς τις αὐτῶν ταῦτα παρασκευάσει, ὁ τοσούτῳ ἀνὴρ τοσούτῳ κλεονεκτήσει τῶν ἐνδεεστέρων

vero attinet ad illa, quæ agenda deinceps erunt, hæc mea sententia est, si deflectamus ad desidiam et vitam ignavorum hominum voluptariam, qui laborem pro re miserrima, vitam laboris expertem pro voluptaria ducunt; cito nos equidem nobis ipsis aio parum utiles futuros, adeoque bona hæc universa cito amissuros. Neque enim viros fortes fuisse sufficit ad hoc, ut fortes permaneant, nisi quis assidue diligentiam, ut talis sit, adhibeat; sed ut artes etiam aliæ, ubi neglectæ sint, minus æstimantur, et ut ipsa corpora bene adfecta, cum in desidiam solvantur, male se rursum habere incipiunt; sic et prudentia, et continentia, et fortitudo, cum quis exercitationem horum remittit, exinde rursus ad improbitatem deflectunt. Non igitur per inertiam cessandum nobis, nec in id, quod in præsentia suave est, prouendum. Quippe magnum equidem aliquid esse arbitror, imperium parare, sed multo majus, id quod sis adeptus, conservare. Nam adipisci sæpe etiam illi contigit qui audaciam duntaxat adhiberet; sed retinere quod adeptus sis, id non jam sine prudentia, nec sine continentia, nec sine multo studio fieri solet. Quæ cum intelligamus, multo jam magis virtutem exercere debemus, quam antea, bonis hisce necdum partis; hoc etiam nobis cognito, tum plurimos et invidere et insidiari, et hostes fieri, cum plurima quis possidet, præsertim si ab invitis et opes et obsequium, quod nobis usu venit, habeat. Deos quidem certe nobiscum futuros existimandum est: non enim insidiis usi hæc injuste possidemus, sed insidiis petiti pœnas sumpsimus. Quod vero secundum hoc optimum est, a nobis ipsis parari debet: est autem illud, ut iis, qui nobis subjecti sunt, ipsi meliores, imperio nos dignos æstimemus. Caloris quidem certe et frigoris, et ciborum, et potus, et laborum, et somni partem servis etiam concedi necesse est; sed ita tamen hæc ipsis impartiri nos oportet, ut declarare nos in his primum præstantiores eis conemur. Militariis vero scientiæ atque exercitationis omnino nihil cum iis communicandum est, quos habere volumus, ut operis suis nobis inserviant et tributum pendant, sed his exercitiis nos superiores istis esse debemus, atque adeo scire, deos hominibus hæc instrumenta libertatis et felicitatis exhibuisse: et quemadmodum arma istis ademimus, ita nos ipsos nunquam ab armis destitui oportet; idque plane habere persuasum, illis omnia, quæcunque velint, maxime propria esse, qui quam proxime ab armis absint. Quod si quis hujusmodi quædam cogitat, quid ergo conducit nobis, quod ea, quæ cupiebamus, perfecimus, si quidem adhuc necesse erit famem, sitim, curas, labores tolerare? Nimirum hoc cognosci oportet, tanto plus adferre lætitiæ bona, quanto majori labore præcedente ad ea perveniatur; labores enim fortibus viris obsonii loco sunt: at absque eo, ut aliquis indigeat ejus, quod consequitur, nihil tam sumptuose parari possit, ut suave sit. Quod si in iis comparandis quæ maxime homines expetunt, numen nos adjuvit, et ut eadem quam suavissima videantur, ipse sibi quisque parabit, sane vir talis in hoc meliori erit conditione, quam alii quibus minus suppetunt ad victum necessaria, quod esuriens suavissimis

βίου ὅσω πεινῆσας τῶν ἡδίστων σίτων τεύζεται καὶ δι-
ψῆσας τῶν ἡδίστων ποτῶν ἀπολαύσεται καὶ δευθεὶς ἀνα-
παύσεως ἡδίστον ἀναπαύσεται. (22) Οὐ ἐνεκά φημι
χρῆναι νῦν ἐπιταθῆναι ἡμᾶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ὅπως τῶν
τε ἀγαθῶν ἡ ἀρίστον καὶ ἡδίστον ἀπολαύσωμεν καὶ
ὅπως τοῦ πάντων χαλεπωτάτου ἀπειροὶ γενώμεθα. Οὐ
γὰρ τὸ μὴ λαθεῖν τάχα θά οὕτω γε χαλεπὸν ὥσπερ τὸ
λαθόντα στερεθῆναι λυπηρόν. (23) Ἐννοήσατε δὲ κα-
κίνο τίνα πρόσθιν ἔχοντες ἂν προσιοίμεθα κακίονες; ἢ
πρόσθεν γενέσθαι. Πότερον οὐτὶ ἀρχομεν; ἀλλ' οὐ δῆπου
τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει
εἶναι. Ἀλλ' ὅτι εὐδαιμονέστεροι δοκῶμεν νῦν ἢ πρότερον
εἶναι; ἔπειτα τῇ εὐδαιμονίᾳ φύσει τις τὴν κακίαν ἐπι-
πρέπειν; Ἀλλ' ὅτι ἐπεὶ κεκτήμεθα δούλους, τούτους κο-
λάσσομεν, ἣν πονηροὶ ὄντι; καὶ τί προσήκει αὐτὸν ὄντα
πονηρὸν πονηρίας ἐνεκεν ἢ βλακείας ἄλλους κολάζειν;
(24) Ἐννοεῖτε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τρέφειν μὲν παρεσκευ-
άσμεθα πολλοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων οἰκῶν φύλακας καὶ
τῶν σωμάτων αἰσχρὸν δὲ πῶς οὐκ ἂν εἴη εἰ δι' αἰ-
λου μὲν δορυφόρους τῆς σωτηρίας οἰησόμεθα χρῆναι
τυγχάνειν, αὐτοὶ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς οὐ δορυφορήσομεν;
Καὶ μὴν εἴ γε δεῖ εἰδέναι ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη φυλακὴ
τοιαύτη ὥς αὐτὸν τίνα καλὸν κάγαθόν ὑπάρχειν τοῦτο
γὰρ δεῖ συμπρομαρτεῖν τῷ δ' ἀρετῆς ἐσθμῷ οὐδὲ ἄλλο
καλῶς εἶναι οὐδὲν προσήκει. (25) Τί οὖν φημι χρῆναι
ποιεῖν καὶ ποῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν καὶ ποῦ τὴν μελέτην
ποιεῖσθαι; οὐδὲν καινόν, ὃ ἄνδρες, ἐρῶ ἄλλ' ὥσπερ ἐν
Πέρσαις ἐπὶ τοῖς ἀρχαίοις οἱ ὁμότιμοι διάγουσιν, οὕτω καὶ
ἡμᾶς φημι χρῆναι ἐνθάδε ὄντας τοὺς ἐντίμους πάντας
ἀπερ καὶ ἐκεῖ ἐπιτηδεύειν, καὶ ὑμᾶς γε ἐμὲ ὁρῶντας
κατανοεῖν παρόντας εἰ ἐπιμελούμενος ὧν δεῖ διαζῶ, ἐγὼ
τε ὑμᾶς κατανῶν θεάσομαι, καὶ οὗς ἂν ὁρῶ τὰ καλὰ
καὶ τάχα θὰ ἐπιτηδεύοντες, τούτους τιμῶ. (26) Καὶ
τοὺς παῖδας δὲ, οἷς ἂν ἡμῶν γίνωνται, ἐνθάδε παι-
δεύωμεν αὐτοὶ τε γὰρ βελτίονες ἐσόμεθα, βουλούμενοι
τοῖς παισὶν ὡς βέλτιστα παραδεύματα ἡμᾶς αὐτοὺς
παρέχειν, οἳ τε παῖδες οὐδ' ἂν εἰ βούλοντο βραδίως πο-
νηροὶ γίνωντο, αἰσχρὸν μὲν μηδὲν μήτε ὁρῶντες μήτε
ἀκούοντες, ἐν δὲ καλοῖς κάγαθοῖς ἐπιτηδεύμασι διημε-
ρεύοντες.

cibus vescetur, et sitiens suavissimo potu fruatur, et requie-
tis egens, suavissimo quiescet. Quapropter equidem censeo
debere jam nos contentis viribus bonorum virorum officio
fungi, ut bonis quam optime suavissimeque fruamur, et
quod omnium est gravissimum non experiamur. Nec enim
tam grave ac molestum est, bona non adipisci, quam acer-
bum, quae sis adeptus, amittere. Quin hoc etiam consi-
deretis velim, quam adferre causam possimus, cur nunc
potius vitam ignaviozem sectemur, quam antehac. An,
propterea quod cum imperio simus? At certe non convenit,
eum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pejorem esse. An
quod esse jam feliciores videamur, quam prius? Et fortu-
nate prospere dicet aliquis ignaviam decere? An quia servos
adepti nunc habemus, in eos animadvertemus, si fuerint
improbi? At quo pacto convenit, eum, qui sit ipsemet im-
probus, alios improbitatis aut socordiae causa plectere? Præ-
terea cogitetis velim, instituisse nos multos alere tam a-
dium nostrarum, quam corporum custodes: at quomodo
turpe non fuerit, nos alios salutis nostrae satellites paran-
dos nobis existimare, ipsos autem nos minime nobis esse
satellites? Atqui certo sciendum est, non esse ullam aliam
talem custodiam, qualis est ista, si quis probum se et ho-
nestum præbeat: hoc enim una comitari necesse est: ei
vero, qui virtute destituitur, nec aliud quidquam recte suc-
cedere convenit. Quid igitur esse faciendum aio, et ubi
virtutem exercendam, ubi curam operamque adhibendam?
Nihil, viri, novi proferam: sed sicut illi, qui ὁμότιμοι ap-
pellantur, in Persia degunt ad curias, sic aio nobis qui im-
perii honore fruimur universis, hic iidem studiis operam
dandam, quibus et illic occupati fuimus; ac vos quidem me
praesentes intueri debetis et animadvertere, num in iis cu-
randis adsidui simi, quae curari a me necesse est; atque
ego vicissim animum advertens vos contemplantor, et quos
quidem videro praeclaris et honestis rebus operam dare, hos
honoribus et premiis ornavo. Quinetiam liberi, si quibus
nostrum nascentur, liberaliter hic nobis erunt instituendi:
nam et ipsi meliores erimus, si liberts nostris nos ipsos tan-
quam exempla longe optima exhibere volumus; et liberi ipsi,
etiamsi velint, non facile improbi evadent, quando nihil, quod
turpe sit, vel conspiceri vel audituri sunt, sed in virtutis
et honesti studio felices totos consument. »

BIBAION H.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Χρυ-
σάντας καὶ εἶπεν ὧδε. Ἀλλὰ πολλάκις μὲν δὴ, ὡς ἄν-
δρες, καὶ ἄλλοτε κατενόησα ὅτι ἀρχὼν ἀγαθός οὐδὲν
διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ οἳ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι
τῶν παίδων ὅπως μήποτε αὐτοὺς τάχα θὰ ἐπιλείψει,
Κύρος τέ μοι δοκεῖ νῦν συμβουλεύειν ἡμῖν ἅψ' ὧν μά-

LIBER VIII.

CAPUT I.

Hujusmodi Cyrus oratione usus est; post quem surrexit
Chrysantas, atque hoc modo loquutus est: « Equidem aliis
etiam in rebus, viri, animadverti saepius, nihil inter prin-
cipem et patrem bonum interesse. Nam et patres liberis
prospiciunt, ne unquam eos bona deficiant; et Cyrus jam
mihi videtur ea nobis consulere, de quibus felicitatem per-

λιστ' ἂν εὐδαιμονοῦντες διατελοῖμεν· ὁ δέ μοι δοκεῖ ἐν-
 δειότερον ἢ ὡς ἐχρῆν δηλώσαι, τοῦτο ἐγὼ πειράσομαι
 τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι. (2) Ἐννοήσατε γὰρ δὴ τίς
 ἂν πόλις πολεμία ὑπὸ μὴ πειθομένων ἀλοῇ; τίς δ' ἂν
 ζυγία ὑπὸ μὴ πειθομένων διαφυλαχθεῖ; ποῖον δ' ἂν
 ἐπειθύντων στρατεύμα νίκης τύχοι; πῶς δ' ἂν μᾶλλον
 ἐν μάχαις ἡττῶντο ἄνθρωποι ἢ ἐπειδὴν ἀρῶνται ἰδίᾳ
 ἐκαστος περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας βουλευέσθαι; τί δ' ἂν
 ἄλλο ἀγαθὸν τελεσθῇ ὑπὸ μὴ πειθομένων τοῖς κρείτ-
 τοις; ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκήσιαν; ἢ ποῖοι
 οἴκοι σωθῇσαν; πῶς δ' ἂν νῆες ὅποι δεῖ ἀφίκοιντο;
 (3) Ἡμεῖς δὲ ἂ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν διὰ τί ἄλλο μᾶλλον
 καταπράξαμεν ἢ διὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἀρχοντι; διὰ τοῦτο
 γὰρ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ταχὺ μὲν ὅποι δεῖ παρηγι-
 γνόμεθα, ἀθρόοι τε τῷ ἀρχοντι ἐπόμενοι ἀνυπόστατοι
 ἔμεν, τῶν δ' ἐπιταχθέντων οὐδὲν ἡμιτελὲς κατελείπο-
 μεν. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται
 εἰς τὸ καταπράττειν τὰ ἀγαθὰ, οὕτως εὖ ὅτε ὅτι αὐτὸ
 τοῦτο καὶ εἰς τὸ διασωθῆναι ἂν δεῖ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι.
 (4) Καὶ πρόσθεν μὲν δὴ πολλοὶ ἡμῶν ἦρχον μὴ οὐδενός,
 ἤρχοντο δὲ νῦν δὲ κατεσκέυασθε οὕτω πάντες οἱ πα-
 ρόντες ὥστε ἀρχετε οἱ μὲν πλειόνων, οἱ δὲ μειόνων.
 Ὡς περ τοίνυν αὐτοὶ ἀξιώσατε ἀρχεῖν τῶν ὑφ' ὑμῖν, οὕτω
 καὶ αὐτοὶ πειθώμεθα ὡς ἂν ἡμᾶς καθήκη. Τοσοῦτον
 γὰρ διαφέρειν ἡμᾶς δεῖ τῶν δούλων ὅσον οἱ μὲν δούλοι
 ἀκούοντες τοῖς δεσπόταις ὑπηρετοῦσιν, ἡμᾶς δὲ, εἴπερ
 ἀξιοῦμεν ἐλευθεροὶ εἶναι, ἐκόντας δεῖ ποιεῖν ὁ πλείστου
 ἀξίον φαίνεται εἶναι. Εὐρήσεται δὲ, ἔφη, καὶ ἐνθα
 ἀνευ μοναρχίας πόλις οἰκεῖται, τὴν μάλιστα τοῖς ἀρ-
 χουσιν ἐθέλουσαν πείθεσθαι ταύτην ἥκιστα τῶν πολε-
 μίων ἀναγκαζομένην ὑπακούειν. (5) Παρωμέν τε οὖν
 ὥς περ Κύρος κελεύει ἐπὶ τῷδε τῷ ἀρχεῖον, δοκῶμέν τε
 εἰ ὅν μάλιστα δυνησόμεθα κατέχειν ἂν δεῖ, παρέχωμέν
 τε ἡμᾶς αὐτοὺς χρῆσθαι Κύρῳ, εἰ ἂν δέη· καὶ τοῦτο
 γὰρ εὖ εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐ μὴ δυνήσεται Κύρος εὐρεῖν
 ὅ, τι αὐτῷ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ χρήσεται, ἡμῖν δὲ οὐ, ἐπεὶ περ
 τά γε αὐτὰ ἡμῖν συμφέρει καὶ οἱ αὐτοὶ εἰσιν ἡμῖν πο-
 λέμοι.

ε. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε Χρυσάντας, οὕτω δὴ καὶ ἄλλοι
 ἀνίσταντο πολλοὶ καὶ Περσῶν καὶ τῶν συμμάχων συνε-
 ρούντες καὶ ἔδοξε τοὺς ἐντίμους δεῖ παρῆναι ἐπὶ θύ-
 ρας καὶ παρέχειν αὐτοὺς χρῆσθαι, εἰ ἂν βούληται,
 ὥς ἂν ἐφ' ἡμῶν Κύρος. Ὡς δὲ τότε ἔδοξεν, οὕτως καὶ νῦν
 εἰ ποιοῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ βασιλεῖ ὄντες,
 ἡραπεύουσι τὰς τῶν ἀρχόντων θύρας. (7) Ὡς δ' ἂν
 τῷ λόγῳ δεδῇλωται Κύρος καταστυφάμενος εἰς τὸ δια-
 φυλάττειν ἑαυτῷ τε καὶ Πέρσαις τὴν ἀρχὴν, ταῦτά
 καὶ οἱ μετ' ἐκείνων βασιλεῖς νόμιμα εἰ καὶ νῦν διατε-
 λῶσι ποιοῦντες. (8) Οὕτω δ' ἔχει καὶ ταῦτα ὥς περ
 καὶ τῶν ἄλλων· θαν μὲν ὁ ἐπιστάτης βελτίων γένηται,
 κατὰ τὸ νόμιμα πράττεται, θαν δὲ χείρων,
 ἐπὶ τῷ νόμῳ. Ἐφοίων μὲν οὖν ἐπὶ τὰς θύρας Κύρου οἱ
 ἐντομα σὺν τοῖς ἵπποις καὶ ταῖς αἰχμαῖς, συνδῶσαν πᾶσι
 τὰς ἀρίστους τῶν συγκαταστρεφόμενων τὴν ἀρχήν.

petuam maxime consequuturi simus. Quod autem minus
 mihi, quam oporteret, declarasse videtur, id equidem
 ignaros edocere conabor. Cogitate enim, quænam urbs
 hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quæ
 amicorum urbs conservari possit ab iis, qui nolint imperio
 parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri
 possit? quonam modo facilius possint in præliis homines
 vinci, quam ubi cœperint seorsum singuli salutis propriæ
 consilia capere? quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis,
 qui se potioribus haud parent? quæ urbes legitime ad-
 ministrantur? quæve domus servari queant? quo pacto
 naves eo perveniant, quo tendunt? Nos ipsi ea commoda,
 quæ modo nobis adsunt, quanam alia re magis compara-
 vimus, quam principi parendo? Nam ita factum est, ut ce-
 leriter et noctu et interdiu, quo erat necesse, pervenire-
 mus; et dum totis copiis principem sequeremur, nemo vim
 et impetum nostrum sustinere potuerit, eorum denique
 nihil semipræfectum reliquerimus, quæ nobis erant impe-
 rata. Ergo si parere principi maximum esse bonum mani-
 feste patet, ad comparandum bona cetera, certo sciendum
 vobis est, etiam idem hoc bonum esse maximum ad con-
 servandum ea, quæ conservari necesse est. Et antea qui-
 dem multi nobis imperabant, cum nemini nos imperare-
 mus: nunc res omnium, quotquot adestis, sic comparatæ
 sunt, ut imperetis alii pluribus, alii paucioribus. Quemad-
 modum igitur æquum existimatis esse, vos potestati vestræ
 subjectis imperare, sic et ipsi pareamus eis, quibus officii
 ratio parere nos jubet. Tantum autem inter nos et servos
 interesse oportet, quod servi quidem inviti suas heris
 operas exhibent; nos vero, si quidem liberi esse vo-
 lumus, sponte nostra facere convenit, quod maxime di-
 gnus laude videatur. Invenietis autem, inquit, etiam
 civitatem, quæ unius imperio non administratur, si magi-
 stratibus maxime parere velit, minime per vim eo posse
 adigi, ut hostium imperium accipiat. Quare ad hanc, uti
 Cyrus præcipit, curiam præsto simus, nosque in iis exer-
 ceamus, quibus retinere potissimum queamus ea, quæ
 conservari oportet; et operam Cyro nostram offeramus, ut
 ea, quæcumque ad rem opus hac fuerit ipsi, utatur. Nam
 id quoque scire debemus, non posse Cyrum quidquam repe-
 rire, cujus usus ad sua tantum, non etiam ad nostra, com-
 moda pertineat: quandoquidem eadem sane nobis condu-
 cunt, et iidem nobis hostes sunt.

Quæ ubi Chrysantas dixisset, alii tum Persæ tum socii
 complures surgebant, qui hæc oratione sua quoque com-
 probarent: estque decretum, ut honorati semper ad portas
 præsto essent, et Cyro suam operam offerrent, quancun-
 que ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod
 quidem ita, ut tunc decretum fuit, etiam hodieque faciunt
 ii, qui regis imperio in Asia parent: dum portas princi-
 pum officiose frequentant. Atque ut in hoc libro decla-
 ratum est, Cyrum sic constituisse imperium ut illud et
 sibi et Persis conservaret, ita reges eum sequuti nunc quo-
 que constanter iisdem institutis inhaerent. Accidit autem
 in his, quod etiam in aliis: cum is, qui præest rerum
 summæ, vir aliquanto melior est, etiam sincerius purius-
 que instituta majorum observantur; cum deterior aliquis,
 segnius. Frequentabant igitur illi honorati cum equis et
 hastis Cyri portas, quando ita decretum erat a præstantissi-
 mis virtute et auctoritate viris, qui una cum ipso imperium
 illud everterunt.

9. Κύρος δ' ἐπὶ μὲν τὰλλα καθίστη, ἄλλους ἐπιμελητάς, καὶ ἦσαν αὐτῷ καὶ προσόδων ἀποδεκταὶ καὶ δαπανημάτων δοτῆρες καὶ ἔργων ἐπιστάται καὶ κτημάτων φύλακες καὶ τῶν εἰς τὴν δαίτην ἐπιτηδεῶν ἐπιμεληταί· καὶ ἵππων δὲ καὶ κυνῶν ἐπιμελητὰς καθίστη, οὓς ἐνόμιζε καὶ ταῦτα τὰ βρογχήματα βέλτιστ' ἂν παρέχεν αὐτῷ χορήσθαι.

(10) Οὓς δὲ συμπύλακας τῆς εὐδαιμονίας οἱ ᾧστο χορῆναι ἔχουν, τοῦτους ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται [αὐτοὺς ἐσκόπει καὶ] οὐκέτι τοῦτου τὴν ἐπιμέλειαν ἄλλοις προέταπεν, ἀλλ' αὐτοῦ ἐνόμιζε τοῦτο ἔργον εἶναι. Ἦδει γὰρ ὅτι εἰ τι μάχης ποτὲ δεήσει, ἐκ τούτων αὐτῷ καὶ παραστάτας καὶ ἐπιστάτας ληπτέον εἶη, οὗν ὅσπερ οἱ μέγιστοι κίνδυνον καὶ ταχίστους δὲ καὶ περὶ καὶ ἵππων ἐγίνωσκεν ἐκ τούτων καταστῶν εἶναι.

(11) Εἰ δέοι δὲ καὶ στρατηγῶν που ἄνευ αὐτοῦ, ἤδει ὅτι ἐκ τούτων πεμπτέον εἶη καὶ πόλειον δὲ καὶ ὄϊον ἐθνῶν φύλαξ καὶ σατραπίας ἤδει ὅτι τούτων τισὶν εἶη χορητέον, καὶ πρέσβεις γε τούτων τινὰς πεμπτέον, ὅπερ ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγήτο εἶναι εἰς τὸ ἄνευ πολέμου τυγχάνειν ὧν δεῖτο.

(12) Μὴ ὄντων μὲν οὖν οἷων δαὶ δι' ὧν αἱ μέγιστα καὶ πλείστα πράξεις ἐμελλον εἶναι, κακῶς ἡγήτο τὰ αὐτοῦ ἔχουν· εἰ δ' οὗτοι εἴεν οἷους δεῖν, πάντα ἐνόμιζε καλῶς ἐσσεθαι. Ἐνδὺ μὲν οὖν οὕτω γνούς εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν· ἐνόμιζε δὲ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτῷ ἀτακτικὴν εἶναι τῆς ἀρετῆς.

Οὗ γὰρ ᾧστο οἷον τε εἶναι μὴ αὐτόν τινα ὄντα οἷον δαὶ ἄλλους παρορμᾶν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα. (13) Ὡς δὲ ταῦτα διανοήθη, ἡγήσατο σχολῆς πρῶτον δεῖν, εἰ μέλλοι διυγήσεσθαι τῶν κρατίστων ἐπιμελεῖσθαι.

Τὸ μὲν οὖν προσόδων ἀμελεῖν οὐχ οἷον τε ἐνόμιζεν εἶναι, προνοῶν ὅτι πολλὰ καὶ τελεῖν ἀνάγκη ἔσοιτο εἰς μεγάλην ἀρχήν· τὸ δ' αὖ πολλὴν κτημάτων ὄντων ἀμεί· ταῦτα αὐτὸν αἰετὶ ἔχουν ἤδει ὅτι ἀσχολίαν παρέξει τῆς τῶν ὄϊων σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι.

(14) Οὕτω δὲ σκοπῶν, ὅπως ἂν τὰ τε οἰκονομικὰ καλῶς ἔχῃ καὶ ἡ σχολὴ γένοιτο, κατενόησεν πῶς τὴν στρατιωτικὴν συντάξιν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ δεκάδραχοι μὲν δεκαδέκων ἐπιμελῶνται, λοχιστοὶ δὲ δεκάδραχον, χιλιάρχοι δὲ λοχαγῶν, μυριάρχοι δὲ χιλιάρχων, καὶ οὕτως οὐδεὶς ἀτμήματος γίνεσθαι, οὐδ' ἢν πᾶν πολλὰ μυριάδες ἀνθρώπων ᾧσι, καὶ ὅταν ὁ στρατηγὸς βούληται χορήσασθαι τι τῇ στρατιᾷ, ἀρκεῖ ἢν τοὺς μυριάρχους παραγγείλῃ.

(15) Ὡςπερ οὖν ταῦτα ἔχει, οὕτω καὶ ὁ Κύρος συνεκτραχυνώσατο τὰς οἰκονομικὰς πράξεις· ὥστε καὶ τῷ Κύρῳ ἐγένετο ὀλίγοις διαλεγόμενῳ μηδὲν τῶν οἰκείων ἀτμελήτους ἔχειν καὶ ἐκ τούτου ἤδη σχολὴν ἔχει πλείω ἢ ἄλλος μιᾶς οἰκίας καὶ μιᾶς νεῶς ἐπιμελούμενος. Οὕτω δὲ καταστησάμενος τὰ αὐτοῦ ἐδίδαξε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ταύτῃ τῇ καταστάσει χορήσθαι.

16. Τῇ μὲν δὲ σχολῇ οὕτω κατεσκευάσατο ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτόν, ἤρχετο δ' ἐπιστατεῖν τοῦ εἶναι οἷους δεῖν τοὺς κοινῶνας. Πρῶτον μὲν ὅσοι οὗτοι ἔκωνοι ἄλλων ἐργαζομένων τρέφεσθαι μὴ παρεῖν ἐπὶ τὰς θύρας, τοῦτους ἐπέζητει, νομίζων τοὺς μὲν παρόντας

Ceterum alios curatores constituit Cyrus, qui rebus quidem aliis administrandis praesent, cum et eos haberet qui vectigalia reciperent, et qui sumptuum impensas facerent, et praesides operum, et facultatum custodes, et rerum ad victum necessarium procuratores: equorum etiam et canum curatores constituit, quos existimabat effecturos haec animalia suum ad usum accommodatissima. Ut autem illi, quos secum habere vellet, in societatem conservanda felicitatis admittendos, longe optimi evaderent, hanc vero curam aliis nequaquam mandabat, sed esse minus hoc suum arbitrabatur. Norat enim, si pugnandum aliquando esset, ex illorum numero sibi et parastatas et epistatas sumendos esse, cum quibus pericula maxima essent adenda: itidemque praefectos cohortium tam pedestrium quam equestrium ex iisdem constituendos esse intelligebat. Quod si etiam aliis exercitus ducibus, praeter se, opus esset, ex his ipsis mittendos esse sciebat: atque etiam norat, quorundam et his opera utendum esse, ut urbium et totarum nationum tum custodes essent tum satrapae: ex iisdem quoque nonnullis legatorum mandandum esse officium: quod quidem inter res maximi momenti ad ea, quae cuperet, absque bello impetranda ducebat. Quod si quidem tales ii non essent, quales esse conveniret, quorum opera maxima plurimaque negotia essent conficienda, male rebus suis prospectum fore arbitrabatur: sin ii tales essent, quales oporteret, omnia praeclare successura putabat. Quia in sententia cum esset, totus in hanc curam incubuit: cum et eandem ipsi virtutis exercitationem utendam existimabat. Nec enim fieri posse putabat, ut, qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, si alios ad praefectas et laudabiles actiones incitaret. Quae cum apud animum expendisset, otio primum esse sibi opus statuit, si quidem efficere vellet, uti res eximias cura complecti posset. Fieri quidem certe haud posse iudicabat, ut proventus curam negligeret, quod prospiceret, necesse fore magnos magno in impetio sumptus facere: rursus autem, cum magnam opum copiam possideret, harum cura semper ipsum occupari, id vero evocaturum se sciebat a cura summae rerum conservanda. Quare considerans quo pacto et res familiaris recte administrari, et ipse frui otio posset, rei militaris ordinem intuitus est. Nam plerumque decuriones curam decuriarum gerunt, ductores manipularii, decurionum; tribuni, manipulariorum ducum, decem millium praefecti, tribunorum: atque ita fit, ut sit nemo cuius cura non geratur, tametsi valde multae sint hominum myriades: cumque vult imperator exercitus opera uti, satis est, decem millium praefectis mandata dedisse. Quae igitur horum est ratio, eadem Cyrus etiam res domesticas summam complexus est: quo factum, ut ipso cum paucis colloquente, nihil domesticorum negligere: atque deinceps ei plus erat otii quam alii, qui unius domus vel navis unius curam gereret. Atque ita rebus suis constitutis, suos etiam docuit eadem ratione uti.

Et hoc quidem modo tam sibi quam suis otium paravit. Coepit deinde pro praefecti auctoritate curare, ut participes rerum tales essent, quales oporteret. Primum requirebat illos, quotquot aliis opus facientibus victum habere possent, si ad portas praesto non essent: quod existimaret eos,

οὐκ ἂν ἐθέλειν οὕτε κακὸν οὕτε αἰσχρὸν οὐδὲν ἂν πράττειν καὶ διὰ τὸ παρὰ τῷ ἄρχοντι εἶναι καὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι ὁρῶντ' ἂν ὅτι πράττειν ὑπὸ τῶν βελτίστων· οἱ δὲ μὴ παρείεν, τοὺτους ἤγειτο ἢ ἀκρατεῖα τινὶ ἢ ἀδικίᾳ ἢ ἀμελείᾳ ἀπειναι. (17) Τοῦτο οὖν πρῶτον διηγησόμεθα ὡς προσηνάγκαζε τοὺς τοιοῦτους παρείναι. Τῶν περ' αὐτῶν μάλιστα φίλων ἐκλείψεν ἂν τινα λαβεῖν τὰ τοῦ μὴ ζοιτῶντος, φάσκοντα λαμβάνειν τὰ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γένοιτο, ἦγον ἂν εὐθύς οἱ στερόμενοι ὡς ἡδιστάμενοι. (18) Ὁ δὲ Κύρος πολὺν μὲν χρόνον οὐκ ἐσχόλαζε τοῖς τοιοῦτοις ὑπακούειν· ἐπεὶ δὲ ἀκούσειεν αὐτῶν, πολὺν χρόνον ἀνιδβάλλετο τὴν διαδικασίαν. Τεῦτα δὲ ποιῶν ἤγειτο προσεθίζειν αὐτοὺς θεραπεύειν, ἦσαν δὲ ἐχθροὺς ἢ εἰ αὐτὸς καλῶν ἠνάγκαζε παρείναι. (19) Εἷς μὲν τρόπος διδασκαλίας ἦν αὐτῷ οὗτος τοῦ παρείναι, ἄλλος δὲ τὸ τὰ ῥῆστα καὶ κερδαλεώτατα τοῖς παροῦσι προσάτειν, ἄλλος δὲ τὸ μηδὲν ποτε τοῖς ἐπουσὶ νέμειν. (20) ὁ δὲ μάλιστα τρόπος τῆς ἀνάγκης ἦν, εἰ τις τούτων μηδὲν ὑπακούοι, ἀφελόμενος ἐν τούτῳ ἃ ἔχοι ἄλλω ἐίδου ὃν ᾗτο δύνασθαι ἂν ἐν τῷ ζῶντι παρείναι καὶ οὕτως ἐγγίγνετο αὐτῷ φίλος χρήσιμος ἀντὶ ἄρχησθαι. Ἐπιζητεῖ δὲ καὶ ὁ νῦν βασιλεὺς, ἥ τις ἀπ' αὐτοῦ παρείναι καθέξει.

21. Τοῖς μὲν δὴ μὴ παροῦσιν οὕτω προσεφέρετο. Τοὺς δὲ παρέχοντας αὐτοὺς ἐνόμιζε μάλιστα ἂν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαίρειν, ἐπεὶ περ ἄρχων αὐτῶν ἐνόμιζε δικαίως εἶναι, εἰ αὐτὸς αὐτὸν ἐπιδεικνύειν πειρώτῳ τοῖς ἐργαζομένοις πάντων μάλιστα κεκοσμημένον τῇ ἀρετῇ. 22. Αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἰδοίαι καὶ διὰ τοὺς γραφομένους νόμους βελτίους γιγνομένους ἀνθρώπους· τὸν δὲ ἡγαθὸν ἄρχοντα βλέποντα νόμον ἀνθρώποις ἐνόμισεν, ὅτι καὶ τῷ αὐτῷ ἱκανὸς ἐστὶ καὶ ὁρᾶν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ καλῶζειν. (23) Οὕτω δὴ γιγνώσκων πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον ἐκπονοῦντα ἐπιδείκνυ αὐτὸν ἐν τούτῳ τῷ γρόνῳ, ἐπεὶ εὐδαιμονιότερος ἦν. Καὶ τότε πρῶτον καταστάθησαν οἱ μάγοι, ὕμνοι τε αἰεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοῖς θεοῖς καὶ ἔθυσεν ἂν ἑκάστην ἡμέραν ὡς οἱ μάγοι θεοὺς εἰκοιεν. (24) Οὕτω δὴ τὰ τότε κατασταθέντα ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῷ αἰεὶ ὄντι βασιλεῖ. Τεῦτα οὖν πρῶτον ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, νομίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐδαιμονιότεροι ἔσεσθαι, ἢν ἡραπεύωσι τοὺς θεοὺς, ὥς περ ὁ εὐδαιμονέστατος τε ὢν καὶ ἄρχων καὶ Κύρῳ δ' ἂν ἡγοῦντο ταῦτα ποιοῦντες ἀρέσκειν. (25) Ὁ δὲ Κύρος τὴν τῶν μεθ' αὐτοῦ εὐσέβειαν καὶ αὐτῷ ἀγαθὸν ἐνόμιζε, λογιζόμενος ὥς περ οἱ εἰσὶν αἰρούμενοι μετὰ τῶν εὐσεβῶν μᾶλλον ἢ μετὰ τῶν ἡθεσθέντων τι δοκούντων. Πρὸς δὲ τοῦτους ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἴεν, ἦσαν ἂν αὐτῷς ἐθέλειν περὶ τε ἀλλήλους ἀνόςσιον τι ποιεῖν καὶ περὶ αὐτὸν, εὐεργέτης νομίζων εἶναι τῶν κοινῶνων. 26. Ἐμπαρνήζων δὲ καὶ τοῦτο ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο ἡμέτερον μῆτε φίλον ἀδικεῖν μῆτε σύμμαχον, ἀλλὰ τὸ ἕκαστον ἰσχυρῶς ὁρῶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ἄλλους ᾗτε ἂν τῶν μὲν αἰσχυρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι, διὰ τοῦ δικαίου

qui adessent, nihil neque sceleris neque rei turpis admissuros, partim quod ipsi principi adessent, partim quod intellexerent omnes actiones suas a viris praestantissimis conspici; qui vero non adessent, eos vel intemperantiae, vel injustitiae, vel negligentiae causa putabat abesse. Quamobrem hoc primum exponemus, quomodo coegerit tales ut adessent: nam aliquem illorum quos maxime caros habebat, bona ejus, qui portas non frequentaret, occupare jubebat ac dicere, suas se res occupare. Hoc quando fiebat, statim spoliati veniebant, quasi quibus illata esset injuria. Cyro autem longo tempore non vacabat, ut hujusmodi homines audiret: et posteaquam audierat, diu controversiae dijudicationem differebat. Quae cum faceret, arbitrabatur eos se ad observandum colendumque adsuefacere; sed minus odiose quam si ipse poenas irrogando eos adesse cogeret. Haec una docendi ratio erat, ut adessent: alia, quod facillima et maxime fructuosa praesentibus imperaret; item alia, quod nihil unquam absentibus tribueret. Praecipuus vero cogendi modus erat, ut, si nihil horum aliquem moveret, ei facultates adimeret, ac donaret alteri, quem existimaret posse sibi opportune praesto esse: atque hoc modo amicis utilem pro inutili consequbatur. Inquirent autem etiam is rex, qui nunc rerum potitur, in eos, qui, cum adesse ex officio debeant, absunt.

Ad hunc sane modum Cyrus in absentes se gerebat. Illos autem qui se offerrent exhiberentque, maxime se putabat ad praecelas et laudabiles actiones excitaturum, quandoquidem jure princeps eorum erat, si ipse subjectis imperio declarare se niteretur virtute in primis ornatum. Videbatur enim animadvertere, meliores quidem effici homines etiam legibus scriptis; sed principem bonum arbitrabatur hominibus esse legem oculis praeditam: quippe qui et ordinando jubere, et ordinis negligentem cernere ac punire posset. Ita cum sentiret, primum se cultus divini magis hoc tempore studiosum declarabat, postquam feliciore evaserat. Atque tunc primum magi constituti sunt; et ipse semper cum prima luce deos hymnis celebrabat, et quotidie sacrificabat diis illis, quibus ipsi sacrificandum dicerent. Ita quidem id temporis constituta nunc permanent apud eum regem, qui quovis tempore rerum potitur. Imitabantur igitur eum in his primum Persae ceteri, quod et ipsi beatiore se fore arbitrantur, si deos ita colerent, ut is qui et felicissimus esset et imperaret: praeterea futurum putabant ut, si haec facerent, Cyro placerent. Cyrus ipse suorum pietatem sibi quoque utilem ducebat esse, cum rationem eandem sequeretur, quam illi, qui cum religiosis potius, quam cum iis, qui commisisse aliquid impie videntur, navigare malunt. Praeterea secum reputabat futurum ut, si omnes illi rerum participes religiosi essent, minus aliquod nefarium facinus tum contra se invicem, tum contra Cyrum ipsum designare vellent: qui bene se de iis, quos rerum participes habebat, promeritum esse arbitrabatur. Itidem cum declararet, id maximi se facere, si nec amicus nec socius laederetur, et cum acriter id quod justum esset intueretur, futurum putabat, ut alii quoque se turpibus a lucris magis

δ' ἐθέλειν πορίζεσθαι. (27) Καὶ αἰδοῦς δ' ἂν ἤγειτο μάλλον πάντας ἐμπιπλάναι, εἰ αὐτὸς φανερός εἴη πάντας οὕτως αἰδοῦμενος ὥς μήτ' εἰπεῖν ἂν μήτε ποιῆσαι μηδὲν αἰσχροῦν. (28) Ἐτεκμαίρετο δὲ τοῦτο οὕτως ἔξαιεν ἐκ τοῦδε· μή γὰρ ὅτι ἀσχροῦτα, ἀλλὰ καὶ οὐς οὐ φοβούμενται, μάλλον τοὺς αἰδοῦμένους αἰδοῦνται τῶν ἀναιδῶν οἱ ἀνθρώποι· καὶ γυναῖκες δὲ ἅς ἂν αἰδοῦμένας αἰσθάνονται, ἀνταπεῖσθαι μάλλον ἐθέλουσιν ὁρῶντες. (29) Τὸ δ' αὖ πείθεσθαι οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἔμμενον εἶναι τοῖς περὶ αὐτὸν, εἰ τοὺς ἀπροσπίστους πειθόμενους φανερός εἴη μάλλον τινῶν τῶν τὰς μεγίστας ἀρετὰς καὶ ἐπιπονοτάτας δοκούστων παρέχσθαι. (30) Γινώσκων δ' οὕτω καὶ ποιῶν διετέλει. Καὶ σωφροσύνην δ' αὐτοῦ ἐπιδεικνύς μάλλον ἐποίει καὶ ταύτην πάντας ἀσκεῖν. Ὅταν γὰρ ὁρῶσιν, ὅ μάλιστα ἔξεστιν ὑβρίζειν, τοῦτον σωφρονοῦντα, οὕτω μάλλον οἱ γε ἀσθενέστεροι ἐθέλουσιν οὐδὲν ὑβριστικὸν ποιοῦντες φανεροὶ εἶναι. (31) Διῆρει δὲ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην τῇδε, ὥς τοὺς μὲν αἰδοῦμένους τὰ ἐν τῇ φανερῇ αἰσχροῦ φεύγοντας, τοὺς δὲ σώφρονας καὶ τὰ ἐν τῇ ἀφανεί. (32) Καὶ ἐγκράτειαν δὲ οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἀσκεῖσθαι, εἰ αὐτὸς ἐπιδεικνύει ἑαυτὸν μὴ ὑπὸ τῶν παρατυκῶν ἰδούων ἐλαττούμενον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ προσποιεῖν ἐθέλοντα πρῶτον σὺν τῇ καλῇ τῶν εὐφροσύνων. (33) Τοιγαροῦν τοιοῦτος ὢν ἐποίησεν ἐπὶ ταῖς θύραις πολλήν μὲν τῶν χειρόνων εὐταξίαν, ὑπεικόντων τοῖς ἀμείνοσι, πολλήν δ' αἰδῶ καὶ εὐκοσμίαν πρὸς ἀλλήλους. Ἐπέγνω δ' ἂν ἐκεῖ οὐδὲνα οὔτε ὀργιζόμενον κραυγῇ οὔτε χαίροντα ὑβριστικῶς γέλωτι, ἀλλὰ ἰδὼν ἂν αὐτοὺς ἡγήσῃ τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν.

34. Τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες καὶ ὁρῶντες ἐπὶ θύραις διῆγον. Τῆς πολεμικῆς δ' ἕνεκα ἀσκήσεις ἐπὶ θύραν εἰῆγον οὐς περ ἀσκεῖν ταῦτα ᾔετο γρήναι ταύτην ἡγούμενος καὶ ὁμοῦ ἀρίστην ἀκασιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. (35) Καὶ γὰρ ἐφόρους ἐν παντοδαποῖς χωρίοις αὕτη μάλιστα ἀποδείκνυσιν διὰ τὸ θηρίοις φεύγουσιν ἐρέπεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἱπποῦν ἐνεργούσιν αὕτη μάλιστα ἀπεργάζεται διὰ τὴν τοῦ λαμβάνειν φιλοτιμίαν καὶ ἐπιθυμίαν. (36) Καὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ καὶ πόρους καὶ φύγην καὶ θάλην καὶ λιμὸν καὶ δίψαν δύνασθαι φέρειν ἐν ταῦθα μάλιστα προσείθιζε τοὺς κοινῶνας. Καὶ νῦν δ' εἴτι βασιλεὺς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ βασιλέα ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. (37) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ᾔετο προσήκειν οὐδενὶ ἀρχῆς ὅστις μὴ βελτίων εἴη τῶν ἀρχομένων καὶ τοῖς προειρημένους πᾶσι ὄηλον, καὶ ὅτι οὕτως ἀσκῶν τοὺς περὶ αὐτὸν πολὺ μάλιστα αὐτὸς ἔξεποιε καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας καὶ τὰς μελέτας. (38) Καὶ γὰρ ἐπὶ θύραν τοὺς μὲν ἄλλους εἰῆγον, ὅποτε μὴ μένειν ἀνάγκη τις εἴη, αὐτὸς δὲ καὶ ὅποτε ἀνάγκη εἴη, οἶκοι ἐθῆρα τὰ ἐν τοῖς παραδείσοις θηρία πρεσβύμενα, καὶ οὕτε αὐτὸς ποτε πρὶν ἰδῶσιν αἰετὸν ἤρειτο οὔτε ἱπποῖς ἀγυμνάστοις σῖτον ἐνέβαλλε· συμπαρακάλει δὲ καὶ εἰς ταύτην τὴν θύραν τοὺς περὶ αὐτὸν σκηπτούχους. (39) Τοιγαροῦν πολὺ μὲν αὐτὸς

abstinerent, ac ratione justa rem facere mallerent. Etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes revereri, ut nihil turpe nec diceret nec faceret. Atque hoc ita futurum isto argumento colligebat: nimirum homines, non dicam principem, sed illos etiam, quos alioqui non metuunt, magis reverentur, si verecundi sint, quam si inverecundi: et mulieres, quas esse verecundas animadvertunt, homines intuentes vicissim revereri magis volunt. Jam vero parendi studium suis ita maxime constanter mansurum putabat, si eos, qui sine recusatione parerent, in oculis omnium magis ornaret, quam illos, qui vel maximas laboriosissimasque virtutes exhibere viderentur. Cumque sic sentiret, sic etiam facere perseverabat. Præterea moderationem suam ostendendo efflicebat, ut hanc etiam alii magis exercebant. Nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est insolenter agendi, modeste se gerere; minime volunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere. Sic autem verecundiam ac moderationem cernebat, ut diceret, verecundos palam turpia fugere; moderatos, etiam illa quæ occulte fiant. Continentiam etiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis quæ honesta et bona essent non abstrahi; sed velle potius ante letitias laborem cum honestate conjunctum suscipere. Itaque talis cum esset, perfecit ut ad portas magna inferiorum esset modestia, præstantioribus cedentium, magnus erga se invicem pudor et composita morum gravitas. Neminem ibi animadvertisses vel irascentem cum vociferatione, vel insolente risu gaudentem: sed eos adspiciens existimasses reapse ad honesti decorique normam vivere.

Et his fere quidem agendis conspiciendisque occupati ad portas vitam degunt. Ceterum exercitationis bellicæ causa venatum eos educebat, quos in his exercendos arbitralatur; quod venationem duceret tum bellicæ rei totius optimam exercitationem esse, tum equestris longe verissimam. Nam ad insidendum equis in locis quibuslibet hæc maxime reddit aptos, quod fugientes feras sequi necesse sit: hæc item strenuos efficit maxime quovis ex equis perficiendo opere, propter contentionem studiumque capiendi. Hic etiam maxime suos illos participes adufacebat ad continentiam, et ad labores, et frigora, et calores, et famem, et sitim tolerandam. Ac nunc quoque tum rex tum qui cum rege vivunt in his faciendis perseverant. Quod igitur arbitraretur nemini convenire imperium, qui non esset subjectis sibi melior, etiam iis, quæ antehac exposuimus, omnibus perspicuum est: sicut illud quoque, quod suos in hunc modum exercendo, multo maxime tum ad continentiam tum bellicæ artes et exercitationes ipse laborando se consuefaceret. Nam venatum quidem alios educebat, ubi nulla necessitas domi manere cogebat: ipse vero etiam cum necesse esset manere, domi feras venari solebat, quæ in septis hortorum alerentur: nec vel ipse prius unquam, quam sudasset, sumebat cornam; nec equis prius, quam essent exerciti, pabulum objiciebat: ad hanc venationem sceptrigeros etiam suos invitabat. Itaque multum in omnibus præclaris actionibus

διέφερον ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἔργois, καὶ δὲ οἱ περὶ
ἐαυτῶν, διὰ τὴν αἰ μελέτην. Παράδειγμα μὲν δὴ
τούτου ἐαυτὸν παρεχόμενος. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλ-
λων οὐκ ὀκνησας μελίσσας ἔσθαι, τὰ καλὰ δοκούντας, τού-
τους καὶ δώρους καὶ ἀρχαῖς καὶ ἑξῆς καὶ πόσις τιμαῖς
ἐνέριπτεν ὥστε πολλοὶ πᾶσι φιλοτιμύμενοι ἐνέβαλλον ὅπως
ἐλαττος ἀρεστος γίνοιτο. Κύρου.

30. Καταμαθεὶν δὲ τὸ Κύρου δοκῶμεν ὡς οὐ τούτῳ
μόνῳ ἐνόμιζε χρῆναι τοὺς ἐργάζοντας τῶν ἀρχομένων
διεφέρειν, τῷ βελτιόνος εὐτὴν εἶναι, ἀλλὰ καὶ κατα-
γοητεύειν ὥστε χρῆναι εὐτοῖς. Σπυλὴν τε γυνὴν εἵλετο
τὴν Μηδίκην αὐτὸς τε φορεῖν καὶ τοὺς κοινῶνας ταύτης
ἐκείσιν ἐνδύεσθαι· αὐτὴ γὰρ αὐτῷ συγκρύπτειν ἐδόκει
ἢ τίς τι ἐν τῷ σώματι ἐνδείξι ἔχει, καὶ καλλίστους καὶ
μαγίστους ἐκπαιδεύειν τοὺς φοροῦντας. (31) καὶ γὰρ τὰ
ὑποδήματα τοιαῦτα ἔχουσιν ἐν ὧς μελίστα λαθεῖν ἔστι
καὶ ὑποτιθεμένους τι ὥστε δοκεῖν μείζους εἶναι ἢ εἰσὶ
καὶ ὑποχρῆσθαι δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς προσέτι, ὡς εὐ-
φραδέστεροι φαίνονται ἢ εἰσὶ, καὶ ἐντριβεσθαι, ὡς εὐ-
χρώτεροι δρῶντο ἢ περιέχονται. (32) Ἐμελέτης δὲ καὶ
ὡς μὴδὲ πύθοντες μὴδὲ ἀποκνυτόμενοι φανεροὶ εἴεν
μὴδὲ μεταστροφόμενοι ἐπὶ ἑτέροις μὴδὲ, ὡς οὐδὲν θαυ-
μάζοντας. Πάντα δὲ ταῦτα ὥστε φέρειν τι εἰς τὸ δυσ-
καταρρονητοτέρους φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις.

33. Οὓς μὲν δὴ ἀρχεῖν ὥστε χρῆναι, δι' ἐαυτοῦ οὕτω
κατασκεύαζε καὶ μελέτη καὶ τῷ σημειῶσι προεστάναι αὐ-
τῶν ὡς ὁ αὖ κατασκεύαζεν εἰς τὸ δουλεύειν, τούτους
οὔτε μελετᾶν τῶν ἐλευθερίων πόνων οὐδένα παρώρμα
οὔτε ὅπλα κεκτῆσθαι ἐπέτρεπεν. Ἐπεμελεῖτο δὲ ὅπως
μὴτε εἴποιτο μὴτε ἀποτοί ποτε εἴποιτο ἐλευθερίων ἐνεκα
μελετμήσαν. (34) Καὶ γὰρ ὅποτε ἐλαύνοντες τὰ θηρία
τοὺς ἐκπεύοντες εἰς τὰ πεδία, φέρεσθαι οἷτον εἰς θήραν
τούτους ἐπέτρεπε, τῶν δὲ ἐλευθερίων οὐδέν· καὶ ὅποτε
πορεύειν εἴη, ἦγεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὕδατα ὥσπερ τὰ ὑποζύ-
για. Καὶ ὅποτε δὲ ὦρα εἴη ἀρίστου, ἀνέμενεν αὐτοὺς
ἐς τὴν ἐμφόρμην τι, ὡς μὴ βουλιμύων· ὥστε καὶ οὗτοι
αὐτὸν ὥσπερ οἱ ἀριστοὶ πατέρα ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμελετο
αὐτῶν ὅπως ἀναμφιλόγως αἰεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν.

35. Τῇ μὲν δὴ ὅλη Περσῶν ἀρχῇ οὕτω τὴν ἀσφα-
λειαν κατασκεύαζεν. Ἐαυτῷ δὲ ὅτι μὲν οὐχ ὑπὸ τῶν
καταστραφέντων κίνδυνος εἴη παθεῖν τι ἰσχυρῶς ἐθάρ-
μαι· καὶ γὰρ ἀνάγκη τις ἦγετο εἶναι αὐτοὺς καὶ ἀσυν-
τάκτους ὄντας ἑώρα, καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ ἐπλησίαζε
αὐτῶν οὐδεὶς αὐτῷ οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας. (36) Οὓς
ἢ κρατίστους τε ἦγετο καὶ ὀπλισμένους καὶ ἀθρόους
ὄντας ἑώρα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἦδει ἱππέων ἡγεμό-
νας ὄντας, τοὺς δὲ πεζῶν πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ προ-
φήματα ἔχοντας ἡσθάνετο ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἀρχεῖν· καὶ
τοὺς φύλαξιν δὲ αὐτοῦ οὗτοι μελίστα ἐπλησίαζον, καὶ
ἐπὶ δὲ τῷ Κύρῳ τούτων πολλοὶ πολλὰς συνεμίγνυ-
σαν ἀνάγκη γὰρ ἦν, εἰ τι καὶ χρῆσθαι ἐμελλεν αὐ-
τοῖς ὑπὸ τούτων οὐκ καὶ κίνδυνος ἦν αὐτὸν μελίστα
παθεῖν τι κατὰ πολλοὺς τρόπους. (37) Σκοπῶν οὖν
ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ἀκίνδυνα γένοιτο,

et studiis ipse præstabat, multum qui cum eo versabantur,
ob exercitationem illam perpetuam. Atque hujusmodi sane
exemplum ipse se præbuit. Præterea, si quos alios vide-
ret maxime rerum honestarum sectatores, eos et donis, et
imperijs, et sedendi loco, et omnibus honoribus ornat :
adeo ut omnibus ingens studium imponeret, quo quisque Cyro
præstantissimos videretur.

Animadvertisse vero nos in Cyro id quoque putamus,
quod non eo duntaxat principes existimari præstare sub-
jectis sibi debere, ut iis meliores essent; verum etiam il-
lecebris quibusdam hos illis delinendos arbitraretur. Ita-
que tum sibi vestem Medicam gestandam esse certo iudicio
statuit, tum illi suo participum collegio persuasit, ut ean-
dem induerent : nam si quid in alicujus corpore vitii esset,
id vestitus is occultare Cyro videbatur, et illos, qui eum
gestarent, quam pulcherrimos et maximos exhibere. Ha-
bent enim hujusmodi calceos, in quibus maxime subjici
clam aliquid potest, ut grandiores, quam sint, esse videan-
tur. Hoc etiam admittebat, ut oculis pigmenta quædam
sublimarentur, quo videretur oculos habere pulchiores,
quam essent, et ut fucus infricaretur, quo præditi colore
meliori cererentur, quam natura concessisset. Ad hæc eos
exercuit, ut palam nec expuerent nec emungerent se; nec
ad ullam rem spectandam se converterent, quasi nihil ad-
mirarentur. Hæc adeo universa putabat aliquid adferre
momenti ad hoc, ut subjectorum imperio suo contemptu mi-
nime digni viderentur.

Et ad hunc sane modum eos, qui magistratus gerere
debabant, suo ipsius exemplo instruxit, tum exercendo,
tum illo ipso, quod eis cum majestate præesset : quos
autem ad serviendum instruebat, eos nec ad se in laboribus
ullis liberalibus exercendos excitabat, nec habere arma si-
nebat : studiosaque dabat operam, ne unquam liberalium
exercitationum causa vel cibo vel potu carerent. Etenim
his permittebat, quoties equitibus feras in campos adigerent,
ut cibum ad venationem secum sumerent, ingeniorum vero
nemini : quando item faciendum erat iter, ad aquas eos,
perinde ac jumenta, ducebat. Et cum prandii tempus erat,
expectabat eos donec aliquid comedisset, ne fames ingens
eos invaderet : quo fiebat ut etiam hi, non aliter ac optima-
tes, eum patrem adpellarent; quod curam ipsorum gereret,
ut semper sine dubio mancipia manerent.

Ac totum quidem imperium Persicum hoc modo firmum
ut esset ac stabile, Cyrus effecit. At sibi ne quid ab iis,
quos in potestatem redeigisset, accideret, nihil periculi futu-
rum valde animo confidebat : nam et imbelles eos existima-
bat, et nullo inter se conjunctos ordine videbat, ac præter-
ea nemo illorum propius ad ipsum neque nocte neque
interdiu accedebat. Quos vero præstantissimos ducebat,
et armis instructos, et confertos conspiciebat, ac partim
sciebat equitum duces esse, partim pedum; eorumque
complots animadvertebat esse animis elatis, quæ quæ
imperandum essent idonei; quique primum ad consuetudinem
ipsius accedere solebant, quorumque multi Cyrum hunc
sæpenumero convenirent : quod fieri necesse erat, quæ quæ
opera ipsorum uti vellet : ab his igitur maxime ne quicquam
mali accideret, periculum erat, idque multum curavit. Quam-
obrem dispiciens quæ pericula ab eis quævis fieri possent, æque

τὸ μὲν περιέλθαι αὐτῶν τὰ ὄπλα καὶ ἀπολέμους ποιεῖσαι ἀπεδοκίμασε, καὶ ἄδικον ἡγούμενος καὶ κατὰλυσιν τῆς ἀρχῆς ταύτην νομίζων· τὸ δ' αὖ μὴ προσέσθαι αὐτοῦς καὶ τὸ ἀπιστοῦντα φανερόν εἶναι ἀρχὴν ἡγήσατο πολέμου· (18) ἔν δὲ ἀντὶ πάντων τούτων ἔγνω καὶ κρατίστον εἶναι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν καὶ κάλλιστον, εἰ δύναίτο ποιεῖσαι τοὺς κρατίστους ἑαυτοῦ μᾶλλον φίλους ἢ ἀλλήλοις. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ πρῶτον δοκεῖ ἡμῖν εἰλθεῖν, τοῦτο πειρασόμεθα διεγχεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ παντός αἰ τοῦ χρόνου φιλικὴν ἠρώπιαν τῆς ψυχῆς ὡς ἡδύνατο μάλιστα ἐνεργάζετο, ἡγούμενος, ὡς περ οὐ βράδιόν ἐστι φιλεῖν τοὺς μισεῖν δοκούντας οὐδ' εὐνοεῖν τοῖς κακόνους, οὕτω καὶ τοὺς γνωσκέντας ὡς φιλοῦσι καὶ εὐνοοῦσιν, οὐκ ἂν δύνασθαι μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν φιλεῖσθαι ἡγουμένων. (2) Ἔως μὲν οὖν χρήμασιν ἀδυνατώτερος ἦν εὐεργετεῖν, τῷ τε προσοεῖν τῶν συνόντων καὶ τῷ προσπονεῖν καὶ τῷ συναχόμενος μὲν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς φανερός εἶναι, συναχόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τούτοις ἐπειρᾶτο τὴν φιλικὴν τηρεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο αὐτῷ ὥστε χρήμασιν εὐεργετεῖν, δοκεῖ ἡμῖν γινώσκειν πρῶτον μὲν ὡς εὐεργετήμα ἀνθρώποις πρὸς ἀλλήλους οὐδὲν ἐστὶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπαρίας ἐπιχρησιώτερον ἢ σίτων καὶ ποτῶν μετὰδοσις. (3) Τοῦτο δ' οὕτω νομίσας πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν συντάξεν ὅπως οἷς αὐτός σίτοις τούτοις ὅμοια αἰ παρὰτίθοιτο αὐτῷ ἱκανὰ παμπόλοις ἀνθρώποις· ὅσα δὲ παρὰτίθει, ταῦτα πάντα, πλὴν οἷς αὐτός καὶ οἱ σύνδαινοι χρῆσαντο, διεδίδου οἷς αἰ βούλοιο τῶν φίλων μνημὴν ἐνδείκνυσθαι ἢ φιλοφροσύνην. Διέπειπε δὲ καὶ τούτοις οἷς ἀγαθεῖη ἢ ἐν φυλακαῖς ἢ ἐν θεραπεῖαις ἢ ἐν αἰσινιστοῦν πράξεσιν, ἐνσημαίνόμενος τοῦτο ὅτι οὐκ ἂν λυθάνοιεν χαρίζεσθαι βουλόμενοι. (4) Ἐτίμα δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης ὅποτε τίνα ἐπαίνεσσει καὶ τὸν πόντον δὲ σίτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν ἐπατίθετο, οἷόμενος ὡς περ καὶ τοῖς κυσίν ἐμποιεῖν τίνα καὶ τοῦτο εὖ νοῖαν. Εἰ δὲ καὶ θεραπεύεσθαι τίνα βούλοιο τῶν φίλων ὑπὸ πολλῶν, καὶ τούτοις ἐπεμπεν ἀπὸ τραπέζης· καὶ νῦν γὰρ ἐτι οἷς ἂν ὀρώσι πεμπόμενα ἀπὸ τῆς βασιλείας τραπέζης, τοὺς πάντας μᾶλλον θεραπεύουσι, νομίζοντες αὐτοὺς ἐντίμους εἶναι καὶ ἱκανοὺς διαπράττειν, ἣν τι δέονται. Ἐτι δὲ καὶ οὐ τούτων μόνον ἐνεκα τῶν εἰρημένων εὐφραίνει τὰ πεμπόμενα παρὰ βασιλείας, ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ ἡδονῇ πολλὴ διαφέρει τὰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τραπέζης. (5) Καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν οὐδὲν τι θαυμαστόν· ὡς περ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξεργασμέναι εἰσὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλείας σίτα πολλὰ διαφερόντως ἐκπεπνύηται. Ἐν μὲν

quidem illis adimi et reddi ad bellum ineptos, minime probavit; quod esse illud et cum injuria et cum imperii eversione conjunctum duceret: rursus eos non admittere, ac palam declarare quod fidem eis non haberet, id belli initium esse arbitraretur: itaque hoc unum istorum omnium loco judicabat et optimum esse ad securitatem suam et honestissimum, si praestantissimos illos sibi redderet amiciores quam inter se ipsos essent. Quo igitur modo pervenisse nobis eo videatur, ut amaretur, exponere conamur.

CAPUT II.

Primum quovis tempore quam poterat, maxime humanitatem animi declarabat; cum existimaret, quemadmodum facile non sit eos diligere, qui odisse videantur, aut male erga nos adfectos benevolentia complecti, sic fieri non posse ut illi, quorum cognitus sit amor et benevolentia, iis odio sint, qui se diligere arbitrentur. Quamdiu certe quidem minus valeret opibus ad beneficia conferenda, tum illis prospiciendo qui cum ipso versarentur, tum pro iis laborando, et palam declarando se prosperis ipsorum rebus latari, adversas graviter ferre, venari amorem eorum nitebatur: verum posteaquam hoc adeptus est, ut beneficus esse largientis opibus posset, animadvertisse nobis videtur, primo quidem beneficium hominibus inter se ex eadem impensa nullum esse gratius, quam si quis cibum ac potum impetiauerit. Id cum ita se habere statuisset, primum de mensa sua mandatum dedit, ut quibus ipse cibis vesceretur, iis similes semper sibi adponeretur, permultos hominibus suffecturi: quaecumque vero adponebantur, ea semper omnia, extra illa, quibus ipse atque convivae vescerentur, distribuebat iis ex amicis, quibus volebat ostendere se eorum meminisse, aut se iis bene velle. Praeterea mittebat cibos iis, quos vel ob diligentiam in excubiis admiraretur, vel in praestandis obsequiis, vel quibuscumque in actionibus: eo significans, non esse ignotam voluntatem ejus, qui sibi gratificari cuperet. Eodem etiam honore ciborum e mensa sua missorum domesticos suos adiciebat, quando aliquem laudare vellet: atque etiam cibos omnes horum domesticorum in mensa sua adponi curabat, quod putaret hoc eis benevolentiam quandam inditurum, sicut et canibus usu venire solet. Quod si amicos aliquos a multis coli vellet, his etiam aliquid de mensa sua mittebat; hodieque adeo etiam si quibus de mensa regis mitti aliqua vident, eos universi magis colunt; quod illos et honoratos esse arbitrentur, et auctoritate valere ad impetrandum, si quid ipsis sit opus. Nec his solum de causis, quas indicavimus, latitium adferunt quae a rege mittuntur, sed reapse multum praestant suavitatem, quae de mensa regis veniunt. Atque hoc sane ita esse non est mirandum: nam ut aliorum quoque artificiorum opera magnis in urbibus egregie perticiuntur, sic etiam cibi regii longe praestantius elaborantur. Nam parvis in urbibus iidem

γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ ἢ καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνει· ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἀνθρώπων πάντα καλῶς ποιεῖν. Ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἐκάστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἐκάστῃ τέχνῃ εἰς τὸ τρέφεσθαι, πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα, ἔστι δὲ ἔνθα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νεορρόβαφον μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δὲ γε τούτων οὐδὲν ποιών, ἀλλὰ συντιθεὶς ταῦτα. Ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τούτῳ καὶ ἀρίστα διηγαγῆσθαι τοῦτο ποιεῖν. (6) Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν διαίταν. Ὁ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώννυσσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάττει, ὅσα ἄλλοτε ἄλλοια ποιεῖ, ἀνάγκη, οἶμαι, τούτῳ, ὥς ἂν ἑκάστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν ὅπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἐνὶ ἔψειν κρέα, ἄλλῳ ὀπτήν, ἄλλῳ δὲ ἰχθὺν ἔψειν, ἄλλῳ ὀπτήν, ἄλλῳ ἄρτους ποιεῖν, καὶ μὴδὲ τούτους παντοδαποὺς, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἂν ἐν εἶδος εὐδοκίμου παράσχῃ, ἀνάγκη, οἶμαι, ταῦτα οὕτως ποιούμενα πολλὴ διαφερόντως ἐξεργάσθαι ἑκάστον.

7. Τῇ μὲν δὴ τῶν σίτων θεραπείᾳ τοιαῦτα ποιών πολλὸ ὑπερεβάλλετο πάντας. Ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θεραπεύων πολλὴ ἐκράτει, τοῦτο νῦν διηγῆσομαι· πολλὴ γὰρ διενεργῶν ἀνθρώπων τῷ πλείστας προσόδους λαμβάνειν πολλὴ ἐστὶ πλέον διήνεγκε τῷ πλείστα ἀνθρώπων δωρεῖσθαι. Κατῆρξε μὲν οὖν τούτου Κύρος, διαμένει δὲ ἐστὶ καὶ νῦν τοῖς βασιλεῦσιν ἡ πολυδωρία. (8) Τίνι μὲν γὰρ φίλοι πλουσιώτεροι ὄντες φανεροὶ ἢ Περσῶν βασιλεῖ; τίς δὲ κοσμῶν καλλίων φαίνεται στολαῖς τοὺς περὶ αὐτὸν ἢ βασιλεὺς; τίς δὲ δῶρα γιγνώσκειται ὥσπερ ἐνταῦθα τῶν βασιλέως, ψέλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἵπποι χρυσοχάλινοι; οὐ γὰρ δὴ ἐξέστιν ἔχει ταῦτα ἔχειν ὃ ἂν μὴ βασιλεὺς ᾖ. (9) Τίς δ' ἄλλος λέγεται δώρων μεγέθει ποιεῖν αἰρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἀντ' ἀδελφῶν καὶ ἀντὶ πατέρων καὶ ἀντὶ παιδῶν; τίς δ' ἄλλος ἐδυνάσθη ἐχθροὺς ἐπέρχοντας πολλῶν μηνῶν ὁδὸν τιμωρεῖσθαι ὡς Περσῶν βασιλεὺς; τίς δ' ἄλλος καταστρεψάμενος ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων πατὴρ καλούμενος ἀπέθανεν ἢ Κύρος; τοῦτο δὲ τούτομα δηλὸν ἐστὶ εὐεργετοῦντός ἐστι μᾶλλον ἢ ἀραιουμένου. (10) Κατεμάθονεν δὲ ὡς καὶ τοὺς βασιλέως καλούμενους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ βασιλέως ὅσα οὐκ ἄλλως ἐκτίσαστο ἢ τῷ δωρεῖσθαι τε καὶ τιμᾶν· τοὺς γὰρ ἐπαγγελιαντας ὅσα καιρὸς αὐτῷ εἴη πεπύσθαι μεγάλως εὐεργετῶν πολλοὺς ἐποίησεν ἀνθρώπους καὶ ὠτακουσεῖν καὶ εἰσπετεύειν τί ἂν ἀγγελλαντες ὠφελήσκειαν βασιλέα. (11) Ἐκ τούτου δὴ καὶ πολλοὶ ἐνομισήσαν βασιλέως ὀφθαλμοὶ καὶ πολλὰ ὅσα. Εἰ δὲ τίς οἶεται ἕνα αἰρετὸν εἶναι ὀφθαλμὸν βασιλεῖ, οὐκ ὀρθῶς οἴεται· ὀλίγα γὰρ εἰς γ' ἂν ἴξαι καὶ εἰς ἀκούσει· καὶ τοῖς ἄλλοις ὥσπερ ἀμελεῖν ἂν παραγγελλόμενον εἴη, εἰ ἐνὶ τούτῳ προσεταγμένων εἴη· πρὸς δὲ καὶ ὅτινα γιγνώσκωκεν ὀφθαλμὸν ὄντα, τούτων ἂν εἰδεῖεν ἐπὶ φυλάττεσθαι δεῖ. Ἄλλ' οὐχ οὐ-

spondam, januam, aratrum, mensam fabricantur : atque sæpenumero idem etiam domum exstruit, et bene secum agi putat, si etiam hoc modo locales inveniat operis, qui ipsum sumptibus suis alant : fieri certe nequit ut is, qui multis artificibus occupatur, omnia recte faciat : at magnis in urbibus, quia multi singulis egent, vel unum cuique sufficit artificium, ut eo se alat; sæpenumero ne unum quidem totum, sed calceos alius viriles, alius muliebres facit : est ubi alius calceos duntaxat nervis consuendo se alit, scindendo alius; itidem alius sublamina tantummodo concinnando, alius nihil horum faciendo, sed ista componendo. Quamohrem necesse est eum, qui occupatur opere minime longo, etiam id quam optime cogi perficere. Hoc ipsum et in victu accidit. Nam cui unus et idem lectum sternit, mensam instruit, farinam subigit, alias alia obsonia parat, eum necesse est, opinor, sic habere singula, uti cesserunt : verum ubi negotii uni satis est, ut elixas carnes coquendas, alii ut assandas; alii ut elixos coquendos pisces, alii ut assandos, curet; alii ut panes faciendos curet, ac ne hos quidem omnis generis, sed unam ab eo panis speciem probatam effici satis est : tum vero hac in hunc modum facta, necesse est, opinione mea, egregie admodum esse singillatim perfecta.

Cibis igitur suos demerendo Cyrus longe omnes superabat. Ut autem aliis etiam rebus omnibus demerendo homines longe præstiterit, id jam sum narraturus : nam tametsi mortales ceteros eo ipso excelleret, quod proventus plurimos perciperet; multo tamen etiam in hoc magis excelluit, quod unus inter homines plurima largiretur. Atque hoc quidem ita a Cyro coëptum fuit; ac permanet etiam nunc apud illos reges multa donandi consuetudo. Quis enim palam opulentiores habet amicos, quam habeat rex Persarum? quis illo rege suos elegantius ornare vestitu videtur? cujus munera ejusmodi esse cognoscuntur, qualia sunt regis illius nonnulla, armillæ, torques, equi frenis aureis insignes? non enim illic hæc habere cuiquam licet, cui rex ea non donarit. Quis alius magnitudine munerum efficere dicitur, ut fratribus ipse anteferatur, et parentibus, et liberis? quis alius hostes suos, multorum mensium itinere intervallo distantes, sic ulcisci potuit, ut rex Persarum? quis alius, cum imperium aliorum evertisset, sic diem extremum obiit, ut a subjectis sibi pater adpellaretur, præter Cyrum? at nomen illud magis ei tribui qui beneficia confert quam qui rapit aliena, constat. Accepimus etiam, Cyrum illos, qui et oculi et aures regis adpellantur, non alia ratione sibi conciliasse, quam munera largiendo et honoribus ornando : quippe dum in eos, qui nuntiabant quæcumque ipsius interesset in tempore cognita habere, magna beneficia conferret, efficiebat ut homines multi et auribus id captarent et notarent oculis, quo nuntiato regi aliquid utilitatis adferrent. Hinc multos esse regis oculos, et aures multas, existimatum fuit. Quod si quis arbitratur unum solum regi electum esse oculum, is rem non recte æstimat : nam unus aliquis cernere pauca, pauca unus audire posset; et quædam quasi negligentia ceteris esset indicta, si uni tantum id mandatum esset officii : præterea, quemcunque regis oculum esse animadverterent, ab eo caven-

τως ἔχει, ἀλλὰ τοῦ φάσκοντος ἀκούσαι τι ἢ ἰδεῖν ἄξιον ἐπιμελείας πάντος βασιλεὺς ἀκούει. (12) Οὕτω δὲ πολλὰ μὲν βασιλείῳ ὄντα, πολλοὶ δὲ ὀφθαλμοὶ νομίζονται καὶ φθοβῶνται πανταχοῦ λέγειν τὰ μὴ σύμφορα βασιλεῖ, ὥστερ αὐτοῦ ἀκούοντος, καὶ ποιεῖν ἃ μὴ σύμφορα, ὥστερ αὐτοῦ παρόντος. Οὐκ οὖν ὅπως μνηστῆρ' ἔστιν ἄν τις ἐτολμήσῃ πρὸς τινὰ περὶ Κύρου φλαυρόν τι, ἀλλ' ὥς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὡς βασιλείῳ τοῖς αἰεὶ παρόυσιν οὕτως ἕκαστος διέκειτο. Τοῦ δὲ οὕτω διακείσθαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ὅ, τι ἄν τις αἰτιάσασθαι μάλλον ἢ ὅτι μεγάλα ἤθελεν ἀντὶ μικρῶν εὐεργετεῖν.

13. Καὶ τὸ μὲν δὴ μεγάλης δόξης ὑπερβάλλειν πλουσιώτατον ὄντα οὐ θαυμαστόν· τὸ δὲ τῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν φίλων βασιλεύοντα περιγίγνεσθαι, τοῦτο ἀξιολογώτερον. Ίκλεινος τοίνυν λέγεται κατὰ δόλῳ εἶναι μηδὲν ἂν οὕτως αἰσχυρῆς ἡπτόμενος ὡς φίλων θεραπείᾳ (14) καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται ὡς λέγει παραπλήσια ἔργα εἶναι νομείας ἀγαθοῦ καὶ βασιλείῳ ἀγαθοῦ· τὸν τε γὰρ νομέα χρῆναι ἔργῳ εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιῶντα χρῆσθαι αὐτοῖς, ἢ δὴ προβάτων εὐδαίμονα, τὸν τε βασιλέα ὡς αὐτοῦ εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιῶντα χρῆσθαι αὐτοῖς. Οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἴπερ ταύτην εἶχε τὴν γνώμην, τὸ φιλονεικῶς ἔχειν πάντων ἀνθρώπων θεραπείᾳ περιγίγνεσθαι. (15) Καλὸν δὲ ἐπιδείγμα καὶ τοῦτο λέγεται Κύρος ἐπιδείξαι Κροίσῳ, ὅτε ἐνούθετε αὐτὸν ὡς διὰ τὸ πολλὰ διδόναι πένης ἔσοιτο, ἔξω αὐτῷ θησαυροὺς χρυσοῦ πλείστους ἐν γῇ ἀνδρὶ ἐν τῷ οἴῳ καταθέσθαι καὶ τὸν Κύρον λέγεται ἐρέσθαι, Καὶ πόσα ἂν ἦδη οἶμαι μοι χρήματα εἶναι, εἰ συνέλεγον χρυσίου ὥστερ σὺ κελύεις ἐξ ὅτου ἐν τῇ ἀρχῇ εἰμι· καὶ τὸν Κροίσον εἰπεῖν πολὺν τινὰ ἀριθμόν. (16) Καὶ τὸν Κύρον πρὸς ταῦτα, Ἄγε δὴ, φάναι, ὦ Κροῖτε, σύμπαινον ἄνδρα σὺν Ὑστάσπῃ τοῦτω ὅτω σὺ πιστεύεις μάλιστα. Σὺ δὲ, ὦ Ὑστάσπα, ἔρη, περιεβλὼν πρὸς τοὺς φίλους λέγε αὐτοῖς ὅτι δέωμι χρυσίου πρὸς πλεῖστον τινὰ καὶ γὰρ τῷ ὄντι προσέδομαι καὶ κέλευς αὐτοὺς ὅποσα ἂν ἕκαστος δύνῃται πορίσασθαι μοι χρήματα· γράψαντας δὲ καὶ κατασημασμένους δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Κροίσῳ θεράποντι φέρειν. (17) Ταῦτα δὲ ὅσα εἶπε καὶ γράψας καὶ σημασμένους ἐοίδου τῷ Ὑστάσπῃ φέρειν πρὸς τοὺς φίλους, ἐνέγραψε δὲ πρὸς πάντας καὶ Ὑστάσπῃ ὡς φίλον αὐτοῦ δέχεσθαι. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθε καὶ ἤνεγκεν ὁ Κροίσου θεράπων τὰς ἐπιστολάς, ὁ μὲν δὲ Ὑστάσπης εἶπεν, ὦ Κύρε βασιλεῦ, καὶ ἐμοὶ ἦδη γὰρ ὡς πλουσίῳ χρῆσθαι πάμπολλα γὰρ ἔχων πάρεμι δῶρα διὰ τὰ σὰ γράμματα. (18) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Εἰς μὲν τοίνυν καὶ οὗτος ἦδη θησαυρὸς ἡμῖν, ὦ Κροῖτε· τοὺς δ' ἄλλους καταβῶ καὶ λόγισαι πόσα ἔστιν ἔτοιμα χρήματα, ἣν τι δέωμι χρῆσθαι. Λέγεται δὲ λογίζομενος ὁ Κροῖτος πολλαπλάσια εὑρεῖν ἢ ἔρη Κύρῳ ἂν εἶναι ἐν τοῖς θησαυροῖς ἦδη, εἰ συνέλεγεν. (19) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο φανερόν ἐγένετο, εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος, Ὅρῃς, φάναι,

dum scirent. Verum ita se res non habet, sed audit rex quemlibet, qui se vel audivisse vel vidisse quidpiam dignum quod cura habeatur adfirmat. Atque ita multa regis aures, multi esse oculi existimantur; et ubique proferre metunt ea, quae regi non conducant, tanquam si audiret ipsemet; et facere quae non conducant ei reformidant, tanquam si praesens ipse adesset. Itaque non modo non ausus est ad quempiam aliquis sinistram Cyri mentionem facere, sed etiam ita quilibet adfectus erat, quasi omnes, quibuscum quovis tempore versaretur, et oculi regis et aures essent. Quod vero sic in eum adfecti essent homines, ejus rei causam equidem ignoro quam potius quis putet, quam quod exiguus ipse meritis beneficia rependere magna vellet.

Ac munerum quidem magnitudine eum superasse alios, mirum non est, cum opulentissimus esset; at vero eum, qui esset regia cum dignitate, amicos officiose studioseque colendo vicisse, id sane magis praedicari meretur. Enimvero traditum est, eum in nulla re adeo manifesta pudoris signa dedisse, posteaquam superatus esset, atque in amicorum cultu et obsequio. Ac dictum quoddam ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera: debere pastorem aiebat in jumentis regendis ita versari ut felicitatem ipsis conciliaret (quae quidem pecudum esset felicitas), itemque regem in civitatibus et hominibus ita, ut felicitatem conciliaret illis. Nihil mirum igitur, cum hac esset in sententia, singulari contentione conatum esse homines universos officiose demerendo vincere. Praeclarum certe et illud documentum Cyrus dedisse Croeso perhibetur, cum is futurum admoneret, ut multa largiendo pauper fieret; cui tamen liceret, uni quidem homini, plurimos auri domi suae thesauros recondere. Quaesivisse tum Cyrus dicitur, Et quantam pecuniae summam habiturum me jam fuisse arbitraris, si, quemadmodum tu jubes, aurum collegissem ab eo tempore quo cum imperio sum? Ibi Crosum dixisse aiunt, Ingentem quandam summam. Et subjecisse Cyrum, Age vero, Crose, mitte quendam cum hoc Hystaspa, cuicumque fidei plurimum habes. Tu autem Hystaspa, inquit, circumito profectus ad amicos, ac dicito mihi quoddam ad negotium esse opus auro (et revera mihi eo est opus), et praecipe, copiam pecuniae mihi quisque suppeditet, quantam possit; scriptamque adeo de ea obsignatamque epistolam Croesi ministri ferendam tradant. Cumque haec, quaecumque dixerat, etiam mandasset literis atque obsignasset, dedit eas Hystaspa ad amicos ferendas: et in his scripsit ad omnes, etiam Hystaspam, tanquam amicum suum, exciperent. Is cum circumvisisset, et Croesi minister literas adferret, inquit Hystaspa, Etiam mecum, rex Cyre, tibi agendum erit ut cum divite: nam permultis tibi cum muneribus adsum, propter literas tuas. Et Cyrus, Ergo jam, ait, hic quoque thesaurus unus nobis est, Crose: ceteros autem considerato, ac subductis rationibus collige, quantae nobis pecuniae paratae sint, si ad usum aliquem eis mihi sit opus. Croesus initis rationibus multo plures reperisse fertur, quam habiturum jam in thesauris fuisse Cyrum dixerat, si eas collegisset. Quod ubi patuit, dixisse Cyrus traditur, Videsne,

ὦ Κροῖσε, ὅς εἰσὶ καὶ ἐμοὶ θησαυροί· ἀλλὰ σὺ μὲν κελεύεις με παρ' ἐμοὶ αὐτοὺς συλλέγοντα φθονεῖσθαι τε δι' αὐτοὺς καὶ μισεῖσθαι καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιστάντα μισθοφόρους τούτοις πιστεύειν· ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους πλουσίους ποῶν τούτους μοι νομίζω θησαυροὺς καὶ φύλακας ἑμᾶ ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν πιστοτέρους εἶναι ἢ εἰ φρουροὺς μισθοφόρους ἐπεστησάμην. (20) Καὶ ἄλλο δέ σοι ἐρῶ· ἐγὼ γάρ, ὦ Κροῖσε, ὃ μὲν οἱ θεοὶ δόντες εἰς τὰς ψυχὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησαν ὁμοίως πάντας πένητας, τούτου μὲν οὐδ' αὐτὸς δύναμαι περιγενέσθαι, ἀλλ' εἰμὶ ἀπληστος καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἄλλοι γρημύζων. (21) τῇ δέ γε μέντοι διαφέρειν μοι δοκῶ τῶν πλείστων ὅτι οἱ μὲν, ἐπειδὴ τῶν ἀρκούντων περιττὰ κτήσονται, τὰ μὲν αὖ κατορύττουσι, τὰ δὲ κατασῆκναι, τὰ δὲ ἀριθμοῦντες καὶ μετροῦντες καὶ ἰσάντες καὶ διαψύχοντες καὶ φυλάττοντες πράγματα ἔχουσι, καὶ ὁμοῦς ἔχοντες τοσαῦτα οὔτε ἐσθίουσι πλείω ἢ δύνανται φέρειν, διαβρῆγειν γάρ ἂν, οὔτ' ἀμυρίννυνται πλείω ἢ δύνανται φέρειν, ἀποπνίγειν γάρ ἂν, ἀλλὰ τὰ περιττὰ χρήματα πράγματα ἔχουσιν. (22) Ἐγὼ δὲ ὑπηρετῶ μὲν τοῖς θεοῖς καὶ ὀρέγομαι αἰεὶ πλεόνων· ἐπειδὴ δὲ κτήσωμαι, ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς τ' ἐνδοσίας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι καὶ πλουτίζω καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπους εὖνοιαν ἐξ αὐτῶν κτῶμαι καὶ φίλων, καὶ ἐκ τούτων καρποῦμαι ἀσφάλειαν καὶ εὐκλειαν· ἃ οὔτε κατασῆκεται οὔτε ὑπερπληροῦντα λυμαίνεται, ἀλλὰ ἡ εὐκλεία ὅσῳ ἂν πλείων ᾖ, τοσοῦτον καὶ μείζων καὶ καλλίων καὶ κουφοτέρα φέρειν γίγνεται, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς φέροντας αὐτὴν κουφοτέρους παρέχεται. (23) Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδὼς, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐγὼ οὐ τοὺς πλείους ἔχοντας καὶ φυλάττοντας πλείους εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι· οἱ γὰρ τὰ τεῖχ' φυλάττοντες οὕτως ἂν εὐδαιμονεστάτοι εἴησαν· πάντα γὰρ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττουσιν· ἀλλ' ὅς ἂν κτεσθῶναι τε πλείους δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ, χρῆσθαι τε πλείους σὺν τῷ καλῷ, τούτων ἐγὼ εὐδαιμονεστάτον νομίζω [καὶ τὰ χρήματα]. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ φανερόν ἦν ὥσπερ καὶ εἶπε πράττων.

34. Πρὸς δὲ τούτοις κατανοήσας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἦν μὲν ὑγιαίνοντες διατελῶσι, παρασκευάζονται ὅπως ἔξουσιν τὰ ἐπιτήδεια καὶ κατατίθενται τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ὑγιαίνοντων διαίταν, ὅπως δὲ, ἦν ἀσθενήσωσι, τὰ σύμφορα παρέσται, τούτου οὐ πᾶν ἐπιμελομένους ἑώρα· ἔδοξεν οὖν καὶ ταῦτα ἐκπονήσαι αὐτῷ, τοὺς τε ἰατροὺς τοὺς ἀρίστους συνεκομίσασθαι πρὸς αὐτῶν τῷ τελεῖν ἐθέλειν, καὶ ὅσῃα ἢ ὄργανα χρήσιμα ἔφη τις ἂν αὐτῶν γενέσθαι ἢ φάρμακα ἢ σῖτα ἢ ποτὰ, οὕτως τούτων ὅ,τι οὐχὶ παρασκευάσας ἐθυσαύριζε παρ' αὐτῷ. (25) Καὶ ὅποτε δὲ τις ἀσθενήσῃ τῶν θεραπεύεσθαι ἐπικαιρίων, ἐπισκῶπει καὶ παρεῖγε πάντα ὅτου βῆαι. Καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ χάριν ἤδει, ὅποτε τις ἰάσαιτό τινα τῶν παρ' ἐκείνου λαμβάνων.

36. Ταῦτα μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐμνηχάσθω πρὸς τὸ πρῶτον παρ' οἷς ἐβούλετο ἑαυτὸν φιλεῖσθαι.

12508808.

Cræse, mihi quoque thesauros esse? Tu vero me jubes, collectos eos apud me retinendo, invidiæ me atque odio per eos exponere, ac mercenariis custodibus præfectis fidem habere: sed ego amicos a me locupletatos arbitror mihi thesauros esse, custodesque tum mei ipsius tum bonorum nostrorum fideiores, quam si præsidarios mercede conductos eis præficerem. Etiam aliud quiddam tibi dicam: ego nempe id, Cræse, quod cum dii indiderint in hominum animos, pariter omnes fecere pauperes, ne ipse quidem vincere possum; sed expleri pecuniis nequeo, perinde atque ceteri: verum hoc discrimen inter me et alios plurimos esse puto, quod illi, cum pecuniæ copia sufficientem superante potiti fuerint, partim eam defodiunt, partim putrescere sinunt, partim eam numerando, metiendo, ponderando, et quasi ventilando, custodiendo denique sibi negotium facessunt: neque tamen dum eam domi habent, plus comedunt quam ferre possint (dirumperentur enim), neque plures induunt vestes quam gestare possint (quod alioqui suffocarentur), sed opes illæ supervacaneæ negotium ipsis exhibent. Ego quidem diis inservio, et plures semper opes adpeto: verum ubi eas comparavi, quas usum mihi sufficientem excedere video, his ipsis amicorum penuriæ medeor, et homines ditando ac beneficiis adficiendo benevolentiam ex eis amoremque mihi paro; de quibus et securitatis et gloriæ fructum capio; quæ quidem neque putrescunt, neque nimium excrescendo lædunt; sed gloria quo auctior est, eo sit major et pulchrior et portatu levior, ac sæpenumero etiam illos, qui eam gestant, expeditiores reddit. Atque ut hoc quoque scias, Cræse, inquit, non eos ego, qui pecunias plurimas possident et servant plurimas, felicissimos duco (hoc enim pacto qui muros custodiunt, felicissimi essent cum omnia, quæ sunt in urbibus, custodiant), sed qui parare plurimas juste potest, et plurimis honeste uti, hunc ego felicissimum existimo, etiam opum respectu. Et hæc quidem Cyrus uti verbis proferebat, ita etiam in oculis omnium faciebat.

Præterea, cum animadvertisset hominum plerosque, dum bona valetudine perpetuo fruuntur, operam dare ut a rebus necessariis instructi sint, et quæ vitui recte valentium usui sint, reponere; verum ut, in morbum si inciderint, utilia suppetant, id quia non admodum eis esse curæ cernebat: visum est ei, in his quoque parandis operam esse ponendam; atque adeo medicos præstantissimos undique collectos ad se adliciebat, quod sumptus facere vellet; ac quæcunque instrumenta quis utilia esse ipsi diceret, vel medicamenta, vel cibos, vel potum, eorum nihil erat, quod non paratum apud se recondere. Ac si aliquando quispiam ex iis æger esset, quos curari conveniret, invisebat eum et suppedibat omnia quibus esset opus: etiam medicis gratiam habebat, cum quis sanasset quempiam, sumens ex iis, quæ apud ipsum erant recondita.

Hæc quidem et alia hujusmodi multa machinatus est, ut apud eos principatum obtineret, a quibus diligere se volebat.

Ἦν δὲ προκηρύσσεν τὰ ἀγῶνας καὶ ἄλλα προὔτιθει, φιλονεικίας ἐμποιεῖν βουλόμενος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ταῦτα τῷ μὲν Κύρῳ ἔπαινον παρῆχεν ὅτι ἐπειμέλιτο ὅπως ἀσκήσῃ τὴν ἀρετὴν τοῖς μέντοι ἀρίστοις οἱ ἀγῶνες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἑοίδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον. 27 Πρὸς δὲ τοῦτοις ὥσπερ νόμον κατεστήσατο ὁ Κύρος, ὅσα διακρίσεις δεῖτο εἶτε δίκης εἶτε ἀγωνίσματι, τοὺς δεομένους διακρίσεις συντρέχειν τοῖς κριταῖς. Ἀλλῶν οὖν ὅτι ἐστοιχῶντο μὲν οἱ ἀνταγωνιζόμενοι τι ἀμφοτέρω τῶν κρατίστων καὶ τῶν μάλιστα φίλων κριτῶν ὁ δὲ μὴ νικῶν τοῖς μὲν νικῶσιν ἐφθόνει, τοὺς δὲ μὴ ἑαυτὸν κρίνοντας ἐμίσει· ὁ δ' αὖ νικῶν τῷ δικαίῳ προσποιεῖτο νικᾶν, ὥστε χάριν οὐδενὶ ἡγήτο ὀφείλειν. 28 Καὶ οἱ πρωτεύειν δὲ βουλόμενοι φίλια παρὰ Κύρῳ, ὥσπερ ἄλλοι ἐν πόλεσι, καὶ οὗτοι ἐπιθύουσι πρὸς ἀλλήλους εἶχον, ὥθ' οἱ πλεόνες ἐκποδῶν ἐβόλουντο ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον γενέσθαι μᾶλλον ἢ συνεπράξαν ἂν τι ἀλλήλοις ἀγαθόν. Καὶ ταῦτα μὲν δεδῆλωται ὡς ἐμυχανῶτο τοὺς κρατίστους αὐτὸν μᾶλλον πάντας φιλεῖν ἢ ἀλλήλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Νῦν δὲ ἤδη διηγησόμεθα ὡς τὸ πρῶτον ἐξήλασε Κύρος ἐκ τῶν βασιλείων καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς ἐξελεύσεως ἡ σημαίνουσα ἡμῖν δοκεῖ μία τῶν τεργῶν εἶναι τῶν μεμυχανημένων τῇν ἀρχὴν μὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι. Πρῶτον μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐξελεύσεως ἐγκαλιέσας πρὸς αὐτὸν τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας Περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων διέδωκεν αὐτοῖς τὰς Μηδικὰς στολὰς· καὶ τότε πρῶτον Πέρσαι Μηδικὴν στολὴν ἐνέδυσαν· διχιδούς τε ἅμα τὰδε ἔλαβον αὐτοῖς ὅτι ἐλάσαι βούλοιντο εἰς τὰ τεμένη, τὰ τοῖς θεοῖς ἐξορηγμένα καὶ ἔσθαι μετ' ἐκείνων. 12 Πάρεστε οὖν, ἔφη, [αὐτοῖς] ἐπὶ τὰς θύρας κοσμηθέντες ταῖς στολαῖς ταύταις πρὶν ἤλιν ἀνατέλλειν, καὶ καθίστασθε ὡς ἂν ὑμῖν Φεραύλας ὁ Πέρσης ἐξαγγέλλῃ παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπειδὴν, ἔφη, ἐγὼ ἡρώμαι, ἔπειθε ἐν τῇ βρῆθεισῃ γῶργα. Ἦν δ' ἄρα τινὶ δοκῇ ὑμῶν ἄλλῃ καλῶν εἶναι ἢ ὡς ἂν νῦν εὐκύνωμεν, ἐπειδὴν πάλιν ἔλθωμεν, διδασκέτω με· ὅπῃ γὰρ ἂν κάλλιστον καὶ ἀριστον ὑμῖν δοκῇ εἶναι, ταύτην ἕκαστα δεῖ καταστήσασθαι. 13 Ἐπεὶ δὲ τοῖς κρατίστοις διέδωκε τὰς καλλίστας στολὰς, ἐξέφερε δὲ καὶ ἄλλας Μηδικὰς στολὰς. παμπόλλας γὰρ παρεσκεύασατο, οὐδὲν φειδόμενος· οὔτε πορφυροῖων οὔτε ὀρραίνων οὔτε φοινικίδων οὔτε καρυκίνων ὑμᾶτων· νεύμας δὲ τούτων τὸ μέρος ἕκαστῳ τῶν ἡγεμόνων ἐκέλευσεν αὐτοὺς τοῖς τοῖς κοσμεῖν τοὺς αὐτῶν φίλους, ὥσπερ, ἔφη, ἐγὼ ὑμᾶς κοσμῶ. 14 Καὶ τις τῶν παρόντων ἐπύρετο αὐτὸν, Σὺ δὲ, ὦ Κύρε, ἔφη, πότε κοσμήσῃ; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐ γὰρ νῦν, ἔφη, δοκῶ ὑμῖν αὐτὸς κοσμεῖσθαι ὑμᾶς κοσμών; Ἀμέλει, ἔφη, ἢν δύνομαι ὑμᾶς τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ὅποιαν ἂν ἔχων τυγχάνω στολὴν, ἐν ταύτῃ καλὸς φανούμαι.

Quarum autem rerum et certamina Cyrus indicabat et proponebat premia, cum contentiones inter suos excitare de studiis praeclaris et honestis vellet, eae res Cyro laudem adferebant, quod curae ipsi esset, ut virtus coleretur; ac praestantissimis quibusque certamina haec, inter ipsos suscepta, tum contentiones tum altercationes inficiebant. Praeterea Cyrus quasi legem constituit, ut quaecunque dijudicari necesse esset, sive aliqua in lite, seu certamine, in eligendis iudicibus consentirent illi quibus dijudicatione opus esset. Itaque manifestum est, adversarios utrosque conjectando respicere solitos ad iudices optimos et sibi amicissimos: victus autem victoribus invidere, et eos, qui sententiam secundum se non tulissent, odio prosequeretur: victor contra, jure se vicisse praefererat, adeoque nemini se gratiam debere putabat. Itidem qui primas inter amicos Cyri tenere volebant, perinde sibi mutuo inviderebant, atque alii solent in rebus publicis: adeo ut plerique vellet alius alium e medio sublatum, potius quam ut invicem adjuvando commodum aliquod sibi procurarent. Et haec quidem indicata sunt, quod pateat, quibus artibus Cyrus efficere conatus est, ut praestantissimi quique magis ipsum amarent, quam se mutuo.

CAPUT III.

Jam vero narrabimus, quo pacto Cyrus primum e regia provectus sit: nam hujus ipsius egressus majestas una nobis videtur ex iis esse artibus, quae perfecere ut imperium ipsius facile contineri non posset. Primum igitur, antequam prodiret, accessit ad se tam Persarum quam sociorum ducibus et magistris, vestes iis Medicas distribuit et amictum Medicum Persae tunc primum induerunt; simul, inter distribuendum, dicebat, velle se provehi ad fana diis selecta, et una cum ipsis rem sacram facere. Quamobrem ad portas adeste, inquit, ornatu vestibus istis, prius quam sol oriatur, et sic consistite, quoniam modum Phraulas Persa vobis ex me denuntiabit: cumque ego, inquit, praecessero, loco vobis indicato sequimini. Quod si cui vestrum alia quaequam ratio videbitur elegantior, quam ea qua modo prodimus, is illam mihi, cum redierimus, ostendat: nam uti vobis pulcherrimum optimumque visum fuerit, ita singula constitui debent. Posteaquam praestantissimas vestes elegantissimas distribuerat, etiam alias vestes Medicas protulit: permultas enim parari curaverat, nullis parcens, sive purpurei, seu fuscii, seu punicei, seu carycini coloris vestes essent: has autem singulos inter duces disperditus, jussit eos amicos suos istis ornare; sicut et ego, inquit, vos orno. Et quidam ex iis qui aderant, eum interrogans, Tu vero, Cyre, ait, quando ornaberis? Cui Cyrus respondens, Annon modo, inquit, ipse vobis ornari videor, dum vos orno? Nimirum, ait, si possim in vos amicos meos esse beneficus, quancunque tandem habeam vestem, in ea videbor elegans.

(δ) Οὕτω δὲ οἱ μὲν ἀπελθόντες μεταπεμπόμενοι τοὺς φίλους ἐχοσμοῦν ταῖς στολαῖς. Ὁ δὲ Κύρος νομίζων Φεραύλαν τὸν ἐκ τῶν δημοτῶν καὶ συνετὸν εἶναι καὶ φιλάκαλον καὶ εὐτακτὸν καὶ τοῦ χαρίζεσθαι αὐτοῦ οὐκ ἀμελεῖν, ὥς ποτε καὶ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν συνεῖπε, τοῦτον δὲ καλέσας συνεβουλεύετο αὐτῷ πῶς ἂν τοῖς μὲν εὐνοῖς κάλλιστα ἰδεῖν ποιοίτο τὴν ἐξέλασιν, τοῖς δὲ δυσμενεῖσι φοβερώτατα. (ε) Ἐπεὶ δὲ σκοποῦντοιν αὐτοῖν τὰ αὐτὰ συνέδοξεν, ἐκέλευε τὸν Φεραύλαν ἐπιμελεθῆναι ὅπως ἂν οὕτω γένηται αὐρίον ἢ ἐξέλασις ὥς περ ἔδοξε καλῶς ἔχειν. Εἰρηκα δὲ ἐγὼ, ἔφη, πάντας πείθεσθαι σοι περὶ τῆς ἐν τῇ ἐξέλασει τάξεως ὅπως δ' ἂν ἥδιον παραγγέλλοντός σου ἀκούωσι, φέρε λαβῶν, ἔφη, χιτῶνας μὲν τουτουσί τοις τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι, κασᾶς δὲ τούδε τοὺς ἐριππίους τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δὲς, καὶ τῶν ἀρμάτων τοῖς ἡγεμόσιν ἄλλους τούδε χιτῶνας. (ζ) Ὁ μὲν δὲ ἔφερε λαβῶν οἱ δὲ ἡγεμόνες, ἐπεὶ ἴδοιεν αὐτὸν, ἔλεγον, Μέγας δὲ σύ γε, ὦ Φεραύλα, ὅποτε γε καὶ ἡμῖν τάξεις αἱ ἂν δέησιν ποιέιν. Οὐ μὲν Δί', ἔφη ὁ Φεραύλας, οὐ μόνον γε, ὥς ἔσκεν, ἀλλὰ καὶ σκευοφορήσω· νῦν γοῦν φέρω τῷδε δύο κασᾶς, τὸν μὲν σοί, τὸν δὲ ἄλλω· σὺ μέντοι ὅπως τῶν λαβῶν ὁπότερον βούλει. (θ) Ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν λαμβάνων τὸν κασᾶν τοῦ μὲν φρόνου ἐπελεληστο, εὐθὺς δὲ συνεβουλεύετο αὐτῷ ὁπότερον λαμβάνοι· ὁ δὲ συμβουλευσας ἂν ὁπότερος βελτίων εἴη καὶ εἰπὼν, Ἦν μου κατηγορήσης ὅτι αἰρεσίην σοι δέδωκα, εἰσαυθὺς ὅταν διακονῶ, εἰς τὴν γρήσῃ μοι διακονῶ· ὁ μὲν δὲ Φεραύλας οὕτω βαλὼν ἢ ἐτάχθη εὐθὺς ἐπεμελεῖτο τῶν εἰς τὴν ἐξέλασιν ὅπως ὥς κάλλιστα ἕκαστα ἔξοι.

ν. Ἦνικα δὲ ἡ ὕστερατα ἦκε, καθαρὰ μὲν ἦν πάντα ἐπὶ ἡμέρας, στίχοι δὲ ἐστίησαν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς πόλεως, ὥς περ καὶ νῦν ἐτι ἴστανται ἢ ἂν βασιλεὺς μελλήσκειν ὧν ἐντὸς οὐδενὶ ἔστιν εἰσεῖναι τῶν μὴ τετιμημένων· μαστιγοφόροι δὲ καθίστασαν, οἱ ἔπαιον εἰ τις ἐνοχλοῖτο. Ἔστασαν δὲ πρῶτον μὲν τῶν δορυφόρων εἰς πετραυχιλίους ἐμπροσθεν τῶν πυλῶν εἰς τέτταρας, ἐκχιλίαι δὲ ἐκατέρωθεν τῶν πυλῶν. (ι) Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ πάντες παρῆσαν καταβεβηκότες ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ ἐμεικότες τῆς χειρὸς διὰ τῶν κανδύων, ὥς περ καὶ νῦν ἐτι θείρουσιν, ὅταν ὀρθᾷ βασιλεὺς. Ἔστασαν δὲ Πέρσαι μὲν ἐκ δεξιᾶς, οἱ δὲ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξ ἀριστερᾶς τῆς πόλεως, καὶ τὰ ἄρματα ὡς αὐτοὺς τὰ ἡμίσεα ἐκατέρωθεν. (ii) Ἐπεὶ δὲ ἀνεπετάννυντο αἱ τοῦ βασιλείου πύλαι, πρῶτον μὲν ἦγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέτταρας καὶ οἱς τῶν ἄλλων θεῶν οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο· πολλὸν γὰρ αἰσονται Πέρσαι χρῆναι τοῖς περὶ τοὺς θεοὺς μύλλον ἀγῆταις χρῆσθαι ἢ περὶ τέλλα. (12) Μετὰ δὲ τὸν βοῶν ἱπποὶ ἦγοντο θύμα τῷ Ἥλιῳ· μετὰ δὲ τούτους ἐξήγματο ἄρμα λευκὸν χρυσοῦγον ἵσταμενόν Διὸς ἱερὸν, μετὰ δὲ τούτου Ἥλιου ἄρμα λευκόν, καὶ τούτου ἵσταμενόν ὥς περ τὸ πρόσθεν· μετὰ δὲ τούτου ἄλλο τρίτον ἄρμα ἐξήγματο, φοινικίαι καταπεπταμένοι οἱ ἵπποι, καὶ πῦρ ὀπίσθεν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἴποντο φέροντες.

Atque ita quidem illi digressi amicos arcessebant ac vestibus istis ornabant. Cyrus autem, quod existimaret Pheraulam, hominem ceteroqui plebeium, et ingenio valere, et elegantiae atque ordinis esse studiosum, minimeque negligentem in iis quae Cyro grata facere posset, et illum ipsum qui aliquando sententiam de singulis pro dignitate ornandis oratione sua comprobaverat : hunc arcessit ac cum eo deliberat, quo pacto effecturus esset, ut prodeundi ratio spectatu benevolis pulcherrima, infestis maxime formidabilis esset. Cumque dispicientibus ipsis eadem visa fuissent, Pheraulam diligenter operam dare iubebat, ut in crastinum ita fieret egredientium equitatio, quemadmodum ipsis pulchre fieri posse visum esset. Equidem, ait, quod ad ordinem in egressu servandum attinet, omnes tibi parere jussi : verum ut libentius imperanti tibi obtemperent, sumptas, inquit, tunicas has adfer satellitum hastatorum ducibus ; atque etiam saga ista equestria ducibus equitum dato, et curruum ducibus alias hasce tunicas. Ac Pheraulas quidem has acceptas proferebat : eum vero duces ubi conspexissent, aiebant, Magnus tu sane quidem es, cum nobis etiam sis indicaturus quae facienda sint. Non profecto, inquit Pheraulas, non id solum, uti quidem videtur, sed una sarcinas etiam portabo : nunc certe quidem duo ista saga adfero, alterum tibi, et huic alterum ; tu vero horum utrum volueris accipe. Tum deinde is, qui sagum accipiebat, invidiae obviscebatur, statimque ipsum in consilium adhibebat, utrum sumeret. Pheraulas, ubi de meliore sago consilium dedisset, Si me indicaveris, ait, quod optionem tibi dederim, posthac ubi aliquid administabo, dissimilem me administrum invenies. Atque in hunc modum Pheraulas his distributis, ut jussus erat, statim curabat ea quae ad egressum pertinent, ut singula quam elegantissime instructa essent.

Postera cum advenisset dies, liquida prius erant omnia et integra, quam illuxisset, et ordines ex utraque viae parte stabant, quemadmodum jam quoque subsistunt, qua rex equitaturus est ; atque intra hos ordines nemini licet ingredi, qui non sit honoratorum in numero : adstabant et flagellis instructi quidam, qui molestiae quemvis auctorem caederent. Ac primum quidem satellites hastati ad quater mille stabant, ante portas in quaternos explicati : ex utraque vero portarum parte millia duo. Aderant item equites omnes, et ex equis descenderant, insertis per candyas manibus, quemadmodum hac etiam tempestate eas inserunt, quoties ipsos rex adspicit. Stabant vero ad dextram Persae, socii ceteri ad laevam viae partem, eodemque modo currum pars utrinque dimidia. Posteaquam regiae fores aperirentur, primum Jovi quaterni pulcherrimi tauri ducebantur, et diis ceteris quibus magi ducendos suis e ritibus indicant : nam Persae multo magis existimant divinis in rebus artificum opera utendum esse, quam in aliis. Secundum hoves equi ducebantur, ad sacrificium Soli faciendum : post eos producebatur currus albus, cum aureo jugo, coronatus, Jovi sacer : pone hunc, Solis currus albus, et is, uti prior ille, coronatus : post illum, currus alius tertius producebatur, cujus equi puniceis stragulis contexti erant, et post eum viri quidam sequebantur, qui magno in foco ignem gestabant.

(13) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προδραίνετο ὁ Κύρος ἐν ἄρματι ὁρῶν ἔχων τὴν τιάραν καὶ χιτῶνα πορφυρεῶν μεσθλευκόν, ἄλλω δ' οὐκ ἔστι μεσθλευκόν ἔχειν, καὶ περὶ τοῖς σκέλεσιν ἀναξυρίδας ὑσμινοβαρεῖς καὶ κάλυδον ὁλοπόφυρον. Ἦγε δὲ καὶ διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ καὶ οἱ συγγενεῖς δὲ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο σημεῖον ἔχον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔχοντι. Τὸς δὲ γείρας ἔξω τῶν χειρῶν ἔηγε. (14) Παρωγαίτο δὲ αὐτῷ ἡνίοχος μέγας μὲν, μέϊον δ' ἐκείνου εἶπε καὶ τῷ ὄντι εἶπε καὶ ὁπωσούν· μέϊον δὲ ἐφάνη πολὺ Κύρου. Ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἴτε καὶ ἄρῃαι τινὲς κεκλεισμένον εἶπε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ παρασκευῇ καὶ τῷ ὄσσει μέγαν τε καὶ καλὸν φανῆναι τὸν Κύρον. Πρόσθεν δὲ Περσῶν οὐδὲς Κύρον προσκύνην. (15) Ἐπὶ δὲ προίει τὸ τοῦ Κύρου ἄρμα, προηγρόντο μὲν οἱ πετρακισχίλιοι δορυφόροι, παρείποντο δὲ οἱ διαχίλιοι ἐκατέρωθεν τοῦ ἄρματος· ἐφείποντο δὲ οἱ περὶ αὐτὸν σκηπτούχοι ἐν ἵππων κεκοσμημένοι σὺν τοῖς παλτοῖς ἀμφὶ τοὺς τριακισχίλους. (16) Οἱ δὲ αὖ τῷ Κύρῳ τρεφόμενοι ἵπποι παρήγοντο χροστοχίλιοι, ῥυθδωτοῖς ἱματίοις καταπεπταμένοι, ἀμφὶ τοὺς διακισχίλους, ἐπὶ δὲ τούτοις διαχίλιοι ὑποπόφοροι, ἐπὶ δὲ τούτοις ἱππεῖς οἱ πρῶτοι γενόμενοι μύριοι, εἰς ἑκάτον πανταχῇ τεταγμένοι· ἡγήτο δὲ αὐτῶν Χρυσάντας· (17) ἐπὶ δὲ τούτοις μύριοι ἄλλοι Περσῶν ἱππεῖς τεταγμένοι ὡς αὐτοῖς, ἡγήτο δὲ αὐτῶν Ὑστάσπης, ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι μύριοι ὡς αὐτοῖς (τεταγμένοι)· ἡγήτο δὲ αὐτῶν Δατάρας· (18) ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι ἡγήτο δ' αὐτῶν Γαδάτας· ἐπὶ δὲ τούτοις Μηδοὶ ἱππεῖς, ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρμένιοι, μετὰ δὲ τούτους Ὑρκάνιοι, μετὰ δὲ τούτους Κηδούσιοι, ἐπὶ δὲ τούτοις Σάκιοι. Μετὰ δὲ τοὺς ἱππεῖς ἄρματα ἐπὶ τετάρων τεταγμένα· ἡγήτο δὲ αὐτῶν Ἀρτάβατης Πέρσης.

19. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ παρείποντο πέμποιλοι ἄνθρωποι ἔξω τῶν σημείων, δεόμενοι Κύρου ἄλλος ἄλλης πράξεως. Πέμφας οὖν πρὸς αὐτοὺς τῶν σκηπτούχων τινὰς, οἱ παρείποντο αὐτῷ τρεῖς ἑκατέρωθεν τοῦ ἄρματος αὐτοῦ τούτου ἕνεκα τοῦ διαγγέλλειν, ἐκέλευσεν εἰπεῖν αὐτοῖς, εἰ τίς τι αὐτοῦ θέοιτο, διδάσκειν τῶν ὑπάρχον τινὰ ὅτι τις βούλοιο, ἐκείνους δὲ ἔρη πρὸς αὐτὸν εἶπεν. Οἱ μὲν δὲ ἀπὸντες εὐθὺς κατὰ τοὺς ἱππεῖς ἐπορεύοντο καὶ ἐβουλεύοντο τίνα ἕκαστος προΐοι. (20) Ὁ δὲ Κύρος οὗς ἐβούλετο μάλιστα θεραπεύεσθαι τῶν φίλων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τούτους πέμπων τινὰ πρὸς αὐτὸν ἐκάλει καθ' ἕνα ἕκαστον καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἦν τις βιάς διδάσκη τι τούτων τῶν παρεστώμενων, ὃς μὲν ἂν μαχρὴν δοκῇ βιᾶν λέγειν, μὴ προσέχετε αὐτῷ τὸν νοῦν ὅς δ' ἂν δικαίον δεῖσθαι δοκῇ, εἰσαγγέλλετε πρὸς ἐμέ, ἵνα κοινῇ βουλευόμενοι διαπράττωμεν αὐτοῖς. (21) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι, ἐπεὶ κατέλεσεν, ἀνὰ κράτος ἐλάυνοντες ὑπήκουον, συναύξοντες τὴν ἀρχὴν τῷ Κύρῳ καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι σφόδρα πεῖθοντο, Δαίφαρνης δὲ τις ἦν σολικώτερος ἄνθρωπος τῷ τρόπῳ, ὃς ὤφειτο, εἰ μὴ ταχὺ ὑπακούοι, ἐλευθερώτερος ἂν φαίνεσθαι. (22) Αἰσθόμενος οὖν ὁ Κύρος τοῦτο,

Post hos jam Cyrus ipse prodibat in conspectum e portis in curru, cum tiara recta, et tunica purpurea albo distincta (alii vero talem gestare non licet), et subligaculis circum curra colore hyssino tinctis, et toto purpureo candide. Habebat et circum tiaram diadema; idemque insigne cognitis ipsius erat; sicut et hoc tempore illud ipsum retinebat. Manus extra manicas tenebat. Praeter ipsum curru volebatur auriga, procerus quidem ille, sed Cyro tamen minor, sive hoc reapse sic esset, seu quocumque modo: multo quidem certe procerior visus est Cyrus. Eum ubi conspexerit, omnes submisit venerati sunt, sive quia fuisset imperatorum aliquibus ut venerationis hujus initium facerent, seu quod adparatu fuissent obstupefacti, quodque procerus et pulcher Cyrus ipse visus esset. Ante id certe tempus Persarum nemo Cyrum ita veneratus fuerat. Cum autem currus Cyri progrediret, praebant illi, quater mille satellites, bis mille autem ad currus utrumque latus comitabantur: subsequabantur denique familiares ejus sceptrigeri in equis, ornati, palta gestantes, numero fere trecenti. Praeterea ducebantur equi illi, qui Cyro nutriendantur, fenis aureis, virgitis vestibus instructi, ad ducentos: secundum hos spiculatoris bis mille: post eos primi facti equites, decies mille, ubique per centenos ordinati, quorum dux erat Chrysantas: post hos alii decies mille Persici equites, eodem modo instructi, quorum dux erat Hystaspas: post eos itidem alii decies mille, quos Datamas ducebat: post hos alii, duce Gadatas: post eos erant equites Medii, ac post Armenii, post illos Hyrcanii, post quos Cadusii, ac post Cadusios Sarmatae. Post equites currus erant in quatemus ordinati; quos Attabates Persa ducebat.

Cumque jam pergeret, homines permulti extra signa adsectabantur, quorum alius aliud quiddam a Cyro petebat. Haec missis ad eos quibusdam ex sceptrigeris, qui terni ab utroque currus latere, nuntiorum perferendorum causa, comitabantur eum, dici eis jussit, si quid aliquis ab se posceret, is praefectis inferioribus, quodcumque vellet, indicaret, eos autem aiebat rem ad se delaturos. Atque illi quidem discedentes, mox ad equites se convertebant, et quem quisque potissimum adiret, deliberabant. Cyrus autem, quos ex amicis coli maxime ab hominibus vellet, eos, misso quodam, ad se singillatim arcessebat, et his verbis compellabat, Si quis istorum, qui adsectantur, vobis aliquid indicarit; qui quidem nihil dicere vilebitur, ei ne attentite: qui vero iusta postulare visus fuerit, de hoc ad me referte, ut communi consultatione res eis conficiamus. Et ceteri quidem, vocante Cyro, totis viribus adequitantes obtemperabant, suoque studio imperium Cyri augebant, et se promptissimos ad parendum demonstrabant: at Daipharnes quidam erat, horridiori vir indole, qui se, si minus celeriter pareret, visum iri magis liberum existimabat. Id cum animalverteret Cyrus, priusquam accederet, secumque col-

πρὶν προσελθεῖν αὐτὸν καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ ὑποπέμψας τινὰ τῶν σκηπτούχων εἰπεῖν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἐστὶ δέοιτο, καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐκέλευε. (23) Ὡς δ' ὁ ὕστερον κληθεὶς αὐτοῦ πρότερος αὐτῷ προσήλασεν, ὁ Κύρος καὶ ἵππον αὐτῷ ἔδωκε τῶν παρεπομένων καὶ ἐκέλευσε τῶν σκηπτούχων τινὰ συναπαγαγεῖν αὐτῷ ὅπου κελεύσειε. Τοῖς δὲ ἰδοῦσιν ἐντιμὸν τι ἔδοξεν εἶναι, καὶ πολλοὶ πλείονες ἐκ τούτου αὐτὸν θεράπευον ἀνθρώπων.

24. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τὰ τεμένη, ἔθυσαν τῷ Διὶ καὶ ὠλοκαύτησαν τοὺς ταύρους, ἔπειτα τῷ Ἥλῳ καὶ ὠλοκαύτησαν τοὺς ἵππους· ἔπειτα Γῇ σφάξαντες ὡς ἐξηγήσαντο οἱ μάγοι ἐποίησαν, ἔπειτα δὲ ἤρωσι τις Συρίαν ἔχουσι. (25) Μετὰ δὲ ταῦτα καλοῦ ὄντος τοῦ χωρίου ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωρίου, καὶ εἶπε κατὰ φύλα ἀνὰ κράτος ἐνταῦθα ἀρεῖναι τοὺς ἵππους. Σὺν μὲν οὖν τοῖς Πέρσαις αὐτὸς ἤλασε καὶ ἐνίκησε πολὺ· μάλιστα γὰρ ἐμεμελήκει αὐτῷ ἱππικῆς. Μήδων δὲ Ἀρτάβαζος ἐνίκη· Κύρος γὰρ αὐτῷ τὸν ἵππον ἔδωκεν. Σύρων δὲ ὁ προστατὼν, Ἀρμενίων δὲ Τιγράνης, Ὑρκανίων δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἱππάρχου, Σακῶν δὲ ἰδιώτης ἀνὴρ ἀπέλιπεν ἄρα τῷ ἵππῳ τοὺς ἄλλους ἵππους ἔγγυς τοῦ ἡμίσει τοῦ δρόμου. (26) Ἐνθα δὲ λέγεται ὁ Κύρος ἐρέσθαι τὸν νεανίσκον εἰ δέξαιτ' ἀν βασιλείαν αὐτοῦ τοῦ ἵππου. Τὸν δ' ἀποκρίνασθαι ὅτι βασιλείαν μὲν οὐκ ἂν δεξιζήμην, χάριν δὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ καταθέσθαι δεξιζήμην ἂν. (27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Καὶ μὴν ἐγὼ δεξιζῶ σοι θέλω ἐνθα κἂν μύων βάλῃς, οὐκ ἂν ἀμάρτυς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Πάντως τοῖνον, ὁ Σάκας ἔφη, δεξιζὼν μοι· ὡς βάλῃς γε ταύτη τῇ βῶλῳ, ἔφη ἀνελόμενος.

28. Καὶ ὁ μὲν Κύρος δεικνυσὶν αὐτῷ ὅπου ἦσαν πλείονες τῶν φίλων· ὁ δὲ καταμύων ἦσιν τῇ βῶλῳ καὶ παρελύνοντες Φεραύλας τυγχάνει· ἔτυχε γὰρ ὁ Φεραύλας περὶ γυλίων τι ταχὺς παρὰ τοῦ Κύρου· βληθεὶς δὲ οὐδέ μετεστράφη, ἀλλ' ὥχετο ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη. (29) Ἀναστρέψας δὲ ὁ Σάκας ἐρωτᾷ τίνας ἔτυγεν. Οὐ μὰ τὸν Δι', ἔφη, οὐδενὸς τῶν παρόντων, Ἀλλ' οὐ μέντοι, ἔφη ὁ νεανίσκος, τῶν γε ἀπόντων. Ναὶ μὰ Δι', ἔφη ὁ Κύρος, σύ γε ἐκείνῳ τοῦ παρὰ τὰ ἄρματα ταχὺ ἐλαύνοντος τὸν ἵππον. Καὶ πῶς, ἔφη, οὐ μεταστρέφεται; (30) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Μαινόμενος γάρ τις ἐστίν, ὡς ἔοικεν. Ἀκούσας ὁ νεανίσκος ὥχετο σκεψόμενος τίς εἴη καὶ εὐρίσκει τὸν Φεραύλαν γῆς τε κατάπλεων τὸ γένειον καὶ αἵματος ἐβρύη γὰρ αὐτῷ ἐκ τῆς βίβδος βληθέντι. (31) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, ἤρετο αὐτὸν εἰ βληθείη. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Ὡς ὁρᾷς. Δίδωμι τοῖνον σοι, ἔφη, πῶτον τὸν ἵππον. Ὁ δ' ἐπῆρετο, Ἀντὶ τοῦ; Ἐκ τούτου ἢ διηγεῖτο ὁ Σάκας τὸ πρᾶγμα, καὶ τέλος εἶπε, Καὶ οὐκ ἐστὶ οὐχ ἡμαρτηκέναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. (32) Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἀλλὰ πλουσιωτέρῳ μὲν ἂν, εἰ ἐσωζήνεις, ἢ ἐμοὶ ἐδίδου· νῦν δὲ κατὰ δέξομαι. Ἐπεύλωμαι δὲ, ἔφη, τοῖς θεοῖς, ὅπερ με ἐποίησαν βληθῆναι ὑπὸ σοῦ, δοῦναί μοι ποιῆσαι μὴ μεταμελεῖν σοι τῆς ἐμῆς ζωρᾶς. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, ἀπέλα, ἀναβάς ἐπὶ

loqueretur, quendam e sceptrigeris submisit, ac dicere homini jussit, nihil amplius eo sibi opus esse : nec deinceps eum arcescebat. Ut autem is, qui posterior illo vocatus fuerat, prior præ parendi studio Cyro obviam adductus est, Cyrus ei et equum donavit, ex illorum numero, qui una sequebantur, et ex sceptrigeris quendam jussit deducere quo ille mandasset. Hoc vero qui cernerent, esse putabant honorificum quiddam, ac multo plures deinceps eum colebant.

Cum ad delubra pervenissent, sacrum Jovi fecere, tauris integris combustis; deinde Soli, combustis hic equis integris : deinde Telluri mactatis hostiis, id fecere, quod magi docuerant; postea, iis heroibus, qui terram Syriam tenebant. His peractis, quia locus amœnus erat, metam designavit ad stadium quinque spatium; edixitque ut tributim hic equos totis viribus ad cursum emitterent. Et ipse quidem cum Persis proventus vicit; quippe cui multo maxime res equestris curæ fuerat. Inter Medos Artabazus victoriam adeptus est; huic enim Cyrus equum donaverat : inter Syros is, qui Syris præerat : inter Armenios, Tigranes : inter Hyrcanios, equitum præfecti filius; inter Sacas autem, privatus quidam equo suo hic utique ceteros a tergo reliquit, prope dimidio spatio curriculi. Atque hic Cyrus interrogasse juvenem dicitur, an hunc equum commutare cum regno vellet. Illum respondisse, Nolle equidem eum cum regno commutare, verum gratiam apud virum bonum pro equo dono dato collocatam inire non recusarem. Et Cyrus, Equidem, ait, ostendere tibi locum volo, quo si vel conniventibus oculis aliquid conjicias, a viro bono non sis aberraturus. Omnino, dixit Sacas ille, ostendito mihi; ut gleba hac conjiciam, inquit ea sublata. Tum Cyrus ei demonstrat locum, ubi amici ipsius plurimi erant : is vero conniventibus oculis ictu glebæ locum petit, et Pheraulam attingit, qui prætervehebatur; nam is forte quiddam a Cyro imperatum renuntiabat : cumque ictu percussus esset, ne se quidem convertit, sed id acturus perrexit, quod imperatus erat. Sacas, apertis oculis, quem attingisset, interrogat. Neminem profecto, ait Cyrus, ex iis qui adsunt. At neque eorum, inquit adolescens ille, quenquam qui absunt. Imo vero, inquit Cyrus, attingisti profecto illum, qui præter istos currus celeriter equum agitat. Qui fit igitur, ait, ut se non convertat? Nimirum furiosus quispiam est, ait Cyrus, uti quidem adparet. His adolescens auditis, quoniam is esset, inspecturus abibat; ac Pheraulam reperit, qui mentum cum barba terra et sanguine plenum haberet : is enim percussus e naribus fluebat. Cumque accessisset, an ictu percussus fuisset, interrogavit. Ut vides, respondit ille. Hunc ergo tibi, ait, equum dono. Cujus rei gratia? quærebat Pheraulas. Hic jam Sacas rem narrabat, ac tandem aiebat, Arbitror equidem me a viro bono non aberrasse. Et Pheraulas, Opulentiori, quam ego sum, ait, si quidem sapiens, eum dedisses : sed tamen eum accipiam : deos autem precor, quorum voluntate factum est ut me ferires, facultatem mihi dent perficiendi, ut hujus te mihi dati muneris haud pœniteat. Et nunc quidem, ait, hoc equo meo consensō

τόνδε τὸν ἄρβον ἵππον αὐτὸς δὲ ἐγὼ παρέσσεσμαι πρὸς σέ. Οἱ μὲν δὲ οὕτω διηλλάσσοντο. Καθουσίῳν δὲ ἐνίκα Πάθνης. 33. Ἀρεῖ δὲ καὶ τὰ ἄρματα καθ' ἕκαστον τοῖς δὲ νικῶσι πᾶσιν ἐδίδου βρῶς τε, ὅπως ἂν θύσαντες ἐστῶντο, καὶ ἐκπώματα. Τὸν μὲν οὖν βρῶν ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸ νικητήριον τῶν δὲ ἐκπωμάτων τὸ αὐτοῦ μέρος Φεραύλα ἔδωκεν, ὅτι καλῶς ἐδίδεν αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ βασιλείου ἔλασιν διατάξαι. 34. Οὕτω δὲ ἡ τότε ὑπὸ Κυροῦ κατασταθεῖσα ἔλασις οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν διαμένει ἡ βασιλείως ἔλασις, πλήρῃ τὰ ἱερὰ ἄπεισιν, ὅταν μὴ ὦν. Ὡς δὲ ταῦτα τέλος εἶχεν, ἀρχαίνονται πάλιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐσκήνησαν, οἷς μὲν ἐδόθησαν οἰκίαι, κατ' οἰκίας, οἷς δὲ μὴ, ἐν τάξει.

35. Καλέσας δὲ καὶ ὁ Φεραύλας τὸν Σάκκον τὸν δόντα τὸν ἵππον ἐξέτιζε, καὶ τὰλλα τε παρείχεν ἐκπλεῖο καὶ ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεισαν, τὰ ἐκπώματα αὐτῷ ἂ ἔλαβε παρὰ Κυροῦ ἐμπιπλάς προῦπιπε καὶ ἐθωρεῖτο. 36. Καὶ ὁ Σάκας ὄρων πολλὴν μὲν καὶ καλὴν στρωμνὴν, πολλὴν δὲ καὶ καλὴν κατασκευὴν, καὶ οἰκίας δὲ πολλὰς, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Φεραύλα, ἡ καὶ οἶκος τῶν πλουσίων ἦρθε; Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπε, Ποῖον πλουσίον; τῶν μὲν οὖν σαφὲς ἀποχειροδωτίων. 37. Ἐγὼ γὰρ τοι ὁ πατήρ τὴν μὲν τῶν παιδῶν παιδείαν γλίσχρος αὐτὸς ἐργαζόμενος καὶ τρέφων ἐπαίδευσεν· ἐπεὶ δὲ μετρίκιον ἐγενόμην, οὐ δύναμνος τρέφειν ἄρβον, εἰς ἄρβον ἀπαγγυὸν ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. 38. Ἐνθα δὲ ἐγὼ ἀνέτρεφον ἐκείνον, ἕως ἔφη, αὐτὸς σκάπτειν καὶ σπείρειν καὶ μάλα μικρὸν γῆδον, οὐ μέντοι ποιεῖν γε, ἀλλὰ πάντων δικαιοτάτον· ὅ, τι γὰρ [ἂν] λάβοι σπέρμα, καὶ ὡς καὶ δικαίως ἀπειδίδου αὐτὸ τε καὶ τόκον οὐδὲν τι ποιεῖν ἤχη· δέ ποτε ὑπὸ γενναϊότητος καὶ διπλάσια ἀπιδόκειν ὧν ἔλαβον. Οἶκοι μὲν οὖν οὕτως ἔργους ἔχον· νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἂ ὁρᾷς Κυρὸς μοι ἔδωκε. 39. Καὶ ὁ Σάκας εἶπεν, Ὁ μακάριε σὺ πὰ τε ἄλλα καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἐκ πένητος πλούσιος γενέσθαις· πολλὸ γὰρ οἶμαι σε καὶ διὰ τοῦτο ἡδὺν πλουτεῖν· οὐ πεινήσας χρημάτων πεπλούτηκας. 40. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἢ γὰρ οὕτως, ὦ Σάκας, ὑπολαμβάνεις ὡς ἐγὼ νῦν τοσούτω ἡδὺν ζῶ ὅσω πλείω κέκτημαι; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι ἐσθίω μὲν καὶ πίνω καὶ καθεύδω οὐδ' ὅτι οὐν νῦν ἡδὺν ἡ τότε ὅτε πένης ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα πολλὰ ἐστὶ, τοσούτον κερδαίνω, πλείω μὲν φυλάττειν δεῖ, πλείω δὲ ἄλλοις διανέμειν, πλείονα δὲ ἐπιμελούμενον πράγματα ἔχειν. 41. Νῦν γὰρ δὴ ἐμὲ πολλοὶ μὲν οἰκίσται σίτου αἰτοῦσι, πολλοὶ δὲ πίνειν, πολλοὶ δὲ ἱμάτια, οἱ δὲ ἱατρῶν δέονται, ἕχει δέ τις ἡ τῶν προβάτων λελοικωμένα ψέριον ἢ τῶν βοῶν κατακεκρημνισμένα ἢ νόσον φάσκων ἐμπιπτοῦσθαι τοῖς κτήρεσιν· ὥστε μοι δοκῶ, ἔφη, ὦ Φεραύλας, νῦν διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν πλείω λυπεῖσθαι ἢ πρότερον διὰ τὸ ὀλίγα ἔχειν. 42. Καὶ ὁ Σάκας, Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, ἔφη, ὅταν σὺ ἢ, πολλὰ ὄρων πολλὰ πλάσια ἐμοῦ εὐδραίνει. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Οὐτοί, ὦ Σάκας, ἡδὺ ἐστὶ τὸ ἔχειν χρήματα οὕτως ὡς ἀναρῶν τὸ ἀποβάλλειν. Γινώσκει δ' ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λέγω· τῶν μὲν γὰρ πλουτούντων οὐδεὶς ἀνα-

discede : ego vero ad te mox redibo. Atque ita quidem inter se illi permutatione utebantur. Ex Cadusiis autem Eathines vicit. Currus etiam singulos Cyrus ad cursum emisit : omnibus autem victoribus et boves donabat, ut eis matutinis epularentur, et pocula. Etiam ipse quidem certe victor bovem, victoriae premium, accepit; poculorum partem suam Pheraulae donavit, quia visus esset ipsi processionem et regia pulchre ordinasse. Atque ut ista tunc a Cyro instituta fuit processio, sic etiam hoc tempore processio nunc permanet : extra quam quod absunt victimae, quoties non sacra non facit. Posteaquam his esset impositus ius, ad urbem redibant, et quibus aedes erant date, suas in aedes devertebantur; quibus date non erant, in castra.

Pheraulas autem arcessitum Sacam, qui equum ei donaverat, hospitio excepit; et cum alia praebuit adfatim, tum ubi conati essent, quae a Cyro acceperat, impleta propinabat ei donabatque pocula. Sacas vero iste cum copiosam et elegantem vestem stragulam videret, copiosumque et elegantem adparatum, et multos quoque famulos, Dic mihi, Pheraula, inquit, an etiam domini tui ex opulentis eras? Quibus opulentis? ait Pheraulas : ex iis quidem certe qui multas suis victum querunt. Etenim pater meus suis me laboribus tenuiter alens, in disciplina puerili educavit : posteaquam vero adolescens factus sum, quia me in otio non poterat alere, rus abduxit, et opus illic facere iussit. Ibi ego saevicissimum, dum viveret, alui tum ipse pastinando tum conserendo agellum perexiguum, non improbam tamen, sed omnium iustissimum : nam quidquid seminis acceperat, id ipsum recte ac juste reddebat, ac fa-nus non valde copiosum : atque adeo nonnunquam singulari quadam bonitate etiam duplum reddidit ejus quod acceperat. Hoc equidem certe pacto domi vivebam : jam vero haec universa, quae vides, Cyrus mihi dedit. Et Sacas ille, O te felicem cum alias ob res, inquit, tum ob id ipsum, quod ex paupere dives factus sis : nam arbitror tibi propterea multo jucundiores esse divitias, quod cum pecunias vehementer expeteres, divitias adeptus sis. Et Pheraulas, Itane vero, inquit, existimas, Saca, eo me nunc jucundius vivere, quo plura possideam? Nescis, ait, me et edere, et bibere, et dormire me tantillo quidem nunc suavius, quam eo tempore, quo pauper eram. Hoc lucri istorum copia facio, quod plura mihi custodienda sunt, plura inter alios distribuenda, plurimum habenda cura cum negotiorum molestiis. Nam multi a me jam famuli cibum petunt, multi potum, multi vestem : egrot medicis alii : quidam vel oves a lupis laniatas addert, vel boves in praecipitium actos, vel morbum pecudes invasisse, narrat : adeo ut existimem, ait Pheraulas, plus me jam doloris ex eo percipere, quod multa possideam, quam prius, quod haberem pauca. Profecto, inquit ille Sacas, cum salva sunt, plura cernens, longe majori, quam ego, voluptate adficeris. Et Pheraulas, Nequaquam, Saca, ait, tam jucundum est, opes possidere, quam molestum, amittere. Verum autem dicere me intelliges : nam illorum, qui equalia

κάζεται ὑπ' ἡδονῆς ἀγρυπνεῖν, τῶν δὲ ἀποβαλλόντων τι ὄφει οὐδένα δυνάμενον καθεύδειν ὑπὸ λύπης. (43) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, οὐδέ γε τῶν λαμβανόντων τι νυστάζοντα οὐδένα ἂν ἰδοῖν ὑπ' ἡδονῆς. (44) Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις· εἰ γάρ τοι τὸ ἔχειν οὕτως ὥσπερ τὸ λαμβάνειν ἡδὺ ᾤν, πολλὸν ἂν διέφερον εὐδαιμονία οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. Καὶ ἀνάγκη δέ τοι ἔστιν, ἔφη, ὦ Σάκα, τὸν πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν καὶ εἰς θεοὺς καὶ εἰς φίλους καὶ εἰς ξένους· ὅστις οὖν ἰσχυρῶς χρήμασιν ἔδεται, εὖ ἴσθι τοῦτον καὶ δαπανῶντα ἰσχυρῶς ἀνίστασθαι. (45) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων εἶμι, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονίαν τοῦτο νομίζω τὸ πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν. (46) Τί οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὁ Φεραύλας, οὐχὶ σύ γε αὐτίκα μάλα εὐδαιμονὸν ἔγνων καὶ ἐμὲ εὐδαιμονα ἐποίησας; λαβὼν γὰρ, ἔφη, ταῦτα πάντα κέκτησο, καὶ χρῶν ὅπως βούλει αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ξένον τρέφε καὶ ἐτι εὐτελέστερον ἢ ξένον· ἀρκέσει γάρ μοι ὁ, τι ἂν καὶ σὺ ἔχῃς τούτων μετέχειν. (47) Χαίρεις, ἔφη ὁ Σάκας. Καὶ ὁ Φεραύλας ὁμολογῶν εἶπεν ἢ μὴν σπουδῇ λέγειν. Καὶ ἄλλα γέ σοι, ὦ Σάκα, προσδιαπράξομαι παρὰ Κύρου, μήτε θύρας τῆς Κύρου θεραπεύειν μήτε στρατεύεσθαι· ἀλλὰ σὺ μὲν πλουτῶν οἶκος μένει· ἐγὼ δὲ ταῦτα ποιήσω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ ἐάν τι ἀγαθὸν προσλαμβάνω διὰ τὴν Κύρου θεραπείαν ἢ καὶ ἀπὸ στρατείας τινός, ὁσὼ πρὸς σέ, ἵνα ἐτι πλείονων ἀρχῇ· μόνον, ἔφη, ἐμὲ ἀπώλυσον ταύτης τῆς ἐπιμελείας· ἦν γὰρ ἐγὼ σχολὴν ἔγω ἀπὸ τούτων, ἐμοὶ τέ σε οἶομαι πολλὰ καὶ Κύρῳ χρήσιμον ἔσεσθαι. (48) Τούτων οὕτω βρῆθέντων ταῦτα συνέθεντο καὶ ταῦτα ἐποιον. Καὶ ὁ μὲν ἤγειτο εὐδαιμονὸν γεγενῆσθαι, ὅτι πολλῶν ἤρχε χρημάτων· ὁ δ' αὖ ἐνόμιζε μακαριώτατος εἶναι, ὅτι ἐπίτροπον ἔξοι σχολὴν παρέχοντα πράττειν ὁ, τι ἂν αὐτῷ ἡδὺ ᾤν.

49. Ἦν δὲ τοῦ Φεραύλας ὁ τρόπος φιλέταιρός τε καὶ θεραπεύειν οὐδὲν ἡδὺ αὐτῷ οὕτως ἐδόκει εἶναι οὐδ' ὠφέλιμον ὡς ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ βέλτιστον πάντων τῶν ζῶων ἤγειτο ἀνθρώπον εἶναι καὶ εὐχαριστότατον, ὅτι ἑαυτὰς τοὺς τε ἐπαινουμένους ὑπὸ τινος ἀντεπαινοῦντας τοὺς τε προθύμους τοὺς τε χαριζομένους πειρωμένους ἀντιχαρίζεσθαι, καὶ οὐς γνοῖεν εὐνοϊκῶς ἔχοντας, τούτοις ἀντεπαινοῦντας, καὶ οὐς εἶδειεν φιλοῦντας αὐτούς, τούτους μισεῖν οὐ δυνάμενους, καὶ γονέας δὲ πολλὸν μᾶλλον ἀντιθεραπεύειν πάντων τῶν ζῶων ἐθέλοντας καὶ ζῶντας καὶ τελευτήσαντας· τὰ δ' ἄλλα πάντα ζῶα καὶ ἀχαριστότερα καὶ ἀγνωμονέστερα ἀνθρώπων ἐγίνγνωσκεν εἶναι. (50) Οὕτω δὴ ὁ Φεραύλας ὑπερήδετο· ὅτι· ἐξέσοιτο αὐτῷ ἀπαλλαγέντι τῆς τῶν ἄλλων κτημάτων ἐπιμελείας ἐμπὶ τοὺς φίλους ἔχειν, ὁ τε Σάκας ὅτι ἐμελλε πολλὰ ἔχειν πολλοῖς χρήσιμα. Ἐφίλει δὲ ὁ μὲν Σάκας τὸν Φεραύλαν, ὅτι προσφέρει τι αἰεὶ· ὁ δὲ τὸν Σάκαν, ὅτι παραλαμβάνειν πάντα ἤθελε καὶ αἰεὶ πλείονων ἐπιμελούμενος οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ ἀσχολίαν παρεῖχε. καὶ ὅτε μὲν δὴ οὕτω διήγον.

sunt, nemo prae voluptate vigilare cogitur, at eorum, qui aliquid amittunt, neminem videas, qui prae merore dormire possit. Minime eorum etiam quenquam, ait Sacas, qui aliquid accipiant, prae voluptate dormitantem vides. Vera inquit, narras : nam si tam jucundum esset aliquid habere, quam accipere, longe divites pauperibus felicitate praestarent. Enimvero necesse est eum, Saca, qui multa possidet, etiam multa tum in deos, tum in amicos, tum in hospites impendere : quisquis ergo pecuniis vehementer delectatur, eum certo scias, etiam sumptum cum facit, vehementer angere. At ego non sum profecto, inquit Sacas, ex eorum numero, sed etiam felicitatem quandam hanc esse arbitror, ut qui multa possidet, multa etiam expendat. Quid igitur, per deos immortales, ait Pheraulas, non tu jam statim admodum felix factus es, et me beasti? accepta enim haec, inquit, universa possideto, et utilior iis ex animi sententia; me non aliter atque hospitem pascito, vel etiam vilius quam hospitem; quippe mihi sufficere illorum esse participem, quaecunque tu habeas. Ludis vero, inquit Sacas. Et Pheraulas juratus ait se ista serio dicere. Quin et alia tibi, Saca, insuper a Cyro impetrabo, ut nempe neque per obsequium frequentare te portas Cyri necesse sit, neque militare : sed domi tu mane opulentus; ego haec et tua et mea causa faciam : quod si etiam aliquid boni vel Cyro studioso operam navando praeterea consequar, vel ex militia quadam, id ad te perferam, quo plura in potestate habeas; tantum, ait, hac tu me cura liberato : nam si ab his rebus esse mihi otioso liceat, arbitror te et mihi et Cyro magno usui futurum. His dictis, paciscebantur haec inter se, atque haec fecerunt. Ac alter quidem eorum se jam felicem factum existimabat, quod multarum opum dominus esset : alter etiam se felicissimum putabat, quod procuratorem esset habiturus, qui otium ei suppeditaret ad agendum quidquid animo suo collibuisse.

Erat autem ea Pheraulae indoles, ut sodalitiis delectaretur; nec arbitrabatur ex ullius rei cultu tantum voluptatis commodi percipi, quantum ex hominis cultu et observantia. Nam existimabat hominem inter omnes animantes optimum esse ac gratissimum; quia videret, eos qui ab aliquo laudarentur, vicissim hos studioso laudare, operamque dare, ut gratificantibus vicissim gratificenter; et quos benevolens erga se animo cognoscerent, eos vicissim benevolentia complecti; quos amare se perspicere, eos odisse nequaquam posse : parentes denique multo magis obsequiis et cultu demereri velle, quam cetera animalia, sive illi vivorum essent in numero, seu mortem obissent : ceteras vero animantes universas et minus beneficii memores et magis ingratas esse, quam homines, sentiebat. Sic igitur et Pheraulas mirifice gaudebat, quod ipsi, aliarum rerum suarum cura liberato, amicis operam dandi futura esset facultas; itidemque Sacas, quod multa possidens, multis fructurus esset. Ac Sacas quidem hic Pheraulam diligebat, quod semper aliquid adferret : Pheraulas Sacam, quod accipere omnia vellet; ac tametsi plura semper ei curanda venirent, non tamen propterea plus sibi negotii exhiberet. Et hi quidem hoc pacto debebant.

Θύσας δὲ [καὶ] ὁ Κύρος καὶ νικητήρια ἐστῶτων ἐκάλεσε τῶν φίλων οἱ μάλιστα αὐτὸν αὔξεν τε βουλούμενοι φανεροὶ ἦσαν καὶ τιμῶντες εὐνοήκοντες. Συνεκάλεσε δὲ αὐτοὺς καὶ Ἀρτάβαζον τὸν Μηδὸν καὶ Τυγράνιον τὸν Ἀρμένιον καὶ τὸν Ὑράκιον ἱππαρχον καὶ Γοβρύαν.

2. Γαδάτας δὲ τῶν σκηπτούρχων ἤρξεν αὐτῷ, καὶ ἡ ἐκείνος διακοσμήσεν ἡ πᾶσα ἐνὸν δίκαια καθέστηκεν καὶ ὅποτε μὴ συνδαιπνοῖεν τινες, οὐδ' ἐκάθιζε Γαδάτας, ἀλλ' ἐπεμείλειτο ὅποτε δὲ αὐτοὶ εἴεν, καὶ συνεδείπνουν ἡ δατο γὰρ αὐτῷ ξυνόντων ἀπὸ δὲ τούτων πολλοῖς καὶ μεγάλῃς ἐτιμῶτο ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ δὲ Κύρον καὶ ὑπὸ φίλων.

3. Ὡς δ' ἤλθον οἱ ἀρχόντες ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οὗ ὅπου ἐτοῦρον ἐκαστον ἐκάθητο. ἀλλ' οὐ μὴν μάλιστα ἐτίμα, παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς εὐσεβέως τοῦτο τέρως οὗτος ἢ τῆς δεξιᾶς, τὸν δὲ δευτέρου παρὰ τὴν δεξιάν, τὸν δὲ τρίτον πάλιν παρὰ τὴν ἀριστεράν, τὸν δὲ τέταρτον παρὰ τὴν δεξιάν, καὶ ἦν πλείους ὄντων, ὡς αὐτός.

4. Σαφηνίζεσθαι δὲ ὡς ἐκαστον ἐτίμα τούτου ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι, ὅτι ὅπου μὴν οἴονται οἱ ἐνθροῖνοι τὸν κρατιστεύοντα μήτε καθυβρίζεσθαι μήτε ἄλλα λήβεισθαι, δεξιῶς εἶναι ἐνταῦθα οὐ φιλοεικώς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες ὅπου δὲ μάλιστα πλεονεκτηθὼν ὁ κρατιστὸς φαίνεται, ἐνταῦθα προθυμώτατα φανεροὶ εἰσιν ἀγωνιζόμενοι πάντες.

5. Καὶ ὁ Κύρος δὲ οὕτως ἐταχέναι μὴ τὸς κρατιστεύοντας παρ' ἐκαστοῦ, εὐθὺς ἀρξάμενος ἐξ ἐδρας καὶ παραστάσεως. Οἱ μὲντοι ἄθλον τὴν ταχέϊστον ἐδραν καταστήσαντο, ἀλλὰ νόμιμον ἐποιήσαντο καὶ ἀγαθὰ ἔργα προδύναμι εἰς τὴν τιμωτέραν ἐδραν καὶ εἰ τις προτιθέντα ἀναχωρήσει εἰς τὴν ἀτιμωτέραν. Τὸν δὲ προτιθέντα ἐν ἐδρᾷ ἡσυχάζοντα καὶ πλείστα καὶ ἀγαθὰ ἔχοντα παρ' αὐτοῦ φαίνεσθαι. Καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ Κυρῷ γινόμενα οὕτως εἶπεν καὶ νῦν διαμνόντα ἀσφαλίσαι.

6. Ἐπει δὲ δείπνουν, ἐδόκει τῷ Γοβρύᾳ τὸ μὴ πολλὰ ἐκαστα εἶναι οὐδὲν τι θαυμάστιον παρ' ἀνδρὶ πολλῶν ἔχοντι, τὸ δὲ τὸν Κύρον οὕτω μεγάλα πράττειν, εἰ τι ἥδῃ δοξαίε λαβεῖν, μηδὲν τούτων μόνον καταδυναπνῶν, ἀλλὰ ἔργον ἔχειν δόμενον τούτου κοινωνεῖν τοῖς παρόντας.

7. Πολλὰς δὲ καὶ τῶν ἀπόρων φίλων ἔστιν οἷς ἐώρα πέμποντα ταῦτα αὐτὸν οἷς ἡσθεῖς τῶν ὡς ἐπὶ ἐδεδειπνήσαν καὶ τὰ πάντα πολλὰ οὕτω διαπεπνῆσθαι ὁ Κύρος ἀπὸ τῆς τραπέζης, εἶπεν ἄρα ὁ Γοβρύας, Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ Κύρε, πρόσθεν μὲν ἡγούμην τούτω σε πλείστον διακρίβειν ἀνθρώπων τῷ στρατηγικώτατον εἶναι νῦν δὲ θεοὺς ἄνωγει ἡ μὲν ἐμοὶ δοκεῖν πλέον σε διακρίβειν φιλοφροσύνη ἢ στρατηγία.

8. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ μὴν διὰ καὶ ἐπιδείκνυμαι τὰ ἔργα πολλὰ ἡδὺν φιλοφροσύνης ἢ στρατηγίας. Ὡς δὲ, ἔφη ὁ Γοβρύας, Ὅτι, ἔφη, τὰ μὲν κακῶς ποιοῦντα ἀνθρώπους διὰ ἐπιδείκνυσθαι, τὰ δὲ εὖ. 9. Ἐκ τούτου διὰ ἐπὶ ὑπέπινον, ἤρξατο δὲ Ὑστάσπης τὸν Κύρον, Ἀρ' ἂν, ἔφη, ὦ Κύρε, ἀρξαισθέης μοι εἰ σε ἐροί-

At Cyrus etiam cum, facta re sacra, victoriam epulo celebraret, illos amicos invitavit, quos aperte constaret et auctum cum maxime velle et animis ei summe benevolis honorare habere. Cum his invitavit et Medum illum Artabazum, et Tigranem Armenium, et equitum praefectum Hyrcanum, et Gobryam. Gadatas autem sceptrigeris ejus praerat, totaque victus ratio domestica sic erat instituta, quem admodum ille ordinaverat : et quoties conabant apud Cyrum aliqui, ne sedebat quidem Gadatas, sed convivii curam gerebat : at quoties soli essent, et ipse una cum Cyro conabat : delectabatur enim Cyrus consuetudine Gadatae : propter haec autem a Cyro multis et magnis honoribus adiciebatur, ac propter Cyrum, etiam ab aliis. Ad cenam invitati cum venissent, non fortuito nunquamque collocabat, sed quem honore maximo dignabatur, ad levam, quod haec ius diis obnoxia magis sit quam dextra; secundum ab hoc ad dextram, tertium rursus ad levam, quartum ad dextram : ac si plures etiam sunt, eadem ratione convivae collocantur. Arbitrabatur autem utile esse, quo honore singulos ornaret, planum fieri : quippe quia ubi existimant homines, eum qui praestet aliis neque praecordia neque praemia accepturum, liquido patet, inter eos emulationem ibi nullam existere : ubi vero praestantisissimi cuiusque conditio cernitur esse optima, ibi summa cum alacritate universi certamina se suscipere declinant. Et Cyrus quidem hoc modo quoniam apud se maxima essent auctoritate planum faciebat, exorsus statim a sessionis et adstistendi loco. Neque tamen esse cuique perpetuum locum volebat eum, quo sedere jus us fuisset : sed lege cavit, ut praeclearis facinoribus progressio fieret ad locum honoratissimum; ac, si quis ignave molliterque se gereret, ad minus honorificum retrocederet. Putabat autem sibi pendendum Cyrus, eum hominem qui locum in consensu principem obtineret, non etiam conspici plurimis ab se bonis ornatum. Atque haec ut Cyri tempore fuerunt constituta, ita nunc quoque servari animadvertimus.

Cum cenarent, minime visum est Gobryae mirum, magna copia res singulas esse apud hominem multis imperantem : sed id potius, quod Cyrus in tanta rerum magnitudine, si quid suave visus esset consequutus, id non solus absumeret; sed etiam negotium sibi exhiberet rogando, ut amici praesentes ejus essent participes. Quinetiam saepe numero videbat eum nonnullis amicis absentibus ea mittere, quibus forte delectatus esset : quo fiebat, ut posteaquam cenati essent, et omnia, permulta quidem illa, Cyrus ex mensa huc misisset, Gobryas diceret, Existimabam antehac equidem, Cyre, plurimum eo praestare ceteris hominibus, quod imperatoriae artis peritissimus esses : at nunc deos juratus testor, videri mihi plus te humanitate quam imperatoria laude excellere. Sic est profecto, ait Cyrus; et quidem humanitatis, quam artis imperatoriae, opera exhibere multo est gratius. Quoniam istuc? ait Gobryas. Quod, inquit, haec hominibus malefaciendo exhibere necesse est, illa benefaciendo. Deinde, cum laudius biberent, Cyrum Hystaspas interrogans, Num mihi succensus sis, ait, Cyre, si te interrogem, quod rescire

μην δ βούλομαι σου πυθέσθαι; Ἀλλὰ καὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, τούναντίον τούτου ἀχθοίμην ἂν σοι, εἰ αἰσθοίμην σωπῶντα & βούλοιο ἐρέσσαι. Λέγε δὴ μοι, ἔφη, ἤδη πῶποτε καλέσαντός σου οὐκ ἦλθον; Εὐφήμει, ἔφη ὁ Κύρος. Ἀλλ' ὑπακούων σχολῇ ἐπήκουσα; Οὐδὲ τούτο. Πραγμαθὲν δέ τι ἤδη σοι οὐκ ἔπραξα; Οὐκ αἰτιῶμαι, ἔφη. Ὁ δὲ πράττοιμι, ἔστιν ὅτι πῶποτε οὐ προθύμως ἢ οὐχ ἡδομένως πράττοντά με κατέγνων; Τούτο δὲ πάντων ἥκιστα, ἔφη ὁ Κύρος. (10) Τίνος μὴν ἕνεκα, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Κύρε, Χρυσάνταν ἐργάζας ὥστε εἰς τὴν τιμωτέραν ἐμοῦ χώραν ἰδρυθῆναι; Ἡ λέγω; ἔφη ὁ Κύρος. Πάντως, ἔφη ὁ Ὑστάσπης. Καὶ οὐ αὖ οὐκ ἀχθέσει μοι ἀκούων τάληθῃ; (11) Ἡ στήσομαι μὲν οὖν, ἔφη, ἣν εἰδῶ ὅτι οὐκ ἀδικούμαι. Χρυσάντας τρῶινυν, ἔφη, οὗτοσι πρῶτον μὲν οὐ κλῆσιν ἀνέμενεν, ἀλλὰ πρὶν καλεῖσθαι παρῆν τῶν ἡμετέρων ἕνεκα ἔπειτα δὲ οὐ τὸ κελευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἃ πὺ αὐτὸς γνώη ἄμεινον εἶναι πεπραγμένον ἡμῖν τούτο ἱερᾶν. Ὅποτε δ' εἰπεῖν τι δεοὶ εἰς τοὺς συμμάχους, ἃ μὲν ἐμὲ ᾤετο πρέπειν λέγειν ἐμοὶ συνεβούλευεν, ἃ δὲ με αἰσθοῖτο βουλούμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, αὐτὸν δὲ με αἰσχυρόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα ὥστε λέγων ὥς ἐαυτοῦ γνώμην ἀπεπαίνετο ὥς ἔν γε τούτοις τί καλοῦσι αὐτὸν καὶ ἐμοῦ ἐμοὶ κρείττονα εἶναι; καὶ ἐαυτῶ μὲν ἀεὶ φησι πάντα τὰ παρόντα ἀρκεῖν, ἐκὰ δὲ ἀεὶ φανερός ἐστι σκοπῶν τί ἂν προσγεγόμενον ὀήσειεν, ἐπὶ τε τοῖς ἐμοῖς καλοῖς μᾶλλον ἐμοῦ ἀγαλλεῖται καὶ ἡδεται. (12) Πρὸς ταῦτα ὁ Ὑστάσπης εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ὦ Κύρε, ἡδομαί γε ταῦτά σε ἐρωτήσας. Τί μάλιστα; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι καὶ γὰρ πειράσμαι ταῦτα ποιεῖν ἐν μόνον, ἔφη, ἀγνοῶ, πῶς ἂν εἶναι δῆλος χαίρων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς; πότερον κροταῖν δὲ τὸ χεῖρε ἢ γελᾶν ἢ τί ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀρτάβαζος εἶπεν, Ὅρχεσθαι δεῖ τὸ Περσικόν. Ἐπὶ τούτοις μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

12. Προϊόντος δὲ τοῦ συμποσίου ὁ Κύρος τὸν Γωδρύαν ἐτίμητο, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Γωδρύα, νῦν ἂν δοκοῖς εἶναι τῶνδ' ἐν τὴν θυγατέρα δοῦναι ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἡμῖν συνεγένου; Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ γὰρ τάληθ' εἰπὼ; Νῆ Δί, ἔφη ὁ Κύρος, ὥς ψεύδους γε οὐδεμία ἐρώτησις δεῖται. Εὖ τρῶινυν, ἔφη, ἴσθι ὅτι νῦν ἂν πολὺ ἔλθω. Ἡ καὶ ἔχους ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰπεῖν διότι; Ἐργως. (14) Λέγε δὴ. Ὅτι τότε μὲν ἐώρων τοὺς πόδας καὶ τοὺς κινδύνους εὐθύμως αὐτοὺς φέροντας, νῦν δὲ ἅρῳ αὐτοὺς τάχαθ' ὑπερβόρως φέροντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κύρε, χαλεπώτερον εἶναι εὐρεῖν ἄνδρα τάχαθ' ἀλῶν φέροντα ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ ὑπερβολὴν τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. (15) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἥκουσας, ὦ Ὑστάσπης, Γωδρύου τὸ ῥῆμα; Καὶ μὰ Δί, ἔφη καὶ ἐὰν πολλὰ τοιαῦτά γε λέγη, πλὴν μᾶλλον με τῆς θυγατρὸς μνηστῆρα λήψεται ἢ ἐὰν ἐπαύματα πολλά μοι ἐπιδεικνύη. (16) Ἡ μὲν, ἔφη ὁ Γωδρύας, πολλά γέ μοι ἔστι τοιαῦτα συγγεγραμμένα, ὧν ἐγὼ σοι οὐ φρονήσω, ἣν τὴν θυγατέρα μου γυ-

cupio? Imo vero per deos immortales, ait, contra succensere tibi, si te reticere animadverterem, de quibus interrogare velles. Dic mihi igitur, inquit, an unquam arcessitus abs te, non accessi? Bona verba, subiecit Cyrus. Num vero lente tibi parui? Ne id quidem. Num aliquid mihi abs te imperatum, non effectum dedi? Nihil habeo quod querar, ait. Quidquid autem facerem, eorum omnium an aliquid est, quod unquam non alacriter, neque cum voluptate facere me animadverteris? Id vero minime omnium, ait Cyrus. Quid igitur est, per deos immortales, quo Chrysantas te movit ut sede honoratori, quam ego, collocaretur? Dicamne? inquit Cyrus. Omnino, subiecit Hystaspas. Et tu mihi rursum non succensebis, ubi quod verum est audies? Imo vero voluptatem capiam, inquit, si me nulla injuria adfici sciam. Hic ergo Chrysantas, primum, ait, non expectabat donec arcesseretur, sed rerum nostrarum causa prius etiam, quam arcesseretur, aderat: deinde non id solum faciebat, quod imperaretur; sed quidquid animadverteret ipse, quod effectum nobis conduceret, agebat. Quoties autem ad socios aliquid dicendum erat, quæ ejus judicio me dicere decebat, de iis consilium mihi dabat suum; quæ vero præsentisceret me quidem scire socios cupere, sed pudore præpediri, quo minus ipse de me dicerem, ea sic proferebat, quasi suam ipsius sententiam exponeret: proinde quid vetat, quo minus in his mihi meis potior fuerit? Præterea sibi semper ea, quæ adsunt, sufficere ait; mihi vero prospicere semper eum palam est, ecquid accedere possit amplius, quod utilitatem adferat: denique de meis commodis plus lætitiæ ac voluptatis ille capit, quam egomet capiam. Ad hæc Hystaspas, Lætor, ita me Juno amet, inquit, me de his te interrogasse. Cur id potissimum? ait Cyrus. Quippe quia et ipse hæc facere ehtar: unum modo, inquit, ignoro, quo scilicet pacto efficere possim, ut manifestum sit me tuis commodis gaudere; utrum manibus mihi plaudendum, an ridendum, vel quid agendum sit. Et Artabazus, Saltandum tibi est, ait, more Persico. Et hæc quidem verba risu consequutus est.

Cum autem compotatio produceretur, Gobryam Cyrus interrogans, Dic mihi, Gobrya, inquit, modone tibi videare libentius horum alicui filiam daturus, quam id temporis quo primum nobis consuetudine congressus es? Num et ego, subiecit Gobryas, verum dicam? Ita profecto, ait Cyrus; quippe nulla interrogatio mendacium desiderat. Itaque certo scias, inquit, multo me jam libentius id facturum. Possisne mihi dicere, ait Cyrus, quamobrem? Ego vero possim. Dic igitur. Quia cernebam eos id temporis tum labores, tum pericula, præsentibus et æquis animis tolerare; nunc etiam res secundas moderate ferre video. Arbitror autem, Cyre, difficilior esse reperire hominem qui res secundas quam qui adversas, recte ferat: nam illæ in plerisque insolentiam, hæc modestiam in omnibus excitant. Et Cyrus, Audivistine, inquit, hoc Gobryæ verbum, Hystaspa? Audivi profecto, ait: ac si quidem ejusmodi plura dixerit, multo me magis filia procum habiturus est, quam si multa mihi pocula ostendet. Profecto, inquit Gobryas, multa mihi sunt hujusmodi literis consignata quæ tibi ego non invidere, si filiam meam ux-

ναῖκα λαμβάνης· τὰ δὲ ἐκπόματα, ἔφη, ἐπειδὴ οὐκ ἀνέχεσθαι μοι φαίνεται, οὐκ οἶδ' εἰ Χρυσάντα τούτῳ δῶν, ἐπεὶ καὶ τὴν ἔβραν σου ὑφ' ἑρπασε. (17) Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὦ Ὑστάσπης, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ παρόντες, ἦν ἑμὶ λέγῃτε, ὅταν τις ὑμῶν γαμεῖν ἐπιχειρήσῃ, γινώσθετε ὁποῖός τις καὶ ὡς συναρμόσιός ὑμῖν ἔσται. (18) Καὶ ὁ Γοβρύας εἶπεν, Ἦν δέ τις ἐκδοῦναι βούληται θυγατέρα, πρὸς τίνα δεῖ λέγειν; Πρὸς ἐμὲ, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ τούτῳ πάνυ γὰρ, ἔφη, δεινός εἰμι ταύτην τὴν τέχνην. Ποῖαν; ἔφη ὁ Χρυσάντας. (19) Τὸ γινώσκειν ὁποῖός ἂν γάμος ἐκάστῳ συναρμόσιος. Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Λέγε δὴ πρὸς τῶν θεῶν ποῖαν τινὰ μοι γυναῖκα οἷε συναρμόσιον κάλλιστα. (20) Ἡρώτον μὲν, ἔφη, μικράν· μικρός γὰρ καὶ αὐτὸς εἶ· εἰ δὲ μεγάλην γαμεῖς, ἦν ποτε βούλη αὐτὴν ὁρῆναι πιδῆται, προσάλλεσθαι σε δεήσει ὥς τὰ κυνάρια. Τούτῳ μὲν δὴ, ἔφη, ὁρῶς προνοεῖς· καὶ γὰρ οὐδ' ὁποῖοισιν ἄλκιρός εἰμι. (21) Ἐπειτα δ', ἔφη, σιμὴ ἂν σοι ἱσχυρώς συμφέρει. Πρὸς τί δὴ αὖ τοῦτο; Ὅτι, ἔφη, σὺ γρυπὸς εἶ· πρὸς οὖν τὴν σιμότητα σάφ' ἴσθι ὅτι ἡ γρυπότης ἄριστος ἂν προσαρμόσιος. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὥς καὶ τῷ εὐ δεδιεπνηκῶτι ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν ἀδειπνός ἂν συναρμόσιος. Καὶ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Κῦρος, τῶν μὲν γὰρ μυστῶν γρυπὴ ἡ γαστήρ γίνεσθαι, τῶν δὲ ἀδειπνῶν σιμὴ. (22) Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Ψυχρὸν δ' ἂν βασιλεὺς πρὸς τῶν θεῶν ἔχῃς ἂν εἰπεῖν ποῖα τις συνοίσῃ; Ἐνταῦθα μὲν δὴ ὁ Κῦρος ἐξεγέλασε καὶ οἱ ἄλλοι ἐμύσῃ. (23) Γελόντων δὲ ἄρα εἶπεν ὁ Ὑστάσπης, Πόλῳ γε, ἔφη, μάλιστα τούτου σε, ὦ Κῦρε, ζηλῶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. Τίνος; ἔφη ὁ Κῦρος. Ὅτι δύνασαι καὶ ψυχρὸς ὢν γέλωτα παρέχειν. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἐπειτα οὐκ ἂν πρίαιός γε παμπόλλου ὥστε σοὶ ταῦτ' εἰρητῆται, καὶ ἀπαγγελλῆναι παρ' ἧ εὐδοκμεῖν βούλει ὅτι ἀπείσῃς εἶ; Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω διεσκόπαστο.

24. Μετὰ δὲ ταῦτα Τυγράνῃ μὲν ἐξήνεγκε γυναικεῖον κόσμον, καὶ ἐκέλευσε τῇ γυναικὶ δῶναι, ὅτι ἀνδρείως συνιστρατεύετο τῷ ἀνδρὶ, Ἀρταβάζῳ δὲ γρυπῶν ἐκπομα· τῷ δὲ Ὑρκανίῳ ἵππον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωρήσατο. Σοὶ δὲ, ἔφη, ὦ Γοβρύας, δώσω ἄνδρα τῇ θυγατρὶ. (25) Οὐκ οὖν ἐμὲ, ἔφη ὁ Ὑστάσπης, δώσεις, ἵνα καὶ τὰ συγγράμματα λάβω. Ἦ καὶ ἔστι σοι, ἔφη ὁ Κῦρος, οὐσία ἀξία τῶν τῆς παιδός; Νη Δί', ἔφη, πολλὰ πλεονάζον μὲν οὖν χρημάτων. Καὶ ποῦ, ἔφη ὁ Κῦρος, ἔστι σοι αὕτη ἡ οὐσία; Ἐνταῦθα, ἔφη, ὅσους περ καὶ σὺ κάθησαι φίλος ὢν ἐμῷ. Ἀρκεῖ μοι, ἔφη ὁ Γοβρύας, καὶ εὐθὺς ἐκτείνας τὴν δεξιάν, Δίδου, ἔφη, ὦ Κῦρε, δέχομαι γὰρ. (26) Καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν τὴν τοῦ Ὑστάσπης δεξιάν ἔδωκε τῷ Γοβρύᾳ, ὁ δ' ἐδέξατο. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ καὶ καλὰ ἔδωκε δῶρα τῷ Ὑστάσπῃ, ὅπως τῇ παιδί πέμψει· Χρυσάνταν δ' ἐρίλῃσθε προσερχόμενος. (27) Καὶ ὁ Ἀρταβάζος εἶπε, Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Κῦρε, οὐχ ὁμοίως γε χρυσὸν ἐμοὶ τε τὸ ἐκπομα δέδωκας καὶ Χρυσάντα τὸ δῶρον. Ἀλλὰ καὶ σοί, ἔφη, δῶσω. Ἐπῆρετο ἐκεῖνος, Ὅπως; Εἰς

rem duxeris: pocula vero, ait, quia mihi non videris admittere, nescio annon Chrysante huic dem, quando is sedem etiam tibi surripuit. Enimvero, ait Cyrus, Hystaspas, et ceteri qui adestis, si mihi rem indicaveritis, quando quis vestrum uxorem ducere conabitur, qualis et ipse vobis in ea re futurus sim adjutor, cognoscetis. Et Gobryas, Cui vero indicandum erit, inquit, si quis filiam nuptum dare velit? Etiam illud mihi significate, ait Cyrus: nam hanc artem mirifice calleo. Quam? ait Chrysantas. Cognoscendi, inquit, quod conjugium cuique congruat. Et Chrysantas, Dic ergo, per deos immortales, ait, cujusmodi uxorem mihi pulcherrime congruentem fore arbitreris. Primum, inquit, parvam: nam et tu parvus es: quod si grandem ducas, assilire te necesse fuerit, catellorum more, si forte rectam osolari velis. Id vero, inquit, recte abs te providetur; nam ne tantillum quidem ad saltandum habilis sum. Deinde, ait, sinas admodum tibi accommoda esset. Cur illud? Quia tu, inquit, nasum aduncum habes: optime igitur, certo scias, sinas nisi formae congruerit adunca. Hoc dicis, inquit, bene conato, quemadmodum jam ego sum, increnatam fore congruentem. Ita profecto, ait Cyrus; nam eorum, qui pleni sunt, ventus aduncus est; increnatorum, sinus. Et Chrysantas, Possisne, obsecro te, inquit, dicere, cujusmodi uxor regi frigido commoda foret? Hic risum et Cyrus edidit, et alii item. Quibus simul ridentibus, Hystaspas dixit, Equidem te, Cyre, multo maxime felicem ob hoc in isto regno tuo dico. Quid illud est? ait Cyrus. Quod cum frigidus sis, risum movere possis. Et Cyrus, Tu vero non magno redimeres, inquit, ut haec abs te dicta essent, atque ut illi renuntiarentur, apud quam existimari te velis, quod sis urbanus? Et haec ita quidem ultro citroque jactabantur scommata.

Secundum haec Cyrus mundum muliebrem Tigrani protulit, quem ut uxori daret, praecepit, quod ea virili animo militie mariti comes fuisset; et Artabazo poculum aureum, Hyrcanio equum, cum aliis multis ac pulchris rebus, donavit. Tibi vero, Gobrya, inquit, virum dabo, cui filiam colloces. Me igitur dabis, ait Hystaspas, ut etiam illa Gobryae scripta consequar. Num tibi sunt, inquit Cyrus, facultates, quae sint puellae fortunis dignae? Sunt profecto, ait, et multo quidem maioribus opibus. Et ubinam, inquit Cyrus, has habes facultates? Hic, ait, ubi tu consedisti, qui mihi amicus es. Id vero sufficit mihi, subjecit Gobryas; statimque porrecta dextra, Da, Cyre, ait: nam accipio. Et prehensam Cyrus Hystaspae dexteram Gobryae dedit; et is accepit. Multa deinde et elegantia dedit Hystaspae munera, quae puellae mitteret: Chrysantam vero admotum sibi osculatus est. Et Artabazus, Profecto, Cyre, inquit, non ex eodem auto mihi poculum, et Chrysante munus hoc dedisti. At enim, ait Cyrus, etiam tibi daturus sum, Quando? quarebat ille.

τριακοστὸν, ἔφη, ἔτος. Ὡς ἀναμενῶντος, ἔφη, καὶ οὐκ ἀποθανομένου οὕτω παρασκευάζου. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτως ἤλθην ἡ σκηνή· ἐξανισταμένων δ' αὐτῶν ἐξανέστη καὶ ὁ Κύρος καὶ συμπρούπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θύρας.

29. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς ἐθελούσιους συμμάχους γενομένους ἀπέπεμπεν οἰκάδε ἑκάστους, πλὴν ὅσοι αὐτῶν οἰκεῖν ἐβούλοντο παρ' αὐτῶν· τοῖσι δὲ χώραν καὶ οἴκους ἔδωκε, καὶ νῦν ἐπὶ ἔχουσιν οἱ τῶν καταμεινάντων τούτων τότε ἀπόγονοι· πλείστοι δ' εἰσι Μήδων καὶ Ὑρκανίων· τοῖς δ' ἀπὸ τοῦ δωρησάμενος πολλὰ καὶ ἀμέμεπτους ποιησάμενος καὶ ἄρχοντας καὶ στρατιώτας ἀπέκρίματο. (29) Ἐκ τούτου δὲ διέδωκε καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν στρατιώταις τὰ χρήματα ὅσα ἐκ Σάρδεων ἔλαβε· καὶ τοῖς μὲν μυριάρχοις καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν ὑπηρέταις ἐξαίρετα ἐδίδου πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστω, τὰ δ' ἄλλα διένειμε· καὶ τὸ μέρος ἑκάστω δούς τῶν μυριάρχων ἐπέτρεψεν αὐτοῖς διανέμειν ὥς περ αὐτὸς ἐκείνοις διένειμεν. (30) Ἔδοσαν δὲ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα ἄρχων ἄρχοντας τοῖς ὑπ' ἑαυτῶν δοκιμάζων· τὰ δὲ τελευταῖα οἱ ἐξάδαρχοι τοῖς ὑπ' ἑαυτοῖς ἰδιώταις δοκιμάσαντες πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστω ἔδοσαν· καὶ οὕτω πάντες εἰλήφισαν τὸ δικαίον μέρος. (31) Ἐπεὶ δὲ εἰλήφισαν τὰ τότε δοθέντα, οἱ μὲν τινες ἔλεγον περὶ τοῦ Κύρου τοιάδε, ἣν οὕτως αὐτὸς γε πολλὰ ἔχει, ὅπου γε καὶ ἡμῶν ἑκάστω τοσαῦτα δέδωκεν. Οἱ δὲ τινες αὐτῶν ἔλεγον, Ποῖα πολλὰ ἔχει; οὐχ ὁ Κύρου τρόπος τοιοῦτος ὅσος χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ διδούς μᾶλλον ἢ κτῶμενος ἡδέται.

32. Αἰσθανόμενος δὲ ὁ Κύρος τούτους τοὺς λόγους καὶ τὰς δοξὰς τὰς περὶ αὐτοῦ συνέλεξε τοὺς φίλους τε καὶ τοὺς ἐπικαιρίους ἀπαντας καὶ ἔλεξεν ὧδε·

Ἄνδρες φίλοι, ἐώρακα μὲν ἤδη ἀνθρώπους οἱ βούλονται δοκεῖν πλείω κατεῆσθαι ἢ ἔχουσιν, ἐλευθεριώτεροι ἢ οἰόμενοι οὕτω φαίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν, ἔφη, οὕτω τοῦμπάλιν οὐ βούλονται ἐφελκεσθαι· τὸ γὰρ πολλὰ δοκοῦντα ἔχειν μὴ κατ' ἀξίαν τῆς οὐσίας φαίνεσθαι ὠφελούντα τοὺς φίλους ἀνελευθερίαν ἐμοίγε δοκεῖ περιάπτειν. (33) Εἰσὶ δ' αὖ, ἔφη, οἱ ἀληθινῶς βούλονται ὅσα ἂν ἔχωσι· πονηροὶ οὖν καὶ οὗτοι τοῖς φίλοις ἐμοίγε δοκοῦσιν εἶναι· διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ὄντα πολλάκις δέομενοι οὐκ ἐπαγγέλλουσιν οἱ φίλοι τοῖς ἐταίροις, ἀλλ' ἀπατῶνται. (34) Ἀπλουστάτου δέ μοι, ἔφη, δοκεῖ εἶναι τὸ τὴν δύναμιν φανεράν ποιήσαντα ἐκ ταύτης ἀγωνίζεσθαι περὶ καλοκάγαθίας. Κἀγὼ οὖν, ἔφη, βούλομαι ἔχειν ὅσα μὲν οἶόν τ' ἐστὶν ἰδεῖν τῶν ἐμοὶ ὄντων δεῖξαι, ὅσα δὲ μὴ οἶόν τε ἰδεῖν, διηγήσασθαι. (35) Ταῦτα εἰπὼν τὰ μὲν εἰδείκνυε πολλὰ καὶ καλὰ κτήματα· τὰ δὲ κείμενα ὥς μὴ βράδιον εἶναι ἰδεῖν διηγείτο· τέλος δὲ εἶπεν ὧδε·

(36) Ταῦτα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἀπαντα δεῖ ἡμεῖς οὐδὲν μᾶλλον ἐμὰ ἡγήσασθαι ἢ καὶ ὑμέτερα· ἐγὼ γάρ, ἔφη, ταῦτα ἀθροῖζω οὐδ' ὅπως αὐτὸς καταδασπασήσω οὐδ' ὅπως αὐτὸς κατατρίβω· οὐ γὰρ ἂν δυναίμην· ἀλλ' ὅπως ἔχω τῶν τε ἀεὶ καλὸν τι ὑμῶν ποιοῦντι διδόναι καὶ ὅπως ἦν τις ὑμῶν τινος ἐνδείσθαι νομίσῃ,

Ad annum, inquit, trigesimum. Tu vero sic te parato, ait Artabazus, quasi illud ipse tempus expectaturus sim, nec mortem prius obiturus. Et hoc quidem modo tum illi contubernium convivio finis est impositus : cum autem ipsi surgerent, etiam Cyrus surrexit, et eos ad fores usque prosequutus est.

Postridie socios qui sponte se conjunxerant, singulos domum remisit, exceptis iis, qui apud ipsum habere domicilia vellent : his agros et aedes dedit, quas etiam nunc posteriores, qui tunc remansere, possident ; sunt autem plurimi ex Medis et Hyrcaniis : cum discedentibus multa donasset, et perfecisset ut nihil illi, sive praefecti essent sive milites, quererentur, sic eos dimisit. Deinde militibus etiam suis pecunias, quascunque ex Sardibus ceperat, distribuit ; ac decem quidem millium praefectis et ministris suis eximia quaedam pro dignitate cuiusque largiebatur, cetera hinc inde dividebat : et data parte certa cuique decem millium praefecto, demandavit iis curam aliis distribuendi, quemadmodum illis distribuisset. Ac pecuniae quidem ceterae sic distributae sunt, ut praefectus quisque in praefectos inferiores, sibi parentes, explorando inquireret ; sex item militibus praefecti, gregariis quibus praerant militibus exploratis, pecunias ultimas cuique pro merito dederunt : atque hoc modo justam universi portionem consequuti sunt. Acceptis autem pecuniis hisce tunc distributis, aliqui de Cyro aiebant, Ipse multa certe possidet, cum tam multa cuique nostrum dederit. Alii dicebant, Quae sunt illa multa quae possidet ? non eo est ingenio Cyrus, ut pecunias velit construere, sed majorem voluptatem dando quam accipiendo percipit.

Hos sermones hominumque de se sententias cum Cyrus animadvertisset, convocatis amicis et omnibus illis, quos interesset accessiri, in hanc sententiam loquutus est :

« Vidi equidem nonnullos, amici, qui existimari vellent plura possidere, quam haberent reipsa ; quod hoc modo futurum arbitrarentur, ut magis liberales viderentur : verum illi vergere mihi videntur in partem instituto suo contrariam : nam eum, qui multa possidere credatur, non pro ratione facultatum amicis palam commodare, id vero mihi notam illiberalitatis ei imprimere videtur. Rursus alii quantum possideant, ceteros ignorare volunt ; qui et ipsi mihi sane videntur male de amicis mereri : nam quia facultates eorum ignorantur, saepe amici egentes sodalibus quid sibi opus sit non significant, sed decipiuntur. Id mihi simplicissimi videtur hominis esse, ut ostensis facultatibus suis, pro earum ratione benignitatis laudem sibi parare contendat. Quamobrem et ipse vobis monstrare volo, quascunque facultates meas videre licet ; et quas videre non licet, eas oratione vobis exponam. » Haec loquutus, alias quidem opes, et multas et pulchras, eis commonstrabat ; alias vero sic positas, ut facile conspici non possent, commemorabat : tandemque dixit, « Haec omnia vos nihilo magis mea quam vestra ducere convenit : nam equidem ea colligo, non ut ipse absumam, nec ut ipse conteram (quod a me quidem fieri non posset) ; sed partim ut habeam, quod alicui vestrum quovis tempore praerclarum aliquid facinus edenti largiar, partim ut si quis vestrum egere se aliqua

πρὸς ἐμὲ ἐλθὼν λάβη, ὃ ἂν ἐνδεὲς τυγχάνῃ ὦν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐβέβηθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦνίκα δὲ ἤδη αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ ἐν Βαβυλωνίᾳ ὥς καὶ ἀποδραμεῖν, συνεσκευάζετο τὴν εἰς Πέρσας πορείαν καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγειλεν ἑπεὶ δ' ἐνόμισεν ἱκανὰ ἔχειν ὧν ὥστω δεήσειν, οὕτω δὲ ἀνεζεύγνυ. ² Διακηρύσσεται δὲ καὶ ταῦτα ὡς πολλὸς στόλος ὧν εὐτάκτως μὲν κατεσκευάζετο καὶ πάλιν ἀνεσκευάζετο, κατεχωρίζετο δὲ ταχὺ ὅπου δεῖ. ³ Ὅπου γὰρ ἂν στρατοπεδεύηται βασιλεὺς, σκηνὰς μὲν δὲ ἔχοντες πάντες οἱ ἀμφὶ βασιλεῖα στρατεύοντες καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. ⁴ Εὐθὺς δὲ τοῦτο ἐνόμιζε Κύρος πρὸς ἑὸν βλέποντα σκηνίστασθαι τὴν σκηνὴν ἑπειτα ἐτάξε πρῶτον μὲν πόσους δεῖ ἀπολιπόντας σκηνῶν τοὺς δορυφόρους τῆς βασιλείας σκηνῆς· ἑπειτα σιτοποιαῖς μὲν χώραν ἀπέδειξε τὴν δεξιάν, ὁλοποιῶσι δὲ τὴν ἀριστεράν, ἵπποις δὲ τὴν δεξιάν. ὑποζυγίοις δὲ τοῖς ἄλλοις τὴν ἀριστεράν· καὶ τὰλλα δὲ διετάκτω ὥστε εἰδέναι ἕκαστον τὴν ἐαυτοῦ χώραν καὶ μέτρον καὶ τόπον. ⁵ Ὅταν δὲ ἀνασκευάζωνται, συντίθῃσι μὲν ἕκαστος σκευὴν ὥς περ τέτακται γρηθῆναι, ἀνατίθενται δ' αὖ ἄλλοι ἐπὶ τὰ ὑποζύγια ὥς ἅμα μὲν πάντες ἔρχονται οἱ σκευαχοῦντες ἐπὶ τὰ τεταγμένα ἄγειν, ἅμα δὲ πάντες ἀνατίθενται ἐπὶ τὰ ἐαυτοῦ ἕκαστος. Ὅτω δὲ ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ μὴ τε σκηνὴ καὶ πάσας ἀνερῶσθαι. ⁶ Ὡς αὐτοὺς οὕτως ἔχει καὶ περὶ κατασκευῆς. Καὶ περὶ τοῦ πεποιοῦσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια πάντα ἐν καιρῷ ὡς αὐτῶς διατέτακται ἕκαστος τὰ ποιητέα καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ ἐνὶ τῇ μέτρῃ καὶ παντὶ πεποιοῦσθαι. ⁷ Ὡς περ δὲ οἱ περὶ τὰ ἐπιτήδεια θεράποντες χώραν εἶχον τὴν προσήκουσαν ἕκαστοι, οὕτω καὶ οἱ ὀπλιφόροι αὐτῷ ἐν τῇ στρατοπεδεύσει χώραν τε εἶχον τὴν τῇ πλείστῃ ἕκαστῃ ἐπιτηδείαν, καὶ ἤδεσαν ταύτην ὅποια ἦν, καὶ ἐπ' ἀναμνησθήσκειν πάντες κατεχωρίζοντο. ⁸ Καλὸν μὲν γὰρ ἦγετο ὁ Κύρος καὶ ἐν οἰκίᾳ εἶναι ἐπιτηδεύοντα τὴν εὐθυμοσύνην· ὅταν γὰρ τίς τοῦ δέχεται, ὁ δὲ λαὸς ἐστὶν ὅπου δεῖ ἐλθόντα λαβεῖν· πολλὸν δὲ ἐστὶ καλλίον ἐνόμιζε τὴν τῶν στρατιωτικῶν φυλῶν εὐθυμοσύνην εἶναι, ὅσω τε ὀξύτεροι οἱ καιροὶ τῶν εἰς τὰ πολεμικὰ γρηθῶν καὶ μείζω τὰ σφάλματα ἀπὸ τῶν ὑστεριζόντων ἐν αὐτοῖς· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν καιρῷ παραγινόμενων πλείστου ἄξια τὰ κτήματα ἑώρα γινόμενα ἐν τοῖς πολεμικοῖς· διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἐπεμελέτο ταύτης τῆς εὐθυμοσύνης μάχιστα. ⁹ Καὶ αὐτὸς μὲν δὲ πρῶτον ἑαυτὸν ἐν μέτρῳ κατετίθετο τοῦ στρατοπέδου, ὡς ταύτης τῆς χώρας ἐχρωσάτης οὕσης· ἑπειτα δὲ τοὺς μὲν πιστοτάτους ὥς περ εἰδῶσι περὶ ἑαυτὸν εἶχε, τούτων δὲ ἐν κύκλῳ ἐχόμενους ἱππέας τ' εἶχε καὶ ἀρματιλάτας. ¹⁰ Καὶ γὰρ τούτους ἐχυρὰς ἐνόμιζε χώρας δεῖσθαι, ὅτι ὡς μάχονται ὀπλοῖς οὐδὲν πρόχειρον ἔχοντες τούτων στρατοπεδεύονται, ἀλλὰ

re arbitretur, ad me veniat, et quidquid forte desiderat, accipiat. » Haec in hunc modum dicta fuerunt.

CAPUT V.

Cum autem res ita Babylone constitutas existimaret, ut etiam inde abesse posset, iter in Persiam parabat, ceterisque idem faciendum denuntiabat: ac postquam satis eorum habere se putaret, quibus opus sibi fore existimabat, Babylone rexit. Nos autem et haec commemoraturi sumus, quam scilicet, numerosus cum esset exercitus, ordinate tum depositis impedimentis castra metaretur, tum vasis rursus collectis castra moveret, celeriterque se quo oporteret loco diserneret. Nam ubicunque castra rex habet, ibi quidem omnes qui circa regem esse solent, tentoris sibi collocatis tum aestate, quam hieme militat. Statim autem Cyrus hoc instituit, tentorium nempe ita figi ut orientem spectaret: deinde primum quanto intervallo a tabernaculo regio abesse satellitem tentoria deberent, constituit; tum locum dextrum iis, quibus esset mandata panis conficiendi cura, assignavit, iis, qui obsoniis adparandis operam dabant, sinistrum; equis item dextrum, sinistrum jumentis ceteris: erant sic etiam descripta cetera, ut quisque stationem suam tum mensura tum loco nosset. Cum vero vasa colligunt, quisque vasa illa componit, quorum ipsi adsignatus est usus; ac rursus alii jumentis ea imponunt: quo fit, ut simul omnes impedimentorum vectores ad ea jumenta veniant, quae suis vehendis sunt destinata; et simul quisque suis jumentis ea imponat. Ita tempus idem uni tabernaculo et omnibus sufficit. Eadem est vasa deponendi ratio. Praeterea singulis est imperatum quid facere debeant, ut omnia necessaria simul parentur opportune: idcirco tempus idem et uni parti et omnibus parandis sufficit. Atque uti erat locus ministris singulis haec necessaria curantibus conveniens, sic et armati milites in metatione castrorum locum illum habebant, qui armaturae cuiusvis aptus esset, et quis is esset, norant, atque adeo universi eum sic occupabant, ut minime de eo ambigerent. Nimirum Cyrus arbitrabatur etiam in familia praeclarum esse studium collocationis aptae: nam hoc modo si aliqua re quis indiget, plenum est quo ire debeat, ut eam sumat: sed multo pulchrius existimabat esse, militares tribus apte atque ordine disponi, cum in usu rerum bellicarum quanto magis subite sunt temporis opportunitates, tanto graviores ab iis oriuntur offensiones, qui negligentia sua et tarditate eas sibi praeripi sinunt: per illos vero, qui mature adsunt, ea fieri videbat, quae bellicis in rebus quantivis pretii sunt: his igitur de causis apte hujus collocationis erat perstudiosus. Ac primus quidem ipse castrorum in medio se collocabat, quod si locus esset quam munitissimus: deinde circum se fidissimos quosque, sicut et alias consueverat, habebat; atque his orbe facto proximi erant tum equites tum curruum ductores. Etenim arbitrabatur his loco tuto esse opus, quod ita in castris agant, ut armis illis, quibus in hostem pugnant, expedite uti non possint;

πολλοῦ χρόνου δέονται εἰς τὴν ἐξόπλισιν, εἰ μέλλουσι χρῆσιν εἶναι. (10) Ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἐν ἀριστερᾷ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων πελτασταῖς χώρα ἦν τοξοτῶν δ' αὖ χώρα ἡ πρόσθεν ἦν καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων. (11) Ὀπλίτας δὲ καὶ τοὺς τὰ μεγάλα γέβρα ἔχοντας κύκλῳ πάντων εἶχεν ὥσπερ τείχος, ὅπως καὶ εἰ δέοι τι ἐνσκευάζεσθαι τοὺς ἱππέας, οἱ μονιμώτατοι πρόσθεν ὄντες παρέχονιν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν καθόπισιν. (12) Ἐκάθευδον δὲ αὐτῶν ἐν τάξει ὥσπερ οἱ ὀπλιται, οὕτω δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ τοξοταί, ὅπως καὶ ἐκ νυκτῶν εἰ δέοι τι, ὥσπερ καὶ οἱ ὀπλιταὶ παρεσκευασμένοι εἰσι παῖναι τὸν ἐκ χειρὸς ἰόντα, οὕτω καὶ οἱ τοξοταὶ καὶ οἱ ἀκοντισταί, εἰ τινες προσίοιεν, ἐξέτοίμοι ἀκοντίζοντες καὶ τοξεύοντες ὑπὲρ τῶν ὀπλιτῶν. (13) Ἐἶχον δὲ καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἀρχοντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς· οἱ δ' ὑπὴρτάται, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ σώφρονες ἴσασιν μὲν καὶ τῶν πλείστων τὰς οἰκήσεις, μάλιστα δὲ τῶν ἐπικαιρίων, οὕτω καὶ τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰς τε χώρας τὰς τῶν ἡγεμόνων ἡπίσταντο οἱ Κύρου ὑπὴρτάται καὶ τὰ σημεῖα ἐγίνωσκον ἅ ἑκάστοις ἦν ὥστε θεοῦ δέοιτο Κύρος, οὐκ ἐξήτουν, ἀλλὰ τὴν συντομωτάτην ἐπ' ἑκάστον ἔθεον. (14) Καὶ διὰ τὸ εὐλιχρινῆ ἑκαστα εἶναι τὰ φύλα πολλὸν μᾶλλον ἦν δῆλα καὶ ὁπότε τις εὐτακτοῖ, καὶ εἰ τις μὴ πράττοι τὸ προσταττόμενον. Οὕτω δὲ ἔχοντων ἡγεῖτο, εἰ τις καὶ ἐπιθοῖτο νυκτὸς ἢ ἡμέρας, ὥσπερ ἂν εἰς ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐμπίπτει. (15) Καὶ τὸ τακτικὸν δὲ εἶναι οὐ τοῦτο μόνον ἡγεῖτο εἰ τις ἐκτείνει φάλαγγας εὐστρώας δύναται ἢ βαθύναι ἢ ἐκ κέρατος εἰς φάλαγγα καταστῆσαι ἢ ἐκ δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς ἢ ὀπισθεν ἐπιφανέντων πολεμίων ὁρθῶς ἐξελεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ διασπᾶν ὁπότε δέοι τακτικὸν ἡγεῖτο, καὶ τὸ τιθέναι γε τὸ μέρος ἑκαστον ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη, καὶ τὸ ταχύνειν δὲ ὅπου φθάσαι δέοι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τακτικῶς ἀνδρὸς ἐνόμιζεν εἶναι καὶ ἐπεμελεῖτο τούτων πάντων θυόως. (16) Καὶ ἐν μὲν ταῖς πορείαις πρὸς τὸ συμπύπτον ἀεὶ διατάττων ἐπορεύετο, ἐν δὲ τῇ στρατοπεδεύσει ὥς τὰ πολλὰ ὥσπερ εἴρηται κατεχώριζεν.

17. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι γίνονται κατὰ τὴν Μηδικήν, τρέπεται ὁ Κύρος πρὸς Κυαξάρην. Ἐπεὶ δὲ ἡσπάζαντο ἀλλήλους, πρῶτον μὲν δὴ ὁ Κύρος εἶπε τῷ Κυαξάρῃ ὅτι οἶκος αὐτῶν ἐξηρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἀρχεῖα, ὅπως ἔχη καὶ θύαν ἐκεῖσε ἔλθῃ, εἰς οἰκίαν καταγέσθαι. Ἐπειτα δὲ καὶ ἄλλα δῶρα ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ καὶ καλά. (18) Ὁ δὲ Κυαξάρχης ταῦτα μὲν ἐδέχετο, προσέειπε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα στέφρονόν τε χρυσοῦν καὶ φέλια φέρουσιν καὶ στρεπτὸν καὶ στολὴν Μηδικὴν ὥς δυνατόν καλλίστην. (19) Καὶ ἡ μὲν δὴ καὶ ἰσπεφάνον τὸν Κύρον, ὁ δὲ Κυαξάρχης εἶπε, Δίδωμι δέ σοι, ἔφη, ὦ Κύρῃ, καὶ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα, ἐμὴν ὡσαν θυγατέρα· καὶ ὁ δὲ πατὴρ ἔφη με τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς θυγατέρα, ἐξ ἧς σὺ ἐγένου· αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἣν σὺ πολλὰ καὶ καὶ ὡς ὅτε παρ' ἡμῖν ἦσθα ἐτιθηνήσω καὶ ἐπὶ τις ἔρωτή αὐτὴν τίνι γαμοίτῳ, ἔλεγεν ὅτι Κύρῳ·

sed longo tempore ad egressionem indigeant, si quidem utiliter illa tractare velint. Parte vero tum ipsius tum equitum dextra et laeva peltastarum locus erat; sagittariorum tam ante quam post ipsum, et post equites. Gravis armaturae milites et qui scuta maiora gestabant suis omnibus circumdabat, velut murum: ut si necesse esset equites armari et instrui, maxime statarii milites ante ipsos essent, tutumque spatium eis ad arma capienda praeberent. Et quemadmodum gravis armaturae milites, sic et peltastae et sagittarii somnum instructi capiebant; ut etiam noctu, si quid usus posceret, perinde ac gravis armaturae milites parati sunt ad feriendos eos qui cominus invadunt, sic et sagittarii et iaculatores pro gravis armaturae militibus, si qui hostes accederent, prompte sagittis et iaculis suis uterentur. Praeterea certa quaedam signa praefecti omnes ad tabernacula habebant: ministri autem, non aliter ac in urbibus illi, qui frugi sunt et prudentes, plurimorum domos norunt, et eorum praesertim, quos interest nosse; sic, inquam, et Cyri ministri loca ducum in castris, et singulorum signa norunt: adeo ut si alicujus opera Cyrus egeret, hunc illi non quaerebant, sed via quam maxime compendiarie ad unumquemque currebant. Et quia singulae nationes secretae, minimeque inter se confusae erant, multo etiam magis patebat, sive quis ordinis observans esset, sive qui, quod esset imperatum, non faceret: atque hoc modo cum essent comparati, futurum arbitrabatur, ut si quis vel noctu vel interdiu suos adoriretur, in castra sua tanquam in insidias adgrediendo incideret. Ac tacticum esse non id solum arbitrabatur, si quis extendere phalanges facile possit vel densare, vel de cornu in phalangem redigere, vel prout hostes conspecti fuerint dextrorsum, sinistrorsum, a tergo, recte eam explicare; sed etiam posse distrahere, cum necessitas postulat, pertinere ad aciei instruendae rationem putabat, ac partem quamlibet eo loco collocare, quo plurimum sit profutura; et accelerare cum opus esset antevertere: haec omnia et his similia putabat ejus esse viri qui struendae aciei peritus esset, atque haec pariter omnia curae habebat: ac in itineribus quidem semper ad id quod accideret aliter atque aliter ordinatis copiis pergebat; sed in metatione castrorum plerumque illa, quam diximus, dispositione utebatur.

Cum autem progrediendo Medorum in regionem pervenissent, Cyrus ad Cyaxarem divertit. Cumque se mutuo complexi salutassent, primum Cyrus Cyaxari dixit, domum et curiam ei Babylone selectam esse; ut, cum eo etiam veniret, tanquam in sua divertere posset: deinde munera quoque alia permulta et insignia ei donavit. His Cyaxares acceptis filiam ad ipsum mittit, quae ei coronam auream, et armillas, et torquem, et Medicam vestem quam fieri potuit pulcherrimam adferebat. Et puella Cyrum coronabat: Cyaxares vero ait, Hanc ipsam tibi, Cyre, uxorem trado, quae mea est filia: pater quoque tuus patris mei filiam uxorem duxit, qua tu natus es: atque haec illa est, cui tu puer saepenumero, cum apud nos esses, more nutricis blandiebare: cumque interrogabatur ab aliquo, cuinam esset nuptura, Cyro se nupturam respondebat: addo nomine dotis

ἐπιδίδωμι δὲ αὐτῇ ἐγὼ καὶ φερὴν Μηδῶν τὴν πᾶσαν· οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι ἄξιον παῖς γνήσιος. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· ὁ δὲ Κύρος ἀπεκρίνατο· Ἀλλ' ὦ Κυαξάρη, τό τε γένος ἐπιτιμῶ καὶ τὴν παιδα καὶ τὰ δῶρα· βούλομαι δὲ, ἔρη, σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ, καὶ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτά σοι συναίνεσαι. Εἶπε μὲν οὖν οὕτως ὁ Κύρος, θυμὸς δὲ τῇ παιδί πάντα ἐδωρήσατο ὅποσα ᾔετο καὶ τῷ Κυαξάρῃ χαριεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ποιήσας εἰς Πέρσας ἐπορεύετο.

21. Εἶπε δ' ἐπὶ τοῖς Περσῶν ὁρίοις ἐγένετο πορευόμενος, τὸ μὲν ἅλλο στρατεύμα αὐτοῦ κατέλειπεν, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς φίλοις εἰς τὴν πόλιν ἐπορεύετο, ἱερεῖα μὲν ἄγων ὡς πᾶσι Πέρσαις ἱκανὰ θύειν τε καὶ ἐστιεῖσθαι· δῶρα δὲ ἔγχευ ὅσα μὲν ἔπρεπε τῷ πατρί καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, ὅσα δ' ἔπρεπε ἀρχαῖς καὶ γερατέροις καὶ τοῖς θυσίμοις πᾶσιν· ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσι Πέρσαις καὶ Περσίσιν ὅσαπερ καὶ νῦν ἐπὶ διδῶσιν ὅσαπερ ἀφίκεται βασιλεὺς εἰς Πέρσας. (22) Ἐκ δὲ τούτου συνέλειξε Καμβύσης τοὺς γερατέρους Περσῶν καὶ τὰς ἀρχάς, ὅπερ τῶν μεγίστων κυρίῳ εἰσὶν παρεκλίετο· δὲ καὶ Κύρον, καὶ ἔλεξε τοιάδε·

Ἄνδρες Πέρσαι καὶ σὺ, ὦ Κύρε, ἐγὼ ἀμωτέροις ὑμῖν εἰκότως εὐνοὺς εἰμὶ· ὑμῶν γὰρ βασιλεύω, σὺ δὲ, ὦ Κύρε, παῖς ἐμὸς εἶ. Δίκαιος οὖν εἰμι ὅσα γιγνώσκων δοκῶ ἀγαθὰ ἀμωτέροις, ταῦτα εἰς τὸ μέσον λήγειν. (23) Τὰ μὲν γὰρ παρελθόντα ὑμεῖς μὲν Κύρον ὑψήσατε στρατεύματα δόντες καὶ ἄρχοντα τούτου αὐτὸν καταστήσαντες, Κύρος δὲ ἡγούμενος τούτου σὺν θεοῖς εὐχλεεῖς μὲν ὑμᾶς, ὦ Πέρσαι, ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐποίησεν, ἐντίμους δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάσῃ· τῶν δὲ συστρατευσαμένων τούς μὲν ἀρίστους καὶ πεπλούτους, τοῖς δὲ πολλοῖς μισθὸν καὶ τροφὴν παρεσκεύαζεν· ἱππικὸν δὲ καταστήσας Περσῶν πεποιήκατε Πέρσαις καὶ πεδίων εἶναι μετουσίαν. (24) Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω γιγνώσκατε, πολλῶν καὶ ἀγαθῶν αἵτισι ἀλλήλοις ἔσσεσθαι· εἰ δὲ ἡ σὺ, ὦ Κύρε, ἐπαρθείς ταῖς παρούσαις τύχαις ἐπιχειρήσεις καὶ Περσῶν ἄρχειν ἐπὶ πλεονεξίᾳ ὥσπερ τῶν ἄλλων, ἡ ὑμεῖς, ὦ πολῖται, φρονήσαντες τούτῳ τῆς δυνάμεως καταλύειν πειράσεσθε τούτον τῆς ἀρχῆς, εὐ ἴστε ὅτι ἐμποδὼν ἀλλήλοις πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔσσεσθε. (25) Ὡς οὖν μὴ ταῦτα γιγνηται, ἀλλὰ τὰ· ἀθὰ, ἐμοὶ δοκεῖ, ἔρη, θύσαντες ὑμᾶς κοινῇ καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυραμένους συνθέσθαι, σὲ μὲν, ὦ Κύρε, ἢν τις ἐπιστρατεύεται γῶρᾳ Περσίδι ἢ Περσῶν νόμους διασπᾶν πειράται, βοηθήσειν παντὶ σθένει, ὑμᾶς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἢν τις τῇ ἀρχῇ Κύρον ἐπιχειρῇ καταπαύειν ἢ ἀφίστασθαι τις τῶν υπομειρίων, βοηθήσειν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ Κύρῳ καὶ ὅτι ἂν ἐπαγγέλλῃ. (26) Καὶ εἰς μὲν ἂν ἐγὼ ζῶ, ἐμὴ γίγνεται ἢ ἐν Πέρσαις βασιλείᾳ, ὅταν δ' ἐγὼ τελευτήσω, ὄγλον ὅτι Κύρου, ἐὰν ζῇ. Καὶ ὅταν μὲν οὗτος ἀφίκηται εἰς Πέρσας, ὅσιός ἂν ὑμῖν ἔχοι τούτων θύειν τὰ ἐρᾷ ὑπὲρ ὑμῶν ἅπερ νῦν ἐγὼ θύω· ὅταν δ' οὗτος ἐκδήμος ἢ, καλῶς ἂν ὅστις ὑμῖν ἔρχει εἰ ἐκ τοῦ γένους ὃς ἂν δοκῇ ὑμῖν ἀριστος εἶναι, οὗτος τὰ τῶν θεῶν ἀποτελείη. (27) Ταῦτα εἰπόντος Καμβύσου συνέδραζε

Mediam universam, nec enim mihi soboles sexus virilis ulla est legitima. Haec erant Cyaxaris verba : cui sic respondit Cyrus: Equidem, Cyaxares, et genus laudo et puellam, et munera : sed in his, inquit, tibi de sententia patris ac matris adsentiri volo. Et quanquam haec ita Cyrus diceret, puellae tamen omnia donabat, quaecunque grata Cyaxari futura putabat. Atque his peractis, in Persiam iter faciebat.

Cumque pergendo Persarum ad fines pervenisset, copias ibidem ceteras reliquit; ipse cum amicis ad urbem contendit, animantes secum ducens, quae Persis universis tam ad sacrificia quam ad epulas sufficerent : munera ferebat etiam qualia patri, matri, amicis ceteris dari deceret; et qualia magistratibus, senioribus, iisque omnibus, qui *θυσίμοι* adpellantur, convenient : praeterea cunctis in Persia viris ac feminis ea largiebatur, quaecunque solet hac etiam tempestate largiri rex, cum in Persiam venit. Deinde convocat Cambydes Persarum senioribus, et illis magistratibus, penes quos illic rerum maximarum potestas est, Cyrum etiam accessivit, et in hac sententiam dixit :

« Merito ego, Persae, tuque itidem Cyre, benevolentia vos complector utrosque : nam ut rex vobis sum, ita tu, Cyre, mihi filius es. Quamobrem aequum est, me, quaecunque animadvertere mihi videor in rem utrisque futura, in medium ea proferre. Quod enim attinet praeterita, vos Cyrum auxistis, cum exercitu tradito illum etiam ei imperatorem constitueritis : Cyrus ducis munere fungens, diis iuvantibus, vobis quidem, Persae, apud omnes homines celebritatem nominis, et honorem per Asiam universam conciliavit : praestantissimos autem eorum, qui cum eo militarunt, opulentos etiam reddidit; vulgo militum stipendia et vi tum paravit : quin et Persarum equitatu instituto perfecit, ut etiam loca plana et campestria Perse sibi vindicare possint. Itaque si deinceps etiam in hac sententia perstiteritis, multarum bonarumque rerum auctores invicem vobis eritis : sin autem vel tu, Cyre, praesenti felicique adeo rerum statu elatus, perinde Persis imperare tui cum capitatione commodi conabere, ut ceteris; vel vos, cives, potestatis huius invidi, imperium ipsi abrogare tentabitis, certo scitote vosmetipsos mutuo vobis in multis et praecariis rebus futuros impedimento. Quapropter ut haec non accidant, sed bona potius, visum est mihi, posteaquam rem sacram communiter feceritis, deosque fueritis testati, sic vobis paciscendum esse, ut tu quidem, Cyre si quis vel in terram Persidem copias hostiles ducat, vel leges Persarum convellere conetur, omnibus viribus opem feras; vos vero, Persae, si quis vel Cyrum imperio spoliare, vel eorum aliquis, qui ejus in potestatem redacti sunt, deficere conetur, tum vobis ipsis tum Cyro, prout denuntiari, subveniat. Atque dum equidem vivero, neum esto in Persas imperium; verum ubi vivendi finem fecero, planum est, illud Cyri fore, si vivet. Et is quidem cum in Persiam veniet, pie feceritis si pro vobis hostias caedet, quas ipse nunc caedo : ubi vero peregre aberit, recte vestra se res habebit, ut arbitror, si is ex familia nostra, qui vobis optimus esse videbitur, rem divinam perfecit. » Quae Cambydes cura

Κύρος τε καὶ τοῖς Περσῶν τέλεσι· καὶ συνθέμενοι ταῦτα καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυράμενοι οὕτω καὶ νῦν ἐτι διαμένουσι ποιούντες πρὸς ἀλλήλους Πέρσαι τε καὶ βασιλεὺς. Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπῆει ὁ Κύρος.

α. Ὡς δ' ἀπὼν ἐγένετο ἐν Μήδοις, συνδόξαν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ γαμεῖ τὴν Κυαξάρου θυγατέρα, ἥς ἐτι καὶ νῦν λόγος ὡς παγκάλου γενομένης. [Ἐνιοὶ δὲ τῶν λογοποιῶν λέγουσιν ὡς τὴν τῆς μητρὸς ἀδελφὴν ἐγῆμεν· ἀλλὰ γραῦς ἂν καὶ παντάπασιν ᾗν ἡ παῖς.] Γήμας δ' εὐθὺς ἔχων ἀνελεύγυ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐπεὶ δ' ἐν Βαβυλῶνι ᾗν, ἐδόκει αὐτῷ σατράπας ἥδη πέμπειν ἐπὶ τὰ κατεστραμμένα ἔθνη. Τούς μέντοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς φρουράρχους καὶ τοὺς χιλιάρχους τῶν κατὰ τὴν χώραν φυλακῶν οὐκ ἄλλου ἢ ἐαυτοῦ ἐδούλετο ἀκούειν· ταῦτα δὲ προεωρᾶτο ἐννοῶν ὅπως εἰ τις τῶν σατραπῶν ὑπὸ πλοῦτος καὶ πλῆθους ἀνθρώπων ἐξυδρίσει καὶ ἐπιγρήσει μὴ πείθεσθαι, εὐθὺς ἀντιπάλλων ἔχοι ἐν τῇ γῇ. (2) Ταῦτ' οὖν βουλόμενος πρῆξαι ἔγνω συγκαλεῖσαι πρῶτον τοὺς ἐπικαίρους καὶ προεῖπεν, ὅπως εἰ-
έειν ἐπ' οἷς ἴσασιν οἱ ἰόντες· ἐνόμιζε γὰρ οὕτω ῥῶον φέρειν ἂν αὐτοὺς· ἐπεὶ δὲ κατασταίῃ τις ἄρχων καὶ αἰσθάνοιτο ταῦτα, χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν αὐτῷ φέρειν, νομίζοντες δι' ἐκείνων ἀπιστίαν ταῦτα γενέσθαι. (3) Οὕτω δὲ συλλέ-
ξας λέγει αὐτοῖς τοιαῦτα·

Ἄνδρες φίλοι, εἰσὶν ἡμῖν ἐν ταῖς κατεστραμμέναις πόλεσι φρουροὶ καὶ φρουράρχοι, οὓς τότε κατελίπομεν· καὶ τούτοις ἐγὼ προστάξας ἀπῆλθον ἄλλο μὲν μηδὲν πολυπραγμονεῖν, τὰ δὲ τεῖχη διασωῶναι. Τούτους μὲν οὖν ὡς πύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπεὶ καλῶς διαπεφυλάχασιν τὰ πραχθέντα· ἄλλους δὲ σατράπας πέμψαι μοι δο-
καί, ὅστινες ἀρξοῦσι τῶν ἐνοικούντων καὶ τὸν δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθὸν καὶ ἄλλο τελέ-
σωσιν ὅ, τι ἂν δέη. (4) Δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἐνθάδε μενόντων ἡμῶν, οἷς ἂν ἐγὼ πράγματα παρέχω πέμπων πρέσβεις ἐπὶ ταῦτα τὰ ἔθνη, χώρας γενέσθαι καὶ οἰ-
κίας ἐκεῖ· ὅπως δασμοφορεῖται τε αὐτοῖς δεῦρο, ὅταν τε ἴωσιν ἐκεῖσε, εἰς οἰκίαν ἔχουσι καταγεσθαι. (5) Ταῦτα εἰπε καὶ ἔδωκε πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς κα-
τεστραμμένας πόλεις οἰκοῦν καὶ ὑπηκόους· καὶ νῦν εἰσὶν ἐν τοῖς ἀπογόνους τῶν τότε λαβόντων αἱ χώραι καταμέ-
νωσαι ἅλλαι ἐν ἄλλῃ γῇ· αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ. (6) Δεῖ δὲ, ἔφη, τοὺς ἰόντας σατράπας ἐπὶ ταύτας τὰς
χώρας τοιοῦτους ἡμᾶς σκοπεῖν ὅστινες ὅ, τι ἂν ἐν τῇ γῇ
ἐκείσῃ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ᾗ, μεμνήσονται καὶ δεῦρο ἀπο-
πέμπειν, ὡς μετέχωμεν καὶ οἱ ἐνθάδε ὄντες τῶν παντα-
χρῶ γιγνομένων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ ᾗν τί που διενὸν γίγνη-
ται, ἡμῖν ἔσται ἀμυντέον. (7) Ταῦτ' εἰπὼν τότε μὲν
ἔκπαιε τὸν λόγον, ἔπειτα δὲ οὓς ἐγίνωσκε τῶν φίλων
ἐπὶ τοῖς εἰρημένους ἐπιθυμοῦντας λέναι, ἐκλεξάμενος αὐ-
τῶν τοὺς δοκούντας ἐπιτηδειωτάτους εἶναι ἐπέμπε σατρά-

protulisset, eadem tum a Cyro, tum a Persarum magistra-
tibus, decreto communi facto, sunt adprobata : et quemad-
modum id temporis hæc pacti sunt deosque contestati, sic
et Persæ et rex inter se constanter eadem hoc etiam tem-
pore observant. Atque his rebus peractis, Cyrus discessit.

Cumque in Mediam pervenisset, de patris matrisque sen-
tentia Cyaxaris filiam uxorem ducit : quam etiam nunc
perhibent fuisse perpulchram. (Nonnulli autem scriptores
historiarum aiunt, matris cum eo sororem fuisse nuptam :
verum ea virgo fuisset omnino tunc anus.) Nuptiis cele-
bratis, mox cum ea discessit.

CAPUT VI.

Cumque esset Babylone, visum est ei satrapas jam mit-
tendos esse ad nationes in ditionem redactas. Præsidio-
rum vero magistros in arcibus, et tribunos eorum militum,
qui per regionem in excubiis erant, alteri, quam sibi, pa-
rere nolebat : atque hæc ita prospiciebat, cum cogitaret eo
pacto futurum ut, si quis satraparum opibus et hominum
multitudine fretus insolenter se gereret, imperiumque de-
treclare niteretur, mox adversarios in ipsa regione haberet.
Hæc igitur facere cum vellet, primum convocandos judi-
cabat principes quos commodum esset, remque his prius
exponendam, ut quas ob causas mitterentur ii, qui mit-
tendi essent, scirent : nam hac ratione laturos id æquiori-
bus animis arbitrabatur. Sin præfectus aliquis jam con-
stitutus esset, atque hæc deinde animadverteret, graviter
laturos arbitrabatur, velut existimantes hac ideo fieri, quod
fides sibi non haberetur. Itaque convocatis iis, hujusmodi
quædam loquutus est :

« Sunt nobis, amici, subactis in urbibus et præsidariis
milites et eorum præfecti, quos tunc reliquimus ; atque his
ego discedens præcepti nihil ut aliud curiose instituerent
agere, sed munitiones et castella tuerentur. His eisdem
magistratum non adimam, cum præclare quæ ipsis erant
mandata conservarint : verum alii mihi satrapæ mittendi vi-
dentur, qui regionum incolis præsent, acceptoque tributo, tum
præsidariis militibus stipendium persolvant, tum quidquid
præterea necesse fuerit, perficiant. Etiam mihi videtur, iis,
qui e vobis hic degunt, et quibus ego negotia impono, dum
ad obeunda quædam munera ad istas nationes eos mitto,
istic et agros et ædes adsignandas esse, ut et tributum huc
illis adferatur, et cum eo venerint, suas in ædes possint di-
vertere. » Hæc cum dixisset, multis ex amicis in omnibus
subactis urbibus donabat ædes et quos parentes haberent :
atque hac etiam tempestate posteri eorum, qui tunc illa con-
sequuti sunt, in agrorum, quorum alii alia in regione siti
sunt, possessione permanent ; ipsi vero apud regem habitant.
« De satrapis autem, inquit, ad regiones illas mittendis, ut
ejusmodi sint vobis videndum est, qui meminerint luc etiam
mittendum esse quidquid in quovis solo pulchri bonive fue-
rit ; ut etiam nos qui hic manemus omnium bonorum, quæ
ubique proveniunt, participes simus : nam si quid uspiam
rei terribilis existat, id nobis propulsandum erit. » Hæc lo-
quutus, finem tunc dicendi fecit : ac deinde, quos ex amicis
animadverteret eundi cupidos, secundum condiciones pro-
positas, habito delectu, eos qui maxime viderentur idonei,

πας εἰς Ἀραβίαν μὲν Μεγάθυον, εἰς Καππαδοκίαν δὲ Ἀρταβάταν, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην Ἀρτακάμαν, εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν Χρυσάνταν, εἰς Καρίαν δὲ Ἀδούσιον, ὅπερ καὶ ἤρουντο, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἑλλήσποντον καὶ Αἰολίδα Φαρνύχον. (8) Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγονίων οὐκ ἐπέμψεν σατράπας, ὅτι ἔχοντες ἐδόκουν συστρατεύεσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα· δασιμοὺς μὲντοι συνέταξεν ἀποφέρειν καὶ τούτους. (9) Ὡς δὲ τότε Κύρος κατεστράφη, οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν βασιλείως εἶναι αἱ ἐν ταῖς ἄκραις φυλακαὶ καὶ οἱ γιλιάρχοι τῶν φυλακῶν ἐκ βασιλείως εἰσι καθεστράτοις καὶ παρὰ βασιλεὶ ἀπογεγραμμένοι. (10) Προέειπε δὲ πᾶσι τοῖς ἐκπεπονημένοις σατράπαις, ὅσα αὐτῶν ἔωρων ποιοῦντα, πάντα μνηεῖσθαι· πρῶτον μὲν ἵππας καθεστάναι ἐκ τῶν συνεπισπομένων Περσῶν καὶ συμμάχων καὶ ἀρχαρχιάτας, ὑπότοι δ' ἂν γῆν καὶ ἀρχαῖα λάβωσιν, ἀναρχάζειν τούτους ἐπὶ θύραις ἐν αὐτῇ προεδρίᾳ ἐπιμελόμενους παρέχον ἐαυτοὺς τῷ σατράπῃ γρη῏σθαι, ἥν τι δέηται παιδεύειν δὲ καὶ τοὺς γνησιόμενους παῖδας ἐπὶ θύραις, ὡς περ παρ' αὐτῶν ἐξήκειν δὲ ἐπὶ τὴν θύραν τὸν σατράπην τοὺς ἀπὸ θυρῶν καὶ ἀσκήν αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν ἐαυτῷ τὰ πολεμικά. (11) Ὡς δ' ἂν ἐμοί, ἔρη, κατὰ λόγον τῆς δυνάμεως πλείστα μὲν ἄρματα, πλείστους δὲ καὶ ἀρίστους ἵππας ἀποδείκνῃς, τοῦτον ἐγὼ ὡς ἀγαθὸν ὑμάρχον καὶ ὡς ἀγαθὸν συμφύλακα Πέρσαις τε καὶ ἐμοί τῆς ἀρχῆς τιμήσω. Ἔστωσαν δὲ παρ' ὑμῶν καὶ ἑδραὶς ὡς περ παρ' ἐμοί οἱ ἀρίστοι προτεταγμένοι, καὶ τράπεζαι, ὡς περ ἡ ἐμὴ, τρέφουσα μὲν πρῶτον τοὺς οἰκίας, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς φίλοις μεταδίδουσι ἱκανῶς κεκοσμημένη καὶ ὡς τὸν καλὸν τι ποιοῦντα καὶ ἡμέραν ἐπιγεραίρειν. (12) Κτάσθε δὲ καὶ παραδείους καὶ θηρία τρέφετε, καὶ μήτε αὐτοὶ ποτε ἀνευ πόνου σίτον παραθήσθε μήτε ἵπποις ἀγορεύστοις γόστου ἐμβαλλίετε· οὐ γὰρ ἂν δυναίμην ἐγὼ εἰς τὸν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν τὰ πάντων ὑμῶν ἀγαθὰ διασκεῖν. ἀλλὰ καὶ ἐμὲ μὲν ἀγαθὸν ὄντα σὺν ἀγαθοῖς τοῖς παρ' ἐμοῦ ὑμῶν ἐπικούρουν εἶναι, ὑμᾶς δὲ ὁμοίως αὐτοῖς ἀγαθοῖς ὄντας τὸν ἀγαθὸς τοῖς μετ' ὑμῶν ἐμοί συμμάχους εἶναι. (13) Βουλόμην δ' ἂν ὑμᾶς καὶ τοῦτο κατανοῆσαι ὅτι τοῦτον ὃν νῦν ὑμῶν παρακλειτουργοὺς δὲν τοῖς δουλοῖς προϊστάτω· ἃ δ' ὑμᾶς φημι γρη῏σθαι ποιεῖν, τάδε καὶ αὐτὸς περὶ ὑμῶν πάντα πράττειν. Ὡς περ δ' ἐγὼ ὑμᾶς καλεῶμαι ἐμὲ μιμεῖσθαι, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς ὑπ' ὑμῶν ἀρχάς ἔχοντας μιμεῖσθαι ὑμᾶς διδάσκετε.

II. Τάδε δὲ Κύρου οὕτω τότε τάξαντος ἐστὶ καὶ νῦν τῷ αὐτῷ τρόπῳ πᾶσαι μὲν αἱ ὑπὸ βασιλεὶ φυλακαὶ ὁμοίως φυλάττονται, πᾶσαι δὲ αἱ τῶν ἀρχόντων θύραι ὁμοίως θεραπεύονται, πάντες δὲ οἱ οἶκοι καὶ μεγάροι καὶ σμικροὶ ὁμοίως οἰκοῦνται, πᾶσι δὲ οἱ ἀρίστοι τῶν παρόντων ἑδραὶς προτετίμηνται, πᾶσαι δὲ αἱ πορείαι συνεταγμέναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσὶ, πᾶσι δὲ συγκεκαλιγμένοι πολλὰ πράξεις ὀλίγοις ἐπιστάταις. (14) Τάδε δ' εἰπὼν ὡς γρη῏σθαι ἐκάστους καὶ δύναμιν ἐκάστῳ προσθεὶς ἐξέπεμψε καὶ προείπεν ἅπασιν πα-

satrapas misit, in Arabiam, Megabyzum : in Cappadociam, Artabatum : in Phrygiam magoam, Artacanam : in Lydiam atque Ioniam, Chrysantam : in Cariam, Adusium, quemq̃ si petierant : in Phrygiam, quae propter Hellespontum sita est, et Aiolidem, Pharnuchum. Ciliciae vero, et Cypro, et Paphlagonibus satrapas Persicos nullos misit, quod ultro vis essent adversus Babylonem ejus signa sequuti : sed tamen has etiam tributa indixit adferenda. Ut autem Cyrus tum temporis constituit, sic etiam nunc arcium praesidia regis in potestate sunt, et praesidiariorum tribunia rege constituuntur, et apud regem descripti census eorum exstant. Praeterea satrapis omnibus, quos emittebat, edixit, ut omnia, quaecumque se facere viderent, ea ipsi imitarentur : primum equites et currum agitatores ex illis Persis ac sociis qui comitarentur ipsos, instituerent : quicumque vero agros et palatia consequuti essent, eos ad frequentandam portam coegerent, utque temperantius studiosi, satrapae semet utendos exhiberent, si quid usus posceret : etiam liberos, qui eis nascerentur, ad portam educarent et instituerent, quemadmodum apud ipsum fieret : itidem satrapam, quos haberet ad portam, venatum educere debere, ac tum se tum suos ad res bellicas exercere. « Qui autem mihi, ait, pro ratione potestatis suae curus plurimos, plurimos etiam praestantissimosque equites effecerit, hunc ego, tanquam equum belli socium, et tanquam praeclearum custodiae imperii tum Persici tum mei adiutorem, honoribus ornabo. Sint apud vos etiam sessionibus, perinde atque apud me, viri praestantissimi praeceteris honorati : sit et mensa, quae sicut et mea, primum domesticos alit ; deinde sat bene instructa tum ad impertiendum amicis, tum ad honorem illi exhibendum, qui singulos in dies aliquid praeculare geret. Etiam septa vobis hortorum sunt, ac feras alite, nec ipsi unquam labore nullo precedente cibum vobis adponite, neque pabulum equis non exercitis obijcite : non enim fieri poterit, ut unus ego virtute humana vestrum omnia bona tuear ; si d' necesse est ut ipse, strenuum me praebendo, cum viris fortibus a me mittendis, vobis auxilio sim ; ac vos itidem viros esse fortes oportet, et cum vestris, qui et ipsi fortes sint, belli mihi socios et adiutores esse. Velim hoc etiam consideretis, nihil me horum, ad quae jam vos cohortor, servis imperare : et quae vobis facienda esse aio, haec ipsemet exsequi omnia studeo. Denique ut vos ego me imitari jubeo, sic etiam vos illos, qui vestro sub imperio magistratus habent, ad vos imitandos institute. »

Atque haec uti tum Cyrus instituit, sic etiam hodie cuncta regis imperio subjecta praesidia custodiuntur, et omnes magistratuum portae officiose pari ratione frequentantur, omnesque tum amplae tum exiguae domus simili modo administrantur : omnes ex iis, qui adsunt, praestantissimi sessionibus honoris ergo supra ceteros ornantur ; omnia itinera eodem modo instituuntur, perque paucos praefectos res multae brevi compendio curantur. His indicatis, quemadmodum se gerere singuli deberent, ac manu militum cuique data, sic eos dimisit, ut praediceret universis, pararent

ρασκευάζεσθαι ὡς εἰς νέωτα στρατείας ἐσομένης καὶ ἐπιδεικνύμενος ἀνδρῶν καὶ ὀπλῶν καὶ ἵππων καὶ ἄρμάτων.

16. Κατενοήσαμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι Κύρου κατάρξαν-
τας, ὡς φασί, καὶ νῦν ἔτι διαμένει· ἐφοδεύει γὰρ ἀνὴρ
κατ' ἐνιαυτὸν αἰεὶ στρατεύμα ἔχων, ὡς, ἣν μὲν τις τῶν
στρατῶν ἐπικουρίας δέηται, ἐπικουρῇ, ἣν δὲ τις ὑβρίζῃ,
συρρονίζῃ, ἣν δὲ τις ἢ δασμῶν φορᾶς ἀμελῇ ἢ τῶν
ἐνοίκων φυλακῆς ἢ ὅπως ἡ χώρα ἐνεργὸς ἢ ἢ ἄλλο τι
τῶν τεταγμένων παραλίπη, ταῦτα πάντα κατευρε-
πίζῃ, ἣν δὲ μὴ δύνῃται, βασιλεὶ ἀπαγγέλλῃ· ὁ δὲ ἀκούων
βουλευέται περὶ τοῦ ἀτακτοῦντος. Καὶ οἱ πολλὰκις
λεγόμενοι ὅτι βασιλεὺς υἱὸς καταδάνει, βασιλεὺς ἀδελ-
φός, βασιλεὺς ὀρθαλμός, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐμφανιζόμενοι,
οὗτοι τῶν ἐρῶν εἰσὶν· ἀποτρέπεται γὰρ ἕκαστος αὐτῶν
ὅπως ἂν βασιλεὺς κελεύῃ.

17. Κατεμάθομεν δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλο μηχανήμα πρὸς
τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, ἐξ οὗ ταχέως ᾔσθαντο καὶ τὰ
ἐμπικύλου ἀπέχοντα ὅπως ἔχοι. Σχεδιάμενος γὰρ πόσῃ
ἐν ὅδῳ ἵππος κατανύτοι τῆς ἡμέρας ἐλάνομενος ὥστε
διαρκεῖν, ἐποίησάτο ἵππωνας τοσούτου διαλείποντας καὶ
ἵππων ἐν αὐτοῖς κατέστησε καὶ τοὺς ἐπιμελομένους
τύπων, καὶ ἀνδρὰ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τύπων ἔταξε τὸν
ἐπιτήδεον παραδέχεσθαι τὰ φερόμενα γράμματα καὶ
παραινέσεις καὶ παραλαμβάνειν τοὺς ἀπειρηκότες ἵπ-
πους καὶ ἀνθρώπους καὶ ἄλλους πέμπειν νεαλείς.

18. Ἔστι δ' ὅτε οὐδὲ τὰς νύκτας φασὶν ἴστασθαι ταύ-
την τὴν πορείαν, ἀλλὰ τῷ ἡμερινῷ ἀγγέλω τὸν νυκτε-
ρινὴν διαδέχεσθαι. Τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων φασὶ
πλεῖς ἦσαν τῶν γεράνων ταύτην τὴν πορείαν ἀνύτειν·
εἰ δὲ τοῦτο ψεύδονται, ἀλλ' ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων πεζῇ
πορείῳ αὕτη ταχίστη, τοῦτο εὐδῆλον. Ἀγαθὸν δὲ ὡς
τάχιστα ἕκαστον αἰσθανόμενον ὡς τάχιστα ἐπιμελεῖ-
σθαι.

19. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ὁ ἐνιαυτός, συνήγειρε στρα-
τὴν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ λέγεται αὐτῷ γενέσθαι εἰς δώ-
δεκα μὲν ἵππων μυριάδας, εἰς δις ὅλγια δὲ ἄρματα δρε-
πανηφόρα, πεζῶν δὲ εἰς μυριάδας ἐξήκοντα. (20) Ἐπεὶ
ἔτι ταῦτα συνεσκεύαστο αὐτῷ, ὥρμα δὴ ταύτην τὴν
στρατείαν ἐν ᾗ λέγεται καταστρέφασθαι πάντα τὰ ἔθνη
ἐκ τῆς Συρίας ἐκβάντι οἰκεῖ μέχρι Ἐρυθρᾶς θαλάττης.
Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ εἰς Αἴγυπτον στρατεία λέγεται γενέ-
σθαι, καὶ καταστρέφασθαι Αἴγυπτον. (21) Καὶ ἐκ
ταύτης τὴν ἀρχὴν ὥριζεν αὐτῷ πρὸς ἑὸν μὲν ἡ Ἐρυθρὰ
θάλασσα, πρὸς ἄρκτον δὲ ὁ Εὐξείνιος πόντος, πρὸς ἐσπέ-
ραν δὲ Κύπρος καὶ Αἴγυπτος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ
Ἀιθιοπία. Τούτων δὲ τὰ περὶ τὰ μὲν διὰ θάλασσαν,
τὰ δὲ διὰ ψῦχος, τὰ δὲ διὰ ὕδωρ, τὰ δὲ δι' ἀνυδρίαν
ἐκείνητα. (22) Αὐτὸς δ' ἐν μέσῳ τούτων τὴν διαίταν
καταλάμβανεν τὸν μὲν ἀμφὶ τὸν χειμῶνα χρόνον διῆγεν
ἐν Βαβυλῶνι ἑπτὰ μῆνας· αὕτη γὰρ ἀλεινὴ ἡ χώρα·
τὴν δὲ ἀμφὶ τὸ ἔαρ τρεῖς μῆνας ἐν Σούσις, τὴν δὲ
ἀμφὶ τοῦ θέρους δύο μῆνας ἐν Ἐκβατάνοις· οὕτω δὲ ποι-
ῶντα αὐτὸν λέγουσιν ἐν ἑαρινῷ θάλλει καὶ ψύχει διά-

sese, quod suscipienda in annum proximum esset expeditio,
et lustrandi milites, arma, equi, currus.

Hoc etiam ab auctore Cyro profectum, ut aiunt, nunc quo-
que servari animadvertimus : obit quispiam satrapias ditio-
nis Persicæ cum exercitu singulis annis : qui, si satraparum
aliquis indiget auxilio, ferat ei auxilium ; si quis insolenter se
gerit, eum sanam ad mentem revocet : quod si quis vel tri-
buta conferenda, vel incolas custodiendos, vel agrum colen-
dum minus diligenter curet, vel aliquid aliud ex iis quæ sunt
imperata prætermittat, hæc ille corrigat omnia : si vero ne-
queat, regi denuntiet : is ubi rem audit, de eo, qui spreto im-
perio se petulanter gerit, deliberat ; ac ii sæpenumero, de
quibus dicitur, regis filius descendit, regis frater, regis oculus,
circitores illi sunt, licet aliquando non conspiciantur :
nam unusquisque horum a cepta via deflectit undecunque
rex jubet.

Etiam aliud quiddam excogitasse Cyrus cognovimus,
quod ad magnitudinem imperii pertinet, unde celeriter in-
telligeret, qui etiam rerum longe remotarum status esset.
Cum enim considerasset, quantum itineris equus agitatione
diurna conficere viribus integris posset, equorum stabula
parari curavit, quæ tantundem distarent, et in his equos
constituit, cum illis qui eorum curam gerent : ordinavit
et quolibet loco quendam, qui tum ad recipiendum literas
adlatas, tum ad tradendum eas aliis idoneus esset ; quique
defatigatos equos et homines exciperet, ac alios mitteret
recentes. Atque hoc in itinere ne noctu quidem interdum
cessare eos dicitur, sed nuntio diurno succedere noctur-
num. Quæ cum ita fiunt, aiunt nonnulli gruum volatū
celerius iter istos huiusmodi conficere : quod si vere non
dicitur, saltem hoc manifestum est, omnium pedestrium
itinerum, quæ homines conficiant, hoc velocissimum esse.
Bonum est autem, ut quamprimum aliquid animadvertitur,
etiam cura quam celerissime adhibeatur.

Posteaquam annus præterisset, Cyrus exercitum Baby-
lonem coegit, habuisseque fertur ad centum viginti equitum
millia, currus falcatos his mille, peditum millia sexcenta.
Quo adparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua natio-
nes universas sibi subjecisse dicitur, quæ ab ingressu Syriæ
ad Mare rubrum usque sedes suas habent. Postea susce-
pta in Ægyptum fertur expeditio, qua Ægyptum subegerit.
Atque adeo deinceps imperium Cyri terminabat ad orien-
tem, Mare rubrum ; ad septentriones, pontus Euxinus ;
occidentem versus, Cyprus et Ægyptus ; ad meridiem,
Æthiopia. Harum autem regionum extremi fines, partim
ob calorem, partim propter frigus, partim propter aquam,
partim ob aquæ inopiam sunt propemodum inhabitabiles.
Ipse cum in harum medio viveret, hiberno tempore septem
menses Babylone degebat ; ista quippe regio tepida est :
verno, tres menses Susis ; ipsa æstate vigente, menses duos
Ecbatanis ; quod quia faceret, semper in calore frigoreque

γειν αἰεὶ. 23 Οὕτω δὲ διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ὡς πᾶν μὲν ἔθνος μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ Κύρῳ πέμψαιεν ὅτι καλὸν αὐτοῖς ἐν τῇ γῶρᾳ ἢ φύσει ἢ τρέφουσιν ἢ τεχνῶν, πᾶσα δὲ πόλις ὡς αὐτοῦ, πᾶς δὲ ἰδιώτης πλούσιος ἢ ὥστε γενέσθαι, εἰ τι Κύρῳ χάριται καὶ γὰρ ὁ Κύρος λαμβάνων παρ' ἐκαστῶν ὧν ἀφ' ὧν εἶχον οἱ διδόντες ἀντιδίδου ὧν σπανίζοντας αὐτοὺς αἰσθάνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οὕτω δὲ τοῦ αἰῶνος προκεχωρηκότος, μάλα δὲ προσεβύτης ὧν ὁ Κύρος ἀρικνεῖται εἰς Πέρσας τὸ ἐβδομὸν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ παλαιὰ δὴ ὡς περ εἰκὸς ἐτετελευτήκεισαν αὐτῷ· ὁ δὲ Κύρος ἔθυσεν τὰ νομιζόμενα ἱερὰ καὶ τοῦ γορροῦ ἡγήσατο Πέρσαις κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὰ δῶρα πᾶσι διέδωκεν ὥς περ εἰδοίη. 24 Κοιμηθεὶς δ' ἐν τῷ βασιλείῳ ὄναρ εἶδε τοῖνόν τε. Ἐδόξεν αὐτῷ προελθὼν κρείττων τις ἢ κατὰ ἀνθρώπων εἶπεν, Σουκευάδου, ὃ Κύρε' ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Τοῦτο δὲ ἰδὼν τὸ ὄναρ ἐξηγέρθη καὶ σχεδὸν ἐδόκει εἰδέναι ὅτι τοῦ βίου ἡ τελευτὴ παρείη. 25 Ἐβύθς ὧν λαθὼν ἱερεῖα ἔθυσεν Διὶ τε πατρώῳ καὶ Ἥλιῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἐπὶ τῶν ἁκρῶν, ὡς Πέρσαις θύουσιν, ὧς ἐπευχόμενος, Ζεῦ πατρώε καὶ Ἥλιε καὶ πάντες θεοὶ, δέξασθε τάδε καὶ τελεστήρια πολλῶν καὶ καλῶν πράξεων καὶ χρηστήρια ὅτι ἐσημύνατέ μοι καὶ ἐν ἱερείᾳ καὶ ἐν οὐρανόις σημείοις καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ ἐν φήμαις ἃ τ' ἐβρῆν ποιεῖν καὶ ἃ οὐκ ἐβρῆν. Πόλλ' ὃ' ἔμην χάρις ὅτι κατὰ ἐγνώσκον τὴν βουλήν ἐπιμέλειαν καὶ οὐδεπώποτε ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐβρόνχησα. Αἰτούμαι δ' ὑμᾶς δοῦναι καὶ νῦν παισὶ μὲν καὶ γυναῖκα καὶ φίλοις καὶ πατρίδι εὐκαιρίαν, ἐμοὶ δὲ ὡς πρὶν αἰῶνα δεδωκάτε τοιαύτην καὶ τελευτήν δοῦναι. 26 Ὁ μὲν δὲ τοιαῦτα ποιήσας καὶ οἰκάζας ἐλθὼν ἐδόξεν ἀναπαύσεσθαι καὶ κατεκλίθη. Ἐπεὶ δὲ ὦρα ἦν, οἱ τεταγμένοι προεόντες λοῦσαντες αὐτὸν ἐκέλευον. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι ἡδέως ἀναπαύοιτο. Οἱ δ' αὖ τεταγμένοι, ἐπεὶ ὦρα ἦν, δείπνον παρετίθεισαν· τῷ δὲ ἡ ψυχὴ σίτον μὲν οὐ προσέειπε, διψῆν δ' ἐδόκει, καὶ ἔπιεν ἡδέως. 27 Ὡς δὲ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συνέβαινον αὐτῷ ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ, ἐκάλεσε τοὺς παῖδας· οἱ δὲ ἔτυχον συνηκολουθήκοτες αὐτῷ καὶ ὄντες ἐν Πέρσαις ἐκάλεσε καὶ τοὺς φίλους καὶ τὰς Περσῶν ἀρχάς· παρόντων δὲ πάντων ἤρχετο τοιοῦδε λόγου·

6. Παιδὲς ἐμοὶ καὶ πάντες οἱ παρόντες φίλοι, ἐμοὶ μὲν τοῦ βίου τὸ τέλος ἤδη πάρεστιν· ἐκ πολλῶν τούτω σαφὲς γινώσκω· ὑμᾶς δὲ γὰρ, ὅταν τελευτήσω, ὡς περ εὐκαιρίαν ἐμοὶ καὶ λείπειν καὶ ποιεῖν πάντα. Ἐγὼ γὰρ παῖς τε ὢν τὰ ἐν παισὶ νομιζόμενα κατὰ δοκὴν κακώροισθα, ἐπεὶ τε ἤμωσα, τὰ ἐν νεανίσκοις, τὰ ὡς τε ἄλλοι γενόμενος τὰ ἐν ἀνδράσι σὺν τῷ χρόνῳ τε προέοντι αἰεὶ συνεκταρομένην ἐπιτηγνώσκων ἐδόκουν

verno vitam egisse dicitur. Erat autem ea hominum erga ipsum affectio, ut natio quavis deteriore videretur esse conditione, si non Cyro mitteret quicquid ipsis egritum in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur: itidem quavis urbs; et quisvis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si quid Cyro gratificaretur: nam Cyrus a singulis accipiens ea, quorum copiam illi, qui dabant, haberent, vicissim eis largiebatur ea, quorum ipsos inopes esse animadverteret.

CAPUT VII.

Posteaquam hoc modo aetate provectori Cyrus esse coepisset, admodum senex vice jam septima, ex quo imperium adeptus erat, in Persiam venit. Quo tempore tum pater tum mater ipsius iamdudum, ceu credi par est, ex vivis excesserant: hic Cyrus sacrificia statuta fecit, ex instituto patrii chorum Persarum duxit, et pro more munera in omnes distribuit. Consopitus autem in regia, somnium huiusmodi vidit: accedere quispiam ad ipsum visus est, humana specie augustior, qui diceret, Para te, Cyre: nam ad deos jam iturus es. Hoc somnio viso, excitatus est, propeque scire videbatur, vitae sibi finem adesse. Quamobrem sumptis mox hostiis, Jovi patrio, et Soli, et diis ceteris in summis montium jugis, qui Persis sacrificandi mos est, rem divinam fecit, et huiusmodi usus est precatione: « Jupiter patrie, tuque Sol, ac vos dii universi, accipite hæc sacra, quibus et multis popularisque actionibus finem impone, et gratias vobis ago, quod mihi tum in sacrificiis tum signis celestibus, tum auguriis, tum omnibus ea significastis, quæ vel facienda vel omittenda erant. Magnas etiam vobis gratias ago, quod et ipse curam de me vestram agnoscam, et nunquam me rebus prosperis supra conditionem humanam extulerim. Rogo autem vos, ut nunc quoque liberis, uxori, amicis, patriæ felicitatem largiamini: mihi veropeto, ut quale concessistis ævum, talem etiam exitum delis. His peractis cum domum revertisset, quieti se dare decrevit, et decubuit. Posteaquam tempus ita posceret, accedunt ii, quibus hoc erat negotii datum, atque ut lavet, hortantur. Suaviter ille se quiescere dicebat. Idem illi quibus id erat negotii datum, cum tempus esset, eo nam ipsi adponunt: at Cyri animus non ille quidem cibum admittebat, sed sitire videbatur, atque adeo cum voluptate bibit. Eadem illi cum altero atque item tertio die accidissent, filios arcessivit; qui fere tunc eum sequuti, in Persia degelant. Arcessivit et amicos et Persarum magistratus; qui jam universi cum adessent, huiusmodi orationem exorsus est:

Instat modo, mei filii, ac vos amici omnes qui aestis, vite mee finis: ex multis id quidem iudiciis certo cognosco: vos vero ubi vitam cum morte commutavero, de me tanquam beato, et dicere omnia et facere oportet. Nam et cum puer essem, eorum, quæ in aetate puerili prædara existimantur, fructum mihi consequutus esse videor: et adolescens, eorum quæ habet adolescentia: et virilem prorsus ad aetatem ubi perveni, eorum quæ virilis ætas habet. Quin et progressu temporis vires meas una auctas animad-

καὶ τὴν ἐμὴν δύναμιν, ὥστε καὶ τοῦμὸν γῆρας οὐδεπώποτε ἡσθόμην τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνώμενον, καὶ οὐτ' ἐπιχειρήσας οὐτ' ἐπιθυμήσας οἶδα θέναι τῶν φίλων. (7) Καὶ τοὺς μὲν φίλους ἐπέιδον δι' ἐμοῦ εὐδαιμόνως γενομένους, τοὺς δὲ πολεμίους ὑπ' ἐμοῦ δουλωθέντας καὶ τὴν πατρίδα πρόσθεν ιδιωτεύουσιν ἐν τῇ Ἀσίᾳ νῦν προτετιμημένῃ καταλείπω. ὧν τ' ἐκτελέσμεν οὐδὲν οἶδα εἰ, τι οὐ διεσωσάμεν. Καὶ τὸν μὲν παρελθόντα χρόνον ἐπραττον οὕτως ὥσπερ εὐχόμεν, φόβος δέ μοι συμπαρομαρτῶν μὴ τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἢ ἰδοίμι ἢ ἀκούσασμαι ἢ πάθοιμι χαλεπὸν, οὐκ εἰς τέλος με μέγα φρονεῖν οὐδ' εὐφραίνεισθαι ἐκπεπταμένους. (8) Νῦν δ' ἢ τελευτήσω, καταλείπω μὲν ὑμᾶς, ὧ παῖδες, ζῶντας οὗσπερ ἔδοσαν μοι οἱ θεοὶ γενέσθαι, καταλείπω δὲ πατρίδα καὶ φίλους εὐδαιμονούντας ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐν δικαίῳ μακαρίζομενος τὸν ἀεὶ χρόνον μνήμης συγχάνομι; (9) Δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν με ἥδη σπερνήσαντα καταλιπεῖν, ὥς ἂν μὴ ἀμφιλογος γενομένη πράγματα ὑμῖν περᾶσχη. Ἐγὼ φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως, ὧ παῖδες, τὸ δὲ προβουλεύειν καὶ τὸ ἡγήσασθαι ἐφ' ὅ,τι ἂν καιρὸς δοκῇ εἶναι, τοῦτο προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ καὶ πλείονων κατὰ τὸ εἶδος ἐμπαίρω. (10) Ἐπαίδευσθην δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ τῆςδε τῆς ἐμῆς καὶ αὐτῆς ὑμετέρας πατρίδος, τοῖς πρεσβυτέροις οὐ μόνον ἀδελφοῖς ἀλλὰ καὶ πολλῖταις καὶ ὁδοῖν καὶ θάλασσαν καὶ λόγων ὑπέκειναι, καὶ ὑμᾶς δὲ, ὧ παῖδες, οὕτως ἔργῳ ἐπαίδευσεν, τοὺς μὲν γεραίτερους προτιμᾶν, τῶν δὲ νεωτέρων προτετιμῆσθαι ὥς οὖν παλαιὰ καὶ ἱθαίμεια καὶ ἔθνος λέγοντος ἐμοῦ οὕτως ἀποδέχασθε. (11) Καὶ σὺ μὲν, ὦ Καμβύση, τὴν βασιλείαν ἔχε, θεῶν τε διόντων καὶ ἐμοῦ ὅσον ἐν ἐμοί· σοὶ δὲ, ὦ Ταναοξάρη, στρατῶν ἐκδοῦναι δίδωμι Μήδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ τριῶν Καδυσίων· ταῦτα δὲ σοὶ διδοὺς νομίζω ἀρχὴν μὲν μεῖζον καὶ τῷ νομῳα τῆς βασιλείας τῷ πρεσβυτέρῳ καταλιπεῖν, εὐδαιμονίαν δὲ σοὶ ἀλυποτέραν. (12) Ὅποιός μιν γὰρ ἀνθρωπίνης εὐφροσύνης ἐπιδεῆς ἔσει οὐχ ὀρῶ, ἀλλὰ πάντα σοὶ τὰ δοκοῦντα ἀνθρώπου εὐφραίνειν παρέσται. Τὸ δὲ δυσκαταπρακτοτέρων τε ἔρᾳ καὶ τὸ πολλὰ μεριμνᾶν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἔχειν ἀντιζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τὰ μὲν ἔργα φιλονεικίας καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι, ταῦτα τῷ βασιλευσίνι ἀνάγκη σοὶ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν, ἢ, σὲ ἴσθι, τῷ εὐφραίνεσθαι πολλὰς ἀσχολίας παρέχει. (13) Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὦ Καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσὸν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζον ἐστίν, ἀλλ' οἱ πιστοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλευσίνι ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον. Πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύσει φύεσθαι ἀνθρώπους· πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοντο, ἕκαστος καὶ τὰλλα τὰ περὶ πότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεται· ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ ἕκαστον ἑαυτῷ· ἢ δὲ πᾶσι αὐτῶν ἐστὶν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ. (14) Εἰ οὖν καὶ ἄλλους τινὰς περὶ σὺν συμφύλακας τῆς βασιλείας ποιεῖσθαι, μηδαμῶθεν ἥτερον ἔργου ἢ ἀπὸ τοῦ δυόθεν γενομένου. Καὶ

vertere videbar : adeo ut senectutem meam adolescentia nunquam imbecillior factam senserim neque quidquam vel adgressum me vel expetisse, quod non adsequutus sim. Amicos quidem felices per me factos vidi, hostes in servitutem a me redactos; patriam antehac nullo in Asia claram imperio, nunc dignitate principem relinquo : quæ denique sum consequutus, eorum nihil non conservasse me scio. Et quanquam præterito tempore nihil non ex voto mihi succederet, tamen quia comes mihi metus erat, ne quid in futurum vel viderem, vel audirem, vel paterer rei gravis, non is mihi concessit, ut prorsus elato animo essem, vel effuse lætarer. Nunc si moriar, vos quidem, filii, quos mihi dii nasci voluere, superstites relinquo : et patriam et amicos itidem relinquo fortunatos : qui possit itaque fieri, ut ego non merito sempiterna hominum beatum me prædicantium memoria celebret? Est autem mihi jam hoc quoque declarandum, cui regnum relinquam; ne id in ambiguo relictum negotia vobis facessat. Complector equidem, filii, pari ufumque vestrum benevolentia : verum et consilio providere ac ducis officio fungi quacunque in re tempus et usus postulet, eum jubeo, qui natu major est et usum rerum plurimum, prout consentaneum est, habet. Quin et ipse uti ab hac mea vestraque patria sum institutus, natu majoribus non modo fratribus, sed civibus etiam de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse, sic vos quoque, filii, ab initio institui, ut natu majoribus honorem principem deferatis, et vicissim minoribus honore anteeatis : quamobrem ita, quæ a me dicuntur, accipite, ut qui tum prisca tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam. Ac tuum quidem, Cambyzes, regnum esto, diis illud ac me tibi largientibus, quantum quidem in me est : tibi vero, Tanaoxares, hoc tribuo, ut Medorum, et Armeniorum, et tertio loco Cadusiorum satrapas sis : quæ tibi cum largior, majus quidem imperium et regni nomen natu majori me relinquere arbitror, tibi vero felicitatem magis omnis expertem molestias. Nam qua delectatione humana cariturus sis equidem non video; certe omnia quæ hominibus adferre voluptatem videntur, tibi sunt adfutura. Amorem vero illorum, quæ confectu difficilia sunt, et multarum rerum sollicitam occupationem, et vitæ alienam a quiete rationem, pungente animum æmulatione rerum a me gestarum, et insidiarum molitionem, earundemque structarum ab aliis metum; hæc, inquam, necesse est illum, qui regno potietur, magis quam te comitari : quæ, sat scito, multa objiciunt impedimenta, quo minus animo læto quis esse possit. Et tu quidem certe nosti, Cambyzes, non aureum hoc sceptrum esse, quod regnum tibi conservet, sed amici fidi regibus et verissimum et tullissimum sceptrum sunt. Fidos vero ne putes homines nasci; quod ita iidem omnibus fidi conspicerentur, sicut et cetera, quæ natura insita sunt, conspiciuntur esse omnibus eadem : sed fidi qui sint, eos sibi quemque efficere oportet : parantur autem non vi, sed potius beneficentia. Quamobrem si voles et alios quosdam tibi regni custodiendi socios adungere, nequaquam prius aliunde initium facito, quam ab eo, qui loco tecum eodem ortus est. Nam et civis magis quam exteri nobis

πολιταὶ τοὶ ἄνθρωποι ἀλλοδαπῶν οικειότεροι καὶ σύσ-
σιτοι ἀποσκήνων· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος φύν-
τες καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρός τραφέντες καὶ ἐν τῇ
αὐτῇ οἰκίᾳ αὐξήσαντες καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἀγα-
πόμενοι καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα
προσκαλορούμενοι, πῶς οὐ πάντων οὕτως οικειότατοι;
(15) Μὴ οὖν ἂ οἱ θεοὶ ἐξήγγηται ἀρχὴ εἰς οικειότητα
ἀδελφούς· μάταιά ποτε ποιήσατε, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐθύς
οἰκοδομεῖτε ἄλλα φιλικὰ ἔργα· καὶ οὕτως αἱ ἀνυπέρ-
βλητος ἀλλοίς ἔσται ἡ ὑμετέρα φιλία. Ἐκαστὸς τοὶ
κρίνεται ὁ προνοῶν ἀδελφῷ· τίς γὰρ ἄλλῳ ἀδελφῷ
μέγας ὢν οὕτω καλὸν ὥς ἀδελφῷ; τίς δ' ἄλλῳ ταχέτε-
ται δι' αὐτοῦ μέγα δυνάμεων οὕτως ὥς ἀδελφῷ; τίνα
δὲ φοβήσεται τίς ἀδικεῖν ἀδελφῷ μεγάλῳ ὄντος οὕτως ὥς
τὸν ἀδελφόν; (16) Μήτε οὖν ἔχεται μηδεὶς τοῦ τοῦ-
του ὑπακούων μήτε προθυμότερον παρέστω· οὐδὲ γὰρ
οἰκειότερα τὰ τοῦτου οὕτε ἀρχὴ οὕτε δυνάμεις ἢ σοί. Ἐν-
νόει δὲ καὶ τάδε· τίς χαρισάμενος ἐπιστάς ἂν μειζόνων
τοχῶν ἡ τοῦτου; τίς δ' ἂν βοηθήσας ἰσχυρότερον σύμμα-
χον ἀντιδόσας; τίνα δ' αἰσχρὸν μὴ φάναι ἡ τοῦ ἀδελφῷ;
τίνα δὲ ἀπακτὸν καλὸν ποτε μὲν ἡ τοῦ ἀδελφῷ γό-
νου τοι; (17) Καρδύστη, πρωτεύοντος ἀδελφῷ παρ' ἀδελφῷ
οὐδὲ θρόνος παρὰ τῶν ἄλλων ἐκκεῖνται. (18) Ἄλλὰ
πρὸς θεῶν πατρῶων, ὦ παῖδες, ταχέτε ἀνέγκους· εἴ τι
καὶ τοῦ θεοῦ χαρίζεσθαι μέγα βρῶν οὐ γὰρ ὀλίγον
τοῦτο γὰρ σαφὲς δοκεῖτε εἰδέναι ὥς οὐδὲν εἶναι ἐφ' ἑστί,
ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινον βίον τελευτήσῃ οὐδὲ γὰρ νῦν
τοὶ τὴν γ' ἔμην ψυχὴν ἐώρατε, ἀλλ' ὅς διεπράττετο
τοῦτοις αὐτῇ ὥς οὕτως κατεφράττεται. (19) Τὰς δὲ τῶν
ἀδελφῶν πάλαιτοι ψυχὰς οὕτω κατενόησατε ὥστε μὴ
φρόνους τοῖς μακρόνους ἐφελθίσουσιν, οἷους δὲ πάλαι-
ανήλους τοῖς ἀνθρώποις ἐπιπέμπουσιν· τίς δὲ φθιμένοις τὰς
τιμὰς διακρίνειν εἴ τι δοκεῖτε, εἰ γὰρ οὐκ αὐτῶν αἱ
ψυχὴ κέραι ἔσαν; (20) Οὗτοι ἔφημε, ὦ παῖδες,
οὐδὲ τοῦτον πῶποτε ἐπίσθην ὥς ἡ ψυχὴ ὥς μὲν ἂν ἐν
βιητῷ σώματι ἦ, εἴ, ὅταν δὲ τοῦτου ἀπὸ λυγρῆς, τελευ-
κέν. Οὐδὲ γὰρ οὐ καὶ τὰ βιητὰ σώματα ὅταν ἂν ἐν
αὐτοῖς γένῃ ἡ ψυχὴ, ζῶντα παρέχεται. (21) Οὐδὲ
γὰρ ὅπως ἄρῃον ἔσται ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ τὸ ἄρῃον σῶ-
ματος διχὰ γένεται, οὐδὲ τοῦτο πέπεισμαι· ἀλλ' ὅταν
ἀράτοι καὶ καθάραι ὁ νόος ἐκκεῖνθῃ, τότε καὶ προθυ-
μώτατον εἰκός αὐτὸν εἶναι. Διακρινόμενος δὲ ἀνθρώπου
ὀφθαλμὸς ἐστὶν ἐκαστα ἀπὸντα πρὸς τὸ ὁμοῦλον πᾶσι τῆς
ψυχῆς· αὐτὴ δὲ μόνη οὕτε παρέστω οὕτε ἀπὸντα ἔρχεται.
(22) Ἐνοήσατε δὲ, ἔφη, ὅτι ἐγγύτερον μὲν τῷ ἀνθρώ-
πινῳ βιητῷ οὐδὲν ἐστὶν ὄνουν ἢ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ,
τότε δὲ πῶς βιητάτη καταφάνεται, καὶ τότε τι τῶν μελ-
λόντων προερεῖ τότε γὰρ, ὥς εἶπας, μέγιστα θεωρησέ-
ται. (23) Εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει ταῦτα ὡς περὶ ἐφ' ὁσμοῦ
καὶ ἡ ψυχὴ καταλείπει τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἑαμένην ψυχὴν
κατακλόνουμένοι ποιεῖτε ἂ ἐφ' ὁσμοῦ εἰ δὲ μὴ οὕτως,
ἀλλὰ μένουσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι συναποθνήσκει,
ἀλλὰ θεοὺς γὰρ τοὺς αἱ ὄντας καὶ πάντ' ἐφορῶντας καὶ

sunt conjuncti, et contubernales quam ii, qui nobiscum
eodem in contubernio non vivunt : at vero qui eodem semine
prognati, ab eadem nutriti matre, in eadem domo creverunt,
et ab eisdem parentibus diliguntur, eandemque matrem et
eundem patrem adpellant, qui fieri possit ut non sint omnium
conjunctissimi? Ne igitur ea bona, per quæ dii fratres ad con-
junctionem deducunt, frustra vobis esse concessa patia-
mini; sed super hæc ipsa statim studia quedam alia be-
nevolentiæ et amoris extruite; quo fiet, ut amicitia vestra
semper invicta sit. Nimirum sui ipsius curam gerit, qui
fratri prospicit : nam cui frater magnus adeo est orna-
mento, ut fratri? quis alius ob hominem præpotentem ita
coletur, ut ejus frater? quemnam aliquis adeo, ut fratrem,
si frater sit magnus, injuria adicere formidet? Quamobrem
nemo te celerius huic obediat, nemo alicuius ad ipsum
veniat : quippe nec secunde nec adverse fristique res
hujus ad quinquam magis proprie pertinent, quam ad te.
Hæc etiam consideres velim, cuicumque gratificando majora
te consequuturum sperare debeas, quam si gratificeris
fratri? cui opem ferendo, belli socium timidiorem tibi ad-
junges : quem turpius est non amare, quam fratrem? quem-
nam omnium laudabilius est observare honorando, quam
fratrem? Solus est frater, Cambyzes, qui si apud fratrem
locum potius ipse obtineat, nequit ad eum pertingere aliorum
invidia. Quare vos, filii, obtestor per deos patrios, prose-
quimini vosmet matris honore, si quidem vos mihi gratifi-
candi estis studiosi : non enim liquido scire vos arbitrari
debetis, me, posteaquam vivendi finem fecero, nihil futu-
rum; nam ne mihi quidem animum meum cernebatis, sed
esse eum deprehendebatis ex iis quæ agebat. An necdum
animadvertistis quos terrores illorum animi, qui vin et in-
purum passi sunt, hominibus innotant? quos scelerum vin-
dicias nefarii immittant? Anne permansuros fuisse putatis
defunctorum honores, si nihil eorum animis juris ac po-
tæstatis reliquum esset? Equidem, filii, nequaquam persuaderi
mihi unquam passus sum, animum, quamdiu in mortali
sit corpore, vivere; cum ex eo exeat, mori. Nam animum
video his morti obnoxiiis corporibus, quamdiu in eis degat,
vitam impertiri. Ne id quidem mihi persuaderi potuit,
animum esse insipientem, posteaquam ab hæc insipiente
corpore separatur : sed cum a corpore secreta est pura mens
et integra, tum cum sapientissimam esse, vero maxime con-
sentaneam fuerit. Cum dississet itur homo, non est obscuro
ad res sui generis singula commigrare, extra unum animum;
qui solus neque dum adest, neque dum discedit, cernitur.
Veniat vobis in mentem, nihil esse in utriusque hominis similis
somnia : at per somnum maximè hominis animus divinitatem
suam declarat, atque etiam multa futura prospicit : quippe
qui tunc, uti quidem a iparet, maxime fit liber. Quare si
hæc ita sunt, quemadmodum ego existimo, et si animus
hoc corpus relinquit, reverenti animum meum, quæ vos rogo,
præstate : sin hæc ita non sunt, sed animus et manet in
corpore, et cum eo interit, vos tamen deos, qui immortales

πάντα δυνάμενους, οἱ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὄλων τάξιν συνέχουσιν ἀτριβῇ καὶ ἀγήρατον καὶ ἀναμάρτητον καὶ ὑπὸ καλλοῦ καὶ μεγέθους ἀδότητον, τούτους φοβούμενοι μήποτε ἀσεβὲς μηδὲν μηδὲ ἀνόσιον μήτε ποιήσητε μήτε βουλεύσητε. (23) Μετὰ μέντοι θεοὺς καὶ ἀνθρώπων τὸ πᾶν γένος τὸ αἰεὶ ἐπιγιγνόμενον αἰδεῖσθε· οὐ γὰρ ἐν σκότειν ὑμᾶς οἱ θεοὶ ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμφανῇ πᾶσιν ἀνάγκη αἰεὶ ζῆν τὰ ὑμέτερα ἔργα· ἃ ἦν υἱὲν καθαρὰ καὶ ἐξω τῶν ἀδίκων φαίνεται, δυνατοὺς ὑμᾶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναδείξει· εἰ δὲ εἰς ἀλλήλους εἰκόν τινι φρονήσετε, ἐκ πάντων ἀνθρώπων τὸ ἐξιπίπτοι εἶναι ἀποβαλεῖτε. Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἐτι πιστεῦσαι δύναται ὑμῖν, οὐδ' εἰ πάνυ προθυμοῖτο, ἰδὼν ἀδικούμενον τὸν μάλιστα φίλῳ προσήκοντα. (24) Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω ὅλους χρῆ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, εἰ δὲ μὴ, καὶ παρὰ τῶν προγεγενημένων μνηστάνετε· αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ διαγεγνήνται φίλοι μὲν γονεῖς παῖσι, φίλοι δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφοῖς· ἥδη δὲ τινες τούτων καὶ ἐναντία ἀλλήλων ἐπραξαν· ὁποτέρους ἂν οὖν αἰσθάνησθε τὰ πράχθῃνα συνενεγκόντα, ταῦτα δὴ αἰρούμενοι ὀρθῶς ἂν βουλευοίσεσθε. (25) Καὶ τούτων μὲν ἴσως ἤδη ἔλις. Τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὦ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε μήτε ἐν ἀργύρῳ μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλὰ τῇ γῇ ὡς τάμιστα ἀποδοτε. Τί γὰρ τούτου μακρωτέρον τοῦ γῇ μιχθῆναι, ἢ πάντα μὲν τὰ καλὰ, πάντα δὲ τὰ κατὰ φύσιν τε καὶ τρέφει; ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως φιλόανθρωπος ἐγενόμην καὶ νῦν ἡδέως ἂν μοι δοκῶ κοινωῆσαι τοῦ εὐεργετοῦντος ἀνθρώπου. (26) Ἀλλὰ γὰρ ἤδη, ἔφη, ἐκλιπεῖν μοι φαίνεται ἡ ψυχὴ θένπερ, ὡς ἔοικε, πᾶσιν ἄρχεται ἀπολείπουσα. Εἰ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιὰς βούλεται τῆς ἐμῆς ἄψασθαι ἢ ὄμμα τοῦ μὲν ζώντος ἐτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω· ὅταν δ' ἐγὼ ἐκκαλύψωμαι, αἰτούμαι ὑμᾶς, ὦ παῖδες, μηδεὶς ἐκ' ἀνθρώπων τοῦ μὲν σῶμα ἰδέτω, μηδ' αὐτοὶ ὑμεῖς. (27) Πέρας μὲντοι πάντας καὶ τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ μνημα τοῦ μὲν παρακαλεῖτε συνησθησομένους ἐμοὶ ὅτι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν ἂν ἐτι κακὸν παθεῖν, μήτε ἦν μετὰ τοῦ θεοῦ γένωμαι μήτε ἦν μηδὲν ἐτι ὡς ὁπόσοι δ' ἂν ἔλθωσι, τούτους εὖ ποιήσαντες ὑπόστα ἐπ' ἀνδρὶ εὐδαίμονι νομίζεται ἀποπέμπετε. (28) Καὶ τοῦτο, ἔφη, μέμνησθέ μου τελευταῖον, τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες καὶ τοὺς ἐχθροὺς δυνήσεσθε κολεῶν. Καὶ χαίρετε, ὦ φίλοι παῖδες, καὶ τῇ μητρὶ ἀππηγύλλετε ὡς παρ' ἐμοῦ· καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι χαίρετε. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ πάντας δεξιωσάμενος συνεκαλύψατο καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν.

sunt, et intuentur et possunt omnia, quique ordinem universitatis hunc expertem detrimenti et senectæ et extra omnem errorem positum, præ pulchritudine atque etiam magnitudine inexplicabilem conservant; hos inquam veriti nihil usquam impie, nihil nefarie vel facite vel deliberate. Post deos universam etiam hominum nationem, quæ perpetua successione continuatur, reveremini: nam dii vos caligine quadam non tegunt, sed actiones vestras semper omnibus ante oculos versari necesse est; quæ si pura secretaque ab injustitia adparuerint, potentes vos inter homines universos reddent: sin aliquid alter in alterum injuriæ cogitaveritis, apud omnes homines fidem amittetis. Nam nemo poterit amplius vobis credere, tametsi magnopere cupiat, si videat adfici illum injuria, qui sit amicitiae jure conjunctissimus. Itaque si satis ego vos doceo, quales vosmet erga vos præbere debeatis, recte est: sin autem, ab iis etiam discite, qui ante nos extitere; hæc enim optima est doctrinæ ratio. Nam multi parentes erga liberos, multi erga fratres in amore constantes mansere: nonnulli etiam his contraria inter se mutuo designarunt: utris igitur animadverteritis ea, quæ fecerunt, profuisse, illorum si facta prætoleritis alteris, recte vobis consulueritis. Ac de his quidem jam fortasse satis. Ceterum corpus meum, filii, cum diem supremum obiero, nec in auro condite, nec in argento, nec ulla in re alia, sed terræ quamprimum reddite. Quid enim beatius quam terra commisceri, quæ omnia præclara, bona omnia profert ac nutrit? Ego cum alias hominum studiosus fui, tum hoc tempore libenter mihi videor ejus rei particeps futurus, quæ in homines est benefica. Enimvero deficere mihi videtur animus ea parte, qua, uti consentaneum est, omnibus deficere incipit. Quamobrem si quis vestrum vel dextram meam vult contingere, vel in oculos viventis adhuc intueri, accedat: ubi vero velatus fuero, ne quis hominum, filii, vos oro, corpus meum videat, ac ne vos quidem ipsi. Persas quidem omnes ac socios meum ad monumentum evocate; quo mihi gratulentur, cui jam in tuto agenti nihil accidere mali possit, sive adeo cum numine divino fuero, sive in nihilum redigar: quotquot autem venerint, hos beneficiis illis adfectos, quæcunque in hominis fortunati funere solemne est exliberi, dimittite. Atque hoc ex me postremum meminertis, Si benefici in amicos fueritis, etiam hostes punire poteritis. Valet, filii cari; atque idem matri verbis meis renuntiate: itidem omnes amici, qui adestis, et abestis, valet. » Hæc cum loquutus esset, et omnibus dextram porrexisset, velavit se vitamque cum morte commutavit.

[Ὅτι μὲν δὴ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡ Κύρου βασιλεία ἐγένετο αὐτῇ ἑαυτῇ μαρτυρεῖ. Ὁρίσθη μὲν πρὸς ἑὸν μὲν τῇ Ἑρυθρᾷ θαλάττῃ, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, πρὸς ἐσπέρῳ δὲ Κύπρῳ καὶ Αἰγύπτῳ, πρὸς μεσημβρίᾳ δὲ Αἰθιοπία. Τούτῳ δὲ γενομένη μὲν γνώμη τῇ Κύρῳ ἐκυβερνήτο, καὶ ἐκείνός τε τοὺς ὅν' ἑαυτῷ ὥσπερ ἑαυτοῦ παιδὸς ἐτίμα τε καὶ ἐθεράπευεν. οἱ τε ἀρχόμενοι Κύρον ὡς πατέρα ἐσέθεντο. α. Ἐπεὶ μέντοι Κύρος ἐτελεύτησεν, εὐθὺς μὲν αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐστασίαζον, εὐθὺς δὲ πόλεις καὶ ἔθνη ἀρίσταντο, πάντα δ' ἐπὶ τὸ χειρὸν ἐτρέπετο. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω ἀρξομαι διδάσκων ἐκ τῶν θείων. Οἷδα γὰρ ὅτι πρότερον μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ ὅν' αὐτῷ καὶ τοῖς τὰ ἔργατα πεποιθήσιν εἴτε ὅρκους ὁρῶσιεν, ἡμιπύδουν, εἴτε δεξιὰς δίδιν, ἐθεόκουν. β. Εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν καὶ τοιαῦτα δοῶν ἔχον, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πιστεύουσι οὐδὲ εἰς ἐπὶ ἐγνωστοὶ ἡ ἀσέβεια αὐτῶν. οὕτως οὐδὲ τότε ἐπίστευαν ἂν οἱ τῶν σὺν Κύρῳ ἀναβάντων στρατηγῶν νῦν δὲ δὴ τῇ πρόσθεν αὐτῶν δόξῃ πιστεύσαντες ἐνεχείρισαν ἑαυτούς, καὶ ἀναχθέντες πρὸς βασιλεία ἀπεμύθησαν τὰς κεφαλὰς. Πῶλοί δὲ καὶ τῶν συστρατεύσαντων βαρβάρων ἄλλοι ἄλλαις πίστειν ἐξαπατηθέντες ἀποθνήσκουσι. γ. Ποῦλοι δὲ καὶ τάδε χειρόνες νῦν εἰσι. Πρόσθεν μὲν γὰρ εἴ τις ἢ διακινδυνεύσειε πρὸ βασιλείας ἢ πόλιν ἢ ἔθνος ὑποχείριον ποιήσειεν ἢ ἄλλο τι καλὸν ἢ ἀγαθὸν αὐτῷ διαπραΐσειεν, οὗτοι ἦσαν οἱ τιμώμενοι νῦν δὲ καὶ ἦν τις ὥσπερ Μηθριδάτης τὸν πατέρα Αἰριοβαρξάνην προδούς, καὶ ἦν τις ὥσπερ Ρεομίθης τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ὑμῶν παρὰ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγκαταλιπὼν καὶ τοὺς μεγίστους ὅρκους παρὰ τῷ βασιλεὶ δόξῃ τι σύμφερον ποιῆσαι, οὗτοι εἰσι οἱ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιχορευμένοι. δ. Τὰτα σὺν ὁρόντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάντες ἐπὶ τὸ ἀσέβει καὶ τὸ ἀδικὸν τετραμμένοι εἰσὶν ὅποιοι τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ᾤσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὅν' αὐτοὺς ἐπὶ τὸ πᾶν γίνονται. Ἀθεμιστότεροι δὲ νῦν ἢ πρόσθεν ταῦτα γινέμενται.

ε. Εἰς γὰρ μὴν γρήματα τῆδε ἀδικώτερον οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολλὰ ἡμαρτηκότας, ἀλλὰ ἤδη τοὺς οὐδὲν ἡδικοῦσας συλλαμβάνοντες ἀναγκάζουσι πρὸς οὐδὲν δίκαιον γρήματα ἀποτίναι ὥστε οὐδὲν ἦσαν οἱ πολλὰ ἔχειν δοκούντες τὸν πολλὰ ἡδικοῦσιν ὑποδύναντες καὶ εἰς γέρας οὐδ' οὗτοι θέλουσι τοῖς καίτοι σπονδῶν ἵεναι, οὐδὲ γὰρ ἀθροῖσθαι εἰς βασιλικὴν στρατείαν θερόδουσι. ς. Τοιγαροῦν ὅστις ἂν πολεμῇ αὐτοῖς, πᾶσιν ἔστιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀναστρέφεται ἄνευ μάχης ὅπως ἂν βούλωνται διὰ τὴν ἐκείνων περὶ μὲν θεοὺς ἀσέβειαν, περὶ δὲ ἀνθρώπους ἀδικίαν. Αἱ μὲν δὴ γινώσκει ταῦτα τῷ παντὶ χειρὸς νῦν ἢ τὸ παλαιὸν αὐτῶν.

ζ. Ὡς δὲ οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμένονται ὥσπερ πρόσθεν, νῦν αὖ τοῦτο διηγέσθαι. Νομίζον γὰρ δὴ

[Fuisse quidem regnum Cyri omnium in Asia praclarissimum ac maximum, vel ipsum de se testatur. Terminos habuit, ab oriente, Mare rubrum; a septentrione, pontum Euxinum; ab occidente, Cyprum et Aegyptum; a meridie, Aethiopiā. Tantum vero cum esset, uno tamen Cyri arbitrio gubernabatur, qui subjectos sibi liberum instar et honore prosequabatur et obsequiis sibi devinciebat; cum subjecti Cyrum vicissim tanquam patrem venerarentur. Verum ubi Cyrus diem suum obiit, mox inter ipsos filios cohortum est dissidium, mox urbes et nationes defecerunt, atque omnia in pejorem partem versa sunt. Vera autem me dicere, a rebus divinis docere incipiam. Equidem scio, prius regem ac regi subjectos etiam fides, qui vel extrema facinora designassent, sive jusjurandum dedissent, id ipsum servasse, sive junxissent dextras, firmiter promissis stetit. Quod si tales non fuissent et ejusmodi de se opinionem excitassent, sicut hodieque ne unus quidem fidem eis habet, postquam eorum perspecta est impietas, ita neque tunc illorum militum duces, qui expeditionem cum Cyro susceperunt, fidem eis habuissent: jam vero cum priscae de illis opinioni credidissent, seipsos eis tradiderunt, et ad regem deductis capita fuerunt abscissa. Multi etiam barbari, qui hanc expeditionem una susceperant, alii alia fidei pollicitatione decepti perierunt. Sunt etiam, quod ad haec attinet, multo nunc deteriores. Nam antehac si quis pro rege periculum adiret, vel urbem aut nationem in ejus ditionem rede-gisset, vel aliquid aliud praclare fortiterque pro eo perfectisset, hi scilicet erant, qui honoribus cumularentur: nunc si quis etiam, quemadmodum Mithridates, patre suo Ariobarzane prodito, et si quis, quemadmodum Reomithres, uxore, liberis, et amicorum quoque liberis apud Aegyptium obsidibus relictis, et sanctissimo jurejurando violato, regi quod expediat, fecisse videatur; hi vero sunt, qui maximis honoribus ornantur. Quae cum omnes Asiatici vident, etiam ipsi ad impietatem et injustitiam dellexerunt. Nam quales sunt ii, qui praesunt, tales et illi plerumque solent esse, qui eorum imperio subjecti sunt. Hinc factum, ut magis jam sint neclarii, quam olim fuerint.

Pecunias vero jam quod attinet, hoc modo nunc magis injusti sunt: non enim dantur eis qui multa commiserunt delicta, sed jam illos quoque, qui nihil injusti admisere, comprehendunt, ac praeter jus et aequum pecunias solvere cogunt: quo fit, ut nihilo minus ii, quorum res ampla videtur esse, sibi metuant, atque alii, qui multa injuste fecerunt; fidem cum potioribus congruere recusant, neque ad copias regum in expeditionem conflatas adungere se audent. Quapropter omnibus licet, qui bellum ipsis faciunt, in eorum regione citra pugnam ut libitum fuerit versari, tum propter ipsorum erga deos impietatem, tum propter injurias, quas hominibus inferunt. Atque hoc modo sunt ipsorum animi prius jam deteriores, quam olim.

Ne corporum quidem eos illa ratione, qua prius, curam habere jam narrabo. Nam erat in eorum institutis, ut nec

ἦν αὐτοῖς μήτε πτύνειν μήτε ἀπομύττεσθαι. Ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ ταῦτα οὐ τοῦ ἐν τῷ σώματι ὑγροῦ φειδόμενοι ἐνόμισαν, ἀλλὰ βουλόμενοι διὰ πόνων καὶ ἰδρύτων τὰ σώματα στερεοῦσθαι. Νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ πτύνειν μηδὲ ἀπομύττεσθαι ἐτι διαμένει, τὸ δὲ πονεῖν οὐδαμοῦ ἐπιτηδεύεται. (9) Καὶ μὴν πρόσθεν μὲν ἦν αὐτοῖς μονοσιτεῖν νόμιμον, ὅπως ὅλη τῇ ἡμέρᾳ χρῶντο εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὸ διαπονεῖσθαι· νῦν γὰρ μὴν τὸ μὲν μονοσιτεῖν ἐτι διαμένει, ἀρχόμενοι δὲ τοῦ σίτου ἡνίκα περ οἱ πρωιαίτατα ἀριστῶντες μέχρι τούτου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες διάγουσιν ἑξετεπερ οἱ ὀφθαίτατα κοιμώμενοι.

10. Ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον μηδὲ προχοῖδας εἰσφέρεισθαι εἰς τὰ συμπόσια, ὅλην δὲ νομίζοντες τῇ μὴ ὑπερπίνειν ἦσαν ἀν καὶ σώματα καὶ γνῶμας σφάλλειν· νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ εἰσφέρεισθαι ἐτι αὐτὸ διαμένει, τοσούτων δὲ πίνουσιν ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὴν μηκέτι δύνονται ὀρθοῦμενοι ἐξίεναι.

11. Ἀλλὰ μὴν κακείνῳ ἦν αὐτοῖς ἐπιγύριον τὸ μετὰ πορευομένους μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροῦς εἶναι· νῦν δ' αὖτὸ μὲν τούτων ἀπέχεσθαι ἐτι διαμένει, τὰς μέντοι πορείας οὕτω βροχίαις ποιοῦνται ὥς μηδὲν ἂν ἐτι θαυμάσαι τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων.

12. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ θήραν πρόσθεν μὲν τοσαυτάκις ἐξήσαν ὥστε ἀρκεῖν αὐτοῖς τε καὶ ἵπποις γυμνάσαι τὰς θήρας· ἐπεὶ δὲ Ἀρτοξέρξης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἥττους τοῦ οἴνου ἐγένοντο, οὐκέτι ὁμοίως ὥστε αὐτοὶ ἐξήσαν οὔτε τοὺς ἄλλους ἐξήγον ἐπὶ τὰς θήρας, ἀλλὰ καὶ εἰ τινες φιλόπονοι γενόμενοι σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς ἱππεῦσιν ἄμα θηρῶν, φθονοῦντες αὐτοῖς ὅτι οὐκ ἦσαν καὶ ὥς βελτίονας αὐτῶν ἐμίσουν.

13. Ἀλλὰ τοὶ καὶ τοὺς παῖδας τὸ μὲν παιδεύεσθαι ἐπὶ ταῖς θύραις ἐτι διαμένει· τὸ μέντοι τὰ ἵππικα μανθάνειν καὶ μελετᾶν ἀπέσθηκε διὰ τὸ μὴ ἵνα ὅπου ἂν ἀποραινόμενοι εὐδοκίμοιεν. Καὶ ὅτι γὰρ οἱ παῖδες ἀσπύοντες ἐκεῖ πρόσθεν τὰς δίκας δικαίως δικαζομένας ἰδύμενοι μανθάνειν δικαιοσύνην, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀνέστρεφται· σαφῶς γὰρ ὁρῶσι νικῶντας ὀπότεροι ἂν κλεῖον διδῶσιν. (14) Ἀλλὰ καὶ τῶν φορμένων ἐκ τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ παῖδες πρόσθεν μὲν ἐμάνθανον ὅπως τὰς μὲν ὠρελίμους χρῶντο, τῶν δὲ βλαβερῶν ἀπέχοντο· νῦν δὲ ἐόικασι ταῦτα διδασκομένους ὅπως ἐπὶ πλείστα κακοποιῶσιν· οὐδαμοῦ γοῦν κλείους ἢ ἐκεῖ οὔτε ἀποθήσκουσιν οὔτε διαφθείρονται ὑπὸ φαρμάκων.

15. Ἀλλὰ μὴν καὶ θρυπτικώτεροι πολλοὶ νῦν ἢ ἐπὶ Κύρου εἰσι. Τότε μὲν γὰρ ἐτι τῇ ἐκ Περσῶν παιδείᾳ καὶ ἐγερταῖα ἐχρῶντο, τῇ δὲ Μήδων στολῇ καὶ ἀδρότητι· νῦν δὲ τὴν μὲν ἐκ Περσῶν καρτερίαν περιορῶσιν ἀποσθενυμένην, τὴν δὲ τῶν Μήδων μαλακίαν διασώζονται. (16) Σαφηνίσαι δὲ βούλομαι καὶ τὴν θρύψιν αὐτῶν. Ἐκείνους γὰρ πρῶτον μὲν τὰς εὐνάς οὐ μένον ἀρκεῖ μαλακῶς ὑποστόρνυσθαι, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν κλεῖων τοὺς πόδας ἐπὶ δαπιδῶν τιθέασιν, ὅπως μὴ ἀντιμετῇ τὸ δάπεδον, ἀλλ' ὑπεκλίσιν αἱ δάπιδες. Καὶ

expuerent, nec emungerentur. Perspicuum est autem, hæc ipsos non ea de causa sanxisse, quod corporis humori parcendum existimarent, sed quod laboribus ac sudore corpora firmari vellent: jam vero manet id quidem adhuc, ne vel expuant, vel emungant se, sed ut laboribus se exercent, nusquam curæ est. Enimvero erat etiam apud illos olim hoc institutum, ut semel tantum singulis diebus cibum sumerent; quo tam ad expedienda negotia quam ad se in laboribus exercendos die toto uterentur: jam vero restat id quidem, ut semel duntaxat cibum capiant; sed cum eo tempore vesci incipiant, quo solent qui maxime matutino prandent, tam diu comedere ac bibere perseverant, quamdiu solent qui serissime cubitum eunt.

Erat item in eorum institutis, ne ad convivia importarentur obhæ; quod nimirum existimarent minus tum corpora tum animos debilitari, si quis non nimium hauriat: nunc has non importari, restat id quidem, tantum vero bibunt, ut, si non importent, ipsi exportentur; cum nempe recto corpore non amplius exire possint.

Erat illud unum ex institutis patris, quod itinera facientes neque comedebant, neque bibebant, neque quidquam eorum palam faciebant, quæ de his necessario consequuntur: nunc autem id quidem manet adhuc, ut ab his se rebus abstinant; sed itinera tam brevia faciunt, ut miretur nemo, a rebus illis necessariis eos abstinere.

At vero toties etiam olim venatum exhibant, ut solæ venationes ad exercendum tam ipsos quam equos sufficerent: posteaquam vero rex Artaxerxes et ipsius familiares a vino vinci cæperunt, nec jam amplius ipsi perinde ac prius exhibant, nec alios ad venationes educebant; quin et illis palam invidebant, quasque se potiores oderant, quicunque labores amarent, et cum equitibus suis venarentur.

Est hodieque in usu, pueros ad portas institui; verum ut artem equestrem discant et exercent, id scilicet extinctum est, quod eo non eant, ubi specimen edendo gloriam consequi possint. Et quod quidem pueri audientes prius illic iudicia ex æquo judicari, justitiam discere videbantur, hoc vero etiam penitus perversum est: nam manifesto vident eos superiores discedere, qui largius dederint. Etiam illorum, quæ e terra nascuntur, vires pueri antehac discebant, quo utilibus uterentur, a noxiis abstinerent; nunc ea sic edoceri videntur, uti quamplurimum noceant: certe enim nusquam plures, quam illic, vel extinguuntur veneris, vel perniciose læduntur.

Enimvero etiam multo nunc sunt, quam Cyri tempore, delicatiores. Nam ea tempestate Persica quidem institutione et continentia adhuc utebantur, vestitu vero et elegantiæ Medorum: nunc a Persis profectam laborum tolerantiam extingui patiuntur, et Medorum molliem retinent. Libet autem ipsorum etiam delicias et voluptatem explanare. Nam primum eis non satis est, cubilia mollioribus sterni, sed jam spondarum pedes tapetibus imponunt, ut ne pavimentum obnitatur, sed tapetes nonnihil cedant. Et sane quæ ad men-

μὴν τὰ πεπονημένα ἐπὶ τράπεζῃν ὅσα τε πρόσθεν εὐ-
ρητο, οὐδὲν αὐτῶν ἀφείρηται, ἄλλα τε αἱ καὶ καινὰ ἐπι-
μηχανῶνται, καὶ ὅλα γε ὡς αὐτοῖς καὶ γὰρ καινοποι-
ήτας ἀκροσθέντων τούτων ἀκάντηται. 17 Ἀλλὰ μὲν
καὶ ἐν τῷ χειμῶνι οὐ μόνον καρπὸν καὶ σῶμα καὶ
πόδας ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐσσιπάζειν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄρκας
ταῖς χερσὶ χειρὶδας δασείας καὶ δακτυλῆθρας ἔχουσιν.
Ἐν γὰρ μὴν τῷ θέρει οὐκ ἀκροσθύν αὐτοῖς οὐδ' αἱ τῶν
δένδρων οὐδ' αἱ τῶν πετρῶν σκιά, ἀλλ' ἐν ταύταις
ἐτέραις σκιάς ἀνθρώπων μηχανῶμενα αὐτοῖς παρεστέχαι.
18 Καὶ μὲν ἐκπόματα ἦν μὲν ὡς πλείστα ἔχουσι,
τούτω καλλωπίζονται ἦν δ' εἰς ἀδικίαν φανερώς ἢ μα-
χηχανόμενα, οὐδὲν τούτω αἰσθύνονται, πολλὸν γὰρ κέρει-
ται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀδικία τε καὶ αἰσχροκερδία.

19 Ἀλλὰ καὶ πρόσθεν μὲν ἦν ἐπιχώριον αὐτοῖς μὴ
δρασθαι περὶ πορευομένοις, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἢ
τοῦ ὡς ἵππικωτάτους γίνεσθαι, νῦν δὲ στρατώματα πλείω
ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν, οὐ γὰρ τῆς
ἵππειας οὕτως ὥσπερ τοῦ μαλακῆος καθήσθαι ἐπιμελίζον-
ται. 20 Τὰ γὰρ μὴ πολεμικὰ πῶς οὐκ εἰκότως νῦν
τοῦ παντὸς χειρὸς ἢ πρόσθεν εἰσὶν, οἷς ἐν μὲν τῷ πα-
ρελθόντι χρόνῳ ἐπιχώριον εἶναι δοκῆκε, τοὺς μὲν τῶν γῆν
ἔχοντας ἀπὸ ταύτης ἵππους παρέμεναι, οἱ δὲ καὶ
ἐστρατεύοντο, τοὺς δὲ προουδύντας, εἰ δέοι στρατεύε-
σθαι πρὸ τῆς χώρας, μισθοφόρους εἶναι, νῦν δὲ τοὺς τε
θυρωρούς καὶ τοὺς σιτοποιούς καὶ τοὺς ὄψωνιούς καὶ
ὀνομαζομένους καὶ λουτρούς καὶ παρατεθέντας καὶ ἀντι-
ροδύντας καὶ κατακοιμίζοντας καὶ ἀνιστάτας καὶ τοὺς
κοιμητάς, οἱ ὑποχρῶσται τε καὶ ἐντερίζουσιν αὐτοὺς καὶ
τὰ ἅλα βυθίζουσιν, τούτους πάντας ἵππειας οἱ δυνατόντι
πεποινημένοι, ὅπως μισθοφορῶσιν αὐτοῖς. 21 Πόλε-
μος μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων φαίνεται, οὐ μέντοι δρῶν
γε οὐδὲν αὐτῶν εἰς πόλεμον διηλοῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ γε-
γνημένα κατὰ τὴν χώραν γὰρ αὐτῶν ἔχον οἱ πολέ-
μιοι ἢ οἱ φίλοι ἀναστρέφονται. 22 Καὶ γὰρ δὴ ὁ
Κύρος τοῦ μὲν ἀκροβόλησθαι ἀποπαύσας, θωρακίσας
δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἵππους καὶ ἐν πάλῳν ἐκάστω δόξας
εἰς χεῖρα ἔθηκεν τὴν μάχην ἐποικίτοι, νῦν δὲ οὕτε
ἀκροβόληζονται ἐπὶ οὐδ' εἰς χεῖρας συνιώντες μάχονται.
23 Καὶ οἱ περὶ ἔχουσι μὲν γέροντα καὶ κοπίδας καὶ
σαγάρους ὥσπερ ἐπὶ Κύρου τὴν μάχην ποιησόμενοι εἰς
χεῖρας δὲ εἶναι οὐδ' οὕτω ἐθέλουσιν. 24 Οὐδὲ γὰρ τοῖς
δραπανηφόροις ἄρμασιν ἐπὶ γράνεται ἐπ' ὃν Κύρος αὐτὰ
ἐποικίζατο. Ὁ μὲν γὰρ ταυῖς αὐξήσας τοὺς ἡνιόχους
καὶ ἀγαθοὺς ποιήσας εἶχε τοὺς εἰς τὰ ὅπλα ἐμβαλόν-
τας, οἱ δὲ νῦν οὐδὲ γινώσκοντες τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄρμασιν
οἰονταὶ σπῆναι ἡνιόχους τοὺς ἀνακίχτους, τοὺς ἡτακῶσιν
ἐσσεσθαι. 25 Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ μὲν, πρὶν δ' ἐν τοῖς πολε-
μίοις εἶναι οἱ μὲν ἄκοντες ἐκπίπτουσιν, οἱ δ' ἐξέλλου-
νται ὥστε ἄνευ ἡνιόχων γινώμενα τὰ ζεύγη πολλάκις
πλείω κακὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολέμιους ποιεῖ.
26 Ἐπεὶ μέντοι καὶ αὐτοὶ γινώσκουσιν οἷα σπῆσι τὰ
πολεμιστήρια ὑπάρχειν, ὀφείνεται, καὶ οὐδεὶς ἐπὶ ἄνευ
τῶν Ἑλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, οὕτε ὅταν ἀλ-

σαι coquantur, eorum quidquid prius inventum fuit, ni-
hil est detractum; et alia quaedam artificia nova semper ex-
cogitant: idem in obsidiis fit: nam in utroque habent, qui
semper aliquid novi conficiant. Quin etiam hierno tem-
pore non caput solum, non corpus, non pedes ipsis satis est
tegi; sed etiam ad extremas manus habent tegumenta quaedam
hirsuta et digitalia. Aestate vero nec arborum nec rupium
ipsis umbræ sufficiunt, sed in his adstant eis homines,
qui et alia excogitant umbracula. Jam si pocula maximo
numero habeant, eo ipso tanquam ornamento semet ostentan-
t; at ea si palam sit comparata improbis esse artibus,
nullum iis pudorem incutit: nam et injustitia et licet turpis
aviditas apud eos valde creverunt.

Etiam illud prius erat eis in mere patrio positum, ut pe-
dites in itineribus obambulans non conspicerentur; idque alia
nulla de causa, quam ut rei equestris peritissimi ex eledent:
jam vero plus stragulum in equis quam in cubilibus ha-
bent; non enim tam equestris res ipsis est curæ, quam ut
molliter sedeant. Bellica sunt studia quod attinet, qui non
in illis consentaneum fuerit nunc prorsus eos deteriores
esse, quam olim fuerunt? quibus superiori quidem tempore
mos patrius erat, ut quotquot agros possiderent, equites
inde suppeditarent, qui militatum irent: qui vero in praesi-
diis degerent, si quidem aliquando suscipienda esset prode-
fensione regionis, expeditio, stipendiis militarent; at nunc
et ostiarios, et panis et obsoniorum opifices, et pocillatores,
et balneatores, et qui cibos in mensas adponunt, et qui eos
foliunt, et qui cubitum deducunt, et qui de somno excitant,
et exornatores, qui pigmenta eis illuminant inficiantque, et ce-
tera concinne componunt; hos omnes in equites dynastæ re-
tulerunt, ut stipendia sibi mereant. Et hominum quidem
ex his conflata adparat multitudo, non tamen ullus eorum
in bello est usus: quod quidem ex iis ipsis, quæ usum ve-
niunt, manifestum est; nam illorum in agro facilius hostes
quam amici versantur. Enimvero cum ferentiariorum or-
dine Cyrus eos eximere, ac tum ipsos tum equos armaret,
et cuique daret in manum paltum unum, omnibus pugnam
faciebat: nunc neque amplius missilibus pugnant, neque
cominus congressi rem gerunt. Idem pedites habent
illi quidem, pugnam intitus, scuta, et copias, et se-
cures, perinde ac Cyri tempore; verum ne illi quidem ma-
num conserere volunt. Nec falcatos quidem currus ad eos
amplius usus, quibus a Cyro destinati fuerunt, adhibent.
Nam is amigæ honoribus auctos, et ad fortitudinem insti-
tutos habuit, qui gravem in armaturam impetum facerent;
hi vero Persæ recentiores, cum eos qui sunt in curribus ne-
norint quidem, in exercitatos arbitrantur pares futuros exer-
citis. Faciunt vero illi quidem impetum, sed prius quam
intra hostes penetrant, partim inviti decidunt, partim desiliunt;
adeo ut ab amigis destituti currus et jugales saepe nu-
mero plus amicis detrimenti adferant quam hostibus. Cum
vero et ipsi intelligant, quales sint ipsorum adparatus bel-
lici, cedunt aliis, neque quisquam amplius absque Graecis
ad bellum se comparat, sive adeo ipsi bellum inter se gerant.

λτλοις πολεμῶσιν οὔτε ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτοῖς ἀντιστρατεύωνται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασιν μεθ' Ἑλλήνων τοὺς πολέμους ποιεῖσθαι.

27. Ἐγὼ μὲν ὃν οἶμαι ἄπερ ὑπεθέμην ἀπειργάσθαι μοι. Φημί γάρ Πέρσας καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς καὶ ἀσεβέστερους περὶ θεοῦ καὶ ἀνοσιωτέρους περὶ συγγενεῖς καὶ ἀδικωτέρους περὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀνανδροτέρους τὰ εἰς τὸν πόλεμον νῦν ἢ πρόσθεν ἀποδεδεῖχθαι. Εἰ δέ τις τάναντία ἐμοὶ γινώσχοι, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπισκοπῶν εὐρήσει αὐτὰ μαρτυροῦντα τοῖς ἐμοῖς λόγοις.]

seu contra eos Græci copias educant; sed etiam adversus Græcos non nisi cum Græcorum auxiliis bella sibi suscipienda esse statuerunt.

Arbitror equidem me jam perfecisse, quod institueram. Quippe demonstratum aio, Persas et alios Persis conjunctos minus erga deos esse religiosos, et erga cognatos magis impios, et injustiores erga ceteros, et bellicis in rebus jam magis instrenuos, quam prius: quod si quis contraria sententiæ meæ statuit, is facta modo eorum consideret, atque ea dictis a me testimonium dare comperiet.]

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίνονται παῖδες δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κύρος. Ἐπεὶ δὲ ᾤσθηναι Δαρεῖος καὶ ὑποπτεῖν τελευτῇ τοῦ βίου, ἐβούλετό οἱ τῶν παίδε ἀμφοτέρω παρεῖναι. (1) Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος παρὼν ἐτύγχανε· Κύρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε (καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων ὅσοι εἰς Καστωλοῦ πεδῖον ἀθροίζονται). Ἀναβαίνει οὖν ὁ Κύρος λαβὼν Τισσαφέρνην ὡς φίλον, καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἔχων ὑπλίτας ἀνέβη τριακσῶν, ἄρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παρράσιον. (2) Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε Δαρεῖος, καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης, Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς ἐπιβουλεύει αὐτῷ. Ὁ δὲ πείθεται τε καὶ συλλαμβάνει Κύρον ὡς ἀποκτενῶν· ἡ δὲ μήτηρ ἐξαίτησαμένη αὐτὸν ἀποπέμπει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. (3) Ὁ δ' ὡς ἀπῆλθε κινδυνεύσας καὶ ἀτιμασθεὶς, βουλεύεται ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ', ἣν δύνηται, βασιλεύσει αὐτῷ ἐκείνου. Παρυσάτις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ, φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἀρταξέρξη. (4) Ὅστις δ' ἀρικνεῖτο τῶν παρὰ βασιλείῳ πρὸς αὐτὸν, πάντας οὕτω διατίθει· ἀπέπέμπετο ὥστε αὐτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ. Καὶ τῶν παρ' ἐαυτοῦ δὲ βαρβάρων ἐπεμελεῖτο ὡς πολέμειν τε ἱκανοὶ εἴησαν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχουεν αὐτῷ. (5) Τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύναμιν ἤθροίζεν ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος, ὅπως ὅτι ἀπαρκαλενύοντα λάθοι βασιλέα. Ὡς οὖν ἐποιεῖτο τὴν συλλογὴν. Ὅπόσας εἶχε φυλακὰς ἐν ταῖς πόλεσι, παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἐκάστους λαμβάνειν ἄνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους, ὡς ἐπιβουλεύοντος Τισσαφέρνης ταῖς πόλεσι. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις Τισσαφέρνης τὸ ἀρχαῖον, ἐκ βασιλείῳ δεδομέναι, τότε δὲ ἀφίστασαν πρὸς Κύρον πᾶσαι πλὴν Μιλήτου. (6) ἐν Μιλήτῳ δὲ Τισσαφέρνης προαισθόμενος τὰ αὐτὰ ταῦτα βουλευόμενος (ἀποστήναι πρὸς Κύρον), τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. Ὁ δὲ Κύρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στρατεύμα ἐπολιόρκει Μιλήτον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ἐπειρᾶτο καταγαῖν τοὺς ἐκπεπονηκότας. Καὶ αὕτη αὐτῷ ἄλλη πρόφρασις ἦν αὐτῷ τοῦ ἀθροῖν εἰν στρατεύμα. (7) Πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων ἤξου

XENOPHONTIS EXPEDITIO CYRI.

LIBER I.

CAPUT I.

Darii et Parysatidis duo fuere filii; quorum natu major Artaxerxes, minor Cyrus erat. Cum autem agrotaret Darius, et vitae finem instare suspicaretur, filium utrumque sibi adesse voluit. Ac major quidem natu forte tunc alevat; sed Cyrum arcessit a principatu, ejus eum satrapam fecerat; [nam praefectum eum designaverat omnium, quicumque ad Castoli planitiem congregari solent]. Itaque Cyrus adscendit, Tissapherne tanquam amico sibi adjuncto, cum trecentis etiam gravis armaturae militibus Graecis, quibus Xenias Parrhasius praererat. Posteaquam Darius vivendi finem fecit, et Artaxerxes regio potitus est, Tissapherne Cyrum apud fratrem criminatur, quasi is illi insidiaretur. Credit ille, et Cyrum interficiendi consilio comprehendit: sed mater eum, precibus suis condonatum, ad principatum remittit. Is ubi periculo objectus et adfectus ignominia discessit, consilia inquit quo pacto in potestate fratris esse desideret, atque etiam, si fieri posset, ejus loco regno potiretur. Et Parysatis quidem mater a Cyri partibus stetit, quippe quae magis hunc, quam Artaxerxem regem, diligeret. Ipse autem, si quis ad se a rege veniret, eos omnes sic affectos remittebat, ut sibi magis, quam regi, essent amici. Praeterea curabat ut barbari, quos habebat secum, et ad gerendum bellum idonei et benevolae essent erga ipsum animae. Graecas vero copias, quam poterat occultissime, cogebat, ut regem imparatissimum offenderet. Hoc igitur modo eorum delectum confecit. Quotquot militum praesidiariorum custodias in urbibus habebat, earum praefectis singulis mandabat, ut Peloponnesios quam plurimos optimosque compararent, quasi Tissaphernes urbibus insidiaretur. Nam urbes Ionicae fuerant ille quidem prius Tissaphernis, a rege traditae; sed hoc tempore omnes, praeter Miletum, ad Cyrum defecerant. Cum enim Tissaphernes Miletum praesensisset, Milesios eadem ad Cyrum deficiendi consilia agitare, partim eos occiderat, partim ejecerat. Cyrus autem in exilium actos cum excepisset, exercitu comparato, terra marique Miletum obsidebat, et exules reducere conabatur. Hoc utique erat ei alterum militis cogendi praetextum. Mittebat et ad regem, atque orabat, ut ipsi potius, qui frater eius

ἀδελφὸς ὦν αὐτοῦ δοθῆναι οἱ ταύτας τὰς πόλεις μάλλον ἢ Τισσαφέρην ἀρχειν αὐτῶν, καὶ ἡ μήτηρ συνέπρα-
τιν αὐτῷ ταῦτα· ὥστε βασιλεὺς τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-
βουλῆς οὐκ ἠσθάνετο, Τισσαφέρνει δὲ ἐνόμιζε πολεμοῦ-
ναι αὐτὸν ἀμφὶ τὰ στρατεύματα δαπανᾶν· ὥστε οὐδὲν ἤχθε-
το αὐτῶν πολεμοῦντων. Καὶ γὰρ ὁ Κῦρος ἀπέπεμπε
τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων ὧν Τισ-
σαφέρνης ἐτύγγανεν ἔχων. (9) Ἄλλο δὲ στράτευμα αὐ-
τῷ συνέλεγετο ἐν Χερρόνησῳ τῇ καταντιπέρας Ἀβύδου
πρὸς τὸν τρόπον. Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος φυγὰς ἦν
αὐτῷ συγγενόμενος ὁ Κῦρος ἠγάσθη τε αὐτὸν καὶ δίδω-
σιν αὐτῷ μυρίους δαρεικοὺς. Ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον
στράτευμα συνέλεξεν ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων, καὶ
ἐπαλείπει ἐκ Χερρόνησου δρμώμενος τοῖς Θραξὶ τοῖς ὑπὲρ
Ἑλλήσποντον οἰκοῦσι, καὶ ὠφέλει τοὺς Ἕλληνας· ὥστε
καὶ χρήματα συνεβάλλοντο αὐτῷ εἰς τὴν τροφὴν τῶν
στρατιωτῶν αἱ Ἑλλησποντικαὶ πόλεις ἐκοῦσαι. Τοῦ-
το δ' αὐτῷ τρεφόμενον ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στράτευ-
μα. (10) Ἀρίστιππος δὲ ὁ Θετταλὸς ξένος ὦν ἐτύγγα-
νεν αὐτῷ, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν οἴκων ἀντιστασιωτῶν
ἔρχεται πρὸς τὸν Κῦρον, καὶ αἰτεῖ αὐτὸν εἰς διςχιλίους
ξένους καὶ τριῶν μηνῶν μισθόν, ὡς οὕτω περιγεγόμενος
ἐν τῶν ἀντιστασιωτῶν. Ὁ δὲ Κῦρος δίδωσιν αὐτῷ εἰς
πατρικισχιλίους καὶ ἑξ μηνῶν μισθόν, καὶ δεῖται αὐτοῦ
μὴ πρόσθεν καταλῦσαι πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας πρὶν
ἐν αὐτῷ συμβουλευέσθαι. Οὕτω δὲ αὐτῷ ἐν Θεττα-
λίᾳ ἐλάνθανεν αὐτῷ τρεφόμενον στράτευμα. (11) Πρό-
βιον δὲ τὸν Βοιωτίαν ξένον ὄντα αὐτῷ ἐκέλευσε λαβόντα
ἄνδρας οἱ πλείστους παραγενέσθαι, ὡς εἰς Πισίδας βου-
λάμενος στρατεύεσθαι, ὡς πράγματα παρεχόντων τῶν
Πισιδῶν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ. Σοφαίνετο δὲ τὸν Στυμ-
φάλιον καὶ Σωκράτην τὸν Ἀχαιοῦ, ξένους ὄντας καὶ τού-
τους, ἐκέλευσεν ἄνδρας λαβόντας εἰλθεῖν οἱ πλείστους,
ὡς πολεμήσων Τισσαφέρνει σὺν τοῖς φυγάσι τῶν Μιλη-
σίων. Καὶ ἐποιοῦν οὕτως οὗτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δ' ἐδόκει ἤδη πορεύεσθαι αὐτῷ ἄνω, τὴν μὲν
πρόρασιν ἐποιεῖτο ὡς Πισίδας βουλόμενος ἐκβαλεῖν
παντάπασιν ἐκ τῆς χώρας· καὶ ἀθροίζει ὡς ἐπὶ τούτους
τὴ τε βαρβαρικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν στράτευμα· ἐν-
ταῦθα καὶ παραγγέλλει τῷ τε Κλεάρχῳ λαβόντι ἦκειν
ὅσον ἦν αὐτῷ στράτευμα, καὶ τῷ Ἀρίστιππῳ συναλ-
λαγνέτι πρὸς τοὺς οἴκους ἀποπέμψαι πρὸς ἑαυτὸν ὃ εἶχε
στράτευμα, καὶ Ξενίᾳ τῷ Ἀρκάδι, ὃς αὐτῷ προειστή-
κει τῷ ἐν ταῖς πόλεσι ξενικοῦ, ἦκειν παραγγέλλει λα-
βόντα τοὺς ἄνδρας πλὴν ὅσοι ἱκανοὶ ἦσαν τὰς ἀκρο-
πόλεις φυλάττειν. (2) Ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς Μιλητῶν
παιδοκῶντας, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκέλευσε σὺν αὐτῷ
στρατεύεσθαι, ὑποσχόμενος αὐτοῖς, εἰ καλῶς καταπρά-
ξιν ἐξ' ἧς ἐστρατεύετο, μὴ πρόσθεν παύσασθαι πρὶν
αὐτοῖς καταγαγεῖν οἴκαδε. Οἱ δὲ ἡδέως ἐπείθοντο·

esset, quam Tissapherni, tradere in eas urbes imperium
vellet : qua in re mater etiam eum adjuvabat ; itaque acci-
dit, ut rex insidias sibi strui non animadverteret, sed exi-
stimaret Cyrum idcirco in exercitus sumptus facere, quia
Tissapherni bellum pararet ; adeoque moleste non ferret,
bellum inter ipsos geri : nam et Cyrus mittebat tributum
regi debitum iis ex urbibus, quas Tissaphernes proprias habe-
bat. Cogebantur et aliae copiae Cyro in Chersoneso, e regione
Abydi, in hunc modum. Clearchus erat Lacedaemonius
exul, quocum congressus Cyrus admiratus est eum, ac de-
cem millia daricorum ei donavit. Quod ille aurum cum ac-
cepisset, exercitum his pecuniis collegit, et e Chersoneso
prodiens, Thracibus iis qui supra Hellespontum habitant,
bellum intulit, commodisque Graecos adfecit ; adeo ut etiam
sponte sua civitates Hellespontiacae pecunias ad alendum
hunc militem conferrent. Quapropter et hae copiae Cyro
clam alebantur. Aristippus autem Thessalus, hospes ejus,
cum domi factione adversaria premeretur, ad Cyrum venit,
externosque milites ab eo circiter bis mille, cum trium men-
sium stipendio petit, quod se hoc pacto superiorem contrariis
partibus fore confideret. Cyrus ei ad quatuor millia conce-
dit, et in sex menses stipendium ; simul eum rogat, ne prius
cum adversariae factionis hominibus transigeret, quam se-
cum consilia communicasset. Atque hoc modo clam in
Thessalia quoque exercitus ei alebatur. Etiam Proxenum
Boeotium, ei hospitem, cum quanto posset maximo militum
numero venire jussit, quasi vellet adversus Pisidas, ut qui
agrum ipsius infestarent, exercitum ducere. Soplænetum
quoque Stympthalium, et Socratem Achaëum, ejus itidem
qui fuerant hospites, cum quanta maxima possent manu
venire jussit, quasi cum Milesiis exulibus Tissaphernem
oppugnare vellet. Ac hi quidem ita faciebant.

CAPUT II.

Cum autem in superiorem Asiam ei movere visum es-
set, causam belli eam prae se ferebat, quasi Pisidas vellet
omnino ex regione sua ejicere : atque tanquam adversus hos
pugnaturus tum barbaricas tum Graecas copias cogit : tunc
et Clearcho denuntiat, ut cum exercitu, quem haberet, ad
se veniret ; et Aristippo ut, compositione cum civibus inita,
copias, quas habebat, mitteret : Xeniae item Arcadi, qui
praerant copiis exteris, quas in civitatibus alebat, imperat
ut ad se cum suis veniret, relictis tantum iis, qui tuendis
arcibus satis erant. Accessivit et illos, qui Miletum obside-
bant, ipsosque exules Milesios secum in aciem exire jus-
sit ; pollicitus se, si bellum, quod tunc suscipiebat, ex sen-
tentia conficeret, non prius conquieturum, quam eos domum
reduxisset. Parebant illi perlibenter ; quippe qui Cyro fi-

ἐπίστευον γὰρ αὐτῶν καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα παρήσαν
εἰς Σάρδεϊς. 3 Ξένιος μὲν δὴ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων
λαβὼν παρεγένετο εἰς Σάρδεϊς, ὁπλίτας εἰς τετρακίς-
χιλούς· Προξένος δὲ παρὴν ἔχων ὁπλίτας μὲν εἰς πεν-
τακοσίους καὶ χιλίους, γυμνήτας δὲ πεντακοσίους,
Σοφάνετος δὲ ὁ Στυμφαλῖος ὁπλίτας ἔχων χιλίους,
Σωκράτης δὲ ὁ Ἀχαιὸς ὁπλίτας ἔχων ὡς πεντακοσίους,
Πασίων δὲ ὁ Μεγαρεὺς [εἰς] τριακοσίους μὲν ὁπλίτας,
τριακοσίους δὲ πελταστὰς ἔχων παρεγένετο· ἦν δὲ καὶ
οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης τῶν ἀπὸ Μιλήτου στρατευομέ-
νων. Οὗτοι μὲν εἰς Σάρδεϊς αὐτῷ ἄρρικοντο. (1) Τισ-
σαφέρνης δὲ κατανήσας ταῦτα, καὶ μείζονα ἡγήσασθε-
νος εἶναι ἢ ὡς ἐπὶ Πισίδας τὴν παρασκευὴν, πορεύεται
ὡς βασιλεὺς ἢ ἐδύνατο τάχιστα, ἱππέας ἔχων ὡς πεν-
τακοσίους. (2) Καὶ βασιλεὺς μὲν δὴ, ὅπει ἤκουσε παρὰ
Τισσαφέρνην τὸν Κύρου στόλον, ἀντιπαρασκευάζεται.

Κύρος δὲ ἔχων οὐς εἰρηκα ὠρυάτο ἀπὸ Σάρδεων
καὶ ἐξελεύσεται διὰ τῆς Λυδίας σταθμούςς τρεῖς παρασάγ-
γας εἰκοσι καὶ δύο ἐπὶ τὸν Μαϊάνδρον ποταμὸν. Τοῦ-
του τὸ εὖρος δύο πλῆθαι· γέφυρα δὲ ἔπην ἐξευγμένη
πλοῖσις ἑπτά. (3) Τοῦτον διαβάς ἐξελεύσεται διὰ Φρυ-
γίας σταθμὸν ἓνα παρασάγγας ὀκτὼ εἰς Κολοσσας, πολ-
ὺν οἰκουμένην, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. Ἐνταῦθα
ἔμενον ἡμέρας ἑπτὰ καὶ ἔηκε Μένων ὁ Θεσσαλὸς, ὁπλί-
τας ἔχων χιλίους καὶ πελταστὰς πεντακοσίους, Δολο-
πας καὶ Λυκίους καὶ Οὐνιότους. (4) Ἐνταῦθεν ἐξε-
λεύσεται σταθμούςς τρεῖς παρασάγγας εἰκοσιν εἰς Κελαινάς,
τῆς Φρυγίας πολὺν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα.
Ἐνταῦθα Κύρος βασιλεὺς ἦν καὶ παρὰ διὰς μέγας, ἀγρί-
ων θηρίων πλήρης, ἃ ἐκεῖνος εἰθάρουν ἀπὸ ἵππου, ὅποτε
γυμνάσαι βούλοιο ἐαυτὸν τε καὶ τοὺς ἵππους. Διὰ μέ-
σου δὲ τοῦ παραδείσου βεῖ ὁ Μαϊάνδρος ποταμός· αἱ δὲ
πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων· βεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς
Κελαινῶν πόλεως. (5) Ἦσαν δὲ καὶ μεγάλου βασιλείας
βασιλεῖα ἐν Κελαινάς ἐρυμνὰ ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ
Μαρσίου ποταμοῦ ὑπὸ τῇ ἀκρόπολιν· βεῖ δὲ καὶ οὗ-
τος διὰ τῆς πόλεως καὶ ἐμβαλεῖ εἰς τὸν Μαϊάνδρον τοῦ
δὲ Μαρσίου τὸ εὖρος ἐστὶν εἰκοσι καὶ πέντε ποδῶν.
Ἐνταῦθα λέγεται Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσίον, νικήσας
ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας, καὶ τὸ δέσμιον κερμαίνει ἐν τῷ
ἀντρίῳ ὅθεν αἱ πηγαὶ διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται
Μαρσίος. (6) Ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος
ἤτην βεῖς τῇ μάχῃ ἀπερχόμενος, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦ-
τά τε τὰ βασιλεῖα καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν. Ἐν-
ταῦθα ἔμενε Κύρος ἡμέρας τριάκοντα καὶ ἔηκε Κλέαρ-
χος ὁ Λακεδαιμόνιος σοφῆς ἔχων ὁπλίτας χιλίους καὶ
πελταστὰς ἑφτάκισι ὀκτακοσίους καὶ τοξότας Κρήτας
διακοσίους. Ἀρα δὲ καὶ Σώσις παρὴν ὁ Συρακούσιος
ἔχων ὁπλίτας τριακοσίους καὶ Σοφάνετος ὁ Ἀρχαῖος ἔχων
ὁπλίτας χιλίους. Καὶ ἐνταῦθα Κύρος ἐξέτασιν καὶ
ἱερὸν τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ
ἐγένοντο οἱ σύμπαντες ὁπλίται μὲν μύριοι καὶ χίλιοι,
πελτασταὶ δὲ ἀπὸ τοῦς διαχιλίου. (7) Ἐνταῦθεν ἐξε-
λεύσεται σταθμούςς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Πέδρας, πό-

dem haberent : ac sumptis armis Sardes accesserunt. Ac
Xenias quidem cum iis qui ex urbibus colligebantur, qua-
tuor fere peditum gravis armaturae millibus, Sardes venit :
Proxenus cum gravis armaturae militibus mille quingentis,
et quingentis levis armaturae aderat : Sophanetus Stymp-
halius, cum gravis armaturae circiter quingentis : Pasion Megarensis cum
trecentis fere gravis armaturae militibus totidemque pelta-
stis advenit : erat autem hic cum Socrate de illorum memo-
ro, qui Miletum oppugnabant. Hi quidem Sardes ad eum
veniebant. Haec Tissaphernes cum animadvertisset, ad-
paratumque majorem arbitratu esset, quam qui adversus
Pisidas instrueretur, quam celerrime poterat, cum quinzen-
tis equitibus, ad regem contendit. Ac rex quidem ubi de
exercitu Cyri a Tissapherne certior factus fuit, et ipse ad
bellum sese parabat.

Cyrus autem cum iis quas dixi copiis, Sardibus movit, et
per Lydiam tertiis castris, parasangas viginti duas ad Maen-
dram fluvium progreditur. Hujus latitudo duum erat ple-
thorum; et in eo pons erat septem navigiis constructus.
Hunc cum trajecisset, per Phrygiam castris unis, parasan-
gis octo confectis, Colossas venit, urbem incolis frequentem,
opulentam et magnam. Hic dies septem cum substitisset,
Menon Thessalus cum mille gravis armaturae peditibus ve-
nit, peltastis item quingentis, Dolopibus, et Enianensibus,
et Olynthiis. Inde castris tertiis, parasangas viginti pergit
Celenas, urbem Phrygiae, frequentem incolis, magnam et
opulentam. Erat hic Cyro praetorium, et ingens hortus,
refertus feris bellicis, quas ipse vectus equo venabatur,
quoties seipsum et equos exercere vellet. Per medium
hortum Maender fluvius labitur; cujus fontes ex ipso prae-
torio oriuntur; ac fluit etiam per Celenas urbem. Est et
magni regis munificientia Celenis regia, ad Marsyae fluminis fontes,
sub arce : labitur hic quoque per urbem, et in Maendrum
influit : Marsyae autem latitudo est quinque ac viginti pedum.
Hic Apollo dicitur pellem detraxisse Marsyae, cum eum vi-
cisset secum de arte certantem, ac in antro pellem suspen-
disse, unde fluminis sunt fontes : eaque de causa flumen Mar-
syas adpellatur. Hoc loco Xerxes, cum pugna victus ex Graecia
discederet, regiam hanc et Celenarum arcem condidisse
dicitur. Cyrus hic triginta dies mansit; intra quos Clear-
chus, Lacedaemonius exul, cum peditibus mille gravis arma-
turae, et octingentis peltastis Thracibus, ducentisque sagit-
tariis Creten-sibus ad eum venit. Eodem etiam tempore Sosis
aderat Syracusanus cum trecentis gravis armaturae militi-
bus; et Sophanetus Arcas, cum militibus mille ejusdem
armaturae. Illic Cyrus Graecos in horto milites recensuit eo-
rumque numerum inivit, atque in universum armaturae gra-
vis militum undecim millia, peltastarum duo fere millia fue-
runt. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur,

λιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν αἷς Ξενίας δ' Ἀρχὰς τὰ Λύκαια ἔθυσσε καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἄλλα ἦσαν στελεγγίδες χρυσαῖ· ἐθεώρει δὲ τὸν ἀγῶνα καὶ Κύρος. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δώδεκα εἰς Κεράμων ἀγορὰν, πόλιν οἰκουμένην, ἐσθλὴν πρὸς τῇ Μυσίᾳ χώρᾳ. (11) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας τριάκοντα εἰς Καῦστρου πεδίον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας πέντε· καὶ τοῖς στρατιώταις ὤφειλετο μισθὸς πλέον ἢ τῶν μηνῶν, καὶ πολλάκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπήτων. Ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε καὶ δῆλος ἦν ἀνιωμένος· οὐ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπον ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι. (12) Ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξ· ἡ Συεννήσιος γυνὴ τοῦ Κιλικίων βασιλέως παρὰ Κύρον· καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. Τῇ δ' οὖν στρατῇ τότε ἀπέδωκε Κύρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. ἔρχε δὲ ἡ Κίλισσα καὶ φύλακας περὶ αὐτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδίου· ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι Κύρον τῇ Κίλισσῃ. (13) Ἐντεῦθεν δὲ ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Θύμβριον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἦν παρὰ τὴν ὁδὸν κρήνη ἡ Μίδου καλουμένη τοῦ Φρυγῶν βασιλέως, ἐφ' ἣ λέγεται Μίδας τὸν Σάτυρον θηρεῦσαι οἶνῳ κεράσας αὐτήν. (14) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Τυριαίον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. Καὶ λέγεται δεγθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρου ἐπιδεῖξαι τὸ στρατεύμα αὐτῇ. Βουλόμενος οὖν ἐπιδεῖξαι ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. (15) Ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἕλληνας ὡς νόμος αὐτοῖς εἰς μάχην, οὕτω ταχθῆναι καὶ στήναι, συντάξαι δὲ ἑκάστων τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐτάθθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων. ἔρχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, τὸ δὲ ἐξώτερον Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκεῖνον, τὸ δὲ μέσον οἱ ἄλλοι στρατηγοί. (16) Ἐθεώρει οὖν ὁ Κύρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένοι κατὰ ἴλας καὶ κατὰ τάξεις· ἔττα δὲ τοὺς Ἕλληνας, παρελαύνων ἐφ' ἄρματος καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἄρμαμαξῆς. ἔρχον δὲ πάντες κρᾶνῃ χαλκᾷ καὶ χιτῶνας φοινικούς καὶ κνημῖδας καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαλυμμένας. (17) Ἐπειδὴ δὲ πάντας παρήλασε, στήσας τὸ ἄρμα πρὸ τῆς φάλαγγος μίσσης, πέμψας Πίγρητα τὸν ἐρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ δαλα καὶ ἐπιχωρῆσαι ἄλῃ τὴν φάλαγγα. Οἱ δὲ ταῦτα κρείσσον τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλόμενοι τὰ δαλα ἐπήρσαν. Ἐκ δὲ τούτου ὅστων προκόντων σὺν κραυγῇ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς, (18) τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολὺς, καὶ ἡ Κίλισσα ἐφυγεν ἐκ τῆς ἄρμαμαξῆς καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καταλιπόντες τὰ ὄνια ἐφυγον· οἱ δὲ Ἕλληνες σὺν γέλωτι ἐπὶ τὰς σκηνάς ἤλθον. Ἡ δὲ Κίλισσα ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος ἐθαύμασε. Κύρος δὲ ἥσθη τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους φόβον ἰδών. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας εἰ-

ad Peltas, oppidum incolis frequens. Ibi dies tres commoratus est; quibus Arcas ille Xenias Lycæi Jovis sacra cum sacrificiis et ludis celebravit; victoribus præmia erant aureæ strigiles: ludos etiam Cyrus ipse spectabat. Hinc pergit alteris castris, parasangas duodecim, ad Forum Ceramorum, urbem incolis frequentem, ultimam in finibus terræ Mysiæ. Inde castris tribus, triginta parasangas, ad Caystri campum, urbem incolis frequentem, progreditur. Hic dies quinque commoratus est; atque ibi tum militibus trimestre stipendium, et eo majus, debitum erat; iique adeo ad portas sæpe venientes, id exigebant. Is autem non nisi spem usque proposuit, atque palam erat eum dolore adfici: nec enim erat ex Cyri moribus, cum habebat pecuniam, non dare. Ibi tum Epyaxa, Syennesis Cilicum regis uxor, ad Cyrum venit; et magnam huic pecuniam dedisse ferebatur. Itaque tunc exercitui Cyrus mercedem quatuor mensium persolvit. Habebat Cilicensis hæc et circa se satellites Cilices et Aspendios: ac cum ea Cyrus etiam consuesse dicebatur. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur, ad Thymbrium, urbem incolis frequentem. Hic propter viam fons erat, qui Midæ Phrygum regis fons dicebatur; ad quem Midas Satyrum illum venatus esse fertur, cum fontem vino miscuisset. Hinc castris alteris, parasangas decem pergit ad frequens oppidum Tyriæum; quo loco triduum mansit. Ac regina Cilicensis Cyrum rogasse dicitur, ut sibi exercitum ostenderet: cum itaque vellet ostendere, tam Græcorum quam barbarorum in campo recensum agebat. Græcis autem mandabat, ut, sicut iis mos erat, ad pugnam instructi starent, ac suos quisque disponderet. Itaque in quaternis dispositi sunt: et dextrum quidem Menon cum suis obtinebat; lævum, cum suis Clearchus; in medio ceteri duces erant. Cyrus primum barbaros spectabat, qui in turmas et cohortes instructi progrediebantur; deinde Græcos ipse curru prætervehens, Cilissa vero harmamata. Habebant autem omnes æreas galeas, et tunicas puniceas, et ocreas, et scuta intacta. Cum omnes præterrectus esset, currum ante phalangem mediam sistit, ac Pigrete interprete ad Græcorum duces misso mandat, ut arma objicerent, totaque phalanx ut procederet. Illi militibus hæc denuntiabant; atque ubi classicum cecinisset, armis objectis procedebant. Deinde celerius iis cum clamore progredientibus, ultro milites ad tabernacula cursu se conferebant. Barbaris autem tunc vehemens metus injectus erat, tum Cilissa ex harmamata fugebat: et turba forensis, relictis rebus venalibus, fugam itidem capiebat; at Græci cum risu ad tabernacula se recepere. Cilissa splendorem atque ordinem, quem viderat, exercitus admirabatur. Cyrus vero lætatus est, cum barbaris metum a Græcis injectum cerneret. Inde castris

κοσιν εἰς Ἰκόνιον, τῆς Φρυγίας πόλιν ἐσχάτην. Ἐνταῦθα ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυκαονίας σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάκοντα. Ταύτην τὴν γῆν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ὡς πολεμῖαν οὖσαν. (20) Ἐντεῦθεν Κύρος τὴν Κίλικαν εἰς τὴν Κιλικίαν ἀποπέμπει τὴν ταχίστην ὁδόν, καὶ συνεπέμψεν αὐτῇ στρατιώτας ὡς Μένων εἶπε καὶ αὐτόν. Κύρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι καὶ πέντε πρὸς Δάνα, πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν ᾧ Κύρος ἀπέκτεινεν ἄνδρα Πέρσην Μεγαφέρνην, φοινικιστὴν βασιλεῖον, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ. (21) Ἐντεῦθεν ἐπειρῶντο εἰσβαλεῖν εἰς τὴν Κιλικίαν· ἡ δὲ εἰσβολὴ ἦν ὁδὸς ἀμαξίτος ὁρθεῖα ἰσχυρῶς καὶ ἀμείνων εἰσελθεῖν στρατεύματι, εἰ τις ἐκόλυθεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ Συέννης εἶναι ἐπὶ τῶν ἄκρων φυλάκτων τὴν εἰσβολὴν· δι' ὃ ἔμενεν ἡμέραν ἐντὶ πεδίῳ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι λελαιπῶς εἰν Συέννης τὰ ἄκρα, ἐπεὶ ἤρθετο ὅτι τὸ Μέωνος στρατεύμα ἤδη ἐν Κιλικίᾳ ἦν εἰς τὸν ὄρεον, καὶ ὅτι τριήρεις ἤκουε περιπελούσας ἀπ' Ἰονίας εἰς Κιλικίαν Ταμῶν ἔχοντα τὰς Λακεδαιμονίων καὶ αὐτοῦ Κύρου. (22) Κύρος δ' οὖν ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἶδε τὰς σκιὰς οὗ οἱ Κίλικες ἐρύλλαντο. Ἐντεῦθεν δὲ κατέβαινεν εἰς πεδίον μέγα καὶ καλὸν, ἐπίβρυτον, καὶ δένδρων παντοδαπῶν ἑμπλεῖον καὶ ἀμπελών· πολὺ δὲ καὶ σίκαρον καὶ μελίηον καὶ κέγγρον καὶ πυροῦς καὶ κρίθους φέρει. Ὅρος δ' αὐτὸ περιέχει ὄρυζον καὶ ὑψηλὸν πάντῃ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν. (23) Καταβάς δὲ διὰ τούτου τοῦ πεδίου ἤλασε σταθμούς τέτταρας παρασάγγας πέντε καὶ εἰκοσιν εἰς Ταρσοῦς, τῆς Κιλικίας πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἦν τὰ Συεννήσιος βασιλεία τοῦ Κιλικίων βασιλέως· διὰ μέση δὲ τῆς πόλεως βεῖ ποταμὸς Κύδνος δινομή, εὖρος δύο πλέθρων. (24) Ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες μετὰ Συεννήσιος εἰς γινώσκον ὄρυζον ἐπὶ τὰ ὄρη πλὴν οἱ τὰ καπηλῆα ἔχοντες· ἔμειναν δὲ καὶ οἱ παρὰ τὴν θαλάτταν οἰκούντες ἐν Σόλοις καὶ ἐν Ἰσσοῖς. (25) Ἐπύαξα δὲ ἡ Συεννήσιος γυνὴ προτέρα Κύρου πέντε ἡμέραις εἰς Ταρσοῦς ἀρίκετο. Ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὁρῶν τῇ εἰς τὸ πεδίον δύο λόφοι τοῦ Μένωνος στρατεύματος ἀπόλονται· οἱ μὲν ἔρασαν ἀρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν Κιλικίων, οἱ δὲ ὑπολειφθέντας, καὶ οὐ δυναμένους εἰρεῖν τὸ ἄλλο στρατεύμα οὐδὲ τὰς ὁδοὺς, εἴτα πλανωμένους ἀπολέσθαι ἤσαν δ' οὖν οὗτοι ἑκατὸν ὀπλίται. (26) Οἱ δ' ἄλλοι ἐπὶ ἤκον, τὴν τε πόλιν τοὺς Ταρσοῦς διήρπασαν, διὰ τὸν θάλαρον τῶν συστρατιωτῶν ὀργιζόμενοι, καὶ τὰ βασιλεῖα τὰ ἐν αὐτῇ. Κύρος δὲ ἐπὶ εἰσῆλκον εἰς τὴν πόλιν, μετεπέμπετο τὸν Συέννησιν πρὸς ἑαυτόν· ὃ δ' οὔτε πρότερον οὐδενὶ πῶς χρεῖται ἑαυτοῦ εἰς χεῖρας ἔλθειν ἔφη οὔτε τότε Κύρῳ ἵνα ἤθελε, πρὶν ἢ γυνὴ αὐτὸν ἐπεισε καὶ πίστει διαθεῖ. (27) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ συνεγένοντο ἄλλῃσι, Συέννης μὲν ἔδωκε

tribus, viginti parasangas, ad Iconium, ultimam Phrygiæ urbem, progreditur. Hic triduum commoratus est. Inde per Lycaoniam castris quinque, triginta parasangas progreditur. Hanc regionem Graecis diripiendam concessit, quod hostilis esset. Hinc Cyrus in Ciliciam via brevissima Cilissam dimittit; et milites, quos Menon habuit, ipsaque una cum ea misit. Cum ceteris per Cappadociam castris quatuor, viginti et quinque parasangas Cyrus progreditur ad Dana, urbem incolis frequentem, amplam et opulentam. Hic tres mansit dies; in quo tempore hominem Persam, Megaphernem, regium purpuratum, et aliam quendam qui principem inter praefectos locum tenebat, causatus eos sibi insidiari, interfecit. Hinc in Ciliciam irrumpere conabantur: verum qua irrumpendum erat, via plaustro tantum capiendo fuit apta, princeps admodum, et quam exercitus intrare non posset, si quis prohiberet. Quin et Syennesis aditum summis in jugis custodire ferebatur: quare in planitie diem unum substituit. Postillie nuntius venit, qui reliquisse juga Syennesis dicebat, posteaquam animadvertisset Menonis copias intra montes in Cilicia esse, ac audisset Tamon cum Lacedaemoniorum et ipsius Cyri trirēmibus in Ciliciam ex Ionia navigare. Cyrus igitur, nemine prohibente, in montes adscendit, vidique tabernacula, ubi Cilices custodiam aditus egerant. Ille magnam in planitiem descendit, eamque amoniam et irriguam, omnis generis arboribus ac vitibus plenam: sesami etiam et panici et milii et tritici et hordei feracem. Hanc mons undique munitus et arduus a mari ad mare amplectitur. Cum descendisset per istam planitiem, quatuor castris, parasangas quinque et viginti progressus est ad Tarsum, amplam Ciliciæ opulentamque urbem. Hic regia Syennesis Cilicum regis erat: ac per urbem mediam labitur fluvius, cui nomen Cydnus, duum plethrorum latitudine. Hac incole una cum Syennesi deserta, munitum ad locum in montes fugerunt, exceptis iis, qui cauponas tenebant: manserunt illi quoque qui propter mare in Solis et Issis habitabant. At Epyaxa, Syennesis uxor, quinque ante Cynum diebus Tarsum venerat: in transeundis autem montibus ad planitiem tendentibus, duo de Menonis exercitu manipuli periere: quos aiebant alii quadam in direptione a Cilicibus fuisse caesos; alii, relictos a tergo, cum neque copias celes, neque vias reperire possent, sic deinde palantes perisse: erant hi gravis armaturæ milites centum. Reliqui posteaquam eo venere, Tarsum urbem diripuerunt, ira propter conuilitonum cladem accensi, ac ipsam, quæ in ea erat, regiam. Cyrus, ubi in urbem inuectus est, Syennesium ad se arcessebat; at ille nec ullius antehac se potentioris in manus venisse dixit, nec ad Cynum tunc ire voluit, prius quam ei persuasisset uxor, et fidem ab Cyro accepisset. Post hæc congressi cum essent, Syennesis Cyro

Κύρῳ χρήματα πολλὰ εἰς τὴν στρατείαν, Κύρος δὲ ἐκέλευε δῶρα ἃ νομίζεται παρὰ βασιλεῖ τίμια, ἵππον χρυσόχαλινον καὶ στραπτὸν χρυσοῦν καὶ ψέλια καὶ ἀκινάκην χρυσοῦν καὶ στολὴν Περσικὴν, καὶ τὴν χώραν μὲν διεσπάζεσθαι, τὰ δὲ ἡρπασμένα ἀνδράποδα, ἣν ποὺ ἐντυγχάνουσιν, ἀπολαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐνταῦθα ἔμεινε Κύρος καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέρας ἑξήκοντι· οἱ γὰρ στρατιῶται οὐκ ἔφασαν ἵνα τοῦ πρόσω ὑπώπτευον γὰρ ἤδη ἐπὶ βασιλέα ἵνα μισθωθῆναι δὲ οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἔφασαν. Πρῶτος δὲ Κλέαρχος τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας ἐβιάζετο ἵνα οἱ δὲ αὐτὸν τε ἐβαλλον καὶ τὰ ὑποζύγια τὰ ἐκείνου, ἔπει ἤρξατο προΐεσθαι. (2) Κλέαρχος δὲ τότε μὲν μικρὸν ἐξέφυγε μὴ καταπερσῶσθαι, ὕστερον δ' ἔπει ἔγνω ὅτι οὐ δυνήσεται βιάσασθαι, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολλὴν χρόνον ἐστῶς· οἱ δὲ ὄρωντες ἐθύμαζον καὶ ἐσιώπων· εἰτα δὲ ἔλεξε τοιαύτως· (3) Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε ὅτι χαλεπῶς φέρω τοὺς παροῦσι πράγματα. Ἐμοὶ γὰρ Κύρος ξένος ἐγένετο, καὶ με φεύγοντα ἐκ τῆς πατρίδος τὰ τε ἄλλα ἐτίμησε καὶ μυρίους ἔδωκε δαρεικούς· οὐδ' ἐγὼ λαβὼν οὐκ εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην ἐμοὶ (ἄλλ') οὐδὲ καθήδυσθαι, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς ἔδαπάνων. (4) Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Θράκας ἐπολέμησα καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐτιμωρούμην μεθ' ὑμῶν, ἐκ τῆς Χερρόνησου αὐτοὺς ἐξελαύνων βουλομένους ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Ἑλλήνας τὴν γῆν. (5) Ἐπειδὴ δὲ Κύρος ἐκάλει, λαβὼν ὑμᾶς ἐπορεύομην, ἵνα, εἰ τι δέοιτο, ὠφελούην αὐτὸν ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη δὴ μοι ἡ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φιλίᾳ χρῆσθαι ἢ πρὸς ἐκείνον ψευδόμενον μεθ' ὑμῶν ἵνα· εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιήσω οὐκ οἶδα, αἰρήσομαι δ' ὅν ὑμᾶς, καὶ σὺν ὑμῖν ὅ,τι ἀν δέη πείσομαι. Καὶ οὐποτε ἐρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ Ἑλλήνας ἀγαγὼν εἰς τοὺς βαρβάρους, προδοὺς τοὺς Ἑλλήνας τὴν τῶν βαρβάρων φιλίαν εἰλόμην, (6) ἀλλ' ἔπει ὑμεῖς ἐμοὶ οὐ θέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἔπεισθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἔψομαι καὶ ὅ,τι ἀν δέη πείσομαι. Νομίζω γὰρ ὑμᾶς ἐμοὶ εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συμμάχους, καὶ σὺν ὑμῖν μὲν ἀν οἶμαι εἶναι τίμιος ὅπου ἀν ὧ, ὑμῶν δὲ ἱσχυρὸς ὧν οὐκ ἀν ἱκανὸς εἶναι οἶμαι οὐτ' ἀν φίλον ὠφελῆσαι οὐτ' ἀν ἐχθρὸν ἀλέξασθαι. Ὡς ἐμοῦ ὧν ἰόντας δὴ ἀν καὶ ὑμεῖς, οὕτω τὴν γνώμην ἔχετε. (7) Ταῦτα εἰπὼν οἱ δὲ στρατιῶται, οἱ τε αὐτοῦ ἐκείνου καὶ οἱ ἄλλοι, ταῦτα ἀκούσαντες, ὅτι οὐ φαίη παρὰ βασιλέα παρεῖσθαι, ἐπήγασαν· παρὰ δὲ Ξενίου καὶ Πασίωνος πλείους ἢ δις χιλιοὶ λαβόντες τὰ ὄπλα καὶ τὰ σκευοφόρα ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ Κλέαρχον. (8) Κύρος δὲ τῶν ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον· ὁ δὲ ἵνα μὲν οὐκ ἤθελε, λάθρα δὲ τῶν

pecuniam ingentem in expeditionem donat, et Cyrus illi vicissim ea munera, quæ apud regem in pretio esse solent, nimirum frenis aureis insignem equum, et torquem auream, et armillas, et acinacem aureum, et stolam Persicam, et non amplius agrum direptum iri; direpta vero mancipia, sicubi occurrerent, recepturum.

CAPUT III.

Hic Cyrus cum exercitu dies viginti substitit; propterea quod milites ulterius se perrecturos negarent: jam enim suspicabantur contra regem iter agi; in hoc vero stipendio se conductos negabant. Clearchus primus suos ad pergendum vi cogere volebat: at illi tum in ipsum, cum jam procedere inciperet, tum in ipsius jumenta, lapides conjecerunt. Et tunc quidem parum abfuit, quin lapidibus obrueretur Clearchus: tandem, cum vi se nihil perfecturum animadverteret, milites suos ad concionem vocat; ac primum diu lacrimis ei manantibus stetit; quod illi cum cernerent, taciti mirabantur; deinde in hunc modum est loquutus:

« Ne vobis mirum sit, milites, me ex præsentī rerum statu molestia adfici. Cyrus enim hospitii jus mecum iniit, meque exulantem a patria cum aliis ornavit honoribus, tum daricorum decem millibus donavit: quos posteaquam accepi, non in commodum meum verti, imo etiam nec per voluptatem et luxum absumpsi, sed in vos expendi. Ac primum quidem Thracibus bellum intuli, et vobiscum eos, Græciæ causa suscepta, sum ultus, e Chersoneso eos expellens, cum Græcis colonis agrum istum eripere vellent. Posteaquam autem Cyrus me arcessivit, adsumptis vobis ad eum profectus sum; ut pro ipsis in me beneficiis ei, si usus ita posceret, commodarem. Jam vero cum vos hoc mecum iter suscipere non velitis, ac me necesse sit vel vobis desertis amicitia Cyri uti, vel ad illum mentitum vobiscum ire; tametsi haud scio, an juste facturus sim, necne, vos tandem tamen præferam, et vobiscum, quidquid opus erit, feram. Nec unquam dicturus est quisquam, me, posteaquam Græcos ad barbaros duxerim, desertis Græcis barbarorum amicitiam amplexum esse. Sed quoniam vos neque mihi parere, neque me sequi vultis, sequar ego vos, ac quidquid opus erit, feram. Quippe vos ego mihi patriam, vos amicos, vos socios esse arbitror, vobiscum etiam, ubicunque fuero, honoratum me fore: a vobis si destitutus sim, nec ad commodi quidquam amico adferendum, nec ad hostem propulsandum idoneum me fore puto. Quamobrem ea vos esse in sententia debetis, iturum me, quocunque vos perrexeritis. » Hæc ille dixit: quæ cum et ipsius et ceteri milites audivissent, laudarunt id quod diceret, adversus regem se non proficisci: et a Xenia quidem Pasioneque plures duobus millibus, sumptis armis ac impedimentis, in Clearchi castra transierunt. Cyrus ob hæc inops consilii et mæstus, Clearchum arcescebat: is iturum se quidem negabat, sed clam tamen mili-

στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἀγγέλον ἐλεγε θαρρῆν, ὡς καταστηρομένῳ τούτῳ εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκείλευεν αὐτόν· αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν τοὺς ὁ ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλούμενον ἐλεξε τοιάδε· Ἄνδρες στρατιῶται, τὰ μὲν δὴ Κύρου δῆλον ὅτι οὗτος ἔχει πρὸς ἡμᾶς ὡς περ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκείνους· οὕτε γὰρ ἡμεῖς ἐκείνους ἐτι στρατιῶται, ἐπεὶ γε οὐ συνεπέμεθα αὐτῷ, οὕτε ἐκείνος ἐτι ἡμῶν μισθοδότης. (10) Ὅτι μέντοι ἀδικεῖσθαι νομίζει ὑπ' ἡμῶν οἷδα, ὥστε καὶ μεταπεμποιμένῳ αὐτοῦ οὐκ ἐθέλω ἐλθεῖν, τὸ μὲν μέριστον, ἀισχυρόμενος, ὅτι σύννομα ἑμαυτῷ πάντα ἐψευσμένος αὐτόν, ἔπειτα δὲ καὶ δεδιώς μὴ λαθὼν μεδίκη ἐπιβλήσῃ νομίζει ὑπ' ἐμοῦ ἡδικηθῆναι. (11) Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ οὐχ ὅρα εἶναι ἡμῖν καθεύδειν οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ βουλεύεσθαι ὅτι χρὴ ποιεῖν ἐκ τούτων. Καὶ ἕως τε μένομεν αὐτοῦ, σκεπτέον μοι δοκεῖ εἶναι ὅπως ἀσφαλέστατα μενοῦμεν, εἴ τε ἤδη δοκεῖ ἀπίεμαι, ὅπως ἀσφαλέστατα ἀπιεμεν, καὶ ὅπως τὰ ἐπιτιμία ἐξομεν· ἄνευ γὰρ τούτων οὕτε στρατηγὸς οὕτε ἰδιώτης ὄφελος οὐδέν. (12) Ὁ δ' ἀνὴρ πολλοῦ μὲν ἄξιος φίλος ὃ ἂν φίλος ᾖ, γαλεπώτατος δ' ἐχθρὸς ὃ ἂν πολέμιος ᾖ. Ἐχει δὲ δύναμιν καὶ πῆχυν καὶ ἱππικὴν καὶ ναυτικὴν ἣν πάντες βυβλῶς δοκῶνεν τε καὶ ἐπιστάμεθα καὶ γὰρ οὐδὲ πόρρω δοκῶμέν μοι αὐτοῦ καθῆσθαι ὥστε ὅρα λέγειν ὅτι τις γυγνώσκει ἀριστον εἶναι. Ταῦτα εἰπόν αὐτοῦσταν. (13) Ἐκ δὲ τούτου ἀνίσταντο οἱ μὲν ἐκ τοῦ αὐτομάτου λέγοντες ὅτι ἐνέγκωσσαν, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐγκάλεστοι, ἐπιδεικνύοντες οἷα εἴη ἡ ἀπορία ἄνευ τῆς Κύρου γνώμης καὶ μένειν καὶ ἀπίεμαι. (14) Εἰς δὲ δὴ εἶπε, προσποιούμενος σπεύδειν ὡς τάχιστα πορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, στρατηγὸς μὲν εἶεσθαι ἁλδους ὡς τάχιστα, εἰ μὴ βούλεται Κλέαρχος ἀπάγειν· τὰ δ' ἐπιτιμία ἀγορεύεσθαι, ἡ δ' ἀγορά ἣν ἐν τῷ βαρβαρικῷ στρατεύματι, καὶ συσκευάσθαι ἐλθόντας δὲ Κύρου αἰτεῖν πλοῖα, ὡς ἀποπλεῖν· ἐν δὲ μὴ διδοῖ ταῦτα, ἡγεμόνα αἰτεῖν (Κύρον ὅστις διὰ φιλίας τῆς χώρας ἀπάγει· ἐν δὲ μὴδὲ ἡγεμόνα διδοῖ, συντάττεσθαι τὴν ταχιστὴν, πύρφαι δὲ καὶ προκαταληφόμενος τὰ ἄλλα, ὅπως μὴ φθάσωσι αἱτῆς Κύρος μᾶτε οἱ Κίλικες καταλαθόντες, ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχουσιν ἀνερπακότες. Οὗτος μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπε μετὰ δὲ τούτου Κλέαρχος εἶπε τοσούτων. (15) Ὡς μὲν στρατηγὸς ταῦτα εἶπεν τὴν στρατηρίαν μεγάλης βυβλὸς λεγέτω· πολλὰ γὰρ ἐννοῶ δι' ἃ ἐμοὶ τούτο οὐ ποιητέον· ὡς δὲ τῷ ἀνδρὶ ὃ ἂν ἐλθῇ πεῖσομαι ἢ δυνατόν μάλιστα, ἵνα εἰδῇτε ὅτι καὶ ἀρχεσθαι ἐπιστάμεθα ὡς τις καὶ ἄλλος μάλιστα ἀνθρώπων. (16) Μετὰ τούτων ἄλλος ἀνέστη, ἐπιδεικνύς μὲν τὴν εὐρίθειαν τοῦ τὰ πλοῖα αἰτεῖν καλεῦστος, ὡς περ πάλιν τὸν στόλον Κύρου μὴ ποιοῦμένου, ἐπιδεικνύς δὲ ὡς εὐθὺς εἴη ἡγεμόνα αἰτεῖν παρὰ τούτου ὃ λαμάνόμεθα τὴν πράξιν. Εἰ δὲ καὶ τῷ ἡγεμόνι πιστεύομεν ὃ ἂν Κύρος δῶ, τί κωλύει καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν καλεῦσθαι Κύρον προκαταλαμβάνειν; (17) ἐν ᾧ

tibus misso ad ipsum nuntio, bono ut esset animo, hortabatur; nam fore ut haec ita, uti expediat, componantur: se vero iterum accessere jussit; quo facto, ipse venturum se iterum negat. Post haec contractis ad concionem militibus tam suis, quam qui ad ipsum se contulerant, atque etiam ex aliis, cuicumque liberet, hujusmodi orationem habuit: « Eodem omnino, milites, se modo erga nos Cyri res habent, quo nostrae erga illum, nam neque nos amplius ejus sumus milites, cum ipsum non sequamur, neque nobis ille stipendium numerat. Scio equidem illum existimare, a nobis se injuria adfici; adeo ut, tametsi me accessat, ire tamen ad eum nolum; maxime, quia pudet me mihi met esse conscium, illum a me omnino deceptum esse: deinde metuo, ne si me comprehenderit, ob ea poenam mihi irroget, quae a me per injuriam existimat in se commissam. Quamobrem nobis minime dormiendi tempus esse arbitror, neque nos ipsos negligendi, sed deliberandi quid deinceps nobis sit agendum. Ac sive tandem manebimus, considerandum existimo, quo pacto tutissime mansuri simus; sive discedendum videtur, quo pacto minimo cum periculo discesserimus, quoque pacto nobis comitatus suppetant: nam absque his sit, nec imperatoris nec gregarii militis usus fuerit ullus. Et Cyrus quidem amicus est magni faciendus ei, cui sit amicus: gravissimus autem ei inimicus, cui sit hostis. Praeterea copias et pedestres et equestres et navales habet, quas nos omnes pariter et videmus et novimus: nam non longe mihi ab ipso videmur consistere: quapropter tempus est indicandi, quod quisque factu optimum esse statuit. » Haec loquutus, finem dicendi fecit. Deinceps surgebat alii quidem, sua sponte quae sentirent exposituri; alii vero illius etiam jussu, quam foret difficile, praeter Cyri voluntatem, vel manere vel abire, demonstrabant. Unus porro, se prope rate simulans in Graciam quamprimum proficisci, dixit, aliis quamprimum diligendos esse duces, si Clearchus ipsos abducere nolle: comitatum emendum esse (erat autem barbarorum in exercitu rerum venaliū forum), ac vasa colligenda: eundem etiam nonnullis a Cyro qui peterent navigia, quibus aves haberentur: quod si ea non daret, petendum a Cyro duces esse, qui per pacatam utique regionem eos abduceret: quod si ne duces quidem daret, quamprimum instruendam esse aciem, ac mittendos qui montium vertices antecaperent, ut nec Cyrus his occupandis nec Cilices nos antecertant, quorum multos et multa bona praedati possidemus. Hujusmodi ille verba fecit: post quem Clearchus tantum dixit: Nemo vestrum dicat fore, ut ipse munus hoc imperatorium suscipiam; nam multa video, quamobrem id per me fieri non debeat: sed ut ei, quemcumque delegeritis, pro viribus obtemperem: quo sciatis me alterius etiam imperio parendi esse peritum, ut quis maxime mortalium alius. Post hunc surrexit alius, qui partim ejus stoliditatem commonstrabat, qui ad naves petendas hortatus fuerat, quasi vero Cyrus expeditionem posthac non esset suscepturus: partim commonstrabat quam stultum esset, duces ab eo petere, cujus institutum labefactamus. Quod si quam duci, quem nobis Cyrus dederit, fidem habebimus, quid vetat quo minus vertices Cyrum etiam nobis occupare jubeamus? Equi-

γὰρ ἀνοήτων μὲν ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν ἃ ἡμῖν δοίη, μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδόσῃ, φοβοίμην δ' ἂν τῷ ἡγεμόνι ᾧ δοίη ἐπεσθαι, μὴ ἡμᾶς ἀγάγῃ θέναι αἷον τε ἔσται ἐξελεῖν, βουλοίμην δ' ἂν ἄκοντος ἐπιὼν Κύρου λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθῶν δ' οὐ δυνατόν ἐστιν. (18) Ἄλλ' ἐγὼ φημι ταῦτα μὲν φλυαρίαν εἶναι· δοκεῖ δέ μοι ἀνδράς ἐλθόντας πρὸς Κύρον οἷτινες ἐπιτήδειοι σὺν Κλεάρχῳ ἐρωτᾶν ἐκείνων τί βούλεται ἡμῖν γρῆσθαι· καὶ ἐάν μὲν ἡ πρᾶξις ἢ παραπλησία ἴαπερ καὶ πρόσθεν ἐγρήτο τοῖς ξένοις, ἐπεσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ μὴ κακίους εἶναι τῶν πρόσθεν τούτῳ συναγεσάντων· (19) ἐάν δὲ μείζων ἢ πρᾶξις τῆς πρόσθεν φαίνεται καὶ ἐπιπονωτέρα καὶ ἐπικινδυνότερα, ἀξιοῦν ἢ πείσονται ἡμᾶς ἀγεῖν ἢ πεισθέντα πρὸς φίλιαν ἀφίεσθαι· οὕτω γὰρ καὶ ἐπόμενοι ἂν φίλοι αὐτῷ καὶ πρόθυμοι ἐκίμεθα καὶ ἀπίνοντες ἀσφαλῶς ἂν ἀπίοιμεν· ὅτι δ' ἂν πρὸς ταῦτα λέγῃ, ἀναγγεῖλαι δεῦρο· ἡμᾶς δ' ἀκούσαντας πρὸς ταῦτα βουλευέσθαι. (20) Ἔδοξε ταῦτα, καὶ ἀνδράς ἐλόμενοι σὺν Κλεάρχῳ πέμπουσιν, οἱ ἡρώων Κύρον τὰ δοξάντα τῇ στρατιῇ. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι ἀκούσι Ἀβροκόμαν, ἐχθρὸν ἀνδρά, ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ εἶναι, ἀπέχοντα δώδεκα σταθμούς· πρὸς τοῦτον οὖν ἐρτὶ βούλεσθαι ἐλθεῖν· κἂν μὲν μὲνῃ ἐκεῖ, τὴν ὥκην ἔφη χρῆζειν ἐπιθεῖναι αὐτῷ, ἣν δὲ φύγῃ, ἡμεῖς ἐκεῖ πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα. (21) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ αἰρετοὶ ἀναγγέλλουσι τοῖς στρατιώταις· τοῖς δὲ ὑπερβία μὲν ἦν ὅτι ἀγοὶ πρὸς βασιλέα, ὅμως δὲ ἔδοκει ἐπείσθαι. Προκαίτοισι δὲ μισθὸν Κύρος ὑπισχνέται ἡμισίον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεῖωσθαι τρία ἡμιδαρεῖα τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ· ἐπὶ δὲ ἐπὶ βασιλέα ἀγοὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἤκουσεν οὐδὲς ἐν γὰρ τῷ φανεροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα ἐπὶ τὸν Ψάρον ποταμὸν, οὗ ἦν τὸ εὖρος τρία πλέθρα. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας πέντε ἐπὶ τὸν Πύραμον ποταμὸν, οὗ τὸ εὖρος στάδιον. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας πεντεκαίδεκα εἰς Ἰσσοὺς, τῆς Κιλικίας ἐσχάτην πόλιν, ἐπὶ τῇ θαλάττῃ οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. (2) Ἐντεῦθεν ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ Κύρῳ παρήσαν αἱ ἐκ Πελοποννήσου νῆες τριάκοντα καὶ πέντε καὶ ἐπ' αὐταῖς πύραρχος Πυθαγόρας Λακεδαιμόνιος. Ἠγεῖτο δ' αὐτῶν Ταμῆς Αἰγύπτιος ἐξ Ἐφέσου, ἔχων ναὺς ἑτέρας Κύρου πέντε καὶ εἰκοσιν, αἷς ἐπολιόρχει Μίλητον, ὅτε Τισσαφέρνης φησὶ ἦν, καὶ συνεπολέμει Κύρῳ πρὸς αὐτόν. (3) Παρῆν δὲ καὶ Χειρίσοφος Λακεδαιμόνιος ἐπὶ τῶν νεῶν, μετὰ πεμπτος ὑπὸ Κύρου, ἐπταχοσίους ἔχων βελίτας, ὧν ἐστρατήγει παρὰ Κύρῳ. Αἱ δὲ νῆες ὤρμαν παρὰ τὴν Κύρου σκηνήν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ παρ' Ἀβροκόμα μισθοφόροι Ἑλλήνες ἀποστάντες ἔλθον παρὰ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΝ.

dem naves conscendere, quas ille nobis dederit, formidaverim, ne cum ipsis nos triremibus demergat : ducem quoque, quem ille dederit, sequi metuerim, ne nos eo ducat, unde non sit exeundi facultas : velim autem, invito Cyro abiens, clam eum discedere; quod fieri nequit. Sed has equidem nugas esse censeo : quin potius arbitror, debere homines idoneos una cum Clearcho Cyrum convenire, qui de ipso quaerant, quam ad rem nostra uti velit opera : ac si res ejusmodi fere sit, ad quam militum conductitiorum antehac usus est opera, sequi nos etiam debere existimo, nec iis ignaviores esse, qui prius iter hoc cum ipso susceperunt : sin res major quam prior illa, graviorisque tum laboris tum periculi videatur, petant oportet isti, ut vel nos suam in sententiam pertractos secum ducat, vel ipse nostram in sententiam adductus in regionem pacatam nos dimittat; sic enim fiet ut sive sequamur ipsum, amicis et alacribus animis sequuturi simus, sive discedamus, tuto simus discessuri : quidquid ad hæc dixerit, huc renuntient legati; nos vero ubi audiverimus, nostra ad id consilia accommodemus. Hæc comprobata est sententia. Atque lectos adeo homines cum Clearcho mittunt, qui Cyrum de iis, quæ decreverat exercitus, interrogabant. Respondebat ille, audire se, hostem suum, Abrocomam ad fluvium Euphratem esse, et duodecim castrorum spatium abesse : adversus hunc utique velle se proficisci aiebat; ac si quidem steterit illic, poenas ei imponere se cupere : sin fugam ceperit, nos illic his de rebus consultabimus. Hæc cum audissent delecti illi, militibus renuntiant : his vero inerat suspicio, Cyrum adversus regem ducere, illum sequendum tamen decernebant. Cumque mercedem poscerent ampliorem, Cyrus se stipendii, quod prius ferebant, sesquiplum omnibus daturum pollicetur, nimirum pro darico tres dimidiatos daricos singulis in mensem militibus : quod autem ipsos adversus regem duceret, ne ibi quidem, propalam saltem, audivit quisquam.

CAPUT IV.

Hinc castris alteris, decem parasangas, ad Psarum flumen pergit, cujus est trium plethrorum latitudo. Inde castris unis, parasangas quinque progreditur, ad Pyramum fluvium, cujus æquat latitudo stadium. Inde castris secundis, parasangas quindecim progreditur, ad Issos, urbem Ciliciæ extremam, ad mare sitam, frequentem incolis, amplam et opulentam. Hic dies tres mansit; quibus ad Cyrum ex Peloponneso triginta quinque venerunt naves, quarum erat navarchus Pythagoras, Lacedæmonius. Dux earum inde usque ab Epheso Tamos erat Ægyptius, qui naves etiam alias Cyri viginti quinque habebat; quibus ille Miletum obsederat, quando urbe ea Tissaphernes obsidebat, et adversus hunc cum Cyro bellum gerens. Advenit item iis in navibus Chrisophilus Lacedæmonius, a Cyro accersitus, cum septingentis gravibus armatis; quibus Cyri tentorium adpulerunt. Hinc cum quatuordecim milibus Græci, quadringenti gravibus armatis, qui erant ab Abro-

Κύρον, τετρακόσιοι δολίται, καὶ συνεστρατεύοντο ἐπὶ βασιλέα. ὁ ἔντεθεν ἐξελκύνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας πέντε ἐπὶ πόλιας τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. Ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τείχη· καὶ τὸ μὲν ἔσθθεν τὸ πρὸ τῆς Κιλικίας Συένεσις εἶχε καὶ Κιλικίων φυλακή· τὸ δὲ ἔξω τὸ πρὸ τῆς Συρίας βασιλείας ἐλέγετο φυλακὴ φυλάττειν. Διὰ μέσου δὲ ᾗ τούτων ποταμὸς Κάρσος ὄνομα, εὗρος πλέθρου. Ἄπαν δὲ τὸ μέσον τῶν τειχῶν ἦσαν στάδιον τρεῖς καὶ παρεῖθαι οὐκ ἦν, βίαι· ἦν γὰρ ἡ πάροδος στενὴ καὶ τὰ τείχη εἰς τὴν θαλάτταν καθήκοντα, ὑπερβῆν δ' ἦσαν πέτραι ἡλίσσονται ἐπὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ὑψιτέροις ὑρειστήκεσαν πόλιαι. (β) Ταύτης ἕνεκα τῆς πάροδος Κύρος τὰς ναὺς μετεπέμψατο, ὅπως δολίταις ἀποβιβάζουσιν εἰς αὐτὰ καὶ ἔξω τῶν πυλῶν, καὶ βιασάμενοι τοὺς πολεμίους παρεῖθαιεν, εἰ φυλάττειεν ἐπὶ ταῖς Συρίας πόλιας, ὅπως ᾔετο ποιήσαιν ὁ Κύρος τὸν Ἀβροκόμαν, ἔχοντα πολὺ στρατεύμα. Ἀβροκόμας δὲ οὐ τοῦτ' ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπεὶ ἤκουσε Κύρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἀναστρέψας ἐκ Φοινίκης παρὰ βασιλέα ἀπήλκυνεν, ἔχον, ὡς ἐλέγετο, τριάκοντα μυριάδας στρατιῆς. (γ) ἔντεθεν ἐξελκύνει διὰ Συρίας σταθμὸν ἓνα παρασάγγας πέντε εἰς Μυριάδρον, πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ Φοινίκων ἐπὶ τῇ θαλάττῃ· ἐμπόριον δ' ἦν τὸ χωρίον καὶ ὄρμουσιν αὐτῇ ὁκάδες πόλιαι. (δ) ἔνταυθ' ἔμειναν ἡμέρας ἑπτὰ καὶ Ξενίας ὁ Ἀρχαῖος στρατηγὸς καὶ Πασίων ὁ Μεγαρεὺς ἐνθάπτες εἰς πλοῖον καὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐνθήμερον ἀπέπλευσαν, ὡς μὲν τοῖς πλείστοις ἐδόκουν φιλοτιμηθέντες ὅτι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν τοὺς παρὰ Κλέαρχον ἀπελθόντας, ὡς ἀπόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πάλιν καὶ οὐ πρὸς βασιλέα, εἰς Κύρον τὸν Κλέαρχον ἔβριεν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἀφανεῖς, διήλθε λόγος ὅτι δυνάμι αὐτοὺς Κύρος τρήρειν καὶ οἱ μὲν εὗροντο ὡς δειλοὺς ὄντας αὐτοὺς λελύθηναι, οἱ δ' ὠκίτερον εἰ ἀλώσονται. (ε) Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς εἶπεν, Ἀπολειόσασιν ἡμεῖς Ξενίας καὶ Πασίων. Ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπιστάσθωσιν ὅτι οὐτε ἀποδεράσασιν οὐδὰ γὰρ ὅπῃ οἴχονται· οὐτε ἀποπεφεύγασιν· ἔγω γὰρ τρήρεις ὥστε ἔλθιν τὸ ἐκείνων πλοῖον. Ἀλλὰ μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἔγωγε αὐτοὺς διώξω, οὐδ' ἐρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ ἕως μὲν ἂν παρῇ τις γρῶμαι, ἐπειδὴν δὲ ἀπέναι βούληται, συλλαθὼν καὶ αὐτοὺς κακῶς ποιῶ καὶ τὰ γρῶματα ἀποσπῶ. Ἀλλὰ ἰόντων, εἰδότες ὅτι κακίους εἰσὶ περὶ ἡμῶν ἢ ἡμεῖς περὶ ἐκείνων. Καίτοι ἔγω γε αὐτῶν καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας ἐν Τράλλεσι φρουρούμενα· ἀλλ' οὐδὲ τούτων στερεήσονται, ἀλλ' ἀπολήφονται τῆς πρόθεν ἕνεκα περὶ ἐμὲ ἀρετῆς. (σ) Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Ἕλληνας, εἰ τις καὶ ἀθυρότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάστασιν, ἀκούοντες τὴν Κύρου ἀρετὴν ἡδίστην καὶ πρόθυμωτον συνεπορεύοντο.

Μετὰ ταῦτα Κύρος ἐξελκύνει σταθμὸς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσὶ ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὗρος πλέθρου, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πρᾶσων, ὡς οἱ Σύροι θεοὺς ἐνόμιζον καὶ σόζειν οὐκ εἶον, οὐδὲ τὰς περιστέρας. Αἱ δὲ χῶμαι ἐν αἷς ἐσκήρουν Παρυ-

nium militarant, ad Cyrum transierunt, et una cum eo in expeditionem adversus regem profecti sunt. Hinc castris unis, parasangas quinque progreditur, ad portas Ciliciae Syriacae. Erant haec duo castella; ac horum quidem ceterius, in Ciliciam obversum, Syennesis et Cilicum praesidium tenebat; ulterius, in Syriam obversum, dicebatur regis praesidium custodire. Medio inter hoc loco fluit amnis, cui nomen Carsus, latitudine plethri. Totum vero spatium inter castella medium, trium erat stadiorum; nec id vi transire licebat: nam transitus angustus erat, ac muni ad mare pertinebant, saxaque desuper erant inaccessa: juxta vero castellum utrumque portae adstiterunt illae. Hujusce causa transitus naves Cyrus accersivit, quo gravis armaturae milites citra portas ultraque trajiceret, atque ii, hostibus vi submotis, transire possent, si qui forte ad portas Syriacas praesidium agitent; quod quidem Abrocomam, qui magnas haberet copias, facturum existimabat Cyrus. At hoc non fecit Abrocomas, sed quod Cyrum in Cilicia esse audierat, relicta Phoenicia ad regem cum trecentis, uti forebatur, hominum millibus perrexit. Inde per Syriam unis castris, parasangas quinque progreditur, ad Myriandrium, urbem a Phoenicibus habitatam, prope mare sitam: locus autem emporium erat, atque illic multae naves onerariae stationem habebant. Hic dies septem mansit: et Xenias dux ille Arcadicus cum Pasione Megarensi, conscensa navi, et in eam maximi pretii rebus impositis, solverunt; amulatione ducti, quemadmodum plerisque videbatur, quod milites suos, qui ad Clearchum se contulerant, quasi qui jam essent in Graciam redituri, ac non adversus regem perfecturi, Clearchum habere sinebat Cyrus. Itaque cum ex conspectu se subduxissent, incessit rumor, Cyrum eos trineubus persequiturum: et nonnulli quidem optabant ut, quia cum ignavia egissent, caperentur; alii miserabantur sortem eorum, si forte caperentur. Cyrus autem, convocatis duobus, ait, « Deserere nos Xenias et Pasion: verum certo sciant, nec clam se aufugisse: novi enim quo abierunt, nec effugisse; nam triremes habeo, quibus ipsum capere possim navigium. Sed ipsos ego profecto non persequar; neque quisquam dicturus est, me aliorum uti, dum adsint, opera; posteaquam abire voluerint, comprehensos eos et ledere, et fortunas eorum spoliando adimere. Abiant vero, ac se sciant iniquiores in nos, quam nos in ipsos esse. Atqui ipsorum equidem et liberos et uxores Trallibus praesidio septos habeo: verum ne his quidem erunt orbat; sed propter virtutem erga me pristinam recipient. » Et haec ille quidem dixit: at Graeci, si quis eorum erat animo minus etiam ad expeditionem alacri, perspecta ex iis quae audierant virtute Cyri, libentius et alacrius cum eo proficiscebantur.

Post haec Cyrus castris quartis, parasangas viginti progreditur, ad Chalum fluvium, plethrum latitudine aequantem, magnis mansuetisque piscibus refertum, quos Syri deos existimabant, neque ut quisquam lederet eos sinebant, neque columbas. Vici autem, in quibus castra me-

σάπδος ἦσαν, εἰς ζώνην δεδομένα. (10) Ἐντεῦθεν ἐξελεύναι σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάκοντα ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Δάρδῆτος ποταμοῦ, οὗ τὸ εὖρος πλέθρου. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Βελέσους βασιλεία τοῦ Συρίας ἀρίστου, καὶ παραδείσους πάνυ μέγας καὶ καλὰς, ἔχων πάντα ὅσα ὄρει φύουσι. Κύρος δ' αὐτὸν ἐξέκοψε καὶ τὰ βασιλεία κατέκαυσεν. (11) Ἐντεῦθεν ἐξελεύναι σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὅντα τὸ εὖρος τεττάρων σταδίων· καὶ πόλις ἐντὺ ἐφαίτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων Θάψακος ὄνομα. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας πέντε· καὶ Κύρος μεταπεμφθέντος τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο πρὸς βασιλεία μέγαν εἰς Βαβυλῶνα· καὶ κελεύει αὐτοὺς λέγειν ταῦτα τοῖς στρατιώταις καὶ ἀναπειθεῖν ἐπισθαί. (12) Οἱ δὲ ποιήσαντες ἐκκλησίαν ἀπήγγελλον ταῦτα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐχαλέπαινον τοῖς στρατηγοῖς, καὶ ἔρσαν αὐτοὺς πάλαι ταῦτ' εἰδότας κρύπτειν, καὶ οἷα ἔρσαν εἶναι, ἐὰν μὴ τις αὐτοῖς χρήματα διδῶ, ὥσπερ καὶ τοῖς προτέροις μετὰ Κύρου ἀναδᾶσι (παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Κύρου) καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ μάχην ἰόντων, ἀλλὰ καλοῦντος τοῦ πατρὸς Κύρον. (13) Ταῦτα οἱ στρατηγοὶ Κύρῳ ἀπήγγελλον· ὃ δ' ὑπέσχετο ἀνδρὶ ἐάστω δώσειν πέντε ἀργυρίου μνᾶς, ἐπὰν εἰς Βαβυλῶνα ἔλθωσι, καὶ τὸν μισθὸν ἐντελῆ μέχρι ἀν' καταστήσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν. Τὸ μὲν δὲ πολὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὕτως ἐπίσθη. Μένων δὲ πρὶν ὅλῳ εἶναι ἢ ποιήσουσιν οἱ ἄλλοι στρατιῶται, πότερον ἔθονται Κύρῳ ἢ οὐ, συνέλεξε τὸ αὐτοῦ στρατεύμα χωρὶς τῶν ἄλλων καὶ ἔλεξε τάδε· (14) Ἄνδρες, ἐὰν μοι πεισθῆτε, οὔτε κινδυνεύσαντες οὔτε πονήσαντες τῶν ἄλλων πλέον τροπιμήσεσθε στρατιωτῶν ὑπὸ Κύρου. Τί οὖν κελεύω πηθεῖν; νῦν δέ τι Κύρος ἐπεσθαί τοὺς Ἑλληνας ἐπὶ βασιλείᾳ· ἐγὼ οὖν ρημὶ ὑμᾶς χρῆναι διαδῆναι τὸν Εὐφράτην ποταμὸν πρὶν ὅλῳ εἶναι, ὅτι οἱ ἄλλοι Ἑλληνας ἀπακρινούσιν Κύρῳ. (15) Ἦν μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἐπεσθαί, ὑμεῖς δόξετε αἴτιοι εἶναι ἀρξάντες τοῦ διαδαινεῖν, καὶ ὡς προθυμοτάτοις οὖσιν ὑμῖν χάριν εἴσεται Κύρος καὶ ἀποδώσει· ἐπίσταται δ' εἰ τις καὶ ἄλλος· ἦν δ' ἀποφρίσωνται οἱ ἄλλοι, ἀπιμεν μὲν ἅπαντες εἰς τὸν πελάγιν, ὑμῖν δὲ ὡς μόνους πειθομένους πιστοτάτοις χρήσεται καὶ εἰς φρούρια καὶ εἰς λοχαγίας, καὶ ἄλλου ὅστις ἀν' εἰρήσῃ εἶδεν ὅτι ὡς φίλου τεύξεσθε Κύρου. (16) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπίθοντο καὶ διέδρσαν πρὶν τοὺς ἄλλους ἀπακρινέσθαι. Κύρος δ' ἐπεὶ ἤσθητο διαδεβεῖν, ἥσθη τε καὶ τῷ στρατεύματι πέμψας Γλοῦν εἶπεν· Ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες, ἤδη ὑμᾶς ἐπαινώ· ὅπως δὲ καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαινέσετε ἐμοὶ μελήσει, ἢ μηκέτι με Κύρῳ νομίζετε. (17) Οἱ μὲν δὲ στρατιῶται ἐν ἑλπίσι μεγάλαις ὄντες εὐχόντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι· Μένων δὲ καὶ ὅρῳ ἔλεγετο πέμψαι μεγαλοπρεπῶς. Ταῦτα δὲ ποιήσας διέβρινε· συνέπειτο δὲ καὶ τὸ ἄλλο στρατεύμα αὐτῷ ἔπειν καὶ τῶν διαβαινόντων τὸν ποταμὸν οὐδεὶς ἐβρέχθη ἐνώπιον τῶν μεστέων ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. (18) Οἱ δὲ Θάψακην οἱ ἔλεγον ὅτι οὐπόποθ' οὕτως ὁ ποταμὸς δια-

tabantur, Parysatidis erant, in cingulum donati. Hinc castris quintis, parasangas triginta, ad Dardetis fluvii fontes pergit, cujus erat unius plethri latitudo. Hic Belesis erat regia, qui Syriæ cum imperio præfuerat, et magnus admodum elegansque hortus, omnia qui continebat, quæcumque anni tempora proferunt : hunc Cyrus excidit, et regiam concremavit. Inde castris tertiis, parasangas quindecim, ad Euphratem fluvium, cujus erat quatuor stadiorum latitudo, procedit : atque ibi urbs culta erat, locuples et ampla, nomine Thapsacus. Hic dies quinque morati sunt : et Cyrus arcessitis Græcorum ducibus, iter ipsis fore adversum magnum regem, ad Babylonem, aiebat ; eosque militibus hæc dicere, atque uti sequerentur, persuadere jubet. Illi, concione advocata, hæc renuntiabant : ac milites ducibus succensebant, et aiebant hæc ipsos dudum perspecta habuisse atque occultasse ; negabantque adeo progressuros se, nisi quis ipsis pecuniam dederit, quemadmodum Græcis data fuisset illis, qui cum Cyro prius ad patrem ejus iter fecerant : præsertim, cum ad pugnam illi non exissent, sed patre Cyrum arcessente. Hæc Cyro renuntiant duces : atque ille cuique se militi daturum minas argenti quinque pollicitus est, ubi primum Babylonem venissent, et stipendium integrum tamdiu, donec Græcos rursus in Ioniam reduxisset. Et hac quidem ratione bona exercitus Græci pars, ut sequeretur, est adducta. At Menon, priusquam constaret quid milites ceteri facturi essent, sequuturine Cyrum, an non, copias suas seorsum a ceteris coegit, et hanc orationem habuit : « Si mihi parueritis, milites, sine periculo, sine labore vestro majorem, quam ceteri milites, honorem a Cyro consequemini. Quid ergo faciendum censeo? Rogat nunc Cyrus, ut adversus regem se Græci sequantur : ego vero debere nos aio Euphratem fluvium trajicere, priusquam quid reliqui Græci Cyro responsuri sint, constet. Nam si sequendum esse decreverint, vos totius rei auctores extitisse videbimini, a quibus trajiciendi factum fuerit initium ; atque adeo gratiam vobis, ut gratificandi sibi studiosissimis, habebit Cyrus, ac referet (quod quidem si quisquam alius, ipse certe facere novit) : sin ceteri secus statuerint, universi quidem domum revertemur ; at vobis, ut qui soli dicto sitis audientes, tanquam fidissimis utetur et ad præsidia et ad præfecturas cohortium ; ac quicquid aliud fuerit, quod requiretis, scio vos ab Cyro, ut vobis amico, impetraturos. » Hæc cum illi audissent, obtemperabant, ac prius quam alii responderent, trajiciebant. Cyrus autem ubi hos trajicisse animadvertet, lætatus est, ac statim ad eas copias Glun misit, qui hæc diceret : « Equidem, viri, vos jam laudo : verum ut vos etiam me laudetis, mihi curæ erit ; aut Cyrum me non amplius existimate. » Et milites quidem, magna spe concepti, felices ei ceptorum exitus precabantur : Menoni etiam magnifica munera misisse ferebatur. His peractis, et ipse trans mittebat ; et reliquæ simul eum sequebantur copię omnes ; ac nemo ex iis, qui amnem trajiciebant, supra mamillas eo madefactus fuit. Thapsaceni vero aiebant, nunquam id flumen pedibus transmitti potuisse, præter-

βατός γένοιτο πεζῇ, εἰ μὴ τότε, ἀλλὰ πλοίοις· ἃ τότε Ἀθροκόμας προΐων κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κύρος διαβῇ. Ἐδόκει δὲ θεῖον εἶναι καὶ σαρῶς υποχωρῆσαι τὸν ποταμὸν Κύρῳ ὡς βασιλεύουσι. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Συρίας σταθμοὺς ἐννέα παρασάγγας πεντήκοντα, καὶ ἀρικνεῖται πρὸς τὸν Ἀράξην ποταμὸν. Ἐνταῦθα ἤσαν κώμαι πολλαὶ μεστὰί σίτου καὶ οἴνου. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Ἀραβίας τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων σταθμοὺς ἐρήμους πέντε παρασάγγας τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ ἦν μὲν ἡ γῆ πεδὶον ἅπαν ὁμαλόν, ὥσπερ θάλαττα, ἀνενήϊον δὲ πλήρες· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐνῆν ὕλης ἢ καλὰ μού, ἅπαντα ἤσαν εὐδὴρ, ὥσπερ ἀρώματα· δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν. (2) Θηρία δὲ παντοῖα, πλείστοι μὲν ὄνοι· ἄγριοι, πολλοὶ δὲ στρουθιοὶ (οἱ μεγάλοι)· ἐνῆσαν δὲ καὶ ὠτίδες καὶ δορκάδες. Ταῦτα δὲ τὰ θηρία οἱ ἵπποις ἐνίστο· ἐδίωκον. Καὶ οἱ μὲν ὄνοι, ἐπεὶ τις διώκοι, προδραμόντες ἔστασαν· πολὺ γὰρ τῶν ἵππων ἔτρεχον θάττον καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησιάζοντες οἱ ἵπποι ταύτων ἐποίουσαν, καὶ οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἵπποις θηρῶν διαδύχοντο [τοῖς ἵπποις]. Τὰ δὲ κρέα τῶν ἀλίσκομένων ἦν παρὰ πλῆθυσιν τοῖς ἐλαφείοις, ἀπαλώτερα δέ. (3) Στρουθὸν δὲ οὐδεὶς ἔλαβεν· οἱ δὲ διώξαντες τῶν ἵππων ταχὺ ἐπαύοντο· πολὺ γὰρ ἀπεσπᾶτο φεύγουσα, τοῖς μὲν ποτὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυσιν, αἰρούσα, ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένη. Τὰς δὲ ὠτίδας ἂν τις ταχὺ ἀνίστη, ἔστι λαμβάνειν· πέτονται γὰρ βραχὺ, ὥσπερ πέρδικας, καὶ ταχὺ ἀπαγορεύουσι. Τὰ δὲ κρέα αὐτῶν ᾗδιστα ἦν. (4) Πορευόμενοι δὲ διὰ ταύτης τῆς χώρας ἀρικνεῖται ἐπὶ τὸν Μάσκαν ποταμὸν, τὸ εὖρος πλεθριαῖον. Ἐνταῦθα ἦν πόλις ἐρήμη, μεγάλη, ὄνομα δ' αὕτῃ Κορσότη· περιεβρέετο δ' αὕτῃ ὑπὸ τοῦ Μάσκα κύκλῳ. Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (5) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς ἐρήμους τρεῖς καὶ δέκα παρασάγγας ἐνενήκοντα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, καὶ ἀρικνεῖται ἐπὶ Πύλας. Ἐν τούτοις τοῖς σταθμοῖς πολλὰ τῶν ὑποζυγίων ἀπόλωτο ὑπὸ λιμοῦ· οὐ γὰρ ἦν χόρτος οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν δένδρον, ἀλλὰ ψιλὴ ἦν ἅπαντα ἡ χώρα· οἱ δὲ ἐννοκούντες ὄνους ἀλέας παρὰ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιούντες εἰς Βαβυλῶνα ἤγον καὶ ἐπώλουν καὶ ἀνταγοράζοντες σίτον ἔχων. (6) Τὸ δὲ στρατεύμα ὁ σίτος ἐπέλιπε, καὶ πρίσθαι οὐκ ἦν· εἰ μὴ ἐν τῇ Αὐδίᾳ ἀγορᾷ ἐν τῇ Κύρου βαρβαρικῇ, τὴν καπὶθην ἀλεύρων ἢ ἀλγύτων τεττάρων σίγων. Ὅ δὲ σίγλος δύναται ἑπτὰ ὀβολοὺς καὶ ἡμιὸβόλιον Ἀττικῶς· ἢ δὲ καπὶθὺ δύο χοίνικας Ἀττικῶς ἐχόμεναι. Κρέα οὖν ἐσθίοντες οἱ στρατιῶται διεγίγνοντο. (7) Ἦν δὲ τούτων τῶν σταθμῶν ὡς πάνυ μακροὺς ἔλκυνεν, ὅποτε ἡ πρὸς ὕδωρ βούλοιο διατελεῖσαι ἢ πρὸς γιγλόν· καὶ δὴ ποτε στενοχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς

quam illo tempore, sed navigiis tantum : quæ tunc Abrocomas ipsos præcedens exusserat, ne Cyrus trajiceret. Illud utique divinitus accidisse visum est, et flumen Cyro plane quasi regnatura cessisse. Hinc per Syriam progreditur castris novem, parasangas quinquaginta, et ad Araxem fluvium perveniunt. Hic vici erant multi, frumento et viro referti. Triduum ibidem manserunt, et commicatum comparabant.

CAPUT V.

Inde per Arabiam, cum Euphratem haberet ad dextram, castris quinque in solitudine positis, parasangas triginta quinque progreditur. Hoc loco regio campestris erat, tota maris instar æquabilis, absinthio plena : si quid aliud in ea inerat vel fruticis vel arundinis, ea vero universa instar aromatum erant fragrantia : arbor certe in ea inerat nulla. Ferae autem variae inerant, silvestres quidem asini quamplurimi, ac struthiocameli non pauci : inerant etiam otides et dorcades : atque has feras equites nonnunquam insequabantur. Et asini quidem isti, cum quis eos insequeretur, procurrare et deinde restitare solebant : quippe multo velocius equo currebant : ac rursus ubi adpropinquaret equus, idem facitabant : adeo ut nulla esset eos capiendi ratio, nisi per intervalla collocati equites venarentur, alii alios recentibus equis excipientes. Erant autem eorum, qui capiebantur, carnes cervinis quidem similes, sed aliquanto teneriores. At struthiocamelum nemo cepit : eamque avem ex equitibus qui insequabantur, cito desierunt : nam fugiendo se longe subducebat, pedibus quidem cursu, alis vero, cum eas tollerit, tanquam velo usa. Otidas autem, si quis celeriter suscitit, licet capere : nam breve ad intervallum volant, tanquam perdices, et cito fatiscunt. Carnes harum erant suavissimæ. Facto per hanc regionem itinere, ad Mascam fluvium perveniunt, cujus erat unius plethri latitudo. Hic urbs erat deserta, ampla, cui nomen Corsote : quæque a Masca undique circumfluebatur. Manserunt hoc loco triduum, et cibaria parabant. Hinc castris decimis tertiis apud loca deserta positis, parasangas nonaginta progreditur, Euphratem fluvium ad dextram habens, et ad Pylas Babylonias pervenit. In his stationibus multa jumenta fame peribant : nam neque pabulum hic erat, neque ulla præterea arbor, sed regio universa nuda erat : incolæ vero lapides molares propter fluvium effodere solebant et formare, quos deinde Babylonem vectos vendebant, atque emto vicissim frumento vitam sustinebant. Jam vero frumentum milites defecerat, neque coemendi ejus facultas erat reliqua, nisi in foro Lydio, illorum in agmine barbarorum, qui Cyrum sequebantur, farinæ nimirum triticæ vel hordeacæ capitham, siglis quatuor. Siglus autem septem Atticos obolos et dimidium alterius valet : ac duos chornices Atticos capitha continebat. Quamobrem carnes comedendo vitam sustentabant milites. Et ex his quidem stationibus erant, in quas per longa admodum movebat spatia, quoties vel ad aquam vel ad pabulum iter peragere volebat. Quin et aliquando itineris angustias lutoque objectis, plaustris

ἀμάξαις δυσπορεύτου ἐπέστη ὁ Κῦρος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρίστοις καὶ εὐδαιμονεστάτοις, καὶ ἔταξε Γλοῦν καὶ Πίρρητα λαβόντας τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ συνεκιδάξαι τὰς ἀμάξας. (8) Ἐπεὶ δ' ἰδόντων αὐτῶν σχολαίως ποιῆν, ὥς περ ὀργῇ ἐκέλευσε τοὺς περὶ αὐτὸν Πέρσας τοὺς κρατίστους συνεπιπεῦσαι τὰς ἀμάξας. Ἐνθα δὴ μέρος τι τῆς εὐταξίας ἦν θεάσασθαι. Ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδους ὅπου ἔτυχεν ἕκαστος ἐστηκώς, ἔντο ὥς περ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης καὶ μάλα κατὰ πρᾶνους γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας, ἐνίοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις καὶ ψάλια περὶ ταῖς χερσίν· εὐθὺς δὲ σὺν τούτοις εἰσπηδήσαντες εἰς τὸν πηλὸν θάττον ἢ ὥς τις ἂν ᾤετο μετεώρους ἐξεκόμεσαν τὰς ἀμάξας. (9) Τὸ δὲ σύμπαν ὅτλος ἦν Κῦρος σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδὸν καὶ οὐ διατρίβων ὅπου μὴ ἐπισιτισμοῦ ἕνεκα ἢ τινος ἀλλοῦ ἀναγκαίου (ἐκαθέζετο), νομίζων, ὅσῳ μὲν θάττον ἔλθοι, τοσούτῳ ἀπαρσκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μαχεῖσθαι, ὅσῳ δὲ σχολαιώτερον, τοσούτῳ πλέον συναγείρεσθαι βασιλεῖ στρατεύμα. Καὶ συνιδεῖν δ' ἦν τῶν προσέχοντι τὸν νοῦν ἡ βασιλεύς ἀρχὴ πλήθει μὲν χώρας καὶ ἀνθρώπων ἰσχυρὰ οὖσα, τοῖς δὲ μήχεσι τῶν ὁδῶν καὶ τῶν διεσπάρθαι τὰς δυνάμεις ἀσθενής, εἰ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ποιοίτο. (10) Πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ κατὰ τοὺς ἐρήμους σταθμοὺς ἦν πόλις εὐδαίμων καὶ μεγάλη, ὄνομα δὲ Χαρμιάδῃ. Ἐκ ταύτης οἱ στρατιῶται ἡγόραζον τὰ ἐπιτήδεια, σχεδίασι διαβαίνοντες ὥδε. Διοφθέρας ἂν εἶχον σκεπάσματα ἐπιμπλασαν χόρτου κούρου, εἴτα συνήτην καὶ συνέσπων, ὥς μὴ ἄπτεσθαι τῆς κάρφης τὸ ὕδωρ· ἐπὶ τούτων διέβαινον καὶ ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια, οἶνόν τε ἐκ τῆς βαλάνου πεποιημένον τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος καὶ σίτον μελίνης· τοῦτο γὰρ ἦν ἐν τῇ χώρᾳ πλείστον. (11) Ἀμφιλέξαντων δὲ τι ἐνταῦθα τῶν τε τοῦ Μένωνος στρατιωτῶν καὶ τῶν τοῦ Κλεάρχου ὁ Κλεάρχος κρίνας ἀδικεῖν τὸν τοῦ Μένωνος πληγὰς ἐνέβαλεν. Ὁ δὲ ἔλθων πρὸς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα ἔλεγεν· ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἐχαλέπουν καὶ ὠργίζοντο ἰσχυρῶς τῷ Κλεάρχῳ. (12) Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ Κλεάρχος ἔλθων ἐπὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκεῖ κατασκευάμενος τὴν ἀγορὰν ἐκπεκίει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν· Κῦρος δὲ οὐπω ἦκει, ἀλλ' ἐπὶ προσέλαυνε· τῶν δὲ Μένωνος στρατιωτῶν ζύλα σκίζων τις ὥς εἶδε τὸν Κλεάρχον διελαύνοντα, ἴησι τῇ ἀκτῇ· καὶ οὗτος μὲν αὐτοῦ ἤμαρτεν· ἄλλος δὲ λίθῳ καὶ ἄλλος, εἴτα πολλοὶ, κραυγῇ γενομένης. (13) Ὁ δὲ καταφύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα, καὶ εὐθὺς παραγγέλλει εἰς τὰ ὄπλα· καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας αὐτοῦ ἐκέλευσε μείναι τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ γόνατα θέντας, αὐτὸς δὲ λαβὼν τοὺς Ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἳ ἦσαν αὐτῷ ἐν τῷ στρατεύματι πλείους ἢ τετραράκοντα, τούτων δὲ οἱ πλείστοι Ὀφθαλμοὶ, θύαντες ἐπὶ τοὺς Μένωνος, ὥς· ἐκείνους ἐκπεπληχθαι καὶ αὐτὸν Μένωνα, καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ ὄπλα· οἱ δὲ καὶ ἔστασαν ἀποροῦντες τῷ πράγματι. (14) Ὁ δὲ Πρόξενος, εἴνεκεν γὰρ ὑστερος προκίων καὶ τάξις αὐτῷ ἐπιμένη τῶν

haud sine difficultate perviis, Cyrus cum praestantissimis et fortunatissimis iis, quos circa se habebat, substitit; ac Glun Pigretemque, adsumptis barbarorum copiis, conjunctis viribus plaustra ex locis difficilibus educere jussit. Cum autem illi hoc tarde ei facere viderentur, quasi indignabundus praestantissimos, qui circa ipsum erant, Persas operis una positus plaustra celeriter expedire jussit. Hic vero studii ordinis conservandi specimen quoddam videre erat. Nam purpureis abjectis candyis eo quo quisque loco forte stabat, quemadmodum de victoria quispiam curretet, per collem admodum etiam praecipitem impetu ferebantur; cum magni pretii tunicas haberent, et subligacula variis distincta coloribus; nonnulli etiam torques circa colla, et circum manus armillas: attamen cum his statim ubi in lutum insiliissent, citius opinione cujusquam, plaustra in sublime sublata exportarunt. Ad summam, plane constitit Cyrum iter totum accelerare, neque usquam cunctari, nisi frumentationis vel alterius necessariae rei causa alicubi consideret: quippe existimabat, tanto se impariorem cum rege dimicaturum, quanto celerius ipse accesserit; quanto autem tardius, tanto majores regi copias coactum iri. Et intelligere sane potuit quicumque rem attentius consideraret, regis imperium regionis quidem amplitudine hominumque multitudine firmum esse, verum ob iterum longitudinem, et quia copiae hinc inde distractae sint, idem imbecillum esse, si quis celeriter bellum gerat. Ultra Euphratem, exadversus stationes illas desertas, erat urbs opulenta magnaue, cui nomen Charmanda: ex hac milites commeatum pretio comparabant, dum ratibus opera tumultuaria confectis in hunc modum trajiciebant: pelles eas, quas pro tegumentis habebant, levi freno implebant; deinde coarctabant constringebantque suturis, ne festucas aqua tangeret: his trajiciebant, commeatumque comportabant, videlicet vinum ex palmarum glandibus factum, et panici frumentum: nam hujus in ea regione maxima erat copia. Ceterum orta inter Menonis et Clearchi milites aliqua hoc loco controversia, Clearchus postquam Menonis militem injuriæ illatæ reum statuisset, plagas ei inject; is ad exercitum suum reversus, rem exponit; qua milites audita moleste ferebant, et Clearcho graviter irascebantur. Eodem die Clearchus cum ad trajectum fluminis accessisset, atque rerum venalium forum ibidem inspexisset, ad tabernaculum suum per Menonis castra cum paucis circa se equo revehitur: Cyrus autem nondum venerat, sed adhuc erat in itinere: quidam inde e Menonis militibus, ligna qui scindebat, ut Clearchum exercitum perequantem vidit, securi jacta petit eum: et ab eo quidem hic aberrat; verum alius lapide, itemque alius: deinde multi, clamore excitato. At ille ad suas copias fuga pervenit, iisque ut statim ad arma concurrant, edixit: et gravis quidem armaturæ milites istic manere jussit, scutis ad genua positis: ipse, adsumptis Thracibus et equitibus, ex quibus in exercitu erant ei plures quadraginta (horum autem plurimi Thracæ erant), sic adversus Menonis milites proventus est, ut illi et Menon ipse timore percussi essent, et ad arma concurrerent. Stabant vero nonnulli, incerti prorsus quid agerent. Proxenus autem (nam forte tandem accessit, gravisque eum armaturæ

γὰρ πρῶτον μὲν ὁ ἐμὸς πατήρ ἔδωκεν ὑπὸ ἡγήσασθαι εἶναι ἐμοί· ἐπεὶ δὲ ταχθεὶς, ὡς ἔφη αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ οὗτος ἐπολέμησεν ἐμοὶ ἐγὼν τὴν ἐν Σάρδεσιν ἀκρόπολιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸν προσαπολεμῶν ἐποίησα ὥστε δοῦναι τούτῳ τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου παύσασθαι καὶ δεξιὰν ἔλαβον καὶ ἔδωκα, (7) μετὰ ταῦτα, ἔφη, ὦ Ὀρόντα, ἔστιν ὃ, τι σε ἡδίκησα; Ἀπεκρίνατο ὅτι οὐ. Πάλιν δὲ ὁ Κύρος ἡρώτη, Οὐκοῦν ὑστερον, ὡς αὐτὸς σὺ ὁμολογεῖς, οὐδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικούμενος ἀποστὰς εἰς Μυσσοῦς κακῶς ἐποίησιν τὴν ἐμὴν χώραν ὅ,τι ἐδύνατο; Ἐφη ὁ Ὀρόντης. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, ὅπότ' αὐτὸς ἐγνώσας τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, ἔλθων ἐπὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν μεταμελεῖν τέ σοι ἐγέσθαι καὶ πείσας ἐμὲ πιστὰ πάλιν ἔδωκάς μοι καὶ ἔλαβες παρ' ἐμοῦ; Καὶ ταῦθ' ὁμολογεῖ ὁ Ὀρόντης. (8) Τί σὺν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀδικηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ νῦν τὸ τρίτον ἐπιβουλεύων μοι φανερὸς γέγονας; Εἰπόντος δὲ τοῦ Ὀρόντου ὅτι οὐδὲν ἀδικηθεὶς ἡρώτησεν ὁ Κύρος αὐτὸν, Ὁμολογεῖς σὺν περὶ ἐμὲ ἀδικος γεγενῆσθαι; Ἡ γὰρ ἀνάγκη, ἔφη ὁ Ὀρόντης. Ἐκ τούτου πάλιν ἡρώτησεν ὁ Κύρος, Ἐπὶ σὺν ἂν γένοιτο τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ πολέμιος, ἐμοὶ δὲ φίλος καὶ πιστός; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδ' εἰ γενοίμην, ὦ Κύρε, σοὶ γ' ἂν ποτε ἔτι δοῦμαι. (9) Πρὸς ταῦτα Κύρος εἶπε τοῖς παρούσιν, Ὁ μὲν ἀνὴρ τοιαῦτα μὲν πεποιήμε, τοιαῦτα δὲ λέγει· ὑμῶν δὲ σὺ πρῶτος, ὦ Κλέαρχε, ἀπόρρηται γνώμην ὃ, τι σοι δοκεῖ. Κλέαρχος δὲ εἶπε τάδε· Συμβουλεύω ἐγὼ τὸν ἀνδρα τοῦτον ἐκποδῶν ποιῆσθαι ὡς τάχιστα, ὡς μηκέτι δέη τοῦτον φυλάττεσθαι, ἀλλὰ σχολῇ ἢ ἡμῖν τὸ κατὰ τοῦτον εἶναι τοὺς ἐθελοντάς φίλους τούτους εὖ ποιεῖν. (10) Ταύτην δὲ τῇ γνώμῃ ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους προσθέσθαι. Μετὰ ταῦτα καλεῖντος Κύρου ἔλαβον τῆς ζώνης τὸν Ὀρόντην ἐπὶ θανάτῳ ἅπαντες ἀναστάντες καὶ οἱ συγγενεῖς· εἶτα δὲ ἐξήγον αὐτὸν οἷς προσετάρχη. Ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν ὅπερ πρόσθεν προσεκύνουν, καὶ τότε προσεκύνησαν, καί περ εἰδότες ὅτι ἐπὶ θανάτῳ ἄγοιτο. (11) Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀρταπάτου σκηνὴν εἰσῆλθον τοῦ πιστοτάτου τῶν Κύρου σκηπτούχου, μετὰ ταῦτα οὔτε ζῶντα Ὀρόντην οὔτε τεθνηκότα οὐδεὶς εἶδε πώποτε, οὐδὲ ὅπως ἀπέθανεν οὐδεὶς εἰδὼς ἔλεγεν· εἰκαζον δὲ ἄλλοι ἄλλως· τάφους δὲ οὐδεὶς πώποτε αὐτοῦ ἐφάνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Βαβυλωνίας σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας δώδεκα. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ σταθμῷ Κύρος ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἐν τῷ πεδίῳ περὶ μέσας νύκτας· ἐδόκει γὰρ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν βασιλεῖα σὺν τῷ στρατεύματι μαχόμενον· καὶ ἐκέλευε Κλέαρχον μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἡγεῖσθαι, Μένωνα δὲ τὸν Θετταλὸν τοῦ εὐωνύμου, αὐτὸς δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διέταξε. (2) Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἤκοντες αὐτόμολοι παρὰ βασιλέως βασιλέως ἀπήγγελλον Κύρῳ περὶ τῆς βασι-

meus meo sub imperio esse voluit : posteaquam vero fratris mei jussu, quemadmodum ipse ait, bellum hic mihi fecerat, apud Sardes cum teneret arcem, atque ego bello eum persequendo effeceram, ut sibi a bello in me intento desistendum putaret, tum deinde dextram et dedi et accepi : post hæc, ait, Num quid est, inique quod in te, Oronta, feci? » Non est, respondit is. Rursus interrogabat Cyrus : Ergo deinceps, uti tute ipse fateris, nec a me latus, nonne facta ad Mysos defectione, agrum meum, quacunque ratione poteras, infestasti? Alebat Orontas. Ergo, Cyrus inquit, cum rursus vires tuas agnosceres, nonne ad Dianæ aram profectus, tui te facinoris poenituisset dixisti, mihi ut crederem adducto fidem, quam et a me acceperisti, dedisti rursus? Hæc quoque fassus est Orontas. Quanam igitur, ait Cyrus, a me adfectus injuria, tertium modo insidias mihi struere manifesto deprehensus es? Cum nulla se adfectum injuria diceret Orontas, Cyrus eum interrogavit, Ergone te fateris in me injurium esse? Id quidem certe necesse est, ait Orontas. Deinde Cyrus rursus interrogavit, Etiamne ergo fratri meo fueris hostis, mihi vero amicus et fidus? Tametsi maxime fuerim, respondit is, tibi tamen, Cyre, non amplius unquam videbor fidus. Ad hæc verba Cyrus iis, qui aderant, dicit, Iste talia fecit, talia profert : vestrum vero tu primus, Clearche, tuam sententiam, tibi quidquid videtur, exponito. Et Clearchus hæc dixit : Equidem auctor sum, ut vir hic quamprimum e medio tollatur, ne posthac necesse sit ab eo nobis cavere; sed otium nobis sit, quod ad hunc attinet, in eos qui amici nobis esse volunt, beneficia conferendi. Huic autem sententiæ Clearchus aiebat et ceteros calculum adjecisse. Post hæc surgentes universi, in his etiam istius propinqui, Cyro jubente, zona Orontam, in necis ei mox inferendæ indicium, prehenderunt : deinde quibus id negotii datum erat, eum educebant. Quem cum viderent ii, qui prius eum venerabantur, etiam tunc venerati sunt, tametsi eum ad mortem duci intelligerent. Cum autem introductus in Artapatæ, de Cyri, sceptuchis fidelissimi, tabernaculum fuisset, post hæc nemo Orontam neque vivum neque mortuum vidit, nec quisquam qui id cognorat, quo pacto interiisset, referebat; alii aliter suspicabantur : et sepulcrum ejus nullum unquam adparuit.

CAPUT VII.

Inde per Babyloniam castris tribus, parasangas duodecim progreditur. Cumque tertia metatus esset castra, Græcorum et barbarorum in planitie recensum agit, sub noctem mediam (existimabat enim regem mane insequente prælii ineundi causa cum copiis adfuturum), et Clearchum quidem cornu dextrum ducere jubebat; Menonem Thessalum, sinistrum : suos struebat ipse. Recensu peracto, ut primum dies insequens illuxit, aderant magno a rege transfugæ qui de exercitu regis Cyro nuntium adferebant. Cyrus convocatis Græ-

λέως στρατιᾶς. Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων συνεβουλεύετο τε πῶς ἂν τὴν μάχην ποιήτο καὶ αὐτὸς παρήκει θαρόντων τοιαῦτα· (3) Ὁ ἄνδρες Ἕλληνας, οὐκ ἀνθρώπων ἀπορῶν βαρβάρων συμμάχους ὑμᾶς ἄγω, ἀλλὰ νομίζων ἀμείνωντας καὶ χρεῖστους πολλῶν βαρβάρων ὑμᾶς εἶναι, διὰ τοῦτο προσέλαβον. Ὅπως οὖν ἐσέσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ὑπὲρ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαίμονίζω. Εἰδὲ γὰρ ἴστε ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ἐλοίμην ἂν ἀντὶ τῶν ἔχω πάντων καὶ ἄλλων πολλαπλασίω. (4) Ὅπως δὲ καὶ εἰδῆτε εἰς οὓν ἔρχεσθε ἄγωνα, ἐγὼ ὑμᾶς εἰδώς διδάσκω. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος πολὺ καὶ κραυγὴ πολλή ἐπίσιν ἂν δὲ ταῦτα ἀνάσχησθε, τὰ ἄλλα καὶ αἰσχυνεῖσθαι μοι δοκῶ οὓους ἡμῖν γνώσεσθε τοὺς ἐν τῇ γῇ ὄντας ἀνθρώπους. Ὑμῶν δὲ ἀνδρῶν ὄντων καὶ εὐτόλμων γενομένων, ἐγὼ ὑμῶν τὸν μὲν οἰκάδε βουλούμενον ἀπέναι τοῖς οἴκοι ζηλωτὸν ποιήσω ἀπελθεῖν, πολλοὺς δὲ οἴμαι ποιήσιν τὰ παρ' ἐμοὶ ἐλθεῖν ἀντὶ τῶν οἴκοι. (5) Ἐνταῦθα Γαυλίτης παρῶν φωνᾶς Σάμιος, πιστὸς δὲ Κύρῳ, εἶπε, Καὶ μὲν, ὦ Κύρε, λέγουσι τινες ὅτι πολλὰ ὑπισπνῆ νῦν διὰ τὸ ἐν τοιοῦτῳ εἶναι τοῦ κινδύνου προσιόντος· ἂν δὲ εὖ γένηται τι, οὐ μεμνησθαι σέ φασιν· ἐνίοι δὲ οὐδ' εἰ μεμνηθῶτε καὶ βούλοιο δύνανθαι ἂν ἀποδοῦναι ὅσα ὑπισπνῆ. (6) Ἀκούσας ταῦτα ἔλεξεν ὁ Κύρος, Ἀλλ' ἔστι μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἡ ἀρχὴ ἡ πατριὰ πρὸς μὲν μεσημβρίαν μέχρι οὗ διὰ καύμα οὐ δύνανται οἰκεῖν ἄνθρωποι, πρὸς δὲ ἄρκτον μέχρι οὗ διὰ χειμῶνα· τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτων πάντα σατραπεύουσιν οἱ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ φίλοι. (7) Ἦν δ' ἡμεῖς νικήσωμεν, ἡμᾶς δαὶ τοὺς ἡμετέρους φίλους τούτων ἐγκρατεῖς ποιήσιν. Ὡστε οὐ τοῦτο δέδοικα μὴ οὐκ ἔχω θῆτι δῶ ἐκάστω τῶν φίλων, ἂν εὖ γένηται, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς οἷς δοῖ. Ὑμῶν δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ στέφανον ἐκάστω χρυσοῦν δώσω. (8) Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες αὐτοὶ τε ἦσαν πολὺ προθυμώτεροι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξηγγέλλον. Εἰσῆσαν δὲ παρ' αὐτὸν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς ἀξιοῦντες εἰδέναι τί σφισιν ἔσται, ἐὰν κρατήσωσιν. Ὁ δὲ ἐμπιπλὺς ἀπάντων τὴν γνώμην ἀπέπεμπε. (9) Παρακελεύοντο δὲ αὐτῷ πάντες ὅσοι περ διελέγοντο μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὀπισθεν ἐκυστῶν τάττεσθαι. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ Κλέαρχος ὧδε πωὶς ἤρετο τὸν Κύρον· Οἷσι γὰρ σοι μαχέσθαι, ὦ Κύρε, τὸν ἀδελφόν; Νη Δί', ἔφη ὁ Κύρος, εἴπερ γε Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος ἐστὶ παῖς, ἐμὸς δὲ ἀδελφός, οὐκ ἀμαχεῖ ταῦτ' ἐγὼ λήβωμαι. (10) Ἐνταῦθα δὲ ἐν τῇ ἐξοπλισίᾳ ἀρίμους ἐγένετο τῶν μὲν Ἑλλήνων ἄσπις μυρία καὶ τετρακισία, πελτασταὶ δὲ διαχιλιοὶ καὶ πεντακισίοι, τῶν δὲ μετὰ Κύρου βαρβάρων δέκα μυριάδες καὶ ἄρματα δρεπανηφόρα ἅμρ' αὐτοῖς εἴκοσι. (11) Τῶν δὲ ποταμίων ἐλέγοντο εἶναι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μυριάδες καὶ ἄρματα δρεπανηφόρα διακισία. Ἄλλοι δὲ ἦσαν ἐξακισχιλιοὶ ἵππεῖς, ὧν Ἀρταγέρσης ἤρχεν· οὗτοι δ' αὖ πρὸ αὐτοῦ βασιλευμένους τεταγμένους ἦσαν. (12) Τοῦ δὲ βασι-

corum ducibus cohortiumque praefectis, quo pacto pugnare faceret, ibi tum consultabat : atque ipse, quo eorum confirmaret animos, huiusmodi adhortatione usus est : « Ego vos, Graeci, non quod barbarorum mihi deesset copia, socios belli duco, sed quod potiores praestantioresque multis vos barbaris existimarem, idcirco adsumpsi. Quamobrem date, quae so, operam, ut vos eos praestetis, qui libertate, quam obtinetis, et cuius gratia vos equidem beatos arbitror, diuisitis. Certo enim sciatis velim, me libertatem rebus, quas possideo, universis multoque etiam pluribus aliis anteferre. Verum ut intelligatis etiam in certamen veniatis, ea de re ego, qui scio, vos docebo. Multitudo quidem hostium magna est, magnoque cum clamore adversarios invadunt : ea si sustinueritis, quod ad cetera me pudet etiam dicere, quales nostros hac in terra homines cognituri sitis. Vos vero qui viri estis, si animosos etiam vosmet praebueritis, faciam ego ut vestrum quicumque domum abire voluerit, iis qui domi sunt suscipiendus discedat ; ut vero multis rebus domesticis apud me capiendi antepositi sint, effecturum me arbitror. » Illic cum adesset Gaulites, Samius exul, Cyro fidus, Atqui, Cyre, ait, quidam te multa dicunt hoc tempore polliceri, quod tali sis in tempore periculi jam imminenti : sed si res feliciter evenierit, promissorum te non fore memorem. Nonnulli etiam aiunt, nec si et memineris et velis, posse te tribuere quae polliceris. Haec Cyrus cum audisset, At certe nobis est, inquit, paternum regnum, viri, in meridiem qua spectat, ad ea pertinens loca, in quibus propter calorem homines habitare nequeunt, qua in septentriones, ad ea, in quibus propter hiemem nemo habitat : quae in medio horum jacent omnia fratris mei amici satraparum cum titulo et potestate obtinent. Quod si nos vicerimus, ut amici nostri his potiantur, efficiamus aequum est. Itaque non id metuo, ne non quod singulis dem amicis, si quidem res bene gesta fuerit, habeam, sed ne non satis multos habiturus sim, quibus dem. Vobis certe Graecis coronam etiam singulis auream dabo. » Hoc cum audissent praefecti, et ipsi multo alacriores erant, et aliis eadem renuntiabant. Porro ingressi sunt ad ipsum tam duces quam de Graecis ceteris quidam qui scire cuperent quid habituri essent, si vincerent. Hos ille, expletis omnium animis, dimittebat. Hortabantur autem eum omnes, quicumque cum ipso colloquerentur, ne praedaretur ipse, sed a tergo suorum subsisteret. Atque hoc ipso tempore Clearchus ita fere Cyrum interrogabat : Existinasne, Cyre, fratrem tuum praelio tecum decertaturum? Ita profecto, inquit Cyrus, siquidem Darii et Parysatidis filius est, et frater meus, non sine pugna haec ego consequar. Ibi vero cum armati egredierentur, censebantur Graecorum, qui scutati erant, decem millia quadringenti ; peltastae bis mille quingenti : barbarorum qui Cyro aderant centum millia, atque currus falcati circiter viginti. Hostium ferebantur esse duodicies centena millia, et currus falcati ducenti. Erant praeterea equitum millia sex, quibus Artagerses praerat : hi vero ante regem ipsum erant dispositi. Regi exercitus imperatores et praefecti et

λάας στρατεύματος ἦσαν ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τέτταρες, τριάκοντα μυριάδων ἑκάστος, Ἀβροκόμας, Τισσαφέρνης, Γωδρύας, Ἀρβάχης. Τούτων δὲ παρεγένοντο ἐν τῇ μάχῃ ἐνενήκοντα μυριάδες καὶ ἔρματα ὀρεπανηφόρα ἑκατὸν καὶ πενήκοντα. Ἀβροκόμας δὲ ὑστέρησε τῆς μάχης ἡμέρας πέντε, ἐκ Φοινίκης ἐλαίνων. (13) Ταῦτα δὲ ἡγγέλλον πρὸς Κύρον οἱ αὐτομολήσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως πρὸ τῆς μάχης, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ὑστερον ἐλήθησαν τῶν πολεμίων ταῦτα ἡγγέλλον. (14) Ἐντεῦθεν δὲ Κύρος ἐξελάνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας τρεῖς συνταγμένῳ τῷ στρατεύματι παντὶ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ βαρβαρικῷ· ὥστε γὰρ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μαχεῖσθαι βασιλέα· κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τοῦτον τάφρος ἦν ὀρυκτὴ βαθεῖα, τὸ μὲν εὖρος ὀργυαὶ πέντε, τὸ δὲ βάθος ὀργυαὶ τρεῖς. (15) Παρετέτατο δὲ ἡ τάφρος ἄνω διὰ τοῦ πεδίου ἐπὶ δώδεκα παρασάγγας μέγρι τοῦ Μηδίας τεύχους. Ἐνθα δὲ εἰσιν αἱ διώρυχες, ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ ῥέουσιν· αἱ δὲ τέτταρες, τὸ μὲν εὖρος πλεθριαῖαι, βαθεῖαι δὲ ἰσχυρῶς, καὶ πλοῖα καὶ ἐν αὐταῖς σιταγωγὰ· εἰσβάλλουσι δὲ εἰς τὸν Εὐφράτην, διαλείπουσι δ' ἐκάστη παρασάγγην, γέφυραι δ' ἴκουσιν. Ἦν δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην πάροδος στενὴ μετὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς τάφρου ὡς εἰκοσι ποδῶν τὸ εὖρος. (16) ταύτην δὲ τὴν τάφρον βασιλεὺς μέγας ποιεῖ ἐντὶ ἐρύματος, ἐπειδὴ πυνθάνεται Κύρον προσελάνοντα. Ταύτην δὲ τὴν πάροδον Κύρος τε καὶ ἡ στρατιά παρήλθε καὶ ἐγένοντο εἰσω τῆς τάφρου. (17) Ταύτη μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐμαχέσατο βασιλεὺς, ἀλλ' ὑποχωρούντων φανερά ἦσαν καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων ἵγνη πολλά. (18) Ἐνταῦθα Κύρος Σιλανὸν καλέσας τὸν Ἀμπρακιώτην μάντιν ἔδωκεν αὐτῷ δαρείκους τριςχιλίους, ὅτι τῇ ἐνδεκάτῃ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας πρότερον θύομενος εἶπεν αὐτῷ ὅτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν, Κύρος δ' εἶπεν, Οὐκ ἄρα ἐτι μαχεῖται, εἰ ἐν ταῦταις οὐ μαχεῖται ταῖς ἡμέραις· ἐὰν δ' ἀληθεύσης, ὑπισχνοῦμαι σοὶ δέκα τάλαντα. Τοῦτο τὸ χρυσὸν τότε ἀπέδωκεν, ἐπεὶ παρήλθον αἱ δέκα ἡμέραι. (19) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς τὸ Κύρου στρατεύμα διαβαίνειν, ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπεγναίνειν τὸ μάχεσθαι ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ Κύρος ἐπορεύετο ἡμελημένως μάλλον. (20) Τῇ δὲ τρίτῃ ἐπὶ τῷ ἔρματι καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ ὀλίγως ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ, τὸ δὲ πολὺ αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο καὶ τῶν ὅπλων τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐπὶ ἀμαξῶν ἤγοντο καὶ ὑποζυγίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ᾗδεν τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλήθουσιν καὶ πλησίον ἦν ὁ σταθμὸς ἐνθα ἐμελλε καταλύνειν, ἡνίκα Πατηγίας ἐντὶ Πέρσης τῶν ἀμφὶ Κύρον πιστῶν προφαίνεται ἀπαιτῶν ἀνὰ κράτος ἰδόντων τῷ ἵππῳ, καὶ εὐθὺς πᾶ-

duces quatuor erant, quorum unusquisque trecenta millia ducebat, Abrocomas, Tissaphernes, Gobryas, Arbaces. Verum ex his tantum noningenta millia, et currus falcati centum quinquaginta, praelio-interfuerunt: nam Abrocomas post quintum diem quam pugna commissa fuerat, ex Phoenicia degenum venit. Hæc Cyro nuntiabant ex hostibus ii, qui a rege magno ante praelium transfugerant: et post praelium qui de hostium numero deinceps capti fuerunt, eadem nuntiabant. Hinc Cyrus castris unis, parasangas tres progreditur, copiis universis, tum Græcis tum barbaris, instructis: nam hoc die regem praelium commissurum existimabat; medio enim hoc diei itinere fossa ducta erat alta, latitudine quinque orgyarum, altitudine trium. Hæc autem per planitiem sursum versus ad parasangas duodecim, usque ad Mediæ murum, fossa erat porrecta. Hoc loco sunt alvei a Tigri fluvio fluentes; sunt autem numero quatuor, latitudine plethri, profundi admodum, atque navigia in eis frumentaria ferri solent: iidem in Euphratem influunt, et inter se parasangæ intervallo distant, pontesque sunt iis inditi. Propter ipsum autem Euphratem transitus erat angustus inter fluvium ac fossam, latitudine fere viginti pedum. Hanc fossam rex magnus pro munimento facit, posteaquam adventare Cyrum inaudisset. Hunc vero transitum Cyrus cum exercitu superavit, atque intra fossam venerunt. Ac rex quidem eo die praelium non commisit, sed tum equorum tum hominum retrocedentium multa manifesto adparebant vestigia. Hic Cyrus, arcessito Silano vate Ambraciota, daricos ei ter mille donavit, quod die ante diem illum undecimo, consultis prius extis, dixisset ipsi, regem diebus decem proximis praelium non commissurum: cui responderat Cyrus, Non certe posthac praelium commissurus est, istis si diebus non præliabitur: quod si verum dixeris, decem tibi talenta polliceor. Aurum hoc ei tunc tradidit, cum dies illi decem præterissent. Ubi vero juxta fossam rex Cyri copias transitu non prohiberet, visum est Cyro ceterisque eum pugnandi consilium abjecisse: itaque postero die Cyrus negligentius proficiscebatur. Die tertio et in curru sedens iter faciebat, et paucos tantum ante se instructos habebat; major vero pars exercitus ejus acie perturbata procedebat, ac militum arma plurima in plaustris et jumentis vehebantur.

CAPUT VIII.

Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus forum esse solet, et in propinquo erat mansio, ubi castris metatis subsistere volebat, cum Pategyas Persa, unus ex fidis Cyri familiaribus, advehi totis viribus equo sudante

σιν ὡς ἐντοῦργαυεν ἐδὸα καὶ βαρβαρικῶς καὶ ἑλληνικῶς ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι πολλῷ προέρχεται ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος. (2) Ἐνθα δὲ πολὺς τάραχος ἐγένετο· αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες καὶ πάντες δὲ ἀτάκτως σφίσιν ἐπιπαραστήσαν· (3) Κύρος τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος τὸν θώρακα ἐνέδυ καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ πάλῃ εἰς τὰς χεῖρας ἐλάβε, τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίσσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἐαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. (4) Ἐνθα δὲ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο, Κλέαρχος μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ κέρατος ἔχων πρὸς τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ, Πρόξενος δὲ ἐγόμενος, οἱ δ' ἄλλοι μετὰ τούτων, Μένων δὲ καὶ τὸ στρατεύμα τὸ εὐωνόμου κέρας ἔσχε τοῦ Ἑλληνικοῦ. (5) Τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἵπποις μὲν Παφλαγόνης εἰς γιγλίους παρὰ Κλέαρχον ἕστησαν ἐν τῷ δεξιῷ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πελάσσειον, ἐν δὲ τῷ εὐωνόμῳ Ἀριεὺς τε ὁ Κύρου ὑπαρχος καὶ τὸ ἄλλο βαρβαρικόν. (6) Κύρος δὲ καὶ οἱ ἵπποις τούτου ὅσον ἐξακόσιοι ὠπλισμένοι θώραξι μὲν αὐτοὶ καὶ παραμυρσίδοις καὶ κράνεσι πάντες πλὴν Κύρου· Κύρος δὲ ψυλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν μάχην καθίστατο [λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας ψιλὰς ταῖς κεφαλαῖς ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν]. (7) Οἱ δ' ἵπποι πάντες οἱ μετὰ Κύρου εἶχον καὶ προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· εἶχον δὲ καὶ μαχαίρας οἱ ἵπποις Ἑλληνικὰς. (8) Καὶ ἥδη τε ἦν μέσον ἡμέρας καὶ οὐπω καταρτανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι· ἤνικα δὲ δαίτη ἐγίνετο, ἐφάνη κονιορτὸς ὡς περ νεφέλη λευκή, χρόνῳ δὲ οὐ συγγῶν ὕστερον ὡς περ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολὺ. Ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγίνοντο, τάχα δὲ καὶ χαλκὸς τις ἤστραπτε καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταρτανεῖς ἐγίνοντο. (9) Καὶ ἦσαν ἵπποις μὲν λευκοθώρακες ἐπὶ τοῦ εὐωνόμου τῶν πολεμίων Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἄρχειν ἐγόμενοι δὲ τούτων γερόφοροι, ἐγόμενοι δὲ ὁπλίται σὺν ποδήρεσι θυλίαις ἀσπίσι, Αἰγύπτιοι δ' οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι ἄλλοι δ' ἵπποις, ἄλλοι τοξόται. Πάντες δ' οὗτοι κατὰ ἔθνη ἐν πλαισίῳ πλῆρει ἀνθρώπων ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο. (10) Πρὸ δὲ αὐτῶν ἄρματα διαλείποντα συγγῶν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δὲ ὀρεπανηφόρα καλούμενα· εἶχον δὲ τὰ ὀρέπανα ἐκ τῶν ἀξόνων εἰς πλάγιον ἀποστεταμένα καὶ ὑπὸ τοῖς δίοφροις εἰς γῆν βλέποντα, ὡς διακόπτειν ὅτῳ ἐντοῦργαυοιεν. (11) Ὁ δὲ γνώμη ἦν ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλθόντα καὶ διακόβοντα. (12) Ὁ μὲντοι Κύρος εἶπεν ὅτε καλέσας παρεκέλευετο τοῖς Ἕλλησι τὴν κραυγὴν τῶν βαρβάρων ἀνέχεσθαι, ἐψεύσθη τούτῳ· οὐ γὰρ κραυγὴ ἀλλὰ σιγῇ ὡς ἀνυστὸν καὶ ἡσυχίαν ἐν ἱσῷ καὶ βραδείᾳ προσήσαν. (13) Καὶ ἐν τούτῳ Κύρος παρελαύνων αὐτὸς σὺν Πίρρῳ τῷ ἐρωχέει καὶ ἄλλοις τρισὶν ἡ τέτταρσι τῷ Κλέαρχῳ ἐδὸα ἄγειν τὸ στρατεύμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐκεῖ βασιλεὺς εἶη· κἂν τούτῳ, ἔφη, νικῶμεν, πάντῃ ἡμῖν πεποιήται. (14) Ὁρῶν δὲ ὁ Κλέαρχος τὸ μέσον στίφος καὶ ἀκούων Κύρου ἔξω ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐωνόμου βασιλέα· τοσούτων γὰρ πλῆθει περιττὴν βασιλεὺς ὥστε μέσον τὸ ἐαυτοῦ ἔχων τοῦ

prospicitur; statimque omnibus, in quos incideret, clamabat tum barbaricis tum Graecis vocibus, regem magno cum exercitu adventare, tanquam ad praelium committendum paratum. Ibi tum magnus factus est tumultus: existimabant enim Graeci, ceterique adeo omnes, fore statim, ut in ipsos inordinatos irrueret. Atque Cyrus etiam e curru cum desilisset, lorica induit, equoque conscendo in medium pallasumpsit, ceterisque denuntiabat omnibus, ut armati egrederentur, et suo quisque in acie loco constiteret. Ibi tum magno studio constiterunt, Clearcho quidem cornu dextrum obtinente, propter Euphratem fluvium; proximus ei erat Proxenus; ac post hunc stabant ceteri: Menon, suo cum agmine, levum Graecorum copiarum cornu tenebat. De barbaricis, equites ad mille Paphlagones juxta Clearchum in cornu dextro steterunt, et Graeci qui pelliculis consueverunt: in cornu sinistro tum Arius Cyri praefectus, tum reliquae barbarorum copiae. Cyrus ac sexcenti fere cum eo equites medium tenebant, magnis muniti loriceis, et femorum tegumentis, et galeis omnes, praeter Cyrum: at Cyrus nudo capite pugnam expectans constitit. [Fertur etiam alios Persas capitibus nudis adeam praelii subire.] Habebant autem equi omnes, Cyro qui aderant, frontium pectorumque munimenta; gladios etiam Graecos habebant equites. Et jam meridies erat, nec hostes adhuc conspiciebantur: verum ubi postmeridianum tempus adpetisset, pulvis visus est, tanquam nubes albicans, et haud longo post tempore, tanquam nigror quidam per campum late diffusus. Cum vero propius accessissent, statim et aereum quiddam fulgebat, et hasta et ordines jam conspiciebantur. Et equites quidem laevo in hostium cornu loriceis erant albis induti (quibus Tissaphernes praeesse dicebatur: his proximi erant scuta qui gestabant Persica: quos proxime sequuti sunt gravis armaturae milites cum scutis ligneis ad pedes usque pertinentibus; hi ferebantur esse Egyptii: deinceps alii equites, alii sagittarii. Atque hi omnes cum per gentes dispositi essent, agmine quadrato, eoque viris pleno, gens quaeque incedebat. Ante hos agebantur currus, longo inter se spatio distantes, qui fabati adpellabantur: falcēs hi habebant ab axibus in obliquum porrectas, et sub sellis in terram spectantes, ut in quamcunque rem incidissent, eam discinderent. Erat autem hoc ipsis consilium, ut currus istos in ordines Graecorum agerent eoque adeo dirimerent. Verum in eo Cyrus quod dixerat, cum Graecos advocatos adhortaretur, ut barbarorum clamorem sustinerent, falsus est: non enim cum clamore, sed quanto maxime silentio poterant, et sedate, aequabiliter et lente ad praelium accedebant. Atque ibi tum Cyrus ipse cum Pigrete interprete, aliisque tribus aut quatuor, praetervectus equo, Clearcho clamore significabat, ut adversus mediam hostium aciem copias suas duceret, quod iste rex esset: et, Hanc si vicimus, inquit, omnia nobis confecta fuerint. Clearchus tametsi medium illum videret globum, ac de Cyro audiret, regem ultra Graecorum cornu levum esse, nam tanta rex hominum multitudine abundabat, ut suorum quamvis mediam obtineret aciem, Cyri

Κύρου εὐωνόμου ἔξω ἦν· ἀλλ' ὅμως ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν χέρας, φοβούμενος μὴ κυκλωθεὶς ἐκατέρωθεν, τῷ δὲ Κύρῳ ἀπεκρίνατο ὅτι αὐτῷ μέλοι ὅπως καλῶς ἔχοι. (14) Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τὸ μὲν βαρβαρικὸν στρατεύμα δμαλὸς προΐει, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ μένον συνετάττετο ἐκ τῶν ἔτι προσόντων. Καὶ ὁ Κύρος παρελπίων οὐ πᾶν πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι κατεβέτο ἐκατέρωσε ἀποβλέπων εἰς τε τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς φίλους. (15) Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὑπελάσας ὡς συναντήσai ἤρετο εἴ τι παραγγέλλοι· ὁ δ' ἐπιστήσας εἶπε καὶ λέγειν ἐκέλευε πᾶσιν ὅτι καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ καὶ τὰ σφάγια καλὰ. (16) Ταῦτα δὲ λέγων θορόβους ἤκουσε διὰ τῶν τάξεων ὡτός, καὶ ἤρετο τίς ὁ θόρυβος εἴη. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν ὅτι τὸ σύνθημα παρέρχεται δεύτερον ἤδη. Κἂν εἰ ἐθαύμασε τίς παραγγέλλει καὶ ἤρετο ὅ, τι εἴη τὸ σύνθημα. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη. (17) Ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας, Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ τούτο ἔστω. Ταῦτα δ' εἰπὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἀπήλυνε· καὶ οὐκέτι τρία ἢ τέτταρα στάδια διειχθέντων πάλαι ἀπ' ἁλλήλων ἤνικα ἐπαιάνιζόν τε οἱ Ἕλληνας καὶ προήρχοντο ἀντίοι ἵνα τοῖς πολεμίοις. (18) Ὡς δὲ πορευομένων ἐξεκύμαινέ τι τῆς φάλαγγος, τὸν πολεμικόμενον ἤρξατο δρόμῳ θεῖν· καὶ ἅμα ἐφθέγγαντο πάντες οἷον περ τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ θῆον. (Ἀέγουσι δὲ τινες ἐς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδούπησαν φόβον ποιοῦντες τοῖς ἵπποις.) (19) Πρὶν δὲ πᾶν εἰς ἐξικνεῖσθαι ἐκκλίνουσιν οἱ βάρβαροι καὶ φεύγουσι. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ἰδὼν καὶ μὲν κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες, ἰδὼν δὲ ἁλλήλοισι μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἐπιστοῖν. (20) Τὰ δ' ἄρματα ἐφέρετο τὰ μὲν ἐπ' αὐτῶν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ ἡνίοχων. Οἱ δ' ἐπεὶ προΐδοντες, δίσταντο· ἔστι δ' ὅστις καὶ κατελήφθη ὥς περ ἐν ἵπποδρόμῳ ἐκπλαγεῖς· καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ τοῦτον παθεῖν ἔρασαν, οὐδ' ἄλλος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἐπαθεν οὐδεὶς οὐδὲν, πλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνόμῳ τοξευθῆναι τίς ἐλέγετο. (21) Κύρος δ' ὄρων τοὺς Ἕλληνας νικῶντας τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ ὡκιστάς, ἡδόμενος καὶ προσκυνούμενος ἤδη ὡς βασιλεὺς ἐπὶ τῶν ἁμῶν αὐτὸν, οὐδ' ὡς ἐξήχθη δῶκεν, ἀλλὰ συνεπειραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν ἐπαμελεῖτο ὅ, τι ποιήσει βασιλεὺς. Καὶ γὰρ ἤδει αὐτὸν ὅτι μέσον ἔχει τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. (22) Καὶ πάντες δ' οἱ τῶν βαρβάρων ὄρχοντες μέσον ἔχοντες τὸ αὐτῶν ἡγούνται, νομίζοντες οὕτω καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἢ ἢ ἡ ἰσχυρὸς αὐτῶν ἐκατέρωθεν, καὶ εἴ τι παραγγέλλαι χρῆζοιεν, ἡμίσει ἂν χρόνῳ εἰσάνασθαι τὸ στρατεύμα. (23) Καὶ βασιλεὺς δὴ τότε μέσον ἔχων τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς ὅμως ἔξω ἐγένετο τοῦ Κύρου εὐωνόμου χέρατος. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς αὐτῷ ἐμάχητο ἐκ τοῦ ἀντίου οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἐμπροσθεν, ἐπείκαμπεν ὡς εἰς κύκλῳσιν. (24) Ἐνθα δὴ Κύρος δέσας μὴ ὅπωςθεν γενόμενος κατακόψῃ τοὺς Ἕλ-

tamen ultra cornu lævum esset), non tamen volebat Clearchus cornu dextrum a flumine abstrahere, quippe qui metueret ne utraque ex parte circumdaretur: Cyro vero respondebat, curæ sibi futurum, ut res præclare gereretur. Atque eo tempore exercitus barbaricus æquabiliter procedebat: Græcus, utpote qui in eodem adhuc loco stetit, ex iis qui subinde accedebant, instruebatur. Et Cyrus equo proventus non prorsus ipsum juxta exercitum, utrosque eminens spectabat, conversis tum in hostiles tum in copias sociales oculis. Eum vero de Græcorum exercitu Xenophon Atheniensis ubi vidisset, equo nonnihil incitato ut ei occurreret, num aliquid imperaret, quærebat: qui cum substitisset, dixit et omnibus nuntiari jussit, exa et hostias pulchra ostentare. Hæc proferens, tumultum ordines pervagari audiit, et quis esset ille tumultus, quæsivit. Aiebat Clearchus tesseram vice jam altera per aciem ire. Et miratus est is, quis eam dari jusserit, interrogavitque adeo quænam sit tessera. Respondit ille, Jupiter Servator et Victoria. Quod ubi Cyrus audisset, Accipio, inquit, atque hæc esto. Hæc loquutus, suum in locum reiectus est, nec jam tria quatuorve stadia phalanges ab se invicem distabant, cum Græci præana cantabant, et adversus hostes ire incipiebant. Cumque, progredientibus iis, pars quædam phalangis fluctuum instar sese proruere, ea a tergo quæ relicta erat, citato cursu ad illam tendere cœpit; simulque, quemadmodum Enyaliō elæu canere solent, omnes conclamarunt, cucurrerunt omnes. [Nonnulli aiunt, eos etiam scutis ad hastas adlisis sonitum excivisse, quo terrore equis incuterent.] Priusquam vero sagitta utroslibet adqueretur, barbari inclinatis equis fugiunt. Atque ibi tum Græci lotis viribus insequiebantur, alique aliis clamabant, ne cursu in hostes citato tenderent, sed ordine servato sequerentur. Currus autem partim per hostes ipsos, partim per Græcos, aurigis vacui ferebantur. Quos cum ex his quidam præviderant, ordines laxabant; fuit etiam qui deprehenderetur tanquam in equestri curriculo, loco decussus; et ne hunc quidem quidquam mali passum esse prodidere nonnulli: nec alius quisquam Græcorum hac in pugna quidquam passus est, nisi quod ad latus lævum sagitta quidam percussus dicebatur. Cyrus autem, cum Græcos hostium agmen sibi objectum vincere et insequi cerneret, lætitia adfectus et veneratione licet jam ab iis, qui circa ipsum erant, tanquam rex exceptus esset, tamen ne sic quidem ad insequendum concitatus erat; sed cum sexcentorum, quos secum habebat, equitum turma conglobata quid rex facturus esset studiose observabat. Norat enim eum mediam exercitus Persici aciem obtinere. Quin etiam omnes barbarorum principes medium suos inter ordines locum tenentes, ducis exsequuntur officia, quod existimant, ita se in tutissimo esse, si vires ipsorum utrinque collocatæ sint, et si quid imperatum velint, exercitum id tempore dimidio breviori animadversurum. Et rex quidem eo tempore quamquam aciem exercitus sui mediam obtineret, tamen ultra Cyri cornu lævum erat. Cum autem nemo in ipsum ex adverso pugnaret, nec in eos qui ante ipsum dispositi fuerunt, inflexione tanquam ad hostes circumveniendo uti cœpit. Ibi vero Cyrus veritus, ne, posteaquam a tergo foret, Græco-

ληνικὸν ἐλάυνει ἀντίος· καὶ ἐμβαλὼν τὸν τοῖς ἐξακκο-
σίαις, νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλείως τεταγμένους καὶ εἰς φυ-
γὴν ἔτρεψε τοὺς ἐξακικυλίους, καὶ ἀποκατείναι λέγεται
αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην τὸν ἄρχοντα αὐτῶν.
(25) Ὡς δ' ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου
ἐξακκοσίαι εἰς τὸ διώκειν ὁμηγεραντας, πλὴν πάνυ οἷον
ἄμρ' αὐτὸν κατελείβησαν, σχεδὸν οἱ ὁμοσπάται κα-
λούμενοι. (26) Σὺν τούτοις δὲ ὢν καθ' ἑαυτὸν βασιλεὺς καὶ
τὸ ἄμρ' ἐκείνου στίβος· καὶ εὐθὺς οὐκ ἤνέσχετο, ἀλλ'
εἰπὼν, Τὸν ἄνδρα ὄρω, ἵστα ἐπ' αὐτὸν καὶ παῖει κατὰ τὸ
στέφον καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὡς φησι Κτησίας
ὁ ἱατρός καὶ ἰάσθαι αὐτὸς τὸ τραυμά φησι. (27) Πάλλοντα
δ' αὐτὸν ἀκοντίζει τις παλῶ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βασιλεῖς
καὶ ἐντοῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κύρος καὶ οἱ
ἄμρ' αὐτοῦς ὑπὲρ ἑαυτέρου, ὅπουσι μὲν τὸν ἄμρ' βα-
σιλεὺς ἀπέθνησκον Κτησίας λέγειν παρ' ἐκείνου γὰρ ἦν·
Κύρος δὲ αὐτὸς τε ἀπέθανε καὶ ὁκτὸς οἱ ἄριστοι τῶν
περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ' αὐτῷ. (28) Ἀρταπατης δ' ὁ
πιστότατος αὐτῷ τὸν σκαπτούχην θεράπον λέγεται,
ἐπειδὴ πεπτοκότα εἶδε Κύρον, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ
ἵππου περιπεσεῖν αὐτῷ. (29) Καὶ οἱ μὲν φησι βασι-
λεὺς καλεῖσθαι τινα ἐπισφάζει αὐτὸν Κύρος, οἱ δ' ἑαυτὸν
ἐπισφάζεσθαι πασάμενον τὸν ἀνιμάχην· εἶχε γὰρ χρο-
σοῦν, καὶ στρεπτόν δὲ ἐφόρει καὶ ψέλια καὶ τάλια ὡς-
περ οἱ ἄριστοι Περσῶν ἐτετίματό γὰρ ὑπὸ Κύρου δι'
εὐνοίαν τε καὶ πιστότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ ὢν Περ-
σῶν τῶν μετὰ Κύρον τὸν ἄρχαῖον γενομένων βασιλικώ-
τατος τε καὶ ἄρχην αἰψώτατος, ὡς παρὰ πάντων ὁμο-
λογεῖται τῶν Κύρου δοκούντων ἐν πείρᾳ γενέσθαι.
(2) Πρῶτον μὲν γὰρ ἔτι παῖς ὢν, ὅτ' ἐπαίδευετο καὶ
σὺν τῇ ἀδελφῇ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶ, πάντων πάντα
κράτιστος ἐνομίζετο. (3) Πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων
Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλείας ὁρμαῖς παιδεύονταν·
ἐνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἂν τις, αἰσχρόν
δ' οὐδὲν οὗτ' ἀκούσαι οὗτ' ἰδεῖν ἔστι. (4) Θεῶνται δ'
οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλείας καὶ ἀκού-
ουσι, καὶ ἄλλους ἀτιμάζομένους ὥστε εὐθὺς παῖδες
ὄντες μαθήσκουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. (5) Ἐνθα
Κύρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλικιωτῶν ἐδό-
και εἶναι, τοῖς τε προσκυτέροις καὶ τῶν ἑαυτοῦ ὑποδε-
στέροις μᾶλλον παῖδeshai, ἔπειτα δὲ φιλιππότατος καὶ
τοῖς ἵπποις ἄριστα χρῆσθαι ἔκρινον δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς
τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομα-
θέστατος εἶναι καὶ μελετηρότατον. (6) Ἐπεὶ δὲ τῇ
ἡλικίᾳ ἔπεπε, καὶ φιλοφρότατος ἦν καὶ πρὸς τὰ θερία
μέντοι φιλοκινδυνότατος. Καὶ ἄρκετον ποτὲ ἐπιτερο-
μένην οὐκ ἔτρεσεν, ἀλλὰ συμπεσὼν κατεσπάσθη ἀπὸ
τοῦ ἵππου, καὶ τὰ μὲν ἔπαθεν, ὢν καὶ τὰς ὠτειλάς
φανερὰς εἶχε, τέλος δὲ κατέκτανε καὶ τὸν πρῶτον μόντοι

rum concideret exercitum, adversus provelitur; atque fa-
cto cum sexcentis illis impetu, vincit eos qui ante regem
erant dispositi et illos sex mille equites in fugam vertit: quin
et ipse manu sua Artagersem eorum praefectum interfecisse
dicitur. Ut autem fuga facta est, Cyri etiam illi equites
sexcenti ad insequendum impetu invecti, dissipantur: ve-
rumtamen pauci admodum circa ipsum reliqui fuere, fere
qui mensae participes dicebantur. Hos cum apud se habe-
ret, regem equitumque circa illum globum conspiciit, sta-
tinque se non continuit, quin cum dixisset, Video homi-
nem, in ipsum impetu ruere; atque adeo pectus ei ferit, et
per loricam vulnus infligit, uti Ctesias tradit medicus, qui
se etiam vulnus illud curasse narrat. Cyrum vero, cum
dum ferit, palto quidam acriter vibrato sub oculum percudit:
atque ibi tumet et rege et Cyro inter se dimicantibus, et utrius-
que pro utroque stipatoribus, quot ex iis qui circa regem
erant perierint, refert Ctesias (nam apud illum tunc tem-
poris erat: Cyrus et ipse morte occubuit, et super ipsum
octo ex stipatoribus ejus jacuere praestantissimi. Artapates
autem, fidelissimus ei inter sceptruchos minister, postea-
quam Cyrum cecidisse vidit, ab equo cum desiliisset, su-
per eum procubuisse fertur. Et nonnulli tradunt regem
euidam praecipisse, hunc uti super Cyrum jugularet; alii,
scipsum eum jugulasse, stricto acinace; acinacem enim au-
reum habebat: quin et torquem gestabat, et armillas, et
alia, quemadmodum Persarum praestantissimi solent: ho-
nore enim a Cyro ornatus erat, tum propter benevolentiam
tum fidem.

CAPUT IX.

Et sic quidem Cyrus finivit, qui vir inter Persas, ex con-
sensu omnium ejus qui consuetudine usi fuissent, post Cyrum
illum primum ortos, maxime regia fuit indole, et imperio di-
gnissimus. Primum enim cum puer adhuc esset, unaque
cum fratre ceterisque pueris institueretur, omnium in omni-
bus praestantissimus habebatur. Nam omnes primorum
Persarum filii regis ad portas educantur; ubi multam ani-
madvertere possit aliquis modestiam, turpe vero quidquam
nec audire est nec videre. Spectant autem pueri tum eos,
qui honore a rege ornantur, et audiunt, tum alios qui igno-
minia notantur: adeo ut statim a pueris et imperare discant
et parere. Ille Cyrus primum visus est ex aequalibus ma-
xime verecundus, et senibus obedientior quam vel ii, qui or-
dine fortunae quam ipse erant inferiores: deinde equorum
studiosissimus, equisque uti quam optime visus est. Idem
cum etiam res ad bellum spectantes, sagittas emittendi ar-
tem jaculaque intorquendi, cupidissimum esse discendi,
et exercitationum istiusmodi tolerantissimum judicabant.
Cum vero ejus id aetati conveniret, et venandi studiosissi-
mus erat, et promptissimus ad subeunda in feris invadendis
pericula. Etiam ursam aliquando irruentem non extimuit,
sed cum ea congressus ab equo detractus est; et ea quidem
passus est vulnera, quorum cicatrices habebat manifestas,
tandem vero feram occidebat: atque illum, qui tum ei pri-

βοηθήσαντα πολλοῖς μακαριστὸν ἐποίησεν. (7) Ἐπεὶ δὲ κατεπέμψθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατραπῆς Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, καὶ στρατηγὸς δὲ πάντων ἀπεδείχθη ὅς καθήκει εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζεσθαι, πρῶτον μὲν ἐπέδειξεν αὐτὸν ὅτι περὶ πλείστου ποιοῖτο, εἰ τῷ σπείσαιτο καὶ εἰ τῷ συνθοῖτο καὶ εἰ τῷ ὑπόσχοιτο τι, μηδὲν ψεύδεσθαι. (8) Καὶ γὰρ οὖν ἐπίστευον μὲν αὐτῷ αἱ πόλεις ἐπιτρεπόμεναι, ἐπίστευον δ' οἱ ἄνδρες· καὶ εἰ τις πολέμιος ἐγένετο, σπείσμενος Κύρου ἐπίστευε μηδὲν ἂν παρὰ τὰς σπονδὰς παθεῖν. (9) Τοιγαροῦν ἐπεὶ Τισσαφέρνει ἐπολέμυσεν, πᾶσαι αἱ πόλεις ἐκούσαι Κύρον εἰλοντο ἀντὶ Τισσαφέρνους πλὴν Μιλησίων· οὗτοι δὲ, ὅτι οὐκ ἤθελε τὰς φεύγοντας προέσθαι, ἐφοβοῦντο αὐτόν. (10) Καὶ γὰρ ἔργῳ ἐπέδεικνυτο καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἂν ποτε προαίτο, ἐπεὶ ἀπαῖς φίλος αὐτοῖς ἐγένετο, οὐδ' εἰ ἔτι μὲν μείους γένοιτο, ἔτι δὲ κάκιον πράξειαν. (11) Φανερός ὃ ἦν καὶ εἰ τις τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν ποιήσειεν αὐτόν, νικῶν περιόμενος καὶ εὐχρὴν δὲ τινες αὐτοῦ ἐξέφερον ὡς εὐχαιτο τοσούτων χρόνον ζῆν ἔσται νικῶν καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιούντας ἀλεξόμενος. (12) Καὶ γὰρ οὖν πλείστοι δὴ αὐτῷ ἐνὶ γῇ ἀνδρὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐπεθύμησεν καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα προέσθαι. (13) Οὐ μὲν δὴ οὐδὲ τοῦτ' ἂν τις εἴποι ὡς τοὺς κακούργους καὶ ἀδίκους εἶα καταγελαῖν, ἀλλ' ἀφειδέστατα πάντων ἐτιμωρεῖτο. Πολλάκις δ' ἦν ἰδεῖν παρὰ τὰς στείβομένας ὁδοὺς καὶ ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν στερομένους ἀνθρώπων· ὥστ' ἐν τῇ Κύρου ἐργῇ ἐγένετο καὶ Ἑλληνι καὶ βαρβάρῳ μηδὲν ἀδικοῦντι ἀδικῶς κορευέσθαι ὅπου τις ἤθελεν, ἔχοντι ὅτι προχωροῖσι. (14) Τοῦς γε μέντοι ἀγαθοὺς εἰς πόλεμον ὁμολόγητο διαφερόντως τιμᾶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἦν αὐτῷ πόλεμος πρὸς Πισιδας καὶ Μυσούς· στρατευόμενος οὖν καὶ αὐτὸς εἰς ταύτας τὰς χώρας οὐς ἑώρα ἐθέλοντας κινδυνεύειν, τούτους καὶ ἀρχοντας ἐποίει ἥς κατεστρέφετο πόλεις, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλη δώροισι ἐτίμα· (15) ὥς τε φαίνεσθαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς εὐδαιμονεστάτους, τοὺς δὲ κακοὺς δούλους τούτων ἀξίῳ εἶναι. Τοιγαροῦν πολλὰ ἦν ἀφθονία αὐτῷ τῶν θελόντων κινδυνεύειν, ὅπου τις εὐχαιτο Κύρον αἰσθήσεσθαι. (16) Εἰς γε μὴν δικαιοσύνην εἰ τις αὐτῷ φανερός γένοιτο ἐπιδείκνυσθαι βουλούμενος, περὶ πάντος ἐποίειτο τούτους πλουσιωτέρους ποιῆναι τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων. (17) Καὶ γὰρ οὖν ἄλλα τε πολλὰ δικάως αὐτῷ διεχειρίζετο καὶ στρατεύματα ἀληθινῶς ἐχρήσατο. Καὶ γὰρ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ οὐ χρημάτων ἕνεκα πρὸς ἐκείνων ἐπλευσαν, ἀλλ' ἐπεὶ ἔγνωσαν κερδαλέωτερον εἶναι Κύρῳ καλῶς παθαρχεῖν ἢ τὸ κατὰ μῆνα κέρδος. (18) Ἀλλὰ μὴν εἰ τις γέ τι αὐτῷ προστάξαντι καλῶς ὑπηρετήσειεν, οὐδὲν πώποτε ἀχάριστον εἶπαι τὴν προθυμίαν. Τοιγαροῦν κράτιστοι δὴ ὑπηρεταὶ πάντος ἔργου Κύρῳ ἐμύρθησαν γενέσθαι. (19) Εἰ δὲ τίνα δρῶντα δεινὸν ὄντα κινούμενον ἐκ τοῦ δικαίου καὶ κατασκευάζοντά τε ἥς ἔργῳ χώρας καὶ προσόδους ποιοῦντα, οὐδένα ἂν πώποτε

mus opem tulit, coram multis beatissimum certe fecit. Posteaquam autem a patre Lydiæ, Phrygiæ magnæ et Cappadociæ satrapa constitutus, ac eo deductus est, et eorum etiam omnium, quorum ad officium pertinebat in Castoli planitiem convenire, designatus est præfectus, primum demonstravit, plurimi se facere, si quis esset forte quocum fridus iniisset, si quid cum aliquo constituisset, si cui aliquid pollicitus esset, fraude mala nihil agere. Itaque ergo civitates ipsi commissæ, fidem ipsi habebant, habebant et ipsi viri fidem : et si quis extitisset hostis, fœdus ubi Cyrus cum eo pactus esset, nihil præter pacta passurum se confidit. Quapropter posteaquam bellum adversus Tissaphernem movisset, civitates omnes, præter Milesios, ultro Tissapherni Cyrum prætulērunt; hi vero, quod exules dedere nollet, eum metuebant. Etenim tum reapse, tum verbis declaravit, nunquam se eos dediturum, posteaquam amicus iis extitisset, ne si pauciores quidem etiam forent, et vero etiam fortuna magis adversa uteretur. Præterea palam ad superandos eos adnitebatur, quicunque ipsum vel beneficiis adfēcissent vel injuriis : nonnulli etiam votum ejus extulerunt, optare se ut tamdiu viveret, donec et eos qui bene, et qui male de ipso meriti essent, vicem cujusque meritis rependendo vinceret. Itaque ergo uni huic ex omnibus ætatis nostræ hominibus plurimi et opes, et urbes, et corpora sua in fidem tradere cupiebant. Neque hoc quidem dixerit quisquam, quod improbos ac sceleratos sibi illudere sineret, sed in eos severissime animadvertit. Ac sæpenu-mero tritis in viis cernere erat homines pedibus, manibus, oculis privatos : adeo ut iis in locis, Cyrus ubi imperaret, cuivis tam Græco quam barbaro iniqui nihil patranti secure liceret iter facere, quocumque vellet eorum aliquis, quidquid tandem ipsi commodum esset habens. Bellica quidem certe virtute præditos eximii omnium consensu honoribus ornabat. Ac primum contra Pisidas et Mysos bellum gessit : et cum ipse quidem exercitum in expeditionem adversus regiones istas edueeret, quos ultro se in belli offerre discrimina videbat, eos cum agri, quem suam in ditionem redegerat, præfectos constituēbat, tum aliis ornabat præmiis : adeo ut viri fortes palam essent beatissimi, ignavi vero digni, qui his servirent, haberentur. Quapropter magna erat illorum copia, qui discrimina adire vellent, ubi quis animadversurum id Cyrum arbitraretur. Quod vero ad justitiam attinet, si quem suæ factis probandæ palam cupidum animadverteret, ipsi antiquissimum erat illos locupletiores reddere iis, qui ex injustitia lucrum avidè captarent. Itaque cum alia multa justè ab ipso administrabantur, tum exercitum habebat verum. Etenim duces et cohortium præfecti non pecuniæ causa ad illum navigabant, sed quod esse fructuosius existimarent, Cyri dicto recte adientes esse, quam menstruum lucrum. At si quis certe quidem ipse, cum quid imperasset, pulchre navasset operam, nullius unquam animi alacritatem munere carere patiebatur. Quapropter in rebus omnibus Cyro qui aderant administrandi, præstantissimi sane fuisse perhibentur. Quod si quis juvenis ratione rem familiarem administrandi peritissimus esset, ut cui præisset regionem instruere ac reddere locum videretur.

ἀρετέωτο, ἀλλ' αἱ πλείω προσεδίδου· ὥστε καὶ ἡδέως ἐπόνουν καὶ θαρσάλως ἐκτόντο καὶ ἠ' ἐπέπατο αὐτὸς τις ἥμισυ Κῦρον ἐκρυπτεν· οὐ γὰρ φησὶν τοῖς φανεροῖς πλουτοῦσιν ἐφάνετο, ἀλλὰ περὶ μυστοῦ γράζεσθαι τοῖς τῶν ἀποκρυπτομένων χρήμασι. (20) Φίλους γὰρ μὲν ὅσους ποιήσαιο καὶ εὐνοῖας γνοίῃ ὄντας καὶ ἱκανοὺς κρίνειε συνεργοὺς εἶναι ὅτι τυγχάνοι βουλόμενος κατεργάζεσθαι, ὁμολογῆται πρὸς πάντων κράτιστος δὲ γενέσθαι θεραπεύειν. (21) Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο οὐπερ αὐτὸς ἐνεκα φίλων ᾤετο δεῖσθαι, ὡς συνεργοὺς ἔχει, καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο συνεργῶς τοῖς φίλοις κράτιστος εἶναι τοῦτο οὗτον ἕκαστον αἰσθάνοντο ἐπιθυμοῦντα. (22) Δῶρα δὲ πλείστα μὲν ὄναι εἰς γὰρ ὃν ἀνὴρ ἐλάμβανε διὰ πολλὰ ταῦτα δὲ πάντων δὲ μάλιστα τοῖς φίλοις διεδίδου, πρὸς τοὺς τρόπους ἑκάστου σκοπῶν καὶ ὅτου μάλιστα βρώῃ ἕκαστον δεόμενον. (23) Καὶ ὅσα τῇ σώματι αὐτοῦ κόσμον πέμπει τις ἢ ὡς εἰς πόλεμον ἢ ὡς εἰς καλλιωπισμόν, καὶ περὶ τούτων λέγειν αὐτὸν ἔρασαν ὅτι τὸ μὲν ἐκ αὐτοῦ σῶμα οὐκ ἂν δύναίτο τοῦτοις πᾶσι κοσμηθῆναι, φίλους δὲ καλῶς κοσμημένους μέγιστον κόσμον ἀνδρὶ νομίζουσι. (24) Καὶ τὸ μὲν τὰ μεγάλα νικᾶν τοὺς φίλους εἰς ποιοῦντα ᾧδὲν θαυμαστόν, ἐπειδὴ γὰρ καὶ δυνατότερος ἦν· τὸ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ περιεῖναι τῶν φίλων καὶ τῷ προθυμῆσθαι χαρίζεσθαι, ταῦτα ἔτι μᾶλλον δοκεῖ ἀγαθὰ εἶναι. (25) Κύρος γὰρ ἔπειπε φίλους οἶνον ἡμιδεῖς πολλάκις, ὅποτε πάνυ ἡδὺν λάβοι, λέγων ὅτι οὐπω δὲ πολλοῦ χρόνου τοῦτου ἡρίον οἶνον ἐπιτύχον τοῦτον οἶνον σοὶ ἐπέμψα καὶ δεῖταί σου τήμερον τοῦτον ἐκπέμψω σὺν εἰς μάλιστα φίλῃ. (26) Πολλάκις δὲ χίνας ἡμιθρότους ἐπέμψα καὶ ἄρτον ἡμίσεια καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐπιτέλειεν καλεῖσθαι τὸν φίροντα, τοῦτοις ἦρθε Κύρος· βούλεται οὖν καὶ σὲ τοῦτοις γεύεσθαι. (27) Ὅπου δὲ χίλια σπάνιος πάνυ εἴη, αὐτὸς δ' ἐδύνατο παρασκευάζεσθαι διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ὑπηρέτας καὶ διὰ τὴν ἐπιμελείαν, διατρέπων ἐκείνους τοὺς φίλους τοῖς τὰ ἐκ αὐτοῦ σώματα ἄγουσιν ἵπποις ἐμβαλλέν τοῦτον τὸν χίλον, ὡς μὴ πενιθόντες τοὺς ἐκ αὐτοῦ φίλους ἄγωσιν. (28) Εἰ δὲ δὴ ποτε πορεύοιτο καὶ πλείστοι μὲλλοντες ὄρεσθαι, προσκαλῶν τοὺς φίλους ἐποπυδαίολογετο, ὡς δηλοῖται οὗς τιμᾶ. Ὡς γὰρ ἐξ ὧν ἀκούω οὐδένα κρίνω ὑπὸ πλειόνων περιλῆσθαι οὔτε Ἑλλήνων οὔτε βαρβάρων. (29) Τευχέριον δὲ τοῦτου καὶ τότε. Παρὰ μὲν Κύρου δούλου ὄντος οὐδεὶς ἀπῆκε πρὸς βασιλέα, πλὴν Ὀρόντας ἐπεχείρησε· καὶ οὗτος δὲ ὃν ᾤετο πιστόν οἱ εἶναι ταχὺ αὐτὸν εὖρος Κύρου εὐλατῆσαν ἢ ἐκ αὐτοῦ παρὰ δὲ βασιλείᾳ πολλοὶ πρὸς Κύρον ἀπῆλθον, ἐπειδὴ ποίμνιοι ἀλλήλους ἐγένοντο, καὶ οὗτοι μέντοι οἱ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενοι, νομίζοντες παρὰ Κύρου ὄντας ἀγαθοὶ ἀξιοτέρους ἂν τιμᾶς τυγχάνειν ἢ παρὰ βασιλεῖ. (30) Μῆγα δὲ τευχέριον καὶ τὸ ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου αὐτοῦ γενόμενον ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν ἀγαθὸς καὶ κρίνειν ὁρθῶς ἐδύνατο τοὺς πιστοὺς καὶ εὐνοῖας καὶ βελούτους. (31) Ἀποθνήσκοντος γὰρ αὐτοῦ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν φίλοι καὶ συντράπεζοι ἀπέθανον·

fortunas huic neutquam adimere voluit, sed etiam plura tribuebat; adeo ut illi et libenter labores perferrent, et taliter bona compararent, et quae quispiam possideret, ea Cyrum minime celaret: nec enim iis, qui palam opulenti erant, invidere videbatur, sed illorum uti pecuniis conari, qui eas occultarent. Amicos quidem certe quoscumque sibi adungeret, ac benevolos esse animadverteret, iudicaretque idoneos esse ad id, quidquid tandem esset, quod confici vellet, adjuutores, obsequiis omnes consentiunt eum demerendi fuisse peritissimum. Etenim quod ad hoc ipsum attinet, cuius gratia ipse amicis sibi opus esse existimabat, nimum ut ad res gerendas adjuutores haberet, etiam ipse conabatur amicis egregius esse ad id omne adiutor, quidquid tandem cupere quemque persentisceret. Muneribus plurimis, opinor equidem, unus ipse multas ob causas cumulatus est: ea vero omnium potissimum amicis, considerato cuiusque ingenio, et quo quemque maxime videret egere, largiebatur. Ac de iis etiam, quaecumque ei ad ornatum corporis ipsius mitteret aliquis, vel ad bellum idonea, vel ad cultum splendidiorem, dicere solitum tradunt, non posse suum corpus omnibus his ornari, sed amicos praecclare ornatos se maximo homini ornamento ducere. Et magis quidem beneficiis quod amicos vinceret, nihil mirum erat, cum esset sane potentior: at quod cura gratificandique ipsis studio superabat amicos, haec vero mihi quidem potius admiranda videntur. Nam ad eos saepe Cyrus doliola vini semiplena mittebat, quoties suave admodum nactus esset, dicens se jam a longo tempore Vinum suavius non adeptum esse: quam diem illud tibi Cyrus misit, teque rogat ut illud hodie cum iis quos maxime diligis ebas. Sapenumero semesos etiam anseres mittebat, et partes panum dimidias, et huius generis alia, cum addere iuberet eum, haec qui ferret, Cyrus his delectatus est; quapropter te quoque vult haec gustare. Ubi pabuli admodum exiguum esset, quod ipse tamen comparare posset, utpote qui multos habebat ministros, cuique id curaverat, dimittebat qui hortarentur amicos, ut equis, ipsorum qui vehabant corpora, hoc pabulum obijcerent, ne illi amicos suos fame confecti veherent. Quod si aliquando iter faceret, ac plurimi se spectaturi essent, arcessitis amicis gravibus de rebus sermonem habebat, ut quos honore dignaretur significaret: adeo ut neminem equidem, sive Graecorum sive barbarorum, de quibus fando accepi, a pluribus amatum fuisse iudicem. Huius rei hoc quoque argumentum est: quod a Cyro, alieno qui imperio subjectus erat, ad regem nemo decessit, unum extra Orontam id qui facere conatus est; sed et ipse rex, quem sibi fidelem esse existimabat, eum protinus Cyro, quam sibi, amiciorem reperit: a rege vero multi ad Cyrum transierunt, posteaquam hostili alter in alterum animo esse cepit; et quidem ii, qui maxime illi in amore erant, futurum existimantes ut apud Cyrum, si strenuos sese praeberent, honorem virtutis suae digniorum, quam apud regem, consequerentur. Magnum et illud argumentum, quod in fine vitae ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum recte seligere potuisse fideles, benevolos, constantes. Nam cum vitam amitteret, omnes apud eum amici

μαρμόμενοι ὑπὲρ Κύρου πλὴν Ἀριαίου· οὗτος δὲ τεταγμένος ἐτύγγανεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοῦ ἱππικοῦ ὁρῶν· ὡς δ' ᾔσθετο Κύρον πεπτιωκότα, ἐφυγεν ἔχων καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν οὐ ἡγεῖτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐνταῦθα δὲ Κύρου ἀποτέμενται ἡ κεφαλὴ καὶ χεὶρ ἡ δεξιὰ. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διώκων εἰσπίπτει εἰς τὸ Κύρειον στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν μετὰ Ἀριαίου οὐκέτι ἴστανται ἀλλὰ φεύουσιν διὰ τοῦ αὐτῶν στρατοπέδου εἰς τὸν σταθμὸν ἐνθεν ὠρμηγντο· τέτταρες δ' ἐβέβηκον παρασάγγαι εἶναι τῆς ὁδοῦ. (2) Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὰ τε ἄλλα πολλὰ διαρπάζουσι καὶ τὴν Φωακίδα τὴν Κύρου παλλακίδα τὴν σοφὴν καὶ καλὴν λεγομένην εἶναι λαμβάνει. (3) Ἡ δὲ Μιλησία ἡ νεωτέρα λεγθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀμυρῶν βασιλέα ἐκφεύγει γυμνὴ πρὸς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἔτυχον ἐν τοῖς σκευοφόροις ὅπλα ἔχοντες καὶ ἀντιπαθόντες πολλοὺς μὲν τῶν ἀρπαζόντων ἀπέκτειναν, οἱ δὲ καὶ αὐτῶν ἀπέθανον· οὐ μὴν ἐφυγὼν γε, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσωσαν καὶ ἄλλα ὀπὸς αὐτὸς αὐτῶν καὶ χρῆματα καὶ ἄνθρωποι ἐγένοντο πάντα ἔσωσιν. (4) Ἐνταῦθα διέσχον ἁλλήλων βασιλεὺς τε καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς τριάκοντα στάδια, οἱ μὲν διώκοντες τοὺς καὶ αὐτοὺς ὡς πάντας νικῶντες, οἱ δ' ἀρπάζοντες ὡς ἴση πάντες νικῶντες. (5) Ἐπεὶ δ' ᾔσθοντο οἱ μὲν Ἕλληνες ὅτι βασιλεὺς σὺν τῷ στρατεύματι ἐν τοῖς σκευοφόροις εἶναι, βασιλεὺς δ' αὖ ἤκουσε Τισσαφέρνους ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῶντες τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ πρόσθεν οἰχόνται διακόντες, ἐνταῦθα δὲ βασιλεὺς μὲν ἀθροίζει τε τοὺς ἐκείνους καὶ συντάττεται, ὁ δὲ Κλέαρχος ἐβουλεύετο Πρόξενον καλέσας, πλησιαίτατος γὰρ ἦν, εἰ πέμποιεν τινὰς ἢ πάντες ἴωεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀρῆζοντες. (6) Ἐν τούτῳ καὶ βασιλεὺς δῆλος ἦν προσίων πάλιν ὡς ἐδόκει ὁπότεν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες στραφέντες παρεσκευάζοντο ὡς ταύτῃ προσιόντος καὶ δεξόμενοι, ὁ δὲ βασιλεὺς ταύτῃ μὲν οὐκ ἦγεν, ἥ δὲ παρῆλθεν ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος ταύτῃ καὶ ἀπήγαγεν, ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐν τῇ μέσῃ κατὰ τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσαντας καὶ Τισσαφέρην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (7) Ὁ γὰρ Τισσαφέρης ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ οὐκ ἐφυγεν, ἀλλὰ διήλασε παρὰ τὸν ποταμὸν κατὰ τοὺς Ἕλληνας πελταστάς· διελευσὼν δὲ κατέκτανε μὲν οὐδένα, διαστάντες δ' οἱ Ἕλληνες ἐπιών καὶ ἠκόντιζον αὐτούς· Ἐπισθένης δὲ Ἀμφιπολίτης ἦρχε τῶν πελταστῶν καὶ ἐλέγετο φρόνιμος γενέσθαι. (8) Ὁ δ' οὖν Τισσαφέρης ὡς μείων ἔχων ἐπὶ πλάτῃ, πάλιν μὲν οὐκ ἀναστρέφει, εἰς δὲ τὸ στρατόπεδον ἐφεικόμενος τὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ συντυγχάνει βασιλεὺς, καὶ ἐμοῦ δὲ πάλιν συνταξάμενοι ἐπορεύοντο. Ἐπεὶ δ' ᾔσαν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Ἑλλήνων κέρατα, ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες μὴ προσαγάγειν πρὸς τὸ κέρα καὶ περιπύξαντες ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς κατακόψαν· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς ἀναπτύσσειν τὸ κέρα καὶ ποιήσασθαι

et mensæ participes pro Cyro pugnantes mortem oppetierunt, unum extra Ariæum : is in lævo forte aciei cornu constitutus erat copiarum equestrium præfectus ; ut autem cecidisse Cyrum intellexerat, fugam cum exercitu, cui præerat, toto capessebat.

CAPUT X.

Ibi tum Cyri caput manusque dextra abscissa est. Rex cum suis hostes dum persequitur, in castra incidit Cyriana : nec jam quidem amplius Ariæi subsistunt copię, sed per castra sua stationem ad illam, unde paulo ante discesserant, fugiunt : quatuor autem itineris spatium parasangas longum esse ferebantur. Rex, et cum eo qui erant, tum alia multa diripiunt, tum etiam Cyri concubinam patria Phocæensem, quæ docta et elegans esse dicebatur, ille capit. At Milesia natu minor altera, ab iis qui circa regem erant capta, nuda effugit ope Græcorum, qui armati apud impedimenta forte steterunt : quique cum acie instructa restitissent, multos interfecerunt ex iis qui castra diripiebant, atque de ipsorum etiam numero nonnulli interiire : neque tamen fugę se dederunt, sed et mulierem istam salvam præstabant, ac alia quæcunque intus habebant, tum facultates tum homines, omnia conservabant. Ibi rex atque Græci inter se stadia circiter triginta distabant, cum hi oppositis sibi hostes insequerentur, quasi qui universos vicissent ; illi obvia quæque raperent, quasi jam universi victoriam essent adepti. Verum ubi Græci regem cum exercitu esse apud impedimenta cognorunt, et rex de Tissapherne audierat. Græcos aciem sibi oppositam vicisse, ac eam insequendi causa ulterius progredi, tum vero suos rex colligit instruitque : Clearchus autem, vocato ad se Proxeno (nam ei proximus erat), utrum quosdam mitterent, deliberabat, an omnes potius ad castra defendenda pergerent. Interea rex palam iterum accedebat, uti videbatur, a tergo. Ac Græci quidem conversi, ut hac parte, qua facturus impetum videbatur, ipsum adirent exciperentque, sese comparant : at rex suos ea non ducebat, sed qua lævum ultra cornu processerat, ea etiam abduxit, receptis ad se iis, qui ad Græcos in prælio transfugerant, et cum suis etiam Tissapherne. Nam Tissaphernes primo in congressu non fugerat, sed flumen propter cum equitate penetrarat adversus Græcos peltastas : eo dum perequibat, neminem quidem interfecit, verum Græci data hinc illinc via consistentes ejus cædebant copias et jaculis feriebant. Peltastarum præfectus erat Episthenes Amphipolitæ, vir, uti ferebatur, prudens. Itaque Tissaphernes, cum inferior discessisset, rursus non reversus est ; cumque Græcorum ad castra pervenisset, in regem ibi forte incidit, atque adeo simul utriusque instructa rursus acie illinc proficiscebatur. Ac ubi ad lævum Græcorum cornu adventiscent, et ceteri Græci ne cornu invaderent, atque ipsæ utriusque circumveniendo hinc inde cæderent : quare vicissim est ipse ita cornu

δοῖσθην τὸν ποταμόν. (10) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐβουλεύοντο καὶ δὴ βασιλεὺς παραμεψόμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα κατέστησεν ἀντίαν τὴν γαλαργίαν ὥσπερ τὸ πρῶτον μαχομένου συνήει. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ἐγγὺς τε ὄντας καὶ παρατεταγμένους, αὐθις παιανίσαντες ἐπήρσαν πολλὸ ἐπιπροθυμότερον ἢ τὸ πρόσθεν. (11) Οἱ δ' αὖ γάστραροι οὐκ ἐδέγοντο, ἀλλ' ἐκ πλέονος ἢ τὸ πρόσθεν ἐρευγόν· οἱ δ' ἐπεδίωκον μέχρι κόμης τινός· ἐν ταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες. (12) Ὑπὲρ γὰρ τῆς κόμης γήλοφος ἦν, ἐφ' οὗ ἀνεστράφησαν οἱ ἀμφὶ βασιλέα, περὶ μὲν οὐκέτι, τῶν δὲ ἱππέων ὁ λόφος ἐνεπλήσθη, ὥστε τὸ ποιούμενον μὴ γινώσκειν. Καὶ τὸ βασιλεῖον σημεῖον ὅρῃν ἔρασαν, ἀετὸν τινα χρυσῶν ἐπὶ πέλτης (ἐπὶ ζυλοῦ) ἀνατεταμένον. (13) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῦθ' ἐχρόνον οἱ Ἕλληνες, λέιπουσιν δὲ καὶ τὸν λόφον οἱ ἱππεῖς· οὐ μὲν ἐτι ἀθρόοι ἀλλ' ἄλλοι ἄλλοθεν ἐβύλοῦτο δ' ὁ λόφος τῶν ἱππέων τέλος δὲ καὶ πάντες ἀπεχώρησαν.

14 Ὁ οὖν Κλέαρχος οὐκ ἀνεδίδωκεν ἐπὶ τὸν λόφον, ἀλλ' ὑπὸ αὐτὸν στήσας τὸ στράτευμα πέμπει Λύκιον τὸν Συρακούσιον καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν λόφον καὶ κελεύει κατιδόντας τὰ ὑπὲρ τοῦ λόφου τί ἐστιν ἀπαγγεῖλαι. (15) Καὶ ὁ Λύκιος ἤλασέ τε καὶ ἰδὼν ἀπαγγέλλει ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος. Στάδων δ' ὅτε ταῦτα ἦν καὶ ἤλκος ἐδύετο.

16 Ἐν ταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ θέμενοι τὰ ὅπλα ἀνεπαύοντο καὶ ἄμα μὲν ἐθαύμαζον ὅτι οὐδαμοῦ Κύρος φαίνεται οὐδ' ὄλλος ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς παρείη· οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν τελευτῶντα, ἀλλ' εἰκάζον ἢ διώκοντα ὀλέσθαι ἢ κατακτενόμενόν τι προελήλακέναι. (17) καὶ αὐτοὶ ἐβουλεύοντο εἰ αὐτοῦ μέιναντες τὰ σκευοφόρα ἐν ταῦθα ἄγοντο ἢ ἀπίοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς ἀπιέναι· καὶ ἀρυκνύονται ἀμφὶ δορυφαστον ἐπὶ τὰς σκινάς. (18) Ταῦτης μὲν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Κατακαμβάνουσι δὲ τῶν τε ἄλλων χρημάτων τὰ πλείεστα διηρπασμένα καὶ εἰ τι σιτίον ἢ ποτόν ἦν, καὶ τὰς ἀμάξας, μεστὰς ἀλεύρων καὶ οἴνου, ἃς παρεσκευάσατο Κύρος, ἵνα εἴ ποτε σφοδρὰ τὸ στράτευμα λάθοι ἐνδεῖα, διαδοῖη τοῖς Ἕλλησιν ἦσαν δ' αὐταὶ τετρακόσιοι ὥς ἐλέγοντο ἄμαξαν καὶ ταύτας τότε οἱ οὖν βασιλεὶ διήρπασαν. (19) Ὡς τε ἀδειπνοὶ ἦσαν οἱ πλείεστοι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν δὲ καὶ ἀνάριστοι πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον βασιλεὺς ἐράνη. Ταῦτην μὲν οὖν τὴν νύκτα οὕτω διεγένοντο.

replicare, ut a tergo flumen haberent. Hoc dum illi capiunt consilii, rex continuo phalangis forma in eandem, quam prius habuit, permutata, eam, uti primum ad pugnam conserendam accesserat, exadversum hostem constituit. Cum autem Graeci eos et in propinquo et instructos esse cernebant, rursus parana ubi cecinerant, multo etiam alacrius, quam antea, eos invadebant. Horum barbari non excipiebant impetum, sed ex maiore intervallo quam antea, fugam capiebant : quos Graeci ad vicum quandam persequuntur; ubi demum subsistunt : nam supra vicum collis erat, in quo se converterant ii, qui circa regem erant; in quibus pedites quidem non erant, sed equitibus impletus erat collis; adeo ut quid ageretur sciri non posset. Signum etiam regium videre se dicebant, auream quandam aquilam in hasta cuspide extensam. Cum autem Graeci huc etiam tenderent, deserunt quoque collem equites, non sane copiis jam confectis, sed alii ex alia parte: nudabaturque adeo equitatu collis: tandem etiam omnes discessere. Clearchus quidem non continuo copias in collem promovit, sed iis sub ipso collocatis, Lycium Syracusanum cum alio quodam mittit, et imperat, ut speculati quae essent in colle, quomodo se habeant, ipsi renuntiarent. Haec Lycius in eum adequitavit, et cum omnia vidisset, fugere hostes totis viribus renuntiat. Jamque adeo, cum haec gererentur, sol propemodum occidebat. Atque hic Graeci substiterunt, et sub armis conqueescebant : simul mirabantur, Cyrus nusquam adparuisse, nec alium ab ipso quenquam adfuisse; neque enim mortuum eum esse norant, sed vel insequendis hostibus intentum abiisse, vel ad occupandum aliquid provectum esse conjiciebant : ipsique adeo consultabant, num illic commorati impedimenta eo adducerent, an ad castra discederent. Ipsis tandem visum est discedere; et atque adeo sub coenae tempus ad tentoria perveniunt. Et hic quidem hujus fuit diei finis. Offendunt autem eum alias fortunas maxima ex parte directas, tum quidquid potulentum esculentumve fuerat; et plaustra farina vinoque referta, quae Cyrus sibi paraverat, ut si quando gravis exercitum inesset inopia, Graecis ea distribueret; plaustra autem ipsa numero fuisse dicuntur quadringenta : haec vero etiam regis tum diripuerant copiae : adeo ut maxima Graecorum pars coena careret, cum ne pransi quidem fuissent : nam priusquam ad prandium in castra diverteret exercitus, rex adparuit. Atque hanc quidem noctem sic exegerunt.

BIBLION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὡς μὲν οὖν ἡβροῦσθη Κύρος τὸ Ἑλληνικόν, ὅτε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην ἐστρατεύετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνοσίᾳ ἐπράχθη καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο καὶ ὡς Κύρος ἐτελεύτησε καὶ ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐβήοντες οἱ Ἕλ-

LIBER II

CAPUT I.

Et quemadmodum quidem Graecae Cyro copiae coactae fuere, quo tempore adversus fratrem Artaxerxem expeditionem suscepit, et quaecunque inter adscensum gesta fuerunt, quo pacto pugna fuit commissa, qua ratione Cyrus occubuit,

ληνες ἐκοιμήθησαν οἰόμενοι τὰ πάντα νικᾶν καὶ Κύρον
 ζῆν, ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδῆλωται. (2) Ἄμα δὲ
 τῇ ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κύ-
 ρος οὔτε ἄλλον πέμποι σημαίνοντα δ, τι χρὴ ποιεῖν οὔτε
 αὐτὸς φαίνεται. Ἐδρξεν οὖν αὐτοῖς συσκευασαμένοις δ
 εἶον καὶ ἐξοπλισαμένοις προΐεσθαι εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως
 ἡύρῳ συμμίξειν. (3) Ἦδη δὲ ἐν ὁρμῇ ὄντων ἅμα ἡλίῳ
 ἀνίσχοντι ἦλθε Προκλῆς ὁ Τευθρανίας ἄρχων, γεγονώς
 ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμῷ.
 Οὗτοι ἄλγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πε-
 ρεφώς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων
 ὅν τι προτεραίᾳ ὥρμητο, καὶ λέγει ὅτι ταύτην μὲν
 ἦν ἡμέραν περιμένειν ἂν αὐτοὺς, εἰ μέλλοιεν ἔχειν,
 τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπέρχεται φαίη ἐπὶ Ἰωνίας, θενπερ ἦλθε.
 (4) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλλήνες
 ἀνθάνοντες βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν·
 Ἄλλ' ὥρῃ μὲν Κύρος ζῆν· ἐπεὶ δὲ τετελεύτησεν, ἀπαγ-
 γίλλετε Ἀριαῖον ὅτι ἡμεῖς νικώμεν τε βασιλέα καὶ ὡς ὁρᾷτε
 αὐδαί ἐτι ἡμῖν μάχεται, καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἐπο-
 ριζόμεθα ἀνέπιδ βασιλέα. Ἐπαγγελλόμεθα δὲ Ἀριαῖον,
 ἐν ἐνθάδε ἔλθῃ, εἰς τὸν ὄρον τὸν βασιλεῖον καθιεῖν
 αὐτόν· τῶν γὰρ μάχῃ νικούντων καὶ τὸ ἄρχειν ἐστί.
 (5) Ταῦτ' εἰπὼν ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους καὶ σὺν αὐ-
 τοῖς Χειρίσορον τὸν Λάκωνα καὶ Μένωνα τὸν Θετταλόν·
 καὶ γὰρ αὐτοὺς Μένων ἐβούλετο ἦν γὰρ φίλος καὶ ζῆνος
 Ἀριαίου. (6) Οἱ μὲν ὄχοντο, Κλέαρχος δὲ περιέμενε.
 Τὸ δὲ στράτευμα ἐπορίζετο σίτον ὅπως ἐδύνατο ἐκ τῶν
 ὑποκινήων κόπτοντες τοὺς βοῦς καὶ θύους· ξύλοις δ'
 ἐρχάντο μικρὸν προϊόντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος οὗ ἡ μάχῃ
 ἐγένετο τοῖς τε οἰστοῖς πολλοῖς οὖσιν, οὓς ἡνάγκαζον οἱ
 Ἑλλήνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ βασιλείως,
 καὶ τοῖς γέβροις καὶ ταῖς ἀσπίσι ταῖς ξυλίναις ταῖς Αἰ-
 γυπταῖς· πολλαὶ δὲ καὶ πέλται καὶ ἀμαξαὶ ἦσαν φέρε-
 σθαι ἔρμησι· ὅς πᾶσι χρώμενοι κρέα ἔφοντες ἡσθιον ἐκεί-
 νῃ τὴν ἡμέραν. (7) Καὶ ἦδη τε ἦν περὶ πληθούσαν
 ἑγορὰν καὶ ἔρχονται παρὰ βασιλείως καὶ Τισσαφέρνους
 κίρκας οἱ μὲν ἄλλοι βάρβαροι· ἦν δ' αὐτῶν Φαλίνος εἰς
 Ἑλλήν, ὃς ἐτύγγανε παρὰ Τισσαφέρνει ὦν καὶ ἐντίμως
 ἔρην· καὶ γὰρ προσεποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν ἀμφὶ
 τάξεσιν τε καὶ ὅπλομαχίαν. (8) Οὗτοι δὲ προσελθόντες
 καὶ καλέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἄρχοντας λέγουσιν
 ἐπὶ βασιλεὺς καλεῖται τοὺς Ἑλλήνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχά-
 νει, καὶ Κύρον ἀπέκτονε, παραδόντας τὰ ὅπλα ἰόντας
 ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ θύρας εὐρίσκεισθαι ἂν τι δύνωνται ἀγα-
 θόν. (9) Ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλεὺς κήρυκες· οἱ δὲ
 Ἑλλήνες βαρέως μὲν ἤκουσαν, ὅμως δὲ Κλέαρχος το-
 σπτον εἶπεν ὅτι οὐ τῶν νικούντων εἴ τι ὅπλα παραδί-
 ναι· ἀλλ', ἔφη, ὑμεῖς μὲν, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, τού-
 τος ἀπακρίνασθε ὅτι κάλλιστόν τε καὶ ἀριστόν ἔχετε·
 τῇ δὲ αὐτίκα ἤξω. Ἐκάλεσε γὰρ τις αὐτὸν τῶν ὑπη-
 μέτων, ὅπως ἴδοι τὰ ἱερὰ ἐξήρημένα· εὐχε γὰρ θυόμε-
 νος. (10) Ἐνθα δὲ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ μὲν δ' Ἀρκάς
 πρεσβύτερος ὦν ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὅπλα
 ἐξαράδωσαν· Πρόξενος δὲ ὁ Θηβαῖος, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη,

quomodo Græci ad castra sua profecti quieti sederunt,
 quod vicisse se omni ex parte existimarent, Cyrumque adeo
 superstitem esse, superiore libro expositum est. Cum vero
 prima luce convenissent duces, mirabantur quod Cyrus nec
 alium quenquam mitteret, qui quid agendum esset signifi-
 caret, nec ipse adpareret. Iis itaque tandem visum est, vasis
 quæ ipsis reliqua erant collectis, armisque sumptis, ulterius
 procedere, usquedum Cyro sese conjungerent. Et cum jam
 in ipso essent egressu, sub ipsum solis ortum venit Procles
 Teuthraniæ præfectus, qui a Damarato Lacedæmonio genus
 ducebat, et Tami filius Glus. Narrabant hi, Cyrum mor-
 tuum esse, Ariæum vero, fugæ qui se dedisset, ea esse in
 statione cum reliquis barbaris, unde pridie discessissent,
 et dicere hunc, velle se diem istum eos exspectare, si venturi
 essent; altero in Ioniam abire, unde venisset. Hæc cum
 duces audissent, Græcique adeo ceteri, graviter ferebant.
 Clearchus autem hæc dixit: Utinam Cyrus viveret; verum
 quandoquidem mortem obiit, renuntiate Ariæo nos quidem
 vicisse regem, neminemque, uti videtis, amplius adversus
 nos pugnare; quod nisi vos venissetis, adversus regem per-
 rexissemus. Ariæo vero pollicemur, huc si venerit, nos
 ipsum regio in solio collocaturos: eorum enim, qui prælio
 vincunt, etiam imperare est. Cum hæc dixisset, nuntios,
 unaque cum iis Chirissophum Lacedæmonium, et Menonem
 Thessalum misit: nam Meno ipso sic volebat; quippe qui
 amicus erat et hospes Ariæi. Hi quidem discessere, atque
 ibi Clearchus reditam eorum exspectabat. Ceterum exer-
 citus cibum sibi, ut poterat, ex jumentis, boves ac asinos
 cædendo, parabat: progressique paulum ab acie, prælium
 ubi commissum fuerat, pro lignis utebantur sagittis, qua-
 rum magna erat copia, quas quidem transfugas a rege
 projicere coegerant Græci; scutis item Persicis, et ligneis
 scutis Ægyptiacis: multæ erant et peltæ, et plaustra vacua;
 quibus usi omnibus, elixas carnes illo die comedebant.
 Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus
 forum esse solet, cum a rege ac Tissapherne veniunt cadu-
 ceatores, alii quidem barbari; unus ex iis Græcus erat Phali-
 nus nomine, qui tunc forte apud Tissaphernem erat, et qui-
 dem in honore; quippe qui earum rerum simulabat peri-
 tiam, ad aciem struendam quæ spectarent et ad artem armis
 depugnandi. Ili cum accessissent Græcorumque præfec-
 tos vocassent, jubere aiunt regem, Græcos cum ipse vicis-
 set et Cyrum interfecisset, traditis armis, regis ad portas pro-
 ficisci, et si quid commodi possint impetrare. Hæc regis
 aiebant caduceatores: quæ tametsi audita graviter Græci
 ferebant, Clearchus tamen id unum respondit, non esse il-
 lorum qui vicissent, arma tradere; verum vos duces, ait, iis
 respondete quidquid honestissimum optimumque responsum
 habetis; ego mox revertar. Nam ex ministris quidam eum
 arcessiverat, ut exta jam exempta inspiceret; quod id forte
 temporis rem sacram faceret. Ibi Cleanor Arcas, natu ma-
 ximus omnium, respondit prius se morituros, quam arma
 traderent: Proxenus vero Thebanus, Equidem miror, inquit,

ὃ Φαλίνα, θαυμάζω πότρεα ὡς κρατῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ ὅπλα ἢ ὡς διὰ φίλῶν δῶρα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν καὶ οὐ λαθεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ πείσας βούλεται λαθεῖν, λεγέτω τί ἐστὶν τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ ταῦτα χαρίσονται. (11) Πρὸς ταῦτα Φαλίνας εἶπε, Βασιλεὺς νικᾶν ἡγείται, ἐπεὶ Κύρου ἀπέκτανε. Τίς γὰρ αὐτῷ ἐστὶν ὅστις τῆς ἀρχῆς ἀντιστοιχεῖται; νομίζει δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοῦ εἶναι, ἔχον ἐν μέσῃ τῇ ἑαυτοῦ γῶρᾳ καὶ ποταμῶν ἐντός ἀδιαβάτων καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐν ὑμῶν δυνάμενος ἀγαγεῖν ὅσον οὐδ' εἰ παρέρχῃ ὑμῖν δυνάμεως ἂν ἀποκατεῖται. (12) Μετὰ τούτων Θεόπομπος Ἀθηναῖος εἶπεν, ὦ Φαλίνα, νῦν, ὡς σὺ ὁρᾷς, ἡμῖν οὐδὲν ἐστὶν ἀνάρθον ἄλλο εἰ μὴ ὅπλα καὶ ἀρετὴ. Ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες οἴμεθα ἂν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, παραδόντες δ' ἂν ταῦτα καὶ τῶν σωμάτων στερηθῶμεν. Μὴ οὖν οἶόν τι μόνον ἀνάρθον ἡμῖν ὄντα ὑμῖν παραδόντων, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀνάρθον μαχόμεθα. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλίνας ἐνέκρατε καὶ εἶπεν, Ἀλλὰ φιλοσόφῳ μὲν εἰκάς, ὦ νεανίσκε, καὶ λέγεις οὐκ ἀκριτὰ· ἐσθὶ μέντοι ἀνόητος ὁν, εἰ οἷε τῶν ὑμετέρων ἀρετὴν περιγενέσθαι ἂν τῆς βασιλείας δυνάμεως. (14) Ἄλλους δὲ τινες ἔρασαν λέγειν ὑπομαλακισμένους ὡς καὶ Κύρῳ πιστοὶ ἐγένοντο καὶ βασιλεῖς ἂν πολλοὺ ἄξιον γένοντο, εἰ βούλοιο φίλους γενέσθαι· καὶ εἶπε ἄλλο τι θέλει χρῆσθαι εἰτ' ἐπ' Ἀγρυππὸν στρατεύειν, συγκαταστρέφειν ἂν αὐτῷ. (15) Ἐν τούτῳ Κλέαρχος ἦκε, καὶ ἡρώτησεν εἰ ἤδη ἀποκακισμένοι εἴεν. Φαλίνας δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν, Οὔτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλὰ λέγειν, σὺ δ' ἡμῖν εἰπὲ τί λέγεις. (16) Ὁ δ' εἶπεν, Ἐγὼ σε, ὦ Φαλίνα, ἄγμενος εἰώρακα, δοῦμαι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες· σὺ τε γὰρ Ἕλληνα εἶ καὶ ἡμεῖς τοσούτοι ὄντες ὅσους σὺ ὁρᾷς. Ἐν τοιούτοις δὲ ὅντι προήμασι συμβουλευόμενά σοι τί χρὴ ποιεῖν περὶ τῶν λόγων. (17) Σὺ οὖν πρὸς θεῶν συμβούλευσον ἡμῖν, ὅτι σοι δοκεῖ καλλίστον καὶ ἀριστον εἶναι, καὶ ὃ σοι τιγὴν ὅσπερ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον λεγόμενον, ὅτι Φαλίνας ποτε πεμφθεὶς παρὰ βασιλέως κελεύσων τοὺς Ἕλληνας τὰ ὅπλα παραδόναι συμβουλευομένοις συνεβούλευσεν αὐτοῖς τάδε. Οἶσθα δὲ ὅτι ἀνάγκη λέγεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἂν συμβουλευτῆς. (18) Ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα ὑπήγετο βουλόμενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλέως προσθεύοντα συμβουλεύσαι μὴ παραδόναι τὰ ὅπλα, ὅπως εὐέλπιδες μᾶλλον εἴεν οἱ Ἕλληνες. (19) Φαλίνας δὲ ὑποστρέψας παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ εἶπεν, Ἐγὼ, εἰ μὲν τῶν κυρίων ἐλπίδων μία τις ὑμῖν ἐστί σωθῆναι πολέμουτας βραυεῖ, συμβουλεύω μὴ παραδόναι τὰ ὅπλα· εἰ δὲ τοι μηδεμία σωτηρίας ἐστὶν ἐλπίς ἀκόντος βασιλέως, συμβουλεύω πύξασθαι ὑμῖν ὅπη δυνατόν. (20) Κλέαρχος δὲ πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις παρ' ἡμῶν δὲ ἀπαγγέλλε τάδε ὅτι ἡμεῖς οἴμεθα, εἰ μὲν δέοι βασιλῆ φίλους εἶναι, πλείονος ἂν ἄξιον εἶναι φίλοι ἔχοντες τὰ ὅπλα ἢ παραδόντες ἄλλω, εἰ δὲ δέοι πολεμεῖν, ἥμειν ἂν πολεμεῖν ἔχοντες τὰ ὅπλα ἢ ἄλλω παραδόντες. (21) Ὁ δὲ Φαλίνας εἶπε, Ταῦτα μὲν δὴ

Phalíne, utrum tanquam victor arma rex postulet, an amicitia nomine munera. Nam si ea, ut qui vicerit, postulat, quid opus est postulare, quin potius huc veniat capiatque? sin id velit ut ea persuadendo consequatur, dicat quid habituri sint milites, haec si ei gratificati fuerint. Ad haec Phalíne, Rex, inquit, vicisse se arbitratur, quia Cyrum occidit. Quis enim est imperium qui sibi vindictae? Vos etiam suos esse existimat, quippe quos in media ipsius regione, intraque flumina vix superanda tenet; et adversus vos hominum multitudinem ducere potest, quantum, ne si data quidem vobis fuerit facultas, perimere possitis. Post deinde Theopompus Atheniensis, Nobis jam, inquit, Phalíne, nihil aliud boni, ut vides, nisi arma et virtus. Et arma quidem certe quamdiu habemus, virtutem nobis esse usui posse putamus: ea si tradiderimus, fore etiam uti corporibus simus privati suspicamur. Ne igitur existimato quae sola nobis reliqua sunt, ea nos bona tradituros: sed his de bonis etiam vestris pugnabimus. Haec cum audisset Phalíne, risit, Et tu quidem, ait, philosophi speciem praefers, adolescens, et non injucunda profers: verum te stultum esse scito, si virtutem vestram regis viribus superiorem fore arbitraris. Alios autem nonnullos fuisse ferebantur, qui animi nonnihil remissi, Cyrofilos se fuisse dicerent, atque etiam regi magno commodo futuros, si amicus ipsis esse vellet: atque sive ad aliud aliquid ipsorum uti opera, sive expeditionem adversus Egyptum suscipere vellet, ad eam una cum ipso subigendam se fore paratos. Interea venit Clearchus, et, num jam respondissent, quaesivit. Cujus sermonem excepisset Phalíne, Horum, inquit, alius aliud, Clearche, profer: tu vero quid jubeas, exponito. Et ille, Ego te libens, ait, Phalíne, vidi, atque hi itidem, opinor, omnes: nam et tu Graecus es, et nos, qui tot numero sumus, quot ipse vides: in tali autem rerum nostrarum statu te consulimus quid in his faciendum sit, de quibus dicis. Quamobrem, per deos, id nobis consilii dato quod tibi pulcherrimum esse optimumque videtur, et quod postero tempore commemorandum tibi honorem adferet, Phalínum scilicet a rege missum olim, ut Graecis arma tradere juberet, consulentibus ipsis hoc consilii dedisse. Scis autem necessarium futurum ut ejus, tu quod dederis, consilii in Graecia mentio fiat. Clearchus autem haec subiciebat, quia volebat ut etiam ipse qui legatus a rege venerat, hoc ipsis consilii daret, ne arma traderent, ut spem Graeci meliorem conciperent. At Phalíne reversus, praeter ejus opinionem ita dixit: Ego si vel una quidem spes de mille vobis est, fore vos salvos si bellum regi faciatis, hoc consilii do, ne tradatis arma: sin rege invito nulla vobis reliqua spes est salutis, salutem amplectendum esse, qua licet ratione, moneo. Ad ea Clearchus, Dicis tu quidem haec, inquit: verum a nobis haec renuntiatio, existimare nos, si regi amicos esse oporteat, utiliores nos ipsi fore amicos, arma cum teneamus, alteri quam si tradiderimus: sin bellum fuerit gerendum, melius bellaturos arma si habeamus, quam si alii tradiderimus. Et Phalíne, Haec quidem, ait, renuntiabi-

ἐπαγγελοῦμεν· ἀλλὰ καὶ τὰδε ὑμῖν εἰπεῖν ἐκέλευσε βασιλεὺς ὅτι μένουσι μὲν αὐτοῦ σπονδαὶ εἶησαν, προΐουσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι πόλεμος. Εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου πότερα μενεῖτε καὶ σπονδαὶ εἰσιν ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγεῶ. (22) Κλέαρχος δ' ἔλεξεν, Ἀπάγγελτε τοῖνυν καὶ περὶ τούτου ὅτι καὶ ἡμῖν ταῦτ' ἀδοκεῖ ἐπερ καὶ βασιλεῖ. Τί οὖν ταῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Φαλίνος. Ἀπεκρίνατο Κλέαρχος, Ἦν μὲν μένωμεν, σπονδαί, ἐπωσὶ δὲ καὶ προΐουσι πόλεμος. (23) Ὁ δὲ πάλιν ἔρωτησε, Σπονδὰς ἢ πόλεμον ἀπαγγεῶ; Κλέαρχος δὲ ταῦτ' ἀπάλιν ἀπεκρίνατο, Σπονδαὶ μὲν μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προΐουσι πόλεμος. Ὅτι, τι δὲ ποιήσοι οὐ διεσμήνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Φαλίνος μὲν δὴ ὤχετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ παρὰ Ἀριαίου ἦγον Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος· Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμενε (παρὰ Ἀριαίῳ). Οὗτοι δὲ ἔλεγον ὅτι πολλὰς φράϊ Ἀριαῖος εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οὓς οἱ ἂν ἀνασχεῖσθαι αὐτοῦ βασιλεύοντος· ἀλλ' εἰ βούλεσθε συναπίνεαι, ἤκειν ἡδὴ κελεύει τῆς νυκτός· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς προῖ ἀπίνεαι φησίν. (2) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν, Ἀλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν· ἐὰν μὲν ἤκωμεν, ὥσπερ λέγετε· εἰ δὲ μὴ, πράττετε ὅποιον ἂν τι ὑμῖν οἴσθε βέλιστα συμφέρειν. Ὅτι, τι δὲ ποιήσοι οὐδὲ τούτοις εἶπε. (3) Μετὰ [δὲ] ταῦτα ἡδὴ ἡλίου δύνοντος συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς ἔλεξε τοιάδε· Ἔμοι, ὦ ἄνδρες, θυομένη ἰέναι ἐπὶ βασιλέα οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. Καὶ εἰκότως ἄρα οὐκ ἐγίγνετο· ὡς γὰρ ἐγὼ νῦν πυνθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλέως ὁ Τίγρης ποταμός ἐστι ναυσίπορος, ὃν οὐκ ἂν δυναίμεθα ἀνευ πλοίων διασῆναι· πλοῖα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ γε μένειν οἶόν τε· τὰ γὰρ ἐπιτήδεα οὐκ ἐστὶν ἔχειν· ἰέναι δὲ παρὰ τοὺς Κύρου φίλους πάνυ καλὰ ἡμῖν τὰ ἱερά ἦν. (4) Ὡς οὖν χρὴ ποιεῖν· ἀπιοῦντας δειπνεῖν δ', ἢ τις ἔχει· ἐπειδὴν δὲ σημήνη τῷ κέρατι (ὡς) ἀναπύεσθαι, συσχευάζεσθε· ἐπειδὴν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια· ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ ἐπεσθε τῷ ἵππῳ, τὰ μὲν ὑποζύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ὅπλα ἔχω. (5) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀπῆλθον καὶ ἐποιοῦν οὕτω. Καὶ τὸ λοιπὸν ὁ μὲν ἤρχεν, οἱ δὲ ἐπείθοντο, οὐχ ἐλόμενοι, ἀλλὰ ὁρῶντες ὅτι μόνος ἐφρόνει ὅσα εἶδει τὸν ἄρχοντα, οἱ δ' ἄλλοι ἄπειροι ἦσαν. (6) (Ἀριθμὸς δὲ τῆς ὁδοῦ ἣν ἦλθον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐναήκοντα, παρασάγγαι πέντε καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσιοι, στάδιοι πεντήκοντα καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ μύρια· ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ἐλθόντες εἶναι εἰς Βαβυλῶνα σταδίων ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι.) (7) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ πύλας ἐγένετο Μιλοκυθῆς μὲν ὁ Θράξ ἔχων τοὺς τε ἱππεῖς τοὺς μετ' αὐτοῦ εἰς τετταράκοντα καὶ τῶν πεζῶν Θρακῶν ὡς τριακοσίους ἡτομολήσε πρὸς βασιλέα. (8) Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἡγεῖτο κατὰ τὰ παρηγγελ-

mus : sed et ista vobis ut diceremus præcepit rex, manentibus hic vobis foedus, progredientibus ac discedentibus bellum propositum esse. Igitur hoc etiam dicite : num manebitis et foedera inter nos facienda sunt, an bellum esse a vobis renuntiavero. Et Clearchus, De his vero etiam renuntiato, inquit, nobis quoque eadem, quæ regi, videri. Quæ tandem hæc sunt? inquit Phalinus. Si manserimus, respondit Clearchus, foedera; at discedentibus ac progredientibus bellum fore. Et ille iterum quæsivit, Foederane an bellum renuntiabo? Clearchus rursus hæc respondit, Foedera quidem manentibus, discedentibus autem vel progredientibus bellum esto. Quid autem ipse facturus esset, non significabat.

CAPUT II.

Et Phalinus quidem cum suis abibat. Procles vero et Chiriso-phus ab Ariæo redierunt : Menon autem ibi apud Ariæum mansit. Illi referebant, dixisse Ariæum multos esse Persas dignitate se præstantiores, qui laturos non sint ut rerum ipse potiat : verum si vultis cum eo discedere, noctu jam venire nos jubet; sin minus, postero se mane discessurum ait. Et Clearchus, Enimvero sic faciendum est, inquit, si ad ipsum venerimus, quemadmodum dicitis : sin minus, id facite, quod vobis maxime profuturum existimetis. Ipse quid facturus esset, ne his quidem indicabat. Post hæc, sole jam occidente, convocatis ducibus ac cohortium præfectis, hujusmodi quædam dixit : Sacram mihi rem facienti, viri, de expeditione adversus regem non læta fuerunt exta. Ex merito quidem læta non fuerunt. Nam ut ego jam intelligo, medio regem inter et nos loco Tigris fluvius est navigabilis, quem sine navigiis transire non poterimus : at nos navigia non habemus. Atque hic quidem fieri non potest ut maneamus; quippe desunt commeatus : ceterum de protectione ad amicos Cyri, læta admodum exta nobis erant. Quamobrem sic faciendum est : abeuntibus ornandum, quod cuique suppetit; deinde cum solempne quiescendi signum cornu datum fuerit, vasa colligite : cum signum alterum datum fuerit, jumentis ea imponite : ad signum tertium, ducentem sic sequimini, ut secundum fluvium jumenta sint, extra armati. Quæ cum duces ac præfecti cohortium audiissent, abierunt, ac ita fecerunt : atque posthac imperium is obtinebat, parebant illi non quod eum ad hoc delegissent, sed quia viderent solum sic sapere, ut principem in exercitu virum oporteat, cum alii nullum rerum usum haberent. Itineris autem, quod ab Epheso Ionie oppido ad prælii locum confecerant, mensura hæc est, castra nonaginta tria, parasangæ quingentæ triginta quinque, stadia sedecies mille et quinquaginta : a pugna vero loco ad Babylonem usque dicebantur esse trecenta stadiorum et sexaginta. Inde, tenebræ cum obductæ essent, Miltocythes Thrax cum equitibus, ipse quibus præerat, fere quadraginta, et trecentis circiter peditibus Thraciis, ad regem perfugit. Ceteris se ducentem præstabat Clearchus, quemadmodum convenerat, ac seque-

μένα, οἱ δ' εἶποντο. Καὶ ἀφικνούνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρὰ Ἀριαίου καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν ἀμφὶ μέσας νύκτας· καὶ ἐν τάξει θέμενοι τὰ ὅπλα συνήλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ Ἀριαίου καὶ ὤμωσαν οἱ τε Ἕλληνας καὶ Ἀριαῖος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κρατίστοι μῆτε προδοῦσιν ἀλλήλους· σύμμαχοί τε εἴσεσθαι· οἱ δὲ βάρβαροι προσέμωσαν καὶ ἡγήσεσθαι ἀδολῶς. (ix) Ταῦτα δ' ὤμωσαν, συζήσαντες τάυρον καὶ λύκον καὶ κάπρον καὶ κρίον εἰς ἀσπίδα, οἱ μὲν Ἕλληνας βιάποντες ἕλκον, οἱ δὲ βάρβαροι λόγχην. (x) Ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος, Ἄγε δὴ, ὦ Ἀριαῖε, ἐπεὶ περὶ αὐτὸς ὑμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ἡμῖν, εἰπέ τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας, πότερον ἄμμεν ἤνπερ ἤλωμεν ἢ ἄλλην τινὰ ἐννοεῖν ἡμεῖς δοκεῖ ὁδοῦ καίτοιτο. (xi) Ὁ δ' εἶπεν, Ἦν μὲν ἤλωμεν ἀπύουτες πανταίῳς ἂν ὑπὸ λαοῦ ἀπολόμειθα· ὑπάρχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπτακαίδεκα γὰρ σταθμῶν τῶν ἐγγυστάτω οὐδὲ δεῦρο ἴοντες ἐκ τῆς γῆρας οὐδὲν εἰργόμεν λαμβάνειν· ἐνθα δέ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατεπαυρήσαμεν. Νῦν δ' ἐπινούμην πορεύεσθαι μακροτέρην μὲν, τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορήσομεν. (xii) Πορεύεσθον δ' ἡμῖν τοὺς πρῶτους σταθμούς ὡς ἂν δυώδεκα μακροτάτους, ὅνα ὡς πλείστον ἀποσπασθώμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· ἦν γὰρ ἀπὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀποσχωμεν, οὐκέτι γὰρ δύνησεται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. Ὁλίγω μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τοιμήσει ἐρέπεσθαι· πόλιν δ' ἔχον στόλον οὐ δύνησεται ταχέως πορεύεσθαι· ὥστε δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανίει. Ταύτην, ἔφη, τὴν γνώμην ἔχω ἔγωγε.

13. Ἦν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη ἢ ἀποδρᾶναι ἢ ἀποφυγεῖν· ἢ δὲ τύχη ἐστρατήγησε καί λιν. Ἐπεὶ γὰρ ἡμεῖρα ἐγένετο, ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον, λογιζόμενοι ἥξειν ἀπὸ ἡμῶν δύοντι εἰς κόμην τῆς Βαβυλωνίης γῆρας· καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐβεβύθησαν. (xiv) Ἐπεὶ δὲ ἀμφὶ δεξιῶν ἔδοξαν πολλοὺς ὄρνιθας ἰππέας καὶ τῶν τε Ἑλλήνων οἱ μὴ ἔσπερον ἐν ταῖς τάξεσιν ὄντες εἰς τὰς τάξεις ἔθρον, καὶ Ἀριαῖος, ἐτύγχανε γὰρ ἐφ' ἀμᾶξας πορευόμενος διότι ἐπέτρωτο, καταβὰς ἐθωρακίζετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (xv) Ἦν ὃ δὲ ὁπλιζόντο ἄνθρωποι λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ ὅτι οὐχ ἰππεῖς εἴεν, ἀλλ' ὑποζύγια νέμοιτο. Καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγύς που ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς· καὶ γὰρ καὶ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κόμῃσι οὐ πρόσω. 16. Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμίους οὐκ ἤρην· ἤδει γὰρ καὶ ἀπειρηκότας τοὺς στρατιώτας καὶ ἀσίτους ὄντας· ἤδη δὲ καὶ ὥσπερ ἦν οὐ μόνον οὐδὲ ἀπέκλινε, συλλαττόμενος μὴ δοκῆναι φεύγειν, ἀλλ' εὐθύωρον ἄνθρωπον ἦμα τῷ ἡλίῳ δυσμένῳ εἰς τὰς ἐγγυστάτω κόμῃσι τοὺς πρῶτους ἔχον κατεσκήνωσεν, εἰς ὃν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκίων ἔβλα. 17. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι ὅμοις τρόπῳ τινὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, οἱ δὲ ὕστεροι σκοταῖα προσιώντες ὡς ἐτύγχανον ἕκαστοι κηλίζοντο, καὶ κραυγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἀλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους

bantur illi. Pervenient inde ad prima castra prope Ariam ejusque exercitum, media fere nocte : cumque arma ordine disposuissent, Graecorum duces et praefecti cohortium apud Ariam convenere ; et tam Graeci quam Arius, cum aliis apud hunc dignitate praestantissimis, jurejurando firmabant, neque prodituros se mutuo, et societatem fide culturos barbari praeterea jurejurando adfirmabant sine fraude se itineris duces futuros. In hac autem sic jurarunt, ut apro, tauro, lupo, ariete in scutum mactatis, Graeci gladium, barbari hastam ibi intingerent. Posteaquam data erat utrique fides, Clearchus ait, Age vero, Ariace, quandoquidem nobis eadem et vobis est expeditio, dicito tua quae sit de itinere sententia : eademne, qua venimus, nobis abeundum sit via, an aliam animadvertisse tibi potiore videris ? Et ille, Si via, qua venimus, abierimus, omnes fame peribimus : jam nobis enim nulli suppetit commeatus. Nam denis septenis castris proximis hisce ne tum quidem, cum hac pergeremus, ex ipsa quidquam regione capere potuimus : et si quid istic fuit, nos cum per eam proficisceremur penitus absumpsimus. Jam vero cogitamus via longiore quidem illa proficisci, sed in qua commeatus non indigebimus. Ac primis quidem castris quam longissime poterimus nobis proficiscendum est, ut quam maxime regis a copiis abstrahamur : nam si bidui semel aut tridui itinere ab ipsis abfuerimus, rex non jam amplius adsequi nos poterit. Parvis enim cum copiis insequi non audebit ; et magnum si ducat exercitum, celeriter progredi non poterit : atque forsitan etiam commeatum inopia premetur. Haec mea, inquit, sententia est.

Ceterum hoc de ducendo exercitu consilium ad nihil aliud quam ad recessum vel fugam accommodatum erat : verum fortuna melius ducis est officio functa. Nam ubi dies illuxit, sic iter faciebant, ut solem haberent ad dextram, cum existimarent sole jam occidente ad vicus agri Babylonici se perventuros : in quo sane haudquaquam falsi sunt. Verum inclinato in vespem die, hostilem sibi videre visi sunt equitatum : quare tum Graeci qui forte ordines non servarant, ad ordines currebant, tum Arius, quippe curru forte faciebat iter, propterea quod vulneratus esset, de eo cum descendisset, thoracem induit, quod et sui fecerunt. Interea dum armis illi se indherent, speculatores praemissi redeunt, ac non equites istos esse nuntiant, sed jumenta pastum quercuntia. Itaque statim animadvertabant omnes, regem alienubi in propinquo habere castra : nam et fumus haud procul in vicis conspiciebatur. At Clearchus in hostes non duxit, norat enim et fatigatos esse milites, et jejuniis laborare ; quin et serum jam dici erat : neque tamen via declinavit, cum caveret, ne fugere videretur : sed recto ducens tranite, sole jam occidente, cum iis qui primi erant, tabernacula proximis collocavit in vicis, e quibus a regis copiis direpta erant etiam ipsa adium ligna. Ac primi quidem tali quodam modo castra sunt metati, posteriores quia tenebris jam terrae inductis accesserant, quo forte quilibet loco erat, cubabant ; ac mutuo se appellando magnum excitaverunt cla-

ἀκούειν ὅς τε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολεμίων καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνομαμάτων. (18) Δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ γένητο· οὔτε γὰρ ὑποζύγιον ἔτ' οὐδὲν ἐφάνη οὔτε στρατόπεδον οὔτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. Ἐξεπλάγῃ δὲ, ὡς εἴκοι, καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφοδῷ τοῦ στρατεύματος. Ἐδήλωσε δὲ τοῦτο οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε. (19) Προῦσης μέντοι τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ τοῖς Ἕλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος καὶ δοῦπος ἦν ὅσον εἰκὸς φόβου ἐμπεσόντος γίνεσθαι. (20) Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἡλείον, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων παρ' αὐτοῦ κήρυκα ἀριστον τῶν τότε, τοῦτον ἀνείπειν ἐκέλευσε σιγῇ κατακρηρῆσαι ὅτι προαγορεύουσιν οἱ ἀρχοντες, ὅς ἂν τὸν φέροντα τὸν ὄνον εἰς τὰ θπλα μνήσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν τάλαντον ἀργυρίου. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι κενὸς ὁ φόβος εἴη καὶ οἱ ἀρχοντες σῶοι. Ἄμα δὲ ὀρθρῶ παρήγγειλεν ὁ Κλέαρχος εἰς τὰς τὰς θπλα τίθεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἥπῃρ ἔχον ὅτι ἦν ἡ μάχη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δὲ δὴ ἔγραψα ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγῃ τῇ ἐφοδῷ, πᾶσι δῆλον ἦν. Τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων τὰ ἑπὶ παραδιδόναι ἐκέλευε, τότε δὲ ἅμα ἡλίῳ ἀνατέλλοντι κήρυκας ἐπέμψεν περὶ σπονδῶν. (2) Οἱ δ' ἔπειτ' ἦλθον πρὸς τοὺς προφύλακας, ἐζήτησαν τοὺς ἀρχοντας. Ἐκείνῃ δὲ ἀπήγγελλον οἱ προφύλακες, Κλέαρχος τυχὼν πᾶσι τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν εἶπε τοῖς προφύλαξι καλεῖν τοὺς κήρυκας περιμένειν ἄχρι ἂν σχολάσῃ. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησε τὸ στρατεύμα ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντη φάλαγγα πυκνὴν, τῶν δὲ ἀόπλων μηδὲν καταρτῆσθαι εἶναι, ἐκέλευσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὸς τε προῆλθε τοὺς τε εὐοπλοτάτους ἔχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ταῦτα ἔφρασεν. (4) Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγέλοις, ἀνηρώτα τί βούλοιντο. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι περὶ σπονδῶν ἤκουον ἄνδρες ὅτινες ἱκανοὶ ἴσονται τὰ τε παρὰ βασιλείᾳ τοῖς Ἕλλησιν ἀπαγγεῖλαι καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. (5) Ὁ δὲ ἀπεκρίντο, Ἀπαγγέλλετε τοῖνυν αὐτῷ ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἀριστον γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδ' ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἕλλησι μὴ πορίσας ἀριστον. (6) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀγγελοὶ ἀπήλυνον, καὶ ἤκουον ταχὺ· ὃ καὶ δῆλον ἦν ὅτι ἐγγὺς ποῦ βασιλεὺς ἦν ἢ ἄλλος τις ὃς ἐκτετακτο ταῦτα πράττειν· ἔλεγον δὲ ὅτι εἰκότα δοκοῖεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἤκουον ἡγεμόνας ἔχοντας οἱ αὐτοὺς, ἐπὶ σπονδαὶ γίνονται, ἀξουσιν ἔνθεν ἔξουσι τὰ ἐπιτήλεια. (7) Ὁ δὲ ἡρώτα εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο ἰῶσι καὶ ἀπιοῦσιν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσονται σπονδαί. Οἱ δὲ, Ἀπασιν, ἔφασαν, μέχρι ἂν βασιλεὶ τὰ πρ' ὑμῶν διαγγελῇ. (8) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον, μεταστῆσάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος ἐβούλετο καὶ ἐδόκει τὰς σπονδὰς ποιῆσθαι ταχὺ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήλεια καὶ λαβεῖν. (9) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε, Δοκεῖ ὑμῖν

morem, quem et hostes audierunt : quo factum est, ut hostium proximi e tentoriis etiam fugerent. Postridie facile hoc intellectum est : nam neque jumentum apparuit ullum, neque castra, neque usquam in propinquo fumus. Quin et rex ipse, uti videbatur, exercitus nostri adventu fuit exterritus : idque declaravit iis, quæ altero die fecit. Verum hac procedente nocte, Græcis etiam incidit terror, ac tumultus erat strepitusque tantus, quantum esse consentaneum est, cum terror incidit. Clearchus vero Tolmidem Eleum, quem præstantissimum ejus temporis præconem apud se forte habebat, pronuntiare jussit, silentio prius indicto, significare duces, qui indicarit eum, asinum qui in castra emiserat, istum præmium argenti talentum accepturum. Hæc posteaquam per præconem enuntiata fuerunt, intellexere milites vanum fuisse terrorem, ac duces esse salvos. Primo autem diluculo Clearchus Græcis imperat, ut illo armati consistereht ordine, quo se prælii tempore tenebant.

CAPUT III.

Ceterum quod paulo ante scripsi, regem hoc adventu nostro exterritum fuisse, id hinc quidem manifestum erat. Nam cum pridie nuntiis ad nos missis, ut arma traderemus præceperat, tunc sub ortum solis caduceatores misit, qui de fœderibus agerent. Hi cum ad primos excubitores venissent, ubi duces essent quærebant. Quod ubi renuntiassent excubitores, Clearchus id qui forte temporis ordines inspiciebat, excubitoribus mandavit, caduceatores expectare jubere, donec sibi otium esset. Cum autem sic instruxisset exercitum, ut omni ex parte commode densa cerni posset phalanx, nec quisquam ex inermibus esset in conspectu, nuntios arcessivit, ac tum ipse processit cum parte militum suorum armis instructissima atque pulcherrima, tum aliis hæc ducibus denuntiavit. Posteaquam prope nuntios erat, quid vellent, interrogat. Aiant illi, ut de fœderibus agerent venisse homines, qui et ad regis mandata Græcis, et ad Græcorum regi mandata referenda forent idonei. Respondit Clearchus : Ergo renuntiate ei, primum prælio decertandum esse : prandium enim nobis non est, nec quisquam unus qui Græcis verba de fœderibus facere audeat, nisi prandium præbuerit. Hæc cum audissent nuntii abibant, ac statim redibant : unde constabat in propinquo regem alicubi esse, vel quendam alium, cui de his agendi datum esset negotium : aiebant autem regi æqua, quæ protulissent, esse videri, atque adeo venire se cum ducibus itinerum, qui eos, si inirentur fœdera, ducturi essent, ubi commeatus essent habituri. Et quærebat ille, an fœdera iis tantum viris offerret, ad ipsum qui ituri essent ac redituri, an aliis quoque cum ipso pacta forent fœdera. Illi, Omnibus, aiant, oblata sunt fœdera, quoad regi a vobis proposita renuntientur. Hæc cum dixissent, Clearchus, iis submotis, tota de re consultabat : visumque est ut fœdera inirent, et celeriter pacateque adeo ad commeatum tum profici scerentur, tum caperent. Et Clearchus, Mihi quoque,

κάμοι ταῦτα· οὐ μόνον ταχὺ γε ἀπαγγεῖλῶ, ἀλλὰ δια-
τρέψω ἐστ' ἂν ὁκνήσωσιν οἱ ἄγγελοι μὴ ἀποδοῦναι ἡμῖν
τὰς σπονδὰς στρατεύεσθαι· οἱ μὲν τοι, ἔφη, καὶ τοῖς
ἡμετέροις παρατιώταις τὸν αὐτὸν νόμον παρέσεσθαι.
Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καὶ ῥὸς εἶναι, ἀπήγγελλεν ὅτι σπένδοιτο,
καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τάπιτ' ἰδεῖν. (10) Καὶ
οἱ μὲν ἤγουντο, Κλέαρχος μόνον ἐπορεύετο τὰς μὲν
σπονδὰς ποιηόμενος, τὸ δὲ στρατεύμα ἔχων ἐν τάξει,
καὶ αὐτὸς ὠπισθοβουλάκει. Καὶ ἐνετύγχανον τάρροις
καὶ αὐλῶσιν ὕδατος πλήρεις, ὥς μὴ δύνασθαι διαβαί-
νειν ἄνευ γεφυρῶν· ἀλλ' ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοι-
νίκων· οἱ ἦσαν ἐκπεπαιωμένοι, τοὺς δὲ καὶ ἐξεκοπτον.
(11) Καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν ὡς ἐπεσάται,
ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ
βακτηρίαν· καὶ εἴ τις αὐτῷ δοκούσιν πρὸς τοῦτο τεταγ-
μένων βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον ἐπαίσειεν
αὐν, καὶ ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πηλὸν ἐμβαί-
νον· ὥστε πᾶσιν αἰσχύνῃν εἶναι μὴ οὐ συσπουδάζειν.
(12) Καὶ ἐτάχθησαν μὲν πρὸς αὐτοὺς οἱ τριάκοντα ἔτη
γεγονότες· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλέαρχον εὗρων σπουδάζοντα,
προσελάμβανόν καὶ οἱ πρεσβύτεροι. (13) Πολὺ δὲ μάλ-
λον ὁ Κλέαρχος ἐσπενδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλή-
ρεις εἶναι τὰς τάρρους ὕδατος· οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἷα τὸ πε-
δίου ἄρδαν· ἀλλ' ἵνα ἤδη πολλὰ προβαίνοντο τοῖς Ἑλ-
λησι θανάτῳ εἰς τὴν πορείαν, τοῦτου ἕνεκα βασιλέα ὑπό-
πτευεν ἐπὶ τὸ πεδίον τὸ ὕδωρ ἀραικέναι. (14) Πορευό-
μενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες
λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνῆν δὲ σίτος πολὺς καὶ οἶνος
φοινίκων καὶ ὄζος ἐβήτων ἀπὸ τῶν αὐτῶν. (15) Αὐταὶ
δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἷας μὲν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν
ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέκλειντο, αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις
ἀποκαίμεναι ἦσαν ἀπόλεκτοι, θαυμάσια τὸ κάλλος καὶ
τὸ μέγεθος, ἡ δὲ ὄψις ἡλέκτρον οὐδὲν διέφερε· τὰς δὲ τινας
ζηρῶντες τραγήματα ἀπετίθεισαν. Καὶ ἦν καὶ παρὰ
πότον ἡδὺ μὲν, κεφαλῶν δὲ. (16) Ἐνταῦθα καὶ τὸν
ἐγκέφαλον τοῦ φοινίκου πρῶτον ἐφαγον οἱ στρατιῶται,
καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμασαν τὸ τε εἶδος καὶ τὴν ιδιότητα
τῆς ἡδονῆς. Ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλῶν δὲ. Ὅ
δὲ φοῖνις ὅθεν ἐξαίρετός ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος ὅλος ἀνάνετο.

17. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ παρὰ μεγάλου
βασιλέως ἦκε Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλείας γυναι-
κὸς ἀδελφὸς καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς· οὗτοι δὲ πολ-
λοὶ εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆλθον αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλ-
λήνων στρατηγοί, εἶπε πρῶτος Τισσαφέρνης δι' ἐρ-
μηνέως τοιαῦτα· (18) Ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἑλληνες, γένοιτο
οἰκῶ τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐπεὶ ὑμεῖς εἶδον εἰς πολλὰ (κακὰ)
καὶ ἀμύχανα ἐμπεπαιωμένους, εὐρημα ἐποίησά μιν εἰ
πῶς δύναμιν παρὰ βασιλέως αἰτήσασθαι δοῦναι ἐμοὶ
ὑποπίπτει ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἶμαι γὰρ ἂν οὐκ
ἀραιοῖσθε μοι ἔχειν οὔτε πρὸς ὑμῶν οὔτε πρὸς τῆς
πάσης Ἑλλάδος. (19) Ταῦτα δὲ γινούσ' ἡτούμην βασι-
λεῖα, λέγον αὐτῷ ὅτι δικαίως ἂν μοι χαρίζετο, ὅτι
αὐτῷ Κύρον τὸν ἐπιστρατεύοντα πρῶτος ἔγγειλα καὶ
ἐνέτεινα· ἔχων ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ἀνικόμην, καὶ μόνος

inquit, hæc placent : quod tamen ipsis non confestim
significabo, sed cunctabor donec vereantur nuntii, ne
nobis federa ut ineamus nimine videatur : verum no-
stris etiam, ait, militibus eundem adfuturum metum abi-
tror. Posteaquam visum est illi esse commodum, percus-
surum se fedus significabat, statimque ut ad comneatus
ipsum ducerent, præcepit. Atque illi quidem præbant :
at Clearchus federa percussurus, copiis instructis iter fa-
ciebat, ipseque eas a tergo custodiebat. Et in fossas ac ca-
nales incidebant aqua plenas, adeo ut eos absque pontibus
transire non possent : sed ex palmis, quæ deciderant, quas
ipse excidebant, pontes faciebant. Atque ibi tum ani-
madverti poterat, quomodo præcisset Clearchus ; cum manu
leva teneret hastam, baculum dextra : ac si quis ei videretur
illorum, quibus hoc negotii datum erat, sequitur se ge-
rere, mox idoneum eligens, illum verberare solebat, et ipse
simul in cornum descendens cum aliis manum operi admo-
vebat ; adeo ut omnibus pudori esset, si non et ipsi strenuam
navarent operam. Ac ab ipso quidem triginta tantum an-
nos nati constituti fuerunt : verum ubi Clearchum opus se-
dulo facientem viderunt, seniores etiam ei manus admove-
runt. Et multo magis festinabat Clearchus, quod fossas
hunc ad modum non semper aqua plenas esse suspicaretur ;
quippe cum illud anni tempus non esset, quo solum riga-
re solebant : at quo multa Grævis ad iter faciendum impe-
dita viderentur, idcirco regem aquam in campum emisisse
suspiciabatur. Ita proficiscentes ad vicus pervenerunt,
unde viæ duces comneatus capiendos esse demonstra-
rant. In his multum inerat frumentum, et vinum ex pal-
mis, acetumque ex iisdem coctum. Istæ palmarum glan-
des, quales apud Græcos quidem videre est, famulis reser-
vabantur ; quæ vero dominis reservabantur, delectæ erant,
pulchritudine et magnitudine admirabiles : specie autem
ab electro nihil differabant. Nonnullas exsiccatas pro bella-
riis reposuerant. Et inter potandum suave quidem illud
erat, sed capitis tamen dolorem excitabat. Ibi primum
milites etiam medulla palmæ vesciebantur, atque multi tum
cibi genus ipsum, tum propriam suavitatis ejus naturam ad-
mirabantur. Sed et hoc acrem capiti dolorem adferebat.
Palma autem ipsa, unde medulla extracta esset, tota exa-
rescebat.

Tres hic dies commorati sunt : et interea Tissaphernes
a magno rege venit, regis item uxoris frater, et tres alii
Persæ : quos servi multi sequebantur. His autem cum du-
ces Græcorum obviam processissent, Tissaphernes primum
per interpretem in hunc modum loquutus est : « Ego, Græ-
ci, loca Græciæ proxima habito : quare cum vos in multa
et ineluctabilia mala incidisse viderem, in lucro mihi depu-
tandum censui, si qua ratione petere a rege possem, ut
vos in Græciam salvos reducere mihi copiam daret. Ar-
bitror enim gratiam mihi nec a vobis, nec ab universa Græ-
ciâ defuturam. Hæc cum existimarem, id a rege petii, di-
cens ei, jure ipsum hæc in parte mihi gratificaturum, quip-
pe qui primus ipsi et Cyrus ei bellum parare nuntiarim,
et una cum nuntio auxiliis comitantibus accesserim ; ac so-

τῶν κατὰ τοὺς Ἑλλήνας τεταγμένων οὐκ ἔφυγον, ἀλλὰ διήλασα καὶ συνέμιξα βασιλεῖ ἐν τῷ ὑμετέρῳ στρατοπέδῳ (ἵνα βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐπεὶ Κύρον ἀπέκτεινε) καὶ τοὺς ξὺν Κύρῳ βαρβάρους ἐδίωξα σὺν τοῖςδε τοῖς παροῦσι νῦν μετ' ἐμοῦ, ὅπερ αὐτῷ εἰσι πιστότατοι. (20) Καὶ περὶ μὲν τούτων ὑπέσχετό μοι βουλευέσθαι· ἐρέσθαι δέ με ὑμᾶς ἐκέλευσεν ἐλθόντα τίνος ἔνεκεν ἐστρατεύσαστε ἐπ' αὐτόν. Καὶ συμβουλεύω ὑμῖν μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐπρακτότερον ᾖ, ἂν τι δύνομαι ἀγαθὸν ὑμῖν παρ' αὐτοῦ διαπραξάσθαι. (21) Πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύοντο· καὶ ἀπεκρίναντο, Κλέαρχος δ' ἔλεγεν· Ἡμεῖς οὔτε συνήλομεν ὡς βασιλεῖ πολεμήσοντας οὔτ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ βασιλέα, ἀλλὰ πολλὰς προφάσεις Κύρος εὗρισκεν, ὡς καὶ σὺ εὖ οἶσθα, ἵνα ὑμᾶς τε ἀπαρασκευάστους λάβοι καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε ἀναγάγοι. (22) Ἐπεὶ μέντοι ἤδη αὐτὸν ἐκώρυμεν ἐν δεινῷ ὄντα, ἡσχύνθημεν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους προδοῦναι αὐτόν, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παρέχοντες ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ ποιεῖν. (23) Ἐπεὶ δὲ Κύρος τιθήνηκεν, οὔτε βασιλεῖ ἀντιποιοῦμεθα τῆς ἀρχῆς οὔτ' ἔστιν ὅπου ἐνεκα βουλοίμεθ' ἂν τὴν βασιλέως χώραν παύσας ποιεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἀποκτείνειν ἂν ἐθέλοιομεν, πορευόμεθα δ' ἂν οἰκάδε, εἰ τις ἡμᾶς μὴ λυποίῃ· ἀδικούντα μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνεσθαι· ἂν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποιῶν ὑπάρχη, καὶ τούτου εἰς γε δύναμιν οὐχ' ἡττησόμεθα εὖ ποιοῦντες. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. (24) Ἀκούσας δὲ ὁ Τισσαφέρνης ἔφη, Ταῦτα ἐγὼ ἀπαγγεῶν βασιλεῖ καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἦκω αἱ σπονδαὶ μενόντων· ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέχομεν. (25) Καὶ εἰς μὲν τὴν ὅστε· ραίαν οὐχ' ἦκεν· ὥστ' οἱ Ἕλληνες ἐπρόντιζον· τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔλεγεν ὅτι διαπεπραγμένους ἦκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἑλλήνας, καίπερ πάντων πολλῶν ἀντιλεγόντων ὡς οὐκ ἄξιον εἶη βασιλεῖ ἀρεῖναι τοὺς ἐφ' ἑαυτὸν στρατευσαμένους. (26) Τέλος δὲ εἶπε, Καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν ἢ μὴ φιλίαν παρέξειν ὑμῖν τὴν χώραν καὶ ἀδόλως ἐπάγειν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορὰν παρέχοντας· ὅπου δ' ἐν μὴ ᾗ πρίασθαι, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἴσομεν τὰ ἐπιτήδεια. (27) Ὑμᾶς δ' αὖ ἡμῖν δεήσει ὡσεὶ ἢ μὴ πορεύεσθαι ὡς διὰ φιλίας ἀσυνῶς σῖτα καὶ ποτὶ λαμβάνοντας, ὅπου μὴ ἀγορὰν παρέχωμεν, ἣν δὲ παρέχωμεν ἀγορὰν, ὠνούμενους ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια. (28) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ὤμωσαν καὶ δεξιάς ὤμωσαν Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναῖκός ἀδελφὸς τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγόις καὶ λοχαγοῖς καὶ Ἰασόν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. (29) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης εἶπε, Νῦν μὲν δὴ ἀπείμι ὡς βασιλέα· ἐπειδὴν δὲ διαπραξώμαι ἃ δέομαι, ἤξω συσκευασάμενός ὡς ἀπάξων ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὸς ἀπῶν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρχήν.

lus ex iis, qui oppositi Græcis fuere, non fugerim, sed aciem perruperim et cum rege vestræ in castris me junxerim, quo rex, Cyrum ubi interfecerat, pervenerat; qui barbaros etiam Cyrum sequutos cum iis ipsis, quas nunc mecum habeo, fidissimas sane ipsi, copiis persequutus fuim. Ac de his quidem se deliberaturum mihi pollicitus est: sed tamen huc me venire atque vos interrogare jussit, quam obrem adversus ipsum arma ceperitis. Atque adeo vobis suadeo modice respondeatis; ut factu mihi facilius sit, si quid equidem boni vobis ab ipso impetrare potero. » Ad hæc verba Græci nonnihil secedentes inter se consultabant, atque ita responderunt, Clearcho pro omnibus loquente: « Nos neque eo consilio convenimus, ut regi bellum faceremus, neque adversus regem profecti sumus: sed multos Cyrus inveniebat, uti et tu probe nosti, prætextus, ut et vos imparatos offenderet, et nos huc perduceret. Posteaquam vero eum in periculo jam esse ingenti videremus, et apud deos et apud homines pudendum existimavimus, eum si desereremus, præsertim qui superioribus temporibus nosmet ipsos ejus beneficiis exhibuissemus. At ubi Cyrus occubuit, neque de regno cum rege contendimus neque causæ quidquam est, cur regis agrum infestare vellemus; nec eum occidere cupimus, sed domum profecturi sumus, si nemo nobis molestiam exhibeat: verum si quis injuriam faciat, eum cum deorum ope propulsare conabimur. Quod si quis etiam beneficiis nos prosequatur, nec ab illo pro viribus nostris benefaciendo vincemur. » Hæc ille loquutus est. Quæ cum audisset Tissaphernes, Hæc regi, inquit, renuntiabo, vicissimque ipsius mandata vobis: maneant autem, donec ego rediero, fœdera: et nos forum vobis suppeditabimus. Ac prostridie quidem non rediit; ex quo Græci solliciti erant: tertio vero cum rediisset die, venire se aiebat rege exorato, ut ipsi Græcos domum incolumes reducere liceret; tametsi quamplurimi fuissent, qui contra dicerent, non ex regis esse dignitate, eos qui adversus ipsum arma cepissent, dimittere. Postremo, Licet itaque jam vobis, ait, fidem a nobis accipere, certo nos amicam vobis regionem præbituros, et sine dolo, data commeatu coemendi copia, in Græciam abducturos. Sicubi forum non præbuerimus, vos ex regione commeatu sumere patiemur. Vos vicissim dato nobis jurejurando polliceri oportebit, certo tanquam per regionem amicam sine ullo damno vos iter facturos, atque adeo esculenta et potulenta sumpturos, ubi forum non præbuerimus: sin forum præbuerimus, commeatu pretio redempturos. Decreta sunt hæc; et jurejurando interposito, dexteras Tissaphernes et conjugis regis frater Græcorum ducibus et præfectis cohortium dederunt, vicissimque a Græcis acceperunt. Post hæc Tissaphernes, Jam quidem inquit, ad regem abeo: posteaquam vero quæ mihi opus sunt perfecero, redibo collectis viaticis eo consilio, ut vos in Græciam deducam, et ipse meum ad principatum discedam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέρην οἱ τε Ἕλλη-
νες καὶ Ἀριαῖος ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευμένοι ἡμέ-
ρας πλείους ἢ εἴκοσιν. Ἐν δὲ ταύταις ἀρχνούνται
πρὸς Ἀριαῖον καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἄλλοι ἀναγκαῖοι, καὶ
πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν τινες, παρεθάρρυνόν τε
καὶ δεξιὰς ἐνίοις παρὰ βασιλέως ἔφερον μὴ μνησικακῆ-
σιν βασιλέα αὐτοῖς τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας μηδὲ
ἄλλου μηδενὸς τῶν παροικουμένων. (2) Τούτων δὲ γι-
γνομένων ἐνδοῦλοι ἦσαν οἱ περὶ Ἀριαῖον ἦττον προσ-
έροντες τοῖς Ἕλλησι τὸν νοῦν ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς
μὲν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἤρεσκον, ἀλλὰ προσιόν-
τες τῷ Κλεάρχῳ ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγῶις,
(3) Τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπισταμεθα ὅτι βασιλεὺς ἡμᾶς
ἀπολέσαι ἂν περὶ παντὸς ποιήσῃται, ἵνα καὶ τοῖς ἄλ-
λοις Ἕλλησι φόβος ᾖ ἐπὶ βασιλέα μέγαν στρατεύειν;
καὶ νῦν μὲν ἡμᾶς ὑπάγεται μένειν διὰ τὸ διεσπάρθαι
αὐτῷ τὸ στρατεύμα; ἔπῃ δὲ πάλιν ἀλισθῇ αὐτῷ ἡ
στρατιὰ, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπιθήσεται ἡμῖν. (4) Ἴσως
δὲ που ἡ ἀποσχάπτει τι ἡ ἀποτειχίζει, ὥς ἄπορος εἴη
ἡ ὁδός. Οὐ γάρ ποτε ἐκὼν γε βουλήσεται ἡμᾶς ἐλθόν-
τας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι ὥς ἡμεῖς τοσοῦδε ὄντες
ἐνικώμεν (τὸν) βασιλέα ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ καὶ κατα-
γελάσαντες ἀπῆλθομεν. (5) Κλεάρχος δὲ ἀπεκρίνατο
τοῖς ταῦτα λέγουσιν, Ἐγὼ ἐνθυμούμαι μὲν καὶ ταῦτα
πάντα ἐννοῶ δ' ὅτι εἰ νῦν ἄπιμεν, δοξομεν ἐπὶ πολέμῳ
ἀτιέναι καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. Ἐπειτα πρῶ-
τον μὲν ἀγορὰν οὐδεὶς παρῆξει ἡμῖν οὐδὲ ὅθεν ἐπιστι-
σόμεθα· αὖτις δὲ ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται καὶ ἅμα
ταῦτα ποιούντων ἡμῶν εὐθὺς Ἀριαῖος ἀρσεστήσει ὥστε
φίλος ἡμῖν οὐδεὶς ἡλεείβηται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόθην ὄν-
τες πολέμιοι ἡμῖν ἔσονται. (6) Ποταμὸς δ' εἰ μὲν τις
καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστὶ διαβατός οὐκ οἶδα· τὸν δ' οὖν
Εὐφράτην οἶδαμεν ὅτι ἀδύνατον διαβῆναι κοιλούντων
πολεμίων. Οὐ μὲν δὲ ἂν μάχεσθαι γε δέη ἱππεῖς εἶσιν
ἡμῖν ζυμμάχοι, τῶν δὲ πολεμίων ἱππεῖς εἰσιν οἱ πλεί-
στοι καὶ πλείστου ἄξιον ὥστε νικῶντες μὲν τίνα ἂν
ἀποκτείναιμεν; ἡττωμένων δὲ οὐδὲνα οἷόν τε σωθῆ-
ναι. (7) Ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, ᾧ οὕτω πολλὰ ἐστὶ
τὰ σύμματα, εἴπερ προθυμεῖται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ
οἶδα ὅτι δαί αὐτὸν ὁμόσαι καὶ δεξιὰν δοῦναι καὶ θεοῦς
ἐπινοῇσαι καὶ τὰ αὐτοῦ πιστὰ ἄπιστα ποιῆσαι Ἕλ-
λησί τε καὶ βαρβάροις. Ταῦτα πολλὰ ἔλεγεν.

8. Ἐν δὲ τούτῳ ἦκε Τισσαφέρνης ἔχων τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν ὡς εἰς οἶκον ἀπὼν καὶ Ὀρόντας τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν ἦγε δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τὴν βασιλέως ἐπὶ
γάμῳ. (9) Ἐντεῦθεν δὲ ἤδη Τισσαφέρνους ἡγουμένου
καὶ ἀγορὰν παρέχοντος ἐπορεύοντο· ἐπορεύετο δὲ καὶ
Ἀριαῖος τὸ Κύρου βαρβαρικὸν ἔχων στρατεύμα ἅμα
Τισσαφέρνει καὶ Ὀρόντῃ καὶ ζυνεστρατοπεδεύετο σὺν
ἐκείνοις. (10) Οἱ δὲ Ἕλληνας ὑπορρῶντες τούτους αὐτοὶ
ἐφ' ἑαυτῶν ἐχώρουν ἡγεμόνας ἔχοντες. Ἐστρατοπε-
δεύοντο δὲ ἐκάστωτε ἀπείροντες ἀλλήλων παρατάγην
καὶ μείων ἐφυλάττοντο δὲ ἀμρότεροι ὥσπερ πολέμιοι;

CAPUT IV.

Post hæc et Græci et Ariæus, castris quæ hinc inde
prope aberant locatis, Tissaphernem dies plus viginti oppre-
riebantur. In his veniunt ad Ariæum et fratres ipsius et
necessarii alii, atque ad comites ejus nonnulli Persæ,
qui fiduciam eis addebant, nonnullis etiam fidem a rege da-
tam adferentibus, non cum animo eis infenso regem recor-
daturum expeditionis adversus ipsum cum Cyro susceptæ,
nec ullius rei alterius præteritæ. Quæ cum ita fierent, pa-
lam erat Ariæum cum suis minus jam Græcis attentum ani-
mum præbere: adeo ut ob hoc etiam Græcorum plerisque non
placere; qui cum Clearchum ceterosque accessissent duces,
Quid, inquit, manemus? an nescimus regem nos perdi-
tos in primis velle, ut sit Græci etiam quod ceteri metuunt
adversus regem arma capere? Et jam quidem nos ad manen-
dum pellicit, propterea quod copię ejus dispersæ sint: ve-
rum ubi rursum ipsi coactæ fuerint copię, fieri non potest
quin nos adoriatur. Fortassis etiam alicubi fossam ducit
aliquam vel murum exstruit, ut iter nobis sit impervium.
Neque enim valde voluerit nos ut in Græciam reversi nun-
tium perferamus, nos utique tantillos numero viros
regis copias pro portis ejus vicisse, eoque illuso redisse.
Clearchus autem iis, qui hæc diebant, Hæc quidem ipse,
respondit, omnia mecum in animo considero: sed et illud
cogito, si jam discedamus, futurum ut belli gerendi causa
discedere, et contra fœdera facere videamur. Tum, primo
quidem nemo forum nobis præbebit, neque unde cibaria
sumpservimus; deinde nemo erit nobis qui se ducem præ-
buerit; etiam Ariæus, simul atque hæc fecerimus, a no-
bis statim deficiet: adeo ut nullas nobis reliquas futuras sit
amicus, sed illi etiam, qui prius erant amici, hostes nobis
fient. Fluvius quidem num quis alius nobis trajiciendus sit,
haud scio: Euphratem certe scimus, hostibus impediten-
tibus, nullo modo transiri posse. Nec sane nobis, si pugnan-
dum fuerit, equites sunt auxiliarii; at hostium equitatus
plurimus est et præstantissimus: quemnam itaque interfi-
ciemus, si maxime vicimus? certe si vincemus, nemo sal-
vus evadere poterit. Equidem regi, cui multa adeo sunt
auxilia, siquidem nos perditos cupiat, haud scio cur jusju-
randum dextramque dedisse necesse fuerit, ac per deos fal-
lendi animo jurasse, datamque adeo ab ipso fidem Græcis
barbarisque suspectam fecisse. Hujusmodi multa dicebat.

Interea suis cum copiis venit Tissaphernes, quasi do-
num profecturus, itemque cum copiis suis Orotas: quin
et regis filiam, matrimonio sibi junctam, secum ducebat.
Inde Tissapherne præeunte præbenteque forum proficise-
bantur: comitabatur etiam Ariæus Tissaphernem et Oro-
tam, cum copiis Cyri et barbaris quas conscriperat, et una
cum illis castra metatus est. Græci autem cum eos susce-
ptos haberent, seorsum suis cum ducibus pergebant. Et
semper castra posuerunt ita, ut aliquanto minus una para-
sanga ab se invicem distarent: præterea sibi cavebant utri-
que ab alteris tanquam hostibus, et hoc statim suspicionem

ἀλλήλους, καὶ εὐθὺς τοῦτο ὑπόψιν παρείχεν. (11) Ἐνί-
στι δὲ καὶ ξυλιζόμενοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ χόρτον καὶ
ἄλλα τοιαῦτα συλλέγοντες πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις·
ὥς τε καὶ τοῦτο ἐχθραν παρείχε. (12) Διελθόντες δὲ
τρεῖς σταθμούς ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον
τείχος, καὶ παρῆλθον εἰσω αὐτοῦ. Ἦν δὲ ὠκοδομη-
μένον κλίνθους ὅπταις ἐν ἀσφαλτῇ κειμέναις, εὖρος
εἴκοσι ποδῶν, ὕψος δὲ ἑκατὸν· μήκος δ' ἐλέγτο εἶναι
εἴκοσι παρασαγγῶν· ἀπέχει δὲ Βαβυλῶνος οὐ πολὺ.
(13) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμούς δύο παρασάγ-
γας ὁκτώ· καὶ διέβησαν διώρυγας δύο, τὴν μὲν ἐπὶ γε-
ρύρας, τὴν δ' ἐξευγμένην πλοίοις ἑπτά· αὗται δ' ἦσαν
ἐκ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ· κατετέμνητο δὲ ἐξ αὐτῶν
καὶ τάφροι ἐπὶ τὴν χώραν, αἱ μὲν πρῶται μεγάλαι,
ἑκατα δ' ἑλάντους· τέλος δὲ καὶ μικροὶ ὀχετοὶ, ὥς περ
ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελίνας· καὶ ἀφικνούνται ἐπὶ
τὸν Τίγρητα ποταμὸν· πρὸς ᾧ πόλις ἦν μεγάλη καὶ
πολυάνθρωπος, ἣ ὄνομα Σιτάκη, ἀπέχουσα τοῦ πο-
ταμοῦ σταδίου πεντεκαίδεκα. (14) Οἱ μὲν οὖν Ἑλ-
ληνες περ' αὐτὴν ἐσκήνησαν ἐγγὺς παραδείσου μεγάλου
καὶ καλοῦ καὶ δασέος παντοίων δένδρων· οἱ δὲ βάρβαροι
διαβεβηκότες τὸν Τίγρητα οὐ μέντοι καταφανείς ἦσαν.
(15) Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἔτυχον ἐν περιτάτῳ ὄντες πρὸ
τῶν ὅλων Πρόξενος καὶ Ξενοφῶν· καὶ προσελθὼν ἄν-
θρωπος τις ἠρώτησε τοὺς προφύλακας ποῦ ἂν ἴδοι Πρό-
ξενον ἢ Κλέαρχον· Μένωνα δὲ οὐκ ἐξήτει, καὶ ταῦτα
περ' Ἀριαίου ὧν τὸν Μένωνος ξένου. (16) Ἐπεὶ δὲ
Πρόξενος εἶπεν ὅτι αὐτὸς εἰμι ἐν ζητείς, εἶπεν ὁ ἄνθρω-
πος τάδε· Ἐπεμψέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρταῶχος, πιστοὶ
ὄντες Κύρω καὶ ὑμῖν εὖνοι, καὶ κελεύουσι φυλάττεσθαι
μὴ ὑμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι· ἔστι δὲ
στράτευμα πολὺ ἐν τῇ πλησίον παραδείσῳ. (17) Καὶ
ἐπὶ τὴν γέφυραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ πέμψαι κε-
λεύουσι φυλακὴν, ὥς διανοεῖται αὐτὴν λύσαι· Τισσα-
φέρτης τῆς νυκτὸς, ἂν δύνῃται, ὥς καὶ διαβῇτε, ἀλλ'
ἐν μέσῳ ἀποληφθῇτε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς διώρυγος.
(18) Ἀκούσαντες ταῦτα ἀγούσιν αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέ-
αρχον καὶ φράζουσιν αὐτὸν λέγει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἀκού-
σας ἐπ' ἀρχῇ σφόδρα καὶ ἐφοβεῖτο. (19) Νεανίσκος
ἃς τις τῶν παρόντων ἐννοήσας εἶπεν ὥς οὐκ ἀκολοῦθα
εἶη· τὸ τε ἐπιθῆσεσθαι καὶ λύσειν τὴν γέφυραν. Δῆλον
γὰρ ὅτι ἐπιτιθεμένους ἢ νικᾶν δεήσει ἢ ἡττᾶσθαι.
Ἐὰν μὲν οὖν νικῶσι, τί δεῖ αὐτοὺς λύειν τὴν γέφυραν;
οἷδε γὰρ ἂν πολλὰ γέφυραι ὧσιν ἔχοιμεν ἂν ὅποι φυ-
γόντες ἡμεῖς σωθῶμεν. (20) Ἐὰν δὲ ἡμεῖς νικῶμεν,
λελυμένης τῆς γεφύρας οὐχ ἔξουσιν ἐκεῖνοι ὅποι φύ-
γουσιν οὐδὲ μὴν βοηθῆσαι πολλῶν ὄντων πέραν οὐδεὶς
αὐτοῖς θυνήσεται λελυμένης τῆς γεφύρας. (21) Ἀκού-
σας δὲ ὁ Κλέαρχος ταῦτα ἤρετο τὸν ἄγγελον πόση τις εἴη
χώρα ἢ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς διώρυγος. Ὁ
δὲ εἶπεν ὅτι πολλὴ καὶ κῶμαι ἐνεῖσι καὶ πόλεις πολλαὶ
καὶ μεγάλαι. (22) Τότε δὴ καὶ ἐγνώσθη ὅτι οἱ βάρ-
βαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμψαιεν, ὁκνοῦντες μὴ οἱ
Ἑλλῆνες διελόντες τὴν γέφυραν μείνειαν ἐν τῇ νήσῳ

praebuit. Nonnunquam etiam loco dum ex eodem ligna pe-
tebant, dum pabulum aliaque id genus colligebant, verbera
invicem ingerebant; adeo ut hoc etiam inimicitias excitaret.
Confecto trium castrorum itinere ad Mediae dictum murum
pervenerunt, intraque eum ingressi sunt: erat autem exstruc-
tus lateribus coctis in bitumine positis, latitudine pedum vi-
ginti, centum altitudine: longitudo ferebatur esse parasanga-
rum viginti, neque procul a Babylone aberat. Inde castris
alteris, parasangas octo progressi sunt; binosque trajecerunt
alveos fodiendo ductos, ponte alterum, alterum navigiis se-
ptem junctum ducti erant hi a Tigri fluvio; et ab his fossae
etiam in regionem illam diductae erant, primae magnae, dein-
de minores; tandem etiam exigui canales, qualiter ad panici
segetem in Graecia ducuntur: et ad Tigrim fluvium perve-
niunt; propter quem urbs erat magna et hominibus frequens,
cui nomen Sittace, a flumine stadiis quindecim distans. Et
Graeci quidem ad hanc castra sunt metati, prope hortum
amenum magnumque, et arboribus omnis generis densum:
barbari vero cum Tigrim transiissent, conspici certe non po-
terant. Ceterum a caena forte Proxenus et Xenophon pro
loco, armati ubi excubarunt, ambulant: cum quidam
accedens excubitores interrogavit, ubinam Proxenum vel
Clearchum reperiret. Menonem non quaerebat, quamquam
ab Ariæo missus esset Menonis hospite. Cum dixisset Pro-
xenus, Ego ille sum, quem quaeris; Ariæus, inquit ille, et
Artaozus, fideles olim Cyro, et vobis benevoli, me mise-
runt; cavendumque vobis esse denuntiant, ne barbari no-
ctu vos adoriantur: est enim magnus in vicino vobis horto
exercitus. Ad pontem etiam Tigris fluminis ut praesidium
mittatis, hortantur, propierea quod Tissaphernes de eo no-
ctu solvendo cogitat, si possit, ut non transeat, sed inter
fluvium et alveum intercludamini. Haec cum audissent,
eum ad Clearchum ducunt, et quae diceret, exponunt. Ea
cum audisset Clearchus, perturbatus erat, et metu vehe-
menti commotus. At adolescens quidam ex iis qui aderant,
re considerata, non esse aiebat consentanea, Tissaphernem
ipsos adgreasurum et pontem soluturum. Perspicuum enim
est, necesse esse eos, si nos adoriantur, vel vincere vel vin-
ci. Si ergo vicerint, quid iis opus est pontem ut solvant?
neque enim, multi si fuerint pontes, habebimus, quo fugi-
endo salvi evadamus. Contra vero si nos vicerimus, solu-
to ponte, deerit illis, quo fugiant: ne ferre quidem quisquam
ipsis auxilium poterit, ponte soluto, licet trans amnem mul-
ti sint. Quae cum audisset Clearchus, nuntium interroga-
bat, quanta ea esset regio, quae inter Tigrim jacet et al-
veum. Dixit is amplam esse, atque vicos in ea, multasque
et magnas urbes inesse. Tum etiam cognitum est, barba-
ros submisisse hominem, qui vererentur ne Graeci, postquam
scidissent pontem, in insula manerent, in qua hinc Tigris

ἑρῡματα ἔχοντες ἔνθεν μὲν τὸν Τίγρητα, ἔνθεν δὲ τὴν διώρυγα, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἔχοντες ἐκ τῆς ἐν μέσῳ χώρας πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὗσης καὶ τῶν ἐργαστομένων ἐνόντων, εἴτα δὲ καὶ ἀποστρουφὴ γένοιτο, εἴ τις βούλοιτο βασιλέα κακῶς ποιεῖν. 23) Μετὰ ταῦτα ἀνεπαύοντο ἐπὶ μέντοι τὴν γέφυραν ὅμως φυλακὴν ἐπέμψαν· καὶ οὔτε ἐπέθετο οὐδείς οὐδαμῶθεν οὔτε πρὸς τὴν γέφυραν οὐδείς ἦλθε τῶν πολεμίων, ὥς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. 24) Ἐπειδὴ δ' ἔως ἐγένετο, διέβαινον τὴν γέφυραν ἔξευγμένῃ πλοίοις τριάκοντα καὶ ἐπτα ὡς οἷόν τε υἰάλιστα περὶλυγμένους· ἐξήγγελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέρνης Ἑλλήνων ὡς διαβαινόντων μὲλλοιεν ἐπιθήσεσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν φευδῇ ἦν διαβαινόντων μέντοι ὁ Γλῦς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ' ἄλλων σκοπῶν εἰ διαβαινοῖεν τὸν ποταμὸν· ἐπειδὴ δὲ εἶδεν, ὤχετο ἀπαύων.

25) Ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθμούς τέταρτος παρασάγγας εἰκοσι ἐπὶ τὸν Φύσκον ποταμὸν, τὸ εὖρος πλέθρων· ἐπὶ γέφυρα, καὶ ἐνταῦθα ὤκειτο πόλις μεγάλη, ἥ ὄνομα Ὠπίς· πρὸς ἣν ἀπῆλθον τοῖς Ἑλλήσιν ὁ Κύρου καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφὸς ἀπὸ Σούσων καὶ Ἐκθατάνων στρατιᾶν πολλὴν ἄγων ὡς βοηθήσων βασιλεῖ καὶ ἐπιστήσας τὸ αὐτοῦ στρατεύμα παρέρχομένους τοὺς Ἑλληνας ἐθεώρει. 26) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἦρχετο μὲν εἰς δύο, ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐφιστάμενος. Ὅσον δὲ [ἂν] χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστάσεις, τοσούτον ἦν ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίνεσθαι τὴν ἐπίστασιν· ὥστε τὸ στρατεύμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσι δοῖται πάμπλου εἶναι, καὶ τὸν Πέρσῃ ἐκπεπληγχαὶ θεωροῦνται. 27) Ἐντεῦθεν δὲ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηδίας σταθμούς ἑρῡμούς· ἐξ παρασάγγας τριάκοντα εἰς τὰς Παρυσάτιδος κόμης τῆς Κύρου καὶ βασιλείας μητροῦς. Ταῦτας Τισσαφέρνης Κύρῳ ἐπεγγελοῖν διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ἐπέτρεψε πλὴν ἀνδραπόδων. Ἐνῆν δὲ σίτος πολλὸς καὶ πρόβατα καὶ ἄλλα γρῆματα. 28) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμούς ἑρῡμούς τέταρτος παρασάγγας εἰκοσι τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ πόλις ὤκειτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων ὄνομα Καίναϊ, ἐξ ἧς οἱ βάρβαροι διήγον ἐπὶ σχεδὺναις διυρίναις ἄρτους, τυροὺς, σῖνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Ζαπάταν ποταμὸν, τὸ εὖρος τεττάρων πλέθρων. Καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν δὲ ταύταις ὑποψία μὲν ἦσαν, φανερὰ δὲ οὐδεμία ἐφάνετο ἐπιβουλῇ. 2) Ἐδοξεν οὖν τῷ Κλεάρχῳ συγγενέσθαι τῷ Τισσαφέρνηι (καὶ) εἴ πως δύναίτο πᾶσαι τὰς ὑποψίας, πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι καὶ ἐπεμβεῖν τινα ἐρῶντα ὅτι συγγενέσθαι αὐτῷ γρήγοι. 3) Ὁ δὲ ἐτόλμως ἐκέλευεν ἔχειν. Ἐπειδὴ

fluvius, illinc alveus iis munimento foret; ac commedantur ex agro inter hos interjecto haberent, qui et amplius esset et fertilis, cum etiam qui colerent eum adessent, tum autem perfugium fieret, si quis regi injurias inferre vellet. Secundum haec quieti se dabant; nihilominus tamen ad pontem praesidium miserunt: at nec ulla ex parte quisquam eos invasit, nec ad pontem ullus hostium venit, quemadmodum ii, qui praesidium ibi agitaverant, renuntiaverunt. Prima autem pontem triginta septem navigiis junctum, quam cautissime fieri posset, transierunt: nam quidam ex iis, qui apud Tissaphernem fuerant, Graecis enuntiantur futurum, ut ipsos inter transeundum adorirentur hostes; quod sane falsum erat: ab iis tamen in ipso transitu conspectus fuit Glus cum quibusdam aliis, qui num amnem transirent specularetur; quod cum Graecos facere videret, avectus est.

A Tigri castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, usque ad Physcum amnem, latitudine plethri; cui pons erat impositus. Atque ibi incolebatur urbs magna, cui nomen Opis; ad quam Graecis obviam venit Cyri et Artaxerxis frater nothus, qui ut opem regi ferret, a Sisitis et Ecbatanis magnum ducebat exercitum; et cum suas subsistere jussisset copias, Graecos praetereuntes spectabat. Ceterum Clearchus suos in binos dispositos ducebat, et sic faciebat iter, ut subinde subsisteret. Quanto autem tempore prima pars copiarum substitit, tanto per omnem exercitum inhibitionem ab itinere fieri necesse erat; adeo ut ipsis etiam Graecis ingentes esse copiae viderentur, et iste Persa spectans eas obstupesceret. Inde per Mediam castris in solitudine sextis, parasangas triginta, ad Parysatidis, Cyri regisque matris, vicis progressi sunt. Hos Tissaphernes, Cyro ut illuderet, diripiendi potestatem Graecis fecit, exceptis mancipiis. Inerat autem in eis frumentum multum, et pecudes, et res aliae. Hinc per solitudinem castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, cum Tigrim fluvium ad levam haberent. Ad castra prima, trans flumen, urbs magna incolebatur et opulenta, cui nomen Cenae, ex qua barbari ratibus et pellibus factis panes, caseum, vinum transportabant.

CAPUT V.

Post haec ad Zapatam fluvium perveniunt, qui erat plethrorum quatuor latitudine. Atque hic dies tres manserunt; in quibus nonnullae suspiciones ortae sunt, nullae tamen manifeste adparebant insidiae. Quomobrem Clearcho visum est convenire Tissaphernem, et si qua ratione posset, suspiciones prius amovere, quam bellum ex eis oriretur: misit itaque qui diceret, cupere se eum convenire. Hortatus est is prompte ut veniret. Cum autem convenissent,

ἔξ ἑνὸς ἄλλου, λέγει ὁ Κλέαρχος τάδε· Ἐγὼ, ὦ Τισσαφέρνη, οἶδα μὲν ἡμῖν ὄρκους γεγενημένους καὶ δεξιὰς ἀδομένους μὴ ἀδικῆσαι ἀλλήλους· φυλαττόμενον δὲ σέ τε ὁρῶ ὡς πολεμίους ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς ὀρῶντες ταῦτα ἀνφυλαττόμεθα. (4) Ἐπεὶ δὲ σκοπῶν οὐ δύναμαι οὔτε εἰ αἰσθῆσθαι περὶ ὧν ἡμεῖς κακῶς ποιεῖν ἐγὼ τε σαρκεὶς οἶδα ὅτι ἡμεῖς γε οὐδ' ἐπινοοῦμεν τοιοῦτον οὐδὲν, ἰδοὺ μοι εἰς λόγους σοι ἔλθειν, ὅπως, εἰ δύναίμεθα, ἔξελοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. (5) Καὶ γὰρ οἶδα ἐνθρώπους ἤδη τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑπερήτας οἱ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθᾶσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας οὔτ' αὖ βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. (6) Τὰς οὖν τοιαύτας ἐγρηγορούσας νομίζων συνοουσίας μάλιστα ἂν παύεσθαι, ἤκω καὶ διδάσκω σε βούλομαι ὡς σὺ ἡμῖν οὐκ ὀφείδης ἀπιστεῖς. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέγιστον οἱ θεῶν ἡμεῖς ὄρκιοι καλούμενοι πολεμίους εἶναι ἀλλήλοις· ἥτις δὲ τούτων σύννοιδεν αὐτῷ παρημεληκώς, τοῦτον ἐγὼ οὐκ ἂν εὐδαιμονίσαιμι. Τὸν γὰρ θεῶν πολεμον οὐκ οἶδα οὔτ' ἀπὸ ποίου ἂν τάχους φεύγων τις ἀπορύγοι οὔτ' εἰς πῶον ἂν σκότος ἀποδραίῃ οὔθ' ὅπως ἂν εἰς ἐγυρὸν χωρίον ἀποσταίῃ. Πάντῃ γὰρ πάντα τοῖς θεοῖς ὕποχα καὶ πανταχῇ πάντων ἴσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. (8) Περὶ μὲν δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὄρκων οὕτω γινώσκω, παρ' οἷς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθέμενοι καταθέμεθα· τῶν δ' ἀνθρωπίνων σε ἐγὼ ἐν τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον εἶναι ἡμῖν ἀγαθόν. (9) Σὺν μὲν γὰρ σοὶ πᾶσα μὲν ὁδὸς εὐπορος, πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατός, τῶν τε ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία· ἀνεὺ δὲ σοῦ πᾶσα μὲν διὰ σκότους ἡ ὁδός· οὐδὲν γὰρ αὐτῆς ἐπιστάμεθα· πᾶς δὲ ποταμὸς ὁσπορος, πᾶς δὲ ὄχλος φοβερός, φοβερῶτατον δ' ἐρημία· μεστὴ γὰρ πολλῆς ἀπορίας ἐστίν. (10) Εἰ δὲ δὴ καὶ μανέντες σε κατακτείναιμεν, ἄλλο τι ἂν ἡ τὸν ἀνερρέτην κατακτείναντες πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον ἐπὶ τὸν ἀγωνιζοίμεθα; Ὅσων δὲ δὴ καὶ ὧν ἂν ἐλπίδων ἑμαυτὸν στερῆσαιμι, εἰ σέ τι κακὸν ἐπιχειρήσαιμι ποιεῖν, ταῦτα λέξω. (11) Ἐγὼ γὰρ Κύρον ἐπεθύμησά μοι φίλον γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἱκανώτατον εἶναι εὖ ποιεῖν ὅν βούλοιο· σέ δὲ νῦν ὁρῶ τὴν τε Κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα καὶ τὴν σεαυτοῦ ἀρχὴν σῶζοντα, τὴν δὲ βασιλείαν δύναμιν, ἣν Κύρος πολεμῶν ἐχρήτο, σοὶ ταύτην ἑξυμμάχον οὖσαν. (12) Τούτων δὲ τοιοῦτων ὄντων τίς οὕτω μαίνεται ὥστε οὐ βούλεται σοὶ φίλος εἶναι; ἀλλὰ μὴν ἐγὼ γε καὶ ταῦτα ἐξ ὧν ἔχω ἐλπίδας καὶ σέ βουλῆσθεσθαι φίλον ἡμῖν εἶναι. (13) Οἶδα μὲν γὰρ ὑμῖν Μυστοὺς λυπηροὺς ὄντας, οὓς νομίζω ἂν σὺν τῇ παρουσίᾳ ὑνᾶμαι ταπεινοὺς ὑμῖν παρασχέιν, οἶδα δὲ καὶ Πισιδᾶς· ἰαχίως δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ τοιαῦτα εἶναι, ἃ οἶμαι ἐν πᾶσι ἐνοχλοῦντα δεῖ τῇ ὑμετέρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Ἰγυπτιοὺς δὲ, οἷς μάλιστα ἡμεῖς νῦν γινώσκω τεθυμωμένους, οὐκ ὁρῶ ποτὶς δύναμει συμμάχῳ χρησάμενοι μᾶλλον καλᾶσθε τῆς νῦν σὺν ἐμοὶ οὐσίᾳ. (14) Ἀλλὰ μὴ ἐν γε τοῖς πέραν οἰκοῦσι σὺ, εἰ μὲν βούλοιο τῷ φίλος εἶναι, ὡς μέγιστος ἂν εἴης, εἰ δὲ τί σε λυποῖ, ὡς δε-

orationem hanc habuit Clearchus : « Equidem novi, Tissaphernes, nos mutuo jurejurando obstrictos esse, datasque dexteras, nullam alterum alteri illaturum injuriam : sed tamen cavere te tibimet a nobis, tanquam ab hostibus, video ; et nos vicissim, cum id videamus, nobis a te cavemus. Cum vero mecum cogitans nihil animadvertere possim ; in quo tu nos laedere coneris, et ipse certo scio nos tale quidquam ne meditari quidem, visum est te mihi colloquendi causa conveniendum esse, ut, si qua ratione possimus, diffidentiam alterius alteri eximeremus. Jam equidem homines novi, qui cum partim propter criminationem, partim propter suspicionem mutuo sese metuerent, priusquam quid ipsis accideret, antevertendi studio gravissimis malis eos adfecerunt, qui nihil tale jam tum pararent cuperentive. Quare cum iniquos hujusmodi errores existimarem maxime colloquiis finire posse, huc venio, teque docere cupio, non recte nobis te diffidere. Quod enim primum est et maximum, ipsum quod per deos uterque juravimus jusjurandum nos invicem infestos esse vetat : quod quicumque se contempsisse sibimet conscius est, eum ego neutiquam beatum prædicare possum. Nam haud scio, qua quis fugæ celeritate aut quo a diis sibi bellum illatum effugere, quasve in tenebras aufugere, vel qua ratione locum in munitione secedere possit. Quippe omnino omnia diis subjecta sunt, et ubique dii pariter omnia sua potestate continent. Atque ita de diis ac jurejurando sentio, apud quos initam amicitiam deposuimus : inter humanas autem res equidem te nobis in præsentem maximum esse bonum existimo. Nam cum te nobis omnis via transitu facilis, omne flumen trajici possit, nulla commeatus erit inopia : sine te iter omne tenebricosum erit (quippe cujus ignari plane sumus), flumen omne transitu difficile, omnis turba terribilis ; maximeque terribilis solitudo ; quippe quæ multis difficultatibus referta sit. Quod si te furore impulsus occidamus, quid aliud futurum est, quam ut occiso homine de nobis bene merito, adversus regem maximum vindicem decertemus ? Quas sane et quales mihi ipse spes erepturus sim, si quid tibi mali facere coner, id vero exponam. Cyrum ego mihi fieri amicum expetivi, propterea quod illum inter sui temporis homines ad conferenda in quem vellet cunque beneficia maxime idoneum arbitrarer. Nunc te video politum et potentia et regione Cyri, cum tuum etiam imperium incolunt retineas, regisque adeo potentiam, quam Cyrus infestam expertus est, tibi hanc sociam esse. Quæ cum ita se habeant, quis usque adeo insanit, ut esse tibi nolit amicus ? Enimvero ea etiam proferam, unde spem habeam fore, ut tu quoque nobis amicus esse velis. Quippe novi Mysos vobis esse molestos, quos me cum his quæ adsunt copiis vobis subjicere posse spero : quin et Pisidas hostili in vos esse animo novi ; audio et alias gentes esse multas ejusmodi, quæ ut ab interpellando semper felicitatem vestram desistant, effecturum me arbitror. Porro Ægyptios, quibus nunc maxime vos iratos esse intelligo, non video quibus copiis auxiliariis usi potius, quam quæ mihi jam adsunt, castigare poteritis. At vero etiam inter eos qui circumcirca habitant, si cui eorum amicus esse velis, quam maximus esses ; sin quis aliquid tibi mo-

σπότῃς ἀναστρέφου ἔχον ἡμᾶς ὑπὸ κρίσει, οἱ σοὶ οὐκ ἂν τοῦ μισθοῦ ἕνεκα μόνον ὑπηρετοῦμεν ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος ἧς σωθέντες ὑπὸ σοῦ σοὶ ἂν ἔχοιμεν δικαίως.

15. Ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ οὕτω δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν ὥστε καὶ ἥδιστ' ἂν ἀκούσαιμι τὸ ὄνομα τίς οὕτως ἐστὶ δεινὸς λέγειν ὥστε σε πείσαι λέγων ὡς ἡμεῖς σοὶ ἐπιβουλεύομεν. Κλέαρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε· Τισσαφέρνης δὲ ὧδε ἀπήμειρθη·

16. Ἀλλ' ἡδομαι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἀκούων σου προνήμους λόγους· ταῦτα γὰρ γινώσκων εἴ τι ἐμοὶ κακὸν βουλεύεις, ἅμα ἂν μοι δοκῇ καὶ σαυτῷ κακόνους εἶναι.

Ὡς δ' ἂν μάθης ὅτι οὐδ' ἂν ὑμεῖς δικαίως οὐτε βασιλεῖ οὐτ' ἐμοὶ ἀπιστοῖτε, ἀντάκουσον. (17) Εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβουλόμην ἀπολέσαι, πότερά σοι δοκοῦμεν ἰπέων πλήθους ἀπορεῖν ἢ πεζῶν ἢ ὀπλίσεως ἐν ᾗ ὑμᾶς μὲν βλάπτειν ἱκανοὶ εἴμεν ἂν, ἀντιπάσχειν δὲ οὐδεὶς κίνδυνος;

(18) Ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδεῶν ὑμῖν ἐπιτίθεσθαι ἀπορεῖν ἂν σοι δοκοῦμεν; οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία ἡμῖν φίλα ὄντα σὺν πολλῷ πόνῳ διαπορεύεσθε, τοσαῦτα δὲ ὄρη ὑμῖν ὁρᾶτε ὄντα πορευτέα, ἃ ἡμῖν ἔξεστι προκαταλάβουσιν ἄπορα ὑμῖν παρέχειν, τοσούτοι δ' εἰσὶ ποταμοὶ ἐφ' ὧν ἔξεστιν ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὅσους ἂν ὑμῶν βουλώμεθα μάχεσθαι; εἰσὶ δ' αὐτῶν οὐς οὐδ' ἂν παντάπαστι διαβάιητε, εἰ μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς διαπορεύομεν. (19) Εἰ δ' ἐν πᾶσι τούτοις ἡττώμεθα, ἀλλὰ τὸ γὰρ τοι πῦρ κρείττον τοῦ καρποῦ ἐστίν· ὃν ἡμεῖς δυνάμεθα ἂν κατὰ κράτος ληρὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, ᾧ ὑμεῖς οὐδ' εἰ πάντοτε ἀγαθοὶ εἴητε μάχεσθαι ἂν δύνασθε.

(20) Πῶς ἂν οὖν ἔχοντες τοσούτους πόρους πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν, καὶ τούτων μηδὲν ἡμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων τούτων ἂν τὸν τρόπον ἐξελοίμεθα ὅς μόνος μὲν πρὸς θεῶν ἀσέβης, ὁ δὲ πρὸς ἀνθρώπων αἰσχρὸς;

(21) Παντάπαστι δὲ ἀπὸ ὧν ἐστὶ καὶ ἀμυγνάνων καὶ ἀνάγκης ἐργουμένων, καὶ τούτων πονηρῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιτοκίας τε πρὸς θεοὺς καὶ ἀπιστίας πρὸς ἀνθρώπους πράττειν τι. Οὐ γὰρ οὕτως ἡμεῖς, ὦ Κλέαρχε, οὕτε ἀλόγιστοι οὕτε ἡλίθιοι ἐσμεν.

(22) Ἀλλὰ τί ὁ γὰρ ὑμᾶς ἔξον ἀπολέσαι οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἡλθόμεν; εὐ ἴσθι ὅτι ὁ ἐμὸς ἔρως τούτου αἵτιος τοῦ τοῖς Ἑλλήσιν ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι, καὶ ὧ Κῦρος ἀνέβη ξενικῷ διὰ μισθοδοσίας πιστευόν τούτῳ ἐμὲ κατὰ ἥναι δι' εὐεργεσίας ἰσχυρόν.

(23) Ὅσα δὲ μοι ὑμεῖς χάριται ἐσσεθε τὰ μὲν καὶ σὺ εἶπες, τὸ δὲ μέγιστον ἐγὼ οἶδα· τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ τίχαρην βασιλῆϊ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων καὶ ἑτέρως εὐπετὶς ἔχοι.

(24) Ταῦτα εἰπὼν ἐδοξέ τοι Κλέαρχῳ ἀληθῆ λέγειν καὶ εἶπεν· Οὐδὲν, ἔφη, οἵτινες τοσούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων παρῶνται διαβάλλοντες ποιῆσαι πολεμίου ἡμᾶς ἄξιόι εἶσι τὰ ἔργατα παθεῖν.

(25) Καὶ ἐγὼ μὲν γὰρ, ἔφη, ὁ Τισσαφέρνης, εἰ βούλησθε μοι οἱ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐλθεῖν ἐν τῷ ἡμῶν, λείψω τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας ὡς σὺ ἐμοὶ ἐπιβουλεύεις καὶ τῇ σὺν ἐμοὶ στρατιᾷ.

(26) Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ὁ Κλέαρχος,

lestiae crearet, eum tanquam dominus everteres, nos cum haberes ultionis ministros, qui tibi non tantum stipendii causa subserviremus, sed etiam gratiae, quam a te incolumes servati merito tibi haberemus. Mihi quidem haec omnia animo agitant adeo mirum esse videtur, te fidem nobis non habere, ut libentissime etiam ejus sim auditurus nomen, qui tantum dicendo valeat, ut oratione sua persuadere possit tibi nos insidiari. » Haec quidem dixit Clearchus : ad quae Tissaphernes in hunc modum respondit :

« Equidem, Clearche, lectus orationem tuam prudentem audio : nam cum haec cognoscas, si quid in me mali moliaris, mala simul contra te ipsum agitare mihi visus fueris. Verum ut intelligas non jure vos vel regi vel mihi diffidere posse, me vicissim audi. Nam si vos perdere vellemus, equitumne nobis copiam deesse arbitraris, an peditum, an armaturae, qua sane vos ledere idonei fuimus, cum nulum nobis sit damni vicissim ferendi periculum? Num locorum ad invadendum vos idoneorum copiam nobis defuturam putas? nonne per tot campos nobis pacatos magno cum labore transitis; totque montes vobis in conspectu sunt, qui sunt vobis transeundi, quos si praecupaverimus impervios vobis reddere possimus? nonne tot sunt flumina, unde nobis liceat velut e penu promere, cum quantis vestrum copiis dimicare velimus? Sunt etiam ex illis nonnulla, quae ne transire quidem omnino poteritis, nisi vos ipsi trajiciamus. Quod si hisce omnibus inferiores evaserimus, at certe ignis fructibus est superior; quos cum exusserimus, famem vobis tanquam in acie opponere poterimus: adversus quam vos, tametsi vel fortissimi sitis, pugnare tamen non poteritis. Qui ergo, cum tot nobis sint ad bellum adversus vos gerendum viae, earumque nulla nobis sit periculosa, illam demum ex his omnibus eligeremus rationem, quae una sit apud deos impia, una apud homines turpis? quaeque adeo illorum sit omnino, qui ad eas, e quibus se expedire nequeunt, difficultates redacti sunt, et omnium machinarum expertes et necessitate constricti, iidemque improbi, qui perjurio erga deos, et fidei erga homines violatione aliquod perficere cupiunt? Non adeo vecordes vel rationis expertes, Clearche, sumus. At enim, cum nostra esset in potestate vos perdere, cur id adgressi non sumus? Certo scias, in causa fuisse meum desiderium, Graecis nimirum tunc fidem praestandi, ac quo Cyrus milite peregrino stipendii soluti nomine fretus huc ascendit, eo me per beneficia muniente descendendi. Quas vero ad res vos mihi utiles sitis, has et tu quidem exposuisti, et quod maximum est ipse novi: uni nimirum regi tiram in capite rectam gestare licet, verum eam quae est in corde, si vos illi adsitis, fortassis alius quoque facile rectam gesserit. »

Haec loquutus visus est Clearcho vera dicere: atque adeo, Nonne igitur, inquit, cum res hujusmodi nobis ad amicitiam suppetant, extremis suppliciis digni sunt, qui criminando nos mutuo infensos reddere conantur? Et Tissaphernes, Equidem, ait, si vos duces et cohortium praefecti palam ad me venire volueritis, indicabo eos qui ad me deferunt, te mihi exercituique meo insidiari. Ego vero, inquit Clear-

ἔγω πάντας, καὶ σοὶ αὖ δηλώσω ὅθεν ἐγὼ περὶ σοῦ ἀκούω. (27) Ἐκ τούτων δὲ τῶν λόγων ὁ Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ σύνειπνον ἐποίησατο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Κλέαρχος ὤθων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὁπλὸς τ' ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακίεσθαι τῷ Τισσαφέρνει καὶ ἃ ἔλεγεν ἐκεῖνος ἀπήγγελλεν, ἔφη τε χρῆναι ἵνα παρὰ Τισσαφέρνην ὡς ἐκέλευσε, καὶ οἱ ἂν ἐλεγχθῶσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλλήνων, ὡς προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνους τοῖς Ἑλλησιν ὄντας τιμωρηθῇαι. (28) Ὑπώπτευσεν δὲ εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα, εἰδὼς αὐτὸν καὶ συγγεγεννημένον Τισσαφέρνει μετ' Ἀριαίου καὶ στασιάζοντα αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύοντα, ὅπως τὸ στράτευμα ἅπαν πρὸς ἑαυτὸν λαβὼν φίλος ᾗ Τισσαφέρνει. (29) Ἐβούλετο δὲ καὶ ὁ Κλέαρχος ἅπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώμην καὶ τοὺς παραλυποῦντας ἐκποδῶν εἶναι. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντελεγόν τινες αὐτῷ μὴ ἵνα πάντας τοὺς λοχαγούς καὶ στρατηγούς μὴδὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. (30) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἰσχυρῶς κατέστηεν, ἔστε διεπράξατο πέντε μὲν στρατηγούς ἵναί, εἰκοσι δὲ λοχαγούς συνηκολούθησαν δὲ ὡς εἰς ἀγοράν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὡς διακόσιοι.

31. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις ταῖς Τισσαφέρνου, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἰσω, Πρόξενος Βοιώτης, Μένων Θετταλὸς, Ἀγίας Ἀρκάς, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιοὶ οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ ταῖς θύραις ἴμενον. (32) Οὐ πολλῷ δὲ ὑστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ὅς τ' ἔβδον ξυελαμβάνοντο καὶ οἱ ἕξω κατεκόπταν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες ὥρτιν ἐντυγχάνοιεν Ἑλληνι ἢ ὀνύκῃ ἢ ἐλευθέρῳ πάντας ἔκτεινον. (33) Οἱ δὲ Ἑλληνες τῇ τε ἱππασίᾳ αὐτῶν ἐθαύμαζον ἐκ τοῦ στρατοῦ ὁρῶντες καὶ ὅτι ἐποίουν ἡμυγιγνύουσιν, πρὶν Νίκαρχος Ἀρκὰς ἔχε φεύγων τετρωμένος εἰς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς γαστρίσι ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γεγενημένα. (34) Ἐκ τούτου δὲ οἱ Ἕλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντας ἐκπεπληγμένους καὶ νομίζοντες αὐτοὺς ἔχειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (35) Οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἦλθον, Ἀριαῖος δὲ καὶ Ἀρτάοχος καὶ Μιθριδάτης, οἱ ἦσαν Κύρῳ πιστότατοι· ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνεὺς ἔφη καὶ τὸν Τισσαφέρνου ἀδελφὸν σὺν αὐτοῖς ὄρεσιν καὶ γινώσκειν· ξυνηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριακοσίους. (36) Οὗτοι ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, προσελθεῖν ἐκέλευον εἰ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων ἢ στρατηγὸς ἢ λοχαγός, ἵνα ἀπαγγεῖλωσι τὰ παρὰ βασιλείᾳ. (37) Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον φυλακτομένοι τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὶ μὲν Κλεάνωρ Ὀρχομένιος καὶ Σοφαινεὺς Στυμφαλῖος, ξὺν αὐτοῖς δὲ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὅπως μάθοι τὰ περὶ Προξένου· Χειρίσοφος δ' ἐτύγγανεν ἀπὸν ἐν κώμῃ τινὶ ξὺν ἄλλοις ἐπισιτισόμενος. (38) Ἐπεὶ δὲ ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, εἶπεν Ἀριαῖος τάδε· Κλέαρχος μὲν, ὃ ἀνδρὲς Ἕλληνες, ἐπεὶ ἐκιορχῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει τὴν δύσιν καὶ τὴν τιμήν, Πρόξενος δὲ καὶ Μένων, οἱ κατήγ-

chus, omnes ad te ducam : atque ipse vicissim tibi significabo, unde ego de te audierim. Post hæc verba Tissaphernes Clearchum comiter accipiens, tunc eum apud se manere jussit, ac cœnæ participem fecit. Postridie reversus ad castra Clearchus præ se ferebat amico admodum esse se erga Tissaphernem animo, et quæ ille nuntiasset exponebat : aiebat etiam ad Tissaphernem iis eundum esse, quos ipse jussisset, et ex Græcis qui convicti fuerint criminationum, eos tanquam proditores ac Græcis malevolos puniendos esse. Suspiciabatur autem Menonem esse illum, qui ceteros criminaretur; quippe cum nosset eum in Tissaphernis congressum colloquiumque cum Ariæo venisse, eundemque a se dissidere, sibi que insidiari, ut exercitu universo suas ad partes traducto, Tissapherni amicus esset. Sed et Clearchus milites universos inclinatis esse ad ipsum animis volebat, ac eos qui molestiam exhiberent, amotos esse. At ex militibus quidam ei adversabantur, dicentes, non debere omnes cohortium præfectos ducesque omnes eo ire, nec Tissapherni fidem habendam esse. Verum Clearchus vehementer contendit, usque adeo donec perfecit ut duces irent quinque, et præfecti cohortium viginti : quos una ceteris etiam ex militibus circiter ducenti, quasi ad rerum venalium forum, sequuti sunt.

Posteaquam ad portas Tissaphernis aderant, duces intro accessiti sunt, Proxenus Bœotius, Menon Thessalus, Agias Arcas, Clearchus Lacedæmonius, Socrates Achæus : præfecti cohortium ad portas manserunt. Haud multo post ad idem signum et ii, qui intus erant, comprehensi fuere, et qui extra, cæsi. Post hæc ex barbaris quidam equitibus per campum equos agitantes, in quemcunque Græcum sive servum, seu liberum incidissent, omnes trucidarunt. Græci tum equitationem, quam e castris spectabant, mirabantur, tum quid agerent ambigebant, donec Nicarchus Arcas fuga elapsus venit, cum vulnere in ventre accepto, manibus intestina teneret, et quæ gesta erant exposuit omnia. Ibi tum Græci ad arma currebant omnes re inopinate perculsi, cum illos mox ad sua castra venturos existimarent. At illi universi quidem non venerunt, sed tantum Ariæus et Artaozus et Mithridates, qui Cyro fuerant fidelissimi : et Græcorum interpres cum eis se Tissaphernis fratrem videre atque agnoscere aiebat : alii præterea Persæ, ad trecentos numero, loricati hos una sequebantur. Hi, cum propius adfuissent, accedere jubebant, quicumque Græcorum vel dux vel cohortium præfectus esset, ut quæ a rege mandata haberent, exponerent. Ibi tum Græcorum, cum sibi sat cavissent, duces quidem, Cleanor Orchomenius, et Sophænetus Styμφαλῖος processerunt, cumque eis Xenophon Atheniensis, ut Proxeno quid accidisset, cognosceret. (Chi risophus forte aberat, cum aliis in vico quodam opera comestui parando data.) Posteaquam eo constitere loco, unde exaudiri possent, hæc verba fecit Ariæus : Clearchus sane, Græci, cum jurisjurandi fœderisque violati compertus esset, pœnas meritas subiit atque adeo mortuus est : Proxenus et

γενῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν. ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν. Ὑμᾶς δὲ βασιλεὺς τὰ ὅπλα ἀπαίτει· αὐτοῦ γὰρ εἶναι σφισιν, ὅπως Κύρου ᾗσαν τοῦ ἐκείνου δούλου. (39) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ Ἕλληες· εἶπε δὲ Κλέαρχος ὁ Ὀρχομενίους· Ὁ κάκιστος ἀνθρώπων Ἀριαῖς καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι ἔτε Κύρου φίλοι, οὐκ αἰσχρύνεσθε οὔτε θεοὺς οὔτ' ἀνθρώπους· οἵτινες ὁμόσσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς νομῶμεν, προδόντες ἡμᾶς σὺν Τισσαφέρνηι τῷ ἀπειρώτῳ τε καὶ πανουργοτάτῳ τοῦς τε ἀνδράς αὐτοὺς οἷς ὄνουντε ὡς ἀπολοῖσθε καὶ τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότας ἔξιν τοῖς πολέμοις ἐν ἡμῶν ἐργασίῃ. (40) Ὁ δὲ Ἀριαῖος εἶπε, Κλέαρχος γὰρ πρόσθεν ἐπιβουλεύων φανερός ἐγένετο Τισσαφέρνηι τε καὶ Ὀρόντῃ, καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἔξιν τούτοις. (41) Ἐπὶ τούτοις Ξενοφῶν τάδε εἶπε· Κλέαρχος μὲν τούτων εἰ παρὰ τοὺς ὅρκους εἶνε τὰς σπονδὰς, τὴν δίκην ἔχει· δίκαιον γὰρ ἀπολλύσθαι τοὺς ἐπισκοκύντας· Προξένος δὲ καὶ Μένων ἐπείπερ εἰσὶν ἡμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοί, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο· ὅλησι γὰρ ὅτι φίλοι γε ὄντες ἀμφοτέροις πειράσσονται καὶ ἡμῖν καὶ ἡμῖν τὰ βέλτεστα συμβουλεύειν. (42) Πρὸς ταῦτα οἱ βαρβάροι πολλὴν χρόνον διαλεγθέντες ἀλλήλοισι ἀπήλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Οἱ μὲν δὲ στρατηγοὶ οὕτω λαβρόντες ἀνέβησαν ὡς βασιλεὺς καὶ ἀπομαρτύνοντες τὰς κεφαλὰς ἐπέλευσαν, εἰς μὲν αὐτῶν Κλέαρχος ὑποσχομένους ἐκ πάντων τῶν ἐμπείρους αὐτοῦ ἐχόντων δοῖναι γενέσθαι ἀνὴρ καὶ πολέμιος καὶ φίλος· οἱ ἄλλοι ἐσφράνθησαν. (1) Καὶ γὰρ οἱ ἑως μὲν πόλεμος ἦν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παρέμεναι, ἐπεὶ δὲ εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς οἱ Θράκες ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας καὶ διαπραχόμενος ὡς ἐδόξετο παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐξέπλει ὡς πολέμου τῶν ἐξ ὑπὲρ Χερρόνησου καὶ Περίνθου Θραζῶν. (2) Ἐπεὶ δὲ μετακινῶντες ποιεῖ οἱ ἐχθροὶ ἔξω ὄντας οὕτω ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρόντο ἐξ Ἴσθμοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείσεται, ἀλλ' ὄρετο πλεῖον εἰς Ἕλλησποντον. (3) Ἐκ τούτου καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ τελῶν ὡς ἀπειθῶν. Ἦδη δὲ φωνὰς ὦν ἔρχεται πρὸς Κύρον, καὶ ὁποῖός μὲν λόγος εἶπετε Κύρον ἀλλὰ γέγραπται, διδοῖσι δὲ αὐτῷ Κύρος μαρτύρους δαρείους· (4) ὃ δὲ λαβὼν οὐκ ἐπὶ βλάβῃ μίαν ἐπάρατο, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στρατεύματι ἐπολέμησε τοῖς Θραζῶν, καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε καὶ ἀπὸ τούτου δὴ ἔφερε καὶ ἤγε τούτους καὶ πολεμῶν διεγένετο μέχρι Κύρος εἰσέλθῃ τοῦ στρατεύματος· τότε δὲ ἀπήλθεν ὡς ἔξιν ἐκείνῳ αὐτοῖς πολέμῳ. (5) Ταῦτα οὖν φίλος πολέμου καὶ δοκεῖ ἀνδρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις ἔξω μὲν εἰρήνην ἔχειν ἀνευ αἰσχύνῃς καὶ βλάβης αἰρεῖται πολεμεῖν, ἔξω δὲ βλάβῃ μὲν βούλεται πονεῖν ὥστε πολεμεῖν, ἔξω δὲ γένηται ἔξιν ἀκινδύνως αἰρεῖται πολεμῶν μέντοι

Menon, quod insidias ejus detexerint, magno sunt in honore: a vobis autem rex arma postulat; nam ea ait esse sua, quippe quae Cyri servi sui fuerint. Ad haec responderunt Graeci, pro ceteris autem loquutus est Cleamor Orchomenius: O sceleratissime hominum Ariace, vosque ceteri, qui Cyri fueritis amici, non reveremini deos neque homines; qui cum jurejurando firmaveritis, vos eosdem atque nos amicos et inimicos existimaturus, inito cum Tissapherne, homine maxime impio vaferrimoque, nos prodendi consilio: posteaquam viros ipsos, quibus dedistis jussurandum, perdidistis, nobis etiam reliquis jam proditis, cum hostibus adversus nos tenditis. Et Ariens. Enimvero Clearchus, inquit, antea deprehensus est Tissapherni et Orontae et nobis omnibus, qui cum ipsis eramus, insidias moliri. Tum Xenophon his usus est verbis: Clearchus quidem certe, si praeter jussurandi finem foedera solvit, merito penas dedit; aequum est enim perjuros interire: verum ad Proxenum et Menonem quod attinet, siquidem bene de vobis promeriti ac duces nostri sunt, eos huc mittite: manifestum est etenim eos, cum utrisque sint amici, conaturos tam vobis quam nobis id dare consilii, quod optimum visum fuerit. Ad haec barbari, cum diu inter se colloquuti essent, nullo responso dato, discesserunt.

CAPUT VI.

Et duces quidem hoc pacto comprehensi, ad regem subducti sunt, et capitibus abscisis vivendi finem fecerunt: cum ex eis unus, Clearchus scilicet, omnium consensu, quibus usus cum eo fuerat, visus sit vir et rerum bellicarum fuisse peritus et belli summe studiosus. Etenim quamdiu bellum Lacedaemoniis cum Atheniensibus fuit, apud suos constanter permansit: pace facta, cum civibus suis persuasisset, Thracas in Graecos esse injuriosos, et rem ab Ephoris ut poterat impetrasset, classem Thracibus iis, qui supra Chersonesum et Perinthus habitant, bellum illaturus deduxit. Posteaquam vero Ephori, mutata quodammodo sententia, cum jam domo profectus esset, ex Isthmo revocare ipsam niterentur, non jam amplius obtemperavit, sed in Hellespontum navigare perrexit. Ex eo factum uti a magistratibus Spartanis capitis damnetur, quasi qui parere nolisset. Jam vero cum in exilio esset, Cyrum accedit, ac ejusmodi rationibus eum sibi conciliaverit, alibi scriptum est: Cyrus autem ei dario eorum decem millia donavit; quibus ille acceptis non se socordiae dedit, sed collectis hac pecunis copiis, Thracibus bellum intulit: quos et praelio vicit, et deinceps res eorum ferebat agebatque; ac adversus eos bellare perseverabat, donec Cyrus exercitu ejus egeret: tunc inde discessit, ut qui una cum eo ad bellum profecturus esset. Haec igitur videntur esse opera viri ad bellum propensi, qui, cum absque ignominia et detrimento pace uti possit, bellare mavult; cum socordiae se dare possit, labores suscipere cupit, ut bellum gerat; cum opes possit

ταῦτα ποιεῖν· ἐκεῖνος δὲ ὥσπερ εἰς παιδικὰ ἢ εἰς ἀλ-
λην τινὰ ἡδονὴν ἤθελε ὁσπανάει εἰς πόλεμον. Οὕτω
μὲν φιλοπόλεμος ἦν· (7) πολεμικός δὲ αὐτὴν ἐδόκει
εἶναι ὅτι φιλοκίνδυνός τε ἦν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς
ἔργων ἐπὶ τοὺς πολέμιους καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνι-
μος, ὥς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὁμολογούν.
(8) Καὶ ἀρχικός δ' ἐλέγετο εἶναι ὡς δυνατόν ἐκ τοῦ
τοσούτου τρόπου ὅσον κάκεινος εἶχεν. Ἰκανὸς μὲν γὰρ
εἰ τις καὶ ἄλλος φροντίζειν ἦν ὅπως ἔχοι ἡ στρατιὰ
αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια καὶ παρασκευάζειν ταῦτα, ἱκανὸς
δὲ καὶ ἐμποιεῖσαι τοῖς παροῦσιν ὡς πειστέον εἴη Κλε-
άρχῳ. (9) Τοῦτο δ' ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι καὶ
γὰρ ὅσῳ στυγνὸς ἦν καὶ τῇ φωνῇ τρυχὺς, ἐκδιέχετο
καὶ ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνόητο, ὡς καὶ αὐτῷ μεταμέλειν
ἔσθ' ὅτε. Καὶ γνώμη δ' ἐκόλαζεν ἀκολάστου γὰρ
στρατεύματος οὐδὲν ἡγίετο ὄρελος εἶναι. (10) Ἀλλὰ
καὶ λέγειν αὐτὸν ἔφασαν ὡς δέοι τὸν στρατιώτην φο-
βεῖσθαι μᾶλλον τὸν ἀρχοντα ἢ τοὺς πολέμιους, εἰ μέ-
λοι ἢ φυλακὰς φυλάξειν ἢ φίλων ἀφῆξεσθαι ἢ ἀπρορα-
σίτως ἵνα ἐπὶ τοὺς πολέμιους. (11) Ἐν μὲν οὖν
τοῖς δεινοῖς ἤθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα καὶ οὐκ ἄλλον
ἤρουντο οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὸ στυγνὸν τότε φαι-
δρὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς προσώποις ἔφασαν φαίνεσθαι καὶ τὸ
χαλεπὸν ἐβρωμένον πρὸς τοὺς πολέμιους ἐδόκει εἶναι,
ὥστε σωτήριον καὶ οὐκέτι χαλεπὸν ἐφαίνετο· (12) ὅτε
δ' ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοιτο καὶ ἐξείη πρὸς ἄλλους ἀρ-
χοντας ἀπίεσαι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον· τὸ γὰρ ἐπὶ
χρεὶ οὐκ εἶχεν, ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς ἦν καὶ ὤμος· ὥστε
διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὥσπερ παῖδες πρὸς
διδάσκαλον. (13) Καὶ γὰρ οὖν φιλία μὲν καὶ εὐνοία
ἐπομένους οὐδέποτε εἶχεν· ὅτινες δὲ ἡ ὑπὸ πόλεως τε-
ταγμένοι ἡ ὑπὸ τοῦ δέισθαι ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ κατε-
χόμενοι παρείσαν αὐτῷ, σφόδρα πειθομένους ἐχρήτο.
(14) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο νικᾶν ἐν αὐτῷ τοὺς πολέμιους,
ἔδρ. μεγάλα ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς ἐν
αὐτῷ στρατιώτας· τὸ τε γὰρ πρὸς τοὺς πολέμιους θαρ-
ραλέως ἔχειν παρῆν καὶ τὸ τὴν παρ' ἐκείνου τιμωρίαν
φροεῖσθαι αὐτοὺς εὐτάκτους ἐποίει. (15) Τοιοῦτος μὲν
ὁ ἀρχὼν ἦν ἀρχεσθαι δὲ ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν
ἐλέγετο. Ἦν δὲ ὅτε ἐτελεύτα ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα
ἔτη.

16. Προξένος δὲ ὁ Βοιωτίας εὐθὺς μὲν μεираχίον ὦν
ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός·
καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον
τῷ Λεοντίνῳ. (17) Ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκεῖνος, ἱκανὸς
νομίσας ἤδη εἶναι καὶ ἀρχεῖν καὶ φίλος ὦν τοῖς πρώτοις
μὴ ἡττάσθαι εὐεργετῶν, ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύ-
ρῳ πράξεις· καὶ ᾤετο κτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέ-
γα καὶ δύναμιν μεγάλην καὶ χρήματα πολλά. (18) Το-
σούτων δ' ἐπιθυμιῶν σφόδρα ἐνόηλον αὐτὸν αὐτὸ εἶχεν
ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ
σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ ᾧ δὲ τούτων τυγχάνειν,
ἐπεὶ δὲ τούτων μὴ. (19) Ἀρχεῖν δὲ καλῶν μὲν καὶ
ἐχθρῶν δυνατός ἦν· οὐ μέντοι οὗτ' αἰδῶ τοῖς στρατιώ-

citra periculum possidere, eas bellando comminuere mavult.
Is autem, ut in amores alii, vel quam aliam voluptatem,
sic in bellum sumptus libenter faciebat : adeo belli studio-
sus erat. Bello autem idoneus ideo etiam videbatur, quod
ad pericula subeunda promptus esset, et nocte dieque in
hostes duceret, ac in rebus formidolosis prudens esset,
quemadmodum ii, qui ipsi aderant, ubique omnes fassi sunt.
Præterea ad imperitandum aptus esse dicebatur, ut potuit,
pro ejusmodi, quo præditus erat, ingenio. Nam si quis
alius, rationem inire, quomodo exercitus ejus a commeatu
instructus esset, ac eundem comparare poterat; quin et eo-
rum, ipsi qui aderant, animis hoc indere poterat, Clearchi
imperium minime detractandum esse. Atque hoc duritia
sua efficiebat : nam et aspectu tetricus erat, et voce asper :
semper etiam severe castigabat, et quidem ira interdum
concitus, adeo ut etiam severitatis poneret eum nonnun-
quam. Sed certo etiam puniebat consilio : nam exercitus
impuniti nullum esse putabat usum. Quin dicere solitum
eum aiebant, militem metuere magis imperatorem debere
quam hostes, si quidem vel excubias recte sit acturus, vel
abstinenter erga amicos se gesturus, vel sine recusatione
in hostes perrecturus. Ac in formidolosis quidem rebus
eum libentissime audiebant, neque quemquam alium ei an-
teponebant milites. Nam acerbam illam severitatem tunc
hilaritatis speciem in ejus vultu præferre aiebant, et duritia
robur animi videbatur esse adversus hostes confirmati :
adeo ut salutare quiddam nec jam amplius durum videre-
tur. Verum ubi periculo liberati essent, et ad alios duces
abire liceret, multi eum relinquebant : nam urbanitas in
eo nulla erat, sed durus semper ac sævus erat; adeo ut mi-
lites in eum animati essent, quemadmodum pueri in ma-
gistrum. Atque adeo nunquam ipsum qui præ amicitia et
benevolentia sequerentur, habuit; qui autem vel a civitate
designati, vel egestate adducti, vel alia quadam necessitate
adstricti ipsi aderant, his admodum dicto audientibus ute-
batur. Posteaquam vero hostes una cum ipso vincere co-
eperunt, jam inde haud levia quadam erant, quæ milites
ejus ad rem bellicam utiles redderent; nam et adversus
hostes audacter se gerendi aderat occasio, et quod ab illo
metuerent supplicia, id vero ordinis eos observantes redde-
bat. Hujusmodi quidem Clearchus erat imperator : verum
aliorum imperio non valde libenter parere ferebatur. An-
nos, cum vitam finiret, circiter quinquaginta habuit.

Proxenus autem Boeotius jam ab ineunte adolescentia eum
se evadere cupiebat, qui magnis rebus gerendis idoneus es-
set; atque isti obsequutus cupiditati Gorgie Leontino dedit
argentum. Hujus ubi consuetudine usus esset, se jam ido-
neum ratus qui in alios imperium obtineret, ac, si amicus
principibus esset viris, beneficiis tribuendis minime vince-
retur, ad res hasce una cum Cyro gerendas accessit; conse-
quuturumque ex iis clarum se nomen, et potentiam magnam,
et multas opes existimabat : quæ licet expeteret, id tamen
sedulo etiam præ se ferebat, nolle ipsum quidquam horum
per injuriam adipisci, sed justis honestisque artibus, non
sine his, consequenda putabat. Ceterum bonis ille quidem
et egregiis viris commode imperare poterat; at pudorem ta-

ταις ἐκαστοῦ οὔτε φόβον ἰκανὸς ἐμπούησαι, ἀλλὰ καὶ ἡσυχάζοντο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας ἢ οἱ ἀρχόμενοι ἐκείνων, καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν φανερός τὸ ἀπερθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις ἢ οἱ στρατιώται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. 20^η Ὡς δὲ ἀρχεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικούντα μὴ ἐπαινεῖν. Τοιγαροῦν αὐτῷ οἱ μὲν καλοὶ τε καὶ γὰρ τῶν συνόντων εὖνοι ἦσαν, οἱ δὲ ἀδικοὶ ἐπεβούλευον ὡς εὐμεταχειρίστῳ ὄντι. Ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν ἦν ἐτὼν ὡς τριάκοντα.

21. Μένων δὲ ὁ Θεσσαλὸς διήλως ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνει, ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω καρδαίων φίλος τε εὖδούλετο εἶναι τοῖς μέγιστα δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοῇ δίκην. 22^η Ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι τὸν ἐπιθυμῶν συντομοτάτην ᾗτο δδὸν εἶναι διὰ τοῦ ἐπιπορεύειν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν, τὸ δ' ἀπὸ τῶν καὶ τὸ ἀληθὲς τὸ αὐτὸ τῷ ἡλίθιῳ εἶναι. 23^η Σπύργων δὲ φανερός μὲν ἦν οὐδέν, ὅσοι δὲ φάνη φίλος εἶναι, τούτῳ ἐνδοχῶς ἐγγίνετο ἐπιβουλεύων. Καὶ ποιημάτων μὲν οὐδένως κατεργάα, τῶν δὲ συνόντων πάντων ὡς κατεργάων αἰεὶ διελέγετο. 24^η Καὶ τοῖς μὲν τῶν πολιτῶν κατ' ἑκάστην οὐκ ἐπεβούλευε χαλεπὴν γὰρ ᾗτο εἶναι τὰ τῶν οὐ κατ' ἐπιθυμίαν λαμβάνειν τὰ δὲ τῶν φίλων μόνως ᾗτο εἶδέναι ὅσων οὐκ αἰδύλακτα λαμβάνειν. 25^η Καὶ ὅσους μὲν αἰσθάνοντο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους ὡς εὐὐπλημένους ἐροῦντο, τοῖς δ' ὅσοις καὶ ἀλλήλων ἀκρόσιν ὡς ἀνάνδρους ἐπειράτο γρήσθαι. 26^η Ὡς περ δὲ τις ἀγᾶλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, οὕτω Μένων ἀγᾶλλετο τῷ ἐξαπατᾶν δυνάσθαι, τῷ πᾶσι σάσθαι ψευδῇ, τῷ φίλους διατρέχειν τὸν δὲ μὴ πικρῶν τῶν ἀπαιδεύτων αἰεὶ ἐνδοχῶς εἶναι. Καὶ περ' ὅς μὲν ἐπεχείρει πρωτεύειν φίλῃ, διὰ τὸ τῶν φίλων πλείους τοῦτ' ᾗτο δὲν κατ' ἔσθαι. 27^η Τοῦ δὲ παρορμῶν τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι ἐκ τῶν συναδελφῶν αὐτοῖς ἐμαχάνετο. Τυφίσθαι δὲ καὶ θεοπεπίεσθαι ᾗτο ἐπιδοκίμαζόμενος ὅτι πλείστα δύνατο καὶ εὖ εἶναι ἡ ἀδικεῖν. Εὐδερκεῖν δὲ κατέλεγεν, ὅποτε τις αὐτῷ ἀρίστηται, ὅτι γρόμμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. 28^η Καὶ τὰ μὲν δὴ ἀρχὴν εἴσεται περὶ αὐτοῦ ψεύδεσθαι, ἃ δὲ πάντες ἴσασιν ταῦτ' ἐστὶ. Παρὰ Ἀριστίππῳ γὰρ ἐπιφωτιστῶν στρατηγῶν διαπράχματο τῶν ξένων, Ἀριστίππῳ δὲ βαρβάρῳ ὄντι, ὅτι μαυρακίως καλοῖς ᾗτο, οἰκιστάτοιο ἐπὶ ὁραῖος ὢν ἐγένετο, αὐτὸς δὲ παιδικὰ εἶχε ἐμαχρῶν ἀνέμους ἢ γυναικῶντα. 29^η Ἀποθνησκόντων δὲ τῶν συστρατιῶν ὅτι ἐστράτευσαν ἐπὶ βασιλεῖ ἦν Κύβω, ταῦτά πεποιηκὼς οὐκ ἀπέθανε, μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον, στρατηγῶν τιμωροῦν ἐπὶ βασιλεῖος ἀπέθανεν, οὐχ ὅτι περ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀποσταθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅπερ ταχιστοὶ θάνατος δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ὥν αἰατῆς ἐκαστὸν ὡς πονηρὸς λέγεται τῆς τελευταίας τοῦ γένους.

30. Ἀρκίς δὲ ὁ Ἀρκίς καὶ Σωκράτης ὁ Ἀρκίος καὶ τούτῳ ἀπεθάνετον. Τούτων δὲ οὐδ' ὡς ἐν πόλεμῳ κα-

men vel metum militibus suis incutere non poterat, sed magis etiam milites reverebatur, quam illum ipsius imperio subiecti; magisque eum metuere perspicuum erat, ne militibus esset odio, quam milites, ne parum ei dicto audientes essent. Porro existimabat ad hoc, ut nimirum ad inperandum idoneus et esset, et videretur, sufficere, si honeste se gerentem laudaret, injustum non laudaret. Quapropter boni quotquot et egregii fuerunt ex iis, qui una cum ipso erant, benevolenti erant erga ipsum animo; iniusti, tanquam ei qui circumveniri facile posset, insidiabantur. Cum autem mortem obiret, annos fere triginta habuit.

Menon Thessalus divitiarum palam erat cupidissimus, cupidus imperii, ut plura conquireretur, cupidus honoris, ut plus lucri faceret; amicus etiam esse potentissimis quibusque volebat, ut siquam faceret injuriam, penas non daret. Nam maxime compendiarium esse arbitrabatur ad efficiendum ea quae concupisceret, si pejeraret, et mentiretur, et falleret: simplicitas autem atque veritas idem putabat quod stultitia. Neminem ab eo diligi manifestum erat, ac cuicumque amicum se profiteretur, huic palam insidiabatur. Hostem nullum iridebat, verum tanquam eos omnes, quibuscum commercium habebat, deridens semper sermocinabatur. Idem facultatibus hostium non insidiabatur; quippe difficile putabat esse facultates eorum, qui sibi caverent, consequi: sed amicorum res, utpote incustoditas, facillimum esse capere, solus sibi ipse videbatur intelligere. Et quoscunque perjuros ac injustos esse animadvertet, quasi bene munitos formidabat: at religiosis, veritatisque studiosis, tanquam parum videlicet, uti conabatur. Et quemadmodum alius qui pietate se pietate erga deum, et veritate et iustitia oblectat, sic Menon in eo exultabat, quod de ipse posset alios, quod mendacia fingere, quod amicos iridere: valere qui non esset, eum ridere esse existimabat. Ac apud quos quidem principem in amicitia locum obtinere nitebatur, hos sibi conciliandos putabat illorum criminatione, qui primi apud eos essent. Milites sibi obsequentes, injuriarum cum ipsis societate inita, reddere studebat. Affici se honore atque coli propter ea volebat, quod demonstraret posse se et velle plurimum injurie inferre. Cum quis ab se defecisset, beneficia suo censebat, quod dum ejus uteretur opera, eum non perdidisset. Atque obscura quidem de eo fingere licet; quae vero notum omnes, haec sunt. Apud Aristippum, cum jam florente esset aetate, ut militibus externis praecesset, impetravit: Atico etiam barbaro, quod formosis delectabatur adolescentibus, in aetate itidem flore fuit maxime familiaris: ipse Tharypam in deliciis habebat, imberbis barbarum. Cum eadem duces Graeci inferrent, propterea quod adversus regem cum Cyro expeditionem susceperant, quanquam ejus lem fide inepti particeps fuisset, non tamen illico est interfectus: sed re atis jam ducibus ceteris, supplicio adfectus ab rege perit; non ille quidem ut Clearchus ceterique duces, quibus abscissa sunt capita (quae mors esse videbatur elevatio), sed ut sceleratus, anno toto exercuciatus vivus, tandem vitae finem fecisse dicitur.

Ceterum Agis ille Arcas, et Socrates Achaeus etiam interfecti sunt; quos nemo vel ut ignavos in bello irrigit, vel

κῶν οὐδεὶς κατεγέλαι οὐτ' εἰς φίλῳν αὐτοὺς ἐμέμεφτο. Ἦσπιν δὲ ἄμφω ἄμφι τὰ πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς.

BIBAION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου οἱ Ἑλλήνες ἐπραξαν μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κύρος ἐπαύσατο ἐγένετο ἀπίοντων τῶν Ἑλλήνων σὺν Τισσαφέρνην ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. (2) Ἐπεὶ δὲ οἱ τε στρατηγοὶ συνειλημμένοι ἦσαν καὶ τῶν λογαίων καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπολώλεσαν, ἐν πολλῇ δὲ ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐννοούμενοι μὲν ὅτι ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις ἦσαν, κύκλῳ δὲ αὐτοῖς πάντῃ πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις πολέμια ἦσαν, ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἐτι παρέξειν ἐμελλεν, ἀπείχον δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐ μείον ἢ μύρια στάδια, ἡγεμῶν δ' οὐδεὶς τῆς ὁδοῦ ἦν, ποταμοὶ δὲ διείργον ἀδιάβατοι ἐν μέσῳ τῆς οἰκადος ὁδοῦ, προὐδεδώκεσαν δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες βάρβαροι, μόνοι δὲ καταλειμμένοι ἦσαν οὐδὲ ἵππεα οὐδένα σύμμαχον ἔχοντες, ὥστε εὐδελον ἦν ὅτι νικῶντες μὲν οὐδένα ἀν κατακάνοιεν, ἡττηθέντων δὲ αὐτῶν οὐδεὶς ἀν λειφθεῖν. 3. Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἐσπέρην σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ θπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτην τὴν νύκτα, ἀνεπαύοντο δὲ θπου ἐτύγγανεν ἕκαστος, οὐ συνάμμενοι καθεῦδον ὑπὸ λύπης καὶ πόθου πατρίδων, γυναικῶν, παιδῶν, οὐς οὐποτ' ἐνόμιζον ἔτι ὁφείσθαι. Οὕτω μὲν δὴ διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο.

4. Ἦν δὲ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, δὲ αὐτὴν στρατηγὸς οὐτε λοχαγὸς οὐτε στρατιώτης ὦν συνεχωσέθαι, ἀλλὰ Πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἰκοθεν ξένος ὦν ἀρχαῖος· ὑπισπνεῖτο δὲ αὐτῷ, εἰ ἔλθοι, φίλον αὐτὸν Κύρῳ ποιῆσειν, ὃν αὐτὸς ἐφη κρείττω ἑαυτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. (5) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν ἀναγνούς τὴν ἐπιστολὴν ἀνακοινοῦται Σωκράτει τῷ Ἀθηναίῳ περὶ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης ὑποπεύσας μὴ τι πρὸς τῆς πόλεως ἐπαίτιον εἴη Κύρῳ φίλον γενέσθαι, ὅτι ἐδόκει ὁ Κύρος προθύμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τῆς Ἀθήνας συμπολεμῆσαι, συμβουλεύει τῷ Ξενοφῶντι ὁρῶντα εἰς Δελφούς ἀνακοινῶσαι, τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. (6) Ἐλθὼν δ' ὁ Ξενοφῶν ἐπήρето τὸν Ἀπόλλω τίνι ἐν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος καλλίστα καὶ ἀρίστα εἶδοι τὴν ὁδὸν ἣν ἐπινοεῖ καὶ καλῶς πράξας σωθεῖν. 7. Καὶ ἀνείλεν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων θεοῖς οἷς ἰδεῖν θύειν. Ἐπει δὲ πάλιν ἦλθε, λέγει τὴν μαντείαν τῷ Σωκράτει. Ὁ δ' ἀκούσας ἡτιᾶτο αὐτὸν ὅτι οὐ τοῦτο πρῶτον

ΞΕΝΟΦΩΝ.

in amicitia colenda reprehendit. Uterque annos fere triginta quinque vixerat.

LIBER III.

CAPUT I.

Quæ Græci itinere cum Cyro in Asiam superiorem facto ad pugnam usque gesserint, quæque, posteaquam Cyrus interisset, acciderint, Græcis cum Tissapherne per inducias discedentibus, superiore libro expositum est. Posteaquam vero duces comprehensi erant, et qui eos sequuti fuerant cohortium præfecti atque milites perierant, in magna erant anxietate Græci, cum se prope a porta regis abesse cogitarent, ac multas undique tum nationes tum civitates ipsis infestas esse; annonam neminem jam amplius suppeditaturum, se a Græcia stadiorum plus decem millia abesse, ducem itineris esse nullum, fluvios, transiri qui non possent, in medio domum itinere se hinc inde, quo minus progresserentur, inhibere; barbaros etiam, qui cum Cyro in Asiam adscenderant, ipsos prodidisse; solos jam relictos esse, nec ullum habere equitatum auxiliarem: adeo ut perspicuum esset, neque si vincerent, vel unum fugientem interfectorum, et si vincerentur, ne unum quidem vivum relictum iri. Hæc dum secum cogitarent, animoque essent anxio, ex iis pauci sub vesperam cibum cepere, pauci accenderunt ignes, ad armatos quoque ordines ea nocte multi non accessere: at illo se quisque loco quieti dedit, in quem forte fortuna incidisset, cum præ animi ægritudine, ac desiderio suæ quisque patriæ, parentum, uxorum, liberum, quos nunquam se deinceps visuros arbitrabantur, somnum capere non possent. His illi animis omnes noctem transigebant.

Erat autem in exercitu Xenophon quidam Atheniensis, qui, cum neque dux, neque cohortis alicujus præfectus, neque miles esset, illos comitatus erat; sed e domo Proxenus ipsum evocarat, quippe qui antiquus ejus erat hospes: hic autem illi, si ad se veniret, ut Cyro amicus adscriberetur, effecturum se pollicebatur; quem ipse sibi utiliorem patria videri dicebat. Hujus epistolam cum legisset Xenophon isto de itinere Socratem Atheniensem consulit. Et Socrates veritus ei ne criminosa suam apud civitatem foret, cum Cyro si amicitiam iniret (quia Cyrus alacriter Lacedæmonios in eo juvisse bello videretur, quod adversus Athenienses gesserant), hoc Xenophonti dat consilii, ut Delphos profectus deum illum de itinere consulere. Eo profectus Xenophon Apollinem interrogat, cui deum rem sacram faceret precesque ferret, ut iter, quod apud animum instituerat, pulcherrime ac optime perficeret, reque præclare gesta salvus rediret. Et ei per oraculum deos significavit Apollo, quibus rem sacram facere oporteret. Cum vero Athenas reversus esset, Socrati oraculum narrat. Quod cum audisset

ἡρώτα πότερον λῶσιν εἴη αὐτῷ παρεῦσεσθαι ἢ μένειν, ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἵππον εἶναι τοῦτ' ἐπυθνάνετο ὅπως ἂν καλλίστα παρευθῇ. Ἐπεὶ μέντοι αὐτοῖς ἤρου, ταῦτ', ἔρη, γρηΐ πεινὸν ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. (8) Ὁ μὲν δὲ Ξενοφῶν οὕτω θυσάμενος οἷς ἀνέτελιν ὁ θεὸς ἐξέπλει, καὶ καταλαμπάσαι ἐν Σάρδεσι Προξένον καὶ Κύρον μέλλοντας ἴδῃ ἑρμᾶν τὴν ἀνὰ ὁδόν, καὶ συνεσταθῇ Κύρῳ. (9) Προθυμουμένου δὲ τοῦ Προξένου καὶ ὁ Κύρος συμπροθύμειτο μέναι αὐτὸν· εἶπε δὲ ὅτι ἐπειδὴν τάχιστα ἡ στρατεία λήξῃ, εὐθὺς ἀποπέμψῃ αὐτόν. Ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος εἶναι εἰς Πισιδίαν. (10) Ἐστρατεύετο μὲν δὲ οὕτως ἐξαπατηθεὶς οὐχ ὑπὸ Προξένου· οὐ γὰρ ἦδει τὴν ἐπὶ βασιλείᾳ ἑρμῇ οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων πλὴν Κλεάρχου· ἐπεὶ μόντοι εἰς Κυλικίαν ἦλθον, σαφὲς πᾶσιν ἦδη ἑδόκει εἶναι ὅτι ὁ στόλος εἴη ἐπὶ βασιλείᾳ. Φοβοῦμενοι δὲ τὴν ὁδὸν καὶ ἀκόντες ὁμοῖς οἱ πολλοὶ δι' αἰσχύνης καὶ ἀλλήλων καὶ Κύρου συνηκολούθησαν· ὧν εἰς καὶ Ξενοφῶν ἦν. (11) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ οὐκ ἐδύνατο καθεῦδεν· μικρὸν δ' ὕπνου λαχὼν εἶδεν ὄναρ. Ἐδόξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν. (12) Περιερότος δ' εὐθὺς ἀνηγέρθη, καὶ τὸ ὄναρ πῇ μὲν ἔκρινεν ἀγαθόν, ὅτι ἐν πόνοις ὧν καὶ κινδύνοις φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἔδοξε· πῇ δὲ καὶ ἐφοβείτο, ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλείως τὸ ὄναρ ἑδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δὲ ἑδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύναιτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελεῖν τῆς βασιλείας, ἀλλ' εἰργότο πάντοθεν ὑπὸ τεινον ἀπορίῳ. 13. Ὅποιόν τι μέντοι ἔστι τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὄναρ. Γίνεται γὰρ τάδε. Εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνηγέρθη, πρῶτον μὲν ἐννοῖα αὐτῷ ἐμπίπτει, τί κατὰκειμαι; ἢ δὲ οὐς προβάλλειν ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολεμίους ἦξιν. Εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλείᾳ, τί ἐμποδῶν μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδύοντας, πάντα δὲ τὰ θεονότατα παθόντας ὑβρίζομένους ἀποθαινῶν; 14. Ὅπως δ' ὁμολογούμεθα οὐδεὶς παρασκευάζεται οὐδὲ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ κατὰκείμεθα ὥσπερ ἔξω ἡσυχίαν ἄγειν. Ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξιν; ποίαν δ' ἡλικίαν ἐμαυτῷ εἶλθιν ἀναμένω; οὐ γὰρ ἔγωγ' εἴ περὶ σφύτερος ἔσομαι, ἔάν τήμερον προῶ ἐμαυτὸν τοῖς πολέμοις. 15. Ἐκ τούτου ἀνίσταται καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένου πρῶτον λοχαγούς. Ἐπεὶ δὲ συνηλθον, ἔλεξεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες λοχαγοί, οὕτε καθεῦδεν δύναιμι, ὥσπερ οἶμαι οὐδ' ὕμεις, οὕτε κατὰκείσθαι ἐπὶ, ὅρων ἐν οἷς ἐσμέν. 16. Οἱ μὲν γὰρ πολέμοιοι δὴλον ὅτι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πολέμον ἐξέβησαν πρὶν ἐνόμισαν καλῶς τὰ ἑαυτῶν παρεσκευάσθαι, ἡμῶν δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἀντεπιμελεῖται ὅπως ὡς καλλίστα ἀγωνισόμεθα. 17. Καὶ μὲν εἰ γενησόμεθα καὶ ἐπὶ βασιλείᾳ γενησόμεθα, τί οἰόμεθα πείσεσθαι; ὅς καὶ τοῦ δημοκρητοῦ καὶ δημοκρητοῦ ἀδελφοῦ καὶ τεινῆ-κοτος ἦδη ἀποπεμνόν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα ἀνέσταύρωσεν· ἡμᾶς δὲ, οἷς κηδεμὼν μὲν οὐδεὶς πάρεστιν,

ille, reprehendit eum, quod non prius quæsisisset, utrum ipsi satius esset proficisci, quam domi manere; sed ipse cum jam proficisci decrevisset, quo pacto proficisci commodissime posset, id unum interrogasset. Verum quando ita quæsisisti, ea, inquit, faciem la sunt, quæ deus imperavit. Itaque Xenophon cum iis sacrificasset numinibus, quæ per oraculum significarat deus, solvit, ac Sardibus Proxenum et Cyrum adsequitur, qui jamjam in Asiam erant adscensuri; statimque Cyro commendatus est. Proxeno autem ab eo contendente, ut secum maneret, una quoque Cyrus id contendebat; aiebaturque se eum, ubi primum expeditione finis imponeretur, statim dimissurum. Expeditio autem ferebatur adversus Pisidas esse suscepta. Et Xenophon quidem in militiam profectus est, hoc modo deceptus, at non a Proxeno: nam neque is adversus regem moveri bellum, neque alius quisquam Græcorum, præter Clearchum, norat: verum ubi in Ciliciam venissent, perspicuum omnibus esse videbatur, adversus regem expeditionem suscipi. Ac tum sane plerique, tametsi hoc formidarent iter, etiam invitati, tum præ nutria tum præ Cyri reverentia, una sequebantur: quorum unus erat Xenophon. Cum autem hæc rerum esset difficultas, agebatur quidem ille cum ceteris, nec dormire poterat: attamen paulum somno sopitus, somnium vidit. Videbatur ei, a mitra moto, fulmen domum in patenam cadere, ac universam inde coruscare. Metu vehementi perculsus e somno confestim excitatus est, atque somnium illud partim faustum judicabat, quod cum in laboribus et periculis versaretur, lucem magnam a Jove ortam videre visus esset; partim, quod somnium hoc a Jove rege profectum ipsi videretur, et quid visus esset ignis undique lucere, metuebatur, ne ex regione regis evadere non posset, sed undique difficultatibus quibusdam indiberetur. Ceterum quanti fuerit hujusmodi somnium vidisse, animadvertere licet, ex his, quæ post somnium evenerunt. Nam statim hæc acciderunt: postquam e somno excitatus esset, primum hæc ipsi in mentem incidit cogitatio, Quid jaceo? nox progreditur; et luce prima hostes adventuros verisimile est. Quod si regis in potestatem devenimus, quid prohibet quo minus, molestissimæqueque cum adspexerimus, et gravissima quomodo fuerimus passi, contumelis adfecti necemur? Quo pacto nosmet tuemur, ad id se nemo parat neque ulli curæ est, sed ita jacemus, quasi nobis otium agere liceat. Ac ego quidem quamam ex urbe dicam hæc facturum exspecto? quam attatem mihi ipsi adducam operior? nec enim maturiorem ad artem perveniam, hostibus si me hodie dedidero. Surgit deinde, et Proxeni primum cohortium præfectos convocat. Cum autem convenissent, « Ego, præfecti cohortium, inquit, neque dormire possum, quemadmodum nec vos opino, potestis; neque jacere amplius, dum quibus in rebus versamur, video. Hostes certe quidem, uti constat, non prius bellum nobis palam denuntiaverunt, quam res suas bene computas esse putarent: at noshum nemo curam vicissim adhibet, ut quam præclarissime certamen ineamus. Atqui animos si submittimus, et in regis potestatem venimus, quid nos passuros existimamus? quippe ille fratris eadem matre nati, patre geniti eodem, ejusque jam mortui, et caput abscissum et manum palo suffixit: nos vero, quibus adest nemo, cumam qui nos tuendi gerat, qui adversus ipsum ar-

στρατεύσαμεν δὲ ἐπ' αὐτὸν ὡς δούλον ἀντὶ βασιλέως ποθήσοντας καὶ ἀποκτενοῦντες, εἰ δυναίμεθα, τί ἂν οἴομεθα παθεῖν; (18) Ἄρ' οὐκ ἂν ἐπὶ πᾶν ἔλθοι ὡς ἡμεῖς τὰ ἔσχατα αἰκισάμενος πᾶσιν ἀνθρώποις φόβον παράσχοι τοῦ στρατεύσαι ποτε ἐπ' αὐτόν; ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γενησόμεθα πάντα ποιητέον. (19) Ἐγὼ μὲν οὖν ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἦσαν οὐποτε ἐπαυομένην ἡμεῖς μὲν οἰκτεῖρων, βασιλέα δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μαχαρίζων, διαθεώμενος αὐτῶν δσση μὲν γύραν καὶ οἶαν ἔχοιεν, ὡς δὲ ἀφθονα τὰ ἐπιτήδεια, δσους δὲ θεράποντας, δσα δὲ κτήνη, γρυσὸν δὲ, ἐσθῆτα δέ· (20) τὰ δ' αὖ τῶν στρατιωτῶν ὅποτε ἐνθυμοίμην, στί τῶν μὲν ἀγαθῶν τούτων οὐδὲν ἡμῖν μετεῖη, εἰ μὴ πριαίμεθα, δτου δ' ὠνησόμεθα ᾗδεῖν ἐπὶ ὀλίγους ἔχοντας, ἀλλως δὲ πως πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ὠνουμένους ὅρκους ἢ δὴ κατέχοντας ἡμεῖς ταῦτ' οὖν λογιζόμενος ἐνίστε τὰς σπονδὰς μᾶλλον ἐροδοῦμένην ἢ νῦν τὸν πολεμον. (21) Ἐπεὶ μέντοι ἐκείνοι εἰσσαν τὰς σπονδὰς, λελύσθαι μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕβρις καὶ ἡ ἡμετέρα ὑποψία. Ἐν μέσῳ γὰρ ἦδη κεῖται ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἄλλα ὁπότεροι ἂν ἡμῶν ἄνδρες ἀμείνονες ὦσιν, ἀγωνοθέται δ' οἱ θεοὶ εἰσιν, οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς τὸ εἶδος, ἔσονται. (22) Οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρκήσασιν· ἡμεῖς δὲ πολλὰ δρῶντες ἀγαθὰ στεφθεῖς αὐτῶν ἀπειργόμεθα διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους· ὥστε ἐξεῖναι μοι δοκεῖ ἵνα ἐπὶ τὸν ἀγῶνα πολὺ σὺν ὀρνήματι μείζονι ἢ τούτοις. (23) Ἐτι δ' ἔχομεν σώματα ἱκανώτερα τούτων καὶ ψύχη καὶ θάληη καὶ πόρους φέρειν· ἔχομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνονας οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τρωτοὶ καὶ θνητοὶ μᾶλλον ἡμῶν, ἢ οἱ θεοὶ ὥςπερ τὸ πρόσθεν νίκην ἡμῖν διδῶσιν. (24) Ἀλλ' ἴσως γὰρ καὶ ἄλλοι ταῦτ' ἐνθυμοῦνται, πρὸς τῶν θεῶν μὴ ἀνταμένωμεν ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς ἔλθειν παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ καλλίστα ἔργα, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρῶμεν τοῦ ἐξορμηῆσαι καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Φάνητε τῶν λογαίων ἀριστοὶ καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιοστρατηγότεροι. (25) Κἀγὼ δὲ, εἰ μὲν ὑμεῖς ἐθέλετε ἐξορμᾶν ἐπὶ ταῦτα, ἔκισθαι ὑμῖν βούλομαι, εἰ δ' ὑμεῖς τάττετέ με ἡγεῖσθαι, ὥδεν προρασίζομαι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ ἀμάρχειν ἡγῶμαι ἐρύκειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ κακά.

32. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰλεν, οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἡγεῖσθαι ἐκέλευον πάντες, πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν βοιωτιάων τῇ φωνῇ· οὗτος δ' εἶπεν στί φλαροῖη δς τις λέγοι ἄλλως πως σωτηρίας ἂν τυχεῖν ἢ βασιλέα πείσας, εἰ δύναιτο, καὶ ἅμα ἤρχeto λέγειν τὰς ἀπορίας. (27) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν μεταξὺ ὑπολαβὼν εἰλεν ὥδε· Ὡς θυμασώτατε ἀνθρώπε, σὺ γε οὐδὲ ὀρῶν γινώσκεις οὐδὲ ἰσχύων μέμνησαι. Ἐν ταῦτῳ γε μέντοι ἦσθα τούτοις στί βασιλεὺς, ἐπεὶ Κῦρος ἀπέθανε, μέγα φρονίως ἐπὶ τούτῳ πέμπων ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ δπλα. (28) Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες, ἀλλ' ἐξωπλισμένοι ἐλθόντες παρεσκηνήσαμεν αὐτῷ, τί οὐκ ἐποίησε πρέσβεις κέμπων καὶ σπονδὰς αἰτῶν καὶ παρέχων τὰ ἐπιτήδεια, ἔστε σπονδῶν ἐτυχεν; (29) ἐπεὶ δ' αὖ οἱ στρατηγοὶ καὶ λογχοὶ, ὥςπερ δὴ σὺ κελύεις, εἰς λόγους

ma cepimus eo consilio, ut pro rege servum faceremus atque occideremus, si penes nos esset, quid passuros existimamus? annon omni adgredietur via, ut posteaquam nos indignissimis tractaverit modis, hominibus terrorem omnibus inculciat, ne adversus ipsum unquam arma capiant? At vero illius ne in potestatem veniamus, quidvis faciendum. Ego quidem certe, quandiu manebant fœdera, nos miserari nunquam cessavi, regem vero eosque, qui cum ipso erant, felices prædicare, cum considerarem quantam et qualem ipsi regionem haberent, quam abundantes commeatus, quot famulos, quot jumenta, quantum auri, quantum vestium: at contra cum militum nostrorum conditionem animo agitare, nullius videlicet boni copiam nobis esse, nisi emeremus, quo autem mercaremur aliquid, paucos jam amplius habere scirem; alia vero ratione quam mercando commeatum ne pararemus, fœdera jam tum nos impedire: hæc igitur nonnunquam mecum ipse reputans magis tum fœdera, quam modo bellum, metuebam. Verum posteaquam illi fœdera violarunt, et illorum insolentia et suspicio nostra mihi finem habere videtur. Nam ea jam bona, tanquam præmia isti cesura parti, utracunque tandem nostrum virtute præstiterit, in medio posita sunt: ipsi dii certaminis sunt præsidēs, qui cum nobis, ut par est, stabunt. Nam isti pejerarunt; nos, cum multa bona videremus, constanter ab eis abstinuimus, propterea quod per deos jurassemus: adeo ut nobis, mihi quidem uti videtur, multo majori cum spiritu, quam istis, in certamen liceat descendere. Præterea nobis sunt corpora, quæ magis, quam illorum corpora, ad frigora, calores, labores perferendos sunt idonea: nobis itidem sunt animi deorum beneficio præstantiores: viri ipsi magis quam nos vulneribus sunt et cædi obnoxii, si quidem dii victoriam nobis, ut antehac, dederint. Verum hæc fortassis etiam alii secum in animis versant. Per deos, non exspectemus, donec ad nos alii veniant, qui nos ad facinora præclarissima cohortentur; sed ipsi prius etiam alios ad virtutem excitemus. Exhibete vos cohortium prefectorum fortissimos, et imperatorum officio ipsis imperatoribus digniores. Atque ego certe, si vos ad hæc erumpere velitis, libens vos sequar: ac si me ducis in munere constitutis, ætatis excusatione nequaquam utar, quin me vigere puto ad arcenda a me mala.

Hæc ille verba fecit: quæ cum præfecti cohortium audissent, ducis illum munere fungi jusserunt universi. Verum Apollonides quidam erat, qui Bæotios loquendo imitabatur: aiebat hic nugari eum, qui alia quadam, quam regem sibi conciliando, id si fieri posset, ratione, diceret ipsos salutem consequi posse; simul difficultates exponere incipiebat. At vero Xenophon, ejus sermone interrupto, hunc in modum loquutus est: « Vir admiratione dignissime, tu certe neque quod vides intelligis, neque quod audis memoria tenes. In eodem sane, quo hi, loco eras, cum rex, posteaquam Cyrus mortuus esset, hanc ob causam elatus, ad nos mitteret atque arma tradere juberet: verum cum nos non modo non traderemus, sed etiam armati proficisceremur ac juxta ipsum tabernacula collocaremus, quid non per legatos ad nos missos fecit, cum et fœdus peteret, et suppeditaret commeatum, donec tandem fœdus a nobis impetraret? Posteaquam vero duces ac præfecti cohortium, quemadmodum tu quoque

αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων ἤλθον πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐδὲ ἀποθάνειν οἱ τλήμονες δύνανται, καὶ μάλ' οἴμαι ἐρῶντες τούτου· ἃ σὺ πάντα εἰδὼς τοὺς μὲν ἀμύνεσθαι κελεύοντας ψυχαίνειν φῆς, πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις ἰόντας· (30) Ἐμοὶ δὲ, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ τὸν ἄνθρωπον τούτου μήτε προσέσθαι εἰς ταῦτό ἡμῖν αὐτοῖς ἀρελομένους τε τὴν λορχαγίαν σκευὴ ἀναθέντας ὡς τοιοῦτο γρηθῆναι. Οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα κατασχρύνει καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι Ἑλλήνων τοιοῦτός ἐστιν. (31) Ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφαλίας εἶπεν, Ἀλλὰ τούτω γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν, ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὡς περ Λυδὸν ἀμρότερά τ' ἔωτα τετροπυμένον. (32) Καὶ εἶπεν οὕτως. Τούτον μὲν οὖν ἀπήλασαν· οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὰς τάξεις ἰόντες, ὅπου μὲν στρατηγὸς σῶος εἴη, τὸν στρατηγὸν παρεκάλουν, ἐπὶ δὲ οἴκον, τὸν ὑποστρατηγόν, ὅπου δ' αὖ λορχαγὸς σῶος εἴη, τὸν λορχαγόν. (33) Ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὅπλων ἐκαθίσταντο· καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λορχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν. (34) Ὅτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν μέσαι ἦσαν νύκτες. (35) Ἐνταῦθα Ἰερώνυμος Ἡλείος πρεσβύτατος ὢν τῶν Προξένου λορχαγῶν ἤρξατο λέγειν οὕτως· Ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λορχαγοὶ, ὁρῶσι τὰ παρόντα ἐδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσάμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν. Αἴζον δ' ἔρη, καὶ σὺ, ὦ Ξενοφῶν, ἄπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. (36) Ἐκ τούτου λέγει ταῦτα Ξενοφῶν· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνελθῆσθαι ἡμῶν, τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐπιβουλεύουσιν, ὥς, ἢν δύνωνται, ἀπολέσωσιν. Ἡμῖν δὲ γε οἴμαι πάντα ποιητέα ὡς μήποτ' ἐπὶ τοῖς βαρβάρους γενώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον ἢν δυνώμεθα ἐκείνοι ἐρ' ἡμῖν. (36) Ἐδ τοῖον ἐπίστασθε ὅτι ὑμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσοι νῦν συνελθόντατε μέγιστον ἔχετε καιρὸν. Οἱ γὰρ στρατιῶται οὗτοι πάντες πρὸς ὑμᾶς ῥέπουσι, καὶ μὲν ὑμᾶς ὁρῶσιν ἀθύρους, πάντες κακοὶ ἔσονται, ἢν δὲ ὑμεῖς αὐτοὶ τε παρασκευαζόμενοι ψανεροὶ ᾗτε ἐπὶ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλῆτε, εὐ ἵστε ὅτι ἐβρονταὶ ὑμῖν καὶ πειράσσονται μιμῆσθαι. (37) Ἴσως δέ τοι καὶ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων. Ὑμεῖς γάρ ἐστε στρατηγοὶ, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λορχαγοὶ, καὶ ὅτε εἰρήνη ἦν ὑμεῖς καὶ γρήμασι καὶ τιμαῖς τούτων ἐπλεονεκτεῖτε· καὶ νῦν τοίνυν, ἐπεὶ πόλεμός ἐστιν, αἴτιον δὲ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμείνους τὰ τοῦ πλῆθους εἶναι καὶ προβουλεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἢν που δέη. (38) Καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἴμαι ἂν ὑμᾶς μέγα ὀνῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθεῖτε ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λορχαγοὶ ἀντικατασταθῶσιν. Ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν οὐδαμοῦ, ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν. Ἡ μὲν γὰρ εὐταξία σώζειν δοκεῖ, ἢ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἔχει ἀπολωλέκεν. (39) Ἐπειδὴν δὲ καταστήσῃς τοὺς ἀρχοντας ὅσους δεῖ, ἢν καὶ τοὺς ἄλλους στρα-

jam fieri jubes, foderibus freti in colloquium eorum sine armis venerunt, annon illi plagas, vulnera, injurias contumeliose factas modo passi, ne mortem quidem oppetere miseri possunt? id licet etiam, opinor, admodum appetunt. Quae cum omnia tu noris, illos tamen, qui ad defensionem milites hortantur, nugari dicis, ac rursus nos ad hostes eo consilio proficisci jubes, ut regem nobis conciliemus? Ego vero, milites, existimo nos hunc hominem neque in eundem atque nosmet locum admittere debere, et adempta cohortis praefectura, vasa ubi ei imposuerimus, ut talem eum tractare. Nam et patriam dedecorat is, et universam Graeciam, cum natione Graecus, ita se gerat. » Agasias deinde Stymphalius, sermone suscepto, At huic sane, inquit, nihil omnino neque cum Boetia neque cum Graecia commune est : nam ejus ego, tanquam Lydi, utramque aurem perforatam vidi. Et sic quidem se res habebat. Hunc igitur abegerunt : ceteri per ordines incedentes, ubicumque dux salvus esset, ducem evocabant; ubi perisset, primi ordinis ducem : ubi praefectus cohortis salvus esset, cohortis praefectum. Cumque omnes convenissent, ante ordines armatos consederunt : et erant duces ac praefecti cohortium, qui conveniant, circiter centum. Cum haec agerentur, media fere nox erat. Ibi tum Hieronymus Eleus, inter Proxeni cohortium praefectos natu maximus, in hunc modum dicere coepit : Visum est nobis, duces ac praefecti cohortium, praesentem rerum nostrarum statum intuentibus, ut et ipsi conveniremus, et vos a vocaremus, quo consilium, si quid possimus, bonum ineamus. Tu vero etiam, Xenophon, ait, ea dictum, quae et nobis divisti. Tum Xenophon haec verba fecit : « Haec certe quidem universi novimus, regem scilicet et Tissaphernem ex nobis eos, quos potuerunt, comprehendisse; ceterisque adeo haud dubie insidiantur, ut, si quidem possint, eos interimant. Nobis vero omnia facienda puto, ut nunquam barbarorum in potestatem veniamus, sed illi potius, id si efficere possimus, nostra sint in potestate. Quamobrem certo sciatis velim, vos quotquot estis, qui jam convenistis, maximum habere momentum. Nam milites isti omnes vos respiciunt : et si vos demissis animis esse viderint, omnes erunt ignavi; sin et vos ipsi palam in hostes accingimini, et ceteros hortemini, scitote vos sequuturos, et daturos operam ut vos imitentur. Fortasse vero et aequum est hisce vos nonnihil prestare. Vos enim duces estis, vos ordinum ac cohortium praefecti : atque vos, cum pax erat, et fortunae et honoribus potiores his fuistis : itaque nunc, bellum ubi exortum est, vos ipsos arbitrari debetis militum vulgo praestantiores, et pro iis consilia capere et labores subire, sicubi usus postulet. Et jam primum arbitror magnam vos exercitui utilitatem adlaturos, si curaveritis ut pro iis qui peierunt duces ac praefecti cohortium quamprimum substituantur. Nam absque imperantibus nihil neque praeclarum neque utile geri possit, ut summatim dicam, usquam; in bellicis vero praesertim rebus. Etenim ordinis conservatio salutem dare videtur, ordinis perturbatio jam multos perdidit. Ubi vero tot constitueritis imperatores, quot

τώτας συλλέγητε καὶ παραθαρβύνητε, οἷμαι ἂν ὑμᾶς πάννυ ἐν καιρῷ ποιήσαι. (40) Νῦν μὲν γὰρ ἰσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε ὡς ἀθύμως μὲν ἦλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως δὲ πρὸς τὰς φυλακὰς ὥστε οὕτω γ' ἐχόντων οὐκ οἶδα ὃ, τι ἂν τις χρήσαιο αὐτοῖς εἴτε νυκτὸς δέοι τι εἴτε καὶ ἡμέρας. (41) Ἦν δέ τις αὐτῶν τρέψη τὰς γνώμας, ὡς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται τί πείσονται ἀλλὰ καὶ τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυμότεροι ἔσονται. (42) Ἐπίστασθε γὰρ δὴ ὅτι οὔτε πληθὸς ἐστὶν οὔτε ἰσχύς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα, ἀλλ' ὁπότεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐβρωμένεστεροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολέμους, τοὺτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἐναντίοι οὐ δέχονται. (43) Ἐντεθύμημαι δ' ἔγωγε, ὦ ἄνδρες, καὶ τοῦτο ὅτι ὁπόσοι μὲν μαστεύουσι τῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὗτοι μὲν κακῶς τε καὶ αἰσχροῦς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποθνήσκουσιν, ὁπόσοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασι πᾶσι κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται, τοὺτους ὁρῶ μᾶλλον πως εἰς τὸ γῆρας ἀφικνουμένους, καὶ ἕως ἂν ζῶσιν εὐδαιμονέστερον διάγοντας. (44) Ἄ καὶ ἡμᾶς δεῖ νῦν καταμαθόντας, ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ ἔσμεν, αὐτούς τε ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν. (45) Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο. Μετὰ δὲ τοῦτον εἶπε Χειρίσορος, Ἄλλὰ πρόσθεν μὲν, ὦ Ξενοφῶν, τοσοῦτον μόνον σε ἐγίγνωσκον ὅσον ἤκουον Ἀθηναῖον εἶναι, νῦν δὲ καὶ ἐπιπῶν σε ἐφ' οἷς λέγεις τε καὶ πράττεις, καὶ βουλόμην ἂν ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους κοινὸν γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀγαθόν. (46) Καὶ νῦν, ἔφη, μὴ μέλαιναι, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἀπελθόντες ἡδὴ αἰρεῖσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἐλόμενοι ἤχετε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς αἰρεθέντας ἀγετε· ἔπειτ' ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας. Παρέστω δ' ἡμῖν, ἔφη, καὶ Τολμίδης ὁ κῆρυξ. (47) Καὶ ἅμα ταῦτ' εἰπὼν ἀνέστη, ὡς μὴ μέλλοιτο ἀλλὰ περιαινίτο τὰ δέοντα. Ἐκ τούτου ἡρέθησαν ἄρχοντες ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίῳ Δαρδανεύῳ, ἀντὶ δὲ Σωκράτους Ξανθικλῆς Ἀχαιοῦ, ἀντὶ δὲ Ἀγίου Κλεάνωρ Ἀρχαῖ, ἀντὶ δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀχαιοῦ, ἀντὶ δὲ Προξένῳ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ ἤρηντο, ἡμέρα τε σῆμα ἐπέβαινε καὶ εἰς τὸ μέσον ἦγον οἱ ἄρχοντες, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς προφύλακας κατιστήσαντας συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιώται συνῆλθον, ἀνέστη πρῶτος μὲν Χειρίσορος ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ εἶπεν ὧδ'· (2) Ὁ ἄνθρωπος στρατιώται, χαλεπὰ μὲν τὰ παρόντα, ὁπότε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιούτων στερόμεθα καὶ λοχαγῶν καὶ στρατιωτῶν, πρὸς δ' ἔτι καὶ οἱ ἀμφοῖν Ἀρσίων οἱ πρόσθεν σύμμαχοι ὄντες προδεδώκασιν ἡμᾶς· (3) ὅμως δὲ δεῖ ἐκ τῶν παρόντων ἄνδρας ἀγαθοὺς τε εἶναι καὶ μὴ ἐρίεσθαι, ἀλλὰ περᾶσθαι ὅπως, ἣν μὲν δυνώμεθα, [καλῶς] νικῶντες σωζώμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ καλῶς γε πο-

oportet, admodum vos opportune hoc facturos arbitror, si ceteros etiam collegeritis milites et confirmaveritis. Jam enim vos etiam haud dubie animadvertitis, quam demissis animis ad arma venerint, anxieque adeo ad excubias : adeo ut, si ita se sane habeant, haud sciam qua in re eorum uti quisquam possit opera, sive noctu quid seu die fieri oporteat. Quod si quis eorum flexerit animos, ut non solum cogitent quid passuri sint, verum etiam quid facturi, multo alacriores erunt. Scitis enim, opinor, neque multitudinem esse, neque robur quod in bello victorias parit : sed eorum, qui diis juvantibus in hostes firmioribus invadunt animis, plerumque impetum non excipiunt adversarii. Hoc equidem, viri, etiam in animo versare soleo, quicumque quovis modo in militia vivere quaerunt, eos ignave turpiterque ut plurimum mori : qui vero mortem hominibus communem omnibus ac necessariam statuunt, deque eo inprimis certant, ut praeclare mortem obeant, eos video magis ad senectutem pervenire, ac, quamdiu vivunt, majore frui felicitate. Quae nos etiam ubi animadverterimus, oportet (nam ita nobis jam tempus est, id ut exigat) cum ipsos viros esse fortes, tum : lios cohortari. » Haec ille loquutus, finem fecit. Ac post eum Chirisophus, Equidem antehac, inquit, ita solum te noram, Xenophon, quod Atheniensem esse audieram : nunc et orationem et facta tua laudo, ac tales quam plurimos esse velim : nam ex bono esset publico. Nunc igitur, viri, ne cessemus, ait ; sed confestim hinc digressi imperatores, quibus opus est, deligite, ac ubi delegeritis, media in castra venite, et delectos adducite ; deinde milites ceteros illic advocabimus : adsit etiam nobis Tolmides praeco. Haec ubi dixisset, surrexit ut ne qua interponeretur mora, sed quamprimum perficerentur quae fieri oportuit. Deinde lecti sunt imperatores, pro Clearcho, Timasion Dardanius ; pro Socrate, Xanthicles Achæus ; pro Agia, Cleanor Arcas ; pro Menone, Philesius Achæus ; pro Proxeno, Xenophon Atheniensis.

CAPUT II.

Cum autem lecti essent illi, ac dies prope jam illucesceret, imperatoresque in medium prodirent, visum est ipsis, collocatis ante castra excubiis, milites convocare. Et ubi ceteri etiam convenissent milites, surrexit primum Chirisophus Lacedaemonius, et hunc in modum verba fecit : « Difficilis est, milites, rerum praesentium status, cum ejusmodi ducibus et cohortum praefectis et militibus orbatu simus : praeterea, Arisii copiae, quae nobis antea societate conjunctae erant, nos deseruerunt. Attamen e praesenti rerum status viros fortes prodire nos oportet, nec remissis esse animis, sed eniti ut, si quidem poterimus, praeclare vincendo

ονήσκιωμεν, ὑποχέρισι δὲ μηδέποτε γενώμεθα ζῶντες τοῖς πολεμίοις. Οἴομαι γὰρ ἂν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν ὅα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσκειν. (4) Ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ Ὀρχομένιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὧδε· Ἄλλ' ὁρᾶτε μὲν, ὦ ἄνδρες, τὴν βασιλείου ἐπιτοχίαν καὶ ἀσέβειαν, ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρνου ἀπιστίαν, ὅστις λέγων ὡς γείτων τε εἴη τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιο σῶσαι ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὁμόσας ἡμῖν, αὐτὸς δεξιὰς δούς, αὐτὸς ἐξαπατήσας συνέλαβε τοὺς στρατηγούς, καὶ οὐδὲ Δία ξένιον ᾔδεσθαι, ἀλλὰ Κλεάρχῳ καὶ ὑποστράπεζος γενόμενος αὐτοῖς τούτοις ἐξαπατήσας τοὺς ἄνδρας ἀπολώλεκεν. (5) Ἀριαῖος δὲ, ὃν ἡμεῖς ἠθέλωμεν βασιλεὺς καθιστάναι, καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ μὴ προδώσειν ἀλλήλους, καὶ οὗτος οὐτε τοὺς θεοὺς δείσας οὐτε Κύρου τεθνηκότα αἰδουθεὶς, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς ἐκείνου ἐχθίστους ἀποστάς ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς ποιεῖν πειράται. (6) Ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ θεοὶ ἀποστάντων ἡμᾶς δὲ δεῖ ταῦτα ὁρῶντας μήποτε ἐξαπατηθῆναι εἶτι ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μαχόμενους ὡς ἂν θυνώμεθα κράτιστα τοῦτο ὅτι ἂν δοκῇ τοῖς θεοῖς πάσχειν.

7. Ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται ἐσταλμένος ἐπὶ πόλεμον ὡς ἐδύνατο κάλλιστα, νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοὶ, τὸν κάλλιστον κόσμον τῷ νικᾷν πρέπειν, εἴτε τελευτᾷν δεοί, ὁρθῶς ἔχειν τῶν καλλίστων ἐαυτὸν ἀζιῶσαντα ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγχάνειν τοῦ λόγου δὲ ἤρπαστο ὧδε· (8) Τὴν μὲν τῶν βαρβάρων ἐπιτοχίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει μὲν Κλεάνωρ, ἐπίστασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, οἶμαι. Εἰ μὲν οὖν βουλευόμεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας ἰέναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὴν ἀθυμίαν ἔχειν, ὁρῶντας καὶ τοὺς στρατηγούς, οἱ δὲ πίστει αὐτοῖς ἐαυτοὺς ἐνεγείρισαν, ὅα πεπονῆσιν· εἰ μὲντοι διανοούμεθα σὺν τοῖς ὅπλοις ὧν τε πεπονήκασι δίκην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς καὶ τὸ λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἰέναι, σὺν τοῖς θεοῖς πολλὰ ἡμῖν καὶ καλὰ ἐλπίδες εἰσι σωτηρίας. (9) Τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ πᾶν ἄνθρωπος ἀκούσαντες ὃ οἱ στρατιῶται πάντες μὲν ὁρμὴν προσέκνησαν τὸν θεόν, καὶ Ξενοφῶν εἶπε, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ σιωτήρος ἐφάνη, εὐχασθαι τῷ θεῷ τούτῳ ὅσπερ σωτήρια ὅπου ἂν πρῶτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα, συνεπεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ὅσπερ κατὰ δύναμιν. Καὶ ὅτω δοκεῖ ταῦτ', ἔρη, ἀνατείναντο τὴν χεῖρα. Καὶ ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἐκ τούτου εὐχάντο καὶ ἐπαίνανισαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἤρπαστο πάλιν ὧδε· (10) Ἐτύγχανον λέγων ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ ἐλπίδες ἡμῖν εἰεν σωτηρίας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν θεῶν ὄρκους, οἱ δὲ πολεμίαι ἐπιτοχήκασι τε καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὄρκους λελύκασιν. Οὗτω δ' ἐρχόντων εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους, οἵπερ ἱκανοὶ εἰσι καὶ τοὺς μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς μικροὺς, κἂν ἐν δεινοῖς ὣσι, σώξιν εὐπετῶς, ὅταν βούλωνται.

salutem consequamur : sin autem, saltem praeclare mortem obeamus, ac nunquam hostium in manus vivi incidamus. Etenim ea nos perpersuros arbitror, quae in hostes dii vertant. » Post hunc Cleanor Orchomenius surrexit, atque in hunc modum verba fecit : « Videtis certe, viri, perjuriū regis et impietatem ; videtis etiam Tissaphernis perfidiam, qui cum se vicinum esse Graeciae diceret, in primisque adeo id velle, ut nos in Graciam incolumes deduceret, atque insuper ipse dato nobis jurejurando, ipse data dextra, ipse fraude adhibita, duces comprehendit : et ne Jovem quidem Hospitalem reveritus est, sed Clearcho etiam cum fuerit iu mensa particeps, viros his ipsis artibus deceptos perdidit. Quin Arius, quem nos regem cōstituisse volumus, fidesque adeo hinc inde data erat de nobis mutuo non deserendis, etiam hic neque deos veritus, neque Cyrum mortuum reveritus, a Cyro quamvis, dum viveret, maximis fuisset honoribus ornatus, ad homines illi infestissimos jam defecit, ac nos Cyri amicos injuriis adlicere conatur. Verum hos dii ulciscantur : nos autem, haec cum videamus, cavere oportet, ne ab iis amplius decipiamur, sed ubi quam quidem poterimus fortissime dimicaverimus, quidquid diis visum fuerit, id ferre. »

Dein surgit Xenophon, ad pugnam quam potuit elegantissime ornatus : existimabat enim, sive dii victoriam darent, ornatum pulcherrimum victoriae convenire ; sive moriendum esset, par esse uti, se elegantissimo cultu dignatus, eodem indutus extremum diem morte conficeret : is in hunc modum dicere orsus est : « Cleanor barbarorum et perjuria et perfidiam exposuit, atque vos, opinor, notis. Quod si ergo rursus amicitia eorum nobis utendum statuimus, necesse est magnam nos habere sollicitudinem, cum videamus qualia duces, qui se ipsis in manus data acceptaque fide tradiderunt, passi sunt : at vero si poenas eorum quae perpetrarunt, ipsis irrogare armis instructi cogitamus, et in posterum omni genere belli eos persequi, multae, diis juvantibus, ac praeclara nobis spes salutis oblata sunt. » Hoc eo loquente, quidam sternuit : quo audito milites uno omnes impetu deum adorarunt : et Xenophon ait, « Quando, viri, nobis de salute loquentibus augurium Jovi Servatoris extitit, huic deo votum nuncupemus censeo, sacra nos datum ob salutem facturos, quamprimum in regionem pacatam pervenerimus : praeterea diis ceteris vota simul faciamus, sacrificaturos nos pro copia nostra. Atque haec cuicumque placuerint, manum, inquit, tollat. » Ac sustulerunt quidem omnes. Deinde vota nuncuparunt et pavana cecinere. Peractis rite omnibus, ad deorum quae pertinebant cultum, rursus ita coepit dicere : « Aiebam modo multas ac praeclaras spes salutis nobis oblatas esse. Primum enim fidem, quam per deos jurati dedimus, ratam fecimus, at hostes pejerarunt, et fœdera fidemque jurejurando adligatam solvērunt. Quae cum ita se habeant, consentaneum est hostibus nostris infensos, nobis auxiliares esse deos, qui quidem magnos cito parvos facere, parvosque, etiamsi eos circumstant pericula, facile, cum velint, conservare possunt. Deinde

(11) Ἐπειτα δὲ, ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους, ἵνα εἰδῇτε ὡς ἀγαθοὶς τε ὑμῖν προσήκει εἶναι σώζονται τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάντων δεινῶν οἱ ἀγαθοί· ἐλθόντων μὲν γὰρ Περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς παμπληθεὶ στόλῳ ὡς ἀφανιούντων αὐθις τὰς Ἀθήνας, ὑποστῆναι αὐτοὺς Ἀθηναῖοι τολμήσαντες ἐνίκησαν (αὐτούς). (12) Καὶ εὐχόμενοι τῇ Ἀρτέμιδι ὀπίσους [ἄν] κατακάνοιεν τῶν πολεμίων τοσαύτας χιμαῖρας καταθύσειν τῇ θεῷ, ἐπεὶ οὐκ εἶχον ἱκανὰς εὐρεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν πεντακοσίας θύειν, καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποθύουσι. (13) Ἐπειτα δὲ Ξέρξης ὑστερον ἀγείρας τὴν ἀναριθμητὸν στρατιάν ἤλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὡς ἐστὶ μὲν τεκμήρια ὄραν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν πολεμίων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπον δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. Τοιούτων μὲν ἐστέ προγόνων. (14) Οὐ μὲν δὴ τοῦτό γε ἐρῶ ὡς ὑμεῖς καταισχύνετε αὐτούς· ἀλλ' οὕτω πολλαὶ ἡμέραι ἄφ' οὗ ἀντιταξάμενοι τούτοις τοῖς ἐκείνων ἐκγόνοις πολλαπλασίους ὑμῶν αὐτῶν ἐνικάτε σὺν τοῖς θεοῖς. (15) Καὶ τότε μὲν δὴ περὶ τῆς Κύρου βασιλείας ἄνδρες ἦτε ἀγαθοί· νῦν δ' ὀπότε περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὁ ἀγὼν ἐστὶ πολὺ δήπου ὑμᾶς προσήκει καὶ ἀμείνωνας καὶ προθυμωτέρους εἶναι. (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ θαρβύλαιότερους νῦν πρέπει εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. Τότε μὲν γὰρ ἄπειροι ὄντες αὐτῶν τότε πλῆθος ἀμετρον ὁρῶντες ὁμοῦ ἐτολμήσατε σὺν τῷ πατριῷ φρονήματι ἵνα ἐπ' αὐτούς νῦν δὲ ὀπότε καὶ πείραν ἤδη ἔχετε αὐτῶν ὅτι θελοῦσι καὶ πολλαπλάσιοι ὄντες μὴ δέχεσθαι ὑμᾶς, τί ἔτι ὑμῖν προσήκει τούτους φοβέσθαι; (17) Μηδὲ μέντοι τοῦτο μείον δοξῆτε ἔχειν, εἰ οἱ Κύριοι πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφιστήκασιν. Ἐτι γὰρ οὗτοι κακίονές εἰσι τῶν ὑπ' ἡμῶν ἡττημένων· ἐρευνῶν γοῦν πρὸς ἐκείνους καταλιπόντες ἦλθε. Τοὺς δὲ θέλοντας φυγῆς ἄρχειν πολλὸν κρεῖττον σὺν τοῖς πολεμίοις ταττομένους ἢ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ τάξει ὄντων. (18) Εἰ δὲ τις αὐτῶν ἀθυμεῖ ὅτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἱππεῖς, τοῖς δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρεσις, ἐνθυμήθητε ὅτι οἱ μύριοι ἱππεῖς οὐδὲν ἄλλο ἢ μύριοι εἰσὶν ἀνθρώποι· ὑπὸ μὲν γὰρ ἱπποῦ ἐν μάχῃ οὐδεὶς πώποτε οὕτως ἡτθεῖται οὔτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν, οἱ δὲ ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες, ὅτι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται. (19) Οὐχ οὖν τῶν γε ἱππέων πολλὴ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρου ὀχλήματος ἐσμεν· οἱ μὲν γὰρ ἄφ' ἱππων κρέμονται, φοβούμενα οὐχ ἡμᾶς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ καταπεσεῖν· ἡμεῖς ὃ ἐπὶ γῆς βεβηκότες πολλὸν μὲν ἰσχυρότερον παίσομεν, ἢ τις προκίη, πολλὸν δὲ μάλλον ὅτου ἂν βουλώμεθα τευζόμεθα. Ἐνὶ μόνῳ προέχουσιν οἱ ἱππεῖς ἡμῶν· φεύγειν αὐτοῖς ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἢ ἡμῖν. (20) Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θάρβετε, ὅτι δὲ οὐκέτι ἡμῖν Τισσαφέρνης ἡγήσεται οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἄχθεσθε, σκέψασθε πότερον κρεῖττον Τισσαφέρνην ἡγεμόνα ἔχειν, ἢ ἐπιβουλεύων ἡμῖν πανερὸς ἐστίν, ἢ οὐς ἂν

(vobis enim majorum etiam nostrorum pericula in memoriam revocabo; ut sciatis et vestrum esse strenue vos gerere, et strenuos viros deorum ope gravissimis etiam ex periculis incolumes evadere) cum Persæ eorumque socii permagno cum exercitu eo venirent consilio, ut Athenas rursus deleterent, ausi Athenienses ipsis resistere, eos vicerunt. Cumque votum Dianæ fecissent, quot hostes occiderint, tot se illi deæ capras mactaturos, quia satis multas invenire non poterant, visum est iis quotannis quingentas mactare: atque hoc etiam tempore ex voto eas immolant. Post deinde cum Xerxes coacto illo innumerabili exercitu in Græciam profectus esset, tum quoque majores nostri horum majores terra marique vicerunt. Quarum quidem victoriarum est certa videre indicia, quæ tum posita sunt tropæa; maximum vero testimonium est libertas civitatum, in quibus nati estis et educati: neque enim hominem ullum tanquam dominum, sed deos adoratis. Hujusmodi majoribus prognati estis. Nec id sane dixerim, vos eis dedecori esse: enimvero necdum multi dies abiere, cum hos illorum posteros instructa acie adgressi, deorum ope multo, quam vos essetis, plures superastis. Atque id quidem temporis initio pro Cyri regno certamine viri fortes eratis: nunc autem, cum de salute vestra certamen sit propositum, multo certe et meliores vos et alacriores esse par est; imo vero adversus hostes etiam fidentiores jam esse decet. Illo enim tempore, cum nullum virtutis eorum periculum fecissetis, ac immensam eorum multitudinem vidissetis, nihilominus patrio spiritu pergere adversus eos ausi estis: nunc cum experimento etiamprehenditis, ipsos, tametsi numero vos longe superent, impetum vestrum sustinere nolle, cur vos deceat eos adhuc metuere? Enimvero nec ideo vos deteriore loco esse putetis, quod Cyriani, prius a vestris partibus stantes, jam defecerint: nam illi etiam his ignaviores sunt, quos ipsi vicimus: nobis igitur relictis, ad hos fugerunt. At eos, qui facere fugæ initium velint, multo melius est in hostium ordinibus, quam acie nostra, videre. Quod si quis vestram animam demittat, propterea quod nobis non sint equites, hostibus multi adsint, cogitetis velin equites decies mille nihil esse aliud, nisi decies mille homines; nam ab equo nemo unquam vel morsu saucius vel calce carsus in prælio periit: at viri sunt, qui, in pugnis quod fiat, id omne gerant. Atqui nos multo, quam equites, tutiore utimur vehiculo: nam illi in equis pendent, non tantum nos metuentes, sed illud etiam, ne decendant: nos terræ innixi multo vehementius feriemus, si quis accedat, ac multo etiam magis id, quod voluerimus, attingemus. Una tantum re nobis præstant equites: ipsis tutius licet, quam nobis, fugere. Quod si ad pugnas firmis quidem animis estis, sed illud vobis grave est, quod non amplius vobis dux viæ erit Tissaphernes, neque rex forum rerum venalium præbiturus est, considerate utrum satius sit, Tissaphernem ducem habere, qui nobis palam insidiatur, an eos, quos ipsi delectos duces esse jus-

ἡμεῖς ἄνδρες λαθόντες ἡγείσθαι καλεώμεν, οἳ εἰσονται
 οἱ, ἣν τι περὶ ἡμῶν ἡμαρτάνωσι, περὶ τῶν ἐκούτων
 ψυχῶν καὶ σώματι ἡμαρτάνουσι. (21) Τὰ δὲ ἐπιτέλεια
 πότερον δυνάσθαι κρείττον ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἢς οὗτοι πα-
 ρεῖναι μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀργυρίου, ἢ καὶ τοῦτο εἶ-
 ῖναι, ἢ αὐτοὺς λαμβάνειν, ἢ ἡμῶν κρατῶμεν, μέτρον
 χρημένους ὑπόσῃ ἂν ἕκαστος βούληται. (22) Εἰ δὲ
 ταῦτα μὲν γινώσκετε ὅτι κρείττονα, τοὺς δὲ ποταμούς
 ἄπορον νομίζετε εἶναι καὶ μεγάλως ἡγείσθαι ἐξαπατήθη-
 ναι διαβάντες, σκέψασθε εἰ ἄρα τοῦτο καὶ μικρότερον
 πεποιήκατι οἱ βάρβαροι. Πάντες μὲν γὰρ οἱ ποτα-
 μοί, ἣν καὶ πρῶτον τῶν περὶ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ οὐ-
 ποῦ τὰς πηγὰς διαβατοὶ γίνονται οὐδὲ τὸ γένος βρέ-
 χοντες. (23) Εἰ δὲ μή, οἱ ποταμοὶ διήρουν ἡμεῶν
 τε μεγάλως ἡμῶν φανείται, οὐδ' ὡς ἡμῶν γε ἀνοικτόν.
 Ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσοὺς, οὓς οὐκ ἂν ἡμῶν φαίμεν
 βασιλεῖς εἶναι, οἱ βασιλεῖς ἄκοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ
 γῶρὰ πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας καὶ μεγάλας πόλεις
 οἰκοῦσιν, ἐπιστάμεθα δὲ Πισιδὰς ὡς αὐτοὺς, Λυκαῶνας
 δὲ καὶ αὐτοὺς εἶδμεν ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ κα-
 ταλαμβάνοντες τὴν τοῦτον γῶραν κατοικοῦνται. (24) Καὶ
 ἡμᾶς δ' ἂν ἐξ ἡν ἐγωγε χρῆναι μήπω φανεροὺς εἶναι
 οἴκαδε ὠρμημένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι ὡς αὐτοῦ
 που οἰκίζοντες. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ Μυσοὶς βασιλεὺς
 πολλοὺς μὲν ἡγεμόνας ἂν δοίη, πολλοὺς δ' ἂν ἐμάρους
 τοῦ ἀδελφικοῦ ἐκπέμψειν, καὶ δοσποήσῃ γ' ἂν αὐτοῖς
 καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις βούλωντο ἀπείναι. Καὶ ἡμῶν γ'
 ἂν οἶδ' ὅτι τριτάτους ταῦτ' ἐποιεῖ, εἰ ὥρα ἡμᾶς μέ-
 νειν παρασκευάζονους. (25) Ἀλλὰ γὰρ δέδοικα μὴ
 ἂν ἅπας μάθωμεν ἀργὸν ζῆν καὶ ἐν ἀφρόνοις βιοτεύειν,
 καὶ Μήδων δὲ καὶ Περσῶν καλὰς καὶ μεγάλας γυναῖ-
 καὶ παρθένας ἡμιλεῖν, μὴ ὥσπερ οἱ λωτοφάγοι ἐπιλα-
 θόμεθα τῆς οἴκαδε δόδου. (26) Δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ
 δίκαιον εἶναι πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς οἰ-
 κίους περὶ ἄρθαι ἀφικνεῖσθαι καὶ ἐπιδεῖξαι τοῖς Ἑλλήσιν
 ὅτι ἔκοντες πένονται, εἶδον αὐτοῖς τοὺς νῦν οἴκοι ἀλλή-
 ρους πολυτελύντας ἐνθάδε κομισμένους πλοῦτους ὄντας.
 Ἀλλὰ γὰρ, ὦ ἄνδρες, πάντα ταῦτα τάχα δὲ δῶλον ὅτι
 τῶν κρατούντων ἐστί. (27) Τοῦτο δὲ δεῖ λέγειν, πῶς
 ἂν πορευοίμεθα τε ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ εἰ μάχεσθαι
 δεοί, ὡς κράτιστα μαχοίμεθα. Πρῶτον μὲν τοῖνον,
 ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἀμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα
 μὴ τὰ ζεύγη ἡμῶν στρατηγῇ, ἀλλὰ πορευοίμεθα ὅπη
 ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρει, ἔπειτα καὶ τὰς σκηνὰς συγκα-
 τακαῦσαι. Αὐτὰ γὰρ αὐτὸ ὅλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν,
 συνωφελοῦσι δ' οὐδὲν οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι οὐτ' εἰς τὸ
 τὰ ἐπιτέλεια ἔχειν. (28) Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν
 τὰ περιττὰ ἀπαλλάξωμεν πλὴν ὅσα πολέμου ἐνεκεν ἢ
 σίτων ἢ ποτῶν ἔχομεν, ἵνα ὡς πλείστοι μὲν ἡμῶν ἐν τοῖς
 ὅλοις ὦσιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφόροι. Κρατου-
 μένων μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι πάντα ἀλλότρια ἦν δὲ
 κρατῶμεν, καὶ τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέ-
 ρους νομίζειν. (29) Λοιπὸν μοι εἰπεῖν ὅπερ καὶ μέγι-
 στον νομίζω εἶναι. Ὅρατε γὰρ καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι

serimus : qui se intelligent, si quid in nos delinquant, in
 animos ipsorum ac corpora delinquere. Considerate etiam
 utrum commeatum emere satius sit ex foro, quod hi suppe-
 ditabant, parvas nimirum mensuras multo argento, cum
 praesertim hoc jam amplius non habeamus; an ipsos sume-
 re, si vincamus, ea utentes mensura, quanta quisque velit.
 Quod si intelligitis haec melius ita se habitura, verum esse
 flumina quiddam, trajici quod nequeat, existimatis, atque
 ea vos trajecisse magne vobis esse fraudi ducitis, conside-
 rate annon illud ipsum stultissime barbari fecerint. Omnes
 enim fluvii, etiamsi procul a fontibus suis transiri neque-
 ant, tamen ab iis, qui ad fontes ipsos progrediuntur, sic
 transiri possunt, ut ne genu quidem molefaciant. Jam
 vero si neque flumina nos transmissura sunt, et dux nullas
 compareat, tamen ne sic quidem animum despondere de-
 bemus. Scimus enim Mysos, quos dicere nobis praestan-
 tiores non possumus, invito rege in ipsius dititione multas
 et amplas et opulentas urbes incolere; Pisidas itidem urbes
 ibidem incolere scimus: Lycaonas ipsi etiam vidimus, cum
 in campis loca munita occuparint, illius agri fructus peri-
 pere. Atque eequidem dixerim nondum debere nos pra
 nobis ferre domum proficiscendi impetum, sed res nostras
 componere, quasi hic alicubi domicilia collocare velimus.
 Scio enim regem Mysidis duces multos daturum esse, multis
 obsides, sine fraude se eos dimissurum: imo etiam viam
 ipsis munire, etiamsi vel in quadrigis discedere vellent.
 Nobis quoque haec ipsa, sat scio, libentissime praestaret,
 si nos videret ita nosmet parare, quasi mansuri hic esse-
 mus. Verum enimvero metuo ne, si semel laboris expe-
 rites agere, et copiose victitare discamus, atque etiam Per-
 sarum et Medorum pulchris procerisque mulieribus ac vir-
 ginibus familiariter uti, quemadmodum solent lotum edac-
 tes, suscipiendi in patriam itineris obliviscamur. Quam-
 obrem consentaneum et aequum mihi esse videtur, primum ut
 in Graciam et ad propinquos redire conemur; ac Gracis
 ostendamus sua ipsos sponte pauperes esse, cum liceat iis,
 huc si deduxerint eos qui domi jam vitam agunt inopem.
 opulentos videre. Sed enim, viri, haec omnia bona sunt
 eorum utique qui vincunt. De eo jam dicendum, quo pacto
 quam tutissime profecturi simus, ac, si praelio decertandum
 sit, quam optime praelium ineamus. Itaque primum plau-
 stra, quae habemus, comburenda censeo; ne sarcinaria no-
 bis imperent vehicula, sed quocunque exercitui conducat,
 pergamus: deinde etiam tabernacula una comburenda. Nam
 horum item vectura negotium nobis facessit, neque quid-
 quam vel ad pugnam, vel ad commeatum comparandum
 adjumenti adferunt. Praeterea in vasis reliquis quae super-
 vacanea sunt amoveamus, exceptis iis, quae ad belli, vel
 cibi, vel potus usus habemus: ut quam plurimi nostrum
 inter armatos sint, quam paucissimi impedimenta vehant.
 Nostis enim omnia, victi quae possident, aliena fieri: atque
 adeo si vicerimus, hostes ipsos in illorum habere loco de-
 bemus, nostra qui vehant impedimenta. Reliquum est ut
 de eo dicam, quod maximum esse arbitror. Videtis certe

οὐ πρόσθεν ἐξενεγκεῖν ἐτολμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον πρὶν τοὺς στρατηγούς ἡμῶν συνελθεῖν, νομίζοντες δύνασθαι μὲν τῶν ἀρχόντων καὶ ἡμῶν πειθόμενων ἱκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ πολέμῳ, λαβόντες δὲ τοὺς ἀρχοντας ἀναρχία ἂν καὶ ἀταξία ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπολέσθαι. (30) Δεῖ οὖν πολλὸν μὲν τοὺς ἀρχοντας ἐπιμελεστέον γενέσθαι τοὺς νῦν τῶν πρόσθεν, πολλὸν δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους καὶ πειθομένους μᾶλλον τοῖς ἀρχουσι νῦν ἢ πρόσθεν. (31) Ἦν δὲ τις ἀπειθῇ, ἣν ψήρισησθε τὸν αἰὶ ὑμῶν ἐντυγχάνοντα σὺν τῷ ἀρχοντι καλεῖσθαι, οὕτως οἱ πολέμιοι πλείστον ἐφευσμένοι ἔσονται· τῆδε γὰρ τῇ ἡμέρᾳ μυρίου θύονται ἀνθ' ἐνὸς Κλεάρχου τοὺς οὐδ' ἐνὶ ἐπιτρέφοντα κακῶ εἶναι. (32) Ἀλλὰ γὰρ καὶ περαίνειν ἤδη ὥρα· ἴσως γὰρ οἱ πολέμιοι εἴ τινα παρέσονται. Ὅτω οὖν ταῦτα δοκεῖ καλῶς εἶναι, ἐπικυρώσάτω ὡς τάχιστα, ἵνα ἔργῳ περαίνηται. Εἰ δὲ τι ἄλλο βέλτιον ἢ ταύτη, τολμάτω καὶ ὁ βέλτερος διδάσκει· πάντες γὰρ κοινῇ σωτηρίας δεόμεθα.

33. Μετὰ ταῦτα Χειρίσφορος εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τοὺς οὕτως οἷς λέγει Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἕξεται ποιεῖν· ἃ δὲ νῦν εἴρηκε δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ψήρισασθαι ἀριστον εἶναι· καὶ ὅτω δοκεῖ ταῦτα, ἀνατινάτω τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. (34) Ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν, Ὁ ἄνδρες, ἀκούσατε ὧν προεῖν δοκεῖ μοι. Δῆλον ὅτι πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ ὅπου ἔσομεν τὰ ἐπιτήδεια· ἀκούω δὲ κόμας εἶναι καλὰς οὐ πλείον εἰκοσι σταδίων ἀπεχούσας· (35) οὐκ ἂν οὖν θυμίζοιμι εἰ οἱ πολέμιοι, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες τοὺς μὲν παριόντας διώκουσι τε καὶ δακνουσιν, ἣν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν. (36) Ἰσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύεσθαι πλαίσιον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ σκευόζωρα καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἐν ἀσφαλεστέρῳ ᾖ. Εἰ ὧν νῦν ἀποδειχθεῖ τινα χρὴ ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου καὶ τὰμπροσθεν κορυμῆναι καὶ τίνας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐκατέρων εἶναι τίνας δ' ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ ἂν ὅποτε οἱ πολέμιοι ἔλθοιεν βουλευέσθαι ἡμᾶς δόιοι, ἀλλὰ χρώμεθ' ἂν εὐθὺς τοῖς τεταγμένοις. (37) Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τις βέλτιον ὁρᾷ, ἄλλως ἔχτω· εἰ δὲ μή, Χειρίσφορος μὲν ἡγεῖσθω, ἐπειδὴ καὶ Λακεδαιμονίος ἐστὶ· τῶν δὲ πλευρῶν ἐκατέρων δύο τῶν πρεσβυτάτων στρατηγῶν ἐπιμελείσθω· ὀπισθοφυλακῶμεν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτατοι ἔσμεν τε καὶ Τιμασίῳ τὸ νῦν εἶναι. (38) Τὸ δὲ λοιπὸν περὶ τῆς ταύτης τῆς τάξεως, βουλευσόμεθα ὅτι ἂν εἰ κρείττονος δοκῇ εἶναι. Εἰ δὲ τις ἄλλο ὁρᾷ βέλτιον, λέξάτω. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, εἶπεν, Ὅτω δοκεῖ ταῦτα, ἀνατινάτω τὴν χεῖρα. Ἐδύε ταῦτα. (39) Νῦν ταῦν, ἔφη, ἀπόντας ποιεῖν δεῖ τὰ δεδογμένα. Καὶ ὥς τε ὑμῶν τοὺς οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνήσθω ὅτι ἀγαθὸς εἶναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως τοῦτου τυχεῖν· ὥς τε τῇ ἐπιθυμῇ, πειράσθω νυκτὶν τῶν μὲν γὰρ νυκτῶν τὸ κατακαίνειν, τῶν δὲ ἡμερῶν τὸ ἀποθνήσκειν ἐστὶ· καὶ εἰ τις δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, κρατεῖν

etiam hostes non ante bello nos ausos fuisse laceessere, quam duces nostros comprehendissent; quippe qui existimabant, quamdiu duces nobis essent, ac nos iis pareremus, fore ut hostibus bello superandis sufficeremus: verum ubi duces ceperint, nos eorum qui praessent orbitale ordinisque perturbatione perituros arbitrabantur. Quamobrem praefectos jam designatos oportet iis, quos antehac habuimus, multo esse diligentiores, et milites ordinis multo observantiores, ac praefectis magis modo, quam antehac, dicto audientes. Quod si quis dicto non fuerit audiens, decreto a vobis facto ut quis vestrum, qui forte unquam adfuerit, de eo penas una cum praefecto sumat, sic demum hostes maxime frustra erunt: nam hoc ipso die Clearchos sexcentos pro uno conspiciet, nemini ut ignavus sit concessuros. Sed jam tempus est, ut ad finem haec perducamus: nam fortassis hostes mox aderunt. Et quidquid horum quidem recte se habere videtur, quamprimum ratum facite, ut re ipsa perficiatur. Quod si qua melior hac ratio est, audeat vel gregarius miles eam nos docere; omnes enim communis egemus salutis.

Post haec Chirisophus, Enimvero, inquit, si quid aliud necessarium sit praeter ea, quae dixit Xenophon, statim fieri possit: quae vero jam protulit quamprimum decernamus optimum esse censeo; atque adeo cui probantur haec, manum is tollat. Sustulerunt omnes. Et Xenophon cum iterum surrexisset, « Audite, inquit, viri, quibus mihi praeterea opus esse videatur. Nimirum eundem nobis est ad ea loca, ubi commeatum habituri simus. Ego vero pulchros audio vicos esse, qui non plus viginti stadia hinc absunt. Quare nihil mirer, si hostes, quemadmodum timidi canes et insectantur praeteriteantes et mordent, si possint, persequentes fugiunt; si etiam isti nos discedentes subsequantur. Itaque tutius fortassis iter fecerimus, si in quadratum agmen armatis disponamus, ut impedimenta et frequens turba loco sit tutiore. Quare si jam constitutum fuerit, quem agmini quadrato praeesse, primamque aciem componere, et quos ab utroque esse latere, quosque a tergo curare oporteat, non necesse fuerit tum nos deliberare: cum hostes venerint, sed instructis statim uti militibus nobis licebit. Si quid igitur aliud quispiam rectius perspicit, aliter res instituitur; si non, Chirisophus fronti praestat, quandoquidem Lacedaemonius est; utriusque lateris duo e natu maximis duces curam habeant, tergum nos et late minores custodiamus, ego scilicet et Timasion, in praesens quidem. In reliquum, hujus ubi ordinis periculum fecerimus, quidquid semper optimum factu videatur, id consilii capiemus. Quod si quis rectius aliud perspicit, exponat. » Cum nemo contradiceret, ait, Cui probantur haec, manum tollat. Decreta haec erant. « Jam, inquit, ubi discessum erit, praestemus oportet quae decreta sunt: ac quicumque vestrum suos videre desiderat, meminerit virum se fortem praebere necesse esse (hoc enim aliter consequi non licet); quique vita frui cupit, det operam ut vincat: nam vincendum est interficere, victorum, mori. Et si quis opum cupiditate ducitur, id conetur ut superior evadat:

πειράσθω· τῶν γὰρ νικούντων ἐστὶ καὶ τὰ ἐκυτῶν σώ-
ζειν καὶ τὰ τῶν ἡττημένων λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τούτων λελθόντων ἀνέστησαν καὶ ἀπελθόντες κα-
τέκαιον τὰς ἡμάδας καὶ τὰς σκηνάς, τῶν δὲ περιττῶν
όπου μὲν δεύτο τις μετεδίδωσαν ἀλλήλοις, τὰ δὲ ἄλλα
εἰς τὸ πῦρ ἐβρίπτουν. Ταῦτα ποιήσαντες ἡριστοποιούσυντο.
Ἀριστοποιούμενων δὲ αὐτῶν ἔρχεται Μιθριδάτης σὺν
ἱππεῦσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος τοὺς στρατη-
γούς εἰς ἐπὶ χάρον λέγει ὧδε· (α) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἕλ-
ληνες, καὶ Κύρω πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ
νῦν ὑμῖν εὐνοῦς· καὶ ἐνθάδε δ' εἰμὶ σὺν πολλῇ φρόνῳ διά-
γων. Εἰ σὺν ὁρώην ὑμᾶς σωτήριόν τι βουλευομένους,
ἐλθοιμ' ἂν πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἔχων.
Λέξατε σὺν πρὸς με τί ἐν νῷ ἔχετε ὡς φίλον τε καὶ εὖ-
νουν καὶ βουλούμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον ποιεί-
σθαι. (β) Βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς ἐδόξεν ἀπο-
κρίνασθαι τάδε· καὶ ἔλεγε Χειρίστορος· Ἡμῖν δοκεῖ, ἦν
μὲν τις ἐξ ἡμᾶς ἀπιέναι οἰκάδε, διαπορεύεσθαι τὴν
χώρην ὡς ἂν δυνώμεθα ἀσινέστατα· ἦν δὲ τις ἡμᾶς τῆς
δόξου ἀποκωλύῃ, διαπολεμεῖν τούτῳ ὡς ἂν δυνώμεθα
κράτιστα. α) Ἐκ τούτου ἐπειρᾶτο Μιθριδάτης διδά-
σκειν ὡς ἄπορον εἰη βασιλείως ἄκοντος σωθῆναι. Ἐνθα
δὲ ἐγινώσκето ὅτι ὑπόπεμπτos εἴη καὶ γὰρ τῶν Τις-
σαφέρνηους τις οἰκείων παρηκολούθει πίστειως ἕνεκα.
(β) Καὶ ἐκ τούτου ἐδόκει τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι
δόγμα ποιήρασθαι τὸν πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι ἔσθ' ἐν
τῇ πολεμίᾳ εἶεν· διέρθειρον γὰρ προσόντες τοὺς στρα-
τιώτας, καὶ ἕνα γε λοχαγὸν διέρθειραν Νίκαρχον Ἀρ-
κάδα, καὶ ὅλγστο ἀπίων νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ὡς εἴ-
κοσι.

α. Μετὰ ταῦτα ἀριστήσαντες καὶ διαθάντες τὸν
Χαπάτην ποταμὸν ἐπορεύοντο τεταγμένοι τὰ ὑποζύγια
καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ ἔχοντες. Ὁ πόλῳ δὲ προσελ-
λυότων αὐτῶν ἐπιφανέεται πάλιν ὁ Μιθριδάτης, ἱππέας
ἔχων ὡς διακοσίους καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ὡς
τετρακοσίους μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐζώνους. Καὶ προσ-
ῆκε μὲν ὡς φίλος ὢν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. (γ) Ἐπεὶ δ'
ἐγγὺς ἐγένετο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευσον καὶ ἱπ-
πεῖς καὶ πεζοὶ, οἱ δ' ἐσπενδόνουν καὶ ἐτίτρωσκον. Οἱ
δὲ ὀπισθοφύλακες τῶν Ἑλλήνων ἐπασχον μὲν κακῶς,
ἀντεπείθουν δ' οὐδέν· οἱ τε γὰρ Κρήτες βραχύτερα τῶν
Περσῶν ἐτόξευσον καὶ αὖτις οὐκ ὄντες εἰσω τῶν ὀπλῶν
κατέκτανον, οἱ τε ἀκοντιστὰς βραχύτερα ῥκόντιζον
ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. α) Ἐκ τούτου
Ξενοφῶντι ἐδόκει διωκτέον εἶναι καὶ ἐδίωκον τῶν τε
ὀπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν οἱ ἐσυχον σὺν αὐτῷ ὀπι-
σθοφυλάκωντες διώκοντες δὲ οὐδένα καταλάμβανον τῶν
πολεμίων. (β) Οὕτε γὰρ ἱππεῖς ἦσαν τοῖς Ἕλλησιν
οὕτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο

quippe eorum est, qui vincunt, et sua tueri, et ea, quæ
victi possident, capere.

CAPUT III.

His dictis surrexerunt, et cum abiissent, plaustra tento-
riaque combusserunt: ex supervacaneis vero vasis, quorum
indigeret aliquis, ea inter se communicarunt, cetera in
ignem abiciebant. Hæc cum fecissent prandebant. His au-
tem prandentibus Mithridates cum equitibus triginta circiter
venit, et cum duces in locum unde posset exaudiri vocasset,
in hunc modum loquutus est: Ego, Græci, et Cyro, uti vo-
stis ipsi, fidelis eram et vobis nunc benevolus sum, adeoque
hic magno cum metu versor. Itaque si quid vos consili
salutaris inire videro, ad vos cum ministris omnibus veniam.
Quare, ait, vobis quid in animo sit mihi tanquam amico
benevoleque, et vobiscum una itineris faciendi cupido, expo-
nite. Ducibus de re consultantibus ita respondendum esse
visum est; ac pro ceteris quidem loquutus est Chirisop-
lus: Nobis stat per hanc regionem quam quidem poterim
innocentissime proficisci, si nemo impediat quominus
domum discedamus; sin quis nos itinere prohibeat, contra
eum, quam fortissime poterimus, bello decertare. Tum vero
Mithridates ostendere nitebatur haud posse fieri ut, invito
rege, incolumes evaderent. Ibitum intellectum est eum sub-
dole missum: nam et e Tissaphernis quidam familiaribus
eum fidei causa comitabatur. Quare visum est ducibus sa-
tius esse decretum fieri, ut bellum citra præcones gereretur,
quandiu sint in hostico: corrumpebant enim accedendo mi-
lites, atque unum sane cohortis præfectum corrumperant,
Nicarchum Arcadem; isque adeo noctu cum viginti fere ho-
minibus discesserat.

Post hæc cum pransi essent, atque Zapatam fluvium traje-
cissent, instructi pergunt, jumentis ac turba inermi in me-
dio collocata. Cumque non longe progressi essent, in con-
spectum prodit iterum Mithridates, cum ducentis circiter
equitibus, et sagittariis funditoribusque fere quadringentis,
levibus admodum et expeditis; et ad Græcos quidem versas,
quasi amicus tendebat. Cum propius abesset, subito ipso-
rum tum equites tum pedites partim sagittas emittebant,
partim fundis utebantur nostrosque vulnerabant. Græci
autem qui in extremo erant agmine injurias accipiebant,
nihil injuriæ vicissim faciebant: nam et Cretenses minus
longe quam Persæ sagittas emittebant, simulque, quod le-
viter essent armati, intra gravis armaturæ milites se subdu-
xerant; et jaculatores minus longe jacula mittebant quam ut
funditores attingerent. Tum vero Xenophonti visum est
persequendum esse hostem; atque adeo ex gravis armaturæ
militibus et peltastis ii, qui cum ipso forte erant extremo in
agmine, persequerantur; at nullum tamen, cum persequen-
tibus, ex hostibus ceperunt. Neque enim Græcis erant
equites, neque pedites fugientem ex longo intervallo pedita-

καταλαμβάνειν ἐν ὀλίγῳ χωρίῳ· πολλὸν γὰρ οὐχ ὅσον τε ἦν ἢ ὁ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν. (10) Οἱ δὲ βάρβαροι ἱππεῖς καὶ φεύγοντες ἅμα ἐντέρωσκον εἰς τοὺς πρὸς τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ὅσῳ δὲ προδιώξιν οἱ Ἕλληνες, τοσούτων πάλιν ἐπαναχωρεῖν μαχομένους εἶδει. (11) Ὡς τε τῆς ἡμέρας ὅλης διῆλθον οὐ πλέον πέντε καὶ εἴκοσι σταδίων, ἀλλὰ δειλῆς ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας. Ἐνθα δὲ πάλιν ἀθυμία ἦν. Καὶ Χειρίσφορος καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν στρατηγῶν Ξενοφῶντα ῥητῶντο ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος καὶ αὐτὰς τε ἐκινδύνευε καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον ἰδύνατο βλάπτειν. (12) Ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν εἶπεν ὅτι ἄρῃς αἰτιῶντο καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυρεῖται. Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἡναγκάσθην διώκειν, ἐπειδὴ ἐώραν ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν κακῶς μὲν πάσχοντας, ἀντιποιεῖν δὲ οὐ δυναμένους. (13) Ἐπειδὴ δὲ ἐδιώκομεν, αἰτῶν, ἔφη, ὑμεῖς λέγετε· κακῶς μὲν γὰρ ποιεῖν οὐδὲν μᾶλλον ἰδύναμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ πάντῃ γαλεπῶς. (14) Τοῖς οὖν θεοῖς χάρις ὅτι οὐ σὺν πολλῇ βόῃ ἀλλὰ σὺν ὀλίγῳ ἦλθον, ὥς τε βλάψαι μὲν μὴ μεγάλα, δηλώσαι δὲ ὧν δεόμεθα. (15) Νῦν γὰρ οἱ μὲν πολέμιοι τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν ὅσον οὔτε οἱ Κρήτες ἀντιτοξεύειν δύνανται οὔτε οἱ ἐκ χειρὸς βάλλοντες ἐξικνεῖσθαι· ὅταν δὲ αὐτοὺς διώκομεν, πολλὸν μὲν οὐχ ὅσον τε χωρίον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν, ἐν ὀλίγῳ δὲ οὐδ' εἰ ταχύς εἴη πεζὸς πεζὸν ἂν διώκων καταλάβοι ἐκ τοῦ οὐρύματος. (16) Ἡμεῖς οὖν εἰ μέλλομεν τούτους εἰργεῖν ὥς τε μὴ δύνασθαι βλάπτειν ἡμᾶς πορευομένους, σφενδονητῶν τε τὴν ταχίστην δεῖ καὶ ἱππέων. Ἀκούσας δ' εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι ἡμῶν Ῥόδιους, ὧν τοὺς πολλοὺς φασιν ἐπίστασθαι σφενδονᾶν, καὶ τὸ βέλος αὐτῶν καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν Περσῶν σφενδονῶν. (17) Ἐκεῖναι γὰρ διὰ τὸ χειροπληθεῖσι τοῖς λίθοις σφενδονᾶν ἐπὶ βραχὺ ἐξικνύνται, οἱ δὲ Ῥόδιοι καὶ ταῖς μολυβδίαις ἐπίστανται χρῆσθαι. (18) Ἦν οὖν αὐτῶν ἐπισκεψόμεθα τίνες πέπανται σφενδόνες, καὶ τούτῳ μὲν δώμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι ἄλλο ἀργύριον τελῶμεν, καὶ τῷ σφενδονᾶν ἐν τεταγμένῳ ἐθέλοντι ἄλλην τινὰ ἀτέλειαν εὑρίσκειν, ἴσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡμᾶς ὠφελεῖν. (19) Ὅρῳ δὲ καὶ ἵππους ὄντας ἐν τῷ στρατεύματι, τοὺς μὲν τινας παρ' ἐμοί, τοὺς δὲ τῶν Κλέαρχῳ καταλειμμένους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους σκευοφοροῦντας. Ἄν οὖν τούτους πάντας ἐκλέξαντες σκευοφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς δὲ ἵππους εἰς ἱππέας κτεσκευσάμεν, ἴσως καὶ οὗτοί τι τοὺς φεύγοντας ἐνέασουσιν. (20) Ἐδοξε ταῦτα. Καὶ ταύτης τῆς νυκτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο, ἵπποι δὲ καὶ ἱππεῖς ἐδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα, καὶ σπυλάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν, καὶ ἱπποεργὸς δὲ ἐπιστάθῃ Λύκιος ὁ Πολυστράτου Ἀθηναῖος.

tum exiguo in spatio capere potuerunt: nam longe a copiis ceteris persequi non licebat. Equites vero barbari etiam cum fugerunt, vulnerabant insequentes, quippe qui ab equis a tergo sagittas emitterent: quantumque spatii persequendo Græci progressi sunt, tantum eos pugnando retrocedere necesse erat. Itaque toto die non plus viginti quinque stadia confecerunt, sub vesperam autem ad vicos pervenere. Illic vero rursus orta est anxietas. Ac Chirisophus et ii qui inter duces natu maximi erant Xenophontem incusabant, quod ab acie longius hostem persequutus esset, ipseque periculum obiret, cum tamen hostes nihil magis lædere posset. Hac cum audiret Xenophon, recte eos se incusare aiebat, remque adeo ipsam testem iis adesse. « Verum ego necessitate, inquit, adductus sum ut hostes persequerer, quippe quia videbam nos detrimentum accipere, dum subsisteremus, cum nihil ipsi vicissim hostibus detrimenti inferre possemus. At postquam insequuti sumus, compertum, ait, vera esse quæ dicitis: nam hostibus nihil plus quam antea nocere potuimus, et difficulter admodum retrocedebamus. Quare diis gratia sit, quod non cum magna suorum vi, sed cum paucis venerint: adeo ut non magnopere quidem nos læderent, quibus vero indigemus declararent. Jam enim sagittis fundisque nos tanto ex intervallo petunt hostes, ut neque Cretenses vicissim eos sagittis petere possint neque eos attingere alii, qui manu tela torquebant: cumque eos insequimur, fieri non potest ut longo ab exercitu spatio insequamur; in exiguo vero ne tum quidem, si celer fuerit pedes, peditem persequendo adsequi intra teli jactum poterit. Nos itaque, si hos prohibere volumus, ne nobis iter facientibus incommodum adferant, quamprimum et funditores et equites habere necesse est. Ac nostro quidem in exercitu Rhodios esse audio, quorum plerosque fundæ usum habere cognitum aiunt, eorumque telum duplo longius ferri, quam quod e Persicis fundis excuti solet. Nam hæc, propterea quod lapides ejaculentur eos, qui manus implent, ad breve spatium pertingunt: at Rhodii glandibus etiam plumbeis uti morunt. Quod si ergo dispexerimus quinam eorum fundas habeant atque pro his partim argentum iis dederimus, partim iis, alias qui texere velint, argentum itidem pendamus, iisque, qui funditorum in ordinem recipi velint, aliam quandam immunitatem invenerimus, fortasse nonnulli comparebunt, qui nobis usui esse poterunt. Præterea video equos esse in exercitu, partim apud me, partim a Clearcho relictos, alios item multos bello captos, qui impedimenta vehunt. Horum igitur omnium delectu habito, si pro eis jumenta substituerimus impedimentis vehendis idonea, equosque equitibus adornandos curaverimus, fortassis et illi fugientibus hostibus aliquid molestiæ exhibebunt. » Probata est hæc sententia: nocteque illa funditores circiter ducenti facti sunt, ac postridie equi equitesque ad quinquaginta probati sunt, eisque paratæ spolades et lorice; præfectus etiam equitum creatus est Lycius Polystrati filius, Atheniensis.

Μείναντες δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν τῇ ἄλλῃ ἐπορεύοντο πρωϊαίτερον ἀναστάντες· χαράδραν γὰρ αὐτοὺς εἶδει διαβῆναι, ἐφ' ἣ ἐφροδύνοντο μὴ ἐπιθύνοντο αὐτοῖς διαβαίνουσιν οἱ πολέμιοι. (2) Διαβεβηκόσι δὲ αὐτοῖς πάλιν φαίνεται ὁ Μιθριδάτης, ἔχων ἱππέας χιλιούς, τοξότας δὲ καὶ σπενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους τοσούτους γὰρ ἤτησε Τισσαφέρνην, καὶ ἔλαβεν ὑποσχόμενος, ἂν τούτους λάβῃ, παραδόντων αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, καταπρηνήτας, ὅτι ἐν τῇ πρόσθεν προεδολῇ διέγονος ἔχων ἑπάραι μὲν οὐδὲν, πολλὰ δὲ κακὰ ἐνόμιζε ποιῆσαι. (3) Ἐπεί δὲ οἱ Ἕλληνες διαβεβηκότες ἀπέβησαν τῆς χαράδρας ὅπου ὀκτὼ σταδίους, διέβαινε καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔχων τὴν δύναμιν. Παρηγγέλλτο δὲ τῶν τε πελυσσῶν οὓς εἶδει διώκειν καὶ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ τοῖς ἱππέουσιν εἴρητο θαρρόντι διώκειν ὡς ἐρεφόμενης ἱκανῆς δυνάμεως. (4) Ἐπεί δὲ ὁ Μιθριδάτης κατεδίχετο καὶ ἥδη σπενδύναι καὶ τοξόματα ἐκινούντο, ἐσήμηνε τοῖς Ἕλλησι τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἔβηον βιάσας οἷς εἴρητο καὶ οἱ ἱππεῖς ἤλυνον· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐβύρουν ἐπὶ τὴν χαράδραν. (5) Ἐν ταύτῃ τῇ διώξει τοῖς βαρβάρους τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοὶ καὶ τῶν ἱππέων ἐν τῇ χαράδρᾳ ζῶντες ἀπὸ πύθοντο εἰς ὀκτωκαίδεκα. Τούτους δὲ ἀποθνήσκοντας αὐτοκτελέυστοι οἱ Ἕλληνες ἤκισαντο, ὥς ὅτι φοβερώτατον τοῖς πολέμοις εἶη ὅρῳ. (6) Καὶ οἱ μὲν πολέμιοι οὕτω πράξαντες ἀπῆλθον, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀνέκοντο ἐπὶ τὸν Τίγρινα ποταμὸν. (7) Ἐνταῦθα πόλις ἦν ἐρήμη μεγάλη, ὄνομα δ' αὐτῇ ἦν Λαρίσσα· ὥκου δ' αὐτὴν τὸ παλαιὸν Μῆδοι. Τοῦ δὲ τείχους ἦν αὐτῆς τὸ εὖρος πέντε καὶ ἑκατὶ πόδες, ὕψος δ' ἑκατὸν τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος δύο παρασάγγαι· ὥκαδόμεντο δὲ πλείους κεραιαῖς· κρηπὶς δ' ὑπὲρ λιθίνη, τὸ ὕψος εἰκοσι πηδῶν. (8) Ταύτην βασιλεὺς ὁ Περσῶν, ὅτε παρὰ Μῆδων τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανον Πέρσαι, πολιορκῶν οὐδὲν τρόπον ἐδύναντο εἰσεῖν· ἦλιν δὲ νεφέλη προκαλύψασα ἤρᾶνιτε μέχρι ἐξέλιπον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὕτως ἔαλω. (9) Παρὰ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυρραμὶς λιθίνη, τὸ μὲν εὖρος ἑνὸς πλείου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλείου. Ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἦσαν ἐκ τῶν πλησίον κομῶν καταπερευγότες. (10) Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἕνα παρασάγγης ἐξ πρὸς τείχος ἐρχομὸν μέγα πρὸς τῇ πόλει κείμενον· ὄνομα δὲ ἦν τῇ πόλει Μῆσπιλα· Μῆδοι δ' αὐτὴν ποτε ὥκου. Ἦν δὲ ἡ μὲν κρηπὶς λιθὴν ζεστοῦ κογγυλίου, τὸ εὖρος πεντήκοντα πηδῶν καὶ τὸ ὕψος πεντήκοντα. (11) Ἐπὶ δὲ ταύτῃ ἐπωκαδόμεντο πλείονον τείχος, τὸ μὲν εὖρος πεντήκοντα πηδῶν, τὸ δὲ ὕψος ἑκατὸν τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος ἐξ παρασάγγαι. Ἐνταῦθα ἐλέγετο Μῆδαι γυνὴ βασιλείως καταρυγεῖν ὅτε ἀπώλεσαν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Περσῶν Μῆδοι. (12) Ταύτην δὲ τὴν πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύναντο οὕτε χρόνῳ εἰσεῖν οὕτε βίαι· Ζεὺς δ' ἐμβροντήτους ποιῶν τοὺς ἐνοικούντας, καὶ οὕτως ἔαλω.

Cum autem hoc die, quo subliterant loco, mansissent, postredie cum maturius surrexissent, profecti sunt: erat enim vallis quaedam iis transeunda, ad quam ne hostes adirentur ipsos inter transitum, metuebant. Cum jam transissent, illis se conspiciendum iterum praeberet Mithridates, cum mille equitibus, sagittariis ac funditoribus ad quater mille: tot enim a Tissapherne petierat, et acceperat: pollicitus se, istos si consequeretur, in ejus potestatem Graecos traditurum: quippe hos contempsit, quod priore incursum paucis instructus nihil detrimenti acceperisset, ac graviter se lassis Graecos arbitraretur. Itaque cum Graeci transgressi a valle stadia circiter octo distarent, Mithridates etiam suis cum copiis transivit. Erat autem praeceptum, ex pelastis quosnam hostem persequi oporteret, quosque ex gravibus armaturae militibus, mandatum etiam equitibus, fidentibus animis insequerentur, utpote obsequuturis satis magnis copiis. Cum vero Mithridates eos adsecutus esset, ac jam funale telaeque huc et illuc pertingerent, tubicem signum Graecis tuba dedit, atque adeo statim in congressum cursu tendunt ii, quibus hoc mandatum erat, equitesque proventus sunt: illi vero horum non sustinebant impetum, sed ad vallem fugiebant. In hac persecutione de barbarorum pedibus multi perierunt, ex equitibus etiam in valle vivi capti sunt ad duodeviginti: casos autem Graeci sua sponte fide mutilarunt, ut hostibus spectaculum esset quam maxime terribile. Ac hostes quidem re ita gesta discesserunt: at Graeci tuto per reliquum diei itinere facto, ad Tigrim anem pervenerunt. Ibi urbs erat ampla, sed deserta, cui nomen erat Larissa: eam prisca temporibus habitaverant Medii: muri autem ejus latitudo erat viginti quinque pedum, altitudo centum: ambitus comprehendebat duas parasangas: lateribus fictilibus exstructa erat; fundumentumque suberat lapideum viginti pedum altitudine. Hanc Persarum rex, quo tempore a Medis imperium adipiscebantur Persae, cum obsideret, nullo modo capere poterat: solem vero nubes pratendendo tenebris obscuravit, donec homines urbe excederent, atque ita urbs capta fuit. Propter urbem ipsam pyramis erat lapidea, unius plethri latitudine, altitudine duorum: in hac ex barbaris erant multi, qui de vicinis eo locis profugerant. Inde castris unis, parasangas sex, progressi sunt ad castellum quoddam magnum, sed desertum, propter urbem situm: urbi nomen erat Mespila; eam Medii quondam habitabant. Hujus basis erat de polito lapide conchyliata, latitudine quinquaginta pedum, altitudineque quinquaginta. Super hac exstructus erat murus lateritius, latitudine pedum quinquaginta, altitudine centum; ambitus sex comprehendebat parasangas. Huc ferebatur Media regis uxor fugisse, quo tempore imperium a Persis occupatum amisere Medii. Ipsam hanc urbem Persarum rex cum obsideret, neque temporis diurnitate, neque vi capere poterat: tandem vero Jupiter habitatores ejus fulminibus attolitos reddidit, atque ita capta est.

13. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἓνα παρα-
 εἰγμᾶς τέτταρας. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσα-
 φέρνης ἐπεφάνη, οὗς τε αὐτὸς ἱππέας ἦλθεν ἔχων καὶ
 τὴν Ὀρόντου δύναμιν τοῦ τὴν βασιλείας θυγατέρα ἔχον-
 τας καὶ οὗς Κύρος ἔχων ἀνέβη βαρβάρους καὶ οὗς ὁ βασι-
 λῆος ἀδελφὸς ἔχων βασιλεῖ ἐβόηθει, καὶ πρὸς τοῦτοις
 ὅσους βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ, ὥστε τὸ στράτευμα πάμ-
 πλου ἐφάνη. (14) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν
 τῶν εἰχεν ὀπισθεν καταστήσας, τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια
 περὶ τῶν ἐμβάλλειν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν οὐδ' ἐβούλετο
 διακινδυνεύειν, σφενδονᾶν δὲ παρήγγειλε καὶ τοξεύειν.
 (15) Ἐπεὶ δὲ διαταγθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνθησαν καὶ
 οἱ Σκύθαι τοξόται ἐτοξεύσαν καὶ οὐδὲς ἡμάρτανεν ἀν-
 ὄν, οὐδὲ γὰρ εἰ πάνυ προὔθυμειτο ῥάδιον ἦν, καὶ ὁ
 Τισσαφέρνης μάλᾳ ταχέως ἐξω βελῶν ἀπεχώρησεν καὶ
 αἱ ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησαν. (16) Καὶ τὸ λοιπὸν τῆς
 ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἴποντο· καὶ οὐκέτι
 εἴποντο οἱ βάρβαροι [τῇ τὸ ἐ ἀκροβολίσει] μακρότερον
 γὰρ οἱ Ῥόδιοι τῶν τε Περσῶν ἐσφενδόνων καὶ τῶν πλεί-
 στων τοξοτῶν. (17) Μεγάλα δὲ καὶ τὰ τοῖα τὰ Περσικὰ
 ἔστιν ὥστε χρήσιμα ἢ ὅποσα ἀλίσκοιτο τῶν τοξευμά-
 των τοῖς Κρησὶ, καὶ διετέλουν χρώμενοι τοῖς τῶν πο-
 λεμίων τοξεύμασι, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἀνω λέντες
 μακράν. Εὐρίσκετο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κώ-
 μασι καὶ καὶ μολυβδος, ὥστε χρῆσθαι εἰς τὰς σφενδόνας.
 (18) Καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο
 οἱ Ἕλληνες κώμας ἐπιτυχόντες, ἀπ' ἡλθον οἱ βάρβαροι
 μείων ἔχοντες ἐν τῇ τότε ἀκροβολίσει τὴν δ' ἐπιούσαν
 ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπεσιτίσαντο· ἦν γὰρ
 πάλῃ σίτος ἐν ταῖς κώμας. Τῇ δ' ὕστερα ἡμέρᾳ ἐπορεύοντο
 διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέρνης εἶπετο ἀκροβολιζόμενος.
 (19) Ἐνθα δὲ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν ὅτι πλείσιον ἰσό-
 πλεον πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἐπομένων. Ἀνάγ-
 κη γὰρ ἐστίν, ἢ μὲν συγκύπτει τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου
 ἢ ἐξ αὐτοῦ στενωτέρως οὐσης ἢ ὁρίων ἀναγκαζόντων ἢ γε-
 γυρᾶς, ἐκθλιβεσθαι τοὺς ὀπλίτας καὶ πορεύεσθαι πονή-
 ρας ἅμα μὲν πιεζομένους ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους·
 ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη ἀτάκτους ὄντας. (20)
 Ὅταν δ' αὖ διασῇ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι
 τοὺς τότε ἐκθλιβομένους καὶ κενὸν γίνεσθαι τὸ μέσον
 τῶν κερμάτων, καὶ ἀθυμεῖν τοὺς ταῦτα πᾶσχοντας (τῶν)
 πολεμίων ἐπομένων. Καὶ ὅποτε δέοι γέφυραν δια-
 βίνειν ἢ ἄλλην τινὰ διάβασιν, ἐσπευδεν ἕκαστος βου-
 λόμενος φθάσαι πρῶτος· καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐν ταῦθα
 τοῖς πολεμίοις. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔγνωσαν οἱ στρα-
 τητοὶ, ἐποίησαντο ἐξ λόγους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ
 λωχεύοντες ἐπέστησαν καὶ ἄλλους πεντηκοντῆρας καὶ ἄλ-
 λους ἐνωμοτάρχας. Οὗτοι δὲ πορευόμενοι οἱ λοχαγοὶ,
 ὅποτε μὲν συγκύπτει τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι,
 ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέραισι, τότε δὲ παρήγον ἐξωθεν
 τῶν κερμάτων. (22) Ὅποτε δὲ διάσχοιεν αἱ πλευραὶ
 τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἂν ἐξεπὶ πλάσαν, εἰ μὲν στενω-
 τερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λόγους, εἰ δὲ πλατύτερον,
 κατὰ πεντηχοστὺς, εἰ δὲ πάνυ πλατὺ, κατ' ἐνωμοτίας·

Inde castris unis, parasangas quatuor progressi sunt.
 Ad ea castra Tissaphernes iis in conspectum se dedit, cum
 equitibus, quibus ipse venerat instructus, et Orontæ copiis,
 qui regis filiam in matrimonio habuit, barbarisque qui Cyro
 in Asiam superiorem adscendenti aderant, et cum quibus
 regis frater opem regi tulerat, ac præter hos, cum iis etiam
 quoscunque rex ipsi dederat: adeo ut ingens ille videretur
 exercitus. Cum propius accessisset, nonnullos suorum
 globos a tergo constituebat, nonnullos ad latus transferebat;
 neque tamen in Græcos impressionem facere audebat, ne-
 que prælii periculum adire volebat: tantum fundis suos et
 sagittis uti jubebat. Ubi vero Rhodii hinc inde dispositi
 fundis uti cœperunt, et sagittarii Scythas imitantes sagittas
 mittere, nemoque ab hoste aberrabat (neque enim, si quis
 etiam magnopere cuperet, id facile factu erat), et Tissapher-
 nes admodum celeriter extra jactum telorum se recepit, et
 ceteri militum ejus globi recesserunt. Ac reliquum diei
 progrediebantur illi, hi sequebantur; nec velitationi tunc
 cœptæ amplius nocebant barbari: nam Rhodii longius quam
 Persæ, quamque plurimi de sagittariis, tela mittebant. Sunt
 et Persici arcus magni: adeo ut omnes quæ caperentur sag-
 gittæ Cretensibus usui essent; atque deinceps sagittis hos-
 tium perpetuo utebantur, easque sursum excutiendo ad lon-
 ge ejaculandum se exercebant. Quin et multi nervi plum-
 bumque in vicis reperiebantur, quibus ad fundas uterentur.
 Atque hoc die, posteaquam Græci in vicos delati castra lo-
 cassent, barbari discedebant, tunc temporis facta velita-
 tione inferiores: postridie vero Græci ibidem manserunt,
 ac cibaria parabant: istis enim in vicis magna erat frumenti
 copia. Postridie per planitiem faciebant iter, ac Tissapher-
 nes eos missilibus minus lacessens sequebatur. Ibi tum
 animadvertere Græci, agmen quadratum, in latera æqualia
 dispositum, incommodam hostibus sequentibus esse aciem.
 Necesse est enim, si agminis quadrati cornua coierint, cum
 vel angustior paulo via est, vel montes ita facere cogunt,
 vel pons aliquis, ut gravis armaturæ milites loco suo in ar-
 ctum compressi extrudantur, ægreque procedant, cum par-
 tim premantur, partim etiam perturbentur: adeo ut, ordi-
 nibus turbatis, vix ullum eorum esse usum necesse sit. Ubi
 vero cornua rursus diducantur, divelli eos necesse est, qui
 tum in arctum compressi loco suo extrudebantur, atque me-
 dium inter cornua spatium vacuum fieri, animisque angi mi-
 lites hæc quibus accidunt, hostibus sequentibus. Et cum
 pons transeundus esset, vel quid aliud superandum, unus-
 quisque properabat, ceteris antevertendi studio abreptus:
 atque adeo facilius ibi tum ab hostibus invadi possent. Hæc
 cum duces animadvertissent, cohortes sex instituerunt, quarum
 singulæ viros centum habebant, iisque ductores præfeco-
 runt; et alios quinquaginta militum præfectos, aliosque eno-
 motarchas. Hi cohortium præfecti in itinere faciendo, cum
 quidem coibant cornua, postremi subsistebant, ut ne quid
 negotii cornibus facerent: tum autem extra cornua pro-
 movebant. Cum vero quadrati agminis latera diducerentur,
 medium complebant, si quidem arctius esset quod didu-
 ctum erat, per cohortes; sin latius, per pentecostyas; sin

ὥστε αὐτὸ ἐκπλεον εἶναι τὸ μέσον. (23) Εἰ δὲ καὶ δια-
βαίνειν τινα δεῖο διαβάσιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐπαράττοντο,
ἀλλ' ἐν τῇ μέρῃ οἱ λοχαγοὶ διέβαινον καὶ εἰ που δεῖοι
τῆς γάλαγγος, ἐπιπαρήσαν οὗτοι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ
ἐπορεύθησαν σταθμούς τέσσαρας. (24) Ἦνίκα δὲ τὸν
πέμπτον ἐπορεύοντο, εἶδον βασιλείον τι καὶ περὶ αὐτὸ
κώμας πολλὰς, τῇ δὲ ὁδῷ πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ
γῆλῶρον ὑψηλῶν γιγνομένην, οἱ καθ' ἕκον ἀπὸ τοῦ ὄρους
ὑπ' ᾧ ἦν κώμη. Καὶ εἶδον μὲν τοὺς γῆλῶρους ἄσμε-
νοι οἱ Ἕλληνες, ὡς εἶδος, τῶν πολέμιον ὄντων ἵππων·
(25) ἐπεὶ δὲ πορεύμενοι ἐκ τοῦ πεδίου ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν
πρῶτον γῆλῶρον καὶ κατέβαινον ὡς ἐπὶ τὸν ἑτερον (ἀνα-
βαῖν), ἐνταῦθα ἐπιγίγνεται οἱ βάρβαροι καὶ ἀπὸ τοῦ
ὑψηλοῦ εἰς τὸ πρανὲς ἐβαλόν, ἐσφενδόων, ἐτόξουν ὑπὸ
μαστιγῇ. (26) καὶ πολλοὺς κατετίτρωσκον καὶ ἐκρά-
τησαν τῶν Ἑλλήνων γυμνήτων καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς
εἰς τὸν ὄπλων ὥστε παντάπασι ταύτην τὴν ἡμέραν
ἀρχαῖοι ἦσαν ἐν τῷ ὄρει ὅντες καὶ οἱ συνεδονῆται καὶ
οἱ τοξῆται. (27) Ἐπεὶ δὲ πιεζόμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπι-
γέειρσαν διώκον, σφοδρῇ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀκονοῦνται
ὀπίσθιαι ὄντες, οἱ δὲ πολέμιοι ταχρὶ ἀπεπήδον. (28) Πά-
λιν δὲ ὁπότε ἀπῆλιν πρὸς τὸ ἄλλο στρατεύμα, ταῦτα
ἐπαύσαν, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γῆλῶρου ταῦτα ἐγένετο,
ὥστε ἀπὸ τοῦ τρίτου γῆλῶρου ἐδοῦν αὐτοῖς μὴ κινεῖν
τοὺς στρατιώτας πρὶν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλα-
ταίου ἀνέγκανον πελταστὰς πρὸς τὸ ὄρος. (29) Ἐπεὶ δ'
οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἐπομένῳ πολέμιον, οὐκέτι
ἐπιτίθεντο οἱ πολέμιοι τοῖς καταβαίνουσι, δεδοκότες μὴ
ἀποσταθεῖσθαι καὶ ἀμροτέρωθεν αὐτῶν γένοιτο οἱ πο-
λέμιοι. (30) Οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορεύμενοι,
οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γῆλῶρους, οἱ δὲ κατὰ τὸ ὄρος
ἐπιπαρόντες, ἀρίκοντο εἰς τὰς κώμας καὶ ἱατροὺς
κατέστησαν ὁκτώ· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι.
(31) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ τῶν τετρωμέ-
νων ἑνὴκα καὶ ἄμα ἐπιτάρβια πολλὰ εἶρον, πλεῖρα, θί-
νον, καὶ κριθὰς ἵπποις συμβεβηκμένους πολλὰς. Ταῦτα
δὲ συνενηνεγμένα ἦν τῇ σατραπείῳ τῆς γῆρας. Τε-
τάρτῃ δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδίου. (32) Ἐπεὶ
δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει,
εἰδὼς αὐτοὺς ἢ ἀνάγκῃ κατεσκήνησαι αὐτῶν πρῶτον
εἶδον κώμην καὶ μὴ πορεύεσθαι ἔτι μαχόμενους· πολλοὶ
γὰρ ἦσαν ἀπόμαχοι οἱ τετρωμένοι καὶ οἱ ἐκείνους φέ-
ροντες καὶ οἱ τῶν φερόντων τὰ ὅπλα δεξιόμενοι. (33)
Ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν καὶ ἐπεγέειρσαν αὐτοὺς ἀκονοῦ-
ντας οἱ βάρβαροι πρὸς τὴν κώμην προσόντες, πολλοὶ
περήσαν οἱ Ἕλληνες· πολλοὶ γὰρ διέφερον ἐκ χώρας ὀρ-
μόντες ἀνέξασθαι ἢ πορεύεσθαι ἐπιδύσει τοῖς πολέμοις
μάχεσθαι. (34) Ἦνίκα δ' ἦν ἡδὴ δεῖλη, ὥρα ἦν ἀπέναι
τοῖς πολέμοις· οὐποτέ γάρ μετὶ ἀπεστρατοπεδεύοντο οἱ
βάρβαροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξέχοντα σταθίον, φοβούμενοι
μὴ τῆς νυκτός οἱ Ἕλληνες ἐπιβῶνται αὐτοῖς. (35) Προ-
νηρὸν γὰρ νυκτός ἐστι στρατεύμα Περσικόν. Οἱ τε γὰρ
ἵπποι αὐτοῖς δίδονται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι
εἰσι τοῦ μὴ φέρειν ἑνὴκα, εἰ λυθείσθαι, ἐν τῇ τῆς ὁ-

latissimum, per enomotias : adeo ut medium semper ex-
pletum esset. Ac si quid superandum esset vel pons trans-
eundus, non erant perturbati, sed deinceps cohortium
praefecti transibant : et sicubi phalange opus esset, aderant
isti. Hac ratione ad quarta castra progressi sunt. Ad quinta
cum progredierentur castra, regiam quandam conspexerunt,
et circum eam multos vicos ; viamque ad locum hunc per
colles editos ducentem, qui a monte, sub quo vicus erat,
eo pertinebant. Ac Graeci quidem colles istos libentes vi-
debant, uti consentaneum erat, quippe quorum hostes erant
equites. Cum vero pergentes iter e planitie primum in col-
lem adscendissent, atque rursum descenderent ut in alterum
adscenderent, ibi aderant barbari, deque excelso per decli-
via montis jaculabantur, fundas torquebant, sagittas mit-
tebant flagellis adacti ; multosque adeo vulnerabant, et
Graecos leviter armatos superarunt, intraque gravis arma-
tura milites eos concluserunt : adeo ut nulli omnino uni
die isto funditores essent et sagittarii, quippe qui in turba
erant. Cum autem Graeci praelio pressi hostes persequi ad-
gredierentur, tarde in verticem perveniebant, ut qui gravi
armatura onerantur : at hostes celeriter resiliebat. Rur-
sum, cum ad aliud agmen tenderent, idem ipsis accidebat :
hoc etiam in altero colle ipsis usu veniebat ; quare statue-
runt de colle tertio milites non movere, priusquam a latere
dextro quadrati agminis pellastas in montem subduxerint.
Illi cum supra hostes, qui ipsos sequebantur, evasisent, non
jam amplius descendentes adoriebantur hostes ; propterea
quod metuerent ne a suis absunderentur, et utrinque ipsis
adescent hostes. Itaque reliquum diei pergerent, alii via
quae per colles ducebat, alii per montem progressi, ad vicos
perveniebant, ibique medicos octo constituere : nam multi
erant vulnerati. Hic triduum commorati sunt, tum vul-
neratorum causa, tum etiam quod commeatus adfatim ha-
berent, farinam, vinum, hordeum multum equis congestum.
Hae autem omnia in usum ejus, qui regionis erat sa-
trapa, fuerant comportata. Ceterum die quarto in plani-
tiem descendunt. Cumque Tissaphernes suis cum copiis
eos adsequutus esset, docuit Graecos ipsis castra necessitas
viam ubi primum conspexerunt esse ponenda, neque jam
amplius iter faciendum simul et pugnandum : multi enim
ad pugnam, vulnera quod acceperant, inutiles erant, itidem-
que illos qui portabant, quique horum, vulneratos qui por-
tabant, arma acceperant. Cum jam castra metati essent,
ac barbari ad ipsum usque vicum progressi velitationibus
eos adgredierentur, longe superiores erant Graeci : nam mul-
tum praestabat, facto ex statione impetu vim a se propul-
sare, quam inter proficiscendum adversus irruentes hostes
dimicare. Cum jam advesperasceret, hostibus erat abundi
tempus : non enim unquam barbari castra minus sexaginta
stadiis a Graecis copiis distantia metabantur ; quippe metue-
bunt ne Graeci noctu ipsos invaderent. Etenim Persarum
exercitus noctu incommodus est. Nam et equi ipsorum al-
ligantur, ac plerumque pedicis constricti sunt, ne, si soluti

ρῦος γίγνηται, δεῖ ἐπιστάζειν τὸν ἵππον Πέρσῃ ἀνδρὶ καὶ χαλινῶσαι δεῖ καὶ θωρακισθέντα ἀναδῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. Ταῦτα δὲ πάντα χαλεπὰ νύκτωρ καὶ θυρόδου ὄντας. Τούτου ἕνεκα πόρῳ ἀπεσκήνουν τῶν Ἑλλήνων. (36) Ἐπεὶ δὲ ἐγίνωσκον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες βουλομένους ἀπείναι καὶ διαγγελλομένους, ἐκήρυξε τοῖς Ἕλλησι συνευθῆσθαι ἀκούοντων τῶν πολεμίων. Καὶ χρόνον μὲν τινα ἐπέσχον τῆς πορείας οἱ βάρβαροι, ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐτίγντο, ἀπήεσαν οὐ γὰρ ἐδόκει λύειν αὐτοῖς νύκτος πορεύεσθαι καὶ κατὰγεσθαι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (37) Ἐπειδὴ δὲ σαφὺς ἀπὸντας ἤδη ἑώρων οἱ Ἕλληνες, ἐκτρέποντο καὶ αὐτοὶ ἀναεὺζαντες καὶ διήλθον ὅσον ἐξήκοντα σταδίου. Καὶ γίγνεται τοσοῦτον μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι οὐδὲ τῇ τρίτῃ, τῇ δὲ τετάρτῃ νυκτὸς προελθόντες καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδέξιον οἱ βάρβαροι, ἧ ἔμελλον οἱ Ἕλληνες παρίεναι, ἀκρωνυχίαν ὄρους, ὅφ' ἦν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδίον. (38) Ἐπειδὴ δὲ ἑώρα Χειρίσορος προκατελημμένην τὴν ἀκρωνυχίαν, καλεῖ Ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς πελταστάς παραγνεύσαι εἰς τὸ πρόσθεν. (39) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστάς οὐκ ἤγεν· ἐπιφανιόμενον γὰρ ἑώρα Τισσαφέρνην καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν· αὐτὸς δὲ προσελάσας ἡρώτα, τί καλεῖς; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ, Ἐξέστιν ἔρῃν προκατεληπτὰ γὰρ ἡμῖν δ' ὑπὲρ τῆς καταβάσεως ἰσός, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους ἀποκόψωμεν. Ἀλλὰ τί οὐκ ἤγες τοὺς πελταστάς; (40) Ὁ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ ἔρῃα καταλπεῖν τὰ ὀπίσθεν πολεμίων ἐπιφανιόμενων. Ἀλλὰ μὴν ὦρα γ', ἔφη, βουλεύεσθαι πῶς τις τοὺς ἀνδρας ἀπελθῇ ἀπὸ τοῦ λόφου. (41) Ἐνταῦθα Ξενοφῶν δρᾷ τοῦ ὄρους τὴν κορυφὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος οὖσαν, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔρπον ἐπὶ τὸν λόφον ἔνθα ἦσαν οἱ πολέμιοι, καὶ λέγει, Ἡράπαιτον, ὦ Χειρίσορε, ἡμῖν ἴσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον ἦν γὰρ τοῦτο λάβωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν οἱ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ, εἰ βούλει, μένε ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἐγὼ δ' ἐθέλω πορεύεσθαι· εἰ δὲ χρήζεις, πορεύου ἐπὶ τὸ ὄρος, ἐγὼ δὲ μενῶ αὐτοῦ. (42) Ἀλλὰ δίδωμί σοι, ἔφη ὁ Χειρίσορος, ὁπότερον βούλει ἐλέσθαι. Εἰπὼν δὲ Ξενοφῶν ὅτι νεώτερός ἐστιν αἰρεῖται πορεύεσθαι, κελεύει δὲ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἀνδρας μακρὸν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς λαβεῖν. (43) Καὶ ὁ Χειρίσορος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστάς· ἔλαβε δὲ τοὺς κατὰ μέσον τοῦ πλαισίου. Συνέπεισθαι δ' ἐκέλευεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριακσίους οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλάκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου. (44) Ἐντεῦθεν ἵππορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. Ὅθ' ὅτε ἐπὶ τοῦ λόφου πολέμιοι ὡς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, εὐθὺς καὶ αὐτοὶ ὤρμησαν ἀμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. (45) Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος διακελευόμενοι τοῖς ἑαυτῶν, πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ Τισσαφέρνην τοῖς ἑαυτῶν διακελευομένων. (46) Ξενοφῶν δὲ παρακλινὼν ἐπὶ τοῦ ἵππου παρεκλεύετο, Ἄνδρες, νῦν

sint, fugiant : et si quis incidat tumultus, homo Persicus equum insternat necesse est, necesse est etiam frenet, et ubi se lorica munierit, equum conscendat. Hæc autem omnia noctu facere, præsertim tumultu exorto, difficile est. Idcirco longe a Græcis castra habere remota solebant. Cum autem Græci animadverterent velle ipsos discedere, atque inter se hoc denuntiare, Græcis vasa colligenda esse ita edixit præco, ut hostes audirent. Itaque barbari aliquandiu ab itinere faciendo sese cohibebant : verum ubi jam serum diei esset, abierunt : non enim ipsis conducere noctu proficisci, et in castra deduci videbatur. Eos vero Græci posteaquam jam manifesto discedentes viderent, etiam ipsi castris motis pergebant, et sexaginta circiter stadia emensi sunt : atque tantum inter exercitus spatium relictum est, ut neque die altero adparerent hostes, neque tertio : quarto vero, noctu progressi, locum superiorem occupant barbari, qua Græci transituri erant, nimirum montis verticem, sub quo descensus erat in planitiem. Chirisophus ubi verticem istum præoccupatum vidisset, Xenophontem ab agmine extremo arcessit, eumque adsumptis sibi peltastis ad anteriorem aciei partem adesse jubet. At peltastas non duxit Xenophon (nam Tissaphernem, totumque ejus exercitum, se ostendere videbat) ; sed ipse advectus equo ad Chirisophum, Quamobrem me arcessis ? inquit. Huic respondet is, Videre licet : præoccupatus enim nobis est collis ille, qui supra descensum eminet, nec transire licet, nisi hos dejiciamus. Verum cur peltastas huc non duxisti ? Respondet ille, sibi non visum esse, ut posterius agmen desertum relinqueret, cum hostes se in conspectum darent. Sed enim tempus est, inquit, consultandi, quo pacto quis homines a colle repellat. Ibi tum Xenophon montis verticem copiis suis imminere videt, atque ab hoc ad collem illum, ubi hostes erant, aditum quandam esse : itaque, Optimum fuerit, inquit, Chirisophe, quamprimum nos ad cacumen illud tendere : nam hoc si occupaverimus, supra viam manere non poterunt. At, si ita tibi videtur, ad exercitum maneto, ipse volo eo tendere : sin hoc mavis, in montem pergito ; atque ego hic manebo. Tibi vero, ait Chirisophus, optionem do, utrum mavis, eligendi. Xenophon cum se natu minorem diceret, proficiscendi sibi munus eligi : hortatur tamen ut milites quosdam ex fronte secum una mitteret ; nam longum erat, si quos ab extremo agmine sumeret. Et Chirisophus una cum ipso peltastas, qui erant primo in agmine, mittit : eos autem ipse sumit, qui in medio quadratæ erant aciei. Præterea simul Xenophontem quasi jussit trecentos illos, quos ipse de lectorum numero militum in fronte quadrati habebat agminis. Inde quam poterant celerime profecti sunt. Hostes autem, qui erant in colle, cum iter ipsorum ad cacumen dirigi animadverterent, mox et ipsi impetum ceperunt in cacumen certatim contendendi. Atque ingens ibi tum clamor Græci erat exercitus, suos cohortantis ; ingens etiam eorum clamor, qui cum Tissapherne erant, ac suos iidem cohortabantur. Xenophon autem equo prætertectus, adhortatione hac usus est : Nunc vobis, viri,

ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομίζετε ἀμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, νῦν ὀλίγον πονήσαντες ἀμαχεῖ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα. (17) Σωτηρίδης δὲ ὁ Σικυώνιος εἶπεν, Οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ Ξενοφῶν, ἐσμέν· σὺ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππου ὄγχι, ἐγὼ δὲ χαλεπῶς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων. (18) Καὶ ὡς ἀκούσας ταῦτα καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖται αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος ὡς ἐδύνάτο τάχιστα ἔχων ἐπορεύετο· ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν· ὥστε ἐπιέζετο. Καὶ τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ὑπάγειν παρεκλεύετο, τοῖς δὲ ὀπίσθεν παριέναι μάλιστα ἐπομένους. (19) Οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται παίρσι καὶ βάλλουσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρίδην, ἕτε ἡνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι. Ὁ δὲ ἀναβὰς, ὥς μὲν βίατιμα ἦν ἐπὶ τοῦ ἵππου ἦγεν, ἐπεὶ δὲ ἄδρατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον ἐσπευδε πεῖθῃ. Καὶ φθάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐνθα δὲ οἱ μὲν βάρβαροι στραφέντες ἐφειγνόντ' ἕκαστος ἐδύνάτο, οἱ δ' Ἕλληνες ἔχον τὸ ἄκρον. Οἱ δὲ ἀμφὶ Τισσαφέρνην καὶ Ἀριαίον ἀποτραπόμενοι ἄλλην ὁδὸν ὄρουντο. Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίστορον καταβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν κώμῃ μεστῇ πολλῶν ἀγαθῶν. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πολλὰὶ πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν. (2) Ἦνικα δ' ἦν δευρὶς ἐξαπίτης οἱ πολέμοι ἐπιτελείοντο ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τὸν Ἑλλήνων κατέκοβον τινες τῶν ἐσκαδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἀρπαγὴν· καὶ γὰρ νομίζοντο καὶ πολλὰ βοσκημάτων διαβιβάζεσθαι εἰς τὴν πέραν τοῦ ποταμοῦ κατελήβησαν. (3) Ἐνταῦθα Τισσαφέρνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίεν ἐπεμείρουσαν τὰς κώμας. Καὶ τὸν Ἑλλήνων μάλα θύμωκάν τινας, ἐννοούμενοι μὴ τὰ ἐπιτήδεια, εἰ καίεν, οὐκ ἔροιεν ὀπίθεν λαμβάνουσιν. (4) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Χειρίστορον ἀπήσαν ἐκ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐπεὶ κατέβη, παρελθὼν τὰς τάξεις, ἡνίκα ἀπὸ τῆς βοηθείας ἀπήντησαν οἱ Ἕλληνες, εἶπεν· (5) Ὅρατε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ὑριέντας τὴν χώραν ἤδη ἡμετέραν εἶναι; ἃ γὰρ ὅτε ἐσπένδοντο διεπράττοντο, μὴ καίεν τὴν βασιλείῃς χώραν, νῦν αὐτοὶ καίουσιν ὡς ἄλλοι τράιν. Ἄλλ' ἐάν που καταλείπωσι γὰρ αὐτοὶ τὰ ἐπιτήδεια, ὄφονται καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα πορευόμενοι. (6) Ἄλλ', ὦ Χειρίστορε, ἔρη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ὁ δὲ Χειρίστος εἶπεν, Οὐκ οὐκ ἐμοίγε δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔρη, καίωμεν, καὶ οὕτω θάπτονται πύσσονται.

7. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἀπῆλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν, στρατηγὸν δὲ καὶ λοχαγοὶ συνηλθον. Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. Ἐνθεν μὲν γὰρ ὄρη ἦν ὑπερῷφθα, ἐνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος τὸ βάθος ὡς μηδὲ τὰ ὄρατα ὑπερέχειν πειρωμένοις τοῦ βάθους. (8) Ἀπορουμένοι δ' αὐτοῖς προσελθὼν τις ἀνὴρ

de redivo in Graciam, nunc de redivo ad liberos et uxores propositum esse certamen existimate : nunc si exiguum ad tempus laboris tolerantis fuimus, reliquum iter absque praelio conficiemus. Atque Soteridas Sicyonius, Non aequa, inquit, nostrum, Xenophon, est conditio : nam tu quidem equo veheris, ego scutum portans, graviter fatigor. Et is, hac cum audisset, ex equo desiliit, e loco istum populit, scutoque adempto, quam celerrime poterat, perrexit. Forte tunc etiam thoracem indutus erat equestrem; adeo ut onere premeretur. Attamen priores hortabatur, ut procederent : posteriores, qui vix sequebantur, ut ad eos versus se moverent. Milites ceteri Soteridam cardunt, feriunt, convicia prosciunt, donec cum recepto scuto pergere coegerunt. Ille, consensu equo, quamdiu quidem loca erant equo pervia, praebat eques : cum essent invia, equo relicto, pedes festinabat. Ac citius quam hostes in cacumen perveniunt

CAPUT V.

Tum vero conversi barbari, quia quisque poterat, fugiebant; Graeci cacumen tenuerunt. Tissaphernes et Ariaeus cum suis se convertentes alia abire via : Chirisophus quique circa eum erant, in planitiem cum descendissent, castra in vico multis bonis referto locabant. Erant et alii vici plures, multis bonis pleni, ista in planitie, secundum Tigridis fluvium. Cum jam advesperasceret, hostes se in planitie subito ostendunt, et e Graecis quosdam ad praedam per planitiem sparsis considerunt : etenim multa pecorum agmina in ulteriorem fluminis ripam trajecta hic capta sunt. Ibi tum Tissaphernes quique cum ipso erant vicos exurere conabantur. Itaque de Graecis nonnulli valde demissis erant animis, quippe qui hoc secum cogitarent solliciti, ne commeatus unde sumerent, hos si barbari incenderent, alios non haberent. Interea qui cum Chirisopho erant, auxilio palantibus Graecis lato, redibant; Xenophon autem, posteaquam descendisset, ordines obsequitans, cum hi ipsi in eum inciderent, Videtis, inquit, viri, concedere barbaros regionem jam esse nostram? nam quae a nobis impetrabant, quo tempore foderia nobiscum sanciebant, ne scilicet regis agrum exureremus, eum nunc ipsi tanquam alienum exurunt. Quod si commeatus alicubi sibi ipsis reliquerint, videbunt nos etiam eo proficisci. Verum, inquit, Chirisophe, arbitror adversus exurentes nobis tendendum esse, tanquam regionis nostrae defendendae causa. Mihi vero non ita videtur, ait Chirisophus : sed potius nos etiam, inquit, incendia faciamus; sic enim citius ii desinent.

Cum autem ad tabernacula discessissent, in commeatu conquirendo reliqui erant occupati; at duces cohortiumque praefecti conveniebant. Atque ibi tum multae eos urgebant difficultates. Hinc enim montes praevalti, inde flumen tantae altitudinis, ut ne hastae quidem, cum his altitudinem ejus explorarent, supra aquam exstarent. Ad eos in hac

Ῥόδιος εἶπεν, Ἐγὼ θέλω, ὦ ἄνδρες, διατιθέναι ὑμᾶς κατὰ τετρακισχίλους ὀπλίτας, ἃν ἐμοὶ ὦν δέομαι ὑπηρεστήσῃτε καὶ ταλαντον μισθὸν πορίσῃτε. (9) Ἐρωτώμενος δὲ τοῦ δέοιτο, Ἀσκήν, ἔφη, δις χιλίων δεήσομαι· πολλὰ δ' ὄρω [ταῦτα] πρόβατα καὶ αἰγὰς καὶ βοῦς καὶ ὄνους, ἃ ἀποδαρέντα καὶ φουσθέντα ῥαδίως ἂν παρέχοι τὴν διάβασιν. (10) Δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν οἷς χρῆσθαι περὶ τὰ ὑποζύγια· τοῦτοις ζεύζας τοὺς ἄσλους πρὸς ἀλλήλους, ὁμίσεις ἕκαστον ἄσλον λίθους ἀρτήσας καὶ ἀρεῖς ὥσπερ ἀγκύρας εἰς τὸ ὕδωρ, διαγαγῶν καὶ ἀμφοτέρωθεν δῆσας, ἐπιβαλὼν ὕλην καὶ γῆν ἐπιφορήσω. (11) ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε αὐτίκα μάλα εἰσεσθε· πᾶς γὰρ ἄσλος δύο ἄνδρας ἔχει τοῦ μὴ καταδύναι· ὥστε δὲ μὴ ὀλισθάνειν ἢ ὕλη καὶ ἢ γῆ σχήσει. (12) Ἀκούσας ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν ἐδόκει εἶναι, τὸ δ' ἔργον ἀδύνατον· ἦσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πᾶσαν πολλοὶ ἱππεῖς, οἱ εὐθὺς τοῖς πρώτοις οὐδὲν ἂν ἐπέτρεπον τοῦτων ποιεῖν. (13) Ἐνταῦθα τὴν μὲν ὕστεραίαν ἐπνευχώρουν εἰς τοῦμπαλιν [ἢ] πρὸς Βαβυλῶνα εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἐνθεν ἐξήεσαν ὥστε οἱ πολέμιοι οὐ προσήλυνον, ἀλλὰ ἐθεώντο καὶ ὅμοιοι ἦσαν θαυμάζειν ὅποι ποτὲ τρέψονται οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἐν νῶ ἔχουσιν. (14) Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἀμφὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ πάλιν συνῆλθον, καὶ συναγαγόντες τοὺς ἐαλωκότας ἤλεγχον τὴν κυκλῶ πᾶσαν χώραν τίς ἐκάστη εἴη. (15) Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι τὰ μὲν πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐπὶ Βαβυλῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἧς περ ἤκειεν, ἡ δὲ πρὸς ἑω ἐπὶ Σούσα τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἐνθα θερρίζει καὶ ἐαρρίζειν λέγεται βασιλεὺς, ἡ δὲ διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν φέροι, ἡ δὲ διὰ τῶν ὀρέων καὶ πρὸς ἄρκτον τετραμμένη ὅτι εἰς Καρδούχους ἄγοι. (16) Τοῦτους δὲ ἔρασαν οἰκεῖν ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλέως οὐκ ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιάν· ὁ δὲ καὶ κυριαδάς· τοῦτων δὲ οὐδένα ἀπονοστήσαι διὰ τὴν ἀσχωρίαν. Ὅποτε μέντοι πρὸς τὸν σατράπην τὸν ἐν τῷ πεδίῳ σπείσαιντο, καὶ ἐπιμινύναι σφῶν τε πρὸς ἐκείνων καὶ ἐκεῖνων πρὸς ἑαυτούς. (17) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατηγοὶ ἐκάθισαν χωρὶς τοὺς ἑκασταχόσε ράσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν δῆλον ποιήσαντες ὅποι πορεύεσθαι ἐμελλον. Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τῶν ὀρέων εἰς Καρδούχους ἐμβαλεῖν· τοῦτους γὰρ διελθόντας ἔρασαν εἰς Ἀρμενίαν ἤξειν, ἧς Ὀρόντας ἔρχε πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. Ἐνταῦθεν δ' εὐπορον ἔρασαν εἶναι ὅποι τις ἐθέλοι πορεύεσθαι. (18) Ἐπὶ τοῦτοις ἐθύσαντο, ὅπως δηνίκα καὶ δοκοίη τῆς ὥρας τὴν ταρεῖαν ποιοῖντο· τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῶν ὀρέων ἐδεδοίκεσαν μὴ προκαταληφθεῖν· καὶ παρήγγειλαν, ἵνα καὶ δειπνήσαντες, συνεσκευασμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἐκπεσεῖν ἡνίκα ἂν τις παραγγέλλῃ.

rerum difficultate haerentes cum Rhodius quidam accessisset, Ego vos, viri, inquit, trajicere, simul scilicet quater mille gravis armaturæ milites, volo, si mihi suppeditaveritis ea quibus mihi opus est, ac talentum pro mercede praeberitis. Interrogatus qua re egeret, Utribus, ait, bis mille mihi opus erit: video autem hic multas pecudes, et capras, et boves, et asinos, quibus si coria detrahantur et insentur, facile nobis trajectum præstabunt. Etiam vinculis iis mihi opus erit, quibus circum jumenta utimini. His ubi utres, ait, inter se connexuero, lapidibus appensis singulos utres firmabo, iisque ancorarum ritu in aquam demissis, deinde utribus ita consertis, ut ad ulteriorem ripam pertingant, et utrinque ligatis, virgulta injiciam, et terram ingeram. Ac statim quidem intelligetis minime futurum, ut demergamini: nam utres singuli binos homines sustinebunt, quo minus demergantur; ut autem non labantur, virgulta et terra impediunt. Ducibus hæc qui audiissent visum est scitum esse inventum, opus ipsum tale, quod perfici non posset: nam multi equites trans flumen erant ipsos impedituri, qui primis statim non essent concessuri, ut horum quidquam efficerent. Itaque postridie retrocedebant versa Babylonem via, ad vicos non exustos, cum eos unde exierant incendissent: quo factum ut hostes non adpropinquarent, sed spectarent, atque admirari viderentur, quo tandem iter versuri essent Græci, et quid in animo haberent. Ibi tum ceteri milites in commeatu comparando erant occupati; duces vero et cohortium præfecti rursus conveniebant; et cum captivos coegissent, quænam esset quælibet ab omni undique parte regio, percunctabantur. Aiebant illi, a partibus ad meridiem spectantibus viam esse, quæ in Babylonem duceret et Mediam, qua ipsi venissent: ad orientem quæ spectat, in Susa et Ecbatana ferre, ubi rex æstatem et ver exigere dicitur: quæ ei fluvium qui trajecerit in occidentem versus pateret, in Lydiam et Ioniam ferre: quæ denique per montes et ad septentriones vergat, ad Carduchos ducere. Hos aiebant in montibus habitare, ac bellicosos esse, neque regis imperio parere: quin copias aliquando regias, quæ centies et vicies mille hominibus constarent, in eos invasisse, horumque neminem, propter locorum difficultatem, domum rediisse: ubi vero fœdera cum regionis campestris satrapa fecerint, et ex ipsis, quotquot voluerint, cum illis, et ex illis, quibus liberet, cum iis habere commercia. Hæc cum audiissent duces, seorsum collocarunt eos qui singulas regionis partes noscere se aiebant, nullo indicio ab ipsis aperte facto, quo profecturi essent. Ceterum ducibus inter se necesse esse videbatur, per montes in Carduchos invadere: nam posteaquam horum regionem peragrassent, perventuros dixerant captivi in Armeniam, cui Orontas præerat, regioni certe amplæ et opulentæ. Inde dixerant nullo negotio, quo quis proficisci vellet, transiri posse. Post hæc rem sacram fecerunt, ut, cum tempus videretur, iter facerent; ac (metuebant enim ne juga montium præoccuparentur) imperarunt etiam militibus, ut posteaquam cœnassent, omnes rebus suis compositis quieti se darent, et cum quis deunquisset, sequerentur.

BIBAION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἔσται μὲν οὖν ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς ἀς βασιλεὺς καὶ οἱ τὸν Κύρου ἀναβάντες Ἕλληες ἐσπέεσαντο, καὶ ὅσα παραβάτος τὰς σπονδας βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης ἐποίησαν πρὸς τοὺς Ἕλληας ἐπακολούθουτος τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ διδχλωται. (2) Ἐπεὶ δὲ ἀρίκοντο ἐνθα ὁ μὲν Τίγρης ποταμὸς παντάπασιν ὅπου ἦν διὰ τὸ βάθος καὶ μέγεθος, πέρουτος δὲ οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ Καρδούχεια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο, ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς διὰ τῶν ὀρέων πορευτέον εἶναι. (3) Ἦκουον γάρ τῶν ἀλλοκομένων ὅτι εἰ διέλθοιεν τὰ Καρδούχεια ὄρη, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἦν μὲν βούλωνται, διαδύσανται, ἦν δὲ μὴ βούλωνται, περιέσσι. Καὶ τοῦ Εὐφράτου τε τὰς πηγὰς ἐλέγετο ὡς πρόσω τοῦ Τίγρητος εἶναι, καὶ εἶσιν ὅπου στενόν. (4) Τῇ δ' εἰς τοὺς Καρδούχους ἐμβολὴν ὧδε ποιοῦνται, ἅμα μὲν λαθεῖν περὶόμενοι, ἅμα δὲ φθάσαι πρὶν τοὺς πολέμους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα. (5) Ἦν δ' ἡν ἄρ' ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ φυλακῇ καὶ ἐλείπετο τῆς νυκτὸς ὅσον σκοταῖος διελθεῖν τὸ πεδίον, τριγυλῶν ἀναστάντες ἀπὸ παραγγέλσεως πορευόμενοι ἀρίκονονται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸ ὄρος. (6) Ἐνθα δὲ Χειρίσφορος μὲν ἦν τοῦ στρατεύματος λαβὼν τὰ ἄρ' αὐτὸν καὶ τοὺς γυμνητάς πάντας, Ξενοφῶν δὲ σὺν τοῖς ὀπισθοβλάξιν ὀπίσταντες εἵπετο οὐδένα ἔργον γυμνητῶν οὐδαίς γὰρ κίνδυνος ἐδόκει εἶναι μὴ τις ἀποπορευόμενων ἐκ τοῦ ὀπισθεν ἐπίσπαιτο. (7) Καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβάνει Χειρίσφορος πρὶν τινα κισθέσθαι τῶν πολέμων· ἔπειτα ὁ θυγχεῖται ἐρείπετο δὲ αὐτὸς τὸ υπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς κώμας τὰς ἐν τοῖς ἄκροις τε καὶ μεσσοῖς τῶν ὀρέων. (8) Ἐνθα δὲ οἱ μὲν Καρδούχοι ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας ἔρχοντες καὶ γυναικας καὶ παῖδας ἔφερον ἐπὶ τὰ ὄρη. Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβάνειν, ἥσαν δὲ καὶ χαλκώματα παμπόλλως κατεσκευασμένα αἱ οἰκίαι, τῶν οὐδὲν ἔφερον οἱ Ἕλληες, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίωκον, υποπειδόμενοι, εἰ πως ἐθελῆσαι οἱ Καρδούχοι διέναι αὐτοὺς ὡς διὰ φιλίας τῆς γῆρας, ἐπείπερ βασιλεὶ πολέμοι ἦσαν. (9) Τὰ μέντοι ἐπιτήδεια, ὅτῳ τις ἐπιτυχάνοι, ἐλάμβανον ἀνάγκη γὰρ ἦν. Οἱ δὲ Καρδούχοι οὔτε καλόντων υπήκουον οὔτε ἄλλο φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. (10) Ἐπεὶ δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑλλήων κατέβαινον εἰς τὰς κώμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἤδη σκοταῖοι, διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν ἡ ἀνάβασις αὐτοῖς ἐγένετο καὶ ἡ καταβασίς, τότε δὲ συλλεγόντες τινὲς τῶν Καρδούχων τοῖς τελευταῖοις ἐπέβητο, καὶ ἀπέκτεινάν τινας καὶ λίθοις καὶ τοξέμασι κατέτρωσαν,

LIBER IV.

CAPUT I.

Quaecunque in itinere superiorem in Asiam facto usque ad praelii tempus gesta sint, et quae post praelium per inducias, quas rex et qui cum Cyro adscenderant Graeci inter se fecerant, quarque adversus Graecos, posteaquam rex et Tissaphernes foedera violassent, hostiliter facta sint, insequenti ipsos Persarum exercitu, superiore libro expositum est. Cum autem eo pervenissent, ubi Tigris fluvius propter altitudinem et magnitudinem transiri omnino non potuit, neque transitus erat alius, sed montes Carduchii prærupti fluvio imminabant, videbatur ducibus per hos montes iter esse faciendum. Nam futurum audiebant de iis quos ceperant ut, si montes Carduchios peragrent, Tigris fluvii fontes in Armenia, si vellent, transirent; id si minus vellent, eos circumirent. Etiam Euphratis fontes non longe a Tigri abesse dicebantur; * * * *. Ad hunc vero modum iter in Carduchos ingrediuntur, partim quod iis curae esset ut occulte proficiscerentur, partim ut priusquam ab hostibus occuparentur montium juga, eo evaderent: cum postremae agerentur excubiae, tantumque noctis reliquum esset, ut planitiem per tenebras peragraré possent, tunc cum surrexissent, uti denuntiaturum fuerat, iter ingressi prima luce ad montem perveniunt. Ibi vero Chirisophus in fronte erat exercitus, suis sibi copiis adjunctis, omnibusque militibus expeditis: at cum postremo gravis armaturae militum agmine sequebatur Xenophon, cui nulli aderant expediti; nam periculi nihil esse videbatur, ne quis, ipsi dum sursum tendunt, a tergo insequeretur. Ac Chirisophus in verticem prius adscendit, quam hostium quisquam animadverteret: deinde praibat, cum exercitus pars ea semper subsequeretur, quae verticem superarat, ad vicos in convallibus et recessibus montium sitos. Tum vero Carduchi, relictis aedibus, cum uxoribus ac liberis in montes fugiebant. Magnam hic commeatus copiam capere licebat; ades etiam vasis aeneis permultis erant instructa, quorum nullum auferebant Graeci, nec homines persequabantur; quippe his eo consilio parcebant, ut experirentur an ipsos Carduchi tanquam per pacatam regionem transmittere voluerint, quippe quia regi erant infesti. Verum commeatus, in quos quisquam incidit, sumebant: necessitas enim ita poscebat. At Carduchi nec vocantibus morem gerebant, nec ullum aliud amicitiae faciebant officium. Cum autem Gracorum ultimi tenebris jam obortis de vertice montis in vicos descenderent (nam propterea quod angusta esset via, diem totum adscendendo et in vicos descendendo contriverant), tum vero collecti quidam ex Carductiis ultimos istos invasere, et nonnullos interfecere, lapidibus

οἱγοι τινες ὄντες· ἐξ ἀπροδοκίτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ Ἑλληνικόν. (11) Εἰ μέντοι τότε πλείους συνελήγησαν, ἐκινδύνευσεν ἂν διαφραθῆναι πολλὸ τοῦ στρατεύματος. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώμας ὑπλίσθησαν· οἱ δὲ Καρδοῦχοι πυρὰ πολλὰ ἔκαιον κύκλῳ ἐπὶ τῶν ὁρέων καὶ συνευρών ἀλλήλους. (12) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔδοξε τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ θανάτωτατα ἔχοντας πορεύεσθαι, καταλιπόντας πῖλλα, καὶ ὅποσα ἦν νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ πάντα ἀρῆναι. (13) Σχολαίαν γὰρ ἐποιοῦν τὴν πορείαν πολλὰ ὄντα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα, πολλοὶ δὲ οἱ ἐπὶ τούτοις ὄντες ἀπόμαχοι ἦσαν, διπλάσιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὄντων. Δόξαν δὲ ταῦτα ἐκέρχων οὕτως ποιεῖν.

11. Ἐπεὶ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῇ οἱ στρατηγοί, εἴ τι εὐρίσκειν τῶν εἰρημένων μὴ ὑπεμένον, ἀφῆρυντο, οἱ δ' ἐπειθοντο, πλὴν εἴ τις τι ἔκλεψεν, ὅσον ἢ παιδὸς ἐπιθυμήσας ἢ γυναικὸς τῶν εὐπρεπῶν. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μὲν τι μαχόμενοι τὰ δὲ καὶ ἀναπαυόμενοι. (15) Εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν γίνεταί γε μὴν πολλὸς, ἀναγκαῖον ὃ ἦν πορεύεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ ἤγειτο μὲν Χειρίσοφος, ὡπισθοφυλάκει δὲ Ξενοφῶν. (16) Καὶ οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπετίθεντο, καὶ στενὴν ὄντων τῶν χωρίων ἐγγὺς προσιόντες ἐτόξευσαν καὶ ἐσπενδόνων ὥστε ἠναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες ἐπιδωκόντες καὶ πάλιν ἀναγκάζοντες σχολῇ πορεύεσθαι· καὶ θαμινὰ παρηγγέλλεν ὁ Ξενοφῶν ὑπομένειν, ὅτε οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπικαίοντο. (17) Ἐνθα ὁ Χειρίσοφος ἄλλοτε μὲν ὅτε παρεγγυῶτο ὑπέμενε, τότε δὲ οὐχ ὑπέμενε, ἀλλ' ἤγε ταχέως καὶ παρηγγύα ἐπεσθαι, ὥστε ὅτλον ἦν ὅτι πρῶτά τι εἴη· σχολῇ δ' οὐκ ἦν ἰδεῖν παρελθόντι τὸ αἶτιον τῆς σπουδῆς· ὥστε ἡ πορεία ὁμοία ρυτῇ ἐγίνετο τοῖς ὀπισθοφυλάξι. (18) Καὶ ἐνταῦθα ἰσπληνίσκει ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος τοξευθεὶς διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς σιολάδος εἰς τὰς πλευράς, καὶ Βασίης Ἀρχὰς διαμπερὲς εἰς τὴν κεφαλὴν. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμὸν, εὐθὺς ὥσπερ εἶλεν ὁ Ξενοφῶν ἰλῶν πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἡτιῆτο αὐτὸν ὅτι οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύο καλῶς τε καὶ κατὰ ἀνδρὸς τέχνητον, καὶ οὔτε ἀνελέσθαι οὔτε θάψαι ἐδυνάμεθα. (20) Ἀποκρίνεται ὁ Χειρίσοφος, Βλέφον, ἔφη, πρὸς τὰ ὄρη καὶ ἴδε ὡς ἄβατα πάντα ἐστὶ· μία δὲ αὕτη ὁδὸς ἦν ὁρᾶς ὁρθία, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐνθρώπων δρᾶν ἔξεστί σοι ὅτλον τοσοῦτον, οἱ κατελιγρότερες φυλάττουσι τὴν ἐκβασιν. (21) Ταῦτ' ἐγὼ ἔσπευσον καὶ διὰ τοῦτο σε οὐχ ὑπέμενον, εἴ πως δυναίμην φθάσαι πρὶν κατελιγθῆναι τὴν ὑπερβολήν· οἱ δ' ἡγεμόνες οὐκ ἔχομεν οὐ φασιν εἶναι ἄλλην ὁδόν. (22) Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει, Ἄλλ' ἐγὼ ἔγω δύο ἄνδρας. Ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν πράγματα παρείχον, ἐνηδρεύσαμεν, ὅπερ ἡμεῖς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐποίησε, καὶ ἀπεκτείναντιν τινας

etiam ac sagittis alios sanciverunt, numero quamvis essent exigui : nam Græcorum exercitus ex improvise in eos inciderat. Quod si tum plures collecti fuissent, in periculum interitus magna pars exercitus venisset. Atque hanc quidem noctem ita in vicis commorati sunt : Carduchi undique in montibus ignes accendebant, seque mutuo adspectabant. Ubi illuxit, Græcorum ducibus et colortium præfectis visum est, sic iter facere, ut ex jumentis necessaria tantum et robustissima secum sumerent, cetera relinquerent, atque mancipia, quæcumque recens capta erant in exercitu, omnia dimittere. Nam multa quod essent jumenta et mancipia tardam reddebant protectionem : quin etiam ex ipsis multi, his præfecti, ad pugnandum propterea inutiles erant ; ac duplo major commeatus parandus erat et portandus, cum magnus esset hominum numerus. His decretis, per præconem edixerunt, ita esse faciendum.

Posteaquam pransi jam iter facere cœpissent, arcto quodam in loco cum substitissent duces, si quid reperirent ex iis quæ dicta sunt, quod non dimitteretur, auferebant : illi autem parebant, præterquam si quis furtim aliquid retineret, vel pueri cupiditate, vel formosæ mulieris, accensus. Atque ita quidem die isto iter faciebant, partim pugnantes, partim etiam requiescentes. Postero vero die magna coorta est tempestas, sed tamen necessario pergendum erat ; quippe quia commeatus iis non satis magna erat copia. Ac Chirisophus quidem erat in fronte, et agmen ultimum ducebat Xenophon. Hostes autem acriter Græcos invadebant, et quia loca erant angusta, propius accedebant et sagittis fundisque petebant ; adeo ut Græci, dum hostem persequerentur et rursus retrocederent, tarde progredi cogerentur : sæpe Xenophoni etiam denunciabat subsistendum esse, quoties hostes acriter instarent. Ibi Chirisophus, qui alias quidem, cum denunciabatur, subsistebat, tum non subsistebat, sed ducebat celeriter, suosque sequi jubebat : adeo ut perspicuum esset, aliquam rem molestam supervenisse : at otium non erat, ut quis ad ipsum pergeret, ac quæ festinationis esset causa videret : quare fugæ simile fuit iis iter, qui in extremo erant agmine. Ibi moritur etiam vir fortis Cleonymus Lacedæmonius, confixus sagitta per scutum et spoliadem in ipsas costas missa, itemque Basias Arcas, transfixa penitus per caput sagitta. Cum autem ad locum castris locandis idoneum pervenissent, Xenophon statim, ut se habebat, ad Chirisophum profectus, tum incusabat, quod non substitisset, sed ita duceret ut cogerentur in ipsa fuga dimicare. Jam quoque, ait, duo præclari fortesque viri occubuerunt, eosque nec tollere nec sepelire potuimus. Ad hæc respondet Chirisophus : Specta, ait, montes, ac vide quam difficiles aditu sint omnes. Una autem hæc via est, quam vides, ardua : et in hac tantam tibi videre licet hominum multitudinem, qui partem, qua foret alioquin evadendum, custodiunt. His de causis ego festinavi, et idcirco te non exspectavi, quia id operam dedi ut, si qua ratione possem, eo prius pervenirem, quam juga montium occuparentur : duces certe, quos habemus, aliam esse viam negant. Ego vero, inquit Xenophon, duos homines habeo. Nam cum negotia nobis facerent hostes, insidias struximus (quod quidem nobis etiam respirandi facultatem dedit), ac nonnul-

αὐτῶν, καὶ ζῶντας προθύμην λαβεῖν αὐτοῦ τούτου ἔνεκεν ὥπως ἡγεμόσιν εἰδοῖσι τὴν χώραν χρησαίμεθα.

21. Καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους ἤλεγχον διαλαβόντες εἰ τινα εἶδεῖεν ἄλλην ὁδὸν ἢ τὴν φανεράν. Ὁ μὲν οὖν ἕτερος οὐκ ἔφη καὶ μάλα πολλῶν φόβων προσκαγομένων· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ὠφέλιμον ἔλεγεν, ὁρῶντος τοῦ ἑτέρου κατεσφάγη. (21) Ὁ δὲ λοιπὸς εἰέξεν ὅτι οὗτος μὲν διὰ ταῦτα οὐ φάη εἰδέναι ὅτι αὐτῷ τυγχάνει θυγάτηρ ἐκεῖ παρ' ἀνδρὶ ἐκδοδομένη· αὐτὸς δ' ἔφη ἡγήσασθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίοις πορεύεσθαι ὁδόν. (22) Ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον ἔφη εἶναι ἄκρον, ὃ εἰ μὴ τις προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον εἶσεσθαι παρελθεῖν. (23) Ἐνταῦθα ἐδόκει συγκαλέσαντας λοχαγούς καὶ πελταστὰς καὶ τῶν ὀπλιτῶν λέγειν ταῦτα παρόντα καὶ ἐρωτᾶν εἰ τις αὐτῶν ἔστιν ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι ἂν γενέσθαι καὶ ὑποστὰς ἐθελοντὴς πορεύεσθαι. (24) Ὑφίσταται τῶν μὲν ὀπλιτῶν Ἀριστόνυμος Μεθυδριεὺς Ἀρκὰς καὶ Ἀγκασίος Στυμφαλῖος Ἀρκὰς, ἀντιστασιάζων δὲ αὐτοῖς Καλλίμαχος Παρρῆσιος Ἀρκὰς καὶ οὗτος ἔφη ἐθέλειν πορεύεσθαι προλαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος· ἐγὼ γάρ, ἔφη, οἶδα ὅτι ἐβρονταὶ πολλοὶ τῶν νέων ἐμὸν ἡγευμένον. (25) Ἐκ τούτου ἐρωτῶσιν εἰ τις καὶ τῶν γυναικῶν ταξίαρχον ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. Ὑφίσταται Ἀριστεὺς Χίος, ὃς πολλὰ ῥοῦ πολλοῦ ἄξιός τῃ στρατιᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ ἦν μὲν δειλὴ ἡδὴ, οἱ δ' ἐκέλευον αὐτοὺς ἐμπαρόντας πορεύεσθαι. Καὶ τὸν ἡγεμόνα δέξαντες παραδιδόσαν αὐτοῖς, καὶ συντίθενται τὴν μὲν νύκτα, ἦν λάβωσι τὸ ἄκρον, τὸ χωρίον φυλάττειν, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ σάββητι σημάινειν καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὄντας ἵεναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανεράν ἐκβάσιν, αὐτοὶ δὲ συμβουλήθῃσιν ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα. (2) Ταῦτα συνθέμενοι οἱ μὲν ἐπορεύοντο πλῆθος ὡς διεχιλίον· καὶ ὕδωρ πολλὸν ἦν ἐξ οὐρανοῦ· Ξενοφῶν δὲ ἔχων τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἡγεῖτο πρὸς τὴν φανεράν ἐκβάσιν, ὥπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ πολέμιοι προσέχρουν τὸν νοῦν καὶ ὡς μάλιστα λάθοιν οἱ περιούνητες. (3) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ χαράδρᾳ οἱ ὀπισθοφυλάκες, ἦν ἔδει διαβάντας πρὸς τὸ ὄριον ἐκβαίνειν, τηνικαῦτα ἐκυλίνδουν οἱ βάρβαροι ὀλοτρόχους ἀμυγδαλῖους καὶ μείζους καὶ ἐλάττους, οἱ φερόμενοι πρὸς τὰς πέτρας πταίνοντες διεσφενδωνόντο· καὶ παντάπασιν οὐδὲ πελάσαι οἶον τ' ἦν τῇ εἰσόδῳ. (4) Ἐνίοι δὲ τῶν λοχαγῶν, εἰ μὴ ταύτῃ δύναιτο, ἄλλῃ ἐπειρῶντο· καὶ ταῦτα ἐπιόουν μέγρι σκότος ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ ὦροντο ἄρανεῖς εἶναι ἀπίοντες, τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον· ἐτύγγων δὲ καὶ ἀνάρητοι ὄντες αὐτῶν οἱ ὀπισθοφυλάκαρχαντες. Οἱ μὲντοι πολέμιοι [προθύμηνον δὲ ὅτι] οὐδὲν ἐπαύσαντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κυ-

los ex eis occidimus, nonnullos etiam vivos ut caperemus, hac ipsa de causa operam dedimus, ut iterum ducibus, regio quibus hac nota esset, uteremur.

Et cum homines adduci statim cussarent, ex iis separatim sumptis quaerebant, eequam viam aliam nossent, praeter conspicuam. Alter quidem aliam se nosse negabat, etiam si multi terrores ipsi incuterentur: cumque nihil quod esset ex usu diceret, alterius in conspectu jugulatus est. Alter ille superstes aiebat istum propterea aliam se nosse viam negasse, quod istae filiam haberet viro collocatam; ipse vero ducem se itineris futurum dicebat, quo etiam peregrae jumenta possent. Interrogatus equid esset in ea via loci difficultis transitu, verticem quendam esse aiebat, quem nisi quis occupando anteverteret hostes, fieri non posse ut transiretur. Hic visum est, convocatis cohortium praefectis et peltastarum et eorum qui erant gravis armaturae tum praesentem rerum statum exponere, tum quaerere, e quis sit ex iis, qui se virum fortem praestare velit, ac suscepto negotio sponte proficisci. Protectionem suscipiunt ex gravis armaturae praefectis Aristonymus Methydriensis Arcas, et Agasias Stympthalmus Arcas. Cum ipsis autem contendebat Callimachus Parrhasius Arcas: nam et is ire se velle aiebat, adsumptis iis qui de toto exercitu ultro se offerrent; Sat scilicet enim, inquit, multos juvenes sequuturos, si ego dux sim. Deinde interrogant, num quis de expeditorum militum praefectis cohortium una cum his ire vellet. Operam suam pollicetur Aristaeus Chius, qui in rebus ejusmodi saepe numero exercitui fuit maximi pretii.

CAPUT II.

Et jam advesperascebat quidem, eosque sumpto viam proficisci jusserunt praefecti: ac ducem viae vinculis constructum eis tradunt; et rem ita componunt ut, si jugum caperent, noctu locum custodirent; et quamprimum illescere, signum tuba darent: ac deinde qui superiori essent loco adversus eos tenderent, qui transitum illum conspicuum tenerent; ipsi ad opem ferendam concurrerent, in montem quam celerrime possent adscendendo. His ita compositis, proficiscebantur illi, numero circiter bis mille; et aqua tum ex caelo multa defluebat: et Xenophon cum agminis extremi custodibus ad transitum illum conspicuum praebat, ut hostes in hanc duntaxat viam animum intenderent, ac quam maxime laterent ii, qui circuibant. Posteaquam ad torrentis alveum quendam agminis extremi custodes aderant, quem ubi transissent in arduum tendendum erat, tunc barbari saxa rotunda, quae vel singula plaustrum onerassent, tam majora quam minora devolvebant; quae delata et ad petras adlisa tanquam e funda contorquebantur: atque adeo viae ne quidem adpropinquare licebat. Nonnulli ex cohortium praefectis, hac si nequaquam possent, alia via evadere tentabant; idque ad obortas usque tenebras agebant. Cum autem se discedentes ab hostibus conspici non posse putarent, tunc ad eorum abeunt: ex eorum autem numero ii, qui extremi agminis custodiam egissent, ne pransi quidem fuerant. Verum hostes [timore scilicet percussi] ne-

ληθεύοντες τοὺς λίθους· τεκμαίρεσθαι δ' ἦν τῷ φόρῳ. (5) Οἱ δ' ἔχοντες τὸν ἡγεμόνα κύκλῳ περιόντες καταλαμβάνουσι τοὺς φύλακας ἀμφὶ πῦρ καθήμενους· καὶ τοὺς μὲν κατακνόντες τοὺς δὲ καταδιώξαντες αὐτοὶ ἐνταῦθ' ἕμενον ὡς τὸ ἄκρον κατέχοντες. (6) Οἱ δ' οὐ κατείχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐτῶν, παρ' ὃν ἦν ἡ στενὴ αὐτῇ ὁδὸς ἐφ' ἣ ἑκάθητο οἱ φύλακες. Ἐφοδὸς μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἦν οἱ ἐπὶ τῇ φανερᾷ ὁδῷ ἑκάθητο. (7) Καὶ τῇ μὲν νύκτῃ ἐνταῦθα διήγαγον· ἐπεὶ δ' ἡμέρα ὑπέφαινε, ἐπορεύοντο σιγῇ συνταγμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ οὐκ ἔμελλεν, ὥστε εἰσθαι ἐγγὺς προσελθόντες. Ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἡ τε σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἀλαλάξαντες ἔντο ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ λιπόντες τὴν ὁδὸν φεύγοντες ὀλίγοι ἀπέβησαν· εὖζωνοι γὰρ ἦσαν. (8) Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος εὐθὺς ἔντο ἄνω κατὰ τὴν φανεράν ὁδόν· ἀλλοὶ δὲ τῶν στρατηγῶν κατὰ ἀτρίβεις ὁδοὺς ἐπορεύοντο ἢ ἐνυχον ἕκαστοι ὄντες, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐδύναντο ἀνίμην ἀλλήλους τοῖς δόρασι. (9) Καὶ οὗτοι πρῶτοι ἀνέμειξαν τοῖς προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον. Ξενοφῶν δὲ ἔχων τῶν ὑπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις ἐπορεύετο ἥπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες· εὐδοκῶν γὰρ ἦν τοῖς ὑποζυγίοις· τοὺς δὲ ἡμίσεις ὅπισθεν τῶν ὑποζυγίων ἔταξε. (10) Πορευόμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ κατελιγμένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὗς ἡ ἀποκύβητις ἦν ἀνάγκη ἡ διεξεῦχθαι ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν ἥπερ οἱ ἄλλοι, τὰ δὲ ὑποζύγια οὐκ ἦν ἄλλη ἡ ταύτη ἐκδύναται. (11) Ἐνταῦθα δὲ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις προσβάλλουσι πρὸς τὸν λόφον ὀρθίως τοῖς λόγοις, οὐ κύκλῳ ἀλλὰ καταλιπόντες ἄφρονες τοῖς πολεμίοις, εἰ βούλοιντο φεύγειν. (12) Καὶ τέως μὲν αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ὅπῃ ἐδύναντο ἕκαστος οἱ βάρεθαι ἐτόξευον καὶ ἔβαλλον, ἐγγὺς δ' οὐ πρὸς, ἀλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. Καὶ τοῦτον τε παρελθούσας οἱ Ἕλληνες καὶ ἔτερον ὀρθῶν ἐμπροσθεν λόφον κατεχόμενον ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι. (13) Ἐννοήσας δ' ὁ Ξενοφῶν μὴ εἰ ἔρημον καταλείπει τὸν ἡλικότα λόφον, καὶ πάλιν λαθόντες οἱ πολεμιοὶ ἐπιβοῶντες τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν, ἐπὶ πολὺ ὥς ἦν τὰ ὑποζύγια ἄτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενα, καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς Κηφισόδωρον Κημισσῶντος Ἀθηναῖον καὶ Ἀμφικράτην Ἀμφιδήμου Ἀθηναῖον καὶ Ἀρχαγόραν Ἀργεῖον φυγάδα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεύτερον λόφον, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦτον αἰρούσιν. (14) Ἐτι δ' αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν πολὺ ὀρθώτατος ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν ἐβελοντῶν. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο οἱ Ἕλληνες, λείπουσιν οἱ βάρεθαι ἀμαχτῇ τὸν μαστὸν, ὥστε θυμαστὸν πᾶσι γενέσθαι καὶ ὑπώπτεον δέσαντας αὐτοὺς μὴ κυκλωθέντες πολιορκεῖντο ἀπολιπεῖν. Οἱ δ' ἴσα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὅπισθεν γιγνόμενα πάντες ἐπὶ τοῖς ὑπισθοφυλάκασι ἐχώρουν. (16) Καὶ Ξε-

stem totam lapides devolvere non cessabant; id quod ex fragore conjectare erat. At nostri, qui itineris ducem habebant, et loca undique circumierant, praesidiarios hostium milites ad ignem sedentes offendunt: cumque alios occidissent, alios persequendo dejecissent, ibi manebant ipsi, quasi verticem tenerent: quem tamen non tenebant, sed tumulus quidam erat supra ipsos, propter quem angusta erat illa via, ad quam hostium milites praesidiarii sedebant. Aditus vero inde ad hostes erat, qui ad viam conspicuam consederant. Et noctem quidem ibi exigebant. Cum autem dies illuxisset, instructi tacite in hostes pergunt; etenim nebula offusa erat; adeo ut occulti essent, cum jam prope ad eos accessissent. Posteaquam se mutuo vidissent, et tuba cecinit, et Graeci sublato clamore homines invadunt: at impetum hi non sustinuerunt, sed cum relicta via fugae se dedissent, pauci tantum interfecti sunt; quippe erant expediti. Qui circa Chiriosophum erant, tubam ubi audierant, mox sursum via conspicua tendebant; ceteri duces per vias non tritas, qua quisque forte aderat, pergebant, et cum ascenderent, ut poterant, alii alios hastis sursum attrahebant: atque hi primi se cum iis, qui locum occuparant, conjungere. Xenophon autem cum dimidia extremi agminis parte ea via faciebat iter, qua illi qui ducem habuerant (nam ea jumentis erat comunodissima); alteram partem post jumenta disposuerat. Dum procedebant in collem supra viam forte incidunt, ab hostibus occupatum, quos vel dejicerent necesse erat, vel a Graecis ceteris disjungerentur. Et ipsi quidem potuissent viam ingredi eam, qua ingressi fuerant alii, sed jumenta fieri non potuit ut alia quam hac evaderent via. Ibi tum mutuo se cohortati, cohortibus se excipientibus collem invadunt, non omni tamen ex parte, sed hostibus exitu relicto, si fugere vellent. Et barbari in eos adscendentes, qua quisque poterat, sagittas et jacula mittebant, prope autem non accedebant, sed locum fuga dilapsi relinquunt. Et ut hunc Graeci praeterierunt, ita iis alium quendam ante se collem ab hostibus occupatum cernentibus visum est, ad hunc quoque pergendum esse. Xenophon autem cum secum sollicitus cogitaret ne si collem, quem ceperant, incustoditum relinqueret, iterum eum hostes occuparent ac jumenta praetereuntia adorirentur (in longum utique explicata erant jumenta, quippe quae per iter angustum incederent), Cephisodorum Cephisophontis filium, Atheniensem, et Amphicratem Amphidemi filium, Atheniensem et ipsum, et Archagoram Argivum exulem, cohortium praefectos, in colle relinquit: ipse cum reliquis in verticem alterum tendit; atque hunc etiam eodem modo capiunt. Ipsi adhuc jugum tertium reliquum erat multo maxime arduum, quod custodiæ ab iis, qui sponte profecti fuerant, ad ignem noctu deprehensum imminerebat. Cum autem prope Graeci suos duxissent, barbari sine praelio jugum relinquunt: adeo ut omnibus admirationi esset, atque suspicabantur eos locum propterea deserere, quod vererentur ne circumventi obsiderentur. Verum hi de vertice despicientes ea quae a tergo gererentur, omnes in eos, qui extremum agmen tutabantur,

νοσθον μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαινον ἐπὶ τὸ ὄρεον, τοὺς δὲ ἄλλους ἐκέλευεν ὑπαγεῖν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόχοι προσηλίζεσθαι, καὶ προσελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ βαλιδῷ θέσθαι τὰ ὅπλα εἴποι. 17 Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦλθεν Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργεῖος περυνθὸς καὶ λέγει ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόχου καὶ οὐκ ἐπέβησι Κηρυτιδοφόρος καὶ Ἀμφικράτης καὶ ἄλλοι ὅσοι μὴ ἀέμενοι κατὰ τῆς πέτρας πρὸς τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἀφίκοντο. 18 Ταῦτα δὲ διαπραξάντων οἱ βαρβάροι ἦσαν ἐπὶ ἀντίπαρον λόχον τῇ μακρότῃ καὶ Ξενοφῶν διειργέτο αὐτοῖς δι' ἐρακνήσας περὶ σπονδῶν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπότηται. 19 Οἱ δὲ ἔδωκαν ἀποδοσὴν ἐφ' ᾧ μὴ καίεν τὰς χώρας. Συναρπάσσεται ταῦθ' ὁ Ξενοφῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἄλλο στρατεύμα παρήκει, οἱ δὲ ταῦτα διειργόντο, πάντες οἱ δὲ τούτου τοῦ τόπου συνεβρόχσαν. Ἐν ταῖς ἵστασι τοῖς πολέμοις. 20 Καὶ ἐπεὶ ἤρξαντο καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ μακροῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἦεντο δὲ οἱ πολέμοις πολλὴν πληθεῖ καὶ θυρόδῳ καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μακροῦ ἀφ' οὗ Ξενοφῶν κατέβαιναν, ἐκυλινδούν πετρας καὶ ἑνὸς μὲν κατέβηεν τὸ σκάφος, Ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασπιστὴς ἔχρον τὴν ὁσπίδα ἀπὸ ἡμῶν. 21 Εὐρύλοχος δὲ Λουστιάς Ἀρκὰς προσέβραχεν αὐτῷ ἐπὶ λήτης, καὶ πρὸ ἄμφοιν προσέβραχεν ὡς ἀπερῶμαι, καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συνεταγμαμένους ἀπῆλθον. 22 Ἐκ δὲ τούτου πάλιν ἔγένετο τὸ ἔλθῃ καὶ ἐσκήρηνται αὐτοὶ ἐν πολλῇ καὶ καλῇ οἰκίᾳ καὶ ἐπιτηδείῳ διαβίῃ καὶ γὰρ ὄνος πολλὸς ἦν, οὗ ἐν ἰσχυροῖς κοινάτοισι εἶχον. 23 Ξενοφῶν δὲ καὶ Νειρίτορος διαπραξάντος ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς ἐπέδωκαν τὸν ἡγεμόνα καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανόντων ἐκ τῶν θουακῶν, ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθοῖς. 24 Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ κεινὸν ἡγεμόνος ἐπορεύοντο μαχόμενοι ὁ δὲ πόλεμος καὶ οὐκ εἴη στενὸν χωρίον περικατὰ χεῖρας ἔχοντες τὰς παρῶντας. 25 Ὅπότε μὲν οὖν τοὺς πρώτους κοινῶνται, Ξενοφῶν ὀπίσθεν ἐλθάνων πρὸς τὰ ὄρη εἶνε τὴν ἀπόβραζιν τῆς παρόδου τοῖς πρώτοις ἀνωτέρω παρῶμενος γήγνεσθαι τῶν κοινῶντων, 26 ὅποτε δὲ τοῖς ὀπίσθεν ἐπιβόηοντο, Νειρίτορος ἐλθάνων καὶ παρῶμενος ἀνωτέρω γήγνεσθαι τῶν κοινῶντων εἶνε τὴν ἀπόβραζιν τῆς παρόδου τοῖς ὀπίσθεν καὶ αἰεὶ ὁσπὶς ἐδύνηον ἀλλήλους καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμάχοντο. 27 Ἦν δὲ καὶ ὅποτε αὐτοῖς τοῖς ἀναβάται πολλὰ πράγματα παρεῖχον οἱ βαρβάροι πάλιν καταβαίνουσιν εἰς ἄρσι γὰρ ἦσαν, ὥστε καὶ ἐγγυθεν περυνθῶντες ἀπορύνειν οὐδὲν γὰρ εἶχον ἄλλο ἢ τόξα καὶ σπενδόνας. 28 Ἀριστοὶ δὲ τοῦτοι ἦσαν· εἶχον δὲ τόξα ἐγγυς τριπλήρη, τὰ δὲ τοξέσματα πλέον ἢ διπλήρη· εἶχον δὲ τῆς νευρῆς, ὅποτε τοξέουσιν, πρὸς τὸ κάτω τοῦ τοξοῦ τῷ ἁριστέρῳ ποδὶ προσβαίνοντες. Τὰ δὲ τοξέσματα ἔχοντο διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν δορυκαίων. Ἐγγίζοντο δὲ αὐτοῖς οἱ Ἕλληνας, ἐπεὶ λαβοῖεν, ἀκοντίους ἐναγκυλῶντας. Ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις οἱ Κρήτες χρησιμώταται ἐγένοντο ἡγεῖς δὲ αὐτῶν Στρατοκλῆς Κρής.

tendunt. Et Xenophon quidem cum junioribus in jugum adscendit, ceterosque ita subsequi jussit, ut ultimi cohortium praefecti cum ipsis conjungere se possent : et ubi accessissent, in via loco aequabili in armis consisterent, edixit. Atque ibi tum Archagoras Argivus elapsus fuga venit, ac se suosque de primo colle dejectos fuisse narrat, et Cephisodorum, Amphicratem aliosque peremptos, quicumque de petra non desiliissent et ad extremi agnibus praesidia pervenissent. Haec cum barbari confecissent, ad collem jugo oppositum veniebant : cumque eis Xenophon per interpretem de induciis agebat, ac interfectorum corpora repetebat. Aiebant illi se reddituros ea, modo vicos non exuerent. Cum iis Xenophon de his consentiebat. Interea vero dum copiae ceterae praeteribant, atque inter se de istis conditionibus disserebant, omnes eo de loco confluerant. Ibi tum substituerunt hostes. Cumque Graeci descendere de jugo ad alios cepissent, ubi castra erant posita, magno sane numero tumultuque interebantur hostes ; et cum ad verticem pervenissent jugi, de quo Xenophon descenderat, saxa devolvebant : et unius quidem crus frigerunt, Xenophontem satellites sentium portans non consequutus erat ; sed Eurylochus Lusitiae Arcas, gravis armaturae miles, ad ipsum advenit, ac pro utroque hostibus objectus pedem referebat ; ceteri quoque ad illos, qui stabant instructi, discesserunt. Tum vero omnes Graecae copiae in unum convenerant, et devertebantur multis elegantibusque aedibus, comaeatu largi utentes : etenim viam multum erat, quod cisternis opere tectorio inductis continebant. Perfecerunt autem Xenophon et Chiriso plus, ut tradito itineris duce interfectorum corpora reciperent ; atque omnia mortuis iuxta pro viribus fecerunt, quemadmodum fieri viris fortibus in more est. Postidie sine duce proficiscebantur : hostes autem pugnando, et locus si ubi esset angustus, eum praecupando, transitus impediabant. Quando ergo primos impedirent, Xenophon a te go ad montes adscendens, transitus obstructionem primis solvebat, operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet : cum vero extremum aguen adorirentur, Chiriso plus adscendens, et operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet, transitus obstructionem iis, qui extremi erant, solvebat. Atque ita semper hi mutuo sibi auxilium ferebant, et naviter admodum alter alterius curam gerebat. Numquam etiam iis, qui adscenderant, barbari rursus descendantibus multum negotii facebant : quippe erant expediti, adeo ut vel ex propinquo fugientes effugerent : neque enim quidquam praeter arcus et fundas gestabant. Erant autem sagittarii peritissimi, arcusque habebant ternum fere cubitorum, sagittas plus quam bicubitales : ac nevos, cum sagittas missuri erant, ita adducebant, ut ima arcus parti sinistram pedem imponderent. Sagittae autem senta et loricae penetrabant : eis, si quas Graeci nacti essent, tanquam jaculis utebantur, amenta cum addidissent. His in locis maximo usui fuisse Cretenses ; iis autem Stratocles praerant Cretensis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Ταύτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ὑλίσθησαν ἐν ταῖς κώμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου τοῦ παρὰ τὸν Κεντρίτην ποταμὸν, ὡς δὲ πλεῖστον, ὅς ὑρίζει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν Καρδούων χώραν. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα ἀνεπαύσαντο ἄσμενοι ἰδόντες πεδίον· ἀπεῖγε δὲ τῶν δρέων ὁ ποταμὸς ὡς ἑξ ἡ ἑπτὰ στάδια τῶν Καρδούων. (2) Τότε μὲν οὖν ὑλίσθησαν μάλα ἡδέως καὶ τὰ πικρὰ ἔργονα καὶ πολλὰ τῶν παρεληλυθότων πόνων μνημονεύοντες. Ἐπεὶ γὰρ ἡμέρας, ὥσπερ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν Καρδούων, πάσας μαρόμενοι διετέλεσαν, καὶ ἔπαιον κακὰ ὅσα οὐδὲ τὰ συμπάντα ὑπὸ βασιλείᾳ καὶ Τισσαφέρνῳ. Ὡς οὖν ἀπὸ γλαυγένοιο τούτου ἡδέως ἐκμηθήσαν.

3. Ἀνα δὲ τῇ ἡμέρᾳ δῶσι ἵππεις ποὺ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξωπλισμένους ὡς κολύσσοντας διαβαίνειν, περὶ δ' ἐπὶ ταῖς ὄχθαις παρατεταγμένους ἀνὰ τῶν ἱππέων ὡς κολύσσοντας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. (4) Ἦσαν δ' οὗτοι Ὀρόντου καὶ Ἀρτούχου Ἀρμένιοι καὶ Μάρδοι καὶ Χαλδαῖοι μισθοφόροι. Ἐλέγοντο δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἐλευθεροὶ τε καὶ ἀλκιμοὶ· εἶναι δ' ὅπλα δ' ἔχον γέγρα μακρὰ καὶ λόγχα. (5) Αἱ δὲ ὄχθαι αὐταὶ ἐφ' ὧν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν τρία ἢ τέτταρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπέχον· ὁδὸς δὲ μία ἢ δρωμένη ἦν ἔγουσα ἀνω ὥσπερ χειροποίητος· ταύτῃ ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ Ἕλληνες. (6) Ἐπεὶ δὲ πειρωμένοις τότε ὥρα ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνετο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμὸς μεγάλῳ λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὐτ' ἐν τῇ ὁδοῖ τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν· εἰ δὲ μή, ἥρπασεν ὁ ποταμὸς· ἐπὶ τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἰ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τὰλλα βέλη· ἀνεχώρησαν οὖν καὶ αὐτοὶ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμόν. (7) Ἐνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθεν νύκτα ἦσαν, ἐπὶ τοῦ ὅρου ἰώρων τοὺς Καρδούους πολλοὺς συνελεγμένους ἐν τοῖς ὅλοις. Ἐνταῦθα δὲ πολλὴ ἀθυμία ἦν τοῖς Ἕλλησιν, δῶσι μὲν τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, δῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν κολύσσοντας, δῶσι δὲ τοὺς διαβαίνουσιν ἐκκλεισμένους τοὺς Καρδούους ὁπίσθην. (8) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἐμείναν ἐν πολλῇ ἐπορίᾳ ὄντες. Ξενοφῶν δὲ ὅρα εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις διδῶσθαι, αὐταὶ δὲ αὐτῷ αὐτόματα περιρρῦναι, ὥστε λυθῆναι καὶ διαβαίνειν ὅσον ἐβούλετο. (9) Ἐπεὶ δὲ ὄρθρος ἦν, ἔρχεται πρὸς τὸν Χειρίσοφον καὶ λέγει· ὅτι ὡς ἐγὼ εἶμι καλῶς ἔσεσθαι, καὶ διηγείται αὐτῷ τὸ ὄρα. Ὁ δὲ ἤδετό τε καὶ ὡς τάχιστα ἔως ὑπέφαιεν ἰδόντες πάντες παρόντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἦν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου. Καὶ ἀπίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ παρηγγέλλον τῇ στρατιᾷ ἀριστοποιεῖσθαι. (10) Καὶ ἀριστῶντι τῷ Ξενοφῶντι προσέρχονται δύο νεανίσκων· ἤδεσαν γὰρ πάντες εἰ ἐξείη αὐτῷ καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνῶντι προσελθεῖν, καὶ εἰ καθεύδει, ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἰ τίς τις ἔχοι

Atque isto quidem die in vicis commorati sunt, supra planitiem sitam propter Centritem fluvium, latitudine duum fere plethrum, qui Armeniam a Carduchorum agro separat: hic Græci se quieti dabant lubenter, conspecto quippe campo; ceterum a Carduchorum montibus fluvius stadia circiter sex vel septem aberat. Ibi tum quidem non sine magna jucunditate commorati sunt, cum et comeatum haberent, et prætoriorum laborum multum recordarentur. Septem enim dies, quibus per Carduchos profecti erant, omnes perpetuis exegerant præliis, taliaque perpassi fuerant mala, qualia ne universa quidem illa a rege et Tissapherne illata fuere. Quamobrem quasi ab his liberati, jucunde ad somnum capiendum decubuerunt.

Dies autem ut illuxit, trans fluvium equites vident armatos, tanquam si transitum impedituri essent; supraque equites fluminis in ripis pedites instructos, tanquam si impedituri essent ne in Armeniam evaderent. Erant hi Orontis et Artuchi, Armenii et Mardi et Chaldæi stipendio conducti. Et Chaldæi quidem liberi ac bellicosi esse ferebantur: arma iis erant gerræ longæ et hastæ. Colles autem illi, in quibus isti erant instructi, tria vel quatuor plethra ab amne distabant: via, quæ quidem cerneretur, una erat eaque sursum ducebat, quasi manu facta: hac Græci transire conabantur. Cum autem iis, id qui conabantur, aquam mamillas superare compertum esset, ac flumen propter ingentia saxa eaque lubrica esset asperum, neque arma in aqua gestari possent; quod ceteroquin flumen eos abriperet; ac si quis in capite arma gestare vellet, nudos ferri adversus sagittas aliaque oporteret tela: retrocesserunt, atque illic propter amnem castra metati sunt. Ibi autem in monte, in quo nocte superiore ipsi fuerant, videbant multos Carduchos collectos eosque armis instructos. Itaque tum Græcos magna invasit animi demissio, cum in amne trajiciendo difficultatem cernerent, cernerent hostes qui ipsos transitu prohibitori essent, cernerent denique Carduchos trajicientibus a tergo instaturos. Quamobrem hunc diem ac noctem exigebant magna difficultate impliciti. At Xenophon somnium vidit: isque adeo sibi compedibus constrictus esse visus est, eæ vero sua sponte circa eum delabi videbantur, adeo ut ipse solutus esset, ac per omnia quæ vellet incederet. Cum diluculum jam adesset, ad Chirisophum venit, ac se in spe esse dicit bene ipsis futurum: simulque somnium ei narrat. Et is delectatus est, et quam primum aurora illucere cœperat, duces qui aderant omnes rem sacram faciebant: et statim ab initio pulchre litatum est. Cumque a sacrificiis discessissent duces et cohortium præfecti, exercitui denuntiabant prandendum esse. Ad Xenophontem autem adhuc prandentem juvenes duo adcurrunt: norant enim omnes licere ad ipsum, et cum pranderet et cum cœnaret, accedere cuivis; atque etiam, si dormiret, excitare dice-

τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. (11) Καὶ τότε ἔλεγον ὅτι τυγ-
χάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πύρ, κάπειτα κα-
τιδίδου ἐν τῇ πέτρῃ ἐν πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν
τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδίσκας
ὡς περ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ
ἀνθρώποι. (12) Ἰδοῦσι δὲ σπῆσι δοῦναι ἀσφαλὲς εἶναι
διαβῆναι οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἱππεῦσι προσβατὸν
εἶναι κατὰ τοῦτο. Ἐκδύντες δ' ἔρρασαν ἔχοντες τὰ
ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς νευσόμενοι διαβαίνειν πορευό-
μενοι δὲ πρόσθεν διαβῆναι πρὶν βρεῖναι τὰ αἰδοῖα καὶ
διαβάντες καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια πάλιν ἤκειν. (13) Εὐ-
θύς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτοὺς τε ἐσπένδε καὶ τοῖς νεανί-
σχοις ἐγγεῖν ἐκέλευε καὶ εὐρεσθαι τοῖς ψήγασι θεοῖς τὰ
τε οὐεῖρα καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτε-
λέσαι. Σπείσας δ' εὐθύς ἤγε τοὺς νεανίσκους παρὰ
τὸν Χειρίσοφον, καὶ διηγόνται ταῦτά. (14) Ἀκούσας
δὲ καὶ ὁ Χειρίσοφος σπονδὰς ἐποίησε. Σπείσαντες δὲ
τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ
συγκάλεσταντες τοὺς στρατηγούς ἐβουλεύοντο ὅπως ἂν
κάλλιστα διαβαίεν καὶ τοὺς τε ἔμπροσθεν νικῶν καὶ
ὑπὸ τῶν ὀπισθεν μὴδὲν πάσχοιεν κακόν. (15) Καὶ ἔδο-
ξεν αὐτοῖς Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν
ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δ' ἥμισυ εἶτι
ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι, τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν
ὄρλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν. (16) Ἐπεὶ δὲ καλῶς
ταῦτα εἶχεν ἐπορευόμενον ἡγούντο δ' οἱ νεανίσκοι ἐν ἀρι-
στερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμὸν ὁδὸς δὲ ἦν ἐπὶ τὴν διαβα-
σιν ὡς τέσσαρες στάδιοι. (17) Πορευόμενον δ' αὐτῶν
ἀντιπαρήεσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν
κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὀρθὰς τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο
τὰ ὄπλα, καὶ αὐτοὺς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμε-
νος καὶ ἀποδὺς ἐλάμβανε τὰ ὄπλα καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
παρήγγελλε, καὶ τοὺς λοχαγούς ἐκέλευεν ἄγειν τοὺς
λόχους ὀρθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ τοὺς δ' ἐν δεξιᾷ
ἑαυτοῦ. (18) Καὶ οἱ μὲν μάνταις ἐσφαγίζοντο εἰς τὸν
ποταμὸν οἱ δὲ πολεμιοὶ ἐτοξέοντο τε καὶ ἐσπενδόνων
ἀλλ' οὐποὶ ἐξικνόντο. (19) Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ στρα-
για, ἐπαίναντι πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηλλάττον,
συνολόλυσον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἄπασαι· πολλὰ γὰρ
ἦσαν ἐταίρει ἐν τῇ στρατεύματι. (20) Καὶ Χειρίσοφος
μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν ἐκείνῳ ὁ δὲ Ξενοφῶν τῶν ὀπι-
σθοφυλάκων λαθὼν τοὺς εὐζώνοτάτους ἔθιε ἀνὰ κράτος
πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἐκβάσιν τὴν εἰς τὰ
τῶν Ἀρμενίων ὄρη, προσποιούμενος ταύτῃ διαβάς ἀπο-
κλείσειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππέας. (21) Οἱ δὲ
πολέμιοι ὀρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφον εὐπετῶς
τὸ ὕδωρ περῶντας, ὀρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα
θεόντας εἰς τοῦτο πάλιν, δείσαντες μὴ ἀποκλεισθῆναι
φειγούσιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ
ἐκβάσιν ἄνω. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, εἴτι-
νον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος. (22) Λύκιος δ' ὁ τὴν τάξιν ἔχων
τῶν ἱππέων καὶ Λισχίνης ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελ-
ταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον, ἐπεὶ ἴδοντες ἀνὰ κράτος φεύ-

reque, si quid haberet de iis quæ ad bellum pertinerent :
narrabantque adeo tunc illi, forte se, dum ad ignem sar-
menta colligerent, in ulteriore ripa in saxis ad amnem ipsum
pertinentibus vidisse senem, et feminam, et puellas quas-
dam, quæ in petra cavernosa quasi vestimentorum saccos
deponerent. Ipsis id cum vidissent tuto se trajicere visum
fuisse; nec enim fieri posse, ut hac parte hostium equitatus
accederent. Itaque cum se vestibis exuissent, nudis cum
pugionibus tanquam nataturos trajicere se corpisse narrant;
cum autem pergerent, prius se transiisse quam pudenda
madefacerent: atque ita cum transiissent, et vestimenta
illa cepissent, eodem vado reversos. Igitur Xenophon statim
et ipse libationem instituit, et suos infundere adoles-
centibus hisce jussit, atque vota diis, qui tum somnium
tum vadum monstrassent, nuncupare, ut reliqua etiam ipsis
perficere commoda. Libatione facta, adolescentes ad
Chirisophum statim duxit; eique eadem narrant. Quæ cum
audiisset Chirisophus, et ipse libationes instituit. Ubi libas-
sent, denuntiant ceteris ut vasa colligerent; ipsi, convoca-
tis ducibus, quo pacto quam optime transirent, et tum eos
a fronte qui stabant vincerent, tum ab iis a tergo qui erant
detrimenti nihil acciperent, deliberarunt. Ipsisque adeo vi-
sum est, ut Chirisophum in fronte esset, ac cum dimidia
exercitus parte transiret; et reliqua pars dimidia cum Xe-
nophonte maneret; jumenta ac turba imbellis medio in-
ter hos loco trajicerent. His ita recte constitutis, perge-
bant: itineris autem duces erant adolescentes, quibus ad
lavam erat amnis: via, quæ ad transeundi locum ducebat,
stadiorum fere quatuor erat. Cum proficisci corpissent,
adversus eos ex altera parte fluminis equitum perrexere tur-
mæ. Ad locum trajectus et fluminis ripas ubi pervenissent,
aciem instituebant, ac primus ipse Chirisophus coronatus
ac veste posita arma capiebat, idemque ceteris omnibus
faciendum imperabat: cohortium etiam præfectos cohор-
tes sese excipientes, tum ad dextram suam, tum ad lævam,
ducere jubebat. Et vates quidem hostias in amnem marta-
bant: hostes sagittas mittebant fundisque utebantur; sed
nequid ad Græcos pertingebant. Posteaquam pulchre
litalum fuisset, paræna milites omnes canebant et clamorem
exultanter tollebant, mulieresque etiam omnes alta lætaque
voce una clamabant: erant enim multæ in exercitu amicæ.
Ac Chirisophus quidem cum suis amnem ingrediebatur:
et Xenophon, secum sumptis eorum qui in extremo erant
agmine expeditissimis, totis viribus ad trajectum illum recur-
rit, qui erat propter aditum, in Armeniorum montes ducen-
tem; simulans hac se transiturum et interclusurum equites,
qui secundum flumen erant. Hostes ubi Chirisophum cum
suis aquam videbant facile transmittere, videbant etiam
Xenophontem cum suis retro currere, veriti ne interclude-
rentur, totis viribus ad eum fugiunt aditum, qui a fluvio
sursum ducebat. Eam in viam cum pervenissent, in mon-
tem sursum tendebant. Lycius autem qui equitum turmam
ducebat, et Eschines cui agmen erat peltastarum de Chi-
risophi copiis, hos cum totis viribus fugere viderent, seque-

γοντας, εἶποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων μὴ ἀπολείπε-
σθαι ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. (23) Χειρίσοφος
δ' αὖ ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς
δὲ κατὰ τὰς προσκρούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέ-
βαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ ἄνω, ὄρωντες
μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας, ὄρωντες δ' ὀπίστας
σπίον ἐκόντας, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα.
(24) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνώμενα,
ἀπεχωρεῖ τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαίνον στρατεύμα·
καὶ γὰρ οἱ Καρδοῦχοι φανεροὶ ἤδη ἦσαν εἰς τὸ πε-
δίον καταβαίνοντες ὡς ἐπιθυσόμενοι τοῖς τελευταίοις.
(25) Καὶ Χειρίσοφος μὲν τὰ ἄνω κατεῖχε, Λύκιος δὲ
συνὸν αἰγίους ἐπιχειρήσας ἐπιδιώξαι ἐλαβε τῶν σκευοφό-
ρων τὰ ὑπολείπόμενα καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε κα-
λὴν καὶ ἐκπώματα. (26) Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν
Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε, Ξενοφῶν δὲ
σπέρμας πρὸς τοὺς Καρδοῦχος ἀντία τὰ ὅπλα ἔετο,
καὶ παρήγγελε τοῖς λογαγῶσι κατ' ἐνωμοτίας ποιήσα-
σθαι ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ λόχον, παρ' ἀσπίδα παραγα-
γόντας τὴν ἐνωμοσίαν ἐπὶ φάλαγγος καὶ τοὺς μὲν λο-
γαγῶς καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν Καρδοῦχων εἶ-
ναι, οὐραγῶς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ.
(27) ὃ δὲ Καρδοῦχοι ὡς ἐώρων τοὺς ὀπισθοφύλακας
τοῦ ὄχλου φιλουμένους καὶ ἀλίγους ἤδη φαινομένους,
ᾤκτιον δὴ ἐπῆσαν ὥδας τινὰς ἄδοντας. Ὁ δὲ Χειρί-
σοφος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ
Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξό-
τας καὶ κελεύει ποιεῖν ὅτι ἂν παραγγέλλῃ. (28) Ἰδὼν
δὲ αὐτοὺς διαβαίνοντας ὁ Ξενοφῶν πέμψας ἄγγελον κε-
λεύει αὐτοῦ μέναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαβάντας·
ὅταν δ' ἀρξῶνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ
ἐνθεν σῶν ἐμβαίνειν ὡς διαδυσσομένους, διηγκυλωμέ-
νους τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας·
καὶ πρῶτος δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. (29) Τοῖς δὲ
παρ' αὐτοῦ παρήγγελεν, ἐπειδὴν σφενδονὴν ἐξικνήσται
καὶ ἀσπίς φορῇ, παιανίσαντας θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους·
ἐπειδὴ δὲ ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ἐκ τοῦ ποτα-
μοῦ ὁ σαλπικτῆς σημήνῃ τὸ πολεμικόν, ἀναστρέψαν-
τας ἐπὶ ὄρεσιν ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγῶς, θεῖν δὲ πάν-
τας καὶ διαβαίνειν ὅτι τάχιστα ἢ ἕκαστος τὴν τάξιν
ἔχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἀριστος
ἐντοὺς ὅς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται. (30) Οἱ δὲ
Καρδοῦχοι ὄρωντες ἀλίγους ἤδη τοὺς λοιπούς, πολλοὶ
γὰρ καὶ τῶν μένεν τεταγμένων ὥχοντο ἐπιμελησόμενοι
οἱ μὲν ὑποχυλίων, οἱ δὲ σκευῶν, οἱ δ' ἑταιρῶν, ἐνταῦθα
ἢ ἐπῆσαν θρασυῶς καὶ ἤρχοντο σφενδονῶν καὶ το-
ξοῶν. (31) Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν
ἐφ' αὐτούς· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο καὶ γὰρ ἦσαν
ἐκλειμένοι ὡς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδρα-
μεῖν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δεχέσθαι οὐκ ἱκανῶς.
(32) Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπικτῆς καὶ οἱ μὲν πο-
λέμιοι ἔρευγον πολὺ ὅτι ᾤκτιον, οἱ δ' Ἕλληνες τάναν-
τίς στρέφοντες ἔρευγον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὅτι τάχιστα.
(33) Τῶν δὲ πελεμίων οἱ μὲν τινες αἰσθόμενοι πάλιν ἐδρα-

bantur : milites ceteri clamabant se ab illis non abfuturos,
sed una cum iis in montem evasuros. At Chirisophus ubi
transiisset, non ille quidem equites insequabatur, sed statim
per ripas ad amnem pertinentes adversus hostes, superioribus
in locis subsistentes, evasit. Illi vero qui in locis altioribus
constiterunt, cum equites suos fugere cernerent, cernerent
gravis armaturæ milites adversus se pergere, juga fluvio im-
minentia deserunt. Interim Xenophon cum vidisset rem
in ulteriore ripa bene successisse, quam celerrime ad copias
amnem transeuntis revertitur. Nam Carduchi jam palam in
planitiem descendebant, quasi qui in extremum agmen im-
petum facturi essent. Et Chirisophus superiora jam tene-
bat loca, Lyciusque cum paucis hostes insequi adgressus,
impedimenta a tergo relicta cepit, et in his tum vestem pul-
chram tum pocula. Ac impedimenta quidem Græcorum
et turba in eo erant ut transirent : at Xenophon in Cardu-
chos conversus, adversus eos aciem instruxit; et præfectis
cohortium imperavit, ut quisque cohortem suam per eno-
motias disponderet, scuta versus in phalangem promota
quaque enomotia : edixit etiam cohortium præfecti et
enomotarchæ in Carduchos pergerent, a tergo curantibus
juxta flumen constitutis. At Carduchi, ut videbant extre-
mi agminis custodes multitudine nudatos, jamque paucos
adeo videri, celerius hos invaserunt, cantilenas quasdam
canentes. Chirisophus autem, constitutis in tuto suis, pel-
taetas et funditores et sagittarios ad Xenophontem mittit,
atque facere, quidquid ille imperaret, jubet. Eos Xeno-
phon jam descendentes conspicatus, misso nuntio mandat
istic ut ad amnem subsisterent : ac ubi ipsi transire cœpe-
rint, tunc ex adverso ab utroque ipsorum latere pergerent
tanquam transitori, jaculatores amentis hastarum prehen-
sis, sagittarii cum sagittis in nervos impositis; procul tamen
in fluminis transitu non progredierentur. Eis vero, qui apud
ipsum erant, mandabat, uti cum fundæ pertingerent, et scuta
pulsata sonarent, pæanem exorsi cursu semper in hostes
ferrentur; quando se averterent hostes, ac tubicen classicum
a fluvio caneret, ipsi se in hastam converterent et a tergo
curantes præirent, et quam celerrime current omnes, ac
eo quo quisque constitutus esset ordine transirent, ut ne alii
alios impedirent : eum utique fore præstantissimum, qui pri-
mus in ulteriorem ripam evaderet. Carduchi vero, cum pau-
cos jam esse reliquos viderent (nam multi etiam illorum, qui
manere jussi fuerant, eo consilio discesserant, ut curarent
alii jumenta, alii impedimenta, alii amicas), tum audacter
instabant, fundisque et sagittis uti cœpere. At Græci pæanem
exorsi in eos cursu feruntur; quorum illi non sustinebant
impetum : etenim armati erant, ut in montibus, satis ad
incursiones faciendas fugamque capiendam, verum ad im-
petus hostium, manus qui consererent, sustinendos, non
satis. Hic classicum canit tubicen; hostesque multo etiam
celerius in fugam se dederunt : at Græci diversam cum se
in partem vertissent, quam citissime per amnem fugiebant.
Quod cum ex hostibus nonnulli animadvertent, ad amnem

μον ἐπὶ τὸν ποταμὸν καὶ τοξόοντες οὐρούς ἔπρσαν, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ πέραν οὐκὼν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ φανεροὶ ἦσαν φεύγοντες. (β) Οἱ δὲ ὑπαντήσαντες ἀδελφόμενοι καὶ προσωτέρω τοῦ καιροῦ προΐοντες ὕστερον τῶν μετὰ Ξενοφώντος διέδρασαν πάλιν καὶ ἐπρόδρασαν τινες καὶ τοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐπεὶ δὲ διέδρασαν, συνταξάμενοι ἀπὸ μέσων ἡμέρας ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας πεδίων ἅπαν καὶ λίους καὶ ῥιζόρους ὃ μείον ἢ πέντε παρασάγγας ὃ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ κῶμαι διὰ τοὺς πόλεμους τοὺς πρὸς τοὺς Καρδούρους. (α) Εἰς δὲ τὴν ἀφίκοντο κῶμην μεγάλην τε ἦν καὶ βασιλεὺς εἶχε τῷ σατράπῃ, καὶ ἐπὶ ταῖς πλείσταις οἰκίαις τύραις ἐπήσαν ἐπιτήδεια δ' ἦν θαψιδῆ. (β) Ἐντέθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα μέγρι ὑπερέλθον τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐντέθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Τηρίδαον ποταμὸν. Οὗτος δ' ἦν καλὸς μὲν, μέγας δ' οὐ κῶμαι δὲ πολλὰ καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. (γ) Ὁ δὲ τόπος οὗτος Ἀρμενία ἐκαλεῖτο ἢ πρὸς ἑσπέραν. Ὑπαρχος δ' ἦν αὐτῆς Τηρίδαος, δὲ καὶ βασιλεὺς φίλος φερόμενος, καὶ ὅποτε παρεῖν, οὐδεὶς οὗτος βασιλεὺς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλεν. (δ) Οὗτος προσέειπεν ἰππέας ἔχον, καὶ προέμχρας ἔχον, καὶ εἶπεν ὅτι βούλονται διαλεβήναι τοῖς ἀρχαῖσι. Τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀκούσαν καὶ προσελθόντας εἰς ἐπήκοον ἡρώτων τί θήσιν. (ε) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι σπείσασθαι βούλονται ἐφ' ᾧ μήτε αὐτὸς τοὺς Ἑλλήνας ἀδικεῖν μήτε ἐκείνους καλεῖν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν τε τὰ πικρὰ ἐκείνων δόναι. Ἐδόξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἐσπείσσαντο ἐπὶ ταῦτα.

(ζ) Ἐντέθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς διὰ πεδίων παρασάγγας πεντεκαίδεκα καὶ Τηρίδαος παρεκώλυθη ἔργον τῆν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἀπέργον δὲ δέκα σταθμούς, καὶ ἀφίκοντο εἰς βασιλεῖα καὶ κῶμας περὶ πολλὰς πόλιν τῶν ἐπιτηδείων μεστέ. (ς) Στρατοπεδενομένην δ' αὐτὸν γέμεται τῆς νυκτὸς χιμὼν πολλὴ καὶ ἔδοξεν ἔδοξε διασκηλῆσαι τὰς τάξεις καὶ τοὺς στρατηγούς κατὰ τὰς κῶμας ὃ γὰρ ἑώρων πολέμους οὐδένα καὶ ἀστυλῆς ἔδοκει εἶναι διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιμῆς. (θ) Ἐντάδθα εἶργον πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὅσα ἐστὶν ἀγνὰ, ἱερῆα, σίτων, ὄνους, παλαιούς εὐώδεις, ὅσπρα ῥίδια, ὅσπρα παντοδαπά. Τῶν δὲ ἀποσκεδαννομένων τινὲς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἔβηον ὅτι κατίδοιεν στρατεύματα καὶ νύκτωρ πολλὰ πυρὰ φαίνοντο. (ι) Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι διασκηλῆσαι, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ στρατεύμα πάλιν. Ἐντέθεν συνήλθον καὶ γὰρ ἔδοκει διαλεβήναι. (ιι) Νυκτερονοήτων δ' αὐτὸν ἐντάδθα ἐπιπίπτει χιμὼν ἅπλωτος, ὥστε ἀπέρυψε καὶ τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατακειμένους, καὶ τὸ ὑπὸ ζῶμα συνεπόδισεν ἢ χιμὼν καὶ πολλὸς ὄνους ἦν ἀνίστασθαι κατακειμένων

rursus recurrerunt, et paucos sagittis vulnerant: coram vero pars major, cum Graeci in adversam etiam ripam evassissent, adhuc fugiens conspicietur. Qui autem obviam venerant, cum viriles praestarent animos, atque adeo ultrius quam commodum esset progredierentur, aliquanto post illos, qui cum Xenophonte erant, rursus transierunt: aliquorum etiam aliqui vulnerati sunt.

CAPUT IV.

Cum autem universi jam transissent, nocturnam sub instructis ordinibus per totam Armeniae planitiem, collesque leniter surgentes, non minus quinque parasangis, iter fecerunt: neque enim prope flumen ulli erant vici, propter ea quae cum Carduchis gerebantur bella. Vicius autem ad quem pervenire, magnus erat et regiam habebat in usum satrapae, plurimisque domibus superstabant turres: ac commeatus larga erat copia. Inde castris alteris, parasangas decem progressi sunt, donec supra Tigris fluvii fontes evassissent. Inde castris tertiis, parasangas quindecim progressi sunt, ad Teleboam fluvium. Pulcher is quidem erat, sed non magnus: multi vero circum ananem erant vici. Locus hoc adpellabatur Armenia ad occidentem vergens. Eius praetextus erat Tiribazus, qui et regi fuit amicus: et quoties ab erat, nullus alius regem inequum tollebat. Hic cum e pueris Graecos versus advehebatur, praemissoque interprete, velle se cum iis qui imperium obtinebant colloqui significabat. Ducibus cum ut audirent visum est: atque adeo cum ad locum accessissent, e quo audiri quidquid diceretur posset, quid vellet interrogabant. Aiebat ille hac se conditione cum iis foedus inire velle, ut nec ipse Graecos laderet, nec ipsi domos exurerent: commeatus tamen, quantis indigerent, caperent. Comprobata sunt haec ducibus, et iis conditionibus foedus pacti sunt.

Inde castris tertiis, parasangas quindecim, per planitiem progressi sunt: Tiribazusque eos suis cum copiis subsequabatur, ex stadiorum fere decem intervallo: atque hic ad regiam pervenerunt vicose circa eam multos, magna commeatus copia repositos. Cum autem in castris degerent, multa nix nocte decidit: quare mane visum est ut militum cohortes ac duces hinc inde in vias diverterent: nec enim hostem cernebant ullum, et quia magna nivis esset copia, tutum esse videbatur. Hic iis commeatus illi omnes, humanis qui usibus sunt apti, aderant, animalia, frumentum, vina vetera eaque fragrantia, uvae passae, omnis generis legumina. Eorum autem, a castris qui longius palati fuerant, nonnulli dicebant exercitum se vidisse, nocturnaque multos ignes adparuisse. Itaque visum est ducibus tutum non esse hinc inde in vias divertere, sed potius copias rursus esse cogendas. Quare rursus inde convenerunt, quippe quod ipsis caelum serenum videretur. Verum iis ibi pernactantibus, vis ingens adeo nivis incidit, ut tum armatum homines, qui humi jacebant, legeret: etiam jumentum nix constrinxerat, longaque adeo praetorpe erat surgentia

τῶν ἀλσινὸν ἦν ἡ χιὼν ἐπιπατωκυῖα, δὴ μὴ περιβ-
ρεῖται. (12) Ἐπεὶ δὲ Ξενοφὼν ἐτόλμησε γυμνὸς ἀνα-
στὰς σελῖν ξύλα, τάχα ἀναστὰς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου
ἐρελόμενος ἐσχιζεν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι ἀνα-
στάντες πῦρ ἐκαίον καὶ ἐχρίοντο. (13) πολὺ γὰρ ἐνταῦ-
θα εὐρίσκετο χρίσμα, ὃ ἐχρίοντο ἀντ' ἐλαίου, οὖσιον καὶ
σπασμινον καὶ ἀμυγδαλίον ἐκ τῶν πικρῶν καὶ τερε-
βινθίνον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ μύρον εὐρί-
σκετο.

14. Μετὰ ταῦτα ἐδόκει πάλιν δισκακηνητέον εἶναι εἰς
τὰς κώμας εἰς στέγας. Ἐνθα δὲ οἱ στρατιῶται σὺν
πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ ἤσαν ἐπὶ τὰς στέγας καὶ τὰ
ἐπιτήδεια· ὅσοι δὲ ὅτε τὸ πρότερον ἀπήσαν τὰς οἰκίας
ἐνέειπσαν ὑπὸ τῆς αἰθέρας δίκης ἐδίδοσαν κακὸς σκη-
νῶντες. (15) Ἐντεῦθεν ἐπειψαν νυκτὸς Δημοκράτην
Τιμενίτην ἄνδρα δόντες ἐπὶ τὰ ὄρη ἔνθα ἔφασαν οἱ
ἐπισκευαννύμενοι καθορᾶν τὰ πυρά· οὗτος γὰρ ἐδόκει
καὶ πρότερον πολλὰ ἡδὲ ἀληθεύσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα
τε ὡς ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. (16) Πορευ-
θεὶς δὲ τὰ μὲν πυρά οὐκ ἔφη ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὼν
ἵκεν ἄγων ἔχοντα τόξον Περσικὸν καὶ φαρέτρην καὶ
ἵγαραν ὁσανπερ αἱ Ἀμαζόνες ἔχουσιν. (17) Ἐρωτώ-
μενος δὲ ποδαπὸς εἴη Πέρσης μὲν ἔφη εἶναι, πορεύε-
σθαι δ' ἀπὸ τοῦ Τιριδάζου στρατεύματος, ὅπως ἐπιτή-
δεια λάβοι. Οἱ δ' ἡρώτων αὐτὸν τὸ στρατεύμα πόσον
τε εἴη καὶ ἐπὶ τίνι συνειλεγμένον. (18) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι
Τιριδάζος εἴη ἔχων τὴν τε αὐτοῦ δύναμιν καὶ μισθο-
ζήρους Χάλυβας καὶ Ταόχους παρεσκευάσθαι δὲ αὐτὸν
ἔφη ὡς ἐπὶ τῇ υπερβολῇ τοῦ ὄρους ἐν τοῖς στενοῖς, ἥπερ
μνηστῇ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθησόμενον τοῖς Ἑλλη-
σιν. (19) Ἀκούσας τοὺς στρατηγοὺς ταῦτα ἐδοξε τὸ
στράτευμα συναγαγεῖν καὶ εὐθὺς φύλακας καταλιπόν-
τας καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς μένουσι Σοφρίνετον Στυμ-
φάλιον ἐπορεύοντο ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν ἀλόντα ἄνθρω-
πον. (20) Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλλον τὰ ὄρη, οἱ πελτασταὶ
πρώτους καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον οὐκ ἔμειναν
τὰς ὁπλίτας, ἀλλ' ἀνακραγόντες ἔθρον ἐπὶ τὸ στρατό-
πεδον. (21) Οἱ δὲ βάρβαροι ἀκούσαντες τὸν θόρυβον
οὐκ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἐφρευγον ὁμῶς δὲ καὶ ἀπέθανόν τι-
νες τῶν βαρβάρων καὶ ἵπποι ἤλωσαν εἰς εἴκοσι καὶ ἡ
κατὰ τὴν Τιριδάζου ἐάλω καὶ ἐν αὐτῇ κλίνα ἀργυρόπο-
δες καὶ ἐκπώματα καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ οἰνογόοι
ρέσκοντες εἶναι. (22) Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ
τῶν ὁπλιτῶν στρατηγοί, ἐδόκει αὐτοῖς ἀπέναι τὴν τα-
χίστην ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μὴ τις ἐπιθεσις γένοιτο τοῖς
καταλειμμένοις. Καὶ εὐθὺς ἀνακλασάμενοι τῇ
καλιγγῇ ἀπήσαν, καὶ ἀφίκοντο αὐθημερὸν ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐδόκει πορευτέον εἶναι ὅπῃ δύναιντο
τάχιστα πρὶν ἢ συλληθῆναι τὸ στρατεύμα πάλιν καὶ κα-

cunctatio : jacentium vero in quos quæ inciderat nix, nec
defluerat, eos calefaciebat. Sed posteaquam Xenophon
surgens nudus ausus est ligna findere, mox et alius quis-
piam surgens ab illo quæ abstulerat ligna fudit. Tum vero
alii quoque surgentes ignem accendebant et semet unge-
bant : nam multum hic unguentum reperere quo uteban-
tur olei loco, scilicet suillum, sesaminum, amygdalinum,
ex amygdalis amaris confectum, et terebinthinum. De his
ipsis rebus etiam unguentum fragrans inveniebatur.

Secundum hæc iterum videbatur in vicorum tecta di-
vertendum esse. Ibi tum milites magno cum clamore et
magna voluptate ad tecta et commeatus tendebant : quot-
quot autem, id temporis quo prius de vicis abierant, exus-
serant domos, pœnas hi dederunt illas, ut sub dio misere
cubarent. Inde noctu Democratem Temenitem, datis ei
militibus, in montes eos miserunt, e quibus hinc inde pa-
lati milites ignes se videre dixerant : nam is jam antea hu-
jusmodi multa vere narrasse videbatur, quæ revera existe-
bant, tanquam quæ revera existerent, et quæ revera non
existebant, tanquam quæ non revera existerent. Hic autem
profectus, ignes se vidisse negabat, verum hominem quem
ceperat secum ducebat, qui arcum habebat Persicum et
pharetram, et securim, qualem habent Amazones. Cum-
que interrogaretur, cujus esset, Persam se esse aiebat et
a Tiribazi exercitu profectum, ut commeatus pararet. Eum
interrogabant illi, quantus esset Tiribazi exercitus, et qua
de causa collectus. Respondit is, Tiribazum et suas ha-
bere copias, et mercenarios Chalybas Taochosque ; eumque
se parasse aiebat, ut in cacumine montis loca ad angusta,
qua unicum pateret iter, ibi Græcos adoriretur. Ducibus,
hæc cum audissent, visum est colligendas esse copias : ac
mox adeo relictis custodibus, duceque manentibus istic
dato Sophæneto Stymphalio, pergebant cum itineris duce,
homine illo captivo. Posteaquam montes superassent, pel-
tastæ progressi et conspicati castra, gravis armaturæ mi-
lites non exspectarunt, sed clamore sublato castra cursu
invadunt. At barbari tumultum ut audierunt, non subste-
runt, sed in fugam se conjecere : ex barbaris tamen non-
nulli interfecti erant ; et equi capti circiter viginti, captum
etiam erat Tiribazi tentorium, quique in eo erant argenteis
pedibus lectuli, et pocula, et nonnulli qui se pistores ac pin-
cernas esse dicerent. Hæc omnia cum gravis armaturæ
militum duces rescivissent, quam celerissime ad castra disce-
dendum statuunt, ne quis impetus in eos fieret, qui relictī
fuerant. Itaque statim, cum tuba receptui cecinissent,
discessere, eodemque die ad castra perveniunt.

CAPUT V.

Postridie, quanta fieri celeritate posset, pergendum esse
videbatur, priusquam hostilis exercitus iterum cogeretur,

ταλασθεῖν τὰ στενά. Συντακούμενοι δ' εὐθὺς ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς ἡμερόνυχας ἔχοντες πολλοὺς καὶ αὐθημερόν υπερβαίνοντες τὸ ἄκρον ἐφ' ᾧ ἔκειθεν ἐπιθεσθαι Τιρίβαζος κατεστρατοπεδεύσαντο. ² Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο σταθμούς ἐν χιόνους τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ διέβαινον αὐτὸν βρεχόμενοι πρὸς τὸν ὁμαρλόν. Ἐγένοντο δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ οὐ πρόσω εἶναι. ³ Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς καὶ πεδίου σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα. Ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς καὶ ἀνεμὸς βορρᾶς ἀνάντιος ἔπνευ παντάπασιν ἀποκαίων πάντα καὶ πηγνύς τοὺς ἀνθρώπους. ⁴ Ἐνθα δὲ τῶν μάντιων τις εἶπε σφαγιασέσθαι τῷ ἀνέρω, καὶ σφαγιαῖται καὶ πᾶσι δὲ περιουσίᾳ ἰδοὺ λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. Ἦν δὲ τῆς χιόνος τὸ βάθος ὄργυιαι ὥστε καὶ τῶν υποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπόλειτο καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. ⁵ Διερμύοντο δὲ τὴν νύκτα πῦρ καίοντες ξύλα δ' ἦν ἐν τῇ σταθμῷ πολλά· οἱ δὲ ὅψε προσόντες ξύλα οὐκ εἶργον. Οἱ οὖν πάλαι ἦγοντες καὶ πῦρ καίοντες οὐ προσέειπον πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀψίζοντας, εἰ μὴ μεταδοῖεν αὐτοῖς πυρὸς ἢ ἄλλο τι εἰ τι ἔχοντες βρωτόν. ⁶ Ἐνθα δὲ μεταδιδόντων ἀλλήλοις ὧν ἔχον ἕκαστοι. Ἐνθα δὲ τὸ πῦρ ἐκάματο διατρηχομένης τῆς χιόνος βόθροι ἐγίγνοντο μεγάλαι· ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον οὐ δὴ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς χιόνος. ⁷ Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἐπισύσαν ἡμέραν ὅλην ἐπορεύοντο διὰ χιόνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβουλήμασαν. Ξενοφῶν δ' ὁπισθοφυλακῶν καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων ἱγνύει ὅτι τὸ πάθος εἶη. ⁸ Ἐπειδὴ δὲ εἰπέ τις αὐτῷ τῶν ἐμπεύρων ὅτι σαρῶς βουλιμῶσι, κύν τι φάγῃσι, ἀναστήσονται, περιὼν περὶ τὰ υποζύγια, εἰ πού τι ὀρώη, βρωτῶν, διεδίδου καὶ διέπειπε δίδοντας τοὺς δοναχύνους παρατρέφειν τοῖς βουλιμῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ τι ἐμψάγειον, ἀνίσταντο καὶ ἐπορεύοντο. ⁹ Πορευομένων δὲ Χειρίσφορος μὲν ἀμφὶ κνέρας πρὸς κώμην ἀρκείνεται, καὶ ὑδροφορούσας ἐκ τῆς κώμης πρὸς τὴν κρήνην γυναικας καὶ κόρας καταλαμβάνει ἐμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. ¹⁰ Αὗται ἡρώτων αὐτοὺς τίνες εἰεν. Ὁ δ' ἐρυκνὺς εἶπε περὶ σιστί ἐτι παρὰ βασιλείως πορεύονται πρὸς τὸν σατραπῆν. Αἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἶη, ἀλλ' ἀπέχου ὅσον παρασάγγην. Οἱ δ', ἐπεὶ ὅψε ἦν, πρὸς τὸν κομάρχην συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρυμα σὺν ταῖς ὑδροφόροις. ¹¹ Χειρίσφορος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο, τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἱ μὴ δυνάμενοι διατελεῖσαι τὴν ὁδὸν ἐνοκτέρευσαν ἄσιτοι καὶ ἄνευ πυρὸς· καὶ ἐνταῦθα τινες ἀπόλοντο τῶν στρατιωτῶν. ¹² Ἐρείποντο δὲ τῶν πολεμίων συνελεγμένοι τινὲς καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν υποζυγίων ἡρπάζον καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. Ἐλείποντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ τε διεφθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμούς οἱ τε ὑπὸ τοῦ ψύγους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσεσηπότας. ¹³ Ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς

angustaque illa loca occuparet. Atque adeo vasis mox collectis, per nivem multam proficiscebantur, itinerum duobus multis instructi: eodemque die cum jugum illud superassent, in quo Tiribazus ipsos adgredi voluerat, castra metati sunt. Inde castris tertiis, in solitudine positis, parasangas quindecim, ad Euphratem amnem profecti sunt: eumque ad umbilicum usque se madeficientes transierunt. Ferebantur ab eo loco fontes ejus haud procul abesse. Inde per multam nivem et planitiem castris tenuis, parasangas quindecim progressi sunt. Tertia vero mansio fuit gravis, ventusque Boreas adversus flabat, omnia omnino adurens et congelans homines. Ibi tum quidam e vatibus vento ut sacrificarent praecepit; itaque res sacra facta est; omnibusque manifesto visa est flatus saevitia desinere. Nivis autem altitudo aequabat orgyiam: adeo ut et jumentorum et mancipiorum magnus interiret numerus, et militum fere triginta. Noctem integram ignes accendebant, quippe castrorum in loco multa erant ligna: at qui sero processerant, ligna non habebant. Quamobrem illi, qui jam dudum huc venerant, et ignes accenderant, serius venientes ad ignem non admittebant, nisi triticum, vel quid aliud, si habuerint, esculentorum, cum iis communicarent. Ibi tum inter se quae habebant singuli communicarunt. Quibus autem in locis accendebatur ignis, nive liquefacta, serobes efficiebantur magni ad solum usque, ubi nivis altitudinem metiri erat. Inde toto subsequente die per nivem iter faciebant, ac multi praefame ingenti defecerunt homines. Xenophon autem, cum extremo in agmine curaret, et offenderet homines humi qui jacerent, primum quid illud morbi esset ignorabat. Posteaquam vero quidam ex usu peritis ei dixisset, istos homines plane praefame ingenti deficere, ac, si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid esculenti cerneret, partim ipse dabat, partim, qui undique discurrere possent et per famem deficientibus dare, dimittebat. Cum quid autem comedissent, surgebant et ire pergebant. Hoc modo cum proficiscerentur, Chirissophus sub crepusculum ad vicum quendam pervenit, ac de vico mulieres et puellas aquam ferentes propter fontem ante munitionem offendit. Eos interrogabant istae, quinam essent. Et interpretes lingua dixit Persica a rege se ad satrapam proficisci. Responderunt istae, ipsum ibi non esse, sed abesse parasangae circiter intervallo. Illi vero, quia serum erat diei, ad vici praefectum cum mulieribus aquam gestantibus in munitionem una ingrediuntur. Hic quidem Chirissophus et de exercitu quotquot poterant castra posuerunt: ex ceteris militibus qui iter peragere non poterant, absque cibis hi et igne pernoctarunt: ibique adeo militum nonnulli perierunt. Ceterum ex hostibus quidam collecti subsequebantur, et jumenta invalida rapiebant, deque iis inter se pugnabant. Praeterea a tergo relinquebantur ex militibus quidam, tum quorum nive corrupti erant oculi, tum quorum ex frigore pedum digiti putruerant. Oculis

ἐπιχώρημα τῆς χιόνος εἰ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πορεύοιτο, τῶν δὲ ποδῶν εἰ τις κινεῖτο καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι καὶ εἰ τὴν νύκτα ὑπολούοιτο· (14) ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο, εἰςδύνοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπήγγυντο· καὶ γὰρ ἦσαν, ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα, καρβάναι αὐτοῖς, πεποιημένοι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν· (15) διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντο τινες τῶν στρατιωτῶν· καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον διὰ τὸ ἐλλειοπέναι αὐτοὺς τὴν χιόνα εἰκάζον τεττημέναι· καὶ τετήκει διὰ κρήνην τινὰ ἢ πλησίον ἦν ἀτυλίσουσα ἐν νάπῃ. Ἐνταῦθ' ἐκτραπόμενοι ἐκάθηντο καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. (16) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων ὀπισθοφύλακας ὡς ἦσθετο, εἰδεῖτο αὐτῶν πάση τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἔπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι, καὶ τελευτῶν ἐγαλείπαιεν. Οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευον· οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι. (17) Ἐνταῦθα ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοὺς ἐπομένους πολεμίους εὐδοῦσαι, εἰ τις δύναιτο, μὴ ἐποίειεν τοῖς κάμνουσι. Καὶ ἦν μὲν ἀκότος ἡδῶ, οἱ δὲ προσήσαν πολλῶν βορῶν ἀμρὶ ὧν εἶλον διαφερόμενοι. (18) Ἐνθα δὲ οἱ μὲν ὀπισθοφύλακες ἄτε ὑγιαίνοντες ἔξαναστάντες ἔδραμον εἰς τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ κάμνοντες ἀνακραγόντες ὅσον ἡδύναντο μέγιστον τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ δόρατα ἐκρούσαν. Οἱ δὲ πολέμιοι δεισάντες ἤσαν ἐαυτοὺς κατὰ τῆς χιόνος εἰς τὴν νάπην, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμῶς ἐφθέγγετο. (19) Καὶ Ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἰπόντες τοῖς ἀσθενούσιν ὅτι τῇ ὑστεραίᾳ ἤξουσιν τινες ἐπ' αὐτοὺς, πορεύομενοι πρὶν τέτταρα στάδια διαλθεῖν ἐντυγχάνουσιν ἐν τῇ ὁδῷ ἀναπαυομένους ἐπὶ τῆς χιόνος τοῖς στρατιώταις ἐγκαταλυμένοις, καὶ οὐδὲ φυλακὴ εὐδεμὶα καθειστήκει· καὶ ἀνίστασαν αὐτοὺς. (20) Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι οἱ ἐμπροσθεν οὐχ ὑποχωροῖεν. Ὁ δὲ παρῶν καὶ παραπέμπων τῶν πελταστῶν τοὺς ἰσχυροτάτους ἐκέλευε σκέψασθαι τί εἴη τὸ καλῶν. Οἱ δὲ ἐπήγγελλον ὅτι ὅλον οὕτως ἀναπαύοιτο τὸ στράτευμα. (21) Ἐνταῦθα καὶ οἱ ἀμρὶ Ξενοφῶντα ἡλίσθησαν αὐτοῦ ἐν πυρὶ καὶ ἀδειπνοῖ, φυλακὰς οἷας ἐδύναντο καταστρέφαι. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἦν, ὃ μὲν Ξενοφῶν πέμψας πρὸς τοὺς ἀσθενούντας τοὺς νεωτάτους ἀναστήσαντας ἐκέλευεν ἀναγκάζειν πορεύεσθαι. (22) Ἐν δὲ τούτῳ Χειρίσοφος πέμπει τῶν ἐκ τῆς κώμης σκεφομένων πῶς ἔχουν οἱ τελευταῖοι. Οἱ δὲ ἄσμενοι ἰδόντες τοὺς μὲν ἀσθενούντας τούτοις παρέδωσαν κομίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, αὐτοὶ δὲ ἐπορεύοντο, καὶ πρὶν εἰκοσι στάδια διαληλυθέναι ἦσαν πρὸς τῇ κώμῃ ἔνθα Χειρίσοφος ἡλίσσεται. (23) Ἐπεὶ δὲ συνεγένοντο ἀλλήλοις, ἔδοξε κατὰ τὰς κώμας ἀσφαλὲς εἶναι τὰς τάξεις σκηνοῦν. Καὶ Χειρίσοφος μὲν αὐτοῦ ἔμενεν, οἱ δὲ ἄλλοι διαλαχόντες ἐς ἑσπέρην κώμας ἐπορεύοντο ἕκαστοι τοὺς ἐαυτῶν ἔχοντες. (24) Ἐνθα δὲ Πολυκράτης Ἀθηναῖος λοχαγὸς ἐκέλευεν ἀφίεναι ἐαυτόν· καὶ λαβὼν τοὺς εὐζώνους, θέων ἐπὶ τὴν κώμην ἦν εὐλήχει Ξενοφῶν καταλαμβάνει πάντας ἔνδον τοὺς κωμήτας καὶ τὸν κωμάρχην, καὶ πῶλους

autem erat adversus nivem adjumento, si quis dum pergebat nigri aliquid ante oculos haberet; pedibus, si quis se commoveret, ac nunquam interquiesceret, si noctu etiam calceamenta solveret. Quotquot autem calceati cubabant, lora in pedes eorum descendebant, et calcei pedibus undique adfigebantur: etenim ipsis, posteaquam veteres calcei defecissent, carbatinae erant de corio recens bobus detracto confectae. Ob necessitates igitur hujusmodi milites quidam a tergo relictī erant; et nigrum quendam conspicatū locum, quod istic nix defecisset, liquatam eam existimabant. Et erat sane liquata propter fontem quendam, qui haud procul in saltu quodam vaporabat. Huc cum divertissent, considerabant, ac perrecturos se negabant. Id cum Xenophon, agminis extremi ductor, intellexisset, quavis arte machinaque obsecrabat eos, ne a tergo manerent; dicens, multos sequi hostes collectos: tandem etiam se iratum praeiit. At illi jugularet ipsos hortabantur: neque enim fieri posse aiebant, ut pergerent. Ibi tum visum est optimum esse, ut sequentes hostes terrent, si quis id posset, ne in laborantes irruerent. Jamque obortae erant tenebrae, et hostes magno cum tumultu accedebant, de rebus quas ceperunt inter se dissidentes. Tum vero extremi agminis milites exsurgunt, quippe qui bona adhuc erant valetudine, et cursu in hostes feruntur: et qui ab itinere laborabant, sublato quam possent maximo clamore, scuta hastis illidunt. Hostes timore perculsi in saltum illum per nivem se demittunt, nec jam quisquam amplius clamorem usquam edidit. Ac Xenophon quidem et qui cum eo erant, ubi significassent aegris illis postridie venturos quosdam ad ipsos, iter pergentes priusquam stadia quatuor confecissent, in milites per viam in nive requiescentes eosque obiectos incidunt, nec ullae ipsis constitutae aderant excubiae: et hos quidem excitarunt. Aiebant autem hi priores ordines non procedere. At Xenophon ipse progressus, et peltastarum robustissimos quosdam praemittens, dispicere jubebat quid illud esset eos quod impediret. Renuntiabant illi totum exercitum hoc modo requiescere. Ibi tum et illi qui circa Xenophontem erant illic absque igne et incensis pernoctabant, constitutis, quales sane poterant, excubiis. Cum autem prope dies adesset, Xenophon missis ad aegrotantes de junioribus aliquot, praecepit ut eos excitarent, et progredi cogerent. Interea Chirisophus quosdam ex vico mittit, qui quo pacto extremi agminis milites se haberent, quaererent. Hi, laetis eos oculis conspicati, aegrotos illos, ut in castra deducendos curarent, tradiderunt; ipsi iter pergebant: ac priusquam stadia viginti confecissent, erant in vico, ad quem diverterat Chirisophus. Posteaquam convenissent omnes, visum est tuto id fieri posse, si cohortes apud vicos contubernia haberent. Et Chirisophus quidem eo mansit loco, ceteri, sortiti quos cernebant vicos, suos quique nacti abibant. Ibi tum Polycrates Atheniensis, cohortis ductor, ipsum ut dimitterent petivit: sumptisque adeo secum hominibus expeditis, ad vicum currit, quem sortitus fuerat Xenophon, et vicanos omnes in eo ipsumque vici praefectum deprehen-

εἰς δασμὸν βασιλεῖ τρεπομένους ἐπτακαίδεκα, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κομάρχου ἐνάτην ἡμέραν γεγραμμένην· ὃ δ' ἄνθρωπος αὐτῆς λαγῶς ὄχετο θηράσων καὶ οὐκ ἦλθε ἐν ταῖς κόμαις. (25) Αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατὰ γείτονα, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρέειν· αἱ δὲ εἰσόδου τοῖς μὲν υποθυρίοις ὄρουται, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατεβάνον ἐπὶ κλίμακος. Ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες, οἶες, βόες, ὄνοιες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων· τὰ δὲ κτήνη πάντα γίλῳ ἐνδον ἐτρέφοντο. (26) Ἦσαν δὲ καὶ πυροὶ καὶ κρίθαι καὶ ὄσπρια καὶ οἶνος κρίθινος ἐν κρατῆρσιν ἐνήσαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κρίθαι ἰσογυλαῖς, καὶ κάλαμοι ἐνέκειντο, οἱ μὲν μείζους οἱ δὲ ἐλάττους, γόνυα οὐκ ἔχοντες. (27) τούτους δ' ἔδει ὑπό τις διψῶν λαβόντα εἰς τὸ στόμα μύζειν. Καὶ πάνυ ἄκατος ἦν, εἰ μὴ τις ὕδωρ ἐπιγείνῃ καὶ πάνυ ἡδὺ συμμιχόντι τὸ πόμα ἦν. (28) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς κόμης ταύτης σύνδαιπνον ἐποιήσατο καὶ θυρόειν αὐτὸν ἐκέλευε λέγων· ὅτι οὔτε τῶν τέκνων στεργήσοιτο τὴν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες τῶν ἐπιτηδείων ἀπίστω, ἢν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος φαίνεται· ἔστ' ἂν ἐν ἄλλῳ ἔθνη γένωνται. (29) Ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχνεῖτο, καὶ φιλοφρονούμενος οἶνον ἔρρασεν ἐθαλὴν κατορωρυγμένον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα διασκηψάντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀρθροῖς πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κομάρχην καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὅμοι ἐν ὀφθαλμοῖς. (30) Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν λαβὼν τὸν κομάρχην πρὸς Χειρίσφον ἐπαρνεύετο ὅπου δὲ παρὶς κόμην, ἐτρέπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κόμαις καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐορχουμένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ οὐδαμῶθεν ἄρυσαν πρὶν παραθεῖναι αὐτοῖς ἄριστον. (31) οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἄρνεα, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχια, ὀνίθια, σὺν πολλοῖς ἄρτοις τοῖς μὲν πυρρίοις τοῖς δὲ κρίθινος. (32) Ὅποτε δὲ τις φιλοφρονούμενος τῷ βούλοιο προπιεῖν, εἶπεν ἐπὶ τὸν κρατῆρα, ἔθνη ἐπικυβάντα εἶδει βορρῶντα πίνειν ὥσπερ βοῶν. Καὶ τῷ κομάρχει ἐδίδωσαν λαμβάνειν ὅτι βούλοιο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν εἰδέγετο, ὅπου δὲ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς ἑαυτὸν αἰετὶ ἐλάμβανεν. (33) Ἐπεὶ δ' ἦλθεν πρὸς Χειρίσφον, κατελάμβανον ἀκαίρους σκηνοῦντας ἐστεφανωμένους τοῦ ξηροῦ γιλοῦ στεφανίους, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παιδας ἐν ταῖς βροβαρκαῖς στολαῖς· τοῖς δὲ παισὶν εἰδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς ὅτι δέοι ποιεῖν. (34) Ἐπεὶ δ' ἀλλήλους ἐφιλοφρονήσαντο Χειρίσφους καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὲ ἀνθρώπων τὸν κομάρχην διὰ τοῦ περιζήοντος ἐρμηνεύς τις εἶπεν ἡ χώρα. Ὁ δ' εἶπεν ὅτι Ἀρμενία. Καὶ πάλιν ἡρώτων τίνοι οἱ ἵπποι τρέφονται. Ὁ δ' εἶπεν ὅτι βασιλεῖ δασμὸς τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χαλύβας, καὶ τὴν ὁδὸν ἔρραζεν ἡ εἶη. (35) Καὶ αὐτὸν τότε μὲν ὄχετο ἄγων Ξενοφῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας, καὶ ἵππων ὃν εἰλήφει παλαιτέρων δίδωσι τῷ κομάρχει ἀναβρέψαντι καταθύσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἰλίου, δεδιώς μὴ ἀποθάνῃ· ἐκεκώκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς

dit, pullos etiam equinos septendecim, qui regi tributi nomine alebantur, et vici praefecti filiam, quae nona ante die nupta fuerat: vir autem ejus lepores venatum abierat, nec in vicis usquam captus fuit. Domus hic erant subterraneae, ac ostium quidem ejusque putei instar erat ostium, cum in imo late essent: jumentis introitus erant effossi, homines per scalas descendebant. Ipsi in aridibus erant caprae, oves, boves, gallinae earumque fortis: jumenta intus omnia pabulo nutriebantur. Erat etiam triticum, et hordeum, et legumina, et vinum hordeaceum in crateribus: quin et hordeum ipsum in vasis inerat labra eorum aequans: in iisdem jacebant et calami, partim majores, partim minores, enodes. Hos cum quis sitiret, in os sumptos eum sugere oportebat: ac potus is admodum erat fortis, ni quis aquam infunderet: ac valde gratus erat bibenti potus, qui quidem esset ei adsuefactus. Xenophon autem vici istius praefectum comae adhibuit, eumque bono esse jubebat animo, dicens eum nec liberis fore orbatum, et se, domum ei rebus necessariis ubi vicissim replerent, abituros, si quidem exercitui, donec ad nationem aliam pervenissent, boni alicujus auctor fuisse visus sit. Haec ille pollicebatur, atque ut benevolentiam suam declararet, quo loco vinum defossum esset, indicavit. Hanc igitur noctem milites domicilia hinc inde nacti sic in rerum omnium copia quiescebant, cum interea vici praefectum in custodia, et liberos simul ejus in oculis haberent. Postero die Xenophon sumpto secum vici praefecto, ad Chirisophum proficiebatur: quaecumque autem vicum aliquem praeteriret, ad eos, qui in vicis erant, divertebat, et ubique eos convivia agentis ac laetitia adfectos offendit, atque nullo sane ex loco eum prius dimittebant, quam prandium ei adposuissent: nec erat ubi non in eadem mensa carnes agninas, bovinas, vitulinas, gallinaceas, multis cum pambis, partim triticeis, partim hordeaceis, adponebant. Ac cum quis benevolentiae declarandae studio alicui propinare vellet, ad craterem eum trahebat: inde prono capite bovis instar sorbentem bibere oportebat. Etiam vici praefecto, quicquid vellet, sumendi potestatem faciebat. Is vero aliud quidem nihil accipiebat: sed cognatum sicuti aliquem videret, eum semper ad se recipiebat. Cum ad Chirisophum venisset, illos etiam convivia sub tectis agentes offendunt, coronis ex arido gramine redimitos, quibus et pueri Armenii stolis barbaricis amicti ministrabant: atque pueris hisce tanquam surdis ostenderunt quid facto opus esset. Posteaquam se invicem comiter exceperant Chirisophus et Xenophon, communiter vici praefectum per interpretem Persice loquentem interrogabant, quamnam hanc esset regio. Dicebat ille Armeniam esse. Et rursum quaerunt, cuinam alerentur equi. Regi, respondit is, eos tributi nomine alii: addidit proximam regionem esse Chalybum: simul viam, qua illuc duceret, indicabat. Et tunc quidem eum Xenophon ad familiam suam reducit, equumque, quem sumpserat, seniore vici praefecto tradit, ut enutritum mactaret (quippe quod eum Soli sacrum esse audisset), veritus ne moreretur.

πορείας αὐτὸς δὲ τῶν πύλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἀλλων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν ἔδωκεν ἑκάστῳ πύλον. (30) Ἦσαν δ' οἱ ταύτῃ ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν, θυμωδέστεροι δὲ πολὺ. Ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κομάρης περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων σακία περιελεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνης ἀγῶσιν· ἔπει γὰρ τῶν σακίων κατεδύνοντο μέχρι τῆς γαστροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν ὀγδόη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδί-
δωσι Χειρισόφῳ, τοὺς δ' οὐκίτας καταλείπει τῇ κο-
μάρῃ, πλὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἡδύσκοντος· τοῦτον δ'
Ἐπισθέναι Ἀμφιπολίτῃ παραδίδωσι φυλάττειν, ὅπως, εἰ
καλῶς ἡγήσαιο, ἔχων καὶ τοῦτον ἀπιοί. Καὶ εἰς τὴν
οἰκίαν αὐτοῦ εἰσεφόρησαν ὡς ἐδύναντο πλείστα, καὶ ἀνα-
λύσαντες ἐπορεύοντο. (31) Ἠγεῖτο δ' αὐτοῖς ὁ κομάρης
λελυμένος διὰ χιόνης· καὶ ἤδη τε ἦν ἐν τῇ τρίτῃ σταθ-
μῇ, καὶ Χειρισόφος αὐτῷ ἐγαλεπάνθη ὅτι οὐκ εἰς κό-
μας ἦγεν. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι οὐκ εἰεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.
Ὁ δὲ Χειρισόφος αὐτὸν ἐπαίσει μὲν, ἔδρασε δ' οὐ. (32) Ἐκ
δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδράς ὄρχετο καταλιπὼν
τὸν υἱόν. Τοῦτό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον
ἰάτροισιν ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἡ τοῦ ἡγεμόνος κάκω-
τις καὶ ἀμελεία. Ἐπισθένης δὲ ἡράσθη τε τοῦ παιδὸς
καὶ οὐκ ἔδε κομίσας πιστοτάτῳ ἐχρήτο. (33) Μετὰ τοῦτο
ἐπορεύθησαν ἑπτὰ σταθμούς ἀνὰ πέντε παρασάγγας
τῆς ἡμέρας παρὰ τὸν Φάσιν ποταμόν, εὖρος πλεθριαῖον.
(34) Ἐνταῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμούς δύο παρασάγγας
ἔτι· ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδῖον ὑπερβολῇ ἀπῆντησαν αὐτοῖς
Χαλυβες καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. (35) Χειρισόφος δ'
ἐκεῖ κατεῖδε τοὺς πολέμιους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο
πορευόμενος, ἀπέχων εἰς τριάκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κα-
τὰ κίρας ἄγων πλησιάσῃ τοῖς πολέμοις· παρήγγειλε δὲ
καὶ τοῖς ἄλλοις παράγειν τοὺς λόγους, ὅπως ἐπὶ φά-
λαγγι γένοιτο τὸ στράτευμα. (36) Ἐπεὶ δὲ ἦλλον οἱ
ὀπισθορῦλας, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ λοχα-
γούς, καὶ ἔλεξεν ὧδε· Οἱ μὲν πολέμοι, ὡς ὁρᾶτε, κα-
τήκυσαι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὄρους· ὧρα δὲ βουλευέσθαι
ὅπως ὡς καλλίστα ἀγωνισώμεθα. (37) Ἐμοὶ μὲν οὖν
δοκεῖ παραγγεῖλαι μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις,
ἡμεῖς δὲ βουλευέσθαι εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον δοκεῖ
ὑπερβάλλειν τὸ ὄρος. (38) Ἐμοὶ δὲ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ,
δοκεῖ, ἐπὶ τὰς τάξις ἀριστῶμεν, ἔξοπλισμένους ὡς
τάξις ἵεναι ἐπὶ τοὺς ἀνδρας. Εἰ γὰρ διατρίψομεν
τὴν τήμερον ἡμέραν, οἱ τε νῦν ἡμᾶς ὁρῶντες πολέμοι
θαυμάσιον ἔσονται καὶ ἄλλους εἰκὸς τούτων θαρβύν-
ων κλειούς προσγενέσθαι. (39) Μετὰ τούτων Ξενοφῶν
ἔειπεν, Ἐγὼ δ' οὕτω γιγνώσκω. Εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ
μάχεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι ὅπως ὡς κράτιστα
μετρώμεθα· εἰ δὲ βουλόμεθα ὡς βῆστα ὑπερβάλλειν,
αὐτὸ μοι δοκεῖ σκοπεῖν εἶναι ὅπως ἐλάχιστα μὲν τραύ-
ματα λάβωμεν, ὡς ἐλάχιστα δὲ σώματα ἀνδρῶν ἀπο-

nam itinere debilitatus fuerat : ipse de equuleis istis quem-
dam accipit, ac ceterorum ducum cohortiumque praefecto-
rum unicuique equuleum dedit. Erant autem equi hoc loco
minores quidem Persicis, sed multo animosiores. Ibi tum
eos docet etiam vici praefectus pedibus equorum et jumen-
torum sacculos circumdare, quoties per nivem irent : nam
absque sacculis ad ventrem usque in nivem demergebantur.

CAPUT VI.

Cum jam dies esset octavus, itineris ducem Chirisopho
tradit Xenophon, vici tamen praefecto domesticos relinquit,
praeter unum filium jam pubescentem. Hunc Epistheni Am-
phipolitano observandum tradit, ut, si recte ducis officio
functus esset, cum illo etiam recepto domum rediret. In
domum autem ejus quam poterant plurima invexerunt; et
motis castris pergebant. Ducebat eos vici praefectus per
nivem solutus; jamque tertiis erant in castris, cum Chiri-
sophus ei succensuit, propterea quod non ad vicos duceret.
Negabat ille vicos hoc esse in loco. At Chirisophus eum ce-
cidit quidem, sed non ligavit : hinc ille noctu relicto filio
aufugit. Hoc unicum sane Chirisophum inter et Xenophonem
hoc toto itinere peperit dissidium, ducis nimirum ini-
qua castigatio et in eodem servando negligentia. Puerum
autem adamavit Episthenes, et ubi domum deduxisset, fi-
delissimo utebatur. Post haec castris septem, parasangas
singulos in dies quinque, progressi sunt ad Phasin amnem,
latitudine fere plethri. Hinc castris binis, decem parasan-
gas progressi sunt : ac in montium jugis, per quae in plani-
tiem transeundum erat, Chalybes iis et Taochi et Phasiani
occurrerunt. Chirisophus autem, posteaquam hostes eo
in loco, quo transeundum erat, conspexit, progredi desi-
vit, cum triginta stadiorum intervallo abesset; ut ne longo
agmine ducens ad hostes propius accederet; aliis mandat
cohortes ad frontem promoveri, ut in phalangem coirent co-
piae. Ac ubi ii, terga qui tutabantur, renissent, duces et
cohortium praefectos convocavit, atque in hunc modum lo-
quutus est : Hostes, uti videtis, montis juga tenent, tem-
pusque est deliberandi quo pacto quam optime dimicemus.
Ipse quidem arbitror militibus ut praevideant denuntiandum
esse, nobis autem consultandum hodiene potius an cras mons
superandus videatur. Mihi vero, inquit Cleanor, videtur,
cum primum pransi fuerimus, capienda esse arma et quam
celerrime adversus homines pergendum. Nam si diem ho-
diernum contriverimus, et qui jam nos vident hostes fiden-
tiores erunt, et alios consentaneum est, istis fiduciam pra-
se ferentibus, plures accessuros. Post hunc Xenophon,
« Ego vero sic statuo, inquit : si pugnare quidem necesse
sit, ad hoc nos nosmet parare oportet, ut quam fortissime
pugnemus; sin quam facillime montem superare volumus,
hoc mihi providendum esse videtur, ut quam paucissima
accipiamus vulnera, quam paucissima hominum amittamus

βάλλωμεν. (41) Τὸ μὲν οὖν ὄρος ἐστὶ τὸ ὀρώμενον πλέον ἢ ἐν' ἐξήκοντα στάδια, ἄνδρες δ' οὐδ' αὖτις ψυλάττοντες ἡμᾶς φανεροί εἰσιν ἄλλ' ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ὁδὸν· πολλὸν οὖν κραίττον τοῦ ἐρήμου ὄρους καὶ κλέψαι τι πειράσθαι λαθόντας καὶ ἀρπάσαι θηλάσαντας, εἰ δυνάμεθα, μᾶλλον ἢ πρὸς ἰσχυρὰ χωρία καὶ ἀνδράς παρεσκευασμένους μάχεσθαι. (12) Πολλὸν γὰρ ἔχον ὄρειον ἀμυχρεῖ ἵεναι ἢ θυμᾶς ἔνθεν καὶ ἔνθεν πολεμίων ὄντων, καὶ νύκτωρ ἀμυχρεῖ μᾶλλον ἢ τὰ πρὸ ποδῶν ὁρώη τις ἢ μεθ' ἡμέραν μαχόμενος, καὶ ἡ τραχὺς τοῖς ποσὶν ἀμυχρεῖ ἰούσιν εὐμενεστέρα ἢ ἡ θυμᾶς τὰς κεφαλὰς βυλλομένοις. (13) Καὶ κλέψαι οὐκ ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι, ἐξὸν μὲν νυκτὸς ἵεναι, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι, ἐξὸν δὲ ἀπειθεῖν τοσοῦτον ὡς ποὺ αἰσθησιν παρέχειν. Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι ταύτῃ προσποιούμενοι προβάλλειν ἐρημιστέριον ἢ τῷ ἄλλῳ ὄρει γρηθῆναι μένοιεν γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἄλλοι οἱ πολέμοιοι. (14) Ἀτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς συμβάλλομαι; θυμᾶς γὰρ ἐγγίγνε, ὦ Χειρίσσορ, ἀκούω τοὺς Ἀκαδαμονίους ὅσοι ἐστὲ τῶν θυσιῶν εὐθύς ἐκ πλείων κλέπτειν μελετᾶν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν εἶναι ἀλλὰ καλὸν κλέπτειν ὅσα μὴ κοινῶι νόμος. (15) Ὅποιος δὲ ὡς κράτιστα κλέπτῃτε καὶ πειράσθε λαθόντας, νόμιμον ἄρα ὑμῖν ἐστίν, ἔαν ληρῶντες κλέπτοντες, μαστιγώσθαι. Νῦν οὖν μάλα σοι καιρὸς ἐστίν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ ψυλάσθαι μέντοι μὴ ληρῶμεν κλέπτοντες τοῦ ὄρους, ὡς μὴ πολλὰς πληγὰς λάβωμεν. (16) Ἀλλὰ μέντοι, ἔρη δ' Χειρίσσορ, καὶ ὡς θυμᾶς τοὺς Ἀθηναίους ἀκούω δεινούς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια καὶ μάλα ὄντος θαινοῦ τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι, καὶ τοὺς κρατίστους μέντοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἄρχειν ἀξιοῦνται ὥστε ὅρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν. (17) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔρη δ' Ξενοφῶν, ἐτοίμος εἰμι τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἔχων, ἐπειδὴν δειπνήσωμεν, ἵεναι καταληφόμενος τὸ ὄρος· ἐγὼ δὲ καὶ ἡγεμόνας· οἱ γὰρ γυμνήτας τῶν ἐρεπομένων ἡμῖν κλωπῶν ἐλαβόν τινας ἐνεδρεύσαντας· καὶ τούτων πυνθάνομαι ὅτι οὐκ ἀχάτων ἐστὶ τὸ ὄρος, ἀλλὰ νέμεται αἰεὶ καὶ βουτύνῃ· ὥστε, ἔανπερ ἄπαξ λάβωμεν τι τοῦ ὄρους, βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἐσται. (18) Ἐλπίζω δὲ οὐδὲ τοὺς πολεμίους μενεῖν ἐτι, ἐπειδὴν ἴδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ θυσιῷ ἐπὶ τῶν ἀκρῶν· οὐδὲ γὰρ νῦν ἐθέλουσι καταβάλλειν ἡμῖν εἰς τὸ ἴσον. (19) Ὁ δὲ Χειρίσσορ εἶπε, Καὶ τί δαί σέ ἵεναι καὶ λιπεῖν τὴν ὀπισθοφυλακήν; ἀλλὰ ἄλλους πέμψον, ἂν μὴ τινες ἐθέלוσιν φάνωνται. (20) Ἐκ τούτου Ἀριστόνυμος Μεθυδριεὺς ἐρχεται ὀπλίτας ἔχων καὶ Ἀριστεὰς Χίος γυμνήτας καὶ Νικόμαχος Οἰταῖος γυμνήτας· καὶ σύνθημα ἐποίησαντο ὅπως ἔροιεν τὰ ἄκρα πυρὰ καίεν πολλὰ. (21) Ταῦτα συνθέμενοι ἡρίστον· ἔκ δὲ τοῦ ἀρίστου προήγαγεν ὁ Χειρίσσορ τὸ στρατεύμα πᾶν ὅρα σταδίους πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοίη ταύτῃ προσᾶξεν.

22. Ἐπειδὴ δὲ ἐδειπνήσαν καὶ νύξ ἐγένετο, εἰ μὲν ταχύνετες ὄροντο, καὶ καταλαμβάνουσι τὸ ὄρος, οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀνεπαύοντο. Οἱ δὲ πολέμοιοι, ἐπεὶ ᾤοντο ἐγόμενον τὸ ὄρος, ἐρηγώρεσαν καὶ ἔκατον πυρὰ πολλὰ

corpora. Ac mons quidem hic qui conspicitur, amplius quam ad stadia sexaginta porrigitur, cum nulli usquam homines, qui nos observent, adpareant, præterquam in hac via: quapropter multo potius fuerit, et in aliquam montis deserti partem furtim ut invadamus clam operam dare, et ipsis, si poterimus, præripiamus, quam adversus loca monita et homines paratos dimicare. Nam longe facilius est sine praelio via ardua ire, quam plana, si hostes omni ex parte adsint: nocte etiam quæ ante pedes sunt melius quis cernat, si absque pugna pergere liceat, quam interdiu, si pugnet: aspera quoque pedibus via, iis qui sine praelio iter faciunt facilius est, quam plana iis quorum ferientur capita. Posse autem fieri ut furtim jam agamus mihi quidem videtur, cum noctu ita pergere liceat, ut minime conspiciamur; liceat etiam consue discedere, ut nullum iis nostri indicium præbeamus. Censeo etiam nos, hac si parte eos invasuros simulemus, reliquias montis partes desertiores reperturos: nam hic potius hostes conferti subsistunt. Verum quid ego de furto consulto? Nam vos equidem, Chirisothe, Lacedæmonios, quotquot optimatum estis, statim a pueris furta meditari audio: nec esse turpe, sed necessarium furari, quæ lex auferre non vetat. Ut autem quam solertissime furemni delictis operam ut lateatis, legibus utique apud vos sancitum est, ut, si in furto deprehendimini, flagris cedamini. Itaque jam tibi idonea admodum opportunitas est institutionem ostendendi, et vero etiam cavendi ne deprehendatur, dum partem aliquam montis furtim invadimus, ut ne multas plagas accipiamus. At vero, inquit Chirisothe, et ego vos audio Athenienses solertia publicas opes furandi valere (quanquam gravissimum furanti periculum sit propositum), et vero optimates potissimum, siquidem apud vos optimates digni qui magistratum gerant censeantur: itaque jam tibi quoque tempus est oblatum institutionis vestræ specimen edendi. Ego vero, ait Xenophon, paratus sum ut cum extremo agmine, posteaquam cibum ceperimus, pergam ac montem occupem. Duces etiam itineris habeo: quippe milites expediti de furibus quosdam illis, qui nos sequuntur, ex insidiis ceperunt; atque ex his audio montem non esse inaccessum, sed in eo tum a capris tum a bobus pastum quæri: adeo ut, si semel aliquam montis partem ceperimus, jumentis etiam loca erunt pervia. At ne hostes quidem diutius mansuros spero, posteaquam nos pariter cum ipsis in summis verticibus viderint: neque enim hoc tempore in æquum nobiscum volunt locum descendere. Et Chirisothe, Cur te, inquit, ire oportet, ac curam agminis extremi relinquere? quin alios mittito, nisi se quidam sponte obtulerint. Tum vero Aristonymus Methydriensis cum gravis armatura venit militibus, et Aristæas Chius cum expeditis, cum expeditis etiam Nicomachus Cætaeus: atque id signum convenit, ut cum montis vertices occupassent, multos accenderent ignes. His ita compositis prandent; et a prandio copias omnes Chirisothe decem fere stadia hostes versus produxit, ut quam maxime exercitum hac adducturus videretur.

Conati cum essent ac nox advenisset, profecti sunt ii quibus erat hoc datum negotii, montemque occupant; ceteri ibi infra montem quiescebant. At hostes ubi montem occupatum intellexerunt, vigilias egerunt, totaque nocte multos

ἀνυκτός. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν, οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνοντες κατὰ τὰ ἄκρα ἐπήρσαν. (24) Τῶν δ' αὖ πολεμίων τὸ μὲν πολλὸν ἔμενεν ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους, μέρος δ' αὐτῶν ἀπήντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. Πρὶν δὲ ὁμοῦ εἶναι τοὺς πολλοὺς ἀλλήλοις συμμιγνύσασιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ διώκουσιν. (25) Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων δρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους, Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείπετο σὺν τοῖς ὀπλίταις. (26) Οἱ δὲ πολέμιοι οἱ ἐπὶ τῇ δόξῃ περὶ τὸ ἀνω ἑώρων ἡττημένοι, φεύγουσι· καὶ ἀπέθανον μὲν οὐ πολλοὶ αὐτῶν, γέρεα δὲ πάμπολλα ἔληφθη· ἀ οἱ Ἕλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες ἀρχαῖα ἐποίουν. (27) Ὡς δ' ἀνέβησαν, θύσαντες καὶ τροπαιὸν στησάμενοι κατέβησαν εἰς τὸ πῆδον, καὶ εἰς κώμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἤλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταόχους σταθμοὺς πέντε παρασάγγας τριάκοντα· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε· χωρία γὰρ ὅκουν ἰσχυρά οἱ Ταόχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκοιμημένοι. (1) Ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο πρὸς χωρίον θ πολὺν μὲν οὐκ εἶχεν οὐδ' οἰκίας, συνελλυθέντες δ' ἦσαν αὐτόσε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλὰ, Χειρίσοφος μὲν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἤκων· ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἀπέκαμνεν, ἄλλη προσῆκει καὶ αὐθις ἄλλη· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περιστῆναι, ἀλλ' ἀπότομον ἦν κύκλῳ. (2) Ἐπειδὴ δὲ Ξενοφῶν ἦλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὀπλίταις, ἐνταῦθα δὴ λέγει Χειρίσοφος, Εἰς καλὸν ἔχει· τὸ γὰρ χωρίον αἰρετέον· τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληφόμεθα τὸ χωρίον. (3) Ἐνταῦθα δὲ κοινῇ ἐβουλεύοντο· καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐρωτῶντος τί τὸ καλὸν εἴη εἰσελθεῖν εἶπεν ὁ Χειρίσοφος, Ἄλλ[α] μίαν αὐτῇ παράδοσιν ἦν ὁρᾶς· ὅταν δὲ τις αὐτῇ κειρᾶται παριέναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ὑπερεχούσης πέτρας· ὅς δ' ἂν καταληφθῇ, οὕτω διατίθεται. Ἀμα δ' ἔδειξε συντετριμμένους ἀνθρώπους καὶ σκέλη καὶ πλευράς. (4) Ἦν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἄλλο τι ἢ οὐδὲν καλὸν παριέναι; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρῶμεν εἰ μὴ ὀλίγους τούτους ἀνθρώπους, καὶ τούτων δύο ἢ τρεῖς ὀπλισμένους. (5) Τὸ δὲ χωρίον, ὡς καὶ σὺ ὁρᾶς, σχεδὸν τρεῖς ἡμίπλεθρά ἐστιν· ὁ δὲ βαλλόμενος διελθεῖν. Τούτω δὲ ὅσον πλέθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλαις, ἀνθ' ὧν ἐσθηχότες ἄνδρες τί ἂν πάσχοιεν ἢ ὑπὸ πᾶν φορημένων λίθων ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λακύν σὺν ἡδὴ γίγνεται ὡς ἡμίπλεθρον, ὁ δὲ ὅταν λωφίσανται οἱ λίθοι παραδραμεῖν. (6) Ἀλλὰ εὐθὺς, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὴν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ προσιέναι, κίρονται οἱ λίθοι πολλοί. Αὐτὸ ἂν, ἔφη, τὸ δέον εἴη· ὅτι γὰρ ἀναλώσουσι τοὺς λίθους. Ἀλλὰ πορευέ-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

accenderunt ignes. Cum dies advenisset, Chirisophus facta re sacra suos recta via duxit; et illi, qui montem occuparant, in jugis in hostes contenderunt. Hostium vero vicissim pars maxima montis in superiore transitu manebat, pars eorum iis qui in jugis erant obviam ibat. Priusquam vero multae copiae utriusque gentis convenissent, manus inter se conserunt ii qui juga tenebant; vincuntque Graeci et hostes persequuntur. Interea etiam de planitie peltastae Graeci ad acie congressos cursu ferebantur: et Chirisophus gradatim quidem sed celeriter cum gravis armaturae militibus subsequebatur. At hostes qui in via substiterant, cum suorum partem in summo monte victam cernerent, fugam arripiunt: et ex iis nonnulli periere, permultaque capta sunt scuta; quae Graeci gladiis ita caedebant, ut ad usum bellicum inutilia redderent. Cum adscendissent, facta re sacra, tropaeoque constituto, in planitiem et vicos multis bonis refertos descendunt.

CAPUT VII.

Inde castris quinque, parasangas triginta ad Taochos progressi sunt; et commeatus jam deficiebat: nam Taochi munitis in locis habitabant, in quibus commeatus etiam omnes eo subvectos tenebant. Cum in locum pervenissent, ubi tametsi nec erat oppidum, nec domus, tamen illuc conveniant et viri et mulieres et jumenta multa, Chirisophus hunc, ut primum eo venit, adortus est: cumque primus ordo re gerenda fatigaretur, alius accedebat, ac rursus alius: nam conferti locum, abruptum quidem undique, circumstare non poterant. Ubi vero Xenophon cum extremo agmine et peltastis gravisque armaturae militibus venit, hic Chirisophus, Opportune, inquit, ades; nam locus hic nobis capiendus est: neque enim exercitui suppetet commeatus, nisi locum ceperimus. Ibi tum consilia communiter capiebant; cumque Xenophon interrogaret quidnam esset quod impediret, quominus ingrederentur, Unus utique, ait Chirisophus, hic aditus est, quem vides: et cum quis per hunc transire conatur, lapides de saxo illo eminente devolvunt: quisquis autem his tactus fuerit, ita addicitur. Simul ei monstrabat homines, quibus et crura et costae contractae essent. Quod si lapides, inquit Xenophon, absumpserint, numquid aliud an nihil erit quod nos quominus transeamus impediatur? nec enim ex adverso videmus ullos, praeter paucos hosce homines; et ex iis duos tresve armatos. Locus autem, ut ipse vides, fere sesquiplethrum patet, quod nos iotibus expositis emetiri oportet. Hujus autem loci tantum, quantum plethri mensuram aequet, pinis magnis per intervalla dispositis densum est, ad quas si viri consistant, quid vel a iactis vel a devolutis saxis incommodi tulerint? Jam restat igitur dimidium plethri, quod quidem spatium, ubi lapides cessaverint, cursu conficiendum est. At ubi primum, inquit Chirisophus, pergere ad locum illum densum coeperimus, multi in nos ingerentur lapides. Hoc ipsum, inquit Xenophon, nobis utile fuerit: nam eo citius haud dubie lapides absument. Verum age jam ad eum locum per-

μελὴ ἐνθεν ἄλλοι γινώσκον τι παραδράμεν ἔσται, ἢ δουνομένα, καὶ ἀπὸθεν βλάται, ἢ βοσκομένα.

8. Ἐντεθεν ἐπορεύοντο Χειρίστροφς καὶ Ξενοφῶν καὶ Καλλιμαχος Παρθίας λοχαγός· τούτου γὰρ ἡ ἡμερονομία ἦν τῶν ἐπισκορυλάκων λοχαγῶν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ· οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῷ ἀστυαίῳ. Μετὰ τοῦτο οὖν ἀπῆλθον ἐπὶ τὰ δένδρα ἀδροῦσαι ὥς ἐδοκίμαζοντα, οὐκ ἄρρη ἀλλὰ καὶ ἑνα, ἑκάστος φυλαττόμενος ὥς ἐδύνάτο. 9. Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἀριστόνομος Μεθυδριεὺς καὶ οὗτοι τῶν ἐπισκορυλάκων λοχαγοὶ ὄντες, καὶ ἄλλοι δὲ, ἐβέβησαν ἔξω τῶν δένδρων οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὴς ἐν τοῖς δένδροις ἵσταναι πλεον ἢ τὸν ἑνα λοχόν. 10. Ἐνθα δὲ Καλλιμαχος κερμαίνεσθαι τι προσέταρεν ἀπὸ τοῦ δένδρου ἐπ' ᾧ ἦν αὐτός· δύο ἢ τρία βήματα ἐπὶ τοῖς ἄλλοις βέροντο, ἀνερχόμενοι· περὶ δὲ ἐκείστῃ δὲ προδρῦμας πλεον ἢ ὅλα ἄρμασι πετρίον ἀνέριζοντο. 11. Ὁ δὲ Ἀγασίας, ὡς ἰδὼς τὸν Καλλιμαχόν ἃ ἐποίει, καὶ τὸ στρατόμα πᾶν θεωρῶμενον, δέσας μὴ οὐ πρότερος παραδράμεν εἰς τὸ γινώσκον, οὔτε τὸν Ἀριστόνομον πλεον ὅτι παρκαλέσας οὔτε Εὐρυλόχον τὸν Λουσιέα ἐκείρους ὄντας οὔτε ἄλλον οὐδένα γινώσκον αὐτὸς, καὶ παρέρχεται πάντας. 12. Ὁ δὲ Καλλιμαχος ὡς ἰδὼς αὐτὸν παρῶντα, ἐπιλαχρᾷνεσθαι αὐτὸς τῆς ἵππου ἐν δὲ τούτῳ παρῶν αὐτὸς Ἀριστόνομος Μεθυδριεὺς, καὶ μετὰ τούτων Εὐρυλόχος Λουσιεύς πάντες γὰρ οὗτοι ἀντεποιούντο ἡρώτης καὶ διεγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους· καὶ οὕτως ἐρίζοντες ἀρόντι τὸ γινώσκον ὥς γὰρ ἀπὰς εἰσεδραμον, οὐδαὶ πέτρος ἀσθεν ἡμῶν. 13. Ἐνταῦθα δὲ δεινὸν ἦν θέαμα. Αἱ γὰρ γυναῖκες βέπονσαι τὰ παιδία εἰτα καὶ ἐκείναις ἐπικατεβέπονται, καὶ οἱ ἄνδρες οὐκ ὀύτοι. Ἐνθα δὲ καὶ Αἰνείας Στυμφάλιος λοχαγός· ἴδων τινα θέοντα ὥς βέποντα ἐκείτων στολὴν ἔχοντα καὶ ἐν ἐπιλαχρᾷνεσθαι ὥς κοῦδιστον. 14. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐπισπᾷται, καὶ ἀμφοτέροι βέροντο κατὰ τῶν πετρῶν φερόμενοι καὶ ἀπῆλθον ἐνταῦθεν ἀνθρωπομαχίαν πᾶν ὅτι οἱ ἐλέγθησαν, βόας δὲ καὶ ὄνοι πολλοὶ καὶ πρόβατα.

15. Ἐνταῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλθύρων σταθμὸς ἐπὶ παρασάγγης πεντήκοντα. Οὗτοι ἦσαν ὅν διήλθον ἀλκιμώτατοι, καὶ εἰς χεῖρας ἔσαν. Ἐἶρον δὲ θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤθρου, ἀντὶ δὲ τῶν πετρώων σπάρτα ποικίλα ἐστραμμένα. 16. Ἐἶρον δὲ καὶ κυρτάδας καὶ κράνη καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχίρην ὅσον ξυλὴν Λακωνικὴν, ᾧ ἐσφαττον ὦν κρατεῖν δύναντο, καὶ ἀποτίνοντες ἂν τὰς κεφαλὰς ἔχοντες ἐπορεύοντο, καὶ ῥέον καὶ ἐχόμενοι ὥστε οἱ πολλοὶ αὐτοὺς ὀβελθαι ἐμελλον. Ἐἶρον δὲ καὶ δόρυ ὥς πεντεκαίδεκα πηγῶν μίαν λόγχην ἔχον. 17. Οὗτοι ἐνέμενον ἐν τοῖς πολίσμασιν· ἐπὶ δὲ παρελθόντες οἱ Ἕλληνας εἶποντο ἀεὶ μαχόμενοι. Ὀκκον δὲ ἐν τοῖς ὄρεσσι, καὶ τὰ ἐπιτάχεια ἐν τούτοις ἀνακακωμένους ἦσαν ὥστε μηδὲν λαμβάνειν αὐτόθεν τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ διετράφησαν τοῖς κτήνεσιν ἃ ἐκ τῶν Ταύρων ἔλαβον. 18. Ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνας ἀρίκοντο ἐπὶ τὸν Ἀρπαιὸν ποταμόν, εὖρος τεττάρων πλέθρων.

gamus, unde paulum erit cursu transeundum, si quidem poterimus; et abire facile fuerit, si voluerimus.

Delinc profecti sunt Chirisophus, et Xenophon, et Callimachus Parrhasius, cohortis praefectus; hic enim dicitur inter agminis extremi praefectos officium eo die obtinere: ceteri cohortium praefecti in tuto manebant. Posthac autem homines fere septuaginta sub arbores sese contulerant, non conferti, sed singulati, cavente sibi ut potuit unoquoque. Agasias autem Stymphalius et Aristonymus Methydriensis, qui et ipsi postremi agminis cohortium ductores erant, atque alii etiam, remoti ab arboribus subsistebant: neque enim tuto plus quam una cohors apud arbores stare poterat. Ibi tum quiddam etiam machinatur Callimachus: ab arbore, sub qua stationem ipse nactus erat, passus duos aut tres procurebat; cum vero lapides jaciebantur, expedite se in tutum recipiebat: ad singulos autem procursus plus quam decem saxorum plaustra absunuebantur. At Agasias ubi, quae faceret Callimachus, toto spectante exercitu, vidit, veritus ne primus in locum excurreret, nec Aristonymo sibi proximo advocato, nec Eurylocho Lusida, qui sodales ejus erant, nec quoquam alio, solus eo tendit, et advertit omnes. Callimachus autem, ut eum se praetereuntem vidit, oras clypei ipsius apprehendit: ac interea Aristonymus Methydriensis eos cursu praeterit, et post ipsum Eurylochos Lusiates: nam hi omnes virtutis gloriam sibi vindicabant, deque hac inter se certabant, atque dum hoc modo contenderent, locum capiunt. Nam cum primum illic irrasissent, nullus lapis amplius desuper volebatur. Ibi tum horrendum objectum erat spectaculum: nam mulieres projectis parvulis liberis, super eos deinde se ipsas etiam praecipitabant; similiter viri quoque. Hic vero Aeneas etiam Stymphalius, cohortis praefectus, currentem quendam ut se praecipitem daret conspicatus, eleganter amictum veste, apprehendit hominem ne id faceret impediturus. Verum hic secum illum trahit, etambo per saxa praecipites acti sunt, atque interfierunt. Capti sunt proinde hoc loco peramici homines, boves vero et asini et pecora multa.

Inde per Chalybum agros castris septem, parasangas quinque progressi sunt. Ibi omnium, per quorum agros Graeci fecerunt iter, fortissimi erant, atque adeo marmis cum eis conserebant: Iricas lineas ad inum usque ventrem pertinentes habebant; ac pro alis fines densos contortos. Erant eis et tibiarum tegumenta et galere, ac juxta zonam sica, instar Laconici gladioli falcati, qua, quos in potestatem suam redigere potuerint, jugulabant; capitaeque cum abcidissent, cum iis abibant; caneabant etiam et saltabant, quoties hostes ipsos conspecturi erant. Habebant et hastam quindecim fere cubitorum, cui unus erat mucro. Manebant illi quidem in oppidis: ubi vero Graeci praeteriissent, sequebantur eos semper pugnantes: in locis autem munitis habitabant, in quae commeatus etiam comportaverant: adeo ut nihil ex eo loco Graeci caperent, sed iis jumentis alerentur, quae ex Taochorum agro ceperant. Inde ad amnem Harpasum, cujus erat quatuor plethrorum latitudo, Graeci

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθινῶν σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι διὰ πεδίου εἰς κώμας· ἐν αἷς ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (19) Ἐντεῦθεν διήλθον σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα καὶ οἰκουμένην ἥ ἐκαλεῖτο Γυμνιάς. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς χώρας ἄρχων τοῖς Ἑλλήσιν ἡγεμόνα πέμπει, ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἄγοι αὐτούς. (20) Ἐλθὼν δ' ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἄξει αὐτοὺς πέντε ἡμερῶν εἰς χωρίον ὅθεν θύονται θάλατταν· εἰ δὲ μὴ, τεθνάναι ἐπηγγέιλαιτο. Καὶ ἡγούμενος ἐπειδὴ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πολεμίαν, παρεκελεύετο αἰθεῖν καὶ φεῖρειν τὴν χώραν· ἥ καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι τούτου ἕνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας. (21) Καὶ ἀρκοῦνται ἐπὶ τὸ ὄρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· ὄνομα δὲ τῷ ὄρει ἦν Θήγης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ κατείδον τὴν θάλατταν, κραυγὴ πολλὴ ἐγένετο. (22) Ἀκούσας δὲ δ' Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες ψήθησαν ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἰποντο γὰρ καὶ ὀπισθεν οἱ ἐκ τῆς καιομένης χώρας, καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τέ τινας καὶ ἐξώγρησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι, καὶ γέρρα ἔλαβον δασειῶν βοῶν ὠμοδόσια ἄμφι τὰ εἰκοσι. (23) Ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλείων τε ἐγένετο καὶ ἐγγύτερον καὶ οἱ αἰεὶ ἐπιόντες ἔθεον ὁρῶν ἐπὶ τοὺς αἰεὶ βοῶντας καὶ πολλῶν μείζων ἐγένετο ἡ βοὴ ὅση δὴ πλείους ἐγίνοντο, ἐδόκει δὴ μεῖζόν τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι. (24) Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱππέας ἀναλαβὼν παρεβόηθει· καὶ τάχῃ δὴ ἀκούουσι βοῶντων τῶν στρατιωτῶν θάλαττα θάλαττα καὶ παρεγγυῶντων. Ἐνθα δὲ ἔθεον ἅπαντες καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, καὶ τὰ ὑποζύγια ἡλαύνετο καὶ οἱ ἵπποι. (25) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον, ἐνταῦθα δὲ περιέβαλλον ἀλλήλους καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγοὺς δακρύοντες. Καὶ ἐξαπίνης οὗτος δὲ παρεγγυήσαντος οἱ στρατιῶται γέρουσι λίθους καὶ ποιοῦσι κολωνῶν μέγαν. (26) Ἐνταῦθα ἀνέτιθεσαν δερμάτων πλῆθος ὠμοβοείων καὶ βακτηρίας καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέρρα, καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτοὺς τε κατέμενε τὰ γέρρα καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. (27) Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα οἱ Ἕλληνες ἀποπέμπουσι ὄψα δόντες ἀπὸ κοινοῦ ἵππον καὶ ψιάλην ἀργυρᾶν καὶ σκευὴν Περσικὴν καὶ δαρεικούς δέκα· ἥτοι δὲ μάλιστα τοὺς δακτυλίου, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Κώμην δὲ δεῖξας αὐτοῖς οὗ σκηνήσουσι καὶ τὴν ὁδὸν ἣν πορεύσονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἑσπέρα ἐγένετο, ὥγεται τῆς νυκτὸς ἀπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ Μακρόνων σταθμούς τρεῖς παρασάγγας δέκα. Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὃς ὠρεῖ τὴν τῶν Μακρόνων καὶ τὴν τῶν Σκυθινῶν. (1) Εἶχον δ' ὑπερδέξιον χωρίον ὃν χαλεπώτατον καὶ ἐξ ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμὸν, εἰς ὃν ἐνέβαλλεν ὁ ὄρσιον δι' οὗ ἔδει διαβῆναι. Ἦν δὲ οὗτος δασὺς δένδροι παχέσι μὲν οὐ, πυκνοῖς δέ.

pervenere. Hinc per Scythinos castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, per planitiem in vicos; in quibus triduum manserunt, ac cibaria parabant. Inde castris quatuor, parasangas viginti progressi, ad urbem magnam opulentamque, incolis frequentem, veniunt; cui nomen erat Gymnias. Ex hac regione princeps ejus itineris ducem Græcis mittit, ut eos per agrum sibi hostilem deduceret. Ipse autem cum venisset, se dierum quinque spatio ducturum eos ad locum aiebat, unde mare conspiceretur: sin autem, se mortem perperurum recipiebat. Atque adeo præcedens, postquam in hostile sibi solum ingressus esset, ut agrum incenderent et vastarent hortabatur: ex quo patuit eum hac de causa venisse, non propter aliquam erga Græcos benevolentiam. Ac die quinto sacrum ad montem perveniunt; monti autem nomen erat Theches. Cumque primi in montem evasissent, ac mare conspicerent, magnus eorum clamor extitit. Quem cum Xenophon et agminis extremi milites audiissent, arbitrabantur hostes restare alios qui etiam a fronte Græcos invaderent: nam et a tergo nonnulli de exusta regione sequebantur; eorumque aliquos extremi agminis custodes occiderant, aliquos etiam vivos, locatis insidiis, ceperant: scuta quoque fere viginti ex crudo boum hirsutorum corio facta ceperunt. Cum autem augesceret clamor et propius accederet, et qui semper succedebant cursu tenderent ad illos, qui continenter clamabant, ac nullo major efficeretur clamor, prout plures utique convenissent, res aliqua sane gravior esse Xenophonti visa est. Itaque cum conscendisset equum, et Lycium equitesque secum sumpsisset, opem suis laturus adcurrerebat: ac statim quidem audiunt milites, Mare, mare, clamantes, et se mutuo cohortantes. Ibi tum currebant universi, etiam agminis extremi milites, cum quidem et jumenta cito agerentur et equi. Posteaquam universi in jugum pervenissent, tum vero se invicem, et duces et cohortium ductores, fuscis interea lacrimis, amplexabantur. Ac repente, incertum cujus jussu, lapides congerunt milites, et magnum excitant tumultum. Huc scutorum ex crudo boum corio factorum numerum magnum, et baculos, et gerra hostibus erepta, imponebant; ipse etiam itineris dux gerra concidebat, et aliis idem ut facerent suadebat. Post hæc Græci ducem itineris dimittunt, cum ei donassent ex communi thesauro equum, et pateram argenteam, et ornatum Persicum, et daricos decem: annulos autem in primis petebat, multosque adeo a militibus accepit. Cum vicum eis monstrasset, quo diversuri essent, et viam qua ad Macronas progredi possent, ubi vespera facta erat, noctu discessit.

CAPUT VIII.

Inde Græci per Macronas castris tribus, parasangas decem progressi sunt. Ac primo quidem die ad amnem perveniunt, qui Macronum et Scythinorum regionem terminabat. Erat iis ad dextram locus editus quam difficillimus, et ad sinistram alius amnis, in quem ille, qui agros utriusque nationis terminabat, influebat; qui sane trajiciendus erat. Conventus hic erat arboribus non densis quidem, sed frequenti-

Ταῦτα ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες ἔκοπτον, σπεύδοντες ἐκ τοῦ χωρίου ὡς τάχιστα ἐξελθεῖν. (3) Οἱ δὲ Μάκρωνες ἔχοντες γέβρα καὶ λόγχας καὶ τριχίνους χιτῶνας κατανιπέρας τῆς διαβάσεως παρατεταγμένοι ἦσαν καὶ ἀλλήλοις διεκελεύοντο καὶ λίθους εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν, ἐξικονύοντο δὲ οὐ, οὐδ' ἐβλάπτον οὐδέν.

1. Ἐνθα δὲ προσέρχεται τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων ὅτι γιγνώσκω τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἱ μὲν, ἔφη, ἐμὴν ταύτην πατρίδα εἶναι· καὶ εἰ μή τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. (5) Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, ἔφη, ἀλλὰ διαλέγου καὶ μάθε προῖτον τίνας εἰσίν. Οἱ δ' εἰπόντες ἔρωτήσαντες ὅτι Μάκρωνες. Ἐρώτα τοίνυν, ἔφη, αὐτοὺς τί ἀντιτεταγμένοι καὶ χρήζουσιν ἡμῖν πολέμιοι εἶναι. (6) Οἱ δ' ἀπεκρίναντο, Ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ ἐργασθε. Λέγειν ἐκέλευον οἱ στρατηγοὶ ὅτι οὐ κακῶς γε ποιήσαντες, ἀλλὰ βασιλεὶ πολέμησαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θαλάτταν βουλομένη ἀρπικέσθαι. (7) Πρώτων ἐκείνοι εἰ δεῖν ἂν τούτων τὰ πιστά. Οἱ δ' ἔρασαν καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλουν. Ἐντεῦθεν ὁδοῦσιν οἱ Μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην τοῖς Ἕλλησιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκείνοις Ἑλληνικὴν ταῦτα γὰρ ἔρασαν πιστὰ εἶναι θεοὺς δὲ ἐπεμαρτύραντο ἀμρότεροι.

2. Μετὰ δὲ τὰ πιστὰ εὐθύς οἱ Μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέκοπτον, τὴν τε ὁδὸν ὥδοποιούσιν ὡς διαβιβάσσοντες ἐν μέσοις ἀναμεμιγμένοι τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἀγορᾶν οἷαν ἐδύναντο παρεῖχον, καὶ παρήγαγον ἐν τρισὶν ἡμέραις ἕως ἐπὶ τὰ Κόλῳρον ὅρια κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας. (9) Ἐνταῦθα ἦν ὄρος μέγα, προσβατὸν δὲ καὶ ἐπὶ τούτου οἱ Κόλῳροι παρατεταγμένοι ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάξαντο (κατὰ) φάλαγγα ὡς οὕτως ἄγοντες πρὸς τὸ ὄρος· ἔπειτα δὲ ἔδοξε τοῖς στρατοῖς βουλευσασθαι συλλεγεῖσιν ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνισθῇ. (10) Ἐξέην οὖν Ξενοφῶν ὅτι δοκεῖ παύσαντας τὴν φάλαγγα λόγους ὁρῆσιν ποιῆσαι· ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθύς· τῇ μὲν γὰρ ἄνοδον τῇ δὲ εὐδοὺν εὐρησόμεν τὸ ὄρος· καὶ εὐθύς τοῦτο ἀνυμῆαν ποιήσει ὅταν τεταγμένοι εἰς φάλαγγα ταύτην διεσπασμένην ὁρῶσιν. (11) Ἐπειτα ἦν μὲν ἐπὶ πολλοὺς τεταγμένοι προσάγωμεν, περιτεύσουσιν ἡμῶν οἱ πολέμιοι καὶ τοῖς περιτοῖς χρήσονται, ὅ, τι ἂν βούλωνται· ἐὰν δὲ ἐπὶ ὀλίγων τεταγμένοι ᾖμεν, οὐδὲν ἂν εἴη θανάσιμον εἰ διακοπείη ἡμῶν ἢ φάλαγξ ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ βελῶν καὶ ἀνθρώπων πολλῶν ἐμπεσόντων· εἰ δὲ περ τοῦτο ἔσται, τῇ ὁλῇ φάλαγγι κακὸν ἔσται. (12) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ ὁρῆσιν τοὺς λόγους ποιησασμένους τοσούτον χωρίον κατασχεῖν διαλείποντας τοῖς λόγῳ ὅσον ἕξω τοὺς ἐσχατοὺς λόγους γενέσθαι τῶν πολεμίων κεράτων καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε τῶν πολεμίων φάλαγγος ἕξω οἱ ἐσχατοὶ λόγοι, καὶ ὁρῆσιν ἄγοντες οἱ κράτιστοι ἡμῶν πρῶτοι προίεσθαι, ἧς τε ἂν εὐδοὺν ἢ ταύτῃ ἕκαστος ἄξει ὁ λόγος. (13) Καὶ εἰς τὸ διαλείπον οὐ βρόδιον ἔσται τοῖς πολεμίοις ἐξελθεῖν ἐνθεν καὶ ἐνθεν λόγῳ ὅντων, διακοπῆς τε οὐ βρόδιον ἔσται λό-

bus. Has Græci, cum accessissent, cædebant, id operam sedulo dantes, ut quam celerrime de hoc loco evaderent. At Macrones, ornati gerris et hastis et tunicis quas e pilis contextis fecerant, exadversum trajiendi locum instructi stabant, ac se mutuo cohortabantur, lapidesque in animum jaciebant: verum ne sic quidem ad Græcos pertingebant, nec quemquam lædebant.

Ibi tum ad Xenophontem ex peltastis vir quidam accedit, qui servitatem Athenis se servisse profiteretur, diceretque adeo linguam se illorum hominum agnoscere. Atque arbitrator, inquit, meam hanc esse patriam: ac, nisi quid vetat, volo cum eis colloqui. Nihil vero, ait ille, vetat, quin colloquere cum eis, ac primum ex iis discito, quinam hominum sint. Dixerunt illi, interrogante eo, Macrones se esse. Quære igitur, inquit Xenophon, cur aciem adversus nos instruxerint, velintque nostri esse hostes. Responderunt illi, Quia vos etiam ad regionem nostram acceditis. Dicere hominem jubebant duces, id sane non eo factum ut ullo vos damno adficiamus, sed posteaquam adversus regem bellum gessimus, in Græciam redimus, et ad mare pervenire volumus. Qua rebant illi, nunc de his fidem dare vellent. Velle se aiebant Græci et dare fidem et accipere. Tum Macrones hastam Græcis barbaricam dant, et illis Græci vicissim Græcam; nam hoc pacto fidem apud se dari aiebant: deos autem utrique testes invocabant.

Posteaquam fides esset data, statim Macrones una cum Græcis arbores cædebant, et viam sternerbant, velut trajecturi in alteram ripam. Græcis mediis permisti: forum etiam rerum venalium, quale quidem poterant, suppeditabant; et triduo deducebant, usquequidem Græcos in Colchorum montibus sistent. Erat ibi mons quidem magnus, sed in quem tamen adscendi posset: atque in eo Colchi stabant instructi. Ac primum quidem Græci phalangem contra instruxerunt, quasi sic dispositam aciem ad montem ducturi: sed deinde ducibus collectis visum est deliberandum esse, quo pacto quam præclarissime dimicaturi essent. Itaque Xenophon sibi rideri dixit, ommissa phalange, cohortes rectas instituendas esse: « Nam phalanx statim, » pergit, « divulsa erit: quippe alibi quidem montem invium, alibi aditu facilem reperiemus, idque mox animi demissionem creabit, quod nostri in phalangem dispositi, hanc ipsam divulsam videntur. Præterea, si sic instructi in hostes ut multis condensa sit acies tendamus, numero nos superaturi sunt hostes, et illorum opera quibus nos superaverint ad quancunque voluerint rem usuri sunt; sin ita instructi pergamus ut acies rarior sit, nihil mirum fuerit, si ea nostra phalanx alicubi perrupta sit a confertis tum telis tum hominibus ingruentibus: quod si hoc aliqua in aciei parte acciderit, toti phalangi male erit. Verum arbitror, ubi cohortes rectas constituerimus, tantum cohortes istas per intervalla dispositas spatii occupare debere, ut extremæ cohortes extra hostium cornua porrectæ sint: atque sic demum erimus cohortes utique extremæ extra hostium phalangem et dum rectas ducemus cohortes, nostrum præstantissimi quique primi ad hostem accedent: quaque locus transitu facilis erit, hac quælibet cohors perget. Neque vero in relicta inter cohortes nostras intervalla proclive erit hostibus ingredi, cum hinc atque hinc constitutæ sint cohortes; nec proclive erit cohortem rectam accedentem per-

χον ὄρθιον προσίοντα. Ἐάν τέ τις πείζεται τῶν λόγων, ὁ πλησίον βοηθήσει· ἦν τε εἰς πη δυνήσῃ τῶν λόγων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβῆναι, οὐδείς μηκέτι μένῃ τῶν πολεμίων. (14) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἵποιοῦν ὀρθίους τοὺς λόγους. Ξενοφῶν δὲ ἀπὼν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ τοῦ δεξιῷ ἔλεγε τοῖς στρατιώταις, Ἄνδρες, οὗτοί εἰσιν οὗς ὁρᾶτε μόνοι ἐπὶ ἡμῖν ἐμποδῶν τὸ μὴ ἦδη εἶναι ἐνθα παλαί σπεύδομεν· τούτους, ἦν πως δυνώμεθα, καὶ ὤμοις δαί καταφαγεῖν.

15. Ἐπεί δ' ἐν ταῖς χώραις ἕκαστοι ἐγένοντο καὶ τοὺς λόγους ὀρθίους ἐποίησαντο, ἐγένοντο μὲν λόγοι τῶν ὀπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀδοήκοντα, ὁ δὲ λόχος ἕκαστος σχεδὸν εἰς τοὺς ἑκατὸν· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς τοξότας τριχῇ ἐποίησαντο, τοὺς μὲν τοῦ εὐώνυμου ἕξω, τοὺς δὲ τοῦ δεξιῷ, τοὺς δὲ κατὰ μέσον, σχεδὸν ἑξακοσίους ἑκάστου. (16) Ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ εὐχεσθαι· εὐξάμενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. Καὶ Χειρίσοφος μὲν καὶ Ξενοφῶν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασταὶ τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος ἕξω γενομένοι ἐπορεύοντο· (17) οἱ δὲ πολέμιοι ὥς εἶδον αὐτοὺς, ἀντιπαρεβόντες οἱ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον διασπασθήσαν, καὶ πολλὴ τῶν αὐτῶν φάλαγγος ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἐποίησαν. (18) Ἰδόντες δὲ αὐτοὺς διαχάζοντα οἱ κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν πελτασταὶ, ὧν ἦρχε Αἰσχίνης ὁ Ἀκαρνάν, νομίσαντες φεύγειν ἀνὰ κράτος ἔθεον καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβαίνουσι· συνεφείπετο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ὀπλιτικόν, ὧν ἦρχε Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος. (19) Οἱ δὲ πολέμιοι, ὥς ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλὰ φυγῇ ἄλλος ἄλλον ἐτράπετο. Οἱ δὲ Ἕλληες ἀναβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν πολλαῖς κώμαις καὶ τἀπιτήδεια πολλὰ ἐχούσαις. (20) Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν (ἦν) ὅτι καὶ ἐθαύμασαν· τὰ δὲ σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κηρίων ὅσοι ἐφαγον τῶν στρατιωτῶν πάντες ἀφρονέες τε ἐγίνοντο καὶ ἤμουν καὶ κάτω διεχώρει αὐτοῖς καὶ ὀρθὸς οὐδείς ἠδύνατο ἵστασθαι, ἀλλ' οἱ μὲν ὀλίγον ἰδουρότερες σφόδρα μεθύουσιν ἐώκεσαν, οἱ δὲ πολλὸν μαινομένοις, οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. (21) Ἐκεῖνο δὲ οὕτω πολλοὶ ὥσπερ τροπῆς γεγεννημένης, καὶ πολλὴ ἦν ἀθυμία. Τῇ δ' ὕστερατα ἀπέθανε μὲν οὐδείς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτὴν πῶν ὥραν ἀνεφρόνουν· τρίτῃ δὲ καὶ τετάρτῃ ἀνίσταντο ὥσπερ ἐκ φαρμακοποσίας.

22. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς παρασάγγας ἔπειτα, καὶ ἦλθον ἐπὶ θαλατταν εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνίδα, οἰκουμένην ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, Σινωπέων ἀποικίαν ἐν τῇ Κόλχων χώρᾳ. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα ἐν ταῖς τῶν Κόλχων κώμαις· κἀντεῦθεν ὁρμώμενοι διήλθοντο τὴν Κόλχιδαν. (23) Ἀγορὰν δὲ παρείχον τῷ στρατοπέδῳ Τραπεζοῦντιοι, καὶ ἰδέαντό τε τοὺς Ἕλληνας καὶ ξένια ἔδοσαν βοῦς καὶ ἀγρίους καὶ ὄνων. (24) Συνδιεπράττοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίων Κόλχων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων, καὶ ξένια καὶ παρ' ἐκείνων ἦλθον βόες. (25) Μετὰ δὲ τούτῳ τὴν οὐσίαν ἦν εὐξάντο παρεσκευάζοντο· ἦλθον δ' αὐτοῖς ἱκανοὶ βόες ἀποδύσαι

rumpere. Quod si ex cohortibus aliqua laboraverit, opem feret proxima : et si una de cohortibus in verticem aliquo modo adscendere poterit, hostium nemo amplius erit qui subsistat. » Hæc decreta sunt : atque adeo rectas cohortes instituerunt. Et Xenophon a latere dextro ad lævum pergens, hæc habuit ad milites verba, « Hi quos cernitis, viri, soli nobis adhuc impedimento sunt quominus jam istic simus quo jam dudum properamus : hos, si quo modo possimus, vel crudos devoremus oportet. »

Posteaquam suis quique locis constiterant, ac rectas sibi instituerant cohortes, gravis armaturæ cohortes octoginta circiter fuere, quælibet cohors centenis fere militibus constabat : peltastas vero et sagittarios trifariam disposuerunt, alios extra sinistram cornu, alios extra dextrum, alios acie media ; singulis in partibus fere sexcentos. Deinde diis vota nuncuparent milites edixere duces ; ac vota ubi nuncupassent et præana cecinissent, iter pergebant. Et Chirisophus atque Xenophon quique cum ipsis erant peltastæ ita pergebant, ut extra hostium essent phalangem. Hostes autem, eos ubi vidissent, contra perrexere : et partim latus dextrum, partim sinistrum versus sunt distracti, atque adeo mediam ipsorum aciem magna ex parte vacuum reliquerunt. Eos cum peltastæ, qui Arcadioo erant in agmine, quibusque Æschines Acarnan præerat, intervallo relicto conspexissent, rati homines fugere, totis viribus currebant : atque hi primi in montem adscendunt : subsequerantur hos gravis etiam armaturæ milites Arcadici, quibus Cleanor Orchomenius præerat. At hostes, posteaquam currere cœperunt illi, non constiterunt amplius, sed alius alio fuga elapsi sunt. Græci cum adscendissent, multis in vicis castra locarunt, atque his sane commeatus copia abundantibus. Et in ceteris quidem nihil erat, quod mirati sunt : verum alvearia illic erant multa, et de favis quotquot ex militibus comedebant, omnes et amentes fiebant, et vomebant, et ipsis egerebatur infra, et rectus stare nemo potuit : sed qui paulum ederant, valde ebriis erant similes ; qui multum, furentibus : nonnulli etiam morientibus. Jacebant autem ita multi, quasi cum in fugam versi fuissent, et magna erat militum tristitia. Postridie nemo quidem mortuus erat, sed eadem fere hora mentis rursus composes fiebant : die tertio et quarto surgebant, velut ex medicamento haustu.

Inde castris binis, parasangas septem progressi sunt, et ad mare pervenerunt, in Trapezuntem, urbem Græcam incolis frequentem, ad Pontum Euxinum, coloniam Sinopensium, in Colchorum regione sitam. Hic dies circiter triginta commorati sunt, Colchorum in vicis, atque hinc factis incursionibus prædas et Colchide agebant. Forum in exercitu rerum venalium Trapezuntii præbebant, Græcosque tum exceperunt, tum munera iis hospitalia donarunt boves et farinam et vinum. Cum iis etiam pro Colchis finitimis, qui maxima ex parte habitabant in planitie, transigebant : quin et ab illis tanquam munera hospitalia venerunt boves. Postea sacrificium, quod voverant, parabant : ac boves ad eos adlati sunt qui sufficerent sacrificiis Jovi Servatori, et Herculi

τῷ Δὲ τῷ ποταμῷ καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἡγεμονίᾳ καὶ ταῖς ἄλλοις θύραις ἅ εὐχάντο. Ἐποίησαν δὲ καὶ ἀγῶνα γυμνακὸν ἐν τῷ ὄρει ἑνθαπερ ἐπαύοντο. Εἰδόντο δὲ Δρακόντιον Σπαρτιάτην, ὃς ἔφυγε ποῖς ὦν οἰκοῖεν, παῖδα ἄκων κατακτανὼν ἐν ἡλικίᾳ παταλῆς, ὁρῶντι τ' ἐπυμειλῆσθαι καὶ τοῦ ἀγῶνος προστατῆσαι. (26) Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέσματα παρέδοσαν τῷ Δρακοντίῳ, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ὅπου τὸν ὁρῶντι πεποιθὸς εἴη. Ὁ δὲ δείξας ὅπου ἐστρατιώτες ἐπορεύοντο, ὅπως ὁ λόφος, ἔρη, καλλίστος τρέχον ὅπου ἂν τις βούληται. Πῶς οὖν, ἔρασαν, δυνάσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεὶ οὕτως; Ὁ δ' εἶπε, Μᾶλλον τι ἀναίεται ὁ καταπεσὼν. (27) Ἡγωνίζοντο δὲ παῖδες μὲν σταδίον τῶν ἀρχαίων οἱ πλείους, δόλῳ δὲ Κρήτες πλείους ἢ ἑξήκοντα θέον, πάλην δὲ καὶ πυγμὴν καὶ πανκράτιον ἑτέροι. Καὶ κατὰ θεὰ ἐγένετο πολλοὶ γὰρ κατέβησαν καὶ ἅτε θεομύθεον τῶν ἑταίρων πολλὰ φιλονεικία ἐφύγιστο. (28) Ἐθεον δὲ καὶ ἵππων καὶ εἶδει αὐτοὺς κατὰ τοῦ πρηνοῦς ἐλάσσοντας ἐν τῇ θαλάττῃ ἀναστρέψοντας πάλιν ἄνω πρὸς τὸν βωμὸν ἄγειν. Καὶ κάτω μὲν οἱ πολλοὶ ἐκυλινδούντο· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἱσχυρὸς ὄρειον μολὼς βᾶδον ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι· ἐνθα πολλὴ κορυφή καὶ γῆλιος καὶ παρακλείουσις ἐφύγιστο αὐτῶν.

BIBLION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὲ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἐπαίξαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅσα ἐν τῇ πορείᾳ τῇ μετὰ ἐπὶ θαλάττῃ τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, καὶ ὡς εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνικά ἀφίκοντο, καὶ ὡς ἀπέβυσαν ἅ εὐχάντο σωτήρια θύσαι ἐνθα πρῶτον εἰς φυλάν γῆν ἀφίκοντο, ἐν τῷ πρόσθεν λόφῳ δεδῆλωται. (2) Ἐκ δὲ τούτου συνελθόντες ἐβουλεύοντο περὶ τῆς λοιπῆς πορείας· ἀνέστη δὲ πρῶτος Ἀντιλεὼν Θουρίος καὶ εἰλεν ὧδε· Ἐγὼ μὲν τούτων, ἔρη, ὧ ἄνδρες, ἀπείρηχα ἤδη συσκευαζόμενος καὶ βαδίζων καὶ τρέχων καὶ τὰ ὅπλα φέρων καὶ ἐν τάξει ἰὼν καὶ φυλάκας φυλάττων καὶ μαγρόμενος, ἐπιθυμῶ δὲ ἤδη παυσάμενος τούτων τῶν πόνων, ἐπεὶ θάλατταν ἔρχομαι, πλεῖν τὸ λοιπὸν καὶ ἐκταθείς ὥς περ Ὀδυσσεὺς καθεύδων ἀναιδέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. (3) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται ἀνεθορύθησαν ὡς εὖ λέγον· καὶ ἄλλος ταῦτά εἰεγε, καὶ πάντες οἱ παρόντες. Ἐπειτα δὲ Χειρίστροφος ἀνέστη καὶ εἰπεν ὧδε· (4) Φίλος μοι ἐστίν, ὦ ἄνδρες, Ἀναξίβιος, ναυαρχῶν δὲ καὶ τυγχαίνει. Ἦν οὖν πέμψήτε με, οἴομαι ἂν εἰθεῖν καὶ τριήρεις ἔχων καὶ πλοῖα τὰ ἡμῶς ἄξοντα· ὑμεῖς δὲ εἴπερ πλεῖν βούλησθε, περιμένετε ἕστ' ἂν ἐγὼ εἰθω ἤξω δὲ ταχέως. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται ἡσθησάν τε καὶ ἐβηρίσαντο πλεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα.

5. Μετὰ τούτων Ξενοφῶν ἀνέστη καὶ εἰλεν ὧδε· Χειρίστροφος μὲν δὲ ἐπὶ πλοῖα στέλλεται, ἡμεῖς δὲ ἀναμε-

faciendis, quod felici eos itinere duxissent; aliis item his, quae voverant. Praeterea certamen gymnicum illo in monte instituerunt, ubi tabernacula posuerant: Dracontium vero Spartiatem (qui puer adhuc domo fugerat, quod puerum, quem gladiolo percussisset Laconico, imprudens interfecerat) legerunt ut curiam curricula haberet, et certamini praesesset. Posteaquam facta fuerant sacrificia, Dracontio pelles tradiderunt, ac duceret eo hortabantur, ubi curriculum designasset. Ille vero locum, in quo forte constiterant, monstrans, Hic collis, inquit, ad currendum aptissimus est, quacumque quis currere voluerit. At qui tandem poterant, aiebant illi, tam aspero et arboribus denso loco luctari? Is utique, ait ille, qui collapsus fuerit, vehementiori quodam dolore adicietur. Et certarunt quidem in stadio pueri de captivorum numero plurimi, dolichum Cretenses plures quam sexaginta currebant; lucta, et pugilatu, et pancratio sese exercebant alii; et spectaculum sane pulchrum erat; nam multi in certamen descendebant, et quippe quod eos spectarent sodales, magna erat aemulatio. Currebant etiam equi; atque eos primum agitare per declivia collis in mare usque oportebat equites, rursusque in eo sursum convertere, et sic demum ad aram venire. Ac deorsum quidem plerique devolvebantur; sursum vero ad locum valde arduum vix lento gradu equi periebant. Erat hic eorum ingens clamor, et risus, et cohortatio.

LIBER V.

CAPUT I.

Quaecumque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta Graeci gesserint; quaeque in itinere ad mare usque quod in Ponto Euxino continetur, et quo pacto ad Trapezuntem urbem Graecam pervenerint, et quo modo sacrificia perpetraverint, quae pro salute facturos se voverant, ubi primum pacatam in terram venissent, superiore libro expositum est. Deinde cum convenissent, de itinere reliquo deliberabant: et Antileon Thurius surrexit primus, atque in hunc modum loquutus est. « Equidem, viri, inquit, jam defatigatus sum colligendis vasis, et eundo, et currendo, et ferendis armis, et ordine servando, et excubiis agendis, et pugnando: jamque adeo cupio, sine laboribus his imposito, quandoquidem maris nobis est copia, in posterum navigare, et, sicut Ulysses, porrectus, dormiendo in Graciam adpel- lere. » Haec cum audissent milites, huic ut qui recte diceret adstreperunt: alius etiam eadem dicebat, omnesque adeo qui aderant. Deinde surrexit Chiriosophus, et haec verba fecit: « Amicus mihi est, viri, Anaxibius, cui jam contigit navarchi munus: quamobrem si me miseritis, arbitror me cum triremibus rediturum et navigiis, quae vos vectura sint: vos autem, quoniam navigare vultis, exspectate donec rediero: cito certe redibo. » Haec cum audissent milites, gavisus sunt et quam celerrime navigio discederet de- crevere.

Post hunc surrexit Xenophon, et sic loquutus est: « Ergo Chiriosophus ad navigia mittitur, et nos hic cum eo perie-

νοῦμεν. "Ὅσα οὖν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ποιεῖν ἐν τῇ μνητῇ, ταῦτα ἐρῶ. (α) Πρῶτον μὲν τὰ ἐπιτήδεια δεῖ πορίζεσθαι ἐκ τῆς πολεμίας· οὔτε γὰρ ἀγορὰ ἐστὶν ἱκανὴ οὔτε θοῦ ὠνησόμεθα εὐπορία εἰ μὴ ὀλίγοις τισίν· ἡ δὲ χώρα πολεμία· κίνδυνος οὖν πολλοὺς ἀποδύσθαι, ἣν ἀμείως τε καὶ ἀφυλάκτως πορεύεσθαι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. (β) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ σὺν προνομαῖς λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἄλλως δὲ μὴ πλανᾶσθαι, ὥς σώξῃσθε, ἡμᾶς δὲ πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (γ) Ἐδοξε ταῦτα. "Ετι τοίνυν ἀκούσατε καὶ τὰδε. "Επὶ λείαν γὰρ ὑμῶν ἐκπορεύονται τινες. Οἴομαι οὖν βέλτιον εἶναι ἡμῖν εἰπεῖν τὸν μέλλοντα ἐξίεναι, φράζειν δὲ καὶ ὅποι, ἵνα καὶ τὸ πλῆθος εἰδόμεν τῶν ἐξιόντων καὶ τῶν μενόντων καὶ συμπαρασκευάζωμεν ἂν τι δεῖ, καὶ βοηθησάμενοι τισι καιρὸς ᾗ, εἰδόμεν ὅποι δεῖται βοηθεῖν, καὶ ἂν τις τῶν ἀπειροτέρων ἐγγιγῇ ποι, συμβουλευόμεν περὶ ὧν εἰδέναι τὴν δύναμιν ἐφ' ὅς ἂν ἴωσιν. (δ) Ἐδοξε καὶ ταῦτα. "Εννοεῖτε δὲ καὶ τὸδε, ἔφη. Σχολὴ τοῖς πολεμίοις ληΐζεσθαι, καὶ δικαίως ἡμῖν ἐπιβουλεύουσιν· ἔχομεν γὰρ τὰ ἐκείνων ὑπερκάθηται δ' ἡμῶν. Φύλακα δὲ μοι δοκεῖ δεῖν περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι· ἂν οὖν κατὰ μέρος μερισθέντες φυλάττωμεν καὶ σκοπῶμεν, ἥττον ἂν δύναιντο ἡμᾶς θηρᾶν οἱ πολέμιοι. (ε) "Ετι τοίνυν τὰδε ὁρᾶτε. Εἰ μὲν ἡπιστάμεθα σαφῶς ὅτι ἤξει πλοῖα Χειρίσσορος ἄγων ἱκανὰ, οὐδὲν ἂν εἶδει ὧν μέλλω λέγειν· νῦν δ' ἐπεὶ τοῦτο ἀδύνατον, δοκεῖ μοι πειρᾶσθαι πλοῖα συμπαρσκευάζειν καὶ αὐτῶν. "Ἦν μὲν γὰρ ἔλθῃ, ὑπαρχόντων ἐνθάδε ἐν ἀφρονωτέροις πλεουσόμεθα· ἂν δὲ μὴ ἄγῃ, τοῖς ἐνθάδε χρῆσόμεθα. (ς) Ὅρῳ δὲ ἐγὼ πλοῖα πολλάκις παραπλέοντα· εἰ οὖν αἰτησάμενοι παρὰ Τραπεζυντιῶν μακρὰ πλοῖα καταγόμεν καὶ φυλάττωμεν αὐτὰ τὰ πηδάλια παραλυόμενοι ἕως ἂν ἱκανὰ τὰ ἔχοντα γένηται, ἴσως ἂν οὐκ ἀπορήσαιμεν κοιμηδῆς οἷας ἀέμεθα. Ἐδοξε καὶ ταῦτα. (ζ) Ἐννοήσατε δ', ἔφη, εἰ εἰκὸς καὶ τρέφειν ἀπὸ κοινοῦ οὐδὲν ἂν καταγόμεν ὅσον ἂν χρόνον ἡμῶν ἐνεκεν μένυσσι, καὶ ναῦλον ζυνοῦσθαι, ὅπως ὠφελούντες καὶ ὠφελῶνται. (η) Ἐδοξε καὶ ταῦτα. Δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, ἣν ἄρα καὶ ταῦτα ἡμῖν μὴ ἐκπεράνηται ὥστε ἀρκεῖν πλοῖα, τὰς ὁδοὺς ἄς δυσπόρους ἀκούμεν εἶναι ταῖς παρὰ θάλατταν οἰκουμέναις πόλεσιν ἐνπιάσθαι ὁδοποιεῖν· πείσονται γὰρ καὶ διὰ τὸ φοβεῖσθαι καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι ἡμῶν ἀπαλλαγῆναι.

14. Ἐνταῦθα δὲ ἀνέκραγον ὥς οὐ δέοι ὁδοποιεῖν· ὃ δὲ ὡς ἔγωγε τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, ἐπεμήρισε μὲν οὐδὲν, τὰς δὲ πόλεις ἐκούσας ἐπεισεν ὁδοποιεῖν λέγων ὅτι ἥττον ἀπαλλάξονται ἢ εὐποροὶ γένονται εἰ δόοι. (ιθ) Ἐλαβον δὲ καὶ πεντηκόντορον παρὰ τῶν Τραπεζυντιῶν, ᾗ ἐπέστησαν Δέξιππον Λάκωνα περίοικον. Οὗτος ἀμειλίχας τοῦ συλλέγειν πλοῖα ἀποδράς ὄψετο· ἔω τῷ Πόντῳ, ἔχων τὴν ναῦν. Οὗτος μὲν οὖν δίκαια ἔπαθεν ὑστερον· ἐν Θράκῃ γὰρ παρὰ Σεύθῃ πολυπραγμονῶν τι ἀπέθανεν ὑπὸ Νικάνδρου τοῦ Λάκωνος. (ιθ) Ἐλαβον δὲ καὶ τριακόντορον, ᾗ ἐπεστάθη Πόλυκράτης Ἀθηναῖος, ὃς ὅπως λαμβάνει πλοῖα κα-

mur. Quamobrem quæcunque mihi tempus postulare videtur ut, dum commoramur, faciamus, hæc vobis exponam. Primum commeatus ex hostico parare oportet : quippe nec forum est nobis quod sufficiat, nec adest quo mercemur aliquid, præterquam paucis ; et regio est hostilis : quare periculum erit ne multi pereant, si negligenter et incaute ad parandos commeatus perrexeritis. Itaque arbitror parandos esse per excursions commeatus ; aliter non evagandum, ut salvi sitis ; nosque adeo curam istorum agere debere. » Decreta sunt hæc. « Jam porro audite etiam hæc : ad prædam utique parandam vestrum nonnulli egressuri sunt. Quapropter arbitror rectius esse ut is, qui exiturus est, nobis hoc ipsum indicet, etiam quo pergat significet ; ut et exeuntium et manentium multitudinem sciamus, et si quid parato opus sit, una cum iis paremus : et si tempus postulet ut aliquibus opem feramus, sciamus quo suppetias eundum fuerit : ac si quis imperitiorum aliquo tendere velit cum suis, consilia conferamus, data opera ut vires cognitatas habeamus eorum, in quos perrecturi sint. » Decreta sunt et ista. « Hoc etiam velim consideretis, inquit : est hostibus prædandi otium : ac jure nobis insidiantur ; quippe res ipsorum habemus : supra nos etiam considunt. Quare opus esse arbitror, ut circa castra sint excubitores : si ergo divisi in excubiis et speculis vicissim fuerimus, minus nos venari poterunt hostes. Porro etiam hæc videte : si certo sciremus Chirisophum cum ea navium copia, nobis quæ sufficeret, venturum, nihil verbis opus foret iis, quæ sum prolaturus : nunc vero, cum illud incertum sit, operam dandam esse arbitror, ut etiam ex hoc loco naves comparemus. Nam si quo tempore venerit is, nobis hic suppetent naves, pluribus certe navigabimus ; sin nullas adduxerit, iis quæ hic aderunt utemur. Video autem naves sæpe prætervehi : quamobrem si, cum a Trapezuntiis naves longas petierimus, illas subducamus ac, resolutis gubernaculis, custodiamus, donec is sit earum numerus qui nobis vehendis sufficiat, haud certe vectura destituemur tali, qualem ipsi requirimus. » Decreta sunt et ista. « Consideretis etiam velim, inquit, an æquum sit ut eos quos cum navigiis subducturi simus, quamdiu quidem nostri causa manserint, communi alamus impensa, et naulum iis constituamus, quo nos commodo qui adfecerint, commodo adficiantur ipsi. » Et hæc decreta sunt. « Jam vero, inquit, censeo, hæc utique si ita nequeant absolvi, ut quæ nobis sufficiant navigia habeamus, civitatibus maritimis imperandum, ut vias quas esse audimus transitu difficiles, nobis muniant : quippe parebunt imperio tum quod nos metuant, tum quod nobis liberari velint. »

Ibi tum exclamarunt milites non esse cur viæ muniantur. Ille, ubi dementia eorum agnosceret, nihil eos sententias rogavit, sed civitatibus ut non invitæ vias munirent persuasit : quippe quod diceret ipsos citius discessuros, si viæ transitu faciles redderentur. Acceperunt etiam quinquaginta remorum navem a Trapezuntiis, cui Dexippum Laconem Spartæ accolam præfecerunt. Is omnia capiendorum navigiorum cura, cum navi extra Pontum aufugit. Verum is deinceps justo adfectus fuit supplicio : nam cum apud Scythiam in Thracia multis se rebus alienis implicaret, a Nicandro Lacedæmonio interfectus est. Acceperunt et aliam triginta remorum navem cui Polycrates Atheniensis præfe-

τῆμεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ μὲν ἀγώγιμα εἴ τι ἦγον ἐξισιρούμενοι φύλακας καθίστασαν ὅπως σῶα εἴη, τοῖς δὲ πλοίοις ἐγγήσαντο εἰς παραγωγὴν. (17) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἦν ἐπὶ λείαν ἐγγήσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ μὲν ἐλάμβανον οἱ δὲ καὶ οὐ. Κλεάνετος δ' ἐξαγγώνων καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἄλλων λόγον πρὸς χωρίον χαλεπὸν αὐτὸς τε ἀπείχανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐκ εἴτι ἦν λαμβάνειν ὥστε ἀπαυθυμερίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἐκ τούτου λαθὼν Ξενοφὼν ἡγεμόνας τῶν Τραπεζούντιων ἐξάγει εἰς Δρίλκας τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ἥμισυ κατέλειπε φυλάττειν τὸ στρατόπεδον· οἱ γὰρ Κόλχοι, ἅτε ἐκπεπωκότες τῶν οἰκῶν, πολλοὶ ἦσαν ἀνθρώποι καὶ ὑπερεκάθηγον ἐπὶ τῶν ἄκρων. (2) Οἱ δὲ Τραπεζούντιοι ὁπόθεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια βράδιον ἦν λαβεῖν οὐκ ἦγον· οἱ γὰρ αὐτοῖς ἦσαν· εἰς τοὺς Δρίλκας δὲ προθύμως ἦγον, ὅντων κακῶς ἔπασσαν, εἰς χωρία τε ὀρεῖν καὶ δύσβατα καὶ ἀνθρώπους πολέμικωτάτους τῶν ἐν τῷ Πόντῳ.

3. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν τῇ ἀνω χώρᾳ οἱ Ἕλληνες, ὅποια τῶν χωρίων τοῖς Δρίλκαις ἀλώσιμα εἶναι ἰδοὺκε ἑμπράντες ἀπήσαν· καὶ οὐδὲν ἦν λαμβάνειν εἰ μὴ ὥς ἡ βουὴ ἢ ἄλλο τι κτήνος τὸ πῦρ διαπεφυγός. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ μητρόπολις αὐτῶν· εἰς τοῦτο πάντες ζυνεβούλευσαν. Περὶ δὲ τοῦτο ἦν χαράδρα ἰσχυρὸς βαθεῖα, καὶ πρόσδοι χαλεπαὶ πρὸς τὸ χωρίον. (4) Οἱ δὲ πελτασταὶ προδροχόντες στάδια πάντες ἢ ἐξ τῶν ὀπλιτῶν, διαθάντες τὴν χαράδραν ὁρῶντες πρόβατα πολλὰ καὶ ἄλλα γόηματα, προσέβαλλον πρὸς τὸ χωρίον· ζυνείποντο δὲ καὶ δορυφόροι πολλοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξωρηγμένοι· ὥστε ἐγένοντο οἱ διαθάντες πλείους ἢ εἰς διςχιλίους ἀνθρώπους. (5) Ἐπεὶ δὲ μακρόμενοι οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ ταῦρος ἦν περὶ αὐτὸ εὐρεῖα ἀναβεβλημένη καὶ σκόλοπες ἐπὶ τῆς ἀνάβωλης καὶ τύρσεις πυκναὶ ζύλιναι πεποιημέναι, ἀπείχαν· οἱ δὲ ἐπεχείρουν· οἱ δὲ ἐπέκειντο αὐτοῖς. (6) Ὡς δὲ οὐκ ἐδύναντο ἀποτρέχειν, πᾶντοι πρὸς Ξενοφόντα, ὅς ἡγεῖτο τοῖς ὀπλίταις. (7) Ὁ δ' ἐλθὼν λέγει ὅτι ἔστι χωρίον χρημάτων πολλῶν μεστὸν· τοῦτο οὕτε λαβεῖν δυνάμεθα· ἰσχυρὸν γάρ ἐστιν οὕτε ἀπελθεῖν βράδιον· μάχονται γὰρ ἐπεξηλυθότες καὶ ἡ ἀφροδὸς χαλεπή. (8) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφὼν παραγγέλων πρὸς τὴν χαράδραν τοὺς μὲν ὀπλίτας θέσθαι ἐκέλευσε τὰ ὄπλα, αὐτὸς δὲ διαθὰς σὺν τοῖς λοχαγοῖς ἐσκοπεῖτο πότερον εἴη χρεῖττον ἀπάγειν καὶ τοὺς διαβεβηκότας ἢ καὶ τοὺς ὀπλίτας διαβεβαλεῖν ὡς ἀλόντος ἂν τοῦ χωρίου. (9) Ἐδόκει γὰρ τὸ μὲν ἀπάγειν οὐκ εἶναι ἀνευ πολλῶν νεκρῶν, εἰλεῖν δ' ἂν ὄνοντο καὶ οἱ λοχαγοὶ τὸ χωρίον. Καὶ ὁ Ξενοφὼν ζυνεχώρησε τοῖς ἱερῶς πιστεύουσιν· οἱ γὰρ μάντιες ἀποδείκνυμένοι ἦσαν ὅτι μάχη μὲν ἔσται, τὸ δὲ τέλος καλὸν τῆς ἐξόδου.

etus est : qui, quotquot naves caperet, ad castra subducebat. At merces quidem, quas vehebant istae, inde eximentes, custodes constituebant, ut salvae essent : navigiis vero ad suorum deductionem utebantur. Quo tempore facta haec erant, ad praedam exiere Graeci ; et ex iis alii praedam nacti sunt, alii non. Cleonetus vero cum et cohortem suam et aliam quandam ad locum difficilem eduxisset, tum ipse periiit tum alii multi de iis qui cum ipso erant.

CAPUT II.

Ubi commeatus ita parandi facultas non erat amplius, ut eodem die in castra reverterentur milites, inde Xenoph. a adsumptis de Trapezuntis itineris ducibus, in Drilas dimidiam copiarum partem educit, dimidiam propter castra reliquit custodienda : nam Colchi, quod ex aedibus suis exciderant, in unum coacti erant multi, et in superioribus montium verticibus consederant. At Trapezuntii eos in illorum hominum agros non ducebant, unde commeatus facile petere licuisset ; quod ipsis essent amici ; in Drilas vero libenter ducebant, a quibus male multati fuerant, iuque montuosa et accessu difficilia loca, hominesque omnium qui in Ponto habitabant bellicosissimos.

Posteaquam in altiore loco Graeci jam erant, quaecumque loca capti facilia Drilis esse videbantur, ea cum incendissent inde discessere : neque quidquam capere erat nisi sues bovesque, vel quid aliud pecoris ignem quod effugerat. Unum erat oppidum, quod metropolis eorum adpellabatur : in hoc omnes confluerant : circa hoc autem vallis alveus erat admodum profundus, atque adeo aditus ad oppidum illud difficilis erant. Cum vero pellastae stadiis quinque vel sex gravis armaturae milites cunctis praecessissent, trajectoque alveo, vidissent pecora multa aliasque res, ad oppidum impetum convertunt. Sequebantur hos etiam hostati multi, qui commeatus parandi causa fuerant egressi : adeo ut alveum qui transierant hominum duum millium superarent numerum. Posteaquam dimicando oppidum capere non poterant (etenim fossa lata circa id erat egesta humo ducta, et in ipsa quae egesta fuerat terra sudes erant delixae, moltaeque lignae turres structae), jam abire adgressi sunt : at hostes iis instabant. Cumque abscedere non possent (quippe singulis tantum descensus in alveum erat ex oppido pervius), ad Xenophontem mittunt, qui gravis armaturae militum dux erat. Ad eum cum venisset nuntius, oppidum esse ait rebus multis refertum : hoc neque capere possumus, inquit ; quippe munitum est ; neque abscedere proclive nobis est : nam impetu egressi pugnant, et abscessus est difficilis. Haec cum audisset Xenophon, suis ad alveum adductis, gravem armaturam in armis iussit consistere : ipse ubi cum cohortium ductoribus trajecisset, utrum consultius esset abducere eos qui transierant, an gravem etiam armaturam trajicere, si spes esset fore ut caperetur oppidum, considerabat. Eos utique ut quis abducat haud esse sine multorum caede videbatur, et capi licum posse cohortium quoque ductores existimabant : Xenophon etiam his accedebat, fretus hostiarum exitis : nam pugnam fore quidem vates declararant, sed finem egressus

(10) Καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς ἐπεμπε διαβιδάσσοντας τοὺς ὀπλίτας, αὐτοὺς δ' ἔμενεν ἀναχωρίσας ἅπαντας τοὺς πελταστὰς, καὶ οὐδένα εἰς ἀκροβολίζεσθαι. (11) Ἐπεὶ δ' ἤκον οἱ ὀπλίται, ἐκέλευσε τὸν λόχον ἑκαστον ποιῆσαι τῶν λοχαγῶν ὡς ἂν κράτιστα οἴηται ἀγωνιῆσθαι· ἦσαν γὰρ οἱ λοχαγοὶ πλησίον ἀλλήλων οἱ πάντα τὸν χρόνον ἀλλήλοις περὶ ἀνδραγαθίας ἀντεποιούοντο. (12) Καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐποίουν· ὁ δὲ τοῖς πελτασταῖς πᾶσι παρήγγυλλε διηγκυλωμένους ἰέναι, ὡς ὅπταν σημήνη ἀκοντίζειν δεῖσιν, καὶ τοὺς τοξότας ἐπιβεβλησθαι ἐπὶ ταῖς νευραῖς, ὡς ὅπταν σημήνη τοξεύειν δεῖσιν, καὶ τοὺς γυνήτας λίθων ἔχειν μεστὰς διφθέρας· καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἐπέμψε τούτων ἐπιμελεσθῆναι. (13) Ἐπεὶ δὲ πάντα παρεσκευάστο καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ὑπολοχαγοὶ καὶ οἱ ἐξιόντες τούτων μὴ χείρους εἶναι πάντες παρατεταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλους μὲν δὴ ξυνεώρων· μνησιδὴς γὰρ διὰ τὸ χωρίον ἦ τάξις ἦν· (14) ἐπεὶ δ' ἐπαίανισαν καὶ ἡ σάλπιγξ ἐφθέγγατο, ἅμα τε τῷ Ἐνυαλίῳ ἠλέλιν· καὶ ἔθεον ὁρώμῳ οἱ ὀπλίται, καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχοι, τοξεύματα, σφενδόνας, πλείστοι δ' ἔκ τῶν χειρῶν λίθοι, ἦσαν δὲ οἱ καὶ πῦρ προσέφερον. (15) Ἰπὸ δὲ τοῦ πληθους τῶν βελῶν ἔλιπον οἱ πολέμιοι τὰ τε σταυρώματα καὶ τὰς τύρσεις· ὥστε Ἀγασίας Στυμφάλιος καὶ Φιλοξένος Πελληνεὺς καταθήμενοι τὰ ἔπλα ἐν χιτῶνι μόνον ἀνέβησαν, καὶ ἄλλος ἄλλον εἶλκε, καὶ ἄλλος ἀναβεβήκει, καὶ ἠλώκει τὸ χωρίον, ὡς ἐδόκει. (16) Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ καὶ οἱ φίλοι εἰςδραμόντες ἤρπαζον, ὅτι ἑκαστος ἐδύνατο· ὁ δὲ Ξενοφῶν στὰς κατὰ τὰς πύλας ὀπίσθους ἐδύνατο κατεκώλυε τῶν πελτιῶν ἔξω· πολέμιοι γὰρ ἄλλοι ἐφαινοντο ἐπ' ἄκρους τῶν ἰσχυροῦς. (17) Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου μεταξὺ γενομένου κραυγῇ τε ἐγίγνετο ἔνδον καὶ ἔφευγον οἱ μὲν καὶ ἔχοντες ἅ ἑλαβον, τάχα δὲ τις καὶ τετρωμένος· καὶ πολλὸς ἦν ὠθισμὸς ἀμφὶ τὰ θύρετρα. Καὶ ἐρωτῶμενοι οἱ ἐκπίπτοντες ἔλεγον ὅτι ἄκρα τέ ἐστιν ἔνδον καὶ οἱ πολέμιοι πολλοὶ, οἱ παῖουσιν ἐκδεδραμηκότες τοὺς ἔνδον ἀνθρώπους. (18) Ἐνταῦθα ἀνειπεῖν ἐκέλευσε Τολμῖον τὸν κήρυκα ἰέναι εἰσω τὸν βουλόμενόν τι λαμβάνειν καὶ ἵεντο πολλοὶ εἰσω, καὶ νικῶσι τοὺς ἐκπίπτοντας οἱ εἰσβαλόμενοι καὶ κατακλείουσι τοὺς πολεμίους πάλιν εἰς τὴν ἄκραν. (19) Καὶ τὰ μὲν ἔξω τῆς ἄκρας πάντα διηρπάσθη καὶ ἐξεκομίσαντο οἱ Ἕλληνες· οἱ δὲ ὀπλίται ἔθεντο τὰ ἔπλα, οἱ μὲν περὶ τὰ σταυρώματα, οἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὴν ἄκραν φέρουσαν. (20) Ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐσχόπουν εἰ οἷόν τε εἴη τὴν ἄκραν λαβεῖν· ἦν γὰρ οὕτω σωτηρία ἀσφαλὴς, ἄλλως δὲ πάνυ χαλεπὸν ἐδόκει εἶναι ἀπελθεῖν σκοποῦμενοις δὲ αὐτοῖς ἐδοξε παντάπασιν ἀνάλωτον εἶναι τὸ χωρίον. (21) Ἐνταῦθα παρῆσαν αὐτῶν τὴν ἄφρον, καὶ τοὺς μὲν σταυροὺς ἑκαστοι τοὺς καθ' αὐτοὺς διήρουν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ φορτία ἔχοντας ἐξεπέμποντο καὶ τῶν πελτιῶν τὸ πλεῖον· κατελίπον δὲ οἱ λοχαγοὶ οἷς ἑκάστος ἐπίστευεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο ἀποχωρεῖν, ἐπέβησαν ἔνδοθεν πολλοὶ γέβρα καὶ λόγχα· ἔχοντες

præclarum. Itaque cohortium ductores mittit qui gravem armaturam trajicerent, ipse subsistebat peltastis omnibus recedere jussis, nec quemquam velitatione uti sinebat. Posteaquam gravis armaturæ milites venissent, cohortium ductorum quemque eo modo se parare jussit, quo cohortem suam optime dimicaturam existimaret: nam prope a se invicem aberant illi cohortium ductores, qui per id omne tempus inter se de fortitudinis gloria contenderant. Atque hæc quidem faciebant cohortium præfecti: is autem peltastas omnes amentis jaculorum prehensis progredi jussit, ut quibus, posteaquam signum iis dandum curaret, emittenda forent jacula; sagittarios etiam cum sagittis in nervos impositis, ut quibus, signum ubi dedisset, forent sagittæ emittendæ: velites quoque sacculos e pellibus confectos lapidibus refertos habere: misit etiam idoneos quosdam homines, qui hæc ut fierent curarent. Posteaquam omnia comparata erant, et cohortium ductores et horum legati, et alii qui se his nihilo deteriores haberi volebant, omnes acie instructa constiterunt, seque mutuo intuebantur quippe acies propter loci naturam curvata erat; et ubi pæana cecinissent, et sonuisset tuba, statim et Enyalium clamarunt, et cursu in hostes tendebant gravis armaturæ milites: simul etiam tela, hastæ, sagittæ, fundæ, et plurimi e manibus missi lapides, torquebantur: erant quoque qui ignem adferrent. Hostes ob telorum multitudinem et valla et turres relinquebant; adeo ut Agasias Stymphalius et Philoxenus Pelleneus, depositis armis, tunica solum induti adscenderent, atque alius alium attraheret, cum alius jam adscendisset, et oppidum captum esset, uti quidem videbatur. Ac peltastæ velitesque facta incursione quod quisque poterat rapiebant: at Xenophon, ad portas qui interea stetit, e gravis armaturæ militibus quoscunque poterat demoratus est extra: nam hostes alii in jugis quibusdam munitis conspiciuntur. Nec longo tempore interjecto clamor intus ortus est, fugiebantque adeo, alii cum iis quas ceperant rebus, forsitan etiam vulneratus aliquis: magnusque ad portas erat sese protrudentium impetus. Qui elabebantur interrogati, aiebant arcem intus esse quandam, multosque hostes, qui excursionem facta homines intus qui erant cæderent. Hic Xenophon Tolmidem præconem publice denuntiari jussit, ut, quicumque spoliolorum aliquid capere vellet, ingrederetur. Itaque multi irruebant, et qui se invicem trudendo intro tendebant erumpentes superant, ac rursus hostes in arcem concludunt. Et quæ quidem extra arcem reperiebantur, omnia erant direpta eademque Græci exportabant: gravis autem armaturæ milites in armis consistebant, partim ad oppidi vallum, partim ad viam illam, quæ in arcem ducebat. Xenophon autem et cohortium ductores considerabant, ecqua ratione arx capi posset: nam ipsorum salus ita foret certa: ceteroqui perdifficile esse videbatur abscedere: iisque ea de re deliberantibus visum est eum capi locum omnino non posse. Ibi tum ad abcessum sese parabant, ac singuli palos sibi proximos diruebant, et ad rem gerendam inutiles et onera portantes, unaque maximam gravis armaturæ militum partem, emittebant: eos vero reliquerunt cohortium ductores, quibus quisque fidebat. Posteaquam abscedere coeperunt, in eos intus excurrerant multi, gerris et hastis

καὶ κνημίδας καὶ κράνη Παφλαγονικά, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀνέβαινον τὰς ἔνθεν καὶ ἐνθεν τῆς εἰς τὴν ἄρκαν φερούσης ὁδοῦ. (23) ὥστε οὐδὲ διώκειν ἀσφαλὲς ἦν κατὰ τὰς πόλεις τὰς εἰς τὴν ἄρκαν φερούσας. Καὶ γὰρ ξύλα μεγάλα ἐπεβρίβιπτον ἀνωθεν, ὥστε χαλεπὸν ἦν καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι, καὶ ἡ γὰρ φοβερὰ ἦν ἐπιστά. (24) Μαχόμενων δὲ αὐτῶν καὶ ἀπορουμένων θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσιν. Ἐξαπίνης γὰρ ἀνέλαμβεν οἰκία τῶν ἐν δεξιᾷ ὁτοῦ δὲ ἐν ἀφ' ἑνός. Ὡς δ' αὐτὴ ἐκπέπτε, ἐρευνῶν οἱ ἀπὸ τῶν ἐν δεξιᾷ οἰκίων. (25) Ὡς δὲ ἔμαθον ὅτι ἐρευνῶν τούτο παρὰ τῆς τύχης, ἐνάπτειν ἐκέλευσε καὶ τὰς ἐν ἀριστερᾷ οἰκίας, αἱ ὅλναι ἤσαν, ὥστε καὶ ταχὺ ἐκείοντο. Ἐρευνῶν οὖν καὶ οἱ ἀπὸ τούτων τῶν οἰκίων. (26) Οἱ δὲ κατὰ (τὸ) στόμα δὴ εἶ μόνον ἐλύον καὶ ὁλοῖσι ἤσαν ὅτι ἐπικείρονται ἐν τῇ ἐξόδῳ τε καὶ κατὰ βάσει. Ἐνταῦθα παρὰ γὰρ εἰλαι φέρειν ξύλα ὅσοι ἐπὶ γῆρας ἔξω ὄντες τῶν βελῶν εἰς τὸ μέσον ἐκυστῶν καὶ τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἱκανὰ ἤδη ἦν, ἐνῆψαν ἐνῆπτον δὲ καὶ τὰς παρ' αὐτὸ τὸ χαράκωμα οἰκίας, ὅπως οἱ πολέμοι ἀμὲν ταῦτα ἔργον. (27) Οὕτω μολὴς ἀπῆλθον ἀπὸ τοῦ χωρίου, πῦρ ἐν μέσῳ ἐκυστῶν καὶ τῶν πολεμίων ποιεῖσάμενοι. Καὶ κατεκύθη πᾶσα ἡ πόλις καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ τῦραι καὶ τὰ σκυροῦματα καὶ τὰλλα πάντα πλὴν τῆς ἄρκας.

28. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἔργον οἱ Ἕλληνες ἔργοντες τὰ ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάβασιν ἐφοβοῦντο τὴν εἰς Τραπεζοῦντα, πρηνὴς γὰρ ἦν καὶ στενὴ, ψευδενέδραν ἐποιήσαντο. (29) καὶ αὐτὸς Μυσὸς τὸ γένος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχων τῶν Κρητῶν λαβὼν δέκα ἔμενεν ἐν λασίῳ χωρίῳ καὶ προσποιεῖτο τοὺς πολεμίους πειρᾶσθαι λανθάνειν αἱ δὲ πέλται αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διερχίνοντο χαλκᾷ ὄσσαι. (30) Οἱ μὲν οὖν πολέμοι ταῦτα διαρβύντες ἐφοβοῦντο ὡς ἐνέδραν οὕταν ἡ δὲ στρατιὰ ἐν τούτῳ κατέβασιν. Ἐπεὶ δὲ ἑδόκει ἤδη ἱκανὸν ὑπεκλυσθῆναι, τῷ Μυσῷ ἐτήχηκε φεύγειν ἀνὰ κράτος καὶ ὅς ἐξανακτῆς φεύγει καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (31) Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Κρητῆς, ἀλλοσεύοντι γὰρ ἔρασαν τῷ ὁρόμῳ, ἐκπεσόντες ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς ὕλην κατὰ τὰς νάπας κυλινδούμενοι ἐσώθησαν, (32) ὁ δὲ Μυσὸς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν φεύγων ἐδόξα βοηθεῖν καὶ ἐβοήθησαν αὐτῷ, καὶ ἀνελάνθον τερωμένον. Καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν βαλλόμενοι οἱ βοηθήσαντες καὶ ἀντιτοξέοντες τινες τῶν Κρητῶν. Οὕτως ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πάντες σῶοι ὄντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐπεὶ δὲ οὗτε Χειρίσφορος ἦκεν οὗτε πλοῖα ἱκανὰ ἦν οὗτε τὰ ἐπιτήδεια ἦν λαμβάνειν ἐπὶ, ἑδόκει ἀπιέναι εἰναί. Καὶ εἰς μὲν τὰ πλοῖα τοὺς τε ἀσθενοῦντας ἐνεβίβασαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τῶν σκευῶν ὅσα μὴ ἀνάγκη ἦν εἶναι καὶ Φιλήσιον καὶ Σοφάνετον τοὺς πρεσβυτάτους τῶν στρα-

et tibiurum tegumentis et galeis Paphlagonicis instructi : atque alii in domos adscendebant ex utraque via parte sitas, quæ ad arcem ducebat ; adeo ut tutum non esset eos portas versus in arcem ducentes persequi : quippe magnas trabes desuper jaciebant, ut tum manere tum abire difficile esset ; nox etiam, quæ instabat, erat ipsis terrori. Iis autem pugnantis et ad angustias reductis deorum quispiam salutis apiscende rationem offert. Nam subito quadam ex iis, quæ ad dextram erant, domus flamma concepta tulsi, incertum quis incenderat. Cum autem ea collaberetur, qui in domibus ad dextram sitis erant, inde fugiebant. Hoc ubi Xenophon ex re fortuita didicisset, Græcos jussit ad sinistram etiam sitas domos incendere : hæc lignæ erant ; atque adeo celeriter exurebantur. Itaque illi etiam, has qui occupant aedes, inde fuga dilabebantur. Soli jam molestia Græcos adflicebant qui a fronte erant, et satis quidem perspicuum erat eos Græcis exeuntibus ac descendentibus instaturos. Hic eis, quotquot extra telorum ictus erant, mandat, ut ligna in medium ipsos inter et hostes locum portarent. Cum satis multa jam congesta essent, ea incenderunt : incenderunt etiam aedes juxta vallum ipsum positas, ut in his occuparentur hostes. Ita vix tandem a loco hoc discesserunt, igne hostes inter et ipsos excitato. Atque tota quidem urbs et aedes et turres et septa, ceteraque omnia, præter arcem, exurebantur.

Postridie Græci discessere, commeatu instructi. Quoniam autem descensum in Trapezuntem metuebant, quippe præceps erat et angustus, fictas fecerunt insidias : atque adeo vir natione Mysus, id qui nominis etiam habebat, secum adsumptis decem Cretensibus, in loco arboribus denso subsidebat, ac dare se operam simulabat ut istic clam hostibus esset : eorum vero peltæ, quippe quæ erant aeræ, ex alia atque alia parte dilucebant. Et hostes quidem, hæc cum perspicerent, tanquam istic essent insidiæ, sibi metuebant : interea vero descendebat exercitus. Cum autem jam satis longe processisse videretur, signum Mysos dedit Xenophon ut quantis possent viribus fugeret : atque adeo ipse ex insidiis istis exsurgens fugit, itemque ii qui cum ipso erant. Ac ceteri quidem Cretenses (quippe quod futurum dicerent ut cursu victi caperentur) ex via elapsi, in silvam per valles devoluti salvi venerunt : at Mysus in via ipsa fugiens, clamore suos ad opem ferendam vocabat : ac opem ei tulerunt illi, vulneratunque receperunt. Atque ii etiam opem qui tulerant telis petiti pedem referebant, et de Cretensibus nonnulli qui sagittas interea in hostes vicissim mittebant : ita demum in castra salvi omnes perveniunt.

CAPUT III.

Cum autem neque Chirisophus rediisset, neque navium satis magna esset copia, neque commeatus unde capere possent amplius erat, visum est discedendum esse. Quapropter in navigia tum agrotos imposuerunt, tum eos qui annos quadraginta excesserant, pueros etiam et mulieres, deque vasis quæcumque habere necesse non erat : ac Philesius Sophænetusque, qui maximi natu inter duces erant, eadem

την εἰσβιάσαντες τούτων ἐκέλευον ἐπιμελεῖσθαι· ἢ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο· ἡ δὲ ὁδὸς ὠδοπεποιημένη ἦν. Καὶ ἀφικνούνται πορευόμενοι εἰς Κερασσοῦντα τριπύριον πόλιν Ἑλληνίδα ἐπὶ θαλάττῃ Σινωπέων ἀποικον ἐν τῇ Κολχίδι χώρα. (α) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἕκκα· καὶ ἐξέτασις ἐν τοῖς ὅπλοις ἐγένετο καὶ ἀριθμὸς, καὶ ἐγένοντο ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι. Οὗτοι ἐσώθησαν ἐκ τῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους· οἱ δὲ ἄλλοι ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ τῶν πολεμίων καὶ χιόνος καὶ εἴ τις νόσφ.

4. Ἐνταῦθα καὶ διαλαμβάνουσι τὸ ἀπὸ τῶν αἰγυμίων ἀργύριον γενόμενον. Καὶ τὴν δεκάτῃν ἡν τῷ Ἀπόλλωνι ἐξεῖλον καὶ τῇ Ἐφεσίᾳ Ἀρτέμιδι διελθοῦν ἢ σπαρατῆγοι τὸ μέρος ἕκαστος φυλάττειν τοῖς θεοῖς· ἰστί δὲ Χειρισόζου Νέων δ' Ἀσιναῖος ἔλαβε. (β) Ξενοφῶν σὺν τῷ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνάθημα ποιησάμενος ἀντιτίθῃσιν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τῶν Ἀθηναίων θησαυρὸν καὶ ἐπέγραψε τὸ τε αὐτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Προξένου, ὃς σὺν Κλεάρχῳ ἀπέθανε· ξένος γάρ ἦν αὐτοῦ. (γ) Τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας ὅτε ἀπῆει σὺν Ἀγρησίῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοὺς ὁδὸν, καταλείπει παρὰ Μεγαβύζῳ τῷ τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρῳ, ὅτι αὐτὸς κινδυνεύσων ἐδόκει ἰέναι, καὶ ἐπέστειλεν, ἡν μὲν εὐτὸς σωθῇ, αὐτῷ ἀποδοῦναι· ἡν δέ τι πάθῃ, ἀναλῆναι ποιησάμενον τῇ Ἀρτέμιδι, ὅτι οἷοιτο χαριεῖσθαι τῇ θεῇ. Ἐπεὶ δ' ἐφευγεν ὁ Ξενοφῶν, κατοικοῦντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Σκιλλούντι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκισθέντος παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀφικνέται Μεγαβύζος εἰς Ὀλυμπίαν θεωρήσων, καὶ ἀποδίδωσι τὴν παρακαταθήκην αὐτοῦ. Ξενοφῶν δὲ λαβὼν χωρίον ὠνεῖται τῇ θεῇ ὅπου ἐνέλει ὁ θεός. (δ) Ἐτυχε δὲ διὰ μέσου βένου τοῦ χωρίου ποταμὸς Σελινούς. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ παρὰ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὼν Σελινούς ποταμὸς παραβρεῖ, καὶ ἰχθύες δὲ ἐν ἡμετέροις ἐνεῖσι καὶ κόγχοι· ἐν δὲ τῷ ἐν Σκιλλούντι χωρίῳ καὶ θῆραι πάντων ὅσους ἐστὶν ἀγρευόμενα θηρία. (ε) Ἐποίησε δὲ καὶ βωμὸν καὶ ναὸν ἀπὸ τοῦ ἱερῷ ἀργυρίου, καὶ τὸ λοιπὸν δὲ αἰεὶ δεκατεύων τὰ ἐκ τοῦ ἱερῷ ὥραία θυσίαν ἐποίει τῇ θεῇ, καὶ πάντες οἱ τοῖσιν καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετείχον τῇ ἑορτῇ. Παρεῖχε δὲ ἡ θεὸς τοῖς σκηνοῦσιν ἀφίτα, ἄρτους, ὀνον, τραγήματα, καὶ τῶν θυομένων ἀπὸ τῆς ἡμέρας νομῆς λάχος, καὶ τῶν θηρευομένων δέ. (10) Καὶ τὰ θῆραν ἐποιούνοτο εἰς τὴν ἑορτὴν οἱ τε Ξενοφῶντος καὶ οἱ τῶν ἄλλων πολιτῶν, οἱ δὲ βουλόμενοι καὶ ἄνδρες ξυνηθῆρων· καὶ ἡλίσχετο τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερῷ χώρου, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς Φολόης, σῦες καὶ δορυεῖς καὶ ἱαβοί. (11) Ἔστι δὲ ἡ χώρα ἥ ἐκ Λακεδαιμόνας εἰς Ὀλυμπίαν πορεύονται ὡς εἰκοσι στάδιοι ἀπὸ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἱερῶν. Ἐν δ' ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ καὶ ἄλσος καὶ ὄρη δένδρων μεστὰ, ἱκανὰ καὶ σὺς καὶ βοῦς τρέφειν καὶ ἵππους, ὥστε καὶ τὰ τῶν εἰς τὴν ἑορτὴν ἰόντων ὑποζύγια εὐωχεῖσθαι. (12) Περὶ δὲ τῶν ναῶν ἄλσος ἡμέρων δένδρων ἐφύτευθη ὅσα ἐστὶν τραχὺ ὥραία. Ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ εἰκασταί, καὶ τὸ ξόανον ἔοικεν ὡς κυπαρίτ-

ut conscenderent navigia ubi curassent, istorum hos curam suscipere jusserunt; ceteri pedibus iter faciebant: via autem erat munita. Atque itinere facto ad Cerasuntem, urbem Græcam, ad mare sitam, Sinopensium coloniam, in Colchidis regione, die tertio perveniunt. Ibi decem manserunt dies: et recensensus eorum qui in armis erant actus est numerusque initus, atque octo mille sexcenti fuerunt. Hi ex decem fere millibus salvi evaserant: ceteri tum ab hostibus tum nive perierant, atque morbo quidam.

Ibi pecuniæ ex captivis redactæ partes quique suas sigillatim accipiunt; et decimam, quam Apollini Ephesiæque Dianæ exemerant, sigillatim acceperunt duces, ut quilibet hisce diis partem debitam adservaret: pro Chiriosopho autem Neon Asinæus partem accepit. Xenophon utique cum donarium Apollini confecisset, in thesaurum illud Atheniensium, qui Delphis est, consecratum reponit; ac tum nomen suum tum Proxeni, qui cum Clearcho occubuerat, inscripsit: quippe ipsius erat hospes. Quod vero Dianæ Ephesiæ donarium animo intenderat, id quo tempore cum Agesilao ex Asia discedebat illa via quam hic in Bœotia fecit, apud Megabyzum Dianæ aditum reliquit, propterea quod ipse proficisci videbatur prælii periculum subiturus; mandavitque adeo, si salvus evaderet, ipsi ut restitueret; sin aliquid humanitus ei accideret, ut dedicaret, Dianæ id cum confecisset donari, quod deæ gratissimum fore arbitaretur. Posteaquam vero exulasset Xenophon, et jam habitaret Scillunte, a Lacedæmoniiis propter Olympiam condita, venit Olympiam spectandi gratia Megabyzus, ac depositum ei restituit. Quod cum recepisset Xenophon, agrum deæ mercatus est, ubi deus oraculo monuit. Agrum eum Selinus perlabebatur amnis. Apud Ephesum etiam propter templum Dianæ Ephesiæ Selinus amnis præterfluit; piscesque sunt atque conchæ in utroque: præterea in agro, qui ad Scilluntem est, venationes instituuntur omnium, quæcunque venando capiuntur, ferarum. Templum etiam et aram de pecunia sacra exstruxit; ac postea semper decima parte fructuum maturorum ex agro collectorum exempta, sacrum deæ faciebat: et ejus festi cives omnes, et finitimi viri feminæque participes erant. Præbebat autem iis dea, qui agebant convivia, farinas, panes, vinum, tragemata; quin partem etiam eorum, e pascuis quæ mactantur sacris, itemque eorum quæ venando capiuntur. Xenophontis enim et ceterorum civium filii ad festum illud venationem instituebant: et qui volebant viri venationis simul operam dederunt: atque partim ex agro sacro, partim ex Pholoe, sūes et capræ et cervi capiebantur. Locus ipse, qua in Olympiam Lacedæmone proficiscuntur, stadia fere viginti a Jovis apud Olympiam fano abest. In sacro etiam loco sunt et luci et montes arboribus referti, et suibus et capris et ovibus et equis alendis apti, adeo ut eorum etiam, qui ad festum illud eunt, jumenta saturentur. Circa templum ipsum lucus est hortensibus salivis consitus omnibus, quæ fructus præbent, ubi maturuerunt, edules. Templum autem, ut parvum magno, illi quod est apud Ephesum adsimiliter structum est;

τινον χρυσῆ ὄντι τῇ ἐν Ἐφέσῳ. (11) Καὶ στήλη ἔστη-
κε παρὰ τὸν ναὸν γραμματα ἔχουσα· ΙΕΡΟΣ Ο ΧΩ-
ΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. ΤΟΝ ΔΕ ΕΧΟΝΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡ-
ΠΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΝ ΜΕΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΚΑΤΑΘΕΙΝ ΕΚΑ-
ΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ. ΕΚ ΔΕ ΤΟΥ ΠΕΡΙΤΤΟΥ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΕΠΙ-
ΣΚΕΥΑΖΕΙΝ. ΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΜΗ ΠΟΙΗ ΤΑΥΤΑ ΤΗ ΘΕΩ
ΜΕΛΗΣΕΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ Κερασούντος δὲ κατὰ θάλατταν μὲν ἐκοιμίζοντο
οἵ περ καὶ πρόσθεν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ γῆν ἐπορεύοντο.
(2) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ τοῖς Μοσσυνόικων ὁρίοις, πέμ-
πουσιν εἰς αὐτοὺς Τιμησίθεον τὸν Τραπεζούντιον πρό-
ξενον ὄντα τῶν Μοσσυνόικων, ἐρωτῶντες πότερον ὡς διὰ
φιλίας ἢ ὡς διὰ πολεμίας πορεύσονται τῆς χώρας. Οἱ
δὲ εἶπον ὅτι οὐ διήσειεν· ἐπίστευσεν γὰρ τοῖς χωρίοις.
(3) Ἐντεῦθεν λέγει ὁ Τιμησίθεος ὅτι πολέμοι εἰσιν αὐ-
τοῖς οἱ ἐκ τοῦ ἐπέκεινα. Καὶ ἐδόκει καλέσαι ἐκείνους,
εἰ βούλοιντο ζυμμάχῳ ποιήσασθαι καὶ πεμφθεὶς ὁ
Τιμησίθεος ἦκεν ἄγων τοὺς ἄρχοντας. (4) Ἐπεὶ δὲ ἀφί-
κοντο, συνήλθον οἱ τε τῶν Μοσσυνόικων ἄρχοντες καὶ
οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλεγε μὲν Ξενοφῶν, ἡρ-
μύνευ δὲ Τιμησίθεος· (5) Ὁ ἄνδρες Μοσσύνοικοι,
ἡμεῖς βουλόμεθα διασωθῆναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα πεζῇ·
πλοῖα γὰρ οὐκ ἔχομεν· κωλύουσι δὲ οὗτοι ἡμᾶς οὐς ἀκούο-
μεν ὑμῖν πολέμους εἶναι. (6) Εἰ οὖν βούλεσθε, ἔξε-
στιν ὑμῖν ἡμᾶς λαβεῖν ζυμμάχους καὶ τιμωρήσασθαι, εἰ
τί ποτε ἡμᾶς οὗτοι ἠδικήκασι, καὶ τὸ λοιπὸν ὑμῶν ὑπη-
κόους εἶναι τούτους. (7) Εἰ δὲ ἡμᾶς ἀψήτετε, σκέψασθε
πόθεν αὐτοὶ ἂν τοσαύτην δύναμιν λάβοιτε ζυμμάχων.
(8) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ ἄρχων τῶν Μοσσυνόικων
ὅτι καὶ βούλοιντο ταῦτα καὶ δέχοντο τὴν ζυμμάχῳ.
(9) Ἀγετε δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τί ἡμῶν δεήσεσθε χρή-
σασθαι, ἂν ζυμμάχοι ὑμῶν γενώμεθα, καὶ ὑμεῖς τί οἴοι-
τε ἐσσεσθε ἡμῖν ζυμπράξαι περὶ τῆς διόδου; (10) Οἱ δὲ
εἶπον ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν εἰς τὴν χώραν εἰσβάλλειν ἐκ τοῦ
ἐπὶ θάτερα τὴν τῶν ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν πολεμίων, καὶ
δεῦρο ὑμῖν πέμψαι ναῦς τε καὶ ἄνδρας οἵτινες ὑμῖν
ζυμμάχοι ὦνται τε καὶ τὴν δόδον ἡγήσονται.

11. Ἐπὶ τούτοις πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες ὄρχοντο
καὶ ἦκον τῇ ὑστεραίᾳ ἄγοντες τριακόσια πλοῖα μονόξυλα
καὶ ἐν ἐκάστῳ τρεῖς ἄνδρας, ὧν οἱ μὲν δύο ἐκβάντες
εἰς τᾶξιν ἔθεντο τὰ ὅπλα, ὁ δὲ εἰς ἔμνευ. (12) Καὶ οἱ
μὲν λαβόντες τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ μένοντες ἐξε-
τάξαντο ὁδοί. Ἔστησαν ἀνὰ ἑκατὸν μάλιστα οἷον χο-
ροὶ ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχοντες γέβρα πάντες λευ-
κῶν βῶν δασέα, εἰκασμένα κίττου πετάλῳ, ἐν δὲ τῇ
δεξιᾷ παλὸν ὡς ἑξάπτερον, ἐμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον,
ὀπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ξύλου σφαίροειδές. (13) Χιτωνί-
σκους δὲ ἐνεδεδύκεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ
στρωματοδέσμου, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ κράνη σκύτινα
οἷα περ τὰ Παρλαγονικά, κροῖσθλον ἔχοντα κατὰ μέσον,

simulacrum etiam, ut cupressinum aureo, illi quod est apud
Ephesum simile est. Ac propter templum stela erecta est,
has quae continet literas: FUNDUS DIANÆ SACRÆ.
HUNC QUI POSSIDET ATQUE INDE FRUCTUS PER-
CIPIT, QUOTANNIS EUM DECIMAM CONSECRARE,
ET DE RELIQUO TEMPLUM INSTAURARE OPORTET:
QUOD SI QUIS ISTA NON FECERIT, DE E CURÆ
ERIT.

CAPUT IV.

Ceterum ex Cerasunte mari quidem ii, qui prius, vele-
bantur, ceteri terrestri pergebant itinere. Cumque ad Mos-
synecorum fines adessent, Timesitheus Trapezuntium,
qui Mossynecorum erat hospes, ad eos mittunt, interrogan-
tes utrum tanquam per pacatum an tanquam per hostilem
agrum iter ipsis faciendum foret. Illi se non transmissuros
aiebant; quippe qui locis munitis fidebant. Tum Timesitheus
narrat esse iis hostes illos, qui ulterius habitarent: quare
visum est hos ut advocarent, si vellent belli societatem inire;
atque adeo missus ad eos Timesitheus, secum una ductis
gentis principibus rediit. Posteaquam advenissent, tum
Mossynecorum principes tum Græcorum convenere duces:
ac Xenophon quidem verba fecit, quæ Timesitheus interpre-
tatus est: «Cupimus nos, Mossynoci, pedestri itinere in
Græciam transire; navigia quippe non habemus: verum nos
impediunt ii, quos vobis hostes esse audimus. Quapropter
si velitis, licet jam vobis nos belli socios adsciscere, atque
adeo illos, si qua unquam vos illi adfecerunt injuria, ulci-
sci, inque posterum ut vestro pareant iidem imperio efficere.
Quod si nos dimiseritis, circumspicite tandem unde tantum,
vobis qui opituletur, exercitum accepturi sitis.» Ad hæc
Mossynecorum principes respondit velle se hæc, et societatem
eorum accipere. «Agile vero, inquit Xenophon, quam ad rem
nostra vobis opus erit uti opera, si vobiscum belli societa-
tem ineamus? ac vos quid adjumenti ad expediendum nobis
transitum adferre poteritis?» Nobis, inquit, satis virium
est ad invadendum ex altera parte illorum agrum, qui et vo-
bis et nobis hostes sunt, possumus etiam huc ad vos tum na-
ves tum viros mittere, qui et auxilio vobis fuerint et vice se
duces præstituri.

His conditionibus cum dedissent utrinque fidem et acce-
pissent, ad suos adiere; ac postridie cum trecentis navigiis
monoxylis venerunt, tribusque in singulis viris, quorum
duo de navigiis egressi, ad Græcorum aciem se adjugebant:
unus in navigio manebat. Atque illi quidem, sumptis na-
vigii, inde enavigarunt; qui vero manebant hoc se modo
in aciem disposuerunt: steterunt, centuriatim admodum,
tanquam chori sibi respondentes, omnes instructi ger-
ris densis, ex alborum boum coriis, ad hedera: folii simu-
litudinem factis; dextra sex fere cubitum paltum tenentes
cujus anterior pars cuspidem habebat, posterior sphaerali
ligni ipsius formam. Tunicis supra genua induti erant, qua-
rum erat ea crassitudo, quæ lineæ fasciæ, qua stragula ve-
stis constringitur: in capite coriaceas gestabant galeas, co-
jusmodi sunt Paphlagonicæ, quarum in medio spira era-

ἡγύτατα τιαροειδῆ· εἶχον δὲ καὶ σαγάρεις σιδηρᾶς. (14) Ἐντεῦθεν ἐξῆρχε μὲν αὐτῶν εἷς, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἐπορεύοντο ἄδοντες ἐν ρυθμῷ, καὶ διελθόντες διὰ τῶν τάξεων καὶ διὰ τῶν ὁπλῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπορεύοντο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπὶ χωρίον ὃ ἐδόκει ἐπιμαχίστατον εἶναι. (15) Ῥακεῖτο δὲ τοῦτο πρὸ τῆς πόλεως τῆς μετροπόλεως καλουμένης αὐτοῖς καὶ ἐχούσης τὸ ἀκρότατον τῶν Μοσσυνοίκων. Καὶ περὶ τούτου ὁ πόλεμος ἦν· οἱ γὰρ δεῖ τοῦτ' ἔχοντες ἐδόκουν ἐγκρατεῖς εἶναι καὶ κίντων Μοσσυνοίκων, καὶ ἔφασαν τοὺτους οὐ δικαίως εἶναι τοῦτο, ἀλλὰ κοινὸν ὃν καταλαβόντας πλεονεκτεῖν. (16) Ἐπικοντο δ' αὐτοὶ καὶ τῶν Ἑλλήνων τινές, οὐ ταχθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀλλὰ ἀρπαγῆς ἕνεκεν. Οἱ δὲ πολέμιοι προσιόντων τέως μὲν ἡσύχαζον· ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο τοῦ χωρίου, ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτοὺς, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ξυναναβάντων Ἑλλήνων τινάς, καὶ ἐδίωκον μέχρι οὗ εἶδον τοὺς Ἑλληνας βοηθοῦντας· (17) εἶτα δὲ ἀποτραπόμενοι ὤχοντο, καὶ ἀποτεμνόντες τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν ἐπεδείκνυσαν τοῖς τε Ἑλλησι καὶ τοῖς ἐαυτῶν πολεμίοις, καὶ ἅμα ἐχόρευον νόμῳ τινὶ ἄδοντες. (18) Οἱ δὲ Ἑλληνας μάλᾳ ἤχοντο ὅτι τοὺς τε πολεμίους ἐπεποιήμασαν θρασύτερους καὶ ὅτι οἱ ἐξεληθόντες Ἑλληνας σὺν αὐτοῖς ἐπεπεύγεσαν μάλᾳ ὄντες συχνοί· ὃ οὕτω πρόσθεν ἐπεποιήμασαν ἐν τῇ στρατείᾳ. (19) Ξενοφῶν δὲ ξυκαλίσας τοὺς Ἑλληνας εἶπεν, Ἄνδρες στρατιῶται, μηδὲν ἀθυμήσητε ἕνεκα τῶν γεγενημένων· ἴστε γὰρ ὅτι καὶ ἐγὰνθονοῦ μείον τοῦ κακοῦ γέγενηται. (20) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι οἱ μέλλοντες ἡμῖν ἡγεῖσθαι τῷ ὄντι πάλμιοι εἰσιν οἵσπερ καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀφροντιστήσαντες τῆς ζῆν ἡμῖν τάξεως καὶ ἱκανοὶ ἡγησάμενοι εἶναι ζῆν τοῖς βαρβάροις ταῦτα πράττειν ἅπερ ἡμῖν δίκην δαδῶκασιν· ὥστε αὐτοὺς ἤττον τῆς ἡμετέρας τάξεως ἀπολείψονται. (21) Ἄλλ' ὑμᾶς δεῖ παρασκευάζεσθαι θῶπος καὶ τοῖς φίλοις οὔσι τῶν βαρβάρων δοῆτε κρείττους αὐτῶν εἶναι καὶ τοῖς πολεμίοις ὀλίωσθε ὅτι οὐχ ὁμοίους ἀνδράσι μαχοῦνται νῦν τε καὶ θεοὶ ἀτάκτοις ἐμάχοντο.

2. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἔμειναν· τῇ δ' ἑσπερία θύσαντες ἐπεὶ ἐκαλλιερήσαντο, ἀριστήσαντες, ὀρθίους τοὺς λόχους ποιησάμενοι, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κατὰ ταῦτα ταξάμενοι ἐπορεύοντο τοὺς τοξότας μεταξὺ τῶν λόχων ὀρθίων ὄντων ἔχοντες, ὑπολειπομένους δὲ μικρὸν τοῦ στόματος τῶν ὁπλιτῶν. (22) Ἦσαν γὰρ τῶν πολεμίων οἱ εὐζωνοὶ κατατρέχοντες τοὺς λίθους ἐβαλλον. Τούτους οὖν ἀνέστελλον οἱ τοξόται καὶ οἱ πελτασταί. Οἱ δ' ἄλλοι βάδην ἐπορεύοντο πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ χωρίον ἀφ' οὗ τῇ προτεραιᾷ οἱ βάρβαροι ἐτρέφθησαν καὶ οἱ ζῆν αὐτοῖς· ἐνταῦθα γὰρ οἱ πολέμιοι ἦσαν ἀντιτεταγμένοι. (23) Τοὺς μὲν οὖν πελταστας εἰδέντες οἱ βάρβαροι καὶ ἐμάχοντο, ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς ἦσαν οἱ ὁπλιταί, ἐτρέποντο. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ εὐθὺς εἶποντο διώκοντες ἄνω πρὸς τὴν μητρόπολιν, οἱ δὲ πελῖται ἐν τάξει εἶποντο. (24) Ἐπεὶ δὲ ἄνω ἦσαν

tortilis, tiaræ formam quam proxime referens : habebant etiam secures ferreas. Tum vero ex iis unus progressum a cantu auspicatus est, ceterique omnes cum cantu incedebant in numerum, perque ordines Græcorum et armatos progressi, in hostes recta tendebant, ad castellum, quod facillimum esse expugnatum videbatur. Situm hoc erat ante urbem, quam ipsi metropolim adpellabant, quæque arcem Mossynæcorum præcipuam continebat; atque adeo de hac bellum inter ipsos gestum erat : nam quolibet tempore, eam qui tenebant, Mossynæcos ii omnes in potestate sua habere videbantur. Atque hoc aiebant illos non jure tenere, sed eo quod utrisque commune erat occupato, suas res amplificare. Sequebantur hos e Græcis etiam nonnulli, non a ducibus designati, sed prædæ causa. Hostes autem, illis accedentibus, primum quiescebant : cum vero prope a castello abessent, excursione facta in fugam eos vertunt, ac barbarorum complures, et Græcorum, qui cum iis adscenderant, nonnullos interfecerunt : fugientes etiam persequiebantur, donec Græcos suis opem ferre viderent : tum vero conversi discedebant : et cum interfectorum præcidissent capita, tum Græcis tum hostibus ea suis ostentabant; simulque tripudiabant, ad certum quandam modulum cantantes. At Græci moleste admodum ferebant, hostes a suis audentiores esse redditos, ac Græcos, qui cum istis profecti fuerant, cum valde multi fuissent, fugisse; quod nunquam antea tota in expeditione fecerant. Xenophon autem convocatis Græcis hæc verba fecit : « Nihil animis, viri, demissi sitis propter ea quæ accideret : est enim et boni quid non minus malo quod accidit. Nam primum certo scitis, eos, qui futuri sunt itineris nostri duces, reapse hostili esse in illos animo, quos iidem nos hostium loco ducere necesse est : deinde ex Græcis ii, aciem qui nostram contempserunt, et se cum barbaris eadem gerere posse putarunt, quæ nobiscum gessere, pœnas dederunt : adeo ut posthac minus sint aciem nostram relicturi. Verum sic vos paretis vosmet oportet, ut tum iis barbaris, qui nobis sunt amici, præstantiores ipsis videamini, tum hostibus declaretis, non jam ipsos cum similibus viris pugnaturus, atque cum modo nullius ordinis observantes sunt adorti. »

Et hunc quidem diem ita permanserunt : postridie facta re sacra, ubi egregie litassent, prandio sumpto, instructis cohortibus rectis, ac barbaris eodem modo ad sinistram collocatis, pergebant, sagittariis intra cohortes rectas receptis, ita tamen ut paululum a gravis armaturæ militum fronte abessent. Nam inter hostes erant expediti, qui in nostros incursantes lapidibus eos petebant. Hos itaque sagittarii ac peltastæ reprimebant : ceteri milites gradatim procedebant, primo quidem ad eum ipsum locum, de quo pridie barbari, atque ii qui cum ipsis erant Græci, in fugam acti fuerant. Ibi enim hostes adversus instructi stabant. Et peltastarum quidem impetum sustinebant barbari, pugnamque inibant : verum ubi gravis armaturæ milites prope jam ab ipsis aberant, in fugam se convertiebant. Ac peltastæ statim sequebantur, sursum eos ad metropolim persequentes; at gravis armaturæ milites ordine servato sequebantur.

πρὸς ταῖς τῆς μητροπόλεως οἰκίαις, ἐνταῦθα οἱ πολέ-
μιοι θυοὺ δι' πάντας γενόμενοι ἐμάχοντο καὶ ἐξηκούοντες
τοὺς παλτοὺς, καὶ ἄλλα ὀρώμενα ἔχοντες παρὰ μακρὰ,
ὅσα ἀνὴρ ἂν φέροι μῦθος, τοῦτοις ἐπειρῶντο ἀνάνεσθαι
ἐκ χειρὸς. (29) Ἐπεὶ δὲ οὕτω ὤρμεντο οἱ Ἕλληες, αὐτὸν
ὁμοῖον ἔχοντων, ἔσθον οἱ βελόχαι καὶ ἐντέθεν ἅπαν-
τες λιπόντες τὸ χωρίον. (30) Οὗ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὁ ἐν τῇ
μόσσυ τῇ ἐπ' ἄκρην ὠκαδομένην, ὃν τρέφουσι πάν-
τες κοινῇ αὐτοῦ μένοντα καὶ φυλάττουσιν, οὐκ ἤθελεν
ἐξελθεῖν, οὐδὲ οἱ ἐν τῇ πρότερον αἰεθέντι χωρίῳ, ἀλλ'
αὐτοὺς σὺν τοῖς μοσσύνικοις κατακλύθησαν. (31) Οἱ δὲ
Ἕλληες διαρπάζοντες τὰ χωρία εὗρισκον θησαυροὺς
ἐν ταῖς οἰκίαις ἄρτων νενημέμων πατρίους, ὡς ἔρασαν οἱ
Μοσσύνικοι, τὸν δὲ νέον σίτον ἔλιν τῇ καλῇ ἀπολεί-
μενον ἦσαν δὲ ζεῖα καὶ πλείστα. (32) Καὶ δὲ φέρον
πεμάχην ἐν ἀμφορεύσιν εὐρίσκειτο τετραγέφυρτα καὶ
στάχυ ἐν τεύχεσι τῶν δειφίων, οἱ ἔχοντες οἱ Μοσσύν-
νικοι καθάπερ οἱ Ἕλληες τῇ θαλάσσῃ κάρυα δὲ ἐπὶ τῶν
ἀνομαλίων ἦν πολλὰ τὰ πλείστα οὐκ ἔχοντα διαρῆν οὐ-
δαίμων. (33) Τούτοις καὶ πλείστον σίτον ἔχοντες ἔλιντες
καὶ ἄρτους ἐπιδόντες. Οἷος δὲ εὐρίσκειτο, ὅς ἄκρατος
μὲν οὗτος ἐφαίνετο εἶναι ὑπὸ τῆς ἀσπερότητος, κερα-
σίης δὲ εὐώδης τε καὶ ἡδύς.

(30) Οἱ μὲν δὲ Ἕλληες ἀριστήσαντες ἐνταῦθα ἐπι-
ρεύοντο εἰς τὸ πρόσω, παραδόντες τὸ χωρίον τοῖς ξυμ-
μάχεσσι τῶν Μοσσύνικων. Ὅποσα δὲ καὶ ἄλλα παρή-
σαν χωρία τῶν ξυν τοῖς πολεμίοις ὄντων, τὰ εὐπρο-
σώτατα οἱ μὲν εὗρισκον, οἱ δὲ ἔκοντες προερχόμενοι.
(31) Τὰ δὲ πλείστα ταῦτά ἐν τῶν χωρίων. Ἀπεί-
χον αἱ πόλεις ἀπ' ἀλλήλων στάδια ὀγδοήκοντα, αἱ δὲ
πλείον αἱ δὲ μείον ἀναβάντων δὲ ἀλλήλων ξυνή-
κουσαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας πόλεως οὗτος
ὕλην τε καὶ κούην ἢ γῆρα ἦν. (32) Ἐπεὶ δὲ πο-
ρευόμενοι ἐν τοῖς φίλοις ἦσαν, ἐπιδείκνυσαν αὐτοῖς πα-
ίδας τῶν εὐδαίμωνων σιτευτοὺς (τεθραμμένους) κα-
ρύεις ἐφθόις, ἀπλούς καὶ λευκοὺς σπρόδρα καὶ οὐ πολ-
ιοὺ δένοντας ἰσους τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος εἶναι, ποικί-
λους δὲ τὰ νῦτα καὶ τὰ ἐμπροσθεν πάντα ἐστνημένους
ἀνέμιον. (33) Ἐξήτουν δὲ καὶ ταῖς ἐταίραις αἱς ἦγον
οἱ Ἕλληες ἐμπαυρῶς ξυγγίγνεσθαι νόμος γὰρ ἦν
οὗτος φρεσι. Λευκοὶ δὲ πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἰγυναῖκες.
(34) Τούτους ἔλεγον οἱ στρατευσάμενοι βαρβαριώτατους
διελθεῖν καὶ πλείστον τῶν Ἑλληνικῶν νόμων κερωρι-
σμένους. Ἐν τῇ γὰρ ὀλίγῃ ὄντες ἐπόρουν ἅπαν ἂν ἀν-
θρώποι ἐν ἐρημίᾳ ποιεῖσιν, ἄλλως δὲ οὐκ ἂν τοι μῶν,
μόνοι τε ὄντες ὅμοια ἔπραττον ἅπαν ἂν μετ' αὐτῶν
ὄντες, διελέγοντό τε ἑαυτοῖς καὶ ἐνέλιον ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ
ὠρχόμενοι ἐριστάμενοι ὅπου τύχοιεν ὡς περ ἄλλοις ἐπι-
δεικνύμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Διὰ ταύτης τῆς γῆρας οἱ Ἕλληες, διὰ τε τῆς πο-
λεμίας καὶ τῆς φιλίας, ἐπορεύθησαν ὁπῶς σταθμοὺς,
καὶ ἀφικνούμενοι εἰς Χάλυβας. Οὗτοι οὐλοὶ ἦσαν καὶ

Posteaquam sursum ad ipsas metropolis domos pervenissent,
tum vero in unum collecti hostes universi dimicabant, pal-
toque ejaculabantur; et cum alias haberent hastas, crassas,
longas, quantas vir unus vix gestaret, his vim hostium a se
cominus propulsare conabantur. Cum vero Graeci non ce-
derent, sed ad munus cum eis conserendum pergerent, fugere
se dederunt barbari, atque hinc universi oppidum relique-
runt. Atrex eorum, qui in lignea degebat turri, loco edito
exstructa (quem ibi manentem communiter abint omnes,
et in custodia tenent, ex ea egredi nebat, ac ne illi
quidem qui in loco prius capto erant: sed ibi una cum adu-
bus ligneis exusti fuere. Graeci cum oppidum diriperent,
thesauros panum in adibus invenerunt congestorum a patro-
bus institutos, quemadmodum aiebant Mossyneci: et
frumentum novum una cum ipso culmo conditum; cuius
maxima pars erat zea. Reperiebantur etiam in amphoris
delphinosaurum frusta sale condita, ac delphinosaurum in
vasis seyum, quo Mossyneci sic utebantur, ut Graeci oleo. In
tabulatis nuces erant castaneae multae, earumque latae, in quibus
nulla erat fissura. Hoc ut plurimum cibo utebantur, et eli-
xis et pane inde confecto. Vinum etiam reperiebatur, quod
merum quidem cum esset, acidum esse praeter austeritate vade-
batur; dilutum vero, tum fragrans tum dulce.

Et Graeci quidem cum hic pransi essent, ulterius perge-
bant, oppido Mossynecis, qui pugnae socii fuerant, tractito.
Quaecumque autem oppida eorum, qui ab hostium partibus
essent, alia praeterirent, accessu facillima quidem alii dese-
rebant, alii sponte se iis dederunt. Maxima autem oppi-
dorum pars erat huiusmodi: distabant a se invicem urbes
stadiis octoginta, nonnullae plus, nonnullae minus: quod si
magna voce inclamarent, se mutuo ab urbe una ad alteram
exaudiebant: adeo edita erat et concava regio. Postea-
quam pergendo in amica venissent oppida, ostenderunt iis
pueros divitum saginatos, castaneis elixis nutritos, teneros
valde et candidos, et crassitie ac longitudine propemodum
pari; tergis vario colore imbutis, anterioribusque partibus
omnibus pictura florida distinctis. Querebant et cum me-
triticibus, quas Graeci secum ducebant, palam consuescere:
nam hic illis mos erat. Caedili autem omnes erant viri et
mulieres. Hos qui huic expeditioni interfuere maxime bar-
baros dicebant, inter omnes quorum ipsi fines peragrassent,
ac plurimum a moribus Graecis remotos. Nam in turba
cum essent, faciebant ea quae homines in solitudine fecerint,
alioqui vero facere non auderent: et cum soli essent, simi-
liter agebant ac si cum aliis essent: nimirum et ipsi secum
sermocinabantur, et de seipsis ridebant, et tripudiabant
ubique forte locorum essent subsistentes, quasi alii
semet ostentarent.

CAPUT V.

Per hanc regionem Graeci, per hostilem utique et paca-
tam, castris octo progressi sunt; atque adeo ad Chalybas
perveniant. In numero erant exigui, et Mossynecorum im-

ὑπάρχοι τῶν Μοσσυνοίκων, καὶ ὁ βίος ἦν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἀπὸ σιδηρείας. Ἐνταῦθεν ἀφικνοῦνται εἰς Τιβαρηνοὺς. (2) Ἡ δὲ τῶν Τιβαρηνῶν χώρα πολλὴ ἦν πεδινωτέρα καὶ χωρία εἶχεν ἐπὶ θαλάττῃ ἥττον ἐρυμνά. Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔρχοντο πρὸς τὰ χωρία προσβάλλειν καὶ τὴν στρατιὰν ὀνηθῆναι τι, καὶ τὰ ξένια ἃ ἔχε παρὰ Τιβαρηνῶν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐπιμείναι κελεύσαντες ἵστε βουλευσάιντο ἑθύνοντο. (3) Καὶ πολλὰ καταθυσάντων τέλος ἀπεδείξαντο οἱ μάντιες πάντες γνώμην ὅτι οὐδεὶς προσίοιτο οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον. Ἐνταῦθεν δὴ τὰ ξένια ἐδέξαντο, καὶ ὥς διὰ φιλείας πορευόμενοι δύο ἡμέρας ἀφίκοντο εἰς Κοτύωρα πόλιν Ἑλληνίδα, Σινωπέων ἀποικίαν, ὅντας δ' ἐν τῇ Τιβαρηνῶν χώρᾳ.

4. Μέχρι ἐνταῦθα ἐπέξυσεν ἡ στρατιά. Πλήθος τῆς καταβάσεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι μάχης ἔχει εἰς Κοτύωρα σταθμοὶ ἑκατὸν εἴκοσι δύο, παρασάγγαι ἑξακόσιοι καὶ εἴκοσι, στάδιοι μύριοι καὶ ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι, χρόνου πλήθος ὀκτὼ μῆνες. (5) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τετταράκοντα πέντε. Ἐν δὲ ταύταις πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν, καὶ πομπὰς ποίησαν κατὰ ἔθνος ἑκαστοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγῶνας γυμνικούς. (6) Τὰ δ' ἐπιτήρεια ἐλάβανον τὰ μὲν ἐκ τῆς Παφλαγονίας, τὰ δ' ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κοτυωριτῶν· οὐ γὰρ παρεῖχον ἀγορὰν οὐδ' εἰς τὸ τεῖχος τοὺς ἀσθενοῦντας ἐδέχοντο.

7. Ἐν τούτῳ ἔρχονται ἐκ Σινώπης πρέσβεις, φοβούμενοι περὶ τῶν Κοτυωριτῶν τῆς τε πόλεως, ἣν γὰρ ἐκείνων καὶ φόρον ἐκείνοις ἔφερον, καὶ περὶ τῆς χώρας, ὅτι ἔχουον δρομμένην. Καὶ ἔλθοντες εἰς τὸ στρατοπέδον ὤλεγον προηγόροι δὲ Ἐκατώνυμος δεινὸς νομιζόμενος εἶναι λέγειν. (8) Ἐπεμψεν ἡμᾶς, ὃ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ τῶν Σινωπέων πόλις ἐπαινέσονται τε ὑμᾶς ὅτι νικᾶτε Ἕλληνας ὄντες βαρβάρους, ἔπειτα δὲ καὶ ξυνησθησάμενους ὅτι διὰ πολλῶν τε καὶ δεινῶν ὥς ἡμεῖς ἐκούμεν πραγμάτων σεσωσμένοι πάρεστε. (9) Ἀξιούμεν δὲ Ἕλληνας ὄντες καὶ αὐτοὶ ὑφ' ὑμῶν ὄντων Ἕλλήνων ἀγαθὸν μὲν τι πάσχειν, κακὸν δὲ μηδὲν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὑμᾶς οὐδὲν πώποτε ὑπῆρξαμεν κακῶς ποιοῦντες. 10. Κοτυωρίται δὲ οὗτοι εἰσὶ μὲν ἡμέτεροι ἀποικοὶ, καὶ τὴν χώραν ἡμεῖς αὐτοῖς ταύτην παραδεδώκαμεν βαρβάρους ἀπελόμενοι· διὸ καὶ δασμὸν ἡμῖν φέρουσιν οὗτοι τεταγμένοι καὶ Κερασούντιοι καὶ Τραπεζούντιοι ἰσχυρῶς ὥστε ὅτι ἂν τούτους κακὸν ποιήσητε ἡ Σινωπέων πόλις νομίζει πάσχειν. (11) Νῦν δὲ ἀκούομεν ὑμᾶς εἰς τε τὴν πόλιν βία παρεληλυθότας ἐνίοις σκηνοῦν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐκ τῶν χωρίων λαμβάνειν ὧν ἂν δέησθε οὐ κείθοντας. (12) Ταῦτ' οὖν οὐκ ἀξιούμεν· εἰ δὲ ταῦτα ποιήσετε, ἀνάγκη ἡμῖν καὶ Κορύλαν καὶ Παφλαγόνες καὶ ἄλλων ὄντινα ἐν δυνάμεθα φίλον ποιῆσθαι. 13. Πρὸς ταῦτα ἀναστάς Ξενοφῶν ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν εἶπεν, Ἡμεῖς δὲ, ὃ ἄνδρες Σινωπεῖς, ἤχομεν ὑπακούοντες ὅτι τὰ σώματα διεσώσάμεθα καὶ τὰ ὅπλα· οὐ γὰρ ἦν δυνατόν ἅμα τε χρήματα ἄγειν καὶ φέρειν καὶ τοὺς πολέμους μάχεσθαι. (14) Καὶ νῦν ἐπεὶ εἰς τὰς

perio subjecti : ac eorum plerisque victus erat a fabrica ferrea quæsitus. Inde ad Tibarenos perveniunt. Tibarenorum autem ager multo magis erat campestris, et ad mare habebat oppida minus munita. Ac duces quidem oppida illa adoriri volebant, atque adeo exercitum commodo aliquo potiri ; itaque munera hospitalia, quæ a Tibarenis veniebant, non accipiebant, sed cum illos donec consultassent exspectare jussissent, rem sacram faciebant. Et cum multas mactassent hostias, tandem vates sententiam hanc suam omnes aperuerunt, nullo modo deos bellum hoc comprobare. Tum deinde dona acceperunt hospitalia : cumque biduum veluti per pacatum agrum perrexissent, ad Cotyora pervenire, civitalem Græcam, Sinopensium colonos, Tibarenorum in agro habitantes.

Huc usque exercitus pedibus iter fecit. Spatium itineris descendendo a pugna ad Babylonem commissa usque ad Cotyora confecti, castra centum et viginti duo, parasangæ sexcentæ viginti, stadia duodevicies mille sexcenta : temporis spatium, menses octo. Hic dies quadraginta quinque manserunt. In his primum sacra diis fecerunt, et pompas Græcorum quique pro more gentis exsequuti sunt, itemque ludos gymnicos. Commeatus partim e Paphlagonia, partim ex agris Cotyoritarum capiebant : nec enim illi forum rerum venalium suppeditabant, nec agros intra mœnia recipiebant.

Hoc ipso tempore Sinope veniunt legati, metuentes de Cotyoritarum et urbe (illorum enim ea erat, vectigaliaque illis pendebant) et agro, quia populationibus vexari audierant : atque hi cum in castra venissent, hujusmodi orationem habuere (eam autem pronuntiabat Hecatonymus, qui dicendo valere existimabatur) : « Misit nos, milites, Sinopensium civitas, ut tum laude vos adificeremus, propterea quod Græci cum sitis barbaros superaveritis, tum deinde vobis ut gratularemur, quod per multa ac gravia (quemadmodum nos audimus) incommoda huc incolumes venistis. Ceterum æquum censemus, cum et ipsi simus Græci, ut a vobis Græci qui sitis commodo aliquo, nullo incommodo, adficiamur : nec enim ulla vos unquam injuria priores adfecimus. Hi vero Cotyoritæ coloni sunt a nobis huc deducti ; agrumque nos iis, quem barbaris ademimus, hunc tradidimus. Qua de causa nobis etiam vectigal illi constitutum, itidemque Cerasuntii et Trapezuntii, pendunt : adeo ut quidquid his injuriæ intuleritis, id se pati Sinopensium civitas existimet. Jam vero audimus vos in urbem vi ingressos esse, nonnullosque in ædibus habitare, et ex agris ea, quibus vobis opus sit, suasionem non adhibita, capere. Hæc utique haud æqua esse censemus. Quod si hæc facere perrexeritis, nobis et Corylam et Paphlagonas, et quemcunque potuerimus alium, amicum reddamus necesse erit.

Ad ea, cum surrexisset Xenophon, pro militibus dixit : « Nos, Sinopenses, huc venimus satis bene nobiscum actum rati, quod corpora conservavimus et arma : nec enim simul opes agere ac ferre potuimus, et adversus hostes pugnare. Itaque jam, ubi Græcas ad urbes venimus, apud

Ἑλληνας πολεὺς ἤλυθον, ἐν Τραπεζούντῃ μὲν, πα-
ρεῖχον γὰρ ἡμῖν ἀγορὰν, οὐνούμενοι εἰργόμεν τὰ ἐπιτή-
δεα, καὶ ἀνθ' ὧν ἐτίμησαν ἡμᾶς καὶ ξένη ἐδωκαν τῇ
στρατιᾷ, ἀντετιμώμεν αὐτοὺς, καὶ εἰ τις αὐτοῖς φίλος
ἦν τῶν βαρβάρων, τοῦτον ἀπειχόμεθα· τοὺς δὲ πολε-
μίους αὐτὸν ἐφ' οὗς αὐτοὶ ἤγοντο κακῶς ἐποιοῦμεν ὅσον
ἐδυνάμεθα. (15) Ἐρωτᾷτε δὲ αὐτοὺς ὑποκρινόμενοι ἡμῶν
ἐπυχοῖν· παρεῖσι γὰρ ἐνθάδε οὗς ἡμῖν ἡγεμόνας διὰ φι-
λίας ἢ πόλεως συνέπεμψεν. (16) Ὅσοι δ' ἂν ἐλθόντες
ἀγορὰν μὴ εἰρωμεν, ἂν τε εἰς βαρβάρων γῆν ἂν τε εἰς
Ἑλληγνίδα, οὐ γὰρ ὕβρει ἀλλὰ ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπι-
τήδεα. (17) Καὶ Καρδούρους καὶ Ταόχους καὶ Χαλδαίους
καίπερ βασιλέως οὐ γὰρ ὑπάρχουσιν ὄντας ὁμῶς καὶ μάλα
φρονητοὺς ὄντας πολέμιους ἐκτεράμεθα διὰ τὸ ἀνάγκην
εἶναι λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεα, ἐπεὶ ἀγορὰν οὐ παρεῖ-
χον. (18) Μάκρωνας δὲ καίπερ βαρβάρους ὄντας, ἐπεὶ
ἀγορὰν οἶαν ἐδύναντο παρεῖχον, φίλους τε ἐνομιζο-
μεν εἶναι καὶ βία οὐδὲν ἐλαχθάνομεν τῶν ἐκείνων.
(19) Κοτυωρίτας δὲ, οὗς ὑμετέρους φασὶ εἶναι, εἰ τι αὐ-
τῶν εἰλήφραμεν, αὐτοὶ αἰτίοι εἰσιν· οὐ γὰρ ὡς φίλοι προσ-
ερέοντο ἡμῖν, ἀλλὰ κλείσαντες τὰς πύλας οὐτε εἰσὼ
ἐδέχοντο οὐτε ἐξῶ ἀγορὰν ἐπέμπον· ἡτιῶντο δὲ τὸν παρ'
ὑμῶν ἀρμωστήν· τούτων αἰτίων εἶναι. (20) Ὁ δὲ λέγεις βία
παρελθόντας σκηνοῦν, ἡμεῖς ἡγούμεν τοὺς καμνοντάς· εἰς
τὰς στέγας δεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνέωγον τὰς πύλας, ἡ
ἡμᾶς ἐδέχετο αὐτὸ τὸ χωρίον ταύτῃ εἰσελθόντες· ἄλλο μὲν
οὐδὲν βίαιον ἐποιήσαμεν, σκηνοῦσι δ' ἐν ταῖς στέγαις οἱ
καμνοντες τὰ ἐαυτῶν ὀπανόντες, καὶ τὰς πύλας ὄρου-
σόμεν, ὅπως μὴ ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἀρμωστῇ ὥσιν οἱ
καμνοντες ἡμῶν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν ᾗ κομίσασθαι ἔσται βου-
λώμεθα. (21) Οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς ὅρατε, σκηνοῦμεν ὑπαί-
θροισι ἐν τῇ τάξει, παρεσκευασμένοι, ἂν μὲν τις εὖ ποιῇ,
ἀντεπαινεῖν, ἂν δὲ κακῶς, ἀλέξασθαι. (22) Ἄ δὲ ἡπαί-
λητας ὡς ἦν ὑμῖν δοκῇ Κορύλλην καὶ Παφλαγόναν συμ-
μάχους ποιήσασθε ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δ' ἦν μὲν ἀνάγκη ᾗ
ποιεῖν ὡς καὶ ἡμετέροις· ἡδὲ γὰρ καὶ ἄλλοις πολ-
λὰ πρὸς αὐτοὺς ὑμῶν ἐπολέμησαμεν· ἂν δὲ δοκῇ ἡμῖν, καὶ
φίλον ποιήσομεν τὸν Παφλαγόναν. (23) Ἀκούομεν δὲ
αὐτὸν καὶ ἐπιθυμεῖν τῆς ὑμετέρας πόλεως καὶ χωρίων
τῶν ἐπὶ Παφλαγῶν, πειρασόμεθα οὖν συμπράττοντες αὐ-
τῷ ὧν ἐπιθυμεῖ φίλοι γίνεσθαι.

24. Ἐκ τούτου μάλα μὲν ὀλοὶ ἦσαν οἱ συμπράττοντες
τῷ Ἑκατοννόμῳ χαλεπαίνοντες τοῖς εἰρημένοις, παρελ-
θὼν δ' αὐτῶν ἄλλος εἶπεν ὅτι οὐ πόλεμον ποιησόμε-
νοι ἤκουεν ἀλλὰ ἐπιδεικνύοντες εἰ φίλοι εἰσὶ. Καὶ ξε-
νίους, ἦν μὲν ἔλθοιτο πρὸς τὴν Σινοπείων πόλιν, ἐκεῖ
δεξιόμεθα, νῦν δὲ τοὺς ἐνθάδε κελεύσομεν διδοῖναι ἅ ὀύ-
νανται· ὁρῶμεν γὰρ πάντα ἀληθῆ ὄντα ἃ λέγετε.
(25) Ἐκ τούτου ξενία τε ἐπέμπον οἱ Κοτυωρίται καὶ οἱ
στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξένιζον τοὺς τῶν Σινοπείων
πρέσβεις, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλὰ τε καὶ φιλικὰ
διελέγοντο τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τῆς λοιπῆς πορείας
ἐπυθύνοντο ὧν ἐκάτεροι ἐδέοντο.

Trapezuntem quippe rerum venalium nobis forum praebe-
bant incolae; commeatus illos tantum sumpsimus pretio quos
sumus mercati, et quia nos honore adfecerunt, donaque hos-
pitalia exercitui dederunt, eos vicissim honore prosequuti
sumus: atque adeo si qui barbarorum ipsis erant amici, ab
iis nosmet abstinuimus; hostes vero eorum, in quos ipsi du-
xerint, quantis potuimus damnis adfecimus. At eos inter-
rogatote, quales nos nacti sint: hic adsunt enim, quos per
amicitiam nobiscum civitas ea duces misit itineris. In ea
vero cum venerimus loca, ubi forum non obtineamus, sive
adeo barbarorum in terram, sive Graecorum, non per inju-
riam insolentem, sed necessitate coacti commeatus sumi-
mus. Itaque Carduchos, et Taochos, et Chaldaeos, qui
quamvis regis imperio non pareant, sunt tamen admodum
formidabiles, hostes nobis reddidimus, propterea quod ne-
cesse erat commeatus sumere, cum forum nobis rerum ven-
alium non preberent. At Macronas, quanquam barbari
essent, cum forum, quale quidem poterant, subministra-
rent, in amicorum esse numero putabamus, nec quidquam
illis vi ademimus. Quod ad Cotyritas attinet, quos ves-
tros esse dicitis, si quid eis ademimus, ipsi in culpa sunt:
non enim erga nos se tanquam amicos gessere, sed cum por-
tas clausissent, neque nos intromittebant, neque extra mui-
ros res venales ad nos ferebant: ac horum quidem auctorem
extitisse praefectum a vobis datum conquirebantur. Quod
autem dicis, de nobis quosdam vi ingressos in adibus dege-
re, petivimus nos ut agros sub tecta reciperent: cum vero
portas illi non aperirent, qua nos parte admittebat locus
ipse, eo ingressi, nihil sane aliud violenti fecimus: ipso-
rum certe sub tectis agunt aegri, sua tamen in se insu-
mentes atque portas praesidio munitas tenemus, ut ne no-
stri milites aegri sint in praefecti vestri potestate, sed nobis
sit eos hinc, cum volumus, exportandi potestas. Ceteri,
quemadmodum videtis, sub dio suo quisque ordine degimus,
parati, si quis beneficio nos adfecerit, ad beneficia reddenda:
sin injuria, ad eam propulsandam. Quod ad minas tuas
attinet, vos nempe, si ita vobis videatur, cum Coryla et
Paphlagonibus societatem adversus nos facturos; nos, si ne-
cesse sit, vel cum utrisque bellum geremus (nam cum aliis
numero vos longe superantibus bellum gessimus): quod si
nobis ita videatur, etiam Paphlagonem illum nobis amicum
adsciscemus. Audimus certe cum potiundi tum urbe vestra,
tum locis maritimis cupidine corripui. Quare operam dabi-
mus ut, eum in iis quae cupit consequendis adjuvando,
amicitiam cum eo jungamus.

Tum vero Hecatonymyi in legatione collega palam signifi-
cabant aegre se illa ferre, quae ab eo fuissent prolata. Et
ex iis alius in medium progressus, dixit se non bellum ex-
citaturus venisse, sed ostensuros se nobis esse amicos.
Quod si ad Sinopensem urbem accesseritis, hospitalibus
ibi donis vos excipiemus: jam vero nostros qui de hoc loco
sunt jubebimus dare vobis, quae possunt; nam vera esse
omnia, quae dicitis, videmus. Post haec hospitalia dona
mittebant Cotyritae, et Graecorum duces Sinopensem lega-
tos hospitio excipiebant, atque inter se de multis admodum
que amice colloquebantur; inter alia de itinere reliquo per-
contabantur, deque iis quorum utrique indigebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

CAPUT VI.

Ταύτη μὲν τῇ ἡμέρᾳ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνέλεξαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἰδοὺ αὐτοῖς περὶ τῆς λοιπῆς πορείας παρακαλέσαντας τοὺς Σινωπέας βουλευέσθαι. Εἶτε γὰρ περὶ αὐτοῖς πορεύεσθαι, χρήσιμοι ἂν ἰδοῦντο εἶναι οἱ Σινωπεῖς [ἐγούμενοι]· ἐμπειροὶ γὰρ ἦσαν τῆς Παφλαγονίας· εἶτε κατὰ θάλατταν, προσδεῖν ἰδοῦντο Σινωπέων· μόνοι γὰρ ἂν ἰδοῦντο ἱκανοὶ εἶναι πλοῖα παρασχεῖν ἀρκούντα τῇ στρατιᾷ. (2) Καλέσαντες οὖν τοὺς πρέσβεις συνεβούλευοντο, καὶ ἡξίουσαν Ἑλληνας ὄντας Ἑλλήσι τοῦτω πρῶτον καλῶς δέχεσθαι τῷ εὐνοῦς τε εἶναι καὶ τὰ βέλταστα συμβουλευεῖν.

3. Ἀναστὰς δὲ Ἑκατόνυμος πρῶτον μὲν ἀπολογίσαςτο περὶ οὗ εἶπεν ὡς τὸν Παφλαγόνα φίλον ποιήσωντο, ὅτι οὐχ ὡς τοῖς Ἑλλήσι πολεμησόντων σῶν εἴποι, ἀλλ' ὅτι ἐξόν τοις βαρβάροις φίλους εἶναι τοὺς Ἑλληνας αἰρήσονται. Ἐπεὶ δὲ συμβουλευεῖν ἐκέλευον, ἐπευξάμενος ὧδε εἶπεν· (4) Εἰ μὲν συμβουλευόμεθα ἃ βέλταστα μοι δοκεῖ εἶναι, πολλὰ μοι κατὰ γένετο· εἰ δὲ μὴ, τῶνάντια. Αὕτη γὰρ ἡ ἱερὰ συμβουλή λεγομένη εἶναι δοκεῖ μοι παρῆναι· νῦν γὰρ δὴ ἂν μὲν εὖ συμβουλεύσας φανῶ, πολλοὶ ἔσονται ἱππινοῦντές με, ἂν δὲ κακῶς, πολλοὶ ἔσονται καταρώμενοι. (5) Πράγματα μὲν οὖν οἷδ' ὅτι πολὺ πλείω ἔξομαι, ἔὰν κατὰ θάλατταν κομίζησθε· ἡμᾶς γὰρ δεήσει τὰ πλοῖα πορίζειν· ἢν δὲ κατὰ γῆν στέλλησθε, ἡμᾶς δεήσει τοὺς μαχημένους εἶναι. (6) Ὅμως δὲ λεκτέα ἃ γινώσκω· ἐμπειροὺς γὰρ εἰμι καὶ τῆς χώρας τῶν Παφλαγόνων καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐχει γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ πεδία καλλίστα καὶ ὄρη ὑψηλότερα. (7) Καὶ πρῶτον μὲν οἶδα εὐθὺς ἢ τὴν εἰςβολὴν ἀνάγκη ποιῆσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη ἢ ἢ τὰ κέρατα τοῦ ὄρους τῆς ὁδοῦ καθ' ἑκάτερα ἔστιν ὑψηλὰ, ἃ κρατεῖν κατέγοντες καὶ πάνυ αἰγὴν δύναντι· ἂν· τούτων δὲ κατεχομένων οὐδ' ἂν οἱ πάντες ἄνθρωποι δύναντι· ἂν διελθεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ δεῖξαι μὲν, εἰ μοι τινα βούλοισθε συμπεμψαί. (8) Ἐπειτα δὲ οἶδα καὶ πεδία ὄντα καὶ ἱππεῖαν ἢν αὐτοὶ οἱ βάρβαροι νομίζουσι κρείττω εἶναι ἀπάσης τῆς βασιλείας ἱππείας. Καὶ νῦν οὗτοι οὐ παρεγένοντο βασιλεῖ καλῶντι, ἀλλὰ μείζων φρονεῖ ὁ ἄρχων αὐτῶν. (9) Εἰ δὲ καὶ δυνήσθε τὰ τε ὄρη κλέψαι ἢ φθάσαι λαβόντες καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κρατῆσαι μαχόμενοι τοὺς τε ἱππείας τούτων καὶ περὶ μυριάδας πλείων ἢ δώδεκα, ἥξετε ἐπὶ τοὺς ποταμούς, πρῶτον μὲν τὸν Θερμῶδοντα, εὖρος τῶν πλείων, ὃν χαλεπὸν οἶμαι διαβαίνειν ἄλλως τε καὶ πολεμίων πολλῶν μὲν ἐμπροσθεν ὄντων πολλῶν δὲ ὀπίσθεν ἐπομένον· δεύτερον δ' Ἰριν, τρίπλεθρον ὡς αὐτῶν· τρίτον δ' Ἄλυν, οὗ μείων δύοῖν σταδίων, ὃν οὐκ ἂν δύνασθε ἀνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ τίς ἔσται ἐκτρέφον· ὡς δ' αὐτῶς καὶ ὁ Παρθένιος ἄβας· ἐφ' ὃν ἔλθοιτε ἂν, εἰ τὸν Ἄλυν διαβαίητε. (10) Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς χαλεπὴν ὑμῖν εἶναι νομίζω τὴν πορείαν ἀλλὰ

ΣΕΛΟΥΜΗΝ.

Atque is quidem huic diei finis erat factus. Postridie duces collegere milites, iisque visum est de reliquo itinere, Sinopensibus arcessitis, deliberare. Nam sive pedibus iter faciendum esset, Sinopenses ipsis commodi futuri viæ duces videbantur (quippe periti erant Paphlagoniæ); sive mari, hæc eorum erat sententia, Sinopensem se opem desideraturos: soli enim esse videbantur idonei, qui navigia præberent ea, quæ exercitui sufficerent. Itaque legatos ubi arcessiverant, in consilium eos adhibebant, petebantque ut Græci cum essent hoc primum ipsos officio recte atque ordine exciperent, ut ipsis quoque Græcis benevoli essent et consilia quam possent optima darent.

Cum autem surrexisset Hecatonymus, primum se excusavit de eo quod dixerat, se Paphlagonem ipsis amicum adiuncturos, non ita se dixisse quasi bellum adversus Græcos ipsi gesturi essent, sed quod, cum ipsis barbarorum amicitia uti liceret, Græcos tamen iis sunt antelaturi. Cum vero eum consilium suum exponere juberent Græcorum duces, precatus deos in hanc sententiam verba fecit: « Si vobis id consilii dem, quod mihi videtur optimum, multa mihi eveniant commoda; sin autem, contraria: nam hæc, sacra quæ dicitur, adesse mihi videtur consultatio: jam enim, si bonum consilium dedisse visus fuero, multi eritis, qui me laudibus adficietis; sin malum, multi eritis, qui me execrabimini. Novi certe quidem nos longe plus molestiæ habituros, si per mare domum revertemini; quippe nos navigia suppeditare oportebit: sin autem terra profisciscemini, vos pugnetis necesse erit. Attamen dicenda sunt, quæ sentio; nam et Paphlagonum regio et vires mihi notæ sunt: habet nimirum hæc utraque regio ista, tum campos pulcherrimos, tum altissimos montes. Ac primum novi quidem protinus qua parte in eam ingredi necesse sit; non alia utique licet, quam qua montis cornua sunt ad utrumque latus viæ excelsa: quæ si qui occupent, vel admodum pauci tenere possint; hisque adeo occupatis, ne universi quidem homines ceteri transire poterunt. Hæc vero etiam monstrare poterō, si quem mecum una miseritis. Deinde novi plana esse, atque equitatum, quem ipsi barbari universo regis equitatu potius ducunt. Atque hoc adeo tempore si ad regem eos vocantem non profecti sunt; sed et majores spiritus eorum gerit princeps. Quod si poteritis etiam montes furtim occupare, vel eos capiendi prævertere, atque in planitie tum equites hosce tum pedites, quorum centena sunt viginti amplius millia, prælio viceritis, ad amnes venietis, primum quidem Thermodonta, cujus est trium plethrorum latitudo; quem ad trajiciendum difficilem arbitror, præsertim cum multi sint a fronte hostes, multi a tergo sequantur: ad alterum deinde venietis Irim, trium itidem plethrorum latitudine; ad tertium postea Halyn, non minus duo stadia latum, quem absque navibus trajicere non poteritis: naves vero quis vobis suppeditabit? itidem et Parthenius transiri non poterit; ad quem veniendum vobis erit, si Halyn hunc trajece- ritis. Quapropter equidem censeo non difficile vobis esse

παντάπασιν ἀδύνατον. Ἄν δὲ πλέητε, ἔστιν ἐνθὺνδε μὲν εἰς Σινώπην παραπλεύσαι, ἐκ Σινώπης δὲ εἰς Ἡράκλειαν· ἐξ Ἡρακλείας δὲ οὐτε πεζῇ οὔτε κατὰ θαλάτταν ἀπορία· πολλὰ γὰρ καὶ πλοῖα ἔστιν ἐν Ἡρακλείᾳ.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν, οἱ μὲν ὑπόπτευσον ριπίας ἐνεκα τῆς Κορύλλας λέγειν· καὶ γὰρ ἦν πρόξενος αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ ὡς θῶρα ληψόμενον διὰ τὴν ξυμβουλὴν ταύτην· οἱ δὲ ὑπόπτευσον καὶ τούτου ἐνεκα λέγειν ὡς μὴ πεζῇ ἰόντες τὴν Σινωπέων τι χώραν κακὸν ἐργάζοντο. Οἱ δ' οὖν Ἕλληνες ἐψηφίσαντο κατὰ θαλάτταν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. (12) Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν εἶπεν, ὦ Σινωπεῖς, οἱ μὲν ἄνδρες ἤρουνται πορεῖαν ἣν ὑμεῖς ξυμβουλεύετε· οὕτω δὲ ἔχει· εἰ μὲν πλοῖα ἔσσεσθαι μέλλει ἱκανὰ ἀριθμῷ ὡς ἓνα μὴ καταλείπεσθαι ἐνθάδε, ἡμεῖς ἂν πλείονε·ν· εἰ δὲ μέλλοιμεν οἱ μὲν καταλείψεσθαι οἱ δὲ πλείεσθαι, οὐκ ἂν ἐμβαίημεν εἰς τὰ πλοῖα. (13) Γυνώσκουμεν γὰρ ὅτι ὅπου μὲν ἂν κρατῶμεν, δυναίμεθ' ἂν καὶ σώζεσθαι καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· εἰ δὲ πού ἤττονος τῶν πολεμίων ληρῆσόμεθα, εὐδελὸν δὲ ὅτι ἐν ἀνδραπόδων χώρᾳ ἐσόμεθα. (14) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Σινωπεῖς ἐκέλευον πέμπειν πρέσβεις. Καὶ πέμπουσι Καλλιμάχον Ἀρχάδα καὶ Ἀρίστονα Ἀθηναίων καὶ Σαμόλαν Ἀχαιοὺν. Καὶ οἱ μὲν ὄρχοντο.

15. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ Ξενοφῶντι, ὁρῶντι μὲν ἐπλίτας πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὁρῶντι δὲ καὶ πελταστάς πολλοὺς καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ ἱππεῖς δὲ καὶ μάλα ῥῆθ' διὰ τὴν τριβὴν ἱκανοὺς, ὄντας δ' ἐν τῷ Πόντῳ, ἐνόησεν ὅτι ἂν ἀπὸ ὀλίγων χρημάτων τοσαύτη δύναμις παρεσκεύασθαι, καλὸν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι καὶ χώραν καὶ δύναμιν τῇ Ἑλλάδι προσκτήσασθαι πόλιν κατοικήσαντας. (16) Καὶ γενέσθαι ἂν αὐτῷ ἐδόκει μεγάλῃ, καταλογιζομένη τὸ τε αὐτῶν πλῆθος καὶ τοὺς περιοικοῦντας τὸν Πόντον. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο πρὶν τι εἰπεῖν τῶν στρατιωτῶν Σιλανὸν παρακαλέσας τὸν Κύρου μάντιν γενόμενον τὸν Ἀμβρακιοτήν. (17) Ὁ δὲ Σιλανὸς δεδιὸς μὴ γένηται ταῦτα καὶ καταμείνῃ που ἡ στρατιὰ, ἐκφέρει εἰς τὸ στρατεύμα λόγον ὅτι Ξενοφῶν βούλεται καταμείναι τὴν στρατιὰν καὶ πόλιν οἰκίσαι καὶ ἑαυτῷ ὄνομα καὶ δύναμιν περιποιήσασθαι. (18) Αὐτὸς δ' ὁ Σιλανὸς ἐβούλετο ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικέσθαι· οὗς γὰρ παρὰ Κύρου ἔλαβε τριχιλίοις δαρεικοὺς ὅτε τὰς δέκα ἡμέρας ἤλθουσιν θυόμενος Κύρῳ, διεσεσώκει. (19) Τῶν δὲ στρατιωτῶν, ἐπεὶ ἤκουσαν, τοῖς μὲν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι καταμείναι, τοῖς δὲ πολλοῖς οὐ. Τιμασίῳν δὲ ὁ Δαρδανεύς καὶ Θώραξ ὁ Βοιωτὸς πρὸς ἐμπόρους τινὰς παρόντας τῶν Ἡρακλειωτῶν καὶ Σινωπέων λέγουσιν ὅτι εἰ μὴ ἐκπορεύουσι τῇ στρατιᾷ μισθὸν ὥστε ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέοντας, ὅτι κινδυνεύει μείναι τοσαύτη δύναμις ἐν τῷ Πόντῳ· βουλεύεται γὰρ Ξενοφῶν καὶ ἡμᾶς παρακαλεῖ, ἐπειδὴν ἔλθῃ τὰ πλοῖα, τότε εἰπεῖν ἐξείργης τῇ στρατιᾷ. (20) Ἄνδρες, νῦν μὲν ὁρῶμεν ἡμᾶς ἀπόρους ὄντας καὶ ἐν τῷ ἀπὸ πλῶ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια καὶ ὡς

hoc iter, sed omnino non posse perfici. Jam si navigetis, licet hinc Sinopen navibus profisciscamini, ex Sinope Heracliam; ex Heraclia pergentibus nec in itinere pedestri nec per mare vobis erit difficultas: quippe multae sunt apud Heracliam naves. »

Hac ubi dixisset, alii suspicabantur sic dixisse eum propter amicitiam Corylae (etenim hujus erat hospes); alii etiam, quod munera ob consilium hoc accepturus esset: alii autem suspicabantur hac quoque de causa eum hac protulisse, ut ne pedibus iter ingressi Sinopensium agro detrimenti aliquid inferrent. Tandem Graeci decreverunt iter per mare faciendum. Secundum haec Xenophon in hac sententiam loquutus est: « Iter illud, Sinopenses, delegere milites, cujus instituendi vos iis estis auctores; verum ita se res habet: si tanta erit navium copia, ut ne unus quidem hic relinquatur, nos navigabimus; sin futurum ut alii relinquamur, navigemus alii, nequaquam naves conscendemus. Scimus enim, ubicunque superiores fuerimus, fore ut et salvi esse et commeatus habere possimus; sin alicubi hostibus inferiores deprehendamus, perspicuum sane est mancipiorum nos sorte fore multatos. » Hac ubi legati audissent Sinopenses, Graecos ut legatos mitterent hortabantur. Itaque Callimachus mittunt Arcada, et Aristonem Atheniensem, et Samolam Achaicum; itique adeo profecti sunt.

Interea Xenophon, multos cum Graecorum gravis armaturae milites intueretur, intueretur peltastas multos, multos etiam sagittarios et funditores, et equites, eosque jam valde propter longum usum idoneos, in Ponto (ubi exiguis pecuniis tantus exercitus comparari non potuisset) rem fore praeclaram existimabat, si condita civitate, et regione et potentiam Graeciae acquirerent. Atque ea civitas magna ipsi futura videbatur expendenti tum eorum qui ipsi aderant multitudinem, tum eorum qui Pontum circumcolebant. Et horum quidem causa mactatis hostiis exta consulebat, priusquam animo quod cogitabat ulli militum exponeret, arcesito Silano Ambraciota, quo Cyrus vate fuerat usus. Silanus autem, veritus ne haec ita fierent, exercitusque ad alicubi remaneret, in castra rumorem effert velle Xenophontem exercitum istie manere, et urbem exstruere, et sibi nomen ac potentiam comparare. At Silanus ipse quam celerime in Graeciam pervenire cupiebat; nam daricos ter mille, quos a Cyro acceperat, cum de decem illis diebus Cyri nomine exta consulens vera protulisset, conservarat. Militum autem, rem ubi audierant, nonnullis visum est optimum manere, majori parti non ita visum. Timasion autem Dardanius et Thorax Berothius mercatoribus quibusdam Heraclaeotis ac Sinopensibus dicunt periculum fore, nisi stipendium exercitui subministrarent, ut navigantibus suppeteret commeatus, ne tantae in Ponto copiae manerent: nam Xenophon, inquit, hoc init consilii, et nos hortatur, ut posteaquam venerint navigia, tum subito sic adloquamur exercitum, « Videnus jam nos, milites, eas ad angustias redactos, ut neque commeatum inter enavigandum obtinere possimus, neque domum reversi, commodi quidquam iis qui

οἰκαδὲ ἀπελθόντας ὀνήσῃαι τι τοὺς οἴκον· εἰ δὲ βούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν Πόντον οἰκουμένης ἐκλεξάμενοι ὅπῃ ἂν βούλησθε κατασχεῖν, καὶ τὸν μὲν ἐθέλοντα ἀπέναι οἰκαδὲ, τὸν δὲ ἐθέλοντα μένειν αὐτοῦ, πλοῖα δ' ὑμῖν παρέσθιν, ὥστε ὅπῃ ἂν βούλησθε ἐξαίφνης ἂν ἐπιέσσετε. (21) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔμποροι ἀπήγγελλον ταῖς πόλεσι· ξυνέπεμψε δ' αὐτοῖς Τιμασίῳν ὁ Δαρδανεὺς Εὐρύμαχόν τε τὸν Δαρδανεία καὶ Θώρακα τὸν Βοιώτιον τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐροῦντας. Σινωπεῖς δὲ καὶ Ἡρακλεῶται ταῦτα ἀκούσαντες πέμπουσι πρὸς τὸν Τιμασίῳνα καὶ καλεῖουσιν προστατεύσαι λαβόντα χρήματα ὅπως ἐκπλεύσῃ ἡ στρατιὰ. (22) Ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας ἐν ξυλλόγῳ τῶν στρατιωτῶν ὄντων λέγει τάδε· Οὐ δεῖ προσέχειν μονῇ, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ἀκούουσιν ὅτι νινεσθεσθαὶ ἐπὶ τούτῳ οὐδ' ὑμῖν λέγοντας. (23) Ὑπισχνοῦμαι δὲ ὑμῖν, ἂν ἐκπλέητε, ἀπὸ νομηνίας μισθορρὰν παρέχειν κυζικηνὸν ἐκάστῳ τοῦ μηνός καὶ ἄξω ὑμᾶς εἰς τὴν Τρωάδα, ἐνθεν καὶ εἰμι φυγὰς καὶ ὑπάρξει ὑμῖν ἡ ἐμὴ πόλις· ἐκόντες γὰρ με δέχονται. (24) Ἡγήσομαι δὲ αὐτὸς ἐγὼ ἐνθεν πολλὰ χρήματα λήψω. Ἐμπεῖρος δὲ εἰμι τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Τρωάδος καὶ τῆς Φαρναβάζου ἀρχῆς πάσης, τῆς μὲν διὰ τὸ ἐκείθεν εἶναι, τῆς δὲ διὰ τὸ ξυνοστρατεῦσθαι ἐν αὐτῇ σὺν Κλέαρχῳ τε καὶ Δερκυλλίδῃ. (25) Ἀναστὰς δὲ αὐτοῖς Θώραξ ὁ Βοιώτιος, ὃς αἰεὶ περὶ σιρατηγίας Ξενοφῶντι ἐμάχετο, ἔφη, εἰ ἐξέλθοιεν ἐκ τοῦ Πόντου, ἔσεσθαι αὐτοῖς Χερρόνησον χώραν καλὴν καὶ εὐδαίμονα ὥστε τῷ βουλομένῳ ἐνοικεῖν, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ ἀπέναι οἰκαδὲ. Τελοῖον δὲ εἶναι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὗσης χώρας πολλῆς καὶ ἀφρόνου ἐν τῇ βαρβάρων μαστεύειν. (26) Ἔστε δ' ἂν, ἔφη, ἐκεῖ γένησθε, καὶ γὰρ καθάπερ Τιμασίῳν ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν τὴν μισθορρὰν. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰδὼς ὁ Τιμασίῳν οἱ Ἡρακλεῶται καὶ οἱ Σινωπεῖς ὑπισχνούντων ὥστε ἐκπλεῖν. (27) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν τούτῳ ἐσίγα. Ἀναστὰς δὲ Φιλήσιος καὶ Λύκιον οἱ Ἀχαιοὶ ἔλεγον ὡς ζαιῶν εἴη ἰδίᾳ μὲν Ξενοφῶντα πείθειν τε καταμένειν καὶ θύεσθαι ὑπὲρ τῆς μονῆς μὴ κοινοῦμενον τῇ στρατῇ, εἰς δὲ τὸ κοινὸν μηδὲν ἀγορεύειν περὶ τούτων· ὥστε ἡναγκάσθη ὁ Ξενοφῶν ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν τάδε· (28) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, θύομαι μὲν ὡς ὁρᾶτε ὅποσα οὐναὶ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ὅπως ταῦτα τυγχάνωσι καὶ λέγων καὶ νοῶν καὶ πράττων ὅποια μέλλει ὑμῖν τε καλλίστα καὶ ἀρίστα ἔσεσθαι καὶ ἐμοί. Καὶ νῦν ἐθνόμην περὶ αὐτοῦ τούτου εἰ ἄμεινον εἴη ἀρχεισθαι λέγειν εἰς ὑμᾶς καὶ πράττειν περὶ τούτων ἢ παντάπασιν μηδὲ ἀπεισεσθαι τοῦ πράγματος. (29) Σιλανὸς δέ μιν ὁ μάντις ἀπεκρίνατο τὸ μὲν μέγιστον, τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι· ἥδει γὰρ καὶ ἐμὲ οὐκ ἄπειρον ὄντα διὰ τὸ αἰεὶ παρῆναι τοῖς ἱεροῖς· ἔλαξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς φαίνοντο τινεσ δόλος καὶ ἐπιβουλὴ ἐμοί, ὡς ἄρα γιγνώσκων ὅτι αὐτὸς ἐπεβούλευε διαβάλλειν με πρὸς ὑμᾶς. Ἐξήνεγκε γὰρ τὸν λόγον ὡς ἐγὼ πράττειν

domi fuerint præstare : quod si vobis visum sit partem aliquam regionis undique versum hujus circa Pontum habitæ, delectu facto ubicunque vobis libitum fuerit, occupare, ac deinde, eum, cui libet, domum abire, eum item, qui velit, hic manere, naves sane vobis adsunt, adeo ut in quamcunque voletis partem subito impetum facere potueritis. » Hæc cum mercatores illi audiissent, suas ad civitates referebant : ac una cum iis Timasion Dardanius Eurymachum Dardanium et Thoracem Boeotium misit, qui eadem hæc exponerent. Sinopenses autem et Heracleotæ ea ubi audiissent, mittunt ad Timasionem, atque hortantur ei ut efficiendo, accepta pecunia, præset, ut exercitus e Ponto navigaret. Ille vero, his libenter auditis, quo tempore militum erat conventus, hac usus est oratione : « Non oportet, milites, ad mansionem animum convertere, aut quidquam pluris quam Græciam facere. At quosdam audio de hoc exta consulere, vobis rem licet minime exposuerint. Vobis autem, si enavigaveritis, ab ipso mensis initio stipendium menstruum me in singulos Cyzicenum præbiturum polliceor ; et vos quidem in Troada ducam, unde jam exulo : ac præsto vobis erit mea civitas ; quippe me libenter excipient. Ipse porro vobis ea ad loca dux ero, unde multas consequemini pecunias. Peritus utique sum Æolidis, et Phrygiæ, et Troadis, et totius Pharnabazi præfecturæ : illius quidem, quod inde sim oriundus ; hujus vero, quod in ea cum Clearcho et Dercyllida militaverim. » Thorax autem Boeotius cum statim surrexisset, qui semper de ducis munere cum Xenophonte contendebat, ipsis cessuram aiebat Chersonesum regionem pulchram et opulentam, si e Ponto exirent : adeo ut ei, qui velit, in ea habitare, ei, qui nolit, domum abire liceat : ridiculum autem esse, cum in Græcia esset ager amplius et copiosus, barbarorum eum in regione quærere. Eo vero, inquit, donec perveneritis, etiam ipse, sicut Timasion, stipendium vobis polliceor. Hæc Thorax dicebat, quod nosset quæ Heracleotæ et Sinopenses Timasioni promiserant ea conditione, ut enavigarent Græci. Interea silebat Xenophon. Cum autem Philæsius et Lycon Achæi surrexissent, grave quiddam aiebant esse, Xenophontem privatim et Græcos ut manerent suadere, et exta de mansionē consulere, re cum exercitu non communicata ; jam vero publice de his nihil loqui : itaque coactus est Xenophon ut surgeret et hac uteretur oratione : « Equidem, milites, exta (quemadmodum videtis) quantum possum consulo, tum vestrum tum mei ipsius gratia, ut ea loquar et cogitem et agam, quæ iam vobis quam mihi futura sint maximo decori et commodo. Jamque adeo hac ipsa de causa consulebam exta, num potius esset me initium loquendi et agendi vobiscum de his rebus facere, an omnino negotium hoc ne attingere quidem. Vates certe Silanus mihi respondebat exta, quod maximum est, læta esse (norat enim me quoque muneris illius non esse imperitum, quippe qui sacris semper adfuerim) : aiebat porro in extis significari fraudem et insidias adversus me : nimirum recte, cum id sibi consensius esset insidiose molitus, ut me apud vos crimineretur. Nam rumore extulit me jam hæc facere

ταῦτα διανοοίμην ἤδη οὐ πείσας ὑμᾶς. (30) Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐώρων ἀποροῦντας ὑμᾶς, τοῦτ' ἂν ἐσκόπουν ἄφ' οὗ ἂν γένοιτο ὥστε λαθόντας ὑμᾶς πόλιν τὸν μὲν βουλόμενον ἀποπλεῖν ἤδη, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον, ἐπεὶ κτήσεται ἱκανὰ ὥστε καὶ τοὺς ἐαυτοῦ οἰκείους ὠφελῆσαι τι. (31) Ἐπεὶ δὲ δοῶ ὑμῖν καὶ τὰ πλοῖα πέμποντας Ἡρακλεώτας καὶ Σινωπεῖς ὥστε ἐκπλεῖν, καὶ μισθὸν ὑπισχνουμένους ὑμῖν ἄνδρας ἀπὸ νομηνίας, καλὸν μοι δοκεῖ εἶναι σωζόμενους ἐνθά βουλόμεθα μισθὸν τῆς σωτηρίας λαμβάνειν, καὶ αὐτοὺς τε παύσασθαι ἐκείνης τῆς διανοίας, καὶ ὅπου πρὸς ἡμᾶς προσήσαν λέγοντες ὡς γρή ταῦτα πράττειν, παύεσθαι γρημὶ γρηναί. (32) Οὗτω γὰρ γινώσκω ὑμῶς μὲν ὄντες πολλοὶ ὥσπερ νυνὶ δοκεῖτε ἂν μοι καὶ ἐντιμοὶ εἶναι καὶ ἔρειν τὰ ἐπιτιγδεῖα· ἐν γὰρ τῇ κρατεῖν ἐστὶ καὶ τὸ λαμβάνειν τὰ τῶν ἡττόνων· διασπασθέντες δ' ἂν καὶ κατὰ μικρὰ γενομένης τῆς δυνάμεως οὗτ' ἂν τροπὴν δύναισθε λαμβάνειν οὔτε χαίροντες ἂν ἀπαλλάττεσθαι. (33) Δοκεῖ οὖν μοι ἄπερ ὑμῖν, ἐκπορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν τις μείνῃ ἢ ἀπολιπὼν τινα ληψῇ πρὶν ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι πᾶν τὸ στρατεύμα, κρίνεσθαι αὐτὸν ὡς ἀδικούντα. Καὶ ὅτω δοκεῖ, ἔφη, ταῦτα, ἀράτω τὴν χεῖρα. (34) Ἀνέειπαν ἅπαντες. Ὁ δὲ Σιλανὸς ἐβόα, καὶ ἐπεχείρει λέγειν ὡς δίκαιον εἶη ἀπιέναι τὸν βουλόμενον. Οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἠπειλοῦν αὐτῷ ὅτι εἰ λήφονται ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσουσιν. (35) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ ἔγνωσαν οἱ Ἡρακλεῶται ὅτι ἐκπλεῖν δεδογμένον εἶη καὶ Ξενοφῶν αὐτοὺς ἐπέφηρκε ὡς εἶη, τὰ μὲν πλοῖα πέμπουσιν, τὰ δὲ χρήματα ἃ ὑπέσχοντο Τιμασίῳ καὶ Θωρακί ἐψευσμένοι ἦσαν τῆς μισθοφορίας. (36) Ἐνταῦθα δὲ ἐκπεπληγμένοι ἦσαν καὶ ἐδεδοίκεσαν τὴν στρατιάν οἱ τὴν μισθοφορίαν ὑπισχημένοι. Παρλαβόντες οὖν οὗτοι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς οἱς ἀνεκεκρίνοντο ἃ πρόσθεν ἔπραττον, πάντες δ' ἦσαν πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀσιναιοῦ, ὃς Χειρίσοφον ὑπεστρατήγει, Χειρίσοφος δὲ οὕτω παρῆν, ἔρχονται πρὸς Ξενοφῶντα, καὶ λέγουσιν ὅτι μεταμέλει αὐτοῖς, καὶ δοκοῖν κράτιστον εἶναι πλεῖν εἰς Φᾶσιν, ἐπεὶ πλοῖα ἐστὶ, καὶ κατασχεῖν τὴν Φασικῶν χώραν. (37) Αἰήτου δὲ υἱοῦς ἐτύγχανε βασιλεύων αὐτῶν. Ξενοφῶν δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων εἴποι εἰς τὴν στρατιάν ὑμεῖς δὲ συλλέξαντες, ἔφη, εἰ βούλεσθε, λέγετε. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυται Τιμασίῳ ὁ Δαρδανεύς γνώμην οὐκ ἐκκλησιάζειν ἀλλὰ τοὺς αὐτοῦ ἕκαστον λοχαγούς πρῶτον πειρᾶσθαι πείθειν. Καὶ ἀπελθόντες ταῦτ' ἐποίουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ταῦτα οὖν οἱ στρατιῶται ἀνεπύθοντο πραττόμενα. Καὶ ὁ Νέων λέγει ὡς Ξενοφῶν ἀναπεπεικώς τοὺς ἄλλους στρατηγούς διανοεῖται ἄγειν τοὺς στρατιώτας ἐξαπατήσας πάλιν εἰς Φᾶσιν. (2) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶ-

cogitare, vobis in sententiam meam suadendo non perducitis. Ego vero, si vos angustiis premi viderem, id utique considerarem, unde fieri posset ut postquam urbem vos aliquam ceperitis, qui vellet, janjam navigio discederet; qui jam nollet, ubi saltem eam rerum copiam comparaverit, ut utilitatem suis aliquam adferre possit, tandem etiam discederet. Cum autem et Heracleotas et Sinopenses navigia vobis mittere videam, et nonnullos ab ineunte statim mense stipendium vobis polliceri, commodum mihi videtur esse, ut incolumes quo volumus deducti mercedem salutis accipiamus: atque adeo tum ipse cogitatione illa desisto, tum quotquot ad me accesserunt, haec facienda adfirmantes, iis eadem desistendum aio. Sic enim statuo: si multi quidem una sitis, nti nunc, et vos in honore futuros et commeatus habituros arbitror; nam in victoria situm est hoc etiam, ut ea potiti facultates etiam victorum capiant: sin divulsi sitis, copiaeque vestrae in exiguas partes redactae, neque alimentum capere poteritis, neque hinc leti discesseritis. Quapropter mihi quidem perinde ac vobis placet, in Græciam hinc proficiscendum esse: ac si quis manserit, vel suos prius deserere deprehensus fuerit, quam totus exercitus in tuto constiterit, eum tanquam injuriæ reum esse dammandum. Et cuicumque, inquit, haec agi placet, manum tollat. » Sustulerunt omnes. At Silanus vociferabatur, ac dicere conabatur æquum esse ut, qui vellet, abiret. Non ferebant hoc milites, sed minabantur, se in eum animadversuros, si fugam ipsum moliri deprehenderent. Mox deinde, ubi Heracleote intellexissent decretum de navigatione factum esse, Xenophontemque ipsum militum exquisivisse suffragia, navigia quidem illi mittunt, sed ad pecuniam quod attinet, quam Timasioni et Thoraci promiserant, in ea quidem in stipendium militibus danda hos fefellerunt. Tum vero illi, qui stipendium polliciti fuerant, perterrefacti erant, et ab exercitu sibi metuere coperunt. Itaque adsumptis hi ceteris etiam ducibus, quibuscum ea communicata erant, quae prius gesserant (et erant horum in numero omnes, praeter Neonem Asinaem, qui vicariam Chirisopho ducis operam praestabat; Chirisophus enim nondum aderat), ad Xenophontem veniunt, ac sui se consilii pernitere aiunt, optimumque adeo sibi jam videri ut in Phasin navigarent, quandoquidem adsunt navigia, ac Phasianorum occuparent agrum. Eorum autem id temporis rex erat Aetæ nepos. Respondit Xenophon nihil horum ad exercitum se relaturum: at vos, inquit, si vultis, coactis militibus, haec exponite. Ibi tum Timasion Dardanius aperte se sentire dicit concionem non esse advocandam, sed singulos adniti debere, ut suos primum cohortium ductores in hanc sententiam adducant. Itaque digressi a se invicem, id quod suaserat ille, agebant.

CAPUT VII.

Milites autem haec agi inaudierant. Et Neon ait Xenophontem, ducibus ceteris in suam sententiam penitus adductis, de hoc cogitare, ut milites fraude deceptos in Phasiam rursus ducat. Quod cum audissent milites, graviter fere-

ται χαλεπῶς ἔφερον, καὶ ἐξυλλογοὶ ἐγίνοντο καὶ κύκλοι
 ζυνίσταντο, καὶ μάλα φοβεροὶ ᾔσαν μὴ ποιήσασιν οἷα
 καὶ τοὺς τῶν Κόλχων κήρυκας ἐποίησαν καὶ τοὺς ἀγο-
 ρανόμους ὅσοι γὰρ μὴ εἰς τὴν θάλατταν κατέρυγον κα-
 τελευτήσαν. (3) Ἐπεὶ δὲ ἡσθάνετο Ξενοφῶν, ἔδοξεν
 αὐτῷ ὡς τάχιστα ζυναγαγεῖν αὐτῶν ἀγορὰν, καὶ μὴ ἔσ-
 σαι ἐξυλλεγῆναι αὐτομάτους· καὶ ἐκέλευσε τὸν κήρυκα
 ἐκκαλεῖν ἀγορὰν. (4) Οἱ δ' ἐπεὶ τοῦ κήρυκος ἤκουσαν,
 ἐνέδραμον καὶ μάλα ἐτοίμως. Ἐνταῦθα Ξενοφῶν τῶν
 μὲν στρατηγῶν οὐ κατηγόρει, ὅτι ἤλθον πρὸς αὐτὸν, λέ-
 γει δὲ ὧδε·

α. Ἀκούω τινὰς διαβάλλειν, ὧ ἄνδρες, ἐμὲ ὡς ἐγὼ
 ἄρα ἐξαπατήσας ὑμᾶς μέλλω εἶναι εἰς Φᾶσιν. Ἀκού-
 σθε οὖν μου πρὸς θεῶν, καὶ ἂν μὲν ἐγὼ φαίνομαι
 ἀδικεῖν, οὐ χρὴ με ἐνθένδε ἀπελθεῖν πρὶν ἂν δῶ δίκην·
 ἂν δ' ὑμῖν φαίνονται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, οὐ-
 τως αὐτοῖς χρῆσθε ὥσπερ ἄξιον. (6) Ὑμεῖς δ', ἔφη,
 ἴστε δήπου ὅθεν ἡλιος ἀνίσχει καὶ ὅποι δύνεται, καὶ ὅτι
 ἂν μὲν τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ λέναι, πρὸς ἐσπέραν
 λεί πορεύεσθαι· ἢν δὲ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους,
 τοῦμπανι πρὸς ἔω. Ἔστιν οὖν δεστικ τοῦτο ἂν δύναι-
 το ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ὡς ἡλιος ἐνθα μὲν ἀνίσχει, δύνει
 δὲ ἐνταῦθα, ἐνθεν δὲ δύνει, ἀνίσχει δ' ἐνταῦθεν; (7) Ἀλ-
 λά μὴν καὶ τοῦτο γε ἐπίστασθε ὅτι βορρᾶς μὲν ἔξω τοῦ
 Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἰσω εἰς Φᾶ-
 σιν, καὶ λέγετε, ὅταν βορρᾶς πνέῃ, ὡς καλοὶ πλοῖ εἰ-
 σιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὅπως τις ἂν ὑμᾶς
 ἐξαπατήσῃ ὥστε ἐμβαίνειν ὅπταν νότος πνέῃ; (8) Ἀλ-
 λά γὰρ ὅπταν γαλήνῃ ᾗ ἐμβοῖ. Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν ἐν
 ἐν πλοῖω πλεῖσομαι, ὑμεῖς δὲ τοῦλάχιστον ἐν ἑκατόν.
 Πῶς ἂν οὖν ἐγὼ ἢ βιασαίμην ὑμᾶς ζῆν ἐμοὶ πλεῖν μὴ
 βουλομένους ἢ ἐξαπατήσας ἀγοίμι; (9) Ποιῶ δ' ὑμᾶς
 ἐξαπατηθέντας καὶ καταγοητευθέντας ὅπ' ἐμοῦ ἤκειν εἰς
 Φᾶσιν· καὶ δὴ (καὶ) ἀποβαίνοντες εἰς τὴν χώραν γνῶ-
 σθε δήπου ὅτι οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐστέ· καὶ ἐγὼ μὲν
 ἔσχωμαι ὁ ἐξηπατηκὼς εἷς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι ἐγ-
 ρικ μυρίων ἔχοντες ὄπλα. Πῶς ἂν οὖν εἰς ἀνὴρ μάλ-
 λον δόξῃ δίκην ἢ οὕτω περὶ αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευ-
 ὤμενος; (10) Ἄλλ' οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι ἀνδρῶν καὶ ἡλι-
 θίων κάμολ φθορῶντων, ὅτι ἐγὼ ὅφ' ὑμῶν τιμῶμαι.
 Καίτοι οὐ δικαίως γ' ἂν μοι φθοροῖεν· τίνα γὰρ αὐτῶν
 ἐγὼ καλύω ἢ λέγειν εἰ τις τι ἀγαθὸν δύναται ἐν ὑμῖν,
 ἢ μάχεσθαι εἰ τις θέλει ὑπὲρ ὑμῶν τε καὶ ἑαυτοῦ, ἢ
 ἐργηγορέναι περὶ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας ἐπιμαλόμε-
 νον; τί γὰρ, ἀρχοντας αἰρουμένων ὑμῶν ἐγὼ τινεῖ ἐμ-
 ποδῶν εἰμι; παρήμι, ἀρχέτω μόνον ἀγαθόν τι ποιῶν
 ὑμᾶς φανέσθω. (11) Ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ περὶ
 τούτων τὰ εἰρημμένα· εἰ δὲ τις ὑμῶν ἢ αὐτὸς ἐξαπατη-
 ῖται ἢν οἴεται ταῦτα ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα, λέ-
 γων διδασκέτω. (12) Ὅταν δὲ τούτων ἄλις ἔχητε, μὴ
 ἐπείλητε πρὶν ἂν ἀκούσῃτε ὅσον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρ-
 χόμενον πρᾶγμα· θ εἰ ἐπεισι καὶ ἔσται ὅσον ὑποδείκνυ-
 σιν, ὥρα ἡμῖν βουλευέσθαι ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν μὴ κακί-
 τοι τε καὶ αἰσχιστοὶ ἄνδρες ἀποφαινόμεθα καὶ πρὸς

hant; ac cœtus jam fiebant, circuliq̃ue consistebant : atque
 adeo timorem omnibus ingentem injiciebant, ne patrarent
 ea, quæ in Colchorum præcones, et rerum venalium cura-
 tores patrant : nam quotquot horum in mare non confu-
 gerunt, lapidibus erant obruti. Xenophon ubi rem animad-
 vertit, visum est ei quamprimum eorum concionem advo-
 candam esse, neque permittendum ut sponte sua coirent :
 atque adeo præconi mandat, ut eos in concionem convoca-
 ret. Illi, cum præconem audiissent, concurrebant, et qui
 dem cupidissime. Ibi tum Xenophon duces de eo non ac-
 cusabat, quod ad ipsum venerant, verum in hanc sententiam
 loquutus est :

« Audio, milites, quosdam me vobis criminari, quasi vos
 utique fraude deceptos ad Phasin ego ducturus sim. Qua-
 propter me, per deos immortales, audite; ac si quidem ma-
 nifestus fuero injuriæ, nequaquam par est ut prius hinc dis-
 cedam, quam pœnas dederò; sin vobis compertum fuerit
 illos, qui me criminantur, injurios esse, sic eos tractetis
 velim, ut æquum est. Vos autem nostis, opinor, qua parte
 sol oriatur, et ubi occidat : nostis etiam, si quis in Græciam
 iter perrecturus sit, ei solem versus occidentem pergendum
 esse; sin quis ad barbaros se conferre velit, contra ad solis
 ortum iter ei dirigendum esse. Estne ergo qui hac in re vos
 fallere possit, si dicat solem istic oriri, ubi occidit : ibi oc-
 cidere, qua oritur? Quin hoc etiam novistis, Boream extra
 Pontum in Græciam naves agere, Notum intro in Phasin :
 atque adeo dicitis, flante Borea, navigationes in Græciam
 esse secundas. Ergone hoc fieri possit, ut quis vos ita deci-
 piat, ut naves, Noto flante, conscendatis? At vos in naves,
 cum maris fuerit tranquillitas, imponam. Igitur ego navi una
 vehar, vos minimum centum. Qua ergo ratione vos ego vel
 invitatos mecum navigare cogam, vel fraude deceptos ducam?
 Ponamus vero, deceptos et quibusdam quasi præsti-
 giis a me delinitos ad Phasin vos venire : adeo etiam in regio-
 nem de navibus nos egredi : intelligetis certe vos in Græcia
 non esse; et ego quidem vos qui deceperim unus ero, vos qui
 decepti fueritis, fere decies mille homines, armis instructi.
 Qui ergo possit vir unus pœnas certius dare, quam si hoc
 pacto tum sibi tum vobis consulat? At sermones hi stul-
 torum sunt hominum, ac mihi invidentium, quod a vobis
 honore adficior. Verum non jure sane mihi invident. Nam
 quem eorum impedio quominus vel apud vos proferat, si
 quis, ex usu quod sit, quid proferre valeat; vel pro vobis
 ac seipso pugnet, si quis ita velit; vel pro incolumitate ve-
 stra sollicitè vigilet? Quid enim? magistratus cum vos legiti-
 mus, egone cuiquam sum impedimento? Cedo, quivis impetret;
 modo commodi quid vobis se parare declaret. Sed mihi
 satis sunt de his dicta : quod si quis vestrū vel seipsum
 in his decipi putat, vel alium in his decepsisse, verbis id ex-
 ponat. Cum vero vobis horum sit satis, ne prius discedite
 quam audiveritis, cujusmodi facinus in exercitu cœptum
 videam; quod si ingruerit, atque evaserit ejusmodi quale
 futurum videtur, tempus est ut de nobis ipsis consulamus,
 ne flagitiosissimi omnium ac turpissimi tum apud deos tum

θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων καὶ φίλων καὶ πολεμίων καὶ κατακρυπνιζόμενοι. 13 Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατιῶται ἐθαύμαζαν τε ὅτι εἶη καὶ λέγειν ἐκείνου. Ἐκ τούτου ἀρχεται πάλιν, Ἐπίστασθέ μου ὅτι χωρία ἦν ἐν τοῖς ὄρεσι βαρβαρικά, φίλα τοῖς Κερασούντιοις, ὅθεν κατιόντες τινὲς καὶ ἱερεῖα ἐπόλουν ἡμῖν καὶ ἄλλα ὧν εἶχον, δοκοῦσι δὲ μοι καὶ ὑμῶν τινες εἰς τὸ ἐγγυστάτω χωρίον τούτων ἐλθόντες ἀγοράσαντες τι πάλιν ἀπῆλθον. 14 Τούτω καταμαθὼν Κλεάρχος ὁ ἰσχυρὸς ὅτι καὶ μακρὸν εἴη καὶ ἀρὺλακτον διὰ τὸ φίλον νομίσεν εἶναι, ἐρχεται ἐπ' αὐτοὺς τῆς νυκτὸς ὡς παρήσων, οὐδὲν ἡμῶν εἰπὼν. 15 Διενεόητο δὲ, εἰ λάβοι τότε τὸ χωρίον, εἰς μὲν τὸ στρατεύμα μακρὴν εἴη, ἐμβὰς δὲ εἰς πλοῖον ἐν ᾧ ἐτύγγηνον οἱ σύσκηνοι αὐτοῦ παραπλέοντες, καὶ ἐνέμενος εἰ τι λάβοι, ἀποπλέον οἴμεσθαι ἐξω τοῦ Πόντου. Καὶ ταῦτα ξυνωμολόγησαν αὐτῷ οἱ ἐκ τοῦ πλοίου σύσκηνοι, ὡς ἐγὼ νῦν αἰσθάνομαι. 16 Παρκαλέσας οὖν ὁπόσους ἐπειθὲν ἔχεν ἐπὶ τὸ χωρίον. Πορευόμενοι δ' αὐτὸν φθάνει ἡμέρα γενόμενη, καὶ ξυστάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἰσχυρῶν τόπων βάλλοντες καὶ παίοντες τὸν τε Κλεάρχον ἀποκατεύουσι καὶ τῶν ἄλλων συμφορὰς, οἱ δὲ τινες καὶ εἰς Κερασούντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. 17 Ταῦτα δ' ἦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἡμεῖς δεῦρο ἐξωρυσόμεν περὶ τῶν δὲ πλούντων ἐτι τινὲς ἦσαν ἐν Κερασούντι, ὅπως ἀνηγγμένοι. Μετὰ τούτω, ὡς οἱ Κερασούντιοι λέγουσι, ἀφικνούμενοι τῶν ἐκ τοῦ χωρίου τρεῖς ἄνδρες τῶν νεωτέρων πρὸς τὸ κοινὸν τὸ ἡμέτερον ἰσχυρίζοντες εἶη. 18 Ἐπεὶ δ' ἡμᾶς οὐ κατέλαβον, πρὸς τοὺς Κερασούντιους εἰπὼν ὅτι θαυμάζοιεν τί ἡμῖν δοξοίεν εἶναι ἐπ' αὐτοῖς. Ἐπεὶ μὲντοι συρὲς λέγεται, ἔρυσαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ κοινῶν γένοιτο τὸ πρῶγμα, ἤθελθαί τε αὐτοὺς καὶ μέλειν ὀδυρὰ πλεῖν, ὡς ἡμῖν λείπει τὰ γενόμενα καὶ τοὺς νεκροὺς κτερεύειν αὐτοὺς ἥπτεται λαθόντας τοὺς τούτω δευόμενους. 19 Τῶν δ' ἀποφρονοῦντων τινὰς Ἑλλήνων τινὲν ἐτι διστάς ἐν Κερασούντι αἰσθόμενοι δὲ τοὺς βαρβάρους ὅπου ἴσταν αὐτοὶ τε ἐπόλουν βαλλειν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ἄλλοις παρακτεύοντο. Καὶ οἱ ἄνδρες ἀποθνήσκουσι τρεῖς ὄντες οἱ πρέσβεις καταλευσθέντες. 20 Ἐπεὶ δὲ τούτω ἐγένετο, ἐρχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ Κερασούντιοι καὶ λέγουσι τὸ πρῶγμα καὶ ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες ἡθρόμεθά τε τοῖς γεγενημένοις καὶ ἐδουλεύομεθα ξὺν τοῖς Κερασούντιοις ὅπως ἂν ταρεῖσαν οἱ τῶν Ἑλλήνων νεκροί. 21 Συγκαθίσμενοι δ' ἐξώθεν τῶν ὀπίων ἐξίχοντες ἀκούομεν ἠερύου πολλοῦ Χαῖε παῖε, βάλλε βάλλε, καὶ τάχα δὴ ἠρώμεν πολλοὺς προσθέντας λίθους ἔχοντας ἐν ταῖς χερσὶ, τοὺς δὲ καὶ ἀνακουμένους. 22 Καὶ οἱ μὲν Κερασούντιοι ὡς ἂν καὶ ὀρχακότες τὸ παρ' αὐτοῖς πρῶγμα, δείσαντες ἀποφροοῦσι πρὸς τὰ πλοῖα. Ἦσαν δὲ καὶ Δία καὶ ἡμῶν οἱ ἐδίσταν. 23 Ἐγὼ γε μὴν ἦλθον πρὸς αὐτοὺς καὶ ἠρώτων ὅτι ἐστὶ τὸ πρῶγμα. Τῶν δὲ ἦσαν μὲν οἱ οὐδὲν ᾔδεσαν, ὅμως δὲ λίθους εἶχον ἐν ταῖς χερσίν. Ἐπεὶ δὲ εἰδότες τὴν ἐπίτονον, λέγει μοι ὅτι οἱ βαρβαρικοὶ δεινότεστα ποιοῦσι τὸ στρατεύμα. 24 Ἐν

apud homines, et apud federatos et apud hostes reperiamur, atque etiam contemnamur. » Hæc cum audis ut milites, et quid illud esset mirati sunt, et cum ut rem exponeret hortabantur. Tum rursus initio dicendi facto. « Scitis certe, inquit Xenophon, barbarorum in montibus oppida quædam fuisse Cerasuntiiis foderi conjuncta, unde cum descendissent nonnulli nobis animalia vendebant, aliasque res, quarum ipsis erat copia : vestrum etiam nonnullos existimo in horum oppidum, quod proxime a nobis aberat, profectos misisse aliquid ac deinde in castra revertisse. Hoc vero posteaquam cohortis ductor Clearetus animadvertisset parvum esse, nulloque prasidio munitum, propterea quod nobis incolæ suum oppidum amicū esse putarent, noctu ad eos spe direptionis venit, re cum nemine nostrum communicata. Statuerat autem, oppidum si cepisset, ad exercitum posthac non redire, sed conscensa navi, qua contubernales ipsius litus tum forte legebant, inque eam impositis, si quas ceperit, rebus, extra Pontum navigando se proripere. Ac de his cum ipso pacti fuerant in navi contubernales, uti nunc animadverto. Cum igitur evocasset quoscunque suadendo ad se adlicere poterat, ad oppidum eos duxit. Ipsum autem octa dies iter facientem antevertit, factoque concursu hominum, qui de locis munitis jaculis illos petebant feriebantque, et Clearetum ipsum occidunt et ex aliis complures ; eorum nonnulli etiam in Cerasuntē se receperunt. Hæc eo gesta erant die, quo nos huc itinere pedestri pergere cupimus. Ex his vero, qui litus legerant, apud Cerasuntē adhuc erant nonnulli, navibus et portu nondum solutis. » Sed undum hoc, uti quidem Cerasuntii narrant, de senioribus viri tres ex oppido veniunt, qui ad corpus hoc nostrum accedere vellent. Cum autem nos istis non offendissent, ad Cerasuntios aiebant mirari se, quamobrem nobis visum fuerit ipsos invadere. At deinde se respondiisse aiunt Cerasuntii non communi Græcorum consilio facinus admissum esse, eosque hæc audito latatos esse, atque adeo huc navigaturos, ut quid accidisset nobis exponerent, et cadavera jubere eos qui velent ad sepulturam recipere. Erant forte adhuc Cerasunte Græci quidam ex iis, qui eo fuga se receperant : qui cum animadvertisset quo barbari tenderent, tum ipsi lapidibus eos petere ausi sunt, tum alios idem ut facerent hortabantur. Itaque viri illi, tres numero legati, lapidibus obruti mortem occubuerunt. Posteaquam hoc patratum erat, veniunt ad vos Cerasuntii, et facinus exponunt : atque rem ubi nos duces audivimus, graviter ferebant quod acciderat, et quo pacto Græcorum cadavera sepeliri possent, cum Cerasuntiiis deliberabamus. Dum vero consedimus extra castra, subito tumultum audimus ingentem clamantium, Cominus eminusque incesse. Ac confestim sane multos adcurrentes videmus, qui partim lapides in manibus habebant, partim eos tollebant. Et Cerasuntii quidem, ut qui facinus apud se commissum etiam vidissent, territi ad naves se recipiunt. Erant, profecto, de nostris etiam, qui sibi metuebant. Verum ego ad eos accessi, et quid rei esset interrogavi. Ex his autem erant qui quid ageretur plane ignorabant, ac nihilominus lapides manibus tenebant. Tandem cum in quendam incidissem, qui rem intelligeret, narrat is mihi iterum venaliū ematores gravissime exercitum adligere.

τούς τις ὁρᾷ τὸν ἀγορνόμον Ζήλαρχον πρὸς τὴν θάλατταν ἀποχωροῦντα, καὶ ἀνέκραγεν· οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν, ὥσπερ ἡ σὺς ἀγρίου ἢ ἐλάφου φανέντος ἵενται ἐπ' αὐτόν. (25) Οἱ δ' αὖ Κερασούντιοι ὡς εἶδον ὁρμῶντας καὶ αὐτοὺς, σαφῶς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς ἵσθαι, φεύγουσι δρόμῳ καὶ ἐμπέπτουσιν εἰς τὴν θάλατταν. Ξυνεῖς ἴπσου δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν τινες, καὶ ἐπνίγετο δστις νεῖν μὴ ἐτύγγανεν ἐπιστάμενος. (26) Καὶ τούτους τί δοκαίτε; ἡδίκουν μὲν οὐδέν, ἔδεισαν δὲ μὴ λύττα τις ὥσπερ κυσὶν ἡμῖν ἐμπεπτόχοι. Εἰ οὖν ταῦτα τοιαῦτα ἴσται, θεάσασθε οἷα ἡ κατάστασις ἡμῖν ἔσται τῆς στρατῆς. (27) Ὑμεῖς μὲν οἱ πάντες οὐκ ἔσσεσθε κύριοι οὔτε ἀνελέσθαι πόλεμον ᾧ ἂν βούλησθε οὔτε καταλύσαι, ἵχα δὲ ὁ βουλόμενος ἄξει στρατεύματα ἐφ' ὅτι ἂν θέλῃ. Κἂν τινες πρὸς ἡμᾶς ἴωσι πρέσβεις ἢ εἰρήνης δεόμενοι ἢ ἄλλου τινός, κατακάνοντες τούτους οἱ βουλόμενοι ποιήσουσιν ἡμᾶς τῶν λόγων μὴ ἀκούσαι τὴν πρὸς ἡμᾶς ἰστίαν. (28) Ἐπειτα δὲ οὓς μὲν ἂν ὑμεῖς ἀπαντες ἔλησθε ἄργοντας, ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἔσονται, δστις δ' ἂν αὐτῶν ἔλθῃ στρατηγὸν καὶ ἐθέλῃ λέγειν Βάλλε βάλλε, οὗτος ἔσται ἱκανὸς καὶ ἀρχοντα κατακάνειν καὶ ἰδιώτην ὅν ἂν ἡμῶν ἐθέλῃ ἀκριτον, ἣν ὥσιν οἱ πεισόμενοι αὐτῷ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐγένετο. (29) Οἷα δὲ ὑμῖν καὶ διαπεπράχασιν οἱ αὐθαίρετοι οὗτοι στρατηγοὶ σκέψασθε. Ζήλαρχος μὲν (γὰρ) ὁ ἀγορνόμος εἰ μὲν ἀδικαί ἡμᾶς, κήρυται ἀποπλέων οὗ δούς ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικαί, κεύθει ἐκ τοῦ στρατεύματος δέισας μὴ ἀδικῶς ἀκριτος ἐπιθάνῃ. (30) Οἱ δὲ καταλεύσαντες τοὺς πρέσβεις διεπράξαντο ὑμῖν μόνους μὲν τῶν Ἑλλήνων εἰς Κερασούντα μὴ ἀσφαλὲς εἶναι ἂν μὴ σὺν ἰσχύϊ ἀφικνεῖσθαι· τοὺς δὲ νεκροὺς οὐς πρόσθεν αὐτοὶ οἱ κατακάνοντες ἐκέλευον ἵππειν, τούτους διεπράξαντο μὴδὲ ζῶν κηρυκεῖν ἔτι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀνελέσθαι. Τίς γὰρ ἐθαλήσει κηρύξαι εἶναι κηρυκὰς ἀπεκτονέας; (31) Ἄλλ' ἡμεῖς Κερασούντιων θεῖται αὐτοὺς ἐδεσθῆμεν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα καλῶς ἔχει, βέλτερόν ὑμῖν, ἵνα ὡς τοιούτων ἐσομένων καὶ φυλακῇν ἰσὶα ποιήσῃ τις καὶ τὰ ἐρυμνὰ ὑπερδέξῃ πειρατῶν ἔχων σκητῶν. (32) Εἰ μὲντοι ὑμῖν δοκεῖ θηρίων ἀλλὰ μὴ ἀνθρώπων εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, σκοπεῖτε παῦλάν τινα κύτων· εἰ δὲ μὴ, πρὸς Διὸς πῶς ἢ θεοῖς ὅσοι μὲν ἡδυνώμενοι ἐργα ἀσεβῇ, ἢ πολεμίοις πῶς μαχοῦμεθα, ἣν ἀλλήλους κατακαινόμεν; (33) πόλις δὲ φιλία τίς ἡμᾶς ἄξεται, ἥτις ἂν ὁρᾷ τῶσαῦτην ἀνομίαν ἐν ἡμῖν; ἀγοράν δὲ τίς ἄξει θαρβύων, ἣν περὶ τὰ μέγιστα τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες φαινόμεθα; οὐ δὲ δὴ πάντων οἰόμεθα τεύεσθαι ἐπικίνου, τίς ἂν ἡμᾶς τοιούτους ὄντας ἐπαινέσειεν; ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδ' ὅτι πονηροὺς ἂν φαίμεν εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας.

34. Ἐκ τούτου ἀνίστάμενοι πάντες ἔλεγον τοὺς μὲν τούτων ἀρξάντας δεῖν δοῦναι δίκην, τοῦ δὲ λοιποῦ μηκέτι εἶναι ἀνομίας ἀρξάν· ἂν δὲ τις ἀρξῇ, ἀγεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ θανάτῳ· τοὺς δὲ στρατηγοὺς εἰς δίκας πάντας καταστῆσαι· εἶναι δὲ δίκας καὶ εἰ τί ἄλλο τις ἡδίκητο ἐξ αὐτῶν· Κῦρος ἀπέθανε· δικαστὰς δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐποίη-

Ac interea quidam Zelarchum rerum venalium curatorem ad mare se conferentem conspicit, et protinus clamorem sustulit: quem illi cum audivissent, tanquam si silvestris aper vel cervus conspectus fuisset, sic in eum impetu ferebantur. Cerasuntii, cum eos ad se versus ruere viderent, rati in se impetum fieri, cursu fugiunt, et in mare incidunt. Ex nostris etiam nonnulli una eodem inciderunt, atque adeo suffocabatur quicumque natare nesciret. Quid autem de his existimatis? nihil profecto cum injuria fecerunt, sed metuebant ne rabies quaedam nos tanquam canes invasisset. Hæc ergo si erunt hujusmodi, videte qui futurus sit nobis exercitus status. Non vos sane universi arbitrio vestro vel bellum illi inferre poteritis, nullo erunt loco; sed bello finem imponere; sed privato is, cui libet, consilio copias ad rem quamcunque voluerit gerendam ducet. Quod si legati aliqui ad vos vel pacem quærentes, vel quid aliud, venerint, eos interficiendo qui volent, impediunt quominus orationes eorum, qui ad vos veniunt, audiat. Præterea magistratus, quos vos universi legeritis, nullo erunt loco; sed quisquis seipsam legerit ducem, et dicere voluerit, Feri, feri, huic satis erit virium tum ad magistratum tum ad privatum e vobis, quemcunque voluerit, indemnatum interimendum, si sint ei qui paruerint, quemadmodum modo accidit. Cujusmodi vero facinora nobis designarint hi suis ipsorum suffragiis lecti duces, considerate. Zelarchus enim rerum venalium curator si qua vos adfecit injuria, pœnis vobis non datis, navigio evasit: sin nulla vos læsit injuria, ab exercitu fugit, veritus ne injuste indemnatus perimeretur. At qui legatos lapidibus obruerunt, hoc effecerunt ut vobis solis e Græcorum numero Cerasuntem, armata nisi cum manu, tuto venire non liceat: ad cadavera etiam quod attinet, quæ prius ut sepeliremus hortabantur ipsi interfectores, ea certe ut ne cum caduceo quidem jam tollere tutum sit effecerunt. Nam quis caduceatoris fungi volet munere, qui caduceatores interfecerit? Verum nos Cerasuntios rogavimus ut ea sepelirent. Hæc quidem an recte gerantur, vestro decreto statuatur; ut, quasi hujusmodi facinora oritura sint, et privatim quisvis præsidium paret, et operam det, ut munitis superioribusque locis tabernaculum figat. Sin autem ejusmodi belluarum, non hominum, esse facta statultis, sedationem eorum aliquam excogitate: sin minus, quoniam, profecto, modo aut sacra diis alacriter faciemus, cum impia patremus facinora, aut quo cum hostibus modo pugnavimus, si nos mutuo perimamus? quenam civitas amica nos excipiet, quæ tantam inter nos iniquitatem videat? res venales quis animo fidente ad nos adducet, si maximis in rebus palam sit ejusmodi nos delicta committere? Ubi vero nos omnium laudem consequuturos esse existimamus, quis nos tales qui simus collaudaverit? nos enim sat scio eos, ejusmodi qui patrarent facinora, sceleratos adpellaremus.

Ibi tum omnes cum surrexissent, supplicii multandos istorum auctores aiebant, et in posterum non amplius cuiquam liberum permittendum esse, ut ejusmodi sceleris existat auctor: quod si quis sceleris auctor existeret, tales ad mortem esse ducendos; præterea a ducibus in judicium omnes esse adducendos: ac judicium faciendum esse, si qua alia etiam injuria læsus fuerit aliquis ex quo Cyrus mortem occubuit: iudices autem cohortium duces constitue-

σαντο. (35) Παραινούντος δὲ Ξενοφῶντος καὶ τῶν μάλιστα συνουλεύοντων ἐδόξε καὶ καθῆραι τὸ στράτευμα. Καὶ ἐγένετο καθάρμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐδόξε δὲ καὶ τοὺς στρατηγούς δίκην ὑποσχεῖν τοῦ παρελθυῖτος χρόνου. Καὶ διδόντων Φιλίσιος μὲν ὥφλε καὶ Ξανθικλῆς τῆς φυλακῆς τῶν γαυλιτικῶν χρημάτων τὸ μείωμα εἰκοσι μνᾶς, Σοφραίνετος δὲ, ὅτι ἄρρων αἰρέσεις κατημέλει, δέκα μνᾶς. Ξενοφῶντος δὲ κατηγόρησαν τινες φάσκοντες παῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὡς ὑβρίζοντος τὴν κατηγόριαν ἐποιούντο. 2) Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἀναστὰς ἐκέλευσεν εἰπεῖν τὸν πρῶτον [πρῶτον] λέξαντα τοῦ καὶ ἐπλήγη. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται, Ὅπου τῷ εἴγῃ ἀπολλύμεθα καὶ γῶν πλείστη ἦν. (3) Ὁ δὲ εἶπεν, Ἀλλὰ μὴν καὶ χειμῶνός γε ὄντος οὔου λέγεις, οὔτου δὲ ἐπιλειποτός, οὔου δὲ μηδ' ὀσφραίνεσθαι παρὸν, ὑπὸ δὲ πόνων πολλῶν ἀπαγορευόντων, πολέμιον δὲ ἐπομένῳ, εἰ ἐν τοιούτῳ καὶ ὥρῃ ὑβρίζον, ὁμολογῶ καὶ τῶν ὄνων ὑβριστότερος εἶναι, ὅς φασιν ὑπὸ τῆς ὑβρεως κόπον οὐκ ἐγγίγνεσθαι. Ὅμως δὲ καὶ λέξον, ἔφη, ἐκ τίνος ἐπλήγη. (4) Πότερον ἤτουν τί σε καὶ ἐπεὶ μοι οὐκ ἐδίδως ἔπαιον; ἀλλ' ἀπῆτουν; ἀλλὰ περὶ παιδικῶν μαχόμενος, ἀλλὰ μεθύων ἐπαρώνητα; (5) Ἐπεὶ δὲ τοῦτον οὐδὲν ἔφησεν, ἐπήρετο αὐτὸν εἰ ὀπλιτεύου. Οὐκ ἔφη. Πάλιν εἰ πελάτῃ. Οὐδὲ τοῦτ' ἔφη, ἀλλ' ἡμίονον ἐλαύνειν ταχθεὶς ὑπὸ τῶν συσκήνων ἐλεύθερος ὢν. (6) Ἐνταῦθα δὲ ἀναγινώσκει αὐτὸν καὶ ἤρετο, Ἦ σὺ εἰς τὸν κάμνοντα ἀπαγαγών; καὶ μὴ Δί', ἔφη, σὺ γὰρ ἡνάγκασας, τὰ δὲ τῶν ἡμῶν συσκήνων σκευὴ διέδωκας. (7) Ἀλλ' ἡ μὲν διὰ δόξης, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιαύτη τις ἐγένετο. Δίδωμι ἄλλοις ἄγειν καὶ ἐκέλευσα πρὸς ἐμὲ ἀπαγαγεῖν, καὶ ἀπολαθὼν ἅπαντα σῶμα ἀπέδωκά σοι, ἐπεὶ καὶ σὺ ἐμοὶ ἀπέδωκας τὸν ἄνδρα. Οἷον δὲ τὸ πράγμα ἐγένετο ἀκούσατε, ἔφη καὶ γὰρ ἄξιον. (8) Ἀνῆρ κατελείπετο διὰ τὸ μηκέτι δύνασθαι πορεύεσθαι. Καὶ ἐγὼ τὸν μὲν ἄνδρα τοσοῦτον ἐγίνωσκον ὅτι εἰς ἡμῶν εἴη ἡνάγκαστα δὲ σὲ τοῦτον ἄγειν, ὡς μὴ ἀπόλοιτο· καὶ γὰρ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, πολέμοι ἡμῖν ἐρείποντο. Συνέφη τοῦτο ὁ ἄνθρωπος. (9) Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐπεὶ προὔπεμψά σε, καταλαμβάνω αὖθις σὺν τοῖς ὀπισθοβύλαξι προσίων βόθρῳ ὁρῶντον ὡς κατὰ ὄψον τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπιστάς ἐφύων σε. (10) Ἐπεὶ δὲ παρεστηκότων ἡμῶν συνέκαμψε τὸ σκέλος ὁ ἄνθρωπος, ἀνέκραγον οἱ παρόντες ὅτι ζῇ ὁ ἄνθρωπος, σὺ δ' εἶπας Ὅπόσα γε βούλεται ὡς ἔγωγε αὐτὸν οὐκ ἄξιον. Ἐνταῦθα ἔπαισά σε ἀληθῶς λέγεις· ἐδόξας γὰρ μοι εἰδότες οἰκέναι ὅτι ἔζη. (11) Τί οὖν; ἔφη, ἥττόν τι ἀπέθανεν, ἐπεὶ ἐγὼ σοι ἀπέδειξα αὐτόν; Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάντες ἀποθανοῦμεθα· τοῦτο οὖν ἐνεκα ζῶντας ἡμᾶς δεῖ κατὰ ὄψιν ἵσταναι. (12) Τοῦτον μὲν ἀνέκραγον πάντες ὡς ὀλίγας παῖσεν ἄλλους· ὁ δὲ ἐκέλευε λέγειν διὰ τί ἐκάστος ἐπλήγη.

runt. Porro Xenophonte hortatore, vatibusque idem suadentibus, visum est lustrandum esse exercitum. Itaque lustratio instituta est.

CAPUT VIII.

Decretum etiam erat ut duces de tempore praeterito iudicium subirent. Quod cum subiissent, Philisus et Xanthicles multati erant, quod pecuniam de navigiis coactam et eorum custodiam traditam imminuerant, minis viginti: multatus est et Sophanetus, quod prases electus id muneris prorsus neglexisset, minis decem. Nonnulli etiam Xenophontem accusabant, qui casus se ab eo fuisse dicerent, atque in eum tanquam petulanter injuriam accusationem instruebant. Et cum surrexisset Xenophon eum, qui primus id ipsi objecerat, proferre si quid haberet jussit, ubi prius exposuerit quo loco pulsatus esset. Eo loco, respondet ille, quo frigore eramus enecti, ac plurima nix erat. Enimvero, inquit Xenophon, cum ea esset hiems quam fuisse dicis, cum cibus nos defecisset, cum ne tantum quidem vini adesset, ut odoratu id percipi posset, cum multi praeter laboribus animis conciderent, cum hostes nos insequerentur, si me tali tempore insolenter gessi, vel asinis esse me petulantiorum fateor; quos aiunt praeter petulantiam lassitudinem non subire. Attamen dic qua de causa pulsatus fueras. Num quid abs te petebam, et, quia non dabas, te caedebam? an quid reposebam? an tecum de amoribus pugnans, an ebrius per violentiam male te accepi? Cum horum nil diceret, eum porro interrogabat, an in gravis armaturae militum numero esset. Negabat. Rursum, an in peltastarum numero. Neque hoc concessit; sed liber cum essem, inquit, mulum agebam, quod mihi negotii a contubernadibus datum erat. Hic eum agnoscebat Xenophon, et, Tunc, quarebas, is es, qui hominem aegrotum avehebas? Sum profecto, inquit, nam ad hoc tu me cogebas ac meorum contubernaliura vasa disiecisti. Is vero disiectus, inquit Xenophon, in hunc fere modum accidit: Distribui vasa aliis vehenda, et ad me ut eadem postea adducerent praecepi; ac cum omnia salva recepissem, tibi reddidi, simul ac tu mihi hominem illum ostendisti. Quo vero modo se res habuerit, ait, audite; est enim opera pretium. Relinquabatur a tergo quidam, quod praeter debilitate iter pergere amplius non posset. Noram illum ego hactenus, quod unus ex nostris esset; te vero hunc ut veheres cogi, ne periret: hostes enim, quemadmodum arbitror, subsequabantur. Hoc ille fassus est. Atqui, ait Xenophon, ubi te premissem, cum extremo agmine accedens, te rursum offendi scrobem fodientem, ut hominem illum deloderes; atque adeo subsistens te collaudavi. Verum posteaquam nobis adstantibus ille crus inflexisset, exclamarunt ii qui aderant, hominem vivere; tu vero divistivivat ille quantum volet, ego sane eum non voham; ibi tum te cecidi; vera narras; nam mihi praeter te ferre visus est, quasi scires eum adhuc vivere. Quid ergo? inquit iste, minus mortem obit, posteaquam ego tibi eum ostendi? Atqui nos, inquit Xenophon, morituri sumus omnes: num igitur propterea vivos defodi nos oportet? Adclamarunt hic omnes hominem hunc paucis tantum a Xenophonte verbis casum esse: alios deinde quosvis dicere jussit.

(13) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνίσταντο, αὐτὸς ἔλεγεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμολογῶ παῖσαι δὴ ἄνδρας ἔνεκεν ἀταξίας ὅσοις σώζεσθαι μὲν ἥρκει δι' ἡμᾶς, ἐν τάξει τε ἰόντων καὶ μαχημένων ὅπου δεοί, αὐτοὶ δὲ λιπόντες τὰς τάξεις προθέοντες ἀρπάζειν ἤθελον καὶ ἡμῶν πλεονεκτεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο πάντες ἐποιῶμεν, ἅπαντες ἂν ἀπωλόμεθα. (14) Ἦδη δὲ καὶ μαλακίζομένον τινα καὶ οὐκ ἐθέλοντα ἀνίστασθαι ἀλλὰ προΐεμενον αὐτὸν τοῖς πολεμίοις καὶ ἔπαισα καὶ ἐβιασάμενον πορεύεσθαι. Ἐν γὰρ τῷ ἰσχυρῷ χειμῶνι καὶ αὐτὸς ποτὶ ἀναμένων τινὰς συσκευαζόμενος καθεζόμενος συχρὸν χρόνον κατέμαθον ἀναστὰς μόλις καὶ τὰ σκέλη ἐκτείνας. (15) Ἐν ἑμαυτῷ οὖν πείραν λαβὼν ἐκ τούτου καὶ ἄλλον ὅποτε ἴδοιμι καθήμενον καὶ βλακεύοντα, ἤλαυνον· τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι περεῖχε θερμασίαν τινὰ καὶ ὑγρότητα, τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐώρων ὑπουργὸν ὃν τῷ τε ἀποπήγνυσθαι τὸ αἷμα καὶ τῷ ἀποστήσεσθαι τοὺς τῶν ποδῶν δακτύλους, ὥστε πολλοὺς καὶ ὑμεῖς ἴστε παθόντας. (16) Ἄλλον δὲ γε ἰσως ἀπολειπόμενον που διὰ βραστώτην καὶ παλύνοντα καὶ ὑμᾶς τοὺς πρόσθεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὀπίσθεν πορεύεσθαι ἔπαισα (17), ὅπως μὴ λόγῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων καίοντο. (18) Καὶ γὰρ οὖν νῦν ἔξεστιν αὐτοῖς σωθεῖσιν, εἰ τι ὑπ' ἐμοῦ ἔπαθον παρὰ τὸ δίκαιον, δίκην λαβεῖν. Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο, τί μέγα ἂν ὥστως ἔπαθον δίκην ἂν ἤξiou λαμβάνειν; (19) Ἀπλοῦς μοι, ἔφη, ὁ λόγος. [Ἐγὼ γὰρ] εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξίῳ ὑπέχειν δίκην οἷαν καὶ γονεὺς υἱοῖς καὶ διδασκαλοὶ παισὶ. Καὶ γὰρ οἱ ἰατροὶ καίουσιν καὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγῶνι. (20) Εἰ δὲ ὑβρινομίζετέ με ταῦτα πράττειν, ἐνθυμήθητε ὅτι νῦν ἐγὼ παρῶν σὺν τοῖς θεοῖς μάλλον ἢ τότε καὶ θρασύτερός εἰμι νῦν ἢ τότε καὶ οἶνον πλείω πίνω, ἀλλ' ὅμως οὐδένα πάλιν ἐν εὐδρίᾳ γὰρ ὁρῶ ὑμᾶς. (21) Ὅταν δὲ χειμῶν ᾖ καὶ θαλάττῃ μεγάλη ἐπιφέρηται, οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἔνεκα χαλεπαίνει μὲν προῤῥεὺς τοῖς ἐν πρῶν, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; ταῦτα γὰρ ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ μικρὰ ἀμαρτηθέντα πάντα συνεπιτρίβει. (22) Ὅτι δὲ δικαίως ἔπαιον αὐτοὺς καὶ ὑμεῖς κατεδικάσατε τότε· ἔχοντες ἔφη οὐ ψήφους παρέρσχετε, καὶ ἔξῃν ὑμῖν ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, εἰ ἐβούλεσθε· ἀλλὰ μὴ Δία οὔτε τούτους ἐπεκουρεῖτε οὔτε σὺν ἐμοὶ τὸν ἀτακτοῦντα ἔπαλετε. (23) Τοιγαροῦν ἐξουσίαν ἐποιήσατε τοῖς κακοῖς αὐτῶν ὑβρίζειν ἔωντες αὐτούς. Οἶμαι γὰρ, εἰ ἐθέλατε σκοπεῖν, τοὺς αὐτοὺς εὐρήσετε καὶ τότε κακίστους καὶ νῦν ὀδιστοτάτους. (24) Βοῖσκος γοῦν ὁ κύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἔσπιδά μὴ φέρειν, νῦν δ' ὡς ἀκούω Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἀπὸ δούλου. (25) Ἦν οὖν σωφρονῇτε, τοῦτον τέκνατιά ποιήσετε ἢ τοὺς κύνας ποιοῦσι· τοὺς μὲν γὰρ κύνας τοὺς χαλεποὺς τὰς μὲν ἡμέρας διδάσκει, τὰς δὲ νύκτας ἀφίστασι, τοῦτον δὲ, ἢν σωφρονῇτε, τὴν νύκτα μὲν δῆσεται, τὴν δὲ ἡμέραν ἀφήσεται. (26) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, θαυμάζω ὅτι εἰ μὲν τι νῦν ὑμῶν ἀπηχθόμην, μέμνησθε καὶ οὐ σιωπεῖτε, εἰ δὲ τῷ ἢ χειμῶνι ἐπεκουρήσα ἢ πολέμῳ ἀπῆρξα ἢ ἀσθενοῦντι ἢ ἀποροῦντι συνεξέπ-

quamobrem quisque pulsatus fuisset. Cum vero qui dicerent non surgerent, ipse hæc verba fecit Xenophon: « Ego, viri, fateor multos me sane, quod ordines desererent, verberasse; qui satis quidem habuerunt nostra opera incolumes evadere, cum et ordines servaremus et, ubi opus esset, dimicaremus: at ipsi cum deseruerint ordines, præcurrentes obvia quæque rapere volebant, et ampliorem quam nos portionem habere. Quod si omnes hoc fecissemus, periissemus universi. Jam vero unum alterumve etiam præ molli inertia desidentem, qui neque surgere volebat, et hostibus se perdendum exponebat, tum cecidi, tum vi ad iter pergendum coegi. Nam et ipse cum rigida illa hieme incumbente nonnullos aliquando expectarem qui sarcinas colligerent, posteaquam diu consedissem, difficulter me surgere animadverti, ac difficulter crura extendere. Quapropter facto in me ipso periculo, ex eo tempore etiam alium quoties sedentem ac socordiae se dedentem conspicerem, impellebam: nam motus ipse virilesque conatus calorem quandam et agilitatem suppeditabant; contra vero sessionem cessationemque id efficere videbam, ut sanguis frigore concreceret, et digiti pedum putrescerent: quæ quidem multis accidisse vos etiam nostis. Alium præterea qui forte respirandi causa subsistebat, ac tam vos qui in primore agmine versati estis, quam nos in extremo collocatos quo minus progredieremur impediēbat, pugno verberavi, ut ne ab hostibus hasta percuteretur. Jamque adeo certe licet iis servatis pœnas sumere, si quid a me incommodi præter æquum acceperunt. Quod si in hostium potestatem venissent, quid tam grave passi essent, cujus pœnas cogitasset expectare? Simplici ego, inquit, oratione utor: Si quem equidem sui ipsius commodi causa castigavi, pœnam ejusmodi subire non recuso, quam parentes filiis et magistri discipulis reddere debeant. Etenim et medici ægrum urunt et secant bene ei consulentes. Quod si me adductum petulantia fecisse hæc existimatis, cogitate quæso cum animis vestris deorum beneficio mihi jam majorem esse quam illo tempore fiduciam, et audentior me modo esse quam id temporis fuerim, ac plus vini bibere; at hominem tamen neminem pulso: nam tranquillitate quadam vos jam uti video. At vero cum tempestas est coorta, et mare magnum insurgit, annon solius causa natus proræ magistrum iis irasci videtis, qui sunt in prora, itidemque gubernatorem iis qui sunt in puppi? nam vel levia peccata tali tempore omnia simul affligere possunt. Jure autem me illos verberasse vos etiam vestro tunc judicio declarastis: instructi enim non calculis utique, sed armis, adstabatis, atque vobis opem ferre iis licuisset, si voluissetis. At profecto neque opem his ferebatis, neque mecum eum, qui ordinem non servaret, cædebatis. Itaque ignavis ex eorum numero quibusque licentiam dedistis, dum eos petulanter se gerere sinebatis. Nam, si rem considerare vultis, eosdem, opinor, reperietis tunc ignavissimos fuisse, qui modo sunt petulantissimi. Boiscus certe quidem pugil ille Thessalus id temporis acriter contendeat, quippe quod laboraret, scutum sibi ferendum non esse: nunc autem, ut equidem audio, de Colyrotis multos spoliavit. Quamobrem si sapitis, huic contra facietis atque canes solent tractari: nam canes quidem feroces interdiu vinculis constringunt, dimittunt noctu; hunc, si sapitis, noctu vinctum tenebitis, interdiu solutum esse patiemini. Enimvero miror, inquit, meminisse vos, ac minime tacere, si in vestrum alicujus odium incurrerim; at si cui contra vim sævæ tempestatis opem tuli, vel hostem propulsavi, vel ægrotanti vel inopia

ρισά τι, τούτων οὐδεὶς μέμνηται, οὐδ' εἴ τινα καλῶς τι ποιοῦντα ἐπῆνεσθαι οὐδ' εἴ τιν' ἄνδρα ὄντα ἀγαθὸν ἐτίμησα ὡς ἐδυνάμην, οὐδὲ τούτων μέμνησθε. (26) Ἀλλὰ μὴν καλὸν γε καὶ δίκαιον καὶ θύσιον καὶ ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον ἢ τῶν κακῶν μεμνήσθαι.

Ἐκ τούτου μὲν δὴ ἀνίσταντο καὶ ἀνεμύνησκον. Καὶ περιεγένετο ὥστε καλῶς εἶναι.

BIBAION ζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α

Ἐκ τούτου δὲ ἐν τῇ διατριβῇ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἔξων, οἱ δὲ καὶ ληζόμενοι ἐκ τῆς Παφλαγονίας. Ἐκλιώπευσον δὲ καὶ οἱ Παφλαγόνες εὖ μάλα τοὺς ἀποσκεδαννυμένους, καὶ τῆς νυκτὸς τοὺς πρόσω σκηνοῦντας ἐπειροῦντο κακοῦργεῖν καὶ πολυμικρότατα πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἐκ τούτων. (2) Ὁ δὲ Κορύλας, δεξιόγυχνος τότε Παφλαγονίας ἀρχὼν, πέμπει παρὰ τοὺς Ἑλλήνας πρόσθετις ἔχοντας ἵππους καὶ στολὰς καλὰς, λέγοντας ὅτι Κορύλας ἐτοίμος εἴη τοὺς Ἑλλήνας μῆτε ἀδικεῖν μῆτε ἀδικεῖσθαι. (3) Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπεκρίναντο, ὅτι περὶ μὲν τούτων σὺν τῇ στρατιᾷ βουλεύσονται, ἐπὶ ξενίᾳ δὲ ἐδέχοντο αὐτοὺς παρεκάλεσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν ὅς ἐδόκουν δικαιοτάτους εἶναι. (4) Θύσαντες δὲ βόας τῶν αἰγμάλωτων καὶ ἄλλα ἱερῆα εὐωχίαν μὲν ἀρκούσαν παρεῖχον, κατακείμενοι δὲ ἐν στιβάτιν ἐδείπνουσαν, καὶ ἔπινον ἐκ κερατίνων ποτηρίων, οἷς ἐνετύγγανον ἐν τῇ χώρᾳ. (5) Ἐπεὶ δὲ σπονδαὶ τ' ἐγένοντο καὶ ἐπαίνισαν, ἀνέστησαν πρῶτον μὲν Θράκες καὶ πρὸς αὐτὸν ὠρῶντες ἐν τοῖς ὕπλοις καὶ ἤλκοντο ὑψηλὰ τε καὶ κύβητος καὶ ταῖς μαχαίραις ἐβρόντο· τέλος δὲ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον παῖει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγένην καὶ τὸν ἄνδρα ὁ δ' ἐπέσει τεχνικῶς πῶς. (6) Καὶ ἀνέκραγον οἱ Παφλαγόνες. Καὶ ὁ μὲν σκυλεύσας τὰ ὅπλα τοῦ ἑτέρου εἴχει ἄδων τὸν Σιτάλκην· ἄλλοι δὲ τῶν Θρακῶν τὸν ἕτερον ἐξέφερον ὡς τεθνηκότα· ἦν δὲ οὐδὲν πεπονθὼς. (7) Μετὰ τοῦτο Αἰνιᾶνες καὶ Μάγνητες ἀνέστησαν, οἱ ὠρῶντες τὴν καρπαίναν καλουμένην ἐν τοῖς ὕπλοις. (8) Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως ἦν, ὁ μὲν παραθέμενος τὰ ὅπλα σπεῖρει καὶ ζευγχατεῖ πυκνὰ μετασπρεσόμενος ὡς φοβούμενος, ληστής δὲ προσέρχεται· ὁ δ' ἐπειδὴν προῖδηται, ἀπαντᾷ ἀρπάσας τὰ ὅπλα καὶ μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους· καὶ οὕτω ταῦτ' ἐποιοῦν ἐν βυθμῇ πρὸς τὸν αὐτόν· καὶ τέλος ὁ ληστής δῆσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ζεύγος ἀπάγει ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ζευγχατὴς τὸν ληστὴν· εἴτα παρὰ τοὺς βόας ζεύξας ὀπίσω τῷ χεῖρι δεδεμένον ἐλαύνει. (9) Μετὰ τοῦτο Μυσὸς εἰσῆλθὲν ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἔχων πέλτην, καὶ τότε μὲν ὡς δύο ἀντιτακτομένον μιμούμενος ὠρχεῖτο, τότε δὲ ὡς πρὸς ἓνα ἐβόητο ταῖς πέλταις, τότε δ' ἐδινεῖτο καὶ ἐξε-

laboranti aliquid suppeditavi, horum vero neminem recordari; neque si quem praeclare aliquid agentem collaudavi, neque si quem virum fortem ut potui ornavi, neque horum, inquam, meministi. Atqui honestum certe est et aequum et pium et jucundius benefactorum potius quam injuriarum meminisse. »

Postea quidem quam haec dicta erant, surgebant omnes et universa memoria repetebant. Atque huc res evasit, ut omnia belle se haberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Ex eo tempore, dum istie commorati sunt, quidam ex foro, quidam ex Paphlagonia praedam agendo victum sibi comparabant. Verum Paphlagonες etiam hinc inde palatos scite admodum spoliabant, et noctu eos, qui longius a ceteris tabernacula ponebant, infestare conabantur: atque his adeo ex causis maxime hostili in se invicem erant animo. At Corylas, qui Paphlagoniae id temporis imperabat, legatos cum equis et vestimentis elegantibus ad Graecos mittit, qui dicerent Corylam eo esse animo, ut neque Graecos injuria lacerare, neque sese laceri vellet. Responderunt duces se de his apud exercitum deliberaturos, eos vero interea hospitali mensa excipiebant: ex aliis etiam viris eos, quos invitari aequissimum esse videbatur, arcescebant. Cum autem boves de captivis quosdam et alia mactassent animalia, epulum satis largum prae buerunt, dum herbae in toris inter comandum discumberent, et in poculis biberent corneis, quae illa in regione nacti fuerant. Postquam libationes essent peractae et paeana cecinissent, Thraeces primum surrexerunt, et armati ad tibiam saltarunt salieruntque adeo alte et agiler, ac gladiis utebantur: ad extremum alter alterum ferit, ut omnibus hominem percussisse videretur: at ille certo quodam artificio concidit. Et ibi tum Paphlagonες clamorem tollebant. Ac is quidem, cum alterum armis spoliasset, cantans Sitalcam exhibet: alii vero Thraeces alterum veluti mortuum efferebant: at illi nihil mali acciderat. Deinde Euianes et Magnes surrexerunt, qui saltationem eam, quae sementiva vocatur, armati exhibebant. Modus autem saltationis hic erat: quidam, armis prope sibi appositis, sementem facit et boum jugum agit, frequenter se convertens, quasi sibi metueret: ad eum accedit prado; cui ille statim praeviso correptis armis occurrit, et ante jugum dimicat: (hi etiam in numerum ad tibiam haec faciebant); atque tandem prado, postquam ligavit hominem, jugum etiam una cum ipso abigit. Nonnunquam et jugarius praedonem superat; dein ubi bubus adjunxit, eum manibus post tergum revinctis agit. Postea Mysus ingressus est, utraque manu peltam tenens; ac modo quidem ita saltabat, ut eum qui cum duobus pugnat adversariis imitaretur, modo peltis sic utebatur, quasi cum uno congrediretur; modo se circumagebat et in caput pra-

κρίστω ἔχων τὰς πέλτας, ὥστε ὄψιν καλὴν φαίνεσθαι. (10) Τέλος δὲ τὸ περσικὸν ὠρχεῖτο χροῦν τὰς πέλτας καὶ ὠκλαζε καὶ ἐξανίστατο· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ῥυθμῷ ἐποίει πρὸς τὸν αὐλόν. (11) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐπιόντες οἱ Μαντινεῖς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἀρκάδων ἀναστάντες ἐξοπλισάμενοι ὡς ἐδύναντο κάλλιστα ἤσαν τε ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν ἐνόπλιον ῥυθμὸν αὐλούμενοι καὶ ἐπαίνισαν καὶ ὠρχήσαντο ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς προσόδοις. Ὁρῶντες δὲ οἱ Παφλαγόνες δεινὰ ἐποιοῦντο πάσας τὰς ὠρχήσεις ἐν ὄπλοις εἶναι. (12) Ἐπὶ τούτοις ὄρων ὁ Μυσοῦς ἐκπεπληγμένους αὐτοὺς, πείσας τῶν Ἀρκάδων τινὰ πεπαμένον ὀρχηστρίδα εἰσάγει σκευάσας ὡς ἐδύναντο κάλλιστα καὶ ἀσπίδα δοῦς κούρην αὐτῇ. (13) Ἡ δὲ ὠρχήσατο πυρρῆχην ἐλαφρῶς. Ἐνταῦθα χρότος ἦν πῶλος, καὶ οἱ Παφλαγόνες ἤροντο εἰ καὶ γυναῖκες συνεμάγοντο αὐτοῖς· οἱ δ' ἔλεγον ὅτι αὐτὰ καὶ αἱ τρεψάμεναι εἶεν βασιλέα ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Τῇ μὲν οὖν νυκτὶ ταύτῃ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο.

11. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ προσῆγον αὐτοὺς εἰς τὸ στρατεύμα· καὶ ἔδοξε τοῖς στρατιώταις μῆτε ἀδικεῖν Παφλαγόνας μῆτε ἀδικεῖσθαι. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν πρόσβεις ὄγοντο οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπεὶ πλοῖα ἱκανὰ ἐδόκει παρεῖναι, ἀναβάντες ἔπλεον ἡμέραν καὶ νύκτα πνεύματι καλῷ ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὴν Παφλαγονίαν. (15) Τῇ δ' ἄλλῃ ἀφικνοῦνται εἰς Σινώπην καὶ ὠρμίσαντο εἰς Ἀρμυνὴν τῆς Σινώπης. Σινωπεῖς δὲ οἰκοῦσι μὲν ἐν τῇ Παφλαγονικῇ, Μιλησίων δὲ ἀποικοῖ εἰσιν. Οὗτοι αἱ ἰξία πέμπουσιν τοῖς Ἕλλησιν ἀλφίτων μὲν μεδίμνους, τριεχλίδους, οἴνου δὲ κεράμια χίλια καὶ πεντακόσια. Καὶ Χειρίσφορος ἐνταῦθα ἦλθε τριήρη ἔχων. (16) Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται προσεδόκων ἀγοντὰ τί σφισιν ἦκειν· οἱ δ' ἦγε μὲν οὐδὲν, ἀπήγγελλε δὲ ὅτι ἐπαίνοίη αὐτοὺς καὶ Ἀναξίβιος δ' ἀναρχος καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὑπισχεῖτο Ἀναξίβιος, εἰ ἀφικνοῖντο ἔξω τοῦ Πόντου, μισθορρᾶν αὐτοῖς ἔσσεσθαι. (17) Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἀρμυνῇ ἔμειναν οἱ στρατιῶται ἡμέρας πέντε. Ὡς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐδόκουν ἐγγὺς γίνεσθαι, ἥδη μᾶλλον ἢ πρόσθεν εἰσῆει αὐτοὺς ὅπως ἂν καὶ ἔγοντές τι οἰκαδε ἐρίκοντο. (18) Ἠγήσαντο οὖν, εἰ ἕνα εἰλοῖντο ἀρματα, μᾶλλον ἂν ἢ πολυχρησίας οὐσης δύνασθαι τὸν ἐν γῇ στρατεύματι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ εἰ τι δέοι λαμβάνειν, μᾶλλον ἂν κρύπτεσθαι, καὶ εἰ πᾶσι δέοι ρθάνειν, ἦττον ἂν ὑστερίζειν· οὐ γὰρ ἂν λόγων εἶναι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ τὸ δόξαν τῷ ἐνὶ περαινέσθαι ἐν τῷ δ' ἐμπροσθεν χρόνῳ ἐκ τῆς νίκης ἐπραττον πάντα οἱ στρατηγοί. (19) Ὡς δὲ ταῦτα διανοοῦντο, ἐτρέποντο ἐπὶ τὸν Ξενοφῶντα· καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλεγον προσήκοντες αὐτῷ ὅτι ἡ στρατιὰ οὕτω γινώσκει, καὶ εὐνοῖαν ἐνδείκνυμενος ἕκαστος ἐπειθεν αὐτὸν ὑποσπῆναι τὴν ἀρχήν. (20) Ὁ δὲ Ξενοφὼν τῇ μὲν ἐβούλετο ταῦτα, νομίζων καὶ τὴν τιμὴν μετῴς οὕτως ἑαυτοῦ γίνεσθαι (καὶ) πρὸς τοὺς φίλους καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ νομοῦ μείζον ἐκείσθαι αὐτοῦ, τυγχόν δὲ καὶ ἀγαθοῦ τινος ἂν αἴτιος τῇ στρατῇ γένεσθαι. (21) Τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμή-

citum se projecit, cum nihilominus peltas retineret; adeo ut pulchrum spectaculum præbere videretur. Tandem Persico saltabat ritu, collidens peltas; in genua etiam procumbebat, et surgebat: atque hæc omnia in numerum ad tibiam faciebat. Huic cum successissent Mantinenses, ac de ceteris Arcadibus etiam nonnulli surrexissent, in armis quanto potuerunt decore egressi, in numerum incedebant, cum tuba ipsis interea modum caneret armata: saltationi convenientem, pæanemque canebant, et perinde saltabant atque deorum in supplicationibus fieri consuevit. Quæ cum Paphlagonες viderent, mirificum quiddam esse ducebant, saltationes hæc omnes in armis fieri. Hic Mysus qui eos videret attonitos, ubi quendam ex Arcadibus, qui saltatricem possidebat, ut id concederet, induxisset, eam quam pulcherrime poterat ornatam introduct, dato etiam ei scuto leviori. Saltabat illa pyrrhicham agiler. Ibi tum plausus ingens excitatus erat; et Paphlagonες interrogabant, an et mulieres una cum ipsis pugnam capesserent. Responderunt illi, has ipsas regem et castra ejecisse. Et nocti quidem huic finis hic erat impositus.

Postridie ad exercitum eos adducunt; atque militibus decretum erat, ut neque Paphlagonas injuria læderent, neque læderentur ipsi. Hoc facto decreto legati discessere: at Græci, quia satis magna navium adesse copia videretur, consensu iis diem ac noctem vento secundo navigabant, cum Paphlagoniam ad sinistram haberent. Altero die Sinopen perveniunt, et naves ad Harmenen Sinopes appulerunt. Sinopenses in agro Paphlagonum habitant, sed Milesiorum sunt coloni. Mittunt hi Græcis hospitalia munera, farinæ medimnos ter mille, vini amphoras mille quingentas. Atque hic Chrisophus cum trirēibus advenit. Et milites quidem id futurum sperabant, ut, cum veniret, ipsis aliquid adferret: at nihil adferrebat ille, sed duntaxat renuntiabat tum Anaxibium navarchum tum ceteros collaudare eos, eundemque Anaxibium pollicitum esse, si e Ponto excederent, stipendium ipsis fore numeratum. Ac apud Harmenen quidem illam dies quinque commorati sunt milites. Cumque propius sibi a Græcia viderentur abesse, jam magis quam antea subit animos eorum cogitatio, quoniam modo fieri posset ut domum lucelli aliquid nacti pervenirent. Existimabant ergo, si unum sibi in principem eligerent, magis, quam sub multorum principatu, posse illum unum exercitus uti opera tam noctu quam die, et si quid latere oporteret, magis etiam occultare posse; ac si quid porro antevertendum esset, minus occasione defuturum: nec enim colloquiis inter se opus fore, sed quod uni decretum esset id perfici; superiore vero tempore duces omnia ex sententia quæ vicerat gerebant. Cum hæc cogitarent, ad Xenophontem se convertebant; et cohortium præfecti, eum cum adiissent, exercitum sic statuere aiebant, ac benevolentiam unusquisque suam erga eum declarans, ei, ut principatum susciperet, persuadebat. Et Xenophon idcirco quidem hæc volebat, quod existimaret cum apud anicos majorem ita honorem sibi habitum, tum nomen ipsius suam ad civitatem amplius perventurum; forsitan etiam futurum ut emolumenti aliquid ipse exercitui adferret. Hu-

ματὰ ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. Ὅποτε δ' αὖ ἐνθυμοῖτο ὅτι ἄθλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπη το μέλλον ἐξεί, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κίνδυνος εἶη καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν, ἡπορεῖτο. (22) Ἀπορουμένῳ δὲ αὐτῷ διακρίναι ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοῖς θεοῖς ἀνακοινῶσαι καὶ παραστήσασθαι ὅσο ἱερεῖα ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ὥς περ αὐτῷ μαντευτὸς ἦν ἐκ Δελφῶν καὶ τὸ ὄναρ δὴ ἀπὸ τοῦτου τοῦ θεοῦ ἐνόμιζεν ἐωραχέναι ὃ εἶδεν ὅτε ἤρχετο ἐπὶ τὸ συνεπιμελεῖσθαι τῆς στρατιᾶς καθίστασθαι. (23) Καὶ ὅτε ἐξ Ἐφέσου δὲ ὤρματο Κύρος συσταθῆσθαι αὐτὸν ἀνεμιμνήσκετο ἑαυτοῦ δεξιὸν φεγγόμενον, καθήμενον μέντοι, ὥς περ ὁ μάντις ὁ προέμπων αὐτὸν εἶλεν ὅτι μέγας μὲν οἶωνός εἴη καὶ οὐκ ἰδιωτικὸς καὶ ἐνδοξός, ἐπίπνονος μέντοι τὰ γὰρ ὄνεια μάλιστα ἐπιτίθεσθαι τῷ αὐτῷ καθήμενῳ οὐ μέντοι χρηματιστικὸν εἶναι τὸν οἶονόν· τὸν γὰρ αὐτὸν πετόμενον μάλλον λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεα. (24) Οὕτω δὲ θυομένη αὐτῷ διακρινὼς ὁ θεὸς σημαίνει μήτε προσδεῖσθαι τῆς ἀρχῆς μήτε εἰ αἰροῖντο ἀποδέχεσθαι. (25) Τοῦτο μὲν δὴ οὕτως γέγνετο. Ἡ δὲ στρατιὰ συνῆλθε, καὶ πάντες εἶλεον ἕνα αἰρεῖσθαι καὶ ἐπεὶ τοῦτο ἔδοξε, προσεβάλλοντο αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει ὅθλον εἶναι ὅτι αἰρήσονται αὐτὸν εἰ τις ἐπιψήξῃ, ἀνέστη καὶ εἶξε τάδε·

26. Ἐγὼ, ὃ ἄνδρες, ἤδομαι μὲν ὑπὸ θυῶν τιμώμενος, εἴπερ ἀνθρώπος εἰμι, καὶ χάριν ἔχω καὶ εὐχμαι ὁδοῦναι μοι τοὺς θεοὺς αἰτίων τινος ὑμῖν ἀγαθὸν γενέσθαι· τὸ μέντοι ἐμὲ προκριθῆναι ὑπὸ θυῶν ἄρχοντα Λακεδαιμονίου ἀνδρὸς παρόντος οὔτε ὑμῖν μοι δοκεῖ συμφέρον εἶναι, ἀλλ' ἥττον ἂν διὰ τοῦτο τυγχάνειν εἴ τι δέοισθε παρ' αὐτῶν ἐμοὶ τε αὖ οὐ πᾶν τι νομίζω ἀσφαλές εἶναι τοῦτο. (27) Ὅρῳ γὰρ ὅτι καὶ τῇ πατρίδι μου οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πολεμοῦντες πρὶν ἐπολεῖσθαι πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν Λακεδαιμονίους καὶ αὐτῶν ἡγεμόνας εἶναι. (28) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὁμολόγησαν, εὐθὺς ἐπαύσαντο πολεμοῦντες καὶ οὐκέτι πέρα ἐπολεῖσθαι τὴν πόλιν. Εἰ οὖν ταῦτα ὁρῶν ἐγὼ δοκῶν ὅπου δυναίμην ἐνταῦθ' ἄκυρον ποιεῖν τὸ ἐκείνων αἴτιον, ἐκείνο ἐννοῶ μὴ λίαν ἂν ταχὺ σωφρονισθεῖν. (29) Ὅ δὲ ὑμεῖς ἐννοεῖτε ὅτι ἥττον ἂν στάσις εἴη ἐνὸς ἀρχοντος ἢ πολλῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἄλλον μὲν ἐλόμενον οὐχ εὐρήσετε ἐμὲ στασιάζοντα· νομίζω γὰρ, ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς ἄρχοντα, τοῦτον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· ἐν δὲ ἐμὲ εἰληθε, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἰ τινα εὐροιτε καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ἀγρόμενον.

30. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε, πολλοὶ πλείονες ἐξανίσταντο λέγοντες ὡς δέοι αὐτὸν ἄρχειν. Ἀγασίας δὲ Στυμφάλιος εἶπεν ὅτι γελοῖον εἴη, εἰ οὕτως ἔχοι, εἰ ὀργισθῆναι Λακεδαιμονίους καὶ ἂν σύνδειπνοι συνελθόντες μὴ Λακεδαιμόνιον συμποσίτρονον αἰρῶνται. Ἐπεὶ εἰ οὕτω γε τοῦτο ἔχει, ἔφη, οὐδὲ λοχαγεῖν ἡμῖν ἔξεστιν, ὡς εἰκεν, ὅτι Ἀρκάδες ἐσμέν. Ἐνταῦθα δὲ ὡς εὖ εἰπόντος τοῦ Ἀγασίου ἀνεθροῦβησαν. (31) Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπεὶ ἑώρα πλείονος ἐνδόν, παρελθὼν εἶπεν, Ἀλλ',

jusmodi sane cogitationes eum ad munus imperatoris, qui suo unus arbitrio res administraret, expetendum incitabant. Contra vero cum secum perenderet nulli non homini obscuros esse futuros eventus, ideoque periculum esse ne gloriam prius partam amitteret, hesitabat. Cum ita quidnam eligendum esset dubitaret, visus est sibi rectissime facturus, si deos consularet: itaque duabus victimis admotis, Jovi regi rem sacram faciebat, qui oraculo Delphis edito ipsi fuerat prae-significatus; et ab eodem sane deo omnium illud profectum vidisse se putabat, quod vidit quo tempore fuerat ad curam exercitus una cum aliis gerendam constitutus. Et cum ex Epheso egressus esset, ut Cyro commendaretur, recordabatur aquilam sibi dextram oblatae quae clangorem edebat, sedebat tamen, quod vates, cum qui comitabatur, augurium esse dixerat magnum, minimeque privatum in hominem cadere; idemque esse gloriosum, at laboriosum tamen: ceteras enim aves sedentem aquilam maxime adgredi: neque vero lucri quid portendere hoc augurium; potius enim circumvolitantem aquilam alimenta rapere solitam. Ei itaque sacrificanti aperte significavit deus, magistratum hunc neque expetere eum oportere, neque, si eum legerent, suscipere. Et hoc quidem sic accidit. Ceterum convenit exercitus, omnesque adeo unum esse deligendum aiebat: atque hoc ubi decretum fuisset, ipsum Xenophontem eligendum proponebant. Cum autem palam adpareret futurum ut ipsum deligerent, si quis suffragia illorum exquireret, surrexit, et in hanc sententiam loquutus est.

« Equidem, viri, laetitiam ex honore, quo a vobis adfectus sum, percipio, siquidem homo sum, et gratias vobis habeo, deosque precor eam mihi facultatem dent, ut vobis boni alicuius auctor existam: verum me ante alios imperatorem a vobis designari, cum Lacedaemonius nobis adsit, neque ex re vestra mihi esse videtur, sed minus vos propterea ab eis aliquid impetraturos, si quid eos rogetis; mihi vero ipsi non admodum hoc fore tutum existimo. Video enim prius ipsos non fecisse finem gerendi adversus patriam meam belli, quam civitatem totam confiteri coegissent, Lacedaemonios ipsorum etiam duces esse. Hoc autem ubi confessi sunt, bello statim finem imposuerunt, nec amplius urbem nostram oppugnarunt. Si ergo cum hac perspiciam nihilominus viderer, ubicunque possim, illorum ibi auctoritatem irritam facere, id utique mecum reputo sollicitus, ne celeriter admodum ad sanam mentem reducar. Quod autem vos cogitatis, minus seditionum fore in unius quam multorum imperio, certo sciatis velim, si alium deligatis, vos me seditiosum nequaquam reperturos: arbitror enim illum, qui se in bello contra imperatorem seditiose gerit, adversus suam ipsius salutem seditiosum esse: quod si me delegeritis, mirum mihi non erit, si quem tam vobis quam mihi offensum inveniatis. »

Posteaquam haec loquutus esset, multo plures exsurgabant, qui ei munus imperatorium suscipiendum dicerent. Et Agasias Styμφαλῖος ἰδιόδικον αἰετοῦ εἶναι, si ita res se habeat, Lacedaemonios utique fore irritatos, etiam si convivae congressi alium quam Lacedaemonium convivii magistrum deligant: nam si hoc ita se habeat, inquit, ne nobis quidem esse cohortium praefectis licebit, uti videtur, quippe qui simus Arcades. Tum vero, quasi recte loquutus esset Agasias, admurmuravit. Et Xenophon, cum videret pluribus opus esse, progressus in medium ait, « At vero,

ὡς ἄνδρες, ἔφη, ὡς πάνυ εἰδότες, ὁμνύω ὑμῖν θεοὺς πάντας καὶ πάσας ἢ μὴν ἐγὼ ἐπεὶ τὴν θυμῶν γνῶμην ἡσθάνομην, ἐθυόμην εἰ βέλτιον εἴη ὑμῖν τε ἔμοι ἐπιτρέψαι ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ ἔμοι ὑποστῆναι· καὶ μοι οἱ θεοὶ οὕτως ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐσήμηναν ὥστε καὶ ἰδῶτῃν ἐν γνῶναι ὅτι ταύτης τῆς μοναρχίας ἀπέχεσθαι με δεῖ. (32) Οὕτω δὲ Χειρίσοπον αἰροῦνται. Χειρίσοφος δ' ἐπεὶ ἤρεθη, παρελθὼν εἶπεν, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν ἴστα ὅτι οὐδ' ἂν ἐγὼ γε ἐστασίαζον, εἰ ἄλλον εἴλεσθε. Ξενοφῶντα μέντοι, ἔφη, ὠνήσατε οὐχ ἐλάμνα· ὡς καὶ νῦν Δέξιππος ἥδη διέβαλλεν αὐτὸν πρὸς Ἀναξίβιον ὅτι ἐδύνατο καὶ μάλα ἔμοι αὐτὸν σιγάζοντα. Ὁ δ' ἔφη νομίζειν αὐτὸν Τιμασίῳ μᾶλλον συναρχειν ἐθαλῆσαι Δαρδανεῖ ὄντι τοῦ Κλεάρχου στρατάρχου ἢ αὐτοῦ Λάκωνι ὄντι. (33) Ἐπεὶ μέντοι ἐμὲ εἴλεσθε, ἔφη, καὶ ἐγὼ πειράσομαι, ὅτι ἂν δύναμαι ὑμᾶς ἀγαθὸν ποιεῖν. Καὶ ὑμεῖς οὕτω παρασκευάζετε ὡς αὐρίον, ἐὰν πλοῦς ᾖ, ἀναξόμενοι· ὁ δὲ πλοῦς ἴσται εἰς Ἡράκλειαν ἀπαντας οὖν δεῖ ἐκείσε πειρᾶσθαι κατασεῖν τὰ δ' ἄλλα ἐπειδὴν ἐκείσε ἐλθωμεν βουλευσόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι ἔπλεον καλῶς ἡμέρας δύο παρὰ γῆν. Καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τὴν τε Ἰασονίαν ἀκτὴν, ἐνθα ἡ Ἀργὼ λέγεται ὁρμίσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτον μὲν τοῦ Θερμυδόντος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἰριος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἀλφειοῦ, μετὰ δὲ τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα Μεγαρέων ἀποικον, οὕσαν δ' ἐν τῇ Μαρνανδυνῶν χώρᾳ. (2) Καὶ ὁρμίσαντο παρὰ τῇ Ἀχεροσσιᾷ Χερβησίῳ, ἐνθα λέγεται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν Κέρβερον κίνα καταβῆναι ἢ νῦν τὰ σημεῖα δεικνύσαι τῆς καταβάσεως τὸ βάθος πλέον ἢ ἐπὶ δύο στάδια. (3) Ἐνταῦθα τοὶ Ἕλλησιν οἱ Ἡρακλεῶται ξένια πέμπουσιν ἀμφιταμὲς μεδίμνους τριγχιλίους καὶ οἶνου κεράμια διγχιλία καὶ βοῦς εἰκοσι καὶ οἶς ἑκατόν. Ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου βαί ποταμὸς Λύκος ὄνομα, εὖρος ὡς δύο πλέθρων.

4. Οἱ δὲ στρατιῶται συλλεγόντες ἐβουλεύοντο τὴν λοιπὴν πορείαν πότερον κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλατταν χρῆσθαι πορευθῆναι ἐκ τοῦ Πόντου. Ἀναστάς δὲ Λύκων Ἀγαῖος εἶπε, Θαυμάζω μὲν, ὦ ἄνδρες, τῶν στρατηγῶν ὅτι οὐ πειρῶνται ἡμῖν ἐκπορίζειν σιτηρέσιον· τὰ μὲν γὰρ ἔνια οὐ μὴ γένηται τῇ στρατιᾷ τῶν ἡμερῶν σπία· ἐκότες δ' ἐπισιτισάμενοι πορευσόμεθα οὐκ ἔστιν, ἔφη. Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ αἰτεῖν τοὺς Ἡρακλεῶτας μὴ διαττοῦν ἢ τριγχιλίους κυζικηνούς· (5) ἄλλος δ' εἶπε μὴ διαττοῦν ἢ μυρίους καὶ δικομένους πρέσβεις αὐτίκα μάλα ἡμῶν καθημένων πέμπειν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ εἰδέναι ἔτι ἐν ἀπαγγέλλωσι, καὶ πρὸς τοῦτο βουλευέσθαι.

6. Ἐντεῦθεν προῦβάλλοντο πρέσβεις πρῶτον μὲν Χει-

milites, ut plane rem intelligat, vobis per deos et deas omnes juro, me certe, posteaquam voluntatem vestram perspexissem, maclatis hostiis per exta quaesisse, vobisne satius esset imperium hoc mihi committere, ac mihi illud ipsum suscipere: deosque adeo sic mihi in extis rem omnem significasse, ut vel extispicii rudis intelligeret, ab hoc singulari imperio mihi abstinendum esse. » Ita demum Chirisophum deligunt. Et Chirisophus posteaquam delectus esset, in medium progressus ait, « At scitis hoc certe, milites, nullam me seditionem excitaturum fuisse, si alium delegissetis. Cum Xenophonte quidem a vobis bene actum est, quod eum non legistis: quippe eum modo Dexippus apud Anaxibium, quantum potuit, crimatus est, cum ipse maxime eum obticere juberem. Aiebat autem existimare se malle eum in munere imperatorio collegam habere Timasionem Dardanum de Clearchi exercitu, quam se natione Laconem. Cum vero me delegeritis, ait, conabor et ipse quantum in me erit vobis commodare. Et vos quidem sic vosmet comparate, ut cras, si commodum navigare liceat, solvamus: Heracleam autem navigandum erit, omnibusque adeo danda est opera ut eo adpellant: de ceteris, cum eo pervenerimus, consultabimus. »

CAPUT II.

Inde postero die cum solvissent, vento secundo biduum propter oram navigabant. Ac dum propter eam navigabant, litus Iasionum adspectabant, ad quod Argo fertur adpulisse, itemque fluminum ostia; primum Thermodontis, deinde Iris, deinde Halys, deinde Parthenii: hunc autem prætervecti, Heracleam perveniunt, urbem Græcam, Megarensium coloniam, in Mariandynorum agro sitam. Et portum propter Acherusaladem Chersonesum capiebant; ubi dicitur Hercules ad Cerberum canem descendisse; quo nunc etiam loco monstrant incolæ descensus monumenta, voraginem plus quam duo stadia altam. Mittunt huc Græcis Heracleotæ hospitalia munera, farinæ ter mille medimnos, vini bis mille amphoras, viginti boves, oves centum. Labitur ibi per campum amnis, cui nomen Lycus, latitudine duorum fere plethrorum.

At milites unum in locum congregati deliberabant utrum terra potius an mari reliquum iter e Ponto conficiendum esset. Cum autem Lycon Achæus surrexisset, in hanc sententiam loquutus est: « Miror equidem, viri, duces operam non dare ut stipendium ad victum parandum nobis suppeditent: nam dona quæ accepimus hospitalia in trium dierum victum exercitui nequaquam suppetent; nec locus est ullus, inquit, unde frumentum, ejus utique si causa profisciscemur aliquo, referamus. Quapropter arbitror ab Heracleotis petendos nobis esse non minus ter mille Cyzicenos. » Alius autem aiebat, ab iis esse non minus decem millia Cyzicenorū petendum: legatos etiam deligendos nobisque hic sedentibus quamprimum ad civitatem mittendos, ut quid nobis renuntient intelligamus, et ad hoc consilia nostra adcommodemus. Ibi tum legatos designarunt, primum

πιστοὶ ἐπὶ αἰσῶν ὄντες. ἔστι δ' οἱ καὶ Ξενοφῶντα. Οἱ δὲ ἱερὰς ἀπειροχρῶτος ἀφ' ὧν τούτοις ἐδόκει καὶ ἀνακαλεῖν πόλιν Ἐπίφρονα καὶ οὐκ αὖτις καὶ αὐτοὶ ἐβόοντες διδόναι. Ἐπὶ δ' οὗτοι ἐδοκίμασαν ἀποδοῦναι εἶναι, πέμπουσιν Ἀδάωνα Ἀχαιοὺς καὶ Καλλιμάχον Παρθάσιον καὶ Ἀχαιοὺς Στυμφαλίον. Οὗτοι ἔβου-
 τας ἔβουον τὰ δεδιωμένα τὸν δὲ Ἀδάωνα ἔρασαν καὶ ἐπαπειλῆναι, εἰ μὴ ποιήσῃεν ταῦτα. Ἀχαιοὶ δ' οἱ Ἡρακλεῖδαι βουλεύσασθαι ἔρασαν καὶ εἰς τὰ τε χρῆματα ἐκ τῶν ἀγρῶν συνδύον καὶ τὴν ἀγροὺν εἰσὶν ἀναλαμβάνειν, καὶ αἱ πόλιν ἐκείνῃντο καὶ ἐπὶ τῶν τεύχεων ὅπλῃ ἐκείνῃντο.

9. Ἐκ τούτου οἱ παρῆσαντες ταῦτα τοὺς στρατηγούς ἡρώδης διαφείραν τῇ πράξει καὶ συνέστησαν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοὶ προσίστασθαι δὲ μάλιστα αὐτῶν Καλλιμάχῳ τε ὁ Παρθάσιος καὶ Ἀδάων ὁ Ἀχαιός.

10. Οἱ δὲ λόγῳ ἔσαν αὐτοῖς ὡς αἰσῶν εἰς ἄρῃν ἔνα Ἀχαιῶν Πελοποννησίῳ καὶ Λακεδαιμονίῳ, μηδὲν δὲν δὲν παρεχόμενον εἰς τὴν στρατίαν, καὶ τοὺς μὲν πόνοις σφῆς ἔχειν, τὰ δὲ κέρδη ἄλλους, καὶ ταῦτα τὴν σωτηρίαν σφῶν κατεργασμένων εἶναι γὰρ τοὺς κατεργασμένους Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς, τὸ δ' οὐδὲν στρατεύμα οὐδὲν εἶναι. Καὶ ἦν δὲ τῇ ἀντιθείᾳ ὑπὲρ ἧμισι τοῦ ὅλου στρατεύματος Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί.

11. Εἰ δὲ οὖν σωφρονέειν, αὐτοὶ συστάσιντες καὶ στρατηγούς ἐθέμενοι ἑαυτῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀντὶ τὴν πορείαν ποιεῖντο καὶ πειρῶντο ἀγαθὸν τι λαμβάνειν.

12. Ταῦτ' ἔδοξε καὶ ἀποδέχοντες Χειρισόφῳ εἰ τινας ἔσαν παρ' αὐτῷ Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοὶ καὶ Ξενοφῶντα συνέστησαν καὶ στρατηγούς αἰσούντων ἑαυτῶν δέκα, τοὺς τοὺς δὲ ἐβούλοντο ἐκ τῆς νίκης, ὅτι δοκοῖε τοῦτο ποιεῖν. Ἦν μὲν οὖν τὸ παντὸς ἀρχὴ Χειρισόφῳ ἐν ταύτῃ κατεῖδεν ἡμέρᾳ ἑκτῇ ἢ ἑβδόμῃ, ἀφ' ἧς ἤρθε.

13. Ξενοφῶν μάλιστα ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι, νομίζων οὕτως ἀσφαλέστερον εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἕκαστον στέλλεσθαι, ἀλλὰ Νέων ἐπαίθεν αὐτὸν καθ' αὐτὸν πορεύεσθαι, ἀκούσας τοῦ Χειρισόφου ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἀρμολύτης φάτις τριήρας ἔχων ἦξεν εἰς Καλπὴν λιμένα. ὅπως οὖν μὲν μετὰ σχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεῖσταιν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ ταῦτα συνεβούλευσε.

Καὶ Χειρισόφους, ὅσα μὲν ἀθυρῶν τοῖς γεγενημένοις, ὅσα δὲ αἰσῶν ἐκ τούτου τὸ στρατεύμα, ἐπιτρέπει αὐτῷ ποιεῖν ὅτι βούλεται.

(15) Ξενοφῶν δὲ ἔτι μὲν ἐπεχείρησεν ἀπαλλαγῆς τῆς στρατιᾶς ἐκπλεῖσθαι θυομένῳ δὲ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ καὶ κοινουμένῳ πότερα λῶν καὶ ἁμῶν εἰς στρατεύεσθαι ἔχοντι τοὺς παραμεινάντας τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀπαλλαττεσθαι ἐσήμαχεν ὁ θεὸς τοῖς ἱεροῖς συστρατεύεσθαι.

(16) Οὕτω γίνεσθαι τὸ στρατεύμα τριῶν, Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀχαιοὶ πλείους ἢ τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ὀπλίται πάντες, Χειρισόφῳ δ' ὀπλίται μὲν εἰς τετρακοσίους καὶ χίλους, πελτασταὶ δὲ εἰς ἑπτακοσίους, οἱ Κλέαρχος Θρᾷκες, Ξενοφῶντι δὲ ὀπλίται μὲν εἰς ἑπτακοσίους καὶ χίλους,

omnium Chrisophum, quod is imperator lectus esset : fuere qui Xenophontem etiam designarent : illi vero vehementer repulabantur ; quippe quia statuebat eadem uterque, Graecam nimirum civitatem et amicam non cogendam esse ut quicquid det, nisi quod ipsi cives libenter donare vellent. Cum itaque viderentur hi minime alios ad rem suscipiendam animos habere, Lyconem Achaeum, et Callimachum Parthasium, et Azisiam Symphalum mittunt. Hi Heraclidae profecti quae fuerant ab exercitu de reba exponebant ; Lyconem aiunt etiam minas addidisse, nisi haec facerent. Heraclidae audita eorum oratione, se ea de re deliberaturos aiebant ; ac mox tum res suas ex agris comportarunt, tum annonam intro abstulerunt ; porte quoque clausae erant, et in muris arma conspiciabantur.

Ibi tum harum turbarum auctores, duces inuicem queriebantur eos rem getendam corrumpere : atque adeo Arcades et Achai coibant ; cum Callimachus Parthasius et Lyon Achaus in primis se duces iis praeberent. Iis autem sermones erant, indignum esse Peloponnesiis ac Laeda moniis unum Atheniensem imperare, qui nullas exercitus copias suppediasset ; ipsos porro labores ferre, alios emolumenta, tametsi salutem ipsi ceteris attulissent : ejus enim auctores fuisse Arcadas et Achaos ; praee quibus reliquis copias nullo esse loco numerandas (et revera constabat exercitus plus parte dimidia ex Arcadibus et Achaeis) si ergo sciperent, ipsi, cum coissent et duces sibi proprios ligissent, seorsum iter facerent, atque operam darent ut aliquid ipsi emolumentum caperent. Probata est haec sententia : atque adeo Chrisophum, si qui cum eo erant Arcades vel Achai, cum deseruissent omnes, et Xenophontem, coiverunt, et decem sibi duces deligunt : decreverunt etiam ut ex victrice sententia quicquid visum foret, id facerent. Itaque tum Chrisophum summum imperium die, ex quo lectus fuerat, sexto vel septimo est abrogatum.

At volebat Xenophon una cum ipsis iter facere, quod existimaret ita tutius iter fore institutum, quam si seorsum quisque pergeret : verum Neon ei persuasit ut iter per se institueret, quod is de Chrisopho audivisset Cleandrum Byzantii praefectum dixisse cum triremibus se in Calpes portum venturum : quapropter ut ne quis triremium particeps esset, sed ipsi militesque ipsorum triremibus enavigaret, id hoc Xenophonti dabat consilii. Et Chrisophus quidem, partim animo commotus propter ea quae acciderant, partim odio exercitus quod ex eo tempore conceperat, potestatem ei quod vellet agendi permittebat. Xenophon quidem adhuc conatus est, ut ab exercitu digressus enavigaret : ei vero rem Herculi Duci sacram facienti, eumque consulenti utrum melius satiusque foret cum iis militibus, qui remanserant, expeditionem suscipere, an ab iis digredi, significavit per exta deus una cum iis expeditionem esse suscipiendam. Ita factum ut exercitus trifariam divideretur ; Arcades et Achai, plures quam quater mille et quingenti, omnes gravis armaturae milites : Chrisopho gravis armaturae milites mille fere erant et quadringenti, peltastae fere septingenti, Thraces utique qui Clearchum sequuti fuerant : Xenophonti gravis armaturae milites mille fere et septingenti, peltastae

πελτασταὶ δὲ εἰς τριακοσίους· ἱππικὸν δὲ μόνος οὗτος ἔχεν, ἀμφὶ τετραράκοντα ἱππέας.

17. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες διαπραξάμενοι πλοῖα παρὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρώτοι πλείουσιν, ὅπως ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες τοῖς Βιθυνοῖς λάβουεν ὅτι πλείστα· καὶ ἀποβαίνουσιν εἰς Κάλπησ λιμένα κατὰ μέσον πῶς τῆς Θράκης. (18) Χειρίσφοπος δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἡρακλεωτῶν ἀρξάμενος πεζῇ ἐπορεύετο διὰ τῆς γῶρας· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Θράκην ἐνέβαλε, παρὰ τὴν θάλατταν ἦεν· καὶ γὰρ ἤσθηναι. (19) Ξενοφῶν δὲ πλοῖα λαβὼν ἀποβαίνει ἐπὶ τὰ θρία τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡρακλεωτῶος καὶ διὰ μεσογαίας ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

[Ὅν μὲν οὖν τρόπον ἢ τε Χειρίσφου ἀρχὴ τοῦ παντὸς κατελύθη καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ στρατεύμα ἐσχίσθη ἐν τοῖς ἐπάνω εἰρηταί.] (2) Ἐπραξεν δ' αὐτῶν ἕκαστοι τάδε. Οἱ μὲν Ἀρκάδες ὡς ἀπέβησαν νυκτὸς εἰς Κάλπησ λιμένα, πορεύονται εἰς τὰς πρώτας κώμας, στάδια ἀπὸ θαλάττης ὡς τριακόνα. Ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο ἦγον ἕκαστος δὲ στρατηγὸς τὸν αὐτοῦ λόγον ἐπὶ κώμην· ὅποια δὲ μεζῶν ἐδόκει εἶναι σύνδυο λόχους ἦγον οἱ στρατηγοί. (3) Συνεβάλλοντο δὲ καὶ λόφον εἰς ὃν δέοι πάντας ἀλῆσθαι· καὶ ἄτε ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες ἀνδράποδά τε πολλὰ ἔλαβον καὶ πρόβατα πολλὰ περιεβάλλοντο. (4) Οἱ δὲ Θράκες ἡθορίζοντο οἱ διαφυγόντες· πολλοὶ δὲ διέφυγον πελτασταὶ ὄντες ὀπλίτας ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν. Ἐπεὶ δὲ συνελέγησαν, πρῶτον μὲν τῷ Σμίκρητος λόγῳ ἐνὸς τῶν Ἀρκάδων στρατηγῶν ἀπὸντι τῇ εἰς τὸ συγκειμένον καὶ πολλὰ χρήματα ἄγοντι ἐπιτίθενται. (5) Καὶ τέως μὲν ἐμάχοντο ἅμα πορευόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ δὲ διαβάσει χαράδρας τρέπονται αὐτοὺς, καὶ αὐτὸν τε τὸν Σμίκρητα ἀποκτινύνουσι καὶ τοὺς ἄλλους πάντας· ἄλλου δὲ λόχου τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ Ἡγησανδρου ὅκτῳ μόνους κατέλιπον· καὶ αὐτὸς Ἡγησανδρος ἐσώθη. (6) Καὶ οἱ ἄλλοι μὲν λοχαγοὶ συνῆλθον οἱ μὲν σὺν πράγμασιν οἱ δὲ ἀνευ πραγμάτων· οἱ δὲ Θράκες ἐπεὶ εὐτύχησαν τοῦτο τὸ εὐτύχημα, συνεζῶν τε ἄλλήλους καὶ συνελέγοντο ἐβρωμένους τῆς νυκτός. Καὶ ἅμα ἡμέρᾳ κύκλῳ περὶ τὸν λόφον ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἐτάττοντο καὶ ἱππεῖς πολλοὶ καὶ πελτασταὶ, καὶ αἰεὶ πλείονες συνέρρεον. (7) καὶ προσβάλλον πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἀσφαλῶς· οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες οὔτε τοξότην ἔχον οὔτε ἀκονιστήν οὔτε ἱππεία· οἱ δὲ προσθέντες καὶ προσελαύνοντες ἠκόντιζον· ὅσοι δὲ αὐτοῖς ἐπίοιεν, βραδίως ἀπέφευγον· ἄλλοι δὲ ἄλλῃ ἐκτείνοντο. (8) Καὶ τῶν μὲν πολλοὶ ἐπιτρώσκοντο, τῶν δὲ οὐδεὶς ὥστε κινήσθαι οὐκ ἐδύναντο ἐκ τοῦ χωρίου, ἀλλὰ τελευτῶντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ Θράκες. (9) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία πολλὴ ἦν, διεσφύγοντο περὶ σπονδῶν καὶ τα μὲν ἄλλα ὡμολόγητο αὐτοῖς, ὁμήρους δὲ οὐκ ἐδίδουσιν οἱ Θράκες αἰτούντων

fere trecenti: hic autem solus equitatum habebat, equites scilicet circiter quadraginta.

Et Arcades quidem, posteaquam navigia ab Heracleoti consequuti essent, primi navigarunt, ut subito Bithynos adorti, quamplurima caperent: ac ad Calpes portum, qui media prope in Thracia est, e navibus egrediuntur. Chirisophus ab ipsa statim Heracleotarum urbe iter ingressus, pedibus per regionem proficiscebatur: et posteaquam Thraciam fuisset ingressus, propter mare pergebat; erat enim infirma valetudine. Xenophon, acceptis navigiis, ad Thraciae et agri Heracleensis fines exscendit, ac per mediterraneum iter faciebat.

CAPUT III.

[In supradictis expositum quidem est, quo pacto tum summum Chirisopho imperium abrogatum, tum Graecorum exercitus divisus fuerit.] Eorum autem singuli fecerunt haec: Arcades in portum Calpes cum noctu descendissent, ad viros proximos pergunt, stadia circiter triginta a mari. Cumque illuxisset, unusquisque dux in vicum aliquem suam copiarum partem duxit: qui vero vicus amplior esse videbatur, in eum duas simul cohortes ducebant duces. Convenit et de tumultu quodam, in quem omnes congregari oportet: et, quia repente irruerant, tum mancipia multa ceperunt, tum multis ovibus politi sunt. At Thraces, qui fuga elapsi fuerant, se unum in locum congregabant; multi utique ex ipsis Graecorum manibus, propterea quod hi gravi armatura essent onerati, illi peltas tantum gestarent, aufugerant. Posteaquam autem erant collecti, primum Smicretis cohortem adoriebantur, qui unus e ducibus Arcadicis erat, ac jam multa cum praeda ad locum constitutum se recipiebat. Ac pugnabant quidem primum Graeci, iter simul pergentes; at in tractu torrentis cujusdam alvei hostes eos in fugam vertunt; atque tum Smicretem ipsum, tum ceteros omnes occidunt: alius etiam ducis, qui ex decem illis ducibus unus erat, cui nomen Hegesandri, octo tantum incolumes reliquerunt milites; ipse quoque Hegesander salvus evasit. Et reliqui tandem duces convenere, partim salva, partim amissa praeda. Thraces autem, prospero hoc successu usi, se mutuo inclamabant, nocturne magno animo congregabantur. Ac prima luce ex omni parte circa collem, in quo castra Graeci habebant, instructi consistebant equites multi et peltastae: atque plures eodem usque confluebant, ac tuto gravis armaturae milites adoriebantur. Nam Graeci neque sagittarium habebant ullum, neque jaculatorem, neque equitem: at illi, adcurrentes et citatis equis irruentes, jaculabantur: cum vero eos invaderent Graeci, facile aufugiebant. Porro alii aliis ex locis Graecos adoriebantur; et ex his quidem multi vulnerabantur, ex illis nemo; adeo ut ex eo se loco Graeci movere non possent; imo vero Thraces tandem eos etiam ab aqua arcebant. Cum in magaa res esset difficultate, de induciis inter se colloquebantur: ac de ceteris quidem inter eos consensus est, at obsides non dedere Thra-

τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἴσχυετο. Τὰ μὲν δὲ τῶν Ἀρκάδων οὕτως εἶχε.

10. Χειρίσφορος δὲ ἀσφαλῶς πορευόμενος παρὰ θάλατταν ἀρικνεῖται εἰς Κάλπησ λιμένα. Ξενοφῶντι δὲ διὰ τῆς μεσογαίας πορευομένων οἱ ἱππεῖς προκαταθιόντες ἐντυγχάνουσι πρεσβύταις πορευομένοις ποι. Καὶ ἐπεὶ ἤλθισαν παρὰ Ξενοφῶντα, ἐρωτᾷ αὐτοὺς εἴ ποῦ ἤσθηνται ἄλλου στρατεύματος ὄντος Ἑλληνικοῦ. (11) Οἱ δὲ εἶλεγον πάντα τὰ γεγενημένα, καὶ νῦν ὅτι πολιορκουῦνται ἐπὶ λόφῳ, οἱ δὲ Θρᾶκες πάντες περιεκυκλωμένοι εἰεν αὐτοὺς. Ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἀνθρώπους τούτους ἐρύλαττεν ἰσχυρῶς, ὅπως ἡγεμόνες εἰεν ὅσοι δέον σκοπούς δὲ καταστῆσας συνέλεξε τοὺς στρατιώτας καὶ εἶλεξεν, (12) Ἄνδρες στρατιῶται, τῶν Ἀρκάδων οἱ μὲν τεθνήσκουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ λόφῳ τινὸς πολιορκουῦνται. Νομίζω δ' εἴωγε, εἰ ἐκεῖνοι ἀπολούνται, οὐδ' ἡμῖν εἶναι οὐδεμίαν σωτηρίαν, οὕτω μὲν πολλῶν ὄντων πολέμων, οὕτω δὲ τεθαλῆκότων. (13) Κράτιστον οὖν ἡμῖν ὡς τάχιστα βοηθεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ὅπως εἰ ἔτι εἰσὶ σῶσι, σὺν ἐκείνοις μαχόμεθα καὶ μὴ μόνοι λειψόμενοι μόνοι καὶ κινδυνεύομεν. (14) Νῦν μὲν οὖν στρατοπεδεύομεθα προελθόντες ὅσον ἂν δοκῇ καιρὸς εἶναι εἰς τὸ δεῖπνοποιεῖσθαι· ἔως δ' ἂν πορευώμεθα, Τιμασίῳ ἔρχον τοὺς ἱππεῖς προελκυνέτω ἐφόδῳ ἡμᾶς, καὶ σκοπεῖτω τὰ ἐμπροσθεν, ὥς μηδὲν ἡμᾶς λάθῃ. (15) Παρέμενε δὲ καὶ τῶν γυναικῶν ἀνθρώπους εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τὰ ἄκρα, ὅπως εἴ ποῦ τί πῶθεν καθορῶεν, σημαίνουσιν ἐκείλους δὲ καλεῖν ἅπαντα ὅτῳ ἐντυγχάνουσιν κυστίμῳ· (16) ἡμεῖς γὰρ ἀποδράντες μὲν ἂν οὐδαμῶς ἐνδύνει· πολλὰ μὲν γὰρ, ἔρχ, εἰς Ἡράκλειαν πάλιν ἀπιέναι, πολλὰ δὲ εἰς Χρυσόπολιν διαλθεῖν· οἱ δὲ πολέμοι πλησίον· εἰς Κάλπησ δὲ λιμένα, ἔνθα Χειρίσφορον εἰκάζομεν εἶναι, εἰ σέσωσται, εὐχρίστη ὁδός. Ἀλλὰ ὅθ' ἐκεῖ μὲν οὔτε πλοῖα ἔστιν οἷς ἀποπλευρούμεθα μένουσι τε αὐτοῦ οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἔστι τὰ ἐπιτήδεια. (17) Τῶν δὲ πολιορκουμένων ἀπολογισμένων σὺν τοῖς Χειρίσφορον μόνοις κακίον ἔστι διακινδυνεύειν ἢ τῶνδε σωθέντων πάντας εἰς ταῦτόν ἐλθόντας κοινῇ τῆς σωτηρίας ἔρχεσθαι. Ἀλλὰ γρηὶ παρὰ σκευασμένους τὴν γνώμην πορεύεσθαι ὥς νῦν ἡ εὐκλειῆς τελευτήσῃ ἔστιν ἡ καλλίστην ἔργον ἐργάσασθαι Ἑλλήνας τοσοῦτους σώσαντας. (18) Καὶ ὁ θεὸς ἴσως ἄγει οὕτως, ὃς τοὺς μεγαληγορήσαντας ὥς πλέον φρονούντας ταπεινώσαι βούλεται, ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ θεῶν ἀρρομένους ἐντιμωτέρους ἐκείνων καταστήσαι. Ἀλλ' ἔπειθεαι γρηὶ καὶ προσέρχιν τὸν νοῦν, ὥς ἂν τὸ παραγγελλόμενον δύνῃσι ποιεῖν.

19. Ταῦτ' εἰπὼν ἤγειτο. Οἱ δ' ἱππεῖς διασπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς εἶχεν ἕκαστον ἢ ἐβάδιζον, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπιπαριόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἕκαστον πάντα ὅσα καὶ ὅσα ἐύρωον, καὶ ἡ στρατιὰ δὲ, εἴ τιτι παραλείπομένων ἐντυγχάνουσιν· ὥστε πᾶσα ἡ χώρα αἰθεσθαι ἐδόκει καὶ τὸ στρατεύμα πολλὸ εἶναι. (20) Ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν κατεστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ λόφῳ ἐκδύντες, καὶ τὰ

ces, quos Græci postulabant; sed hac in parte habebatur. Et Arcadum quidem ita se res habebant.

Chrisophus autem tuto propter mare pergens, ad Calpes portum pervenit. Xenophonte per mediterraneum iter faciente, equites ipsius ante reliquas copias procurrentes in senes aliquo proficiscentes incident. Cumque ad Xenophontem ducti essent, interrogat ille eos an alias alibi Græcas esse copias sensissent. Illi omnia, quæ acciderant, narrant, atque nunc jam eas in colle obsideri, Thracasque universos eas undique cinxisse. Ibi tum homines illos diligenti custodia adservabat, ut ubi opus esset itineris sibi duces essent: cumque speculatoribus constituisset, milites convocavit, atque orationem hanc habuit: « Arcadum alii, milites, perierunt, reliqui quodam in colle obsidentur. Et ipse quidem arbitror, si illi fuerint deleti, nullam nobis salutem fore, cum tanta sit hostium multitudo, tantaque confidentia. Quapropter optime nos facturos arbitror, si viris opem quam celerrime feremus; ut si adhuc sint incolumes, una cum ipsis dimicemus, ac non, soli relictī, soli etiam præliū aleam subeamus. Itaque jam castra metemur, tantisper progressi, dum conandi tempus esse visum fuerit: quamdiu vero pergemus, Timasion cum equitibus antecedit ita ut nos observet, atque ea speculetur quæ ante nos erunt, ut nihil nos lateat. » Misit etiam ex armatura levi homines expeditos ad latera montiumque juga, ut, si quid ulla ex parte conspicerent, sibi significarent: jussit autem eos quidquid offenderent, quod exuri posset, exurere. « Nec enim fieri poterit, ait, ut usquam gentium fuga evadamus ex hoc loco: longum, ait, habituri simus iter, si Heracleam redeamus, longum etiam, si Chrysopolin contendamus; porro hostes a nobis prope absunt; ad Calpes vero portum, ubi nunc esse Chrisophum arbitramur, si quidem incolumis eo pervenit, via brevissima est. At enim istæ neque sunt naves, quibus avehamur; et ibi manentibus ne unum quidem in diem suppetet commeatus. Ceterum pereuntibus iis qui nunc obsidentur, minus expedit cum solis Chrisophi copiis belli aleam subire, quam, conservatis hisce, omnes ineuntibus locum congressos saluti communiter consulere. Enimvero sic comparatis animis nobis pergendum est, ut statuamus hoc tempore vel gloriose occumbendum esse, vel præcælarissimum facinus obeundum, cum tot Græcos servaverimus. Atque deus forsitan ipse rem huc deducit, qui magna loquutos, quasi prudentia præcellerent, deprimere vult; nos vero, qui a diis rerum agendarum initium ducimus, illis clariore reddere. Sed jam sequi vos oportet et animum attendere, ut quidquid imperatum fuerit exsequi possitis. »

Hæc loquutus, præcedebat. At equites hinc inde sparsiqueusque commodum esset, incendebant omnia quæ vadebant. Et peltastæ cum in ardua loca evasissent, quæcumque exui posse viderent, incendebant omnia; quod et exercitus sanc faciebat, si quid ab iis quod relictum esset offunderet: adeo ut regio tota ardere, et ingens exercitus esse videretur. Posteaquam tempus esset, consensu colle quo-

τε τῶν πολεμίων πυρὰ ἑώρων, ἀπείχον δὲ ὡς τετταράχοντα σταδίους, καὶ αὐτοὶ ὡς ἐδύναντο πλείστα πυρὰ ἐκαιον. (21) Ἐπεὶ δὲ ἐδείκνυσαν τάχιστα, παρηγγέλθη τὰ πυρὰ κατασθενύναι πάντα. Καὶ τὴν μὲν νύκτα φυλακὰς ποιησάμενοι ἐκάθευδον· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσεΐσμενοι τοῖς θεοῖς, (καὶ) συνταξάμενοι ὡς εἰς μάχην ἱπορεύοντο ἢ ἐδύναντο τάχιστα. (22) Τιμασίων δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας καὶ προελαύνοντες ἑλάνθανον αὐτοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ γενόμενοι ἐνθα ἐπολιορκῶντο οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὐχ ὀρώσιν οὔτε φιλιον στράτευμα οὔτε πολέμιον, καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλουσι πρὸς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸ στράτευμα, γράδια δὲ καὶ γερόντια καὶ πρῶτα ὀλίγα καὶ βούς καταλελειμμένους. (23) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον θαῦμα ἦν τί εἴη τὸ γεγενημένον, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν καταλελειμμένων ἐπυνθάνοντο ὅτι οἱ μὲν ὁρᾶς εὐθὺς ἀπ' ἐσπέρας ὦχοντο ἀπίοντες, ἔωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔρασαν οἴχεσθαι· ὅπου δὲ οὐκ εἰδέναι.

24. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα, ἐπεὶ ἤρστησαν, συσχευασάμενοι ἱπορεύοντο, βουλόμενοι ὡς τίχιστα συμμῆξαι τοῖς ἄλλοις εἰς Κάλπης λιμένα. Καὶ πρεσβύτεροι ἑώρων τὸν στίβον τῶν Ἀρχαίων καὶ Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ἐπὶ Κάλπης ὁδόν. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸ τόπον, ἄσμενοι τε εἶδον ἀλλήλους καὶ ἡσπάζοντο ὥσπερ ἀδελφούς. (25) Καὶ ἐπυνθάνοντο οἱ Ἀρχαῖδες τῶν περὶ Ξενοφῶντα τί τὰ πυρὰ κατασβέσειαν· ἡμεῖς μὲν γάρ, ἔρασαν, ὥσμεθα ὑμᾶς τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πυρὰ οὐχ ἑώρωμεν, τῆς νυκτὸς ἤξειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ οἱ πολέμιοι δὲ, ὡς γε ἡμῖν ἐδόκουν, τοῦτο δέισαντες ἀπῆλθον· σχεδὸν γὰρ ἀμφὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἀπῆσαν. 26) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀφίκασθε, ὃ δὲ χρόνος ἐξήκεν, ὥσμεθα ὑμᾶς πυθομένους τὰ παρ' ἡμῖν φοβηθέντας οἴχεσθαι ἐπὶ θάλατταν· καὶ ἐδόκει ἡμῖν μὴ ἀπολείπεσθαι ὑμῶν. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς δεῦρο ἱπορεύθημεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἠυλίζοντο ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πρὸς τῇ λιμένι. Τὸ δὲ χωρίον τοῦτο δ καλεῖται Κάλπης λιμὴν ἔστι μὲν ἐν τῇ Θράκῃ τῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀρξαιμένη δὲ ἡ Θράκη αὕτη ἐστὶν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Πόντου μέχρι Ἡρακλείας ἐπὶ δεξιὰ εἰς τὸν Πόντον εἰσπλύνει. (2) Καὶ τριῆρει μὲν ἐστὶν εἰς Ἡράκλειαν ἐκ Βυζαντίου κώπαις ἡμέρας μάλα μακρὰς πλοῦς· ἐν δὲ τῷ μέσῳ ἄλλη μὲν πόλις οὐδεμία οὔτε φίλια οὔτε Ἕλληνις, ἀλλὰ Θρᾶκες Βιθυνοί· καὶ οὗς ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων ἐκπίπτοντας ἢ ἄλλως πως δεινὰ ὑβρίζειν λέγονται τοὺς Ἕλληνας. (3) Ὁ δὲ Κάλπης λιμὴν ἐν μέσῳ μὲν κεῖται ἐκατέρωθεν πλεόντων ἐξ Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου, ἔστι δ' ἐν τῇ θαλάττῃ προκείμενον χωρίον, τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν καθήκον αὐτοῦ πέτρα ἀποτρίψῃς, ὥστος ὅττι ἐλάχιστον οὐ μείον εἰκόσιν ὀργυῶν, ὃ δὲ αὐτὴν ὃ εἰς τὴν γῆν ἀνήκων τοῦ χωρίου μάλιστα

ΞΕΝΟΦΩΝ.

dam castra metabantur, cum et hostium ignes cernerent (nam ab iis tantum quadraginta fere stadia aberant), et ipsi quam poterant plurimos accenderent ignes. Cum primum coenassent, mandatum est ut ignes omnes exstinguerent. Ac per noctem quidem constitutis excubiis somno se dabant : prima vero luce deos comprecati, et structis ordinibus tanquam si ad pugnam mox ineundam se pararent, quam poterant celerrime pergebant. At Timasion equitesque, qui habebant apud se duces itineris, et ante ceteras copias perrexerant, prius in collem, ubi Graeci obsessi erant, evaserunt, quam eo se pervenisse animadverterent : neque hic vel socias copias, vel hostiles vident (eaeque ipsa Xenophonti et universo exercitui mox significant), sed aniculas tantum quasdam et vetulos, atque oves paucas, et boves relictos. Et primum quidem iis miraculo res erat, quid accidisset nescientibus : postea de relictis illis sciscitando comperiunt Thracas primo statim vespere discessisse ; atque mane Graecos etiam abiisse dixerunt ; quo vero abierint, se nescire.

Hæc cum Xenophon ejusque milites audivissent, posteaquam pransi essent, vasis collectis pergebant ; quippe qui cuperent quam celerrime se cum ceteris Graecis apud Calpes portum conjungere. Ac dum pergerent, Arcadam Achæorumque vestigia in ea quæ ad Calpen tendebat via cernebant. Posteaquam in unum locum pervenissent, læti se mutuo adspexere, ac tanquam fratres se invicem amplexi sunt. Atque Arcades ex Xenophontis militibus sciscitabantur quamobrem ignes exstinxissent : nam primum arbitrabamur, inquit Arcades, cum ignes non jam amplius usquam videremus, vos noctu in hostes invasuros : hostesque adeo, uti quidem nobis suspicari videbantur, id veriti discessere : nam id temporis fere abierunt. At cum non veniretis, et tempus jam præterisset, putabamus vos, posteaquam rerum nostrarum statum cognovissetis, metu permotus ad mare fuga abiisse : atque adeo visum fuit nobis dandam esse operam ut a vobis non abessemus. Sic itaque nos etiam huc perreximus.

CAPUT IV.

Et hoc quidem die ibi in litore propter portum commorati sunt. Ceterum is locus, qui Calpes portus dicitur, situs est in Thracia Asiatica : hæc autem Thracia ducto ab ostio Ponti initio ad Heracleam usque pertinet, in Pontum naviganti ad dextram sita. Et e Byzantio quidem in Heracleam tantum est itineris, quantum confici trirème, quæ remis agatur, die potest longissimo : in medio nulla neque socia, neque Græca civitas est, sed soli Thraces Bithyni : et quoscunque Græcos ceperint sive in litus ejectos, sive quo alio casu eo delatos, crudelem in modum eos tractare dicuntur. Calpes vero portus, si qui Heraclea et Byzantio navigant, utrinque in medio situs est : locus ipse in mare porrigitur, cujusque adeo pars ea quæ ad mare pertinet, petra est prærupta, altitudine, qua minima est, non minori viginti orgyis : cervix loci quæ ad terram pertingit, est qua-

τεττάρων πλέθρων τὸ εὖρος· τὸ δ' ἐντὸς τοῦ αὐγέου χωρίου ἱκανὸν χωρίον ἀνθρώποις οἰκῆσαι. (4) Ἀρχὴν δ' ἔπ' αὐτῇ τῇ πέτρῃ τὸ πρὸς ἐσπεραν ἀνιχθὼν ἔργον. Κόρη δὲ ἡδὺς ὕδατος καὶ ἀβύσσος βέουσα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ ὑπὸ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ γωφίου. Εὐλα δὲ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, πάνυ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ ναυπηγέσματα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ. (5) Τὸ δὲ ἔρος τὸ ἐν τῷ λιμένι εἰς μεσόγαιαν μὲν ἀνέκειν ὅσον ἐπὶ εἰκοσι σταδίους, καὶ τοῦτο γέφυρας καὶ ἀλίσκων τὸ δὲ παρὰ θαλάτταν πλεῖον ἢ ἐπὶ εἰκοσι σταδίους ἀπὸ πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς καὶ μεγάλαις ξύλοις. (6) Ἡ δὲ ἄλλη χώρα καλὴ καὶ πολλή, καὶ κῶμαι ἐν αὐτῇ εἰσι πολλαὶ καὶ οἰκούμεναι ὅροι γῆρ ἢ γῆ καὶ κριθῶς καὶ πυρός· καὶ ὅσπρια πάντα καὶ μέλιτις καὶ σῆσαμα καὶ σῶκα ἀραδύνη καὶ ἀμπέλους· πολλὰς καὶ ἡδυσμένους καὶ τὰλλα πάντα πλὴν ἑλαινῶν. (7) Ἡ μὲν χώρα ἦν τοιαύτη. Ἑσκήνον δὲ ἐν τῷ αἰνιχθῶ πρὸς τῇ θαλάττῃ· εἰς δὲ τὸ πόσιμα ἂν γεόμενον οὐκ ἐβόλυντο στρατοπεδεύεσθαι, ἀλλὰ ἐδόκει καὶ τὸ εἶναι ἐναυθά ἐξ ἐπιβουλῆς εἶναι, βουλομένων τινῶν κατοικίσαι πόλιν. (8) Τῶν γὰρ στρατιωτῶν οἱ πλείστοι ἦσαν οὐ σπάνι βίον ἐκπεπαισχυότες ἐπὶ ταύτῃ τῇ μισθοφορᾷ, ἀλλὰ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ μὲν καὶ ἀνδρας ἄγοντες, οἱ δὲ καὶ προσανηλωκότες χρήματα, καὶ τούτων ἕτεροι ἀποδεδρακότες πατέρας καὶ μητέρας, οἱ δὲ καὶ τέκνα καταλιπόντες ὡς χρήματ' αὐτοῖς κτησάμενοι ἤζοντες πάλιν, ἀκούοντες καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ Κύρῳ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ πράττειν. Τοιοῦτοι οὖν ὄντες ἐπόθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα σῶζεσθαι.

9. Ἐπειδὴ δὲ ὑστέρᾳ ἡμέρᾳ ἐγένετο τῆς εἰς ταῦτον συνόδου, ἐπ' εἰσὶν ἐβύητο Ξενοφῶν ἀνάγκη γὰρ ἦν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξάγειν ἐπέναι δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς θάπτειν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ καλὰ ἐγένετο, εἶποντο καὶ οἱ Ἀρχαῖες, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς τοὺς πλείστους ἐνθαπερ ἔπεσον ἑκάστους ἑκάβαν· ἥδη γὰρ ἦσαν πεμπταῖοι καὶ οὐχ ὅν τε ἀνακτεῖν ἐτι ἦν· ἐνίοις δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθηκαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς εὐνάντο κάλλιστα· οὗς δὲ μὴ εὐρίσκον κενότατον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. (10) Ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὸ στρατοπέδον. Καὶ τότε μὲν δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνήλθον οἱ στρατιῶται πάντες· συνήγαγε δὲ μέγιστα Ἀγασίας τε Στυμφάλιος λοχαγός καὶ Ἱερώνυμος Ἡλείος λοχαγός καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πρεσβύτατοι τῶν Ἀρχαίων. (11) Καὶ δόγμα ἐποίησαντο, ἂν τις τοῦ λοιποῦ μνησθῇ δόγμα τὸ στρατεύμα ποιεῖν, θανάτῳ αὐτὸν ζημιόσθαι, καὶ κατὰ γῶνιν ἀπέναι ἥπερ πρόσθεν· εἴγε τὸ στρατεύμα καὶ ἄρχειν τοὺς πρόσθεν στρατηγούς. καὶ Χειρίστροφος μὲν ἥδη τετελευτήκει φάρμακον πίων πυρέττων· τὰ δ' ἐκείνου Νέων Ἀσινάιος παρέλαβε.

12. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς εἶπε Ξενοφῶν, «ὦ ἄνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν πορείαν, ὡς εἴοικε, ὅλκον ὅτι πᾶσι ποιήσον· οὐ γὰρ ἔστι πλοῖα· ἀνάγκη δὲ πορεύεσθαι ἥδη· οὐ γὰρ ἔστι μένουσι τὰ ἐπιτήδεια. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἔφη, θυσόμεθα· ὑμεῖς δὲ δεῖ παρὰ σκευάζεσθαι

tuor admodum plethrorum latitudine : tractus autem intra cervicem tantus est, ut hominibus decies mille habitacula praeberet possit. Portus sub ipsa petra situs est, cuius litus ad occasum vergit. Est ibidem et dulcis ac uberis aspectus, qui propter ipsum mare sic habetur, ut sibi huius tamen loci potestate sit. Sunt et ligna, cum multa quidem alia, tum vero plurima pulcherrimaeque, iuxta ipsum mare, quae sunt navibus fabricandis idonea. Mons, qui est in portu, in mediterranea se porrigit, ad viginti circiter stadia, etque adeo terrenus idem et lapidum expertus; qua vero mare respicit, amplius viginti stadia, multis et omnis generis arboribus fisdemque magnis densus est. Reliqua res amena est et ampla: atque vici sunt in ea multi frequentesque incolis: fert enim terra et hordeum, et triticum, et omnia legumina, et panicum, et sesamum, et ficus satis multas, multas etiam vites vini suavis feraces, ceterasque plantas omnes, extra unas oleas. Huiusmodi ea regio erat. Milites autem in litore propter mare tabernacula collocabant: in ea parte vero, quae facile locum datura esset ubi condecere, castra locare nolebant; quin ipsi vel hoc insidiosum factum videbatur, quod eo loci venissent, quae civitatem condere aliqui ibi vellent. Nam maxima pars militum non adducta rerum ad vitam necessariorum inopia, ad haec capienda e Graecia navigaverant, sed quod Cyri virtutem auditione acceperant, alii viros etiam secum duxerant, ad i etiam facultates consumperant, ex his alii a patribus et matribus aufugerant, liberos etiam alii deseruerant, utpote qui, opes ubi ipsis comparassent, redituros se sperabant; cum audissent alios quoque qui cum Cyro essent multa sibi bona acquirere. Cum eo essent animo milites, in Graeciam incolumes redire cupiebant.

Ubi altera dies illuxit, ex quo eundem in locum conveniant, de educendis copiis Xenophon exa consulabat (necesse enim erat ad comneatus eas educere); de mortuis etiam sepeliendis cogitabat. Cumque pulchre litatum esset, Arcades quoque sequuti sunt, et mortuos, plerosque iis quidem quibus ceciderant locis, singulos sepelierunt (jam enim dies ibi quinque jacuerant, neque adeo fieri potuerat ut eos tollerent); at nonnullos quos e viis congesserant, pro suis facultatibus quam poterant honestissime sepelierunt: iis autem, quos non reperiebant, cenotaphium magnum struxerunt coronasque imposuere. His factis, ad castra reverterunt. Et ibi tum cena sumpta quieti se dederunt: postidie autem milites universi convenerunt (eos autem in primis Agasias Stymphalius cohortis ductor, cohortis ductor etiam Hieronymus Eleus, alique ex Arcadibus natu maximi coegerunt), et decretum fecerunt, ut si quis deinceps distrahendi exercitus mentionem faceret, morte is multaretur; ut item in eum redirent ordinem, quem antea tenuerat exercitus, et cum imperio essent illi, qui prius duces extitissent. Obierat jam diem supremum Chirisophus, poto medicamento, cum febri laboraret; atque ejus partes obtinebat Neon Asineus.

Post haec cum exsurrexisset Xenophon, «Iter nobis, milites, inquit, pedibus nimum, uti videtur, faciendum est. neque enim ulla nobis sunt navigia. Jam vero iter facere necesse est; neque enim hic manentibus suppetit comneatus. Quamobrem nos quidem hostias mactabimus, vos

ὡς μυχουμένους εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε· οἱ γὰρ πολέμιοι ἀντιπαρῆρχασιν. (13) Ἐκ τούτου ἐθύνοντο οἱ στρατηγοί, μάντις δὲ παρῆν Ἀρηξίων Ἀρκάς· ὁ δὲ Σιλανὸς δ' Ἀμβρακιώτης ἦδη ἀποδεδράκει πλοῖον μισθωσάμενος ἐξ Ἡρακλείας. Θυομένους δὲ ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ οὐκ ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. (14) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐπαύσαντο. Καί τινες ἐτόλμων λέγειν ὡς ὁ Ξενοφῶν βουλόμενος τὸ χωρίον οἰκίσαι πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν ὡς τὰ ἱερά οὐ γίνετο ἐπὶ ἀφόδῳ. (15) Ἐντεῦθεν κηρύξας τῇ αὐρίῳ παρεῖναι ἐπὶ τὴν θυσίαν τὸν βουλούμενον, καὶ μάντις εἴ τις εἴη, παραγγείλας παρεῖναι ὡς συνθεσόμενον τὰ ἱερά, ἔθυσ· καὶ ἐνταῦθα παρῆσαν πολλοί. (16) Θυομένῳ δὲ πάλιν εἰς τρεῖς ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ ὡς ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. Ἐκ τούτου χαλεπῶς εἶχον οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπεν ἃ ἔχοντες ἦσαν, καὶ ἀγορὰ οὐδεμία παρῆν.

17. Ἐκ τούτου ξυνελθόντων εἶπε πάλιν Ξενοφῶν, Ὁ ἄνθρωπε, ἐπὶ μὲν τῇ πορείᾳ, ὡς ὁρᾶτε, τὰ ἱερά οὐπω γίνετο· τῶν δ' ἐπιτηδείων ὁρῶ ὑμᾶς δεομένους· ἀνάγκη οὖν μοι δοκεῖ εἶναι θύεσθαι περὶ αὐτοῦ τούτου. (18) Ἀναστὰς δὲ τις εἶπε, Καὶ εὐχόμενος ἄρα ἡμῖν οὐ γίνετο τὰ ἱερά· ὡς γὰρ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου χυθὲς ἔκοντος πλοίου ἤκουσά τινος ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμυρστής μέλλει ἤξειν πλοῖα καὶ τριήρεις ἔχων. (19) Ἐκ τούτου δὲ ἀναμένειν μὲν πᾶσιν ἰδόκει· ἐπὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκη ἦν εἶέναι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ πάλιν ἐθύετο εἰς τρεῖς, καὶ οὐκ ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. Καὶ ἦδη καὶ ἐπὶ σκηνὴν ἰόντες τὴν Ξενοφῶντος ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἐξηγαγεῖν μὴ ἡγομένον τῶν ἱερῶν.

20. Καὶ πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ ἐθύετο, καὶ σχεδὸν τι πᾶσα ἡ στρατιὰ διὰ τὸ μέλειν ἅπασιν ἐκυκλοῦντο περὶ τὰ ἱερά· τὰ δὲ θύματα ἐπέλειοιπε. Οἱ δὲ στρατηγοὶ εἶχον μὲν οὐ, συνεκάλεσαν δέ. (21) Εἶπεν οὖν Ξενοφῶν, Ἰσως οἱ πολέμιοι συνελεγμένοι εἰσὶ καὶ ἀνάγκη μάχεσθαι· εἰ οὖν καταλιπόντες τὰ σκεύη ἐν τῇ ἐρμυνῇ ἡμῶν ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένοι ἴομεν, ἴσως ἂν τὰ ἱερά μᾶλλον προχωροῖ ἡμῖν. (22) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἀνέκραγον ὡς οὐδὲν δεόν εἰς τὸ χωρίον ἔγειν, ἀλλὰ θύεσθαι ὡς τάχιστα. Καὶ πρόβατα μὲν οὐκέτι ἦν, βοῦς δὲ ὑπὸ ἀμάξης πριαμένοι ἐθύοντο· καὶ Ξενοφῶν Κλεάνδρος ἐδεήθη τοῦ Ἀρκάδος προθυμείσθαι εἰ τι ἐν τούτῳ εἴη. Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἐγένετο.

23. Νῦν δὲ ἦν μὲν στρατηγὸς κατὰ τὸ Χειρισόφου μέρος, ἐπὶ δὲ εὗρα τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχον δεινῶς· ἢ ἐνδεία, βουλούμενος αὐτοῖς χαρίζεσθαι, ἐδρών τινα ἄνθρωπον Ἡρακλεώτην, ὃς ἐξη κώμας ἐγγὺς εἶδέναι ὅθεν εἴη λαβεῖν τὰ ἐπιτήδεια, ἐκήρυξε τὸν βουλούμενον εἶναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡγεμόνος ἐσομένου. Ἐξέρχονται δὲ οὐκ οὐκ ὁδοιποροῦντες καὶ ἀσχοῖς καὶ θυλάκοις καὶ ἄλλοις ἀγγείοις εἰς διςχιλίους ἀνθρώπους. (24) Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς κώμασι καὶ διεσπείροντο ὡς ἐπὶ τὸ λαμβάνειν ἐπιτίπουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρναβάζου ἵππεις πρότερον· βεβοηθηκότες γὰρ ἦσαν τοῖς Βιθυνοῖς, βουλούμενοι

autem, si unquam alias, sic vosmet comparetis oportet, ut quibus pugnandum sit: nam animos receperunt hostes. » Ibi tum hostias mactabant duces, quibus vates aderat Arexion Arcas: nam Silanus Ambraciotes jam navigio conducto ex Heraclea aufugerat. Ipsi autem de discessu hostias consulentibus exta non erant læta. Quapropter hoc die quieverunt. Ac quidam audebant dicere Xenophontem, præ studio coloniam eo in loco collocandi, vati persuasisse, ut de discessu exta non fuisse læta diceret. Mox deinde Xenophon cum præconis voce edixisset, ut crastino die sacrificio, quicumque vellet, interesset, et, si qui esset in exercitu vates, ut adesset, exta quo simul inspiceret, denuntiasset, hostias cædebat; atque ibi aderant multi. Cumque rursus ter hostias de discessu consuleret, exta non erant læta. Ibi tum milites molestia adiciebantur; nam commeatus ille, quem secum huc profecti attulerant, eos defecit, neque forum ullum rerum venalium præsto erat.

Hic cum convenissent, ita rursus loquutus est Xenophon: Necdum felicia, milites, ad iter, uti videtis ipsi, sunt exta: at commeatu vos egere video: quapropter necesse est, mea quidem sententia, hac ipsa de re deos consulere. Et surgens quidam, Consentaneum utique est, inquit, nos non posse litare: nam ut ego de quodam audiui, qui casu navigium huc heri adpulerat, Cleander, qui est Byzantii præfectus, cum navigiis ac triremibus venturus est. Ibi tum visum quidem est omnibus exspectandum esse; necessario tamen ad commeatus parandos exeundum erat: atque hac de re rursus ter mactatæ erant hostiæ, neque tamen læta fuerunt exta: et jam milites, cum ad Xenophontis tabernaculum accessissent, commeatus se non habere aiebant. At ille se educturum eos negabat, nisi perlitatum esset.

Ac postridie rursus mactatæ erant hostiæ, atque totus fere exercitus, propterea quod omnibus res curæ esset, spisso orbe sacra circumsteterunt: jamque eos defecerant hostiæ. At duces eos non eduxerunt quidem, sed tamen convocarunt: quare Xenophon, Fortassis, ait, collecti sunt hostes, ac pugnare necesse est: si ergo relictis sarcinis in loco hoc munito, tanquam ad pugnam instructi progrediamur, fortasse magis exta feliciter nobis cesserint. Hoc cum milites audiissent, exclamabant nihil esse, quamobrem eum in locum duceret, sed quam celerrime sacrificandum esse. Ac oves sane non jam amplius erant ullæ, atque adeo boves quos de plastro emerant mactabant: et Xenophon Cleonorem Arcadem orabat ut alacri esset ad omnia paranda animo, si quid hoc in sacrificio boni extaret. Verum ne sic quidem perlitatum est.

Ceterum Neon dux erat in Chirisophi locum suffectus: is autem ubi misere premi homines inopia videbat, quod iis gratificari volebat, cum Heracleotam quandam reperisset, qui se diceret vicos nosse prope ab ipsis, unde commeatus petere liceret, per præconem pronuntiavit ut, quicumque vellet, ad commeatus parandos exiret secum, ut qui se ducem ipsis præbiturus esset. Ibi sane homines fere bis mille cum spiculis, et utribus, et saccis, aliisque vasis excurrunt. Cumque in vicos pervenissent, ac jam hinc inde capiendi commeatus causa se spargerent, primi eos Pharnabazi equites invadunt: nam hi Bithynis opem laturos venerant;

σὺν τοῖς Βιθυνοῖς, εἰ δύναντο, ἀποκολλῶσαι τοὺς Ἑλληνας μὴ εἰσεῖν εἰς τὴν Φρυγίαν· οὗτοι οἱ ἱππεῖς ἀποκτείνουσι τῶν ἀνδρῶν οὐ μείον πεντακοσίους· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέφυγον. (25) Ἐκ τούτου ἀπαγγέλλει τις ταῦτα τῶν ἀποπεφευγόντων εἰς τὸ στρατόπεδον. Καὶ Ξενοφῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἐγεγένητο τὰ ἱερὰ ταῦτη τῇ ἡμέρᾳ, λαβὼν βοὴν ὑπὸ ἀμάξης, οὐ γὰρ ἦν ἄλλα ἱερεῖα, σφαγιασάμενος ἐδοῦθη καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μέγροι τριάκοντα ἐτῶν ἅπαντες. (26) Καὶ ἀναλαβόντες τοὺς λοιποὺς ἀνδρας εἰς τὸ στρατόπεδον ἀρκινοῦνται. Καὶ ἤδη μὲν ἀμφὶ ἡλίου δυσμᾶς ἦν καὶ οἱ Ἕλληνες μάλ' ἀθυμῶς ἔχοντες ἐδειπνοποιοῦντο, καὶ ἐξαπίνης διὰ τῶν αἰσίων τῶν Βιθυνῶν τινες ἐπιγενόμενοι τοῖς προφύλαξι τοὺς μὲν κατέκτανον τοὺς δὲ ἐδίωξαν μέγροι εἰς τὸ στρατόπεδον. (27) Καὶ κραυγῆς γενομένης εἰς τὰ ὅπλα πάντες ἐδραμον οἱ Ἕλληνες· καὶ διώκειν μὲν καὶ κινεῖν τὸ στρατόπεδον νυκτὸς οὐκ ἀσφαλές ἐδόκει εἶναι· θασσὴν γὰρ ἦν τὰ χωρία· ἐν δὲ τοῖς ὅπλοις ἐνυκτέρευον φυλαττόμενοι ἱκανοὶ φύλαξι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὴν μὲν νύκτα οὕτω διήγαγον· ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ οἱ στρατιῶται εἰς τὸ ἐρουμένον χωρίον ἤρουντο· οἱ δὲ εἰποντο ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη. Ἡρὶν δὲ ἀρίστου ὥραν εἶναι ἀπετόρρευσαν, καὶ εἰσόδος ἦν εἰς τὸ χωρίον, καὶ ἀπεσταχύρωσαν ἅπαν, καταλιπόντες τρεῖς πύλας. Καὶ πλοῖον ἐξ Ἑρακλείας ἦκεν ἄνωγα ἄγον καὶ ἱερεῖα καὶ οἶνον. (2) Ἡρῶδ' ἀναστὰς Ξενοφῶν ἐβύετο ἐπεξόδια, καὶ γίγνεται τὰ ἱερὰ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἱερείου. Καὶ ἤδη τέλος ἐχόντων τῶν ἱερῶν ὁρᾷ αὐτὸν αἰσίον ὁ μάντις Ἀρηξίων Παρθένιος, καὶ ἡγεῖσθαι κελεύει τὸν Ξενοφῶντα. (3) Καὶ διαβάντες τὴν τάφρον τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ ἐκέρυζαν ἀριστήσαντας· ἐξίεναι τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς ὅπλοις, τὸν δὲ ὄχλον καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ καταλιπεῖν. (4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι πάντες ἐξήσαν. Νέων δὲ οὐ· ἐδόκει γὰρ κάλλιστον εἶναι τοῦτον φύλακα καταλιπεῖν τῶν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου. Ἐπεὶ δ' οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἀπέλειπον αὐτοὺς, αἰσχυρόμενοι μὴ ἐξέπεσθαι τῶν ἄλλων ἐξόντων, κατέλειπον αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ πέντε καὶ τετραράκοντα ἔτη. Καὶ οὗτοι μὲν ἔμενον, οἱ δ' ἄλλοι ἐπορεύοντο. (5) Ἡρὶν δὲ πεντεκαίδεκα στάδια διεληλυθέναι ἐνέτυχον ἤδη νεκροῖς· καὶ τὴν οὐρὰν τοῦ κέρατος ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους φανέντας νεκροὺς ἔθαπτον πάντας ὁπόσους ἐπελάμβανεν τὸ κέρα. (6) Ἐπεὶ δὲ τοὺς πρώτους ἔθαψαν, προαγαγόντες καὶ τὴν οὐρὰν αὐτῆς ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀτάφων ἔθαπτον τὸν αὐτὸν τρόπον ὁπόσους ἐπελάμβανεν ἡ στρατιά. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὁδὸν ἤκον τὴν ἐκ τῶν κομιδῶν, ἐνθα ἔκειντο ἀήροοι, συνενεγόντες αὐτοὺς ἔθαψαν.

7. Ἦδη δὲ πέρα μεσούσης τῆς ἡμέρας προαγαγόντες τὸ στρατόπευμα ἐξῶ τῶν κομιδῶν ἐλαμβάνον τὰ ἐπιτήδεα

quippe qui cum Bithynis conjuncti, si possent, Graecos avertere volebant, ne Phrygiam ingrederentur. Equites illi ex Graecis non pauciores quingentis trucidant; atque reliqui in montem se fuga recipiebant. Mox deinde eorum, qui fuga evaserant, aliquis haec in castra renuntiat. Et Xenophon, quoniam eo die perlitatum non fuerat, sumptum de plastro bovem (nam alia non supererant animalia) cum mactasset, ad opem suis ferendam properabat, ceterique adeo cum sequuti sunt omnes, qui triginta annos non essent egressi. Cumque viros illos reliquos recepissent, in castra revertuntur. Ac jam quidem solis occasus instabat, cum Graeci animis admodum defecti coenam sumebant. Et Bithynorum nonnulli cum repente per loca silvis densa primas in excubias irruissent, alios occiderunt, alios ad ipsa usque castra persequuti sunt. Ac clamore excitato, ad arma Graeci adcurrerunt omnes: et hostem quidem persequi noctuque castra movere, tutum non esse videbatur: erant enim loca ea densa silvis: at in armis pernoctarunt, constitutis excubiis idoneis.

CAPUT V.

Ita noctem exegerunt: cumque illuxisset, duces in locum munitionum ducebant; ac milites, sumptis armis vasisque, sequebantur. Antequam autem prandii tempus esset, quatinus iocum aditus erat fossam duxerunt, omniaque, tribus tantum portis relictis, vallo praecludebant. Atque ibi tum exilivrae venit navigium, quod farinam, et animalia, et vinum vehabat. Xenophon autem mane surgens de discedulo exla consulebat, ac prima statim hostia perlitatum est. Cumque sacra jam peracta essent, Arexion Parrhasius vates aquilam faustam conspiciit, et Xenophontem copias ducere jubet. Atque adeo ubi fossam transiissent, in armis consistunt, et per praefatos edixerunt, militibus exeundum esse armatis, ut primum transiissent, turbam vero inbellem cum mancipiis ibidem esse relinquendam. Ac ceteri quidem exhibant omnes, praeter Neonem: nam rectissime se facturos existimabant, si hunc eorum qui in castris manebant custodem relinquerent. Cum autem eos cohortium ductores militesque relinquerent, sibi dedecori fore putantes, si, ceteris exemptibus, ipsi non sequerentur, eos tantum in castris reliquerunt, qui quadraginta et quinque annos egressi essent. Et hi quidem manebant; ceteri iter ingressi sunt. Priusquam quindecim stadia processerant, in casorum iam inciderunt cadavera; itaque cum postremam cornu partem juxta cadavera primum perspecta constituisent, quorum que cornu amplectebatur, sepeliebant omnia. Posteaquam prima illa sepelissent, progressi, rursumque parte cornu postrema juxta prima eorum quae necdum sepulta erant constituta, eodem modo, quaecumque comprehendere potuit exercitus, sepeliebant. Cumque ad viam venissent, quae ex vicis iter erat, ubi jacebant frequentia, in unum comportarunt ea et sepelierunt.

Ubi jam praeterierat meridies, promotis copiis extra vicos, comineatum quemcumque quis cerneret intra phalangem

δτι τις δρώη ἐντὸς τῆς φάλαγγος, καὶ ἑξαφνης δρώσι τοὺς πολεμίους ὑπερβάλλοντας κατὰ λόφους τινὰς ἐκ τοῦ ἐναντίου, τεταγμένους ἐπὶ φάλαγγος ἱππέας τε πολλοὺς καὶ πεζοὺς· καὶ γὰρ Σπιθριδάτης καὶ Παθίνης ἔχον παρὰ Φαρναβάζου ἔχοντες τὴν δύναμιν. (8) Ἐπεὶ δὲ κατείδον τοὺς Ἕλληνας οἱ πολέμιοι, ἔστησαν ἀπέχοντες αὐτῶν ὅσον πεντεκαίδεκα σταδίου. Ἐκ τούτου εὐθὺς Ἀρηξίων ὁ μάντις τῶν Ἑλλήνων σφαγίζεσθαι, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου καλὰ τὰ σφάγια. (9) Ἐνθα δὲ Ξενοφῶν λέγει, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, ἐπιτάξασθαι τῇ φάλαγγι λόχους φύλακας, ἵνα, ἂν που δέη, ὥσιν οἱ ἐπιδοθῇσιν τῇ φάλαγγι καὶ οἱ πολέμιοι τεταραγμένοι ἐμπίπτωσιν εἰς τεταγμένους καὶ ἀκραιούς. (10) Συνεδόκει ταῦτα πᾶσιν. Ὑμεῖς μὲν τοῖνυν, ἔφη, προσηγείθε τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὡς μὴ ἐσθήκωμεν, ἐπεὶ ὤφθημεν καὶ εἶδομεν τοὺς πολεμίους· ἐγὼ δὲ ἤξω τοὺς τελευταίους λόχους καταχωρίσας ἥπερ ὑμῖν δοκεῖ. (11) Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἥσυχoi προῆγον, ὁ δὲ τρεῖς ἀφελὼν τὰς τελευταίας τάξεις ἀνὰ διακοσίους ἄνδρας τὴν μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἐπέτρεψεν ἐφέπασθαι ἀπολιπόντας ὡς πλέθρον· Σαμόλας Ἀχαιοὺς ταύτης ἤρχε τῆς τάξεως· τὴν δ' ἐπὶ τῷ μέσῳ ἐχώρισεν ἐπισθαι· Πυρρίας Ἀρχὰς ταύτης ἤρχε· τὴν δὲ μίαν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ· Φρασίας Ἀθηναίους ταύτῃ ἐφειστήκει. (12) Προϊόντες δὲ, ἐπεὶ ἐγένοντο οἱ ἡγούμενοι ἐπὶ νάπει μεγάλῳ καὶ δυσπόρῳ, ἔστησαν ἀγνωστῶν εἰ διαβατέον εἴη τὸ νάπος. Καὶ παρεγγυῶσι στρατηγούς καὶ λοχαγούς παριέναι ἐπὶ τὸ ἡγούμενον. (13) Καὶ ὁ Ξενοφῶν θαυμάσας, ὅτι τὸ ἴσχον εἴη τὴν πορείαν καὶ ταχὺ ἀκούων τὴν παρεγγυήν, ἐλαύνει ἢ ἐδύνατο τάχιστα. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, λέγει Σοραίνετος πρεσβύτατος ὢν τῶν στρατηγῶν ὅτι βουλῆς οὐκ ἄξιον εἴη εἰ διαβατέον ἐστὶ τοιοῦτον ὃν τὸ νάπος. (14) Καὶ ὁ Ξενοφῶν σπουδῇ ὑπολαβὼν εἰλεξεν, ἅλλ' ἴστε μὲν μοι, ὦ ἄνδρες, οὐδένα πω κίνδυνον προσηνέσσαντα ὑμῖν ἐθελοῦσιον· οὐ γὰρ δόξης δρῶ δεομένους ὁμᾶς εἰς ἀνδρείότητα, ἀλλὰ σωτηρίας. (15) Νῦν δὲ οὕτως ἔχει· ἀμαχεῖ μὲν ἐνθὲνδε οὐκ ἐστὶν ἀπελθεῖν· ἢν γὰρ μὴ ἡμεῖς ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὗτοι ἡμῖν ὁπότεν ἀπίωμεν ἐφρονται καὶ ἐκπιδεσθῶνται. (16) Ὅρατε δὴ πότερον κρεῖττον ἵναί· ἐπὶ τοὺς ἄνδρας προβαλλομένους τὰ ὅπλα ἢ μεταβαλλομένους ὁπισθεν ἡμῶν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους θεᾶσθαι. (17) Ἴστε γε μέντοι ὅτι τὸ μὲν ἀπίαναι ἀπὸ πολεμίων οὐδενὶ καλῶ ἔοικε, τὸ δὲ ἐφέπεσθαι καὶ τοῖς κακίοσι θάρβος ἐμποιεῖ. Ἐγὼ γοῦν ἥδιον ἂν σὺν ἡμίσειαν ἐπιοίην ἢ σὺν διπλασίοις ἀποχωροίην. Καὶ τούτους ὁδῶ· ὅτι ἐπιόντων μὲν ἡμῶν οὐδ' ὑμεῖς ἐλπίζετε αὐτοὺς δέξασθαι ἡμᾶς, ἀπιδόντων δὲ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι. (18) Τὸ δὲ διαβάντας πεσθεὶν νάπος χαλεπὸν ποιήσασθαι μέλλοντας μάχεσθαι ἄρ' οὐχὶ καὶ ἀρπάσαι ἀξίον; τοῖς μὲν γὰρ πολεμίοις· ἐγὼ βουλομένη ἂν εὖπορα πάντα φαίνεσθαι ὥστε ἀποχωρεῖν· ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χωρίου δεῖ διδάσκεισθαι ὅτι οὐκ ἐστὶ μὴ νικῶσι σωτηρία. (19) Θαυμάζω

capiebant. Et subito vident hostes per colles quosdam ex adversum iter facientes, in phalangem dispositos, tum equites multos, tum pedites: etenim Spithridates et Rhaluines cum copiis a Pharnabazo missis adventabant. At posteaquam Græcos conspexissent hostes, intervallo stadiorum fere quindecim ab iis distantes substituerunt. Tum vero statim Græcorum vates Arexion hostias mactat, ac prima hostia perilitatum est. Hic Xenophon, « Censeo, duces, inquit, cohortes subsidiarias a tergo phalangis esse collocandas, ut, sicubi poscat usus, sint qui phalangi auxilium ferre possint, et hostes ordinibus turbatis in aciem instructam et integram incidant. » Hæc omnium adsensu erant adprobata. « Vos igitur, ait, ea præcedite via quæ in hostes ducit, ut ne, posteaquam conspecti sumus et hostes vidimus, subsistamus: ego cohortibus extremis, prout vobis videtur, constitutis mox adero. » Post hæc illi placide progressi sunt; et Xenophon cum tres postremos ordines, qui viris singuli ducentis constabant, a reliquis abduxisset, eorum alterum ad dextram, plethri fere intervallo, subsequi jussit; huic ordini præerat Samolus Achæus: alterum ita disposuit ut loco medio sequeretur; huic Pyrrhias Arcas præerat: tertium ad sinistram collocavit; Phrasias huic Atheniensis erat præfectus. Procedentibus autem copiis, cum ad ingentem transituque difficilem vallem qui præcesserant pervenissem, constiterunt, propterea quod ignorabant an transiri deberet vallis; atque adeo duces et cohortium præfectos hortantur ut ad frontem agminis transirent. Et Xenophon, admiratus quid illud esset quod iter impediret, ac celeriter eorum cohortationem audiens, quam potuit citissime ad ipsos progreditur. Cum convenissent, Sophænetus, inter duces natu maximus, consultatione esse opus negat, an vallis, quæ sit hujusmodi, transiri debeat; sed non esse trajiciendam. Et sermone festinanter suscepto Xenophon inquit, « Nostis certe, viri, me voluntate mea nullius unquam vobis periculi auctorem extitisse: nec enim ad fortitudinem gloria vobis opus esse video, sed incolumitate. Jam vero sic se res habet: sine prælio sane hinc discedere non licet; nam nisi nos in hostes pergamus, sequentur illi nos et invadent, cum hinc abierimus. Considerate vero utrum satius sit in viros pergere obversis in eos armis, an ab eis aversis, hostes pone nos invadentes spectare. Hoc certe quidem nostis ab hostibus utique discedere nihil honesti præ se ferre; at eosdem insequi, etiam ignavioribus animos addere. Ego quidem certe libentius hostes dimidiis cum copiis sequerem, quam cum duplo majoribus ab iis secederem. Novi etiam ne vos quidem sperare fore ut, nobis in eos invadentibus, illi nos sustineant; at vero si recedamus, scimus omnes fore ut persequi nos audeant. Ut autem, locum ubi transierint, vallem impeditam a tergo sibi relinquant illi qui pugnaturi sunt, annon dignum id est quod etiam avidè arripiant? Velim equidem hostibus, quo discedant, omnia peragrata facilia videri: nos ab ipso loco doceri oportet salutem nobis, nisi vincamus, minime sperandam esse. At ego sane miror, si

δ' ἔθηκε καὶ τὸ μέγεθος τοῦτο εἰς τὰς μέλλων φοβερὸν νομίζουσι εἶναι τῶν ἄλλων ὧν διαπερνούμεθα χωρίων. Ἡδὲ μὲν γὰρ διαβάτον τὸ πεδίον, εἰ μὴ νικήσωμεν τοὺς ἰππέας· πῶς δὲ ἂν διελθῇ διὰ κενὴν ὁρὰν, ἣν πελάσταί τοιοῦτοι ἐρείπουνται; 20 Ἦν δὲ δὴ καὶ σωθόμενον ἐπὶ θάλατταν, πόσον τι νόστος ὁ Πόντος; ἐνθάδε οὕτως πλοῖα ἔστι τὰ ἀπάρουκα οὕτως αἶτος ὅς θρασύβροχα μένοντες, δεῖχται δὲ, ἣν ὕαττον ἐκεῖ γενόμεθα, ὕαττον πάλιν ἐξέλαι ἐπὶ τὰ ἐπιτρέχεια. 21 Οὐκ οὖν νῦν κρείττον χρηστέμενος μάχεσθαι ἢ αὐτοὺς ἀναρίστους. Ἄνδρες, τὰ τε ἱερὰ ἡμῖν καλὰ οἱ τε θιόνων αἵσισι τὰ τε σπάρια καλλίστα ἴσμεν ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι. Οὐ δὲ ἐπὶ τοῖσιν, ἐπεὶ ἡμεῖς πάντως εἶδον, ἡδέως δευπνήσαι οὐδ' ὅπου ἂν θέλωσι σκηπύσαι.

22 Ἐπεὶ οὖν οἱ λοχαγοὶ ἡγήσθη ἐκείνους, καὶ οὐδὲς ἀνέλεγε. Καὶ δὲ ἡγήτο, παραγγέλλας διαβαίνειν ἢ ἕκαστος ἐτόνχευεν τοῦ νόστου ὧν ὕαττον γὰρ ἄρσεν ἐδόκει ἂν οὕτω πέραν γενέσθαι τὸ σπάρτεον· ἢ εἰ κατὰ τὴν γέφυραν ἢ ἐπὶ τῷ νόπῳ ἣν ἐξεμελύνοντο. 23 Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, παρὶθ παρὰ τὴν πύλιναν ἔειπεν, Ἄνδρες, ἀναμνηστέμενοι ὅπως δὴ μάχης σὺν τοῖς θεοῖς ὅσους ἴοντες νενικήκατε καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολέμιοι φεύγοντες, καὶ τοῦτο ἐννοήσατε ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. 24 Ἀλλ' ἔπειθε ἡγεμὸν τῶ Ἠρακλεῖ καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὁμοθυμαδόν. Ἡδὲ τοὶ ἀνδρείων τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα καὶ ποιήσαντα μνήμην ἐν οἷς θέλει παρέχειν ἑαυτοῦ.

25 Ταῦτα παρελθόντων ἔειπε καὶ ἅμα ὑπερῆτο ἐπὶ πύλιναν, καὶ τοὺς πελάστὰς ἑκατέρωθεν ποικιλάμενοι ἐπορεύοντο ἐπὶ τοὺς πολέμιους. Παραγγέλλετο δὲ τὰ μὲν δόρατα ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὄμων ἔχειν, ὥς σκημαῖνοι τῇ σάλπιγγι· ἔπειτα δὲ εἰς προδολὴν καθέντας ἐπέσθαι γάδρον καὶ μεθ' αὐτὸν δρόμον διώκειν. Ἐκ τούτου συνήγαγε παρὰ Ζεὺς σωτήρ, Ἠρακλῆς ἡγεμὸν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὑπόμενον, νομίζοντες καλὸν ἔχειν τὸ χωρίον.

26 Ἐπεὶ δ' ἐπλησίαζον, ἀλαλάζοντες οἱ Ἕλληνες πελάσταί θρον ἐπὶ τοὺς πολέμιους πρὶν τινα κελεύειν· οἱ δὲ πολέμιοι ἀντίο ὤμωσαν, οἱ δ' ἰππεῖς καὶ τὸ σπῆρος τῶν Βιθυνῶν καὶ τρέπονται τοὺς πελάστὰς. 27 Ἀλλ' ἔπει ὑπηντίαζεν ἢ πάλαι τῶν ὀπλιτῶν ταχὺ πορευομένη καὶ ἅμα ἢ σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἐπαίχοντο καὶ μετὰ ταῦτα ἡλάλζον καὶ ἅμα τὰ δόρατα καθίσταν, ἐνταῦθα οὐκέτι ἐδίξαντο οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ ἔφρουγον.

28 Καὶ Τιμασίον μὲν ἔχον τοὺς ἰππεῖς ἐρείπετο, καὶ ἀπεκτίννυσαν ὅσους περ ἐδύναντο ὡς ὀλίγοι ὄντες. Τῶν δὲ πολέμιων τὸ μὲν εὐώνυμον εὐθὺς διεσπάρη, καὶ ὁ οἱ Ἕλληνες ἰππεῖς ἦσαν, τὸ δὲ δεξιὸν αὐτοὺς οὐ σφόδρα διωκόμενον ἐπὶ λόφῳ συνέστη. 29 Ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ὑπομένοντας αὐτοὺς, ἐδόκει βῆσθόν τε καὶ ἀκινδύνότατον εἶναι ἵεναι ἐπ' αὐτούς. Παικνίσαντες οὖν εὐθὺς ἐπέκειντο οἱ δ' οὐχ ὑπέρβαιναν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ πελάσταί ἐδίωκον μέχρι τὸ δεξιὸν αὐτοῦ διεσπάρη· ἀπέθανον δὲ ὀλίγοι τὸ γὰρ ἰππικὸν φρόνον παρεῖχε τῶν πολέμιων πόλιν ὄν. 30 Ἐπεὶ δὲ εἶδον

quis vallem hanc formidolosiorē esse putat aliis, quae perazavimus, locis. Nam qui fieri poterit, ut campus hic ab nobis transeat, si equites non vicerimus? qui fieri poterit, ut transeant montes, quos jam ex parte superavimus, si tot peltastae nos insequantur? Quod si quidēna salvi eriam ad mare perveniamus, quanta tandem vallis ipse Pontus est? ubi neque sunt navigia quae nos avehant, neque frumentum quo alimur, istis si manserimus: et, si prius eo pervenerimus, illico rursus ad parandum commutatum exendum erit. Quamobrem melius est nos modo praeconcedere, quam eras impransos. Sunt, viri, nobis exta laeta, et auguria felicia, et hostiae pulcherrimae. Pergamus adversus homines. Non jam par est eos, posteaquam semel nos conspexerunt, jucunde cenare, vel quo velint loco habere tabernacula.

Mox deinde cohortium praefecti ut ipsos in hostes duceret hortati sunt, neque contradicebat quisquam. Itaque dicebat eos ille, cum denuntiasset ut quam ad vallis partem forte esset quilibet, illac transiret. Nam celerius ei videbantur ultra vallem hoc pacto conferte evasura copiae, quam, si ad pontem, qui erat super vallem, explicaretur. Cum jam transissent, juxta phalaugem progressus, « Revocate vobis, viri, in memoriam, inquit, quot utique praeliis hostes opē deorum, cum manus coneretis, viceritis, et ejusmodi subeant mala illi qui hostes fugiunt: hoc etiam cogitate, nos utique ad Graeciae jam esse portas. Verum age ducem Herculem sequimini, ac vos mutuo nominatum cohortamini. Jucundum sane est nunc aliquem virile ac praeclarum aliquid loquentum et exsequitum apud quos venit memoriam sui exitare. » Haec copias praetervolens loquutus est, simulque constituta phalange duxit; et peltastae utrinque dispositis in hostes pergebant. Mandatum etiam erat, ut hastas humero dextro gestarent, donec tuba signum dederit tubicen: deinde vero, cum eas ad tutandum corpus demiserint, pedetentim sequerentur, ac nemo eos cursu insequeretur. Post haec tessera per aciem ibat, JETELLER SALVATOR, HERCULES DUX. Hostes autem, quod locum se commodum tenere putarent, subsistebant. At cum propius ad eos accederent, Graeci peltastae clamore sublato in hostes cursu tendebant, priusquam eos quisquam juberet: ac hostes ex adverso irruerant, tum equites et Bithynorum globus; peltastasque in fugam vertunt. Verum ubi gravis armaturae militum phalanx celeriter pergens occurrebat, simulque tuba sonuit, et paena caneant, et secundum hanc clamorem laetum tollebant, simulque hastas demiserunt; tum sane non amplius impetum sustinuerunt hostes, sed fugae se dabant. Et Timasion quidem eos cum equitibus insequabatur, ac quotcunque poterant, pauci utique qui essent, occiderunt. Et sinistram quidem hostium cornu, cui Graeci equites oppositi fuerant, statim est dissipatum: at dextrum, utpote quod non valde persequentibus premebatur, in colle quodam constitit. Cum vero Graeci eos subsistere viderent, tum facillimum videbatur esse tum periculo maxime vacuum in eos jam ire. Itaque cum paena cecinissent, continuo pergebant, at illi non subsisterent. Atque ibi tum peltastae eos persequabantur, donec dextrum etiam cornu dissiparetur: interfecti autem erant pauci tantum; nam equestres hostium copiae, ut quae multae essent,

οἱ Ἕλληνες τὸ τε Φαρναβάζου ἱππικὸν ἔτι συνεστηκὸς καὶ τοὺς Βιθυνοὺς ἱππέας πρὸς τοῦτο συναθροισζομένους καὶ ἀπὸ λόρου τινὸς καταθωμένους τὰ γιγνόμενα, ἀπειρήκεσαν μὲν, ὅμως δὲ ἔδοκει καὶ ἐπὶ τούτους ἰένον ἵναι οὕτως ὅπως δύναιτο, ὥς μὴ τεθαβήκητες ἀναπαύσαιντο. Συναζάμενοι δὲ πορεύονται. (31) Ἐντεῦθεν οἱ πολέμιοι ἱππεῖς φεύγουσι κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁμοίως ὥσπερ ὑπὸ ἱππέων διωκόμενοι· νάπος γὰρ αὐτοὺς ὑπεδέγετο, ὃ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ προαπεράποντο διώκοντες· ὁπλὲ γὰρ ἦν. (32) Ἐπανελθόντες δὲ ἐνθα ἡ πρώτη συμβολὴ ἐγένετο στησάμενοι τράπαιον ἀπήρσαν ἐπὶ θάλατταν περὶ ἡλίου δυσμάς· στρατοὶ δ' ἦσαν ὡς ἐξήκοντα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐντεῦθεν οἱ μὲν πολέμιοι εἶχον ἀμφὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ ἀπήγοντο καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ χρήματα ὅποι εἴδυναντο προσωτάτω· οἱ δὲ Ἕλληνες προσέμενον μὲν Κλεάνδρον καὶ τὰς τριήρεις καὶ τὰ πλοῖα ὡς ἤζοντα, ἐξόντες δ' ἐκάστης ἡμέρας σὺν τοῖς ὑπουγίοις καὶ τοῖς ἀνδραπόδοις ἐφέροντο ἀδεῶς πυρρός, κριθάς, οἶνον, ἑσπρία, μελίνας, σῦκα· ἅπαντα γὰρ ἀγαθὰ εἶχεν ἡ χώρα πλὴν ὕδατος. (2) Καὶ ὁπότε μὲν καταμένοι τὸ στρατεύμα ἀναπαύομενον, ἐξῆν ἐπὶ λείαν ἰέναι, καὶ ἐλάμβανον οἱ ἐξόντες· ὁπότε δὲ ἐξοί πᾶν τὸ στρατεύμα, εἴπερ χωρὶς ἀπελθὼν λάβοι τι, δημόσιον ἔδοξεν εἶναι. (3) Ἦδὲ δὲ ἦν πολλὴ πάντων ἀφθονία· καὶ γὰρ ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνούντο ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων καὶ οἱ παραπλέοντες ἄσμενοι κατήγον, ἀκούοντες ὡς οἰκίζοιτο πόλις καὶ λιμὴν εἶη. (4) Ἐπεμποι δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἰδοὶ αὖ πησιόν ὄκουν πρὸς Ξενοφῶντα, ἀκούοντες ὅτι οὗτος πολίζει τὸ χωρίον, ἐρωτῶντες ὅτι δύο ποιοῦντας φίλους εἶναι. Ὁ δ' ἐπεδείκνυεν αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις. (5) Καὶ ἐν τούτῳ Κλεάνδρος ἀφικνεῖται δύο τριήρεις ἔχων, πλοῖον δ' οὐδέν. Ἐτύγχανε δὲ τὸ στρατεύμα ἔξω ὅν ὅτε ἀφίκετο καὶ ἐπὶ λείαν τινὲς οἰχώμενοι ἄλλοι ἄλλῃ εἰς τὸ ὄρος [καὶ] εἰληφσαν πρόβατα πολλὰ· ὁκνοῦντες δὲ μὴ ἀφαιρεθεῖεν τῷ Δεξιππῷ λέγουσιν, ὅς ἀπὲρρα τὴν πεντηκόντορον ἔχων ἐκ Τραπεζοῦντος, καὶ κελεύουσι διασώσασθαι αὐτοὺς τὰ πρόβατα τὰ μὲν αὐτὸν λαβεῖν, τὰ δὲ σφίσιν ἀποδοῦναι. (6) Εὐθὺς δ' ἐκείως ἀπελάυνει τοὺς περιεστῶτας τῶν στρατιωτῶν καὶ λέγοντας ὅτι δημόσια εἶη, καὶ τῷ Κλεάνδρῳ ἔλθον λέγει ὅτι ἀρπάζειν ἐπιχειροῦσιν. Ὁ δὲ κελεύει τὸν ἀρπάζοντα ἀγεῖν πρὸς αὐτόν. (7) Καὶ ὁ μὲν λαβὼν ἤγετο· περιτυχὼν δ' Ἀγασίας ἀφαιρείται· καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ δ' ἀγόμενος λοχίτης. Οἱ δ' ἄλλοι οἱ παρόντες τῶν στρατιωτῶν ἐπιχειροῦσι βάλλειν τὸν Δεξιππον, ἀνταλῶντες τὸν προδότην. Ἐδείσαν δὲ καὶ τῶν τριηρέων πολλοὶ καὶ ἐφρευγον εἰς τὴν θάλατταν, καὶ Κλεάνδρος δ' ἐφευγε. (8) Ξενοφῶν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται κατεκώλυον τε καὶ τῷ Κλεάνδρῳ ἔλεγον ὅτι οὐδὲν

Græcis metum incutiebant. At cum Græci viderunt tum Pharnabazi equitatum adhuc consistere, tum Bithynos equites ad eos congregari, deque colle quodam quæ fiebant omnia spectare, labore quamquam erant defatigati, tamen in hos etiam ita, uti possent, eundem esse visum est, ut ne sumpta fiducia requiescerent. Itaque instructi in eos tendunt. Mox deinde hostiles equites per locum declivem fugiunt, similiter ac si ab equitibus ipsos insequentibus urgerentur: nam vallis eos excipiebat, quam ignorabant Græci; antea autem a persequendo sese converterant; nam serum erat diei. Cum vero illum ad locum rediissent ubi primus fuerat congressus, statuto tropæo, circa solis occasum ad mare discesserunt: stadia enim fere sexaginta erant iis, priusquam in castra pervenirent, conficienda.

CAPUT VI.

Exin hostes in rebus suis curandis erant occupati, ac domesticos et facultates suas quo poterant longissime abducebant: at Græci Cleandrum, et triremes, et navigia expectabant, tanquam mox ventura: quotidie autem cum jumentis et mancipiis exeuntes, absque metu jam triticum, hordeum, vinum, legumina, panicum, ficos reportabant: nam regio hæc omnium ferax erat, præterquam olei. Et quo quidem tempore exercitus in castris quiescendi causa remanebat, licebat aliquibus ad prædam ire; et qui exierant prædam capiebant: cum vero universæ copiæ exhibant, si quis seorsum a ceteris aliquo ingressus quid caperet, id publicum esse iis videbatur. Jam vero magna rerum omnium ipsis erat copia: nam commeatus undique de Græcis urbibus veniebant, et qui loca illa prætervehebantur, libenter illic naves adpellebant, quod audierant urbem ibi statui, et ei portum adesse. Quin etiam hostes jam, qui prope locum habitabant, ad Xenophontem mittebant, quod audierant eum oppidum eo loco condere, qui interrogarent quid ipsis faciendum esset ut in amicitiam reciperentur. Eos ille militibus ostendebat. Interea Cleander cum duabus quidem triribus venit, sed navigio nullo. Forte vero eo, quo venit, tempore exercitus e castris fuerat egressus, et ad prædam exierant nonnulli, alii aliis itineribus, in montem: ac multa illi pecora ceperant; quæ cum veriti essent ne ipsis adimerentur, Dexippo rem exponunt (qui e Trapezunte cum quinquaginta remorum navi aufugerat), atque eum hortantur ut, pecora ipsis tutatus, eorum ipse partem sumeret, partem sibi restitueret. Mox ille milites, qui circumstabant, et pecora hæc publica dicebant, abigit: cumque ad Cleandrum statim accessisset, ait milites hosce rapere ea adgredi. Ille raptorem ad se ducat adhortatur. Isque adeo, quem ceperat, quendam ducit; quem ei, cum supervenisset, Agasias eripit: etenim is qui ducebatur unus erat ex ipsius cohorte. At ceteri qui aderant milites Dexippum petere lapidibus adgrediuntur, proditorem eum alta voce adpellantes. Quin ex iis etiam multi, qui huc triremibus fuerant advecti, metu fuere correpti, et ad mare fugerunt. Cleander ipse quoque fugiebat. Xenophon autem ceterique duces eos remorabantur, Cleandroque dicebant nihil esse periculi, sed decre-

εἶναι πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ δόγμα αἴτιον εἶναι τὸ τοῦ στρατεύματος ταῦτα γενέσθαι. (9) Ὁ δὲ Κλέανδρος ὑπὸ τοῦ Δεξιππου τε ἀνερθεζόμενος καὶ αὐτὸς ἀγροσθεὶς ὅτι ἐροθήθη, ἀποπλευσεῖσθαι ἔφη καὶ κηρύττειν μηδεμίαν πόλιν δέχεσθαι αὐτοὺς, ὡς πολεμίους. Ἦρχον δὲ τότε πάντων τῶν Ἑλλήνων οἱ Λακεδαιμόνιοι. (10) Ἐν ταῦτα πονηρόν τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι τοῖς Ἑλλησι, καὶ ἐδέοντο μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἄλλως ἔφη γενέσθαι, εἰ μὴ τις ἐκδώσει τὸν ἄρξαντα βάλλαιν καὶ τὸν ἀφελόμενον. (11) Ἦν δὲ ὃν ἐξήτει Ἀγασίας, διὰ τείλους φίλος τοῦ Ξενοφῶντος· ἐξ οὗ καὶ διέβηλεν αὐτὸν ὁ Δεξιππος. Καὶ ἐντεῦθεν ἐπειδὴ ἀπορία ἦν, συνέγαγον τὸ στρατεύμα οἱ ἄρχοντες· καὶ ἔνιοι μὲν αὐτῶν παρ' ὁλίγων ἐποιδύοντο τὸν Κλέανδρον, τῷ δὲ Ξενοφῶντι οὐκ ἐδόκει φαῦλον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀναστάς ἐλέξεν, (12) Ὁ ἄνδρες στρατιῶται, ἐμοὶ δὲ οὐ φαῦλον δοκεῖ εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ ἡμῖν οὕτως ἔχων τὴν γνώμην Κλέανδρος ἄπεισιν ὥσπερ λέγει. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐγγὺς αἱ Ἑλληνίδες πόλεις· τῆς δὲ Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι προσηστῆκαν· ἱκανοὶ δὲ εἶσι καὶ εἰς ἕκαστος Λακεδαιμόνιον ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι βούλονται διαπραττέσθαι. (13) Εἰ οὖν οὗτος πρῶτον μὲν ἡμᾶς Βυζαντίου ἀποκλείσει, ἔπειτα δὲ τοῖς ἄλλοις ἀρμυσταῖς παρκαγγελεῖ εἰς τὰς πόλεις μὴ δέχεσθαι ὡς ἀπιστοῦντας Λακεδαιμόνιους καὶ ἀνόμους ὄντας, ἔτι δὲ πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον οὗτος ὁ λόγος περὶ ἡμῶν ἤξει, χαλεπὸν ἔσται καὶ μένειν καὶ ἀποπλεῖν· καὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἄρχουσι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν γρόνιον. (14) Οὐκ οὖν δεῖ οὕτε ἐνὸς ἄνδρος ἐνεκα οὕτε θυοῦν ἡμᾶς τοὺς ἄλλους τῆς Ἑλλάδος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ πειστέον ὅτι ἂν κελύωσιν· καὶ γὰρ αἱ πόλεις ἡμῶν ὄντες ἐσμὲν πείθονται αὐτοῖς. (15) Ἐγὼ μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἀκούω Δεξιππον λέγειν πρὸς Κλέανδρον ὡς οὐκ ἂν ἐποίησεν Ἀγασίας ταῦτα, εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἐκέλευσα, ἐγὼ μὲν οὖν ἀπολύω καὶ ὑμᾶς τῆς αἰτίας καὶ Ἀγασίαν, ἃν αὐτὸς Ἀγασίας φήσῃ ἐμὲ τι τούτων αἰτίον εἶναι, καὶ καταδικάζω ἐμαυτὸν, εἰ ἐγὼ πετροβολῶν τὴν ἄλλου τιμὴν βιάζομαι ἐξάρχον, τῆς ἐσχάτης δίκης ἄξιός εἶναι, καὶ ὑπέζω τὴν δίκην. (16) Φησὶ δὲ καὶ εἰ τινα ἄλλον αἰτιάται, γρῆναι ἐκ τὸν παρὰ τὸν Κλέανδρον κρίναι· οὗτο γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀπολυμένοι τῆς αἰτίας εἴητε. Ὡς δὲ νῦν ἔχει, χαλεπὸν εἰ οὐόμενοι ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι ἀντὶ δὲ τούτων οὐδ' ὅμοιοι τοῖς ἄλλοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰςζόμεθα ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

17. Μετὰ ταῦτα ἀναστάς ἐπὶεν Ἀγασίας, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμνυμι θεοὺς καὶ θεάς ἧ μὴν μήτε με Ξενοφῶντα κελύεσθαι ἀφελέσθαι τὸν ἄνδρα μήτε ἄλλον ὑμῶν μηδένα· ἰδόντι δέ μοι ἄνδρα ἀγαθὸν ἀγόμενον τῶν ἐμῶν λοχιτῶν ὑπὸ Δεξιππου, ὃν ὑμεῖς ἐπίστασθε ὑμᾶς προδόντα, δεινὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἀρετιόμην, δημολογῶ. (18) Καὶ ὑμεῖς μὲν μὴ ἐκδιδέτε με· ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν, ὥσπερ Ξενοφῶν λέγει, παρὰ τὸν Κλέανδρον κρίναι· ὅτι ἂν βούληται ποιῆσαι τούτου ἐνεκα μήτε πολεμεῖτε Λακεδαιμόνιους πώρως τε ἀφραλῶς ὅπου θέλει ἕκαστος.

tum exercitus causam esse, cur haec accidissent. At Cleander partim a Dexippo irritatus, partim gravatus quod trepidasset, inde se navigaturum aiebat, ac per praecones denuntiaturum, ne qua civitas eos, ut qui hostes essent, exciperet. Eo autem tempore Lacedaemonii Graecis omnibus imperabant. Hic vero res ea Graecis videbatur esse pernicioiosa eumque adeo rogabant haec ne faceret. At is nequaquam aliter futurum aiebat, nisi quis eum qui primus lapides jecisset, eumque qui captum eripuisset, dederet. Erat is, quem querebat, Agasias Xenophonti semper amicus: qua de causa Dexippus illum criminatus est. Mox deinde, cum tam difficilis esset rerum status, viri principes exercitum congregabant: ac eorum nonnulli Cleandrum parvi faciebant; at Xenophonti res minime contemnenda videbatur: isque adeo, cum surrexisset, orationem habuit in hunc modum: « Res mihi, milites, non nullius esse momenti videtur, si Cleander erga nos ita, uti narrat, animatus discedat. Sunt enim a nobis jam prope Graeciae urbes; et Lacedaemonii Graeciae praesunt: e Lacedaemoniis autem quivis unus, quidquid vult, in Graeci nominis urbibus efficere possit. Quare si nos primum ille Byzantio excludat, ac deinde praefectis ceteris denuntiabit ne nos in urbes admittant, quasi qui Lacedaemoniis minus obsequentes et iniqui simus; etiam ad Anaxibium navarchum hic de nobis veniet rumor: difficile adeo futurum erit et manere et navigiis hinc discedere; etenim terra Lacedaemonii et mari hoc tempore Graecis imperant. Quapropter nec unius nec alterius hominis causa nos reliquos Graecia nosmet prohibere par est, sed parendum ipsis erit quicquid tandem jusserint: nam et urbes illae, unde sumus oriundi, iis dicto sunt audientes. Ego certe quidem (etenim Cleandro Dexippum dicere audio non facturum haec fuisse Agasiam, nisi ipse sic eum facere jussissem, ego inquam et vos culpa libero, et Agasiam, si me Agasias ipse dixerit ad horum aliquid faciendum auctorem esse, atque adeo adversus me ipsum sententiam hanc fero, si ego lapidationis vel alius cujusdam violenti princeps sum, me utique extremo supplicio dignum esse, ac sane poenam subito. Porro sentio, si quem etiam alium accusat, eum debere se Cleandri iudicio exhibere: nam ea ratione vos culpa liberabimini. Ut vero nunc se res habet, grave profecto si, cum putemus in Graecia nos et laudem et honorem consequuturos, horum loco praemiorum ne pares quidem reliquis erimus, verum a civitatibus Graecis arcebitur. »

Secundum haec Agasias cum surrexisset, « Per deos, inquit, deasque, viri, iuro neque sane Xenophontem mihi praecepisse ut hominem illum eriperem, neque quenquam e vobis alium; sed cum ipse virum fortem ex cohorte mea duci a Dexippo viderem (quem vos prodidisse scitis ipsi). grave id mihi visum est; atque adeo hominem eripui, latro. Nec tamen vos Cleandro me dedatis necesse est: ego vero me ipsum, ut Xenophon faciendum censet, Cleandri iudicio exhibebo; et quidquid voluerit agat: nec hac de causa opus est ut bellum cum Lacedaemoniis geratis, et incolae meos

Συμψέψατε μέντοι μοι ὑμῶν αὐτῶν ἐλόμενοι πρὸς Κλέανδρον οἵτινες, ἂν τι ἐγὼ παραλείπω, καὶ λέξουσιν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πράξουσιν. (19) Ἐκ τούτου ἔδωκεν ἡ στρατιὰ οὐρανίας βούλοιο προελόμενον ἵνα. Ὁ δὲ προελίτο τοὺς στρατηγούς. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύοντο πρὸς Κλέανδρον Ἀγασίας καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀφαιρεθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ Ἀγασίου. (20) Καὶ ἔλεγον οἱ στρατηγοί, Ἐπεψεν ἡμᾶς ἡ στρατιὰ πρὸς σε, ὦ Κλέανδρε, καὶ ἐκέλευσέ σε, εἴτε πάντας αἰτιά, κρίναντα σεαυτὸν χρῆσθαι, εἴ τι ἂν βούλη, εἴτε ἓνα τινὰ ἢ δύο ἢ καὶ πλείους αἰτιά, τούτους ἀξιοῦσι παρασχεῖν σοι ἐκ τούτων εἰς κρίσιν. Ἐπεὶ οὖν ἡμῶν τινὰ αἰτιά, πάρεσμέν σοι ἡμεῖς· εἴτε καὶ ἄλλον τινὰ, φράσον· οὐδὲς γάρ σοι ἀπέσται δεξιὰν ἢ μὴν ἐθελῆ πείθεσθαι. (21) Μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Ἀγασίας εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι, ὦ Κλέανδρε, ὁ ἀφελόμενός Δεξιππου ἀγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα καὶ παῖειν κελεύσαι· Δεξιππον. (22) Τοῦτον μὲν γὰρ οἶδα ἄνδρα ἀγαθὸν ὄντα, Δεξιππον δὲ οἶδα αἰρεθέντα ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀρχειν τῆς πεντηκοντόρου ἧς ἡγησάμεθα παρὰ Τραπεζουντιῶν ἐφ' ὅττι πλοῖα συλλέγειν ὡς σωζόμεθα, καὶ ἀποδράντα Δεξιππον καὶ προδόντα τοῦς στρατιώτας μεθ' ὧν ἐσώθη. (23) Καὶ τοὺς τε Τραπεζουντίους ἀπεστερήκαμεν τὴν πεντηκοντόρον καὶ κακοὶ δοκοῦμεν εἶναι διὰ τοῦτον, αὐτοὶ τε τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀπολώλαμεν. Ἦκουε γὰρ, ὥς περ ἡμεῖς, ὡς ἀπορον εἰη περὶ ἀπώντας τοὺς ποταμούς τε διαβῆναι καὶ σωθῆναι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτον οὖν τοιοῦτον ὄντα ἀφελόμεν. (24) Εἰ δὲ σὺ ἦγες ἢ ἄλλος τις τῶν παρὰ σοῦ, καὶ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν ἀποδράντων, εὖ ἴσθι ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων ἐποίησα. Νόμιζε δ', ἐν ἡμέλῃ νῦν ἀποκτείνης, δι' ἄνδρα δεῖλόν τε καὶ πονηρὸν ἄνδρα ἀγαθὸν ἀποκτείνων.

25. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν ὅτι Δεξιππον μὲν οὐκ ἐπαινοίη, εἰ ταῦτα πεπονηκώς εἴη· οὐ μέντοι ἐρηνομίζειν οὐδ' εἰ καμπόνηρος ἦν Δεξιππος βίαν χρῆναι πάσχειν αὐτόν, ἀλλὰ κριθέντα, ὥς περ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀξιοῦτε, τῆς δίκης τυχεῖν. (26) Νῦν μὲν οὖν ἄπιτε καταλιπόντες τόνδε τὸν ἄνδρα· ὅταν δ' ἐγὼ κελεύσω, πάρεστέ πρὸς τὴν κρίσιν. Αἰτιῶμαι δὲ οὔτε τὴν στρατιάν οὔτε ἄλλον οὐδένα εἶναι, ἐπεὶ γε οὗτος αὐτὸς βυολογεῖ ἀφελίσθαι τὸν ἄνδρα. (27) Ὁ δὲ ἀφαιρεθεὶς εἶπεν, Ἐγὼ, ὦ Κλέανδρε, εἰ καὶ οἷε με ἀδικοῦντα τι ἀγεσθαι, οὔτε ἐπαιον οὐδένα οὔτε ἐβαλλον, ἀλλ' εἶπον ὅτι δημόσια εἴη τὰ πρόβατα· ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δόγμα, εἰ τις ὁπότῃ ἡ στρατιὰ ἐξίη ἰδίᾳ ληϊζοίτο, δημόσια εἶναι τὰ ληφθέντα. (28) Ταῦτα εἶπον· ἐκ τούτου με λαβὼν οὗτος ἦγεν, ἵνα μὴ φθάγοιτο μηδεὶς, ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὸ μέρος διασώσσει τοῖς λησταῖς παρὰ τὴν ῥήτραν τὰ χρήματα. Πρὸς ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν, Ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτος εἶ, κατὰ μένε, ἵνα καὶ περὶ σοῦ βουλευσώμεθα.

29. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἀμρὶ Κλέανδρον ἡρίστων τὴν δὲ στρατιάν συνήγαγε Ξενοφῶν καὶ συνεβούλευε πέμψαι ἄνδρας πρὸς Κλέανδρον παραιτησομένους περὶ τῶν ἀνδρῶν. (30) Ἐκ τούτου ἔδοξε αὐτοῖς πέμψαντας στρατηγούς καὶ λοχαγούς καὶ Δρακόντιον τὸν Σπαρτιάτην

omnino quo quisque vult evadatis. Verum e vobis tamen ipsis deligite quos mecum una ad Cleandrum mittatis, quique, si quid ego prætermisero, pro me tum dicant tum agant. » Ibi tum ei concessit exercitus ut iis quos vellet delectis ad illum proficisceretur. Is autem duces delegit. Secundum hæc ad Cleandrum Agasias ducesque, et vir ille quem Dexippo eripuerat Agasias, pergebant; ad quem ubi pervenissent, duces verba fecerunt hæc : « Exercitus, Cleander, nos ad te misit; teque hortatur, sive in omnes culpam conjicis, ut cum judicium de iis ipse feceris, pro arbitrio tuo eos tractares; sive unum aliquem, vel duos, vel plures accusas, æquum censent ut hi se ipsos tuo exhibeant judicio. Quare si quid est in quo nostrum quendam accuses, tibi nos adsumus; sive alium quendam, exponito: quippe nemo non sese tibi sistet, qui nobis parere voluerit. » Secundum hæc progressus in medium Agasias ait, « Ego sum, Cleander, qui virum hunc abducenti Dexippo eripui, et qui nostros ferire Dexippum jussi. Etenim hunc sane virum fortem esse noram; Dexippum vero noram ab exercitu lectum fuisse, qui quinquaginta remorum navi, quam a Trapezuntiis petiveramus, præesset, quo navigia colligeret, ut incolumes evaderemus; eundemque Dexippum aufugisse sciebam, atque milites prodidisse, quibuscum incolumis eo pervenerat. Atque ita tum Trapezuntios quinquaginta remorum navi privavimus, et improbi propter hunc esse videmur; tum ipsi, quod ad hunc attinet, perieramus omnes. Nam, æque ac nos, audierat, fieri non posse ut, si pedibus illinc proficisceremur, fluvios trajiceremus et in Græciam incolumes perveniremus. Huic ergo tali homini illum eripui. Quod si tu eum abduxisses, vel ex tuis quispiam alius, non autem ex iis qui a nobis aufugerunt, certo scias me nihil horum facturum fuisse. Si vero me jam interfices, velim existimes te virum fortem, ignavi et improbi causa interficere. »

Hæc cum Cleander audisset, non laudare se Dexippum aiebat, si hæc fecisset: neque tamen existimare se aiebat, tametsi nequissimus esset Dexippus, vim ei inferendam esse, sed judicio de eo facto (quemadmodum jam vos etiam fieri postulatis) pœnam eidem irrogandam. Vos quidem jam discedite, hoc homine relicto; et cum ego denuntia-vero, ad judicium adestote. Neque vero vel exercitum, vel alium quendam accuso, quando hic ipse quidem fatetur se hominem eripuisse. Is autem, qui ereptus fuerat, inquit, Ego, Cleander, etsi me quid inique patrantem abductum fuisse putas, neque percussi quendam, neque lapidibus petii; at pecora tantum esse publica dixi: nam decretum militum sic conceptum fuerat ut, si quis, cum exercitus exiret, seorsum a ceteris prædaretur, publica essent quæ caperentur. Hæc dixi; atque ibi tum me prehensum duxit ille, ut ne quis de ipso quid enuntia-ret, verum ipse partem nactus, contra edictum bona prædatoribus conservaret. Ad hæc Cleander, Quando vero talis es, inquit, hic maneto, ut de te quoque delibereamus.

Secundum hæc Cleander cum suis prandium sumebat: Xenophon autem exercitum congregabat, atque id consilii dedit, ut ad Cleandrum quosdam mitterent, qui pro viris deditis deprecarentur. Tum visum est ipsis tamen, missis ducibus et cohortium præfectis et Dracontio Spartiate,

καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἰδοῦσιν ἐπιτρέψαι εἶναι δεῖσθαι Κλέανδρου κατὰ πάντα τρόπον ἀρεῖναι τὸν ἄνδρα. αἱ Ἐλευσίων δὲ ὁ Ξενοφῶν λέγει, Ἔχεις μὲν, ὦ Κλέανδρε, τοὺς ἄνδρας, καὶ ἡ στρατιά σου βρεῖται ἡτι ἐβούλου ποιῆσαι καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἐαυτῶν ἀπάντων νῦν δέ σε αἰτοῦνται καὶ δέονται δοῦναι σοὶ τὸν ἄνδρα καὶ μὴ κατακαίειν πολλὰ γὰρ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ περὶ τὴν στρατίαν ἐμολυσάτην. ββ Ταῦτα δὲ σου τοῦροντες ὑπισπνῶνται σοὶ ἀντὶ τούτων, ἣν βούλῃ ἡγεῖσθαι αὐτῶν καὶ ἣν οἱ θεοὶ ἴθωσιν, ἐπιδείξαι σοὶ καὶ ὡς κόσμιοι εἴσι καὶ ὡς ἱκανοὶ τῷ ἄρχοντι πενόμενοι τοὺς πολέμους σὺν τοῖς θεοῖς μὴ φοβείσθαι. βγ Δέονται δὲ σου καὶ τούτο, παρακινούμενον καὶ ἄρχοντα ἐαυτῶν πείραν λαβεῖν καὶ Δεξιππου καὶ σφῶν τῶν ἄλλων οὓς ἱκανοὶ εἴσιν, καὶ τὴν ἀξίαν ἐκαστοῖς νεύει. βδ Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος, Ἀλλὰ καὶ τὸ σὺν ἔργῳ, παρὸ τοῦ ὑμῖν ἀποκρινόμεναι. Καὶ τὼ τε ἄνδρες ὑμῖν δίδωμι καὶ αὐτοὺς παρέστημι καὶ ἣν οἱ θεοὶ παραδιδῶσιν, ἐξηγήσομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πολλοὶ οἱ λόγους οὗτοι ἀντίον εἶπον ἡ οὗς ἐφῆν περὶ ὑμῶν ἐνίων ἦκουσιν ὡς τὸ στρατεύμα ἀφίσταται ἀπὸ Λακεδαιμονίων.

βε. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἐπαινοῦντες ἀπῆλθον, ἔρχοντες τὸν ἄνδρα Κλέανδρος δὲ ἐθύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ καὶ ξυνὴν Ξενοφῶντι φιλικῶς καὶ ξενίαν ξυνεβόλοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἔωρα αὐτοὺς τὸ παραγγελλόμενον εὐτάκτως ποιεῖντας, καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐπιθύμει ἡγεμῶν γενέσθαι αὐτῶν. βς. Ἐπεὶ μέντοι θυομένην αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ ἐγένετο τὰ ἱερὰ, συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς εἶπεν, Ἐμοὶ μὲν οὐκ ἐτέλεσθη τὰ ἱερὰ ἐξάγειν ὑμεῖς μέντοι μὴ ἄθυμαίτε τούτου ἕνεκα ὑμῖν γὰρ, ὡς εἴποι, δέδοται ἐκκομίσαι τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ πορεύεσθε. Ἡμεῖς δὲ ὑμῶν, ἐπειδὴν ἐκεῖσε ἦκατε, δεξιόμεθα ὡς ἂν δυνώμεθα κάλλιστα.

ζ. Ἐκ τούτου ἔδοξε τοῖς στρατιώταις δοῦναι αὐτῷ πλὴν ὀρεῖα πρόβατα· ὁ δὲ δεξιόμενος πάλιν αὐτοῖς ἀπέδωκε. Καὶ οὗτος μὲν ἀπέπλει. Οἱ δὲ στρατιῶται διαλέγοντες τὸν οἶτον ὃν ἦσαν συγκεκομισμένοι καὶ πάντα ἃ εἰλήρυσαν ἐξεπορεύοντο διὰ τὸν Βίθυνον. ζβ. Ἐπεὶ δὲ οὐδενὶ ἐνέτυχον πορεύόμενοι τὴν ὁδὸν ὁδόν, ὥστε ἔρχοντες εἰς τὴν φιλίαν ἔλθειν, ἔδοξεν αὐτοῖς τοῦμπαλιν ὑποστρέψαντες ἐλθεῖν μίαν ἡμέραν καὶ νύκτα. Τούτο δὲ ποιήσαντες ἔλαβον πολλὰ καὶ ἀνδράποδα καὶ πρόβατα καὶ ἀφίκοντο ἑκταῖοι εἰς Χρυσόπολιν τῆς Καλχηδονίας, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ἡμέρας ἑπτὰ λαυροπωλῶντες.

BIBAIION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπὶ Κύρου ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πορείᾳ μέχρι εἰς τὸν Πόντον ἀφί-

et ex aliis quibusdam, qui viderentur esse idonei, Cleandrum omni ratione rogarent, ut viros illos dimitteret. Ad eum igitur cum venisset Xenophon, orationem hanc habuit: «Habes, Cleander, viros quos volebas; exercitusque adeo tibi permisit, ut quidquid tibi visum fuerit, tum de his, tum de ipsis universis statueres. Nunc abs te petunt rogantque ut ipsis viros dones, neve eos interficias: nam superiori tempore multos pro exercitu labores exantlarunt. Hoc autem si abs te impetrent, pro his tibi pollicentur, si dux ipsorum esse velis, ac dii fuerint propitii, se tibi declaratos et quam modesti sint, et quam idonei qui, sine cum imperatori pareant, hostes diis iuvantibus non metuant. Hoc etiam te rogant, ut, eo profectus atque in ipsos imperio positus, tam de Dexippo quam de ipsis adisque periculum facias, qualis quisque sit, atque iustum singulis mercedem tribuas.» Haec cum audisset Cleander, «At per Dioscoros, inquit, sine mora vobis respondebo; atque adeo tum viros hosce vobis dono, tum ipse adero; et si quid dii concesserint, dux vobis in Graciam ero. Ac longesane sermones hi contrarii sunt illis quos ex quibusdam de vobis audiui, vos exercitum scilicet ad deflectionem a Lacedaemoniis impellere.»

Hic illi qui ad Cleandrum missi fuerant, collaudato e, cum viris illis discesserunt: at Cleander ex ea de itinere consulebat, et Xenophonte amanter utebatur, atque inter se amicitiam hospitalem iustitabant. Cum vero eos etiam videret composito imperatum facere, magis etiam dux eorum esse cupiebat. Verum ubi, eo triduum rem sacram faciente, leta non erant exta, convocatis ducibus haec verba fecit: «Mihi leta non fuerunt exta de copiis educendis ea consulenti: vos vero ne sitis idcirco demissis animis; nam vobis, uti videtur, concessum est ut viros hos exportetis: quin igitur pergit. Nos autem, posteaquam eo veneritis, quam potuerimus honestissime vos excipiemus.»

Tum militibus visum est ut pecora ei publica donarent. Ille, cum ea accepisset, rursus iis reddidit, ac ipse quidem inde solvit. Et milites, distributo frumento, quod comportarant, aliisque rebus, quas ceperant, per Bithynos proficisci ceperunt. Cum autem recta incedentes via nihil offenderent, ut aliqua cum praeda in regionem amicam transirent, visum est ipsis ut versis retro pedibus diem unam ac noctem iter facerent. Hoc cum fecissent, multa tum mancipia tum pecora ceperunt: atque die sexto Chrysopolin Chalcedonice oppidum pervenerunt, ibique dies septem manserunt, cum spolia interea venderent.

LIBER VII.

CAPUT I.

Quaecumque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta ad pugnam usque gesserint Graeci, et quae, posteaquam occubisset Cyrus, in itinere donec in Pontum per-

κοντο, καὶ ὅσα ἐκ τοῦ Πόντου περὶ ἐξιόντες καὶ ἐκ-
πλέοντες ἐποιοῦν μέχρι ἔξω τοῦ στόματος ἐγένοντο ἐν
Χρυσόπολει τῆς Ἀσίας, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλω-
ται. (2) Ἐκ τούτου δὲ Φαρνάβαζος φοβούμενος τὸ
στράτευμα μὴ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν στρατεύηται,
πέμψας πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον, ὃ δ' ἔτυχεν ἐν Βυ-
ζαντίῳ ὧν, εἰδεῖτο διαβιβάσαι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς
Ἀσίας, καὶ ὑπισχνεῖτο πάντα ποιήσῃν αὐτῷ ὅσα δέοι.

3) Καὶ Ἀναξίβιος μετεπέμψατο τοὺς στρατηγούς καὶ
λαγρούς τῶν στρατιωτῶν εἰς Βυζάντιον, καὶ ὑπισχνεί-
το, εἰ διαβίῃεν, μισθοφορὰν ἔσσεσθαι τοῖς στρατιώταις.

4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι ἔφασαν βουλευσάμενοι ἀπαγγελεῖν,
Ξενοφῶν δὲ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἀπαλλάξοιτό τε ἡδὴ τῆς
στρατιᾶς καὶ βούλοιο ἀποπλεῖν. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος
καίευσεν αὐτὸν συνδιαβάντα ἔπειτα οὕτως ἀπαλλάτ-
τεσθαι. Ἐφ' οὖν ταῦτα ποιήσῃν.

5) Σεύθης δὲ ὁ Θράξ πέμπει Μηδοσάδην καὶ κελεύει
Ξενοφῶντα συμπροθυμείσθαι ὅπως διαβῇ τὸ στράτευ-
μα, καὶ ἔφη αὐτῷ ταῦτα συμπροθυμηθέντι ὅτι οὐ με-
ταμλήσει. (6) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν στράτευμα
διαβήσεται· τούτου ἕνεκα μηδὲν τελείτω μήτε ἐμοὶ
μήτε ἄλλῳ μηδενί· ἐπειδὴν δὲ διαβῇ, ἐγὼ μὲν ἀπχα-
λίσσομαι, πρὸς δὲ τοὺς διαμένοντας καὶ ἐπικαιρίους
ὥστας προφρεσθῶ ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ ἀσφαλές.

7) Ἐκ τούτου διαβαίνουσι πάντες εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ
στρατιῶται. Καὶ μισθὸν μὲν οὐκ ἐδίδου ὁ Ἀναξίβιος,
ἐκέρχετο δὲ λαβόντας τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκευὴ τοὺς στρα-
τιώταις ἐξίεναι, ὡς ἀποπέμψων τε ἅμα καὶ ἀριθμὸν
τοῦ σώματος. Ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται ἤχθοντο, ὅτι οὐκ
ἔχον ἀργύριον ἐπισιτίζεσθαι εἰς τὴν πορείαν, καὶ ὀνη-
ρὰς συνεσχευάζοντο. (8) Καὶ ὁ Ξενοφῶν Κλεάνδρῳ
τῷ ἀρμοστῇ ξένος γεγενημένος προσελθὼν ἡσπάζετο αὐ-
τὸν ὡς ἀποπλευσοῦμενος ἡδὴ. Ὁ δὲ αὐτῷ λέγει, Μὴ
κατῆς ταῦτα· εἰ δὲ μὴ, ἔφη, αἰτίαν ἔξεις, ἐπεὶ καὶ
νῦν τινὲς ἡδὴ σὲ αἰτιῶνται ὅτι οὐ ταχὺ ἐξέρπει τὸ στρά-
τευμα. (9) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' αἰτίος μὲν ἔγωγε οὐκ
εἰμὶ τούτου, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοὶ ἐπισιτισμοῦ δεό-
μενοι διὰ τοῦτο ἀθυμοῦσι πρὸς τὴν ἔξοδον. (10) Ἀλλ'
ἔγωγε, ἔφη, ἐγὼ σοὶ συμβουλεύω ἐξελθεῖν μὲν ὡς πο-
ρευσόμενον, ἐπειδὴν δ' ἔξω γένηται τὸ στράτευμα, τότε
ἀπαλλάττεσθαι. Ταῦτα τοῖνον, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐλ-
θόντες πρὸς Ἀναξίβιον διαπραξόμεθα. (11) Οὕτως
ὑδόντες ὤλεον ταῦτα. Ὁ δὲ ἐκέλευσεν οὕτω ποιεῖν
καὶ ἐξίεναι τὴν ταχίστην συνεσχευασμένους, καὶ πρὸς-
σπεύειν, ὅς ἂν μὴ παρῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ εἰς τὸν
ἀρεθμὸν ὅτι αὐτὸς αὐτὸν αἰτιάσεται. Ἐνταῦθεν ἐξή-
σαν οἱ τε στρατηγοὶ πρῶτοι καὶ οἱ ἄλλοι. (12) Καὶ
ἐξελθόντες πάντες πλὴν ὀλίγων ἔξω ἦσαν, καὶ Ἐτεόνικος
ἐσπίχει παρὰ τὰς πύλας ὡς ὅποτε ἔξω γένοιτο πάντες
στρατιῶται τὰς πύλας καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβαλὼν.

13) Ὁ δὲ Ἀναξίβιος συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ
τοὺς λαγρούς ἔλεγε, Τὰ μὲν ἐπ' ἐπὶ τῇδεῖα, ἔφη, λαμβά-
νεται ἐκ τῶν Θρακίων χωμῶν· εἰσὶ δὲ αὐτοῖσι πολλὰ
ἀρετὰ καὶ πυρὶ καὶ τέλλῃ (τὰ) ἐπὶ τῇδεῖα· λαβόντες δὲ

venirent, quæque e Ponto pedibus egressi et navigatione usi
fecerint, donec extra Ponti ostium in oppidum Asiæ Chryso-
polin venerunt, ea quidem superiore commentario exposita
sunt omnia. Post hæc Pharnabazus, cum metueret ne Græ-
corum exercitus in ditionem suam bellum inferret, missis ad
Anaxibium navarchum (is autem Byzantii tum forte erat)
legatis, rogabat ut exercitum ex Asia trajiceret atque adeo
pollicebatur ei se facturum omnia, quæcunque fieri oporteret.
Et Anaxibius duces militumque in cohortes distributorum
præfectos ad se Byzantium accessivit; ac pollicitus est, si
trajicerent, militibus datum fore stipendium. Et alii qui-
dem se deliberatione de ea re habita quid tandem statuerint
ei renuntiuros aiebant; at Xenophon ei dixit ab exercitu
se jam discessurum velleque adeo inde solvere. Anaxibius
autem eum hortatus est ut quando una cum exercitu traje-
cerit, sic deinde demum ab eo discederet. Itaque se factu-
rum hæc aiebat.

Ceterum interea Senthæ Thrax Medosadem mittit, Xe-
nophontemque per eum hortatur id operam studiose una cum
ipso daret, ut exercitus trajiceret; aiebatque minime futu-
rum ut eum facili pœniteat, in id si alacri animo una cum
ipso incubuerit. Exercitus utique, aiebat Xenophon, traji-
ciet: nec hujus rei causa quidquam vel mihi, vel alii cui-
quam pendat necesse est. Verum quamprimum trajecerit,
equidem discedam: erga eos autem, qui apud exercitum
manebunt et rebus conficiendis erunt idonei, sic se gerat,
ut ipsi visum fuerit esse tutum.

Exin milites universi in Byzantium trajiciunt; et stipen-
dium quidem iis non dabat Anaxibius: at præconis voce
edixit, ut sumptis armis vasisque milites oppido excederent,
quasi eos dimittere simul et numerum inire vellet. Hic
graviter ferebant milites se non habere pecuniam, qua com-
meatum ad iter coemerent, atque adeo segniter vasa collige-
bant. Ac Xenophon Cleandro Byzantii præfecto hospitio
juuctus, adiit eum et salutavit, quasi qui jam inde solutu-
rus esset. At ille dicit ei, Ne feceris hoc: sin aliter, inquit,
culpa teneberis; cum nunc etiam tibi jam culpæ dent non-
nulli, quod non peleriter egreditur exercitus. Et Xenophon,
At ego certe quidem, ait, ejus rei non sum auctor; verum
milites ipsi quod commeatu egeant, idcirco segnibus sunt
ad exeundum animis. At ego tamen, inquit Cleander, id
tibi consilii do ut, quasi proficisci velis, ex eas: cuiusque
foris exercitus fuerit, tum demum discedas. Hæc ergo, ait
Xenophon, ad Anaxibium profecti conficiamus. Ad quem
ita cum venissent, exponebant ea. Hortatus autem est ille
ut ita facerent, ac quamprimum collectis vasis exirent co-
pie; atque insuper denuntiandum curarent futurum, ut is
qui recensui agendo numeroque ineundo non interfuerit
seipsum culpa oneret. Mox deinde duces primum exierunt,
ac postea ceteri. Jamque adeo omnes, præter paucos,
extra oppidum erant, et Eteonicus ad portas stabat, ut, cum
egressi essent omnes, portas occluderet, ac pessulum ob-
deret. Anaxibius autem, convocatis ducibus et cohortum
præfectis, Commeatus, inquit, e vicis Thraciis sumite (est
ibi utique multum hordei triticique, et aliæ res necessariae);

πορεύεσθε εἰς Χερσόνησον, ἐκεῖ δὲ Κυνίσκος ὑμῖν μισθοδοτήσει. (14) Ἐπακούσαντες δὲ τινες τῶν στρατιωτῶν ταῦτα, ἧ καὶ τῶν λοχαγῶν τις διαγυγίλει εἰς τὸ στρατεύμα. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται ἐπυνθάνοντο περὶ τοῦ Σιέθου πότῃρα πολέμιος εἴη ἢ φίλος, καὶ πότῃρα διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους δεῖσι πορεύεσθαι ἢ κύκλῳ διὰ μέσης τῆς Θράκης. (15) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα διελέγοντο οἱ στρατιῶται ἀναρπάσαντες τὰ ὅπλα θέουσι ὁρῶντες πρὸς τὰς πόλεις ὡς πάλιν εἰς τὸ τεῖχος εἰσιόντες. Ὁ δὲ Ἐτεόνικος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὡς εἶδον προσβήοντας τοὺς ἐπλίτας, συγκλείουσι τὰς πόλεις καὶ τὸν μολὸν ἐμβάλλουσιν. (16) Οἱ δὲ στρατιῶται ἱκνούντες τε τὰς πόλεις καὶ εἰδόντες ὅτι ἀδικώτατα πάσχειν ἐχθροὶ ὄντες εἰς τοὺς πολέμιους καὶ κατασχίσιν τὰς πόλεις ἔρρασαν, εἰ μὴ ἐκόντες ἀνοίξουσιν. (17) Ἄλλοι δὲ θέον ἐπὶ θάλατταν καὶ παρὰ τὴν γλῆν τοῦ τεύχους ὑπερβαίνουσιν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι δὲ οἱ ἐτύγχανον ἔνδον ὄντες τῶν στρατιωτῶν, ὡς ὁρῶσι τὰ ἐπὶ ταῖς πόλεσιν πράγματα, διακρίπτοντες ταῖς ἀξίαις τὰ κλειθρα ἀναπεταννύουσι τὰς πόλεις, οἱ δ' εἰσιπύουσιν.

18. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ὡς εἶδε τὰ γυνόμενα, δείσας μὴ ἐρ' ἀρπαγὴν τράποιτο τὸ στρατεύμα καὶ ἀνέχεσθαι κακὰ γένοιτο τῇ πόλει καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς στρατιώταις, εἶπε καὶ συνεισπίπτει εἰς τὴν πόλιν σὺν τῷ ὄρῳ. (19) Οἱ δὲ Βυζάντιοι ὡς εἶδον τὸ στρατεύμα ῥίχα εἰσιπύοντες, βεβύουσι ἐκ τῆς ἀγορᾶς, οἱ μὲν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ οἴκαδες, οἱ δὲ ἔνδον ἐτύγχανον ὄντες ἐξῶ θέον, οἱ δὲ καθέλικον τὰς τριήρεις, ὡς ἐν ταῖς τριήρεσι σώζονται, πάντες δὲ ὦντο ἀπολυμένοι ὡς ἐλευθεροὶ τῆς πόλεως. (20) Ὁ δὲ Ἐτεόνικος εἰς τὴν ἀκρὰν ἀπορρέγει. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος καταδρακὼν ἐπὶ θάλατταν ἐν αἰετινῇ πλοῖᾳ περιπλεῖ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ εὐθὺς μεταπέμπεται ἐκ Καίχθονος προουρούς· οὐ γὰρ ἱκανοὶ εὐλόκουν εἶναι οἱ ἐν τῇ ἀκρόπολει σχεῖν τοὺς ἄνδρας. (21) Οἱ δὲ στρατιῶται ὡς εἶδον τὸν Ξενοφῶντα, προσπίπτουσιν αὐτῷ πολλοὶ καὶ λέγουσι, Νῦν σοι ἔξεστιν, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι. Ἐλθεις πόλιν, ἔλθεις τριήρεις, ἔλθεις γρήματα, ἔλθεις ἄνδρας τισιούτους. Νῦν ἂν, εἰ βούλοιο, σὺ τε ἡμᾶς ὀνήσεις καὶ ἡμεῖς σὲ μέγαν ποιήσαιμεν. (22) Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἀλλ' εὖ τε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα· εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τε παρηγγύα ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα. (23) Οἱ δὲ αὐτοὶ ὡς αὐτῶν ταπτόμενοι οἱ τε ὁπλίται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς ὁκτὼ ἐγένοντο καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπὶ τὸ κέρας ἐκάτερον παρεδεδραμύχσαν. (24) Τὸ δὲ χωρίον οἷον κάλλιστον ἐκτάξασθαι ἐστὶ τὸ Θράκιον καλούμενον, ἔρημον οἰκίῳ καὶ πεδινόν. Ἐπεὶ δὲ ἔκειτο τὰ ὅπλα καὶ κατηρεμίσθησαν, συγκλεθεὶς Ξενοφῶν τὴν στρατιάν καὶ λέγει ταῦτα· (25) Ὅτι μὲν ὁργίζεσθε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, καὶ νομίζετε θεινὰ πάσχειν ἐξαπατούμενοι οὐ θαυμάζω. Ἦν δὲ τῷ θυμῷ χαριζόμεθα καὶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς παρόντας τῆς ἐξαπατῆς τιμωροῦσθαι

quos cum sumpseritis, in Chersonesum pergite, atque illie Cyniscus stipendium vobis numerabit. Haec cum forte audissent militum nonnulli, hi vel e cohortium etiam praefectis aliquis ad exercitum effert. Et duces quidem de Senthe percontabantur, utrum hostis esset an amicus, ac utrum iter per montem sacrum sit faciendum, an circumlatum per mediam Thraciam. Dum illi de his inter se colloquebantur, milites correptis armis cursu ad oppidi portas tendunt, quasi rursus intra muros ingredi vellent. At Eteoniceus et qui cum eo erant, ut adcurrentes viderunt gravis armaturae milites, portas ocludunt, ac pessulum obdunt. Milites autem portas pulsabant, seque gravissima aiebant negotia adfici, qui hostibus objicerentur; ac diffissuros se portas aiebant, nisi eas sponte sua aperirent. Ex iis vero alii ad mare currebant, et juxta muri chelen in urbem evadunt: alii de militibus qui intus forte erant, ut quid ad portas ageretur viderunt, ascis ubi claustra percidissent, portas patefaciunt: illique adeo irrumpunt.

Xenophon, cum quid accideret videret, veritus ne ad urbis direptionem se converteret exercitus, atque inde mala gravissima in urbem, et sese, et milites ipsos redundarent, currebat ipse, et cum turba intra portas una irruit. At Byzantii, ut vi exercitum in urbem irruere viderunt, de foro in naves alii, alii domum fugiunt; ac quotquot intus erant, foras exeunt: alii triremes deducebant, ut in triremibus incolumes evaderent: omnes perisise se putabant, tanquam si urbs capta esset. Ad promontorium autem fugit Eteoniceus. Et Anaxibius ad mare cum decurrisset, navigio piscatorio in urbis arcem circumvehebatur, ac statim e Chalcedone praesidarios milites arcescit: neque enim ii, qui erant in arce, virorum istorum impetum sustinere posse videbantur. At milites ubi Xenophontem viderunt, frequentes ad eum adcurrunt, atque ita adloquuntur, Nunc tibi licet, Xenophon, virum te praebere. Urbem habes, habes triemes, habes pecuniam, tot viros habes. Nunc, si volueris, et tu nobis utilitatem adferre poteris, et nos te magnum efficere. Respondit ille, « Enimvero recte loquimini, atque haec faciam. Verum si haec expetitis, quamprimum in ordine armati consistite: » quod volebat utique eos parare, ideo tum ipse cohortatione hac utebatur, tum alios duces eadem cohortatione uti, atque ut milites sui armati constarent curare, jussit. Illi sponte sua sese instruentes, brevi tempore gravis armaturae milites in octonos erant dispositi, et pelastae ad utrumque cornu cursu se receperant. Locus vero is, qui Thracium appellatur, ad struendam aciem quam pulcherrimus est, ab aedibus vacuus et campistris. Posteaquam arma rite disposita, militesque parati erant, Xenophon convocat exercitum, et hac oratione usus est: « Vos quidem, milites, irasci, et existimare gravi vos, quippe fraude deceptos, injuria adfici, non miror. At si obsequamur, et de Lacedaemoniis qui adsunt ob fraudem pomas sumamus, urbemque nihil culpandam diripiamus,

καὶ τὴν πόλιν τὴν οὐδὲν αἰτίαν διαρπάσωμεν, ἐνθυ-
μισθε δ' ἔσται ἐντεῦθεν. (28) Πολέμιοι μὲν ἐσόμεθα
ἐπικειμένοι Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς συμμάχοις.
Ὅς δ' ὁ πόλεμος ἂν γένοιτο εἰκάζειν δὴ πάρεστιν,
ἑωρακότας καὶ ἀναμνησθέντας τὰ νῦν δὴ γεγενημένα.
(29) Ἡμεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθομεν εἰς τὸν πόλεμον
τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους ἔχοντες
τρίρεις τὰς μὲν ἐν θαλάττῃ τὰς δ' ἐν τοῖς νεωροῖς οὐκ
ὑάτους τριακοσίων, ὑπαρχόντων δὲ πολλῶν χρημάτων
ἐν τῇ πόλει καὶ προσόδου οὐσῆς κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τε
τῶν ἐνδήμων καὶ ἐκ τῆς ὑπερορίας οὐ μείον χιλίων
τάλάντων· ἄρχοντες δὲ τῶν νήσων ἀπασῶν καὶ ἐν τε
τῇ Ἀσίᾳ πολλὰς ἔχοντες πόλεις καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἄλ-
λας τε πολλὰς καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον ὅπου νῦν
ἴσμεν ἔχοντες, κατεπολεμήθημεν οὕτως ὥς πάντες ὑμεῖς
ἐπίστασθε. (30) Νῦν δὲ δὴ τί ἂν οἰόμεθα παθεῖν Λακε-
δαιμονίους μὲν καὶ τῶν ἀρχαίων συμμάχων ὑπαρχόντων,
Ἀθηναίων δὲ καὶ ὅσοι ἐκείνοις τότε ἦσαν σύμμαχοι
πάντων προσγεγενημένων, Τισσαφέρνης δὲ καὶ τῶν
ἐπὶ θαλάττῃ ἄλλων βαρβάρων πάντων πολεμίων ἡμῖν
ὄντων, πολεμιωτάτου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄνω βασιλέως; δν
ἔλθομεν ἀπαιρητόμενοι τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀποκτενοῦν-
τες, εἰ δυναίμεθα. Τούτων δὲ πάντων ὁμοῦ ὄντων
ἔστι τις οὕτως ἄρρων ζῆτις οἰεταὶ ἂν ἡμᾶς περιγενέ-
σθαι; (31) Μὴ πρὸς θεῶν μαινόμεθα μὴδ' αἰσχροῦς
ἀπολώμεθα πολέμιοι ὄντες καὶ ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς
ἑμετέροις αὐτῶν φίλοις τε καὶ οἰκείοις. Ἐν γὰρ ταῖς
πολεσίσι εἰσι πάντες ταῖς ἐρ' ἡμᾶς στρατευσομένους,
καὶ δικαίως, εἰ βάρβαρον μὲν πόλιν οὐδεμίαν ἠθέλη-
σμεν καταστρεῖν, καὶ ταῦτα κρατοῦντες, Ἑλληνίδα
ἐπὶ εἰς τὴν πρώτην πόλιν ἔλθομεν, ταύτην ἐξαπατάσο-
μεν. (32) Ἐγὼ μὲν τοίνυν εὐχομαι πρὶν ταῦτα ἐπιδεῖν
ἐρ' ὑμῶν γεγόμενα μυρίας ἔμεγε κατὰ γῆν ὄργυας
γεῖσθαι. Καὶ ὑμῖν δὲ συμβουλευέω· Ἑλλήνας ὄντας
ταῖς τῶν Ἑλλήνων προεστηκόσι πειθομένους πειρᾶσθαι
τῶν δικαίων τυγχάνειν. Ἐὰν δὲ μὴ δύνῃσθε ταῦτα,
ἡμεῖς δὲ ἀδικουμένους τῆς γούν Ἑλλάδος μὴ στέρε-
σθαι. (33) Καὶ νῦν μοι δοκεῖ πέμψαντας Ἀναξιβίου
εἰπεῖν ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν βίαιον ποιήσαντες παρεληλύθα-
μεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἦν μὲν ἐνὸς μὲν παρ' ὑμῶν
ἐγχαλὸν τι εὐρίσκεισθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ ἐζηλώσαντες, ὅ-
τι οὐκ ἐξαπατῶμενοι ἀλλὰ πειθόμενοι ἐξερχόμεθα.

32. Ταῦτα ἔδοξε, καὶ πέμπουσιν Ἱερώνυμον τε
Ἡλείον ἐρῶντα ταῦτα καὶ Εὐρύλοχον Ἀρκάδα καὶ Φι-
λίσσον Ἀχαιόν. Οἱ μὲν ταῦτα ὄχοντο ἐρῶντες.

33. Ἐπὶ δὲ καθήμενων τῶν στρατιωτῶν προσέρχεται
Καρατάδης Θηβαῖος, ὃς οὐ φεύγων τὴν Ἑλλάδα πε-
ριεῖ ἀλλὰ στρατηγῶν καὶ ἐπαγγελλόμενος εἰ τις ἢ πό-
λις ἢ ἔθνος στρατηγῷ δέοιτο· καὶ τότε προσελθὼν ἔλεγεν
ὅτι ἔτοιμος εἴη ἡγεῖσθαι αὐτοῖς εἰς τὸ Δέλτα καλούμε-
νον τῆς Θράκης, ἐνθα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ λήψονται· ἔτι
δ' ἂν μολώσιν, εἰς ἀφρονίαν παρέξιν ἔφη καὶ στίφα καὶ
πατά. (34) Ἀκούουσι ταῦτα οἱ στρατιῶται καὶ τὰ πα-
ρὰ Ἀναξιβίου ἔμπα ἀπαγγελλόμενα· ἀπεκρίνατο γὰρ δι-

quæ deinde sequuntur sint apud animos vestros expendite.
Hostes sane tum Lacedæmonii tum socii eorum palam fa-
cti erimus: ac bellum quale futurum sit, jam iis licet con-
jicere, qui et viderunt et memoria repetunt ea, quæ non ita
pridem acciderunt. Nos utique Athenienses bellum adver-
sus Lacedæmonios eorumque socios suscepimus, cum in
mari alias, alias in navalibus triremes, non pauciores
trecentis haberemus; cumque magna esset in arce nostra
pecuniæ copia, esset etiam redditus quotannis tam ex ur-
be quam de locis exteris, non minus mille talentorum;
iidemque insulis omnibus imperaremus, et urbes multas
in Asia teneremus, in Europa multas etiam alias, atque hoc
ipsum adeo Byzantium, ubi nunc sumus, teneremus: ita
tamen debellati sumus, uti nostis omnes. Jam vero quid nos
subituros existimamus, cum Lacedæmonii sint et eorum
pridem socii, cum ad hos Athenienses etiam, et quotquot illis
tum erant societate conjuncti, accesserint omnes? cum Tis-
saphernes, ceterique barbari omnes maris adcolæ nobis hos-
tes sint, cum maxime hostili sit in nos animo rex ipse su-
perioris Asiæ? quem imperio spoliatum et, si potuissemus,
etiam interfectum venimus. His utique omnibus conjun-
ctis, ecquis tam demens est, qui nos superiores evasuros
existimet? Ne, per deos, insaniamus, neve turpiter perea-
mus, et patriæ quisque suæ, et amicis nostris propinquisque
hostes redditi. Nam in illis hi sunt omnes civitatibus, quæ
bellum nobis illaturæ sunt, ac jure sane, si nullam quidem
urbem barbaram, idque victoria potiti, voluerimus occu-
pare, Græcam vero, in quam primum venimus urbem, eam
vastaverimus. Equidem opto, priusquam hæc a vobis fa-
cta videam, me sane decies mille orgyias infra terram esse
detrusum. Vobis etiam id consilii dabo ut, cum Græci sitis,
salvo erga eos qui sunt Græcorum principes obsequio, jus
obtinere conemini. Quod si id obtinere non poteritis, hoc
tamen nobis, injuria licet adiciamur, curæ esse oportet,
ut ne Græcia saltem exulemus. Atque hoc tempore censeo
missis nuntiis Anaxibio significandum, non ut vi uteremur
ulla in urbem hanc nos rediisse; sed si poterimus commodi
aliquid a vobis consequi, bene habet; sin minus, ut saltem
vobis ostenderemus nos non dolo deceptos, sed parendi stu-
dio excessisse.

Hæc omnibus fieri placuit: atque adeo mittunt Hierony-
num Eleum, qui hæc exponeret, et Eurylochum Arcadem,
et Philesium Achæum. Hi quidem hæc ut exponerent abi-
ere.

Dum milites eodem adhuc loco manebant, Cæratades The-
bannus ad eos accedit, qui non Græciæ exul hic illuc vaga-
batur, sed muneris imperatorii cupidus, et ultro se offerens,
si qua vel civitas vel natio ducis egeret: isque adeo ad eos
cum id temporis accessisset, paratum se esse aiebat ad de-
ducendum eos in locum Thraciæ, qui Delta adpellatur, ubi
multa bona essent nacturi: ac dum iter facerent, ipsis se
tum esculenta tum potulenta copiose suppeditaturum. Au-
diunt hæc milites, simulque ea quæ ab Anaxibio renuntia-

πειθεμένους αὐτοῖς οὐ μεταμελήσει, ἀλλὰ τοῖς τε οἴκοι
πείσει τὰντα ἀπαγγεῖλαι καὶ αὐτοὺς βουλεύονται περὶ
αὐτῶν ἔτι δύναντο ἀγαθόν. (αἷ) Ἐκ τούτου οἱ στρα-
τιῶται τὸν τε Κοιρατάδην δέρονται στρατηγὸν καὶ ἔξω
τοῦ τείρους ἀπῆλθον. Ὁ δὲ Κοιρατάδης συντίθεται
αὐτοῖς εἰς τὴν ὑστεραίαν παρέσθαι ἐπὶ τῷ στρατεύματι
ἔχων καὶ ἱερεῖα καὶ μάντιν καὶ σιτία καὶ ποτὰ τῇ στρα-
τείᾳ. (βῆ) Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον, ὁ Ἀναξίβιος ἔκλεισε τὰς
πόλεις καὶ ἐκέρυεν ἕως ἂν αὐτῷ ἔνδον ὦν τῶν στρα-
τιωτῶν ὅτι πεπρασται. (γῆ) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κοιρα-
τάδης μὲν ἔχων τὰ ἱερεῖα καὶ τὸν μάντιν ἦκε καὶ αὐ-
ριτα βέροντες εἶποντο αὐτῷ εἰκοσὶν ἄνδρες καὶ οἶνον
ἀλλοι εἰκοσι καὶ διακὼν τρεῖς καὶ σαρκοδὸν ἀνὴρ ὅσον
ἐδύναντο μέγιστον φροῖν καὶ αἷτος κορυμβῶν. Τὰντα
δὲ καταθέμενος ὥς ἐπὶ δάσμευσιν ἐθύετο. (δῆ) Ξενο-
φῶν δὲ μεταπεμφθεὶς Κλέανδρον ἐκέλευε διαπράττειν
ὅπως εἰς τὸ τείρος τε εἰσέλθαι καὶ ἀποπλεῦσαι ἐκ Βυ-
ζαντίου. (εῆ) Ἐλθὼν δ' ὁ Κλέανδρος, Μάλα μάλιστα
ἔφη, διαπραξάμενος ἤκων λέγειν γὰρ Ἀναξίβιον ὅτι οὐκ
ἐπιτήδειον εἴη τοὺς μὲν στρατιώτας πλεονάζειν τῶν
τείρους, Ξενοφῶντα δὲ ἔνδον τοὺς Βυζαντίους δὲ στα-
σιάζειν καὶ πονηροὺς εἶναι πρὸς ἀλλήλους· ὅμως δὲ
εἰσελθαι, ἔφη, ἐκέλευεν, εἰ μάλιστα σὺν αὐτῷ ἐκπλεῖν.
(σῆ) Ὁ μὲν ὁ γὰρ Ξενοφῶν ἀσπασάμενος τοὺς στρατιώτας
εἶπτο τοῦ τείρους ἀπῆλθον σὺν Κλέανδρῳ. Ὁ δὲ Κοιρα-
τάδης τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐκ ἐκκλίμει οὐδὲ διαμέ-
τρησεν οὐδὲν τοῖς στρατιώταις· τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ μὲν
ἱερεῖα εἰστέχει παρὰ τὸν βωμὸν καὶ Κοιρατάδης ἐστε-
φανομένης ὥς θύων· προσελθὼν δὲ Τιμασίῳ δὲ Δαρ-
δανεύς καὶ Νέων δ' Ἀσινάιος καὶ Κλέανωρ δ' Ὀρχομέ-
νιος εἰλεγον Κοιρατάδην μὴ θύειν, ὥς οὐχ ἡγχιόμενον τῇ
στρατείᾳ, εἰ μὴ δώσει τὰ ἐπιτάγματα. Ὁ δὲ κελύει
διαμετρεῖσθαι. (ηῆ) Ἐπεὶ δὲ πολλῶν ἐνέδει αὐτῷ ὥστε
ἡμέρας σίτον ἐκάστω γενέσθαι τῶν στρατιωτῶν, ἀνα-
λαβὼν τὰ ἱερεῖα ἀπῆλθαι καὶ τὴν στρατηγίαν ἀπειπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Νέων δὲ ὁ Ἀσινάιος καὶ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιὸς καὶ
Φιλόχριος ὁ Ἀχαιὸς καὶ Ξανθικλῆς ὁ Ἀχαιὸς καὶ Τι-
μασίῳ δὲ Δαρδανεύς ἐπέμενον ἐπὶ τῇ στρατείᾳ, καὶ εἰς
κόμης τῶν Θρακῶν προσελθόντες τὰς κατὰ Βυζάντιον
ἐστρατοπεδεύοντο. (αἷ) Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐστασίαζον,
Κλέανωρ μὲν καὶ Φρυνίσκος πρὸς Σεύθην βουλόμενοι
ἄγειν· ἐπίθετο γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἔδωκε τῷ μὲν ἵππον, τῷ
δὲ γυναῖκα· Νέων δὲ εἰς Χερρόνησον, οἴόμενος, εἰ ὑπὸ
Λακεδαιμονίοις γένοντο, παντὶς ἂν προσστάναι τοῦ
στρατεύματος· Τιμασίῳ δὲ προδύομαιτο πέραν εἰς τὴν
Ἀσίαν πλὴν διαδόναι, οἴόμενος ἂν οἴκαδε κατέλθαι.
(βῆ) Καὶ οἱ στρατιῶται ταῦτα ἐβούλοντο. Διατριβόμε-
νον δὲ τοῦ χρόνου πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν τὰ
ὅπλα ἀποδύμενοι κατὰ τοὺς χώρους ἀπέπλεον ὥς ἐβού-
λοντο, οἱ δὲ καὶ ἰδιόνοισι τὰ ὅπλα κατὰ τοὺς χώρους

bantur : is enim futurum respondit, ut ipsos obedientie
nequaquam puniret, sed hac se patrie magistratibus re-
nuntiaturum, ipsumque eorum commodo quam posset opti-
me consulturum. Tum Coratadem milites ducem acci-
piunt, et extra muros abierunt. Et Coratales iis constituit
postidie se ad exercitum cum animantibus et vate, cum
potulentis et escentis in usum exercitus, adfuturum.
Postquam vero excessissent urbe, portas clausit Anaxibius,
et per praeconeum praedicavit fore ut, si quis militum de-
prehenderetur intus, venderetur. Postidie Coratales cum
animantibus et vate venit : atque cum Viri sequebantur vi-
ginti, qui farinam, et viginti alii qui vinum, tres item qui
olearum sarcinam quam potu re maximam gestabant, ac
unus aliorum sarcinam, ceparum item alius, quam maxi-
mam potuit, portabat. Haec ubi tanquam in singulos divi-
denda deponi jussisset, sacra facere instituit. At Xenophon
cum ad se Cleandrum accessisset, hortatur id sibi impetra-
ret ut intra muros ingrederetur, etc Byzantio solvcret. Cle-
ander ubi redisset, .Egre admodum, inquit, re impetrata
venio : dicere enim aiebat Anaxibium minime commodum
esse, milites hand procul a muris esse, Xenophontem intus ;
Byzantios autem seditiose se genere sibi invicem infestos
esse : sed tamen, inquit, introire jussit, si quidem secum
inde enavigare velit. Quare Xenophon, militibus salutatis,
cum Cleandro intra muros ingressus est. At Coratades
primo quidem die hostis cesis non litavit, neque adeo quid-
quam militibus distribuit : postidie ad aram stabant ve-
timae, Coratalesque corona redimitus, ut qui sacra factur-
us esset : at eum cum adisset Timasion Dardanius, Neon etiam
Asineus, et Cleanor Orchomenius, Coratadi interdicebant
ne sacrificaret, quippe qui exercitui praefuturus non esset,
nisi commeatus dederit. Tum ille omnia certa mensura
distribui jubet. Cum autem ei multa abessent, ut militum
cuique unius duntaxat diei victus suppetere, receptis ani-
mantibus abivit, abdicato etiam munere imperatorio.

CAPUT II.

Neon autem Asineus, et Phryniscus Achaicus, et Phile-
sius Achaicus, et Xanthicles Achaicus, et Timasion Dardanius
apud exercitum permansere, progressisque Thracum in vias
ad Byzantium versus situs, castra sunt metati. Atque ibi
tum duces inter se dissidebant, volentibus Cleanore ac
Phrynisco ad Seuthen copias ducere (nam hos ille ut ita
vellent adduxerat, cum uni equum utique dedisset, femi-
nam alteri ; Neone vero in Chersonesum ; quod futurum pu-
taret ut, si in ditionem Lacedaemoniorum venissent, copias
universis ipsi praesset : at Timasion ulterius in Asiam rur-
sus trajicere vehementer cupiebat, ratus hac se ratione in
patriam redire posse. Milites etiam id fieri volebant. Dum
autem terebatur tempus, ex militibus multi, armis per agros
distractis, inde, uti sane poterant, partim navigabant : par-
tim [armis etiam per agros traditis] in oppida incolis immi-

εἰς τὰς πόλεις κατεμινύοντο. (4) Ἀναξίβιος δ' ἔχαιρε τὰτα ἀκούων, διαφθειρόμενον τὸ στράτευμα· τούτων γὰρ γιγνομένων φέτο μάλιστα χαρίζεσθαι Φαρναβάζω.

5. Ἀποπλέοντι δὲ Ἀναξίβιῳ ἐκ Βυζαντίου συναντᾷ Ἀριστάρχος ἐν Κυζίκῳ διάδοχος Κλεάνδρου Βυζαντίου ἀρμοστής· ἐλέγετο δὲ ὅτι καὶ ναύαρχος διάδοχος Πύλλου ὅσον οὐ παρῆν ἤδη εἰς Ἑλλάσποντον. (6) Καὶ Ἀναξίβιος τῷ μὲν Ἀριστάρχῳ ἐπιστέλλει ὁπόσους ἂν εὖρῃ ἐν Βυζαντίῳ τῶν Κύρου στρατιωτῶν ὑπολειμμένους ἀποδόσθαι· ὁ δὲ Κλεάνδρος οὐδένα ἐπεπράκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς κάμνοντας θεράπευεν οἰκτερῶν καὶ ἀναγκῶν οἰκίᾳ δέχεσθαι· Ἀριστάρχος δ' ἐπεὶ ἤλθε τάχι-
10 πτα, οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων ἀπέδοτο. (7) Ἀναξίβιος δὲ παραπλεύσας εἰς Πάριον πέμπει παρὰ Φαρνάβαζον κατὰ τὰ συγκείμενα. Ὁ δ' ἐπεὶ ἤσθητο Ἀριστάρχον ἄρχοντα εἰς Βυζάντιον ἀρμοστήν καὶ Ἀναξίβιον ὡκίᾳ ναυαρχοῦντα, Ἀναξίβιου μὲν ἡμέλησε, πρὸς Ἀριστάρχον δὲ διεπράττετο τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ Κυρίου στρατεύματος ἅπερ καὶ πρὸς Ἀναξίβιον.

8. Ἐκ τούτου ὁ Ἀναξίβιος κατέσας Ξενοφῶντα κελεύει πίσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ πλεῦσαι ἐπὶ τὸ στράτευμα ὡς τάχιστα, καὶ συνέχειν τε αὐτὸ καὶ συναθροίζ-
15 ζειν τῶν διεσπαρμένων ὡς ἂν πλείστους δύνηται, καὶ παραγαγόντα εἰς τὴν Πέρινθον διαβιβάζειν εἰς τὴν Ἀσίαν ὅτι τάχιστα· καὶ δίδωσιν αὐτῷ τριακόντορον καὶ ἐπιστολὴν καὶ ἄνδρα συμπέμπει κελεύοντα τοὺς Περινθίους ὡς τάχιστα Ξενοφῶντα προπέμψαι τοῖς ἵπποις ἐπὶ τὸ στράτευμα. (9) Καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν διαπλεύ-
20 σας ἀρκενίζεται ἐπὶ τὸ στράτευμα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐδέξαντο ἡδέως καὶ εὐθὺς εἵποντο ἄσμενοι ὡς διαβησόμεναι ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἀσίαν.

10. Ὁ δὲ Σεύθης ἀκούσας ἤκοντα πάλιν πέμψας πρὸς αὐτὸν κατὰ θάλατταν Μηδοσάδην ἐδεῖτο τὴν
στρατὶν ἀγειν πρὸς αὐτὸν, ὑπισχνόμενος αὐτῷ ὅτι ὅτε λέγων πείσειν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὅτι οὐδὲν ὄν τε εἴη τούτων γενέσθαι. (11) Καὶ ὁ μὲν ταῦτα
ἀκούσας ὤχρετο. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς Πέρινθον, Νέων μὲν ἀποσπάσας ἰστροποπεδεύσατο χω-
25 ραί ἔχων ὡς ὀκτακοσίους ἀνθρώπους· τὸ δ' ἄλλο στράτευμα πᾶν ἐν τῷ αὐτῷ παρὰ τὸ τείχος τὸ Περινθίῳν ἦν.

12. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἔπραττε περὶ πλοίων, ὅπως ὅτι τάχιστα διαβῶν. Ἐν δὲ τούτῳ ἀφικόμενος Ἀριστάρχος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμοστής, ἔχων δύο τριήρεις, πεπεισμένος ὑπὸ Φαρναβάζου τοῖς τε ναυκλήροις
30 εἰπέτε μὴ διάγειν ὠθῶν τε ἐπὶ τὸ στράτευμα τοῖς στρατιώταις εἴπε μὴ παραιοῦσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. (13) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ὤλεγεν ὅτι Ἀναξίβιος ἐκάλεισε καὶ ἐμὲ πρὸς τοῦτο ἐπεμψεν ἐνθάδε. Πάλιν δ' Ἀριστάρχος ὤλεγεν, Ἀναξίβιος μὲν τοίνυν οὐκέτι ναύαρχος, ἐγὼ δὲ
35 τῇδε ἀρμοστής· εἰ δὲ τινα ὑμῶν λήφομαι ἐν τῇ θαλάττῃ, καταδύσω. (14) Ταῦτ' εἰπὼν ὤχρετο εἰς τὸ τεῖχος. Τῇ δ' ὑστεραία μεταπίμπεται τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς τοῦ στρατεύματος. Ἦδη δὲ ὄντων πρὸς

sti se recipiebant. Gauderat autem Anaxibius, cum hæc audiret, nimirum copias dissipari : nam hæc cum ita fierent, Pharnabazo se maxime gratificari putabat.

At Anaxibio, quum e Byzantio navigasset, obvium venit apud Cyzicum Aristarchus, Cleandro successor constitutus ac Byzantii præfectus : aiebat autem Polum, qui in navarchi munus etiam successerat, tantum non ad Hellespontum jam adesse. Et Anaxibius Aristarchum jubet eos vendere Cyri milites, quotcunque in Byzantio relictos reperiret : Cleander certe neminem eorum vendiderat ; imo etiam ægros curaverat, cum miseraretur eos, et cives domo excipere cogeret : at Aristarchus quamprimum Byzantium venit, non pauciores quadringentis vendidit. Anaxibius autem in Parium cum navigasset, ad Pharnabazum mittit secundum pacta. Is vero ubi animadvertit Aristarchum præfectura auctum Byzantium venire, nec Anaxibium amplius navarchi fungi munere, Anaxibium sane neglexit, et cum Aristarcho de Cyri copiis ea ipsa transegit, quæ prius cum Anaxibio transegerat.

Ibi tum Anaxibius arcessito Xenophonte, hortatur eum ut omni artificio quam celerrime ad exercitum naviget, copiasque contineat, et ex iis qui hinc inde sparsi erant quam possit plurimos colligat, eosque cum Perinthum deduxerit, in Asiam quam citissime transportet : ei dat etiam triginta remorum navem et epistolam, unaque virum cum eo mittit qui Perinthiis præciperet, ut Xenophontem equis quamprimum ad exercitum deducerent. Atque Xenophon navi transvectus venit ad exercitum ; militesque eum cum voluptate exceperunt, ac statim libenter sequebantur, utpote e Thracia in Asiam trajecturi.

At Seuthes posteaquam Xenophontem rursus venisse audisset, misso ad eum per mare Medosade, rogabat ut ad se copias duceret ; cum simul ei promissa faceret, quibus factis se id persuasurum putabat. Ei respondit Xenophon eorum nihil fieri posse. Et is quidem his auditis abiit. Græci autem cum Perinthum pervenisissent, Neon suis ab exercitu abstractis, castra seorsum habebat, cum octingentis fere hominibus : reliquæ copiæ omnes loco eodem propter Perinthiorum mœnia erant constitutæ.

Secundum hæc de navigiis agebat Xenophon, uti quam celerrime trajicerent. Interea vero cum Aristarchus præfectus e Byzantio venisset, duabus cum trimemibus, a Pharnabazo persuasus, nauclicis ne quemquam transportarent interdixit ; et ad exercitum profectus, militibus edixit, ne quis in Asiam trajiceret. At Xenophon aiebat Anaxibium id sibi mandasse ; meque adeo, inquit idem, hac de causa huc misit. Retulit autem ad hæc Aristarchus : Anaxibius non est navarchus, ego vero hoc in loco munere fungor præfecti : quod si quem vestrum cepero in mari, cum demergam. Illis dictis, in oppidum discessit. Postridie duces idem et cohortium in exercitu præfectos ad se arcessivit. Cumque jam prope ab oppido abessent, exponit quidam Xenophonti

τῷ τελεῖται ἐξαγγέλλει τις τῷ Ξενοφῶντι ὅτι εἰ εἵξεισι, συλληφθήσεται καὶ ἡ αὐτοῦ τι πείσεται ἢ καὶ Φαρναβάζῳ παραδοθήσεται. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα τοὺς μὲν προπεμπεται, αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι θύσας τι βούλοιοτο. (15) Καὶ ἀπελθὼν ἐθύετο εἰ παρείεν αὐτῷ οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἀγεῖν τὸ στράτευμα. Ἐώρα γὰρ οὕτε διακρίνειν ἀσφαλὲς ὃν τριήρεις ἔχοντος τοῦ κοιλύσαντος, οὕτ' ἐπὶ Χερρόνησον ἐλθὼν κατακλειςθῆναι ἐβούλετο καὶ τὸ στράτευμα ἐν πολλῇ σπάνει πάντων γενέσθαι ἐνθα πείθεσθαι μὲν ἀνάγκη τῷ ἐκεῖ ἀρμολογῇ, τῶν δὲ ἐπιτηδεύων οὐδὲν ἐμελλεν εἶναι τὸ στράτευμα.

16. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτ' εἶχεν οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἤκοντες παρὰ τοῦ Ἀριστάρχου ἀπήγγελλον ὅτι νῦν μὲν ἀπένειμι σπᾶς κελύει, τῆς δελφίης δὲ ἤκειν ἐνθα καὶ δόλη μάλλον ἐδόκει ἢ ἐπιβουλή. (17) Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἐπεὶ ἐδόκει τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι αὐτῷ καὶ τῷ στρατεύματι ἀσφαλὲς πρὸς Σεύθην ἵσταναι, παραλαβὼν Πολυκράτην τὸν Ἀθηναῖον λοχαγὸν καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν ἑκάστου ἄνδρα πλὴν παρὰ Νέωνος ὃ ἑκάστος ἐπίστευεν ὥρτο τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὸ Σεύθου στράτευμα ἐξίχοντα στάδια. (18) Ἐπεὶ δ' ἐγγύς ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιτυγχάνει πυροῖς ἐρήμονι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὥρτο μετακλινομένη ποι τὸν Σεύθην ἐπεὶ δὲ ἠορῶν τε ἤσθετο καὶ σημερινόντων ἀλλήλοισι τῶν περὶ Σεύθην, κατεμάχην ὅτι τοῦτου ἕνεκα τὰ πυρὰ κακαυμένα εἴη τῷ Σεύθῃ πρὸ τῶν νυκτοφυλάκων ὥσπερ οἱ μὲν φύλακες μὴ ὄρῳτο ἐν τῇ σκότει ὄντες μήτε ὅπουσι μήτε ὅπου εἶεν, οἱ δὲ προσόντες μὴ λανθάνουσιν ἀλλὰ διὰ τὸ πῶς καταφανεῖς εἶεν. (19) ἐπεὶ δὲ ἤσθετο, προπέμπει τὸν ἐριμνέα ὃν ἐτύγχανεν ἔχον, καὶ εἰπεῖν κελύει Σεύθῃ ὅτι Ξενοφῶν πάρεστι βουδόμενος συγγενέσθαι αὐτῷ. Οἱ δὲ ἤρτο εἰ ὁ Ἀθηναῖος ὁ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος. (20) Ἐπειδὴ δὲ ἔρη οὗτος εἶναι, ἀνακηδέσαντες ἰδίωκων καὶ ὀλίγων ὑπερὸν παρῆσαν πελτασταὶ ὅσον διακόσιοι, καὶ παρακλόντες Ξενοφῶντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἦγον πρὸς Σεύθην. (21) Ὁ δ' ἦν ἐν τύρῳι μάλα φυλακτόμενος, καὶ ἵπποι περὶ αὐτὴν κύκλῳ ἐγκεχάλινομένοι διὰ γὰρ τὸν φόβον τὰς μὲν ἡμέρας ἐγγίλῳ τοὺς ἵππους, τὰς δὲ νύκτας ἐγκεχάλινομένοις ἐφυλάττετο. (22) Ἐλέγετο γὰρ καὶ πρόσθεν Τήρης ὁ τούτου πρόγονος ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ πολλὸν ἔχον στράτευμα ὑπὸ τούτων τῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἀπολέσκει καὶ τὰ σκευοφόρα ἀραιρεῖσθαι ἔσαν δ' οὗτοι Θυνοὶ, πάντων λεγόμενοι εἶναι μάλιστα νυκτὸς πολεμικώτατοι.

23. Ἐπεὶ δ' ἐγγύς ἦσαν, ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν Ξενοφῶντα ἔχοντα δύο οὓς βούλοιοτο. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδον ἦσαν, ἡσπάζοντο μὲν πρῶτον ἀλλήλους καὶ κατὰ τὸν Θράκιον νόμον κέρατα οἶνον προσέπινον· παρῆν δὲ καὶ Μηδοσάδης τῷ Σεύθῃ, ὅπερ ἐπρέσθευεν αὐτῷ πάντοτε. (24) Ἐπειτα δὲ Ξενοφῶν ἤρξατο λέγειν, Ἐπεμψας πρὸς ἐμὲ, ὦ Σεύθῃ, εἰς Καλχηδόνα πρῶτον Μηδοσάδην τουτοῦ, δούμενός μου συμπροσυνήλθηναι διαβῆναι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ὑπεργνούμενός μοι, εἰ ταῦτα ποιῶμαι, εὖ ποιήσῃς, ὥς ἔρη Μηδοσάδης οὗτος.

futurum ut, si introiret, comprehenderetur, et vel iste aliquid supplicii perferret, vel etiam Pharnabazo traderetur. Ille, hac ubi audisset, eos quidem precedere jubet, sese vero aiebat velle sacrum aliquid facere. Atque adeo cum discessisset, per exta quærebat permitterentne sibi dii, id operam daret, ut ad Seuthen exercitum duceret: videbat enim neque tutum esse trajicere, cum is, qui prohibiturus esset, triremes haberet; neque in Chersonesum profectus istie concludi volebat, et in magna rerum omnium penuria exercitum versari illic, ubi sane loci istius praefecto parere necesse foret, neque tamen magis commeatum quicquam habiturus esset exercitus.

Atque his quidem de rebus occupatus erat Xenophon: duces autem et cohortum praefecti, ab Aristarcho reversi, renuntiabant jussisse eum, nunc quidem ipsos abire, redire vero sub vesperam: ibi tum insidiae magis etiam manifestae esse videbantur. Itaque Xenophon, ubi exta felicia esse videbantur, atque adeo tum sibi tum exercitui tutam ad Seuthen protectionem polliceri, adsumpto Polycrate Atheniensi cohortis praefecto, et abs quovis duce (praeterquam abs Neone) viro, cui quisque fidebat, noctu ad Seuthae exercitum contendit, sexaginta qui-stadia aberat. Cumque ab iis prope abessent, ignes quosdam desertos offendit: atque adeo primum Seuthen aliquo secessisse arbitrabatur. Verum ubi tumultum sentiebat, milites Seuthae sibi invicem omnia significantes, intellexit ea de causa Seuthen ignes ante nocturnos excubitores accendisse, ut ne conspicerentur excubitores tenebris utique tecti, nec quanto numero nec quo loco essent, at illi contra, qui accederent, ut minime laterent, sed per ignium lucem essent conspici: id ubi animadvertit, quem forte tunc habebat interpretem, praemittit, ac dicere Seuthae jubet, adesse Xenophontem, qui cupiat ipsum convenire. Interrogabant illi, num is sit Atheniensis ille, de Graecorum exercitu. Illum ipsum esse cum dixisset, exultantes ad Seuthen properabant: atque paulo post pelastae circiter ducenti adierant, adsumptum Xenophontem cum suis ad Seuthen ducebant. Erat in turri quadam, ubi sibi valde cavebat, equique eam frenati undique circumstant: nam praeter metu equos interdum pascibat, noctu frenatis ad custodiam utebatur: etenim ferebatur antehac etiam Teres, hujus progenitor, magnas in hac ipsa regione copias habens, earum complures ab his ipsis viris cassas amisisse, impedimentisque fuisse exutus: hi autem erant Thyni, qui noctu maxime omnium esse bellicosissimi dicebantur.

Cum jam propius accessissent, jussit Seuthes Xenophontem cum duobus, quos vellet, ingredi. Postquam ingressi essent, primum se mutuo salutabant, ac more Thracio vim cornua sibi propinabant: aderat autem Seuthae Medosades quoque, qui ab eo legatus quoquoque mitti solebat. Deinde Xenophon his uti verbis cepit: Medosadem hunc, Seuthae, primum Chalcedonem ad me misisti, me rogans id operam studiose una tecum darem, ut exercitus noster ex Asia trajiceret; addita etiam hac pollicitatione, te, si id facerem, gratiam relaturum, uti quidem Medosades hic aiebat.

(25) Ταῦτα εἰπὼν ἐπῆρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἀληθῆ ταῦτ' εἶη. 'Ο δ' ἔφη. Αὐθις ἦλθε Μηδοσάδης οὗτος ἐπεὶ ἐγὼ διέβην πάλιν ἐπὶ τὸ στράτευμα ἐκ Παρίου, ὑπισχνόμενος, εἰ ἀγοίμι τὸ στράτευμα πρὸς σέ, ἅλλα τέ σε φίλω μοι χρῆσθαι καὶ ἀδελφῷ καὶ τὰ παρὰ θαλάττῃ μοι χωρία ὧν σὺ κρατεῖς ἔσεσθαι παρὰ σοῦ. (26) 'Επὶ τούτοις πάλιν ἐπῆρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἔλαγε ταῦτα. 'Ο δὲ συνέφη καὶ ταῦτα. 'Ιθι νῦν, ἔφη, ἀρήγησαι τούτῳ τί σοι ἀπεκρινάμην ἐν Καλχηδόνι πρῶτον. (27) 'Απεκρίνω ὅτι τὸ στράτευμα διαθήσοιτο εἰς Βυζάντιον καὶ οὐδὲν τούτου ἕνεκα δεοὶ τελεῖν οὔτε σοὶ οὔτε ἄλλῳ· αὐτὸς δὲ ἐπεὶ διαβαίης, ἀπείναι ἔφησθα καὶ ἐγένετο οὕτως ὥσπερ σὺ ἔλεγες. (28) Τί γάρ ἔγωγε, ἔφη, ὅτε κατὰ Σηλυβρίαν ἀφίκου; Οὐκ ἔφησθα ὧν τε εἶναι, ἀλλ' εἰς Πέρινον ἔλθοντας διαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (29) Νῦν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάρεμι καὶ ἐγὼ καὶ οὗτοι Φρυνίσκος εἰς τῶν στρατηγῶν καὶ Πολυκράτης οὗτος εἰς τῶν λοχαγῶν, καὶ ἔξω εἰσὶν ἀπὸ τῶν στρατηγῶν ὁ πιστότατος ἐκάστῳ πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀκμωνικοῦ. (30) Εἰ οὖν βούλει πιστοτέρην εἶναι τὴν πρᾶξιν, καὶ ἐκείνους κάλεσαι. Τὰ δὲ ὅπλα σὺ ἔλθων εἰπέ, ὦ Πολύκρατες, ὅτι ἐγὼ κελεύω καταλιπεῖν, καὶ αὐτὸς ἐκεῖ καταλιπὼν τὴν μάχαιραν εἰσθι.

31. 'Ακούσας ταῦτα ὁ Σεύθης εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἂν ἀπιστήσεν 'Αθηναίων· καὶ γὰρ ὅτι συγγενεῖς εἶεν εἰδέναι καὶ φίλους εὐνοῦς ἐφηνομίζεν. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεὶ εἰς-ἦλθον οὓς ἔδει, πρῶτον Ξενοφῶν ἐπῆρετο Σεύθην, ὅτι δεότο χρῆσθαι τῇ στρατιᾷ. 'Ο δὲ εἶπεν ὥδε· (32) Μαισάδης ἦν πατήρ μοι, ἐκείνου δὲ ἦν ἀρχὴ Μελανθίται καὶ Θυνοὶ καὶ Τρανίφαι. 'Εκ ταύτης οὖν τῆς χώρας, ἐπεὶ τὰ 'Οδρυσῶν πράγματα ἐνόσησεν, ἐκπεσὼν ὁ πατήρ αὐτὸς μὲν ἀποθνήσκει νόσῳ, ἐγὼ δ' ἐξετράφημ ὄρφανός παρὰ Μηδόκῳ τῷ νῦν βασιλεῖ. (33) 'Επεὶ δὲ νεανίσκος ἐγενόμην, οὐκ ἔδυνάμην ζῆν εἰς ἀλλοτρίαν τράπεζαν ἀποβλέπων· καὶ ἐκαθεζόμεν ἐνδὲριος αὐτῷ ἰκέτης δοῦναί μοι ὑπόσους δυνατὸς εἶη ἄνδρας, ὅπως καὶ τοὺς ἐκβαλόντας ἡμᾶς εἰ τί δυναίμην κακὸν ποιοίην καὶ ἴσῃ μὴ εἰς τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἀποβλέπων ὥσπερ κύων. (34) 'Εκ τούτου μοι δίδωσι τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους ὡς ὑμεῖς ὄψεσθε ἐπειδὴν ἡμέρα γέννηται. Καὶ νῦν ἐγὼ ζῶ ταύτους ἔχων, ληϊζόμενος τὴν ἑμαυτοῦ πατρῴαν χώραν. Εἰ δέ μοι ὑμεῖς παραγένοιθε, οἶμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς βαδίσας ἀπολαβεῖν τὴν ἀρχήν. Ταῦτ' ἐστὶν δ' ἐγὼ ὑμῶν δεόμεαι.

35. Τί ἂν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, σὺ δύναιο, εἰ ἔλθοιμεν, τῇ τε στρατιᾷ δίδοναι καὶ τοῖς λοχαγοῖς καὶ τοῖς στρατηγοῖς; λέξον, ἵνα οὗτοι ἀπαγγέλωσιν. (36) 'Ο δ' ὑπέσχετο τῇ μὲν στρατιᾷ κυλικὴν, τῇ δὲ λοχαγῷ ἑμισιαίαν, τῷ δὲ στρατηγῷ τετραμοιρίαν, καὶ γῆν ὑπόσῃ ἂν βούλωνται καὶ ζεύγη καὶ χωρίον ἐπὶ θαλάττῃ περικυλισμένον. (37) 'Εάν δὲ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ταῦτα τευόμενοι μὴ διαπράξωμεν, ἀλλὰ τις φόβος ἀπὸ Λακεδαιμονίων ᾗ, δεῖξαι εἰς τὴν σεαυτοῦ ἐάν τις ἀπείναι βούληται παρὰ σέ; (38) 'Ο δ' εἶπε, Καὶ ἀδελφούς γε ποιή-

Hæc fatus, Medosadem interrogabat num ex veritate hæc proferret. Ille vera esse dixit. Rursus, inquit Xenophon, Medosades hic ad me venit, posteaquam e Pario ad exercitum iterum trajeci, simulque pollicitus est, si copias Græcas ad te ducerem, cum aliis in rebus te pro amico et fratre me habiturum, tum ad mare sita oppida, quæ tua sunt in potestate, mihi a te data fore. Tum rursus Medosadem interrogabat num hæc dixisset. Ille vero et hæc ita esse concedebat. Age jam, inquit Xenophon, huic narrato, quid apud Chalcedonem tibi responderim. Primum, ait, respondisti in Byzantium trajecturas copias, nec opus esse vel tibi vel cuivis alii quidquam hujus rei causa penderet aliquis; teque ipsum, quamprimum trajecisses, ab exercitu discessurum aiebas: atque ita sane, uti tu dicebas, evenit. At enim, aiebat Xenophon, quid dicebam, cum Selybriam ad me perveniebas? Negabas fieri posse, sed ad Perinthum profectos in Asiam trajicere debere. Enimvero, inquit Xenophon, jam et ipse adsum et mecum una Phryniscus hic, ducum unus, et Polycrates hic cohortium præfectorum unus: sunt foris etiam a ducibus missi eorum cuique fidelissimi, præterquam a Neone Laconico. Quare si rem majori fide vis agi, fac ut et illi accessantur. Tu vero, Polycrates, ad eos proficiscere dicitoque me hortari, ut arma foris relinquunt; ac ipse gladio illic relicto ingredere.

Hæc cum Seuthes audiisset, nulli se dixit Atheniensi diffidere: etenim scire se aiebat eos esse sibi cognatos, atque adeo amicos eos benevolos esse existimare. Secundum hæc ubi ii, quos oportebat, ingressi fuerant, primum Seuthen interrogabat Xenophon, quam ad rem exercitus uti opera cuferet. In hunc autem ille modum loquutus est: Mæsades mihi pater fuit, ac sub illius imperio erant Melanditæ, et Thyni, et Tranipsæ. Ex hac tandem regione, cum res Odrysarum laborarent, exactus pater, morbo illo quidem interiit: atque ego parente orbus apud Medocum, qui nunc rerum potitur, educatus sum. Posteaquam adolevi, non potui sic vivere, ut alienam ad mensam usque respicerem: atque adeo in sella sedebam ei supplex ut mihi daret quot posset viros, quo et eis, qui nos ejecerant, si quod possem, incommodum ferrem, neque ita viverem ut, tanquam canis, ad ipsius mensam semper respicerem. Tum ille mihi et viros dedit et equos, quos, ubi dies illuxerit, vos videbitis. Atque adeo jam cum his ita vivo, ut e regione mea patria mihi prædæ sint agenda: Quod si ad me vos accesseritis, facile me diis juvantibus imperium recuperaturum arbitror. Hæc sunt, quæ a vobis ego peto.

Quid ergo tu, inquit Xenophon, exercitui et præfectis cohortium et ducibus dare possis, si ad te veniamus? exponito, ut id hi ceteris renuntient. Et ille militi Cyzicenum pollicebatur, cohortis præfecto duplum, duci quadruplum; et agri quantum vellent, et boum juga, et oppidum munitum ad mare situm. Quod si, ait Xenophon, hæc ita molientes non perficiamus, sed metus quidam nobis a Lacedæmonii sit injectus, tuamne in regionem nostram aliquem admittes, qui ad te conferre se velit? Aiebat is, Et fratres

σομαι καὶ ἐνδιγρούς καὶ κοινωνοὺς ἀπάντων ὧν ἂν θυ-
νόμεθα κτῆσθαι. Σοὶ δὲ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα
δώσω καὶ εἴ τις σοὶ ἔστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ
νόμῳ, καὶ Βισάνθην οἴκησιν δώσω, ὅπερ ἀοὶ κάλλι-
στον χωρίον ἐστὶ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες ταῦτα καὶ δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες
ἀπῆλθον· καὶ πρὸ ἡμέρας ἐγένοντο ἐπὶ τῷ στρατο-
πέδῳ καὶ ἀπήγγειλαν ἕκαστοι τοῖς πέμψασιν. (2) Ἐπεὶ
δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ὁ μὲν Ἀριστάρχος πάλιν ἐκάλει τοὺς
στρατηγούς καὶ λοχαγούς· τοῖς δ' ἔδωξε τὴν μὲν πρὸς
Ἀριστάρχον ὁδὸν εἶσαι, τὴν δὲ στρατεύματα συγκαλέσαι.
Καὶ συνήλθον πάντες πλὴν οἱ Νέωνος· οὗτοι δὲ ἀπεί-
χον ὡς δέκα στάδια. (3) Ἐπεὶ δὲ συνήλθον, ἀναστὰς
Ξενοφῶν εἶπε τάδε· Ἄνδρες, διαπλεῖν μὲν ἐνθα βου-
λούμεθα Ἀριστάρχος τριήρεις ἔχων κωλύει, ὥστε εἰς
πλοῖα οὐκ ἀσφαλὲς ἐμβαίνειν· οὗτος δὲ ὁ αὐτὸς καλεῖται
εἰς Χερσόνησον βία διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους πορεύεσθαι· ἣν
δὲ κρατήσαντες τούτου ἐκείσε ἐλθόμεν, οὔτε πωλήσειν
ἐτι ὑμᾶς ψῆσιν ὡς περ ἐν Βυζαντίῳ, οὔτε ἐξαπατήσεσθαι
ἐτι ὑμᾶς, ἀλλὰ λήψεσθαι μισθόν, οὔτε περιόψεσθαι ἐτι
ὡς περ νυνὶ δεομένους τῶν ἐπιτηδείων. (4) Οὗτος μὲν
ταῦτα λέγει· Σεύθης δὲ ῥησιν, ἂν πρὸς ἐκεῖνον ἴητε, εὖ
ποιήσιν ὑμᾶς. Νῦν οὖν σκέψασθε πότερον ἐνθάδε
μένοντες τούτου βουλευσέσθε ἢ εἰς τὰ ἐπιτηδεῖα ἐπανελ-
θόντες. (5) Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ, ἐπεὶ ἐνθάδε οὔτε ἀργύριον
ἔχομεν ὥστε ἀγοράζειν οὔτε ἀνευ ἀργυρίου εἶσι λαμβάνειν
τὰ ἐπιτηδεῖα, ἐπανελθόντας εἰς τὰς κώμας θέν· οἱ ἥττους
εἶσι λαμβάνειν, ἐκεῖ ἔχοντας τὰ ἐπιτηδεῖα ἀκούοντας
ὅτι τις ὑμῶν δεῖται αἰρεῖσθαι ὅτι ἂν ὑμῖν δοκῇ κρά-
τιστον εἶναι. (6) Καὶ ὅτῳ, ἔφη, ταῦτα δοκεῖ, ἀράτω
τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἀπὸντες τοίνυν,
ἔφη, συσκευάζεσθε, καὶ ἐπειδὴν παραγγέλλῃ τις, ἐπεσθε
τῷ ἡγουμένῳ.

7. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἤγειτο, οἱ δ' εἶποντο.
Νέων δὲ καὶ παρ' Ἀριστάρχου ἄλλοι ἐπειθὸν ἀποτρέ-
πεσθαι· οἱ δ' οὐχ ἐπήκουον. Ἐπεὶ δ' ὅσον τριάκοντα
σταδίους προελθούσας, ἅπαντα Σεύθης. Καὶ ὁ
Ξενοφῶν ἰδὼν αὐτὸν προσελάσαι ἐκέλευσεν, ὅπως ὅτι
πλείστον ἀκούοντων εἴποι αὐτῷ ἃ ἔδοκει συμφέρειν.
(8) Ἐπεὶ δὲ προσήλθεν, εἶπε Ξενοφῶν, Ἥμεῖς πορεύ-
μεθα ὅπου μέλλει εἶναι τὸ στρατεύμα τροφὴν· ἐκεῖ δ'
ἀκούοντες καὶ τοῦ καὶ τῶν τοῦ Λακωνικοῦ αἰρησόμεθα
ἃ ἂν κράτιστα δοκῇ εἶναι. Ἦν οὖν ἡμῖν ἡγήσῃ ὅπου
πλείστα ἔστιν ἐπιτηδεῖα, ὑπὸ σοῦ νομιζόμεν ξενίζεσθαι.
(9) Καὶ ὁ Σεύθης ἔφη, Ἀλλὰ οἷα κώμας πολλὰς ἀρ-
εῖαι καὶ πάντα ἐχούσας τὰ ἐπιτηδεῖα ἀπεχούσας ἡμῶν
ὅσον διελθόντες ἂν ἴδμεν ἀριστώτερι. (10) Ἦν οὖν τοί-
νυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Ἐπεὶ δ' ἀρίκοντο εἰς αὐτὰς τῆς
δεξιᾶς, συνήλθον οἱ στρατιῶται, καὶ εἶπε Σεύθης
τοιαῦτα· Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, δέχομαι ὑμῶν στρατεύεσθαι

sane eos faciam, et sellarum compotes, et participes omni-
um, quae parare poterimus. Tibi vero, Xenophon, etiam
filiam dabo, ac si tibi filia est, eam more Thracio emam;
atque Bisanthem dabo ubi habitet, quod mihi oppidum eo-
rum omnium quae ad mare sita sunt pulcherrimum est.

CAPUT III.

Hec cum audissent, dextrasque dedisset et vicissim ac-
cepissent, discesserunt, ac ante diem exortum ad castra ve-
nerunt, et rem singuli, uti gesta erat, iis narrabant, a qui-
bus missi fuerant. Ubi vero illuxit dies, Aristarchus iterum
duces et cohortium praefectos ad se vocabat: his visum est
ad Aristarchum non esse eundem, sed exercitum esse con-
vocandum. Atque adeo convenerunt omnes, praeterquam
Neonis copiae; hae autem decem fere stadia ab illis aberant.
Posteaquam convenissent, Xenophon surgens hac oratione
usus est: « Quominus, viri, eo navigemus quo volumus,
Aristarchus hic, a triremibus instructus, vetat: adeo ut tu-
tum non sit navigia conscendere: is vero ipse nos per mon-
tem sacrum in Chersonesum vi penetrare jubet: quod si
hoc superato illuc veniamus, nec jam se vos amplius vendi-
turum ait, uti apud Byzantium fecerat, nec vos amplius cir-
cumventurum, sed stipendium potius accepturos vos: nec
amplius se vos neglecturum, uti nunc, dum commeatu ege-
tis. Hae ille dicit; at Seuthes, si ad ipsum vos conferatis,
se vobis commodaturum ait. Nunc igitur considerate utrum
hic manere ac de hoc deliberare velitis, an ad loca ubi com-
meatus haberi poterit reversi. Ipse certe quidem censeo,
cum hic neque pecuniam habeamus, qua quid emamus, ne-
que sine pecunia commeatum sumere nos sinant, ut in vi-
cos regressi, unde cum victi sumere nos sinant, et ibi com-
meatum parantes, atque audientes quam ad rem vestra uter-
que indigat opera, deligamus quod vobis optimum esse vide-
bitur. Et cui vestrum haec probantur, is manum tollat. »
Sustulerunt omnes. « Abite igitur, inquit, et sarcinis colle-
ctis ad iter vosmet parate; cumque denuntiaverit aliquis, du-
cem sequimini. »

Postea Xenophon ducem se praebuit, eunaeque sequeban-
tur illi. At Neon alique ab Aristarcho missi regressum
suadebant; quibus illi non auscultabant. Cumque ad tri-
ginta stadia processissent, Seuthes eis occurrit. Et Xe-
nophon eum conspicatus, ad se adequitaret hortatus est, ut
ipsi quamplurimis audientibus ea diceret, quae ex re fore
viderentur. Cum accessisset, Xenophon ita loquutus est:
Nos eo pergitur, ubi exercitus nactus est alimenta: ibi
et te et Laconici nuntiis auditis, quae optima videbuntur
esse deligimus. Quare si nos eo duces, ubi plurimus est
commeatus, hospitio nos abs te arbitramur excipi. Et
Seuthes, Novi vero, inquit, multos vicos confertos, copia-
que rerum omnium abundantes, qui tanto a nobis spat-
tio distant, quanto confecto jucunde pransuri sitis. Ducito
igitur, inquit Xenophon. Cumque tempore pomeridiano ad
eos pervenissent, convenere milites et huiusmodi orationem
habuit Seuthes: Ego, viri, a vobis peto ut mecum expedi-

σὺν ἡμοῖς, καὶ ὑπισχοῦμαι ὑμῖν δώσειν τοῖς στρατιώταις κυλικήν, λοχαγοῖς δὲ καὶ στρατηγοῖς τὰ νομιζόμενα· ἔγω δὲ τοῦτων τὸν ἄξιον τιμῆσαι. Σίτα δὲ καὶ ποτὰ ὥσπερ καὶ νῦν ἐκ τῆς χώρας λαμβάνοντες ἔχετε· ὅποσα δ' ἂν ἀλίσκηται ἀξιώσω αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα ταῦτα διατιθέμενος ὑμῖν τὸν μισθὸν πορίζω. (11) Καὶ τὰ μὲν φεύγοντα καὶ ἀποδιδράσκοντα ἡμεῖς ἱκανοὶ ἐσόμεθα δώσειν καὶ μαστεύειν· ἂν δὲ τις ἀντιστῇται, σὺν ὑμῖν πιρασόμεθα χειροῦσθαι. (12) Ἐπ' ἡρέτο δ' Ξενοφῶν, Πόσον δὲ ἀπὸ θαλάττης ἀξιώσεις συνέπεσθαι σοι τὸ στρατεύμα; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐδαμῇ πλεῖον ἑπτά ἡμερῶν, μείον δὲ πολλαχῇ.

13. Μετὰ ταῦτα ἐδίδото λέγειν τῷ βουλομένῳ καὶ λέγων πολλοὶ κατὰ ταῦτα ὅτι παντὸς ἀξία λέγοι Σεύθης χειμῶν γὰρ εἴη καὶ οὔτε οἰκαδε ἀποπλεῖν τῷ τοῦτο βουλομένῳ δυνατόν εἴη, διαγενέσθαι τε ἐν φιλικῇ οὐχ ὅλν τ' εἴη, εἰ δέοι ὠνούμενους ζῆν, ἐν δὲ τῇ πολεμικῇ διατρίβειν καὶ τρέφεσθαι ἀσφαλέστερον μετὰ Σεύθου ἡμόνους ὄντων ἀγαθῶν τοσούτων· εἰ δὲ μισθὸν προσλήγῃντο, εὐρημα ἐδόκει εἶναι. (14) Ἐπὶ τούτοις εἶπε Ξενοφῶν, Εἰ τις ἀντιλέγει, λεγέτω· εἰ δὲ μὴ, ἐπιψηφίζετω ταῦτα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, ἐπεψήφισα, καὶ ἔδοξε ταῦτα. Εὐθὺς δὲ Σεύθῃ εἶπε ταῦτα, ὅτι συστρατεύουσιντο αὐτῷ.

15. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐσχήνησαν, στρατηγοὺς δὲ καὶ λοχαγοὺς ἐπὶ δειπνῶν Σεύθης ἐκάλεσε, πλησίον κώμῃν ἔχων. (16) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ θύραις ἦσαν ὥς ἐπὶ δειπνῶν παριόντες, ἦν τις Ἡρακλείδης Μαραονεῖτης· οὗτος προσῶν ἐνὶ ἐκάστῳ οὐστίνας φέτο· ἔλεγε τι δοῦναι Σεύθῃ, πρῶτον μὲν πρὸς Παριανούς πᾶσι, οἱ παρῆσαν φίλαν διαπραζόμενοι πρὸς Μήδοκον τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ δῶρα ἄγοντες αὐτῷ τε καὶ τῇ γυναίκῃ, λέγειν ὅτι Μήδοκος μὲν ἄνω εἴη δώδεκα ἡμερῶν ἀπὸ θαλάττης ὁδόν, Σεύθης δ' ἐπεὶ τὸ στρατεύμα τοῦτο εἰληφεν, ἄρχων ἔσσοιτο ἐπὶ θαλάττῃ. (17) Γέγων ὅν ὢν ἱκανώτατος ἔσται ὑμᾶς καὶ εὖ καὶ χαλκῶς ποιεῖν. Ἦν ὅν σωφρονῆτε, τούτῳ δώσετε ὅ, τι ἄρεται καὶ ἄμεινον ὑμῖν διακίσεται ἢ ἐν Μήδοκῳ τῷ πρόσθω αἰκούντι δῶτε. (18) Τούτους μὲν οὕτως ἐπειθεν. Ἀλλ' οἱ δὲ Τιμασίῳνι τῷ Δαρδανεῖ προσελθόν, ἐπεὶ ἤκουσεν αὐτῷ εἶναι καὶ ἐκπώματα καὶ τάπηδας βαρβαρικάς, λέγειν ὅτι νομιζοῖτο ὅποτε ἐπὶ δειπνῶν καλεῖσθαιτο Σεύθης δωρεῖσθαι αὐτῷ τοὺς κληθέντας. Οὗτος δ' ἦν μέγας ἐνθάδε γέννηται, ἱκανὸς ἔσται σε καὶ οἰκαδε καταγαγεῖν καὶ ἐνθάδε πλούσιον ποιῆσαι. (19) Τοιαῦτα πρῶτον ἑκάστῳ προέων. Προσελθὼν δὲ καὶ Ξενοφῶντι λέγει, Σὺ καὶ πόλεως μεγίστης εἶ καὶ παρὰ Σεύθῃ τὸ σὺν ὄνομα μέγιστόν ἐστι, καὶ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ ἴσως ἐκείσεις καὶ τεῖχ' λαμβάνειν, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τῶν μετ' αὐτὸν Ἰαβόν, καὶ χώραν ἄξιον οὖν σοι καὶ μεγάλαν ἐκπεπλησμένην τιμῆσαι Σεύθῃ. (20) Εὐνοὺς δὲ σοι ὢν παραιτῶ· εὖ οἶδα γὰρ ὅτι δοῶν ἂν μέλλω τούτῳ δωρήσῃ, πολλῷ μείζω ὑπὸ τούτου ἀγαθὰ πείσῃ. Ἀκούων

tionem suscipiatis; atque adeo menstruum stipendium vobis Cyzicenum me daturum polliceor, cohortiumque praefectis et ducibus quæ his dari consueverunt: præter hæc, dignum præmiis ornabo: esculenta vero et potulenta de hoc agro, uti modo, sumpta vobis suppetent: quæ autem capta fuerint, ea ut ipse obtineam æquum censebo, quo iis venditis stipendium vobis suppeditem. Ac nos quidem terga dantes et aufugientes persequi poterimus et investigare; quod si quis resistat, eum vestra ope nostram in potestatem redigere conabimur. Ibi tum Xenophon interrogabat, Quam longe a mari ut te sequatur exercitus æquum censebis? Respondit ille, Nusquam longius septem dierum itinere, ac sæpe minus.

Secundum hæc cuique facta, qui quidem vellet, dicendi potestas. Atque multi pariter dixerunt, Seuthen quantivis aestimanda proponere: hiemem enim adesse, neque domum navigare, qui vellet, posse: neque fieri posse ut in amicorum regione permanerent, iis si vivendum sit quæ coemerent: at in hostili agro commorari eos et alii posse tutius cum Seuthe, quam si soli sint, iisdem se offerentibus commodis: si insuper stipendium acciperent, lucri id loco fore videbatur. Post hæc Xenophon, Si quis, ait, quidquam velit contradicere, proferat: sin autem, in suffragia aliquis vos de hoc mittat. Cum nemo contradiceret, in suffragia misit, atque decretum de his factum est. Statimque Seuthæ hæc narrat Xenophon, velle eos una cum ipso expeditionem suscipere.

Post hæc alii quidem secundum ordines suos tabernacula posuerunt: duces vero et præfectos cohortium ad cœnam invitavit Seuthes, qui tum vicum, qui prope aberat, tenebat. Et cum jam ad portas adessent, tanquam ad cœnam ingressuri, Heraclicides quidam ibi erat Maronites: is singulos adgressus, quos habere arbitraretur, Seuthæ quod donarent, primum quidem Parianos quosdam, qui amicitiae cum Odrysarum rege Medoco ineundæ causa venerant, ac tum ipsi tum uxori ejus munera adferebant, dicebat Medoco esse in regione superiori, quæ duodecim dierum itinere a mari abesset; Seuthen, posteaquam copias has accepit, regioni ad mare pertinenti imperaturum: finitimus igitur cum fuerit, vobis et prodesse et obesse plurimum poterit: quapropter si sapitis, huic dabitis quidquid adfertis: atque aptius certe in rem vestram collocabitur, quam si Medoco procul hinc habitanti donetis. Atque iis hoc ita persuasit. Deinde ad Timasionem Dardanium cum accessisset, quod audierat eum habere tum pocula tum tapetes barbaricos, in more esse aiebat, ut si quando ad cœnam aliquos vocet Seuthes, vocati munera quædam ipsi donent: is autem si magnus hic fuerit, vel restituere te in patriam, vel hic locupletem facere poterit. Hujusmodi eos adfatu ambiebat, singulos adgressus. Ad Xenophontem quoque cum accessisset, Tu et maxima, inquit, ex urbe ortus es, et nomen tuum apud Seuthen maximum est: fortassis etiam hac in regione tum oppida vobis tum agrum obtinere, quemadmodum et alii vestrum obtinuerunt: quamobrem te dignum fuerit, magnificentissimis muneribus Seuthen ornare. Hoc certe tibi consilii do, ut qui sim erga te benevolus: novi enim futurum ut quanto ampliora tu huic munera donaveris, tanto amplioribus ipse ab hoc beneficiis adficiare. Hæc cum audivisset Xenophon, hæsitabat: nec enim,

ταῦτα Ξενοφῶν ἤ πόρει· οὐ γὰρ διαθεθήκει ἔχων ἐκ Παρίου εἰ μὴ παῖδα καὶ ὅσον ἐρόδιον.

21. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῶν τε Θρακῶν οἱ κρατίσται τῶν παρόντων καὶ οἱ στρατηγὸι καὶ οἱ λογαγῶι τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰ τις προσέβη παρὰν ἀπὸ πόλεως, τὸ δεῖπνον μὲν ἦν καθήμενος κύκλῳ· ἔπειτα δὲ τριπόδες εἰσφέρθησαν πᾶσιν· οὗτοι δ' ἦσαν κρεῖων μεστοὶ νενεμημένων, καὶ ἄρτοι ζυμίται μεγάλαι προσπεπονημέναι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. (22) Μάλιστα δ' αἱ τράπεζαι κατὰ τοὺς ξένους ἀεὶ ἐτίθεντο νόμος γὰρ ἦν. Καὶ πρῶτος τοῦτο ἐποίει Σεύθης ἀνελθόμενος τοὺς ἐαυτοῦ προσηυμένους ἄρτους διέκλα κατὰ μικρὸν καὶ διεβρίπτει· οἱ αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τὰ κρέα ἐκτύπας, ὅσον μόνον γούστασθαι ἐαυτοῦ καταλιπόν. (23) Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ ταῦτα ἐποίουν καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκριντο. Ἀρχὰς δὲ τις Ἀρύστας ὄνομα, φαγεῖν δαινός, τὸ μὲν διαβρίπτειν εἰς χεῖρην, λαβὼν δὲ εἰς τὴν χεῖρα ὅσον τριγυρίσκον ἄρτον καὶ κρέα θέμενος ἐπὶ τὰ γόνατα ἐδεῖπνε. (24) Κέρρατα δὲ οἶνον περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο· ὁ δ' Ἀρύστας, ἐπεὶ παρ' αὐτὸν φέρον τὸ κέρρα ὁ οἰνογόρος ἦκεν, εἶπεν ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα οὐκέτι δειπνόντα, Ἰκεῖνῳ, ἔφη, δός· σφιδάξει γὰρ ἔφη, ἐγὼ δὲ οὐδέπω. (25) Ἀκούσας Σεύθης τὴν φωνὴν ἠρώτα τὸν οἰνογόρον τί λέγοι. Ὁ δὲ οἰνογόρος εἶπεν· ἑλληνίζειν γὰρ ἡπίστατο. Ἐνταῦθα μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

26. Ἐπεὶ δὲ προδύηται ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θράξ ἵππον ἔχων λευκόν, καὶ λαβὼν κέρρα μεστὸν εἶπε, Προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι, ἔφ' οὗ καὶ διώκων δὴ ἂν θέλῃς ἀεὶρῆσαι καὶ ἀποχωρῶν οὐ μὴ δεύης τὸν πολέμιον. (27) Ἄλλος παῖδα εἰσχαγὼν οὕτως ἐδωρήσατο προπίνων, καὶ ἄλλος ἱμάτια τῇ γυναικί. Καὶ Τιμασίῳ προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην τε ἀργυρεὴν καὶ τάπητα ἀγίαν δέκα μῶν. (28) Ἰνέσιππος δὲ τις Ἀθηναῖος ἀναστὰς εἶπεν ὅτι ἀρχαῖος εἰς νόμος καλίστατος τοὺς μὲν ἔργους δίδουσι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα, τοῖς δὲ μὴ ἔργοις δίδουσι τὸν βασιλέα, ἵνα καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἔχω σοι δωρεῖσθαι καὶ τιμῶν. (29) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἠπορεῖτο τί ποιήσει· καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ὥς τιμώμενος ἐν τῷ πλησιαιτάτῳ δέσῳ Σεύθη καθήμενος. Ὁ δὲ Ἡρακλείδης ἐκέλευεν αὐτῷ τὸ κέρρα ὀρεῖται τὸν οἰνογόρον. Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἥδη γὰρ ὑποπεπωκόως ἐτύγχανεν, ὁνίστη θαρσάλεως δεξιόμενος τὸ κέρρα καὶ εἶπεν, (30) Ἐγὼ δὲ σοι, ὦ Σεύθη, δίδωμι ἑκαυτὸν καὶ τοὺς ἐμὸς τοῦτους ἐταίρους φίλους εἶναι πιστοὺς, καὶ οὐδένα ἀκούοντα, ἀλλ' ἅ πάντας μᾶλλον ἐτι ἐμοῦ σοι βουλομένους φίλους εἶναι. (31) Καὶ νῦν πάρεστιν οὐδὲν σε προαιτούμενα, ἀλλὰ καὶ προσέμενοι καὶ ποιεῖν ὑπὲρ σοῦ καὶ προκινούμενοι ἐθέλοντες· μὴ δὲ ὧν, ἂν οἱ θεοὶ θέλωσι, πολλὰν γένοιται τὴν μὲν ἀπολήψῃ πατρίαν οὐδαν, τὴν δὲ κατήσῃ, πολλοὺς δὲ ἵππους, πολλοὺς δὲ ἄνδρας καὶ γυναῖκας κατακτήσῃ, οὓς οὐ ληΐσθαι δεήσει, ἀλλ' αὐτοὶ φέροντες παρέσονται πρὸς σε δοῦρα. (32) Ἀναστὰς δὲ Σεύθης συνέβητε καὶ κατεσκεύαστο μετὰ τοῦτο τὸ

cum e Pario trajecerat, quidquam habebat, nisi puerum et ad viaticum quantum pecunie satis esset.

Ubi ad eorum ingressi fuissent, et Thracum qui tum aderant praestantissimi, et Graecorum duces cohortiumque praefecti, et si qui ab urbe aliqua legati aderant, comas in orbem sedentibus erat parata: deinde tripodes omnibus adlati sunt; hi numero erant fere viginti, carnibus divisim pleni, panesque fermentati magni carnibus adfixi erant. In primis autem fercula semper juxta hospites ponebantur: nam is genti huic mos erat. Ac Seuthes hoc primus faciebat: cum panes juxta se sitos sumpsisset, eos minutim frangebatur, et hinc inde jaciendo dividebat quibus ipsi visum est; itidemque carnes dividebat, ea tantum portione sibi relicta, quae ad gustandum satis esset. Alii etiam, juxta quos fercula sita essent, his similia faciebant. Arcas vero quidam, cui nomen Arystas, admodum vorax, cibaria disjiciendi ritum praetermittebat, sumptoque in manum pane trium clonicum, et carnibus in genua impositis, conabat. Vini etiam cornua circumferebant, omnesque accipiebant: sed Arystas ille, ubi ad eum pincerna cornu ferens venisset, dixit, intuitus Xenophontem non amplius conantem, Illi tradito: nam illi jam otium est, ad milii nondum. Eum vocem cum audisset Seuthes, pincernam interrogabat quid ille diceret. Et rem narrabat pincerna: quippe Graece loqui callebat. Ibi jam risus factus est.

Cum autem potatio procederet, Thrax quidam ingressus est, equum album ducens: et sumpto cornu pleno, Propono, inquit, tibi, Seuthe, et equum hunc dono, quo vectus et persequens quemcumque voles, capies, et retrocedens hostem nequaquam metuas. Alius puerum, quem adduxerat, ita Seuthe donabat propinans, et alius vestimenta in usum uxoris. Et Timasion ei propinans argenteam phialam, ac tapete minis decem aestimandum, donabat. Et Atheniensis quidam Gnesippus surgens priscum esse morem aiebat pulcherrimumque, ut ii, qui quid habeant, regi aliquid honoris causa dent; iis vero, qui nihil habeant, rex ipse aliquid det: ut ego quoque, inquit, habeam quod tibi donem et quo tibi honorem reddam. At Xenophon quid faceret dubitabat: etenim, ut vir honoratus, in sella Seuthe proxima sedebat. Jamque Heraclides pincernae mandarat, ut ei cornu porrigeret. Et Xenophon (quippe qui jam paulo largius bibisset) accepto cornu confidenter surrexit, atque haec verba fecit: Ego vero, Seuthe, meipsum tibi do meosque hos socios, ut fidi simus amici: neque horum quenquam invitum tibi do, sed omnes eo animo, ut magis etiam, quam ipse sim, tibi esse amici velint. Ac jam adsunt, non ita sane ut a te quidquam petant, sed etiam cupidi tum labores tum pericula tua causa subeundi; quorum opera, diis volentibus, regionem amplam partim recuperabis, quippe quae patria sit, aliam acquires: multos praeterea equos, viros multos mulieresque pulchras acquires, quos praedari non necesse erit, sed ipsimet ad te dona fluentes aderunt. Tum surgens Seuthes simul cum eo bibit,

κίρας. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον κέρασί τε οἷος σημαίνουσιν αὐλοῦντες καὶ σάλπιγγιν ὠμοβοταῖς ῥυθμούς τε καὶ ὅον μαγάδι σαλπίζοντες. (33) Καὶ αὐτὸς Σευθῆς ἀνιστάς ἀνέκραγε τὸ πολεμικὸν καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέλους φυλαττόμενος μάλᾳ ἐλαφρῶς. Εἰσῆσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί.

34. Ὡς δ' ἦν ἥλιος ἐπὶ δυσμαῖς, ἀνέστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἶπον ὅτι ὥρα νυκτοφύλακας καθιστάναι καὶ σύνθημα παραδιδόναι. Καὶ Σεύθῃν ἐκέλευον παραγγεῖλαι ὅπως εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατοπέδα μηδεὶς τῶν Θρακῶν εἰσεῖσαι νυκτός· οἱ τε γὰρ πολέμιοι Θρακῆς ὑμῖν καὶ ἡμῖν οἱ φίλοι. Ὡς δ' ἐξήσαν, συνανέστη ὁ Σευθῆς ὡδὲν τι μεθύοντι εὐοικός. (35) Ἐξελθὼν δ' εἶπεν αὐτοὺς τοὺς στρατηγούς ἀποκαλέσας, Ὡ ἄνδρες, οἱ πολέμιοι ἡμῶν οὐκ ἴσασι πῶς τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν ἦν οὖν ἐβωμεν ἐπ' αὐτοὺς πρὶν φυλάσσασθαι ὥστε μὴ ληφθῆναι ἢ παρασκευάσασθαι ὥστε ἀμύνασθαι, μάλιστα ἂν λαδοίμεν καὶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα. (36) Συνεπῆνυν ταῦτα οἱ στρατηγοὶ καὶ ἡγείσθαι ἐκέλευον. Ὁ δ' εἶπε, Παρασκευασάμενοι ἀναμένετε· ἐγὼ δὲ ὅποταν καιρὸς ᾗ ᾗς πρὸς ὑμᾶς, καὶ τοὺς πελταστὰς καὶ ὑμᾶς ἀναλαβὼν ἡγήσομαι σὺν τοῖς θεοῖς. (37) Καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε, Σκέψαι τοίνυν, εἴπερ νυκτὸς πορευοσόμεθα, εἰ δ' Ἑλληνικὸς νόμος κάλλιον ἔχει· ἡμέραν μὲν γὰρ ἐν ταῖς πορείαις ἡγείται τοῦ στρατεύματος ὅποιον ἂν αἰετὸς πρὸς τὴν χώραν συμπερῆν, ἐάν τε ὀπλιτικὸν ἐάν τε πελταστικὸν ἐάν τε ἱππικόν· νύκτωρ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησιν ἡγείσθαι ἔστι τὸ βραδυτάτον· (38) οὕτω γὰρ ἥκιστα διασπᾶται τὰ στρατεύματα καὶ ἥκιστα λανθάνουσιν ἀποδιρράσκοντες ἀλλήλους· οἱ δὲ διασπασθέντες πολλὰ κίς καὶ κερπίπτουσιν ἀλλήλους καὶ ἀγνοοῦντες κακῶς ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν. (39) Εἶπεν οὖν Σευθῆς, Ὁρθῶς τε λέγετε καὶ ἐγὼ τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ πείσομαι. Καὶ ἡμῖν μὲν ἡγεμόνας δώσω τῶν πρεσβυτάτων τοὺς ἐμπειροτάτους τῆς χώρας, αὐτοὺς δ' ἐφέσομαι τελευταῖος τοὺς ἱπποὺς ἔχων· ταχὺ γὰρ πρῶτος ἂν δέη παρέσομαι. Σύνθημα δ' εἶπον Ἀθηναίαν κατὰ τὴν συγγένειαν. Ταῦτ' εἰπόντες ἀνεπαύοντο.

40. Ἡνίκα δ' ἦν ἄμφω μέσας νύκτας, παρῆν Σευθῆς ἔχων τοὺς ἱππέας τεθωραχισμένους καὶ τοὺς πελταστὰς σὺν τοῖς ὅπλοις. Καὶ ἐπαὶ παρέδωκε τοὺς ἡγεμόνας, οἱ μὲν ὀπλιταὶ ἡγοῦντο, οἱ δὲ πελτασταὶ εἶποντο, οἱ δ' ἱππεῖς ὠπισθοφυλάκουν. (41) Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν, ὁ Σευθῆς παρήλαυνεν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐπήνεσε τὸν Ἑλληνικὸν νόμον· πολλὰ κίς γὰρ ἔφη νύκτωρ αὐτὸς καὶ σὺν ὀλίγοις πορευόμενος ἀποσπασθῆναι σὺν τοῖς ἱπποῖς ἐπὶ τῶν πεζῶν· νῦν δ' ὥσπερ δεῖ ἀθρόοι πάντες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ φαινόμεθα. Ἀλλὰ ὑμεῖς μὲν περιμένετε αὐτοῦ καὶ ἀναπαύεσθε, ἐγὼ δὲ σκεψόμενός τι ᾗς. (42) Ταῦτ' εἰπὼν ἦλκυεν δι' ὄρους ὁδὸν τινα λαβὼν. Ἐπεὶ δ' ἐρίκετο εἰς χιόνα πολλὴν, ἐσχέφατο εἰ εἰς ἔχνη ἀνθρώπων ἢ πρόσω ἡγοούμενα ἢ ἐναντία. (43) Ἐπεὶ δὲ ἐτριβῆ ἑώρα τὴν ὁδὸν, ἦκε ταχὺ πάλιν καὶ ἔλεγεν, Ἄνδρες, καλῶς ἔσται, ἦν θεὸς θέλῃ· τοὺς γὰρ ἀνθρώπους

et postea, quod reliquum erat in cornu, profudit. Post hæc ingressi sunt cornua, qualibus classicum canere solent, inflantes ac tubis e crudo bovis corio factis, in numerum et tanquam magade, canentes. Ac Seuthes ipse surgens, et bellicum vociferabatur, et, quasi telum vitaret, agilliter admodum exsiliebat. Ingressi sunt et joculatores.

Jam vero sole se inclinante, surrexerunt Græci, ac tempus esse aiebant nocturnos excubitores constituendi, et tesseram dandi. Hortabantur etiam Seuthen ut suis denuntiaret ne quis Thracum noctu Græcorum castra ingrederetur; sunt enim, aiebant, et vobis inimici Thracæ, et nobis Thracæ amici. Posteaquam egrederebantur, etiam Seuthes una cum ipsis surgebat, ebrio re nulla similis. Et cum exiisset, sevocatis ad se ducibus solis, Necdum, viri, inquit, hostes nostri de societate inter nos inita quidquam sciunt: quare si in eos invaserimus, priusquam sibi ne capiantur caveant, vel ad nos propulsandos se paraverint, sic maxime capiemus opes atque homines. Hæc duces sua sententia comprobabant, atque ut in hostem duceret hortabantur. Et ille, Ubi vos, inquit, ad iter faciendum paraveritis, expectate; atque ego, cum opportunum fuerit, ad vos veniam: peltastisque et vobis adsumptis itineris, diis juvantibus, dux ero. Et Xenophon, At consideres velim, inquit, si quidem noctu iter nobis faciendum erit, an mos Græcus sit melior quam vester: nam interdum exercitum in itineribus faciendis, ea semper pergendi ratione instituta quæ loco convenit, antecedere solet vel gravis armatura vel peltastæ vel equitatus; noctu vero moris Græcorum est ut pars exercitus tardissima præcedat: nam ita copias minime distrahantur, minimeque fieri potest ut alii ab aliis clam secedant: at partes exercitus distractæ sæpe in se invicem incurrunt, et per ignorantiam lædunt et læduntur. Recte dictis, ait tandem Seuthes, atque vestro huic instituto parebo. Et vobis quidem duces dabo eos, qui inter natu maximos regionis sunt hujus peritissimi; ipse autem loco ultimo subsequar cum equitatu: quippe statim, si res poscat, in prima acie adero. Tesseram autem dabant Minervam propter cognationem. His dictis quievêre.

Cum jam nox media adpetiisset, Seuthes aderat, cum equitibus loriceis, et cum peltastis armis instructis. Cumque duces itineris dedisset, gravis armaturæ milites præcedebant, peltastæ sequebantur, a tergo agmen tutabantur equites. Cum illuxisset dies, Seuthes in frontem provectus est, Græcorumque adeo collaudavit institutum; sæpe enim accidisse aiebat ut ipse noctu, cum vel exiguus cum copiis iter faceret, cum equitatu a peditibus divelleretur: nunc, uti fieri oportet, simul atque illuxerit dies conferti omnes conspiciuntur. At vos hic me expectate, ac requiescite; ego aliquid speculatus veniam. Hæc cum dixisset, per montem equo vectus est, viam quandam nactus. Cumque ad nivem multam venisset, in via, exstarente hominum vel anteriora vel contra se spectantia vestigia, exploravit. Et ubi viam non tritam esse videbat, celeriter redit et, Præclare, inquit, viri, res nobis succedet, deo volente:

λήσσομεν ἐπιπεσόντες. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἡγήσομαι τοῖς ἵπποις, ὅπως ἂν τινα ἴδωμεν, μὴ διαφυγόντων σημήνη τοῖς πολεμίοις· ὑμεῖς δ' ἐπισθεὶ καν λειψύητε, τῷ στίβῳ τῶν ἵππων ἐπισθε. Ὑπερβάντες δὲ τὰ ὄρη ἤζομεν εἰς κώμας πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας.

41. Ἦνίκα δ' ἦν μέσον ἡμέρας, ἤδη τε ἦν ἐπὶ τοῖς ἄκροις καὶ κατιδὼν τὰς κώμας ἤκεν ἐλαύνων πρὸς τοὺς ἐπλίτας καὶ ἔλεγεν, Ἀρήσω ἤδη καταθεῖν τοὺς μὲν ἵππεας εἰς τὸ πεδίον, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰς κώμας. Ἄλλ' ἐπισθε ὡς ἂν δύνῃσθε τάχιστα, ὅπως, ἐάν τις ὑριστῇται, ἀλέξῃσθε. (35) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφῶν κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου. Καὶ ὅς ἤρετο, Τί καταβαίνεις, ἐπεὶ σπεύδεις δεῖ; Οἶδα, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐμοῦ μόνου δέξαι· οἱ δ' ἐπλίται ὁρᾷοντο δρακονοῦνται καὶ ἤδιον, ἐάν καὶ ἐγὼ περὶς ἡγῶμαι. (36) Μετὰ ταῦτα ὄρετο, καὶ Τυμασίῳ μετ' αὐτοῦ ἔχον ἵππεας ὡς τετραράκοντα τῶν Ἑλλήνων. Ξενοφῶν δὲ παρηγγύησε τοὺς εἰς τριάκοντα ἔτη παριέναι ἀπὸ τῶν λόγων εὐζώνους. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐτρόχαζε τούτους ἔχων, Κλεάνωρ δ' ἡγεῖτο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. (37) Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς κώμας ἦσαν, Σεύθης ἔχων ὅσον τριάκοντα ἵππεας· προσελθὼν εἶπε, Τάδε δὴ, ὦ Ξενοφῶν, ἃ σὺ ἔλεγες· ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι· ἀλλὰ γὰρ ἔρχομαι οἱ ἵππεες οἵγονται μοι ἄλλος ἄλλη θυώων· καὶ δέδοικα μὴ συστάντες ἄνθρωποι κακὸν τι ἐργάζονται οἱ πολέμιοι. Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς κώμας καταμένειν τινα· ἡμῶν μεστὰί γάρ εἰσιν ἄνθρωποι. (38) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, σὺν οἷς ἔχω τὰ ἄκρα κατακλύψομαι· σὺ δὲ Κλεάνωρα κέλευε διὰ τοῦ πεδίου παρατείνειν τὴν φάλαγγα παρὰ τὰς κώμας. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, συνελίσθησαν ἀνδράποδα μὲν ὡς χίλια, βόες δὲ διαχίλιοι, πρόβατα ἄλλα μύρια. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἐλλίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ κατακαύσας ὁ Σεύθης τὰς κώμας παντελῶς καὶ οἰκίαν οὐδεμίαν λιπών, ὅπως πρόβον ἐνθεῖν καὶ τοῖς ἄλλοις οἶα πείσονται, ἂν μὴ πείθωνται, ἀπῆε πάλιν. (2) Καὶ τὴν μὲν λείαν ἀπέπεμψε διατίθεσθαι Ἡρακλείδῃ εἰς Πέρινθον, ὅπως ἂν μισθὸς γένοιτο τοῖς στρατιώταις· αὐτὸς δὲ καὶ οἱ Ἑλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἀνὰ τὸ Θυνῶν πεδίον. Οἱ δ' ἐκλιπόντες ἔφρουγον εἰς τὰ ὄρη. (3) Ἦν δὲ χιών πολλὴ καὶ ψυχρὰ οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ δ' ἐφέροντο ἐπὶ δεῖπνον ἐπήγγυτο καὶ ὁ οἶνος δ' ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ βίνες ἀπεκαίοντο καὶ ὠτα. (4) Καὶ τότε δῆλον ἐγένετο ὅτι ἕνεκα οἱ Θράκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσὶ, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς, καὶ ζειράς μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ χιμαῖδας. (5) Ἀρεῖς δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὁ Σεύθης εἰς τὰ ὄρη ἔλεγεν ὅτι εἰ μὴ καταβήσονται οἰκήσονται καὶ πείσονται, ὅτι κατακαύσει καὶ τούτων τὰς κώ-

nam homines clam adoriemur. At ego cum equitatu praecedam, ut ne, si quem videamus, elapsus is hostibus adventum nostrum significet: vos vero sequimini; ac si a tergo relictus fueritis, equorum vestigia sequimini: ubi autem montes superavimus, ad vicos multos opulentosque veniemus.

Cum meridies adpetisset, in vertices jam evaserat, et cum in vicos despexisset, ad gravis armaturae milites equo incitato venit et, Dimittam inquit, jam equites ad incursiones in planitiem faciendas, et peltastas in vicos. At sequimini, quam potestis celerrime, ut, si quis nobis restiterit, opem feratis. Haec cum audisset Xenophon, de equo descendit. Et quarebat ille, Cur descendis, cum festinati me sit opus? Novi, inquit, non me solo tibi opus esse; et hi gravis armaturae milites celerius current ac libentius, si et ipse pedes agmen duxero. Post haec abiit, et Timasion simul, cum Graecorum equitibus fere quadraginta. Xenophon autem milites triginta circiter annos natos, qui expediti essent, a cohortibus ad se procedere jussit. Atque ipse cum his citato gradu currebat; et Cleanor Graecos ceteros ducebat. Posteaquam vero in vicos venissent, Seuthes, cum equitibus fere triginta, equo adductus, Haec sane, Xenophon, inquit, evenerunt, quae tu dicebas; capti sunt homines; verum equites a me soli discesserunt, alio alibi hostes persequente: atque adeo metuo ne hostes, densum in globum alicubi collecti, malo eos aliquo adficiant. Ceterum in his etiam vicis remanere quosdam nostrum oportet; sunt enim hominibus referti. Ego vero, inquit Xenophon, cum his qui mihi adsunt, vertices occupabo: tu Cleanori praecepe ut per planitiem phalangem propter vicos extendat. Haec cum fecissent, mancipia circiter mille collecta sunt, boves autem his mille, et pecorum aliorum decem millia. Ac tum quidem ibi commorati sunt.

CAPUT IV.

Postridie Seuthes, cum vicos prorsus exussisset, ac ne unam quidem domum reliquisset, quo aliis etiam metum inieceret de iis quae ipsi perpessuri essent, nisi parerent; rursus abiit. Et ad praedam quidem vendendam Heracliden Perinthum misit, ut ex ea stipendium militibus conficeretur: ipse autem et Graeci in Thynorum planitie castra metati sunt. At illi sedibus suis relictis in montes se fuga recipiebant. Erat autem nix multa, et frigus acerbum adeo, ut aqua, quam ad coenam ferebant ministri, eo concreveret, et vinum ipsum in vasis, Graecorumque multorum et aures deurerent et aures. Atque ibi tum perspicuum erat, quamobrem pelles vulpinas circum capita et aures gestent Thraeces, itemque tunicas non modo circa pectora, sed ipsa etiam femora; sagula etiam ad pedes usque demissa in equis sedentes habeant, non chlamydas. Et Seuthes, ex captivis quibusdam in montes dimissis, per eos denunciavit, ni descenderent ad sedes suas incolendas, et ipsi parerent, ipsorum etiam se vicos exusturum.

μας καὶ τὸν σῖτον, καὶ ἀπολοῦνται τῷ λιμῷ. Ἐκ τούτου κατέβαινον καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ οἱ πρεσβύτεροι· οἱ δὲ νεώτεροι ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ ὄρος κώμαις ἠλλέοντο. (6) Καὶ ὁ Σεύθης καταμαθὼν ἐκέλευσε τὸν Ξενοφῶντα τῶν ὁπλιτῶν τοὺς νεωτάτους λαβόντα συνεπιστάθαι. Καὶ ἀναστάντες τῆς νυκτὸς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρήσαν εἰς τὰς κώμας. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον· πλησίον γὰρ ἦν τὸ ὄρος· ὅσους δὲ ἔλαβε κατηκόντισεν ἀφειδῶς Σεύθης.

7. Ἐπισθένης δ' ἦν τις Ὀλύμπιος παιδεραστής, θεῶν παῖδα καλὸν ἡδύσκοντα ἀρτιέλτην ἔχοντα μέλλοντα ἀποθνήσκειν, προσδραμὼν Ξενοφῶντα ἰκέτευσε βοηθῆσαι παιδί καλῷ. (8) Καὶ θεὸς προσελθὼν τῷ Σεύθῃ δαίται μὴ ἀποκτεῖναι τὸν παῖδα, καὶ τοῦ Ἐπισθένου διηγείται τὸν τρόπον, καὶ ὅτι λόχον ποτὲ συνελέξατο σκοπῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰ τινες εἶεν κάλοι, καὶ μετὰ τούτων ἦν ἀνὴρ ἀγαθός. (9) Ὁ δὲ Σεύθης ἤρετο, ἦ καὶ ὅλως ἀν, ὡς Ἐπίσθενες, ὑπὲρ τούτου ἀποθανεῖν; Ὁ δ' ἐκτεραναιτίας τὸν τράχηλον, Παῖε, ἔφη, εἰ καλεῖς οὐ παῖς καὶ μέλλει χάριν εἰδέναι. (10) Ἐπῆρετο ὁ Σεύθης τὸν παῖδα εἰ καίσειεν αὐτὸν ἀντ' ἐκείνου. Οὐκ εἰς οὐ καίς, ἀλλ' ἰκέτευε μηδέτερον κατακαίνειν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἐπισθένης περιλαβὼν τὸν παῖδα εἶπεν, ὦρα σοι, ὦ Σεύθη, περὶ τοῦδ' ἐμοὶ διαμάχῃσθαι· οὐ γὰρ μεθήσω τὸν παῖδα. (11) Ὁ δὲ Σεύθης γελῶν ταῦτα μὲν εἰς· ἔδοξε δὲ αὐτῷ αὐτοῦ αὐλισθῆναι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων τῶν κωμῶν οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τρέφοντο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῷ πεδίῳ ὑποκαταβάς ἐσκήνου, ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄρος ἀνωτάτῳ κώμῃ, καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλλήνες ἐν τοῖς ὀρείοις καλουμένοις Θραξὶ πλησίον κατεσκήνησαν.

12. Ἐκ τούτου ἡμέραι οὐ πολλαὶ διετρίβοντο, καὶ αἱ ἐκ τοῦ ὄρους Θραξίαι καταβαίνοντες πρὸς τὸν Σεύθην περὶ σπονδῶν καὶ δμῆρων διεπράττοντο. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἔλθων ἔλεγε τῷ Σεύθῃ ὅτι ἐν πονηροῖς τόποις σκηπῶν καὶ πλησίον εἶεν οἱ πόλεμιοι· ἥδιον τ' ἀν' ἐξω αὐλισθῆσαι ἔφη ἐν ἐγυρὶ πολέμου μέλλου ἢ ἐν τοῖς σπηγαῖς, ὥστε ἀπολέσθαι. (13) Ὁ δὲ θαρβύνει ἐκέλευε καὶ ἰδεῖν δμῆρους παρόντας αὐτῷ. Ἐδέοντο δὲ καὶ τοῦ Ξενοφῶντος καταβαίνοντες τινες τῶν ἐκ τοῦ ὄρους συμπερᾶσαι σφισι τὰς σπονδάς. Ὁ δ' ὡμολόγει καὶ θαρβύνει ἐκέλευε καὶ ἡγγυᾶτο μηδὲν αὐτοῦ κακὸν πέισσθαι πειθομένους Σεύθῃ. Οἱ δ' ἄρα ταῦτ' ἔλεγον κατασκοπῆς ἕνεκα.

14. Ταῦτα μὲν τῆς ἡμέρας ἐγένετο· εἰς δὲ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐπιτίθενται ἔλθοντες ἐκ τοῦ ὄρους οἱ Θυνοί. Καὶ ἡγεμῶν μὲν ἦν ὁ δεσπότης ἐκάστης τῆς οἰκίας· χλεπὸν γὰρ ἦν ἄλλως τὰς οἰκίας σκότους ὄντος ἀνεύρισκεν ἐν ταῖς κώμαις καὶ γὰρ αἱ οἰκίαι κύκλῳ περυσταύρωντο μεγάλοις σταυροῖς τῶν προβάτων ἕνεκα. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο κατὰ τὰς θύρας ἐκάστου τοῦ οἰκήματος, οἱ μὲν εἰσκήκοντιζον, οἱ δὲ τοῖς σκυτάλοις ἐβαλλον, ἃ ἔχριν ἐρασιν ὡς ἀποκόφοντες τῶν δοράτων τὰς λόγχας, αἱ δ' ἐνεπιμπρασαν, καὶ Ξενοφῶντα ὀνομαστὶ

et frumentum, ipsosque adeo fame perituros. Ibi tum et mulieres et pueri et seniores descenderunt : at juniores in vicis sub monte sitis commorati sunt. Et Seuthes id ubi intellexisset, Xenophontem hortatus est, ut adsumptis ex gravi armatura maxime juvenibus ipsam sequeretur. Atque adeo cum noctu surrexissent, prima luce ad vicos venerunt : ac hostium maxima pars inde fuga abivit ; nam mons erat in vicino : quoscunque vero ceperunt, eos nulli parcens jaculis confixit Seuthes.

Erat autem Olynthius quidam puerorum amator Episthenes, qui cum puerum pulchrum jam pubescentem, peltam tenentem, mox moriturum conspiceret, ad Xenophontem adcurrit suppliciterque eum oravit, ut opem puero formoso ferret. Et is ad Seuthen progressus rogabat ne puerum interficeret ; simulque Episthenis ingenium narrat, eumque adeo cohortem aliquando collegisse, cum nihil aliud spectaret, quam si qui formosi essent ; et cum his strenuum se virum præbere consuevisse. Quærebat Seuthes, Vellesne, Episthenes, pro hoc mori ? At ille cervice extensa, Ferito, inquit, si puer sic jubet, ac gratiam habiturus est. Puerum interrogabat Seuthes, num eum pro ipso feriret. Id fieri non sinebat puer, sed supplex orabat ut neutrum interficeret. Ibi tum Episthenes puerum complexus, Tempus est, inquit, Seuthe, ut de hoc mecum depugnes ; non enim puerum dimittam. Seuthes ridens, hæc omittebat : visum autem est ei hoc loco commorandum esse, ut ne his ex vicis ii, qui in monte erant, alerentur. Atque ipse cum paulum descendisset in planitie tabernacula collocavit : at Xenophon cum delectis in vico sub monte supremo, ceterique Græci apud Thraces qui montani dicuntur, prope ab iis tentoria posuerunt.

Postea dies haud multi consumebantur, cum Thraces ex monte ad Seuthen descendentes de obsidibus et induciis agebant. Ac Xenophon Seuthæ, cum ad eum venisset, iniquis in locis se tabernacula collocasse dicebat, hostesque ab ipsis prope abesse : libentius autem se extra commoraturum aiebat in locis potius munitis quam sub tectis, adeo ut periculum sit ne ibi pereant. At ille bono eum esse animo jussit, simulque monstravit obsides ipsi qui aderant. Nonnulli etiam ex iis, qui in monte erant, descendentes Xenophontem rogabant ut inducias ipsis impetraret. Ille facturum se recipiebat, bonoque ut essent animo hortabatur ; spondebat etiam nihil ipsos mali habituros, Seuthæ si parerent. At hæc illi speculandi causa proponebant.

Hæc die quidem agebantur : nocte vero insequente Thyni monte dagressi Græcos invadunt. Et domus cujusque dominus dux erat : nam ceteroquin difficile erat domos, dum tenebræ inductæ erant, in vicis invenire ; etenim domus vallis magnis undique muniebantur, pecorum causa. Posteaquam ad ædificii cujusque fores venissent, alii in eas jacula intorquebant, eas alii clavis percutiebant, quas habere se aiebant, ut hastarum cuspides decuterent ; alii incendio faciendū operam dederunt ; Xenophontemque nomi-

καλοῦντες ἔξιντα ἐκίλευον ἀποθνήσκειν, ἢ αὐτοῦ ἔφασαν κατακαυθῆσθαι αὐτόν. (16) Καὶ ἤδη τε διὰ τοῦ ὁροῦ ἐφάνετο πῦρ, καὶ ἐντεθωρακισμένοι οἱ περὶ Ξενοφῶντα ἐνδὸν ἦσαν ἀσπίδας καὶ μαχίρας καὶ κράνη ἔχοντες, καὶ Σιλανὸς Μακίστιος ἐτὼν ἤδη ὡς ὀκτώ-καίδεκα ὢν σηκάνει τῇ σάλπιγγι καὶ αὐτὸς ἐκπερδῶσιν ἐσπασμένοι τὰ ἔργα καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων σηκνωμά-των. (17) Οἱ δὲ Θυράκιες φεύγουσιν, ὥσπερ δὴ τρόπος ἦν αὐτοῖς, ὅπισθεν περιβαλλόμενοι τὰς πέλτας· καὶ αὐ-τῶν ὑπεραλλομένων τοὺς σταυροὺς ἐλήλυθάν τινες κρεμασθέντες ἐνερχόμενοι τῶν πελτῶν τοῖς σταυροῖς· οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον διαμαρτόντες τῶν ἑσθόνων· οἱ δὲ Ἕλληες ἐδίωκον ἕξω τῆς κόμης. (18) Τῶν δὲ Θυνῶν ὑποστραφέντες τινὲς ἐν τῷ σκότει τὸς παρατρέοντας παρ' οἰκίαν καιομένην ἠρόντιζον εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκό-τους· καὶ ἔτροσαν Ἰερώνυμον τε ἑβδόξῃ λοχαγὸν καὶ Θεογένην Λοκρὸν λοχαγόν· ἀπέθανε δὲ οὐδεὶς κατε-καυθὴ μέντοι καὶ ἐσθλὴς τινων καὶ σκευῇ. (19) Σεύθης δὲ ἦκε βοηθήσων σὺν ἑπτὰ ἱππέσιν τοῖς πρώτοις καὶ τὸν σάλπιγγα ἔχων τὸν Θυράκιον. Καὶ ἐπεὶ περ ἤσθετο, ὅσων περ χρόνον ἐδοῦθε, τοσούτων καὶ τὸ κερας ἐβλήγετο αὐτῶν· ὥστε καὶ τοῦτο φρόνον συμπαρέχε-τοῖς πολεμίοις. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν, ἐδεξιούτό τε καὶ εἶε-γεν ὅτι οἴοιτο τεθνηῶτας πολλοὺς εὐρήσειν.

20. Ἐκ τούτου δ' Ξενοφῶν δείτῃ τοὺς ὁμήρους τε αὐ-τῷ παραδόναι καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος, εἰ βούλεται, συστρα-τεύεσθαι· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸν ἄσσει. (21) Τῇ οὖν ὑστεραίᾳ παραδίδωσιν δ' Σεύθης τοὺς ὁμήρους, πρεσβυτέρους ἄν-δρας ἤδη, τοὺς κρατίστους, ὡς ἔφασαν, τῶν ὄρειων, καὶ αὐτὸς ἔρχεται σὺν τῇ δυνάμει. Ἦδη δὲ εἶχε καὶ τριπλασίαν δύναμιν δ' Σεύθης· ἐκ γὰρ τῶν Ὀδρυσῶν ἀκούοντες ἃ πράττει δ' Σεύθης πολλοὶ κατέβανον συ-στρατεύσασθαι. (22) Οἱ δὲ Θυνοὶ ἐπεὶ εἶδον ἀπὸ τοῦ ὄρους πολλοὺς μὲν ὀπλίτας, πολλοὺς δὲ πελταστάς, πολλοὺς δὲ ἱππεῖς, καταβάντες ἱκέτευσον σπείσασθαι, καὶ πάντα ὁμολόγουν ποιήσιν καὶ τὰ πιστὰ λαμβάνειν ἐκέλευον. (23) Ὁ δὲ Σεύθης καλέσας τὸν Ξενοφῶντα ἐπεδείκνυσεν ἃ λέγουσιν, καὶ οὐκ ἔφη σπείσασθαι, εἰ Ξε-νοφῶν βούλοιτο τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τῆς ἐπιβίσεως. (24) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ γε ἱκανὴν νομίζω καὶ νῦν δίκην ἔχειν, εἰ οὗτοι δοῦλοι ἔσονται ἀντ' ἐλευθέρων. Συμ-βουλεύειν μέντοι ἔφη αὐτῷ τὸ λοιπὸν ὁμήρους λαμβά-νειν τοὺς δυνατωτάτους κακὸν τι ποιεῖν, τοὺς δὲ γέρον-τας οἴκοι εἶναι. Οἱ μὲν οὖν ταῦτα πάντες δὴ προσωμο-λόγουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὑπερβαλλοῦσι δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Βυζαντίου Θυράκας εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον αὐτῇ δ' ἦν οὐκ ἔτι ἀρχὴ Μαι-σάδου, ἀλλὰ Τήρους τοῦ Ὀδρύσου (ἀρχαίου τινός). (2) Καὶ ὁ Ἡρακλίδης ἐνταῦθα ἔχων τὴν τιμὴν τῆς λείας παρῆν. Καὶ Σεύθης ἐξαγαγὼν ζεύγη ἡμιονικὰ τρία,

natum adpellantes, exire jubebant ac mortem occumbere; alioqui se istie ipsum combusturos aiebant. Jamque adeo per lectum ignis conspiciēbatur, et Xenophon, quique circa ipsum, loricati intus erant, scutis et gladiis et galeis ar- mati. Ac Silanus quidem Macistius, annos duodeviginti natus, tuba signum dat: statimque ii etiam, qui in aliis erant domiciliis, inde cum ensibus districtis exsilierunt. Ac Thracas in fugam sese dant, prout ipsis sane mos erat, pel- tis in terga rejectis: cumque hi valla transilire conabantur, nonnulli eis suspensi capti sunt, peltis in vallis impeditis nonnulli etiam interierunt, quod ab exeundi locis aberras- sent: Graeci extra vicum eos insequēbantur. Et ex Thynis nonnulli reversi per tenebras, eos, qui praeter domum ar- dentem transcurrēbant, missis e tenebris in lucem jaculis petebant; et tum Hieronymum Euodeum, cohortis praefectum, vulnerarunt, tum Theogenem Locrensem cohortis praefectum: nemo tamen mortuus est: verum vestis non- nullorum et impedimenta exurebantur. Venit autem Seuthes cum septem equitibus primis, opem laturus, tobi- cinem etiam secum ducens Thracium. Et posteaquam rem animadvertit, quamdiu ad opem ferendam currebat, tamadiu etiam ei cornu sonabat: adeo ut hoc quoque metum hosti- bus simul adferret. Cum venisset, benigne Gracos saluta- bat ac existimasse se dicebat futurum ut multos mortuos offenderet.

Ibi tum rogat Xenophon ut ipsi traderet obsides, unaque cum eo in montem, si velit, milites educeret: sin autem, sibi hoc permetteret. Itaque postridie Seuthes ei tradit ob- sides, viros aetate longius provertos, maxima, uti aiebant, apud montanos dignitate; atque ipse cum suis copiis venit. Habebat autem jam Seuthes copias triplo majores: nam ex Odrysis multi, cum quas res gereret Seuthes audiissent, ut ipsum in eo bello juvarent, descenderant. Thyni, cum de monte multos gravis armaturae milites, peltastas multos, multos equites vidissent, descenderunt et suppliciter roga- bant ut fodus cum ipsis iniret: ac spondebant omnia se fa- cturos, atque fidei ut acciperet pignora petebant. Seuthes vocato ad se Xenophonte, quae illi dicerent demonstrabat: negabatque fodus se cum iis initurum, si vellet Xenophon, propterea quod ipsum adorti fuissent, de iis poenas sumere. At ego certe, inquit Xenophon, gravi satis poena multatos eos arbitror, si pro liberis servi fiant isti: verum hoc ei se consilii dare aiebat, ut in posterum obsides accip. ret illos, qui ad incommodi quid ferendum maxime valerent, senes domi relinqueret. Et omnes quidem eo loco his adsentie- bantur.

CAPUT V.

Ceterum ad Thracas transeunt supra Byzantium sitos, in locum qui Delta adpellatur: regio haec non jam erat sub Mesadis imperio, sed Teris Odrysi cujusdam prisci. Et Heraclides huc venit cum praedae pretio. At Seuthes cum mulorum juga tria produxisset (nec enim ipsi plura erant),

οὐ γὰρ ἦν πλείω, τὰ δὲ ἄλλα βοεικὰ, καλέσας Ξενοφῶντα ἐκέλευε λαβεῖν, τὰ δὲ ἄλλα διανεῖμαι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς. (3) Ξενοφῶν δὲ εἶπεν, Ἐμοὶ μὲν τοῖνυν ἀρκεῖ καὶ αὐθις λαβεῖν· τούτοις δὲ τοῖς στρατηγοῖς ὥρου, οἱ σὺν ἐμοὶ ἠκολούθησαν, καὶ λοχαγοῖς. (4) Καὶ τῶν ζευγῶν λαμβάνει ἐν μὲν Τιμασιῶν ὁ Δαρδανεύς, ἐν δὲ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος, ἐν δὲ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιοῖς· τὰ δὲ βοεικὰ ζεύγη τοῖς λοχαγοῖς κατεμερίσθη. Τὸν δὲ μισθὸν ἀποδίδωσιν ἐξεληλυθότος ἤδη τοῦ μηνὸς εἴκοσι μόνον ἡμερῶν· ὁ γὰρ Ἡρακλείδης ἐλεγεν ὅτι οὐ πλεῖον ἐμπολήσεται. (5) Ὁ οὖν Ξενοφῶν ἀγθεσθεὶς εἶπεν ἐπομόσας, Δοκεῖ μοι, ὦ Ἡρακλείδη, οὐχ ὥς δεῖ κῆδεσθαι Σεύθου· εἰ γὰρ ἐκῆδου, ἥκεις ἂν φέρων πλήρη τὸν μισθὸν καὶ προσδανεισάμενος, εἰ μὴ ἄλλως ἐδύνατο, καὶ ἀποδόμενος τὰ σαυτοῦ ἱμάτια.

α. Ἐντεῦθεν δὲ Ἡρακλείδης ἠχθέσθη τε καὶ ἔδεισε μὴ ἐκ τῆς Σεύθου φιλίας ἐκθληθεῖ, καὶ ὅτι, ἐδύνατο ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας Ξενοφῶντα διέβαλλε πρὸς Σεύθην. (7) Οἱ μὲν δὲ στρατιῶται Ξενοφῶντι ἐνεχάλουον ὅτι οὐκ εἶχον τὸν μισθόν· Σεύθης δὲ ἠχθετο αὐτῷ ὅτι ἐντόνους τοῖς στρατιώταις ἀπῆλθε τὸν μισθόν. (8) Καὶ τῶς μὲν αἰεὶ ἐμέμνητο ὥς ἐπειδὴν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθῃ, παραδῶσιν αὐτῷ Βισάνθην καὶ Γάνον καὶ Νέον τεῖχος· ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου οὐδένος ἔτι τούτων ἐμέμνητο. Ὁ γὰρ Ἡρακλείδης καὶ τοῦτο διεβεβλήκει ὥς οὐκ ἀσφαλὲς εἶη τελεῖν παραδιδόναι ἀνδρὶ δύναμιν ἔχοντι.

β. Ἐκ τούτου δὲ μὲν Ξενοφῶν ἐβουλεύετο τί χρὴ ποιεῖν περὶ τοῦ ἔτι ἄνω στρατεύεσθαι· ὁ δὲ Ἡρακλείδης ἐξαγαγὼν τοὺς ἄλλους στρατηγούς πρὸς Σεύθην λέγειν τε ἐκέλευεν αὐτοὺς ὅτι οὐδὲν ἂν ἤττον σφεῖς ἀγάγοιεν τὴν στρατιάν ἢ Ξενοφῶν, τὸν τε μισθὸν ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεων παρέσεσθαι δυοῖν μηνῶν, καὶ συστρατεύεσθαι ἐκέλευε. (10) Καὶ ὁ Τιμασιῶν εἶπεν, Ἐγὼ μὲν τοῖνυν οὐδ' ἂν πέντε μηνῶν μισθὸς μέλλῃ εἶναι στρατευσαίμην ἂν ἀνευ Ξενοφῶντος. Καὶ ὁ Φρυνίσκος καὶ ὁ Κλεάνωρ συνωμολογοῦν τοῖ Τιμασιῶνι. (11) Ἐντεῦθεν δὲ Σεύθης ἐλοιδορεῖ τὸν Ἡρακλείδην ὅτι οὐ παρεκάλει καὶ Ξενοφῶντα. Ἐκ δὲ τούτου παρακαλοῦσιν αὐτὸν μόνον. Ὁ δὲ γνούς τοῦ Ἡρακλείδου τὴν πανουργίαν ὅτι βούλοιο αὐτὸν διαβάλλειν πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγούς, παρέρχεται λαβὼν τοὺς τε στρατηγούς πάντας καὶ τοὺς λοχαγούς. (12) Καὶ ἐπεὶ πάντες ἐπέισθησαν, συνεστρατεύοντο, καὶ ἀφικνούνται ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν Πόντον διὰ τῶν μελινοφάγων καλουμένων Θρακῶν εἰς τὸν Σαλμυδῆσσόν. Ἐνθα τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεουσῶν νεῶν πολλὰὶ ὀκέλονται καὶ ἐκπύπτουσι· τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πάμπαν τῆς θαλάττης. (13) Καὶ οἱ Θραῖες οἱ κατὰ ταῦτα οἰκοῦντες στήλαις ὀρισάμενοι τὰ καθ' αὐτοὺς ἐκπύπτοντα ἑαστοὶ ληΐζονται· τῶς δὲ ἔλεγον πρὶν ὀρίσασθαι ἀρπάζοντας πολλοὺς ὑπ' ἀλλήλων ἀποθνήσκαι. (14) Ἐνταῦθα εὐρίσκοντο πολλὰὶ μὲν κλῖναι, πολλὰ δὲ κιβώτια, πολλὰὶ δὲ βίβλοι γεγραμμέναι, καὶ τέλλα πολλὰ ὅσα ἐν φυλίνοις τεύχεσι ναύκληροι ἄγουσιν. Ἐντεῦθεν

reliqua boum, Xenophontem ad se vocavit eaque ut acciperet hortatur, cetera ducibus et cohortium praefectis distribueret. Xenophon autem his verbis usus est : Mihi vero satis est ut posthac aliquid accipiam : at his ea ducibus, qui me sequuti sunt, et cohortium praefectis largire. Itaque Timasion Dardanius ex jugis unum accipit, Cleonor Orchomenius unum, unum Phryniscus Achæus : boum juga inter cohortium praefectos partiti sunt. At stipendium militibus, tametsi jam mensis exiisset, viginti tantum dierum persolvit : aiebat enim Heraclides, pluris se praedam vendere non potuisse. Itaque Xenophon gravatus, Mihi videris, inquit cum jurejurando, Heraclides, non ita uti oportet Seuthæ prospicere : nam si rationibus ejus prospexisses, stipendium integrum reversus attulisses, vel fenore accepta praeter hanc pecunia, aliter quidem si non potuisses, tuis adeo vestibus dividendis.

Hic graviter commotus est Heraclides, ac ne ab amicitia Seuthæ excluderetur metuebat : atque adeo ab illo die quantum ratione poterat Xenophontem apud Seuthen criminabatur. At vero milites in Xenophontem culpam conjiciebant, quod stipendium non acceperant : Seuthes etiam ei succensebat, quod enixe stipendium pro militibus ab eo exigeret. Atque antea quidem semper memoraverat, se simulac ad mare pervenisset, Bisanthen, et Ganum, et Novum castellum ei traditurum : ex eo vero tempore nullius jam amplius horum mentionem faciebat. Nam et hoc calumniis usus dixerat Heraclides, tutum utique non esse, castella viro tradere qui exercitum haberet.

Dehinc Xenophon deliberabat, quid de expeditione in superiorem regionem porro statuendum esset : et Heraclides, introductis ad Seuthen ducibus ceteris, tum hortabatur eos ut dicerent nihil se minus posse copias ducere quam posset Xenophon, tum stipendium eis duum mensium integrum paucos intra dies adfuturum pollicebatur ; tum hortabatur ut se socios expeditionis praeberent. Et Timasion, Equidem, ait, non si vel quinque mensium stipendium numeratum fuerit, absque Xenophonte ad bellum proficiscar. Phryniscus etiam et Cleonor cum Timasione consentiebant. Ibi tum Seuthes Heracliden objugabat, quod Xenophontem quoque non advocasset. Dein ipsum solum advocant. Verum ille, cognita Heraclidæ vafritia, quod vellet ipsum ceteros apud duces invidiosum reddere, ad Seuthen progreditur ducibus omnibus et cohortium praefectis secum sumptis : ac ubi omnes in Seuthæ sententiam erant adducti, una cum eo milites in expeditionem educebant, et, itinere sic facto ut ad dextram Pontum haberent, per Thracas, qui Melinophagi adpellantur, Salmydeasum perveniunt. Ibi de navibus, quæ in Pontum feruntur, multæ in brevia impinguntur et ejiciuntur in litus : nam palustre vadum istius est maris in longum spatium porrectum. Ac Thraces his in locis habitantes, stellis per intervalla statutis, ea praedantur singuli, quæ in litora sibi adjacentia ejiciuntur : prius autem quam istas statuissent, de his traditum est multos praedæ intentos se invicem interfecisse. Ibi multi inveniebantur lecti, arculae multæ, multi libri, aliæque res multæ, quas naviculatores in vasis ligneis vehere solent. Dehinc, locis his in pote-

ταῦτα καταστρεψάμενοι ἀπήρσαν πάλιν. (13) Ἐνθα δὴ Σεύθης εἶρε στράτευμα ἤδη πλέον τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἐκ τε γὰρ Ὀδρυσίων πολλοὶ εἰσι πλείους κατεβέβηκσαν καὶ οἱ αἰεὶ πειθόμενοι συνεστρατεύοντο. Κατηλύθησαν δ' ἐν τῇ πεδίῳ ὑπὲρ Σηλυβρίας ὅσον τριάκοντα σταδίους ἀπέχοντες τῆς θαλάττης. (14) Καὶ μισθὸς μὲν οὐδεὶς πω ἐφαίνετο πρὸς δὲ τὸν Ξενοφῶντα οἷ τε στρατιῶται παγγαλέπῳσι εἶχον δ' τε Σεύθης οὐκέτι οἰκείως δέεκετο, ἀλλ' ὁπότε συγγενέσθαι αὐτῷ βουλόμενος Ἕλθοι, πολλὰ ἤδη ἀσχολία ἐφαίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ σχεδὸν ἤδη δύο μηνῶν ὄντων ἀφικνεῖται Χαρμίνος τε ὁ Λάκων καὶ Πολύνικος παρὰ Θίβρωνος, καὶ λέγουσιν ὅτι Λακεδαιμονίοις δοκεῖ στρατεύεσθαι ἐπὶ Τισσαφέρνην, καὶ Θίβρων ἐκπέπλευκεν ὡς πολεμῆτων, καὶ δεῖται ταύτης τῆς στρατιᾶς καὶ λέγει ὅτι ἑαρεῖκός ἐκάστῳ ἔσται μισθὸς τοῦ μηνός, καὶ τοῖς λοχαγοῖς διμοιρία, τοῖς δὲ στρατηγοῖς τετραμοιρία. (2) Ἐπεὶ δ' ἤλθον οἱ Λακεδαιμόνιοι, εὐθύς δ' Ἡρακλείδης πυθόμενος ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἤκουσι λέγει τῷ Σεύθῃ ὅτι κάλλιστον γεγενῆσθαι· οὐ μὲν γάρ Λακεδαιμόνιοι δύνανται τοῦ στρατεύματος, σὺ δὲ οὐκέτι δέη ἀποδίδου· δὲ τὸ στράτευμα χαρεῖ αὐτοῖς, σὲ δὲ οὐκέτι ἀπαιτήσουσι τὸν μισθόν, ἀλλ' ἀπαλλάσσονται ἐκ τῆς χώρας. (3) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κελεύει παράγειν· καὶ ἐπεὶ εἶπον ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἤκουσιν, ἔλεγεν ὅτι τὸ στράτευμα ἀποδίδωσι, φίλος τε καὶ σύμμαχος εἶναι βούλεται. Καλεῖ τε αὐτοὺς ἐπὶ ξένια· καὶ ἐξένιζε μεγαλοπρεπῶς. (4) Ξενοφῶντα δὲ οὐκ ἐκάλει, οὐδὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὐδένα. Ἐρωτῶντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων τίς ἀνὴρ εἴη Ξενοφῶν, ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ μὲν ἄλλα εἴη οὐ κακὸς, φιλοστρατιώτης δέ· καὶ διὰ τοῦτο χειρόν ἐστιν αὐτῷ. Καὶ οἱ εἶπον, Ἄλλ' ἢ δημαγωγεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς ἄνδρας; Καὶ ὁ Ἡρακλείδης, Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Ἀρ' οὖν, ἔφασαν, μὴ καὶ ἡμῖν ἐναντιώσεται τῆς ἀπαγωγῆς; Ἄλλ' ἦν ὑμεῖς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, συλλέξαντες αὐτοὺς ὑποστῆσθε τὸν μισθόν, ὀλίγον ἐκείνῳ προσχόντες ἀποδραμεῖναι σὺν ὑμῖν. (6) Πῶς οὖν ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν συλλεγεῖν; Ἀῤῥιον ὑμεῖς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, πρὸ ἀζόμεν πρὸς αὐτούς· καὶ οἶδα, ἔφη, ὅτι ἐπειδὴν ὑμεῖς ἴδωσιν, ἄσμενοι συνδραμεῖνται. Αὕτη μὲν ἡ ἡμέρα οὕτως ἐληξε.

7. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἄγουσιν ἐπὶ τὸ στράτευμα τοὺς Λάκωνας Σεύθης τε καὶ Ἡρακλείδης, καὶ συλλέγεται ἡ στρατιὰ. Τῷ δὲ Λάκωνι ἐλεγέτην ὅτι Λακεδαιμονίοις δοκεῖ πολεμεῖν Τισσαφέρνην τῷ ὑμᾶς ἀδικήσαντι· ἦν οὖν ἴητε σὺν ἡμῖν, τὸν τε ἐχθρόν τιμωρήσεσθε καὶ δαρεῖκόν ἕκαστος οἷται τοῦ μηνός ὑμῶν, λοχαγὸς δὲ τὸ διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν. (8) Καὶ οἱ στρατιῶται ἄσμενοί τε ἤκουσαν καὶ εὐθύς ἀνίσταται τις τῶν Ἀρκάδων τοῦ Ξενοφῶντος κατηγορήσων. Παρῇν δὲ

statem Seuthæ redactis, rursus abierunt. Ibi tum Seuthæ jam plures, quam Græcæ essent, copias habebat: nam et ex Odrysis multo plures etiam descenderant, et omnes prout usque imperio parebant belli se socios addebant. Consecderunt autem in campo supra Selybriam, cum a mari triginta circiter stadia abessent. Ac stipendium quidem nullum usquam adparebat; verum et milites Xenophonti valde succensebant, nec Seuthes amplius eo familiariter utebatur, sed quoties ipsum conveniendi cupidus adibat, multæ jam tum occupationes, quæ impedirent, quominus Xenophontem conveniret, erant simulatæ.

CAPUT VI.

Hoc vero tempore, cum jam duo prope menses elapsi fuerant, Charminus Lacon et Polynicus a Thimbrone veniunt; nuntiantque Græcis, decrevisse Lacedæmonios bellum Tissapherni facere; Thimbronemque eo cum classe profectum esse consilio ut bellum illud gereret; atque exercitu hoc egere, et dicere cuivis militi daricum in menstruum stipendium fore numeratum, præfectis cohortium duplum, duobus quadruplum. Posteaquam Lacedæmonii venissent, mox Heraclides, cum eos ad exercitum venisse audisset, optime rem succedere Seuthæ narrat: Lacedæmonii enim, inquit, exercitu egent, tu vero eo non jam amplius egēs; at si exercitum ipsis tradideris, gratiam apud eos inibis, et milites stipendium a te non exigent amplius, sed terra hac excedent. Hæc cum audisset Seuthes, suis præcipit ut Lacedæmonios ad se deducerent, et ubi dixissent ad exercitum se venisse arcessendum, tradere se ipsis exercitum ait, ac cum iis amicitiam et societatem jungere se velle: eos item ad mensam hospitalem vocat; atque magnifice excepit. Xenophontem autem non vocat, neque e ducibus alium quenquam. Et Lacedæmoniis interrogantibus qui vir esset Xenophon, cetera non malum esse respondit, at militum amantem; et propterea rem ipsi pejus cedere. Atque illi, Num milites is, inquirunt, blanditiis ad se pellicit? Et Heraclides, Omnino, inquit. Nonne igitur, aiunt illi, nobis etiam adversabitur quo minus exercitum abducamus? Atqui si vos, ait Heraclides, iis collectis stipendium promiseritis, levi illius ratione habita, vobiscum cursu abscedent. Qui ergo fieri poterit, aiunt Lacedæmonii, ut causa nostra colligantur? Cras mane, inquit Heraclides, vos ad eos ducemus; ac novi, ait, fore ut quamprimum vos viderint, libenter concurrant. In hunc modum is dies exactus est.

Postridie Seuthes et Heraclides Laconas ad exercitum ducunt, ac copie in unum colliguntur. Lacones dicebant decrevisse Lacedæmonios Tissapherni bellum facere, qui vos, inquirunt, injuria adfecit: quare si cum nobis profiscimini, tum hostem ulciscimini, tum daricum unusquisque vestrum in menstruum stipendium feret; cohortis præfectus, duplum; dux, quadruplum. Ac milites quidem libenter hæc audierunt, statimque ex Arcadibus quidam surgit eo consilio ut Xenophontem accusaret. Aderat etiam

καὶ Σεύθης, βουλόμενος εἰδέναι τί πράχθησεται, καὶ ἐν ἐπηκῶν εἰστέλλει ἔχων ἑρμηνείαν· ἑνὶ δὲ καὶ αὐτὸς Ὀλλυνησιτὶ τὰ πλείστα. (9) Ἐνθα δὲ λέγει ὁ Ἀρκάς, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ πάλαι ἂν ἦμεν παρ' ὑμῖν, εἰ μὴ Ξενοφῶν ἡμᾶς δεῦρο πείσας ἀπήγαγεν, ἐνθα δὲ ἡμεῖς μὲν τὸν δεινὸν χειμῶνα στρατευόμενοι καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν πεπαύμεθα· ὁ δὲ τοὺς ἡμετέρους πόρους ἔχει· καὶ Σεύθης ἐκείνους μὲν ἰδίᾳ πεπλούτηκεν, ἡμᾶς δὲ ἀποστερεῖ τὸν μισθόν· (10) ὥστε ὁ γε πρῶτος λέγων ἐγὼ μὲν, εἰ τοῦτον ἴδοιμι καταλευσθέντα καὶ δόντα δίκην ὧν ἡμᾶς περιεῖλε, καὶ τὸν μισθὸν ἂν μοι δοκῶ ἔχειν καὶ οὐδὲν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις ἄρθεσθαι. Μετὰ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη ὁμοίως καὶ ἄλλος. Ἐκ δὲ τούτου Ξενοφῶν ἔλεξεν ὧδε·

11. Ἀλλὰ πάντα μὲν ἅρα ἀνθρώπων ὄντα προσδοκᾷν δεῖ, ὅποτε γε καὶ ἐγὼ νῦν ὑπ' ὑμῶν αἰτίας ἔγω ἐν ᾧ κλειστόν προθυμίαν ἑμαυτῷ γε δοκῶ συνειδέναι περὶ ὑμᾶς παρεσχήμενος. Ἀπετραπόμην μὲν γε ἡδὴ οἰκᾶδε ὀρηκόμενος, οὐ μὰ τὸν Δία οὗτοι πυνθανόμενοι ὑμᾶς οὐ πράττειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκούων ἐν ἀπόροις εἶναι, ὥς ὀφελήσω ἐἶ τι δυναίμην. (12) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, Σεύθῃ τουτοῦ πολλοὺς ἀγγέλους πρὸς ἐμὲ πέμποντος καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένου μοι, εἰ πείσαιμι ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν ἔλθειν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπεχείρησα ποιεῖν, ὥς αὐτοὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἦγον δὲ θέν ὥσπερ τάχιστα ἂν ὑμᾶς εἰς τὴν Ἀσίαν διαδοῖναι. Ταῦτα γὰρ καὶ βέλτιστα ἐνόμιζον ὑμῖν εἶναι καὶ ὑμᾶς ᾗδεν βουλομένους. (13) Ἐπεὶ δ' Ἀριστάρχος ἔλθων σὺν τριήρεσιν ἐκώλυε διακλεῖν ἡμᾶς, ἐκ τούτου, ὅπερ εἰκὸς δῆπου ἦν, συνέλεξα ὑμᾶς, ὅπως βουλευσάμεθα ὅτι χρὴ ποιεῖν. (14) Οὐκ οὖν ὑμεῖς ἀκούοντες μὲν Ἀριστάρχου ἐπιτάττοντος ὑμῖν εἰς Χερρόνησον πορεύεσθαι, ἀκούοντες δὲ Σεύθου πείθοντος ἑαυτῷ συστρατεύεσθαι, πάντες μὲν ἔλεγετε σὺν Σεύθῃ ἵναί, πάντες δ' ἐψηφίσασθε ταῦτα. Τί οὖν ἐγὼ ἐνταῦθα ἡδίκησα ἀγαθὸν ὑμᾶς ἐνθα πᾶσιν ὑμῖν ἰδοίκει; (15) Ἐπεὶ γε μὴν ψεύδεσθαι ἤρξατο Σεύθης περὶ τοῦ μισθοῦ, εἰ μὲν ἐπαύω αὐτόν, δικαίως ἂν με καὶ αἰτιῶσθε καὶ μισοῖτε· εἰ δὲ πρόσθεν αὐτῷ πάντων μάλιστα φίλος ὢν νῦν πάντων διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἂν ἔτι δικαίως ὑμᾶς αἰρούμενος ἀντὶ Σεύθου ὑπ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι περὶ ὧν πρὸς τοῦτον διαφέρωμαι; (16) Ἄλλ' εἰποῖτε ἂν ὅτι ἔξεστι καὶ τὰ ὑμέτερα ἔχοντα παρὰ Σεύθου τεχνάζειν. Οὐκοῦν δῆλον τοῦτο γέ ὅτι εἴπερ ἔμοι ἐτέλει τι Σεύθης, οὐχ οὕτως ἐτέλει δῆπου ὥς ὢν τε ἐμοὶ δοῖσι στέροισι καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀποτίσειεν, εἰλ' οἶμαι εἰ ἰδίδου, ἐπὶ τούτῳ δὲ ἰδίδου ὅπως ἐμοὶ δοῦς μείον μὴ ἀποδοῖαι ὑμῖν τὸ πλεῖον. (17) Εἰ τοίνυν οὕτως ἔχειν οἴεσθε, ἔξεστιν ὑμῖν αὐτίκα μάλα ματαίαν ταύτην τὴν πράξιν ἀμφοτέροις ὑμῖν ποιῆσαι, ἂν πράττειτε αὐτὸν τὰ χρήματα. Δῆλον γὰρ ὅτι Σεύθης, εἰ ἔγω τι παρ' αὐτοῦ, ἀπαιτήσῃ με, καὶ ἀπαιτήσῃ μὲν τοι δικαίως, ἂν μὴ βεβαίω τὴν πράξιν αὐτῷ ἐφ' ᾗ ὑποσχεσθῶ. (18) Ἀλλὰ πολλοῦ μοι δοκῶ δεῖν τὰ ὑμέτερα ἔχειν· ὁμνῶ γὰρ ὑμῖν θεοὺς ἅπαντας καὶ πά-

Seuthes, qui rei eventum scire cuperet; et in loco stabat, ex quo omnia audire posset, adhibito interprete; sed et ipse pleraque Græce dicta intelligebat. Ibi tum hanc orationem habuit Arcas ille: Nos certe, Lacedæmonii, jam pridem apud vos fuissetis, si Xenophon huc nos in suam adductos sententiam non abduxisset; ubi sævæ hiemis tempore et noctu et interdum sine intermissione ulla oblivimus munia militaria, at ipse nostro labore partis fruitur: quin et Seuthes illum privatim ditavit, at nos stipendio defraudat: itaque, inquit, ego sane, qui primus verba de his facio, si lapidibus hunc obrutum videam, et pœnas dantem pro eo quod nos huc illuc trahit, et stipendium me accepisse arbitrabor et nihil amplius laboribus exanclatis fore cruciatum. Post hunc surrexit alius, itidemque alius. Secundum hæc Xenophon in hanc sententiam verba fecit:

« Homini certe quidem omnia sunt exspectanda, cum et ipse a vobis in eo accuser, in quo mihi sane ipsi conscius esse videor, plurimum me vestri studium præstitisse. Cum jam domum profecto iter instituerem, inde me sane huc averti, non quod prospera vos uti fortuna intelligerem, sed potius quod vos summas in angustias adductos esse audirem, ut vos si quo possem adjumento sublevarem. Postquam veni, Seuthes hic licet multos ad me nuntios mitteret, et mihi multa polliceretur, si vobis persuaderem ut ad ipsum veniretis, hoc non adgressus sum, uti nostis ipsi; sed eo vos duxi unde putabam in Asiam vos celerrime trajicere posse. Id enim et vobis esse utilissimum arbitrabar, et vos id velle noveram. Verum ubi Aristarchus cum triremibus venit ac nos in Asiam velis transmittere vetuit, tunc (quod utique consentaneum erat) vocavi vos ad concionem, ut quid esset agendum deliberaremus. Igitur vos cum audiretis Aristarchum vobis præcipientem ut in Chersonesum proficisceremini, audiretis etiam Seuthen id vobis suadentem ut cum eo expeditionem suscipereis, omnes cum Seuthe proficiscendum esse dixistis, omnes id vestris suffragiis comprobastis. Hac ergo in re quamnam ego injuriam feci, qui vos eo duxerim quo vobis omnibus duci placuit? Postquam vero Seuthes de stipendio fidem fallere cepit, eum si laudo, jure me accusetis, atque odio habeatis: sin autem antehac ei cum essem amicissimus, nunc ab eo maxime omnium dissideo, qui fieri adhuc possit ut, cum vos Seuthe prætulerim, jure a vobis accuser iis de rebus de quibus cum hoc homine dissideo? At dicetis forsitan fieri posse ut acceptis a Seuthe stipendiis vestris, artificiosa dissimulatione utar. Hoc tamen manifestum est, si quid mihi pendit Seuthes, id eum non sic utique pependisse, ut tum illis quæ mihi daret privaretur, tum vobis alia persolveret. Enimvero arbitror, si quid ille mihi dedisset, ea causa daturum fuisse, ut mihi data minore summa, vobis majorem non redderet. Quod si rem sic se habere existimatis, vobis statim licet rem dolose ex pacto conficiendam irritam utrique nostrum reddere, si pecuniam ab ipso exegeritis. Nam satis constat Seuthen, si quid ab eo accepi, repetitum, idque jure sane, si rem dolose ex pacto conficiendam, cujus conficiendæ causa muneribus fueram corruptus, ratam non fecero. Enimvero multum abest ut stipendia vestra acciperim: nam per omnes deos deasque juro, me ne illa qui-

σας μηδ' ἂ ἐγὼ ἰδὼς ὑπέσχετο Σεύθης ἔχειν πάρεστι δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἀκούων συνοδὸς μοι εἰ ἐπινοῶν. (19) Ἦνα δὲ μάλλον θαυμάσῃς, συνεπόμενοι μηδὲ ἂ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ διαδοὺς εἰληρέναι, μὴ τοῖνυν μηδὲ ὅσα τῶν λοχαγῶν εἴνοι. (20) Καὶ τί δὴ ταῦτ' ἐπείου; ἦμην, ὦ ἄνδρες, ὅσῳ μάλλον συμμέμνηται τοῦτω τὴν τότε πενίαν, τοσούτῳ μάλλον αὐτὸν φίλον ποιήσεσθαι ὁπότε δυνασθεῖη. Ἐγὼ δὲ ἅμα τε αὐτὸν ὁρῶ εὖ πράττοντα, καὶ γιγνώσκω δὴ αὐτοῦ τὴν γνώμην. (21) Εἴποι δὴ τίς ἄν, οὐκ οὖν αἰσχρὴν οὕτω μοιρῶς ἐξαπατώμενος; ναὶ μὰ Δία ἡ χρονόμην μέντοι, εἰ ὑπὸ πολεμίου γε ὄντος ἐξαπατήθητι φίλῳ δὲ ὄντι ἐξαπατῆν αἰσχρὸν μοι δοκεῖ εἶναι ἢ ἐξαπατῆσθαι. (22) Ἐπεὶ ἦ γε πρὸς φίλους ἐστὶ φυλακὴ, πᾶσαν οἶδα ἡμᾶς φυλατταμένους ὡς μὴ παραστρεῖν τοῦτω πόρρωσιν δικαίαν μὴ ἀποδιδόναι ἡμῖν ἂ ὑπέσχετο οὔτε γὰρ ἡδικήσαμεν τοῦτον οὐδὲν οὔτε κατεβλάκευσκαμεν τὰ τοῦτου οὐδὲ μὴν κατεδειλιάσαμεν οὐδὲν ἐφ' ὅτι ἡμᾶς οὕτως παρεκάλεσεν. (23) Ἀλλὰ, φησὶτε ἄν, εἶδει τὰ ἐνέργεια τότε λαβεῖν, ὡς μηδ' εἰ ἐβούλετο ἐδύνάμετο ἐξαπατῆν. Πρὸς ταῦτα δὴ ἀκούσατε ἂ ἐγὼ οὐκ ἂν ποτε εἶπον τοῦτου ἐναντίον, εἰ μὴ μοι παντάπασι ἀνθρώπων ἐδοκίμει εἶναι ἢ λίαν εἰς ἐμὲ ἀχάριστοι. (24) Ἀναμνήσθητε γὰρ ἐν ποταμοῖς τίσι πράγμασιν ὄντες ἐτυγχάνετε, ἐξ ὧν ὑμεῖς ἐγὼ ἀνέγκανον πρὸς Σεύθην. Οὐκ εἰς μὲν Πέρηνον, εἰ προσέειπε τῇ πόλει, Ἀρίσταρχος ὅπως δ' Ἀκεδαμονίους οὐκ εἴα εἰσεῖναι ἀποκλείσας τὰς πόλεις, ὑπαίθριον δ' ἐξω ἐστρατοπεδεύετε, μέσος δὲ χειμῶν ἦν, ἀγορᾷ δὲ ἐργάσθαι σπάνια μὲν ὄντες τὰ πάντα, σπάνια δ' ἐργοντες ὄντων ὠνήσεσθε, (25) ἀνάγκη δὲ ἦν μένειν ἐπὶ Θράκης· τριήρεις γὰρ ἐφορμούσαι ἐκόλουν διαπλεῖν· εἰ δὲ μένοι τις, ἐν πολεμῇ εἶναι, ἐνθα πολλοὶ μὲν ἱππεῖς ἦσαν ἐναντίον, πολλοὶ δὲ πελτασταί, (26) ἡμῖν δὲ δολιτικὸν μὲν ἦν ὃ ἀθρόοι μὲν ἴοντες ἐπὶ τὰς κόμας ἴσως ἂν ἐδυνάμεθα σίτον λαμβάνειν οὐδὲν τι ἀφθονον, ὅτῳ δὲ διώκοντες ἂν ἢ ἀνδράποδα ἢ πρόβατα καταλαμβάνομεν οὐκ ἦν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ἱππικὸν οὔτε πελταστικὸν ἐτι ἐγὼ συνεστηχὸς κατέλαβον παρ' ὑμῖν. (27) Εἰ οὖν ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ ὄντων ὑμῶν μηδ' ὄντινα οὖν μισθὸν προσκαίτης Σεύθην σύμμαχον ὑμῖν προσέλαβον, ἔχοντα καὶ ἱππέας καὶ πελταστὰς ὧν ὑμεῖς προσεδεῖσθε, ἢ κακῶς ἂν ἐδόκουν ὑμῖν βεβουλεύεσθαι πρὸ ὑμῶν; (28) τούτων γὰρ δῆπου κοινωνήσαντες καὶ σίτον ἀφθονώτερον ἐν ταῖς κόμας εὐρίσκετε διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τοὺς Θράκας κατὰ σπουδὴν μάλλον φεύγειν, καὶ προβάτων καὶ ἀνδραπόδων μετέσχετε. (29) Καὶ πολέμιον οὐκέτι οὐδένα ἐωρῶμεν ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν ἡμῖν προσεγένετο· τῶς δὲ θαρράλειος ἡμῖν ἐρείποντο οἱ πολέμιοι καὶ ἱππικῇ καὶ πελταστικῇ κολύοντες μετὰ μὴ κατ' ὀλίγους ἀποσελεύοντο τὰ ἐπιτήδεια ἀφθονώτερα ἡμᾶς πορίζεσθαι. (30) Εἰ δὲ δὴ ὁ συμπαρέχων ὑμῖν ταύτην τὴν ἀσφάλειαν μὴ πάνυ πολλὸν μισθὸν προσετάλει τῆς ἀσφαλείας, τοῦτο δὴ τὸ σφέτερον πάθημα καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῇ ὀλέσθαι χρῆναι ζῶντα ἐμὲ εἶναι εἶναι; (31) Νῦν

dem habere, quae mihi privatim promittebat Seuthes: adest ipse, et cum hac audiat novit an pejerem. Ut vero magis etiam admiremini, hoc quoque iurejurando confirmo me non ea, quae duces acceperunt alii, accepisse, imo verone ea quidem, quae de cohortium praefectis nonnulli acceperunt. Et quamobrem tandem haec feci? Existimabam, milites, quanto acquire animo proprietatem, qua tum premebatur, una cum hoc perferrem, tanto cum mihi amiciores futurum, quando talem se praebere valeret. Ego vero jam simul cum prospera uti fortuna video, et animum ejus cognosco. Jam dixerit forsitan aliquis, Annon igitur erubescis adeo te stulte decipi? Profecto erubescerem, si ab hoste in hunc modum deceptus essem: at homini amico turpius esse ducor, si amicum ipse decipiat, quam si decipiatur. Si qua porro erga amicos est cautio, nos sedulo cavisse novi, ne huic occasionem justam praeberemus, quo minus ea nobis redderet quae pollicitus est: neque enim ulla hunc injuria adficiamus, neque per inertiam rebus ipsius detrimenti quidquam attulimus, neque sane quidquam, ad quod nos ille adhaeratus est, praefornidine refugimus. Verum dixeritis forsitan, pignora tunc fuisse capienda, ut ne, etiam si vellet, decipere posset. Ad ea velim audiat, quae contra ipsum nunquam ego proferrem, nisi mihi vel omnino iniqui homines, vel admodum erga me ingrati esse videremini. Recordamini utique quibus in molestiis fuistis, e quibus ego vos ad Seuthen deduxi. In Perinthum, si ad urbem quidem accederetis, Aristarchus Lacedaemonius, portis oclusis, ingredi vetabat: castra sub dio foris habebatis: media erat hiems: foro utebamini, cum in eo et rerum venalium penuriam videretis, et ipsis vobis suppeteret, quo commectus coemeretis. Necesse vero erat in Thracia manere: nam triremes in statione manentes, quo minus trajicere, impediebant: si quis tamen ibi maneret, necesse erat in agro hostili versari, ubi multi nobis equites oppositi erant, peltastae multi. Nobis autem gravis sane aderat armatura, ut si in vicis conferti invasissimus, frumenti non magnam profecto copiam capere forsitan potuissemus; verum quo vel mancipia vel pecora persequendo comprehenderemus, nobis non aderat: nec enim adhuc ego vel equitum vel peltastarum copias apud vos coactas reperi. Si ergo, tali cum necessitate premeremini, nullo prorsus stipendio postulato, Seuthen vobis socium conciliarem, qui et equites habebat et peltastas, quibus vos egebatis, malene commodis vestris consuluisse videbar? Nimirum his certe sociis usi, et frumentum copiosius in vicis reperistis, propterea quod Thraeces magis festinanter fugere cogerentur; pecorum etiam et mancipiorum participes fuistis. Ac nullum amplius hostem vidimus, posteaquam nobis equestres accesserint copiae: prius autem audacter hostes cum equitum et peltastarum agmine nos insequerentur, impediunt quominus usquam exigui numero effusi conmeatus largiores nobismet pararemus. Quod si is sane qui ad hanc vobis securitatem conciliandam operam contulit, non admodum amplum insuper pro securitate stipendium pependerit, haecne calamitas illa gravis est? ac propter hanc nequaquam ut vivam permittite vos debere putatis? Nunc autem quomodo

δὲ δὴ πῶς ἀπέρχεσθε; οὐ διαχειμάσαντες μὲν ἐν ἀφρό-
νοῖς τοῖς ἐπιτηδείοις, περιττὸν δ' ἔχοντες τοῦτο εἴ τι
ἐλάβετε παρὰ Σεύθου; τὰ γὰρ τῶν πολεμίων ἐδαπανᾶτε
καὶ ταῦτα πράττοντες οὔτε ἄνδρας ἐπείδετε ὑμῶν αὐ-
τῶν ἀποθάνοντας οὔτε ζώντας ἀπεβάλετε. (32) Εἰ δέ
τι καλὸν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρους ἐπέπρακτο
ὑμῖν, οὐ καὶ ἐκεῖνο σὼν ἔχετε καὶ πρὸς ἐκείνοις νῦν ἀλ-
λῃν εὐκλειαν προσεilhάφατε καὶ τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Θρα-
κας, ἐφ' οὓς ἐστρατεύσασθε, κρατήσαντες; ἐγὼ μὲν
ὑμᾶς φημι δικαίως ἂν ὧν ἐμοὶ χαλεπαίνετε τούτων τοῖς
θεοῖς χάριν εἶδέναι ὡς ἀγαθῶν. (33) Καὶ τὰ μὲν δὴ
ὑμέτερα τοιαῦτα. Ἄγετε δὴ πρὸς θεῶν καὶ τὰ ἐμὰ
σέψασθε ὡς ἔχει. Ἐγὼ γὰρ ὅτε μὲν πρότερον ἀπῆρα
οἶκαδε, ἔχων μὲν ἔπαινον πολλὸν πρὸς ὑμῶν ἀπεπο-
ρευόμεν, ἔχων δέ δι' ὑμᾶς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλή-
νων εὐκλειαν. Ἐπιστευόμεν δὲ ὑπὸ Λακεδαιμονίων
οὐ γὰρ ἂν με ἔπεμπον πάλιν πρὸς ὑμᾶς. (34) Νῦν δὲ
ἀπέρχομαι πρὸς μὲν Λακεδαιμονίους ὑφ' ὑμῶν διαβε-
βλημένος, Σεύθῃ δὲ ἀπηχθίμενος ὑπὲρ ὑμῶν, ὃν ἡλ-
πίζον εὐ ποιήσας μεθ' ὑμῶν ἀποστροφὴν καὶ ἐμοὶ καλὴν
καὶ παῖσιν, εἰ γένοιτο, καταθήσεσθαι. (35) Ὑμεῖς
δ', ὑπὲρ ὧν ἐγὼ ἀπήχθημαί τε πλείστα καὶ ταῦτα πολλὰ
κρίττοιςιν ἐμαυτοῦ, πραγματευόμενός τε οὐδὲ νῦν πω
πέπαιμαι, ὅ, τι δύναμαι ἀγαθὸν ὑμῖν, τοιαύτην ἔχετε
γνώμην περὶ ἐμοῦ. (36) Ἄλλ' ἔχετε μὲν με οὔτε φεύ-
γοντα λαβόντες οὔτε ἀποδιδράσκοντα· ἦν δὲ ποιήσητε ἃ
λέγετε, ἴστε ὅτι ἄνδρα κατακάνοντες ἔσσεσθε πολλὰ μὲν
δὴ πρὸ ὑμῶν ἀγρυπνήσαντα, πολλὰ δὲ σὺν ὑμῖν πο-
νήσαντα καὶ κινδυνεύσαντα καὶ ἐν τῷ μέρει καὶ παρὰ
τὸ μέρος, θεῶν δ' ὧν ὄντων καὶ τρόπαια βαρβάρων
πολλὰ δὴ σὺν ὑμῖν στησάμενον, ὅπως δέ γε μὴδενὶ τῶν
Ἑλλήνων πολέμιοι γένοισθε, πᾶν ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην
πρὸς ὑμᾶς διατεινόμενον. (37) Καὶ γὰρ οὐ νῦν ὑμῖν
ἔστιν ἀνεπιλήπτως πορεύεσθαι ὅπῃ ἂν ἐλησθε καὶ
κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὑμεῖς δέ, ὅτε πολλὰ
ὑμῖν εὐπορία φαίνεται, καὶ πλείτε ἐνθα δὴ ἐπεθυμεῖτε
παλαι, δέοντάς τε ὑμῶν οἱ μέγιστον δυνάμενοι, μισθὸς
δὲ φαίνεται, ἡγεμόνες δὲ ἔχουσιν Λακεδαιμόνιοι οἱ κρά-
τιστοι νομιζόμενοι εἶναι, νῦν δὴ καιρὸς ὑμῖν δοκεῖ εἶναι
ὡς τάχιστα ἐμὲ κατακάνειν; (38) Οὐ μὴν ὅτε γε ἐν
τῷ ἀπόροις ἦμεν, ὡ πάντων μνημονικώτατοι, ἀλλὰ
καὶ πατέρα ἐμὲ ἐκαλεῖτε καὶ αἰεὶ ὡς εὐεργέτου μεμνη-
σθαι ὑποσχεῖσθε. Οὐ μέντοι ἀγνώμονες οὐδὲ οὐτοί
εἰσιν οἱ νῦν ἔχοντες ἐφ' ὑμᾶς· ὥστε, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδὲ
τούτοις δοκεῖτε βελτίονες εἶναι τοιοῦτοι ὄντες περὶ ἐμὲ.
Ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο.

39. Χαρίμνος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ἀναστὰς εἶπεν,
Ἄλλ' οὐ τῷ σὺν, ἐμοὶ μέντοι, [ὡ ἄνδρες,] οὐ δικαίως
δοκεῖτε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ χαλεπαίνειν· ἔγω γὰρ καὶ αὐ-
τὸς αὐτῷ μαρτυρήσαι. Σεύθης γὰρ ἐρωτῶντος ἐμοῦ
καὶ Πολυνίκου περὶ Ξενοφῶντος τίς ἀνὴρ εἴη ἄλλο μὲν
οὐδὲν εἶχε μέμνησθαι, ἄγαν δὲ φιλοστρατιώτην ἐφη-
πύον εἶναι· διὸ καὶ χεῖρον αὐτῷ εἶναι πρὸς ἡμῶν τε τῶν
Λακεδαιμονίων καὶ πρὸς αὐτοῦ. (40) Ἀναστὰς ἐπὶ

abitis? annon hieme in magna copia commeatus acti, et
hoc ex abundantia habentes si quid a Seuthae accepistis?
nam quae hostium erant consumpsistis: ac dum ita agebatis,
neque viros vestrum de numero peremptos ullos vidistis, ne-
que vivos amisistis. Quod si quid a vobis adversus barba-
ros in Asia praecclare gestum erat, nonne id incolume habe-
tis, et ad ea nunc aliam adjunxistis gloriam, victis etiam
Thracibus in Europa sitis, contra quos bellum gessistis?
Equidem aio diis merito gratiam a vobis habendam pro iis
ipsis, tanquam pro beneficiis, quorum causa mihi succen-
setis. Atque haec rerum vestrarum est conditio. Agite
jam per deos, meae quoque quomodo se habeant, considerate.
Ego utique cum domum navigaturum primum solverem, dis-
cedebam multa apud vos laude ornatus, gloriam etiam ce-
teris a Graecis per vos consequutus: quin et Lacedaemonii
mihi fidem habebant; alioqui enim me ad vos non remi-
sissent: at nunc ita discedo ut apud Lacedaemonios a vobis
in crimen adductus sim, et Seuthae vestra causa invisus,
de quo cum vobis adjuvantibus bene meritis essem, fore
speraram ut apud ipsum tum mihi tum liberis, si qui forent,
perfugium honestum compararem. Vos autem, quorum
ego causa maximo sum in odio, idque apud multo me po-
tentiores, et quibus ne nunc quidem quodcumque possum
commodi moliri desino, talem de me opinionem habetis.
Enimvero habetis jam me, quem neque fugientem com-
prehendistis, neque se subducere cupientem: quod si ea,
quae dicitis, feceritis, scitote vos virum illum perempturos,
qui pro vobis certe saepe vigilaverit, multos vobiscum labo-
res adierit et pericula, tum partibus suis tum aliorum fun-
ctus; atque, diis faventibus, multa victos ob barbaros tropaea
vobiscum statuerit; eum denique, qui omni studio, quan-
tum vires suppetebant, ut ne cum Graecorum ullo inimicitias
ausciperetis, apud vos contenderit. Ac jam certe vobis licet
citra reprehensionem, quocumque volueritis, terra marique
proficisci. Vos vero, quando magna rerum omnium adparet
copia, et quo jam dudum cupitis navigandi potestatem nacti
estis; opera vestra potentissimi egent homines; stipendium
ostentatur; duces adsunt Lacedaemonii, qui praestantissimi
habentur: idcirco tempus jam opportunitate esse censetis,
ut me quamprimum occidatis? Non haec tamen de me sta-
tuistis, cum in summis angustiis versaremur, o maxime
omnium memores! sed patrem me adpellabatis, semperque
vos mei tanquam de vobis praecclare meriti recordaturos pol-
licebamini. Verum ne hi quidem, qui ad vos modo vene-
runt, iniqui sunt iudices; adeo ut, ego quidem uti arbitror,
neque his meliores esse videamini, quod hoc modo vosmet
erga me geratis. » Haec loquutus finem dicendi fecit.

Et Charminus Lacedaemonius surgens haec verba fecit: At
per deos, mihi sane, viri, non jure viro huius succensere
videmini; nam et ipse possum pro eo testimonium dicere;
Seuthae enim, cum ego et Polynicus de Xenophonte inter-
rogabamus, qui vir esset, nihil aliud quod in eo reprehen-
deret habebat, quam quod eum valde esse militum studio-
sum diceret: eaque de causa pejore eum esse tum apud nos
Lacedaemonios tum apud ipsum loco. Post hunc surgens

τούτου Εὐρύλοχος Λουσιάτης Ἀρχὰς εἶπε, Καὶ δοκεῖ γέ μοι, ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τούτῳ ὑμᾶς πρῶτον ἡμῶν στρατηγήσαι, παρὰ Σεύθου ἡμῖν τὸν μισθὸν ἀναπράξαι ἢ ἐκόντος ἢ ἄκοντος, καὶ μὴ πρότερον ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν. (41) Πολυκράτης δὲ Ἀθηναῖος εἶπεν ἐνεστος ὑπὸ Ξενοφῶντος, Ὅρῳ γε μὴν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, καὶ Ἡρακλείδην ἐνταῦθα παρόντα, ὃς παραλαβὼν τὰ χρήματα ἃ ἡμεῖς ἐπονήσαμεν, ταῦτα ἀποδόμενος οὐτε Σεύθῳ ἀπέδωκεν οὐτε ἡμῖν τὰ γινόμενα, ἀλλ' αὐτὸς κλέψας πέπαται. Ἦν οὖν σωφρονώμεν, ἐξήμεθα αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ οὗτός γε, ἔφη, Θράξ ἐστίν, ἀλλ' Ἕλληνας ὧν Ἕλληνας ἀδικεῖ.

42. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἡρακλείδης· μάλα ἐξεπλάγη· καὶ προσελθὼν τῷ Σεύθῳ λέγει, Ἡμεῖς ἦν σωφρονώμεν, ἀπαιεῖν ἐντεῦθεν ἐκ τῆς τούτων ἐπικρατείας. Καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ὤρχοντο ἀπελαύνοντες εἰς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον. (43) Καὶ ἐντεῦθεν Σεύθῳ πέμπει Ἀθροξέλην τὸν ἑαυτοῦ ἐρμηκέα πρὸς Ξενοφῶντα καὶ κελεύει αὐτὸν καταμεῖναι παρ' αὐτοῦ ἔχοντα χιλιούς ὁπλίτας, καὶ ὑπισχρίσθαι αὐτῷ ἀποδώσειν τὰ τε χωρία τὰ ἐπὶ θάλαττῃ καὶ τὰ ἐπὶ ὀρέσιν. Καὶ ἐν ἀπορρήτῳ ποιησάμενος λέγει ὅτι ἀκήκοε Πολυνίκου ὡς εἰ ὑποχρεῖται ἔστι Λακεδαιμονίους, σαφῶς ἀποθανοῖτο ὑπὸ Θίβρωνος. (44) Ἐπιστέλλον δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῷ Ξενοφῶντι ὡς διαβεβημένος εἴη καὶ φυλάττεσθαι δεῖσι. Ὁ δὲ ἀκούων ταῦτα δύο ἱερεῖα λαβὼν ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεὶ πότῃρα ὅς τις λαὸν καὶ ἄμεινον εἴη μένειν παρὰ Σεύθῳ ἐφ' οἷς Σεύθῳ λέγει ἢ ἀπείναι σὺν τῷ στρατεύματι. Ἀναρεῖ δὲ αὐτῷ ἀπείναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν Σεύθῳ μὲν ἀπεστρατοπεδεύσατο προσωτέρω· οἱ δὲ Ἕλληνας ἐσκήνησαν εἰς κώμας ὅθεν ἐμελλόν πλεῖστα ἐπισιτιστάμενοι ἐπὶ θάλατταν ἦξιν. Αἱ δὲ κώμαι αὗται ἦσαν δεδομέναι ὑπὸ Σεύθου Μηδισάδῃ. (2) Ὅρῳ οὖν ὁ Μηδισάδης δαπανώμενα τὰ ἑαυτοῦ ἐν ταῖς κώμας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χαλεπῶς ἔφερε· καὶ λαβὼν ἄνδρα Ὀδρύσην δυνάτωτατον τῶν ἄνωθεν καταβεβηκότων καὶ ἱππέας ὅσον τριάκοντα ἔρχεται καὶ προκαλεῖται Ξενοφῶντα ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Καὶ ὃς λαβὼν τινες τῶν λοχηγῶν καὶ ἄλλους τῶν ἐπιτηδείων προσέρχεται. (3) Ἐνθα δὲ λέγει Μηδισάδης, Ἀδικεῖτε, ὦ Ξενοφῶν, τὰς ἡμετέρας κώμας πορνεύοντες. Πρὸς δὲ αὐτὸν ὁρῶν, ἐφ' ὃν Σεύθῳ καὶ ὃς ὁ ἀνὴρ παρὰ Μηδοῦ ἔχων τοῦ ἀνω βασιλείως, ἀπείναι ἐκ τῆς χώρας· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐπιτρέψωμεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐνὶ πᾶσι κακῶς τὴν ἡμετέραν χώραν, ὡς πολεμίου ἀλεξόμεθα.

4. Ὁ δὲ Ξενοφῶν δοκῶν ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ σοὶ μὲν τοιαῦτα λέγοντι καὶ ἀποκρίνασθαι χαλεπὸν· τοῦδε δ' ἐνεκα τοῦ νεοῦτατος λόγου, ἐν εἰρήνῃ οὐκ ἐμείς ἐσμε καὶ οἱ ἄλλοι. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς μὲν γὰρ, ἔφη, πρὶν ὑμῖν εἶναι γενέσθαι ἐπικρατούμενα διὰ ταύτης τῆς χώρας ὅποι

Eurylochus Lusiates Arcas, Censeo equidem, ait, Lacedaemonii, ut in hac re primum fungamini imperatorum erga nos officio, nimirum ut a Seuthe vel volente vel invito stipendium nobis impetretis, neque prius, quam id effectum sit, nos hinc abducatis. Polyocrates autem Atheniensis instigatus a Xenophonte verba fecit: Video sane, vii, inquit, Heracliden etiam hic adesse; qui sumptis rebus nostro labore partis, iisque venditis, neque Seuthae neque nobis coactam ex iis pecuniam tradidit, sed ipse eam interversam possidet. Quare si sapimus, eum prehendemus: non enim hic sane, inquit, Thrax est, sed Graecus Graecos injuria adlicit.

Hac cum audisset Heraclides, admodum erat exterritus; et ad Seuthen cum accessisset, Nos, ait, si sapimus, hinc ex horum potestate discedemus. Itaque consecus equis citatisque in sua castra reversi sunt. Et confestim Seuthas Abrozelen interpretem suum ad Xenophontem mittit, eumque hortatur ut apud se cum mille gravis armaturae militibus maneat; pollicetur etiam ei se daturum tum castella ad mare sita, tum alia, quae fuerat pollicitus. Et re in secretis posita, narrat audisse se de Polynico futurum ut, si Lacedaemoniorum in manus venerit, a Thimbrone certo intereat. Hoc etiam alii multi Xenophonti per epistolas significabant, eum nimirum calumniis esse oppressum, atque adeo cavere sibi debere. Hac ille cum audiret, duobus sumptis animantibus, iisque Jovi regi immolatis eum consulebat utrum melius ipsi satiusque foret apud Seuthen conditionibus iis quas proposuerat Seuthes manere, an cum exercitu discedere. Significat ei Jupiter discendum esse.

CAPUT VII.

Dehinc Seuthes longius a Graecis castris motis abscessit; Graeci vero in vicis tabernacula posuerunt, unde commutatum naeti plurimum ad mare erant profecturi. Ipsi autem hi vici Medosade fuerant a Seuthe donati. Itaque cum Medosades absumi a Graecis ea, quae in vicis essent, videret, graviter id ferebat; atque adeo cum secum sumpsisset virum Odrysam, eorum potentissimum, qui e superiore Thracia descenderant, equitesque fere triginta, Graecorum ad castra venit, ac de exercitu Graeco Xenophontem ad se accessit. Et ille, adjunctis sibi nonnullis cohortium praefectis aliisque idoneis, ad eum accedit. Ibi tum Medosades, Injuriosi in nos estis, inquit, Xenophon, qui vicos nostros vastetis. Quare vobis, ego Seuthae nomine, atque hic, qui a Medoco superioris Thraciae rege venit, praedicimus, ut hac de regione discedatis: sin autem, vobis istas injurias facere non permittemus, sed si agrum nostrum infestetis, tanquam hostes vos ulciscemur.

Cum hac audisset Xenophon, « At tibi quidem, ait, talia dicenti vel respondere grave est: hujus tamen adolescentis causa dicam aliquid, ut quales vos sitis, et quales nos, cognoscat. Nos quidem prius, inquit, quam vobis amici facti sumus, per hanc regionem quacunque nobis elatum est,

ἰδουλόμεθα, ἣν μὲν θηλοῖμεν πορβοῦντες, ἣν δ' ἐθέλοῖμεν καίοντες, (6) καὶ σὺ ὁπότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθοις περσεύων, ὑπὸ λῆξιν τότε παρ' ἡμῖν οὐδένα φοβούμενος τῶν πολεμίων· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἦτε εἰς τήνδε τὴν χώραν, ἢ εἰ ποτε ἔλθοιτε, ὥς ἐν κρείττωνων χώραν ὑπὸ λῆξιν ἐγκαταλινομένοις τοῖς ἱπποῖς. (7) Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν φίλοι ἐγένεσθε καὶ δι' ἡμᾶς σὺν θεοῖς ἔχετε τήνδε τὴν χώραν, σὺν δὲ ἔξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆςδε τῆς χώρας, ἣν παρ' ἡμῶν ἐχόντων κατὰ κράτος παρελάβετε· ὥς γὰρ αὐτοὺς εἶσα, οἱ πολέμιοι οὐχ ἱκανοὶ ἦσαν ἡμᾶς ἐξελαύνειν. (8) Καὶ οὐχ ὅπως δῶρα δοὺς καὶ εὖ ποιήσας ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθες ἀξιοῖς ἡμᾶς ἀποπέμψασθαι, ἀλλ' ἀποπορευομένους ἡμᾶς οὐδ' ἐναυλισθῆναι ὅσον δύνασαι ἐπιτρέπεις. (9) Καὶ ταῦτα λέγων οὔτε θεοὺς αἰσχύνῃ οὔτε τόνδε τὸν ἄνδρα, ὅς νῦν μὲν σε ὀρεῖ πλουτοῦντα, πρὶν δὲ ἡμῖν φίλον γενέσθαι ἀπὸ ληστείας τὸν βίον ἔχοντα, ὥς αὐτοὺς ἐφησθα. (10) Ἀτὰρ τί καὶ πρὸς ἐμὲ λέγεις ταῦτα; ἔφη· οὐ γὰρ ἔγωγ' ἐτι ἄρχω, ἀλλὰ Λακεδαιμόνιοι, οἳ ὑμεῖς παρεδώκατε τὸ στράτευμα ἀπαγαγεῖν οὐδὲν ἐμὲ παρακαλέσαντες, ὧ θαυμαστότατοι, ὅπως ὥσπερ ἀπηχθανόμεν αὐτοῖς ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦγον, οὕτω καὶ χαρισάμεν νῦν ἀποδιδούς.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Ὀδρύσης, εἶπεν, Ἐγὼ μὲν, ὦ Μηδόσαδες, κατὰ τῆς γῆς καταδύομαι ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς ἀκούων ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν πρόσθεν ἠπιστάμεν, οὐδ' ἂν συνηκολούθησά σοι· καὶ νῦν ἀπειμι. Οὐδὲ γὰρ ἂν Μήδοκος με δ βασιλεὺς ἐπαινοῖν, εἰ ἐξελαύνοιμι τοὺς εὐεργέτας. (12) Ταῦτ' εἰπὼν ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπῆλθεν καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἄλλοι ἱππεῖς πλὴν τεττάρων ἢ πέντε. Ὁ δὲ Μηδοσάδης, ἔλπει γὰρ αὐτὸν ἡ χώρα πορβομένη, ἐκέλευε τὸν Ξενοφῶντα καλέσαι τὸν Λακεδαιμόνιον. (13) Καὶ ὅς λαβὼν τοὺς ἐπιτηδαιότατους προσῆλθε τῷ Χαρμίνῳ καὶ Πολυνίκῳ καὶ εἰλεῖν ὅτι καλεῖ αὐτοὺς Μηδοσάδης προεῶν ἄπερ αὐτῷ, ἀπέναι ἐκ τῆς χώρας. (14) Οἷμαι ἂν οὖν, ἔφη, ὑμεῖς ἀπολαβεῖν τῇ στρατιᾷ τὸν ὀφειλόμενον μισθόν, εἰ εἰποιτε ὅτι δεδῆται ὑμῶν ἡ στρατιὰ συναπαρᾶξαι τὸν μισθὸν ἢ παρ' ἐκόντος ἢ παρ' ἀκόντος Σεύθου. Καὶ ὅτι τούτων τυχόντες προθύμως ἂν συνέπεσθαι ὑμῖν φασί, καὶ ὅτι δίκαια ὑμῖν δοκοῦσι λέγειν, καὶ ὅτι ὑπέσχεσθε αὐτοῖς τότε ἀπέναι ὅταν τὰ δίκαια ἔχωσιν οἱ στρατιῶται. (15) Ἀκούσαντες οἱ Λάκωνες ταῦτα ἔφασαν ἔρεῖν καὶ ἄλλα ὅποια ἂν δύνωνται κράτιστα· καὶ εὐθὺς ἐπορεύοντο ἔχοντες πάντας τοὺς ἐπικαιρίους. Ἐλθὼν δὲ Δεξέ Χαρμίνος, εἰ μὲν σὺ τί ἔχεις, ὦ Μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λέγειν· εἰ δὲ μή, ἡμεῖς πρὸς σὲ ἔχομεν. (16) Ὁ δὲ Μηδοσάδης μέλα δὴ ὑφαιμένως, Ἄλλ' ἔγωγ' ἐμὲ λέγω, ἔφη, καὶ Σεύθης τὰ αὐτὰ, ὅτι ἀξιοῦμεν τοὺς φίλους ἡμῖν γεγεννημένους μὴ κακῶς πάσχειν ὅφ' ὑμῶν. Ὅ,τι γὰρ ἂν τούτους κακῶς ποιῇτε ἡμᾶς ἤδη ποιεῖτε· ἡμέτεροι γὰρ εἰσιν. (17) Ἡμεῖς τοίνυν, ἔφασαν οἱ Λάκωνες, ἀπιοῖμεν ἂν ὁπότε τὸν μισθὸν ἔχοιεν οἱ ταῦτα ὑμῖν καταπράξαντες· εἰ δὲ μή, ἐρχόμεθα μὲν καὶ νῦν ὁπλίσσοντες τούτοις καὶ τιμωρησόμενοι ἄνδρας οἱ τού-

iter faciebamus, quam volumus vastantes, quam volumus exurentes. Atque tu, quoties ad nos legatus veniebas, apud nos commoratus es, hostium neminem metuens. Vos vero hanc in regionem non veniebatis, aut si aliquando veniretis, tanquam in viribus praestantiorum agro frenatis equis commorati estis. Postea vero quam nobis amici facti estis, et opera nostra cum diis regionem hanc tenetis, ex ea jam nos expellit, quam a nobis volentibus vi captam accepistis: ut enim ipse nosti, hostes nos hinc pellere non potuerunt. Ac non modo non munera largitus et beneficia pro his quae accepisti beneficiis, nos ablegare vis, sed nobis proficiscentibus ne castra quidem metandii potestatem, quantum in te est, facis. Atque haec dum profers, neque deos revereris neque hunc hominem, qui te modo ditatum videt; cum priusquam nobis amicus factus fuisses, ex latrocinio, quemadmodum aiebas ipse, victitares. At enim cur haec mihi dicis? ait: non enim imperium amplius habeo, sed Lacedaemonii, quibus vos exercitum abducendum tradidistis, me neque ad vos advocato, o maxime admirabiles; ut quemadmodum in illorum odium incurri, quo tempore ad vos exercitum duxi, ita jam eundem iis tradendo gratiam etiam apud ipsos inirem. »

Haec cum Odryses ille audivisset, Equidem, ait, Medosades, dum haec audio, praepudore in terram demergor. Et si quidem ea prius scivissem, non te fuisset huc sequutus; atque adeo nunc abeo: nec enim me Medocus rex laudaverit, si viros bene de nobis meritos expulerim. Haec cum dixisset, equo conscenso discessit, unaque cum eo abiire ceteri equites, extra quatuor aut quinque. At Medosades (quippe cui dolebat, quod regio vastabatur) Xenophontem hortabatur ut duos illos Lacedaemonios ad se vocaret. Et ille sumptis secum hominibus maxime idoneis, ad Charminum ac Polynicum accessit, Medosadenque eos vocare dixit, qui eadem utique illis, quae ipsi, significare velit, e regione nimirum ut excedant. Quare arbitror, inquit, vos consequuturos stipendium exercitui debitum, si dixeritis id a vobis petere milites ut ipsos in impetrando a Seuthe, vel volente vel invito, stipendio adjuvetis; eosque fore dicere, si haec obtinuerint, ut libenter vos sequantur: eosdem vobis videri jure haec proferre; vosque adeo ipsis esse pollicitos tum demum abituros vos, cum jus suum obtinuerint milites. Quae cum audiissent Lacones, haec sese dicturos aiebant, et alia quaecunque possent adpositissima: statimque cum omnibus idoneis pergebant. Cum ad Medosaden venisset, Charminus, Dicit, inquit, si quid habes quod nobis dicas, Medosades; sin autem, nos quod dicamus tibi habemus. Medosades autem perquam demisso, Ego vero, ait, et Seuthes dicimus eadem, nos utique rogare ne amici qui nobis facti sunt a vobis laedantur; nam quidquid his detrimenti inferatis, nobis id continuo inferitis; quippe nostri sunt. At nos certe, aiebant Lacones, discedemus, cum stipendium acceperint ii, qui vobis haec effecerunt; sin est autem ut non accipiant, venimus jam eis opem laturi, et

τοὺς παρὰ τοὺς ὄρκους ἡδέικισαν. Ἦν δὲ δὴ καὶ ὑμεῖς τοιοῦτοι ἦτε, ἐνθὺνδε ἀρξόμεθα τὰ δίκαια λαμβάνειν. (18) Ὁ δὲ Ξενοφῶν εἶπεν, Ἐθέλοιντε δ' ἂν τοῖσι, ὦ Μηδόσαδες, ἐπιτρέψαι, ἐπειδὴ φίλους ἔφατε εἶναι ὑμῖν, ἐν τῇ γῇ ἡμεῖς ἐσμεν. ὁπότῃρα ἂν ψήφισονται, εἴθ' ὑμεῖς προσήκειν ἐκ τῆς γῆρας ἀπιέναι εἴτε ἡμεῖς; (19) Ὁ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἔφη· ἐκέλευε δὲ μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ Λάκωνε ἔλθειν παρὰ Σεύθῃν περὶ τοῦ μισθοῦ, καὶ οἰεσθαι ἂν Σεύθῃν πείσαι· εἰ δὲ μή, Ξενοφῶντα σὺν αὐτῷ πέμπειν, καὶ συμπράξαι ἐπισχενοῖτο. Ἐδίδετο δὲ τὰς κόμιας μὴ καίειν.

20. Ἐντεῦθεν πέμπουσι Ξενοφῶντα καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἐδόκουν ἐπιτηδεύεσθαι εἶναι. Ὁ δὲ ἔλθων λέγει πρὸς Σεύθῃν, (21) Οὐδὲν ἀπαιτήσιον, ὦ Σεύθη, πάρεμι, ἀλλὰ διδάξων, ἦν δύνωμαι, ὥς οὐ δικαίως μοι ἡγήσῃς ὅτι ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν ἀπῆτον σε προθύμως ἢ ὑπέσχετο αὐτοῖς· σοὶ γὰρ ἔγωγε οὐχ ἤττον ἐνόμιζον σύμφερον εἶναι ἀποδοῦναι ἢ ἐκείνοις ἀπολαβεῖν. (22) Πρῶτον μὲν γὰρ οἷα μετὰ τοὺς θεοὺς εἰς τὸ φανερόν σε τούτους καταστήσαντας, ἐπεὶ γε βασιλεῖα σε ἐποίησαν πολλῆς γῆρας καὶ πολλῶν ἀνθρώπων· ὥστε οὐχ οἷόν τέ σοι λαμβάνειν οὔτε ἦν τι καλὸν οὔτε ἦν τι αἰσχρὸν ποιῆσαι. (23) Τοιοῦτόν δὲ ὄντι ἀνδρὶ μέγα μὲν μοι ἐδόκει εἶναι μὴ δοκεῖν ἀχαρίστως ἀποπέμψασθαι ἀνδρας εὐεργέτας, μέγα δὲ εὖ ἀκούειν ὑπὸ ἐξαιρητικῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ μέγιστον μηδὲ μὴ ἀπίστον σκευὴν καταστῆσαι ὅ,τι λέγοις. (24) Ὅρῳ γὰρ τῶν μὲν ἀπίστον ματαίους καὶ ἀδυνάτους καὶ ἀτίμους τοὺς λόγους πλανωμένους· οἱ δ' ἂν φανεροὶ ὦσιν ἀλήθειαν ἀσκοῦντες, τούτων οἱ λόγοι, ἦν τι δέονται, οὐδὲν μείον δύνανται ἀνύπτεσθαι ἢ ἄλλων ἢ βίαι· ἦν τέ τις σωφρονίζεν βούλωνται, γινώσκω τὰς τούτων ἀπειλὰς οὐχ ἤττον σωφρονίζουσας ἢ ἄλλων τὸ ἥδη κολάζειν· ἦν τέ τίς τι ὑπισχνῶνται οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, οὐδὲν μείον διαπράττονται ἢ ἄλλοι παρὰ γῆμα διδόντες. (25) Ἀναμνήσθητι δὲ καὶ σὺ τί προτέλεσας ἡμῖν συμμάχους ἡμεῖς ἔλαβες. Οἷόν τι οὐδὲν· ἀλλὰ πιστεύεις ἀληθεύσειν ἢ ἔλεγες ἐπὶ γῆρας τοσοῦτους ἀνθρώπους συστρατεύεσθαι τε καὶ κατεργάσασθαι σοὶ ἀρχὴν οὐ τριῶντα μόνον ἄξιαν ταλάντων, ὅσα οἶονται δεῖν οὗτοι νῦν ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πολλαπλασίον. (26) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν πρῶτον τὸ πιστεύεσθαι σε τὸ καὶ τὴν βασιλείαν σοι κατεργασάμενον τούτων τῶν χρημάτων ὑπὸ σοὶ πιπράσκειται. (27) Ἦν δὲ ἀναμνήσθητι πῶς μέγα ἡγοῦτότε καταπράξασθαι ἢ νῦν καταστρεφάμενος ἔχεις. Ἐγὼ μὲν εὖ οἶδ' ὅτι εὖξω ἂν τὰ νῦν πεπραγμένα· μάλ' ἂν σοι καταπρηθῇναι ἢ πολλαπλασία τούτων τῶν χρημάτων γενέσθαι. (28) Ἐμοὶ τοίνυν μέϊζον βλάβος καὶ αἰσχρὸν δοκεῖ εἶναι τὸ ταῦτα νῦν μὴ κατασχεῖν ἢ τότε μὴ λαβεῖν, ὅσῳ περ χλεπώτερον ἐκ πλουσίου πένητα γενέσθαι ἢ ἀρχὴν μὴ πλουτῆσαι, καὶ ὅσῳ λυσιπρότερον ἐκ βασιλείας ἰδιώτην φανῆναι ἢ ἀρχὴν μὴ βασιλεύσαι. (29) Οὐκοῦν ἐπίστασαι μὲν ὅτι οἱ νῦν σοι ὑπάρχει γέννησις οὐ φίλη τῇ σῇ ἐπεισέθησαν ὑπὸ σοὶ ἀρξέσθαι· ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ ὅτι ἐπιχειροῦν ἂν πάλιν εἰσελθεῖν

homines ulturi illos, qui in eos contra jurisjurandi religionem injurii fuerunt : quod si vos ejusmodi estis homines, hinc incipiemus jus obtinere. Et Xenophon, Velitisne, inquit, Medosades, his ipsis permittere (quandoquidem amicos esse vestros dicitis), quorum in regione sumus, ut utrumlibet decernant, vosne regione hac aequum sit excedere, an vero nos? At ille hac se permissurum negavit; sed hoc tabatur ipsos potissimum Laonas ad Seuthen de stipendio actum venirent; seque existimare aiebat futurum ut Seuthes illis auscultaret; sin minus, Xenophontem ut secum mitterent, et se ei in hoc negotio operam navaturum pollicebatur: ceterum rogabat ne vicis exurerent.

Ibi tum Xenophontem mittunt, eosque una cum illo qui maxime idonei esse viderentur. Is ad Seuthem cum venisset, hanc orationem habuit : « Adsum, Seuthie, non abs te quidquam petiturus, sed demonstraturus, si potero, non jure te mihi succensusse, quod abs te pro militibus peterem quae libenter iis pollicitus fueras : nam ego sane non nunus existimabam tibi fore commodum reddere, quam illis accipere. Primum enim hos scio post deos illustri te loco constituisse, quippe qui te regionis ample multorumque hominum regem fecerint : adeo ut latere nequeas, sive honestum aliquid seu turpe quid feceris. Magnum autem ego in hujusmodi esse viro arbitror, non videri homines de ipso bene meritos nulla relata gratia ablegasse, magnum etiam a sex millibus hominum laudari : maximum omnium, nequaquam committere ut in iis quae dixeris parum fidei merearis. Video enim infidorum hominum sermones vanos esse et vis expertes et honoris hinc inde vagari : at qui palam veritatem exercent, eorum verba, si quid ab aliis petant, non minus consequi possunt, quam vis aliorum : et si quos ad modestiam revocare velint, non minus horum minas ad sanitatem animi reducendum valere animadverto, quam poenas quas alii continuo sumunt : si cui etiam quid polliceantur ejusmodi viri, nihilo minus aliquid eos petere, quam alios statim dando. Quin tu in memoriam redito, quid prius nobis pependis quam socios tibi nos adjunxeris. Certe nihil : sed creditus fore verax in iis quae dicebas, tot homines ad militandum tecum excitasti, et ad comparandum tibi imperium non solum triginta talentis (quae hi jam a te capere se debere putant), sed multo pluribus aestimandum. Ergo primum fides quae tibi habebatur, quae regnum etiam tibi acquisivit, abs te his ipsis pecuniis venditur. Age dum, memoria repete quam magni aestimaris id te impetrare potuisse, quod jam tuum in potestatem reductum possides. Novi ego te optaturum potius fuisse ut tibi efficerentur quae jam facta sunt, quam ut pecunias multo majores iis, quae nobis debentur, consequeris. Atqui mihi tanto majus damnum atque turpius esse videtur, non jam ea retinere, quam tam non occupasse, quanto ex divite pauperem fieri gravius est, quam ab initio divitias non habuisse; quantoque acerbius est ex rege privatum palam evadere, quam ab initio non regnasse. Enimvero nosti eos, qui tuo nunc subjecti sunt imperio, non amicitia tua adductis fuisse ut tibi parerent, sed necessitate : eosque libertatis recuperationem adges-

γίγνεσθαι, εἰ μή τις αὐτοὺς φόβος κατέχοι. (30) Ποτέρως οὖν οἶε μᾶλλον ἂν φοβείσθαι τε αὐτοὺς καὶ σωφρονεῖν τὰ πρὸς σέ, εἰ ὀρῶν σοι τοὺς στρατιώτας οὕτω διακειμένους ὥς νῦν τε μένοντας ἂν, εἰ σὺ κελεύεις, αὐθὺς τ' ἂν ταχῶς ἐλθόντας, εἰ δέοι, ἄλλους τε τούτων περὶ σοῦ ἀκούοντας πολλὰ ἀγαθὰ ταχῶς ἂν σοι ὁπότε βούλοιο παραγενέσθαι, ἢ εἰ καταδοξάσειαν μήτ' ἂν ἄλλους σοι ἐλθεῖν δι' ἀπιστίαν ἐκ τῶν νῦν γεγενημένων τούτους τε αὐτοῖς εὐνουστέρους εἶναι ἢ σοί; (31) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν πλῆθει γε ἡμῶν λειψθέντες διπείζαν σοι, ἀλλὰ προστατῶν ἀπορίᾳ. Οὐκοῦν νῦν καὶ τοῦτο κίνδυνος μὴ λάβωσι προστατάς αὐτῶν τινὰς τούτων οἱ νομίζουσιν ὑπὸ σοῦ ἀδικεῖσθαι, ἢ καὶ τούτων κρείττονας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔαν οἱ μὲν στρατιῶται ὑπισχνῶνται προθυμότερον αὐτοῖς συστρατεύεσθαι, ἂν τὰ παρὰ σοῦ νῦν ἀναπράξωσιν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς στρατιᾶς συναινέσωσιν αὐτοῖς ταῦτα. (32) Ὅτι γε μὴν οἱ νῦν ὑπὸ σοι Θρᾶκες γινόμενοι πολλοὶ ἂν προθυμότερον ἴοιεν ἐπὶ σε ἢ σὺν σοι οὐκ ἄδελον· σοῦ μὲν γὰρ κρατοῦντος δουλεία ὑπάρχει αὐτοῖς, κρατουμένου δέ σου ἐλευθερία. (33) Εἰ δὲ καὶ τῆς χώρας προνοεῖσθαι ἤδη τι δεῖ ὥς σῆς οὐσης, ποτέρως ἂν οἶε ἀπαθῆ κακῶν μᾶλλον αὐτὴν εἶναι, εἰ ὅτοι οἱ στρατιῶται ἀπολαβόντες ἃ ἐγκαλοῦσιν εἰρήνην καταλιπόντες οἰκοῖντο, ἢ εἰ ὅτοι τε μένοινεν ὥς ἐν πολεμίᾳ σὺ τε ἄλλους περιῶο πλείονας τούτων ἔχων ἀντιστρατοπεδεύεσθαι δεομένους τῶν ἐπιτηδεύων; (34) Ἀργύριον δὲ ποτέρως ἂν πλείον ἀναλωθεῖ, εἰ τούτοις τὸ ὀφειλόμενον ἀποδοθεῖ, ἢ εἰ ταῦτά τε ὀφείλοιο ἄλλους τε κρείττονας τούτων δέοι σε μισθοῦσθαι; (35) Ἀλλὰ γὰρ Ἡρακλείδῃ, ὥς πρὸς ἐμέ ἐδῆλου, πάμπαν δοκεῖ τοῦτο τὸ ἀργύριον εἶναι. Ἡ μὴν πολὺ γέ ἐστιν ἑλαττον νῦν σοι καὶ λαβεῖν τοῦτο καὶ ἀποδοῦναι ἢ πρὶν ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς σε τὸ δέκατον τούτου μέρους. (36) Οὐ γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶν ὁ δρῶντων τὸ πολλὸν καὶ τὸ ὀλίγον, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ τε ἀποδιδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος· σοὶ δὲ νῦν ἡ κατ' ἐνικυτὸν πρόσδος πλείων ἔσται ἢ ἐμπροσθεν τὰ παρόντα πάντα ἃ ἐκέκτησο. (37) Ἐγὼ μὲν, ὦ Σεύθη, ταῦτα ὡς φίλου ὄντος σου προενοούμην, ὅπως σὺ τε εἴσιος δοκοῖς εἶναι ὧν οἱ θεοὶ σοι ἔδωκαν ἀγαθῶν ἐγὼ τε μὴ διασθαρεῖην ἐν τῇ στρατιᾷ. (38) Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι νῦν ἐγὼ οὐτ' ἂν ἐχθρὸν βουλόμενος κακῶς ποιῆσαι δυσνηθεῖην σὺν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ οὐτ' ἂν εἰ σοι πάλιν βουλοίμην βοηθῆσαι, ἱκανὸς ἂν γενοίμην· οὕτω γὰρ πρὸς με ἡ στρατιὰ διάκειται. (39) Καίτοι αὐτόν σε μάρτυρα σὺν θεοῖς εἰδόσι ποιοῦμαι ὅτι οὕτε ἔχω παρὰ σοῦ ἐπὶ τοῖς στρατιώταις οὐδὲν οὕτε ἤτησα πώποτε εἰς τὸ ἴδιον τὰ ἐκείνων οὔτε ἃ ὑπέσχομαι ἀπῆτησα. (40) ζῶντι δὲ σοι μηδὲ ἀποδιδόντος διέξασθαι ἂν, εἰ μὴ καὶ οἱ στρατιῶται ἐμελλόν τὰ ἐαυτῶν συναπολαμβάνειν. Αἰσχρὸν γὰρ ἦν τὰ μὲν ἐμὰ διαπεπράχθαι, τὰ δ' ἐκείνων περιδεῖν ἐμὲ κακῶς ἔχοντα ἄλλως τε καὶ τιμωμένον ὑπ' ἐκείνων. (41) Καίτοι Ἡρακλείδῃ γε λῆρος πάντα δοκεῖ εἶναι πρὸς τὸ ἀργύριον ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου· ἐγὼ

ΚΕΝΟΡΗΘΗ.

suros, nisi quis metus eos retineret. Utrum igitur magis eos arbitraris in metu futuros, et in partibus tuis perstaturos, si milites eo erga te animo esse viderint, ut et jam, si tu jubeas, maneant, et celeriter, si sit opus, revertantur; atque alios, præclara de te multa ex his audientes, celeriter ad te, quandocunque eorum uti velis opera, accessuros; an si opinionem conceperint neque venturos ad te alios, ob diffidentiam ex iis ortam quæ modo facta sunt, et hos amiciores in ipsos esse animo quam in te? Enimvero nequam multitudinem certe a nobis superati tibi cessere, sed præ inopia præsidum. Quapropter hac etiam in parte periculum est, ne de his quosdam sibi sumant præsides, qui se injuria a te adfici putant, vel etiam his præstantiores Lacedæmonios, si milites quidem alacrius se cum iis expeditionem suscepturos polliceantur, hi utique si pecunias a te debitas exigendo consequantur, Lacedæmonii vero iis, propterea quod exercitu indigeant, de his adsentiantur. Obscurum certe quidem non est, eos Thracas, qui tuo jam imperio subjecti sunt, multo alacrius adversus te quam tecum perrecturos: nam te imperium obtinente, servitus iis adest; te superato, libertas. Quod si etiam regioni jam nonnihil prospiciendum est, quippe quæ tua sit, utro modo eam malis fore magis immunem existimas, si milites hi receptis iis, quæ debita abs te poscunt, pace relicta discedant; an si et hi maneant tanquam in hostico, et tu des operam ut cum pluribus, quam ii sint, militibus, commeatu quibus erit opus, adversus eos castra constituas? Utrò præterea modo plus expendetur pecuniæ, si his debitum stipendium persolvatur, an si et illud debeatur, et alii his potentiores sint mercede conducendi? At enim Heraclidæ, uti mihi declarabas, hæc pecunia esse permagna videtur. Atqui certe pecunia hæc, sive eam accipias sive persolvas, multo minor est tibi nunc, quam pars ejus esset decima, priusquam ad te venimus: non enim numerus est qui multum ac parvum definit, sed facultas tum ejus qui dat tum ejus qui accipit: tibi vero jam major erit singulos in annos proventus, quam prius facultates, quas possidebas, omnes. Equidem, Seuthe, ita tibi, tanquam amico, prospiciebam, ut et tu dignus iis bonis videreris, quæ dii tibi dederunt, et ego in exercitu non opprimerer. Nam certe te scire volo me exercitus hujus ope neque hostem, si ita vellem, damno adficere posse, neque posse, si rursus vellem opem tibi ferre, idoneum ei ferendæ me præstare. Eo scilicet erga me animo est exercitus. Atqui teipsum cum diis qui omnia norunt testem adhibeo, me neque militum causa quidquam abs te habere, neque unquam proprium in usum ea petiisse, quæ illorum erant, neque ea quæ mihi pollicitus es postulasse. Imo jurejurando tibi adfirmo me nec accepturum ea fuisse, si obtulisses, nisi etiam milites debita ipsis stipendia simul essent accepturi. Nam turpe fuisset res meas quidem esse confectas, res vero illorum, male quæ se haberent, me negligere, præsertim cum ab illis honore fuerim ornatus. At enim Heraclidæ omnia nugæ videntur esse præ argento quavis ratione comparando: ego vero, Seuthe, nul-

δὲ, ὃ Σεύθῃ, οὐδὲν νομίζω ἀνδρὶ ἄλλῳς τε καὶ ἄρχοντι
κάλιον εἶναι κατὰ καὶ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δι-
καισύνης καὶ γενναιότητος. (12) Ὁ γὰρ ταῦτα ἔχων
πλουτεῖ μὲν ὄντων φίλων πολλῶν, πλουτεῖ δὲ καὶ ἄλ-
λων βουλομένων γενέσθαι, καὶ εὖ μὲν πράττων ἔχει
τοὺς συνηθισμένους, ἐὰν δὲ τι στρατῷ, οὗ σπανίζει
τῶν βοηθησάντων. (13) Ἀλλ' ἂν γὰρ εἰ μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν
ἔργων κατέρχῃς ὅτι σοι ἐκ τῆς ψυχῆς φίλος ἦν, μήτε
ἐκ τῶν ἐμῶν λόγων δύνασθαι τοῦτο γινώκει, ἀλλὰ τοὺς
τῶν στρατιωτῶν λόγους πάντως κατανόησον· παρῆσθαι
γὰρ καὶ ἄκουσαι ἃ ἔλεγον οἱ φίλοι ἐμὲ βουλόμενοι.
(14) Κατηγόρου μὲν γὰρ μου πρὸς Λακεδαιμονίους
ὡς σὲ περὶ πλείονος ποιοῦσιν ἢ Λακεδαιμονίους, αὐτοὶ
δ' ἐνεκάλουν ἐμοὶ ὡς ὑπὸ πολλοῖς μοι ὅπως τὰ σὰ κα-
λῶς ἔργοι ἢ ὅπως τὰ ἐκούτων ἔπρασαν δέ με καὶ δῶρα
ἔχειν παρὰ σοῦ. (15) Καίτοι τὰ δῶρα ταῦτα πότερον
οἶμαι αὐτοὺς κακόντιναι τινα ἐνδόντας μοι πρὸς σὲ αἰ-
τιῶσθαι με ἔχειν παρὰ σοῦ ἢ προθυμίαν πολλήν περὶ
σὲ κατανοήσαντας; (16) ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἀνθρώ-
πους νομίζειν εὖνοιαν δαίν ἀποκαίεσθαι τοῦτο παρ' οὗ ἂν
δῶρά τις λαμβάνῃ. Σὺ δὲ πρὶν μὲν ὑπερετῆται τί σοι
ἐμὲ ἐδίδω ἡδέως καὶ ὁμακταὶ καὶ φωνῇ καὶ ξενίῳς καὶ
ὅσα ἔσονται ὑπεργνούμενος οὐκ ἐνεπίηκασιν· ἐπεὶ δὲ
κατέρχῃς; ἃ ἐδούλους καὶ γενέμεναι ὅσων ἐγὼ ἐδυνά-
μην μίσσας, νῦν οὗτω με ἀπαιτοῦν ὄντα ἐν τοῖς στρα-
τιώταις τοιμᾶς περιορᾷ. (17) Ἀλλὰ μὴν ὅτι σοι δοξῇ
ἀποδοῦναι πιστεύω καὶ τὸν χρόνον διδάξῃν σε καὶ αὐ-
τὸν γέ σε οὐχ' ἀνέξεσθαι τοὺς σοι προεμένους εὐεργεσίαν
βδωκνᾷ σοι ἐγκαλοῦντας. Δέομαι οὖν σου, ὅταν ἀπο-
δίδῃς, προθυμείσθαι ἐμὲ παρὰ τοῖς στρατιώταις τοι-
ούτων ποιῆσαι ὁσὸν περ καὶ παρὲλθῃς.

(18) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κατηράσατο τῷ αὐτῷ
τοῦ μὴ παλαι ἀποδιδόσθαι τὸν μισθὸν καὶ πάντες
Ἑρακλείδην τοῦτον ὑπόπτευσαν εἶναι· ἐγὼ γὰρ, ἔρη,
οὔτε διανοήθην πόποτε ἀποστέρησαι ἀποδώσω τε.
(19) Ἐντεθὲν πάλιν εἶπεν ὁ Ξενοφῶν, Ἐπεὶ τόσον
δικνοῦ ἀποδιδόναι, νῦν ἐγὼ σου δέομαι δι' ἐμοῦ ἀπο-
δοῦναι, καὶ μὴ περιεῖναι με διὰ σὲ ἀνομοίως ἔχοντα ἐν
τῇ στρατιᾷ νῦν τε καὶ ὅτε πρὸς σὲ ἀρκεόμεθα. (20) Ὁ
δ' εἶπεν, Ἀλλ' οὗτ' ἐν τοῖς στρατιώταις ἔσθ' δι' ἐμὲ ἀτι-
μότερος, ἂν τε μένης παρ' ἐμοὶ χιλίους μόνους ὑπὸ
ταῖς ἔγχ' ἐγὼ σοι τὰ τε χωρία ἀποδώσω καὶ τάλλα ἃ
ὑπεσκόμην. (21) Ὁ δὲ πάλιν εἶπε, Ταῦτα μὲν ἔχειν
οὕτως οὐχ' οἶόν τε· ἀπόπεμπε δὲ ἡμᾶς. Καὶ μὴν,
ἔρη ὁ Σεύθης, καὶ ἀσφαλτέστερον γέ σοι εἶδα ὅν παρ'
ἐμοὶ μένειν ἢ ἀπέναι. (22) Ὁ δὲ πάλιν εἶπεν, Ἀλλὰ
τὴν μὲν σὴν πρόνοιαν ἐπαίνω· ἐμοὶ δὲ μένειν οὐχ' οἶόν
τε· ὅπου δ' ἂν ἐγὼ ἐντιμότερος ὦ, νόμιζε καὶ σοὶ τοῦτο
ἀγαθὸν ἔσσεσθαι. (23) Ἐντεθὲν λέγει Σεύθης, Ἀργύ-
ριον μὲν οὐκ ἔχω ἄλλ' ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δι-
δοίμι, τάλαντον· τοὺς δὲ ἑξακότους καὶ πρόβατα εἰς
τετρακισχίλια καὶ ἀνδράποδα εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν.
Ταῦτα λαβὼν καὶ τοὺς τῶν ἀδικησάντων σε ὁμή-
ρους προστάδων ἀπὸ. (24) Ἐλάσας ὁ Ξενοφῶν εἰ-

lam certe arbitror esse homini, ac praesertim ei qui cum im-
perio sit, possessionem pulchriorem vel splendidiorem vir-
tute et iustitia et generositate: nam qui his praeclitus est,
dives est propterea quod ipsi multi adsint amici, dives etiam
quod alii ipsi adesse velint; et cum fortuna utitur prospera,
habet qui una gaudeant; sin qua res ipsi minus succedat,
eorum non est inops qui opitulentur. Enimvero si neque de
factis meis perspexisti me amicum tibi ex animo fuisse, ne-
que ex verbis meis id cognoscere potes, saltem militum
verba considerato: aderas enim, et quae illi dicerent, qui
vituperare me volebant, audiebas. Nimirum in eo me co-
ram Lacedaemoniis accusabant, quasi te pluris quam Lacedae-
monios facerem; iidem mihi objiciebant, malle me tuis quam
ipsorum rebus consultum; etiam munera me aiebant abs te
accepisse. At vero numerum horum abs te acceptorum
utrum eos, quod malevolentiam in me quandam erga te ani-
madverterent, me insinulasse existimas, an quod studium
erga te summum perspicerent? Equidem arbitror neminem
non putare benevolentiam erga eum declarandam esse, a quo
munera acceperit. Tu vero me, priusquam ulla in re operam
tibi navassem, suaviter et vultu et voce et donis hospitalibus
excepisti, nec quae futura essent pollicendo satiatum fui: at
posteaquam perfecti quae volebas, et mea quantum ego
dare potui opera maximus evasisti, nunc ita me apud milites
honore spoliari, hoc audes negligere? At enim confido tem-
pus ipsum te docturum ut quod debes persolvendum esse
statuas; teque adeo ipsum non amplius laturum ut eos, qui
sua in te profuderunt beneficia, tecum de stipendiis expo-
stulare videas. Itaque te oro ut, cum debita persolvis, talem
me apud milites, qualem accepisti, reddere studeas.

Haec cum Seuthes audisset, exserrabatur eum per quem
stetisset, quo minus stipendium jam dudum persolutum
fuisset; atque eum omnes Heraclidem esse suspicati sunt:
Ego enim, inquit, neque in animo unquam habui vos illo
fraudare, et persolvam. Tum rursus Xenophon, Quando-
quidem igitur persolvere statuis, jam ego te rogo ut per me
persolvas, neque me alio propter te nunc apud exercitum
loco neglectum relinquant, atque quo fuerim id temporis cum
ad te venimus. Et ille, Per me vero, ait, neque apud mi-
lites eris inhonoratus; et si cum solis mille gravis armaturae
multibus apud me manseris, ego tibi et castella dabo et cetera
quae promisi. Rursus Xenophon, Fieri non potest, inquit,
ut haec ita se habeant: quin nos dimittito. Atqui, ait Seuthes,
novi certe tutius futurum tibi si apud me maneat, quam si
discedas. Ille rursus, Laudo sane, inquit, curam tuam:
at mihi nequaquam integrum est manere: verum ubicunque
ego honoratior fuero, id velim existimes e re tua etiam fu-
turum. Ibi tum Seuthes, Argenti nihil, ait, nisi paulum
aliquid, habeo, atque hoc, unum scilicet talentum, tibi do:
boves mihi sunt sexcenti, oviumque circiter quatuor millia,
et mancipia fere centum et viginti. His acceptis, obsidi-
busque eorum qui te laeserunt adsumptis, abito. Sul ridens

πεν, Ἦν οὖν μὴ ἐξικῆται ταῦτα εἰς τὸν μισθόν, τίνος ταλαντον φήσω ἔχειν; ἄρ' οὐκ, ἐπειδὴ καὶ ἐπικινδυνόν μοι ἔστιν, ἀπλέοντα γε ἀμεινον φυλάττεσθαι πέτρους; ἤκουες δὲ τὰς ἀπειλάς. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἔμεινε.

56. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέδωκε τε αὐτοῖς ἃ ὑπέσχετο καὶ τοὺς ταῦτα ἐλάσσοντας συνέπεμψεν. Οἱ δὲ στρατιῶται τέως μὲν ἔλεγον ὡς Ξενοφῶν οἰχοῖτο ὡς Σεύθην οἰκίσσον καὶ ἃ ὑπέσχετο αὐτῷ ἀποληφόμενος· ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἤκοντα εἶδον, ἥσθησάν τε καὶ προσέθεν. (56) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ εἶδε Χαρμίνον τε καὶ Πολύνικον, Ταῦτα, ἔφη, καὶ σέσωσται δι' ὑμᾶς τῇ στρατιᾷ καὶ παραδίδωμι αὐτὰ ἐγὼ ὑμῖν ὑμεῖς δὲ διαθέμενοι διάδοτε τῇ στρατιᾷ. Οἱ μὲν οὖν παραλαβόντες καὶ λαφυροπωλάς καταστήσαντες ἐπώλουν, καὶ πολλὰ ἔχον αἰτίαν. (57) Ξενοφῶν δὲ οὐ προσήκει, ἀλλὰ φανερὸς ἦν οἴκαδε παρασκευαζόμενος· οὐ γάρ πω ψῆφος αὐτῷ ἐπῆκτο Ἀθήνησι περὶ φυγῆς. Προελθόντες δὲ αὐτῷ οἱ ἐπιτήδειοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐδόκον μὴ ἀπελθεῖν πρὶν ἀπαγάγοι τὸ στράτευμα καὶ Θίβρωνι παραδοίη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν διέπλευσαν εἰς Λάμψακον, καὶ ἀπαντᾷ τῷ Ξενοφῶντι Εὐκλείδης μάντις Φιλίσσιος ὁ Κλεαγόρου υἱὸς τοῦ τὰ ἐνύπνια ἐν Λυκείῳ γεγραμμένος. Οὗτος συνήδετο τῷ Ξενοφῶντι ὅτι ἐσέσωστο, καὶ ἡρώτα αὐτὸν πόσον χρυσίον ἔχοι. (2) Ὁ δ' αὐτῷ ἐπομόσας εἶπεν ἢ μὴν ἔσεσθαι μὴδὲ ἐφόδιον ἱκανὸν οἴκαδε ἀπὸντι, εἰ μὴ ἀπόδοιτο τὸν ἵππον καὶ ἃ ἀμρ' αὐτὸν εἶχεν. Ὁ δ' αὐτῷ οὐκ ἐπίστευεν. (3) Ἐπεὶ δ' ἐπεμψαν Λαμψακῆνοι ξένια τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἔθυσεν τῷ Ἀπόλλωνι, παρεστῆσαν τὸν Εὐκλείδην· ἰδὼν δὲ τὰ ἱερεῖα ὁ Εὐκλείδης εἶπεν ὅτι πείθοιτο αὐτῷ μὴ εἶναι χρήματα. Ἀλλ' ὁἷσα, ἔφη, ὅτι κἂν μάλῃ ποτὲ ἔσεσθαι, φαίνεται τι ἐμπόδιον, ἐὰν μὴδὲν ἄλλο, σὺ σαυτῷ. Συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. (4) Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐμπόδιος γάρ σοι ὁ Ζεὺς ὁ μειλίχιός ἐστι, καὶ ἐπήρετο εἰ ἤδη ποτὲ θύσειεν, ὥσπερ οἴκοι, ἔφη, εἰώθειν ἐγὼ ὑμῖν θύεσθαι καὶ δολοχαυτεῖν. Ὁ δ' οὐκ ἔφη ἐξ ὅτου ἀπεδήμησε τεθυκίναί τούτῳ τῷ θεῷ. Συνεβούλευσεν οὖν αὐτῷ θύεσθαι καθὰ εἰώθει, καὶ ἔφη συνοίσειεν ἐπὶ τὸ βέλτιον. (5) Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Ξενοφῶν προελθὼν εἰς Ὀφρύνιον ἐθύετο καὶ δολοκαύτει χοίρους τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ ἐκαλλίερε. (6) Καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνεῖται Βίτων καὶ Ναυσικλείδης χρήματα δώσαντες τῷ στρατεύματι, καὶ ξενουῦνται τε τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἵππον δὲ ἐν Λαμψάκῳ ἀπέδοτο πεντήκοντα δαρεικῶν, ὑποπτεύοντες αὐτὸν δι' ἐνδείαν πεπρακέναι, ὅτι ἤκουον αὐτὸν ἔσεσθαι τῷ ἵππῳ, λυσάμενοι ἀπέδωσαν καὶ τὴν τιμὴν οὐκ ἔθελον ἀπολαβεῖν.

7. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ τῆς Τρωάδος, καὶ ὑπερβάντες τὴν Ἰδὴν εἰς Ἀντανδρόν ἀφικνουῦνται πρῶτον, εἶτα παρὰ θαλάτταν πορευόμενοι τῆς Μυσίας εἰς Θή-

Xenophon, Si tandem, ait, hæc ad stipendia persolvenda non suffecerint, cuius talentum me habere dicam? Annon porro, quippe et hoc mihi periculum imminet, abeuntem certe a lapidibus cavere mihi satius fuerit? Audisti vero minas. Ac tum quidem istic mansit.

Postridie Seuthes quæ pollicitus iis fuerat tradidit : simulque misit qui ea abigerent. Milites autem interea aiebant Xenophontem ad Seuthen profectum esse ut apud eum habitaret, eaque reciperet quæ ipsi Seuthes promiserat : verum ubi redeuntem eum viderunt, lætati sunt et ad eum adcurrebant. Xenophon autem, posteaquam Charminum et Polynicum vidit, Hæc, inquit, per vos exercitui conservata sunt, eademque vobis ego trado : vos his divenditis exercitu pecuniam inde coactam distribuite. Et illi quidem, his acceptis et manubiarum venditoribus constitutis, ea vendebant, et magnopere accusabantur. At Xenophon ad eos non accedebat, sed palam se ad iter in patriam comparabat : necdum enim Athenis suffragium de eo in exilium mittendo latum erat. Cum vero qui in exercitu auctoritate pollebant, ad eum accessissent, orabant ne prius discederet quam copias abduxisset, et Thimbroni tradidisset.

CAPUT VIII.

Hinc in Lampsacum velis transmiserunt; ac Xenophonti Euclides vates Philiassius, ejus Cleagoræ filius, qui somnia in Lyceo pinxerat, fit obviis. Is Xenophonti, quod salvus rediisset, gratulabatur; eumque interrogabat quantum auri haberet. Hic ei jurejurando interposito dixit, haud certe domum redeunti viatici satis fore, nisi equum venderet et quæ circa se haberet. Ei fidem non habebat Euclides. At posteaquam Xenophonti hospitalia dona misissent Lampsaceni, atque ille Apollini sacra faciens Euclidem juxta se constituisset, intuitus exta Euclides credere se jam aiebat ipsi non esse pecuniam. At certe video, ait, etiamsi ollum adfutura sit, impedimentum quoddam adparere, si nullum aliud, tu tibi eris impedimento. Constebatur hæc Xenophon. Et ille, Impedimento nimirum, ait, tibi est Jupiter Milichius : simulque interrogabat ane jam aliquando rem sacram fecisset, quemadmodum domi, inquit, ego pro vobis sacrificare totasque victimas exurere solebam. Negabat Xenophon se ex quo patria abfuisset deo luic sacrificasse. Quare suadebat Euclides ut ei rem sacram faceret, idque ipsi profuturum aiebat. Postero autem die Xenophon ad Ophrynium progressus rem sacram faciebat, et porcos ritu patrio totos cremabat; estque tum perilitatum. Atque eodem die venit Biton (s. Bion) et Nausiclides, qui pecuniam exercitui daturi essent : et hi cum Xenophonte hospitium contrahunt, equumque quem Lampsaci quinquaginta daricis vendiderat, quod suspicarentur Xenophontem eum propter inopiam vendidisse, quoniam illum hoc equo delectari audierant, cum redemissent, Xenophonti reddiderunt, pretiumque ejus redempti a Xenophonte recipere noluerunt.

Hinc per Troadem profecti sunt, et superata Ida primo ad Antandrum perveniunt; deinde propter mare itinere facto,

δης πεδίων. (8) Ἐντεῦθεν δὲ Ἀτραμυττίου καὶ Κυ-
νονίου δευέσαντες παρ' Ἀταρνέας εἰς Καΐκου πεδίων
ἐλθόντες Πέργαμον καταλαμβάνουσι τῆς Μυσίας.

Ἐνταῦθα δὲ ξενουῖται Ξενοφῶν [παρ'] Ἑλλάδι τῇ
Γοργύλῳ τοῦ Ἐρετριεῖος γυναίκα καὶ Γοργίωνος καὶ
Γοργύλου μητρί. (9) Αὐτῇ δ' αὐτῷ φράζει ὅτι Ἀσι-
δάτης ἐστὶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀνὴρ Πέρσης· τοῦτον ἔφη αὐ-
τὸν, εἰ ἔλθοι τῆς νυκτὸς σὺν τριακοσίοις ἀνδράσι, λαβεῖν
αὐν καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τὰ χρήματα·
εἶναι δὲ πολλὰ. (10) Ταῦτα δὲ καθηγηρομένους ἐπεμύε-
τόν τε αὐτῆς ἀνεβίβην καὶ Δαρναγόραν, οὗ περὶ πλεί-
στου ἐποιεῖτο. ἔχων οὖν ὁ Ξενοφῶν τοὺς παρ'
ἐκαστοῦ θύετο. (11) Καὶ Βασίας ὁ Ἥλειος μάντις πα-
ρὼν εἶπεν ὅτι καλίστα εἴη τὰ ἱερὰ αὐτῷ καὶ ὁ ἀνὴρ
ἀλώσιμος εἴη. Δειπνήσας οὖν ἐπορεύετο τοὺς τε λοχα-
γούς τοὺς μάλιστα ψύλους λαθὼν καὶ πιστοὺς γεγενη-
μένους διὰ παντός, ὅπως εὖ ποιῆσαι αὐτούς· συνεξέρχον-
ται δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι βιασάμενοι εἰς ἐξακοσίους· οἱ
δὲ λοχαγοὶ ἀπήλκυσαν, ἵνα μὴ μεταδοῖεν τὸ μέρος, ὥς
ἐτοίμων δὴ χρημάτων.

12. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο περὶ μέσας νύκτας, τὰ μὲν
περὶ ὄντα ἀνδράποδα τῆς τύρσιος καὶ χρήματα τὰ
πλείστα ἀπέδρα αὐτοὺς παραμειδόντας, ὥς τὸν Ἀσι-
δάτην αὐτὸν λαθόντα καὶ τὸ ἐκείνου. (13) Πυρρομα-
χῶντες δὲ ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὴν τύρσιν, ὑψηλὴ
γὰρ ἦν καὶ μεγάλη καὶ προμαχῶννας καὶ ἀνδρας πολ-
λοὺς καὶ μαχίμους ἔχουσα, δισφύτταν ἐπεμείρησαν τὸν
πύργον. (14) Ὁ δὲ τοίχος ἦν ἐπ' ὀκτὼ πλίνθων γήινων
τὸ εὖρος. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρῶντο καὶ ὡς τὸ
πρῶτον διεφάνη, ἐπάταξεν ἐνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελί-
σκῳ διαμπερὲς τὸν μηρὸν τοῦ ἐγγυστάτου τὸ δὲ λοιπὸν
ἐκταΐεοντες ἐπὶ οὐκ ἐπὶ πλείονα ἔτι ἀσφαλὲς εἶναι.
(15) Κεκαρμέντων δὲ αὐτῶν καὶ πωρουμένων ἐκδοκῶν-
σιν Ἰταβόλιος μὲν ἔχων τὴν ἐκαστοῦ δύναμιν, ἐκ Κομα-
νίας δὲ ὀπλίται Ἀσσύριοι καὶ Ὑράνιοι ἱππεῖς καὶ ὄψ-
τοι βασιλέως μισθοφόροι ὥς ὀγδοήκοντα, καὶ ἄλλοι
πέλτασταὶ εἰς ὀκτακοσίους, ἄλλοι δ' ἐκ Παρθένιου, ἄλ-
λοι δ' ἐξ Ἀπολλωνίας καὶ ἐκ τῶν πηλείων χωρίων καὶ
ἱππεῖς.

16. Ἐνταῦθα δὲ ὥρα ἦν σκοπεῖν πῶς ἔσται ἡ ἀφο-
δος· καὶ λαθόντες ὅσοι ἦσαν βῆες καὶ πρόβατα ἤλαυνον
καὶ [τὰ] ἀνδράποδα ἐντὸς πλαισίου ποιησάμενοι, οὗ
τοῖς γρήμασιν ἔτι προσέρχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ μὴ
φυγὴ εἴη ἡ ἀφοδος, εἰ καταλιπόντες τὰ χρήματα ἀπί-
οιεν, καὶ οἱ τε πολέμιοι θρασύτεροι εἶεν καὶ οἱ στρατιῶται
ἀθυρότεροι νῦν δὲ ἀπήσαν ὥς περὶ τῶν χρημάτων
μαχόμενοι. (17) Ἐπεὶ δὲ ὥρα Γογγύλος δλίγους μὲν
τοὺς Ἕλληνας, πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπικειμένους, ἐξέρχε-
ται καὶ αὐτὸς βίη τῆς μητρὸς ἔχων τὴν ἐκαστοῦ δύναμιν,
βουόμενος μετασχεῖν τοῦ ἔργου· συνεδοῖται δὲ καὶ
Προκλῆς ἐξ Ἀλισάρνης καὶ Τευθρανίας ὁ ἀπὸ Δαρναγό-
ρου. (18) Οἱ δὲ περὶ Ξενοφῶντα ἐπεὶ πάντο ἤδη ἐπιέ-
ζοντο ὑπὸ τῶν τοξομαχῶν καὶ σφενδαῶν, πορευόμενοι
κυκλῶ, ὅπως τὰ ὅπλα ἔχοντες πρὸ τῶν τοξομαχῶν, μό-

in Mysia ad Thebes campum. Illinc per Atramyttium et
Cytonium iuxta Atarnem ad Caici campum profecti, Per-
gamum Mysiae urbem perveniunt.

Hic Xenophon hospitium junxit cum Hellade Gongyli
Eretriensis uxore, et Gorgionis Gongylique matre. Si-
gnificat autem haec ipsi Asidaten esse in planitie, hominem
natione Persam : hunc aiebat, si noctu cum trecentis viris
pergeret, posse Xenophontem et ipsum, et uxorem, et li-
beros, et opes capere; easque adeo magnas esse. Misit
etiam qui ad haec perficienda duces ipsi forent, tum conso-
brinum suum, tum Daphnagoram, quem maximi faciebat.
Itaque Xenophon cum hos apud se haberet, hostiam macta-
bat. Et Basias Eleus vates, qui tum aderat, exta ei per-
pulchra esse, hominemque ab eo posse capi aiebat. Quare
cum cenasset, iter ingressus est, sumptis secum cohortium
praefectis sibi amicissimis, iisque qui fideles se semper praes-
buerant, ut aliquo eos beneficio adficeret. Cum eo egre-
diuntur etiam alii, id ceteris invitiss conati, fere sexcenti :
veram cohortium praefecti citatis equis ab his discesserunt,
ut ne praedae partem acciperent, quasi opes utique istae pa-
ratae essent.

Cum ad locum nocte fere media pervenissent, mancipia
quae circum turrin erant resque aliae plurimae aufugerunt
ab iis, dum cetera negligebant, ut ipsum cum suis Asida-
ten caperent. Cumque turrin oppugnando capere non
possent (nam alta erat, et magna, habebatque propugna-
cula virosque et multos et ad pugnandum idoneos), eam per-
fodere conati sunt. Murus autem erat octo laterum terreo-
rum latitudine. Die vero illucescente perfossus erat; et
ubi primum pervia adparebat, eorum quidam, qui erant in-
tus, veru transfigendis bobus facto femur ejus, qui ad turrin
proxime accesserat, transfodit : deinde sagittas exentiendo
effliciebant ut amplius ne progredi quidem illam versus tu-
tum esset. Clamantibus autem iis et faes accensas tol-
lentibus, Itabelius cum copiis suis, itemque ex Comania
gravis armaturae milites Assyrii, equitesque Hyrcanii,
ique regis stipendiarii, fere octoginta, et alii peltae cir-
citer octingenti, ad opem ferendam excurrunt : alii item,
idemque equites, ex Parthenio, alii ex Apollonia, et locis
vicinis.

Ibi jam tempus erat ut quomodo fieret discessus conside-
rarent : atque adeo bobus, quotquot istie erant, et ovibus
sumptis, itemque mancipiis intra quadratum agmen recep-
tis, progrediebantur; non tam de opibus cogitantes, sed ne
discessus fugae similis esset, si relictis rebus jam partis abi-
rent, atque tum hostes audaciores, tum milites animis es-
sent demissionibus : jam vero ita discedebant, ut pro rebus
his pugnaturi viderentur. Cum autem Gongylus Gracos esse
paucos videret, multosque esse qui eos urgerent, ipse quo-
que invita matre cum suis copiis egreditur, quippe qui vel-
let una cum aliis facti particeps esse : opem simul ferebat
etiam Procles ex Halisarnae ac Teuthrania, qui a Damarato
genus ducebat. Ii autem qui circa Xenophontem erant,
cum jam sagittis et fundis valde premerentur, sic iter facien-
tes ut in orbem agmen converterent, quo haberent arma sa-

λεις διαβαίνουσι τὸν Κάρκασον ποταμὸν, τετρωμένοι ἐγγὺς οἱ ἡμίσει. (19) Ἐνταῦθα καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος λοχαγὸς τιτρώσκεται, τὸν πάντα χρόνον μαχόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ διασώζονται ἀνδράποδα ὡς διακόσια ἔχοντες καὶ πρόβατα ὅσον θύματα.

20. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ὁ Ξενοφῶν ἐξάγει νύκτωρ πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως ὅτι μακροτάτην ἔλθοι τῆς Λυδίας, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀφυλακτεῖν. (21) Ὁ δὲ Ἀσιδάτης ἀκούσας ὅτι πάλιν ἐπ' αὐτὸν τεθυμένος εἶη Ξενοφῶν καὶ παντὶ τῷ στρατεύματι ἤτοι, ἐξαυλίζεται εἰς κώμας ὑπὸ τὸ Παρθένιον πόλισμα ἐχούσας. (22) Ἐνταῦθα οἱ περὶ Ξενοφῶντα συντυγχάνουσιν αὐτῷ καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἵππους καὶ πάντα τὰ ὄντα. Καὶ οὕτω τὰ πρότερα ἱερὰ ἀπέβη. (23) Ἐπειτα πάλιν ἀφικνούνται εἰς Πέργαμον. Ἐνταῦθα τὸν θεὸν οὐκ ἤϊεσάτο ὁ Ξενοφῶν· συνέπραττον γάρ καὶ οἱ Λάκωνες καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ὥς· ἐξαίρετα λαβεῖν καὶ ἵππους καὶ ζεύγη καὶ τὰ ἄλλα· ὥστε ἱκανὸν εἶναι καὶ ἄλλον ἤδη εὖ ποιεῖν.

24. Ἐκ τούτου Θίβρων παραγενόμενος παρελαβε τὸ στράτευμα καὶ συμμίζας τῷ Ὀλῳ Ἑλληνικῷ ἐπολέμει πρὸς Τισσαφέρνην καὶ Φαρνάδαζον.

25. Ἀρχόντες δὲ οἷδε τῆς βασιλέως χώρας ὄσσην ἐπέλθομεν. Λυδίας Ἀρτίμας, Φρυγίας Ἀρτακάμας, Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας Μιθριδάτης, Κιλικίας Σύνενης, Φοινίκης καὶ Ἀραβίας Δέρνης, Συρίας καὶ Ἀσσυρίας Βέλεσος, Βαβυλώνος Ῥωπάρας, Μηδίας Ἀρβάκας, Φασιανῶν καὶ Ἑσπεριτῶν Τιρίβαζος· Καρδοῦχοι δὲ καὶ Χάλυβες καὶ Χαλδαῖοι καὶ Μάκρωνες καὶ Κόλχοι καὶ Μοσσύνικοι καὶ Κοῖται καὶ Τιβαρηνοὶ αὐτόνομοι· Παφλαγονίας Κορύλας, Βιθυνῶν Φαρνάδαζος, τῶν ἐν Εὐρώπῃ Θρακῶν Σεύθης. (26) Ἀριθμὸς δὲ συμπάσης τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πενήκοντα πέντε, στάδια τριςμύρια τετρακισχίλια ἑξακόσια πενήκοντα. Χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως ἑνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.

gittis opposita, difficulter Carcasum amnem transeunt, cum dimidia prope pars saucia esset. Ibi tum Agasias etiam Stymphalius cohortis praefectus vulneratus est, qui perpetuo adversus hostes dimicasset. Atque ita salvi tandem evadunt, cum mancipia haberent fere ducenta, et pecora quae ad sacrificia satis essent.

Postero die Xenophon facta re sacra copias omnes noctu educit, ut quam longissime progrediretur in Lydiam, adeo ut hostes, propterea quod ipse prope esset, metum non haberent, sed incaute se gererent. At Asidates, cum audisset Xenophontem iterum de copiis adversus ipsum ducendis exta consuluisse, totoque cum exercitu venturum, turre relicta in vicos castra movet sub oppidum Parthenium pertingentes. Hic Xenophon ipsiusque milites in eum incidunt, et ipsum capiunt, et uxorem, et liberos, et equos et bona omnia: atque ita priora quae portenderant exta evenerunt. Pergamum deinde rursus perveniunt. Ibi tum deo Xenophon contentus fuit: nam conjuncta opera effecere Lacones, et cohortum praefecti, et ceteri duces, et milites, ut eximia acciperet, et equos, et juga, et alia quaedam: adeo ut jam alii etiam benefacere posset.

Secundum haec cum venisset Thimbron, exercitum accipit, et cum eum reliquis copiis Graecis conjunxisset, bellum Tissapherni et Pharnabazo intulit.

Praesides autem tractus regis imperio subjecti, quem peragravimus, hi erant: Lydiae, Artimas; Phrygiae, Artacamas; Lycaoniae et Cappadociae, Mithridates; Ciliciae, Syennesis; Phoeniciae et Arabiae, Dernes; Syriae et Assyriae, Belesys; Babylonis, Rhoparas; Mediae, Arbacas; Phasianorum, et Hesperitarum, Tiribazus; Carduchi vero, et Chalybes, et Chaldaei, et Macrones, Colchi et Mossynaei, et Coetae, et Tibareni sui juris erant: Paphlagoniae, Corylas; Bithynorum, Pharnabazus; Thracum in Europa sitorum, Seuthes. Itineris autem totius adscendendo et descendendo confecti mensura haec est, castra ducena quindena, parasangae mille centum quinquaginta quinque, stadiorum triginta quatuor milia, sexcenta quinquaginta. Temporis spatium adscendendo et descendendo consumpti, annus et tres menses.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ.

BIBAION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν εἰς Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ναὺς ἔχων ὀλίγας καὶ εὐθύς ἐναυμάχησαν αὐτῆς Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνέκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἡγουμένου Ἡγησανδρίδου. (α) Μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλήσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρα. Κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκοπὸς ἐσήμηνε τοῖς στρατηγοῖς. Οἱ δὲ ἀνηγάροντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεθίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον. (β) Ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον οὐδὲν πράξαντες. (γ) Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Ἰλίῳ θύων τῇ Ἀθηνᾷ, ἐβόηθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριεῶσι. (δ) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνταναρχομένοι ἐναυμάχησαν περὶ Ἀβυδὸν κατὰ τὴν ἡῶνα μέχρι δελφῆς ἐξ ἑωθινῶν. Καὶ τὰ μὲν νικῶντων, τὰ δὲ νικωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ οὐσὶν δεούσαις εἴκοσι ναυσὶν. (ε) Ἐντεῦθεν δὲ φυγῇ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἀβυδὸν καὶ ὁ Φαρνάβζος παρεδόθη. καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνάτον ἦν ἐμάχετο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἵππεσσι καὶ πεζοῖς παρεκλεύετο. (ς) Ἐυμροχῆντες δὲ τὰς ναὺς οἱ Πελοποννήσιοι καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. Ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάκοντα ναὺς τῶν πολέμιων λαθόντες κενὰς καὶ ἃς αὐτοὶ ἀπώλεσαν κομισάμενοι, εἰς Σηστόν. (ζ) Ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ ὄχοντο ἐπ' ἀργυρολογίαν ἕξω τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ ὁ Θράσυλος, εἰς ὧν τῶν στρατηγῶν, εἰς Ἀθήνας ἐπέστευε ταῦτα ἐξαγγελῶν καὶ στρατιὰν καὶ ναὺς αἰτήσων. (η) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης ἦλθεν εἰς Ἑλλήσποντον ἀρχόμενος δὲ παρ' αὐτὸν μιᾷ τριήρει Ἀλκιβιάδην ξενίᾳ τε καὶ δῶρα ἄγοντα ζυγαζῶν εἶρξεν ἐν Σάρδεσι, φάσκων κελεῖν βασιλέα πολέμειν Ἀθηναίους. (θ) Ἡμέραις δὲ τριάκοντα ὕστερον Ἀλκιβιάδης ἐκ Σάρδεων μετὰ Μαντιθέου τοῦ ἀλόντος ἐν Κάρῳ ἵππων εὐπορήσαντες νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Κλαζομένας. (ι) Οἱ δ' ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι

XENOPHONTIS HISTORIA GRÆCA.

LIBER I.

CAPUT I.

Post hæc, non multis diebus interjectis, Thymochares Athenis cum paucis navibus venit; ac statim Lacedæmonii et Athenienses proelio navali rursum congressi sunt, in quo Lacedæmonii ductu Hegesandridæ victores evaserunt. Paulo post Dorieus, Diagoræ filius, hiemis initio cum quatuordecim navibus Rhodo profectus, prima luce Hellespontum ingressus est. Eum posteaquam speculator Atheniensium diurnus conspexerat, praetoribus signum dedit: atque ita illis adversus eum provectis cum viginti navibus, arrepta fuga Dorieus, quum viam sibi per loci angustias aperuisset circa Rhoteum, ad terram triremes suas subduxit. Ubi vero propius ad eum delati erant Athenienses, de navibus simul ac terra pugnatum est eo usque, donec ad reliquas copias suas Athenienses Madytum discederent, nulla re gesta. Interim Mindarus, conspecta ea pugna, quum apud Ilium Minervæ sacrificaret, subsidium mari suis ferre decrevit; ac deductis triremibus suis, e portu solvit, quo Doriei naves reciperet. Tum Athenienses adversus eos provecti, propter littus ad Abydum proelio navali decernunt, a matutino tempore ad vesperam usque: ac dum partim vincerent, partim vincerentur, cum navibus duodeviginti Alcibiades supervenit. Ex eo Peloponnesii Abydum versus fugere; Pharnabazus e proximo illis opem ferre: qui quidem ingressus equo mare, quousque fieri poterat, dimicabat; idemque ut facerent, equites peditesque suos hortabatur. Peloponnesii navibus constipatis, et opposita hostibus acie, non procul a littore pugnabant. Tandem Athenienses cum triginta vacuis hostium navibus, quas ceperant, recuperatis etiam illis, quas ipsi antea amiserant, Sestum discesserunt. Inde naves aliae alio, exceptis quadraginta, pecuniæ cogendæ causa extra Hellespontum proficiscebantur: unus autem e duobus Thrasyllus Athenas navigavit, ut hæc suis renunciaret, aliasque copias et naves peteret. Post illa venit in Hellespontum Tissaphernes, et Alcibiadem una triremi ad se profectum, hospitaliaque et alia munera ferentem comprehendit, ac Sardibus in vincula conjecit, dicens, mandasse regem ut Athenienses hostium loco haberentur. Verum triginta diebus elapsis nacti equos Akibiades et Mantitheus, qui captus in Caria fuerat, Sardibus noctu Clazomenas aufugerunt. Interea qui apud Sestum erant Athenienses, quum animad-

Μίνδαρον πλεῖν ἐπ' αὐτοὺς μέλλοντα ναυσὶν ἐξήκοντα, νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Καρδίαν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ἦεν ἐκ τῶν Κλαζομένων σὺν πάντεσσι τριήρεσι καὶ ἑκατηδρίδι. Πυθόμενος δὲ ὅτι αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες ἐξ Ἀθύδου ἀνηγμένας εἶεν εἰς Κύζικον, αὐτὸς μὲν περὶ ἤλθεν εἰς Σηστόν, τὰς δὲ ναὺς περιπλεῖν ἐκέλευσεν. (13) Ἐπεὶ δ' ἤλθον, ἀνάγεσθαι ἤδη αὐτοῦ μέλλοντος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἐπεισπλεῖ Θηραμένης εἰκοσι ναυσὶν ἀπὸ Μακεδονίας, ἅμα δὲ καὶ Θρασύβουλος εἰκοσὶν ἑτέραις ἐκ Θάσσου, ἀμφοτέρωι ἡργυρολογηκότας. (14) Ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τοῦτοις διώκειν αὐτὸν ἐξελομένοις τὰ μεγάλα ἰστία αὐτὸς ἐπλευσεν εἰς Πάριον· ἀδράαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆες ἀπασαι ἐν Παρίῳ ἐξ καὶ ὀγδοήκοντα τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο, καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστου ὥραν ἦγον εἰς Προικόννησον. (15) Ἐκεῖ δ' ἐπύθοντο ὅτι Μίνδαρος ἐν Κυζίκῳ εἶη καὶ Φαρναμάχος μετὰ τοῦ πεζοῦ. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ Ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας παρεκελεύετο αὐτοῖς ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν· Οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολεμίοις ἀφθονα παρὰ βασιλέως. (16) Τῇ δὲ πρωτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὠρμίσαντο, τὰ πλοῖα πάντα καὶ τὰ μικρὰ συνήθροισεν παρ' ἑαυτὸν, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγελίαι τοῖς πολεμίοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, ἐπεκρήρυξέ τε, δὲ ἂν ἀλίσκῃται εἰς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν. (17) Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν παρασκευασάμενος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν Κύζικον ὕοντος πολλῶν. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς Κυζίκου ἦν, αἰθρίας γενομένης καὶ τοῦ ἡλίου ἐκλάμπαντος καθορᾷ τὰς τοῦ Μίνδαρου ναὺς γυμναζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ, ἐξήκοντα οὖσας. (18) Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἰδόντες τὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις οὖσας πλείους τε πολλῶν ἢ πρότερον καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον πρὸς τὴν γῆν· καὶ συνορμίσαντες τὰς ναὺς ἐμάχοντο ἐπιπλέουσι τοῖς ἐναντίοις. (19) Ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἰκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας ἀπέβη εἰς τὴν γῆν. Ἰδὼν δὲ ὁ Μίνδαρος, καὶ αὐτὸς ἀποδὲς ἐν τῇ γῇ μαχόμενος ἀπέθανεν· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον. Τὰς δὲ ναὺς οἱ Ἀθηναῖοι ὄρχοντο ἄγοντες ἀπάσας εἰς Προικόννησον πλὴν τῶν Συρακοσίων· ἐκείνας δὲ αὐτὰ κατέκαυσαν οἱ Συρακοῖοι. (20) Ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἔπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Κύζικον. Οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τῶν Πελοποννησίων καὶ Φαρναμάχου ἐκλιπόντων αὐτὴν ἐδέχοντο τοὺς Ἀθηναίους. (21) Ἀλκιβιάδης δὲ μέγας αὐτοῦ εἰκοσὶν ἡμέρας καὶ χρήματα πολλὰ λαβὼν παρὰ τῶν Κυζικηνῶν οὐδὲν ἄλλο κακὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ πόλει ἀπέπλευσεν εἰς Προικόννησον. (22) Ἐκεῖθεν δ' ἐπλευσεν εἰς Πέρινθον καὶ Σηλυδρίαν. Καὶ Περίνθιοι μὲν εἰσδέξαντο εἰς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον· Σηλυδριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὐ, χρήματα δὲ ἔδωκαν. (23) Ἐνταῦθεν δ' ἀφικόμενος εἰς Καλχηδονίαν εἰς Χρυσόπολιν ἐτείχευσεν αὐτὴν, καὶ δεκατεττάριον κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν δεκάτην ἐξελέγοντο

verterent adversus se Mindarum cum sexaginta navibus ducturum, noctu Cardiam profugerunt. Eodem et Alcibiades Clazomenis cum quinque triremibus et una navi actuaria venit. Quumque Peloponnesiorum naves Abydo deductas Cyzicum audiisset, ipse quidem pedestri itinere Sestum accessit, naves vero ambitu facto mari eodem tendere jussit. Eae posteaquam venerant, et ipse jamjam soluturus fuit ac navali proelio cum hoste congressurus, supervenit e Macedonia cum navibus viginti Theramenes, et Thrasybulus e Thaso cum aliis viginti, quorum uterque pecuniam coegerat. Alcibiades hos etiam se subsequi jussit, detractis velis majoribus, ipse Parium navigavit. Ubi quum naves universae in unum convenissent, octoginta sex numero nocte sequenti solverunt, ac die post eam proximo sub prandii tempus ad Praeconnesum appulerunt. Ibi Mindarum, itemque Pharnabazum cum pedestribus copiis apud Cyzicum esse intellexere. Quapropter istic eo die subsistebant; sed postridie vocato ad concionem milite, Alcibiades sic eos cohortabatur, ut simul et navali et pedestri proelio decertandum, et muros oppugnandos diceret. Desunt enim, ait, nobis pecuniae, quarum hosti copiam rex abunde suppeditat. Die ante illum diem proximo, quum portum ingressi essent, naves universas, et in his etiam navigia parva collegerat ad se, ne quis hostibus navium numerum enuntiaret; simul per praecionem edixerat, morte multatum iri, quicumque trajiciens in litus adversum deprehenderetur. Posteaquam concionem habuit, rebus universis ad navalem pugnam comparatis, Cyzicum per magnam pluviam perrexit. Eo quum propius accessisset, et caelum esse sudum, sole jam fulgente, coepisset: naves Mindari quae se procul a portu exercerent, jam a se interclusas conspexit, sexaginta numero. Peloponnesii quum triremes Atheniensium et multo plures viderent esse, quam prius, et portui proximas, ad terram fuga se receperunt, et navibus simul ad stationem appulsis, in hostes adversus se tendentes dimicavere. Interim Alcibiades navibus viginti circumvectus, in terram copias exposuit. Hoc viso Mindarus et ipse in terram descendit, ac pugnans interfectus est; milites autem ipsius fugere. Naves inde universas Athenienses ad Praeconnesum abduxerunt, solis Syracusanis exceptis, quas ipsi Syracusani exusserant. Inde Athenienses postridie Cyzicum navigarunt. Ac Cyziceni, a Peloponnesiis et Pharnabazo urbe deserta, Athenienses admiserrunt. Hic quum dies viginti commoratus fuisset Alcibiades, grandi a Cyzicenis accepta pecunia, nullo praeterea damno eis illato, in Praeconnesum navibus revertitur. Inde Perinthum ac Selymbriam navigat: ac Perinthii quidem exercitum in urbem admittunt: Selymbrienses autem non admisere quidem, pecuniam tamen numerarunt. Inde Chrysopolim Chalcedoniæ delati, oppido illo muris cincto, locum in eo ad colligendas decumas constituerunt; ac statim decumam de venientibus e Ponto navibus

τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλοίων, [καί] ψυλακήν ἐγκαταλι-
πόντας ναῦς τριάκοντα καὶ στρατηγὸν δύο, Θηραμένην
καὶ Εὐβούλον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελείσθαι καὶ τῶν ἐκ-
πλεόντων πλοίων καὶ εἰ τι ἄλλο δύναντο βλάπτειν τοὺς
πολεμίους. Οἱ δ' ἄλλοι στρατηγοὶ εἰς τὸν Ἑλλήσπον-
τον ὤρουντο. 21 Παρὰ δὲ Ἰπποκράτους τοῦ Μινδάρου
ἐπιστολῆς εἰς Λακεδαιμόνα γράμματα πεμφθέντα ἐκ-
λωσαν εἰς Ἀθήνας λέγοντα τάδε· Ἐρρεῖ τὰ καλὰ Μίν-
δαρος δ' ἀπεσούα. Πεινῶντι τῶνδρες. Ἀπορίομες
τί γρή δρᾶν. 22 Φαρνάβαζος δὲ παντὶ τῷ τῶν Πε-
λοποννησίων στρατεύματι καὶ τοῖς συμμάχοις παρακε-
λευσάμενος μὴ ἀθυρεῖν ἐνεκα ἔθλου, ὥς ὄντων πολλῶν
ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἕως ἂν τὰ σήματα σῶα ᾖ, ἑκάστῳ τ'
ἔδωκεν ἐκάστη καὶ θυδίου δυοῖν μετρηῖν, καὶ ὀπλίτας
τοὺς ναύτας ψυλακὰς κατέστησε τῆς ἐαυτοῦ παραλα-
λαστίας γῆς. 23 Καὶ συγκαλέσας τοὺς τε ἀπὸ τῶν
πόλεων στρατηγούς καὶ τριηράρχους ἐκέλευε ναυπη-
γεῖσθαι τριῆρεις ἐν Ἀντάνδρῳ ὅσας ἕκαστος ἀπόλλεσεν,
χρήματα τε διδόους καὶ ὕλην ἐκ τῆς Ἰδης κομίζεσθαι
πράξων. 24 Ναυπηγουμένων δὲ οἱ Συρακοῦσι ἀμα-
τοῖς Ἀντανδρίοις τοῦ τεύχους τι ἐπετίθεσσαν, καὶ ἐν τῇ
προουρᾷ ἔγραψαν πάντων μάλιστα. Διὰ ταῦτα δὲ εὐερ-
γεία τε καὶ πολιτεία Συρακοῦσις ἐν Ἀντάνδρῳ ἐστὶ.
Φαρνάβαζος μὲν οὖν ταῦτα διατάξας εὐθὺς εἰς Καλ-
χεδῶνα ἐδοξίει.

25. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἡγγέλθη τοῖς τῶν Συ-
ρακοσίων στρατηγοῖς ὅτι φεύγοιεν οἰκοῦν ἐπὶ τοῦ
ὄρητος. Συγκαλέσαντες οὖν τοὺς ἐαυτῶν στρατιώτας
Ἑρμοκράτην προηγουμένου ἀπολυρόντο τὴν ἐαυτῶν
συμπορίαν, ὥς ἀδίκως φεύγοιεν ἅπαντες παρὰ τὸν νόμον
παρήγεσάν τε προθύμους εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ, ὥσπερ τὰ
πρότερα, καὶ ἀνδρας ἀγαθοὺς πρὸς τὰ αἰεὶ παραγγελλό-
μενα, ἐκείσθαι δὲ ἐκέλευον ἄρουντας, μέχρι ἂν ἀρίκων-
ται οἱ ἔργα μὲν ἀντ' ἐκείνων. 26 Οἱ δ' ἀναβόησαν-
τες ἐκέλευον ἐκείνους ἄρχειν, καὶ μάλιστα οἱ τριηράρχοι
καὶ οἱ ἐπιβάται καὶ οἱ κυβερνήται. Οἱ δ' οὐκ ἔρασαν
δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἐαυτῶν πόλιν· εἰ δέ τις ἐπικα-
λοῖται τι αὐτοῖς, λόγον ἔρασαν γρῆναι δίδοναι, μεμνη-
μένους ὅσας τε ναυμαχίας αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς νενικήκατε
καὶ ναῦς εἰλήφατε, ὅσα τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀήτητοι
γεγονάτε ἡμῶν ἡγουμένων, τάξιν ἔροντες τὴν κρατί-
στην διὰ τε τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν καὶ τὴν ὑμετέραν
προθυμίαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπάρχου-
σαν. 27 Οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἐπαιτιωμένου, δεομένων
ἔμειναν ἕως ἀρίκοντο οἱ ἀντ' ἐκείνων στρατηγοί, Δῆ-
μαρχὸς τε Ἐπιδόκου καὶ Μύσκων Μενεκράτους καὶ
Πόταμις Γνωσίαι. Τῶν δὲ τριηράρχων ὁμόσυντες οἱ
πλείστοι κατάξιν αὐτοὺς, ἐπὶ εἰς Συρακοῦσας ἀρί-
κωνται, ἀπεπέμφαντο ὑποϊηθούλονται πάντας ἐπεινῶν-
τες. 28 Βία δὲ οἱ πρὸς Ἑρμοκράτην προσμιλῶν-
τες μάλιστα ἐπόθησαν τὴν τε ἐπιμέλειαν καὶ προθυ-
μίαν καὶ κοινότητα. Ὡν γὰρ ἐγίνωσκε τοὺς ἐπεικει-
στάτους τῶν τριηράρχων καὶ κυβερνητῶν καὶ ἐπιβατῶν,
ἐκάστης ἡμέρας τ' (προῦ καὶ πρὸς ἐσπεραν συναλίζων

exigebant, relicto ibi triginta navium praesidio cum duobus
ducibus, Theramene et Eubulo, qui et oppidum et naves e
Ponto venientes observarent, aliisque damnis hostes, qui-
buscunque possent, afficerent. Reliqui duces in Hellespon-
tum discesserunt. Interceptae sunt et litterae, atque Athenas
perlatae, quae ab Hippocrate Mindari legato Lacedaemonem
missae fuerant, his verbis scriptae: *Actum de praelaris: obiit Mindarus: esuriunt milites: nescimus quid sit agendum.* At Pharnabazus universas Peloponnesiorum
copias et socios cohortatus, ut salvis adhuc corporibus, li-
gnores causa minime dejectis animis essent, quorum vim
magnum ditio regis haberet; vestem singulis cum viatico
dum mensium donavit; praeterea nautis armatis, regionem
suam maritimam praesidiis munivit. Convocatis etiam praefec-
toribus urbium, et triemium praefectis, apud Antandrum
fremes tot adificare jussit, quot ipsorum quisque ami-
sisset, quibus simul pecunia sublevatis materiam ex Ida su-
mendam indicari jussit. Dum haec classis aedificatur,
Antandrii Syracusanorum ope muri partem quandam absol-
verunt, et in praesidio eorum opera mirifice probata fuit.
Eas ob causas factum, ut Syracusanis et bene de Antandro
promeriti dicantur, et ejus civitatis jus etiam nunc habent.
His ita constitutis, Pharnabazus mox Chalcedonem ad opem
ferendam contendit.

Accepere nuntium hoc tempore Syracusanorum duces exi-
lii sui, quod eis plebiscito fuerat irrogatum. Quapropter
convocatis militibus, Hermocrate ceterorum nomine verba
faciente, calamitatem suam deplorabant; qui per injuriam,
et praeter leges universi exultare jubentur; hortabantur in-
de, ut etiam deinceps ad imperata facienda prompte forti-
terque se gererent, quemadmodum fecissent hactenus: et
magistratus legerent, donec adessent ii, qui jam suo essent
loco designati. Milites clamore sublati, ipsi ut cum imperio
essent, jubebant, imprimisque volebant hoc triemium
praefecti, et milites classiciarii, et gubernatores. Duces con-
tra monebant, adversus rempublicam seditionem movendam
non esse: si vero accusationes in se ab aliquo instituerentur,
suam ut causam agerent, hortabantur; in memoriam revo-
cantes, quot navalibus praeliis victores ipsi nullis adjutori-
bus fuissent, quot cepissent naves, quoties cum aliis invicti
ductu suo exstiterent, etiam locum (inquunt) honestissi-
mum in acie tuentes, quum propter virtutem vestram tum
alacritatem nostram, sive quid terra, sive mari gereretur.
Quum neque quisquam in eos quidquam culpae conferret, et
ab omnibus rogarentur, mansere, donec qui eis succederent,
duces advenirent, Demarchus Epidoci, Musco Menecratis,
Potamis Gnosiae filii. Quumque maxima pars triremibus
praefectorum jurejurando confirmasset, se illos, posteaquam
Syracusas rediissent, in patriam reducturos; etiam laudibus
prosequentes ita dimiserunt omnes, ut quo visum esset,
concederent. Imprimis vero qui Hermocrate privatim ute-
bantur, diligentiam ejus, et alacritatem, et popularitatem
vehementer desiderabant. Nam de triemium praefectis,
et gubernatoribus, et militibus classiciariis, optimum quem-
que sibi cognitum singulis diebus ad contubernium in ta-

πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν αὐτοῦ ἀνεξυνούτο, τι ἐμελλεν ἢ λέγειν ἢ πράττειν, καὶ αἰνέτους ἐδίδασκε κελεύων λέγειν τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παραχρήμα, τὰ δὲ βουλευσαμένους. (31) Ἐκ τούτων Ἑρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ εὐδοξεῖ, λέγειν τε δοκῶν καὶ βουλεύειν τὰ κράτιστα. Κατηγορήσας δὲ Τισσαφέρνης ἐν Λακεδαιμόνι Ἑρμοκράτης, μαρτυροῦντος καὶ Ἀστυόχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ Φαρνάδαζον, πρὶν αἰτῆσαι χρήματα λαβῶν, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς Συρακούσας κάθοδον ξένους τε καὶ τριήρεις. Ἐν τούτῳ δὲ ἦσαν οἱ διάδοχοι τῶν Συρακοσίων ἐς Μίλητον καὶ παρέλαβον τὰς ναῦς καὶ τὸ στράτευμα.

32. Ἐν Θάσῳ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τούτων στάσεις γενομένης ἐκπίπτουσιν οἱ λακωνισταὶ καὶ ὁ Λάκων ἀρμολύτης Ἐτεόνικος. Κατατιθεὶς δὲ ταῦτα πρᾶξι σὺν Τισσαφέρνηι Πασσιππίδας ὁ Λάκων ἐφυγεν ἐκ Σπάρτης· ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, ὃ ἐκείνος ἠθροΐκει ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐξεπέμψθη Κρατισσιππίδας, καὶ παρέλαβεν ἐν Χίῳ. (33) Περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Θρασύλλου ἐν Ἀθήναις ὄντος Ἄγεις ἐκ τῆς Δακελείας προνομήν ποιούμενος πρὸς αὐτὰ τὰ τεύχη ἤλαθε τῶν Ἀθηναίων· Θράσυλλος δὲ ἐξαγαγὼν Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ὄντας ἀπαντας παρετάξατο πρὸς τὸ Λύκειον γυμνάσιον, ὡς μαχόμενος, ἂν προσώσιν. (34) Ἰδὼν δὲ ταῦτα Ἄγεις ἀπήγαγε ταχέως, καὶ τινες αὐτῶν ὀλίγοι τῶν ἐπὶ πᾶσιν ὑπὸ τῶν φίλων ἀπέθανον. Οἱ οὖν Ἀθηναῖοι τῷ Θρασύλλῳ διὰ ταῦτα ἔτι προθυμότεροι ἦσαν ἐφ' ὃ ἔθηκε, καὶ ἐψηφίσαντο ὀπλίτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλίους, ἱππέας δὲ ἑκατὸν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. (35) Ἄγεις δὲ ἐκ τῆς Δακελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ αἰτοῦ εἰς Πειραιᾶ καταθέντα, οὐδὲν ὄρελος ἐφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολλὴν ἤδη χρόνον Ἀθηναίους εἰργίνεσθαι τῆς γῆς, εἰ μὴ τις στήσῃ καὶ ὅθεν ὁ κατὰ θάλατταν σίτος φοιτᾷ· κράτιστόν τε εἶναι Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίου, προξένον ὄντα Βυζαντιῶν, πέμψαι εἰς Καρχηδόνα τε καὶ Βυζάντιον. (36) Δόξαντος δὲ τούτου, ἐληρωθεῖσιν νεῶν ἐκ τε Μεγάρων καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων πεντεκαίδεκα στρατιωτικῶν μάλλον ἢ ταχυῶν ὤχετο. Καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλλυνται ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἐννεά νεῶν, αἱ αἱ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον, αἱ δ' ἄλλαι ἐφυγον εἰς Σηστόν, ἐκείθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἐσωθήσαν. (37) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι Ἀννίβα ἡγουμένου στρατεύσαντες ἐπὶ Σικελίαν δέκα μυριάσι στρατιᾶς αἰρούσιν ἐν τρισὶ μῆσι δύο πόλεις Ἑλληνίδας, Σελινούντα καὶ Ἱμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς τρίτη καὶ ἐνενηκοστή, ᾗ προστεθείσα ἑνωρὶς ἐνία Εὐαγόρου Ἡλείου, τὸ δὲ στάδιον Εὐβώτας Κυρηναῖος, ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν Σπάρτῃ Εὐαρχίππου, ἀρχόντος δ' ἐν Ἀθήναις Εὐαττίμονος, Ἀθηναῖοι μὲν Θορικὸν ἐτείχιζαν, Θράσυλ-

bernaculum suum mane ac vespere invitabat, et cum eis quidquid vel dicturus, vel facturus esset, communicabat; docebat etiam eos, et quædam non meditata extemplo proferre jubebat, quædam re deliberata. Ob has res magna erat Hermocratis in consessu publico fama quod optima quæque tum dicere tum consulere existimaretur. Idem quum Tissaphernem Lacedæmone accusasset, ac non solum Astyochi testimonio juvaretur, sed etiam ipse verum dicere visus esset; ad Pharnabazum se conferens, pecuniam prius, quam peteret, impetrabat; eaque stipendiariorum militum et triremium copiam sibi ad reditum in patriam comparabat. Interea Syracusanorum ducum successores Miletum venerunt, eisque copiarum cum navibus traditæ sunt.

Eodem tempore coorta in Thaso seditione, omnes qui a Lacedæmoniorum partibus stabant, una cum Lacedæmonio præfecto Eteonico pulsati sunt. Id quia Tissapherne juvante Pasippidas Lacedæmonius perfecisse insimularetur, Sparta exulare jussus est. Ejus loco ad navales copias, quas ipse de sociis coegerat, Cratesippidas missus, in Chio suam eas in potestatem accepit. Accidit hoc etiam tempore, dum Athenis Thrasyllus ageret, ut Agis Decelea prædatorum egresus, ad ipsos usque muros Atheniensium accederet. Ibi Thrasyllus, et Athenienses et alios omnes qui erant in urbe, eduxit; propterque gymnasium Lyceum aciem opposuit hostibus, manum conserturus, si accederent. Quod quum vidisset Agis, celeriter abduxit suos, amissis paucis extremo in agmine, quos velites interemere. Ob hæc Athenienses alacrius etiam concessere Thrasylo ea quorum causa venerat, et decrevere, ut delectu habito, mille gravis armaturæ pedites, equites centum, triremes quinquaginta sumeret. Agis autem, quum e Decelea frumento onusta complura navigia ferri cursu in Piræum cerneret, frustra suos aiebat longo jam temporis spatio terra prohibere Athenienses, nisi quis eos ab illis etiam locis excluderet, unde mari frumentum veheretur: adeoque optimum fore, si Clearchus Ramphii filius, qui publicus esset Byzantium hospes, Chalcidionem Byzantiumque mitteretur. Hac sententia comprobata, discessit is, explentibus quindecim navium numerum Megarensibus ac reliquis sociis, quæ ipsæ magis essent militi vehendo idoneæ, quam celeres. Harum tres in Hellesponto ab novem Atticis demersæ sunt navibus, quæ perpetuo in his locis naves observabant: ceteræ Sestum fuga se receperunt, ac salvæ Byzantium inde pervenere. Atque hic ejus anni finis fuit, quo Carthaginenses Hannibale duce cum centum milibus hominum in Siciliam profecti, trium mensium spatio Græci nominis oppida duo, Selinuntum et Himeram ceperrunt.

CAPUT II.

Anno sequente, in quem Olympias nonagesima tertia incidit, qua Elei Evagoræ adjuncta biga victoriam consequuta est atque in stadio Eubotas Cyrenensis, Euarchippo apud Spartanos Ephoro, Athenis Euctemone Archonte, Athenienses Thoricum muniverunt, et Thrasyllus sumptis navibus si-

λος δὲ τὰ τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν καὶ πεντακισχίλιους τῶν ναυτῶν πελταστὰς ποιησάμενος ὡς ἄρα καὶ πελταστὰς ἐσθμένους ἐξέπλευσεν ἀρχομένην τοῦ θέρους εἰς Σάμον. (2) Ἐκεῖ δὲ μέντας πρὸς ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Πυγολᾶν καὶ ἐνταῦθα τὴν τε χωρίαν ἐδῆεν καὶ προσέβαλλε τῷ τείρει. Ἐκ δὲ τῆς Μυλήτου βοηθήσαντες τινες τοῖς Πυγελῆσιν διεσπαρμένους ὄντας τῶν Ἀθηναίων τοὺς φίλους ἐδίωκον. (3) Οἱ δὲ πελτασταὶ καὶ τῶν ὀπλιτῶν δύο λόχοι βοηθήσαντες πρὸς τοὺς αὐτῶν φίλους ἀπέκτειναν ἅπαντας τοὺς ἐκ Μυλήτου ἐκτὸς οἰκῶν, καὶ ἀσπίδας ἔλαβον ὡς διακοσίας, καὶ τρόπαιον ἔστησαν. (4) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπλευσαν εἰς Νότιον, καὶ ἐνταῦθεν παρασκευασάμενοι ἐπορεύοντο εἰς Κολοφῶνα. Κολοφῶνιοι δὲ προσεχώρησαν. Καὶ τῆς ἐπιστάσης νυκτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν Λυδίαν ἀρχαίζοντες τοῦ σίτου, καὶ κώπας τε πολλὰς ἐνέπεισαν καὶ γόνατα ἔλαβον καὶ σὺνδράκονα καὶ ἄλλα λεῖαν πολλὰν. (5) Στάγης δὲ ὁ Πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὄν. ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου διεσκαδασμένοι ἦσαν κατὰ τῆς ἰδίας λεῖας, βοηθήσαντων τῶν ἱππέων ἕνα μὲν ζῶον ἔλαβον, ἐπὶ δὲ ἀπέκτεινε. (6) Θράσυλλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπήγαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιάν, ὡς εἰς Ἐρεσον πλεουσόμενος. Τισσαφέρνης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ ἐπιγέγραμα, στρατιάν τε συνέλεγε πολλὴν καὶ ἱππεῖς ἀπέστειλε παραγγέλλον ἅσιν εἰς Ἐρεσον βοηθεῖν τῇ Ἀρτέμιδι. (7) Θράσυλλος δὲ ἐδόξη καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς Ἐρεσον ἐπλευσε, καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας πρὸς τὸν Κορησσὸν ἀποβύσας, τοὺς δὲ ἱππεῖς καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας καὶ τοὺς ἄλλους πάντας πρὸς τὸ εἶος ἐπὶ τὰ ἔτερα τῆς πόλεως, ἄρα τῇ ἡμέρᾳ προσῆγε δύο στρατόπεδα. (8) Οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐδοξήσαν σφίσιν, οἱ τε σύμμοχοι οὗς Τισσαφέρνης ἤγαγε, καὶ Συρακοῖσι οἱ τ' ἀπὸ τῶν προτέρων εἰκοσι νῆων καὶ ἀπὸ ἑτέρων πέντε, αἱ ἔσυχον τότε παραγόμεναι, νεωστὶ ἤκουσαι μετὰ Εὐκλείους τε τοῦ Ἱππωνος καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἀριστογένηος στρατηγῶν, καὶ Σελινουσίαι δύο. (9) Οὗτοι δὲ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ὀπλίτας τοὺς ἐν Κορησσῷ ἐδοξήσαν, τοὺς δὲ πρεσβύτεροι καὶ ἀποκτείναντες αὐτῶν ὡς εἰ ἑκατὸν καὶ εἰς τὴν θάλατταν καταδιώξαντες πρὸς τοὺς παρὰ τὸ εἶος ἐτρέποντο. Ἐργον δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπώλοντο αὐτῶν ὡς τριακόσιοι. (10) Οἱ δὲ Ἐρέσιοι τρόπαιον ἐνταῦθα ἔστησαν καὶ ἕτερον πρὸς τῷ Κορησσῷ. Τοῖς δὲ Συρακοῖσι καὶ Σελινουσίαις κρατίστοις γενομένοις ἀριστεία ἔδοκον καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πολλοῖς, καὶ οἰκίαν ἀπέλειαν ἔδωκαν τῷ βουλευμένῳ αἰὲ Σελινουσίαις δὲ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπολώλει, καὶ πολιτείαν ἔδωκαν. (11) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες ἀπέπλευσαν εἰς Νότιον, καὶ οἱ θάψαντες αὐτοὺς ἐπλευσαν ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἠλλησπόντου. (12) Ὀρυσύντες δὲ ἐν Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου εἶδον παραπλεύσας εἰς Ἐρεσον τὰς Συρακοῖας νᾶς πέντε καὶ εἰκοσι καὶ ἐπ' αὐτὰς ἀναγθέντες τέσσαρας μὲν ἔλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δ' ἄλλας κατεδίωξαν εἰς Ἐρεσον. (13) Καὶ τοὺς μὲν

bi decretis, et nautis quinquies mille cetratorum instar armatis, ut iis simul tanquam cetratis uteretur, aestate incunte ad insulam Samum navigavit. Ubi quum triduum mansisset, Pygola discedit. Hic agros populatus, ad oppidi murum copias admovet. Tum Milesii quidam Pygelensibus opem ferentes, palatos hinc inde velites Atheniensium persequuntur. At vero cetrati, et gravis armaturae peditem cohortes duae, velitibus suis ope lata, illos omnes, qui Mileto venerant, praeter paucos quosdam, occidunt et scutis plus minus ducentis potiti tropeum statuunt. Postidie Notium navigant. Inde, posteaquam ad iter se paravere, Colophonem pergunt. Transcunt in eorum partes Colophonii. Atque nocte proxima Lydiam ingressi, matura jam segete, multos vicos exurunt, pecuniam, mancipia, praedam aliam ingentem rapiunt. Tum Persa quidam Stages, qui ea praesidio obtinebat loca, quo tempore Athenienses hinc inde sparsi ac praede separatim intenti erant, equitum subsidio vivum unum capit, et septem interfecit. Post haec ad mare Thrasylus copias ducit, quasi Ephesum navigaturus. Tissaphernes autem, hoc conatu hominis animadverso, magnas cogit copias, equitesque dimittit, imperans omnibus ut Diene latum opem Ephesum accurrerent. Thrasylus, die, postquam invasit Lydiam, septimo decimo, Ephesum navigat, ac gravem armaturam ad Coressum, equites vero, cetratos, equibatas, et ceteros omnes propter paludem, ex oppidi parte altera exponit, quinque jam illuxisset, bipeditum exercitum admovet. Cui oppidum auxilio venerunt, necnon socii quos Tissaphernes adduxerat, Syracusani tam illi, qui in prioribus viginti navibus venerant, quam qui in navibus quinque aliis, quae recens cum Eucleo Hipponis, et Heraclide Aristogenis filius, praetoribus, appulerant, itemque Selinuntiae duae naves. Omnes hi primum gravis armaturae pedites, qui erant Coressi, aggreduuntur. Eos posteaquam in fugam verterunt, et, interfectis plus minus centum, reliquosque ad mare persequuti fuere, ad eos, qui propter paludem erant, se convertunt. Coniecere et illic se Athenienses in fugam, trecentis fere eorum interfectis. Ephesii vero tropeum statuerunt hoc loco et alterum apud Coressum. Syracusanis autem et Selinuntiis permultis, qui praeclassissime se gesserant, premia fortissimo cuique debita publice privatimque sunt data, et immunitas perpetua est concessa, si quis esse civis cuperet; Selinuntiis etiam, quando patriam illi amisissent, Ephesi jus civitatis donaverunt. Athenienses receptis per inducias mortuis, Notium discedunt; hic quum illos humassent, Lesbum versus et Hellespontum navigant. Ingressi Methymnensem in Lesbo portum, naves illas viginti quinque Syracusanas ex Epheso praeterveli conspiciunt; itaque adversus eas in altum proveci, quatuor una cum ipsi vectoribus ceperunt, reliquas Ephesum usque persequuti

ἄλλους αἰγμαλῶτους Θρασύλλους εἰς Ἀθήνας ἀπέπεμψε πάντας, Ἀλκιβιάδην δὲ Ἀθηναῖον, Ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιὸν καὶ συμφυγάδα, ἀπέλυσεν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπλευσεν εἰς τὴν Σηστόν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα· (14) ἐκεῖθεν δὲ ἅπασα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς Λάμψακον. Καὶ χειμῶν ἐπῆει, ἐν ᾧ οἱ αἰγμαλῶται Συραχάσιοι, εἰργασμένοι τοῦ Πειραιῶς ἐν λιθοτομαῖς, διορύξαντες τὴν πέτρην, ἀποδράντες νυκτὸς ὄχοντο εἰς Δεκέλειαν, οἱ δ' εἰς Μέγαρα. (15) Ἐν δὲ τῇ Λαμψάκῳ συντάττοντος Ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν οἱ πρότεροι στρατιῶται οὐκ ἠδούλοντο τοῖς μετὰ Θρασύλλου συντάττεσθαι, ὥς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήττητοι, ἐκείνοι δὲ ἡττημένοι ἦκοιεν. Ἐνταῦθα δὲ ἔχειμαζον ἅπαντες Λάμψακον τειχιζόντες. Καὶ ἐστράτευσαν πρὸς Ἀβυδὸν· (16) Φαρνάβαζος δ' ἐβοήθησεν ἵπποις πολλοῖς, καὶ μάχῃ ἡττηθεὶς ἔφυγεν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν ἔχων τοὺς τε ἱππέας καὶ τῶν ὀπλιτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ὧν ἦρχε Μένανδρος, μέχρι σκότος ἀφειλετο. (17) Ἐκ δὲ τῆς μάχης ταύτης συνέβησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὐτοῖς καὶ ἡσπάζοντο τοὺς μετὰ Θρασύλλου. Ἐξῆλλον δὲ τινας καὶ ἄλλας ἐξόδους τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἡπειρον καὶ ἐπόρουν τὴν βασιλέως χώραν. (18) Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς τὸ Κορυθαίσιον τῶν Εἰλώτων ἀρεστώτας ἐκ Μαλέας ὑποσπόνδους ἀφῆκαν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ Τραχινίᾳ Ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίκους, ἀντιτεταγμένων πάντων πρὸς τοὺς Οἰτρίους πολεμίους ὄντας, προέδοσαν, ὥστε ἀπολίσθαι αὐτῶν πρὸς ἐπταχσίους σὺν τῷ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστῇ Λαβῶτῃ. (19) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐληγεν οὗτος, ἐν ᾧ καὶ Μῆδοι ἀπὸ Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀποστάντες πάλιν προσχώρησαν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους δ' ἐν Φωκαίᾳ νεὸς τῆς Ἀθηναῖς ἐνεπρήσθη πρηστῆρος ἐμπειρόντος. Ἐπεὶ δ' ὁ χειμῶν ἐληγε, Παντακλέους μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δ' Ἀντιγένοῦς, ἑαρος ἀρχομένου, δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἐτῶν τῷ πολέμῳ παρεληλυθότων, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσαν εἰς Προκίοντεςον παντὶ τῷ στρατοπέδῳ. (2) Ἐκείθεν δ' ἐπὶ Καλχηδὸνα καὶ Βυζάντιον ὁρμήσαντες ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸς Καλχηδόνη. Οἱ δὲ Καλχηδόνιοι προσκόντας αἰσθόμενοι τοὺς Ἀθηναίους, τὴν λείαν ἅπασιν κατέθεντο εἰς τοὺς Βιθυνοὺς Θραῖας ἀστυγεῖτονας ὄντας. (3) Ἀλκιβιάδης δὲ λαβὼν τῶν τε ὀπλιτῶν ὀλίγους καὶ τοὺς ἱππέας, καὶ τὰς ναῦς παραπλεῖν κελεύσας, ἑλθὼν εἰς τοὺς Βιθυνοὺς ἀπῆτει τὰ τῶν Καλχηδόνων χρήματα· εἰ δὲ μὴ, πολεμήσειν ἐρη αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀπέδσαν. (4) Ἀλκιβιάδης δὲ ἐπεὶ ἤκεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν τε λείαν ἔχων καὶ πίστει πεποιημένος, ἀπετείχετο τὴν Καλχηδόνα παντὶ τῷ στρατοπέδῳ ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν καὶ τοῦ ποταμοῦ ὅσον ὁδὸν ἦν ὑλλῖνον τεῖχει. (5) Ἐνταῦθα Ἱπποκράτης μὲν ὁ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστὴς ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε

sunt. Captivos ceteros Athenas Thrasylos omnes misit, unum Alcibiadem Atheniensem, consobrinum Alcibiadis, exillique socium, [miserans] dimisit. Hinc Sestum ad reliquum exercitum navigavit, unde copiae universae Lampsacum trajecerunt. Aderat jam hiems, qua captivi Syracusani, qui in Piræeo lapidinis inclusi erant, saxo perfosso, noctu partim fuga Deceleam, partim Megara dilapsi sunt. Ceterum Lampsaci quum Alcibiades universas copias in eodem ordines redigere vellet, nolebant veterani milites in eosdem cum Thrasyli militibus ordines collocari: quod se invictos esse dicerent, illi victi venirent. Omnes tamen ibi in hibernis habiti sunt, et Lampsaco munito, expeditionem adversus Abydum susceperunt. Ferebat his opem magna cum equitum manu Pharnabazus, sed proelio superatus terga dedit. Hunc cum equitatu suo, et centum viginti gravis armaturae peditibus, quibus Menander praeerat, persequutus est Alcibiades, donec tenebrae ipsum hostium manibus eriperent. Post hanc pugnam milites inter se sponte sua permisti, amice complectebantur eos, qui cum Thrasylo fuerant. Eadem hieme diversis aliis vicibus egressi, ditionem regis populationibus vexabant. Hoc etiam tempore Lacedaemonii quosdam Helotas, qui e Malea in Coryphasium secesserant, fide data dimiserunt. Et Heracleae Trachiniae advenas Achaei, quum omnes adversus Cetaeos hostes publicos in acie starent, deseruere: quo factum, ut eorum ad septingentos una cum Labota, Lacedaemonio praefecto, interficerentur. Hic ejus anni fuit exitus, quo etiam Medi, qui a Dario Persarum rege defecerant, rursus ei se reddiderunt.

CAPUT III.

Anno sequente Minervae sanum apud Phocaeenses, delapso in id prestere, succensum fuit. Hieme jam exacta, quum, Pantacle Ephoro, Antigene Archonte, essent elapsi anni ab initio belli duo et viginti, primo vere cum universis copiis Athenienses in Praeconnesum navigarunt. Inde Chalcedonem versus ac Byzantium profecti, castra Chalcedoni admoverunt. At Chalcedonenses, posteaquam de Atheniensium adventu cognovere; fortunas suas omnes apud Thraces, qui Bithyni erant, oppidoque ipsorum finitimi, deposuere. Tum Alcibiades, sumptis secum, praeter equites, gravis armaturae peditibus non multis, ac mandans, ut oram maris naves legerent: in Bithynorum fines pergit, et Chalcedonensium fortunas repetit: ni pareant, bello se ipsos aggressurum minatur. At illi eas tradidere. Posteaquam in castra reversus Alcibiades esset, jam spoliis auctus, et constituta cum Bithynis pace, Chalcedonem cum copiis universis ab una maris parte ad alteram ligneo muro cinxit, intercluso etiam flumine, quantum ejus fieri poterat. Inde praefectus Lacedaemonias, Hippocrates, oppido mili-

τοὺς στρατιώτας, ὡς μαχόμενοι· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάξαντο αὐτῷ, Φαρνάβαζος δὲ ἐξῶ τῶν περιτειγισμάτων προσεβόηει στρατιᾷ τε καὶ ἵπποις πολλοῖς. (6) Ἱπποκράτης μὲν οὖν καὶ Θράσυλλος ἐμάχοντο ἑκάτερος τοῖς ὀπλιταῖς χρόνον πολλόν, μέχρι Ἀλκιβιάδης ἔχρων ὀπλίτας· τὲ τινὰς καὶ τοὺς ἵππους ἐβόηθησε. Καὶ Ἱπποκράτης μὲν ἀπέθανεν, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. (7) Ὅμως δὲ καὶ Φαρνάβαζος, οὐ δυνάμενος συμμῆσαι πρὸς τὸν Ἱπποκράτην διὰ τὴν στενοπορίαν, τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ἀποτειγισμάτων ἐγγὺς ὄντων, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ τῶν Καλχηδονίων, οὗ ἦν αὐτῷ τὸ στρατόπεδον. (8) Ἐκ τούτου δὲ Ἀλκιβιάδης μὲν ὤρετο εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ εἰς Χερρόνησον γρήματα πράξων· οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ συνέχωρῃσαν πρὸς Φαρνάβαζον ὑπὲρ Καλχηδόνας εἰκοσι τέλαντα δούναι Ἀθηναίοις Φαρνάβαζον καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις Ἀθηναίων ἀναγκάσειν, (9) καὶ ὅρκους ἔδωκαν καὶ ἔλαβον παρὰ Φαρνάβαζου ὑποτελεῖν τὸν φόρον Καλχηδονίους Ἀθηναίοις ὅσον περ εἰλόθεσαν καὶ τὰ δευόμενα γρήματα ἀποδοῦναι, Ἀθηναίους δὲ μὴ πολεμεῖν Καλχηδονίους, ἕως ἂν οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις ἔλθωσι. (10) Ἀλκιβιάδης δὲ τοῖς ὅρκοις οὐκ ἐτύγχανε παρόν, ἀλλὰ περὶ Σηλυβρίαν ἦν· ἐκείνην δ' εἶδὼν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦγεν, ἔχων Σεβρόνησίτας τε πανδημεῖ καὶ ἀπὸ Θράκης στρατιώτας καὶ ἵππους πλείους τριακασίους. 11 Φαρνάβαζος δὲ ἀξίων εἶναι κἀκείνους ὁκνοῦναι, περιέμενεν ἐν Καλχηδόνι, μέχρι ἔλθαι ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἐπεὶ δ' ἦλθεν, οὐκ ἔφη ὁμείσθαι, εἰ μὴ κἀκείνους αὐτῷ ὁμείτῃ. 12 Μετὰ ταῦτα ὁμοσεν ὁ μὲν ἐν Χρυσόπολει ὅς Φαρνάβαζος ἐπέμπε Μιτροβάται καὶ Ἀρνάπει, ὁ δ' ἐν Καλχηδόνι τοῖς παρ' Ἀλκιβιάδου· Εὐρυπτολέμῳ καὶ Διοτίμῳ τὸν τε κοινὸν ὅρκον καὶ ἰδίᾳ ἀλλήλοις πίστει ἐποιήσαντο. 13 Φαρνάβαζος μὲν οὖν εὐθὺς ἀπῆει, καὶ τοὺς παρὰ βασιλέα πορευομένους πρέσβεις ἀπαντᾶν ἐκέλευσεν εἰς Κύζικον. Ἐπέμψθησαν δὲ Ἀθηναίων μὲν Δωρόθεος, Φιλοδόκης, Θεογένης, Εὐρυπτολέμος, Μαντίθεος, σὺν δὲ τούτοις Ἀργεῖοι Κλεόστρατος, Πυρρόλοχος· ἐπορεύοντο δὲ καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεις Πασσιπίδας καὶ ἑτέροι, μετὰ δὲ τούτων καὶ Ἑρμοκράτης, ἤδη φεύγων ἐκ Συρακουσῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πρόξενος. 14 Καὶ Φαρνάβαζος μὲν τούτους ἦγεν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ Βυζάντιον ἐπολιόρκουν περιτειγίσαντες, καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἀκροβολισμούς καὶ προσβολὰς ἐποιῶντο. 15 Ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ ἦν Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος ἀρμοστής καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιόικων τινὲς καὶ τῶν νεοδαμωδῶν οὐ πολλοὶ καὶ Μεγαρεῖς καὶ ἄρχων αὐτῶν Ἐλιξος Μεγαρεὺς καὶ Βοιωτοὶ καὶ τούτων ἄρχων Κοιρατάδας. 16 Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς οὐδὲν ἰδύναντο διαπράξασθαι κατ' ἰσχυρὸν, ἐπεισάν τινὰς τῶν Βυζαντιῶν προδόναι τὴν πόλιν. 17 Κλέαρχος δὲ ὁ ἀρμοστής οἴόμενος οὐδένα ἂν τοῦτο ποιῆσαι, καταστήσας δὲ ἅπαντα ὡς ἰδύναντο κάλλιστα καὶ ἐπιτρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει Κοιρατάδῃ καὶ Ἐλιξῷ, διέβη παρὰ τὸν

tem suum, proelio cum hoste congressurus, eduxit. Athenienses vero adversus eum aciem instruxerunt. Interea Pharnabazus extra murum, quo urbs cingebatur, cum copiis suis et magno equitatu opem obsessis ferebat. Itaque Hippocrates et Thrasyllus, uterque gravis armaturae peditibus instructus, inter se diu dimicantur : donec cum nonnullis armaturae gravis peditibus, et equitatu, suis Alcibiades opem ferret. Tunc interfectus est Hippocrates, milites vero ipsius fuga se in oppidum receperunt. Pharnabazus etiam, quum ob locorum angustiam, quia flumen et munitiones istae propinque erant, conjungere se cum Hippocrate non posset; suos ad fanum Herculis, quod est in agro Chalcedonensium, et quo loco castra habebat, abduxit. Post haec Alcibiades pecuniae cogendae causa in Hellespontum et Chersonesum profectus est : ceteri duces in has conditiones de Chalcedone cum Pharnabazo pacti sunt : Daret Atheniensibus Pharnabazus talenta viginti, et ad regem legatos Atheniensium deduceret. Tum jusjurandum ultro citroque praestitum, ut Chalcedonenses solverent Atheniensibus tantum tributum quantum antehac consueverant, redderent item pecuniam debitam : at Athenienses non facerent bellum Chalcedonensibus, donec legati a rege redissent. Quum hoc jusjurandum praestaretur, non aderat Alcibiades : quippe qui tunc ad Selymbriam esset. Ea capta, Byzantium cum Chersonesiis universis, militibus item e Thracia, et equitibus supra tercentum accessit. Pharnabazus vero qui aequum esse censuit, Alcibiadem quoque praestare jusjurandum illud, expectabat Chalcedone, dum ille Byzantio veniret. Quum is venisset, juraturum se negabat, ni et ille sibi juramentum praestitisset. Ita deinde Chrysoptoli Alcibiades Mitobati et Arnapi, Pharnabazi legatis, juravit; Pharnabazus autem Chalcedone legatis Alcibiadis, Euryptolemo et Diotimo; ac non solum jusjurandum publicum praestiterunt, sed privatim etiam ipsi federibus se devinxerunt. Quo facto, recta Pharnabazus discedit, ac legatos ad regem proficiscentes occurrere sibi apud Cyzicum jussit. Missi fuere Atheniensium nomine Dorotheus, Philodices, Theogenes, Euryptolemus, Mantitheus; et cum his Argivi, Cleostratus et Pyrrholochus. Etiam Lacedaemoniorum legatis, Pasippidas, cum ceteris, ad regem perrexere : quibus se conjunxit Hermocrates, qui jam Syracusis exulabat, ejusque frater Proxenus. Quos omnes Pharnabazus deducebat. Interea Athenienses Byzantium vallo cinctum obsident, et velitando atque excurrando ad ipsos usque muros procedebant. Erat in urbe Clearchus Lacedaemonius praefectus, et cum eo nonnulli ex vicinis, itemque novi populares pauci, et Megarenses cum Helixo Megarense duce, et Boeoti cum Coratada duce. Athenienses quum nihil efficere vi possent Byzantiis quibusdam persuaserunt, ut urbem proderent. At Clearchus praefectus, qui neminem hoc moliri putaret, rebus omnibus quantum poterat egregie constitutis, atque oppido Coratadae et Helixi fidei commisso, ad Pharnabazum

Φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθὸν τε τοῖς στρατιώταις παρ' αὐτοῦ ἠψόμενος καὶ ναῦς συλλέξων, αἱ ἦσαν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἄλλαι ἄλλη καταλειμμέναι προυρί-
δες ὑπὸ Πασσιπίδου καὶ ἐν Ἀντάνδρῳ καὶ ἄς Ἡγη-
σανδρίδας εἶχεν ἐπὶ Θράκης, ἐπιβάτης ὢν Μινδάρου,
καὶ ὅπως ἄλλαι ναυπηγηθείσιν, ἀθροαὶ δὲ γενόμεναι
πᾶσαι κακῶς τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων ποιοῦσαι
ἀποσπάσαι τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. (18)
Ἐπεὶ δ' ἐξέπλευσεν ὁ Κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν
πόλιν τῶν Βυζαντίων Κύδων καὶ Ἀρίστων καὶ Ἀνα-
ξικράτης καὶ Λυκοῦργος καὶ Ἀναξίλαος, (19) ὃς ὑπα-
γόμενος θανάτου ὕστερον ἐν Λακεδαιμόνι διὰ τὴν προ-
δοσίαν ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ
ῥῶσαι, παῖδας ῥῶν καὶ γυναῖκας λιμῷ ἀπολλυμένας,
Βυζάντιος ὢν καὶ οὐ Λακεδαιμόνιος· τὸν γὰρ ἐόντα
οἶον Κλέαρχον τοῖς Λακεδαιμονίων στρατιώταις διδο-
σιν διὰ ταῦτ' οὖν τοὺς πολέμιους ἐρῇ εἰσέσθαι, οὐκ
ἀργυρίου ἕνεκα οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν Λακεδαιμονίους·
(20) ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς παρεσκευάστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες τὰς
πύλας τὰς ἐπὶ τὸ Θράκιον καλουμένας εἰσέγγαγον τὸ
στράτευμα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. (21) Ὁ δὲ Ἐλίας καὶ
ὁ Κορατάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες ἐβόηθον μετὰ πάν-
των εἰς τὴν ἀγοράν· ἐπεὶ δὲ πάντῃ οἱ πολέμιοι κατεῖ-
χον, ὅλῃν ἔχοντες ὅ, τι ποιήσαιεν, παρέδωκαν σφῆς αὐ-
τοῖς. (22) Καὶ οὗτοι μὲν ἀπεπέμψθησαν εἰς Ἀθήνας,
καὶ ὁ Κορατάδας ἐν τῷ θρῆνῳ ἀπεθανόντων ἐν Πει-
ραιεὶ ἐλαθεν ἀποδράς καὶ ἀπεσύντη, εἰς Δεceleim.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Φρυγίας ἐν Γυρ-
ῳ ὄντες τὸν χειμῶνα τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον πεπρα-
γμένα ἥκουσαν. (2) Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐαριος μηνος
πρὸς αὐτοῖς παρὰ βασιλέα ἀπήντησαν καταβάντες
αἱ τὰ Λακεδαιμονίων πρέσβεις, Βωκώτιος ὄνομα καὶ ὁ
μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι ἀγγελοι, καὶ εἰσηγὼν ἐπὶ Λακε-
δαιμονίᾳ πάντων ὧν δέονται πεπραγμένα εἰς τὴν
βασιλείαν, (3) καὶ Κύρος, ὁρῶν πάντων τοῖς ἐπι-
λέτοις καὶ ἡμιπολεμήσιον Λακεδαιμονίαις, ἐπιστάτης
αἱ ἐρετοὺς χάτω πᾶσι τὸ βασιλεῖον σφραγίσαι ἐβου-
λετο, ἐν ᾧ ἦν καὶ τότε, Καταπέμψας Κύρον ἀγγεῖν
τοῖς ἐκ Κασσαλῶν ἀθροισμένοις. Τοῦ δὲ καὶ αὐτοῦ ἐστὶ
ἱστορία. (4) Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες οἱ τοῖς Ἀθηναίοις
πρέσβεις, καὶ ἐπειδὴ Κύρον εἶδον, ἐβούλοντο μὲν μέ-
λιστα παρὰ βασιλέα ἀναβῆναι, εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἔλαβον
ἱκανὰ· Κύρος δὲ Φαρναβάζῳ εἶπεν ὅτι παραδόντων
τοῖς πρέσβεσις ἑαυτῷ ἢ μὴ οὐκαὶ πῶς ἀποπέμψαι, ὅτι
ἱκανοὺς τοῖς Ἀθηναίοις μὴ εἰδέναι τὰ πεπραγμένα.
Φαρναβάζος δὲ τῶς μὲν κατεῖχε τοῖς πρέσβεσις,
ἑαυτὸν πρὶν μὲν ἀνάγειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, τοῖς
ἑκαστῷ ἀποπέμψαι, ὥς μηδὲν μέμνηντο· ὅτι, ἐπει-
δὴ ἡ ἀποπέμψις τρεῖς ἦσαν, ἐδεσθὲ τοῦ Κύρου ἀγγεῖν
αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἀπάγειν ἐπὶ θάλατταν,

in litus oppositum trajecit, et ut ab eo stipendium pro milite
sumeret, et ut naves cogeret, quæ in Hellesponto erant aliae
alibi a Pasippida ad excubias relictæ, et apud Antandrum;
quasque in Thracia Hegesandridas habebat, Mindari clas-
siarius, ut etiam aliae novæ construerentur, et universæ in
unum coactæ socios Atheniensium affligerent, eaque ratione
a Byzantii obsidione copias ipsorum abstraherent. Postea-
quam Clearchus discessit, hi, qui Byzantium prodiderunt,
Cydo, Aristo, Anaxicrates, Lycurgus, Anaxilaus, qui deinceps,
ob hanc proditionem Lacedæmone capitis reus, absolu-
tus fuit quod urbem ab se non proditam, sed conservatam
diceret, quum pueros ac mulieres fame pereuntes videret,
præsertim ipse non Lacedæmonius, sed Byzantius; nam
quod in urbe frumentum erat, Clearchus Lacedæmoniorum
militibus dederat; hanc enim ob causam se hostes intromi-
sisse alebat, neque pecunia corruptum, neque Lacedæmo-
niorum odio: hi igitur, postquam cum hoste rem composue-
runt, noctu portis iis apertis, quæ ad Thracium appellantur,
cum exercitu Alcibiadem introduxerunt. Tum Helixus et
Coeratadas, qui horum nihil intellexerant, cum universis ad
forum opis ferendæ causa concurrunt. Verum quum tene-
rent ubique hostes omnia, nec aliquid aliud facere possent;
hosti se dedunt. Atque illi missi sunt Athenas, ubi Coer-
atadas in hominum turba de navibus descendit in Pi-
raeo, clam aufugit, ac salvus Deceleam pervenit.

CAPUT IV.

Interea Pharnabazus et legati, quum apud Phrygiæ Gy-
rium hiemarent, quid esset actum de Byzantio, cogni-
verunt. Vere incunte pergentibus ad regem Lacedæmoni-
orum legati occurrunt, Bocotius nominæ cum ceteris, iidem-
que reliqui nuntii, qui ex Asia descendeabant. Narrabant
hi, Lacedæmoniis ab rege, omnia quæ peterent, impe-
trasse. Cyrus quoque obviam habuere, maritimis omnibus
navibus præfectorum, et in gerendo bello Lacedæmoni-
um viciorum, qui ad omnes Asia inferioris homines litteras
scribere cœperat, utrumque utrumque affert, quibus hæc etiam inter
alia continetur: « Mille ad inferiorem illas partes Cyrum,
carnum eorum qui ad Cassaliam conveniunt. » Vox autem
carnum significat domesticum et imperabilem. Quæ quum
legati Atheniensium audierant, et Cyrum ipsum jam villa-
rent, utrumque capere cupiebant ad regem ascendere; sin id non
esset, domum reverti. At Cyrus Pharnabazo mandat, ut
hæc legibus vel alia tractet, vel nonnullum domesticum dimitte-
ret, videlicet eorum Atheniensium imperare quid rerum imperio-
rum. At Pharnabazus quibus id imperium eis secum reti-
neret, quum imperium diceret, velle se ipsum ad regem
adire; nonnullum domesticum eis se remanentem, ne ullam
haberet imperio imperium. Verum postquam anni
tres eorum fuerant, Cyrum Pharnabazo scripsit, ut illos dimi-
teret, necesse enim, ne imperium præstare de redu-

ἐπειδὴ οὐ παρὰ βουλὴν. Πείθοντες δὲ Ἀριobarzάνην παρακαλεῖσθαι αὐτοὺς ἐκείλευον· ὁ δὲ ἀπήγαγεν εἰς Κίον τῆς Μυσίας, ὅθεν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν.

8. Ἀλκιβιάδης δὲ βουλούμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἀνήγαγ' εὐθὺς ἐπὶ Σάμου· ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν εἴκοσιν ἐπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κόλπον. (9) Ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἑκατὸν τάλαντα ἦγεν εἰς τὴν Θάσον. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θράκης ὤρετο, ἐκεῖθεν δὲ τὰ τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεβεστηκότα κατεστρέψατο καὶ Θάσον, ἔργουσαν κακῶς ὑπὸ τε τῶν πολέμων καὶ στάσεων καὶ λιμοῦ. (10) Θρασύλλος δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ εἰς Ἀθήνας κατέπλευσε· πρὶν δὲ ἔχειν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγὸς εἶδοντο Ἀλκιβιάδην μὲν ψεύγοντα καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόνωνα δὲ τρίτον ἐκ τῶν οἰκόντων. (11) Ἀλκιβιάδης δ' ἐκ τῆς Σάμου ἔρχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἴκοσιν, ἐκεῖθεν δ' ἀνήγαγ' εὐθὺς Γυθείου ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν τριήρων, ἃς ἐπυθνήετο Λακεδαιμονίους αὐτοὺς παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου θπὼς ἢ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔξει. (12) Ἐπεὶ δ' εὐώρα ἑαυτῷ εὖνοιον οὕσαν καὶ στρατηγὸν αὐτὸν χρημένους καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ᾗ πλουτήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἔτους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὃ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτρέψαι εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει· Ἀθηναῖοι γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδένομος σπουδαίου ἔργου τολμήσαι ἂν ἄψαθαι. (13) Καταπλέοντος δ' αὐτοῦ ὃ τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ ὃ ἐκ τοῦ ἄστεως ὄχλος ἤθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες καὶ ἰδεῖν βουλούμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες οἱ μὲν ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος (ἀπελογήθη ὡς) οὐ δικαίως ῥύποι, ἐπιβουλεύεις δὲ ὑπὸ τῶν ἑλαττων ἐκείνου δυνάμενων μοχθηρότερον τε λεγόντων καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου αἰετὸ κοινὸν αὐτόντος καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ, (14) ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα τῆς αἰτίας ἄρτι γεγεννημένης ὡς ἡτεροκότος εἰς τὰ μυστήρια, υπερβαλόμενοι οἱ ἔθροισι τὰ δοκούντα δίκαια εἶναι ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. (15) ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμνηχανίας δουλεύον ἡναγκάσθη μὲν θεραπεύειν τοὺς ἐλπίστους, κινδυνεύον αἰετὸ παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι τοὺς δὲ οἰκιστάτους πολίτας τε καὶ ζυγγομένους καὶ τὴν πόλιν ἄπασαν ὁρῶν ἐξαμαρτάνουσιν, οὐκ εἶχον ὅπως ὠρεομένη φυγῇ ἀπειργάμενος. (16) οὐκ ἔρυσαν δὲ τῶν οἰόντων αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεισθῆαι προημάτων οὐδὲ μεταστάσεις· ὑπάρχειν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡλικιωτῶν πλεον ἔχειν τῶν τε προσκυτέρων μὴ ἑλαττούσθαι, τοῖς δ' αὐτοῦ ἔθροισι τοιούτους δοκεῖν εἶναι οἷοις περ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθῆναι ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειψέντας δι' αὐτὸ τοῦτο ἀναπαύσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὅτι ἐτέρους βελτίστους οὐκ εἶχον χρῆσθαι. (17) οἱ

cendis ipsis ad mare, siquidem ad regem non deduxisset. Quamobrem ad Ariobarzanem ipsos miserunt, ac mandarunt ut suis eos restitueret. Is vero eos Cum usque deduxit, quod est Mysie oppidum; inde ad suorum castra navigio vecti sunt.

Ceterum quum vellet Alcibiades una cum militibus in patriam navigare, statim Samum versus solvit. Hinc sumptis secum viginti navibus, in Ceramicum sinum Carie navigavit; unde quum talenta centum coegisset, Samum reversus est. At Thrasybulus cum triginta navibus Thraciam petiit; atque inde quum alia, quæ ad Lacedæmonios deferant, oppida suam in potestatem redegit: tum vero Thasum, quæ et bellis, et seditionibus, et fame afflicta miserabiliter erat. Cum reliquis copiis Thrasyulus Athenas navigavit. Is priusquam appulerat, Athenienses jam duces legerant, Alcibiadem exulem, Thrasybulum absentem, Cononemque tertium ex iis qui domi degebant. Interea cum viginti navibus et pecunia Alcibiades e Samo in Parum navigavit. Inde vero recta Gytheum versus velebatur, ut triremes specularetur, quas istic triginta numero instruere Lacedæmonios audierat, atque etiam ut exploraret de suo in patriam reditu, quo civitas in ipsum esset animo. Quam ubi bene sibi velle animalverit, ita ut ducem se legissent et privatim necessarii se sui accesserant, in Piræum illo die navigavit, quo Plynteria civitas celebrabat, delubro Minervæ obvelato, quod nonnulli tam ipsi quam patrie infaustum esse ominabantur: nam eo die nemo Atheniensium aliquid rei serie suscipere audeat. Quum appelleret, omnis turba tum e Piræo, tum ex urbe ad naves confluere, admiratione duci, Alcibiadem videre cupere; prædicantes aliis, civium hunc unum esse præstantissimum, qui solus se purgavit, quod inique ejectus in exilium esset; circumventum insidiis illorum fuisse, qui et minus ipso potuerint, et inferiores dicendo fuerint, et rempublicam gesserint ex utilitate lucroque suo; hunc usque auxisse rempublicam cum de facultatibus privatim suis, tum etiam publicis patriæ. Voluisse eum illo tempore causam suam, paulo ante tanquam mysteriorum violator delatus, sine dilatione cognosci: verum adversarii ejus postulationem, quæ acquissima videbatur, in aliud tempus rejicientibus, absentem patria multatum fuisse. Interim necessitate coactum, servisse hominibus infestissimis, et quotidie de vita periclitatum esse. Non potuisse quidquam civibus sibi conjunctissimis, propinquis, patriæ denique toti prodesse, quantumvis illius errata animadverteret: idque propterea, quod exilio impediretur. Negabant ejusmodi hominem, qualis esset ipse, quidquam egere novis rebus, vel publici status immutatione; posse hoc illum populi beneficio, ut et ipse sit æqualibus superior, grandioribus natu non inferior, et adversarii ipsius tales esse omnibus ostenderentur, quales fuerint antehac, quum tamen posterius, facti potentes, optimos quosque e medio sustulissent; denique istis jam solis in republica relictis, hanc unam ob causam cives fuisse contentos, quod meliores homines, quorum opera uti possent, non habent. Alii contra dice-

δὲ, ὅτι τῶν παροικομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἶη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κινδυνεύσαι ἡγεμῶν καταστῆναι. (18) Ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὀρμισθεὶς ἀπέβαινε μὲν οὐκ εὐθὺς, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς· ἐπαναστὰς δὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐσκόπει τοὺς αὐτοῦ ἐπιτηδείους, εἰ παρεῖσαν. (19) Κατιδὼν δὲ Εὐρυπτολεμον τὸν Πεισιάνακτος, αὐτοῦ δὲ ἀνεψιὸν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ τοὺς φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποδὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἴ τις ἄπτοίτο, μὴ ἐπιτρέπειν. (20) Ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος ὡς οὐκ ἡσεσθῆκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἡδίκηται, λεγθέντων δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων καὶ οὐδενὸς ἀντειπόντος διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναβῆρθεὶς ἀπάντων ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ, ὡς οἷός τε εἶναι σωσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας· (21) μετὰ δὲ ταῦτα κατελίξато στρατιὰν, ὀπλίτας μὲν πενταχοσίους καὶ χιλίους, ἵππεις δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ναῦς δ' ἑκατόν. Καὶ μετὰ τὸν κατάπλου τρίτῃ μηνὶ ἀνήχθη ἐπ' Ἀνδρον ἀρεστηκυῖαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ' αὐτοῦ Ἀριστοκράτης καὶ Ἀδείμαντος ὁ Λευκολορίδου συνεπέμψθησαν οἱ ἡρμμένοι κατὰ γῆν στρατηγοί. (22) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀπεβίβασε τὸ στρατεύμα τῆς Ἀνδρίας χώρας εἰς Γαύριον· ἐκδοθησάντας δὲ τοὺς Ἀνδρίου ἐτρέψαντο καὶ κατέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τινας ἀπέκτειναν οὐ πολλούς, καὶ τοὺς Λάκωνας οἱ αὐτοὶ ἦσαν. (23) Ἀλκιβιάδης δὲ τρόπαιον τε ἔστησε, καὶ μείνας αὐτοῦ ὀλίγας ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Σάμον, κάκειθεν ὁρμώμενος ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρότερον τούτων οὐ πολλῶ χρόνῳ Κρατισσιππίδᾳ τῆς ναυαρχίας παρεληλυθυίας Λύσανδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. Ὁ δὲ ἀφικόμενος εἰς Ῥόδον καὶ ναῦς ἐκείθεν λαβὼν, εἰς Κῶ καὶ Μίλητον ἐπλευσεν, ἐκείθεν δ' εἰς Ἐρεσον, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἑβδομήκοντα μέχρι οὗ Κύρος εἰς Σάρδεας ἀρίκετο. (2) Ἐπεὶ δ' ἦκεν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαιμόνος πρέσβεσιν. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὸ τοῦ Τισσαφέρνηος ἐλεγον ἃ πεποιηκὼς εἶη, αὐτοῦ τε Κύρου ἐδέοντο ὡς προθυμοτάτου πρὸς τὸν πόλεμον γενέσθαι. (3) Κύρος δὲ τὸν τε πατέρα ἔφη ταῦτα ἐπεσταλαῖναι καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλ' ἐγνωκέναι, ἀλλὰ πάντα ποιῆσιν· ἔχων δὲ ἦκεν τάλαντα πεντακόσια· ἐὰν δὲ ταῦτα ἐκλίπη, τοῖς ἰδίοις χρῆσθαι ἔφη, ἃ δὲ πατὴρ αὐτῷ ἔδωκεν· ἐὰν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρόνον καταπόμην ἐπ' οὐ ἐκάθητο, ὅντα ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν. (4) Οἱ δὲ ταῦτ' ἐπήκουον καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξει τῷ ναύτῃ ἐραχμὴν Ἀττικὴν, διδάσκοντες ὅτι, ἂν οὗτος ὁ

bant unum hunc esse omnium calamitatum, quas antehac perpassi fuissent, auctorem, et eorum, quæ metuenda essent ne posthac reipublicæ acciderent, illum solum videri constitutum esse inceptorem. Ceterum ad terram quam appulisset Alcibiades, non statim de navi descendit, quod inimicos suos metueret; sed stans in navigii tabulato, num adessent necessarii sui, circumspiciebat. Posteaquam Eurypotolum Pisianactis filium, consobrinum suum, ceterosque propinquos et eorum amicos vidit, tum relicta nave in urbem cum iis ascendit, qui parati erant prohibere, ne quis eum attingeret. Post in senatu, et pro concione, quum defensionem sui pronuntiasset, qua se minime sacra violasse, sed injuriam sibi factam ostendebat; prolatis in hanc sententiam et aliis, ac nemine contradicente, quod id minime latura fuisset concio, dux omnium cum potestate amplissima declaratus, ut qui pristinam reipublicæ potentiam recuperare posset, primum mysteria, quæ tum mari propter bellum deducebantur, terra celebravit eductis universis militum copiis. Deinde conscripsit exercitum, mille quingentorum gravis armaturæ peditum, centum quinquaginta equitum, navium centum. Ita mense post reditum tertio Andrium versus navigavit, quæ ab Atheniensibus defecerat. Adjuncti sunt et ei Aristocrates, et Adimantus Leucophilidæ filius, qui lecti erant terrestrium copiarum duces. Itaque Alcibiades in terram exposuit copias ad Gaurium, quod est in Andro insula; Andrios vero, qui suis opem laturi exierant, in fugam versos, intra muros oppidi concluderunt, intertectis, præter alios paucos, Lacedæmoniis, qui istic erant. Statuit hic tropæum Alcibiades, neque multos dies commoratus, Samum navigavit: inde facto initio bellum gerebat.

CAPUT V.

At Lacedæmonii, quum non multo ante Cratesippidæ navarcho magistratus sui tempus exiisset, Lysandrum ejus loco miserunt. Is cum ad insulam Rhodum appulisset, coactis navibus, in Con insulam Miletumque navigavit: hinc Ephesum, ubi cum septuaginta navibus substitit, dum Sardes Cyrus accederet. Posteaquam is illuc venisset, ascendit ad ipsum una cum legatis, qui Lacedæmone aderant. Hic et Tissaphernis facta quædam accusant, et Cyrum rogant, uti alacriter in id bellum incumbat. Respondet Cyrus, et habere se id in mandatis a patre, nec aliam esse animi sui sententiam, sed hæc omnia se præstiturum esse; venire se cum quingentis talentis; quæ si deficiant, usurum se facultatibus privatim suis, quibus eum pater donasset: quod si et illæ erogentur, id quoque solum in frusta se concisurum, in quo sedere soleret, quodque totum ex argento et auro constaret. His illi collaudatis, hortabantur, ut in nautas singulos Atticam drachmam unam constitueret: quod futurum

μισθὸς γένεσθαι, οἱ τῶν Ἀθηναίων ναῦται ἀπολείψουσι τὰς ναῦς, καὶ μείω χρημάτων ἀναλώσει. (5) Ὁ δὲ καλῶς μὲν ἔφη αὐτοὺς λέγειν, οὐ δυνατὸν δ' εἶναι παρ' ἁ βασιλεὺς ἐπέστειλεν αὐτῷ ἄλλα ποιεῖν. Εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἐχούσας, τριάντα μῶς ἐκάστη νηὶ τοῦ μὲν διδόναι, ὅσους ἂν βούλωνται τρέφειν Λακεδαιμόνιοι. (6) Ὁ δὲ Λυσάνδρος τότε μὲν ἐσιώπησε· μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἐπεὶ αὐτῷ προπιῶν ὁ Κύρος ἤρετο τί ἂν μάλιστα χαρίζοιτο ποῖον, εἶπεν ὅτι Εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἐκάστω ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης. (7) Ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθός, πρότερον δὲ τριῶβολον. Καὶ τὸν τε προσφειδόμενον ἀπέδωκε καὶ ἔτι μὲν πρὸς δέδωκεν, ὥστε τὸ στρατεύμα πολὺ προθυμότερον εἶναι. (8) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούοντες τὰτα ἀθύμους μὲν εἶχον, ἐπεμبون δὲ πρὸς τὸν Κύρον πρέσβεις διὰ Τισσαφέρνης. (9) Ὁ δὲ οὐ προσεδέχτο, δεομένου Τισσαφέρνης καὶ λέγοντος, ἅπερ αὐτὸς ἐποίει πεισθεὶς ὑπ' Ἀλκιβιάδου, σκοπεῖν ὅπως τῶν Ἑλλήνων μὴ δέσποινες ἰσχυροὶ ᾖσιν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἂν ἐκυτοῖς στασιάζοντες. (10) Καὶ ὁ μὲν Λυσάνδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυτικὸν συνετέτακτο, ἀνελάσας τὰς ἐν τῇ Ἐφέσῳ οὖσας ναῦς ἐνενήκοντα ἡσυρίαν ἤγεν, ἐπισκευάζων καὶ ἀναψύχων αὐτάς. (11) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀκούσας Θρασύβουλον ἕξω Ἑλλήσποντος ἔκοντα τεύχεσιν Φωκαίαν διέπλευσε πρὸς αὐτὸν, καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν Ἀντίοχον τὸν αὐτοῦ κυβερνήτην, ἐπιστείλας μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ τὰς Λυσάνδρου ναῦς. (12) Ὁ δὲ Ἀντίοχος τῇ τε αὐτοῦ νηὶ καὶ ἄλλῃ ἐκ Νοτίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐρεσίων ἐπλεύσας παρ' αὐτὰς τὰς πρῶτας τῶν Λυσάνδρου νεῶν παρέπλει. (13) Ὁ δὲ Λυσάνδρος τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγας τῶν νεῶν κατελάσας ἐδίωκεν αὐτὸν, ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τῇ Ἀντιόχῳ ἐδοῖθον πλείοσι ναυσὶ, τότε δὴ καὶ πάσας συντάξας ἐπέπλει. Μετὰ δὲ τὰτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ Νοτίου κατελάσαντες τὰς λοιπὰς τριῆρεις ἀνῆλθον, ὥς ἕκαστος ἤνοιξεν. (14) Ἐκ τούτου δ' ἐναυμάχησαν οἱ μὲν ἐν τάξει, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διεσπαρμέναις ταῖς ναυσὶ, μέγροι οὖ ἔφυγον ἀπολείαντες πεντεκαίδεκα τριῆρεις. Τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον, οἱ δ' ἐξωγήθησαν. Λυσάνδρος δὲ τὰς τε ναῦς ἀναλαβὼν καὶ πρόπαιον στήσας ἐπὶ τοῦ Νοτίου διέπλευσεν εἰς Ἐρεσον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἰς Σάμον. (15) Μετὰ δὲ τὰτα Ἀλκιβιάδης ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνῆλθε ταῖς ναυσὶ ἀπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τῶν Ἐρεσίων, καὶ πρὸ τοῦ στόματος παρέταξεν, εἴ τις βούλοιο ναυμαχεῖν. Ἐπεὶ δὲ Λυσάνδρος οὐκ ἀντανήγαγε διὰ τὸ πολλάς ναυσὶν ἔλκετοῦσθαι, ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον. Λακεδαιμόνιοι δὲ ὀλίγῳ ὕστερον αἰρούσι Δελφίνιον καὶ Ήϊονα. (16) Οἱ δὲ ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἡγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς εἶχον τῷ Ἀλκιβιάδῃ, οἰόμενοι δι' ἀμελείαν τε καὶ ἀρχαίαν ἀπολώλεκέναι τὰς ναῦς, καὶ στρατηγὸς εἶλοντο ἄλλους δέκα, Κόνωνα, Διομέδοντα, Λέοντα, Περικλέα, Ἐρασιπιδην, Ἀριστοκράτην, Ἀρχέστρατον, Πρωτόμαχον, Θράσυλλον, Ἀριστογένην. (17) Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ

dicerent, ut, si hoc stipendium daretur, Atheniensium nautae relinquerent naves suas, ac minorem ipse sumptum faceret. Ille recte quidem aiebat eos dixisse, verum sibi fas non esse, ut aliter quid faciat, quam rex imperasset. Præterea sic esse in foderum formula, ut in singulas naves, quotquot tandem alere Lacedæmoniis libeat, minæ tringinta stipendii menstrui nomine numerentur. Subticit tum Lysander. Verum a cena, quum propinans ei Cyrus interrogaret, quam rem gratissimam ipsi facere posset : Si ad stipendium, inquit, singulorum nautarum obolum adjeceris. Ex eo tempore stipendium fuit obolorum quatuor, cum antehac trium fuisset. Præterea et stipendium prius illis debitum persolvit, et menstruum aliud ante tempus numeravit, quo factum, ut longe jam alacriores essent milites. Hæc quum Athenienses magno cum animi dolore audissent, Tissaphernis opera legatos ad Cyrum mittunt. Eos ille non admittebat, quamvis rogaret Cyrum Tissaphernes, ac diceret quæ Alcibiadis consilio ipse faceret : hoc enim unum se spectare, ne ulli Grecorum potentes essent, sed imbecilli potius omnes, suis ipsi dissidiis attriti. At Lysander, instructa classe, subductisque navibus, quæ Ephesi numero nonaginta erant, quiescendo eas reficiebat. Interea quum accepisset Alcibiades, Thrasybulum extra Hellespontum progressum munire Phocæam, ad eum navigavit, relicto apud classem gubernatore suo Antiocho, cum mandatis, ne adversus Lysandri classem proveretur. Antiochus vero cum navi sua, et alia Notiana, in portum Ephesiorum invectus, ad ipsas Lysandri navium proras prætervehebatur. Tum Lysander, primo paucis navibus deductis, hominem insequutus est. At cum Athenienses Antiocho pluribus cum navibus opem ferrent, universa classe instructa, in eos perrexit. Itaque et Athenienses, reliquis triremibus e Notio deductis, in hostes provecti sunt, uti quisque sibi viam in altum apernuisset. Secundum hæc prælium navale committitur, quum Lacedæmonii quidem servarent ordines, Atheniensium vero naves sparse vagarentur, donec amissis quindecim triremibus, terga dederunt. Ex iis maxima pars hominum fuga dilapsa est, reliqui vero hostis in potestatem vivi pervenerunt. Tum Lysander his navibus secum sumptis, et erecto ad Notium tropæo, Ephesum navigando trajecit ; Samum, Athenienses. Eo paulo post Alcibiades reversus, universa cum classe ad Ephesiorum portum provectus est, et aciem ante ostium ejus instruxit, si quis forte prælio congrédi vellet. At quum Lysander classem suam non educeret, quod navium numero longe inferior esset, Samum reversus est. Paulo post Delphinium et Eionem Lacedæmonii occupant. Interim Athenienses qui domi erant, perlata ad se de prælio navali fama, Alcibiadi indignabantur, quem ex socordia et intemperantia naves has amisisse existimabant, aliosque decem elegere duces : Cononem, Diomedontem, Leontem, Periclem, Erasimidem, Aristocratem, Archestratum, Protomachum, Thrasyllum, Aristogenem. Quamobrem Alcibiades, cujus

στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη. (18) Μετὰ δὲ ταῦτα Κόνων ἐκ τῆς Ἀνδρου ξὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἰκοσι ψηφισμένων Ἀθηναίων εἰς Σάμον ἐπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτικόν. Ἀντί δὲ Κόνωνος εἰς Ἀνδρον ἐπεμψαν Φανοσθένην τέτταρας ναῦς ἔχοντα. (19) Οὗτος περιτυχὼν δυοῖν τριήρων Θουρίαιν ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσι· καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπαντας ἔδωκεν Ἀθηναίοι, τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν Δωριέα, ὄντα μὲν Ῥόδιον, παλαιὸν δὲ φυγάδα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Ῥόδου ὑπὸ Ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον καὶ τῶν ἐκείνου συγγενῶν, πολιτεύοντα παρ' αὐτοῖς, ἐλέησαντες ἀρείσαν οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. (20) Κόνων δ' ἐπεὶ εἰς τὴν Σάμον ἀφίκετο καὶ τὸ ναυτικὸν κατέλαβεν ἀθύμως ἔχον, συμπληρώσας τριήρεις ἑβδόμηκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων, οὐσῶν πλέον ἢ ἑκατὸν, καὶ ταῖς ἀναγαγόμενος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἄλλοτε ἄλλη ἀποβαίνων τῆς τῶν πολεμίων χώρας ἐληίζετο. (21) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι εἰς Σικελίαν στρατεύσαντες εἰκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεσι καὶ πεζῆς στρατιᾶς δώδεκα μυριάσιν εἶλον Ἀκράγαντα λιμῶ, μάχῃ μὲν ἡττηθέντες, πρὸς καθεζόμενοι δὲ ἐπὶ τὰ μῆνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἡ τε σελήνη ἐξέλειπεν ἐσπέρας καὶ ὁ παλαιὸς τῆς Ἀθηνᾶς νεὺς ἐν Ἀθήναις ἐνεπρήσθη, Πιτυὰ μὲν ἑφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ Καλλίου Ἀθηνησιν, οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ Λυσάνδρῳ παρεληλυθότος ἤδη τοῦ χρόνου (καὶ τῷ πολέμῳ τεττάρων καὶ εἰκοσιν ἔτων) ἐπεμψαν ἐπὶ τὰς ναῦς Καλλικρατίδαν. (2) Ὅτε δὲ παρεδίδου ὁ Λύσανδρος τὰς ναῦς, ἔλεγε τῷ Καλλικρατίδᾳ ὅτι θαλαττοκράτωρ τε παραδοίῃ καὶ ναυμαχίᾳ νενικηκώς. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ Ἐρέσου ἐν ἀριστερᾷ Σάμου παραπλεύσαντα, οὗ ἦσαν αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες, ἐν Μιλήτῳ παραδοῦναι τὰς ναῦς, καὶ ὑμολογήσειν θαλαττοκρατεῖν. (3) Οὐ φαιμένου δὲ τοῦ Λυσάνδρου πολυπραγμανεῖν ἄλλου ἀρχοντος, αὐτὸς ὁ Καλλικρατίδας πρὸς αἷς παρὰ Λυσάνδρου ἔλαβε ναυσὶ προσεπλήρωσεν ἐκ Χίου καὶ Ῥόδου καὶ ἄλλοθεν ἀπὸ τῶν συμμάχων πεντήκοντα ναῦς. Ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας, οὐσὰς τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν, παρεσκευάζετο ὡς ἀπαντησόμενος τοῖς πολεμίοις. (4) Καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν Λυσάνδρου φίλων καταστασιαζόμενος, οὐ μόνον ἀπροθύμως ὑπηρετούντων, ἀλλὰ καὶ διαθροούντων ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι Λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτειν ἐν τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους, πολλάκις ἀντ' ἐπιτιμῶν γενομένων καὶ ἀρτί ξυνιέντων τὰ ναυτικά καὶ ἀνθρώποις ὡς χρηστῶν γιγνωσκόντων ἀπείρους δὴ θαλάττης πέμποντες καὶ ἀγνώτας τοῖς ἐκεῖ, κινδυνεύοιεν τέ τι παθεῖν διὰ τοῦτο, ἐκ τούτου δὲ ὁ Καλλικρατίδας, ξυγκαλέσας τοὺς Λακεδαιμονίους ἐκεῖ παρόντας, ἔλεγεν αὐτοῖς τοιαύτα·

ΚΕΝΟΡΒΟΝ.

res etiam apud exercitum laborabant, in Chersonesum una triremi ad castella sua discessit. Secundum hæc Conon cum viginti navibus, quas habebat, ex decreto Atheniensium, ab Andro Samum ad imperium classis navigavit. Ejus loco in Andrum Phanosthenes cum quatuor navibus missus est. Is quum in Thurias triremes duas incidisset, utramque cum ipsis vectoribus cepit. Tum Athenienses omnes hos captivos in vincula conjecerunt, præter unum ipsorum ducem Dorieum, qui, quum patria Rhodius esset, ac jamdudum Athenis et Rhodo exularet propter Athenienses, qui et ipsum et propinquos ipsius capitis damnaverant, apud Thuriolos, jus civitatis adeptus, vivebat: hunc misericordia moti, ne pretio quidem postulato, dimiserunt. Conon posteaquam ad insulam Samum pervenit, copiasque navales misere affectas reperit, expleto tantum septuaginta triremium numero, priorum loco, quæ plures quam centum fuerant, et proventus his in altum cum ceteris ducibus, alias alibi escendens in hostium ditionem, prædas agebat. Hic ejus anni finis fuit, quo Carthaginienses cum centum et viginti triremibus, et cum centum viginti millibus terrestris exercitus, in Siciliam profecti, Agrigentum ad deditionem fame compulerunt; quum ipsi, prælio licet superati, totos tamen septem menses oppidum obsiderent.

CAPUT VI.

Anno sequenti, quo luna vespere defecit, et priscum Minervæ fanum Athenis deflagavit, Pitya magistratum Ephori gerente, Archontis autem apud Athenienses Callia, Lacedæmonii Lysandro, cujus jam annus exierat, qui erat annus belli vicesimus quartus, successorem Callicratidam ad classem misere. Quum autem naves Lysander traderet, aiebat Callicratidæ, ita se illas ei tradere ut qui maris imperium obtineret, ac prælio navali victor exitisset. At ille jussit, Epheso discedentem, ac Samum eum ad sinistram prætervectum, quo loco naves Atheniensium erant, Mileti classem ipsi tradere: ita se fassurum, quod maris imperium obtineat. Negante Lysandro, se alio imperium obtinente, curiosum esse velle, Callicratidas ipse classem a Lysandro acceptam, coactis e Chio, Rhodo, atque ab aliis sociis quinquaginta navibus, adauxit; quibus omnibus collectis, quæ numero erant centum et quadraginta, ad occurrendum hosti se paravit. Verum ubi se intellexit a Lysandri amicorum factione oppugnari, non solum segniter ipsi morem gerentium, sed etiam spargentium per urbes, maxime in eo peccare Lacedæmonios, quod toties navarchos mutarent, ac sæpius pro his qui periti evasisissent et rei navalis usum jam perciperissent, noscent denique quo pacto cum hominibus agendum esset, mitterent successores et maris imperitos et ignotos maritimis; adeoque periculum non omnino nullum esse, ne sic detrimenti quid capiant: quapropter Callicratidas, omnibus, quotquot aderant, Lacedæmoniiis convocatis in hanc cum eis sententiam agit:

20

δ. Ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ οἶκοι μένειν, καὶ εἴτε Λύσανδρος εἴτε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικά βούλεται εἶναι, οὐ κωλύει τὰ κατ' ἐμὲ ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς ναῦς πεμυθεῖς οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποιεῖν ἢ τὰ κελευόμενα ὡς ἂν δύνωμαι κρατίστα. Ὑμεῖς δὲ πρὸς ἃ ἐγὼ τε φιλοτιμούμαι καὶ ἡ πόλις ἡμῶν αἰτιάσεται, ἵστε γὰρ αὐτὰ ὥσπερ καὶ ἐγὼ, συμβουλευέτε τὰ ἀρίστα ὑμῖν δοκούντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν ἢ οἴκαδε ἀποπλεῖν ἐροῦντα τὰ καθεστῶτα ἐνθάδε.

ε. Οὐδένος δὲ τολμήσαντος ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ τοῖς οἴκοι πεῖθεσθαι ποιεῖν τε ἐρ' ἃ ἔχει, ἑλθὼν παρὰ Κύρον ἤξει μισθὸν τοῖς ναύταις. (7) Ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε οὗο ἡμέρας ἐπισχεῖν. Καλλικρατίδας δὲ ἀρχισθείς τῇ ἀναβολῇ καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσεσιν ὀργισθείς καὶ εἰπὼν ἀθλιωτάτους εἶναι τοὺς Ἕλληνας, ὅτι βαρβάρους κολακεύουσιν ἐνεκα ἀργυρίου, φάσκων τε, ἣν σωθῇ οἴκαδε, κατὰ γὰρ τὸ αὐτῷ δυνάτον διαλλάττειν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους, ἀπέπλευσεν εἰς Μίλητον. (8, 9) καθεῖθεν πέμψας τροφῆρας εἰς Λακεδαιμόνα ἐπὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀθροίσας τῶν Μιλησίων τάδε εἶπεν.

Ἐμοὶ μὲν, ὦ Μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄργουσι πεῖθεσθαι· ὑμεῖς δὲ ἐγὼ ἀξίῳ προθυμοτάτους εἶναι εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ οἰκούντας ἐν βαρβάρους πλείστα κακὰ ἤδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. (9) Δεῖ δ' ὑμεῖς ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις συμμαχοῖς ὅπως ἂν τάχιστα τε καὶ μάλιστα βλάπτωμεν τοὺς πολεμίους, τοὺς ἂν οἱ ἐκ Λακεδαιμόνος ἦκωσιν, οὓς ἐγὼ ἐπέμψα χρήματα ἄζοντας, (10) ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε ὑπάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοὺς ὡς περιττὰ ὄντα οἴχεται· Κύρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν αἰεὶ ἀναβάλλετο μοι διαλεχθῆναι, ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκεῖνου θύρας φοιτᾶν οὐκ ἔδυνάμην ἐμαυτὸν πείσαι. (11) Ὑπισχεσθαι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν συμμάτων ἡμῖν ἀγαθὸν ἐν τῇ γρόνῃ· ἢ ἂν ἐκεῖνα προσεγγόμεθα χάριν ἀξίαν ἀποδόσκειν. Ἀλλὰ ἔν τιν τοῖς θεοῖς δεῖξωμεν τοῖς βαρβάρους ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ἐκεῖνους θυμαζέειν δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι.

12. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναντιοῦσθαι δεδιότες εἰσγροῦντο πόρον χρημάτων καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἰδίᾳ. Λαθὼν δὲ ταῦτα ἐκεῖνος καὶ ἐκ Χίου πενταδραχμίαν ἐκάστω τῶν ναυτῶν ἐποδισάμενος ἐπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μηθυμνῶν πολεμίαν οὖσαν. (13) Οὐ βουλομένων δὲ τῶν Μηθυμναίων προσχωρεῖν, ἀλλ' ἐμφορῶν ὄντων Ἀθηναίων καὶ τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων ἀττικιζόντων, προσβλῶν αἰρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. (14) Τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα συνήθροισεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ κελεύοντων τῶν συμμαχῶν ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μηθυμναίους οὐκ ἔφη ἑαυτοῦ γὰρ ἀρχοντος οὐδένα Ἕλληνων εἰς τὸ ἐκεῖνου δυνάτον ἀνδραποδισθῆναι. (15) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφῆκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο· Κόνωνι δὲ εἶπεν ὅτι παύσει αὐτὸν μοιγῶντα τὴν θάλατταν. Κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενος

« Satis est mihi, domi manere, nec, quod in me est, prohibeo, quominus vel Lysander, vel alius quisquam peritior rerum nauticarum velit haberi. Ego vero jussu patrie missus ad classem, aliud quod agam non habeo, nisi ut quae mihi mandata sunt, praeclarissime pro mea virili exsequar. Vos autem, habita ratione eorum, in quibus equidem magno studio versor et civitas nostra incensatur (sunt enim illa perinde vobis nota ac mihi), in medium proferatis velim ea, quae maxime vobis ex usu videntur, manendumne mihi sit hic, an domum navigandum, ut qui rerum hic status sit, exponam. »

Quum dicere aliquid aliud auderet nemo, quam patriae magistratibus parendum esse, eaque faciunda, quorum causa adesset: ad Cyrum profectus, nautis stipendium poscebat. Is vero biduum expectare illum jussit. Graviter eam dilationem pertasus Callieratidas, et frequentibus illis ad portas cursitationibus iratus, quum Graecos mortalium miserrimos esse diceret, qui pecunia causa barbaris adularentur, atque etiam adderet, se, si domum salvus rediret, pro virili Athenienses ac Lacedaemonios reconciliaturum: Miletum discessit. Inde missis Lacedaemonem triemibus ad poscendam pecuniam, et convocatis ad concionem Milesiis, hanc orationem habuit:

« Me quidem, Milesii, patriae magistratibus obtemperare necesse est: a vobis autem peto, ut imprimis strenue bello huic incumbatis; nam quia medios inter barbaros habitatis, jampridem ab eis mala plurima perpessi estis. Equum vero est, vos sociis reliquis in eo praefere, ut interea summa celeritate hostes detrimento maximo afficiamus, donec Lacedaemone ii, quos afferenda pecuniae causa misi, reversi fuerint. Etenim quod hic erat pecuniae, id discedens Lysander, tanquam superfluum, Cyro restituit. Cyrus autem, quum ad ipsum venissem, moram semper interponebat, quomae minus ad colloquium admitteret; ego vero persuadere mihi non poteram, ut frequenter ad ipsius portas accederem. Polliceor autem vobis, me pro illis commodis, quae interea nobis evenerint, dum pecuniam domo expectamus, dignam vobis gratiam relaturum. Ostendamus barbaris tandem, diis bene juvantibus, posse nos ulcisci hostes nostros, licet ipsos non veneremur. »

Haec quum dixisset, surrexere multi, maximeque illi, qui quod Callieratidae adversarentur, insimulabantur, praque metu rationem pecuniae conficiunda ostendebant, et privatim etiam de suo pollicebantur. Haec ille accepta pecunia, et e Chio praeterea quinque drachmarum viatico in nautas singulos coacto, Methymnam, Lesbi oppidum, quod ab hostium partibus stabat, profectus est. Quum Methymna transire ad ipsum nollent, quod Athenienses praesidiarios haberent, atque illi, qui opulentissimi erant, Atheniensium partes sequerentur, admotis copiis, oppidum vi capit. Tum fortunas eorum omnes diripuerunt milites, mancipia vero cuncta in forum Callieratidas coegit; quumque socii Methymnaos etiam vendi vellent, respondit, se imperatore Graecorum neminem in servitute redactum iri, quantum quidem in ipso esset. Postridie liberos illos dimisit, sed praesidiarios Atheniensium, ac servilis conditionis captivos onne vendidit. Cononi etiam denuntiavit, effecturum se, ne deinceps maris dominium sibi alienum usurparet. Quumque

ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐδίωκεν ὑποτεταγμένος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, ὅπως μὴ ἐκείσε φύγοι. (16) Κόνων δ' ἐφυγε ταῖς ναυσὶν εἰς πλεούσαις διὰ τὸ ἐκ πολλῶν πληρωμάτων εἰς ὀλίγας ἐκλελέχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας, καὶ καταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου καὶ ξὺν αὐτῷ τῶν δέκα στρατηγῶν Λέων καὶ Ἑρασινίδης. Καλλικρατίδας δὲ ξυνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, διώκων ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἐβδομήκοντα. (17) Κόνων δὲ ὡς ἐφθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατακωλυθεὶς, ἀναγκάσθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι, καὶ ἀπώλεσε ναῦς τριάκοντα· οἱ δ' ἄνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον· τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν, τετταράκοντα οὖσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνέλιкуσε. (18) Καλλικρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι ὁρμισάμενος ἐπολιόρχει ἐνταῦθα, τὸν ἐκπλοῦν ἔχων. Καὶ κατὰ γῆν μεταπεμψάμενος τοὺς Μηθυμναίους πανδημεὶ καὶ ἐκ τῆς Χίου τὸ στράτευμα διεβίβασε· χρήματά τε παρὰ Κύρου αὐτῷ ἤλθεν. (19) Ὁ δὲ Κόνων ἐπεὶ ἐπολιορκεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σίτων οὐδαμῶθεν ἦν εὐπορῆσαι, οἱ δὲ ἀνθρωποὶ πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐδόθησαν διὰ τὸ μὴ πυνθάνεσθαι ταῦτα, καθελύκοντας τῶν νεῶν τὰς ἀρίστα πλεούσας δύο ἐπλήρωσε πρὸ ἡμέρας, ἐξ ἀπασῶν τῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς κοίλην ναῦν μεταβιβάσας καὶ τὰ παραβρύματα παραβαλὼν. (20) Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οὕτως ἀνείχον, εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἶη, ἐξεβίβαζεν, ὡς μὴ καταδηλοῦς εἶναι τοῖς πολεμίοις ταῦτα ποιοῦντας. Πέμπτη δὲ ἡμέρᾳ εἰσδόμενοι σῖτα μέτρια, ἐπειδὴ ἤδη μέσον ἡμέρας ἦν καὶ οἱ ἐφομοῦντες ὀλιγώρως εἶχον καὶ ἐνιοὶ ἀνεπαύοντο, ἐξέπλευσαν ἔξω τοῦ λιμένος, καὶ ἡ μὲν ἐπὶ Ἑλλησπόντου ὥρμησεν, ἡ δὲ εἰς τὸ πέλαγος. (21) Τῶν δ' ἐφομοῦντων, ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον, τὰς τε ἀγκύρας ἀποκόπτοντες καὶ ἐγειρόμενοι ἐδόθησαν τεταραγμένοι, τυχόντες ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι· εἰσδόντες δὲ ἐδίωκον τὴν εἰς τὸ πέλαγος ἀφορμήσασαν, καὶ ἄμα τῷ ἡλίῳ δύνοντι κατέλαβον, καὶ κρατήσαντες μάχῃ, ἀναθησάμενοι ἀπῆγον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοὺς ἀνδράσιν. (22) Ἡ δ' ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου φερούσα ναὺς διέφυγε, καὶ ἀφικομένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. Διομέδων δὲ βοηθῶν Κόνωνι πολιορκουμένων δώδεκα ναυσὶν ὥρμιστο εἰς τὸν εὐρίπον τῶν Μυτιληναίων. (23) Ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαφνης δέκα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε, Διομέδων δ' ἐφυγε τῇ τε αὐτοῦ καὶ ἄλλῃ. (24) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰ γεγεννημένα καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσιν, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰςβιάζοντας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας καὶ δούλους καὶ λευθέρους καὶ πληρώσαντας τὰς δέκα καὶ ἑκατὸν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆραν. (25) Εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. Μετὰ ταῦτα ἀνήχθησαν εἰς Σάμον, κατέβησαν Σαμίαις ναῦς ἔλαβον δέκα· ἤθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἅπαντας, ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἔξω οὖσαι. Ἐγένοντο δὲ αἱ πλεονεξίαι ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν. (26) Ὁ δὲ

illum prima luce provehi videret in altum, intercepto itinere, ne Samum se fuga recipere posset, insequutus est. At Conon fugam cum navibus expeditis faciebat, quod de multis navalibus peritissimos remiges in paucas naves elegerat; seque cum duobus e decem ducibus, Leonte et Erasinide, Mytilenen oppidum Lesbi recepit. Eum cum centum et septuaginta navibus Callicratidas persequens, in eundem portum navigavit. Tum Conon, quem hostes antevertendo interclusissent, ad portum navali pugna decernere coactus fuit, et triginta naves amisit, hominibus ad terram fugiendo elapsis; reliquas quadraginta naves sub ipsum murum subduxit. At Callicratidas portum ingressus Cononem illic obsidebat, ostium portus obtinens; atque etiam terra Methymnæorum plebe omni arcescens, de Chio quoque copias traduxit; allata fuit tunc ipsi et a Cyro pecunia. Conon, quum terra marique obsideretur, neque commeatu parare copiam alicunde posset, quum et magna esset hominum in oppido multitudo, et Athenienses opem non ferrent, quod horum nihil adhuc comperissent: naves duas ex omni numero expeditissimas in mare deduxit, et ante diem instruxit, deque navibus universis remiges optimos delegit, in navem concavam milites classarios imposuit, pluteos injectit. Ac die quidem illo ita. Sub vesperam, ubi primum tenebræ oborirentur, in terram eos exponebat, ne id ipsos agere hostibus innotesceret. Die quinto, cibariis, quantum satis esset, instructi, ipso meridie, quum speculatores partim negligenter hæc observarent, partim etiam quieti se dedissent, e portu navigarunt, provecta in altum navi una, versus Hellespontum tendente altera. Tum illi, qui agebant in excubiis, uti quisque sibi viam aperiebat, ancoras abrumperere, excitari, cum tumultu currere: nam forte tunc in litore prandebant. Quumque conscendissent naves, illam, quæ in altum se proripuerat, insequuti sunt, ac sole jam occidente ad eam pervenerunt; tum, prælio commisso, vi ea potiti sunt, ac religatam cum ipsis vectoribus ad classem suam deduxere. At altera navis, quæ versus Hellespontum se contulerat, effugit, Athenasque delata, classem obsideri nuntiat. Tum ferens opem Cononi obsessæ Diomedon, cum duodecim navibus in Mytilenæorum fretum se contulit. Verum Callicratidas qui, re improvisa, adversus hunc navigavit, decem naves cepit; Diomedon autem cum sua, et quadam alia, dilapsus est. Hoc quum accidisse, atque adhuc obsideri suos Athenienses accepere, centum ac decem navibus his succurrendum esse decreverunt, in quas universi qui adoleviscent, servi ac liberi, imponerentur. Qua classe centum et decem navium intra diem trigesimum instructa, solverunt, magna etiam equitum parte naves ingressæ. Inde Samum pervenere; ubi quum naves Samias decem sibi adjunxerunt, etiam alias a sociis aliis collegerunt, plures quam triginta, coactis omnibus, ut eas conscenderent; idem de navibus illis factum, quas forte tunc foris habebant. Universæ plures fuere quam centum et quinquaginta. Postea-

Καλλικρατίδας ἀκούων τὴν βοήθειαν ἦδη ἐν Σάμῳ ὤσαν, αὐτοῦ μὲν κατέλιπε πεντήκοντα ναῦς καὶ ἄρχοντα Ἑτερόνικον, ταῖς δὲ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀναγκραῖς ἐδαιπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλιῇ ἀκρᾷ ἀντίον τῆς Μυτιλήνης. (27) Τῇ δ' αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔφυγον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δαιπνοποιοῦμενοι ἐν ταῖς Ἀργινούσαις· αὐτοὶ δ' εἰσὶν ἀντίον τῆς Λέσβου. (28) Τῆς δὲ νυκτὸς ἰδὼν τὰ πύρρα, καὶ τινοὺς αὐτῷ ἐξαγγελιάντων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶεν, ἀνέγιστο περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξαπινάως προσέπεισι ὕδωρ δ' ἐπιγενόμενον πολλὸν καὶ βρονταὶ διεκώλυσαν τὴν ἀναγωγὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέστη, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας. (29) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντανέχοντο εἰς τὸ πέλαιος τῷ εὐώνυμον, παρατεταχμένοι ὄδῳ. Ἀριστοκράτης μὲν τὸ εὐώνυμον ἔχων ἡγεῖτο πεντεκαίδεκα ναυσὶ, μετὰ δὲ ταῦτα Διομέδων ἐτέραις πεντεκαίδεκα ἐπιτέτακτο δὲ Ἀριστοκράτῃ μὲν Περικλῆς, Διομέδοντι δὲ Ἑρασιπιδῆς· παρὰ δὲ Διομέδοντα οἱ Σάμιοι δέκα ναυσὶν ἐπὶ μιᾷς τεταχμένοι ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Σάμιος ὀνόματι Ἴππεύς· ἐρχόμενοι δὲ αἱ τῶν ταξιάρχων δέκα, καὶ αὐταὶ ἐπὶ μιᾷς· ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς, καὶ εἰ τιναὶ ἄλλαι ἦσαν συμμάχους. (30) Τὸ δὲ δεξιὸν κέρας Πρωτόμαχος εἶχε πεντεκαίδεκα ναυσὶ· παρὰ δ' αὐτὸν Θράσυλλος ἐτέραις πεντεκαίδεκα ἐπιτέτακτο δὲ Πρωτόμαχῳ μὲν Λυσίας, ἔχων τὰς ἵσας ναῦς· Θράσυλλῳ δὲ Ἀριστογένης. (31) Οὗτοι δ' ἐτάρηνσαν, ἵνα μὴ διεκπλύν διδοῖεν χεῖρον γὰρ ἔπλειον. Αἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἀντιτεταχμέναι ἦσαν ἅπασαι ἐπὶ μιᾷς ὡς πρὸς διεκπλύν καὶ περιπλύν παρσκευασμέναι, διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. Εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν κέρας Καλλικρατίδας. (32) Ἐρμῶν δὲ Μεγαρεὺς ὁ τῷ Καλλικρατίδᾳ κυβερνῶν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι εἴη καλοῦς ἔργον ἀποπλεῦσαι αἱ γὰρ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων πολλὰς πλείους ἦσαν. Καλλικρατίδας δὲ εἶπεν ὅτι ἡ Σπάρτη οὐδὲν [μὴ] κάκιον οἰκείται αὐτοῦ ἀποθανόντος, φεύγειν δὲ αἰσχρὸν εἶναι εἶρη. (33) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐναυμάχησαν χρόνον πολλόν, πρῶτον μὲν ἀδρόαι, ἔπειτα δὲ διεσκαδασμέναι. Ἐπειδὴ δὲ Καλλικρατίδας τε ἐμβολούσης τῆς νεὸς ἀποπλεῦσαι εἰς τὴν θαλάτταν ἠρᾶνίσθη Πρωτόμαχος τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τῷ δεξιῷ τὸ εὐώνυμον ἐνίκησαν, ἐντεῦθεν φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο εἰς Χίον, πλείστων δὲ καὶ εἰς Φώκαιαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς τὰς Ἀργινούσας κατέπλευσαν. (34) Ἀπόλονται δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων νῆες πέντε καὶ εἴκοσι αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐκτὸς ὀλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσενηχθέντων· τῶν δὲ Πελοποννησίων Λακωνικαὶ μὲν ἐνέα, πασῶν οὐστῶν δέκα, τῶν δ' ἄλλων συμμάχων πλείους ἢ ἐξήκοντα. (35) Ἐδοξε δὲ [καὶ] τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπὶ μὲν καὶ τεταράκοντα ναυσὶ Θηραμένην τε καὶ Θρασύβουλον τριηράρχους ὄντας καὶ τῶν ταξιάρχων τινὰς πλεῖν ἐπὶ τὰς καταδουκυίας ναῦς καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπὶ τὰς μετ' Ἑτερόνικου τῇ Μυτιλήνῃ ἐφορκούσας. Ταῦτα δὲ βουλομένους ποιεῖν ἄνεμος καὶ χειμῶν αὐτοὺς διεκώλυσε μέγας γενόμενος· τρώπαιον δὲ

quam accepit Callieratidas, jam apud Samum Atheniensium classem esse, quae suis opem ferret, naves ad obsidionem quinquaginta reliquit, eisque praeficit Eteoniceum; cum ceteris centum viginti navibus provecit in altum ad Maleam Lesbi promontorium, e regione Mytilenae, cornu suorum corpora curavit. Eodem die forte fortuna etiam Athenienses ad Arginusas cornabant, quae et ipsae e regione Lesbi sunt. Noctu Callieratidas conspectis hostium ignibus, ac nonnullis renuntiantibus esse hos Athenienses, circiter noctem mediam solvit, ut eos subito nec opinantes invaderet. Verum imbribus copiosis ac tonitruis impeditus, progredi non potuit. Ut primum tempestas cessavit, prima luce navigat versus Arginusas. Ei lava parte occurrere in alto Athenienses, in hunc modum acie instructa: prima in fronte ad lavam cum quindecim navibus Aristocrates erat, deinde cum aliis quindecim Diomedon. Post Aristocratem, Pericles, post Diomedontem, Erasimides, collocati erant. Propter Diomedontem Samii cum decem navibus singillatim instructi erant: quorum dux erat Samius, nomine Hippeus. His proximae trileporum decem naves erant, et ipsae singillatim instructae. Secundum has, tres classi praefectorum, et si quae aliae sociorum naves erant. Dextrum cornu cum navibus quindecim Protomachus tenebat, et iuxta eum Thrasyllus cum aliis quindecim navibus. Post Protomachum Lysias cum navibus totidem, post Thrasyllum Aristogenes collocatus erat. Atque hoc modo aciem instruxerant, ne perruptionem classem suam hosti facultatem concederent. Erant enim ipsorum naves minus ad navigandum expeditae. At Lacedaemoniorum naves universae singillatim instructae, et ad perruptionem classis hostilis, et circumventionem comparatae erant, propterea quod expeditius velerentur. Cornu dextrum Callieratidas ipse tenebat. Atque hic Hermion Megarensis, Callieratida gubernator, eum monet, recte sibi consulturum, si discederet. Nam trirēmium numero longe superiores erant Athenienses. Ei respondit Callieratidas: Spartam, se moriente, nihilo pejus habituram; sibi vero fugam esse turpissimam. Post haec diu certatum est, primo confertis navibus, deinde sparsim. Verum posteaquam et Callieratidas, irruptione cum navi sua in hostium classem facta, in mare delapsus nusquam apparuit, et Protomachus atque illi, qui aderant ei, cornu dextro lavam hostile vicerunt: tum Peloponnesii fuga se in Chium, maximeque ex parte Phocaeam receperunt. Athenienses vero ad Arginusas redierunt. Amiserunt hi naves quinque et viginti una cum vectoribus, paucis exceptis qui ad litus evasere. Peloponnesii, ex navibus Lacedaemoniorum novem (quum harum numerus universarum esset decem), ex reliquorum sociorum navibus supra sexaginta desiderarunt. Secundum haec statuunt Atheniensium duces, ut cum quadraginta septem navibus trirēmium praefecti Theramenes et Thrasybulus, ac tribuni quidam, ad demersas naves ac naufragos pergerent, ceterae adversus illas, quae cum Eteonico apud Mytilenae stationem habebant, navigarent. Quae quum facere vellent, a vento et tempestate, quae tunc ingens cooriebatur, sunt impediti. Quamobrem eo loci manebant

στήσαντες αὐτοῦ ὑπὸ λίκοντο. (36) Τῷ δ' Ἐτεονίκῳ δὲ ὑπηρετικὸς κέλευε πάντα ἐξήγγειλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. Ὁ δὲ αὐτὸν πάλιν ἐπέμψεν εἰπὼν τοῖς ἐνούσι σιωπῇ ἐκπλεῖν καὶ μηδενὶ διαλέγεσθαι, παραχρῆμα δὲ αὐθις πλεῖν εἰς τὸ ἐαυτῶν στρατόπεδον ἐστεφανωμένους καὶ βοῶντας ὅτι Καλλικρατίδας νενίκηκε ναυμαχῶν καὶ ὅτι αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες ἀπολώλασιν ἅπασαι. (37) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· αὐτὸς δ', ἐπειδὴ ἐκεῖνοι κατέπλεον, ἔθυε τὰ εὐαγγέλια, καὶ τοῖς στρατιώταις παρήγγειλε δειπνοποιεῖσθαι, καὶ τοῖς ἐμπόροις τὰ χρήματα σιωπῇ ἐνθεμένους εἰς τὰ πλοῖα ἀποπλεῖν εἰς Χίον, ἣν δὲ τὸ πνεῦμα οὖρον, καὶ τὰς τριήρεις τὴν ταχίστην. Αὐτὸς δὲ τὸ πῆλιν ἀπήγειν εἰς τὴν Μήθυμναν, τὸ στρατόπεδον ἐμπήσας. (38) Κόνων δὲ κατελεύσας τὰς ναῦς, ἐπεὶ οἱ τε πολέμιοι ἀπεδεδράκεσαν καὶ ὁ ἀνεμος εὐδιαίτερος ἦν, ἀπαντήσας τοῖς Ἀθηναίοις ἤδη ἀνηγμένους ἐκ τῶν Ἀογινουσῶν ἔγραψε τὰ περὶ τοῦ Ἐτεονίκου. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατέπλευσαν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ἐκεῖθεν δ' ἐπανήχθησαν εἰς τὴν Χίον, καὶ οὐδὲν διαπραξάμενοι ἀπέπλευσαν ἐπὶ Σάμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οἱ δ' ἐν οὐκω τούτους μὲν τοὺς στρατηγούς ἐπαυσαν πλὴν Κόνωνος· πρὸς δὲ τούτῳ εἶλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλαλέα. Τῶν δὲ ναυμαχησάντων στρατηγῶν Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας, (3) τῶν δὲ ἐξ καταπλευσάντων, Περικλέους καὶ Διομέδοντος καὶ Λυσίου καὶ Ἀριστοκράτους καὶ Θρασυλλου καὶ Ἐρασινίδου, Ἀρχέδημος δὲ τοῦ δήμου τότε προεστὴς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς διωθελίας ἐπιμελούμενος Ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγορεῖ ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἐξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δήμου· κατηγορεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας. Καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν Ἐρασινίδην. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγούντο οἱ στρατηγοὶ περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Τιμοκράτους δ' εἰπόντος ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους χρὴ δεθέντας εἰς τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ἡ βουλὴ ἔδοξε. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησία ἐγένετο, ἐν ᾗ τῶν στρατηγῶν κατηγοροῦν ἄλλοι τε καὶ Θηραμένης μάλιστα, δικαίους εἶναι λέγων λόγον ὑποσχεῖν δῶτι οὐκ ἀνελθόντο τοὺς ναυαγούς. Ὅτι μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήκοντο ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυε μαρτύριον ἣν ἐπέμψαν οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ἢ τὸν χειμῶνα. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ βραχέα ἔκαστος ἀπελογήσατο, οὐ γὰρ προὔτεθ' ὅστις λόγος κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὰ πεπραγμένα διηγούντο ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλείονα, τὴν δὲ ἀναίρεσιν τῶν ναυαγῶν προστάζειεν τῶν τριηράρων ἀνδράσιν ἱκανοῖς καὶ ἐστρατηγχοῖς ἤδη, Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις· καὶ εἴπερ γὰρ τινες δέοι, περὶ τῆς ἀναίρεσεως

tropæo erecto. Interea celox actuaria rem omnem Eteonico de navali prælio exposuit. Ille rursus ablegavit eam, quum vectoribus edixisset, ut taciti, nemine compellato, discederent, statimque in hæc castra sua coronati reverterentur, simul Callicratidam prælio navali vicisse clamarent, universamque classem Atheniensium esse deletam. Ea ille fecerunt, atque dum abeunt, ipse sacrum fecit ob rei feliciter gestæ nuntium, ac mandavit militibus, ut cœnarent, nec non mercatoribus, ut merces suas sine tumultu ac tacite navigilis imponerent, et una cum triremibus quam celerrime, quod esset ventus secundus, in Chium discederent. Ipse castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit. Tum Conon deductis navibus suis, posteaquam et hostes propere discesserunt, et ventus spirabat lenior, Atheniensibus occurrens, qui jam ab Arginusis solverant, quid de Eteonico accidisset, exponit. Illi Mytilenen navigarunt, inde profecti in Chium, re infecta Samum discesserunt.

CAPUT VII.

Interim qui domi erant Athenienses hisce ducibus imperium abrogarunt, excepto Conone; cui Adimantus et Philocles tertius adjunguntur. Ex ducibus autem, qui pugnam hanc navalem pugnant, Protomachus et Aristogenes Athenas non sunt reversi; ceteri sex, Pericles, Diomedon, Lysias, Aristocrates, Thrasyllus, Erasinides, quum domum navigassent, Archedemus, qui tunc populi princeps Athenis erat, et cui theoricæ cura mandata fuerat, Erasinidem multa constituta apud tribunal sic accusabat, ut eum pecunias publicas ex Hellesponto sibi servasse diceret, atque etiam munus imperatorium male administrasse. Iudices Erasinidem in vincula ducendum esse decreverunt. Post hæc duces in senatu de prælio navali et magnitudine tempestatis rem omnem commemorabant. Verum referente Timocrate, ceteros etiam duces victos populo tradendos esse, senatus eos vinciri iussit. Secundum hæc concio coacta est, in qua duces inter alios etiam Theramenes imprimis accusabat, jure ab ipsis exigendam rationem dicens, quomobrem naufragos non sustulissent. Nam quod alium neminem incusassent, epistolæ productæ testimonio docebat, quam duces ipsi ad senatum et ad populum misissent, in qua causam aliam nullam afferrent, nisi tempestatem. Post hæc duces singuli brevibus, quod eis secundum legem dicere non liceret, sese purgaverunt, et rem, uti erat gesta, commemorarunt: se adversus hostes profectos fuisse, naufragos autem ut tollerent, triremium præfectis, hominibus ad res gerendas idoneis et imperatorio munere functis, imperasse, Therameni, Thrasybulo, et aliis talibus. Quod si qui sint hac in parte accusandi, alios non esse accusandos,

οὐδένα ἄλλον εἶχειν αὐτοὺς αἰτιάσασθαι ἢ τοὺς οὖς προσετάρηθη. (6) Καὶ οὐχ ὅτι γε κατηγοροῦσιν ἡμῶν, ἔρασαν, ψευδόμεθα φάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνός εἶναι τὸ κωλύσαν τὴν ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ μάρτυρας παρείχοντο τοὺς κυβερνήτας καὶ ἄλλους τῶν συμπεπόντων πολλοὺς. (7) Τοιαῦτα λέγοντες ἐπειθον τὸν δῆμον· ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι· ἐδόξε δὲ ἀναβαλέσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν· τότε γὰρ ὅψις ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθιέρων· τὴν δὲ βουλὴν προβουλεύσασαν εἰσενεγκεῖν ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνουντο. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο Ἀπατούρια, ἐν οἷς οἱ τε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς ζύνευσιν σφίσι αὐτοῖς. Οἱ οὖν περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χροῇ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἵκοιεν, ὥς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολλοδότων, καὶ Καλλιζέων ἐπεισαν ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν. (9) Ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἐποιοῦν, εἰς ἣν ἡ βουλὴ εἰσένηγκε τὴν ἑαυτῆς γνώμην Καλλιζέου εἰπόντος τήνδε· Ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτεραίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκρόασι, διαψήφισαται Ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλάς θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἑκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἑκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψήφισαται, ὅτῳ δὲ μὴ, εἰς τὴν ὑστέραν. (10) Ἄν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι καὶ τοῖς ἑνδεκα παραδοῦναι καὶ τὰ χρήματα δημοσιεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. (11) Παρῶλθε δὲ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν φάσκων ἐπὶ τεύχευς ἀλφειῶν σιωθῆναι· ἐπιστῆλαιν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἂν σιωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλουντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. (12) Τὸν δὲ Καλλιζέων προσεκαλέσαντο παράνομα φάσκοντες συγγεγραφεῖν Εὐρυπτολεμὸς τε ὁ Πεισιάνακτος καὶ ἄλλοι τινές. Τοῦ δὲ δήμου ἐννοεῖ ταῦτα ἐπὶ τῶν, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα θείονεν εἶναι εἰ μὴ τις ἑάσει τὸν δῆμον πράττειν ὅ ἂν βούληται. (13) Καὶ ἐπὶ τοῦτοις εἰπόντος Λυκίσκου καὶ τοῦτους τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι ἥπερ καὶ τοὺς στρατηγοὺς, ἂν μὴ ἄνωσι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπεβορβήθη πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἡναγκάσθησαν ἀφίεναι τὰς κλήσεις. (14) Τῶν δὲ πρυτάνεων τινῶν οὐ φατόντων προθήσειν τὴν διαψήφισιν παρὰ τοὺς νόμους, αὖθις Καλλιζέως ἀνάβας κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ αὐτά. Οἱ δὲ ἐβόων καλεῖν τοὺς οὐ φάσκοντας. (15) Οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες ὁμολογοῦν πάντες προθήσειν πλὴν Σωκράτους τὸν Σωφρονίσκου· οὗτος δ' οὐκ ἔφη ἄλλ' ἢ κατὰ νόμον πάντα ποιῆσειν. (16) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνάβας Εὐρυπτολεμὸς ἔειπεν ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν τάδε·

Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέστην ἐνθάδε Περικλέους ἀναγκαῖον μοι ὄντος καὶ ἐπιτηδείου καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δ' ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ συμβουλεύσων ἃ μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἀπάσῃ τῇ

quam illos, quibus ea res mandata fuerit. Neque tamen, aiebant, propterea mentiemur, quod hi modo nos accusant, atque in hos culpam conferemus, sed tempestatis magnitudinem, quominus naufragi tolli potuerint, prohibuisse. Atque harum rerum et gubernatores et multos alios, qui expeditionis socii fuerant, testes producebant. Haec quum dicerent, populo satisfaciebant, ac multi homines privati surrexere, et satisfacere ipsorum nomine voluerunt. Verum ad proximae concionis tempus rem extrahendam esse visum fuit, quod paulo jam serius esset, ac manus sublatae hand cererent: senatunque, re prius deliberata, ad populum referre, quo pacto de horum causa in iudicio cognoscendum esset. Sequuta sunt Apaturia, quo festo inter se parentes et cognati conveniunt: hisce igitur feriis amici Theramenis homines complures nigris indutos vestibus et ad cutem usque rasos submiserunt: ut ii tanquam eorum, qui periissent, propinqui, ad populi conventum accederent. Callixenum quoque permovebant, ut duces in senatu accusaret. Hinc ad concionem populum advocant, in qua senatus ad populum, recitante Callixeno, decretum huiusmodi retulit: Quia concione proxima tam illorum qui duces accusarunt, quam ipsorum ducum se purgantium audita sunt orationes, Athenienses universi tributum suffragia ferunto: in tribu qualibet urnae binae collocantur: itidem qualibet in tribu caduceator proclamato, ut cuicumque videantur injuste duces fecisse, qui cives navali proelio victores non sustulerint, is priorem in urnam calculum conjiciat: cui contra, in posteriorem. Quod si eos injuste fecisse visum fuerit, morte multantur, undecim viris traduntur: bona publicantur: eorum decumae Minervae sunt. Prodiit et alius quidam in conventum, qui se in vase farinae dicere incolumem evasisse: mandasse autem sibi eos, qui periissent, ut, si quidem salvus evaderet, exponeret populo, non sustulisse duces eos cives, qui pro patria fortissime se gessissent. Sed Callixenum postulabant Euryptolemum Pisanactis filius, et quidam alii, dicentes illum contra leges sententiam conscripsisse. Idem nonnulli e populo se sentire profitebantur. At plebs indignum esse clamat, non concedi populo, ut quod ipse velit, agat. Quumque Lyciscus diceret, eodem modo de his ipsis etiam cognoscendum esse, quo jam de ducibus cognosceretur, ni concioni jus suum permitterent: rursus a plebe tumultuatum est, atque illi finem postulandi Callixenum facere coacti sunt. Quum vero Prytanes aliquot se permissuros negarent, ut praeter legem in suffragia iretur, rursus ascendens Callixenus, eandem ob causam eos accusabat. Tum clamare populus, ut arcesserentur quotquot assentiri nollent. Hic Prytanes omnes metu percussi, permissuros se dicebant, ut suffragia ferrentur, extra unum Socratem Sophronisci filium: is aliud quidequam facturum se negabat, quam quod esset legi consentaneum. Secundum haec, suggestu consensu, hanc Euryptolemus pro ducibus orationem habuit:

« Equidem in hunc locum, Athenienses, partim Periclem necessarium et propinquum meum, et Diomedontem amicum accusaturus ascendi, partim eosdem defensurus, partim consulturus vobis ea, quae conductura patriae toti arbi-

πολει. (17) Κατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν ὅτι ἔπεισαν τοὺς
 ξυνάρχοντας βουλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βουλῇ
 καὶ ὑμῖν ὅτι ἐπέταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ
 τετραράχοντα καὶ ἐπτά τριήρεσιν ἀνελίσθαι τοὺς ναυα-
 γοὺς, οἱ δὲ οὐκ ἀνείλοντο. (18) Εἴτα νῦν τὴν αἰτίαν
 κοινήν ἔχουσιν ἑκείνων ἰδίᾳ ἁμαρτόντων, καὶ ἀντὶ τῆς
 τότε φιλανθρωπίας νῦν ὑπ' ἑκείνων τε καὶ τινων ἄλλων
 ἐπιβουλεύοντες κινδυνεύουσιν ἀπολέσθαι. (19) Οὐκ,
 ἂν ὑμεῖς γέ μοι πείθησθε τὰ δίκαια καὶ δῖα ποιοῦντες,
 καὶ ὅθεν μάλιστα τάλληθ' πεύσεσθε καὶ οὐ μετανοήσαν-
 τες ὕστερον εὐρήσετε σφᾶς αὐτοὺς ἁμαρτηκότας τὰ μέ-
 γιστα εἰς θεοὺς τε καὶ ὑμᾶς αὐτούς. Ξυμβουλεύω δ'
 ὑμῖν, ἐν οἷς οὐθ' ὑπ' ἐμοῦ οὐθ' ὑπ' ἄλλου οὐδενὸς ἔστιν
 ἐξαπατηθῆναι ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἀδικούντας εἰδότες κολά-
 σεσθε ἢ ἂν βούλησθε δίκην, καὶ ἅμα πάντας καὶ καθ'
 ἓνα ἕκαστον, εἰ μὴ πλέον, ἀλλὰ μίαν ἡμέραν δόντες
 αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι, μηδ' ἄλλοις μάλ-
 λον πιστεύοντες ἢ ὑμῖν αὐτοῖς. (20) Ἴστε δέ, ὧ ἄν-
 δρες Ἀθηναῖοι, πάντες ὅτι τὸ Καννόνου ψήφισμά ἐστιν
 ἰσχυρότατον, δὲ καλεῖται, ἵαν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆ-
 μον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἵαν
 καταγνώσθῃ ἀδικεῖν, ἀποθανόντα εἰς τὸ βάραθρον ἐμ-
 βληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς
 θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. (21) Κατὰ τοῦτο τὸ ψήφι-
 σμα καλεῖται κρίνεσθαι τοὺς στρατηγούς καὶ νῆ Δία, ἂν
 ὑμῖν γε δοκῇ, πρῶτον Περικλέα τὸν ἐμοῖ προσήκοντα·
 αἰσχρὸν γάρ μοι ἐστὶν ἑκείνον περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ἢ
 τὴν πόλιν. (22) Τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τὸνδε τὸν νό-
 μον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις,
 ἵαν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῶ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, χριθέντα
 ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνώσθῃ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀτ-
 τικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. (23) Τού-
 των ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῷ νόμῳ
 κρίνεσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἓνα ἕκαστον διηρημένον
 τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἐνὸς μὲν ἐν ᾧ ξυλλέγεσθαι
 ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίσασθαι, ἵαν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν, ἵαν
 τε μὴ, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορησάι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολο-
 γήσασθαι. (24) Τούτων δὲ γιγνομένων οἱ μὲν ἀδικούντες
 τεύζονται τῆς μεγίστης τιμωρίας, οἱ δ' ἀνάτιοι ἐλευ-
 θερωθήσονται ὑπ' ὑμῶν, ὧ Ἀθηναῖοι, καὶ οὐκ ἀδι-
 κοῦντες ἀπολοῦνται. (25) Ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον
 εὐσεβοῦντες καὶ εὐορκοῦντες κρίνετε καὶ οὐ ξυμπο-
 λεμήσετε Λακεδαιμονίοις τοὺς ἑκείνους ἐβδομήκοντα
 ναῦς ἀρелоμένους καὶ νενικηκότας, τούτους ἀπολλύντες
 ἀκρίτους παρὰ τὸν νόμον. (26) Τί δὲ καὶ δεδιότες σφό-
 δρα οὕτως ἐπέγεσθε; ἢ μὴ οὐχ ὑμεῖς ὅν ἂν βούλησθε
 ἀποκτείνετε καὶ ἐλευθερώσητε, ἂν κατὰ τὸν νόμον κρί-
 νητε, ἀλλ' οὐκ ἂν παρὰ τὸν νόμον, ὥσπερ Καλλίξενος
 τὴν βουλὴν ἔπεισεν εἰς τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν μισθὸν ψήφῳ;
 (27) Ἀλλ' ἴσως ἂν τινα καὶ οὐκ αἴτιον ὄντα ἀποκτείναιτε,
 μεταμелήσει δὲ ὕστερον. Ἀναμνησθήτε ὅς ἄλγεῖν καὶ
 ἀνωφελές ἤδη ἐστὶ, πρὸς δ' ἐστὶ καὶ περὶ θανάτου ἀν-
 θρώπου ἁμαρτηκότας. (28) Δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ
 Ἀριστάρχῳ μὲν πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι, εἴτα

tror. In hoc igitur eos accuso, quod collegis suis, litteras
 ad senatum populumque missuris: se Therameni ac Thrasy-
 bulo negotium tollendi naufragos cum septem et quadraginta
 triremibus dedisse, quod illi imperatum sibi non fecerunt;
 has ut ne mitterent, persuaserint. Itaque jam omnes pro-
 tores communem culpam sustinent quæ privatim ex illorum
 delicto provenit; et sua tum in eos usurpata humanitate
 seipsos in discrimen mortis conjecerunt, horum ipsorum,
 et aliorum quorundam insidiis petiti: quod tamen periculum
 vereri non debent, si quidem mihi vos parebitis, et juste
 sancteque vosmet geretis; hinc etiam vel maxime rei veri-
 tatem intelligetis, neque posthac penitentia ducti, vos
 omnium maxima et in deos et in vosmetipsos deliquisse de-
 prehendetis. Consulo autem vobis illa, in quibus nec a me,
 nec abs quoquam alio circumveniri dolo poteritis, et in eos,
 quos deliquisse cognoveritis, non solum universos, sed etiam
 singulos, quacumque voletis poena, animadvertetis; tantum
 uno eis die concessa, si quidem amplius impetrari non po-
 test, quo sese defendant: ne plus aliis fidei, quam vobis
 ipsis habeatis. Vestrum vero, Athenienses, nemo non no-
 vit, Cannoni decretum gravissimum esse; quod mandat,
 ut si quis populum Atheniensem læserit, in vinculis apud
 populum causam dicat: et si damnatus illatæ injuriæ fuerit,
 necatus in barathrum abjiciatur, bonis publicatis, et eorum
 decuma Minervæ consecrata. Ex hujus decreti formula cum
 ducibus agi volo, ac profecto, si quidem ita vobis videbitur,
 primum omnium cum Pericle necessario meo. Nam ma-
 ximo mihi dedecori fuerit, pluris hunc a me, quam rempub-
 licam, fieri. Sin hoc maletis, ex ea lege de his cognoscite,
 quæ de sacrilegis ac proditoribus lata est: ut si quis vel ci-
 vilitatem prodiderit, vel res sacras furto subtraxerit, causa
 pro tribunali cognita si sit damnatus, in Attica ne sepeliatur:
 fisco bona ipsius addicantur. Harum legum utram maletis,
 Athenienses, secundum eam de his hominibus singulis ju-
 dicare, divisio diei tribus partibus: quarum una vos conve-
 niat, perque calculos indagetis, sintne sotes hi viri, nec-
 ne; altera vero accusentur; tertia sese defendant. Id si fiat,
 qui sunt ex iis injurii supplicium gravissimum incurrent: at
 qui extra culpam positi, a vobis, Athenienses, liberabuntur,
 neque peribunt tamquam malefici. Vos etiam ex legis sen-
 tentia religiose ac salva fide judicabitis, neque cum Lace-
 dæmoniis patriam oppugnabitis: quod fieret, si hos duces,
 qui eis proelio victis septuaginta naves ademerunt, inde-
 mnatos contra legem de medio tolleretis. Quid vero timentes,
 tantopere festinatis? an hoc ne vobis non liceat, quemcun-
 que volueritis, vel interficere, vel liberare, si secundum
 legem, ac non præter legem judicaveritis, quemadmodum
 Callixenus senatui persuasit, ut ad populum de judicandis
 omnibus eodem suffragio referretur? At enim aliquem forte
 innocentem interfeceritis, cujus deinde facti vos penitebit.
 Cogitate, quæso, quam id jam per se triste sit et inutile,
 præsertim, si capitis sententia in hominem lata, recto a ju-
 dicio aberraveritis. Indignum vero fuerit, si Aristarcho,

δὲ Θινόβην προδιδόντι Θηβαίοις πολέμοις οὖσαν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογέσασθαι ἢ ἐθούλειτο καὶ τὰλλα κατὰ τὸν νόμον προΐθετε, τοὺς δὲ στρατηγούς τοὺς πάντα ὅρην κατὰ γνώμην πράξαντας, νικήσαντας δὲ τοὺς πολέμοις, τὸν αὐτὸν τούτων ἀποστερήσατε. (29) Μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἐκείτων ὄντας τοὺς νόμους, δι' οὓς μάλιστα μέγιστοί ἐστε, φυλάττοντες, ἀνευ τούτων μηδὲν πράττειν πειράσθε. Ἐπανέλθετε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἃ καὶ αἱ ἀμαρτίαι δοκοῦσι γενενησθαι τοῖς στρατηγοῖς. Ἐπεὶ γὰρ κρατήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ εἰς τὴν γῆν κατέπλευσαν, Διομέδων μὲν ἐκέλευεν ἀναγλύντας ἐπὶ κέρως ἀπαντας ἀνακρίεσθαι τὰ ναύαγια καὶ τοὺς ναυαγούς, Ἐρασιπιδὸς δὲ ἐπὶ τοὺς πρὸς Μυτιλήνην πολέμοις τὴν ταχίστην πλεῖν ἄπαντας Θράσυλλος δ' ἀμφοτέρω ἐφη γενέσθαι, ἂν τὰς μὲν αὐτοῦ καταλίπωσι, ταῖς δὲ ἐπὶ τοὺς πολέμοις πλέωσι (30) καὶ δοξάντων τούτων καταλίπειν τρεῖς ναῦς ἕκαστον ἐκ τῆς αὐτοῦ συμμορίας, τῶν στρατηγῶν ὁκτώ ὄντων, καὶ τὰς τῶν ταχίστων δέκα καὶ τὰς τῶν Σαμίων δέκα καὶ τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς αὖται ἅπασαι γίνονται ἑπτὰ καὶ τετραράκοντα, τέσσαρες περὶ ἑκάστην ναῦν τῶν ἀπολλομένων δύοδεκα ὄσων. (31) Τὸν δὲ καταλειφθέντων ταχίστων ἦσαν καὶ Θρασυβούλος καὶ Θηραμένης, ὃς ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ κατηγοροῖ τῶν στρατηγῶν. Ταῖς δὲ ἄλλαις ναυσὶν ἔπλεον ἐπὶ τὰς πολέμιας. Τί τούτων οὐχ ἱκανῶς καὶ καλῶς ἐπράξαν; οὐκοῦν δίκαιον τὰ μὲν πρὸς τοὺς πολέμοις μὴ καλῶς προγλύντα τοὺς πρὸς τούτους ταχθέντας ὑπέμειν λόγον, τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν, μὴ ποιήσαντας ἃ οἱ στρατηγοὶ ἐκέλευσαν, διότι οὐκ ἀνεύλκοντο κρίνεσθαι. (32) Τούτων δ' ἔργοι εἰπὼν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ὅτι ὁ γαιμὼν διεκόλυσε μηδὲν προΐξαι τῶν οἱ στρατηγοὶ παρεκελεύοντο. Τούτων δὲ μάρτυρες οἱ σωθέντες ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ὧν εἷς τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐπὶ καταδύσεως νίκης σωθεὶς, ὃν κελεύουσι τῇ αὐτῇ γῇφῃ κρίνεσθαι, καὶ αὐτὸν τότε δόξαι μὲν ἀναιρέσειν, ἥτοι τοὺς οὐ πράξαντας τὰ προσταγθέντα. (33) Μὴ τάνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀντὶ μὲν τῆς νίκης καὶ τῆς εὐτυχίας ὅμοια ποιήσατε τοῖς ἡττημένοις τε καὶ αὐτοχότον, ἀντὶ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ ἀναγκάσιον ἀντιλογεῖν δοῦντες, προδοσίαν κατακρινόντες ἀντὶ τῆς ἀδυναμίας, οὐχ ἱκανοὺς γενομένους διὰ τὸν γαιμῶνα προΐξαι τὰ προσταγθέντα; ἀλλὰ πολὺ δικαιότερον στεφάνους γεραίρειν τοὺς νικῶντας ἢ θανάτῳ ζήμιον ποιηροῖς ἀνθρώποις πειθόμενους.

34. Ταῦτ' εἰπὼν Εὐρυπτόλεμος ἔγραψε γνώμην κατὰ τὸ Κανόνι φέρημα κρίνεσθαι τοὺς ἄνδρας δίχα ἕκαστον ἢ δὲ τῆς βουλῆς ἢ μὴ βουλῇ ἄπαντας κρίνειν. Τούτων δὲ διαχειροτονουμένων τὸ μὲν πρῶτον ἔβριχεν τὴν Εὐρυπτόλεμον ὑπομοστανένου δὲ Μενεκλέους καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης ἔβριχεν τὴν τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο τὸν ναυμαχησάντων στρατηγῶν ὁκτώ ὄντων ἀπέλκυν ὃ οἱ παρόντες ἔβ. (35) Καὶ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον μετῴμεθε τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἐψηφίσαντο, ὅτινες τὸν δῆμον ἐξηπά-

qui antehac statum popularem evertere voluit, ac deinde Thebanis hostibus nostris Epeon prodidit, diem ad defendendum arbitrato suo concesseritis, atque alia secundum legem permittis: nunc ducibus illis, qui omnia ex sententia vestra gessere, victoria de hoste potitis, eadem ipsa denegaveritis. Ne vos hoc feceritis, o Athenienses; sed observate leges a vobismet ipsis latas, per quas imprimis ad maximam hanc potentiam pervenistis; non quicquam absque his facere conamini. Ad res ipsas vos convertite, in quibus deliquisse duces videantur. Posteaquam navali proelio victores ad litus classem subduxere, censuit Diomedon, ut universis copiis in cornu ductis navium fragmina cum naufragis tollerentur; Erasinides autem, ut universa cum classe quam celerrime adversus illos hostes, qui erant apud Mitylenen, navigarent; tertius Thrasylus aiebat, utrumque fieri posse, si naves partim istic relinquerent, partim in hostem ducerent. Hac sententia comprobata visum, ut quoniam octo essent duces, quisque de classe sua naves tres relinqueret, una cum decem tribunorum navibus, decem Samiorum, tribus navarchorum; hæc omnes quadraginta septem navium numerum expleret, ita ut quaternæ naves circa unam ex iis quæ naufragium fecerant, quæque universæ duodecim erant, occuparentur. Ex iis autem præfectis, qui relictis fuere, Thrasylus et Theramenes erant, is qui concione proxima duces accusavit. Cum reliquis navibus duces adversus classem hostilem perrexere. Quid horum non recte atque ordine gesserunt? Quamobrem æquum est, ut eorum, quæ adversus hostem non satis bene gesta sunt, ii rationem reddant, qui hostibus oppositi fuerunt, itidemque de illis, qui imperata ducum de tollendis naufragis non fecerunt, iudicium institui, cur id facere neglexerint. Equidem pro utrisque tantum dicere possum, impedivisse tempestatem, quominus ea facerent, quæ duces mandarent. Atque huius rei testes sunt illi, qui fortuito salvæ evaserunt: quorum e numero est unus ex ducibus nostris, in navi demersa conservatus, de quo nunc eosdem calculos ferri volumus, quos de iis, qui imperata non fecerunt: quoniam tamen id temporis etiam ipse tollentium ope indignerit. Quamobrem nolite, cives, in victoria secundoque rerum successu ita vosmet gerere, quemadmodum victi et adversa usi fortuna solent; nolite etiam in necessitate a deo inmissa committere, ut iniqui rerum aestimatores videamini, et, quæ potius fuerit quedam facultatis inopia, tanquam proditorem damnetis in iis qui per tempestatem imperata facere non potuerunt. Multo ægetius æquius, si hos victoria potitos coronis ornabitis quam si quorundam improborum in gratiam eos morte multaveritis.

Hæc oratione habita, Euryptolemus rogationem tulit, ut ex Canonis decreto seorsum de quolibet ducum cognosceretur: senatus autem sententia erat, ut uno suffragio de omnibus indicaretur. Quum de his rationibus calculi ferrentur, primum in Euryptolemi sententiam itum est. Verum petente dilationem Menecle, quum iterum suffragia colligerentur, senatus est probata sententia. Secundum hæc duces qui navalem pugnam fecerant, damna sunt, numero octo ex quibus sex qui aderant capitis pœnam subierunt. Neque multo post Athenienses facti penituit: quapropter decretum

τησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐγγυητὰς καταστή-
σαι, ἕως ἂν κριθῶσιν, εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων.
Προὐβλήθησαν δὲ καὶ ἄλλοι τέτταρες, καὶ ἐδέθησαν
ὑπὸ τῶν ἐγγυησαμένων. Ὅστερον δὲ στάσεώς τινος
γενομένης, ἐν ᾗ Κλεοφῶν ἀπέθανεν, ἀπέδρασαν οὗτοι,
πρὶν κριθῆναι· Καλλίξενος δὲ κατελθὼν ὅτε καὶ οἱ ἐκ
Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, μισούμενος ὑπὸ πάντων λιμῶ
ἀπέθανεν.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ δ' ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἑτεονίκου στρατιῶ-
ται ὄντες, ἕως μὲν θέρος ἦν, ἀπὸ τε τῆς ὥρας ἐτρέ-
φοντο καὶ ἐργαζόμενοι μισθοῦ κατὰ τὴν χώραν· ἐπεὶ δὲ
χειμῶν ἐγένετο καὶ τροφὴν οὐκ εἶχον γυμνοὶ τε ἦσαν
καὶ ἀνυπόδητοι, ξυνίσταντο ἀλλήλοις καὶ ξυνετίθεντο
ὡς τῇ Χίῳ ἐπιθησόμενοι· οἳ δὲ ταῦτα ἀρέσχοι κάλα-
μον φέρειν ἰδοὺσι, ἵνα ἀλλήλους μάθοιεν ὅποιοι εἴησαν.
(2) Πυθόμενος δὲ τὸ ζήτημα δ' Ἑτεονίκος, ἀπόρως μὲν
εἶχε τί γράψω τῶν πράγματι διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλα-
μηφόρων· τό τε γὰρ ἐκ τοῦ ἑμφανοῦς ἐπιχειρῆσαι σφα-
λερόν ἰδοὺσι εἶναι, μὴ εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσῃσι καὶ τὴν
πόλιν κατασχόντες καὶ πολέμιοι γενόμενοι ἀπολέσωσι
πάντα τὰ πράγματα, ἂν κρατήσωσι, τό τ' αὖ ἀπολλύ-
ναι ἀνθρώπους ζυμάρχους πολλοὺς δεινὸν φαίνεται
εἶναι, μὴ τινα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας διαβολὴν
σχέοιεν καὶ οἱ στρατιῶται δύνουσι πρὸς τὰ πράγματα
ᾧσιν· (3) ἀναλαβὼν δὲ μεθ' αὐτοῦ ἄνδρας πεντεκαίδεκα
ἐγγειρίδια ἔχοντας ἐπορεύετο κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐν-
τυχὼν τινι ὀφθαλμῶντι ἀνθρώπῳ ἀπρόντι ἐξ ἰατρείου,
κάλαμον ἔχοντι, ἀπέκτεινε. (4) Θορύβου δὲ γενομένου
καὶ ἐρωτῶντων τινῶν διὰ τί ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος,
παραγγέλλειν ἐκέλευεν δ' Ἑτεονίκος, ὅτι τὸν κάλαμον
εἶχε. Κατὰ δὲ τὴν παραγγελίαν ἐρρίπτουν πάντες
ὅσοι εἶχον τοὺς κάλαμους, αἱ δ' ἀκούων δεδοῦς μὴ
ὀφείλει, ἔχον. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα δ' Ἑτεονίκος ζυγαλέ-
σας τοὺς Χίους χρήματα ἐκέλευσε ξυνεινενεγκεῖν, ὅπως
οἱ ναῦται λάβωσι μισθὸν καὶ μὴ νεωτερίσωσιν· τιν' οἱ δὲ
εἰσῆνεγκαν· ἅμα δὲ εἰς τὰς ναῦς ἐσήμηνεν εἰσβαίνειν
πρῶτων δὲ ἐν μέρει παρ' ἐκάστην ναῦν παρεθάρβυνε τε
καὶ παρήγει πολλά, ὡς τοῦ γεγενημένου οὐδὲν εἰδώς,
καὶ μισθὸν ἐκάστῳ μηνὸς διέδωκε. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα
οἱ Χίοι καὶ οἱ ἄλλοι ζυμάρχοι συλλεγόντες εἰς Ἐρεσον
ἐβουλεύσαντο περὶ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων πέμ-
πειν εἰς Λακεδαιμόνα πρέσβεις ταῦτά τε ἐροῦντας καὶ
Λυσάνδρον αἰτήσαντας ἐπὶ τὰς ναῦς, εὐ φερόμενον παρὰ
τοῖς ζυμάρχοις κατὰ τὴν προτέραν ναυαρχίαν, ὅτε καὶ
τὴν ἐν Νοτίῳ ἐνίκησε ναυμαχίαν. (7) Καὶ ἀπεπέμ-
φθησαν πρέσβεις, ξυν αὐτοῖς δὲ καὶ παρὰ Κύρου ταῦτα

est promulgatum, ut eos liceret accusare, qui populum de-
cepissent: atque ut iidem in jus vocati, dum cognitio facta
esset, vadimonium præstarent. Ex his unum esse Calli-
xenum. Delati sunt et alii quatuor, atque a vadibus in vincula
conjecti sunt. Sed quum deinceps seditio quædam coorta
esset, in qua Cleophon est interfectus, hi quatuor aufugere
prius quam iudicium de ipsis factum esset. At Callixenus
quum id temporis in urbem redisset, quo et alii de Piræeo,
exosus universis, fame perit.

LIBER II.

CAPUT I.

Milites autem, qui cum Eteonico in Chio degebant, quam
quidem diu erat æstas, partim maturis fructibus vitam sus-
tentabant, partim per agros insulæ mercenarias operas fa-
ciendo victum parabant. Verum posteaquam advenit
hiems, nec unde se alerent, restaret quidquam; atque
etiam nudi essent, ac discalceati; coiverunt inter se, deque
occupanda Chio conspirarunt; id consilii quibus placuisset,
hi ut calamum gestarent, visum fuit: quo se mutuo, quot
essent ipsorum, nossent. Hanc ubi tesseram comperit Eteo-
nicus, quo pacto se in hujusmodi negotio gereret, anceps
animi erat, quum tanta esset calamiferorum copia. Nam
aperta vi obviam illis ire, periculosum esse videbatur, ne
corruptis armis, civitate occupata hostes facit, si victoria
potirentur, cuncta everterent; ab altera parte dirum pu-
tabat esse facinus, si tot interimerentur socii; ne forte sui
ceterorum Græcorum odiis exponerentur, ac militum ani-
mi ad res gerendas hebetes redderentur. Quamobrem quin-
decim alios adjunxit sibi, pugionibus instructos, per oppi-
dum obambulavit, quumque in hominem ex littitudine
laborantem, qui de medici officina exhibet, et calamum ge-
stabat, incidisset, eum interfecit. Oborto tumultu, et quæ-
rentibus nonnullis, cur is interemptus esset, nuntiari Eteo-
nicus jussit, eo factum, quod calamum habuisset. Id ubi
fuit denuntiatum, calamos universi abjicere semperque mo-
tuebat is, qui hæc audiebat, ne et ipse calamum gestare
animadverteretur. Deinde convocatis Cluiis Eteonicus,
pecunias uti conferrent, edixit; ut accepto stipendio, res
novas nautæ non molirentur. Illi quum eas contulissent, im-
peravit suis Eteonico, uti naves conscenderent: ac vicissim
modo hanc, modo illam navem singillatim adiens, animum
eis addebat, et quasi nihil ejus sciret, quod acciderat, mul-
tis eos verbis cohortabatur, menstruo singulis stipendio
numerato. Secundum hæc Chii, reliquique socii, quum
Ephesi convenissent, de rebus præsentibus consultabant, et
legatos Lacedæmonem mitti placuit, qui eas illis exponerent,
Lysandrumque navibus præfectum poscerent, quod is in
præfectura superiore magna fuisset usus sociorum gratia,
quo etiam tempore in commissio ad Notium navali prælio
victor extitit. Itaque missi sunt legati, et eis adjuncti a
Cyro nuntii, qui eadem dicerent. Lacedæmonii Lysan-

λέγοντες ἄγγελοι. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔδωσαν τὸν Αὐσανδρὸν ὡς ἐπιστολέα, ναύαρχον δὲ Ἀρακὸν· οὐ γὰρ νόμος αὐτοῖς δις τὴν αὐτὸν ναυαρχεῖν τὰς μέντοι ναῦς παρέδωσαν Αὐσανδρῷ, ἔτων ἤδη τῷ πολέμῳ πέντε καὶ εἴκοσι παρέληλυθότων.

κ. Τούτῳ δὲ τῷ ἐνικυτῷ καὶ Κύρος ἀπέκτεινεν Αὐτοδοισάκην καὶ Μιτραῖον, υἱεὶς ὄντας τῆς Δαρειαίου ἀδελφῆς τῆς τοῦ Ξέρξου τοῦ Δαρείου πατρὸς, ὅτι αὐτῷ ἀπαντώντας οὐ διέωσαν διὰ τῆς κόρης τὰς χεῖρας, ὃ ποιοῦσι βασιλεῖ μόνον· ἡ δὲ κόρη ἐστὶ μακρότερον ἢ χεῖρας, ἐν ἣ τὴν χεῖρα ἔχων οὐδὲν ἂν δύναιτο ποιῆσαι.

(9) Ἰεραιμένης μὲν οὖν καὶ ἡ γυνὴ ἔλεγον πρὸς Δαρειαῖον δεινὸν εἶναι εἰ περισφίεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου· ὃ δὲ αὐτὸν μεταπέμπτει ὡς ἀρρώστῳ, πέμψας ἄγγελους.

10. Τῷ δ' ἐπιόντι εἶπει, ἐπὶ Ἀργύτῃ μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δ' ἐν Ἀθήναις Ἀλεξίου. Αὐσανδρὸς ἀνικόμενος εἰς Ἑρεσον μεταπέμψατο Ἑτεόνικον ἐκ Χίου ζῶν ταῖς ναυσὶ, καὶ τὰς ἄλλας πάσας συνήθροισεν, εἰ ποῦ τις ἦν, καὶ ταύτας τε ἐπισκευάζει καὶ ἄλλας ἐν Ἀντάνδρῳ ἐναυπηγεῖτο. (11) Ἐλθὼν δὲ παρὰ Κύρον χρήματα ἤτει· ὃ δ' αὐτῷ εἶπεν ὅτι τὰ μὲν παρὰ βασιλείας ἀνηλωμένα εἴη, καὶ ἐτι πλείω πολλῶ, δεικνύον ὅσα ἕκαστος τῶν ναυάρχων ἔχοι, ὅμως δ' ἔδωκε. (12) Λαθὼν δὲ ὁ Αὐσανδρὸς τάργυριον, ἐπὶ τὰς τριήρεις τριηράρχους ἐπέστησε καὶ τοῖς ναύταις τὸν ὀφειλόμενον μισθὸν ἀπέδωκε. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν ἐν τῇ Σάμῳ.

13. Κύρος δ' ἐπὶ τούτοις μεταπέμψατο Αὐσανδρὸν, ἐπεὶ αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι ἀρρώστῳ ἐκείνῳ καλοῖται, ὧν ἐν Θάμνῃ τοῖς τῆς Μηδίας ἐγγυὲς Καδοσίῳ, ἐφ' οὗς ἐστράτευσεν ἀρεστώτα.

(14) Ἦκοντα δὲ Αὐσανδρὸν οὐκ εἶα ναυαρχεῖν πρὸς Ἀθηναίους, ἐὰν μὴ πολλῶ πλείους ναῦς ἔχη· εἶναι γὰρ χρήματα πολλὰ καὶ βασιλεὺς καὶ αὐτῷ, ὥστε τούτου ἐνεκεν πολλὰς πληρῶν. Παρέδεδεξε δ' αὐτῷ πάντας τοὺς φόρους τοὺς ἐκ τῶν πόλεων, οἱ αὐτῷ ἴδιοι ἦσαν, καὶ τὰ περιττὰ χρήματα ἔδωκε· καὶ ἀναμνήσας ὡς εἶχε φιλίας πρὸς τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν καὶ πρὸς Αὐσανδρὸν ἰδίᾳ, ἀνέβαινε παρὰ τὸν πατέρα.

15. Αὐσανδρὸς δ' ἐπεὶ αὐτῷ Κύρος πάντα παραδούς τὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀρρώστου ἄνθρωπον μετὰ πεμπτος ἀνέβαινε, μισθὸν διαδούς τῇ στρατιᾷ ἀνήλθῃ τῆς Καραίας εἰς τὸν Κεράμειον κόλπον. Καὶ προσβάλων πόλει τῶν Ἀθηναίων ξυμμάχῳ ὀνόμα Κεδρεαίᾳ τῇ ὑστεραίᾳ προσβολῇ κατὰ κράτος αἶρει καὶ ἐξηνδραπόδισεν. Ἦσαν δὲ μισθόαρχοι οἱ ἐνοικοῦντες. Ἐκείθεν δ' ἀπέπλευσεν εἰς Ῥόδον. (16) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Σάμου ὁρμώμενοι τὴν βασιλείαν κακῶς ἐποίουν, καὶ ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τὴν Ἑρεσον ἐπέπλεον, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμαχίαν, καὶ στρατηγὸς πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν εἰλοντο Μένανδρον, Τυδεῖα, Κηφισόδοτον. (17) Αὐσανδρὸς δ' ἐκ τῆς Ῥόδου παρὰ τὴν Ἰωνίαν ἐκπλεῖ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς τε τῶν πλοίων τὸν ἐκπλοῦν καὶ ἐπὶ τὰς ἀφιστηνικὰς αὐτῶν πόλεις. Ἀνέηγοντο δὲ οἱ

drum eis concesserunt, sed ut legatum, Araco classi praefecto: nec enim apud ipsos in more est, ut idem classis praefecturam bis obtineat. Sunt autem Lysandro naves tradite, quum jam viginti quinque anni hujus belli elapsi essent.

Eodem anno Cyrus Autobesacem ac Mitreum interfecit, sororis Darii filios, quae et idem, ut Darius, Artaxerxe patre nata fuerat; cujus caedis causa fuit, quod quum occurrissent ei, manus per coren non involvissent, id quod coram rege solum Persae deferunt. Est autem core manica longior, intra quam si manum quis contineat, nihil omnino facere possit. Monere tunc Hieramenes et ipsius uxor Darium, indignum esse, ad tantam Cyri petulantiam ipsum connivere. Quapropter eum Darius, agritudinem pratexens, missis nuntiis ad se accessit.

Anno sequente, Archyta Ephoro, et Archonte Athenis Alexio, Lysander Ephesum venit, et e Chio cum navibus Eteonicium accessit; coactis etiam aliunde navibus universis, ubicunque essent, ac non solum has rediebat, sed etiam alias apud Antandrum edificabat. Deinde profectus ad Cyrum, pecuniam ab eo petebat. Is vero tametsi jam expensas esse pecunias a rege sibi *datas* diceret, ac praeter has etiam longe plures, indicatis iis, quas singuli classis praefecti acceperant: nihilo tamen minus ei, quod petebat, largiebatur. Hoc argentum Lysander quum accepisset, triremium praefectus constituit, ac nautis stipendium debitum persolvit. Idem et duces Atheniensium classem apud Samum instruebant.

Secundum haec Lysandrum ad se Cyrus accessit, posteaquam nuntius ad ipsum a patre venit, qui narrabat, eum ab agro patre vocari, qui apud Thammeria Medorum ageret, haud procul a Cadusis, adversus quos defectionem molitis bellum suscepisset. Quum venisset Lysander, ne cum Atheniensibus proelio navali decerneret, vetuit, nisi multo majorem navium numerum haberet. Satis esse tum regi, tum sibi pecuniarum; ut, si res per hoc staret, explori magnus navium numerus posset. Deinde tributa ei de urbibus ostendit omnia, quae ipsi peculiariter pendebantur, et pecuniam eam, qua ipsi non erat opus, ei donat. Quumque commemorasset, quod et Lacedaemoniorum rempublicam, et privatim Lysandrum ipsum amore complecteretur, ad patrem ascendit.

At Lysander, quum Cyrus traditis ipsi suis omnibus ad patrem adversa valetudine laborantem profectus esset, qui eum accessiverat, diviso in militem stipendio, in Cerameum Cariae sinum cum classe perrexit: et admotis ad Cedreas, urbem quandam Atheniensium sociam, castris, postridie expugnando captas diripuit. Et erant ii, qui oppidum inhabitabant, semibarbari. Hinc Rhodum navigavit. Athenienses autem, quum e Samo solvissent, regis fines depulsi, Chium et Ephesum versus navigabant, ibique ad navale prolium sese parabant, ducesque praeter eos quos jam habebant, legerunt tres, Menandrum, Tydeum, Cephisodotum. Interim Lysander e Rhodo propter Ioniam versus Hellespontum navigavit, partim ad observandum navium per Hellespontum iter, partim ad oppida Hellespontica, quae ab ipsis defeceant, recuperanda. Idem Athe-

Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Χίου παλάγιοι· ἡ γὰρ Ἀσία πολεμία αὐτοῖς ἦν· (18) Λύσανδρος δ' ἐξ Ἀβύδου παρέπλει εἰς Λάμψακον ξύμμαχον οὖσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβυθνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι παρήσαν περὶ ἡγεῖτο δὲ Θώραξ Λακεδαιμόνιος. (19) Πρὸς θαλόντες δὲ τῇ πόλει αἰρούσι κατὰ κράτος, καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὖσαν πλουσίαν καὶ οἶνου καὶ σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη· τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λύσανδρος. (20) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες ὠρμήσαντο τῆς Χερρόνησου ἐν Ἐλαιούντι ναυσὶν ὀρθήκοντα καὶ ἑκατόν. Ἐνταῦθα δὴ ἀριστοποιούμενοι αὐτοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ Λάμψακον, καὶ εὐθὺς ἀνήχθησαν εἰς Σητόν. (21) Ἐκείθεν δ' εὐθὺς ἐπισιτισάμενοι ἐπλευσαν εἰς Αἰγὸς ποταμούς· ἀντίον τῆς Λαμψάκου· διεῖχε δ' ὁ Ἑλλήσποντος ταύτῃ σταδίους ὡς πεντεκαίδεκα. Ἐνταῦθα δὲ ἐδειπνοποιοῦντο. (22) Λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησάμενους εἰσβαίνειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβαλὼν, προσέειπεν ὡς μὴδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μὴδὲ ἀνάξοιτο. (23) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντανήγαγε Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὥστ' ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. (24) Λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἐπεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας ὅτι ποιοῦσιν ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. Καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν πρὶν αὗται ἵκων. Ταῦτα δ' ἐποίει τέτταρας ἡμέρας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήγοντο. (25) Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὀρμούντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίου ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὀρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σητόν παρῆναι πρὸς τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· ὅς ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε. (26) Οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἔκεινον. Καὶ ὁ μὲν ὤχετο. (27) Λύσανδρος δ', ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐπομένοις, ἐπὶν κατιδῶσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας καὶ ἐσκεδασμένους κατὰ τὴν Χερρόνησον, ὅπῃ ἐποιοῦν πολλὸν μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὰ τε εἴτα πόρρωθεν ὠνούμενοι καὶ καταφρονούντες δὴ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανήγεν, ἀποπλέοντας τοῦμπαν παρ' αὐτὸν ἄραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσε. (28) Λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμηνε τὴν ταχίστην πλεῖν· ξυμπαρῆει δὲ καὶ Θώραξ τὸ περὶ ἔχων. Κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλουν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. Διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί· ἡ δὲ Κόνωνος καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὴν ἑπτὰ πλήρεις ἀνήχθη-

nienses ex Chio in altum provecti sunt. Etenim Asiam infestam sibi habebant. Lysander Abydo relicta Lampsacum contendit, quod erat Atheniensium in societate oppidum. Aderant ei cum aliis Abydeni, terrestri eo profecti itinere; quorum dux erat Thorax Lacedæmonius. Adorti civitatem, vi eam capiunt, captamque diripiunt milites, quum quidem et opulenta esset, et vino, frumento, commeatu reliquo referta. Ingenuorum hominum corpora Lysander omnia libera dimisit. Sequuti Athenienses ejus vestigia, apud Elæumtem in Chersoneso portum cum centum octoginta navibus ingressi sunt. Hic eis, quum pranderent, quid accidisset Lampsaco, narratur. Itaque statim Sestum perrexere. Inde commeatu secum sumpto recta navigarunt ad Ægospotamos, qui locus est e regione Lampsaci. Distant hic Hellespontus stadiorum quindecim intervallo. Atque hic illi tum cœnabant. Lysander nocte proxima, quamprimum illuxit, imperavit suis, ut pransi naves conscenderent. Simul ad pugnam navalem instructis rebus omnibus, et adhibitis ad naves pluteis, ne quis suo e loco moveret, neve in altum provéheretur, edixit. Athenienses ut primum sol exortus fuit, ad portum aciei suæ frontem in hostem direxerunt, quasi qui prælio congredi vellent. Verum ubi classem suam Lysander adversus eos non duxit, jamque adesperasset, ad Ægospotamos redierunt. Tum Lysander naves omnium expeditissimas subsequi eos jussit, ac posteaquam speculatae essent, quid rerum hostes in littus egressi agerent, recta discedere, ut id sibi renuntiarent. Nec prius quam hæc advenissent, militem suum e navibus egredi patiebatur. Atque hæc per dies quatuor agebat, quum interim Athenienses adversus eum in altum proveherentur. Alcibiades autem, qui de castellis suis conspexisset, Athenienses in littore stationem habere, non apud oppidum aliquod, et commeatum Sesto petere, quæ stadiis quindecim a navibus abesset, hostes vero in portu et apud urbem rerum omnium abundare copia: loco ipsos laudquaquam opportuno stationem habere aiebat; itaque monebat, Sestum uti repeterent, ubi et portum et oppidum habituri ad manum essent. Istic, inquit, si fueritis, decernere prælio cum hoste, ubi vobis libuerit, licebit. At duces, imprimis Tydeus et Menander, abire eum jusserunt: se jam imperatorio munere fungi, non ipsum. Itaque tunc ille discessit. Verum Lysander, die quinto, ex quo quotidie classis Atheniensium adversus eum provecta fuerat, mandavit illis qui jussu suo sequi eos solebant, ut, posteaquam ipsos de navibus egres- sos ac per Chersonesum palatos vidissent (id quod faciebant de die in diem usque magis, quum et cibaria procul emerent, et Lysandrum præ se contemnerent, qui classem adversus ipsos non educeret), ad se conversis navibus scutum inter navigandum in altum tollerent. Faciunt illi, quod imperatum erat. Itaque Lysander suis dat signum, uti quam celerrime navigent. Hos Thorax in terra cum pediatu comitabatur. Posteaquam hos cum classe irruentes Conon vidit, signa dedit suis, ut totis viribus ad naves opis ferendæ causa concurrerent. Verum quia vectores hinc inde palati vagabantur, naves aliæ binos habebant remiges, aliæ unum, nonnullis omnino vacuis; sola Cononis navis,

σαν ἀνδράσι καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δ' ἄλλας πᾶσας Ἀύσανδρος ἔλαβε πρὸς τῇ γῇ. Τούτους δὲ πλείστους ἀνδράς ἐν τῇ γῇ ζυνέλεξεν· οἱ δὲ καὶ ἔρπον ἐπὶ τειχεύδρια. (29) Κόνων δὲ ταῖς ἐννέα ναυσὶ φεύγων, ἐπεὶ ἔγνω τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διεσθαιμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀβαρνίδα τὴν Λαμψάκου ἄκραν ἔλαβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν Αὐσανδρου νεῶν ἰστία, καὶ αὐτὸς μὲν ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγελοῦσα τὰ γεγονότα. (30) Αὐσανδρος δὲ τὰς τε ναὺς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰλλα πάντα εἰς Λαμψάκον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. Ἡ δ' ἡμέρα ταῦτα κατεργάσατο, ἐπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστήν εἰς Ἀκαδημίαν, ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα, ὅς ἀρκεόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε. (31) Μετὰ δὲ ταῦτα Αὐσανδρος ἀφροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλευέσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐνταῦθα δὲ κατηγορεῖται ἐγγίνοντο πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἃ τε ἤδη παρανοουήσασαν καὶ ἃ ἐντραπισμένοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσεσαν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν γαῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ οἱ λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἀνδράς ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσαιεν· Φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁς τοὺς διέφθειρεν. (32) Ἐλέγτο δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ ἔδοξεν ἀποκτείνειν τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πληρ' Ἀδείμαντος, οἱ μόνος ἐπιλάμβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψήφισματος· ἡτιῶθα μέντοι ὑπὸ τινων προδόντων τὰς ναὺς. Αὐσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, τί τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους κατακρημνισε, τί εἴη αἷος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλλάδας παρανομεῖν, ἀπίστραξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο, ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καρχηδόνα. Οἱ δ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων προουρούς ὑποσπόνδους ἀρέντας. Οἱ δὲ προδόντες Ἀδύρβανος τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔρπον ἐπὶ τὸν Πόντον, ὕστερον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγγίνοντο Ἀθηναῖοι. (2) Αὐσανδρος δὲ τοὺς τε προουρούς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ τινὰ που ἄλλον ἴδοι Ἀθηναῖον, ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πείσους ἀσφάλειαν, ἄλλοι δ' οὐδ', εἰδὼς ὅτι ὅσοι ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅστων τῶν ἐπιτεθέντων ἐνδείκνυται. Καταλαβὼν δὲ Βυζαντίου καὶ Καρχηδόνας Σθενέλαον ἀρχιστῆν Λάκωνα, αὐτὸς ἀποπλεύσας εἰς Λαμψάκον τὰς ναὺς ἐπισκευάζεν.

3. Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀρκεομένης ναυτὸς ἐλέγτο ἡ συμμορία, καὶ ἡ οἰκονομία ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διήκεν, ὁ ἕτερος τῶ ἐτέρῳ παρεγγέλων ὥστε ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς

et aliae circum ipsum septem, cum Paralo, vectoribus instructae, simul in altum provectae, discesserunt; reliquas autem Lysander universas in littore cepit. Hominum copiam maximam in terra collegit; nonnulli intra oppidula se fuga recipiunt. Conon cum navibus illis novem fugiens, posteaquam esse perditas Atheniensium res animadvertit, ad Abarnidem Lampsaci promontorium appulit, et magna inde navium Lysandri vela sustulit, et cum navibus octo ad Evagoram in Cyprum navigavit; Paralus autem navis Athenas contendit, ut ea, quae accidissent, renuntiaret. At Lysander naves, captivos, cetera Lampsacum abduxit. Praeter alios, duces etiam Philoclem et Adimantum cepit. Quo haec die gesta fuere, Theopompum Milesium praedonem ablegavit Lacedaemonem, qui rerum eventum exponeret. Id ab hoc factum, quum iter illud triduo conferisset. Secundum haec sociis Lysander convocatis, uti de captivis consultant, hortatur. Ibi tum multae sunt Atheniensium accusationes institutae de iis quae jam ante contra jus et fas improbe commississae, et de aliis quae patrare decrevissent, nimirum ut, si navali pugna superiores evaderent, omnibus illis dextra manus amputaretur, qui eorum in potestatem vivi pervenissent; praeterea quod captis duabus triremibus, quarum una fuisset Corinthia, altera ex Andro, vectores omnes de rupe precipites egissent. Erat autem dux Atheniensium Philocles, qui hoc modo animos eorum depravaverat. Posteaquam et alia multa in medium allata fuerunt, visum est, ut captivi omnes, quotquot Athenienses essent, uno Adimanto excepto, interficerentur; quia is solus de recto concionis de amputandis manibus intercesserat, atque etiam a nonnullis insimulatus fuit, quasi naves hostibus prodidisset. Atque Lysander Philoclem, qui Andrios et Corinthios praecipito interemerat, prius interrogat, quid supplicii meritis esset, qui primus auctor violatarum adversus Graecos aequitatis legum extitisset, morte multavit.

CAPUT II.

Rebus deinde Lampsaci constitutis, Byzantium et Chalcedonem navigavit. Ab iis admissus est, impetrato, ut Atheniensium praesidiarii fide data dimitterentur. Tum illi, qui Byzantium Alcibiadi prodiderant, in Pontum se fuga recipere, postea vero Athenas, ubi cives facti sunt. Lysander autem praesidiarios Atheniensium, atque alios, quoscumque alicubi reperiret Athenienses, Athenas ablegabat, illic tantum navigandi securitate concessa, non usquam alio; norat enim, tanto citius comitatu carituros, quanto plures et in urbem et in Piraeum confluerent. Byzantii et Chalcedone relicto Sthenelao Lacedaemonio praefecto, Lampsacum ipse navigavit, ibique classem refecit.

Interea quum navis Paralus noctu Athenas appulisset, accepta clades atque calamitas ab ea nuntiata est; inde ululatus hominum de Piraeo per muros longos in urbem ipsam penetravit, uno rem gestam alteri nuntiante. Atque adeo

ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς, πείσεσθαι νομίζοντες ὅσα ἐποίησαν Μηλίου τε Λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκίᾳ, καὶ Ἰστιαιᾶς καὶ Σκιωνίων καὶ Τορωνείας καὶ Αἰγινήτας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. (4) Τῇ δ' ὀσπερὰ ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἑνὸς καὶ τὰ τεῖχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι καὶ τὰλλα πάντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν. Καὶ οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα ἦσαν.

5. Λύσανδρος δ' ἐκ τοῦ Ἑλληνισπόντου ναυσὶ διακοσίαις ἀφικόμενος εἰς Λέσβον κατεσκευάσατο τὰς τε ἄλλας πόλεις ἐν αὐτῇ καὶ Μυτιλήνῃ· εἰς δὲ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐπεμψε δέκα τριήρεις ἔχοντα Ἑτερόνικον, (6) τὰ ἐκεῖ πάντα πρὸς Λακεδαιμονίους μετέστησεν. (8) Εὐθὺς δὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς ἀφειστήκει Ἀθηναίων μετὰ τὴν ναυμαχίαν πλὴν Σαμίων· οὗτοι δὲ σφαγὰς τῶν γνωρίμων ποιήσαντες κατεῖχον τὴν πόλιν. (7) Λύσανδρος δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεμψε πρὸς Ἄγιν τε εἰς Δεκελίαν καὶ εἰς Λακεδαίμονα ὅτι προσπλεῖ σὺν διακοσίαις ναυσί. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐξήσαν πανδημεὶ καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι πλὴν Ἀργείων, παραγγελλαντος τοῦ ἐτέρου Λακεδαιμονίων βασιλέως Πausανίου. (8) Ἐπεὶ δ' ἅπαντες ἡθροίσθησαν, ἀναλαβὼν αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῷ καλουμένῳ γυμνασίῳ. (9) Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἰγίναν ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγινήταις, δσους ἐδύνατο πλείστοις ἀθροίσας αὐτῶν, ὡς δ' αὐτως καὶ Μηλίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι τῆς αὐτῶν ἐστέροντο. Μετὰ δὲ τούτου δηώσας Σαλαμίνα ὠρμίσατο πρὸς τὸν Πειραιᾶ ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ τὰ πλοῖα εἴργε τοῦ εἰσπλου.

10. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἠπόρουσαν τί χρὴ ποιεῖν, οὔτε νεῶν οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων οὔτε σίτου· ἐνόμιζον δ' οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν τοῦ μὴ παθεῖν ἃ οὐ τιμωρούμενοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕβριν ἡδίκουν ἀνθρώπους μικροπάλτας οὐδ' ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἑτέρα ἢ ὅτι ἐκείνοις συνέμαχον. (11) Διὰ ταῦτα τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιήσαντες ἐκαρτέρουν, καὶ ἀποθνήσκοντων ἐν τῇ πόλει λιμῷ πολλῶν οὐ διελέγοντο περὶ διαλλαγῆς. Ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἤδη ὁ σίτος ἐπιτελειόπει, ἐπεμψαν πρέσβεις παρὰ Ἄγιν, βουλόμενοι ζυμμάχοι εἶναι Λακεδαιμονίοις ἔχοντας τὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιῆσαι. (12) Ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐκλευσεν εἶναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός. Ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπεμψαν αὐτοῖς εἰς Λακεδαίμονα. (13) Οἱ δ' ἔπει ἦσαν ἐν Σπλάσια (πλησίον) τῆς Λακωνικῆς καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἃ εἰλεγον, ὅντα οἷάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτόθεν αὐτοὺς ἐκλευσον ἀπέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, καλλίον ἔχειν βουλευσαμένους. (14) Οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἤκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, εὐθυμὰ ἐνέπεσε πᾶσιν· ὥντο γὰρ ἀνδραποδισθῆσθαι, καὶ ἔως ἀνέμικτωσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῷ λιμῷ

nocte illa somnum cepit nemo, quum non solum eos, qui perierant, lugerent, sed multo magis ipsi se, passuros se existimantes ea quæ prius in Melios, Lacedæmoniorum coloniam, quam obsessam vi ceperant, et in Histieenses, Scionæos, Toronæos, Æginetas, aliosque Græci nominis per multos perpeltraverant. Postridie concionem coegerunt, in qua decretum, ut, excepto uno, portus omnes aggesta terra occluderentur, muri repararentur, constituerentur excubiæ, omnia denique ad sustinendam obsidionem in urbe compararentur. Illi igitur his incumbabant.

At Lysander ex Hellesponto ducentis navibus in Lesbum vectus, cum alia in ea oppida, tum Mytilienem in decemviralem civitatis formam redegit. Ad Thraciæ oppida cum decem triremibus Eleonicum misit, qui locis illis omnia Lacedæmoniorum partes sequi coegit. Neque multo post pugnam reliqua euan Græcia, Samo excepta, ab Atheniensibus defecit. Nam Samii cæsis hominibus apud se nobilioribus civitatem ipsi tenebant. Secundum hæc Lysander tam ad Agin Deceleam, quam Lacedæmonem, misit qui nuntiarent, adventare se cum ducentarum navium classe. Tum Lacedæmonii, reliquique Peloponnesii, cum copiis universis prodierunt, exceptis Argivis: denuntiante, uti convenirent, Pausania, Lacedæmoniorum rege altero. Posteaquam universi confluerunt, eis secum sumptis, ad urbem Atheniensem in gymnasio, quod Academiam vocant, castra metatus est. Lysander autem profectus Æginam, Æginetis quoscunque colligere potuit, oppidum restituit: itemque Meliis, et aliis quibuscunque oppida patria fuerant adempta. Secundum hæc Salamine vastata, ad Piræcum cum centum quinquaginta navibus stationes occupavit: et aditum, ne qua navis accederet, interclusit.

Athenienses terra marique obsessi, quum neque classem, neque socios, neque frumentum haberent, quid facerent ambigebant. Nullam sibi reliquam esse salutem arbitrabantur, nisi vicissim perpetienda, quæ ipsi non illatas injurias puniendi studio, sed mera petulantia adversus humilium oppidorum incolas, alia nulla de causa, designassent, quam quod Lacedæmoniorum societate continerentur. Quapropter, in pristinum honoris statum repositis iis qui notati ignominia fuerant, obsidionem tolerabant; quumque multi in urbe fame perirent, nulla tamen de compositione facta mentio. Posteaquam vero frumentum omne prorsus jam defecit, ad Agin legatos miserunt, ac velle se Lacedæmoniorum socios esse significarunt; solosque muros urbis cum Piræeo retinere, atque his conditionibus fœdus inire. Ille vero legatus Lacedæmonem pergere jussit; nam esse sua rem in potestate negabat. Ea verba quum Atheniensibus legati renuntiassent, Lacedæmonem eos misere. Sellasiam quum pervenissent, haud procul a Laconica, auditaque ab Ephoris ipsorum esset oratio, illi consentanea, qua prius apud Agin usi fuerant, abire eos jusserunt, ac si quidem pacis egerent, re melius deliberata reverti. Legati domum profecti, quum hæc suis exposuissent, omnes tristitia magna invasit: putant futurum, ut in servitutem redigerentur; ac dum legatos alios mitterent, multos cives interea

ἀπολείσθαι. (15) Περὶ δὲ τῶν τειχῶν τῆς καθαιρέσεως οὐδεὶς ἐβούλετο συμβουλευεῖν. Ἀρχέστρατος γὰρ εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ Λακεδαιμονίους κράτιστον εἶναι ἐφ' οἷς προὐκαλοῦντο εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἐδόθη· προὐκαλοῦντο δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐπὶ δέκα σταδίου καθελεῖν ἑκατέρου ἐγένετο δὲ ψήφισμα μὴ ἐξεῖναι περὶ τούτων συμβουλεύειν. (16) Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης ἐν ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἤξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσσασθαι τὴν πόλιν βουλούμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἐνεκα. Περὶ τοῦ δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅπως Ἀθηναῖοι ἐμῆλλον διὰ τὸ ἐπιτελοῦσθαι τὸν σίτον ἅπαντα ὅτι τις λέγοι ὑπολογῆσαι. (17) Ἐπεὶ δὲ ἤκε τετάρτῃ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχει, εἴτα καλεῖται εἰς Λακεδαιμονίαν εἶναι, οὗ γὰρ εἶναι κύριος ὢν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. Μετὰ ταῦτα ἤρθη πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαιμονίαν αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός. (18) Λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἐπέμψεν ἀγγελούντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναίων ὄντα, ὅτι ἀποκρίνατο Θηραμένει ἐκείνους κύριους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου. (19) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκουον εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς. Ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορινθίους καὶ Θηβαίους μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐξαίρειν. (20) Λακεδαιμονίοι δὲ οὐκ ἔρασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδίσαι μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένης τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιούντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν διώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίους ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἤθωνται. (21) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανεφέροντο ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεγεῖτο πολλὸς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολυμένων τῷ λιμῷ. (22) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπήγγειλλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμονῖοι ποιοῦντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς γὰρ πείθεσθαι Λακεδαιμονίους καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν. Ἀντειπόντων δὲ τινων αὐτῷ, πολλὸν δὲ πλείονων συνεπαίνεσάντων, ἔδοξε δεχέσθαι τὴν εἰρήνην. (23) Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατέπεσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

21. Καὶ ὁ ἐνταυτοῖς ἐληγεν, ἐν ᾧ μεσοῦντι Διονύσιος δ' Ἐρμοκράτους Συρακόσιος ἐτυράννησε, μάχη μὲν πρότερον ἡττηθέντων ὑπὸ Συρακοσίων Καρχηδονίων,

fame perituros. Qui ferendum suaderet, ut ab hoste muri diruerentur, erat nemo. Nam Archestratus, quum dixisset in senatu, e republicae commodo maxime futurum, si cum Lacedaemoniis pacem facerent iis conditionibus, quas ipsi obtulissent, conjectus in vincula fuerat. Volebant autem illi muros longos ad stadia decem utrinque dirui. De quo ne cui deinceps in medium suadendi causa quidquam afferre liceret, decreto sancitum erat. Hic quum rerum status esset, dixit in concione Theramenes, si ablegare se ad Lysandrum velint, expiscaturum ex illo, num ideo Lacedaemonii in sententia de murorum demolitione peristent, quod velint urbem in pradam dari, an vero fidei caues. Missis a suis, ultra menses tres apud Lysandrum est commoratus, id tempus observans, quo Athenienses ob frumenti defectum iis quaecumque quis diceret, assensuri essent. Mense quarto quum redisset, in concione renuntiat, hactenus ab Lysandro detentum se fuisse: jam vero mandari sibi, ut Lacedaemonem proficisceretur; non enim id, quod peteretur, in sua sed Ephorum esse potestate. Post haec ipse, cum novem aliis, ut Lacedaemonem plena cum potestate legatus iret, delectus est. At Lysander ad Ephoros inter ceteros Lacedaemonios Aristotelem Atheniensem exulem misit, qui eos certiores faceret, se respondisse Therameni, Ephoros pacis ac belli arbitros esse. Postquam Theramenes ac legati reliqui Sellasiam venerunt, interrogati, quibus cum mandatis adessent, plena se cum potestate missos aiunt, ut de pace agant. Tum accessi eos Ephori iussere. Quum accessissent, concione coacta, praeipue Corinthii ac Thebani, ac praeter hos alii Graeci non pauci, foris cum Atheniensibus in eundem negabant, sed funditus evertendos esse. Lacedaemonii respondebant, minime se Graeci nominis urbem eversuros, quae in maximis Graeciae periculis operam imprimis utilem navasset; sed pacem faciebant iis conditionibus, ut muri longi, et Piraeus, diruerentur; nares, exceptis duodecim, omnes traderent; exules reducerent; eundem cum Lacedaemoniis amicum vel hostem existimarent; eosdem mari ac terra sequerentur, quocumque tandem ducerent. Has conditiones Theramenes et ii, qui ipsi adjuncti in legatione fuerant, Athenas pertulerunt. Urbem quum ingrederentur, magna eos hominum turba circumfundebat, metuentium, ne re infecta reverterentur; nec enim dilationem res patiebatur, propter eorum multitudinem, qui fame exstinguiebantur. Postridie legati exposuerunt, quibus conditionibus pax a Lacedaemoniis esset impetrata. Simul suadebat prius inter eos Theramenes, parendum Lacedaemoniis esse, murosque diruendos. Quum autem nonnulli quidem adversarentur, sed multo plures sententiam ipsius comprobarent, decreto sancitum est, pacem hanc accipiendam esse. Secundum haec in Piraeum Lysander navigavit, et exules reducti, murique ad tibicinum cantum magno cum hominum studio diruti sunt, quum hunc diem libertati Graeciae initium dedisse putarent.

Hic fuit ejus anni exitus, cujus in medio Dionysius, Hermodatis filius, Syracusanus, regnum arripuit: quum prius Carthaginienses proelio quidem ab Syracusanis victi essent,

σπάνει δὲ σίτου ἐλόντων Ἀκράγαντα, ἐκλιπόντων τῶν Σικελιωτῶν τὴν πόλιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς, ἥ τὸ στάδιον ἐνίκα Κροκίνας Θετταλὸς, Εὐδίκου ἐν Σπάρτῃ ἐφορεύοντος, Πυθοδώρου δ' ἐν Ἀθήναις ἀρχόντος, δν Ἀθηναῖοι, οἱ ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἡρέθη, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν. (2) Ἐγένετο δὲ αὕτη ἡ ὀλιγαρχία οὕτως. Ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἐλέσθαι, οἱ τοὺς πατέρας νόμους συγγράψουσι, καθ' οὓς πολιτεύσουσι. Καὶ ἡρέθησαν οἷδε, Πολυχάρης, Κριτίας, Μηλόβιος, Ἰππόλοχος, Εὐκλείδης, Ἰέρων, Μνησιλοχος, Χρέμων, Θηραμένης, Ἀρεσίας, Διοκλῆς, Φαιδρίας, Χαιρέλεως, Ἀναίτιος, Πείσιων, Σοφοκλῆς, Ἐρατοσθένης, Χαρίκλῆς, Ὀνομακλῆς, Θεόγνης, Αἰσχίνης, Θεογένης, Κλεομήδης, Ἐρασίστρατος, Φεῖδων, Δρακοντίδης, Εὐμάθης, Ἀριστοτέλης, Ἰππόμαχος, Μνησιθείδης. (3) Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπέπλει Λύσανδρος πρὸς Σάμον, ἅγισ δ' ἐκ τῆς Δακελείας ἀπαγαγὼν τὸ πεζὸν στράτευμα διέλυσε κατὰ πόλεις ἐκάστους.

4. Κατὰ δὲ τούτων τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἐκλείψιν Λυκόφρων ὁ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιομένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἐπέκτεινεν.

5. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Διονυσίος ὁ Συρακόσιος τύραννος μάχῃ ἡττηθείς ὑπὸ Καρχηδονίων Ἰέλαν καὶ Καμάριναν ἀπώλεσε. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Λεοντίνιοι Συρακοσῖοις ξυνοικοῦντες ἀπέστησαν εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπὸ Διονυσίου καὶ Συρακοσίων. Παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Συρακοσῖοι ἱππεῖς ὑπὸ Διονυσίου εἰς Κατάνην ἀπεστάλησαν.

6. Οἱ δὲ Σάμιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Λυσάνδρου πάντες, ἐπεὶ οὐ βουλομένων αὐτῶν τὸ πρῶτον ὁμολογεῖν προσβάλλειν ἤδη ἐμελλεν ὁ Λύσανδρος, ὡμολόγησαν ἐν ἱμάτιον ἔχων ἕκαστος ἀπίνειν τῶν ἐλευθέρων, τὰ δ' ἄλλα παραδοῦναι καὶ οὕτως ἐξῆλθον. (7) Λύσανδρος δὲ τοῖς ἀρχαίοις πολίταις παραδοὺς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐνόντα πάντα καὶ δέκα ἀρχοντας καταστήσας φρουρεῖν ἐφῆκε τὸ τῶν ξυμμάχων ναυτικὸν κατὰ πόλεις, (8) ταῖς δὲ Λακωνικαῖς ναυσὶν ἀπέπλευσεν εἰς Λακεδαίμονα, ἀπάγων τὰ τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα καὶ στεφάνους, οὓς παρὰ τῶν πόλεων ἐλάμβανε δῶρα ἰδίᾳ, καὶ ἀργυρίῳ τετρακόσια καὶ ἐβδομήκοντα τάλαντα, ἃ περιεγέγοντο τῶν φόρων, οὓς αὐτῷ Κύρος παρέδειξεν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἰ τι ἄλλο προσεκτίσαστο ἐν τῷ πολέμῳ. (9) Ταῦτα δὲ πάντα Λακεδαιμονίοις ἀπέδωκε, τελευτῶντος τοῦ θέρους, εἰς δὲ ὁ ἐξάμηνος καὶ μετὰ καὶ εἰκοσὶν ἔτη τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα, ἐν οἷς ἐφο-

sed Agrigentum tamen, annonæ inopia desertam a Siculis, cepissent.

CAPUT III.

Anno sequente, in quem incidit Olympias, ea qua Croclynas Thessalus in stadio victoriam adeptus est, Eudico Spartæ Ephoro, Archonte Athenis Pythodoro, quem Athenienses, quod lectus tempore dominatus paucorum fuerit, Archontem plane non recensent, sed annum illum Anarchiam vocant. Ceterum paucorum ille dominatus hunc ortum habuit: visum fuit populo, deligendos esse viros triginta, qui leges patrias conscriberent, secundum quas respublica regenda deinceps esset. Delecti fuere Polychares, Critias, Melobius, Hippolochus, Euclides, Hiero, Mnesilochus, Chremo, Theramenes, Aresias, Diocles, Phædria, Chærelaus, Anaxius, Piso, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Æschines, Theogenes, Cleomedes, Erasistratus, Phido, Dracontides, Eumathes, Aristoteles, Hippomachus, Mnesithides. Hæc quum acta fuissent, Samum Lysander cum classe discedit: Agis autem pedestres copias abductas Decelea dimisit, facta potestate singulis in suas urbes revertendi.

Eodem tempore circa defectum solis Lycophro Phæreus, quum Thessaliæ totius affectaret imperium, adversantes conatui suo Thessalos quosdam, in quibus et Larissæi et alii nonnulli erant, multis interfectis proelio vicit.

Præterea Dionysius tyrannus Syracusanus a Carthaginiensibus pugna victus, Gelam et Camarinam amisit. Neque multo post Leontini, qui Syracusis habitabant, defectione a Dionysio et Syracusanis facta, suum in oppidum recesserunt; statimque Syracusani equiles Catanam a Dionysio missi sunt.

Samii vero, undique a Lysandro obsessi, quum initio se ei dedere nollent, tandem, illo jam copias admoturo muris, ita se dederunt, ut liberis hominibus singulis cum una veste discedendi facultas esset, reliqua ipsi traderent; atque ita illi tunc oppido excesserunt. Lysander autem, civibus pristinis oppido et universis in eo rebus traditis, ac decem præfectis custodiæ causa constitutis, sociorum navales copias singulas ad suos remisit; Laconica vero cum classe Lacedæmonem navigavit, quum et detracta capitis navibus spolia secum aveheret, et abductas e Piræeo triremes, exceptis duodecim, et coronas, quibus ipse peculiariter a civitatibus donatus fuerat, et argenti quadringenta ac septuaginta talenta quæ superabant e tributis, quæ ad bellum hoc ei Cyrus assignaverat, et si quid aliud bello acquisiverat. Hæc universa Lacedæmonis tradidit sub æstatis finem qua post vigesimum octavum annum sextumque mensem, bello finis est impositus. His annis Ephori, qui quidem numerantur, hi

ροὶ οἱ ἀριθμούμενοι οἷδε ἐγένοντο, Αἰνησίτας πρῶτος, ἐπ' οὗ ἤρξαντο ἡ πόλεμος, πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει τῶν μετ' Εὐδόκας ἄλλωσιν τριακονταετίδων σπονδῶν. (10) μετὰ δὲ τοῦτον οἷδε, Βρασιδᾶς, Ἰσανὼρ, Σωστρατίδας, Ἐξάρχος, Ἀγησίστρατος, Ἀγγελιδᾶς, Ὀνομακλῆς, Ζεὺξιππος, Πιτύας, Πλειστολάς, Κλεινόμενος, Ἰλαρχος, Λέων, Χαίριλας, Πατησιάδας, Κλεοθένης, Αὐκάριος, Ἐπῆρατος, Ὀνομάντιος, Ἀλεξιππίδας, Μισκολαίδας, Ἰσίας, Ἀρακος, Εὐάρχιππος, Παντακλῆς, Πιτύας, Ἀργύτας, Εὐδίκιος, ἐπ' οὗ Ἀύσανδρος πράξας τὰ εἰρημένα οἶκαδε κατέπευσεν.

11. Οἱ δὲ τριάκοντα ἤρθησαν μὲν ἐπὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ περὶ τὸν Παιραικὴν κόλπον· αἰρεθέντες δὲ ἐπ' ὅτε συγγράφαι νόμους, καθ' οὓςτινας πολιτεύουσιντο, τούτους μὲν αἱ ἐμελλον συγγράφειν τε καὶ ἀποδεικνύναι, βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. (12) Ἦπειτα πρῶτον μὲν οὓς πάντες ἤδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας καὶ τοῖς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς βλάπεις ὄντας, συλλαμβάνοντες ὑπὸ τὴν θανάτου· καὶ ἡ τε βουλὴ ἡδέως αὐτῶν καταψηφίζετο οἷ τε ἄλλοι ὅσοι συγγέδεσαν ἐαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἔχοντο. (13) Ἦπει δὲ ἤρξαντο βουλευέσθαι ὅπως ἂν ἐξεῖη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλονται, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς Ἀλακεδαίμονα Αἰσχίνην τε καὶ Ἀριστοτέλην ἔπεισαν Αὐσανδρον φρουροὺς σφίσι συμπράξει εἰλθεῖν, ὥς δὲ τοὺς πονηροὺς ἐκποδὸν ποιησάμενοι καταστήσαντο τὴν πολιτείαν ὁρᾶν· ὁ αὐτοὶ ὑπισχνόμενοι. Ὁ δὲ πεσθεῖς τοὺς τε φρουροὺς καὶ Καλλίβιον ἀρμολογῶντα συνέπραξεν αὐτοῖς πεμψθῆναι. (14) Οἱ δ' ἔπει τὴν φρουρὰν ἔλαβον, τὸν μὲν Καλλίβιον ἐθεράπευσον πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπανοή· ἃ πράττειν, τὸν δὲ φρουρῶν τούτου συμπεμπόντος αὐτοῖς οὓς ἐβούλοντο συνελάμβανον οὐκέτι τοὺς πονηροὺς τε καὶ ὀλίγου ἀξίους, ἀλλ' ἤδη οὓς ἐνόμιζον ἥκιστα μὲν παρωρουμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δὲ τι ἐπιχειροῦντας πλείστους ἂν τοὺς συνεβέλοντας λαμβάνειν. (15) Τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῇ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετής ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγὸν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμένης ἀνέκοπτε, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶναι θανατοῦν, εἰ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγὼ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἐνεκα τῇ πόλει καὶ εἰπομεν καὶ ἐπράξαμεν. (16) ὁ δὲ, ἔτι γὰρ οἰκείως ἐγρήτο τῷ Θηραμένει, ἀντέλεγεν ὅτι οὐκ ἐγγυροῖη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδὸν ποιείσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν· εἰ δὲ, ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἥττον τὸ οἶε ὡς περ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐθύς εἶ. (17) Ἦπει δὲ ἀπονησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως πολλοὶ δόγλοι ἦσαν συνιστάμενοι τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἡ πολιτεία, πάλιν εἶλεν ὁ Θηραμένης ὅτι εἰ μὴ τις κοινοῦς ἰκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγματίων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν

fuere : primus Aenias, quo magistratum gerente bellum cepit, anno decimo quinto post pactas annorum triginta inducias, quum Euboea capta fuisset. Eum hi sequuti sunt : Brasidas, Isanor, Sostratidas, Exarchus, Agesiistratus, Angenidas, Onomacles, Zeuxippus, Pityas, Plistolas, Clinomachus, Ilarchus, Leon, Charilas, Patesiadas, Cleosthenes, Lycarius, Eperatus, Onomantius, Alexippidas, Misgolaidas, Isias, Aracus, Evarchippus, Pantacles, Pityas, Archytas, Eudicius : quo munus hoc gerente Lysander, rebus iis, quas diximus gestis, in patriam cum classe rediit.

Ceterum Athenis triginta vii lecti fore, quum primum muri longi et Piraei moenia fuerunt diuta. Verum ad hoc delecti, ut leges conscriberent, secundum quas administraretur respublica, differebant semper in aliud tempus earum promulgationem, senatum vero magistratusque ceteros arbitratu suo constituiebant. Deinde ante omnia quos in statu reipublicae populari ex injustis aliorum accusationibus se abuisse constabat apud omnes, et qui optimo ac honestissimo cuique graves erant, eos comprehensos capitis accessebant. Atque hos tum senatus magna cum voluptate damnabat, tum alii, qui minime sibi flagitiorum ejusmodi conscii essent, id haudquaquam moleste ferebant. Verum posteaquam consultare coeperunt, quo pacto pro sua libidine gerere rempublicam possent, primum Eschine et Aristotele Lacedaemonem missis, Lysandro persuaserunt, daret ipsis operam ut praesidarii mitterentur, donec improbis e republica sublatis civibus, eum recte constituere possent. Pollicentur etiam, se hos alere sumptu suo velle. Lysander ab iis persuasus perfecit, ut Callibius praefectus cum praesidiariis ad eos mitteretur. Tum illi accepto praesidio Callibium omni cultu demulcebant, quo laudaret universa, quae ipsi agerent ; praeterea mittente Callibio cum ipsis praesidiarios, quoscunque vellent comprehendebant, non jam tantum improbos et nullius existimationis homines, sed illos etiam, quos minime laturos ipsorum violentas contra se actiones, eisque obviam futuros, et hominum secum facientium copias maximas habituros existimarent. Erat initio Critias in eadem cum Theramene sententia, et amicitiam inter se colebant. Sed posteaquam princeps ad complurium e populo cedas esse cepit, quippe qui aliquando a populo multatus exilio fuisset, opposuit ei se Theramenes, quum diceret, haudquaquam par esse illos interimi, qui apud populum in honore essent, et optimos quosque nulla re lederent : Nam et ego, ait, et tu multa tum diximus, tum fecimus, ut gratiam apud populum iniremus. At ille, dum adhuc Theramene familiariter uteretur, sic ei respondebat, ut fieri non posse diceret, quin illi, qui esse loco supra ceteros meliore velint, maxime tollant eos e medio, quotquot ad impediendam ipsorum potestatem plurimum virum haberent. Quod si propterea, ait, quia non unus, sed triginta numero simus, minus debere nos de hoc imperio, tanquam de tyrannide, sollicitos esse arbitraris, stultus es. Denique quum multis, et iis injuste pereuntibus, multi palam se conjungerent, et quid de republica futurum esset, mirarentur, rursus aiebat Theramenes, fieri non posse ut hic paucorum dominatus perduraret, nisi tot in societatem administrationis rerum adsciscer-

ὀλιγαρχίαν διαμένειν. (18) Ἐκ τούτου μέντοι Κριτίας καὶ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἥδη φοβούμενοι καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν Θηραμένην μὴ συρρίψαι πρὸς αὐτὸν οἱ πολῖται, καταλέγουσι τριςχιλίους τοὺς μετέχοντας δὴ τῶν πραγμάτων. (19) Ὁ δ' αὖ Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν ὅτι ἀποπνέει δοκοίη αὐτῷ γὰρ εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τριςχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοῦς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ οὐτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἶη γενέσθαι· ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιάειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένων. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. Οἱ δ' ἐξέτασιν ποιήσαντες τῶν μὲν τριςχιλίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἔπειτα κελεύσαντες ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἐν ᾗ ἐκείνοι ἀπεληλύθεσαν πέμψαντες τοὺς φρουροὺς καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῖς τὰ ὅπλα πάντων πλην τῶν τριςχιλίων παρελόντων, καὶ ἀνακομίσαντες ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ξυνέθηκαν ἐν τῷ ναῷ. (21) Τούτων δὲ γενομένων, ὥς ἔξω ἥδη ποιεῖν αὐτοῖς ὅ,τι βούλοιντο, πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἔνεκα ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ χρημάτων. Ἔδοξε δ' αὐτοῖς, ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα δίδόναι, καὶ τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτείνειν, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. (22) Ἐκέλευον δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὅτινα βούλοιντο. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' οὐ δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι ἀδικώτερα τῶν συνοφαντῶν ποιεῖν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ παρ' ὧν χρήματα λαμβάνοιεν ζῆν εἶων, ἡμεῖς δὲ ἀποκτενοῦμεν μηδὲν ἀδικούντας, ἵνα χρήματα λαμβάνωμεν; πῶς οὐ ταῦτα τῷ παντὶ ἐκείνων ἀδικώτερα; (23) Οἱ δ' ἐμποδῶν νομιζόντες αὐτὸν εἶναι τῷ ποιεῖν ὅ,τι βούλοιντο, ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς βουλευτάς ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον ὥς λυμαινόμενον τὴν πολιτείαν. Καὶ παραγγελλαντες νεανίσκοις οἱ ἐδόκουν αὐτοῖς θρασυτάτοι εἶναι, ξιφίδια ὑπὸ μάλης ἔχοντας παραγενέσθαι, ξυνέλεξαν τὴν βουλὴν. (24) Ἐπεὶ δὲ ὁ Θηραμένης παρῆν, ἀναστὰς ὁ Κριτίας, ἔλεξεν ὧδε·

Ὁ ἄνθρωπος βουλευταὶ, εἰ μὲν τις ὑμῶν νομίζει πλεόνας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι ὅπου πολιτεία μεθίστανται πανταχοῦ ταῦτα γίγνεται· πλείστους δ' ἀνάγκη ἐνθάδε πολεμίους εἶναι τοῖς εἰς ὀλιγαρχίαν μετιστάσιν διὰ τε τὸ πολυανθρωποτάτην τῶν Ἑλληνίδων τὴν πόλιν εἶναι καὶ διὰ τὸ πλείστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τὸν δῆμον τετραφῆναι. (25) Ἡμεῖς δὲ γνόντες μὲν τοὺς οἷός ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν χαλεπὴν πολιτείαν εἶναι δημοκρατίαν, γνόντες δὲ ὅτι Λακεδαιμονίοις τοῖς περιούσιας ἡμᾶς ὁ μὲν δῆμος οὐποτ' ἂν φίλος γένοιτο, οἱ δὲ βελτίστοι ἀεὶ ἂν πιστοὶ διατελοῖεν, διὰ ταῦτα σὺν τῇ Λακεδαιμονίῳ γνώμῃ τῇδε τὴν πολιτείαν καθίσταμεν. (26) Καὶ ἐάν τινα αἰσθανώμεθα ἐναντίον τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὅσον δυνάμεθα ἐκποδῶν ποιοῦμεθα· πολὺ δὲ

rentur, quot satis esset. Tum vero Critias, et ceteri triginta, ab ipso etiam Theramene non parum sibi metuentes, ne cives ad eum confluerent, tria millia civium delegerunt, qui gerendæ reipublicæ participes essent. Hic rursus aiebat Theramenes, absurdum sibi videri, quod quum ab initio voluerint optimos quosque civium in societatem rerum adsciscere, nunc tria millia legerint: quasi numerus hic necessitatem quandam habeat, ut hi viri boni et honesti sint: neque fieri possit, ut vel extra illos sint ulli virtute præditi, vel in eorum numero improbi. Deinde, ait, duo nos facere video maxime sibi invicem adversantia, et violentum imperium constituentes, et subjectorum viribus impar. Atque hæc quidem tum a Theramene dicebantur. At illi quum tria, de quibus diximus, civium millia in foro, ceteros extra hunc numerum alibi recensuissent, ac deinde ut arma caperent, imperassent: abeuntibus illis, miserunt præsidarios cum civibus, qui ab ipsorum partibus stabant, et universis ademerunt arma, exceptis illis tribus millibus; quumque in arcem ea deportassent, in fano deposuere. His gestis, quasi jam ipsis omnia pro libidine faciendi potestas esset, complures inimicitiarum causa interemerunt, nonnullos propter opes. Decreverunt etiam, ut haberent, unde præsidariis stipendium solverent, singulos ex ipsis comprehendere singulos cives advenas debere, atque illis interemptis, pecunias ipsorum indicandas esse. Theramenem etiam hortantur, ut quemcunque vellet, caperet. At ille, Non satis honestum, inquit, esse mihi videtur, eos, qui se optimates profiteantur, iniustiora designare, quam hactenus sycophantæ consueverint. Nam illi vitam iis relinquebant, quibus extorquebant pecuniam: nos nihil committentes occidemus, ut opes eorum consequamur? quo pacto non hæc ipsorum facinoribus omnino improbia sunt? Tum illi, qui esse Theramenem ipsis impedimento arbitrarentur, quominus id, quod luberet, facerent, insidias homini struxerunt, ac privatim alius apud alium senatorem illum criminabantur, quasi reipublicæ statum convelleret. Quamque nonnullis adolescentibus, qui præstare ipsis audacia viderentur, ut adessent cum siccis sub ala tectis, imperassent, senatum coegerunt. Ubi jam Theramenes accessisset, consurgens Critias, huiusmodi orationem habuit:

« Si quis vestrum, Senatores, interfici plures, quam expediat, arbitratur, is cogitet velim, ubicunque respUBLICÆ mutentur, huiusmodi accidere. Præterea hic quamplurimos esse infestos iis necesse est, qui ad paucorum dominatum mutatione facta transierunt: partim quod hæc urbs una omnium, quæ Græci nominis sunt, populosissima existat; partim quod diutissime populus hic libertatis alumnus fuerit. Nos autem quum non ignorem, gravem nobis ac vobis esse civilis administrationis formam popularem, atque etiam populum Lacedæmonii, qui nos conservarunt, nunquam amicam fore, solos vero optimates in perpetua fide persistere: idcirco de Lacedæmoniorum consilio rempublicam hanc constituimus; et si quem animadvertimus paucorum dominatui adversantem, hunc, quantum possumus, e medio tol-

μάλιστα ἡμῖν δοκεῖ δίκαιον εἶναι, εἰ τις ἡμῶν αὐτῶν
 λυμάνεται ταύτῃ τῇ κακαστάσει, δίκην αὐτὸν διδόναι.
 (27) Νῦν οὖν αἰσθανόμεθα Ὁρχαμένῃν τούτου ὅς δύναι-
 ται ἀπολλύντα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. Ὡς δὲ ταῦτα ἀλη-
 θῆ, ἦν κακωσῆτε, εὐρήσετε οὐτε φέγοντα οὐδένα μάλ-
 λον Ὁρχαμένους τούτου τὰ παρόντα οὔτε ἐναντιούμενον,
 ὅταν τινὰ ἐκποδῶν βουλώμεθα ποιήσασθαι τῶν δημα-
 γωγῶν. Εἰ μὲν τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐγίγνωσκε,
 πολέμιος μὲν ἦν, οὐ μέντοι πονηρὸς γ' ἂν δίκαιός ἐνο-
 μίζετο. (28) νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἀρχὰς τῆς πόλεως Λακεδαιμο-
 νίους πίστεως καὶ φίλιας, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου κατα-
 λύσεως, μάλιστα δὲ ἐξοργήσας ἡμᾶς τοῖς πρώτοις ὑπα-
 γομένοις εἰς ἡμᾶς δίκην ἐπιτιθέναι, νῦν ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς
 καὶ ἡμεῖς φανερώς ἐβήροισι τῷ δήμῳ γεγενήμεθα, οὐκέτι
 αὐτῷ τὰ γινόμενα ἀρέσκει, ὅπως αὐτὸς μὲν αὖ ἐν τῷ
 ἀσφαλεῖ καταστῇ, ἡμεῖς δὲ δίκην δώμεν τῶν πεπραγ-
 μένων. (29) Ὡς οὐ μόνον ὡς ἐβήροισι αὐτῷ προσήκει,
 ἀλλὰ καὶ ὡς προδότῃ ὑμῶν καὶ ἡμῶν διδόναι τὴν
 δίκην. Καίτοι τοσούτῳ μὲν δεινότερον προδοσίᾳ πολ-
 λέμου, ὅσῳ χαλεπότερον φυλάττειν τὸ ἀρκεῖν τοῦ
 φανεροῦ, τοσούτῳ δ' ἐβήρῳ, ὅσῳ πολέμῳ μὲν ἀνθρω-
 ποι καὶ σπένδονται αὖθις καὶ πιστοὶ γίνονται, ὅν δ'
 ἂν προδιδόντα λαμβάνουσι, τούτῳ οὔτε ἐσπίεστο πό-
 ποτε οὐδὲ οὐτ' ἐπίστευσε τοῦ λοιποῦ. (30) Ἵνα δὲ
 εἰδῆτε ὅτι οὐ κακὰ ταῦτα οὗτος ποιεῖ, ἀλλὰ οὕτως προ-
 δότης ἐστίν, ἀναμνήσει ὑμᾶς τὰ τούτῳ πεπραγμένα.
 Οὗτος γάρ ἐξ ἀρχῆς μὲν τιμωμένος ὑπὸ τοῦ δήμου κα-
 τὰ τὸν πατέρα Ἀγνώνα, προπετίεστας ἐγένετο τὴν
 δημοκρατίαν μεταστῆσαι εἰς τοὺς πετρακκοῦς, καὶ
 ἐπρώτευσεν ἐν ἐκείνοις. Ἐπεὶ δ' ἤθετο ἀντίπαλόν τι
 τῇ ὀλιγαρχίᾳ συνιστάμενον, πρῶτος αὖ ἡγεμὼν τῷ
 δήμῳ ἐπ' ἐκείνους ἐγένετο. (31) ὅθεν δήπου γὰρ καὶ
 κόθορνος ἐπικαλεῖται καὶ γὰρ ὁ κόθορνος ἀμυρττεῖν μὲν
 τοῖς ποσὶν ἀμυρττεῖν δοκεῖ, ἀποδίδειν δ' ἀπ' ἀμυρ-
 ττων. Δεῖ δὲ, ὅ Ὁρχαμένε, ἀνδρὰ τὸν αἶνον ἔχῃ οὐ
 προάγειν μὲν δεινὸν εἶναι εἰς πράγματα τοὺς ζυνόντας,
 ἦν δὲ τι ἀντικόπη, εὐθὺς μεταβάλλεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ
 ἐν νηὶ διαπνεῖσθαι, ἕως ἂν εἰς οὖρον καταστῶσιν· εἰ δὲ
 μή, πῶς ἂν ἀρίκοιτό ποτε ἔνθα δεῖ, εἰςπευδὴν τι ἀν-
 τικόπη, εὐθὺς εἰς τάναντία πλέουσιν. (32) Καὶ εἰςτὶ μὲν
 δήπου πᾶσαι μεταβολαὶ πολιτείων θανατηφόροι, οὐ δὲ
 διὰ τὸ εὐμετάβολος εἶναι πλείστοις μὲν μεταίτιος εἶ ἐξ
 ὀλιγαρχίας ὑπὸ τοῦ δήμου ἀπολλομένη, πλείστοις δ' ἐκ
 δημοκρατίας ὑπὸ τῶν βελκτιῶν. Οὗτος δὲ τοῖς ἐστίν
 διὰ ταχθεῖς ἀνελέσθαι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοὺς κατα-
 δύντας Ἀθηναίων ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ αὐτὸς
 οὐκ ἀνελόμενος ὅμως τῶν στρατηγῶν καταγερῶν ἀπέ-
 κτεινεν αὐτοὺς, ἵνα αὐτὸς περισωθείη. (33) Ὅστις γε
 μὴν φανερός ἐστι τοῦ μὲν πλεονεκτεῖν δεῖ ἐπιμελόμε-
 νος, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ τῶν φίλων μαχρὴν ἐντροπήμενος,
 πῶς τούτου γοῆς ποτε φείσασθαι; πῶς οὐ φυλάττειν
 εἰδότες αὐτοῦ τὰς μεταβολὰς, ὡς μὴ καὶ ἡμᾶς
 ταῦτό δυνάσθῃ ποιῆσαι; Ἡμεῖς οὖν τούτων ὑπάγομεν
 καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα καὶ ὡς προδιδόντα ἡμᾶς τε

linus : longe vero acquissimum arbitramur, cum pomas
 dare, qui de nobis ipsis statum hunc labefactare conetur.
 Nunc igitur Theramenem hunc persentiscimus, quacun-
 que ratione possit, et nos et vos perditum ire. Atque hoc
 ut verum esse intelligatis, reperietis neminem, si quidem
 animum libebit advertere, neque reprehendere acrius præ-
 sentem rerum statum, quam hic ipse Theramenes faciat;
 neque adversari magis, quam aliquem factionis popularis
 principem tollere de medio volumus. Jam si ab initio hæc
 in sententia fuisset, hostis quidem ille fuisset, sed improbus
 jure putari nequaquam potuisset: at princeps ipse fidei La-
 cedæmonis date, et initæ amicitie, princeps status popu-
 laris eversor extitit; atque etiam imprimis nos impulit, ut
 eos, qui primi delati ad nos fuere, supplicio afficeremus, nunc
 tamen, posteaquam et vos et nos palam populi hostes esse
 copimus, non amplius ei, quæ geruntur, placent: nimirum
 ut ipse in tuto constitatur, nos vero pomas eorum, quæ
 fecimus, luamus. Quamobrem cum non solum ut hostem,
 sed etiam ut proditorem vestrum ac nostrum omnium, sup-
 plicio multari æquum fuerit. Atqui tanto gravius malum
 est proditio quam bellum, quanto difficilius occulta caveri
 possunt, quam aperta; itidem eo majus odium meretur,
 quod cum hostibus homines fœdera rursus ineunt, fidemque
 datam servant; qui vero prodidisse aliquem deprehenditur,
 cum eo nemo unquam pacis percussit fœdera, aut ei deinceps
 fidem habuit. Enimvero ut videatis, non hæc recens ab ipso
 fieri cepta, sed esse hunc hominem a natura proditorem,
 ea, quæ fecit olim, vobis in memoriam redigam. Nam
 quum esset initio, ut Hagnon pater, magno apud populum
 in honore, admodum tamen in transferenda rerum sum-
 ma a populo ad quadringentos præceps fuit, atque inter
 eos princeps evasit. Sed ubi animadvertit, quosdam adver-
 sus horum dominatum coeantes agitare consilia, vicissim
 primus populo ducem se adversus quadringentos præbuit;
 unde haud ab re Cothurnus dicitur; cothurnus enim utri-
 que pedi congruere videtur, utrique inconcinnus. At vero,
 Theramenes, virum tunc dignum non in hoc ingeniosum
 oportet esse, ut eos, quibuscum versatur, ad res capessen-
 das impellat, ac si quid deinde sit impediendi, statim mu-
 tetur; sed tanquam in navi laborando se exercere donec
 ventus secundus aspiret: id nisi fiat, quo pacto pervenire
 homines eo possint, quo volunt, si ubi quid impediat, di-
 versam in partem navigent? Nimirum omnes rerum publi-
 carum mutationes cades secum ferunt. At tu quod admo-
 dum mutabilis esses, in causa fuisti, quamobrem plurimi
 paucorum dominatui adherentes, a populo; rursum plurimi
 status popularis studiosi, ab optimatibus interimerentur.
 Hic ille scilicet est, qui quum id negotii dedissent ei impe-
 ratores, ut Athenienses prope Lesbium navali prælio demer-
 sos tolleret, quanquam eos ipse non sustulisset, duces tamen
 accusatos morte multavit, ut ipse incolumis evaderet.
 Enimvero si quis palam commodi sui rationem semper habet,
 ac neque honesti decus, neque amicos reveretur, quam-
 obrem illi parcendum sit? quamobrem ab isto non cave-
 bimus, cujus inconstantiam non ignoramus, ne idem in nos
 perpetrandi facultatem consequatur? Itaque hunc deferimus,
 ut insidiatorem, et proditorem nostri ac vestri. Facere au-

καὶ ἑμᾶς. (34) Ὡς δ' εἰκότα ποιοῦμεν, καὶ τὰδ' ἐνόησατε. Καλλίστη μὲν γὰρ δῆπου δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λακεδαιμονίων· εἰ δὲ ἐλαίνῃ ἐπιχειρήσῃ τις τῶν ἐφόρων ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι παῖθεσθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης ἀπάσης πόλεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιοθῆναι; καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν σωφρονήτε, οὐ τοῦτο ἄλλ' ὑμῶν αὐτῶν φείσεσθε, ὥς οὗτος σωθεὶς μὲν πολλοὺς ἂν μέγα φρονεῖν ποιήσῃ τῶν ἐναντία γιγνωσκόντων ὑμῖν, ἀπολόμενος δὲ πάντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἔξω ὑποτέμει ἂν τὰς ἐλπίδας.

35. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐκαθέζετο· Θηραμένης δὲ ἀναστὰς εἰλεξεν, Ἀλλὰ πρῶτον μὲν μνησθήσομαι, ὦ ἄνδρες, ὁ τελευταῖον κατ' ἐμοῦ εἶπε. Φησὶ γάρ με τοὺς στρατηγούς ἀποκτείνειν κατηγοροῦντα. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἤρχον δῆπου κατ' ἐκείνων λόγους, ἀλλ' ἐκείνοι ἐφασαν προσαχθέν ἐν ὑφ' αὐτῶν οὐκ ἀνελέσθαι τοὺς δυστυχοῦντας ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ. Ἐγὼ δὲ ἀπολογούμενος ὥς διὰ τὸν χειμῶνα οὐδὲ πλεῖν, μὴ δτι ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν, ἔδοξα τῇ πόλει εἰκότα λέγειν, ἐκείνοι δὲ αὐτῶν κατηγορεῖν ἐφαινοντο. Φάσκοντες γὰρ οἷόν τε εἶναι σῶσαι τοὺς ἄνδρας, προέμενοι αὐτοὺς ἀπολέσθαι ἀποπλέοντες ὄχοντο. (36) Οὐ μέντοι θαυμάζω γε τὸ Κριτίαν παρανενομηκέναι· ὅτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρόν ἐτύγχανεν, ἀλλ' ἐν Θετταλίᾳ μετὰ Προμηθεὺς δημοκρατίαν κατεσκεύαζε καὶ τοὺς πενέστας ὥπλιζεν ἐπὶ τοὺς δεσπότες. (37) Ὡν μὲν οὖν οὗτος ἐκεῖ ἐπραττε μὴδὲν ἐνθάδε γένοιτο· τὰδε γε μέντοι ὁμολογῶ ἐγὼ τούτῳ, εἰ τις ἑμᾶς μὲν τῆς ἀρχῆς βούλεται παῦσαι, τοὺς δ' ἐπιβουλεύοντας ὑμῖν ἰσχυροὺς ποιεῖ, δίκαιον εἶναι τῆς μεγίστης αὐτὸν τιμωρίας τυγχάνειν· ὅστις μέντοι ὁ ταῦτα πράττων ἐστὶν οἶμαι ἂν ἑμᾶς καλλίστα κρίνειν, τὰ τε πεπραγμένα καὶ ἂ νῦν πράττει ἕκαστος ἡμῶν εἰ κατανοήσετε. (38) Οὐκοῦν μέχρι μὲν τοῦ ἑμᾶς τε καταστῆναι εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἀρχὰς ἀποδειχθῆναι καὶ τοὺς ὁμολογουμένους συκοφάντας ὑπάγεσθαι πάντες ταῦτα ἐγινώσκομεν· ἐπεὶ δὲ γε οὗτοι ἤρξαντο ἄνδρας καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ξυλλαμβάνειν, ἐκ τούτου καὶ ἡρξάμεν τάναντία τούτοις γινώσκοντες. (39) Ἦδεν γὰρ δτι ἀποθνήσκοντος μὲν Λέοντος τοῦ Σαλαμινίου, ἀνδρὸς καὶ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἱκανοῦ εἶναι, ἀδικούντος δ' οὐδὲ ἓν, οἱ ὅμοιοι τούτῳ φοβήσονται, φοβούμενοι δὲ ἐναντίοι τῇδε τῇ πολιτείᾳ ἵσταντο· ἐγίνωσκον δὲ δτι ξυλλαμβανομένου Νικηράτου τοῦ Νικίου, καὶ πλουσίου καὶ οὐδὲν πώποτε δημοτικόν οὔτε αὐτοῦ οὔτε τοῦ πατρὸς πράξατος, οἱ τούτῳ ὅμοιοι δυσμενεῖς ὑμῖν γενήσονται. (40) Ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀντιφάντος ὑφ' ὑμῶν ἀπολλυμένου, ὃς ἐν τῷ πολέμῳ δύο τριήρεις εὖ πλεούσας παρείχετο, ἡπιστάμεν δτι καὶ οἱ ἐρόθυμοι τῇ πόλει γεγεννημένοι πάντες ὑπόπτως ὑμῖν εἰσιν. Ἀντίειπον δὲ καὶ ὅτι τῶν μετοίκων ἓνα ἕκαστον λαβεῖν ἐφασαν χρῆναι· εὐδὴλον γὰρ ἦν δτι τούτων ἀπολομένων καὶ οἱ μέτοικοι ἅπαντες πολέμιοι τῇ πολι-

tem nos ab æquitate non abhorrentia, ut intelligatis, hoc etiam cogitetis velim. Longe nimirum pulcherrimus esse videtur Lacedæmoniorum reipublicæ status; at in eo si quis Ephorum haudquaquam pluribus obtemperare nitatur, sed imperii rationem carpere, atque iis, quæ agerentur, adversari: an non illum existimatis reliquos Ephoros cum universa urbe dignum judicatos? gravissimo supplicio? Et vos igitur, si quidem sapitis, non huic, sed vobismetipsis parcetis; nimirum si hic incolumis evaserit, multis eorum animos addet, qui sententiis a vobis dissident; sin peribit, spes omnium, et qui in urbe, et qui extra urbem sunt, præcidet.

His dictis Critias consedit. Tum surgens Theramenes, « Ego vero, inquit, primum ejus mentionem faciam, quod est in accusatione Critias postremum. Ait me duces accusatos necasse. Atego primus eos accusare non cœpi, sed commemorabant illi, me licet ab se jussum, tamen eos, qui naufragium in proelio juxta Lesbum navali fecerant, non sustulisse. Tum equidem me defendens, ostendebam, per vim tempestatis ne navigari quidem, nedum naufragos tolli, potuisse. Qua in re me consentanea dicere Atheniensibus visus sum; illi vero se ipsos accusare videbantur. Nam quum servari eos potuisse dicerent, nihilominus ipsi cum classe discesserant, atque illos exstingui passi fuerant. Neque tamen miror, hæc Critiam injuste mihi objecisse; nam quo hæc tempore gerebantur, ipse non aderat: sed in Thesalia cum Prometheo statum popularem instituebat, ac penestas adversus dominos suos armabat. Enimvero quæ Critias istic egit, dii, ne hic fiant, avertant. In hoc tamen ei adsentior, æquum esse, ut is, qui vos imperio dejicere velit, et illorum, qui vobis insidiantur, vires adaugeat, gravissimo supplicio multetur. Quis sit autem is, qui hoc faciat, existimatos vos pulcherrime arbitror, si et ea quæ facta sunt hac tenus, et quæ abs quovis nostro nunc fiunt, vobiscum consideraveritis. Igitur quam quidem diu vos in senatum legeremini, et magistratus creabantur, ac sycophantæ notorii deferebantur, omnes eadem eramus in sententia; verum posteaquam hi bonos et honestos homines comprehendere cœperunt, ex eo tempore cœpi et ipse diversa ab eis sentire. Noram enim futurum, ut si Leon Salaminus interficeretur, qui et esse videbatur et erat vir egregius, neque quidquam deliquerat, cives ejus similes sibi metuerent, ac metu percussi, huic reipublicæ administrationi adversarentur. Animadvertebam quoque futurum, ut si Niceratus Nicie filius comprehenderetur, qui et dives esset, et nihil unquam in populi gratiam fecisset, sicut nec ipsius pater, cives ipsius similes infesti nobis redderentur. Itidem si Antiphontem nos interficeremus, qui belli tempore triremes duas reipublicæ suppeditasset expeditas admodum: sciebam etiam illos omnes, qui cupide rempublicam juvissent, vos suspectos habituros. Præterea tum quoque sum adversatus, quum dicerent, debere unumquemque civem advenam unum comprehendere; cuius enim perpicuum erat, his interemptis, reliquos advenas omnes huic

τείχε ἔσονται. (11) Ἀντίειπον δὲ καὶ ὅτε τὰ ὄπλα τοῦ πλήθους παρηγοῦντο, οὐ νομίζον χρῆναι ἀσθενῇ τὴν πόλιν ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρων τοῦτου ἕνεκα βουλευμένους περισῶσαι ἡμᾶς, ὅπως ὀλίγοι γενόμενοι μηδὲν δυναίμεθ' αὐτοὺς ὠφελεῖν· ἔζην γὰρ αὐτοῖς, εἰ τοῦτου γε δέοντο, καὶ μηδένα λιπεῖν ὀλίγον ἔτι χρόνον τῇ λιμῇ πείσαντας. (12) Οὐδὲ γε τὸ φρουροὺς μισθοῦσθαι ζυγῆρεσκέ μοι, ἔξον αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσούτους προελαμβάνειν, ἕως ῥαδίως οἱ ἀρχόντες ἐμείλιμεν τῶν ἀρχομένων κρατήσειν. Ἐπεὶ γε μὴν πολλοὺς ἐώρων ἐν τῇ πόλει τῇ ἀρχῇ τῆδε δυσμενεῖς, πολλοὺς δὲ φυγάδας γιγνομένους, οὐκ αὖ ἐδόκει μοι οὕτε Θρασύβουλον οὕτε Ἄνυστον οὕτε Ἀλκιβιάδην φυγαδεύειν· ἥδειν γὰρ ὅτι οὕτω γε τὸ ἀντίπαλον ἰσχυρόν ἔσονται, εἰ τῷ μὲν πλῆθει ἡγεμόνες ἱκανοὶ προσγενήσονται, τοῖς δ' ἡγήσθαι βουλευμένοις ζυμμάχοι πολλοὶ φανήσονται. (13) Ὁ ταῦτα οὖν νοουστῶν ἐν τῷ φανερῷ πότερα εὐμένης ἂν δικαίως ἢ προδότης νομίζοιτο; οὐχ οἱ ἐγρήρους, ὧς Κριτία, κωλύοντες πολλοὺς ποιεῖσθαι, οὐδ' οἱ ζυμμάχους πλείστους διδάσκοντες κατ᾿ἔσθαι, οὗτοι τοὺς πολεμίους ἰσχυροὺς ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολλὸν μᾶλλον οἱ ἀδικῶς τε χρήματα ἀφαιρούμενοι καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικούντας ἀποκατείνοντες, οὗτοι εἰσιν οἱ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐναντίους ποιοῦντες καὶ προδοῖδόντες οὐ μόνον τοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς δι' αἰσχροκέρδεσιν. (14) Εἰ δὲ μὴ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὥδε ἐπισκέψασθε. Ἄνυτον οἶσθε Θρασύβουλον καὶ Ἄνυστον καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας ἃ ἐγὼ λέγω μᾶλλον ἂν ἐνθάδε βούλεσθαι γίνεσθαι ἢ ἃ οὗτοι πράττουσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι νῦν μὲν αὐτοὺς νομίζειν ζυμμάχων πάντα μεστὰ εἶναι· εἰ δὲ τὸ κατῆστον τῆς πόλεως προσιφύλως ἡμῖν εἴη, γκαλεπὸν ἂν ἡγήσθαι εἶναι καὶ τὸ ἐπιβιβάζειν πρὸς τῆς χώρας. (15) Ἄ δ' αὖ εἴπην ὥς ἐγὼ εἰμι οἷός ἀεὶ ποτε μεταβῆλλεσθαι, κατανόησατε καὶ ταῦτα. Τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν καὶ αὐτοὺς ὀλίπου ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, διδοσκόμενος ὥς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάσῃ πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ἢ δημοκρατίᾳ πιστεύσειαν. (16) Ἐπεὶ δὲ γε ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲν ἀνίσταν, οἱ δὲ ἅμωρ Ἀριστοτέλην καὶ Μελάνθιον καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγούντες φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῇ χώματι ἔρυμα τειγίζοντες, εἰς δ' ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι ὑπ' αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι, εἰ ταῦτ' αἰσθόμενος ἐγὼ διεκώλυσα, τοῦτ' ἐστὶ προδοτὴν εἶναι τῶν φίλων; (17) Ἀποκαλεῖ δὲ κόθυρνόν με, ὥς ἄμφοτέροις πειρώμενον ἀρμόττειν. Ὅστις δὲ μηδετέροις ἀρέσκει, τοῦτον ὦ πρὸς τῶν θεῶν τί ποτε καὶ καλεῖσαι χρῆ; σὺ γὰρ δὴ ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων μισοδημότατος ἐνομίζου, ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ πάντων μισοαριστοτάτος γαγέννησαι. (18) Ἐγὼ δ', ὦ Κριτία, ἐκεῖνους μὲν ἀεὶ ποτε πολεμῷ τοῖς οὐ πρόσθεν οἰόμενοις καλὴν ἂν δημοκρατίαν εἶναι, πρὶν [ἂν] καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν δραχμῆς μετέροιεν, καὶ τοῖςδε γ' αὖ ἀεὶ ἐναντίος εἰμι· εἰ οὐκ οἶονται καλὴν ἂν ἐγγενέσθαι ὀλιγαρχίαν, πρὶν

gubernationi infestos fore. Sum adversatus etiam id temporis, quum arma multitudini adimerent, quod existimarem, civitatem minime debilitandam esse. Nec enim Lacedæmonios idcirco nos servare voluisse perspiciebam, ut ad paucos redacti, nihil ipsis commodare possemus. Nam hoc si spectassent, licuisset eis neminem nostrum relinquere, si nos ad exiguum adhuc tempus sic fame pressissent. Nec mihi placuit præsidarios conducere: quum tot cives nobis adungere potuissemus, donec facile subditis superiores evaderemus. Enimvero quum multos in urbe viderem imperio nostro infestos, multos in exilium ejci, nequaquam arbitrabar vel Thrasybulum, vel Anytum, vel Alcibiadem proscribendum esse. Noram enim, hoc pacto vires adversariis nostris accedere, si multitudo duces idoneos nacta esset, ac ducum munere fungi volentibus magnæ se copię sociorum offerrent. Hæc qui aperte monebat, eumne pro benevolo duci æquius est, an proditore? Non illi, Critia, qui ne multos nobis hostes reddamus prohibent, nec qui nos docent, quomodo socios nobis multos adjungamus, hostium vires adaugent; sed multo magis, qui pecunias per injuriam civibus auferunt, ac nihil delinquentes occidunt: hi inquam multo magis illi sunt, qui et adversariorum numerum majorem efficiunt, et non solum amicos turpis lucri causa, sed etiam seipsos produnt. Quod si non aliunde verum me dicere animadvertitis, sic rem considerate: utrum existimatis Thrasybulum, Anytum, exules ceteros malle hic ea fieri, quæ ego dico, quam quæ hi perpetrant? Equidem arbitror, illos hoc sibi tempore sociorum omnia plena esse putare. Verum si pars optima reipublicæ animi benevolentia conjuncta nobis esset, difficulter se vel agrum nostrum alicubi ingressuros existimarent. Quod vero talem me dixit esse, qui semper mutetur, de eo velim hoc animadvertatis: quadringentorum administrationem populus ipse aliquando decrevit, quum edoctus esset, cuivis potius reipublicæ formæ Lacedæmonios fidere, quam populari. Quum autem illi nihil remitterent, et Aristoteles, Melanthius, Aristarchus, duces, palam ad aggerem munitionem exstruerent, in quam receptis hostibus, sibi atque sociis urbem subicere volebant: id si ego sentiens prohibui, hocine amicorum est proditorem esse? Appellat etiam me Cothurnum, ut qui utrisque congruere nitatur. At qui neutris placet, eum per deos immortales quo tandem nomine appellabimus? Tu nimirum in populari statu, acerrimus populi hostis habitus es; et in optimatum dominatu optimates odio capitali omnium maxime prosequerbaris. Ego vero, Critia, quemadmodum illis semper adversor, qui prius popularem statum recte se habere posse negant, quam et servi, et alii, qui ob inopiam drachma civitalem venderent, ob unam drachmam participes ejus fiant: ita me semper iis etiam oppono, qui prius recte constitui posse dominatum paucorum haud putant, quam eo res deducta sit, ut

[ἀν] εἰς τὸ ὑπ' ὀλίγων τυραννεῖσθαι τὴν πόλιν καταστή-
σαιαν. Τὸ μέντοι σὺν τοῖς δυναμένοις καὶ μεθ' ἱππων
καὶ μετ' ἀσπίδων ὠφελεῖν διὰ τούτων τὴν πολιτείαν
πρόσθεν ἀριστον ἡγούμην εἶναι καὶ νῦν οὐ μεταβάλλο-
μαι. (49) Εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν, ὦ Κριτία, ὅπου ἐγὼ ζῶν
τοῖς δημοτικοῖς ἢ τυραννικοῖς τοὺς καλοὺς τε καὶ καθοὺς
ἀποστερεῖν πολιτείας ἐπεχείρησα, λέγε· ἐὰν γὰρ ἐλεγ-
χθῶ ἢ νῦν ταῦτα πράττων ἢ πρότερον πώποτε πεποι-
ηκώς, ὁμολογῶ τὰ πάντων ἐσχάτωτα παθὼν ἂν δι-
καίως ἀποθνήσκειν.

50. Ὡς δ' εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο, καὶ ἡ βουλὴ δὴλη
ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθρομβήσασα, γνοὺς δ' Κριτίας ὅτι
εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀνα-
φεύξοιτο, καὶ τοῦτο οὐ βιωτὸν ἡγήσάμενος, προσελθὼν
καὶ διαλέχεσθαι τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι
ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγγειρίδια ἔχοντας φανερώς τῇ βουλῇ
ἐπὶ τοῖς δρυφάτοις. (51) Πάλιν δ' εἰσελθὼν εἶπεν,
Ἐγὼ, ὦ βουλὴ, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἴου δεῖ,
ὅς ἂν ὀρίων τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπῃ.
Καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. Καὶ γὰρ οἶδε οἱ ἐφεστη-
κότες οὐ φασὶν ἡμῖν ἐπιτρέφειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα
τὸν φανεροῦς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. Ἔστι δὲ
ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τριχυλίοις ὄντων
μηδένα ἀποθνήσκειν ἀνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ'
ἐξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανα-
τοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείφω
ἐκ τοῦ καταλόγου, ξυνδοκοῦν ἅπανιν ἡμῖν. Καὶ τοῦ-
τον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν. (52) Ἀκούσας ταῦτα δ'
Θηραμένης, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν καὶ εἶπεν,
Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα,
μὴ ἐπὶ Κριτία εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν
ὃν ἂν βούληται, ἀλλ' ὅνπερ νόμον οὗτοι ἔγραψαν περὶ
τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ
τὴν χρίσιν εἶναι. (53) Καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς
θεοὺς οὐκ ἄγνοω, ὅτι οὐδὲν μοι ἀρκέσει ὅδε δ' βωμὸς,
ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδείξαι, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον
εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς
ἀσεβέστατοι. Ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες, καλοὶ κα-
γαθοὶ, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα
γινώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον
ἢ τὸ ὑμῶν ἐκάστου. (54) Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν
δ' τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἑνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην·
ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου
αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου αὐτῶν καὶ ἀναιδεστά-
του, εἶπε μὲν δ' Κριτίας, Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θη-
ραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον· ὁμῆς
δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἑνδεκα οὐ δεῖ τὰ ἐκ
τούτων πράσσετε. (55) Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἴλκε μὲν
ἀπὸ τοῦ βωμοῦ δ' Σάτυρος, εἴλκεν δὲ οἱ ὑπηρέται. Ὁ
δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ
ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γινόμενα. Ἡ δὲ βουλὴ ἡσυ-
χίαν εἶχεν, ὀρώσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάτοις ὁμοίους
Σατύρῳ καὶ τὸ ἐμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρες τῶν
φρυγῶν, καὶ οὐκ ἄγνοούντες ὅτι ἐγγειρίδια ἔχοντας πα-

a paucis respublica per tyrannidem opprimatur. Quod sane
statum reipublicæ prius optimum idcirco fuisse putaverim,
quod essent, qui et cum equis, et cum scutis eam juvare
possent, in hoc ego sententiam meam minime muto. Tu
si dicere potes, Critia, ubinam vel popularibus, vel tyran-
nicis factionibus homines probos et honestos a republica de-
pellere conatus fuerim, idipsam profer. Nam si convictus
fuerō vel nunc illud moliri, vel unquam antea fecisse, fate-
bor, me extrema perferentem merito interfici. »

Hoc modo quum perorasset, ac senatus quadam cum
indicatione benevolentiae admurmurasset : intelligens Cri-
tias, hominem evasurum, si senatui de ipso judicandi po-
testatem concederet (quod quidem si eveniret, vitam sibi
acerbam fore ducebat), accessit, et cum Trigintaviris nonnihil
colloquutus exivit, ac palam adistere senatui ad cancel-
los jussit eos qui pugiones gestabant. Deinde rursus ingres-
sus, ait : « Equidem, Senatores, eum præsidis optimi mu-
nere fungi arbitror, qui quum circumveniri amicos videt,
non patitur. Quamobrem et ipse hoc munere fungar. Nam
qui hic nobis adstant, permissuros se nobis negant, ut ho-
minem palam hanc nostrum paucorum potestatem evertentem
dimittamus. Est autem perscriptum novis in legibus,
ne quis ex trium millium numero sine decreto vestro inter-
ficiatur ; eos vero, qui hoc numero non contineantur, morte
multandi potestatem Trigintaviris summam esse. Quapro-
pter hunc ego Theramenem cum nostrum omnium consensu
ex hoc catalogo deleo : et eum nos morte multabimus. » His
auditis, ad Vestæ aram Theramenes accurrens, « Ego, vero,
ait, rem omnium æquissimam suppliciter postulo, ne sit in
potestate Critiæ, ut vel me, vel aliquem vestrum, quem
quidem ipse velit, deleat : sed ut secundum eam legem,
quæ lex ab his Trigintaviris lata de illis est, qui in catalogo
continentur, tam de vobis, quam de me cognoscatur. Nec
profecto equidem ignoro, nihil admodum aram hanc mihi
profuturam ; nihilominus ostendere volo, non hos tantum
erga homines injustissimos esse, sed etiam erga deos, ma-
xime impios. De vobis quidem certe, viri optimi, non potest
non mirum mihi videri, nolle vos opem vobismet ipsis
ferre, præsertim quum intelligatis, nihilo magis esse meum
delebile, quam uniuscujusque vestrum nomen. » Secun-
dum hæc Trigintavirum præco Undecimviros accedere ad
Theramenem corripduum jussit. Qui posteaquam ingressi
cum apparitoribus duce Satyro fuissent, homine inter ipsos
longe tum audacissimo, tum impudentissimo : « Tradimus vo-
bis, ait Critias, Theramenem hunc, secundum legem damna-
tum. Eum vos Undecimviri arreptum, quo oportet, abduci-
te ac porro cum illo quod agendum erit, facite. » Hæc quum
dixisset, non solum Satyrus, sed lictores etiam reliqui ab ara
ipsum avellebant. At Theramenes, uti par erat, deos et ho-
mines implorabat, ut quæ secum agerentur, adspicerent. Qui-
escebat vero senatus, qui stantes ad cancellos homines Satyri
similes, et ante curiam præsidiaris omnia plena conspiceret,
nec ignoraret eos sic instructos adesce. At illi per forum

ρῆσαν. (56) Οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλην τῇ φωνῇ δηλοῦντα ὅτι ἐπασχε. Λέγεται δ' ἐν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. Ὡς εἶπεν δ' Σάτυρος ὅτι οἰμώζοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπῆρτο, Ἄν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώζομαι· Καὶ ἐπεὶ γε ἀποβήσκειν ἀναγκασόμενος τὸ κύνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔρυσαν ἀποκοττάβισαντα εἰπεῖν αὐτὸν, Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἄγνωσθ', ὅτι ταῦτα ἀποβήγματα οὐκ ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνον τοῦ ἀνδρός ἀγαστὸν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ φρόνημον μήτε τὸ παιγνιώδες ἀπολαπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Θηραμένης μὲν δὴ οὕτως ἀπέθανεν· οἱ δὲ τριάκοντα, ὧς ἔξω ἦδη αὐτοῖς τυραννεῖν ἀδεῶς, προσεῖπον μὲν τοῖς ἔξω τοῦ καταλόγου μὴ εἰσέναι εἰς τὸ ἄστυ, ἦγον δὲ ἐκ τῶν χωρίων, ἵν' αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι τοὺς τοῦτον ἀγρούς ἔχουσι. Φευγόντων δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐντεῦθεν πολλοὺς ἄγοντες ἐνέπλησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Θήβας τῶν ὑποχωρούντων.

2. Ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος βρυχθεὶς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἐβδομήκοντα Φυλῇν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐθορήθουν ἐκ τοῦ ἄστεος σὺν τε τοῖς τριςχιλίοις καὶ σὺν τοῖς ἱππέδυσιν καὶ μάλ' εὐήμεροις ὁσθαί. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, εὐθὺς μὲν θρασυνόμενοι τινας τῶν νέων προσέβαλον πρὸς τὸ χωρίον, καὶ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν, τραύματα δὲ λαβόντες ἀπῆλθον. (3) Βουλόμενον δὲ τῶν τριάκοντα ἀποτειρίζειν, ὅπως ἐκπολιορκήσαιεν αὐτοὺς ἀποκλείσαντες τὰς ἐφ' ὁδοὺς τῶν ἐπιτρεθειῶν, ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς γυνὴ παμπληθὴς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ. Οἱ δὲ νυφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, μάλα συγροῦς τῶν σκευοφόρων ὑπὸ τῶν ἐκ Φυλῆς ἀποβαλόντες. (4) Γνωσκόντες δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄγρων λεηλατήσκειεν, εἰ μὴ τις φυλακὴ ἔσταιτο, διαπέμπουσιν εἰς τὰς ἐσχατίας ὅσον πεντεκαίδεκα στάδια ἀπὸ Φυλῆς τοὺς τε Λακωνικοὺς πλὴν ὀλίγων φρουροὺς καὶ τῶν ἱππέων δύο φυλάς. Οὗτοι δὲ στρατοπεδευσάμενοι ἐν χωρίῳ λασίῳ ἐφυλάττον. (5) Ὁ δὲ Θρασύβουλος, ἦδη συνειλεγμένων εἰς τὴν Φυλῇν περὶ ἑπτακοσίων, λαβὼν αὐτοὺς καταβαίνει τῆς νυκτὸς ἰόμενος δὲ τὰ ὅπλα ὅσον τρία ἢ τέτταρα στάδια ἀπὸ τῶν φρουρῶν ἡσυρίαν εἶχεν. (6) Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἐγγίγνεται, καὶ ἦδη ἀνίσταντο ὅσοι ἐδόξουν ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὀπλων, καὶ οἱ ἱπποκόμοι ψήγοντες τοὺς ἵππους ψάρον ἐποίουν, ἐν τούτῳ ἀναλαβόντες οἱ περὶ Θρασύβουλον τὰ ὅπλα ὁρμῇ προσέπιπτον καὶ ἔστι μὲν ὅς αὐτὸν κατέβαλον, πάντας δὲ τρεῖς μὲν ἐδωξάν ἑξ ἢ ἑπτὰ στάδια, καὶ ἀπέκταναν τῶν μὲν ὀπλιτῶν πλεόνῃ εἰκόσι καὶ ἑκατὸν, τῶν δὲ ἱππέων Νικόστρατον τε τὸν καλὸν ἐπικαλούμενον, καὶ ἄλλους δὲ δύο, ἔτι καταλαβόντες ἐν ταῖς εὐναίς. (7) Ἐπαναχωρήσαντες δὲ καὶ τροπαίον στησάμενοι καὶ συσκευάζαντες ὅπλα τε ὅσα ἔλαβον καὶ σκεύη

hominem abducebant, magna admodum voce, quo pacto secum ageretur, indicantem; atque aiunt tum hoc quoque verbum ab illo fuisse prolatum: quum Satyrus diceret, daturum penas, ni faceret, interrogabat: « Quod si ergo facuero, penas non dabo? » Tandem quum mortem obire cogeretur, et cicutam biberet, proditum est, id, quod reliquum erat in poculo, sic ipsum eiecisse, ut resonaret, simulque dixisse: « Hoc pulchro Critiae propinatum esto. » Nec ignoro equidem, pretium operæ non esse. hac ipsius dicta commemorari: sed illud tamen in hoc viro dignum esse admiratione iudico, quod imminente morte, nihil ipsius animus neque de prudentia, neque de jocandi consuetudine remisit.

CAPUT IV.

Hic vite Theramenis exitus fuit. Ceterum Trigintaviri, quasi jam metu soluti facultatem exercende tyrannidis haberent, partim iis, qui catalogo non continebantur, denuntiabant, ne urbem ingrederentur; partim eos e fundis suis abducebant, ut ipsi cum amicis agros illorum possiderent. Hi quum fuga se in Piræum recepissent, atque etiam inde magno numero a Trigintaviris abducerentur: tum Megara, tum Thebæ cedentium turba repletæ sunt.

Secundum hæc quum Thrasybulus Thebis, cum aliis plus minus septuaginta, movisset, Phylam occupat, locum munitum. Adversus hos Trigintaviri ex urbe cum suis illis tribus millibus, et cum equitatu die perquam sereno perrexerunt. Phylam ubi ventum est, mox audaculi quidam juvenes locum adorti sunt, et re infecta vulnerati discesserunt. Quum autem Trigintaviri muro eos cingere vellent, ut oclusis itineribus, per quæ commeatus deportaretur, tandem eos expugnarent, accidit, ut ea ipsa nocte ac die insequentis vis ingens nivis decideret. Quamobrem nivibus obruti ad urbem redierunt, magna calorum parte ab iis, qui Phyla eruperant, nudati. Quomodo futurum intelligerent ut illi de agris quoque prædas agerent, si nulli excubitoris constituerentur, ad extremos limites, plus minus quindecim stadiis a Phyla distantes, concessos a Lacedæmoniis præsidarios paucis exceptis omnes, et duas equitum turmas mittunt. Hi castris loco arboribus denso metatis, excubias agebant. At Thrasybulus collectis jam ad oppidum Phylam plus minus septingentis, eisque secum sumptis, noctu descendit. Quumque trium vel quatuor fere stadiorum intervallo a præsidariis subsistere suos in armis jussisset, quiescebat. Posteaquam propius jam dies adesse cœpit, et hostium quilibet a castris, quo forte cuique opus erat, discessit, equisones etiam tergendis equis strepitum excitarunt: tum vero Thrasybuli milites sumptis armis cursu in hostes feruntur; ex quibus nonnullos interfecerunt, universis autem in fugam coniectis a tergo ad stadia sex aut septem inhærebant. E gravis quidem armaturæ peditum numero supra centum viginti occiderunt; ex equitibus Nicostratum cognomento Pulchrum, et alios duos, quos adhuc in cubilibus deprehenderant. Postea recedentes, constituto tropæo, et armis ac sarcinis, quibus potiti erant, collectis, Phylam redie-

ἀπῆλθον ἐπὶ Φυλῆς. Οἱ δὲ ἐξ ἄστεως ἱππεῖς βοηθήσαντες τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἔτι εἶδον, προσμειναντες δὲ ἑως τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο οἱ προσήκοντες ἀνεγυῶντες εἰς ἄστυ. (8) Ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα, οὐκέτι νομίζοντες ἀσφαλῆ σφίσι τὰ πράγματα, ἐβουλήθησαν Ἐλευσίνα ἐξειδύσασθαι, ὥστε εἶναι σφίσι καταφυγὴν, εἰ δεήσειε. Καὶ παραγγεῖλαντες τοῖς ἱππεῦσιν ἦλθον εἰς Ἐλευσίνα Κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριάκοντα· ἐξέτασιν τε ποιήσαντες ἐν τοῖς ἱππεῦσι, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι πόσοι εἴεν καὶ πόσῃς φυλακῇς προδεήσοιντο, ἐκέλευον ἀπογράφεσθαι πάντας τὸν δ' ἀπογραφάμενον αἰὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξέναι. Ἐπὶ δὲ τῷ αἰγιαλῷ τοὺς μὲν ἱππέας ἐνθεν καὶ ἐνθεν κατέστησαν, τὸν δ' ἐξίοντα αἰὶ οἱ ὑπηρεταὶ ξυνέδουν. Ἐπεὶ δὲ πάντες ξυνειλημμένοι ἦσαν, Λυσίμαχον τὸν ἱππαρχον ἐκέλευον ἀναγαγόντα παραδοῦναι αὐτοὺς τοῖς ἑνδεκα. (9) Τῇ δ' ὕστεραια εἰς τὸ Ῥαϊεῖον παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ ὀπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας. Ἀναστάς δὲ Κριτίας ἔλεξεν, Ἥμεῖς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οὐδὲν ἤττον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. Δεῖ οὖν ὑμᾶς, ὥσπερ καὶ τιμῶν μετέξετε, οὕτω καὶ τῶν κινδύνων μετέχειν. Τῶν οὖν ξυνειλημμένων Ἐλευσινίων καταψηφιστέον ἐστίν, ἵνα ταῦτα ἡμῖν καὶ θαρβήτε καὶ φοβῆσθε. Δεῖξας δὲ τι χωρίον, εἰς τοῦτο ἐκέλευσε φανεράν φέρειν τὴν ψῆφον. (10) Οἱ δὲ Λακωνικοὶ φρουροὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ Ῥαϊεῖου ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἦν δὲ ταῦτα ἀρεστά καὶ τῶν πολιτῶν ὅσοις τὸ πλεονεκεῖν μόνον ἔμελεν.

Ἐκ δὲ τούτου λαβὼν ὁ Θρασύβουλος τοὺς ἀπὸ Φυλῆς περὶ χιλίους ἤδη ξυνειλημμένους, ἀφικνεῖται τῆς νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐπεὶ ἤσθοντο ταῦτα, ἐβόηθον εὐθὺς ξύν τε τοῖς Λακωνικοῖς καὶ ξύν τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὀπλίταις· ἔπειτα ἐχώρουν κατὰ τὴν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀμαξιτὸν ἀναφέρουσαν. (11) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρησαν μὴ ἀνέναι αὐτοὺς, ἐπεὶ δὲ μέγας ὁ κύκλος ὢν πολλῆς φυλακῆς ἐδόκει δεῖσθαι οὕτω πολλοῖς οὖσι, ξυνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστεως εἰς τὴν Ἱπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες πρῶτον μὲν ξυνετάξαντο, ὥστε ἐμπλήσαι τὴν ἐδδὸν ἢ φέροι πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενιδίδειον· καὶ ἐγένοντο βάθος οὐκ ἑλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων. Οὕτω δὲ ξυνεταγμένοι ἐχώρουν ἄνω. (12) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἀντανέπλησαν μὲν τὴν ἐδδὸν, βάθος δὲ οὐ πλέον ἢ εἰς δέκα ὀπλίτας ἐγένοντο. Ἐτάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοῖς πελτοφόροι τε καὶ ψαλοὶ ἀκοντισταί, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. Οὗτοι μέντοι συνηοὶ ἦσαν· καὶ γὰρ αὐτόθεν προσεγόντο. Ἐν ᾧ δὲ προσήσαν οἱ ἐναντίοι, Θρασύβουλος τοὺς μετ' αὐτοῦ θέσθαι καλεῖσθαι τὰς ἀσπίδας καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δ' ἄλλα ὅπλα ἔχων, κατὰ μέσον στάς ἔλεξεν, (13) Ἄνδρες πολῖται, τοὺς μὲν διδάξαι, τοὺς δὲ ἀναμνησθαι ὑμῶν βούλομαι ὅτι εἰσὶ τῶν προσόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες οὐς ὑμεῖς ἡμέραν πέμπτην τρεψάμενοι ἐδώκατε, οἱ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὗτοι

runt. Interim qui in urbe erant equites, quum opis ferendæ causa excurrissent, nemine hostium conspecto, tantisper manebant donec interfecti a propinquis tollerentur, ac deinde in urbem se receperunt. Post hæc Trigintaviri, qui rerum suarum statum non amplius in tuto esse arbitrantur, Eleusinem, suam privatim in potestatem redigere constituerunt, ut illam refugii loco haberent, si quidem ita necessitas posceret. Quamobrem et Critias et ceteri Trigintaviri, jussis equitibus secum ire, Eleusinem profecti sunt. Quumque lustrationem inter equites instituisent, quod scire se velle dicerent, quantus esset Eleusiniorum numerus, et quanto eis præsidio foret opus, universos nomina sua profiteri jussere, et eum qui professus esset, per ostiolum ad mare egredi. At in littore collocati ex utraque parte equites erant, et lictores quemlibet exeuntem vinculis constringebant. Posteaquam omnes comprehensi fuerant, dederunt hoc Lysimacho equitum præfecto negotii, ut abductos Undecim viris traderet. Postridie quotquot erant in catalogo gravis armaturæ milites, et equestres item copias, in Odeum convocarunt. Tum Critias surgens: « Nos, inquit, non minus vobis quam nobis ipsis hac republica constituenda consumimus. Quamobrem æquum est vos itidem, ut honorum participes eritis, sic etiam in periculorum societatem venire. Ut igitur eadem utamini fiducia, qua nos, et eadem metuatis, dammandi erunt Eleusini, quos comprehensos habemus. » Quumque locum quandam demonstrasset, in eo jussit ut palam calculi ferrentur. Interea præsidarii Laconici dimidiam Odei partem armati occupaverant. Atque hæc erant grata nonnullis etiam civibus, quotquot commodorum privatim suorum duntaxat rationem habebant.

Secundum hæc Thrasybulus sumptis secum illis, qui apud Phylam prope jam mille numero convenerant, noctu in Piræeum venit. Id posteaquam Trigintaviri animadvertissent, statim cum præsidariis Laconicis, et equitum peditumque gravis armaturæ copiis, ad ferendum suis opem concurrerunt. Deinde via, qua Piræeum versus agi plaustra possunt, progressi sunt. At qui Phyla venerant, aliquamdiu eos impedire conabantur, quominus eo adscenderent; sed quum ingens esset ambitus, magnaque præsidiorum copia requiri videretur, ipsi nondum multi, in Munychiam per cohortes se conferti receperunt. Urbani vero quum in forum Hippodameum venissent, primum sic instruxerunt aciem, ut viam omnem complerent, quæ ad Munychiam Dianæ templum, et ad Bendideum ducit. Aciei densitas non pauciores quinquaginta scutatis continebat. Ita illi acie sua instructa, sursum pergebant. At qui Phyla eruperant, et ipsi viam complebant; ita tamen, ut aciei densitas ultra pedites armaturæ gravis decem non haberet. Post eos et cetrati, et jaculatores inermes collocati erant, quibus illi succedebant, qui saxa in hostem conjungerent, et eorum sane magna erat copia: nam horum numerus per cives ex illo ipso loco ad eos accedentes augebatur. Interea dum ad hos progrediuntur adversarii, Thrasybulus suis imperavit, ut scuta ponerent, atque ipse etiam munito suo posito, cum armis ceteris stans in agmine medio, hanc orationem habuit: « Volo ego, cives, partim vos docere, partim commonefacere, ex hostibus adversum nos contendentibus illos, qui cornu dextrum obtinent, eosdem esse, quos die ab hoc quinto in fugam actos persequuti sitis: eos vero, qui ad lævam ultimi sunt,

ὁῖ οἱ τριάκοντα, οἱ ἡμῶς καὶ πόλεως ἀπεστέρουν οὐδὲν ἀδικούντας καὶ οἰκίων ἐξήλαυνον καὶ τοὺς φιλάτους τῶν ἡμετέρων ἀπεστηαίνοντο. Ἀλλὰ νῦν τοι παραγγένηνται οὗ οὗτοι μὲν οὐποτε ὦντο, ἡμεῖς δὲ αἰεὶ εὐρύμεθα. (14) Ἐρχοντες γὰρ ὅπλα μὲν ἐναντίοι αὐτοῖς κατέσταμεν· οἱ δὲ θεοὶ, ὅτι ποτὲ καὶ δειπνοῦντες ξυνελαμβανόμεθα καὶ καθεύδοντες καὶ ἀγοράζοντες, οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικούντες, ἀλλ' οὐδ' ἐπιδημοῦντες ἐφυγάδευσάμεθα, νῦν φανερώς ἡμῖν ζυμυχοῦσι. Καὶ γὰρ ἐν εὐδῖα γειμῶνα ποιῶσιν, ὅταν ἡμῖν ζυμώρη, καὶ ὅταν ἐν γειρώμεν, πολλῶν ὄντων ἐναντίων ὀλίγοις οὔσι τρόπαια ἵστασθαι διδόσιν. (15) καὶ νῦν δὲ κεκομίσασιν ἡμῶς εἰς χωρίον ἐν ᾧ οὗτοι μὲν οὔτε βάλλειν οὔτε ἀκοντίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πρὸς ὄριον ἵνα δύνανται· ἂν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες καὶ ὁράματα ἀριέντες καὶ ἀκόντια καὶ πέτρους ἐξίξομεθα τε αὐτῶν καὶ πολλοὺς κατατρώσμεν. (16) Καὶ ὅτετο μὲν ἂν τις δεήσειν τοῖς γε πρωτοστάταις ἐκ τοῦ ἴσου μάχεσθαι· νῦν δὲ, ἂν ὑμεῖς, ὥς περ προσήκει, προθύμως ἀριῆτε τὰ θέλη, ἀμαρτήσεται μὲν οὐδεὶς ὧν γε μετὰ τῇ ἡδύς, φυλαττόμενοι δὲ δραπετεύουσιν αἰεὶ ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν· ὥστε ἐξέσται ὥς περ τυφλοὺς καὶ τύπτειν ὅπου ἂν βουλώμεθα καὶ ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. (17) Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οὕτω γρη ποιεῖν ὅπως ἕκαστός τις ἐαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος ὢν. Αὐτῇ γὰρ ἡμῖν, ἣν θεὸς θέλη, νῦν ἀποδύσεται καὶ πατρίδα καὶ οἶκον καὶ ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς καὶ παῖδας, οἷς εἰσι, καὶ γυναῖκας. Ὡς μακάριοι ὄντα, οἱ ἂν ἡμῶν νικήσαντες ἐπίδωσι τὴν πασῶν ἡδίστην ἡμέραν. Εὐδαίμων δὲ καὶ ἂν τις ἀποθάνῃ· μνημείον γὰρ οὐδεὶς οὕτω πλούσιος ὢν καλοῦ τεύξεται. Ἐξάρξω μὲν οὖν ἐγὼ ἡνίκ' ἂν καιρὸς ᾗ παιᾶνα· ὅταν δὲ τὸν Ἐνυάλιον παρακαλέσωμεν, τότε πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀνθ' ὧν ὑβρίσθημεν τιμωρώμεθα τοὺς ἄνδρας.

18. Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἥρπυϊαν εἶλε· καὶ γὰρ ὁ μάλιστα παρήγγειλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἂν] τῶν στρατέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωθείη· ἐπειδὴν μέντοι τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μὲν, ἔφη, ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένοις, ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ. (19) Καὶ οὐκ ἐφύσαστο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν ὥς περ ὑπὸ μοῖρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποθνήσκει, καὶ τέθνηται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεδύοντο μέγροι τοῦ βυαλοῦ. Ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἱππομάχος, τῶν δ' ἐν Πειραιεὶ δέκα ἀρχόντων Χαρμοῖδης ὁ Γλαυκωνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκόλευσαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδιδον, προσιώντες ἀλλήλοισι πολλοὶ διελέγοντο. (20) Κλειόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφρωνος ὢν, κατασιωπησάμενος ἐλέγεν, Ἄνδρες πολῖται, τί ἡμῶς ἐξέλαυνετε; τί ἀποκατεῖναι βούλεσθε; ἡμεῖς γὰρ ὑμῶς κακὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν, μετ' ἑαυ-

ipso Trigtaviros esse, qui nos patria spoliaverunt, innoxios aedibus nobis eiecerunt, amicissimos nobis eorum in numerum retulerunt, quorum bona publicarentur. Enimvero nunc eo loci pervenere, quo illi nunquam se perventuros existimabant; nos autem semper, ut devenirent, optabamus. Nam et adversus eos hic armati consistimus; et dii modo nobis palam opitulantur, quoniam insidiosae et inter conandum aliquando comprehendebamur, et inter dormiendum, ac mercandum: immo nonnulli nostrum non dicam nihil delinquentes, sed etiam peregre domo profecti, exilio multabamur. Nimirum dii corlo sereno tempestatem nuper concitabant, quum ita nobis expediret; et quum hostes aggredieremur, tametsi adversus nos magnis illi cum copiis consisterent, nihilo minus nobis numero paucis hoc tribuerunt, ut tropaea constitueremus. Nunc quoque nos in eum locum deduxerunt, in quo illi neque telis neque jaculis supra suos ante se collocatos emissis petere nos possunt, quod necesse sit, ut locum acclivem subeant: nos contra dejectis per declivia saxis, jaculis, hastis, et pertingemus ad ipsos, et multos vulnerabimus. Etiam existimasset aliquis, nobis praesertim principilis pugnandum fore ex aequo loco. Nunc vero, si quidem vos, uti convenit, alacriter in hostem tela conieceritis, nemo ab iis aberrabit, quibus via tota referta est: et si cavere sibi voluerint, perpetuo sub clypeis latitabunt: quo quidem fiet, ut facultatem habituri sinus ferendi eos tanquam caecos, ubi libitum fuerit, et irruentes adversum nos in fugam vertendi. Nimirum sic gerenda res erit, cives, ut unusquisque nostrum non aliter sibi conscius sit, ac si auctor imprimis ipse victoriae partae foret. Ea enim nobis, deo propitio, nunc et patriam, et domos, et libertatem, et honores, et liberos, quibus quidem liberi sunt, et uxores restituit. Felices igitur illos, qui e nobis victoria parta diem hunc omnium iucundissimum adspicient. Nec minus beatus erit, quicumque hoc in praelio cadet: nemo enim, quantumvis opulentus, tam praclarum monumentum consequetur. Equidem ubi opportunitum fuerit, pacem exordiar; quumque Martem imploraverimus, tum omnes uno animo injurias ab hostibus acceptas vindicemus.»

Haec ubi dixisset, in hostem conversus, se tamen a praelio continebat: edixerat enim kariosus, ne prius hostem invaderent, quam aliquis ex ipsorum acie vel caderet, vel vulneraretur. Id ubi eveniret, inquit, nos praebimus: vobis, qui insequimini, victoria erit: mihi quidem mors, ut arbitror. Neque falsum hoc vaticinium fuit, sed, quum primum arma cepissent, ipse tanquam fato quodam ductus, primus in adversos insiliit, et medios inter hostes cecidit, ac sepultus est eo loci, ubi Cephissus annis vado transitur. Ceteri victoria potiebantur, et hostem in plantitum usque persequabantur. Occisi sunt hoc in praelio de Trigtavirum numero Critias et Hippomachus, ex decem in Piraeo primoribus Charmides Glauconis filius: ceterorum plus minus septuaginta. Interfecti cives, non vestibus, sed armis spoliati sunt. Quo facto, per inducias, mortuorum cadavera reddita: multi quoque congressi inter se colloquebantur. Et Cleocritus mystarum praeco, cui vox erat admodum clara, indicto silentio in hanc sententiam locutus est: « Quamobrem nos expellitis, cives? quamobrem nos interficere vultis? Nihil nos damni vobis unquam intulimus, sed eorumdem vobiscum

καμιν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων, καὶ ξυγχορευταὶ καὶ ξυμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ ξυστρατιώταί, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας. (21) Πρὸς θεῶν πατρῶν καὶ μητρῶν καὶ ξυγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἐταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδοῦμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἱ ἰδὼν κερδεῶν ἕνεκα ὀλίγου δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὁκτῶ μηνσὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες. (22) Ἐξὼν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων ἀσίστόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἐχθιστόν τε θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρίχουσιν. Ἄλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε θεοὶ καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὗς πολλὰ καταδαχρύσαμεν.

Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ δόστου. (23) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τριάκοντα πᾶν δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι ξυνεκάθηον ἐν τῷ ξυνεδρίῳ τῶν δὲ τριχιλιῶν ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεισάν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρὴ καθυφιεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἡδουκέναι, αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι αὐτῷ· ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλίσθαι. (24) Καὶ ἐλόντο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς.

Καὶ οἱ μὲν τριάκοντα Ἐλευσινιάδε ἀπῆλθον· οἱ δὲ δέκα τῶν ἐν δόστει καὶ μάλα τεταραγμένων καὶ ἀπιστάντων ἀλλήλοις ξυντοῖς ἱππάρχους ἐπέμελλοντο. Ἐξεκάθευδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ Ἰλδείῳ, τοὺς τε ἵππους καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ δι' ἀπιστίαν ἐφώδευον τὸ μὲν ἄφ' ἐσπέρας ξυνταῖς ἀσπίσι κατὰ τὰ τέλχη, τὸ δὲ πρὸς ὄρθρον ξυντοῖς ἵπποις, ἀεὶ φοβούμενοι μὴ ἐπεισπείσοιεν τινες αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς. (25) Οἱ δὲ πολλοὶ τε ᾗδ' ὄντες καὶ παντοδαποὶ, ὅπλα ἐποιούντο, οἱ μὲν ξύλινα, οἱ δὲ οἰσύνια, καὶ ταῦτα ἐλευκούντο. Πρὶν δὲ ἡμέρας δέκα γενέσθαι, πιστὰ δόντες, ὅστινες ξυμπολεμήσειαν, καὶ εἰ ξένοι εἴεν, ἰσοτέλειαν ἔσεσθαι, ἐξήσαν πολλοὶ μὲν ὀπίται, πολλοὶ δὲ γυμνήτες· ἐγένοντο δὲ αὐτοῖς καὶ ἱππεῖς ὥκει ἐβδομήκοντα· προνομάς δὲ παρούμενοι, καὶ λαμβάνοντες ξύλα καὶ ὀπώραν, ἐκάθευδον πάλιν ἐν Πειραιεῖ. (26) Τῶν δ' ἐκ τοῦ δόστου ἄλλος μὲν οὐδεὶς ξυντοῖς ὅπλοις ἐξήκει, οἱ δὲ ἱππεῖς ἔστιν ὅτε καὶ ληστὰς ἐχειροῦντο τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, καὶ τὴν φάλαγγα αὐτῶν ἐκακούργουν. Περιέτυχον δὲ καὶ τῶν Αἰωνέων τισὶν εἰς τοὺς αὐτῶν ἀγρούς ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια πορευομένοις· καὶ τούτους Λυσίμαχος δ' ἱππαρχος ἀπέ-

longe augustissimorum sacrorum, victimarum, feriarum pulcherrimarum participes fuimus; easdem choreas celebravimus, condiscipuli fuimus, et commilitones, et multa vobiscum terra marique pro communi utrorumque salute ac libertate, pericula adivimus. Per deos patrios ac maternos, per cognationem, affinitatem, sodalitatem, quæ quidem universa inter nos plerosque communia sunt, deos et homines reveriti, tandem in ipsam patriam delinquendi finem facite, neu scelestissimis Trigintaviris obtemperate, qui sui privati lucris gratia, prope plures Athenienses sustulerunt octo mensium spatio quam universi Peloponnesii, totos decem annos bellum adversus nos gerentes, interfecerunt. Quumque liceret nobis in republica pacate vivere, bellum hi longe omnium foedissimum, gravissimum, maxime nefarium, denique diis et hominibus plane detestandum inter nos excitaverunt. Scire quidem certe debetis, nonnullos eorum, qui modo interfecti a nobis sunt, non tam a vobis, quam a nobis ipsis multum deploratos esse. »

Hæc ille quum dixisset, magistratus ceteri etiam hanc ipsam ob causam, quod verba huiusmodi post cladem acceptam audirent, suos in urbem abduxerunt. Postridie Trigintaviri dejectis admodum animis ac deserti in consilio sedebant, et cives illi numero ter mille, ubicunque collocati fuerant, inter se ubique dissentiebant. Nam qui violentius aliquid designaverant, ac propterea sibi metuebant, enixe negabant, quidquam iis cedendum esse, qui essent in Piræo. Quotquot autem nihil se injuste perpetrasse confidebant, non solum sanam ad mentem redibant, sed alios etiam docebant, nihil esse, quamobrem his malis premearentur, atque negabant etiam Trigintaviris parendum esse, minimeque committendum aiebant, ut patria periret. Tandem decretum est, ut Trigintaviris imperium abrogaretur, et alii eorum loco legerentur. Itaque decem lecti, unus ex quavis tribu.

Tunc et Trigintaviri Eleusinem se recipiebant, et Decemviri civium curam, omnibus maxime perturbatis, ac sibi invicem diffidentibus, una cum equitum præfectis gerebant. Equites ipsi cum equis et scutis in Odeo pernoctabant: et quia nemini fidebant, a vespere cum scutis propter muros vigilias obibant; matutino autem tempore conscedebant equos, semper solliciti, ne qui e Piræo ipsos invaderent. Illi contra, quod et multos, et omnis generis homines secum haberent, arma partim lignea, partim viminea fabricabant, eaque dealbabant. Prius vero quam dies decem præterissent, fide omnibus data, qui hoc ipsis in bello se vellet adjungere, promissaque rerum omnium æqualitate iis etiam qui peregrini essent: multum tum gravis armaturæ, tum expediti milites exhibant. Accedebant præterea plus minus septuaginta equites. Quoties pabulatum ibant, lignis ac fructibus acceptis, rursum in Piræo pernoctabant. At eorum, qui erant in urbe, armatus prodibat nemo: tantum urbani equites interdum prædatum egressos e Piræo capiebant, et phalangem ipsorum infestabant. Accidit autem aliquando, ut in quosdam Æxonenses tribuales qui commeatus causa suos in agros exierant, inciderent; quos Lysimachus equitum præfectus multum deprecantes,

σφαῖζε, πολλὰ λιτανεύοντας καὶ πολλῶν χαλεπῶς φε-
ρόντων ἵππων. (27) Ἀνταπέκτειναν δὲ καὶ οἱ ἐν Πει-
ραιεὶ τῶν ἵππων ἐπ' ἀγροῦ λαβόντες Καλλίστρατον
φυλῆς Λεοντίδος. Καὶ γὰρ ἦδη μέγα ἐφρόνουσιν, ὥστε
καὶ πρὸς τὸ τείχος τοῦ ἄστεος προσέβαλλον. Εἰ δὲ καὶ
τοῦτο δεῖ εἰπεῖν τοῦ μηχανοποιοῦ τοῦ ἐν τῷ ἄστει, ὃς
ἐπεὶ ἔγνω ὅτι κατὰ τὸν ἐκ Λυκαίου δρόμον μέλλοιεν τὰς
μηχανὰς προσάγειν, τὰ ζεύγη ἐκέλευσε πάντα ἀμαξιταίους
λίθους ἄγειν καὶ καταβάλλειν ὅπου ἕκαστος βούλοιοτο
τοῦ δρόμου. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὰ εἰς ἕκαστος
τῶν λίθων πράγματα παρείχε. (28) Περσέωντος δὲ
πρόσθεις εἰς Λακεδαίμονα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευ-
σίνης, τῶν δ' ἐν τῷ καταλόγῳ ἐξ ἄστεος, καὶ βοηθεῖν
καλούντων, ὥς ἀνεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαί-
μονίων, Λυσάνδρος λογισάμενος ὅτι οἷόν τε εἴη ταχὺ
ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεὶ κατὰ τε γῆν καὶ
κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀποκλεισθείησαν,
ζυνέπραξεν ἐκόντων τε τάλαντα αὐτοῖς ὀνεισιθῆναι, καὶ
αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἀρμωστῆν, Αἴθιον δὲ τὸν ἀδελφὸν
ναυαρχοῦντα ἐκπεμφθῆναι. (29) Καὶ ἐξελθὼν αὐτὸς
μὲν Ἐλευσινάδε ζυνελέγετο ὀπλίτας πολλοὺς Πελοπον-
νησίων ὃ δὲ ναύαρχος κατὰ θάλατταν ἐρύκαττεν ὅπως
μηδὲν εἰσπλέει αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων ὥστε ταχὺ πάλιν
ἐν ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ ἐν Πειραιεὶ, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει πάλιν
κτ' μέγα ἐφρόνουσιν ἐπὶ τῷ Λυσάνδρῳ. Οὕτω δὲ προ-
χωροῦντων Πausanίας ὁ βασιλεὺς φρονήσας Λυσάνδρῳ,
εἰ κατειργασμένους ταῦτα ἅμα μὲν εὐδοκιμήσοι, ἅμα δὲ
ιδίᾳς ποιήσοιτο τὰς Ἀθήνας, πείσας τῶν ἐφόρων τρεῖς
ἐξάγει φρουράν. (30) Συνείποντο δὲ καὶ οἱ ζυμμάχοι
πάντες πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων· οὗτοι δὲ ἔλεγον
μὲν ὅτι οὐ νομίζοιεν εὐορκεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθη-
ναίους μηδὲν παράσπονδον ποιῶντας· ἐπραττον δὲ ταῦ-
τα, ὅτι ἐνέγνωσκον Λακεδαίμονιους βουλομένους τὴν τῶν
Ἀθηναίων χώραν οἰκίσαι καὶ πιστὴν ποιήσασθαι. Ὁ
δὲ Πausanίας ἐστρατοπεδεύσατο μὲν ἐν τῷ Ἀλιπέδι
καλούμενῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρως, Λύ-
σανδρος δὲ ζῶν τοῖς μισθοφόροις τὸ εὐώνυμον. (31) Πέρ-
σιων δὲ πρόσθεις ὁ Πausanίας πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεὶ
ἐκέλευεν ἀπιέναι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπειθόντο,
προσέβαλλεν ὅσον ἀπὸ βοῆς ἔνεκεν, ὅπως μὴ ὀλλῶς εἴη
εὐμενὴς αὐτοῖς ὦν. Ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἀπὸ τῆς προσβολῆς
πράξας ἀπῆλθε, τῇ ὑστεραίᾳ λαβὼν τῶν μὲν Λακεδαί-
μονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἵππων τρεῖς
φυλάς, παρήλθεν ἐπὶ τὸν κωρὸν λιμένα, σκοπῶν πῇ
εὐαποτεριστότατος εἴη ὁ Πειραιεύς. (32) Ἐπεὶ δὲ
ἀπιόντος αὐτοῦ προσθέν τινες καὶ πράγματα αὐτῷ
παρείχον, ἄβυσθους παρήγγειλε τοὺς μὲν ἵππεας εἰλῆν
εἰς αὐτοὺς ἐνέοντας, καὶ τὰ δέκα ἀφ' ἧδὺς ζυνέπεσθαι·
ζῶν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει. Καὶ ἀπέκτει-
ναν μὲν ἐννὺς τριάκοντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δ' ἄλλους κα-
τεδιώξαν πρὸς τὸ Πειραιεὶ θέατρον. (33) Ἐκεῖ δὲ ἔτυ-
χον ἐξοπλιζόμενοι οἱ τε πελτασταὶ πάντες καὶ οἱ ὀπλίται
τῶν ἐκ Πειραιεύς. Καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ εὐθὺς ἐκδοκμόντες
ἔχοντιζον, ἐβαλλον, ἐτόξευον, ἐστρατεύον· οἱ δὲ Λακε-

atque etiam non paucis equitibus moleste ferentibus,
jugulavit. Contra, qui erant in Piraeo, quum ex equitum
numero Callistratum de Leontide tribu in agro cepissent,
vicissim occiderunt. Nam ita magnos jam gerebant animos,
ut ipsum quoque murum urbis aggredirentur. Quod si
hoc quoque narrandum, erat in urbe quidam machinarum
artifex, qui ubi futurum intellexisset, ut hostes juxta cur-
riculi locum, qui se porrigit e Lyceo, machinas admove-
rent, jussit omnibus jumentorum jugis saxa, quae vel
singula plaustris onerandis sufficerent, comportari atque
in curriculo, ubicumque visum alicui esset, abjici. Id
quum fieret, saxum quodlibet multum negotii exhibebat.
Quum autem legati Lacedaemonem mitterentur a Triginta-
viris Eleusine, ab aliis, qui erant in catalogo, ex urbe, qui
Lacedaemonios ad ferendum suppetias hortarentur, quasi
jam populus a Lacedaemoniis defeceisset: Lysander secum
ipse cogitans, fieri posse, ut qui erant in Piraeo, terra et
mari celeriter expugnarentur, si comaeatui prohibiti fuis-
sent, impetravit a suis, ut talenta centum illis mutuo daren-
tur, et ut ipse copiarum pedestrium praetor, Libys frater
praefectus classis ad hoc bellum ablegaretur. Ipse profe-
ctus Eleusinem versus, Peloponnesios multos milites co-
gebat; classis vero praefectus in mari observabat, ne quid
comaeatus ad hostes navigiis importaretur. Quo factum,
ut rursus brevi momento magna rerum esset apud illos dif-
ficultas, qui erant in Piraeo, urbani contra ob Lysandrum
animos erigerent. Quum hic rerum successus esset, rex
Pausanias, qui Lysandro invideret, quod partim re bene-
gesta gloriam consequuturus esset, partim Athenas suas ef-
fecturus, tribus Ephoris in sententiam suam traductis, praes-
idarios eduxit. Eum socii universi sequebantur, Boeotii
et Corinthiis exceptis. Nam illi se aiebant existimare, con-
tra jurisjurandi religionem futurum, si adversus Athenien-
ses bellum susciperent, qui contra formulam federis nihil
admisissent. Atque hoc propterea faciebant, quod puta-
rent, velle Lacedaemonios agrum Atheniensem suam in po-
testatem et obedientiam religere. Habebat castra Pausanias
in loco, cui nomen Halipedi, non procul a Piraeo, ac dex-
trum cornu ipse obtinebat; Lysander cum stipendiariis copiis
levum. Atque Pausanias, legatis ad obsessos in Piraeo mis-
sis, eos ad sua discedere jussit; quumque illi non parerent,
militem muris admovit rumoris causa, ne palam fieret, ipsum
obsessos favere. Posteaquam ab hac oppugnatione nulla re-
effecta discessisset, postridie sumptis secum duabus Laceda-
emoniorum cohortibus, et turnis equitum Atheniensium
tribus, ad portum Mutum se contulit, ut quo loco Piraeus
munitione obvallari commode posset, consideraret. Hinc
eo discedente, quia nonnulli accurrebant, et negotium ipsi
facerent, commotus imperavit, ut equites pleno cursu
in eos impetum facerent, quibus se illi adiungunt, quot-
quot annis decem pubertatem excessissent; cum reliquis
ipse subsequeretur. Ab his prope triginta velites sunt oc-
cisi, reliquos Pausaniae milites ad Theatrum usque, quod
est in Piraeo, persequuti sunt. Ibi se tum forte cetrati
omnes, ac gravis armaturae pedes eorum, qui erant in
Piraeo, armarant; statimque velites facta excursione
jacula vibrabant, feriebant, sagittis et fundis utebantur:

δαιμόνιοι, ἐπεὶ αὐτῶν πολλοὶ ἐτιτρώσκοντο, μάλα πιεζόμενοι ἀνέγωρουν ἐπὶ πόδα· οἱ δ' ἐν τούτῳ πολὺ μᾶλλον ἐπέκειντο. Ἐνταῦθα δὲ ἀποθνήσκει Χαίρων τε καὶ Θίβραχος, ἔμψω πολεμάρχῳ, καὶ Λακράτης ὁ Ὀλυμπιονίκης καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμμένοι Λακεδαιμονίων πρὸ τῶν πυλῶν ἐν Κεραμειῳ. (34) Ὅρων δὲ ταῦτα ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλίται, ἐβούθουν, καὶ ταχὺ παρετάξαντο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' ὀκτώ. Ὁ δὲ Πausanias μάλα πιεσθεὶς καὶ ἀναχωρήσας ὅσον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινὰ, παρήγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπιχωρεῖν πρὸς ἑαυτὸν. Ἐκεῖ δὲ συνταξάμενος παντελῶς βαθεῖαν τὴν φάλαγγα ἤγεν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δ' εἰς χεῖρας μὲν ἐδέξαντο, ἔπειτα δὲ οἱ μὲν ἐξέωσθησαν εἰς τὸν ἐν ταῖς Ἀλαῖς πηλὸν, οἱ δὲ ἐνέκλιναν· καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. (35) Ὁ δὲ Πausanias τρόπαιον στησάμενος ἀνέχωρησε· καὶ οὐδ' ὥς ὠργίζετο αὐτοῖς, ἀλλὰ λάθρα πέμπων ἐδίδασκε τοὺς ἐν Πειραιεὶ ὅσα χρὴ λέγοντας πρέσβεις πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς παρόντας ἐφόρους. Οἱ δ' ἐπέθινοντο. Δίιστη δὲ καὶ τὰς ἐν τῷ ἄστει, καὶ ἐκέλευε πρὸς σφᾶς προσίειναι ὡς πλείστους συλλεγομένους, λέγοντας ὅτι οὐδὲν δέονται τοῖς ἐν τῷ Πειραιεὶ πολεμείν, ἀλλὰ διαλυθέντες κοινῇ ἀμφοτέροι Λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. (36) Ἡδέως δὲ ταῦτα καὶ Ναυκλείδας ἐφόρος ἂν ἐζητήκουεν· ὥσπερ γὰρ νομίζεται ἐν βασιλεὶ δύο τῶν ἐφόρων ἐυστρατεύεσθαι, καὶ τότε παρῆν οὗτος τε καὶ ἄλλος, ἀμφοτέροι τῆς μετὰ Πausanίου γνώμης ὄντες μᾶλλον ἢ τῆς μετὰ Λυσάνδρου. Διὰ ταῦτα οὖν καὶ εἰς τὴν Λακεδαίμονα προθύμως ἐπεμπον τοὺς τ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἔχοντας τὰς πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἄστει ἰδιώτας, Κηφισοφῶντά τε καὶ Μέλητον. (37) Ἐπεὶ μέντοι οὗτοι ὄρχοντο εἰς Λακεδαίμονα, ἐπεμπον δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ ἄστεος λέγοντας ὅτι αὐτοὶ μὲν παραδίδασσι καὶ τὰ τεῖχη ἃ ἔχουσι καὶ σφᾶς αὐτοὺς Λακεδαιμονίους χρῆσθαι, ὅτι βούλονται· ἀξιοῦν δ' ἔρασαν καὶ τοὺς ἐν Πειραιεὶ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι Λακεδαιμονίους, παραδιδόναι τὸν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. (38) Ἀκούσαντες δὲ πάντων αὐτῶν οἱ ἐφόροι καὶ οἱ ἑκκλητοὶ, ἐξέπειψαν πεντεκαίδεκα ἄνδρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν ἐν Πausania διαλλάξαι ὅππῃ δύναιντο κάλλιστα. Οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ὅτε εἰρήνην μὲν ἔχειν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπίεναί δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστον πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἑνδεκα καὶ τῶν ἐν τῷ Πειραιεὶ ἀρξάντων δέκα. Εἰ δὲ τινες ροβοῖον τῶν ἐξ ἄστεος, ἔδοξεν αὐτοῖς Ἐλευσίνα κατοικεῖν. (39) Τούτων δὲ περανθέντων Πausanias μὲν διῆκε τὸ στράτευμα, οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελάθοντες ἦν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἰθυσαν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δὲ κατέβησαν οἱ στρατηγοὶ· ἔθα δὲ ὁ Θρασύβουλος διεξεν, (40) Ὑμῖν, ἔφη, ὧς ἐκ τοῦ ἄστεος ἄνδρες, συμβουλευέω ἐγὼ γνώμαι ὑμᾶς αὐτοὺς. Μάλιστα δ' ἂν γνώητε, εἰ ἀναλογισαίθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον εἶναι, ὥστε ἡμῖν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν. Πότερον δικαιο-

Lacedæmonii, quorum permulti vulnerabantur, graviter pressi pedem paullatim referebant. Tum illi multo magis eos urgebant : quo quidem factum, ut istic occumberent Chæron et Thibrachus, ambo Polemarchi, cum Locrate certaminis Olympici victore, atque aliis Lacedæmoniis, qui ante portas in Ceramico sepulti sunt. Hæc quum Thrasybulus aliique gravis armaturæ milites cernerent, suis opem ferebant, et celeriter ante alios aciem in octonos instruebant. Pausanias quum admodum urgeretur, ac stadia quatuor aut quinque versus tumulum quandam cecisset, Lacedæmoniis reliquisque sociis mandavit, ut ad se concederent. Atque hic phalange instructa, eaque perquam densa, adversus Athenienses duxit. Exceperunt illi primo Lacedæmonios cominus, deinde partim in lutum, quod est propter Halas, protrusi sunt, partim fugam arripuerunt. Interfecti ex eis plus minus centum quinquaginta. Pausanias excitato tropæo disoessit, ac ne tum quidem offensus, clam ad ipsos misit, qui Piræenses docerent, quibus cum mandatis ad se, atque ad Ephoros præsentis, mittere legatos deberent. Paruerunt illi Pausaniæ, qui quidem et urbanos a se invicem diremit, eisque mandavit, ut collecti quamplurimi se atque Ephoros adirent, ac nihil esse causæ dicerent, quomobrem Piræenses oppugnarent : malle se, ut pax facta, pariter utrique Lacedæmoniis amici sint. Erant hæc etiam Nauclidæ Ephoro perquam auditu jucunda. Nam uti positum est in more atque instituto Lacedæmoniorum, Ephoros regi duos in expeditionibus adjungi : ita tum quoque Naucidas et alius quidam aderant, quorum uterque magis Pausaniæ, quam Lysandro assentiebatur. Quapropter cupide Lacedæmonem non solum missos e Piræeo nuntios, qui secum fœderis ineundi cum Lacedæmoniis formulam ferrent, verum etiam nonnullos ex urbe privatos homines, Cephalophontem ac Melitum, ablegarunt. Hi posteaquam Lacedæmonem abierant, etiam publico nomine missi sunt ex urbe legati, qui dicerent : se et muros suos, et seipsos Lacedæmoniorum pleno arbitrio permisisse : ac propterea æquum censere, ut etiam illi, qui se in Piræeo continerent, si quidem Lacedæmoniis amicos se profiterentur, Piræei ac Munychiæ deditionem facerent. Quum auditi ab Ephoris et evocatis omnes essent, missi sunt Athenas viri quindecim ; eisque mandatum, ut una cum Pausania, quam possent optime, rem componerent. Facta conditionibus hujusmodi transactio, ut pacem inter se mutuo colerent, et singuli ad sua se conferrent, exceptis Trigintaviris, et Undecimviris, et Decemviris, qui imperium in Piræeo obtinuiscent. Quod si qui cives urbani sibi metuerent, illis esse migrandum Eleusinem statuerunt. His ita transactis, Pausanias ad exercitum dimisit. At vero qui erant in Piræeo, cum armis in arcem ascendentes, Minervæ sacrum faciunt. Quum duces descendissent, Thrasybulus hæc oratione usus est : « Equidem vobis, cives in urbe qui mansistis. Hæc in consilii ut vosmetipsos noscatis. Egregie vero vosmetipsos noscatis, si vobiscum ipsis perpendatis. Vultis enim tanti vobis animi gerendi sint, ut in eis imperium per vos

περοί ἐστε; ἀλλ' ὁ μὲν δῆμος πενέστερος ὑμῶν ὢν οὐδὲν πώποτε ἕνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἠδίκηκεν· ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες πολλὰ καὶ αἰσχροῦ ἕνεκα κερδῶν παποῖηκατε. Ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρείᾳ ὑμῖν μέγα φρονητέον. (11) Καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τοῦτου γένοιτο ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; Ἀλλὰ γνώμη φαίνεται ἂν προέχειν, οἱ ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ συμμάχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἐρόντων παρελύθητε; Ἀλλ' ἐπὶ Λακεδαιμονίῳ δὴ οἴεσθε μέγα φρονητέον εἶναι; πῶς, οἷός γε ὡς περ τοὺς ἀκνοντάς κύνάς κλοῦν δέσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κακῆνοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ἠδίκημένῳ τούτῳ δήμῳ οἴρονται ἀπύοντες; (12) Οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἀξίῳ ἐγὼ ὢν ὁμολοῶκατε παραδίδῃαι οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ τούτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδείξαι, ὅτι καὶ εὐορχοὶ καὶ ὁσίοι ἐστε. Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖο ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν. (13) Καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο· ὁστέρωι δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθούσθαι τοὺς Ἐλευσίνοι, στρατεύσάμενοι πανδημίᾳ ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγούς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπεμψάντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους ἐπεισαν συνελθῆναι καὶ ὁμόσαντες ὅρκους ἢ μὴν μὴ μνησι-καχῆσθαι, ἔτι καὶ ὧν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.

BIBAION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἦ μὲν δὴ Ἀθήνησι στάσις οὕτως ἐτελεύτησεν. Ἐκ δὲ τούτου πέμψας Κύρος ἀγγέλους εἰς Λακεδαιμονίαν ἡξίου, ὡς περ αὐτὸς Λακεδαιμονίους ἦν ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιοῦτους καὶ Λακεδαιμονίους αὐτῷ γίγνεσθαι. Οἱ δ' ἔφοροι δίκαια νομίσαντες λέγειν αὐτὸν, Σαμίῳ τῷ τότε ναυάρχῳ ἐπέστειλαν ὑπηρετεῖν Κύρῳ, εἴ τι δεοίτο. Κάκεινος μὲντοι προθύμως οὐπὲρ ἐδεήθη, ὁ Κύρος ἐπραξεν· ἔχων γὰρ τὸ ἑαυτοῦ ναυτικὸν σὺν τῷ Κύρῳ περιέπλευσεν εἰς Κιλικίαν, καὶ ἐποίησε τὸν τῆς Κιλικίας ἀρχόντα Σύννεσιν μὴ δύνασθαι κατὰ γῆν ἐνκλινοῦσθαι Κύρῳ πορευομένῳ ἐπὶ βασιλείᾳ. (2) Ὡς μὲν οὖν Κύρος στρατεύμα' τε συνέλεξε καὶ τούτ' ἔχων ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς ἀπέθανε, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεσώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ ὁλότητι, ὁμοιστοῦνται τῷ Συρακοσίῳ γέγραπται.

3. Ἐπεὶ μὲντοι Τισσαφέρνης, πολλοῦ ἀξίος βασιλεῖ δοξας γεγενῆσθαι ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πολέμῳ, σατράπης κατεπέμψθη ὧν τε αὐτὸς πρόσθεν ἦρχε καὶ ὧν Κύρος, εὐθὺς ἡξίου τὰς Ἰωνικὰς πόλεις ἀπάσας ἑαυτῷ ὑπηκούους εἶναι. Αἱ δὲ ἅμα μὲν ἐλευθερεῖαι βουλούμεναι

petis. An justiores nobis estis? Atqui populus longe, quam vos, pauperior, opum causa nihil in vos unquam iniqui designavit: quum vos ditissimi omnium, multa, eaque fida, lucri causa perpetraveritis. Jam quum nomine justitiae, quamobrem vosmet efferatis, causa nulla sit, consideretis velim, sintne propter fortitudinem vobis sumendi animi. Ac quoniam de hoc fieri iudicium rectius posset, quam ex eo, quod inter nos gestum est, bello? Num consilio praestare vos dicetis, quum instructi muris, armis, opibus, Peloponnesiorum societate, nihilominus per eos soluti estis, qui ab his omnibus imparati erant? Ceterum de Lacedaemoniis forsitan vobis glorandum esse putatis? At quomodo? quum vos illi, quemadmodum solent qui canes mordaces numella constrictos admorsis tradunt, huic populo tradiderint, quem vos injuriis affecistis, ac deinde discedentes nusquam appareant. Enimvero nolim vos, cives, quidquam eorum violare, quae sacramento sunt confirmata; sed auctor sum, ut praeter reliqua decora vestra demonstratis, etiam praestiti jurisjurandi ac pietatis laudem vobis deberi. » His atque aliis talibus in medium prolati, et hoc, non esse cur perturbentur, sed precibus tantum legibus vivendum esse, concionem dimisit. Ac tum quidem creatis magistratibus, rempublicam administrabant. Ceterum aliquantopost, quum ab iis, qui Eleusine agebant, externum militem stipendio conducere accepissent, suscepta totius concursu populi adversus eos expeditione, duces ipsorum in colloquium venientes interfecerunt; missisque amicis ac necessariis ad reliquos, uti secum in gratiam redirent, persuaserunt. Quumque sacramenta sancte praestitissent, injuriarum se nequaquam fore memores, etiam adhuc populo iis inherente, quae tunc iurejurando sancta sunt, in eadem conjuncti republica vivunt.

LIBER III.

CAPUT I.

Hic seditionis Atheniensis exitus fuit. Secundum ea missis Cyrus Lacedaemonem nuntiis, petebat ut Lacedaemoni non aliter se erga ipsum gererent, atque ipse erga eos in bello Atheniensi se gessisset. Haec postulata quod aequa censerent Ephori, Samio classis praefecto denuntiant, ut ubicunque requireretur ipsius opera, Cyro eam deesse ne pateretur. Atque is perlubenter, quidquid Cyrus peteret, faciebat. Nam cum suis Cyrique navalibus copiis in Ciliciam circumvectus, perfecit ut Syennesis, qui cum imperio Ciliciam obtinebat, impedire Cyrum terra non posset, quum adversus regem is pergeret. Ceterum quo pacto copias Cyrus collegerit, et cum eis adversus fratrem ascenderit, tum qui pugna commissa fuerit, perierit ipse, Graeci deinde salvi ad mare pervenerint, Themistogenes Syracusanus memoria prodidit.

Post ubi Tissaphernes, qui visus est regi plurimum in gerendo adversus fratrem bello profuisse, non solum ejus, quam ipse prius obtinuerat, verum etiam Cyri ditionis satrapa factus est, mox civitates Ionicas omnes imperio suo parere volebat. Illae vero, quod partim in libertatem se

εἶναι, ἀμα δὲ φοβούμεναι τὸν Τισσαφέρνην, ὅτι Κύρον, ὅτ' ἔζη, ἀντ' ἐκείνου ἔρχεσθαι ᾔσταν, εἰς μὲν τὰς πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, εἰς Λακεδαιμόνα δὲ ἐπεμπον πρέσβεις, καὶ ᾔσταν, ἐπεὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος προστάται εἰσὶν, ἐπιμεληθῆναι καὶ σφῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ὅπως ἢ τε χώρα μὴ ὄργοιτο αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἐλευθεροὶ εἴεν. (4) Οἱ οὖν Λακεδαιμόνιοι πέμπουσιν αὐτοῖς Θίβρωνα ἀρμοστήν, δόντας στρατιώτας τῶν μὲν νεοδαμνιδῶν εἰς χιλίους, τῶν δὲ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τετρακισχιλίους. Ἡγήσατο δ' ὁ Θίβρων καὶ παρ' Ἀθηναίων τριακοσίους ἱππέας, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς μισθὸν παρέξει. Οἱ δ' ἐπέμψαν τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππευσάντων, νομίζοντες κέρδος τῷ δήμῳ, εἰ ἀποδημοῖεν καὶ ἐναπολύντο. (5) Ἐπεὶ δ' εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφίκοντο, συνήγαγε μὲν στρατιώτας καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἑλληνίδων πόλεων· πᾶσαι γὰρ τότε αἱ πόλεις ἐπείθοντο, ὅτι Λακεδαιμόνιος ἀνὴρ ἐπιτάττοι. Καὶ σὺν μὲν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ ὄρων Θίβρων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδίον οὐ κατέβαιναν, ἡγάπα δὲ εἰ ὅπου τυγχάνοι ὦν, δύναίτο ταύτην τὴν χώραν ἀδήςτων διαφυλάττειν. (6) Ἐπεὶ δὲ σωθέντες οἱ ἀναβάντες μετὰ Κύρου συνέμιξαν αὐτῷ, ἐκ τούτου ᾔδη καὶ ἐν τοῖς πεδίοις ἀντετάττετο τῷ Τισσαφέρνηι, καὶ πόλεις Πέργαμον μὲν ἐκούσαν προσέλαβε καὶ Τευθρανίαν καὶ Ἀλίσαρναν, ὧν Εὐρυσθένης τε καὶ Προκλῆς ἤρχον οἱ ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λακεδαιμονίου· ἐκείνῳ δ' αὕτη ἡ χώρα δῶρον ἐκ βασιλείας ἐδόθη ἀντὶ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα συστρατείας· προσχώρησαν δ' αὐτῷ καὶ Γοργίων καὶ Γογγύλος, ἀδελφοὶ ὄντες, ἔχοντες δὲ μὲν Γάμβριον καὶ Παλαιγάμβριον, ὁ δὲ Μύριναν καὶ Γρύνειον· δῶρον δὲ καὶ αὗται αἱ πόλεις ἦσαν παρὰ βασιλείας Γογγύλῳ, ὅτι μόνος Ἐρετριέων μηδίδας ἐφυγεν. (7) Ἦν δὲ δὲ ἀσθενεῖς οὖσας καὶ κατὰ κράτος ὁ Θίβρων Διάμβανε· Λάρισάν γε μὴν τὴν Αἰγυπτίαν καλουμένην, ἐπεὶ οὐκ ἐπείθετο, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπαλιόρασε. Ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἐδύνάτο ἐλεῖν, φρεατίαν τεμνόμενος ὑπόνομον ὤρυττεν, ὡς ἀφαιρησόμενος τὸ ἕδωρ αὐτῶν. Ὡς δ' ἐκ τοῦ τεύχους ἐκθέοντες πολυάκεις ἐνέβαλον εἰς τὸ ὄρυγμα καὶ ξύλα καὶ λίθους, ποιησάμενος αὐτῷ χελώνην ξυλίνην ἐπέστησεν ἐπὶ τῇ φρεατίᾳ. Καὶ ταύτην μέντοι ἐκδραμόντες οἱ Λαρισαῖοι νύκτωρ κατέκαυσαν. Δοκούντος δ' αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖν, πέμπουσιν οἱ ἔξοροι ἀπολιπόντα Λάρισαν στρατεύεσθαι ἐπὶ Καρίαν.

8. Ἐν Ἐφέσῳ δὲ ᾔδη ὄντος αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Καρίαν πορευομένου, Δερκυλλίδας ἀρῶν ἀφίκετο ἐπὶ τὸ στρατόμαχος, ἀνὴρ δοκῶν εἶναι μάλα μηχανητικός· καὶ ἐπεκαλεῖτο δὲ Σίσυφος. Ὁ μὲν οὖν Θίβρων ἀπῆλθεν οἰκάδε καὶ ζημιωθείς ἔφυγε· κατηγοροῦν γὰρ αὐτοῦ οἱ σύμμαχοι ὡς ἐπαίψι ἀρπάξεν τῷ στρατεύματι τοὺς φίλους. (9) Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπεὶ παρέλαβε τὸ στρατόμαχος, γνούς ὑπόπτους ὄντας ἀλλήλους τὸν Τισσαφέρνην καὶ τὸν Φαρνάβαζον, κοινολογήσάμενος τῷ Τισσαφέρνηι ἐπήγαγεν εἰς τὴν Φαρναβάζου χώραν τὸ στρατόμαχος, εὐόμενος ὁπότερῳ μᾶλλον ἢ ἀμα ἀμφοτέρους πολεμεῖν.

vindicare cuperent, partim Tissaphernem metuerent, quia Cyrum, dum is adhuc esset in vivis, Tissapherni prætulerant, nequaquam eum in urbes suas admittēbant, sed missis Lacedæmonem legis petebant, ut quando totius ipsi Græcias præsides ac duces essent, se, natione Græcos, habitantes in Asia, non negligerent; sed darent operam, ut ipsorum ager a populationibus immunis esset, atque ipsi libertate fruerentur. Lacedæmonii Thimbronem præfectum ad eos cum copiis mittunt, nimirum ex novorum popularium numero mille, ex reliquis Peloponnesiis plus minus quater mille. Præter hos ab Atheniensibus Thimbri trecentos equites postulavit, quibus ipse stipendium se numeraturum aiebat. Mittunt illi ex equitatu, quo Tringitaviri usi fuerant. Arbitrabantur enim populo expedire, si peregre illi profecti perirent. Posteaquam perventum in Asiam est, militem alium quoque de iis Græci nominis urbibus colligebat, quæ erant in Asiæ continente terra sitæ. Nam parebant tunc urbes universæ iis, quæ Lacedæmonius vir aliquis imperasset. Cum his copiis Thimbro in planitiem non descendebat, quod suum equitatum tenuem videret; satis esse sibi ducens, si populationes iis in regionibus prohibere posset, in quibus ipse degeret. Verum posteaquam eæ copię, quæ cum Cyro militaverant, reversæ ad suos incolumes, cum Thimbronis se copiis conjunxerant, tum demum adversus Tissaphernem etiam in planitie struebat aciem, oppidaque, partim sponte dedita, suam in potestatem accepit, nimirum Pergamum, itemque Teuthraniam, et Halisarnam, quibus Eurysthenes ac Procles, orti a Demarato Lacedæmonio, cum potestate præerant; hic vero a rege dono datam sibi regionem hanc acceperat, quod signa regis adversus Græciam sequutus fuisset. Etiam Gorgio et Gongylus, fratres, ad ipsius partes transivere, quorum alter Gambrium cum Palægambrio, Myrinam et Grynium alter possidebat. Hæc quoque oppida Gongylo a rege donata fuerant, quod is ex Eretriensibus exulaverat, quum solus Medorum partes sequeretur. Nonnulla oppida Thimbro non satis munita vi cepit. Larissam quidem certe, quam vocant Ægyptiam, imperata facere detrectantem, castris circum eam locatis obsedit. Quumque eam capere alia ratione non posset, lacu facto, cuniculum agebat, aquam oppidanis adepturus. At vero quum illi extra muros eruptione facta, sæpenumero ligna et lapides in fossam conieclissent, testudinem ligneam supra fossam statuit. Hanc quoque Larissæi noctu excurrentes incenderunt. Itaque quum nihil agere videretur, mittunt ad eum Ephori, qui denuntiarent, ut relicta Larissa in Cariam militem transferret.

Erat jam Ephesi, profecturus in Cariam, quum Dercyllidas ad exercitum venit, qui Thimbroni in imperio succederet. Existimabatur is vir esse ingenio maxime solerti, eaque de causa Sisyphei cognomentum habebat. Quamobrem domum Thimbro reversus est, ac damnatus exulatum abiit. Nam a sociis accusabatur, quod exercitui licentiam spoliandi fœderatos concessisset. Dercyllidas, acceptis copiis, quæ non ignoraret, habito cum Tissapherne colloquio, militem in Pharnabazi ditionem abduxit, quod bellum cum alio viro, quam simul cum ambobus, gerere mallet. ~~Pharnabaz~~

Ἦν δὲ καὶ πρόσθεν ὁ Δερκυλλίδας πολέμιος τῷ Φαρναβάζῳ ἀρμυστῆς γὰρ γενόμενος ἐν Ἀβύδῳ ἐπὶ Λυσάνδρου ναυαρχούντος, διαβληθείς ὑπὸ Φαρναβάζου, ἐστάθη τὴν ἀσπίδα ἔχων, ὃ δοκεῖ κηλὶς εἶναι τοῖς σπουδαίοις Λακεδαιμονίων ἀταξίας γὰρ ζημιώμα ἐστὶ. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ πολὺ ἤδιδον ἐπὶ τὸν Φαρναβάζον ζῆσι. (10) Καὶ εὐθὺς μὲν τοσούτῳ διέφερεν εἰς τὸ ἄρχειν τοῦ Θίμβρωνος ὥστε παρήγαγε τὸ στρατεύμα διὰ τῆς φιλίας γῶρας μέχρι τῆς Φαρναβάζου Αἰολίδος οὐδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους.

Ἦ δὲ Αἰολίς αὕτη ἦν μὲν Φαρναβάζου, ἐσατράπευε δὲ αὐτῷ τῆς γῶρας, ἑως μὲν ἔζη, Ζήνιος Δαρδανεύς· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος νόσῳ ἀπέθανε, παρασκευαζομένου τοῦ Φαρναβάζου ἄλλῳ δοῦναι τὴν σατραπείαν, Μανία ἢ τοῦ Ζήνιος γυνή, Δαρδανίς καὶ αὐτῇ, ἀναξούσασα στόλον καὶ δῶρα λαβούσα ὥστε καὶ αὐτῷ Φαρναβάζῳ δοῦναι καὶ πάλλακισιν αὐτοῦ χαρίσασθαι καὶ τοῖς δυνάμενοις μάλιστα παρὰ Φαρναβάζου, ἐπορεύετο. (11) Ἐλθούσα δ' εἰς λόγους εἶπεν, ὦ Φαρναβάζε, ὁ ἀνὴρ σοὶ ὁ ἐμὸς καὶ τάλλα φίλος ἦν καὶ τοὺς πόρους ἀπεδίδου, ὥστε σὺ ἐπαίνων αὐτὸν ἐτίμας. Ἦν οὖν ἐγὼ σοὶ μηδὲν γέρον ἐκεῖνος ὑπηρεσῶ, τί σε δεῖ ἄλλον σατράπην κηλίσταναι; ἦν δὲ τί σοὶ μὴ ἀρέσκω, ἐπὶ σοὶ δὴ ποῦ ἐσται ἀπελομένη ἐμὲ ἄλλῳ δοῦναι τὴν ἀρχήν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Φαρναβάζος ἔγνω δεῖν τὴν γυναῖκα σατραπεύειν. Ἦ δ' ἐπεὶ κυρία τῆς γῶρας ἐγένετο, τοὺς τε πόρους οὐδὲν ἤττον τὰνδρὸς ἀπεδίδου, καὶ πρὸς τοῦτοίς, ὁπότε ἀρκενοῖτο πρὸς Φαρναβάζον, αἰ ἤγε δῶρα αὐτῷ, καὶ ὁπότε ἐκεῖνος εἰς τὴν γῶραν καταβαίνει, πολὺ πάντων τῶν ὑπάρχων κηλίστα καὶ ἤδιστα ἐδέχετο αὐτὸν, (13) καὶ ἅς τε παρέλαθε πόλεις διεφύλαττεν αὐτῷ καὶ τῶν οὐχ ὑπερκίων προσέλαθεν ἐπιβλαπτικῶς Ἀχρίσαν τε καὶ Ἀμαξίτην καὶ Κολωνάς, ξενικῷ μὲν Ἐλληρικῷ προσβαλούσα τοὺς τεύχεσιν, αὐτῇ δ' ἐφ' ἀρμαμάχης θεωμένη ὅν δ' ἐπαυρίσσει, τοῦτ' ὅρα ἀμέμπτως ἐδίδου, ὥστε λαμπρότατον τὸ ξενικὸν κατεσκευάσατο. Συνεστρατεύετο δὲ τῷ Φαρναβάζῳ καὶ ὁπότε εἰς Μυσσοὺς ἢ Πισιδίαν ἐμβαλεῖ, ὅτι τὴν βραχυλῶς γῶραν κακουργοῦσιν. Ὡς τε καὶ ἀντετίμα αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ὁ Φαρναβάζος καὶ ζυμβούλον ἔστιν ὅτε παρεκάλει. (14) Ἦ δὲ οὕτως αὐτῆς ἐτῶν πλέον ἢ τετραράκοντα, Μειδίαν, θυγατρὸς ἀνὴρ αὐτῆς ὢν, ἀναπερσυνθείς ὑπὸ τινων ὡς αἰσχρὸν εἶη γυναῖκα μὲν ἄρχειν, αὐτὸν δ' ἰδιώτην εἶναι. τοὺς μὲν ἄλλους μάλ' αὖτε φιλανθρωπίας αὐτῆς, ὥσπερ ἐν τυραννίδι προσήκειν, ἐκεῖνός δὲ πιστευούσης καὶ ἀσπαζομένης ὥσπερ ἂν γυνὴ γαμβρὸν ἀσπάζοιτο, εἰσελθὼν ἀποπνίγει αὐτὴν λέγεται. Ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸ τε εἶδος ὄντα πάγκηλον καὶ ἐτῶν ὄντα ὡς ἑπτακαίδεκα. (15) Ταῦτα δὲ ποιήσας Σκῆψιν καὶ Γέργυρα ἐμυρῶς πόλεις κατέσχευε, ἐνθα καὶ τὰ γρήματα μάλιστα ἦν τῇ Μανίᾳ. Αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις οὐκ ἐδίχαζον αὐτὸν, ἀλλὰ Φαρναβάζῳ ἔσθων αὐτὰς οἱ ἐνόντες πόρουσι. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Μειδίαν πέμψας δῶρα τῷ Φαρναβάζῳ ἤξιον ἔμεν τὴν γῶραν ὥσπερ ἡ Μανία.

veteres etiam inimicitiae inter Dercyllidam ac Pharnabazum intercedebant. Nam quo tempore Dercyllidas Abydi praetor erat, tenente classis imperium Lysandro, criminationibus Pharnabazi gravatus, cum scuto stare jussus fuerat. Ducunt autem hoc Lacedaemonii virtutis studiosi pro quadam ignominiae macula, quod ordinis non servati poena sit. Quamobrem hac quoque de causa multo libentius adversus Pharnabazum copias ducebat. Tantum vero vel primo belli initio Thimbroni praestabat imperandi scientia, ut copias per amicorum fines usque in Eolidem Pharnabazo subjectam, sociis nullo detrimento affectis, duceret.

Ceterum haec Eolium regio parebat illa quidem Pharnabazo, sed obtinuerat eam cum titulo satrapiae ab ipso Zenis Dardanius, quamdiu viveret. Is posteaquam morbo extinctus fuit, et Pharnabazus jam alii praefecturam tradere pararet, Mania, Zenis uxor, et ipsa Dardania, cum comitatu copiarum profecta, sumptisque secum donis, quibus et ipsum Pharnabazum donaret, et concubinis ejus, atque aliis, qui plurimum apud eum possent, gratificaretur, ad Pharnabazum iter faciebat. Hinc ad colloquium admissa, sic eum compellat: « Maritus meus, Pharnabaze, et amicus erat tuis, et tributa sic pendebat, ut tu illum collaudares, atque etiam honore prosequeris. Quapropter si nihilo minorem ego tibi operam, quam ille, praestitero, quid cause fuerit, cur alium satrapam constituas? Quod si tibi non placuerit, tua erit in potestate, ut ademptum mihi imperium alii tribuas. » Auditis his Pharnabazus, mandandam feminae praefecturam statuit. Illa postquam rerum in ea ditione potita fuit, non solum tributa pendebat, itidem ut maritus fecerat, sed etiam praeterea, quoties ad Pharnabazum iret, munera secum afferebat. Quod si ad ipsius ditionem Pharnabazus descenderet, praeter aliis subsatrapis longe ipsum elegantissime ac lautissime accipiebat. Neque tantum eas in bes Pharnabazo custodebat, quas acceperat, verum etiam maritimas quasdam dicto non audientes adiciebat imperio suo, nimirum Larissam, et Hamaxitum, et Colonas, quum copias Graecas stipendio conductas muris admooveret, atque ipsam militem pugnantem de carpento spectaret. Quod si quem praedicaret, eum muneribus donabat largiter. Quod factum ut conductitias copias longe omnium splendidissimas redderet. Etiam Pharnabazi signa sequebatur, quoties ille vel in Mysorum vel Pisidarum fines irrueret, qui tum regis ditionem infestabant. Haec Pharnabazus eam vicissim magnifice colebat, et nonnunquam in consilium vocabat. Quum autem annos jam quadraginta excessisset, gener ipsius Midias, partim excitatus quorundam sermonibus, qui turpe dicerent esse, quod imperio femina potiretur, ipso privati hominis vitam agente; partim quod haberi sibi fidem ab ea videret, quae ut ab aliis, perinde ac in tyrannide fieri oportet, sibi cavebat, ita ipsum non aliter complectebatur, ac generum compecti socrus solet: ingressus ad eam, suffocando mortem attulisse mulieri prodidit. Praeterea filium ipsius, adolescentem longe formosissimum, ac plus minus septendecim natum annos, interemit. His perpetratis, Scepsim et Gergithem occupat, munita oppida, in quibus imprimis opes suas Mania reconditas habebat. Oppida vero reliqua cum intra moenia non receperunt, praesidiarius militibus ea Pharnabazo integra servantibus. Secundum haec missis ille muneribus ad Pharnabazum, ut agrum legibus illis, quibus habuerat Mania, sibi obtinere liceret, postu-

‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτά, ἔςτ’ ἂν αὐτοὺς ἐλθὼν σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ λάβῃ τὰ δῶρα· οὐ γὰρ ἂν ἐφ’ ἑξῆς ζῆν βούλεσθαι μὴ τιμωρήσας Μανίαν. (16) ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἀφικνείται, καὶ εὐθὺς μὲν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ Λάρισαν καὶ Ἀμαξιτὸν καὶ Κολωνάς τὰς ἐπιθαλάττειους πόλεις ἐκούσας παρέλαβε· πέμπων δὲ καὶ πρὸς τὰς Αἰολίδας πόλεις ἡξίου ἐλευθεροῦσθαι τε αὐτάς καὶ πρὸς τὰ τεῖχη δέχεσθαι καὶ συμμαχούς γίγνεσθαι. Οἱ μὲν οὖν Νεανδρεῖς καὶ ‘Πιεῖς καὶ Κοκυλίται ἐπέειθοντο· καὶ γὰρ οἱ φρουροῦντες Ἑλλήνες ἐν αὐταῖς, ἐπεὶ ἡ Μανία ἀπέθανεν, οὐ πάννυ τι καλῶς περιείπαντο. (17) ὃ δ’ ἐν Κίβρηνι, μάλα ἰσχυρῷ χωρίῳ, τὴν φυλακὴν ἔχων, νομίσας, εἰ διαφυλάξειε Φαρναβάζῳ τὴν πόλιν, τιμηθῆναι ἂν ὑπ’ ἐκείνου, οὐκ ἐδέχετο τὸν Δερκυλλίδα. ‘Ο δὲ ὀργιζόμενος, παρεσκευάζετο προσβάλλειν. Ἐπεὶ δὲ θυομένῳ αὐτῷ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερὰ τῇ πρώτῃ, τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν ἐθύετο. Ὡς δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐκαλλιερίετο, πάλιν τῇ τρίτῃ· καὶ μέχρι τεττάρων ἡμερῶν ἐκαρτέρει θυόμενος, μάλα χαλεπῶς φέρων· ἔσπευδε γὰρ πρὶν Φαρναβάζον βοηθῆσαι ἐγκρατὴς γενέσθαι πάσης τῆς Αἰολίδος. (18) Ἀθηνάδας δὲ τις Σικυωνίος λοχαγός, νομίσας τὸν μὲν Δερκυλλίδα φαρμακρεῖν διατρίβοντα, αὐτὸς δ’ ἱκανὸς εἶναι τὸ ὕδωρ ἀφελέσθαι τοὺς Κεβρηνίους, προσδραμὼν σὺν τῇ ἑαυτοῦ τάξει ἐπειράτο τὴν κρήνην συγγεῖν. Οἱ δὲ ἐνδοθεν ἐπεξεληθόντες αὐτὸν τε συνέτρωσαν καὶ δύο ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς ἄλλους παίοντες καὶ βάλλοντες ἀπήλασαν. Ἀγχομένου δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, καὶ νομιζόντος ἀθυμοτέραν καὶ τὴν προσβολὴν ἐσεσθαι, ἐρχονται ἐκ τοῦ τεύχεος παρὰ τῶν Ἑλλήνων κήρυκες, καὶ εἶπον ὅτι ἂ μὲν ὁ ἀρχὼν ποιοίη, οὐκ ἀρέσκει σφίσι, αὐτοὶ δὲ βούλοιντο σὺν τοῖς Ἑλλήσι μάλλον ἢ σὺν τῷ βαρβάρῳ εἶναι. (19) Ἐτι δὲ διαλεγόμενων αὐτῶν ταῦτα, παρὰ τοῦ ἀρχόντος αὐτῶν ἦκε λέγων ὅτι ὅσα λέγοιεν οἱ πρόσθεν καὶ αὐτῷ δοκοῦντα λέγοιεν. ‘Ο οὖν Δερκυλλίδας εὐθὺς ὥσπερ ἔτυχε κεκαλιερηκώς ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα ἤγειτο πρὸς τὰς πύλας· οἱ δ’ ἀναπετάσαντες ἐδέξαντο. Καταστῆσας δὲ καὶ ἐνταῦθα φρουροὺς εὐθὺς ἦει ἐπὶ τὴν Σχηψὶν καὶ τὴν Γέργιθα. (20) ‘Ο δὲ Μειδίας προσδοκῶν μὲν τὸν Φαρναβάζον, ὄκνῳ δ’ ἤδη τοὺς πολίτας, πέμψας πρὸς τὸν Δερκυλλίδα ἐῖπεν ὅτι ἐλθοὶ ἂν εἰς λόγους, εἰ δήμους λάβοι. ‘Ο δὲ πέμψας αὐτῷ ἀπὸ πόλεως ἐκάστης τῶν συμμαχῶν ἓνα ἐκέλευσε λαβεῖν τῶντων ὀρόσους τε καὶ ὀρούς βούλοιο. ‘Ο δὲ λαβὼν δέκα ἐξῆλθε, καὶ συμμάχους τῷ Δερκυλλίδᾳ ἠρώτα ἐπὶ τίσιν ἂν σύμμαχος γένοιτο. ‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο ἐφ’ ὧτε τοὺς πολίτας ἐλευθέρους τε καὶ αὐτονόμους εἶναι. (21) Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὴν Σχηψιν. Γινούσῃ δὲ ὁ Μειδίας ὅτι οὐκ ἂν δύναιτο κωλύειν βίαν τῶν πολιτῶν, εἶπεν αὐτὸν εἰσέναι. ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας θύσας τῇ Ἀθηνᾷ ἐν τῇ τῶν Σχηψίων ἀκροπόλει τοὺς μὲν Μειδίῳ φρουροὺς ἐξήγαγε, παραδούς τοῖς πολίταις τὴν πόλιν, καὶ παρακελευσάμενος, ὥσπερ Ἑλλήνας καὶ ἐλευθέρους χρεῖ, οὕτω πολιτεύειν, ἐξελθὼν ἤγειτο ἐπὶ τὴν

lavit. Respondet is, servare Midiam hæc munera debere, donec ipse veniret, eumque una cum muneribus caperet. Etenim vitam sibi acerbam fore, non vindicata Maniæ morte. Eo tempore advenit Dercyllidas, ac statim uno die Larissam, Hamaxitum, Colonas, oppida maritima, per deditiōnem spontaneam cepit. Deinde missis ad urbes Æolicas nuntiis, ut libertatem recuperarent, seque intra muros admitterent, et societatem quoque coirent, postulabat. Erant dicto audientes Neandrenses, et Ilienses, et Cocylitæ, quia post mortem Maniæ præsidarii Græci non admodum erga eos recte se gesserant. At qui Cebrenem, munitissimum oppidum, cum præsidio tenebat, quia se præmiis ornatum iri a Pharnabazo putabat, si oppidum in ejus fide servasset, Dercyllidam non admittebat. Tum ille exandescens, ad oppugnationem se parabat. Sed quum primo die facta res sacra, perlitatum non esset, postridie iterum sacrificabat: quum exta ne tum quidem addicerent, idem die tertio faciebat; adeoque totos quatuor dies exta consulere non cessabat, graviter eam rem ferens; propterea quod totam Æolidem in potestatem suam redigere maturaret, priusquam Pharnabazus opem laturus adventaret. Tum Athenadas quidam Sicyonius, cohortis ductor, quod inepte Dercyllidam istic desiderare, ac se Cebreniis aquam admere posse existimaret, accurrens cum cohorte sua fontem obstruere conabatur. At oppidani in eos irruentes Athenadam vulnerant, milites duos occidunt, ceteros partim comminus partim eminus adorti repellunt. Ea res quum molesta Dercyllidæ accidisset, jamque suos minus alacriter oppugnatos oppidum existimaret, caduceatores a Græcis ex oppido missi veniunt, ac minime sibi probari aiunt, quæ a præfecto gererentur: malle se a Græcorum quam barbari partibus stare. Dum inter se hujusmodi colloquium habent, advenit etiam a præfecto quidam, qui diceret, omnia primis a caduceatoribus exposita, sibi quoque probari. Quamobrem Dercyllidas statim, uti forte eodem die perlitaverat, sumptis armis ad portas exercitum ducebat: quibus apertis oppidani eum admiserunt. Quumque præsidium ibi imposuisset, recta Scepsim ac Gergithem versus contendit. Tum Midias, qui Pharnabazum aliquando venturum vereretur, et cives metueret, missis ad Dercyllidam nuntiis, cupere se cum ipso colloqui significavit, si obsides accepisset. Ille missis ad ipsum ex quavis urbe socia singulis, jussit ut ex his quam multos, et quos vellet, retineret. Midias quum decem ex suis retinisset, oppido est egressus, quumque in castra Dercyllidæ venisset, quibus conditionibus inunda societas esset, interrogabat. Respondebat is, unam esse conditionem, ut cives liberos suis uti legibus permetteret. Simul hæc loquutus, Scepsim pergebat. Midias vero, qui intelli geret, invitis civibus se prohibere non posse, ut oppidum ingrederetur, permittebat. Tum Dercyllidas facto Mineræ sacro in arce Scepsiorum, Midias præsidarios eduxit, et oppido civibus restituto, hortatus est eos, ut tanquam Græci ac liberi homines rempublicam administrarent. Post

Γέργιθα· συμπερούπεμπον δὲ πολλοὶ αὐτὸν καὶ τῶν Σκηψίων, τιμῶντές τε καὶ ἠδόμενοι τοῖς πεπραγμένοις. (22) Ὁ δὲ Μειδίας παρεπόμενος αὐτῷ ἤξιον τῆν τῶν Γερνυλίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας μέντοι ἔλεγεν ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχῆσαι· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἦεν πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ, καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ εἰς δύο εἰρηνικῶς. Οἱ δ' ἀπὸ τῶν πύργων καὶ μάλα ὑψηλῶν ὄντων ὄρωντες τὸν Μειδίαν σὺν αὐτῷ οὐκ ἔβαλλον· εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, Κέλευσον, ὦ Μειδίᾳ, ἀνοῖξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῇ μὲν σὺ, ἐγὼ δὲ σὺν σοὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἔλθω κἀνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ Μειδίας ὥκνει μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῇ, ἐκέλευσεν ἀνοῖξαι. (23) Ὁ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθεν, ἔχων αὖ τὸν Μειδίαν ἐπορεύετο πρὸς τὴν ἀρόπῳλιν· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους στρατιώτας ἐκέλευε θέσθαι περὶ τὰ τεῖχη τὰ ὅπλα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔθυσεν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δ' ἐτέθυστο, ἀνείπε καὶ τοὺς Μειδίου δορυφόρους θέσθαι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ἑαυτοῦ στρατεύματος, ὡς μισθοφορήσαντας· Μειδίᾳ γὰρ οὐδὲν ἔτι δαινὸν εἶναι. (24) Ὁ μὲντοι Μειδίας ἀπορῶν ὅτι ποιότη, εἶπεν, Ἐγὼ μέντοι νῦν ἄπειμι, ἔφη, ξενία σοὶ παρασκευάσω. Ὁ δὲ, Οὐ μὰ Δῖ', ἔφη, ἐπεὶ αἰσχρὸν ἐμὲ τεθυκότα ξενίζεσθαι ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ μὴ ξενίζειν σέ. Μένε σὺν παρ' ἡμῖν· ἐν ᾧ δ' ἂν τὸ δεῖπνον παρασκευάζεται, ἐγὼ καὶ σὺ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους διασκευόμεθα καὶ ποιήσομεν. (25) Ἐπεὶ δ' ἐκαθέζοντο, ἡρώτα ὁ Δερκυλλίδας, Εἰπέ μοι, ὦ Μειδίᾳ, ἔφη, ὁ πατήρ σε ἀρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε; Μάλιστα, ἔφη. Καὶ πόσαι σοὶ οἰκίαι ἦσαν; πόσοι δὲ γῆροι; πόσαι δὲ νομαί; Ἀπογράφοντος δ' αὐτοῦ οἱ παρόντες τῶν Σκηψίων εἶπον, Ψεύδεταί σε οὗτος, ὦ Δερκυλλίδα. (26) Ὑμεῖς δέ γ', ἔφη, μὴ λίαν μικρολογεῖσθε. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεγέγραπτο τὰ πατρῷα, Εἰπέ μοι, ἔφη, Μανία δὲ τίνας ἦν; Οἱ δὲ πάντες εἶπον ὅτι Φαρναβάζου. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἐκείνης, ἔφη, Φαρναβάζου; Μάλιστα, ἔφασαν. Ἠμέτερον ἂν εἴη, ἔφη, ἐπεὶ κρατούμεν· πολέμιος γὰρ ἡμῖν Φαρναβάζος. Ἀλλ' ἡγήσθω τις, ἔφη, ὅπου κεῖται τὰ Μανίας καὶ τὰ Φαρναβάζου. (27) Ὑπομμένων δὲ τῶν ἄλλων ἐπὶ τὴν Μανίας οἴκησιν, ἦν παρειλήφει ὁ Μειδίας, ἠκολούθει κακείνους. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθεν ὁ Δερκυλλίδας, ἐκάλει τοὺς ταμίαις, φράσας δὲ τοῖς ὑπηρέταις λαβεῖν αὐτοὺς προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εἴ τι κλέπτοντες ἀλώσονται τῶν Μανίας, παραχρῆμα ἀποσπράγξουσιν. Οἱ δ' ἔδεικνυσαν. Ὁ δ' ἐπεὶ εἶδε πάντα, κατέκλεισεν αὐτὰ καὶ κατεσημήνατο καὶ φύλακας κατέστησεν. (28) Ἐξίῳν δὲ οὓς εὗρεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν ταξιστῶν καὶ λοχγῶν, εἶπεν αὐτοῖς, Μισθὸς μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, εἰργασταὶ τῇ στρατιᾷ ἐγγύς ἐνταυτοῦ ὀκτακισχιλίοις ἀνδράσιν· ἦν δὲ τι προσεργαστήμεθα, καὶ ταῦτα προσέσται. Ταῦτα δ' εἶπε γινώσκων ὅτι ἀκούσαντες πολὺ ἔτι εὐτακτότεροι καὶ θεραπευτικώτεροι ἔσονται. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μειδίου, Ἐμὲ δὲ ποῦ γρηὶ οἰκεῖν, ὦ Δερκυλλίδα;

egressus, Gergithem versus pergebat, multis eum Scepsii deducitibus, partim honoris causa, partim ob lætitiā, quam ex iis rebus, quæ tum gestæ erant, percipiebat. Etiam Midias ipsum comitalus, ut sibi Gergithiorum oppidum traderetur, rogabat. Cui respondebat Dercyllidas, nihil eum non impetratum esse, quod æquum foret. Atque his dictis, una cum Midia ad portas accedebat, universis copiis in binos instructis, pacateque subsequentibus. At qui erant in turribus, eisque admodum excelsis, quum Midiam ipsi adesse viderent, tela nulla emittebant. Quumque Dercyllidas his eum verbis compellaret: « Jube portas aperiri, Midia, ut te præeunte fauim una ingrediar, ac Minervæ sacrificem: » cunctabatur is quidem, sed quia metuebat, ne confestim comprehenderetur, aperiri eas mandabat. Itaque Dercyllidas ingressus una cum Midia, pergebat in arcem: ac milites quidem alios propter moria subsistere in armis jubebat, ipse cum suis Minervæ sacrificabat. Facta re sacra mandabat, ut etiam Midie satellites in agminis sui frontem se cum armis conferrent, ut qui stipendia facturi apud se deinceps essent: nec enim quidquam Midie periculi amplius imminere. Tum Midias inops consilii: « Ego vero abeo nunc, ait, ut hospitalia tibi præstem. » Cui Dercyllidas: « Non profecto, inquit. Nam turpe fuerit, epulum abs te mihi hospitale præberi, qui rem sacram ipse feci, ac non me potius te velut hospitem excipere: igitur nobiscum maneto, ut interea, dum cœna parabitur, inter nos, quod fieri æquum erit, tum consideremus, tum reipsa exsequamur. » Post ubi consederunt, interrogans Dercyllidas Midiam: « Dic mihi, Midia, inquit, an pater tuus te principem domus reliquit? » Maxime, subjecit Midias. « Et quotnam erant domus tibi? quot agri? quot pascua? » Ille quum Midias omnia referret in tabulas, Scepsii, qui aderant: « Imponit, inquit, hic tibi mendacio, Dercyllida. » Verum ille: « Non nimis, ait, sordide rationes vobis inunde sunt. » Tandem quum patria Midie bona tabulis consignata fuissent: « Dic mihi, subjecit, cujusnam Mania fuerit? » Responsum ab omnibus, fuisse hanc Pharnabazi. « Ergo, inquit, etiam Manie bona Pharnabazi sunt? » Maxime, aiunt. « Nihil unum jam nostra sunt, inquit, quando victoria nos potiti sumus. Nam Pharnabazus hostis noster est. Quamobrem eo nos aliquis ducat, ubi Manie ac Pharnabazi opes sitæ sunt. » Hic quum alii ad ades Manie Dercyllidam ducerent, quas Midias occuparat, etiam ipse sequebatur. Ingressus Dercyllidas quæstores arcessit, jussisque apparitoribus hos comprehendere, futurum prædixit, ut si quid de Manie bonis furto surripere deprehenderentur, statim jugularentur. At hi omnia protulerunt; et ille quum inspexisset universa, rursus obsignata occlusit, additis etiam custodibus. Post egressus, ad tribunos et cohortium præfectos, quoscumque pro foribus reperiebat, « Stipendium, inquit, prope in annum unum exercitui octo millium virorum nobis partum est; sed si quid præterea consequuti fuerimus, id etiam habituri sumus. » Atque hæc idcirco proferebat, quod futurum non ignoraret, ut his auditis, longe ordinis observantiores, et in officio paratiores essent. Tum vero quærente Midia: « Ubina mihi habitandum erit, Dercyllida? » Istic,

Ἀπεκρίνατο, Ἐνθαπερ καὶ δικαιοτάτον, ὦ Μειδιά, ἐν τῇ πατρίδι τῇ σουτοῦ Σχήψει καὶ ἐν τῇ πατρὶα οἰκίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὁ μὲν δὴ Δερκυλλίδας ταῦτα διαπραξάμενος καὶ λαβὼν ἐν ὁκτὼ ἡμέραις ἑννέα πόλεις, ἐβουλεύετο ὅπως ἂν μὴ ἐν τῇ φιλίᾳ χειμᾶζων βαρὺς εἴη τοῖς συμμάχοις, ὥσπερ Θίβρων, μὴδ' αὖ Φαρνάβαζος καταφρονῶν τῇ ἱππῷ κακουργῇ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. Πέμπει οὖν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτᾷ πότερον βούλεται εἰρήνην ἢ πόλεμον ἔχειν. Ὁ μέντοι Φαρνάβαζος νομίσας τὴν Αἰολίδα ἐπιτετευχίσθαι τῇ ἑαυτοῦ οἰκίᾳ Φρυγίᾳ, σπονδὰς εἴλετο.

2. Ὡς δὲ ταῦτα ἐγένετο, ἔλθων ὁ Δερκυλλίδας εἰς τὴν Βιθυνίδα Θράκην ἐκεῖ διεχείμαζεν, οὐδὲ τοῦ Φαρναβάζου πᾶν τι ἀχθομένου· πολλὰς γὰρ οἱ Βιθυνοὶ αὐτῷ ἐπολέμουν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁ Δερκυλλίδας ἀσφαλῶς φέρων καὶ ἄγων τὴν Βιθυνίδα καὶ ἄσθονα ἔχων τὰ ἐπιτήδεια διετέλει· ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῷ παρὰ τοῦ Σεύθου πέραθεν ξύμμαχοι τῶν Ὀδρυσῶν ἱππεῖς τε ὡς διακόσιοι καὶ πελτασταὶ ὡς τριακόσιοι, οὗτοι στρατοπεδευσάμενοι καὶ περισταυρωσάμενοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς εἴκοσι στάδια, αἰτοῦντες φύλακας τοῦ στρατοπέδου τὸν Δερκυλλίδα τῶν ὁπλιτῶν, ἐξήσαν ἐπὶ λείαν, καὶ πολλὰ ἐλάμβανον ἀνδράποδά τε καὶ χρήματα. (3) Ἦδη δ' ὄντος μεστοῦ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῖς πολλῶν αἰγμάλων, καταμαθόντες οἱ Βιθυνοὶ ὅσοι τ' ἐξήσαν καὶ ὅσους κατέλιπον Ἑλλήνας φύλακας, ξυλλεγόντες παμπληθεῖς πελτασταὶ καὶ ἱππεῖς ἅμ' ἡμέρᾳ προσπίπτουσι τοῖς ὁπλίταις ὡς διακοσίοις οὖσιν. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο, οἱ μὲν ἔβαλλον, οἱ δ' ἠκόντιζον εἰς αὐτούς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἐτιτρώσκοντο μὲν καὶ ἀπέθνησκον, ἐποίουν δ' οὐδὲν καθεργαμένοι ἐν τῷ σταυρώματι ὡς ἀνδρομήκει ὄντι, διασπᾶσαντες τὸ αὐτῶν ὄγυρμα ἐφέροντο εἰς αὐτούς. (4) Οἱ δὲ ἥ μὲν ἐκθίοιεν ὑπεχώρουν, καὶ βράδιως ἀπέφευγον πελτασταὶ ὁπλίταις, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν ἠκόντιζον, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφ' ἑκάστη ἐκδρομῇ κατέβαλλον. Τέλος δὲ ὥσπερ ἐν αὐλίῳ σηκασθέντες κατηκοντίσθησαν. Ἐσώθησαν μέντοι αὐτῶν ἀμφὶ τοὺς πεντεκαίδεκα εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ οὗτοι, ἐπεὶ εὐθέως ἤσθοντο τὸ πρᾶγμα, ἀπεχώρησαν ἐν τῇ μάχῃ διαπεσόντες ἀμελησάντων τῶν Βιθυνῶν. (5) Ταχὺ δὲ ταῦτα διαπραξάμενοι οἱ Βιθυνοὶ καὶ τοὺς σκηνοφύλακας τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν ἀποκτείναντες, ἀπολαβόντες πάντα τὰ αἰγμάλωτα ἀπῆλθον· ὥστε οἱ Ἕλληνες ἐπεὶ ἤσθοντο, βοηθοῦντες οὐδὲν ἄλλο ἔδρον ἢ νεκροὺς γυμνοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἐπεὶ μέντοι ἐκπῆλθον οἱ Ὀδρύσαι, θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν καὶ πολλὸν ὄνον ἐκπλέοντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἱπποδρομίαν ποιήσαντες, ὁμοῦ δὴ τὸ λοιπὸν τοῖς Ἕλλησι στρατοπεδευσάμενοι ἦγον καὶ ἔκαιον τὴν Βιθυνίδα.

ΞΕΝΟΦΩΝ.

inquit, ubi te habitare est æquissimum : nimirum Scepsi in patria tua, et quidem in domo paterna. »

CAPUT II.

His rebus confectis Dercyllidas, ac diebus octo, novem oppidis captis, secum ipse deliberabat, quo pacto fieri posset, ut neque fœderatorum in finibus hibernaret, ac sociis Thimbronis exemplo molestus esset; neque Pharnabazus, se spreto, cum copiis equestribus oppida Græci nominis infestaret. Quare mittit ad eum, qui interrogaret, pacem an bellum mallet. Pharnabazus, qui existimaret Æoliæ munitionis instar oppositam esse Phrygiæ, quæ ipsius domicilium esset, inducias fieri maluit.

Quibus actis Dercyllidas Bithynicam in Thraciam profectus ibidem hibernavit, non admodum hoc graviter ferente Pharnabazo : quod Bithyni sæpius illi bellum fecerunt. Ceteroqui Dercyllidas sine ullo periculo res Bithynorum rapiebat, ferebat, et nunquam non ampla commeatus copia abundabat; deinde ubi ex littore adverso a Seuthe socii quidam ad eum venerunt, nimirum equites Odrysæ plus minus ducenti, et cetrati plus minus trecenti, castris illi positis, valloque munitis, intervallo fere viginti stadiorum ab agmine Græco, et a Dercyllida gravis armaturæ peditibus quibusdam postulatis, qui eorum in castris excubias agerent, prædatum exierunt, magnamque mancipiorum et pecuniæ copiam nacti sunt. Jam plurimis captivis castra referta erant, quum Bithyni, intellecto quot exissent, et quot Græcos milites in excubiis reliquissent, magno numero cetratorum equitumque collecto, sub primam auroram in gravis armaturæ pedites, qui ducenti erant, irruunt. Quum propius accessissent, alii telis, jaculis alii adversus eos utebantur. Illi quia vulneribus confecti peribant, atque interim nihil efficiebant, quippe qui intra vallum, quod altitudinem viri æquaret, conclusi essent; perrupta sua munitione, adversus hostes ferebantur. Ii vero, quacumque excurreretur, cedebant : ac facile, cetrati quum essent, gravis armaturæ pedites eludebant : simul hinc et inde jaculando, multos in excursionibus singulis sternebant. Tandem velut in caula conclusi, jaculis confecti sunt, exceptis plus minus quindecim, qui Græcorum in castra salvi pervenerunt. Nam ut primum hi rem intellexerunt, discesserant, medioque in prælio, Bithyni haud animadvertentibus, elapsi fuerant. Hac re subito confecta, et Odrysarum e Thracia custodibus interemptis, Bithyni capta omnia receperunt, atque ita discesserunt, ut Græci, re animadversa suis opem ferentes, aliud nihil in castris, quam nuda cadavera reperirent. Odrysæ quum rediissent, suis humanis, magnæque vini copia super iis exhausta, et equestri certamine instituto, castra deinceps sua cum Græcorum castris conjungebant, atque Bithynorum agros populationibus ac flammis vastabant.

31

6. Ἀρα δὲ τῷ ἔρι πορευόμενος ὁ Δερκυλλίδας ἐκ τῶν Βιθυνῶν ἀρκαίνειται εἰς Ἀμφίρακον. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ ἔρχονται ἀπὸ τῶν οἰκοὶ τειλῶν Ἀρακός τε καὶ Ναυδάτης καὶ Ἀντισθένης. Οὗτοι δ' ἤλθον ἐπισκευόμενοι τὰ τε ἅλλα ὅπως ἔρι τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ Δερκυλλίδα ἐρῶντες μένοντι ἄρχειν καὶ τὸν ἐπιόντα ἐνταυτὸν ἐπιστεῖλαι δὲ σφίσιν αὐτοῖς τοὺς ἐφόρους καὶ συγκαλέσαντας τοὺς στρατιώτας εἰπεῖν ὡς ὦν μὲν πρόσθεν ἐπόρουσιν μέμνηντο αὐτοῖς, ὅτι δὲ νῦν οὐδὲν ἡδέον, ἐπαινέειν καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου εἰπεῖν ὅτι ἦν μὲν ἀδικῶσιν, οὐκ ἐπιτρέψουσιν ἦν δὲ δίκαια περὶ τοὺς συμαρχοὺς ποιῶσιν, ἐπαινέσονται αὐτούς. (7) Ἐπεὶ μέντοι συγκαλέσαντες τοὺς στρατιώτας ταῦτ' εἶλεγον, ὁ τῶν Κυρείων προσεσκηκὼς ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ἡμεῖς μὲν ἔσμεν οἱ αὐτοὶ νῦν τε καὶ πέρυσιν ἄρχων δὲ ἄλλος μὲν νῦν, ἄλλος δὲ τὸ παρελθόν. Τὸ οὖν αἴτιον τοῦ νῦν μὲν μὴ ἐξαμαρτάνειν, τότε δὲ, αὐτοὶ ἦρ' ἱκανοὶ ἔστε γινώσκειν. (8) Εὐστακηνούτιον δὲ τῶν τε οἰκοῖεν πρέσβειον καὶ τοῦ Δερκυλλίδα, ἐπιμνησθεῖς τις τῶν περὶ τὸν Ἀρακὸν ὅτι καταλειδοίποιεν πρέσβεις τῶν Χερρόνησι τῶν ἐν Λακεδαίμονι. Τούτους δὲ λέγειν ἔφασαν ὡς νῦν μὲν οὐ δύναιντο τὴν Χερρόνησον ἐργάζεσθαι, φέρεσθαι γὰρ καὶ ἄγεσθαι ὑπὸ τῶν Θρακῶν, εἰ δ' ἀποτειγισθεῖν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἂν γῆν πολλήν καὶ ἀγαθὴν εἶναι ἐργάζεσθαι καὶ ἄλλοις ὅποσοι βούλονται Λακεδαίμονίων ὥστ' ἔφασαν οὐκ ἂν θαυμάζειν, εἰ καὶ πεμψείη τις Λακεδαίμονίων ἀπὸ τῆς πόλεως σὺν δυνάμει ταῦτα πράξῃ. (9) Ὁ οὖν Δερκυλλίδας πρὸς μὲν ἐκείνους οὐκ εἶπεν ἦν ἔρι γνῶμην ταῦτ' ἀκούσας, ἀλλ' ἐπειμψεν αὐτοὺς ἀπ' Ἐφέσου διὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἡδόμενος ὅτι ἐμελλόν δέξασθαι τὰς πόλεις ἐν εἰρήνῃ εὐδαίμονικῶς διαγούσας. Οἱ μὲν δὲ ἐπορεύοντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπειδὴ ἔγνω μενετεόν ὄν, πάλιν πύρρως πρὸς τὸν Φαρναβάζον ἐπήρετο πότερα βούλοιο σπονδὰς ἔχειν καθάπερ διὰ τοῦ χειμῶνος ἢ πολέμου. Ἐπομένου δὲ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τότε σπονδὰς, οὕτω καταλιπὼν καὶ τὰς περὶ ἐκείνων πόλεις φίλας ἐν εἰρήνῃ διαβαίνει τὸν Ἑλλήσποντον σὺν τῷ στρατεύματι εἰς τὴν Ἐυρώπην, καὶ διὰ φίλας τῆς Θράκης πορεύθεις καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ Σεύθου ἀρκαίνειται εἰς Χερρόνησον. (10) Ἦν κατακαυθὼν πόλεις μὲν ἐνδεκα ἢ δωδεκα ἔχουσιν, χώραν δὲ πεντακιστάτην καὶ ἀρίστην οὔσαν, κεκακομένην δὲ, ὥσπερ ἐλέγετο, ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ἐπεὶ μετρῶν εὖρε τοῦ ἰσχυροῦ ἐπεὶ καὶ τριάντα σταδία, οὐκ ἐμελλήσκειν, ἀλλὰ θυσάνεως ἐπιείχε, κατὰ μέρος διελὼν τοῖς στρατιώταις τὸ χωρίον καὶ ὅλην αὐτοῖς ὑποσφάλλοντας διόσειν τοῖς πρώτοις ἐκτερίσσει, καὶ τὰς ἄλλας ὡς ἕκαστοι εἶεν ἄξιον. Ἀπετέλεσε τὸ ταῖρος ἀνάμεικτον ἀπὸ ἡρόντος χρόνου πρὸ ὀκτώρων. καὶ ἐπὶ τῇσιν ἐντὸς τοῦ ταῖρου ἐνδεκα μὲν πόλεις, πόλιν δὲ ἑπτά, πολλὴν δὲ ἀκατήγη γῆν σπόγγον, πόλιν δὲ πεντακιστάτην, πεντακιστάς δὲ καὶ πεντακιστάς νομὰς πεντακιστὰς κτήνας. (11) Ταῦτα δὲ πράξας διόβουε πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ineunte vere Dercyllidas e Bithynorum finibus excedens, Lampsacum venit. Ibi quum esset, Aracus et Naubates et Antisthenes a magistratibus patriæ missi ad eum accessere. Hi autem advenerant partim ut inspicerent, quo pacto se res Asiaticæ haberent, partim Dercyllidæ significaturi, rogatum esse ipsi etiam in sequentem annum imperium. Præterea mandatum esse sibi aiebant ab Ephoris, ut convocatis militibus dicerent, non probare se quæ antehac designassent: quod vero in hoc tempore neminem læsissent, in hoc eos se collaudare: de cetero significarunt, non passuros se, ut injuria quenquam afficiant; sin erga socios juste se gerent, se eos laudaturos. Hæc quum militibus ad concionem advocatis dicta fuissent, præfectus copiarum, quibus Cyrus usus fuerat, in hunc modum respondit: « Nos quidem, Lacedæmonii, nunc idem sumus, qui anno superiore fuimus; sed alius nunc imperator nobis obtigit, alius prius fuit. Quapropter ipsi jam satis perspicere potestis quamobrem id temporis deliquimus, nunc omnis expertes culpæ simus. » Quum autem legati, qui Lacedæmone venerant, a Dercyllida contubernio exciperentur, quidam ex Araci comitibus memorat, reliquisse se Lacedæmone Chersonesiorum legatos. Eos aiebant dicere, colli Chersonesum hoc tempore non posse, quod a Thracibus omnia raperentur, ferrentur: verum si muro a parte maris una usque ad alteram clauderetur, non solum ipsos terram amplam et fertilem, quam colerent, habituros, sed reliquos etiam Lacedæmonios, qui quidem vellent. Itaque non mirum sibi fore dicebant, si quis Lacedæmoniorum domo cum copiis eo mitteretur, qui hanc rem perficeret. His auditis, Dercyllidas quæ sui esset animi sententia tum ad illos dissimulabat, sed ipsos Ephese per Græci nominis civitates dimittebat, lætus interim, quod oppida Græca tranquillo beatoque in statu visuri essent. Atque hi quidem ita profecti sunt. Ceterum Dercyllidas posteaquam sibi manendum ad exercitum intellexit, rursus missis ad Pharnabazum nuntiis, interrogabat, induciasne, quæ per hiemem fuissent, an bellum mallet. Quumque Pharnabazus etiam id temporis inducias bello prætulisset, ille, pace oppidis ipsius sociis concessa, cum copiis Hellespontum in Europam trajecit; ac per Thraciam pacatam itinere facto, hospitioque exceptus a Seuthæ, Chersonesum ingreditur. Quam ubi oppida undecim vel duodecim habere accepit, ac terram omnis quidem illam generis rerum fertilem et optimam, sed quæ a Thracibus vastata esse dicebatur, dimensus eam, porrigi isthmum ad triginta septem stadia comperit, nihil cunctatus, facto prius sacrificio ducere murum cepit, et locum universum militibus per partes distribuit; atque præmiis non iis solum propositis qui primi suam parti partem absolvisset, sed etiam aliis, prout quisque mereretur, murum ante autumnum absolvit, quum venio tempore orsus esset. Iuxta murum ipsum Dercyllidas undecim oppida, portus plures, agrum partim frumentarium amplum ac fertilem, partim consitum, permulta denique pulcherrimæque pascua, in usum omnis generis jumentorum, complexus est. His ita confectis, rursus in Asiam trajecit.

Ἐπισκοπῶν δὲ τὰς πόλεις εἶρα τὰ μὲν ἄλλα καλῶς ἔχουσας, Χίῳ δὲ φυγάδας εἶδεν Ἀταρνέα ἔχοντας χωρίον ἰσχυρὸν, καὶ ἐκ τούτου δρυμωμένους φέροντας καὶ ἄγοντας τὴν Ἰωνίαν, καὶ ζῶντας ἐκ τούτου. Πυθόμενος δὲ ὅτι πολὺς σίτος ἦν αὐτοῖς, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρχει· καὶ ἐν ὁκτῶ μηνὶ παραστράμενος αὐτοὺς, καταστήσας ἐν αὐτῷ Δράκοντα Πιελληνέα ἐπιμελητὴν, καὶ κατασκευάσας ἐν τῷ χωρίῳ ἐκπλεω πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἵνα εἴη αὐτῷ καταγωγὴ, ὁπότε ἀφικνοίτο, ἀπῆλθεν εἰς Ἐφεσον, ἣ ἀπέχει ἀπὸ Σάρδεων τριῶν ἡμερῶν ὁδόν.

12. Καὶ μέχρι τούτου τοῦ χρόνου ἐν εἰρήνῃ διήγον Τισσαφέρνης τε καὶ Δερκυλλίδας καὶ οἱ ταύτης Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικνούμενοι πρὸς εἰς Λακεδαίμονα ἀπὸ τῶν Ἰωνιδῶν πόλεων ἐδίδασκον ὅτι εἴη ἐπὶ Τισσαφέρνηι, εἰ βούλοιο, ἀξίειναι αὐτονόμους τὰς Ἑλληνίδας πόλεις· εἰ οὖν κακῶς πάσχοι Καρία, ἔνθα περ ὁ Τισσαφέρνης οἶκος, οὕτως ἂν ἔρασαν τάχιστα νομίζειν αὐτὸν συγχωρήσειν αὐτονόμους τῶν ἀξίων· ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἐπεμψαν πρὸς Δερκυλλίδα, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν καὶ Φάρακα τὸν ναύαρχον σὺν ταῖς ναυσὶ παραπλεῖν. (13) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. Ἐτύγχανε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Φαρνάβαζος πρὸς Τισσαφέρνην ἀφιγμένος, ἅμα μὲν ὅτι στρατηγὸς τῶν πάντων ἀπεδέδεικτο Τισσαφέρνης, ἅμα δὲ διαμαρτυράμενος ὅτι ἔτοιμος εἴη κοινῇ πολεμεῖν καὶ ξυμμάχεσθαι καὶ συνεχθᾶλλειν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς βασιλέως· ἄλλως τε γὰρ ὑπερβόνηι τῆς στρατηγίας τῷ Τισσαφέρνηι καὶ τῆς Αἰολίδος χαλεπῶς ἔφερεν ἀπεστερημένος. Ὁ δ' ἀκούων, Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, διάβηθι σὺν ἐμοὶ ἐπὶ Καρίαν, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τούτων βουλευσόμεθα. (14) Ἐπεὶ δ' ἔκει ἦσαν, ἔδοξεν αὐτοῖς ἱκανὰς φυλακὰς εἰς τὰ ἐρύματα καταστήσαντας διαβαίνειν πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν. Ὡς δ' ἤκουσεν ὁ Δερκυλλίδας ὅτι πάλιν πεπερακότες εἰσὶ τὸν Μαϊάνδρον, εἰπὼν τῷ Φάρακι ὡς (ὅτι) ὀκνοὶ μὴ ὁ Τισσαφέρνης καὶ ὁ Φαρνάβαζος ἐρήμην οὖσαν καταθέοντες φέρωσι καὶ ἀγῶσι τὴν χώραν, διέβαινε καὶ αὐτός. Πορευόμενοι δὲ [καὶ] ὅσοι οὐδὲν τι συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι, ὡς προελθούτων τῶν πολεμίων εἰς τὴν Ἐφεσίαν, ἐξαίφνης ὄρωσιν ἐκ τοῦ ἀντιπέρας σκοποῦς ἐπὶ τῶν μνημάτων· (15) καὶ ἀνταναβιδάσαντες εἰς τὰ παρ' ἑαυτοῖς μνημεῖα καὶ τύρσεις τινὰς καθορῶσι παρατεταγμένους ἢ αὐτοῖς ἢ ἐξ ὁδὸς Κῆρας τε λευκάσπιδας καὶ τὸ Περσικὸν ὅσον ἐτύγχανε παρὸν στρατεύμα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὅσον εἶχεν ἐκείνους αὐτῶν καὶ τὸ ἱππικὸν μάλα πολὺ, τὸ μὲν Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι, τὸ δὲ Φαρναβάζου ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ. (16) Ὡς δὲ ταῦτα ἦσθετο ὁ Δερκυλλίδας, τοῖς μὲν ταξιάρχοις καὶ τοῖς λοχαγοῖς εἶπε παρατάσσεσθαι τὴν ταχίστην εἰς ὁκτῶ, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰ κράσπεδα ἐκατέρωθεν [μὲν] καθίστασθαι καὶ τοὺς ἱππέας, ὅσους γε δὴ καὶ οἷους ἐτύγγανεν ἔχων· πύτεις δὲ ἐθύετο. (17) Ὅσον μὲν δὴ ἦν ἐκ Πελοποννή-

Quumque inspiceret oppida, cetera quidem recte se habere videbat, tantum Chiorum exules Atarneum occupasse comperit, oppidum munitum, unde factis excursionibus Ioniam populando se alerent. Et quum magnam frumentii copiam penes ipsos in urbe esse intelligeret, castris circumdatam obsedit; et octavo mense compulsis ad deditionem faciendam obsessis, loci curam Draconti Pellenensi commisit: ipse largissima commeatus copia in eum convecta, ut illuc veniens diversorium haberet, Ephesum contendit, itinere tridui sitam a Sardibus.

Coluerant inter se pacem hactenus Tissaphernes et Dercyllidas, itidemque Græci habitantes in his finibus, ac barbari. Verum posteaquam legati Græcorum oppidorum Lacedæmonem profecti significarunt posse Tissaphernem, si velit, Græci nominis oppida sui juris efficere, atque addiderant, existimare se, statim ipsum permissurum eis, ut arbitrato suo rempublicam administrarent, si Caria, domicilium Tissaphernis, infestaretur: auditis his Ephori ad Dercyllidam miserunt, et cum copiis eum in Cariam trajicere jussere; Pharaci autem præfecto classis imperarunt, uti cum navibus oram Cariae legeret. Atque hæc quidem ab illis gerebantur. Forte tunc Pharnabazus etiam ad Tissaphernem venerat, partim quod is imperator omnium designatus erat; partim ut testaretur, se paratum esse ad gerendum communi nomine bellum, ineundamque societatem, quo Græci finibus regis ejicerentur; ceteroqui vero summum imperium Tissapherni Pharnabazus invadebat, et Æolide se spoliatum esse graviter ferebat. Tissaphernes, quum hæc e Pharnabazo audiret, « Primum, inquit, mecum in Cariam transito, deinde de his consultabimus. » Quo quum pervenissent, impositis in munitiones præsidii, quæ sufficerent, rursus eis in Ioniam transire visum est. Dercyllidas autem, ubi rursus eos Mæandrum transivisse accepit, habito cum Pharace colloquio, quo vereri se ostendebat, ne Tissaphernes ac Pharnabazus Ioniam a præsidii nudam percurrendo prædā inde agerent et ferrent, et ipse Mæandrum transiit. Quum igitur hi cum copiis absque ullo ordine incederent quod hostes ante se agrum Ephesiorum ingressos scirent, subito ex adverso speculatores in monumentis conspiciunt; quumque in ea, quæ penes se erant, monumenta ac turres ascendissent, in via qua ipsis erat pergendum, aciem instructam vident, nimirum Cares cum scutis albis, Persicas item copias, quotquot aderant, et Græcas, quas habebat uterque, et ingentem equitatum, cujus pars ea, quæ Tissaphernis erat, cornu dextrum obtinebat, altera Pharnabazi, sinistrum. Id quum Dercyllidas sensisset, tribunis et cohortium præfectis imperavit, ut quam celerrime in octonos aciem instruerent, cetrati et equites, quot quidem et quales id temporis habebat, ad margines utrinque collocarentur; ipse interim exta consulebat. Tum quotquot erant

σου στρατεύματα, ἥσυχον εἶχε καὶ παρεσκευάζετο ὡς μαχόμενον· ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπὸ Πριηνῆς τε καὶ Ἀχιλλείου καὶ ἀπὸ νήσων καὶ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, οἱ μὲν τινες καταλιπόντες ἐν τῇ σίτῃ τὰ ὅπλα ἀπεδίδρασκον· καὶ γὰρ ἦν βαθεὺς ὁ σίτος ἐν τῇ Μαιάνδρῳ πεδίῳ· ὅσοι δὲ καὶ ἔμενον, ὅλῃοι ἦσαν οὐ μενούντες. (18) Τὸν μὲν οὖν Φαρνάβαζον ἐξηγγέλλετο μάχεσθαι καλεῖσθαι· οἱ μὲντοι Τισσαφέρνης τὸ τε Κύρειον στρατεύμα καταλογιζόμενος ὡς ἐπὶ ἐμάχων αὐτοῖς καὶ τούτῳ πάντας νομίζων βουλοῦς εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οὐκ ἐβούλετο μάχεσθαι, ἀλλὰ πέμψας πρὸς Δερκυλλίδαν εἶπεν ὅτι εἰς λόγους βουλεύοτο αὐτῇ ἀρκεῖσθαι. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας λαβὼν τοὺς κρατίστους τὰ εἶδη τῶν περὶ αὐτὸν ἱππέων καὶ πεζῶν προῆλθε πρὸς τοὺς ἀγγέλλους, καὶ εἶπεν· Ἀλλὰ παρεσκευασάμεν μὲν ἔγωγε μάχεσθαι, ὡς ὁρᾷτε· ἐπεὶ μὲντοι ἐκείνος βουλεύεται εἰς λόγους ἀρκεῖσθαι, οὐδ' ἐγὼ ἀντιλέγω. Ἄν μὲντοι ταῦτα δέῃ ποιεῖν, πιστὰ βυβλίου δοτέον καὶ ληπτέον. (19) Δόξαντα δὲ ταῦτα καὶ περανθέντα, τὰ μὲν στρατεύματα ἀπῆλθε, τὸ μὲν βαρβαρικὸν εἰς Τράλλεις τῆς Καρίας, τὸ δ' Ἑλληνικὸν εἰς Λεύκοφρυον, ἐνθα ἦν Ἀρτέμιδος ἱερὸν μᾶλα ἄγιον, καὶ λίμνη πλεονῇ σταδίου ὑπόβαθρος ἀέναντος ποτίμου καὶ θερμὴ ὕδατος. Καὶ τότε μὲν ταῦτα ἐπράχθη· τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ συγκαίμενον χωρίον ἦλθον, καὶ ἐδόξεν αὐτοῖς ποιῆσθαι ἀλλήλων ἐπὶ τίσιν ἂν τὴν εἰρήνην ποιήσαντο. (20) Ὁ μὲν δὲ Δερκυλλίδας εἶπεν, εἰ αὐτονόμους ἐφ' ἡ βασιλεὺς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὁ δὲ Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάβαζος εἶπον ὅτι εἰ ἐξέλθαι τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα ἐκ τῆς [βασιλείας] χώρας καὶ οἱ Λακεδαιμονίων ἀρυσσάει ἐκ τῶν πόλεων. Ταῦτα δ' εἰπόντες ἀλλήλους σπονδὰς ἐποιήσαντο, ἕως ἀπαγγελθεῖν τὰ λεγόμενα· Δερκυλλίδας μὲν εἰς Λακεδαίμονα, Τισσαφέρνης δὲ ἐπὶ βασιλείᾳ.

21. Τούτων δὲ πραττομένων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ Δερκυλλίδα, Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, πάλαι ὀργιζόμενοι τοῖς Ἠλείοις καὶ ὅτι ἐποίησαντο συμμάχον πρὸς Ἀθηναίους καὶ Ἀργεῖους καὶ Μαντινέας, καὶ ὅτι δίκην φάσκοντες καταδικασθαι αὐτῶν ἐκόλουν καὶ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ γυμνικοῦ ἀγῶνος, καὶ οὐ μόνον ταῦτ' ἤρκει, ἀλλὰ καὶ Αἴγαν παραδόντος Θηβαίους τὸ ἄρμα, ἐπεὶ ἐκέρυττοντο νικῶντες, ὅτε εἰσῆλθε Αἴγαν στεφανώσων τὸν ἡνίοχον, μακτυνούντες αὐτὸν, ἀνδρὰ γέροντα, ἐξήλασαν. (22) Τούτων δ' ὕστερον καὶ Ἀγιδος πεμφθέντος θῆσαι τῷ Διὶ κατὰ μαντείαν τινα ἐκόλουν οἱ Ἠλεῖοι μὴ προσεύχεσθαι νίκην πολέμου, λέγοντες ὡς καὶ τὸ ἄρχαιον εἴη οὕτω νόμιμον, μὴ χρηστηριαζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐφ' Ἑλλήνων πόλεμον ὥστε θύσιος ἀπῆλθεν. (23) Ἐκ τούτων οὖν πάντων ὀργιζόμενοις ἔδοξε τοῖς ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ποιηρύνειν αὐτοῖς. Πέμψαντες οὖν πρέσβεις· Πλεὼ εἶπον ὅτι τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμονίων δίκαιον δοκοῖν εἶναι ἀφίεναι αὐτοὺς τὰς περιοικίδας πόλεις αὐτονόμους. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν Ἠλείων ὅτι οὐ ποιήσονται ταῦτα, ἐπιλαϊκάς γὰρ ἔργον τὰς πόλεις, προσορὴν ἔργον οἱ ἐφόροι.

e Peloponneso milites, tranquilli subsistebant, et ad proelium se parabant. At quotquot Prienenses et Achillienses aderant, itemque de insulis et oppidis Ionicis, eorum nonnulli, relictis in segete armis, fuga sibi consulebant; et erat tunc densa in Maandri planitie seges; de aliis vero, qui subsistebant, animadverti poterat, minime ipsos in acie mansuros. Nuntiabatur, Pharnabazum proelii committendi hortatorem fuisse, verum Tissaphernes, qui secum ipse cogitaret, quo pacto Cyrimilites adversus ipsos pugnassent, eisque Græcos omnes similes esse arbitraretur, ut proelium iniret, adducere non poterat; sed missis ad Dercyllidam suis, cupere se cum ipso in colloquium venire significabat. Tum Dercyllidas ex suis equitibus ac peditibus præstantissimos ad aspectu quoque secum sumens, ad nuntios prodit, et his eos verbis compellat: «Ego veto paratus eram, inquit, proelio decernere, quemadmodum videtis. Quia tamen mecum colloqui Tissaphernes cupit, equidem non detrecto. Verum si colloquium instituendum erit, pignora fidei et obsides ultro citroque dandi sunt.» His et approbatis, et executioni mandatis, uterque discessit exercitus, barbarorum, Tralles, oppidum Carie; Græcorum, Leucophryn, quo loco Diana fanum erat imprimis sacrosanctum, et stagnum majus stadium amplitudine, nonnihil arenosum, aqua perenni, potabili et calida. Hæc tum fuere gesta. Postridie loco constituto conveniunt, et visum est utrinque audiendum, quibus conditionibus pax iniri possit. Hic Dercyllidas aiebat, pacem fore, si rex oppida Græci nominis legibus et institutis suis uti sineret; contra Tissaphernes et Pharnabazus, si Græcæ copiae regis e finibus, et Lacedæmoniorum præfecti oppidis excederent. Hæc inter se loquuti quum essent, inducias pacti sunt, donec de iis, quæ acta inter ipsos fuissent, Dercyllidas quidem Lacedæmonem, Tissaphernes vero ad regem retulisset.

Eodem hoc tempore, quo hæc a Dercyllida in Asia gerebantur, Lacedæmonii, qui Eleis jamdudum succensebant, quod et societatem cum Atheniensibus, Argivis, Mantineis coiverant, et Lacedæmonios equestri gymnicoque certamine arcebant, quos indictam lata sententia multam sibi debere dicebant; neque Elei hoc solo contenti erant, sed etiam, quum Lichas curum Thebanis tradidisset, dum victores a præconibus proclamabantur, ingressum Licham ad coronandum arigam suam, flagris eadentes, hominem ætate jam provecta, expulerant. Ac præter hæc, interjecto aliquo temporis spatio, quum missus esset Agis, ut ex oraculi cujusdam præscripto Jovi sacrificaret, prohibuerant Elei, ne vota de prospero belli eventu ab eo fierent, quod esse dicerent in more majorum, ne qui Grævi bellum adversus Græcos moturi oracula consulere; quo factum erat, ut Agis re sacra non peracta discederet. His igitur de causis Ephoris iratis et conventui publico statuere placuit, esse coercendam Eleorum insolentiam. Quapropter missis Elidem legatis denuntiavit, æquum videri Lacedæmoniorum magistratibus, ut Elei vicina oppida legibus et institutis suis uti permitterent. Ad quæ quum illi respondissent, nequaquam id se facturos, qui hæc oppida iure belli acquisivissent, copias adversus eos coi-

Ἄγων δὲ τὸ στράτευμα Ἄγρις ἐνέβαλε διὰ τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Ἥλειαν κατὰ Λάρισον. (24) Ἄρτι δὲ τοῦ στρατεύματος ὄντος ἐν τῇ πολέμῃ καὶ κοπιτομένης τῆς χώρας, σεισμός ἐπιγίνεται· ὁ δ' Ἄγρις θεῖον ἡγησάμενος ἐξεληθὼν πάλιν ἐκ τῆς χώρας διαφῆκε τὸ στράτευμα. Ἐκ δὲ τούτου οἱ Ἥλαιοι πολὺ θρασύτεροι ᾔσαν, καὶ διεπρεσθεύοντο εἰς τὰς πόλεις, ὅσας ᾔδεσαν δυσμενεῖς οὖσας τοῖς Λακεδαιμονίοις. (25) Περιιόντι δὲ τῷ ἐνιαυτῷ φαίνουσι πάλιν οἱ ἔφοροι φρουρὰν ἐπὶ τὴν Ἥλιν, καὶ ξυνεστρατεύοντο τῷ Ἀγίδι πλὴν Βωιωτῶν καὶ Κορινθίων οἳ τε ἄλλοι ξύμμαχοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐμβαλόντος δὲ τοῦ Ἀγίδος δι' Αὐλῶνος, εὐθὺς μὲν Λεπρεᾶται ἀποστάντες τῶν Ἥλειων προσεχώρησαν αὐτῷ, εὐθὺς δὲ Μακίστιοι, ἐχόμενοι δ' Ἐπιταλιεῖς. Διαβαίνοντι δὲ τὸν ποταμὸν προσεχώρουν Λετρίνοι καὶ Ἀμφιδόλοι καὶ Μαργανεῖς. (26) Ἐκ δὲ τούτου ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν ἔθυε τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ κωλύειν δὲ οὐδεὶς ἔτι ἐπειρεῖτο. Θύσας δὲ πρὸς τὸ ἄστν ἐπορεύετο, κόπτων καὶ κᾶων τὴν χώραν, καὶ ὑπέρπολλα μὲν κτήνη, ὑπέρπολλα δὲ ἀνδράποδα ἡλίσκετο ἐκ τῆς χώρας· ὥστε ἀκούοντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν ἐκόντες ἦσαν ξυστρατευσόμενοι καὶ μετείχον τῆς ἀρπαγῆς. Καὶ ἐγένετο αὕτη ἡ στρατεία ὥσπερ ἐπισιτισμός τῇ Πελοποννήσῃ. (27) Ἐπεὶ δὲ ἀρίκετο πρὸς τὴν πόλιν, τὰ μὲν προάστια καὶ τὰ γυμνάσια καλὰ ὄντα ἐλυμαίνετο, τὴν δὲ πόλιν, ἀτείχιστος γὰρ ἦν, ἐνόμισαν αὐτὸν μὴ βούλεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ δύνασθαι ἐλεῖν. Δηουμένης δὲ τῆς χώρας, καὶ οὐσης τῆς στρατιᾶς περὶ Κυλλήνην, βουλόμενοι οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον δι' αὐτῶν προσχωρῆσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐκπεσόντες ἐξ οἰκίας ἑξίφῃ ἔχοντες σφαγὰς ποιοῦσι, καὶ ἄλλους τέτινας ἀποκτείνουσι καὶ ὁμοῖόν τινα Θρασυδαίῳ ἀποκτείναντες τῷ τοῦ δήμου προστάτῃ ὄντον Θρασυδαῖον ἀπεκτονέειν, ὥστε ὁ μὲν δῆμος παντελῶς κατηθύμῃσε καὶ ἡσυχίαν εἶχεν, (28) οἱ δὲ σφαγεῖς πάντ' ὄντον πεπραγμένα εἶναι, καὶ οἱ ὁμογνώμονες αὐτοῖς ἐξεφέροντο τὰ ὅπλα εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ δὲ Θρασυδαῖος ἔτι καθεύδων ἐτύγγανεν ὡς περ ἐμεθύσθη. Ὡς δὲ ἤσθητο ὁ δῆμος ὅτι οὐ τέθηκεν ὁ Θρασυδαῖος, περιεπλήσθη ἡ οἰκία ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ὥς περ ὑπὸ ἔσμου μελιτῶν ὁ ἡγεμὼν. (29) Ἐπειδὴ δὲ ἡγεῖτο ὁ Θρασυδαῖος ἀναλαβὼν τὸν δῆμον, γενομένης μάχης ἐκράτησεν ὁ δῆμος, ἐξέπεσον δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ ἐγχειρήσαντες ταῖς σφαγαῖς. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Ἄγρις ἀπὼν εὐίθη πάλιν τὸν Ἀλφειὸν, φρουροὺς καταλιπὼν ἐν Ἐπιταλίῳ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ Λύσιππον ἀρμοστήν καὶ τοὺς ἐξ Ἥλιδος φυγάδας, τὸ μὲν στράτευμα δέκεν, αὐτὸς δὲ οἶκαδε ἀπῆλθε. (30) Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν θέρος καὶ τὸν ἐπὶ ὄντα χειμῶνα ὑπὸ τοῦ Λυσίππου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐφέρετο καὶ ἤγετο ἡ τῶν Ἥλειων χώρα. Τοῦ δ' ἐπὶ ὄντος θέρους πέμψας Θρασυδαῖος εἰς Λακεδαίμονα ξυνεχώρησε Φέας τε τὸ τεῖχος περιελεῖν καὶ Κυλλήνην καὶ τὰς Τριφυλίδας πόλεις ἀφρίσαι Φοῖξαν καὶ Ἐπιτάλιον καὶ Λετρίνους καὶ Ἀμφιδόλους καὶ Μαργανεῖς

ligendas Ephori decreverunt. Eum exercitum Agis ducens, per Achaiam non procul a Larisso Eleorum agrum est ingressus. Quumque jam in hostico esset exercitus, ac regio vastaretur, terræ motus factus est. Tum Agis, qui divinitus hoc accidisse prodigium duceret, relicto Eleorum agro, dimisit exercitum. Ex eo longe facti audaciores Elei, legatos ad eas urbes mittebant, quotquot infestas esse Lacedæmoniiis sciebant. Atque hoc anno elapso, rursus Ephori copias adversus Elidem decernunt, sequentibus Agidis signa tum aliis sociis, tum Atheniensibus, exceptis Bæotis, et Corinthiis. Quumque per Aulonem Agis copias in hosticum duceret, mox Lepreatæ ab Eleis defectione facta, ad ipsius se partes adjungebant. Idem statim et Macistii, et his proximi Epitaliensis fecere. Post ubi transisset amnem Alpheum, dederunt ei se Letrini, Amphidoli, Marganenses. Deinde profectus Olympiam, nemine amplius prohibente, Jovi Olympio rem sacram fecit. Peracto sacrificio, versus urbem pergebat, agrum ferro et igni vastans, atque ex eo permulta tum jumenta tum mandipia secum auferens. Adeoque complures et Arcades et Achæi, quum hæc audirent, sponte sua se ad exercitum Agidis conferebant, et in prædæ partem aliquam admittebantur. Quo factum, ut hæc expeditio quasi quædam in Peloponneso frumentatio fuerit. Ad urbem ventum quum esset, suburbana et gymnasia, sane pulchra, vastabat Agis, urbem vero, quæ quidem munita non erat, non tam ipsum existimabant haud potuisse, quam non voluisse occupare. Interim dum vastatur Eleorum ager, ac propter Cyllenem agit exercitus, complices Xenizæ, qui argentum paternum modico mensus esse dicitur, Eleos ad Lacedæmonios accedere sua volentes opera, cum gladiis ex ædibus eruptione facta, cædes edunt; quumque nonnullos interfecissent, et inter eos quendam, qui Thrasydæum populi ducem facie referret, ipsum Thrasydæum se peremisse opinabantur. Quo fiebat, ut populus quidem animis protinus dejectis, se tranquille contineret; percussores autem omnia sibi confecta putarunt, eorumque complices in forum arma transtulere. At enim Thrasydæus forte tunc ibidem adhuc dormiebat, ubi ad ebrietatem potaverat. Quamobrem ut intellectum fuit a populo, Thrasydæum necdum interfectum esse, hinc inde domum illam circumfudere, quemadmodum examen apum ducem suum circumdare consuevit. Ille populo collecto se ducem præbens, pugnam commisit, in qua populus victoria potitus est. Tum pulsi urbe ad Lacedæmonios illi se contulerunt, qui cædium auctores extiterant. Agis Alpheo trajecto discedens, quum Epitalio, propter Alpheum amnem, præsidarios, et Lysippum prætorem, una cum Eleis exulibus imposuisset, dimisit exercitum; ipse autem domum profectus est. Reliqua autem æstate, itemque subsequenti hieme a Lysippo et militibus ejus Eleorum agri diripiebantur. Verum proxima æstate Thrasydæus, missis Lacedæmonem suis, de muro Phœæ dejiendo adensus est, deque Cyllenes, et de dimittendis aliis oppidis Triphylizæ, nimirum Phrixæ, Epitalio, Letrinis,

πρὸς ἐς ταύταις καὶ Ἀκρωαίους καὶ Λασιόνα τὸν ὑπὲρ Ἀρχαίων ἀντιλεγόμενον. Ἦπειον μέντοι τὴν μεταξὺ πόλιν Ἡραίας καὶ Μακίστου ἤξιον οἱ Ἠλείοι ἔχειν· πρίσθαι γὰρ ἔρασαν τὴν χώραν ἅπασαν παρὰ τῶν τότε ἐρχόντων τὴν πόλιν τριάκοντα ταλάντων, καὶ τὸ ἀργύριον δεδωκέναι. (31) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γνόντες μηδὲν δικαιοτέρον εἶναι βία πριχμένους ἢ βία ἀφελόμενους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν, ἀριέναι καὶ ταύτην ἡνάρκασαν· τοῦ μέντοι προσεσθάναι τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἱεροῦ, καίπερ οὐκ ἀρχαίου Ἠλείοις ὄντος, οὐκ ἀπῆλθαν αὐτοὺς, νομίζοντες τοὺς ἀντιποιουμένους χωρίτας εἶναι καὶ οὐκ ἱκανοὺς προσεσθάναι. Τούτων δὲ συγγωρηθέντων εἰρήνη τε γίγνεται καὶ συμμαχία Ἠλείων πρὸς Λακεδαιμόνιους. Καὶ οὕτω μὲν δὴ ὁ Λακεδαιμόνιον καὶ Ἠλείων πόλεμος ἐληξε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Μετὰ δὲ τοῦτο Ἄγις ἀφικόμενος εἰς Δελφοὺς καὶ τὴν δεκάτην ἀποθύσας, πάλιν ἀπιὼν ἔκαμιν ἐν Ἡραίᾳ, γέροντι ἦδη ὄντι, καὶ ἀπηνέγκθη μὲν εἰς Λακεδαιμόνα ἐτιζὼν, ἐκεῖ δὲ ταχὺ ἐτελεύτησε· καὶ ἔφυγε σεμνότερας ἢ κατὰ ἀνθρώπων ταφῆς. Ἐπεὶ δὲ ὠσιώθησαν αἱ ἡμέραι, καὶ δεῖ βασιλεῖα καθίστασθαι, ἀντέλεγον περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἀγίδος εἶναι, Ἀγχισίλας δὲ ἀδελφός. (2) Εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου, Ἄλλ' ὁ νόμος, ὃ Ἀγχισίλας, οὐκ ἀδελφὸν ἀλλ' υἱὸν βασιλείας βασιλεύειν κελεύει· εἰ δὲ υἱὸς ὢν μὴ τυγχάνωι, δ' ἀδελφός κα ὥς βασιλεύσει. Ἐμὲ ἂν δεῖ βασιλεύειν. Πῶς, ἐμὸς γε ὄντος; Ὅτι δὲ τὸν καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔρη σε εἶναι ἔαυτός. Ἄλλ' ἡ πολλὴ κάλλιον ἐκείνου εἰδύια μήτηρ καὶ νῦν ἐτι φρίσθι. Ἄλλ' ὁ Ποσειδῶν ὡς μάλα σεν ψευδομένοιο κατεμάχυσεν ἐκ τοῦ θαλάμῳ ἐξελάττας σεισμῷ εἰς τὸ φανερὸν τὸν σὸν πατέρα. Συνεμαρτύρησε ταῦτ' αὐτῷ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος εἶναι· ἄψ' οὐ γάρ τοι ἔφυγε καὶ οὐκ ἐφάνη ἐν τῷ θαλάμῳ, δεκάτῃ μηνὶ ἐγένετο. (3) Οἱ μὲν τοιαῦτ' ἔλεγον. Διοπίθης δὲ, μάλα χρησμολόγος ἀνὴρ, Λεωτυχίδῃ συγκαθορέων εἶπεν ὡς καὶ Ἀπόλλωνος χρησμὸς εἴη φυλάσθαι τὴν γωλήν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγχισίλας ἀντίειπεν ὡς οὐκ οἶοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν φυλάσθαι, μὴ προσπταίσας τις γωλεύσαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐκ ὢν τοῦ γένους βασιλεύσει. Παντάπασι γὰρ ἂν γωλήν εἶναι τὴν βασιλείαν ὅποτε μὴ οἱ ἄψ' Ἡρακλέους τῆς πόλεως ἡγήντο. (4) Τοιαῦτα δ' ἀκούσας ἡ πόλις ἀμφοτέρων Ἀγχισίλας εἶλοντο βασιλεῖα.

Ὅσῳ δ' ἐνῆαυτὸν ὄντος ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀγχισίλας, θύοντος αὐτοῦ τῶν τεταγμένων τινὰ θυσιῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως εἶπεν ὁ μάντις ὅτι ἐπιθουλήν τινα τῶν δεινोटάτων φάνηεν οἱ θεοί. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἔθυσεν, ἐτι δεινότερα ἔφη τὰ ἱερὰ φάνεσθαι. Τὸ τρίτον δὲ θύοντος, εἶπεν, ὦ Ἀγχισίλας, ὥσπερ εἰ ἐν αὐτοῖς εἴχημεν

Amphidolis, Marganensibus : item Acroriis et Lasione, de qua Arcades disceptabant. Epeum tamen, situm inter Macistum et Heracem oppidum, Elei sibi relinqui postulabant. Nam agrum illum omnem se triginta talentis emisse ab iis aiebant, qui prius oppidum possedissent, eamque pecuniam persolutam esse. Lacedaemonii vero, qui judicarent nihil aequius, vi aliquid ementem, ac vi auferentem inferioribus extorquere, cogebant eos hanc quoque liberam dimittere. Neque tamen vetabant quominus Elci Jovis Olympii fano praessent, quanquam id antiquitus non obtinuerant. Existimabant enim, illos qui deposcere id sibi vellent, rusticos ejus agri esse nec satis ad hoc idoneos, ut sacris Olympici Jovis et ludis praessent. De his quum convenisset, inita pax est et societas inter Lacedaemonios et Eleos. Atque hic fuit ejus inter Eleos et Lacedaemonios belli exitus.

CAPUT III.

Secundum haec Delphos profectus Agis, quum decumam deo obtulisset, in reditu jam senex apud Heracem agrotare coepit, ac vivus Lacedaemonem deportatus, statim mortuus obiit ac sepulturam augustiorem, quam quae homini conveniret, nactus est. Posteaquam de more dies luctus publici celebrati fuerunt, ac jam regem designari oportuit, contendebant inter se de regno Leotyichides, qui se Agidis filium perhiberet, atque Agesilaus, Agidis frater. Quumque Leotyichides diceret : Lex, Agesilae, jubet non fratrem regis, sed filium regno potiri; at si forte filius nullus exstat, frater in regno succedito. Me igitur regem esse oportet, subiecit Agesilaus. At qui illud, me superstite? Quod is, quem tu patrem appellas, suum te esse negavit. Atque id etiam modo proficitur mater, quae rem longe certius ipso tenet. Quia et Neptunus admodum mentiri te significavit, quod patrem tuum terrae motu e cubiculo in hominum conspectum expulerit. Est itidem testimonio tempus ipsum, quod esse veracissimum perhibetur. Nam post illud tempus, quo fugit, et amplius in cubiculo conspectus non fuit, tu mense natus es decimo. Huiusmodi ab eis res in medium proferebantur; Diopithes vero, insigniter oraculorum gnarus, Leotyichidae causam adjuvans, aiebat profectum ab ipso Apolline oraculum esse, quo significaretur, regnum claudum vitari debere. Cui Lysander pro Agesilao respondebat, existimare se, non hoc ab Apolline praecipi, ut caveatur, ne quis offendens ad aliquid, claudicet; sed id potius, ne quis alienus a regia familia regno potiatur. Omnino enim regnum fore claudum, ubi non orti ab Hercule reipublicae sint praefuturi. Haec ut ex ambobus intellexit civitas, Agesilaum regem designat.

Is quum necdum anni unius spatio regnum obtinuisset, atque majorum ex instituto sollemne quoddam sacrum pro patria faceret, monuit vates, indicari divinitus in extis occultam conjurationem gravissimam. Quum rursus exta consulerentur, dixit etiam graviora significari. Quum tertio sacrificium iteraretur : « Mi Agesilae, inquit, ejusmodi mihi

τοῖς πολεμίοις, οὕτω μοι σημαίνεται. Ἐκ δὲ τούτου θύοντες καὶ τοῖς ἀποτροπαίοις καὶ τοῖς σωτήρσι, καὶ μάλιστα καλλιερήσαντες, ἐπαύσαντο. Ληγοῦσης δὲ τῆς θυσίας ἐντὸς πένθ' ἡμερῶν καταγορεύει τις πρὸς τοὺς ἐφόρους ἐπιβουλὴν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πράγματος Κινάδωνα. (6) Οὗτος δ' ἦν καὶ τὸ εἶδος νεανικὸς καὶ τὴν ψυχὴν εὐρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. Ἐρομένων δὲ τῶν ἐφόρων πῶς φαίη τὴν πρᾶξιν ἐσεσθαι, εἶπεν ὁ εἰσαγγεῖλας ὅτι ὁ Κινάδων ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς ἀριθμῆσαι κελεύει ὅποσοι εἴεν Σπαρτιῆται ἐν τῇ ἀγορᾷ. Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἀριθμήσας βασιλέα τε καὶ ἐφόρους καὶ γέροντας καὶ ἄλλους ὡς τετταράκοντα, ἡρόμην, τί δή με τούτους, ὦ Κινάδων, ἐκέλευσας ἀριθμῆσαι; ὁ δὲ εἶπε, Τούτους, ἔφη, νόμιζέ σοι πολεμίους εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας συμμάχους πλέον ἢ τετρακισχίλους ὄντας τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐπιδεικνύει δ' αὐτὸν ἔφη ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔνθα μὲν ἓνα, ἔνθα δὲ δύο πολεμίους ἀπαντῶντας, τοὺς δ' ἄλλους ἀπαντας συμμάχους καὶ ὅσοι δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Σπαρτιατῶν τῶχοιεν ὄντες, ἓνα μὲν πολέμιον τὸν δεσπότην, συμμάχους δ' ἐν ἐκάστῳ πολλούς. (7) Ἐρωτῶντων δὲ τῶν ἐφόρων πόσους φαίη καὶ τοὺς ξυνειδότας τὴν πρᾶξιν εἶναι, λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν ὡς σφίσι μὲν τοῖς προστατεύουσιν οὐ πᾶν πολλοί, ἀξίπιστοι δὲ συνειδεῖν αὐτοὺς μόντοι πᾶσιν ἔφασαν συνειδέναι καὶ εἰλωσι καὶ νεοδαμῶδες καὶ τοῖς ὑπομειοσι καὶ τοῖς περιοίκοις· ὅπου γὰρ ἐν τούτοις τις λόγος γένοιτο περὶ Σπαρτιατῶν, οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν τὸ μὴ οὐχ ἡδέως ἂν καὶ ὁμῶν ἐσθίειν αὐτῶν. (8) Πάλιν οὖν ἐρωτῶντων, Ὅπλα δὲ πόθεν ἔφασαν λήψεσθαι; τὸν δ' εἶπεν ὅτι οἱ μὲν θήπου συντεταγμένοι ἡμῶν αὐτοὶ, ἔφασάν γε, ὅπλα πεκτῆμεθα, τῷ δ' ἔχλω, ἀγαγόντα εἰς τὸν σιδηρὸν ἐπιδεῖν αὐτὸν ἔφη πολλὰς μὲν μαχαίρας, πολλὰ δὲ ξίφη, πολλοὺς δὲ ὀβελίσκους, πολλοὺς δὲ πελέκεις καὶ ἀξίνας καὶ πολλὰ δρέπανα. Λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη ὅτι καὶ ταῦτα ὅπλα πάντ' εἴη ὁπόσοις ἄνθρωποι καὶ γῆν καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐργάζονται, καὶ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν τὰς πλείστας τὰ ὄργανα ὅπλα ἔχειν ἀρκούντα, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀόπλους. Πάλιν οὖν ἐρωτῶμενος ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα μέλλοι πράττεσθαι, εἶπεν ὅτι ἐπιδημῶν οἱ παρηγγελμένον εἴη. (9) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἐφοροὶ ἐσκεμμένα τε λέγειν ἠγάσαντο αὐτὸν καὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ οὐδὲ τὴν μικρὰν καλούμενην ἐκκλησίαν ξυλλέξαντες, ἀλλὰ ξυλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλοι ἄλλοι ἐβουλεύσαντο πέμψαι τὸν Κινάδωνα εἰς Αὐλῶνα σὺν ἄλλοις τῶν νεωτέρων καὶ κελεύσαι ἥκειν ἀγοντα τῶν Αὐλωνιτῶν τέτινας καὶ τῶν εἰλωτῶν τοὺς ἐν τῇ σκυτάλῃ γεγραμμένους. Ἀγαγεὶν δὲ ἐκέλευον καὶ τὴν γυναῖκα, ἣ καλλίστη μὲν εἰλέγετο αὐτόθι εἶναι, λυμάνεσθαι δ' ἐώκει τοὺς ἀφικνουμένους Λακεδαιμονίων καὶ πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους. (10) Ὑπηρετήκει δὲ καὶ ἄλλ' ἡδὴ ὁ Κινάδων τοῖς ἐφόροις τοιαῦτα. Καὶ τότε δὴ ἔδοσαν τὴν σκυτάλην αὐτῷ, ἐν ᾗ γεγραμμένοι ἦσαν οὓς εἶδει ξυλληπθῆναι. Ἐρομένου δὲ τίνας ἄγοι μετ' ἐκτοῦ τῶν

sunt extorum significationes, quasi si jam ipsos inter hostes versaremur. » Tum vero facta re sacra diis et averruncis et servatoribus, quum vix perilitatum esset, sacrificare desierunt. Quinto post sacrificia die quidam ad Ephoros conjurationem occultam, et principem ejus auctorem Cinadonem defert. Erat is et forma juvenis pulcher, et animo firmus ac valens, non tamen ex optimatum numero. Quumque interrogarent illum Ephori, qui rem deferebat, quo pacto negotium hoc suscepturi essent, respondit, abductum se in forum extremum a Cinadone fuisse, jussumque numerare, quot in foro Spartani essent. Tum ego, inquit, numerato rege, Ephoris, senioribus et ceteris plus minus quadraginta : Quamobrem, inquam, hos me numerare jussisti, Cinado? Existimato, inquit, illos hostes esse, reliquos omnes socios, qui numerum quatuor millium excedunt in foro. Præterea se inquit in viis hic unum, illic duos ostenturum hostes occurrentes, reliquos omnes socios : quinetiam quotquot essent Spartanorum in prædiis, ex iis unum dominum hostem esse, socios vero in singulis plurimos. Interrogantibus hinc Ephoris, quot homines hujus instituti consocios esse perhiberet, respondebat, Cinadonem dicere, conjurationis principes non multos habere consocios, sed fide tamen dignos. Ipsos autem re consentire cum universis et helotibus, et novis popularibus, et gradu Spartanis inferioribus, et peræcis. Nam ubicumque Spartanorum apud hos aliqua mentio fiat, neminem celare posse, quam cupide vel crudos sint devoraturi. Rursus igitur quum quærerent, unde se arma sumpturos perhiberent, respondit, dixisse Cinadonem, ipsos quidem, qui conjuncti essent, habere arma : turbæ vero promiscuæ in forum ferramentorum deductæ se multas sicas, multos enses, multa verua, multas bipennes et ascias, multas falces demonstrasse. Præterea dicere hominem, etiam illa universa arma esse, quibus terram homines colant, ligna lapidesque cædant; itemque artes ceteras quamplurimas habere sua quedam instrumenta, quæ armorum loco sufficiant, præsertim adversus inermes. Rursum interrogatus, quando hæc essent inchoanda; dixit, imperatum esse sibi, ut domi maneret. His auditis Ephori, hominem explorata dicere arbitrabantur, metuque perculsi, ne id quidem concilium, quod parvum vocant, coegerant, sed seniores alius aliunde convenientes, hoc consilii ceperunt, ut Cinadonem cum nonnullis aliis ex juventute Aulonem ablegarent, jussum istinc Aulonitas quosdam et helotas abducere, quorum essent in scytala descripta nomina. Imperabant eidem, ut et mulierem quandam illinc abduceret, fama quidem illam formosissimam, sed quæ commeantes ad se Lacedæmonios tum provectoris ætatis, tum juvenes, corrumpere videretur. Et Cinadonis opera ceteroquin etiam ad hujusmodi negotia usi fuerant Ephori. Quamobrem id quoque temporis ei scytalam tradiderunt, in qua perscripti erant, quos capi vellent. Quumque interrogaret, quosnam ex juventute sibi adjungere deberet itineris comites : « Abito,

νέων, Ἰθι, εἶπον, καὶ τὸν πρεσβύτατον τῶν ἵππαγρετῶν κέλευέ σοι ζυμπεμψαί ἐξ ἧ ἑπτὰ οἱ ἄν τύχῳσι παρόντες. Ἐμεμελήκει δὲ αὐτοῖς ὅπως ὁ ἵππαγρετὴς εἰδείη, ὅς δέοι πέμπειν, καὶ οἱ πεμπόμενοι εἶδεν ὅτι Κινάδων δέοι συλλαβεῖν. Εἶπον δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κινάδωνι, ὅτι πέμψοιεν τρεῖς ἀμάξας, ἵνα μὴ πεζοὺς ἄγωσι τοὺς λεγόμενους, ἀφαιρίζοντες ὡς ἐδύναντο μάλιστα ὅτι ἐφ' ἑνα ἐκείνους ἔπεμπον. (10) Ἐν δὲ τῇ πόλει οὗ ζυνελάμβανον αὐτὸν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔδεισαν ὅπως τὸ μέγεθος εἶη, καὶ ἀκούσαι πρῶτον ἐβούλοντο τοῦ Κινάδωνος, εἴτινες εἶεν οἱ ζυμπαράττοντες, πρὶν αἰσθῆσθαι αὐτοὺς ὅτι μεμήνυνται, ἵνα μὴ ἀπιδρῶσιν. Ἐμελλον δὲ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν μὲν κατέχειν, τοὺς δὲ ζυνειδόμενους αὐτοῦ προάβαντες ἀποπέμπειν τὴν ταχίστην τοῖς ἐφόροις. Οὗτω δ' ἔσχον οἱ ἐφόροι πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ μόρον ἵππεων ἔπεμψαν τοῖς ἐπ' Αὐλῶνος. (11) Ἐπεὶ δ' εὐκρυμένους τῷ ἀνδρὶ ἦκεν ἵππεὺς φέρον τὰ ὀνόματα ὧν ὁ Κινάδων ἀπέγραψε, παρακρήμα τὸν τε μάντιν Τισαμενὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπικαιριωτάτους ζυνελάμβανον. Ὡς δ' ἀνέβη ὁ Κινάδων καὶ ἠλέγχετο, καὶ ὠμολόγει πάντα καὶ τοὺς ζυνειδόμενους εἶπε, τοῖς αὐτὸν ἤσαντο τί καὶ βουλούμενος ταῦτα πράττει. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο μηδένος ἔχτων εἶναι ἐν Ἀκκαδαίμονι. Ἐκ τούτου μέντοι ἥδη δεδεμένος καὶ τῷ χεῖρι καὶ τὸν πρᾶχλιν ἐν κλοιῷ μαστιγούμενος καὶ κεντούμενος αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν πόλιν περιήγουντο. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ τῆς δίχης ἔτυχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ δὲ ταῦτα Ἡρώδας τις Συρακόσιος ἐν Φοινίκῃ, ὧν μετὰ ναυκλήρου τινός, καὶ ἰδὼν τριήρεις Φοινίσσας, τὰς μὲν καταπλεούσας ἄλλοθεν, τὰς δὲ καὶ αὐτοῦ πεπληρωμένας, τὰς δὲ καὶ ἐτι κατασκευαζομένας, προσκούσας δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τριακσίας αὐτὰς δέοι γενέσθαι, ἐπιβὰς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀναγόμενον πλοῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξήγγειλε τοῖς Ἀκκαδαίμονις ὡς βασιλέως καὶ Τισσαφέρνηος τὸν στόλον τούτων παρασκευαζομένων ὅποι δὲ οὐδὲν ἔφη, εἰδέναι. α) Ἀνεπεριεμμένων δὲ τῶν Ἀκκαδαίμονιων καὶ τοὺς ζυμάρχους ζυνεαγόντων καὶ βουλευομένων τί χρὴ ποιεῖν, Λύσανδρος νομίζων καὶ τῇ ναυτικῇ πολλὴν περιέσεσθαι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ πεζὸν λοιμώμενος ὡς ἐσώθη τὸ μετὰ Κύρου ἀνάβαν, πείθει τὸν Ἀγγησιλῶν ὑποστῆναι, ἣν αὐτῷ δοῖσι τριακόντα μὲν Σπαρτιατῶν, εἰς διαχιλίους δὲ τῶν νεοδαμοσῶν, εἰς ἐξαχιλίους δὲ τὸ ζύνταγμα τῶν συμμάχων, στρατεύεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. Πρὸς δὲ τούτῳ τῷ λοιμῳ καὶ αὐτὸς ζυνεέλθῃν αὐτῷ ἐβούλετο, ὅπως τὰς δεκακρήας τὰς κατασταθείσας ὑπ' ἐκείνου ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐκπεποικίας δὲ διὰ τοὺς ἐφόρους, οἱ τὰς πατρίους πολιτείας παρήγγειλαν, πάλιν καταστήσει μετ' Ἀγγησιλάου. (3) Ἐπαγγελάμενος δὲ τοῦ Ἀγγησιλάου

inquunt, et hippagrete natu maximo impera, ut sex vel septem, qui forte aderunt, tecum mittat. » Interim ipsis cura fuerat, ut hippagreta ille sciret quinam mittendi essent, et qui mitterentur, capiendum esse Cinadonem, non ignorarent. Significabant etiam Cinadoni, tria se plastra missuros, ne captos itinere pedestri adducant: uti quam possent maxime tegerent, se ad unum ipsum prehendum ea mittere. Quod quidem in urbe hominem non comprehendebant, ea de causa fiebat, quod quanta conjuratorum multitudo esset, ignorarent; et intelligere prius de Cinadone vellet, quinam conjurationis participes essent, quam illi se proditos animadverterent, ne fuga scilicet sibi consulerent. Itaque dederunt iis, qui cum capere debebant, in mandatis, ut hominem secum retinerent, perquisitisque rei consciis, eorum nomina litteris consignata quamprimum Ephoris mitterent. Erat Ephororum in hoc negotio tanta cura, ut eis, qui Aulonem proficiscebantur, etiam cohortem equitum mitterent. Capto Cinadone, quum venisset quidam eques, afferens secum a Cinadone consignata nomina, mox Tisamenum hariolum, et conspiracy principes ad nocendum inprimis idoneos comprehenderunt.eductus Cinado, et convictus, omniaque confessus, indicatis etiam conjurationis consciis, quum tandem interrogaretur, quo hac consilio instituisset: Ut Sparte nullo inferior essem, inquit. Secundum hac ipsius et conjurationis sociorum manus et colla in numellis constricta sunt, et flagris ac stimulis cruciati per urbem circumducti sunt. Itaque hi facinoris dederunt poenas.

CAPUT IV.

Eisdem temporibus Syracusanus quidem Herodas, qui cum naudero quodam in Phoenicia tum vivebat, postquam triremes Phoenissas partim aliunde istuc appellere, partim ibidem instrui, partim adhuc edificari vidit, atque etiam audivit, trecentas numero futuras: prima nave, quae in Graciam tendebat, conscensa, Lacedaemoniis indicavit, hanc classem tum a Tissapherne, tum a rege parari; quo autem ea mittenda esset, ignorare se fatebatur. Excitatis hoc nuntio Lacedaemoniis, sociosque cogentibus, et quid faciendum esset, deliberantibus, Lysander, qui et Gracos existimaret navalibus copiis fore superiores, et secum ipse perenderet, quo pacto peditatus ille salvus evasisset, qui cum Cyro ascenderat, Agesilao ita persuadet, ut se suscepturum in Asiam expeditionem polliceretur, si triginta Spartani sibi adjungerentur, et bis mille tironum, et sexies mille sociorum agmen. Præterea cogitabat et ipse cum Agesilao proficisci, ut Decemviratus ab se in oppidis institutos, quos Ephori sustulerant, jussis omnibus more patrio rempublicam gerere, de integro cum Agesilao institueret. Posteaquam ad hanc expeditionem Agesilao operam suam obtulisset, quum alia,

τὴν στρατείαν, διδῶσά τε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσα περ ᾔητσε καὶ ἐξαμήνου σίτον. Ἐπεὶ δὲ θυσάμενος καὶ τὰλλα ὅσα ἔδει καὶ τὰ διαβατήρια ἐξῆλθε, ταῖς μὲν πόλεσι διαπέμψας ἀγγέλους προεῖπεν ὅσους τε δέοι ἐκασταχόθεν πέμπεσθαι καὶ ποιοῦν παρῆναι, αὐτὸς δ' ἐβούληθη ἔλθων θυσαί ἐν Αὐλίδι, ἐνθαπερ δ' Ἀγαμέμνων ἔτ' εἰς Τροίαν ἐπλεῖ ἐθύετο. (4) Ὡς δ' ἐκεῖ ἐγένετο, πυθόμενοι οἱ βοιωτάρχοι ὅτι θύοι, πέμψαντες ἱππέας τοῦ τε λοιποῦ εἶπον μὴ θύειν καὶ οἷς ἐνέτυχον ἱεροῖς τεθυμένοις διέρριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Ὁ δ' ἐπιμαρτυράμενος τοὺς θεοὺς καὶ ὀργιζόμενος, ἀναβάς ἐπὶ τὴν τρίτην ἀπέπλει. Ἀρικόμενος δ' ἐπὶ Γεραιστὸν, καὶ συλλέξας ἐκεῖ ὅσον ἐδύνατο τοῦ στρατεύματος πλείστον εἰς Ἐφεσον τὸν στόλον ἐποίητο.

5. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖσε ἀφίκετο, πρῶτον μὲν Τισσαφέρνης πέμψας ᾔηρετο αὐτὸν τίνος δεόμενος ἦκοι. Ὁ δ' εἶπεν ὅτι αὐτονομίους καὶ τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἑλλάδι. Πρὸς ταῦτ' εἶπεν δὲ Τισσαφέρνης, Εἰ τοίνυν θέλεις σπείσασθαι ἕως ἂν ἐγὼ πρὸς βασιλείᾳ πέμψω, οἶμαι ἂν σε ταῦτα διαπραξάμενον ἀποπλεῖν, εἰ βούλοιο. Ἀλλὰ βουλοίμην ἂν, ἔφη, εἰ μὴ οἰοίμην γε ὑπὸ σοῦ ἐξαπατᾶσθαι. Ἀλλ' ἔξεστιν, ἔφη, σοι τούτων πιστῇ [δόντα καὶ παρ' ἑμοῦ πίστιν] λαβεῖν ἢ μὴν ἀδόλως σοῦ πράττοντος ταῦτα ἡμᾶς μηδὲν τῆς σῆς ἀρχῆς ἀδικῆσαι ἐν ταῖς σπονδαῖς. (6) Ἐπὶ τοῦτοις ῥηθείσι Τισσαφέρνης μὲν ὥμοσε τοῖς πεμφθεῖσι πρὸς αὐτὸν Ἡριππίδᾳ καὶ Δερκυλλίδᾳ καὶ Μεγίλλῳ ἢ μὴν πράξειν ἀδόλως τὴν εἰρήνην, ἐκεῖνοι δὲ ἀντίμοσαν ὅπερ Ἀγησίλαος Τισσαφέρνην ἢ μὴν ταῦτα πράττοντος αὐτοῦ ἐμπεδῶσιν τὰς σπονδὰς. Ὁ μὲν δὲ Τισσαφέρνης ἃ ὥμοσεν εὐθύς ἐπέυσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην ἔχειν στρατεύμα πολὺ παρὰ βασιλείως πρὸς ᾧ εἶχε πρόσθεν μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δὲ, καίπερ αἰσθανόμενος ταῦτα, ὁμῶς ἐπέμενε ταῖς σπονδαῖς.

7. Ὡς δὲ ἡσυχίαν τε καὶ σχολὴν ἔχων δ' Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν τῇ Ἐπίρῳ, ἅτε συντεταραγμένων ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πολιτειῶν, καὶ οὔτε δημοκρατίας ἔτι οὐσης, ὥσπερ ἐπ' Ἀθηναίων, οὔτε δεκαρχίας, ὥσπερ ἐπὶ Λυσάνδρου, ἅτε γινώσκοντες πάντες τὸν Λύσανδρον, προσέκειντο αὐτῷ ἀξιοῦντες διαπραττέσθαι αὐτὸν παρ' Ἀγησίλαου ὃν ἐδέοντο· καὶ διὰ ταῦτα αἰεὶ παμπληθὺς ὄχλος θεραπεύων αὐτὸν ἠκολούθει, ὥστε δὲ μὲν Ἀγησίλαος ἰδιώτης ἐφαίνετο, ὁ δὲ Λύσανδρος βασιλεὺς. (8) Ὅτι μὲν οὖν ἐμνηνε καὶ τὸν Ἀγησίλαον ταῦτα ἐδήλωσεν ὕστερον· ὃ γὰρ μὴν ἄλλοι τριάκοντα ὑπὸ τοῦ φθόνου οὐκ εἰσῆγυν, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς παράνομα ποιοῖσι Λύσανδρος τῆς βασιλείας ὀγκηρότερον διάγων. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξατο προσάγειν τινὰς τῷ Ἀγησίλῳ δὲ Λύσανδρος, πάντας οἷς γνοίῃ αὐτὸν συμπεράττοντά τι ἡττωμένους ἀπέπειμιν. Ὡς δ' αἰεὶ τὰ ἐναντία ὃν ἐβούλετο ἀπέβαινε τῷ Λυσάνδρῳ, ἔγνω δὴ τὸ γινώμενον· καὶ οὔτε ἔπεισθαι ἐαυτῷ ἔτι εἰς ὄχλον τοῖς τε συμπερᾶξαι τι δεομένοις σαφῶς ἔλεγεν ὅτι ἔλαττον ἔξοικεν, εἰ αὐτὸς παρείη. (9) Βαρέως δὲ φέρων τῇ

quæ postulabat, concesserunt ei Lacedæmonii, tum annonæ tantum quantum in sex menses sufficeret. Hinc ubi tum alia sacrificia, tum pro felici egressu ex finibus fecisset, profectus est, missisque nuntiis ad oppida, quot milites a singulis mitti, ac ubi præsto esse vellet, denuntiabat; ipsi animus erat Aulidem proficisci, atque istic rem sacram facere: quo loco etiam Agamemno, quum Trojam navigaret, sacrificaverat. Eo quum venisset Agesilaus, Boeotorum principes, accepto de ipsius sacrificiis nuntio, missis equitibus imperarunt, uti de ceteris sacrificiis abstineret; et quas illi forte mactatas hostias invenere, de ara hinc inde disjecerunt. At Agesilaus deos testatus, trirremem iratus conscendit et avectus est. Geræstum quum venisset, ibique copias amplissimas coegisset, Ephesum cum classe petiit.

Eo delatus ut erat, Tissaphernes missis ad ipsum suis, cujus rei gratia venisset, quærebat. Agesilaus autem: « Ut Asiæ civitates, inquit, perinde legibus suis utantur, atque aliæ quotquot apud nos in Græcia sitæ sunt. » Tissaphernes ad illa vicissim: « Ergo si voles, inquit, inducias pacisci tantisper, dum ad regem misero, futurum arbitror, ut his impetratis ad tuos, si velis, redire possis. » Equidem hoc non nollem, subiecit Agesilaus, ni me deceptum iri abs te existimarem. « At tibi licet, ait, ut fidem des et a me fidem de eo accipias, omnino sine fraude futurum, ut siquidem hæc ipse præstes, nos durantibus induciis, quæ tui sunt imperii, minime damno afficiamus. » His ita conventis, Tissaphernes Herippidæ, Dercyllidæ, Megillo, missis ad se, sacramentum prestitit, omnino sine dolo malo se pacem procuraturum: contra illi jurarunt Agesilai nomine, si hoc Tissaphernes faceret, se sancte ratos habituros inducias. Enimvero Tissaphernes jusjurandum mox violavit. Nam pace omissa, quam promiserat, ad priores, quas habebat, copias, magnam militum manum a rege arcessebat. Et quanquam hæc Agesilaus persensisceret, nihilo tamen minus inducias servabat.

Quumque in hoc otio apud Ephesum commoraretur Agesilaus, quod rerumpublicarum status in oppidis perturbati essent, neque populariter amplius illæ administrarentur, quod Atheniensium dominatu factum fuerat, neque decemviratus in eis essent, qui Lysandro rerum potito instituti erant: urgebant Lysandrum omnes, hominem scilicet notum sibi, et obsecrabant, uti quæ cuperent ipsi, ab Agesilao impetraret. Eam ob causam factum est, ut magna hominum turba semper eum et coleret et sectaretur: adeoque privatus quidam Agesilaus, Lysander rex esse videbatur. Et hæc quidem etiam Agesilao irascendi causam præbuisse, deinceps intellectum ex ipso fuit: interim ceteri Trigintaviri præ invidia non tacebant, sed monebant Agesilaum, contra leges Lysandrum committere, qui regium fastum longe superaret. Post ubi Lysander adducere quosdam ad Agesilaum cœpit, omnes illi, quibus operam dare Lysandrum intelligeret, infecta re dimittebat. Quumque semper contra Lysandri sententiam cuncta fierent, animadvertit is rem omnem, neque deinceps sectari se turbam hominum patiebatur, et non dissimulanter ad eos aiebat, qui se juvari cuperent ipsius opera, futurum ut se præsentem minus impetrarent. Quumque graviter ignominiam hanc ferret, accedens ad

ἀτιμία, προσελθὼν εἶπεν, ὦ Ἀγχισίλαε, μειοῦν μὲν ἄρα σύγε τοὺς φίλους ἠπίστω. καὶ μὴ Δί', εἴη, τοὺς γε βουλομένους ἐμοῦ μείζους φαίνεσθαι· τοὺς δὲ γε αὖξοντας εἰ μὴ ἐπιστάμεην ἀντιτιμᾶν, αἰσχυνοίμην ἄν. καὶ δ' Αὐσανδρὸς εἶπεν, ἴσως σὺ καὶ μᾶλλον εἰκότα ποιεῖς ἢ ἐγὼ ἐπραττον. Τάδε οὖν μοι ἐκ τοῦ λοιποῦ χάρισαι, δπως ἂν μήτ' αἰσχυνοίμην ἀδυνατῶν παρὰ σοὶ μήτ' ἐμποδῶν σοι ὧ, ἀποπέμψόν ποί με. Ὅπου γὰρ ἂν ὧ, πειράσσομαι ἐν καρδίᾳ σοι εἶναι. (10) Εἰπόντος δὲ ταῦτα ἔδοξε καὶ τῇ Ἀγχισίλῳ οὕτω ποιῆσαι, καὶ πέμπει αὐτὸν ἐπ' Ἑλλάσποντον. Ἐκεῖ δὲ δ' Αὐσανδρὸς αἰσθόμενος Σπιθριδάτην τὸν Πέρσην ἐλατούμενον τι ὑπὸ Φαρναβάζου, διαλέγεται αὐτῷ καὶ πείθει ἀποστῆναι ἔχοντα τοὺς τε παῖδας καὶ τὰ περὶ αὐτὸν χρήματα καὶ ἵππους ὡς διακρούσους. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατέλιπεν ἐν Κυζίκῳ, αὐτὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἀναβιβασάμενος ἔκκεν ἄγων πρὸς Ἀγχισίλαν. Ἰδὼν δὲ δ' Ἀγχισίλαος ἥσθη τε τῇ πράξει καὶ εὐθὺς ἀνεπυνθάνετο περὶ τῆς Φαρναβάζου χώρας τε καὶ ἀρχῆς.

11. Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας δ' Τισσαφέρνης ἐπὶ τῇ καταβάντι στρατευματι παρὰ βασιλείῳ προσέειπεν Ἀγχισίλῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἂν ποῖ ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες ἐλάττω τὴν παροῦσαν δύναμιν εἶναι Ἀγχισίλῳ τῆς βασιλείας παρασκευῆς, Ἀγχισίλαος δὲ μάλα φειδῶ τῷ προσωπῳ ἀπαγγεῖλαι Τισσαφέρνει τοὺς πρῆσθαι ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔροι, ὅτι ἐπιτοκῆσας αὐτὸς μὲν πολέμιους τοὺς θεοὺς ἐκτέσχετο, τοῖς δ' Ἑλλήσι συμμαχοὺς ἐποίησεν. Ἦν δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰ στρατεύειν, ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προσέειπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστελλε καὶ Ἰωσι καὶ Αἰολέωσι καὶ Ἑλλήσποντοῖς πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν εἰς Ἥρτσον τοὺς συστρατευομένους. (12) Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν δ' Ἀγχισίλαος, ἢ δὲ Καρία ἀριππος ἦν, καὶ ὅτι ἤγετο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν αὐτὸν ὀρμήσειν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεδιέβασεν ἐκεῖσε, τὸ δ' ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου περιήγαγε πεδίον, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἱππῳ τοὺς Ἑλληνας, πρὶν εἰς τὰ δύς-ιππα ἀφικέσθαι. Ὁ δ' Ἀγχισίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἵεναι εὐθὺς τήναντία ἀποστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο, καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβαλὼν ἀπροδοκῆτως παμπληθῇ χρήματα ἐλάμβανε. (13) καὶ τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἀσφαλῶς διεπορεύετο οὐ πόρῳ δ' ὄντος Δασκυλίου, προϊόντες αὐτῷ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον ἐπὶ λόφον τινά, ὡς προέοιεν τί ταῦμπροσθεν εἴη. Κατὰ τύχην δὲ τινα καὶ οἱ τοῦ Φαρναβάζου ἱππεῖς οἱ περὶ Ραθίνην καὶ Βαγχιὸν τὸν νόθον ἀδελφόν, ὄντες παρόμοιοι τοῖς Ἑλλήσι τὸν ἀριθμὸν, πεμφθέντες ὑπὸ Φαρναβάζου ἤλαυνον καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸν αὐτὸν τοῦ-

Agésilauum : « Tu sane, inquit, Agesi-lae, amicorum auctoritatem imminuere noras. « Illorum profecto, ait ille, quot-quot me majores videri velint : at idem existimo probrosum esse, non me vicissim eos honore prosequi nosse, qui me auctum cupiant. » Et Lysander : « Fortasse tu, inquit, magis decoro consentanea facis, quam ego faciebam. De reliquo tamen hanc mihi gratiam facito, ut aliquo me ableges; ne vel ipse pudore suffundar ob amissam apud te auctoritatem, vel tibi sim impedimento. Nam ubicumque tandem fuero, commodis tuis subservire conabor. » Haec quum Lysander dixisset, visum est etiam Agesi-lao sic agendum esse : adeoque in Hellespontum eum ablegavit. Ibi quum Spithridatem Persam a Pharnabazo nonnihil opprimi comperisset, ad colloquium invitato persuadet, ut cum liberis, pecuniis, quas penes se haberet, et ducentis equitibus deficeret. Ac fortunas quidem hujus alias apud Cyzicum reliquit, ipsum una cum filio ad Agesi-lauum subvehendo perduxit. Is re perspecta, miilice delectatus, vicissim et ipse mox de Pharnabazi regione ac imperio percunctabatur.

Ceterum posteaquam elatus animo Tissaphernes obmissas sibi a rege copias, bellum Agesi-lao denuntiavit, ni Asia ex-cederet : reliqui socii, et omnes qui aderant Lacedaemonii graviter admodum id accidisse sibi praese ferebant, quod impares apparatui regio copias esse ducerent, quas Agesi-laus tunc secum habebat. Agesi-laus autem vultu perquam hilari legatos renuntiare Tissapherni jussit, magnam se ipsi gratiam habere, quod pejerando deos sibi quidem infestos, Gravis vero socios et auxiliares reddidisset. Secundum haec statim militibus edixit, ut ad expeditionem suscipiendam res suas colligerent; oppidis vero, ad quae moturo cum copiis in Cariam accedere necesse erat, denuntiavit, uti venalium rerum forum instruerent. Ionibus quoque, et Aeo-lensibus, et Hellespontiiis per litteras significavit, ut copias secum hac expeditione militaturas Ephesum ad se mitterent. Tissaphernes partim quod a copiis equestribus non instructus esset Agesi-laus, quibus etiam Caria non satis esset apta, partim quod eum sibi succedere putaret ob fraudem, reapse ratus, ipsum in Cariam, hoc est, domicilium suum, impetum facturum : peditatum omnem eo traduxit, equitatu in Maeandri planitiem circumducto. Arbitrabatur enim, se copiis equestribus Graecos proterere prius posse, quam ad loca equitatu non apta pervenissent. Agesi-laus autem, omisso in Cariam itinere, statim copiis in contrarium aver-sis, Phrygiam petiit, copias in itinere obvias secum abdu-xit, oppida subegit, et necopinata irruptione magnam opum copiam cepit. Fuit hoc toto tempore tutum iter Agesi-lai, donec haud procul Dascyllo abesset. Ibi quum equites ipsum praecedentes in collem quendam proveherentur, ut quid ulterius ipsis esset a fronte, prospicerent : forte fortuna Pharnabazi equites, ducibus Rathine ac notho illius fratre Bageo, numero Graecis pares, a Pharnabazo missi, eundem et

τον λόφον. Ἰδόντες δὲ ἀλλήλους οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχοντες, τὸ μὲν πρῶτον ἔστησαν ἀμφοτέροι, οἱ μὲν Ἕλληνας ἵππεις ὥσπερ φαλαγγεῖ ἐπὶ τεττάρων παραταγμένοι, οἱ δὲ βάρβαροι τοὺς πρῶτους οὐ πλέον ἢ εἰς δώδεκα ποιήσαντες, τὸ βάθος δ' ἐπὶ πολλῶν. Ἐπειτα μέντοι πρόσθεν ὤρμησαν οἱ βάρβαροι. (14) Ὡς δ' εἰς χεῖρας ἦλθον, ὅσοι μὲν τῶν Ἑλλήνων ἱπαισάν τινες, πάντες ξυνέτριψαν τὰ δόρατα, οἱ δὲ Πέρσαι κρανείνα καλὰ ἔχοντες ταχὺ δώδεκα μὲν ἵππεις, δύο δ' ἵππους ἀπέκτειναν. Ἐκ δὲ τούτου ἐτρέφθησαν οἱ Ἕλληνας ἵππεις. Βοηθήσαντος δὲ Ἀγησιλάου σὺν τοῖς ὀπλίταις, πάλιν ἀπεχώρουν οἱ βάρβαροι, καὶ [Περσῶν] εἰς αὐτῶν ἀποθήσκει. (15) Γενομένης δὲ ταύτης τῆς ἱππομαχίας, θυομένη τῇ Ἀγησιλᾷ τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ προόδῳ ἀλοδα γίνεταί τὰ ἱερά. Τούτου μέντοι φανέντος στρέψας ἐπορεύετο ἐπὶ θάλατταν. Γινώσκων δὲ ὅτι εἰ μὴ ἱππικὸν ἱκανὸν κτήσαιοτο, οὐ δυνήσοιτο κατὰ τὰ πεδία στρατεύεσθαι, ἔγνω τοῦτο κατασκευαστέον εἶναι, ὥς μὴ δραπετεύοντα πολεμῆν δέοι. Καὶ τοὺς μὲν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε· προσιπὼν δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὄπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὅτι ἐξέσται αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι, ἐποίησεν οὕτω ταῦτα ξυντόμως πράττεσθαι ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως ζητοίη.

16. Ἐκ δὲ τούτου ἐπειδὴ ἔαρ ὑπέβαινε, ξυνήγαγε μὲν ἅπαν τὸ στράτευμα εἰς Ἐφεσον· ἀσκήσαι δ' αὐτὸ βουλόμενος, ἄλλα προῦθηκε ταῖς τε ὀπλιτικαῖς τάξεσιν, ἥτις ὀριστα σωματίων ἔχοι, καὶ ταῖς ἱππικαῖς, ἥτις κράτιστα ἱππεύουσι καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἄλλα προῦθηκεν, ὅσοι κράτιστοι πρὸς τὰ προσήκοντα ἔργα φανείν. Ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια πάντα μεστὰ ἀνδρῶν τῶν γυμναζομένων, τὸν δ' ἵπποδρομον τῶν ἱππαζομένων, τοὺς δ' ἀκοντιστάς καὶ τοὺς τοξότας μελετῶντας. (17) Ἀξίαν δὲ καὶ θήνην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέας ἐποίησεν ἥ τε γὰρ ἀγορὰ ἦν μεστὴ παντοδαπῶν καὶ ἵππων καὶ ὄπλων ὀνίων, οἳ τε χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ χαλκεῖς καὶ οἱ σκυτοτόμοι καὶ οἱ ζωγράφοι πάντες πολεμικὰ ὄπλα κατεσκευάζον, ὥστε τὴν πόλιν ὅντως οἰεσθαι πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. (18) Ἐπεβρώσθη δ' ἂν τις καὶ ἐκεῖνο ἰδὼν, Ἀγησιλαὸν μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπιδόντας καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοντο, τὰ δὲ πολεμικὰ ἀσχοῖεν, πειθαρχεῖν δὲ μελετῶν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἑγαθῶν εἶναι; (19) Ἠγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων βούλην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ληστῶν ἀλίσκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὅρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, μαλακοὺς δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ δαί ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν ἐὼδὸν διοίσειν τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι.

20. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἦδη ἀφ'

ipsi petebant collem. Conspicati se mutuo, quum ne quatuor quidem plethrorum intervallo ab se invicem abessent, primum utrique constitere, Græci quidem equites phalangis instar in quaternos dispositi, barbari vero, in fronte non pluribus quam duodecim collocatis, in altitudine autem multos habentes. Hinc impetum primi barbari fecerunt; quumque ventum ad manus esset, quotquot hostem feriebant Græci, hastas suas universi contrivere; Persæ tragulis cornis instructi, mox equites duodecim, et equos duos interfecere. Tum equitibus Græcis terga dantibus, et opem gravi cum armatura ferente Agesilao, vicissim barbari uno ex suis amisso cessere. Secundum hoc certamen equestre, Agesilao postridie exta consulente, num progrediendum esset, exta lobis caruerunt. Id quum apparuisset, itinere converso ad mare pergebat. Quumque animadverteret, bellum se planis in locis gerere non posse, nisi satis magnas equitum copias pararet, statuit sibi has instruendas esse, ne fugiens in hostem pugnare cogeretur. Itaque delectis ex omnibus istis oppidis, opulentioribus, ut equos alerent, edixit. Quumque futurum denuntiasset, ut quicumque daret equum, et arma, et hominem idoneum, immunis esset a militia: perfecit, ut hæc non aliter quasi compendio quodam facerent, ac si quis alacriter aliquem suo loco moriturum quaereret.

Secundum hæc, ineunte vere, copias universas Ephesum coegit: quumque vellet eas exercere, tum gravis armaturæ cohortibus præmia proposuit, qui scilicet corporibus optimæ comparatis essent; tum equestribus, qui equitandi essent peritissimi. Quin et cetratis, et sagittariis omnibus, quotquot egregie præstare viderentur ea, quæ ipsorum officii ratio posceret, munera constituit. Tum vero gymnasia cuncta viris exercentibus se referta videre erat, refertumque hippodromum iis qui equitabant; jaculatores etiam sagittariosque se exercentes. Itaque factum, ut totum oppidum, in quo forte versabatur, spectatu dignum esset. Nam et forum omnigenis refertum erat equis armisque venalibus, et fabri lignarii, et ærarii, et sutores, et pictores, universi arma bellica parabant: ut reapse belli officinam esse urbem ipsam existimares. Confirmabat hoc quoque alicujus animi, quod primum Agesilaum ipsum, deinde milites ceteros corollis redimitos e gymnasiis abire cerneret, ipsasque corollas Dianæ suspendere. Nam ubi homines religiose deos venerantur, et bellicis in rebus exercentur, et se, ut dicto sint audientes, condocerant: qui non istis consentaneum sit optima spe cuncta plena esse? Quum item existimaret, contemptum hostium robur quoddam in animis ad pugnandum excitare, per præcones edixit, ut capti a prædonibus barbari nudi venderentur. Itaque milites, qui albos quidem eos esse cernerent, quod nunquam exuere se consueverissent, et molles, nullisque laboribus exercitus, quod semper vehiculis uterentur; bellum hoc non aliud fore putabant, ac si prælio cum feminis decernendum esset.

Appetierat jam id tempus, quo anni spatium certatum

οὗ ἐξέπλευσεν ὁ Ἀγχιλαὸς διελθὼν, ὥστε οἱ μὲν περὶ Λύσανδρον τριάκοντα οἰκάδε ἀπέπλευον, διάδοχοι δ' αὐτοῖς οἱ περὶ Ἡριππίδαν παρήσαν. Τούτων Ξενοκλέα μὲν καὶ ἄλλον ἐτάξεν ἐπὶ τοὺς ἵππους, Σκύθην δὲ ἐπὶ τοὺς νεοδαμώδεας ὑπλίτας, Ἡριππίδαν δ' ἐπὶ τοὺς Κυρεῖους, Μίγδωνα δὲ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων στρατιώτας, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εὐθὺς ἡγήσεται τὴν συντομοτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν οὕτω τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοντο ὡς ἀγωνιούμενοι. (21) Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόησε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλούμενον ἐξαπατήσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τοῦ ὄντι ἐμβαλεῖν, καὶ τότε περὶ καθάπερ τὸ πρόσθεν εἰς Καρίαν διεβίβασε καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαϊάνδρου πεδίον κατέστησεν. Ὁ δ' Ἀγχιλαὸς οὐκ ἐβέβηκε, ἀλλ' ὥςπερ προεῖπεν εὐθὺς εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐνέβαλε. Καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ εἵχε, τῇ δὲ τετάρτῃ ἤκον οἱ τῶν πολεμίων ἵπποι. (22) Καὶ τοῦ μὲν ἄρροντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν διαβάντι τὸν Πάκτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι, αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολουθοῦντες ἐσπαρμένους εἰς ἄρπαγην πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Λισσόμενος δὲ Ἀγχιλαὸς, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἵππους. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοηθειαν, ἠθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθεῖσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. (23) Ἐνθα δὲ Ἀγχιλαὸς γινώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὕτω παρεῖν τὸ περὶ αὐτοῦ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην ξυνάβαι, εἰ δύνατο. Σφαγιασάμενος ὧν τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἤγεν ἐπὶ τοὺς παρατεταγμένους ἱππείας, ἐκ δὲ τῶν δηλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἄφ' ἑβης θεῖν ὁμοῖα αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε δρόμον ὑψηλεῖσθαι. Παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἐπομένο. (24) Τούς μὲν δὲ ἱππείας ἐβόησαντο οἱ Πέρσαι ἐπεὶ δ' ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῇ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δ' ἄλλοι ἔφυγον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπακολουθοῦντες αἰρόνσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥςπερ εἰχός, εἰς ἄρπαγην ἐτράποντο· ὁ δ' Ἀγχιλαὸς κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο. Καὶ ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ εὖρε πλέον ἢ ἐβδומήκοντα τάλαντα, καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν, ὅς Ἀγχιλαὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήγαγεν.

25. Ὅτε δ' αὕτη ἡ μάχη ἐγένετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὧν ὥστε ἡττιῶντο οἱ Πέρσαι προδεδοσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Γνούς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περσῶν βασιλεὺς Τισσαφέρνην αἰτίον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ αὐτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας ἀποτέμνει αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ Τιθραύστης πέμπει πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀγχιλαὸν λέγοντας, Ὁ Ἀγχιλαε, ὁ μὲν αἴτιος τῶν πραγμάτων καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔχει τὴν δίκην· βασιλεὺς δὲ ἀξίῳ σέ μὲν ἀποπλεῖν οἰκάδε, τὰς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους οὖσας τὸν ἀργαῖον

a discessu Agesilai e patria. Ea re factum, ut Trigintaviri, quorum princeps erat Lysander, patriam repeterent, eorumque successores, Herippida principe, adessent. Ex his Xenoclem Agesilaus, una cum quodam alio, copiis equestribus praefecit; libertinis, qui armatura gravi utebantur, Seythen; Cyri militibus Herippidam; Migdonem. iussis ab oppidis militibus. Denuntiavit etiam militibus ducturum se statim eos via maxime compendiarum versus hostilis agri partem uberrimam, ut ex ea re tum corpora tum animi ad pugnam praepararentur. Enimvero Tissaphernes haec Agesilaum dicere putabat, volentem rursus dolo se circumvenire, nimirum jam revera facturum in Cariam impetum. Itaque peditatum, uti prius quoque factum erat, in Cariam traduxit, equitatu in Maendri planitie subsistere jussit. At vero Agesilaus, quod praedixerat, praestitit; ac recta Sardianam in regionem impetum fecit. Quumque triduum hoste nullo conspecto, progredederetur, magnam rerum necessarium copiam pro exercitu habebat. Die quarto equites hostium aderant. Tunc Agesilaus impedimentorum praefecto imperavit, ut amne Pactolo trajecto, castra metaretur; hostes autem conspici eos, qui Graecorum agmen sequebantur, hinc inde palatos praedam agere, complures ex eis trucidarent. Quod quum animadvertisset Agesilaus, equites suis opem ferre jussit. Persae quum his auxiliares copias summitti viderent, collegerunt sese, ac universas equestres turmas in aciem explicatas Graecis opposuere. Ibi vero Agesilaus secum ipse cogitans, necdum hostibus peditatum adesse, sibi vero nihil eorum, quae ad bellum paraverat, desesse: opportune se facturum arbitrabatur, si decernere praelio cum hoste posset. Itaque cassis victimis, recta phalangem adversus instructos equites ducebat, mandans ut ex peditibus gravis armaturae quotquot annis decem pubertatem excessissent, secum in hostem cursu ferrentur, jussis itidem cetratis cursu subsequi. Equitatu quoque denuntiat, ut in aciem adversam impetum faceret, se cum copiis universis subsequiturum pollicitus. Exceper impressionem Persae. At ubi simul imminere omnia terribilia vident, acie inclinata, pars statim in flumine cadunt, partim fuga sibi consulunt. Eos subsequuti Graeci, etiam castris hostium potiuntur. Tum vero cetrati, ut fit, ad praedas se converterunt. Agesilaus undique copiis universa tum sua tum hostilia complexus, inter alias opes captas, ex quibus venditis septuaginta talenta excedentem summam coegit, etiam camelis tunc potius est, quas ipse in Graciam abduxit.

Dum haec pugna committeretur, forte Sardibus Tissaphernes erat. Quare factum, ut ipsum Persae insimularent, quasi ab eo deserti proditque fuissent. Itaque quum rex ipse Persarum intellexisset, unius culpa Tissaphernis fieri, quod essent res suae male comparatae, misso Tithrauste, caput homini praecidi jussit. Ea re confecta, legatus ad Agesilaum Tithraustes mittit, qui eum in hanc sententiam compellarent: Belli hujus, Agesilae, tum vobis tum nobis auctor merito supplicio multatus est. Equum autem rex arbitratum esse, ut tu domum naviges, et Asiae civitates, suis

δασμόν αὐτῷ ἀποφέρειν. (26) Ἀποκρινάμενου δὲ τοῦ Ἀγησιλάου οἱ οὐκ ἂν ποιήσειε ταῦτα ἄνευ τῶν οἰκοτελῶν, Σὺ δ' ἄλλα, ἕως ἂν πύθῃ τὰ παρὰ τῆς πόλεως, μεταχώρησον, ἔφη, εἰς τὴν Φαρναβάζου, ἔπειδ' ἡ καὶ ἐγὼ τὸν σὸν ἔχθρον τετιμώρημαι. Ἔως ἂν τοίνυν, ἔφη δ' Ἀγησιλαος, ἐκείσε πορεύομαι, δίδου τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια. Ἐκεῖνός μὲν δὴ δὲ Τιβραύστης δίδωσι τριάκοντα τάλαντα· ὁ δὲ λαβὼν ἔπει ἐπὶ τὴν Φαρναβάζου Φρυγίαν. (27) Ὅντι δ' αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ὑπὲρ Κύμης ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἰκοτελῶν ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ ὅπως γινώσκουσιν καὶ καταστήσασθαι ναύαρχον ὄντινα αὐτὸς βούλοιο. Τοῦτο δ' ἐποίησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοιῷδε λογισμῷ, ὥς εἰ δ' αὐτὸς ἀμφοτέρων ἄρχοι, τό τε πεζὸν πολὺ ἂν ἰσχυρότερον εἶναι, καθ' ἓν οὕσης τῆς ἰσχύος ἀμφοτέροις, τό τε ναυτικόν, ἐπιφανομένου τοῦ πεζοῦ ἐνθαδεῖ. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα δ' Ἀγησιλαος, πρῶτον μὲν ταῖς πόλεσι παρήγγειλε ταῖς ἐν ταῖς νήσοις καὶ ταῖς ἐπιθαλαττιδίοις τριήρεις ποιεῖσθαι ὁπόσας ἑκάστη βούλοιο τῶν πόλεων. Καὶ ἐγένοντο καιναί, ἐξ ὧν αἱ τε πόλεις ἐπηγγέλαντο καὶ οἱ ἰδιῶται ἐποιῶντο χαρίζεσθαι βουλόμενοι, εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. (29) Πείσανδρον δὲ τὸν τῆς γυναικὸς ἀδελφὸν ναύαρχον κατέστησε, φιλότιμον μὲν καὶ ἐρρωμένον τὴν ψυχὴν, ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι ὥς δεῖ. Καὶ Πείσανδρος μὲν ἀπελθὼν τὰ ναυτικὰ ἔπραττεν· ὁ δ' Ἀγησιλαος, ὥςπερ ὤρμησεν, ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲντοι Τιβραύστης, καταμαθεὶν δοκῶν τὸν Ἀγησιλαὸν καταφρονεῖν τῶν βασιλέως πραγμάτων καὶ αὐδαμῇ διανοούμενον ἀπίνειν ἐκ τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλπίδας ἔχοντα μεγάλας αἰρήσειν βασιλεία, ἀπορῶν τί χρῆτο τοῖς πράγμασι, πέμπει Τιμοκράτην τὸν Ῥόδιον εἰς Ἑλλάδα, δοὺς χρυσίον εἰς πεντήκοντα τάλαντα ἀργυρίου, καὶ κελεύει πειρᾶσθαι πιστὰ τὰ μέγιστα λαμβάνοντα δίδοναι τοῖς προεστηκόσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐφ' ὅτε πόλεμον ἐξοίσειν πρὸς Λακεδαιμόνιους. Ἐκεῖνος δ' ἑλθὼν δίδωσιν ἐν Θήβαις μὲν Ἀνδροκλείδῃ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ καὶ Γαλαξιδώρῳ, ἐν Κορίνθῳ δὲ Τιμολάῳ τε καὶ Πολυάνθῃ, ἐν Ἀργεὶ δὲ Κύλωνι τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῖς. (2) Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οὐ μεταλαβόντες τούτου τοῦ χρυσίου θυμῷ πρόθυμοι ἦσαν εἰς τὸν πόλεμον, νομίζοντές γ' ἑαυτῶν ἀρχεσθαι. Οἱ μὲν δὴ δεξιόμενοι τὰ χρήματα εἰς τὰς οἰκείας πόλεις διέβαλον τοὺς Λακεδαιμόνιους· ἐπεὶ δὲ ταῦτας εἰς μῖσος αὐτῶν προήγαγον, συνίστασκαν καὶ τὰς μεγίστας πόλεις πρὸς ἀλλήλας.

3. Γινώσκοντες δὲ οἱ ἐν ταῖς Θήβαις προεστῶτες οἱ εἰ μὴ τις ἄρξει πολέμου, οὐκ ἐβελήσουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι λύειν τὰς σπονδὰς πρὸς τοὺς συμμάχους, πείθουσι Ἀκροῦς τοὺς Ὀπουντίους ἐκ τῆς ἀμφικριθησίμου χώρας Φωκεύσι τε καὶ ἑαυτοῖς χρήματα τελῆσαι, νομί-

utendi legibus impetrata facultate, pristinum regi tributum pendant. Ad ea respondente Agesilao, nunquam se id absque magistratu in patria consensu facturum: Ergo tu, inquit Tithraustes, donec, quid patria tibi denuntiet, intelligas, in Pharnabazi ditionem recedito, quando tuum hostem ego supplicio affeci. Et Agesilao: Da igitur, inquit, commealum exercitui meo, donec eo perveniamus. Itaque Tithraustes triginta persolvit talenta: quibus acceptis Agesilao Phrygiam versus, quæ Pharnabazo parebat, perrexit. Quumque in campo esset supra Cumam sito, a magistratibus e patria quidam missus aderat, qui ferebat, ut etiam classis imperium arbitratu suo caperet ac præfectum classis constitueret, quem ipse vellet. Id ex huiusmodi causa quadam ac ratione Lacedæmonii faciebant: arbitrabantur fore, ut si utrinque idem imperaret, conjunctis ambabus copiis, tum terrestris exercitus longe firmitior esset, tum classis, succurrente huic terrestri, ubi res ita posceret. Ea quum accepisset Agesilao, primum insularis et maritimis oppidis denuntiavit, ut triremes, quot quidem cuique oppido visum esset, ædificaret. Factæ triremes novæ, partim ææ, quas oppida pollicebantur, partim quas homines privati studio gratificandi Agesilao exstruxere, circiter centum viginti. Classi Pisandrum, uxoris suæ fratrem, præfecit, hominem quidem illum laudis cupidum, et præsentis animi, sed imperitiorum tamen instruendi omnia, prout usus postularet. Pisander igitur, digressus a castris, rem classariam tractare cœpit; Agesilao ita, ut instituerat, in Phrygiam contendit.

CAPUT V.

Interim Tithraustes, qui animadvertere sibi videretur, Agesilao regis Persici res spernenti nequaquam esse in animo, Asia excedere, sed potius magnas ipsum, de rege superando, spes concepisæ: suspensus aliquantisper animo, quid potissimum ageret, tandem in Græciam Timocratem Rhodium mittit; datoque huic auro, quod argenti talenta quinquaginta æquaret, operam daret, imperat, ut maximis fidei pignoribus acceptis, id in præsides civitatum distribueret, quo bellum illi Lacedæmonii facerent. Profectus hic in Græciam, Thebis quidem Androclidæ, et Ismenia, et Galaxidoro aurum numerat; Corinthi vero, Timolao et Polyanthi; Argis, Cyloni et ipsius complicitibus. Athenienses quamvis participes auri huius facti non essent, nihilo tamen minus ad bellum propensi erant, quod crederent Lacedæmonios sibi imperare. Itaque quotquot has pecunias acceperant, apud suas civitates Lacedæmonios calumniabantur. Quumque apud has odium illorum excitasset, perfecerunt, ut urbes amplissimæ inter se conspirarent.

Et quia Thebanæ civitatis principes intelligebant, haudquaquam futurum, ut fœdera cum sociis inita Lacedæmonii vellent solvere, nisi quis initium bello faceret: Locris Opuntii persuadent, ut ex agro inter Phocenses et Thebanos controverso pecunias sibi cogerent; quod existimarent, si id

ζοντες τοὺς Φωκίαις τούτου γενομένου ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὐκ ἐλεύσθησαν, ἀλλ' εὐθὺς οἱ Φωκεῖς ἐμβαλόντες εἰς τὴν Λοκρίδα πολλὰ πλάσια χρήματα ἔλαβον. (4) Οἱ οὖν περὶ τὸν Ἀνδροκλείδαν ταχὺ ἐπεισαν τοὺς Θηβαίους βοηθεῖν τοῖς Λοκροῖς, ὥς οὐκ εἰς τὴν ἀμφισβητήσιμον, ἀλλ' εἰς τὴν ὁμολογουμένην φίλην τε καὶ σύμμαχον εἶναι Λοκρίδα ἐμβαδολογούντων αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν Φωκίδα ἐδύον τὴν γῶραν, εὐθὺς οἱ Φωκεῖς πέμπουσι πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα καὶ ἡξίουσιν βοηθεῖν αὐτοῖς, διδάσκοντες ὥς οὐκ ἤρξαντο πολέμου, ἀλλ' ἀμυνόμενοι ἦλθον ἐπὶ τοὺς Λοκρούς. (5) Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι ἄσμενοι ἐλαθόν πρόωπον στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, πάλαι ὀργιζόμενοι αὐτοῖς τῆς τε ἀντιλήψεως τῆς τοῦ Ἀπολλωνίου δεκάτης ἐν Δεκελείᾳ καὶ τοῦ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ μὴ ἐβελήσαι ἀκολουθήσαι. Ἠτιδόντο δ' αὐτοὺς καὶ Κορινθίους πείσαι μὴ συστρατεύειν. Ἀνεμινθήσκοντο δὲ καὶ ὥς θύειν τ' ἐν Αὐλίδι τὸν Ἀγχιλαῶν οὐκ εἶων καὶ τὰ τεθυμένα ἱερὰ ὥς ἐρρίψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ καὶ ὅτι οὐδ' εἰς τὴν Ἀσίαν ξυνεστράτευον Ἀγχιλαῶν. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ καλὸν καιρὸν εἶναι τοῦ ἐξάγειν στρατιάν ἐπ' αὐτοὺς καὶ παύσαι τῆς εἰς αὐτοὺς ὕβρεως· τὰ τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καλῶς σφίσιν ἔβην, κρατούντος Ἀγχιλαῶν, καὶ ἐν τῇ Ἐλλάδι οὐδένα ἄλλον πόλεμον ἐμποδὼν σφίσιν εἶναι. (6) Οὕτω δὲ γιγνοσκούσης τῆς πόλεως τῶν Λακεδαιμονίων προῦρξάν μὲν οἱ ἔφοροι ἔφαινον, Λυσάνδρον δ' ἐξέπεμψαν εἰς Φωκίας καὶ ἐκέλευσαν αὐτοὺς τε τοὺς Φωκίαις ἄγοντα παρῆναι καὶ Οἰταίους καὶ Ἠρακλειώτας καὶ Μηλιάς καὶ Ἀνιᾶνας εἰς Ἀλιάρτον. Ἐκείσε δὲ καὶ Πανστανίαις, ὥσπερ ἐμελλεν ἡγεῖσθαι, ξυνετίθετο παρέσεσθαι εἰς βρὶτὴν ἡμέραν, ἔχων Λακεδαιμονίους τε καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους τῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὁ μὲν Λυσάνδρος τὰ τε ἄλλα τὰ κελευόμενα ἔπραττε καὶ προσέτι Ὀρχομενίους ἀπέστρεψε Θηβαίους. (7) Ὁ δὲ Πανστανίας, ἐπεὶ τὰ διαβητήρια ἐγένετο αὐτῷ, καθιζόμενος ἐν τῇ Τεγείᾳ τοὺς τε ξενηγούς διέπειπε καὶ τοὺς ἐκ τῶν περιουκίδων πόλειον στρατιώτας περιέμενον. Ἐπεὶ γὰρ μὴν δόλῃ τοῖς Θηβαίοις ἐγένετο ὅτι ἐμβαλοῖεν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὴν γῶραν αὐτῶν, πρέσβεις ἐπέμψαν Ἀθηναῖς λέγοντας τάδε·

8. Ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἃ μὲν μέμνησθε ἡμῖν ὥς ψηφισαμένων γλαυπὰ περὶ θυμῶν ἐν τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου, οὐκ ὀρθῶς μέμνησθε· οὐ γὰρ ἡ πόλις ἐκεῖνα ἐψηφίσατο, ἀλλ' εἰς ἀνὴρ ἔειπεν, ὃς ἔτυχε τότε ἐν τοῖς συμμάχοις καθήμενος. «Ὅτε δὲ παρεκάλουν ἡμᾶς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, τότε ἅπαντα ἡ πόλις ἀπεψηφίσατο μὴ συστρατεύειν αὐτοῖς. Δι' οὗκ ἔχουσιν ὀργιζόμενοι ἡμῖν τῶν Λακεδαιμονίων, δίκαιον ἐναινοῦμεν βοηθεῖν ὑμᾶς τῇ πόλει ἡμῶν. (9) Πολλοὶ δ' ἐτι μάλλον ἄξιον μὲν ὅσιν τῶν ἐν ἄστει ἐγένεσθε, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἰέναι. Ἐκείνοι γὰρ καταστήσαντες ὑμᾶς εἰς οἰκονομίαν καὶ εἰς ἔχθραν τῷ δήμῳ, ἀρκεῖται πολλὰ δύναμει ὥς ὑμῖν σύμμαχοι παρέσσαν ὑμᾶς τῇ πόλει ὥστε τὸ μὲν ἐπ' ἐκείνους

fieret, Phocenses Locridem invasuros. Neque spes eos sua fellit. Nam mox Phocenses in Locridem irruentes, pecuniam multo majorem eis ademerunt. Tum Androclidae adherentes celeriter Thebanis persuaserunt, opem Locris esse ferendam; non jam illos in regionem controversam, sed in eam Locridem, quae se Thebanis amicam federatamque profiteretur, impetum fecisse. Thebanis igitur e contrario Phocidem invadentibus, et eorum populantibus agrum, mox Phocenses Lacedaemonem legatos mittunt, opem exposcunt, non belli se auctores esse docent, qui sui defendendi causa profecti adversus Locros essent. Enimvero Lacedaemonii peribentes occasionem movendi adversus Thebanos belli arripuerunt, jam olim eis infensi, quod apud Deceleam Apollinis decumam sibi vindicassent, et quod adversus Piraeum sequi Lacedaemonios noluissent. Hanc quoque culpam in eos conferebant, quod Corinthiis auctores extitissent, ne in eadem expeditione se Lacedaemoniis adjungerent. Succurrebat itidem animis, quod non solum in Aulide rem divinam Agesilaum facere prohibuissent, verum etiam mactatas hostias de ara deiecissent: eosdem Agesilai in Asiam ducentis signa sequi neitiquam voluisse. Tempus ipsum peropportuno se nactos arbitrabantur ducendi adversus eos copias, et reprimendae ipsorum contra se insolentiae: quippe res in Asia secundas esse, Agesilao rerum potente, nec ullum sibi aliud in Graecia bellum esse impedimento. Haec quomodo esset civitatis Lacedaemoniorum sententia, copias decreverunt Ephori, et Lyndrum Phocensibus miserunt, jussum Phocenses ipsos, et Cleaeos, et Heraeleotas, et Melienses, et Enianes adducere, cumque his apud Haliartum praesto esse. Nam istie etiam Pausanias, hujus belli dux, se ad diem constitutum una cum Lacedaemoniis, ceterisque Peloponnesiorum sociis adfuturum condixerat. Lyander quum alia sibi imperata faciebat, tum etiam Orchomenios a fide Thebanorum avertit. At Pausanias, posteaquam de educendis copiis facta re sacra perlitavit, apud Tegeam subsistebat, ac partim conductitii militis duces hinc inde mittebat, partim finitimorum oppidorum milites operiebatur. Interea facti certiores Thebani, Lacedaemonios ipsorum fines invadere, legatos Athenas mittunt, qui haec dicerent:

« Quod de nobis querimini, Athenienses, quasi dura quaedam sub belli finem adversus vos decreverimus, haud recte facitis. Nam id decretum non a republica nostra factum, sed ab uno prolatus homine fuit, qui tunc federatorum in consensu erat. Quo vero tempore Lacedaemonii nos adversus Piraeum invitabant, tum universa res publica, decreto promulgato, esse juvandos eo bello Lacedaemonios negavit. Quare quum non minima ex parte vestri causa nobis illi succenseant, aequum censuimus esse, vos civitati nostrae opem non denegare. Quin et longe ducimus aequius, ex vobis eos potissimum, quotquot eratis in urbe, cupidis animis Lacedaemonios invadere. Nam illi statu reipublicae vestrae paucorum in dominationem converso, et odio populi contra vos concitato, deinde magnis cum copiis, velut socii vestri, venientes, multitudini plebeiae vos objecerunt. Itaque quod ad ipsos attinet, jamdudum periissetis: quod

εἶναι ἀπολώλετε, ὃ δὲ ὄπλις οὗτος ὑμᾶς ἔσωσε. (10) Καὶ μὴν οἱ μὲν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βούλοισθ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἦν πρότερον ἐκέκτησθε ἀναλαβεῖν πάντες ἐπιστάμεθα· τοῦτο δὲ πῶς μᾶλλον εἰκὸς γενέσθαι ἢ εἰ αὐτοὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀδικουμένοις βοηθοῖτε; Ὅτι δὲ πολλῶν ἀρχοῦσι, μὴ φοβηθῆτε, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τοῦτο θαρσύνετε, ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ ὑμεῖς ὅτε πλείστον ἤρχεσθε, τότε πλείστους ἐχθροὺς ἐκέκτησθε. Ἄλλ' ἔως μὲν οὐκ εἶχον ὅποι ἀποσταίεν, ἐκρυπτον τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐχθραν· ἐπεὶ δὲ γε Λακεδαιμόνιοι προέστησαν, τότε ἔφησαν οἱ ἀπὸ ὑμῶν ἐγγίνωσκον. (11) Καὶ νῦν γε, ἂν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς ξυνασπιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμονίοις, εὖ ἴσται, ἀναφανήσονται πολλοὶ οἱ μισοῦντες αὐτούς. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγομεν, ἐὰν ἀναλογισθῆτε, αὐτίκα γνώσεσθε. Τίς γὰρ ἤδη καταλείπεται αὐτοῖς εὐμενής; οὐκ Ἀργεῖοι μὲν αἰεὶ ποτε δυσμενεῖς αὐτοῖς ὑπάρχουσιν; (12) Ἡλεῖοι γε μὴν νῦν ἱσπερήμενοι καὶ χώρας πολλῆς καὶ πόλεων ἐχθροὶ αὐτοῖς προσγεγέννηται. Κορινθίους δὲ καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς τί φῶμεν, οἳ ἐν μὲν τῇ πρὸς ὑμᾶς πολέμῳ μᾶλα λιπαροῦμενοι ὑπ' ἐκείνων πάντων καὶ πόνων καὶ κινδύνων καὶ τῶν δαπανημάτων μετείχον, ἐπεὶ δ' ἐπραΰξαν ἂ ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, ποίας τῆ ἀρχῆς ἢ τιμῆς ἢ πόλεων χρημάτων μεταδεδώκασιν αὐτοῖς; ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰλωτας ἀρμοστὰς ἀξιοῦσι καθεστάναι, τῶν δὲ συμμάχων ἐλευθέρων ὄντων, ἐπεὶ εὐτύχησαν, δεσπόται ἀναπεφύνασιν. (13) Ἀλλὰ μὴν καὶ οὗς ὑμῶν ἀπέστησαν φανεροὶ εἰσὶν ἐξηπατηκότες· ἀντὶ γὰρ ἐλευθερίας διπλὴν αὐτοῖς δουλείαν παρεσχέχασιν· ὑπὸ τε γὰρ τῶν ἀρμοστῶν τυραννοῦνται καὶ ὑπὸ δέκα ἀνδρῶν, οὗς Λύσανδρος κατέστησεν ἐν ἐκάστη πόλει. Ὅ γε μὴν τῆς Ἀσίας βασιλεὺς καὶ τὰ μέγιστα αὐτοῖς συμβαλλόμενος εἰς τὸ ὑμῶν κρατῆσαι νῦν τί διάφορον πάσχει ἢ εἰ μεθ' ὑμῶν κατεπολέμησεν αὐτούς; (14) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς, ἐὰν ὑμεῖς αὖ προστῆτε τῶν οὕτω φανερώς ἀδικουμένων, νῦν ὑμᾶς πολὺ ἤδη μεγίστους τῶν πώποτε γενέσθαι; ὅτε μὲν γὰρ ἤρχεσθε, τῶν κατὰ θάλατταν μόνον δήπου ἡγείσθε· νῦν δὲ πάντων καὶ ἡμῶν καὶ Πελοποννησίων καὶ ὧν πρόσθεν ἤρχεσθε καὶ αὐτοῦ βασιλέως τοῦ μεγίστου δύναμιν ἔχοντος ἡγεμόνες ἂν γένοισθε. Καίτοι ἤμεν πολλοὺ ἀξιοὺ καὶ ἐκείνους σύμμαχοι, ὥς ὑμεῖς ἐπίστασθε· νῦν δὲ γε εἰκὸς τῷ παντὶ ἐβρωμενέστερος ὑμῖν συμμαχῆν ἢ τότε Λακεδαιμονίοις· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ νησιωτῶν ἡμᾶς ἢ Συρακοσίων οὐδ' ὑπὲρ ἀλλοτρίων, ὥσπερ τότε, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀδικουμένων βοηθήσομεν. (15) Καὶ τοῦτο μέντοι χρὴ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἡ Λακεδαιμονίων πλεονεξία πολὺ εὐκαταλυτωτέρα ἐστὶ τῆς ὑμετέρης γενομένης ἀρχῆς. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἔχοντες ναυτικὸν οὐκ ἐχόντων ἤρχεσθε, οὗτοι δὲ ὀλίγοι ὄντες ἀλλοτρίων ὄντων καὶ οὐδὲν χεῖρον ὀπισθιμένον πλεονεκτοῦσι. Ταῦτ' οὖν λέγομεν ἡμεῖς· εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι νομίζομεν ἐπὶ πολλὸ μείζω ἀγαθὸν παρακαλεῖν ὑμᾶς τῇ ὑμετέρᾳ πόλει ἢ τῇ ὑμετέρᾳ.

autem conservati estis, id huic plebi vestrae debetur. Enimvero cupere vos, Athenienses, imperium pristinum recuperare, nemo nostrum nescit. At qui fieri possit hoc commodius quam si per injuriam læsis a Lacedæmonis auxilio fueritis? Neque vobis idcirco metuendum est, quod illi multis imperent, sed potius eam ob causam animis fidentibus estolet. Nam cogitare debetis, vos quoque tum temporis, quum in plurimos vobis imperium esset, plurimos itidem hostes habuisse. Nimrum quousque non erant ad quos deficerent, hostilem erga vos animum occultabant: sed ubi se Lacedæmonii duces præbuere, tum scilicet, quæ esset ipsorum de vobis sententia, declararunt. Nunc quoque si palam et vos et nos ostenderimus, adversus Lacedæmonios socia nos arma conjungere: sat scitote, multos apparituros, qui eos oderint. Vera nos dicere, statim intelligetis si rem cum animis vestris expenditis. Nam quis jam reliquus est, qui benevolo sit in eos animo? An non Argivi semper eis infesti sunt? Accesserunt hostes recentes Elei, magna et agri et oppidorum parte multati. Quid de Corinthiis, Arcadibus, Achæis dicendum erit? qui quidem in eo, quod gestum adversus vos est, bello vehementer ab iis universis rogati laborum, periculorum, voluptuum in partem venerunt: posteaquam Lacedæmonii, quæ voluerant, perfecere, quodnam quæso vel imperium, vel honorem, vel opes cum his communicarunt? Nimrum helotes dignos arbitrantur, quos urbium prætores constituant; sociorum vero, ingenuorum scilicet hominum, posteaquam fortuna sunt usi prospera, dominos se declarant. Quin illos etiam, quos ab amicitia vestra dijunxerunt, deceptos ab iis esse constat. Etenim pro libertate, duplicem eis servitutem imposuerunt: nam et ab oppidorum prætoribus, et a decemviris, quos Lysander qualibet in urbe constituit, indigna tyrannide premuntur. Asiæ quidem regi, qui plurimum eis adjumento fuit, ut suo vos imperio subjicerent, quid aliud accidit modo, quam si et ipse bello vobiscum eos oppressisset? Nonne ergo fore consentaneum est ut si vos jam duces iis præbueritis, qui adeo manifestis injuriis affecti sunt, longe modo potentissimi omnium, qui unquam existerunt, evadatis? Nam quo tempore vos rerum potiebamini, maritimum fere solummodo principatum habebatis: at nunc et omnium nostrum, et Peloponnesiorum, et eorum, quibus olim præeratis, et ipsius denique regis, cujus amplissima est potentia, duces constituemini. Atqui nos Lacedæmonii federati maximo eis eramus usui, quod vos non ignoratis. Nunc tamen vero est simile, nos omnino firmioribus animis vos sequuturos, quam tunc sequuti Lacedæmonios simus. Nec enim vel insulanorum gratia, vel Syracusanorum, vel omnino in aliena causa, quod tunc factum fuit, sed in nostra, injuste qui læsi simus, opem feremus. Hoc quoque sciendum est, statum hunc Lacedæmoniorum, potiore conditione reliquorum, everti posse multo facilius quam imperium illud, quod vos obtinuistis. Nam vos a navalibus copiis instructi, in non instructos imperium habebatis: at hi perpauci numero supra ceteros, longe ipsis plures, nec quidquam deterius armis instructos, semet efferunt. Atque hæc quidem dicimus nos. Illud quidem certe scire debetis, Athenienses, existimare nos, ad ea vos invitari a nobis, quæ reipublicæ vestræ plus allatura sint boni, quam nostræ. »

16. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπάύσατο. Τῶν δ' Ἀθηναίων πᾶς πολλοὶ μὲν ζυνηγῶρουσι, πάντες δ' ἐψηφίσκοντο βοηθεῖν αὐτοῖς. Θρασύβουλος δὲ ἀποκρινάμενος τὸ ψήφισμα καὶ τοῦτο ἐνεδείκνυτο, ὅτι ἀτειχίστου τοῦ Πειραιῶς ὄντος ὅμοις παρακινδυνεύουσιεν χάριτα αὐτοῖς ἀποδοῦναι μεῖζονα ἢ ἔλαθον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, οὐ ζυνεστρατεύσατε ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ γε μεθ' ὑμῶν μαχόμεθα ἐκείνοις, ἂν ᾖωσι ἐφ' ὑμᾶς. (17) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι ἀπελθόντες παρεσκευάζοντο ὡς ἀμυνόμενοι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς βοηθήσαντες. Καὶ μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι ἐμελλον, ἀλλὰ Πausanίας μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο εἰς τὴν Βοιωτίαν τὸ τε οἶκόν τε ἔχων στρατεύμα καὶ τὸ ἐκ Πελοποννήσου, πλὴν Κορίνθιοι οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἔχων τὸ ἀπὸ Φωκίων καὶ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν κατ' ἐκείνα χωρίων στρατεύμα, ἔβη τὸν Πausanίαν ἐν τῷ Ἀλιατρῷ γεινόμενος. (18) Πᾶσι δὲ οὐκέτι ἡσυχίαν ἔχον ἀνέμενε τὸ ἀπὸ Λακεδαιμόνιος στρατεύμα, ἀλλὰ σὺν οἷς εἶχεν ἦε πρὸς τὸ τεῖχος τῶν Ἀλιατρίων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπαίθειεν αὐτοὺς ἀρίστασθαι καὶ αὐτονόμους γίγνεσθαι ἐπεὶ δὲ τῶν Θηβαίων τινὲς ὄντες ἐν τῷ τείχει διεκόλυον, προσέβηκε πρὸς τὸ τεῖχος. (19) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι, δρόμῳ ἐδοκίμουν οἱ τε δολίται καὶ οἱ ἱππεῖς. Ὅποτερα μὲν οὖν, εἴτε λαθόντες τὸν Λύσανδρον ἐπέπεσον αὐτῷ εἴτε καὶ κισθόμενος προσιόντας ὡς κρατήσων ὑπέμενον, ἀδελφὸν τοῦτο δ' οὖν σαφές, ὅτι παρὰ τὸ τεῖχος ἡ μάχη ἐγένετο καὶ τρύπιον ἔστηκε πρὸς τὰς πύλας τῶν Ἀλιατρίων. Ἐπεὶ δ' ἀποθνήσκοντος Λυσάνδρου ἔρυσαν οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ ὄρος, ἐδίωκον ἐξωμμένους οἱ Θηβαῖοι. (20) Ὡς δὲ ἄνω ᾗδ' ἦσαν διώκοντες καὶ δυσχωρία τε καὶ στενωπορία ὑπελάμβανεν αὐτοὺς, ὑποστρέψαντες οἱ ἐπλήται ἠκοντίζον τε καὶ ἐβάλλον. Ὡς δὲ ἔπεισον αὐτῶν οὗο ἢ τρεῖς οἱ πρῶτοι καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐπεκυλινδρουν πέτρους εἰς τὰ κάταντες καὶ πολλῇ προθυμίᾳ ἐνέκειντο, ἐτρέψθησαν οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τοῦ κατάντους καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν πλείους ἢ διακόσιοι. (21) Ταῦτα μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οἱ Θηβαῖοι ἠθύμουν, νομίζοντες οὐκ ἐλάττω κακὰ πεπονθέναι ἢ πεποιηθέναι τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ἐπεὶ ἤσθοντο ἀπεληλυθότας ἐν νυκτὶ τοὺς τε Φωκέας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οἵκαδ' ἐκάστους, ἐκ τούτου δὲ μεῖζον ἐφρόνουσι ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Πausanίας ἀνευρίνετο ἔχων τὸ ἐκ Λακεδαιμόνιος στρατεύμα, πάλιν αὖ ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ ἠγούντο εἶναι, καὶ πολλὴν ἔρασαν σιωπὴν τε καὶ ταπεινότητα ἐν τῷ στρατεύματι εἶναι αὐτῶν. (22) Ὡς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ τε Ἀθηναῖοι ἐλθόντες συμπαρετάξαντο ὅ τε Πausanίας οὐ προσῆγεν οὐδὲ ἐμάχετο, ἐκ τούτου τὸ μὲν Θηβαίων πολλὴ μεῖζον φρόνημα γίγνεται· δὲ Πausanίας συγκαλέσας πολέμαρχους καὶ πεντηκοντῆρας ἐβούλευτο πότερον μάχην ζυνάπτει ἢ ὑπόσπονδον τὸν τε Λύσανδρον ἀνακρίει καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας. (23) Λογίζόμενος δ' ὁ Πausanίας καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τέλει Λακεδαιμόνιον ὡς Λύσανδρος τετελευτηκώς εἶη καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ στρατεύμα ἡττημένον

His expositis, legatus Thebanus dicendi finem fecit. Ea vero complures ex Atheniensibus probata suadebant, omnes ferendam Thebanis opem decernebant. Quumque plebscitum hoc Thrasybulus responsi loco eis exposuisset, id etiam significabat: populum Atheniensem, tametsi Piræus nec dum muris cinctus esset, nihilominus suo periculo majorem Thebanis gratiam referre conaturum, quam ipse beneficium acceperat. Nam vos Thebani, ait, expeditioni adversus nos haud interfuistis: at nos vobiscum adversus Lacedæmonios pugnabimus, si quidem vos bello petiverint. Itaque Thebani domum profecti, ad defensionem se comparabant: Athenienses, ad opem eis ferendam. Nec Lacedæmonii quidem amplius cunctabantur, sed rex Pausanias cum Laconicis domo productis, ac Peloponnesi copiis in Boeotiam pergebat. Soli Corinthii eos non sequebantur. Interea Lysander, qui Phocensium, Orchomeniorum, hisque vicinorum oppidorum ducebat copias, prius ad Haliartum, quam Pausanias, praesto fuit. Quumque jam eo venisset, quiescere non poterat, neque missum a Lacedæmonio exercitum expectabat: sed cum iis, quos habebat, militibus ad Haliartiorum moenia pergens illis primum suadebat, a Thebanis uti deficeret, seque in libertatem assererent. Id vero quum Thebani quidam in oppido fieri prohibuissent, muro copias admovit. Ea re Thebani audita, cursu, ad ferendas suppetias, cum gravis armaturæ peditibus et equitum copiis Haliartum contendunt. Utrum vero in Lysandrum clam ipso inciderint, an potius animadvertens ille Thebanos adventare, substitit, quasi qui sibi victoriam polliceretur, incertum est. Hoc constat, ad ipsa moenia pugnatum, et tropæum ad portas Haliartiorum constitutum fuisse. Lysandro interfecto quum ad montem reliqui fugerent, acriter Thebani eos persequuntur. Quum vero in montis cacumen evasisset persequendo, tum in delatos ad angusta transitque difficilia loca gravis armaturæ pedites se convertunt, et iaculis ac telis eos feriunt. Ubi autem duos vel tres, qui erant in fronte, ceciderunt et in reliquis per loca declivia Lacedæmonii saxa devolverunt, magnaue cum abacritate animorum eos urserunt, Thebani ab adverso monte in fugam versi ac plus ducenti occisi sunt. Itaque eo die mesti fuerunt, quod non minus se detrimento accepisse quam intulisse ducerent. Postridie quum Phocenses et ceteros omnes noctu domum quosque suam profugisse comperissent, majores ob rem gestam animos sumebant. At ubi Pausaniam cum Laconicis copiis conspexere, ingenti se rursus in periculo esse arbitrabantur, adeoque magnum in ipsorum exercitu silentium, animorumque dejectionem fuisse, commemorabant. Sed quum postridie non solum Athenienses ad eos venissent, seque cum ipsis in acie conjunxissent, verum etiam Pausanias exercitum non adduceret, neque praelii copiam faceret: tum vero credere plurimum Thebanis animi. Pausanias autem ubi polemarchos et militum quinquagenorum praefectos convocavit, manumne consereret, an per inducias Lysandrum et alios cum ipso casos tolleret, deliberabat. Quumque tam Pausanias ipse, quam ceteri Lacedæmoniorum magistratus secum reputarent, Lysandrum occubuisse, milites, quos habuerat,

ἀποκεχωρήκοι, καὶ Κορίνθιοι μὲν παντάπασιν οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς, οἱ δὲ παρόντες οὐ προθύμως στρατεύοντο· ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ὡς τὸ μὲν ἀντίπαλον πολὺ, τὸ δὲ αὐτῶν ὀλίγον εἶη, τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οἱ νεκροὶ ὑπὸ τῇ τεύχει ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρείττοσιν οὖσι διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν πύργων βράδιον εἶη ἀνελεῖσθαι· διὰ οὖν πάντα ταῦτα ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖσθαι. (24) Οἱ μέντοι Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι οὐκ ἂν ἀποδοῖεν τοὺς νεκροὺς, εἰ μὴ ἐφ' ᾧτε ἀπέναι ἐκ τῆς χώρας. Οἱ δὲ ἀσμενοὶ τε ταῦτα ἤκουσαν καὶ ἀνελάμβοντο τοὺς νεκροὺς ἀπῆσαν ἐκ τῆς Βοιωτίας. Τούτων δὲ πραχθέντων οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀθύμως ἀπῆσαν, οἱ δὲ Θηβαῖοι μάλᾳ ὑβριστικῶς, εἰ καὶ μικρὸν τις τῶν χωρίων τοῦ ἐπιβαίη, παίοντες ἐδίωκον εἰς τὰς δόους. Αὕτη μὲν δὴ οὕτως ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων διελύθη. (25) Ὁ μέντοι Πausanias ἐπεὶ ἀφίκετο οἶκαδε, ἐκρίνετο περὶ θανάτου. Κατηγορουμένου δ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὑστερήσειεν εἰς Ἀλῖαρτον τοῦ Λυσάνδρου, ξυνθέμενος εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρέσεσθαι, καὶ ὅτι ὑποσπόνδους ἄλλ' οὐ μάχῃ ἐπείρατο τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, καὶ ὅτι τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων λαβὼν ἐν τῇ Πειραιεὶ ἀνῆκε, καὶ πρὸς τούτοις οὐ παρόντος ἐν τῇ δίκῃ, θάνατος αὐτοῦ κατεγνώσθη· καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν, καὶ ἐτελεύτησε μέντοι ἐκεῖ νόσῳ. Κατὰ μὲν οὖν τὴν Ἑλλάδα ταῦτ' ἐπράχθη.

BIBAIION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ δὲ Ἀγισίλαος ἐπεὶ ἀφίκετο ἄμα μετοπίρῳ εἰς τὴν τοῦ Φαρναβάζου Φρυγίαν, τὴν μὲν χώραν ἔκαε καὶ ἐπόρθει, πόλεις δὲ τὰς μὲν βίᾳ, τὰς δ' ἐκούσας προσελάμβανε. (2) Λέγοντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου ὡς εἰ ἔλθοι πρὸς τὴν Παφλαγονίαν σὺν αὐτῷ, τὸν τῶν Παφλαγόνων βασιλεῖα καὶ εἰς λόγους ἄξει καὶ ξύμμαχον ποιήσοι, προθύμως ἐπορεύετο, πάλαι τούτου ἐπιθυμῶν, τοῦ ἀφιστάναι τι ἔθνος ἀπὸ βασιλέως.

3. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ἦλθεν Ὀτys καὶ ξύμμαχίαν ἐποίησάτο· καὶ γὰρ καλούμενος ὑπὸ βασιλέως οὐκ ἀναβεδήκει. Πείσαντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου κατέλιπε τῷ Ἀγισίλῳ Ὀτys χιλίους μὲν ἱππείας, δις χιλίους δὲ πελταστάς. (4) Χάριν δὲ τούτων εἰδὼς Ἀγισίλαος τῷ Σπιθριδάτῃ, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Σπιθριδάτα, οὐκ ἂν δόξης Ὅτι τὴν θυγατέρα; Πολύ γε, ἔφη, μᾶλλον ἢ ἐκείνος ἂν λάβοι φυγάδος ἀνδρὸς βασιλέων πολλῆς καὶ χώρας καὶ δυνάμεως. Τότε μὲν αὖν ταῦτα μόνον ἐρρήθη περὶ τοῦ γάμου. (5) Ἐπεὶ δ' Ὀτys ἔμελλεν ἀπέναι, ἦλθε πρὸς τὸν Ἀγισίλαον ἀσπασόμενος. Λόγου δὲ ἤρξατο ὁ Ἀγισίλαος παρόντων τῶν τριάκοντα, μεταστησάμενος τὸν Σπιθριδάτην,

ΧΕΥΟΜΗΝ.

victos profugisse, Corinthios prorsus sequi noluisse, ceteros, qui aderant, non satis alacres esse hac in militia; præterea et quod maximum esset, hostium equitatum magnum esse, suum exiguum; occisorum cadavera sub ipsis jacere mœnibus, ut jam ne victoribus quidem, propter vim hostium de turribus, ea tollere sit proclive: de hisce causis omnibus decreverunt, interfectorum corpora per inducias esse tollenda. At Thebani negaverunt ea se reddituros alia conditione, quam ut finibus suis Lacedæmonii excederent. Ea res perlubenter audita, sublatisque cadaveribus, e Bœotia discessum. Atque his ita gestis, abiire mœsti Lacedæmonii. Thebani autem petulanter admodum, si quis vel parumper in villas divertisset, cædendo ad vias usque persequerentur. Hic ejus expeditionis Lacedæmoniorum exitus fuit. Enimvero Pausanias, posteaquam domum rediit, capitis iudicium subiit. Quumque accusaretur, quod serius Lysandro apud Haliartum præsto fuisset, quamvis conventum inter ipsos esset, ut ad eundem diem eo venirent; quod per inducias, non commissa pugna conatus fuisset tollere mortuorum cadavera; quod Atheniensium populum captum in Pirææ dimisisset; quod denique iudicio se non stitisset, capitis damnatus fuit. Ipse Tegeam fuga se recepit, atque istic morbo extinctus est. Hæc tum in Græcia gesta sunt.

LIBER IV.

CAPUT I.

Agasilas autem, posteaquam sub autumnum Pharnabazi Phrygiam ingressus esset, agrum incendiis ac populationibus infestabat, urbes partim vi partim deditione spontanea sibi adjungebat. Quumque diceret Spithridates, se, si ad Paphlagoniam secum accederet, perfecturum, ut Paphlagonum rex in colloquium societatemque veniret: lubens hanc protectionem suscepit, jamdudum cupiens aliquam nationem a fide regis avertere.

Quum ventum in Paphlagoniam esset, aderat Otys, et sedus inibat. Etenim a rege Persico arcessitus, ad eum profectus non fuerat. Deinde suasu Spithridatæ Agasilao mille quidem equites reliquit Otys, cetratos autem bis mille. Ob eam rem quam gratias habebat Spithridatæ Agasilas: Dic mihi, ait, mi Spithridata, num Otyi filiam uxorem dares? Multo quidem lubentius, subjecit ille, quam Otys, amplæ ditionis et copiarum imperio præpotens, filiam exulis duceret. Hæc tum de nuptiis hisce tantum facta est mentio. Quum autem discessurus Otys esset, Agasilao salutaturus adiit. Ibi sermonem hunc in præsentia Trigtavirum, Spithridata remoto, Agasilas occipit: Dic mihi, ait, mi Oty, quo genere

(6) Ἀέξον μοι, ἔφη, ὦ Ὀτυ, ποίου τινὸς γένους ἐστὶν ὁ Σπιθριδάτης; Ὁ δ' εἶπεν ὅτι Περσῶν οὐδενὸς ἐνδεέστερος. Τὸν δ' οὖν, ἔφη, ἐώρακας αὐτοῦ ὡς καλὸς ἐστὶ; Τί δ' οὐ μέλλω; καὶ γὰρ ἐσπεράς ἔννευσιπνον αὐτῷ. Τούτου μὲν φησι τὴν θυγατέρα αὐτῷ καλλίονα εἶναι. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Ὀτυς, καλὴ γὰρ ἐστὶ. 7. Καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη, εἴπει φίλος ἦμιν γενέσθαι, συμβουλεύσασθαι ἂν σοι τὴν παιδα γενέσθαι γυναῖκα, καλλίστην μὲν οὖσαν, οὗ τί ἄνδρι ἤδισον; πατὴρ δ' εὐγενεστάτου, δυνάμει δ' ἔργου τοσαύτην, ὅς ὑπὸ Φαρναβάζου ἀδικηθεὶς οὗτω τιμωρεῖται αὐτὸν ὥστε φυγὰς πάσης τῆς γῆρας, ὡς δόξας, πεποιήκεν. 8. Εὐ ἴσθι μέντοι, ἔφη, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνον ἐλθρὸν ὄντα δύναιτο τιμωρεῖσθαι, οὕτω καὶ φίλον αὐτῷ εὐεργετῆν ἂν δύνατο. Νομίξει δὲ τούτων προαβέντων μὴ καίνοι ἂν σοι μόνον κηδεστὴν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους Λακεδαιμονίους, ἡμῶν δ' ἡγορευμένων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἁλλήν Ἑλλάδα. (9) Καὶ μὴν μεγαλειωτέρως γε σοῦ, εἰ ταῦτα πράττοις, τίς ἂν ποτε ἤγχιαι; πόαν γὰρ νῦμφην πώποτε τοσοῦτοι ἱπταῖς καὶ πέπτασται καὶ ὀπλίται προῦπερ ἦσαν ὅσοι τὴν σὴν γυναῖκα εἰς τὸν σὸν οἶκον προπέμψαν ἂν; (10) Καὶ δ' Ὀτυς ἐπήρετο, Δοκούντα δ', ἔφη, ὦ Ἀγχισίλας, καὶ Σπιθριδάτη ταῦτα λέγεις; Μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ Ἀγχισίλας, ἐκεῖνος μὲν ἐμὲ γε οὐκ ἐκέλευσε ταῦτα λέγειν ἐγὼ μέντοι, καίπερ ὑπεργαίρων, ὅταν ἐλθρὸν τιμωρῶμαι, ποῦ μὴδ' ἴδον μοι δοκῶ ἡδεσθαι, ὅταν τι τοῖς φίλοις ἀγαθὸν ἐξευρίσκω. (11) Τί οὖν, ἔφη, οὐ πυθάνη; εἰ καὶ ἐκεῖνός βουλομένη ταῦτ' ἐστί; Καὶ δ' Ἀγχισίλας, ἴτε, ἔφη, θύειε, ὦ Ἡριππίδα, καὶ διδάσκατε αὐτὸν βουλιθῆναι ἄπερ ἡμεῖς. 12. Οἱ μὲν δὴ ἀναστάντες ἐδίδασκον. Ἐπει δὲ διέτρίβον, βούλει, ἔφη, ὦ Ὀτυ, καὶ ἡμεῖς δεδρὸ καλέσωμεν αὐτόν; Πολύ γ' ἂν οὖμαι μάλιστα ὑποσὺν πεισθῆναι αὐτόν γ' ὑποπὼν ἄλλων ἁπάντων. Τα τούτου δὲ ἐκάλει ὁ Ἀγχισίλας τὸν Σπιθριδάτην τε καὶ τοὺς ἄλλους. 13. Προσιόντων δὲ εὐθὺς εἶπεν ὁ Ἡριππίδας, Τὰ μὲν ἅλλα, ὦ Ἀγχισίλας, τὰ βεβήντα τί ἂν τις μακρολογήσῃ; τῶς δὲ λέγει Σπιθριδάτης πᾶν ποιεῖν ἂν ἡδέως ὅ, τι σοι δοκοῖ. 14. Ἐμοὶ μὲν τούτων, ὁ Ἀγχισίλας ἔφη, δοκεῖ σέ μὲν, ὦ Σπιθριδάτα, τύχη ἀγαθὴ διδοῖαι Ὅτου τὴν θυγατέρα, σὲ δὲ λαμβάνειν. Τὴν μέντοι παιδα πρό ἥρος οὐκ ἂν δύναίμεθα περὶ ἀγαγεῖν. Ἀλλὰ νῦν μὰ Δ', ἔφη ὁ Ὀτυς, κατὰ ἡμέτερον ἥδη ἂν πέμπωτο, εἰ σὺ βούλοιο. 15. Ἐκ τούτου δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἐπὶ τούτοις ἀπέπεμπον τὸν Ὀτυν.

Καὶ εὐθὺς ὁ Ἀγχισίλας, εἴπει ἔγνω αὐτὸν σπεύδοντα, πρῶτον πηχίσας καὶ Καλλίαν Λακεδαιμόνιον κελύσας ἀπαγαγεῖν τὴν παιδα, αὐτὸς ἐπὶ Δασκυλίῳ ἐπορεύετο, ἐνθα καὶ τὰ βασιλῆα ἦν Φαρναβάζω, καὶ κῶμαι περὶ αὐτὰ πόλιν καὶ μεγάλα καὶ ἀφύονα ἔργουσι τὰ ἐπιτήδεια. καὶ θῆραι αἱ μὲν ἐν περιειρημένοις παραδείσοις, αἱ δὲ καὶ ἀναπηπταμένοις τόποις, πάγκαλαι. (16) Περιέρχεται δὲ καὶ ποταμὸς παντοδαπῶν ἰχθύων πλήρης ἦν δὲ καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τοῖς ὀρνιθεῖσιν δυνάμενοις.

natus est Spithridates? Et ille : Natus est, inquit, genere apud Persas nulli secundo. At filium ipsius, quam sit elegans, vidisti? Quid ni? ait. Heri enim cum eo conatus sum. At perhibent ei filiam hoc ipso formosiorē esse. Profecto admodum pulchra est, respondet Oty. Hanc ego, subiecit Agesilaus, quando nobis amicus esse cepisti, auctor essem, ut puellam uxorem duceres : primum longe formosissimam, quo quid esse marito jucundius possit? deinde natam patre apprimē nobili, tantaque potentia praedito, ut injuriis Pharnabazi lesus, eas de ipso pernas sumat, ut eum, ceu vides, universa ditioe sua fugitivum expulerit. Itaque sat scito, inquit, eum, perinde ac hostem illum ulcisci potuit, etiam hominem amicum afficere beneficiis posse. Planeque velim existimes, si haec fiant, non illum modo tibi socerum fore, sed et me, et Lacedaemonios ceteros; quumque nos Graeciae principatum obtineamus, omnem praeterea Graeciam. At enim si haec facias, quis unquam te magnificentius uxorem duxerit? quam enim sponsam tot equites, cetrati, gravis armaturae pedites unquam deduxerunt, quot hanc uxorem tuam nunc domum tuam sunt deducturi? Tum Oty Agesilaum interrogans : Haecine, inquit, etiam Spithridate probantur, quae dicis? Et ille : Profecto, inquit, mi Oty, non ille me jussit haec dicere : sed ego, tametsi mirifice gaudeam, quoties de hoste pernas sumo, longatamen majore mihi voluptate frui videor, quum quid amicis boni reperio. Cur igitur, inquit Oty, non sciscitaris, an haec ille velit? Et Agesilaus : Abite vos, ait, Herippida, et hominem edocete, ut eadem, quae nos, velit. Tum illi surgentes Spithridate rem exponebant; quumque nonnihil intercederet morae : Visne, inquit Agesilaus, nū Oty, nos etiam huc ipsum arcessamus? Nimirum multo facilius, ait, a te illum persuasum iri arbitror, quam a ceteris omnibus. Tum deinde Spithridatem Agesilaus cum reliquis arcessit. Quumque illi accederent, Herippidas : Cetera quidem, ait, mi Agesilae, quae dicta sunt, quid prolixè commemorari necesse fuerit? hoc Spithridate verbum extremum fuit, perhibenter se facturum, quidquid tibi videatur. Igitur mihi videtur, inquit Agesilaus, ut tu quidem, Spithridata, quod felix faustumque sit, Otyi filiam des uxorem : tu vero eam, Oty, ducas. Puella tamen ante vernum tempus itinere terrestri a nobis ad te deduci non poterit. At enim, subiecit Oty, mari ad me profecto mitti poterit, si quidem ita tu velis. Secundum haec datis acceptisque dextris, Oty dimissus fuit.

Quumque propterea hominem Agesilaus intellexisset, statim instructa trieme, datoque Callie Lacedaemonio avehende puellae negotio, Dascylium ipse profectus est, quo in loco regia Pharnabazi erat, et circum eam vici frequentes, ampli, copia connectus abundantes. Erant et perantona venationes partim in hortis undique septis, partim patetibus in locis. Circumfluebat etiam annis plenus omnigenis piscibus. Nec deerat ingens volatiliū copia, iis qui uti aucupio poterant. Hic igitur in hibernis mansit, et partim

Ἐνταῦθα μὲν δὴ διεχέμαζε, καὶ αὐτόθεν καὶ σὺν προνομαῖς τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ λαμβάνων. (17) Καταφρονητικῶς δέ ποτε καὶ ἀφυλάκτως διὰ τὸ μηδὲν πρότερον ἐσθλάθαι λαμβανόντων τῶν στρατιωτῶν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπέτυχεν αὐτοῖς ὁ Φαρνάβας κατὰ τὸ πεδίον ἐσπαρμένοις, ἄρματα μὲν ἔχων δύο δρεπανηφόρα, ἵππεις δὲ ὡς τετρακοσίους. (18) Οἱ δ' Ἕλληνες ὡς εἶδον αὐτὸν προσελαύνοντα, ξυνέδραμον ὡς εἰς ἑπτακοσίους· ὁ δ' οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ προστησάμενος τὰ ἄρματα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἵππευσιν ὀπισθεν γενόμενος, ἐκέλευσεν θλαίνειν εἰς αὐτούς. (19) Ὡς δὲ τὰ ἄρματα ἐμβαλόντα διεσχέδασε τὸ ἀθρόον, ταχὺ οἱ ἵππεις κατέβαλον ὡς εἰς ἑκατὸν ἀνθρώπους, οἱ δ' ἄλλοι κατέφυγον πρὸς Ἀγησίλαον· ἐγγὺς γὰρ ἔτυχεν σὺν τοῖς ὀπλίταις ὢν. (20) Ἐκ δὲ τούτου τρίτῃ ἢ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αἰσθάνεται ὁ Σπιθριδάτης τὸν Φαρνάβαν ἐν Καυῇ κώμῃ μεγάλη στρατοπεδεύομενον, ἀπέχοντα στάδια ὡς ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ εὐθὺς λέγει πρὸς τὸν Ἡριππίδαν. (21) Καὶ ὁ Ἡριππίδας ἐπιθυμῶν λαμπρόν τι ἐργάσασθαι, αἰτεῖ τὸν Ἀγησίλαον ὀπλίτας τε εἰς διςχιλούς καὶ πελταστὰς ἄλλους τοσούτους καὶ ἵππείας τοὺς τε Σπιθριδάτου καὶ τοὺς Παφλαγόνας καὶ τῶν Ἑλλήνων ὀπόσους πείσειεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ὑπέσχετο αὐτῷ, ἐθύετο καὶ ἄμα δαίτη καλλιερησάμενος κατέλυσε τὴν θυσίαν. Ἐκ δὲ τούτου δειντήσαντας παρήγγειλε παρεῖναι πρόσθεν τοῦ στρατοπέδου. Σκότους δὲ γενομένου οὐδ' οἱ ἡμίσεις ἐκάστων ἐξῆλθον. (23) Ὅπως δὲ μὴ, εἰ ἀποτρέποιο, καταγελῶν αὐτοῦ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἐπορεύετο σὺν ἡ εἰς δύναμις. (24) Ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ, τῆς μὲν προφυλακῆς αὐτοῦ Μυσῶν ὄντων πολλοὶ ἐπέσον, αὐτοὶ δὲ διαφεύγουσι, τὸ δὲ στρατόπεδον ἀλίσκεται, καὶ πολλὰ μὲν ἐκπώματα καὶ ἄλλα δὴ οἷα Φαρναβάζου κτήματα, πρὸς δὲ τούτοις σκεύη πολλὰ καὶ ὑποζύγια σκευοφόρα. (25) Διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι μὴ εἰ που κτασταίῃ, κυκλωθεὶς πολιορκεῖτο, ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς χώρας ἐπῆει, ὥς περ οἱ νομάδες, καὶ μάλᾳ ἀφανίζων τὰς στρατοπεδεύσεις. (26) Ἐπεὶ δὲ τὰ ληφθέντα χρήματα ἀπήγαγον οἱ τε Παφλαγόνες καὶ ὁ Σπιθριδάτης, ὑποστήσας Ἡριππίδας ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς ἀφείλετο ἅπαντα τὸν τε Σπιθριδάτην καὶ τοὺς Παφλαγόνας, ἦν δὲ πολλὰ ἀπαγάγοι τὰ αἰχμάλωτα τοῖς λαφυροπώλαις. (27) Ἐκεῖνοι μὲντοι ταῦτα παθόντες οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' ὡς ἀδικηθέντες καὶ ἀτιμασθέντες νυκτὸς συσκευασάμενοι ὄχοντο ἀπίντες εἰς Σάρδεας πρὸς Ἀριαίον, πιστεύσαντες, ὅτι καὶ ὁ Ἀριαῖος ἀποστάς βασιλεὺς ἐπολέμησεν αὐτῷ. (28) Ἀγησίλαω μὲν δὴ τῆς ἀπολείψεως τοῦ Σπιθριδάτου καὶ τοῦ Μεγαβάτου καὶ τῶν Παφλαγόνων οὐδὲν ἐγένετο βαρύτερον ἐν τῇ στρατείᾳ.

29. Ἦν δέ τις Ἀπολλοφάνης Κυζικηνὸς, δὲ καὶ Φαρναβάζω ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ ξένος ὢν καὶ Ἀγησίλαω κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐξενώθη. Οὗτος οὖν εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς οἰοίτο συναγαγεῖν αὐτῷ ἂν εἰς λόγους περὶ φιλίας Φαρναβάζον. Ὡς δ' ἤκουσεν αὐτοῦ, σπονδὰς λαβὼν καὶ δεξιὰν παρῆν ἄγων τὸν Φαρνάβα-

indidem, partim prædas actum suos educendo, commeatum exercitui parabat. Quumque milites aliquando contemptis hostibus, et incaute commeatum quærerent, quod ante id temporis adversi nihil eis accidisset; forte Pharnabazus in eos per planitiem sparsos, cum duobus falcatis curribus, et quadringentis equitibus incidit. Eum Græci adequantem conspicati, ad septingentos celeriter unum in globum coiverunt. Ille nihil cunctatus, constitutis in fronte curribus, quos ipse a tergo cum equitatu subsequebatur, agi eos in hostem jussit. Posteaquam immissi currus globum Græcorum disjecerunt, mox equites ad centum homines prosternebant; ceteri fuga se ad Agesilaum recepere, qui cum gravi armatura non procul aberat. Secundum hæc tertio vel quarto die Spithridates castra Pharnabazum habentem amplo in vico, cui nomen Cave, plus minus centum sexaginta stadiis abesse comperit, ac mox ea de re certiorum Herippidam facit. Qui quidem patridi præclari facinoris cupidus, gravis armaturæ pedites ad bis mille, totidemque cetratos, et Spithridatæ Paphlagonumque equites ab Agesilao postulat, denique Græcorum, quoscumque permovere suadendo posset. Hos quum Agesilao promississet, exta consulit. Quumque sub vesperam perlitasset, sacrificii finem fecit. Post illa milites cœnatos adesse pro castris jussit. Tenebris ingruentibus, ne dimidia quidem singulorum pars egressa est. Ne tamen, si reverteretur in castra, ludibrio reliquis Trigtaviris esset, cum ea, quam habebat, militum manu profectus est. Ubi prima luce castra Pharnabazi aggressus fuit, collocati ante ea custodes Mysi magna ex parte trucidati sunt: fugiunt Persæ; castra multis cum poculis, et aliis rebus, supellectile præsertim Pharnabazi, magna impedimentorum copia, jumentis impedimenta venientibus capiuntur. Etenim quod sibi metueret, ne sicubi subsisteret, circumdatus obsideretur, nomadum instar alias aliam regionis partem adibat, et castrorum metationes, quantum poterat, occultabat. Quum deinde res captas Paphlagonες et Spithridates aveherent, collocatis Herippidas alcubi cohortium manipulorumque ductoribus, omnia Spithridatæ ac Paphlagonibus ademit, ut magnam mancipiorum copiam manubiarum venditoribus afferret. At illi, posteaquam hoc eis accidit, non tulerunt: sed ut injuria contumeliaque affecti, rebus suis noctu collectis, Sardes ad Ariæum se contulerunt, habita ei fide propterea, quod etiam ipse aliquando defecerat, ac bellum cum rege gesserat. Agesilao quidem ista Spithridatæ, Megabati, Paphlagonum desertione nihil hac in expeditione gravius accidit.

Ceterum Cyzicenus quidam erat Apollophanes, cui jam olim cum Pharnabazo hospitii necessitudo erat, et hoc fere tempore in hospitii necessitudinem admissus ab Agesilao fuerat. Is Agesilao significavit, existimare se, posse opera sua Pharnabazum in colloquium de ineunda amicitia adduci. Ea ro audita, induciis ac fide ab Agesilao acceptis, Pharna-

ζον εἰς συγκαίμενοι χωρίον. (30) Ἐνθα δὲ Ἀγχιλαῖος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τριάκοντα χαμαὶ ἐν πόσῃ τινὶ κατακαίμενοι ἀνέμενον· ὁ δὲ Φαρναβάζος ἤκεν ἔχον στολὴν πολλὴν χρυσοῦ ἄξιον. Ὑποθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θεραπόντων βραπτά, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ῥιγύνη ἐντροφῆται, ἔρῳν τοῦ Ἀγχιλαίου τὴν φαυλότητα· κατεκλίθη οὖν καὶ αὐτὸς ὥσπερ εἶχε χαμαί. (31) Καὶ πρόβα μὲν ἀλλήλους χάριεν προσεῖπαν, ἔπειτα τὴν δεξιὰν προσείναντος τοῦ Φαρναβάζου ἀντιπροὔτεινε καὶ ὁ Ἀγχιλαῖος. Μετὰ δὲ τούτῳ ῥῥετο λόγος ὁ Φαρναβάζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος· (32) Ὡς Ἀγχιλαῖε καὶ πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος καὶ σύμμαχος ἐγενόμην, καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν τὸ ὑμέτερον χρήματα παρέχων ἰσχυρόν ἐποίησα, ἐν δὲ τῇ γῇ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλατταν καταδύσκον τοὺς πολεμίους. Καὶ διπλοῦν ὥσπερ Τισσαφέρνης οὐδὲν πόσιπέ μοι οὔτε παύσασκας οὐτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔροισ' ἂν καταγρησάσαι. (33) Τοιούτος δὲ γενομένου νῦν οὕτω διακείμαι ὑφ' ὑμῶν οὐδὲ δαίμων ἔχω ἐν τῇ ἐμαυτοῦ γῷ, εἰ μή τι ὧν ἂν ὑμεῖς λίπητε ζυγιάζομαι, ὥσπερ τὰ θηρία. Ἄ δέ μοι ὁ πατήρ καὶ οἰκήματα καλὰ καὶ παραδείσους καὶ δένδρων καὶ θηρίων μεστὸς κατέλιπεν ἐφ' οἷς εὐφραίνομαι, τὰυτα πάντα βροτὶ τὰ μὲν κατακακαυμένα· τὰ δὲ κατακακαυμένα. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ ὅτια μήτε τὰ δίκαια, ὑμεῖς δὲ διδάξατέ με ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδοῦναι. (34) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δὲ τριάκοντα πάντες μὲν ἐπηρεύοντο αὐτὸν καὶ ἐσιώπωντο· ὁ δὲ Ἀγχιλαῖος χρόνῳ ποτὶ εἶπεν, Ἄλλ' οἶμαι μὲν σε, ὦ Φαρναβάζε, εἰδέναι ὅτι καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι ξένοι ἀλλήλοις γίνονται ἄνθρωποι. Οὗτοι δὲ, ὅταν αἱ πόλεις πολεμῶσι γένωνται, σὺν ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς ἐξενωμένοις πολεμοῦσι, καὶ ἂν οὕτω τῶντων, ἐστὶν ὅτε καὶ ἀπέκτειναν ἀλλήλους. Καὶ ἡμεῖς σὺν νῦν βασιλεὶ τῷ ὑμετέρῳ πολεμῶντες πάντα ἡννακασμένα τὰ ἐκείνου πολέμῳ νομίζεις σοὶ γε μέντοι φίλοι γενέσθαι περὶ παντὸς ἂν ποιησάμεθα. (35) Καὶ εἰ μὲν ἀλλὰ ξασθία σε ἔδει ἀντὶ δεσπότου βασιλέως ἡμᾶς δεσπότης, οὐκ ἂν ἔρωγέ σοι συνδούλευον· νῦν δὲ ἔξεστί σοι μεθ' ἡμῶν γενόμενῳ μηδὲνα προσκυνῶντα μηδὲ δεσπότην ἔχοντα ζῆν καρπούμενον τὰ ἑαυτοῦ. (36) Καίτοι ἐλεύθερον εἶναι ἐγὼ μὲν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι τῶν πάντων χρημάτων. Οὐδὲ μέντοι τούτῳ σε κελεύσωμεν, πένητα μὲν ἐλεύθερον δ' εἶναι, ἀλλ' ἡμῖν συμάχους γρόμενον αὐξάνει μὴ τὴν βασιλείῃς, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀρχήν, τοὺς νῦν δουλοῦλους σοι κατατρεφόμενον, ὥστε τοὺς ὑπηκόους εἶναι. Καίτοι εἰ ἅμα ἐλεύθερός τ' εἴης καὶ πλούσιος γέναιοι, τίος ἂν δέοιο μὴ οὐχὶ πάμπαν εὐδαίμων εἶναι; (37) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Φαρναβάζος, ἀπλῶς ὑμῖν ἀποκρίνωμαι ἅπερ ποιήσω; Πρέπει γοῦν σοι. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἐὰν βασιλεὺς ἄλλον μὲν στρατηγὸν πέμπῃ, ἐμὲ δὲ ὑπήκοον ἐκείνου τάττῃ, βουλήσομαι ὑμῖν καὶ φίλος καὶ σύμμαχος εἶναι· ἐὰν

bazum ad locum constitutum adduxit. In eo jam Agesilaus, et adjuncti ei Trigintaviri, in gramine humi decumbentes, Pharnabazum opperiebantur. At is veniebat amictu maximi pretii ornatus: quumque ministri pulvinos subtiles substernerent, in quos se molliter Persae collocant; conspecto vili cultu Agesilai, deliciis illis uti prae verecundia noluit. Quapropter et ipse ita, uti vestitus erat, humi se reclinavit. Deinde dicta primum utrinque salute, mox dextram Pharnabazo porrigente, suam vicissim ei porrexit Agesilaus. Eo peracto, Pharnabazus, qui natu grandior esset, ita loqui coepit: « Ego vobis, Agesilae, vosque Lacedaemonii omnes, qui adestis, amicus et federatus fui, quo tempore bellum adversus Athenienses gerebatis; neque tantum classem vestram suppeditionis pecuniis corroboravi, verum etiam ipse in terra ex equo vobiscum pugnans, hostes usque in ipsum mare persequabar. Neque vero accusare me potestis, quasi unquam Tissaphernis more duplici erga vos animo vel in sermone vel factis fuerim. Talem quum me gesserim, eo nunc a vobis redactus sum, ut ne caena quidem mihi mea in ditione sit reliqua, nisi forte bestiarum instar id colligam, quod a vobis sit relictum. Omnia quae relictia mihi a patre acceperam, aedificia pulchra, horti arboribus ac feris repleti, quibus animum oblectabam, nunc partim excisa, partim exusta video. Proinde si, quid aequum sanctumque sit, ego non intelligo; vos me velim doceatis, quo pacto existimari debeat, haec ab hominibus referendae gratiae non ignaris proficisci. » His dictis, Trigintaviri omnes verecundia ducti silebant. Agesilaus vero, quum et ipse aliquid tantum silentium tenuisset, in hanc sententiam respondit: « At enim, Pharnabaze, non ignorare te arbitror, etiam Graecis in urbibus hospitiorum necessitudines inter homines contrahi; qui tamen, ubi bellum inter urbes ipsas geri coeptum est, una cum sua quisque patria hospitibus bellum faciunt: ac si res ita ferat, nonnumquam mutuo se hospites occidunt. Eadem ratione nos quoque bellum adversus regem vestrum gerentes, necesse fuit omnia, quae ipsius essent, hostilia ducere: licet tecum amicitiam colere summopere cuperemus. Quod si tibi pro rege domino commutandi nos essemus, quos dominorum deinde loco haberes, equidem tibi nequaquam hac in parte quidquam consulerem. Nunc tibi licet, si quidem nobiscum te velis conjungere, neminem summissee veneranti, neminem agnoscanti dominum, ita vivere, tuis ut rebus nihilominus fruire. Atqui liberum esse opibus ego universis antefendum arbitror. Nec interim id nos volumus, ut liber quidem, at pauper sis, sed ut societate nostra fretus, non regis, sed tuum imperium propages, ac redactis in potestatem tuam hoc tempore conservis, loco subditorum eis utare. Quod si pariter et liber sis, et opulentus fias: quid tibi defuerit, quo minus plane sis beatus? » Num ergo vobis, inquit Pharnabazus, simpliciter, quid facturus sim, respondeam? Id vero te decet, subiecit Agesilaus. Quod si rex, ait, praetorem alium miserit, cui me jubeat dicto audientem esse, vobis et amicus et socius esse volam. Sin me praesce cum imperio jusserit, quandoqui-

μέντοι μοι τὴν ἀρχὴν προσάττη, τοιοῦτόν τι, ὡς εἴκοι, φιλοτιμία ἐστὶ, εὖ χρὴ εἰδέναι ὅτι πολεμήσω ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι ἄριστα. (38) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀγησίλαος ἐλάβετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ εἶπεν, Εἴθ', ὦ λῶστε, σὺ τοιοῦτος ὢν φίλος ἡμῖν γένοιο. Ἐν δ' οὖν, ἔφη, ἐπίστω, ὅτι νῦν τε ἀπειμὶ ὡς ἂν δύνωμαι τάχιστα ἐκ τῆς χώρας τῆς σῆς, τοῦ τε λοιποῦ, καὶ πόλεμος ἦ, ἕως ἂν ἐπ' ἄλλον ἔχωμεν στρατεῦσθαι, σοῦ τε καὶ τῶν σῶν ἀφεξόμεθα.

39. Τούτων δὲ λεχθέντων διέλυσε τὴν σύνοδον. Καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπήει, ὁ δὲ ἐκ τῆς Παραπίτας υἱὸς αὐτοῦ, καλὸς ἔτι ὢν, ὑπολειφθεὶς καὶ προσδραμὼν, Ξένον σε, ἔφη, ὦ Ἀγησίλαε, ποιοῦμαι. Ἐγὼ δέ γε δέχομαι. Μέννησός νυν, ἔφη. Καὶ εὐθὺς τὸ παλτόν, εἶχε δὲ καλὸν, ἔδωκε τῷ Ἀγησίλαῳ. Ὁ δὲ δεξάμενος, φάλαρα ἔχοντος περὶ τῷ πῶπῳ Ἰδαίου τοῦ γραφέως πάγκαλα, περιελὼν ἀντέδωκεν αὐτῷ. Τότε μὲν οὖν ὁ παῖς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον μετεδίωκε τὸν πατέρα. (40) Ὡς δ' ἐν τῇ τοῦ Φαρναβάζου ἀποδημίᾳ ἀποστερῶν ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀρχὴν φυγάδα ἐποίησε τὸν τῆς Παραπίτας υἱόν, τὰ τ' ἄλλα ὁ Ἀγησίλαος ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ, καὶ ἐρασθέντος αὐτοῦ τοῦ Εὐάλκου υἱὸς Ἀθηναίου, πάντ' ἐποίησεν ὅπως ἂν δι' ἐκεῖνον ἐγκριθεῖν τὸ στάδιον ἐν Ὀλυμπίᾳ, μέγιστος ὢν τῶν παιδῶν.

41. Καὶ τότε δὴ, ὥσπερ εἶπε πρὸς τὸν Φαρνάβαζον, εὐθὺς ἀπεπορεύετο ἐκ τῆς χώρας σχεδὸν δὲ καὶ ἔαρ ἤδη ὑπέφαιναν. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας πεδὶον κατεστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ τῆς Ἀστυρηνῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, καὶ ἐκεῖ πρὸς ᾧ εἶχε ξυνέλεγε πανταχόθεν παμπληθὲς στράτευμα. Παρεσκευάζετο γὰρ πορευσόμενος ὡς δύναται ἀνωτάτω, νομίζων ὅποσα ὀπίσθεν ποιήσαιο ἰθὺν πάντα ἀποστήσειν βασιλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἀγησίλαος μὲν δὴ ἐν τούτοις ἦν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ σαφῶς ἤσθοντο τὰ τε χρήματα ἐληλυθότα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς μεγίστας πόλεις ξυνεστηκυίας ἐπὶ πολέμῳ πρὸς ἑαυτούς, ἐν κινδύνῳ τε τὴν πόλιν ἐνόμισαν καὶ στρατεῦειν ἀναγκαῖον ἡγήσαντο εἶναι. (2) Καὶ αὐτοὶ μὲν ταῦτα παρεσκευάζοντο, εὐθὺς δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἀγησίλαον πέμπουσιν Ἐπικυδίδαν. Ὁ δ' ἐπεὶ ἀφίκετο, τὰ τε ἄλλα διηγείτο ὡς ἔχοι καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπιστέλλει αὐτῷ βοηθεῖν ὡς ἐπὶ τῇ πατρίδι. (3) Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐπεὶ ἤκουσε, χαλεπῶς μὲν ἠνεγκεν, ἐνθυμούμενος ὅλων τιμῶν καὶ ὅλων ἐλπίδων ἀποστεροῖτο, ὅμως δὲ συγκαλέσας τοὺς συμμάχους ἐδήλωσε τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως παραγγελλόμενα, καὶ εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι βοηθεῖν τῇ πατρίδι· ἂν μὲντοι ἐκεῖνα καλῶς γένηται, εὖ ἐπίστασθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες σύμμαχοι, ὅτι οὐ μὴ ἐπιλάβωμαι ὑμῶν, ἀλλὰ πάλιν παρέσομαι πράξων ὢν ὑμεῖς δεῖσθε. (4) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν

dem hujusmodi quiddam est, uti videtur, gloriæ cupiditas, omnino scitote, me pro mea virili bellum adversus vos fortissime gesturum. Ea verba quum audisset Agesilaus, Pharnabazi manu prehensa : « Utinam, inquit, vir optime, quum talis sis, amico te utamur. Unum quidem hoc scito, me jam quanta celeritate potero, tuis e finibus excessurum; ac deinceps, tametsi bellum inter nos geretur, fore tamen, ut quam diu supererit alius, quem bello petamus, abs te rebusque tuis abstineamus. »

His dictis, finem is congressus habuit. Et jam equo consenso Pharnabazus abibat, quum ejus ex Parapita filius, etiamnum amabilis, nonnihil remanens et ad Agesilaum adcurrens : Jus, ait, hospitii tecum, Agesilae, jungo. Tum ille : Accipio vero, inquit. At memineris, ait alter : statimque spiculum, quod sane pulchrum erat, Agesilao dedit. Id quum accepisset Agesilaus, quia phaleris ornatum equum pulcherrimis Idæus pictor habebat, eas detractas vicissim puero donavit. Qui tum quidem in equum insiliens, patrem est insequutus. Ceterum deinceps, quum per absentiam Pharnabazi erepto frater imperio filium hunc Parapitæ in exilium egisset, non solum Agesilaus ceteris in rebus eum fovit, sed etiam amante ipso quendam Atheniensis Eualcis filium, nihil non fecit ut is ipsius causa Olympicum in stadium admitteretur, quanquam inter pueros maximus esset.

Agesilaus, uti Pharnabazo facturum se dixerat, statim ex ipsius finibus discessit. Neque jam procul ver aberat. Ubi Thebes in campum pervenit, propter Astyrenæ Dianæ fanum castra posuit : atque istic præter eum, quem habebat, exercitum, ampliores ex omnibus locis copias cogebat. Nam ita se parabat, ut quam posset longissime sursum progrediretur, existimans se effecturum, ut nationes omnes, quotquot a tergo relinqueret, desciscerent ab rege.

CAPUT II.

Hic tum conatus Agesilai erat, quum Lacedæmonii, plane cognito, missas esse pecunias in Græciam, urbesque maximas ad opprimendum ipsos bello conspirasse, versari rempublicam suam in periculo arbitrabantur, et expeditionem necessario suscipiendam esse. Ad eam se comparabant, simulque ad Agesilaum Epicydiam mittunt. Is posteaquam ad eum venit, quum aliarum rerum statum exponerebat, tum hoc etiam, mandare ipsi rempublicam, ut quamprimum patriæ laturus suppetias adesset. Ea re Agesilaus audita, graviter quidem ille ferre, quum secum ipse quantis honoribus, quantaque spe dejiceretur, expenderet; sed advocatis ad concionem sociis, quid respublica mandaret, illis indicavit et ostendit necessarium omnino esse, ut auxilium patriæ feratur. Quod si res, inquit, ex gerentis ex animi sententia, certo scitote, socii, nequaquam futurum ut vestri obliviscar, sed iterum ad vos revertar, peracturum ea quæ vos cupitis. » Hæc audientes, multi fortissimè

ἐδάκουσαν, πάντες δ' ἐφ' ἤρσαντο βοηθεῖν μετ' Ἀγχιλάου τῇ Λακεδαίμονι· εἰ δὲ καλῶς τάξει γένοιτο, λαθόντες αὐτὸν πάλιν ἔκειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (5) Καὶ οἱ μὲν δὴ συνεσκευάζοντο ὡς ἀκολουθήσοντες. Ὁ δ' Ἀγχιλάος ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ κατέλειπεν Εὐξενον ἀρμυρστὴν καὶ ψρουρούς παρ' αὐτῷ οὐκ ἔλαττον τετρακισχίλιων, ἵνα δύναίτο διασώζειν τὰς πόλεις· αὐτὸς δὲ ὄρων ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν μένειν ἐπεθύμουν μᾶλλον ἢ ἐφ' Ἑλληνας στρατεῦσθαι, βουλόμενος ὡς βελτίστους καὶ πλείστους ἀγειν μεθ' ἑαυτοῦ, ἅλλα προύθηκε ταῖς πόλεσιν, ἧτις ἀρίστον στρατεύμα πέμποι, καὶ τῶν μισθοφόρων τοῖς λοχαγοῖς, ὅστις εὐσπλότατον λόγον ἔχων συστρατεύοιτο καὶ δπλιτῶν καὶ τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. Προεῖπε δὲ καὶ τοῖς ἱππάρχοις, ὅστις εὐσιπποτάτην καὶ εὐσπλοτάτην τάξιν παρέχοντο, ὡς καὶ τοῦτοις νικητήριον δώσω. (6) Τὴν δὲ κρίσιν ἐφ' ἡ ποιήσῃ, ἐπεὶ διαβαίησαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν Χερρόνησῳ, ὅπως εὖ εὐρίσθαι ὅτι τοὺς στρατευομένους δεῖ εὐκρινεῖν. (7) Ἦν δὲ τὰ ἅλλα τὰ μὲν πλείστα ὅπλα ἐκπεποιημένα εἰς κόσμον καὶ ὀπλιτικὰ καὶ ἱππικὰ· ἦσαν δὲ καὶ στέφανοι χρυσοὶ· τὰ δὲ πάντα ἅλλα οὐκ ἔλαττον ἐγένοντο ἢ ἀπὸ τεττάρων ταλάντων. Τοσούτων μέντοι ἀναλωθέντων, παμπόλλων χρημάτων ὅπλα εἰς τὴν στρατίαν κατεσκευάσθη. (8) Ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, κριταὶ κατέστησαν Λακεδαίμονιόν μὲν Μένικτος καὶ Ἡριππίδας καὶ Ὀρσιππος, τῶν δὲ ζυμάρχων εἰς ἀπὸ πόλεως. Καὶ Ἀγχιλάος μὲν, ἐπεὶ τὴν κρίσιν ἐποίησεν, ἔχων τὸ στρατεύμα ἐπορεύετο τὴν αὐτὴν δόδον ἥνπερ βασιλεὺς ὅτε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστράτευεν.

9. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ μὲν ἔφοροι ψρουράν ἐφ' ἤρσαν ἢ δὲ πόλεις, ἐπεὶ Ἀγχιόπολις παῖς ἔτι ἦν, Ἀριστόδημον τοῦ γένους ὄντα καὶ πρόδικον τοῦ παιδὸς, ἡγεῖσθαι τῇ στρατιᾷ ἐκέλευον. (10) Ἐπεὶ δ' εἰρήσαν μὲν οἱ Λακεδαίμονιοι, συνελεγμένοι δ' ἦσαν οἱ ἐναντίοι, συνελθόντες ἐβουλεύοντο πῶς ἂν τὴν μάχην ζυμωρότατα στίσι αὐτοῖς ποιήσαιντο. (11) Τιμόλαος μὲν δὴ Κορίνθιος ἐλεξεν, Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη, ὧ ἄνδρες ζυμάρχαι, ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαίμονιων πρᾶγμα ὁδόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν. Οἱ τε γὰρ ποταμοὶ πρὸς μὲν ταῖς πεγαῖς οὐ μεγάλοι εἰσὶν ἀλλ' εὐδιάβατοι, ὅσῳ δ' ἂν πόρρωτέρω γένωνται, ἐπεμβαλλόντες ἕτεροι ποταμοὶ ἰσχυρότερον αὐτῶν τὸ ρεῦμα ποιοῦσι. (12) Καὶ οἱ Λακεδαίμονιοι ὡσαύτως, ἔνθεν μὲν ἐξέρχονται, αὐτοὶ μόνοι εἰσὶ, προιόντες δὲ καὶ παραλαμβάνοντες τὰς πόλεις πλείονές τε καὶ δυσμαχώτεροι γίνονται. (Ὁρῶ δ' ἔγωγε), ἔφη, καὶ ὅποσοι σπῆχας ἐξαιρεῖν βούλονται, ἐὰν μὲν ἐκβέοντες τοὺς σπῆχας πειρῶνται θηρεῖν, ὑπὸ πολλῶν τυπόμενοι· ἐὰν δ' ἔτι ἐνδόν ὄντων τὸ πῦρ προσέριπται, πάσχοντες μὲν οὐδὲν, χειρουμένους δὲ τοὺς σπῆχας. Ταῦτ' οὖν ἐνθυμούμενος ἡγοῦμαι κράτιστον εἶναι μάλιστα μὲν ἐν αὐτῇ, εἰ δὲ μή, ὅτι ἐγγύτατα τῆς Λακεδαίμονος τὴν μάχην ποιείσθαι. (13) Δόξαντος δ' εὖ λέγειν αὐτοῦ ἐφ' ἤρσαντο ταῦτα. Ἐν ᾧ δὲ περὶ ἡγεμονίας

universi ferendam esse cum Agesilao Lacedaemoni opem statuerunt, ac si res istic feliciter gererentur, cum eodem in Asiam redeundum esse. Illi Agesilaum sequutori sua collegerunt. Ipse autem Euxenum praefectum in Asia cum praesidiariis non paucioribus quam quater mille reliquit, ut eorum auxilio tueri ac retinere oppida in fide posset. Et vero quia magnam militum partem istic manere malle videbat, quam adversus Graecos arma ferre : quo fortissimos et plurimos secum abduceret, praemia civitatibus constituit, quae copias lectissimas mitterent ; itemque conductitorum ductoribus, si qui cum instructissima vel gravis armatura perditum, vel sagittariorum, vel cetratorum cohorte huic expeditioni se adjungerent. Quin et praefectis equitum denuntiavit, ei se victoriae praemium largiturum, qui tumam longe peritissimam equitandi et instructissimam exhiberet. Eaque de re se cogniturum ait instituto iudicio in Chersoneso, posteaquam ex Asia in Europam trajecerint : ut certo scirent, eos qui essent expeditioni huic interfuturi, accurate se parare debere. Praemiorum loco magna ex parte proposita erant arma elaborata quam elegantissime, tam militum gravis armaturae, quam equestria. Nec aureae coronae decrant. Omnia quidem praemia talentis non minus quatuor constitere. Tantis sumptibus factis, etiam pro exercitu maximis pecuniis arma comparata sunt. Posteaquam Hellespontum trajecit, iudices lecti sunt, ex Lacedaemoniis, Menascus, Herippidas, Orsippus ; ex sociis, unus ex oppido quolibet. Peracto iudicio, cum copiis Agesilaus eadem via progrediebatur, qua rex profectus fuerat id temporis, quum Graeciae bellum faceret.

Interea contrahebant Ephori copias et praesidia ; cives autem, quod Agesipolis adhuc puer esset, Aristodemum adgnatum, ac tutorem pueri, ducem exercitus esse jusserunt. Posteaquam Lacedaemonii copias eduxerunt, hostes eorum collecti, quo pacto cum ipsis maximo suo commodo manum consererent, in conventu deliberabant. Ibi Timolaeus Corinthius hac oratione usus est : « Res Lacedaemoniorum, socii, fluminum instar habere se mihi videntur. Quippe flumina juxta fontes suos non magna sunt, trajicique non difficulter possunt ; verum quo profluunt longius, eo magis ab aliis adaucta fluvii, vehementiori cum impetu prouunt. Itidem Lacedaemonii soli sunt, ubi primum egrediuntur : ac progrediendo, et oppida sibi adjungendo, tum copias augent, tum illud efficiunt, ut expugnari difficilius possint. Equidem eos quoque video, qui vespas extinguere volunt ; si egressas venari conentur, a multis pungi ; at si tum ignem admoveant, quum adhuc inclusae sunt, nullo suo cum incommodo eas opprimere. Quapropter ego quidem haec cum animo meo expendens rectissime nos facturos arbitror, si ad ipsam in primis Lacedaemonem, vel si hoc fieri nequeat, proxime ad eam manus conseramus. » Haec quum recti dici ab eo statuerentur, decretum in eandem sententiam factum est. Interea vero, dum illi transigunt inter se de belli

τε διεπράττοντο καὶ διωμολογοῦντο εἰς ὁπόσους δέοι τάττεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως μὴ λίαν βαθείας τὰς φάλαγγας ποιοῦμεναι αἱ πόλεις κύκλωσιν τοῖς πολεμίοις παρέχουσιν, ἐν τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ δὴ Τεγεάτας παρεληφότες καὶ Μαντινέας ἐξήσαν τὴν ἀμφίαλον. (14) Καὶ πορευόμενοι, σχεδὸν τι ἄμα οἱ μὲν περὶ τοὺς Κορινθίους ἐν τῇ Νεμέᾳ ἦσαν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ζύμμαχοι ἐν τῷ Σικυῶνι. Ἐμβαλόντων δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν Ἐπεικίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ὑπερδεξιῶν βάλλοντες αὐτοὺς καὶ τοξεύοντες μάλα κακῶς ἵποιοι οἱ γυμῆτες τῶν ἀντιπάλων· (15) ὡς δὲ κατέβησαν ἐπὶ θάλατταν, ταύτη προήσαν διὰ τοῦ πεδίου, τέμνοντες καὶ κἀνόντες τὴν χώραν· καὶ οἱ ἑτεροὶ μέντοι ἐπαλθόντες κατεστρατοπεδεύσαντο, ἔμπροσθεν ποιησάμενοι τὴν χαράδραν· ἐπεὶ δὲ προϊόντες οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι δέκα στάδια ἀπέειχον τῶν πολεμίων, κἀκείνοι αὐτοῦ στρατοπεδευσάμενοι ἡσυχίαν εἶχον.

16. Φράσω δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἑκατέρων. Συνελέγησαν γὰρ ὁπλίται Λακεδαιμονίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους, Ἡλείων δὲ καὶ Τριφυλίων καὶ Ἀκρωρείων καὶ Αἰτωνίων ἐγγὺς τριχίλοι καὶ Σικυωνίων πενταχόσιοι καὶ χίλιοι, Ἐπιδαυρίων δὲ καὶ Τροιζηνίων καὶ Ἐρμιονέων καὶ Ἀλίων ἐγένοντο οὐκ ἐλάττους τριχιλίων. Πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς μὲν Λακεδαιμονίων περὶ ἑξαχόσιους, Κρήτες δὲ τοξόται ἡκολούθουν ὡς τριακόσιοι, καὶ μὴν σφενδοῇται Μαργανέων καὶ Λετρίων καὶ Ἀμφιδολῶν οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων. Φλιάσιοι μὲν τοὶ οὐκ ἡκολούθουν· ἐκείνην γὰρ ἔφασαν ἔχειν. Αὕτη μὲν δὴ ἡ μετὰ Λακεδαιμονίων δύναμις ἦν. (17) Ἡ γὰρ μὴν τῶν πολεμίων ἡθροίσθη Ἀθηναίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους ὁπλίτας, Ἀργείων δ' ἐλέγοντο περὶ ἑπτακισχιλίους, Βοιωτῶν δὲ, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παρήσαν, περὶ πεντακισχιλίους, Κορινθίων γὰρ μὴν εἰς τριχίλους, καὶ μὴν ἐξ Εὐβοίας ἀπάσης οὐκ ἐλάττους τριχιλίων. Ὀπλιτικὸν μὲν δὴ τοσούτων ἱππεῖς δὲ Βοιωτῶν μὲν, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παρήσαν, εἰς ὀκτακόσιους, Ἀθηναίων δ' εἰς ἑξακόσιους, καὶ Χαλκιδέων τῶν ἐξ Εὐβοίας εἰς ἑκατὸν, Λακρῶν δὲ τῶν Ὀπουντίων εἰς πενήκοντα. Καὶ φίλων δὲ ζῶν τοῖς τῶν Κορινθίων πλέον ἦν καὶ γὰρ Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι καὶ Μηλῆσις καὶ Ἀκαρνᾶνες παρήσαν αὐτοῖς.

18. Αὕτη μὲν δὴ ἑκατέρων ἡ δύναμις ἐγένετο. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ὥς μὲν τὸ εὐώνυμον εἶχον, οὐδὲν τι κατήπειγον τὴν μάχην ζυναπτέιν, ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατὰ Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αὐτοὶ δὲ τὸ δεξιὸν ἔσχον καὶ κατ' Ἀχαιοὺς ἀντετάχθησαν, εὐθὺς τὰ τε ἱερὰ καλὰ ἔφασαν εἶναι καὶ παρήγγελλαν παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἰσομένης. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμελήσαντες τοῦ εἰς ἑκατὰ βαθεῖαν παντελῶς ἐποίησαν τὴν φάλαγγα, ἐπὶ δὲ καὶ ἦγον ἐπὶ τὰ δεξιὰ, ὅπως ὑπερέχειεν τῷ κέρατι τῶν πολεμίων· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἵνα μὴ διασπασθεῖσαν, ἐπὶ κολούθουν, καίπερ γινώσκοντες ὅτι κίνδυνος εἴη κυλωθῆναι. (19) Τέως μὲν οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἠσθάνοντο προϊόντων τῶν πολεμίων· καὶ γὰρ ἦν λάσιον

hujus principatu, et constituunt, in quot homines instrui aciem totius exercitus oporteat, ne si densas admodum phalanges efficerent urbes Lacedæmonii infestæ; circumdandi se potestatem hosti facerent: Lacedæmonii, adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus, via maritima egressi sunt. Quumque pergerent, eodem fere tempore Corinthii quidem cum suis erant in Nemea, Lacedæmonii vero cum sociis, Sicyone. Hinc propter Epiecliam facta impressione, primum velites adversariorum de superioribus locis tela sagittasque jacientes, vehementer Lacedæmonios premebant. Verum ubi ad mare descendissent, per campum progrediebantur, ferroque ac flamma agrum omnem vastabant. Tum hostes propius accedentes ita castra sunt metati, ut ante se torrentis alveum haberent. Et Lacedæmonii progressi, quum non amplius decem stadiis ab hostibus abessent, ipsi quoque locatis castris ibidem se continebant.

Exponam et copias amborum. Lacedæmonii gravis armaturæ pedites plus minus sexies mille collecti erant: ex Eleis, Triphyliis, Acroiriis, Lasioneis, ter mille propemodum: ex Sicyoniis, mille quingenti: ex Epidauriis, Troezeniis, Hermionensibus, Haliensibus, non pauciores quam tria milia adfuere. Præter hos, sequebantur equites Lacedæmonii fere sexcenti, et sagittarii Cretenses ad trecentos; et funditores Marganenses, Letrini, Amphidoli non pauciores quadringentis. Phliasii, quod inducias esse sibi dicerent, sequuti non sunt. Et hæc quidem erant Lacedæmoniorum copię. Apud hostes autem, ad sexies mille collecti gravis armaturæ pedites Athenienses erant; Argivi, quemadmodum ferebatur, plus minus septies mille; Boeoti, quod Orchomenii non adessent, circiter quinquies mille; Corinthii ad tria milia: ex universa Eubœa non pauciores tribus millibus. Et hæc quidem gravis erat eorum armatura. Iidem habebant equites Boeotos, quanquam Orchomenii non aderant, ad octingentos: Atheniensium fere sexcentos: Chalcidensium ex Eubœa, fere centum: Locros Opuntios, ad quinquaginta. Levis armaturæ peditum multitudo major erat cum Corinthiis: etenim Locri, qui cognominantur Ozolæ, et Melienses, et Acarnanes eis aderant.

Tantæ igitur erant partis utriusque copię. Ceterum Boeoti, quam quidem diu latus sinistram tenebant, non admodum ad conserendum manus properabant. Verum ubi contra Lacedæmonios Athenienses constiterunt, et ipsi dextro in latere Achæos adversos habuere, mox et exta peroptata sibi offerri confirmabant, et suos ad pugnam ineundam parare se jubebant. Protinus, ommissa ratione struendi aciem in denos ac senos, densam plane phalangem instituerunt, atque dextram versus ducebant, ut altero cornu hostem excederent: Athenienses vero, ne acies divelleretur, sequebantur eos; quanquam esse periculum intelligebant, ne ab hostibus circumdarentur. Hactenus hostem accedente Lacedæmonii non animadvertierant, quod hucusque

τὸ χωρίον ἐπεὶ δ' ἐπαίανινταν, τότε δὴ ἔγνωσαν, καὶ εὐθὺς ἀντιπαρήγγειλαν ἅπαντας διασκευάζεσθαι ὡς εἰς μάχην. Ἐπεὶ δὲ ζυνετάρηθησαν ὡς ἐκάστους οἱ ξυναγοὶ ἔταξαν, παρηγγύησαν μὲν ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ, ἦγον δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ οὕτω πολλὸν ὑπερέτεινον τὸ κέρας, ὥστε τῶν Ἀθηναίων αἱ μὲν ἐξ φυλαῖ κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αἱ δὲ τέταρτες κατὰ Τεγεάτας. (20) Οὐδέτι δὲ στάδιον ἀπεχόντων, σφαγιστάμενοι οἱ Λακεδαιμόνιοι τῇ Ἀγροτέρᾳ, ὥσπερ νομίζεται, τὴν χίμαιραν, ἤρουντο ἐπὶ τοὺς ἐναντίους, τὸ ὑπέρχον ἐπικαμύβαντες εἰς κύκλωσιν. Ἐπεὶ δὲ ζυνέμιζαν, οἱ μὲν ἄλλοι ζυμμάχοι πάντες οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκράτηθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων, Πελλήνηες δὲ κατὰ Θεσπίας γενόμενοι ἐμάχοντο τε καὶ ἐν χώρᾳ ἐπιπτον ἑκατέρωθεν. (21) Αὐτοὶ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσον τε κατέσχον τῶν Ἀθηναίων ἐκράτησαν, καὶ κυκλωσάμενοι τῷ ὑπέρχοντι πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν, καὶ ἅτε δὴ ἀπαθεῖς ὄντες, ζυνεταγμένοι ἐπορεύοντο καὶ τὰς μὲν τέταρτας φυλάς τῶν Ἀθηναίων πρὶν ἐκ τῆς διώξεως ἐπαναχωρῆσαι παρῆλθον, ὥστε οὐκ ἀπέθانون αὐτῶν πλὴν εἰ τις ἐν τῇ ζυμβολῇ ὑπὸ Τεγεατῶν. (22) τοῖς δὲ Ἀργείοις ἐπιτογγάνουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναχωροῦσι, καὶ μέλλοντος τοῦ πρώτου πολέμαρχου ἐκ τοῦ ἐναντίου ζυμβάλλειν αὐτοῖς, λέγεται ἄρα τις ἀναβοῆσαι παρῆναι τοὺς πρώτους. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, παραθέοντας δὴ καίοντες εἰς τὰ γυμνά πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν. Ἐπελάθοντο δὲ καὶ Κορινθίων ἀναχωροῦντων. Ἐτι δ' ἐπέτογον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τῶν Θηβαίων τῶν ἀναχωροῦντων ἐκ τῆς διώξεως, καὶ ἀπέκτειναν συγχοῦς αὐτῶν. (23) Τούτων δὲ γενομένων, οἱ ἡττώμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἔφευγον πρὸς τὰ τεῖχη, ἔπειτα δ' εἰρξάντων Κορινθίων πάλιν κατεσκήνησαν εἰς τὸ ἀρχαῖον στρατόπεδον. Λακεδαιμόνιοι δ' αὖ ἐπαναχωρήσαντες, ἐνθα τὸ πρῶτον τοῖς πόλεμίοις ζυνέμιζαν, ἐστήσαντο τρόπαιον. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ μάχη οὕτως ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δ' Ἀγησίλαος σπεύδων μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐβοήθει ὄντι δ' αὐτῷ ἐν Ἀμφιπόλει ἀγγέλλει Δερκυλλίδας ὅτι νικῶνεν τε αὐτὸν Λακεδαιμόνιοι, καὶ αὐτῶν μὲν τεθνάναι ὀκτώ, τῶν δὲ πολέμιων παμπληθεῖς ἐδήλου δὲ ὅτι καὶ τῶν ζυμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἴεν. (2) Ἐρομένου δὲ τοῦ Ἀγησίλαου, Ἀρ' ἂν, ὦ Δερκυλλίδα, ἐν καιρῷ γένοιτο, εἰ αἱ ζυμπεμπούσαι πόλεις ἡμῖν τοὺς στρατιώτας τὴν νίκην ὡς τάχιστα πόθοντο; ἀπεκρίνατο δὴ ὁ Δερκυλλίδας, Εὐθυμωτέρους γοῶν εἰκὸς ταῦτ' ἀκούσαντας εἶναι. Οὐκοῦν σὺ, ἐπεὶ παρεγένου, κάλλιστ' ἂν ἀπαγγέλλαις; ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας, καὶ γὰρ αἰεὶ φιλαπόδομος ἦν, εἶπεν, Εἰ σὺ τάττοισι. Ἀλλὰ τάτω, ἔφη, καὶ προσπαγγέλλειν κτελεύω ὅτι ἐὰν καὶ τάδε εὖ γένηται, πάλιν παρεστέμην, ὥσπερ καὶ ἔρχομαι. (3) Ὁ μὲν δὴ Δερκυλλίδας ἐπ' Ἑλλησπόντου πρῶτον

spissus erat. At ubi pacem inchoatus fuit, mox re intellecta, et ipsi suis us. *Asis* imperant, ad proelium uti se parent. Quumque jam ita dispositi starent in acie, quemadmodum eam conductiorum militum duces struxerant, edicunt Lacedaemonii, ut quisque ducem sequeretur; simul et ipsi dextram versus duxerunt, ac hostium cornu, semet extendendo, usque adeo superant, ut sex Atheniensium tribus Lacedaemoniis, quatuor reliquae oppositae Tegeatis essent. Jam non amplius unius intervallo stadii ab se invicem aberant, quum Lacedaemonii de more capram Dianae mactant, primum in adversos pergunt, et partem copiarum, qua hostilem aciem excedebant, circumdaturi hostem, in orbem flectunt. Ad manus quum ventum esset, reliqui socii Lacedaemoniorum omnes ab hostibus superati fuere: soli Pel-lenenses, Thespiensibus oppositi, sic pugnabant, ut ibi utrinque nonnulli caderent. Lacedaemonii, quotquot Athenienses sibi oppositos nacti sunt, vicerunt: parteque copiarum, qua ipsorum aciem excedebant, multos circumdatos interfecerunt; simul, quod damni nihil acceperissent, integra prorsus acie procedebant; et quatuor illas Atheniensium cohortes, priusquam a persequendo reverterentur, praeterierunt. Ea re factum, ut ex illis nulli occiderentur extra eos, nisi qui in conflictu a Tegeatis interfecti sunt. At in Argivos recedentes incidunt Lacedaemonii, quumque primus Polemarchus eos adversos invasurus esset, exclamasse quidam fertur, ut primos transmitterent. Id quum fieret, praetercurrentes, qua nudi erant, feriunt, ac multos interficiunt. Etiam Corinthios redeuntes adorti sunt. Praeterea Lacedaemonii quosdam in Thebanis etiam inciderunt, ex persequutione recedentes, ac plurimos eorum peremerunt. Quod quum fieret, victi primum ad oppida fugiebant; deinde prohibentibus eos Corinthiis, ad priora se castra recipiebant. Lacedaemonii vero inde redeuntes ad eum locum, quo primum cum hoste manus conseruerant, tropaeum constituere. Atque haec quidem pugna in hunc modum pugnata fuit.

CAPUT III.

Interim Agesilaus ad ferendum opem suis ex Asia prope-rabat; quumque jam apud Amphipolim esset, Dercyllidas ad eum rei gestae nuntium perfert; vicisse scilicet Lacedaemonios, eorumque tantum octo cecidisse, ingenti hostium multitudine interempta. Significavit etiam non paucos ex sociis periisse. Tum querente Agesilao: Fueritne opportunum, Dercyllida, victoriam hanc celeritate quanta fieri maxima poterit iis civitatibus nuntiare, quae copias hasce nobiscum miserunt? respondit Dercyllidas, non abs re videri futurum ut eo nuntio accepto, maiorem animis fiduciam conciperent. Ergo tu, subiecit Agesilaus, quando huc venisti, nuntius in primis idoneus fueris? Iis verbis perlubenter auditis Dercyllidas, homo ceteroque peregre degendi semper cupidus: Si quidem tu mandas, inquit. Mando vero, subiecit Agesilaus, ac praeterea volo significes: non ita, uti polliciti sumus, ad ipsos reversuros, si ea quoquo, quae jam acturi sumus, nobis ex sententia cesserint. Se-

ἐπορεύετο· ὁ δ' Ἀγησίλαος διαλλάξας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο. Λαρισαῖοι μὲν οὖν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι, ζύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ἐτύγχανον, ἐκακούρουσαν αὐτὸν ἐπακολοθεῖν. (4) Ὁ δὲ τέως μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στρατεύμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἐμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δ' ἐπ' οὐρᾷ ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας οἱ Θετταλοὶ ἐπelaύνοντες τοῖς ὀπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (5) Ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλους, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἐμπομαχεῖν, στρέφοντες βάρην ἀπεχώρουν. (6) Οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐπικολοθοῦσαν. Γινούς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἀ' ἐκότεροι ἡμέραντων, πέμπει τοὺς περὶ αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγεῖλαι καὶ αὐτοὺς διώκειν ὡς τάχιστα καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφὴν. (7) Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ ὁδὸν ἐλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ πειρώμενοι τοῦτο ποιεῖν, πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. (8) Πολύχαρμος μέντοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχῶν ἀνέστρεψε τε καὶ μαχόμενος ζὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τότε ἐγένετο, φυγῇ τῶν Θετταλῶν ἐκείσῃα γίγνεται· ὥστε οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ἡλίσκοντο. Ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ ἐγένοντο. (9) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρόπαιόν τ' ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου, καὶ αὐτοῦ ἔμεινε, μάλα ἡδόμενος τῇ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ ἱππικῇ ἐνευέχει ζὺν ᾧ αὐτὸς ξυνέλεξεν ἱππικῷ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ περὶβάλλον τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύετο μέχρι πρὸς τὰ Βοιωτῶν ὄρια.

10. Ὅντος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐμβολῇ ὁ ἥλιος μηνουεῖδης ἔδοξε φανῆναι, καὶ ἡγγέλθη ὅτι ἡττημένοι εἰεν Λακεδαιμόνιοι τῇ ναυμαχίᾳ καὶ ὁ ναύαρχος Πείσανδρος τεθνήκει. Ἐλέγετο δὲ καὶ ὁ τρόπος ἡ ναυμαχία ἐγένετο. (11) Εἶναι μὲν γὰρ περὶ Κνίδον τὸν ἐπίπλουον ἀλλήλους, Φαρνάβζον δὲ ναύαρχον ὄντα ζὺν ταῖς Φοινίσσαις εἶναι, Κόνωνα δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα τετάχθαι ἐμπροσθεν αὐτοῦ. (12) Ἀντιπαραταξαμένου δὲ τοῦ Πείσανδρου, καὶ πολὺ ἑλαττόνων αὐτῷ τῶν νεῶν φανεισῶν τῶν αὐτοῦ τοῦ μετὰ Κόνωνος Ἑλληνικοῦ, τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ εὐανθυμίου ζυμάρχου εὐδὺς αὐτῷ φεύγειν, αὐτὸν δὲ ζυμάρξαντα τοῖς πολεμίοις ἐμβολὰς ἐχούσῃ τῇ τριήρει πρὸς τὴν γῆν ἐξωσθῆναι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ὅσοι εἰς τὴν γῆν ἐξωσθήσαν ἀπολιπόντας τὰς ναῦς σῶζεσθαι· ὅπῃ δύναιντο εἰς τὴν Κνίδον, αὐτὸν δὲ ἐπὶ τῇ νηὶ μαχόμενον ἀποθαναῖν. (13) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος περὶ τοῦτο τὸ μὲν πρῶτον χαλεπῶς ἤνεγκεν· ἐπεὶ μέντοι ἐνεθυμήθη ὅτι τοῦ στρατεύματος τὸ πλεῖστον εἴη αὐτῷ ὅσον ἀγαθῶν μὲν γιγνομένων ἡδέως μετέχειν, εἰ δέ τι χαλεπὸν ὄρεται, οὐκ ἀνάγκη εἶναι κοινοῦν αὐτοῖς, ἐκ τούτου μεταβαλὼν ἔλεγεν ὡς ἀγγέλοιτο ὁ μὲν Πείσαν-

cundum hæc in Hellespontum Dercyllidas jam discessit : Agesilaus autem, Macedonia peragrata, in Thessaliam venit. Hic et Larissæi, et Cranonii, et Scotussæi, et Pharsalii, Boeotis confederati, adeoque Thessali omnes, exceptis tantum iis, qui tunc in exilio degebant, carpendo extremum agmen infestabant. Duxerat autem hactenus copias Agesilaus agmine quadrato, equitum parte dimidia translata in frontem, alteraque dimidia relicta a tergo. Verum posteaquam Thessali ultimum agmen adorti, quo minus in itinere pergeret, impedivere : tunc et illos equites, qui erant a fronte, postremum ad agmen traducit, exceptis tantum iis quos penes se habebat. Quumque acies utrinque structæ essent, Thessali, qui existimarent, non satis commode se adversus armaturam gravem equestribus cum copiis dimicaturos, converso agmine, pedetentim abscedebant. Eos Agesilai equites prudenter admodum sequebantur. Quare Agesilaus, animadverso utrosque peccare, summissis equitibus, quos circum se habebat robustissimos, imperat ut et ipsi quam celerrime hostem persequerentur, idemque ceteris etiam denuntiarent, ne convertendi se facultas amplius hosti concederetur. Hos ubi præter opinionem suam adequitare Thessali conspexerunt, alii ne convertebantur quidem, alii, qui id facere nitebantur, dum equos in obliquum flecterent, capiebantur. Polycharmus quidem Pharsalii equites ducens et se convertit, et pugnans una cum iis, quos circa se habebat, occubuit. Quo facto, fuga Thessalorum ingens sequuta est, in qua nonnulli ex eis perierunt, nonnulli hostium in manus venerunt. Prius quidem non subititæ, quam in montem Narthacium pervenissent. Agesilaus tropæo inter Prantem et Narthacium excitato, ibidem mansit, mirifice delectatus hoc facto, quod homines ob equestris rei peritiam confidentissimos, usus equitatu eo, quem ipse coegerat, vicisset. Postridies superatis Achaicis Phthiæ montibus, reliquum iter omne per regionem pacatam faciebat, usque ad Boeotorum fines.

In eos quum irrumperet, et sol instar lunæ falcatus conspici visus est, et allatus est nuntius, quo significaretur, victos esse navali prælio Lacedæmonios, classique præfectum Pisandrum occubuisse. Narratum etiam, quo pacto prælium illud navale commissum fuisset : nimirum haud procul a Cnido classes utrinque concurrisset : cum navibus Phœnissis Pharnabazum classis præfectum adfuisse, Cononem cum classe Græca, prima fuisse in acie. Quumque Pisander et ipse struxisset aciem, ac longe pauciores ipsi esse naves appareret, quam essent in Græca Cononis classe : statim socios, qui lævum obtinuissent cornu, fugisse : ipsum cum hostibus congressum trirēmi jam incursum passæ, compulsam ad terram fuisse : ceteros, quanti eodem compulsi essent, relictis navibus, qua quisque potuisset, in Cnidum se incolumes recepisse : Pisandrum vero in navi pugnantem occubuisse. Atque hæc Agesilaus audiens, primum permoleste ferebat. Verum ubi ad animum ei accidit, ejusmodi maximam esse suorum militum partem, ut qui perlubenter rerum ipsius prosperarum participes esse cuperent ; contraque, necessarium haudquaquam esse, ut si quid ipse adversi cerneret, cum eis communicaret : re mutata, nuntiatum esse sibi dixit, Pisandrum quidem vitam

δρος τετελευτηκώς, νικήσῃ δὲ τῇ ναυμαχίᾳ. (14) Ἄμα δὲ ταῦτα λέγων καὶ ἐβουθύτει ὡς εὐαγγέλια καὶ πολλοῖς διέπειπε τῶν θευμένων ὥστε ἀκροβολισμοῦ ὄντος πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκράτησαν οἱ τοῦ Ἀγησιλάου τῷ λόγῳ ὡς Λακεδαιμονίων νικούντων τῇ ναυμαχίᾳ.

15. Ἦσαν δὲ οἱ μὲν ἀντιτεταγμένοι τῷ Ἀγησιλάῳ Βοιωτοὶ, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Αἰνιᾶνες, Εὐβοεῖς, Λοκροὶ ἀμφοτέρων σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἥμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαιμόνος νεοδαμώδεις συστρατεύσαντες αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει ξενικῶν, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσας διὼν παρέλαβεν αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὁπλῖται Ὀρχομενιοὶ καὶ Φωκεῖς. Πέλτασταί γε μὴν πολλοὶ πλέονες οἱ μετ' Ἀγησιλάου ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέρως τὸ πλῆθος. (16) Ἦ μὲν δὲ δυνάμεις αὕτη ἀμφοτέρων διηγήσασθαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο οἷα οὐκ ἄλλη τῶν γ' ἐρ' ἡμῶν. Συνήσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐίγε δ' Ἀγησίλαος μὲν δεξιὸν τὸ μετ' αὐτοῦ, Ὀρχομενίοι δ' αὐτῷ ἔσχατοι ἦσαν τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (17) Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἀπ' ἀμφοτέρων ἦν ἡνίκα δ' ἀπείρου ἀλλήλων ὅσον σταδίον, ἀλαλάζαντες οἱ Θηβαῖοι ὁρμήν ὁμοσε ἐφύεροντο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος οἱ Ἡριππίδας ἐξενάγει καὶ σὺν αὐτοῖς Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλληρσιπόντιοι, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδρομόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς ὄρου ἀρπικόμενοι ἔτρεψαν τὸ καθ' αὐτούς. Ἀργεῖοι μέντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ Ἀγησιλάου, ἀλλ' ἐφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. (18) Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἐσπεράνουσιν ἥδη τὸν Ἀγησίλαον, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἴησαν. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελιξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς Ἑλικῶνι πεφυγότας, διαπασσὲν βουλομένοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, συσπειραθέντες ἐχώρουν ἐρρόμενοι. (19) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμνηστέως· οὐ μέντοι εἰλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα. Ἐξὼν γὰρ αὐτῷ παρόντι τοὺς διαπίπτοντας ἀκολουθοῦντι χειροῦσθαι τοὺς ὀπίσθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέβραξε τοῖς Θηβαίοις καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθούντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέβηνσχον. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτονται πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δὲ ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (20) Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν νίκη Ἀγησιλάου ἐγεγέννητο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσενήνεκτο πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντες τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὡς ὀγδοήκοντα σὺν ὅπλοις ὑπὸ τῷ νεφί εἰσι, καὶ ἡρώτων τί γρη' ποιεῖν. Ὁ δὲ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων, ὁμοῦ οὐκ ἐπέλα-

cum morte commulasse, sed nihilominus navali proelio victorem exstitisse. Atque hæc dicens, etiam boves maculabat, quasi boni nuntii sacra faciens, partemque victimarum ad multos hinc inde mittebat. Quo factum est, ut in quadam adversus hostes velitatione Agesilai milites, hac fama excitati, victoria potirentur, quasi navali proelio Lacedæmonii vicissent.

Erant in acie adversus Agesilaum Bæoti, Athenienses, Argivi, Corinthii, Ænians, Euboici, utrique Locri; ab Agesilai vero partibus, una Lacedæmoniorum cohors, quæ Corintho advenerat, et cohors ex Orchomeno dimidia: præterea libertini Lacedæmone missi, quorum in expeditione prior opera fuerat usus: tum copię conductitiæ, quibus Herippidas præerat: item missi a Græci nominis tum in Asia tum Europæ civitatibus, quotquot earum peragrandō, in fidem acceperat: denique de iis locis, in quibus tum erat, accessere gravis armaturæ pedites Orchomenii ac Phocenses. Cetratorum numero Agesilaus superior erat, equitatus utrique fere par. Atque has tunc utrique copias habebant. Etiam proelium commemorabo, et quo pacto commissum fuerit: tale quidem illud, quale non est aliud ex iis quæ nostra memoria commissa fuere. Nam convenerunt in campum propter Coroneam situm, Agesilai quidem copia: a Cephisso, Thebanorum vero ab Helicone. Agesilaus in exercitu suo dextrum cornu tenebat, in sinistro postremi erant Orchomenii. Ex adverso dextrum Thebani latus habebant, Argivi sinistrum. Cum congregerentur, altum erat tantis per apud utrosque silentium; donec intervallo unius stadii ab se invicem abessent. Tum sublato Thebani ululatu, in adversum hostem cursu feruntur. Jam trium fere plethronum spatium inter utrosque intererat, quum de phalange Agesilai vicissim excurrunt illi conductiti milites, quos Herippidas ducebat; itemque cum his Iones, Æoles, Hellespontii. Hi omnes eorum in numero erant, qui simul in adversos hostes cursu ferebantur, et quum intra hastæ ictum venissent, in fugam oppositos sibi vertebant. Enimvero nec Argivi eorum qui apud Agesilaum erant impetum sustinere; sed in Heliconem fuga se receperunt. Hic quum nonnulli hospites Agesilaum jam coronarent, quidam ei nuntiat, Thebanos, Orchomenios cæsis, ad impedimenta pervasisse. Tum Agesilaus mox evoluta phalange, adversus eos duxit Thebani vero, ubi socios ad Heliconem fugisse vident, ut ad suos evaderent, per cohortes conglobati magno cum impetu procedebant. Hic Agesilaum, extra omnem controversiam virum fortem dicamus licet: at enim non quod tutissimum erat elegit. Nam quum posset, omisis iis qui elabi conabantur, a tergo subsequi agmenque postremum cadere, non hoc fecit; sed a fronte in adversos Thebanos irruit. Itaque collis utrinque clypeis urgebantur, pugnabant, occidebant, occidebantur. Tandem Thebani, partim ad Heliconem evadunt, partim, dum abscedunt, interficiuntur. Quum Agesilaus victoria potitus esset, atque ipse vulneratus ad phalangem delatus fuisset, nonnulli equis advecti significant, plus minus octoginta ex hostibus armatos templo se continere: quid de his faciundum sit rogant. Ille quanquam multis affectus vulneribus erat, numinis ta-

θετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἔβην τ' ἀπείναι ἢ βούλοιντο ἐκέλευε καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα. Τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἡδὴ ὀψέ, δειπνοποιησάμενοι ἐκοιμήθησαν. (21) Πρῶτ' δὲ Γύλιον τὸν πολέμαρχον παρατάξει τε ἐκέλευε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπέμψαν κήρυκας, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτούντες θάψαι. Καὶ οὕτω δὴ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ Ἀγησίλαος μὲν εἰς Δελφοὺς ἀφικόμενος δεκάτην τῶν ἐκ τῆς λείας τῷ θεῷ ἀπέθυσεν οὐκ ἐλάττω ἑκατὸν ταλάντων· Γύλις δὲ ὁ πολέμαρχος ἔχων τὸ στράτευμα ἀπεχώρησεν εἰς Φωκίαν, ἐκείθεν δ' εἰς τὴν Λοκρίδα ἐμβάλλει. (22) Καὶ τὴν μὲν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται καὶ σκεύη ἐκ τῶν κομῶν καὶ σῖτον ἤρπαζον· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἦν, τελευταῖον ἀποχωροῦντων τῶν Λακεδαιμονίων ἐπηκολούθουν αὐτοῖς οἱ Λοκροὶ βαλλόντες καὶ ἀκοντίζοντες. Ὡς δ' αὐτῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑποστρέψαντες καὶ διώξαντες κατέβαλόν τινας, ἐκ τούτου ὅπισθεν μὲν οὐκέτι ἐπηκολούθουν, ἐκ δὲ τῶν ὑπερδείων ἐβαλλυν. (23) Οἱ δ' ἐπεχείρησαν μὲν καὶ πρὸς τὸ σιμὸν διώκειν· ἐπεὶ δὲ σκότος τε ἐγένετο καὶ ἀποχωροῦντες οἱ μὲν διὰ τὴν δυσχωρίαν ἐπιπτον, οἱ δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προορᾶν τὰ ἐμπροσθεν, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, ἐνταῦθα ἀποθνήσκουσι Γύλις τε ὁ πολέμαρχος καὶ τῶν παραστατῶν πολλοὶ, καὶ οἱ πάντες ὡς ὀκτωκαίδεκα τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν καταλευσθέντες, οἱ δὲ καὶ τραυματισθέντες. Εἰ δὲ μὴ ἐβόηθησαν αὐτοῖς οἱ ἐκ τοῦ στρατοπέδου δειπνοῦντες ἐκινδύνευσαν ἂν ἅπαντες ἀπολέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ τούτῳ γε μὴν ἀφείθη μὲν κατὰ πόλεις τὸ ἄλλο στράτευμα, ἀπέπλευσε δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπ' οἶκον. Ἐκ δὲ τούτου ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι μὲν καὶ Βοιωτοὶ καὶ Ἀργεῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐκ Κορίνθου δρυμόμενοι, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκ Σικυῶνος. Ὅρῶντες δ' οἱ Κορίνθιοι ἑαυτῶν μὲν καὶ τὴν χώραν δευρομένην καὶ ἀποθνήσκοντες διὰ τὸ αἰετῶν πολέμων ἔγγις εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους καὶ αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ ὄντας καὶ τὰς χώρας αὐτῶν ἐνεργοὺς οὖσας, οἱ πλείστοι καὶ βέλτιστοι αὐτῶν εἰρήνης ἐπεθύμησαν, καὶ συνιστάμενοι ἐδίδασκον ταῦτα ἀλλήλους. (2) Ἰνόντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ Κορινθίῳν οἱ τε τῶν παρὰ βασιλέως χρημάτων μετεσχρήκοτες καὶ οἱ τοῦ πολέμου αἰτιώτατοι γεγεννημένοι ὥς, εἰ μὴ ἐκποδῶν ποιήσονται τοὺς ἐπὶ τὴν εἰρήνην τετραμμένους, πάλιν κινδυνεύσει ἡ πόλις λαχυνίσαι, οὕτω δὲ σφαγὰς ἐπεχείρουν ποιέσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ πάντων ἀνοσιώτητον ἐβουλεύσαντο· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, κἂν νόμος τις καταγνώσθῃ, οὐκ ἀποκτινύουσιν ἐν ἑορτῇ· ἐκεῖνοι δ' Εὐκλείων τὴν τελευταίαν προείλοντο, ὅτι πλείονας ἂν ὦντο λαθεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥστε ἀποκτείναι. (3) Ὡς δ' ἐση-

men haudquaquam oblitus, ut abundi quo vellent potestatem eis facerent, edixit; neque laedi eos passus est. Ac tum quidem, quod advenisset vespere, coena sumpta, quieti se dederunt. Mane vero Gylim polemarchum copias instruere jussit, ac tropaeum excitare; simul universos in honorem dei coronis se redimire, omnesque tibicines tibia canere. Interim dum hoc illi faciunt, Thebani, caduceatoribus missis, per inducias ad sepulturam mortuorum cadavera repetunt. Ita tum factis induciis, Delphos profectus Agesilaus, decumam de manubiis deo consecravit, talentis centum non minorem. Gylis autem polemarchus cum copiis in agrum Phocensem abiit, atque ex eo in Locridem irrupit. Die secundum hanc alio milites omnis generis suppellectilem, cum frumento, ex vicis rapuerunt. Verum quum jam advesperasceret, Lacedaemoniis tum demum pedem referentibus, sequuti sunt eos a tergo Locri, telisque ac jaculis petiverunt. Quum autem conversi Lacedaemonii vicissim eos persequerentur, ac nonnullos prostravissent, non jam Locri amplius a tergo sequebantur, sed de superioribus eos locis petebant. Tum Lacedaemonii conabantur ipsos etiam per acclivia loca persequi: sed quia tenebrae ingruiebant, pedem referentes, partim ob locorum difficultatem ceciderunt, partim quod nihil a fronte prospicerent, partim denique telis confossi. Perierunt hoc loco Gylis, polemarchus, et adsitum e numero complures, et milites omnino duodeviginti partim lapidibus obruti, partim confecti vulneribus. Quod si e castris milites jam conantes opem eis non tulissent, periclitati de vita fuissent omnes.

CAPUT IV.

Secundum hanc dimissae sunt ad civitates singulas reliquae copiae, ac domum Agesilaus quoque navigio vectus est. Tum e Corinthio factis eruptionibus Athenienses, Boeoti, Argivi, eorumque socii bellum gerebant; Lacedaemonii vero, cum foederatis suis, e Sicyone. Quum autem Corinthii viderent, agrum suum populationibus infestari, ac suos interfici, quod semper ab hostibus prope abessent, reliquis interim foederatis pace fruentibus agrosque suos colentibus: plurimi eorum atque optimi quique pacem expetebant, communicatis consiliis, mutuo se hac in parte monebant. Ea re cognita Argivi, Athenienses, Boeoti, Corinthii quotquot vel missae ab rege pecuniae participes facti fuerant, vel imprimis auctores belli extiterant, quod periculum esse viderent, ne rursus Corinthus Lacedaemoniorum partes sequeretur, si non e medio tollerentur ii qui ad pacem inclinabant, caedes moliri sunt aggressi, ac primum id, quod maxime impium erat, consilium cepere. Nam ceteri homines neminem, ne legitime quidem damnatum, feriis perimunt: at hi diem sibi Eucleorum postremum praestituere, quod eo se plures in foro, quos occiderent, deprehensuros existimarent. Quumque

ἄνδρα εἰσπέμψαι σχεψόμενον τὰ ἔνδον. Τὼ δὲ εἰς-
γαγέτην καὶ οὕτως ἀπλῶς ἀπεδειξάτην ὥστε ὁ εἰσελθὼν
ἐξήγγειλε πάντα εἶναι ἀδόλους οἵαπερ ἐλεγέτην. (9) Ἐκ
τούτου δ' εἰσέρχεται. Ὡς δὲ πολὺ διερχόντων τῶν τει-
χῶν ἀπ' ἀλλήλων παραταττόμενοι ὀλίγοι ἑαυτοῖς ἔδοξαν
εἶναι, σταύρωμά τ' ἐποίησαντο καὶ τάπρον οἶον ἐδύ-
ναντο πρὸ αὐτῶν, ἕως δὴ οἱ σύμμαχοι αὐτοῖς βοηθή-
σοιεν. Ἦν δὲ καὶ ὅπισθεν αὐτῶν ἐν τῇ λιμένι Βοιω-
τῶν φυλακή. Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῇ νυκτὶ ἥ εἰσῆλθον
ἡμέραν ἄμαχοι διήγαγον· τῇ δ' ὑστεραῖα ἦγον οἱ Ἀρ-
γεῖοι πασσυδίᾳ βοηθοῦντες· καὶ εὐρόντες τεταγμένους
Λακεδαιμονίους μὲν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἑαυτῶν, Σικωνίους
δὲ ἐχομένους, Κορινθίους δὲ τοὺς φυγάδας ὡς εἰς πεν-
τήκοντα καὶ ἑκατὸν πρὸς τῇ ἐξῴ τείχει, ἀντιτάττονται
ἐχόμενοι [δὲ] τοῦ ἐξῴ τείχους οἱ περὶ Ἰφικράτην μι-
σσοφόροι, πρὸς δὲ τούτοις Ἀργεῖοι· ἐδύνημον δ' εἶχον
αὐτοῖς Κορινθιοὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως. (10) Καταρρονή-
σαντες δὲ τῷ πλήθει εὐθὺς ἐχώρουν· καὶ τοὺς μὲν Σι-
κωνίους ἐκράτησαν καὶ διασπάσαντες τὸ σταύρωμα
εἰδίκων ἐπὶ θαλάτταν, καὶ ἐκεῖ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέ-
τειναν. Πασίμαχος δὲ ὁ ἱππαρμοστής, ἔχων ἱππέας
οὐ πολλοὺς, ὡς ἑώρα τοὺς Σικωνίους πιεζομένους, κα-
ταδῆσας ἀπὸ δένδρων τοὺς ἵππους, καὶ ἀφελόμενος τὰς
ἀσπίδας αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἦει ἐναντίον τοῖς
Ἀργείοις. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁρῶντες τὰ σίγμα τὰ ἐπὶ τῶν
ἀσπίδων, ὡς Σικωνίους οὐδὲν ἐφοβοῦντο. Ἐνθα δὲ
λέγεται εἰπὼν ὁ Πασίμαχος Ναὶ τὼ σὺν, Ἀργεῖοι,
ψεύσει ὑμεῖς τὰ σίγμα ταῦτα, χωρεῖν ὁμῶς καὶ οὕτω
μαχόμενος μετ' ὀλίγων πρὸς πολλοὺς ἀποθνήσκει καὶ
ἄλλοι τῶν περὶ αὐτόν. (11) Οἱ μὲντοι φυγάδες τῶν Κο-
ρινθίων νικῶντες τοὺς καθ' αὐτοὺς διέδυσαν ἄνω, καὶ
ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ περὶ τὸ ἄστυ κύκλου· οἱ δ' αὖ Λα-
κεδαιμόνιοι ὡς ἤσθοντο κρατούμενα τὰ κατὰ τοὺς Σι-
κωνίους, βοηθοῦσιν ἐξελθόντες, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸ
σταύρωμα. Οἱ γὰρ μὴν Ἀργεῖοι ἐπεὶ ἤκουσαν ὅπισθεν
ὄντας τοὺς Λακεδαιμονίους, στραφέντες δρόμῳ πάλιν
ἐκ τοῦ σταυρώματος ἐξέπιπτον. Καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιᾷ
ἰσχυατοὶ αὐτῶν παιόμενοι εἰς τὰ γυμνά ὑπὸ τῶν Λακε-
δαιμονίων ἀπέθνησκον, οἱ δὲ πρὸς τῷ τείχει ἀθρόοι σὺν
πολλῷ ὄχλῳ πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρουν. Ὡς δ' ἐνέ-
τυχον τοῖς φυγάσι τῶν Κορινθίων, καὶ ἔγνωσαν πολε-
μῖους ὄντας, ἀπέκλιναν πάλιν. Ἐνταῦθα μέντοι οἱ μὲν
κατὰ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες ἦλλοντο κατὰ τοῦ τεί-
χους καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ περὶ τὰς κλίμακας ὠθούμενοι
καὶ πριόμενοι ἀπέθνησκον, οἱ δὲ καὶ καταπατούμενοι
ὑπ' ἀλλήλων ἀπεπνίγοντο. (12) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι
οἷα ἠπόρουν τίνα ἀποκτείνουεν· ἔδωκε γὰρ τότε γὰρ ὁ
θεὸς αὐτοῖς ἔργον οἷον οὐδ' εὐχάντο ποτ' ἄν. Τὸ γὰρ
ἐγχειρισθῆναι αὐτοὺς πολεμίων πληθὺς πεφοδῆμένον,
ἐκτεκληγμένον, τὰ γυμνά παρέχον, ἐπὶ τὸ μάχεσθαι
εὐδένᾳ τρεπόμενον, εἰς δὲ τὸ ἀπόλλυσθαι πάντας πάντα
ἱκνερτοῦντας, πῶς οὐκ ἂν τις θεῖον ἡγήσαιτο; τότε γοῦν
οὕτως ἐν ὀλίγῳ πολλοὶ ἔπεσον ὥστε εἰθισμένοι ὄρᾱν οἱ
ἄνθρωποι σωροὺς σίτου, ξύλων, λίθων, τότε θίεσσαντο

minem fidem in urbem mittere cogitabat, qui omnia prius ex-
ploraret. Hunc illi duo introduxerunt, ac simpliciter common-
strarunt omnia : quo factum, ut is renuntiaret, omnia sine
fraude geri, quemadmodum uterque dixisset. Secundum
hæc Praxitas Corinthum ingreditur. Quum autem acie
instructa, muris admodum a se invicem distantibus, pauci esse
sibi viderentur, vallo se munierunt, itemque fossa tali, quali
quidem poterant, donec eis opem socii ferrent. Ipso in
portu Bœoticum presidium a tergo habebant. Ac die quidem
illo, qui ab ea nocte proximus erat, qua fuerant ingressi,
prelium nullum cum eis committebatur. Verum die alio
hoc altero Argivi omnes exciti, suppetias laturo advenere.
Quinque Lacedæmonios adversus cornu dextrum sibi
oppositos in acie offendissent, proximos his Sicyonios, et
exules plus minus centum et quinquaginta Corinthios ad
morum, qui solem orientem spectat : aciem et ipsi suam in-
struunt ; atque huic quidem, versus orientem spectanti muro,
Iphicratis conductitii milites erant proximi ; secundum hos,
Argivi ; lævum cornu Corinthii, quotquot ex urbe aderant,
obtinabant. Hostibus ob copiarum suarum amplitudinem
contemptis, recta in eos perrexerunt. Mox Sicyonios
superatos, vallo diruto, ad mare usque persequuti sunt ma-
gnamque partem eorum ibi occiderunt. Eos ut premi vidit
equitum præfectus Pasimachus, qui tamen equites secum
non multos habebat : religatis ad arbores equis, et clypeos
illis ademit, et cum iis, qui se sponte adjungerent, adver-
sus Argivos properavit. Illi conspectis litteris S in clypeis,
plane nihil ab eis sibi metuebant, ut qui Sicyonii essent.
Ibi Pasimachus dixisse perhibetur, Per geminos deos, Ar-
givi, hæc S litteræ vos fallent : itaque pedem cum eis contu-
lisse. Quumque adversus multos cum paucis dimicaret,
non ipse solum, sed etiam alii milites, eum sequuti, occubue-
runt. Exules autem Corinthii, victis hostibus oppositis sibi,
sursum penetraabant ; adeoque propius ad munitionem, ur-
bem ambientem, accedebant. Interea Lacedæmonii, cognito
victos esse Sicyonios, opem laturo egressi sunt, ac vallum
ad sinistrum retinuerant. Argivi, quum audiissent La-
cedæmonios a tergo esse, conversi extra vallum se cursu
proripuerunt. Tum quotquot eorum ad dextram postremi fu-
giebant, a Lacedæmoniiis cæsi, qui inermes erant, occubue-
runt ; qui autem muro erant proximi, magno cum tumultu
urbem versus se conferti recipiebant. Quumque Corinthios
in exules incidissent, eosque hostes esse intellexissent, rur-
sus declinabant. Atque hic nonnulli scalas ascendentes,
de muro desiliebant, ac peribant ; alii dum juxta scalas ur-
gentur et caduntur, interficiebantur ; alii ab suis conculcati,
suffocabantur. Nec Lacedæmoniiis deerant, quos occide-
rent. Nam deus hoc eis tempore patrandi facinoris ejus-
modi potestatem fecit, quale ne unquam quidem optassent :
quippe cur non divinitus factum quis existimet, ut ingens
hostium copia in eorum potestatem veniret, perterrita, metu
perturbata, partes corporis inermes eis cadendas præbens,
nemine ad pugnandum se convertente, sed potius universi
in perniciem suam omnia suggerentibus ? Tum quidem exi-
guo tempore tam multi ceciderunt, ut homines, qui fru-
menti, lignorum, lapideum acervos intueri consueverant, hoc

σωρούς νεκρῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ λιμένι τῶν Βοιωτῶν φύλακες, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰ τέγγη τῶν νεωροίκων ἀναθάντες. (13) Μετὰ μὲν τοῖνυν τοῦτο οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπύχοντο, οἱ δὲ ξυμμάχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐβόηθουν. Ἐπεὶ δὲ ἡρώισθησαν, ἔγνω Πραξίτας πρῶτον μὲν τῶν τειχῶν καθελεῖν ὥστε δίοδον στρατοπέδῳ ἱκανὴν εἶναι, ἔπειτα ἀναλαβὼν τὸ στράτευμα ἦγε τὴν ἐπὶ Μέγαρᾳ, καὶ αἰρεῖ προσβαλὼν πρῶτον μὲν Σιδεῶντα, ἔπειτα δὲ Κρομμυῶνα. Καὶ ἐν τούτοις τοῖς τέλγεσι καταστήσας φρουροὺς τοῦμπαλιν ἐπορεύετο καὶ τειγίσας Ἐπεικίαν, ἵνα φρούριον εἴη πρὸ τῆς φιλίας τοῖς ξυμμάχοις, οὕτω διαρῆχε τὸ στράτευμα, καὶ αὐτὸς τὴν ἐπὶ Λακεδαίμονα ἀπεχώρει.

11. Ἐκ δὲ τούτου στρατιαὶ μὲν μεγάλαὶ ἐκατέρων διεπέπνυντο, φρουροὺς δὲ πέμπουσιν αἱ πόλεις, αἱ μὲν εἰς Κόρινθον, αἱ δὲ εἰς Σικυῶνα, ἐρύλαττον τὰ τεῖχη· μισθοφόρους γε μὲν ἑκάτεροι ἔχοντες διὰ τούτων ἐξῶν-μένους ἐπολέμουν.

15. Ἐνθα δὲ καὶ Ἰφικράτης εἰς Φλιθύντα ἐμβάλων καὶ ἐνεδρευσάμενος, ὀλίγοις δὲ λεηλατῶν, βοήθησάντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἀρυλάκτως, ἀπέκτεινε τοσούτους ὥστε καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους πρόσθεν οὐ δεχόμενοι εἰς τὸ τεῖχος οἱ Φλιαῖοι, φοβούμενοι μὴ τοὺς ψάσκοντας ἐπὶ λακωνισμῷ ψεύγειν καταγόιν, τότε οὕτω κατεπλάγησαν τοὺς ἐκ Κόρινθου ὥστε μετεπέμψαντό τε τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἄραν φυλάττειν αὐτοὺς παραδόναν. Οἱ μὲντοι Λακεδαιμονίαι, καίπερ εὐνοϊκῶς ἔχοντες τοῖς ψυάσιν, ὅσον χρόνον εἶχον αὐτῶν τὴν πόλιν, οὐδ' ἐμνήσθησαν παντάπασι περὶ καθόδου φυγῶν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀναθάρρησαι ἐδόκει ἡ πόλις, ἐξῆλθον καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς νόμους παραδόντες οἵαντες καὶ παρέλαβον. (16) Οἱ δ' αὖ περὶ τὸν Ἰφικράτην πολυχόρσε καὶ τῆς Ἀρκαδίας ἐμβάλλοντες ἐλεηλάτουν τε καὶ προεβύλλον πρὸς τὰ τεῖχη· ἔτι γὰρ οἱ τῶν Ἀρκάδων ὀπλίται παντάπασιν οὐκ ἀντεῖσχον· οὕτω τοὺς πελταστὰς ἐπερούρητο. Τοὺς μὲντοι Λακεδαιμονίους οὕτως αὖ οἱ πελτασταὶ ὤκνον ὡς ἐντὸς ἀκοντισματος οὐ προσέσχον τοῖς ὀπλίταις· ἔτι γὰρ ποτε καὶ ἐκ τοσούτου διώσαντες οἱ νεώτεροι τῶν Λακεδαιμονίων ἐλόντες ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν. (17) Καταρροσύντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν πελταστῶν, ἐτι μᾶλλον τῶν ἑαυτῶν συμμαχῶν καταφρόνουν· καὶ γὰρ οἱ Μαντινεῖς βοήθησαντες ποτε ἐπεκδραμόντες πελτασταῖς ἐκ τοῦ ἐπὶ Λεχρίῳ τεινόντος τεύχους, ἀκοντιζόμενοι ἐνέκλιναν τε καὶ ἀπέθανόν τινας αὐτῶν φεύγοντες· ὥστε οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐπισκώπτειν ἐτόλμων ὡς οἱ σύμμαχοι φοβοῖντο τοὺς πελταστὰς ὥσπερ μορμόνας παιδιάρια. Αὐτοὶ δ' ἐκ τοῦ Λεχρίου δρμώμενοι σὺν μόρᾳ καὶ τοῖς τῶν Κορινθίων ψυάσι κυκλῶ περὶ τὸ ἄστυ τῶν Κορινθίων ἐστρατεύοντο· (18) οἱ δ' αὖ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι τὴν βίωμην τῶν Λακεδαιμονίων, μὴ, ἐπεὶ τὰ μακρὰ τεῖχη τῶν Κορινθίων διήρητο, ἔλθοιεν ἐπὶ σφῆς, ἤγχεσαντο κράτιστον εἶναι ἀνατεινίσαι τὰ διερῆ-

tempore, cadaverum acervos adspicerent. Etiam Boeoticum in portu praesidium interemptum fuit partim in muris, partim in ipsis navalium tectis quae conscenderant. Secundum haec Corinthii et Argivi per inducias interfectos auferebant, et jam Lacedaemoniorum socii suis opem laturo aderant. Eis collectis, Praxitas primum demoliendam murorum partem censuit, ut ingredi copiae possent. Deinde cum exercitu via qua Megarensē ad urbem itur, profectus est; ac primo copiis admotis Siduntē capit, deinde Crommyonem; quibus in oppidis relicto praesidio, via, qua venerat, reverti cepit; munitaque Epiecia, ut ea socii propugnaculi loco, non procul ab amicorum regione dissiti, uterentur, dimisit exercitum, ac Lacedaemonem se recepit.

His ita gestis, exercitus quidem utrorumque magni quiescebat: tantum urbes missis partim Corinthum, partim Sicyonem praesidiariis, mœnia tutabantur. Mercenario tamen milite, quem utrinque conduxerant, summis viribus inter eos confligebatur.

Tunc et Iphicrates Phliontem cum copiis invadens, locatis insidiis, praedas cum paucis agebat; quumque cives ex urbe non satis caute suis opem ferrent, tot ex eis occidit, ut Phliasii, qui antehac Lacedaemonios intra mœnia non admiserant, quod vererentur, ne illi exules reducerent, qui se profiterentur ejectos idcirco, quia Lacedaemoniorum sequuti partes essent, sic tum ab iis sibi metuerint, qui Corinthi venerant, ut arcessitis Lacedaemoniis, urbem et arcem tuendam traderent. Illi vero, quamquam benevolis essent in exules animis, tamen quamdiu Phliasiorum oppidum habebant in potestate sua, nullam prorsus de reducendis exulibus mentionem faciebant; immo quum jam illa civitas confirmata videretur, urbem ac leges civibus itidem, ut ipsi acceperant, restituerunt, atque egressi sunt. Ceterum Iphicratis milites saepenumero factis etiam in Arcadiam irruptionibus, praedas abigebant, et ipsos oppidorum muros aggrediebantur. Nam extra haec Arcadium gravis armaturae pedites eis omnino non occurrabant; adeo sibi a cetratis metuebant. Itidem cetrati usque adeo metuebant Lacedaemonios, ut intra jactum teli ad gravem ipsorum armaturam non accederent. Nam quum hos quoque juniores quidam ex Lacedaemoniis aliquando persequuti essent, nonnullos et ceperant, et occiderant. Quumque jam cetratos Lacedaemonii praese contemnerent, multo etiam magis socios suos contemnebant. Nam quum Mantineenses aliquando latum opem e muro, qui Lechaio Lacedaemonii cum cohorte sua, et cum exulibus Corinthiis, undique Corinthiorum urbem castris cingebant. Tum Athenienses, qui robur Lacedaemoniorum metuerent, ne, quum longos Corinthiorum muros deiecissent, in se irruerent: nihil se facturos rectius exi-

μένα ὑπὸ Πραξίτα τείχη. Καὶ ἐλθόντες πανδημί μετὰ λιθολόγων καὶ τεκτόνων τὸ μὲν πρὸς Σικυῶνος καὶ πρὸς ἑσπέρας ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πᾶνυ καλὸν ἐξετείχισαν, τὸ δὲ ἑῶν μᾶλλον κατὰ ἡσυχίαν ἐτείχιζον.

19. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἐνθυμηθέντες τοὺς Ἀργεῖους τὰ μὲν οἰκοὶ καρπουμένους, ἡδομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύουσιν ἐπ' αὐτούς. Ἀγησίλαος δὲ ἡγεῖτο, καὶ δηώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ Τενέαν εἰς Κόρινθον αἰρεῖ τὰ ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τείχη. Παρεγένετο δὲ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς Τελευτίας κατὰ θάλατταν, ἔχων τριήρεις περὶ δώδεκα· ὥστε μακαρίζεσθαι αὐτῶν τὴν μητέρα, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὧν ἔτεκεν ὁ μὲν κατὰ γῆν τὰ τείχη τῶν πολεμίων, ὁ δὲ κατὰ θάλατταν τὰς ναῦς καὶ τὰ νεώρια ἤρκα. Καὶ τότε μὲν ταῦτα πράξας ὁ Ἀγησίλαος τὸ τε τῶν συμμάχων στράτευμα διῆκε καὶ τὸ πολιτικὸν οἶκαδε ἀπήγαγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐκ δὲ τούτου Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες τῶν φευγόντων ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει πάντα μὲν τὰ βοσκήματα ἔχουεν καὶ σώζοντο ἐν τῷ Πειραίῳ, πολλοὶ δὲ τρέφοντο αὐτοῖσι, στρατεύουσι πάλιν εἰς τὴν Κόρινθον, Ἀγησίλαου καὶ τότε ἡγουμένου. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς Ἴσθμόν· καὶ γὰρ ἦν ὁ μὴν ἐν ᾧ Ἴσθμια γίγνεται, καὶ οἱ Ἀργεῖοι αὐτοῦ ἐτύγγανον τότε ποιῶντες τὴν θυσίαν τῷ Ποσειδῶνι, ὡς Ἀργους τῆς Κορίνθου ὄντος. Ὡς δ' ἤσθοντο προσιόντα τὸν Ἀγησίλαον, καταλιπόντες καὶ τὰ τεθυμένα καὶ τὰ ἀριστοποιούμενα μάλα σὺν πολλῷ φόβῳ ἀπεχώρουν εἰς τὸ ἄστυ κατὰ τὴν ἐπὶ Κεγχρεῖας ὁδόν. (2) Ὁ μὲντοι Ἀγησίλαος ἐκείνους μὲν καίπερ ὁρῶν οὐκ ἐδίωκε, κατασκηῆσας δὲ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὰς τε τῷ θεῷ ἔθυε καὶ περιέμενε, ἕως οἱ φυγάδες τῶν Κορινθίων ἐποίησαν τῷ Ποσειδῶνι τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα. Ἐποίησαν δὲ καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀπελθόντες Ἀγησίλαου ἐξ ἀρχῆς πάλιν Ἴσθμια. Καὶ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἔστι μὲν ἂ τῶν ἀθλῶν δις ἑκάστος ἐνίκηθη, ἔστι δὲ ἂ δις οἱ αὐτοὶ ἐκηρύχθησαν. (3) Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ὁ Ἀγησίλαος ἔγε πρὸς τὸ Πείραιον τὸ στράτευμα. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ἀπεχώρησε μετ' ἀριστον πρὸς τὸ ἄστυ, ὡς προδιδομένης τῆς πόλεως· ὥστε οἱ Κορίνθιοι δέισαντες μὴ ἡ πόλις προδιδοίτο ὑπὸ τινων, μετεπέμψαντο τὸν Ἰφικράτην σὺν τοῖς πλείστοις τῶν πελταστῶν. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος τῆς νυκτὸς παρελθυθὸς αὐτοῦς, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ Πείραιον ἦγε. Καὶ αὐτὸς μὲν κατὰ τὰ θερμὰ προΐει, μόραν δὲ κατὰ τὸ ἀκρότατον ἀνεβίβασε. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα ὁ μὲν πρὸς τοῖς θερμοῖς ἐστρατοπεδεύετο, ἡ δὲ μόρα τὰ ἄκρα κατέχουσα ἐνυκτέρευεν. (4) Ἐνθα δὴ καὶ ὁ Ἀγησίλαος μικρῷ μὲν καιρίῳ δ' ἐνθυμηματι εὐδοκίμησε. Τῶν γὰρ τῇ μόρᾳ φερόντων τὰ σιτία οὐδενὸς πῦρ εἰσνεγόντος, ψύχους δὲ ὄντος διά

stimabant, quam si dirutos a Praxita muros instaurarent. Itaque magna totius cum populi manu veniunt, fabros cæmentarios et tignarios secum adducunt, partemque muri, quæ Sicyonem et occasum spectabat, paucis omnino diebus egregie perficiunt; quæ vero spectabat orientem solem, eam magis per otium ædificabant.

Interim Lacedæmonii, qui secum ipsi cogitent, Argivos domi copia rerum augeri, ac bello delectari, expeditionem adversus eos suscipiunt. In ea dux erat Agesilaus, qui quidem agrum omnem Argivorum populatus, mox inde Te-neæ superata Corinthum transiit et muros ab Atheniensibus instauratos dejecit. Venit ad ipsum etiam Teleutias frater, mari, cum duodecim fere triremibus; ut jam mater ipsorum beata prædicaretur, quod eodem die alter ex iis, quos ipsa genuisset, hostium muros terra, mari alter naves ac navalia cepisset. Atque his tum rebus gestis, sociorum Agesilaus dimisit exercitum, et patriæ copias domum reduxit.

CAPUT V.

Postea vero quam Lacedæmonii de indicibus exulum acceperunt, Corinthios illos, qui urbem obtinerent, habere suas in portu Piræo pecudes, et ibidem adservare, atque illic etiam se complures alere: rursum adversus Corinthum expeditionem, Agesilao duce, suscipiunt. Is primum accessit ad Isthmum. Nam is mensis erat, quo Isthmia celebrantur: et Argivi tum istic forte Neptuno sacrificabant, quasi Corinthus esset Argos. Quum autem adventare Argivi Agesilaum animadvertissent, tam iis, quæ immolata erant, quam aliis ad prandium paratis rebus relictis, via Cenchreas ducente magno cum metu in urbem se receperunt. Eos quanquam conspexit Agesilaus, non tamen est insequutus: sed in templum divertens, sacrum Deo fecit, ac dum exules Corinthii Neptuno sacrificarent, ludosque celebrarent, ibidem mansit. Post Agesilao digresso, Argivi de integro Isthmia peregerunt. Itaque hoc anno fuere, qui bis in certaminibus victi sint, et alii, qui bis victores sint pronuntiati. Ceterum Agesilaus die quarto ad Piræum copias duxit. Quumque magno id teneri præsidio videret, prandio peracto, ad urbem ipsam abscessit, quasi ea sibi proderetur. Qua re factum, ut veriti Corinthii, ne essent qui urbem proderent, Iphicratem cum maxima parte cetratorum arcesserent. Hos quum noctu transisse animadvertisset Agesilaus, prima luce converso itinere Piræum copias duxit: ac ipse quidem secundum aquas calidas proficiscebatur, cohorti vero uni, ut ad supremum montis verticem ascenderet, imperabat. Ea nocte castra non procul ab aquis calidis Agesilaus habebat, cohors autem illa in vertice, quem occuparat, pernoctabat. Hic Agesilaus excogitata re non magna quidem illa, sed tamen peropportuna, claruit. Nam quum eorum, qui cohorti cibum ferebant, ignem attulisset nemo, et frigus

τε τὸ πᾶν ἐφ' ὕψηλόν εἶναι καὶ διὰ τὸ γενέσθαι ὕδωρ καὶ γάλαζαν πρὸς τὴν ἑσπέραν, καὶ ἀναθεθήκεσαν δὲ ἔχοντες ὅα δὴ θέρους σπειρία, βιγούντων δ' αὐτῶν καὶ ἐν σκότῳ ἀθύμως πρὸς τὸ δειπνῶν ἔχοντων, πέμπει δ' Ἀγχιλαὸς οὐκ ἔλαττον δέκα φέροντας πῦρ ἐν γύτραις. Ἐπεὶ δὲ ἀνέβησαν ἄλλος ἄλλῃ, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πυρὰ ἐγένετο, ἅτε πολλὰς ὕλης παρούσης, πάντες μὲν ἡλείφοντο, πολλοὶ δὲ καὶ ἐδεύτησαν ἐξ ἀρχῆς. Φανερός δὲ ἐγένετο καὶ ὁ νεὸς τοῦ Ποσειδῶνος ταύτῃ τῇ νυκτὶ καυόμενος ὑφ' οὗτος δὲ ἐνεπρήγη οὐδεὶς οἶδεν.

(γ) Ἐπεὶ δὲ ἤσθοντο οἱ ἐν τῷ Πειραιῶν τὰ ἄκρα ἐρχόμενα, ἐπὶ μὲν τὸ ἀκύνεσθαι οὐκέτι ἐπράπτοντο, εἰς δὲ τὸ Ἥρῳ κατέρχοντο καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλευθεροὶ καὶ τῶν βροττικῶν τὰ πλείστα. Καὶ Ἀγχιλαὸς μὲν δὴ σὺν τῷ στρατεύματι παρὰ θάλατταν ἐπορεύετο ἡ δὲ μόρα ἅμα καταβάνουσα ἀπὸ τῶν ἄκρων Οἰνύτην τὸ ἐντεταγμένον τεῖχος αἶρει, καὶ τὰ ἐνόντα ἔλαβε, καὶ πάντες δὲ οἱ στρατιῶται ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῶν χωρίων ἐλάμβανον. Οἱ δ' ἐν τῷ Ἠραίῳ καταπεφυγότες ἐξήσαν. ἐπιτρέψαντες Ἀγχιλαῖον γυνῶναι ὅτι βούλοιο περὶ σφῶν. Ὁ δ' ἔγνω, ὅτοι μὲν τῶν στρατιῶν ἦσαν, παραδόναι αὐτοὺς τοῖς φυλάξι, τὰ δ' ἅλλα πάντα πρᾶξῃναι.

(δ) Ἐκ τούτου δὲ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Ἠραίου πάντοια τὰ αἰγυμῶνα ποιεῖσθαι δὲ ἄλλοθεν τε πολλὰ παρήσαν καὶ ἐκ Βοιωτῶν ἦσαν ἐρχόμενοι τί ἂν ποιοῦντες εἰρήνης τύποιεν. Ὁ δὲ Ἀγχιλαὸς μάλα μεγάλῳ φρονέει τούτους μὲν οὐδ' ὅρᾳν ἔδοκε, καίπερ Φάρακος τοῦ προέξου παρεστηκότος αὐτοῖς, ὅπως προσελάχοι καθήμενος δ' ἐπὶ τοῦ περὶ τὴν λιμνὴν κυλιστεροῦς οἰκοδομήματος ἐθεώρει πολλὰ τὰ ἐκχόμενα. Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν ὀπίων σὺν τοῖς δόρασι παρεχόμενοι φύλακες τῶν αἰγυμῶνων, μάλα ὑπὸ τῶν παρόντων θεωρούμενοι οἱ γὰρ εὐτοχούντες καὶ κρατούντες αἰεὶ πως ἀξιολάτοι δοκῶσιν εἶναι.

(ε) Ἐπὶ δὲ καθήμενος Ἀγχιλαῖος καὶ ἐνικότος ἀγαλόμενος τοῖς πεπραγμένοις, ἵππεύς τις προσέλαυνε καὶ μάλα ἱσχυρῶς ἰδρύνει τῷ ἵππῳ. Ὑπὸ πολλῶν δὲ ἐρωτώμενος ὅτι ἀγγέλλοι, οὐδενὶ ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν τοῦ Ἀγχιλαίου, καθυλάμενος ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ προσδραμών αὐτῷ μάλα σκυθρωπὸς ὢν λέγει τὸ τῆς ἐν Λεχαιῷ μόρας πάθος. Ὁ δ' ὡς ἤκουσεν, εὐθύς τε ἐκ τῆς ἑώρας ἀνεπήδησε καὶ τὸ δόρυ ἔλαβε καὶ πολέμαρχους καὶ πεντηκοντήρας καὶ ξαναγούς καλεῖν τὸν κήρυκα ἐκέλευεν.

(ς) Ὡς δὲ συνέδραμον οὗτοι, τοῖς μὲν ἄλλοις εἶπεν, οὐ γὰρ ποῦ ἡριστοπούντο, ἐμπαγῶσιν ὅτι δύναιτο ἔχειν τὴν ταχίστην. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ δημοσίαν ὑψηλεῖτο ἀνείριστος. Καὶ οἱ δορυφόροι τὰ ὅπλα ἔχοντες παρῃκλούθουν σπουδῇ, τοῦ μὲν ὑψηλούμενου, τῶν δὲ μετιόντων. Ἦδη δ' ἐκπεπρακτός αὐτοῦ τὰ θεμέλια εἰς τὸ πλάτυ τοῦ Λεχαιῶ, προσελάσαντες ἵππεῖς τρεῖς ἀγγέλλουσιν ὅτι οἱ νεκροὶ ἀνηρημένοι εἴησαν. Ὁ δ' ἐπεὶ τούτο ἤκουσε, θέσθαι κειεύσας τὰ ὅπλα καὶ ὀλίγον χρόνον ἀναπαύσας, ἀπῆ-

tamen eis esset, partim quod locum obsiderent perarduum, partim quod sub vesperam pluvias cum grandine habuissent, partim denique quod, ut aestivo tempore, tenuibus induti pannis ascendissent: rigentibus igitur frigore militibus, et mediis in tenebris non admodum coena cupidis, Agesilaus non pauciores quam decem mittit, qui ad eos ignem in ollis ferrent. Illi quum in verticem, alius alia via, evasisent, ac jam frequentes, ilique non parvi ignes, ut in magna lignorum copia, excitarentur: omnes ungebant se, nonnulli etiam denno conam sument. Eadem nocte Neptuni fanum ardere conspectum fuit: a quo vero succensum sit, nemo est qui notit. Posteaquam ii qui erant in Piraeo, vertices ipsos captos animadverterunt, non jam amplius ad defensionem se comparabant, sed viri, mulieres, ingenii, servi, cum maxima pecorum parte, Junoni ad fanum confugiebant. Pergebat secundum mare suis cum copiis Agesilaus. Interea de vertice Lacedaemoniorum cohors descendens, Cneciam castellum muris cinctum cum omnibus, quae erant in eo, cepit. Eodem die milites universi ex his locis magnam commeatus copiam acquisivere. Tandem et illi, qui ad Junonis templum confugerant, egressi permiserunt Agesilai arbitrio, ut de ipsis ex animi sui sententia statueret. Agesilaus exilibus tradi omnes, quotquot e numero illorum erant, qui caedes perpetraverant; cetera vendi universa jussit. Post haec de Junonis fano mancipia permulta sunt egressa. Aderant itidem quum aliis ex locis legati, tum e Boeotia, quesituri, quid faciendum esset, ut pacem impetrarent. Eos Agesilaus elato admodum animo ne adspicere quidem visus fuit, quanquam ipsis adstitit Phanax, hospes eorum publicus, ut ad Agesilaum eos adduceret. Sedebat ipse rotundo in aedificio, quod est propter paludem, ac multa, quae de fano educebantur, spectabat. Comitabantur captivos cum hastis Lacedaemonii milites ex castris qui eos custodierunt. In hos illorum, qui aderant, mirifice coniecti erant oculi: nam fieri plerumque consuevit, ut ii, quibus res secundae sunt, et qui victoria potiuntur, spectatu quodam modo digni videantur. Dum Agesilaus istic sedet, ac letitiam capere se de iis, quae gesta erant, prae se fert, quidam totis viribus equo sudante advolat. Quumque a compluribus, quid rei novae afferret, interrogaretur, nullo cuiquam responso dato, propius ad Agesilaum adequitat, equo desilit, vultu tristi accedit, cohortis ejus, quae erat in Lechaeo, eadem exponit. Ille re cognita, statim e sella se proripit, hastam capit, polemarchos, quinquegenum militum praefectos, conductitiorum duces per praeconeum advocari jubet. Illi quum primum concurrissent, reliquis (nequid enim pransi erant), ut quod possent cibi sumerent, seque celerrime sequerentur, edixit: ipse cum militibus convictoribus impransus praecedebat. Comitabantur Agesilaum magno studio satellites armati, quum ipse ceu dux antiret, illi una sequerentur. Jam calidas aquas praetererat, et in latam Lechaei planitiem pervenerat, quum tres adequitantes recepta jam esse interfectorum cadavera nuntiant. Quod quum accepisset, jussis subsistere militi-

γε πάλιν τὸ στράτευμα ἐπὶ τὸ Ἡραῖον· τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ ἀγμάλῳ διατίθεται.

9. Οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν προσκληθέντες καὶ ἐρωτῶμενοι, ὅτι ἤκουον, περὶ μὲν τῆς εἰρήνης οὐκέτι ἐμμένοντο, εἶπον δὲ ὅτι, εἰ μὴ τι κωλύοι, βούλοιντο εἰς τὸ ἄστυ πρὸς τοὺς σφετέρους στρατιώτας παρελθεῖν. Ὁ δ' ἐπιγελάσας, Ἄλλ' οἶδα μὲν, ἔφη, ὅτι οὗτος στρατιώτας ἰδεῖν βούλεσθε, ἀλλὰ τὸ εὐτύχημα τῶν φίλων ὑμῶν θεάσασθαι πόσον τι γεγένηται. Περιμένετε οὖν, ἔφη· ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς αὐτὸς ἄξω, καὶ μᾶλλον μετ' ἐμοῦ ὄντες γνώσεσθε ποῖόν τι τὸ γεγενημένον ἐστί. (10) Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ἦγε πρὸς τὴν πόλιν τὸ στράτευμα. Καὶ τὸ μὲν τροπαιὸν οὐ κατέβαλεν, εἰ δέ τι ἦν λοιπὸν δένδρον, κόπτεον καὶ κάων ἐπεδείκνυνεν ὥς οὐδεὶς ἀντέστη. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἐστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ Λέχαιον· καὶ τοὺς Θηβαίων μέντοι πρέσβεις εἰς μὲν τὸ ἄστυ οὐκ ἀνῆγε, κατὰ θάλατταν δὲ εἰς Κρεῦσιν ἀπέπεμψεν. Ἄτε δὲ ἀθήους τοῖς Λακεδαιμονίοις γεγεννημένης τῆς τοιαύτης συμφορᾶς, πολὺ πένθος ἦν κατὰ τὸ Λακωνικὸν στράτευμα, πλὴν ὅσων ἐτέθνασхан ἐν χώρᾳ ἢ υἱοὶ ἢ πατέρες ἢ ἀδελφοί· οὗτοι δ' ὥς περ νικηφόροι λαμπροὶ καὶ ἀγαλλόμενοι τῷ οἴκῳ παθεῖν περιήσαν. (11) Ἐγένετο δὲ τὸ τῆς μόρας πάθος τοιοῦδε τρόπον. Οἱ Ἀμυκλαῖοι αἰεὶ ποτε ἀπέρρονται εἰς τὰ Ὑακινθία ἐπὶ τὸν παιᾶνα, ἐάν τε στρατοπεδεύομενοι τυγχάνουσιν, ἐάν τε ἄλλως πως ἀποδημοῦντες. Καὶ τότε δὴ τοὺς ἐκ πάσης τῆς στρατιᾶς Ἀμυκλαίους κατέλειπεν Ἀγχιλαῖος ἐν Λεχαίῳ. Ὁ δ' ἐκεῖ φρουρῶν πολέμαρχος τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμμάχων φρουροὺς παρέταξε φυλάττειν τὸ τεῖχος, αὐτὸς δὲ σὺν τῇ τῶν ὀπλιτῶν καὶ τῇ τῶν ἵππέων μόρᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Κορινθίων τοὺς Ἀμυκλαίους παρήγεν. (12) Ἐπεὶ δὲ ἀπείχον ὅσον εἴκοσιν ἢ τριάκοντα στάδια τοῦ Σικυῶνος, ὁ μὲν πολέμαρχος σὺν τοῖς ὀπλίταις οὖσιν ὥς ἑξακοσίοις ἀπῆγε πάλιν ἐπὶ τὸ Λέχαιον, τὸν δ' ἱπκαρμοστὴν ἐκέλευσε σὺν τῇ τῶν ἵππέων μόρᾳ, ἐπεὶ προέμψευσαν τοὺς Ἀμυκλαίους μέχρι ὁπόσου αὐτοὶ κελύουσιν, μεταδιώκειν. Καὶ ὅτι μὲν πολλοὶ ἦσαν ἐν τῇ Κορίνθῳ καὶ πελτασταὶ καὶ ὀπλίται οὐδὲν ἡγνούον· κατεφρόνουν δὲ διὰ τὰς ἐμπροσθεν τύχας μηδένα ἂν ἐπιχειρῆσαι σφίσιν. (13) Οἱ δ' ἐκ τῶν Κορινθίων τοῦ ἄστεως, Καλλίας τε δὲ Ἰππονίκου, τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν στρατηγῶν, καὶ Ἰφικράτης, τῶν πελταστῶν ἀρχῶν, καθορῶντες αὐτοὺς καὶ οὐ πολλοὺς ὄντας καὶ ἐρήμους καὶ πελταστῶν καὶ ἵππέων, ἐνόμισαν ἀσφαλὲς εἶναι ἐπιθέσθαι αὐτοῖς τῇ πελταστικῇ. Εἰ μὲν γὰρ πορεύοντο τῇ ὁδῷ, ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνά ἀπώλλυσθαι· εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥαδίως ἂν ἀποφυγεῖν πελτασταῖς τοῖς ἐλαφροτάτοις τοῖς ὀπλίταις. (14) Γινόντες δὲ ταῦτα ἐξήγουντο. Καὶ ὁ μὲν Καλλίας παρήταε τοὺς ὀπλίτας οὐ πόρρω τῆς πόλεως, ὁ δὲ Ἰφικράτης λαβὼν τοὺς πελταστὰς ἐπέθετο τῇ μόρᾳ. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἡκοντιζοντο καὶ ὁ μὲν τις ἐτέ-

ΙΕΝΟΦΘΟΝ.

bus, ac paulisper quiete recreatis, ad fanum Junonis copias reduxit. Postridie principia sunt vendita.

Legati Boeotum accessiti, et interrogati, quamobrem venissent, nullam pacis amplius mentionem facientes, cupere se dixerunt suos in urbe milites, si nihil esset impedi- menti, convenire. Subridens Agesilaus, « Ego vero non ignoro, inquit, cupere vos non milites videre vestros : sed quantus ille successus sit, quo amici vestri sint usi, speculare. Quamobrem opprimini : nam ego ipse vos deducam ; atque accuratius tum, si mecum fueritis, quid acciderit, cognoscetis. » Neque fefellit eos, sed postridie facta re sacra, copias ad urbem duxit : ac tropaeum quidem non de- jecit ; si qua tamen arbor erat reliqua, succidens atque urens neminem egredi audere demonstrabat. Hæc quum fecisset, propter Lechaëum castra metatus est, ac Thebanorum legatos in urbem quidem non deduxit, sed maritimo itinere mari Creusim ablegavit. Quia vero talis clades inusitata Lacedæmoniis acciderat, magnus in exercitu Laconico ple- rorumque luctus erat, exceptis iis, quorum ipso in pugnae loco vel filii, vel parentes, vel fratres occubuerant. Nam illi, tanquam si victoria potiti essent, magno cum splendore, suamet ipsi calamitate velut exultantes, obambulabant. Ceterum ei cohorti casus hic adversus in hunc modum acci- dit : consueverant Hyacinthiis ad pæana semper Amyclæi ventitare, sive in castris essent, seu alioqui peregre abessent domo. Et quoniam tum Agesilaus omnes Amyclæos, quot- quot erant in exercitu, apud Lechaëum reliquerat, polemarchus is, qui præsidariis eo loco præerat, commendata mi- litibus ceteris, quos reliqui socii miserant, tuendorum mœnium cura, ipse cum gravis armaturæ peditum et alia equitum cohorte, secundum ipsam Corinthum Amyclæos deducebat. Erant jam plus minus viginti vel triginta stadiis ab Sicyone, quum polemarchus una cum gravis armaturæ peditibus, quorum erant prope sexcenti, Lechaëum revertitur, jussu equitum præfecto, cum equestri cohorte, quamprimum eo deduxissent Amyclæos, quo ipsi vellent, celeriter se subsequi. Non ignorabant autem, multos in urbe Corinthia tum cetratos tum gravis armaturæ pedites esse : sed eos præ se contemnentes existimabant, ob superiores rerum successus, neminem se adoriiri audere. Verum plerique Corinthii, de iis qui erant in urbe, itemque Callias Hipponici filius, dux Atheniensium gravis armaturæ peditum, et cetratorum præfectus Iphicrates, quum ex alto conspexissent eos et paucos esse numero et nudos a cetra- torum equitumque præsidio, tuto se cum cetratis eos aggredi posse arbitrabantur. Nam sive pergere suo vellent in itinere, futurum existimabant, ut qua nudi essent, jaculis petiti occumberent ; seu persequi hostem conarentur, facile cetratos, qui milites essent imprimis agiles, e gravis armaturæ manibus elapsuros. Hæc quum illis ita fuissent visa, copias educunt. Et Callias quidem suam armaturæ gravis aciem non procul ab urbe instituit ; Iphicrates autem, sumptis secum cetra- tis, hostium cohortem adoriebatur. Hic Lacedæmonii,

26

τρίτω, ὃ δὲ καὶ ἐπεπτώκει, τούτους μὲν ἐκέλευον τοὺς ὑπασιπύτας ἀρχμένους ἀπαφέρειν εἰς Λεχαιὸν καὶ οὐ τοὺς μόνους τῆς μόρας τῇ ἀληθείᾳ ἐσθώθησαν ὃ δὲ πολέμαρχος ἐκέλευσε τὰ δέκα αὐτῷ ἥδη ἀποδιῶσαι τοὺς προειρημένους. (15) Ὡς δὲ ἐδίωκον, ἤρουν τε οὐδένα ἐξ ἀκοντίου βολῆς ὑπλῆται ὄντες πελταστές· καὶ γὰρ ἀναχωρεῖν αὐτοὺς ἐκέλευε, πρὶν τοὺς ὑπλῆτας ἑαυτοῦ γίγνεσθαι ἐπεὶ δὲ ἀνεχώρουν ἐσπαρμένοι, ἅτε διώζαντες ὡς τάχους ἕκαστος εἶπεν, ἀναστρέφοντες οἱ περὶ τὸν Ἰφικράτην, οἱ τε ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν ἠκόντιζον καὶ ἄλλοι ἐκ πλάγιου παραθέοντες εἰς τὰ γυμνά. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διώξει κατακοντίσαν ἐννέα ἢ δέκα αὐτῶν. Ὡς δὲ τούτῳ ἐγένετο, πολλὸ ἤδη θρασύτερον ἐπέκριντο. (16) Ἐπεὶ δὲ κακῶς ἐπασχον, πάλιν ἐκέλευσε ὁ πολέμαρχος διώκειν τὰ πεντεκαίδεκα αὐτῷ ἥδη. Ἀναχωροῦντες δὲ ἐτι πλείους αὐτῶν ἢ τὸ πρῶτον ἔπessον. Ἠδὲ δὲ τῶν βελίστων ἀπολωλότων, οἱ ἱππεῖς αὐτοῖς παραγίγνονται καὶ σὺν τούτοις αὐθὺς διώξιν ἐποιήσαντο. Ὡς δ' ἐνέκλιναν οἱ πελτασταί, ἐν τούτῳ κακῶς οἱ ἱππεῖς ἐπέθεντο· οὐ γὰρ ἕως ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν, ἐδίωξαν, ἀλλὰ ζῶν τοῖς ἐκδρομίαις ἱσομέτωποι καὶ ἐδίωκον καὶ ἐπέστρεψον. Προΐοντες δὲ καὶ πᾶστροντες τὰ ὅμοια τούτοις καὶ αὐθὺς, αὐτοὶ μὲν αἰετὰ ἐλάττους τε καὶ μαλακώτεροι ἐγίγνοντο, οἱ δὲ πολέμοιοι θρασύτεροί τε καὶ αἰετὰ πλείους οἱ ἐγχειρόντες. (17) Ἀπορούντες δὲ συνίστανται ἐπὶ βραχὺν τινα γήλορον, ἀπέχοντα τῆς μὲν θαλάττης ὡς δύο στάδια, τοῦ δὲ Λεχαιῶν ὡς ἐξ ἢ ἑπτακαίδεκα. Αἰσθόμενοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ Λεχαιῶν, εἰσθάντες εἰς πλοιαρία παρέπλεον, ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸν γήλορον. Οἱ δ' ἀπορούντες ἤδη, ὅτι ἐπασχον μὲν κακῶς καὶ ἀπέθνησκον, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἐδύναντο, πρὸς δὲ τούτοις ὀρώντες καὶ τοὺς ὑπλῆτας ἐπιόντας, ἐγκλίνουσι. Καὶ οἱ μὲν ἐπιπίπτουσιν αὐτῶν εἰς τὴν θαλάτταν, ὀλίγοι δὲ τινες μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Λεχαιὸν ἐσώθησαν. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς μάχαις καὶ τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίους. (18) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπέπρακτο.

Ἐκ δὲ τούτου ὁ Ἀγχιλαὸς τὴν μὲν στρατίαν μόραν ἔχον ἀπῆκε, ἄλλην δὲ κατέτιπεν ἐν τῷ Λεχαιῷ. Διὸν δὲ ἐπ' οἴκου ὡς μὲν ἐδύναντο ὀβριμώτατα κατήγατο εἰς τὰς πόλεις, ὡς δ' ἐδύναντο προαιμάτα ἐξορμάτο. Παρὰ δὲ Μαντινέαν ἐξ Ὀρχομενοῦ ὄρθρου ἀναστὰς ἐτι σκοταῖος παρεῖλθεν. Οὕτω γλαυπῶς ἂν ἐδόκουν οἱ στρατιώται τοὺς Μαντινέας ἐκδρομώμενους τῷ δυστυχίματι θεάσασθαι. (19) Ἐκ τούτου δὲ μάλα καὶ τάλλα ἐπετύγχανεν Ἰφικράτης. Καθεστηκότων γὰρ προῦρων ἐν Σιδόντι μὲν καὶ Κρομμυῶνι ὑπὸ Πραξίτου, ὅτε ἐκείνος εἶλε ταῦτα τὰ τεύχη, ἐν Οἰνῇ δὲ ὑπὸ Ἀγχιλαῶ, ὅτεπερ τὸ Παιραῖον ἔλαβον, πάνθ' εἶνε ταῦτα τὰ χωρία. Τὸ μόνον Λεχαιὸν ἐπροῦρουν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Σύμμαχοι. Οἱ φυγάδες δὲ τῶν Κορινθίων, οὐκέτι περὶ παρὸντες ἐκ Σικυῶνος διὰ τὴν τῆς μόρας δυστυχίαν, ἀλλὰ παραπλέοντες καὶ ἐντεύθεν ὁρμώμενοι, πρᾶγματ' αἰχρὸν τε καὶ πρᾶξιον τοῖς ἐν τῇ ἄστει.

quum jaculis ferirentur, eorumque nonnulli vulnerarentur, nonnulli caderent, satellitibus imperarunt, ut hos sublato Lechaum deferrent, qui quidem soli ex tota cohorte revera salvi evaserunt. Inde polemarchus mandavit, uti quotquot annis decem pubertatem excessissent, cetratos, quos diximus, persequendo abigerent. Illi quum eos persequerentur, neminem ictu telis assequi poterant, quippe qui gravis armaturae pedites essent. Nam prius ut pedem referrent, quam gravis hostium armatura prope adesset, polemarchus edixerat. Post ubi sparsim pedem referebant, ut qui in hoste persequendo pro suis quisque viribus usi celeritate maxime fuissent, conversi milites Iphicratis et qui ex opposita iis parte trans hostes erant, jacula rursus vibrabant, pars eos a latere currendo, quae erant nudi, ferebant. Ita statim primo incursu novem, aut decem, jaculis confixos interemerunt. Quod ubi accidisset, longe jam audacius Lacedaemonios urgebant: qui quum graviter premerentur, rursus polemarchus eos, qui annis quindecim pubertatem excessissent, persequi hostem jussit. Illi quoque quum pedem referrent, longe plures quam prius, cecidere. Jam ex eis fortissimus quisque perierat, quum equites eis advenire; cum quibus rursus persequi hostem inceperunt. Quum autem cetrati declinarent, imprudenter eos adorti sunt equites. Quippe non, quoad aliquos occidissent, persequerentur: sed cum ipsis excursionibus aequatis frontibus tum persequerentur, tum sese converterent. Atque his similia quum iterum iterumque facerent ac perpeterent, semper ipsi pauciores ac languidiores, hostes vero audaciores evadebant, eorumque plures Lacedaemoniis negotium facessabant. Tandem inopes consilii, non magnum quendam in tumultum sese colligunt, qui duobus fere a mari stadiis, a Lechaō sex vel septemdecim aberat. At qui erant Lechai, quum id animadvertissent, consensu naviculis, propter litus navigarunt, donec ad eum collem pervenirent. Interim Lacedaemonii rerum suarum anxii, quod nullo cum hostium detrimento alligerentur misere, atque interirent, ubi gravem insuper armaturam adversum se tendere vident, terga dant hosti; atque alii eorum se in mare abijciunt, alii quorum non multi erant, una cum equitibus Lechaum salvi perveniunt. In omnibus quidem hisce conflictibus ipsaque fuga plus minus ducenti quinquaginta sunt interempti. Atque haec sic gesta fuerunt.

Agessilaus autem secundum ea cum cohorte, quae succubuerat, discessit, relicta apud Lechaum alia. Quumque domum ita pergeret, quam maxime sero poterat, ingrediebatur urbes; rursusque summo mane initium proficiscendi faciebat. Mantineam quidem ipsis in tenebris praeteriit, quum Orchomeno diluculo movisset. Adeo graviter conspectum Mantineensium laturo milites videbantur, qui ex hac ipsorum calamitate voluptatem caperent. Post haec Iphicratis alia quoque perfeliciter cessere. Quamvis enim Siduntem et Crommyonem, oppida ab se capta, Praxitas, Ctenoem Agessilaus, occupato Piraeo, praesidiis munivissent, ea tamen Iphicratis omnia recepit; excepto Lechaō, quod a Lacedaemoniorum sociorumque praesidio defendebatur. Exules autem Corinthii, propter adversum cohortis illius casum non jam pedestri amplius itinere Sicione progredientes, sed navigiis proficiscentes, excursionibus inde factis eos qui erant in urbe vexabant, et ab ipsis vicissim vexabantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

CAPUT VI.

Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες Καλυδῶνα, ἣ τὸ παλαιὸν Αἰτωλία ἦν, καὶ πολίτας πεποιημένους τοὺς Καλυδωνίους, φρουρεῖν ἠναγκάζοντο ἐν αὐτῇ. Οἱ γὰρ Ἀκαρνᾶνες ἐπεστράτευσον, καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ καὶ Βωιωτῶν συμπαρήσαντινες αὐτοῖς διὰ τὸ συμμαχοῦς εἶναι. Πιεζόμενοι οὖν ὑπὸ αὐτῶν οἱ Ἀχαιοὶ πρέσβεις πέμπουσιν εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ δ' ἔλθοντες ἔλεγον ὅτι οὐ δίκαια πάσχοντες ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. (2) Ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφασαν, ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὅπως ἂν ὑμεῖς παραγγέλλητε συστρατεύομεθα καὶ ἐπόμεθα ὅποι ἂν ἡγήσθε· ὑμεῖς δὲ πολιορκουμένους ἡμῶν ὑπὸ Ἀκαρνάνων καὶ τῶν συμμαχῶν αὐτοῖς Ἀθηναίων καὶ Βωιωτῶν οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιήσθε. Οὐκ ἂν οὖν δυναίμεθα ἡμεῖς τούτων οὕτω γιγνομένων ἀντέχειν, ἀλλ' ἢ ἑξάσαντες τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον διαβάντες πάντες πολιορκήσομεν Ἀκαρνᾶσι τε καὶ τοῖς συμμαχοῖς αὐτῶν, ἣ εἰρήνην ποιησόμεθα ὅποιαν ἂν τινα δυνώμεθα. (3) Ταῦτα δ' ἔλεγον ὑπαπειλοῦντες τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπαλλαγῆσεσθαι τῆς συμμαχίας, εἰ μὴ αὐτοὶ ἀντεπικουρήσουσι. Τούτων δὲ λεγομένων ἔδοξε τοῖς ἑφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον εἶναι στρατεῦσθαι μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Καὶ ἐκπέμπουσι τὸν Ἀγησίλαον, δύο μόρας ἔχοντα καὶ τῶν συμμαχῶν τὸ μέρος. (4) Οἱ μὲντοι Ἀχαιοὶ πανοῦμει ζυνεστρατεύοντο. Ἐπεὶ δὲ διέβη ὁ Ἀγησίλαος, πάντες μὲν οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν Ἀκαρνᾶνες ἐφυγον εἰς τὰ ἄσκη, πάντα δὲ τὰ βοσκήματα ἀπεχώρησε πόρῳ, ὅπως μὴ ἀλίσκηται ὑπὸ τοῦ στρατεύματος. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἐπειδὴ ἐγένετο ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς πολεμίας, πέμψας εἰς Στράτον πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων εἶπεν ὡς εἰ μὴ παυσάμενοι τῆς πρὸς Βωιωτοὺς καὶ Ἀθηναίους συμμαχίας ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συμμαχοὺς αἰρήσονται, δηλώσει πᾶσαν τὴν γῆν αὐτῶν ἐξεῖς καὶ παραλείψοι οὐδέν. (5) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, οὕτως ἐποίει, καὶ κόπτων ζυνεύως τὴν χώραν οὐ προΐει πλέον τῆς ἡμέρας ἢ δέκα ἢ δώδεκα σταδίων. Οἱ μὲν οὖν Ἀκαρνᾶνες, ἡγρησάμενοι ἀσφαλὲς εἶναι διὰ τὴν βραδυτῆτα τοῦ στρατεύματος, τὰ τε βοσκήματα κατεβίβαζον ἐκ τῶν ὁρῶν καὶ τῆς χώρας τὰ πλείστα εἰργάζοντο. (6) Ἐπεὶ δὲ ἔδοκουν τῷ Ἀγησίλῳ πάνυ ἥδη θαρβεῖν, ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἢ ἑκτῇ καὶ δεκάτῃ ἀφ' ἧς εἰσέβαλε, θυσάμενος πρῶτ' ἀνέστη πρὸ δείλης ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν στάδια ἐπὶ τὴν λίμνην περὶ ἣν τὰ βοσκήματα τῶν Ἀκαρνάνων σκεδόν πάντα ἦν, καὶ ἔλαβε παμπληθῆ καὶ βουκολία καὶ ἵπποφόρβια καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα καὶ ἀνδράποδα πολλά. Λαβὼν δὲ καὶ μείνας αὐτοῦ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν διεπώλει τὰ αἰχμαλώτα. (7) Τῶν μὲντοι Ἀκαρνάνων πολλοὶ πελτασταὶ ἦλθον, καὶ πρὸς τῷ ὄρει σκηνοῦντος τοῦ Ἀγησίλαου βᾶλλοντες καὶ σφενδονῶντες ἔπασχον μὲν οὐδέν, κατεβίβασαν δὲ εἰς τὸ ὄρεον τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῆς ἀκρωλύχας τοῦ ὄρους, καίπερ ἥδη περὶ δεῖπνον παρασκευαζόμενον. Εἰς δὲ τὴν νύκτα οἱ μὲν Ἀκαρνᾶνες ἀπῆλθον,

Secundum hæc Achæi, qui Calydoniis in civitatem suam adsitis, Calydonem obtinebant, quæ olim urbs Ætolia erat, imposito illam præsidio tueri cogeantur. Nam bello ab Acarnanibus infestabantur, quibus se nonnulli Athenienses ac Bæoti adjugebant, quod eorum societate continerentur. Quapropter Achæi, quum ab hoste premerentur, legatos Lacedæmonem mittunt. Ii quum Spartam venissent, injuste secum agere Lacedæmonios aiunt: « Quippe nos, inquit, vobiscum arma sumimus, Lacedæmonii, prout ipsi denuntiat, et quocumque ducitis, sequimur. Vos contra, quum ab Acarnanibus, eorumque sociis, Atheniensibus et Bæotis, bello premamur, nulla nostri cura tangimini. Quod si porro fieri hoc debet, minime vim hanc sustinere poterimus, omninoque vel omittendum nobis bellum hoc in Peloponneso vestrum erit, ac in hostilem agrum transeundum, ut universi in Acarnanes eorumque socios bellum geramus; vel ineunda cum eis pax, qualis quidem iniri poterit. » Hæc tum ab eis dicebantur, obscure minantibus, se a Lacedæmoniorum societate discessuros, ni vicissim suppetias sibi ferrent. Ephori autem, hac oratione audita, una cum publico concilio statuerunt, necessarium esse, ut adversus Acarnanes cum Achæis arma caperentur. Itaque duabus cum cohortibus et parte sociorum Agesilaus huic expeditioni præficitur; cui se cum copiis suis universis Achæi adiungunt. Quum versus hostes exercitum traduceret, Acarnanes omnes, quotquot degebant in agris, in oppida fugiebant, pecoribus etiam omnibus, ne a milite interciperentur, procul abactis. Jam soli hostilis fines attigerat Agesilaus, quum misso Stratum ad communitatem Acarnanum quodam, ni ab societate Bæotorum et Atheniensium discederent, eorumque loco se Lacedæmoniis ipsorumque sociis adjungerent, vastaturum se continenter omnem ipsorum agrum, nihilque reliqui facturum, denuntiavit. Illis non obtemperantibus, fecit quod minatus erat. Nam et agrum eorum continuo vastabat, et quotidie ultra decem vel duodecim stadia non progrediebatur. Itaque pecora de montibus Acarnanes deducebant, magnamque partem agri sui colebant; quod tuto id sibi licere propterea ducerent, quia copię Agesilai lente progredierentur. Tandem die decimo quinto vel decimo sexto, ex quo fines eorum ingressus erat, quum jam eos fiducia plenos nihil metuere sibi Agesilaus existimaret: mane facta re sacra, prius quam appeteret vespera, centum sexaginta stadiis emensis ad eam paludem pervenit, propter quam Acarnanum pecora fere universa erant. Itaque per multa boum et equorum armenta, aliaque diversi generis pecora, atque etiam mancipia capta sunt. Quo facto, ibidem postridie substitit et quæ ceperat, vendidit. Interim multi Acarnanum cetrati aderant, quumque castra ad montem Agesilaus haberet, telis et fundis ea petentes detrimenti quidem nihil ipsi accipiebant; Agesilai vero milites in planitiem de cacumine montis descendere coacti sunt, licet jam cornæ parandæ intenti essent. Posteaquam nox ingruit,

οὐ δὲ στρατιῶνται φυλακῆς καταστησάμενοι ἐκάθευδον. (κ) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆγεν ὁ Ἀγριλλῆας τὸ στράτευμα. Καὶ ἦν μὲν ἡ ἑξοδὸς ἐκ τοῦ περὶ τὴν λίμνην λειμῶνός τε καὶ πεδίου στενὴ διὰ τὰ κύκλιον περιέχοντα ὄρη· καταλαβόντες δὲ οἱ Ἀκαρῶνες ἐκ τῶν ὑπερδεξίων ἐβαλλόν τε καὶ ἰχθόντιζον, καὶ ὑποκαταβαίνοντες εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ὄρων προσέκειντο καὶ πρᾶγματα παρείχον, ὥστε οὐκέτι ἐδύνάτο τὸ στράτευμα πορεύεσθαι. (9) Ἐπιδιώκοντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀλάκῃος οἱ τε ὀπλίται καὶ οἱ ἵππεις τοὺς ἐπιτιθεμένους οὐδὲν ἔδραπον· ταρβὴ γὰρ ἦσαν, ὅπότε ἀποχωροῖεν, πρὸς τοῖς ἰσχυροῖς οἱ Ἀκαρῶνες. Χαιλῶν δ' ἡγήσάμενος ὁ Ἀγριλλῆας διὰ τοῦ στενωπόρου ἐξῆλθεν ταῦτα πᾶσρόντας, ἔγνω διώκειν τοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων προσκειμένους, μάλα πολλοὺς ὄντας· εὐδακότερον γὰρ ἦν τοῦτο τὸ ὄρος καὶ ὀπλίταις καὶ ἵπποις. (10) Καὶ ἐν ᾧ μὲν ἐσφραγίζετο, μάλα κατείχον βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες οἱ Ἀκαρῶνες, καὶ ἐγγὺς προσόντες πολλοὺς ἐτίτρωσκον. Ἐπεὶ δὲ παρήγγειλεν, ὅθι μὲν ἐκ τῶν ὀπλιτῶν τὰ πεντεκαίδεκα αὐτῷ ἦδης ἤλαυνον δὲ οἱ ἱππῆες, αὐτὸς δὲ ἦν τοῖς ἄλοις ἡκολούθει. (11) Οἱ μὲν οὖν ὑποκαταβέτηκότες τῶν Ἀκαρῶνων καὶ ἀκροβόλοισι ταρβὴ ἐνέκλιναν καὶ ἀπέβησκον ψεύγοντες πρὸς τὸ ἄντα· ἐπὶ μέντοι τοῦ ἀκροτάτου οἱ ὀπλίται ἦσαν τῶν Ἀκαρῶνων παρὰ ταχυμένοι καὶ τῶν πελταστῶν τὸ πολὺ, καὶ ἐνταῦθα ἐπέμεινον, καὶ τὰ τε ἄλλα βέλη ἡρίεσαν καὶ τοῖς δόρυσιν ἐξακοντίζοντες ἱππῆας τε κατέτρωσαν καὶ ἵππους τινας ἀπέκτειναν. Ἐπεὶ μέντοι μακροῦ ἔδρον ἦδη ἐν χειρὶ τῶν Αἰτωλῶν ὀπλιτῶν ἔναι, ἐνέκλιναν, καὶ ἀπέβησκον αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τριακοσίου. (12) Τούτων δὲ γενομένων ὁ Ἀγριλλῆας τρόπαιον ἐστήσατο. Καὶ τὸ ἀπὸ τούτου περιμὴν κατὰ τὴν χώραν ἔκοπτε καὶ ἕκασ· πρὸς ἐνὶς δὲ τῶν πόλεων καὶ προσέβαλεν, ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀναγκαζόμενος, οὐ μὴν εὐδὲ γε οὐδεμίαν. Ἡνίκα δὲ ἦδη ἐπερίγνατο τὸ μετόπισθον, ἀπῆγε ἐκ τῆς χώρας. (13) Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ πεπονημένοι τε οὐδὲν ἐνόμιζον αὐτὸν, ὅτι πόλιν οὐδεμίαν προειληφεί οὔτε ἐκοῦσαν οὔτε ἄκουσαν, ἐδέοντο τε, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλὰ τοσοῦτόν γε χρόνον καταμείναι αὐτόν, ὥς ἂν τὸν σπορήτον διακωλύσῃ τοῖς Ἀκαρῶσιν. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ ἐναντία λέγοιεν τοῦ συμμέροντος. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ἔφη, στρατεύομαι πάλιν δεῦρο εἰς τὸ ἐπὶν ἕρος· οὗτοι δὲ ὅσω ἂν πλείω σπεύρωσι, τοσοῦτω μάλλον τῆς εἰρήνης ἐπιθυμήσουσι. (14) Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀπῆγε περὶ δι' Αἰτωλίας τοιαύτας ὁδοὺς ἅς οὔτε πολλοὶ οὔτε ὀλίγοι δύναιντο ἂν ἀκόντων Αἰτωλῶν πορεύεσθαι· ἐκείνους μέντοι εἶσαν διελθεῖν ἤλιπον γὰρ Ναύπακτον αὐτοῖς συμπορίζειν ὥς· ἀπολαβεῖν. Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο κατὰ τὸ Πῖον, ταύτῃ διαβὰς οἴκαδε ἀπῆλθε· καὶ γὰρ τὸν ἐκ Καλυδόνος ἔαπλουν εἰς Πελοπόννησον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόλουν· τριήρεσιν ὁρμώμενοι ἐξ Οἰτιάδων.

et Acarnanes discesserunt, et milites, constitutis excubiis, quieti se dedere. Postridie copias Agesilaus abduxit. Erat autem exitus e prato et planitie, stagnum illud ambiente, propter montes undique circumjectos angustus; et occupatis iis, Acarnanes de superioribus locis telis ac jaculis hostes petebant, atque etiam descendentes ad montium crepidines, urgebant eos, tantumque negotii exhibebant, ut copiae progredi amplius non possent. Quod si maxime gravis armaturae pedites et equites hostem invadentem persequerentur, nullo tamen cum damno afficiebant: nam quoties pedem referebant Acarnanes, celeriter ad munita se loca recipiebant. Itaque ratus Agesilaus, militem suum hac incommoda perpetentem per arctam illam viam difficulter evasurum, statuit, eos, qui magna cum manu ad lavam suos urgebant, persequendos esse. Nam is mons tum gravis armaturae peditibus, tum equitibus accessu facilius erat. Dum hac de causa sacrum facit, interim Acarnanes telis ac jaculis graviter premebant militem; atque etiam propius accedentes, multos vulnerabant. At ubi persequi suos jussit, tum vero quotquot inter gravis armaturae milites annis quindecim pubertentem excesserant, cursu in hostem ferebantur, equitibus in eundem equos agentibus, et cum ceteris Agesilao subsequente. Statim Acarnanes qui descenderant, ac levibus hostem proliis tentabant, terga verterunt, atque inter fugiendum per acclivia trucidati sunt. At gravis eorum armatura, magnaque cetratorum manus, supremo in monte instructa, subsistebat; ac praeter alia tela, quae jaciebant, emissis etiam hastis tum equites vulnerabant, tum quosdam equos interficiebant. Verum ubi jamjam latcedemoniorum gravis armatura manus cum eis conserta esset, in fugam versi, plus minus tercentum eo die occubuerunt. Quibus ita gestis, tropaeum Agesilaus excitavit; ac deinceps agrum hostilem cum exercitu peragrans, passim omnia ferro ac flamma vastabat. Etiam oppidis quibusdam copias admovebat, Achaeis ita cogentibus; quorum tamen nullum omnino cepit. Tandem quum autumnus appeteret, hostium finibus excessit. Tum Achaei nihil ab eo gestum existimare, quod oppidum nullum vel deditione, vel vi cepisset: simul obicere, saltem tantisper maneret, si quidem aliud impetrare non possent, donec impediisset, quominus Acarnanes sementem facerent. Respondebat Agesilaus, proferri ab ipsis ejusmodi, quae minime fieri expediret. Nam aestate, inquit, proxima rursus adversus hos expeditionem suscipiam: qui sane quanto majorem sementem fecerint, tanto avidius pacem expetent. His dictis, terrestre per Aetoliam iter ejusmodi fecit, ejusmodi neque magne neque parvae hominum copiae possint invitis Aetolis facere. Sed illi tunc facultatem ei transeundi faciebant, quod futurum sperarent, ut ipsius opera Naupactum reciperent. Tandem quum propter Rhium venisset, ibi freto trajecto in patriam reversus est. Nam quominus Calydones in Peloponnesum navigaretur, Athenienses, ex Ceniadis profecti cum triremibus, prohibebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

CAPUT VII.

Παρελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ὥςπερ ὑπέσχετο τοῖς Ἀχαιοῖς, εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ ἔρος πάλιν φρουρὰν ἔφρινεν ἐπὶ τοὺς Ἀκαρνανάς. Οἱ δὲ αἰσθόμενοι, καὶ νομίσαντες διὰ τὸ ἐν μεσογείᾳ σφίσι τὰς πόλεις εἶναι ὁμοίως ἂν πολιορκεῖσθαι ὑπὸ τῶν τὸν σίτον φθειρόντων ὥςπερ εἰ περιεστρατοπεδευμένοι πολιορκοῖντο, ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, συμμαχίαν δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐποιήσαντο. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀκαρνανάς οὕτω διεπύραχτο.

2. Ἐκ δὲ τούτου τοῖς Λακεδαιμονίοις τὸ μὲν ἐπ' Ἀθηναίους ἢ ἐπὶ Βοιωτοὺς στρατεύειν οὐκ ἔδοκει ἀσφαλές εἶναι ὅπισθεν καταλιπόντας ὁμορον τῇ Λακεδαίμονι πολεμίαν καὶ οὕτω μεγάλην τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν, εἰς δὲ τὸ Ἄργος φρουρὰν φαίνουσιν. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις, ἐπεὶ ἔγνω διὰ τὴν αὐτῶν ἡγήτην τῆς φρουρᾶς καὶ τὰ διαβατήρια θυομένη ἐγένετο, ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ χρηστήριαζόμενος ἐπρώτα τὸν θεὸν εἰ δόσις ἂν ἔχοι αὐτῷ μὴ δεχομένη τὰς σπονδὰς τῶν Ἀργείων, ὅτι οὐχ ὁπότε καθήκοι ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁπότε ἐμβαλλεῖν μέλλοιεν Λακεδαιμόνιοι, τότε ὑπέφερον τοὺς μήνας. Ὁ δὲ θεὸς ἐπεστήμαιεν αὐτῷ ὅτιον εἶναι μὴ δεχομένη σπονδὰς ἀδίκως ὑποφερόμενας. Ἐκείθεν δ' εὐθὺς πορεύεις εἰς Δελφούς ἐπύρατο αὐτὸν Ἀπόλλων εἰ κακείνῃ δοκοίη περὶ τῶν σπονδῶν καθάπερ τῷ πατρί. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο καὶ μάλα κατὰ ταῦτα. (3) Καὶ οὕτω δὴ Ἀγισίπολις ἀναλαβὼν ἐκ Φλιοῦντος τὸ στράτευμα, ἐκείσε γὰρ αὐτῷ συνελέγετο, ὥς πρὸς τὰ ἱερὰ ἀπεδήμει, ἐνέβαλε διὰ Νεμέας. Οἱ δ' Ἀργεῖοι, ἐπεὶ ἔγνωσαν οὐ δυνήσόμενοι κωλύειν, ἐπεμψαν, ὥςπερ εἰώθεσαν, ἐστεφανωμένους δύο κτύρακας ὑποφέροντας σπονδὰς. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις ἀποκρινάμενος ὅτι οὐ δοκοῖεν τοῖς θεοῖς δικαίως ὑποφέρειν, οὐκ ἔδεγέτο τὰς σπονδὰς, ἀλλ' ἐνέβαλε καὶ πολλὴν ἀπορίαν καὶ ἐκπληξιν κατὰ τὴν πόλιν καὶ ἐν τῇ πόλει ἐποίησε. (4) Δειπνοποιουμένου δ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀργείᾳ τῇ πρώτῃ ἑσπέρᾳ, καὶ σπονδῶν τῶν μετὰ τὸ δεῖπνον ἤδη γενομένων, ἔσεισεν ὁ θεός. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀρξάμενοι τῶν ἀπὸ δαμοσίας πάντες ὤμνησαν τὸν περὶ τὸν Ποσειδῶν παιᾶνα· οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται ὥντο ἀπίενοι, ὅτι καὶ Ἅγις σεισμοῦ ποτε γενομένου ἀπήγαγεν ἐξ Ἡλίδος. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις εἰπὼν ὅτι, εἰ μὲν μέλλοντος αὐτοῦ ἐμβαλλεῖν σείσειε, κωλύειν ἂν αὐτὸν ἔχειτο· ἐπεὶ δὲ ἐμβαλεληχότος, ἐπικαλεῖν νομίζει· (5) καὶ οὕτω τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος τῷ Ποσειδῶνι ἔγειτο οὐ πόρρω εἰς τὴν χώραν. Ἀτε δὲ νειωσὶ τῷ Ἀγισίπολις ἐστρατευμένους εἰς τὸ Ἄργος, πυνόανόμενος δ' Ἀγισίπολις τῶν στρατιωτῶν μέχρι μὲν ποῖ πρὸς τὸ τεῖχος ἤγαγεν δ' Ἀγισίπολις, μέχρι δὲ ποῖ τὴν χώραν ἐδόχεσεν, ὥςπερ πένταθλος πάντῃ ἐπὶ τὸ πλεόν ὑπερβαλλεῖν ἐπειράτο. (6) Καὶ ἤδη μὲν ποτε βαλλόμενος ἀπὸ τῶν τύρσεων τὰς περὶ τὸ τεῖχος τάρρους πάλιν διέει· ἦν δὲ οἱ γενομένων τῶν πλείστων Ἀργείων εἰς τὴν

Posteaquam hiems præterit, Agesilaus, quemadmodum facturum se receperat, statim ineunte vere copias adversus Acarnanes colligebat. Quod quum illi comperissent, atque existimarent, se, qui sita media in regione haberent oppida, perinde ab illis obsideri, qui segetem corrumpere, atque si qui castris circum urbes positos eos oppugnarent: Lacedæmonem legatos miserunt, et pacem cum Achæis, societatem cum Lacedæmonii inierunt. Hic rerum adversus Acarnanes gestarum fuit exitus.

Secundum hæc Lacedæmonii non satis tutum fore arbitrabantur, si arma Bæotis et Atheniensibus inferrent, a tergo relicta urbe Argiva, Lacedæmoni finitima, quæ tam ampla, et ipsis infesta esset: quapropter adversus Argos decretæ copiar. Quas ut sibi ducendas esse intellexit Agesipolis, posteaquam exta de felici copiarum traductione consulens perlitavit, Olympiam oraculi sciscitandi causa profectus, Jovem interrogavit, fasne esset ipsi, oblatas ab Argivis inducias non admittere, quando illi non ubi tempus ipsum postularet, sed Lacedæmonii eos jamjam invasuris, tum demum menses sacros prætexerent. Ei significabat Jupiter, fas esse inique oblatas inducias aspernari. Mox inde Delphos recta profectus, Apollinem etiam interrogabat: an et ipsi de induciis idem, quod patri, videretur. Is vero prorsus in eandem sententiam respondit. Quapropter Agesipolis, sumptis secum Philiunte copiis, quæ coactæ erant istic, interea dum ipse ad utrumque fanum proficisceretur, per Nemeam fines hostium ingressus est. Argivi quum resistere se non posse animadvertent, more suo caduceatores duos sertis redimitos, qui inducias offerrent, miserunt. Eis respondens Agesipolis, non videri diis has inducias recte offerri, rejectis illis, fines hostium invasit, magnamque rerum difficultatem ac perturbationem tum in agris tum in urbe excitavit. Quumque vespera prima Argivi in solo cœnaret, jamque libationes, quæ fieri a cœna solent, haberentur, terram Neptunus succussit. Tum Lacedæmonii, quum comites regis exorsi essent, omnes pæanem, qui Neptuno solet accini, cecinere hymnoloco: ceteri milites discendum arbitrabantur, propterea quod et Agis olim, quum mota esset terra, Elide copias abduxisset. Agesipolis autem arbitrari se dixit, deum impediturum fuisse conatum suum, si prius movisset terram, quam in hostium fines irruisset: nunc quia traducto in hos exercitu id accidisset, ultro deum etiam ipsum exhortari. Quamobrem postridie factis Neptuno sacris, copias itinere non magno in agrum Argivum duxit. Et quia recens adversus Argivam urbem Agesilaus expeditionem susceperat, Agesipolis, interrogatis militibus, quam prope ad muros Agesilaus suos duxisset, ac quousque ditionem hostilem vastasset ipse, veluti quinquertio, longe in omnibus Agesilaum superare nitebatur. Aliquando de propugnaculis mœnium telis petitus, fossas, quæ muros ambiunt, iterum transiit. Quodam etiam tempore, quum

Λακωνικὴν οὕτως ἐγγὺς πολλῶν προσήλθεν ὥστε οἱ πρὸς ταῖς πόλεσι ὄντες τῶν Ἀργείων ἀπέκλεισαν τοὺς τῶν Βοιωτῶν ἱππέας εἰσελθεῖν βουλομένους, δαίταντες μὴ συνεισπέσειεν κατὰ τὰς πόλεις οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥστ' ἡναγκάσθησαν οἱ ἱππεὶς ὡς περ νυκτερίδες πρὸς τοῖς τεύχεσιν ὑπὸ ταῖς ἐπάλξεσι προσκαρτέναι. Καὶ εἰ μὴ ἔτυγον τότε οἱ Κρήτες εἰς Ναυπλίαν καταδεδραχηκότες, πολλοὶ ἂν καὶ ἄνδρες καὶ ἱπποὶ κατετοξέυθησαν. (7) Ἐκ δὲ τούτου περὶ τὰς εἰρκῆς στρατοπεδευομένου αὐτοῦ πίπτει κερυνὸς εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν τινες πηχύντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβρόντηθέντες ἀπέθικον. Ἐκ δὲ τούτου βουλομένως τεύχεσσι φρουρίῳ τι ἐπὶ ταῖς παρὰ Κηρύκταν ἐμβολαῖς, ἐθέσαν· καὶ ἐβόη· αὐτῶς τὰ ἱερὰ ἄλυσαι. Ὡς δὲ τούτο ἐγένετο, ἀπήγαγε τὸ στρατόπευμα καὶ διέβυσσε, μάλιστα πολλὰ βιάσας τοὺς Ἀργείους, ἅτε ἀπροσδοκήτως αὐτοῖς ἐμβολίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Καὶ ὁ μὲν δὴ κατὰ γῆν πόλεμος οὕτως ἐπολεμείτο. Ἐν δὲ δὴ πάντα ταῦτα ἐπαύετο, τὰ κατὰ θάλατταν αὐ καὶ τὰς πρὸς θάλατταν πόλεις γενόμενα διακρίσονται, καὶ τῶν πραγμάτων τὰς μὲν ἀξιωματικονότους γράψω, τὰς δὲ μὴ ἀξίας λόγου παρήσω. Πρωτὸν μὲν τῶν Φαρναμάζου καὶ Κόνων, ὅπει ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους τῇ ναυμαχίᾳ, περιπλέοντες καὶ τὰς νήσους καὶ πρὸς τὰς ἐπιθαλάσσιους πόλεις τοὺς τε Λακωνικοὺς ἄρμους ἐξήρχοντο καὶ παρεμβόλυντο τὰς πόλεις ὥς οὔτε ἄλλοι πόλεις ἐντεινόμενοι ἔχουσιν τε αὐτονομίαν. α' Οἱ δ' ἄλλοι πόλεις ταῦτα ἤδοντο τε καὶ ἐπύρνον καὶ ξένα προσθύμους ἐπέμπον τῷ Φαρναμάζῳ. Καὶ γὰρ ὁ Κόνων τῷ Φαρναμάζῳ ἐδίδασκεν ὥς οὕτω μὲν ποιοῦντι πᾶσαι αὐτῇ αἱ πόλεις φίλαι ἔσονται, εἰ δὲ δουλωσάσθαι βουλομένης φανερός ἐσται. ἔειπεν ὥς μία ἕκαστη πολλὰ πράγματα ἱκανῇ εἰς παρέμειναι καὶ κινδυνὸς εἰς μὴ καὶ οἱ Ἕλληνας, εἰ ταῦτα αἰσθάνοντο, συσταίεν. α' Ταῦτα μὲν οὖν ἐπεβέβητο ὁ Φαρναμάζος. Ἀποβὰς δ' εἰς Ἐφεσον τῷ μὲν Κόνωνι δόας τετραράκοντα τριῆρεις εἰς Σηστόν εἰπεν σπαντῆν, αὐτὸς δὲ περὶ παρῆναι ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ Δερκυλλίδης, ὥς περ καὶ πάλαι πολέμους ἦν αὐτῷ, ἔτυγεν ἐν Ἀβύδῳ ὄν, ὅτε ἡ ναυμαχία ἐγένετο, καὶ οὐχ ὥς περ οἱ ἄλλοι ἄρμους ἐξέλειπον, ἀλλὰ κατέσχε τὴν Ἀβύδον καὶ διέσωξε φίλην τοῖς Λακεδαιμονίοις. Καὶ γὰρ συγκαλέσας τοὺς Ἀβυδηνοὺς εἰλεξε ταῦτα. α' Ὡς ἄνδρες, οὖν ἔστιν ὅμιν καὶ πρόσθεν φίλοις ὅσαι τῇ πόλει ἡμῶν εὐεργέτας φανῆναι τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐν ταῖς εὐπραξίαις πιστοὺς φαίνεσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὅταν δὲ τινες ἐν συμφοραῖς γενομένων φίλων βιάσαιο φανῶσι, τοῦτ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον μνημονεύεται. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτως ἔργον ὥς εἰ τῇ ναυμαχίᾳ ἐκατάρχημεν, οὐδὲν ἄρα ἔτι ἐσμέν· ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσθεν δόξω. Ἀθηναίων ἀρχόντων τῆς θαι ἄττας, ἱκανῇ γὰρ ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ εὐ φίλων

maxima pars Argivorum Laconicam ingressa esset, adeo prope ad portas accessit, ut Argivi, qui ad portas stabant, Boeotos equites ingredi urbem volentes excluderent, veriti, ne una cum his Lacedemonii per portas irrumperent. Quod factum, ut equites illi, vespertilio instar, propter muros sub propugnaculis haerere cogerentur; ac nisi tum forte Cretenses Naupliam excurrissent, multi tum viri tum equi sagittis confixi fuissent. Secundum haec quum castra circa muros haberet, fulmen in ipsa castra decedit, quo nonnulli facti, nonnulli attoniti expirarunt. Quo facto quum castellum quoddam manire vellet ad Celusae fauces, sacrum faciebat, hostiaeque sine lobis apparuere. Quod ubi accidit, copias abductas dimisit, magno admodum detrimento affectis Argivis; quippe quos nihil tale metuentes invasisset.

CAPIT VHI.

Ac bellum quidem hoc modo terra gerebatur. Nunc ea quae et mari et maritimis in oppidis interim acciderunt, dum haec omnia gereretur, exponam, omisissique non magni momenti rebus, ea, quae memoria digna sunt, scribendo complector. Primum Pharnabazus et Conon, posteaquam navali proelio Lacedemonios vicerunt, classe tum insulas circumvecti, tum ad oppida maritima, praefectos Lacedemonios eiciebant; et spem oppidis faciebant, nullas se in eis aces exstructuros, atque etiam permissuros ut sui juris essent. Haec qui audiebant, non solum delectati ea laudabant, verum etiam hospitalia Pharnabazo munera cupiditate mittebant. Nam monere hunc Conon futurum, ut, id si faceret, civitates universae ad ipsius sese amicitiam adungerent: sin eas se in servitutem redacturum praeseferret, aiebat, civitatibus singulis ad exhibendum ipsi negotium satis vinum fore: atque etiam periculum esse, ne Graeci hoc instituto animadverso, sese conjungerent. Itaque parebat in his Cononi Pharnabazus. Quumque descendisset Ephesum, triremibus ei quadraginta traditis, ut ad Sestum sibi occurreret, mandavit; ipse terra suam ad ditionem profectus est. Nam Dercyllidas, jam olim infestus ipsi, forte tunc apud Abydum fuerat, quum proelio navali decerneretur, neque ceterorum praefectorum exemplo civitate excesserat, sed sua eam in potestate ac Lacedemoniorum fide continuerat. Quippe convocatis prius Abydenis, oratione hujusmodi eos compellarat: « Est quod modo, Abydeni, qui jam ante reipublice nostrae amici estis, bene de Lacedemoniis mercamini. Nam secundis rebus fidelem se declarare, magnum quiddam videri non debet; sed demonstrare constantiam suam afflictis amicorum rebus, id scilicet memoriam meretur sempiternam. Neque vero id rerum nostrarum status est, ut, quia navali proelio victi sumus, nihil jam sinus amplius. Immo superiori etiam tempore, quum maris esset imperium penes Athenienses, satis respublica nostra virium habebat et ad bene de amicis

καὶ κακῶς ἐθροὺς ποιεῖν. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον αἱ ἄλλαι πόλεις σὺν τῇ τύχῃ ἀπεστράφησαν ἡμῶν, τοσούτῳ ὄντως ἡ ὑμετέρα πιστότης μείζων φανεῖται ἄν. Εἰ δέ τις τοῦτο φοβείται, μὴ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐνθάδε πολιορκώμεθα, ἐννοεῖτω ὅτι Ἑλληνικὸν μὲν οὕτω ναυτικόν ἐστιν ἐν τῇ θαλάττῃ, οἱ δὲ βάρβαροι εἰ ἐπιχειρήσουσι τῆς θαλάττης ἄρχειν, οὐκ ἀνέξεται ταῦτα ἢ Ἑλλάς· ὥθ' ἐαυτῇ ἐπικουροῦσα καὶ ὑμῖν ξύμμαχος γενήσεται. (5) Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντες οὐκ ἀκόντως ἀλλὰ προθύμως ἐπέισθησαν· καὶ τοὺς μὲν ἰόντας ἀρμοστὰς φίλους ἐδέχοντο, τοὺς δὲ ἀπόντας μετεπέμποντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας, ὡς ζυελέγησαν πολλοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβάς καὶ εἰς Σηστόν, καταπνικρὺ ὄντα Ἀβύδου καὶ ἀπέχοντα οὐ πλεον ὅκτω σταδίων, ὅσοι τε διὰ Λακεδαιμονίους γῆν ἔσχον ἐν Χερρόνησῳ, ἤθροϊζε, καὶ ὅσοι αὖ ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων ἀρμοσταὶ ἐξέπιπτον, καὶ τούτους ἐδέχετο, λέγων ὅτι οὐδ' ἐκείνους ἀθυμεῖν δεῖ, ἐννοουμένους ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἥ ἐξ ἀρχῆς βασιλείως ἐστὶ, καὶ Τῆμος, οὐ μεγάλη πόλις, καὶ Αἰγαί εἰσι καὶ ἄλλα γε χωρία, ἃ δύνανται οἰκεῖν οὐχ ὑπήκοοι ὄντες βασιλείᾳ. Καίτοι, ἔφη, ποῖον μὲν ἂν ἰσχυρότερον Σηστόν λάβοιεν χωρίον, ποῖον δὲ δυσπολιρκητότερον; ὁ καὶ νεῶν καὶ πεζῶν δεῖται, εἰ μέλλοι πολιορκηθῆσθαι. Τούτους αὖ τοιαῦτα λέγων ἔσχε τοῦ (μη) ἐκπεπλῆσθαι. (6) Ὁ δὲ Φαρνάδαζος, ἐπεὶ εὔρε τὴν τε Ἀβύδον καὶ τὸν Σηστόν οὕτως ἔχοντα, προσηγόρευεν αὐτοῖς ὥς, εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς Λακεδαιμονίους, πόλεμον ἐξοίσει πρὸς αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, Κόνωνι μὲν προσέταξε κωλύειν αὐτοὺς τὴν θάλατταν πλεῖν, αὐτὸς δὲ ἐδῆυ τὴν τῶν Ἀβυδηνῶν γῶραν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐπέβαινε πρὸς τὸ καταστρέφασθαι, αὐτὸς μὲν ἐπ' οἴκου ἀπήλθε. Τὸν δὲ Κόνωνα ἐκέλευεν εὐτρεπίσθαι τὰς καθ' Ἑλλήσποντον πόλεις, ὅπως εἰς τὸ ἔαρ ὅτι πλείστον ναυτικὸν ἀθροισθῇ. Ὅργιζόμενος γὰρ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀνθ' ὧν ἐπεπόνθει περὶ παντός ἐποιεῖτο λθεῖν τε εἰς τὴν γῶραν αὐτῶν καὶ τιμωρῆσθαι, ὅτι δύναται. (7) Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν τούτοις ὄντες διῆγον· ἅμα δὲ τῷ ἔαρὶ ναῦς τε πολλὰς συμπληρώσας καὶ ξενικὸν προσμισθωσάμενος ἐπλευσεν ὁ Φαρνάδαζος τε καὶ ὁ Κόνων μετ' αὐτοῦ διὰ νήσων εἰς Μῆλον, ἐκεῖθεν δὲ ὁρμύμενοι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Καταπλεύσας δὲ πρῶτον εἰς Φεράς ἐδῆυσε ταύτην τὴν γῶραν· ἔπειτα καὶ ἄλλοις ἀποβαίνων τῆς παραθαλαττίας ἐκακούργει, ὅτι ἐδύνατο. Φοβούμενος δὲ τὴν τε ἀλιμενότητα τῆς χώρας καὶ τὰ τῆς βοήθειας καὶ τὴν σπανοσιάν, ταχύ τε ἀνέστρεψε καὶ ἀποπλέων ὁρμύσθη τῆς Κυθηρίας εἰς Φοινικοῦντα. (8) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὴν πόλιν τῶν Κυθηρίων φοβηθέντες μὴ κατὰ κράτος ἀλοῖεν ἐξέλιπον τὰ τεῖχος, ἐκείνους μὲν ὑποσπόνδους ἀφῆκεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, αὐτὸς δὲ ἐπισκευάσας τὸ τῶν Κυθηρίων τεῖχος φρουρούς τε καὶ Νικοφῆμον Ἀθηναῖον ἀρμοστὴν ἐν τοῖς Κυθηρίοις κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ εἰς Ἰσθμὸν τῆς Κορινθίας καταπλεύσας, καὶ παρακλυεσάμενος τοῖς συμμάχοις προθύμως τε

merendum, et ad laelendum hostes. Quanto certe magis oppida cetera cum fortuna se a nobis dijunxerunt, tanto apparebit vestra fides illustrior. Quod si quis est, qui vereatur ne hic terra marique obsideamur, is mihi consideret velim, modo classem in mari Græcam nullam esse, neque laturam Græciam, si forte barbari maris imperium affectabunt. Quo fiet, ut si quidem sibi opitulabitur, vobis etiam præsidio futura sit. » Hac oratione Abydeni audita, non invite sed percipide paruerunt; simul venientes ad se præfectos amanter in oppidum admittebant, et arcescebant absentes. Quum jam multi et utiles reipublicæ homines Abydum confluiscent, Dercyllidas Sestum trajecit, oppidum e regione Abydi non amplius quam octo stadiorum intervallo situm, et quotquot agros in Chersoneso Lacedæmoniorum beneficio possidebant, ad se collegit, itemque suscepit quotquot præfecti ex Europæ oppidis ejecti fuerant; non nimium dejectis eos animis esse debere, dicens: cogitandum potius, ipsa in Asia, quæ ab initio regis fuerit, et Temnum, oppidum sane haud amplum, et Ægas, et alia quædam oppida rempublicam suam administrare posse, regis imperio minime parentes. Atqui, ait, quodnam Sesto magis munitum occupare possitis oppidum? quodnam oppugnatum difficilius? tum naves, tum pedestres copiæ necesse est adsint, si quidem obsideri debeat. Ita tum illis hac oratione terrorem eximebat. Pharnabazus autem, posteaquam in hoc statu Sestum et Abydum reperit, denunciavit eis, ni Lacedæmonios ejicerent, se bellum adversus ipsos moturum. Illis non obtemperantibus, Cononi mandavit, ut ab usu maris eos arceret: ipse Abydenorum agrum vastabat. Ea re quum nihil efficere se in subjiaciendis eis videret, domum profectus est, dato Cononi negotio pernovendi oppida propter Hellespontum sita, uti ad ver proximum quam maxima classis cogeretur. Nam quia Lacedæmoniis, ob ea quæ perpressus fuerat, infensus Pharnabazus erat, nihil malebat quam uti fines ipsorum invaderet, seque totis viribus ulcisceretur. Ac hiems quidem hoc in conatu exacta fuit. Ineunte vere, magno navium numero instructo, prætereaque conducto externo milite, Pharnabazus una cum Conone per medias insulas cum classe Melum petiit, atque inde solventes Lacedæmonein versus navigarunt. Primum Pheras delatus, agrum istuc omnem vastabat; deinde et alia quoque maritima loca descendens, quantum poterat, damni dabat. Quum autem partim oram hanc, ut importuosam, partim hostium ad ferendum opem concursiones, partim commeatus penuriam metueret, mox converso cursu discessit, seque in portum Cytheræ Phœnicuntum recepit. Hic quum Cytherii cives, veriti ne vi adhibita caperentur, moenia deseruissent, illos quidem per inducias in Laconicam dimisit, ipse Cytheriorum muro refecto, Nicophemum Atheniensem præfectum, cum præsidiariis, ibidem reliquit. Quibus rebus gestis ad Isthmum Corinthium navigavit; socios, ut alacriter bellum gererent, seque regi fidos decla-

πολεμεῖν καὶ ἄνδρας πιστοὺς κρίνεσθαι βασιλεῖ, κατα-
λιπὼν αὐτοῖς χρημάτων ὅσα εἶπεν, ὥρμητο ἐπ' οἴκου ἀπο-
πίεσθαι. (9) Λέγοντος δὲ τοῦ Κόνωνος ὡς εἰ ἐφ' αὐτὸν
ἔρχιν τὸ ναυτικόν, θρέψου μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, κατα-
πλέυσας δ' εἰς τὴν πατριὰ συναναστήσει τὰ τε μακρὰ
τείχη τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ περὶ τὸν Παιραιῶν τείχος,
οὗ εἰδέναι ἔφη ὅτι Λακεδαιμονίους οὐδὲν ἂν βαρύτερον
γένοντο, καὶ τοῦτο οὖν, ἔφη, τὸ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κε-
χαρισμένος ἔσται, τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις τετιμωρημένος·
ἐφ' ᾧ γὰρ πλείεστα ἐπόνθησαν, ἀτελεῖς αὐτοῖς ποιήσεις.
(10) Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα ἀπέστειλεν αὐτὸν
προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρημάτων προσέθηκεν
αὐτῷ εἰς τὸν ἀνταγισμὸν. (11) Ὁ δὲ ἀρικόμενος πόλιν
τοῦ τείχους ὥρμησε, τὰ τε αὐτοῦ πληρώματα παρέχων
καὶ τέκτονι καὶ λιθολόγῳ μισθὸν δοῦναι, καὶ ἄλλο εἰ τι
ἀναγκαῖον ἦν, δαπανῶν. Ἦν μάλιστα τοῦ τείχους ἡ καὶ
αὐτοῖς Ἀθηναίοι καὶ Βοιωτοῖς καὶ ἄλλαι πόλεις ἐθελοῦνται
συνεπείχεσθαι. Οἱ μάλιστα Κορίνθιοι ἀπ' ὧν ὁ Φαρνά-
βαζος κατέλιπε χρημάτων ναὺς πληρώσαντες καὶ Ἀγα-
θῖνον ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλάττωσάν τε αὐτὸν ἐν
περὶ Ἀρχίαν καὶ Λέχριον κόλπον. (12) Ἀντεπλήρωσαν
δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναὺς, ὧν ἤρχε Ποδάμενος.
Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ
Πόλλης αὖ ἐπιστολὰς ὧν προβαλεῖ ἀπέληθεν, Ἡριππίδας
τάχτας ἀναλαβόμενος τὰς ναὺς. Πρώτος μάλιστα Κο-
ρίνθιος τὰς περὶ Ἀρχίαν παραλήλων ναὺς ἐξέλιπε τὸ
Ῥέον Λακεδαιμόνιοι δ' αὐτὸ παραλήλουν. Μετὰ δὲ
τοῦτο Τελεντίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδας ναὺς ἦλθε, καὶ οὗ-
τος αὖ τοῦ κόλπου πάλιν ἐκράτει.

12. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀκούοντες ὅτι Κόνων καὶ
τὸ τείχος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλείας χρημάτων
ἀνέστηναι, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐσθίου τρέφον τὰς
τε νήσους καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπείρῳ παρὰ θαλάτταν πόλεις
Ἀθηναίοις εὐτρέφειν, ἐνέμωζον, εἰ ταῦτα διδάσκον
Τιρίβαζον βασιλεῖος ὅσα στρατηγὸν ἦ καὶ ἀποστήται
ἂν πρὸς ἐκείτους τὸν Τιρίβαζον ἢ παύσαι γ' ἂν τὸ Κό-
νωνος ναυτικὸν τρέφοντα. Γινόντες δὲ οὕτω, πέμπου-
σιν Ἀνταλκίδα πρὸς τὸν Τιρίβαζον, προστάξαντες αὐ-
τὸν ταῦτα διδάσκειν καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνην τῇ πόλει
ποιεῖσθαι πρὸς βασιλεῖα. (13) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ
Ἀθηναῖοι ἀντιπέμπουσιν πρόσθεας μετὰ Κόνωνος Ἐρμω-
γένη καὶ Δίωνα καὶ Καλλισθένη καὶ Καλλιμέδοντα.
Συμπαρεκάλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρόσθεας
καὶ παρεγένοντο ἀπὸ τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθου καὶ
Ἀργεῶς. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας
εἶπε πρὸς τὸν Τιρίβαζον ὅτι εἰρήνης δεόμενος ἦ καὶ τῇ
πόλει πρὸς βασιλεῖα, καὶ ταύτης οἵαπερ βασιλεὺς ἐπε-
θύμει. Τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων πόλεων
Λακεδαιμονίους βασιλεῖ οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, τὰς τε νή-
σους ἀπάτας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀρκεῖν σφίσιν αὐτο-
νόμους εἶναι. Καίτοι, ἔφη, ταῦτα θελήσαντων ἡμῶν,
τίως ἂν ἐνεκα πρὸς ἡμᾶς οἱ Ἑλλήνες ἢ βασιλεὺς πο-
λεμῶν ἢ χρημάτων δαπανῶν; καὶ γὰρ οὐδ' ἐπὶ βασιλεῖα
στρατεύεσθαι δυνατόν οὐτε Ἀθηναίους μὴ ἡγεμονεύον

rarent, hortatus est; pecuniis, quas habebat, iisdem reli-
ctis, domum navigavit. Quumque diceret Conon, si classis
utendae potestatem sibi faceret, velle se navales copias ex
insulis alere, domumque proficisci, ac longos muros, adla-
borantibus secum Atheniensibus, una cum Piræci moribus,
instaurare; quo sciret accidere Lacedæmoniiis gravius nihil
posse; adderet etiam, eadem opera Pharnabazum gratifi-
caturum Atheniensibus, et Lacedæmonios ulturum, illa re
facta irrita, in qua plurimum hi laborassent: Pharnabazus,
is auditis, perlubenter hominem Athenas misit, eique pec-
cunias ad murorum instaurationem elargitus est. Itaque
Conon profectus Athenas, partimque remigum suorum usus
opera, partim fabris tignariis et cementariis stipendio nume-
rato, aliisque necessariis sumptibus subministratis, magnam
muri partem restituit. Etiam partem aliquam Athenienses
ipsi, et Boeoti, et urbes ceteræ sua sponte absolverunt.
Corinthii navibus de pecunia, quam Pharnabazus ipsis reli-
querat, instructis, præfectoque classi Agathino, in sinu,
propter Achaïam et Lechaem sito, maris imperium occu-
pavere. Contra Lacedæmonii quoque classem compararunt,
eique Podanemum præfecerunt: qui posteaquam in conflic-
tu quodam interit, ac Pollis, ipsius legatus, acceptis vulne-
ribus discessit, Herippidas naves hasce suam in potestatem
accepit. Idem Proemus Corinthius, acceptis ab Agathino
navibus, excessit Rhio, quod deinde Lacedæmonii occupa-
runt. Post ad Herippidas classem Teletias profectus, si-
nus imperium recuperavit.

Interim comperto Lacedæmonii, Cononem sumptu reas
et muros Atheniensibus instaurare, et classem alere, qua
tum insulas, tum maritima in continente sita oppida rursum
Atheniensibus adjungeret, existimabant, si ea de re Tiri-
bazum ducem regis monuissent, vel suas hunc in partes
transituro, vel certe effecturum, ut Cononis classis amplius
hand abeiret. Itaque decreto in hanc sententiam facto,
Antalcidam ad Tiribazum mittunt; qui et hæc doceret homi-
nem, et operam daret, ut pacem inter rempublicam
ipsorum ac regem faceret. Id quum Athenienses persen-
tiscerent, et ipsi legatos una cum Conone mittunt, Hermo-
genem, Dionem, Callisthenem, Callimedontem: quibus
ut socii suos adjungerent, petierunt. Itaque missi sunt
etiam a Boeotis, et Corinthiis, et Argivis, legati. Postea-
quam ad Tiribazum perventum est, Antalcidas adesse se
dixit, ut a rege pacem reipublicæ suæ peteret, eamque ta-
lem, cujusmodi rex cuperet. Nam Lacedæmonios nec de
sitis in Asia Græci nominis oppidis adversus regem contem-
dere, et satis esse ducere, si omnes insulæ, ac reliquæ
urbes, libertate legibusque suis fruantur. Quare quum
ejusmodi, ait, voluntas nostra sit, quid cause superat,
quamobrem posthac adversum nos vel Græci, vel rex bellum
gerat, sumptumque faciat? Nec enim fieri poterit, ut vel
Athenienses, si nos eis duces non fuerimus; vel nos, liber-

ἐμὴν οὐτε ἐμὴν αὐτόνομον οὐδὲν τῶν πόλεων. (15) Τῷ μὲν δὲ Τιριβάζῃ ἀκούοντι ἰσχυρὸς ἤρεσκον οἱ τοῦ Ἀνταλκίδου λόγοι· τὰς δ' ἐναντίας λόγους ταῦτ' ἦν. Οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι ἐρροῦντο συνθέσθαι αὐτόνομους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ Ἀθήνων καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου σπερτρίειν, οἳ τε Θηβαῖοι, μὴ ἀναγκασθεῖν ταν ἀρεῖναι τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτόνομους, οἳ τ' Ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν Κόρινθον δυνατῆν ὡς Ἄργος εἶναι τοιούτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γενομένων. Αὐτὰ μὲν ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀπείρης, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκαδὲ ἐκαστος.

16. Ὁ μὲντοι Τιριβάζος τὸ μὲν ἀνευ βασιλέως μετὰ Λακεδαιμονίων γενέσθαι οὐκ ἀπαλλὰς αὐτῷ ἤγειτο εἶναι· ἡ δὲ γὰρ μὲντοι ἔδωκε χρήματα Ἀνταλκίδῃ, ὅπως ἐν πύρρῳ νηυσὶ ναυτικοῦ ὑπὸ Λακεδαιμονίων οἳ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προζέοντο, καὶ τὸν Κόρινθα ὡς ἀδικούντ' αὐτὸν βασιλεῖα καὶ ἀπὸ τῆς λεγόμενης Λακεδαιμονίων εἴρσε. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀνέβαινε πρὸς βασιλέα, φράσων ἃ τε λέγοιεν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅτι Κόρινθα συνεληφθὲς εἴη, ὡς ἀδικούντα, καὶ ἐρωτήσων τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἐπάντων. (17) Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τιριβάζος ἄνωγ' αὐτῷ ἦν, Σπρούθῃ καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλατταν. Ὁ μὲντοι Σπρούθας ἰσχυρὸς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὰς συμμάχοις τὴν γνώμην προεῖχε, μεμνημένος ὅπως κακὰ ἐπεπόνθει ἡ βασιλείας χώρα ὑπ' Ἀθηναίων. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἔωρων τὸν Σπρούθῃν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς δὲ τοῖς Ἀθηναίοις φιλικῶς, Θίβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ διαβάς τε καὶ δρυμόμενος ἐξ Ἑρέσου τε καὶ τῶν ἐν Μαϊάνδρου πεδίῳ πόλεων Πριήνης τε καὶ Λευκόρρυκος καὶ Ἀγυλλείου, ἔφερε καὶ ἦγε τὴν βασιλείαν. (18) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατανοήσας δὲ Σπρούθας ὅτι Θίβρων βοηθοῖ ἐκάστοτε ἀτάκτως καὶ καταρρονητικῶς, ἐπεμψεν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον καὶ καταβραμόντας ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν, ὅτι δύνανται. Ὁ δὲ Θίβρων ἐτύγγαεν ἐξ ἀρίστου διασκήτων μετὰ Θέρσανδρου τοῦ αὐλητοῦ. Ἦν γὰρ δὲ Θέρσανδρος οὐ μόνον αὐλητῆς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς [ἰσχυρός], ἅτε λακωνίζων, ἀντεποιεῖτο. (19) Ὁ δὲ Σπρούθας, ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιραίνεται πολλοὺς τε ἔχων καὶ συντεταγμένους ἱππέας. Καὶ Θίβρωνα μὲν καὶ Θέρσανδρον πρώτους ἀπέκτειναν ἐπεὶ οὗτοι ἐπεσον, ἐτρέφαντο καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα, καὶ διώκοντες παμπληθεῖς κατέβαλον, ἦσαν δὲ οἱ καὶ ἐσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φιλίας πόλεις. Καὶ κλέονες διὰ τὸ ὅψ' αἰσθῆσθαι τῆς βοηθείας*** Πόλλας γὰρ, καὶ τότε, οὐδὲ παραγγείλας τὴν βοήθειαν ἐποίησαντο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ἐγένοντο.

20. Ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπωκότες Ρόδων ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἶναι περιεῖν Ἀθηναίους Ρόδον καταστρεφάμενους καὶ τοσούτην δύναμιν συνθεμένους. Γινόντες οὖν οἱ Λακε-

tate civitatibus restituta, regi arma inferamus. Hanc Antalcidæ orationem quum Tiribazus audisset, mirifice probabat : adversarii autem hæc nihil aliud erant, quam verba. Verebantur enim Athenienses in civitatum insularumque libertatem consentire, ne Lemnum, Imbrum, Scyrum amitterent : itidemque Thebani, ne oppida Boroica dimittere cogerentur, ut libera suique juris ea fierent : Argivi denique, si pactiones hujusmodi fœderaue fierent, Corinthum se perinde, atque Argos, retinere sua in potestate non posse arbitrabantur, quod tamen magnopere cupiebant. Quamobrem hæc pace non admissa, domum singuli rediere.

Tiribazus autem, quanquam absque regis auctoritate se Lacedæmoniis adjungere non tutum existimabat, nihilominus clam pecunias Antalcidæ dabat, ut classe a Lacedæmoniis instaurata, tum Athenienses, tum eorum socii propensiores ad pacem essent ; Cononem vero, quasi adversus regem injurius esset, ac verum Lacedæmonii dicerent, in vincula conjecit. Atque hæc ubi fecit, profectus est ad regem, indicaturus Lacedæmoniorum postulata, et quod Cononem improbe agentem comprehendisset ; simul etiam sciscitaturus, quid de his omnibus esset statuendum. Rex, posteaquam sursum Tiribazus ad ipsum venit, Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, qui res maritimas curaret. Is vehementer Atheniensibus eorumque sociis addictus erat, quum memoria teneret, quantum ab Agesilao detrimenti ditio regis accepisset. Lacedæmonii, animadverso Strutham infesto erga se esse animo, in Athenienses autem amico, Thimbronem mittunt, qui bellum ei faceret. Is quum in Asiam trajecisset, cum copiis, Epheso ac sitis in planitie Maandri oppidis, Priene, Leucophrye, Achilleo movens, regis agrum populando vexabat. Post aliquod tempus, quum animadvertisset Struthas, Thimbronem incondite contempnimque suos solere educere, misit in planitiem equites, quos excursione facta, quidquid facere prædæ possent, abigere jussit. Forte Thimbro id temporis jam pransus e tentorio discesserat cum Thersandro tibicine : qui non modo tibicen insignis erat, verum etiam strenuitatem ac robur quoddam, ut qui Laconicis institutis gauderet, sibi vindicabat. Struthas ubi primos nec multos numero, et incondite suis opem ferentes vidit, cum magnis equitum instructisque copiis in eos irruit. Ac primos omnium Thimbronem et Thersandrum interfecere ; qui posteaquam ceciderunt, etiam reliquos terga dare cogeant, atque inter persequendum magnam eorum multitudinem interimebant. Nonnulli amica in oppida salvi pervenerunt ; pars major quia sero, suppetias esse ferendas, animadverterat, [ne interfuit quidem conflictui]. Nam sæpenumero, atque etiam tunc, ne monitis quidem militibus, opem suis latum excurrerat. Atque hæc tum sic accidere.

Venerunt id temporis Lacedæmonem Rhodii quidam, a populo in exilium acti, qui monebant indignum esse negligi ab iis, quod Rhodum Athenienses occuparent, tantamque sibi potentiam adjungerent. Quamobrem Lacedæmonii,

δαυμόνοι ὥς τε μὲν ὁ δῆμος κρατίστοι, Ἀθηναίων ἔσται Ῥόδος ἅπαντα, εἰ δὲ οἱ πλουσιώτεροι, ἑαυτῶν, ἐπλήρωσαν αὐτοῖς ναὺς ὁκτώ, ναύαρχον δὲ Ἐκδικον ἐπέστησαν. (21) *Ἐυνεῖσπεμψαν δ' ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν καὶ Διφρίδαν. Ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς τε Θύβρινα υποδείξαμένας πόλεις διασώζειν, καὶ στοάτευμα τὸ περισωθὲν ἀναλαβόντα καὶ ἄλλο, εἰ ποῦθεν δύναίτο, συλλέξαντα, πολεμεῖν πρὸς τὸν Στρούθον. Ὁ μὲν δὲ Διφρίδας ταῦτ' ἐποίησε, καὶ τὰ τ' ἄλλα ἐπετύγχανε καὶ Τυγρῆν τὸν τῆν Στρούθα ἔχοντα θυγατέρα πορεύμενον εἰς Σάρδεας λαμβάνει σὺν αὐτῇ, τῇ γυναικί, καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλυσε· ὥς τ' εὐθὺς ἐντεθὲν εἶρε μισθοδοτεῖν.* (22) *Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὐχαρίε τε σὺν ἦσαν τοῦ Θύβρινος, μάλιστα τε συνταταγμένος καὶ ἐγχειρητικώτερος στρατηγός. Οὐδὲ γὰρ ἐκράτουσιν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς ᾧ εἴη ἔργον, τούτο ἐπραττεν. Ὁ δ' Ἐκδικος ἐπεὶ εἰς τὴν Κνίδον ἐπλευσε καὶ ἐπέθουε τὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ δῆμον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατούντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ δὲ ἔπλεον διπλοκλίαις τριήρεσιν ἢ αὐτὸς εἶχεν, ἡσυχίαν ἤεν ἐν τῇ Κνίδῳ. (23) Οἱ δ' αὖ Ἀκαδεαιμόνιοι, ἐπεὶ ἤσθοντο αὐτὸν ἐκείτω ἔχοντα δύναμιν ἢ ὥστε τοὺς φίλους ὠρεῖσθαι, ἐκέλευσαν τὸν Τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν αἷς εἶχεν ἐν τῇ περὶ Ἀρχαίου καὶ Ἀέριον κόλπῳ περιπλεῖν πρὸς τὸν Ἐκδικον, κακείνῳ μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλων εἶναι ἐπιμελῆσθαι καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι δύναίτο κακῶν ποιεῖν. Ὁ δὲ Τελευτίας, ἐπεὶ ἀρίστεο εἰς τὴν Σάρδεα, προσλαβὼν ἐκεῖθεν ναὺς ἐπλευσε εἰς Κνίδον, ὃ δὲ Ἐκδικος οἶκαδε. (24) Ὁ δὲ Τελευτίας ἔπλει εἰς τὴν Ῥόδον, ἥδη ἔχων ναὺς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι· πλείων δὲ περιτυγχανε Φιλοκράτη τῷ Ἐριχλίου πλείοντι μετὰ δέκα τριήρων Ἀθήνηθεν εἰς Κύπρον ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσης, ὑπερναντιώτατα δὲ ταῦτα ἀμφοτέρω ἑαυτοῖς πράττοντες· οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι φίλοι γράμμεται βασιλεὶ θυγατρὶν ἐπεμψεν Εὐαγόρῃ τῇ πολεμούντῃ πρὸς βασιλέα, ὃ τε Τελευτίας Ἀκαδεαιμόνιον πολεμούντων βασιλεὶ τοὺς πλείοντας ἐπὶ τῇ ἐκείνου πολέμῳ διέβρισε. Ἐπαναπλεύσας δ' εἰς Κνίδον καὶ διαβέμενος ἃ ἔλαβεν, εἰς Ῥόδον αὖ ἀνιχώμενος ἐβόηθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονούσιν.*

(25) *Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς Ἀκαδεαιμόνιους πάλιν δύναμιν κατασκευάζεσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι Θρασύβουλον τὸν Σπειρίεα σὺν τετταράκοντα ναυσὶν. Ὁ δ' ἐκπλεύσας τῆς μὲν εἰς Ῥόδον θυγατρὶς ἐπέσχε, νομίζων οὗτ' ἂν αὐτὸς βραδίως τιμωρήσθαι τοὺς φίλους τῶν Ἀκαδεαιμόνιον τείγος ἔχοντας καὶ Τελευτίαν σὺν ναυσὶ παρόντος συμμάχου αὐτοῖς, οὗτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τὰς τε πόλεις ἔχοντας καὶ πολλὰ πλείονας ὄντας καὶ μάχῃ γε κεκρατηχότας.* (26) *εἰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσας καὶ οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος ἐνόμισε καταπράξει ἂν τι τῇ πόλει ἀγαθόν. Καὶ οὕτω δὴ καταμαθὼν πρῶτον μὲν στασιάζοντας Μήδοκον τε τὸν*

qui intelligerent, Rhodum universam Atheniensium fore, si summa rerum penes populum esset; sin vero penes opulentiores, suam: octo naves instruxerunt, eisque navarchum Ecdicum praefecerunt. Iisdem in navibus miserunt et Diphridam, jussum in Asiam trajicere, eaque oppida in fide continere, quae Thimbronem ad miserant, atque etiam collectum illis copiis, quae incolumes evaserant e clade, tum alibi, undecunque posset, bellum adversus Struthiam gerere. Haec ita fecit Diphridas, ac inter alia, quae prospere gessit, etiam Tigranem, quocum erat Struthiae nupta filia, Sardes proficiscentem, una cum uxore cepit, magnaque pecunia vi accepta dimisit. Quamobrem statim hac occasione nactus est unde militi stipendium numeraret. Erat autem vir hic, quam Thimbro, non minus acceptus suis, et imperator longe ordinis observantior ac sollicitior. Nec enim vini se corporis voluptatibus patiebatur, sed perpetuo id operis agebat, ad quod se accinxerat. Ecdicus autem, posteaquam cum classe Cnidum appulit, populumque Rhodiensem summa rerum terra marique positum accepit, atque adeo duplo majori classe, quam esset ea, cui ipse praeerat, mare tenere: Cnidi se continebat. Inde quum intellexissent Lacedaemonii, non satis eum habere virium ad commodandam amicorum rebus, Telementis mandarunt, ut cum duodecim illis navibus, quas in sito ad Achaiaem Lechaemumque sinu habuerat, ad Ecdicum se conferret, ac illo dimisso, iis operam daret, qui uti Lacedaemoniorum amicitia vellent; hostes vero quacunque ratione posset, damnis afficeret. Posteaquam in Samum Telementis venit, adjunctis indidem sibi navibus aliquot, Cnidum petiit. Inde domum Ecdici, Telementis in Rhodum navigavit, septem ac viginti jam navibus instructus. Inter navigandum forte in Philocratem Ephialte filium incidit, qui Athenis cum navibus decem in Cyprum, ad ferendum Evagorae subsidium, proficiscebatur. Has omnes intercepti Telementis: et in hoc sane quiddam accidit, quod rebus utriusque partis maxime adversaretur. Nam Athenienses, qui cum rege colebant amicitiam, subsidia mittebant Evagorae, bellum adversus regem gerenti, Telementis autem, tametsi bellum regi Lacedaemonii facerent, eos tamen, qui ad inferendum arma regi navigabant, e medio sustulit. Quumque Cnidum inde repetivisset, manubias divenditis, in Rhodum profectus, suppetias illis ferebat, qui Lacedaemoniorum partes sequebantur.

Hic Athenienses, qui Lacedaemonios iterum quandam in mari potentiam sibi parare putarent, mittunt adversus eos Thrasybulum Stiriensem cum quadraginta navibus. Is posteaquam Athenis solvit, a Rhodiensi navigatione abstinuit, quod partim existimaret, se non facile de amicis Lacedaemoniorum penas sumpturum, qui munitione se defenderent, ac Telementis cum auxiliariis copiis presentem haberent: partim ne suarum quidem partium homines in hostium potestatem venturos, qui et oppida tenerent, et multitudine superiores essent, et profluo adversarios vicissent. Itaque in Hellespontum quum navigasset, ac neminem istic hostem reperisset, effecturum se quiddam, quod ex usu reipublicae foret, arbitratus est. Primum ubi comperit, Melocum

Ὀδρυσῶν βασιλεὺς καὶ Σούθη τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχόντα πύλους μὲν ἀπώλεεν αὐτοῖς, Ἀθηναίους δὲ φύλας καὶ συμπαρεῖς ἐπέστη, ναυίαν καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θόρῃ, οὐλοῦσας πόλεις Ἑλληνίδας φύλων ὄντων τῶν αὐτῶν κρεῖσθαι ἐν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν νόον.

ζ. Ἐργάζοντο δὲ τοῖσι τε καλῶς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεσιν διὰ τὸ βασιλεὺς φύλιν τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι, πλείους ἢς Βυζαντίον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου κτείνων. Μετέστησε δὲ ἐξ ὠκεανῆς εἰς τὸ ἐμπροσθεν τῆς Βυζαντίας ὥστε οὐκ ἀβελήως ἴδωρα ὁ τῶν Βυζαντίων ὄμιλος Ἀθηναίους ὅτι πλείους παρὸντας ἐν τῇ πόλει. α. Ταῦτα δὲ πράξας καὶ Καλγυρόντας φύλας προκαταμένους ἀπέπλει εἰς τοῦ Ἑλλήσποντου. Ἐπεστῆνεν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πᾶσι τὴν Μυτιλήνῃσι λακωνίζουσαις, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν γὰρ, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τοὺς τε ἀπὸ τῶν αὐτῶν νεῶν πεπρακυῖσας θαλάσας καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων συστάδας, ὅσα εἰς Μυτιλήνῃν καταπερεύουσαν, καὶ αὐτῶν δὲ Μυτιληνῶν τοὺς ἐβροχμενέστατους προκαταμένους, καὶ εἰς πόδας ὑποίεντας μὲν Μυτιληναίους ὥς, ἰα. καθεὶ τὰς πόλεις, προσάγει κατὰς Λέσβου ἔσονται, τοὺς δὲ συστάδας ὥς, ἐὰν θυοὶ ὄντες ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, βασινοὶ ἔσονται ἅπαντες εἰς τὰς περὶ πόδας ἀνταρῶνται, τοὺς δ' αὖ ἐπιβάτας ὥς φύλιν Λέσβου προκαταμένους τῇ πόλει πύλων εὐπερίαν χρημάτων διαπεπραγμένα ἔσονται, ταῦτα δὲ παραμυθεύμενος καὶ συντάξας ἦγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μήθυμναν. β. Θηρίμαχος μέντοι, ὃς ἄριστος ἐπύργαζεν ὦν τῶν Λακεδαιμονίων, ὥς ἔχουσε τὸν Θρασυβύλον προκέναι, τοὺς τ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν νεῶν λαβὼν ἐπιβάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς Μήθυμναίους καὶ τοὺς Μυτιληναίους συστάδας ἐπύργαζεν αὐτοῖς, ἀπῆντα ἐπὶ τὰ ὄρια. Μάχης δὲ γενομένης ὁ μὲν Θηρίμαχος αὐτοῖς ἀποθνήσκει, τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολλοὶ ἀπέθινον. γ. Ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προκαταμένο τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προκαταμένων λελατῶν χρημάτων τοὺς στρατιώταις παρέχον, ἔσπευδεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀρκεῖσθαι. Ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ἐβροχμενέστατον τὸ στρατεύμα ποιήσαιο, εἰς αὐτὴν τε πόλιν ἡγετορλόγει καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀρκεύμενος ὁρμήσαιο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἦδη δ' ἔργοντος αὐτοῦ χρημάτων παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, αἰδικεῖσθαι τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπενδοὶ τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ.

α. Καὶ Θρασυβύλους μὲν δὴ μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι οὕτως ἐτελεύτησεν. Οἱ μὲντοι Ἀθηναῖοι ὀλομένοι ἀντ' αὐτοῦ Ἀγυρρίον ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν. Αἰσθόμενοι δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι ἡ δεκάτη τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Καλγυρόντα ἔχουσι καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνισκόνται πόλεις φύλον ὄντος αὐτοῖς Φαρναβάζου εὖ ἔχουεν, ἔγνωσαν ἐπιμελετέον εἶναι. (α.) Τῷ μὲν οὖν Δερκυλλίδῃ οὐδὲν ἐμμέφοντο. Ἀναξίβιδος μὲντοι φύλων αὐτῷ γενομένων τῶν ἐργῶν διαπράξαιο ὥστε αὐτοὺς ἐκπλεῖσαι ἄριστος,

regem Odrysarum, et Suthen, qui maritimam oram Thraciae cum imperio tenebat, bellum inter se gerere: mutuo eos inter se reconciliavit, et utrumque fodere societate Atheniensibus adiunxit; existimabat enim, illa quoque Graeci nominis oppida, quae sub ipsa Thracia respublicas suas administrarent, magis Atheniensibus adhaerere, si amicitia inter hos reges et Athenienses intercederet. His ita praecare compositis, quum Asiaticis etiam urbibus amicis uteretur, ob eam, qua rex et Athenienses conjuncti erant, amicitiam; Byzantium navigat, ac decumam e Ponto navigantibus impositam, publicanis vendidit. Simul rempublicam Byzantium, paucorum dominatu liberatam, populo administrandam tradidit. Quae res efficit, ut populus Byzantinus haud gravate maximam Atheniensium multitudinem in urbe sua cerneret. His rebus confectis, atque etiam pellectis in amicitiam Chalcedonensibus, extra Hellespontum discessit. Quumque oppida in Lesbo universa, solis Mytilenaeis exceptis, Lacedaemoniorum partibus addicta reperisset, nullum aggressus est, priusquam Mytilenae de navibus suis quadringentos gravis armaturae et exules, qui ex oppidis eo se receperant, in ordines descripsisset, eisque robustissimum quemque Mytilenaeorum adiunxisset, facta omnibus spe, Mytilenaeis quidem futurum ut, si oppida reliqua caperet, ipsi Lesbo universae praesent; exulibus autem, si conjuncti secum oppida singula adorirentur, facultatem recuperandae patriae consequuturos omnes; classariis denique militibus, si Lesbos amicam patriae red idissent, magnam ipsis facultatum copiam paratam fore. Hac igitur iis spe recreatis, instructisque copiis, omnes Methymnam duxit. Adventu Thrasybuli cognito, Therimachus, quem forte tunc Lacedaemonii praefectum in urbe habebant, una cum suo milite classario, et Methymnensibus, et Mytilenaeorum quotquot aderant exulibus, ad Methymnensis agri fines occurrit. Collata manu, Therimachus istuc interimittur; ex ceteris, fuga sibi consulentibus, multi ceciderunt. Secundum id partim oppida deditione cepit, partim ex illorum agris, quae se non dedebant, abacta praeda, de qua militi stipendium suppeditabatur, Rhodum inde se conferre properavit. Atque ut istuc etiam militis animos maxime confirmaret, cum ab aliis oppidis pecunias exegit, tum etiam Aspendum profectus, Eurymedontem amnem navibus subiit. Jam pecunias ab Aspendiis acceperat, quum militibus per injuriam aliquid ex agris abigentibus, irati Aspendii noctu irruunt, eumque suo in tentorio obruntant.

Hic Thrasybuli, maxima virtute viri, exitus fuit. Ejus in locum Athenienses Agyrrium surrogatum ad classem miserunt. Interea Lacedaemonii, cognito redditam ab Atheniensibus esse rerum e Ponto vectarum decumam Byzantii, et Chalcedonem ab iis teneri, ceterorumque oppidorum Hellesponticorum statum non incommodum esse, quod amico Pharnabazo uterentur; minime illa sibi negligenda censebant. Quamquam vero Deryllidae cum succenserent, causa nulla esset, Anaxibius tamen, Ephorum amicitia sibi conciliata, perfecit ut ipsa Abydum navigaret, et ejus

εἰς Ἄβυδον. Εἰ δὲ λάβοι ἀρομήν καὶ ναῦς, καὶ πο-
 λεύησιν ὑπισχνέτο τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ εἶναι
 ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλησπόντῳ. [31] Οἱ μὲν δὲ
 δόντες καὶ τρεῖς τριῖρεις καὶ ἀρομήν εἰς ξένους χιλιούς
 ἐπέμψαν τὸν Ἀναξίβιον. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἀρίκετο, κατὰ
 γῆν μὲν ἀθροίσας ξενικὸν τῶν τ' Αἰολίδων πόλεων πα-
 ρεσπᾶτό τινας τοῦ Φαρναβάζου καὶ ἐπιστρατεύσας
 ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἄβυδον ἀντεπεστράτευε καὶ ἐπε-
 πορεύετο καὶ ἐδῶκε τὴν γῶραν αὐτῶν καὶ ναῦς δὲ πρὸς
 αἷς εἶχε συμπαλῶσται ἐξ Ἄβυδου τρεῖς ἄλλας κατήγε-
 ναι, εἰ τί που λαμβάνει Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων
 συμμάχων. [32] Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
 δεδιότες μὴ διαφραγεῖν σφίσιν ἃ κατεσκεύαζεν ἐν τῇ
 Ἑλλησπόντῳ Φαυτόβουλος, ἀντεπεμπόυσιν Ἱφικρά-
 την ναῦς ὁκτώ ἔχοντα καὶ πελταστὰς εἰς διακοσίους καὶ
 χιλιούς. Οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ὧν ἐν Κορίνθῳ
 ἦσαν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κορίνθον Ἀργεῖς
 ἐπέποιήντο, οὐδὲν ἔρασαν αὐτῶν διῆσθαι καὶ γὰρ ἀπε-
 κτόναι τινας τῶν ἀργολιζόντων καὶ οὕτως ἀπειθῶν
 Ἀθήναζε οἴκοι ἔρχοντο. [33] Ἐπεὶ δὲ ἀρίκετο εἰς
 Χερρόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιος καὶ Ἱφικράτης
 ληστὰς διαπέμποντες ἐπολέμουν ἀλλήλοισι πρόοντες δὲ
 τοῦ χρόνου ὁ Ἱφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον οἰ-
 χόμενον εἰς Ἀντανδρὸν σὺν τε τοῖς μεθυομένοις καὶ σὺν
 τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς διακο-
 σίους ὑπὸ ἰταίαις, καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἀντανδρὸν φίλιαν
 προσειληφώς εἶχε, ὑπονοῶν ὅτι καταστήσει αὐτὴν ἐκεί-
 νου ἰσχυρὰν ἀποπορεύσεται πάλιν καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοὺς Ἀβυδη-
 νούς οὐκ ἄνευ, διαβὰς τῆς νυκτὸς ἢ ἔρημώτατον ἢ τῆς
 Ἀβυδηνῆς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ὄρη ἐνέδραν ἐποιήσατο.
 Τὰς δὲ τριῖρεις αὐτὸν διήγαγον αὐτὸν ἐκείλους παραπλῆν
 ἄκρᾳ τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τὴν Χερρόνησον τὴν ἄνω, ὅπου
 δικαίη, ὥς περ εἰσθεῖν, ἐπ' ἀργυρολομήν ἐπαναπελευ-
 κέναι. [34] Ταῦτα δὲ ποιήσας οὐκ ἐβρόχη, ἀλλ' ὁ
 Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν εἰρήνευε, οὐδὲ τῶν ἱερῶν
 γενησάντων αὐτῷ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καταφρονή-
 σαι, ὅτι διὰ φίλιαν τε ἐπορεύετο καὶ εἰς πόλιν φίλιαν
 καὶ ὅτι ἔλαυνε τῶν ἀπαντιώντων τὸν Ἱφικράτην ἀναπε-
 πνευκέναι τὴν ἐπὶ Πονικονήσου, ἀμελέστερον ἐπο-
 ρεύετο. [35] Ὅμως δὲ ὁ Ἱφικράτης, ὥς μὲν ἐν τῇ
 ἰσπαδῇ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξίβιου ἦν, οὐκ ἐξάνι-
 στατο· ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀρηγούμενοι ἤδη ἐν
 τῇ παρὰ Κρεμαστὴν ἦσαν πεδίῳ, ἐνθα ἐστὶ τὰ χροῦσται
 αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐπόμενον ἐν τῇ κατάντει
 ἦν, ὁ δὲ Ἀναξίβιος αὐτὸν κατέβαινε σὺν τοῖς Λακωνικοῖς,
 ἐν τούτῳ ὁ Ἱφικράτης ἐξάνιστάσκει τὴν ἐνέδραν καὶ ὁρ-
 μῇ ἐβρέετο πρὸς αὐτόν. [36] Καὶ ὁ Ἀναξίβιος γινώ-
 σκει μὴ εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, ὁρῶν ἐπὶ πολὺ τε καὶ στε-
 νὸν ἐκτεταμένον τὸ ἐκ αὐτοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων
 πρὸς τὸ ἄναντες οὐκ ἂν δύνασθαι σωρῶς βοηθῆσαι αὐτῷ
 τοὺς παρεληλυθότας, ὁρῶν δὲ καὶ ἐκτεταγμένους
 ἅπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἶπε πρὸς τοὺς παρόν-
 τας, Ἄνδρες, ἐμοὶ μὲν ἐνθάδε καλὸν ἀποθανεῖν ὅπως
 δὲ πρὶν συμμῆξαι τοῖς πολέμοις σπεύδατε εἰς τὴν σω-

oppidi praefectus esset. Quod si praeterea sumptus nave-
 que darent, etiam ita se bello Athenienses oppugnaturum
 pollicetur, ut omnino res ipsorum in Hellesponto turbari sit
 necesse. Quamobrem Lacedaemonii tribus ei triremibus,
 et pro mille conductitiis militibus stipendio dato, homi-
 nem ablegarunt. Anaxibius posteaquam Abydum venit,
 primum terra coactis conductitiis copiis, quaedam ex Eo-
 leis oppidis a Pharnabazi fide avellebat, urbibus quae cum
 Abydo bellarant, vicissim bellum inferebat, et cum suis pro-
 gressus agrum ipsorum vastabat. Deinde praeter eas na-
 ves, quas habebat, ex Abydo tres alias instructas in mare
 deduxit, si quod vel Atheniensium, vel eisdem societate
 conjunctorum navigium caperet. Quibus rebus Athenienses
 cogitis, veriti ne labefactarentur ea quae Thrasylbulus in
 Hellesponto effecerat, Iphicratem cum octo navibus et cetra-
 tis mille ducentis, quorum magna pars erant ii quibus ad
 urbem Corinthum praefuerat, adversus Anaxibium mittunt.
 Nam Argivi, posteaquam Corinthum in Argos redegerant,
 nihil egere se ipsorum opera dixerant: quosdam enim rebus
 Argivorum faventes Iphicrates e medio sustulerat. Ita fa-
 ctum erat, ut domum reversum, ibi se contineret. Quan-
 tum in Chersonesum venit, dimissis hinc inde praedoni-
 bus, per eos bellum inter se Anaxibius et Iphicrates gerebant.
 Post aliquod deinde temporis intervallum, quum animad-
 vertisset Iphicrates, Anaxibium cum copiis conductitiis,
 Laconicis, suis et ducentis Abydenis gravis armaturae pe-
 ditibus Antandrum profectum esse, audissetque Antandrum
 ejus se amicitiae adiunxisse: suspiravit, ipsum, imposito
 istis praesidio, reversurum, Abydenisque domum reductu-
 rum, noctu ea parte transiens, quae Abydenorum in agro
 solitudines imprimis habebat, consensu montibus insidias
 posuit. Triemes vero, quae ipsum transvererant, diluculo
 secundum Chersonesum litus sursum versus legere jussit, ut
 pro more suo pecuniae colligendae causa videretur eo navi-
 gasse. Quum haec ita intulisset, minime spe sua falsus est.
 Nam quum Anaxibius illo die non perlitasset, uti quidem
 ferebatur, nihilominus eare spreta discessit Antandro: ac par-
 tem quod per agrum pacatum ad urbem sociam pergeret, par-
 tem quod audisset ex iis, quos habebat obvius, Iphicratem
 Praeconesum versus navigasse, negligentius iter faciebat.
 Neque tamen Iphicrates, quam diu in loco aequo erant Ana-
 xibii copiae de insidiis se proripuit: sed quum Abydeni,
 qui erant prima in fronte, ad eum campum pervenissent,
 qui est juxta Crenasten, ubi et fodinas auri habent, reli-
 quae vero copiae per declivia subsequerentur, ac jam Anaxi-
 bius ipse cum Laconicis militibus descenderet: tum prorumpere
 suos ex insidiis jubet Iphicrates, et cursu in Anaxibium
 furur. Is quum animadvertisset, nullam salutis spem
 reliquam esse, quod suos in longum extensos et arcto loco
 conclusos esse cerneret, ac fieri non posse duceret, ut qui
 jam transierant, sibi per acclivia suppetias ferrent, perter-
 ritos denique videret universos, conspectis insidiis: eos,
 qui aderant ipsi, compellens, Me quidem, inquit, hic decet
 occumbere, milites: vos priusquam manum cum hoste con-

Τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πρᾶγματ' εἶργον ὑπὸ τε τῶν λεγόντων καὶ τοῦ Γοργώπα· καὶ ἀντιπληροῦσι ναὺς τρεκακάδεκα, καὶ αἰροῦνται Εὐνόμου ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. [6] Ὅντος δὲ τοῦ Ἰέρακος ἐν τῇ Ῥόδῳ οἱ Ἀκκεδαμόνιοι Ἀνταλκίδαν ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομιζόντες καὶ Τιριβάζῳ τοῦτο ποιοῦντες μάλιστ' ἂν χαρίζεσθαι. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς Αἴγιναν, ξυμπαράλαβὼν τὰς τοῦ Γοργώπα ναὺς ἐπλευσεν εἰς Ἐρέσον, καὶ τὸν μὲν Γοργώπα πάλιν ἀποπέμπει εἰς Αἴγιναν ξὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν, ἐπὶ δὲ ταῖς αἰλαῖς Νικόλορον ἐπέστησε τὸν ἐπιστολέα. Καὶ ὁ μὲν Νικόλορος βοηθῶν Ἀβυδονοῖς ἐπὶ ἐκείναις παροτρυνόμενος δὲ εἰς Τένεδον ἐδύο τὴν γῶραν, καὶ χρήματα λαθὼν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀβυδον. [7] Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀβρουσιθέentes ἀπὸ Σαμοθράκης τε καὶ Θάσου καὶ τῶν κατ' ἐκείνα χωρίων ἐδοξόθουν τοῖς Τενεδίοις. Ὡς δ' ἤσθοντο εἰς Ἀβυδον καταπεπλευκότες τὸν Νικόλορον, δορμώμενοι ἐκ Χερσονήσου ἐπολιόρκουν αὐτὸν ἔχοντα ναὺς πέντε καὶ εἴκοσι δύο καὶ τριάκοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲντοι Γοργώπας ἀποπλέων ἐξ Ἐρέσου περιτυγχάνει Εὐνόμῳ καὶ τότε μὲν κατέρωθεν εἰς Αἴγιναν μικρὸν πρὶ ἡλίου δυσμῶν ἐκδιβίσας δ' εὐθὺς ἐδείπνιζε τοὺς στοναυώτας. [8] Ὁ δ' Εὐνόμος διίγρον χρόνον ὑπνοειναις ἀπέπλει. Νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης, ὥς ἔργον, ὡς περ νομίζεται, ἀρχαίετο, ὥπως μὴ πλανῶνται αἱ ἐπόμεναι. Ὁ δὲ Γοργώπας ἐκδιβίσας εὐθὺς ἐπὶ τῇ οὐβῇ κατὰ τὴν λαμπτήρα, ὑπολειπόμενος, ὥπως μὴ φανερὸς εἴη μηδ' αἰσθῆσθαι παρέργῳ, λαθὼν τε φόβῳ τῶν κελυσσῶν ἀντὶ φωνῆς χρομένῳ καὶ παραγωγῇ τῶν κοπῶν. [9] Ἐπεὶ δὲ ἦσαν αἱ τοῦ Εὐνόμου πρὸς τῇ γῇ περὶ Ζωστήρα τῆς Ἀττικῆς, ἐκέλευε τῇ σάλπιγγι ἐπιπλεῖν. Τῷ δ' Εὐνόμῳ ἐξ ἐνῶπι μὲν τῶν νεῶν ἄρτι ἐξέβαινον, οἱ δὲ καὶ ἐτι ὠρμίζοντο, οἱ δὲ καὶ ἐτι κατέπλειον. Ναυαρχίας δὲ πρὸς τὴν σάλην γενομένης, τέτταρες τριῖρες λαμβάνει ὁ Γοργώπας, καὶ ἀναδυσάμενος ὄρατο ἦσαν εἰς Αἴγιναν αἱ δ' αἰλαὶ νῆες αἱ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Παιραεὶ κατέρωγον.

10. Μετὰ δὲ ταῦτα Χαβρίας ἐξέπλει εἰς Κύπρον βοηθῶν Εὐαγόρῃ, πέλταστας τ' ἔργον ὀκτακόσιους καὶ δέκα τριῖρεις. Προλαβὼν δὲ καὶ Ἀθήνην αἰλας τε ναὺς καὶ ὀπλίτας, αὐτὸς μὲν τῆς νυκτὸς ἀποβὰς εἰς τὴν Αἴγιναν παρῴρωτόν τοῦ Ἡρακλείου ἐν κοίτῳ χωρίῳ ἐνδύειται, ἔργον τοὺς πέλταστας. Ἄλλα δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ὥς περ ξυνέλειπε, ἔργον οἱ τῶν Ἀθηναίων ὀπλίται. Δημιανέτου αὐτὸν ἡγουμένου, καὶ ἀνέβαινον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέκεινα ὡς ἐκατάδεκα σταδίων, ἔθνη δ' ἑξήμις καλεῖται. [11] Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Γοργώπας, ἐδοξέη μετὰ τε τῶν Αἰγινήτων καὶ ξὺν τοῖς τῶν νεῶν ἐπιβάταις καὶ Σπαρτιατῶν οἱ ἔτιγον αὐτοῖσι παρόντες δακτύ. Καὶ ἀπὸ τῶν πληροφομάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν νεῶν ἐκέρυζε βοηθεῖν ὅτι ἐλευθεροὶ εἶεν ὥστ' ἐδοξόθουν καὶ τούτων πολλοί, ὅτι ἐδύνατο ἕκαστος ὅπλον ἔργον. [12] Ἐπεὶ δὲ παρῆλθε ὁ πρῶτος τὴν ἐνέδραν, ἐξανίστανται οἱ περὶ τὸν Χαβρίαν, καὶ εὐθὺς ἡκόντιζον καὶ

acciderat, rursum Athenienses, a praedonibus et Gorgopa vexabantur. Itaque naves adversus hos tredecim navalibus copiis complent, eisque cum imperio praeficiunt Eunomum. Interea dum in Rhodo esset Hierax, Antalcidam praefectum classis Lacedaemonii domo proficisci iubent, quod in eo se rem Tiribazo maxime gratam facturos existimarent. Antalcidas posteaquam in Aeginam venisset, sumptis secum Gorgopae navibus, Ephesum contendit: mox Gorgopam cum illis duodecim navibus in Aeginam remittit, ceteris legatum suum Nicolochum praeficit. Is Abydenis latum suppetias, Abydum se contulit. In itinere deflectens ad Tenedum, vastato Tenediorum agro, et accepta pecunia, inde Abydum navigat. Interim duces Atheniensium collecti e Samothrace, Thaso et vicinis locis opem Tenediis ferebant. Verum ubi certiores facti essent, Nicolochum se Abydum recepisse, profecti ex Chersoneso cum triginta duabus navibus, ipsum viginti quinque naves habentem obsident. Gorgopas interea, dum Epheso in Aeginam navigaret, forte in Eunomum incidit; ac tum quidem in Aeginam se paulum ante solis occasum fuga recepit, eductisq; mox suis, conare militem iubet. Eunomus parumper ibi quum substitisset, discessit. Ubi vero nox ingruisset, lumen ipse accensum habens, per mare praecedebat, ne sequentes eum naves aberrarent. Tum Gorgopas suis naves ingredi jussis, mox aliquo ex intervallo, ne conspici posset, vel hostibus ullum indicium scriberet, quafax lucebat, subsequabatur: simul et lapidum strepitu vocis loco nautarum incitatores, et remorum impulsu leni utebantur. Posteaquam Eunomi naves haud procul abessent a terra propter Zosterem Atticae, Gorgopas suos cum tubae clangore iubet hostem adoriri. Jam Eunomi copiae partim navibus egressae fuerant, partim in portum se conferebant, partim denique adhuc ad terram navigabant. Commisso navali ad lunam proelio, quatuor triremes Gorgopas cepit; iisque relictis ad suas, in Aeginam revertitur: ceterae naves Atheniensium fuga se in Piraeum receperunt.

Secundum haec in Cyprum Chabrias Evagorae laturus opem cum octingentis cetratis, ac decem triremibus navigat. Quinque secum Athenis et naves alias, et gravis armaturae pedites sumpsisset, ac noctu in Aeginam descendisset, una cum cetratis loco concavo ultra fanum Herculis in insidiis se abdit. Prima luce, quemadmodum convenerat, gravis Atheniensium armatura duce Demaneto aderat, ultraque fanum Herculis ad stadia sedecim ascendit, ubi locus situs est Tripyrgia vocatus. Ea de re Gorgopas certior factus, una cum Aeginetis, et milite classiariorum, et Spartanis octo, qui forte tum istuc aderant, ad coercentes hostes properat. Praeterea per praekonem denuntiari iubet, ut e copiis navalibus, quotquot essent ingenui, suppetias ferrent. Quo factum, ut multi ex his quoque adcurrerent, instructi armorum genere, quodcumque ad manum esset. Posteaquam primi locum insidiarum praeteriissent, surrexere Chabriae milites, statimque jacula in hostem, ac tela vibra-

ἔβαλλον. Ἐπῆσαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποδεσ-
κότες ὀπλῖται. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, ἅτε οὐδενὸς ἀθροῦ
όντος, ταχὺ ἀπέθανον, ὧν ἦν Γοργώπας τε καὶ οἱ Λα-
κεδαιμόνιοι· ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ
ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινήτων μὲν ὡς πεντήκοντα
καὶ ἑκατὸν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδε-
δραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων. (13) Ἐκ δὲ τού-
του οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θά-
λατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἑτεονίκῳ ἤθελον οἱ ναῦται καίπερ
ἀναγκάζοντι ἐμβαλλεῖν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ εἰδίδου.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὖ ἐπὶ
ταύτῃ ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς
δὲ εἶδον αὐτὸν ἥκοντα οἱ ναῦται, υπερήσθησαν. Ὁ δ'
αὐτοὺς ἐυχαλέσας εἶπε τοιαύδε· (14) Ὁ ἄνδρες στρα-
τιῶται, ἐγὼ γρημάτα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω· ἐν μέντοι
θεὸς ἐθέλη καὶ ὑμεῖς συμπορομηθήσε, πειράσομαι τὰ
ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλείστα πορίζειν. Εὐ δ' ἴστε, ὅταν
ὑμῶν ἐγὼ ἄρχω, εὐχομαι τε οὐδὲν ἤττον ζῆν ὑμᾶς ἢ
καὶ ἑμαυτὸν, τὰ τε ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσως,
εἰ ραῖν βούλεσθαι ὑμᾶς μάλλον ἢ ἐμὲ εἶχειν· ἐγὼ δὲ
νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμεν ἂν αὐτοὺς μάλλον δύο ἡμέ-
ρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ
ἀνέωκτο μὲν δῆπου καὶ πρόσθεν εἰσέναι τῷ δεομένῳ τι
ἐμοῦ, ἀνέωξεταί δὲ καὶ νῦν. (15) Ὡστε ὅταν ὑμεῖς
πλήρῃ ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὕψεσθε ἀπο-
νώτερον διακινώμενον· ἦν δὲ ἀνεγόμενός με ὁρᾶτε καὶ
ψύχῃ καὶ θάλλῃ καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα
πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων κελεύω ὑμᾶς
ποιεῖν ἵνα ἀνίσθῃτε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθὸν τι λαμ-
βάνητε. (16) Καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ἔρη, ὧ ἄνδρες στρα-
τιῶται, ἢ ἡμετέρα, ἢ δοκεῖ εὐδαίμων εἶναι, εὐ ἴστε ὅτι
τάχαθ' αὖ καὶ τὰ καλὰ ἐκτίσαστο οὐ βραθυμοῦσα, ἀλλ' ἐθέ-
λουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν, ὅποτε δέοι. Καὶ
ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες
ἀγαθοί· νῦν δὲ πειρᾶσθαι χρὴ ἐτι ἀμείνονας γίνεσθαι,
ἵν' ἡδέως μὲν ζυμπονώμεν, ἡδέως δὲ ζυνευδαίμωνώμεν.
(17) Τί γὰρ ἥδιον ἢ μηδὲνα ἀνθρώπων κολακεύειν μήτε
Ἑλλήνα μήτε βάρβαρον ἕνεκα μισθοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς
ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα θεν-
περ κάλλιστον; ἢ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων
ἰσθονία εὐ ἴστε ὅτι ἅμα τροφὴν τε καὶ εὐκλειαν ἐν πᾶσιν
ἀνθρώποις παρέχεται.

18. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν πα-
ραγγέλλειν ὅτι ἂν δέη, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. Ὁ
δὲ θεσμμένος ἐτύγχανεν· εἶπε δὲ, Ἄγετε, ὦ ἄνδρες, δει-
κνήσατε μὲν, ὥσπερ καὶ ἐμέλλετε· προπαράσχεσθε δέ
μοι μίᾳς ἡμέρας σῖτον. Ἐπειτα δὲ ἤκετε ἐπὶ τὰς ναῦς
αὐτίκα μέλα, ὅπως πλεῦσωμεν ἐνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν
χειρῶν ἀριζόμενοι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιθασά-
μενος αὐτοὺς εἰς τὰς ναῦς ἔπλει νυχτὸς εἰς τὸν λιμένα
τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων καὶ παραγγέλλων
ἀποκοιμᾶσθαι, τότε δὲ κόπαις προσκοιμίζομενος. Εἰ
δὲ τις ὑπολαμβάνοι ὡς ἀρρόνως ἔπλει δώδεκα τριήρεις
ἔσαν ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἔννοησάτω τὸν ἀνα-

bant. Jam et gravis armaturæ pedites irruerant, qui e na-
vibus in terram descenderant. Itaque primi celeriter inter-
empti sunt, quod conferti non prodirent. In iis et Gorgo-
pas et Lacedæmonii periere. Posteaquam hi occubuissent,
ceteri fugam arripiunt. Interfecti ex Æginetis fere centum
quinquaginta : conductitii milites, inquilini, nautæ qui de
navibus adcurrerant, non pauciores ducentis. Ex eo tem-
pore non aliter ac si pax esset, mari Athenienses utebantur.
Nam parere nolebant Eteonico nautæ, quantumvis eos urge-
ret, ut remigarent, quia stipendium non numerabat.

Secundum hæc rursus eo Lacedæmonii Teleutiam mittunt,
ut classis illius præfectus esset. Quem ubi venientem videre
milites, mirifice sunt ex hilarati. Ipse, convocatis omnibus,
hujusmodi orationem habuit : « Equidem, milites, nullas
mecum pecunias affero : verum si deo visum erit, ac vos
alacriter operam mihi dabit, enitar maximam vobis parare
necessariorum copiam. Hoc quidem scitote, optare me, ut,
quam diu vobis præero, non minus me ipso victum habeatis.
Ac mirabimini fortasse, si dicam etiam me malle, ut a ne-
cessariis vos potius instructi sitis quam ego. Atqui deos tes-
tor, lubentius me passurum, ut biduum ipse cibo caream,
quam vos diem unum. Patuit antehac janua mea cuivis a
me quiddam petenti, ac nunc quoque patebit. Quapropter
ubi vobis abunde necessaria suppetent, tum me quoque vi-
debitis victitantem largius : at si me frigora, calores, vigi-
lias perferentem adspicitis, etiam vobis hæc omnia toleran-
da putate. Nam nihil horum idcirco vos facere jubeo, ut cum
molestiis conflictemini, sed ut ex his aliquid emolumentum
capiatis. Etenim patriam quoque nostram, milites, quatenus
esse beata videtur, scitote non per socordiam hæc bona at-
que hæc decora consequutur esse, sed perferendi labores
obvindicque pericula studio, quoties necessitas posceret.
Vos quoque viros antehac fortes fuisse scio, sed nunc opera
danda erit, ut pristinam virtutem etiam superetis : quo fiet,
ut et jucunde labores una obituri simus, et communi felici-
tate fruituri. Quid enim jucundius esse possit, quam si ho-
minum nemini, neque Græco, neque barbaro stipendii no-
mine adulemur, sed ad paranda necessaria satis ipsi virium
habeamus, et quidem inde, unde hæc peti honestum inpr-
mis est? Nam belli tempore hostibus adempta rerum copia,
mihi credite, non solum alimenta, sed insignem quoque fa-
mam inter omnes homines suppeditat. »

Hæc quum Teleutias dixisset, clamare universi, quidquid
vellet, mandaret, se paratos esse ad faciendum imperata.
Forte jam rem sacram fecerat, quum eos compellans,
« Agile, inquit, cœnam sumite, milites, quam ceteroqui
sumpturi eratis : atque etiam cibi tantum comparate, quan-
tum in diem unum sufficiat. Deinde mox ad naves præsto
sit, ut quo deo visum fuerit, navigemus, atque in tem-
pore veniamus. » Ubi jam adessent, naves eos conscen-
dere jubet, ac noctu portum Atheniensium petit : nonnun-
quam interquiescens, suis somno se recreare jussis, non-
nunquam remigio propius accedens. Quod si quis eum
fecisse putat imprudenter, qui duodecim triremibus illos
adortus sit, qui magnam navium copiam possidebant : is

λογισμὸν αὐτοῦ. (20) Ἐκεῖνος γὰρ ἐνόμιζεν ἀμελέστερον μὲν εἶναι τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι ναυτικὸν ὀργάνωσι ἀπολλυμένους· εἰ δὲ καὶ εἴεν τριήρεις ὁρμῶσαι, ἀσφαλέστερον ἡγήσατο ἐπ' εἰκοσι ναῦς Ἀθηνησιν οὐσας πλεῦσαι ἢ ἄλλοις δέκα. Τῶν μὲν γὰρ ἔξω ἔδει ὅτι κατὰ ναῦν ἐμελλον οἱ ναῦται σκηνήσασιν, τῶν δὲ Ἀθηνησιν ἐγγίνωσκεν ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκοι καθευδῆσασιν, οἱ δὲ ναῦται ἄλλως ἄλλῃ σκηνήσασιν.

(21) Ἐπλεῖ μὲν δὴ ταῦτα διανοηθείς· ἐπεὶ δὲ ἀπέχετο πάντες ἢ ἐξ σταδίων τοῦ λιμένος, ἤσυχάν εἶχε καὶ ἀνέπαυεν. Ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέφαιεν, ἤγειτο· οἱ δὲ ἐπὶ κολούρου. Καὶ καταδύνει μὲν οὐκ εἰς στρουγγύλον πλοῖον οὐδὲ λυμαίνεσθαι ταῖς ἐκείνων ναυσὶν· εἰ δὲ που τριήρη ἴδοιεν ὁρμῶσαν, ταύτην πειρᾶσθαι ἅπλους ποιεῖν, τὰ δὲ φορητικὰ πλοῖα καὶ γέροντα ἀναδουμένους ἀγεῖν ἔξω, ἐκ δὲ τῶν μεζούων ἐμβαδύνοντας ὅπου δύναιντο τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν.

Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ ἐκπερήσαντες εἰς τὸ Δεῖγμα ἐμπόρους τέ τινας καὶ ναυκλήρους ξυναρπάσαντες εἰς τὰς ναῦς εἰσέρχονται. (22) Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπιστοίχεται. Τῶν δὲ Ἀθηναίων οἱ μὲν αἰσθόμενοι ἐνδοθεν ἔθεν ἔξω, σκελόμενοι τίς ἢ κραυγὴ, οἱ δὲ ἔξωθεν οἴκαδε ἐπὶ τὰ ὄπλα, οἱ δὲ καὶ εἰς ἀστυ ἀγγελοῦντες. Πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐδόρθησαν καὶ πλεῖται καὶ ἱππεῖς, ὥς τὸ Πειραιῶς ἐάλωκεν.

(23) Ὁ δὲ τὰ μὲν πλοῖα ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήναν, καὶ τῶν τριήρων τρεῖς ἢ τέσσαρας ξυναρπάγειν ἐκέλευσε, ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέον παρὰ τὴν Ἀττικὴν, αἷε ἐκ τοῦ λιμένος πλεόν, πολλὰ καὶ ἀλευρικά πλοῖα ἔλαβε καὶ πορνεῖα ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα ἀπὸ νήσων.

Ἐπὶ δὲ Σούνιον ἔδωκεν καὶ διακάδας γεμούσας τὰς μὲν τινας σίτου, τὰς δὲ καὶ ἐμπολῆς, ἔλαβε. (24) Ταῦτα δὲ πολλὰς ἀπέπεμπεν εἰς Ἀθήναν. Καὶ ἀποδόμενος τὰ λάφυρα μετὰ μισθὸν προέδωκε τοῖς στρατιώταις. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ περιπλέον ἐλαμβάνεν διπλὴν ἡδύνην. Καὶ ταῦτα ποίων πλήρεις τε τὰς ναῦς ἔτριψε καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως καὶ ταχέως ὑπερεσθύντας.

(25) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας κατέβη μὲν μετὰ Τιριβάζου διαπεπραγμένους ξυμμάχειν βασιλέα, εἰ μὴ ἐθέλοιεν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξυμμάχοι χρῆσθαι τῇ εἰρήνῃ ἢ αὐτὸς ἔλεγεν. Ὡς δ' ἤκουσε Νικολόχου σὺν ταῖς ναυσὶ πολλοικεῖσθαι ἐν Ἀβύδῳ ὑπὸ Τριχράτους καὶ Διοτίμου, πεζῇ ὄχλητο εἰς Ἀβύδον. Ἐκείθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυτικὸν νυκτὸς ἀνήγετο, διασπείρας λόγον ὡς μεταπεμπομένων τῶν Καρχηδονίων ὁρμισθέντος δὲ ἐν Πειραιῇ ἤσυχάν εἶχεν. (26) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ Δημάριον καὶ Διονύσιον καὶ Δεόντιον καὶ Φανίαν ἐδίωκον αὐτὸν τὴν ἐπὶ Προικοννήσῳ θ' δ', ἐπεὶ ἐκείνοι παρέπιονσαν, ὑποστρέψας εἰς Ἀβύδον ἀφίκετο, χερκαίει γὰρ ὅτι προπλοῖοι Πολύβεντος ἄγων τὰς ἀπὸ Συρακουσῶν καὶ Ἰταλίας ναῦς εἰκασιν, ὅπως ἀναλῶσι καὶ ταύτας. Ἐκ δὲ τούτου Θρασυβούλος ὁ Κολυτεύς ἔχων ναῦς ὀκτὼ ἔπλει ἀπὸ Θρακίας, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις Ἀττικαῖς ναυσὶ ξυμμίξει. (27) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκα-

velim ratiocinationem ipsius consideret. Existimabat, Athenienses, interempto Gorgopa, classem in portu suam negligentius custodire : quod si etiam maxime triremes quaedam in statione dispositae essent, arbitrabatur pergit tutius adversus naves viginti, quae Athenis essent, quam adversus decem alibi. Nam in navibus singulis, quae abessent domo, sciebat cubaturos nautas ; de iis vero, quae Atheni essent, statuebat, praefectos earum domi suae somnum capturos, nautas alios alibi hospitium habituros. Haec ratiocinatus secum Telantias, navigationem eam instituit. Ceterum ubi jam quinque vel sex stadiis aberat a portu, inhibito cursu nonnulli interquievit. Prima luce recta in portum, subsequenter suis, ducit. Ac navim quidem rotundam ullam a suis demergi non sinebat, neque corruipi : ut si ubi triremem in statione viderent, eam ad navigandum ineptam reddi volebat. Oneraria mercibusque referta navigia religari ad naves suas, et abduci jubebat : itidem in majora suos invadere, ac ubicunque possent, homines comprehendere. Nonnulli exilire, qui in Digna desilirent, et mercatores ac navicularios quosdam correptos suas in naves comportarent. Jam perfecerat haec Telantias, quum Athenienses alii tumultu in urbe audito, extra urbem currebant, ut quum is clamor esset, viderent : qui extra urbem erant, partim domum ad arma properabant, partim in urbem, ut rem suis nuntiarent. Tandem universi tum gravis armaturae pedites, tum equites ad ferendum suppetias concurrebant, quasi captus esset Piraeus. Interim navigia Telantias in Aeginam mittit, et cum eis tres vel quatuor abduci triremes jubet : ceteris suis cum navibus Atticae litus legens, quia navigabat ex ipso portu, nulla cepit navigia piscatoria, multa quibus homines ex insulis trajiciebant, eaque vectoribus plena. Posteaquam Sunium quoque venisset, onerarias partim fumento partim mercibus refectas intercepit. Quibus jam rebus gestis, Aeginam versus navigat ; distractisque manibus, stipendium menstruum militibus necdum debitum numerat. Ibidem ex eo tempore circumvectus, quidquid poterat, diripiebat. Ea ratione tum naves milite plenas aiebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata libenter ac celeriter, paratos habebat.

Interim cum Tiribazo ex Asia rediit Antalcidas, impetrata regis societate, si quidem Athenienses eorumque socii pacem, quam ipse proposuisset, aspernarentur. Quum autem obsideri Nicolochum una cum navibus ab Iphicrate ac Diotimo Abydi accepisset, itinere terrestri se Abydum contulit. Inde accepta classe, noctu in altum provelatur, rumore didito, quasi Chalcidonenses cum arcescerent ; Perceotes autem portum ingressus, quiescebat. Hac de re Demetrius, Dionysius, Leontichus, Phantias certiores facti, quam Proconnesum navigatur, eum persequi statuerunt. Eis jam praeteriectis, Antalcidas itinere converso Abydum rediit. Inaudierat enim, Polyxenum adventare, secum Syracusanas et Italicas naves viginti adducentem, quas conjungere cum illis suis cogitabat. Secundum haec Thrasybulus Colyttensis cum navibus octo, relicta Thracia, ceteris se navibus Atticis conjungere volebat. Eas ubi propius accedere, de speculatoribus Antalcidas accepisset, nautis qui-

περὶ ἐσήμενον δτι προσπλέοιεν τριήρεις ὁκτὼ, ἐμβιβά-
σας τοὺς ναύτας εἰς δώδεκα ναὺς τὰς ἀρίστα πλεούσας,
καὶ προσπληρώσασθαι καλεύσας, εἰ τις ἐνεδεῖτο, ἐκ τῶν
καταλειπομένων, ἐνὶ ἡδρευεν ὡς ἐδύνατο ἀφανέστατα.
Ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν· οἱ δὲ ἰδόντες ἔφυγον.
Τὰς μὲν οὖν βραδύτατα πλεούσας ταῖς ἀρίστα πλεού-
σαις ταχὺ κατεῖλφε· παραγγείλας δὲ τοῖς πρωτόπλοις
τῶν μετ' αὐτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς
προεχούσας. Ἐπεὶ δὲ ταύτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὑστε-
ροι ἄλισκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρωτόπλους ὑπ'
ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο· ὥς δ' ἦλυσαν
ἅπασαι. (30) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῶν αἱ τε ἐκ Συρακου-
σῶν νῆες εἰκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ἰωνίας, ὅσας
ἐγκρατὴς ἦν Τιρίβαζος, ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς
Ἀριοβαρζάνους, καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιῶ τοῦ Ἀριο-
βαρζάνει, ὃ δὲ Φαρνάβαζος ἤδη ἀνακεκλημένος ὤχετο
ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἐγχευε τὴν βασιλείας θυγατέρα· ὃ δὲ
Ἀνταλκίδας γενομένης ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ
ὀγδοήκοντα ἐκράτει τῆς θαλάττης· ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ
Πόντου ναὺς Ἀθήναζε μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ
τοὺς αὐτῶν συμμαχούς κατήγεν. (30) Οἱ μὲν οὖν
Ἀθηναῖοι, ὁρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φο-
βούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθεῖσαν, συμ-
μάχους Λακεδαιμονίους βασιλέως γεγενημένου, πολιορ-
κούμενοι δὲ ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα
μὲν ἰσχυροῦς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Οἱ δ' αὖ Λακε-
δαιμόνιοι, φρουροῦντες μόρα μὲν ἐν Λεχαιῶν, μόρα δ' ἐν
Ὀρχομενῷ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπί-
στευσον, μὴ ἀπολοῖντο, αἷς δὲ ἡπίστουν, μὴ ἀποσταῖεν,
πράγματα δ' ἔχοντες καὶ παρέχοντες περὶ τὴν Κόριν-
θον, χαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. Οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι,
εἰδότες φρουρὰν τε πεφασμένην ἐφ' αὐτοὺς καὶ γινώ-
σκοντες ὅτι ἡ τῶν μετῴων ὑποφορά οὐδὲν ἔτι σφᾶς ὠφε-
λήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. (30)
Ὡς· ἔπει παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βου-
λομένους ὑπακούσαι τὴν βασιλείαν εἰρήνην καταπέμποι,
ταχέως πάντες παρεγένοντο. Ἐπεὶ δὲ ξυνήλθον, ἐπι-
δείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα ἀνεγίνωσκε τὰ
γεγραμμένα. Εἶχε δὲ ὧδε.

31. Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν
τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομε-
νὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ
μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονομούς ἀρεῖναι πλὴν Ἀθήνου
καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον
εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ
δέχονται, τοῦτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βου-
λομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ
χρήμασιν.

32. Ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρέ-
σβεις, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἑκαστοὶ πόλεις. Καὶ
οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὠμύσαν ἐμπεδώσειν ταῦτα, οἱ δὲ
Θηβαῖοι ἤξιον ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὁμνύει. Ὁ
δὲ Ἀγροῖος οὐκ ἔφη δεῖσθαι τοὺς ὄρκους, ἐὰν μὴ
ὁμώσιν, ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλαβεν, αὐτο-

XENOPHON.

busdam in naves duodecim expeditissimas impositis, ac si
qui desiderarentur, eorum numero expleri jusso de navibus
quæ istic relinquebantur, quam occultissime poterat, insi-
dias locat. Quum jam præterveherentur, persequi incipit.
Illi vero, conspectis hinc, fugam arripiunt. Jam tardissime
navigantes suis navibus expeditissimis celeriter admodum
assequutus erat; quum suis in prima fronte denuntiat, ne
in postremas irruerent, simul ipse præcedentes persequitur.
Quas ubi cepisset, ac jam postremi etiam primos ex suis
captos viderent, præ dejectione animi etiam a tardioribus
occupabantur. Ita factum, ut universæ hostium in potes-
tatem venirent. Ceterum posteaquam ad Antalcidam na-
ves Syracusanæ viginti venire, et aliæ ab ea Ioniciæ parte quæ
Tiribazo parebat, aliæ ab ea, cui Ariobarzanes præerat (et
erat jam olim Antalcidas Ariobarzanis hospes: Pharnabazus
quidem accessit ad regem in Asiam perrexerat, ubi hoc
ipso tempore filiam regis uxorem duxit): tum igitur Antalci-
das, classe navium octoginta numerum excedente, maris
imperium obtinebat. Atque adeo prohibebat jam, quomi-
nus naves e Ponto Athenas proficiscerentur, easque suos ad
socios subducebat. Quapropter Athenienses, qui magnam
esse classem hostium viderent, ac ne nunc quoque perinde,
ut prius, bello frangerentur, metuerent, posteaquam rex La-
cedæmonis belli socius factus esset, atque etiam ex Ægina
tantum non a prædonibus obsiderentur: ob has causas
omnes pacem vehementer expetebant. Idem Lacedæmo-
nii, quibus esset necesse cohortis unius præsidio Lechaëum
tenere, alterius, Orchomenum; itemque copiis urbes mu-
nire, ne vel ipsis perirent eæ, quibus fidebant, vel defice-
rent aliæ, quibus diffidebant; qui denique apud Corinthum
ab aliis vexarentur, ac vicissim alios infestarent: et ipsi bel-
lum geri permolestè ferebant. Argivi autem, qui copias
adversus se decretas viderent, et animadvertent sacros
menses, quos prætexere consuevissent, nihil eis amplius pro-
futuros, et ipsi pacis cupidi erant. Quo factum, ut ubi ades-
se Tiribazus eos jussisset, qui pacis ex Asia superiori missæ a
rege formulæ obedire vellent, mox universi convenirent.
Itaque præsentibus ipsis Tiribazus regis signis common-
stratis, quæ a rege perscripta essent, legit. Eorum hæc erat
sententia.

« Rex Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia
sitæ, una cum insulis Clazomenis et Cypro, sibi pareant;
cetera Græci nominis oppida, parva, magna, sui sint juris,
exceptis Lemno, Imbro, Scyro, quas, ut olim, ita nunc etiam
Athenienses obtinento. Hanc pacem quicumque rejecerint,
iis equidem bellum, una cum adprobandibus eam, mari,
terra, classe et pecuniarum in subsidia largitione inferam. »

Hæc quum urbium legati audirent, singuli de his ad suas
respublicas referebant. Tandem jusjurandum præstiterunt
omnes, rata se hæc habituros: tantum Thebani Boeotorum
omnium nomine præstare jusjurandum volebant. Id vero
negabat se accepturum Agesilaus, nisi jurarent ex sententia
regiarum litterarum, oppida, parva, magna, sui juris fore.

πολεμῶν καὶ ἀνδρας πιστοὺς φαίνεσθαι βασιλεῖ, κατα-
 λπὴν αὐτοῖς χορηγῶντα ὅσα εἶχεν, ὥρμητο ἐπ' οἴκου ἀπο-
 πλεῶν. (9) Αἰσθόμενος δὲ τοῦ Κόνωνος ὡς εἰ ἐφ' αὐτὸν
 εἶχεν τὸ ναυτικόν, θρόνοι μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, κατα-
 πλεῦσας δ' εἰς τὴν πατρίδα συναναστροφήν τὰ τε μακρὰ
 τεῖχη τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ περὶ τὸν Παιραιᾶ τεῖχος,
 οὗ εἰδέναι εἶρη, ὅτι Ἀκκεδαμονίους οὐδὲν ἂν βαρύτερον
 γένοιτο, καὶ τοῦτο οὖν, εἶρη, τὸ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κα-
 χορηγούμενος εἶρη, τοὺς δὲ Ἀκκεδαμονίους τετιμωρημένους
 εἶρη ὃ γὰρ πλείεστα ἐπὶποίησαν. ἀτάλεις αὐτοῖς ποιήσει.
 Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα ἀπέστειλεν αὐτὸν
 προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χορηγῶντα προσέθηκεν
 αὐτῷ εἰς τὸν ἀνατενρισμὸν. (10) Ὁ δὲ ἀρκεόμενος πόλιν
 τοῦ τεῖχους ὥρμησε, τὰ τε αὐτοῦ πληρώματα παρέχον
 καὶ τέκτονι καὶ λιθολόγοις μισθὸν διδοῦς, καὶ ἄλλοι εἰ τι
 ἀναγκαῖον ἦν, δαπανῶν. Ὡς μὲντοι τοῦ τεῖχους ἂ καὶ
 αὐτοὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ ἄλλαι πόλεις ἐθελούσαι
 συνετίεσαν. Οἱ μὲντοι Κορίνθιοι ἀπ' ὧν ὁ Φαρνά-
 βάζος κατέλιπε χορηγμάτων ναὺς πληρώσαντες καὶ Ἀγα-
 θῖνον ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλαττοκράτουσιν ἐν τῷ
 περὶ Ἀρχίαν καὶ Λέχαιον κόλπῳ. (11) Ἀντεπίδροστον
 δὲ καὶ οἱ Ἀκκεδαμονῖοι ναὺς, ὧν ἤρξε Ποδάνεμος.
 Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ
 Πόλλις αὖ ἐπιστολέας ὧν τρωθεὶς ἀπήλθεν, Ἡριππίδας
 ταύτας ἀναλαμβάνει τὰς ναὺς. Πρόαινος μὲντοι Κο-
 ρίνθιος τὰς περὶ Ἀγαθῖνον παραλὰς ναὺς ἐξέλιπε τὸ
 ῥῖον Ἀκκεδαμονῖοι δ' αὐτὸ παρέλαβον. Μετὰ δὲ
 τοῦτο Τελευστίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδου ναὺς ἦλθε, καὶ οὗ-
 τος αὖ τοῦ κόλπου πάλιν ἐκράτει.

12. Οἱ δὲ Ἀκκεδαμονῖοι ἀκούσαντες ὅτι Κόνων καὶ
 τὸ τεῖχος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλέως χορηγμάτων
 ἀνορθώθη, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνου τρέφων τὰς
 τε νήσους καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπείρῳ παρὰ θάλατταν πόλεις
 Ἀθηναίοις εὐτροπήσας, διόμειζον, εἰ ταῦτα διδάσκον
 Τιρίβαζον βασιλέως ὄντα στρατηγὸν ἢ καὶ ἀποστῆσαι
 ἂν πρὸς ἐαυτοὺς τὸν Τιρίβαζον ἢ παύσαι ἢ ἂν τὸ Κό-
 νωνος ναυτικὸν τρέφοντα. Γινόντες δὲ οὕτω, πέμπου-
 σιν Ἀνταλκίδα πρὸς τὸν Τιρίβαζον, προτάξαι τις αὐ-
 τὸν ταῦτα διδάσκον καὶ πειράσθαι εἰρήνην τῇ πόλει
 ποιῆσθαι πρὸς βασιλέα. (13) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ
 Ἀθηναῖοι ἀντιπέμπουσιν πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἐρμα-
 γόνη καὶ Δίωνα καὶ Καλλισθένη καὶ Καλλιμέδοντα.
 Συμπαρεκάλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρέσβεις
 καὶ παρεγένοντο ἀπὸ τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθιου καὶ
 Ἀργεῶν. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας
 εἶπε πρὸς τὸν Τιρίβαζον ὅτι εἰρήνης δεόμενος ἦκοι τῇ
 πόλει πρὸς βασιλέα, καὶ ταύτης οἴκαπερ βασιλεὺς ἐπε-
 θύμει. Τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων πόλεων
 Ἀκκεδαμονίους βασιλεῖ οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, τὰς τε νή-
 σους ἀπάσας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἄρχειν σφίσιν αὐτο-
 νόμους εἶναι. Κρίτοι, εἶρη, ταῦτα ἐθελόντων ἡμῶν,
 τίνας ἂν ἐνεκα πρὸς ἡμᾶς οἱ Ἕλληνες ἢ βασιλεὺς πο-
 λυποῖ ἢ χορηγῶντα δαπανήσῃ; καὶ γὰρ οὐδ' ἐπὶ βασιλέα
 στρατεύεσθαι δυνατὸν οὔτε Ἀθηναίους καὶ ἡγεμονέων

rarent, hortatus est; pecuniis, quas habebat, iisdem reli-
 etis, domum navigavit. Quumque diceret Conon, si classis
 utendae potestatem sibi faceret, velle se navales copias ex
 insulis alere, domumque proficisci, ac longos muros, adla-
 borantibus secum Atheniensibus, una cum Piraei monibus,
 instaurare; quo sciret accidere Lacedaemoniis gravius nihil
 posse; adderet etiam, eadem opera Pharnabazum gratifi-
 caturum Atheniensibus, et Lacedaemonios ulturum, illa re
 facta irrita, in qua plurimum hi laborassent: Pharnabazus,
 is auditis, perhübenter hominem Athenas misit, eique pe-
 cunias ad murorum instauracionem elargitus est. Itaque
 Conon profectus Athenas, partimque remigum suorum usus
 opera, partim fabris tignariis et cementariis stipendio nume-
 rato, aliisque necessariis sumptibus subministratis, magnam
 muri partem restituit. Etiam partem aliquam Athenienses
 ipsi, et Broti, et urbes ceterae sua sponte absolverunt.
 Corinthii navibus de pecunia, quam Pharnabazus ipsis reli-
 querat, instructis, praefecto quoque classi Agathino, in sinu,
 propter Achaïam et Lechaëum sito, maris imperium occu-
 pavere. Contra Lacedaemonii quoque classem compararunt,
 eique Podanemum praefecerunt: qui posteaquam in confli-
 ctu quodam interiit, ac Pollis, ipsius legatus, acceptis vulne-
 ribus discessit, Herippidas naves hasce suam in potestatem
 accepit. Idem Proaenus Corinthius, acceptis ab Agathino
 navibus, excessit Rhio, quod deinde Lacedaemonii occupa-
 runt. Post ad Herippidae classem Teletias profectus, si-
 nus imperium recuperavit.

Interim comperto Lacedaemonii, Cononem sumptu regis
 et muros Atheniensibus instaurare, et classem alere, qua
 tum insulas, tum maritima in continente sita oppida rursum
 Atheniensibus adjungeret, existimabant, si ea de re Tir-
 bazum ducem regis monuissent, vel suas hunc in partes
 transiturum, vel certe effecturum, ut Cononis classis amplius
 haud aberetur. Itaque decreto in hanc sententiam facto,
 Antalcidam ad Tiribazum mittunt; qui et haec doceret ho-
 minem, et operam daret, ut pacem inter rempublicam
 ipsorum ac regem faceret. Id quum Athenienses persenti-
 scerent, et ipsi legatos una cum Conone mittunt, Hermo-
 genem, Dionem, Callisthenem, Callimedontem: quibus
 ut socii suos adjungerent, petierunt. Itaque missi sunt
 etiam a Boeotis, et Corinthiis, et Argivis, legati. Postea-
 quam ad Tiribazum perventum est, Antalcidas adesce se
 dixit, ut a rege pacem reipublicae suae peteret, eamque ta-
 lem, cujusmodi rex cuperet. Nam Lacedaemonios nec de
 sitis in Asia Graeci nominis oppidis adversus regem conten-
 dere, et satis esse ducere, si omnes insulae, ac reliquae
 urbes, libertate legibusque suis fruantur. Quare quum
 ejusmodi, ait, voluntas nostra sit, quid cause superat,
 quamobrem posthaec adversum nos vel Graeci, vel rex bellum
 gerat, sumptumque faciat? Nec enim fieri poterit, ut vel
 Athenienses, si nos eis duces non fuerimus; vel nos, liber-

ἡμῶν οὔτε ἡμῖν αὐτονόμων οὐσῶν τῶν πόλεων. (15) Τῷ μὲν δὴ Τιριβάζῳ ἀκούοντι ἰσχυρῶς ἤρσασον οἱ τοῦ Ἀνταλκίδου λόγοι· τοῖς δ' ἐναντιοῖς λόγος ταῦτ' ἦν. Οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι ἐφοδοῦντο συνθέσθαι αὐτονόμους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ Λήμνου καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου στερηθεῖεν, οἱ τε Θηβαῖοι, μὴ ἀναγκασθεῖσιν ἀρεῖναι τὰς Βοιωτίδας πόλεις αὐτονόμους, οἱ τ' Ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν Κόρινθον δύνασθαι ὡς Ἄργος εἶναι τοιούτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γενομένων. Αὕτη μὲν ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀτελής, καὶ ἀπῆλθον οἰκαδε ἑκάστος.

16. Ὁ μὲντοι Τιριβάζος τὸ μὲν ἀνευ βασιλείας μετὰ Λακεδαιμονίων γενέσθαι οὐκ ἀσφαλές αὐτῷ ἡγήτο εἶναι· λάθρα γε μὲντοι ἔδωκε χρήματα Ἀνταλκίδῃ, ὅπως ἂν πληρωθέντος ναυτικοῦ ὑπὸ Λακεδαιμονίων οἱ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προεδόκοντο, καὶ τὸν Κόνωνα ὡς ἀδικούντ' αὐτὴν βασιλείαν καὶ ἀληθῆ λεγόντων Λακεδαιμονίων εἶρξε. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀνέβαινε πρὸς βασιλείαν, φράσων ἃ τε λέγοιεν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ εἰ τὸν Κόνωνα συνειληφῶς εἶη ὡς ἀδικούντα, καὶ ἐρωτήσων τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἀπάντων. (17) Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τιριβάζος ἄνω παρ' αὐτῷ ἦν, Στρούθαν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλατταν. Ὁ μὲντοι Στρούθας ἰσχυρῶς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις τὴν γνώμην προσεῖχε, μεμνημένος ὅποσα κακὰ ἐπεπόνθει ἡ βασιλείας χώρα ὑπ' Ἀγησιλάου. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἐώρων τὸν Στρούθαν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους φιλικῶς, Θίβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ διαβάς τε καὶ δρμύμενος ἐξ Ἐρέσου τε καὶ τῶν ἐν Μαιανόδρῳ πεδίῳ πόλεων Πριήνης τε καὶ Λευκόφρυος καὶ Ἀχιλλείου, ἔφερε καὶ ἤγε τὴν βασιλείαν. (18) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατανοήσας δὲ Στρούθας ὅτι Θίβρων βοηθοῖ ἑκάστωτε ἀτάκτως καὶ καταφρονητικῶς, ἐπεμψεν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον καὶ καταδραμόντας ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν, ὅτι δύναντο. Ὁ δὲ Θίβρων ἐτύγχανεν ἐξ ἀρίστου διασκηπῶν μετὰ Θερσάνδρου τοῦ αὐλητοῦ. Ἦν γὰρ ὁ Θέρσανδρος οὐ μόνον αὐλητῆς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς [ἰσχύος], ἅτε λακωνίζων, ἀντεποιεῖτο. (19) Ὁ δὲ Στρούθας, ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιφαίνεται πολλοὺς τε ἔχων καὶ συνεταγμένους ἱππέας. Καὶ Θίβρωνα μὲν καὶ Θέρσανδρον πρώτους ἀπέκτειναν· ἐπεὶ δ' οὗτοι ἔπεσον, ἐτρέψαντο καὶ τὸ ἄλλο στρατεύμα, καὶ διώκοντες πεμπληθεῖς κατέβαλον, ἦσαν δὲ οἱ καὶ ἐσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φυλίας πόλεις. Καὶ πλέονες διὰ τὸ ὅψι αἰσθῆσθαι τῆς βοηθείας*** Πολλάκις γὰρ, καὶ τότε, οὐδὲ παραγγεῖλαις τὴν βοήθειαν ἐποιήσατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ἐγγήνητο.

20. Ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπρωκότες Ῥοδῖον ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἶη περιδεῖν Ἀθηναίους Ῥόδον καταστρεφάμενους καὶ τοσούτην δύναμιν συνθεμένους. Γινόντες οὖν οἱ Λακε-

tate civitatibus restituta, regi arma inferamus. Hanc Antalcidæ orationem quum Tiribazus audisset, mirifice probabat : adversariis autem hæc nihil aliud erant, quam verba. Verebantur enim Athenienses in civitatum insularumque libertatem consentire, ne Lemnum, Imbrum, Scyrum amitterent : itidemque Thebani, ne oppida Bœotica dimittere cogerentur, ut libera sui que juris ea fierent : Argivi denique, si pactiones hujusmodi fœdera que fierent, Corinthum se perinde, atque Argos, retinere sua in potestate non posse arbitrabantur, quod tamen magnopere cupiebant. Quamobrem hac pace non admissa, domum singuli rediere.

Tiribazus autem, quanquam absque regis auctoritate se Lacedæmoniis adjungere non tutum existimabat, nihilominus clam pecunias Antalcidæ dabat, ut classe a Lacedæmoniis instaurata, tum Athenienses, tum eorum socii propensiores ad pacem essent ; Cononem vero, quasi adversus regem injurius esset, ac verum Lacedæmonii dicerent, in vincula conjecit. Atque hæc ubi fecit, profectus est ad regem, indicaturus Lacedæmoniorum postulata, et quod Cononem improbe agentem comprehendisset; simul etiam sciscitaturus, quid de his omnibus esset statuendum. Rex, posteaquam sursum Tiribazus ad ipsum venit, Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, qui res maritimas curaret. Is velenienter Atheniensibus eorumque sociis addictus erat, quum memoria teneret, quantum ab Agesilao detrimenti ditio regis accepisset. Lacedæmonii, animadverso Strutham infesto erga se esse animo, in Athenienses autem amico, Thimbronem mittunt, qui bellum ei faceret. Is quum in Asiam trajecisset, cum copiis, Epheso ac sitis in planitie Mæandri oppidis, Priene, Leucophrye, Achilleo movens, regis agrum populando vexabat. Post aliquod tempus, quum animadvertisset Struthas, Thimbronem incondite contemptumque suos solere educere, misit in planitiem equites, quos excursionem facta, quidquid facere prædæ possent, abigere jussit. Forte Thimbro id temporis jam pransus e tentorio discesserat cum Thersandro tibicine : qui non modo tibicen insignis erat, verum etiam strenuitatem ac robur quoddam, ut qui Laconicis institutis gauderet, sibi vindicabat. Struthas ubi primos nec multos numero, et incondite suis opem ferentes vidit, cum magnis equitum instructisque copiis in eos irruit. Ac primos omnium Thimbronem et Thersandrum interfecere ; qui posteaquam ceciderunt, etiam reliquos terga dare cogeant, atque inter persequendum magnam eorum multitudinem interimebant. Nonnulli amica in oppida salvi pervenerunt ; pars major quia sero, suppetias esse ferendas, animadverterat, [ne interfuit quidem conflictui]. Nam sæpenumero, atque etiam tunc, ne monitis quidem militibus, opem suis latum excurrerat. Atque hæc tum sic accidere.

Venerunt id temporis Lacedæmonem Rhodii quidam, a populo in exilium acti, qui monebant indignum esse negligi ab iis, quod Rhodum Athenienses occuparent, tantamque sibi potentiam adjungerent. Quamobrem Lacedæmonii,

δαυμόνοι ὡς, εἰ μὲν δὲ ὁ δῆμος κρατήσοι, Ἀθηναίων ἔσται Ῥόδος ἅπασα, εἰ δὲ οἱ πλουσιώτεροι, ἑαυτῶν, ἐπλήρωσαν αὐτοῖς ναῦς ὁκτὼ, ναύαρχον δὲ Ἐκδικὸν ἐπέστησαν. (21) Εὐνεξέπεμψαν δ' ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν καὶ Διφρίδαν. Ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς τε Θίμβρον καὶ ὑποδεξαμένης πόλεις διασώζειν, καὶ στρατεύμα τὸ περισσὸν ἀναλαμβάνοντα καὶ ἄλλο, εἰ ποῦν δύναιτο, συλλέξαντα, πολεμεῖν πρὸς τὸν Στρούθιον. Ὁ μὲν δὲ Διφρίδας ταῦτ' ἐποίησεν, καὶ τὰ τ' ἄλλα ἐπατόργχεν καὶ Τιγράνην τὸν τῆν Στρούθια ἔχοντα θυγατέρα πορεύμενον εἰς Σάδους λαμβάνει σὺν αὐτῇ, τῇ γυναικὶ, καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλυσεν ὥστ' εὐθὺς ἐντεύθειν εἶχε μισθοδοτεῖν. (22) Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὐχάρις τε σὺν ἥπτον τοῦ Θίμβρονος, ῥαλλίῳ τε συντακόμενος καὶ ἐνχειρητικώτερος στρατηγός. Οὐδὲ γὰρ ἐκράτουσιν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς θεῷ εἶναι ἔργῳ, τούτῳ ἐπραττεν. Ὁ δ' Ἐκδικὸς ἐπεὶ εἰς τὴν Κνίδον ἔπλευσε καὶ ἐπύθετο τὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ δῆμον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατοῦντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ δὲ ἔπλεον διπλοσάτις τριήρεσιν ἢ αὐτὸς εἶχεν, ἡσυχίαν ἤγειν ἐν τῇ Κνίδῳ. (23) Οἱ δ' Ἀλακεδαμονίους, ἐπεὶ ἤσθοντο αὐτὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν ἢ ὥστε τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἐκέλευσαν τὸν Τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν αἷς εἶχεν ἐν τῷ περὶ Ἀρχίαν καὶ Λέριον κόλπῳ περιπλεῖν πρὸς τὸν Ἐκδικόν, κακίστην μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλον εἶναι ἐπιμελεῖσθαι καὶ τοὺς πολεμίους θύει δύναμει κακὸν ποιεῖν. Ὁ δὲ Τελευτίας, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Σάμον, προσλαβὼν ἐκεῖθεν ναῦς ἔπλευσεν εἰς Κνίδον, ὃ δὲ Ἐκδικὸς οἶκαδε. (24) Ὁ δὲ Τελευτίας ἔπλει εἰς τὴν Ῥόδον, ἥδη ἔχων ναῦς ἐπὶ καὶ εἴκοσι πλέων δὲ περισσὺν γὰρ Φυλακᾶν τῷ Ἐριάλτῳ πλέοντι μετὰ δέκα τριήρων Ἀθήνηθεν εἰς Κύπρον ἐπὶ ξυμμαχίᾳ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσας, ὑπερναντιώτα δὲ ταῦτα ἡμιότεροι ἑαυτοῖς πράττοντες· οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι φίλοι γινόμενοι βασιλεὶ ξυμμαχίαν ἔπειπον Εὐαγόρᾳ τῷ πολεμοῦντι πρὸς βασιλέα, ὃς τε Τελευτίας Ἀλακεδαμονίων πολεμοῦντων βασιλεὶ τοὺς πλέοντας ἐπὶ τῷ ἐκείνου πολέμῳ διέψφειρεν. Ἐπαναπλεύσας δ' εἰς Κνίδον καὶ διαθέμενος ἃ ἔλαβεν, εἰς Ῥόδον αὖ ἀφικόμενος ἐβόηθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονούσιν.

25. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς Ἀλακεδαμονίους πάλιν δύναμιν κατασκευάζεσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι Θρασύβουλον τὸν Στειρίεα σὺν τετραράκοντα ναυσὶν. Ὁ δ' ἐκπλεύσας τῆς μὲν εἰς Ῥόδον βοηθείας ἐπέσχε, νομίζων οὗτ' ἂν αὐτὸς βραδύως τιμωρήσθαι τοὺς φίλους τῶν Ἀλακεδαμονίων πείρος ἔχοντας καὶ Τελευτίαν σὺν ναυσὶ παρόντος συμμαχῶν αὐτοῖς, οὗτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολέμοις γενέσθαι, τὰς τε πόλεις ἔχοντας καὶ πολλὸν πλείονας ὄντας καὶ μάχῃ γε κεκρατηκότας· (26) εἰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσας καὶ οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος ἐνόμισε καταπράξειν ἂν τι τῇ πόλει ἀγαθόν. Καὶ οὕτω δὴ καταμαχῶν πρῶτον μὲν στασιάζοντας Μηδῶν τε τὸν

qui intelligerent, Rhodum universam Atheniensium fore, si summa rerum penes populum esset; sin vero penes opulentes, suam: octo naves instruxerunt, eisque navarchum Ecdicum praefecerunt. Iisdem in navibus miserunt et Diphridam, jussum in Asiam trajicere, eaque oppida in fide continere, quae Thimbronem ad miserant, atque etiam collectis illis copiis, quae incolumes evaserant e clade, tum aliis, undecumque posset, bellum adversus Struthiam gerere. Haec ita fecit Diphridas, ac inter alia, quae prospere gessit, etiam Tigranem, quocum erat Struthiae nupta filia, Sardes proficiscentem, una cum uxore cepit, magnaue pecunie vi accepta dimisit. Quamobrem statim hac occasione nactus est unde militi stipendium numeraret. Erat autem Vir hic, quam Thimbro, non minus acceptus suis, et imperator longe ordinis observantior ac sollicitior. Nec enim vinci se corporis voluptatibus patiebatur, sed perpetuo id operis agebat, ad quod se accinxerat. Ecdicus autem, posteaquam cum classe Cnidum appulit, populumque Rhodiensem summa reum terra marique potitum accepit, atque adeo duplo majori classe, quam esset ea, cui ipse praerat, mare tenebat: Cnidi se continebat. Inde quum intellexissent Lacedaemonii, non satis cum habere virium ad commodandum amicorum rebus, Telementis mandarunt, ut cum duodecim illis navibus, quas in sito ad Achaiaem Lechaumque sinu habuerat, ad Ecdicum se conferret, ac illo dimisso, iis operam daret, qui uti Lacedaemoniorum amicitia vellent; hostes vero quacumque ratione posset, damnis afficeret. Posteaquam in Samum Telementis venit, adjunctis indidem sibi navibus aliquot, Cnidum petiit. Inde domum Ecdicus, Telementis in Rhodum navigavit, septem ac viginti jam navibus instructus. Inter navigandum forte in Philaeratum Ephialtes filium incidit, qui Athenis cum navibus decem in Cyprum, ad ferendum Evagorae subsidium, proficiscebatur. Has omnes intercept Telementis: et in hoc sane quiddam accidit, quod rebus utriusque partis maxime adversaretur. Nam Athenienses, qui cum rege colebant amicitiam, subsidia mittebant Evagorae, bellum adversus regem gerenti; Telementis autem, tametsi bellum regi Lacedaemonii facerent, eos tamen, qui ad inferendum arma regi navigabant, e medio sustulit. Quumque Cnidum inde repetivisset, manibus divenditis, in Rhodum profectus, suppetias illis ferebat, qui Lacedaemoniorum partes sequebantur.

Hic Athenienses, qui Lacedaemonios iterum quandam in mari potentiam sibi parare putarent, mittunt adversus eos Thrasybulum Stirinensem cum quadraginta navibus. Is posteaquam Athenis solvit, a Rhodiensi navigatione abstinuit, quod partim existimaret, se non facile de amicis Lacedaemoniorum penas sumpturum, qui munitione se defenderent, ac Telementis cum auxiliariis copiis praesentem haberent: partim ne suarum quidem partium homines in hostium potestatem venturos, qui et oppida tenerent, et multitudine superiores essent, et proelio adversarios vicissent. Itaque in Hellespontum quum navigasset, ac neminem istie hostem reperisset, effecturum se quiddam, quod ex usu reipublicae foret, arbitratus est. Primum ubi comperit, Melbecum

Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ Σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχοντα ἀλλήλους μὲν διήλλαξεν αὐτοὺς, Ἀθηναίους δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησε, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θράκῃ οἰκούσας πόλεις Ἑλληνίδας φίλων ὄντων τούτων μάλλον προσέχειν ἢ τοῖς Ἀθηναίοις τὸν νοῦν. (27) Ἐχόντων δὲ τούτων τε καλῶς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων διὰ τὸ βασιλέα φίλον τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι, πλείους εἰς Βυζάντιον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλεόντων. Μετέστησε δὲ ἐξ ὀλιγαρχίας εἰς τὸ δημοκρατεῖσθαι τοὺς Βυζαντίους ὥστε οὐκ ἀθροίνως ἰώρα ὁ τῶν Βυζαντίων δῆμος Ἀθηναίους εἶναι πλείστους παρόντας ἐν τῇ πόλει. (28) Ταῦτα δὲ πράξας καὶ Καλχηδονίους φίλους προσποιησάμενος ἀπέπλει ἐξω τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐπιτυγῶν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πάσαις πλὴν Μυτιληναίων λακωνιζούσας, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν ἦει, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τοὺς τε ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νῶν τετρακοσίους ὀπλίτας καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων φυγάδας, ὅσοι εἰς Μυτιλήνῃν καταπερεύγεσαν, καὶ αὐτὸν δὲ Μυτιληναίων τοὺς ἐβρώμενεστάτους προστάτην, καὶ ἐπιπλοῦς ὑποβίης τοῖς μὲν Μυτιληναίοις ὥς, ἰὰ λάβῃ τὰς πόλεις, προστάται πάσης Λέσβου ἔσονται, τοῖς δὲ φυγάσιν ὥς, ἂν διμῶντες ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, ἱκανοὶ ἔσονται ἅπαντες εἰς τὰς πατρίδας ἀνασώθῃναι, τοῖς δ' αὖ ἐπιβάταις ὥς φίλην Λέσβον προσποιήσαντες τῇ πόλει πολλὴν εὐπορίαν χρημάτων διαπεπραγμένοι ἔσονται, ταῦτα δὲ παραμυθησάμενος καὶ συντάξας ἦγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μήθυμναν. (29) Θηριμαχος μέντοι, ὃς ἄρμοστὴς ἐτύγχανεν ὢν τῶν Λακεδαιμονίων, ὥς ἤκουσε τὸν Θρασύβουλον προκίεμαι, τοὺς τ' ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νῶν λαβὼν ἐπιβάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς Μήθυμναίους καὶ ὅσοι Μυτιληναίων φυγάδες ἐτύγχανον αὐτόθι, ἀπήντα ἐπὶ τὰ ὄρια. Μάχης δὲ γενομένης ὁ μὲν Θηριμαχος αὐτοῦ ἀποθνήσκει, τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολλοὶ ἀπέθανον. (30) Ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προσηγάγετο τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προσωρουσῶν λεηλατῶν γρήματα τοῖς στρατιωταῖς παρέχων, ἔσπευδεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀρκεῖσθαι. Ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ἐβρώμενεστάτος τὸ στράτευμα ποιήσαιο, ἐξ ἄλλων τε πόλεων ἡργυρολόγει καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀφικόμενος ὤρμισατο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἦδη δ' ἔχοντος αὐτοῦ γρήματα παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, ἀδικησάντων τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπενδῖοι τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτόν.

31. Καὶ Θρασύβουλος μὲν δὴ μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι οὕτως ἐτελεύτησεν. Οἱ μὲντοι Ἀθηναῖοι ἐλόμενοι ἀντ' αὐτοῦ Ἀγύρριον ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν. Αἰσθόμενοι δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι ἡ δεκάτη τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραγμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Καλχηδόνων ἔχουσι καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλλησπόντιαι πόλεις φίλου ὄντος αὐτοῖς Φαρναβάζου εὖ ἔχουσι, ἐγνωσαν ἐπιμελητέον εἶναι. (32) Τῷ μὲν οὖν Δερκυλλίδᾳ οὐδὲν ἐμίμνοντο. Ἀναξίβιος μὲντοι φίλων αὐτῷ γενομένων τῶν ἑσπερίων διεπράξατο ὥστε αὐτὸς ἐκπλεῦσαι ἄρμοστὴς

regem Odrisarum, et Seuthen, qui maritimam oram Thraciae cum imperio tenebat, bellum inter se gerere : mutuo eos inter se reconciliavit, et utrumque foedere societateque Atheniensibus adjunxit; existimabat enim, illa quoque Graeci nominis oppida, quae sub ipsa Thracia respublicas suas administrarent, magis Atheniensibus adhæsura, si amicitia inter hos reges et Athenienses intercederet. His ita praecclare compositis, quum Asiaticis etiam urbibus amicis uteretur, ob eam, qua rex et Athenienses conjuncti erant, amicitiam; Byzantium navigat, ac decumam e Ponto navigantibus impositam, publicanis vendidit. Simul rempublicam Byzantium, paucorum dominatu liberatam, populo administrandam tradidit. Quae res effecit, ut populus Byzantinus laud gravate maximam Atheniensium multitudinem in urbe sua cerneret. His rebus confectis, atque etiam pellectis in amicitiam Chalcedonensibus, extra Hellespontum discessit. Quinque oppida in Lesbo universa, solis Mytilenæis exceptis, Lacedaemoniorum partibus addicta reperisset, nullum aggressus est, priusquam Mytilenae de navibus suis quadringentos gravis armaturæ, et exules, qui ex oppidis eo se receperant, in ordines descripsisset, eisque robustissimum quemque Mytilenæorum adjunxisset, facta omnibus spe, Mytilenæis quidem, futurum ut, si oppida reliqua caperet, ipsi Lesbo universae praesent; exulibus autem, si conjuncti secum oppida singula adorirentur, facultatem recuperandae patriae consequuturos omnes; classiariis denique militibus, si Lesbum amicam patriae red idissent, magnam ipsis facultatum copiam paratam fore. Hac igitur iis spe recreatis, instructisque copiis, omnes Methymnam duxit. Adventu Thrasybuli cognito, Therimachus, quem forte tunc Lacedaemonii praefectum in urbe habebant, una cum suo milite classiario, et Methymnensibus, et Mitylenæorum quotquot aderant exulibus, ad Methymnensis agri fines occurrit. Collata manu, Therimachus istic interimitur; ex ceteris, fuga sibi consulentibus, multi ceciderunt. Secundum id partim oppida deditione cepit, partim ex illorum agris, quae se non dedebant, abacta praeda, de qua militi stipendium suppeditabatur, Rhodum inde se conferre properavit. Atque ut istic etiam militis animos maxime confirmaret, cum ab aliis oppidis pecunias exegit, tum etiam Aspendum profectus, Eurymedontem amnem navibus subiit. Jam pecunias ab Aspendiis acceperat, quum militibus per injuriam aliquid ex agris abigentibus, irati Aspendii noctu irruunt, eumque suo in tentorio obtruncant.

Hic Thrasybuli, maxima virtute viri, exitus fuit. Ejus in locum Athenienses Agyrrium surrogatum ad classem miserunt. Interea Lacedaemonii, cognito venditam ab Atheniensibus esse rerum e Ponto vectarum decumam Byzantii, et Chalcedonem ab iis teneri, ceterorumque oppidorum Hellesponticorum statum non incommodum esse, quod amico Pharnabazo uterentur; minime illa sibi negligenda censebant. Quanquam vero Dercyllidae cur succenserent, causa nulla esset, Anaxibius tamen, Ephororum amicitia sibi conciliata, perfecit ut ipsa Abydum navigaret, et ejus

εἰς Ἀβυδον. Εἰ δὲ λάθοι ἀρρομήν καὶ ναῦς, καὶ πο-
λεμήσαν ὑπισχνεῖτο τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ εἶεν
ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλήσποντῳ. 33 Οἱ μὲν δὲ
δόντες καὶ τρεῖς τρήρεις καὶ ἀρρομήν εἰς ξένους χιλιούς
ἐξέπεμψαν τὸν Ἀναξίβιον. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἀρίστευε, κατὰ
γῆν μὲν ἀθρόοις ξενικὸν τῶν τ' Αἰολίδων πόλεον πα-
ρεσπᾶτο τινας τοῦ Φαρναβάζου καὶ ἐπιστρατευσάσκει
ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἀβυδον ἀνταπεστράτευε καὶ ἐπε-
προσέετο καὶ ἐδόν τὴν γῆραν αὐτῶν καὶ ναῦς δὲ πρὸς
αἷς εἶχε ξυμπληρώσας ἐξ Ἀβυδου τρεῖς ἄλλας κατήγευ,
εἰ τί που λαχόντοι Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων
συμμαχῶν. 34) Διδοόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
δοδιότες μὴ διαφθαρήναι σφίσιν ἃ κατεσκεύασεν ἐν τῷ
Ἑλλήσποντῳ Θρασυβούλος, ἀντεκαπέμπουσιν Ἱφικρά-
την ναῦς ὁκτώ ἔχοντα καὶ πελταστὰς εἰς διακοσίους καὶ
χιλίους. Οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ὄν ἐν Κορίνθῳ
ἤσαν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κορίνθον ἄργος
ἐπεπόλεοντο, οὐδὲν ἔφασαν αὐτῶν δεῖσθαι καὶ γὰρ ἀπα-
κτόναι τινας τῶν ἀργολιζόντων καὶ οὕτως ἀπείλθον
Ἀθήνας οἴκοι ἔφυγεν ὄν. 35) Ἐπεὶ δὲ ἀρίστευε εἰς
Χερσόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιον καὶ Ἱφικράτην
ληστὰς διαπέμποντας ἐπὶ ἄλλῳ προόντες δὲ
τοῦ χρόνου ὁ Ἱφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον οἰ-
χόμενον εἰς Ἀντινόρον σὺν τε τοῖς μισθοφόροις καὶ σὺν
τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς διακο-
σίους ὑπὸ ταῖς καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἀντινόρον φυλάκην
προσεληφρὸς εἶναι, ὑπονοῶν ὅτι καταστῆται αὐτὸν ἐκεί
προσὸν ἀποπορεύσεται πάλιν καὶ ἀπάξει τοὺς Ἀβυδη-
νοὺς οἰκάδε, διαβάς τῆς νυκτὸς ἢ ἐρημότατον ἦν τῆς
Ἀβυδνήης καὶ ἐκπελθὼν εἰς τὰ ὄρη ἐνέδραν ἐποιήσατο.
Τὰς δὲ τρήρεις αἱ δειράων αὐτὸν ἐκάλει παραπλῆν
ἀνα τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τὴν Χερσόνησον τὴν ἄνω, ὥπως
δοκοῖ, ὥστε εἶσθαι, ἐπ' ἀργυρολογίαν ἐπαναπεπλευ-
κέναι. 36) Ταῦτα δὲ ποιήσας οὐκ ἐβρόντη, ἀλλ' ὁ
Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν εἰλέγετο, οὐδὲ τὸν ἱερὸν
γεννημένον αὐτῷ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καταφρονή-
σαι, ὅτι διὰ φυλάκας τε ἐπορεύετο καὶ εἰς πόλιν φυλάκην
καὶ ὅτι ἤκουε τῶν ἀπαντῶντων τὸν Ἱφικράτην ἀναπε-
πλευκέναι τὴν ἐπὶ Προικοννήσου, ἀμελέστερον ἐπο-
ρεύετο. 37) Ὅμως δὲ ὁ Ἱφικράτης, ὥς μὲν ἐν τῷ
ἰσοπέδῳ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξιβίου ἦν, οὐκ ἐξήν-
στατο ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀπηγούμενοι ἤδη ἐν
τῷ παρὰ Κρεμαστὴν ἦσαν πεδίῳ, ἐνθα ἐστὶ τὰ χροῖστα
αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐπορεύον ἐν τῷ κατάνται
ἦν, ὁ δὲ Ἀναξίβιος αὐτὴν κατέβαινε σὺν τοῖς Λακωνικοῖς,
ἐν τούτῳ ὁ Ἱφικράτης ἐξανίσταται τὴν ἐνέδραν καὶ δρό-
μον ἐρέρετο πρὸς αὐτόν. 38) Καὶ ὁ Ἀναξίβιος γινώσκει
μὴ εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, ὅρῳ ἐπὶ πολὺ τε καὶ στε-
νὸν ἐκτεταχένον τὸ ἐαυτοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων
πρὸς τὸ ἀνάντες οὐκ ἂν δύνασθαι σωθῆναι ἑαυτῷ
τοὺς παρεληλυθότας, ὅρῳ δὲ καὶ ἐκπεληγμένους
ἀπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἶπε πρὸς τοὺς παρόν-
τας, Ἄνδρες, ἐμοὶ μὲν ἐνθάδε καλὸν ἀποθανεῖν ὕμεις
δὲ πρὶν συμμαχεῖν τοῖς πολέμοις σπεύδετε εἰς τὴν σω-

oppidi praefectus esset. Quod si praeterea sumptus naves-
que darent, etiam ita se bello Athenienses oppugnaturum
pollicetur, ut omnino res ipsorum in Hellesponto turbari sit
necesse. Quamobrem Lacedaemoni tribus ei triremibus,
et pro mille conductitiis militibus stipendio dato, homi-
nem ablegarunt. Anaxibius posteaquam Abydum venit,
primum terra coactis conductitiis copiis, quaedam ex Eo-
licis oppidis a Pharnabazi fide avellabat, urbibus quae cum
Abydo bellarant, vicissim bellum inferebat, et cum suis pro-
gressus agrum ipsorum vastabat. Deinde praeter eas na-
ves, quas habebat, ex Abydo tres alias instructas in mare
deluxit, si quod vel Atheniensium, vel eisdem societate
conjectorum navigium caperet. Quibus rebus Athenienses
cognitis, veriti ne libefactarentur ea quae Thrasybulus in
Hellesponto effecerat, Iphicratem cum octo navibus et cetra-
tis mille ducentis, quorum magna pars erant ii quibus ad
urbem Corinthum praefuerat, adversus Anaxibium mittunt.
Nam Argivi, posteaquam Corinthum in Argos redegerant,
nihil egere se ipsorum opera dixerant: quosdam enim rebus
Argivorum faventes Iphicrates a medio sustulerat. Ita fa-
ctum erat, ut domum reversus, ibi se confineret. Quam-
primum in Chersonesum venit, dimissis hinc inde praedoni-
bus, pereos bellum inter se Anaxibius et Iphicrates gerebant.
Post aliquid deinde temporis intervallum, quum animad-
vertisset Iphicrates, Anaxibium cum copiis conductitiis,
Laconicis, suis et ducentis Abydenis gravis armaturae pe-
ditibus Antandrum profectum esse, audissetque Antandrum
eius se amicitiae adiunxisse: suspicatus, imposito
istis praesidio, reversurum, Abydenosque domum reductu-
rum, noctu ea parte transiens, quae Abydenorum in agro
solitudines inprimis habebat, consensu montibus insidias
posuit. Triremes vero, quae ipsum transexerant, diluculo
secundum Chersonesum litus sursum versus legere jussit, ut
pro more suo pecuniae colligendae causa videretur eo navi-
gasse. Quum haec ita instituisset, minime spe sua falsus est.
Nam quum Anaxibius illo die non perlitasset, uti quidem
forebatur, nihilominus ea re spreto discessit Antandro; ac par-
tim quod per agrum pacatum ad urbem sociam pergeret, par-
tim quod audisset ex iis, quos habebat obvios, Iphicratem
Proconnesum versus navigasse, negligentius iter faciebat.
Neque tamen Iphicrates, quam diu in loco aequo erant Ana-
xibii copiae de insidiis se proripuit; sed quum Abydeni,
qui erant prima in fronte, ad eum campum pervenis-
sent, qui est juxta Crenasten, ubi et fodinas auri habent, reli-
quae vero copiae per declivia subsequerentur, ac jam Ana-
xibius ipse cum Laconicis militibus descenderet: tum proru-
pere suos ex insidiis jubet Iphicrates, et cursu in Anaxibium
fertur. Is quum animadvertisset, nullam salutis spem
reliquam esse, quod suos in longum extensos et arcto loco
conclusos esse cerneret, ac fieri non posse duceret, ut qui
jam transierant, sibi per acclivia suppetias ferrent, por-
ritos denique videret universos, conspectis insidiis: eos,
qui aderam ipsi, compellans, Me quidem, inquit, hic decet
occumbere, milites: vos priusquam manum cum hoste con-

τηρίαν. (39) Καὶ ταῦτ' ἔλεγε καὶ παρὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ λαβὼν τὴν ἀσπίδα ἐν χώρᾳ αὐτοῦ μαχόμενος ἀποθνήσκει. Καὶ τὰ παιδικὰ μέντοι αὐτῷ παρέμεινε, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων δὲ τῶν συνελθυσθότων ἐκ τῶν πόλεων ἁρμοστήρων ὡς δώδεκα μαχόμενοι συναπέθανον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον. Οἱ δ' ἑδίωνον μέχρι τοῦ ἄστεος. Καὶ τῶν τε ἄλλων ὡς διακόσιοι ἀπέθανον καὶ τῶν Ἀβυδηνῶν ὀπλιτῶν περὶ πεντήκοντα. Ταῦτα δὲ πράξας ὁ Ἰφικράτης ἀνεχώρησε πάλιν εἰς Χερρόνησον.

BIBAION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Ἑλλήσποντον Ἀθηναῖοι τε καὶ Λακεδαιμονῖοι τοιαῦτα ἦν. Ὡν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμειξία χωρῶν τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινητῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεὶ φανερώς κατὰ θάλατταν ὁ πόλεμος ἐπολεμεῖτο, ξυνδόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις ἐφίσηι ληΐζεσθαι τὸν βουλούμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς. (2) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι ὑπ' αὐτῶν, πέμψαντες εἰς Αἰγίνα καὶ ὀπλίτας καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Πάμφιλον ἐπετείχισαν Αἰγινήταις καὶ ἐπολιόρχουν αὐτοὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δέκα τριήρεσιν. Ὁ μόντοι Τελευτίας τυγῶν ἐπὶ τῶν νήσων ποὶ ἀγίγμενος κατὰ χρημάτων πόρον, ἀκούσας ταῦτα περὶ τοῦ ἐπιτειχισμοῦ, ἔδοξεν τοῖς Αἰγινήταις καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν ἀπήλασε, τὸ δ' ἐπιτειχισμὸν διεφύλαττεν ὁ Πάμφιλος.

3. Ἐκ δὲ τούτου ἀπὸ Λακεδαιμονίων Ἰέραξ ναύαρχος ἀφικνεῖται. Κάκεινος μὲν παραλαβάνει τὸ ναυτικόν, ὁ δὲ Τελευτίας μακαριώτατα δὴ ἀπέπλευσεν οἰκάδε. Ἦνίκα γὰρ ἐπὶ θάλατταν κατέβαιναν ἐπ' οἴκου ὁρμώμενος, οὐδεὶς ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν δεῖς οὐκ ἐδεξιώσατο, καὶ ὁ μὲν ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ ἐταίνωσεν, οἱ δ' ὑστερήσαντες ὅμως καὶ ἀναγομένου ἔρριπτον εἰς τὴν θάλατταν στεφάνους καὶ εὐχοντο αὐτῷ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ. (4) Γινώσκω μὲν οὖν ὅτι ἐν τούτοις οὔτε δαπάνημα οὔτε κίνδυνον οὔτε μηχανήματα ἀξιολογον οὐδὲν διηγούμεναι· ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία τότε ἀξίον μοι δοκεῖ εἶναι ἀνδρὶ ἔννοεῖν, τί ποτε ποιῶν ὁ Τελευτίας οὕτω διέθηκε τοὺς ἀρχομένους. Τούτο γὰρ ἤδη πολλῶν καὶ χρημάτων καὶ κινδύνων ἀξιολογώτατον ἀνδρὸς ἔργον ἐστίν.

5. Ὁ δ' αὖ Ἰέραξ τὰς μὲν ἄλλας ναῦς λαβὼν πάλιν ἔπλει εἰς Ῥόδον, ἐν Αἰγίνῃ δὲ τριήρεις δώδεκα κατέλιπε καὶ Γοργώπαν τὸν αὐτοῦ ἐπιστολέα ἁρμοστήν. Καὶ ἐκ τούτου ἐπολιορχοῦντο μᾶλλον οἱ ἐν τῇ ἐπιτειχίσματι τῶν Ἀθηναίων ἢ οἱ ἐν τῇ πόλει· ὥστε ὑπὸ ψήφισματος Ἀθηναῖοι πληρώσαντες ναῦς πολλὰς ἀπεχομίσαντο ἐξ Αἰγίνης πέμπτῃ μηνὶ τοὺς ἐκ τοῦ φρουρίου.

seratis, salutī vestræ properanter consulite. Quæ ubi dixit, accepto a satellite scuto, ibidem pugnans cadit. Nec is deseruit ipsum, quem in amoribus habuerat; et præfecti urbium Lacedæmonii, qui ad eum se contulerant, numero plus minus duodecim, una cum eo pugnantes occubuerunt. Ceteri inter fugiendum cæsi sunt, hostibus eos ad urbem usque persequentibus. Ceciderunt ex aliorum quidem numero ad ducentos, Abydeni vero gravis armaturæ pedites fere quinquaginta. Ea re gesta, rursus in Chersonesum Iphicrates se contulit.

LIBER V.

CAPUT I.

Hoc tum in statu res Atheniensium ac Lacedæmoniorum apud Hellespontum erant. Interim Eteonicus agens iterum in Ægina, quum superioribus temporibus inter Æginetas et Athenienses commercia intercessissent, coorto palam maritimo bello, potestatem eis facit, Ephoris etiam consentientibus, ut pro lubitu quisque prædas ageret ex Attica. Quamobrem oppugnati ab Æginetis Athenienses, armatura gravi duce Pamphilo in Æginam missa, muro Æginetas cingunt, eosque terra et mari decem triremibus obsident. Hac obsidionis fama Teleutias ad se delata, qui tum forte quasdam ad insulas pecuniæ cogendæ causa navigarat, opem Æginetis laturus properat, et classem quidem hostium abigit, sed factum ad obsidionem opus a Pamphilo defenditur.

Postea missus a Lacedæmoniis præfectus classis Hierax advenit, et classem accipit, Teleutia felicissime in patriam redeunte. Nam quum domum tendens ad mare descenderet, nemo militum erat, qui dextram ejus non prehenderet: alius eum serto redimibat, alius vitta; quod si qui tardius accessissent, nihilominus etiam tunc, quum in altum proveleretur, in mare corollas abjiciebant, ac simul ei multa, eaque fausta, precabantur. Nec ignoro equidem, in his a me neque memorabiles sumptus factos, neque suscepta pericula, neque molitionem alicujus rei memorata dignam exponi: sed profecto id homini consideratu dignum esse arbitror, qua re Teleutias effecerit, ut tales in ipsum essent illorum animi, quibus cum imperio præerat. Nam hoc tale est viri opus, quod multis et opibus et periculis anteferri commemorando longissime debet.

Ceterum Hierax naves alias secum sumens in Rhodum navigabat, duodecim tantum triremes in Ægina, præfecto eis Gorgopa legato suo, reliquit. Jam vero magis obsidebantur Athenienses, qui opere se munito continebant, quam hostes ipsorum in oppido. Quo factum, ut Athenienses, ex decreto publico multis navibus instructis, mense quinto milites oppidum obsidentes domum abducerent. Quod ubi

Τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πρᾶγμα κατὰ ἔχρον ὑπὸ τε τῶν λεγόντων καὶ τοῦ Γοργώπα καὶ ἀντιπληροῦσι ναῦς τρεκαίδεκα, καὶ αἰρόνται Ἐδνόμου ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. 6. Ὅντος δὲ τοῦ Ἰέρακος ἐν τῇ Ῥόδῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀνταλκίδα ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομίζοντες καὶ Τιριβάζῳ τοῦτο ποιῶντες μάχιστ' ἂν χαρίζεσθαι. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἐπεὶ ἄρκετο εἰς Ἀθήνας, συμπαράλαβόν τὰς τοῦ Γοργώπα ναῦς ἐπέλευσεν εἰς Ἑφέσον, καὶ τὸν μὲν Γοργώπαν πάλιν ἀποπέμπει εἰς Ἀθήνας ἔν ταις δώδεκα ναυσὶν, ἐπὶ δὲ ταῖς αἰλίαις Νικόλορον ἐπέστησε τὸν ἐπιστολέα. Καὶ ὁ μὲν Νικόλορος βοηθῶν Ἀβυδηνοῖς ἐπὶ ἐκείσιν παραρπρόμενος δὲ εἰς Τένεδον ἐδύο τὴν χώραν, καὶ χρήματα λαβὼν ἀπέπευσεν εἰς Ἀβυδὸν. 7. Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀθροισθέντες ἀπὸ Σαυοδράκῃς τε καὶ Θάσου καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα χωρίων ἐβόησαν τοῖς Τενεδίοις. 8. ὃ ἤσθοντο εἰς Ἀβυδὸν καταπεπλευκότες τὸν Νικόλορον, δοκίμουντο ἐκ Νεβρόνησου ἐπολιόρχουν αὐτὸν ἔχοντα ναῦς πέντε καὶ εἰκοσι δύο καὶ τριάκοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ αὖντος Γοργώπας ἀποπλέων ἐξ Ἑφέσου περιτονωγῆαι Ἐδνόμῳ καὶ τότε μὲν κατέρχοντο εἰς Ἀθήνας μικρὸν πρὶ ἧλίου δυσμῶν ἐκδιβάσας δ' εὐθὺς ἐδείπνιζε τοὺς στρατιώτας. 9. Ὁ δ' Ἐδνόμος οὐκ ἔχον χρόνον ὑπομένειν ἀπέπλει. Νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης, πρὸς ἔχρον, ὥσπερ νομίζεται, ἄρκετο, ὅπως μὴ πλινθῶνται αἱ ἐσθῆες. Ὁ δὲ Γοργώπας ἐκδιβάσας εὐθὺς ἐπρηγοῦσθαι κατὰ τὸν ἰσημερινόν, ἐπολιόρχουντο, ὅπως μὴ φανερός εἴη κατ' ἐσθῆσιν παρέχον, λίθων τε φόβῳ τῶν κλειυστῶν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονίου καὶ παραγοῇ τῶν κοπῶν. 10. Ἐπεὶ δὲ ἤσκη αἱ τοῦ Ἐδνόμου πρὸς τῇ γῇ περὶ Ζωστήρα τῆς Ἀττικῆς, ἐκείνους τῇ σάπυγγι ἐπιπλεῖν. Τῷ δ' Ἐδνόμῳ ἐξ ἑνὸς μὲν τῶν νεῶν ὄρεσι ἐξεβαίνον, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ ὠρυζήσαντο, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ κατέπλεον. Ναυαρχίας δὲ πρὸς τὴν πύλινον γενομένης, τέτταρας τριῖρες λαβόντες ὁ Γοργώπας, καὶ ἀναδραχόμενος ὄρετο ἄγον εἰς Ἀθήνας αἱ δ' αἰλαί νῆες αἱ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Παιραϊὴν κατέρχοντο.

10. Μετὰ δὲ ταῦτα Ναβρίας ἐξέπλει εἰς Κύπρον βοηθῶν Ἐδναρχῳ, πελταστὰς τ' ἔχον ὀκτακοσίους καὶ δέκα τριῖρες. Προελαβὼν δὲ καὶ Ἀθήνησιν αἰλαί τε ναῦς καὶ ὀπλίτας, αὐτὸς μὲν τῆς νυκτὸς ἀποβὰς εἰς τὴν Ἀθήναν πόρρωτέρω τοῦ Ἡρακλείου ἐν κοίτῳ χωρίῳ ἐκδραυσεν, ἔχον τοὺς πελταστὰς. Ἀρχὴ δὲ τῆς ἡμέρας, ὥσπερ νομίζεται, ἔχον οἱ τῶν Ἀθηναίων ὀπλίται. Δημιανέου αὐτῶν ἡγευμένου, καὶ ἀνέβαινον τοῦ Ἡρακλείου ἐπείκειν ὥς ἐκακίδεκα σταδίους. ὅθι αἱ Τριपुरγία καλεῖται. 11. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Γοργώπας, ἐβόηθη μετὰ τε τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔν τοις τῶν νεῶν ἐπιβάταις καὶ Σπαρτιατικῶν οἱ ἔσθον αὐτοὶ παρόντες ἔκτω. Καὶ ἀπὸ τῶν πληρωμάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν νεῶν ἐκέρυε βοηθεῖν ὅσοι ἐλεύθεροι εἴεν ὥστ' ἐβόησαν καὶ τούτων πολλοὶ, ὅτι ἐδύνατο ἕκαστος ὅπλιον ἔχον. 12. Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ πρῶτοι τὴν ἐνέδραν, ἐκινεῖσθαι οἱ περὶ τὸν Ναβρίαν, καὶ εὐθὺς ἤκουσεν καὶ

accederat, rursum Athenienses, a praedonibus et Gorgopa vexabantur. Itaque naves adversus hos tredecim navalibus copiis complent, eisque cum imperio praeficiunt Eunomum. Interea dum in Rhodo esset Hierax, Antalcidam praefectum classis Lacedaemonii domo proficisci jubent, quod in eo se rem Tiribazo maxime gratam facturos existimarent. Antalcidas posteaquam in Eginam venisset, sumptis secum Gorgopae navibus, Ephesum contendit: mox Gorgopam cum illas duodecim navibus in Eginam remittit, ceteris legatum summa Nicolochum praeficit. Is Abydenis latum suppetias, Abydum se contulit. In itinere dolectens ad Tenedum, vastato Tenediorum agro, et accepta pecunia, inde Abydum navigat. Interim duces Atheniensium collecti ex Samothrace, Thaso et vicinis locis opem Tenediis ferebant. Verum ubi certiores facti essent, Nicolochum se Abydum recepisse, profecti ex Chersoneso cum triginta duabus navibus, ipsum viginti quinque naves habentem obsident. Gorgopas interea, dum Epheso in Eginam navigaret, forte in Eunomium incidit: ac tum quidem in Eginam se paullum ante solis occasum fugam recepit, eductisque mox suis, comare militem jubet. Eunomus paucumper ibi quom substitisset, discessit. Ubi vero nox ingruisset, lumen ipse accensum habens per mare precedebat, ne sequentes eum naves aberrarent. Tum Gorgopas suis naves ingredi jussis, mox aliquo ex intervallo, ne conspici posset, vel hostibus ullum indicium superaberet, quafix lucebat, subsequabatur: simul et lapidum strepitu vocis loco nautarum incitatores, et remorum impulsu leni utebantur. Posteaquam Eunomi naves haud procul abessent a terra propter Zosterem Atticam, Gorgopas suos cum tubae clangore jubet hostem adoriri. Jam Eunomi copiae partim navibus egressae fuerant, partim in portum se conferebant, partim denique adhuc ad terram navigabant. Commisso navali ad lunam proelio, quatuor triremes Gorgopas capiti: usque reliquis ad suas, in Eginam revertitur: ceterae naves Atheniensium fuga se in Piraeum receperunt.

Secundum haec in Cyprium Chabrias Evagorae laturus opem cum octingentis cetratis, ac decem triremibus navigat. Quumque secum Athenis et naves alias, et gravis armatura pedites sumpsisset, ac noctu in Eginam descendisset, una cum cetratis loco concavo ultra fanum Herculis in insidiis se abdit. Prima luce, quemadmodum convenerat, gravis Atheniensium armatura duce Demaneto aderat, ultraque fanum Herculis ad stadia sedecim ascendit, ubi locus situs est Tripygia vocatus. Ea de re Gorgopas certior factus, una cum Eginetis, et milite classico, et Spartanis octo, qui forte tum istic aderant, ad coercendos hostes properat. Praeterea per praconem denuntiari jubet, ut e copiis navalibus, quotquot essent ingenti, suppetias ferrent. Quo factum, ut multi ex his quoque adcurrerent, instructi armorum genere, quodcumque ad manum esset. Posteaquam primi locum insidiarum praeteriissent, surrexere Chabrie milites, statimque jacula in hostem, ac tela vibra-

ἔβαλλον. Ἐπῆσαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποδεδηκότες ὁπλίται. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, ἅτε οὐδενὸς ἀθρόου ὄντος, ταχὺ ἀπέθανον, ὧν ἦν Γοργώπας τε καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινητῶν μὲν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδεδραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων. (13) Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θάλατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἑτεονίκῳ ἤθελον οἱ ναῦται καίπερ ἀναγκάζοντι ἐμβαλλεῖν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ εἰδίδου.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὖ ἐπὶ ταύτῃ ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὸν ἥκοντα οἱ ναῦται, ὑπερήσθησαν. Ὁ δ' αὐτοὺς συγκαλέσας εἶπε τοιάδε· (14) Ὁ ἄνδρες στρατιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω· ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλῃ καὶ ὑμεῖς συμπροθυμήσθε, πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν. Εὐ δ' ἴστε, ὅταν ὑμῶν ἐγὼ ἀρχῶ, εὐχομαι τε οὐδὲν ἦτον ζῆν ὑμᾶς ἢ καὶ ἐμαυτὸν, τὰ τε ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσω, εἰ φαίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν· ἐγὼ δὲ νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμην ἂν αὐτοὺς μᾶλλον ὅσο ἡμέρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ ἀνέωκτο μὲν δῆπου καὶ πρόσθεν εἰσέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνέωξεταί δὲ καὶ νῦν. (15) Ὡς τε ὅταν ὑμεῖς πλήρῃ ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὤψεσθε ἀφρούτερον διαιτῶμενον· ἦν δὲ ἀνεχόμενός με ὄρατε καὶ ψύχῃ καὶ θάλλῃ καὶ ἀγρυπνίᾳ, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων χελεύω ὑμᾶς ποιεῖν ἵνα ἀνίσθε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθόν τι λαμβάνητε. (16) Καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ἔφη, ὧ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ ἡμετέρα, ἡ δοκεῖ εὐδαίμων εἶναι, εὐ ἴστε ὅτι τὰγαθὰ καὶ τὰ καλὰ ἐκτήσατο οὐ ῥαθυμοῦσα, ἀλλ' ἐθέλουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν, ὅποτε δέοι. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες ἀγαθοί· νῦν δὲ πειράσθαι χρὴ ἐπὶ ἀμείνωνας γίγνεσθαι, ἵν' ἡδέως μὲν συμπονῶμεν, ἡδέως δὲ συνευδαίμονῶμεν. (17) Τί γὰρ ἥδιον ἢ μηδέναν ἀνθρώπων κολακεύειν μήτε Ἑλληνα μήτε βάρβαρον ἕνεκα μισθοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα θενπερ κάλλιστον; ἢ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἐσθονία εὐ ἴστε ὅτι ἅμα τροφήν τε καὶ εὐκλειαν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις παρέχεται.

18. Ὁ μὲν αὐτ' εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν παραγγέλλειν ὅ,τι ἂν δέη, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. Ὁ δὲ τεθυμένος ἐτύγχανεν· εἶπε δὲ, Ἄγετε, ὧ ἄνδρες, δειπνήσατε μὲν, ὥσπερ καὶ ἐμαλλετε· προπαράσχεσθε δέ μοι μιᾶς ἡμέρας σίτον. Ἐπειτα δὲ ἤκετε ἐπὶ τὰς ναῦς αὐτίκα μᾶλα, ὅπως πλεύσωμεν ἔνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν καιρῷ ἀφίξομενοι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιδασάμενος αὐτοὺς εἰς τὰς ναῦς ἔπλει νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων καὶ παραγγέλλων ἀποκοιμᾶσθαι, τότε δὲ κύπαις προσκομιζόμενος. Εἰ δὲ τις ὑπολαμβάνοι ὡς ἀφρόνως ἔπλει διώδεκα τριήρεις ἔμῳ ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἐννοησάτω τὸν ἀνα-

bant. Jam et gravis armaturæ pedites irruebant, qui e navibus in terram descenderant. Itaque primi celeriter interempti sunt, quod conferti non prodirent. In iis et Gorgopas et Lacedæmonii periere. Posteaquam hi occubuissent, ceteri fugam arripiunt. Interfecti ex Æginetis fere centum quinquaginta : conductitii milites, inquilini, nautæ qui de navibus adcurrerant, non pauciores ducentis. Ex eo tempore non aliter ac si pax esset, mari Athenienses utebantur. Nam parere nolebant Eteonico nautæ, quantumvis eosurgeret, ut remigarent, quia stipendium non numerabat.

Secundum hæc rursus eo Lacedæmonii Teleutiam mittunt, ut classis illius præfectus esset. Quem ubi venientem videre milites, mirifice sunt ex hilarati. Ipse, convocatis omnibus, hujusmodi orationem habuit : « Equidem, milites, nullas mecum pecunias affero : verum si deo visum erit, ac vos alacriter operam mihi dabit, enitar maximam vobis parare necessarium copiam. Hoc quidem scitote, optare me, ut, quam diu vobis præero, non minus me ipso victum habeatis. Ac mirabimini fortasse, si dicam etiam me malle, ut a necessariis vos potius instructi sitis quam ego. Atqui deos testor, lubentius me passurum, ut biduum ipse cibo caream, quam vos diem unum. Patuit antehac janua mea cuivis a me quiddam petenti, ac nunc quoque patebit. Quapropter ubi vobis abunde necessaria suppetent, tum me quoque videbitis victitantem largius : at si me frigora, calores, vigiliæ perferentem adspicitis, etiam vobis hæc omnia toleranda putate. Nam nihil horum idcirco vos facere jubeo, ut cum molestiis conflictemini, sed ut ex his aliquid emolumenti capiat. Etenim patriam quoque nostram, milites, quatenus esse beata videtur, scitote non per socordiam hæc bona atque hæc decora consequutam esse, sed perferendi labores obeundique pericula studio, quoties necessitas posceret. Vos quoque viros antehac fortes fuisse sclo, sed nunc opera danda erit, ut pristinam virtutem etiam superetis : quo fiet, ut et jucunde labores una obituri simus, et communi felicitate fruituri. Quid enim jucundius esse possit, quam si hominum nemini, neque Græco, neque barbaro stipendii nomine adulemur, sed ad paranda necessaria satis ipsi virium habeamus, et quidem inde, unde hæc peti honestum inprimis est? Nam belli tempore hostibus adempta rerum copia, mihi credite, non solum alimenta, sed insignem quoque famam inter omnes homines suppetit. »

Hæc quum Teleutias dixisset, clamare universi, quidquid vellet, mandaret, se paratos esse ad faciendum imperata. Forte jam rem sacram fecerat, quum eos compellans, « Agite, inquit, cenam sumite, milites, quam ceteroqui sumpturi eratis : atque etiam cibi tantum comparate, quantum in diem unum sufficiat. Deinde mox ad naves præsto sitis, ut quo deo visum fuerit, navigemus, atque in tempore veniamus. » Ubi jam adessent, naves eos conscendere jubet, ac noctu portum Atheniensium petit : nonnunquam interquiescens, suis somno se recreare jussis, nonnunquam remigio propius accedens. Quod si quis eum fecisse putat imprudenter, qui duodecim tirēnibus illos adortus sit, qui magnam navium copiam possidebant : is

λογισμὸν αὐτοῦ. (19) Ἐκείνος γὰρ ἐνόμισεν ἀμελέσ-
τερον μὲν εἶναι τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι
ναυτικὸν Γοργόπαι ἀπολωλότους· εἰ δὲ καὶ εἴεν τριήρεις
ὀρμύσαι, ἀσφαλέστερον ἤγησαντο ἐπὶ εἰκοσι ναῦς Ἀθη-
νησιν οὕτως πλεῖσαι ἢ ἄλλοις δέκα. Τῶν μὲν γὰρ ἕξω
ᾤκει κατὰ ναῦν ἐμείλλον οἱ ναῦται σκηρῆσαι, τῶν
δὲ Ἀθηνησιν ἐγέρωσκεν ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκοι
καλευδῆσαιεν, οἱ δὲ ναῦται ἄλλος ἄλλῃ σκηρῆσαιεν.

(20) Ἐπλεῖ μὲν δὴ ταῦτα διανοήσεις· ἐπεὶ δὲ ἀπείχε-
πόντε ἡ ἐξ σταδίων τοῦ λιμένος, ἤσυχον εἶχε καὶ ἀνέ-
παυεν. Ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέρανεν, ἤγειτο οἱ δὲ ἐπηχο-
λούθουν. Καὶ καταβύειν μὲν οὐκ εἶα στρατηγὸν πλοῖον
οὐδὲ ὑψαίνεισθαι ταῖς ἐκωτῶν ναυσὶν· εἰ δὲ ποῦ τριήρη
ἴδοιεν ὀρμύσαν, ταύτην περιστῆσαι ἁπλοῦν ποιεῖν, τὰ
δὲ στρατηγικὰ πλοῖα καὶ γέροντα ἀναδουμένους ἄγειν
ἕξω, ἐκ δὲ τῶν μειζρόνων ἐμβάσιοντας ὅπου δύναντο
τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ
ἐκπεδῆσαντες εἰς τὸ Δεῖγμα ἐμπόρους τέ τινες καὶ ναυ-
κλήρους συναρπάσαντες εἰς τὰς ναῦς εἰσῆνεγκαν.

(21) Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπεπαύκει. Τῶν δὲ Ἀθηναίων οἱ
μὲν αἰσθόμενοι ἐνόησαν εἶναι ἕξω, σκεψόμενοι τίς ἡ
κραυγὴ, οἱ δὲ ἕξωθεν οἴκαδε ἐπὶ τὰ ὄπλῃ, οἱ δὲ καὶ εἰς
ἄστυ ἀγγελοῦντες. Πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐβόηθη-
σαν καὶ βέλτεται καὶ ἱππεῖς, ὡς τοῦ Πειραιῶς ἐκλωκό-
τος.

(22) Ὁ δὲ τὰ μὲν πλοῖα ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας,
καὶ τῶν τριήρων τρεῖς ἡ πέμπτος συναναγαγεῖν ἐκέ-
λευσε, ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέον παρὰ τὴν Ἀττικὴν,
ὅτε ἐκ τοῦ λιμένος πλεῖον, πολλὰ καὶ αἰετικὰ πλοῖα
ἐλαθε καὶ παρῆμια ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα
ἀπὸ νήσων. Ἐπὶ δὲ Σούδιον εἰθὼν καὶ διὰ κάδας γε-
μούσας τῆς μὲν τινος σίτου, τῆς δὲ καὶ ἐμπόλης, ἐλάθει.

(23) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας. Καὶ
ἀποδόμενος τὰ λάφυρα μέγας μισθὸν προέθηκε τοῖς
στρατιώταις. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ περισπλέον ἐν ἑσπέρῃ
ὥρῃ ἤρδοντο. Καὶ ταῦτα ποῖον πλήρεις τε τῆς ναὸς
ἔτρεψε καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως καὶ ταχέως
ὑπαγετόντας.

(24) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδης κατέβη μὲν μετὰ Τριβιάζου
διαπεπραμένους συμμάχειν βασιλέα, εἰ μὴ ἐθίδουν
Ἀθηναῖοι καὶ οἱ συμμάχοι γῆσθαι τῇ εἰρήνῃ ἢ αὐτὸς
ἔλεγεν. Ὡς δ' ἤκουσε Νικόστρου σὺν ταῖς ναυσὶ πο-
λιορεῖσθαι ἐν Ἀβυδῷ ὑπὸ Τρικαράτους καὶ Διοτίμου,
πέμψῃ ὄχητο εἰς Ἀβυδόν. Ἐκείθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυ-
τικὸν νυκτὸς ἀνέγητο, διασπείρας λόγον ὡς μεταπρα-
πομένων τῶν Καλχηδονίων ὀρμισσάμενος δὲ ἐν Περικώτῃ
ἤσυχον εἶχεν. (25) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ Δημάριον
καὶ Διονύσιον καὶ Λεόντιον καὶ Φανίαν ἐδόκουν αὐτὸν
τὴν ἐπὶ Προικοννήσου ἢ δ' ἐπὶ ἐκείνῃ παρέπλευσαν,
ὑποστρέψας ἐν Ἀβυδὸν ἄρκετο, ἡκκῆδαι γὰρ ὅτι προ-
πλοῖοι Πολύβενος ἄγον τὰς ἀπὸ Συρακουσῶν καὶ Τρα-
χίνας ναῦς εἰκασιν, ὅπως ἀναλάβει καὶ ταύτας. Ἐκ δὲ
τούτου Θρασύβουλος ὁ Κόλλυτῆς ἔχων ναῦς ὀκτὼ ἐπλεῖ
ἀπὸ Θράκης, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις Ἀττικαῖς ναυσὶ
συμμεῖσαι. (26) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδης, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκο-

velim ratiocinationem ipsius consideret. Existimabat, Athe-
nienses, interempto Gorgopa, classem in portu suam negli-
gentius custodire : quod si etiam maxime triremes quaedam
in statione dispositae essent, arbitrabatur pergit tutius ad-
versus naves viginti, quae Athenis essent, quam adversus
decem alibi. Nam in navibus singulis, quae abessent domo,
sciebat cubaturos nautas ; de iis vero, quae Atheni essent,
statuebat, praefectos earum domi suae omnium capturos,
nautas alios alibi hospitium habituros. Haec ratiocinatus
secum Telementias, navigationem eam instituit. Ceterum
ubi jam quinque vel sex stadiis aberat a portu, inhibito
cursu nonnihil interquievit. Prima luce recta in portum,
subsequentibus suis, ducit. Ac navim quidem rotundam
ullam a suis demergi non sinebat, neque corrumpi : at
sicubi triremem in statione viderent, eam ad navigandum
ineptam reddi volebat. Oneraria mercibusque referta na-
vigia religari ad naves suas, et abduci jubebat : itidem in
majora suos invadere, ac ubicunque possent, homines com-
prehendere. Nonnulli extitere, qui in Digma desilirent, et
mercatores ac navicularios quosdam correptos suas in naves
comportarent. Jam perfectae haec Telementias, quum Athe-
nienses alii tumultu in urbe audito, extra urbem currebant,
ut quoniam is clamor esset, viderent : qui extra urbem erant,
partim domum ad arma properabant, partim in urbem, ut
rem suis nuntiarent. Tandem universi tum gravis arma-
tae pedites, tum equites ad ferendum suppetias concurre-
bant, quasi captus esset Piraeus. Interim navigia Telen-
tias in Aeginam mittit, et cum eis tres vel quatuor abduci
triemes jubet : ceteris suis cum navibus Atticae litus legens,
quia navigabat ex ipso portu, multa cepit navigia piscato-
ria, multa quibus homines ex insulis trajiciebant, eaque ve-
ctoribus plena. Posteaquam Sinium quoque venisset, one-
rarias partim frumento partim mercibus refertas interceptit.
Quibus jam rebus gestis, Aeginam versus navigat ; distrac-
tisque manubiis, stipendium menstruum militibus necdum
debitum numerat. Itidem ex eo tempore circumvectus,
quidquid poterat, diripiebat. Ea ratione tum naves multe
plenas aiebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata lu-
benter ac celeriter, paratos habebat.

Interim cum Tiribazo ex Asia rediit Antalcidas, impetrata
regis societate, si quidem Athenienses eorumque socii pacem,
quam ipse proposuisset, aspernarentur. Quum ac-
tem obsideri Nicolochum una cum navibus ab Iphicrate
ac Diotimo Abydi accepisset, itinere terrestri se Abydum
contulit. Inde accepta classe, noctu in altum provehitur,
rumore didito, quasi Chalcidionenses eum arcesserent : Per-
ceotes autem portum ingressus, quiescebat. Hac de re De-
menetus, Dionysius, Leontichus, Phantias certiores facti,
quam Procomenem navigatur, eum persequi statuunt. Eis
jam praetervectis, Antalcidas itinere converso Abydum redi-
it. Inaudierat enim, Polyxenum adventare, secum Syracu-
sanam et Italicas naves viginti adducentem, quas conjungere
cum illis suis cogitabat. Secundum haec Thrasybulus Co-
lyttensis cum navibus octo, relicta Thracia, ceteris se na-
vibus Atticis conjungere volebat. Eas ubi propius acce-
dere, de speculatoribus Antalcidas accepisset, nautis qui-

περὶ ἐσήμενον ὅτι προσπλέοιεν τριήρεις ἑκτὼ, ἐμυθίσας τοὺς ναύτας εἰς δώδεκα ναῦς τὰς ἀρίστα πλεούσας, καὶ προσπληρώσασθαι κελεύσας, εἴ τις ἐνεδεῖτο, ἐκ τῶν καταλειπομένων, ἐνθρόνουν ὡς ἰδόντας ἀφανέστατα. Ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν· οἱ δὲ ἰδόντες ἐφυγον. Τὰς μὲν οὖν βραδύτατα πλεούσας ταῖς ἀρίστα πλεούσαις ταχὺ κατεῖληφεν παραγγελίας δὲ τοῖς πρωτόπλοις τῶν μεθ' αὐτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς προεχούσας. Ἐπεὶ δὲ ταύτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὕστεροι ἀλισκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρωτόπλους ὑπ' ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο· ὥςθ' ἦλυσαν ἅπασαι. (28) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῷ αἱ τε ἐκ Συρακουσῶν νῆες εἰκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ἰωνίας, ὅσας ἐγκρατὴς ἦν Τιρίβαζος, ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀριοβαρζάνους, καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιῦ τῷ Ἀριοβαρζάνει, ὃ δὲ Φαρνάβαζος ἤδη ἀνακεκλημένος ὤχετο ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἐγγημε τὴν βασιλείας θυγατέρα· ὃ δὲ Ἀνταλκίδας γενομένης ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ ὀγδοήκοντα ἐκράτει τῆς θαλάττης· ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πόντου ναῦς Ἀθηναῖς μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ τοὺς αὐτῶν ξυμμάχους κατήγεν. (29) Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι, δρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φοβούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθείσαν, ξυμμάχου Λακεδαιμονίους βασιλέως γεγενημένου, πολιορκούμενοι δὲ ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα μὲν ἰσχυρῶς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι, φρουροῦντες μόρα μὲν ἐν Λεχαίῳ, μόρα δ' ἐν Ὀρχομένῳ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπίστανον, μὴ ἀποδύνοντο, αἷς δὲ ἡπίστουν, μὴ ἀποσταίεν, πράγματα δ' ἔχοντες καὶ παρέχοντες περὶ τὴν Κόρινθον, γαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. Οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι, εἰδότες φρουράν τε πεφασμένην ἐφ' αὐτοὺς καὶ γινώσκοντες ὅτι ἡ τῶν μηνῶν ἵσχυρορὰ οὐδὲν ἔτι σφᾶς ὠφελήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. (30) Ὡς ἔπει παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βουλομένους ὑπακούσαι τὴν βασιλεὺς εἰρήνην καταπέμποι, ταχέως πάντες παρεγένοντο. Ἐπεὶ δὲ ξυνῆλθον, ἐπιδείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεία ἀνεγίνωσκε τὰ γεγραμμένα. Εἶχε δὲ ὧδε.

31. Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενᾶς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονομίους ἀρεῖναι πλὴν Ἀθήνου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τοῦτοι ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χερμασιν.

32. Ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρόσβεις, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἑκαστοὶ πόλεις. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὤμνυσαν ἐμπεδῶσειν ταῦτα, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤξιον ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὀμνύναι. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἔφη δεῖσθαι τοὺς ὅρκους, ἐὰν μὴ ὀμνύωσιν, ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλεγεν, αὐτο-

ΛΕΞΟΜΕΘΑ.

busdam in naves duodecim expeditissimas impositis, ac si qui desiderarentur, eorum numero expleri jusso de navibus quæ istis relinquebantur, quam occultissime poterat, insidias locat. Quum jam præterveherentur, persequi incipit. Illi vero, conspectis hisce, fugam arripiunt. Jam tardissime navigantes suis navibus expeditissimis celeriter admodum assequutus erat; quum suis in prima fronte denuntiat, ne in postremas irruerent, simul ipse præcedentes persequitur. Quas ubi cepisset, ac jam postremi etiam primos ex suis captos viderent, præ dejectione animi etiam a tardioribus occupabantur. Ita factum, ut universæ hostium in potestatem venirent. Ceterum posteaquam ad Antalcidam naves Syracusanæ viginti venerent, et aliæ ab ea Ioniarum parte quæ Tiribazo parebat, aliæ ab ea, cui Ariobarzanes præerat (et erat jam olim Antalcidas Ariobarzani hospes: Pharnabazus quidem accessit ad regem in Asiam perrexerat, ubi hoc ipso tempore filiam regis uxorem duxit): tum igitur Antalcidas, classe navium octoginta numerum excedente, maris imperium obtinebat. Atque adeo prohibebat jam, quominus naves e Ponto Athenas proficiscerentur, easque suos ad socios subducebat. Quapropter Athenienses, qui magnam esse classem hostium viderent, ac ne nunc quoque perinde, ut prius, bello frangerentur, metuerent, posteaquam rex Lacedæmonis belli socius factus esset, atque etiam ex Ægina tantum non a prædonibus obsiderentur: ob has causas omnes pacem vehementer expetebant. Ilidem Lacedæmonii, quibus esset necesse cohortis unius præsidio Lechaum tenere, alterius, Orchomenum; itemque copiis urbes munire, ne vel ipsis perirent eas, quibus fidebant, vel deficerent aliæ, quibus diffidebant; qui denique apud Corinthum ab aliis vexarentur, ac vicissim alios infestarent: et ipsi bellum geri permolestè ferebant. Argivi autem, qui copias adversus se decretas viderent, et animadverterent sacros menses, quos prætexere consuevissent, nihil eis amplius profuturos, et ipsi pacis cupidi erant. Quo factum, ut ubi adessee Tiribazus eos jussisset, qui pacis ex Asia superiori missæ a rege formulæ obedire vellent, mox universi convenirent. Itaque præsentibus ipsis Tiribazus regiis signis commonstratis, quæ a rege perscripta essent, legit. Eorum hæc erat sententia.

« Rex Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia sitæ, una cum insulis Clazomenis et Cypro, sibi pareant; cetera Græci nominis oppida, parva, magna, sui sint juris, exceptis Lemno, Imbro, Scyro, quas, ut olim, ita nunc etiam Athenienses obtinento. Hanc pacem quicumque rejecerint, iis equidem bellum, una cum adprobantibus eam, mari, terra, classe et pecuniarum in subsidia largitione inferam. »

Hæc quum urbium legati audirent, singuli de his ad suas respublicas referebant. Tandem jusjurandum præstiterunt omnes, rata se hæc habituros: tantum Thebani Boeotorum omnium nomine præstare jusjurandum volebant. Id vero negabat se accepturum Agesilaus, nisi jurarent ex sententia regiarum litterarum, oppida, parva, magna, sui juris fore.

νόμους εἶναι καὶ μικρὰν καὶ μεγάλην πόλιν. Οἱ δὲ τῶν Θηβαίων πρέσβεις ἔλεγον ὅτι οὐκ ἐπισταλμένα σφίσι ταῦτα εἴη. Ἰτε νυν, ἔφη ὁ Ἀγσίσλαος, καὶ ἐρωτᾶτε ἀπαγγέλλετε δ' αὐτοὺς καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ μὴ ταῦτα ποιήσουσιν, ἔκσπονδοι ἔσονται. (30) Οἱ μὲν δὴ ὤροντο. Ὁ δὲ Ἀγσίσλαος διὰ τὴν πρὸς Θηβαίους ἔχθραν οὐκ ἐμέλλεν, ἀλλὰ πείσας τοὺς ἐφόρους εὐθὺς ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο τὰ δινομήτρια, ἀνιόνμενος εἰς τὴν Τεγέαν διέπεμπε τῶν μὲν ἱππέων κατὰ τοὺς περισίλους ἐπισπεύσοντας, διέπεμπε δὲ καὶ ξεναγούς εἰς τὰς πόλεις. Ἡρὸν δὲ αὐτὸν δορυρῆσαν ἐκ Τεγέας, παρήσαν οἱ Θηβαῖοι λέγοντες ὅτι ἀριῶσι τὰς πόλεις αὐτονομίους. Καὶ οὗτοι Λακεδαιμόνιοι μὲν οὐκ ἄρα ἀπῆλθον, Θηβαῖοι δ' εἰς τὰς σπονδὰς εἰσελθεῖν ἠναγκάσθησαν, αὐτονομίους ἀρέντες τὰς Βοιωτίας πόλεις. (31) Οἱ δ' αὖ Κορίνθιοι οὐκ ἐπέμπεμον τὴν τῶν Ἀργείων φρουράν. Ἀλλ' ὁ Ἀγσίσλαος καὶ τούτοις προέειπε, τοῖς μὲν, εἰ μὴ ἐκπέμψοντες τοὺς Ἀργείους, τοῖς δὲ, εἰ μὴ ἀπίσταν ἐκ τῆς Κορίνθου, ὅτι πόλεμον ἐξήσει ἐπ' αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ φρονηθέντων ἀμφοτέρων ἐξῆλθον οἱ Ἀργεῖοι καὶ αὐτὴ ἐπ' ἐκείτης ἡ τῶν Κορινθίων πόλις ἐγένετο, οἱ μὲν συγκαίει καὶ οἱ μεταίτιοι τοῦ ἔργου αὐτοὶ γινόντες ἀπῆλθον ἐκ τῆς Κορίνθου οἱ δ' ἄλλοι πολῖται ἐκόντες κατεδέχοντο τοὺς πρόσθεν φεύγοντας.

32. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπράχθη καὶ δορυμύκεται αἱ πόλεις ἐμμένειν τῇ εἰρήνῃ ἣν κατέπειθε βασιλεύς, ἐκ τούτου διελεύθη μὲν τὰ πεσικά, διελεύθη δὲ καὶ τὰ ναυτικά στρατεύματα. Λακεδαιμόνιοι μὲν δὴ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ τοῖς ξυμμάχοις οὕτω μετὰ τὸν ὑπερὸν πόλεμον τῆς καθιερέσεως τῶν Ἀθηνῶν τεύχον αὐτῇ πρώτῃ εἰρήνῃ ἐγένετο. (33) Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ μάλιστον ἀντιφρόπως τοῖς ἐναντίοις πράττοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺ επικυδέστεροι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης καλουμένης. Προστάται γὰρ γινόμενοι τῆς ὑπὸ βασιλείας καταπεμφθείσης εἰρήνης καὶ τὴν αὐτονομίαν τοῖς πόλεσι πράττοντες, προσέλαβον μὲν ξυμμάχον Κορίνθου, αὐτονομίους δὲ ἀπὸ τῶν Θηβαίων τὰς Βοιωτίας πόλεις ἐποίησαν, ὅπερ πάλαι ἐπεθύμουν, ἔπαυσαν δὲ καὶ Ἀργεῖους Κορίνθον σφετεριζομένους, φρουράν φέροντας ἐπ' αὐτούς, εἰ μὴ ἐξίσταν ἐκ Κορίνθου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων δὲ προκηρυχθέντων ὡς ἐβούλοντο, ἔδωκεν αὐτοῖς, ὅσοι ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ξυμμάχων ἐνέκειντο καὶ τοῖς πολεμίοις εὐμένεστεροι ἦσαν ἢ τῇ Λακεδαιμονίᾳ, τούτους κολλᾶσαι καὶ κατασκευάσαι ὡς μὴ δύναιντο ἀπιστεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν πέμψαντες ὡς τοὺς Μαντινέας ἐπέλευσαν αὐτοὺς τὸ τεῖχος περικυβεῖν, λέγοντες ὅτι οὐκ ἂν πιστεύσειαν ἄλλως αὐτοῖς μὴ ᾄδον τοῖς πολεμίοις γενέσθαι. (2) Δισθάνεσθαι γὰρ ἔβρασαν καὶ ὡς σίτον ἐξέπεμπον τοῖς Ἀργείοις σφόν αὐτοῖς πολεμοῦντων, καὶ ὡς ἔστι μὲν ὅτε οὐδὲ συστρατεύοιεν ἐκ χειρὶν προα-

Ad ea Thebanorum legati respondebant, sibi nihil ejusmodi mandatum esse. Abite igitur, subjecit Agesilaus, ac de hoc vestros consulite: simul eis hoc quoque renuntiate, nē hac faciant, fuderis in societate nequaquam futuros. Discedentibus illis, Agesilaus, ob eas quas cum Thebanis exercebat inimicitias, non cunctabatur; sed suam in sententiam adductis Ephoris, statim exta consulebat. Ea quum de traducendis copiis ei fausta contigissent, Tegeam profectus, partim equites hinc inde mittebat ad finitimos, qui eos properare juberent; partim externarum copiarum ductores suas adurbes ablegabat. Priusquam Tegea moveret, Thebani aderant, oppidaque se libertati suae restituere significabant. Ita Lacedaemonii quidem domum redire, Thebani vero tum fœderis condiciones accipere, tum oppida Boeotica relinquere libera coacti sunt. Restabant Corinthii, qui praesidium Argivum non dimittebant. His quoque denuntiavit Agesilaus, bellum se moturum adversus Corinthios, nī Argivos dimitterent: adversus Argivos, nī Corintho excederent. Posteaquam, utrisque metu perterritis, exivissent Argivi, jamque Corinthiorum urbs suo jure libertateque fuisset, caedis auctores, et quotquot affines culpa fuerant, sponte sua Corintho excedunt, et cives ceteri non invite in urbem eos, qui antehac exulabant, admittunt.

His rebus confectis, praestitoque ab urbibus jurejurando, ratam se pacem habituras, cujus esset a rege missa formula, tum deinde non solum terrestres, verum etiam navales copiae dimissae sunt. Ita tunc inter Lacedaemonios et Athenienses eorumque socios post ultimum bellum ab eversione murorum Atheniensium gestum hac prima pax constituta fuit. Quumque Lacedaemonii praesertim bello durante non inferiores adversariis fuissent, multo ampliorem ex pace, quam Antalcideam vocant, gloriam sunt consequuti. Nam quia pacis a rege missae praesides facti erant, urbesque in libertatem vindicabant, simul Corinthum societate sibi devinverunt, et oppida Boeotica Thebanorum potestati erepta, quod jam olim expetiverant, libertati suae restituerunt. Praeterea copiarum delectu adversus Argivos, nī Corintho excederent, decreto, perfecerunt ut illi Corinthum sibi vindicare desinerent.

CAPUT II.

Hac quum ipsis ex animi sententia cessissent, ex sociis suis eos qui hoc ipsis bello molesti fuerant et amiciore se erga hostes animo, quam in ipsos, gesserant, multare decreverunt, eoque redigere, ut deinceps inobedientes esse non possent. Primum ergo missis ad Mantineos legatis, murum uti diruerent, edixerunt. Aiebant enim, ceteroqui se minime credituros, cum hostibus eos suis non conspirasse. Nam competisse se, frumentum Argivis missum ab ipsis esse id temporis, quum Lacedaemonii bellum eis facerent; praeterea nonnunquam ipsos per causam induciarum adesse

σιζόμενοι, ὁπότε δὲ καὶ ἀκολουθοῖεν, ὡς κακῶς συστρατεύουσιν. Ἐτι δὲ γιγνώσκειν ἔφασαν φθονοῦντας μὲν αὐτοὺς, εἰ τι σφίσιν ἀγαθὸν γίνοιτο, ἐξηδομένους δ', εἰ τις συμφορὰ προσπίπτοι. Ἐλέγοντο δὲ καὶ αἱ σπονδαὶ ἐξεληλυθέναι τοῖς Μαντινεῦσι τοῦτω τῷ ἔτει αἰμετὰ τὴν ἐν Μαντινεῖᾳ μάχην τριακονταεῖτες γενόμεναι. (3) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἤθελον καθαιρεῖν τὰ τεῖχη, φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτοὺς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐδεῖθ' ἑτῆς πόλεως ἀφεῖναι αὐτὸν ταύτης τῆς στρατηγίας, λέγων ὅτι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῶν Μαντινέων πόλιν πολλὰ ὑπρετήκοι ἐν τοῖς πρὸς Μεσσήνην πολέμοις· Ἀγησίπολις δὲ ἐξήγαγε τὴν φρουρὰν καὶ μάλα Πυρραίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλικῶς ἔχοντας πρὸς τοὺς ἐν Μαντινεῖᾳ τοῦ δήμου προστάτας. (4) Ὡς δὲ ἐνέβαλε, πρῶτον μὲν τὴν γῆν ἐδήλου. Ἐπεὶ δὲ οὐδ' οὕτω καθήρουν τὰ τεῖχη, τάφρον ὥρυτε κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν, τοῖς μὲν ἡμίσεισι τῶν στρατιωτῶν προκαθημένοις σὺν τοῖς θπλοῖς τῶν ταφρευόντων, τοῖς δ' ἡμίσεισιν ἐργαζομένοις. Ἐπεὶ δὲ ἐξείργαστο ἡ τάφος, ἀσφαλῶς ἦδη κύκλῳ τεῖχος περὶ τὴν πόλιν ὠκοδόμησεν. Αἰσθόμενος δὲ ὅτι οἷος ἐν τῇ πόλει πολλὸς ἐνείη, εὐετηρίας γενομένης τῇ πρόσθεν ἔτει, καὶ νομίσας χαλεπὸν εἶσθαι, εἰ δεήσει πολλὸν χρόνον τρύχειν στρατείας τὴν τε πόλιν καὶ τοὺς ἐμμάχους, ἀπέχεσθαι τὸν βρόντα ποταμὸν διὰ τῆς πόλεως μάλ' ὄντα εὐμεγέθη. (5) Ἐμπραγθεῖσας δὲ τῆς ἀποβροίας ἤρετο τὸ ὕδωρ ὑπὲρ τε τῶν ὑπὸ ταῖς οἰκίαις καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῷ τείχει θεμελίων. Βρεχομένων δὲ τῶν κάτω πλίνθων καὶ προδιδοῦσάν τὰς ἄνω, τὸ μὲν πρῶτον ἐβρόχυντο τὸ τεῖχος, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκλίνετο. Οἱ δὲ χρόνον μὲν τινα ξύλα ἀντήρειδον καὶ ἐμπαγνῶντο ὡς μὴ πίπτοι οἱ πύργοι· ἐπεὶ δὲ ἤττωντο τοῦ ὕδατος, δέισαντες μὴ πεσόντος πῆ τοῦ κύκλῳ τεύχους δοριάλωτοι γένοιτο, ὠμολόγουν περιαίρησιν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἔφασαν σπείσασθαι, εἰ μὴ καὶ διοικοῖντο κατὰ κώμας. Οἱ δ' αὖ νομίσαντες ἀνάγκην εἶναι, ξυνέβησαν καὶ ταῦτα ποιήσιν. (6) Οἰομένων δὲ ἀποθανεῖσθαι τῶν ἀργολιζόντων καὶ τῶν τοῦ δήμου προστάτων, διεπράξατο ὁ πατὴρ παρὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος ἀσφάλειαν αὐτοῖς γενέσθαι ἀπαλλαττομένοις ἐκ τῆς πόλεως, ἐξήκοντα οὔσι. Καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν τῆς ὁδοῦ ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πυλῶν ἔχοντες τὰ δόρατα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἕστασαν, θεώμενοι τοὺς ἐξιόντας· καὶ μισοῦντες αὐτοὺς ὅμως ἀπέιχοντο αὐτῶν ῥῶον ἢ οἱ βέλτιστοι τῶν Μαντινέων. Καὶ τοῦτο μὲν εἰρήσθω μέγα τεκμήριον πευθαρχίας. (7) Ἐκ δὲ τούτου καθηρέθη μὲν τὸ τεῖχος, ὠκίσθη δ' ἡ Μαντινεῖα τετραχῆ, καθάπερ τὸ ἀρχαῖον ὦκον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἤχοντο, ὅτι τὰς μὲν ὑπαρχούσας οἰκίας εἶδε καθαιρεῖν, ἄλλας δὲ οἰκοδομεῖν· ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὰς οὐσίας ἐγγύτερον μὲν ὦκον τῶν χωρίων, ὄντων αὐτοῖς περὶ τὰς κώμας, ἀριστοκαρίας δ' ἔχρῶντο, ἀπηλλάχμενοι δ' ἦσαν τῶν βαρέων δημαγωγῶν, ἤδοντο τοῖς πεπραγμένοις. Καὶ ἐπιμνον μὲν αὐτοῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐ καθ' ἓνα, ἀλλὰ κατὰ κώμην ἐκάστην ζεναγόν. Ξυνεστρατεύοντο δ' ἐκ τῶν κωμῶν πολλὸ προθυμότερον ἢ ὅτε ἐδημοκρατοῦντο.

sibi in bello gerendo noluisse, ac, si maxime sequuti essent, ignaviter rem gessisse. Nec non animadvertere se commemorabant, Lacedæmonis eos invidere, si quid ipsis prospere cessisset; contraque lætari, si qua calamitas accidisset. Etiam addebatur, hoc anno finem earum induciarum esse, quas in annos triginta cum Lacedæmonis Mantinei a commisso ad Mantineam prælio pepigerant. Posteaquam memnia diruere Mantinei recusassent, Lacedæmonii delectum adversus eos habendum statuunt. Hac in expeditione Agesilaus, ne imperatorio munere fungi cogeretur, a republica petebat, quum iis in bellis, quæ cum Messeniis essent gesta, patri suo Mantineorum rempublicam multis in rebus obsequutam diceret. Itaque copias eas Agesipolis duxit, quanquam hujus quoque pater Pausanias erga Mantineos populi principes animo perbenevolo fuisset. Posteaquam fines eorum ingressus esset, primum agros vastabat. Ubi ne tunc quidem muros diruerent, urbem fossa circumdedit, dimidia militum parte cum armis ad tuendos fodientes persistente, reliquis opere perficiendo occupatis. Ducta jam fossa, nullo cum periculo urbem muro cingebat. Quia vero animadverteret, magnam in urbe frumenti copiam esse, quod anni superioris fertilitas insignis fuerat, et idcirco molestum fore suis duceret, diuturnis expeditionibus rempublicam ac socios exhauriri: amnem sane amplum, qui urbem mediam perlabitur, aggere objecto avertit. Quapropter obstructo alveo, quo decurrebat, aqua se supra ædiura ac murorum fundamenta attollebat. Quumque lateres inferiores humectarentur, jamque superiores amplius haud sustinerent, primum rimas agere murus, deinde ruinam minari. Mantinei tignis aliquantisper eum fulcire, neve turris collaberetur, opere facto prohibere. Verum ubi ab aqua vinci se conspexere, veriti, in muro undique corruente, vi caperentur, eum se diruturos adsensi sunt. Tum vero Lacedæmonii sibi satisfactum fore negabant, nisi per vicos sparsim habitarent. Mantinei necessario sibi sic faciendum rati, hac etiam in parte adsentiebantur. Quumque metuerent sibi, qui Argivis favebant, ac populo præerant, ne interficerentur, Pausanias pater impetrat ab Agesipolide, ut eis, qui omnino erant sexaginta, ex urbe tuto discedere liceret. Itaque inde usque ab ipsis portis Lacedæmonii cum hastis ex utraque viæ parati stabant, et exeuntes intuebantur. Ac tametsi eos odissent, facilius tamen manus ab eis abstinebant, quam Mantineorum optimates fecissent: quod a nobis ut ingens erga magistratus obedientiæ argumentum, commemoratum esto. Secundum hæc murus est dirutus, et quatuor in partes Mantinea sparsa, quemadmodum olim habitari consueverat. Erat autem initio molestum ipsis, quod ædes jam exstructas diruere, ac pro eis alias exstruere cogerentur. Verum quia propius a prædiis suis, quæ juxta vicos habebant, opulentiores aberant, et optimates summæ rerum præerant, liberata republica popularis a factionis principibus, quos graves experti fuerant, etiam ex iis quæ acciderant, voluptatem capiebant. Præterea Lacedæmonii non unum, sed vicatim mittebant qui copias cogerent. Itaque longe promptius e vicis signa Lacedæmoniorum sequebantur, quam in statu populari fecerant.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Μαντινείας οὕτω διεπέπρακτο, σω-
φωτέρων γενομένων ταύτῃ γε τῶν ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ
τευχῶν ποταμὸν ποιείσθαι.

8. Οἱ δ' ἐκ Φλιυῶντος φεύγοντες αἰσθανόμενοι τοὺς
Λακεδαιμονίους ἐπισκοποῦντας τῶν συμμάχων ὁποῖοί
τινες ἕκαστοι ἐν τῇ πολέμῳ αὐτοῖς ἐγεγέννητο, καιρὸν
ἡγησάμενοι, ἐπορεύθησαν εἰς Λακεδαίμονα καὶ ἐδίδα-
σκον ὡς οἷος μὲν σφεῖς οἶκοι ἦσαν, ἐδέχτο τε ἡ πόλις
τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸ τεῖχος καὶ συνεστρατεύοντο
ὅποι ἡγοῦντο· ἐπεὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐξέβαλον, ὡς ἐπε-
σθαι μὲν οὐδαμοὶ ἐθέλοιεν, μόνους δὲ πάντων ἀνθρώπων
Λακεδαιμονίους οὐ δέροντο εἰσω πυλῶν. (9) Ἀκού-
σαν οὖν ταῦτα τοῖς ἐφόροις ἄξιον ἔδοξεν ἐπιστροφῆς
εἶναι. Καὶ πέρψαντες πρὸς τὴν τῶν Φλιασίων πόλιν
ἔλεγον ὡς φίλοι μὲν οἱ φυγάδες τῇ Λακεδαίμονι πόλει
εἶεν, ἀδικούντες δ' οὐδὲν φεύγοιεν. Ἄξιον δ' ἔφασαν
μὴ ὑπ' ἀνάγκης, ἀλλὰ παρ' ἑκόντων διαπραΐσθαι κα-
τελθεῖν αὐτούς. Ἄ δ' ἂν ἀκούσαντες οἱ Φλιασίοι ἔδεισαν
μὴ εἰ στρατεύσαιντο ἐπ' αὐτούς, τῶν ἐνδοθέν παρεϊτά-
ντινες αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν. Καὶ γὰρ συγγενεῖς πολλοὶ
ἐνδόν ἦσαν τῶν φευγόντων καὶ ἄλλοις εὐμενεῖς, καὶ
οἷα δὴ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι νεωτέρων τινὲς ἐπιθυ-
μοῦντες πραγμάτων κατὰ γαῖαν ἐβούλοντο τὴν φυγὴν.
(10) Ταῦτα μὲν δὴ φροθιθέντες, ἐψηφίσαντο καταδέ-
χεσθαι τοὺς φυγάδας, καὶ ἐκείνοις μὲν ἀποδοῦναι τὰ
ἐμπαλὴ κτήματα, τοὺς δὲ τὰ ἐκείνων πριαμένους ἐκ
δημοσίου τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν· εἰ δέ τι ἀμυρόλογον πρὸς
ἀλλήλους γίγνητο, δίκη διακριθῆναι. Καὶ ταῦτα μὲν
αὐτὸ περὶ τῶν Φλιασίων φυγάδων ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ
ἐπέπρακτο.

11. Ἐξ Ἀκάνθου δὲ καὶ Ἀπολλωνίας, αἵπερ μέγισ-
ται τῶν περὶ Ὀλυνθον πόλεων, πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς
Λακεδαίμονα. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἔφοροι τῶν ἐνεκα ἦκιν,
προσέγαγον αὐτοὺς πρὸς τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς
συμμάχους. (12) Ἐνθα δὲ Κλειμένης Ἀκάνθιος ἔειπεν,
ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι τε καὶ σύμμαχοι, οἷόμεθα
λανθάνειν ὑμᾶς πρᾶγμα φύβεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ὅτι
μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ Θράκης μεγίστη πόλις Ὀλυνθος σχε-
δὸν πάντας ἐπίστασθαι. Οὗτοι τῶν πόλεων προσηγά-
γοντο ἔσθιν ἅς ἐρ' ὅτε νόμοις τοῖς αὐτοῖς χρῆσθαι καὶ
συμπολιτεῖν· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν μεζώνων προσελθόν-
τινας. Ἐκ δὲ τούτου ἐπεχείρησαν καὶ τὰς τῆς Μακε-
δονίας πόλεις ἐλευθεροῦν ἀπὸ Ἀμύντου τοῦ Μακεδόνων
βασιλέως. (13) Ἐπεὶ δὲ εἰσέχουσιν αἱ ἐγγύτατα αὐ-
τῶν, ταχὺ καὶ ἐπὶ τὰς πόρρω καὶ μείζους ἐπορεύοντο·
καὶ κατελίπομεν ἡμεῖς ἔχοντας ἤδη ἄλλας τε πολλὰς
καὶ Πέλλαν, ἥπερ μεγίστη τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων·
καὶ Ἀμύνταν δὲ ῥηθιανόμεθα ἀποχωροῦντά τε ἐκ τῶν
πόλεων καὶ ὅσον οὐκ ἐκπεπωκότα ἤδη ἐκ πάσης Μα-
κεδονίας. Πέρψαντες δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς Ἀπολ-
λωνιάτας οἱ Ὀλυνθιοὶ προεῖπον ἡμῖν ὅτι, εἰ μὴ παρ-
εσόμεθα συστρατεύσόμενοι, ἐκείνοι ἐρ' ἡμᾶς ἴοιεν. (14)
Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, βουλόμεθα μὲν
τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι καὶ αὐτοπολιτεῖν εἶναι· εἰ

Hic rerum apud Mantineam gestarum fuit exitus : qui esse
hominibus documento potest, ne per muros amnem in ur-
bem ducant.

Ceterum ii qui exulabant Phliunte, quum animadverte-
rent, considerare Lacedaemonios, quo pacto socii singuli
tempore belli erga eos se gessissent, idoneam se nactus occa-
sionem rati, Lacedaemonem proficiscuntur, ac commemo-
rant, civitatem suam, quamdiu in ea vixissent ipsi, Lacedaemonios in urbem admisisse, signaque illorum sequi
consuevisse, quocumque duxissent ; nunc posteaquam ipsi
ejecti essent, nolle suos cives Lacedaemoniorum militiam
sequi, ac solos omnium mortalium intra portas eos non
admittere. Quae quum audissent Ephori, visa sunt animad-
versione digna esse. Quapropter missis ad Phliasiorum
civitatem legatis, exules hos reipublicae Lacedaemoniorum
amicos esse, ob nullamque injuriam in exilium actos si-
gnificabant. Proinde se petere, ne tam vi quam bona cum
ipsorum voluntate reduci eos paterentur. Iis auditis me-
tuebant Phliasii, ne qui ex iis civibus, in urbe qui erant,
Lacedaemonios intromitterent, si cum exercitu advenissent.
Nam exules ipsi multos in urbe propinquos habebant, mul-
tos erga se benevolos : denique nonnulli erant, qui, ut
plurimis in rebus publicis fieri consuevit, novarum rerum
cupidi, exules reducere vellent. Quapropter huiusmodi
quardam veriti Phliasii, de recipiendis in patriam exulibus
decretum promulgant : et addunt, possessiones, de quibus
palam constaret, eisdem restituendas esse, pretiumque
persolvendum illis a fisco qui exulum bona coemissent :
quod si esset aliquid inter eos utrinque controversiae, de
hoc jure discipandum. Atque haec tum temporis in Phlia-
siorum exulum causa gesta fuerunt.

Inde missi Acantho et Apollonia, quae urbes inter alias
propter Olynthum sitas maximae sunt, legati Lacedaemo-
nem veniunt : quumque accepissent Ephori, quomobrem
adessent, eos ad concilium publicum et socios deducunt.
Ibi tum Cligones Acanthius hanc orationem habuit : « Exi-
stimus, viri Lacedaemonii, vosque socii, necdum vos
comperisse quidquam de re, quae in Graecia nunc primum
quasi pullulat. Id quidem prope vos universos scire ne-
cesse est, Olynthum inter urbes Thraciae maximam esse.
Atque hi quardam oppida sibi adjunxerunt, ea conditione,
ut legibus iisdem, tanquam in eadem republica, vivant.
Mox quardam etiam de majoribus oppidis ad se pertraxere.
Secundum ea porro ad liberandum urbes Macedoniae ab
Amynta, Macedonum regis, imperio animum adijcere. Pa-
rentibus iis, quae ipsis erant proximae, confestim etiam ad
remotiores amplioresque perrexerunt. Nos quidem domo
proficiscentes ita reliquimus eos, ut jam praeter alias com-
pures urbes, Pellam quoque tenerent, inter oppida Macedo-
niae reliqua longe maximam. Amyntam ipsum intelligi-
mus oppidis suis excedere, tantumque non Macedonia tota
jam excidisse. Denique iidem Olynthii missis ad nos et
Apolloniatas suis, denuntiarunt nobis, ni nostras ad ipsos
copias mitteremus, quae se cum ipsis conjungerent, re ta se
nos invasuros. Cupimus autem nos, Lacedaemonii, legibus
uti patriis, et nostram ipsi rempublicam administrare : ve-

μέντοι μὴ βοηθήσει τις, ἀνάγκη καὶ ἡμῖν μετ' ἐκείνων γίνεσθαι. Καίτοι νῦν γ' ἤδη αὐτοῖς εἰσὶν ὀπλίται μὲν οὐκ ἑλάττωσ' ὀκτακισχιλίων, πελτασταὶ δὲ πολλὸν πλείους ἢ τοσούτοι· ἱππεῖς γε μέντοι, ἐὰν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν γενομεθα, ἔσονται πλείους ἢ χίλιοι. (15) Κατελίπομεν δὲ καὶ Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν πρέσβεις ἤδη αὐτόθι. Ἠκούομεν δὲ ὡς καὶ αὐτοῖς Ὀλυνθίοις ἐψηφισμένον εἶη συμπέμπειν πρέσβεις εἰς ταύτας τὰς πόλεις περὶ συμμαχίας. Καίτοι εἰ τοσαύτῃ δυνάμει προσγενήσεται τῇ τε Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἰσχύϊ, ὁρᾶτε, ἔφη, ὅπως μὴ οὐκέτι εὐμεταχείριστα ἔσται ἐκείνα ὑμῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ποτιδαίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης οὖσαν, νομίζετε καὶ τὰς ἐντὸς ταύτης πόλεις ὑπηκόους ἔσσεσθαι αὐτῶν. Τεκμήριον δέ τι ἔστω ὑμῖν καὶ τοῦτο ὅτι ἰσχυρῶς αὐταὶ αἱ πόλεις πεφόδηνται· μάλιστα γὰρ μισοῦσαι τοὺς Ὀλυνθίους ὅμως οὐκ ἐτόλμησαν μεθ' ἡμῶν πρεσβείας πέμπειν διδασκούςας ταῦτα. (16) Ἐννοῦσατε δὲ καὶ τόδε, πῶς εἰκὸς ὑμᾶς τῆς μὲν Βοιωτίας ἐπιμεληθῆναι ὅπως μὴ καθ' ἐν εἴῃ, πολλὸν δὲ μείζονος ἀθροισζομένης δυνάμεως ἀμελεῖσαι, καὶ ταύτης οὐ κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν ἰσχυρᾶς γιγνομένης. Τί γάρ ῥα καὶ ἐμποδῶν, ὅπου ξύλα μὲν ναυπηγίσματα ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ἐστὶ, χρημάτων δὲ πρόσοδοι ἐκ πολλῶν μὲν λιμένων, ἐκ πολλῶν δὲ ἐμπορίων, πολυανθρωπία γε μὴν διὰ τὴν πολυσιτίαν ὑπάρχει· (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ γείτονες γ' εἰσὶν αὐτοῖς Θρᾶκες οἱ ἀβασσιλευτοὶ, οἱ θεραπεύοντες μὲν καὶ νῦν ἤδη τοὺς Ὀλυνθίους· εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνους ἔσονται, πολλὴ καὶ αὕτη δύναμις προσγένοιτ' ἂν αὐτοῖς. Τούτων μὴν ἀκολουθούντων καὶ τὰ ἐν τῷ Παγγαίῳ γρύσεια χεῖρα ἂν αὐτοῖς ἤδη ὀρέγοι. Καὶ τούτων ἡμεῖς οὐδὲν λέγομεν ὅ, τι οὐ καὶ ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθίων δῆμῳ μυριολεκτὸν ἐστί. (18) Τό γε μὴν φρόνημα αὐτῶν τί ἂν τις λέγοι; καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἴσως ἐποίησεν ἅμα τῷ δυνασθαι καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τε καὶ ξύμμαχοι, ἐξαγγέλλομεν ὅτι οὕτω τάκει ἔχει· ὑμεῖς δὲ βουλευέσθε, εἰ δοκεῖ ἄξια ἐπιμελείας εἶναι. Δεῖ γε μὴν ὑμᾶς καὶ τόδε εἰδέναι, ὡς ἦν εἰρήκαμεν δύναμιν μεγάλην οὖσαν, οὕτω δυσπάλαιστός ἐστιν· αἱ γὰρ ἀκούσαι τῶν πόλεων τῆς πολιτείας κοινωνοῦσαι, αὐταὶ, ἂν τι ἴδωσιν ἀντίπαλον, ταχὺ ἀποστήσονται. (19) εἰ μέντοι συγκλεισθήσονται ταῖς τε ἐπιγαμίαις καὶ ἐγχετῆσιν παρ' ἀλλήλοις, ἃς ἐψηφισμένοι εἰσὶ, καὶ γνώσονται ὅτι μετὰ τῶν κρατούντων ἐπεσθαι κερδαλέον ἐστίν, ὥσπερ Ἀρχάδες, ὅταν μεθ' ὑμῶν ἴωσι, τὰ τε αὐτῶν σώζουσι καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζουσιν, ἴσως οὐκέθ' ὁμοίως εὐλυτα ἔσται.

20. Λεγθέντων δὲ τούτων ἐδίδωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς συμμαχοῖς λόγον καὶ ἐκέλευον συμβουλευεῖν ὅ, τι γινώσκει τις ἀριστον τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τοῖς συμμαχοῖς. Ἐκ τούτου μέντοι πολλοὶ μὲν ζυνηγόρευον στρατιᾶν ποιεῖν, μάλιστα δὲ οἱ βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Λακεδαιμόνιοις, καὶ ἔδοξε πέμπειν τὸ εἰς τοὺς μύριους ζύνταγμα ἐκάστην πόλιν. (21) Λόγοι δὲ ἐγένοντο

rum si nemo suppetias nobis tulerit, adungere nos ipsis cogemur. Enimvero jam gravis armaturæ pedites habent non pauciores octo millibus, cetratos his longe plures : si nos etiam cum ipsis conjungamur, equites plures habituri sunt, quam mille. Præterea legatos Atheniensium ac Boeotorum istic reliquimus. Ipsos quoque Olynthios decrevisse suos ad easdem urbes legatos mittere, qui cum eis de ineunda societate agant, audiebamus. Atqui si ad vires Atheniensium Thebanorumque tanta potentia fiat accessio, videte, Lacedæmonii, ne deinceps illis haud facile obviam ituri sitis. Et vero quia Potidæam tenent, ad Pallenes isthmum sitam, etiam existimare debetis ea mox oppida, quæ intra illam sita sunt, ipsorum in potestatem ventura. Sit autem hoc vobis argumento, quantopere sibi civitates illæ metuant : nam quum Olynthios maximo prosequantur odio, non tamen ausæ fuerunt legatos nobiscum mittere, qui hæc vobis exponerent. Quin et illud vobiscum expendite, qui par sit vos operam dare, ne se Boeotia conjungat, ac multo majorem potentiam coeuntem negligere, quæ quidem non terra modo, sed etiam mari crescat. Nam quid illis impedimento fuerit, quum ipsorum in finibus ad classem ædificandam materies suppetat, neque desint partim multis ex portubus, partim emporiis, vectigalia, multitudine denique hominum, ob fertilitatem soli, abundent? Accedit ad hæc, quod Thraces, nullius regis imperio subjectos, vicinos habeant : qui quidem nunc etiam Olynthios obsequiis demulcent. Quod si etiam ab ipsis subigentur, aucti erunt Olynthii potentia non exigua. Jam si hæc omnia sequantur, manum eis etiam aurifodinæ in Pangæo porrigent. Atque horum nihil a nobis dicitur, quod non millies in ipsa Olynthiorum plebe prolatum sit. Animos autem, quos gerunt, quamobrem quis commemoret? fortasse divinitus ita comparati sumus homines, ut una cum potentia ipsis animi quoque crescant. Quapropter nos quidem, Lacedæmonii, vosque socii, rerum istic statum hunc esse vobis nuntiamus : vos, an operæ pretium sit, ea non negligi, deliberate. Omnino tamen hoc quoque vos scire volumus, potentiam illam, quam esse diximus amplam, necdum inexpugnabilem putari debere : nam quotquot oppida nunc præter voluntatem suam reipublicæ ipsorum societate continentur, si quam potentiam adversariam conspexerint, mox ab eis deficient. At si connubiis mutuis et bonorum in alternis ditionibus possessione concessa, quod facere decreverunt, inter se coalescent, ac esse fructuosum animadvertent, sequi eos qui rerum potiuntur (quemadmodum Arcades, quum vobiscum in hostem pergunt, simul et sua conservant, et aliena depopulantur), fortasse non tam facile dissipari vires ipsorum poterunt.

Hæc ubi fuissent dicta, Lacedæmonii sociis dicendi potestatem faciunt, et in medium consulere jubent, quidnam Peloponneso reliquisque sociis maxime ex usu fore quisque censeret. Ibi tum complures expeditionem instituendam uno suadebant ore, ac inprimis ii, qui gratificari Lacedæmonii volebant. Itaque decretum ut mitteretur ad civitates singulas iubendas eum militem conferre qui universorum

ἀργυρίον τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι δίδοναι τῇ βουλῳμένη τῶν πόλεων, τριώβολον Αἰγινάιον κατ' ἄνδρα, ἱππέας τε εἰ τις παρέργει, [ἀντί] τεττάρων ὀπλιτῶν τὸν μισθὸν τῷ ἱππεὶ δίδουσαν. (22) εἰ δέ τις τῶν πόλεων ἐκλίποι τὴν στρατὴν, ἐξεῖναι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιζημιῶν στατήρι κατὰ τὸν ἄνδρα τῆς ἡμέρας. (23) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξεν, ἀναστάντες οἱ Ἀκάνθιοι πάλιν ἐδίδασκον ὡς ταῦτα καλὰ μὲν εἴη τὰ ψήφισματ' αὐτῶν, οὐ μὲντοι δυνατὰ ταχὺ περανθῆναι. Βέλτιον οὖν ἔρασαν εἶναι, ἐν ᾧ αὐτῇ ἡ παρασκευὴ ἀθροίζοιτο, ὡς τάχιστα ἄνδρα ἐξελθεῖν ἄρροντα καὶ δύναναι ἐκ Λακεδαιμονίας τε, ὅσῃ ἂν ταχὺ ἐξελθῶν, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων τούτου γὰρ γενομένου τὰς τε οὐπω προσκεχωρηκυίας πόλεις στήναι ἂν καὶ τὰς βεβιασμένας ἦττον ἂν συμμαχεῖν. 24 Δοξάντων δὲ καὶ τούτων ἐκπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι Εὐδαμίδαν, καὶ σὺν αὐτῷ νεοδαμόνως τε καὶ τῶν περικίων καὶ τῶν Σκιριτῶν ἄνδρας ὡς δικυλίσους. Ὁ μὲντοι Εὐδαμίδας ἐξῶν Φοιβίδαν τὸν ἀδελφὸν ἐδεήθη τῶν ἐρόρων τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἑαυτῷ προστεταγμένων ἀθροίσαντα μετέναι· αὐτὸς δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὰ ἐπὶ Θρακίης χωρία, ταῖς μὲν δεομένης τῶν πόλεων φρουροὺς ἔπειπε, Ποτιδαίην δὲ καὶ προσέλαβεν ἐκούσαν, σύμμαχον ἦδ' ἐκείνων οὔσαν, καὶ ἐντεύθεν ὀρμώμενος ἐπολέμει ὥσπερ εἰκὸς τὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναναι.

25. Ὁ δὲ Φοιβίδας, ἐπεὶ ἠθροίσθησαν αὐτῷ οἱ ὑπολειφθέντες τοῦ Εὐδαμίδου, λαβὼν αὐτοὺς ἐπορεύετο. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν Θήβαις, ἐστρατοπεδεύσαντο μὲν ἔξω τῆς πόλεως περὶ τὸ γυμνάσιον στασιαζόντων δὲ τῶν Θηβαίων, πολεμαρχούντες μὲν ἐτύγχανον Ἰσμηνίης τε καὶ Λεοντιάδης, διάφοροι δὲ ὄντες ἀλλήλοισι καὶ ἀρχηγὸς ἑκάτερος τῶν ἐταϊριῶν, ὁ μὲν Ἰσμηνίης διὰ τὸ μῖσος τῶν Λακεδαιμονίων οὐδὲ ἐπληροῖσθε τῷ Φοιβίδᾳ· ὁ μὲντοι Λεοντιάδης ἄλλως τε θεοράπειεν αὐτόν, καὶ ἐπεὶ εἰσκαίκοιτο, ἔλεγε τάδε· (26) Ἐξέσσι σοι, ὦ Φοιβίδα, τῆδε τῇ ἡμέρᾳ μέγιστα ἀγαθὰ τῇ σεαυτοῦ πατρίδι ὑπουργήσῃ· ἐὰν γὰρ ἀκολουθήσῃς ἐμοὶ σὺν τοῖς ὀπλίταις, εἰσάξω σε ἐντὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τούτου δὲ γενομένου νόμιξε τὰς Θήβας παντάπασιν ὑπὸ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἡμῖν τοῖς ὑμετέροισι φίλοις ἔσεσθαι. (27) Καίτοι νῦν μὲν, ὡς ὅρας, ἀποκεκήρυκται μηδένα μετὰ σοῦ στρατεῦειν Θηβαίων ἐπ' Ὀλυνθίους· ἐὰν δέ γε σὺ ταῦτα μεθ' ἡμῶν πράξῃς, εὐθύς σοι ἡμεῖς πολλοὺς μὲν ὀπλίτας, πολλοὺς δὲ ἱππέας συμπέμψομεν· ὥστε πολλῇ δυνάμει βοηθήσεις τῷ ἀδελφῷ, καὶ ἐν ᾧ μέλλει ἐκείνος Ὀλυνθον καταστρέφειν, σὺ καταστραχημένος ἔσῃ Θήβας, πολὺ μείζω πόλιν Ὀλυνθού. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φοιβίδας, ἀνεκούρσθη καὶ γὰρ ἦν τοῦ λαμπρόν τι ποιῆσαι πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦ ζῆν ἐραστῆς, οὐ μὲντοι λογιστικός γε οὐδὲ πάνυ φρόνιμος ἔδοκει εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ὁμολόγησε ταῦτα, προορμήσας μὲν αὐτὸν ἐκίλευσαν, ὥσπερ ζυνεσκευαμένους ἦν εἰς τὸ ἀπιέναι ἡνίκα δ' ἂν ᾗ καιρὸς, πρὸς σὲ ἦξω ἐγὼ, ἔσῃ δ' Λεοντιάδης, καὶ αὐτὸς σοι ἡγήσομαι. (29) Ἐν ᾧ δὲ ἡ μὲν βουλὴ ἐκάθητο ἐν τῇ ἐν ἀγορᾷ στοᾷ διὰ τὸ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ

summam decem millium conficeret. Facta ejus quoque rei mentio, liberum esse cuivis civitati, ut pro arbitrato suo pecuniam militum loco mitteret, nimirum ternos obolos Aegineticos in singulos milites. Quod si quis equites suppeditaret, numerandum singulis esse stipendium, quod peditum quatuor stipendium aequaret. Si qua vero civitas expeditionem hanc subterfugeret, jus esse Lacedaemoniis, multae nomine staterem in singulos pro die quovis exigere. Posteaquam haec statuissent, rursus Acanthii surgere. ac praeclara quidem haec esse decreta dicere: fieri tamen non posse, ut brevi perficerentur. Quapropter esse consultius, ut interea dum haec copiae cogerentur, quamprimum et dux et exercitus a Lacedaemoniis ceterisque sociis civitatibus mitteretur, quantus quidem celeriter discedere posset. Nam id si fieret, perstituras in sententia sua civitates eas quae necdum ad Olynthios accessissent, et vi ab eis coactas minus ad bellum auxilii praestaturas. Quibus ita comprobatis, Eudamidam Lacedaemonii mittunt, et cum eo novos populares, circum urbem habitantes, Sciritas, plus minus bis mille. Quum autem discederet Eudamidas, rogabat Ephoros ut frater ipsius Phoebidas cum iis militibus, quos sibi decretos a tergo relinqueret collectis, se subsequeretur. Ipse posteaquam ad oppida Thraciae pervenisset, praedia civitatibus iis mittit, quotquot ea postularent, ac Potideam societate jam Olynthiis conjunctam deditionem sponte sua facientem occupat. Atque hinc hostem invadens, bellum ita gerebat, ut eum par erat facere, qui a copiis minus esset instructus.

Phoebidas interim, collectis iis qui Eudamidam sequuntur erant, iter ingreditur. Posteaquam Thebas copiae venissent, extra urbem haud procul a gymnasio castra locant. Dissidebant autem inter se Thebani, et forte tunc praefores militares erant Ismenias ac Leontiades. Inimicitias illi mutuas exercebant, et quia suarum factionum uterque dux erat, Ismenias propter odium, quo Lacedaemonios prosequabatur, ad Phoebidam non accedebat: Leontiades contra, ut officiis eum ceteroqui demulcebat, ita posteaquam familiarior ei factus esset, hujusmodi verbis eum compellat: « Offeritur tibi, Phoebida, facultas hodierno die praeclarissime de patria tua merendi. Nam si me cum armatura gravi sequaris, in arcem ego te introducam. Qua re confecta, velim existimes, omnino Thebas in Lacedaemoniorum, ac nostra, qui amico sumus erga vos animo, potestate futuras. Jam quidem certe proclamatum edicto publico est, quod ipse vides, ne quis Thebanorum adversus Olynthios tecum militatum eat. At si tu haec nobis adjuvantibus perficias, mox tibi nos et gravem armaturam non exiguam, et equites multos adjungemus. Quo fiet ut magnis cum copiis fratri suppetias sis laturus; adeoque interim, dum is Olynthum occupabit, ut Thebas in potestatem redigas, urbem Olyntho longe ampliore. » His auditis Phoebidas offensus animo coepit. Magis enim splendidi alicujus facinoris edendi desiderio, quam vitae, ardebat: quanquam nec ingenii acrimonia, nec prudentia valere admodum videretur. Posteaquam de re convenisset, progredi Leontiades eum jubet, ita ut tunc ad iter paratus erat. Ubi vero tempus erit, inquit, ad te veniam, et via dux ero. Itaque dum Senatus in fori porticu sederet, mulieribus in Cadmea Cerealia per-

Καδμεία θεομοφορίζειν, θέρους δὲ ὄντος καὶ μεσημβρίας πλείστη ἦν ἡρημία ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τούτῳ προσελάσας ἐφ' ἵππου ὁ Λεοντιάδης ἀποστρέφει τὸν Φοιβίδαν καὶ ἡγείται εὐθὺς εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Καταστήσας δ' ἐκεῖ τὸν Φοιβίδαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ παραδούς αὐτῷ τὴν βαλανάγραν τῶν πυλῶν, καὶ εἰπὼν μηδένα παρίεναι εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὄντινα μὴ αὐτὸς κελεύει, εὐθὺς ἐπορεύετο πρὸς τὴν βουλὴν. Ἐλθὼν δὲ εἶπε τάδε·

(30) Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες, Λακεδαιμόνιοι κατέχουσι τὴν ἀκρόπολιν, μηδὲν ἀθυμεῖτε· οὐδενὶ γὰρ φασὶ πολέμιοι ἦκιν, ἅτις μὴ πολέμου ἐρᾷ· ἐγὼ δὲ τοῦ νόμου κελεύοντος ἐξεῖναι πολέμαρχῳ λαβεῖν, εἴ τις δοκεῖ ἄξια θανάτου ποιεῖν, λαμβάνω τούτον· Ἰσμηνίαν, ὡς πολεμοποιούντα. Καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ λοχαγοὶ τε καὶ οἱ μετὰ τούτων τεταγμένοι, ἀνίστασθε, καὶ λαβόντες ἀπαγάγετε τοῦτον ἔνθα εἴρηται. (31) Οἱ μὲν δὲ εἰδότες τὸ πρᾶγμα παρῆσάν τε καὶ ἐπέιθοντο καὶ ξυνελάμβανον· τῶν δὲ μὴ εἰδόντων, ἐναντίων δὲ ὄντων τοῖς περὶ Λεοντιάδην, οἱ μὲν ἐφυγον εὐθὺς ἔξω τῆς πόλεως, ἀεσσαντες μὴ ἀποθάνοιεν· οἱ δὲ καὶ οἰκάδε πρῶτον ἀπεγύρηνσαν· ἐπεὶ δὲ εἰργμένον τὸν Ἰσμηνίαν ἤσθοντο ἐν τῇ Καδμείᾳ, τότε δὴ ἀπεγύρηνσαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ταῦτα γινώσκοντες Ἀνδροκλείδα τε καὶ Ἰσμηνίαν μάλιστα τριακόσιοι.

(32) Ὡς δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πολέμαρχον μὲν ἀντὶ Ἰσμηνίου ἄλλον εἵλοντο· ὁ δὲ Λεοντιάδης εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐπορεύετο. Εὗρε δ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐφόρους καὶ τῆς πόλεως τὸ πλῆθος χαλεπῶς ἔχοντας τῷ Φοιβίδᾳ, ὅτι οὐ προσταγθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως ταῦτα ἐπεπράχεν· ὁ μὲντοι Ἀγασίλαος ἔλεγεν ὅτι, εἰ μὲν βλαβερά τῇ Λακεδαίμονι πεπραχὸς εἴη, δίκαιος εἴη ζημιῶσθαι· εἰ δὲ ἀγὰθὰ, ἀρχαῖον εἶναι νόμιμον ἐξεῖναι τὰ τοιαῦτα αὐτοσχεδιάζειν. Αὐτὸ οὖν τοῦτ', ἔφη, προσέχει σκοπεῖν, πότερον ἀγαθὰ ἢ κακὰ ἐστὶ τὰ πεπραγμένα.

(33) Ἐπειτα μὲντοι ὁ Λεοντιάδης ἔλθων εἰς τοὺς ἐκκλητίους ἔλεγε τοιάδε· Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς μὲν πολεμικῶς ὑμῖν ἔρχον οἱ Θηβαῖοι, πρὶν τὰ νῦν πεπραγμένα γενέσθαι, καὶ ὑμεῖς ἐλέγετε· ἐώρατε γὰρ αἰ τοῦτους τοῖς μὲν ὑμετέροις δυσμενεῖσι φιλικῶς ἔχοντάς, τοῖς δ' ὑμετέροις φίλοις ἐχθροὺς ὄντας. Οὐκ ἐπὶ μὲν τὸν ἐν Πειραιεὶ δῆμον, πολεμιώτατον ὄντα ὑμῖν, οὐκ ἤβηλῃσαν συστρατεύειν; Φωκεῦσι δὲ ὅτι ὑμεῖς εὐμενεῖς ὄντας ἑώρων, ἐπεστράτευσον; (34) ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς Ὀλυνθίους εἰδότες ὑμᾶς πολέμον ἐκφέροντας ξυμμαχίαν ἱποιοῦντο, καὶ ὑμεῖς γε τότε μὲν αἰεὶ προσεῖχετε τὸν νοῦν πότε ἀκούσιθε βιαζομένους αὐτοὺς τὴν Βοιωτίαν διφ' αὐτοῖς εἶναι· νῦν δ' ἐπεὶ τάδε πέπρακται, οὐδὲν ὑμεῖς δεῖ Θηβαίους φοβεῖσθαι· ἀλλ' ἀρκέσει ὑμῖν μικρὰ σκυτάλη ὥστε ἐκείθεν πάντα ὑπηρετεῖσθαι ὅσων ἂν δέησθε, ἢ ὥς περ ἡμεῖς ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἡμῶν ἐπιμελήσθε. (35) Ἀκούουσι ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔδοξε τὴν τε ἀκρόπολιν ὥς περ κατελιπτο φυλάττειν καὶ Ἰσμηνίαν κρίσιν ποιῆσαι. Ἐκ δὲ τούτου πέμπουσι δικαστὰς Λακεδαιμονίων μὲν τρεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν συμμαχίδων ἓνα ἑκάστης καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις.

agentibus, jamque maxima esset in viis hominum solitudo (erat enim aestas, et merides appetierat), equo advectus Leontiadēs, ex itinere Phœbidam revocat, eumque recta in arcem ducit. Eam quum Phœbidæ et militum, qui cum ipso venerant, præsidio munivisset, ac portarum obicis clavem ei tradidisset, ac ut neminem, nisi se jubente, in arcem admitteret, edixisset, in Senatum deinde se confert, et hac oratione utitur : « Non est cur terrori vobis sit, viri, arcem teneri a Lacedæmoniiis; quippe non hostili in quenquam animo se venisse aiunt, qui quidem non ipse belli cupidus sit. Ego vero, quum lex prætori militari potestatem faciat comprehendendi ejus qui mortis supplicio digna committere videtur, Ismeniam hunc, bellum molientem, capio : vosque adeo, cohortium ductores, et quotquot eis adjuncti estis, surgite, comprehensumque Ismeniam constitutum ad locum abducite. » Tum illi, quotquot erant rei conscii, accedere, dicto audientes esse, Ismeniam capere : ceteri, qui nihil horum scirent, ac Leontiadis factioni adversarentur, partim mox urbem fuga deserere, veriti ne interficerentur; partim prius se domum conferre. Verum posteaquam Ismeniam in Cadmea teneri captum si sensere, qui Androclidæ Ismeniaeque partes sequebantur, Athenas se fuga recipiunt, maxime ad trecentos. Quæ ubi accidissent, Ismeniae loco prætor militaris alius deligitur, et Leontiadēs mox Lacedæmonem proficiscitur. Eo quum venisset, offendit et Ephoros et plebem urbanam graviter Phœbidæ succensentes, quod injussa reipublicæ illa fecisset. Agesilaus tamen aiebat, æquum esse, ut supplicio multaretur, si quidem aliquid perpetrasset, quod Lacedæmoni detrimento foret : sin egisset ex usu patriæ, priscum institutum esse, ut aliquid ejusmodi sine mandatis ex tempore facere liceat. Quapropter hoc ipsum, inquit, considerandum est, utiliæ sint, an cum detrimento conjuncta quæ fuere gesta. Deinde Leontiadēs in consilii publici cœtum progressus, hujusmodi oratione usus est : « Fuisse Thebanos, Lacedæmonii, hostili erga vos animo priusquam ea, quæ nunc gesta sunt, accidissent, vos ipsi fateri solebatis. Nam erga vestros hostes peramanter se gerebant, idque vobis ipsis erat videre, et infestis erant iis qui vobis essent amici. An non adversus populum in Piræeo se continentem, infestissimum vobis, arma ferre recusarunt; an non Phocensibus, quod eos vobis benevolos esse cernerent, bellum intulere? Quin etiam cum Olynthiis societatem coiere, quibus vos bellum facturos sciebant. Vos ipsi tum semper intentis animis observabatis, quando essetis audituri, Thebanos vi Bœotiam in potestatem suam adigere : nunc, rebus hisce confectis, non est quod Thebanos metuatis : exigua scytala sufficit ad hoc, ut omnia, quibus fuerit vobis opus, illinc subministrèntur; modo nos cura vestra perinde complectamini, ac de vobis nos solliciti sumus. » Quæ ubi audiissent Lacedæmonii, decrevere arcem ita, uti occupata erat, cum præsidio tenere, ac in judicio de Ismeniae causa cognoscere. Missi deinde iudices ex Lacedæmoniiis tres, ex sociorum quolibet parvo magnove opido, singuli. Posteaquam hoc tribunal consedisset, accu-

Ἐπεὶ δὲ ξυνεκαθίστοτο τὸ δικαστήριον, τότε δὴ κατηγορεῖτο τοῦ Ἰσμενίου καὶ ὡς βαρβαρίζοι καὶ ὡς ξένος τῷ Πέρσῃ ἐπ' οὐδενὶ ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος γεγεννημένος εἶη καὶ ὡς τῶν παρὰ βασιλείας χρημάτων μετεilhφώς εἶη καὶ ὅτι τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχῆς πάσης ἐκείνός τε καὶ Ἀνδροκλείδας αἰτιώτατοι εἶεν. (36) Ὁ δὲ ἀπελογεῖτο μὲν πρὸς πάντα ταῦτα, οὐ μόντοι ἐπειθέ γε τὸ μὴ οὐ μεγαλοπράγμων τε καὶ κακοπράγμων εἶναι. Καὶ ἐκείνος μὲν κατεψηφίσθη καὶ ἀπολινῆσκει· οἱ δὲ περὶ Λεοντιάδην εἰχόν τε τὴν πόλιν καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐτι πλείω ὑπηρετούν ἢ προσετάρτετο αὐτοῖς. (37) Τούτων δὲ πεπραγμένων οἱ Λακεδαιμόνιοι πολλὴν δὴ προθυμότερον τὴν εἰς τὴν Ὀλυθλον στρατιὰν ξυναπέστειλλον. Καὶ ἐκπέμπουσι Τελευτίαν μὲν ἄρμωσθην, τὴν δ' εἰς τοὺς μυρίους ξύνταξιν αὐτοῖς τε ἅπαντες ξυνεξέπεμπον, καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις σκυτάλας διέπεμπον, κελεύοντες ἀκολουθεῖν Τελευτίᾳ κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμάχων. Καὶ οἱ τε ἄλλοι προθύμους τῇ Τελευτίᾳ ὑπηρετοῦν, καὶ γὰρ οὐκ ἀγάρριστος ἐδόκει εἶναι τοῖς ὑπουργοῦσι τι αὐτῷ, καὶ ἡ τῶν Θηβαίων δὲ πόλις, ἅτε καὶ Ἀγησιλάου ὄντος αὐτῷ ἀδελφοῦ, προθύμους ξυνέπεμπε καὶ δπλίτας καὶ ἱππέας. (38) Ὁ δὲ σπευδὼν μὲν οὐ μάλα ἐπορεύετο, ἐπιμελόμενος δὲ τοῦ τε μὴ ἀδικῶν τοὺς οὐλοὺς πορεύεσθαι καὶ τοῦ ὡς πλείστην δύναμιν ἀθροίζειν. Προέπεμπε δὲ καὶ πρὸς Ἀμύνταν, καὶ ἡζίου αὐτὸν καὶ ξένους μισθοῦσθαι καὶ τοῖς πλησίον βασιλεῦσι γρήματα διδόναι, ὡς συμάχους εἶναι, εἴπερ βούλοιντο τὴν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Δέρδαν τὸν Ἑλιμίας ἄρχοντα, διδάσκων ὅτι οἱ Ὀλύθιοι κατεστραμμένοι τὴν μεῖζω δύναμιν Μακεδονίας εἶεν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι τὴν ἐλάττω, εἰ μὴ τις αὐτοὺς παύσει τῆς ὑβρεως. (39) Ταῦτα δὲ ποιῶν, μάλα πολλὴν ἔχων στρατιὰν ἀρίστην εἰς τὴν ἐκυτῶν συμμαχίδα. Ἐπεὶ δ' ἔλθεν εἰς τὴν Ποτιδαίαν, ἐκεῖθεν ξυνταξάμενος ἐπορεύετο εἰς τὴν πολέμειαν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πόλιν ἴδων οὗτ' ἔχκεν οὗτ' ἔκοπτε, νομιζῶν, εἴ τι ποιήσῃ τούτων, ἐμποδὼν ἂν αὐτῷ πάντα γίνεσθαι καὶ προσιόντι καὶ ἀπιόντι ὅποτε δὲ ἀναχωροῦν ἀπὸ τῆς πόλεως, τότε ὁρθῶς ἔχειν κόπτοντα τὰ δένδρα ἐμποδῶν καταβάλλειν, εἴ τις ὁπισθεν ἐπίοι. (40) Ὡς δὲ ἀπέειχεν ἀπὸ τῆς πόλεως οὐδὲ δέκα στάδια, ἔβητο τὰ ὅπλα, εὐώνυμον μὲν αὐτὸς ἔχων, οὕτω γὰρ ξυνέβαιεν αὐτῷ κατὰ τὰς πύλας ἰέναι ἢ ἐξήσαν οἱ πολέμιοι, ἢ δὲ ἄλλη φάλαγξ τῶν συμάχων ἀπετέτατο πρὸς τὸ δεξιόν. Καὶ τῶν ἱππέων δὲ τοὺς μὲν Λάκωνας καὶ τοὺς Θηβαίους καὶ ὅσοι τῶν Μακεδόνων παρῆσαν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἐτάξαστο· παρὰ δὲ αὐτῷ εἶχε Δέρδαν τε καὶ τοὺς ἐκείνου ἱππέας ὡς εἰς τετρακοσίους διὰ τε τὸ ἀγαθὸν τοῦτο τὸ ἱππικὸν καὶ διὰ τὸ θεραπεύειν τὸν Δέρδαν, ὡς ἡδόμενος παρῆν. (41) Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἔλθόντες ἀντιπαρετάξαντο ὑπὸ τῷ τείχει, συσπειραθέντες αὐτῶν οἱ ἱππεῖς ἐμβάλλουσι κατὰ τοὺς Λάκωνας καὶ Βοιωτούς. Καὶ Πολύχαρμον τε τὸν Λακεδαιμόνιον ἱππαρχον καταβάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κείμενον πολλὰ κατέτρωσαν, καὶ

satus fuit Ismenias, quod faveret barbaris, quod cum rege Persico, magno cum malo Græciæ, necessitudinem hospitii contraxisset, quod missæ ab rege pecuniæ particeps factus esset, quod Androclidas et ipse turbaturum auctores in Græcia principes extitissent. Purgabat ille quidem se de his omnibus, verum persuadere non poterat, ut non res arduas et perniciosas tentasse existimaretur. Itaque iudicum suffragiis damnatus, mortem oppetiit. Hinc jam Leontiæ factio sua in potestate Thebas habebat: qui Lacedæmoniorum in gratiam plura adeo faciebant, quam iussi essent. Atque his rebus gestis Lacedæmonii multo alacrius exercitum adversus Olynthios decretum mittebant. Quumque Telementiam, ut illic præesset, ablegarent, simul et suos ad complendum decem millium agmen universi mittebant, et ad federatas urbes hinc inde missis scythalis, ut Teleutiam sequerentur, prout a sociis decreto sancitum esset, imperabant. Quamobrem quum alii Teleutiæ perlubenter obsequerentur, quod videretur haudquaquam ingratus erga illos esse, qui operam aliquam ei navarent; tum respublica Thebana gravem armaturam et equitatum suum alacriter ipsi adjungebat, quem Agesilai fratrem esse sciret. Ceterum inter proficiscendum non admodum properabat, et operam imprimis dabat, ut in itinere nullis injuriis amici aficerentur, et maximas ipse copias colligeret. Præmittebat etiam nonnullos ad Amyntam, utque militem conduceret, ac pecunia vicinos reges ad belli societatem permoveret, ab eo petebat, si quidem de recuperando regno cogitaret. Præterea mittebat ad Dardam Elimie principem, eumque monelut, majorem jam Macedoniae potentiam subactam ab Olynthiis esse, neque minorem missam facturos, nisi quis ipsorum insolentiam reprimeret. Interim dum hæc ageret, cum magno admodum exercitu federatorum in fines pervenit. Quumque Potidæam ingressus esset, instructis inde copiis hostilem in agrum pergit. Inter eundem Olynthum versus neque flamma neque ferro quidquam vastabat; quod existimaret, si quid ejusmodi faceret, sibi metipsi tum advenienti, tum abscedenti hæc impedimentum adlatura. Nimirum recte facturum, si tum casas arbores iis objiceret impediementi loco, qui forte a tergo se invadere vellent, ubi pedem ab urbe relaturus esset. Quum jam vix stadiis decem abesset ab urbe, subsistere suos in armis jussit: et erat ipse lævo in latere, quandoquidem ita convenerat, ut versus portas ipse pergeret, qua exibant hostes: reliqua sociorum phalanx ad dextrum latus erat protensa. Itidem Laconicos, Thebanos, Macedonum equites, quotquot aderant, dextro in latere collocarat; Dardam cum equitibus ejus, fere quadringentis apud se retinebat; partim quod equitatum hunc admirando suspiceret, partim quod Dardam coleret, ut expeditioni lubens interesset. Posteaquam hostes etiam egressi urbe sub ipsis moribus aciem instruxissent, conglobati equites ipsorum in Lacedæmonios ac Bæotos impetum faciunt. Polycharmum Lacedæmonium, præfectum equitum, equo suo dejiciunt, humi jacentem valde vulnerant,

ἄλλους ἀπέκτειναν, καὶ τέλος τρέπονται ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι τὸ ἱππικόν. Φευγόντων δὲ τῶν ἱππέων ἐνέκλινε καὶ τὸ ἐχόμενον πεζὸν αὐτῶν, καὶ διὸν ἂν ἐκινδύνευσεν ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, εἰ μὴ Δέρδας ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἱππικὴν εὐθὺς πρὸς τὰς πύλας τῶν Ὀλυνθίων ἤλασεν. Ἐπῆξε δὲ καὶ ὁ Τελευτίας σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐν τάξει. (42) Ὡς δὲ ταῦτα ἤσθοντο οἱ Ὀλυνθιοὶ ἱππεῖς, δαίσαντες μὴ ἀποκλεισθεῖεν τῶν πυλῶν, ἀναστρέφαντες ἀπεχώρουν πολλῇ σπουδῇ. Ἐνθα δὲ ὁ Δέρδας παραλαύοντας παμπόλους ἱππέας αὐτῶν ἀπέκτεινε. Ἀπεχώρησαν δὲ καὶ οἱ πεζοὶ τῶν Ὀλυνθίων εἰς τὴν πόλιν οὐ μέντοι πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον, ἅτε ἐγγὺς τοῦ τείχους ὄντες. (43) Ἐπεὶ δὲ τρόπαιόν τε ἐστάθη καὶ ἡ νίκη αὕτη τῷ Τελευτίᾳ ἐγεγένητο, ἀπῶν δὲ ἔκοπτε τὰ δένδρα. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ στρατεύσασμενος τὸ θέρος διῆκε καὶ τὸ Μακεδονικὸν στράτευμα καὶ τὸ τοῦ Δέρδα πολλὰκις μέντοι καὶ οἱ Ὀλυνθιοὶ καταθρόνους εἰς τὰς τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίδας πόλεις ἐληλάτουν καὶ ἀνδράς ἀπεκτίννουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἄμα δὲ τῷ ἡρὶ ὑποκρινόμενῳ οἱ μὲν Ὀλυνθιοὶ ἱππεῖς ὄντες ὡς ἑξακόσιοι καταδεδραμήκεσαν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν ἄμα μεσημβρία καὶ διεσπαρμένοι ἐληλάτουν· ὁ δὲ Δέρδας ἐτύγχανε αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀφιγμένος μετὰ τῶν ἱππέων τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἀριστοποιούμενος ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ. Ὡς δ' εἶδε τὴν καταδρομὴν, ἡσυχίαν [τε] εἶχε, τοὺς θ' ἱπποὺς ἐπισκευασμένους καὶ τοὺς ἀναβάτας ἐξωπλισμένους ἔχων. Ἐπειδὴ δὲ καταφρονητικῶς οἱ Ὀλυνθιοὶ καὶ εἰς τὸ πρῶστοιον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας ἤλαυνον, τότε δὴ συντεταγμένους ἔχων ἐξελαύνει. (1) Οἱ δὲ ὡς εἶδον, εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ὁ δ' ὡς ἀπαξ ἐτρέφετο, οὐκ ἀνῆκεν ἐνενήκοντα στάδια διώκων καὶ ἀποκτιννύς, ἕως πρὸς αὐτὸ κατεδίωξε τῶν Ὀλυνθίων τὸ τεῖχος. Καὶ ἐλέγετο ὁ Δέρδας ἀποκτείναναι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ περὶ ὀγδοήκοντα ἱππέας. Καὶ ἀπὸ τούτου τειχήρεις τε μᾶλλον ἦσαν οἱ πολέμιοι καὶ τῆς χώρας ὀλίγην παντελῶς εἰργάζοντο. (2) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ Τελευτίου ἐστρατευμένου πρὸς τὴν τῶν Ὀλυνθίων πόλιν, ὡς εἴ τι δένδρον ὑπόλοιπον εἶη ἢ τι εἰργασμένον τοῖς πολεμίοις, φθειροί, ἐξελθόντες οἱ Ὀλυνθιοὶ ἱππεῖς ἡσυχὸι πορευόμενοι διέβησαν τὸν παρὰ τὴν πόλιν ρέοντα ποταμὸν, καὶ ἐπορεύοντο ἡσυχῇ πρὸς τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. Ὡς δ' εἶδεν ὁ Τελευτίας, ἀνανακτῆσας τῇ τολμῇ αὐτῶν εὐθὺς Τλημονίδαν τὸν τῶν πελταστῶν ἄρχοντα δρόμῳ φέρεσθαι εἰς αὐτοὺς ἐκέλευσεν. (4) Οἱ δὲ Ὀλυνθιοὶ ὡς εἶδον προθέοντας τοὺς πελταστὰς, ἀναστρέφαντες ἀπεχώρουν ἡσυχοί, καὶ διέβησαν πάλιν τὸν ποταμὸν. Οἱ δ' ἡκολούθουν μάλα θρασέως, καὶ ὡς φεύγουσι διώξαντες ἐπιδιέβαινον. Ἐνθα δὲ οἱ Ὀλυνθιοὶ ἱππεῖς, ἡνίκα ἔτι εὐχέρως αὐτοῖς ἐδόκουν εἶναι οἱ διαβεηχότες, ἀνα-

alios quosdam interficiunt, equitatum denique dextrum cornu obtinentem dare terga cogunt. Ibi tum fugientibus equitibus, etiam peditatus eis proximus inclinare coepit : adeoque periculum erat ne universae copiae succumberent, si non Derdas cum equitibus suis recta Olynthiorum ad portas perrexisset : quem deinde a tergo Teleutias suo cum agmine instructo sequebatur. Id quum ab equitibus Olynthiis animadversum esset, ne a portis intercluderentur, veriti, converso agmine, multa cum properatione ad suos se recipiebant. Multi tum equites ipsorum a Derda sunt interempti, dum eum praeterirent. Itidem peditatus Olynthiorum in urbem abcessit, non multis tamen amissis, quod prope a moenibus illi abessent. Hac victoria potitus Teleutias, et excitato tropaeo copias abducens, arbores excidit. Et quia consumpta in hac expeditione aestas erat, tum Macedonicas tum Derdae copias dimisit. Nihilominus Olynthii saepenumero civitates Lacedaemoniis federatas excursionibus vexando, non praedas modo abigebant, verum etiam nonnullos homines trucidabant.

CAPUT III.

Jam ver appetierat, quum equites Olynthii numero fere sexcenti sub meridiem Apolloniensium in agrum infusi, passim omnia depopulabantur. Forte Derdas eo die suo cum equitatu Apolloniam venerat, et in urbe prandebat. Is quum incursionem hanc conspiceret, continebat sese, instructis jam equis suis, et armatis equitibus. Posteaquam Olynthii contemptis hostibus in suburbium, et ad ipsas usque portas equos agebant, tum vero cum suis instructis erumpit. Quod ubi videre hostes, in fugam se conjiciunt. Derdas vero quia semel eos terga dare coegerat, ad stadia nonaginta eos persequi et occidere non desiit ; donec ad ipsos Olynthiorum muros fugientes compulisset. Ferebatur hoc facinore Derdas equites circiter octoginta trucidasse. Ab eo tempore moenibus se magis hostes continebant, et omnino perparum agri suis in finibus colebant. Succedente tempore, quum Teleutias etiam denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxisset, ut si qua vel arbor, vel terra ab hostibus culta reliqua esset, eam prorsus vastaret : egressi Olynthiorum equites sensim procedebant, et amne secundum urbem labente trajecto, placide in adversas hostium copias pergebant. Eos quum Teleutias conspexisset, indignatus ob ipsorum audaciam, mox Tlemonidam cetratorum ducem cursu in eos irrumpere jubet. Olynthii vero, ut cetratos ante reliquas copias procurrare vident, converso agmine placide pedem referunt, amnemque rursus transeunt. Sequuntur hos illi audacter admodum, et tanquam fugientibus terga urgentes, amnem et ipsi transeunt. Tum vero equites Olynthii, eos, qui adhuc transgressi fuerant, opprimi ab se

στρέψαντες ἐμβαλλουσιν αὐτοῖς· καὶ αὐτὸν τε ἀπέκτειναν τὸν Τημονιδᾶν καὶ τῶν ἄλλων πλείους ἢ ἑκατὸν. (β) Ὁ δὲ Τελευτίας ὡς εἶδε τὸ γυμνόμενον, ὀργισθεὶς, ἀνελθὼν τὰ ὅπλα ἤγε μὲν ταχὺ τοὺς ὀπλίτας, διώκειν δὲ ἐκέλευε καὶ τοὺς πελταστάς καὶ τοὺς ἱππέας καὶ μὴ ἀνιέναι. Πολλοὶ μὲν οὖν δὴ καὶ ἄλλοι τοῦ καιροῦ ἐγγυτέρω τοῦ τείρους διώξαντες κακῶς ἀπεχώρησαν, καὶ ἐκείνοι δ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν πύργων ἐβάλλοντο ἀποχωροῦν τε ἠναγκάζοντο τεθορυβημένως καὶ προσυλάττεσθαι τὰ βέλη. (γ) Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Ὀλυνθιοὶ ἐπεξελεύοντο μὲν τοὺς ἱππεῖς, ἐβοήθουν δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ· τέλος δὲ καὶ οἱ ὀπλίται ἐπεξέθεον, καὶ τεταραγμένη τῇ φάλαγγι προσπίπτουσι. Καὶ ὁ μὲν Τελευτίας ἐνταῦθα μαχόμενος ἀποθνήσκει. Τούτῳ δὲ γενομένου ἐνθὺς καὶ οἱ ἄλλοι αὐτὸν ἐνέκλιναν, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἴστατο, ἀλλὰ πάντες ἔφρουγον, οἱ μὲν ἐπὶ Σπαρτοῶλου, οἱ δὲ ἐπὶ Ἀκάνθου, οἱ δὲ εἰς Ἀπολλωνίαν, οἱ πλείστοι δὲ εἰς Ποτιδαίαν. Ὡς δ' ἄλλος ἄλλη ἔφρουγον, οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι ἄλλος ἄλλοτε διώκοντας παμπληθεῖς ἀπέκτειναν ἀνθρώπους καὶ ὅστις περ ὄρελος ἦν τοῦ στρατεύματος.

7. Ἐκ μέντοι γε τῶν τούτων παθὼν ἐγὼ φημι ἀνθρώπους παιδεύεσθαι μάλιστα μὲν οὖν ὡς οὐδ' οἰκέτας χρὴ ὀργῇ καλᾶζειν· πολλὰ γὰρ καὶ δεσπότηι ὀργιζόμενοι μεῖζον κακὰ ἔπαθον ἢ ἐποίησαν· ἀτὰρ ἀντιπάλους τὸ μετ' ὀργῆς ἀλλὰ μὴ γνώμῃ προσέρεσθαι ὅσον ἀμάσκημα· ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ ἀπροσόντων, ἡ δὲ γνώμῃ σκοπεῖ οὐδὲν ἥττον μὴ τι πάθῃ ἢ ὅπως βλάβῃ τι τοὺς πολεμίους.

8. Τοῖς δ' οὖν Λακεδαιμονίοις, ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πρῶμα, βουλευσόμενοις ἐδόκει οὐ φαύλην πεμπέον δύναμιν εἶναι, ὅπως τὸ τε φρόνημα τῶν νενικηκότων κατασβεσθεῖη καὶ μὴ μάτην τὰ πεποιημένα γένοιτο. Οὕτω δὲ γνόντες ἡγεμόνα μὲν Ἀγισίπολιν τὸν βασιλεῖα ἐμπέμπουσιν, μετ' αὐτοῦ δὲ ὥσπερ Ἀγισιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν τριάκοντα Σπαρτιατῶν. (α) Πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν περιόκων ἐθέλονταὶ καλοὶ κάγαθοί τε ἡκούον, καὶ ξένοι τῶν τρωάδων καλούμενοι, καὶ νόθοι τῶν Σπαρτιατῶν, μάλα εὐεδαῖς τε καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν οὐκ ἄπειροι. Ξυνεστρατεύοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν συμμαχίδων πόλεων θείονται, καὶ Θεσσαλῶν γε ἱππεῖς, γνωστῆναι τῷ Ἀγισιπόλει βουλούμενοι, καὶ Ἀκόντας δὲ καὶ Δέρδας ἔτι προθυμότερον ἢ πρόσθεν. Ἀγισίπολις μὲν δὴ ταῦτα πράττων ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ὀλυνθον.

10. Ἦ δὲ τῶν Φλιασίων πόλις, ἐπαινέθεισα μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγισιπόλεως ὅτι πολλὰ καὶ ταχέως αὐτῷ χάριματα εἰς τὴν στρατιὴν ἔδωσαν, νομίζουσα δ' ἔξω ὄντος Ἀγισιπόλεως οὐκ ἂν ἐξέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς Ἀγισίλαον, οὐδ' ἂν γενέσθαι ὥστε ἅμα ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς ἔξω Σπαρτης εἶναι, θρασείως οὐδὲν τῶν δικαίων ἐπόρουσιν τοῖς κατεκληυθῆσιν. Οἱ μὲν γὰρ δὴ φυγάδες ἤξουσιν τὰ ἀμύθηλα ἐν ἴσῳ δικαστηρίῳ κρίνεσθαι· οἱ δὲ ἡνάγκῃ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διαδικάζεσθαι. Λεγόντων δὲ

posse rati, convertunt sese, ac in eos irruunt, ipsamque Teimonidam cum aliis pluribus quam centum occidunt. Id ubi Teletias fieri vidit, excaudit : ac sumptis armis, celeriter gravem armaturam ducit, simul ut cetrati et equites hostem persequerentur, ac nihil ei spatii relinquerent, imperat. Itaque factum, ut, quemadmodum et alii complures hostem propius quam oportebat ad moenia persequenti, perincommodum pedem retulere : sic illi quoque de turribus telapetiti, simul et retrocedere perturbato agmine cogerentur, et a telis sibi cavere. Tum vero equites in eos emittunt Ὀλυνθιοὶ, quibus opem latari etiam cetrati excurrunt : denique gravis armatura consequitur, et turbatam phalangem invadit. Atque hic Teletias pugnans interficitur : quoniam quum accidisset, statim et illi pedem referre coeperunt, qui erant ei proximi ; neque jam quisquam amplius subsistebat, sed omnes fuga se partim Spartolum, partim Acanthum recipiebant, nonnulli Apolloniam, pars maxima Potidaeam. Atque ut alius alio fugiebat, ita et hostes diversis eos itineribus subsequuti, homines maximo numero cadunt, ipsamque adeo florem tanti exercitus delent.

Equidem cladibus huiusmodi homines erudiri censeo, maxime ut sciant, ne in servos quidem animadvertendum esse, commoto ad iram animo. Quippe domini quum irati sunt, saepenumero plus detrimenti accipiunt, quam aliis inferant. Hostes autem non consulto sed iracunde adorant, quantum quantum est, insigne delictum putari debet. Est enim ira quiddam temerarium, quum ratio non minus consideret, ne quid sibi accadat adversi, quam ut hostes damno afficiat.

De hac clade posteaquam certiores facti essent Lacedaemonii, re deliberata statuerunt, haud tenues mittendas esse copias ; ut et victorum elatos animos reprimerent, et frustra esse gesta, quae acciderant, non paterentur. Quo decreto facto, regem Agesipolim bello praeiciunt ; eique sicut et Agesilao proficiscenti in Asiam, triginta Spartanos adiungunt. Sequebantur eundem sponte sua multi circum Spartam habitantes, homines vii tute singulari, multi exterorum, qui Trophimi (mothaces) appellantur, itemque Spartanorum spiritus egregia indole, nec praeclarae civitatis disciplina ignari. Praeter hos intererant expeditioni huic sponte sua tum socii ex oppidis quidam, tum Thessali equites, Agesipolidi ut immolescerent cupidi ; Amyntas etiam Derdasque longe, quam antehac, alacrius aderant. His tum rebus occupatus erat Agesipolis, ac simul Olynthum proficiscebatur.

Interim Philiasiorum civitas ab Agesipolide collaudata, quod et magnam ipsi pecuniam, et celeriter ad exercitum sustentandum dedisset ; quia putabat, dum Agesipolis abesset peregre, copias adversus se non ducturum Agesilaum, minimeque adeo futurum ut ab eo reges Sparta simul abessent : audacter admodum cum eis, qui ab exilio redierant, praeter juris et aequi rationem agebant. Etenim petebant exules, ut de rebus controversis apud aequum tribunal cognoscere-tur : Philiasii vero coge-bant eos, ut sua in urbe causam dis-

τῶν κατεληλυθότων καὶ τίς αὕτη δίκη εἴη ὅπου αὐτοὶ οἱ ἀδικούντες δικάζωιν, οὐδένες ἤκουον. (11) Ἐκ τοῦτου μέντοι ἔρχονται εἰς Λακεδαίμονα οἱ κατελθόντες κατηγορήσοντες τῆς πόλεως, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν οἰκοθεν ζυνηκολούβουν, λέγοντες ὅτι πολλοῖς καὶ τῶν πολιτῶν οὐ δοκοῖεν δίκαια πάσχειν. Ἀγανακτήσασα δὲ τοῦτοισ τῶν Φλιασίων ἡ πόλις ἐζημίωσε πάντας ὅσοι μὴ πεμπύσης τῆς πόλεως ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα. (12) Οἱ δὲ ζημιωθέντες οἵκαδε μὲν ὥκουν ἀπιέναι, μένοντες δ' ἐδίδασκον ὡς οὗτοι μὲν εἴσαν οἱ βιαζόμενοι ταῦτα, οἱ περ σφᾶς τὴν ἐξέβαλον καὶ Λακεδαιμονίους ἀπέκλεισαν, οὗτοι δὲ οἱ πριάμενοι τὰ τὰ σφρέτερα καὶ βιαζόμενοι μὴ ἀποδιδόναι, οἱ δὲ καὶ νῦν διαπεπραγμένοι εἰσὶ ζημιωθῆναι σφᾶς αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἔλθοντας, ὅπως τοῦ λοιποῦ μηδεὶς τολμῶη ἵεναι δηλώσαν τὰ ἐν τῇ πόλει γιγνόμενα. (13) Τῷ δ' ὄντι ὑβρίζειν δοκούντων τῶν Φλιασίων φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτοὺς οἱ ἔμποροι. Ἦν δὲ οὐ τῷ Ἀγησίλαῳ ἀρχομένῳ ταῦτα· καὶ γὰρ τῷ μὲν πατρὶ αὐτοῦ Ἀρχιδάμῳ ξένοι ἦσαν οἱ περὶ Ποδάμενον, οἱ καὶ τότε τῶν κατεληλυθότων ἦσαν· αὐτῷ δὲ οἱ ἀμφὶ Προκλέα τὸν Ἰππονίκου. (14) Ὡς δὲ τῶν διαβατηρίων γενομένων οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπορεύετο, πολλὰ καὶ πρὸς αὐτῶν ἀπῆντων καὶ χρήματα ἐδίδωσαν, ὥστε μὴ ἐμβάλλειν. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐχ ἵνα ἀδικῶν, στρατεύοιτο, ἀλλ' ὅπως τοῖς ἀδικουμένοις βοηθήσειεν. (15) Οἱ δὲ τελευτῶντες πάντα ἔφασκον ποιῆσαι, ἐδόντο τὴν μὴ ἐμβάλλειν. Ὁ δὲ πάλιν ἔλεγεν ὡς οὐκ ἂν πιστεύσει λόγους, καὶ γὰρ τὸ πρότερον ψεύσασθαι αὐτοὺς, ἀλλ' ἔργου τινὸς πιστοῦ δεῖν εἶπεν. Ἐρωτώμενος δὲ καὶ τί τοῦτ' ἂν εἴη; πάλιν ἀπεκρίνατο, Ὅπερ καὶ πρόσθεν, ἔρη, ποιήσαντες οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν ἡδικήθητε. Τοῦτο δὲ ἦν τὴν ἀκρόπολιν παραδοῦναι. (16) Οὐκ ἐθέλοντων δὲ αὐτῶν τοῦτο ποιεῖν, ἐνέβαλέ τε εἰς τὴν χώραν καὶ ταχὺ περιτείχισας ἐπολιόρκει αὐτούς. Πολλῶν δὲ λεγόντων Λακεδαιμονίων ὡς ὀλίγων ἔνεκεν ἀνθρώπων πόλει ἀπεχθάνοντο πλὴν πεντακχιλίων ἀνδρῶν· καὶ γὰρ δὴ ὅπως τοῦτ' εὐδῆλον εἴη, οἱ Φλιασίοι ἐν τῷ φανερῷ τοῖς ἔξω ἐξεκλήσιαζον· ὁ μόντοι Ἀγησίλαος πρὸς τοῦτο ἀντεμειχανήσατο. (17) Ὅπότ' ἐξέλιον ἢ διὰ χιλίων ἢ διὰ συγγένειαν τῶν φυγάδων, ἐδίδασκε ξυσσιπία τε αὐτῶν κατασκευάζειν καὶ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἱκανὸν δίδοναι, ὅποσοι γυμνάζεσθαι ἐθέλοιεν· καὶ ὅπλα δὲ ἐκπορίζειν ἅπανι τούτοις διεκελεύετο, καὶ μὴ ὀκνεῖν εἰς ταῦτα χρήματα δανείζεσθαι. Οἱ δὲ ταῦτα ὑπηρετούντες ἀπέδειξαν πλείους χιλίων ἀνδρῶν ἄριστα μὲν τὰ σώματα ἔχοντας, εὐτάκτους δὲ καὶ εὐοπλοτάτους· ὥστε τελευτῶντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον ὡς τοιούτων ζέοντο συστρατιωτῶν.

18. Καὶ Ἀγησίλαος μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦν. Ὁ δὲ Ἀγησίπολις εὐθὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας προσῶν ἔθετο πρὸς τῇ πόλει τῶν Ὀλυνηίων τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεξήει αὐτῶν, τότε τῆς Ὀλυνηίας εἰ τὴν ὑπόλοιπον ἦν ἐδόχου καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας ἰὼν αὐτῶν ἐφθεῖρε τὸν σῖτον· Τορώνην δὲ καὶ προβαλὼν εἴλε κατὰ κρά-

ceptarent. Quibus quum revocati ab exilio cives responderent : Et quodnam hoc jus fuerit, eos, qui auctores injuriæ sunt, judicum partes sibi sumere? nemo ipsos audiebat. Ita deinde exules reducti Lacedæmonem proficiscuntur, civitatem suam accusaturi; deducenibus eos etiam aliis quibusdam civibus, qui magnæ civium suorum parti videri dicerent, non æqua ratione cum illis agi. Commoti ob eam rem Phliasii multarunt omnes quotquot non a republica missi Lacedæmonem profecti fuerant. At illi posteaquam multati erant, domum redire præ metu non ausi, Spartæ manebant, ibique significabant, ab iis hæc violenter agi, qui et ipsos ejecissent, et Phliunte Lacedæmonios exclusissent : hos illos esse, qui res exulum coemerint, vique perficere cogitarent, quominus eas restituerent : hos esse denique qui nunc quoque dederint operam ut ipsi, qui Lacedæmonem ivissent, multarentur, ne quis deinceps eo se conferre audeat, quid Phliunte rerum geratur, indicaturus. Ephori, quod reapse viderentur insolentes esse Phliasii, delectum adversus eos habendum statuunt : quod quidem Agesilaus laud moleste tulit. Nam patris ipsius Archidami hospes fuerat Podanemus cum suis, qui quidem nunc eorum erant in numero, quibus ab exilio Phliuntem reditus concessus fuerat; atque etiam ipsi cum Proclis, Hipponici filii, familia hospitii jus intercedebat. Posteaquam de traducendis in agrum hostilem copiis exa consulens perlitasset, neque jam amplius cunctaretur, sed expeditionem susceperet, complures ei legationes occurrebant, ac pecunias offerebant ne ipsorum fines invaderet. Respondebat, non idcirco hæc expeditionem suscepisse, ut aliquos injuria afficeret, sed jam affectis ut opitularetur. Tandem legati omnia se imperata facturos aiunt, simulque ne cum exercitu Phliasiorum fines ingrederetur, obsecrant. Rursum Agesilaus, verbis se non posse fidem habere, quod antehac quoque promissis non stetissent; facto fidem sibi faciendam esse dicebat. Rogatus, quodnam illud esset : Nimirum, inquit, hoc ipsum si feceritis, quod quum antehac feceritis, affecti a nobis nulla estis injuria. Erat autem hoc, ut arcem traderent. Quod quum recusarent facere, copias in agrum ipsorum traducebat, castrisque munitis cinctam urbem obsidebat. Quia vero multi ex Lacedæmonis aiebant, paucorum hominum causa offendi civitatem, in qua essent plus quinque millia virorum (hoc enim ut omnibus innotesceret, Phliasii palam ad exules apud hostem concionari solebant) : Agesilaus huic etiam rei ratione quadam occurrere instituit. Quoties enim aliqui ex urbe vel quod cognati, vel quod amici exulibus essent profugiebant, monebat suos, ut ipsis convivia sodalitia pararent, Lacedæmoniorum more, quantumque satis esset ad res necessarias, iis suppeditarent, quicunque exerceri vellent. Mandabat item, ut arma quoque subministrarent omnibus, neque in hoc pecunias mutuas sumere cunctarentur. Hæc quum illi facerent, plures quam mille viros exhibuerunt, qui et corporibus essent probe exercitis, et militaris disciplinæ gnari, et armis instructissimi. Quo factum, ut tandem Lacedæmonii dicerent, hujusmodi commilitonum opera sibi opus esse.

Dum his rebus Agesilaus occupatur, Agesipolis e Macedonia recta pergens, ad Olynthiorum urbem suos in armis subsistere jubet. Quum eorum nemo contra prodiret, quidquid erat Olynthiorum in agro, vastabat, et ad civitates, quæ in ipsorum erant societate, cum copiis profectus, segetem corrumperebat. Etiam copiis ad Toronen admotis, op-

τος. (19) Ἐν δὲ τούτοις ὄντα κατὰ θέρους ἀκμὴν καὶ μα πυριφλεγὲς λαμβάνει αὐτόν. Ὡς δὲ πρῶτὴν ἐνορακότε τὸ ἐν Ἀφύτῃ τοῦ Διονύσου ἱερὸν, ἔρωσ' αὐτὸν τότ' ἔσπε τῶν τε σκιερῶν σκηνημάτων καὶ τῶν λαμπρῶν καὶ ψυχρῶν ὑδάτων. Ἐκομισθὴ μὲν οὖν ἑκαίσε ἐτι ζῶν, ὅμως μέντοι ἐδόδομάτος ἀρ' οὗ ἔκαμιν ἐξω τοῦ ἱεροῦ ἐτελεύτησε. Καὶ ἑκαίνος μὲν ἐν μέλει τιθεὶς καὶ κοιμισθεὶς οἰκαδὲ ἔφυγε τῆς βασιλικῆς ταχῆς.

20. Ἀγχισίλαος δὲ τοῦτο ἀκούσας οὐχ ἤ τις ἂν ᾤετο ἐφάρσθη ὡς ἀντιπάλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐδάκρυσε καὶ ἐπῳθήσε τὴν συνουσίαν. Συστηνοῦσι μὲν γὰρ δὴ βασιλεῖς ἐν τῷ αὐτῷ, ὅταν οἶκοι ᾤσιν· ὁ δὲ Ἀγχισίπολις τῷ Ἀγχισίλῳ ἱκανὸς μὲν ἦν καὶ ἡθικῶν καὶ ἡγερευτικῶν καὶ ἱππικῶν καὶ παιδικῶν λόγων μετέμειν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπερβαίον αὐτὸν ἐν τῇ συστησίᾳ, ὥσπερ εἰκὸς πρεσβύτατον. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀντ' ἑκείνου Πολυβιάδην ἀρμοστήν ἐπὶ τὴν Ὀλυμπον ἐκπέμπουσιν.

21. Ὁ δὲ Ἀγχισίλαος ἤδη μὲν ὑπερέβηκε τὸν χρόνον, ὅπου ἐλέγετο ἐν τῷ Φιλιοῦντι σίτος εἶναι· τοσούτον γὰρ ἐγκράτειά γαστρός διαφέρει ὥστε οἱ Φιλιαῖοι τὸν ἡμῶν ψηφισάμενοι σίτον τελεῖν ἢ πρόσθεν, καὶ ποιοῦντες τοῦτο, τὸν διπλάσιον τοῦ εἰκότος χρόνον πολιτοκούμενοι διήρκεσαν. (22) Καὶ τόλμα δὲ ἀτολμίας ἔσθ' ὅτε τοσούτον διαφέρει ὥστε Δελφίων τις, λαμπρὸς δοκῶν εἶναι, λαθὼν πρὸς αὐτὸν τριακοσίους ἀνδρας Φιλιαίων ἱκανὸς μὲν ἦν κοῦβειν τοὺς βουλομένους εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἱκανὸς δὲ οἷς ἡπίστει εἰρᾶς φυλάττειν, ἐδύνατο δὲ εἰς τε τὰς φυλακὰς ἀναγκάζειν τὸ πλῆθος ἰέναι καὶ τούτους ἐφροδύνειν πιστοὺς παρέμειναι. Πολλὰς δὲ μὲν εἶναι περὶ αὐτὸν καὶ ἐλθόντων ἀπέκρουε φυλακὰς ἅλλοτ' ἄλλῃ τοῦ περιτεταγμένου κύλιου. (23) Ἐπεὶ μάλιστα οἱ ἐπιέλεκτο οὗτοι πάντα τρόπον ἐπιζητοῦντες οὐχ εὗρισκον σίτον ἐν τῇ πόλει, ἐκ τούτου δὴ πέμψαντες πρὸς τὸν Ἀγχισίλῳ ἐπέειπον σπείσασθαι πρεσβεία εἰς Λακεδαιμόνα ἰούσῃ· δεδούχῃ γὰρ σίτισιν ἔφασαν ἐπιτρέπειν τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμόνιων χρήσασθαι τῇ πόλει ὅτι βούλοιντο. (24) Ὁ δὲ ὀργισθεὶς ὅτι ἄκυρον αὐτὸν ἐποίουν, πέμψας μὲν πρὸς τοὺς οἶκοι φίλους διαπράξατο ἑαυτῷ ἐπιτραπῆναι τὰ περὶ Φιλιοῦντος, ἐσπείσατο δὲ τῇ πρεσβείᾳ. Φυλακὴ δὲ ἐτι ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον ἐφυλάττειν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐξίσι. Ὅμως μέντοι ὁ γε Δελφίων καὶ στιγματίας τις μετ' αὐτοῦ, ὃς πολλὰ ὑφείλετο ὅπλα τῶν πολιτοκούντων, ἀπέδρασαν νύκτωρ. (25) Ἐπεὶ δὲ ἤκον ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ πόλις ἐπιτρέπει Ἀγχισίλῳ διακινῶναι τὰ ἐν Φιλιοῦντι ὅπως αὐτῷ δοκούσῃ, Ἀγχισίλαος δὴ οὕτως ἔγνω, πεντήκοντα μὲν ἀνδρας τῶν κατεληλυθόντων, πεντήκοντα δὲ τῶν οἰκόντων πρῶτον μὲν ἀνακρίναι ὅτινὰ τε ζῇ ἐν τῇ πόλει καὶ ὅτινὰ ἀποθανεῖν δίκαιον εἴη· ἔπειτα δὲ νόμους θεῖναι, καὶ οὗς πολιτεύσονται· εἰς δ' ἂν ταῦτα διαπράττωνται, φυλακὴν καὶ μισθὸν τοῖς φρουροῖς ἐξ μηχανῶν κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας τοὺς μὲν συμμάχους ἀρῆκε, τὸ δὲ πολιτικόν

pidum illud vi cepit. His in rebus dum adulta jam aetate versaretur, ardore quodam ignis instar urente corripitur. Et quia non ita pridem Bacchi fanum apud Aphlytem viderat, mirifice opacorum illorum tentoriorum limpidarumque ac frigidarum aquarum desiderio teneri coepit. Quamobrem vivus quidem eo delatus est, sed die, a quo coepisset agrotare, septimo, extra fanum vivendi finem fecit. Melle oblitus domum deportatur, ac regiam sepulturam consequitur.

Quod ubi Agesilaus audisset, non quasi adversario salutato, quod existimare quis posset, letatus est, sed ejus morte deplorata lacrimis, etiam consuetudinem ipsius desiderabat. Nam reges eodem utuntur contubernio, quum domi sunt. Et poterat Agesipolis cum Agesilao convenientes adolescentiae, itemque de venationibus, de re equestri, de amoribus sermones communicare: ac praeter haec, quoties eodem uterentur contubernio, Agesilaum nato majorem, ut par erat, reverebatur. Ejus loco Lacedaemonii Polybiadem praefectum ad oppugnandam Olynthum mittunt.

Ceterum Agesilaus jam plus temporis obsidenda Philiumte contriverat, quam quo suffecturum obsessis frumentum diceretur. Tantum inter gulam et abstinentiam interest, ut quum Philiasii communi decreto statuissent, dimidio minus in usum quotidianum impendere, quam prius, idque deinde fecissent, tempore duplo majori, quam esset credibile, sustinende obsidi mi sufficerent. Itidem audacia nonnumquam usque adeo praestat vecordia, ut Delphio quidam, vir illustri apud suos loco, trecentis Philiasiorum adjunctis sibi, partim prohibere potuerit, quominus ab iis, qui in hoc propendebant, pax conficeretur: partim eos in vincula conjectos custodire, quibus diffidebat. Idem ad obediendas excubias cogere plebem poterat, eamque more circitorum invisendo fidam reddere. Saepe numero cum iis, qui is habebat apud se, facta eruptione, hostium excubitores alias alibi de ambitu, quo circumvallatum erat oppidum, deturbabat. Tandem quum hi delecti omnibus rationibus excogitatis frumentum in urbe nullum amplius reperirent, missis ad Agesilaum suis, petebant ut illis inducie concederentur, qui legati Lacedaemonem profecturi essent. Aiebant enim, se de re visse Lacedaemoniorum magistratibus agendi secum ex ipsorum arbitratu potestatem facere. Tum indignatus Agesilaus, quod auctoritatem agendi cum ipsis sibi detraxissent, ad amicos in patriam mittit, ac per eos impetrat, ut sibi Philiumtis causa permitteretur, simulque legatis inducias concedit. Interim majores etiam excubiae quam prius habebantur, ut oppidanorum nemo egrediretur. Delphio tamen, et signatus servus quidam, qui multa obsidentibus arma eripuerat, nocturna fuga sunt elapsi. Posteaquam Lacedaemone rediissent, qui renuntiarent Agesilao, republicam ipsi potestatem statuendi de Philiasiorum rebus pro lubitu suo fecisse, decrevit, ex iis qui ab exilio revocati essent, debere legi quinquaginta, itidem quinquaginta cives alios urbis, qui primum cognoscerent cumam oppidanorum vita concedenda, quemve capitali supplicio plecti aequum esset; deinde frendas ab his esse leges, secundum quas administraretur respublica: verum interea dum haec perficerentur, praesidium in urbe reliquit, decreto praesidiariis in sex menses stipendio. Posteaquam haec gessisset, sociorum copias ab se dimittit, et milites ex civibus domum reducit. Hic rerum

οἰκαδε ἀπήγαγε. Καὶ τὰ μὲν περὶ Φλιούντα οὕτως αὖ ἐπετετέλεστο ἐν ὅκτῳ μηνὶ καὶ ἐνιαυτῷ.

26. Καὶ ὁ Πολυβιάδης δὲ παντάπασι κακῶς ἔχοντας λιμῷ τοὺς Ὀλυνθίους διὰ τὸ μήτε ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν μήτε κατὰ θάλατταν εἰσάγεσθαι σίτον αὐτοῖς, ἠνάγκασε πέμψαι εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης. Οἱ δ' ἔλθόντες πρέσβεις αὐτοκράτορες συνθήκας ἐποίησαντο τὸν αὐτὸν μὲν ἐχθρὸν καὶ φίλον Λακεδαιμονίοις νομίζειν, ἀκολουθεῖν δὲ ὅποι ἂν ἡγῶνται καὶ σύμμαχοι εἶναι. Καὶ ὁμόσαντες ταύταις ἐμμένειν οὕτως ἀπῆλθον οἰκαδε.

27. Προκεχωρηκότων δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὥστε Θηβαίους μὲν καὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς παντάπασι ἐπ' ἐκείνοις εἶναι, Κορινθίους δὲ πιστοτάτους γεγενῆσθαι, Ἀργεῖους δὲ τεταπεινωσθαι διὰ τὸ μηδὲν ἐτι ὠφελεῖν αὐτοὺς τῶν μηνῶν τὴν ὑποφορὰν, Ἀθηναίους δὲ ἡρμῶσθαι, τῶν δ' αὖ συμμάχων κεκολασμένων οἱ δυσμενῶς εἶχον αὐτοῖς, παντάπασι ἤδη καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀρχὴ ἰδόκει αὐτοῖς κατεσκευασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικά, ὥς θεοὶ οὕτε τῶν ἀσεβούντων οὕτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμελοῦσι. Νῦν γε μὴν λέξω τὰ προκείμενα. Λακεδαιμόνιοι τε γὰρ οἱ ὁμόσαντες αὐτονόμους ἔασιν τὰς πόλεις τὴν ἐν Θήβαις ἀκρόπολιν κατασχόντες ἐπ' αὐτὴν μόνον τῶν ἀδικηθέντων ἐκολάσθησαν, πρῶτον οὐδ' ὑφ' ἑνὸς τῶν πώποτε ἀνθρώπων κρατηθέντες, τοὺς τε τῶν πολιτῶν εἰσαγαγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτοὺς καὶ βουλευθέντας Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν δουλεύειν, ὥστε αὐτοὶ τυραννεῖν, τὴν τούτων ἀρχὴν ἐπὶ τὰ μόνον τῶν φυγόντων ἤρκεσαν καταλῦσαι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο διηγῆσομαι.

2. Ἦν τις Φυλλίδας, δὲς ἐγγραμμάτευσ τοῖς περὶ Ἀρχίαν πολεμάρχους, καὶ τὰλλα ὑπηρετήκει, ὥς ἰδόκει, ἀρίστα. Τούτῳ δ' ἀφιγμένῳ Ἀθήναζε κατὰ πρᾶξιν τινα καὶ πρόσθεν γνώριμος ὢν Μέλων τῶν Ἀθήναζε πεφευγόντων Θηβαίων συγγίγνεται, καὶ διαπυθόμενος μὲν τὴν περὶ Ἀρχίαν τε τὸν πολεμαρχοῦντα καὶ τὴν περὶ Φίλιππον τυραννίδα, γνοὺς δὲ ἐτι μᾶλλον μισοῦντα αὐτὸν τὰ οἰκοὶ αὐτοῦ, πιστὰ δούς καὶ λαβὼν συνέθετο ὥς δεῖ ἕκαστα γίνεσθαι. (3) Ἐκ δὲ τούτου προσλαβὼν ὁ Μέλων ἐξ τοῦς ἐπιτηδαιοτάτους τῶν φυγόντων ξιφίδια ἔχοντας καὶ ἄλλο ὅπλον οὐδὲν, ἔρχεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν χώραν νυκτὸς ἔπειτα δὲ ἡμερεύσαντες ἐν τινὶ τόπῳ ἐρήμῳ πρὸς τὰς πύλας ἦλθον, ὥς δὲ ἐξ ἀγροῦ ἀπιόντες, ἡνίκα περ οἱ ἀπὸ τῶν ἔργων ὀφείατατο. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, διενυκτέρευσαν μὲν ἐκείνην τὴν νύκτα παρὰ Χάρωνί τινι, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἡμέραν διημέρουν. (4) Ὁ μὲν οὖν Φυλλίδας τὰ τε ἄλλα ἐπιμελεῖτο τοῖς πολεμάρχοις, ὥς Ἀφροδίσια ἀγούσιν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ δὴ καὶ γυναῖκας παλαί ὑπ-

apud Phliuntem, anno integro et octo mensibus gestarum, fuit exitus.

Ceterum Polybiades Olynthios ad extremam famem re-dactos, quod jam neque terra frumentum acciperent, neque mari quidquam importaretur, Lacedæmonem legatos de pace mittere compulit. Illi plena cum potestate Spartam profecti, ejusmodi conditionibus fœdus ineunt, ut eosdem cum Lacedæmoniis et hostes et amicos haberent; quocunque Lacedæmonii ducerent, sequerentur; socii denique ipsorum essent. Hæc ubi se præstituros jurejurando confirmassent, domum rediere.

Quum autem Lacedæmoniis hæc prospere cessissent, ut jam Thebani ac Bœoti reliqui omnino ipsorum essent in potestate, Corinthios fidelissimos experirentur, Argivi demissis essent animis, quod nihil illis sacrorum mensium causis proficerent, quas prætexere consueverant; Athenienses ab aliis deserti essent; socios denique suos Lacedæmonii quum multassent, quotquot animis in eos non satis amicis fuerant: omnino imperium ipsorum præclare comparatum satisque munitum esse videbatur.

CAPUT IV.

Quamquam vero multa tum de Græcis tum barbaris commemorari possint, quibus declaretur eos, qui se implegerant, ac nefaria designent a diis haud negligi; tamen nunc exponere malo, quæ modo nobis proposita sunt. Nam Lacedæmonii, qui se libertatem civitatibus concessuros juraverant, ac nihilominus arcem Thebanam in potestate sua retinebant, ab iis solis puniti sunt, adversus quos injuri fuerant, quum ante id temporis a nemine mortalium unquam in potestatem redacti fuissent; et ad dominatum eorum opprimendum, quotquot ex Thebanis civibus Lacedæmonios in arcem introduxerant, ac Thebas servire Lacedæmoniiis voluerant, ut imperio ipsi potirentur, soli septem exules sufficere. Quoniam autem pacto id ipsum acciderit, exponam.

Phyllidas quidam erat, polemarchorum Archiæ collegarum scriba, suo in munere, quemadmodum existimabatur, perindustrius. Hunc negotii cujusdam causa venientem Athenas, unus e Thebanis exulibus Mello convenit, cui jam ante notus erat: quumque de tyrannide, quam Archias polemarchus ac Philippus exercerent, Phyllidam percunctatus esset, eique statum illum patriæ magis etiam displicere, quam sibi, animadvertisset: fide data et accepta, quo pacto singula gerenda essent, cum eo transigit. Secundum ea Mello, adjunctis sibi ex omni exulum numero sex huic rei perficiendæ inprimis idoneis, qui cetera inermes, tantum sicas secum sumerent, primo Thebanum agrum noctu ingreditur. Deinde proximo die in loco quodam solo exacto, ad portas accedunt, quasi qui ex agro reverterentur, id temporis quo solent qui a rusticis operis tardissime in urbem redeunt. Posteaquam ingressi essent, noctem illam, diemque proximum se Charonis cujusdam in ædibus continent. Interim Phyllidas quum res alias polemarchis procurabat, qui magistratu decessuri Veneralia celebrabant; tum eas se feminas id temporis ad-

σγνοόμενος ἄζειν αὐτοῖς τὰς σεμνοτάτας καὶ καλλίστας τῶν ἐν Θήβαις, τότε ἔφη ἄζειν. Οἱ δὲ, ἦσαν γὰρ τοιοῦτοι, μᾶλα ἡδέως προσεδέχοντο νυκτερεῖν. (5) Ἐπεὶ δὲ δεῖπνῆσαν τε καὶ συμπροθυμουμένους ἐκείνου ταχὺ ἐμειβύθησαν, πάλαι κεινόντων ἄγειν τὰς ἐταίρας, ἐξελθὼν ἤγαγε τοὺς περὶ Μελλωνα, τρεῖς μὲν στεῖλας ὡς δεσποίνας, τοὺς δ' ἄλλους ὡς θεραπαινίδας. (6) Κακείνους μὲν εἰσάγαγεν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ πολεμαρχείου, αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἶπε τοῖς περὶ Ἀρχίαν ὅτι οὐκ ἂν φασιν εἰσελθεῖν αἱ γυναῖκες, εἰ τις τῶν διακόνων ἔνδον ἔσταιτο. Ἐλθεν οἱ μὲν ταχὺ ἐκέλευον πάντας ἐξέλαι, ὃ δὲ Φυλλίδας δούς ὄντων εἰς ἐνὸς τῶν διακόνων ἐξέπεμψεν αὐτούς. Ἐκ δὲ τούτου εἰσάγαγε τὰς ἐταίριδας ὅς, καὶ ἐκάθισε παρ' ἑκάστου. Ἦν γὰρ σύνθημα, ἐπεὶ καθίζοντο, πείναι εὐθὺς ἀνακαλύψαμένους. (7) Οἱ μὲν δὴ οὕτω λέγουσιν αὐτοὺς ἀποκτείνειν, οἱ δὲ καὶ ὡς κομμαστὰς εἰσελθόντας τοὺς ἀπὸ Μελλωνα ἀποκτείνειν τοὺς πολεμαρχούς. Λαθὼν δὲ ὁ Φυλλίδας τρεῖς αὐτῶν ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν τοῦ Λεοντιάδου οἰκίαν· κόψας δὲ τὴν θύραν εἶπεν ὅτι παρὰ τῶν πολεμαρχῶν ἀπαγγεῖλαι τι βούλοιο. Ὁ δὲ ἐτύγχανε μὲν χωρὶς κατακείμενος ἐτι μετὰ δέπνουν, καὶ ἡ γυνὴ ἐρυσσύνουσα παρεκάθητο. Ἐκέλευσε δὲ τὸν Φυλλίδαν πιστὸν νομίζων εἰσελταῖν. Οἱ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθον, τὸν μὲν ἀποκτείναντες, τὴν δὲ γυναῖκα προσήσαντες κατεσιώπησαν. Ἐξίστοντες δὲ εἶπον τὴν θύραν καλεῖσθαι· εἰ δὲ λήφοντο ἀνεφωμένην, ἤπειλξαν ἀποκτείνειν ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. (8) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, λαθὼν δὲ ὁ Φυλλίδας τῶν ἀνδρῶν ἦλθε πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, καὶ εἶπε τῇ εἰργασύλῃ ὅτι ἄνδρα ἄγοι παρὰ πολεμαρχῶν ὃν εἴρξει δέοι. Ὡς δὲ ἀνέφωρε, τούτων μὲν εὐθὺς ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ δεσμώτας ἔλυσαν. Καὶ τούτους μὲν ταχὺ τῶν ἐκ τῆς στοᾶς ὅπλων καθελόντες ὥπλισαν, καὶ ἀγαγόντες ἐπὶ τὸ Ἀμφεῖον θέσθαι ἐκέλευον τὰ ὅπλα. (9) Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς ἐκέρυττον ἐξέλαι πάντας Θηβαίους, ἱππέας τε καὶ ὀπλίτας, ὡς τῶν τυράννων τιμωρέων. Οἱ δὲ πολῖται, ἕως μὲν νῦν ἦν, ἀπιστοῦντες ἤσυχον εἶχον· ἐπεὶ δ' ἡμέρα τ' ἦν καὶ φανερόν ἦν τὸ γεγεννημένον, ταχὺ δὴ καὶ οἱ ὀπλίται καὶ οἱ ἱππεῖς σὺν τοῖς ὀπλοῖς ἐξεδρόχοντο. Ἐπεμψαν δ' ἱππέας οἱ κατεληλυθότες καὶ ἐπὶ τοὺς πρὸς τοῖς ὁρίσις Ἀθηναίων [τοὺς] ὄσοι τῶν στρατηγῶν. Οἱ δ' εἰδότες τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἀπεστάλκεσαν. (10) Ὁ μὲντοι ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀρμυστὴς ἐπεὶ ᾔσθετο τὸ νυκτερινὸν κήρυγμα, εὐθὺς ἐπεμψεν εἰς Πλαταιάς καὶ Θεσπιάς ἐπὶ βοήθειαν. Καὶ τοὺς μὲν Πλαταιεὺς αἰσθόμενοι προσιόντας οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς, ἀπαντήσαντες ἀπέκτειναν αὐτῶν πλεόν ἢ ἕκισιν· ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ταῦτα πράξαντες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῶν ὁρίων ἤδη παρήσαν, προσέβαλον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. (11) Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀλίγοι ὄντες, τὴν τε προθυμίαν τῶν προσιόντων ἀπάντων ἑώρων, καὶ τῶν κηρυγμάτων μεγάλων γιννομένων τοῖς πρώτοις ἀναδύναι, ἐκ τούτου φοβηθέντες εἶπον ὅτι ἀπίσιν ἂν, εἰ τρισὶν ἀσφαλείαν μετὰ τῶν ὀπλῶν ἀπὸ τοῦ διδοῖεν. Οἱ δὲ ἄσμενοι

ducturum ad ipsos aiebat, quas ex omni Thebanarum numero longe splendidissimas ac pulcherrimas adducturum se jamdudum pollicitus fuerat. Illi vero, quod homines ejusmodi essent, perjucunde noctem illam ut agerent, expectabant. Posteaquam cornati fuissent, ac vino jam incaluisent, dante opera Phyllida, ut id fieret: dudum hortantibus ipsis, ut mulierculas adduceret, egressus ab eis Mellonem cum suis adducit, quorum tres ornatu dominarum induerat, ceteros ancillarum. Inde in penitus eos polemarchei conclave deducit. Hinc ad polemarchos ingressus, tum Archiae, tum sociis ipsius significat, negare feminas se ingressas, si ministrorum aliquis adsit. Tum illi mox omnes egredi jubent, ac Phyllidas dato ipsis vino, in ades cuiusdam ex ministris publicis eos ablegat. Deinde meretriculas scilicet introducit, easque apud singulos collocat. Et antea convenerat, ut quamprimum assidere jussi essent, velis rejectis polemarchos caderent. Hoc modo illos occubuisse nonnulli commemorant. Alii narrant, Mellonem cum suis, ut comessatores, ingressos, occidisse polemarchos. Inde Phyllidas sumptis secum tribus ipsorum, ad Leontiadis aedem pergit. Quumque pulsasset fores, indicare se quiddam ipsi velle polemarchorum jussu dixit. Forte tunc Leontiadis aedem seorsum recubabat, assidente ipsi uxore, quae lanificium exercebat. Et quia Phyllidam hominem fidum esse arbitrabatur, ingredi eum ad se jubet. Mox illi ingressi Leontiadem trucidant, et uxorem ipsius injecto metu silere cogunt. Quum egredierentur, ocludi fores jubent, additis minis, si apertas offenderent, omnes se, qui in aedibus essent, interfectores. His rebus gestis, duos secum Phyllidas sumit, et ad carcerem accedit: narrat custodi carceris, quendam a polemarcho se adducere, quem vinculis constringi oporteat. Is ubi carcerem aperuisset, mox interficitur, ac victi deinde liberantur: quos quum armis de portu deductis instruxissent, et ad Amphium deduxissent, ut istic in armis subsisterent, imperant. Secundum ea Thebanos omnes, et equites, et gravis armaturae pedites, egredi suis aedibus per praekonem jubent; quod jam tyranni perempti essent. At cives, quamdiu nox erat, nulla his fide habita, se domi continebant: posteaquam illuxisset, jamque palam, quid accidisset, conspiceretur, mox et gravis armatura et equestres copiae suppetias latum adcurrunt. Miserunt etiam exules, qui jam redierant, equites duos illos praetores Atheniensium, qui in finibus erant. Illi quum nossent, quamobrem isti se misissent, [abiire]. Praefectus arcis, posteaquam de eo quod noctu proclamatum fuerat, certior factus esset, mox Plataeos ac Thespias, qui evocarent subsidia, mittit. Thebani equites, cognito, Plataeenses adventare, obviam eis pergunt, ac plures ex eis quam viginti occidunt. Qua re patrata, quum Thebas ingressi essent, jamque a finibus etiam Athenienses advenissent, copias oppugnandae arcis admovent. Ibi quum illi, qui arcem obtinebant, se paucos esse intelligerent, ac omnium accedentium alacritatem intuerentur, magnis per pracones etiam praemiis, propositis, si qui primi ascendissent: metu inde perterriti, cessuros se arce significant, si tuto sibi cum armis abundi facultas

τε ἔδοσαν ἃ ἤθουν, καὶ σπεισάμενοι καὶ ὄρκους ὁμόσαντες ἐπὶ τούτοις ἐξέπεμπον. (12) Ἐξιώντων μέντοι, ὅσους ἐπέγνωσαν τῶν ἐχθρῶν ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπέκτειναν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ ὑπὸ Ἀθηναίων τῶν ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐπιβοηθησάντων ἐξεκλάπησαν καὶ διασώθησαν. Οἱ μέντοι Θηβαῖοι καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων, ὅσοις ἦσαν, λαβόντες ἀπέσφαξαν.

13. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπύθοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸν μὲν ἄρμωσθιν τὸν ἐγκαταλιπόντα τὴν ἀκρόπολιν καὶ οὐκ ἀναμείναντα τὴν βοήθειαν ἀπέκτειναν, φρουρὰν δὲ φαίνουσιν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Καὶ Ἀγχιλαὸς μὲν λέγων ὅτι ὑπὲρ τετταράκοντα ἀφ' ἥθης εἴη, καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις τοῖς τηλικούτοις οὐκέτι ἀνάγκη εἴη τῆς ἑαυτῶν ἔξω στρατεύεσθαι, οὕτω δὲ καὶ βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν νόμον ὄντα ἀπεδείκνυε. Κάκεινος μὲν δὲ λέγων ταῦτα οὐκ ἐστρατεύετο. Οὐ μέντοι τούτου γε ἔνεκεν κατέμεινε, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ στρατηγίῃ, λέξοιεν οἱ πολῖται ὥς Ἀγχιλαὸς, ὅπως βοηθήσει τοῖς τυράννοις, πράγματα τῇ πόλει παρέχοι. Εἶα οὖν αὐτοὺς βουλευέσθαι ὁποῖόν τι βούλοιντο περὶ τούτων. (14) Οἱ δ' ἔφοροι διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν μετὰ τὰς ἐν Θήβαις σφαγὰς ἐκπεπτωκότων, Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσιν, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος. Καὶ τὴν μὲν δι' Ἐλευθερῶν δδὸν Χαβρίας ἔχων Ἀθηναίων πελταστὰς ἐφύλαττεν· ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀνέβαινε κατὰ τὴν εἰς Πλαταιὰς φέρουσαν. Προϊόντες δὲ οἱ πελτασταὶ περιτρυγάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ φυλάττουσι τοῖς ἐκ τοῦ ἀναγκασίου λελυμένοις, ὅς περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα οὔσι. Καὶ τούτους μὲν ἀπαντας, εἰ μὴ τις ἐξέφυγεν, οἱ πελτασταὶ ἀπέκτειναν· αὐτοὺς δὲ κατέβαινε πρὸς τὰς Πλαταιὰς, εἰ φίλιας οὔσας. (15) Ἐπεὶ δὲ εἰς Θεσπιάς ἀφίκετο, ἐκεῖθεν ὁρμηθεὶς εἰς Κυνὸς κεφαλὰς οὔσας Θηβαίων ἐστρατοπεδεύσατο. Μείνας δὲ ἐκεῖ περὶ ἑκατὶδεκα ἡμέρας ἀπεχώρησε πάλιν εἰς Θεσπιάς. Κάκει μὲν κατέλιπεν ἄρμωσθιν Σφοδρίαν καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τὸ τρίτον μέρος ἐκάστων· παρέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ χρήματα ὅσα ἐτύγγανεν οἰκοθεὶν ἔχων, καὶ ἐκέλευσε ξενικὸν προσμισθοῦσθαι. (16) Καὶ ὁ μὲν Σφοδρίας ταῦτ' ἐπραττεν. Ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν διὰ Κρέυσιος τοὺς μετ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ μάλα ἀπορούντας· πότριά ποτε πόλεμος πρὸς Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη· ἤγαγε μὲν γὰρ εἰς τὴν τῶν Θηβαίων τὸ στρατεύμα, ἀπῆλθε δὲ ὡς ἐδύνατο ἐλάχιστα κακουργήσας. (17) Ἀπὸντι γὰρ μὴν ἀνεμος αὐτῷ ἐξαισιος ἐπεγένετο, ὃν καὶ οἰωνίζοντο τινες σημαίνειν πρὸ τῶν μελλόντων. Πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα γενναῖα ἐποίησεν, ἀτὰρ καὶ υπερβάλλοντος αὐτοῦ μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς Κρέυσιος τὸ καθήκον ἐπὶ θάλατταν ὁρὸς πολλοὺς μὲν ὄνους κατεκρήμινισεν αὐτοῖς σκεύεσι, πάμπολλα δὲ ὅπλα ἀπαρπασθέντα ἐξέπνευσεν εἰς τὴν θάλατταν. (18) Τῷ δὲ πολλοὶ οὐ δυνάμενοι σὺν τοῖς ὅπλοις πορεύεσθαι, ἔνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ ἀκροῦ κατέλιπον λίθων ἐμπλήσαντες ὑπτίας τὰς ἀσπίδας. Καὶ τότε μὲν τῆς Μεγαρικῆς ἐν Αἰγισθένοιοις ἐδείπνησαν ὡς ἐδύναντο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ

fiat. Concedunt eis Thebani perlubenter, quod postulabant; et pactis induciis, sacramentoque confirmatis, eos dimittunt. Quum illi exirent, quosunque hostium e numero agnoscunt, comprehensos necant. Nonnulli ab Atheniensibus, qui ab ipsis finibus opem Thebanis latum accesserant, clam surrepti, incolumes evasere: quum Thebani etiam interfectorum liberos, quibus quidem erant liberi, comprehensos trucidarent.

De his rebus Lacedæmonii certiores facti, præfectum illum, qui arcem reliquerat, et subsidia non exspectaverat, interficiunt: simul adversus Thebanos delectus habent. Agesilaus, quum se diceret ante annos jam quadraginta pubertatem excessisse, ac demonstraret, itidem ut alios tam grandi ætate necesse non sit extra patriæ limites militatum ire, sic et reges eodem jure uti: hæc, inquam, quum diceret, ab ea se expeditione liberavit. Neque tamen hæc erat causa, quomobrem domi maneret: sed quod futurum non ignoraret, ut, si munus imperatoris acciperet, dicerent cives, Agesilaum reipublicæ negotium facessere, ut tyrannis opem ferret. Itaque permittebat eis, ut de hoc ex animi sui arbitratu statuerent. Tandem Ephori admoniti ab iis qui post factas Thebis cædes exulatum abierant, hieme aspera Cleombrotum cum copiis mittunt, qui tunc primum ducis officio fungi cepit. Et quia quod per Eleutheras erat iter, a Chabria cetratisque Atheniensium custodiebatur, Cleombrotus via Plateas versum ducente ascendit. Præcedentes reliquos cetrati montis in jugo in eorum incidunt præsidium, qui de carcere liberati fuerant, homines plus minus centum quinquaginta. Eos universos extra quam si fuga sibi quispiam consuluisse, cetrati occidunt. Interim Cleombrotus ad oppidum Plateas descendit, quod adhuc Lacedæmoniorum erat in fide. Thespias quum venisset, cum copiis progressus ad Cynoscephalas, Thebanorum oppidum, castra locat. Istic dies fere sedecim quum substitisset, Thespias revertit: ubi Sphodriam præfectum, cum tertiarum quorumlibet sociorum parte, relinquit. Eidem et pecunias tradit, quas quidem domo secum allatas tunc habebat; utque stipendiarium militem conduceret, imperat. Id quum faceret Sphodrias, interim Cleombrotus, via qua per oppidum Creusim itur, domum abducit milites suos, dubios admodum, paxne cum Thebanis, an bellum esset. Nam Cleombrotus copias quidem Thebanorum in agrum duxit, sed ita tamen discessit, ut quam minimum detrimenti eis inferret. Quumque digrederetur, ventus immanis quidam exortus est; quem ipsum nonnulli de futuris aliquid significare augurabantur. Nam is ut alia non pauca valido cum impetu fecit, ita etiam tum temporis, quum e Creusi Cleombrotus cum copiis montem, qui ad mare pertinet, superaret, multos asinos una cum ipsis sarcinis præcipites egit, armaque plurima abrepta in mare dejecit. Tandem quum multi cum armis progredi non posseut, ex utraque verticis parte scuta supina lapidibus oppleta relinquebant. Cenati sunt eo die, uti quidem poterant, Ægosthenis, quod agri Megarensis est oppidum. Postridie reversi, arma sua tol-

ἐλθόντες ἐκοιμίσαντο τὰ ὄπλα. Καὶ ἐκ τούτου οἰκαδε ἤδη ἕκαστοι ἀπῆσαν· ἀρῆκε γὰρ αὐτοὺς ὁ Κλεόμβροτος.

19. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι ὀρώντες τὴν τῶν Λακεδαιμονίων βίωσιν καὶ ὅτι πόλεμος ἐν Κορίνθῳ οὐκέτι ἦν, ἀλλ' ἤδη παρίοντες τὴν Ἀττικὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὰς Θήβας ἐνέβαλλον, οὕτως ἐφοβούντο ὥστε καὶ τῷ ὅλῳ στρατηγῷ, ᾧ συνηπιστάσθην τὴν τοῦ Μέλλωνος ἐπὶ τοὺς περὶ Λεοντιάδην ἐπανάστασιν, κρίναντες τὸν μὲν ἀπέκτειναν, τὸν δὲ, ἐπεὶ οὐχ ὑπέμεινε, ἐφυγάδευσαν.

20. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι, εἰ μηδὲν ἄλλοι ἢ αὐτοὶ πολεμήσειεν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιούτῃ εὐρίσκειντο μηχανῇ. Πειθούσι τὸν ἐν ταῖς Θεσπιαῖς ἀρμυρᾷ Σφωδρίαν, γρήματα δόντες, ὡς ὑπωπτεύετο, ἐμβολῆν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἵν' ἐκπολεμήσειε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Κακῆνοι πευθόμενος αὐτοῖς, προσηγορεύμενος τὸν Πειραιᾶ καταλήψεται, ὅτι δὴ ἀπώλωτος ἦν, ἦγεν ἐκ τῶν Θεσπιῶν πρῶτ' αἰπυρῶντας τοὺς στρατιώτας, ψάσκων πρὸ ἡμέρας κατανύσειν εἰς τὸν Πειραιᾶ. (21) Θρίῃσι δ' αὐτῷ ἡμέρᾳ ἐπεγένετο, καὶ οὐδὲ ταῦτ' ἐποίησεν ὥστε λαθεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀπετράπετο, βοσκήματα διήρπασε καὶ οἰκίας ἐπόρθησε. Τῶν δὲ ἐντυγχόντων τινὲς τῆς νυκτὸς φεύγοντες εἰς τὸ ἄστυ ἀπήγγελλον τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι στρατεύμα πάμπολυ προΐει. Οἱ μὲν δὲ ταχρὺ ἐπλήσαντο καὶ ἵππεις καὶ ὀπλίται ἐν φυλακῇ τῆς πόλεως ἦσαν. (22) Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ πρέσβεις Ἀθήνησιν ἐτύγχανον ὄντες παρὰ Καλλίᾳ τῇ προξένῳ Ἐτυμοκλῆς τε καὶ Ἀριστολόγος καὶ Ὀκελλός· οὗς οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ τὸ πρῶγμα ἠγγέλθη, συλλαβόντες ἐρύλαττον, ὡς καὶ τοὺς συνεπιβουλεύοντας. Οἱ δὲ ἐπεπληγμένοι τε ἦσαν τῇ πράγματι καὶ ἀπελογούντο ὡς οὐκ ἂν ποτε οὕτω μωροὶ ἦσαν ὡς εἰ ἤδεσαν καταλαμβάνοντες τὸν Πειραιᾶ, ἐν τῷ ἄσπῳ ἂν ὑπογερσίους αὐτοὺς παρεῖχον, καὶ ταῦτα παρὰ τῇ προξένῳ, οὗ τάχιστα ἂν εὐρέθησαν. (23) Ἐτι δ' ἔλεγον ὡς εὐδελον καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἔστοιτο ὅτι οὐδ' ἡ πόλις τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συνήδει. Σφωδρίαν γὰρ εὖ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι ἀπολωλὸτα πεύσονται ὑπὸ τῆς πόλεως. Κακῆνοι μὲν κριθέντες μηδὲν συνειδέναι ἀρείθησαν.

(24) Οἱ δ' ἔφοροι ἀνεκάλεσαν τε τὸν Σφωδρίαν καὶ ὑπήγον ἠανάτου. Ἐκεῖνος μέντοι φοβούμενος οὐχ ὑπάρχουσαν ὁμῶς δὲ καίπερ οὐχ ὑπακούον εἰς τὴν κρίσιν ἀπέφυγε. Καὶ πολλοῖς ἐδόξεν αὕτη δὴ ἐν Λακεδαίμονι ἀδίκωτα ἢ δίκῃ κριθῆναι. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ αἴτιον.

25. Ἦν υἱὸς τῷ Σφωδρίᾳ ἡλικίαν τε ἔχων τὴν ἀρτι ἐκ παιδῶν, Κλεώνυμος ὄνομα, καὶ ἅμα κάλλιστος τε καὶ εὐδοκίμωτατος τῶν ἡλικίων. Τούτου δὲ ἐρῶν ἐτύγχανεν Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησίλαου. Οἱ μὲν οὖν τοῦ Κλεομβρότου φίλοι, ὅτε ἑταῖροι ὄντες τῷ Σφωδρίᾳ, ἀπολυτικῶς αὐτὸς εἶχον, τὸν δὲ Ἀγησίλαον καὶ τοὺς ἐκείνου φίλους ἐφοβούντο, καὶ τοὺς διὰ μέσου δέ· δαινὰ γὰρ ἐδόκει πεποιτημέναι. (26) Ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν Σφωδρίας εἶπε πρὸς τὸν Κλεώνυμον, Ἐξέσσι σοι, ὦ υἱέ, σῶσαι

lunt : ac deinde singuli domum se conferunt ; nam dimiserat eos Cleombrotus.

Athenienses, qui Lacedaemoniorum vires perspicerent, jamque non amplius apud Corinthum bellum geri viderent, sed Lacedaemonios Atticam praetergressos, Thebas invasisse, tanto metu exanimati sunt, ut duos illos praetores suos, qui conspiracy a Mellone adversus Leontiadem initia conscii fuerant, in judicium arcesserent, et alterum quidem morte multarent, alterum vero, quia judicium expectare noluerat, in exilium egerent.

Thebani autem, quum et ipsi metuerent, si extra se alii nulli bellum Lacedaemoniis facerent, hujusmodi quendam dolum reperiunt : Sphodriae Thespiis praefecto largitionibus persuadent, uti quidem erat suspicio, ut Atticam cum copiis invaderet, ac Athenienses ad bellum adversus Lacedaemonios suscipiendum proritaret. Is quum obtemperaret eis, ac Piraeum se capere velle simularet, nullis adhuc portis ocellum, milites summo mane cibo sumpto Thespiis educebat, ac se ante diem in Piraeum itinere confecto periturum aiebat. Verum ad Thria quum accessisset, dies exortus est ; neque jam ita se gessit, ut ejus consilium ignoraretur ; sed ubi reverti copisset, pecora diripuit, et domos spoliavit. Nonnulli ex eis qui in ipsum inciderant, noctu in urbem fugientes, nuntiabant Atheniensibus, magnas accedere copias. Quamobrem celeriter correptis armis tum equites tum gravis armaturae pedites urbem custodiebant. Forte tunc et Lacedaemoniorum legati Athenis apud Calliam, hospitem publicum civitatis suae, aderant, Etymocles, Aristolochus, Ocellus. Eos Athenienses, hac re nuntiata, comprehensos custodiebant, quasi qui et ipsi cum aliis insidiosi essent. At illi perturbati re nova, purgabant se : nunquam ita se fatuos futuros fuisse, ut si praescivissent, captum iri Piraeum, se ipsos in urbe Atheniensium potestati traderent, praesertim apud hospitem civitatis suae publicum, ubi quamprimum inventi fuissent. Addebant praeterea, plane cognituros ipsos etiam Athenienses, ne Lacedaemoniorum quidem rempublicam harum rerum consciam esse. Nam scire se, futurum omnino, ut Sphodriam a republica sua morte multatum aliquando audiant. Itaque iudicati minime conscii facinoris hujus esse, dimissi sunt. Ephori autem Sphodria revocati, capitis in eum iudicium constituerunt. Itaque metu consternatus, non paruit : et quanquam ad iudicium haud compareret, nihilominus est absolutus. Quae res multis visa est iniquissime apud Lacedaemonios esse iudicata. Fuit autem haec omnino ejus rei causa :

Erat Sphodriae filius Cleonymus, qui et recens e pueris excesserat, et inter aequales suos omnium erat tum formosissimus, tum probatissimis moribus. Hunc Archidamus Agesilai filius amabat. Propendebant autem in hoc amici Cleombroti, sodales quippe Sphodriae, ut absolveretur ; verum et Agesilaum cum suis amicis metuebant, et qui inter utrosque quasi medii erant : existimabatur enim atrociter deliquisse. Quamobrem Sphodrias ad Cleonymum, Potes, in

τὸν πατέρα, δεηθέντι Ἀρχιδάμου εὐμενῇ Ἀγχιόλον ἐμοὶ εἰς τὴν κρίσιν παρασχεῖν. Ὁ δὲ ἀκούσας ἐτόλμησεν ἔλθειν πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, καὶ ἔδειτο σωτήρα αὐτῷ τοῦ πατρὸς γενέσθαι. (27) Ὁ μὲντοι Ἀρχίδαμος ἰδὼν μὲν τὸν Κλεώνυμον κλαίοντα συνεδάκρυε παρσώϊς· ἀκούσας δὲ δεομένου, ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ Κλεώνυμε, ἴσθι μὲν ὅτι ἐγὼ τῷ ἐμῷ πατρὶ οὐδ' ἀντιβλέπειν δύναμαι, ἀλλὰ κἂν τι βούλωμαι διαπράξασθαι ἐν τῇ πόλει, πάντων μᾶλλον ἢ τοῦ πατρὸς δέομαι· θμῶς δ', ἐπεὶ σὺ κελεύεις, νόμιζε πᾶσαν με προθυμίαν ἔχειν ταῦτά σοι πρᾶχθῆναι. (28) Καὶ τότε μὲν δὴ ἐκ τοῦ φιλιτίου εἰς τὸν οἶκον ἔλθων ἀνεπαύετο· τοῦ δ' ὄρθρου ἀναστὰς ἐφύλαττε μὴ λάθῃ αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐξελθών. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐξίοντα, πρῶτον μὲν, εἴ τις τῶν πολιτῶν παρῆν, παρίει τούτους διαλέγεσθαι αὐτῷ, ἔπειτα δ', εἴ τις ξένος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν θεραπόντων τῷ δεομένῳ παρεχώρει. Τέλος δ', ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα ἀπίων ὁ Ἀγχιόλαος εἰσῆλθεν οἴκαδ', ἀπίων ὄχετο οὐδὲ προσελθών. (29) Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δὲ ταῦτά ταῦτα ἐποίησεν. Ὁ δ' Ἀγχιόλαος ὑπώπτευε μὲν ὧν ἔνεκεν ἐφοῖτα, οὐ μὲντοι ἠρώτα, ἀλλ' εἶα αὐτόν. Ὁ δ' αὖ Ἀρχίδαμος ἐπεθύμει μὲν, ὥσπερ εἶκος, ὁρᾶν τὸν Κλεώνυμον· ὅπως μὲντοι ἔλθοι πρὸς αὐτόν μὴ διειλεγμένος τῷ πατρὶ περὶ ὧν ἐκεῖνος ἔδεχθη οὐκ εἶχεν. Οἱ δὲ ἐμὲ τὸν Σφοδρίαν οὐχ ὀρώντες τὸν Ἀρχίδαμον ἰόντα, πρόσθεν δὲ θαμίζοντα, ἐν παντὶ ἦσαν μὴ λελοιδωρημένος εἶη ὑπ' Ἀγχιολάου. (30) Τέλος μὲντοι ὁ Ἀρχίδαμος ἐτόλμησε προσελθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὦ πάτερ, Κλεώνυμός με κελεύει σου δεηθῆναι σωσαί οἱ τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ταῦτά σου δέομαι, εἰ δυνατόν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἀλλὰ σοὶ μὲν ἐγὼ γε συγγνώμην ἔχω· αὐτὸς μὲντοι ὅπως ἂν συγγνώμης τύχοιμι παρὰ τῆς πόλεως ἄνδρα μὴ καταγινώσκων ἀδικεῖν οἷς ἐχρηματίσαστο ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως οὐχ ὀρώ. (31) Ὁ δὲ τότε μὲν πρὸς ταῦτα οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἡτήθεις τοῦ δικαίου ἀπῆλθεν. Ὑστερον δὲ ἡ αὐτοῦ νοήσας ἡ διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ εἶπεν ἔλθων, Ἀλλ' ὅτι μὲν, ὦ πάτερ, εἰ μὴδὲν ἡδίκηκε Σφοδρίας, ἀπέλυσας ἂν αὐτὸν οἶδα· νῦν δὲ, εἰ ἡδίκηκέ τι, ἡμῶν ἔνεκα συγγνώμης παρὰ σοῦ τυχέτω. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἄν μὲλλῃ καλὰ ταῦθ' ἡμῖν εἶναι, οὕτως ἔσται. Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας μάλα δύσελπις ὧν ἀπῆει. (32) Τῶν δὲ τοῦ Σφοδρίου φίλων τις διαλεγόμενος Ἐτυμοκλεῖ εἶπεν, Ὑμεῖς μὲν, οἶμαι, ἔφη, πάντες οἱ Ἀγχιολάου φίλοι ἀποκτενεῖτε τὸν Σφοδρίαν. Καὶ ὁ Ἐτυμοκλῆς, Μὰ Δία οὐκ ἄρα ταῦτά, ἔφη, ποιήσομεν Ἀγχιολάω, ἐπεὶ ἐκεῖνός γε πρὸς πάντας ὅσους διελεχται ταῦτά λέγει, μὴ ἀδικεῖν μὲν Σφοδρίαν ἀδύνατον εἶναι· ὅστις μὲντοι πᾶς τε ὧν καὶ παιδίσκος καὶ ἡβῶν πάντα τὰ καλὰ ποιῶν διτέλεισε, χαλεπὸν εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα ἀποκτινύναι· τὴν γὰρ Σπάρτην τοιοῦτων δεῖσθαι στρατιωτῶν. (33) Ὁ δ' ἀκούσας ταῦτα ἀπήγγειλε τῷ Κλεώνυμῳ. Ὁ δ' ἡσθεὺς, εὐθὺς ἔλθων πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον εἶπεν, Ὅτι μὲν ἡμῶν ἐπιμελῆ ἤδη ἴσμεν· εὖ δ' ἐπίστω, Ἀρχιδάμε, ὅτι καὶ ἡμεῖς πειρασόμεθα ἐπιμελεῖσθαι ὧς

quit, patrem servare, fili, si Archidamum rogaveris, ut Agesilaus mihi propitium hoc in iudicio reddat. Quibus ille auditis, tantum audaciae sibi sumpsit, ut Archidamum accederet, eumque rogaret, patrem uti sibi servare incolumem vellet. Archidamus ubi Cleonymum flentem vidit, adstabat et ipse lacrimans. Posteaquam autem obsecrantem audisset, Enimvero, inquit, scito, mi Cleonyme, non posse me patrem meum vel adspicere: sed si quid in republica impetrare cupio, quosvis potius quam patrem appello. Nihilominus, quia tu jubes, existimato me omne studium adhibiturum, ut hujus voti compos fias. Ac tum quidem ex phillitio domum reversus, quieti se dabat. Mane posteaquam surrexisset, observabat, ne clam ipso pater exiret. Ubi jam exeuntem videbat, primum si qui cives aderant, eis colloquendi cum ipso facultatem concedebat, deinde si qui hospites, ac si qui denique ministri essent, qui ipsum convenire cuperent, cedebat omnibus. Tandem quum discedens Agesilaus ab Eurota domum suam ingrederetur, Archidamus etiam patre non convento abibat. Eadem faciebat et postridie. Suspicabatur autem Agesilaus, quamobrem ita se ectaretur: non tamen eum interrogabat, sed abire patiebatur. Interim Archidamus tenebatur quidem ille, ut par est credere, videndi Cleonymi desiderio: verum enim quomodo eum accederet, necdum expositis patri iis quae Cleonymus postulaverat, minime habebat. At amici Sphodriæ quum Archidamum non amplius Cleonymum, cui ante id temporis frequens adfuerat, accedere viderent, ne esset oburgatus ab Agesilao, sollicitè verebantur. Tandem Archidamus convenire patrem ausus est, eumque sic compellare: Jubet, mi pater, Cleonymus, uti te rogem, patris sui salutem tuearis. Id ut fiat, ego quoque abs te peto, si fieri potest. Cui Agesilaus, Equidem, ait, ignosco tibi: verum quo pacto a republica sim impetraturus, ut ignoscat mihi, si non ob injustum quæstum hominem condemnavero, quem is cum detrimento reipublicæ fecit, non video. Ad ea tum quidem nihil dixit Archidamus, sed æquitate responsi victus, discessit: verum deinceps, sive re per se ipsum animadversa, seu edoctus ab alio quodam, Equidem, inquit, scio, mi pater, liberaturum te fuisse culpa Sphodriam, si nihil designasset iniqui. Nunc si quid deliquit, velim nostra causa veniam abs te consequatur. Ad quæ Agesilaus, Si honestum hoc vobis erit, inquit, sic fiet. His auditis Archidamus, admodum exigua cum spe discedebat. Secundum illa quum quidam amicus Sphodriæ sermonem cum Etymocle haberet: Vos omnes, inquit, amici Agesilai, ut equidem arbitror, capitis pœna in Sphodriam animadvertetis. Cui Etymocles: Profecto, ait, non idem, quod Agesilaus, faciemus: nam is ad omnes, quibuscum hac de re loquitur, fieri non posse dicit, quin Sphodrias egerit injuste: verum grave esse, virum ejusmodi interfici, qui et puer, et adolescens, et juvenis semper honestissime se gesserit. Spartam enim hujusmodi militibus indigere. Quæ ille audita Cleonymo refert. Is mirifice delectatus, mox ad Archidamum adcurrrens, Esse nos, inquit, tibi curæ, jam intelligimus. Te quidem certe scire volumus, mi Archidame, nos quoque

μήποτε σὺ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ φιλίᾳ αἰσχυνθῇς. Καὶ οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ζῶν ἅπαντ' ἐποίηε ὅσα καλὰ ἐν τῇ Σπάρτῃ, καὶ ἐν Λεύκτροις πρὸ τοῦ βασιλέως μαχόμενος σὺν Δείωνι τῷ πολέμαρχῳ τρίς πεσὼν πρῶτος τῶν πολιτῶν ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἀπέθανε. Καὶ ἠνίασε μὲν εἰς τὰ ἔσχατα Ἀρχίδαμον, ὡς δ' ὑπέσχετο, σὺ κατήσχυεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκόσμησε. Τοιοῦτόν μὲν δὴ πρόσωπον Σφροδρίας ἀπέφυγε.

31. Τῶν μὲντοι Ἀθηναίων οἱ βουλευτὰς ἀκούοντες ἐδίδασκον τὸν δῆμον ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐχ ὅπως τιμωρήσαιντο, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαιεν τὸν Σφροδρίαν, ὅτι ἐπεβούλευσε ταῖς Ἀθήναις. Καὶ ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπύλωσαν τε τὸν Πειραιᾶ, ναῦς τε ἐναυπηγοῦντο, τοῖς τε Βοιωτοῖς ἐβούλουν πᾶσιν προθυμίᾳ. (35) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι προῦραν τε ἔργον ἐπὶ τοῖς Θηβαίοις, καὶ τὸν Ἀγερσίλῳ νομίσαντες φρονιμώτερον ἂν φησι τοῦ Κλεομβρότου ἡγεῖσθαι, ἐδέοντο αὐτοῦ ἄγειν τὴν στρατιάν. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἂν ὁ τῇ πόλει δοκοῖν ἀντειπεῖν παρεσκευάζετο εἰς τὴν ξυρῶν. (36) Γινώσκων δ' ὅτι εἰ μὴ τις προκαταλήψοιτο τὸν Κίθαιρῶνα, οὐ βῆδον ἔσται εἰς τὰς Θήβας ἐμβαλεῖν, μαθὼν πολεμοῦντας τοὺς Κλειτορίους τοῖς Ὀρχομενίοις καὶ ξενικὸν τρέφοντας, ἐκονολογήσας αὐτοῖς, ὅπως γένοιτο τὸ ξενικὸν αὐτῷ, εἰ τι δεηθῇ. (37) Ἐπεὶ δὲ τὰ διαβατήρια ἐγένετο, πέμψας, πρὶν ἐν Τεγέᾳ αὐτὸς εἶναι, πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν παρὰ τοῖς Κλειτορίοις ξένων, καὶ μισθὸν δούς μὲν αὐτοῖς, ἐκέλευσε προκαταλαβεῖν αὐτοὺς τὸν Κίθαιρῶνα. Τοῖς δ' Ὀρχομενίοις ἔπεν, ὥς στρατεία εἴη, παύσασθαι τοῦ πολέμου· εἰ δέ τις πόλις στρατιᾶς οὐσας ἐξῶ ἐπὶ πόλιν στρατεύσει, ἐπὶ ταύτῃ ἔρη πρῶτον ἔναι κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμμάχων. (38) Ἐπεὶ δὲ ὑπερέβηκε τὸν Κίθαιρῶνα, ἔλθων εἰς Θησπίας ἐκείθεν δρομηθεὶς ἦε ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων χώραν. Εὐρώην δὲ ἀποσταχυρεῦμένον τε καὶ ἀπεσταχυρωμένον κύκλῳ τὸ πεδίον καὶ τὰ πλείους ἅλια τῆς χώρας, στρατοπεδεύμενος ἄλλοτε ἄλλῃ καὶ μετ' ἄριστον ἐξάγων ἐδῶκε τῆς χώρας τὰ πρὸς ὧν τῶν σταχυρωμάτων καὶ τῆς τάφρου. Οἱ γὰρ πολεμιοὶ, ὅπου ἐπιρύνοντο ὁ Ἀγερσίλαος, ἀντιπαρήεσαν αὐτῷ ἐντὸς τοῦ χαρακώματος ὡς ἀμυνόμενοι. (39) Καὶ ποτε ἀποχωροῦντος αὐτοῦ ἦδη τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ τῶν Θηβαίων ἵππεις τέως ἀφανεῖς ὄντες ἐξαίφνης διὰ τῶν ὁδοποιημένων τοῦ χαρακώματος ἐξῶθεν ἐφαίνοντο, καὶ οἷα δὴ ἀπύοντων πρὸς δεξιῶν καὶ συσκευαζομένων τῶν πελταστῶν, τῶν δὲ ἵππων τῶν μὲν εἶτι καταβιβάχοντων, τῶν δ' ἀναβιβάσκοντων, ἐπιδύνοντων καὶ τῶν τε πελταστῶν συγχοῦς κατεβάντων καὶ τῶν ἵππων Κλέωνα καὶ Ἐπιλυτιδαν Σπαρτιάτας, καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἕνα, Εὐδίκον, καὶ τῶν Ἀθηναίων τινὰς φοιτᾶς, οὗτοι ἀναβιβάχοντες ἐπὶ τοὺς ἵππους. (40) Ὡς δὲ ἀναστρέφας σὺν τοῖς ὁπλίταις ἐδοκίμησεν ὁ Ἀγερσίλαος, οἱ τε ἵππεις ἤλαυνον ἐναντίον τοῖς ἵππεσσι καὶ τὰ ἄλλα ἀπ' ἡλικίας ἐκ τῶν ὁπλιτῶν ἔβαι σὺν αὐτοῖς. Οἱ μὲντοι τῶν Θηβαίων ἵππεις ἐώφεσαν ὑποπεπαισμένοι που ἐν μεταχρήσει ὑπέμενον μὲν γὰρ τοῖς

daturos enixe operam, ut nunquam tibi amicitia nostra sit dehonestamento. Qua quidem in re non eum fecellit. Nam et quamdiu viveret, omnia quæ Spartæ præclara ducuntur, præstitit; et apud Leuctra dimicans ante regem eum cum Dinone polemarcho, quum ter cecidisset et resurrexisset, primus e civibus medius inter hostes occubuit. Qua re attulit quidem ille mærorem Archidamo extremum, non tamen ei dedecori fuit, sed potius ornamento, uti pollicitus erat. Hoc igitur modo Sphodrias fuit absolutus.

Tum vero quotquot apud Athenienses Brotis favebant, significare populo, tantum abesse, ut in Sphodriam Lacedæmonii animadvertant, ut eundem etiam collaudent, quod Athenis insidiatus sit. Itaque secundum ea Piræum portis occultant, naves ædificant, animorum alacritate summa Brotis opem ferunt. Lacedæmonii vero novos adversus Thebanos delectus habendos esse decernunt: et quia prudentius Agesilaum copias ducturum existimarent, quam fecisset Cleombrotus, hunc ipsum orant, exercitum uti duceret. Ille quum diceret, nulla se in re, quæ reipublicæ placeret, adversaturum, ad profectionem se comparabat. Quia vero animadverteret, non facile quenquam Thebanum in agrum irrupturum, qui non Cithæronem ante cepisset, certior autem factus esset, Clitorios adversus Orchomenios bellum genere militemque conductitium alere, cum eis egit, ut copias illas conductitias sibi concederent, si eis opus esset. Quamprimum exta de traducendis copiis ei fausta obtigissent, antequam Tegeam ipse pervenisset, ad conductitii militis apud Clitorios ducem mittit, datoque ipsis stipendio menstruo, Cithæronem eos occupare jubet. Simul Orchomeniis denuntiat ut huius expeditionis tempore ipsi a bello abstinerent. Quod si qua civitas interim, dum peregre abessent copię, adversus civitatem arma caperet, eam se primum, ait, de sententia decreti a sociis facti aggressurum. Posteaquam Cithæronem superasset, ac Thespias venisset, inde productis copiis, Thebanorum in agrum pergebat. Quumque planitiem et eximia quæque regionis loca undique fossa valloque munita reperiret, alias alibi locatis castris, et eductis a prandio copiis, ea loca populando vastabat, quæ auroram versus a vallo fossaque sita erant. Nam hostes, ubicumque se Agesilaus ostenderet, intra vallum ei occurrebant, vim propulsaturi. Et accidit aliquando, ut ipso ad castra revertente, Thebani equites, ab hostibus nondum conspecti, subito per exitum in vallo factos erumperent; eoque tempore, quo cetrati ad cornam discedebant ac jam vasa colligebant, equites autem partim ab equis descenderant, partim eos conscendebant, impetum in hostes facerent, ac plurimos e cetratis prosternerent, Cleonemque et Epilytidam, Spartanos equites, cum Eudico, qui ex urbi Spartanæ finitimis erat, cumque nonnullis Atheniensibus in exilio degentibus, qui nondum equos ascenderant, interimerent. Quum autem Agesilaus cum gravi armatura conversus, opem suis ferret, et equites in adversum hostium equitatum irruerunt, et eosdem ex gravi armatura cursu subsequebantur quotquot ab annis decem jam ex ephēbis excesserant: tum vero Thebanorum equites similes erant iis qui in meridie paulo subleberint: quippe tandem expectabant eos, qui

ἐπελαύνουσιν ὥςτ' ἔξακοντίζειν τὰ δόρατα, ἐξικνούντο δ' οὐ. Ἀναστρέφοντες δὲ ἐκ τοσούτου ἀπέθανον αὐτῶν δώδεκα. (41) Ὡς δὲ κατέγνω ὁ Ἀγησίλαος ὅτι αἰεὶ μετ' ἀριστον οἱ πολέμιοι ἐπαίνοντο, θυσάμενος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἦγεν ὡς οἷόν τε τάχιστα, καὶ παρήλθε δι' ἐρημίας εἰσὼ τῶν χαραυμμάτων. Ἐκ δὲ τούτου τὰ ἐντὸς ἔτεμνε καὶ ἔκαε μέχρι τοῦ ἄστεος. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ πάλιν ἀποχωρήσας εἰς Θεσπιάς, ἐτείχιζε τὸ ἄστυ αὐτοῖς· καὶ ἐκεῖ μὲν Φοιβίδαν κατέλιπεν ἄρμωσθην, αὐτὸς δ' ὑπερβαλὼν πάλιν εἰς τὰ Μέγαρα τοὺς μὲν ξυμμάχους διῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα ἐπ' οἴκου ἀπήγαγεν.

42. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Φοιβίδας ἐκπέμπων μὲν ληστήρια ἔφερε καὶ ἤγε τοὺς Θηβαίους, καταδρομὰς δὲ ποιούμενος ἐκακούργει τὴν χώραν. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ἀντιτιμωρεῖσθαι βουλόμενοι στρατεύουσι πανδημίᾳ ἐπὶ τὴν τῶν Θεσπιδίων χώραν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ, ὁ Φοιβίδας σὺν τοῖς πελτασταῖς προσκειμένος οὐδαμοῦ εἰς αὐτοὺς ἀποσχεδάννυσθαι τῆς φάλαγγος ὥςτε οἱ Θηβαῖοι μάλ' ἀχθόμενοι τῇ ἐμβολῇ θάττοντα τὴν ἀποχώρησιν ἰποιοῦντο, καὶ οἱ ὀρεωκόμοι δὲ ἀπορρίπτουντες δὴ εἰλῆρσαν καρπὸν ἀνέπλουν οἰκᾶδε· οὕτω δεινὸς φόβος τῷ στρατεύματι ἐπέκειτο. (43) Ὅ δὲ ἐν τούτῳ θρασείως ἐπέκειτο, περὶ αὐτὸν μὲν ἔχων τὸ πελταστικόν, τὸ δ' ὀπλιτικὸν ἐν τάξει ἐπσεσθαι καλεύσας. Καὶ ἐγένετο ἐν Ἐπίδῳ τροπὴν τῶν ἀνδρῶν ποιήσασθαι· αὐτὸς τε γὰρ ἐβρώμενως ἤγειτο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπσεσθαι τῶν ἀνδρῶν παρεκελεύετο, καὶ τοὺς τῶν Θεσπιδίων ὀπλίτας ἀκολουθεῖν ἐκέλευεν. (44) Ὡς δὲ ἀποχωροῦντες οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς ἐπὶ νάπῃ ἀδιαβάτῳ ἐγίνοντο, πρῶτον μὲν ἡθροίσθησαν, ἔπειτα δὲ ἀνίστρεφον διὰ τὸ ἀπορεῖν ὅπῃ διαβαίεν. Οἱ μὲν οὖν πελτασταὶ ὀλίγοι ὄντες οἱ πρῶτοι φοβηθέντες αὐτοὺς ἔφυγον· οἱ δὲ ἱππεῖς αὖ ὡς τούτῳ εἶδον, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν φευγόντων ἐπιθέσθαι αὐτοῖς. (45) Καὶ ὁ μὲν δὴ Φοιβίδας καὶ δύο ἢ τρεῖς μετ' αὐτοῦ μαχόμενοι ἀπέθανον, οἱ δὲ μισθοφόροι τούτου γενομένου πάντες ἔφυγον. Ἐπεὶ δὲ φεύγοντες ἀρίκοντο πρὸς τοὺς ὀπλίτας τῶν Θεσπιδίων, κάκιστοι, μάλ' ἀπρόσθεν μέγα φρονούντες μὴ ὑπελθῆναι τοῖς Θηβαίοις, ἔφυγον, οὐδὲν εἰ πάντω διακόμενοι· καὶ γὰρ ἦν ἡδὴ ὀλέ. Καὶ ἀπέθνησκον μὲν οὐ πολλοί, θυμῳ δὲ οὐ πρόσθεν ἔστησαν οἱ Θεσπιεῖς, πρὶν ἐν τῷ τείχει ἐγένοντο. (46) Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὖ τὰ τῶν Θηβαίων ἀνεζωπυρεῖτο, καὶ ἐστρατεύοντο εἰς Θεσπιάς καὶ εἰς τὰς ἄλλας τὰς περιουκίδας πόλεις. Ὁ μὲντοι δῆμος ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς Θήβας ἀπεχώρει· ἐν πάσαις γὰρ ταῖς πόλεσι δυναστεῖαι καθιεστήκεισαν, ὥςπερ ἐν Θήβαις· ὥστε καὶ οἱ ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας ἰδέοντο. Μετὰ δὲ τὸν Φοιβίδα θάνατον πολέμαρχον μὲν καὶ μόραν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ θάλατταν πέμψαντες τὰς Θεσπιάς ἐρύλαττον.

47. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέστη, πάλιν ἔβαινον ρουρᾶν οἱ ἔμποροι εἰς τὰς Θήβας, καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἥπερ τὸ πρόσθεν, ἰδέοντο ἡγεῖσθαι. Ὁ δ' ὑπὲρ τῆς ἐμβολῆς ταῦτά γινώσκων, πρὶν καὶ τὰ διαβατήρια θύεσθαι,

adequitabant, donec hastas ejacularentur, non tamen eos contingerent. Et in convertendo ex tali spatio perierunt eorum duodecim. Posteaquam Agesilaus animadvertit, semper a prandio se hostes ostentare, prima luce facta res sacra, quam poterat celerrime suos ducit ac per locum desertum intra vallum penetral. Deinde omnia quæ vallo continebantur, ad ipsas usque Thebas ferro et igni vastat. Qua re patrata Thespias reversus, mœnibus oppidum illud munit; relictoque ibidem Phœbida præfecto, Megara tractu copias, socios dimittit, civium exercitum ipse domum abducit.

Ex eo tempore Phœbidas prædonum manipulos emittens, Thebanorum res ferebat, agebat, et excursionibus agrum ipsorum vexabat. Ejus injurias Thebani quum vindicare vellent, universis cum copiis in agrum Thespiensium expeditionem suscipiunt. Ingressi jam ditionem ipsorum erant, quum Phœbidas eis una cum cetratis incumbens, quominus a phalange usquam dispergerentur, impediabat. Quo factum, ut Thebani graviter se hostilem agrum invasisse ferrent, citiusque, quam vellent, recederent. Quin et muliones, abjectis, quas collegerant, frugibus, domum mulos agebant: tantus exercitum metus invaserat. Urgebat tum hostem audacter Phœbidas, quum cetratorum copias secum haberet, gravem autem armaturam sequi agmine instructo juberet. Nam in spem venerat, posse se Thebanos in fugam vertere: quod et ipse totis viribus præcederet, et alios hortaretur ad invadendum eos, gravemque Thespiensium armaturam subsequi juberet. Equites Thebani, quum pedem referentes ad invium quandam saltum pervenissent, primum se colligebant, deinde se in hostem convertebant, quod transeundi et evadendi nulla esset copia. Tum primi ex cetratis, qui pauci essent numero, metu perterriti, in fugam se conjiciunt: quod ubi viderunt equites, ab illis terga dantibus edocti sunt, fieri in ipsos impetum. Interfectus est Phœbidas cum duobus aut tribus, qui una cum ipso dimicabant. Id quum accidisset, conductitii milites universi fugam arripiebant. Quum inter fugiendum ad Thespiensium gravem armaturam venissent, illi quoque terga dabant, quanquam nec admodum eos quisquam persequeretur (quod jam esset serius) et prius elatis animis se minime Thebanis cessuros existimassent. Occubuerunt pauci, non tamen prius fugere destiterunt Thespienses, quam intra muros se recepissent. Inde rursum Thebanorum res quasi reviviscere, atque ipsi jam adversus Thespienses reliquaque finitima oppida bellum movere. Quamobrem populus ex eis Thebas migrabat: nam omnibus in oppidis ejusmodi constituta optimationum erant imperia, quale Thebis. Quo factum, ut in illis quoque oppidis Lacedæmoniorum amici subsidio et ope indigerent. Post Phœbidæ interitum Lacedæmonii polemarcho quodam et cohorte mari missis, Thespias præsidio tenebant.

Vere autem ineunte, rursum Ephori copias adversus Thebanos decernunt; et Agesilaum, ut antea quoque, rogant imperatoris uti munere fungeretur. Ille quod idem cum eis de hac expeditione statueret, priusquam exta de tra-

πέμψας πρὸς τὸν ἐν Θεσπιαῖς πολέμαρχον ἐκέλευε προκαταλθεῖν τὸ ὑπὲρ τῆς κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὁδοῦ ἄκρον καὶ φυλάττειν, ἕως [ἂν] αὐτὸς ἔλθοι. (18) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο υπερβυλὼν ἐν ταῖς Πλαταιαῖς ἐγένετο, πάλιν προεσπονήσατο εἰς τὰς Θεσπιάς ἰέναι πρῶτον, καὶ πέμπων ἀγορὰν τε ἐκέλευε παρασκευάζειν καὶ τὰς πρεσβείας ἐκεῖ περιμένειν ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἰσχυρῶς τὴν πρὸς Θεσπιῶν ἐμβολὴν ἐφύλαττον. (19) Ὁ δὲ Ἀγχιλαῖος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ θυσάμενος ἐπορεύετο τὴν ἐπὶ Ἐρυθρᾷ καὶ ὡς στρατεύματι δυοῖν ἡμέρῃν ὁδὸν ἐν μιᾷ κατανύσας, ἐβόησεν υπερβῶς τὸ κατὰ Σαδῶν σταύρωμα, πρὶν εἰλθεῖν τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τῆς φυλακῆς, καθ' ἣν τὸ πρόσθεν εἰσῆλθε. Τοῦτο δὲ ποιήσας τὰ πρὸς αὐτὸν τῶν Θηβαίων πόλιν ἐδῶκε μέχρι τῆς Ταναγραίων ἐτι γὰρ τότε καὶ τὴν Τάνακρον οἱ περὶ Ὑπατόδορον, φίλοι ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων, εἶχον καὶ ἐκ τούτου δὴ ἀπῆει ἐν ἀριστερεῇ ἔχον τὸ τεῖχος. (20) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπελθόντες ἀντετάξαντο ἐπὶ Γράκος στήθει, ὅπισθεν ἔχοντες τὴν τε τάφρον καὶ τὸ σταύρωμα, νομίζοντες καλὸν εἶναι ἐνταῦθα διακινδυνεύειν καὶ γὰρ ἦν στενὸν ταύτῃ ἐπιεικῶς καὶ δύσβατον τὸ χωρίον. Ὁ δὲ Ἀγχιλαῖος ἰδὼν ταῦτα πρὸς ἐκείνους μὲν οὐκ ἤγεν, ἐπισιμῶσας δὲ πρὸς τὴν πόλιν ἦει. (21) Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι δαΐσαντες περὶ τῆς πόλεως, ὅτι ἐρήμη ἦν, ἀπολιπόντες ἔνθα παρατεταγμένοι ἦσαν ὁρμήν ἔθεν πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἐπὶ Ποτνιαῖς ὁδὸν ἣν γὰρ αὕτη ἀσφαλεστέρα. Καὶ μέντοι ἐδόκει καλὸν γενέσθαι τὸ ἐνθύμημα τοῦ Ἀγχιλαίου, ὅτι πόρρω ἀπαρχῶν ἀπὸ τῶν πολέμιων ἀποχωρεῖν ὁρμήν αὐτοὺς ἐποίησεν ὅμως μέντοι ἐπὶ παραθέοντας αὐτοὺς τῶν πολέμαρχων τινὲς ἐπέδραμον σὺν ταῖς μόραις. (22) Οἱ μέντοι Θηβαῖοι ἀπὸ τῶν λόφον τὰ δόρατα ἐχέχοντιζον, ὥστε καὶ ἀπέθανεν Ἀλύπητος, εἷς τῶν πολέμαρχων ἀκοντισθεὶς δόρατι ὅμως δὲ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ λόφου ἐτράπησαν οἱ Θηβαῖοι ὥστε ἀναθάντες οἱ Σκιρίται καὶ τῶν ἵππεων τινὲς ἔπεινον τοὺς τελευταίους τῶν Θηβαίων παρὲς αὐτόντας εἰς τὴν πόλιν. (23) Ὡς μέντοι ἐγγὺς τοῦ τεύχους ἐγένοντο, ὑποστρέφουσιν οἱ Θηβαῖοι. Οἱ δὲ Σκιρίται ἰδόντες αὐτῶν ὅαυτον ἦ βλάβην ἀπῆλθον. Καὶ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς αὐτῶν ὅμως δὲ οἱ Θηβαῖοι τρόπῳ ἐσθῆσαντο, ὅτι ἀπεχώρησαν οἱ ἀναθάντες. (24) Ὁ μέντοι Ἀγχιλαῖος, ἐπεὶ ὥρα ἦν, ἀπέλθον ἐστρατοπεδεύσατο ἐνθαπὲρ τοὺς πολέμιους εἶδε παρατεταγμένους τῇ δ' ὑστερεῖα ἀπῆρχε τὴν ἐπὶ Θεσπιάς. Θρασέως δὲ παρακολουθούτων τῶν πελταστῶν, οἱ ἦσαν μισθοφόροι τοῖς Θηβαίοις, καὶ τὸν Χαβρίαν ἀνακαλούντων, ὅτι οὐκ ἠκολούθει, ὑποστραφέντες οἱ τῶν Ὀλυνθίων ἱππεῖς, ἧδη γὰρ κατὰ τοὺς ὄγκους συνεστρατεύοντο, ἐδωξάν τε αὐτοὺς πρὸς ὄρθιον, καθάπερ ἠκολούθουν, καὶ ἀπέκτειναν αὐτῶν μάλα πολλούς· ταχὺ γὰρ πρὸς ἄναντες εὐήλατον ἀλίσκονται πεζοὶ ὑπὸ ἱππέων. (25) Ἐπεὶ δ' ἐγένετο ὁ Ἀγχιλαῖος ἐν ταῖς Θεσπιαῖς, εὐρὼν στασιάζοντας τοὺς πολῖτας, καὶ βουλομένους τῶν φασκόντων λακωνίζειν ἀποκτείνει τοὺς ἐναντίους, ὧν καὶ Μέων ἦν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψε διαλλάξας δὲ αὐτοὺς

ducendo exercitu consuleret, misso ad polemarchum, qui Thespiis erat, nuntio, verticem uti praecuparet, qui via per Citharonem ducenti imminet, eumque cum praesidio teneret, donec adveniret ipse, mandat. Posteaquam hoc superato, Plataeas accessit, rursus Thespias primum se pergere simulabat: mittebat etiam, qui rerum venalium forum parati, ac legatos ibidem se exspectare juberent. Quo factum, ut Thebani magnis viribus eum, qui versus Thespias est, aditum custodirent. Verum Agesilaus postridie cum prima luce, facta re sacra, versus Erythram profectus est: quumque uno die iter quod copii esset bidui, confecisset, prius id vallum quod ad Scolum est, superavit, quam ab eo excubiarum loco, quo antehac ingressus fuerat, Thebani advenissent. Hoc facto, Thebanorum agrum versus solem orientem situm depopulatur, ad ipsos usque Tanagrearum fines: adhuc enim Tanagram Hypatodorus cum suis, Laedamoniis addictus, tenebat: ac deinde pedem refert, dum monia urbis ad levam haberet. Thebani autem ut supervenire, in loco, qui Vetulae pectus dicitur, aciem adversam instruebant, ubi et fossam et vallum habebant a tergo, atque idcirco recte facturos se arbitrabantur, si aleam istic prolii subirent. Erat enim locus is satis angustus, accessusque difficilis. Quod quum Agesilaus videret, adversus ipsos non ducebat; sed dellexo exercitu, ad urbem pergebat. Thebani vero metuentes urbi, quod esset a praesidiis nuda, relicto loco, quo instructi stabant, via Potnias ducente, quae tutior erat, ad urbem cursu se conferebant. Enimvero praeclarum hoc Agesilai videbatur inventum esse, quod ab hostibus longe abductis copiis, perfereret ut illi cursu discederent. At nihilominus eos praetercurrentes polemarchi quidam cum cohortibus invadebant. Thebani contra de collibus hastas ejaculabantur; quo factum, ut unus ex polemarchis, Alypetus, hasta trajectus occumberet. Hoc tamen etiam de tumultu Thebani dejecti fugiebant. Itaque illo consensu Sciritae et equites quidam caedebant extremos in agmine Thebanorum, qui ad urbem praetervehebantur. Ubi propius ad muros perventum esset, Thebani se convertunt. Iis conspectis, Sciritae celerius aliquanto quam gradatim regrediuntur. Quamquam autem ex eis interemptus esset nemo, Thebani tamen et tropaeum excitabant, quod hostes inde, quo conscenderant, discessissent. Agesilaus ita tunc poscente tempore, digressus illine, castra metabatur eo loco ubi hostes prius instructos conspexerat. Postridie via qua Thespias itur, exercitum abducebat. Quumque cetrati, qui apud Thebanos stipendia faciebant, audacter eum insequerentur, et Chabrian non subsequenter inelamarent: conversi Olynthiorum equites, quod illi jam ex fudere socii expeditionis hujus erant, acclivem ad locum eos compellebant, ita uti sequebantur, ac permagnum eorum numerum interficiebant: nam facile pedites ab equitibus loco acclivi et his accessu non difficili capiuntur. Posteaquam Thespias Agesilaus venisset, cives inter se dissidentes reperit: quumque vellent ii, qui Laeonice se favere partibus profitebantur, adversarios interficere, quorum erat in numero etiam Meno, nequaquam hoc fieri permisit; sed re-

καὶ ὄρκους ὑμῶσαι ἀλλήλοις ἀναγκάσας, οὕτως ἀπῆλθε πάλιν διὰ τοῦ Κιθαιρώνος τὴν ἐπὶ Μάγαρα. Καὶ ἐκείθεν τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα οἶκαδε ἀπήγαγε.

56. Μάλα δὲ πιεζόμενοι οἱ Θηβαῖοι σπάνει σίτου διὰ τὸ δυοῖν ἑτοῖν μὴ εἰληφέναι καρπὸν ἐκ τῆς γῆς, πέμπουσιν ἐπὶ δυοῖν τριήρῳ ἄνδρας εἰς Παγασὰς ἐπὶ σίτον δέκα τάλαντα δόντες. Ἀλκίτας δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ζυλάττων Ὡρεὸν, ἐν ᾧ ἐκείνοι συνωνοῦντο τὸν σίτον, ἐπληρώσατο τρεῖς τριῆρεις, ἐπιμεληθεὶς ὅπως μὴ ἐξαγγελθεῖη. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆγετο ὁ σίτος, λαμβάνει ὁ Ἀλκίτας τὸν τε σίτον καὶ τὰς τριῆρεις, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐξώρῃσεν οὐκ ἐλάττους ὄντας ἢ τριακοσίους. Τούτους δὲ εἶρξεν ἐν τῇ ἀκρόπολει, ὅπερ αὐτὸς ἐσκήνου. (57) Ἀκολουθοῦντος δὲ τίνος Ὡρειτῶν παιδὸς, ὡς ἔφασαν, μάλα καλοῦ τε κάγαθοῦ, καταβαίνων ἐκ τῆς ἀκρόπόλεως περὶ τούτων ἦν. Καταγνόντες δὲ οἱ αἰχμαλῶτοι τὴν ἀμείλιαν, καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἡ πόλις ἀφίσταται· ὥς· εὐπόρως ἤδη οἱ Θηβαῖοι σίτον παρεκομίζοντο.

58. Ὑποραίνοντος δὲ πάλιν τοῦ ἥρος ὁ μὲν Ἀγισίλαος κλινοπετῆς ἦν. Ὅτε γὰρ ἀπῆγε τὸ στράτευμα ἐκ τῶν Θηβῶν, ἐν τοῖς Μεγάροις ἀναβαλόντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀφροδισίου εἰς τὸ ἀρχεῖον βήννυται ὀπλοὶα δὴ φλέψ, καὶ ἐρβύη τὸ ἐκ τοῦ σώματος αἷμα εἰς τὸ ὑγιὲς σκέλος. Γενομένης δὲ τῆς κνήμης υπερόγκου καὶ ὀδυνῶν ἀφορήτων, Συρακόσιός τις ἱατρὸς σχάζει τὴν παρὰ τῷ σφυρῷ φλέβα αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἀπαξ ἤρξατο, ἔρρει αὐτῷ νύκτα τε καὶ ἡμέραν τὸ αἷμα, καὶ πάντα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο σχεῖν τὸ ρεῦμα πρὶν ἐλιποψύχῃσι· τότε μέντοι γε ἐπαύσατο. Καὶ οὕτως ἐκείνος μὲν ἀποκομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα ἡρῶσται τὸ τε λοιπὸν θέρος καὶ διὰ χειμῶνος.

59. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἔαρ ὑπέφαινε, πάλιν φρουρὰν τε ἔφαινον καὶ Κλεόμβροτον ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. Ἐπεὶ δ' ἔχων τὸ στράτευμα πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι ἐγένετο, προήεσαν αὐτῷ οἱ πελτασταὶ ὡς προκαταληψόμενοι τὰ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Θηβαῖων δὲ καὶ Ἀθηναίων προκατέχοντές τινες τὸ ἄκρον τέως μὲν εἶων αὐτοὺς ἀναβαίνειν· ἐπεὶ δ' ἐπ' αὐτοῖς ἦσαν, ἐξαναστάντες ἐδίωκον καὶ ἀπέκτειναν περὶ τετταράκοντα. Τούτου δὲ γενομένου ὁ Κλεόμβροτος ἀδύνατον νομίσας τὸ υπερβῆναι εἰς τὴν τῶν Θηβαίων, ἀπῆγέ τε καὶ διῆκε τὸ στράτευμα.

60. Συλλεγόντων δὲ τῶν συμμάχων εἰς Λακεδαίμονα, λόγοι ἐτίγοντο ἀπὸ τῶν συμμάχων ὅτι διὰ μαλακίαν κατατριβήσονται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Ἐξείναι γὰρ σφισι ναῦς πληρώσαντας πολλὰ πλείονας τῶν Ἀθηναίων εἰεῖν λιμῶν τὴν πόλιν αὐτῶν· ἐξείναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς ναυσὶ καὶ εἰς ὅθας στράτευμα διαδιδάξαι, εἰ μὲν βούλοιντο, ἐπὶ Φωκίῶν, εἰ δὲ βούλοιντο, ἐπὶ Κρεύσσιος. (61) Ταῦτα δὲ λογισάμενοι ἐξήκοντα μὲν τριῆρεις ἐπλήρωσαν· Πόλλις δ' αὐτῶν ναύαρχος ἐγένετο. Καὶ μέντοι οὐκ ἐφεύσθησαν οἱ ταῦτα γνόντες, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιορκοῦντο· τὰ γὰρ σιταγωγὰ αὐτοῖς πλοῖα

conciliatis ipsis inter se, coactisque sacramentum sibi invicem præstare, ita demum rursus per Cithæronem, via quæ Megara ducit, discedit. Inde socios dimittit, et urbanas copias domum abducit.

Quia vero Thebani admodum annonæ inopia premebantur, quod jam duobus ab annis ex ægre sine fruges nullas habuissent, quosdam suorum dualibus triremibus Pagasas ad comparandum frumentum mittunt, datis eis decem talentis. Alcetas autem Lacedæmonius, qui Oreum cum præsidio tenebat, dum frumentum illi coemerent, triremes tres instruit, cavens singulari studio, ne quid enuntiaretur. Ubi jam frumentum avehebatur, Alcetas et frumentum et triremes et homines ipsos, non pauciores trecentis, vivos capit. Eos in arce carceribus mandat, in qua ipse habitabat. Quum autem puer quidam sane quam elegans, ut fertur, et egregius, qui esset Oreitæ cujusdam filius, eum comitari solet, de arce descendens apud hunc versabatur. Hac hominis negligentia captivi animadversa, arcem capiunt, moxque urbs ipsa a Lacedæmoniiis deficit. Ita factum, ut magna copia Thebani frumentum in urbem adveherent.

Vere rursus ineunte, Agesilaus in lecto decumbebat. Nam quo tempore copias Thebanorum et finibus deduxerat, Megaris inter ascendendum e fano Veneris magistratuum in curiam, incertum qua vena rupta sanguis e corpore sanum in crus defluerat. Quumque sura nimium quantum intumesceret, ac dolores intolerandi accederent, medicus quidam Syracusanus ei propter malleolum venam aperit; atque ubi semel coepisset, noctu dieque sanguis profluebat: quidquid tentarent, fluxionem hanc inhibere non poterant, donec Agesilaus tandem animo defecisset: tunc enim fluere desit. Hoc modo ille Lacedæmonem deportatus, quod æstatis reliquum erat totamque hiemem ægrotavit.

Lacedæmonii, vere se ostendente, rursus copias [adversus Thebanos] decernunt, eisque ducem Cleombrotum præficiunt. Is ubi cum exercitu jam ad Cithæronem accessisset, cetratos præmittit, ut immolentia viæ loca præoccuparent. At quum Thebani et Athenienses quidam verticem hunc jam ante tenerent, aliquantulum illi quidem ascendendi facultatem hostibus concedunt: verum ut jam prope ad ipsos accesserant, consurgunt, et in fugam eos agunt, feroque ad quadraginta interficiunt. Quod quum accideret, Cleombrotus minime fieri posse ratus, ut Thebanorum in agrum transenderet, copias inde abductas dimittit.

Quumque socii Lacedæmonem convenissent, commemorabant fieri quadam ignavia, quod bello attererentur. Nam posse se naves longe plures, quam Athenienses habeant, instruere, atque urbem ipsorum ad deditionem fame compellere. Posse item se hisce navibus etiam adversus Thebanos exercitum deportare, vel Phocensium in fines, si ita videatur, vel etiam Creusim. Hoc inito consilio, triremes sexaginta complent, eique classi Pollis præficunt. Neque fefellit eos hæc sententia, qui consilii auctores fuerant: quippe hoc modo Athenienses obsidebantur. Etenim naves ipso-

ἐπὶ μὲν τὸν Γεραίστων ἀρίκετο, ἐκείθεν δ' οὐκέτι ᾔθελε παρὰ πλεῖν, τοῦ ναυτικοῦ ὄντος τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τε Αἴγινα καὶ Κέο καὶ Ἀνδρόν. Γινόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνάγκην, ἐνέβησαν αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς, καὶ ναυμαχῆσαντες πρὸς τὸν Πόλλιν Χαθρίου ἡγουμένου νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. Καὶ ὁ μὲν σίτος τοῖς Ἀθηναίοις οὕτω παρεκομίσθη. (αβ) Παρὰ σκευαζομένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων στράτευμα διαβιβάζειν ἐπὶ τοὺς Βοιωτοὺς, ἐδεήθησαν οἱ Θηβαῖοι τῶν Ἀθηναίων περὶ Πελοπόννησον στράτευμα πέμψαι, νομίσαντες ὅτι εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐ δυνατόν ἔσται τοῖς Λακεδαιμονίοις ἅμα μὲν τὴν ἑαυτῶν χώραν φυλάττειν, ἅμα δὲ τὰς περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία συμμαχίδας πόλεις, ἅμα δὲ στράτευμα διαβιβάζειν ἱκανόν πρὸς ἑαυτούς. (αγ) Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μέντοι ὀργιζόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις διὰ τὸ Σφοδρία ἔργον, προθύμως ἐξέπειψαν περὶ τὴν Πελοπόννησον ναὺς ἐξήκοντα πληρώσαντες καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Τιμόθεον ἐλθόμενον. Ἄτε δὲ εἰς τὰς Θήβας οὐκ ἐμβολιχρότων τῶν πολέμων οὗτ' ἐν ᾧ Κλεομβρότος ἦγε τὴν στρατιὰν ἐτι οὗτ' ἐν ᾧ Τιμόθεος περιέπλευσε, θρασέως δὲ ἐστρατεύοντο οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ τὰς περιοικίδας πόλεις καὶ πάλιν αὐτάς ἀνελκόμενον. (αδ) Ὁ μὲντοι Τιμόθεος περιπλοῦσας Κέρκυραν μὲν εὐθὺς ὑπ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο, οὐ μὲντοι ἡνδραποδίσσατο οὐδὲ ἄνδρα ἐφυγάδευσε οὐδὲ νόμους μετέστησεν, ἐξ ὧν τὰς περὶ ἐκεῖνα πόλεις ἀπάσας εὐμενεστέρας ἔργεν. (αε) Ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναυτικόν, καὶ Νικόλοχον ναύαρχον, μάλ' ἑλαστόν ἄνδρα, ἐξέπειψαν ὅς ἐπειδὴ εἶδε τὰς μετὰ Τιμόθεον ναῦς, οὐκ ἐμείλιχτε, καί περ ἐξ νεῶν ἀπυστῶν αὐτῷ τῶν Ἀμβρακιωτίδων, ἀλλὰ πάντες καὶ πενήκοντα ἔργον ναὺς ἐξήκοντα οὕτως ταῖς μετὰ Τιμόθεον ἐναυμάχησε. Καὶ τότε μὲν ἤττηθη, καὶ τρόπαιον ὁ Τιμόθεος ἔσπασεν ἐν Ἀλυζίᾳ. (αϛ) Ὁ δὲ ἀνελκυσμένων τῶν Τιμόθεον νεῶν καὶ ἐπισκευαζομένων, ἐπὶ παρεγένοντο αὐτῷ αἱ Ἀμβρακιωτίδες ἐξ τριήρεις, ἐπὶ τὴν Ἀλυζίαν ἐπλευσεν, ἐνθα ἦν ὁ Τιμόθεος. Ὡς δ' οὐκ ἀντανῆγε, τρόπαιον αὖ κακίονος ἐστήσατο ἐν ταῖς ἐγγυτάτω νήσοις. Ὁ δὲ Τιμόθεος ἐπεὶ ἄς τε εἶχεν ἐπισκευάσει καὶ ἐκ Κερκύρας ἄλλας προσεπληρώσατο, γενόμενον αὐτῷ τῶν πασῶν πλέον ἐβδουμήκοντα, πολλοὺ δὲ ὑπερεῖχε ναυτικῶν χεῖρματα μέντοι μετεπέμπετο Ἀθήνηθεν πολλῶν γὰρ εἰδείτο, ἅτε πολλὰς ναῦς ἔχων.

BIBLION 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ ταῦτα ᾔσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ κατεστρέψαντο τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, ἐστράτευον καὶ εἰς τὴν Φωκίδα. Ὡς δ' αὖ καὶ οἱ Φωκεῖς ἐπέρσευσεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα

rum annonariae Gerastum illae quidem appulerant, verum inde non jam amplius discedere volebant, quod Lacedaemoniorum classis propter Eginam, et Ceum, et Andrum stationes haberet. Hac necessitate compulsi Athenienses, ipsi consendunt naves, Chabriake duce navali cum Polle congressi proelio, victoria potuntur. Ita factum, ut Atheniensibus deinde frumentum subveheretur. Quum autem Lacedaemonii se pararent ad mittendas adversus Bروتος copias, Thebani Athenienses rogabant, ut et ipsi exercitum in Peloponnesum mitterent. Existimabant enim, si hoc fieret, handquaquam satis virium Lacedaemonios habituros ad defendendum eodem tempore tum fines suos, tum sociarum in iis locis urbium, et ad traducendum in agrum Thebanum satis magnas copias. Athenienses autem, quod ob Sphodriae facinus Lacedaemoniis succenserent, instructas sexaginta naves ad Peloponnesi litora perlubenter misere, dato his praetore Timotheo. Atque hoc tempore, quod hostes Thebanorum in agrum non irrupissent, neque dum copias Cleombrotus duceret, neque dum Peloponnesum Timotheus cum classe circumveheretur: peraudacter oppida finitima Thebani adoriebantur, eaque recipiebant. Timotheus quidem circumvectus, statim Corecyram occupavit: neque tamen eam in servitutem redegit, neque quonquam multavit exilio, ac ne leges quidem immutavit. Quo factum, ut civitatum iis locis finitimarum omnium majora essent erga Timotheum studia. Contra Lacedaemonii et ipsi classem instruunt, et praefectum ei Nicolochum, hominem admodum audacem, adversus hostes mittunt: qui quum naves, quas secum Timotheus habebat, conspexisset, ipsi quanquam adhuc sex Ambracioticae abessent, nihil tamen cunctatus, cum quinquaginta quinque navibus adversus sexaginta naves, quibus Timothei classis constabat, proelio navali dimicat. In eo quum victus esset, apud Alyziam tropaeum Timotheus statuit. Postea Nicolochus, quum Timothei naves in portum subductae essent, ac reficerentur, advectis ad se jam sex illis Ambracioticis triremibus, Alyziam navigat, ubi tum Timotheus erat. Posteaquam is obviam sua cum classe non pergeret, ipse quoque tropaeum proximis in insulis statuit. Timotheus autem, refectis navibus iis quas habebat, et e Coreyra paratis et instructis aliis, ut jam plures ipsi essent universae quam septuaginta, longe classe superior erat. Et quia magna pecuniarum vi ob classis magnitudinem indigebat, Athenis eis adferri curabat.

LIBER VI.

CAPUT I.

His tum rebus Athenienses et Lacedaemonii occupati erant. Thebani vero, posteaquam oppida Beroiae suam in potestatem redegerant, etiam Phocensium in fines expeditionem suscipiebant. Ibi quum legatos Lacedaemonem

καὶ ἔλεγον ὅτι, εἰ μὴ βοηθήσαιν, οὐ δυνήσονται μὴ πεῖθεσθαι τοῖς Θεβαίοις, ἐκ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι διαδιβάζουσι κατὰ θάλατταν εἰς Φωκίας Κλεόμβροτον τε τὸν βασιλέα, καὶ μετ' αὐτοῦ τέτταρας μόρας καὶ τῶν συμμάχων τὸ μέρος.

2. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον καὶ ἐκ Θετταλίας ἀφικνεῖται πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων Πολυδάμας Φαρσάλιος. Οὗτος δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Θετταλίᾳ μάλα εὐδοκίμει, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει οὕτως ἔδοκει καλὸς τε κάγαθος εἶναι ὥστε καὶ στασιάζαντες οἱ Φαρσάλιοι παρακατέθεντο αὐτῷ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὰς προσόδους ἐπέτρεψαν λαμβάνοντα, ὅσα ἐγγράπτο ἐν τοῖς νόμοις, εἰς τε τὰ ἱερὰ ἀναλίσκειν καὶ εἰς τὴν ἄλλην διοίκησιν. (3) Κάκεινος μέντοι ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων τὴν τε ἀκρὰν φυλάττων διέσωζεν αὐτοῖς καὶ τὰλλα διοικῶν ἀπελογίζετο κατ' ἐνιαυτόν. Καὶ ὁπότε μὲν ἐνδεὴς εἴη, παρ' ἑαυτοῦ προσετίθει, ὁπότε δὲ περιγίνοιτο τῆς προσόδου, ἀπελάμβανεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως φιλοξενὸς τε καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸν Θετταλικὸν τρόπον. Οὗτος οὖν ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Λακεδαίμονα, εἶπε τοιάδε·

4. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρόξενος ὑμῶν ὢν καὶ εὐεργέτης ἐκ πάντων ὢν μεμνήμεθα προγόνων, ἀξίω, ἂν τέ τι ἀπορῶ, πρὸς ὑμᾶς ἵναι, ἂν τέ τι χαλεπὸν ὑμῖν ἐν τῇ Θετταλίᾳ ξυνοιστῇται, σημαίνειν. Ἀκούετε μὲν οὖν εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ὑμεῖς Ἰάσονος ὄνομα ὁ γὰρ ἀνὴρ καὶ δύναμιν ἔχει μεγάλην καὶ ὀνομαστός ἐστιν. Οὗτος δὲ σπονδὰς ποιησάμενος συνεγένετό μοι, καὶ εἶπε τάδε· (5) Ὅτι μὲν, ὦ Πολυδάμα, καὶ ἀκουσαν τὴν ὑμετέραν πόλιν Φάρσαλον δυνάμην ἂν παραστήσασθαι ἐξοστὶ σοι ἐκ τῶνδε λογιζέσθαι. Ἐγὼ γάρ, ἔφη, ἔχω μὲν Θετταλίας τὰς πλείστας καὶ μεγίστας πόλεις συμμάχους· κατεστρεφάμην δ' αὐτὰς ὑμῶν σὺν αὐταῖς τὰ ἐναντία ἐμοὶ στρατευομένων. Καὶ μὴν οἷσθ' ὅτι ξένους ἔχω μισθοφόρους εἰς ἑξακισχίλους, οἷς, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδεμία πόλις δύναται ἂν ῥαδίως μάχεσθαι. Ἀριθμὸς μὲν γάρ, ἔφη, καὶ ἄλλοθεν οὐκ ἂν διόττων ἐξέλθοι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τῶν πόλεων στρατεύματα τοὺς μὲν προελθούσας ἦδη ταῖς ἡλικίαις ἔχει, τοὺς δ' οὕτω ἀκμάζοντας· σωματοκτοίαι γε μὴν μάλα ὀλίγοι τινὲς ἐν ἐκάστῃ πόλει· παρ' ἐμοὶ δὲ οὐδεὶς μισθοφορεῖ, ὅστις μὴ ἱκανὸς ἐστιν ἴσα ποιεῖν ἐμοί. (6) Αὐτὸς δ' ἐστὶ, λέγειν γάρ πρὸς ὑμᾶς χρὴ τάληθ' ἔστι, καὶ τὸ σῶμα μάλα εὐρωστος καὶ ἄλλως φιλόπονος. Καὶ τῶν τῶν παρ' αὐτῷ πείραν λαμβάνει κατ' ἐκάστην ἡμέραν· ἡγεῖται γάρ σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ὅταν ποι στρατεύεται. Καὶ οὐδὲ μὲν ἂν μαλακοὺς τῶν ξένων αἰσθάνηται, ἐκβάλλει, οὐδ' ἂν ὀρθῶ φιλοπόνως καὶ φιλοκινδύνως ἔχοντας πρὸς τοὺς πολέμους, τιμᾷ τοὺς μὲν διμοιρίαις, τοὺς δὲ τριμοιρίαις, τοὺς δὲ καὶ τετραμοιρίαις, καὶ ἄλλοις δόροις, καὶ νόσων γε θεραπαίαις καὶ περὶ ταφᾶς κόσμῳ· ὥστε πάντες ἴσασιν οἱ παρ' ἐμῶν ξένοι· ὅτι ἡ πολεμικὴ αὐτοῖς ἀρετὴ ἐντιμωτάτην τε βίον καὶ ἀφρονότατον παρέχεται. (7)

Phocenses misissent, ac significassent, se, nisi suppetias ipsi ferrent, non posse non Thebanorum imperio parere, jam Lacedæmonii mari Cleombrotum regem, cum quatuor cohortibus, et sociorum parte, Phocensium in agrum trajicere jubent.

Eodem prope tempore Polydamas Pharsalius Lacedæmoniorum ad communitatem e Thessalia venit. Ejus viri ut reliqua in Thessalia nomen erat perillustre, ita sua in republica tanta virtute præditus existimabatur, ut quum Pharsalii domesticis seditionibus ac dissidiis laborarent, arcem ipsi traderent, annuosque proventus ad se recipere permetterent, deque iis tum ad sacrificia, tum reliquam administrationem impensas facere, quæ præscriptæ legibus essent. Ac ipse quidem ex hisce pecuniis et arcem ipsis præsidio tuebatur, et cetera quoque administrans, quotannis rationes reddebat. Quod si quando a pecuniis publicis destitueretur, de suo nonnihil ad eas adjiciebat; idque, ubi quid proventuum supererat, recipiebat. Et erat ceteroqui Thessalorum more magnificus ac hospitalis. Hic ubi Lacedæmonem pervenisset, hac usus est oratione:

« Equidem, Lacedæmonii, quum hospes sim vesiræ civitatis publicus, nostraque in vos exstent beneficia inde usque ab omnibus majoribus, quorum meminisse possumus, æquum esse censeo, ut si qua ipse difficultate premar, ad vos me conferam; itemque si quid adversum vos rei molestæ in Thessalia oriatur, id uti vobis significem. Non dubito autem, vos quoque Iasonis nomen audissee. Nam is vir et copias ingentes habet, et percelebris est. Hic quum mecum congressus esset, factis inter nos induciis, in hunc modum me compellavit: Posse me, mi Polydama, civitatem vestram Pharsalum vel invitam imperio meo subjicere, vel ex his tecum existimare potes. Nam et plurimas et maximas Thessaliæ urbes equidem mihi societate devinctas habeo, quas ipsas in potestatem meam redegi, dum vos una cum ipsis conjuncti bellum adversum me gereretis. Non ignoras autem, habere me conductitios milites externos non pauciores sex millibus, quibus meo judicio resistere nulla civitas possit. Quippe numerus quidem hic militum, ait, etiam aliunde egredi possit: sed oppidani exercitus partim quosdam natu grandiores habent, partim qui necdum ætatem vegetam attigerint. Præterea per sane pauci quidam unaquaque in urbe corpora sua exercent: apud me vero nemo stipendia facit, qui non eosdem, quos ego, labores tolerare possit. Iason ipse (dicendum est enim apud vos, quod verum est) perrobustus est corpore, ac laboris ceteroqui amantissimus. Quin etiam quotidie virtutis suorum periculum facit. Nam et in gymnasiis, et in expeditionibus, quascunque suscipit, ipse in armis dux est; ac si quos e conductitiis militibus esse molles animadvertit, eos exauctorat; sin qui et laborum tolerantes sunt, et ad subeundum pericula in re adversus hostem gerenda prompti, eos stipendio partim duplo, partim triplo, partim adeo quadruplo, ac præterea muneribus aliis ornat: eosdem et in morbis curat, et mortuos funerum magnificentia cohonestat. Quo fit, ut omnes ipsius conductitii milites sciant, virtute bellica vitam se honoratissimam ac rebus omnibus

Ἐπεδείκνυε δὲ μοι εἰδότες ὅτι καὶ ὑπάρχοι ἤδη αὐτῶ εἶεν Μαρακοὶ καὶ Δολοπεῖς καὶ Ἀλκεάτας ὁ ἐν τῇ Ἠπειρῷ ὑπαρχὸς ὥστε, ἔφη, τί ἂν ἐγὼ φοβούμενος οὐ βραδίως ἂν ὑμᾶς ὑποέμην καταστρέβασθαι; Τάχα οὖν ὑπολάβου ἂν τις ἐμοῦ ἄπειρος. Τί οὖν μέλλεις καὶ οὐκ ἤδη στρατεύεις ἐπὶ τοὺς Φαρταλίους; ὅτι νῦν Δία τῷ παντὶ κρείττονός μοι δοκεῖ εἶναι ἐκόντας ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἄκοντας προσαγαγέσθαι. Βισπθέντες μὲν γὰρ ὑμεῖς τ' ἂν βουλεύεσθε ὅτι δύνασθε κακὸν ἐμοί, ἐγὼ τ' ἂν ὑμᾶς ὡς ἀσθενεστάτους βουλόμην εἶναι· εἰ δὲ πεισθέντες μετ' ἐμοῦ γένεσθε, δῆλον ὅτι αὐξοίμεν ἂν ὅτι δυναίμεθα ἀλλήλους. (8) Γινώσκω μὲν οὖν, ὦ Πολυδάμα, ὅτι ἡ σὴ πατὴρ εἰς σὲ ἀποβλέπει· ἐὰν δὲ μοι φιλικῶς αὐτὴν ἔρειν παρασκευάσῃς, ὑπισχνούμαι σοι, ἔφη, ἐγὼ μέγιστόν σε τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι μετ' ἐμὲ καταστήσειν. Οἷον δὲ πραγμάτων τὰ δευτέρᾳ σοι διδῶμι ἄκουε, καὶ μηδὲν πίστευέ μοι ὅτι ἂν μὴ λογισμένῳ σοι ἀληθὲς φαίνεται. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν εὐδελὸν ἦν, ὅτι Φαρσάλου προγενομένης καὶ τῶν ἐξ ὑμῶν ἡρημένων πόλεον εὐπέτοις ἂν ἐγὼ ταχὺς Θετταλῶν ἀπάντων κατασταίην, ὥς γε μὴν, ὅταν ταχέυηται Θετταλία, εἰς ἐξακισχίλιους μὲν οἱ ἱππεύοντες γίνονται, ὀπλίζεται δὲ πλείους ἢ μυρία καθίστανται. (9) Ὡν ἐγὼ καὶ τὰ σώματ' αὐτῶν καὶ τὴν μεγαλοφυίαν ὁρῶν οἶμαι ἂν αὐτῶν εἰ καλῶς τις ἐπιμελείτο, οὐκ εἶναι ἔθνος ὅποιον ἂν ἀξιόσαιεν ὑπάρχοι εἶναι Θετταλοί. Πλατυτάτης γε μὴν γῆς οὗσης Θετταλίας, πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπάρχοι μὲν ἔστιν, ὅταν ταχὺς ἐνθάδε καταστῇ· σχεδὸν δὲ πάντες οἱ ταυτὴ ἀκοντισταὶ εἰσιν ὥστε καὶ πελταστικῷ εἰκός ὑπερέχειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν. (10) Καὶ μὴν Βοιωτοὶ γε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὅσοι Λακεδαιμονίοις πολεμοῦντες ὑπάρχουσί μοι σύμμηχοι καὶ ἀκολουθεῖν τοῖνυν ἀξιούσιν ἐμοί, ἂν μόνον ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερῶ αὐτούς. Καὶ Ἀθηναῖοι δὲ εἴ οἱδ' ὅτι πάντα ποιήσκειν ἂν ὥστε σύμμηχοι ἡμῖν γενέσθαι· ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἂν μοι δοκῶ πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ποιήσασθαι. Νομίζω γὰρ ἔτι βῆρον τὴν κατὰ Θάλασσαν ἡ τὴν κατὰ γῆν ἀρχὴν παραλαβεῖν ἂν. (11) Εἰ δὲ εἰκότα λογίζομαι, σκόπει, ἔφη, καὶ ταῦτα. Ἐχόντες μὲν γε Μακεδονίαν, ἔθνη καὶ Ἀθηναῖοι τὰ ξύλα ἄγονται, πολλὸν δὲ πλεόνας ἐκείνων ἱκανοὶ ἐσόμεθα ναῦς ποιήσασθαι. Ἀνδρῶν γε μὴν ταύτας πληροῦν πότερον Ἀθηναίους ἢ ἡμᾶς εἰκός μᾶλλον δύνασθαι, τοσοῦτους [καὶ τοιοῦτους] ἔχοντας πενήστας; τοὺς γε μὴν ναύτας τρέφειν πότερον ἡμᾶς ἱκανωτέρους εἰκός εἶναι τοὺς δι' ἀφρονίαν καὶ ἄλλοις σίτον ἐκπέμποντας ἢ Ἀθηναίους τοὺς μετ' αὐτοῖς ἱκανὸν ἔχοντας, ἂν μὴ πρίονται; (12) καὶ γρημασί γε δήπου εἰκός ἡμᾶς ἀφρονωτέρους γρῆσθαι μὴ εἰς νηυσὺν ἀποβλέποντας, ἀλλ' ἡπειρωτικῶς ἔθνη καρπουμένους. Πάντα γὰρ δὲ που τὰ κύκλῳ φόρον φέρει, ὅταν ταχέυηται τὰ κατὰ Θετταλίαν. Οἶσθα δὲ δὲ που ὅτι καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν οὐ νήρους ἀλλ' ἡπειρον καρπούμενος πλουσιώτατος ἀνθρώπων ἐστίν· ὃν ἐγὼ ὑπάρχον ποιήσασθαι ἔτι εὐχατεργατώτερον ἡγοῦμαι εἶναι ἢ τὴν Ἑλλάδα. Οἶδα

affluentem consequi. Idem mihi non ignoranti demonstrabat, parere jam ipsius imperio Maracos, et Dolopes, et Alketam, qui Epiro praest. Quidam igitur, ait, mihi metendum sit, quominus existinare debeam, me facile vos imperio meo subiecturum? Fortassis hic secum aliquis cogitet, mearum rerum ignarus? Quamobrem igitur cunctaris? cur non jam bellum adversus Pharsalios suscipis? Quia profecto mihi praestare omnino videtur, ut vos mihi potius sponte vestra, quam invitos adjungam. Nam si coacti a me, fueritis, et ipsi de me, quacunque ratione fieri poterit, lacerando consilia agitabitis: etiam vos ego vicissim quam maxime fractos volam. Sin persuadendo meas in partes vos adduxero, facile intelligi potest, futurum ut pro virili vires mutuo nostras adaugeamus. Non autem nescius sum, mi Polydama, in te unum oculos patriae tuae coniectos esse. Ejus si benevolentiam mihi conciliaveris, polliceor tibi equidem, inquit, facturum me, ut omnium in Graecia sis hominum secundum me maximus. Quarum autem rerum tibi secundas deferam, audi; neque mihi fidei quidquam in ullo habueris, quod tibi ratiocinanti non vero consentaneum visum fuerit. Primum hoc manifestum est, futurum ut, si Pharsalus iis cum oppidis quae a vobis pendent ad nos accesserit, facile Thessalorum omnium imperator ego constituar. Jam si uni pareat imperatori Thessalia, cogi equitum sex millia poterunt, ac peditum supra decem millia: quorum et corpora et animi magnitudinem dum intueor, nullam fore gentem arbitror, si recte quis eorum curam gerat, cujus Thessali sint obedituri imperio. Et quamquam ipsa per se latissime pateat Thessalia, tamen imperatore creato, etiam finitimae nationes omnes ei parent. Sunt item in his locis universi prope jaculandi periti: quo fiet, ut copias nostras etiam cetratorum numero abundaturas sit verisimile. Praeterea mihi cum Boiotis ac reliquis omnibus, quicunque contra Lacedaemonios bellum gerunt, societas est: quos si tantum a Lacedaemoniorum dominatu liberaro, perlubenter me ducem sequentur. Neque dubito, quidvis facturos Athenienses, nobiscum uti societate conjuncti sint: quanquam eorum mihi amicitiam minime expetendam arbitrer. Sic enim statuo, facilius nos maris quam terrae consequuturos imperium. An vero probabiles sint meae: ratiocinationes ut videas, etiam haec, ait, necum velim consideres. Nimirum si Macedoniam habebimus, e qua Athenienses ligna petunt, multo plures ipsis naves edificare poterimus. Jam quod ad homines attinet, num iis Athenienses facilius posse complere naves credibile est, quam nos, quibus tanta mancipiorum est copia? num item magis est consentaneum, nobis ad alendos nautas omnia suffectura, qui praecopia frumentum etiam alio vehimus; an Atheniensibus, quibus ne tantum quidem frumenti suppetit, quantum ipsis satis sit, nisi alicunde pretio comparent? Etiam pecuniae nos vim majorem habere verisimile est, qui ad parvas quasdam insulas minime respicimus, sed mediterraneis a nationibus tributa nostros ad usus exigimus. Quoties enim uni pareat imperatori Thessalia, finitima omnia tributum pendunt. Nec ignoras certe, Persicum etiam regem, fruentem non insularum sed terrae continentis fructibus, omnium hominum esse opulentissimum: quem quidem ego minori negotio redigi posse in potestatem arbitror, quam Graeciam. Scio enim homines

γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους πλὴν ἐνὸς μᾶλλον δου-
λεῖν ἢ ἄλκην μεμελετηκότας, οἷα δὲ ὑφ' οὗας δυνά-
μειος καὶ τῆς μετὰ Κύρου ἀναβάσεως καὶ τῆς μετ' Ἀγη-
σιλάου εἰς πᾶν ἠέκετο βασιλεὺς. (13) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ'
εἰπόντος αὐτοῦ ἐγὼ ἀπεκρίναμην ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀξιό-
σκεπτα λέγει, τὸ δὲ Λακεδαιμονίους ὄντας φίλους ἀπο-
στῆναι πρὸς τοὺς ἐναντίους, μηδὲν ἔχοντας ἐγκαλεῖν,
τοῦτ', ἔφη, ἀπορὸν μοι δοκεῖ εἶναι· ὁ δ' ἐπαινέσας με
καὶ εἰπὼν ὅτι μᾶλλον ἐκτέον μου εἴη, ὅτι τοιοῦτος εἴην,
ἀρῆχέ μοι ἔλθόντι πρὸς ὑμᾶς λέγειν τάλῃθ', ὅτι δια-
νοοῖτο στρατεύειν ἐπὶ Φαρσαλίους, εἰ μὴ πεισοίμεθα.
Αἰτεῖν οὖν ἐκέλευε βοήθειαν παρ' ὑμῶν. Καὶ ἐν μὲν
σοι, ἔφη, διδῶσιν ὥστε σε πείθειν ἱκανὴν πέμπειν συμ-
μαχίαν ὥς ἐμοὶ πολεμεῖν, ἄγ', ἔφη, καὶ τούτῳ χρώ-
μεθα, ὅτι ἂν ἀποβαίῃ ἐκ τοῦ πολέμου· ἐν δέ σοι μὴ
δοκῶσιν ἱκανῶς βοηθεῖν, οὐκ ἦδη ἀνέγκλητος ἂν δικαίως
εἴης ἐν τῇ πατρίδι, ἥ σε τιμᾷ καὶ σὺ πράττεις τὰ κρά-
τιστα. (14) Περὶ τούτων δὲ ἐγὼ ἤκα πρὸς ὑμᾶς καὶ
λέγω πάντα ὅσα ἐκεῖ αὐτὸς τε ὦρ' καὶ ἐκείνου ἀκήκοα.
Καὶ νομίζω οὕτως ἔχειν, ὡς ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὥς
εἰ μὲν πέμψετε ἐκείσε δύναμιν μὴ ἐμοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἄλλοις Θετταλοῖς ἱκανὴν δοκοῦσαν εἶναι πρὸς Ἰά-
σονα πολεμεῖν, ἀποστήσονται αὐτοῦ αἱ πόλεις· πᾶσαι
γὰρ φοβοῦνται ὅποι ποτὲ προδῆσεται ἡ τοῦ ἀνδρὸς δύ-
ναμις· εἰ δὲ νεοδαμῶνεις καὶ ἄνδρα ἰδιώτην οἴσθε ἀρ-
κέσειν, συμβουλευέτω ἡσυχίαν ἔχειν. (15) Εὖ γὰρ ἴστε
ὅτι πρὸς τε μεγάλῃ ἐστὶν ῥώμῃ ὁ πόλεμος, καὶ πρὸς
ἄνδρα δε φρόνιμος μὲν οὕτω στρατηγὸς ἐστὶν ὥς ὅσα
τε λανθάνειν καὶ ὅσα φθάνειν καὶ ὅσα βιάζεσθαι ἐπι-
χειρεῖ οὐ μάλα ἀραμαρτάνει. Ἰκανὸς γάρ ἐστι καὶ
νυκτὶ ὅσαπερ ἡμέρᾳ χρῆσθαι, καὶ ὅταν σπῆδῃ, ἀρι-
στον καὶ δαίπνον ποιησάμενος ἅμα πονεῖσθαι. Οἴεται
δὲ καὶ ἀναπαύεσθαι χρῆναι, ὅταν ἀφίκηται ἐνθ' ἂν ὥρ-
μημένος ἦ καὶ διαπραξῆται ἂ δαί' καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ
δὲ ταῦτα εἴθωκεν. Ἐπίσταται δὲ καὶ ὅταν ἐπιτιονήσαν-
τες ἀγαθὸν τι πράξωσιν οἱ στρατιῶται, ἐκπλήσai τὰς
γνώμας αὐτῶν ὥστε καὶ τοῦτο μεμαθήκασι πάντες οἱ
μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τῶν πόνων καὶ τὰ μαλακὰ γίγνεται.
(16) Καὶ μὴ ἐγκρατέστατός γέ ἐστιν ὧν ἐγὼ οἶδα τῶν
περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ὥστε οὐδὲ διὰ ταῦτα ἀσχολίαν
ἔχει(εἰς) τὸ μὴ πράττειν ἀεὶ τὸ δέον. Ὑμεῖς οὖν σκε-
ψάμενοι εἰπατε πρὸς ἐμὲ, ὥσπερ ὑμῖν προσήκει, ὅποια
δυνήσεσθε τε καὶ μέλλετε ποιῆσειν.

17. Ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τότε
μὲν ἀνεβάλλοντο τὴν ἀπόκρισιν τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ τῇ
τρίτῃ λογισάμενοι τὰς τε ἔξω μόρας ὅσαι αὐτοῖς εἴεν
καὶ τὰς περὶ Λακεδαίμονα πρὸς τὰς ἔξω τῶν Ἀθηναίων
τριήρεις καὶ τὸν πρὸς τοὺς ἡμέρους πόλεμον, ἀπεκρί-
ναντο ὅτι ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἂν δύναιντο ἱκανὴν αὐτῷ
ἐκπέμψαι ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἀπὸντα συντίθεσθαι αὐτὸν
ἐκείλευον ὅπῃ δύναίτο ἀρίστα τὰ τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τῆς
πόλεως. (18) Κάκεινος μὲντοι ἐπαινέσας τὴν ἀπλότην
τῆς πόλεως ἀπήλθε. Καὶ τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Φαρ-
σαλίων εἰδεῖτο τοῦ Ἰάσονος μὴ ἀναγκάσαι αὐτὸν παρα-

istie omnes, uno excepto, magis servituti quam fortitudini
addictos esse. Scio præterea, quali ab exercitu discrimen
in extremum adductus rex fuerit, sive illum respicias, qui
in Asiam cum Cyro, sive qui cum Agesilao ascendit. Hæc
quum apud me disseruisset, respondebam ego, cetera qui-
dem digna consideratu ab ipso dici, sed videri mihi inultum
in hoc difficultatis, si nos Lacedæmonii amici, quum nihil
habeamus quod de ipsis queramur, ad hostes ab eis defi-
ciamus. Tum ille me collaudato addebat, magis jam me
amplectendum sibi videri, quia talis essem : simul potesta-
tem fecit proficiscendi ad vos, ac rem ipsam exponendi :
cogitare nimirum ipsum de bello Pharsaliis inferendo, si
non sponte nostra ipsi assentiremur. Jussit igitur me a
vobis suppetias postulare : ac si quidem, inquit, persuadendo
impetraveris, ut copias tibi auxiliares mittant, quæ ad op-
pugnandum me satis amplæ sint, consulamus id sane boni,
quod belli sors tulerit. At si tibi non satis magna subsidia
mittere visi fuerint, merito culpa non carebis in patria, quæ
te amat, et in qua tu præstantissima geris cum dignitate.
Has ob res veni equidem ad vos, Lacedæmonii, vobisque
omnia, quæ istic vidi et ex Iasone audiui, expono. Esse
autem ejusmodi rerum statum arbitror, ut si copias illuc
miseritis, quæ non mihi solum, sed reliquis etiam Thessa-
lis ad resistendum Iasoni satis amplæ videantur, civitates
ab eo sint defecturæ. Metuunt enim omnes quo tandem
evasura sit hominis potentia. Sin novos populares, cum
aliquo rerum gerendarum imperito, suffecturos hoc in ne-
gotio putatis, ab hoc ut bello abstineatis, equidem vobis
consulo. Nam certo scitote, bellum adversus vires magnas
vobis gerendum esse, ac talem adversus hominem, qui
tam prudens dux est, ut quæcunque tandem vel clam, vel
alios antevertendo, vel vi perficere conatur, non facile sine
suo frustretur. Etenim et nocte uti perinde ac die potest,
et celeritate quum opus est, prandium cœnamque sumens
simul labores perferre. Præterea tum demum sibi quie-
scendum arbitratur, posteaquam eo pervenerit, quo conten-
debat, remque ex animi sententia consecerit. Ad hoc eos
etiam, quos secum habet, adsuificet. Novit etiam milium
animos explorare, quoties laborando præclarum aliquid effe-
cerunt. Quo fit, ut omnes qui cum eo sunt, didicerint, ex
laboribus etiam voluptates oriri : quanquam ipse omnium,
quos equidem novi, corporis a voluptatibus abstinentissi-
mus est : adeo ut neque propter has ullo modo occupetur,
quin id semper faciat, quod ex usu sit. Vos igitur re deli-
berata significate mihi, quemadmodum vos decet, quid hæc
in re præstare tum possitis, tum velitis.

Hæc Polydamantis fuit oratio. Lacedæmonii vero, dila-
ta eo die responsione, alteroque ac tertio quoque die secum
ipsi expendentes, quot cohortes foris, quot circa Lacedæ-
monem triremibus Atheniensium oppositas haberent, quod-
que bellum etiam adversus finitimos gererent : respondent,
in hoc quidem tempore non posse satis se magna mittere
ad eum subsidia : quamobrem domum rediret, ac tum suis
tum patriæ rebus quam posset optime consularet. Itaque
Polydamas, collaudata reipublicæ Laconicæ simplicitate,
discessit : et arcem quidem Pharsallorum ne dedere cog-
retur, Iasonem orabat, ut hanc illis, qui fidei suæ comm-

δοῦναι, ὅπως τοῖς παρακαταθεμένοις διασώζῃ τοὺς δὲ ἑαυτοῦ παῖδας ἔδωκεν ὑπήρους, ὑποσχόμενος αὐτῷ τὴν τε πόλιν πείσας ἐκούσαν σύμμαχον ποιήσιν καὶ ταχὺν συγκαταστήσιν αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ πιστὰ ἔδοσαν ἀλλήλοισι, εὐθὺς μὲν οἱ Φαρσάλιοι εἰρήνην ἤγον, ταχὺ δὲ δ' Ἰάσων ὁμολογουμένως ταχὺς τῶν Θεσσαλῶν καθειστήκει. (19) Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐτάχυνσε, διέταξεν ἱππικὸν τε ὅσον ἐκάστη πόλις δύνατ' ἦν παρέχειν καὶ δολιχὺν καὶ ἐνέοντο αὐτῷ ἱππεῖς μὲν σὺν τοῖς συμμάχοις πλείους ἢ ὀκτακισχίλιοι, δολιχὰ δὲ ἐλοίσθησαν οὐκ ἐλάττωσι διςμυρίων, πελταστικὸν γὰρ μὴν ἱκανὸν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἀντιπαλῆναι ἔργον γὰρ ἐκείνων γὰρ καὶ τὰς πόλεις ἀριθμῆσαι. Προέπει δὲ καὶ τοῖς περὶ οἰκίαις πᾶσι τὸν φόρον ὥσπερ ἐπὶ Σκόπῃ τεταγμένος ἦν φέρειν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεραίνετο· ἐγὼ δὲ πάλιν ἐπ' ἀνέμῳ, ὅθεν εἰς τὰς περὶ Ἰάσονος πράξεις ἐξέβην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι συνελέγοντο εἰς τοὺς Φωκίας, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀναχωρήσαντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐφύλαττον τὰς εἰσβολὰς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, αὐξανόμενοι μὲν ὄντες διὰ τῶν τοῖς Θηβαῖους, χρημάτων τε οὐ συμβαλλομένων εἰς τὸ ναυτικόν, αὐτοὶ δὲ ἀποκναύμενοι καὶ χρημάτων εἰσροαῖς καὶ ληστεῖαις ἐξ Αἰγίνης καὶ ρυλακῆς τῆς γῆρας, ἐπεθύμησαν παύσασθαι τοῦ πολέμου, καὶ πείσαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα εἰρήνην ἐποιήσαντο.

2. Εὐθὺς δ' ἐκέλευεν δύο τῶν πρέσβεων πλεύσαντες κατὰ δόγμα τῆς πόλεως εἰπὼν τῷ Τιμοθέῳ ἀποπλεῖν οἰκίαις ὡς εἰρήνης οὐσας· ὃ δ' ἅμα ἀποπλεῖν τοὺς τῶν Ζακύνθιων φρουράς ἀπεβόασεν εἰς τὴν γῆραν αὐτῶν. (3) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ζακύνθιοι πείσαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμόνιους ἔλεγον ὅτι πεπονήότες εἰεν ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, εὐθὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀδικεῖν τε ἤρουντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ ναυτικὸν πάλιν παρεσκεύαζον, καὶ συνετάττοντο εἰς ἐξήκοντα ναῦς ἀπ' αὐτῆς τε τῆς Λακεδαίμονος καὶ Κορίνθου καὶ Λευκάδος καὶ Ἀμβρακίας καὶ Ἡλίδος καὶ Ζακύνθου καὶ Ἀργίας καὶ Ἐπιδάουρου καὶ Τροιζῆνος καὶ Ἑρμιόνης καὶ Ἀλίων. (4) Ἐπιστήσαντες δὲ ναύαρχον Μνάσιππον ἐκέλευον τῶν τε ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι τῶν κατ' ἐκείνην τὴν θάλατταν καὶ στρατεύειν ἐπὶ Κέρκυραν. Ἐπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Διονύσιον διδάσκοντας ὡς καὶ ἐκεῖν' ἡγήμιον εἶη τὴν Κέρκυραν μὴ ὑπ' Ἀθηναίους εἶναι. (5) Καὶ ὁ μὲν δὴ Μνάσιππος, ἐπεὶ συνελήναι αὐτῷ τὸ ναυτικόν, ἔπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν· εἶγε δὲ καὶ μισθοφόρους σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαίμονος μετ' αὐτοῦ στρατευομένοις οὐκ ἐλάττωσι χιλίων καὶ πεντακοσίων. (6) Ἐπεὶ δὲ ἀπέβη, ἐκράτει τε τῆς γῆς καὶ ἐδῆον ἐξειργασμένην μὲν παγκάλως καὶ πεφυτευμένην τὴν γῆραν, μεγαλοπρεπεῖς δὲ οἰκίσεις καὶ οἰνωνας κατεσκευασμένους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν.

sissem eam, conservaret : liberos autem suos obsides dabat, simulque pollicebatur, persuadendo se patriam adducturum, uti sponte se societati ipsius adungeret ; atque etiam cum aliis daturum operam, ut Thessalorum imperator Iason constitueretur. Quapropter quum citroque data fides esset, statim et inter Pharsalios pax conciliata est, et Iasoni munus imperatoris Thessalorum sine controversia delatum. Quod ubi accepisset, equitum gravisque armaturae peditum numerum civitatibus singulis, pro cuiusque facultatibus, imperabat. Ita factum ut equites haberet Thessalos, ac de sociis coactos, plures quam octo millia ; gravis vero armaturae pedites recensentur non pauciores viginti millibus : denique cetratorum eas habebat copias, quae quibusvis in acie opponi possent : civitates quidem certe eorum patrias vel enumerare fuerit operosum. Denuntiabat etiam finitimis omnibus, uti tributum penderent, quod Scopiae temporibus impositum fuisset. Atque haec quidem hoc modo peragebantur. Ego unde Iasonis ad res gestas deflexeram, revertor.

CAPUT II.

Cogebantur et Lacedaemonii, et eorum socii, Phocensium in agrum ; et Thebani pedem referentes intra fines suos, viarum aditus praesidiis tenebant. Athenienses autem, quod opera sua Thebanos crevisse cernerent, nihil tamen eos pecuniae ad alendam classem conferre, quum interim de ipsorum facultatibus et ob pecuniarum conferendarum exactiones, et per praedationes ex Aegina, et ob Atticae praesidia decederet, finem imponere bello cupiebant. Itaque missis Lacedaemonem legatis, pacem faciunt.

Mox Lacedaemone duo ex legatorum numero, quemadmodum reipublicae decreto jussi fuerant, ad Timotheum navigant, eique significant, domum uti classem reduceret, quod pax esset inita. Timotheus inter redeundum exules Zacynthios in patriam exponit. Quamobrem quum cives Zacynthii legatis Lacedaemonem missis, quid ipsis a Timotheo illatum esset injuria, commemorassent, mox Lacedaemonii laesos se ab Atheniensibus existimare, rursusque classem instruere, ac naves plus minus sexaginta Lacedaemone, Corintho, Leucade, Ambracia, Elide, Zacyntho, Achaia, Epidaurro, Troezen, Hermione, Haliensibus, cogere. Mnasippum ei classi praeficiunt : quem praeter alia, quae in illa maris ora curaret, Coreyram quoque bello aggredi jubent. Legatos etiam ad Dionysium mittunt, qui docerent, non minus ex ipsis esse re, quam sua, Coreyram Atheniensium imperio non parere. Mnasippus itaque collecta jam classe sua, Coreyram cum ea petit. Habebat praeter eos, quos Lacedaemone secum adduxerat, conductitios milites non pauciores mille et quingentis. Posteaquam de navibus copias exposuisset, insulam mox occupat, eamque pulcherrime excultam et consitam, ac magnificis aedificiis, cellisque vinariis passim ruri exstructis ornatam, vastat ; estque adeo

δισ' ἔρασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυγῆς ἔλθειν ὥς· οὐκ ἔθελειν πίνειν, εἰ μὴ ἀνθοσμίας εἴη. Καὶ ἀνδράποδα δὲ καὶ βοσκήματα πάμπόλλα ἤλσικετο ἐκ τῶν ἀγρῶν. (7) Ἐπειτα δὲ κατεστρατοπεδεύσατο τῷ μὲν πεζῷ ἐπὶ λόφῳ ἀπέγοντι τῆς πόλεως ὡς πέντε στάδια, πρὸ τῆς χώρας ὄντι, θπῶς ἀποτέμενοιτο ἐντεῦθεν, εἰ τις ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Κερκυραίων ἐξίει· τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς τὰ πλῆτα τῆς πόλεως κατεστρατοπέδευσε, ἐνθεν ὅτε· ἂν τὰ προσπλέοντα καὶ προσισθάνεσθαι καὶ διακωλύειν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπὶ τῷ λιμένι, ὅποτε μὴ χειμῶν κωλύοι, ἐφώρμει. Ἐπολιόρκει μὲν δὴ οὕτω τὴν πόλιν. (8) Ἐπεὶ δὲ οἱ Κερκυραῖοι ἐκ μὲν τῆς γῆς οὐδὲν ἐλάμβανον διὰ τὸ κρατεῖσθαι κατὰ γῆν, κατὰ θάλατταν δὲ οὐδὲν εἰσῆγετο αὐτοῖς διὰ τὸ ναυκρατεῖσθαι, ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ᾗσαν· (9) καὶ πέμποντες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους βοηθεῖν τε ἐδέοντο καὶ ἐδίδασκον ὡς μέγα μὲν ἀγαθὸν ἀποβάλλειν ἂν, εἰ Κερκύρας στερηθεῖεν, τοῖς δὲ πολέμοις μεγάλην ἂν ἰσχὺν προσβάλλειν· ἐξ οὐδεμιᾶς γὰρ πόλεως πλὴν γε Ἀθηναίων οὔτε ναῦς οὔτε χρήματα πλείονα ἂν γενέσθαι. Ἐτι δὲ κεῖσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων αἱ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλάπτειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέρην Ἡπείρου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας παραύλου. (10) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ἰσχυρῶς ἐπιμελητέον εἶναι, καὶ ταγὸν πέμποσι Στυκυλέα εἰς ἐξακοσίους ἔχοντα πελταστὰς, Ἀλκίτου δὲ ἐδεήθησαν συνδιαβιβᾶσαι τούτους. (11) Καὶ οὗτοι μὲν νυκτὸς διακομισθέντες πρὸς τῆς χώρας εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐψήφισαντο δὲ καὶ ἐξήκοντα ναῦς πληροῦν, Τιμόθεον δ' αὐτῶν στρατηγὸν ἐχειροτόνησαν. (12) Ὁ δ' οὐ δυνάμενος αὐτὸθεν τὰς ναῦς πληρῶσαι, ἐπὶ νήσῳ πλεύσας ἐκείθεν ἐπειρᾶτο συμπληροῦν, οὐ φθῦλον ἡγούμενος εἶναι ἐπὶ συγκεροτημένας ναῦς εἰκῇ περιπελῦσαι. (13) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίζοντες αὐτὸν ἀναλῶν τὸν τῆς ὥρας εἰς τὸν περίπλου χρόνον, συγγνώμην οὐκ ἔσχον αὐτῷ, ἀλλὰ παύσαντες αὐτὸν τῆς στρατηγίας Ἰφικράτην ἀνθαιροῦνται. (14) Ὁ δ' ἐπεὶ κατέστη στρατηγός, μάλα δέξας τὰς ναῦς ἐπληροῦτο καὶ τοὺς τριηράρχους ἡνάγκασε. Προσέλαβε δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ πού τις ναῦς περὶ τὴν Ἀττικὴν ἐπλεῖ καὶ τὴν Πάραλον καὶ τὴν Σαλαμινίαν, λέγων ὡς, ἐὰν τὰ κεῖ καλῶς γένηται, πολλὰς αὐτοῖς ναῦς ἀποπέμψει. Καὶ ἐγένοντο αὐτῷ αἱ ἅπασαι περὶ ἐβδομήκοντα. (15) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ Κερκυραῖοι οὕτω σφόδρα ἐπείνων ὥστε διὰ τὸ πλῆθος τῶν αὐτομολούντων ἐκίρυσεν ὁ Μνάσιππος πεπράσθαι ὅστις αὐτομολοίη. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ᾔττον ἡτομολοῦν, τελευτῶν καὶ μυστιγῶν ἀπέπεμπε. Οἱ μὲντοι ἐνδοθεν τοὺς γε δούλους οὐκ ἐδέχοντο πάλιν εἰς τὸ τεῖχος, ἀλλὰ πολλοὶ ἔξω ἀπέστησκον. (16) Ὁ δ' αὖ Μνάσιππος ὁρῶν ταῦτα, ἐνόμιζε τε ὅσον οὐκ ᾔδει ἔχειν τὴν πόλιν καὶ περὶ τοὺς μισθοφόρους ἐκαινούργει, καὶ τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν ἀπομίσθους ἐπεποιήκει, τοῖς δ' οὖσι καὶ δυοῖν ἡδη μτ-

proditum, milites eo progressos esse luxus, ut vinum bibere, nisi fragrans esset, haudquaquam vellent. Capta ex agris etiam ingens manicipiorum pecorumque copia. Deinde pedestribus quidem copiis Mnasippus castrorum locum capit in tumultu, qui anteriore situs in parte insulae stadiis ab oppido quinque aberat, ut aditum inde omnibus intercluderet, si quis Corcyraeorum in agrum egredi posset: classem vero ab utraque parte oppidi in statione collocat, unde tum prospicere adventum eorum, qui navigiis accederent, tum impedire posset. Præterea quoties a tempestate non prohiberetur, etiam in portu stationes habebat. Atque oppidum hoc modo obsidebat. Corcyraei autem, posteaquam nec suo quidquam ex agro accipiebant, quod is ab hostibus occupatus esset; nec mari quidquam invehetur, quod hostilis classis amplitudine superarentur: magna rerum inopia laborabant, ac suos Athenas mittebant, qui opem ab eis poscerent, simulque docerant, magnam facturos jacturam Athenienses, si Corcyram amitterent; contraque, magnam hostibus robur accessurum, si ea potirentur: nec enim ipsos ullo ex oppido, Athenis exceptis, vel naves, vel pecunias majores consequi. Præterea sitam esse Corcyram loco peropportuno, sive quis Corinthiacum sinum spectet, sive urbes ad eum pertinentes, sive adeo agrum Laconicum infestare vellent: multo denique maxime opportunam esse ratione Epiri oppositæ, ac tractus e Sicilia in Peloponnesum. Quibus auditis Athenienses summopere sibi hac in parte laborandum existimabant. Itaque Stesiclem ducem cum centis plus minus sexcentis mittunt, et Alcetam rogant, adderet operam suam, ut in Corcyram exponerentur. Qui noctu quendam in insulae locum transportati, oppidum Corcyraeorum sunt ingressi. Præterea decretum ab Atheniensibus factum, ut sexaginta naves instruerentur, quibus omnium suffragiis Timotheus imperator præficitur. Is quum Athenis numerum illum explere non posset, ad insulas navigans operam dabat, ut inde classem compararet, rem minime levem esse ratus, si adversum naves jam collectas tenere pergeret. Verum Athenienses, quod existimarent hominem tempus ad navigandum idoneum frustra contere, nequaquam ei parcentes, summam rerum Iphicrati mandant, abrogato illi imperio. Iphicrates ubi factus imperator esset, celeriter admodum naves complebat, ac trierarchos quæ oporteret præbere cogebat. Præterea ab Atheniensibus accepit naves omnes, quæcumque oram Atticæ legebant, Paralum adeo et Salaminiam, dicens, si res in Corcyra prospere cederent, multas se naves ipsis remissurum. Hoc modo septuaginta navium numerum omnino explevit. Interim Corcyraei ad tantam famem redigebantur, ut ob transfugarum multitudinem Mnasippus proclamari per præcones juberet, omnes se vendituros pretio, quicumque transfugerent. Quum autem nihilominus transfugerent, tandem eos etiam flagris cæsos dimittebat. Contra, qui erant in urbe, servos suos amplius in urbem non recipiebant, sed eorum plerique foris peribant. Quæ quum Mnasippus videret, tantum non oppidum habere se jam existimabat, novaque ratione cum militibus conductitiis agebat. Quippe nonnullis eorum adi-

νοῖν ὄφειλε τὸν μισθὸν, οὐκ ἀπορῶν, ὥς ἐλέγετο, χρημάτων καὶ γὰρ τῶν πόλεων αἱ πολλαὶ ἀργυρίων ἀντὶ τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ ἐπεμπον, ἅτε καὶ διαποντίου τῆς στρατείας οὖσης. (17) Κατιόντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ ἐκ τῆς πόλεως τὰς τε φυλακὰς χεῖρον ἢ πρόσθεν φυλακτομένους ἐσπαρμένους τε κατὰ τὴν γῶραν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπεκδραμύντες τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν ἐλαβόν, τοὺς δὲ κατέκοψαν. (18) Αἰσθόμενος δὲ ὁ Μνάσιππος, αὐτὸς τε ἐξωπλίζετο καὶ ὅσους εἶχεν ὀπλίτας ἄπασιν ἐβοήθει, καὶ τοὺς λοχαγοὺς καὶ τοὺς ταξιάρχους ἐξάγειν ἐκέλευε τοὺς μισθοφόρους. (19) Ἀποκρινάμενον δὲ τινὸν λοχαγῶν ὅτι οὐ βράδιον εἴη μὴ διδόντας τὰ ἐπιτήδεια πεινόμενους παρέχειν, τὸν μὲν τινὰ βακτηρίᾳ, τὸν δὲ τῷ σπύρακι ἐπάταξεν· οὕτω μὲν δὴ ἀθύμως ἔχοντες καὶ μισοῦντες αὐτὸν συνεξήλθον ἅπαντες· ὅπερ ἥμισυ εἰς μάχην συμφέρει. (20) Ὁ δ' ἐπεὶ παρετάξατο, αὐτὸς μὲν τοὺς κατὰ τὰς πύλας τῶν πολειῶν τρεψάμενος ἐπεδίδωκεν· οἱ δ' ἐπεὶ ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ἀνεστρέφοντό τε καὶ ἀπὸ τῶν μηχανάτων ἐβαλλόν καὶ ἤκοντι· ἄλλοι δ' ἐκδραμύνοντες καθ' ἑτέρας πύλας ἐπιτίθενται ἀθρόοι τοῖς ἐσθάτοις. (21) οἱ δ' ἐπ' ὀκτὼ τεταγμένοι, ἀσθενὲς νομίσαντες τὸ ἄκρον τῆς φάλαγγος ἔχειν, ἀναστρέφειν ἐπειρῶντο. Ὡς δ' ἤρξαντο ἐπαναχωρεῖν, οἱ μὲν πολέμιοι ὥς φεύγουσιν ἐπέθεντο, οἱ δ' οὐκέτι ἐπ' ἀνέστρεψαν· καὶ οἱ ἐρχόμενοι δ' αὐτῶν εἰς ψυγὴν ὤρμων. (22) Ὁ δὲ Μνάσιππος τοῖς μὲν πιεζομένοις οὐκ ἐδύνατο βοηθεῖν διὰ τοὺς ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρὺ προσκειμένους, αἱ δ' ἐλείπετο σὺν ἐλάττοσι. Τέλος δὲ οἱ πολέμιοι ἀθρόοι γενομένοι πάντας ἐπετίθεντο τοῖς περὶ τὸν Μνάσιππον, ἥδη μάλα ὀλίγοις οὖσι. Καὶ οἱ πολῖται ὀρῶντες τὸ γινώμενον ἐπεξήσαν. (23) Ἐπεὶ δ' ἐκείνον ἀπέκτειναν, ἐδίδωκεν ἥδη ἅπαντες. Ἐκινδύνευσαν δ' ἂν καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλιν σὺν τῷ χαρακίωματι, εἰ μὴ οἱ διώκοντες τὸν ἀγοραῖον τε ὄχλον ἰδόντες καὶ τὸν τῶν θεραπόντων καὶ τὸν τῶν ἀνδραπόδων, οἰηθέντες ὅτε μὲν αὐτὸν εἶναι, ἀπεστρέφοντο. (24) Καὶ τότε μὲν τροπίαὶ τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδον. Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐρῶμενέστεροι ἐγενένηντο, οἱ δ' ἔξω ἐν πάσῃ δὴ αὐθυμίᾳ ἦσαν. Καὶ γὰρ ἐλέγετο ὅτι Ἰφικράτης τε ὅσον οὐκ ἦδη παρείη, καὶ οἱ Κερκυραῖοι δὲ τῷ ὄντι ναὺς ἐπλήρουν. (25) Ὑπερμένης δὲ, ὅς ἐτύγχανεν ἐπιστολιαφόρος τῷ Μνασίππῳ ὄν, τό τε ναυτικὸν πᾶν ὅσον ἦν ἐκεῖ συνεπλήρωσε, καὶ περιπλεύσας πρὸς τὸ χαράκιωμα, τὰ πλοῖα πάντα γεμίσας τῶν τε ἀνδραπόδων καὶ τῶν χρημάτων, ἀπέστειλεν· αὐτὸς δὲ σὺν τε τοῖς ἐπιβάταις καὶ τοῖς περισυμβέουσιν τῶν στρατιωτῶν διεφύλαττε τὸ χαράκιωμα. (26) τέλος δὲ καὶ οὗτοι μάλα δὴ τεταραγμένοι ἀναθάντες ἐπὶ τὰς τριήρεις ἀπέπλεον, πολλὸν μὲν σίτον, πολλὸν δὲ οἶνον, πολλὰ δὲ ἀνδράποδα καὶ ἀσθενούντας στρατιώτας καταλιπόντες· δεινῶς γὰρ ἐπεφύδηντο μὴ καταληγῶσι ἐν τῷ Ἀθηναίων ἐν τῇ νήσῳ. Καὶ ἐκείνῳ μὲν εἰς Λευκάδα ἀπεσώθησαν.

27. Ὁ δὲ Ἰφικράτης ἐπεὶ ἤρξατο τοῦ περιπλοῦ, ἅμα

mebat stipendia; aliis, quos secum retinebat, duum mensium stipendium debebat: nec id propterea, quemadmodum ferebatur, quod pecuniarum inopia laboraret. Urbes enim pleraque militum loco pecuniam miserant, quippe quod esset haec expeditio trajectitia. Interim oppidani conspecto de turribus, excubias negligentius agi, quam prius, et milites per insulam passim palatos obvagari: facto in eos ex oppido impetu, nonnullos capiunt, nonnullos occidunt. Qua re Mnasiippus animadversa, non ipse solum arma corripiebat; sed etiam tota cum gravi armatura suis ferebat subsidium, et cohortium praefectis ac tribunis, uti conductios milites educerent, imperabat. Hic quum ductores quidam cohortium respondissent, non facile contineri posse in officio militem ab iis qui necessaria non subministrarent: Mnasiippus hunc baculo, cuspidem alium verberabat. Itaque tunc omnes, animis exasperatis odioque plenis adversus Mnasiippum, egrediuntur: quod sane ad pugnam minime conducit. Acie instructa Mnasiippus hostes, qui ad oppidi portas erant, in fugam versos persequabatur. At hi posteaquam propius ad muros accessissent, conversi de monumentis tela jaculaque coniciebant. Praeterea alii oppidani per alias portas excurrentes, confertim in extremos irruerant. Illi, quod in octonos disposita esset ipsorum acies, rati hanc phalangis extremitatem imbecillam esse, convertere se conabantur. Quamprimum autem referre pedem coepissent, hostes quidem in eos irruerant, quasi fugae se darent: ipsi vero non jam amplius aciem convertabant. Quare his proximi terga dabant. Non poterat tum suppetias iis ferre Mnasiippus, qui ab hoste premebantur, propter illorum impetum, quos adversos habebat: et semper eorum numerus, qui cum ipso erant, imminuebatur. Tandem hostes conferti Mnasiippum cum iis, quos penes se perpaucos habebat, adiungunt. Id quum oppidani fieri conspexissent, ipsi quoque adversus hostem egrediuntur. Quumque Mnasiippum interemissent, universis inde cum copiis hostem persequerantur: adeoque parum aberat, quin ipsa castra cum vallo caperent: quod quidem accidisset, nisi persequentes, hominum circumforaneorum, et calorum, et mancipiorum turba conspecta, quoddam in his robur esse arbitrati, pedem retulissent. Ac tum quidem erecto tropaeo Corcyraei mortuorum cadavera per inducias reddebant. Ceterum ab eo tempore firmiter oppidani animis erant, contraque illi, qui foris eos obsidebant, omnino dejectis. Nam et fama ferebatur, tantum non adesse Iphicratem; et Corcyraei re ipsa naves suas instruebant. Itaque Mnasiippi legatus Hypermenes classem omnem, quae istuc erat, complet; ac circumnavigans ad vallum, naves universas mancipiis et opibus oneratas dimittit. Ipse cum classariis, reliquisque militibus, qui e proelio supererant, vallum custodit. Tandem hi quoque perturbati admodum conscensis triremibus discedunt, magna istic frumenti, vini, mancipiorum copia cum militibus agris relicta. Vehementer enim metuebant, ne ab Atheniensibus in insula deprehenderentur. Ac hi quidem salvi Leucadem pervenerunt.

Ceterum Iphicrates ut primum cum classe proficisci cre-

μὲν ἔπλει, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν πρὸς κελεύετο· εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν, ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων· καὶ τοῖς ἀκατίοις δὲ, καὶ εἰ εὐφρονον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρήτο· τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιοῦμενος ἀμεινόν τε τὰ σώματα ἔχειν τοὺς ἀνδρας καὶ ἀμεινον τὰς ναῦς πλεῖν ἔποιε. (28) Πολλὰκις δὲ καὶ ὅπου μέλλοι ἀριστοποιεῖσθαι τὸ στράτευμα ἢ δειπνοποιεῖσθαι, ἐπανήγαγεν ἂν τὸ κέρας ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ ταῦτα τὰ χωρία. Ἐπεὶ δ' ἐπιστρέψας ἂν καὶ ἀντιπρόρους καταστήσας τὰς τριήρεις ἀπὸ σημείου ἀφίει ἀνθαμιλλᾶσθαι εἰς τὴν γῆν, μέγα δὲ νικητήριον ἦν τὸ πρῶτους καὶ ὕδωρ λαβεῖν καὶ εἰ τοῦ ἄλλου ἰδέοντο, καὶ πρῶτους ἀριστῆσαι· τοῖς δ' ὑστατοῖς ἀφικουμένοις μεγάλη ζῆλός ἦν τὸ τε ἐλαττωθῆναι πᾶσι τούτοις καὶ οὐκ ἀνάγεσθαι ἅμα εἶδει, ἐπεὶ σημῆνειεν· συνέβαινε γὰρ τοῖς μὲν πρῶτοις ἀφικουμένοις καὶ ἡσυχίαν ἅπαντα ποιεῖν, τοῖς δὲ τελευταίοις διὰ σπουδῆς. (29) Φυλακὰς γε μὴν, εἰ τύχοι ἐν τῇ πολεμίᾳ ἀριστοποιούμενος, τὰς μὲν ἐν τῇ γῇ, ὥσπερ προσήκει, καθίστη, ἐν δὲ ταῖς ναυσὶν αἰρόμενος· αὐτοὺς ἰστοὺς ἀπὸ τούτων ἔσκαπτετο. Πόλιν οὖν ἐπὶ πλεόν οὔτοι καθεύδων ἢ οἱ ἐκ τοῦ θυμαλοῦ, ἀπ' ὑψηλοτέρου καθορῶντες. Ὅπου δὲ δειπνοποιεῖτο καὶ καθεύδοι, ἐν μὲν τῷ στραταπέδῳ πῦρ νύκτωρ οὐκ ἔκαε, πρὸ δὲ τοῦ στρατεύματος φῶς ἔποιε, ἵνα μηδὲς λάθῃ προσῶν. Πολλὰκις δὲ, εἰ εὐδία εἴη, εὐθὺς δειπνήσας ἀνήγετο· καὶ εἰ μὲν αὖρα φέροι, θέοντες ἅμα ἀνεπαύοντο· εἰ δὲ ἑλαύνειν δέοι, κατὰ μέρος τοὺς ναύτας ἀνέπαυεν. (30) Ἐν δὲ τοῖς μετ' ἡμέραν πλοῖς ἀπὸ σημείων τότε μὲν ἐπὶ κέρως ἦγε, τότε δ' ἐπὶ φάλαγγος· ὥστε ἅμα μὲν ἔπλεον, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν καὶ ἡσυχότας καὶ ἐπιστάμενοι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς φροντο, κατεχομένην θάλατταν ἀφικνούντο. Καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ ἡρίστων καὶ ἐδείκνυν· διὰ δὲ τὸ τἀναγκαῖα μόνον πράττειν καὶ τὰς βοηθείας ἔφθανεν ἀναγόμενος καὶ ταχὺ ἐπέραινε. (31) Περὶ δὲ τὸν Μνασίππου θάνατον ἐτύγγανεν ὧν τῆς Λακωνικῆς περὶ τὰς Σφαγίας. Εἰς τὴν Ἠλείαν δὲ ἀφικόμενος καὶ παραπλεύσας τὸ τοῦ Ἀλφειοῦ στόμα ὑπὸ τὸν Ἰχθυὺν καλούμενον ὠρμίσατο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐντεῦθεν ἀνήγετο ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, οὕτω καὶ τεταγμένος καὶ τὸν πλοῦν ποιοῦμενος ὡς, εἰ δέοι, πάντα ὅσα χρὴ παρεσκευασμένος ναυμαχοῖν. Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Μνασίππου αὐτόππου μὲν οὐδενὸς ἠκηκεί, ὑπώπτευσεν δὲ μὴ ἀπάτης ἐνεκεν λέγοιτο, καὶ ἐφυστάττετο· ἐπεὶ μέντοι ἀφίκετο εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἐνταῦθα δὲ σαφῶς ἐπέθετο, καὶ ἀνέπαυεν τὸ στράτευμα.

32. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι ταῦτα πάντα, ὅταν οἴωνται ναυμαχίῃσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀσχεῖται καὶ μελετᾶται· ἀλλὰ τοῦτο ἔπαινω, ὅτι ἐπεὶ ἀφικέσθαι ταχὺ εἶδει ἐνθα τοῖς πολεμίοις ναυμαχίῃσιν ὤφειτο, εὐρετο ὅπως μήτε διὰ τὸν πλοῦν ἀνεπιστάμενος εἶναι τῶν εἰς ναυμαχίαν μήτε διὰ τὸ ταῦτα μελετᾶν βραδύτερον τι ἀφικέσθαι.

33. Καταστρεψάμενος δὲ τὰς ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ πόλεις ἐπλευσεν εἰς Κέρκυραν. Ἐκεῖ δὲ πρῶτον μὲν

pit, eadem opera tum navigabat, tum navalem ad pugnam omnino se comparabat. Nam statim vela magna domi relinquebat, uti qui ad proelium navale pergeret: atque etiam acatiis, tametsi ventus secundus esset, raro utebatur. Nimirum remigio classem agens, efficiebat ut et classiariorum corpora melius exercita, et agiliores naves essent. Sæpius etiam iis locis, ubi vel prandendum vel cenandum erat exercitui, a terra classem, navibus ita instructis, ut singulæ veherentur una post alteram, in altum abducebat. Quum autem conversa deinde classe, ac triremibus terram adversis proris spectantibus, ipse signo dato dimissas certatim terram petere juberet: tum vero pro magno victoriæ præmio habebatur, primos et aquam aliasque res necessarias sumere, et prandere posse: contra, satis erat magna multa postremum venientibus, quod et harum rerum tantam copiam non consequerentur, et naves rursum conscendere statim, ubi signum ipse dedisset, cogrentur. Ita enim fiebat, ut primi omnia per otium agent, postremi magna cum festinatione. Quod si forte in hostico pranderet, excubias in terra, ut par erat, constitueret: in navibus autem malos attollebat, ac de his omnia speculabatur. Multo igitur longius his prospectus patebat, quam iis qui plana in terra de loco sublimiori speculabantur. Quod si alicubi vel cerneret, vel quieti se daret, ignem in castris noctu non accendebat, sed ante castra lumen excitabat, ne quis accedere clam posset. Sæpenumero si tranquillitas esset, mox cena sumpta in altum provehebatur; ac si quidem aura spiraret, inter navigandum classiarum quietem capiebant: sin utendum esset remigio, vicissim modo hos modo illos quiescere jubebat. Interdum navigans, signis datis, nonnunquam in cornua, nonnunquam in phalangem aciem explicabat: quo fiebat, ut simul et navigarent et in omnibus ad proelium navale necessariis exerciti atque instructi, mare illud ingrederentur; quod, uti quidem ipsi arbitrabantur, ab hostibus teneretur. Prædebant autem plerumque et cenabant in hostili solo. Et quia tantum agebat hoc Iphicrates, quod factu esset opus, solvebat prius, quam succurri ab hoste posset, et celeriter omnem rem conficiebat. Quo quidem tempore Mnasippus occubuit, forte ad Laconicæ Sphagias erat. Inde profectus Eleorum in fines, et Alpei ostium prætervectus, ad locum qui Piscis dicitur, portum ingressus est. Hinc postridie solvens Cephalleniam versus, ita classis aciem ordinarat, et ita navigabat, ut, si opus esset, instructus a necessariis rebus omnibus navali prælio decerneret. Nam quæ Mnasippo accidisse ferebantur, a nemine audierat, qui ipse interfuisset: ideoque fallendi causa spargi suspicabatur, ut sibi eo cautius prospiciebat. Posteaquam vero ad Cephalleniam appulit, certo, quod gestum erat, intellexit, ideoque suos istic aliquantisper recreabat.

Enimvero non ignoro equidem hujusmodi hominum exercitationes institui, quoties existimatur futurum ut pugna navali decerneretur: sed hoc laudo, quod, quando celeriter eo contendendum esset, ubi se prælio navali cum hoste congressurum arbitrabatur, rationem eam repperit, ut ipsius copię propter navigationem rudes earum rerum non essent, quæ res ad navale prælium requiruntur, et propter has ipsas exercitationes tardius iter non facerent.

Posteaquam oppida Cephallenię suam in potestatem rede-gisset, Corcyram petit. Hic quum primum audisset, ad-

ἀκούσας ὅτι προσπλέοιεν δέκα τριήρεις παρὰ Διονυσίου, βοηθήσουσι τοῖς Λακεδαιμονίοις, αὐτὸς ἐλθὼν καὶ σκευάζμενος τῆς γῶρας ὄθεν τοὺς τε προσπλέοντας δυνατόν ἦν ἔρῃν καὶ τοὺς σημαίνοντας εἰς τὴν πόλιν καταφανεῖς εἶναι, ἐνταῦθα κατέστησε τοὺς σκοπούς. (31) Κάκεινους μὲν συνέθετο προσπλέοντων τε καὶ ὁρμούντων ὥς δόει σημαίνειν αὐτὸς δὲ τῶν τριηράρων προσέταξεν εἶκοσι, ὥς δεήσοι, ἐπεὶ κηρύττειεν, ἀκολουθεῖν εἰ δέ τις μὴ ἀκολουθήσοι, προεῖπε μὴ μέμενέσθαι τὴν δίκην. Ἐπεὶ δ' ἐσημαίνθησαν προσπλέουσαι καὶ ἐκηρύχθη, ἅξια ἐγένετο θέας ἢ σπουδῇ· οὐδεὶς γὰρ ὅστις οὐ δρόμῳ τῶν μελλόντων πλεῖν εἰσέβη εἰς τὰς ναῦς. (32) Πλεύσας δὲ ἐνθα ἦσαν αἱ πολέμιαι τριήρεις, καταλαμβάνει ἀπὸ μὲν τῶν ἄλλων τριήρων εἰς τὴν γῆν τοὺς ἄνδρας ἐκβεβηκότας, Μελάνιππος μάλιστα ὁ Ῥόδιος τοῖς τε ἄλλοις συνεβούλευε μὴ μένειν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς πληρωσάμενος τὴν ναῦν ἐξέπλει. Ἐκεῖνος μὲν οὖν καίπερ ἅπαν τῶν ταῖς Ἱφικράτους ναυσὶν ὁμῶς ἀπέφυγεν· αἱ δὲ ἀπὸ Συρακουσῶν νῆες ἅπασαι ἐἴλωσαν αὐτοῖς ἄνδράσιν. (33) Ὁ μόντοι Ἱφικράτης τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος ἐλκων καταγάγετο εἰς τὸν Κερκυραίων λιμένα, τῶν δὲ ἄνδρων συνέβη ἑκάστῳ τακτὸν ἀργύριον ἀποτίσαι, πλὴν Κρινίππου τοῦ ἄρχοντος· τοῦτον δ' ἐβούλατταν, ὥς ἡ πράξιμος πάμπαν γρήματα ἢ ὡς πωλήσων. Κάκεινους μὲν ὑπολύπης θανάτῳ αὐθαίρετῳ ἀπονήσκει, τοὺς δ' ἄλλους ὁ Ἱφικράτης ἀρῇκε, Κερκυραίους ἐγγυητὰς δεξάμενος τῶν γρημάτων. (34) Καὶ τοὺς μὲν ναύτας γεωργούντας τοῖς Κερκυραίοις τὸ πλεῖστον διέτρεφε, τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίτας ἔχων διέθαινεν εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν· καὶ ἐκεῖ ταῖς μὲν φιλαῖς πόλεσιν ἐπεκούρει, εἰ τίς τι δέοιτο, Θυριεῖσι δὲ, μάλα καὶ ἄνδράσιν ἀλκίμοις καὶ γωρίων καρτερὸν ἔχουσιν, ἐπολέμει. (35) Καὶ τὸ ἀπὸ Κερκυρας ναυτικὸν προσελθὼν, σχεδὸν περὶ ἐνεήκοντα ναῦς, πρῶτον μὲν εἰς Κεφαλληνίαν πλεύσας γρήματα ἐπράξατο, τὰ μὲν παρ' ἐκόντων, τὰ δὲ παρ' ἀκόντων· ἔπειτα δὲ παρεσκευάζετο τὴν τε τῶν Λακεδαιμονίων γῶραν κακῶς ποιεῖν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἐκεῖνα πόλεων πολεμίων οὐσῶν τὰς μὲν ἐβελούσας προσλαμβάνειν, τοῖς δὲ μὴ πειθόμενοις πολεμεῖν.

36. Ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην τὴν στρατηγίαν τῶν Ἱφικράτους οὐχ ἥκιστα ἐπαινῶ, ἔπειτα καὶ τὸ προσελθόντι κελεύσαι ἑαυτῷ Καλλίστρατον τε τὸν δημηγόρον, οὐ μάλα ἐπιτήδειον ὄντα, καὶ Χαθρίαν, μάλα στρατηγικὸν νομιζόμενον. Εἴτε γὰρ προνίμους αὐτοὺς ἡγούμενος εἶναι συμβούλους λαβεῖν ἐβούλετο, σῶφρόν μοι δοκεῖ διαπραΐσθαι, εἴτε ἀντιπάλους νομίζων, οὕτω ἱσχυροῦς μήτε καταβῆλθαι μήτε καταμελῶν γαίνεσθαι μηδὲν, μεγάλῳ φρονούντος ἐγ' ἑαυτῷ τοῦτό μοι δοκεῖ ἄνδρός εἶναι. Κάκεινους μὲν δὴ ταῦτ' ἐπραττεν.

ventare triremes decem, a Dionysio Lacedaemoniis in subsidium missas : insulam ingressus ipse, consideratoque loco, unde tum illi, qui adventabant cum classe, conspici possent, tum sui, qui daturi signum erant, in oppido cerni ; speculatores ibidem constituit, eisque significat, quo pacto, adventantibus ac portum occupantibus hostium navibus, signum dandum esset. Interim ipse praefectis triremium viginti, mandata dat, quos, ubi opus esset, ad praekonis vocem sequi se vellet : eisdem denuntiat, non esse, quod de perna querantur, si non sequerentur. Posteaquam de classis hostilis adventu signum datum fuisset, auditaque praekonis vox ; tum vero festinatio digna spectatu sequi. Etenim nemo erat eorum qui naves conscendere jussi fuerant, qui non cursu ad eas contenderet. Itaque quum navigasset ad eum locum Iphicrates, ubi triremes hostium erant, e ceteris quidem navibus homines in terram egressos deprehendit : solus Melanippus Rhodius et aliis consulebat, ut istic non subsisterent, et ipse suis in navem coactis discedebat. Quamobrem : is, tametsi navibus Iphicratis occurreret, nihilominus evasit. Syracusanæ vero naves universæ una cum ipsis vectoribus capte sunt. Eas Iphicrates quum ornamentis rostrorum et aliis spoliasset, Corcyraeorum in portum perduxit : hominibus autem certam pecuniam, quam persolverent, Crinippo duce excepto, constituit : illum enim custodiebat, at vel ab eo ingentem auri summam exigeret, vel hominem venderet. Verum is præ morore animi sponte sua sibi manus attulit : ceteros Iphicrates dimisit, quum Corcyrei pro pecunia sponsores se obtulissent. Alebat autem nautas suos ea ratione potissimum, ut Corcyraeis in colendis agris operam suam locarent : cum cetratis vero prævisque armaturæ militibus classiariis in Acarnaniam trajiciebat. Ibi et amicis oppidis ferebat opem, si quod aliqua in re auxilio egeret, et bellum Thyriensibus, fortissimis viris, oppidumque sane munitum tenentibus, faciebat. Secundum hæc Corcyraeorum classe secum sumpta, ut jam naves haberet prope nonaginta, primum in Cephalleniam quum navigasset, pecunias partim a volentibus, partim invitis, exigebat. Deinde se parabat ut Lacedaemoniorum fines infestaret, aliasque urbes hostiles iis in partibus sitas aut volentes sibi adjungeret, aut dicto non audientes bello cogeret.

Ego quidem certe Iphicratis expeditionem hanc inter alias, quas imperatorio munere fungens suscepit, non minima laude dignam statuo : deinde hoc etiam probō, quod jusserit attribui sibi Callistratum oratorem, hominem ipsi non admodum amicū, una cum Chabria, qui summus tunc imperator habitus fuit. Nam sive putabat hos esse prudentes, ac propterea uti eis tanquam consiliariis volebat, sapienter fecisse mihi videtur : sive adversariorum eos loco habebat, hoc ipsum fuisse vii audacter magno sibi animo confidenti arbitror, nequaquam futurum, uti vel per ignaviam, vel negligentiam quidquam committere deprehenderetur. Atque hæc fuere tunc ab eo gesta.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐκπαπτωκότας μὲν δρῶντες ἐκ τῆς Βουωτίας Πλαταιίας, φίλους ὄντας, καὶ καταπεφυγότας πρὸς αὐτοὺς, ἱκετεύοντας δὲ Θεσπίας μὴ σφᾶς περιδεῖν ἀπολίδας γενομένους, οὐκέτι ἐπὶ τὸν Θηβαίους, ἀλλὰ πολεμεῖν μὲν αὐτοῖς τὰ μὲν ἡσχύνοντο, τὰ δὲ ἀσυμφόρους ἔχειν ἐλογίζοντο· κοινωεῖν γὰρ μὴν αὐτοῖς ὧν ἐπραττον· οὐκέτι ἤθελον, ἐπεὶ ἐώρων στρατεύοντάς τε αὐτοὺς ἐπὶ φίλους ἀρχαίους τῇ πόλει Φωκίας, καὶ πόλεις πιστάς τ' ἐν τῇ πρὸς τὸν βάρβαρον πολέμῳ καὶ φίλας ἑαυτοῖς ἀφανίζοντας. (2) Ἐκ τούτων δὲ ψηφισάμενος ὁ δῆμος εἰρήνην ποιήσασθαι, πρῶτον μὲν εἰς Θήβας πρέσβεις ἐπέμψεν παρακαλοῦντες ἀκολουθεῖν, εἰ βούλονται, εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης· ἔπειτα δὲ ἐξέπεμψαν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις. Ἦν δὲ τῶν αἰρεθέντων Καλλίας Ἰππονίκου, Αὐτοκλῆς Στρομβιχίδου, Δημόστρατος Ἀριστοφῶντος, Ἀριστοκλῆς, Κηφισόδοτος, Μελάνωπος, Λύκαιος. (3) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθον ἐπὶ τοὺς ἐκκλησίους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους· καὶ Καλλίστρατος δὲ ὁ δημηγόρος παρῆν· ὑποσχόμενος γὰρ Ἰφικράτει, εἰ αὐτὸν ἀφείη, ἢ χρήματα πέμψειν τῷ ναυτικῷ ἢ εἰρήνην ποιήσειν, ὁδῶς Ἀθήνησι τε ἦν καὶ ἐπράττε περὶ εἰρήνης· ἐπεὶ δὲ κατέστησαν ἐπὶ τοὺς ἐκκλησίους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους, πρῶτος ἐλεξεν αὐτῶν Καλλίας ὁ δαδούχος. Ἦν δὲ οὗτος οἷος μηδὲν ἤττον ἤδεσθαι ὧφ' αὐτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλων ἐπαινούμενος· καὶ τότε δὴ ἤρξατο οὕτως·

α. Ὡς ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν μὲν προξενίαν ὑμῶν οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πατὴρ πατῆρ πατρῶν ἔχων παρεδίδου τῷ γένει. Βούλομαι δὲ καὶ τοῦτο δηλώσαι ὑμῖν, ὥς ἔχουσα ἡ πόλις διατελεῖ πρὸς ἡμᾶς. Ἐκείνη μὲν γὰρ, ὅταν πόλεμος ᾖ, στρατηγούς ἡμᾶς αἰρεῖται, ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμήσῃ, εἰρηνοποιούς ἡμᾶς ἐκπέμπει. Κἀγὼ πρόσθεν δις ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου κατελύσεως, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις διαπραξάμεν καὶ ὑμῖν καὶ ὑμῖν εἰρήνην· νῦν δὲ τρίτον ἤκω, καὶ ἔγωμαι πολὺ δικαιότατα νῦν ἂν διαλλαγῇ τυχεῖν. (5) Ὅρῳ γὰρ οὐκ ἄλλα μὲν ὑμῖν, ἀλλὰ δὲ ὑμῖν δοκοῦντα, ἀλλ' ὑμᾶς τε ἀρχομένους καὶ ἡμᾶς τῇ Πλαταιέων τε καὶ Θεσπιέων ἀναιρέσει. Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τὰ αὐτὰ γινώσκοντας φίλους μάλλον ἀλλήλοις ἢ πολεμίους εἶναι; καὶ σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ μηδὲ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη πόλεμον ἀναιρεῖσθαι· εἰ δὲ ὅτι καὶ ὁμογνωμοῖμεν, οὐκ ἂν πάντων θαυμαστίων εἴη μὴ εἰρήνην ποιεῖσθαι; (6) Δίκαιον μὲν οὖν ἦν μηδὲ σπλά ἐπιφέρειν ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος ὁ ἡμέτερος πρόγονος τὰ Διμήτρος καὶ Κόρης ἀρβήτα ἱερὰ πρῶτοις ξένοις δεῖξαι Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγῆτι καὶ Διοσκύρῳ τοῖν ὑμετέροισιν πολιταῖν, καὶ τοῦ Διμήτρος δὲ καρποῦ εἰς πρώτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. Πῶς οὖν δίκαιον ἢ ὑμᾶς, παρ' ὧν ἐλάβετε σπέρματα, τὸν τούτων καρπὸν ποτε ἐλθεῖν

Ceterum Athenienses, ut ejectos Boeotia Plataenses, rei-publicae suae amicos, ad se confugere, praetereaque Thespenses suppliciter orare videbant, ne se patria carere paterentur, non jam illi quidem Thebanos laudabant, bellum tamen eis ne facerent, partim verecundia praepediebantur, partim rebus id suis haud conducere statuebant. Verum posteaquam eos cernebat bello Phocenses persequi, amicos reipublicae suae veteres; itemque urbes evertere, quae et fidem in bello adversus barbarum regem gesto summam sibi declarassent, et ipsorum amicitia tenerentur; non amplius horum facinorum esse participes volebant. Quapropter ex eo tempore plebiscito de pace ineunda facto, primum Thebas legatos mittunt, qui Thebanos hortarentur, ut, si quidem ita videretur ipsis, ineundae pacis causa se Lacedaemonem sequerentur: deinde suos legatos Lacedaemonem ire jubent, in quibus lecti fuere Callias Hipponici filius, Autocles Strombichidae, Demostratus Aristophontis, Aristocles, Cephisodotus, Melanopus, Lycæthus. Posteaquam hi ad concilium Spartanorum, cui et socii intererant, accessissent, praesente etiam Callistrato oratore (nam quum is Iphicrati pollicitus fuisset, se, si ab ipso dimitteretur, vel pecuniam pro navalibus copiis missurum, vel confecturum pacem; ita tunc ex eo tempore versabatur Athenis, deque pace agebat): ad concilium inquam Laconicum et ad socios horum posteaquam venissent; primus ex eis Callias Daduchus verba fecit, qui vir ejusmodi erat, ut non minus ab se quam ab aliis laudari se gauderet. Atque is in hanc sententiam verba facere cepit:

« Jus hospitii publicum, Lacedaemonii, quod mihi vobiscum est, non ego primus sum consequutus: sed avus meus a patre quum accepisset, familiae nostrae tradidit. Quo autem animo semper erga nos patria nostra sit, itidem significare vobis volo. Nam ea belli temporibus imperatores nos creat. Rursus ubi quietem desiderat, nos pacis conciliatores ad alios mittit. Ego ipse bis antehac ad vos belli componendi causa veni, ac utraque in legatione perinde nobis ac vobis pacem confeci. Nunc tertium ad vos venio, meque arbitror optimo jure mutuam reconciliationem nunc impetrare debere. Video enim non jam alia vobis, nobis itidem alia videri: sed vos aequae, ac nos, eversionem Plataensium et Thespiensium graviter molesteque ferre. Qui igitur non aequum sit, eos qui eadem sunt in sententia, potius amicos inter se quam hostes esse? Hominum quidem certe sapientum est, si parvae sint controversiae, bellum minime suscipere. Jam si prorsus etiam consentiamus, an non mirum omnino videri debeat, nolle nos pacem facere? Quin aequum erat, nos ne arma quidem alteros alteris inferre. Nam memoriae proditum est, ex majoribus nostris Triptolemum Cereris ac Proserpinae arcana sacra primum exteris ostendisse, nimirum Herculi summo praesidi vestro, et civibus vestris, ambobus Dioscuris. Idem frugum Cereris semina primae omnium Peloponneso donasse fertur. Qui ergo fuerit aequum, vel vos ad eorum fruges vastandas pergere, a quibus semina ipsi ac-

δρῶντας, ἡμεῖς τε, οἷς ἐδόξαμεν, μὴ οὐχὶ βούλεσθαι ὡς πλείστην τούτοις ἀφρονίαν τροφῆς γενέσθαι; εἰ δὲ ἄρα ἐκ θεῶν πεπωρωμένοι ἐσθὶ πολέμους ἐν ἀνθρώποις γίνεσθαι, ἡμεῖς δὲ γὰρ ἀρχεσθαι μὲν αὐτοῦ ὡς σκολαίτατα, ὅταν δὲ γένηται, καταλύεσθαι ἢ δυνατὸν τάχιστα.

7. Μετὰ τούτων Αὐτοκλῆς, μᾶλλον δοκῶν ἐπιστρεφῆς εἶναι ῥήτωρ, οὕτως ἡγόρευεν· Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὅτι μὲν ἂν μείλῳ λέγειν οὐ πρὸς χάριν ὑμῖν ῥηθήσεται οὐκ ἀγνοῶν ἀλλὰ δοκεῖ μοι, οἷσιν τις βούλονται, ἢν ἂν ποιήσονται φίλαν, ταύτην ὡς πλείστον χρόνον διακρίναι, διδασκῶν εἶναι ἀλλήλους τὰ αἷα τῶν πολέμων. Ὑμεῖς δὲ αἰετὶ μὲν φάτε ὡς αὐτονομίους τὰς πόλεις γὰρ εἶναι, αὐτοὶ δὲ ἐστέ μάλιστα ἐμποδῶν τῇ αὐτονομίᾳ. Συναίθεσθε μὲν γὰρ πρὸς τὰς συμμαχίας πόλεις τούτου περὶ ὧν, ἀκούουσιν ὅποι ἂν ὑμεῖς ἡγήσθε. Καίτοι τί τούτου αὐτονομίᾳ προσχρεῖ; (8) Ποιεῖσθε δὲ πολέμους οὐκ ἀνακονοῦμενοι τοῖς συμάχοις, καὶ ἐπὶ τούτους ἡγεῖσθε ὥστε πολλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς εὐμενεστάτοις ἀναγκάζονται στρατεύειν οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι εἶναι. Ἐπὶ δὲ τὸ πάντων ἐναντιώτατον αὐτονομία, καθίσταται ἔνθα μὲν δεκαρχίας, ἔνθα δὲ τριακονταρχίας καὶ τούτων τῶν ἀρχόντων ἐπιμελεῖσθε οὐχ ὅπως νομίμως ἀρχωσιν, ἀλλ' ὅπως δύνανται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις. (9) Ὡς δ' εὐοκτα τυραννίσι μᾶλλον ἢ πολιτείαις ἡγούμενοι. (10) Καὶ ὅτε μὲν βασιλεὺς προσέταττεν αὐτονομίους τὰς πόλεις εἶναι, μᾶλλον γινώσκοντες ἐφαίνεσθε ὅτι, εἰ μὴ ἔατοιν οἱ Θηβαῖοι ἐκαστὴν τῶν πόλεων ἀρχεῖν τε ἐκαστὴ καὶ οἷς ἂν βούληται νόμοις χρῆσθαι, οὐ ποιεῖσθε κατὰ τὰ βασιλείως γράμματα ἐπεὶ δὲ παρεῖχθε τὴν Καδμείαν, οὐδ' αὐτοῖς Θηβαῖοις ἐπατρέπετε αὐτονομίους εἶναι. Δεῖ δὲ τοὺς μέλλοντας φίλους ἐσσεῖναι οὐ παρὰ τῶν ἀλλῶν μὲν ἁπλῶν τῶν δικαίων τυραννέειν, αὐτοῖς δὲ ὅπως ἂν πλείστα δύνανται πλεονεκτοῦντας φαίνεσθαι.

10. Ταῦτα εἰπὼν σωπῆν μὲν παρὰ πάντων ἐποίησεν, ἡγουμένους δὲ τοὺς ἀρχομένους τοῖς Λακεδαιμόνιοις ἐποίησε. Μετὰ τούτων δὲ Καλλίστρατος διεξεν, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἐγγεγένηται ἀμαρτήματα καὶ ἀπ' ἡμῶν καὶ ἀπ' ὑμῶν ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἔμεν μοι δοκῶ εἰπεῖν οὐ μέντοι οὕτω γινώσκω ὡς τοῖς ἀμαρτάνουσιν οὐδέποτε εἶναι χρηστέον· δεῶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐδένα ἀναμάρτητον διατελοῦντα· δοκοῦσι δὲ μοι καὶ εὐπορώτεροι ἐνίστα γίνεσθαι ἄνθρωποι ἀμαρτάνοντες, ἄλλως τε καὶ ἐὰν καταθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀμαρτημάτων, ὡς ἡμεῖς. (11) Καὶ ὑμῖν δὲ ἔγωγε ὁρῶ διὰ τὰ ἀγνωμόνως προχρήντα ὅστιν ὅτε καὶ πολλὰ ἀντίτυπα γινώμενα ὧν ἦν καὶ ἡ καταληφθεῖσα ἐν Θηβαίᾳ Καδμεία νῦν γόνι, ὡς ἐσπουδάζατε αὐτονομίους τὰς πόλεις γένεσθαι, πᾶσαι πόλιν, ἐπεὶ ἡδονήθησαν οἱ Θηβαῖοι, ἐπ' ἐκατόν γε γέννηται. (12) Ὡς πεπαιδευμένους ἡμεῖς ὡς τὸ πλεονεκτεῖν ἀκερδὲς ἐσθὶ νῦν ἐπιπῶ πάλιν μετρίους ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ ἐσσεῖναι. (13) Ἄ δὲ βουλομένοι τινες ἀποτρέπειν τὴν εἰρήνην διαβάλλουσιν, ὡς ἡμεῖς οὐ φιλικὰ δέχομενοι, ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ ἂν

ceperitis : vel nos nolle maximam illos alimenti copiam habere, quibus hoc antea donaverimus? Quod si divinitus ita decretum est, ut bella inter homines existant : sane nos quam tardissime initium belli facere convenit, atque exortum, quam fieri potest celerrime componere.»

Post hunc Autocles, qui orator esse solers et acris existimabatur, huiusmodi quadam protulit : « Quamquam non ignorem, Lacedaemonii, minime jucunda vobis auditu fore, quae dicam : tamen statuo debere illos, qui amicitiam, quam ineunt, diutissime solidam esse cupiunt, belli causas invicem sibi commonstrare. Vos autem semper liberas esse debere civitates dicitis, quum libertati earum maxime sitis impedimento. Hanc enim in primis conditionem foederatis ubi fertis, ut vos, quocumque tandem duxeritis, sequantur. At vero quid hoc ad libertatem? fidem hostes declaratis, re prius cum foederatis non communicata : deinde adversus eos ducitis. Quo fit, ut saepe cogantur ii quos liberos dicitis, adversus homines amicissimos arma ferre. Praeter haec multo maxime libertati adversatur, quod hic Decemviratus, illi Trigintaviratus instituitis. Atque hi magistratus non uti legitime cum imperio praesint, operam datis : sed ut oppida vi retinere possint. Quo fit ut potius vos tyrannides quam respiciat delectare videantur. Jam quum rex Persicus ediceret, debere Gravas urbes esse liberas, plane praee vobis ferebatis, quasi Thebanos contra litteras regias facturos censeretis, si non civitatibus singulis potestatem administratione legibusque suis utendi facerent : post ubi Cadmeam occupassetis, ne ipsos quidem Thebanos frui libertate sua passi estis. At enim eos, qui esse amici cupiunt, ab aliis exigere non oportet ut ex aequo et bono secum agatur, atque interim ipsos declarare, se nihil non injuste concupiscere, modo potentiam maximam consequantur.»

Haec ubi proloquutus fuisset, non silentium modo sequutum est, sed illi etiam de oratione ipsius voluptatem uti caperent fecit, qui Lacedaemoniis infensi erant. Post eum Callistratus hanc orationem habuit : « Equidem, Lacedaemonii, dicere non possum, nulla vel a nobis, vel a vobis errata profecta esse : neque tamen ea sum in sententia, ut iis amplius utendum esse negem, qui deliquere. Video enim, neminem hominum perpetuo immunem a peccatis esse. Quin et hoc perspicio, nonnunquam homines majorem prudentiae copiam peccando parare, praesertim si per ipsa peccata puniantur : id quod nobis usu venit. Idem vobis nonnunquam video propter insipienter acta multa accidisse adversa ; quorum in numero est et Cadmea Thebis a vobis occupata. Nam quum modo summo in id studio incumberetis, ut civitates in libertatem assereretis ; jam ubi primum injuria Thebani a vobis affecti fuerunt, rursus universe illorum partes sequuta sunt. Quapropter equidem bona in spe sum, futurum ut, edocti libidinem habendi nimium minime fluctuosam esse, deinceps in amicitia mutua colenda aequiores sitis. Nam quod aliqui, pacem hanc impedire volentes, falso criminantur, venisse nos huc non expetitur amicitiam vestram, sed quod vereamur ne cum pecuniis An-

ταλκίδας ἔλθῃ ἔχων παρὰ βασιλέως χρήματα, διὰ τοῦθ' ἤκομεν, ἐνθυμήθητε ὡς φλυαροῦσι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ δήπου ἐγράφε πάσας τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις αὐτονόμους εἶναι· ἡμεῖς δὲ ταῦτά ἐκείνῳ λέγοντές τε καὶ πράττοντες τί ἂν φοβοίμεθα βασιλέα; ἢ τοῦτο οἰεταί τις, ὡς ἐκείνος βούλεται χρήματα ἀναλύσας ἄλλους μεγάλους ποιῆσαι μᾶλλον ἢ ἀνευ δαπάνης ἃ ἔγνω ἀρίστα εἶναι, ταῦτα ἑαυτῷ πεπραῖχθαι; (13) Εἶεν. Τί μὴν ἤκομεν; ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀποροῦντες γνώητε ἂν, εἰ μὲν βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ θάλατταν ἰδόντες, εἰ δὲ βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ γῆν ἐν τῷ παρόντι. Τί μὴν ἔστιν; εὐδὴλον ὅτι τῶν συμμάχων τινὲς οὐκ ἀρεστά πράττουσιν ἡαῖν ἢ ὑμῖν ἀρεστά. Ἴσως δὲ καὶ βουλοίμεθ' ἂν ὦν ἐνεκα περισώσαστε ἡμᾶς ἃ ὀρθῶς ἐγνωμεν ὑμῖν ἐπιδείξει. (14) Ἰνα δὲ καὶ τοῦ συμφοροῦ ἔτι ἐπιμνησθῶ, εἰσὶ μὲν δῆπου πασῶν τῶν πόλεων αἱ μὲν τὰ ὑμέτερα, αἱ δὲ τὰ ἡμέτερα φρονοῦσαι, καὶ ἐν ἐκάστῃ πόλει οἱ μὲν λακωνίζουσιν, οἱ δὲ ἀττικίζουσιν. Εἰ οὖν ἡμεῖς φίλοι γενοίμεθα, πόθεν ἂν εἰκότως χαλεπὸν τι προσδοκῆσαιμεν; καὶ γὰρ δὴ κατὰ γῆν μὲν τίς ἂν ὑμῶν φίλων ὄντων ἱκανὸς γένοιτο ἡμᾶς λυπῆσαι; κατὰ θάλατταν γε μὴν τίς ἂν ὑμᾶς βλάψαι τι ἡμῶν ὑμῖν ἐπιτηδείων ὄντων; (15) Ἀλλὰ μέντοι ὅτι μὲν πολέμοι αἰεὶ ποτε γίγνονται καὶ ὅτι καταλύονται πάντες ἐπιστάμεθα, καὶ ὅτι ἡμεῖς, ἂν μὴ νῦν, ἀλλ' αὖθις ποτε εἰρήνης ἐπιθυμήσομεν. Τί οὖν δεῖ ἐκείνον τὸν χρόνον ἀναμνεῖν, ἕως ἂν ὑπὸ πλῆθους κακῶν ἀπειπώμεν, μᾶλλον ἢ οὐχ ὡς τάχιστα πρὶν τὴν ἀνῆκεστον γενέσθαι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; (16) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνους ἐγωγε ἐπαινῶ ὅτινες ἀγωνισαὶ γενομένοι καὶ νενικηκότες ἤδη πολυτάχως καὶ δοῖαν ἔχοντες οὕτω φιλονεικοῦσιν ὥστε οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν ἡττηθέντες τὴν ἀσκησιν καταλύσωσιν, οὐδέ γε τῶν κυβευτῶν ὁτινες αὐτῶν ἐν τῇ ἐπιτύχῳσι, περὶ διπλάσιον κυβεύουσιν· ὁρῶ γὰρ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς πλείους ἀπόρους παντάπασι γιγνομένους. (17) Ἄ χρη καὶ ἡμᾶς ὁρῶντας εἰς μὲν τοιοῦτον ἀγῶνα μηδέποτε καταστῆναι, ὥστ' ἢ πάντα λαβεῖν ἢ πάντ' ἀποβαλεῖν, ἕως δὲ καὶ ἐρρώμεθα καὶ εὐτυχώμεν, φίλους ἀλλήλοις γενέσθαι. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τ' ἂν δι' ὑμᾶς καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς ἔτι μείζους ἢ τὸν παρελθόντα χρόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναστρεφοίμεθα.

18. Δοξάντων δὲ τούτων καλῶς εἰπεῖν, ἐψήφισαντο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, ἐφ' ᾗ τοὺς τε ἀρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων ἐξάγειν, τὰ τε στρατόπεδα διαλύειν καὶ τὰ ναυτικά καὶ τὰ πεζικά, τὰς τε πόλεις αὐτονόμους εἶναι. Εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιοίη, τὸν μὲν βουλούμενον βοηθεῖν ταῖς ἀδικουμέναις πόλεσι, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ μὴ εἶναι ἐνορκον συμμαχεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. (19) Ἐπὶ τούτοις ὥμοσαν Λακεδαιμόνιοι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι. Ἀπογραφάμενοι δ' ἐν ταῖς ὁμωνομασίαις πόλεσι καὶ οἱ Θηβαῖοι, προσελθόντες πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ οἱ πρέσβεις αὐτῶν ἐκέλευον μεταγράψαι ἀντὶ Θηβαίων Βουωτοὺς ὁμωνοκότας. Ὁ

talcidas a rege redeat : hi homines quas nugas agant, velim cum animis vestris expendatis. Rex enim perscripsit, universas in Græcia civitates esse debere liberas. Hac in parte quum nos idem et dicamus et faciamus, quid causæ fuerit quamobrem a rege nobis metuamus? regemne quis arbitratur magnis pecuniarum impensis aliorum opes amplificare velle potius, quam sine sumptu suo ea quæ esse ex re sua maxime statuat, sibi ipsi effecta dare? Verum esto: quamobrem tandem huc venimus? Ob inopiam quidem certe non venisse nos, intelligetis facile, si, quæ in hoc tempore sit potentia nostra mari, quæve terra, respexeritis. Quid igitur est causæ? Nimirum liquido patet, plerosque sociorum ea designare, quæ nobis non sint grata (magis) quam vobis placeant. Præterea luhenter vobis ea, quæ recte a nobis animadversa sunt, indicaverimus; idque quia et ipsi nos conservaveritis. Jam si utilitatis etiam facienda mentio est, urbes universæ partim nobis partim vobis addictæ sunt; et in singulis alii Lacedæmoniorum, Atheniensium alii partibus favent. Itaque si nos ipsi amicitiam ineamus, unde tandem quidquam nobis exspectandum merito sit rei molestæ? Nam si vos amici nobis sitis, quis terra nos possit lædere? quis item mari detrimentum rebus vestris attulerit, si nos amicos habeatis? Enimvero semper et oriri, et rursus componi bella, nemo est qui nesciat: nos ipsi si non modo, tamen aliquando pacem expetemus. Cur igitur id tempus exspectemus, quo victi malorum multitudine deficiamus, ac non potius quam maturime pacem faciamus priusquam res immedicabiles evadant? Equidem nec illos laudo, qui, athleticis in certaminibus potiti victoria sæpius, quum etiam gloriam retulere, adeo tamen contentiosi sunt, ut prius non desistant, quam victi, professionem athletæ abjiciant: nec item aleatores, quibus si unum aliquid ex animi sententia successerit, de duplo tales jaciunt: nam plerosque horum video extremam ad inopiam redigi. Quæ quum et ipsi perspicimus, in ejusmodi certamen haudquaquam descendere oportet, ut omnia vel consequi vel amittere velimus: quin potius, dum vires integræ sunt fortunaque utimur prospera, amicitiam inter nos contrahamus. Ita enim et nos vestra opera, et vos nostra longe ampliores, quam superioribus temporibus, in Græcia erimus. »

Posteaquam hi præclare disseruisse visi fuissent, etiam Lacedæmonii decreto sanciant, pacem accipiendam esse conditionibus hujusmodi: Ut præfectos suos ex urbibus educerent; exercitus tam maritimos quam terrestres dimitterent; urbes libertate frui sinerent. Si quis aliquid adversus hæc designaret, posse quemvis urbibus oppressis opem ferre, qui quidem velit: si quis autem nolit, eum sacramento ad ferendum oppressis opem minime teneri. Secundum hæc Lacedæmonii tum suo tum sociorum nomine jusjurandum præstiterunt: Athenienses autem et socii, singuli suarum rerumpublicarum nomine. Quumque Thebani etiam inter urbes alias, quæ sacramentum præstiterant, nomen suum professi fuissent, postridie reversi eorum legali petebant, uti mutata scriptura, pro Thebanis substitueretur jurasse

δὲ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο ὅτι μεταγράψει μὲν οὐδὲν ὧν τὸ πρῶτον ὤμωσάν τε καὶ ἀπεγράψαντο· εἰ μὲντοι μὴ βούλονται ἐν ταῖς σπονδαῖς εἶναι, ἐξαλείψειν ἂν ἔξη, εἰ κελεύειν. (20) Οὕτω δὲ εἰρήνην τῶν ἄλλων πεποιημένων, πρὸς δὲ Θηβαίους μόνους ἀντιλογίας οὔσης, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι οὕτως εἶχον τὴν γνώμην ὥς νῦν Θηβαίους τὸ λεγόμενον δὴ δεκατευθῆναι ἐλπίς εἴη, αὐτοὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι παντελῶς ἄβύμως ἔχοντες ἀπῆλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τὰς τε ψευδῆς ἐκ τῶν πόλεων ἀπήγαγον καὶ Ἰφικράτην καὶ τὰς ναῦς μετεπέμψοντο, καὶ ὅσα ὕστερον ἔλαβε μετὰ τοὺς ἄρκους τοὺς ἐν Λακεδαιμονίᾳ γενομένους, πάντα ἡνάγκασαν ἀποδοῦναι. 2. Λακεδαιμόνιοι μὲντοι ἐκ μὲν τῶν ἄλλων πόλεων τοὺς τε ἀρμωστὰς καὶ τοὺς ψευδοὺς ἀπήγαγον. Κλεόμβροτον δὲ ἔχοντα τὸ ἐν Φωκεύσιν στράτευμα καὶ ἐπερωτῶντα τὰ οἴκου τέλη τί γὰρ ποιεῖν, Προθόου λέξαντος ὅτι αὐτῷ δοκοῖν διαλύσαντας τὸ στράτευμα κατὰ τοὺς ἄρκους καὶ περιαγγεῖλαντας ταῖς πόλεσι συμβαλέσθαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὁπόσον βούλοιτο ἐκάστη πόλις, ἔπειτα εἰ μὴ τις ἐβήρ αὐτονομίους τὰς πόλεις εἶναι, τότε πάλιν παρακαλέσαντας [τοὺς συμμάχους,] ὅσοι τῇ αὐτονομίᾳ βούλοιντο βοηθεῖν, ἄγειν ἐπὶ τοὺς ἐναντιούμενους· οὕτω γὰρ ἂν ἔξη οἴεσθαι τοὺς τε θεοὺς εὐμενεστάτους εἶναι καὶ τὰς πόλεις ἥμισυ ἂν ἄρξασθαι (a) ἢ δ' ἐκκλησίᾳ ἀκούσαντα ταῦτα ἐκείνων μὲν φλυαρεῖν ἡγήσαστο· ἦδη γὰρ, ὡς εἴκοι, τὸ δακνόμενον ἦεν· ἐπέστεύλαν δὲ τῷ Κλεομβρότῳ μὴ διαλύειν τὸ στράτευμα, ἀλλ' εὐθύς ἄγειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ αὐτονομίους ἀρτίονεν τὰς πόλεις. [Ὁ δὲ Κλεομβρότος, ἐπειδὴ ἐπύθετο τὴν εἰρήνην γεγεννημένην, πέμψας πρὸς τοὺς ἐφόρους ἡρώτα τί γὰρ ποιεῖν οἱ δ' ἐκέλευσαν αὐτὸν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ ἀρτίονεν τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτονόμους.] Ἐπεὶ οὖν ἤθετο οὐχ ὅπως τὰς πόλεις ἀρτίονεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ στράτευμα διαλύοντας, ὡς ἀντιτάττειντο πρὸς αὐτοὺς, οὕτω δὲ ἄγει τὴν στρατιὰν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν οἱ Θηβαῖοι ἐμβάλειν αὐτὸν ἐκ τῶν Φωκίων προσεδόκων καὶ ἐπὶ στενῷ τινι ἐφύλαττον, οὐκ ἐμβάλλει· διὰ Θεσβῶν δὲ ὁρεῖν ἦν καὶ ἀπρὸςδόκητον πορευθεὶς ἀφικνεῖται εἰς Κρεῦσιν, καὶ τὸ τεῖχος αἰρεῖ, καὶ τριήρεις τῶν Θηβαίων δώδεκα λαμβάνει. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ ἀναβὰς ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐστρατοπεδεύσαστο ἐν Λεύκτροις τῆς Θεσπικῆς· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ τῷ ἀπαντικρὺ λόφῳ οὐ πολὺ διαλείποντες, οὐδένας ἔχοντες συμμάχους ἀλλ' ἢ τοὺς Βοιωτοὺς. Ἐνθα δὲ τῷ Κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες ἐβηγον, (5) Ὡς Κλεομβρότε, εἰ ἀρτίσεις τοὺς Θηβαίους ἄνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. Ἀναμνησθήσονται γὰρ σου καὶ ὅτε εἰς Κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος οὐδὲν τῆς χώρας τῶν Θηβαίων εἰδόμενος, καὶ ὅτε ὕστερον στρατεύων ἀπεκρούσθης τῆς ἐμ-

Βροτος. Respondebat iis Agesilaus, nihil eorum se mutaturum, quae prius et sacramento confirmassent, et fuissent professi: quod si fœderis participes esse nollent, deleturum se nomen ipsorum, si juberent. Hoc modo ceteris pacem facientibus, quum Thebanorum in causa tantum controverteretur, arbitrabantur Athenienses, expectandum nunc esse, ut Thebani decumarentur, uti quidem ferebatur: quin et ipsi Thebani morsti prorsus discedebant.

CAPUT IV.

Post hac deducunt praesidia ex urbibus Athenienses, et Iphicratem una cum classe revocant, eumque cogunt omnia restituere quaecunque post sacramento confirmatum Lacedaemone foras cepisset. Item Lacedaemonii ceteris ex urbibus praefectos cum praesidiis educabant: at Cleombrotus, qui Phocensium in finibus copiis praerat, quid faciendum sibi esset, a magistratibus Spartanis quarebat. Hic quum sententiam divisset Prothous, videri sibi dimittendas esse secundum jurisjurandi formulam copias, ac significandum passim civitatibus, ut singula tantum conferrent in fanum Apollinis, quantum quaeque vellet: ac si deinde quis urbium libertati officeret, rursum excitandos esse socios, quicumque libertatem defendere suis auxiliis cuperet, atque ita ducendum adversus hostes exercitum; quod existimaret hoc modo tum deos maxime propitios futuros, tum urbes ipsas haud gravatim ista laturas: auditis iis, concilium publicum nugas hominem agere censuit, quod jam a numine agitantur, ut credi par est: simul Cleombroto denuntiant, minime copias dimitteret, sed quamprimum adversus Thebanos duceret, ni civitatibus libertatem restituerent. [Cleombrotus postquam pacem esse factam audierat, misit ad Ephoros interrogatum quid sibi faciendum esset. Mandant illi, ut Thebanis bellum faceret, nisi civitates Boeoticas libertate frui sinerent.] Itaque quum animadvertisset, tantum abesse, ut liberas illi civitates esse permitterent, ut non dimissis copiis etiam contra Lacedaemonios in aciem suos educerent: ita demum in Brotiam cum exercitu pergit. Et qua quidem cum irruptum e finibus Phocensium in suos Thebani putabant, atque adeo in arcto loco venturum praestolabantur, non irruit: sed itinere montano, eoque improvise per Thisbas profectus, Creusim pervenit, ac una cum oppido triremes Thebanorum duodecim cepit. Quibus rebus gestis, a mari ascendens ad Leuctra, Thepiensium in finibus, castra locat. Ei castra sua Thebani adverso in tumulto, non magno ex intervallo, opponunt, quum sociorum copias, extra Boeoticas, omaino nullas haberent. Hic quum ad Cleombrotum amici accessissent, inquit: « Si Thebanos hinc, non commisso praelio, Cleombrote, discedere passus fueris, periculum erit, ne te extremo patria supplicio mullet. Repetent enim hoc quoque memoria, non vastatos abs te Thebanorum fuisse fines id temporis, quum ad Cynoscephalas venisses, et quod deinceps suscepta adversus eos expeditione, prohibitus aditu

βολῆς, Ἀγισθαῖοι αἰ ἐμβαλλόντος διὰ τοῦ Κιθαίρωνος. Ἐπερ οὖν ἡ σαυτοῦ κήδη ἡ τῆς πατρίδος ἐπιθυμίαις, ἀκτέον ἐπὶ τοὺς ἀνδρας. Οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον· οἱ δ' ἐναντίοι, Νῦν δὲ, ἔφασαν, δηλώσει ὁ ἀνὴρ εἰ τῷ ὄντι κήδετα τῶν Θηβαίων, ὥσπερ λέγεται. (6) Ὁ μὲν δὲ Κλεομβρότος ταῦτα ἀκούων παρωζύοντο πρὸς τὸ μάχην συνάπτειν. Τῶν δ' αὖ Θηβαίων οἱ προσεστώτες ἐλογίζοντο ὡς, εἰ μὴ μαχοίντο, ἀποστήσονται μὲν αἱ περιοικίδες αὐτῶν πόλεις, αὐτοὶ δὲ πολιορκήσονται· εἰ δὲ μὴ ἔξοι ὁ δῆμος ὁ Θηβαίων τάπιτῆδεα, ὅτι κινδυνεύουσι καὶ ἡ πόλις αὐτοῖς ἐναντία γενέσθαι. Ἄτε δὲ καὶ πεφευγότες πρόσθεν πολλοὶ αὐτῶν ἐλογίζοντο κρεῖττον εἶναι μαχομένους ἀποθνήσκειν ἢ πάλιν φεύγειν. (7) Πρὸς δὲ τούτοις παρεθάρρυνε μὲν τι αὐτοὺς καὶ χρησμὸς ὁ λεγόμενος ὡς δέοι ἐνταῦθα Λακεδαιμονίους ἡττηθῆναι ἔνθα τὸ τῶν παρθένων ἦν μνήμα, αἱ λέγονται διὰ τὸ βιασθῆναι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τινῶν ἀποκτεῖναι ἑαυτάς. Καὶ ἐκόςμησαν δὲ τούτο τὸ μνήμα οἱ Θηβαῖοι πρὸ τῆς μάχης. Ἀπηγγέλλετο δὲ καὶ ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῖς ὡς οἱ τε νεφὶ πάντες αὐτόμακτοι ἀνεώγοντο, αἱ τε ἱέρειαι λέγοιεν ὡς νίκην οἱ θεοὶ φαίνουσιν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ δπλα ἔφασαν ἀφανῆ εἶναι, ὡς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν μάχην ἐξωρημένου. Οἱ μὲν δὲ τινες λέγουσιν ὡς ταῦτα πάντα τεχνάσματα ἦν τῶν προσεσχηκόντων. (8) Εἰς οὖν τὴν μάχην τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις πάντα τάναντία ἐγίνετο, τοῖς δὲ πάντα καὶ ὑπὸ τῆς τύχης κατορθοῦτο. Ἦν μὲν γὰρ μετ' ἄριστον τῷ Κλεομβρότῳ ἡ τελευταία βουλή περὶ τῆς μάχης ἐν δὲ τῇ μεσημβρίᾳ ὑποπινόντων καὶ τὸν οἶνον παροξύναι τι αὐτοὺς ἔλεγον. (9) Ἐπεὶ δὲ ὠπλίζοντο ἑκάτεροι καὶ πρόδηλον ἦδη ἦν εἶ τι ἡ μάχη ἔσοιτο, πρῶτον μὲν ἀπείναι ὠρμημένων ἐκ τοῦ Βοιωτίου στρατεύματος τῶν τὴν ἀγορὰν παρεσκευαχόντων καὶ σπαιοφόρων τινῶν καὶ τῶν οὐ βουλομένων μάχεσθαι, περιόντες κύκλῳ οἱ τε μετὰ τοῦ Ἱέρωνος μισθοφόροι καὶ οἱ τῶν Φωκίων πελτασταὶ καὶ τῶν Ἰππικῶν Ἡρακλεῶται καὶ Φλιάσιοι ἐπιθήμενοι τοῖς ἀπιοῦσιν ἐπίστρεψάν τε αὐτοὺς καὶ καταδιώξαν πρὸς τὸ στρατοπέδον τὸ τῶν Βοιωτῶν· ὥστε πολλὸν μὲν ἐποίησαν μείζον τε καὶ ἀθρούτερον ἢ πρόσθεν τὸ τῶν Βοιωτῶν στρατεύμα. (10) Ἐπειτα δὲ, ἄτε καὶ πεδίου ὄντος τοῦ μεταξὺ, προετάξαντο μὲν τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἱππείας, ἀντετάξαντο δ' αὐτοῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι τοὺς ἑαυτῶν. Ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν Θηβαίων ἱππικὸν μεμελετηκὸς διὰ τε τὸν πρὸς Ὀρχομενίους πόλεμον καὶ διὰ τὸν πρὸς Θεσπίας, τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πονηρότατον ἦν τὸ ἱππικόν. (11) Ἐτρεφον μὲν γὰρ τοὺς ἱπποὺς οἱ κλουσώτατοι· ἐπεὶ δὲ φρουρὰ φανθείη, τότε ἦμεν ὁ συντεταγμένος λαβὼν δ' ἂν τὸν ἱππον καὶ δπλα ὅποια δοίη αὐτῷ, ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἂν ἐστρατεύετο· τῶν δ' αὖ στρατιωτῶν οἱ τοῖς σώμασιν ἀδυνατώτατοι καὶ ἥμισυ φιλότιμοι ἐπὶ τῶν ἱππων ἦσαν. (12) Τοιοῦτον μὲν οὖν τὸ ἱππικὸν ἐκείνην ἦν. Τῆς δὲ φάλαγγος τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ἔφασαν εἰς τρεῖς τῇ ἐνωμοσίᾳ ἀγῆν· τοῦτο δὲ συμβαίνειν αὐτοῖς οὐ πλὴν

fuēris, Ageallao semper in eorum fines per Cithæronem irumpente. Quapropter si tua tibi curæ est incolumitas, ai patriæ videndæ desiderio tangeris, in hostem modo tibi pergendum erit, » Hujusmodi amicorum erat oratio. Qui autem a Cleombroto dissidebant, » Nunc ostendet, aiebant, Thebanisne revera faveat, uti perhibetur. » Hæc quum Cleombrotus audiret, ad committendam pugnam irritabatur. Contra Thebani quoque procere ratiocinabantur, si prælio non decernerent, ab ipsorum fide discessura finitima oppida, sequuturamque Thebarum obsidionem. Jam si commeatum populus Thebanus nullum habiturus esset, periculum fore, ne ipsa sit eis urbs etiam adversatura. Quamobrem colligebant secum, ut qui plerique antehac exulassent, satius esse, pugnando mortem oppetere, quam rursus in exilium ejici. Præterea nonnihil eis addebat animi quoddam oraculum, quo ferebatur, eo loci Lacedæmonios cladem perpassuros, quo virginum illarum monumentum esset, quæ ob illatum sibi vi stuprum a Lacedæmoniosis quibusdam, se ipsas interemisse perhibentur. Atque hoc ipsum monumentum ante pugnam Thebani ornabant. Et nuntiabatur iisdem e civitate, fana universa sponte sua se aperuisse; ipsasque sacerdotes dicere, portendi victoriam divinitus. Ferebatur etiam, de Herculis fano arma evanuisse; quasi ad prælium Hercules profectus esset. A nonnullis tamen proditit, reipublicæ præfectorum hæc omnia fuisse commenta. Lacedæmoniosis igitur adversa ad hoc prælium accidisse omnia constat, quum quæ a Thebanis fierent, præclare fortuna verteret omnia. Nam Cleombrotus a prandio de pugna postremum deliberabat. Et quia largius in meridie biberant, ferebatur etiam ipsos a vino fuisse nonnihil incitados. Postquam utrique armis se munirent, jamque cuivis pateret, committendam esse pugnam, primum excedere de Boeotorum exercitu incipiunt ii qui forum rerum venalium paraverant, itemque nonnulli calones et alii, qui pugnare volebant: tum vero itinere flexo circumeuntes Hieronis stipendiarii cum Phocensium cetratis ac quibusdam Heracleoticis Philasifisque equitibus, discedentes adoriuntur, et ad suos reverti cogunt, fugientes ad ipsa Boeotorum usque castra persequenti. Quapropter Boeotorum exercitus ab ipsis hostibus longe redditus est tum amplior, tum numerosior, quam erat prius. Deinde Lacedæmonii, quod locus inter utrasque copias interjectum campestris esset, equites prima in acie ante phalangem collocabant, quibus equites itidem suos Thebani opponebant. Erant autem equestres Thebanorum copię partim propter gestum adversus Orchomenios, partim adversus Thespienses bellum exercitatas: quum id temporis Lacedæmoniorum equitatus ignavissimus esset. Nam equos opulentissimus quisque alebat; quotiesque delectus haberentur, veniebat is quem ordo requirebat; acceptoque tum equo, armis, qualiacunque tandem suppediarentur, in expeditionem subito properabat. Præterea milites equis erant impositi, qui et corporibus essent maxime imbecilles, et gloriæ cupiditate non admodum ducerentur. Atque hujusmodi tunc erat utriusque partis equitatus. Ceterum perhibebantur Lacedæmonii phalangem manipulis in ternos explicatis duxisse: quo factam, ut ipsorum acies duodecim modo milites esset

ἦ εἰς δώδεκα τὸ βᾶθος. Οἱ δὲ Θηβαῖοι οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων συνεστραμμένοι ἦσαν, λογιζόμενοι ὡς εἰ νικήσειαν τὸ περὶ τὸν βασιλέα, τὸ ἄλλο πᾶν εὐχρίστων ἔσταιτο. (114) Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο ἀγεῖν ὁ Κλεομβρότος πρὸς τοὺς πολέμους, πρῶτον μὲν πρῖν καὶ αἰσθῆσθαι τὸ μετ' αὐτοῦ στράτευμα ὅτι ἤχοιτο, καὶ δὴ καὶ οἱ ἵππεες συνεβλήθησαν καὶ ταχὺ ἤρτηντο οἱ τῶν Λακεδαιμονίων φεύγοντες δὲ ἐνεπεπτώκεσαν τοὺς ἐκὼντων ὀπίσταις, ἔτι δὲ ἐνέβαλλον οἱ τῶν Θηβαίων λόχοι. (115) Ὅμως δὲ ὡς οἱ μὲν περὶ τὸν Κλεομβρότον τὸ πρῶτον ἐκράτουν τῇ μάχῃ σαφεῖ τούτῳ τεκμηρίῳ γινώη τις ἂν· οὐ γὰρ ἂν ἠδύναντο αὐτὸν ἀνελῆσθαι καὶ ζῶντα ἀπενεγκεῖν, εἰ μὴ οἱ πρὸ αὐτοῦ μαχόμενοι ἐπεκράτουν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ. (116) Ἐπεὶ μὲντοι ἀπέθανε Δείνων τε ὁ πολέμαρχος καὶ Σφωδρίας τῶν περὶ δαμοσίαν καὶ Κλεώνυμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ μὲν ἵπποι καὶ οἱ συμφορεῖς τοῦ πολέμαρχου καλούμενοι οἱ τε ἄλλοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὠθούμενοι ἀνεχώρουν, οἱ δὲ τοῦ σὺννόμου ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἐώρων τὸ δεξιὸν ὠθούμενον, ἐνέκλιναν· ὁμοῦ δὲ πολλῶν τεθνεώτων καὶ ἡττημένων ἐπεὶ διέβησαν τὴν τάφρον ἢ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἔστυγεν οὕσα αὐτοῖς. ἔθεντο τὰ ὅπλα κατὰ γῆραν ἐν ἑνὶ ὄρμακῳ. (117) Ἦν μὲντοι οὐ πᾶν ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλὰ πρὸς ὀρθίῳ μᾶλλον τι τὸ στρατόπεδον. Ἐκ δὲ τούτου ἦσαν μὲν τινες τῶν Λακεδαιμονίων οἱ ἀφόρητον τὴν συμφορὰν ἠγνούμενοι τὸ τε τρόπαιον ἔφασαν χρῆναι κοιλύειν ἱστάναι τοὺς πολέμους, τοὺς τε νεκροὺς μὴ ὑποσπόνδους, ἀλλὰ διὰ μάχης πειρᾶσθαι ἀναιρεῖσθαι. (118) Οἱ δὲ πολέμαρχοι, ὁρῶντες μὲν τῶν συμπαόντων Λακεδαιμονίων τεθνεώτας ἐγγύς χιλίους, ὁρῶντες δ' αὐτῶν Σπαρτιατῶν, ὄντων τῶν ἐκεῖ ὡς ἑπτακοσίων, τεθνεώτας περὶ τετρακοσίους, αἰσθάνόμενοι δὲ τοὺς συμμάχους πάντας μὲν ἀθύμως ἔχοντας πρὸς τὸ μάχεσθαι, ἔστι δὲ οὗς αὐτῶν οὐδὲ ἀρθόμενος τῇ γεγενημένῳ, συλλέξαντες τοὺς ἐπικαιριωτάτους ἐβούλευντο τί χρὴ ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὲ ἔπειψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν.

16. Γενομένων δὲ τούτων, ὁ μὲν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἀγγελῶν τὸ πάθος ἀφικνεῖται γυμνοπαιδιῶν τε οὐσῶν τῆς τελευταίας καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ χοροῦ ἔνδον ὄντος· οἱ δὲ ἔφοροι ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πάθος, ἐλυποῦντο μὲν, ὥς περ, οἶμαι, ἀνάγκη· τὸν μὲντοι χορὸν οὐκ εἰρήγαγον, ἀλλὰ διαγωνίσασθαι εἶων. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν προσέπον δὲ ταῖς γυναῖξιν μὴ ποιεῖν κραυγὴν, ἀλλὰ σιγῇ τὸ πάθος φέρειν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦν ὄραν, ὧν μὲν ἐτέθνασαν οἱ προσήκοντες, λιπαροὺς καὶ παιδρούς ἐν τῷ πανερῶ ἄναστρεφόμενους, ὧν δὲ ζῶντες ἡγγελημένοι ἦσαν, ὀλίγους ἂν εἶδες, τούτους δὲ σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιόντας.

17. Ἐκ δὲ τούτου φρουρὰν μὲν ἔφαινον οἱ ἔφοροι ταῖν ὑπολοίπων μοραινὴν μέχρι τῶν τετταράκοντα ἀρ'

densa. Thebani vero sic aciem suam densaverant, ut in latitudine non pauciores quinquaginta sentatis essent. Nam ratiocinabantur, futurum ut, illa hostilis aciei parte victa, quae circum regem esset, reliqui facile superarentur. Posteaquam movere Cleombrotus in hostem copisset, primum etiam antequam ipsius copiae sensissent, eum adversus hostem ducere, jam confluerant equites; inque hoc conflictu Lacedaemoniorum equitatus cito succubuerat. Itaque is fugiens, in suos gravis armaturae pedites irruerat. Praeterea Thebanae cohortes in eodem impressionem faciebant. Nihilominus copias Cleombroti ab initio superiores in pugna fuisse, vel de hoc aliquis argumento certo animadvertere possit. Non enim tollere Cleombrotum vivumque deportare extra aciem potuissent, si non id temporis ii qui ante ipsum dimicabant, superiores extitissent. At posteaquam et ipse, et Dino polemarchus, et Sphodrias, unus ex illis qui publico tabernaculo utebantur, ejusque filius Cleonymus cecidissent, et equites cum iis qui polemarchi comites appellantur, itidemque ceteri ab hominum turba impulsu pedem retulissent; tum alii Lacedaemonii, qui laevo erant in latere, premi dextrum conspicati, et ipsi loco cederent, multis denique preuentibus, quum victi, fossa, quae ante ipsorum castra erat, superata, in armis eo loco constitissent, unde progressi fuerant (et habebant loco non admodum plano castra, sed potius nonnihil acclivi): tum vero nonnulli ex Lacedaemoniis erant, qui non ferendam hanc cladem arbitrarentur, ideoque dicerent haudquaquam permittendum hosti ut tropaeum statueret, tollendaque mortuorum cadavera non per inducias, sed commisso cum hostibus proelio. Verum polemarchi, quod ex universis Lacedaemoniis prope mille occubuisse cernerent, atque etiam de septingenis Spartanis (tot enim istie fuerant) quadringentos periisse; praeterea socios omnes animadverterent minime ad pugnandum alacres esse, ac nonnullos ex eis id quod accidisset, haud gravatim ferre: collectis hominibus maxime idoneis, quid agendum esset deliberabant. Posteaquam omnes censuissent, interfectorum cadavera per inducias esse tollenda, caduceatorem mittunt, qui de induciis ageret. Secundum haec Thebani tropaeum excitant, ac per inducias mortuos reddunt.

His actis, venit Lacedaemonem cladis nuntius, idque die ultimo ludorum, qui a nudis exhibebantur, quum jam chorus virilis ingressus esset. Ephori de clade certiores redditi, erant illi quidem in mœrore, idque necessario, mea sane sententia: non tamen chorum exire juebant, sed peragendi muneris copiam faciebant. Deinde nomina interfectorum propinquis tradunt, simulque mulieribus edicunt, ne clamorem tollerent, sed tacite calamitatem hanc ferrent. Postridie cernere erat, illos quorum propinqui occubuerant, nitidos ac lutos in publico versari: quorum autem cognati superstites esse nuntiati fuerant, perpauca vidisses, eosque vultu tristi ac dejecto obambulantes.

Secundum ea delectus Ephori reliquarum cohortium habebant, usque ad illos, qui annum a pubertate quadragesimum

ἤθης· ἐξέπεμπον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μορῶν μέχρι τῆς αὐτῆς ἡλικίας· τὸ γὰρ πρόσθεν εἰς τοὺς Φωκίας μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἀφ' ἧθης ἐστράτευντο· καὶ τοὺς ἐπ' ἀρχαίς δὲ τότε καταλειφθέντας ἀκολουθεῖν ἐκέλευον. (18) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος ἐκ τῆς ἀσθενείας οὕτω ἴσχυεν· ἡ δὲ πόλις Ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκέλευεν ἡγεῖσθαι. Προθύμως δ' αὐτῷ συνεστρατεύοντο Τεγεᾶται· ἔτι γὰρ ἔζων οἱ περὶ Στάσιππον, λακωνίζοντες καὶ οὐκ ἐλάχιστον δυνάμενοι ἐν τῇ πόλει. Ἐβρώμενός δὲ καὶ οἱ Μαντινεῖς ἐκ τῶν κωμῶν συνεστρατεύοντο· ἀριστοκράτουμένοι γὰρ ἐτύγχανον. Καὶ Κορίνθιοι δὲ καὶ Σικυωνιοὶ καὶ Φλιάσιοι καὶ Ἀχαιοὶ μάλα προθύμως ἰκολοῦθον, καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐξέπεμπον στρατιώτας. Ἐπλήρουν δὲ καὶ τριῆρεις αὐτοὶ τε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἔδοντο καὶ τῶν Σικυωνίων συμπληροῦν, ἐφ' ὧν διανοοῦντο τὸ στράτευμα διαδιβάσειν. (19) Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος ἐθύετο ἐπὶ τῇ διαβάσει.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐπεμψαν εἰς Ἀθήνας ἀγγελον ἐσπεφωμένον, καὶ ἅμα μὲν τῆς νίκης τὸ μέγεθος ἔφραζον, ἅμα δὲ βοηθεῖν ἐκέλευον, λέγοντες ὡς νῦν ἐξείη Λακεδαιμονίους πάντων ὧν ἐπεποιήκεσαν αὐτοὺς τιμωρῆσασθαι. (20) Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἡ βουλὴ ἐτύγχανεν ἐν ἀκροπόλει καθημένη. Ἐπεὶ δ' ἤκουσαν τὸ γεγενημένον, ὅτι μὲν σφόδρα ἡνιάθησαν πᾶσι δῆλον ἐγένετο· οὔτε γὰρ ἐπὶ ξενίᾳ τὸν κήρυκα ἐκάλεσαν, περὶ τε τῆς βοηθείας οὐδὲν ἀπεκρίναντο. Καὶ Ἀθήνηθεν μὲν οὕτως ἀπῆλθεν ὁ κήρυξ. Πρὸς μέντοι Ἰάσωνα, σύμμαχον ὄντα, ἔπεμπον σπουδῇ οἱ Θηβαῖοι, κελεύοντες βοηθεῖν, διαλογιζόμενοι πῇ τὸ μέλλον ἀποθῆσοιτο. (21) Ὁ δ' εὐθὺς τριῆρεις μὲν ἐπλήρου, ὡς βοηθήσων κατὰ θάλατταν, συλλαβῶν δὲ τὸ τε ξενικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καίπερ ἀκηρύκτω πολέμῳ τῶν Φωκίων χρωμένων, πεζῇ διεπορεύθη εἰς τὴν Βωιωτίαν, ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων πρότερον ὄφθεις ἢ ἀγγελθεὶς δὴ πορεύοιτο. Πρὶν οὖν συλλέγεσθαι εἰ πανταχόθεν ἔφθανε πόρρω γινόμενος, δῆλον ποιῶν ὅτι πολλὰ χεῖρ τὸ τάχος ἄλλων τῆς βίας διαπράττεται τὰ δέοντα. (22) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Βωιωτίαν, λεγόντων τῶν Θηβαίων ὡς καιρὸς εἴη ἐπιτίθεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀνωθεν μὲν ἐκείνων σὺν τῇ ξενικῇ, σφᾶς δὲ ἀντιπροσώπους, ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ὁ Ἰάσων, διδάσκων ὡς καλοῦ ἔργου γεγενημένου οὐκ ἔστιν αὐτοῖς εἴη διακινδυνεύσαι, ὥστε ἡ ἐτι μείζω καταπράξει ἢ στερηθῆναι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης. (23) Οὐχ ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε, ἔκρατήσατε; οἰεσθαι οὖν χρὴ καὶ Λακεδαιμονίους ἂν, εἰ ἀναγκάζονται ἰκνεύεσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοηθέντας διαμάχεσθαι. Καὶ ὁ θεὸς δὲ, ὡς ἔοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς. (24) Τοὺς μὲν οὖν Θηβαίους τοιαῦτα λέγων ἀπέτρεπε τοῦ διακινδυνεύειν, τοὺς δ' αὖ Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν ὅσον μὲν εἴη ἡττημένον στράτευμα, ὅσον δὲ νενικηκός. Εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι, ἔφη, βουλεσθε τὸ γεγενημένον πάθος, συμβουλευέτω ἀναπνεύσαντας καὶ ἀναπαυσαμένους καὶ μείζους γεγενημένους

excesserant. Præterea quosdam mittebant ejusdem ætatis ex iis etiam cohortibus quas domi non habebant. Nam ante prælium hoc suos adversus Phocenses militatum miserant omnes, quotquot annos triginta quinque a pubertate exegerant. Jussi denique sunt et illi militatum ire, qui ut magistratus quosdam obirent, tum fuerant domi relictī. Necdum adhuc Agesilaus convalescerat. Quapropter Archidamum ejus filium respublica illis copiis præfecit. Ei se perlubenter hac in expeditione Tegeatæ adjungebant, quod adhuc ii, qui Stasippo duce Lacedæmonii favebant, superstites essent, neque parum in republica sua possent. Itidem Mantinei validis cum copiis, de vicis ipsorum collectis, hac in expeditione sequebantur; quod ab optimatibus regerentur. Præterea Corinthii, Sicyonii, Philiæii, Achæi alacriter admodum sequebantur, aliis etiam civitatibus milites suos mittentibus. Triremes quoque tum a Lacedæmoniiis ipsis, tum Corinthiis, instruebantur; simulque Sicyonii rogabantur, ut et ipsi quasdam instruerent, quibus Lacedæmonii copias suas transportare cogitabant. Hinc Archidamus exta de trahiendo exercitu consulebat.

Thebani vero statim a pugna nuntium coronatum Athenas mittunt, perque hunc tum victoriæ magnitudinem exponunt, tum ad ferendum opem Athenienses hortabantur. Liebant enim, posse modo a Lacedæmoniiis exigī pœnas eorum omnium, quæ adversus ipsos designassent. Forte tum Senatus Atheniensis in arce sedebat. Is quum de re tota certior factus esset, perquam graviter casum hunc ferre omnibus aperte visus est: quippe nec ut hospitem excipiebant hunc nuntium, et de auxiliis respondebant omnino nihil. Ita nuntius Athenis rediit. Præterea autem magna cum festinatione Thebani ad Iasonem quoque, quem habebant socium, mittunt, eumque cohortantur uti opem ipsis ferret. Nam quo res evasura esset, dispiciebant. Is confestim expediri triremes jubet, quasi mari laturus eis esset suppetias. Interim ipse sumptis secum mercenariis copiis, et equestribus, quas alebat, tametsi Phocenses bellum implacabile adversus ipsum gererent, terrestri tamen itinere in Bœotiam profectus est, citius quibusdam in urbibus visus, quam quo pergeret nuntiatum esset. Idem priusquam colligi copiæ undecunque possent, procul evaserat: qua quidem re declarabat, sæpenumero ea quæ geri debeant, celeritate magis quam vi perfici. Posteaquam in Bœotiam venisset, ac Thebani tempus oblatum esse dicerent idoneum, quo Iason a tergo, mercenario cum milite, ipsi autem ex adverso Lacedæmonios invaderent: ab hoc eos ille instituto avertit, quum moneret, re præclare gesta non operæ pretium esse ut in id periculum se rursus conjicerent, quo vel majora perpetrarent, vel victoriam, quam adepti essent, amitterent: « An non videtis, inquit, vos etiam eo tempore victoria potitos esse, quo maxima necessitate urgebamini? Quapropter putandum est, Lacedæmonios quoque, si eo redigantur, ut vitæ spem abjiciant, salute desperata pugnatorios. Præterea deo, uti quidem videtur, sæpenumero volupe est, eos qui parvi sunt, magnos; qui magni sunt, parvos facere. » Hujusmodi verbis Thebanos, quominus de summa rerum periclitarentur, avertebat. Ex altera parte Lacedæmonios docebat, cujusmodi sit victus, cujusmodi victor exercitus. « Quod si, ait, oblivisci cladis ejus, quæ vobis accidit, vultis, equidem hoc vobis consilii do, ut posteaquam nonnihil reflecti eritis quiete majoremque potentiam nacti; sic deinde

τοῖς ἀγροῦ τοῖς οὗτοι εἰς μάχην ἵεναι. Νῦν δὲ, ἔφη, εὐ ἴστε ὅτι καὶ τῶν συμμάχων ὑμῖν εἰσὶν οἱ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολέμοις· ἀλλὰ ἐκ παντὸς τρόπου πειρᾶσθε σπονδὰς λαβεῖν. Ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμολογῶμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προξενεῖν ὑμῶν. (25) Ἐλεγε μὲν οὖν ταῦτα, ἔπραττε δ' ἴσως ὅπως διάφοροι καὶ οὗτοι ἄλληλοις ὄντες ἀμφοτέροι ἐκείνου δέοντο. Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι, ἀκούσαντες αὐτοῦ, πράττειν περὶ τῶν σπονδῶν ἐκέλευον· ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλλη ὅτι εἴησαν αἱ σπονδαί, παρήγγειλαν οἱ πολέμαρχοι δευπνήσαντας συνεσκεύασθαι πάντας, ὡς τῆς νυκτὸς πορευομένους, ὅπως ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸν Κίθαιρωνα ἀναβάνοιεν. Ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν, πρὶν καθεῦδειν παραγγείλαντες ἀκολουθεῖν, ἤγουντο εὐδὺς ἄρ' ἐσπέρας τὴν διὰ Κρεῦσιος, τῇ λαθεῖν πιστεύοντες μᾶλλον ἢ ταῖς σπονδαῖς. (26) Μᾶλα δὲ χαλεπῶς πορευόμενοι, οἳ δὲ ἐν νυκτὶ τε καὶ ἐν φόβῳ ἀπύοντες καὶ χαλεπὴν ὁδὸν, εἰς Αἰγὸσθενά τῆς Μεγαρικῆς ἀφικνῶνται. Ἐκεῖ δὲ περιτυγχάνουσι τῷ μετὰ Ἀρχιδάμου στρατεύματι. Ἐνθα δὲ ἀναμείνας, ἔως καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες παρεγένοντο, ἀπῆγε πᾶν τοῦ στρατεύματος μέχρι Κορίνθου· ἐκεῖθεν δὲ τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τοὺς δὲ πολίτας οἰκαδὲ ἀπήγαγεν.

27. Οἱ μὲντοι Ἰάσων ἀπὸν διὰ τῆς Φωκίδος Ἰαπολιτῶν μὲν τὸ τε προάστειον εἶλε καὶ τὴν γύρῳ ἐπόρθησε καὶ ἀπέκτεινε πολλούς· τὴν δ' ἄλλην Φωκίδα διῆλθεν ἀπραγμόνως. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἡράκλειαν κατέβαλε τὸ Ἡρακλεωτῶν τείχος, ὁδῶν δὲ οὐ τοῦτο φοβούμενος, μή τινες ἀναπνεύσαντες ταύτης τῆς παρόδου πορεύοντο ἐπὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμούμενος μή τινες τὴν Ἡράκλειαν ἐπὶ στενῷ ὁστᾶν καταλαβόντες εἰργονεν αὐτὸν, εἴ ποί βούλοιο τῆς Ἐλλάδος πορεύεσθαι. (28) Ἐπεὶ δ' ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Θετταλίαν, μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ Θετταλῶν ταχὺς καθεστάναι καὶ διὰ τὸ μισθοφόρους πολλούς τρέφειν περὶ αὐτὸν καὶ πεζούς καὶ ἱππέας, καὶ τούτους ἐκπεποντημένους ὡς ἂν κρατίστοι εἴεν· ἐτι δὲ μείζων καὶ διὰ τὸ συμμάχους πολλούς τοὺς μὲν ἤδη εἶναι αὐτῷ, τοὺς δὲ καὶ ἐτι βούλεσθαι γίνεσθαι. Μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὐτὸν τῷ μεγ' ὕρ' ἐνός εὐκαταφρόντος εἶναι. (29) Ἐπιόντων δὲ Πυθίων παρήγγειλε μὲν ταῖς πόλεσι βόους καὶ οἶς καὶ αἶνας καὶ ὕς παρασκευάζεσθαι ὡς εἰς τὴν θυσίαν καὶ ἔρασαν πάνου μετρίους ἐκάστη πόλει ἐπαγγελιομένων γενέσθαι βόους μὲν οὐκ εἰάτους· χίλιον, τὰ δὲ ἄλλα βοσκήματα πλείω ἢ μύρια. Ἐκέρυζε δὲ καὶ νικητῆριον χρυσοῦν στέφανον ἐσεσθαι, ἥτις τῶν πόλεων βῶν ἡγεμόνα καλλίστον τῷ θεῷ θείψει. (30) Παρήγγειλε δὲ καὶ ὡς στρατευόμενοις εἰς τὸν περὶ τῆς Πύθια γρόνον Θετταλοῖς παρασκευάζεσθαι· διενεῖτο γὰρ, ὡς ἔρασαν, καὶ τὴν πανήγυριν τῷ θεῷ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτὸς διατείναναι. Περὶ μὲντοι τῶν ἱερῶν χρημάτων ὅπως μὲν διενεῖτο ἐτι καὶ νῦν ἀδηλον· λέγεται δὲ ἐπερομένων τῶν Δελφῶν τί γὰρ

Thebanos, jam invictos, adorianiini. Nam hoc tempore scire vos volo, quosdam e sociis vestris esse, qui de amicitia ineunda cum hostibus colloquantur. Quamobrem vobis omnino danda est opera, ut inducias impetretis. Atque haec, inquit, ago tanto studio, quod vestrae saluti consulere cupiam, partim propter eam amicitiam, quae patri meo vobiscum intercessit, partim quod hospes vester publicus sim. » Hujusmodi quaedam ab Iasone dicebantur : quanquam haec fortassis idcirco faceret, ut utrique infer se dissidentes ipsius opera indigerent. Ceterum Lacedaemonii, posteaquam ipsum audissent, uti de induciis ageret, hortabantur. Posteaquam vero renuntiatum esset, inducias jam esse confectas : mandant polemarchi suis, ut omnes sumpta cena sese ad iter pararent, quod noctu faciendum esset, ut cum prima luce Citharonem ascenderent. Ubi cornassent, militibus ante somnum sequi jussis, statim a vespera ducebant eos itinere, quod per Creusim pergitur ; quod clandestinae profectio potius quam induciis vellent fidere. Confecto difficili itinere (quippe quod et noctu, et magno in metu, et via permolesta discederet) ad oppidum Megaricae ditionis, Egosthena perveniunt, ubi copias Archidami obvias habebant. Is vero quum istic expectasset, donec omnes socii convenissent, exercitum universum Corinthum usque abducit, inde socios dimittit, et cives ipse domum ducit.

Iason per Phocidem discedens, Hyampolitarum suburbium cepit, agrum populatus est, multos occidit ; reliqua Phocidae sic peragrata, ut nihil amplius moliretur. Heracleam ubi venisset, Heracleotarum moenia dejecit, non hoc veritus, ne si transitus is pateret ditionem ipsius aliqui invaderent ; sed secum potius ipse cogitans, ne qui capta Heraclea, loco sita angusto, prohiberent quominus in Graciam pergere posset, quocumque ipsi liberet. In Thessaliam ubi rediisset, vir magnus habebatur, partim quod lege Thessalorum dux constitutus esset, partim quod magnas stipendiariorum militum copias, pedestres et equestres, aleret, easque sic laboribus assuetas, ut longe milites praestantissimi essent. Praeterea major erat eam ob causam, quod et multos socios jam haberet, et plures ei se vellent adungere. Denique hominum seculi sui maximus erat in eo quod nemini esset contemptui. Posteaquam appetiissent Pythia, denuntiabat oppidis, ut boves, oves, capras, sues compararent ad sacrificium. Ferebatur vero, tametsi moderate admodum oppidis singulis conferenda imperasset, tamen consequutus esse boves non pauciores quam mille, reliqui pecoris supra decem millia. Praeterea per praekonem significari jussit, futurum victoriae praemium coronam auream, si qua civitas bovem ducem pulcherrimum deo pavisset. Etiam hoc Thessalis denuntiabat, ut ad expeditionem se pararent, quam id temporis, quo Pythia celebrantur, suscepturi essent. Nam cogitabat, ut aiunt, celebritatis ejus ac ludorum ipse esse moderator. Quid autem de sacris ipse pecuniis cogitavit, etiam nunc obscurum est. Fertur enim quareantibus Delphis, quid faciendum esset, si consecratas Apol-

ποιεῖν, ἐὰν λαμβάνῃ τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων, ἀποκρίνασθαι τὸν θεὸν ὅτι αὐτῶ μελήσει. (31) Ὁ δ' οὖν ἀνὴρ τηλικούτος ὢν καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διανοούμενος, ἐξέτασιν πεποιηκὺς καὶ δοκιμασίαν τοῦ Φαραίων ἵππικου, καὶ ἤδη καθήμενος καὶ ἀποκρινόμενος, εἰ τις δεόμενός του προσίοι, ὑπὸ νεανίσκων ἑπτὰ προσελθόντων ὡς διαφερομένων τι ἀλλήλοις ἀποσφάττεται καὶ κατακόπτεται. (32) Βοηθασάντων δὲ ἐβρωμένους τῶν παραιομένων δορυφόρων εἰς μὲν ἔτι τύπτων τὸν Ἰάσονα λόγχῃ πληγείς ἀποθνήσκει· ἕτερος δὲ ἀναβαίνων ἐφ' ἵππον ἐγκαταληφθεὶς καὶ πολλὰ τραύματα λαβὼν ἀπέθανεν· οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους ἀπέφυγον· ὅποι δὲ ἀφίχοντο τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἐν ταῖς πλείστασι ἐτιμῶντο. Ὡς καὶ ὄγλον ἐγένετο ὅτι ἰσχυρῶς εἰδίσαν οἱ Ἕλληνες αὐτὸν μὴ τύραννος γίνετο.

33. Ἀποθανόντος μὲντοι ἐκείνου Πολύδωρος ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ Πολύφρων ταγοὶ κατέστησαν. Καὶ ὁ μὲν Πολύδωρος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς Λάρισαν, νύκτωρ καθεύδων ἀποθνήσκει ὑπὸ Πολύφρονος τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς ἐδόκει· ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ ἐξαπνιαῖός τε καὶ οὐκ ἔχων φανεράν πρόφασιν ἐγένετο. (34) Ὁ δ' αὖ Πολύφρων ἤρξε μὲν ἐνιαυτὸν, κατεσκευάσατο δὲ τὴν ταγείαν τυραννίδι ὁμοίαν. Ἐν τε γὰρ Φαρσάλῃ τὸν Πολυδάμαντα καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν ὅκτῳ τοὺς κρατίστους ἀπέκτεινεν, ἕκ τε Λαρίσης πολλοὺς φυγάδας ἐποίησε. Ταῦτα δὲ ποιῶν καὶ ὁσὸς ἀποθνήσκει ὑπ' Ἀλεξάνδρου, ὡς τιμωροῦντος τῷ Πολυδώρῳ καὶ τὴν τυραννίδα καταλύοντος. (35) Ἐπεὶ δ' αὐτὸς παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, χαλεπὸς μὲν Θετταλοῖς ταγὸς ἐγένετο, χαλεπὸς δὲ Θηβαίοις καὶ Ἀθηναίοις πολέμιος, ἀδικὸς δὲ ληστής καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Τοιοῦτος δ' ὢν καὶ αὐτὸς αὐτὸ ἀποθνήσκει, αὐτοχειρίᾳ μὲν ὑπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἀδελφῶν, βουλῇ δὲ ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης. (36) Τοῖς τε γὰρ ἀδελφοῖς ἐξήγγειλεν ὡς Ἀλέξανδρος ἐπιβουλεύει αὐτοῖς καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς ἐνδον ὄντας ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ δεξαμένη μεθύοντα τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπεὶ κατεκοίμισεν, ὁ μὲν λύχνος ἐκάετο, τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ ἐξήνεγκεν. Ὡς δ' ἤσθετο ὁκνοῦντας εἰσέναι ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον τοὺς ἀδελφούς, εἶπεν ὡς, εἰ μὴ ἤδη πράξοιεν, ἐξεγερεῖ αὐτόν. Ὡς δ' εἰσῆλθον, ἐπισπᾶσασα τὴν θύραν εἶχετο τοῦ ρόπτρου, ἕως ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ. (37) Ἡ δὲ ἔχθρα λέγεται αὐτῇ πρὸς τὸν ἀνδραγαθῆσθαι ὑπὸ μὲν τινων ὡς ἐπεὶ ἔδθησε τὰ ἑαυτοῦ παιδικὰ ὁ Ἀλέξανδρος, νεανίσκον ὄντα καλὸν, δεηθείσης δὲ Ἀλεξάνδρου, ἐναντίον αὐτὸν ἀπέσφαξεν· οἱ δὲ τινες ὡς ἐπεὶ αἱδὲς αὐτῶ οὐκ ἐγίνοντο ἐκ ταύτης, ὅτι πέμπων εἰς Θήβας ἐμνήστευε τὴν Ἰάσονος γυναῖκα ἀναλαβεῖν. Τὰ μὲν οὖν αἰτία τῆς ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῆς γυναικὸς οὕτω λέγεται· τῶν δὲ ταῦτα πράξαντων ἄχρι οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο Τισίφρονος πρεσβύτατος ὢν τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀρχὴν εἶχε.

lini pecunias Iason attrectaret; deum illum respondiisse, sibi eam rem curae futuram. Tantus vir, et qui talia tantaque haberet in animo, quum lustrationem equitatus Phaeorum institueret, et periculum ejus facere vellet, jamque consedisset, ac responsurus illis, quibus aliqua in re opera ipsius opus foret: a septem adolescentibus ad ipsum accedentibus, quasi quadem in causa dissiderent, jugulatur et conciditur. Quumque viriliter satellites ii qui aderant, ad opem ei ferendam accurrissent, unus adhuc Iasonem feriens, hasta percussus interficitur; alius, quum equum conscenderet, comprehensus, multis acceptis vulneribus et ipse moritur. Ceteri paratos in equos insilientes, effugere; qui sane quascumque in urbes Graeciae venirent, maxima ex parte summis excepti sunt honoribus. Qua ex re patebat, Graecos ab eo vehementer sibi metuuisse, ne tyrannidem arriperet.

Mortuo Iasone, fratres ipsius, Polydorus et Polyphro, duces creati sunt. Quumque Larissam ambo proficiscerentur, noctu dormiens Polydorus a Polyphrone fratre interemptus est, uti quidem videbatur: etenim morte subita, et cujus esset obscura causa, extinctus est. Polyphro imperium anno uno tenuit, et administrationem instituit tyrannidi similem. Nam Pharsali Polydamanem, aliosque civium octo praestantissimos interfecit, et Larissa multos in exilium ejecit. Verum et is quum talia patraret, interfectus est ab Alexandro, sub specie vindicandi mortem Polydori et ipsius tyrannidem evertendi. Alexander quum imperium accepisset, non Thessalis modo dux gravis erat, verum etiam gravis Thebanis, et Atheniensibus infestus, injustusque terra et mari praedo. Talis autem quum esset, opera quidem fratrum uxoris, sed consilio tamen ejusdem est interfectus. Nam ea fratribus enuntiarat, insidiari Alexandrum ipsis; ideoque diem totum domi conclusos occultarat. Post, ubi Alexandrum ebrium ad se recepisset, quamprimum is obdormivisset, ardente lucerna gladium ejus extulit. Quumque cunctari fratres animadverteret, quominus ad Alexandrum ingrederentur, excitaturam se dixit hominem, ni mox rem perpetrarent. Itaque illis ingressis, attracta janua, tam diu marculum tenebat, donec maritus interfectus esset. Ceterum orta inter ipsam et Alexandrum haec inimicitia fertur esse, secundum quosdam, ex eo quod quum amores suos, adolescentem venustum, vinculis Alexander constrinxisset, ipsa rogante ut eum liberaret, eductum jugulasset. Alii quidem referunt, quod quum ex hac uxore liberos nullos susciperet, missis Thebas suis, uxorem Iasonis sibi jungendam nuptiis iteratis desponsaret. Haec fuisse perhibentur causae quomobrem uxor ei fuerit insidiata. Ceterum natu maximus ex iis fratribus, qui illa perpetrarent, Tisiphonius imperium ad hoc usque tempus, quo historiae liber hic scribebatur, obtinebat.

Καὶ τὰ μὲν Θεσσαλικά, ὅσα περὶ Ἰάσονα ἐπράχθη καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον μέχρι τῆς τοῦ Τισιφόνου ἀρχῆς δεδῶκεται νῦν δ' ἐπ' ἀνέμει ἐνθεν ἐπὶ ταῦτα ἐξέβην. Ἐπεὶ γὰρ Ἀρχίδαμος ἐκ τῆς ἐπὶ Λεῦκτρα βοηθείας ἀπήγαγε τὸ στρατεύμα, ἐνθουσιάζοντες οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι οἱ Πελοποννησίοι ἐπὶ οἷονταί χρεῖναι ἀκολοθεῖν καὶ οὐπω διακείντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥς περ τοὺς Ἀθηναίους διέθεσαν, μεταπέμπονται τὰς πόλεις ὅσαι βούλονται τῆς εἰρήνης μετέχειν ἢ βασιλεὺς κατέπεμψεν. (2) Ἐπεὶ δὲ συνήλθον, δόγμα ἐποίησαντο μετὰ τῶν κοινοῦν βουλομένων ὁμοῦσαι τόνδε τὸν ὅρκον. Ἐμμενὸς ταῖς σπονδαῖς ἅς βασιλεὺς κατέπεμψε καὶ τοῖς ψηφίσμασι τοῖς Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων. Ἐὰν δὲ τις στρατῆρ ἐπὶ τινα πόλιν τῶν ὁμοσασῶν τόνδε τὸν ὅρκον, βοηθήσω παντὶ σθένει. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔχαιρον τῷ ὅρκῳ Ἥλειοι δὲ ἀντέλεγον ὥς οὐ δέοι αὐτονομίους ποιεῖν οὔτε Μαργανεῖς οὔτε Σκιλλουντίους οὔτε Τριφυλίους· σφετέρως γὰρ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις. (3) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ψηφισάμενοι, ὥς περ βασιλεὺς ἔγραψεν, αὐτονομίους εἶναι ὁμοῦς καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις, ἐξέπεμψαν τοὺς ὁρκωτάς, καὶ ἐκέλευσαν τὰ μέγιστα τέλη ἐν ἐκάστη πόλει ὁρκώσθαι. Καὶ ὅμοισαν πάντες πλὴν Ἥλειων.

Ἐξ ὧν δὲ καὶ οἱ Μαντινεῖς, ὥς ἤδη αὐτονομίαι παντάπασιν ὄντες, συνήλθον τε πάντες καὶ ἐψηφίσαντο μίαν πόλιν τὴν Μαντινείαν ποιεῖν καὶ τειχιεῖν τὴν πόλιν. (4) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἠγόοντο, εἰ τοῦτο ἄνευ τῆς σφετέρως γνώμης ἔσσοιτο, χαλεπὸν εἶσθαι. Πέμπουσιν οὖν Ἀγησίλαον πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Μαντινεάς, ὅτι ἐδόκει πατρικός φίλος αὐτοῖς εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο πρὸς αὐτοὺς, τὸν μὲν δῆμον τῶν Μαντινέων οἱ ἄρχοντες οὐκ ἤθελον συλλεῖξαι αὐτῷ, πρὸς δὲ σφᾶς ἐκέλευον λέγειν ὅτου δέοιτο. Ὁ δὲ ὑπισχεῖτο αὐτοῖς, ἐὰν νῦν ἐπιστῶσι τῆς τειχίσσεως, ποιήσειν ὥστε μετὰ τῆς Λακεδαιμόνος γνώμης καὶ μὴ δαπανηρῶς τειχισθῆναι τὸ τεῖχος. (5) Ἐπεὶ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἀδύνατον εἶη ἐπιστῆναι, δόγματος γεγεννημένου πάσῃ τῇ πόλει φησι τειχιεῖν, ἐκ τούτου δὲ μὲν Ἀγησίλαος ἀπῆκε ὀργιζόμενος· στρατεύειν γὰρ μέντοι ἐπ' αὐτοὺς οὐ δυνατόν ἐδόκει εἶναι, ἐπ' αὐτονομίᾳ τῆς εἰρήνης γεγεννημένης. Τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν ἔπειμον μὲν καὶ τῶν Ἀρχαδικῶν πόλεων τινες συντειχοῦντας, οἱ δὲ Ἥλειοι καὶ ἀργυρίου τρία τάλαντα συνεβάλλοντο αὐτοῖς εἰς τὴν περὶ τὸ τεῖχος δαπάνην. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς περὶ ταῦτ' ᾔσαν.

6. Τῶν δὲ Τεγεατῶν οἱ μὲν περὶ τὸν Καλλίβιον καὶ Προξένον συνήγον ἐπὶ τὸ συνέειναι τε πᾶν τὸ Ἀρχαδικόν, καὶ ὅτι νυκτὴ ἐν τῇ κοινῇ, τοῦτο κύριον εἶναι καὶ τῶν πόλεων οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ἑπράττον ἔαν τε κατὰ χώραν τὴν πόλιν καὶ τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι. (7) Ἡττώμενοι δὲ οἱ περὶ τὸν Προξένον καὶ Καλλίβιον ἐν τοῖς θεαροῖς, νομίσαντες, εἰ συνέλθοι δ

Atque hactenus res Thessalicas, quaecunque Iasoni obtingere, quaque post mortem illius usque ad Tisiphoni imperium gesta sunt, exposuimus. Nunc eo redeo, unde ad haec sum digressus. Etenim posteaquam Archidamus ab expeditione, qua suis ad Leuctra ferre suppetias volebat, domum copias reduxisset, secum ipsi cogitantes Athenienses, adhuc existimare Peloponnesios, debere se alios duces sequi, et Lacedaemoniorum res eo loco constitutas necdum esse, quo Athenienses aliquando redegerint: accessunt ad se urbes omnes, quotquot esse participes pacis ejus vellent, quam rex praescriptam ad ipsos misisset. Ubi convenissent, decretum faciunt una cum iis, qui venire in societatem velent, ut in haec verba jurarent: « Persistam in federibus, quae rex ad nos misit, ac in Atheniensium sociorumque decretis. Quod si quis bellum fecerit ulli civitatum, quae iusjurandum hoc praestiterint, totis viribus opem feram. » Atque hoc iusjurandum ceteris placebat omnibus; soli Elei adversabantur: non esse enim cur sui juris et liberi sint vel Marganenses, vel Scilluntii, vel Triphylii: nam sua esse haec oppida. Verum Athenienses, cum ceteris decreto facto ex regis litterarum sententia, ut pariter et exigua et magna oppida libera essent, mittunt quosdam sacramenti exactores, eosque singulis in urbibus magistratus quosque amplissimos jurejurando adstringere jubent. Itaque juratum ab omnibus, extraquam ab Eleis.

Quae res fecit ut etiam Mantinei, quasi qui jam prorsus essent juris sui, omnes convenirent, decretumque facerent de uno oppido Mantinea condendo ac muniendo. Contra vero Lacedaemonii arbitrabantur, si hoc absque ipsorum consensu fieret, molestum sibi futurum. Quapropter Agesilaum ad Mantineos legatum mittunt, quod is videretur paternus eis amicus esse. Hic quum ad ipsos venisset, volebant Mantineorum magistratus populum ei cogere: jubebantque, ut apud se, quae vellet, diceret. At Agesilaus eis pollicebatur, pertecturum se, ut, si in hoc tempore ab oppidi communitione abstinerent, deinceps cum Sparta consensu, neque magno sumptu, moenia exstruerentur. Quum autem respondissent, fieri non posse, ut ab hoc abstinere, quoniam tota respublica nunc urbem munire decrevisset; iratus Agesilaus discedit, quanquam adversus eos id temporis bellum suscipi minime posse statueret; quod ea conditione pax esset constituta, ut civitates sui juris essent. Ceterum etiam Arcadice quadam urbes Mantineis aliquos mittebant, qui moenium juvarent exstructionem, et Elei tria auri talenta conferebant ad sumptus, qui muro conficiendo requirerentur. Atque his tum rebus Mantinei occupabantur.

Ex Tegeatis vero quotquot Callibii Proxenique partibus favebant, hoc agebant, ut tota Arcadica natio in unum locum coiret, ac quaecunque ipsorum in communitate sententia vinceret, ea etiam in oppidis ut vim maximam obtineret. Contra Stasippi factio in hoc erat ut respublica eodem in loco maneret, patriasque leges vigerent. Quum autem apud magistratus ii qui Proxeno et Callibio adhaerebant, inferiores

ἄνθρωποι, πολὺ ἂν τῷ πλήθει κρατῆσαι, ἐκφέρονται τὰ ὅπλα. Ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Στάσιππον, καὶ αὐτοὶ ἀνθωπλίσαντο, καὶ ἀριθμῶ μὲν [οὐκ] ἐλάττους ἐγένοντο· ἐπεὶ μέντοι εἰς μάχην ὥρμησαν, τὸν μὲν Πρόξενον καὶ ἄλλους ὀλίγους μετ' αὐτοῦ ἀποκτείνουσι, τοὺς δ' ἄλλους τρεψάμενοι οὐκ ἐδίωκον· καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ Στάσιππος ἦν ὅς μὴ βούλεσθαι πολλοὺς ἀποκτείνουσι τῶν πολιτῶν. (8) Οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλίβιον ἀναχωρηκότες ὑπὸ τὸ πρὸς Μαντινείας τεῖχος καὶ τὰς πύλας, ἐπεὶ οὐκέτι αὐτοῖς οἱ ἐναντίοι ἐπεχείρουν, ἡσυχίαν εἶχον ἡθροισμένοι. Καὶ πάλαι μὲν ἐπεπόμφεσαν ἐπὶ τοὺς Μαντινέας βοηθεῖν κελεύοντες· πρὸς δὲ τοὺς περὶ Στάσιππον διαλέγοντο περὶ συναλλαγῶν. Ἐπεὶ δὲ καταρῃνεῖς ἦσαν οἱ Μαντινεῖς προσιόντες, οἱ μὲν αὐτῶν ἀναπηδῶντες ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐκέλευον βοηθεῖν τὴν ταχίστην, καὶ βοῶντες σπεύδειν διακελεύοντο· ἄλλοι δὲ ἀνοίγουσι τὰς πύλας αὐτοῖς. (9) Οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ὡς ᾔσθοντο τὸ γινόμενον, ἐκπίπτουσι κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ Παλάντιον φερούσας πύλας, καὶ φθάνουσι πρὶν καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν διωκόντων εἰς τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεῶν καταφεύγοντες, καὶ ἐγκαλεισάμενοι ἡσυχίαν εἶχον. Οἱ δὲ μεταδιώξαντες ἐλθροὶ αὐτῶν ἀναβάντες ἐπὶ τὸν νεῶν καὶ τὴν ὄροφὴν διελόντες ἔπαιον ταῖς κεραιαῖς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἐγνώσαν τὴν ἀνάγκην, παύεσθαι τε ἐκέλευον καὶ ἐξίναί τι εἶπεν. Οἱ δ' ἐναντίοι ὡς ὑποχειρίους ἔλαβον αὐτοὺς, δῆσαντες καὶ ἀναλαβόντες ἐπὶ τὴν ἀρμάμαξαν ἀπήγαγον εἰς Τεγέαν. Ἐκεῖ δὲ μετὰ τῶν Μαντινέων καταγρόντες ἀπέκτειναν.

10. Τούτων δὲ γινομένων ἐφυγον εἰς Λακεδαιμόνα τῶν περὶ Στάσιππον Τεγεατῶν περὶ ὀκτακοσίους. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐδόκει βοηθητέον εἶναι τὴν ταχίστην κατὰ τοὺς ὅρκους τοῖς τεθνεῶσι τῶν Τεγεατῶν καὶ ἐκπεπτωκόσι· καὶ οὕτω στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Μαντινέας, ὡς παρὰ τοὺς ὅρκους σὺν ὅπλοις ἐηλυθότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Τεγεάτας. Καὶ φρουρὰν μὲν οἱ ἔροροι ἔπεινον, Ἀγησίλαον δ' ἐκέλευεν ἡ πόλις ἡγεῖσθαι. (11) Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ἀρκάδες εἰς Ἀσέαν συνέλεγοντο· Ὀρχομενῶν δὲ οὐκ ἐθελόντων κοινωεῖν τοῦ Ἀρχαδικοῦ διὰ τὴν πρὸς Μαντινέας ἔχθραν, ἀλλὰ καὶ δεδεγμένων εἰς τὴν πόλιν τὸ ἐν Κορίνθῳ συνελεγμένον ξενικόν, οὗ Πολύτροπος ἤρχεν, ἔμμενον οἴκοι οἱ Μαντινεῖς τούτων ἐπιμελούμενοι. Ἠραιεῖς δὲ καὶ Λεπρεᾶται συνεστρατεύοντο τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τοὺς Μαντινέας. (12) Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἐπεὶ ἐγένετο αὐτῷ τὰ διασκατήρια, εὐθὺς ἐχώρει ἐπὶ τὴν Ἀρχαδίαν. Καὶ καταλαβὼν πόλιν ἄπορον οὔσαν Εὐταίαν, καὶ εὐρὼν ἐκεῖ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας οἰκοῦντας ἐν ταῖς οἰκίαις, τοὺς δ' ἐν τῇ στρατοῦ ἡλικίᾳ οἰχομένους εἰς τὸ Ἀρχαδικόν, ὅμως οὐκ ἤδεξε τὴν πόλιν, ἀλλ' εἰς τε αὐτοὺς οἰκεῖν, καὶ ὠνούμενοι ἑλπίσθαι δῶν δέοντο· εἰ δέ τι καὶ ἡρπάζθη, οὐκ εἰσῆλθε εἰς τὴν πόλιν, ἐξευρὼν ἀπέδωκε. Καὶ ἐπωκόμεναι δὲ τὸ τεῖχος αὐτῶν ὅσα ἐδεῖτο, ὥσπερ αὐτοῦ

discessissent : rati, si populus conveniret, longe se numero superaturos, arma efferunt. Id quum Stasippi videret factio, armis et ipsi se muniunt, ac numero quidem inferiores erant : ad manus tamen ubi ventum esset, Proxenum una cum paucis aliis occidunt, ceteros in fugam actos non persequuntur. Nam vir ejusmodi Stasippus erat, qui multos ex civibus interfici nollet. At socii Callibii quum sub castellum Mantineæ vicinum portasque retrocessissent, posteaquam nihil amplius adversarii contra eos molirentur, ita uti collecti erant, quiescebant ; jamdudum ad Mantineos missis quibusdam, qui eos ad ferendum suppetias hortarentur : interim tamen cum Stasippi factione de reconciliatione mutua colloquebantur. Posteaquam autem adventare Mantineos videbant, nonnulli ex eis in murum insilientes hortabantur, uti quamprimum opem latum accurrerent, simulque ut properarent, clamabant : alii portas eis aperiebant. Stasippi factio, intellecto quid ageretur, per portas, quæ Palantium ducunt, elapsi, prius in Dianæ se fanum recipiunt, quam persequentes adversarii eos assequerentur. In eo quum se clausissent, quiescebant. At ipsorum hostes, qui persequerentur eos, posteaquam in fanum ascendissent, tecto divulso, tegulis eos feriebat. Illi, animadverso qua necessitate urgerentur, uti ab hoc abstinere, hortabantur, polliciti se exituros. Posteaquam in manus hostium venissent, illi vinculis constrictos, et in carpentum sublato Tegeam avehant : ubi una cum Mantineis capitibus damnatos morte multant.

His actis, ex illis Tegeatis, qui Stasippo favebant, Lacedæmonem fugiunt plus minus octingenti. Secundum ea Lacedæmonii quamprimum succurrendum ex jurisjurandi formula statuunt illis qui ex Tegeatis vel occubissent, vel in exilium acti essent. Itaque bellum adversus Mantineos movent, ut qui præter jurisjurandi religionem armati Tegeatas invasissent. Posteaquam delectus habendos Ephori decrevisset, Agesilaum civitas exercitum ducere jubet. Conveniebant jam Arcades ceteri Aseam : sed quum Orchomenii non solum contineri societate Arcadica, propter odium quo Mantineos persequerentur, nollent, verum etiam collectas Corinthi copias stipendiarias, quibus Polytropus præerat, suam in urbem recepissent : domi Mantinei manebant, ut hos observarent. Hermenses et Lepreatæ cum Lacedæmonii adversus Mantineos hac in expeditione juncti erant. Agesilaus posteaquam facta de traducendis copiis re sacra perlitasset, recta in Arcadium tendebat. Quumque situm in sinibus oppidum Eutæam occupasset, ac ibidem viros, feminas, pueros in ædibus degentes reperisset, reliquis, quotquot erant ætate militari, ad Arcadium commune profectis, nihilominus id oppidum re nulla ladebat, sed sinebat eos incolere : ac si quo egerent ipsius milites, id emptum pretio accipiebant. Quod si quid eis ereptum erat, quum urbem ingrederetur, id repertum eis reddebat. Quin et ipsorum mœnia, quantum opus erat, re-

διέτρεβεν ἀναμένων τοὺς μετὰ Πολυτρόπου μισθοφόρους.

13. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ Μαντινεῖς στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ὀρχομενίους· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ τεύχους μάλα χλεπῶς ἀπῆλθον, καὶ ἀπθανόν τινες αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ ἀπογορεύοντες ἐν τῇ Ἐλυμῖα ἐγένοντο, καὶ οἱ μὲν Ὀρχομενιοὶ ὀπλῖται οὐκέτι ἡκολούθουν, οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύτροπον ἐπέκειντο καὶ μάλα θρασέως, ἐνταῦθα γνόντες οἱ Μαντινεῖς ὥς εἰ μὴ ἀποκρούσονται αὐτοὺς, ὅτι πολλοὶ σφῶν κατακοντισθήσονται, ὑποστρέψαντες θυοῦτε ἐχωρήσαν τοῖς ἐπικειμένοις. (14) Καὶ ὁ μὲν Πολύτροπος μαχόμενος αὐτοῦ ἀποθνήσκει· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πάμπολλοι ἂν ἀπέθανον, εἰ μὴ οἱ Φιλιασῖαι ἵππεῖς παραγενομένοι καὶ εἰς τὸ ὀπισθεν περιείλσαντες τῶν Μαντινέων ἐπέσχον αὐτοὺς τῆς διώξεως. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς ταῦτα πράξαντες οἴκαδε ἀπῆλθον.

15. Ὁ δὲ Ἀγσιλάος ἀκούσας ταῦτα, καὶ νομίσας ὅα ἂν εἴη συμμῖξαι αὐτῷ τοὺς ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ μισθοφόρους, οὕτω προΐει. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἐν τῇ Τεγεατικῇ γῶρᾳ ἐδεῖπνοποιήσατο, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ διαβαίνει εἰς τὴν Μαντινικὴν, καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ὑπὸ τοῖς πρὸς ἐσπέραν ὄρεσι τῆς Μαντινείας· καὶ ἐκεῖ ἅμα ἐδῆρυν τὴν γῶρᾳ καὶ ἐπόρρει τοὺς ἄγρους. Τῶν δὲ Ἀρκάδων οἱ συλλεγέντες ἐν τῇ Ἀσέᾳ νυκτὸς παρῆλθον εἰς τὴν Τέγεαν. (16) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀγσιλάος ἀπέχων Μαντινείας ὅσον εἰκοσι σταδίους ἐστρατοπεδεύσατο· οἱ δ' ἐκ τῆς Τεγέας Ἀρκάδες, ἐρχόμενοι τῶν μεταξὺ Μαντινείας καὶ Τεγέας ὁρῶν, παρῆσαν πολλοὶ ὀπλῖται, συμμῖξαι μάλα βουλόμενοι τοῖς Μαντινεῦσιν· καὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι οὐ πανδημεὶ ἡκολούθουν αὐτοῖς· καὶ ἦσαν μὲν τινες οἱ τὸν Ἀγσιλάον ἐπειθόν χωρὶς τούτοις ἐπιπύεσθαι ὁ δὲ βοδόμενος μὴ ἐν οὕτῳ πρὸς ἐκείνους πορεύεσθαι, ἐκ τῆς πόλεως οἱ Μαντινεῖς ἐξεληθόντες κατὰ κέρας τε καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθεν ἐπιπέσειεν αὐτῷ, ἔγνω κράτιστον εἶναι ἄσται συνελθεῖν αὐτοὺς, καὶ εἰ βούλονται μάχεσθαι, ἐκ τοῦ δικαίου καὶ φανεροῦ τὴν μάχην ποιείσθαι. Καὶ οἱ μὲν δὴ Ἀρκάδες θυοῦ ἤδη ἐγεγένητο.

17. Οἱ δ' ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ πελτασταὶ καὶ οἱ τῶν Φιλιασίων ἵππεῖς μετ' αὐτῶν τῆς νυκτὸς διεξελθόντες παρὰ τὴν Μαντινείαν θυομένην τῷ Ἀγσιλάῳ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐπιφάνονται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐποίησαν τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰς τάξεις δορυμῖν, Ἀγσιλάον δ' ἐπαναχωρήσαι πρὸς τὰ ὄπλα. Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι μὲν ἐγνωσθήσαν φίλοι ὄντες, Ἀγσιλάος δὲ ἐκεκαλιέμετο, εἰς ἀρίστου προΐει τὸ στρατεύμα. Ἐσπέρας δ' ἐπιγενομένης ἔλαθε στρατοπεδευσάμενος εἰς τὸν ὀπισθεν κόλπον τῆς Μαντινικῆς, μάλα σύνεργος καὶ κύκλῳ ὄρη ἔχοντα. (18) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔθυετο μὲν πρὸ τοῦ στρατεύματος ἰδὼν δὲ συλλεγομένους ἐκ τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος, ἔγνω ἔξακτόν εἶναι τὴν ταχίστην ἐκ τοῦ κόπου. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς ἀρχηγότο, ἐβόετο μὴ τῇ οὐρᾷ ἐπιθύνοντο οἱ πολέμιοι· ἡσυχίαν δὲ ἔχον καὶ τὰ ὄπλα πρὸς τοὺς πολεμίους φάνων,

ficiebat, dum istic subsisteret, ac Polytropi stipendarios exspectaret.

Interim Mantinei adversus Orchomenios bellum gerebant, et a muris quidem difficulter admodum recedebant, nonnullis ipsorum interfectis: verum ubi pedem referentes Elymiam pervenissent, ac gravis quidem armaturæ pedites Orchomenii non amplius sequerentur, Polytropi autem milites audacter admodum ipsos urgerent, tum scilicet Mantinei, animadverso futurum ut ipsorum multi jaculis configerentur, ni adversarios vi repellerent, conversi manum cum persequentibus conserunt. Ac periit in eo prælio Polytropus: ex reliquis fugientibus interfecti plurimi fuissent, nisi equites Philiasii advenissent, et equis circumactis a tergo Mantineos aggressi, a persequendo eos inhibuissent. Hac re Mantinei gesta, domum abierunt.

Agesilaus certior de his factus, quod minime deinceps futurum arbitraretur ut se mercenarii Orchomeniorum milites cum ipso conjungerent, progrediebatur: ac die quidem primo in Tegeatarum agro conabat, postridie vero Mantineorum fines ingreditur, ac sub montibus Mantineæ versus occidentem solem sitis castra munit. Istic eadem opera vastabat hostilem agrum, ac prædia populabatur. Interim Arcades illi, qui apud Aseam convenerant, noctu Tegeam ingressi sunt. Postridie quum abesset Agesilaus a Mantinea fere viginti stadiis, ibidem castra locavit. Arcades autem illi Tegea magno cum armaturæ gravis numero digressi, posteaquam ad montes inter Mantineam ac Tegeam sitos propius accessissent, conjungere se cum Mantineis cupiebant: nec enim Argivi universis cum copiis suis eos sequebantur. Erant tum nonnulli auctores Agesiā, ut seorsum hos adoriretur. Verum ille veritus, ne interea dum in hos pergeret, urbe sua Mantinei egressi, a cornu ac tergo simul in ipsum irruerent; optime facturum se statuit, si convenire ipsos pateretur; ac si quidem prælio secum vellent congrederi, ex aquo et aperto potestatem eis pugnandi faceret. Jam coiverant Arcades; et qui Orchomeno venerant cetrati, una cum Philiasiorum equitibus, noctu propter Mantineam itinere facto, in conspectum Agesiā pro castris rem sacram facientis prima luce veniebant: ea re factum, ut alii quidem ad ordines suos accederent, Agesilaus autem ad exercitum se reciperet. Verum ubi cognitum fuit, hos amicos esse, ac jam perlitaret Agesilaus, prandio sumpto copias promovit, ac sub vesperam clam hoste castra in sinu, a tergo Mantinici agri non magno intervallo sito, ac montibus undique septo, locat. Postridie, cum prima luce, rem sacram ante castra faciebat; quumque videret e Mantinea colligi quosdam in montibus, qui agmini novissimo imminere, intellexit, quamprimum suos ex illo sinu educendos esse. Jam si praecederet ipse, metuebatur, ne hostes extremum agmen invaderent. Itaque ipse quiescens, et arma

ἀναστρέφοντας ἐκέλευε τοὺς ἀπ' οὐράς εἰς δόρυ ὅπισθεν τῆς φάλαγγος ἡγείσθαι πρὸς αὐτόν· καὶ οὕτως ἅμα ἐκ τοῦ στενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν δει τὴν φάλαγγα ἐποίειτο. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἐδεῖπλῶτο ἡ φάλαγξ, οὕτως ἔχοντι τῷ ὁπλιτικῷ προσελθὼν εἰς τὸ πεδίον ἐξέτανε πάλιν ἐπ' ἐννέα καὶ δέκα τὸ στράτευμα ἀσπίδων. Οἱ μὲντοι Μαντινεῖς οὐκέτι ἐξήσαν. Καὶ γὰρ Ἡλείοι συστρατεύομενοι αὐτοῖς ἐπειθον μὴ ποιῆσαι μάχην, πρὶν οἱ Θηβαῖοι παραγένοιτο· εὖ δὲ εἰδέναι ἔρασαν ὅτι παρέσσιοντο· καὶ γὰρ δέκα τάλαντα δεδανείσθαι αὐτοὺς παρὰ σφῶν εἰς τὴν βοήθειαν. (20) Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούσαντες ἡσύχαια εἶχον ἐν τῇ Μαντινείᾳ· ὁ δ' Ἀγησίλαος καὶ μάλα βουλόμενος ἀπάγειν τὸ στράτευμα, καὶ γὰρ ἦν μέσος χειμῶν, δμῶς ἐκεῖ κατέμεινε τρεῖς ἡμέρας, οὐ πολλὴ ἀπέχων τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως, θῆκας μὴ δοκοῖν φοβοῦμενος σπεύδειν τὴν ἀφρον. Τῇ δὲ τετάρτῃ πρωὶ ἀριστοποιησάμενος ἀπῆγεν ὡς στρατοπεδευσόμενος ἐνθαπερ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς Εὐταίας ἐχωρήσατο. (21) Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο τῶν Ἀρκάδων, ἦγε τὴν ταχίστην εἰς τὴν Εὐταίαν, καίπερ μάλα ἀφίχων, βουλόμενος ἀπαγαγεῖν τοὺς ὁπλίτας πρὶν καὶ τὰ πυρὰ τῶν πολεμίων ἰδεῖν, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὡς φεύγων ἀπαγάγοι. Ἐκ γὰρ τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἰδοῦναι τὴν ἀνελιθῆναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐμπεδωθήκει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ δεῶναι τὴν χώραν οὐδεὶς ἠθελήκει μάχεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐγένετο, τοὺς μὲν Σπαρτιάτας ἀπέλυσεν οἰκαδε, τοὺς δὲ περιοίκους ἀφῆκεν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις.

22. Οἱ δὲ Ἀρκάδες, ἐπεὶ ὁ Ἀγησίλαος ἀπεληλύθει καὶ ἤσθοντο διαλελυμένον αὐτῷ τὸ στράτευμα, αὐτοὶ δὲ ἡθροισμένοι ἐτύγγανον, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ἡραίας, ὅτι τε οὐκ ἤθελον τοῦ Ἀρκαδικοῦ μετέχειν καὶ ὅτι συνεισδεδωμένοι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐμβαλόντες δὲ ἐνεπέμπρων τε τὰς οἰκίας καὶ ἐκοπτον τὰ δένδρα.

Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι βεβοηθηκότας παρεῖναι ἐλέγοντο εἰς τὴν Μαντινείαν, οὕτως ἀπαλλάττονται ἐκ τῆς Ἡραίας καὶ συμμεινύουσι τοῖς Θηβαίοις. (23) Ὡς δ' ὁμοῦ ἐγένοντο, οἱ μὲν Θηβαῖοι καλῶς σφισιν ᾤοντο ἔχειν, ἐπεὶ ἰβεβοηθήσαν μὲν, πολέμιον δὲ οὐδένα ἐτι ἰώρων ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἀπέναι παρεσκευάζοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἡλείοι ἐπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπιδεικνύντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερεπαίνουντες δὲ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐγυμνάζοντο πάντες περὶ τὰ ὄπλα, ἀγαλλόμενοι τῇ ἐν Λεύκτροις νίκῃ· ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ Φωκεῖς ὑπήκοοι γεγενημένοι καὶ Εὐβοεῖς ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ Λοκροὶ ἀμφότεροι καὶ Ἀκαρνανεῖς καὶ Ἡρακλεῶται καὶ Μαλιεῖς· ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ ἐκ Θετταλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. Ταῦτα δὲ συνηδόμενοι καὶ τὴν ἐν Λακεδαίμονι ἐρημίαν λέγοντες ἰκέτευον μηδαμῶς ἀποτρέπεσθαι, πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων χώραν. (24) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα, ἀντε-

obvertens hostibus, mandat ut sui, quotquot erant extremo in agmine, conversi a tergo phalangis hastam versus ad ipsum pergerent. Sic eadem opera de arcto loco suos educabat, et paulatim phalangem firmiorem efficiebat. Posteaquam ea jam duplicata esset, instructa hoc modo gravi armatura progressus in planitiem, rursus copias in scutatos novenos vel denos explicabat. Ac Mantinei non jam amplius prodibant. Nam qui conjuncti cum eis erant hac in expeditione Elei, ne pugna prius consereretur, auctores erant, quam Thebani advenissent. Scire autem certo se aiebant, eos adventuros. Nam talenta decem illos ad expeditionem hanc ab se mutuo cepisse. Quibus auditis, Arcades intra Mantineam se continebant. Agesilaus autem, quum copias percuperet abducere, quod hiems esset media, tamen triduum ibidem mansit haud procul ab urbe Mantinea, ne discessum præ formidine maturare videretur. Die quarto cum prima luce pransus exercitum abducit, quasi ibi muniturus esset castra, ubi ea primum habuerat, quum Eutæa moveret. Quum Arcadum nemo se ostendisset, quam celerrime suos Eutæam ducit, quanquam multum ad vesperam vergente die, dum armaturam gravem abducere prius cuperet, quam hostium ignes conspicerentur: ne quis diceret, ejus discessum fugæ similem esse. Nam videbatur ex superiori mæstitia nonnihil recreasse patriam, quod et Arcadiam invasisset, et nemo cum eo, vastante agrum, conserere manum voluisset. Posteaquam Laconicos fines ingressus fuisset, Spartanis domum redeundi potestatem facit, ac finitimos ad oppida sua remittit.

Arcades, Agesilao digresso, quum copias ejus dimissas esse accepissent, ipsi adhuc collecti, adversus Heræenses cum copiis profisciscuntur, quod ii societatem Arcadum repuissent, et cum Lacedæmonis in Arcadiam irruissent. Itaque fines horum ingressi, ædificia concremabant, et succidebant arbores.

Quum autem adventasse Mantineam, suppetias latum, Thebani dicerentur; relicto Heræensium agro, cum his se conjungunt. Posteaquam utrinque convenissent, satis esse factum Thebani arbitrabantur, quod et opem amicis tulissent, et nullum amplius hostem intra fines eorum conspicerent, jamque adeo se ad discessum comparabant. Verum auctores eis erant Arcades, Argivi, Elei, uti quamprimum in Laconicam ducerent, indicata suorum multitudine, ac Thebanorum exercitu nimio opere collaudato. Nam Boeoti omnes in armis exercebantur, victoria, quam ad Leuctra consequuti fuerant, elati. Et sequebantur eos Phocenses, redacti jam ipsorum in potestatem, et Euβοici ex omnibus oppidis, et utrique Locri, et Acarnanes, et Heracleotæ, et Malienses. Præterea sequebantur eos e Thessalia tum equites, tum cetrati. Hæc quum gratulabundi proferrent, ac præterea, quæ solitudo esset Lacedæmone, obsecrabant, ne prius inde ullo modo discederent, quam Lacedæmoniorum fines invasissent. Audiebant ea quidem Thebani, sed

λογίζοντο δὲ ὅτι δυσεμβολωτάτῃ μὲν ἡ Λακωνικὴ ἐλέ-
γετο εἶναι, φρουρὰς δὲ καθεστάναι ἐνόμιζον ἐπὶ τοῖς
εὐπροσδοκώταταις. Καὶ γὰρ ἦν Ἰσχολαὸς μὲν ἐν Οἰῷ
τῆς Σκιρίτιδος, ἔχων νεοδαμῶναις τε φρουροὺς καὶ τῶν
Τεγεατῶν φυγάδων τοὺς νεωτάτους περὶ τετρακισίους·
ἦν δὲ καὶ ἐπὶ Λεύκτρῳ ὑπὲρ τῆς Μαλεατίδος ἄλλη
φρουρά. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τοῦτο οἱ Θηβαῖοι, ὥς καὶ
συνελθούσαν ἂν ταχέως τὴν τῶν Λακεδαιμονίων δύνα-
μιν, καὶ μάχεσθαι ἂν αὐτοὺς οὐδαμῶς ἄμεινον ἢ ἐν τῇ
ἑαυτῶν. Ἀ δὲ πάντα λογίζόμενοι οὐ πᾶν προπετεῖς
ἦσαν εἰς τὸ ἱέναι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. (21) Ἐπεὶ
μέντοι ἤκον ἐκ τε Καρυῶν λέγοντες τὴν ἐρημίαν καὶ
ὑπισχνόμενοι αὐτοὶ ἡγήσεσθαι, καὶ κελεύοντες, ἂν τι
ἐξαπατώντες φανίζονται, ἀποσπᾶται σφᾶς, παρήσαν
δὲ τινες καὶ τῶν περὶοίκων ἐπικαλούμενοι καὶ φάσκον-
τες ἀποσπᾶσθαι, εἰ μόνον φανεῖσθαι εἰς τὴν γῶραν,
ἔλεγον δὲ ὥς καὶ νῦν καλούμενοι οἱ περὶοικοὶ ὑπὸ τῶν
Σπαρτιατῶν οὐκ ἐθέλειον βοηθεῖν πάντα ὅν ταῦτα
ἀκούοντες καὶ παρὰ πάντων οἱ Θηβαῖοι ἐπέσθηνσαν,
καὶ αὐτοὶ μὲν κατὰ Καρύας ἐνέβαλον, οἱ δὲ Ἀρκάδες
κατὰ Οἶον τῆς Σκιρίτιδος. (22) Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὰ δύ-
εατα προελθὼν δ' Ἰσχολαὸς ὤριστατο, οὐδένα ἂν ταύτῃ
γε ἔρασαν ἀναβῆναι· νῦν δὲ βουλόμενος τοῖς Οἰάταις
συμμάχους γῆρσθαι, ἔμεινεν ἐν τῇ κώμῃ· οἱ δὲ ἀνέβη-
σαν παμπληθεῖς Ἀρκάδες. Ἐνταῦθα δὲ ἀντιπρόσωποι
μὲν μαχόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰσχολαὸν ἐπεκράτουν· ἐπεὶ
δὲ καὶ ὅπισθεν καὶ ἐκ πηγῶν καὶ ἀπὸ τῶν οἰκῶν
ἀναβαίνοντες ἔπαιον καὶ ἐβάλλον αὐτοὺς, ἐνταῦθα δ' τε
Ἰσχολαὸς ἀποθνήσκει καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εἰ μὴ τις
ἀμφογνοηθεὶς διέφυγε. (23) Διαπραχόμενοι δὲ ταῦτα
οἱ Ἀρκάδες ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τὰς
Καρύας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ ᾤοντο τὰ πεπραγμένα
ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, πολὺ δὲ θρασύτερον κατέβαινον.
Καὶ τὴν μὲν Σελλασίαν εὐθὺς ἔκαυον καὶ ἐπόρουν·
ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ πεδίῳ ἐγένοντο ἐν τῇ τεμένει τοῦ Ἀπόλ-
λωνος, ἐνταῦθα ἑστρατοπεδεύσαντο· τῇ δ' ὑπερραῖα
ἐπορεύοντο. Καὶ διὰ μὲν τῆς γεύρας οὐδ' ἐπεγείρουσι
διαβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἐν τῇ τῆς Ἀλέας ἱε-
ρῇ ἐραίνοντο ἑναντίοι οἱ ὀπλῖται· ἐν δεξιᾷ δ' ἔχοντες
τὸν Εὐρώταν παρήσαν κόντες καὶ πορροῦντες πολλῶν
κάγχιθων μεστὰς οἰκίας. (24) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως αἱ
μὲν γυναῖκες οὐδὲ τὸν καπνὸν ὁρῶσαι ἠνείκοντο, ἅτε
οὐδέποτε ἰδοῦσαι πολέμους· οἱ δὲ Σπαρτιάται ἀτεί-
χιστον ἔχοντες τὴν πόλιν, ἄλλος ἄλλῃ διαταγθεὶς, μᾶλα
ὀλίγοι καὶ ὄντες καὶ φανόμενοι ἐρύκτοντο. Ἐδοξε δὲ
τοῖς τέλεσι καὶ προεπεῖν τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ τις βούλοιο
ὄπλα λαμβάνειν καὶ εἰς τὰς τὴν τίθεσθαι, τὰ πιστὰ λαμ-
βάνειν ὥς ἑλευθέρους ἐσομένους ὅσοι συμπολεμήσαντες.
(25) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔρασαν ἀπογράφασθαι πλέον ἢ
ἑξακισχιλίους, ὥστε φρόνι αὐτοὶ πολλοὶ εἶναι· ἐπεὶ μέντοι ἔμε-
νον μὲν οἱ ἐξ Ὀρχομενοῦ μισθοφόροι, ἐδοθήσαν δὲ
τοῖς Λακεδαιμονίοις Φιλιάσιοι τε καὶ Κορίνθιοι καὶ
Ἐπιδαυριοὶ καὶ Πελλήγνεις καὶ ἄλλαι δὲ τινες τῶν

vicissim perpendebant, quod Laconica longe difficillima in-
gressu esse perhiberetur; et arbitrabantur, iis locis quæ
aditus haberent faciles, disposita esse præsidia. Etenim
Ischolaus ad Cæum agri Sciritici erat, cum libertinorum
præsidio et Tegeatarum exulum fere quadringentorum, qui
erant ætate maxime vegeta. Præterea præsidium aliud erat
ad Leuctrum super Maleatidem. Expendebant secum hoc
quoque Thebani, coituras nimirum celeriter Lacedæmonio-
rum vires; et nusquam promptius, quam suis in finibus,
ipsos dimicatuuros. Quæ omnia secum reputantes, non
modum in hoc propensi erant, ut Lacedæmonem peterent.
Verum posteaquam Caryis venissent qui solitudinem istic
esse dicerent, se duces itineris fore pollicerentur, si fallere
voluisse viderentur, interlici se jubere; adessent item qui-
dam finitimi, qui eos advocarent, ac se discessuros a Lacedæ-
moniorum fide profiterentur, si modo ipsorum in agro
Thebani se ostendissent, adderentque, eos vicinos qui
arcesserentur a Spartanis, opem tunc eis nullam iaturos:
his inquam universis auditis, et quidem ab omnibus, The-
bani adsensi sunt. Deinde ipsi quidem propter Caryas in
hostium fines irrumpunt, Arcades autem iuxta Cæum Sci-
ritidis oppidum. Ac si quidem Ischolaus progressus ad loca
transitu difficilia substitisset, neminem eo quidem loco
fuisse ascensurum ferunt: jam vero, quum auxiliis Censium
uti vellet, eo in vico expectabat, Arcadibus interim magno
numero consendentibus. Atque hoc loco milites Ischolaï,
dum adversi in hostes dimicant, superiores erant: verum
posteaquam et a tergo, et a lateribus, et ab iis qui domos
conscenderant, ferirentur ac telis peterentur, tum deinde
non solum Ischolaus, sed et alii perierunt omnes, extraquam
si quis incognitus aufugisset. His rebus gestis, Arcades ad
Thebanos Caryas versus pergunt. Illi vero quum quæ ab
Arcadibus essent acta, rescivissent, longe majori cum auda-
cia descendebant: ac primo quidem Sellasiam igne succen-
dunt et depopulantur, deinde quum in planitiem venissent,
ad lucum Apollinis castra metati, postridie rursus inde dis-
cedunt. Hinc per pontem ne conabantur quidem Spartam
versus transire: nam in Minervæ fauo, quæ Alea dicitur,
oppositi gravis armaturæ pedites conspiciebantur. Quapro-
pter ita faciebant iter, ut Eurotam amnem ad dextram
haberent; ac adificia, magna bonorum copia referta, cre-
nabant et populabantur. Ceterum ex iis qui erant in
urbe, mulieres quidem nec fumum adspicere poterant, quippe
quæ hostes nunquam vidissent: at viri Sportani, alius alibi
collocatus, quod urbs ipsorum moribus careret, quamquam
perpauci numero et essent et viderentur, tamen custodie-
bant. Visum fuit etiam magistratibus, indicare iis quos
Helotas sive servos vocant, ut si quis eorum arma capere
vellet, ac inter ordines locum suum occupare, ei fides da-
retur, futurum ut quotquot hoc in bello suam navarent
operam, libertate donarentur. Ac initio quidem ferebantur
in tabulas relata plurium fuisse nomina quam sexcentorum:
quo factum, ut illi metum in acie dispositi incuterent, ac
valde multi esse viderentur. Verum posteaquam apud ipsos
manebant conductitii milites, qui Orchomeno venerant, et
Lacedæmoniis præterea suppetias ferrent Philiassii, Corinthiï,
Epidauriï, Pellenenses, oppida quædam alia: tum deinde

πόλεων, ἤδη καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἤττον ὠρῶ-
δουν. (30) Ὡς δὲ προῖδν τὸ στράτευμα ἐγένετο κατ'
Ἀμύκλας, ταύτῃ διέβαινον τὸν Εὐρώταν. Καὶ οἱ μὲν
Θηβαῖοι, ὅπου στρατοπεδεύοντο, εὐθὺς ὧν ἔκοπτον
δένδρων κατέβαλλον πρὸ τῶν τάξεων ὡς ἐδύναντο πλει-
στα, καὶ οὕτως ἐφυλάττοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες τοῦτων τε
οὐδὲν ἐποίουν, καταλιπόντες δὲ τὰ ἔπλα εἰς ἀρπαγὴν
ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐτρέποντο. Ἐκ τούτου δὴ ἡμέρᾳ τρίτῃ
ἢ τετάρτῃ προῆλθον οἱ ἱππεῖς εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰς
Γαῖαρχου κατὰ τάξεις, οἳ τε Θηβαῖοι πάντες καὶ οἱ
Ἥλείοι καὶ ὅσοι Φωκίων ἢ Θετταλῶν ἢ Λοκρῶν ἱππεῖς
παρῆσαν. (31) Οἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἱππεῖς, μάλα
ὀλίγοι φαινόμενοι, ἀντιταγμένοι αὐτοῖς ἦσαν. Ἐνέ-
δραν δὲ ποιήσαντες ὁπλιτῶν τῶν νεωτέρων ὅσον τρια-
κοσίων ἐν τῇ τῶν Τυνδαριδῶν, ἅμα οὗτοι μὲν ἐξέθεον,
οἱ δ' ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐδίδξαντο, ἀλλ'
ἐνέκλιναν. Ἰδόντες δὲ ταῦτα πολλοὶ καὶ τῶν πεζῶν
εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ἐπεὶ μάλιστα οἳ τε διακοντες
ἐπαύσαντο καὶ τὸν Θηβαίων στράτευμα ἔμενε,
πάλιν δὴ κατεστρατοπεδεύσαντο. (32) Καὶ τὸ μὲν μὴ
πρὸς τὴν πόλιν προσβαλεῖν ἂν ἔτι αὐτοὺς ἦδη τι ἐδό-
κει θαρραλέωτερον εἶναι· ἐκείθεν μάλιστα ἀπᾶσαν τὴν
στράτευμα ἐπορεύετο τὴν ἐφ' Ἐλος τε καὶ Γύθειον.
Καὶ τὰς μὲν ἀτειχίστους τῶν πόλεων ἐνεπίπρασαν,
Γυθειῶν δὲ, ἐνθα τὰ νεώρια τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν,
καὶ προσέβαλον τρεῖς ἡμέρας. Ἦσαν δὲ τινες τῶν
περιοίκων οἳ καὶ ἐπέθεντο καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς
μετὰ Θηβαίων.

33. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐν φροντίδι ἦσαν
ὅ,τι χρὴ ποιεῖν περὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἐκκλησίαν
ἐποίησαν κατὰ δόγμα βουλῆς. Ἐτυχον δὲ παρόντες
πρέσβεις Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἐπὶ ὑπολοίπων αὐ-
τοῖς συμμάχων. Ὅθεν δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἄρατος
καὶ Μυκύλλος καὶ Φάραξ καὶ Ἐτυμοκλῆς καὶ Ὀλονθεὺς
σχεδὸν πάντας παραπλήσια ἔλεγον. Ἀνεμίμησκόν τε
γὰρ τοὺς Ἀθηναίους ὡς αἰ ποτε ἀλλήλοισι ἐν τοῖς με-
γίστοις καιροῖς παρίσταντο ἐπ' ἀγαθοῖς· αὐτοὶ τε γὰρ
ἔρασαν τοὺς τυράννους συνεκβαλεῖν Ἀθήνηθεν, καὶ Ἀθη-
ναίους, ὅτε αὐτοὶ ἐπολιορχοῦντο ὑπὸ Μεσσηνίων, προ-
θύμως βοηθεῖν. (34) Ἐλεγον δὲ καὶ ὅς' ἀγαθὰ εἶη, ὅτε
κοινῇ ἐμψότεροι ἔπραττον, ὑπομιμησκόνας μὲν ὡς τὸν
βάρβαρον κοινῇ ἀπεμαρξέσαντο, ἀναμιμησκόνας δὲ
ὡς Ἀθηναῖοι τε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρέθησαν ἡγεμόνες
τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν κοινῶν χρημάτων φύλακες, τῶν
Λακεδαιμονίων ταῦτα συμβουλομένων, αὐτοὶ τε κατὰ
γῆν δμολογουμένως ὅς' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἡγεμό-
νες προακρίθεισαν, συμβουλομένων αὐτὰ ταῦτα τῶν Ἀθη-
ναίων. (35) Εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ὧδε πῶς εἶπεν· Ἐάν
δὲ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὧ ἄνδρες, δμοноσώμεν, νῦν ἔπις
τὸ πάλαι λεγόμενον δεκατευθῆναι Θηβαίους. Οἱ μὲν-
τοι Ἀθηναῖοι οὐ πᾶν ἐδέξαντο, ἀλλὰ θροῦς τις τοιοῦτος
δεῖλθεν, ὡς νῦν ταῦτα λέγονται, ὅτε δὲ εὖ ἔπραττον,
ἐπείκειντο ἡμῖν. Μέγιστον δὲ τῶν λεχθέντων παρὰ
Λακεδαιμονίων ἐδόκει εἶναι ὅτι ἡνίκα κατεπολέμησαν

minus eos qui nomina professi fuerant, formidabant. Exer-
citus hostilis progressus, Amyclas ubi venisset, ibidem
Eurotam transit : ac Thebani quidem iis in locis, ubi castra
locabant, statim ante ordines eas arbores abiciebant numero
quam fieri poterat maximo, quas succiderant, eoque pacto
sibi cavebant : verum nihil hujusmodi faciebant Arcades,
sed relictis castris ad direptiones ædium se convertebant.
Secundum hæc die tertio vel quarto equites Thebani omnes
et Elei, cum Phocensium, Thessalorum, Locrorum equi-
tatu quantus aderat, ad Hippodromum ad Neptuni Gæao-
chi fanum usque servatis ordinibus procedunt. Eis in acie
Lacedæmoniorum equites, qui perpauci videbantur, oppo-
siti erant. Quumque illi juniores quosdam gravis armatu-
ræ pedites, plus minus trecentos, ad Tyndaridarum in insi-
diis locassent, eodem momento procurrebant hi, et equites
adigebant equos. Verum hostes non ferebant eorum im-
petum, sed terga vertebant. Quod quum multi peditum
vidissent, et ipsi se in fugam conjiciebant. Post, ubi per-
sequendi finem Lacedæmonii fecissent, ac Thebanorum
copiæ consisterent, rursus in castra est ilum. Ac jam eos
non amplius urbem invasuros, videbatur aliquanto major
spes esse : moverunt certe inde cum copiis, ac versus Helos
et Gythium profecti sunt. Quod si quæ in oppida muris non
munita incidèrent, ea concremabant ; Gythium vero, quo
loco navalia Lacedæmoniorum erant, triduum oppugnabant.
Erant etiam finitimi quidam, qui et invadebant Lacedæmo-
nios, et Thebanorum sociorumque signa sequebantur.

Quæ quum Athenienses audiissent, quid Lacedæmonio-
rum in causa faciundum esset, sollicitè dispiciebant : de-
que senatusconsulto concionem advocabant. Forte tunc
legati Lacedæmoniorum, eorumque sociorum, quos necdum
amiserant, Athenis aderant. Quo fiebat, ut hi Lacedæmo-
nii, nimirum Aratus, Ocyllus, Pharax, Etymocles, Olon-
theus, prope omnes similia dicerent. Nam revocant in
memoriam Atheniensibus, semper utrosque sibi invicem
maximis in rerum momentis ad utilitatem communem sup-
pelias tulisse. Lacedæmonios enim adjuvisse dicebant
ejectionem tyrannorum ; et vicissim Athenienses, quo tem-
pore a Messeniis Lacedæmonii obsiderentur, alacriter eis
opem tulisse. Præterea commemorabant emolumenta,
quæ utrinque percepiissent, quoties aliquid conjunctis viri-
bus gessissent ; revocantes eis in memoriam, quod et bar-
barum communi opera repulissent, et Athenienses Lacedæ-
moniiis auctoribus a Græcis duces classis, publicarumque
pecuniarum custodes lecti fuissent ; suadentibus vicissim
Atheniensibus, ut Lacedæmonii extra controversiam terra
Græcorum omnium duces legerentur. Inter alios quidam
in hanc sententiam verba faciebat : Quod si vos et nos,
Athenienses, consenseimus, spes est hoc tempore futurum,
quod jam dudum fertur, ut decumentur Thebani. Non
admodum hæc ab Atheniensibus accipiebantur, sed mussi-
tabatur hinc inde, nunc ea dici : quo vero tempore secundæ
res ipsorum essent, tum nos premebant. Unum hoc gra-
vissimum esse videbatur, quod a Lacedæmoniiis proferebatur,

αὐτοὺς, Θηβαίων βουλευμένων ἀναστάτους ποιῆσαι τὰς Ἀθήνας, τοῖσιν ἐμποδῶν γένοντο. (36) Ὁ δὲ πλείστος ἦν λόγος ὡς κατὰ τοὺς ὅρκους βοηθεῖν δεῖν· οὐ γὰρ ἀδικησάντων σφῶν ἐπιστρατεύουσιν οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ βοηθησάντων τοῖς Τεγεάταις, ὅτι οἱ Μαντινεῖς παρὰ τοὺς ὅρκους ἐπεστράτευσαν αὐτοῖς. Διέθει οὖν καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ ὄρθος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν γὰρ δικαίως τοὺς Μαντινεῖς ἔρασαν βοηθῆσαι τοῖς περὶ Πρόξενον ἀποθανούσιν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Στάσιππον, οἱ δὲ ἀδικεῖν, ὅτι ὅπλα ἐπήνεγκαν Τεγεάταις.

37. Τούτων δὲ διοριζομένων ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀνέστη Κλειτέλης Κορινθίος καὶ εἶπε ταῦτα· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἴσως ἀντιέγεται, τίνες ἦσαν οἱ ἀρξάντες ἀδικεῖν ἡμῶν δὲ, ἐπεὶ εἰρήνη ἐγένετο, ἔχει τις κατηγορεῖσθαι ἢ ὡς ἐπὶ πόλιν τινὰ ἐστρατεύσαμεν ἢ ὡς χρήματά τινων ἐλάβομεν ἢ ὡς γῆν ἀλλοτριάν ἐδωκάμεν; ἀλλ' ὁμοῦ οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἐλθόντες καὶ δένδρα ἐκκαύουσι καὶ οἰκίας κατακεκαύουσι καὶ χρήματα καὶ πρόβατα διηρπάκασιν. Πῶς οὖν, ἐὰν μὴ βοηθῆτε οὗτω περιφανῶς ἡμῖν ἀδικουμένους, οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσετε; καὶ ταῦτα ὦν αὐτοὶ ἐπεμελήθητε ὅρκων ὅπως πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὁμόσαιμεν; Ἐνταῦθα μέντοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθροβύθησαν ὡς ὀρθῶς τε καὶ δίκαια εἰρηκότος τοῦ Κλειτέλους. (38) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀνέστη Προκλῆς Φιλίαςιος καὶ εἶπεν· Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐμποδῶν γένοντο Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ πρώτους ἂν ὑμᾶς στρατεύσαιεν οἱ Θηβαῖοι, πᾶσιν οἴμαι τοῦτο δῆλον εἶναι· τῶν γὰρ ἄλλων μόνους ἂν ὑμᾶς οἴονται ἐμποδῶν γενέσθαι τοῦ ἀρξῆαι αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων. (39) Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, ἐγὼ μὲν οὐδὲν μᾶλλον Λακεδαιμονίοις ἂν ὑμᾶς ἡγοῦμαι στρατεύσαντας βοηθῆσαι ἢ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς. Τὸ γὰρ δυσμενεῖς ὄντας ὑμῖν Θηβαίους καὶ θυμῶν οἰκονύκτας ἡγεμόνας γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων πολὺ οἴμαι χλεπίτερον ἂν ὑμῖν φανῇ, ἢ ὅποτε πόρρω τοὺς ἀντιπάλους εἴχετε. Συμφορώτερον γὰρ μεντὰν ὑμῖν αὐτοῖς βοηθήσατε ἐν ᾧ ἔτι εἰσὶν οἱ συμμαχοῖεν ἂν ἢ εἰ ἀπολειμένων αὐτῶν μόνον ἀναγκάζοιθε διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς Θηβαίους. (40) Εἰ δὲ τινες φοβούνται μὴ ἐὰν νῦν ἀναρῶσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔτι ποτὲ πράγματα παρήγῃσιν ὑμῖν, ἐνθυμήθητε ὅτι οὐχ οὐς ἂν εὖ ἀλλ' οὐς ἂν κακῶς τις ποιῇ φοβεῖσθαι δεῖ μὴ ποτε μέγα δυνασθῶσιν. Ἐνθυμεῖσθαι δὲ καὶ ταῦτα χρὴ, ὅτι κτᾶσθαι μὲν τι ἀγαθὸν ἰδιώταις καὶ πόλεσι προσήκει, ἐταν ἐρρωμενέστατοι ὦσιν, ἵνα ἔχωσιν, ἐάν ποτ' ἀδύνατοι γένωνται, ἐπικουράν τῶν προπεποννημένων. (41) Ὑμῖν δὲ νῦν ἐκ θεῶν τινας καιροὺς παραγεγένηται, ἐὰν δεομένοις βοηθήσῃτε Λακεδαιμονίοις, κτήσασθαι τούτους εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον φίλους ἀπροσάριστους. Καὶ γὰρ οὐκ ἐπ' ὀλίγων μοι δοκοῦσι μαρτύρων νῦν ἂν εὖ παθεῖν ὑφ' ὑμῶν· ἀλλ' εἰσονται μὲν ταῦτα θεοὶ οἱ πάντα δρῶντες καὶ νῦν καὶ εἰς αἰεὶ συνεπίστανται δὲ τὰ γινόμενα οἱ τε σύμμαχοι καὶ οἱ πολέμιοι, πρὸς δὲ τούτοις

impeditos a Lacedaemoniis id temporis fuisse Thebanos, quum debellatis Atheniensibus evertendas Athenas illi censuissent. Maxime tamen hoc urgebatur, ferendas esse suppetias ratione praestiti sacramenti. Non enim Arcades, et ipsorum socios, Lacedaemoniis ob illatam aliquam injuriam bellum facere; sed eam ob causam, quod Tegeatis opem tulerint, qui a Mantineis contra datum jusjurandum bello vexabantur. Haec quoque quum dicerentur, tumultus quidam concionem pervagabatur: quippe nonnulli aiebant, Mantineos jure suppetias iis tulisse, qui quum Proxeni essent asseclae, a Stasippi factione fuerant interempti; alii factum injuste dicebant, quod arma Tegeatis intulissent.

De his quum ipsa concio disceperet, Cliteles Corinthius surgens, hanc orationem habuit: « Atqui de hoc, Athenienses, controversia esse videtur, a quibus injuria factum sit initium. Verum nos, posteaquam pax facta fuit, an quis accusare potest, quod vel bello urbem aliquam aggressi simus, vel pecunias quorundam abstulerimus, vel agrum alienum vastaverimus? Nihilominus Thebani fines nostros ingressi succiderunt arbores, domos exusserunt, pecunias ac pecora diripuerunt. Qui poterit ergo fieri, ut, si nobis auxilium non tuleritis, qui adeo manifestis injuriis afficimur, non contra jurisjurandi religionem facturi sitis, praesertim quum vestra cura factum sit, ut vobis omnibus haec sacramenta nos omnes praestaremus? » Hic vero plausus excitatus est ab Atheniensibus, quasi recte, et quidem aequissima Cliteles dixisset. Post hunc Procles Philiasius surgens, hoc modo loquutus est: « Futurum, Athenienses, ut Lacedaemoniis e medio sublatis Thebani vos primos bello petant, nemini non esse perspicuum arbitror. Nam inter alios esse vos solos arbitrantur impedimento, quominus ipsi Graecis imperent. Quod si ita est, arbitror equidem nihil magis vos Lacedaemoniis hac expeditione susceperat opem, quam vobis ipsis, laturos. Nam Thebanos vobis infestos, eosdemque finitimos, principe apud Graecos loco potiri, id vero longe vobis esse molestius puto, quam si procul adversarios haberetis. Commodius quidem certe vos ipsos tuebimini, quam diu supererunt socii, quam si sublatis iis, soli adversus Thebanos dimicare cogamini. Quod si qui verentur, ne, si nunc effugerint Lacedaemonii, negotia vobis aliquando facessant: cogitetis velim, non metuendum esse, ne illi, qui beneficiis, sed qui damnis afficiuntur, aliquando potentiam quandam nanciscantur. Quin hoc quoque cogitandum est, non solum homines privatos, sed etiam res publicas decere, ut, quum potentissimi sunt, aliquid sibi comparent, quod ex usu sit: nimirum ut habeant, si quando vires amiserint, aliquid ex iis, quae antea labore suo pepererunt, praesidii. Vobis quidem certe nunc dedm aliquis occasionem offert, qua Lacedaemonios in perpetuum vobis amicos adjungere sinceros possitis, si quidem eis ope vestra egentibus succurretis. Nam mea sane sententia non paucos estis habituri testes eorum beneficiorum, quibus ipsos afficietis: sed scient haec primum dii, qui cuncta et nunc et in aeternum vident; norunt, quae agantur, non solum socii, sed etiam

καὶ ἅπαντες Ἑλληνές τε καὶ βάρβαροι· οὐδενὶ γὰρ τούτων ἀμείλις. (43) Ὡς τε εἰ κακοὶ φανείησαν περὶ ὑμᾶς, τίς ἂν ποτε ἔτι πρόθυμος εἰς αὐτοὺς γένοιτο; ἔλπιζεν δὲ χρὴ ὡς ἀνδρας ἀγαθοὺς μᾶλλον ἢ κακοὺς αὐτοὺς γενήσεσθαι· εἰ γάρ τινες ἄλλοι, καὶ οὗτοι δοκοῦσι διατεταλμένοι εἶναι μὲν ὀρεγόμενοι, αἰσχυρῶν δὲ ἔργων ἀπεχόμενοι. (44) Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε καὶ τάδε· Εἴ ποτε πάλιν ἔλθω τῇ Ἑλλάδι κίνδυνος ὑπὸ βαρβάρων, τίσιν ἂν μᾶλλον πιστεύσατε ἢ Λακεδαιμονίοις; τίνας δ' ἂν παραστάτας ἦδιον τούτων ποιήσασθε, ὧν γε καὶ οἱ ταχέστες ἐν Θερμοπύλαις ἅπαντες εἰλοντο μαχομένοι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῶντες ἐπεισφέρεσθαι τὸν βάρβαρον τῇ Ἑλλάδι; πῶς οὖν οὐ δίκαιον ὧν τε ἕνεκα ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ μετ' ὑμῶν καὶ ὧν ἔλπις καὶ αὐδὴ γενέσθαι πᾶσαν προθυμίαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς παρέχουσιν; (45) Ἄξιον δὲ καὶ τῶν παρόντων συμμάχων ἕνεκα αὐτοὺς προθυμίαν ἐνδεῖξασθαι. Εὐ γὰρ ἴσμεν ὅτι ὅπερ τούτοις πιστοὶ διαμένουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς, οὗτοι καὶ ὑμῖν αἰσχύνοιντ' ἂν μὴ ἀποδιδόντες χάριτας. Εἰ δὲ μικραὶ δοκοῦμεν πόλεις εἶναι αἱ τοῦ κινδύνου μετέχουσιν αὐτοῖς ἐθέλουσαι, ἐνθυμήθητε ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρα πόλις προσγένηται, οὐκέτι μικραὶ πόλεις ἐσόμεθα αἱ βοηθοῦσαι αὐτοῖς. (46) Ἐγὼ δὲ, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρόσθεν μὲν ἀκούων ἐξήλουν τήνδε τὴν πόλιν ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικομένους καὶ τοὺς φοβούμενους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας ἤκουον τυγγάνειν· νῦν δ' οὐκέτ' ἀκούω, ἀλλ' αὐτοὺς ἤδη παρὼν ὄρω Λακεδαιμονίους τε τοὺς ὀνομαστοτάτους καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς πιστοτάτους φίλους αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς τε ἤκοντας καὶ δεομένους αὐτῶν ἐπικουρῆσαι. (46) Ὅρῳ δὲ καὶ Θηβαίους, οἱ τότε οὐκ ἐπείσαν Λακεδαιμονίους ἐξανδραποδίσασθαι ὑμᾶς, νῦν δεομένους ὑμῶν περιδεῖν ἀπολομένους τοὺς σῶσαντας ὑμᾶς. Τῶν μὲν οὖν ὑμετέρων προγόνων καλὸν λέγεται, ὅτε τοὺς Ἀργείων τελευτήσαντας ἐπὶ τῇ Καδμείᾳ οὐκ εἴασαν ἀτάφους γενέσθαι· ὑμῖν δὲ πολὺ κάλλιον ἂν γένοιτο, εἰ τοὺς ἔτι ζῶντας Λακεδαιμονίων μῆτε ὑβρισθῆναι μῆτε ἀπολέσθαι ἐᾶσαίτε. (47) Καλοῦ γε μὴν κάλεινον ὄντος, ὅτε σχόντες τὴν Εὐρυσθέως ὕβριν διεσώσατε τοὺς Ἡρακλέους παῖδας, πῶς οὐκ ἐκείνου τότε κάλλιον, εἰ μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περισώσαίτε; πάντων δὲ κάλλιστον, εἰ ψήφῳ κινδύνῳ σωσάντων ὑμᾶς τότε τῶν Λακεδαιμονίων, νῦν ὑμεῖς σὺν ὑπλοίς τε καὶ διὰ κινδύνων ἐπικουρήσατε αὐτοῖς. (48) Ὅποτε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, ἥπου ὑμῖν γε τοῖς ἔργοις δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανείη, εἰ πολέμους καὶ φίλοι καὶ πολέμιοι γινόμενοι Λακεδαιμονίοις μὴ ὧν ἐδιδόθητε μᾶλλον ἢ ὧν εὖ ἐπάθετε μνησθήητε καὶ χάριν ἀποδοίητε αὐτοῖς μὴ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πίστεως τῇ Ἑλλάδος, ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐγένοντο.

49. Μετὰ ταῦτα ἐβουλευόντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν μὲν ἀντιλεγόντων οὐκ ἠνείχοντο ἀκούοντας, ἐψηφίσαντο

hostes; denique præter hos, Græci ac barbari universi: nam ab horum nemine ea negligentur: adeo si se improbe adversus vos gerere deprehendantur, quis deinceps unquam animo in ipsos propenso fuerit? Enimvero sperandum est, eos potius se viros bonos, quam improbos, declaraturos. Nam si ulli alii, hi certe perpetuo laudis fuisse cupidi videntur, et a turpibus facinorosis abstinuisse. Præter hæc velim et illud cogitetis: si quando rursum Græciæ periculum immineat a barbaris, quibusnam fidem potius habituri sitis quam Lacedæmonii? quosnam lubentius paraturi sitis adstites, quam ipsos, quorum qui ad Thermopylas in acie collocati, maluerunt omnes pugnando potius occumbere, quam vivi barbaro ad Græciam aditum patefacere? qui non igitur æquum sit, ut quum vobiscum viros se fortes declararint, ac spes sit, idem deinceps quoque facturos, omnem tum vos tum nos benevolentiam eis exhibeamus? Est etiam operæ pretium, ut eorum sociorum causa, qui nunc quoque ipsis adsunt, vestrum erga eos studium declaretis. Nam certo scitote, illos qui Lacedæmoniorum in fide manent hisce in calamitatibus, præ verecundia nunquam commissuros ut nullas vobis gratias referant. Quod si oppida esse videmur exigua, quæ cum ipsis hujusmodi periculi participes esse volumus, cogitate futurum ut, si accedat urbs vestra, non jam parva simus amplius oppida, quæ Lacedæmonii opem feramus. Equidem, Athenienses, antehac rempublicam vestram admirabar, quod omnes, qui vel injuriis afficerentur, vel sibi metuerent, huc confugientes audiebam auxilium impetrare. Jam non amplius audio, sed ipse coram video, Lacedæmonios longe celeberrimos, et cum eis amicos ipsorum fidelissimos, ad vos venire, vestramque opem implorare. Præterea Thebanos video, qui tum Lacedæmonii persuadere non poterant, ut vos funditus perderent, nunc vos obsecrare, ut perire patiamini eos qui vos conservant. Præclare de vestris hoc majoribus commemoratur, nimirum eos non fuisse passos, ut Argivi ad Cadmeam interfecti jacerent insepulti: vobis autem longe fuerit honestius, si Lacedæmonios, quotquot adhuc vivunt, nec atrocibus affici injuriis, nec deleri patiamini. Quum itidem hoc quoque præclarum fuerit, quod aliquando, repressa Eurysthei petulantia, liberorum Herculis salutem consulueritis: qui non longe sit hoc etiam præclarior, si non modo duces eorum principes, sed universam rempublicam servaveritis? Denique omnium erit præclarissimum, si quum Lacedæmonii suffragio suo periculi omnis experte vos id temporis conservarint, vos jam et cum armis, nec sine periculis, opem eis feretis. Enimvero quum nos exultemus lætitia, qui verbis suadendo ferri opem fortibus viris petimus: profecto in vobis, qui re succurrere potestis, generosum hoc ducetur, si, quum æspenunero et amici, et hostes Lacedæmoniorum fueritis, non tam injuriarum quam beneficiorum memores eritis; gratiamque referetis non vestro solum nomine, sed totius Græciæ, quod in ea tuenda viros se fortes præstiterint.

Secundum hæc Athenienses de re consultabant, ac illis quidem, qui adversabantur, explosis, universis cum reipa-

δὲ βοηθεῖν πανδημί, καὶ Ἱφικράτην στρατηγὸν εἵλοντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο καὶ παρήγγελλεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ Ἱφικράτους ἐξελεῖν. Ἐκ δὲ τούτου ἤγειτο μὲν ὁ Ἱφικράτης, οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλὸν τι ἔργον ἡγήσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς Κόρινθον διέτριβε τινὰς ἡμέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ πρῶτον ἔβραγον αὐτόν, ὥς δ' ἐξήγαγε ποτε, προθύμως μὲν ἠκολούθουν ὅποι ἤγοιτο, προθύμως δ' εἰ πρὸς τείχος προσάγοι, προέβαλλον. Ὡς τῶν δ' ἐν τῇ Αἰακαδαίᾳ πολέμων Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλείοι πολλοὶ ἀπεληλύθεσαν, ἅτε ὄμοροι οἰκούντες, οἱ μὲν ἄγοντες οἱ δὲ φέροντες ἦν ἡ παράστασις. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ αἰῶλοι τὰ μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπέναι ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἐώρων ἐπάττοναι τὴν στρατίαν καθ' ἡμέραν γυμνομένην, τὰ δὲ, ὅτι σπανιότερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν τὰ μὲν γὰρ ἀνέλωτο, τὰ δὲ διαρπαζτο, τὰ δὲ ἐξεκέρυτο, τὰ δὲ κατεκείκαστο πρὸς δ' ἐπὶ καὶ χειμῶν ἦν, ὥστ' ἔδει πάντας ἀπέναι ἐβούλοντο. Ὡς δ' ἐκεῖνοι ἀπεχώρουσαν ἐκ τῆς Αἰακαδαίᾳ, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἱφικράτης τοὺς Ἀθηναίους ἀπήγεν ἐκ τῆς Ἀρκαδίας εἰς Κόρινθον. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατηγήσαν, οὐ φέγων ἐκεῖνα μέντοι ἅ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκεῖνῳ ἔπραξε, πάντα εὐρίσκειν τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βουωτοὶ ἀπελθεῖν οἰκάδε, παρέλαπεν ἀφύακτον τὴν καλίστην πύρᾳ Κεργεῖας πάροδον. Ὡς Μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρέληλύθετες εἶεν οἱ Θηβαῖοι τὸ Ὀνεῖον ἐπέμψε σκοποὺς τοὺς τὴν Ἀθηναίων ἱππέας καὶ τοὺς Κορινθίων ἀπαντας. Καίτοι ἴδεν μὲν οὐδὲν ἔπτον ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἱκανοί· εἰ δὲ δέοι ἀποχωρεῖν, πολὺ βῆρον τοῖς ὀλίγοις ἢ τοῖς πολλοῖς καὶ ὁδοῦ εὐπόρου τυχεῖν καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποχωρήσαν· τὸ δὲ πολλοὺς τε προσάγειν καὶ ἔπτοντας τῶν ἐναντιῶν πῶς οὐ πολλὰ ἄφροσύνης, καὶ γὰρ δὲ ἅτε ἐπὶ πολὺ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ εἶδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπελάθοντο, ὥστε οὐκ ἐλάτους ἀπώλοντο εἰκοσὶν ἱππέων. Καὶ τότε μὲν οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο ἀπῆλθον.

BIBLION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τῷ δὲ ὑστέρῳ ἔτι Αἰακαδαίων καὶ τῶν συμμάχων πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορας Ἀθήναζε, βουλευσόμενοι καθ' ὅτι ἡ συμμαχία Αἰακαδαίων καὶ Ἀθηναίων ἐστοιτο. Λεγόντων δὲ πολλῶν μὲν ξένων, πολλῶν δὲ Ἀθηναίων, ὡς δέοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ἰσότητι τὴν συμμαχίαν εἶναι, Προκλῆς Φλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε·

blicae copiis opem Lacedaemoniis ferendam statuunt. Ducem sibi Iphicratem eligunt : qui quum litasset, ac in Academia cornam suos sumere jussisset, multos proditum est ipsum Iphicratem in exeundo praecessisse. Tandem Iphicrates educaat copias, sequente ipsum milite, qui existimaret illum praecelrum ad facinus quoddam elendum ipsos ducturum. Quumque Corinthum veniens, dies istic aliquot tere-ret, confestim hanc ipsam ob moram eum reprehendebant. Ubi tandem educaat, non solum alacriter ducem sequeban-tur, verum etiam eadem alacritate, si moribus admove-rentur, oppugnabant. Interim ex iis hostibus, qui erant in Laconica, Arcades, et Argivi, et Elei complures disces-sant, quod essent finitimi, ac partim agebant, partim fere-bant, quidquid rapere potuissent. Thebani vero cum ce-teris, vel hanc ipsam ob causam excedere finibus iis cupie-bant, quod imminui quotidie viderent copias ; vel quod jam commeatus defecisset, absumptus, direptus, effusus, cre-matus. Praeterea hiems erat : quo fiebat ut omnes disce-dere vellent. Posteaquam illi Laconica excessissent, etiam Iphicrates ex Arcadia Corinthum Athenienses reducebat. Enimvero non est quod equidem vituperem, si alias praec-lare se imperatorio in munere gessit : ea quidem certe, quae in hoc tempore fecit, omnia partim temere, partim nullo cum fructu ab eo gesta fuisse reperio. Nam dum in Onco cum praesidio impedire conaretur quominus Boroti redue-domum possent, transitum longe commodissimum juxta Cenchreas incustoditum reliquit. Idem quum certior fieri cuperet, an Thebani Oncum transiissent, equites universos tum Athenien-sium, tum Corinthiorum, speculatum misit. Atqui pauci aeque aliquid, ac multi, videre possunt : ac si pedem referre necesse sit, multo facilius pauci, quam plu-res, tum viam idoneam reperire, tum quiete discedere pos-sunt. At multos adducere, neque tamen hostibus pares, qui non ingens dementia sit? Nam quum equites illi amplum spatium acie sua occuparent, quia multi erant, ubi referre pedem cogebantur, ad multa eaque difficilia loca se recipie-bant : ita factum, ut non pauciores viginti equitibus interirent. Ac tum quidem Thebani ex animi sententia discessere.

LIBER VII.

CAPUT I.

Anno insequenti, Lacedaemoniorum sociorumque legati amplissima cum potestate Athenas venire; deliberaturi, in quas leges societas inter Lacedaemonios et Athenienses esset futura. Quumque multi tum exteri tum Athenienses, oportere conditiones societatis aequas ac pares esse, dicerent, Procles Phliasius hanc orationem habuit :

2. Ἐπεὶ περ, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε Λακεδαιμονίους φίλους ποιεῖσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἡ φίλα ὅτι πλείστον χρόνον συμμενεῖ. Ἐὰν οὖν ἢ ἑκατέρους μάλιστα συνοίσει, ταύτη καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, ὅστω κατὰ γε τὸ εἶδος μάλιστα συμμένοιμεν ἄν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν τι συνωμολογῆται, περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σκέψις. Τῇ μὲν οὖν βουλῇ προβεβούλευται ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, Λακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα οὐκ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον ἢ θεῖᾳ φύσει τε καὶ τύχῃ διωρισθαι. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο· πλείστα γὰρ πόλεις τῶν δεομένων τῆς θαλάττης περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὗται πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. Πρὸς τοῦτους δὲ λιμένας ἔχετε, ὧν ἄνευ οὐχ ὁδὸν τε ναυτικῇ δύναμει χρῆσθαι. Ἐτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλὰς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστὶ ναυτικὸν ἐπικεῖσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν τὰς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκίας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρίᾳ γε πολλὴ προέχετε τῶν ἄλλων περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βλος τοῖς πλείστοις ὡμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης· ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμαλόμενοι ἅμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἐμπειροὶ γίνεσθε. Ἐτι δὲ καὶ τόδε· οὐδαμῶθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθροαὶ ἐκπλεύσειαν ἢ παρ' ὑμῶν. Ἐστὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον πρὸς ἡγεμονίαν· πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον ἰσχυρὸν γενόμενον ἥδιστα πάντας συλλέγονται. (5) Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ· πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἡγωνισμένοι κατὰ θάλατταν ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυχήκατε, πλείστα δὲ κατωρθώκατε. Εἶδος οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὡμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέγειν. Ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὕτη ἢ ἐπιμέλεια ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. (6) Λακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμεον ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατοῦντες τῆς χώρας οὐδὲν προὔκοπτον εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. Ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκε ποτε αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὅπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. Οὐκοῦν εὐδελον ἐν τούτοις ἐστὶν ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἔκαστα ὑμῖν ἡρτῆται ἡ σωτηρία. (7) Οὕτως οὖν πεφυκότων πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Λακεδαιμονίους ἐπιτρέφει κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; οἱ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ δημολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὡμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι, ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἰσων ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ διῆς τῆς πόλεως. (8) Καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει· τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπισκέψασθε. Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ· ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες καὶ εἰ θαλάττης εἰργοντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διατῆν. Ἐγνωκότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα εὐθὺς ἐκ παίδων πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἀσκήσιν ποιοῦνται. Καὶ τὸ πλείστου δ' ἀξίον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. (9) Ἐπειτα δὲ ὥσπερ ὑμεῖς ναυτικῶς, οὕτως

* Quando vobis, Athenienses, ex usu esse visum fuit, Lacedæmonios in amicitiam recipi, considerandum mihi videtur, quo pacto quam diutissime sit hæc amicitia duratura. Quamobrem si ea ratione, quæ parti utrique plurimum expediet, fœdus inibimus, consentaneum est, nos maxime in eo perstituros. Enimvero ceteris in rebus prope consentimus, tantum de principatu restat quod consideremus. At vero senatus jam ante censuit autoritate sua, maris imperium vobis deberi, terræ vero Lacedæmoniiis. Quæ mihi etiam ipsi non tam ab humana quam divina natura fortunaque distincta videntur. Primum enim, locum habetis a natura comparatum ad hoc longe pulcherrime. Nam civitates plurimæ, quæ mari carere nequeunt, urbi vestræ vicinæ sunt; eæque universæ sunt vestra imbecilliores. Præterea portus vobis sunt, absque quibus navalium copiarum nullus est usus. Multæ item vobis triremes sunt, ac patria vobis est comparandæ classis cura. Jam artes ad hæc necessariæ propriæ vestræ sunt: et usu atque experientia maritimarum rerum longe ceteros excellitis. Nam maxima pars vestrum ex his vicitat. Quo fit, uti, dum res privatas curatis, simul etiam maritimarum certaminum usum consequamini. Adde, quod nusquam major triremium copia, quam a vobis, prodeat: quæ res non parum ad principatum momenti affert. Nam ad eum, qui jam potens est, lubenter omnes se conferunt. Denique divinitus hæc in parte quædam vobis est concessa felicitas. Nam quum plurimis, easque maximis certaminibus in mari defuncti sitis, tamen in paucis admodum successu caruistis, in plurimis re prospere gesta. Quamobrem consensaneum est, etiam socios lubentissime vobiscum hæc pericula subire. Jam maritimæ rei curam inprimis ad vos, et necessario quidem pertinere, velim ex hoc perpendatis: gesserunt adversus vos aliquando bellum multis annis Lacedæmonii, et quamquam agro vestro potirentur, nihilo tamen magis idcirco vos perdere funditus potuerunt. Verum ubi tandem aliquando deus hoc eis concessit, ut etiam mari rerum potirentur, confestim in eorum potestatem penitus venistis. De quo jam perspicue patet, totam salutem vestram a mari pendere. Quum igitur ita comparatæ res vestræ sint, quinam vobis expediat, permittere Lacedæmoniiis, ut mari rerum potiantur? Illi nimirum primum ipsi fatentur, se rei nauticæ imperitiores vobis esse: deinde non par utrisque periculum maritimis in certaminibus est propositum; sed illis quidem agitur de iis hominibus tantum, quibus triremes complentur, vobis vero de liberis, uxoribus, civitate universa. Atque hæc vestrarum est rerum conditio; Lacedæmoniorum vero quo pacto sit, etiam videte. Primum mediterraneam regionem incolunt: quo fit, ut tametsi mari arceantur, nihilominus vitam agere percommode possint, idcirco quod terra potiantur. Quæ quum et ipsi intelligant, statim a pueris ad ea se bella consuefaciunt, quæ terra geruntur; et quæ quidem res maximi est momenti, nimirum ut magistratibus pareatur, in hoc ipsi præcipue terra præstant, vos mari. Deinde quemadmodum vos maritimas

αὐτοὶ ἐκείνοι κατὰ γῆν καὶ πλείστοι καὶ τάχιστα ἂν ἐξέλθοιεν ὥστε πρὸς τοὺς αὐτοὺς εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐχαρσεστάτους προσιέναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς δέδωκεν, ὥςπερ ὑμεῖς κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν πλείστους γὰρ αὐτοὶ ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἡγωνισμένοι ἐλάχιστα μὲν ἐσχαλμένοι εἰσι, πλείστα δὲ κατωρρωκότες. (10) Ὡς δὲ καὶ ἀναγκαῖα οὐδὲν ἦσαν αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια ἢ ὑμῖν ἢ κατὰ θάλατταν ἐκ τῶν ἔργων ἔξεστι γινώσκειν. Ὑμεῖς γὰρ τοῦτοις πολλὰ ἐστὶ πολιοῦντες καὶ πολλάκις κατανυμάρχουντες οὐδὲν προύργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τοὺς καταπολεμῆσαι ἐπεὶ δ' ἀπαξ ἡττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων καὶ περὶ γυναικῶν καὶ περὶ ὧλης τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. (11) Πῶς οὖν οὐ τοῦτοις αὐτοῖς δεινὸν ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπαι κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοῖς δὲ ἀρίστα τῶν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν οὖν, ὥςπερ τῇ βουλῇ προβέβουλεύεται, ταῦτα εἰρηκὰ τε καὶ συμφορώτατα ἡρώμαι ἀμφοῖν εἶναι ὑμεῖς δὲ εὐτυχεῖτε τὰ κράτιστα πάνιν ἡμῖν βουλευσάμενοι.

12. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ τῶν Ἀκεδαιμονίων παρόντες ἐπήρσαν ἀμφοτέρω ἰσχυρῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρέλθων, Ἀνδρῆς Ἀθηναῖος, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατῶμενοι· ἀλλ' ἔάν ἀκούσῃτέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἐπιδείξω. Ἦδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν Ἀκεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἔαν συμμάχῳσι, ὅλον ὅτι πέμψουσιν τοὺς μὲν τριηράρχους Ἀκεδαιμονίους καὶ ἴσως τοὺς ἐπιβάτας, οἱ δὲ νῆυται ὅλον ὅτι ἔσονται ἢ ἑλλώτες ἢ μισθοφόροι. Οὐκοῦν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. (13) Οἱ δὲ Ἀκεδαιμόνιοι ὅταν παραγγεῖλωσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρατεῖαν, ὅλον ὅτι πέμψετε τοὺς ὑπάλτας καὶ τοὺς ἱππέας. Οὐκοῦν οὕτως ἐκείνοι μὲν ὑμῖν αὐτῶν γίνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων καὶ ἐκρίστου ἀξίων. Ἀπόκριναι δὲ μοι, ἔφη, ὁ Ἀκεδαιμόνιος Τιμοκράτης, οὐκ ἔστι ἐλαφὲς ὡς ἐπὶ τοῖς ἴσως καὶ θυοῖς ἔχει τὴν συμμάχῳσιν ποιούμενος· εἶπον ταῦτα. (14) Ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ Κηφισόδοτος, ἰσχυρότερον ἢ ἐν μέρει μὲν ἐκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ, καὶ ὑμᾶς τε, εἴ τι ἀγαθόν ἐστιν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τούτου μέτεσθαι, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετεπέσθην, καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενήνημερον ἐκατέρους ἡγεῖσθαι.

15. Στρατευομένων δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον ἐδοξε κοινῇ φυλάττειν τὸ Ὀνεον. Καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παρατάμενοι ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλῳ ἐν τοῦ Ὀνεοῦ, Ἀκεδαιμόνιοι δὲ καὶ Πελλήνηες κατὰ τὸ ἐπιμαχρώσαντον. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπεὶ ἀπείχον τῶν φυλάττων τριήκοντα στάδια, καταστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ πεδίῳ. Συντεμαχρώμενοι δὲ ἦναι ἂν ὄντο ἑρμηθέντες κατανύσαι, ἄλλὰ κενὸν πρὸς τὴν τῶν Ἀκεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. 16. Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ὥρας, οἷον ἐπιπίπτουσι τοῖς Ἀκεδαιμονίοις καὶ τοῖς Πελλήνησι· ἦναι γὰρ μὲν νυκτερινὰ

sic illi terrestres copias amplissimas quam celerrime possunt educere : quo fit, ut iidem ad ipsos accedere socios magna cum fiducia consentaneum sit. Præterea deus ipsis hoc concessit, ut quemadmodum vos mari, sic illi terra felices sint. Nam et ipsi quum pugnas terra plurimas pugnauerint, quam minimum tamen sine suo frustrati sunt, plurimis interim rebus præclare gestis. Jam non minus terrestrium rerum procuracionem ad ipsos necessario spectare, quam maritimarum ad vos pertineat, id ex ipsis rebus gestis animadvertere licet. Nam quum vos multis annis adversus hos bellum geretis ac sæpenumero navalibus præliis cum eis congregeremini : nihil tamen efficiebatis in debellandis his, quod operæ pretium foret. Verum posteaquam semel terra victi fuerunt, confestim et de liberis, et uxoribus, et tota republica sunt periclitati. Nonne ergo grave fuerit his, permitttere aliis, ut terra rerum potiantur, quum ipsi præclarissime res terra gerendas procurare possint? Equidem, ut ante senatus auctor censuit, ita hæc exposui, maximeque rebus utrinque vestris expedire arbitror. Vobis autem prospera precor omnia, statuentibus id, quod omnibus nobis ex usu maxime fuerit. »

Hæc ejus fuit oratio. Quæ non solum Atheniensibus, sed etiam Lacedæmoniis, qui aderant, mirifice probata fuit. Inde Cephisodotus, progressus in medium : « Non animalvertitis, inquit, circumveniri vos, Athenienses. Quod si me audieritis, mox fraudem vobis indicabo. Nimirum jam mari vos duces eritis. Quod si Lacedæmonii vobis auxilia suppeditabunt, sine dubio Lacedæmonios triremium præfectos mittent, ac fortassis etiam classarios milites ; nautæ vero vel helotes erunt vel mercenarii. Quapropter vos quidem his imperabit. Contra, quum vos ad expeditionem aliquam terrestrem Lacedæmonii evocabunt, nimirum equites vestros, ac gravis armaturæ pedites mittetis. Ea ratione vestri duces fiunt illi, vos eorum, qui servitutem illis serviunt, hominesque sunt nullius pretii. Tu vero, inquit, Lacedæmonie Timocrates, responde mihi : Non aiebas modo, venire te, ut conditionibus æquis ac paribus societatem hanc nobiscum inees? » Equidem, ait ille, hoc divi. Et Cephisodotus : « An igitur, inquit, esse quidquam possit æquius, quam si vicissim utrique classis duces simus, itemque vicissim pedestrium copiarum? ac ut vos, si quid est commodi maris in imperio, ejus æque participes essetis, ac nos illius, quod terrestri est in imperio? » Posteaquam hæc Athenienses audierant, aliam in sententiam adducti sunt; ac decreverunt, alternis quinque diebus utrosque ducum officio fungi debere.

Quum autem utrique conjunctis suis et sociorum viribus Corinthum venissent, visum est Oneum communi præsidio teneri debere. Itaque ubi jam Thebani cum sociis adventarunt, instructa suorum acie custodiebant alii aliam Onei partem, Lacedæmonii vero cum Pellenensibus ea loca quæ oppugnationi maxime paterent. Thebani eorumque socii, quum triginta stadiorum intervallo ab excubias agentibus abessent, castra in planitie muniebant. Deinde temporis inita ratione, quo progrediendo confecturos se reliquum via spatium existimabant, primo diluculo versus Lacedæmoniorum excubias perrexerunt. Non fefellit eos tempus, sed illo momento Lacedæmonios ac Pellenenses invadunt, quo

φυλακαὶ ἤδη ἄλγον, ἐκ δὲ τῶν σιδαίων ἀνίσταντο ἅποι ἐδαίτο ἑκαστος. Ἐνταῦθα οἱ Θηβαῖοι προσπεσόντες ἔπαιον παρεσκευασμένοι ἀπαρασκευάστους καὶ συνταγμένοι ἀσυντάκτους. (17) Ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ Λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ λαβόντι ὁπόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὁπλίτας, ὁπόσους δὲ πελταστὰς, κατέγειν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἔξῃν ἀσφαλῶς ἐκ Κεγχρεῶν κομίζεσθαι, οὐκ ἐποίησε ταῦτα, ἀλλὰ μᾶλα ἀπορούντων τῶν Θηβαίων πῶς χρῆ ἐκ τοῦ πρὸς Σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι ἢ πάλιν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος, ὡς τοῖς πλείστοις ἐδόκει, πρὸς Θηβαίων μᾶλλον ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἀπῆγαγεν.

18. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες καὶ συμμίζαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, Ἀρκάσι τε καὶ Ἀργείοις καὶ Ἥλαιοις, εὐθύς μὲν προσέβαλον πρὸς Σικυῶνα καὶ Πελλήνην στρατεύσασθαι, οὐδὲ εἰς Ἐπίδαυρον ἐδῆσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀναχωροῦντες δὲ ἐκείθεν μᾶλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντιῶν, ὡς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἀστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ Φλιούντα ἰόντι, ὡς εἰ ἀνεωγμέναι τύχοιεν, εἰσπεσούμενοι. (19) Ἐκδοθησάντες δὲ τινες ψιλοὶ ἐκ τῆς πόλεως ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέτοις οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους· καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μᾶλα συγχοῦς, καὶ τρεψάμενοι ἰδῶσκον ὡς τρία ἢ τέτταρα στάδια. Τούτου δὲ γενομένου οἱ Κορινθιοὶ τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τεῖχος ἐλκύσαντες καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες τρόπαιον ἔστησαν, καὶ αὕτη μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι.

20. Ἄμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων καταπλεῖ Λακεδαιμονίους ἡ παρὰ Διονυσίου βοήθεια, τριήρεις πλεόν ἢ εἴκοσι. Ἦγον δὲ Κελτούς τε καὶ Ἴβηρας καὶ ἱππεῖς ὡς πεντήκοντα. Τῇ δ' ὕστερα αἱ οἱ Θηβαῖοι τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδὸν μέχρι τῆς θαλάττης καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων ἐφθειρον εἴ τι χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς οὐ μᾶλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, ὄρωντες ἰσχυρὰ καὶ πολλὰ τάντιπαλα. (21) οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς, ὅσοι περ ἦσαν, οὗτοι διεσκιεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθέντες ἡκόντιζόν τε προσελαύνοντες, καὶ ἐπεὶ ὥρμων ἐπ' αὐτοὺς ἀνεώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες ἡκόντιζον. Καὶ ταῦτα ἅμα ποιῶντες κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ ἀνεπαύοντο. Εἰ δὲ καταδεηρόσιν ἐπελαύνοντιν τινες, εὐπετῶς ἀναπαύοντες ἀνεώρουν. Εἰ δ' αὖ τινες διώξειαν αὐτοὺς πολὺ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος, τούτους, ὁπότε ἀποχωροῖεν, ἐκπεύμενοι καὶ ἀκοντίζοντες δαινὰ εἰργάζοντο, καὶ πᾶν τὸ στρατεύμα ἡνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προϊέναι καὶ ἀναχωρεῖν. (22) Μετὰ ταῦτα μέντοι οἱ Θηβαῖοι

nocturnarum excubiarum finis erat, ac de stramentis illi surgebant, et ad sua quique negotia ibant. Tum vero aggressi eos Thebani, cædebant imparatos parati, incompósitos ordinati. Posteaquam ii, qui salvi ex tumultu evaserant, proximum in collem se receperunt, poterat Lacedæmoniorum polemarchus, sumptis secum sociorum gravis armaturæ peditibus, quot quidem vellet, quotque vellet cetratis, locum eum tenere, quod etiam commeatus eo deportari tuto e Cenchreis potuisset, nec tamen id fecit; sed quum vehementer anxii Thebani essent, quo pacto vel de loco Sicyonem versus spectante descenderent, vel rursus discederent, inducias ipse pactus, quæ plurimorum iudicio potius ex Thebanorum quam ipsius erant commodo, ita deinde discessit, ac suos abduxit.

Thebani tuto descendentes, posteaquam se cum sociis suis, Arcadibus, Argivis, Eleis, conjunxerunt, confestim ad oppugnandas Sicyonem ac Pellænen perrexerunt. Quumque Epidaurum cum exercitu petiissent, omnem Epidauriorum agrum populati sunt. Inde pedem referentes summo cum omnium hostium contemptu, quum prope jam ab urbe Corinthiorum abessent, cursu petebant portas, quæ Philiuntem ducunt, irrupturi in eas, si forte apertas offenderent. Verum ubi quidam velites ex urbe procurrissent ad ferendum opem suis, delectis illi Thebanis sunt obvii, qui jam ne quatuor quidem plethris a mœnibus abessent. Itaque monumenta editaque loca quum conscendissent, feriendo jaculandoque bene multos ex primis occidunt, ac in fugam veros fere ad tria quatuorve stadia persequuntur. Id quum accidisset, mortuorum cadavera Corinthii propius ad murum tracta per inducias reddiderunt, ac tropæum statuere; recreatis hoc pacto nonnihil Lacedæmoniorum sociis.

Simul atque gesta hæc fuerunt, auxilia Lacedæmoniis a Dionysio missa, nimirum plures quam viginti triremes, appellebant. Eæ Celtas et Hispanos cum quinquaginta ferme equitibus advehebant. Postridie Thebani, ceterique horum socii, acie instructa, quum planitiem usque ad mare contiguosque urbis tumulos complevisset, quidquid erat in ea, quod usui posset esse, vastabant. Atheniensium quidem ac Corinthiorum equites non admodum prope ad hostium accedebant castra, quod illorum robur ac multitudinem conspicerent. Verum missi a Dionysio equites, tametsi pauci numero, hinc inde palati, atque alius alibi irruentes, adactis equis emittebant in hostem jacula: quo ipsos invadente, pedem referebant, rursumque conversi hastas jaciebant. Atque interim, dum hæc facerent, etiam de equis descendentes, quiescendo se recreabant. Quod si quidam in eos quiescentes adactis equis pergerent, agiliter illis vicissim conscensis, discedebant. At si qui rursus eos, longe ab exercitu suo progressi, persequerentur, illos pedem relatu adorti jaculis graviter vulnerabant, adeoque copias universas sua causa movere se, ac vicissim pedem referre cogebant. Secundum hæc Thebani quum istic dies non mul-

μείναντες οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπῆλθον οἴκαδε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἕκαστος οἴκαδε. Ἐκ δὲ τούτου ἐμβαλλουσιν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Σικυῶνα, καὶ μάχῃ μὲν νικῶσι τοὺς Σικυωνίους ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἀπέκτειναν περὶ ἑβδομήκοντα· Δαίρας δὲ τείχος κατὰ κράτος αἰρούσι. Καὶ ἡ μὲν παρὰ Διονυσίου πρώτη βοήθεια τοιαῦτα πράξασα ἀπέπλευσεν εἰς Συρακούσας. Θηβαῖοι δὲ καὶ πάντες οἱ ἀποστάντες ἀπὸ Λακεδαιμονίων μέχρι μὲν τούτου τοῦ χρόνου δημομαδὸν καὶ ἔπραττον καὶ ἐστρατεύοντο ἡγουμένων τῶν Θηβαίων. (23) Ἐγγε- νόμενος δὲ τις Λυκομήδης Μαντινεὺς, γένος τε οὐδενὸς ἐνδεὲς χρήμασι τε προήκων καὶ ἄλλως φιλότιμος, οὗτος ἐνέπλησε φρονήματος τοὺς Ἀρχάδας, λέγων ὡς μόνους μὲν αὐτοῖς πατρίς Πελοπόννησος εἴη, μόνον γὰρ αὐτότrophες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν, πλείστον δὲ τῶν Ἑλληνικῶν φύλον τὸ Ἀρκαδικὸν εἶη καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχει. Καὶ ἀλιμνωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυε, τεκμήρια παρεχόμενος ὡς ἐπικούρων ὅποτε δεηθείεν τινες, οὐδέναν ἥρουντο ἀντ' Ἀρχάδων. Ἔτι δὲ οὕτε Λακεδαιμονίους πόποτε ἄνευ σφῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας οὐτε νῦν Θηβαίους εἰλεῖν ἄνευ Ἀρχάδων εἰς Λακεδαίμονα. (24) Ἐάν οὖν σωφρονήτε, τοῦ ἀκολουθεῖν ὅποι ἂν τις παρακλήσῃ φείσεσθε· ὡς πρότερον Λακεδαιμονίοις ἀκολουθοῦντες ἐκείνους ἠδύσαστε, νῦν δὲ, ἂν Θηβαίους εἰκῇ ἀκολουθήτε καὶ μὴ κατὰ μέρος ἡγεῖσθαι ἀξιώτε, ἴσως τάχα τοὺς ἄλλους Λακεδαιμονίους εὐρήσετε. Οἱ μὲν δὲ Ἀρχάδες τὰῦτα ἀκούοντες ἀνευσφῶντό τε καὶ ὑπερεφίλον τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγούντο· ὥστε ἄρχοντας ἔταττον οὐστίνως κακείνος κελύσει. Καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων δὲ ἔργων ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρχάδες· (25) ἐμβαλόντων μὲν γὰρ εἰς Ἐπίδαυρον τῶν Ἀργείων, καὶ ἀποκλεισθέντων τῆς ἐξόδου ὑπὸ τε τῶν μετὰ Χαβρίου ξένων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων, βοτρήσαντες μάλα πολυπορευμένους ἐξελεύσαντο τοὺς Ἀργείους, οὐ μόνον τοὺς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χωρίους ποιμῆσι· χρήμασι. Στρατευσάμενοι δὲ καὶ εἰς Ἀσινην τῆς Λακωνικῆς ἐνίκησαν τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων προύραν καὶ τὸν Γεράνορα τὸν πολέμαρχον Σπαρτιάτην γεγεννημένον ἀπέκτειναν καὶ τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναιῶν ἐπόρῃσαν. Ὅπου δὲ βουλευθεῖεν ἐξελεῖν, οὐ νύξ, οὐ χειμὼν, οὐ μῆκος ὁδοῦ, οὐκ ὅρη δύσεατα ἀπεκώλυεν αὐτούς· ὥστε ἐν γε ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολλὸν ὦντο κράτιστοι εἶναι. (26) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι διὰ τὰῦτα ὑποφρόνους καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρχάδας. Οἱ γὰρ μὴν Ἥλείοι ἐπεὶ ἀπαιτοῦντες τὰς πόλεις τοὺς Ἀρχάδας ἅς ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀγρῆθησαν ἔγνωσαν αὐτοὺς τοὺς μὲν ἐαυτῶν λόγους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιομένους, τοὺς δὲ Τριφυλίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ σφῶν ἀποστάντας περὶ παντός ποιομένους, ὅτι Ἀρχάδες ἔφασαν εἶναι, ἐκ τούτων αὖ καὶ οἱ Ἥλείοι δυσμενῶς εἶχον πρὸς αὐτούς.

27. Οὕτω δ' ἕκαστος ἐφ' ἐαυτοῖς μέγα φρονούντων τῶν συμμάχων, ἔρχεται Φυλίσκος Ἀβυδαῖος παρὰ Ἀριobarzάνους χρήματα ἔχων πολλὰ. Καὶ πρῶτα

tos mansissent, domum redierunt, idem ceteris quoque facientibus. Tum vero missi a Dionysio milites Sicyonem invadunt, ac Sicyonios in campo commissa pugna vincunt, eorumque prope septuaginta occidunt. Quin et Dæras oppidum vi capiunt. Atque his quidem rebus gestis, primæ illæ auxiliares a Dionysio missæ copię Syracusas navigarunt. Ceterum Thebani, omnesque alii, qui a Lacedæmoniorum fide discesserant, ad hoc usque tempus magno animorum consensu tum gerebant omnia tum expeditiones suscipiebant, in quibus Thebani duces erant. Verum exortus est Lycomedes quidam, Mantineus, genere nulli secundus, opibus pollens, atque etiam ceteroquin ambitiosus : hic Arcadam animos erexit, quum solis ipsis patriam esse Peloponnesum diceret, quippe qui soli essent indigenæ; Arcadamque nationem inter alias Græcas amplissimam esse, ac habere corpora laborum patientissima. Eosdem viros fortissimos esse demonstrabat, iis argumentis, quod quum copiis auxiliariis alicui opus sit, nullos Arcadibus præferat. Præterea neque Lacedæmonios absque ipsis unquam Athenas invasisse, neque jam Thebanos sine Arcadam copiis Lacedæmonem petere. Quamobrem si sapitis, inquit, desinetis alios, evocantes vos aliquo, sequi. Nam antehac Lacedæmonios sequuti, eosdem amplificastis; nunc quoque Thebanos si sequamini temere, ac non alternatim et ipsi ducum munere fungi postulabitis, fortassis eos paulo post experiemini alios quosdam Lacedæmonios esse. Hæc quum audirent Arcades, inflari, Lycomedem mirifice amplecti, solum hunc virum esse dicere; adeoque duces deligere, quos ipse jubet. Præterea rerum ex eventu sumebant animos Arcades. Nam quo tempore Argivi Epidauriorum fines ingressi sunt, atque exitu a mercenario Chabriæ milite, Atheniensibus et Corinthiis prohibiti, pressis admodum suppetias ferentes, obsidione Argivos liberabant, quamquam non homines tantum sed etiam loca adversa experientur. Itidem cum copiis Asinen Laconicæ oppidum profecti, præsidium Lacedæmoniorum fuderunt; et Geranore, qui Spartanus erat, polemarcho interfecto, suburbium quoque Asinæorum diripere. Quocumque item pergere cum exercitu vellent, non eos nox, non hiems, non viæ longitudo, non montes aditu difficiles ab instituto revocabant; quo fiebat, uti se illo tempore præstare ceteris arbitarentur. Ob has causas Thebani subinvidebant eis nec amicis amplius erant in Arcades animis. Elei vero, quum repetentes ab Arcadibus eas civitates, quæ ipsis a Lacedæmoniis adeptæ fuerant, animadverterent eos non solum quæ ab ipsis dicerentur, flocci pendere, sed Triphylios etiam una cum aliis, qui ab ipsorum fide defece- rant, quod ii se Arcades esse profiterentur, magni facere : corperunt et ipsi infestis esse erga Arcades animis.

Ita quum socii singuli suis rebus magnopere confiderent. Philiscus Abydenus magnis cum pecuniis ab Ariobarzane venit; ac primum Delphos pacis componendæ causa Theba-

μὲν εἰς Δελφοὺς συνήγαγε περὶ εἰρήνης Θηβαίους καὶ τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖ δὲ ἐλθόντες τῷ μὲν θεῷ οὐδὲν ἐκοινώνσαντο ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο, αὐτοὶ δὲ ἐβουλεύοντο. Ἐπεὶ δὲ οὐ συν-εχώρουν οἱ Θηβαῖοι Μεσσήνην ὑπὸ Λακεδαιμονίους εἶναι, ξενικὸν πολλὸν συνέλεγεν ὁ Φιλίσκος, ὅπως πολε-μοῖη μετὰ Λακεδαιμονίων.

28. Τούτων δὲ πραττομένων ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ Διονυσίου δευτέρα βοήθεια. Λεγόντων δὲ Ἀθηναίων μὲν ὡς χρεὼν εἴη αὐτοὺς εἰς Θετταλίαν τάναντία Θη-βαίους **, Λακεδαιμονίων δὲ ὡς εἰς τὴν Λακωνικὴν, ταῦτα ἐν τοῖς συμμάχοις ἐνίκησεν. Ἐπεὶ δὲ περιέ-πλευσαν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Λακεδαίμονα, λαβὼν αὐτοὺς ὁ Ἀρχίδαμος μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐστρατεύετο. Καὶ Καρύας μὲν ἐξαίρει κατὰ κράτος, καὶ ὄσους ζῶν-τας ἔλαβεν, ἀπέσφαζεν· ἐκείθεν δὲ εὐθὺς στρατευσάμε-νος εἰς Παρρυσίους τῆς Ἀρχαδίας μετ' αὐτῶν ἐδήγῃ τὴν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἐβόηθησαν οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀρ-γειοί, ἐπαναχωρήσας ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς ἐπὶ Μιδίας γηλόφοις. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ Κισσίδας ὁ ἀρχὼν τῆς παρὰ Διονυσίου βοηθείας ἔλεγεν ὅτι ἐξή-κοι αὐτῷ ὁ χρόνος ὃς εἰρημέσας ἦν παραμένειν. Καὶ ἅμα ταῦτ' ἔλεγε καὶ ἀπῆει τὴν ἐπὶ Σπάρτης. (29) Ἐπεὶ δὲ ἀποπορευόμενον ὑπετέμνοντο αὐτὸν οἱ Μεσ-σήνιοι ἐπὶ στενὸν τῆς ὁδοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἔπεμπεν ἐπὶ τὸν Ἀρχίδαμον καὶ βοηθεῖν ἐκέλευε· κάκεινος μέντοι ἐβόηθει. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν τῇ ἐπ' Εὐτρησίους ἐκτρο-πῇ, οἱ μὲν Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι προσέβαινον εἰς τὴν Λάκαιναν, καὶ οὗτοι ὡς ἀποκλείσαντες αὐτὸν τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ. Ὁ δὲ, ὅπερ ἐστὶ χωρίον ἐπίπεδον ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς τε ἐπ' Εὐτρησίων καὶ τῆς ἐπὶ Μιδέας ὁδοῦ, ἐνταῦθα ἐκθάς παρετάξατο ὡς μαχούμενος. (30) Ἐφασαν δ' αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν λόχων παρίοντα τοιάδε παρακελεύεσθαι· Ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενό-μενοι ἀναβλέψωμεν ὀρθοὺς ὁμμασιν ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν πατρίδα ὀλνπερ παρὰ τῶν πατέρων παρελάβομεν· παυσώμεθα αἰσχυρόμενοι καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ πρεσβυτέρους καὶ ξένους, ἐν οἷς πρόσθεν γε πάντων τῶν Ἑλλήνων περιθελπτότατοι ἦμεν. (31) Τούτων δὲ βρθέντων ἐξ αἰθρίας ἀστραπάς τε καὶ βρον-τὰς λέγουσιν αἰετοὺς αὐτῷ φανῆναι· συνέβη δὲ καὶ πρὸς τῷ δεξιῷ κέρατι τέμενός τε καὶ ἀγαλμα Ἡρακλέους, οὗ δὴ καὶ ἀπόγονος λέγεται, εἶναι. Τοιγαροῦν ἐκ τού-των πάντων οὕτω πολλὸν μένος καὶ θάρρος τοῖς στρα-τιώταις φασὶν ἐμπεσεῖν ὥστε ἔργον εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν ἀνείργειν τοὺς στρατιώτας ὠθυμένους εἰς τὸ πρόσθεν. Ἐπεὶ μέντοι ἡγεῖτο ὁ Ἀρχίδαμος, ὀλίγοι μὲν τῶν πο-λεμίων δεξάμενοι εἰς δόρυ αὐτοὺς ἀπέθνον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον, πολλοὶ μὲν ὑπὸ ἱππέων, πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Κελτῶν. (32) Ὡς δὲ ληξάσης τῆς μάχης τρόπαιον ἐστήσατο, εὐθὺς ἐπεμύεν οἵκαδε ἀγγελοῦντα Δημοστέλη τὸν κήρυκα τῆς τε νίκης τὸ μέγεθος καὶ ὅτι Λακεδαιμονίων μὲν οὐδὲ εἷς τεθναίη, τῶν δὲ πολεμίων καμπληθεῖς. Τούς μέντοι ἐν Σπάρτῃ ἔφασαν ἀκού-

nos eorumque socios et Lacedæmonios convocavit. Eo quum ventum esset, non illi quidem cum Apolline rem commun-icabant, quo pacto pax esset ineunda; sed ipsi inter se consultabant. Verum quum Thebani non permitterent, ut Messene Lacedæmoniorum esset in potestate, magnas mer-cenariorum militum copias Philiscus cogebat, uti bello Lacedæmonios juvaret.

Dum hæc aguntur, aderant et alteræ summisse a Dionysio Lacedæmoniis auxillares copiæ. Quumque dicerent Athenienses oportere ipsos in Thessalliam adversus Theba-nos [mitti]; Lacedæmonii vero, in Laconicam: vicit hæc in cætu sociorum sententia. Ut hi a Dionysio missi Lacedæ-monem versus navigarunt, sumens eos secum Archidamus, itemque patriæ copias, ad bellum gerendum profectus Ca-ryas vi cepit, et quotquot vivos nactus est, interfecit. Inde recta deductis copiis ad Parrhasiorum oppidum in Arcadia, agrum illorum vastabat. Quumque Arcades et Argivi sup-pelias ferrent, pedem retulit, ac in tumultis Mideæ immi-nentibus castra metatus est. Hic quum subsisteret, Cissi-das, auxillarium copiarum a Dionysio missarum dux, aie-bat præterlisse jam sibi tempus, quo adesse Lacedæmoniiis jussus fuisset. Simul his dictis, via qua Spartam itur, dis-cessit. Quum autem discedentem Messenii arcta quadam in via intercluderent, misit ad Archidamum, utque suppelias sibi ferret, hortatus est. Illo auxilii causa advolante, post-eaquam ad diverticulum, quod Entresios versus ducit, ven-tum fuit, Arcades et Argivi Laconicam ingressi sunt, ut et ipsum itinere, quo in patriam eundum erat, intercluderent. Verum Archidamus, loco plano, ubi concurrunt viæ, quas versus Entresios et Mideam ducunt, egressus aciem instruxit, ut manus cum hoste conserturus. Proditum est etiam, ipsum ante cohortes progressum, hujusmodi verbis eos in-flammasse: « Modo, cives, strenuos nosmet declarantes, erectis oculis suspiciamus, posterisque patriam talem tradi-mus, qualem a majoribus accepimus. Deinamus tandem, liberis, uxoribus, senioribus, hospitibus esse pudori, apud quos antehac Græcorum omnium eramus spectatissimi. » His dictis, cælo sereno perhibent ei fulgura tonitruæque dex-tra contigisse. Præterea accidit, ut ad cornu dextrum de-lubrum et simulacrum Herculis esset: cujus ex posteris Ar-chidamus esse ferebatur. Enimvero rebus hisce omnibus tantum ardoris audaciæque militibus injectum fuisse perhi-bent, ut ducibus esset difficile cohibere milites qui in ho-stem proruebant. Mox ducente Archidamo in hostes, pauci eorum ad hastæ usque ictum ipsos excipientes, interempti sunt: ceteri quum fugerent, magna ex parte vel ab equitibus, vel a Celtis sunt occisi. Finita pugna, quum tropæum statuisset, mox Demotelem præconem domum misit, qui hujus victoriæ magnitudinem nuntiaret, ac Lacedæmo-niorum ne unum quidem, permagnam vero hostium multitu-dinem occubuisse. Proditum est autem, Spartanos, quum

σαντας ἀρχαίμενους ἀπὸ Ἀγχιτιλίου καὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἐφόρων πάντας κλαίειν οὕτω κοινόν τι ἄρα γὰρ καὶ λύπη δάκρυά ἐστιν. Ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν Ἀρκάδων τύχῃ οὐ πολὺ τι ἤττον Λακεδαιμονίων ἤσθησαν Θηβαῖοι τε καὶ Ἡλείοι οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ ψρονήματι αὐτῶν.

31. Συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάθοιεν τῆς Ἑλλάδος, ἐνόμισαν, εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἂν τι ἐν ἐκείνῳ. Καὶ ἐκ τούτου παρακαλέσαντες ἤδη τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει ὅτι καὶ Εὐθυκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἶη παρὰ βασιλεῖ, ἀναβαίνουσι Θηβαίων μὲν Πελοπίδας, Ἀρκάδων δὲ Ἀντίοχος ὁ παγκρατίαςτής, Ἡλείων δὲ Ἀρχίδαμος ἡκολούθει δὲ καὶ Ἀργεῖος. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα ἀνέπειψαν Τιμαγόραν τε καὶ Λέοντα. (31) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολὺ ἐπλεονέκτει ὁ Πελοπίδας παρὰ τῷ Πέρσῃ. Εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνον τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδέπω ποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλείᾳ, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολυευσσεῖαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐβελήσαν μετ' Ἀγχιτιλίῳ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῆσαι ἑσάκειν αὐτὸν ἐν Ἀλλίδι τῇ Ἀρτέμιδι, ἐνθαπερ ὅτε Ἀγαμέμνων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξέπλει θύσας εἶλε τὴν Τροίαν. (32) Μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ Πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὅτι ἐνενικήκεσαν οἱ Θηβαῖοι μάχῃ ἐν Δρυττοῖς καὶ ὅτι πεπορθηκότας τὴν γῶραν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. Ἐλεγε δὲ ὁ Πελοπίδας ὅτι Ἀργεῖοι καὶ Ἀρκάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. Συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθῆ λέγει ὁ Ἀθηναῖος Τιμαγόρας, καὶ ἐτιμᾶτο δευτέρα μετὰ τὸν Πελοπίδαν. (33) Ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ Πελοπίδας τί βούλοιο ἐαυτῷ γραῦσθαι εἶπεν ὅτι Μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων ἀνέλκειν τὰς ναυὸς εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἰ τις δὲ πόλις μὴ θέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτῃν πρῶτον ἵεναι. (34) Ἐρωσθέντων δὲ τούτων καὶ ἀναγνωσθέντων τοῖς πρέσβεσιν, εἶπεν ὁ Λέων ἀκούσοντας βασιλέως, Νῆ Δία, ὦ Ἀθηναῖοι, ὥρα γε ὑμῖν, ὡς εἴκεν, ἄλλου τινὰ φίλον ἀντὶ βασιλέως ζητεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα· εἰ δέ τι δικαιότερον τούτων γινώσκουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ὄντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. (35) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἰκάδε, τὸν μὲν Τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ Ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ Λέοντος ὡς οὕτε συσχερόν ἐθέλοι ἐαυτῷ μετὰ τε Πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο. Τῶν δὲ ἄλλων πρέσβεων ὁ μὲν Ἡλείος Ἀρχίδαμος, ὅτι προδύμειε τὴν Ἥδην πρὸ τῶν Ἀρκάδων, ἐπῆρει τὰ βασιλείως, ὁ δὲ Ἀντίοχος, ὅτι ἡλαττώτο τὸ Ἀρχαδικόν, οὕτε τὰ δῶρα ἐδέξατο ἀπήγγειλὲ τε πρὸς τοὺς μυρίους ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀλοποιούς καὶ ὀνογρόους καὶ θυροπόρους παμπλήθειε ἔροι. ἄνδρας δὲ οἱ μάχονται ἂν Ἑλλήσι πάννυ ζῆτων οὐκ ἐφαίνεσθαι

hac audiissent, initio ab Agesilao, senioribus, Ephoris facto, collacrimasse universos : usque adeo lacrimae tum laetitiae tum dolori sunt communes. Neque multo minorem Thebani ac Elei voluptatem ex Arcadum adversa fortuna, quam Lacedaemonii, capiebant. Adeo jam fastum eorum agere ferebant.

Quum autem assidue consultant Thebani, qua ratione imperio Graeciae potirentur, arbitrabantur, se, si Persarum ad regem aliquos mitterent, posse per hunc reliquis superiores evadere. Quamobrem convocatis sociis sub specie, quasi etiam Euthycles Lacedaemonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus ille pancratii victor, ex Eleis Archidamus, quem Argeus etiam comitabatur. Praeterea his auditis, Athenienses quoque Timagoram et Leontem miserunt. Posteaquam ventum ad regem est, longe plus ceteris Pelopidas apud eum valebat. Nam dicere poterat, solos ex Graecis Thebanos regi adfuisse in ea quae ad Plataeas commissa fuisset pugna, eosdem neque deinceps unquam bellum regi fecisse, ac propterea bello vexatos a Lacedaemoniis fuisse, quod cum Agesilao militare adversus regem noluisset, ac praeterea non permisisset se huic, ut Dianae apud Aulidem sacrum faceret ; quo loco Agamemno facta re sacra in Asiam trajecisset ac Trojam deinde cepisset. Magnum id quoque Pelopidae momentum afferebat ad hoc, ut honore afficeretur, quod apud Leuctra Thebani victores extitissent, et quod palam esset, eos agrum Lacedaemoniorum depopulatos. Addebat etiam, proelio victos a Lacedaemoniis esse Argivos et Arcades, propterea quod Thebani eis non adfuisent. Atque haec omnia vere ab eo dici, Timagoras Atheniensis testimonio suo confirmabat ; idemque secundum honoris a Pelopida locum obtinebat. Postea interrogatus a rege Pelopidas, quid perscribi vellet, respondit, ut a Lacedaemoniorum potestate Messene immunis esset, ac ut Athenienses navigia sua subducerent : ni parent, bellum eis indicendum esse. Quod si qua civitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quae cum exercitu peteretur. Haec perscripta quum essent, ac legatis lecta, Leon, audiente rege, Profecto, inquit, jam tempus est, Athenienses, uti quidem videtur, ut alium vobis amicam regis loco queratis. Quum autem regi scriba interpretatus esset quid legatus Atheniensis dixisset, rursum exposuit haec quae fuissent adscripta : Quod si quid aequius Athenienses scirent, id euntes ad regem significant. Posteaquam hi legati singuli domum redierunt, Timagoram Athenienses capite multarunt, accusante ipsum Leonte, quod neque uti secum eodem contubernio voluisset, et omnia consilia cum Pelopida communicasset. Ex reliquis oratoribus Archidamus Eleus regem praedicabat, propterea quod Eleos Arcadibus praetulisset. Antiochus vero, quod Arcadum nationis existimatio fuisset exigua, neque munera recipiebat a rege, et renuntiabat Deciesmillibus, regem et pauperum et obscuriorum artifices, et pocillatores, et ostiarios plurimos habere : sed viros, ait, qui adversus Graecos di-

ἰδεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονείαν οἱ γε δοκεῖν εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ὑμνουμένην ἂν χρυσὴν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν εἶναι τέττιγι σκιὰν παρέχειν.

30. Ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπασῶν ἀκουσομένους τῆς παρὰ βασιλέως ἐπιστολῆς, καὶ ὁ Πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα δείξας τὴν βασιλέως σφραγίδα ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα, οἱ μὲν Θηβαῖοι ὁμνῦναι ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βουλομένους φίλους εἶναι, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ὁμοῦμενοι ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθεῖσαν εἰ δέ τι ὅρκων δέοντο, πρὸς τὰς πόλεις πέμπειν ἐκέλευον. Ὁ μὲντοι Ἀρχὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δεοὶ εἶναι, ἀλλ' ἔνθα ἂν ᾗ ὁ πόλεμος. Χαλεπαινόντων δ' αὐτῶν τῶν Θηβαίων καὶ λεγόντων ὡς διαφθεῖροι τὸ συμμαχικόν, οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπὼν ὤγγετο, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ Ἀρχαδίας πρέσβεις. (40) Ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠθέλησαν οἱ συνεληλυθότες ὁμόσαι, ἔπειμον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις, ὁμνῦναι καλεσόντες ποιεῖν κατὰ τὰ βασιλέως γράμματα, νομίζοντας ὀκνήσειν μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἀπεχθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε καὶ βασιλεῖ. Ἐπεὶ μὲντοι εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀφικομένην ὑπέστησαν οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐδὲν δέοντο πρὸς βασιλέα κοινῶν ὅρκων, ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις κατὰ ταῦτα ἀποκρινόμεναι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ Πελοπίδου καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ οὕτω διελύθη.

41. Αὐθις δ' Ἐπαμεινώνδας, βουλευθεὶς τοὺς Ἀχαιοὺς προσαγαγέσθαι, ὅπως μᾶλλον σφισι καὶ οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, ἔγνωκε στρατεύεον εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀχαΐαν. Πεισίσαν οὖν τὸν Ἀργεῖον στρατηγούonta ἐν τῷ Ἀργεὶ πείθει προκαταλαβεῖν τὸ Ὀνεῖον. Καὶ ὁ Πεισίσας μὲντοι καταμαθὼν ἀμελουμένην τὴν τοῦ Ὀνεοῦ φυλακὴν ὑπὸ τε Ναυκλέους, ὃς ἦρχε τοῦ ξενικοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὑπὸ Τιμομάχου τοῦ Ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ μετὰ διςχιλίων ὀπλιτῶν τὸν ὑπὲρ Κεγχρεῶν λόφον, ἔχων ἐπτά ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια. (42) Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἡμέραις ἔλθόντες οἱ Θηβαῖοι ὑπερβαίνουνσι τὸ Ὀνεῖον, καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ' Ἀχαΐαν, ἡγουμένου Ἐπαμεινώνδου. Προσπεσόντων δ' αὐτῶν τῶν βελτίστων ἐκ τῆς Ἀχαΐας, ἐνδυναστεύει ὁ Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους μὴδὲ πολιτεῖαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἡ μὴν συμμάχους εἶσεσθαι καὶ ἀκολουθήσειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἡγῶνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἰκαδὲ. (43) Κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε Ἀρχάδων καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν ὡς Λακεδαιμονίως κατεσκευακὼς τὴν Ἀχαΐαν ἀπῆλθοι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἀρμοστάς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις. Οἱ δ' ἔλθόντες τοὺς μὲν βελτίστους σὺν τῷ πλήθει ἐξέβαλον, δημοκρατίας δ' ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ κατέστησαν. Οἱ μὲντοι ἐκπεσόντες συστάντες

micare possent, quanquam admodum quæsisset, se videre non potuisse. Præterea sibi quidem videri pecuniarum illam copiam ad inanem ostentationem comparatam esse: nam et nobilem illam platanum auream ne cicadæ quidem umbram præbere posse.

Thebani, quum urbes universas ad audiendas regis literas convocassent, easque Persa is a quo allatæ fuerant, monstrato regis sigillo, perlegisset, jubebant, omnes, quotquot amici esse vellent, in hanc sententiam regi ac ipsis iusjurandum præstare. Verum legati urbium respondebant, se missos esse, non juratum, sed auditum: quod si sacramentum præstandum esset, ut ad urbes ipsas mitterent, hortabantur. Addebat Lycomedes Arcas, ne conveniri quidem Thebis debere, sed istic, ubi bellum gereretur. Ei quum Thebani succenserent, ac socios ab ipso corrumpi dicerent, ne in concilio quidem sedere voluit, sed discessit, sequentibus eum universis Arcadum legatis. Posteaquam li, qui convenerant Thebis, jurare recusarunt, ad urbes ipsas Thebani legatos mittebant, et hortabantur, ut ex decreto regiarum literarum iusjurandum præstarent; existimantes, unamquamque civitatem verituras, ne simul in regis et ipsorum odium incurreret. Verum quum primo Corinthum venissent, et obstitissent Corinthii, neque se iuramenti cum rege communis egere respondissent, tum deinde sequutæ sunt hos et aliæ complures urbes, inque sententiam eandem responderunt. Hoc pacto instituta Imperii affectatio a Pelopida et Thebanis ad nihilum recidit.

Quum autem rursus Epaminondas primum Achæos ad suas partes traducere cogitaret, ut eo magis tum Arcades tum reliqui socii dicto audientes essent, suscipiendam esse in Achaiam expeditionem cognovit. Itaque Pisiam Argivum, qui Argivorum imperator erat, permoveet, ut Oneum præoccuparet. Ille quum certior factus esset, Oneum a Naucleo, qui conductitio Lacedæmoniorum militi præerat, et Atheniensi Timomacho negligenter custodiri, cum his mille gravis armaturæ peditibus collem, Cencreis imminentem, noctu occupat, comœatu dierum septem instructus. Interea Thebani domo profecti Oneum superant, et universis cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt. Quumque optimates Achaiæ eum supplices rogarent, Epaminondas auctoritate sua perfecit, ut optimates in exilium non ejicerentur, neque reipublicæ status immutaretur: sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sancte pollicerentur, se socios futuros, et sequuturos quocunque Thebani ducerent, ita deinde domum discessit. Quum autem Arcades, et ii qui adversæ factionis erant, Epaminondam accusarent, quod constituta ex usu Lacedæmoniorum Achaiam discessisset, visum est Thebanis præfectos ad urbes Achaias mittere. Illi quum advenissent, optimatibus cum multitudine ejectis, statum popularem in Achaiam introducebant. Verum exules celeriter collecti, quum non pauci

ταρῶ, ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων πορεύμενοι, ὄντες οὐκ ὀλίγοι, κατήλθον τε καὶ κατέσπον τὰς πόλεις. Ἐπεὶ δὲ κατελθόντες οὐκέτι ἐμέσενον, ἀλλὰ προθύμως συνειμάδουν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιέζοντο οἱ Ἀρκάδες ἔνθεν μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἔνθεν δὲ ὑπὸ Ἀρχαίων. (iv) Ἐν δὲ τῷ Σικυῶνι τὸ μὲν μέχρι τούτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους ἡ πολιτεία ἦν. Ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος ὁ Εὐφρων, ὥσπερ παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν μέγιστος τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν πρωτεύειν, λέγει πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ὡς εἰ μὲν οἱ πλουσιώτατοι ἐγκαταεῖς ἔσονται τοῦ Σικυῶνος, σαρῶς, ὅταν τύχη, πάλιν λακωνεῖ ἡ πόλις· ἐὰν δὲ δημοκρατία γένηται, εὖ ἴσται, ἔρη, ὅτι διακμενῇ ὑμῖν ἡ πόλις. Ἐάν οὖν μοι παραγένησθε, ἐγὼ ἔσομαι ὁ συγκαλῶν τὸν δῆμον, καὶ ἅμα ἐγὼ ὑμῖν ταύτην πίστιν ἐμυτοῦ δώσω καὶ τῇ πόλει βέβαιον ἐν τῇ συμμαχίᾳ παρέξω. Ταῦτα δ', ἔρη, ἐγὼ πράττω εὖ ἴσται ὅτι πάλαι μὲν γαλεπῶς φέρον, ὥσπερ ὑμεῖς, τὸ φρόνημα τῶν Λακεδαιμονίων, ἄσμενος δ' ἂν τῇ δουλείᾳ ἀπορῶν. (iv) Οἱ οὖν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἡρώς ταῦτ' ἀκούσαντες παρεγένοντο αὐτῷ. Ὁ δ' εὐθὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ παρόντων τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀρκάδων συνεκάλει τὸν δῆμον, ὡς τῆς πολιτείας ἐσομένης ἐπὶ τοῖς ἴσσι καὶ θυμίοις. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, στρατηγὸς ἐκέλευεν εἰσελθεῖν οὐστinas αὐτοῖς δοκοῦν· οἱ δ' αἰρουῦνται αὐτὸν τε τὸν Εὐφρωνα καὶ Ἱπποδάμον καὶ Κλέανδρον καὶ Ἀκρίσιον καὶ Ἀστάνδρον. Ὡς δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, καὶ ἐπὶ τὸ ξενικὸν καθίστησιν Ἀδᾶν τὸν αὐτοῦ υἱόν, Αὐσημένην τὸν πρόσθεν ἄρχοντα ἀποστήσαι. (iv) Καὶ εὐθὺς μὲν τούτων τῶν ξένων ὁ Εὐφρων πιστοὺς τινας εὖ ποιῶν ἐποιήσατο, καὶ ἄλλους προσελάμβανεν, οὔτε τῶν δημοσίων οὔτε τῶν ἱερῶν χρημάτων φειδόμενος. Καὶ ὅσους δ' ἐξέβαλεν ἐπὶ λακωνισμῷ, καὶ τοῖς τούτων χρήμασιν ἐχρῆτο. Καὶ τῶν συναρχόντων δὲ τοὺς μὲν ὅλοιον ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἐξέβαλεν ὥστε πάντα ὑπ' αὐτῷ ἐποιήσατο καὶ σαρῶς τύραννος ἦν. Ὅπως δὲ ταῦτα ἐπιτρέποιεν αὐτῷ οἱ ξύμμαχοι, τὰ μὲν τι καὶ χρήμασι διεπράττετο, τὰ δὲ καὶ, εἰ ποι στρατεύοντο, προθύμως ἔργον τὸ ξενικὸν συνηκολούθει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οὕτω δὲ τούτων προκεχωρηκότων, καὶ τῶν τε Ἀργείων ἐπιτεταγμένων τῷ Φιλιδντι τὸ ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου Τρικάρων, καὶ τῶν Σικυωνίων ἐπὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῶν τεύχοντων τὴν Θυαμίαν, μάλα ἐπιέζοντο οἱ Φιλιάσιοι καὶ ἐσπανίζοντο τῶν ἐπιτεταγμένων ὅμως δὲ διακατέρουν ἐν τῇ συμμαχίᾳ. Ἀλλὰ γὰρ τῶν μὲν μεγάλων πόλεων, εἰ τι καλὸν ἐπραξεν, ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς μέμνηνται· οὐδὲ δὲ δοκεῖ, καὶ εἰ τις μικρά πόλις οὕσα πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα διαπέρασται, εἰ μάλλον ἄξιον εἶναι ἀπομνηνεύειν. Φιλιάσιοι τούτων φίλοι μὲν ἐγένοντο Λα-

essent, ad civitates singulas reversi, eas recuperatas occupabant : quumque jam ab exilio rediissent, nec amplius se medios gererent, sed alacriter opem Lacedaemoniis ferrent, Arcades ex una parte a Lacedaemoniis, ex altera ab Achaëis premebantur. Ceterum Sicione, ad hoc usque tempus, respublica secundum vetustas leges administrabatur : verum quum Euphro cuperet itidem, ut apud Lacedaemonios auctoritate supra cives ceteros summa erat, etiam apud ipsorum adversarios primas obtinere, Argivis et Arcadibus significat, si plane summa potestas Sicione penes opulentissimos esset, procul dubio rempublicam eam, oblata saltem occasione, rursus Lacedaemoniorum partes sequuturam ; sin popularis status introduceretur, Certo, inquit, scitote, mansuram in fide. Quapropter si mihi adfueritis, equidem vobis populum convocabo ; simulque tum meo nomine fidem vobis dabo, tum ut civitas ipsa constanter hac in societate persistat, efficiam. Atque haec, inquit, facio, quod jamdudum itidem, ut vos, Lacedaemoniorum arrogantiam iniquo animo feram, ac servitute me lubens liberare cupiam. Ea quum Arcadibus et Argivis auditu jucunda essent, praesto ei erant. Euphro statim in foro, praesentibus Argivis et Arcadibus, populum convocavit, administrandam rempublicam dictans aequo ac pari jure. Posteaquam convenit populus, jussit uti praetores legerent, quos ipsis visum esset. Illi Euphronem ipsum, cum Hippodamo, Cleandro, Acrisio, Lysandro, deligunt. Quibus ita confectis, Adeam filium suum mercenariis copiis praeficit, abrogato Lysimeni, qui antea praefuerat iisdem, imperio. Mox Euphro de quibusdam horum exterorum militum bene merendo, ipsi ut fidi essent, efficiebat ; et alios praeterea conducebat, nullis neque publicis neque sacris pecuniis parcens. Quotquot etiam in exilium ageret, propterea quod Lacedaemoniorum partes sequerentur, eorum quoque facultates sibi usurpabat. Praeterea collegas partim fraude necabat, partim ejiciebat in exilium. Quo factum, ut suam in potestatem redigeret omnia, palamque tyrannidem exerceret. Atque ad haec ut socii conviverent, vel largitionibus impetrabat, vel eo, quod impigre cum mercenariis copiis eos sequeretur, si quo illi expeditionem susceperent.

CAPUT II.

Quum haec ita successissent, et Argivi quidem Tricarum, supra finem Junonis situm, contra Philientem sibi munivissent, Sicyonii vero in finibus eorum Thyamiā munirent, vehementer Philiasii premebantur, et commeatus inopia laborabant. Nihilominus constanter Lacedaemoniorum in societate persistebant. Eninvero quum eorum, quae praeclare magnis a rebuspublicis geruntur, omnes historici meminerint, equidem arbitror multo magis esse opera pretium, indicari ea quae exiguum aliquod oppidum, et insignia, neque pauca numero gesserit. Inierant cum Lacedaemoniis amicitiam id temporis Philiasii, quum am-

κεδαίμονιοις, ὅτ' ἐκείνοι μέγιστοι ἦσαν· σφαλέντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Λευκτροῖς μάχῃ, καὶ ἀποστάντων μὲν πολλῶν περιόκων, ἀποστάντων δὲ πάντων τῶν Εἰλωτῶν, ἔτι δὲ τῶν συμμάχων πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιστρατευόντων δ' αὐτοῖς ὡς εἰπεῖν πάντων τῶν Ἑλλήνων, πιστοὶ διέμειναν, καὶ ἔχοντες πολεμίους τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους ὁμοῦ ἐδοθήθησαν αὐτοῖς, καὶ διαβαίνειν τελευταῖοι λαχόντες εἰς Πρασιάς τῶν συμβοηθῶσαντων, ἦσαν δ' οὗτοι Κορίνθιοι, Ἐπιδαύριοι, Τροιζήνιοι, Ἑρμιονεῖς, Ἀλκίεις, Σικυνῶνιοι καὶ Πελλήνηες, (3) οὐ γὰρ πρόποτε ἀφέστασαν, ἀλλ' οὐδ' ἐπεὶ ὁ ξαναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν ἀπολιπὼν αὐτοὺς ὤχετο, οὐδ' ὡς ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἡγεμόνα μισθωσάμενοι ἐκ Πρασῶν, ὄντων τῶν πολεμίων περὶ Ἀμύκλας, ὅπως ἐδύναντο διαδύντες εἰς Σπάρτην ἀφίκοντο. Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄλλως τε ἐτίμων αὐτοὺς καὶ βοῦν ξένια ἔπεμψαν. (4) Ἐπεὶ δ' ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος οἱ Ἀργεῖοι ὀργιζόμενοι τῇ τῶν Φλιασίων περὶ τοὺς Λακεδαιμονίους προθυμίᾳ ἐνέβαλον πανδημίᾳ εἰς τὸν Φλιοῦντα καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδήκον, οὐδ' ὡς ὤφειντο, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἀπεχώρουν φθειραντες ὅσα ἐδύναντο, ἐπεξελθόντες οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς ἐπηκολούθουν αὐτοῖς, καὶ ὀπισθοφυλακούντων τοῖς Ἀργείοις τῶν ἱππέων ἀπάντων καὶ λόγων τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων, ἐπιθέμενοι τούτοις ἐξήκοντα ὄντες ἐτρέψαντο πάντας τοὺς ὀπισθοφυλακὰς καὶ ἀπέκτειναν μὲν ὀλίγους αὐτῶν, τρόπαιον μόνον ἐστήσαντο ὁρῶντων τῶν Ἀργείων οὐδὲν διαφέρον ἢ εἰ πάντας ἀπεκτόνεσαν αὐτούς.

5. Αἰθῆς δὲ Λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐφρούρουν τὸ Ὀνειον, Θηβαῖοι δὲ προσήεσαν ὡς ὑπερβησόμενοι. Πορευομένων δὲ διὰ Νεμέας τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων, ὅπως συμμαίξαιεν τοῖς Θηβαίοις, προσήνεγκαν μὲν λόγον τῶν Φλιασίων φυγάδες ὡς εἰ ἐβελήσειαν ἐπιφανῆσαι μόνον σφίσι, λάβοιεν ἂν Φλιοῦντα· ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνωμολογήθη, τῆς νυκτὸς ὑπεκαθίζοντο ὑπ' αὐτῶν τῇ τείχει κλίμακας ἔχοντες οἱ τε φυγάδες καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν ὡς ἐξακόσιοι. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκοποὶ ἐστήμαιον ἀπὸ τοῦ Τρικαράνου ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ἡ δὲ πόλις πρὸς τούτους τὸν νοῦν εἶχε, ἐν δὴ τούτῳ οἱ προδιδόντες ἐστήμαιον τοῖς ὑποκαθημένοις ἀναβαίνειν. (6) Οἱ δ' ἀναβάντες καὶ λαβόντες τῶν φρουρῶν τὰ ὅπλα ἔρρημα, ἐδίωκον τοὺς ἡμεροφύλακας ὄντας δέκα· ἀφ' ἐκάστης δὲ τῆς πεμπάδος εἰς ἡμεροφύλαξ κατελείπετο καὶ ἓνα μὲν ἔτι καθεύδοντα ἀπέκτειναν, ἄλλον δὲ καταφυγόντα πρὸς τὸ Ἡραῖον. Φυγὴ δ' ἐξαλλομένων κατὰ τοῦ τείχους τοῦ εἰς τὸ ἄστυ ὁρῶντος τῶν ἡμεροφυλάκων, ἀναμυριεβητήτως εἶχον οἱ ἀναβάντες τὴν ἀκρόπολιν. (7) Ἐπεὶ δὲ κραυγῆς εἰς τὴν πόλιν ἀφικομένης ἐδοθήσαν οἱ πολῖται, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεξελθόντες ἐκ τῆς ἀκροπόλεως οἱ πολέμιοι ἐμάχοντο ἐν τῇ πρόσθεν τῶν εἰς τὴν πόλιν φερουσῶν πυλῶν· ἔπειτα πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν προσβοηθούτων ἐχώρουσαν πάλιν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· οἱ δὲ πολῖται συνεισπίπτουσιν

plissima ipsorum esset potestas. Iidem attritis Lacedaemoniorum in proelio ad Leuctra viribus, quum plerique finitimi deficerent ab ipsorum fide, facerent idem servi omnes, qui Helotes dicuntur, omnesque socii, perpaucis exceptis, et bellum adversus eos moverent, ut ita dicam, Græci universi: in fide tamen persisterunt; quamquam etiam infestis sibi habebant Argivos et Arcades, omnium in Peloponneso potentissimos, nihilominus opem eis tulerunt, et quum sorte hoc illis obtigisset, ut postremi omnium eorum qui Lacedaemoniis conjunctim suppetias ferebant, Prasias se conferrent (inter quos fuere Corinthii, Epidaurii, Troezenii, Hermionenses, Halenses, Sicyonii, et Pellenses), minime unquam a Lacedaemoniis defecerunt; vel ne tunc quidem, quum relictis ipsis, mercenariorum militum ductor abiret cum iis qui antecesserant, sese in itinere averterunt; sed mercede conducto Prasias viæ duce, quum hostes juxta Amyclas essent, uti quidem poterant, penetrantes, Spartam venerunt. Lacedaemonii sane quum aliis eos honoribus ornarunt, tum bovem etiam ipsis hospitalis doni loco miserunt. Post ubi hostibus Lacedaemone discedentibus, Argivi, ob singularem erga Lacedaemonios benevolentiam Phliasii succenses, universis cum reipublicæ copiis Phliuntis agrum ingressi sunt, eumque populando vastarunt, tamen ne sic quidem illi quidquam remisere. Quin etiam id temporis, quum Argivi finibus ipsorum excederent, vastatis rebus, quas quidem poterant, omnibus, egressi adversus eos Phliasiorum equites, vestigiis ipsorum inhærebant. Quumque universus Argivorum equitatus, una cum cohortibus quæ collocatæ post equites fuerant, agmen extremum tutarentur, tamen hos aggressi sexaginta omnino Phliasiorum equites, totum illud agminis extremi præsidium in fugam verterunt. Et quamvis paucos ex eis occiderent, tamen in Argivorum conspectu tropæum excitarunt: quod erat perinde ac si eos omnes interfecissent.

Rursus quum Lacedaemonii eorumque socii præsidio tenerent Oneum, ac Thebani adventarent, quasi qui superare Oneum vellent, pergentibus interim per Nemeam Arcadibus et Eleis, ut se cum Thebanis jungerent: significabant eis Phliasiorum exules, posse Phliuntem capi, si tantum se ostendissent. Posteaquam illi adsensi fuerunt, noctu sub ipsa arce exules et alii sexcenti cum scalis delitescabant. Inde significantibus speculatoribus a Tricarano hostes adventare, quum in hos cives intenti essent, interea proditores delitescantibus signum dabant, ut ascenderent. Quapropter illi conscensis muris, occupatisque custodum armis desertis, diurnos excubitores numero decem persequiebantur: nam de singulis quinonibus custos diurnus unus relictus fuerat. Ex his unum illi adhuc dormientem, alterum ad Junonis fanum se recipientem interfecerunt. Quum autem fugæ studio de muro urbem versus posito desiliretur a diurnis excubitoribus, absque controversia tenebant jam arcem ii qui ascenderant. Verum excitato clamore, quum cives suis suppetias latum accurrent, primum hostes ex arce prodeuntes ante portas, quæ in urbem ducunt, dimicabant. Deinde obsessi ab iis qui opem suis latum affluebant, rursus ad arcem pedem referebant. Hic oppidani una cum ipsis in arcem irrumpunt. Itaque area

αὐτοῖς. Τὸ μὲν οὖν μέσον τῆς ἀκροπόλεως εὐθὺς ἔρημον ἐγένετο· ἐπὶ δὲ τὸ τεῖχος καὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες οἱ πολέμιοι ἔπαιον καὶ ἐβαλλον τοὺς ἑνὸν· οἱ δὲ χαμόθεν ἡμύνοντο καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος φερούσας κλίμακας προσεμάχοντο. (8) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἑνὸν καὶ ἑνὸν πύργων ἐκράτησάν τινων οἱ πολῖται, ὁμοσε δὴ ἐχώρουν ἀπονενοημένως τοῖς ἀναβελήκοσιν. Οἱ δὲ ὠθούμενοι ὑπ' αὐτῶν τῇ τόλμῃ τε καὶ τῇ μάχῃ εἰς ἑλκτον συνειλοῦντο. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ οἱ μὲν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι περὶ τὴν πόλιν ἐκυκλοῦντο, καὶ κατὰ κεφαλὴν τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διώκοντο· τῶν δὲ ἑνὸν οἱ μὲν τοὺς ἐπὶ τοῦ τεύχους, οἱ δὲ καὶ ἐξώθεν ἔτι ἐπαναβαίνοντας, ἐπὶ ταῖς κλίμαξιν ὄντας, ἔπαιον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐπαναβελήκοτας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πύργους ἐμάχοντο, καὶ πῦρ εὐρόντες ἐν ταῖς σκηναῖς ὑψήπτον αὐτοὺς, προσφροῦντες τῶν ὀραχμαίων ἃ ἔτυγον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως τεθεριμέναι. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τὴν φλόγα φροβούμενοι ἐξήλλοντο, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τευχῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν παιόμενοι ἐξέπιπτον. (9) Ἐπεὶ δ' ἅπας ἤρξαντο ὑπέκλειν, ταχὺ δὴ πᾶσα ἡ ἀκρόπολις ἔρημος τῶν πολέμιων ἐγεγένητο. Εὐθὺς δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐξήλκοντο· οἱ δὲ πολέμιοι ἰδόντες αὐτοὺς ἀπεχώρουν, καταλιπόντες τὰς τε κλίμακας καὶ τοὺς νεκροὺς, ἐνίοις δὲ καὶ ζῶντας ἀποκρωλευμένους. Ἀπέθανον δὲ τῶν πολέμιων οἱ τε ἑνὸν μαχόμενοι καὶ οἱ ἐξολόμενοι οὐκ ἐλάττους τῶν ὀρθόχοντα. Ἐνθα δὴ θεάσασθαι παρῆν ἐπὶ τῆς σωτηρίας τοὺς μὲν ἄνδρας δοξουμένους ἀλλήλους, τὰς δὲ γυναῖκας πλεῖν τε φερούσας καὶ ἅμα χαρᾷ δακρυούσας· πάντας δὲ τοὺς παρόντας τότε γε τῷ ὄντι κλαυσίγελος ἔργον.

10. Ἐνέβηλον δὲ καὶ τῷ ὑστέρω ἔτει εἰς τὸν Φιλισύντα οἱ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες ἅπαντες. Αἴτιον δ' ἦν τοῦ ἐπικεῖσθαι αὐτοὺς αἰ τοῖς Φιλισίοις ὅτι ἅμα μὲν ὠρμήζοντο αὐτοῖς, ἅμα δὲ ἐν μέσῳ εἶχον, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν αἰ διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων παραστρέφειν αὐτούς. Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ τῶν Φιλισίων καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐμβολῇ ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ ἐπιτίθενται σὺν τοῖς παρόσι τοῖν Ἀθηναίων ἱππεῦσιν καὶ κρατήσαντες ἐποίησαν τοὺς πολέμιους τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὰς ἀκρωρείας ὑποχωρεῖν. ὥστερ ἀπὸ φιλοῦ καρποῦ τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ φυλαττομένου μὴ καταπατήσειαν.

11. Αὖθις δὲ ποτε ἐστράτευσεν εἰς τὸν Φιλισύντα ὁ ἐν τῷ Σικυῶνι ἄρχων Θηβαῖος, ἄρχων οὗς τε αὐτὸς εἶχε φρουροὺς καὶ Σικυωνίους καὶ Πελληνέας· ἥδη γὰρ τότε ἡκολούθουν τοῖς Θηβαίοις καὶ Εὐφρων δὲ τοὺς αὐτοῦ ἔχων μισθοφόρους περὶ διςχιλίους συνεστρατεύετο. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτῶν διὰ τοῦ Τρικαράνου κατέβαινον ἐπὶ τὸ Ἡραῖον, ὡς τὸ πεδὶον φερούντες· κατὰ δὲ τὰς εἰς Κόρινθον φερούσας πύλας ἐπὶ τοῦ ἄκρου κατέλιπε Σικυωνίους τε καὶ Πελληνέας, ὅπως μὴ ταύτῃ περιελθόντες οἱ Φιλισιοὶ κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν γένοντο ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου. (12) Ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς πολέμιους ἐπὶ τὸ πεδὶον ὠρμημένους, ἀντεξέλ-

arcis mox deserta relinquebatur; et hostes muris ac turribus conscensis, ingressos telis ac jaculis feriebant. Illi vero de inferiore loco se defendebant, et ad scalas in murum ducentes dimicabant. Posteaquam cives nonnullas hinc et inde turres occupant, insano more cum iis qui ascenderant, congregiebantur. Illi quum civium audacia et dimicatione urgerentur, in angustum cogeabantur. Interim Arcades et Argivi urbem cingebant, et imminuentis ei murum arcis perfodiebant. Cives, qui erant in arce, alii hostes in muro, alii extrinsecus ascendentes in ipsis scalis feriebant; alii adversus eos, qui jam turres conscenderant, dimicabant: quumque reperissent in tabernaculis ignem, turres ipsas incendebant allatis manipulis, qui forte ipsa ab arce demessi fuerant. Tum vero qui in turribus erant, flammam veriti desiliebant; qui autem in muris, a civibus casi expellebantur. Posteaquam semel ceperunt cedere, confestim arx tota deserta est ab hostibus. Tum et equites urbe illico sunt egressi; hostes vero qui illos conspexissent, scalis et cadaveribus interfectorum, atque etiam nonnullis adhuc vivis, qui crura fregerant, relictis discedebant. Perierunt ex hostibus, qui vel intus pugnaverant, vel ex arce desilierant, non pauciores quam octoginta. Atque hic spectare erat viros salute parta se invicem complectentes, mulieres vero potum afferentes, simulque præ gaudio lacrimantes: denique cunctos, qui aderant, mistus lacrimis risus occupabat.

Etiam sequenti anno Argivi et Arcades cuncti Phliasiorum fines invaserunt. Erat autem causa, quamobrem semper Phliasios premerent, partim quod eis succenserent, partim quod essent loco inter utrosque medio, atque perpetuo bona erant in spe, futurum ut ob rerum necessariorum inopiam eos ad deditionem compellerent. Verum hac quoque in expeditione Phliasiorum equites ac delecti milites hostem in trajectu amnis una cum Atheniensibus, qui aderant, equitibus sunt adorti. Quumque victoria potiti essent, perfecterunt ut hostis reliquo diei spatio in cacumina montium se reciperet, quasi caveret ne foderatorum quorundam fruges in planitie conculcaret.

Rursus et Sicyonis praefectus Thebanus adversus Phliasios bellum movit, ducens secum praesidiarios quos habebat, et Sicyonios, et Pellenenses, qui jam id temporis Thebanos duces sequi solebant. Atque huic expeditioni aderat etiam Euphro, qui secum habebat stipendiarios milites plus minus bis mille. Ac tum alii quidem per Tricaranum ad Junonis fanum descendeabant, quasi vastare vellent ea quae erant in campo. Verum juxta portas, quae Corinthum ducunt, in cacumine Sicyonii ac Pellenenses relictii erant, ne hac Phliasii circumueant, supra fanum Junonis altiore locum occuparent. Posteaquam oppidani hostes planitiem ingresses animadverterunt, equites et delecti ex omni numero

θόντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ ἐπιλακτοὶ τῶν Φλιασίων ἐμάχοντο καὶ οὐκ ἄνισαν εἰς τὸ πεδὶον αὐτοὺς. Καὶ τὸ μὲν πλείστον τῆς ἡμέρας ἐνταῦθα ἀεροβολιζόμενοι διῆγον, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐφρονα ἐπιδιώκοντες μέχρι τοῦ ἱππασίμου, οἱ δὲ ἐνδοθεν μέχρι τοῦ Ἡραίου. (13) Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐδόκει ἵνα, ἀπήεσαν οἱ πολέμιοι κύκλῳ τοῦ Τρικάρανου· ὥστε γὰρ τὴν σύντομον πρὸς τοὺς Πελληνέας ἀφικέσθαι ἢ πρὸ τοῦ τείχους φάραγξ εἶργε. Μικρὸν δ' αὐτοὺς πρὸς τὸ ὄρθιον προπέμφαντες οἱ Φλιάσιοι ἀποτρεπόμενοι ἔντο τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ἐπὶ τοὺς Πελληνέας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν. (14) Καὶ οἱ περὶ τὸν Θηβαῖον δὲ αἰσθόμενοι τὴν σπουδὴν τῶν Φλιασίων ἡμιλλῶντο ὅπως φθάσειαν τοῖς Πελληνέῃσι βοηθήσαντες. Ἀφικόμενοι δὲ πρότεροι οἱ ἵππεις ἐμβάλλουσι τοῖς Πελληνέῃσι. Δεξαμένων δὲ τὸ πρῶτον, ἐπαναχωρήσαντες πάλιν σὺν τοῖς παραγεγενημένοις τῶν πεζῶν ἐνέβαλον καὶ ἐκ χειρὸς ἐμάχοντο. Καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐγκλίνουσιν οἱ πολέμιοι, καὶ ἀποθνήσκουσι τῶν τε Σικυωνίων τινὲς καὶ τῶν Πελληνέων μάλα πολλοὶ καὶ ἄνδρες ἀγαθοί. (15) Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν Φλιάσιοι τρώπαιον ἴσαντο λαμπρὸν, παιανίζοντες, ὥσπερ εἰκός· οἱ δὲ περὶ τὸν Θηβαῖον καὶ τὸν Εὐφρονα περιεώρων ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ θέαν περιδεδραμηκότες. Τούτων δὲ πραχθέντων, οἱ μὲν ἐπὶ Σικυῶνος ἀπῆλθον, οἱ δ' εἰς τὸ ὄστυ ἀπεχώρησαν.

16. Καλὸν δὲ καὶ τοῦτο διεπράξαντο οἱ Φλιάσιοι. Τὸν γὰρ Πελληνέα Προξενον ζῶντα λαβόντες, καίπερ πάντων σπανιζόμενοι, ἀφῆκαν ἀνευ λύτρων. Γενναίους μὲν δὴ καὶ ἀλκιμοὺς πῶς οὐκ ἂν τις φαίη εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα διαπραττομένους;

17. Ὡς γε μὴν καὶ διὰ καρτερίας τοῖς φίλοις τὴν πίστιν διέσωζον περιφανές· οἱ ἐπεὶ εἰργοντο τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν, ἔλυν τὰ μὲν ἐκ τῆς πολεμίας λαμβάνοντες, τὰ δὲ ἐκ Κορινθοῦ ὠνούμενοι, διὰ πολλῶν κινδύνων ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἰόντες, χαλεπῶς μὲν τιμὴν πορίζοντες, χαλεπῶς δὲ τοὺς πορίζοντας διαπραττόμενοι, γλίσχρως δ' ἐγγυητάς καθιστάντες τῶν ἀξόντων ὑποζυγίων. (18) Ἦδη δὲ παντάπασιν ἀποροῦντες Χάρητα διεπράξαντό σφισι παραπέμψαι τὴν παραπομπήν. Ἐπεὶ δ' ἐν Φλιούντι ἐγένοντο, ἐδεήθησαν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀχρεῖους συνεκπέμψαι εἰς τὴν Πελλήνην. Κάκιστος μὲν ἐκεῖ κατέλιπον, ἀγοράσαντες δὲ καὶ ἐπισκευασάμενοι ὅποσα ἐδύναντο ὑποζύγια νυκτὸς ἀπήεσαν, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐνεδρεύουσιντο ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ νομίζοντες χαλεπώτερον εἶναι τοῦ μάχεσθαι τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια. (19) Καὶ προήεσαν μὲν οἱ Φλιάσιοι μετὰ Χάρητος· ἐπεὶ δὲ ἐνέτυχον τοῖς πολεμίοις, εὐθὺς ἔργου τε εἶχοντο καὶ παρακλευσάμενοι ἀλλήλοις ἐνέκειντο, καὶ ἅμα Χάρητα ἐπιδοθεῖν ἐβόων. Νύκτας δὲ γενομένης καὶ ἐκδηθέντων ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν πολεμίων, οὕτω δὴ οἰκαδε καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἃ ἦγον ἀπέσωσαν. Ὡς δὲ τὴν νύκτα ἡγρύπνησαν, ἐκάθευδον μέχρι πόρρω τῆς ἡμέρας. (20) Ἐπεὶ δὲ ἀνέστη ὁ Χάρης, προκαθόντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ χρησιμώτατοι

Phliasiorum adversus eos prodierunt, ac pugnando prohibere quominus in planitiem descenderent. Maxima diei pars velitationibus est consumpta, quum Euphronis milites hostem ad ea usque loca persequerentur, quæ equitibus erant idonea; oppidani contra, usque ad Junonis fanum. Posteaquam tempus abeundi esse putarunt, abierunt hostes ita, ut Tricarantum circumirent. Nam quominus via breviori contenderent ad Pellenenses, vallis ea quæ ante castellum hoc erat, impediēbat. Quumque Phliasii parumper eos usque ad acclivia sequuti essent, converso itinere, juxta castellum adversus Pellenenses et alios qui cum illis erant, perrexerunt. Ea Phliasiorum festinatione cognita, præfectus Thebanus cum suis contendebat, ut mature Pellenensibus opem ferret. Sed quia Phliasiorum equites horum conatum anteceperant, Pellenenses adorti sunt. Illis hostem initio excipientibus, pedem Phliasii retulere, sumptisque secum peditibus, qui adveniant, rursus in hostes perrexerunt, manumque conseruerunt. Tum vero terga dare hostes, ac Sicyonii quidam interfici, et Pellenenses, multi sane fortesque viri. His actis, Phliasii tropæum statuunt illustre, quum pæana, uti par erat, canerent. Interim Thebani ducis et Euphronis milites hæc adspectabant undique, quasi ad spectaculum circumcuratissent. Hinc Sicyonem hostes se contulerunt, oppidani vero in urbem.

Etiam hoc præclare factum a Phlasiis, quod quum Pellenensem Proxenum vivum cepissent, tametsi rerum omnium inopia premerentur, nihilominus eum sine pretio dimiserint. Quis eos qui talia perpetrare, non viros magnanimos et fortes dixerit?

Eosdem magna constantia fidem amicis datam non violasse, cuius est perspicuum. Nam quum prohiberentur, quominus agri sui fructus perciperent, partim victum ex hostium agro petebant, partim eum Corinthi amebant, quum quidem non sine multis periculis ad forum illud irent, ac difficulter pretium sibi pararent, difficulter invenirent qui victum procurarent; immo vix fidejussores pro jumentis dare poterant, quæ commeatum adveherent. Denique summam ad rerum inopiam redacti, a Charete impetrant, ut ab ipso deducerentur. Phluntem ubi venerunt, eundem rogarunt, uti turbam inutilem secum Pellenem educeret; quam quidem istic reliquerunt, et coemptis necessariis, oneratisque jumentis, quot quidem poterant, noctu discessere; non illi quidem ignorantes futurum, ut ab hoste ipsi insidiæ struerentur; sed arbitrati gravius esse rebus necessariis carere, quam dimicare. Itaque una cum Charete progrediebantur. Quumque incidissent in hostes, mox eos adoriri cœperunt; ac semet cohortati mutuo, tum hostes urgebant ipsi, tum clamoribus Charetis opem implorabant. Victoria potius, et hoste de via rejecto, cum omnibus, quæ secum vehebant, salvi domum pervenire. Quia vero ea nocte vigilarant, multam in lucem usque dormiebant. Posteaquam deinde surrexit Chares, accesserunt ad eum equites et gravis armaturæ milites maxime idonei, cum his verbis.

τῶν ὀπλιτῶν ἔλεγον, Ὡς Χάρης, ἔξεστί σοι τήμερον κάλλιστον ἔργον διαπραξασθαι. Χωρίον γὰρ ἐπὶ τοῖς ὅροις ἡμῖν οἱ Σικυῶνιοι τευχίζουσιν, οἰκοδόμους μὲν πολλοὺς ἔχοντες, ὀπλίτας δὲ οὐ πᾶν πολλούς. Ἰγνησόμεθα μὲν οὖν ἡμεῖς οἱ ἵππεις καὶ τῶν ὀπλιτῶν οἱ ἐβρώμενέστατοι· σὺ δὲ τὸ ξενικὸν ἔργον ἐκ ἀκολουθῆς, ἴσως μὲν διαπεπραγμένα σοι καταλήψῃ, ἴσως δὲ ἐπιφανείς σὺ τροπὴν, ὥσπερ ἐν Πελλήνῃ, ποιήσεις. Εἰ δέ τι δυσχερές σοί ἐστιν ὧν λέγομεν, ἀνακοίνωσαι τοῖς θεοῖς θυόμενος· οἰόμεθα γὰρ εἶτι σε μάλλον ἡμῶν τοὺς θεοὺς ταῦτα πράττειν καλεῦσιν. Τοῦτο δὲ χρῆ, ὦ Χάρης, εὖ εἰδέναι, ὅτι ἐὰν ταῦτα πράξῃς, τοῖς μὲν πολεμίοις ἐπιτετευχικῶς ἔσῃ, φίλῳ δὲ πόλιν διασεστωκῶς, εὐκλεέστατος δὲ ἐν τῇ πατρίδι ἔσῃ, ὀνομαστότατος δὲ καὶ ἐν τοῖς συμμάχοις καὶ πολεμίοις. (21) Ὁ μὲν δὲ Χάρης πεισθεὶς ἐθύετο· τῶν δὲ Φιλιασίων εὐθύς οἱ μὲν ἵππεις τοὺς θώρακας ἐνεδύνοντο καὶ τοὺς ἵππους ἐχαλίνουν, οἱ δὲ ὀπλῖται ὅσα εἰς πεζὼν παρεσκευάζοντο. Ἐπεὶ δὲ ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα ἐπορεύοντο ἐνθα ἐθύετο, ἀπῆλθα αὐτοῖς ὁ Χάρης καὶ ὁ μάντις, καὶ ἔλεγον ὅτι καλὰ τὰ ἱερά. Ἀλλὰ περιμένετε, ἔφασκ' ἡδὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἔξιμεν. Ὡς δὲ τάχιστα ἐκηρύχθη, θείᾳ τινὶ προθυμίᾳ καὶ οἱ μισθοφόροι ταχὺ ἐξέδραμον. (22) Ἐπεὶ δὲ Χάρης ἤρξατο πορεύεσθαι, προήεσαν αὐτῷ οἱ τῶν Φιλιασίων ἵππεις καὶ πεζοί· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ταχέως ἤγοντο, ἔπειτα δὲ ἐτρόχαζον· τέλος δὲ οἱ μὲν ἵππεις κατὰ κράτος ἤλαυνον, οἱ δὲ πεζοὶ ἔθρον ὡς δυνατὸν ἐν τάξει, οἷς καὶ ὁ Χάρης σπουδῇ ἐπηκολούθει. Ἦν μὲν οὖν τῆς ὥρας μικρὸν πρὸ δύντος ἡλίου· κατελάμβανον δὲ τοὺς ἐν τῇ τεύχει πολεμίους τοὺς μὲν λουομένους, τοὺς δ' ὀλοποιομένους, τοὺς δὲ ψύροντας, τοὺς δὲ στιβᾶδας ποιομένους. (23) Ὡς δ' εἶδον τὴν σφοδρότητα τῆς ἐφόδου, εὐθύς ἐκπλαγέντες ἔφυγον, καταλιπόντες τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι πάντα τάπιτήδεα. Κάκεινοι μὲν ταῦτα δειπνήσαντες καὶ οἰκοθεν ἄλλα ἐλθόντα, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ σπείσαντες καὶ παικνίσαντες καὶ φυλακὰς καταστρεφάμενοι, κατέδραμον. Οἱ δὲ Κορινθιοὶ, ἀφικόμενοι τῆς νυκτὸς ἀγγέλου περὶ τῆς Θυαμίας, μάλα φιλικῶς κηρύξαντες τὰ ζεύγη καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα καὶ σίτου γεμίσαντες εἰς τὸν Φλιούντα παρήγαγον· καὶ ὥσπερ ἐτευχίζετο τὸ τεῖχος, ἐκάστης ἡμέρας παραπομπὰ ἐγίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ μὲν δὴ Φιλιασίων, ὡς καὶ πιστοὶ τοῖς φίλοις ἐγένοντο καὶ ἄλκιμοι ἐν τῷ πολέμῳ διετέλεσαν, καὶ ὡς πάντων σπανίζοντες διέμενον ἐν τῇ συμμαχίᾳ, εἴρηται. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον Αἰνέας Στυμφαλίας, στρατηγὸς τῶν Ἀρκάδων γεγενημένος, νομίσας οὐκ ἀνεκτὸς εἶναι τὰ ἐν τῷ Σικυῶνι, ἀναβὰς σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατεύματι εἰς τὴν ἀκρόπολιν συγκαλεῖ τῶν Σικυωνίων τῶν τε ἐνθὺν ὄντων τοὺς κρατίστους καὶ τοὺς ἀνευ δό-

«Hodie tibi, Chares, pulcherrimum facinus patrandi offertur occasio. Nam Sicyonii castellum nostris in finibus exstruunt, et ad eam rem multorum quidem opificum utuntur opera, paucorum vero militum. Quapropter nos quidem equites, et robustissimi gravis armaturæ milites, duces itineris erimus: tu vero si cum milite mercenario sequeris, fortassis rem confectam invenies; fortassis hostes, si quidem te ostenderis, terga dare coges, uti factum apud Pellenem. Quod si quid esse difficultatis hac in re putas, quam proponimus, deos per exta consulito. Arbitramur enim, deos magis etiam jussuros hæc te facere, quam nos. Hoc quidem certe, Chares, scire te volumus, futurum ut hac re patrata non solum munitionem hostibus ipse objeceris; sed etiam oppidum amicitia conjunctum incolume serves. Præterea clarissimum in patria nomen consequeris, et tam apud hostes quam socios eris celeberrimus.» Hac oratione permotus Chares, rem sacram faciebat. Interim Philiasiorum equites confestim loricas induebant, et frænabant equos; gravi armatura parante omnia, quæ peditibus essent necessaria. Posteaquam sumptis armis eum ad locum perrexerunt, ubi Chares exta consulebat, occurrit eis cum hariolo Chares, et uterque perlitatum aiebat. Ac vos quidem, inquit, expectate parumper, dum nos quoque vobiscum exeamus. Re celerrime denuntiata, divina quadam alacritate animorum etiam stipendiarii milites excurrabant. Quum proficiscendi Chares initium fecisset, præcedebant equites peditesque Philiasiorum: qui primo quidem celeriter eos ducebant, deinde cursitabant; tandem equites totis viribus provehebantur, ac pedites currebant, uti quidem poterant, non perturbatis ordinibus. Sequebatur hos Chares properanter. Et fiebant hæc paullo ante solem occidentem. Itaque hostes in castello repperunt partim se lavantes, partim parantes obsonia, partim subigentes farinam, nonnullis etiam lectos sternerentibus. Hi quum Philiasios vehementi cum impetu irruere viderent, mox perterriti fugerunt, ac viris fortibus commeatum omnem reliquere. Quapropter illi tum iis vescebantur, tum aliis quæ allata domo fuerant, factaque ob rem prospere gestam libatione, ac pacæ absolutio, constititis excubiis, quieti se dederunt. Corinthiū noctu de Thyamia per nuntium certiores facti, perhumaniter jussis per præconem colligi vehiculis ac jumentis omnibus, iisque frumento oneratis, Phliuntem ea deduxerunt: et quam quidem diu castellum exstruebatur, quotidie commeatum eo mittebant.

CAPUT III.

Atque hactenus de Philasiis, quod federatorum in fide perstiterint, toto illo bello fortiter se gesserint, denique rerum omnium inopia pressi nihilominus in societate permanserint, diximus. Ceterum hoc fere tempore Æneas Stymphalius, Arcadum prætor, quum quæ Sicyone fierent, minime toleranda duceret, cum copiis suis in arcem ascendens, convocabat præstantissimos quoque Sicyoniorum, qui in urbe erant, itemque sine decreto publico proscriptos

γματος ἱκεπετωκότας μεταπέμπετο. (α) Φοβηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ Εὐφρων καταφεύγει εἰς τὸν λιμένα τῶν Σικυωνίων, καὶ μεταπεμφόμενος Πασίμηλον ἐκ Κορίνθου, διὰ τούτου παραδίδωσι τὸν λιμένα τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἐν ταύτῃ αὖ τῇ συμμαχίᾳ ἀνεστρέφεται, λέγων ὡς Λακεδαιμονίοις διατελοῖσι πιστὸς ὢν· ὅτι γὰρ ψήφος ἐδίδωτο ἐν τῇ πόλει, εἰ δοκoίη ἀρίστασθαι, μετ' ὀλίγων ἀποψηφίσασθαι ἔφη. (β) ἔπειτα δὲ τοὺς προδόντας ἑαυτὸν βουλόμενος τιμωρήσασθαι δῆμον καταστήσας. Καὶ νῦν, ἔφη, φεύγουσιν ὅπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ὑμᾶς προδιδόντες. Εἰ μὲν οὖν ἐδυνάσθην ἐγὼ, δλην ἂν ἔχων τὴν πόλιν πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην· νῦν δ' οὐ ἐγκρατὴς ἐγινόμην τὸν λιμένα παραδέδωκα ὑμῖν. Ἦκρωντο μὲν δὴ πολλοὶ αὐτοῦ ταῦτα· ὅποσοι δὲ ἐπέβηοντο οὐ πᾶνυ κατέδολον.

4. Ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ περ ἡρξάμην, διατελέσαι βούλομαι τὰ περὶ τοῦ Εὐφρονος. Στασιασάντων γὰρ ἐν τῷ Σικυῶνι τῶν τε βασιλέων καὶ τοῦ δήμου, λαβὼν ὁ Εὐφρων Ἀθήνηθεν ξενικὸν πάλιν κατέρχεται. Καὶ τοῦ μὲν ἀστεως ἱκράται σὺν τῷ δήμῳ· Θηβαίου δὲ ἀρμοστοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἔχοντος, ἐπεὶ ἐγὼ οὐκ ἂν δυνάμενος τῶν Θηβαίων ἔχοντων τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως κρατεῖν, συσκευασάμενος χρήματα ᾤχετο, ὡς τούτοις πείσων Θηβαίους ἐκβάλλειν μὲν τοὺς κρατίστους, παραδῶναι δ' αὐτῷ πάλιν τὴν πόλιν. (β) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ πρόσθεν φυγάδες τὴν δόδον αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν, ἀντεπορεύοντο εἰς τὰς Θέβας. Ὡς δ' ἔωρων αὐτὸν οὐ καίως τοῖς ἀρχουσι συνόντα, φοβηθέντες μὴ διαπράξαιτο ἢ βούλῃται, παρεκινδύνευσάν τινες καὶ ἀποσφάττουσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸν Εὐφρονα, τῶν τε ἀρχόντων καὶ τῆς βουλῆς συγκαθημένων. Οἱ μέντοι ἀρχοντες τοὺς ποιήσαντας εἰσήγαγον εἰς τὴν βουλὴν, καὶ ἔλεγον τάδε·

6. Ὁ ἄνδρες πολῖται, ἡμεῖς τουτουοὶ τοὺς Εὐφρονα ἀποκτείναντας διώκομεν περὶ θανάτου, ὁρῶντες ὅτι οἱ μὲν σώφρονες οὐδὲν δῆπου ἀδικον οὐδὲ ἀνόσιον ποιοῦσιν, οἱ δὲ πονηροὶ ποιοῦσι μὲν, λανθάνειν δὲ πειρῶνται, οὗτοι δὲ τοσαῦτον πάντας ἀνθρώπους υπερβεβλήκασι τόλμῃ τε καὶ μακρίᾳ ὥστε παρ' αὐτάς τε τὰς ἀρχὰς καὶ παρ' αὐτοὺς ὑμᾶς τοὺς κυρίους οὕστινας δεῖ ἀποθνήσκειν καὶ οὕστινας μὴ αὐτογυμνῶντας ἀπέκτειναν τὸν ἄνδρα. Εἰ οὖν οὗτοι μὴ δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην, τίς ποτε πρὸς τὴν πόλιν θαρρῶν πορεύσεται; τί δὲ πείσεται ἡ πόλις, εἰ ἐξέσται τῷ βουλομένῳ ἀποκτείνειν πρὶν δηλώσαι θοῦ ἕνεκα ἥκει ἕκαστος; Ἡμεῖς μὲν δὴ τούτους διώκομεν ὡς ἀνοσιωτάτους καὶ ἀδικωτάτους καὶ πλείστον δὴ υπερίδοντας τῆς πόλεως ὑμεῖς δὲ ἀκηκόετες, ὅποιος τινὸς ὑμῖν δοκοῦσιν ἀξιοὶ εἶναι δίκης, ταύτην αὐτοῖς ἐπιθετε.

7. Οἱ μὲν ἀρχοντες τοιαῦτα εἶπον· τῶν δὲ ἀποκτεινάντων οἱ μὲν ἄλλοι ἡρῶντο μὴ αὐτόχειρες γεγενῆσθαι· εἰς δὲ ὁμολογῆσαι, καὶ τῆς ἀπολογίας ὡδὲ πως ἤρχετο· Ἄλλ' ὑπερορᾶν μὲν, ὦ Θηβαῖοι, οὐ δυνατόν ὑμῶν ἂν ὅρι δὲ εἰδείη κυρίου μὲν ὄντας, ὅτι βούλεσθε αὐτῷ χρῆ-

arcessebat. Ea re perterritus Euphro, in portum Sicyoniorum confugiebat, ac Pasimelum Corintho ad se evocans, per eum Lacedæmonis portum tradebat, et jam in horum societate cum maxime versabatur, dicens se Lacedæmoniorum in fide usque perstitisse. Nam quo tempore per suffragia quæsitum Sicyone fuisset, num ab eorum fide discedendum esset, cum paucis se id minime faciendum censuisse aiebat. Postea quum in eos, a quibus proditus fuerat, animadvertere voluisset, popularem se statum constituisse dicebat. Adeoque nunc, inquit, omnes illi, qui vos Lacedæmonios deseruere, per me adhuc exulant. Quapropter si mea id fuisset in potestate, universa cum urbe ad vos defecissem: nunc quem occupavi portum, vobis tradidi. Audiebant hæc ex eo complures, sed quam multi fidem ei haberent, non admodum patebat.

Quia vero eorum, quæ Euphro designavit, mentionem facere cœpi, quæ restant, absolvere lubet. Quum Sicyone discederent inter se optimates ac populus, Euphro secum Athenis ducto mercenario milite, in patriam rediit. Itaque urbem una cum populo sua in potestate habebat. At quum præfectus Thebanus arcem obtineret, et ille intelligeret, non posse se, quamdiu a Thebanis arx teneretur, urbem sua in potestate retinere: coactis pecuniis, Thebas profectus est, per eas Thebanis persuasurus, ut optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent. Verum ii, qui prius accli ab eo fuerant in exilium, cognito ipsius itinere ac instituto, et ipsi Thebas versus eum profecti sunt. Quumque familiariter eum cum magistratibus versari viderent, veriti ne, quæ vellet, impetraret: adito quidam ex eis periculo, in arce hominem jugulant, quo tempore istic Thebani magistratus et senatus considebant. Mox illi, qui erant in magistratu, ad senatum cædis auctores introduxerunt, eumque verbis hisce compellarunt:

« Viros hosce, cives, qui Euphronem interemere, capitis arcessimus. Videmus enim, modestos homines nihil nec injustæ nec impiæ rei designare; quum improbi flagitiose quidem illi agere soleant, verum id nihilominus clam esse cupiant. At hi tantum omnes homines audacia scelereque superarunt, ut haud procul a magistratibus, et vobis ipsis, penes quos morte multandi, vel absolvendi potestas summa est, arbitrato proprio hunc occiderint. Quamobrem hi extremo si supplicio non afficientur, quis in urbem venire audebit? quid fiet de civitate, si cuivis licebit occidere, priusquam significarit, quamobrem huc quisque veniat? At nos istos reos agimus, ut sceleratissimos atque improbissimos homines, quique insigniter rempublicam hanc contemperint. Vos re cognita, quo digni esse supplicio videbuntur, hoc eos afficite. »

Hujusmodi magistratum erat oratio. Ceterum reliqui percussores se patrasse eandem hanc negabant, uno excepto, qui rem ingenue fatebatur, seque hoc quodam modo purgare incipiebat: « Vos vero, Thebani, non potest esse contemnere, qui non ignorat, posse vos secum arbitratu vestro agere.

σῆναι τίνι μέντοι πιστεύουν [ἐνθάδε] ἀπέκτεινα τὸν ἄνδρα; εἴ ἴστε ὅτι πρῶτον τῷ νομίζεω δίκαια ποιεῖν, ἔπειτα δὲ τῷ ὑμᾶς ὀρθῶς γινώσκειν. Ὅθεν γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς τοὺς περὶ Ἀρχίαν καὶ Ὑπάτην, οὓς ἐλάβετε Εὐφροῖν ὁμοῖα πεποιηκότας, οὐ ψῆφον ἀνεμείναντε, ἀλλὰ ὁπότε πρῶτον ἐδυνάστητε ἐπιμωρήσασθε, νομίζοντες τῶν τε περιφανῶς ἀνδρῶν καὶ τῶν φανερώς προδοτῶν καὶ τυραννῶν ἐπιχειρούντων ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων θάνατον κατεργασθῆναι. (8) Οὐκ οὖν καὶ Εὐφρῶν ἐνόησε πᾶσι τοῦτοις ἔνι; παραλαβὼν μὲν γὰρ τὰ ἱερὰ μεσὰ καὶ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀναλημάτων κενὰ πάντων τούτων ἀπέδειξε. Προδότης γε μὴν τίς ἂν περιφανέστερος Εὐφρόνης εἴη, ὃς φιλαίματος μὲν ὢν Λακεδαιμονίοις ὑμᾶς ἀντ' ἐκείνων εἴδοτο πιστὰ δὲ δοῦς καὶ λαβὼν παρ' ὑμῶν πάλιν προσδίδωκεν ὑμᾶς καὶ παρέδωκε τοῖς ἐναντίοις τὸν λιμένα; καὶ μὴν πῶς οὐκ ἀπορρησίστως τύραννος ἦν, ὃς δούλους οὐ μόνον ἐλευθέρους ἀλλὰ καὶ πολίτας ἐποίει, ἀπεκτείνους δὲ καὶ ἐφυγάδευε καὶ χρήματα ἀφαιρείτο οὐ τοὺς ἀδικούντας, ἀλλ' οὓς αὐτῷ ἐδόκει; οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ βέλτιστοι. (9) Αὐθὺς δὲ μετὰ τῶν ἐναντιωτῶν ὑμῖν Ἀθηναίων κατελθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐναντία μὲν ἔθετο τῇ παρ' ὑμῶν ἀρμοστῇ τὰ ὅπλα; ἐπεὶ δ' ἐκείνων οὐκ ἐδυνάστη ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκβαλεῖν, συσκευασάμενος χρήματα δεῦρο ἀφίκετο. Καὶ εἰ μὲν ὅπλα ἡρωικῶς ἐφανή ἐφ' ὑμᾶς, καὶ χάριν ἂν μοι εἴχετε, εἰ ἀπέκτεινα αὐτόν; ὃς δὲ χρήματα ἤλθε παρασκευασάμενος, ὡς τοῦτοις ὑμᾶς διαφθερῶν καὶ πείσων πάλιν κύριον αὐτὸν ποιῆσαι τῆς πόλεως, τούτῳ ἐγὼ τὴν δίκην ἐπιθείς πῶς ἂν δικαίως ἐφ' ὑμῶν ἀποθάνοιμι; καὶ γὰρ οἱ μὲν ὅπλοις βιασθέντες βλάπτονται μὲν, οὐ μέντοι ἀνέκοι γε ἀναγκάζονται; οἱ δὲ χρήμασι παρὰ τὸ δίκαιον διαφθαρέντες ἅμα μὲν βλάπτονται, ἅμα δὲ αἰσχρῶς περιπίπτουσιν. (10) Εἰ μὲν τοίνυν ἐμοὶ μὲν πόλεμος ἦν, ὑμῖν δὲ φίλος, κακῶς βολοντῶ μή καλῶς ἂν μοι ἔχριν παρ' ὑμῖν τούτων ἀποκτείναν; ὃ δὲ ὑμᾶς προδιδούς τί ἐμοὶ πολειμώτερος ἦν ἢ ὑμῖν; Ἀλλὰ νῆ Δία, εἴποι ἂν τις, ἐκὼν ἦλθε. Κἄτα εἰ μὲν ἀπερχόμενον τῆς ὑμετέρας πόλεως ἀπέκτεινέ τις αὐτόν, ἐπαίνου ἂν ἐτύγχανε; νῦν δὲ ὅτε πάλιν ἦλθεν ἄλλα πρὸς τοῖς πρόσθεν κακὰ ποιῶντων, οὐ δικαίως φησὶ τις αὐτόν τεθνάναι; ποῦ ἔχουν Ἕλλησι σπονδὰς ἀποδείξει; ἢ προδόταις ἢ παλινυτομολοῖς ἢ τυράννοις; (11) Πρὸς δὲ τοῦτοις ἀναμνήσθητε ὅτι καὶ ἐλθρήσασθε δῆπου τοὺς συγχαλὰς ἀγωνίμους εἶναι ἐκ πασῶν τῶν συμμαχίδων. Ὅστις δὲ ἀνευ κοινῶ τῶν συμμαχῶν δόγματος κατέρχεται φυγὰς, τοῦτον ἔχου τις ἂν εἰπεῖν ὅπως οὐ δικαίον ἐστὶν ἀποθνήσκειν; Ἐγὼ φημι, ὦ ἄνδρες, ἀποκτείναντας μὲν ὑμᾶς ἐμὲ τετιμωρηκότας ἔσεσθαι ἀνδρὶ τῷ πάντων ὑμῖν πολειμωτάτῳ γινώσκας δὲ δίκαια πεποιηκέναι αὐτοὺς τετιμωρηκότας φανεῖσθαι ὑπὲρ τε ὑμῶν αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν συμμαχῶν ἀπάντων.

12. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἐγνωσαν δίκαια τὸν Εὐφρόνα πεπονήεναι οἱ μέντοι πολίται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ὁμολοῦν κομισσάμενον ἐκβαλόν τε ἐν τῇ

Quo igitur jure fretus hunc hominem apud vos occidi? Primum eam ob causam id fecisse me scitote, quod existimarem a me fieri justissime; deinde, vos recte de hac re cognituros. Sciebam enim, vos, quum Archias et Hypates iis similia sua cum factione patrarent, quæ designavit Euphro, non expectasse judicii calculum, sed quantum fieri potuit, pœnas de eis sumpsisse; siquidem existimabatis eos qui palam essent inipii, palam proditores, ac tyrannidis usurpatores, ab omnibus jam capitis damnatos esse. Nonne igitur Euphro quoque horum omnium reus erat? Nam quum templa reperisset ornata donariis aureis ac argenteis, omnibus his ea spoliavit. Proditor vero quis manifestior fuerit Euphrone? qui quum Lacedæmoniiis amicissimus esset, vos illis prætulit; qui data et accepta a vobis fide, rursus vos deseruit, ac portum vestris adversariis tradidit. Atqui nonne citra excusationem omnem tyrannus erat, qui servos non modo libertate sed etiam civitate donabat, et idem interfeciebat, in exilium agebat, facultatibus spoliabat non injustum aliquid designantes, sed quos ei collubitum erat? hi vero erant optimates. Præterea vobis infestissimorum Atheniensium ope recuperata civitate, prefecto vestro arma intulit: quum autem eum arce non posset ejicere, coactis pecuniis huc venit. Quod si palam adversus vos collegisset armatos, etiam mihi gratiam haberetis, quod eum interfecissem. Nunc quum pecunias paratas attulerit, quibus vos corrumpet, ac permo-veret, ut rursus eum Sicione rerum summæ præciceretis: quonam pacto jure a vobis interficiar, qui talem hunc supplicio affeci? Etenim qui armis coacti sunt, læduntur illi quidem, non tamen esse injusti videri possunt: at qui pecuniis præter jus et æquum sunt corrupti, simul læduntur, simul turpitudine gravantur. Jam si mihi quidem hostis, vobis autem amicus erat, fateor ipse, factum a me esse improbe, quod apud vos eum interfecerim. At qui vos deseruerat, quo pacto magis mihi quam vobis, hostis erat? Fortasse quis profecto dixerit: At sponte sua huc venit. Ergo si quis eum extra urbem vestram occidisset, laudem reperisset; nunc quum reversus esset, facinora priora cumulaturus aliis, non jure casus dicetur? unde potest is qui hoc ait, demonstrare, proditores, transfugas, tyrannos, publicis apud Græcos foderibus contineri? Præterea velim vobis in mentem revocetis, decretum a vobis factum esse, quo conceditis, exules comprehensos ex omnibus sociis urbibus abduci jus esse. Jam qui, quum exul esset, sine communi sociorum decreto in patriam reversus sit, eumne quisquam injuste casum dicere possit? Equidem vos aio, Thebani, si me occideritis, ultimos vicem ejus, qui vobis infestissimus fuerit: sin me juste fecisse judicaveritis, ultii videbimini non vos solum, sed etiam socios vestros universos. »

His auditis Thebani juste casum Euphronem pronuntiarunt. Verum cives ipsius eum, ut virum bonum, Sicyonem allatum in foro sepelierunt, ac ut patronum urbis veneran-

ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Οὕτως, ὡς ἔοικεν, οἱ πλείστοι δρίζονται τοὺς εὐεργέτας ἑαυτῶν ἀνδράς ἀγαθοὺς εἶναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Καὶ τὰ μὲν περὶ Εὐφρονης εἰρήται· ἐγὼ δὲ ἔνθεν εἰς ταῦτα ἐξέβην ἐπάνειμι. Ἐτι γὰρ τειχιζόντων τῶν Φλιασίων τὴν Θυαμίαν καὶ τοῦ Χάρητος ἔτι παρόντος ὁ Ὠρωπὸς ὑπὸ τῶν φευγόντων κατελήφθη. Στρατεύσαμένων δὲ πάντων Ἀθηναίων ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν Χάρητα μεταπεμφαμένων ἐκ τῆς Θυαμίας, ὁ μὲν λιμὴν αὐτῶν τῶν Σικυωνίων πάλιν ὑπ' αὐτῶν τε τῶν πολιτῶν καὶ τῶν Ἀρχάδων ἀλίσκεται· τοῖς δ' Ἀθηναίοις οὐδεὶς τῶν συμμάχων ἐβοήθησεν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν Θηβαῖοι παρακαταθέμενοι τὸν Ὠρωπὸν μέχρι δίκης.

2. Καταμαθὼν δὲ ὁ Λυκομήδης μεμφομένους τοὺς Ἀθηναίους τοῖς συμμάχοις, ὅτι αὐτοὶ μὲν πολλὰ πράγματα εἶχον δι' ἑκείνους, ἀντεβόηθησε δ' αὐτοῖς οὐδεὶς, πεῖθει τοὺς μυρίους πράττειν περὶ συμμαχίας πρὸς αὐτούς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἰδυοχραίνοντι τινες τῶν Ἀθηναίων τὸ Λακεδαιμονίοις ὄντας φίλους γενέσθαι τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν συμμάχοις· ἐπεὶ δὲ λογιζόμενοι εὕρισκον οὐδὲν μείον Λακεδαιμονίους ἢ σφίσις ἀγαθὸν τὸ Ἀρχάδας μὴ προσδεῖσθαι Θηβαίων, οὕτω δὲ προσέδεχοντο τὴν τῶν Ἀρχάδων συμμαχίαν. (3) Καὶ Λυκομήδης ταῦτα πράττων, ἀπὼν Ἀθήνηθεν δαιμονιώτατα ἀποθνήσκει. Ὄντων γὰρ παμπολλῶν πλοίων, ἐκλεξάμενος τούτων 8 ἐβούλετο, καὶ συνθέμενος τοίνυν ἀποβιβάσαι ὅποι αὐτὸς κελύει, εἴλετο ἐνταῦθα ἐκθῆναι ἐνθα οἱ φυγάδες ἐτύγχανον ὄντες. Κάκεινος μὲν οὕτως ἀποθνήσκει, ἡ μέντοι συμμαχία [οὕτως] ἐπεραίνεται.

4. Εἰπόντος δὲ Δημοσθένους ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἡ μὲν πρὸς τοὺς Ἀρχάδας φιλία καλῶς αὐτῷ δοκοῖν πράττεσθαι, τοῖς μέντοι στρατηγοῖς προστάξει εἶη χρῆναι ὅπως καὶ ἡ Κόρινθος σῶα ᾗ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων· ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Κόρινθοι ταχὺ πέμψαντες ἱκανοὺς φρουροὺς ἑαυτῶν πάντοσε ὅπου Ἀθηναῖοι ἐφρούρου, εἶπαν αὐτοῖς ἀπέναι, ὡς οὐδὲν ἔτι δεόμενοι φρουρῶν. Οἱ δ' ἐπέιθοντο. Ὡς δὲ συνῆλθον οἱ ἐκ τῶν φρουρίων Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ἐκήρυξαν οἱ Κόρινθοι, εἰ τις ἀδικοῖτο Ἀθηναίων, ἀπογράφεσθαι, ὡς ληφόμενος τὰ δίκαια. (5) Οὕτω δὲ τούτων ἔχοντων Χάρης ἀφικνεῖται μετὰ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς Κεγχρείας. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὰ πεπραγμένα, ἔλεξεν ὅτι ἀκούσας ἐπιβουλεύεσθαι τῇ πόλει βοηθῶν παρείη. Οἱ δ' ἐπαίνεσαντες αὐτὸν οὐδὲν τι μᾶλλον ἐδέχοντο τὰς ναῦς εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ἀποπλεῖν ἐκέλευον· καὶ τοὺς ὀπλίτας δὲ τὰ δίκαια ποιήσαντες ἀπέπεμψαν. Ἐκ μὲν οὖν τῆς Κόρινθου οἱ Ἀθηναῖοι οὕτως ἀπηλλάγησαν. (6) Τοῖς μέντοι Ἀρχάσιν ἠναγκάζοντο πέμπειν τοὺς ἱππέας ἐπικούρους διὰ τὴν συμμαχίαν, εἰ τις στρατεύοιτο ἐπὶ τὴν Ἀρχαδίαν· τῆς δὲ Λακωνικῆς οὐκ ἐπέβαινον ἐπὶ πολέμῳ.

tur. Hoc modo magna pars hominum, uti quidem apparet, eos viros bonos esse statuit, qui bene sint de se ipsis promeriti.

CAPUT IV.

Atque hactenus de Euphrone diximus. Quapropter unde digressus sum, redeo. Nam interea, dum Thyamiam Phliasii muniunt, praesente adhuc Charete, Oropus ab exilibus occupatus est. Huc Athenienses quum copias universas deduxissent, et Charetem quoque Thyamia revocassent, rursum portus Sicyoniorum a civibus et Arcadibus capitur. Nemo sociorum suppetias Atheniensibus id temporis tulit; sed discessere, Oropo Thebanorum fidei credito, donec jure de ejus possessione disceptaretur.

Quumque Lycomedes animadverteret, Athenienses queri de sociis, quod quum ipsis illorum causa multum negotii faceretur, nemo tamen vicissim eis opem ferret: Deciesmillibus auctor esse cepit, ut de societate cum illis agerent. Ac primo quidem difficile factu quibusdam Atheniensibus videbatur, quod quum Lacedaemoniorum essent in foedere, adversariis ipsorum adjungere se deberent. Verum posteaquam ratiocinando comperere, nihilo minus ex re Lacedaemoniorum esse, quam e sua, Thebanorum auxiliis Arcades non egere: tandem societatem cum Arcadibus iniierunt. Ejus auctor rei Lycomedes, Athenis discedens, felicissime diem suum obit. Nam quum navigia complura essent, electo de his, quod ipsi placuisset, pactoque inito ut ubi vellet ipse, exponeretur, istic e navi maluit egredi, ubi tum forte exules erant; atque hoc modo extinctus est, reapse tamen haec societas inita fuit.

Quum autem ad populum Atheniensem Demotlo verba fecisset, videri sibi recte cum Arcadibus contractam amicitiam, verum ducum esse operam dare, ut et Corinthus Atheniensium populo salva esset: posteaquam id inaudierunt Corinthii, celeriter missis hinc inde satis magnis praesidiis, ubicunque in excubiis Athenienses erant, eos abire jussuerunt, quod jam non amplius opera praesidiariorum egerent. Parebant in hoc illi, quumque de castellis in urbem confluiscent, edixere per praekonem Corinthii, si quis Atheniensis de justis sibi non praebitis queri vellet, is uti nomen suum profiteretur: nec enim justa ei denegatum iri. Atque hoc rerum statu Chares cum classe Ceocheas appulit. Quumque quid actum esset, comperisset, adesce se dixit auxilii causa, quod Corintho insidias strui accepisset. Illi collaudata ipsius voluntate, non tamen in portum naves admisere, sed uti cum eis discoderet, hortabantur. Itidem milites Athenienses, posteaquam satis eis factum est, dimiserunt. Hoc modo Athenienses Corintho discesserunt. Ut autem auxiliares equitum copias Arcadibus mitterent, tenebantur ex causa foederis, si quis Arcadiae bellum intulisset: neque tamen agrum Laconicum, inferendi belli causa, invadebant.

Τοῖς δὲ Κορινθίοις ἐνθυμουμένοις ὡς χαλεπῶς ἔχοι αὐτοὺς σωθῆναι, κεκρατημένους μὲν καὶ πρόσθεν κατὰ γῆν, προσγεγεννημένον δὲ αὐτοῖς Ἀθηναίων ἀνεπιτηδείων, ἔδοξεν ἀθροίζειν καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας μισθοφόρους. Ἠγούμενοι δὲ τούτων, ἅμα μὲν τὴν πόλιν ἐρύλαττον, ἅμα δὲ πολλὰ τοὺς πλησίον πολεμίους κακῶς ἐποίουν· εἰς μέντοι Θήβας ἐπειψαν ἐπεροσσομένους εἰ τύχοιεν ἂν ἐλθόντες εἰρήνης. (7) Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἰέναι ἐκέλευον, ὡς ἐσομένης, ἐδεήθησαν οἱ Κορινθιοὶ ἄσσαι σφᾶς ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τοὺς συμμαχούς, ὡς μετὰ μὲν τῶν βουλομένων ποιησόμενοι τὴν εἰρήνην, τοὺς δὲ πολεμον αἰρουμένους εἰσόντες πολεμεῖν. Ἐφέντων δὲ καὶ ταῦτα πράττειν τῶν Θηβαίων, ἐλθόντες εἰς Λακεδαιμόνα οἱ Κορινθιοὶ εἶπον, (8) Ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρὸς ὑμᾶς πάρεσμεν ὑμέτεροι φίλοι, καὶ ἀξιούμεν, εἰ μὲν τινα ὁρᾶτε σωτηρίαν ἡμῖν, ἐὰν διακαρτερῶμεν πολεμιῶντες, διδάξαι καὶ ὑμᾶς· εἰ δὲ ἀπέρως γιγνώσκατε ἔροντα τὰ ἡμέτερα, εἰ μὲν καὶ ὑμῖν συμφέροι, ποιήσασθαι μεθ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην· ὡς οὐδὲ μετ' οὐδένων ἂν ἦδον ἡ μεθ' ὑμῶν σωθεῖσθαι· εἰ μὲντοι ὑμεῖς λογιέσθε συμφέρον ὑμῖν πολεμεῖν, δεόμεθα ὑμῶν ἔσσαι ἡμᾶς εἰρήνην ποιήσασθαι. Σωθέντες μὲν γὰρ ἴσως ἂν αὐτὸς ἐτι ποτὲ ἐν καιρῷ ὑμῖν γενοίμεθα· ἐὰν δὲ νῦν ἀπολώμεθα, δῆλον ὅτι οὐδέποτε χρήσιμοι ἐτι ἐσόμεθα. (9) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς τε Κορινθίοις συνεβούλευον τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν ἐπέτρεψαν τοῖς μὴ βουλομένοις σὺν ἑαυτοῖς πολεμεῖν ἀναπαύεσθαι· αὐτοὶ δ' ἔρασαν πολεμιῶντες πράξειν, ὅτι ἂν τῷ θεῷ φίλον ᾗ ὑφίσσεσθαι δὲ οὐδέποτε, ἣν παρὰ τῶν πατέρων παρέλαβον Μεσσηνίην, ταύτης στερηθῆναι. (10) Οἱ οὖν Κορινθιοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἐπορεύοντο εἰς τὰς Θήβας ἐπὶ τὴν εἰρήνην. Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι ἡξίουσαν αὐτοὺς καὶ συμμαχίαν ὁμνύναι· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἡ μὲν συμμαχία οὐκ εἰρήνη, ἀλλὰ πολέμου μεταλλαγή· εἴη· εἰ δὲ βούλοιντο, παρεῖναι ἔρασαν τὴν δικαίαν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀγασθέντες δὲ αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι, ὅτι καίπερ ἐν κινδύνῳ ὄντες οὐκ ἤθελον τοῖς εὐεργέταις εἰς πόλεμον καθίστασθαι, συνεχώρησαν αὐτοῖς καὶ Φιλισίοις καὶ τοῖς ἑλλοῦσι μετ' αὐτῶν εἰς Θήβας τὴν εἰρήνην ἐπ' ᾧ τε ἔχουν τὴν ἑαυτῶν ἐκάστους. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁμοσθησαν οἱ ὅρκοι. (11) Οἱ μὲν δὲ Φιλισιοὶ, ἐπεὶ οὕτως ἡ ζυμβασίς ἐγένετο, εὐθὺς ἀπῆλθον ἐκ τῆς Θυαμίας· οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁμώσαντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις εἰρήνην ποιήσασθαι, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο καταπράξαι ὥστε τοὺς τῶν Φιλισίων φυγάδας μένειν ἐν τῷ Τρικρανόῳ ὡς ἐν τῇ ἑαυτῶν πόλει ἔχοντας, παραλαβόντες ἐρροῦρουν, φάσκοντες σφετέρην τὴν γῆν ταύτην εἶναι, ἣν ὀλίγω πρότερον ὡς πολεμῖαν οὖσαν ἐδύρου. Καὶ δίκας τῶν Φιλισίων προσκαλουμένων οὐκ ἐδίδοσαν.

12. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον τετελευτηκότος ἡδὲ τοῦ προτέρου Διονυσίου ὁ υἱὸς αὐτοῦ πέμπει βοήθειαν τοῖς Λακεδαιμονίοις δώδεκα πρυτάνεις καὶ ἄρχοντα αὐτῶν Τιμοκράτην. Οὗτος δ' οὖν ἀφικόμενος συνε-

Ceterum Corinthiis, qui secum ipsi perpenderent, difficulter se salvos esse posse, qui jam ante terra premerentur, ac jam novos adversarios Athenienses nacti essent, visum est cogere esse stipendiarias equitum peditumque copias. His quum ipsimet praessent, eadem opera civitatem suam praesidio muniebant, simulque hostes, qui in vicinia erant, multum vexabant. Praeterea Thebas miserunt interrogatum, pacemne possent impetrare, si eo venissent. Quumque venire Thebani eos juberent, quod impetraturi pacem essent, orabant Corinthii prius uti conveniendi socios potestatem sibi facerent : nam cupere se una cum iis pacem facere, qui eam exposcerent, permissuros ut illi bellum gererent, qui paci bellum praerferrent. Quod quum itidem eis Thebani concederent, Corinthii Lacedaemonem profecti, hac oratione sunt usi : « Venimus, Lacedaemonii, ad vos, qui amici vestri sumus ; aequumque censemus esse, ut si quam in eo rationem salutis nostrae sitam perspicitis, si nos in bello perseveraverimus, eam nobis etiam commonstretis : sin ad inopiam res nostras esse redactas intelligitis, una nobiscum pacem faciatis, si quidem id ex re vestra fuerit. Nec enim ulli sunt homines, quibuscum usque adeo salvi esse cupimus, ac vobiscum. At si vos rationem aliquam intelligitis, quamobrem vobis bellum expediat gerere, precamur vos, uti nobis pacem facere per vos liceat. Nam si hoc tempore fuerimus conservati, fortasse rursus aliquando vobis usui erimus : sin jam pereamus, certum est, non posse nos unquam vobis deinceps prodesse. » His auditis Lacedaemonii non modo dedere hoc consilii Corinthiis, ut pacem facerent, sed aliis etiam sociis liberum reliquerunt, ut, si quidem eis secum bello incumbere non placeret, quiescendo se recrearent. Se tamen perstituros aiebant in bello, atque id facturos, quod deo visum esset. Nunquam certe concessuros, ut Messene, quam a majoribus suis acceperant, sibi eriperetur. Quibus auditis, Corinthii pacis constituendae causa Thebas profecti sunt. Ab eis petebant Thebani, ut in ipsorum etiam societatem jurarent. Verum respondebant Corinthii, societatem non esse pacem, sed belli commutationem. Quod si ita placeret ipsis, adesse se aiebant, ut conditionibus aequis pacem facerent. Quorum virtutem admirati Thebani, quod tametsi essent in periculo, nollent tamen adversus bene de se meritos bellum gerere : pacem ipsis, et Philisiis, et quotquot Thebas cum eis venerant, ea conditione concesserunt, ut singuli agro suo potirentur. Deinde sacramentis haec confirmata sunt. Ac Philisii quidem, posteaquam haec pax constituta fuit, confestim excessere Thyamiam. Verum Argivi, quanquam iisdem conditionibus pacem se facere juraverant, quia tamen impetrare non poterant, ut Philisiorum exules in Tricarano, tanquam si essent in civitate sua, manerent : ipsos in fidem susceptos praesidio juvarunt, quod cum agrum suum esse dicerent, quem paulo ante velut hosticum vastaverant. Quumque Philisii provocarent ad causae deceptationem, denegatum hoc eis est.

Atque hoc ferme tempore, quum jam Dionysius major e vivis excessisset, filius ejus naves duodecim, quibus Timocratem praefecerat, in subsidium Lacedaemoniis mittit. Is

αἰρεῖ αὐτοῖς Σελλασίαν· καὶ τοῦτο πράξας ἀπέπλευσεν οἰκαδὲς.

Μετὰ δὲ τοῦτο οὐ πολλῷ ὕστερον καταλαμβάνουσιν οἱ Ἥλειοι Λασίωνα, τὸ μὲν παλαιὸν ἐαυτῶν ὄντα, ἐν δὲ τῷ παρόντι συντελούντα εἰς τὸ Ἀρκαδικόν. (13) Οἱ μέντοι Ἀρκάδες οὐ παρωλιγώρησαν, ἀλλ' εὐθὺς παραγχεῖλαντες ἐβοήθουν. Ἀντεβοήθησαν δὲ καὶ τῶν Ἥλειῶν οἱ τετρακόσιοι, καὶ ἔτι τριακόσιοι. Ἀντεστρατευμένων δὲ τὴν ἡμέραν ἐν ἐπιπεδωστέρῳ χωρίῳ τῶν Ἥλειῶν τῆς νυκτὸς οἱ Ἀρκάδες ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπὲρ τῶν Ἥλειῶν ὄρους κορυφὴν· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατέβαινον ἐπὶ τοὺς Ἥλειους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἅμα μὲν ἐξ ὑπερδεξίου προσιόντας, ἅμα δὲ πολλαπλασίους, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀπελθεῖν ἠσγύνθησαν, ὁμοσε δ' ἦλθον καὶ εἰς γείρας δεξάμενοι ἔφυγον· καὶ πολλοὺς μὲν ἄνδρας, πολλὰ δὲ ὅπλα ἀπώλεσαν, κατὰ δυσχωρίας ἀποχωροῦντες.

14. Οἱ δὲ Ἀρκάδες διαπραζάμενοι ταῦτα ἐπορεύοντο ἐπὶ τὰς τῶν Ἀκρωρείων πόλεις. Λαβόντες δὲ ταύτας πλὴν Θραύστου ἀφικνούνται εἰς Ὀλυμπίαν, καὶ περισταυρώσαντες τὸν Κρόνιον ἐνταῦθα ἐφρούρουσαν καὶ ἐκράτουν τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ὄρους· ἔλαβον δὲ καὶ Μαργανείας ἐνδόντων τινῶν. Οὕτω δὲ τοῦτων προκεχωρηκότων οἱ μὲν Ἥλειοι αὖ παντάπασιν ἠθύμυσαν, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἔρχονται ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ μέχρι μὲν τῆς ἀγορᾶς ἦλθον· ἐκεῖ μέντοι ὑποστάντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν ἐκβάλλουσι τε αὐτοὺς καὶ ἀπέκτεινάν τινας καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο. (15) Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον διαφορὰ ἐν τῇ Ἰλίδι. Οἱ μὲν γὰρ περὶ Χάροπόν τε καὶ Θρασωνίδα καὶ Ἀργεῖον εἰς δημοκρατίαν ἦγον τὴν πόλιν, οἱ δὲ περὶ Στάλχαν τε καὶ Ἴππιαν καὶ Στρατόλαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀρκάδες μεγάλην δύναμιν ἔχοντες σύμμαχοι ἐδόκουν εἶναι τοῖς δημοκρατεῖσθαι βουλομένοις, ἐκ τούτου δὴ θρασύτεροι αἱ περὶ τὸν Χάροπον ἦσαν, καὶ συνθέμενοι τοῖς Ἀρκάσι ἐπιβοηθεῖν καταλαμβάνουσι τὴν ἀρόπολιν. (16) Οἱ δ' ἵππεις καὶ οἱ τριακόσιοι οὐκ ἡμελλήσαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐχώρουν ἄνω, καὶ ἐκκρούουσιν αὐτούς· ὥς τ' ἔφυγον σὺν τῷ Ἀργεῖῳ καὶ Χάροπῳ τῶν πολιτῶν περὶ τετρακοσίους. Οὐ πολὺ δ' ὕστερον οὗτοι παραλαβόντες τῶν Ἀρκάδων τινὰς καταλαμβάνουσι Πύλον. Καὶ πολλοὶ μέντοι πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπήεσαν τοῦ δήμου, ἅτε χωρίον τε καλὸν καὶ μεγάλην βρῆμην τὴν τῶν Ἀρκάδων σύμμυχον ἔχοντας. Ἐνέβαλον δὲ καὶ ὕστερον εἰς τὴν χώραν τὴν τῶν Ἥλειῶν οἱ Ἀρκάδες, ὑπὸ τῶν φευγόντων ἀναπειθόμενοι ὥς ἡ πόλις προσχωρήσοιτο. (17) Ἀλλὰ τότε μὲν οἱ Ἀχαιοὶ φίλοι γεγεννημένοι τοῖς Ἥλαιοις τὴν πόλιν αὐτῶν διεφύλαξαν· ὥστε οἱ Ἀρκάδες οὐδὲν ἄλλο πράξαντες ἢ δηρώσαντες αὐτῶν τὴν χώραν ἀπῆλθον. Εὐθὺς μέντοι ἐκ τῆς Ἥλειας ἐξιόντες, αἰσθόμενοι τοὺς Πελληνεῖς ἐν Ἠλίδι ὄντας, νυκτὸς μακροτάτην ὁδὸν διόντες καταλαμβάνουσιν αὐτῶν Ὀλούρον· ἥδη γὰρ πάλιν προσεχωρήκεσαν οἱ Πελληνεῖς εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίαν. (18) Ἐπεὶ δ' ἦσθοντο τὰ περὶ Ὀλούρου, περιελθόντες αὖ καὶ οὗτοι ὅτη ἐδύναντο

quum appulisset, in expugnanda eos Sellasia juit; eaque re gesta, domum navigavit.

Non multo post Elei Lasionem occupant, quod oppidum fuerat quidem olim ipsorum in potestate, sed hoc tempore juris Arcadici erat. Eam rem Arcades minime negligebant, sed mox concitatis suis opem ferebant. Contra prohibant quadringenti Elei, rursumque trecenti. Quumque interdiu castra in campo nonnihil plano Elei hostibus opposuissent, noctu Arcades in verticem montis ejus ascendunt, qui Eleis imminebat, ac prima luce adversus Eleos descendunt. Illi quum simul eos et superiore de loco adventantes viderent, et multo se plures, e longinquo quominus discederent, pudore detinebantur: congressi igitur cum Arcadibus, vix conserta cum illis manu fugam arripuerunt. Quumque per difficilia loca discederent, multos et viros et arma desiderarunt.

Arcades, ea re gesta, versus Acroriorum oppida perrexerunt: quumque ea cepissent, excepta Thrausto, ad Olympiam accedunt. Ubi Cronium collem vallo munivissent, praesidium ibi collocarunt, ac monte Olympiaco potiti sunt. Praeterea Marganenses, nonnullis prodentibus, ceperunt. Quibus ita succedentibus, omnino dejectis Elei quidem animis erant, Arcades vero ad eorum ipsam urbem usque accessere. Quumque ad forum usque penetrassent, istic Elei equites allique se opposuerunt; expulsisque Arcadibus, et nonnullis interemptis, tropaeum statuerunt. Erat autem jam ante quoddam apud Elidem dissidium. Nam qui Charopo, Thrasonidae, Argeo adhærebant, popularis civitatis status auctores erant: e contrario Stalcæ, Hippiae, Stratolæ factio ad paucorum imperium rempublicam revocabat. Quum autem Arcades qui magnas habebant copias, iis opitulari viderentur, qui populi potestatem in administratione probabant: audacior ex eo Charopus cum suis erat, pactique cum Arcadibus de summittendis auxiliis, arcem capiunt. Eam rem equites cum trecentis non negligere, sed statim sursum pergere, vique adversarios ex arce propellere: quo factum, ut cum Argeo Charopoque plus minus quadringenti cives in exilium ejicerentur. Non multo post, sumptis hi secum Arcadibus quibusdam, Pylum Eleorum capiunt: quo quidem ad eos multi ex populo ab urbe confluebant, quod jam oppidum egregium, et ab Arcadibus, quorum erat magna potentia, subsidia haberent: qui sano deinceps etiam fines Eleorum ingressi sunt, persuasi ab exulibus, futurum ut urbs deditionem faceret. Verum id temporis Achæi, Eleorum facti amici, urbem eorum tutati sunt: eoque evenit, ut Arcades alia re nulla gesta, quam quod agrum vastassent, discederent. Ubi primum egressi fines Eleorum fuerunt, certiores facti, Pellenenses apud Elidem esse, noctu itinere longissimo confecto, Olurum, Pellenensium oppidum, capiunt. Nam rursum Pellenenses ad Lacedaemoniorum societatem accesserant. Illi, re de Oluro cognita, et ipsi facto

εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν Πέλληνην εἰσέλθον. Καὶ ἐκ τούτου δὲ ἐπολέμουν τοῖς ἐν Ὀλοῦρῳ Ἀρκάσι τε καὶ τῷ ἑαυτῶν παντὶ δήμῳ καὶ μάλ' ὀλίγοι ὄντες ὅμως δὲ οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πρὶν ἐξεπολιόρχησαν τὸν Ὀλοῦρον.

10. Οἱ δ' αὖ Ἀρκάδες πάλιν ποιοῦνται ἄλλην στρατείαν εἰς τὴν Ἥλιν. Μεταξὺ δὲ Κυλλήνης καὶ τῆς πόλεως στρατοπεδευσμένοις αὐτοῖς ἐπιτίθενται οἱ Ἠλείοι, ὑποστάντες δὲ οἱ Ἀρκάδες ἐνίκησαν αὐτούς· καὶ Ἀνδρόμαχος μὲν ὁ Ἠλείος ἵππαρχος, ὥσπερ αἰτίας ἐδόκει εἶναι τὴν μάχην συνῆλθαι, αὐτὸς αὐτὸν διέφθειρεν· οἱ δ' ἄλλοι εἰς τὴν πόλιν ἀπεχώρησαν. Ἀπέθανε δ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ παραγινόμενος καὶ Σωκλείδης ὁ Σπαρτιάτης· ἥδη γὰρ τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Ἠλείοις σύμμαχοι ἦσαν. 20^α Πιεζόμενοι δὲ οἱ Ἠλείοι ἐν τῇ ἑαυτῶν, ἡμίῳ καὶ τοῖς Λακεδαιμόνιοις πέμποντες πρέσβεις ἐπιστρατεύειν τοῖς Ἀρκάσι, νομίζοντες οὕτως ἂν μάλιστα ἀπολαβεῖν τοὺς Ἀρκάδας, εἰ ἀμφοτέρωθεν πολεμοῖντο. Καὶ ἐκ τούτου δὲ Ἀργίδαμος στρατεύεται μετὰ τῶν πολιτῶν, καὶ καταλαμβάνει Κρόθωνα. Καταλιπὼν δ' ἐν αὐτῷ προῦραν τῶν δώδεκα λόχων τρεῖς, οὕτως ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησεν. (21) Οἱ μὲντοι Ἀρκάδες, ὥσπερ ἔτυχον ἐκ τῆς εἰς Ἥλιν στρατείας συνελευμένοι, βοηθήσαντες περισταύρωσαν τὸν Κρόθωνα διπλῷ σταυρῷ, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ ὄντες ἐπολιόρχουν τοὺς ἐν τῷ Κρόθῳ. Χαλεπὸς δὲ ἦ τῶν Λακεδαιμόνιων πόλις· φέρονται ἐπὶ τῇ πολιούρχίᾳ τῶν πολιτῶν, ἐκπέμπει στρατικὴν ἡμίῳ δὲ καὶ τότε Ἀργίδαμος. Ἐλθὼν δὲ ἐδῶν καὶ τῆς Ἀρκადίας ὅσα ἐδῶντο καὶ τῆς Σκιριτίδας, καὶ πάντα ἵπποις ὅπως, εἰ δύνατο, ἀπαγάγει τοὺς πολιορκούντας. Οἱ δὲ Ἀρκάδες οὐδὲν τι μᾶλλον ἐκινῶντο, ἀλλὰ ταῦτα πάντα παρεώραν. (22) Κατιδὼν δὲ τινα λόχον ὁ Ἀργίδαμος, οἷον τὸ ἐξω σταυρῶμα περιέβλεπτο οἱ Ἀρκάδες, ἐνόησεν εἶναι ἂν τοῦτον, καὶ εἰ τούτου κρατήσεν, οὐκ ἂν δύνασθαι μένειν τοὺς ὑπὸ τούτῳ πολιορκούντας. Κόλῳ δὲ περιάγοντος αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ το χωρίῳ, ὧς εἶδον οἱ προσιόντες τοῦ Ἀργιδάμου πελτασταὶ τοὺς ἐπαρίτους ἐξω τοῦ σταυρῶματος, ἐπιτίθενται αὐτοῖς, καὶ οἱ ἵπποις συνεμβάλλειν ἐπειρῶντο. Οἱ δ' οὐκ ἐνέκλιναν, ἀλλὰ συντεταγμένοι ἤσυχον εἶναι. Οἱ δ' αὖ πάλιν ἐνέβαλον. Ἐπει δὲ οὐδὲ τότε ἐνέκλιναν, ἀλλὰ καὶ ἐπῆσαν, ἥδη οὐσας πόλιν κρατοῦν· ἐδοῦναι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀργίδαμος, ἐκτραπύμενος κατὰ τὴν ἐπὶ Κρόθωνον φέρονσαν ἀνακίστον, εἰς ὅσα ἄρματα, ὥσπερ ἐτύγχανεν ἔχων. (23) Ὡς δ' ἐπλησίασαν ἄλληλοι, οἱ μὲν τὸν Ἀργίδαμον κατὰ κέρως, ὥστε καὶ ὁδὸν πορεύμενοι, οἱ δ' Ἀρκάδες ἄρματα συνασπιδόεντες, ἐν τούτῳ οὐκέτι ἐδύναντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὄντες τῷ τῶν Ἀρκάδων πλῆθει, ἀλλὰ ταχὺ μὲν ὁ Ἀργίδαμος ἐπέσπευσε τὸν μὲν διὰ μπάξ, ταχὺ δὲ οἱ μάχονται πρὸ αὐτοῦ ἀπὸ νησσκον, Πολυανίδας τε καὶ Χίλον· τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀργιδάμου ἔχον, καὶ οἱ πάντες δὲ αὐτῶν τότε ἀπέθανον οὐκ ἑλαττον τῶν τριάντων. (24) Ὡς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἀναχωροῦντες εἰς τὴν εὐρυχωρίαν εἰσέλθον, ἐνταῦθα δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀντιπαρετά-

circuitu, qua quidem poterant, Pellenen suam reversi sunt. Deinde cum Arcadibus, qui Olurum tenebant, et universo suo populo bellum fecerunt, quanquam ipsi perpauci numero essent; neque destitere prius quam Olurum expugnassent.

Rursus Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur. Quumque inter Cyllenen ac urbem ipsam castra haberent, ab Eleis invaduntur; quorum et impetum sustinuerunt Arcades, et vicerunt. Tunc Andromachus Eleus equitum dux, qui ut praelium hoc iniretur auctor fuerat, sibi ipse manus attulit; reliqui in urbem pedem retulerunt. Interfectus est et Socrates Spartanus, qui huic pugnae intererat: nam cum Eleis hoc tempore Lacedaemoniis societas erat. Quumque in urbe sua Elei premerentur, missis legatis petebant ut Lacedaemonii bellum Arcadibus facerent; existimabant enim, hac potissimum ratione Arcades intercipi. posse, si utrinque bello lacerassentur. Itaque cives suos Archidamus educit, et Cromnum capit; ibique relicto praesidium cohortium ex duodecim quas habebat, domum redit. Arcades iā uti tum forte adiacere erant ab expeditione, qua Elidem invaserant, collecti, suis opem tulerunt, et Cromnum duplici vallo cinxerunt, eoque muniti eos qui intus erant obsedere. Haec quum Lacedaemoniorum urbs graviter molesteque ferret, cives suos oppugnari, exercitum domo proficisci jubet: cui tum quoque Archidamus praeficitur. Is cum copiis profectus, Arcadium et Sciritidem, quantum poterat, populabatur; omniaque moliebatur, ut, si fieri posset, obsidionem solveret. Verum Arcades se loco non movebant, adeoque flocci pendebant haec omnia. Tum Archidamus colle quodam conspecto, per quem vallum exteri: Arcades duxerant, eum se posse capere putabat: quo quidem si potitus esset, non jam amplius eos, qui oppidum isto sub colle obsidebant, subsistere posse. Quumque copias suas ad eum locum ambitu quodam circumduceret, posteaquam praecurrentes Archidami regis cetrati extra vallum Eparitos viderunt, in eos irruebant, simulque cum eis equites irrumpere conabantur. Illi minime fugam dabant, sed acie instructa subsistebant. Tunc alii rursus in eos impetum faciebant: sed quum tantum abesset, ut illi terga vertissent, ut etiam in adversos pergerent, magno jam coorto clamore, tum vero Archidamus ipse suis succurrebat, nonnihil deflebens versus eam viam qua currus agi possunt, et quae Cromnum ducit, militibus suis in binos instructis, quema modum forte tum copias habebat. Ubi primum propius ad se invicem accessere, Archidami milites in longum agmen expositi, utpote ipsa in via incedentes, Arcades vero conferti et clypeos constipantes: tum sane Lacedaemonii Archidamum multitudini resistere non poterant, adeoque celeriter Archidamus femore trajecto vulnerabatur; interfecti sunt etiam statim illi qui ante ipsum propugnabant, nimirum Polyenidas et Chilo, quocum soror Archidami nupta erat. Denique omnino non pauciores quam triginta interfecti sunt. Hinc ubi de via cedentes Lacedaemonii latiore in locum pervenerunt, ibi adversus hostes aciem rursus instru-

ζαντο. Καὶ μὴν οἱ Ἀρκάδες, ὥς περ εἶχον, συνταταγμένοι ἕστασαν, καὶ πληθεὶ μὲν ἐλείποντο, εὐθυμότερον δὲ πολλὸν εἶχον, ἐπεληλυθότες ἀποχωροῦσι καὶ ἄνδρας ἀπεκτονότες. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μάλα ἀθύμως εἶχον, τετρωμένοι μὲν ὄρωντες τὸν Ἀρχίδαμον, ἀκηκοότες δὲ τὰ ὀνόματα τῶν τεθνηκότων, ἀνδρῶν τε ἀγαθῶν καὶ σχεδὸν τῶν ἐπιφανεστάτων. (26) Ὡς δὲ πλησίον ὄντων ἀναδοήσας τις τῶν πρεσβυτέρων εἶπε, Τί δεῖ ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, μάχεσθαι, ἀλλ' οὐ σπείσαιμένους διαλυθῆναι; ἀσμενοὶ δὴ ἀμφοτέροι ἀκούσαντες ἐσπέισαντο. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι τοὺς νεκροὺς ἀνελόμενοι ἀπῆλθον, οἱ δ' Ἀρκάδες ἐπαναχωρήσαντες ἔνθα τὸ πρῶτον ἤρξαντο ἐπιέναι τρόπαιον ἐστήσαντο.

26. Ὡς δ' οἱ Ἀρκάδες περὶ τὸν Κρωῖνον ἦσαν, οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ἥλειοι πρῶτον μὲν ἰόντες ἐπὶ τὴν Πύλον περιτυγχάνουσι τοῖς Πυλίοις ἀποκεκρουμένοις ἐκ τῶν Θαλαμῶν. Καὶ προσελαύνοντες οἱ ἱππεῖς τῶν Ἥλειων ὡς εἶδον αὐτοὺς, οὐκ ἡμέλλησαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐμβάλλουσι, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτινύουσιν, οἱ δὲ τινες αὐτῶν καταφύγουσιν ἐπὶ γήλορον. Ἐπεὶ μέντοι ἦλθον οἱ πεζοὶ, ἐκκόπτουσι καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἔλαβον ἐγγὺς διακοσίων. Καὶ ὅσοι μὲν ζένοι ἦσαν αὐτῶν, ἀπέδοντο, ὅσοι δὲ φυγάδες, ἀπέσφαττον. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς τε Πυλίους, ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐβοήθει, σὺν αὐτῷ τῷ χωρίῳ αἱροῦσι, καὶ τοὺς Μαργανέας ἀναλαμβάνουσι. (27) Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὕστερον αὖ ἐλθόντες νυκτὸς ἐπὶ τὸν Κρωῖνον ἐπικρατοῦσι τοῦ σταυρώματος, καὶ τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς πολιορκουμένους τῶν Λακεδαιμονίων εὐθὺς ἐξεκάλουν. Ὅσοι μὲν οὖν ἐγγύτατά τε ἐτύγγανον ὄντες καὶ ὠξυλάδῃσαν, ἐξῆλθον· ὁπόσους δὲ ἐφθασαν πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων συμβοηθήσαντες, ἀπεκλείσθησαν ἐνδον καὶ ληφθέντες διενεμήθησαν· καὶ ἐν μὲν μέρος ἔλαβον Ἀργεῖοι, ἐν δὲ Θηβαῖοι, ἐν δὲ Ἀρκάδες, ἐν δὲ Μεσσήνιοι. Οἱ δὲ σύμπαντες ληφθέντες Σπαρτιατῶν τε καὶ περιοίκων πλείονες τῶν ἑκατὸν ἐγένοντο.

27. Ἐπεὶ γε μὴν οἱ Ἀρκάδες ἐσχόλασαν ἀπὸ τοῦ Κρωῖνον, πάλιν δὴ περὶ τοὺς Ἥλειους εἶχον, καὶ τὴν τε Ὀλυμπίαν ἐβρῶμενέστερον ἐφρούρουσαν, καὶ ἐπιόντος Ὀλυμπιακοῦ ἔτους παρεσκευάζοντο ποιεῖν τὰ Ὀλύμπια σὺν Πισάταις τοῖς πρώτοις φάσκουσι προστῆναι τοῦ ἱεροῦ. Ἐπεὶ δὲ ὅτε μὴν ἦκεν ᾧ τὰ Ὀλύμπια γίγνεται αἱ τε ἡμέραι ἐν αἷς ἡ πανήγυρις ἀυροῖζεται, ἐνταῦθα δὴ οἱ Ἥλειοι ἐκ τοῦ φανεροῦ συσκευασάμενοι καὶ παρακαλέσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπορεύοντο τὴν Ὀλυμπιακὴν δόδον. (28) Οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐκείνους μὲν οὐκ ἂν ποτε φόντο ἔλθειν ἐπὶ σφᾶς, αὐτοὶ δὲ σὺν Πισάταις διετίθεσαν τὴν πανήγυριν. Καὶ τὴν μὲν ἱπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου· οἱ δ' εἰς πάλιν ἀριχώμενοι οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ ἐπάλαιον. Οἱ γὰρ Ἥλειοι σὺν τοῖς ὅλοις παρῆσαν ἤδη εἰς τὸ τέμνος. Οἱ δὲ Ἀρκάδες πορρωτέρω μὲν οὐκ ἀπήντησαν,

eabant. Nihilominus Arcades ita uti tum instructi erant, stabant : ac numero quidem vincebantur, magis tamen viriles habebant animos : quippe qui pedem referentes invasisent, atque etiam quosdam occidissent. E contrario Lacedæmonii perquam dejectis erant animis, qui vulneratum Archidamum cernerent, et interfectorum audissent nomina, virorum fortium ac prope illustrissimorum. Tandem quum propius ad se invicem accessissent, et quidam ex senioribus exclamasset, Quamobrem pugnabimus, o viri? cur non potius induciis factis rem componimus? perlubenter ab utrisque audita ea voce, induciæ factæ sunt. Ita Lacedæmonii sublati mortuorum cadaveribus discesserunt, et Arcades eo regressi unde primum in eos impetum fecerant, tropæum excitarunt.

Interea vero, dum Cromnum Arcades obsident, primum Elei, ex urbe, dum Pylum versus pergunt, forte in Pylis incidunt, qui Thalamis repulsi fuerant. Itaque profecti ad eos equites Elei, quum primum illos conspicerent, occasionem non negligunt; sed confestim in eos irruentes, quosdam occidunt, ceteris in collem se recipientibus. Posteaquam deinde pedites Eleorum accessere, ab his etiam illi de colle dejiciuntur; partimque sunt interfecti, partim vivi hostium in potestatem venerunt, prope ducenti. Ex iis quotquot milites erant mercenarii, divenditi sunt; exules autem, jugulati. Hinc Pylis, quum nemo suppetias eis ferret, una cum oppido capiunt, et Marganenses recipiunt. Aliquanto post Lacedæmonii rursus noctu Cromnum profecti, vallo potiuntur, ac statim Argivos et Lacedæmonios obsessos evocant. Itaque quotquot ab eis haud procul abfuerant, seque mature paraverant, egressi sunt; quotquot autem Arcades concursantes anteverterunt, rursus in urbem conclusi, et capti sunt; sic partientibus eos deinde hostibus, ut pars una cederet Argivis, alia Thebanis, Arcadibus alia, item alia Messeniis. In universum quidem, quotquot ex Spartanis eorumque finitimis capti sunt, plures fuere quam centum.

Posteaquam Arcades jam non amplius Cromni obsidione occupati fuere, rursus adversus Eleos se convertiebant, ac non solum Olympiam validiori præsidio muniebant, sed etiam appetente anno Olympiaco, parabant se ad Olympia celebranda cum Pisatis, qui se primos templo præfuisse aiebant. Quum jam mensis adesset, quo peraguntur Olympia, itidemque celebris illius conventus dies appetlissent Elei palam se parantes, arcessitis etiam Achæis, qua Olympiam itur, via pergebant. Existimabant autem Arcades, nunquam illos accessuros; ideoque celebritatem eam una cum Pisatis ipsi moderabantur. Erant jam absoluti equestres ceterique cursus quinquertii; et qui lucta inter se decertabant, non in stadio cursui destinato, sed inter hoc et aram congregiebantur. Nam Elei armati jam ad delubrum pervenerant: quibus Arcades longius non occurrebant; sed ad

ἐπὶ δὲ τοῦ Κλαδαίου ποταμοῦ παρετάξαντο, ὃς πᾶρα τὴν Ἄλτιν καταρρέων εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐμβάλλει. Καὶ σύμμαχοι δὲ παρήσαν αὐτοῖς, ὑπὸ λῆται μὲν Ἀργείων εἰς διςχιλίους, Ἀθηναίων δὲ ἵππεις περὶ τετρακισίους. (30) Καὶ μὴν οἱ Ἠλεῖοι τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ποταμοῦ παρετάξαντο, σφαγισάμενοι δὲ εὐθὺς ἐχώρουν. Καὶ τὸν πρόσθεν χρόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καταρρονούμενοι μὲν ὑπ' Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων, καταρρονούμενοι δὲ ἐπ' Ἀχαιῶν καὶ Ἀθηναίων, ὁμοῦ ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ τῶν μὲν συμμάχων ὡς ἀληρώτατοι ὄντες ἤγοντο, τοὺς δ' Ἀρκάδας, τούτοις γὰρ πρώτοις συνέβαλον, καὶ εὐθὺς ἐπέβησαν, καὶ ἐπιβηθέντες δὲ τοὺς Ἀργείους δεξάμενοι καὶ τούτων ἐκράτησαν. (31) Ἐπεὶ μὲντοι κατεδιώξαν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ καὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου, ἐμάχοντο μὲν οὐδὲν ἥσσον καὶ εὐθὺς πρὸς τὸν βωμόν, ἀπὸ μὲντοι τῶν στοῶν τε καὶ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ βαλλόμενοι καὶ ἐν τῷ ἱσοπέδῳ μαχόμενοι, ἀποθνήσκουσιν ἄλλοι τε τῶν Ἠλείων καὶ αὐτὸς ὁ τῶν τριακισίων ἄρχων Στρατόλας. Τούτων δὲ παρὰ τὴν ἀπεργασίαν εἰς τὸ αὐτὸν στρατόπεδον. (32) Οἱ μὲντοι Ἀρκάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν οὕτως ἐπεφύεον τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὥστε οὐδ' ἀνεπαύσαντο τῆς νυκτὸς, ἐκκόπτοντες τὰ διαπεπονημένα σκηνώματα καὶ ἀποσταυρόντες. Οἱ δ' αὖ Ἠλεῖοι ἐπεὶ τῇ ὕστεραίᾳ προσόντες εἶδον καρτερόν τὸ τεῖχος καὶ ἐπὶ τῶν ναῶν πολλοὺς ἀναβέβηκotas, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, τοιοῦτοι γενόμενοι οἷους τὴν ἀρετὴν θεὸς μὲν ἂν ἐμπνεύσας δύναται καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀποδείξει, ἄνθρωποι δ' οὐδ' ἂν ἐν πολλῷ χρόνῳ τοὺς μὴ ὄντας ἀλκίμους ποιήσαιν.

33. Χρησθέντων δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς Ἀρκασίν ἄρχοντων, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἐπαρίτους τρεφόντων, πρώτοι Μαντινεῖς ἀπεργάζοντο μὴ χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι. Καὶ αὐτοὶ τὸ γινόμενον μέρος εἰς τοὺς ἐπαρίτους ἐκ τῆς πόλεως ἐκπορεύοντες ἀπέπεμψαν τοῖς ἄρχουσιν. Οἱ δὲ ἄρχοντες φάσκοντες αὐτοὺς λυμάνεσθαι τὸ Ἀρκαδικόν, ἀνικαλοῦντο εἰς τοὺς μυρίους τοὺς προστάτας αὐτῶν καὶ ἐπεὶ οὐχ ὑπάρχον, κατεδίκασαν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαρίτους ἔπειπον ὡς αἰσῶντας τοὺς κατακεκριμένους. Οἱ μὲν οὖν Μαντινεῖς κλείσαντες τὰς πύλας οὐκ ἰδέοντο αὐτοὺς εἶσω. (34) Ἐκ δὲ τούτου τάχα δὴ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐλεγον ἐν τοῖς μυρίοις ὡς οὐ χρῆ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι χρῆσθαι οὐδὲ καταλείπειν εἰς τὸν αἰὶ χρόνον τοῖς παισὶν ἐγκλήμα τούτου πρὸς τοὺς θεούς. Ὡς δὲ καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἀπέδοξε μικρὴ χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι, ταχὺ δὴ οἱ μὲν οὐκ ἂν δυνάμενοι ἄνευ μισθοῦ τῶν ἐπαρίτων εἶναι διεφέροντο, οἱ δὲ δυνάμενοι παρακλευσάμενοι αὐτοῖς καθίσταντο εἰς τοὺς ἐπαρίτους, ὅπως μὴ αὐτοὶ ἐπ' ἐκείνους, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ σφίσιν εἴεν. Ἰγνόντες δὲ οἱ τῶν ἀρχόντων διαχειριζόμενοι τὰ ἱερὰ χρήματα ὅτι εἰ δώσαν ἐυδύναν, κινδυνεύοιεν ἀπολέσθαι, πέμπουσιν εἰς Θήβας, καὶ διδάσκουσι τοὺς Θηβαίους ὡς εἰ μὴ στρα-

Cladaum amnem adversus eos aciem struebant. Is propter Altin fluens, in Alpheum sese exonerat. Aderant autem Arcadibus auxiliares sociorum copiae, nimirum bis mille gravis armatura pedites Argivi, et equites Athenienses ferme quadringenti. Nec minus Elei suam aciem ex altera parte annis hostibus opponebant, mactataque hostia continuo pergebant. Quamquam autem ante id temporis bellicis in rebus non solum ab Arcadibus et Argivis, sed etiam ab Achæis et Atheniensibus contemnebantur, illo tamen die socios, ut omnium fortissimi, praecedebant; et Arcadibus, quibuscum primis manus conserebant, confestim in fugam actis, etiam exceptos Argivos, Arcadibus opem ferentes, superabant. Atque ubi hos persequuti fuerunt ad eum usque locum, qui inter curiam, ac Vestæ templum, theatrumque, quod eodem pertinet, interjacet; pugnabant quidem illi nihilominus, ac versus aram propellebant hostes, sed a porticibus, et curia, magnoque fano telis petiti, tandemque proelio cum eis in planitie congressi cadebantur, occiso cum aliis Eleis ipso trecentorum prefecto Stratola. Quibus peractis ad castra sua pedem retulerunt. Arcades quidem certe, atque alii, qui cum eis erant, usque adeo diem sequentem formidabant, ut ne nocte quidem cessarent jam confecta tentoria demoliri, seque vallo munire. Elei vero postridie accedentes, ubi murum satis firmum, ac multos jam fana conscendisse viderunt, suam in urbem reversi sunt, quum tales se viros praestitissent, quales quidem possit deus inspirata virtute efficere vel uno die: sed homines ne longo quidem temporis spatio potuerint illos qui fortes non sunt, fortes reddere.

Ceterum Arcadum prefectis pecunia sacra utentibus, qua Eparitos aierent, primi Mantinei facto decreto prohibere ne pecuniis sacris uterentur. Quumque partem ratam, quae ipsorum nomine deberetur Eparitis, ex urbe sua coegissent, eam prefectis misere. Verum illi, quum ab eis societatem Arcadicam labefactari dicerent, Mantineorum praesides ad magistratum, qui ex decies millibus constabat, in jus vocabant. Et quia Mantinei non parebant, lata in eos damnationis sententia, Eparitos, qui damnatos adducerent, miserunt. Verum Mantinei portis suis clausis, in urbem illos non admittebant. Secundum ea nonnulli etiam ex istis Deciesmillibus aiebant, non usurpandas esse pecunias sacras, neque etiam crimen illud violatae religionis deum posteris in omne deinceps aevum relinquendum esse. Posteaquam etiam publico in concilio sacrarum pecuniarum usurpatio rejecta fuit, mox Epariti, quotquot stipendio carere non poterant, dilabebantur; qui vero poterant, se mutuo cohortati, Eparitorum in locum succedebant, ne in illorum ipsi, sed illi in ipsorum essent potestate. Praefecti autem, qui pecuniam sacram tractaverant, quum se animadverterent, si rationes essent reddendae, de vita periclitaturos, Thebas mittunt, ac Thebanos monent, ni

τεύσειεν, κινδυνεύσειεν οἱ Ἀρκάδες πάλιν λακωνίσαι. (35) Καὶ οἱ μὲν παρεσκευάζοντο ὡς στρατευόμενοι· οἱ δὲ τὰ κράτιστα τῇ Πελοποννήσῳ βουλευόμενοι ἔπεισαν τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων πέμψαντας πρέσβεις εἰπεῖν τοῖς Θηβαίοις μὴ ἵνα σὺν δπλοις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰ μὴ τι καλοῖεν. Καὶ ἅμα μὲν ταῦτα πρὸς τοὺς Θηβαίους ἔλεγον, ἅμα δὲ ἔλογίζοντο ὅτι πολέμου οὐδὲν δέονται. Τοῦ τε γὰρ ἱεροῦ τοῦ Διὸς προσεσθάναι οὐδὲν προσδεῖσθαι ἐνόμιζον, ἀλλ' ἀποδιδόντες ἂν καὶ δικαιοτέρα καὶ δσιώτερα ποιεῖν, καὶ τῷ θεῷ ὀφείσθαι μᾶλλον ἂν ὀφύω χαρίζεσθαι. Βουλομένων δὲ ταῦτα καὶ τῶν Ἡλείων, ἔδοξεν ἀμφοτέροις εἰρήνην ποιήσασθαι· καὶ ἐγένοντο σπονδαί.

36. Γενομένων δὲ τῶν ὀρκων, καὶ ὁμοσάντων τῶν τε ἄλλων ἀπάντων καὶ τῶν Τεγεατῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θηβαίου, ὃς ἐτύγγανεν ἐν Τεγέᾳ ἔχων ὀπλίτας τριακοσίους τῶν Βωιωτῶν, οἱ μὲν ἄλλοι Ἀρκάδες ἐν τῇ Τεγέᾳ αὐτοῦ ἐπικαταμείναντες ἐδειπνοποιοῦντο τε καὶ εὐθυμοῦντο καὶ σπονδὰς καὶ παιᾶνας ὡς εἰρήνης γεγενημένης ἐποιοῦντο, ὃ δὲ Θηβαῖος καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ φοβούμενοι τὰς εὐθύνas σὺν τε τοῖς Βωιωτοῖς καὶ τοῖς ὁμογνώμοσι τῶν ἐπαρίτων κλείσαντες τὰς πύλας τοῦ τῶν Τεγεατῶν τείχους, πέμποντες ἐπὶ τοὺς συσκηνοῦντας συνελάμβανον τοὺς βελτίστους. Ἄτε δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων παρόντων τῶν Ἀρκάδων, καὶ πάντων εἰρήνην βουλομένων ἔχειν, πολλοὺς ἔδει τοὺς συλλαμβανομένους εἶναι· ὥστε ταχὺ μὲν αὐτοῖς τὸ δεσμωτήριον μεστὸν ἦν, ταχὺ δὲ ἡ δημοσία οἰκία. (37) Ὡς δὲ πολλοὶ οἱ εἰργμένοι ἦσαν, πολλοὶ δὲ κατὰ τοῦ τείχους ἐκπεπληγηκότες, ἦσαν δὲ οἱ καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἀφείντο· οὐδεὶς γὰρ οὐδενὶ ὥρμιζετο, ὅστις μὴ ᾤετο ἀπολείσθαι ἀπορῆσαι δὴ μάλιστα ἐποίησε τὸν τε Θηβαῖον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ταῦτα πράττοντας ὅτι Μαντινέας, οὗς μάλιστα ἐβούλοντο λαβεῖν, ὀλίγους τινὰς πάνυ εἶχον· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς τὴν πόλιν εἶναι σχεδὸν πάντες ὄρχοντο οἰκάδε. (38) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπύθοντο οἱ Μαντινεῖς, εὐθὺς πέμποντες εἰς τὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις προηγόρευον ἐν τοῖς δπλοῖς εἶναι καὶ φυλάττειν τὰς παραδόους. Καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἐποίουν, καὶ ἅμα πέμψαντες εἰς τὴν Τεγέαν ἀπήτουν δσους ἔχοιεν ἄνδρας Μαντινέων· καὶ τῶν ἄλλων δὲ Ἀρκάδων οὐδένα ἀξιοῦν ἔφασαν οὔτε δεδέσθαι οὔτε ἀπονήσκειν πρὸ δίκης. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐπαιτιῶντο, ἔλεγον ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ τῶν Μαντινέων πόλις ἐγγυῶτο ἤ μὴν παρέξειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων ὑπόσους τις προσκαλοῖτο. (39) Ἀκούων οὖν ὁ Θηβαῖος, ἠπόρει τε ὅτι χρῆσαιτο τῷ πράγματι καὶ ἀφίησι πάντας τοὺς ἄνδρας. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συγκαλέσας τῶν Ἀρκάδων ὑπόσοι γε δὴ συνελθεῖν ἠθέλησαν, ἀπελογεῖτο ὡς ἐξαπατηθεῖν. Ἀκούσας γὰρ ἔφη ὡς Λακεδαιμόνιοι τε εἶεν σὺν τοῖς δπλοις ἐπὶ τοῖς ὁρίοις προδιδόναι τε αὐτοῖς μέλλοιεν τὴν Τεγέαν τῶν Ἀρκάδων τινές. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἔκεινον μὲν, καίπερ γινώσκοντες ὅτι ἐψεύδετο περὶ σφῶν, ἀφίεσαν· πέμψαντες δ' εἰς Θήβας πρέσβεις κατηγόρουν αὐτοῦ ὡς δεῖν ἀποθανεῖν. (40) Τὸν δ' Ἐπαμεινώνδαν ἔφασαν,

expeditionem susciperent, periculum fore, ne rursus Arcades ad Lacedæmoniorum partes transirent. Itaque Thebanī ad eam se militiam accingebant : contra, qui optime Peloponneso consultum vellent, Arcadum communi persuadebant, ut missis legatis, dici Thebanis juberent, ne Arcadiam armati, nisi accessit fuissent, ingrederentur. Atque simul hæc Thebanis denuntiabant, simul etiam certis rationibus permoti statuebant, bello sibi minime opus esse. Quippe causam nullam putabant, quomobrem ipsi Jovis fano præessent : adeoque se justius ac religiosius facturos arbitrabantur, magisque gratificatos deo, si fanum Eleis restituerent. Quod quum Eleis etiam placeret, utrisque visum est, pacem esse faciendam : eoque factum, ut inter se fœdus inirent.

Posteaquam in hoc præstitum fuit sacramentum, jamque non solum alii omnes, sed ipsi quoque Tegeatæ una cum eo Thebano, qui Tegæ trecentis armaturæ gravis peditibus Bœotis præerat, juraverunt : Arcades alii Tegæ cum illo manentes, convivii ac hilaritati vacabant, libationes institutebant, pæanas decantabant, quasi jam pace constituta. Thebanus vero, præfectique Arcadum quotquot a reddendis rationibus sibi metuebant, itemque Bœotī, et Eparitī quotquot eadem erant in sententia, clausis Tegæ portis, ac missis hinc inde lictoribus ad eos, qui agitabant convivia, præcipuos quosque ceperunt. Et quoniam ex omnibus oppidis Arcades eo confluerant, omnesque pacem exposcerent, multos capi necesse erat. Quo factum, ut illico tum carcer, tum domus urbis publica iis compleretur. Posteaquam multi jam fuere in vincula conjecti, multi de muro desilierunt, quidam etiam per portas emissi sunt, quod quidem nemo esset qui cuiquam succenseret, extra illos qui se capite multatum iri existimabant : hoc in maximam Thebanum et alios qui hæc una cum ipso agebant sollicitudinem conjecit, quod Mantineos, quos inprimis capere volebat, perquam paucos comprehendissent. Nam plerique omnes domum se contulerant, quippe qui non procul a Tegea distarent. Quum illuxisset, et de iis quæ gesta erant Mantinei certiores facti essent, continuo missis ad ceteras urbes Arcadicas nuntiiis, ut in armis essent, aditusque custodirent, denuntiabant ; quod quidem ipsi quoque faciebant. Simul Tegeam quosdam ire jubent, ac reddi sibi quoscunque Mantineos haberent, postulabant. Præterea non æquum aiebant esse, quenquam ex ceteris etiam Arcadibus aut vinciri aut morte multari, priusquam de causa cognitum esset. Quod si haberent in quo culparent aliquos, per eosdem nuntios suos indicabant, sancte Mantineorum rempublicam spondere, se exhibituram in concilio Arcadum publico, quotquot tandem in jus aliquis vocare vellet. Hæc quum Thebanus ille audiret, quid hac in re ageret, ambigebat, adeoque captivis omnibus dimissis, postridie convocabat Arcades, quotquot convenire volebant, seque purgabat, ac deceptum esse dicebat. Etenim se narrabat accepisse, Lacedæmonios armatos in finibus adeasse, ac nonnullos Arcades Tegeam illis prodere velle. Quæ quum illi audiissent, dimiserunt hominem, quanquam eum de Arcadibus mentiri scirent. Inde legatis Thebas missis, sic eum accusabant, ut morte multandum statuerent. Dixisse tunc Epaminondam ferunt, qui Thebanorum id temporis

καὶ γὰρ στρατηγῶν τότε ἐτύγχανε, λέγειν ὡς πολλὸν ὀρθότερον ποιήσειεν, ὅτε συνελόμενοι τοὺς ἀνδρας ἡ ὅτε ἀρῇκε. Τὸ γὰρ ἡμῶν δι' ὑμᾶς εἰς πόλεμον καταστάντων ὑμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιεῖσθαι πῶς οὐκ ἂν δικαίως προδοσίαν τις ὑμῶν τοῦτο κατηγοροίη; εἰ δ' ὅστε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς καὶ στρατευσόμεθα εἰς τὴν Ἀρκადίαν καὶ σὺν τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονούσι πολεμήσομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ ταῦτα ἀκηρυγέσθῃ πρὸς τε τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ κατὰ πόλεις, ἐκ τούτου ἀνελογίζοντο Μαντινεῖς τε καὶ τῶν ἄλλων Ἀρκάδων οἱ κηδόμενοι τῆς Πελοποννήσου, ὡς αὐτοὺς δὲ καὶ Ἠλεῖοι καὶ Ἀχαιοὶ, ὅτι οἱ Θηβαῖοι ὄγλοι εἶεν βουλόμενοι ὡς ἀθηνεστάτην τὴν Πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥᾶστα αὐτὴν καταδουλώσαιντο. (α) Τί γὰρ δὴ πολεμεῖν ἡμᾶς βούλονται ἢ ἵνα ἡμεῖς μὲν ἀλλήλους κακῶς ποιῶμεν, ἐκείνων δ' ἀμφοτέροις δευόμεθα; ἢ τί λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ δεόμεθα αὐτῶν ἐν τῇ παρόντι παρασκευάζονται ὡς ἐξιόντες; οὐ δὴλον ὡς ἐπὶ τῷ κακῶν τὴν ἡμᾶς ἐργάζεσθαι στρατεύειν παρασκευάζονται; (β) Ἐπειμπον δὲ καὶ Ἀθηναῖς βοηθεῖν κειμένους ἐπορεύθησαν δὲ καὶ εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ἀπὸ τῶν ἐπαρίτων, παρακαλοῦντες Λακεδαιμόνους, εἰ βούλονται κοινῇ διακωλύειν, ἂν τινες ὦσι καταδουλωσόμενοι τὴν Πελοπόννησον. Περὶ μὲντοι ἡγεμονίας αὐτοῖς ἐν διεπράττοντο ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἡγήσονται.

4. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, Ἐπαμεινώνδας ἐξῆγε, Βοιωτοὺς ἔχον πάντας καὶ Εὐβοᾶς καὶ Θεσσαλῶν πολλοὺς παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῦ. Φωκαεῖς μὲντοι οὐκ ἤκολούθουν, λέγοντες ὅτι συνθήκαι σφίσιν αὐτοῖς εἶεν, εἰ τις ἐπὶ Θηβᾶς ᾖ, βοηθεῖν ἐπ' ἄλλους δὲ στρατεύειν οὐκ εἶναι ἐν ταῖς συνθήκαις. (γ) Ὁ μὲντοι Ἐπαμεινώνδας ἐλογίζετο καὶ ἐν Πελοποννήσῳ σφίσιν ὑπάρχειν Ἀργεῖους τε καὶ Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδων τοὺς τὰ σφέτερα φρονούντας. Ἦσαν δ' οὗτοι Τεγεᾶται καὶ Μεγαλοπολίται καὶ Ἀσκαταὶ καὶ Παλάντιες, καὶ εἰ τινες δὴ πόλεις διὰ τὸ μικραὶ τε εἶναι καὶ ἐν μέσσις ταύταις οἰκεῖν ἡναγκάζοντο. (δ) Ἐξῆλθε μὲν δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ ταχέων· ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Νεμέᾳ, ἐνταῦθα διέτριβεν, ἐλπίζων τοὺς Ἀθηναίους παρόντας κήψεσθαι, καὶ λογιζόμενος μέγα ἂν τοῦτο γενέσθαι τοῖς μὲν πρεστέροις συμπάχους εἰς τὸ ἐπιβρῶσαι αὐτοὺς, τοῖς δὲ ἐναντίοις εἰς τὸ εἰς ἀθυμίαν ἐμπεσεῖν, ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, πᾶν ἀγαθὸν εἶναι Θηβαίοις ὅτι ἐλαττοῖντο Ἀθηναῖοι. (ε) Ἐν δὲ τῇ διατριβῇ αὐτοῦ ταύτῃ συνήσαν πάντες οἱ ὑποφρονούντες εἰς τὴν Μαντινείαν. Ἐπεὶ μὲντοι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἤκουσε τοὺς Ἀθηναίους τὸ μὲν κατὰ γῆν πορεύεσθαι ἀπεργονκέσαι, κατὰ θάλατταν δὲ παρασκευάζεσθαι ὡς διὰ Λακεδαίμονος βοηθήσοντας τοῖς Ἀρκάσι, οὕτω δὲ ἀφορμήσας ἐκ τῆς

imperator erat, rectius hominem fecisse **tum** quum Arcades comprehenderet, quam quum dimitteret. **Nam** cur non, inquit, aliquis de proditione jure vos accuset, **qui**, quum nos vestri causa bellum geramus, sine consensu nostro facem fecistis? Enimvero scitote, inquit, suscepturos nos expeditionem in Arcadiam, ac bellum gesturos **una** cum iis qui partes nostras sequuntur.

CAPUT V.

Posteaquam haec ad commune Arcadum eorumque urbes renuntiata fuerunt, tum vero secum ipsi cogitare cœperunt Mantinei, alique Arcadum, qui de Peloponneso erant solliciti, itidemque Elei et Achæi, palam Thebanos id moliri ut Peloponnesi vires quamaxime attererent, quo eam sine ulla difficultate in servitutem redigerent. **Nam** cur tandem bellum nos volunt gerere? num eam ob causam, ut ipsi nosmet mutuo perdamus, et utrique ipsorum indigeamus? Cur ad expeditionem accingunt se, quum nos dicamus, in hoc tempore nobis opera ipsorum non opus esse? An non manifestum est, eos ideo se ad hanc expeditionem parare, ut aliquo nos damno afficiant? Hinc Athenas quoque miserunt qui Athenienses ad ferendum opem cohortarentur. Præterea legati ex Eparitis Lacedæmonem missi Lacedæmonios hortantur, ut communibus auxiliis prohibere velint, si qui Peloponnesum in servitutem redacturi adveniant. **Impetatum** etiam statim ab initio de principatu, nimirum ut singuli suos intra fines aliis præsent.

Interea dum haec agebantur, domo Epaminondas proficiscabatur, ac secum Bæotos omnes, Euboenses, Thessalos multos, quos partim ab Alexandro, partim ab ejus adversariis acceperat, ducebat. Phocenses tamen non sequebantur, quum iis conditionibus initum fœdus esse dicerent, ut, si quis Thebanos invaderet, opem ferrent; verum ut adversus alios cum eis militatum irent, id in fœdere comprehendi negabant. Et existimabat Epaminondas, suis a partibus futuros in Peloponneso Argivos, Messenios, Arcades eos, qui rebus Thebanorum favebant. Erant hi Tegeatæ, Megalopolitani, Ascatæ, Palantini, et quotquot oppida, propterea quod essent exigua, et horum in medio sita, sequi eos cogebantur. Copias ergo celeriter Epaminondas eduxit: quumque Nemeam ingressus esset, nonnihil istic commorabatur, quod interceptum se transeuntes Athenienses pataret. **Nam** magnum hoc quiddam fore ducebat, quod suorum quidem sociorum animos confirmare posset, hostium vero, ad desperationem adigere; atque, ut breviter dicam, omnino Thebanis emolumento futurum existimabat, quidquid Athenienses detrimenti acceperissent. **Interim** dum ille hoc loco diutius hæret, Peloponnesii omnes, quotquot consentiebant, apud Mantineam convenere. **Quum** autem audisset Epaminondas, Athenienses mutato consilio non jam terra facturos iter, sed mari se parare, ut per Laconicam Arcadilus

Νεμέας ἀφικνεῖται εἰς τὴν Τεγέαν. (8) Εὐτυχῇ μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔγωγε φήσαιμι τὴν στρατηγίαν αὐτῷ γενέσθαι· ὅσα μάλιστα προνοίας ἔργα καὶ τολμῆς ἐστίν, οὐδὲν μοι δοκεῖ ὁ ἀνὴρ ἔλλιπειν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε ἐπαίνῳ αὐτοῦ ὅτι τὸ στρατόπεδον ἐν τῷ τείχει τῶν Τεγεατῶν ἐποιήσατο, ἐνθ' ἐν ἀσφαλεστέρῳ τε ἦν ἢ εἰ ἔξω ἐστρατοπεδεύετο καὶ τοῖς πολεμίοις ἐν ἀδηλοτέρῳ, ὅτι πρᾶττοιο. Καὶ παρασκευάζεσθαι δὲ, εἰ τοῦ εἶδετο, ἐν τῇ πόλει ὄντι εὐπωρότερον ἦν. Τῶν δ' ἐτέρων ἔξω στρατευομένων ἐξῆν ὄρεῖν, εἴτε τι ὀρθῶς ἐπράττετο εἴτε τι ἡμάρτανον. Καὶ μὴ οἰόμενος κρείττων τῶν ἀντιπάλων εἶναι, ὅπότε ὁρώη χωρίοις πλεονεκτοῦντας αὐτοὺς, οὐκ ἐξήγετο ἐπιτίθεσθαι. (9) Ὅρων δὲ οὔτε πόλιν αὐτῷ προσχωροῦσαν οὐδεμίαν τὸν τε χρόνον προβαίνοντα, ἐνόμισε πρακτέον τι εἶναι· εἰ δὲ μὴ, ἀντὶ τῆς πρόσθεν εὐκλείας πολλὴν ἀδοξίαν προσεδέχετο. Ἐπεὶ οὖν κατεμάνθανε περὶ μὲν τὴν Μαντίνειαν τοὺς ἀντιπάλους περὶ λαγμώνους, μεταπεμπομένους δὲ Ἀγησιλαόν τε καὶ πάντας τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἥσθετο ἐξεστρατευμένον τὸν Ἀγησιλαὸν καὶ ὄντα ἤδη ἐν τῇ Πελλάνη, δειπνοποιήσάμενος παραγγελίας ἤγειτο τῷ στρατεύματι εὐδύς ἐπὶ Σπάρτην. (10) Καὶ εἰ μὴ Κρής θεῖα τινὶ μοῖρᾳ προσελθὼν ἐξήγγειλε τῷ Ἀγησιλαῷ προσὶόν τὸ στρατεύμα, ἔλαβεν ἂν τὴν πόλιν ὥσπερ νεοττίαν παντάπασιν ἔρημον τῶν ἀμυνομένων. Ἐπεὶ μάλιστα προπυθόμενος ταῦτα ὁ Ἀγησιλαὸς ἔφθι εἰς τὴν πόλιν ἀπελθὼν, διαταξάμενος οἱ Σπαρτιάται ἐφύλαττον, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες· οἱ τε γὰρ ἱππεῖς αὐτοῖς πάντες ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπῆσαν καὶ τὸ ξενικὸν καὶ τῶν λόγων δώδεκα ὄντων οἱ τρεῖς. (11) Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο Ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου μὲν ἔμελλον ἐν τε ἰσότηδι μαχεῖσθαι καὶ ἀπὸ τῶν οἰκίων βληθῆσθαι, οὐκ ἐξήκει ταῦτα, οὐδ' ὅπου γε μηδὲν πλέον μαχεῖσθαι τῶν ὀλίγων πολλοὶ ὄντες· ἐνθα δὲ πλεονεκεῖν ἂν ἐνόμιζε, τοῦτο λαβὼν τὸ χωρίον κατέβαινε, καὶ οὐκ ἀνέβαινε εἰς τὴν πόλιν. (12) Τό γε μὴ ἐντεῦθεν γενόμενον ἔξεστι μὲν τὸ θεῖον αἰετῆσθαι, ἔξεστι δὲ λέγειν ὡς τοῖς ἀπονενοημένοις οὐδεὶς ἂν ὑποσταίη. Ἐπεὶ γὰρ ἤγειτο Ἀρχίδαμος οὐδὲ ἐκπατὸν ἔχων ἄνδρας, καὶ διαβὰς ὅπερ εἰδοίη τι ἔχειν κώλυμα ἐπορεύετο πρὸς ὄρειον ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους, ἐνταῦθα δὲ οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νενικηχότες τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλέονες καὶ προσέτι ὑπερδύεια χωρία ἔχοντες, οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐγκλίνουσιν. (13) Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι τῶν Ἐπαμεινώνδου ἀποθνήσκουσιν· ἐπεὶ μάλιστα ἀγαλλόμενοι τῇ νίκῃ ἐδωξαν οἱ ἐνδοθεν πορρωτέρω τοῦ καιροῦ, οὗτοι αὖ ἀποθνήσκουσιν· περιεγέγραπτο γὰρ, ὥς εἰκεν, ὅπῃ τοῦ θεοῦ μέχρι ὅσου ἡ νίκη ἐδέδοτο αὐτοῖς. Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος τρόπαιόν τε ἵστατο ἐνθα ἐπεκράτησε καὶ τοὺς ἐνταῦθα πεσόντας τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπεδίδου. (14) Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας λογιζόμενος ὅτι βοηθήσειεν οἱ Ἀρκάδες εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἐκείνοις μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ πᾶσι Λακεδαιμονίοις ὁμοῦ γενομένοις μάχεσθαι, ἄλλως τε καὶ εὐτυχῆσαι, τῶν δὲ ἀποτευχηχότων· πᾶ-

opem ferrent : motis e Nemea castris, Tegeam profectus est. Atque equidem hanc illi expeditionem feliciter cessisse, non possum dicere : quæ vero tum providentiæ, tum audaciæ facinora sunt, ea desiderari mihi in hoc viro minime posse videntur. Nam primum hoc non possum non prædicare, quod intra Tegeatarum muros castra locaverit : quo loco erant tutiora, quam si foris ea locasset, ac quid ageret, minus ab hostibus sciri poterat. Præterea si qua re opus esset, eam facilius in urbe parare poterat. Hostes vero quum castra extra oppida haberent, perspicere poterat, sive quid recte gererent, seu perperam. Et quia superiorem se hostibus esse putabat ; quoties eos locorum commoditates habere videbat, non educebat suos ad illos invadendum. Posteaquam vero nullam ad se urbem deficere vidit ac tempus præterire, gerendum aliquid esse putabat ; quod quidem nisi faceret, pro hactenus parta gloria magnam infamiam exspectabat. Itaque quum factus esset certior, hostes apud Mantineam magna cura se munivisse, ac Agesilaum omnesque Lacedæmonios accessere, Jamque cum copiis Agesilaum domo profectum ad Pellenen Laconiae esse animadverteret : sumpta cena, denuntiatioque militibus itinere, recta Spartam copias duxit. Quod nisi divino quodam fato Cretensis quidam ad Agesilaum contendens, ei copias Epaminondæ adventare nuntiasset : cepisset Spartam, quasi quendam nidum, omnino a defensoribus desertam. Quum autem Agesilaus, his ante compertis, conatum hostis in adeunda urbe præcepisset, Spartani dispositis hinc inde suis, quanquam perpauci essent, urbem tamen custodiebant : nam et equites eorum jam in Arcadia erant et copias mercenariæ, et ex duodecim cohortibus tres. Posteaquam Epaminondas Spartam venit, non urbem illac ingrediebatur, ubi pugnam hostes simul in planitie commissurierant, simul tela de ædificiis dejecturi, neque ubi nibilo plus in pugna multi, quam pauci erant effecturi : sed loco quodam occupato, quo se superiorem fore putabat, ita in urbem descendit, non ascendit. Ceterum quod deinde accidit, partim numini potest adscribi, partim dici, desperatis neminem posse resistere. Nam quum Archidamus necentum quidam viros duceret, ac non solum trajecisset id quod impedire potuisset quodammodo videbatur, sed etiam in locum arduum versus hostes pergeret : tum illi, qui spirabant ignem, qui Lacedæmonios devicerant, qui rebus omnibus superiores erant, ac præterea loco erant excelsiore, non excepere militum, quos Archidamus secum habebat, impetum ; sed terga dedere, atque adeo primi, qui apud Epaminondam erant, occisi sunt. Quum autem exsultarent Lacedæmonii ob victoriam, ideoque persequerentur justo ulterius : rursus et ipsi quosdam amisere : nam descripti divinitus erant, uti quidem videtur, concessæ ipsis victoriæ certi quidam fines. Archidamus, eo loco quo victoria politus fuerat, tropæum excitavit ; et eos, qui ex hostibus istis interempti erant, per inducias reddidit. Epaminondas autem secum ipse pendens futurum ut Arcades Lacedæmonem opis ferendæ causa concurrerent ; nolebat simul cum ipsis, et Lacedæmoniiis universis, posteaquam convenerunt, pugna-

λιν δὲ πορευθεὶς ὡς ἐδύνατο τάχιστα εἰς τὴν Τεγέαν τοὺς μὲν ὀπλίτας ἀνέπαυσε, τοὺς δ' ἱππέας ἐπεμψεν εἰς τὴν Μαντινείαν, δεηθεὶς αὐτῶν προσκατεργῆσαι, καὶ διδάσκων ὡς πάντα μὲν εἰκὸς εἶναι τὰ τῶν Μαντινέων βροσκήματα, πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλως τε καὶ σίτου συγκρομίδης οὕσης. (15) Καὶ οἱ μὲν ὄχροντο· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἱππεῖς ὀρμηθέντες ἐξ Ἐλευσίνος ἐδειπνοποιήσαντο μὲν ἐν Ἰσθμῷ, διελθόντες δὲ τὰς Κλειονᾶς ἐτύγγανον προσιόντες εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ καταστρατοπεδευσάμενοι ἐντὸς τείρους ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐπεὶ δὲ δῆλοι ἦσαν προσελαύνοντες οἱ πολέμιοι, ἐδέοντο οἱ Μαντινεῖς τῶν Ἀθηναίων ἱππέων βοηθῆσαι, εἴ τι δύναντο· εἶναι γὰρ εἶναι καὶ τὰ βροσκήματα πάντα καὶ τοὺς ἐργάτας, πολλοὺς δὲ καὶ παῖδας καὶ γεραιτέρους τῶν ἐλευθέρων ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκθοῦσιν, ἐτι ὄντες ἀνάριστοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι. (16) Ἐνταῦθα δὴ τούτων αὖ τὴν ἀρετὴν τίς οὐκ ἂν ἀγασθεῖ; οἱ καὶ πολλοὶ πλείονας ὀρῶντες τοὺς πολέμιους, καὶ ἐν Κορίνθῳ δυστυχήματος γεγεννημένου τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν τούτων ἐπελογίσαντο, οὐδ' ὅτι καὶ Θηβαίους καὶ Θεσσαλοὺς τοῖς κρατίστοις ἱππεῦσιν εἶναι δοκοῦσιν ἐμῆλιν μάχεσθαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενοι, εἰ παρόντες μὴδὲν ὠφελήσειαν τοὺς συμμάχους, ὡς εἶδον τάχιστα τοὺς πολέμιους, συνέδραξαν, ἐρδόντες ἀνασωσάσθαι τὴν πατρίαν ὅσων. (17) Καὶ μαχόμενοι αἵτισι μὲν ἐγένοντο τὰ ἐξ ὧν πάντα σωθῆναι τοῖς Μαντινεῦσιν, αὐτῶν δὲ ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοὶ, καὶ ἀπέκτειναν δὲ πολλοὶ οἱ τοιούτους· οὐδὲν γὰρ οὕτω βραχὺ ὄπλον ἐκάτεροι εἶχον ὥς οὐκ ἐκινδύνουν ἀλλήλων. Καὶ τοὺς μὲν φιλοῦς νεκροὺς οὐ προῆλκον, τῶν δὲ πολέμιων ἦν οὗς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. (18) Ὁ δ' αὖ Ἐπαμεινώνδας, ἐνθυμούμενος ὅτι ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη ἔσοιτο ἀπείναι διὰ τὸ ἐξῆλθαι τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον, εἰ δὲ καταλείψει ἐρήμιος δι' ἧλθε σύμμαχος, ἐκείνοι πολλοὺς κήλουντο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, αὐτὸς δὲ τῇ ἐκαστοῦ δοξῇ παντάπασιν ἔσοιτο λελυμασμένος, ἡττημένος μὲν ἐν Λακεδαιμονίᾳ σὺν πολλῷ ὀπλιτικῷ ὑπ' ὀλίγων, ἡττημένος δὲ ἐν Μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ, αἵτις δὲ γεγεννημένος διὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν τοῦ συνεστάναι Λακεδαιμονίους καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς καὶ Ἠλείους καὶ Ἀθηναίους· ὥστε οὐκ εἶδοι αὐτῷ δυνατόν εἶναι ἀμχαεὶ παρελθεῖν, λογιζόμενον ὅτι εἰ μὲν νικήσῃ, πάντα ταῦτα ἀναλύσειτο· εἰ δὲ ἀποθάνῃ, καλὴν τὴν τελευταίην ἡγήσατο ἔσσεσθαι περρωμένῳ τῇ πατρίδι ἀρχὴν Πελοποννήσου καταλιπεῖν. (19) Τὸ μὲν οὖν αὐτὸν τοιαῦτα διανοεῖσθαι οὐ πᾶν μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι· φιλοτίμων γὰρ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα διανοήματα· τὸ μὲντοι στρατεύμα παρεσκευαχέναι ὡς πόνον τε μηδὲν ἀποκλίνειν μήτε νυκτὸς μήτε ἡμέρας, κινδύνου τε μηδὲν ἀφίστασθαι, σπάνιόν τε τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντας ὅμως πείθεσθαι ἐθέλειν, ταῦτά μοι δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι. (20) Καὶ γὰρ ὅτε τὸ τελευταῖον παρήγγειλεν αὐτοῖς παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἔσομένης, προθύμως μὲν ἐλευκόντων οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη κελεύοντος ἐκείνου, ἐπε-

re; praesertim quum res ipsis feliciter cessisset, suis male. Quamobrem rursus quam celerrime Tegeam contendens, gravi armaturae quiescendi spatium concessit, equitatum Mantineam misit, rogatum, uti labores eos constanter ferret; simul monitum, consentaneum esse, pecora Mantineos universa jam extra urbem habere, itemque viros omnes, praesertim id temporis, quo frumentum in urbem convehretur. Itaque susceperant iter. Interea profecti Eleusine Atheniensium equites, apud Isthmum cœna sumpta, quum Cleonas transissent, forte ad Mantineam accedebant, et castra intra muros ipsis in aedificiis habebant. Quum autem pateret jam adventare hostes, Mantinei Atheniensium equitum opem implorarent, si quid illi possent; pecora, inquam, universa foris esse, itemque operas, et multos tum pueros, tum provectoris ætatis homines ingennos. Quibus Athenienses auditis, quanquam necdum vel se prandio, vel equos pabulo refecerant, tamen opem ferebant. Atque hic quicorum virtutem non admiretur? qui quum hostes se longe majores habere copias cernerent, et equites adversum quandam casum in urbe Corintho pertulissent, nihil horum ad animum revocarunt, ac ne id quidem, quod simul adversus Thebanos ac Thessalos, equites hominum opinione longe praestantissimos, proelio congressuri essent: sed turpe ducentes, si, posteaquam advenissent, nulla re sociis essent adjuumento: quum primum conspexissent hostes, manus cum eis conseruerunt, quum quidem gloriam majorum tueri cuperent. Hoc modo commisso proelio, Mantineis omnia, quae foris habebant, salva praestitere. Ceciderunt ex eis quidam viri fortes, cujusmodi scilicet ipsi quoque interemerunt. Quippe nemo erat utrinque, cui tam exiguum telum esset, quo se mutuo non confingerent. Deinde cadavera suorum Athenienses non deseruerunt, hostium cadaveribus quibusdam per inducias redditis. Atque hic Epaminondas secum cogitabat, intra dies paucos sibi abundum esse necessario, quod huic expeditioni destinatum tempus effluxisset. Jam si eos, quibus opitulaturus advenerat, desereret, futurum ut ab hostibus illi obsiderentur, ipse gloriam omnem prorsus amitteret: qui apud Lacedaemonem cum gravi armatura multis peditibus a paucis victus esset, rursus ad Mantineam equestri proelio superatus, denique causam per susceptam hanc in Peloponnesum expeditionem praebuisset, ob quam Lacedaemonii, Arcades, Achai, Elei, Athenienses, se consociassent. Quare fieri non posse putabat, ut sine pugna discederet: praesertim quum se potentem victoria denuo ratiocinaretur aboliturum hanc universa; sin mortem oppeteret, praeclarum se vitae finem consequiturum existimabat, in conatu relinquendi patriae suae Peloponnesi imperium. Atque huiusmodi quaedam ipsam animo voluisse, mirum mihi quidem non videtur: nam ejusmodi cogitationes in eos cadunt, qui honoris ac laudis cupidi sunt. Quod vero exercitum sic consuefecerit, ut laborem nullum defugeret, non interdum, non noctu, periculum nullum formidaret, quoties commeatus adesset exiguus, nihilominus dicto audiens esset, ea mihi magis admiranda videntur. Nam quum postremum denuntiasset suis, uti se ad pugnam compararent, magna cum animorum alacritate galear equites ipso iubente nitidas reddebant, ac Arcades

γράφοντο δὲ καὶ τῶν Ἀρχαδῶν δπλίται ῥόπαλα, ὡς Θηβαῖοι ὄντες, πάντες δὲ ἡκονῶντο καὶ λόγχας καὶ μαχαίρας καὶ ἑλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. (21) Ἐπεὶ μὲν οὗτω παρεσκευασμένους ἐξήγαγεν, ἄξιον αὖ κατανοῆσαι ἃ ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς συνετάττετο. Τοῦτο δὲ πράττων σαφηνίζειν ἐδόκει ὅτι εἰς μάχην παρεσκευάζετο· ἐπεὶ γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα ὡς ἐβούλετο, τὴν μὲν συντομωτάτην πρὸς τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγε, πρὸς δὲ τὰ πρὸς ἐσπέραν ὄρη καὶ ἀντιπέραν τῆς Τηγέας ἡγεῖτο· ὥστε δόξαν παρεῖχε τοῖς πολεμοῖς μὴ ποιήσεσθαι μάχην ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. (22) Καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῶν ὀρεῖ ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, ὑπὸ τοῖς ὑψηλοῖς ἐθετο τὰ δπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένῳ. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευὴν, ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν. Ἐπεὶ γε μὴν παράγαγόν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόγους εἰς μέτωπον ἰσχυρὸν ἐποίησατο τὸ περὶ ἑαυτὸν ἔμβολον, τότε δὴ ἀναλαθεῖν παραγγελλίας τὰ δπλα ἡγεῖτο· οἱ δ' ἠκολούθουν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐπιόντας, οὐδεὶς αὐτῶν ἡσυχίαν ἔχεν ἡδύνατο, ἀλλ' οἱ μὲν ἐθεον εἰς τὰς τάξεις, οἱ δὲ παρετάττοντο, οἱ δὲ ἵππους ἐγαλίνουν, οἱ δὲ θώρακας ἐνεδύνοντο, πάντες δὲ πεισομένοις τι μᾶλλον ἢ ποιήσουσιν ἐψέκσαν. (23) Ὅ δὲ τὸ στράτευμα ἀντίπρωρον ὥσπερ τρίτῃ προσῆγε, νομίζων, ἔπη ἐμβαλὼν διακόψει, διαφθερεῖν ὅλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα· καὶ γὰρ δὴ τῶ μὲν ἰσχυροτάτῳ παρεσκευάζετο ἀγωνίζεσθαι, τὸ δὲ ἀσθενέστατον πύρρῳ ἀπέστησεν, εἰδὼς ὅτι ἡττηθὲν ἀθυμίαν ἀνπαράσχοι τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, ῥώμην δὲ τοῖς πολεμοῖς. Καὶ μὴν τοὺς ἱππέας οἱ μὲν πολέμιοι αὐτοὶ παρετάξαντο ὥσπερ δπλιτῶν φάλαγγα βάθος ἐφ' ἐξ καὶ ἔρῃμον πεζῶν ἑμίππων· (24) ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας αὖ καὶ τοῦ ἱπποῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποίησατο, καὶ ἑμίππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς, νομίζων τὸ ἱππικὸν ἐπεὶ διακόψειεν, ὅλον τὸ ἀντίπαλον νενικηκὼς ἔσεσθαι· μάλα γὰρ χαλεπὸν εὐρεῖν τοὺς ἐλελήσοντας μένειν, ἐπειδὴν τινὰς φεύγοντας τῶν ἑαυτῶν δρῶσι καὶ δπῶς μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἱππέας καὶ δπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τοῦτοις παρέχειν ὡς εἰ βοηθήσοιεν, ὅπισθεν οὗτοι ἐπικεῖσιντο αὐτοῖς. Τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποίησατο, καὶ οὐκ ἐψέσθη τῆς ἐλπίδος κρατήσας γὰρ ἢ προσέβαλεν ὅλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. (25) Ἐπεὶ γε μὴν ἐκείνους ἔπεσεν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδύνανθησαν χρῆσασθαι, ἀλλὰ φυγούσης μὲν αὐτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ δπλίται οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου ἐνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο· φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' ἱππεῖς διώκοντες οὔτε ἱππέας οὐδ' δπλίτας, ὥσπερ δὲ ἡττώμενοι πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον. Καὶ μὴν οἱ ἑμίπποι καὶ οἱ πελτασταὶ συννενικηκότας τοῖς ἱππεῦσιν ἀρίκοντο μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς

etiam gravis armaturæ pedites clavas in clypeis pingebant, perinde ac si Thebani essent : universi denique tum hastas tum gladios acuebant, et clypeos detergebant, ut fulgerent. Hoc modo paratos quum abduxisset, operæ pretium est considerare, quid deinceps fecerit. Primum igitur, ut par erat, aciem struchbat. Id quum faceret, indicare scilicet certo volebat, quod ad prælium se compararet. Posteaquam copias ex animi arbitratu instruxit, non via maxime compendiarie ducebat in hostem ; sed ad montes, solem occidentem spectantes et e regione Tegeæ sitos, pergebat. Quo factum ut inficeretur hostibus opinio, minime ipsum eo die dimicaturum. Etenim posteaquam ad montem accessit, jamque phalanx ejus fuit explicata, subsistere nullitem sub locis eminentibus in armis jussit, adeoque castra munientis speciem exhibebat. Atque hac re maxima ex parte in hostibus, quem in animis pugnandi ardorem conceperant, exstinxit : itemque aciei apparatus dissolvit. Deinde quum cohortes, quæ longo progrediebantur agmine, ad frontem adduxisset, aciemque cuneatam eorum, quos circum se habebat, firmam reddidisset : tum vero suis arma sumere jussis præcedebat ipse, milites sequebantur. Eos quum præter opinionem suam adventare viderent hostes, nemini amplius otioso esse licebat. Alii se ad ordines cursu conferebant, alii se instruebant, alii frænabunt equos, alii loricas induebant : omnes denique magis cladem accepturi quam filaturi videbantur. Epaminondas autem copias suas triremis instar adverso quasi rostro ductitabat, existimans, se, ubi omnique tandem impressione facta perrumperet aciem hostilem, universum exercitum facile profligaturum. Nam cum parte copiarum longe robustissima prælium committere parabat, infirma longius remota : quod sciret, hanc, si quidem vinceretur, suis trepidationem, hostibus vires addituram. Accedebat id etiam, quod hostes equitatum suum phalangis instar peditum gravis armaturæ senam in aciem deinceps instruxerant, peditibus, qui erant equitibus juncti, nullis intermistis. At Epaminondas etiam equitum cuneum firmum fecerat, et pedites equitibus junctos juxta eos collocarat. Existimabat enim fore ut, posteaquam equitatus perrupisset, hostium totus exercitus victus esset. Nam perdifficile est reperire qui subistere velint, quum suorum nonnullos terga dare conspiciunt. Jam ne Athenienses a lævo cornu succurrerent sibi proximis, quibusdam in collibus adversus eos tum equites tum gravis armaturæ pedites constituit ; ut his etiam metum incuteret, quasi a tergo irruituri in ipsos essent, si quidem aliis vellet suppetias ferre. Atque hoc modo cum hoste confligens, spe sua minime frustratus est. Etenim illa parte qua hostes adoriebatur, victoria potitus, universum hostilem exercitum in fugam conjecit. Verum posteaquam ipse cecidit, non jam amplius ceteri victoria recte uti potuerunt. Nam quum adversa phalanx fugeret, gravis armaturæ pedites neminem occidebant, neque de loco, quo prælium commissum erat, progrediebantur. Itidem quum equitatus hostilis fugam arripuisset, ne equites quidem persequendo quenquam vel equitem, vel gravis armaturæ peditem interficiebant : sed quasi fuissent ipsi victi, trepide per fugientes hostes elabebantur. Ac pedites quidem equitibus juncti, et cetrati, posteaquam una cum equitibus vicerunt ; lævum ad latus se conferebant, quasi jam supe-

κρατοῦντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀπέθανον.

26. Τούτων δὲ πρᾶχθέντων τῶνναντίον ἐγεγένητο οὗ ἐνόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. Συνεληλυθυίας γὰρ σφεδὸν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιτεταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾔετο, εἰ μάχῃ ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας ἄρξαι, τοὺς δὲ κρατηθέντας ὑπηκόους ἔσεσθαι· δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν ὥστε ἀμφοτέρω μὲν τρόπαιον ὡς νενικηκότας ἐστήσαντο, τοὺς δὲ ἵσταμένους οὐδέτεροι ἐκόλυσαν, νεκροὺς δὲ ἀμφοτέρω μὲν ὡς νενικηκότας ὑποσπόνδους ἀπέδωσαν, ἀμφοτέρω δὲ ὡς ἡττημένοι ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον, (27) νενικηκέναι δὲ φάσκοντες ἑκάτεροι οὕτε χώρα οὕτε πόλει οὗτ' ἀρχῇ οὐδέτεροι οὐδὲν πλεονέχοντες ἐφάνησαν ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι· ἀκρισίᾳ δὲ καὶ ταραχῇ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρότερον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐμοὶ μὲν οὕτως μέχρι τούτου γραφέσθω· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἴσως ἄλλω μελήσει.

riores : verum istic maxima pars eorum ab Atheniensibus est interempta.

His ita gestis, contra quam universi homines arbitrabantur, accidit. Nam quum tota fere Græcia convenisset, castraque opposita haberet, nemo non existimabat futurum, ut, si proelio decerneretur, victores imperarent, parerent victi. Verum deus illum eventum dedit, ut tropæum utrique statuerent, quasi qui vicissent, nec statuentes alteros impedirent alteri. Mortuos autem utrique tanquam victores per inducias reddebant, utrique tanquam victi per inducias recipiebant : quumque victoria se potitos utrique dicerent, non tamen vel obtenta regione aliqua, vel oppido, vel imperio, conditionem suam facere meliorem, quam ea fuisset ante pugnam commissam, videbantur. Confusio quidem certe, rerumque perturbatio major in Græcia post pugnam extitit, quam prius fuerat. Atque hactenus mihi quidem hæc scripta sunt. Quæ vero sequuntur, alii curæ fortassis erunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἶδα μὲν οὐκ εἶναι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ βῆδιον ἄξιον ἔπαινον γράφαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. Οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι εἰ οὐκ ἐπὶ ταύτῃ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μείνων [ἂν] τυγχάνοι ἔπαινον.

(2) Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἂν τις μείζον καὶ κάλλιον εἰπῇν ἔχοι ἢ οὐκ ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁποσὸς ἄφ' Ἡρακλείους ἐγένετο, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; (3) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτη γ' ἂν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτοὺς ὡς βασιλεύουσι μὲν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμώτατον, οὗτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. (4) Τῇ δὲ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τὴν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. Ἡ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμηθῆαι αὐτοὺς ἐπεχείρησε καταλύσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἳ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ ἐφ' οἷς περ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. Τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδίστατος οὔτε δημοκρατία οὔτε ὀλιγαρχία οὔτε τυραννίς οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχῆς βασιλεία. (5) Ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἀρξαι ἄξιός τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι Ἀγησιλαὸς τὰδε τὰ σημεῖα. Ἐπεὶ γὰρ Ἅγις βασιλεὺς ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μὲν ὡς Ἀγίδος ὄντος υἱός, Ἀγησιλάου δὲ ὡς Ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι Ἀγησιλαὸν καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστῆσατο βασιλεὺς. Καίτοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὅπῃ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέροντος ἀξιοῦσθαι ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἀρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

6. Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο νῦν ἤδη διηγῆσθαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τούτων τρόπων αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδέχλους εἶσθαι. Ἀγησιλαὸς τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἀρτί δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροῶν καὶ ναυτικῶν καὶ πεζῶν πολὺ στράτευμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας. (7) βουλευομένων δὲ περὶ τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησιλαὸς ἐπέστη, ἐὰν δώσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δις χιλίους δὲ νεοδαμῶνεις, εἰς ἑκακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαδοῖσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πειράσασθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμῇν βούληται ὁ βαρβαρος, ἀσχολῶν αὐτῷ παρέξειν τοῦ στρατεύειν ἐπὶ

XENOPHONTIS

AGESILAUS.

CAPUT I.

Novi quidem non esse facile laudem Agesilai virtute ac gloria dignam scribere; nihilo tamen minus erit mihi hoc conandum: non enim recte se res habuerit si, quod vir perfecte bonus fuerit, idcirco ne minores quidem consequatur laudes. De ipsius certe quidem generis nobilitate quid majus et honestius dicere quisquam possit, quam quod hoc etiam tempore inter Progonos dictos commemoratur quotus ab ipso Hercule fuerit, eosque non privatos, sed reges ortos ex regibus? At vero ne hac quidem in parte eos quisquam increpare possit, quod reges sane fuerint, at urbis obscurae: sed quemadmodum eorum genus inter alia patriae ornatisimum est, sic et urbs ipsa in Graecia maxime est illustris: adeo ut non inter secundos primas obtinuerint, sed inter principes principe loco fuerint. Hanc porro ob causam aequum etiam est una et patriam et genus ipsius laudare: quippe nunquam civitas invidia mota quod alios honoribus anteirent, eorum imperium evertere adgressa est; et reges nunquam majora concupivere, quam ferrent condiciones, quibus initio regnum acceperant. Itaque nullum sane aliud imperium reperitur, quod sine interruptione perdurarit, neque democratia, neque oligarchia, neque tyrannis, neque regnum; hoc vero solum permanet regnum perpetuum. Agesilaum autem, antequam imperio potitus esset, dignum regno fuisse habitum, haec sunt indicia. Nam cum Agis rex vivendi finem fecisset, contententibus de imperio Leotychida, ut Agidis filio, Agesilao, ut Archidami, ubi civitas ipsa Agesilaum magis irreprehensum tum genere tum virtute judicasset, hunc regem constituit. Atqui potentissima in urbe praemio pulcherrimo dignum a viris optimis judicatum fuisse, qualibus amplius indiget argumentis utique ejus, quae in eo eluxit antequam imperaret, virtutis?

Quas vero res in regno suo perfecit, jam nunc commemorabo: nam rebus gestis etiam mores ipsius pulcherrime fore declaratos arbitror. Agesilaus itaque regnum, adhuc juvenis, consequutus est. Cumque recens imperio potitus esset, nuntiatum fuit Persarum regem multas tum navales tum pedestres copias, tanquam in Graecos invasurum, cogere. Quibus de rebus cum Lacedaemonii ac socii deliberarent, pollicitus est Agesilaus se, si triginta Spartiatis ipsi darent, bis mille Neodamodes, sociorum agmen ad sex milia, trajecturum in Asiam, operamque daturum ut pacem faceret, vel, si bellum gerere mallet barbarus, tanta ei negotia exhibiturum, ut ei exercitum contra Graecos ducere

τοὺς Ἕλληνας. (8) Εὐθύς μὲν οὖν πολλοὶ πάντοτε ἡγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης προσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδικῶντα ἐπ' αὐτόν, τὸ τε αἰρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ υπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ ταχέϊνον διαπνῶντα βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμειν, κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. (9) Ἐπεὶ γὰρ μὴ λαθὼν τὸ στρατεύμα ἐξέπλευσε, πῶς ἂν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιο ἃ ἐπραξεν; (10) Ἐν τούτῳ τῇ Ἀσίᾳ ἦδε πρώτη πράξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὥμοσεν Ἀγχιλαῷ, εἰ σπείσαιο ἕως ἔλθοιεν οὗς πέμψει πρὸς βασιλέα ἀγγέλους διαπραξέσθαι αὐτῷ ἀρεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας, Ἀγχιλαὸς δὲ ἀντόμωστε σπονδὰς αἶξεν ἀδύλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. (11) Ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης ἃ ὥμοσεν εὐθύς ἐβούλετο ἀντιγὰρ τοῦ εἰρηγῆναι πράσσειν στρατεύμα πολὺ παρὰ βασιλέως πρὸς ᾧ πρόσθεν εἶχε μετεπέμπετο. Ἀγχιλαὸς δὲ καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα θυμὸς ἐνέμενε ταῖς σπονδαῖς. (12) Ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπραξέσθαι ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπιστοχὴν ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν, αὐτὸν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὄρκους ἐμπεδῶντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαρσύνοντας συνθέσθαι αὐτῷ, εἴ τι βούλοιτο. (13) Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι προέειπεν Ἀγχιλαῷ πόλεμον εἰ μὴ ἀπὸ ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μὲν ἄνθρωποι ἐναντίοντες ἔγένοντο, νομίζοντες μέγιστον τὴν παρούσαν δύναμιν Ἀγχιλαῷ τῆς βασιλείας παρασκευῆς εἶναι Ἀγχιλαὸς δὲ μὲν αὖτις τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνηι τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ εἶναι ὅτι ἐπιστοχῆς αὐτὸς μὲν πολέμους τοὺς θεοὺς ἐπύκνωτο, τοῖς δ' Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. (14) Ἐκ δὲ τούτου εὐθύς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατεῖαν ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃ ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προέειπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέσπειρε δὲ καὶ Ἰωνσι καὶ Αἰολέσιν καὶ Ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς Ἑρεσον τοὺς συστρατευομένους. (15) Ὁ μὲν οὖν Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγχιλαὸς, ἢ δὲ Καρία ἀριππος ἦν, καὶ ὅτι ἤγειτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ὀρυχθεῖν αὐτόν, τὸ μὲν περὶ ἅπαν διεβίβασεν ἑκάστος, τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδὶον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατήσῃ τῇ ἱππῳ τοὺς Ἕλληνας πρὶν εἰς τὰ δύσιν ἀφικεῖσθαι. (16) Ὁ δὲ Ἀγχιλαὸς ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἵεναι εὐθύς ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίαν ἐπορεύετο καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἤγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβολῶν προσδοκῶντα παμπληθῆ γόηματα εἶλαθε. (17) Στρα-

non vacaret. Confestim igitur multi vehementer adnati sunt hoc ipsum quod, cum Persa antehac in Græciam trajecisset, adversus eum vicissim trajicere concupisceret; tum quod invadendo potius quam sustinendo cum eo pugnare mallet; tum quod ita bellum gerere vellet, ut ejus potius, quam Græcorum, facultates absumeret: omnium autem pulcherrimum esse judicabatur, quod non de Græcia, sed de Asia certamen institueret. Posteaquam autem sumptis copiis domo enavigasset, quoniam quis modo clarius demonstrare possit, qua ratione munus imperatorum obierit, quam si res ipsas, quas gessit, enarraverit? Hoc igitur in Asia primum fuit ejus facinus. Agesilao jusjurandum dederat Tissaphernes, si inducias pangeret, donec nuntii, quos ad regem mitteret, redirent, effecturum se ipsi ut urbes Græcæ in Asia sitæ sui juris esse permitterentur: Agesilaus vicissim juraverat inducias se sine dolo servaturnum, tribus mensibus ad rem conficiendam definitis. Et Tissaphernes quidem fidem jurejurando firmatam mox fefellit: nam pro facienda pace, magnum, præter eum quem prius habuit, exercitum a rege arcessebat: at Agesilaus, tametsi hæc animadverteret, nihilominus in induciis perstitit. Quamobrem mihi primum hoc præclare perfectisse videtur, quod cum Tissaphernem perjurum palam ostendisset, suspectam omnibus fidem ejus reddidit; se ipsum contra cum primo jusjurandum constanter observare demonstrasset, deinde fœdera minime violare, effecit ut omnes tam Græci quam barbari fidentibus animis cum eo, si quid vellet, paciscerentur. Ubi vero Tissaphernes elatus animo ob exercitum qui ad se descenderat, bellum Agesilao denuntiavit, ni Asia excederet, ceteri quidem socii, et Lacedæmonii qui aderant, vehementer contristati palam adparebant, quod copias, Agesilao quæ aderant, regis adparatu minores esse putarent: at Agesilaus hilari admodum vultu legatos Tissapherni renuntiare jussit, habere se magnam ipsi gratiam, quod perjurio usus ipse quidem deos hostes sibi parasset, Græcis vero belli socios effecisset. Dein militibus mox edixit, ad expeditionem uti se accingerent; et iurbibus, ad quas ipsum in Cariam exercitum educentem accedere necesse erat, ut forum rerum venalium sibi pararent, denuntiavit. Præterea mandavit et Ionibus et Æolensibus et Hellespontiiis ut Ephesum ad se mitterent eos, qui secum essent militaturi. Et Tissaphernes quidem, tum quod Agesilaus ab equitatu non esset instructus, et Caria equitatu minus esset apta, tum quod eum ob fraudem succensere sibi putaret, eum revera ratus ad ipsius domum in Cariam irrupturum, universum peditatum eo transmisit, equitatum vero in Maeandri planitiem circumdavit, cum existimaret posse se Græcos equitatu proculcare, priusquam ad loca equitibus incommoda pervenirent. Agesilaus autem, omisso in Cariam itinere, statimque in contrariam partem converso, in Phrygiam pergebat; et occurrentes in itinere copias adsumens secum ducebat, et urbes in potestatem suam redigebat, cumque illuc præter expectationem irrupisset, pernamas opes cepit. Itaque hoc viro dignum artis impera-

τηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἔδοκει διαπράξασθαι ὅτι ἔπει πολέμος προεβήθη καὶ τὸ ἐξαπατᾶν δοῖν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ, φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι· (18) ἔπει γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰληφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπώλειτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν ὅτι καταθήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στρατεύμα κατὰγνον· τοὺς δὲ λαφυροπόλους ἐκέλευσε γραφομένους ὑπόσου τι πλείονα προῖεσθαι τὰ χρήματα. "Ὡς" οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες πάντες παμπληθῆ χρήματα ἔλαβον. (19) Ἐτι δὲ ὅποτε αὐτόματοι, ὡς εἰκός, πρὸς βασιλεῖα ἰόντες χρήματα ἐθέλοιν ὑψηλῆσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμελετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἀλίσκοιτο, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοντο, ἅμα δὲ ἐνδοξότεροι γίγνοντο. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς τῆς αὐτοῦ φιλίας ἐποίησατο. (20) Γινώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθομένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύνατο πολὺν χρόνον στρατεύμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν σπειρομένη δὲ ἀένναν ἂν τὴν τροφήν παρέχοι, ἐπεμελετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράττειν προσάγεσθαι. (21) Καὶ πολάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἀλίσκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν, πολλάκις δὲ ὅποτε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ ἀσθeno καταλελειμμένα παιδάρια παρὰ ἐμπορίων, ἀ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμελετο καὶ τούτων ὅπως συγκομίζοντο ποι. Τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. "Ὡς"τε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλίσκομένοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. (22) Ὅπως δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσποταῖς ὑπηρετοῦσι προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρουναι πείθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τεγιῶν τῇ φιλανθρωπῇ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. (23) Ἐπει μὲντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναδάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. Τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. (24) Προεῖπε δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὄπλα καὶ ἄνδρα δοκίμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἑκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. Ἔταξε δὲ καὶ πόλεις ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. Καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι ὅτι κατεσκευάστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ καὶ εὐθὺς ἐβρώμενον ἦν καὶ ἐνεργόν. (25) Ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στρατεύμα εἰς Ἐφeson· ἀσκήσαι δὲ αὐτὸ βουλόμενος ἄλλα τροπὴν καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἱπ-

toriae perito perfectasse videbatur, quod, posteaquam bellum esset denuntiatum, et ex eo dolo uti fas et jus esset, Tisaphernem puerum dolo declaravit, et amicos prudenter hac re locupletasse visus est. Nam cum omnia, propterea quod magnae opes captae essent, vili pretio venderentur, amicos ut emerent praemonebat, aens se cito exercitu secum deducto ad mare descensurum : manubiarum vero venditoribus imperavit ut scriberent quanti quid emerent, et res illis traderent : adeo ut ejus amici, cum nihil prius persolvissent, neque publicae rei detrimentum intulissent, facultates per magnas universi consequerentur. Praeterea cum transfuge, ut assolet, ad regem accedentes viam ad opes intervendas commonstrare vellent, curam adhibebat ut etiam opes eas ab amicis caperentur; quo simul illi locupletarentur, simul illustriores fierent. Has certe quidem ob causas multos amicitiae suae studiosos reddidit. Cum autem intelligeret regionem quidem vastatam et desolatam non posse diu exercitum sustinere, eam vero quae habitaretur et sereretur, alimentum perenne suppeditare posse, curae illi erat, ut non vi tantum adversarios in potestatem suam redigeret, sed etiam lenitate ad se adliceret. Atque adeo militibus quidem saepe praecipiebat, ut captivos non ut reos injuriarum plecterent, sed ut homines custodirent; saepe etiam, quoties castra mutabat, si animadverteret parvos a mercatoribus puerulos esse relictos (quos sane multi vendebant, propterea quod existimarent eos se ferre et nutrire non posse) horum quoque curam agebat, ut aliquo deportarentur : si qui porro captivi ob senectutem relinquerentur, hisce praecipit ut eorum curam agerent, ut neque a canibus neque a lupis discernerentur. Adeo ut non tantum illi qui haec audiebant, sed ipsi etiam captivi benevolenti in eum animo redderent. Quascunque vero civitates ad se attraheret, eas liberabat a ministeriis omnibus quae servi dominis praestant, et ea injungebat in quibus homines liberi magistratibus parent : et moenia quaedam vi inexpugnabilia suam in potestatem humanitate redigebat. Cum vero campestribus in locis ne in Phrygia quidem militare posset, propter equitatum Pharnabazi, visum est ei copias quasdam equestres comparandas esse, ut ne fugitivi more ei bellandum esset. Itaque ditissimos quosque omnibus iis in urbibus, qui equos alerent, delegit. Praedixit etiam futurum ut, quicumque suppeditaret equum et arma et spectatae virtutis virum, immunis esset a militia : atque ita effecit ut haec quisque libenter faceret, veluti si quem pro se morituum libens quaereret. Urbes item designavit, e quibus equites parandi essent, quod existimaret ex illis urbibus, quae equorum forent altrices, mox de sua re equestri maxime animosos quosdam orituros. Hoc certe etiam admirabiliter fecisse visus est, quod equitatum sibi comparaverit, idemque statim et viribus valeret et rebus gerendis esset strenuus. Posteaquam ver adpetiisset, copias omnes ad Ephesum coegit; quas cum etiam exercere vellet, praemia proposuit tum equestribus turmis, quaecun-

πέποι, καὶ ταῖς ἐπὶ τακτικαῖς, ἥτις ἄριστα σωματικῶν ἔχον καὶ πελτοσταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἄλλα προὔδην, οἵτινες κράτιστοι τὰ προέχοντα ἔργα φαίνοντο. Ἐκ τούτου δὲ παρὼν ὄρεον τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱπποδρόμον ἱππέων ἱππαζομένων, τοὺς δὲ ἀκονιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στόχον ἰέντας. (20) Ἀξίαν δὲ καὶ οὖνον τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέασις ἱπποδρόμου. Ἡ τε γὰρ ἀγορὰ μεστὴ ἦν παντοδαπῶν καὶ ὀπλῶν καὶ ἱππῶν ὄνων, οἱ τε χαλκιστοὶ καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς πάντες πολεμικὰ ὄπλα κατασκευάζον· ὥστε τὴν πόλιν ὅλως ἡγήσω ἂν πόλεως ἐργαστήριον εἶναι. (21) Ἐπιβρόντη δ' ἂν τις κάκεινο ἴδων, Ἀγροῖλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστειφανομένους τε ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴσιν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεράνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοῦ μὲν σέβουσιν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, πεῖθαρ-χίαν δὲ μελετῶν, πῶς οὐκ εὖδὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀνθρώποι εἶναι; (22) Ἡγρόμενος δὲ καὶ τὸ κατακρῶναι τῶν πολεμίων βούλην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προείπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ἡγετῶν ἀπιστομένους βαρβάρους γυνούς πωλεῖν. Ὅρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μαρδέποτε ἐκδύεσθαι, πίνους δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ καὶ ἐπ' ὀρχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διαφέρει τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δεῖν μάχεσθαι. Προείπε δὲ καὶ τούτω τοῖς στρατιώταις ὡς εὖδὸς ἡγήσασθαι τὴν συντομοτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς γῆρας, ὅπως ἀντιθῆναι αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γυνήν παρὰσκευάζοντο ὡς ἀγωνιούμενοι. (23) Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πᾶσιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ οὖν τῶν ὄντων ἐμβάλλειν. Τὸ τε οὖν πῶς καὶ πῶς τὸ πρῶτον εἰς Καρίαν διεβίβατο καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου ποταμὸν κατέστησεν. Ὁ δὲ Ἀγροῖλος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ὥσπερ προείπεν εὖδὸς ἐπὶ τῶν Σαρδιανῶν τόπον ἐρχόμενος, καὶ ταῖς μὲν ἡμέραις δὲ ἐργαῖας πολεμίων πορευόμενος, πολλὰ τὴν ἐπιτιβάζει τῇ στρατιᾷ παρέχων τῇ δὲ τεταρτῇ ἡμέρᾳ ἔχον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. (24) Καὶ τῶν μὲν ἄρροντι τῶν σκευῶν οἱ πᾶσι τὸν ἡμέτερον διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι αὐτοὶ δὲ κατιόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκούοντας ἐσταμένους καὶ ἀρπαγὴν πολλοῦς αὐτῶν ἀπέκταναν. Αἰσθημένοι δὲ ὁ Ἀγροῖλος βοῆσαι ἐκέλευσε τοὺς ἱππεῖς. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἡθροίσαντες καὶ ἀντιπαρετάξαντο πανοπλίῃσι τῶν ἱππέων τάξισιν. (25) Ἐνθα δὲ ὁ Ἀγροῖλος γυνώσκων εἶπε τοῖς μὲν πολεμίοις οὕτω παρεῖν τὸ πῶς, αὐτῷ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην συνάψαι, εἰ δύναιτο. Στρατοπεδεύμενος οὖν τὴν μὲν φάλαγγα εὖδὸς ἔχεν ἐπὶ τοῖς ἀντιτεταγμένοις ἱππέας, ἐκ δὲ τῶν ὀπλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀπ' ἑξῆς ἔχειν ὥστε αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε ὁρῶν ὑψηλίσθαι. Παρηγήσεια δὲ καὶ τοῖς ἱππέσιν ἐμβάλλειν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἱππομένου. (26) Τοὺς

que peritissime equitaverit, tum gravis armaturæ cohortibus, quæcunque corporibus forent optime comparatis: pel-
tastis quoque et sagittariis præmia proposuit, quicumque egregie præstare viderentur ea, quæ ad ipsorum pertinerent officium. Secundum hæc videre erat gymnasia plena viris sese exercentibus, hippodromum, equitibus equos agitantibus, jaculatores autem et sagittarios tela et sagittas in scopum mittentes. Sed et totam urbem, in qua erat, spectatu dignam effecit: nam forum omnis generis armis et equis vendibus plenum erat, et fabri æarii et fabri lignarii, et fabri ferrarii et sutores et pictores, arma bellica parabant omnes: adeo ut urbem revera belli officinam esse putasses. Porro animo aliquis esse confirmato potuisset illa quoque intuitus, Agesilaum utique primum, deinde milites etiam ceteros coronatos esse, cum e gymnasiis exirent, et coronas Dianæ suspendere: nam ubi viri deos venerantur, et munera exercent bellica, et ad obedientiam præfectis præstandam meditantur, qui non consentaneum est tibi cuncta spe bona esse plena? Cum item existimaret contemptum hostium robur quoddam animi ad pugnandum excitaturum, præconibus edixit ut captos a prædonibus barbaros venderent nudos. Itaque milites, cum albos et eos cernerent, propterea quod se nunquam vestibus exuerent, et pingues nullisque laboribus exercitos, propterea quod vehiculis semper uterentur, bellum hoc non aliud fore putarunt, atque si cum feminis pugnandum esset. Prædixit hoc quoque militibus, nimirum eos se via maxime compendiarie mox ducturum ad optimas regionis partes, ut jam inde sic corpora sua prepararent animumque, quasi pugnaturi. Verum Tissaphernes hæc eum ideo dicere putavit, quod rusus ipsum decipere vellet, eumque adeo jam in Cariam impetum revera facturum. Itaque peditatum, quemadmodum prius factum erat, in Cariam tra-duxit, et equitatum in Meandri planitie constituit. At Agesilaus non mentitus est, sed, sicut prædixerat, Sardianum statim in tractum profectus est: cumque triduum per loca in quibus nulli erant hostes progrediretur, commeatum multum exercitui suppeditabat: die quanto venerunt hostium equites. Atque dux eorum impedimentorum præfecto præcepit, ut Pactolo amne trajecto, castra metaretur: ipsi vero Græcorum ad sectatores ad prædam rapiendam dispersos conspicati, ex eis multos interfecerunt. Id cum animadvertisset Agesilaus, equites suis opem ferre jussit. Persæ contra ubi auxilia viderunt, in unum confluerunt locum et universas equitum turmas iis instructas opposuerunt. Ibi tum Agesilaus, cum intelligeret peditatum hostibus necdum adesse, sibi vero nihil eorum quæ ad bellum parata erant deesse, opportunum pugne, si posset, conserendæ tempus duxit. Itaque cæsis victimis, recta phalangem in equis ex adverso instructos ducebat, jussitque eos ex gravis armature militibus, qui ante annos decem pubertatem excesserant, secum una currere, atque peltastis præcepit ut cursu præcederent: equitibus etiam denunciavit ut impetum facerent, seque adeo totumque exercitum sequuturum polli-

μὲν δὴ ἱππέας ἰδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῇ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δὲ ἄλλοι ἔφυγον. Οἱ δὲ Ἕλληνας ἐπόμενοι αἰρούσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥς περ εἰκός, ἐφ' ἀρπαγὴν ἐτρέποντο· ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιστρατοπεδεύσατο. (33) Ὡς δὲ ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράσσεσθαι διὰ τὸ αἰτιάσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεϊς. Κάκει ἅμα μὲν ἔκαε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ, ἅμα δὲ καὶ κηρύγματι ἰδῆλου τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὥς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρῆναι· εἰ δὲ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινουμένους ἐν ὅλοις παρῆναι. (34) Ἐκεῖ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξήει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο, τοὺς μὲν πρόσθεν προκυνεῖν Ἕλληνας ἀναγκαζομένους ὁρῶν τιμωμένους ὑφ' ὧν ὕβριζοντο, τοὺς δ' ἀξιοῦντας καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μὴδ' ἀντιδλέπειν τοῖς Ἕλλησι δύνασθαι, καὶ τὴν μὲν τῶν φιλῶν χώραν ἀδῆλῳτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρποῦμενος ὥστε ἐν δυοῖν ἑτοῖν πλεόν τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτῃ ἀποδοῦσαι. (35) Ὁ μέντοι Περσῶν βασιλεὺς νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ Τιθραύστην καταπέμψας ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Μετὰ δὲ τούτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο, τὰ δὲ Ἀγησίλαου πολλὴ ἔβρω-μενέστερα. Ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο περὶ φιλίας, πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτόν, ὁρῶντες ὅτις ἐλευθερίας, ὥστε οὐκέτι Ἕλλήνων μόνον ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμὼν ἦν ὁ Ἀγησίλαος. (36) Ἀξίον γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν υπερβαλλόντως ἀγασθαι αὐτοῦ, ὅστις ἀρχὸν μὲν παμπολλῶν ἐν τῇ ἡπείρῳ πόλεων, ἀρχὸν δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αἰδανόμενος καὶ εὐκλεία καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι, ὅτι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχὴν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἑκράτῃθι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἰκῶν τελῶν βοθηεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἐστῆκώς μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἐνδύηλον ποιῶν ὥς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φιλῶν οὔτε σισγρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μάλλον ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. (37) Ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε πῶς οὐκ ἀνεπαίνειν βασιλεύς καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἀρχὼν ἐξέπλευσε στασιαζούσας διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἐληξαν, ἐποίησεν ὥς· ἀνευ φυγῆς καὶ θανάτων ἔλασ αὐτὸς παρῆν ὁμονόως πολιτευομένας καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διαταλέσαι; (38) Τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὥς ἀρχόντος μόνον ἀλλὰ καὶ ὥς πατρὸς

citus. Et equitum quidem impetum exceperunt ex Persis quotquot erant fortes : at ubi simul omnia terribilia in eos invadebant, se inclinarunt, eorumque nonnulli in flumine ceciderunt, alii in fugam se converterant : quos inse-quuti Græci etiam castra eorum capiunt. Ac peltastæ qui-dem, uti fit, ad prædam se convertebant : Agesilaus autem undique omnia tenens tum amica tum hostilia, castris ea circumdedit. Cumque perturbari hostes audisset, propter-ea quod alii alios de eo quod acciderat accusarent, confe-stim Sardes exercitum duxit : atque ibi simul quæ circum urbem erant exurebat et vastabat, simul etiam edicto præ-conis voce promulgato declarabat, ut ii, qui libertatem desiderarent, ad se tanquam auxiliatorem accederent : quod si qui Asiam esse suam existiment, cum liberatoribus ejus ut decernerent, armatos adesce dixit. Cum vero nemo ad-versus eum prodiret, absque metu jam deinceps exercitum ducebat, cum Græcos quidem, qui prius venerari Persas cogerentur, ab iis ipsis honore adfici, a quibus contumeliose tractati fuerant, videret; cum effecisset ut ii, qui deorum etiam honoribus frui voluissent, ne intueri quidem Græcos possent; cumque amicorum quidem agrum a vasta-tione tutum præstaret, ex hostium vero agro fructus tantos perciperet, ut intra biennium decimam deo apud Delphos centum talentis ampliorem consecraret. Verum rex Persa-rum, arbitratus Tissaphernis culpa factum, quod res suæ male procederent, misso Tithrauste, caput ei præcidit. Se-cundum hoc rex barbarorum magis etiam desperatæ siebant, Agesilai multo firmiores : nam ab omnibus nationibus le-gati de amicitia ineunda mittebantur, multi etiam ad eum deficiebant, libertatis cupidi; adeo ut non jam Græcorum tantum, sed multorum etiam barbarorum dux esset Agesi-laus. Æquum vero est hinc etiam eum eximie admirari, qui cum permultarum in continente civitatum imperium obtineret, insulis item imperaret (nam ei copias quoque navales attribuerat civitas), cum et famæ celebritate et po-tentia crevisset, nactusque esset potestatem multis pro ar-bitrio commodis utendi, ac præterea, quod maximum erat, animo meditaretur speraretque futurum ut imperium ever-teret illud, quod prius Græciæ bellum intulerat, nihilomi-nus harum rerum nulla victus est; sed ubi ab iis, qui domi magistratus obtinebant, nuntius ei venisset, ut patriæ opem ferret, parebat civitati, non aliter atque si tunc forte solus in Ephorum curia propter quinque viros constitisset; ea re apertissime declarans se neque terram universam patriæ, neque posterius adquisitis amicis veteribus, nec turpia lu-cra nulloque cum periculo conjuncta honestis ac justis, quæ periculum habeant, anteferre. Quamdiu vero in imperio mansit, qui non etiam hoc regis laude digni facinus edidit, qui, cum civitates omnes, ad quas cum imperio domo ena-vigaverat, intestinis seditionibus laborantes accepisset, propterea quod rerum publicarum status mutati essent, postquam Atheniensium imperio finis impositus fuerat, per-fecerit ut absque exilio et cædibus, quamdiu ipse aderat, concorditer perpetuo administrarentur et felices essent ci-vitates? Itaque Græci in Asia siti discessum ejus non tan-

καὶ ἐταίρου ἀπτόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. Καὶ τέλος ἐδήλωσαν ὅτι οὐ πλάστην τὴν ψυλὴν παρεῖχοντο. Ἐβήλουσι γοῶν αὐτῷ συνεβούθησαν τῇ Λακεδαιμονίᾳ, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐ χείροσιν ἐαυτῶν δεήσει μάχεσθαι. Τῶν μὲν δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Διαβὰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἰσθμῶν ὡς περ ὁ Πέρσης τῷ συμπληθεὶ στόλῳ καὶ ἦν ἐνικουσίαν ὁδὸν ὁ βράδηνος ἐπορεύετο, ταχύτεν μείον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος· οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσεις τῆς πατρίδος προεβουλεύετο. (α) Ἐπεὶ δὲ ἐξαιμύφας Μακεδονίαν εἰς Θεσσαλίαν ἀφίκετο, Αλκισκῖοι μὲν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτούσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχεον, ἐκκατέρχοντο οὗτοι ἐρεπόμενοι. Ὁ δὲ τῶς μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στρατεύμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἐμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐραν ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ ἐπιτιμώμενοι τοῖς ὀπίσθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐραν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγούμενου στρατεύματος πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (β) Ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ἐπὶ τὰς ἵππομαχεῖν στρέφοντες βράδην ἀπεχώρουν· οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐρείποντο. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἁεκάτεροι ἡμάρτανον παραπέμπει τοὺς ἀμφοτέρους μάλ' αὐτῶν εὐρώστους ἱππέας, καὶ καλεῖται τοὺς τε ἀλλοὺς παραγγέλλειν καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος καὶ μηχανεῖ δῶναι αὐτοῖς ἀναστροφὴν. Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ ὅσων ἐλαύνοντες, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι πληθύουσ ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. (γ) Πολύχαρμος μὲν τοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχὸν ἀνέστρεψε καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς ἀμφοτέρωθεν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ γίνεταί ἐξαισία· ὡς οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ἡλίσκοντο. Ἐστράτην δ' οὐκ οὐ πρόσθεν πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ ἐγένετο. (δ) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος πρόπαν ὅν τε ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου· καὶ αὐτοῦ κατέμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ· ὅτι τοὺς μέγιστον προνοῦντας ἐπ' ἱππικῇ ἐνενηκίηκε σὺν ὧ αὐτὸς ἐμυχανήσαντο ἱππικῇ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλον τὰ Ἀχαιῶν τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φίλης ἐπορεύθη εἰς τὰ τῶν Βοιωτῶν ὄρια. (ε) Ἐνταῦθα δὲ ἀντιτεταγμένους εὐρὺν Θηβαίους, Ἀθηναίους, Ἀργεῖους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐβοεῖας καὶ Λοκροὺς ἀμωτέρους, οὐδὲν ἐμίλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πανερός ἀντιπαρέτατε, Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἡμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκίας καὶ Ὀρχομενίων μόνους, τότε ἄλλο στρατεύμα ὕπερ ἡγάγετο αὐτός. (ς) Καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι ὡς πολλὰ μὲν ἐλάττους πολλὰ δὲ

quam principis solum, sed etiam ut patris ac sodalis debant. Ac tandem declarabant non fictum se studium prebuisse : quippe sponte cum eo profecti sunt ad ferendum. Lacedaemoni suppetias, tametsi scirent sibi non adversus et deteriores esse pugnandum. Et hic quidem rerum in Asia gestarum finis fuit.

CAPUT II.

Ceterum Hellespontum cum trajecisset, per easdem nationes iter faciebat, per quas Persarum rex ingenti exercitu : et quod iter in annum totum extraxerat barbarie, illud minori quam mensis spatio confecit Agesilaus : etenim in animum inducebat ut patriae serius adesset. Postquam autem Macedonia peragrata, in Thessaliam pervenit, Larissaei, et Cranonii, et Scotusei, et Pharsali Borotorum socii, omnesque adeo Thessali, praeterea quotquot eorum exules tunc forte erant, insequentes eum infestabant. Ac ille quidem prius copias agmine ducebat quadrato, cum partem equitum dimidiam a fronte, dimidiam a tergo haberet : verum ubi Thessali extremos aditum itinere eum prohibebant, partem eorum qui primo erant in agmine, exceptis iis qui circa ipsum erant, ad agminis ultimum mittit. Cumque acies altera adversus alteram instructa consisteret, Thessali minus commode se praeter equestri cum gravis armature militibus congressurus abstrati, converso agmine pedetentim abibant : at illi prodester admodum eos insequiebantur. Agesilaus autem cum animadvertisset quae peccaverant utrique, equites qui circum ipsum erant admodum robustos mittit, eosque prae ceteris aliis id denuntiare, tum ipsos totis viribus hostes persequi, nec iis amplius se convertendi potestatem dare. Eos ut Thessali praeter opinionem equos agitare viderunt, ex ipsis alii quidem se non converterunt, alii vero, se dum convertere conabantur, dum equos circumagerent, capiebantur. Polycharmus vero Pharsalius equitum praefectus sese convertit, et dum una cum iis qui circum ipsum erant pugnabat, interfectus est. Hoc autem ubi accidisset, fuga ingens facta fuit ; adeo ut ex iis alii interirent alii vi caperentur ; nec certe prius substitere, quam ad montem Narthacium pervenissent. Ac tunc quidem Agesilaus tropaeum statuit inter Prantem et Narthacium ; atque mansit ibi, valde hoc facinore delectatus, quod eos, qui se maxime ob rem equestrem efferebant, eo cum equitatu vicisset quem ipse instituerat : postridie Achaicis Phthiae montibus superatis, reliquum jam totum iter per regionem amicam fecit ad Borotorum fines. Ibi cum in acie adversus se instructa consistentes reperisset Thebanos, Athenienses, Corinthios, Argivos, Eubaeos, et Locros utrosque, nihil cunctatus est, ac aciem contra aperte instruebat, cum moram Lacedaemoniorum et dimidiam alterius partem haberet, ex sociis autem qui iis in locis habitant, Phocenses et Orchomenios solos, ceterasque, quas ipse ducebat, copias. Nec jam hoc dicturus sum, quod cum multo pauciores, multo

χερόνας ἔχων ὁμοῦ συνέβαλεν· εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιμι, Ἀγισιλαόν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄρρηκτα ἀπορραίνειν καὶ ἑμαυτὸν μωρὸν, εἰ ἐπαινοῖην τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῇ κινδυνεύοντα· ἄλλα μᾶλλον τάδ' αὐτοῦ ἄγαμαι ὅτι πληθὸς τε οὐδὲν μείον ἢ τὸ τῶν πολεμίων παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως ὡς ἅπαντα μὲν χαλκὸν, ἅπαντα δὲ φοινικᾷ φαίνεσθαι. (8) Ἐπεμελήθη δ' ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόρους δυνήσονται ὑποζερεῖν. Ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν πρὸς οὐστinas δέοι μάχεσθαι· ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἀριστοὶ φαίνονται. Ἐλπιδῶν γε μὴν πάντας ἐνέπλησεν ὡς πᾶσι πολλὰ κάγαθὰ ἔσοιτο εἰ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνοιτο, νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπους προθυμότερα τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (9) Καὶ μέντοι οὐκ ἐφείυσθη. Δηγήσονται δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο ὅσπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν. Συνήσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίου οἱ μὲν σὺν Ἀγισιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐώρων δὲ τὰς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσομάχους, σγεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. Ἐίχε δὲ ὁ Ἀγισίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μετ' ἑαυτοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῶ τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεῖσι οἱ ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (10) Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγῇ πολλῇ ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων ἡνίκα δὲ ἀπείχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάζαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμοῦσε ἐφέροντο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀνταξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγισιλάου φάλαγγος ὦν Ἡριππίδας ἐξενάγει. (11) Ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινὲς καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέφαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μάλιστα οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγισιλαόν, ἀλλ' ἐφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἑσπεράνουν ἤδη τὸν Ἀγισιλαόν, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομένιους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσὶ. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελλξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφυγέτας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἐχώρου ἐρρωμένως. (12) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγισιλαόν ἀνδρείον μὲν ἔστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μέντοι ἐλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἔξην γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἐπομένῃ χειροῦσθαι τοὺς ὀπισθεν οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέρραξε τοῖς Θηβαίοις. Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον. Καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγῇ, φωνὴ δὲ τις ἦν τοιαύτη ὅαν ζῆρῃ τε καὶ μάχῃ παράσχοιτ' ἄν. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (13) Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγισιλάῳ ἐγένετο, τετρωμένους δ' αὐτὸς προσηνέ-

ΛΕΟΝΤΙΝΟΝ.

deteriores haberet, nihilominus conflixerit; nam si hæc dicam, Agesilaum mihi videar amentem declarare, ac me ipsum stultum, si hominem laudem temere rebus de maximis periclitantem. Sed hoc in eo potius admiror, quod multitudinem hostium numero non minorem comparaverit, et sic armis instruxerit, ut omnia merum æs, omnia mera purpura viderentur. Id etiam operam dederat, ut milites labores perferre possent: quin et animos eorum tanta impleverat elatione, ut ad pugnandum adversus quoscumque opus foret idonei essent: præterea contentionem mutuam inter suos excitaverat, ut eorum singuli præstantissimos se palam præberent. Spe porro impleverat omnes, omnibus multa cessura bona, si viros se fortes præstarent: quippe existimabat exercitum ex ejusmodi hominibus conflatum promptissime cum hostibus pugnaturum: nec sane hæc eum fefellerit opinio. Pugnam quoque narrabo; etenim talis fuit, qualis alia nostro ævo nulla. Nam in campum apud Coroneam convenerunt, Agesilaus quidem cum suis a Cephisso, Thebani vero cum suis, ab Helicone. Videbant autem phalanges utrinque suas admodum in prælio commitiendo pares; propeque etiam equites ex utraque parte numero pares erant. Agesilaus cornu dextrum sui tenebat exercitus, in lævo ejus postremi erant Orchomenii. Contra Thebani ipsi in dextro erant cornu, Argivi lævum eorum tenebant. Ac iis congregientibus, primum quidem ab utraque parte magnus erat silentium: cum vero a se invicem stadii circiter spatio abessent, Thebani clamore sublato cursu ad manus conserendas ferebantur. At ubi tria inter utrosque adhuc essent plethra, ab Agesilai phalange adversi currebant quos Herippidas ducebat mercenarii. Erant autem hi ex illis alii qui domo secum in expeditionem fuerant profecti, pars de iis qui Cyrum sequuti fuerant, et Iones et Æolenses et Hellespontii his vicini: atque hi omnes illorum erant in numero qui una excucurrerunt; ad hastæque ictum cum venissent, cornu sibi oppositum in fugam verterunt. Argivi quidem illorum impetum, qui apud Agesilaum erant, non sustinere, sed ad Heliconem fuga se receperunt; atque ibi tum ex peregrinis militibus nonnulli Agesilaum jam coronabant: at ei quidam nuntiat Thebanos, perruptis Orchomeniis, in impedimentis versari. Itaque in eos phalungem statim evolutam ducebat; Thebani contra cum socios suos ad Heliconem fugisse viderent, quod ad suos elabi vellet, fortibus animis eo tendebant. Hic Agesilaum sane fortem appellare sine controversia licet; tutissima certe non elegit. Nam cum, dimissis illis qui elabi conabantur, sequi posset et ultimos capere, non hoc fecit, sed adversa fronte cum Thebanis conflixit: atque adeo collisis clypeis impellebantur, pugnant, interficiebant, interficiebantur. Ac nullus quidem excitatus erat clamor, neque tamen erat silentium; sed ejusmodi quidam sonus, qualem ira præliumque posset efficere. Tandem Thebanorum alii ad Heliconem elabuntur, multi dum abscedunt occubuerunt. Posteaquam autem victoria cessit Agesilao, et ipse vulneratus

22

χρη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντες τινες τῶν ἰππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολέμιων ὀδοῦνόντα σὺν τοῖς θύλοις ὑπὸ τῷ νυκτὶ εἰσι, καὶ κρώσων τί γὰρ ποιεῖν. Ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις θύλοις ὅμοις οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἔην τε ἀπέναι ὅπου βούλοιντο ἐκείνου καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα, καὶ προσέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἄμφ' αὐτὸν ἰππεῖς ἔστω ἐν τῷ ἀσπλάχει ἐγένοντο. (11) Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐλθῆεν ἡ μάχη παρὴν δὲ διεσάσθη ἐνθα συνέπεσον ἀλλήλοις τὴν μὲν γῆν αἰματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ καιμένους πυλούς καὶ πολέμιους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχυρίδια γυνὰ κολέων, τὰ μὲν χαμαὶ, τὰ δ' ἐν σφύατι, τὰ δ' ἐστὶ μετὰ χεῖρας. (12) Τότε μὲν σὺν, καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὄψις, συνελύσαντες τοὺς [τῶν πολέμιων] νεκροὺς εἴσω φάλαγγος, εἰδωποποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν· πρῶτὸ δὲ Ἰῶλιν τὸν πολέμαρχον παρατάξει τε ἐκείνουσε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. (13) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποιοῦν· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντας θάψαι. Καὶ οὕτω δὲ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ ὁ Ἀγχιλλεὺς οἴκαδε ἀπερχόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι.

17. Ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργείους τὰ μὲν οἴκοι καρπομένους, Κόρινθον δὲ προσεληγρότας, ἡδόμενους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτούς· καὶ δευῖσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον αἶρει τὰ ἐπὶ τῷ Λέχαιον τείνοντα τεῖχη· καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πόλεις οὕτως οἴκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑακινθία ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ τὸν παίηνα τῷ θεῷ συνεπέτελει.

18. Ἐκ τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῇ Πειραιῶν ποιζόμενους, μέγιστον δὲ ἡγησάμενος, ὅτι βοιωτοὶ τάδε ἐκ Κρεῦστὸς ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς Κορινθίοις παρεγγύοντο, στρατεύει ἐπὶ τῷ Πειραιῶν. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὡς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως εἰς ἄριστον μετεστρατοπεδεύσατο πρὸς τὸ ἄστυ· (19) αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Παιραιῶν εἰς τὴν πόλιν παστυδῆ, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ αἶρει τὸ Πειραιῶν, ἔρημον εὐρὼν φυλακῆς, καὶ τὰ τε ἄλλα τὰ ἐνὸντα λαμβάνει καὶ τὰ τεῖχη ἅ ἐνετετέλιστο. Ταῦτα δὲ ποιήσας οἴκαδε ἀπερχόμενος. (20) Μετὰ δὲ ταῦτα προθύμων ὄντων τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἐπιθεμένων ἐν στενοῖς τῶν Ἀκαρνανίων καταλαβὼν τοῖς φίλοις τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν μάχην συνάπτει καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας αὐτῶν τρόπαιον ἱστήσατο, καὶ οὐ πρότερον ἐλθῆς πρὶν Ἀχαιοῖς μὲν φίλους ἐποίησεν Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλούς καὶ Ἀργεῖους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμαχούς. (21) Ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, Ἀγχιλλεὺς ἀντείπε τῇ εἰρήνῃ, ὥς τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φερόντας Κορινθίων καὶ Θηβαίων ἡγάχασε τὰς πόλεις

ad phalangem adlatus est, quidam ex equitibus cum eo adequitassent, ei dicunt ex hostibus octoginta armatos esse sub templo; quidque de his faciendum esset, interrogabant. Ille vero, quanquam multis adfectus erat ab omni corporis parte vulneribus iisque omnis generis armis inflictis, non tamen numinis obliviscebatur, sed imperabat ut copiam eis facerent abeundi quo vellent, nec laedere eos sinebat quoniam; equitibus etiam qui circum ipsum erant praecepit ut eos deducerent, donec ad locum tutum pervenissent. Finito vero praelio videre erat illo in loco, ubi pugnam inter se conseruerant, terram sanguine perfusam, cadavera tam amica quam hostilia inter se jacentia, clypeos disruptos, hastas contractas, pugiones vaginis nudos, partim humi, partim in corporibus, partim ipsis adhuc in manibus. Ac tum quidem etenim diei jam vesper erat, tractis [hostium] cadaveribus intra phalangem, comam sumpserunt et quieti se dederunt: postridie autem mane Gylin polemarchum exercitum instruere iussit et tropaeum statuere, omnes etiam coronis dei in honorem se redimire, et tibicines cunctos tibis canere. Atque haec quidem illi fecerunt; at Thebani praecone misso petebant ut per inducias cadavera sequebrent. Haec sunt inducie, ac domum Agesilaus discedit, cum mallet domi potius ex institutis patriae imperare, ex iisdem institutis imperio subijci, quam in Asia maximus esse.

Deinde vero cum animadvertisset Argivos rebus frui domesticis, Corinthumque ipsorum ditiori adiecisse, et bello delectari, expeditionem adversus eos suscipit; cumque omnem eorum agrum vastasset, mox inde superatis angustiis ad Corinthum progressus, muros Lebaeum usque pertinentes capit; et patefactis Peloponnesi portis, domum ita demum reversus ad Hyacinthia, quo constitutus erat loco a chori magistro, parata deo una cum aliis absolvebat. Post haec cum intelligeret Corinthios omnia pecora in Piraeo servare, ac maximum quiddam duceret quod hac Broti e Creusi profecti facile se cum Corinthiis conjungerent, Piraeum versus copias ducit. Cum autem Piraeum a multis custodiri videret, quasi civitas ad deditionem spectaret, a prandio motis castris ad urbem pergebat. Cum autem animadvertisset sub noctem e Piraeo custodes omnibus viribus in urbem opis ferenda causa se contulisse, prima luce converso itinere, Piraeum capit, quem a praesidio desertum offenderat; atque tum alia quae in eo erant capit, tum castella quae istis instaurata fuerant. Haec cum fecisset, domum discessit. Post haec autem cum Achaei animis essent ad societatem inclinati, et ut secum in Acarnaniam expeditionem susceperet orarent, Acarnanesque eos in viarum angustiis adgrederentur, occupatis per levis armaturae milites superioribus locis, pugnam cum eis conserit: ac cum ex iis multos interfecisset, tropaeum statuit; neque prius finem fecit, quam Achaeis Acarnanas et Aetolos et Argivos amicos, sibi ipsi socios etiam reddidisset. Ubi vero hostes pacis cupidi legatos qui eam peterent miserunt, Agesilaus paci refragatus est, donec civitates coegisset ut eos ex Corinthiis et Thebanis, qui ob Lacedaemonios exulabant, do-

οἶκαδε καταδέξασθαι. Ὅστερον δ' αὖ καὶ Φλιασίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγεν, αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλιοῦντα. Εἰ δέ τις ἄλλη πη ταῦτα μέμεται, ἀλλ' οὖν φιλειταιρία γε πραχθέντα φανερά ἐστι. (22) Καὶ γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν Θήβαις τῶν Λακεδαιμονίων κατέκτανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὐτοῖς στρατεύει ἐπὶ τὰς Θήβας. Εὐρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, ὑπερβάς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἐδῆυσε τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι Θηβαίους, εἰ βούλονται. Ἐστράτευσε δὲ καὶ τῶ ἐπιόντι ἔτι πάλιν ἐπὶ Θήβας· καὶ ὑπερβάς τὰ κατὰ Σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους ἐδῆυσε τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας. (23) Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου κοινῇ αὐτοῖς τε καὶ ἡ πόλις εὐτύχει· ὅσα γε μὴν μετὰ ταῦτο σφάλματα ἐγένοντο οὐδεὶς ἂν εἰποῖ ὡς Ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. Ἐπεὶ δ' αὖ τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς γεγενημένης κατακαίνοσι τοὺς ἐν Τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι· σὺν Μαντινεῦσι, συνεστραχότων ἤδη Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων, στρατεύει σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίῳ δυνάμει, πολλῶν νομιζόντων οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν Λακεδαιμονίους πολλοῦ χρόνου ἐκ τῆς αὐτῶν. Δηώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακονόντων τοὺς φίλους οὕτως αὐτὸς οἶκαδε ἀπεχώρησεν. (24) Ἀπὸ γε μὴν τούτου ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα στρατευσασμένων Ἀρκάδων τε πάντων καὶ Ἀργείων καὶ Ἡλείων καὶ Βοιωτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς Φωκίων καὶ Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ Θετταλῶν καὶ Αἰνιάνων καὶ Ἀκαρνάνων καὶ Εὐβοέων, πρὸς δὲ τούτοις ἀρестηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μειόνων ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτείχιστον οὔσαν, ὅπου μὲν παντὶ πλείον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα, ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλέον ἔξεν ἐμελλόν, εὐρώστως παρατεταγμένος, νομίζων εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξίωσιν πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι, ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ ὑπερδεξιῶς τόποις ὑπομένειν τῷ παντὶ κρατεῖν ἂν. (25) Ἐπεὶ γε μὴν ἀπεχώρησε τὸ στρατεύμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν εὐγνωμόνως χρῆσθαι ἑαυτῷ; ὡς γὰρ τοῦ στρατεῦσθαι καὶ πεζῇ καὶ ἑφ' ἵππων ἀπεῖργεν ἥδη τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα ἔξεν, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα ἑαυτὸν ἔταξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο οἰκοὶ μένων ἐμπεχναῖτο, ἃ δὲ καιρὸς ἦν οὐκ ὤκνει μετιέναι, οὐδ' ἡσχύνετο, εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελῆσειν, πρεσβυτέρῃς ἐκπορευόμενος ἀντὶ στρατηγού. (26) Ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ μεγάλου στρατηγού ἔργα διεπράξατο. Αὐτοφραδάτης γὰρ πολιορκῶν ἐν Ἀσφῷ Ἀριοβαρζάνην σύμμαχον ὄντα δέισας Ἀγησιλαὸν φεύγων ὤχετο. Κότος δ' αὖ Σηστὸν πολιορκῶν Ἀριοβαρζάνου ἐπὶ οὔσαν λύσας καὶ οὗτος τὴν πολιορκίαν ἀπῆλλάγη· ὥς· οὐκ ἀλόγως καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων ἐστῆκε αὐτῷ. Μαύσωλος γὰρ μὴ κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν ἀμφοτέρα τὰ χωρία

mun reducere. Deinde ex Phliasiis etiam eos, qui ob Lacedæmonios exulabant, reduxit, cum expeditionem adversus Phliuntem ipse suscepisset. Quod si quis hæc quadam ratione vituperat, certe tamen præ amicorum sociorumve studio gesta fuisse constat. Etenim cum ex Lacedæmoniiis quosdam qui Thebis erant adversarii necassent, ut iis etiam succurreret, adversus Thebas exercitum ducit. Cumque fossis omnia vallisque in terram depactis munita reperisset, superatis Cynoscephalis, ad urbem usque vastabat agrum, facta Thebanis pugna copia tam in planitie quam in montibus, si pugnare vellent. Rursus anno quoque sequenti adversus Thebas exercitum duxit; et superatis vallis fossisque ad Solum, reliquis Bæotiæ partes vastavit. Et hactenus quidem ipse communiter cum civitate prospera usus est fortuna: quicumque vero deinceps casus adversi acciderunt, nemo eos Agesilai ductu accidisse dixerit. Ubi autem, apud Leuctra calamitate ab iis accepta, amicos et hospites ipsius Tegeæ necare cœperunt adversarii cum Mantineensibus, Bæotis jam omnibus et Arcadibus et Eleis inter se consociatis, moram unam in expeditionem educit, existimantibus multis longo tempore Lacedæmonios ex ipsorum agro non egressuros. Cumque vastasset regionem eorum qui amicos ipsius occiderant, ita demum rursus domum discessit. Deinde vero Arcadibus omnibus, et Argivis, et Eleis, et Bæotis, et Phocensibus cum iis, et utrisque Locris, et Thessalis, et Ænianibus, et Acarnanibus et Eubœis, adversus Lacedæmonem cum exercitu progressis, cum servi præterea multæque civitates finitimæ defecissent, ac Spartiarum non pauciores in commisso apud Leuctra prælio fuissent interempti, quam superessent, nihilominus urbem tutatus est, quanquam sine muris esset: cum non eo quidem, ubi hostes rebus omnibus superiores fuissent, suos educeret, sed ubi cives superiores futuri erant, fortiter instructos teneret; quippe quod existimaret, in spatiosum si quem locum egrederetur, undique cingi se posse; sin angustis et superioribus in locis permaneret, rebus omnibus superiorem se futurum. Cum vero exercitus discessisset, quidni dixerit aliquis eum ita se gessisse, ut virum se bonum præberet? Nam cum senectus eum a militia tam pedestri quam equestri jam arceret, ac civitatem pecuniis indigere cerneret, si quem vellet socium habere, harum ipse parandarum onus in se recepit. Et quæcumque quidem poterat, domi inanens moliebatur, quæque pro occasione data erant facienda, adgredi non gravabatur: neque erubescibat, modo civitati profuturus esse, pro Imperatore legatus exire. Veruntamen in legatione ipsa magni imperatoris exsequutus est munera. Nam cum Autophradates Ariobarzanem, qui ejus erat socius, apud Assum obsideret, Agesilaum veritus, fuga inde abiit. Cotys item cum Sestum obsideret, Ariobarzanis quod adhuc erat oppidum, et ipse soluta obsidione discessit; adeo ut non sine causa tropæum ei ob hostes superatos etiam ex legatione statutum fuerit. Porro cum Mausolus mari centum navibus utrumque locum hunc obsideret, non item metu adductus, sed suasu, domum

ταῦτα οὐκέτι δαίσας ἀλλὰ πεισθεὶς ἀπέπλευσεν οἴκαδε. (27) Κάνταῦθα οὖν ἄξια θαύματος διεπράξατο. Οἳ τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ οἱ φεύγοντες αὐτὸν χρήματα ἀμφοτέροι ἐδοσαν. Ταχὺς γὰρ καὶ Μανύσωλος διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν συμβαλλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπεμψαν αὐτὸν οἴκαδε προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ. (28) Ἐκ δὲ τούτου ἔσθ' ἡ μὲν ἐγεγονέει ἔτη ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα κατανενοηκώς δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα τῷ Πέρσῃ πολεμεῖν, καὶ πολλοὺς μὲν πεζοὺς, πολλοὺς δὲ ἵππεας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἀσμενὸς ἤκουσεν ὅτι μετεπέμπετο αὐτόν, καὶ ταῦτα ἡγεμονίαν ὑπισχυρόμενος. (29) Ἐνόμισε γὰρ τῇ αὐτῇ ἡμέρῃ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδιδόναι ἀντὶ τῶν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δίκην ἐπιθήσειν καὶ τῶν πρόσθεν καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων ἐπέταττε Μεσσηνίην ἀρμέναι. (30) Ἐπεὶ μὲντοι ὁ μεταπεμφθὲς οὐκ ἀποδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, ὁ μὲν Ἀγησιλάος ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος ἐγρόντιζε τί δεῖ ποιεῖν. Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ διόχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπέλιπον αὐτόν. Καὶ αὐτὸς μὲν δαίσας ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδώνα τῆς Φοινίκης, οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάζοντες δισσοὺς βασιλέας αἰρῶσινται. (31) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγησιλάος γινώσκει ὅτι εἰ μὲν μηδέτερω συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἕλλησιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐγθρόος ἔσται· εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτος γὰρ εὖ παθὼν, ὡς τὸ εἰκὸς, φίλος ἔσται, οὕτω δὲ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησιν καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι καὶ χρήματα πολλὰ προσελθὼν οὕτως ἀποπλεῖ οἴκαδε καίπερ μέσου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων ὡς μὴ ἄργός ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπὶ τὸν θῆρος πρὸς τοὺς πολέμιους γένοιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. Τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνησκαί μόνον ἀρκεῖ καὶ εὐθὺς πιστεύεται. Νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσομαι δηλοῦν, δι' ἣν ταῦτα ἐπραττε καὶ πάντων τῶν καλῶν ἥρα καὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἐξεδίδωκεν. (2) Ἀγησιλάος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέθετο ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὅρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν *** μὲν ὠκνοῦν εἰς ταῦτ' ἰέναι, Ἀγησιλάῳ δὲ αὐτοὺς ἐνεχείριζον. Ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν. (3) Σπιθριδάτης μὲν γὰρ ὁ Πέρσης· εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαςος γῆμαι

cum classe discessit. Etiam tum res dignas admiratione gessit; nam et illi qui ab eo se beneficio adfectos putabant, et qui fugiebant eum, utrique pecunias ei dabant. Tachos quidem et Mausolus, hic etiam ob pristinum suum cum Agesilao hospitium pecuniis Lacedaemoni in usum concessis, eum dimisere domum, addito comitatu magnifico. Inde vero annos jam ferme octoginta natus erat: cumque animadvertisset, regem Egyptiorum Persae bellum inferre cupere, et multos pedites, multos equites, multas pecunias habere, libenter illum se arcessere audivit, praesertim, quod ei ducis munus polliceretur. Existimabat enim eadem protectione se gratiam Egyptio pro collatis in Lacedaemonem beneficiis relaturum, Graecisque in Asia sitos rursus liberaturum, ac Persae penam irrogaturum tum ob injurias antea factas, tum quod eo tempore se socium esse professus, Messenen Lacedaemonios dimittere jussisset. Posteaquam vero ille, qui eum arcessiverat, ducis ei munus non attribuebat, Agesilaus, ut qui in maxima re fuerat deceptus, quid faciendum esset cogitabat. Hinc ex Egyptiis primum ii, qui seorsum militabant, a rege deficient; deinde et alii omnes eum deseruerunt. Atque ipse quidem metu permotus, Sidonem Phoeniciae urbem fuga se recepit: at Egyptii, commota inter ipsos seditione, reges duos creant. Ibi tum Agesilaus, qui futurum intelligeret ut, si neutri i opitularetur, Graecis neuter stipendium solveret, neuter rerum venalium forum suppeditaret, et uterumque superior evaderet, is hostis esset; sin alteri opitularetur, is, quod beneficium acceperat, uti par esset, amicus esset; facto demum iudicio uter Graecorum magis studiosus esse videretur, cum hoc in bellum profectus, Graecorum illum osorem praedio victum capit, alterum in regnum constituit; eumque cum Lacedaemoni amicum fecisset, multasque pecunias accepisset, domum tandem inde navigat, quanquam media hieme, idcirco festinans ne sequenti aestate civitas foret adversus hostes otiosa.

CAPUT III.

Et haec quidem certe de iis rebus dicta sunt quarum erant plurimi testes dum ab eo gerebantur: nam res ejusmodi documentis non egent, sed eas tantum in memoriam revocare sat est, ac statim fidem merentur. Jam vero virtutem, ejus quae fuerat in animo, indicare conabor, qua res hasce gerebat, et honesta diligebat omnia, et turpia omnia a se avertebat. Agesilaus utique ita res divinas venerabatur, ut etiam hostes unumquodque ejus iusjurandum ejusque foedera majorem mereri fidem arbitrarentur, quam ipsorum inter se amicitiam. (Et suis quidem cum hominibus) in eundem locum convenire verebantur, at Agesilao in manus ipsimet se tradebant. Ut ne quis autem fidem mihi denegot, eorum illustrissimos nominatim etiam recensere volo. Spithridates certe quidem Persa, cum sciret Pharnabazum

μὲν τὴν βασιλέως ἔπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἀνευ γάμου λαβεῖν ἐβούλετο, ὕβριν νομίσας τοῦτο Ἀγησιλάῳ ἑαυτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε. (4) Κότους δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπῆκουσε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα πολλὰ ἀποτίσειεν ἢ καὶ ἀποθάνοι, Ἀγησιλάου δὲ καὶ οὗτος ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε καὶ συμμαχίαν ποιησάμενος εἰλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, χιλίου μὲν ἱππέας, δις χιλίους δὲ πελτοφόρους ἔχων. (5) Ἀφίκετο δὲ καὶ Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους καὶ διωμολόγησεν, εἰ μὴ αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς κατασταθείη, ἀποστήσεσθαι βασιλέως ἢ μὲντοι ἐγὼ γένωμαι στρατηγός, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ὥς ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μὴδὲν ἂν παράσπονδον παθεῖν. Οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ ὃν στρατηγῷ τὸ δσιὸν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνώσθαι. Καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης ποῖα ἄν τις μεῖζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς οὐδὲν πώποτε ἐνεκάλεσεν, εὖ δὲ πεπονθῆναι πολλοὶ πολλὰ ὠμολόγουν. Ὅτω δὲ ἦδὺ τὰ αὐτοῦ διδόναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖν ἐπ' ὃ κακόδοξος εἶναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοίη, πολλὸν ἀπραγμονέστερον τὰ αὐτοῦ φυλάττειν ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. (2) Ὅς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστερεῖν μὴ ἐθέλοι, ὣν οὐκ εἰσὶ δίκαια πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς ἂν γε καὶ νόμος κωλύει ἐθέλοι ἂν ἀποστερεῖν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολλὸν μεῖζους τὸν μεῖζω δυνάμενον. (3) Τὰ γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν πῇ ἂν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, δεῦρ καὶ τὰς αὐτῷ χάριτας ὀφειλομένας τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρείδου; τὸ δ' ὅποτε βούλοιο εὖ ποιεῖν ἢ πόλιν ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ' ἑτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; (4) εἰ γὰρ ἐπώλει τὰς χάριτας ἢ μισθοῦ εὐεργέται, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνόμισεν· ἀλλ' οἱ προῖκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι αἰεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ διότι εὖ ἔπαυον καὶ διότι προεπιστεύθησαν ἄξιοι εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. (5) Ὅστις δ' ἥρείτο καὶ σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλεόνεχειν, πῶς οὗτος οὐκ ἂν πολλὴν αἰσχροκέρδειαν ἀποφεύγοι; Ἐκείνος τοίνυν κριθείς ὑπὸ τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ ἁγίους τὰ ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ ὁμογόνους μετέδωκεν, δεῖ πεινομένους αὐτοὺς ἰώρα. Ἰδὲ δὲ ταῦτα ἀληθῆ πάσα μάρτυς ἢ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. (6) Διδόντος δ' αὐτῷ πάμπο δῶρα

id agere ut filiam regis uxorem duceret, at ipsius filiam sine nuptiis sumere velle, ratus hoc contumeliose adversus se patrari, Agesilao se ipsum et uxorem et liberos et facultates in manus tradidit. Et Cotys, Paphlagonum princeps, regi quidem dextram mittenti non paruit, veritus ne, si comprehenderetur, vel pecuniis magnis multaretur, vel etiam interficeretur: verum et Agesilai fœderibus cum fide habuisset, tum in castra ejus venit, tum inita societate, cum Agesilao militare maluit, cum quidem equites mille, bis mille qui gestarent peltas haberet. Quin Pharnabazus etiam cum Agesilao in colloquium venit, et confessus est, se, ni totius exercitus constitueretur dux, a rege defecturum: verum ego si dux creer, inquit, fortissime bellum adversus te, Agesilae, geram, quantum poterō. Atque hæc cum diceret, credebat nihil usu sibi contra fœdera venturum. Adeo magna et præclara possessio est cum in aliis omnibus, tum in duce, religiosum esse ac fidei servantem, talemque, talis cum sit, cognitum esse. Atque hæc quidem de Agesilai pietate.

CAPUT IV.

Justitiæ vero ad pecunias quod attinet qualia quis argumenta hisce majora proferre possit? Nimirum ab Agesilao nemo unquam ulla se re spoliatum esse questus est, at multa falebantur ab eo se accepisse beneficia. Cuicunque vero dulce est sua hominum ad utilitatem largiri, qui velit is aliena auferre, quo male audiat? Nam si pecuniarum cupidus sit, longe minoris est negotii sua servare, quam quæ sua non sunt capere. Qui porro nolit gratis quenquam privare pro iis, in quibus pœnæ non sunt in eum qui non referat constitutæ, qui pro iis ille, in quibus etiam lex ingratum esse vetat, eas denegare velit? Agesilao autem non tantum injustum esse judicabat non referre gratias, sed hoc etiam, si is nimirum qui plus posset, non longe majores quoque gratias referret. Jam vero peculatus qui possit aliquis eum merito accusare, qui beneficia sibi debita patriæ fruenda concesserit? Quod autem, cum pecuniis bene mereri vel de civitate vel de amicis volebat, ab aliis eas accipiendo juvare poterat, an non et hoc magnum est argumentum animi pecuniis abstinentis? nam si venderet beneficia, vel mercedis gratia beneficis esset, nemo se quidquam ei debere putaret: at qui gratis beneficium acceperunt, libenter illi semper auctori beneficii obsequuntur, tum quod beneficio sint adfecti, tum quod ultro digni crediti sint qui beneficii depositum custodiant. Quicunque porro minus habere malebat dum liberaliter ageret, quam plus habere dum locum daret injustitiæ, qui non ille a turpis lucri cupiditate multum abhorrebat? Atqui ille cum a civitate judicatus fuerit legitimus possessor omnium Agidis facultatum, partem earum dimidiam cum matris ejus cognatis communicavit, quod eos paupertate premi videret. Hæc autem esse vera, testis universa Lacedæmoniorum est civitas. Cum vero dona ei

Τιθραύστου, εἰ ἀπὸ θοῦ ἐκ τῆς γῆρας, ἀπεικρίνατο ὁ Ἀγησίλαος, ὧς Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν τῷ ἄρχοντι κάλλιον εἶναι τὴν στρατιὰν ἢ ἐαυτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων λάφυρα μᾶλλον πειρᾶσθαι ἢ δῶρα λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώπων, ποίας οἷός τις Ἀγησίλαον ἡγεθῆντα; ὅς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ὥστε χορῆναι καὶ μανίας, σίτου δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἀργίας. Διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θούραις οὐχ ὅπως ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδ' ἑτέραν αὐτῇ κατέλειπε, νομίζων βασιλεὺς τοῦτο διπλοῦσαι σὺν ἡμῶν πληρομονῆς ἕνεκα, ἀλλ' ὅπως ἔροι καὶ τούτῳ τιμὰν εἰ τινα βούλοιοτο. (2) Οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότης ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων ἐχρῆτο, καὶ εὐνῇ γε εἰ μὴ τῶν συνόντων φανολοτᾶται ἔροι. αἰδοῦμενος οὐκ ἀδύλως ἦν ἡγεῖτο γὰρ ἄρχοντι προσέκειναι οὐ μαλ' ἀλλὰ κατερία τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. (3) Ταῦτα μὲντοι πλεονεκτῶν οὐκ ἡσχύνετο, ἐν μὲν τῇ θέσει τοῦ ἡλίου, ἐν δὲ τῇ χειρὶ τοῦ ψυχρούς. Καὶ μὴν εἰ ποτε μοιθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἐκὼν ἐπὶ παρὰ τοὺς ἄλλους, νομίζων πάντα τὰ τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. ὧς δὲ συνέλόντι εἰπεῖν, Ἀγησίλαος πονῶν μὲν ἡγάλλετο, βασιτόνῃ δὲ κάμπαν οὐ προέβητο. (4) Ἡεὶ γε μὴν ἀποδοσίῳ ἐγκρατείας αὐτοῦ ἄρ' οὐχ εἰ μὴ τοῦ ἄλλου ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὅν μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι ἀνθρώπων ἂν τις φάη εἶναι τὸ δὲ Μεγαβάτου τοῦ Σπιθριδάτου παιδὸς ἐραστῆντα ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἢ σφοδρότατης φύσεως ἐραστήν, ἔπειτα ἡνίκα ἐπ' αὐτοῦ ὄντος τοῖς Πέρσαις φιλεῖν ὅς ἂν τιμῶσιν ἐπεχείρησε καὶ ὁ Μεγαβάτης φιλεῖν τὸν Ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τῷ μὴ φιλεῖν, ἄρ' οὐ τοῦτό γε ἦεν τὸ σφοδρότητα καὶ λίαν γενναῖον; (5) Ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας ὁ Μεγαβάτης τοῦ λοιποῦ οὐκέτι φιλεῖν ἐπειράτο, προέβηεν τινὶ λόγῳ τῶν ἐταίρων ὁ Ἀγησίλαος πείθειν τὸν Μεγαβάτην πάλιν τιμὰν αὐτόν. Προμένον δὲ τοῦ ἐταίρου, ἦν πεισθῇ ὁ Μεγαβάτης, εἰ φιλήσει, ἐνταῦθα διασωπῆσας ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν οὕτως· Οὐδ' εἰ μέλλοιμι γε αὐτίκα μάλα κάλλιστος τε καὶ ἱσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων εἶσεσθαι μάχεσθαι γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην ὁμνυμι πάντας θεούς ἢ μὴν μᾶλλον βούλεσθαι ἢ πάντα μοι ὅσα ὁρῶ γρύσεια γενέσθαι. (6) Καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσιν τινες ταῦτα οὐκ ἀνθρώπων ἐγὼ μέντοι δοκῶ εἰδέναι ὅτι πολλοὶ πλεονεκτῶν πολεμίων ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδόντων πολλοὶς ἔστιν ἀπιστεῖν τὰ δὲ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι ἥμισυ μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώπων λαθάνουσιν ὅτι ἂν ποῶσιν Ἀγησίλαον δὲ τι πράξαντα (μὲν) τοιοῦτον οὕτε ἰδὼν πρόσωπε οὐδεὶς ἀνέγχελεν οὕτε εἰκα-

permulta Tithraustes offerret, si regione excederet, respondit Agesilaus, Existimatur apud nos, Tithrausta, honestius imperatori esse, exercitum quam se ipsum ditare, et ab hostibus spolia potius quam dona captare.

CAPUT V.

Ceterum a quam earum voluptatum, quae voluptates multos sane vincunt homines, Agesilaum quis superatum vidit? qui ab ebrietate perinde abstinendum putabat atque ab insania, a cibis immodicis perinde atque a desidiis. Adso cum portionem in conviviis duplicem acciperet, tantum aberat ut utraque uteretur, ut hinc inde mittens, neutram sibi relinqueret: quippe existimabat regi eam duplicari non satietatis causa, sed quo hac etiam posset, si quem vellet, honorare. Nec somno quidem ut domino, sed eo qui negotiis subijceretur ipsius utebatur. Atque lectum sane nisi inter familiares vilissimum haberet, non oblectum erat ipsum pudore adfici: existimabat enim principem decere, non mollium sed tolerantia privatis praestare. Horum tamen majorem habere partem eum non pudebat, nimirum per aestatem, solis; per hiemem, frigoris. Et sane si aliquando usus veniret ut exercitus laboribus premeretur, sponte sua praeter ceteros laborabat; quippe arbitrabatur ejusmodi omnia militibus esse solatio. Ut autem summam dicam, inter laborandum quidem exultabat Agesilaus, otium vero ipsi omnino ingratum erat. De ipsius porro rebus in veneris contentia nonne si nullius alius, saltem admirationis causa, a quom sit mentionem facere? Nam quod ab iis, quae non expeteret, sese abstineret, id quidem ex humani generis natura factum esse dicere possit aliquis: quod vero, Megabatis Spithridatae filii amore captus (quemadmodum pulcherrimum vegetissima natura deamare posset), deinde cum (siquidem Persis mos erat patrius eos osculari, quos honore adlicere vellent) adgrederetur etiam Megabates Agesilaum osculari, ne osculum ipsi daretur id totis viribus pugnaverit, nonne hoc jam certe facinus est pudicum atque egregium valde? Cum vero Megabates, quasi qui despectum se putaret, non jam deinceps amplius eum osculari adgrederetur, quendam ex sodalibus ejus adpellat Agesilaus de persuadendo Megabate, ut rursum honore se adliceret. Sodale autem querente, si pareret Megabates, an ipsum osculaturus esset, hic Agesilaus cum parumper obticuisset, sic tandem loquutus est: « Non si confestim et formosissimus et robustissimus et celerrimus hominum sane futurus sim: sed tamen pugnam rursus eandem pugnare me malle deos omnes juro, quam mihi omnia, quae cerno, aurea fieri. Atque non ignoro equidem quid aliqui de his rebus existiment: tamen ego scire videor multo plures hostium quam ejusmodi adfectuum victores posse evadere. » Atqui cum pauci haec cognoscerent, multis licet fidem negare: id vero scimus omnes, nimirum minime latere quidquid egerint homines illustrissimi, vel Agesilaum aliquide ejusmodi designasse nemo unquam vel conspicatus narravit, vel, si

ζων πιστὰ ἂν ἔδοξε λέγειν. (7) Καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, αἰετὶ δὲ ἦν ἢ ἐν ἱερῷ, ἢ ἐνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανερῷ μάρτυρας τοῖς πάντων ὀφθαλμοῦς τῆς σωφροσύνης ποιοῦμενος. Εἰ δ' ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι ἀντίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπισταμένης, ἐκείνον μὲν οὐδὲν ἐπαινῶ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀνδρείας γε μὴν οὐκ ἀφανὴ τεκμήριά μοι δοκεῖ παρασχέσθαι ὑπιστάμενος μὲν αἰετὶ πολεμεῖν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον ἑαυτὸν τάττων. (2) Ἐνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυχεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας τρόπαιον ἐστήσατο, ἀθάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπὼν, σαφῇ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι· ὥς τ' οὐκ ἀκούοντας ἀλλ' ὀρώντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. (3) Τρόπαια μὲν οὖν Ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο ἀλλ' ὅσα ἐστρατεύσατο δίκαιον νομίζουσιν. Μείων μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκράτει ὅτε οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ καὶ συμφωρότερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμαχοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἤττον τοὺς ἀκονιτὶ ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι. (4) Τὴν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖαι τῶν ἐκείνου πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὅς τῃ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρήτο ὥστε μάλιστα πειθόμενος· * * * ἐταίροις δὲ πρόθυμος ὢν ἀπροφασίστους τοὺς φίλους ἐκέκμητο· τοὺς δὲ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρείχε. Καίτοι πῶς ἂν ἰσχυρότερα γένοιτο φάλαγξ ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι εὐτακτοὺς ὄσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα; (5) Τούς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δυναμένους, μισεῖν δὲ ἀναγκαζομένους. Τούς γὰρ συμμαχοὺς αἰετὶ πλέον ἔχειν αὐτῶν ἐμνηναῖτο, ἐξαπατῶν μὲν ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ ὅπου τάχους δέοι, λήθων δὲ ὅπου τοῦτο συμφέροι, πάντα δὲ τάναντίᾳ πρὸς τοὺς πολεμίους ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. (6) Καὶ γὰρ νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρήτο, ἡμέρᾳ δὲ ὅσαπερ νυκτὶ, πολλάκις ἀδελγὸς γιγνόμενος ὅπου τε εἴη καὶ ὅπου ἴοι καὶ ὅ,τι ποιήσοι· ὥστε καὶ τὰ ἐχθρὰ ἀνώχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παρῶν, τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. (7) Ὅποτε γε μὴν πορεύοιτο εἰδὼς ὅτι ἐξεῖη τοῖς πολεμοῖς μάχεσθαι εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα ὥς ἂν ἐπικουρῇ μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο, ἡσύχως δὲ ὥσπερ ἂν παρθένος ἡ σωφρονεστάτη προβαίνει, νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό τε ἀτρεμές καὶ ἀνεκπληκτότατον καὶ ἀθροιστότατον καὶ ἀναμαρτητότατον καὶ δυσεπιβουλεύτοτατον εἶναι. (8) Τοιγαροῦν τοιαῦτα ποῶν τοῖς μὲν πολεμοῖς δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ βῶμην

conjectura nixus suspicaretur, probabilia dicere visus fuerit. Etenim nullam in domum privatim, dum peregre erat, di-vertebat, verum semper vel in fano aliquo erat, ubi fieri certe non potest ut talia quis patret, vel in propatulo, adeo ut suae pudicitiae testes faceret omnium oculos. Quod si de his ego mentior, Græcia iis contraria sciente, nihil ipsi quidem laudis tribuo, me ipsum vero vitupero.

CAPUT VI.

Porro fortitudinis argumenta non obscura mihi quidem exhibuisse videtur, cum semper ad gerendum adversus hostes tum civitatis suae tum Græciæ potentissimos bellum se obtulerit, et in certaminibus cum iis prima se in acie collocavit. Ubi vero hostes manum cum eo conserere voluerunt, non ita demum, cum ipsos timore percussos in fugam vertebat, victoriam adeptus est, sed cum prælio pertinaci superior discesserat, tropæum statuit, immortalibus virtutis suae monumentis relictis, cum ipse signa manifesta auferret, quod animose pugnaret: adeo ut non audiendo, sed intuendo liceret animum ejus explorare. Tropæa vero Agesilai non ea solum quæ statuit, sed quascunque suscepit expeditiones, putare æquum est. Neque enim minus victoriam reportabat, quando cum eo hostes dimicare nollent, sed minori cum periculo majorique tum civitati suae tum sociis utilitate adlata; imo etiam in certaminibus non minus eos qui sine pulvere, quam qui pugnando vincunt, coronare solent. Ceterum ejus sapientiam quænam ex illius actionibus non demonstrant? qui sic se erga patriam gerebat, ut ipse maxime ejus legibus parens * * * ; sodalibus autem obsequium exhibens, amicos sibi tales, qui nulla, quominus ei adessent, excusatione uterentur, comparavit: milites denique dicto simul audientes et sui amantes reddidit. Atqui quonam pacto phalanx esse firmitior possit, quam si propter obedientiam ordinem servet, et propter amorem erga imperatorem fideliter ei præsto sit? Hostes certe habuit, eum qui vituperare non possent, at qui odio habere cogerentur: semper enim id moliebatur, ut sociorum melior esset quam illorum conditio, quippe quos dolis falleret ubi tempus iis utendum esse moneret, et anteverteret ubi celeritate opus esset, cum lateret etiam ubi hoc ex usu foret, atque adeo omnia in hostes contraria, ac in amicos institueret. Etenim nocte perinde ac die utebatur, die perinde ac nocte, cum sæpe ubi esset, et quo iret, et quid faceret, non constaret: adeo ut etiam munita loca redderet immunita, partim prætereundo, partim superando, partim occupando furtim. Quoties autem iter faceret, dum sciret hostibus pugnandi potestatem esse, si vellent, ita instructum ducebat exercitum, ut sibi ipsi maxime opem ferre posset, placideque perinde ut virgo pudicissima procederet: quippe qui existimabat in ejusmodi suorum ordine et quietem eorum et summam a terrore et tumultuatione et peccatis et insidiis vacuitatem esse sitam. Quare dum hæc faceret, hostibus quidem erat formidolosus,

ἐναποίειν ὥστε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διε-
τέλεισεν, ἀχάμιος δ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ
ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινε-
τώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

ᾧ γε μὴν φιλόπολις ἦν καθ' ἑν μὲν ἕκαστον μα-
κρὸν ἂν εἴη γράφειν οἶμαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πε-
πραγμένων αὐτῷ ὅτι οὐκ εἰς τοῦτο συντίθει. ᾧ δ'
ἐν βραχείῃ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα ὅτι Ἀγηςίλαος
ἦπουν ὥστε τὴν πατρίδα τι ὠφελήσασιν οὐ πόνον ὠφέλει,
οὐ κινδύνον ἀρίστα, οὐ γρημμάτων ἐρείδετο, οὐ σῶμα,
οὐ γῆρας προῦρατίζετο, ἀλλὰ καὶ βασιλείως ἀγαθοῦ
τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγα-
θὰ ποιεῖν. (α) Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πα-
τρίδος καὶ τότε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ ὅτι δυνατώτατος ὢν
ἐν τῇ πόλει φανερός ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων.
Τίς γὰρ ἂν ἡβήθησεν ἀπειθεῖν ὅρων τὸν βασιλέα πει-
θόμενον; τίς δ' ἂν ἡγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι
ἐπεχείρησε ποιεῖν ἰδὼν τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ
κρατεῖσθαι φέροντα; (β) ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν
τῇ πόλει ὡς περ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. Ἐλοι-
δορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι, ἐτίμα δ' εἴ τι
καλὸν πράσσουσιν, παρίστατο δ' εἴ τις συμφορά συμ-
βάνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολέτην, ἐπαινεῖν
δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων,
ζημίαν δὲ τιθεῖς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἀξίος ἀπόλοιτο· εἰ δ'
ἐν τοῖς νόμοις ἡγεμονύοντας διακρίνουσιν, δόλος ἦν εὐδαί-
μονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογίζόμενος, ἰσχυρὴν
δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνας σωφρονῶσιν. (γ) Εἰ γε μὴν
αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλόκληρον εἶναι, τίνα τις εἶδεν
ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἰεῖν, ὅταν
οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῇ
πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; (δ) ἐκείνος τοίνυν, ἀργεῖας
μὲν ἐλθούσης αὐτῷ ὥς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὁπῶ
μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγρὺς δὲ μύριον τῶν πολέμιων
πεθναῖεν, οὐκ ἐρησθεὶς φανερός ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν
ἄρα, Φεῦ ὦ Ἕλλάς, ὅποτε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ
ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους.
(ε) Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων ὅτι ἐν-
δοξοῦτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων αἷς
πάντες ἡλιπζον εἶδεν τὰ τεύχη, οὐκ ἤθελε προσβάλlein,
λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δεῖσι Ἕλληνίδας πόλεις
ἀλλὰ σωφρονίζεσθαι. Εἰ δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἔφη,
ἡμῶν αὐτῶν ἀφανισθῶμεν, ὅρᾳν γὰρ μὴ οὐδ' ἔχομεν μεθ'
ὅπου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. (ς) Εἰ δ' αὖ καλὸν
καὶ μισοπέστην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλας ἐξεστράτευσεν
ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν
τούτοις μεθ' ὁπιστέρων ἂν οἴηται μεῖζον βλάψειν, ὡ-
ρεῖται δ' ἐκείνοις οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ
τοὺς Ἕλληνας ποιήσιν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς
ἂν ἡγήται μάλιστα ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσιν,

at amicis fiduciam animique robur addebat: adeo ut semper
a contemptu inter hostes vacaret, inter cives multa inter
amicos vituperationis expers semper esset, ab omnibus
autem hominibus longe amabilissimus et laude longe dignis-
simus haberetur.

CAPUT VII.

Ceterum quam civitatis suae studiosus fuerit, singula-
tim scribere longum foret: nihil enim esse arbitror ex iis
quae ab eo gesta erant, quod eo non tendat: ut vero brevi
dicam, scimus omnes Agesilam, ubicunque se profuturum
patriae putaret, non labores subterfugisse, non a periculis
recessisse, non pepercisse opibus, non corporis, non sene-
ctutis excusatione usum fuisse; quinimo regis hoc boni offi-
cium esse ducebat, ut quamplurimis beneficiis sibi subjectos
adficiat. In maximis autem commodis quae patriae attulit,
hoc etiam ejus beneficium ego pono, quod cum in civitate
plurimum posset, maxime tamen legibus se servire decla-
raret. Nam quis tandem obedientiam recusare voluisset,
cum regem eis obtemperantem videret? quis, quod deterio-
re se existimaret esse conditione, novi aliquid moliri
tentasset, cum regem pati sciret, ut sibi etiam legitime
imperaretur? qui in illos etiam, qui ab eo in civitate dissidi-
debant, quemadmodum pater erga liberos, se gerebat: nam de delictis eos objurgabat, honore adiciebat si quid
praelari gessissent; ferebat auxilium si qua accidisset calamitas; cum civem nullum pro inimico haberet, omnes col-
landare vellet, servari omnes pro lucro duceret, et contra
in damno poneret, si quis etiam parvi pretii homo perisset.
Quod si in legibus quieti permanerent, palam erat eum
patriam usque beatam fore censuisse, tum vero potentem,
quando Graeci moderati et frugi essent. Si porro praeclarum
est Graecum hominem Graeci nominis esse studiosum, quem
quis alium vidit ducem, qui vel urbem capere nolle, cum
eam se vastaturum putaret, vel pro calamitate duceret, in
bello adversus Graecos gesto victoria potiri? Agesilaus qui-
dem certo, cum nuntius ei venisset, in pugna Corinthi
commissa de Lacedaemoniis quidem octo duntaxat, hostium
vero propemodum decem millia interiisse, clare significabat
nullam inde se letitiam percipisse, verum, Heu Graecia,
aiebat utique, cum qui nunc interierunt, vivi barbaros
omnes praelio vincere potuissent! Cum autem exules Corin-
thii dicerent civitatem ipsis se dedere velle, ac machinas
ostenderent, quibus omnia se capturos sperabant omnes,
eam adoriri noluist, aiens civitates Graecas non esse in ser-
vilitatem redigendas, sed ad sanam mentem reducendas: Quod si eos, inquit, qui ex nostrum ipsorum numero aliquid
delinquant, e medio sustulerimus, videndum est ne quo
barbaros superemus non habeamus. Rursus si praeclarum
est Persam odio prosequi, propterea quod is, qui olim
summi imperii potitus est, exercitum eduxerat eo consilio
ut Graeciam in servitutem redigeret, et qui nunc rerum
potitur, auxilium fert iis, quibuscum conjunctus majora se
damna ei illaturum existimet, munera dat illis, quos putet
iis acceptis plurima Graecis detrimenta illaturos, paci con-
ficienda operam accommodat, ex qua nosmet inter nos

δρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δέ τις ἄλλος πῶποτε πλὴν Ἀγησίλαος ἢ ὅπως φύλόν τι ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου ἢ ὅπως τὸ ἀποστᾶν μὴ ἀπόληται ἢ τὸ παράπαν ὥς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἑλλήσι πράγματα παρέχειν; ὃς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἑλλήνας ὁμοῦ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἡμέλεισεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν ὅτι δύναιτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀλλὰ μὴν ἄξιόν γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὐχαρί μῃ σιωπᾶσθαι· ὃ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τοῦτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μεγαλῶν οὐκ ἂν εἶδε τις, τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων καὶ μὴ ζητῶν κατενόησεν ἄν. (2) Καὶ μὴν μετείχε μὲν ᾗδιστα παιδικῶν λόγων, συνεισπούδαζε δὲ πᾶν ὅ,τι δέοι φίλοις. Διὰ δὲ τὸ εὐελπίς καὶ εὐθυμός καὶ αἰετὶ διαρὸς εἶναι πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπράττειν τι μόνον ἐνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ᾗδιον διημερεύειν. Ἡκίστα δ' ὦν οἷος μεγαληγορεῖν ὁμοῦ τῶν ἐπαινούτων αὐτοὺς οὐ βαρέως ἤκουεν, ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτοὺς, ὑπισχνέσθαι δὲ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὥς εὐκαίρως ἐχρήτο οὐ παραλείπειν. Ἐκεῖνος γὰρ ὅτι ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Καλλιᾶ τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε, περὶ ξενίας τε καὶ φιλίας αὐτοῦ, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι εἶπεν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ ὥς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν, ἣν δὲ φίλος τῇ Λακεδαιμονίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι εὐνοῦς ὦν φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσοιτο· ἦν μέντοι, ἔφη, ἐπιβουλεύων ἀλίσκηται, μὴδ' ἂν πάννυ πολλὰς ἐπιστολὰς δέλωμαι, φίλον ἔστιν με οἰέσθω. (4) Ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησίλαου τὸ πρὸς τὸ ἀρέσκειν τοῖς Ἑλλήσιν ὑπεριδεῖν τὴν βασιλέως ξενίαν. Ἀγαμαὶ δὲ κακῆϊον ὅτι οὐχ ὀπότερος πλείω τε χρήματα ἔχει καὶ πλείονων ἄρχοι, τούτῳ ἡγήσατο μείζον φρονητέον εἶναι, ἀλλ' ὀπότερος αὐτὸς τε ἀμείνων εἴη καὶ ἀμεινόνων ἡγοίτο. (5) Ἐπαινῶ δὲ κακῆϊον τῆς προνοίας αὐτοῦ ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι ἀφίστασθαι τοῦ βασιλέως ὥς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκρατήθη οὐδ' ὑπὸ δώρων οὐδ' ὑπὸ τῆς βασιλέως βώμης ἐβελῆσαι ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο μὴ ἀπαιστος γενέσθαι τοῖς ἀφίστασθαι βουλομένοις. (6) Ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγαθῆίη; ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, νομίζων, ἦν χρήματα πλείστα ἔχει, πάνθ' ὅφ' ἑαυτῷ ποιήσεσθαι, διὰ τούτῳ πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρεῖον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον, πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπιπράττει πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν· ὁ δὲ οὕτως ἀντεσκευάσθη τὸν οἶκον ὥστε τούτων μηδενὸς προδεῖσθαι. (7) Εἰ δὲ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν ὅσα οἰκία ἔχει αὐτῷ, θεασάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ· εἰκάσειε γὰρ ἂν

maxime bellum gesturos censeat; hæc quidem certe vident omnes : an alius unquam, præterquam Agesilaus, curam adhibuit vel ut natio aliqua a Persa deficeret, vel ut quæ defecisset non periret, vel omnino ut rex malis pressus Græcis negotium facessere non posset? qui patria etiam sua bellum adversus Græcos gerente, nihilominus communem Græciæ utilitatem non neglexit, sed domo enavigavit barbarum pro viribus suis male multaturus.

CAPUT VIII.

At vero est operæ certe pretium suavitatem etiam ejus ingenii non silentio præterire; in quo, cum honore sane potiretur et potentia, regno præterea, eoque non insidiis petito, sed ab omnibus adprobato, jactantia: indicia nemo videre potuit, at ingenium ad suos diligendos propensum, et amicos colendi studium, quivis etiam aliud agens animadvertere potuisset. Quin etiam cum suis libentissime sermones habebat quales ab amantibus habentur, et operam cum amicis in rebus quibuscunque opus esset diligenter navabat : et quia bona spe plenus, alacri animo et hilaris semper erat, efficiebat ut multi ad eum familiariter accederent, non tantum ut aliquid impetrarent, sed uti jucundius diem traderent. Cum autem minime is esset qui se jactaret, nihilominus haud gravatim audiebat eos qui se ipsos laudarent, quod eos nihil injurii facere putaret, et polliceri strenuos se viros futuros. Ceterum nec id omittendum, quam opportune animi sane magnitudine uti soleret. Ille enim, cum a rege ei venisset epistola, quam is Persa, qui cum Callea erat Lacedæmonio, attulerat de hospitio atque amicitia ejus perscriptam, eam non acceperit, sed illum qui eandem attulerat, regi renuntiare jussit, nihil opus esse epistolas ad se privatim mittere; quod si Lacedæmoni se amicum et Græciæ benevolum declararet, ipsum quoque ei pro virili parte amicum futurum : verum si deprehensus fuerit, ait, insidiis struendis occupatus, ne se, etiamsi epistolas admodum multas ab eo acceperim, amicum me habiturum existimet. Igitar hoc etiam Agesilai factum laudo, quod, ut Græcis placeret, hospitium regis aspernatus sit. Illud quoque admiro, quod non uter plures haberet pecunias ac pluribus imperaret, ei majores spiritus gerendos esse arbitraretur, sed ei, qui tum ipse melior esset tum melioribus præesset. Præterea et illud providentiæ ipsius exemplum laudo, quod, cum Græciæ utile duceret, quamplurimos a rege satrapas deficere, non vel muneribus vel potentia regis fuerit victus, ut ei hospitio jungi vellet; sed caverit ne is fieret cuius illis, qui a rege deficere vellent, suspecta esset fides. Quis illud porro in ipso non miretur? Persa utique, propterea quod arbitraretur, si plurimas haberet pecunias, omnia se suam in potestatem redacturum, idcirco quidquid esset inter homines auri, quidquid argenti, quidquid maximi pretii rerum, id totum ad se cogere conabatur; at ille contra domum suam sic instruebat, ut horum nullo egeret. Quod si quis hæc fide minus digna putet, is velim adspiciat qualis ei domus suffecerit, fores etiam ejus intueatur : nam suspicari quis

τις ἐπὶ ταύτας ἐκείνας εἶναι ὥσπερ Ἀριστοδόμος ὁ Ἑρακλέους ὅτε κατῆλθε λαβῶν ἐπεστήσαντο πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἔνδον κατασκευὴν, ἐννοησάτω δὲ ὡς ἐθόιναζεν ἐν ταῖς θυσίαις, ἀκουσάτω δὲ ὡς ἐπὶ πολιτικῶν κανόνων κατῆι εἰς Ἀμύκλας ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. (8) Τοιγαροῦν οὕτως ἐραρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσόδοις οὐδὲν ἠναγκάζετο χρημάτων ἐνεκα ἀδικον πράττειν. Καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι τείχεα ἀνάλωτα κτῆσθαι ὑπὸ πολέμων· πολλὸν μάλιστα ἐγὼ γε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάζειν καὶ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ ἡδονῶν καὶ ὑπὸ φθόρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἀλλὰ μὴν ἔρω γε ὡς καὶ τὸν τρόπον ἐπεστήσαντο τῇ τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίως ὁρᾶσθαι ἐπεμύνητο, Ἀγχιλάος δὲ τῷ αἰετῶς εἶναι ἡγῶντο, νομίζον αἰσχρογυνίᾳ μὲν τὸ ἀρνηθῆσθαι πρέπειν, τῷ δὲ εἰς κάλλος βίῃ τὸ φρεσὶ μάλλον κόσμον παρέχειν. (2) Ἐπειτα δὲ ὁ μὲν τῷ οὐσιώδεος εἶναι ἐπεμύνητο, ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόσδοος εἶναι ἔχαιρε· καὶ ὁ μὲν ἡδύνητο τῷ βραδείᾳ διαπράττειν, ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν ὅποτε τάχιστα τυγνύσας ὦν δύναιτο ἀποπέμψαι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὅσῳ ὥρωνα καὶ εὐποροῦντα Ἀγχιλάος ἐπεσθῆκεν ἄξιον κατανοῆσαι. Τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέργοντα μαστεύοντες τί ἂν ἡδέως πίσι, μυρίαι δὲ τεγνύονται τί ἂν ἡδέως φάγον· ὅπως γε μὴν καταδάρθῃ οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται. Ἀγχιλάος δὲ διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν δὲ τὸ συντοχὸν ἡδέως ἔσθιεν· εἰς δὲ τὸ ἀσμένως κοιμηθῆναι πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. (4) Καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἡγῶντο ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν μέσταις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφετο, τὸν δὲ βράδυνον ἑώρα, εἰ μέλλει ἀλύπως βιώσεσθαι, συνελευστέον αὐτῷ ἀπὸ περσίων τῆς γῆς τὰ τέρποντα. (5) Εὐφραине δὲ καὶ τὰδε ὅτι αὐτὸς μὲν ἔδει τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλύπως χρῆσθαι, τὸν δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλατταν, φεύγοντα δὲ ψυχὴν, δι' ἀσθένειαν ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ θηρίων τῶν ἀσθενεστάτων βίον μιμούμενον. (6) Ἐκείνῳ γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον· τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κύνάς τε πολλοὺς θηρευτὰς καὶ ἵππους πολυμισθίους τρέφοντα, Κυνίσκην δὲ ἀδελφὴν οὖσαν πεῖσαι ἄρματι σφονδεῖν καὶ ἐπιδείξαι νικῶσας αὐτῆς ὅτι τὸ θέλημα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας ἀλλὰ πλούτου ἐπιδειγμὰ ἐστὶ. (7) Τὸδε γε μὴν πῶς οὐ σαφὲς πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω ὅτι ἄρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν γένοιτο, εἰ δὲ φίλῃν μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείστους δὲ εἰλικους καὶ ἀρίστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κεικώτο, νικήσῃ δὲ τὴν μὲν πατρίδα καὶ τοὺς ἐταίρους εὐ-

possit has adhuc illas ipsas esse, quas Aristodemus ab Hercule oriundus, cum Spartam rediit, sumptas statuerit conetur idem domesticam supellectilem spectare; atque ipse cum cogitet quo pacto in sacrificiis epuletur; audet filiam ejus Amyclas in canathro, quibus plaustris impoſita sirpea cives uti solent, descendisse. Cum igitur sumptus ad reditus ita accommodaret, injusti nihil pecuniarum causa facere cogeatur. Atque præclarum quiddam esse videtur, muros habere hostibus inexpugnabiles: verum ego certe multo præclarior esse judico, ita suum animum parare, ut et pecuniis, et voluptatibus, et formidini sit inexpugnabilis.

CAPUT IX.

At vero exponam quo pacto mores etiam suos Persæ festui repugnantes instituit. Primum enim ille gloriosius offererebat, quod raro conspiceretur; at in eo Agesilaus exultabat, quod semper hominum in conspectu versaretur, quippe existimabat factis turpibus convenire ut in oculo lateant, at vite ad honestatem institute lucem ipsam potius ornamentum conciliare: deinde, gravitatem ille captabat ex eo quod difficilis ad eum esset aditus, gaudebat hic quasi facilis ad se omnibus esset aditus. Atque ille splendorem inde sibi colligebat, quod negotia tarde conficeret, hic tum maxime letabatur, cum homines ea, quæ cupiebant, celerime consequutos dimitteret. Atqui operæ pretium est considerare, quanto faciliorem ac magis parabilem voluptatem Agesilaus consecraretur. Sunt enim Persæ qui terram universam circumeunt, quid jucunde bibat queritantes, innumeri alii artificiose parant quod cum voluptate elat: ut porro dormiat, ne dicere quidem quis possit quam multa moliantur. At Agesilaus, quod patiens laboris esset, quidquid aderat cum voluptate bibebat; quidquid oblatum forte fuisset, cum voluptate comedeat; ut autem suavior somno frueretur, quivis ei locus erat idoneus. Atque hæc non modo dum faceret gaudebat, sed lætitia etiam exultabat quoties cogitaret se quidem mediis in voluptatibus versari; illum vero barbarum videret, si absque tristitia vivere vellet, necesse habere ut ab extremis terræ finibus ea contraheret, de quibus voluptatem esset capturus. Quin hæc etiam eum delectabant, quod se quidem sciret absque animi aegritudine posse deum dispositione uti; illum vero videret æstus fugere, fugere frigora; ac propter imbecillitatem animi, non fortium virorum, sed debilissimarum bestiarum vitam imitari. Illud quidem certe qui non præclarum ac magni animi indicium erat, quod ipse factis viro dignis et rebus partis domum suam ornaret, cum multos canes venaticos et equos ad bellicos usus aptos aleret; et Cyniscæ sorori ut equos curru jungendos aleret persuaserit, eaque vincente, demonstrarit his alendis non fortitudinis sed divitiarum editum esse specimen? Hoc vero qui non ille manifeste ex generosa animi indole statuit, se nempe, homines si privatos curru vicerit, nequaquam clariorem fore; at si civitatem haberet amicissimam, amicos plurimos optimosque per universum terrarum orbem comparasset.

εργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτο ἄν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγχιλαῶν. Ταῦτα γὰρ οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν, καὶ εἰ νόσου δὲ πολέμους ἐμπειροῦσης κρατήσκειν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν· ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων ἐνθα πονεῖν καιρὸς, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἐμοίγε δοκεῖ δικαίως ἀνὴρ ἀγαθὸς παντὲλὸς ἂν νομίζεσθαι. (2) Εἰ δὲ καλὸν εὐρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἂν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγχιλαίου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις. Τίς γὰρ ἂν ἡ θεοσεβὴ μιμούμενος ἀνόςιος γένοιτο ἢ δίκαιον ἀδίκος ἢ σώφρονα ὕβριστής ἢ ἐγκρατὴ ἀκρατής; καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἄλλων βασιλεύειν ὥς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἀρχεῖν ἐμεγαλύνετο, οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολέμους ἄλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. (3) Ἀλλὰ γὰρ μὴ ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινείται τούτου ἕνεκα θρήνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον. Πρῶτον μὲν γὰρ ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ τί καὶ πλέον θρήνου ἅπεστιν ἢ βίος τε εὐκλεῆς καὶ θάνατος ὡραίος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον ἢ νίκαι τε αἱ κάλλιστα καὶ ἔργα τὰ κλειστός ἀξία; (4) Δικαίως δ' ἂν ἐκείνός γε μακαρίζοιτο ὅς εὐθύς μὲν ἐκ παιδὸς ἐραστὴς τοῦ εὐκλεῆς γενέσθαι ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτὸν φιλοτιμώτατος δὲ πεφυκὼς ἀήττητος διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγένετο. Ἀφικνόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μῆκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτου ὧν ἡγεῖτο καὶ πρὸς ἐκείνους ὅς ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἐπαινος εὐμνημονεστέρως ἔρχῃ. Ἀγχιλαῖος ἱερὰ μὲν καὶ τὰ ἐν τοῖς πολέμοις ἐσέβητο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἤττον ἐν τῇ πολέμῳ χρῆναι ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους ποιεῖσθαι. Ἰκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἑθρὸς ἐβιάζετο, νομίζων ἀλογον εἶναι τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπώντας εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. (2) Ἐκείνός γε μὴ ὡμῶν οὐποτ' ἔληγεν ὡς τοὺς θεοὺς οἴοιτο οὐδὲν ἤττον ὁσίοις ἔργοις ἢ ἀγνοῖς ἱεροῖς ᾗδεσθαι. Ἀλλὰ μὴ ὅποτε εὐτυχόη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει, ἀλλὰ θεοῖς χάριν ᾗδει. Καὶ θαρβῶν πλείονα εὖθεν ἢ ὀκνῶν

patriam et sodales beneficiis, adversarios ulciscendo supe-
rasset, reapse pulcherrimis ac magnificentissimis in certa-
minibus victorem se futurum, futurum etiam tum vivum
tum mortuum clarissimum?

CAPUT X.

Ob res ejusmodi certe quidem Agesilaum laudo: hæc enim non ita sunt veluti si quis thesaurum forte reperiat, opulentior quidem fuerit, nihilo tamen rei familiaris administrandæ peritior; et si morbo hostes invadente victoria potiatur, felicior quidem fuerit, nihilo tamen arte imperatoria instructor: qui vero laborum tolerantia præstat aliis, ubi laborem perferendi tempus est; et robore, ubi fortitudinis est certamen; et prudentia, ubi consilium res poscit, is mihi quidem videtur merito vir omnino bonus existimandus. Quod si amissis et norma sint inventum hominibus commodum ad efficienda præclara opera, mihi egregium exemplum Agesilai virtus extitisse videtur iis, qui ipsi virtutem exercere volunt. Nam quis impius fiat, qui religiosum imitatur; vel qui justum, injustus; vel qui modestum, petulans; vel qui temperantem, intemperans? Etenim Agesilaus non tam in eo quod aliorum rex esset, quam quod imperare sibi ipsi posset, gloriabatur; neque in eo quod adversus hostes, sed quod ad omnem virtutem civibus suis dux esset. Enimvero quod a morte laudatur, non idcirco quisquam orationem hanc esse lamentationem putet, sed multo magis laudationem. Nam primum quæ vivus audiebat, ea nunc etiam de ipso commemorantur: deinde, quid a lamentatione longius abest, quam gloriosa vita et mors matura? quid laudationibus item convenientius, quam victoriæ pulcherrimæ maxiniquæ pretii facinora? Ac jure quidem ille beatus prædicetur, qui statim a puero celebris evadendi cupiditate incensus, id præcipue quod concupivit præter omnes ætatis suæ viros consequutus est; et cum honoris natura esset cupidissimus, perpetuo invictus extitit, ex quo rex factus fuit; cumque longissimum vitæ humanæ terminum attigisset, inculpatus obiit tum ab iis quibus præerat, tum ab iis adversus quos bellum gerebat.

CAPUT XI.

Libet autem virtutem ejus per locos repetere, quo facilius hæc laudatio memoriæ inluereat. Agesilaus delubra etiam hostium in agro sita venerabatur, quippe qui existimaret decorum auxilia non minus in hostili quam pacato solo quaerenda esse: eos autem, qui ad deos suppliciter accederent, ne si hostes quidem essent, violabat, quod absurdum esse duceret eos, qui e fanis aliquid furto subtrahant, sacrilegos adpellare; eos autem, qui supplices ab aris avellant, pro religiosis habere. Porro nunquam ille prædicare desinebat se deos arbitrari non minus factis plius quam sacris sacrificiis puris delectari. Quin etiam fortuna quoties utebatur prospera, non altiores quam homines deceret spiritus gerebat, sed diis habebat gratias; et cum bono esset animo plures mactabat

ἤδυστο. Εὐθίστο δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φάνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρῶτος εἶναι. (3) Τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους ἀλλὰ τοὺς προθυμοτάτους μάλιστα ἠσπάζετο. Ἐμίσεις δὲ οὐκ εἴ τις κακῶς πάσῃων ἡμύνετο, ἀλλ' εἴ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φάνοιτο. Ἐχαίρε δὲ τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὄρων, τοὺς δὲ δικαίους πλουσίους ποίων, βουλούμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας κερδαλεωτέραν καθιστάναι. (4) Ἦσκει δὲ ἐξομιλεῖν μὲν παντοδαποῖς, χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. Ὅποτε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούει, οὐχ ἥττον ὧρετο καταμνησθῆναι τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους ἢ περὶ τῶν λέγονται. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων ἐξαπατωμένους οὐκ ἔφεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολεμίων πάμπαν κατεμέμρετο, καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατῶν σὺν ἑκρίνε, τὸ δὲ πιστεύοντας ἀνόσιον. (5) Ἐπαινούμενος δὲ ἔχαίρειν ὑπὸ τῶν καὶ ψέγειν ἐθελόντων τὰ μὴ ἀρεστὰ, καὶ τῶν παρῆρησιζομένων οὐδένα ἤχθρινε, τοὺς δὲ κρυψινοῦς ὥσπερ ἐνέδρας ἐφυλάττετο. Τοὺς γε μὴν δικηλόους μᾶλλον ἢ τοὺς κλέπτας ἐμίσει, μείζω ζημίαν ἡγούμενος φίλων ἢ χρημάτων στερίσκεσθαι. (6) Καὶ τὰς μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἀμαρτίας πρῶτος ἔφερε, τὰς δὲ τῶν ἀρχόντων μεγάλως ἤγε, κρίνων τοὺς μὲν ὀλίγα, τοὺς δὲ πολλὰ κακῶς διακρίβειναι. Τῇ δὲ βασιλείᾳ προσήκειν ἐνόμιζεν οὐ βραδυοργίαν ἀλλὰ καλοκαγαλίαν. (7) Καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα στήσανθαι ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δορεῖσθαι ἡελόντων, τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέποτε ἐπαύετο μνημεῖα διαπονόμενος, ἡγούμενος τὸ μὲν ἀνδριαντοποιῶν, τὸ δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ μὲν πλουσίων, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν. (8) Νρήμασι γε μὴν οὐ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο, τῷ μὲν δικαίῳ ἀρεκτεῖν ἡγούμενος τὸ εἶναι τὰ ἀλλότρια, τῷ δὲ ἐλευθερίῳ καὶ τῶν ἑαυτοῦ προσωρελητέον εἶναι. Ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὐπω εὐδαίμονας, τοὺς δ' εὐκαλεῖς τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. (9) Μείζω δὲ συμφορὰν ἔκρινε τὸ γινώσκοντα ἢ ἀγνοῦντα ἀμελεῖν τῶν ἀγαθῶν. Δόξης δὲ οὐδεμιᾶς ἥρα ἢς οὐκ ἐξέποναι τὰ ἴδια. Μετ' ὀλίγων δὲ μοι ἐδόκει ἀνθρώπων οὐ καρτερίαν τὴν ἀρετὴν ἀλλ' εὐπάθειαν νομίζειν. Ἐπαινούμενος γοῦν ἔχαίρει μᾶλλον ἢ χρῆματα κτῶμενος. Ἀλλὰ μὴν ἀνδρείαν γε τὸ πλεον μετ' εὐδουλίᾳς ἢ μετὰ κινδύνων ἐπεδείκνυτο. Καὶ σοφίαν ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳις ἔσκει. (10) Πρῶτάτος γε μὴν φίλοις ὧν ἐθροῖς φοβερώτατος ἦν· καὶ πόνοις μάλιστα ἀντέχων ἐταῖροις ἥδιστα ὑπέεικε, καλῶν ἔργων μᾶλλον ἢ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπιθυμῶν· ἐν γε μὴν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος ἐν τοῖς δεινοῖς εὐθαρσῆς ἐδύνατο εἶναι. (11) Καὶ τὸ εὐχαρὶ οὐ σκόμμασιν ἀλλὰ τρόπῳ ἐπετήδευε· καὶ τῷ μεγάλῳ ὄρρῳ οὐ σὺν ὕβρει ἀλλὰ σὺν γνώμῃ ἐχρῆτο. Τῶν γοῦν ὑπεραύγων κατακρῶν τῶν μετρίων ταπεινότερος ἦν. Καὶ γὰρ ἐκαλλοπιζέτο τῇ μὲν ἀμυρῇ τὸ σῶμα φαυλότῃ, τῷ δ' ἀμυρῇ τὸ στρατεύμα κόσμῳ· τῷ δ' αὐτὸς μὲν ὥς ἐλαχίστων δεισθῆναι, τοὺς δὲ φίλους ὥς πλείστα ὠφελεῖν.

hostias quam, cum suis metueret rebus, voverat. Præterea adsuetus erat, cum in metu esset, hilaritatem præ se ferre; cum prospera uteretur fortuna, mitis esse. Ex amicis porro non potentissimos, sed promptissimos maxime amplectebatur. Odio prosequabatur, non eum, qui læsus se ulciscabatur, sed eum, qui beneficiis adfectus ingratus se declarabat. Gaudebat quoties turpis quidem lucris avidus videbat pauperes, justos vero quoties locupletabatur; utpote qui justitiam injustitia lucrosiorem efficere volebat. Cum omnis generis hominibus versari, bonis uti solebat. Cumque eos qui vituperabant aliquos vel laudabant audiret, non minus eorum se mores pernosce, quam eorum, de quibus verba facerent, existimabat. Atque eos quidem, qui per amicos deciperentur, non vituperabat, qui vero per hostes, eos omnino reprehendebat. Ac diffidentes quidem fallere, sapientis esse judicabat, at fidem habentes, impium. Si ab iis laudaretur, qui vellent etiam vituperare quæ minus ipsis placerent, gaudebat; et eorum, qui libere quod sentiebant dicebant, neminem odio habebat: at ab iis, qui mentem suam astute celant, tanquam ab insidiis sibi cavebat. Ceterum calumniatores majori prosequabatur odio, quam fures; quippe qui majus esse detrimentum duceret, amicis quam rebus suis spoliari. Atque privatorum quidem hominum peccata miti ferebat animo, principum vero magna censebat; quod illos paucorum, multorum hos malorum esse auctores judicaret. Regno non levitatem, sed absolutam probitatem convenire putabat. Et a statuenda quidem corporis imagine abstinere, multis id honoris ei largiri volentibus: animi vero monumenta nunquam desinebat elaborare; quippe qui arbitrabatur illud statuariorum, hoc sui ipsius opus esse; atque illud, divitem; hoc, bonorum. Facultatibus non juste tantum, sed etiam liberaliter utebatur; utpote qui homini justo satis esse decebat, ab alienis abstinere, liberalem etiam de suis utilitate aliis adferre debere. Semper autem deorum metu tenebatur, cum honeste quidem viventes, necdum felices, eos vero, qui gloriose mortem oppetiissent, jam beatos existimaret. Majorem autem esse calunitatem judicabat, scientem, quam inscium res præclaras negligere: gloriæ nullius amore tenebatur, cui quæ propria essent non elaboraret: cum paucis hominibus mili videbatur existimare virtutem non tolerantiam esse, sed voluptatem. Certe si laudaretur magis gaudebat, quam si opes acquisivisset. At vero fortitudinem potius cum consilio quam cum periculis ostendebat; et sapientiam re magis quam verbis exercebat. Porro cum in amicos esset mitissimus, inimicis maximo erat terrori: cumque labores inprimis toleraret, sodalibus tamen libentissime cedebat, magis actiones pulchras quam corpora pulchra desiderans. In rebus utique secundis modeste se gerere callens, in adversis spei plenus esse poterat. Atque urbanitatem non dicteriis, sed moribus studiose colebat: et animi magnitudine non cum injuria petulanter illata, sed cum prudentia utebatur. Jactatores certe cum contemneret, modestis erat submissior: etenim de vili corporis cultu, de pulchro exercitus sui ordine, de eo etiam quod ipse quam paucissimis egeret, et amicis quamplurimum prodesset,

(12) Πρὸς δὲ τούτοις βαρύτατος μὲν ἀνταγωνιστὴς ἦν, κουφώτατος δὲ κρατήσας ἐχθροῖς μὲν δυσεξαπάτητος, φίλοις δὲ εὐπαραπειστώτατος. Ἀεὶ δὲ τιθεὶς τὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς αἰετὶ ἀμαυροῦν τὰ τῶν πολεμίων ἔργον εἶχεν. (13) Ἐκείνον οἱ μὲν συγγενεῖς φιλοκτηδεμόνα ἐκάλουν, οἱ δὲ χρώμενοι ἀπροφάσιστον, οἱ δ' ὑπουργήσαντές τι μνήμονα, οἱ δ' ἀδικούμενοι ἐπικούρον, οἱ γὰρ μὴν συκινδυνεύοντες μετὰ θεοῦ σωτῆρα. (14) Δοκεῖ δ' εἰμοίγε καὶ τότε μόνος ἀνθρώπων ἐπιδειξάι ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχύς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς βώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν. Ἐκείνος γοῦν οὐκ ἀπέειπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφίεμενος δοῖαν, εἰ καὶ μὴ τὸ σῶμα φέρειν ἡδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ βώμην. (15) Τοιγαροῦν ποίας νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερός ἦν ὡς Ἀγησilaος τὸ μῆκιστον τοῦ αἰῶνος ἔχων; τίνας δ' ἐκποδῶν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι ἢ Ἀγησιλάου καίπερ γηραιοῦ τελευτήσαντος; τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχευεν ὅσον Ἀγησilaος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὢν; τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν ἢ Ἀγησιλαον γηραιὸν ἀποθανόντα; (16) Οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο ὡς καὶ τετελευτηκὼς ἤδη ἔτι μεγαλειῶς ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν αἰδίων οἰκῆσιν κατηγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυγνόν.

gloriabatur. Ad hæc, gravissimus quidem erat dum certaret adversarius; ubi vero victoria potitus esset, lenissimus: ab inimicis difficulter circumveniri poterat, ab amicis facile in falsam persuasionem adducebatur: semper autem amicorum res in tuto collocans, ut hostium semper exstingeret id agebat. Illum cognati propinquorum studiosum nominabant; qui eo utebantur, amicum sine tergiversatione; qui aliquid officii præstitissent, memorem; injuria læsi, adjuvorem; qui vero periculum una cum eo adibant, post deos servatorem. Et mihi sane videtur etiam solus ex hominibus demonstrasse, corporis quidem vires senescere, sed animi robur in viris fortibus senectutis esse expers. Ille certe magnam præclaramque famam adpetere non destitit, etiam si corpus animi ipsius robur ferre non poterat. Qua igitur juventute non illius senecta præstantior adparuit? Quis enim, ætate florens, hostibus tam fuit terribilis, quam Agesilaus, cum jam ultimum vitæ terminum attingeret? quoniam e medio sublato magis gavisī sunt hostes, quam Agesilao, tametsi senex vitam finivisset? quis tantum fiduciæ sociis præbuit, quantum Agesilaus, licet ad vitæ jam terminum pervenisset? quem amici juvenem magis desiderarunt, quam Agesilaum, qui senex mortem obierat? Is autem adeo perfecte semper patriæ fuit utilis, ut etiam jam defunctus, magnifice adhuc civitatem juvans ad æternum domicilium deductus sit; monumenta quidem virtutis suæ per universum terrarum orbem adeptus, sepulturam vero regiam in patria consequutus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΙΕΡΩΝ Η ΤΥΡΑΝΝΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Σιμωνίδης δ ποιητὴς ἀφικετό ποτε πρὸς Ἱέρωνα τὸν τυράννον. Σχολῆς δὲ γενομένης ἀμφοῖν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄρ' ἂν μοι θελήσῃς, ὦ Ἱέρων, διγγῆσθαι ἅ εἰκὸς εἰδέναι σε βέλτιον ἐμοῦ; Καὶ ποῖα ταῦτ' ἐστίν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὅποια δὴ ἐγὼ βέλτιον ἂν εἰδείην σοῦ οὕτως ὄντος σοφοῦ ἀνδρός; (1) Οἶδά σε, ἔφη, ἐγὼ καὶ ἰδιωτὴν γεγεννημένον καὶ νῦν τυράννον ὄντα· εἰκὸς οὖν ἀμφοτέρων πεπειραμένον καὶ εἰδέναι σε μᾶλλον ἐμοῦ πῶς διαφέρει ὁ τυραννικός τε καὶ ἰδιωτικός βίος εἰς εὐφροσύνας τε καὶ λύπας ἀνθρώποις. (2) Τί οὖν, ἔφη ὁ Ἱέρων, οὐχὶ καὶ σὺ, ἐπεὶ νῦν γε εἰ ἰδιώτης εἶ, ὑπέμνησάς με τὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ; οὕτω γὰρ ἂν σοι οἴμαι μάλιστα ἐνὶ δυνάσθαι ὀησὺν τὰ διαφέροντα ἐν ἑκάτερω. (3) Οὕτω δὲ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τούς μὲν δὴ ἰδιώτας ἔγωγε, ὦ Ἱέρων, δοκῶ μοι καταμειβαλλόμενα διὰ μὲν τῶν ὀρθαλμῶν ὁράμασιν ἡδόμενος τε καὶ ἀχθόμενος, διὰ δὲ τῶν ὠτῶν ἀκούσματος, διὰ δὲ τῶν βινύων ὀσμηαῖς, διὰ δὲ τοῦ στόματος σίτοις τε καὶ ποτοῖς, τὰ δὲ ἀγροῦσινα δὲ ὄνδ' ἅπαντες ἐπιστάμεθα. (4) τὰ δὲ ψυχῆς καὶ βάλπη καὶ σκληρὰ καὶ μαλακὰ καὶ κούφα καὶ βαρέα ὅλην τῇ σώματι μοι δοκοῦμεν, ἔφη, κρίνοντες ἡδουμένη τε καὶ λυπεισθαι ἐπ' αὐτοῖς ἀγαθοῖς δὲ καὶ κακοῖς ἐστὶ μὲν ὅτε δι' αὐτῆς τῆς ψυχῆς μοι δοκοῦμεν ἡδουμένη τε καὶ λυπεισθαι, ἐστὶ δ' ὅτε κοινῇ διὰ τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦ σώματος. (5) Τῷ δὲ ὕπνῳ ὅτι μὲν ἡδουμένη δοκῶ μοι αἰσθάνεσθαι, ὅπως δὲ καὶ ὄντι καὶ ὁπότε, ταῦτα μᾶλλον πως, ἔφη, δοκῶ μοι ἀγνοεῖν. Καὶ οὐδὲν ἴσως τοῦτο λιγυμαστόν, εἰ τὰ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι σαφέστερας ἡμῖν τὰς αἰσθήσεις παρέχεται ἢ τὰ ἐν τῷ ὕπνῳ. (6) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ Ἱέρων ἀπεκρίνατο, Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, ἔξω τούτων ὧν εἰρηκας σὺ γε οὐδ' ὅπως ἂν αἰσθαιτό τινας ἄλλου ὁ τυράννος ἔρομαι' ἂν εἰπεῖν, ὥστε μέγχι γε τούτου οὐκ οἶδ' εἰ τι διαφέρει ὁ τυραννικός βίος τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. (7) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἀλλ' ἐν τοῖςδε, ἔφη, διαφέρει· πολυλαπλάσια μὲν δι' ἑκάστου τούτων εὐφραίνεται, πολὺ δὲ μείω τὰ λυπηρὰ ἔχει. Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Σιμωνίδη, ταῦτα, ἀλλ' εὐ ἴσθι ὅτι μείω πολὺ εὐφραίνονται οἱ τυράννοι τῶν μετρίως διαγόντων ἰδιωτῶν, πολὺ δὲ πλείω καὶ μεζιώ λυποῦνται. (8) Ἀπιστά λέγεις, ἔφη ὁ Σιμωνίδης. Εἰ γὰρ οὕτω ταῦτ' εἶχε, πῶς ἂν πολλοὶ μὲν ἐπεθύμουν τυραννεῖν, καὶ ταῦτα τῶν δοκούντων ἱκανωτάτων ἀνδρῶν εἶναι; πῶς δὲ πάντες ἐξήλουν ἂν τοὺς τυράντους; (9) Ὅτι καὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Ἱέρων, ἀπειροὶ ὄντες ἀμφοτέρων τῶν ἔργων

XENOPHONTIS

HIERO SIVE DE REGE.

CAPUT I.

Veniebat aliquando ad regem Hieronem poeta Simonides : quumque otium obligisset utrique, Simonides hoc modo loquutus est : Vellesne mihi exponere, mi Hiero, quæ consentaneum est rectius te scire quam me? Et cuiusmodi sunt illa, inquit Hiero, quæ rectius ego scilicet noverim, quam tu, qui vir es tam sapiens? Equidem, ait, scio te privata fortuna usum fuisse, ac nunc esse regem. Quapropter consentaneum est, te, qui utraque sis expertus, rectius me scire, quo pacto vita tum regia, tum privata, quod voluptates ac molestias humanas attinet, differant. Quid igitur? ait Hiero, non tu quoque, quum hoc tempore sis adhuc homo privatus, revocare mihi possis in memoriam ea quæ sunt in vita privata? Nam ita equidem maxime futurum arbitror, ut quæ in utraque discrimina sunt, indicare possim. Quamobrem in hunc modum Simonides dicere cepit : Animadvertisse mihi videor, Hiero, privatos homines, iis rebus quæ sub aspectum cadunt, vel cum voluptate vel cum molestia per oculos adfici ; per aures, iis quæ auribus percipiuntur ; per nares, odoribus ; per os, cibo et potu ; rebus veneris, per ea quæ omnibus nota sunt ; frigora vero et calores, et dura et mollia, et levia et gravia, toto corpore dijudicare mihi videmur, atque ita deinde vel delectationem vel molestiam ex eis percipere : bonis autem ac malis nonnunquam per animum solum vel delectari, vel de iisdem adfici molestia videmur ; nonnunquam communiter per animum et corpus. Somno delectari nos, ipse me sensus docere videtur : quo autem pacto, et qua parte nostri, et quando, ea vero magis, inquit, ignorare mihi videor. Nec fortasse mirum putari debet, quæ vigilantibus nobis accidunt, evidētiore nobis sensus sui præbere, quam quæ per somnum. Ad ea respondit Hiero : Ego sane, mi Simonides, haud possim dicere, quo pacto rex aliud quid sentire possit, extra illa quæ tu commemorasti. Quo fit, ut hactenus quidem haud sciam, an aliquid inter regiam et privatam vitam discrimen sit. Tum Simonides, At in his ipsis, ait, regis vitæ discrimen est. Nam multis partibus maiorem ex his singulis voluptatem percipit, et molestiarum minus habet. Et Hiero, Non ita se res habet, ait, mi Simonides, sed scire debes, reges multo minus delectationis capere, quam privatos homines, qui quidem vitam mediocrem agunt, ac multo plures majoresque molestias sentire. Dicis tu quidem incredibilia, inquit Simonides. Nam si hæc esset harum rerum ratio, cur multi regnandi essent cupidi, et quidem ii, qui homines videntur esse rerum maxime periti? qui fieret, ut universi reges admirarentur? Quia profecto vitam, inquit Hiero,

σκοποῦνται περὶ αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ πειράσομαι σε διδάσκειν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὀφείας· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ σὲ δοκῶ μεμνησθαι ἀρξάμενον λέγειν. (11) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τῆς ὀφείας θεάμασι λογιζόμενος εὐρίσκω μειονεκτοῦντας τοὺς τυράννους. Ἄλλα μὲν γε ἐν ἄλλῃ γῶρᾳ ἐστὶν ἀξιολόγητα· ἐπὶ δὲ τούτων ἕκαστα οἱ μὲν ἰδιῶται ἔρχονται καὶ εἰς πόλεις ἃς ἂν βούλονται θεαμάτων ἕνεκα, καὶ εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις, ἔνθα τὰ ἀξιολογώτατα δοκεῖ [εἶναι] ἀνθρώποις συναγείρεσθαι. (12) Οἱ δὲ τύραννοι οὐ μάλ' ἀμφὶ θεωρίας ἔχουσιν. Οὐτὲ γὰρ ἰέναι αὐτοῖς ἀσφαλὲς ὅπου μὴ κρείττονες τῶν παρόντων μέλλουσιν εἶσθαι, οὐτὲ τὰ οἶκοι κέκτηνται ἔχυρά, ὥστε ἄλλοις παρακαταθεμένους ἀποδοῦμεν. Φοβερόν γὰρ μὴ ἅμα τε στερηθῶσι τῆς ἀρχῆς καὶ ἀδύνατοι γένωνται τιμωρήσασθαι τοὺς ἀδικήσαντας. (13) Εἴποις οὖν ἂν ἴσως σὺ, ἀλλ' ἄρα ἔρχεται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ οἶκοι μένουσι. Ναὶ μὲν Δία, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅλγ' ἐστι τῶν πολλῶν καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα οὕτω τίμια πωλεῖται τοῖς τυράννοις ὥστε οἱ ἐπιδεικνύμενοι καὶ δτιοῦν ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπέναι παρὰ τοῦ τυράννου ἢ ὅσα ἐν παντὶ τῷ βίῳ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κτῶνται. (14) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ τοῖς θεάμασι μειονεκτεῖτε, διὰ γέ τοι τῆς ἀκοῆς πλεονεκτεῖτε. Ἐπεὶ τοῦ μὲν ἡδίστου ἀκροάματος ἐπαίνου οὐποτε σπανίζετε· πάντες γὰρ οἱ παρόντες ὑμῖν πάντα καὶ ὅσα ἂν λέγητε καὶ ὅσα ἂν ποιήτε ἐπαινοῦσι. Τοῦ δ' αὖ χαλεπωτάτου ἀκροάματος λοιδορίας ἀνήκοοί ἐστε· οὐδεὶς γὰρ ἐθέλει τυράννου κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. (15) Καὶ ὁ Ἰέρων εἶπε, Καὶ τί οἶε, ἔφη, τοὺς μὴ λέγοντας κακῶς εὐφραίνειν, ὅταν εἰδῇ τις σαφῶς ὅτι οἱ σιωπῶντες οὗτοι πάντα κακὰ νοοῦσι τῷ τυράννῳ; ἢ τοὺς ἐπαινοῦντας τί δοκεῖς εὐφραίνειν, ὅταν ὑποπτοῖ ὧσιν ἕνεκα τοῦ κολακεύειν τοὺς ἐπαίνους ποιεῖσθαι; (16) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τοῦτο μὲν δὴ ναὶ μὲν τὸν Δία ἔγωγέ σοι, Ἰέρων, πάνυ συγχωρῶ, τοὺς ἐπαίνους παρὰ τῶν ἐλευθερωτῶν ἡδίστους εἶναι, ἀλλ', ὁρᾷς, ἐκεῖνό γε οὐκ ἂν ἐτι πείσεις ἀνθρώπων οὐδένα ὡς οὐχὶ δι' ὧν τρεφόμεθα οἱ ἄνθρωποι, πολλὸ πλείω ὑμεῖς ἐν αὐτοῖς εὐφραίνεσθε. (17) Καὶ οἶδ' ἄ γ', ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅτι τούτῳ χρίνουσιν οἱ πλείστοι ἥδιον ἡμᾶς καὶ πίνειν καὶ ἐσθίειν τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν δειπνῆσαι τὸ ἡμῖν παρατιθέμενον δεῖπνον ἢ τὸ ἑαυτοῖς. Τὸ γὰρ τὰ εὐωδέστατα ὑπερβάλλον, τοῦτο παρέχει τὰς ἡδονάς. (18) Διὸ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἡδέως προσδέχονται τὰς ἐορτὰς πλὴν οἱ τύραννοι. Ἐκπλεῖ γὰρ αὐτοῖς αἱ παρεσκευασμένα οὐδεμίαν ἐν ταῖς ἐορταῖς ἔχουσιν αἱ τράπεζαι αὐτῶν ἐπίδοσιν. Ὡς τε ταύτῃ πρῶτον τῇ εὐφροσύνῃ τῆς ἐπιδοῦς μειονεκτοῦσι τῶν ἰδιωτῶν. (19) Ἐπειτα δ', ἔφη, ἐκεῖνο εὖ οἶδ' ὅτι καὶ σὺ ἐμπειρος εἶ ὅτι ὅσῳ ἂν πλείω τις παραθῇται τὰ περικτὰ τῶν ἑαυτῶν, τοσούτῳ ὅσον χρόνον ἡδονῇ ἐπιπτεῖ τῆς ἐδωδῆς. Ὡς τε καὶ τῷ χρόνῳ τῆς ἡδονῆς μειονεκτεῖ ὁ παρατιθέμενος πολλὰ τῶν μετρίως διατιωμένων. (20) Ἀλλὰ ναὶ μὲν

utramque non experti, de regia considerationem instituunt. Ego vero enitar te docere, me verum dicere, facio a visu initio : nam meminisse videor, inde te quoque exorsum esse. Primum enim, quum mecum ipse ratiocinando versor in iis quæ oculis cernuntur, deteriorem esse regum conditionem reperio. Sunt aliis atque aliis in regionibus alia spectatu digna, ad quæ singula privati homines accedunt, tam in urbes quas volunt, spectaculorum causa ; quam ad conventus publicos, in quibus colliguntur quæ dignissima esse spectatu mortalibus videntur. Reges vero spectaculis non admodum occupantur. Nam neque tutum est ipsis eo pergere, ubi non superiores illis futuri sunt, qui istis adsunt : neque res ipsorum domi tam tuto sunt loco, ut iis aliorum fidei creditis, peregre proficisci possint. Nam metuendum est, ne simul et imperio spoliarentur, et ulciscendi eos, a quibus sunt læsi, facultatem amittant. Fortasse tu dixeris : At enim spectacula nihilominus eis veniunt, etiam si domi maneant. Sane quam pauca, mi Simonides, de multis : atque etiam quum huiusmodi sint, tanti venduntur regibus, ut, qui aliquid exhibent, quicquid tandem id fuerit, multo maioribus præmiis brevi tempore acceptis a rege discedere vellot, quam per omnem vitam a ceteris hominibus universis comparent. Et Simonides, At si maxime, quod attinet spectacula, deterior est vestra conditio, saltem plus voluptatis auribus percipitis. Nam quod unum est auditu jucundissimum, numquam laudes vobis desunt : omnes enim qui vos conveniunt, quæcunque vel dicitis, vel facitis, ea omnia laudibus prædicant. Quod vero longe molestissimum auditu est, convicia numquam auditis : nemo enim regem in os accusare vult. Ad ea Hiero, Quid vero putas, inquit, voluptatis illos adferre, qui non maledicunt, quando plane notum alicui est, hosce, qui tacent, mala omnia de tyranno cogitare? vel quid adferre delectationis putas illos laudatores, quando suspecti sunt, ne forte laudationes illas adsentandi causa instituant? Ad ea Simonides, Equidem hoc profecto, inquit, tibi concedo, mi Hiero; laudes, quæ ab hominibus maxime liberis profisciscantur, jucundissimas esse. Sed (vides ipse) numquam persuadebis ulli hominum, non multo plus ex his vos delectationis capere, per quæ homines alimur. Novi, ait, mi Simonides, de hoc statuere maximam hominum partem, suavius nos et bibere, et vesci, quam privatos, quod et ipsis videatur esse jucundius eam cenam sumere, quæ nobis adponitur, quam quæ ipsis. Etenim quod usitata excedit, id voluptates superedit. Quamobrem universi homines magna cum voluptate dies festos expectant, extra solos reges. Nam illorum mensæ semper instructæ magna rerum copia, incrementum festis diebus nullum habent. Quo fit, ut primum hac spei voluptate a privatis hominibus superentur. Deinde probe scio te quoque expertum esse, fieri ut quanto plura sibi quis adposuerit modum excedentia illorum quæ satis fuissent, tanto citius satietas ipsum cibi capiat. Itaque ipso etiam tempore minus voluptatis percipit is, qui adponit sibi multa, quam ii qui modice viciant. At profecto, inquit Simoni-

Δ', ἔφη ὁ Σιμωνίδης, ὅσον ἂν χρόνον ἡ ψυχὴ προσή-
ται, τούτων πολλὸν μᾶλλον ἡδοναίαι οἱ ταῖς πολυτελεστέ-
ραις παρασκευαῖς τρεφόμενοι τῶν τὰ εὐτελέστερα πα-
ρατιθεμένων. (21) Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὦ Σιμωνίδη,
τὸν ἐκάστην ἡδόμενον μάλιστα, τούτων οἷσι καὶ ἐρωτι-
κώτατα εἶναι τοῦ ἔργου τούτου; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Ἦ οὖν ὅρας τι τοὺς τυράννους ἡδὼν ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν
παρασκευὴν ἰόντας ἢ τοὺς ἰδιώτας ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν; Οὐ
μὲν τὸν Δ', ἔφη, οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ καὶ ἀγρευκέστερον,
ὡς πολλοὶς ἂν δοξάει. (22) Τί γὰρ, ἔφη ὁ Ἱέρων, τὰ
πολλὰ ταῦτα μηχανήματα κατανεόηταις ἀπαρτίθεται
τοῖς τυράννοις, ὅτε καὶ δριμύα καὶ στρυφνὰ καὶ τὰ
τούτων ἀδύνατα; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Σιμωνίδης, καὶ
πάνυ γέ μοι δοκῶντα παρὰ φύσιν εἶναι ταῦτα ἀνθρώ-
ποις. (23) Ἄλλο τι οὖν οἷσι, ἔφη ὁ Ἱέρων, ταῦτα τὰ
ἐδύσματα εἶναι ἢ μαλ' αἰσὴ καὶ ἀσθενούσης τρυφῇ ψυ-
χῆς ἐπιθυμήματα; ἐπεὶ εὐ οὐδ' ἔγωγε ὅτι οἱ ἡδέως ἐσθίου-
ντες καὶ οὐ που σίθονται οὐδὲν προσδέονται τούτων τῶν
σοφισμάτων. (24) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σιμωνίδης,
τῶν γε πολυτελέων ὁσμῶν τούτων αἷς χρίσθε τοὺς πλε-
σιάζοντας σῶμα μᾶλλον ἀπολαύειν ἢ αὐτοὺς ὑμᾶς, ὥς-
περ γε καὶ τῶν ἀχρηστων ὁσμῶν οὐκ αὐτὸς ὁ βεβρωκὸς
αἰσθάνεται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ πλεσιάζοντες. (25) Οὕτω
μέντοι, ἔφη ὁ Ἱέρων, καὶ τῶν σίτων ὁ μὲν ἔχων παν-
τοδαπὰ σῖτα οὐδὲν μετὰ πόθου αὐτῶν λαμβάνει ὁ δὲ
σπανίως τινός, οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ γροθῆς πυμπλάμε-
νος, ὅταν αὐτῷ προσωρῇ τι. (26) Κινδυνεύουσιν, ἔφη
ὁ Σιμωνίδης, αἱ τῶν ἀφροδισίων μόνον ὑμῖν ἀπολαύσεις
τοῦ τυραννεῖν τῆς ἐπιθυμίας παρέχειν. Ἐν γὰρ τούτῳ
ἔξιστιν ὑμῖν ὅτι ἂν καλλίστον ἴδῃτε τούτῳ συνείναι.
(27) Νῦν δὲ, ἔφη ὁ Ἱέρων, εἰρηκας ἐν ᾧ σάφ' ἴσθι πλεί-
στον μειονεκτοῦμεν τῶν ἰδιωτῶν. Ἡρώτων μὲν γὰρ
γάμος ὁ μὲν ἐκ μεζύωνος δῆπου καὶ πλοῦτος καὶ δυνά-
μει καλλίστος δοκεῖ εἶναι, καὶ παρέχειν τινὰ τῶν γήμαντι
οὐκ ἐπιμὴν μετ' ἡρόνης; δεύτερον δ' ὁ ἐκ τῶν ὑμῶν ὁ
δ' ἐκ τῶν φαυλοτέρων πάνυ ἀτιμὸς τε καὶ ἀχρηστος νο-
μίζεται. (28) Τῷ τοίνυν τυράννῳ, ἂν μὴ ξένην γῆμῃ,
ἀνάγκη ἐκ μειόνων γαμεῖν, ὥστε τὸ ἀγαπῆτον οὐ πάνυ
αὐτῷ παραγίνεται. Πολὺ δὲ καὶ αἱ θεραπείαι αἱ ἀπὸ
τῶν μέγιστον φρονουστῶν γυναικῶν εὐφραίνουσι μάλι-
στα, αἱ δ' ἀπὸ τῶν δούλων παροῦσαι μὲν οὐδὲν τι ἀγα-
πῶνται, ἐὰν δέ τι ἐλλείπωσι, δεινὰς ὀργὰς καὶ λύπας
ἐμποιοῦσιν. (29) Ἐν δὲ τοῖς παιδικαῖς ἀφροδισίοις ἔτι
αὐτὸν πολλὸν μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς τεκνοποιοῖς μειονεκτεῖ τῶν
εὐφροσυνῶν ὁ τύραννος. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ μετ' ἐρωτος
ἀφροδίσια πολλὴ διαφερώντως εὐφραίνει πάντες δῆπου
ἐπιστάμεθα. (30) ὁ δὲ ἐρως πολλὸν αὐτὸν ἐθέλει ἥκιστα τῷ
τυράννῳ ἐγγίγνεσθαι. Οὐ γὰρ τῶν ἐτοίμων ἥδεται ὁ
ἐρως ἐπιέμενος, ἀλλὰ τῶν ἐλπιζομένων. Ὡς περ οὖν
εἴ τις ἀπειρος ὢν δόλους τοῦ πεινῆ ἀπολαύει, οὕτω καὶ ὁ
ἀπειρος ὢν ἐρῶτος ἀπειρός ἐστι τῶν ἡδίστων ἀφροδισίων.
(31) Ὁ μὲν οὖν Ἱέρων οὕτως εἶπεν. Ὁ δὲ Σιμωνίδης
ἐπιγέλῳσας, Πῶς λέγεις, ἔφη, ὦ Ἱέρων; τυράννῳ οὐ γὰρ
παιδικῶν ἐρωτικῶν ἐμψύεσθαι; πῶς μὲν σὺ, ἔφη, ἐρᾷς Δαί-

des, quam diu admittit cibum animus, tam diu multo ma-
jorem voluptatem capiunt qui sumptuoso adparatu nutriuntur,
quam qui viliora quaedam sibi adponunt. An igitur, ut
Simonides, inquit Hiero, putas, eum qui re aliqua delectatur,
vehementissimo ejus rei amore teneri? Omnino, inquit
Hiero, Num ergo vides majorem reges cum voluptate ad cibum ad-
paratum accedere, quam privatos homines ad suum? Ne-
quaquam certe, ait: immo etiam injucundius, ut plerisque
videri possit. Quid? ait Hiero, num multa illa magister
arte elaborata considerasti, quæ regibus adponuntur, acie
mordacia, acerba, et quæ his germana sunt? Maxime, ait
Simonides, et quidem talia quæ plane videantur mihi esse
præter hominum naturam. Ergone putas, ait Hiero, la-
culia quiddam esse aliud quam mollis et languentis præ-
deliciis animi cupidines? nam certo scio (neque tu fortassis
ignoras) eos, qui jucunde vescantur, istis artificiosis inventis
non indigere. At vero, ait Simonides, etiam sumptuosius
illis odoribus, quibus ungimini, magis arbitror eos qui vo-
liscum sunt frui, quam vos ipsos: veluti ingratos quoque
odores non sentit is qui ederit, sed illi potius qui cum ex-
versantur. Sic igitur, ait Hiero, qui varios semper cibi
habet, nullos eorum cum appetitu sumit: at cui raro quid
obvenit, is vero est qui cum lætitia satiatur, quum quid ei
objicitur. Videntur, ait Simonides, tantum rei venerere
fruitiones in vobis regnandi cupiditates excitare. Nam hæc
in parte licet vobis, ut quodcumque pulcherrimum videritis,
eum eo consuescatis. Dixisti tu modo quiddam, ait Hiero,
in quo scire debes, nos a privatis hominibus omnium maxi-
me superari. Primum enim conjugium, quod cum præstan-
tioribus scilicet contrahitur, ob opes et potentiam longe
pulcherrimum esse videtur, et ei, qui ducit uxorem, cum
voluptate quamdam dignitatem præbere: altero loco est id
quod inter æquales contrahitur: denique quod ex vilioribus
constat, plane ignominiosum et inutile putatur. Rex qui-
dem, si exteram non duxerit, ex inferioribus uxorem ducat
necesse est: quo fit, ut non admodum id consequatur, quo
contentus sit. At vero coli a feminis, quæ maximos spiri-
tus gerant, maximæ voluptati est: ab iis autem, quæ servæ
nostræ sunt, si colamur, non admodum satisfacit animo; sin-
minus, graves ea res iras ac molestias in nobis excitat. Jam
masculorum in amoribus multo etiam minus voluptatem rex
percipit, quam in iis quibus soboles procreatur. Scimus
enim omnes, congressus venereos, cum amore conjunctos,
eximiam voluptatem adferre: verum amor in nullorum ani-
mis minus excitatur quam regis. Non enim amori jucun-
dum est illa expetere, quæ in promptu sunt, sed quæ
sperantur. Itaque eadem ratione quæ is qui sitim expertus
non est, potu possit frui: sic etiam is qui amorem non est
expertus, longe suavissimæ veneris est expertus. Hujusmodi
erant, quæ ab Hierone dicebantur. Ad quæ risu Simonides
sublato, Quid ais, inquit, Hiero? negas tu regum in animis
excitari amores puerorum? quid fit, ut tu certe Dailochum,

λόγου τοῦ καλλίστου ἐπικαλουμένῳ; (32) Ὅτι μὰ τὸν Δῖ, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, οὐ τοῦ ἐτοίμου παρ' αὐτοῦ δοκοῦν-
τας εἶναι τυχεῖν τούτου μάλιστα ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ τοῦ ἤκι-
στα τυράννῳ προσήκοντος κατεργάσασθαι. (33) Ἐγὼ γὰρ
ὃν ἐρῶ μὲν Δαίλογον ὧν περ ἴσως ἀναγκάζει ἡ φύσις
ἀνθρώπου δεῖσθαι παρὰ τῶν καλῶν, τούτων δὲ ὧν ἐρῶ
τυχεῖν, μετὰ μὲν φιλίας καὶ παρὰ βουλομένου πάνυ
ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ τυγχάνειν, βίᾳ δὲ λαμβάνειν παρ'
αὐτοῦ ἥσπον ἂν μοι δοκῶ ἐπιθυμῆιν ἢ ἐμαυτὸν κακόν
τι ποιεῖν. (34) Παρὰ μὲν γὰρ πολεμίων ἀκόντων λαμ-
βάνειν πάντων ἥδιστον ἔγωγε νομίζω εἶναι, παρὰ δὲ
παιδικῶν βουλομένων ἥδιστα οἶμαι αἱ χάριτές εἰσιν.
(35) Εὐθὺς γὰρ παρὰ τοῦ ἀντιφιλοῦντος ἡδεῖαι μὲν αἱ
ἀντιθέλειαι, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἐρωτήσεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἀπο-
κρίσεις, ἥδισται δὲ καὶ ἐπαφροδιτόταται αἱ μάχαι τε
καὶ ἑρίδες· (36) τὸ δὲ ἀκόντων παιδικῶν ἀπολαύειν λεηλα-
σίᾳ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ εὐκρίναι μᾶλλον ἢ ἀφροδισίῳ.
Καίτοι τῷ μὲν ληστῇ παρέχει τινὰς ὅμως ἡδονὰς τὸ τε
κέρδος καὶ τὸ ἀνῆλν τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ οὐ ἂν ἐρᾷ τις
τούτῳ ἥδεσθαι ἀνωμένῳ καὶ φιλοῦντι μισεῖσθαι καὶ
ἄπεισθαι ἀχθόμενον πῶς οὐχὶ τοῦτο ἤδη δυσχερὲς τὸ
πάθημα καὶ οἰκτρὸν; (37) Καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰδιώτῃ
εὐθὺς τεκμήριόν ἐστιν, ὅταν ὁ ἐρώμενός τι ὑπουργῇ,
ὅτι ὡς φιλῶν χαρίζεται, διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι οὐδεμιᾶς
ἀνάγκης οὐσης ὑπηρετεῖ, τῷ δὲ τυράννῳ οὐποτ' ἐστὶ
πιστεῦσαι ὡς φιλεῖται. (38) Ἐπιστάμεθα γὰρ [αὖ]
τούς διὰ φόβον ὑπηρετοῦντας ὡς ἢ μάλιστα' ἂν δύνων-
ται ἐξεικάζουσιν αὐτοὺς ταῖς τῶν φιλοῦντων ὑπουργίαις.
Καὶ τοίνυν αἱ ἐπιβουλαὶ ἐξ οὐδέκων πλέονες τοῖς τυ-
ράννοις εἰσὶν ἢ ἀπὸ τῶν μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς προσ-
ποιησαμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν
πάνυ ἔμοιγε μικρὰ δοκεῖ εἶναι ἂ σὺ λέγεις. Πολλοὺς
γὰρ, ἔφη, ἔγωγε ὁρῶ τῶν δοκούντων ἀνδρῶν εἶναι ἐκόν-
τας μειονεκτοῦντας καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ ὄψων καὶ
ἀφροδισιῶν γε ἀπεχομένους. (2) Ἀλλ' ἐν ἐκείνοις γε
πολὺ διαφέρειτε τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι μεγάλα μὲν ἐπινοεῖτε,
ταχὺ δὲ κατεργάζεσθε, πλείστα δὲ τὰ περισσὰ ἔχετε,
κέκτησθε δὲ διαφέροντας μὲν ἀρετῇ ἵππους, διαφέροντα
δὲ κάλλει ὄπλα, ὑπερέχοντα δὲ κόσμον γυναιξί, μεγα-
λοπρεπεστάτας δ' οἰκίας, καὶ ταῦτας κατασκευασμένας
τοῖς πλείστοις ἀξίοις, ἐτι δὲ πληθεὶ καὶ ἐπιστήμῃς θε-
ράποντας ἀρίστους κέκτησθε, ἱκανώτατοι δὲ ἐστε κα-
κῶσαι μὲν ἐχθροὺς, ὄνῃσαι δὲ φίλους. (3) Πρὸς ταῦτα
δὲ ὁ Ἰέρων εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἀνθρώπων,
ὦ Σιμωνίδῃ, ἐξαπατᾶσθαι ὑπὸ τῆς τυραννίδος οὐδέν τι
θαυμάζω· μάλα γὰρ ὁ ὄχλος μοι δοκεῖ δοξάζειν ὁρῶν
καὶ εὐδαιμονίας τινὰς εἶναι καὶ ἀθλίας· (4) ἡ δὲ τυραν-
νὶς τὰ μὲν δοκούντα πολλοῦ ἀξία κτήματα εἶναι ἀνε-
πτυγμένα θεᾶσθαι φανερὰ πᾶσι παρέχεται, τὰ δὲ χαλεπὰ

ΙΕΡΟΝΥΜΟΣ.

quem formosissimum vocant, ames? Quia, mi Simonides,
ait, profecto non id potissimum concupisco, quod ab ipso
impetraturus facile videor, sed id, quod efficere regis est a
conditione maxime alienum. Etenim Dailochum equidem
amo propter ea quæ fortasse cogit hominis natura petere a
formosis: ea vero quæ consequi cupio, ut a volente, ac
mutua cum amicitia mihi eveniant, vehementissime desi-
dero: at vi ab eo sumere minus mihi cupere videor, quam
me ipsum lædere. Nam hostibus invitis aliquid eripere,
jucundissimum equidem esse arbitror: et gratificationes,
quæ ab amoribus ultro contingunt, suavissimæ sunt, mea
quidem sententia. Statim enim redamantis adspectus
mutuus gratus est, gratæ interrogationes, gratæ responsio-
nes, gratissimæ ac inprimis jucundæ pugnæ et contentiones:
at amoribus invitis frui, quiddam prædationi similis esse
mihi videtur, quam rei veneræ. Immo prædoni voluptates
quasdam et lucrum ipsum suppeditat, et quod molestia
hostem adficiat: quum voluptatem ex eo, quod aliquis amet,
molestiam sentiente percipere, atque amantem esse in odio,
graviterque ferentem attingere, quo pacto hoc non molestum
deplorandumque malum sit? Nam homini privato mox argu-
mento est, quum qui amatur obsequentem se præbet, fieri
hoc tanquam ab amante gratificandi studio: scit enim illum
id nulla necessitate cogente præstare. Verum tyrannus
numquam diligi se credere potest. Novimus enim, illos,
qui metus causa obsequuntur, quam possunt maxime
amantium obsequia simulare. Itaque tyrannis insidiæ ab
aliis nullis tam sunt frequentes, quam ab iis qui maxime
se amare eos simulant.

CAPUT II.

Ad ea Simonides, Videntur mihi, inquit, hæc quæ tu pro-
fers, admodum exigua esse. Nam multos equidem video,
viros hominum opinione vere dictos, qui sua sponte sunt
aliis inferiores, quod cibos attinet, quod potum, quod oboe-
nia; atque etiam veneris a voluptatibus abstinent. Verum
in illis multum inter privatos homines ac vos interest, quod
et magnas res animo concipitis, et celeriter conficitis. Habe-
tis et abundantem rerum copiam, equos insigni virtute,
arma pulchritudine eximia, mundum pro uxoribus egregium,
aedes magnificentissimas, easque maximi pretii rebus instru-
ctas: sunt item vobis famuli plurimi, et artium cognitione
præstantissimi: ac potestas vobis est maxima tum lædendi
hostes tum commodandi amicis. Ad quæ Hiero: Sed enim
vulgo mortalium, mi Simonides, a regno præstringi oculos
equidem non miror. Nam vulgus hominum valde mihi
videtur ex iis quæ sub ejus oculos cadunt, opinionem de
quorundam felicitate et infelicitate concipere. At regnum
eas res quæ maximi esse pretii videntur, explicatas palam
spectandas omnibus exhibet: quæ vero molesta sunt, ea

33

ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν τυράννων κέκτηται ἀποκεκρυμμένα, ἔνθα περ καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν [καὶ τὸ κακοδαιμονεῖν] τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται. (5) Τὸ μὲν οὖν τὸ πλεῖθος περὶ τούτου λελήθηναι, ὥσπερ εἶπον, οὐ θαυμάζω· τὸ δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτ' ἀγνοεῖν, οἳ διὰ τῆς γνώμης δοκεῖτε θεᾶσθαι κάλλιον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ πλείστα τῶν πραγμάτων, τοῦτό μοι δοκεῖ θαυμαστόν εἶναι. (6) Ἐγὼ δὲ πεπειραμένος σαρδῶς οἶδα, ὃ Σιμωνίδῃ, καὶ λέγω σοι ὅτι οἱ τυράννοι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ἐλάχιστα μετέχουσι, τῶν δὲ μεγίστων κακῶν πλείστα κέκτηνται. (7) Αὐτίκα γὰρ εἰ μὲν εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, τούτης ἐλάχιστον τοῖς τυράννοις μέτεστιν· εἰ δὲ πόλεμος μέγα κακόν, τούτου πλείστον μέρος οἱ τυράννοι μετέχουσι. (8) Εὐθύς γάρ τοις μὲν ἰδιωταῖς, ἂν μὴ ἡ πόλις αὐτῶν κοινὸν πόλεμον ποιεῖται, ἔστιν ὅπου ἂν βούλωνται πορευέσθαι μηδὲν φοβούμενους μή τις αὐτοὺς ἀποκτείνῃ, οἳ δὲ τυράννοι πάντες πανταχῇ, ὥς διὰ πολεμίας πορεύονται. Αὐτοὶ τε γούν ὀπλισμένοι οἴονται ἀνάγκη εἶναι διαφύγειν καὶ αἰλλοῦσι ὀπλοφόροις αἰεὶ συμπεριμένεσθαι. (9) Ἐπειτα δὲ οἳ μὲν ἰδιώται, ἐὰν καὶ στρατεύονται πρὸς πόλεμον, ἀλλ' οὖν ἐπειδὴν γε ἔλθωσιν οἴκαδε, ἀσφαλὲς σφίσιν ἡρῶνται εἶναι, οἳ δὲ τυράννοι ἐπειδὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν ἀφικνούνται, τότε ἐν πλείστοις πολεμίοις ἴσασιν ὄντας. (10) Ἐὰν δὲ διὰ καὶ αἰλλοῖ στρατεύωσιν εἰς τὴν πόλιν κρείττονες, ἐὰν ἔξω τοῦ τείρουσιν ὄντες οἳ ἥσσονες ἐν κινδύνῳ δοκῶσιν εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴν γε εἰσὶν τοῦ ἐρύματος ἔλθωσιν, ἐν ἀσφαλείᾳ πάντες νομίζουσι καθίστασθαι, ὃ δὲ τυράννος οὐδ' ἐπειδὴν εἰσὼ τῆς οἰκίας παρήλθῃ ἐν κινδύνῳ ἔστιν, ἀλλ' ἐν ταῦτα διὰ καὶ μέγιστα φυλακτέον οἴεται εἶναι. (11) Ἐπειτα τοῖς μὲν ἰδιωταῖς καὶ διὰ σπουδῶν καὶ δι' εἰρήνης γίγνεται πόλεμος ἀνάγκαις, τοῖς δὲ τυράννοις οὔτε εἰρήνη ποτὲ πρὸς τοὺς τυραννευομένους γίγνεται οὔτε σπουδαῖς ἂν ποτὲ πιστεύσας ὁ τυράννος ὑπαρξήσει. (12) Καὶ πόλεμοι μὲν δι' εἰρήνην οὐτε αἱ πόλεις πολεμοῦσιν αἱ οὖς οἱ τυράννοι πρὸς τοὺς βεβηλασμένους· τούτων διὰ τῶν πολεμίων ὅσα μὲν ἔχει χαλεπὰ ὃ ἐν ταῖς πόλεσι, ταῦτα καὶ ὁ τυράννος ἔχει. (13) καὶ γὰρ ἐν ὅποις δεῖ εἶναι ἀμφοτέρους καὶ φυλαττέσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ ἂν τι πάθωσι κακὸν ἡττηθέντες, λυπῶνται ἐπὶ τούτοις ἑκάτεροι. (14) Μέχρι μὲν διὰ τούτου ἴσοι οἱ πόλεμοι· ἃ δὲ ἔχουσιν ἡδέα οἳ ἐν ταῖς πόλεσι πρὸς τὰς πόλεις, ταῦτα οὐκέτι ἔχουσιν οἱ τυράννοι. (15) Αἱ μὲν γὰρ πόλεις ὅπου ὅταν κρατήσωσι μάχῃ τῶν ἐναντιῶν, οὐ βῆδον εἰπεῖν ὅτι μὲν ἡρόνῃ ἔχουσιν ἐν τῇ πρέφασθαι τοὺς πολεμίους, ὅσῃ δ' ἐν τῇ διώκειν, ὅσῃ δ' ἐν τῇ ἀποκτείνειν τοὺς πολεμίους, ὥς δὲ γαυροῦνται ἐπὶ τῇ ἐρίῳ, ὥς δὲ δοῦσαν λαμπρὰν ἀναλαμβάνουσιν, ὥς δ' εὐφραίνονται τὴν πόλιν νομίζοντες ὑψιγχεῖναι. (16) Ἐκαστος δὲ τις προσποιεῖται καὶ τῆς βουλῆς μετεσχέειν καὶ πλείστους ἀπεκτονέειν, χαλεπὸν δὲ εὐρεῖν ὅπου οὐχὶ καὶ ἐπιφύδονται, πλέονας φάσκοντες ἀπεκτονέειν ἢ ὅσοι ἂν τῇ ὄντι ἀποθάνουσιν· οὕτω καλὸν τι αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι τὸ πολὺ νικᾶν. (17) Ὁ δὲ τυράννος

regum in animis occulta tenet, in quibus et felicitas et infelicitas hominum sita est. Quamobrem hac multitudinem latere non miror, ut dixi: sed vobis quoque ignota esse, qui animi iudicio maxima ex parte res pulchrius contemplari videmini, quam oculis, hoc quidem mihi videtur mirum. At ego experiundo plane cognovi, mi Simonides, ac tibi dico, reges maximorum bonorum minime participes fieri, et gravissimorum malorum insignem habere copiam. Protinus enim, si pax magnum hominibus esse bonum videtur, quam minimum ejus participes sunt reges: si bellum ingens est malum, maxima ejus pars ad reges pertinet. Primum hominibus privatis, si non ipsorum civitas bellum publicum suscepit, quocumque lubet, abire licet, nihil metuentibus, ne quis eis vitam adimat: reges vero universi ubique tanquam per hostium fines proficiscuntur. Itaque necessarium putant, ut et ipsi semper sint armati, et armatos semper secum circumducant. Deinde privati homines, licet hostilem in agrum militatum abeant, nihilominus ubi domum redierunt, esse tutos sese arbitrantur: at tyranni posteaquam ad civitatem suam pervenerint, inter hostes se plurimos esse sciunt. Quod si hostes etiam potentiores adversus urbem aliquam expeditionem suscipiant, dum qui sunt illi inferiores, extra mœnia positi videantur esse in periculo, verum posteaquam intra munitionem sese receperint, omnes in tuto se esse credunt: tyrannus autem ne tum quidem, quum domum ingressus fuerit, expers est periculi; immodicè vel maxime sibi cavendum esse arbitratur. Præterea privati homines, per fœdera et pacem, belli molestia liberantur; regibus vero neque pax ab illis quos regunt, conceditur, neque quisquam tyrannus confidenter fœderibus habere fidem ausit. Sunt item bella, quæ a civitatibus, et alia, quæ a regibus adversus illos quos vi opprimerunt, geruntur. ex his igitur bellis quæcumque gravia molestaque habet illud quod civitates inter se gerunt, ea cadunt etiam in tyrannum: nam utrosque necesse est in armis esse, cavere sibi, adire pericula, et si quid calamitatis victis accidat, utrique dolent. Atque hactenus paria sunt utrusque bella. Quæ vero jucunda accidunt in illis quæ civitates gerunt adversus civitates, ea tyranni minime habent. Etenim urbes, quum adversarios pugna vicierunt, dici facile non potest, quantum voluptatis ex eo percipiant, quod in fugam hostes egerint; quantum in persequendo, quantum in occidendis hostibus; quam ob ipsum facinus exultent, quam insignem gloriam sibi vindicent, quam propterea gaudeant, quod rempublicam amplificasse se existimant. Arrogat quisque sibi, quod et consilii particeps fuerit, et plurimos interfecerit. Ac difficulter invenias, ubi non etiam falso quædam addant; quum plures se interemisse prædicant, quam reipsa ceciderint. Adeo res ipsis esse præclara videtur, populum victoria potiri. Tyrannus autem, quando

ἐταν ὑποπεύσῃ καὶ αἰσθανόμενος τῷ ὄντι ἀντιπραττο-
 μένους τινὰς ἀποκτείνῃ, οἶδεν ὅτι οὐκ αὖξει ἄλῃν τὴν
 πόλιν, ἐπίσταται τε ὅτι μειόνων ἄρξει, φαῖδρός τε οὐ
 δύναται εἶναι, οὐδὲ μεγαλύνεται ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ
 μαιοὶ καθ' ὅσον ἂν δύνηται τὸ γεγεννημένον, καὶ ἀπολο-
 γεῖται ἅμα πράττων ὥς οὐκ ἀδικῶν πεποίηκεν. Οὕτως
 οὐδ' αὐτῷ δοκεῖ καλὰ τὰ ποιούμενα εἶναι. (18) Καὶ
 ἐταν ἀποθάνωσιν οὐς ἐφοδῆθη, οὐδέν τι μᾶλλον τούτου
 θαρρῆι, ἀλλὰ φυλάττεται ἔτι μᾶλλον ἢ τὸ πρόσθεν.
 Καὶ πόλεμον μὲν δὴ τοιοῦτον ἔχων διατελεῖ ὁ τύραννος
 ὅν ἐγὼ δηλώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Φιλίας δ' αὖ καταθέσσαι ὥς κοινωνοῦσιν οἱ τύ-
 ραννα. Πρῶτον μὲν εἰ μέγα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ φι-
 λία, τοῦτο ἐπισκεψόμεθα. (3) Ὅς γὰρ ἂν φιλῇται
 δῆπου ὑπὸ τινων, ἡδέως μὲν τούτων οἱ φιλοῦντες πα-
 ρόντα ὁρῶσιν, ἡδέως δ' εὖ ποιοῦσι, ποθοῦσι δὲ, ἂν πῶς
 ἀπῇ, ἥδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται, συνήδονται
 δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς, συνεπικουροῦσι δὲ, εἰάν τι
 σφαλλόμενον ὁρῶσιν. (3) Οὐ μὲν δὴ λελήθεν οὐδὲ τὰς
 πόλεις ὅτι ἡ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἥδιστον ἀνθρώ-
 ποις ἐστί. Μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι
 πολλοὶ τῶν πόλεων νηποινὶ ἀποκτείνειν, ὅλῳν ὅτι διὰ
 ταῦτα ὅτι λυμαντῆρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναι-
 κῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἀνδρας εἶναι. (4) Ἐπεὶ ἐταν γε
 ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφορὰν τινὰ γυνή, οὐδὲν ἤττον
 τούτου ἐνεκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, εἰάνπερ ἡ φιλία
 δοκῇ αὐτοῖς ἀκήρατος διαμένειν. (5) Τοσοῦτον δὲ τι
 ἀγαθὸν κρῖνω ἔγωγε τὸ φιλεῖσθαι εἶναι ὥστε νομίζω τῷ
 ὄντι αὐτόματα τάγαθὰ τῷ φιλούμένῳ γίνεσθαι καὶ πα-
 ρὰ θεῶν καὶ παρὰ ἀνθρώπων. (6) Καὶ τούτου τοίνυν
 τοῦ κτήματος τοιοῦτου ὄντος μειονεκτοῦσιν οἱ τύραννοι
 πάντων μάλιστα. Εἰ δὲ βούλει, ὦ Σιμωνίδη, εἰδέναι
 ὅτι ἀληθὴ λέγω, ὧδε ἐπισκεψαί. (7) Βεβαιόταται μὲν
 γὰρ δῆπου δοκοῦσι φιλαὶ εἶναι γονεῦσι πρὸς παῖδας
 καὶ πατρὶ πρὸς γονεῖς καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀδελφούς καὶ
 γυναιξὶ πρὸς ἀνδρας καὶ ἐταίροις πρὸς ἐταίρους. (8) Εἰ
 τοίνυν θέλεις κατανοεῖν, εὐρήσεις μὲν τοὺς ἰδιώτας ὑπὸ
 τούτων μάλιστα φιλομένους, τοὺς δὲ τυράννους πολλοὺς
 μὲν παῖδας ἐαυτῶν ἀπεκτονήκοντας, πολλοὺς δ' ὑπὸ πατρί-
 δων αὐτοὺς ἀπολωλότας, πολλοὺς δὲ ἀδελφούς ἐν τυραν-
 νίᾳ ἀλληλοφόνους γεγεννημένους, πολλοὺς δὲ καὶ ὑπὸ γυ-
 ναικῶν τῶν ἐαυτῶν τυράννους διεφθαρμένους, καὶ ὑπὸ
 ἐταίρων γε τῶν μάλιστα δοκούντων φίλων εἶναι. (9) Ὅ-
 τινες οὖν ὑπὸ τῶν φύσει πεφυκότων μάλιστα φιλεῖν καὶ
 νόμῳ συνηχασμένων ὅττω μισοῦνται, πῶς ὑπ' ἄλλου
 γέ τινας οἰεσθαι χρὴ αὐτοὺς φιλεῖσθαι;

suspiciones concepit, et, revera quosdam adversus se moliri
 quid deprehenso, eos interficit; totam se urbem non am-
 plificaturum novit, et scit etiam paucioribus se imperatu-
 rum, neque potest esse hilaris, neque se magnifice ob facinus
 ipsum effert: immo quantum potest, extenuat rem gestam,
 et inter agendum purgat sese, quasi non per injuriam id fe-
 cerit. Usque adeo ne ipsi quidem honesta, quæ facit, esse
 videntur. Quod si etiam mortui sint ii, quos metuit, nihilo
 magis fidenti est animo; sed plus etiam sibi, quam prius,
 cavet. Atque hoc modo tyrannus, de quo loquor, perpetuo
 bello vexatur.

CAPUT III.

Jam mihi velim etiam amicitiae, quomodo tyranni partici-
 pes sint, inspicias. Primum, an magnum amicitia bonum
 sit hominibus, consideremus. Nam si quis ab aliquibus di-
 ligitur, eum adesse sibi lubenter vident ii qui diligunt; lu-
 benter eidem benefaciunt, absentem desiderant, redeuntem
 jucundissime excipiunt, voluptatem ex rebus ipsius prospe-
 ris communem percipiunt, opem una ferunt, si quid adversi
 accidere videant. Nec ignorant urbes, amicitiam maximum
 suavissimumque bonum hominibus esse. Itaque plerisque
 in urbibus ea lex valet, ut solos adulteros occidere liceat
 impune: nimirum propterea, quod eos uxorum erga maritos
 amicitiae corruptores esse existiment. Nam adeo quum mul-
 lier casu quodam stuprum fuerit passa, nihilominus illæ
 vel sic apud maritos in honore sunt, si quidem amicitia inter
 ipsos inviolata constare putetur. Tantum autem bonum
 esse judico amari, ut existimem, ei qui diligitur, tum a diis
 tum ab hominibus ultro bona omnia contingere. Atque in
 hac tali possessione deterior inprimis est regum quam alio-
 rum conditio. Quod si, mi Simonides, scire vis, num vera
 loquar, sic rem considerato. Firmissimæ videntur esse
 amicitiae parentum erga liberos, liberum erga parentes, fra-
 trum erga fratres, uxorum erga maritos, sodalium erga
 sodales. Quod si ergo rem animadvertere vis, invenies
 privatos homines ab his maxime diligere: quum interim com-
 plures tyranni liberos suos occiderint, complures suis a li-
 beris interfecti sint, multi fratres in usurpatione tyrannidum
 mutuis se cædibus confecerint, multi denique tyranni tum
 ab uxoribus suis, tum a sodalibus qui amicissimi videren-
 tur, interempti sint. Qui ergo apud illos, quos ut maxime
 diligamus, a natura comparatum est, simul legibus etiam
 ad hoc nos compellentibus, tanto sunt in odio: quo pacto
 existimandum est, eos ab alio quopiam diligere?

Ἀλλὰ μὴν καὶ πίστει οὕτως ἐλάχιστον μετέχει, πῶς οὐχὶ μεγάλου ἀγαθοῦ μετιονεκτεῖ; ποῖα μὲν γὰρ ξυνουσία ἡδέα ἄνευ πίστεως τῆς πρὸς ἀλλήλους, ποῖα δ' ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ τερπνὴ ἄνευ πίστεως ὁμιλία, ποῖος δὲ θεράπων ἡδὺς ἀπιστούμενος; (2) Καὶ τούτου τόνον τοῦ πιστοῦς πρὸς τινὰς ἔχειν ἐλάχιστον μέτεστι τυράνῳ· ὅποτε γὰρ οὐδὲ σίτοις καὶ ποτοῖς πιστεύων διαχει, ἀλλὰ καὶ τούτων πρὶν ἀπάρεσθαι τοῖς θεοῖς, τοὺς διακόνους πρῶτον καλεῖν ἀπογεύσασθαι διὰ τὸ ἀπιστεῖν μὴ καὶ ἐν τούτοις κακὸν τι φάγοσιν ἢ πῖωσιν. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ πατρίδες τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις πλείστου ἀξίαι. Πολῖται γὰρ δορυφοροῦσι μὲν ἀλλήλους ἄνευ μισθοῦ ἐπὶ τοὺς δούλους, δορυφοροῦσι δ' ἐπὶ τοὺς κακουργούς, ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν πολιτῶν βιαίῳ θανάτῳ ἀπονήσκειν. (4) Οὕτω δὲ πύρρῳ προελήλυθαι φιλᾶς ὥστε πεποιήγεται πολλοὶ νόμον τῷ μισθῷ καὶ μὴ τὸν συνόντα καθαρεύειν ὥστε διὰ τὰς πατρίδας ἀσφαλῶς ἕκαστος βιοτεύει τῶν πολιτῶν. (5) Τοῖς δὲ τυράννοις καὶ τούτῳ ἐμπλῆναι ἀνέστραπται. Ἀντὶ γὰρ τοῦ τιμωρεῖν αὐτοὺς αἱ πόλεις μεγάλως τιμῶσι τὸν ἀποκατείναντα τὸν τυράννον, καὶ ἀντὶ γὰρ τοῦ εἶργειν ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥσπερ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν φρονέας, ἀντὶ τούτου καὶ εἰκόνας ἐν τοῖς ἱεροῖς ἱστᾶσιν αἱ πόλεις τῶν τούτου ποιησάντων.

6. Εἰ δὲ σὺ οἶε ὡς πλείω ἔχον τῶν ἰδιωτῶν κατ' ἔμμετρα δὲ τυράννος διὰ τούτου καὶ πλείω ἀπ' αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τούτο οὕτως ἔχει, ὥς Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ εὐχρηταὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γένωνται κρείττονες, τούτω αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ' ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν ᾗσσιν. τοῦτ' αὐτοὺς ἀνιᾷ, οὕτω καὶ ὁ τυράννος οὐχ ὅταν τῶν ἰδιωτῶν πλείω φρίνηται ἔχων, τότε εὐφραίνεται, ἀλλ' ὅταν ἐτέρων τυράννων ἐλάττω ἔρῃ, τούτῳ λυπεῖται. Τούτους γὰρ ἀνταγωνιστὰς ἡγρεῖται αὐτῷ τοῦ πλούτου εἶναι. (7) Οὐδὲ γὰρ ἡττὸν τι γίγνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὡς ἐπιθυμεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰκίτου ἐπιθυμεῖ, ὁ δὲ τυράννος ἢ πόλεων ἢ χωρῶν πολλῆς ἢ λιμένων ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν, ἢ ἐστὶ πολλὸν χαλεπώτερα καὶ ἐπικινδυνώτερα καταργήσασθαι τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιθυμημάτων. (8) Ἀλλὰ μέντοι καὶ πένιτας ὅλπει οὐχ οὕτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. Οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὐτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὐτε τὰ ἱκανά, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις ὥστε τὰ μὲν υπερβάλλοντα τὰ ἱκανά πολλά ἐστὶ, τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλαττώοντα ὀλίγα. (9) Τῷ οὖν τυράννῳ τὰ πολλὰ πλείονα ἔστω ἱκανά ἐστιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα διαπανήματα ἢ τῷ ἰδιώτῃ. Τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἔσσει τὰς διαπανέας συντέμνειν εἰς τὰ καθ' ἡμέραν ὅπῃ βούλονται, τοῖς δὲ τυράννοις οὐκ ἐνδέχεται. Αἱ γὰρ μέγιστα αὐτοῖς διαπαναὶ καὶ ἀναγκαιόταται εἰς τὰς τῆς ψυχῆς φυλακὰς εἰσι· τὸ δὲ τούτων συντέμνειν ὀλερὸς δοκεῖ εἶναι. (10) Ἐπειτα δὲ ὅτι μὲν δύνανται ἔχειν ἀπὸ τοῦ δικαίου ὅσον δέονται, τί ἂν τούτους οἰκτεῖροι τις ὡς πέ-

Præterea cui quam minimum fidei habetur, qui non magno in bono ceteris inferior est? Nam quæ tandem familiaritas absque fide mutua jucunda fuerit? quæ inter virum ac feminam absque fide consuetudo delectationem habere potest? quis minister gratus fuerit, si fides ei non habeatur? Atque hoc etiam, nimirum ut fides aliis habeatur, parum admodum ad tyrannum pertinet: quandoquidem is sic vivit, ut neque cibis, neque potui fidem habere possit; sed vel antiquam diis inde primitiæ offerantur, primum famulos degustare jubent, idque propter diffidentiam, ne forte vel in his mali aliquid aut comedant, aut bibant. Quin etiam patria sua cuique reliquorum hominum maximo est in pretio. Nam cives mutuo se quasi satellitio quodam sine stipendio adversus servos tuerentur, itemque adversus facinorosos, ut ne quis civium morte violenta e medio tollatur. Atque hac in custodia mutua cives eo sunt progressi, ut a multis lata lex sit, qua sancitur, ut ne is quidem purus habeatur, qui cum homicida versetur. Quo fit, ut beneficio patriæ suæ quisque civium tuto vivat. At in tyrannis etiam hic contraria ratio est. Tantum enim abest ut horum mortem civitates ulciscantur, ut etiam magnis honoribus eum adficiant, qui tyrannum interfecerit: tantum item, ut a sacris eos arceant, quemadmodum solent interfectores privatorum hominum, ut etiam imagines tale quid designantium in templis statuunt.

Quod si tu tyrannum existimas, propterea quod fortunas, quam privati homines, ampliores habeat, etiam maiorem ex iis voluptatem percipere; nec id quidem ita se habet, nisi simonides: sed quemadmodum athletæ non quum imperitos superant, letantur; sed ubi ab adversariis superantur, tum vero ingenti molestia adficiuntur: sic et tyrannus non quum plura possidere videtur, quam privati homines, tum gaudet; sed magnum ex eo dolorem percipit, si minus quam tyranni ceteri habeat. Nam hos in opibus adversarios suos esse statuit. Neque citius tyranno, quod concupiscit, obtingit, quam homini privato. Homo enim privatus vel domum, vel fundum, vel servum adpetit; tyrannus autem vel oppida, vel regionem amplam, vel portus, vel munitas arces: quæ multo majori cum difficultate ac periculo acquiruntur, quam quæ privati homines concupiscunt. Quin etiam non tam paucos, inter homines privatos, pauperes videbis, quam multos, inter tyrannos. Quippe numero nec ea quæ nulla sunt, nec quæ sufficiunt, aestimantur, sed ex usu. Quo fit, ut quæ superant ultra id quod satis est, multa sint; quæ vero sunt infra id quod sufficit, pauca. Tyranno igitur multis partibus plura minus ad necessarios sumptus subiciunt, quam homini privato. Nam privatis licet præcedere sumptus quotidianos, ex animi arbitratu: quod in tyranno locum non habet. Etenim maximos sumptus, eosque summe necessarios in excubias vitæ faciunt, de quibus si quid deciderit, id cum ipsorum exitio conjunctum esse videtur. Deinde quicumque habere iusta ratione possunt quantum requirunt, cur eos quis miseretur ut inopes? at qui ob ege-

νητας; ὅσοι δ' ἀναγκάζονται δι' ἔνδειαν κακόν τι καὶ αἰσχρὸν μηχανώμενοι ζῆν, πῶς οὐ τούτους ἀθλίου ἂν τις καὶ πένητας δικαίως καλοῖ; (ii) Οἱ τύραννοι τοίνυν ἀναγκάζονται πλείστα σὺλθ' ἀδικῶς καὶ ἐρὰ καὶ ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας αἰετὸς δεῖσθαι χρημάτων. Ὡς περ γὰρ πολέμου ὄντος αἰετὸς ἀναγκάζονται στράτευμα τρέφειν ἢ ἀπολωλέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα, ὃ Σιμωνίδῃ, τῶν τυράννων. Ἰγνώσκουσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἤττον τῶν ἰδιωτῶν τοὺς κοσμίους τε καὶ σοφοὺς καὶ δικαίους. Τούτους δ' ἀντὶ τοῦ ἀγαθὰ φοβοῦνται, τοὺς μὲν ἀνδρείους, μή τι τολμήσωσι τῆς ἐλευθερίας ἕνεκεν, τοὺς δὲ σοφοὺς, μή τι μηχανήσωνται, τοὺς δὲ δικαίους, μή ἐπιθυμήσῃ τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτῶν προστατῆσθαι. (3) Ὅταν δὲ τοὺς τοιούτους διὰ τὸν φόβον ὑπεξαίρωνται, τίνες ἄλλοι αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι ἀλλ' ἢ οἱ ἀδικοὶ τε καὶ ἀκρατεῖς καὶ ἀνδραποδώδεις; οἱ μὲν ἀδικοὶ πιστευσόμενοι, διότι φοβοῦνται ὥς περ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις μήποτε ἐλευθερεῖν γενόμενοι ἐγκρατεῖς αὐτῶν γένωνται, οἱ δ' ἀκρατεῖς τῆς εἰς τὸ παρὸν ἐξουσίας ἕνεκα, οἱ δ' ἀνδραποδώδεις, διότι οὐδ' αὐτοὶ ἀξιοῦσιν ἐλευθεροὶ εἶναι. Χαλεπὸν οὖν καὶ τοῦτο τὸ πάθημα ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, τὸ ἄλλους μὲν ἡγεῖσθαι ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἄλλοις δὲ χρῆσθαι ἀναγκάζεσθαι. (3) Ἐτι δὲ φιλόπολιν μὲν ἀνάγκη καὶ τὸν τύραννον εἶναι· ἀνευ γὰρ τῆς πόλεως οὐτ' ἂν σώζεσθαι δύναίτο οὐτ' ἂν εὐδαιμονεῖν· ἡ δὲ τυραννὶς ἀναγκάζει καὶ ταῖς ἐαυτῶν πατρίσιν ἐγκαλεῖν. Οὕτε γὰρ ἀλκίμους οὐτ' εὐόπλους χαίρουσι τοὺς πολίτας παρασκευάζοντες, ἀλλὰ τοὺς ἔξτους δεινότερους τῶν πολιτῶν ποιοῦντες ἡδοναὶ μᾶλλον καὶ τούτοις γρῶνται δορυφόροις. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν εὐετηρίων γενομένων ἀφρονία τῶν ἀγαθῶν γίγνηται, οὐδὲ τότε συγχαίρει δὲ τύραννος. Ἐνδεστεῖροι γὰρ οὗσι ταπεινότεροις αὐτοῖς οἴονται χρῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Βούλομαι δέ σοι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, κακείνας τὰς εὐφροσύνας δηλῶσαι ὅσαι ἐγὼ χρώμενος ὅτ' ἦν ἰδιώτης, νῦν ἐπειδὴ τύραννος ἑγενόμην, ἀσθάνομαι στερόμενος αὐτῶν. (3) Ἐγὼ γὰρ ζυγῶν μὴν ἡλικιώταις ἡδόμενος ἡδόμενος ἔμοι, συνῆν δὲ ἑμαυτῷ, ὅπως ἡσυχίας ἐπιθυμήσαιμι, διτῆγον δ' ἐν συμποσίοις πολλάκις μὲν μέχρι τοῦ ἐπιλαθέσθαι πάντων εἰ τι χαλεπὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἦν, πολλάκις δὲ μέχρι τοῦ ὧδαις τε καὶ θαλαῖς καὶ χοροῖς τὴν ψυχὴν συγκαταμιγνύναι, πολλάκις δὲ μέχρι κοινῆς ἐπιθυμίας ἐμῆς τε καὶ τῶν παρόντων. (3) Νῦν δὲ ἀπεστέρημαι μὲν τῶν ἡδόμενων ἔμοι διὰ τὸ δούλους ἀντὶ φίλων ἔχειν τοὺς ἐταίρους, ἀπεστέρεται δ' αὐτοῖς

statem malum ac turpe quid excogitare, de quo vivant, coguntur, cur non illos et miseros, et pauperes esse, merito quis existimet? At enim tyranni plurimis rebus per injuriam, tum fana, tum homines spoliare coguntur; propterea quod ipsis ad sumptus necessarios semper pecuniis opus sit. Etenim perinde ac si bellum geratur, vel copias semper alant vel intereant, necesse est.

CAPUT V.

Exponam vero tibi, mi Simonides, etiam aliam quamdam regum sane gravem calamitatem. Etenim non minus norunt quam privati homines, quinam egregii viri sint, et sapientes, et justi : sed quum eos suspicere deberent, metuunt; fortes quidem, ne quid libertatis causa audeant; sapientes, ne quid artificiose moliantur; justos, ne plebs eos sibi præesse cupiat. Quum vero hujusmodi homines e medio propter metum sustulerint, quinam alii sunt ipsis reliqui, quorum scilicet uti opera possunt, quam injusti, intemperantes, serviles? Injusti, quod his fides habeatur, utpote qui metuunt æque, ac tyranni, ne ad libertatem urbes quum pervenerint, ipsos suam in potestatem redigant : intemperantes, ob præsentem licentiam : serviles, quod ne ipsi quidem liberi esse cupiant. Quapropter equidem arbitror, hanc etiam calamitatem gravem esse, quod alios quidem viros bonos esse ducant, aliis vero uti cogantur. Præterea necesse est, etiam tyrannum civitatis suæ studiosum esse, quippe qui absque civitate neque salvus esse possit, neque beatus : at cogit eadem tyrannis quosdam, ut patriam quoque suam ignominia afficiant. Nec enim cives suos fortes efficere, nec armis instruere gaudent : sed magis ipsis volupe est, exterorum potentiam supra cives amplificare, atque his satellitum loco utuntur. Quin etiam quum proventus annonæ benignior omnium bonorum ubertatem adfert, ne tum quidem tyrannus communem cum ceteris voluptatem percipit. Existimat enim, suos in rerum inopia humilioribus animis futuros.

CAPUT VI.

Volo autem tibi, mi Simonides, etiam illas voluptates exponere, quibuscumque, dum privatus adluce essem, utebar, spoliatus eis, uti quidem animadverto, posteaquam regnum adeptus sum. Versabar cum aequalibus, quorum ego consuetudine delectabar, sicut et illi mea : versabar et mecum solo, si quando quietem expeterem. Intereram sæpenumero conviviiis eo usque, dum omnium obliviscerer, quæ hominum in vita molesta eveniunt; sæpenumero dum cantilenis, hilaritatibus, choreis animum commiscerem; sæpenumero quamdiu tum mihi tum iis qui aderant, collatum fuisset. Nunc vero spoliatus iis sum, quæ mihi jucunda erant; idque propterea, quod amicorum loco, sei-

τοῦ ἡδέως ἐκείνους ὁμιλεῖν διὰ τὸ μηδελίαν ἐνορᾶν εὐνοϊαν ἐμοὶ παρ' αὐτῶν μεθ' ἧν δὲ καὶ ὕπνον ὁμοίως ἐνέδρα φυλάττουμαι. (1) Τὸ δὲ φοβεῖσθαι μὲν ὄχλον, φοβεῖσθαι δ' ἐρημίαν, φοβεῖσθαι δὲ ἀφυλάξιαν, φοβεῖσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς φυλάσσοντας, καὶ μήτ' ἀνόπλους ἐθέλειν ἔχειν περὶ αὐτὸν μὴθ' ὠπλισμένους ἡδέως θεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀργαλέον ἐστὶ πρᾶγμα; (2) Ἐτι δὲ ζήνοισ μὲν μᾶλλον ἢ πολίταις πιστεῦναι, βαρβάρους δὲ μᾶλλον ἢ Ἕλλησιν, ἐπιθυμεῖν δὲ τοὺς μὲν ἐλευθέρους δούλους ἔχειν, τοὺς δὲ δούλους ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν ἐλευθέρους, οὐ πάντα σοι ταῦτα δοκεῖ ψυχῆς ὑπὸ φόβου καταπεπληγμένης τεκμηρία εἶναι; (3) Ὁ γέ τοι φόβος οὐ μόνον αὐτὸς ἐνὼν ταῖς ψυχαῖς λυπηρὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἡδέων συμπαρκαλοῦσθ' ὁρμῶν γίγνεται. (4) Εἰ δὲ καὶ σὺ πολεμικῶν ἐμπειρὸς εἶ, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ἥδη ποτὲ πολέμῳ πάλαγγ' ἡλικίῳ ἀντετάξῃ, ἀναμνήσθητι ποῖον μὲν τινα σίτον ἥρῃ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ποῖον δὲ τινα ὕπνον ἐκοιμήθῃ. (5) Οἷα μέντοι σοὶ τότε ἦν τὰ λυπηρὰ, τοιαῦτα ἐστὶ τὰ τῶν τυράννων καὶ ἐτι δεινότερα· οὐ γὰρ ἐξ ἐναντίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντοθεν πολεμικοὺς ὄρν' νομίζουσιν οἱ τύραννοι. (6) Ταῦτα δ' ἀκούσας δ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ὑπέρ-ευ μοι δοκεῖς ἔνα λέγειν. Ὁ γὰρ πόλεμος φοβερὸν μὲν, ἀλλ' ὅμως, ὦ Ἴέρων, ἡμεῖς γε θ' ἀνὰ ὅμιον ἐν στρατείᾳ, φύλακας προκαθησάμενοι θαρράλειως δείχνου τε καὶ ὕπνου λαγχάνομεν. (7) Καὶ δ' Ἴέρων ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδη, αὐτῶν μὲν γὰρ προφυλάττουσιν οἱ νόμοι, ὥστε περὶ ἐκαστῶν φοβούσθαι καὶ ὑπὲρ ὁμῶν οἱ δὲ τύραννοι μισθὸν φύλακας ἔχουσιν ὥσπερ θειρστάς. (8) Καὶ δεῖ μὲν δήπου τοὺς φύλακας μηδὲν οὕτω ποιεῖν δύνασθαι ὥς πιστοὺς εἶναι· πιστὸν δὲ ἓν πολλὸν χαλεπώτερον εὐρεῖν ἢ πᾶν πολλοὺς ἐργάτας ὁποῖον βούλει ἔργου, ἄλλως τε καὶ ὁπόταν χρημάτων μὲν ἔνεκα παρωσιν οἱ φυλάσσοντες, ἐξ ἧ δ' αὐτοὺς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πλείω λαβεῖν ἀποκτείναντι τὸν τύραννον ἢ ὅσα πολλὸν χρόνον φυλάττοντες παρὰ τοῦ τυράννου λαμβάνουσιν. (9) Ὁ δ' ἐξήκουσας ἡμῶς ὡς τοὺς μὲν φίλους μάλιστα εὖ ποιεῖν δυνάμεθα, τοὺς δ' ἐχθρούς πάντων μάλιστα χειροῦμεθα, οὐδὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει. (10) Φίλους μὲν γὰρ πῶς ἂν νομίσεις ποτὲ εὖ ποιεῖν, ὅταν εὖ εἰδῆς ὅτι τὰ πλείστα λαμβάνων παρὰ σοῦ ἥδιστ' ἂν ὡς τάχιστα εἰς ὀφθαλμοῦν σου γένοιτο; ὅτι γὰρ ἂν τις λάβῃ παρὰ τοῦ τυράννου, οὐδεὶς οὐδὲν αὐτοῦ νομίζει πρὶν ἂν εἴω τῆς τούτου ἐπικρατείας γένηται. (11) Ἐχθρούς δ' αὖ πῶς ἂν φαῖς μάλιστα τοῖς τυράννοις ἐξεῖναι χειροῦσθαι, ὅταν εὖ εἰδῶσιν ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν εἰσι πάντες οἱ τυραννοῦμενοι, τούτους δὲ μήτε κατακτείνειν ἄπαντας μήτε δεσμεύειν οἷον τε ἦ· τίνων γὰρ ἐτι ἄρξει; ἀλλ' εἰδὼτα ὅτι ἐχθροὶ εἰσι, τούτους ἅμα μὲν φυλάττεσθαι δεῖ, καὶ χρῆσθαι δ' αὐτοῖς ἀναγκάζεσθαι; (12) Εἰ δ' ἴσθι καὶ τοῦτο, ὦ Σιμωνίδη, ὅτι καὶ οὓς τῶν πολιτῶν δεδίασι χαλεπῶς μὲν αὐτοὺς ζῶντας ὁρῶσι, χαλεπῶς δ' ἀποκτείνουσιν ὥσπερ γε καὶ ἵππους εἰ ἀγαθὸς μὲν εἴη φοβερὸς δὲ καὶ ἀνήμερος τι ποιῆσθ', χαλεπῶς μὲν ἂν τις αὐτὸν

vorum sodalitis utar : sum item spoliatus dulci eorum consuetudine, propterea quod jam nullam in eis erga me benevolentiam perspiciam. Ebrietatem ac somnum non aliter atque insidias vito. Jam quod hominum turbam metuo, quod e contrario solitudinem; quod custodem absentiam, quod ipsos etiam custodes; quod neque inermes eos circum me habere volo, neque armatos lubenter adspicio : quo pacto non res est arumosa? Præterea plus exteris habere fidei, quam civibus; barbaris, quam Græcis; cupere ingenuis hominibus ut servis uti, contraque cogi ad concedendam servis libertatem; hæc omnia non tibi esse videtur indicia perculsi a terroribus animi? Neque solum metus ipse in animis molestiam doloremque creat, sed etiam existit voluptatum omnium quoddam exitium usque comitans. Quod si tu quoque, Simonides, res bellicas expertus es, atque aliquando adversus hostilem phalangem in acie constitisti : quantum id temporis cibi sumpseris, recordare, qualique somno sis usus. Nimirum quales tum molestias experiebaris, tales tyranni semper experiuntur, atque etiam graviores : non enim hostes solum ex adverso, sed omni ex parte videre se putant. Quæ quum Simonides audivisset, Videris, inquit, mihi quedam nimium bene dicere. Bellum enim, terribile quidem illud est, sed tamen nos quum militamus, Iliero, excubiis ante castra collocatis, secure tum comamus tum dormimus. Et Hiero, Ita est profecto, inquit : nimirum leges pro illis ipsis excubant; quo fit ut et suo et vestro nomine in metu sint : at tyranni custodes habent stipendio conductos, perinde ac messoros. Et requiritur sane potissimum ab illis custodibus fides, verum fidelem unam custodem multo difficilius inveneris, quam multos admodum operarios, quodvis tandem opus desideres : præsertim si custodes, quos divimus, pecuniæ causa adsint, atque liceat eis, interfecto tyranno, multo majorem pecuniæ vim exiguo tempore consequi, quam diu pro tyranno excubantes, ab eo accipiant. Jam quod felices nos prædicasti, ut qui amicos maxime beneficiis adficere possimus, et hostes facillime nostram in potestatem redigere, ne id quidem ita comparatum est. Nam quo pacto existimare possis unquam de amicis bene te promeriturum, si plane noris, eum qui accipit abs te plurima, lubentissime tuo ex conspectu abire quamprimum cupere? quidquid enim abs tyranno quis accipit, ejus nihil esse suum arbitratur, priusquam ex illius potestate evaserit. Et quo pacto dicere possis, tyrannis facultatem inprimis non deesse redigendi hostes in potestatem suam, quum certo sciant, omnes illos se hostes habere, qui eorum imperio subjecti sunt? at illos omnes neque occidere, neque vinculis constringere possunt. Nam in quos tandem imperium esset? Nimirum necesse est, eum, non ignorantem, se illos hostes habere, simul et cavere sibi ab eis, et opera tamen ipsorum uli. Hoc quoque scire debes, mi Simonides, a tyrannis etiam illos cives, quos metuant, magna cum molestia vivos adspici, neque cum minore occidi : perinde atque equum, qui bonus quidem sit, metuatur autem, ne quod imme-

ἀποκτείναι διὰ τὴν ἀρετὴν, χαλεπῶς δὲ ζῶντι χρεῖτο, εὐλαβοῦμενος μὴ τι ἀνῆκεστον ἐν τοῖς κινδύνους ἐργάσῃται. (10) Καὶ τὰλλα γε κτήματα ὅσα χαλεπὰ μὲν χρήσιμα δ' ἐστὶν, ὁμοίως ἀπαντα λυπεῖ μὲν τοὺς κεκτημένους, λυπεῖ δὲ ἀπαλλασσομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ Σιμωνίδης, εἶπεν, Ἔοικεν, ἔφη, ὦ Ἱέρων, μέγα τι εἶναι ἡ τιμὴ, ἥς δρεγόμενοι οἱ ἄνθρωποι πάντα μὲν πόνον ὑποδύονται, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομένουσι. (2) Καὶ ὑμεῖς ὡς εἴκοι τοσαῦτα πράγματα ἐχούσης ὁδοῦ λέγεις τῆς τυραννίδος, ὅμως προπετιῶς φέρεσθε εἰς αὐτὴν, ὅπως τιμᾶσθε καὶ ὑπηρετῶσι μὲν ὑμῖν πάντες πάντα τὰ προσταττόμενα ἀπροφασίστως, περιδύεσθαι δὲ πάντες, ὑπανιστῶνται δ' ἀπὸ τῶν θάκων, ὀδῶν τε παραχωρῶσι, γεραίρωσι δὲ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πάντες οἱ παρόντες αἰεὶ ὑμᾶς τοιαῦτα γὰρ δὴ ποιοῦσι τοὺς τυράννους οἱ ἀρχόμενοι καὶ ἄλλον ὄντινα αἰεὶ τιμῶντες τυγχάνουσι. (3) Καὶ γὰρ μοι δοκεῖ, ὦ Ἱέρων, τούτῳ διαφέρειν ἀνὴρ τῶν ἄλλων ζῶων, τῷ τιμῆς ὀρέγεσθαι. Ἐπεὶ σιτίους γε καὶ ποτοῖς καὶ ὑπνοῖς καὶ ἀφροδισίοις πάντα ὁμοίως ἡδεσθαι εἴκοι τὰ ζῶα· ἡ δὲ φιλοτιμία οὐτ' ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἐμφύεται οὐτ' ἐν ἀπασιν ἀνθρώποις· οἷς δ' ἂν ἐμφυῇ τιμῆς τε καὶ ἐπαίνου ἔρος, οὗτοί εἰσιν ἡδὴ οἱ πλείστον μὲν τῶν βοσκημάτων διαφέροντες, ἄνδρες δὲ καὶ οὐκέτι ἄνθρωποι μόνον νομιζόμενοι. (4) Ὡςτε ἐμοὶ μὲν εἰκότως δοκεῖτε ταῦτα πάντα ὑπομένειν ἃ φέρετε ἐν τῇ τυραννίδι, ἐπεὶ περ τιμᾶσθε διαφερόντως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ τοῦ θεοῦ ἐγγυτέρῳ δοκεῖ εἶναι ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη. (5) Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἱέρων, Ἄλλ', ὦ Σιμωνίδη, καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τυράννων ὅμοιαι ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι ὅσπερ ἐγὼ σοὶ τὰ ἀφροδίσια ὄντα αὐτῶν ἀπέδειξα. (6) Οὐτε γὰρ αἱ μὴ ἐξ ἀντιφιλούντων ὑπουργίαι χάριτες ἡμῖν ἰδοῦναι εἶναι οὔτε τὰ ἀφροδίσια τὰ βίαια ἡδέα ἐφαίνετο. Ὡς αὐτως τοίνυν οὐδὲ αἱ ὑπουργίαι αἱ παρὰ τῶν φοβουμένων τιμαὶ εἰσι. (7) Πῶς γὰρ ἂν φαίμεν ἢ τοὺς βίᾳ ἐξανισταμένους θάκων διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας ἐξανίστασθαι, ἢ τοὺς ὀδῶν παραχωρῶντας τοῖς κρείττοσι διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας παραχωρεῖν; (8) Καὶ δῶρά γε διδόασιν οἱ πολλοὶ τούτοις οὐδὲ μισοῦσι, καὶ ταῦτα ἔσαν μάλιστα φοβούνται μὴ τι κακὸν ὑπ' αὐτῶν πάθωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅμαι δουλείας ἔργα εἰκότως ἂν νομίζοιτο· αἱ δὲ τιμαὶ ἔμοιγε δοκοῦσιν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις γίνεσθαι. (9) Ὅταν γὰρ ἄνθρωποι ἄνδρα ἡγήσασιν εὐεργετῆν ἱκανὸν εἶναι, καὶ ἀπολαβεῖν αὐτοῦ ἀγαθὰ νομίσαντες, ἔπειτα τοῦτον ἀνὰ στόμα τε ἔχουσιν ἐπαινοῦντες, θεῶνται τ' αὐτὸν ὡς οἰκεῖον ἑκαστός ἀγαθόν, ἐκόντες τε παραχωρῶσι τούτῳ ὀδῶν καὶ θάκων ὑπανιστῶνται φιλοῦντές τε καὶ μὴ φοβούμενοι, καὶ στεφανῶσι κοινῇ ἀρετῇ καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα, καὶ δωρεῖσθαι ἐθέ-

dicabile det malum, laud facile. quis ob virtutem interficit, nec facile eo vivo utitur; dum cavet, ne in periculis malum insanabile sibi creet. Itidem res aliae, quaecumque molestiam quamdam cum utilitate conjunctam habent, tum possidentibus tum abjicientibus eas dolorem adferunt.

CAPUT VII.

His ex ipso auditis Simonides, Magnum, inquit, esse quiddam honos videtur, Hiero; quem qui adpetunt, laborem omnem subeunt, omne periculum sustinent. Vos quoque, sicuti videtur, utut tantum molestiarum tyrannis habeat, quantum commemoras, nihilominus praecipiti ad eam impetu ferimini, ut nimirum honorem adipiscamini, atque ut vobis omnes in omnibus, quae mandatis, sine ulla recusatione inserviant, universi vos respiciant, de sellis adsurgant, de via cedant; omnes denique qui adsint semper vobis tum verbis tum factis honorem deferant. Nam talia quidem certe subditi regibus exhibent, atque alii, quos suo quemque tempore honoribus adficiunt. Etenim videtur, Hiero, ceteris ab animantibus homo in hoc mihi differre, quod honoris sit cupidus. Nam de cibis, potu, somno, re venerea, consentaneum est, pari quodam inodo animalia cuncta voluptatem percipere: verum ambitio neque animantibus rationis expertibus a natura inest, neque cuivis homini. Quibus autem honoris ac laudis innata est cupiditas, illi vero sunt, qui plurimum a pecudum natura differunt, ac viri plane, non homines duntaxat existimantur. Quo fit, ut equidem arbitrer, merito vos omnia in regno, quae fertis, ferre, quando supra mortales ceteros vobis honos defertur. Nulla enim voluptas humana videtur ad divinam accedere propius, quam ea, quae ex honoribus percipitur, delectatio. Ad haec Hiero, Verum, mi Simonides, ait, etiam honores tyrannorum illis mihi consimiles veneris congressibus esse videntur, qualibus eos uti ego tibi demonstrabam. Nam neque obsequia eorum qui non redamarent, pro gratificationibus habenda nobis videbantur, nec congressus veneris vi extorti, voluptati esse. Eodem scilicet modo nec obsequia praestita ab illis qui nos metuunt, pro honoribus haberi debent. Nam qui dicere possimus, eos qui vi coacti de sellis adsurgunt, idcirco surgere, quod homines injustos honore cupiant adficere? vel eos qui superioribus de via cedunt, idcirco decedere, ut injustos homines honore adficiant? Plerique certe etiam iis quos odere, munera largiuntur; idque tum maxime, quum metuunt, ne quid ipsis mali ab eis accidat. Verum haec mea quidem sententia servilia putari merito debent, quum honores ex eis oriantur, quae his sunt contraria. Nam quum hominum ea est opinio, ut quis ad bene de ipsis promerendum satis sit idoneus, ab eoque se bonis fruturos arbitrantur: tum vero si eum et praedicantes in ore habeant, et tamquam bonum proprium singuli spectent, ac lubentibus animis ei de via cedant, de sellis adsurgant, cum benevolentia, non metu, et virtutis ac beneficiorum in rempublicam causa coronis

λωσιν, οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἔμοιγε δοκοῦσι τιμᾶν τε τοῦτον ἀληθῶς οἱ ἂν τοιαῦτα ὑπορρήσωσι, καὶ ὁ τούτων ἀξιούμενος τιμᾶσθαι τῷ ὄντι. (10) Καὶ ἔγωγε τὸν μὲν οὕτω τιμώμενον μακαρίζω· αἰσθάνομαι γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐπιβουλευόμενον, ἀλλὰ φρονιζόμενον, μή τι πάθῃ· καὶ ἀφρόδως, καὶ ἀνεπιβρόνως, καὶ ἀκινδύνως, καὶ εὐδαίμονως τὸν βίον διὰγόντα· ὁ δὲ τύραννος, ὡς ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων κατακεκριμένος δι' ἀδικίαν ἀποθνήσκειν, οὕτως, ὦ Σιμωνίδη, εὖ ἴσθι, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν διάγει. (11) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα πάντα διήκουσαν ὁ Σιμωνίδης, καὶ πῶς, ἔφη, ὦ Ἱέρων, εἰ οὕτω πονηρὸν ἐστὶ τὸ τυραννεῖν, καὶ τοῦτο σὺ ἐγνωνκας, οὐκ ἀπαλλάττει οὕτω μεγάλου κηκοῦ; οὔτε σὺ, οὔτε ἄλλος μὲν δὴ οὐδεὶς πώποτε ἔκων εἶναι τυραννίδος ἀρεῖτο, ὥσπερ ἂν ἀπᾶς κτήσαιο; (12) Οὔτι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, καὶ τούτῃ ἀθλιωτάτων ἐστὶν ἡ τυραννίς· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι δυνατόν αὐτῆς ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν τις ποτὲ ἐξαρκέσαιε τύραννος ἢ χρήματα ἐκτίων, ὅσους ἀρεῖλετο, ἢ δεσμούς ἀντιπάσχοι, ὅσους δὴ ἐδέσμευσεν, ἢ ὅσους κατέκτανε, πῶς ἂν ἱκανὰς ψυχὰς ἀντιπαράσχοιτο (ἀποθανουμέναις); (13) Ἀλλ' εἴπερ τῷ ἄλλῳ, ὦ Σιμωνίδη, λυσिताλεὶ ἀπάγασθαι, ἴσθι, ἔφη, ὅτι τυράνῳ ἔγωγε εὐρίσκει μάλιστα τοῦτο λυσिताλὸν ποιῆσαι. Μόνῳ γὰρ αὐτῷ οὔτε ἔχειν, οὔτε καταθέσθαι τὰ κακὰ λυσिताλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ὁ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν νῦν, ὦ Ἱέρων, αὐθιμῶς ἔχειν σε πρὸς τὴν τυραννίδα οὐ θαυμάζω, ἐπεὶ περ ἐπιθυμῶν φιλεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ἐκποδὼν σοι τούτου νομίζεις αὐτὴν εἶναι. Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ διδάξει σε, ὡς τὸ ἄρχειν οὐδὲν ἀποκομῇ τοῦ φιλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλεονεκτεῖ γὰρ τῆς ἰδιωτείας. (2) Ἐπισκοποῦντες δὲ αὐτὸ, εἰ οὕτως ἔχει, μήπω ἐκείνο σκοποῦμεν, εἰ διὰ τὸ μείζον δύνασθαι ὁ ἄρχων καὶ χαρίζεσθαι πλείω δύναται ἂν, ἀλλ', ἂν τὰ ὅμοια ποιοῦσιν ὅ τε ἰδιώτης καὶ ὁ τύραννος, ἐννοεῖ, πότερος μείζω ἀπὸ τῶν ἴσων κτάται χάριν. Ἀρξομαι δὲ σοὶ ἀπὸ τῶν μικροτάτων παραδείγματων. (3) Ἰδὼν γὰρ πρῶτον προσειπάτω τινὰ φιλικῶς ὁ τε ἄρχων καὶ ὁ ἰδιώτης· ἐν τούτῳ τὴν ποτέρου πρόσφρην μᾶλλον εὐφραίνειν τὸν ἀκούσαντα νομίζεις; Ἴθι δὲ ἐπαινεσάντων ἀμφοτέρων τὸν αὐτὸν τὸν ποτέρου δοκεῖς ἐπαινον ἐξικνεῖσθαι μᾶλλον εἰς εὐφροσύνην; Οὕτως δὲ τιμησάτω ἑκάτερος τὴν παρὰ ποτέρου τιμὴν μείζονος ἂν χάριτος δοκεῖς τυγχάνειν; (4) Καμνοντα θεραπευσάτωσαν ὁμοίως· οὐκ οὖν τοῦτο σαφές ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων θεραπεύεται καὶ χάριν ἐμποιοῦσι μεγίστην; Δύτωσαν δὲ τὰ ἴσα· οὐ καὶ ἐν τούτῳ σαφές ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων ἡμίσειαι χάριτες πλέον ἢ ὅλον τὸ παρὰ τοῦ ἰδιώτου δωρήμα δύνανται; (5) Ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμὴ τις καὶ χάρις συμπάρεσθαι ἀνδρὶ ἀρχοντι.

ornent, muneraque largiantur : hi vero videntur mihi, quotquot haec obsequia praestant, revera ipsum honore prosequi; pariterque is, quem his dignantur, revera honore affici. Atque ego illum, cui talis honos defertur, felicem praedico : nam animadverto, insidias ei nullas fieri, sed aliis id esse curae, ne quid ipsi accidat : adeoque hunc metus, invidia, periculi expertem, aevum beatum agere : at tyrannus sat scito, mi Simonides, neque noctu, neque interdum vivit aliter, atque si propter injustitiam damnatus ad mortem ab hominibus universis esset. Posteaquam haec omnia Simonides audivisset, Qui vero sit, inquit, Hiero, quod quum tam mala res sit regno potiri, idque tu animadverteris, tam grandi malo temet non liberes? an nec tu, nec quisquam alius unquam sponte sua regnum reliquerit, posteaquam semel id nactus esset? Quia enim, ait, mi Simonides, haec ipsa in parte miserrimum quiddam est tyrannis. Nec enim ea quis liberari potest. Nam qui tandem tyrannus quispiam tantum opum habeat, quantum satis sit ad persolvendum iis quibus abstulit sua? qui tot animas ad moriendum iis retribuat, quot e medio sustulit? Nimirum si ulli alii, mi Simonides, laqueo vitam ut finiat, expedit, equidem reperio maxime tyranni e re esse, ut id faciat. Nam illi si id neque retinere, neque deponere quae mala sunt, expedit.

CAPUT VIII.

Et Simonides hoc ipsius sermone excepto, Te vero, inquit, non aequo esse erga tyrannidem animo non miror, Hiero : quippe dum amari ab hominibus cupis, hanc esse tibi impedimento arbitris. At ego posse me docere arbitrator, imperium minime prohibere, quominus quis diligatur : immo etiam in hoc vitam privatam superare. Verum in hac consideratione non ad hoc respiciamus, num is, qui cum imperio est, propterea quod potentiam majorem habeat, beneficia praestare majora possit; sed si paria faciant homo privatus et rex, cogites velim, uter paribus beneficiis plus sit initurus gratiae. Ordiam autem minimis ab exemplis. Primum aliquem visum amanter tum princeps, tum privatus aliquis, salutet : utrius compellationem magis illi, qui audiat, gratam fore arbitris? Age vero, si ambo aliquem laudent, utrius praedicationem existimas eo magis pertinere, ut voluptati sit? Facta re sacra, honoris causa aliquem uterque vocet; ab utro putas exhibitum honorem, majorem mereri gratiam? Adversa valetudine laborantis uterque similiter curam habeat : an non clarissime adparebit, profectam ab iis qui plurimum possunt curam, et officia, maximam quoque laetitiam adferre? Donent utriusque aequalia : an non hic etiam perspicuum erit, profecta ab eis qui plurimum possunt, dimidia beneficia plus posse, quam totam hominis privati largitionem? Equidem puto etiam divinitus fieri, ut hominem, qui cum imperio sit, honor ac gratia quadam comitetur. Non quod hominem pulchriora

Μὴ γὰρ εἶναι καλλίονα ποιεῖ ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον καλλίω θεωμεῖσθαι εἴταν ἄρχῃ ἢ εἴταν ἰδιωτεύῃ, διαλεγόμενοι τε ἀγαλλόμενοι τοῖς προτετιμημένοις μάλλον ἢ τοῖς ἐκ τοῦ ἰσίου ἡμῖν οὔσι. (6) Καὶ μὴν παιδικὰ γε, ἐν οἷς δὴ καὶ σὺ μάλιστα κατεμέμψω τὴν τυραννίδα, ἥκιστα μὲν γῆρας ἀρχόντος δυσχεραίνει, ἥκιστα δ' αἰσχος, πρὸς δὲ ἂν τυγχάνοι διμιλῶν, τούτου ὑπολογίζεται. Αὐτὸ γὰρ τὸ τιμηθῆσθαι μάλιστα συνεπικοσμεῖ, ὥστε τὰ μὲν δυσχερῆ ἀφανίζειν, τὰ δὲ καλὰ λαμπρότερα ἀναφαίνειν. (7) Ὅποτε γε μὴν ἐκ τῶν ἰσίων ὑπουργημάτων μειζόνων χαρίτων ὑμεῖς τυγχάνετε, πῶς οὐκ ἐπειδὴν γε ὑμεῖς πολλαπλάσια μὲν διαπράττοντες ὠφελεῖν δύνησθε, πολλαπλάσια δὲ δωρεῖσθαι ἔχητε, ὑμᾶς καὶ πολλὸν μάλλον φιλεῖσθαι τῶν ἰδιωτῶν προσήκει; (8) Καὶ ὁ Ἱέρων εὐθὺς ὑπολαβὼν, "Ὅτι νῆ Δία, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι, ἡμᾶς πολὺ πλείω τῶν ἰδιωτῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι. (9) Πρακτέον μὲν γε χρήματα, εἰ μέλλομεν ἔξιν δαπανᾶν εἰς τὰ δέοντα, ἀναγκαστέον δὲ φυλάσσειν ὅσα δέεται φυλακῆς, κολαστέον δὲ τοὺς ἀδίκους, κωλυτέον δὲ τοὺς ὑβρίζειν βουλομένους καὶ εἴταν γε τάχους καίρως παραστῇ ἢ πεζῇ ἢ κατὰ θάλασσαν ἐξορμᾶσθαι, οὐκ ἐπιτρεπτέον τοῖς βραδύργοῦσιν. (10) Ἐτι δὲ μισθοφόρων μὲν ἀνδρὶ τυράννῳ δεῖ· τούτου δὲ βαρύτερον φόρημα οὐδὲν ἐστὶ τοῖς πολιταῖς. Οὐ γὰρ τυράννοις ἰσοτίμους, ἀλλὰ πλεονεξίας ἕνεκα νομίζουσι τούτους τρέφεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πρὸς ταῦτα δὴ πάλιν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄλλ' ὅπως μὲν οὐ πάντων τούτων ἐπιμελητέον, ὦ Ἱέρων, οὐ λέγω. Ἐπιμελείαι μέντοι μοι δοκοῦσιν αἰμὲν πάνυ πρὸς ἔχθραν ἄγειν, αἰ δὲ πάνυ διὰ χαρίτων εἶναι. (2) Τὸ μὲν γὰρ διδάσκειν ἔστι βέλτιστα, καὶ τὸν κάλλιστα ταῦτα ἐξεργαζόμενον ἐπαινεῖν καὶ τιμᾶν, αὕτη μὲν ἡ ἐπιμελεία διὰ χαρίτων γίγνεται, τὸ δὲ τὸν ἐνδεῶς τι ποιοῦντα λοῖδορεῖν τε καὶ ἀναγκάζειν καὶ ζημιοῦν καὶ κολάζειν, ταῦτα δὲ ἀνάγκη δι' ἀπεχθείας μάλλον γίγνεσθαι. (3) Ἐγὼ οὖν φημι ἀνδρὶ ἀρχόντι τὸ μὲν τὸν ἀνάγκης δεόμενον ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν, τὸ δὲ τὰ ἄθλα ἀποδιδόναι δι' αὐτοῦ ποιητέον. Ὡς δὲ ταῦτα καλῶς ἔχει μαρτυρεῖ τὰ γινόμενα. (4) Καὶ γὰρ εἴταν χοροὺς ἡμῖν βουλόμεθα ἀγωνίσασθαι, ἄθλα μὲν δ' ἀρχῶν προτιθέσιν, ἀθροίζειν δὲ αὐτοὺς προστάτταται χορηγοῖς καὶ ἄλλοις διδάσκειν καὶ ἀνάγκην προστιθέναι τοῖς ἐνδεῶς τι ποιοῦσιν. Οὐκοῦν εὐθὺς ἐν τούτοις τὸ μὲν ἐπὶ χαρὶ διὰ τοῦ ἀρχόντος γέγνετο, τὰ δ' ἀντίτυπα δι' ἄλλων. (5) Τί οὖν κωλύει καὶ ἄλλα τὰ πολιτικὰ οὕτω περαίνεσθαι; διήρηνται μὲν γὰρ ἅπασαι αἱ πόλεις αἰ μὲν κατὰ φυλάς, αἰ δὲ κατὰ μόρας, αἰ δὲ κατὰ λόγους, καὶ ἀρχόντες ἐφ' ἑκάστῳ μέρει ἐφροστήκασιν. (6) Οὐκοῦν εἰ τις καὶ τούτους ὥσπερ τοῖς χοροῖς ἄθλα προτι-

efficiat imperium, sed eundem ipsum tamquam pulchriorem contemplamur, ubi nactus est imperium; quam quum privatus esset: atque etiam magis avemus cum illis colloqui, qui eximio supra ceteros in honore sunt, quam cum iis, qui nobis sunt pares. Amores itidem (qua in parte tu maxime tyrannidem vituperabas) minime senectutem ejus, qui cum imperio est, moleste ferunt: neque ulla ratione id turpe ducitur, cum quocumque tandem ille conversetur. Nam ornamento est eis maximo, quod apud illum in honore sunt: itaque fit, ut quæ in eo sunt molesta, evanescant; quæ vero pulchra, splendidius elucescant. Enimvero quum ex paribus officiis majores vos ineatis gratias, et multo certe plura, quam nos, præstando juvare possitis alios, atque etiam multo plura largiri: cur non magis vos amari consentaneum fuerit, quam privatos homines? Et excepto ipsius sermone Hiero, Quia, mi Simonides, inquit, necesse nos est multo etiam plura ejusmodi agere, quam privatos, ob quæ homines in odio sunt. Exigendæ pecuniæ, si quidem ad res necessarias sumptus habere volumus; cogendi quidam ad custodiendum ea quæ custodia indigent; puniendi injusti, et coercendi qui petulantes esse volunt. Quod si celeritatem occasio temporis postulet, ad suscipiendam vel terra vel mari expeditionem, non ignavis res committenda est. Præterea mercenario milite opus est regi; quo nullum onus civibus gravius est. Arbitrantur enim, hos a tyrannide ali, non ob juris æqualitatem tuendam, sed ad augendam potentiam.

CAPUT IX.

Ad quæ rursus Simonides: Ego vero, mi Hiero, non nego harum omnium rerum curam suscipiendam esse: sed tamen videntur mihi curationes aliæ prorsus in odium adducere, aliæ magna cum gratia conjunctæ esse. Nam docere quæ optima sunt, et pulcherrime illa præstantem prædicare atque in honore habere, ea curatio cum gratia fit: at eum, qui non recte aliquid agit, conviciis incessere, cogere, multare, punire, hæc vero cum odio potius fieri necesse est. Quamobrem aio equidem, debere illum qui cum imperio est, eum qui vi cogendus foret, aliis puniendum mandare; præmia vero per se ipsum largiri. Quod sane recte fieri, rerum eventa testantur. Nam quum choros decertare volumus, præmia quidem præfectus ipse proponit, congregandi autem ipsos munus choragis datur, itemque aliis, docendi, et cogendi eos qui non sat recte aliquid præstent. Ita statim hic quod cum gratia conjunctum est, per præfectum ipsum curatur; quæ vero dura sunt, per alios. Quid igitur impedimento sit, quominus etiam res civiles ceteræ consimili ratione peragantur? Divisæ sunt enim urbes universæ partim in tribus, partim in Moras, partim in Lochos, ac singulis partibus præfecti quidam sunt. Quamobrem si quis his quoque, tamquam choris, præmia proponeret ob insignem armaturam, ob ordinis observatio-

θείη καὶ εὐδοκίᾳ καὶ εὐταξίᾳ καὶ ἵππικῃ καὶ ἀλκῇ τῆς ἐν πολέμῳ καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν συμβολαίοις, εἰκῆς καὶ ταῦτα πάντα διὰ φιλονεικίαν εὐτόνως ἀσκειῖσθαι. (7) Καὶ ναὶ μὰ Δία ὁρμῶντό γ' ἂν θάσσον ὅποι δέουσι, τιμῆς ὁρεγόμενοι, καὶ χρήματα θάσσον ἂν εἰσέριεν, ὅποτε τούτου καιρὸς εἴη, καὶ τὸ πάντων μὲν χρησιμώτατον ἦκιστα δὲ εἰθισμένον διὰ φιλονεικίας πρᾶσσεσθαι, ἥ γεωργία αὐτῇ ἂν πολὺ ἐπιδοίη, εἰ τις ἄλλα προσθείη κατ' ἀγροὺς ἢ κατὰ κώμας τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις, καὶ τοῖς εἰς τοῦτο τῶν πολιτῶν ἐξβοημένοις τραπεζομένοις πολλὰ ἂν ἀγαθὰ περαινόντο. (8) Καὶ γὰρ αἱ πόροδοι αὐξοῖντο ἂν καὶ ἡ σωφροσύνη πολλὸν μᾶλλον σὺν τῇ ἀρχολίᾳ συμπαρομαρτοῖ. Καὶ μὲν κακοურγία γε ἦσσαν τοῖς ἐνεργοῖς ἐμψύονται. (9) Εἰ δὲ καὶ ἐμπορία ὠφελεῖ τι πόλιν, τιμώμενος ἂν ὁ πλείστα τοῦτο ποιεῖν καὶ ἐμπόρους ἂν πλείους ἀγείροι. Εἰ δὲ φανερόν γένοιτο ὅτι καὶ ὁ πρόσδόν τινα ἄλυσον ἐξευρίσκων τῇ πόλει τιμῆσεται, οὐδ' αὐτῇ ἂν ἡ σκέψις ἀργόητο. (10) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, εἰ καὶ κατὰ πάντα ἐμφανὲς εἴη ὅτι ὁ ἀγαθὸν τι εἰσέρχόμενος οὐκ αἰτιμητὸς ἔσται, πολλοὺς ἂν καὶ τοῦτο ἐξορμήσειεν ἔργον ποιῆσθαι τὸ σκοπεῖν τι ἀγαθόν. Καὶ ὅταν γε πολλοῖς περὶ τῶν ὠφελίμων μέλη, ἀνάγκη εὐρίσκεισθαι τε μᾶλλον καὶ ἐπιτελεῖσθαι. (11) Εἰ δὲ φόβῃ, ὥς Ἱέρων, μὴ ἐν πολλοῖς ἄθλων προτεθειμένων πολλὰ καὶ δαπάναι γίνωνται, ἐνόησον ὅτι οὐκ ἔστιν ἐμπορεύματα λυσιτελέστερα ἢ ὅσα ἀνθρώποι ἄθλων ὠνοῦνται. Ὅρξ' ἐν ἵππικαῖς καὶ γυμνικαῖς καὶ χορηγικαῖς ἀγῶσιν ὥς μικρὰ ὅλα μεγάλῃς δαπάναις καὶ πολλοῦς πόνοις καὶ πολλὰς ἐπιμελείας ἐξάγεται ἀνθρώπων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Σιμωνίδη, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν περὶ δὲ τῶν μισθοφόρων ἔχεις τι εἰπεῖν ὡς μὴ μιστεῖσθαι δι' αὐτούς; ἢ λέγεις ὡς φιλικῶν κτησάμενος ἄρχων οὐδὲν ἔτι δεῖσεται δορυφόρων; (2) Ναὶ μὰ Δία, εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, δεῖσεται μὲν οὖν. Οἶδα γὰρ ὅτι ὡς περ ἐν ἵπποις οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώποις τισὶν ἐγγίγνεται, ὅσῳ ἂν ἐκπλεα τὰ δέοντα ἔχωσι, τοσούτῳ ὑβριστοτέροις εἶναι. (3) Τοὺς μὲν οὖν τοιοῦτους μᾶλλον ἂν σωφρονίζοι ὁ ἀπὸ τῶν δορυφόρων φόβος. Τοῖς δὲ καλοῖς κατὰ φύσιν ἀπ' οὐδενὸς ἂν μοι δοκεῖς τοσαῦτα ὠφελήματα παρασχεῖν ὅσα ἀπὸ τῶν μισθοφόρων. (4) Τρέφεις μὲν γὰρ δῆπου καὶ σὺ αὐτοὺς σαυτῷ φύλακας ἤδη δὲ πολλοὶ καὶ δεσπόται βία ὑπὸ τῶν δούλων ἀπέθανον. Εἰ οὖν ἐν πρῶτον τοῦτ' εἴη τῶν προσταγμάτων τοῖς μισθοφόροις ὡς πάντων ὄντας δορυφόρους τῶν πολιτῶν βοηθεῖν πᾶσιν, ἂν τι τοιοῦτον αἰσθάνωνται γίνονται δέ που, ὡς πάντες ἐπιστάμεθα, κακοῦργοι ἐν πόλεσιν εἰ οὖν καὶ τούτους φυλάττειν εἴεν τεταγμένοι, καὶ τοῦτ' ἂν εἰδείεν ὑπ' αὐτῶν ὠφελοῦμενοι. (5) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ ἔργαται καὶ

nem, ob rem equestrem, ob fortitudinem in bello, ob justitiam in commerciis: consentaneum esset, futurum ut etiam haec omnia per contentionem acriter exercerentur. Ac profecto ad id, quo opus esset, celerius impellerentur, si quidem honoris cupiditate ducerentur; itemque citius pecuniam conferrent, quando sic usus postuleret: et quod quidem fructuosissimum est, quamquam per contentionem agi minime consuevit ipsa agricultura magnum incrementum sumeret, si quis per agros, vel per vicos, optime terrarum excolentibus praemia constitueret; adeoque civibus; qui totis viribus in id incumbere, multa bona conficeretur. Nam et proventus augerentur, et modestia multo magis occupationum comes esset: ne dicam, etiam facinorae minus in iis qui opus faciunt, existere. Quod si etiam mercatura reipublicae commodum aliquod adfert, major mercatorum numerus excitabitur, si is, qui plurimum negotiatur, adfectus honore fuerit. Quod si futurum pateat, ut qui sine aliorum molestia proventus aliquem reipublicae excogitat, et ipse ornetur, ne illa quidem consideratio cessaverit. Denique, summatim ut dicam, si in omnibus perspicuum esset, non caritum honore, si quis boni alicujus auctor extiterit, multos hoc etiam impelleret, ut studiose boni aliquid investigarent. Jam si commoda reipublicae multis curae sint, necesse est magis et inveniri res, et praestari. Quod si metuis, Hiero, ne propositis ad multa praemiis, magni sumptus fiant, cogitato, nullas esse merces villiori pretio quam quae praemiis redimuntur. Vides in equestribus, et gymniciis, et scenicis certaminibus, quam exiguis praemiis ingentes sumptus, multique labores, et multa etiam hominum studia eliciantur?

CAPUT X.

Et Hiero, Recte tu quidem, inquit, illa mihi dicere videris, Simonides. Ceterum de stipendiario milite num proferre quid potes, ut videlicet propter ipsos minus in odio simus? an ais principem, amicitia hominum conciliata, satellitum opera nihil amplius egere? Immo, inquit Simonides, egebit certe. Nam scio, perinde ut equis, ita et hominibus quibusdam accidere, ut quanto magis ipsis necessaria suppetant, tanto sint petulantiores. Hos igitur magis modestos reddet ortus a satellitibus metus: bonis autem egregiisque viris nulla re tantum mihi posse prodesse videris, quantum his ipsis stipendiariis militibus. Nam alis certe eos, ut tui sint corporis custodes, et multi jamdudum domini vi suis a servis sunt interempti. Quod si primum hoc militi mercenario imperetur, ut succurrant omnibus, tamquam si essent satellites omnium civium, si quid animadverterint; quumque soleant, ut omnibus notum, existere facinorosi homines in civitatibus, hos quoque si observare jubeantur: scient cives, hanc se utilitatem ex eis percipere. Deinde ruri opus facientibus, ac jumentis quoque, consentaneum

κτίνεσιν οὔτοι ἂν εἰκότως καὶ θάρσος καὶ ἀσφάλεια· δύναιντο μάλιστα παρέχειν, ὁμοίως μὲν τοῖς σοῖς ἰδίοις, ὁμοίως δὲ τοῖς ἀνὰ τὴν χώραν. Ἰκανοὶ γὰρ μὴν εἰσι καὶ σχολὴν παρέχειν τοῖς πολίταις τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι, τὰ ἐπίκαιρα φυλάσσοντας. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολεμίων ἐφόδους κρυφαίας καὶ ἐξαπιναιῖας τίνες ἐτοιμότεροι ἢ προκισθῆσθαι ἢ κωλύσαι τῶν ἀεὶ ἐν ὅπλοις τε ὄντων καὶ συντεταγμένων; ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ στρατείᾳ τί ἐστιν ὠφελιμώτερον πολίταις μισθοφόρων; τούτους γὰρ προπονεῖν καὶ προκινδυνεύειν καὶ προφυλάττειν εἰκὸς ἐταμοστάτους εἶναι. (7) Τὰς δ' ἀγγιτέρμονας πόλεις οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς ἀεὶ ἐν ὅπλοις ὄντας καὶ εἰρήνης μάλιστα ἐπιθυμεῖν; οἱ γὰρ συντεταγμένοι καὶ σώξουσιν τὰ τῶν φίλων μάλιστα καὶ σφάλλουσιν τὰ τῶν πολεμίων δύναιν· ἂν. (8) Ὅταν γὰρ μὴν γινώσιν οἱ πολῖταις ὅτι οὔτοι κακὸν μὲν οὐδὲν ποιοῦσι τὸν μηδὲν ἀδικοῦντα, τοὺς δὲ κακουργεῖν βουλομένους κωλύουσιν, βοηθοῦσι δὲ τοῖς ἀδικουμένοις, προνοοῦσι δὲ καὶ προκινδυνεύουσι τῶν πολιτῶν, πῶς οὐκ ἀνάγκη καὶ δαπανᾶν εἰς τούτους ἡδίστα; τρέφουσι γοῦν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ μέισι τούτων φύλακας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Χρὴ δὲ, ὧς Ἰέρων, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων ὀκνεῖν δαπανᾶν εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ τὰ εἰς τὴν πόλιν ἀναλούμενα μᾶλλον εἰς τὸ δέον τελεῖσθαι ἢ τὰ εἰς τὸ ἴδιον ἀνδρὶ τυράνῳ. (2) Καθ' ἐν δ' ἕκαστον σκοποῦμεν. Οἰκίαν πότερον υπερβαλλούση δαπάνη κεκαλλωπισμένην μᾶλλον ἢ γῆ κόσμον ἂν σοὶ παρέχειν ἢ πᾶσαν τὴν πόλιν τείχεσσι τε καὶ ναοῖς καὶ παραστάσι καὶ ἀγοραῖς καὶ λιμέσι κατεσκευασμένην; (3) ὅπλοις δὲ πότερον τοῖς ἐκπαγλοτάτοις αὐτὸς κατακεκοσμημένος δεινότερος ἂν φαίνοιο τοῖς πολεμίοις ἢ τῆς πόλεως ὅλης εὐόπλου σοὶ οὐσης; (4) προσόδους δὲ πότῳ ἂν δοκεῖς πλείονας γίγνεσθαι, εἰ τὰ σὰ ἰδίᾳ μόνον ἐνεργὰ ἔχῃς ἢ εἰ τὰ πάντων τῶν πολιτῶν μεμηχανημένους εἴης ἐνεργὰ εἶναι; (5) τὸ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον νομιζόμενον εἶναι ἐπιτήδευμα ἀρματοτροφίαν, πότῳ ἂν δοκεῖς μᾶλλον κοσμεῖν, εἰ αὐτὸς πλείστα τῶν Ἑλλήνων ἄρματα τρέφῃς τε καὶ πέμπῃς εἰς τὰς πανηγύρεις, ἢ εἰ ἐκ τῆς σῆς πόλεως πλείστοι μὲν ἵπποτρόφοι εἶεν, πλείστοι δ' ἀγωνίζοντο; νικᾶν δὲ πότῳ δοκεῖς κάλλιον εἶναι ἄρματος ἀρετῇ ἢ πόλεως ἥς προστατεύεις εὐδαιμονίᾳ; (6) ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ προσήκειν φημί ἀνδρὶ τυράνῳ πρὸς ἰδιώτας ἀγωνίζεσθαι. Νικῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν θαυμάζοιο ἀλλὰ φθονοῖο, ὥς ἀπὸ πολλῶν οἰκῶν τὰς δαπάνας ποιούμενος, νικῶμενος δ' ἂν πάντων μάλιστα καταγελῶ. (7) Ἀλλ' ἐγὼ σοὶ φημι, ὧς Ἰέρων, πρὸς ἄλλους προστάτας πόλεων τὸν ἀγῶνα εἶναι, ὃν ἐὰν σὺ εὐδαιμονεσάτην τὴν πόλιν ἥς προστατεύεις παρέχῃς, εὖ ἴσθι νικῶν τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγῶ-

est hos et fiduciam, et securitatem praestare posse, idque perinde privatim tuis, atque aliis, qui passim in regione degunt. Possunt etiam civibus praestare otium, per quod liceat ipsis res suas curare, si loca opportuna custodierint. Ad hostium praeterea repentinas et occultas insidias vel praesentiendas, vel impediendas, quinam paratiores fuerint, quam illi, qui semper armati sunt, et uno quasi corpore conjuncti? Etiam in ipso bello quid civibus est milite stipendiario utilius? nam eos et ad laborandum pro aliis, et adeundum pericula, et excuandum, promptissimos esse, consentaneum est. Finitimas quoque civitates an non propter eos, qui semper in armis sunt, necesse est etiam pacis maxime cupidus esse? nam qui merendis stipendiis conscripti sunt milites, maxime tum amicorum fortunas tueri tum hostium pessundare possunt. Jam si cives intelligant, hos nihil injuste agentibus haud nocere, sed illos impedire, qui alios laedere volunt; injuriam passis succurrere, pro civibus et sollicitos esse, et pericula obire: qui non eos necesse est lubentissime sumptum in hos conferre? Alunt certe privatim custodes rerum etiam minoris momenti.

CAPUT XI.

Necesse est etiam, Hiero, ut boni publici causa de tuis quoque facultatibus sumptus facere non recuses. Nam equidem arbitror, ea, quae civitati impendantur, utilius expendi, quam quae rex privatim insumit. Consideremus sane rem singillatim. Utrum existimas domum immenso sumptu elegantissime exstructam ornamento tibi majori esse, quam si urbem universam, moenibus, templis, columnis, foris, portibus instruas? Num si armis ipse plane formidabilibus ornatus sis, majori hostibus terrori fueris; quam si civitas universa bene tibi sit armis instructa? Utrum te proventus plures putas habiturum, si tantum quae privatim ad te spectant, ad fructum comparata tibi sunt, an si viam ac rationem excogitaveris, qua cives universi quaestum industria sua faciant? Jam quod omnium praeclarissimum et magnificentissimum studium esse ducitur, utrum te putas majori cum decore currus instructurum, si unus inter omnes Graecos maximam currum copiam instituas, et ad celebres illos conventus mittas: an vero si maxima civium pars equos alat, et plurimi decerent? Utrum putas esse pulchrius, currus praestantia vincere, an urbis, cujus es praeses, felicitate? Equidem ne convenire quidem aio, ut rex cum privatis hominibus certamine congrediatur. Nam si vincas, non eris in admiratione, sed invidia, veluti qui sumptus ex re familiari multorum facias: at si vincaris, maxime omnium irrisi eris expositus. Equidem tibi, mi Hiero, propositum esse certamen adversus aliorum urbium praesides aio, inter quos si tu civitatem, cujus es princeps, felicissimam reddas, scito te pulcherrimo et magnificentissimo inter homines cer-

νίσματι. (8) Καὶ πρῶτον μὲν εὐθὺς κατεργασμένος ἂν εἴης τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, οὗ δὲ σὺ ἐπιθυμῶν τυγχάνεις· ἐπειτα δὲ τὴν σὴν νίκην οὐκ ἂν εἴς εἶη ὁ ἀνακηρύττων, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι ὁμοῖον ἂν τὴν σὴν ἀρετὴν. (9) Περίβλεπτος δὲ ὢν οὐχὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πύλειον ἀγαπῶν ἂν, καὶ θαυμαστός οὐκ ἰδίᾳ μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ παρὰ πᾶσιν ἂν εἴης, (10) καὶ ἐξείη μὲν ἂν σοι ἐνεκεν ἀσφαλείας, εἴ ποὶ βούλοιο, θεωρήσονται πορεύεσθαι, ἐξείη δ' ἂν αὐτοῦ μένοντι τοῦτο πράττειν. Ἄει γὰρ ἂν παρὰ σοὶ πανήγυρις εἴη τῶν βουλομένων ἐπιδεικνύναι εἴ τίς τι σφόνδιον ἢ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ἔχῃ, τῶν δὲ καὶ ἐπιθυμούστων ὑπηρετεῖν. (11) Πᾶς δὲ ὁ μὲν παρὼν σύμμαχος ἂν εἴη σοι, ὁ δὲ ἀπὼν ἐπιθυμοῦν ἂν ἰδεῖν σε; ὥστε οὐ μόνον φίλος ἂν, ἀλλὰ καὶ ἐρῶν ὑπ' ἀνθρώπων, καὶ τοὺς καλοὺς οὐ πειρᾷ, ἀλλὰ πειρώμενον ὑπ' αὐτῶν ἀνέχεσθαι ἂν σε δεοί, φόβον δὲ οὐκ ἂν ἔχῃς ἀλλ' ἄλλοις παρέχεσθαι μή τι πάθος, (12) ἐκόντας δὲ τοὺς πειθόμενους ἔχῃς ἂν καὶ ἐθελουσίως σου προνοοῦντας θεῶν ἂν, εἰ δὲ τις κίνδυνος εἴη, οὐ συμμάχους μόνον ἀλλὰ καὶ προσμάχους καὶ προσθύμους ὁρώς ἂν, πολλῶν μὲν δωρεῶν ἀξιούμενος, οὐκ ἀπορῶν δὲ ὅτῳ τούτων εὐμενεῖ μετὰ δώσεσι, πάντας μὲν συγχάροντας ἔχῃς ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς, πάντας δὲ πρὸ τῶν σῶν ὥσπερ τῶν ἰδίων μαχόμενους. (13) Θησαυρούς γε μὴν ἔχῃς ἂν πάντας τοὺς παρὰ τοῖς φίλοις πλούτους. Ἀλλὰ θαρσύνῃ, ὦ Ἱέρων, πλούσιζε μὲν τοὺς φίλους· σαυτὸν γὰρ πλούσιος αὖτε δὲ τὴν πόλιν· σαυτῷ γὰρ δύναμιν περιάβεις· κατὰ δὲ αὐτῇ συμμάχους * * * (14) νόμιζε δὲ τὴν μὲν πατρίδα οἶκον, τοὺς δὲ πολίτας ἐταίρους, τοὺς δὲ φίλους τέκνα σεαυτοῦ, τοὺς δὲ παῖδας ὅ,τι περ τὴν σὴν ψυχὴν, καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾶν εὖ ποιῶν. (15) Ἐὰν γὰρ τοὺς φίλους κρατῇς εὖ ποιῶν, οὐ μὴ σοι δύνωνται ἀντέχειν οἱ πολέμιοι. Ἐὰν ταῦτα πάντα ποιῇς, εὖ ἴσθι πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κάλλιστον καὶ μακαριώτατον κτήμα κακότητος· εὐδαιμονῶν γὰρ οὐ φρονιμώτατον.

taminis genere victorem futurum. Primum statim effeceris, ut a subditis tuis diligaris, quod tu quidem expetis : dein victoriam tuam non unus praefectio suo publicaret, sed vitam tuam praedicarent homines universi. Suspicereris item ac diligereris, non solum a privatis hominibus, sed a multis etiam urbibus; nec privatim modo esses in admiratione, sed et publice apud omnes. Liceret tibi, si velles, quod securitatem attinet, spectatum aliquo proficisci; et hic nomen liceret hoc ipsum facere. Semper enim esset apud cunctos frequens eorum qui edere specimina vellent, si quae haberent vel sapientiae, vel pulchrae, vel egregiae rei; atque illorum etiam, qui tibi cuperent operam inserviando dare. Quisquis adesset tibi, socius esse tibi vellet; et qui absset, videre te cuperet. Adeoque non tantum ab hominibus diligereris, sed etiam amareris. Forma praestantes non impetantes, sed tentari te ab eis patereris. Non esset, quod tibi metueres; sed potius alii, ne quid accideret tibi, metuerent. Parerent tibi subditi, eosque videres sua sponte de te sollicitos esse. Si quid esset periculi, non auxiliari tantum, sed etiam propugnatores, eosque alacres cerneret. Multis muneribus dignus judicaretis, neque copia deesset, bene tibi volenti vicissim illa impertiendi. Omnes ob commodum tua tecum gauderent, omnes pro bonis privatim tuis, tamquam propriis, dimicarent. Omnes quae apud amicos essent opes, thesauri tui forent. Tu vero, mi Hiero, amicos collocupletare ne dubites, quum temet ipsum hoc modum ditaturus sis. Rempublicam augeto, ac tibi met ipsi potentiam adjunges. Comparato reipublicae belli socios. Patriam existimato, domum tuam esse; cives, socios; amicos. Liberos tuos; liberos, nihil aliud quam tuum ipsius animum. Atque hos omnes beneficiis superare contendito. Nam si amicos beneficiis viceris, resistere tibi hostes minime poterunt. Denique si haec omnia praestiteris, scito plane quidam te longe humanis in rebus praeclarissimum felicissimumque consequuturum, ut tametsi beatus sis, invidiam tamen haud experiaris.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ.

BIBLION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἐπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην ὡς ἄξιός ἐστι θανάτου τῇ πόλει. Ἡ μὲν γὰρ γραφή κατ' αὐτοῦ τοιαύτη τις ἦν· ἀδικεῖ Σωκράτης οὐ μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.

2. Πρῶτον μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὐδ' ἡ πόλις νομίζει θεοὺς ποίῳ ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίῳ; θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν· διετεθρύλητο γὰρ ὡς φαίη Σωκράτης τῶν δαιμόνων ἐαυτῷ σημαίνειν· ὅθεν δὴ καὶ μάλιστα μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. (3) Ὁ δὲ οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες οἰωνοὺς τε χρῶνται καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις καὶ θυσίαις. Οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν οὐ τοὺς ὄρνιθας οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν, κακείνους δὲ οὕτως ἐνόμιζεν. (4) Ἄλλ' οἱ μὲν πλείστοι φατὸν ὑπὸ τῶν ὄρνιθων καὶ τῶν ἀπαντῶντων ἀποτρέπεσθαι τε καὶ προτρέπεσθαι· Σωκράτης δὲ ὥσπερ ἐγγίνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν. Καὶ πολλοῖς τῶν ξυνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. Καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. (5) Καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτὸν βούλεσθαι μήτ' ἡλίθιον μήτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἰδοκεῖ δ' ἂν ἀμφοτέρω ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα κῆρα ψευδόμενος ἐφαίνετο. Δῆλον οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. Ταῦτα δὲ τίς ἂν ἄλλω πιστεύσειεν ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; (6) Ἄλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τὰδε πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους· τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε καὶ πράττειν ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πράχθῃναι· περὶ δὲ τῶν ἀδύλων σπουδὴν ἀποδοῖσιν οἱ μαντευομένοις ἐπέμπευεν εἰ ποιητέα· (7) καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκίσσιν μαντικῇς ἔφη προδεικνύειν· τεκτονικὸν μὲν γὰρ ἢ χαλκευτικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ ἀνθρώπων ἀρχικὸν ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικὸν ἢ λογιστικὸν ἢ οἰκονομικὸν ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμη αἰρετὰ ἐνόμιζεν εἶναι· (8) τὰ δὲ

XENOPHONTIS

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I.

Sæpenumero miratus sum quibus tandem argumentis accusatores Socratis Atheniensibus persuaserint, eum dignum esse qui a civitate capitis damnetur. Nam accusatio instituta adversus eum hujuscemodi fere erat : Agit injuste Socrates, quod deos non ducat, quos civitas ducit, alia vero nova numina introducat; præterea injuste agit, quod et adolescentes corrumpat.

Primum igitur, quod deos non duceret, quos civitas ducit, quo tandem argumento sunt usi? Etenim palam sacrificabat, sæpe quidem domi, sæpe communibus in aris civitatis; nec divinatione clam utebatur. Erat enim pervulgatum, dicere Socratem, numen sibi hoc aut illud significare : ex quo certe vel maxime mihi videntur de introductis novis numinibus illum accusasse. At Socrates nihil magis novi introduxit, quam alii, qui divinationem esse statuentes, et auguriis et ominibus et præsignis et extispiciis utuntur : existimant enim illi nec aves, nec obviantes scire quæ ex usu sint divinantibus, sed horum opera deos ea significare : quod etiam putabat Socrates. At vulgus quidem se ab avibus ac obviis vel deterri vel impelli ad rem agendam asserit : Socrates autem dicebat id quod et sentiebat; aiebat enim numen omnia significare; multisque familiaribus prænuntiabat, ut hæc facerent, omitterent illa, tanquam numine sibi ea prædicente. Et his, qui ei parebant, conducebat; qui vero non, illos pœnitebat. Quis autem non fateatur, noluisse Socratem vel stolidum vel ostentatorem apud eos videri, qui consuetudine ipsius utebantur? Utrumque certe visum esset in eum cadere, si quid tanquam a deo indicatum prænuntiasset, ac deinde mentitus deprehenderetur. Ex quo patet eum nihil prædicturum fuisse, nisi vera se dicturum credidisset. In hisce autem quis alteri fidem habeat, quam deo? jam qui diis fidem habebat, quomodo deos non esse putabat? Enimvero faciebat hæc quoque ad familiares. Res necessarias agere consulebat, quemadmodum ea fieri putaret optime : verum de iis quorum incertus esset eventus, oracula consultum mittebat suos, an suscipienda essent; atque eos, qui præclare domos et urbes administraturi essent, dicebat arte divinandi egere. Namque ut artis ædificandi, aut fabrilis, aut agrum colendi, aut hominibus imperandi, aut hujusmodi opera examinandi, aut rationes ineundi, aut rem domesticam administrandi, aut exercitum ducendi quis peritus evadat, omnes hujusmodi disciplinas etiam ab hominis consilio eligi posse censebat : quæ vero in his essent

μέγιστα τῶν ἐν τούτοις ἔργα τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὧν οὐδὲν ὄγλον εἶναι τῆς ἀνθρώποις. Οὕτε γὰρ τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευταμένῳ ὄγλον ἔστις καρπώσεται, οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομησαμένῳ ὄγλον ἔστις οἰκήσει, οὔτε τῷ στρατηγικῷ ὄγλον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν, οὔτε τῷ πολιτικῷ ὄγλον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν, οὔτε τῷ καλῶν γήμαντι, ἢ εὐδραίνηται ὄγλον εἰ διὰ ταύτην ἀνιάσεται, οὔτε τῷ δυνατοῦς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαβόντι ὄγλον εἰ διὰ τούτους στερεῖσεται τῆς πόλεως. (9) Τοὺς δὲ μὲν τῶν τοιοῦτων οἰσμένους εἶναι δαίμονας, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης δαίμονας ἔργα δαίμονας δὲ καὶ τοὺς μηχανουμένους ἅ τοις ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ μάθος διακρίνειν, οἷον εἰ τις ἐπερωτῇ πότερον ἐπιστάμενον ἡγορεῖν ἐπὶ ζεύγους λαβεῖν κρεῖττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον. ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναὺν κρεῖττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον. ἢ ἅ ἔστιν ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας ἢ στήσαντας εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους ἀθέμιστα ποιεῖν ἡγήτο. Ἐργὰ δὲ δεῖν ἃ μὲν μάθος ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μηχανάειν, ἃ δὲ μὴ ὄγλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, πειρᾶσθαι διὰ μηχανικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὦσιν ἴλασθαι σημαίνει.

10. Ἀλλὰ μὲν ἐκείνους γε αἱ μὲν ἦν ἐν τῷ πανερῷ. Πρῶτα γὰρ εἰς τοὺς περιπατοῦς καὶ τὰ γυμνασία ἔχει καὶ πλῆθος τῆς ἀγορᾶς καὶ πανερὸς ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἱ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοι μέλλοι συνείσθαι, καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἔξῃ ἀκούειν. (11) Οὐδεὶς δὲ πόποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσέβης οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. Οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ἢ περὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι διελέγετο σκοπῶν ὅπως ὁ καλοῦμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔφυ καὶ τίςτιν ἀνάγκης ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μηχανοῦντας ἀπεδείκνυε. (12) Καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκόπει πότερὰ ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἴδῃ τὰ ἀνθρώπεια εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιοῦτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπεια παρέρχονται, τὰ δαίμονια δὲ σκοποῦντες, ἡγοῦνται τὰ προσέχοντα πράττειν. (13) Ἐβάρυχε δ' εἰ μὴ πανερὸν αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονούντας ἐπὶ τῇ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτα δοῦναι ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μηχανομένοις ὁμοίως διακείσθαι πρὸς ἀλλήλους. (14) Τῶν τε γὰρ μηχανομένων τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ φοβεῖσθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄρῳ δοκεῖν αἰσχροῦ εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν δεῖν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐπιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν, καὶ τοὺς μὲν οὐδ' ἱερὸν οὔτε βωμὸν οὐτ' ἄλλο τῶν ἁγίων οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ λίθους καὶ ξύλα τὰ τυροῦντα καὶ θηρία σέβειν, τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνούντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν νόμῳ τὸ ὄν εἶναι, τοῖς δ' ἄπειρα τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν αἰεὶ κινεῖσθαι πάντα, τοῖς δ' οὐδὲν ἂν ποτε κινηθῆναι, καὶ τοῖς μὲν

maxima, deos sibi ea aiebat reservare, eorumque nihil hominibus certum esse. Nec enim constat ei, qui agrum pulchre conserit, quisnam fructum sit percepturus; nec qui pulchre domum ædificavit, quis eam sit habitaturus; et duci, an exercitum ducere expediat; nec perito rerum civilium, an ex usu futurum sit ut civitati præsit; nec qui formosam duxit, ut letetur, an propter hanc dolorem sensurus sit; nec qui potentes in civitate affines adeptus est, an propter hos civitate sit exulaturus. Horum omnium qui nihil ad numen referant, sed universa potius ad hominum consilium, furere dicebat. Idem illos etiam aiebat finire, qui per divinationem explorarent ea, de quibus discernendis data est hominibus, si didicerint, a diis facultas: veluti si quis consulat, utrum moderandi currus peritum, an imperitum præstet ad vehiculum recipere; vel gubernandi peritum in navem recipere præstet, an imperitum: quæ ita homines numerando, vel metiendo, vel ponderando scire possunt, ea qui a diis quaerent, nefarie ducebat agere: et quæ doctrina percipi dii voluerunt, discere homines oportere dicebat; quæ vero sunt obscura hominibus, ea conandum ut per divinationem a diis percipiantur: nam significare deos hæc illis, quibus sint propitii.

Erat autem Socrates semper in propatulo. Nam mater ad loca deambulationibus et exercitiis destinata pergebat, et quum frequens erat forum, conspiciebatur in publico, reliquumque diei degebat istic, ubi versaturus inter plurimos esset: disserebat autem plerumque, omni vero volenti audire licebat. Neque ullus unquam Socratem impij quidquam aut nefandi vel patrare vidit, vel audivit dicere. Nec enim de rerum omnium natura sic disserebat, uti complures alij, nimirum considerans quo pacto is, qui a professoribus sapientie Mundus appellatur, se habeat, quibusque de causis necessariis singule res celestes fiant: imo eos, qui talibus questionibus occupantur, fatuos esse demonstrabat. Ac primum de eis hoc considerabat, an quod rati se humana jam satis intelligere, ad talia tractanda accederent; an relictis rebus humanis, divinis contemplantes, recte se agere putarent. Mirabatur etiam, si forte iis perspicuum non esset, homines hæc invenire non posse. Nec enim eos, qui plurimum arrogant sibi, quod de his disserere norint, idem inter se sentire, sed eorum inter se eandem atque insanientium esse rationem. Nam qui animo insani sunt, partim quæ sunt terribilia, non metuere; partim etiam non metuenda metuere: itidem his non videri turpe esse, in turba quicquid vel dicere vel facere; aliis vero ne exeundum quidem esse ad homines videri: hos neque fanum, neque aram, neque rerum divinarum quicquam in honore habere; illos et lapides, et ligna quælibet, et belluas colere: itidem eorum, qui de rerum omnium natura sollicite inquirent, aliis videri unum solum esse id quod est, aliis vero numero infinita: his omnia semper moveri, illis nihil unquam moveri posse:

πάντα γίνεσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ οὐτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν οὐτ' ἀπολείσθαι. (15) Ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε. Ἄρ' ὥσπερ οἱ τάνθρωποι μακρόχρονοι ἡγῶνται τοῦθ' ὅτι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτω ἂν βούλωνται ποιήσιν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἔπειδ' ἂν γνῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεσθαι, ποιήσιν, ὅταν βούλωνται, καὶ ἀνέμους καὶ ὕδατα καὶ ὥρας καὶ ὅτου ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιούτων, ἢ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐπιζήσουσιν, ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γνῶναι μόνον ἢ τῶν τοιούτων ἕκαστα γίνεσθαι. (16) Περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων τοιαῦτα ἔλεγεν· αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων αἰετὶ διελέγετο σκοπῶν τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρὸν, τί δίκαιον, τί ἀδίκον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότες ἡγεῖτο καλοὺς ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως καλεῖσθαι.

17. Ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερὸς ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς· ὅσα δὲ πάντες ᾔδεσαν, οὐ θαυμαστὸν εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; (18) Βουλευσας γάρ ποτε, καὶ τὸν βουλευτικὸν ὄρκον ὁμώσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν, ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγούς μίᾳ ψήφῳ τοὺς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτείνει πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσαι, ὀργιζόμενος μὲν αὐτῷ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων, ἀλλὰ περὶ πλείονος ἐποιήσατο εὐορκεῖν ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. (19) Καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων οὐχ ὃν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· οὕτοι μὲν γὰρ οἰοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι· Σωκράτης δ' πάντα μὲν ἡγεῖτο θεοὺς εἰδέναι, τὰ τε λεγόμενα καὶ πρατόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, πανταχοῦ δὲ παρῆναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων.

20. Θαυμάζω οὖν ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδὲν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὐτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν οἷα τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Θαυμαστὸν δὲ φαίνεται μοι καὶ τὸ πεισθῆναι τινας ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις πρῶτον μὲν ἀρροδίσιον καὶ γαστροῦ πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν, εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρους καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος, ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεισθαι πεπαιδευμένος οὕτως ὥστε πᾶν μικρὰ κεκτημένος πᾶν ῥαδίως ἔχειν ἀρκούντα. (2)

his omnia tum oriri, tum interire; illis nihil unquam oriri posse, aut interire. Præterea de his illud quoque considerabat: utrum, perinde atque illi, qui res humanas discunt, arbitrantur hoc quod dicere, tum sibi tum aliis, quibuscunque velint, se facere posse; sic et illi, qui res divinas inquirunt, arbitrentur se, posteaquam cognoverint quibus rationibus necessariis singula fiant, effecturos ubi velint ventos, aquas, temporum vicissitudines, aliaque, si quo sit opus, his consimilia: an ejusmodi quiddam ne sperent quidem, satisque habeant scire tantum, quo pacto rerum hujusmodi singulae fiant. De illis igitur, qui hæc tractarent, talia proferebat. Ipse de rebus humanis disserebat semper, considerans quid pium esset, quid impium; quid pulchrum, quid turpe; quid justum, quid injustum; quid animi sanitas, quid insanitas; quid fortitudo, quid ignavia; quid civitas, quid rerum civilium peritus; quid imperium in homines, quid hominibus imperandi peritus; itemque de rebus ceteris, quarum cognitione instructos arbitrabatur pulchri bonique studiosos esse, qui autem eas ignorarent, ingenio serviles vocari debere.

Quapropter de quibus quid sentiret Socrates, non constabat, in iis de illo inique statuisset iudices, mirum non est: quæ vero sciebant omnes, nonne mirum est eos hæc non considerasse? Nam quum aliquando senator esset, ac sacramentum senatorium præstitisset, in quo hæc inserebatur, ut secundum leges consilium ageret, præses populi factus, cupiente contra leges populo novem prætores, inter quos Thrasyllus et Erasinides erant, omnes uno calculo morte multari, populo suffragii ferendi potestatem dare noluit: quumque populus ei succenseret, multique potentes minarentur, nihilominus pluris fecit sancte jurare, quam gratificari populo contra jus et fas, illorumque minas evitare. Etenim deos putabat hominum curam gerere alia quadam ratione, quam vulgo existimetur. Nam plerique putant deos quædam scire, quædam nescire: Socrates autem arbitrabatur deos omnia, quæ vel dicerentur vel agerentur, vel clam deliberarentur, scire: eosdem ubique adesse, ac de rebus humanis omnia hominibus significare.

Quamobrem mirari subit, quo tandem pacto persuasi fuerint Athenienses, Socratem animo erga deos sano non uti, quum ille nihil unquam impii in deos vel dixerit vel commiserit; sed potius sic et de iis locutus sit, et in eos se gesserit, ut, si quis ea tum dicat tum faciat, sit ac putari debeat religiosissimus.

CAPUT II.

Hoc quoque mirum mihi videtur, persuaderi quosdam potuisse, quod Socrates adolescentes corrumperet, qui præter ea quæ dicta sunt, primo rerum venerarum, ac gulæ, supra omnes homines continentissimus erat: deinde hiemis, æstatis, laborum omnium tolerantissimus: atque etiam sic ad mediocritatem institutus, ut quum valde modicum consideret, facillime contentus iis esset, quæ sufficiant. Quo

Πῶς οὖν αὐτὸς ὢν τοιοῦτος ἄλλους ἂν ἡ ἀσθεὶς ἡ παρὰ νόμους ἡ λήγρους ἡ ἀρροδισίων ἀκρατεὶς ἡ πρὸς τὸ πονεῖν μαλακὸς ἐπιήρειν; ἀλλ' ἔπαυσε μὲν τούτων πολλοὺς, ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμῶν καὶ ἐλπίδας παρὰσχών, ἂν ἐκείτων ἐπιμελῶνται, καλοὺς καγαθοὺς ἐσέσθαι. (3) Καίτοι γε οὐδεπώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν ἐλπίζειν ἐποίησε τοὺς συνδιατρίβοντας ἐκείτῳ, μιμουμένους ἐκείνου τοιοῦτος γενήσεσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τε οὐκ ἡμέλει τοὺς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπύκει. Τὸ μὲν οὖν ὑπερσεβόντα ὑπερπονεῖν ἀπεροκίμαζε, τὸ δὲ ὅσα γ' ἡδέως ἡ ψυχὴ δέγεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε. Ταύτην γὰρ τὴν εἶν ὑγιεινὴν τε ἱκανῶς εἶναι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμελείαν οὐκ ἐμποδίζειν ἔφη. (5) Ἄλλ' οὐ μὴν θρυπτικός γε οὐδὲ ἀλαζονικός ἦν οὐτ' ἀμπερόνη οὐθ' ὑποδέσει οὐτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. Οὐ μὴν οὐδ' ἐραυτοχρημάτους γε τοὺς συνόντας ἐποίησε. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυσε, τοὺς δὲ ἐκείτῳ ἐπιθυμοῦντας οὐκ ἐπράττετο γρήμματα. (6) Τούτου δ' ἀπεργόμενος ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς φιλικῆς μισθὸν ἀνδοποδιστὰς ἐκείτων ἀπεκάλει, διὰ τὸ ἀναγκάσιον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ' ὧν ἂν λάθονεν τὸν μισθόν. (7) Ἐθαύμαζε δ' εἰ τις ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πράττειτο καὶ μὴ νομίζει τὸ μέγιστον κέρδος εἶναι φίλον ἀγαθὸν κατησάμενος, ἀλλὰ φοβέσθαι μὴ ὁ γενόμενος καλὸς ἀγαθὸς τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μέγιστην χάριν ἔξω. (8) Σωκράτης δὲ ἐπηγγεῖλατο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδέν, ἐπίστευε δὲ τῶν ζωνόντων ἐκείτῳ τοὺς ἀποδεχόμενους ἅπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον ἐκείτῳ τε καὶ ἀλλήλοις φίλους ἀγαθοὺς ἐσέσθαι. Πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἅρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεία διαφθορὰ ἐστίν.

9. Ἀλλὰ νῦν Δία, ὁ κατήγορος ἔφη, ὑπερρῶν ἐποίησε τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μοῖρὸν εἶναι τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἀρχοντας ἀπὸ καθάρου καθιστάσθαι, κυβερνήτῃ δὲ μηδένα ἐθέλειν γρησθαι κυναυτῷ μηδὲ τέκτονι μηδ' αὐλῇ, μηδ' ἐπ' ἄλλα τοιαῦτα, ἃ πολλῶ ἐλάττωνας βλάδας ἀμαρτανόμενα ποιεῖ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀμαρτανόμενων τοὺς δὲ τοιοῦτους λόγους ἐπαίρειν ἔφη τοὺς νέους καταρρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας καὶ ποιεῖν βιαίους. (10) Ἐγὼ δ' οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσκούντας καὶ νομιζόντας ἱκανοὺς εἶναι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας ἥκιστα γίγνεσθαι βιαίους, εἰδότας ὅτι τῇ μὲν βίᾳ πρόσεισιν ἐχθροὶ καὶ κίνδυνοι, διὰ δὲ τοῦ πείθεσθαι ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλικῆς ταῦτ' αἰσθάνεται. Οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀραιεθέντες ἰσχυροῦν, οἱ δὲ πεισθέντες ὡς κεχρησμένοι φιλοῦσιν. Οὐκοῦν τῶν φρόνησιν ἀσκούτων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχυρῶν ἀνευ γνώμης ἐρόντων τὰ τοιαῦτα πράττειν ἐστίν. (11) Ἀλλὰ μὴν καὶ συμμάχων ὁ μὲν βιάζεσθαι τοῖσι μὴν δέοιτ' ἂν οὐκ ὀλίγων, ὁ δὲ πείθεσθαι δυνάμενος οὐδενός· καὶ γὰρ μόνος ἡγοῖτ' ἂν δυνάσθαι

igitur pacto, quum talis esset ipse, redderet alios vel impios, vel legum violatores, vel luxuriosos, vel in rebus veneris incontinentes, vel molles ad perferendos labores? Imo vero multos ab his vitiis revocavit, utque virtutis essent studiosi, perfecti; etiam injecta spe, futurum ut, si sui ipsorum curam gererent, viri pulchri bonique studiosi evaderent. Neque tamen unquam hæc se docere velle profitebatur, sed quia conspiciebatur esse talis, in spem erigebat eos qui cum illo versabantur, futurum ut, si ipsum imitarentur, et ipsi tales evaderent. Neque corpus ipse suum negligenter curabat, ac, si qui curarent negligenter, eos minime laudabat. Itaque improbat si quis nimio cibo refertus labores immodicos susciperet, ac probabat, si, quod animus libenter admisisset, id laborando recte conficeretur. Nam ejusmodi habitum valetudini sufficere, et animæ studium laudquaquam impedire aiebat. Minime vero delicatus erat, aut ostentandi se cupidus, sive vestitu, sive calceatu, seu reliqua vitæ ratione. Neque rursus avaros efficiebat eos, qui cum ipso versabantur; nam et aliis a libidinibus eos revocabat, et a studiosis sui pecuniam non exigebat. Qua in re quum abstinentem se ostenderet, libertatem se colere judicabat; qui autem conversationis causa mercedem caperent, suimet quosdam quasi plagiariorum appellabat, propterea quod necessario disserere cogerentur apud eos, a quibus mercedem acciperent. Ac mirum ipsi videbatur, eum qui virtutem profiteretur, pecuniam exigere, neque maximum luctum ducere, quod bonum amicis sibi adjungeret; potius autem metuere, ne is qui studiosus pulchri bonique vir factus esset, homini optime de se merito non etiam maximam gratiam haberet. Socrates nemini unquam tale quid pollicebatur, sed futurum credebat, ut qui de numero familiarium suorum amplexi fuissent ea, quæ probabat ipse, toto vitæ tempore tum sibi tum aliis boni amici essent. Quo igitur modo vir talis adolescentes corrumpere? nisi forte virtutis studium corruptelam quis esse putat.

At profecto, dixit accusator, familiares suos tales efficit, ut leges receptas contemnerent; quum diceret, stultorum esse hominum, magistratus civitatis a faba sibi constituere; quando nemo velit fabis delecto uti navis gubernatore, nec fabro, nec tibicine, neque aliis in rebus talibus, in quibus si erretur, multo minora detrimenta capiantur, quam si peccetur in republica. Tales ille sermones efferre adolescentium animos aiebat, ut præsentem reipublicæ statum contemnerent, eosdemque violentos reddere. Verum ego arbitror, eos qui prudentiam exercent, seque putant posse civæ ea docere, quæ expediant, minime violentos fieri; quippe qui sciunt, cum violentia quidem inimicitias et pericula conjuncta esse, eadem autem posse fieri absque omni periculo, et cum amicitia, persuadendo: nam qui vi coguntur, ita oderunt, ut quibus aliquid ademptum sit; at qui persuadentur, quasi quibus grata res acciderit, etiam amant: quamobrem horum minime est, qui prudentiam exercent, vim inferre; sed illorum, qui vires habent absque consilio. Præterea si quis violenter audeat agere, non paucis egebit sociis; qui vero persuadere potest, nullo: nam solum se putat ad persuadendum satis valere. Quin etiam

παίθειν. Καὶ φρονέειν δὲ τοῖς τοιούτοις ἥκιστα συμβαίνει· τίς γὰρ ἀποκτείνει τινα βούλοιτ' ἂν μάλλον ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι;

12. Ἄλλ' ἔφη γε ὁ κατήγορος, Σωκράτει ὁμιλεῖν γενομένῳ Κριτίας τε καὶ Ἀλκιβιάδης πλείστα κακὰ τὴν πόλιν ἐποίησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ δολιγάρῃ(α) πάντων κλεπτίστατος τε καὶ βιαιότατος (καὶ φονικώτατος) ἐγένετο, Ἀλκιβιάδης δὲ αὐτῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατος τε καὶ ὕβριστότατος. (13) Ἐγὼ δ', εἰ μὲν τι κακὸν ἐκαίνω τὴν πόλιν ἐποίησάτην, οὐκ ἀπολογησώμαι· τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνουσίαν αὐτοῖν, ὡς ἐγένετο, διηγῆσθαι. (14) Ἐγενέσθην μὲν γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ φύσει φιλοτιμοτάτῳ πάντων Ἀθηναίων βουλομένῳ τε πάντα δι' ἑαυτῶν πράττεσθαι καὶ πάντων ὀνομαστοτάτῳ γενέσθαι. Ἥδεσαν δὲ Σωκράτην ἀπ' ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγόμενοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιτο. (15) Ταῦτα δὲ ὁρῶντες καὶ ὄντι ὁρῶ προεῖρησθον, πότερόν τις αὐτῷ φῆ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε καὶ τῆς σωφροσύνης ἣν ἐκαῖνος εἶχεν ὀρέεσθαι τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, ἢ νομίσαντε, εἰ ὁμιλεῖσάτην ἐκαίνω, γενέσθαι ἂν ἱκανωτάτῳ λέγειν τε καὶ πράττειν; (16) Ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, θεοῦ διδόντος αὐτοῖν ἢ ζῆν ὅλον τὸν βίον ὥσπερ ζῶντα Σωκράτην ἔωρον, ἢ τεθνάναι, ἐλίσθαι ἂν αὐτῷ μάλλον τεθνάναι. Ἄλλω δ' ἐγενέσθην ἐξ ὧν ἐπραξάτην· ὡς γὰρ τάχιστα κρείττονε τῶν συγγιγνομένων ἡγήσασθην εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὥνπερ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην.

(17) Ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα ὅτι χρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικά διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω· πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δαικύνοντας τε τοῖς μανθάνουσιν ἥπερ αὐτοὶ ποιοῦσιν ἢ διδάσκουσι καὶ τῷ λόγῳ προσδιδάσκοντας. Οἶδα δὲ καὶ Σωκράτην δαικύνοντα τοῖς ξυνοῦσιν ἑαυτὸν καλὸν ἀγαθὸν ὄντα καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. (18) Οἶδα δὲ καὶ ἐκαίνω σωφρονοῦντε, ἔστε Σωκράτει συνήστην, οὐ φοβούμενῳ μὴ ζημιοῖντο ἢ παῖνιντο ὑπὸ Σωκράτους, ἀλλ' οἰομένῳ τότε κράτιστον εἶναι τοῦτο πράττειν.

19. Ἴσως οὖν εἴποιεν ἂν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν ὅτι οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἀδίκος γένοιτο οὐδὲ ὁ σώφρων ὕβριστής οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν μάθησίς ἐστιν ὁ μαθὼν ἀνεπιστήμων ἂν ποτε γένοιτο. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γινώσκω· ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τὰ τοῦ σώματος ἔργα τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκούντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκούντας οὐ δυναμένους· οὔτε γὰρ ἢ δεῖ πράττειν οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. (20) Διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, καὶ ὡς οὐ σώφρονες, ὁμῶς ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἰργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμι-

ejusmodi hominibus minime accidit, ut quenquam occidant : quis enim interficere velit aliquem potius, quam vivum obsequentem habere?

At vero, dicebat accusator, usi consuetudine Socratis Critias et Alcibiades maximis malis civitatem affecerunt. Nam Critias quidem paucorum in dominatu longe omnium avarissimus et violentissimus et ad caedes propensissimus fuit : Alcibiades autem longe omnium in statu populari fuit intemperantissimus et petulantissimus. Equidem, si quo damno civitatem hi duo affecerunt, non excusabo : qualis autem fuerit utriusque cum Socrate consuetudo, commemoraturus sum. Fuerunt hi viri natura longe omnium Atheniensium ambitiosissimi, et qui cuperent omnia per se geri, ipsique omnium clarissimi evadere. Norunt autem, minimis facultatibus Socratem plane contentum vivere, cunctisque a voluptatibus se prorsus abstinere; denique illos, quibuscumque disserteret, in colloquiis ita flectere, prout ipse vellet. Quæ quum illi viderent, ac tales essent, quales fuisse eos ante referebamur, an quis dicat, eos cupidos vitæ et animi sanitatis, qua usus est Socrates, consuetudinem ipsius expetivisse : an potius quod existimarent, se, si cum ipso versarentur, futuros et ad dicendum, et ad gerendas res promptissimos? Arbitror equidem, si deus optionem utrique dedisset, ut vel totam vitam sic viverent, quemadmodum Socratem viderent vivere, vel morerentur, potius mortem fuisse electuros. Ex iis autem rebus, quas gessere, cogniti fuerunt. Nam ubi primum arbitrabantur, se condiscipulis præstantiores esse, statim a Socrate resiliunt, remque publicam gerendam susceperunt, cujus gratia Socratis studiosi fuerant.

Fortasse quis ad hæc responderit, debuisse Socratem non prius familiares suos in rerum civilium scientia instituere, quam animi sanitatem illi didicissent. Ego vero nihil ad hoc contradico : video tamen omnes eos, qui docent, se ipsos discipulis exhibere, quo pacto præsent ipsi quod docent, atque etiam oratione eos ad suum morem adducere. Novi Socratem quoque se ipsum pulchri bonique studiosum familiaribus suis exhibuisse, deque virtute ac rebus humanis ceteris præclarissime disseruisse. Nec non illos duos novi animo sanos fuisse, quam quidem diu Socratis utebantur familiaritate; non quod vererentur, ne a Socrate vel multarentur vel cederentur; sed quod putarent id temporis hunc agendi modum sibi maxime ex usu esse.

Fortassis autem plerique illorum, qui philosophari se profitentur, dixerint, justum hominem nunquam injustum fieri posse, neque sanum animo insanum; neque in quoquam illorum, quæ discendo percipiuntur, eum, qui didicit, inductum posse fieri. Verum ego de his non ita sentio. Video enim, perinde atque corporis actiones ab iis perfici non possunt, qui corpora non exercent; sic etiam actiones animæ non posse ab iis perfici, qui animam non exercent : nec enim quæ oportet facere, nec a quibus oportet abstinere, possunt. Quamobrem et parentes filios suos, tametsi animo sani sint, nihilominus ab improbis hominibus arcent; quippe quod honorum consuetudo, virtutis exercitatio sit;

λίαν ἀσκήσιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν καταλύσιν. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὅ τε λέγων,

Ἐσθίων μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθιά διδάσκει· ἦν δὲ κακοῖσι
συμμίσγης, ἀπολείς καὶ τὸν ὄντα νόον·

καὶ ὁ λέγων,

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τότε μὲν κακός, ἄλλοτε δ' ἐσθλός.

(21) Καὶ γὰρ δὲ μαρτυρῶ τούτοις· ὅρῳ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεποιτημένων ἐπὶ τὸν τοῦς μὴ μελετῶντας ἐπιλαχ-
θαι νομίζουσ, οὕτω καὶ τῶν διδακταλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι λήθη ἐγγιγνομένην. Ὅταν δὲ τῶν νοουσι-
κῶν λόγων ἐπιλήθηται τις, ἐπιλείθεται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπέθυμει τούτων δ' ἐπιλα-
θόμενον οὐδὲν θαυμαστόν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλα-
θῆσθαι. (22) Ὅρῳ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοσοσίαν προα-
χθέντας καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐκκυλισθέντας ἦττον δυνά-
μενους τῶν τε δούλων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν μὴ δούλων ἀπέχεσθαι. Πολλοὶ γὰρ καὶ χρημάτων δυνάμενοι φεί-
δεσθαι, πρὶν ἔρῃν, ἐρασθέντες οὐκέτι δύνανται καὶ τὰ
χρήματα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπέχοντο κε-
ρδῶν, αἰσχρὰ νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται.

(23) Πῶς οὖν οὐκ ἐνδείξεται σωφρονήσαντα πρόσθεν αἰ-
σῆς μὴ σωφρονεῖν καὶ δίκαια δυνήντα πράττειν αἰσῆς
ἀδυνατεῖν; Πάντα μὲν οὖν ἔκρινε δοκεῖ τὰ καλὰ καὶ
τὰ κατὰ ἀσκήτῃ εἶναι, οὐχ ἥμισυ δὲ σωφροσύνη· ἐν τῇ
γὰρ αὐτῇ σώματι συμπερυτευμένη τῇ ψυχῇ αἱ ἡδοναὶ
πέφθουσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐκ-
ταίς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι.

21. Καὶ Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἔως μὲν Σω-
κράτει συνήστην, ἐδυνάσθη ἐκείνῳ χρωμένῳ συμμάχῳ
τῶν μὴ καλῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖν ἐκείνου δ' ἀπαλα-
γνέντε, Κριτίας μὲν ψυχῶν εἰς Θετταλίαν ἐκεῖ συνὴν
ἀνθρώπων ἀνομιὰ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνην χρωμένῳ, Ἀλ-
κιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν
γυμνασίων θηρομένων, διὰ δὲ δυνάμειν δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει
καὶ τοῖς συμμάχοις ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακάζειν
ἀνθρώπων διαθροπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμε-
νος, καὶ βελτίους πρωτεύων, ὥσπερ οἱ τῶν γυμνασίων ἀγῶ-
νων ἀλλήλῃ βελτίους πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκή-
σεως, οὕτω κακείνος ἡμέλησεν αὐτοῦ. (22) Τούτων
δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένου μὲν ἐπὶ γένει,
ἐπηρμένου δ' ἐπὶ πλοῦτι, περυστημένου δ' ἐπὶ δυνάμει,
διατρυμμένου δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι
τούτοις διεσθαρμένῳ καὶ πολλὴν χρόνον ἀπὸ Σωκράτους
γενόμενῳ, τί θαυμαστόν, εἰ υπερηράνῳ ἐγενέσθη;

23. Εἴτα εἰ μὲν τίς ἐπιλημελήσας, τούτου Σωκράτην ὁ
κατήγορος αἰτιάται· ὅτι δὲ νέῳ ὄντι αὐτῷ, ἡνίκα καὶ
ἀγνοῖ μνηστῆρα καὶ ἀκατεστῆτα εἰκὸς εἶναι, Σωκρά-
της παρέσχε σωφρονεῖν, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατή-
γορῳ ἄξιον εἶναι. 24. Οὐ μὲν τὰ γε ἄλλα οὕτω κρί-
νεται. Τίς μὲν γὰρ αὐλητής, τίς δὲ κιθαριστής, τίς δὲ
ἄλλος διδασκαλὸς ἱκανὸς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐν
πρὶν αὐτοὺς εἰδόντας χείρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τού-

malorum autem, ejusdem exitum. Idem testatur poeta-
rum ille, qui ait,

A bonis enim viris bona discas : si vero malis
commiscearis, perdes et quam habebas mentem ;

et qui ait :

Vir bonus interdum male, interdum bene se gerit.

Equidem haec ipse testor. Video enim, quod perinde ac
illi carminum certa lege compositorum obliviscuntur, qui
ea non meditantur; sic et praeceptorum doctrina traditorum
oblivio in iis nascitur, qui ea negligunt. Quum autem ali-
quis moralium praeceptorum obliviscitur, eorum etiam obli-
tus est, quibus dum anima afficitur, animi sanitatem appetit.
Eum vero, qui horum obliviscitur, mirum non est ipsius
etiam animi sanitatis oblivisci. Video etiam illos, qui ad
potandi studium plus aequo proveci sunt, et ad amores ef-
fusi, minus posse et ea curare, quae agenda sunt, et ab iis
abstinere, quae non sunt agenda. Nam multi, qui etiam
pecuniis parcere prius poterant, quam amarent, in amore
prolapsi jam non amplius id possunt : absumptisque pecu-
niis, ab iis lucris, a quibus ante se continebant, quippe quae
tupia ducerent, non jam abstinere. Cur igitur fieri non
possit, ut qui ante animo sanus fuerit, deinde non sit animo
sanus; et qui juste agere poterit, deinde non possit? Equi-
dem omnia pulchra et bona comparari exercitatione posse
statuo, nec minime quidem animi sanitatem : nam in eodem
corpore voluptates animae insitae persuadent ei, ne animo
sano, sed quamprimum et ipsis et corpori gratificetur.

Quamobrem etiam Critias et Alcibiades, quamdiu cum
Socrate versabantur, quod illum opitulatorem haberent,
cupiditates inhonestas vincere poterant : verum posteaquam
ab eo discessissent, Critias quidem, quum in Thessaliam
fuga se recepisset, consuetudine hominum istic utebatur,
qui vitam facinorosa potius, quam justam agerent : Alci-
biades autem, posteaquam eum ob elegantiam formae multae
ac speciosae mulieres venatae essent, atque ipse propter po-
tentiam, quam et in urbe et apud socios obtinebat, a multis
hominibus, iisdemque assentandi peritis, dissolutior fieret,
et a populo honorem ei habente coleretur, facileque primas
obtineret; perinde ac athletea, qui gymniciis in certaminibus
facile primas adepti sunt, exercitationem negligunt; sic et
ipse se ipsum neglexit. Hujusmodi ergo res quum illis acci-
dissent, quum ob generis nobilitatem intumuisent, elati
essent propter opes, inflati propter potentiam, dissolutiores
multorum hominum opera facti, et his adeo omnibus cor-
rupti; quum etiam longo tempore abfuisset a Socrate,
quid mirum erat, eos insolentes evasisse? Deinde, si quid
ab his peccatum est, an ejus culpam accusator in Socratem
conferat? quod autem eos adhuc adolescentes (qua aetate
consentaneum est, maxime inopes consilii et intemperan-
tissimos fuisse) Socrates animo sanos reddiderit, an id nulla
dignum laude putat accusator? At qui eo modo de aliis non
judicatur. Quis tibicen, quis citharodus, quis magister alius,
posteaquam discipulos idonee satis instituit, si deinde ad
alios profecti pejores evaserint, culpam ejus rei sustinet?

του; τίς δὲ πατήρ, ἂν ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῷ σώφρων ᾗ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῷ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται; ἀλλ' οὐχ ὅσω ἂν παρὰ τοῦ ὑστέρω χείρων φάνηται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον; ἀλλ' οἱ γε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱέσι, τῶν παιδῶν πλημμελούντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἂν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. (28) Οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ᾗν κρίνειν· εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι· εἰ δ' αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχοι;

29. Ἄλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιῶν ἐκείνους φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπὶνεῖ, δικαίως ἂν ἐπετιμᾶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αἰσθανόμενος ἐρῶντα Εὐθυδήμου, καὶ πειρῶντα χρῆσθαι καθάπερ οἱ πρὸς τὰ ροδίσια τῶν σωματῶν ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε, φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶναι καὶ οὐ πρέπον ἀνδρὶ καλῷ ἀγαθῷ τὸν ἐρώμενον, ὃ βούλεται πολλοῦ ἄξιος φανίσθαι, προσαιτεῖν ὥσπερ τοὺς πτωχοὺς ἱκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ τὰυτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. (30) Τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιοῦτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν ὅτι οὐκ ὀνομάζω αὐτὸν δοκοῦντα, πᾶσιν δὲ Κριτίας, ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνήσθαι ὥσπερ τὰ ὕδρια τοῖς λίθοις. (31) Ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας, ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα ὧν νομοθέτης μετὰ Χαριώλους ἐγένετο, ἀπειμνημένουςεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκείνῳ, καὶ οὐκ ἔχων ὅπῃ ἐπιλάβοιτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιτρέπων αὐτῷ, καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλοὺς. Οὐδὲ γὰρ ἔγωγε οὐτ' αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα οὐτ' ἄλλον τοῦ φάσκοντος ἀκηκοέναι ἰσθόμην. (32) Ἐδῆλωσε δέ· ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἰπέ που ὁ Σωκράτης ὅτι θαυμαστόν οἱ δοκοῖν εἶναι, εἰ τις γενόμενος βῶν ἀγέλης νομεὺς καὶ τὰς βούς ἐλάττους τε καὶ χείρους ποιῶν μὴ ὁμολογῇ κακὸς βουκόλος εἶναι, ἔτι δὲ θαυμαστότερον, εἰ τις προστάτης γενόμενος πόλεως καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους μὴ αἰσγύνηται μηδ' οἰεταὶ κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. (33) Ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντε ὅτε Κριτίας καὶ ὁ Χαριάλης τὸν Σωκράτην τὸν τε νόμον ἔδεικνύτην αὐτῷ καὶ τοῖς νέοις ἀπειπέτην μὴ διαλέγεσθαι. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐπήρετο αὐτῷ εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι, εἰ τὴν ἀγνοίαν τῶν προηγορευμένων. (34) Τῷ δ' ἐράτην. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκεύασμαι μὲν πείθεσθαι τοῖς νόμοις· ὅπως δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν λάθω τὴν παρανομίαν, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τῇ τῶν λόγων τέχνῃ σὺν τοῖς ὁρθῶς λεγομένοις εἶναι νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς μὴ ὁρθῶς, ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτῆς. Εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὁρθῶς, ὅτλον ὅτι ἀρεκτέον εἴη τοῦ ὁρθῶς λέγειν· εἰ δὲ σ' οἱ τοῖς μὴ ὁρθῶς, ὅτλον ὅτι πειρα-

Quis pater, si filius ejus cum aliquo vivens animo sanus sit, deinde alterius usus consuetudine pravus efficiatur, priorem culpet; ac non tanto magis priorem laudet, quanto filius apud posteriorem pejor evaserit? quin ne ipsi quidem parentes, quum filios secum habent, filiis delinquentibus, culpam ullam merentur, modo ipsi animo utantur sano. Sic æquum erat etiam de Socrate judicium fieri. Si quid ipse rei turpis ageret, merito malus esse videretur: at si ipse animo sano constanter usus est, qui fieri potest, ut jure culpam ejus vitii sustineat, quod in ipso non erat?

Quin etiam, si nihil ipse delinquens, illos tamen vitiose se getentes aspiciens, laudabat: jure scilicet reprehenderetur. At vero quum Critiam Euthydemum amore captum, eoque non aliter atque illi, qui corporibus ad venerem abutuntur, frui velle animadverteret, eum avertere conatus est; quum illiberale esse diceret, neque decorum viro pulchri bonique studioso, ab amato, apud quem esse magno velit in pretio, aliquid pauperum instar mendicare ac supplicare, darique sibi quidpiam petere, quod ne bonum quidem sit. Quibus quum Critias non obediret, neque se averti pateretur, dixisse Socratem perhibent, quum aliis multis presentibus, tum Euthydemum, videri accidisse quiddam Critia: porcorum naturæ consentaneum, qui concupiscat ad Euthydemum se affricare, quemadmodum porcelli soleant ad saxa. Quibus de causis usque adeo Socratem Critias oderat, ut, quum Trigintavirum unus esset, et cum Charicle legumlator factus esset, hoc ipsum in memoriam ei revocaret, atque in legibus perscripserit, nulli licere disserendi artem docere, Socrati nimirum obtreclans, et quum ansam criminandi non haberet, torquens in eum id, quod vulgo in philosophis reprehenditur, et apud multitudinem eum calumnians. Etenim ego de Socrate nunquam ipse tale aliquid audivi, neque de alio commemorante, quod audierit, comperi. Res autem ipsa hoc manifestavit. Quippe quum Trigintaviri multos cives, eosque non infimos, morte multassent, multosque ad injuste agendum impellerent; dixit forte Socrates mirum videri sibi, si bubulcus quispiam, qui vaccas quum pauciores tum deteriores reddat, non malum se bubulcum esse fateatur: sed hoc magis mirum, si quis præses civitatis factus, et cives pauciores deterioresque reddens, non erubescat, neque malum se civitatis præfectum esse putet. Quod quum ad eos renuntiatum esset, arcessito Socrati Critias et Charicles non solum legem ostendunt, verum etiam, ne cum adolescentibus colloqueretur, interdiciunt. At Socrates interrogabat eos, ecquid in interdictis, quod non intelligeretur, quærere liceret. Assentiunt illi. Ego igitur, inquit, legibus quidem parere sum paratus: verum, ne per ignorationem inscius transgrediar, scire de vobis aperte volo, utrum hanc disserendi artem inter ea esse censetis, quæ recte dicuntur, an quæ non recte, quum ab illa abstinendum esse dicitis? Nam si inter illa quæ recte dicuntur, patet, a recte dicendo abstinendum esse: sin vero sit inter ea quæ non recte, patet conandum esse ut recte

πένον ὁρθῶς λέγειν. (3α) Καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, Ἐπειδὴ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμα-
θέστερα ὄντα προαγορεύουμέν, τοῖς νέοις ὅλως μὴ διαλέ-
γεσθαι. Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἰνα τοῖνυν, ἔφη, μὴ ἀμφί-
βολον ᾖ, ὥς ἄλλο τι ποιῶ ἢ τὰ προαγορευμένα, δρίστατέ
μοι μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀν-
θρώπους. Καὶ ὁ Χαρικλῆς, Ὅσουπερ, εἶπε, χρόνου
βουλεύειν οὐκ ἔξεστιν, ὥς οὕτω προνοήμεις οὐσι· μηδὲ σὺ
διαλέγου νεωτέροις τριάκοντα ἐτῶν. (3β) Μηδ', εἰς τι
ὠνῶμαι, ἔφη, ἢν πολλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι
ὁπόσου πωλεῖ; καὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς·
ἀλλὰ τοι σὺ γε, ὦ Σώκρατες, εἰσθας εἰδὼς πῶς ἔχει
τὰ πλείεστα ἐρωτᾷν. Ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. Μηδ'
ἀποκρίνωμαι οὖν, ἔφη, ἂν τίς με ἐρωτᾷ νέος, εἴαν εἰδῶ,
οἶον, ποῦ οἰκεῖ Χαρικλῆς, ἢ ποῦ ἐστι Κριτίας; καὶ τὰ
γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. (3γ) Ὁ δὲ Κριτίας,
Ἀλλὰ τῶνδ' ἐπὶ σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρα-
τες, τῶν σκυτέων καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκῶν·
καὶ γὰρ οἵμαι αὐτοὺς ᾗδ' κατατετρίβει διαβρῦσιν
νους ὑπὸ σοῦ. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν
ἐμπρομέων τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ὀπίου καὶ τῶν
ἄλλων τῶν τοιούτων; καὶ μὴ Δί', ἔφη ὁ Χαρικλῆς,
καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μὴ, φυλάττω ὅπως μὴ καὶ
σὺ ἐλάττωσ' τῆς βροδὸς ποιήσης. (3δ) Ἐνθα καὶ δῆλον
ἐγένετο ὅτι ἀπαγγελλέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βροδῶν
λόγου ὀργίζοντο τῷ Σωκράτει. Οἷα μὲν οὖν ἡ συνου-
σία ἐγενόνη Κριτία πρὸς Σωκράτην καὶ ὡς εἶρον πρὸς
ἀλλήλους εἴρηται. (3ε) Φαίην δ' ἂν ἔγωγε μηδεμίαν
μηδεμίαν εἶναι παιδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος.
Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντες αὐτοῖς Σω-
κράτους ὁμιλησάτην ὃν χρόνον ὁμιλεῖται αὐτῷ, ἀλλ'
εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀρυμνότες προσεστάναι τῆς πόλεως.
Ἦτι γὰρ Σωκράτης συνόντες οὐκ ἄλλοις τίσι μαλὶν
ἐπεχειρῶν διαλέγεσθαι ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ
πολιτικά. (3ς) Λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην, πρὶν εἶσθαι
ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι ἑαυτοῦ, προ-
στάτῃ δὲ τῆς πόλεως, τοιαῦτα διαλεβῆναι περὶ νόμων·
(3ζ) Εἰπέ μοι, φάναι, ὦ Περικλής, ἔρχοις ἂν με διδάξαι
τί ἐστι νόμος; Πάντως δῆπου, φάναι τὸν Περικλῆα.
Διδάξων δὲ πρὸς τῶν θεῶν, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην ὡς
ἔγωγε ἀκούων τινῶν ἐπαίνουμένων ὅτι νόμιμοι ἄνδρες
εἰσιν, οἵμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαίνου
τὸν μὴ εἰδῶτα τί ἐστι νόμος. (3η) Ἀλλ' οὐδέν τι χαλεποῦ
πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περι-
κλῆα, βουλόμενος γινῶναι τί ἐστι νόμος; πάντες γὰρ οὕ-
τοι νόμοι εἰσίν, οὓς τὸ πλῆθος συνέθεν καὶ δοκιμάσαν
ἔγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ἅ μὴ. Πότερον δὲ
τάχα τὰ ἐνόμισαν δεῖν ποιεῖν ἢ τὰ κακά; Τάχα τὰ νῆ
Δία, φάναι, ὦ μειράκιον, τὰ δὲ κακὰ οὐ. (3θ) Ἐάν
δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὥσπερ ὅπου ὀλιγαρχία ἐστίν,
οἱ οἱ συνέθεντες γράψωσιν ὅ, τι χρὴ ποιεῖν, ταῦτα τί
ἐστι; Πάντα, φάναι, ὅσα ἂν τὸ κρατοῦν τῆς πόλεως
βουλευσάμενον ἢ χρὴ ποιεῖν γράψῃ, νόμος καλεῖται.
καὶ ἂν τύραννος οὖν κρατῶν τῆς πόλεως γράψῃ τοῖς

dicamus. Tum exandescens Charicles, Quando, inquit
ignoras hoc, Socrates, edicimus tibi quiddam intellectu fa-
cilis, cum adolescentibus omnino non colloqui. Et So-
crates, Itaque, ne sit ambiguum, ait, an aliud faciam quod
quod praescriptum sit, definite mihi, ad quot usque annos
existimandum sit, homines esse adolescentes. Tum Cha-
ricles, Quousque, ait, senatoribus esse non licet, nimirum
hominibus istis necdum prudentiam consequutis : neu ta-
cum iis colloquitur, qui annum trigesimum non attigere.
Ne tunc quidem, Socrates inquit, si quid emam ego, quid
minor triginta annis vendit, quanti vendat, interrogabo? Et
vero querere licet, ait Charicles : sed soles tu, Socrate,
interrogare, quum scias quomodo se habeant, plurima
itaque noli haec querere. Ergo non respondebo, inquit,
si quis ex me interrogando exquiret, ubinam habitet Cha-
ricles, vel ubi sit Critias? Hujusmodi vero licet respondere,
ait Charicles. Critias autem, Ab his abstinendum tibi est,
Socrates, inquit, nimirum a tutoribus, et fabris, et arariis
artificibus. Etenim arbitror illos jam confectos et absum-
ptos esse frequenti tua commemoratione. Ergo, subjicit
Socrates, ab iis etiam abstinendum, quae huic adjungere
soleo, a justo et pio, et ab aliis quae sunt talia? Profecto,
ait Charicles, etiam a bubulicis : quod nisi feceris, cave ne
et ipse vaccas pauciores reddas. Hinc autem constabat,
renuntiato ad ipsos sermone de vaccis, eos Socrati succen-
suisse. Qualis itaque cum Socrate consuetudo fuerit Criti-
ae, et quo modo alter ad alterum se habuerit, dictum est. Di-
xerim equidem, non posse ullum hominem ab ullo institui,
qui ipsi non placeat. Critias autem et Alcibiades, versa-
bantur illi quidem cum Socrate, qui eis non placebat, quan-
diu ea consuetudo duravit, verum ita ut statim ab initio
studerent civitati praesse. Nam eo etiam tempore quo
Socrati familiares erant, non cum aliis disserere conabatur
potius, quam qui rempublicam inprimis tractarent. Prodi-
tum est enim Alcibiadem, priusquam viginti natus esset
annos, cum Pericle tutore suo, civitatis praeside, de legibus
taliter disseruisse : Mi Pericles, ait, dicito mihi, possisne me,
quid lex sit, docere? Omnino, inquit Pericles. Et Alcibi-
ades : Ergo me, per deos immortales, hoc doceto : quoniam
ego laudari quosdam audiens quod legum observantes sint,
arbitror non jure tribui laudem hanc illi, qui, quid lex sit,
ignoret. Tu vero, mi Alcibiades, rem non difficile cupis,
ait Pericles; qui cognoscere velis, quid lex sit : etenim omnes
haec leges sunt, quas in unum conveniens et consentiens po-
pulus conscripsit, declarans quae faciendae sint, quae non.
Utrum autem ea faciendae sanxerunt, quae bona sunt, an
quae mala? Profecto bona, mi adolescentule, ait Pericles,
minimeque mala. Jam si non populus, sed, uti paucorum
in dominatu fit, pauci quidam congressi, quid faciendum
sit, conscripserint, ea quid sunt? Omnia, inquit, qua-
cunque pars ea quae summam in republica potentiam obtinet,
habita de iis quae agenda sint consultatione, scripserit. Ilex
appellatur. Si ergo tyrannus etiam civitate potitus, quae

πολίταις ἀ χρῆ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; Καὶ ὅσα τύραννος ἀρχῶν, φάναι, γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. (44) Βία δὲ, φάναι, καὶ ἀνομία. τί ἐστίν, ὦ Περικλεῖς; ἀρ' οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος ἀναγκάσῃ ποιεῖν, ὅ, τι ἂν αὐτῷ δοκῇ; Ἔμοιγε δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα. Καὶ ὅσα ἄρα τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν γράφων, ἀνομία ἐστί; Δοκεῖ μοι, φάναι τὸν Περικλέα. ἀνατίθεμαι γὰρ τὸ ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει, νόμον εἶναι. (45) Ὅσα δὲ οἱ ὅλγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες ἀλλὰ κρατοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φῶμεν ἢ μὴ φῶμεν εἶναι; Πάντα μοι δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα, ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινα ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μὴ, βία μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. Καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν τῶν τὰ χρήματα ἐχόντων γράφει μὴ πείσαν, βία μᾶλλον ἢ νόμος ἂν εἴη; Μάλα τοι, φάναι τὸν Περικλέα, ὦ Ἀλκιβιάδῃ. (46) Καὶ ἡμεῖς τηλικούτοι δυνεὶ δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἤμεν τοιαῦτα γὰρ καὶ ἐμελετώμεν καὶ ἐσοφίζόμεθα ὅλα περ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. Τὸν δ' Ἀλκιβιάδην φάναι, Εἴθε σοι, ὦ Περικλεῖς, τότε συνεγενόμην ὅτε δεινότατος σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα. (47) Ἐπεὶ τοίνυν τάχιστα τῶν πολιτευομένων ὑπελάδον κρείττονες εἶναι, Σωκράτει μὲν οὐκέτι προσήεσαν· οὔτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρσκεν, εἰ τε προσέλθοιεν, ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ἐλεγχόμενοι χίχοντο· τὰ δὲ τῆς πόλεως ἔπραττον, ὥν περ ἐνεκεν καὶ Σωκράτει προσήλθον. (48) Ἄλλὰ Κρίτων τὸν Σωκράτους ἦν ἡμιλητὴς καὶ Χαιρερῶν καὶ Χαιρεκράτης καὶ Ἑρμοκράτης καὶ Σιμίας καὶ Κίβης καὶ Φαιδώνδης καὶ ἄλλοι οἱ ἐκείνῳ συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ ἢ δικαιοὶ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ γενομένοισι καὶ οἰκῶ καὶ οἰκέταις καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ πόλει καὶ πολίταις δύναιντο καλῶς χρῆσθαι. Καὶ τούτων οὐδεὶς οὔτε νεώτερος οὔτε πρεσβύτερος ὢν οὐτ' ἐποίησε κακὸν οὐδὲν οὐτ' αἰτίαν ἔσχεν.

49. Ἀλλὰ Σωκράτης γ', ἔφη ὁ κατήγορος, τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκεν, πείθων μὲν τοὺς συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων, φάσκων δὲ κατὰ νόμον ἐξεῖναι παρανοίας ἐλόντι καὶ τὸν πατέρα δῆσαι, τεκμηρίῳ τούτῳ χρώμενος, ὡς τὸν ἀμαθέστερον ὑπὸ τοῦ σοφωτέρου νόμιμον εἶη δεδέσθαι. (50) Σωκράτης δὲ τὸν μὲν ἀμαθίας ἐνεκα δεσμεύοντα δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ὥστο δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων ἀ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται· καὶ τῶν τοιούτων ἐνεκα πολλάκις ἐσκόπει τί διαφέρει μανίας ἀμαθίας· καὶ τοὺς μὲν μαινομένους ὥστο συμπεφρόντως ἂν δεδέσθαι καὶ αὐτοῖς καὶ τοῖς φίλοις, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους τὰ δέοντα δικαίως ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμένων. (51) Ἀλλὰ Σωκράτης γε, ἔφη ὁ κατήγορος, οὐ μόνον τοὺς πατέρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποιοῖ ἐν ἀτιμίᾳ εἶναι παρὰ τοῖς αὐτῶν συνοῦσι, λέγων ὡς οὔτε τοὺς κάμνοντας οὔτε τοὺς δικαζομένους, οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἱατροὶ, τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι. (52) Ἐφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτὸν λέγειν ὡς οὐδὲν δρελος εὐνους

civibus agenda sint, perscripserit, num et ea lex sunt? Nimirum, ait, quaecumque tyrannus imperans perscribit, ea quoque lex appellantur. Quid autem, inquit Alcibiades, vim est, et legum eversio, mi Pericles? an non quum fortius imbecilliorum, non persuadendo, sed vim adferendo, quodcumque sibi videatur, facere cogit? Ita mihi videtur, ait Pericles. Ergo quaecumque tyrannus, non persuasis civibus, perscribit, atque ut illi faciant, cogit, nonne legum sunt eversio? Id mihi videtur, inquit Pericles: nam hoc retracto, nimirum legem esse, quaecumque tyrannus suis non persuasis scribat. Quae vero pauci, multitudine non persuasa, sed rerum potientes scribunt, num vim esse, vel non, dicemus? Tum Pericles, Videntur mihi, inquit, illa omnia, quaecumque non persuadendo quis cogit aliquem facere, sive scribat ea, sive non, vis potius esse, quam lex. Ergo quaecumque plebs universa, iis superior qui locupletes sunt, non persuadendo scribit, vis erit potius quam lex? Tum dixit Pericles: Maxime quidem, mi Alcibiades. Ac nos quoque, quum istac ætate essemus, peracres in huiusmodi rebus eramus; nam et meditabamur ejusmodi et argutabamur, qualia tu mihi nunc meditari videris. Subjicit Alcibiades: Utinam, mi Pericles, id temporis tecum essem versatus, quum te ipsum in his rebus superabas! Ubi primum igitur se hi superiores esse arbitrabantur illis, qui rempublicam gerebant, non jam ad Socratem amplius accedebant (quod id ceteroquin eis haud placeret: et si accederent, reprehendi se propter ea, in quibus peccabant, graviter ferebant), sed reipublicæ negotia capessabant, quæ una causa fuerat, quamobrem ad Socratem accesserant. Crito autem, et Chærephon, et Chærecrates, et Hermocrates, et Simias, et Cebes, et Phædonidas, et alii plerique Socrati familiares erant, qui cum eo conversabantur, non ut oratores vel causidici fierent; sed ut viri pulchri bonique studiosi evadentes, et domo, et domesticis, et propinquis, et amicis, civitateque ac civibus suis quam optime uti possent. Quorum quidem nemo neque dum junior esset, neque dum senior, mali quidpiam vel commisit, vel commississe culpatus fuit.

At enim Socrates, inquit accusator, patres contemnere docebat, dum persuaderet, se familiares suos patribus sapientiores effecturum; atque etiam diceret, lege permissum esse, ut aliquis patrem convictum amentiae devinciat; hoc argumento usus, quod imperitiorum a sapientiore vinciri jus esset. Imo vero Socrates, eum qui imperitiæ causa quemquam ligasset, merito et ipsum vinciendum esse putabat ab iis qui, quod ipse ignoraret, scirent: adeoque sæpe numero propter talia quid imperitia differat ab animi insanitate, dispiciebat: atque animo insanos quidem vinciri cum suo et amicorum emolumento putabat; inscios vero illorum quæ sciri oporteret, merito debere ab iis discere, qui scirent. At Socrates, inquit accusator, non solum ut patres, sed ut ceteri etiam cognati parvo in honore apud familiares ipsius essent, effecit; dicebat enim, propinquos nec illis esse usui, qui adversa valetudine laborarent, nec illis, quorum de re in judicio ageretur; sed illis quidem prodesse medicos, his vero eos qui patrocinari scirent. Addebat etiam de amicis eum dicere, nihil esse commodi si benevoli sint, nisi

εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφελεῖν δυνήσονται· μόνους δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τιμῆς τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι δυναμένους. Ἀναπεύθοντα οὖν τοὺς νέους αὐτὸν ὡς αὐτοῖς εἶη σοφώτατός τε καὶ ἄλλους ἱκανώτατος ποιῆσαι σοφούς, οὕτω διατιθέναι τοὺς αὐτῷ συνόντας ὥστε μηδαμοῦ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς ἑαυτὸν. (53) Ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν καὶ περὶ φίλων ταῦτα λέγοντα, καὶ πρὸς τοῦτους γε δὴ ὅτι τῆς ψυχῆς ἐξελησύνῃς, ἐν ᾗ μόνῃ γίγνεται φρόνησις, τὸ σῶμα καὶ τοῦ οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσιν. (54) Ἐλεγε δὲ ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ, ὁ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος ὅτι ἂν ἀρξείῃ ἢ καὶ ἀνοφελές, αὐτός τε ἀφαιρεῖ καὶ ἄλλω παρέχει. Αὐτοὶ τε γὰρ αὐτῶν ὀνυχάς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι καὶ τοῖς ἱατροῖς παρέχουσι μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων καὶ ἀποτέμνουν καὶ ἀποκαῖναι, καὶ τούτου χάριν οἶοντα δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίнейν καὶ τὸ σῶμα ἐκ τοῦ σώματος ἀποπεύουσιν ὡς δύνανται πορβώτατα, διότι ὠφελεῖ μὲν οὐδὲν αὐτοὺς ἐνὸν, βλάπτει δὲ πολὺ μᾶλλον. (55) Ταῦτ' οὖν ἔλεγεν, οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατορύττειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατετέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύνων ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως, ἐάν τε ὑπὸ πατρός, ἐάν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ, ἐάν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, μὴ τῷ οἰκείῳ εἶναι πιστεύων ἀμελεῖ, ἀλλὰ πειρᾶται ὑπ' ὧν ἂν βούληται τιμᾶσθαι, τοῦτοις ἐφέλιμος εἶναι.

56. Ἐρχε δ' αὐτὸν ὁ κατήγορος καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ ποιηρότατα, καὶ τούτοις μαρτυρίῃς χρώμενον διδάσκειν τοὺς συνόντας κακούργους τε εἶναι καὶ τυραννικούς, Ἡσίοδον μὲν τὸ

Ἐρχον δ' οὐδὲν θνητός, ἀεργὴ δέ τ' θνητός,

τούτω δὴ λέγειν αὐτὸν ὡς ὁ ποιητὴς κλέουσι μηδὲν ἔργου μήτε ἀδίκου μήτε αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. (57) Σοκράτης δ' ἐπειδὴ βυολογῆσαιτο τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφελιμὸν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερὸν τε καὶ κακὸν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν, τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιοῦντας ἐργάζεσθαι τε εὖ καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ κυβεύοντας ἢ τι ἄλλο ποιητὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας ἀργούς ἀπεκάλει. Ἐκ δὲ τούτων ὀρθῶς ἂν ἔροι τὸ

Ἐρχον δ' οὐδὲν θνητός, ἀεργὴ δέ τ' θνητός.

(58) Τὸ δὲ Ὀμήρου ἐφ' ὃ κατήγορος πολλάκις αὐτὸν γέγειν, ὅτι Ὀδυσσεύς,

Ὅστινα μὲν βασιλεὺς καὶ ἔρχον ἄνδρα κινεῖ,
τὸν δ' ὀφθαλμοῖς ἐπέεσσιν ἐρηπυσσασκε παραστάς·
Δαιμόνι', οὐ σε εἴκοι κακὸν ὡς δουρίσσεσθαι,
ἀλλ' αὐτὸς τε κἀχθρὸς καὶ ἄλλους ἔδρου ἰαχούς.
Ὅν δ' αὖ δόμῳ τ' ἄνδρα ἰδοὶ βρόμοντά τ' ἐτεύρου,
τὸν σκῆπτρῳ ἐλάσασκεν ὀμολήσασκέ τε μῦθῳ·
Δαιμόνι', ἀτρέμας ἦτο, καὶ ἄλλων μῦθῳ κινεῖ,

possint etiam prodesse. Eos quoque solos dicere Socratem dignos honore esse, qui quae deceat sciant, et oratione possint explicare : quapropter ipsum, persuadendo adolescentibus se sapientissimum esse, atque ad efficiendum alios sapientes maxime idoneum, sic affectos erga se reddidisse familiares suos, ut nequaquam apud eos alii cujusquam essent pretii, cum Socrate comparati. Ego vero memini eum de patribus, de propinquis ceteris, et de amicis hac dicere; ac praeter hac etiam illud : posteaquam migraverit anima, in qua sola est prudentia, hominis etiam maxima necessitudine conjuncti corpus quamprimum elatum e conspectu auferri. Dicebat etiam quemlibet, dum in vivis est, de corpore suo, quod omnium maxime diligit, quicquid otiosum et inutile sit, tum per se tollere, tum aliis tollendum praebere. Nam homines ipsi suos ungues, capillos, callos tollunt; eosdemque medicis cum molestiis ac doloribus amputandos deurendosque praebent, eaque de causa putant ipsis etiam se mercedem debere solvere. Salivam quoque quam possunt longissime ab ore exspuant; quod dum ore continetur, non solum nihil prosit, sed multo magis etiam noceat. Hac igitur dicebat Socrates, non quidem docens, patrem vivum sepeliendum esse, ac se ipsum in frustra concidendum; sed demonstrans, quod insipiens omne sine pretio sit, hortabatur, ut studeat quisque quam prudentissimus fieri ac utilissimus : quo sive a patre quis, seu a fratre, seu alio quopiam honore affici velit, non ideo negligens sit quod propinquum se credat, sed conetur ut illis prosit, a quibus honorem consequi cupiat.

Praeterea dicebat accusator Socratem seligentem de poetis celeberrimis ea, quae essent pessima, eisque testimoniis utentem, docere familiares suos, ut facinorosi essent ac tyrannici : Hesiodi quidem illud,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est:

hoc illum sic exponere, quasi poeta nullo jubeat ab opere, nec injusto nec turpi, abstinere, sed quæstus gratia hac quoque facere. At enim Socrates quum fateretur, ex usu hominis ac bonum esse, occupari labore; contraque, otiosum esse, noxium et malum; et operari, bonum; otiosi, malum esse : quoscunque boni aliquid facientes operari dicebat, ac bonos esse operarios; qui vero talis luderent, vel aliud quidpiam pravi damnosique agerent, hos otiosos appellabat. Qua sententia recte se habuerit hoc,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est.

Illud etiam Homeri dicebat accusator Socratem saepenumero proferre, quod Ulysses,

Quemcunque quidem, seu regem seu primarium virum, invenerit, hunc vero blandis verbis delinebat astans : [nirer,
« Vir optime, non te decet, timidum uti, trepidare;
quin et ipse sede, et alios sedere fac viros. »
Quemcunque vero plebeum virum videret, vociferantemque hunc scēptro percutiebat, increpitabatque voce : [offenderet,
« Improbe, quiete sede, et aliorum verba audi,

οὐ σέο φέρτεροί εἰσι· σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἀνάλκις,
οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναριθμῖος οὐτ' ἐνὶ βουλῇ.

Ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ὡς ὁ ποιητὴς ἐπαينوίη
παῖσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. (59) Σωκράτης
δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε, καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο
ῥεῖν παῖσθαι, ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μῆτε λόγῳ μῆτε ἔργῳ
ὠφελίμους ὄντας, μῆτε στρατεύματι μῆτε πόλει μῆτε
αὐτῷ τῷ δήμῳ, εἴ τι δέοι, βοηθεῖν ἱκανούς, ἀλλῶς τ'
ἐὰν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ὡς, πάντα τρόπον κωλύ-
σθαι, κἂν πάνυ πλούσιοι τυγχάνουσιν ὄντες. (60) Ἀλλὰ
Σωκράτης γε τὰναντία τούτων φανερός ἦν καὶ δημο-
τικός καὶ φιλόανθρωπος ὢν. Ἐκείνος γὰρ πολλοὺς
ἐπιθυμητάς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβὼν οὐδένα πώποτε
μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως
ἐπήρχει τῶν ἑαυτοῦ ὦν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου
προῖκα λαβόντες πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν, καὶ οὐκ
ἦσαν ὥσπερ ἐκείνος δημοτικοί· τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρή-
ματα δίδοναι οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. (61) Ἀλλὰ Σω-
κράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κόσμον τῇ
πόλει παρείχε πολλῶν μᾶλλον ἢ Ἀίχας τῇ Λακεδαιμο-
νίων, ὃς ὀνομαστός ἐπὶ τούτῳ γέγονε. Αἰχας μὲν γὰρ
ταῖς γυμνοπαῖδαῖς τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν Λακεδαιμόνι
ξένους ἐδείπνιζε, Σωκράτης δὲ διὰ παντός τοῦ βίου τὰ
ἑαυτοῦ δαπανᾶν τὰ μέγιστα πάντας τοὺς βουλομένους
ὠφελει· βελτίους γὰρ ποιῶν τοὺς συγγιγνομένους ἀπέ-
πεμπεν.

62. Ἐμοὶ μὲν δὴ Σωκράτης τοιοῦτος ὢν ἐδόκει τι-
μῆς ἄξιος εἶναι τῇ πόλει μᾶλλον ἢ θανάτου. Καὶ
κατὰ τοὺς νόμους δὲ σκοπῶν ἂν τις τοῦτο εὖροι. Κατὰ
γὰρ τοὺς νόμους εἰάν τις φανερός γένηται κλέπτων ἢ
λωποδυτῶν ἢ βαλαντισιομῶν ἢ τοιχωρυχῶν ἢ ἀνδρα-
ποδιζόμενος ἢ ἱεροσυλῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζη-
μία· ὦν ἐκεῖνος πάντων ἀνθρώπων πλείστον ἀπέειχεν.
(63) Ἀλλὰ μὴν τῇ πόλει γε οὔτε πολέμου κακῶς συμ-
εάντος οὔτε στάσεως οὔτε προδοσίας οὔτε ἄλλου κακοῦ
οὐδενὸς πώποτε αἰτίας ἐγένετο. Οὐδὲ μὴν ἰδίᾳ γε
οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὔτε ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν
οὔτε κακοῖς περιέβαλεν, ἀλλ' οὐδ' αἰτίαν τῶν εἰρημέ-
ων οὐδενὸς πώποτε ἔσχε. (64) Πῶς οὖν ἐνοχός ἂν
εἴη τῇ γραφῇ; ὃς ἀντὶ μὲν τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς, ὡς
ἐν τῇ γραφῇ ἐγέγραπτο, φανερός ἦν θεραπεύων τοὺς
θεοὺς μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀντὶ δὲ τοῦ δια-
φθεῖρειν τοὺς νέους, ὃ δὲ γράψαμενος αὐτὸν ἤτιᾶτο,
φανερός ἦν τῶν συνόντων τοὺς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἔχον-
τας τούτων μὲν παύων, τῆς δὲ καλλίστης καὶ μεγαλο-
πρεπεστάτης ἀρετῆς, ἣ πόλεις τε καὶ οἶκοι εὖ οἰκοῦσι,
προτρέπων ἐπιθυμεῖν· ταῦτα δὲ πράττων πῶς οὐ με-
γαλὸς ἄξιος ἦν τιμῆς τῇ πόλει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς δὲ δὴ καὶ ὠφελειν ἐδόκει μοι τοὺς ξυνόντας τὰ
μετὰ ἔργῳ δεικνύνων ἑαυτὸν οἷος ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος,

qui te præstantiores sunt: tu autem imbellis et invalidus,
neque unquam in bello æstimabilis, neque in consilio. »

Hæc vero eum sic interpretari, quasi poeta probaret, si
plebei pauperesque cæderentur. At vero Socrates minime
ista dicebat (nam illo pacto se ipsum esse cædendum exi-
stimasset), sed dicebat, eos qui nec oratione nec facto uti-
les essent, neque vel exercitui, vel civitati, vel ipsi etiam
populo, si opus fuerit, possent succurrere, præsertim si
ad hæc sibi præfidant, omni modo coercendos esse, quamvis
ditissimi essent. Erat certe Socrates e contrario palam
popularis et humanus. Nam quum multos sui studiosos
tum cives tum externos haberet, nullam unquam mercedem
consuetudinis exegit, sed omnibus abunde citraque invidiam
sua communicabat; quorum exiguas quasdam partes non-
nulli gratis ab eo consequuti, magno aliis vendebant, neque
erant, ut ipse, populares: quippe cum iis, quibus ad largien-
dum pecunia deesset, disserere molebant. Socrates autem
huic civitati apud alios homines etiam multo majus orna-
mentum conciliabat, quam Lichas Lacedæmoniorum civi-
tati, qui eo nomine celeberrimus evasit. Nam ludis illis,
qui a nudis exhibebantur, Lichas hospitibus Lacedæmonem
peregre venientibus cœnam præbere solebat: Socrates au-
tem, quum per omnem vitam impenderet sua, plurimum
omnibus non nolentibus proderat: etenim eos, qui ad ipsum
accedebant, reddebat meliores, ac deinde dimittebat.

Quamobrem mihi sane Socrates, qui talis esset, potius
honorem de republica, quam mortem, meruisse videbatur:
atque si leges etiam aliquis consideret, hoc ipsum inveniet.
Nam secundum leges, si quis furari, vel grassando vestes
auferre, vel crumenas incidere, vel parietes perfodere, vel
plagium vel sacrilegium committere palam deprehendatur,
talibus flagitiis mors est poena: a quibus hic longissime su-
pra mortales omnes aberat. Neque vero civitati belli ali-
cujus male cedentis, neque seditionis, neque proditionis,
neque ullius unquam mali alius auctor extitit: neque priv-
atim quidem ullum hominem unquam vel bonis privavit,
vel in mala coniecit: adeoque nullius horum, quæ diximus,
vel criminationem unquam sustinuit. Quo igitur pacto illi
accusationi obnoxius esset, qui pro eo, quod deos esse non
putaret, quemadmodum in actione perscriptum erat, palam
deos coluit præ ceteris hominibus studiosissime: ac pro eo,
quod adolescentes corrumperet, quando et hoc ei crimen
actor impingebat, palam eos ex familiaribus, qui pravis li-
bidinibus flagrant, ab iisdem cessare faciebat, ac ipsos ad
pulcherrimæ splendidissimæque virtutis, qua tam civitates
quam familiæ bene administrantur, amorem incitabat? At-
que hæc quum faceret, quo pacto de civitate honorem non
meruit maximum?

CAPUT III.

Quo autem modo mihi visus sit familiaribus suis prodesse.
partim operibus demonstrans, qualis ipse esset, partim

τοῦτων δὲ γράβω ὅποσα ἂν διαμνημονεύσω. Τὰ μὲν τοίνυν πρὸς τοὺς θεοὺς φανερὸς ἦν καὶ ποιῶν καὶ λέγων ἥπερ ἡ Πυθία ἀποκρίνεται τοῖς ἐρωτῶσι, πῶς δὲ ποιεῖν ἢ περὶ θυσίας ἢ περὶ προγόνων θεραπείας ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων; ἢ τε γὰρ Πυθία νόμῳ πόλεως ἀναιρεῖ ποιοῦντας εὐσεβῶς ἂν ποιεῖν, Σωκράτης τε οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίει καὶ τοῖς ἄλλοις παρῆναι, τοὺς δὲ ἄλλως πῶς ποιοῦντας περιέρχους καὶ ματαίους ἐνόμιζεν εἶναι.

β) Καὶ εὗρετο δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπλῶς τάχα διδοῖναι, ὥς τοὺς θεοὺς κάλλιστα εἰδότας ὅποια ἀγαθὰ ἐστὶν τοὺς δ' εὐχόμενους χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ τυραννίδα ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν διάφορον ἐνόμιζεν εὖρεσθαι ἢ εἰ κυβεῖαν ἢ μάχην ἢ ἄλλο τι εὖροιντο τῶν φανερώς ἀδελῶν ὅπως ἀποδίδονται. γ) Θυσίας δὲ θύων μικρὰς ἀπὸ μικρῶν οὐδὲν ἡγήετο μειοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μέγιστα θυσόντων. Οὕτε γὰρ τοῖς θεοῖς ἐστὶ καλῶς ἔχειν εἰ ταῖς μεγάλας θυσίας μᾶλλον ἢ ταῖς μικραῖς ἔχαιρον· πολλάκις γὰρ ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν εἶναι κεχαρισμένα· οὐτ' ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιον εἶναι ζῆν, εἰ τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢν κεχαρισμένα τοῖς θεοῖς ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν· ἀλλ' ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων τιμαῖς μάλιστα χαίρειν. Ἐπανιέντης δ' ἦν καὶ τοῦ ἔπους τούτου,

Καθ' ὅναμιν δ' ἔρδαν ἐπ' ἀθανάτοισι θεοῖσι.

Καὶ πρὸς φίλους δὲ καὶ ξένους καὶ πρὸς τὴν ἄλλην διαιταν καλὴν ἐστὶ παραινέσειν εἶναι τὴν Καθ' ὅναμιν ἔρδειν. δ) Εἰ δέ τι δοξείεν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἥττον ἂν ἐπαίσθη παρὰ τὰ σημαίνόμενα ποιῆσαι ἢ εἰ τις αὐτὸν ἐπαίθειν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυτλὸν καὶ μὴ εἰδότα τὴν ὁδὸν ἀντὶ βλεπόντος καὶ εἰδότος καὶ τῶν ἄλλων δὲ μωρίαν καταγράφει, οὔτινας παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν σημαίνόμενα ποιῶσι τι, φυλάττομενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν. Αὐτὸς δὲ πάντα τὰν-θρώπινα ὑπερέσχα πρὸς τὴν παρὰ τῶν θεῶν ζυμβουλίαν.

ε. Διαιτῇ δὲ τὴν τε ψυχὴν ἐπαίδευσεν καὶ τὸ σῶμα ἡ γρόμιενος ἂν τις, εἰ μὴ τι δαιμόνιον εἴη, θαρράλειως τε καὶ ἀσφαλῶς διάγει, καὶ οὐκ ἂν ἀπορρήσειε τὸσαύτης δαπάνης. Οὕτω γὰρ εὐτελὴς ἦν ὥστ' οὐκ οἶδ' εἰ τις οὕτως ἂν ὀλίγα ἐργάζοιτο ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σωκράτει ἀρκούντα. Σίτω μὲν γὰρ τοσούτῳ ἐγρήτο ὅσον ἡδέως ἤσθιε, καὶ ἐπὶ τούτῳ οὕτω παρεσκευασμένος ἦεν ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὅψον αὐτῷ εἶναι· ποτόν δὲ πᾶν ἡδὺ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ θυψήσῃ.

ς) Εἰ δὲ ποτε κληθεὶς ἐβλήσσειεν ἐπὶ δειπνον εἰλεῖν, ὁ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν ὥστε φυλάσσεσθαι τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν ἐμπίπασθαι, τοῦτο βραδίως πάνυ ἐφυλάττετο. Τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ ἀναπαίθοντα μὴ πινόντων ἐσθίειν μηδὲ θυψόντων πίνειν καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλῆς καὶ ψυχῆς ταῦτ' ἐστὶ εἶναι. ζ) Οἷε-

colloquiis usus, horum conscribam quaecunque meminero. Itaque divinis in rebus constabat eum et facere et loqui eo modo, quo Pythia respondet consulentibus quid faciendum sit, vel de sacrificiis, vel de cultu majorum, vel de alia re quapiam, quae hujus sit generis. Nam Pythia respondet oraculo, pie facturos, si ex instituto civitatis haec agant: ac Socrates ita et ipse faciebat, et alios facere cohortabatur; eosque, qui aliter faciebant, novandi studiosos et vanos esse censebat. Precabatur etiam deos simpliciter, ut bona largirentur, tanquam dii optime scirent, cujusmodi res essent bonae. At qui aurum, vel argentum, vel tyrannidem, vel aliquid aliud hujusmodi a diis peterent, non dissimile quid petere putabat, quam si aleam, vel praelium, vel quid aliud earum rerum peterent, quae omnino sunt obscurae, cujusmodi sint eventum habiturae. Quumque de facultatibus exiguis exigua sacra faceret, nihilo se putabat minus praestare, quam ii qui de multis et magnis opibus multas et magnas hostias caederent. Etenim neque decre deos hoc aiebat, ut magnis potius, quam exiguis sacrificiis gauderent alioquin eis improborum sacrificia saepius essent grata, quam bonorum; nec vitam mortalibus optandam esse, si sacrificia scelestorum diis essent acceptiora, quam bonorum. Nimirum existimabat deos imprimis his honoribus gaudere, qui ab hominibus maxime religiosi oblati sibi essent. Laudabat et hoc carmen,

Pro facultatibus sacrificia immortalibus diis offerre:

et aiebat hanc admonitionem, ut pro viribus agamus, ad amicorum, ad hospitum usum, ad reliquam vitae rationem, praeclaram esse. Quod si quid divinitus ei significari visum esset, difficilem persuaderi potuisset, ut praeter significata faceret, quam si quis ei suadere conatus esset, ut caecum et ignorantem vitae ducem pro vidente et gnaro acciperet. Et alios stultitiae accusabat, qui, praeter illa quae a diis significata essent, aliquid facerent, caventes malam apud homines existimationem: ipse vero res humanas omnes prae divinis consiliis aspernabatur.

Corpus et animam ea vivendi ratione temperabat, qua si quis utatur, nisi quid accidat ultra hominem, et confidenter et secure possit degere; nec tantulo caruerit unquam sumptu. Nam adeo frugalis erat, ut nesciam, num quis lucrum tam exiguum labore suo facere possit, quod non Socrati sufficeret. Quippe cibi tantum sumebat, quantum jucunde comederet; et ad eum sic paratus accedebat, ut appetitus ei cibi esset obsonium. Etiam quisvis potus ei gratus erat, propterea quod non biberet, nisi sitiret. Si vero nonnunquam invitatus ad cornam vellet accedere, tum id, quod difficillimum est plurimis, cavere scilicet, ne se repleant ultra modum, ipse perquam facile cavebat. Illis autem, qui hoc facere non possent, consilium dabat, ab iis ut sibi caverent, quae suadent non esurientes edere, et non sitientes bibere. Haec enim illa esse dicebat, quae et ventribus, et caputibus, et animis detrimento sint. Arbitrari autem se jo-

σθαι δ' ἔφη ἐπισκώπτων καὶ τὴν Κίρκην ὥς ποιεῖν τοιοῦτοις πολλοὺς δειπνίζουσιν· τὸν δὲ Ὀδυσσεύς Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνην καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα καὶ ἀποσχόμενον τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν τῶν τοιούτων ἀπτεσθαι, διὰ ταῦτα οὐ γενέσθαι ἔν.

8. Τοιαῦτα μὲν περὶ τούτων ἔπαιζεν ἅμα σπουδάζων· ἀφροδισίων δὲ παρήγει τῶν καλῶν ἰσχυρῶς ἀπέχεσθαι· οὐ γὰρ ἔφη βράδιον εἶναι τῶν τοιούτων ἀπτόμενον σωφρονεῖν. Ἀλλὰ καὶ Κριτόβουλόν ποτε τὸν Κρίτωνος πυθόμενος ὅτι ἐφίλησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα, παρόντος τοῦ Κριτοβούλου ἤρετο Ξενοφῶντα, (9) Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ξενοφῶν, οὐ σὺ Κριτόβουλον ἐνόμιζες εἶναι τῶν σωφρονικῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν θρασέων καὶ τῶν προνοητικῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνοητῶν τε καὶ ῥιψοκινδύνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Νῦν τοίνυν νόμιζε αὐτὸν θερμουργότατον τε εἶναι καὶ λεωυργότατον· οὗτος κὰν εἰς μαχαίρας κυδιστήσῃ κὰν εἰς πῦρ ἄλλοιτο. (10) Καὶ τί δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἰδὼν ποιοῦντα ταῦτα κατέγνωκας αὐτοῦ; Οὐ γὰρ οὗτος, ἔφη, ἐτόλμησε τὴν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλήσαι, ὄντα εὐπροσώπota καὶ ὠραιότατον; Ἀλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥιψοκινδύνου ἔργον, κὰν ἐγὼ δοκῶ μοι τὸν κίνδυνον τοῦτον ὑπομείναι. (11) Ὡς τλήμων, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τί ἂν οἶε παθεῖν καλὸν φιλήσας; ἄρ' οὐκ ἂν αὐτίκα μάλα δοῦλος μὲν εἶναι ἀντ' ἐλευθέρου, πολλὰ δὲ δαπανᾶν εἰς βλαβεράς ἡδονάς, πολλὰν δὲ ἀσχολίαν ἔχειν τοῦ ἐπιμελεσθῆναι τινος καλοῦ κἀγαθοῦ, σπουδάζειν δ' ἀναγκασθῆναι ἐφ' οἷς οὐδ' ἂν μακινόμενος σπουδάσειεν; (12) Ὡς Ἡράκλεις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ὡς δεινὴν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι. Καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, θαυμάζεις; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι τὰ φαλάγγια οὐδ' ἡμιωβολαῖα τὸ μέγεθος ὄντα προσ-αΨάμενα μόνον τῷ στόματι ταῖς τε δδύναις ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; Καὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐνίησι γὰρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. (13) Ὡς μωρὲς, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοὺς δὲ καλούς οὐκ οἶε φιλοῦντας ἐνίεναι τι ὅτι σὺ οὐκ ὄρῃς; οὐκ οἶσθ' ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, δ καλοῦσι καλὸν καὶ ὠραῖον, τοσούτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων ὅσω ἐκεῖνα μὲν ἀΨάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπτόμενον, ἐὰν δὲ τις αὐτὸ θεᾶται, ἐνίησι τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον ὥστε μαίνεσθαι ποιεῖν; (ἴσως δὲ καὶ οἱ Ἑρῶτες τοξόται διὰ τοῦτο καλοῦνται, ὅτι καὶ πρόσωθεν οἱ καλοὶ τιτρώσκουσιν.) Ἀλλὰ συμβουλεύω σοι, ὦ Ξενοφῶν, ὁπότεν ἴδῃς τινὲς καλόν, φεύγειν προτροπῶδη. Σοὶ δὲ, ὦ Κριτόβουλε, συμβουλεύω ἀπειναυτίσαι· μόλις γὰρ ἂν ἴσως ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὸ δῆγμα ὑγιὲς γένοιο. (14) Οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ὥστε χρῆναι πρὸς τοιαῦτα ὅσα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἡ ψυχὴ, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. Αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερός ἦν οὕτω παρεσκευασμένος ὥστε βῆσιν ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὠραιότατων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἁωροτάτων. (15) Περὶ μὲν

cose dicebat, Circe ex hominibus fecisse sues, quod multis talibus eos in cœnis exciperet : Ulyasem vero partim Mercurii monitu, partim quod ipse temperans esset, seque cohibere posset, quo minus ultra modum talia attingeret, idcirco non factum fuisse suum.

Atque huiusmodi dicta de his serio simul ac joco proferebat. Quod vero ad res venereas attinet, monebat ut a formosis summopere abstinere : nec enim esse dicebat facile, ut tales attingendo, animo quis sano utatur. Quin imo quum aliquando audisset Critobulum Critonis filium, osculatum esse Alcibiadis filium pulchrum, Xenophontem, præsentem Critobulo, interrogabat : Dic mihi, mi Xenophon, non tu Critobulum existimabas potius eorum ex hominum esse numero, qui animo utuntur sano, quam qui sibi præfidunt; providumque potius quam ardentem ac temerarium? Omnino, inquit Xenophon. Nunc igitur eum velim existimes fervidissimum in agendo esse, ac audacissimum; ita ut se vel in enses præcipitem dare, vel in ignem insilire audeat. Et quidnam, subiecit Xenophon, committentem vidisti, quod ita de ipso statuis? An non hic ille est, ait, qui filium Alcibiadis, vultu elegantissimo præditum, ac formosissimum, osculari ausus est? Enimvero si tale quid, inquit Xenophon, temerarium facinus est, etiam ipse videor id adire periculi posse. Miserum te, ait Socrates, quid eventurum tibi existimas, si pulchrum osculeris? an non subito pro libero servus esses? non multa in voluptates noxias impenderes? non occupatus esses, quo minus pulchræ aliqui bonæque rei operam dares? non in ea cogereris incumbere, quæ ne insanus quidem animo studiose curaverit? Acrem tu, mehercules, inquit Xenophon, inesse vim dicis osculo. Hoccine, inquit Socrates, tibi mirum est? an nescis phalangia, quæ vix oboli dimidii magnitudinem æquant, tantum ori applicata, doloribus homines conficere, et mentis alienationem inducere? Ita est profecto, ait Xenophon : nam phalangia morsu ipso quiddam infigunt. O stulte, ait Socrates, an non existimas pulchros osculando quiddam infigere, quod tu non videas? an nescis, eam belluam, quam appellant pulchrum ac formosum, eo phalangiis esse acriorem, quod hæc quidem tangendo, illa vero ne tangens quidem, sed si modo spectetur, infigat etiam longo ex intervallo aliquid ejusmodi, quod animo insanire faciat? [Fortassis etiam Amores hac ipsa de causa sagittarii dicuntur, quod pulchri etiam longo ex intervallo vulnus infligant.] Quamobrem, mi Xenophon, tibi consulo, ut, ubi pulchrum videris, sine respectu fugias. Tibi vero, mi Critobule, hoc do consilii, ut anno toto peregrineris; nam vix fortasse tantum intra spatium ex hoc morsu convalesceris. Sic nimirum Socrates eos rebus uti venereis, qui adversus talia muniti non essent, oportere putabat cum talibus, qualium consuetudinem anima non expeteret, si corpus illis non admodum egeret : sin egeret, negotia non facerent. At ipsum constabat adversus hæc adeo paratum fuisse, ut facilius a pulcherrimis ac formosissimis abstinere, quam ceteri a turpissimis maximeque defor-

δὴ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ἀφροδισίων οὕτω κατε-
σκευασμένος ἦν, καὶ ἤτο οὐδὲν ἥττον ἀρκούντως ἡδε-
σθαι τῶν πολλὰ ἐπὶ τοῖς πραγματουμένῳν, λυπεῖ-
σθαι δὲ πολὺ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Εἰ δέ τινες Σωκράτην νομίζουσιν, ὡς ἔνιοι γράφουσιν
τε καὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ τεκμαίρονται, προτρέψα-
σθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπὶ ἀρετὴν κράτιστον γεγονέναι,
προκαγαῖν δ' ἐπὶ αὐτῇ οὐχ ἱκανῶν, σκεψάμενοι μὴ
μόνον ἂ ἐκείνους κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντ' οἰόμε-
νους εἰδέναι ἐρωτῶν ἤλασεν, ἀλλὰ καὶ ἂ λέγων συνη-
μέρευσεν τοῖς συνδιατρίβουσιν, δοκιμαζόντων εἰ ἱκανὸς
ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. (2) Αἰξῶ δὲ πρῶ-
τον ἂ ποτε αὐτοῦ ἤκουσα περὶ τοῦ δαιμονίου διαλεγο-
μένου πρὸς Ἀριστοδῆμον τὸν μικρὸν ἐπικαλούμενον.
Καταμαθὼν γὰρ αὐτὸν οὕτε θύοντα τοῖς θεοῖς οὐδ'
εὐχόμενον, οὐτε μαντικῇ χρῶμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν
ποιούντων ταῦτα καταγελῶντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρι-
στοδῆμε, ἔστιν οὐστίνως ἀνθρώπων τεύχματα, ἐπὶ σο-
φίᾳ; Ἐγὼγε, ἔφη. (3) Καὶ δὲ, Αἰξὼν ἡμῖν, ἔφη, τὰ ἀνέ-
ματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπὶ ποιήσει Ὀμηρον
ἔγωγε μάχιστα τεύχματα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανί-
πιδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σωφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδρικυτοποιίᾳ
Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν. (4) Πότερὰ σοι
δοκῶσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἰδὼτα ἀφρονά τε καὶ ἀλ-
νητά ἀνθρώπων; ἀπτότεροι εἶναι ἢ οἱ ζῶα ἀφρονά τε καὶ
ἐνεργά; Πολὺν ἢ Δία οἱ ζῶα, εἴπερ γε μὴ τύχη τι, ἀλλὰ
ὑπὸ γνώμης ταῦτα γίνεσθαι. Τῶν δὲ ἀτεκμαρτῶν
ἐρόντων ἡτοῦ ἕνεκά ἐστι καὶ τῶν φανερῶν ἐπὶ ὠφελείᾳ
ὧτων πότερα τύχης καὶ πότερα γνώμης ἔργα κρίνεις;
Πρέπει μὲν τὰ ἐπὶ ὠφελείᾳ γινόμενα γνώμης ἔργα
εἶναι. (5) Ὅσον δοκεῖ σοι εἰς ἀρχῆς ποῶν ἀνθρώ-
πους ἐπὶ ὠφελείᾳ προσεῖναι αὐτοῖς δι' ὃν αἰσθάνονται
ἕκαστα, οὐχ αἰσθάνονται μὲν ὡς δ' ὅταν τὰ δοκῇ, ὡς δὲ ὡς
ἀκούειν τὰ ἀκουστά; ὁσμῶν γε μὴν, εἰ μὴ βίνας προστέ-
θησαν, τί ἂν ἡμῖν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθάνηται ἢ γλυ-
κίων καὶ ὀριμέων καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων,
εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνώμων ἐνεργάθῃ; (6) Πρὸς
δὲ τοῖς οὐ δοκεῖ σοι καὶ τότε προνοίας ἔργοις εἰσικέναι,
τὸ, ἐπεὶ ἀσθενὴς μὲν ἐστὶν ἡ ὄψις, βλεφάροις αὐτῇ
θυρόσθαι, ἃ, ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τι δεῇ, ἀναπε-
τάννυται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συγκλείεται; ὡς δ' ἂν μὴ δὲ
ἀνεμοὶ βιάπτονται, ἡμῶν βλεφαρίδας ἐμύσσει θυρόσθαι
τε ἀπογεῖσθαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς μὴ δ' ὁ ἐκ
τῆς κεφαλῆς ἰδρὼς κακουργῇ; τὸ δὲ τῇ ἀκοῇ δέχεσθαι
μὲν πάσας φωνάς, ἐμπέπλησθαι δὲ μήποτε καὶ τοὺς
μὲν πρόσθεν ὁδόντας πᾶσι ζῶας οἶους τέμνειν εἶναι,
τοὺς δὲ γομφίους οἶους παρὰ τούτων δεσφόμενους λαί-
νειν; καὶ τὸ στόμα μὲν, δι' οὗ ὢν ἐπιθυμεῖ τὰ ζῶα
εἰσπύμπεται, πλησίον ὀφθαλμῶν καὶ βίνων καταβέναι;
ἐπεὶ δὲ τὰ ἀπομυροῦντα δυσμερῇ, ἀποστρέφει τοὺς

mibus. Quod igitur cibum, potum, et res venereas attinet,
ita se comparaverat, ac se nihil quidem minus ad satietatem
delectari putabat, quam qui multum in his laborarent, multo
vero minus dolere.

CAPUT IV

Quod si qui Socratem putant, ut et scribunt nonnulli de
eo, et loquuntur, quibusdam argumentis inducti, fuisse
quidem excellentissimum ad impellendos homines ad virtu-
tem, verum eos deducere non potuisse eo ut in ea profectus
aliquos facerent; considerent non modo quibus castigationis
causa interrogationibus usus, illos, qui se omnia scire opi-
nabantur, redarguebat: sed etiam ea, quae quotidie cum
familiaribus disserebat; atque ita periculum faciant, pote-
ritus suos familiares meliores reddere. Dicam autem pri-
mum, quae aliquando ex ipso audiui dissente de deo
Aristodemum, cognomento Parvum. Hunc enim quum
accepisset nec diis sacrificare, nec ad eos precari, nec divi-
natione uti, atque etiam eos deridere, qui haec facerent: De-
mibi, ait, Aristodeme, suntne homines aliqui, quos sapientia
nomine sis admiratus? Equidem, ait. Dicitis nobis, inquit
Socrates, eorum nomina. Equidem, respondit is, Homerum
in pangendis carminibus epicis maxime admirari solem; in
dithyrambo, Melanippidem; in tragedia, Sophoclem; in sta-
tuaria, Polycletem; in pictura, Zeuxim. Utri vero, inquit
Socrates, videtur tibi digni esse maiori admiratione: num
qui simulacra mentis et motus expertia perficiunt, an qui
animalia mente et efficacia praevidit? Multo magis profecto
miror auctores animalium, si quidem ea non forte fortuna,
sed consilio fiunt. Utra vero vel fortunae, vel consilii iudicis
esse opera? num ea, de quibus assequi conjectura non licet,
quamquam de causa facta sint; an quae manifesto sunt ad utili-
tatem aliquam parata? Nimirum ea profecta esse a consilio
convenit opera, quae utilitatis causa fiunt. An non igitur tibi
videtur is, qui ab initio fecit homines, utilitatis causa eis
addidisse, per quae sensu perciperent singula: nimirum
oculos, ut ea cernerent, quae cerni possunt; aures, ut audi-
rent, quae audiri possunt? Odorum profecto, si nares addite
non fuissent, quis nobis extitisset usus? quinam sensus tui-
set rerum dulcium, et acrium, et suavium illarum omnium,
quae ore percipiuntur, si non lingua nobis fuisset indita, qua
harum est exploratrix? Praeterea nonne tibi videtur hoc
quoque putandum esse providentiae opus, quum oculus
imbecillis sit, palpebris eum quasi foribus munivisse, quae,
ubi visu opus est, aperiuntur; obrepente somno, claudun-
tur? Ut autem ne venti quidem nocerent, cilia quasi colum-
a natura inseruisse; ac superciliis, quasi sugruadiis, ea
quae supra oculos sunt, texisse, ut ne sudor quidem de ca-
pite manans eos laderet. Hoc quoque providentiae opus,
aurem voces omnes excipere, nunquam tamen repleri: den-
tesque anteriores omnibus animalibus ad secandum aptos
esse, molares vero ad comminuendum, quae ab his acceper-
int: atque os, per quod ea, quae appetunt animalia, in
ventrem immittuntur, juxta oculos et nares apposuisse:
quumque molesta sint quae per dejectiones exvernuntur,

τούτων ὁγετοῦς καὶ ἀπενεγκεῖν ἢ δυνατόν προσωτάτω ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορεῖς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἔργα ἐστίν; (7) Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε σκοπούμενον πάνυ εἰκοι ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήματι. Τὸ δὲ ἐμφῦσαι μὲν ἔρωτα τῆς τεκνοποιίας, ἐμφῦσαι δὲ ταῖς γειναμέναις ἔρωτα τοῦ ἐκτρέφειν, τοῖς δὲ τραφεῖσι μέγιστον μὲν πόθον τοῦ ζῆν, μέγιστον δὲ φόβον τοῦ θανάτου; Ἀμελεῖ καὶ ταῦτα εἰκοι μηχανήμασι τινος ζῶα εἶναι βουλευσαμένου. (8) Σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμον τι δοκεῖς ἔχειν, ἀλλοθι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἷε φρόνιμον εἶναι; καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὐσῆς ἔχεις καὶ ὕγρου βραχὺ πολλοῦ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων δῆπου μεγάλων ὄντων ἐκάστου μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρμοσταί σοι· νοῦν δὲ ἄρα μόνον οὐδαμοῦ ὄντα σε εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσαι, καὶ τὰδε τὰ ὑπερμεγέθη καὶ πλῆθος ἄπειρα δι' ἀρροσύνην τινὰ οὕτως οἷε εὐτάκτως ἔχειν; (9) Μὰ Δί'· οὐ γὰρ ὁρῶ τοὺς κυρίους, ὥσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργούς. Οὐδὲ γὰρ τὴν σκυτοῦ σύ γε ψυχὴν ὁρᾷς, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν· ὅκτε κατὰ γε τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν ὅτι οὐδὲν γνώμη, ἀλλὰ τύχη πάντα πράττει. (10) Καὶ δ' Ἀριστοδῆμος, Οὗτοι, ἔφη, ἐγώ, ὦ Σώκρατες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἡγοῦμαι ἢ ὡς τῆς ἡμῶν θεραπείας προσδεῖσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσω μεγαλοπρεπέστερον ἀξιοῖ σε θεραπεύειν, τοσούτω μᾶλλον καὶ τιμητέον αὐτό. (11) Εὐ ἴσθι, ἔφη, ὅτι, εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖην αὐτῶν. Ἐπειτ' οὐκ οἷε φροντίζειν; οἱ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζώων ἀνθρώπων ὁρθὸν ἀνέστησαν· ἢ δὲ ὁρθότης καὶ προορᾶν πλεόν ποιεῖ δύνασθαι καὶ τὰ ὑπερθεῖν μᾶλλον θεᾶσθαι καὶ ἤττον κακοπαθεῖν [καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν καὶ στόμα ἐνεποίησαν]· ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἐρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἱ τὰ πλείεστα οἷς εὐδαιμονέστερον ἐκείνων ἐσμὲν ἐξεργάζονται. (12) Καὶ μὴν γλωττᾶν γε πάντων τῶν ζώων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἷαν ἄλλοτε ἀλλαχῇ ψάουσας τοῦ στόματος ἀρθροῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις & βουλόμεθα. Τὸ δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφροδισίων ἡδονὰς τοῖς μὲν ἄλλοις ζωῶς δοῦναι περιγράφαντας τοῦ ἔτους χρόνον, ἡμῖν δὲ συνεχῶς μέχρι γῆρας ταύτας παρέχειν; (13) Οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεσε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμελεσθῆναι, ἀλλ' ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν φρατίσσειν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφρουσε. Τίνος γὰρ ἄλλου ζώου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ἤσθηται ὅτι εἰσὶ; τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ οἱ ἄνθρωποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποία δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱκανωτέρα προσφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν ἢ δίψαν ἢ ψυχὴν ἢ θάλαπην ἢ νόσους ἐπικουρῆσαι ἢ βρώμην ἀσκήσαι ἢ πρὸς μάθησιν ἐκπνεῖσθαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἰδῇ ἢ μάθη ἱκανωτέρα ἐστὶ διαμεμνησθαι; (14) Οὐ γὰρ πάνυ σοι κατὰ γῆλον ὅτι παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα

canales horum avertisse atque segregasse, quantum fieri potest, remotissime a sensibus : hæc tam provide facti, dubitasse, utrum fortunæ sint opera, an consilii? Minime profecto, inquit, sed mihi sic ea consideranti sapientis cujusdam opificis et animantium studiosi artificium præ se ferre videntur. At cupiditatem procreandæ sobolis a natura inseruisse, ac matribus cupiditatem educandi, educatis maximum vitæ desiderium, maximumque mortis metum? Sine dubio hæc quoque videntur alicujus esse artificii consentanea, qui, ut essent animalia, cum consilio instituerit. Tu vero te ipsum aliquid habere prudentiæ putas, et nusquam alibi quicquam esse prudentiæ? præsertim quum scias, quod exiguum terræ partem habeas in corpore, quum ea magna sit; quod partem exiguum habeas humoris, quum is multus sit; itemque de singulis rebus ceteris, quæ magnæ sunt, exiguum partem quum accepisses, ita deinde corpus tuum compactum fuit : mentem vero, quæ sola nusquam est, tibi videris forte fortuna feliciter arripuisse, et amplissima hæc, numeroque infinita, per dimentiam aliquam sic in recto ordine disposita stare opinaris? Ita profecto, inquit Aristodemus. Nam eorum rectores non video, sicut earum rerum opifices cerno, quæ hic sunt. Nimirum tu ne tuam quidem ipsius animam cernis, quæ rerum in corpore potitur; ideoque, si ita velis, licet tibi dicere, nihil te judicio tuo facere, sed omnia fortuito. Tum Aristodemus, Ego, mi Socrates, inquit, numen non sperno, sed arbitror id esse magnificentius, quam ut cultu meo indigeat. Imo, ait Socrates, quanto magnificentius tui curam habere dignatur, tanto magis a te colendum est. Equidem, inquit Aristodemus, scire te volo, non me deos neglecturum, si putarem eos in ulla re homines curare. Tu ergo curare ipsos res nostras non arbitraris, qui primo inter animalia cetera solum hominem erectum constituerunt (et habet hoc erecta figura, ut prospicere longius possit, et melius superna spectare, et ut minus laudamur); atque etiam oculos, aures, atque os addiderunt : deinde ceteris quidem, quæ humi rotant, pedes dederunt, qui solum hoc eis præbent, ut incedere possint; homini vero etiam manus addiderunt, quæ plurima perficiunt, ob quæ illis beatiore sumus? Linguam vero quum animalia cuncta habeant, solam humanam ejusmodi condiderunt, ut ore alias alibi contacto, vocem articulet, omniaque significet, quæcunque significare nobis inter nos libeat. Quid quod rei venereæ voluptates animalibus ceteris ita dederunt, ut certum anni tempus eis præscriperint, nobis vero usque ad senectutem has continuo suppeditant? Neque tamen satis hoc deo fuit, ut corporis curam haberet; sed (quod maximum est) etiam præstantissimam animam hominis naturæ dedit. Nam cujus alius animalis anima deprehendit primum de diis, qui hæc amplissima longeque pulcherrima construxerunt, eos esse? quod item aliud genus, præter homines, deos colit? quænam alia anima humanam superat in præravenda fame, siti, frigore, caloribus, vel in medendis morbis, vel in exercendo robore, vel in doctrina comparanda, vel in eorum memoria retinenda, quæcunque vel audierit, vel viderit, vel didicerit? An non enim plane tibi manifestum est, homines illi

ὥςπερ θεοὶ ἀνθρώποι βιοτεύουσι, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες; οὐτε γὰρ βροτὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην, ἰδύνατο' ἂν πράττειν ἃ ἐβούλετο, οὐδ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄχρονα δ' ἐστὶ, πλέον ὁδὸν ἔχει. Σὺ δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἀξίων τετυγχκῶς οὐκ οἶε σοῦ θεοὺς ἐπιμελεῖσθαι; ἀλλ' ὅταν τί ποιήσωσι, νομίζεις αὐτοὺς σοῦ προνοεῖν; (15) Ὅταν πέμπωσιν, ὥςπερ σὺ γῆς πέμπεις αὐτοὺς, συμβούλους ὅτι χρὴ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. Ὅταν δὲ Ἀθηναῖοις, ἔφη, πυνθαγομένοις τι διὰ μαντικῆς φράζωσιν, οὐ καὶ σὺ δοκεῖς φράζειν αὐτοὺς, οὐδ' ὅταν τοῖς Ἑλλήσι τέρατα πέμποντες προσημαίνωσιν, οὐδ' ὅταν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαίρουσιν ἐν ἀμείλιχῃ κατατίθενται; (16) Οἶε δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δοῶν ἐμψῦσαι ὥς ἱκανοὶ εἶσιν εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατόι ἦσαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαπατημένους τὸν πάντα χρόνον οὐδέποτε' ἂν αἰσθάνεσθαι; οὐχ, ὅρῃς ὅτι τὰ πολυχρονιώτα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων, πόλεις καὶ ἔθνη, θεοσεβέστατά ἐστι καὶ αἱ προνοιωτάται ἡλικίαι θεῶν ἐπιμελεῖσθαι; (17) Ὡ γὰρ θὲ, ἔφη, κατὰ κράτος ὅτι καὶ ὁ σὸς νόος ἐνδὸν τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται. Οἶεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν τῷ παντί προνοήσιν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδύ ᾖ, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν σῶμα δύνασθαι ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὁρατὸν ἀδύνατον εἶναι ἅμα πάντα ὁρᾶν, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰθέρῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι προνοεῖν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ προνοήσιν μὴ ἱκανὴν εἶναι ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (18) Ἦν μὲντοι ὥςπερ ἀνθρώπους θεραπεύων γυμνώσεις τοὺς ἀντιθεραπεύειν ἐθέλοντας καὶ χειρίζοντας τοὺς ἀντιχειριζόμενους καὶ συμβουλευόμενους καταμυθάνεις τοὺς προνοίμους, οὕτω καὶ τῶν θεῶν πείραν λαμβάνεις θεραπεύων, εἰ τι σὺ θελήσῃς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀνθρώπων συμβουλεύειν, γνώσῃ τὸ θεῖον ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὥς' ἅμα πάντα ὁρᾶν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρῆναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (19) Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα λέγων οὐ μόνον τοὺς συνήτας ἐδόκει ποιεῖν, ὁπότε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁρῶντο, ἀπέχεσθαι τῶν ἀνοσίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ αἰσχυρῶν, ἀλλὰ καὶ ὁπότε ἐν ἐρημίᾳ εἶεν, ἐπειπερ ἡγήσαντο μὴδὲν ἂν ποτε τῶν πράττειν θεοὺς διαλαλεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγκράτεια καλὸν τε ἀγαθὸν ἀνδρὶ κατῆμα ἐστίν, ἐπισκεψώμεθα εἰ τι προδίδραξε λέγων εἰς αὐτὴν τοιαῦτα. Ὡς ἄνδρες, εἰ πολέμου ἡμῖν γενομένου βουλοίμεθα ἐλέσθαι ἄνδρα ὑπ' οὗ μάλιστ' ἂν αὐτοὶ μὲν σωζοίμεθα, τοὺς δὲ πολεμίους χειροίμεθα, ἄρ' ὄντιν' (ἂν) αἰσθανοίμεθα ἥτις γαστρός ἢ οἶνου ἢ ἀπποδισίων ἢ πόνου ἢ ὕπνου, τοῦτον ἂν αἰροίμεθα; καὶ πῶς ἂν οἴη-θεύμεν τὸν τοιοῦτον ἢ ἡμᾶς σῶσαι ἢ τοὺς πολεμίους

animalia cetera quasi deos quosdam vivere, longe, ab ipsa natura, tum corpore tum anima ceteris praestantes? Nec enim si bovis haberet corpus, consilium autem hominis, facere, quae voluisset, potuisset: nec illa, quae manus quidem habent, sed prudentia carent, ceteris praestant. Tu vero, quum utrumque pretii longe maximi consequutus sis, non curare te deos arbitraris? At quidnam quum fecerint, curam eos habere tui putabis? Quum miserint, inquit Aristodemus, quemadmodum tu dicis eos mittere, consiliarios eorum quae vel agenda, vel non agenda sint. Verum ubi quid Atheniensibus, inquit Socrates per divinationem consulentibus respondent, an non tibi quoque eos respondere putas? non, quum Graecis, quum hominibus universis portenta nuntiant, quibus aliquid aut denuntiant? te scilicet solum eximentes, extra curam suam collocant? Num arbitraris deos hominibus opinionem a natura inseruisse, quod eos et beneficiis et penis afficere possint, si non revera id possent? et homines perpetuo deceptos horum nihil unquam sensisse? Non vides, quod quae inter res humanas et antiquitatis et sapientie principatum tenent, nimirum civitates et nationes, divino cultui sint addictissimae; quodque hominum aetates prudentissimae res divinas maxime curent? Disce, inquit, o bone vir, etiam mentem tuam, dum inest corpori, ex arbitratu suo corpus gubernare. Quamobrem existimandum est, illam quoque prudentiam, quae est in hoc universo, sic omnia ponere, quemadmodum ipsi gratum est: non oculum tuum ad multa usque stadia pertingere posse, et non posse dei oculum simul omnia intueri; neque animam tuam tam de rebus, quae hic accidunt, quam de illis, quae in Aegypto et Sicilia, cogitare posse, et non posse dei sapientiam simul omnia cura sua complecti. Enimvero, quemadmodum animadvertis, dum homines colis, eos qui te vicissim colere velint; ac dum gratificaris, eos qui gratiam referunt; et dum consulis alios, quinam prudentes sint, perspicis: eodem modo, deos etiam colendo si periculum feceris, an quid tibi velint tuis de rebus, quae hominibus obscurae sunt, consilium dare, intelliges nunc tantum ac tale esse, ut omnia pariter videat, et audiat omnia, et ubique adsit, et pariter omnium curam gerat. Haec quum diceret Socrates, mihi videbatur efficere, ut familiares sui a rebus impiis, injustis, et turpibus abstinerent, non solum quando ab hominibus conspicerentur, verum etiam quando in solitudine essent: quippe qui existimarent, nihil unquam eorum quae agerent, occultum esse diis posse.

CAPUT V.

Quod si etiam temperantia possessio quaedam pulchra et bona est homini, dispiciamus, an aliquid proficeret, ita de ea disserens: Si bello nobis indicto, viri, aliquem velimus eligere, per quem nos maxime salutem consequi, atque hostes in potestatem nostram redigere possimus; num aliquem legemur, qui aut a gula, aut a vino, aut a rebus veneris, aut a labore, aut a somno vinci se pateretur? Et quum statueremus, ejusmodi hominem vel salutem nostram

κρατῆσαι; (2) Εἰ δ' ἐπὶ ταυτῇ τοῦ βίου γενόμενοι βουλοίμεθα τῷ ἐπιτρέψαι ἢ παιδας ἀρρένας παιδεῦσαι ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι ἢ χρήματα διασῶσαι, ἄρ' ἀξιόπιστον εἰς ταῦτα ἡγησόμεθα τὸν ἀκρατῆ; δούλω δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἢ βοσκήματα ἢ ταμῖα ἢ ἔργων ἐπίστασιν; διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστὴν τὸν τοιοῦτον ἐθελήσαιμεν ἂν προῖκα λαβεῖν; (3) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε μὴδὲ δούλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἂν, πῶς οὐκ ἀξιὸν αὐτόν γε φυλάσσειν τοιοῦτον γενέσθαι; καὶ γὰρ οὐχ ὥςπερ οἱ πλεονέχται τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα ἑαυτοὺς δοκοῦσι πλουτίζειν, οὕτως δ' ἀκρατῆς τοῖς μὲν ἄλλοις βλαβερὸς, ἑαυτῷ δ' ὠφελίμος, ἀλλὰ κακοῦργος μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολλὴ κακοῦργότητος, εἰ γε κακοῦργότατος ἐστὶ μὴ μόνον τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ φθεῖρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. (4) Ἐν συνουσίᾳ δὲ τίς ἐν ἡσθεῖ τῷ τοιούτῳ ὃν εἶδεν τῷ ὄψῳ τε καὶ τῷ οἴνῳ χαίροντα μᾶλλον ἢ τοῖς φίλοις καὶ τὰς πόρνas ἀγαπῶντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἐταίρους; ἄρά γε οὐ χρὴ πάντα ἄνδρα, ἡγησάμενον τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εἶναι κρηπίδα, ταύτην πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάσασθαι; (5) Τίς γὰρ ἀνευ ταύτης ἢ μάθοι τι ἂν ἀγαθὸν ἢ μελετήσῃεν ἀξιολόγως; ἢ τίς οὐκ ἂν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων αἰσχροῦς διατεθείη καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ νῆ τὴν Ἥραν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνδρὶ εὐκτόν εἶναι μὴ τυχεῖν δούλου τοιούτου, δουλεύοντα δὲ ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ἱκετεύειν τοὺς θεοὺς δεσποτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν· οὕτω γὰρ ἂν μόνως δ' τοιούτους σωθείη. (6) Τοιαῦτα δὲ λέγων ἔτι ἐγκρατέστερον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις ἑαυτὸν ἐπεδείκνυν· οὐ γὰρ μόνον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ τῆς διὰ τῶν χρημάτων, νομίζων τὸν παρὰ τοῦ τυχεύοντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστάναι καὶ δουλεύειν δουλείαν οὐδεμιᾶς ἥττον αἰσχροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἄξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἀ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν διελέχθαι μὴ παραλιπεῖν. Ὁ γὰρ Ἀντιφῶν ποτὲ βουλόμενος τοὺς συνουσιαστὰς αὐτοῦ παρελθεῖναι πρὸς ἐλθόν τῷ Σωκράτει παρόντων αὐτῶν ἔλεξε τάδε (2) Ὁ Σώκρατες, ἐγὼ μὲν ὦμην τοὺς φιλοσοφοῦντας εὐδαιμονεστέρους χρῆναι γίνεσθαι· σὺ δὲ μοι δοκεῖς τάναντία τῆς φιλοσοφίας ἀπολελαυκίναί. Ζῆς γοῦν οὕτως ὥς οὐδ' ἂν εἰς δούλος ὑπὸ δεσπότην δαιτυόμενος μένει· σιτία τε σιτῇ καὶ ποτὰ πίνειν τὰ φαυλότατα, καὶ ἱμάτιον ἡμφίεσθαι οὐ μόνον φαύλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρος τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. (3) Καὶ μὴν χρήματά γε οὐ λαμβάνεις, ἀ κα πτωμένους εὐφραίνει καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερόν τε καὶ ἥδιον ποιεῖ ζῆν. Εἰ οὖν ὥςπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν, οὕτω καὶ σὺ τοὺς συνόντας διαθήσεις, νόμιζε παροδῃμονίας διδάσκαλος εἶναι. (4) Καὶ δ' Σωκράτης

consulere, vel victoria de hostibus potiri posse? Itidem si vitæ fine nobis imminente, committere velimus alicui vel liberos mares erudiendos, vel filias virgines custodiendas, vel servandam pecuniam; num hominem intemperantem in his fide dignum esse putabimus? Et servo intemperanti num vel pecora, vel penum, vel ut operi præesset, committeremus? num ministrum, et obsonatorem ejusmodi hominem vel gratis accipere vellemus? Enimvero si ne servum quidem intemperantem accepturi simus, qui non operæ pretium sit cavere, ne quis ipse talis fiat? Etenim non ita, quemadmodum avari homines, qui, dum aliis pecunias auferunt, se ipsos videntur colloquupletare; sic et intemperans aliis quidem nocet, sibi vero ipsi prodest: sed ut aliis perniciosus est, ita sibi ipsi multo perniciosior: si quidem perniciosissimum est, non modo res suas familiares destruere, sed corpus etiam atque animam. Ceterum in consuetudine familiari quis ejusmodi homine delectetur, quem et de obsonio, et de vino majorem sciat voluptatem capere, quam ex amicis; magisque scorta diligere, quam socios? nonne quemvis hominem, qui norit temperantiam virtutis esse fundamentum, hanc primum in anima sua parare decet? Quis enim absque hac vel boni aliquid discat, vel exercitatione consequatur? quis voluptatibus serviens non turpiter tum corpore tum anima affectus sit? Equidem ita profecto statuo, homini libero optandum esse, ut hujusmodi servum non consequatur; atque illi, qui voluptatibus ejusmodi servit, deos esse obsecrandos, ut dominos bonos nanciscatur; nam hoc modo tantum vir talis salvus esse possit. Talia quum diceret, longe se temperantiorē ipsa re, quam oratione, demonstrabat. Quippe non solum iis voluptatibus superior erat, quæ corpore percipiuntur, sed etiam ea, quæ ex opibus; existimabat enim, qui a quopiam pecuniam acciperet, dominum sibi hunc constituere, ac servitutem servire ulla alia turpiorem.

CAPUT VI.

Fuerit autem operæ pretium, illa non præterire, quæ cum Antiphonte sapientiæ professore disseruit. Antiphon enim, quum aliquando familiares Socratis ab eo vellet abducere, ad Socratem accedens, ipsis etiam præsentibus, hac usus est oratione: Arbitrabor ego, Socrates, eos qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria quadam ratione fructum ex sapientia tua percepisse. Sic enim vivis, quo pacto si vel quisvis servus sub domino vicitaret, non maneret: uteris cibo potuque villissimo, neque tantum veste villi, sed eadem quoque per æstatem et hiemem indueris, et semper calcis tunicæque cares. Præterea pecuniam non accipis, quæ et comparantibus est voluptati, et illis qui jam compararunt, liberalius jucundiusque vivendi causam præbet. Quamobrem, si, quemadmodum reliquorum studiorum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes; putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Ad

πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ἔφη, ὦ Ἀντιφῶν, ὑπέ-
ληφέναι με οὕτως ἀναρῶς ζῆν ὥστε πέπεισμαι σὲ μάλ-
λον ἀποθάνειν ἢ ἐλίσθαι ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. Ἴθι οὖν
ἐπισκοφώμεθα τί χαλεπὸν ἦσθῃσαι τοῦμοῦ βίου. (5)
Πότερον ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναρχαῖόν
ἐστὶν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο ἐρ' ὃ ἂν μισθὸν λαμβάνω-
σιν, ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι ὃ
ἂν μὴ βούλωμαι; ἢ τὴν δίκαιάν μου φαυλίζεις ὥς ἤ-
τον μὲν ὑμεινὰ ἐσθίοντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἦττον δὲ ἰσχύ-
ν παρέρχοντα; ἢ ὥς χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ δικ-
τήματα τῶν σῶν διὰ τὸ σπανιωτέρᾳ τε καὶ πολυτέλε-
στερα εἶναι; ἢ ὥς ἡδίστοι σοι ἂ σὺ παρασκευάζεις ὄντα ἢ
ἐμοὶ ἂ ἐγώ; Οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἡδίστα ἐσθίων ἥκιστα
ὄψον δεῖται, ὁ δὲ ἡδίστα πίνων ἥκιστα τοῦ μὴ παρόν-
τος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; (6) Τὰ γὰρ μὴν ἡμέτια οἶσθ' ὅτι
οἱ μεταβάλλόμενοι ψύχους καὶ θάλλους ἐνεκα μεταβάλ-
λονται, καὶ ὑποδύματα ὑποδοῦνται, ὅπως μὴ διὰ τὰ
λυπούντα τοὺς πόδας κολύωνται πορεύεσθαι ἥδῃ οὖν
ποτε ἦσθαι ἐμὲ ἢ διὰ ψυχῶν μάλλον του ἐνδὸν μένοντα
ἢ διὰ θάλλους μαχόμενον τῷ περὶ σκιᾶς ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν
τοὺς πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; (7) Οὐκ
οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαν-
τες τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελήσαντων κρείττους τε γίνον-
ται πρὸς ἂν μελετῶσι καὶ ῥῶον αὐτὰ φέρουσιν; ἐμὲ
δὲ ἄρα οὐκ οἶσι τῷ σώματι αἰεὶ τὰ συντηγνάνοντα μελε-
τῶντα καττερεῖν πάντα ῥῶον φέρειν σοῦ μὴ μελετῶν-
τος; (8) Τοῦ δὲ μὴ δουλεῖν γαστρὶ μηδὲ ὕπνῳ καὶ
λαγνείᾳ οἶσι τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ἢ τὸ ἔτετρα ἔχειν
τούτων ἡδίστο, ἂ σὺ μόνον ἐν γαστρὶ ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ
καὶ ἐλπίδας παρέρχοντα ὠφελήσιν αἰεὶ; Καὶ μὴ τοῦτο
γὰρ οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἴμενοι μηδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐ-
φραίνονται, οἱ δὲ ἡγνούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς
ἢ γεωργίαν ἢ ναυκληρίαν ἢ ἄλλ' ὅτι ἂν τυγχάνουσιν
ἐργαζόμενοι ὥς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. (9) Οἶσι
οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην ἡδονὴν εἶναι ὅσην
ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ τε ἡγεῖσθαι βέλτιω γίνεσθαι καὶ φίλους
ἀμείνους κατῆσθαι; ἐγὼ τοίνυν διατελῶ ταῦτα νομίζων.
Ἴδαν δὲ δὴ φίλους ἢ πόλιν ὠφελεῖν δέξῃ, ποτέρῳ ἢ
πλείων σκολὴ τούτων ἐπιμελείσθαι, τῷ ὥς ἐγὼ νῦν ἢ
τῷ ὥς τὸ μακαρίζεις δικαιωμένῳ; στρατεύοιτο δὲ πό-
τερος ἂν ῥῶον, ὁ μὴ δυνάμενος ἄνευ πολυτελοῦς δίκτης
ζῆν ἢ ὃ τὸ παρὸν ἀρκεῖ; ἐκπολορχηθεῖ δὲ πότερος ἂν
ἦσθαι, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὐρεῖν δεόμενος ἢ ὁ τοῖς
ῥάστοις ἐντυγχάνειν ἀρκούντως ῥαυόμενος; (10) Ἔοικας,
ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένῳ τρυφῇ καὶ πολυ-
τέλειαν εἶναι ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι
θεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὥς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θεῖου,
καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυτάτω τοῦ θεῖου
ἐγγυτάτω τοῦ κράτιστου.

11. Πάλιν δὲ ποτε ὁ Ἀντιφῶν διαλεγόμενος τῷ Σω-
κράτει εἶπεν, ὦ Σωκράτες, ἐγὼ τοι σὲ δίκαιον μὲν
νομίζω, σοφὸν δὲ οὐδ' ὀπωπίζω. Δοκεῖς δὲ μοι καὶ
αὐτὸς τοῦτο γινώσκειν οὐδὲνα γούν τῆς συνοουσίας ἀρ-
γύριον πράττει. Καίτοι τὸ γὰρ ἡμέτιον ἢ τὴν δίκαιον ἢ

ea Socrates haec dixit: Suspiciari mihi videris, Antiphon,
tam acrummosam me vitam degere, ut equidem persuasus
sim, malle te mori, quam mei moris vitam capere. Age
igitur, dispiciamus quid in mea vita acerbi deprehenderis: an
quod necesse sit, eos, qui pecuniam accipiunt, hoc ipsum
praestare, cujus causa mercedem accipiunt; quum mihi
mercedem nullam accipienti necesse non sit cum eo disse-
rere, quocum nolum? an vilem victum esse meum putas,
qui minus salubribus vescar, ac tu, quaque minus roboris
suppeditent? an quod ea comparatu difficiliora putas esse,
quibus ego vescor, quam quibus tu vesceris, quod et rariora
sint, et majoris pretii? an ea quae tu paras, tibi jucundiora
esse, quam quae egomet mihi? Num ignoras, quod qui su-
avissime vescitur, minime indiget obsonio; qui summa cum
voluptate bibit, minime potum aliquem absentem deside-
ret? Vestes quidem qui commutant, frigoris eas aestusque
causa commutare nosti; et calceis pedes muniunt, ne per
illa, quae pedes laedunt, iter facere prohibeantur. Dic igitur,
quaso, si quando me deprehendisti aut frigoris causa plus
ullo alio domi manentem, aut aestus gratia pro umbra cum
alio contendentem, aut propter pedum dolorem non pro-
dire, quocumque vellem. An nescis, eos qui a natura sunt
corporibus maxime imbecillis praediti, posteaquam se exer-
cuerint, in iis ad quaecumque se exercuerint, robustissimos
quosque, qui exercitationes neglexerint, superare, et ea
facilius ferre? me autem perpetuo memet exercentem, ut
quae corpori accidant, ea perferam, nonne putas omnia ferre
facilius, quam tu, qui te non exerces? An vero causam tu
aliam veriozem esse putas, quod gula, somno, lasciviae non
servio, quam quod his alia quaedam habeo suaviora, quae
non solum in usu exhilarant; verum etiam hoc ipso, quod
commodi perpetui spem faciant? Praeterea scis, eos ho-
mines qui nihil prospere sibi successurum existimant, non
esse laetos: quum illi, qui praeculare sibi vel agriculturam,
vel naviculariam, vel quid aliud, quo occupati sunt, suc-
cedere putant, quasi qui rebus utantur prosperis, volupta-
tem capiant. Tunc vero de his omnibus tantum voluptatis
percipi putas, quantum ex eo, quod aliquis se ipsum melio-
rem reddi putat, et amicos meliores consequi? quod equidem
nunquam non de me statuo. Jam si vel amici juvandi sint,
vel ipsa civitas, cuinam plus otii fuerit ad ea procuranda?
eine, qui ut ego, victitat; an qui illo modo, quem tu beatum
praedicas? uter facilius militiam perferat? isne, qui nequit
absque sumptuoso victu vivere, an cui satis est id quod
adest? uter citius expugnabitur? isne, qui quod inventu
difficillimum sit requirit; an qui eorum usu, quae facillime
obvia sunt, abunde contentus est? Videris, Antiphon, feli-
citate deliciis ac sumptuoso apparatu metiri: ego vero ar-
bitror, nulla re indigere, divinum esse; quam paucissimis,
proximum dei naturae: ac divinum quidem quod sit, praes-
tantissimum esse; quod autem divino proximum, id etiam
praestantissimo proximum esse.

Rursus Antiphon disserens aliquando cum Socrate, ait:
Justum equidem esse te iudico, mi Socrates: sapientem
autem minime. Quod etiam ipse mihi non videris ignorare:
nam a nemine mercedem exis eo nomine quod tecum ver-
setur. Atqui si vestem tuam, vel domum, vel aliud

ἄλλο τι ὧν κέκτησαι νομίζων ἀργυρίου ἄξιον εἶναι οὐδενὶ ἂν μὴ ᾖ ὅτι προῖκα δόξης, ἀλλ' οὐδ' ἔλαττον τῆς ἀξίας λαβών. (12) Δῆλον δὲ ὅτι εἰ καὶ τὴν συνουσίαν ἴσου τινὸς ἀξίαν εἶναι, καὶ ταύτης ἂν οὐκ ἔλαττον τῆς ἀξίας ἀργύριον ἐπράττου. Δίκαιος μὲν οὖν ἂν εἴη, ὅτι οὐκ ἐξαπατᾷς ἐπὶ πλεονεξίᾳ, σοφὸς δὲ οὐκ ἂν, μηδενὸς γε ἀξία ἐπιστάμενος. (13) Ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ὡς Ἀντιφῶν, παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλὸν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεσθαι εἶναι. Τὴν τε γὰρ ὥραν ἔαν μὲν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἔαν δὲ τις ὅν ἂν γνῷ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἐαυτῷ ποιῇται, σὺφρονα νομίζομεν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοφιστὰς ὥσπερ πόρνους ἀποκαλοῦσιν, ὅστις δὲ ὅν ἂν γνῷ εὖφυς ὄντα διδάσκων, ὅτι ἂν ἔχῃ ἀγαθὸν φίλον ποιῇται, τοῦτον νομίζομεν ὅτι τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ πολίτῃ προσήκει, ταῦτα ποιεῖν. (14) Ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς, ὦ Ἀντιφῶν, ὥσπερ ἄλλος τις ἢ ἔππῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἡδεύεται, οὕτω καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἡδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἔαν τι σὺ ἀγαθὸν, διδάσκῃς, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγούμενος ὠφελήθῃσαι, τι αὐτοὺς εἰς ἀρετὴν. Καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν παλαιῶν σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίττων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὁρώμεν ἀγαθὸν, ἐλεγόμεθα, καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος ἔαν ἀλλήλοις ὠφέλιμοι γινώμεθα. Ἐμοὶ μὲν δὲ ταῦτα ἀκούοντι ἐδόκει αὐτὸς τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκαγαθίαν ἀγεῖν.

15. Καὶ πάλιν ποτὲ τοῦ Ἀντιφῶντος ἐρομένου αὐτὸν πῶς ἄλλους μὲν ἡγοῖτο πολιτικούς ποιεῖν, αὐτὸς δὲ οὐ πράττει τὰ πολιτικά, εἴπερ ἐπίσταιτο; Ποτέρους δ' ἂν, εἴη, ὦ Ἀντιφῶν, μᾶλλον τὰ πολιτικά πράττοιμι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττοιμι ἢ εἰ ἐπιμελούμεν τοῦ ὡς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπισκεψόμεθα δὲ εἰ καὶ ἀλαζονείας ἀποτρέπουν τοὺς συνόντας ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προέτρεπεν· αἰεὶ γὰρ ἔλεγεν ὡς οὐκ εἴη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν ἢ δι' ἧς ἂν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο ὃ καὶ δοκεῖν βούλοιτο. Ὅτι δ' ἀληθῆς ἔλεγεν ὧδε ἐδίδασκεν. (2) Ἐνθυμώμεθα γὰρ, εἴη, εἰ τις μὴ ὧν ἀγαθὸς αὐλητὴς δοκεῖν βούλοιτο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἴη. Ἄρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητὰς; καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνο σκεῖν τε καλὰ κέκτηνται καὶ ἀκολούθους πολλοὺς περιάγονται, καὶ τούτω ταῦτα ποιητέον· ἐπειτα ὅτι ἐκεῖνους πολλοὶ ἐπαινοῦσι, καὶ τούτω πολλοὺς ἐπαινέτας πρᾶσσευσαστέον. Ἀλλὰ μὴν ἔργον γε οὐδαμῶς ληπτέον, ἢ εὐθὺς ἐλεγχθήσεται γελοῖος ὢν καὶ οὐ μόνον αὐλητῆς κακός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἀλαζών. Καίτοι πολλὰ μὲν δαπανῶν, μηδὲν δὲ ὠφελοῦμενος, πρὸς δὲ

quiddam, quod in bonis tuis est, pretio dignum esse putas; non dicam gratis, sed ne minori quidem accepto pretio, quam quanti ea res esset, dares. Itaque patet te, si existimares ullius esse pretii consuetudinem quae tecum sit, ex dignitate ejus pecuniam exacturum. Sis ergo sane justus, quod ob avaritiam neminem decipis: nequaquam vero sapiens, quum nullius pretii sint ea, quae nosti. Ad haec respondit Socrates: Apud nos, Antiphon, existimatur eodem modo posse aliquem et forma, et sapientia, vel honeste, vel turpiter uti. Nam quum aliquis formam pro pecunia cuivis volenti prostituit, impudicum appellant: si quis autem, quemcumque intellexerit rerum pulchrarum bonarumque amatorum esse, amicum sibi adjungat, hunc animo sanum ducimus. Idem qui sapientiam pro pecunia cuivis volenti prostituunt, sophistas, quasi impudicos, vocant: quicumque vero illum, quem bona praeditum esse indole animadvertat, quicquid boni scit docens, amicum facit, hunc facere putamus, quod civi pulchri bonique studioso convenit. Quamobrem et ego, mi Antiphon, perinde ac alius quisquam vel equo bono, vel cane, vel ave delectatur, sic bonis amicis etiam magis delector; eosque, si quid habeo boni, doceo, atque aliis commendo, a quibus nonnihil eos habituros adjumenti ad virtutem arbitror. Etiam thesauros priscorum sapientum, quos illi literis inados nobis reliquerunt, una cum amicis revolvens percurro: quod si quid in eis boni videmus, seligimus, magnique lucri loco ducimus, si utiles nobis invicem sumus. Haec ego quum audirem, et ipsum Socratem beatum esse arbitrabar, et auditores suos ad pulchri bonique studium ducere.

Rursus quum interrogaret ipsum Antiphon, quo pacto se alios rerum civilium peritos efficere putaret, quum ipse reipublicae negotia non attingeret, si quidem sciret: Utro, inquit, modo magis res publicas tracto, mi Antiphon? si solus eas tractem, an vero si dem operam, ut plurimi ad eas tractandas sint idonei?

CAPUT VII.

Hoc quoque consideremus, an Socrates familiares suos a jactantia revocans, ad virtutis studium impulerit. Semper enim aiebat, viam ad gloriam meliorem nullam esse, quam qua bonus in re aliqua quis esset, ac non videri vellet: atque hoc ab se vere dici, sic docebat. Cogitemus enim, aiebat, si quispiam, quum tibicen bonus non sit, videri tamen velit, quid ei faciendum sit. An non imitari bonos tibicines debet in iis quae extra artem posita sunt? ac primum quidem, quum illi indumenta pulchra habeant, multosque pedissequos circumducant, etiam ipsi hoc faciendum: deinde quum multi eos laudent, etiam huic multi laudatores comparandi sunt. Verum res ipsa nullibi aggredienda est: aut mox deprehendetur esse ridiculus homo, ac non modo tibicen malus, verum etiam homo jactator. At vero si sumptus magnos faciat, et utilitatem capiat nul-

τοῖς τοῖς κακοδοξοῦν, πῶς οὐκ ἐπιπύκνως τε καὶ αἰσχυρῶς καὶ καταγελάστως βιώσεται; (3) Ὡς δ' αὖτως εἴ τις βούλοιο στρατηγὸς ἀγαθὸς μὴ ὦν φαίνεσθαι ἢ κυβερνήτης, ἐννοῶμεν τί ἂν αὐτῷ συμβαίνοι. Ἄρ' οὐκ ἂν εἰ μὲν ἐπιθυμῶν τοῦ δοκεῖν ἱκανὸς εἶναι ταῦτα πράττειν μὴ δύναίτο πείθειν, ταῦτα λυπηρόν, εἰ δὲ πείσειεν, εἴ τι ἀθλιώτερον; ὁ γὰρ ὅτι κυβερνᾶν κατασταθεὶς ὁ μὴ ἐπιστάμενος ἢ στρατηγεῖν ἀπολέσειεν ἂν οὐδ' ἥμισυ βούλοιο καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἂν καὶ κακῶς ἀπαλλάξειεν. (4) Ὡς αὖτως δὲ καὶ τὸ πλοῦσι καὶ τὸ ἀνδρείον καὶ τὸ ἰσχυρόν μὴ ὄντα δοκεῖν αἰσχυρῶς ἀπέραναι προστάτεσθαι γὰρ αὐτοῖς ἔφη μέλλω ἢ κατὰ δύναμιν, καὶ μὴ δυναμένους ταῦτα ποιεῖν δοκούντας ἱκανοὺς εἶναι συγγνώμης οὐκ ἂν τυγχάνειν. (5) Ἀπατεῶνα δ' ἐκάλει οὐ μικρὸν μὲν εἴ τις ἀργύριον ἢ σκεῦος παρὰ τοῦ πειθοῦ λαθὼν ἀποστεροῦν, πολὺ δὲ μέγιστον ὅστις μηδενὸς αἵματος ὦν ἐξηπατῇται πείθων ὡς ἱκανὸς εἶναι τῆς πόλεως ἡγεῖσθαι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἔδοκε καὶ τοῦ ἀλαζονεύεσθαι ἀποτρέπειν τοὺς συνόντας τοιάδε διαλεγόμενος.

BIBLION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐδόκει δέ μοι καὶ τοιαῦτα λέγων προτρέπειν τοὺς συνόντας ἀσκεῖν ἐγκρατεῖαν (πρὸς ἐπιθυμίαν) βρωτοῦ καὶ ποτοῦ καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ βίβου καὶ θάλασσης καὶ πόνου. Γινούσιν δέ τινα τῶν συνόντων ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρίστιππε, εἰ δεῖ σε παιδεύειν παραλυθόντα δύο τῶν νέων, τὸν μὲν, ὅπως ἱκανὸς ἔσται ἀρχεῖν, τὸν δὲ, ὅπως μὴδ' ἀντιποιήσεται ἀρχῆς, πῶς ἂν ἐκάτερον παιδεύοις; βούλει σκοποῦμεν ἀρχάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς ὡς περ ἀπὸ τῶν στοιχείων; Καὶ ὁ Ἀρίστιππος ἔφη, Δοκεῖ γούν μοι ἡ τροφὴ ἀρχῇ εἶναι οὐδὲ γὰρ ζῆν γ' ἂν τις, εἰ μὴ τρέφοιτο. (2) Οὐδουν τὸ μὲν βούλεσθαι σίτου ἀπεστεῖναι, ὅταν ὥρα ἦχῃ, ἀμφοτέροις εἰκὸς παραγίγνεσθαι; Εἰκὸς γὰρ, ἔφη. Τὸ οὖν προαιρεῖσθαι τὸ κατεπεῖγον ὑἄλλον πράττειν ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζεσθαι πότερον ἂν αὐτῶν ἐθίζομεν; Τὸν εἰς τὸ ἀρχεῖν, ἔφη, νῆ Δία παιδεύομενον, ὅπως μὴ τὰ τῆς πόλεως ἀπρακτα γίγνηται παρὰ τὴν ἐκείνου ἀρχήν. Οὐδουν, ἔφη, καὶ ὅταν πινεῖν βούλωνται, τὸ δύνασθαι διψῶντα ἀνέχεσθαι τῷ αὐτῷ προσβέτον; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (3) Τὸ δὲ ὕπνου ἐγκρατῇ εἶναι, ὥστε δύνασθαι καὶ ὅτ' κοιμηθῆναι καὶ πρὸ ἀναστῆναι καὶ ἀγρυπνήσαι εἴ τι δεῖ, ποτέρῳ ἂν προσβείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ, ἔφη, τὸ ἀρροδίσιον ἐγκρατῇ εἶναι, ὥστε μὴ διὰ ταῦτα κολυθεσθαι πράττειν εἴ τι δεῖ; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ; τὸ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἀλλ' ἐθέλοντ' ὑπομένειν, ποτέρῳ ἂν προσβείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ

lam, ac praeerea male audiat, qui non et arumnose et inutiliter et ridicule vivet? Eodem modo si quis, qui non esset, vel bonus imperator vel gubernator videri velit; quid huic eventurum sit, cogitemus. An non sic molestum erit, si quum cupiat videri ad hac perficienda idoneus, aliis id persuadere non possit? ac si persuaserit, multo miserius? Constat enim, quod si aut ad gubernandum constituitur, aut exercitum ducturus, qui nescius horum est, perdet eos quos minime vellet; atque ipse turpiter ac fode ab incepto desistet. Eodem modo non expedire aiebat, si quis vel opulentus, vel fortis, vel robustus esse videretur, qui non esset. Nam his aiebat imperari majora ipsorum viribus; quumque praestare illa deinde non possint, quae posse videbantur, veniam minime consequi. Impositorem autem appellabat nec modicum, si quis pecunia, vel suppellectile ab aliquo, cui persuaserit, accepta cum spoliaret; sed longe maximum, qui nullius homo pretii fefellisset alios, persuadendo se idoneum esse qui civitati praesit. Quae ita disserens, mihi quidem videbatur familiares suos etiam a jactantia revocare.

LIBER II.

CAPUT I.

Videbatur etiam mihi familiares suos ad exercendam temperantiam in cibi, et potus, et lasciviae, et somni, appetitu, et ad patientiam frigoris, aestus, laboris impellere, quod tunc talia diceret. Quum de familiaribus quendam intemperantius se gerere accepisset: Dic mihi, ait, Aristippe, si te duos adolescentes tibi traditos instituere oporteat, alterum, ut ad imperandum sit idoneus; alterum, ut imperare nunquam cupiat: quo pacto utrumque institues? Vis discipiamus a nutrimento, tanquam ab ipsis elementis, incipientes? Et Aristippus, Nimirum mihi videtur, ait, nutrimentum esse principium: nam ne vixerit quidem aliquis, si non nutriatur. Nonne igitur consentaneum est utrisque accidere, ut, ubi tempus adest, cibum sumere velint? Consentaneum, ait. Utrum igitur horum consuefaciamus, ut potius eligat rem urgentem conficere, quam gulae gratificari? Eum profecto, inquit, qui ad imperandum instituitur, ne durante ipsius imperio negotia civitatis infecta sint. Nonne, subiecit Socrates, etiam quum bibere volent, eidem hoc inserendum, ut sitim perferre possit? Omnino vero, ait. At in somno capiendi temperantem esse, ut et sero dormire possit, et primo diluculo surgere, et vigilare, si opus sit, utri attribuire debemus? Etiam hoc eidem, ait. Quid vero, inquit, veneris in rebus temperantem esse, ut per eas non impediatur id agere, quod opus sit? Etiam hoc eidem, inquit. Quid autem? labores non fugere, sed sponte sua perferre, utri attribuire debemus? Hoc itidem illi, ait, qui

ἀρχεῖν παιδευομένων. Τί δέ; τὸ μαθεῖν εἰ τι ἐπιτή-
δειόν ἐστι μάθημα πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων,
ποτέρῳ ἂν προσεῖναι μάλλον πρέπει; Πολλὴ νῆ Δ', ἔφη,
τῷ ἀρχεῖν παιδευομένῳ· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφελος
ἄνευ τῶν τοιούτων μαθημάτων. (4) Οὐκ οὖν δ' οὕτω
πεπαιδευμένος ἦτον ἂν δοκεῖ σοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων
ἢ τὰ λοιπὰ ζῆα ἀλίσκεσθαι; τούτων γὰρ δῆπου τὰ μὲν
γαστρὶ δελεαζόμενα, καὶ μάλα ἐνια δυσωπούμενα, ὅμως
τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ φαγεῖν ἀγόμενα πρὸς τὸ δέλεαρ ἀλί-
σκεται, τὰ δὲ ποτὶ ἐνεδρεύεται. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Οὐκ οὖν καὶ ἄλλα ὑπὸ λαγνείας, οἷον οἱ τε δρυγες καὶ
οἱ πέρδικες, πρὸς τὴν τῆς θηλείας φωνὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ
καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀπποδισίων φερόμενοι καὶ ἐξιστάμε-
νοι τοῦ τὰ δεινὰ ἀναλογίζεσθαι τοῖς θηράτορσι ἐμπί-
πτουσι; Συνέφη καὶ ταῦτα. (5) Οὐκ οὖν δοκεῖ σοι αἰ-
σχρὸν εἶναι ἀνθρώπῳ ταῦτά πάσχειν τοῖς ἀπρονεστάτοις
τῶν θηρίων; ὥς περ οἱ μοιχοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς εἰρηκτάς,
εἰδότες ὅτι κίνδυνος τῷ μοιχεύοντι ἃ τε ὁ νόμος ἀπειλεῖ
παθεῖν καὶ ἐνεδρευθῆναι καὶ ληφθέντα ὑβρισθῆναι· καὶ
τηλικούτων μὲν ἐπικειμένων τῷ μοιχεύοντι κακῶν τε
καὶ αἰσχρῶν, ὄντων δὲ πολλῶν τῶν ἀπολυσάντων τῆς
τῶν ἀπποδισίων ἐπιθυμίας (ἐν ἀδείᾳ), ὅμως εἰς τὰ ἐπι-
κίνδυνα φέρεσθαι, ἄρ' οὐκ ἤδη τοῦτο παντάπασι κακο-
δαιμονίων ἐστιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Τὸ δὲ
εἶναι μὲν τὰς ἀναγκασιτάτας πλείστας πράξεις τοῖς ἀν-
θρώποις ἐν ὑπαίθρῳ, οἷον τὰς τε πολεμικὰς καὶ τὰς
γεωργικὰς καὶ τῶν ἄλλων οὐ τὰς ἐλαχίστας, τοὺς δὲ
πολλοὺς ἀγρονομάτους ἔχειν πρὸς τε ψύχῃ καὶ θάλλῃ,
οὐ δοκεῖ σοι πολλὴ ἀμέλεια εἶναι; Συνέφη καὶ τοῦτο.
Οὐκ οὖν δοκεῖ σοι τὸν μέλλοντα ἀρχεῖν ἀσχεῖν δεῖν καὶ
ταῦτα εὐπετῶς φέρειν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (7) Οὐ-
κοῦν εἰ τοὺς ἐγκατεῖς τούτων ἀπάντων εἰς τοὺς ἀρχι-
κοὺς τάττομεν, τοὺς ἀδυνάτους ταῦτα ποιεῖν εἰς τοὺς
μῆδ' ἀντιποιοισμένους τοῦ ἀρχεῖν τάζομεν; Συνέφη
καὶ τοῦτο. Τί οὖν; ἐπειδὴ καὶ τούτων ἑκατέρου τοῦ
φύλου τὴν τάξιν οἶσα, ἥδη ποτ' ἐπεσεβῆμεν εἰς ποτέραν
τῶν τάξεων τούτων σαυτὸν δικαίως ἂν τάττοις; (8)
Ἐγώ, ἔφη ὁ Ἀριστίππος, καὶ οὐδαμῶς γε τάττω
ἐμαυτὸν εἰς τὴν τῶν ἀρχεῖν βουλομένων τάξιν. Καὶ
γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ἀφρονος ἀνθρώπου εἶναι τὸ μεγά-
λου ἔργου ὄντος τοῦ ἐαυτοῦ τὰ δέοντα παρασκευάζειν μὴ
ἀρκεῖν τοῦτο, ἀλλὰ προσαναθέσθαι τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις
πολίταις ὧν δέονται πορίζειν· καὶ ἐαυτοῦ μὲν πολλὰ ὧν
βούλεται ἑλλείπειν, τῆς δὲ πόλεως προεστῶτα, ἐὰν μὴ
πάντα ὅσα ἡ πόλις βούλεται καταπράττει, τούτου δίκην
ὑπέχειν, τοῦτο πῶς οὐ πολλὰ ἀφροσύνη ἐστί; (9) καὶ
γὰρ ἀξιοῦσιν αἱ πόλεις τοῖς ἀρχουσιν ὥς περ ἐγὼ τοῖς
οἰκέταις χρῆσθαι. Ἐγὼ τε γὰρ ἀξιώ τοὺς θεράπον-
τας ἐμοὶ μὲν ἀφθονα τὰ ἐπιτήδεια παρασκευάζειν,
αὐτοὺς δὲ μηδενὸς τούτων ἀπεισεῖν, αἱ τε πόλεις οἴ-
ονται χρῆναι τοὺς ἀρχοντας ἐαυταῖς μὲν ὡς πλείστα
ἀγαθὰ πορίζειν, αὐτοὺς δὲ πάντων τούτων ἀπέχεσθαι.
Ἐγὼ οὖν τοὺς μὲν βουλομένους πολλὰ πράγματα ἔχειν
ἐν τοῖς τε καὶ ἄλλοις παρέχειν οὕτως ἂν παιδεύσας εἰς

ad imperandum instituitur. Quid? si qua disciplina sit ad
vincendos hostes idonea, eandem sibi comparare, utri ma-
gis convenit? Multis profecto, ait, modis ei, qui ad impe-
randum instituitur: nam neque aliarum rerum usus ullus
est absque huiusmodi disciplinis. Nonne igitur is, qui sic
institutus est, minus tibi videtur ab adversariis posse capi,
quam animalia cetera? quorum scilicet quædam a gula ine-
scata, tametsi nonnulla etiam valde meticulosa sint, nihilo-
minus vescendi cupiditate ad escam ducta capiuntur, dum
aliis per potum struuntur insidiæ. Prorsus ita est, inquit.
Nonne etiam alia præ lascivia, velut coturnices ac perdices,
ad femellæ vocem cupiditate speque rei veneræ agitata, et
ejecta cogitatione de periculis, in casses incidunt? Concessit
et hæc. Nonne ergo tibi videtur turpe homini esse eadem
pati quæ animalia imprudentissima? sicut adulteri septa loca
ingrediuntur, quum sciant esse adulterium committenti
periculum ea perpetiendi, quæ lex minuitur, et insidias
strui, et captum contumeliosa injuria affici. Tanta quum
adultero imminere et mala et dedecora, multaque sint,
quæ a rerum veneræ cupido libere possint sine
periculo, ipse tamen nihilominus in pericula præceps feratur:
Nonne hoc jam hominis est omnino a malo genio percipi? Ita
mihi videtur, ait. Jam quum plurimæ sint maximeque ne-
cessariæ res sub dio peragendæ hominibus, veluti res belli-
cæ, res agricolarum, aliæque non paucæ; multos tamen ad
frigora et æstus ferendos exercitos non esse, non tibi magnus
esse videtur neglectus exercitationis? Concessit etiam hoc
Aristippus. Ergo tibi videtur, inquit Socrates, exercendus
is, qui velit imperare, ut haud diffuciler hæc quoque tole-
ret? Omnino, ait. Ergo si homines in rebus hisce omnibus
temperantes inter viros ad imperandum comparatos pone-
mus, nonne illos qui hæc præstare non possunt, inter eos
collocabimus, qui de imperando ne cogitare quidem debeant?
Hoc etiam concessit Aristippus. Quid igitur? quandoquid-
em utriusque generis ordinem nosti, jamne aliquando
considerasti, utrum ad ordinem horum merito te ipsum
referre possis? Equidem, inquit Aristippus: et nequaquam
equidem eorum in ordinem me refero, qui imperare volunt.
Etenim hominis admodum imprudentis esse mihi videtur,
non ei hoc sufficere, ut sibi ipsi necessaria comparet (quod
quidem magnum quiddam est); sed hoc etiam sibi impone-
re, ut aliis etiam civibus ea suppeditet, quibus indigeant:
ac sibi quidem ipsi multa deesse eorum, quæ velit; præ-
positum vero civitati, si non omnia perficiat, quæ civitas
velit, hujus poenam sustinere, nonne hoc ingens impruden-
tia? nam civitates æquum censent, perinde magistratibus
uti, atque ego mancipiis. Nam et ego æquum esse censeo,
ut famuli mihi quidem abunde res necessarias parent, ipsi
vero nihil horum attingant; et civitates esse magistratum
putant, ut maximam eis honorum copiam comparent, ipsi
vero ab iis omnibus abstineant. Quapropter equidem eos
qui multa velint et ipsi habere negotia, et cum aliis commu-
nicare, sic institutos inter eos pono, qui ad imperandum

τοὺς ἀρχικοὺς καταστήσασιν· ἐμαυτὸν μὲν τοι τάττω εἰς τοὺς βουλομένους ἢ ἄρσά τε καὶ ἡδίστα βιοτεύειν. (10) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Βούλει οὖν καὶ τοῦτο σκεψόμεθα, πότεροι ἡδίων ζῶσιν, οἱ ἀρχοντες ἢ οἱ ἀρχόμενοι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρῶτον μὲν τῶν τῶν ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ Πέρσαι μὲν ἀρχοῦσιν, ἀρχοῦνται δὲ Σύροι καὶ Φρύγες καὶ Λυδοὶ ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Σκυθία μὲν ἀρχοῦσι, Μακρόνται δὲ ἀρχοῦνται ἐν δὲ τῇ Αἰθίᾳ Καρχηδόνιοι μὲν ἀρχοῦσι, Αἰθίοες δὲ ἀρχοῦνται. Τούτων οὖν ποτέρους ἡδίων οἶε ζῆν; ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ αὐτοὶ εἶ, πότεροί σοι δοκοῦσιν ἡδίων, οἱ κρατοῦντες ἢ οἱ κρατούμενοι, ζῆν; (11) Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη ὁ Ἀριστίππος, οὐδὲ εἰς τὴν δουλείαν αὐτὸ ἐμαυτὸν τάττω, ἀλλ' εἶναι τίς μοι δοκεῖ μέτῃ τούτων ὁδὸς, ἣν περὶναι βούλῃ, οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι' ἐλευθερίας, ἥπερ μάχιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει. (12) Ἄλλ' εἰ μὲν τοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας ἡ ὁδὸς αὕτη φέρεται, οὕτω μὴ δὲ ἀνθρώπων, ἴσως ἂν τι λέγοις· εἰ μὲντοι ἐν ἀνθρώποις ὧν μᾶτε ἀρχεῖν ἀξιώσεις μᾶτε ἀρχεσθαι μᾶτε τοὺς ἀρχοντας ἐκὼν θεραπεύσεις, οἷμά σε ὅραν ὡς ἐπιστάντας οἱ κρείττονες τοὺς ἥττονας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ κλιόντας καθίσταντες δοῦλοις γράτθαι. (13) Ἡ λαυθάνουσί σε οἱ ἄλλων σπειράσιον καὶ φουτεράσιον τὸν τε σίτον τέμνοντες καὶ δεινδροκοπόντες καὶ πάντα τρόπον πολιορκούντες τοὺς ἥττονας καὶ μὴ θέλοντας θεραπεύειν, ἕως ἂν παίσωσιν ἐλίσθαι δουλεύειν ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν τοῖς κρείττοσι; καὶ ἰδίᾳ αὖ οἱ ἀνδρείοι καὶ δυνατοὶ τοὺς ἀνάνδρους καὶ ἀδυνάτους οὐκ οἶσθα ὅτι καταδουλοῦσάμενοι καρποῦνται; Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη, ἵνα μὴ πάσχω τάδε, οὐδ' εἰς πολιτείαν ἐμαυτὸν κατακλείω, ἀλλὰ ξένος πανταχοῦ εἶμι. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο μὲντοι ἡδὴ λέγεις δεινὸν πάλαισμα. Τούς γὰρ ξένους εἴ οὐ ὅτε Σίνος καὶ ὁ Σικεῖρων καὶ ὁ Προκρούστης ἀπέθανον οὐδεὶς ἐτι ἀδικεῖ· ἀλλὰ νῦν οἱ μὲν πολιτευόμενοι ἐν ταῖς πατρίσι καὶ νόμους τίθενται, ἵνα μὴ ἀδικῶνται, καὶ σῖνους πρὸς τοῖς ἀναγκαίοις καλούμενοι ἄλλους κτῶνται βοηθοὺς, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐρύματα περιβάλλονται, καὶ ὅπλα κτῶνται οἷς ἀμύνονται τοὺς ἀδικούντας, καὶ πρὸς τοῦτοις ἄλλους ἐξωθεν συμμάχους κατασκευάζονται· καὶ οἱ μὲν πάντα τάδε κακῶς ὁμοῦ ἀδικῶνται. (15) σὺ δὲ οὐδὲν μὲν τούτων ἔχων, ἐν δὲ ταῖς πόλεσι, ἐνθα πλείστοι ἀδικῶνται, πολλὴν χρόνον διατρέβων, εἰς πόλιν δ' ἂν πόλιν ἀφίκη, τῶν πολιτῶν πάντων ἥττων ὧν καὶ τοσούτος οἷος μάλιστα ἐπιτίθενται οἱ βουλόμενοι ἀδικεῖν, ὁμοῦ δὲ τὸ ξένος εἶναι οὐκ ἂν οἶε ἀδικηθῆναι; ἢ διότι αἱ πόλεις σοι χρηστῶς ἀφάλλειν καὶ προσόντι καὶ ἀπίνοντι, χαρβαῖς; ἢ διότι καὶ δοῦλος ἂν οἶε τοσούτος εἶναι οἷος μὴδὲν δεσπότης λυσισταίν; τίς γὰρ ἂν εὐέλποι ἄνθρωπον ἐν οἰκίᾳ ἔχειν πονεῖν μὲν μὴδὲν ἐθέλοντα, τῇ δὲ πολυτελεστάτῃ διαίτῃ χεῖρονται; (16) Σκεψόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς οἱ δεσπότης τοῖς τοιούτοις οἰκέταις γρῶνται. Ἄρα οὐ τὴν

sunt idonei: me vero inter illos colloco, qui quam facillime suavissimeque vivere cupiunt. Ad haec deinde Socrates dixit: Visne ergo, ut hoc etiam consideremus, iure suavius vivant, qui imperant, an qui imperantur? Omnino, inquit. Primum igitur ex iis nationibus, quae nobis cognitae sunt, in Asia Persae imperant, Syri vero, ac Phryges, ac Lydi imperantur; in Europa penes Scythias est imperium, Maecotae parent; in Libya Carthaginienses dominantur, Libyes obtemperant: horum igitur utros vivere jucundius arbitraris? vel inter Graecos, in quibus es tu quoque, utri jucundius tibi videntur vivere, ii, qui imperant, an qui imperantur? Ego vero, inquit Aristippus, neque in servitutem iterum me pono: sed esse mihi videtur via quaedam inter haec media, qua incedere conor, neque per imperium, neque per servitutem, sed per libertatem, quae maxime ad beatitudinem ducit. Enimvero, inquit Socrates, si haec via non etiam per homines duceret, quemadmodum neque per imperium neque servitutem tendit, fortasse aliquid diceres: Verum si esse inter homines vis, ac neque imperare, neque imperio subesse, neque magistratus sponte colere, videre te arbitror, quod sciant superiores inferioribus pro servis uti, dum eos et publice et privatim ejulare faciunt. An te latent qui, aliis seminantibus arboresque serentibus, et fruges ressecant et arbores cadunt, omnibusque modis inferiores ac se colere nolentes oppugnant, donec persuaserint eis velle servire potius quam bellum cum fortioribus gerere? an rursus privatim nescis viros graves ac potentes ex ignavis et impotentibus in servitutem redactis fructum sibi percipere? Ego vero, inquit Aristippus, ut id mihi non accadat, non in rempublicam me ipsum concludo, sed ubique versor hospes. Inde Socrates, Sollers vero, ait, artificium jam narras. Nam hospites, ex quo Sinis, et Sciron, et Procrustes obierunt, injuria nemo amplius afficit: at qui hoc tempore respicias patrias administrant, etiam leges sibi ferunt, quo minus laedantur: ac amicos, praeter illos qui necessarii vocantur, alios sibi comparant auxilios; et urbibus munitiones circumdant; et arma parant, quibus injuriosos a se propellant; ac praeter haec etiam, alios peregre socios acquirunt: nihilominus ab his omnibus instructi, injuria afficiuntur. Tu vero quum horum nihil habeas, atque in viis, ubi plurimi injuria afficiuntur, multo tempore vereris; et quamcunque in urbem venias, civibus in rebus omnibus inferior sis, adeoque talis, quales pro suo commodo maxime aggrediuntur ii qui injuria afficere volunt; tamen, quia hospes es, futurum putas, ut injuria non afficiaris? an ideo fidenti es animo, quod civitates tibi securitatem praekonio publico pollicentur tam adeunti quam abeunti? an quod talem te servum esse putas, qui nulli domino prosit? nam quis hominem habere domi velit, qui laborare quidem omnino recusset, sumptuosissima autem vivendi ratione utatur? Quin illud etiam consideremus, quo pacto ejusmodi servos domini tractent. An non eorum lasciviam fame ad animi sanitatem

μὴν λαγνεῖν αὐτῶν τῷ λιμῷ σωφρονίζουσι; κλέπτειν δὲ κωλύουσιν ἀποκλείοντες θέναν τὴν λαβεῖν ἢ; τοῦ δὲ δραπετεύειν δεσμοῖς ἀπείργουσι; τὴν ἀργίαν δὲ πληγαῖς ἐξαναγκάζουσιν; ἢ οὐ πῶς ποιεῖς, ὅταν τῶν οἰκετῶν τινὰ τοιοῦτον ὄντα καταμανθάνῃς; (17) Κολάζω, ἔφη, πᾶσι κακοῖς, ἕως ἂν δουλεύειν ἀναγκάσω. Ἀλλὰ γάρ, ὦ Σώκρατες, οἱ εἰς τὴν βασιλικὴν τέχνην παιδευόμενοι, ἦν δοκεῖς μοι οὐ νομίζειν εὐδαιμονίαν εἶναι, τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνάγκης κακοπαθούτων, εἰ γε πεινῆσουσι καὶ διψήσουσι καὶ βιγώσουσι καὶ ἀγρυπνήσουσι καὶ τᾶλλα πάντα μοχθήσουσιν ἐκόντες; (ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι διαφέρει τὸ αὐτὸ δέρμα ἐκόντα ἢ ἄκοντα μαστιγοῦσθαι, ἢ ὅπως τὸ αὐτὸ σῶμα πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐκόντα ἢ ἄκοντα πολιορκεῖσθαι· ἄλλο γε ἢ ἀφροσύνη πρόσεσι τῷ θέλοντι τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν;)(18) Τί δέ, ὦ Ἀρίστιππε, ὁ Σωκράτης ἔφη, οὐ δοκεῖ σοι τῶν τοιούτων διαφέρειν τὰ ἐκούσια τῶν ἀκούσιων, ἢ ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὅποτε βούλοιο καὶ ὁ ἐκὼν διψῶν πίοι καὶ τᾶλλα ὡς αὐτοῦ, τῷ δ' ἐξ ἀνάγκης ταῦτα πάσχοντι οὐκ ἔξεστιν ὅπῃ βούληται παύεσθαι; ἔπειτα ὁ μὲν ἐκουσίως ταλαιπωρῶν ἐπ' ἀγαθῇ ἐλπίδι πονῶν εὐφραίνεται, ὅσον οἱ τὰ θηρία θηρῶντες ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι ἡδέως μοχθοῦσι. (19) Καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα ἄλλα τῶν πόνων μικροῦ τινος ἀξία ἔστι· τοὺς δὲ πονοῦντας ἵνα φίλους ἀγαθοὺς κτήσωνται ἢ ὅπως ἐχθροὺς χειρῶσωνται ἢ ἵνα δυνατοὶ γενόμενοι καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸν ἑαυτῶν οἶκον καλῶς οἰκῶσι καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιῶσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετῶσι, πῶς οὐκ οἰεσθαι χρὴ τούτους καὶ πονεῖν ἡδέως εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ ζῆν εὐφραينوμένους, ἀγαμένους μὲν ἑαυτοὺς, ἐπαινουμένους δὲ καὶ ζηλουμένους ὑπὸ τῶν ἄλλων; (20) Ἐτι δὲ αἱ μὲν βραδιουργίαι καὶ ἐκ τοῦ παραγρῆμα ἡδοναὶ οὔτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναὶ εἰσιν ἐνεργάζεσθαι, ὥς ρασιν οἱ γυμνασταί, οὔτε ψυχῇ ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν, αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε ἀγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὥς ρασιν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες. Λέγει δὲ πού καὶ Ἡσίοδος,

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ λαθὼν ἔστιν ἐλεῖσθαι
 ῥηιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὀρθὸς οἶμος ἐς αὐτὴν
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὶ δ' εἰς ἄκρον ἱκανή,
 ῥηιδίῃ δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ εἴουσα.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε·

Τῶν πόνων κωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί.

καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τότῳ φησιν,

Ὡ πονηρὲ, μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σιλήρ' ἔχῃς.

(21) Καὶ Πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι τῷ περὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ δὴ καὶ πλείστοις ἐπιδείκνυται, ὡσαύτως περὶ τῆς ἀρετῆς ἀποφαίνεται ὡδέ πως λέγων, ὅσα ἐγὼ μέμνημαι. Φησὶ γὰρ Ἡρακλῆα, ἐπεὶ ἐκ παιδῶν εἰς ἡβὴν ὠρμᾶτο, ἐν ἣ ὁ νέοι

reducunt? nonne, occludendo ea, unde aliquid poterant sumere, eos a furando cohibent? nonne vinculis coercent, ne aufugiant? nonne desidiam verberibus expellunt? aut quo pacto tu facis, quando de servis aliquem talem esse animadvertis? Suppliciis, inquit, omnibus afficio, donec eum servire cogam. Verum, mi Socrates, qui ad regnandi artem instituuntur, quam tu mihi videris pro beatitudine ducere, quid ab iis differunt, qui prae necessitate laborant incommotis, si quidem esurient, sitient, frigebunt, vigilabunt, et alias omnes ærumnas sponte perferent? [nam equidem laud scio, quid discriminis sit, utrum cutis eadem, volenti an nolenti, flagris cædatur; vel omnino corpus idem his omnibus vel volenti vel nolenti prematur: an aliud ei inest atque animi insanitas, qui ærumnosa illa patitur volens?] Quid, Aristippe? inquit Socrates: in rebus talibus, nonne tibi differre videntur voluntaria ab involuntariis, quatenus qui sponte esurit, comedere potest, quum vult; et qui sponte sitit, bibere potest; et in aliis rebus similiter: qui vero ex necessitate hæc perfert, non potest, ubi vult, ab iis cessare? deinde qui sponte perfert ærumnas, bona spe laborans lætatur; sicut, qui feras venantur, spe capiendi suaviter laborant. Atque huiusmodi sane laborum præmia non magni pretii sunt; qui vero in hoc incumbunt, ut amicos bonos sibi parent, vel inimicos domitent, vel ut, quum in corporis animæque viribus adaugendis plurimum profecerint, familiam suam pulchre administrent, amicis prosint, patriam beneficiis afficiant: quomodo non debuerit existimari, hos et suaviter laborare in huiusmodi rebus, et cum lætitia vivere, dum et se ipsos probant, alique eos laudant et æmulantur? Præterea molities, ac in promptu positæ voluptates, neque corpori bonam parere constitutionem possunt, uti gymnasiorum magistri asserunt, neque alicujus pretii scientiam ullam induunt animæ: at per tolerantiam exercita studia faciunt, ut ad pulchra et bona facinora perveniamus, quemadmodum boni viri prædicant. Ait alicubi et Hesiodus:

Malitiam quidem cumulatim etiam capere licet facile: brevis quippe via est, et in proximo habitat. Ante virtutem vero sudorem doli posuerunt immortales; longa autem atque ardua via est ad illam, primumque aspera: ubi vero ad summum veneris, facilis deinceps est, quantumvis difficilis sit.

Hoc testatur et Epicharmus his verbis:

Laboribus vendunt nobis omnia bona doli:

Idem alio quoque loco inquit:

O tu male, noli ambire mollia, ne dura accendant tibi.

Quin et Prodicus ille sapiens in libro de Hercule, quem plurimis solet ostendere, similiter de virtute pronuntiat, in hunc fere modum, quantum memini, dicens. Herculem ait, postquam ex pueritia ad pubertatem properaret, in qua jam adolescentes sui juris fiunt, et indicia præbent virtu-

ἤδη αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν εἴτε τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τρέφονται ἐπὶ τὸν βίον εἴτε τὴν διὰ κακίας, ἐξεληθόντα εἰς ἡσυρίαν καθύσθαι ἀποροῦντα ὑποτέραν τῶν ὁδῶν τράπηται. (22) καὶ φανῆναι αὐτῷ δύο γυναῖκας προσεῖναι μεγάλας, τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν καὶ ἐλευθέριον φύσει, κεκοσμημένην τὸ μὲν σῶμα κα-θαρσίᾳ, τὰ δὲ ὅματα αἰδοῖ, τὸ δὲ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθλὴ δὲ λευκῇ, τὴν δὲ ἑτέραν τεθραμμένην μὲν εἰς πολυστασίαν τε καὶ ἀπαλότητα, κεκαλλωπι-σμένην δὲ τὸ μὲν χροῖμα ὥστε λευκοτέραν τε καὶ ἐρυθροτέραν τοῦ ὄντος δοκεῖν φαίνεσθαι, τὸ δὲ σχῆμα ὥστε δοκεῖν ὀρυστέραν τῆς φύσεως εἶναι, τὰ δὲ ὅματα ἔχειν ἀναπεπταμένα, ἐσθλὰ δὲ ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ἡ ὥρα διαλάμπει, κατασκοπεῖσθαι δὲ θανάτου αὐτὴν, ἐπι-σκοπεῖν δὲ καὶ εἰ τις ἄλλος αὐτὴν θεᾷται, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὴν αὐτῆς σκιάν ἀποβλέπειν. (23) Ὡς δ' ἐφάνοντο πλησιαιτέρων τοῦ Ἡρακλέους, τὴν μὲν πρό-σθεν ῥηθεῖσαν ἵνα τὸν αὐτὸν τρόπον, τὴν δ' ἑτέραν φθάσαι βουλομένην προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν, Ὁρῶ σε, ὦ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπη. Ἐάν οὖν ἐμὲ φύλῃ ποιήσῃ, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ βράστην ὁδὸν ἄνω σε καὶ τῶν μὲν τερ-πνῶν οὐδενὸς ἀγευστος ἔσῃ, τῶν δὲ χυλεπῶν ἀπειρος διαβιώσῃ. (24) Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων οὐδὲ πραγμάτων φροντίεις, ἀλλὰ σκοπούμενος διώσῃ τί ἂν κεραισμένον ἢ τίτιον ἢ ποτὸν εὖροις ἢ τί ἂν ἰδῶν ἢ τί ἀκούσας τερψέλης ἢ τίνων ὁσπριανόμενος ἢ ἀπτό-μενος ἡσθεῖας, τίτι δὲ παιδικῶς ὁμιλῶν μάλιστα ἂν εὐφρανθεῖς, καὶ πῶς ἂν μαλακώτατα καθεύδεις, καὶ πῶς ἂν ἀπονιώτατα τούτων πάντων τυγχάνῃς. (25) Ἐάν δέ ποτε γένῃται τις ὑποβία σπάνειος ἢ ὅν ἔσται ταῦτα, οὐ φόβος μὲ σε ἀγάγῃ ἐπὶ τὸ ποιοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορί-ζεσθαι, ἀλλ' ὥς ἂν οἱ ἄλλοι ἐργάζωνται, τούτοις τὸ χρεῖα, οὐδενὸς ἀπερχόμενος ὅθεν ἂν δυνατόν ᾖ τι κερ-δᾶναι. Πανταχρῶν γὰρ ὠφελείσθαι τοῖς ἐμοῖς ζυνοῦσιν ἐξοῦσιν ἐγὼ παρέχω. (26) Καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκούσας ταῦτα, Ὡ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστίν; Ἡ δὲ. Οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσι με Εὐδαίμονίαν, οἱ δὲ μισοῦντές με ὑποκορίζοντες ὀνομάζουσι Κακίαν. (27) Καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἑτέρα γυνὴ προσελθούσα εἶπε, Καὶ ἐγὼ ἔχω πρὸς σέ, ὦ Ἡράκλεις, εἰδοῖα τοὺς γεννῆ-σαντάς σε καὶ τὴν φύσιν τὴν σὴν ἐν τῇ παιδείᾳ κατα-μαθούσα, ἐξ ὧν ἐλπίζω, εἰ τὴν πρὸς ἐμὲ ὁδὸν τράποις, σφοδρῶς ἂν σε τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἐργατῶν ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἐμὲ εἴ τι πολὺ ἐντιμωτέραν καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς διαπρεπετέραν φανῇ. Οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προ-οιμαίαις ἡδονῆς, ἀλλ' ἥπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν τὰ ὄντα διη-γήσομαι μετ' ἀληθείας. (28) Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδάσκειν ἀνθρώποις, ἀλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς εἶναι σοὶ βούλει, θεραπευτέον τοὺς θεοὺς, εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγα-πᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον, εἴτε ὑπὸ τινος πό-λεως ἐπιθυμῇς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελήτεον, εἴτε

tisne via perrecturi sint ad vitam, an vero vitiositatis. egressum in solitudinem ibi consedis, ambigentem, ad utram se viam converteret. Tum ei apparuisse duas grandi statura mulieres accedere; alteram quidem venusto ac liberali vultu a natura, cujus corpus munditie esset orna- tum, oculi verecundia, habitus sanitate animi, veste can- dida: alteram vero nutrimento redditam obesam et teneram, sic ornatam, quantum ad colorem, ut candidior ac rubi- cundior videretur, quam revera esset; habitu, ut erectior videretur, quam esset a natura; oculis sursum expansis; veste tali, ex qua venustas maxime pelluceret: eandem sapius se contemplari, ac num aliquis ipsam spectet, considerare; saepe ad umbram quoque suam respicere. Quum ad Herculem venissent propius, incessisse illam, de qua prius diximus, uno eodemque passu: alteram vero, praevenire volentem, accurrisse ad Herculem, atque dixisse: Video te, mi Hercules, ambigare, quamam via te ad vitam conferas. Quapropter, si me tibi amicam adjunxeris, ducam te ad iter jucundissimum ac facillimum; ut eorum, quae suavia sunt, nihil non gustes, simulque molestiae usque expers vivas. Nam primum tibi neque bella, neque negotia curanda erunt; sed semper dispicies, quemnam tibi gratum vel cibum vel potum invenire possis; quid vel aspectu, vel auditu, vel odoratu, vel tactu te delectare possit; quibus amoribus fruens, plurimum gau- deas; quo pacto quam mollissime dormias; qui absque labore minimo possis haec omnia consequi. Quod si aliquando illa defectura, de quibus haec percipies, sus- picio sit, nihil est quod metuas, ne eo te deducam, ut haec laborando variisque tum animae tum corporis arumnis perferendis tibi compares: sed aliorum laboribus tu fruieris nec ab ulla re abstinerebis, de qua capi aliquid lauri possit. Nam equidem familiaribus meis potestatem facio, ut ex omnibus partibus utilitatem capiant. Haec quum au- diisset Hercules, Quodnam est, inquit, tibi nomen, mulier? Eila vero, Amici mei, ait, Felicitatem me appellant: at qui me oderunt, depravato nomine vocant me Vitiositatem. Quum interim alita mulier accessisset: Ego quoque, in- quit, ad te veni, mi Hercules, quae et parentes tuos novi, et quae tua esset natura, in pueritia animadverti. De qui- bus spero, ut si ea, quae ad me ducit, via incesseris, strenue tu pulchras et honestas res geras, atque ego posthac longe honoratior et propter bona opera illustrior videar. Ne- que vero te decipiam voluptatis proemiis, sed quo modo dii res constituerunt, vere commemorabo. Nihil enim eo- rum, quae bona et pulchra sunt, sine labore et exercitatione dii hominibus largiuntur: sed sive deos esse propitios tibi vis, colendi sunt dii; seu ab amicis vis diligi, beneficiis amici sunt afficiendi; sive a civitate aliqua vis honorari, utilitatis quid civitati afferendum est; seu apud universam Graeciam

ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξίους ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν, εἴτε γῆν βούλει σοι καρποὺς ἀφθόρους φέρειν, τὴν γῆν θεραπευτέον, εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἶει δεῖν πλουτίζεσθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον, εἴτε διὰ πολέμου δριμύς αὔξεσθαι καὶ βούλει δύνασθαι τοὺς τε φίλους ἐλευθεροῦν καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτὰς τε παρὰ τῶν ἐπισταμένων μαθητέον καὶ ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον, εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατὸς εἶναι τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν, ἐθιστέον τὸ σῶμα καὶ γυμναστέον σὺν πόνοις καὶ ἰδρώτι. (29) Καὶ ἡ Κακία ὑπολαβοῦσα εἶπεν, ὥς φησι Πρόδικος, Ἑννοεῖς, ὦ Ἡράκλεις, ὥς χαλεπὴν καὶ μακρὰν ὁδὸν ἐπὶ τὰς εὐρροσύνας ἡ γυνὴ σοι αὕτη διηγείται; ἐγὼ δὲ βραδίαν καὶ βραχείαν ὁδὸν ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἄξω σε. (30) Καὶ ἡ Ἀρετὴ εἶπεν, ὦ τλήμων, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἡ τί ἡδὺ ὄισθα μηδὲν τούτων ἔνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπίπλασαι, πρὶν μὲν πεινῆν ἐσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα, (καὶ) ἵνα μὲν ἡδέως φάγῃς, ὁποιοὺς μηχανωμένη, ἵνα δὲ ἡδέως πίνῃς, οἶνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ καὶ τοῦ θέρου χιόνα περιθέουσα ζητεῖς, ἵνα δὲ καθυπνώσῃς ἡδέως, οὐ μόνον τὰς κλίνας μαλακὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόδαθρα ταῖς κλίνας παρασκευάζῃ. Οὐ γὰρ διὰ τὸ ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὅ,τι ποιῆς ὑπνου ἐπιθυμεῖς. Τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις, πάντα μηχανωμένη καὶ γυναιξὶ τοῖς ἀνδράσι χωρῶμένη· οὕτω γὰρ παιδεύεις τοὺς σεαυτῆς φίλους, τῆς μὲν νυκτὸς ὑδρίζουσα, τῆς δ' ἡμέρας τὸ χρησιμώτατον κατακοιμίζουσα. (31) Ἀθάνατος δὲ οὕσα ἐκ θεῶν μὲν ἀπέβριψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζει· τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαῖνου σεαυτῆς, ἀνῆκοος εἶ, καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου θεάματος ἀθάνατος· οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι. Τίς δ' ἂν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσεις; τίς δ' ἂν δεομένη τινὸς ἐπαρκέσειεν; ἡ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοῦ σοῦ θιάσου τολμήσειεν εἶναι; οἱ νέοι μὲν ὄντες τοῖς σώμασιν ἀδύνατοί εἰσι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀνόητοι, ἀπόνως μὲν λιπαροὶ διὰ νεότητος φερόμενοι, ἐπιπόνως δὲ αὐχμηροὶ διὰ γήρως περῶντες, τοῖς μὲν πεπραγμένοις αἰσγυρόμενοι, τοῖς δὲ πραττομένοις βαρυνόμενοι, τὰ μὲν ἡδέα ἐν τῇ νεότητι διαδραμόντες, τὰ δὲ χαλεπὰ εἰς τὸ γῆρας ἀποθέμενοι. (32) Ἐγὼ δὲ σύνειμι μὲν θεοῖς, σύνειμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς· ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων χωρὶς ἐμοῦ γίνεται. Τιμῶμαι δὲ μάλιστα πάντων καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις ὅς προσήκει, ἀγαπητὴ μὲν συνεργὸς τεχνίταις, πιστὴ δὲ φύλαξ οἰκῶν δεσπόταις, εὐμενὴς δὲ παραστάτις οἰκέταις, ἀγαθὴ δὲ συλλήπτρια τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός. (33) Ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἐμοῖς φίλοις ἡδεῖα μὲν καὶ ἀπράγμων σίτων καὶ ποτῶν ἀπόλαυσις· ἀνέχονται γὰρ, ὥς ἂν ἐπιθυμήσωσιν αὐτῶν. Ὑπνος

virtutis nomine vis esse in admiratione, Graciae ut benefacias conandum erit; sive terram tibi fructus uberes ferre vis, colenda erit terra; seu a jumentis ditari putas, jumentorum cura erit habenda; sive bello res tuas amplificare desideras, ac potestatem consequi vis tum amicos liberandi, tum subigendi hostes, non solum artes bellicae tibi ab earum peritis discendae sunt, sed etiam percipiendum exercitatione, quo pacto sit iis utendum: denique, si etiam eo valere vis ut corpus tuum rationi pareat, necesse est corpus assuefacias perque labores ac sudorem exerceas. Tum ejus sermonem excipiens Vitiositas, quemadmodum Prodicus ait: Videane, inquit, mi Hercules, quam longam ac difficilem viam ad delectationes haec tibi mulier exponat? ego vero facili brevique ad beatitudinem itinere te ducam. Tum Virtus, Misera vero tu, ait, quid boni habes? aut quam delectationem nosti, quum nihil horum causa facere velis? quae jucundorum ne appetitum quidem exspectas, sed priusquam appetas, omnibus replearis; priusquam esurias, comedis; priusquam sitias, bibis: atque ut suaviter comedas, obsoniorum structores excogitas; ut suaviter bibas, vina pretiosa circumiens hinc et illinc quaeritas, et, qua utaris in aestate, nivem tibi comparas; ut suaviter dormias, non stragula tantum mollia, sed etiam fulcra ad lectulos motitandos paras: non enim propter labores somnum appetis; sed quia nihil est tibi quod agas. Venerem vero prius, quam ea indigeas, omni arte impellis; et ipsis viris tanquam mulieribus uteris. Sic enim amicos tuos instituis, noctu eos contumeliosa injuria afficiens, et utilissima diei parte, somno obruens. Quumque sis immortalis, a diis quidem rejecta es, et a bonis hominibus probo afficeris. Jam quod omnium auditu jucundissimum est, tuam ipsius laudem nullam audis; nec, quod spectaculum jucundissimum est, spectare potes: quippe nullum unquam pulchrum facinus tuum vidisti. Quis vero tibi aliquid dicenti fidem habeat? quis rei alicujus egentis quidquam suppeditet? quis animi sani compos ex tuae sodalitatis coetu esse audeat? quum tui, si adolescentes sint, corporibus sint debiles; proveciores facti, animis desipiant: sine labore nitidi per adolescentiam feruntur; cum labore squalidi senectam aetatem transeunt: atque eorum, quae egerunt, pudet; eorum, quae agunt, onus haud sustinent; jucundis in adolescentia cursu quasi peragratils, in senectutem molesta reservant. Ego vero cum diis versor, cum hominibus versor bonis: nec ullum praeclarum facinus, sive divinum sive humanum, absque me perficitur. In summo honore et apud deos sum, et apud eos homines, apud quos par est; quum sim artificibus cara laborum socia, fida rerum familiarium custos heris, opitulatrix benigna servis, in laboribus pace curandis adjutrix egregia, strenua in negotiis bellicis auxiliatrix, amicitiae consors optima. Est etiam amicis meis cibi et potus perceptio suavis pariter, ac labore nullo quaesita: exspectant enim, donec ea appetant. Idem somnum capiunt suaviorem, quam otiosi: ac

δὲ αὐτοῖς παρέσθιν ἡδίων ἢ τοῖς ἀμόλοιοις, καὶ οὕτε ἀπολείποντες αὐτὸν ἀχρονται οὕτε διὰ τοῦτον μεθίσαι τὰ δέοντα πράττειν. Καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν προσβυτέρων ἐπαίνοισι χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖσι ἀγάλλονται, καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεις μνησθῆναι, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἡδύναι πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοὺς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν. Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κείνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰὲ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. Τοιαῦτά σοι, ὦ παῖ, τοκέων ἀγαθῶν Ἡράκλεις, ἔξεστι διαπνεύσαντων ἐν μακαριστοτάτῃν εὐδαιμονίᾳ κατῆσθαι. (β) Ὅστωις δὲ δῶκε Ἡρόδοτος τὴν ὑπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παιδευσιν ἐκόσμησε μέντοι τὰς γνώμας ἐτι μεγαλειότη- ροις ῥήμασιν ἢ ἐνὶ νῦν. Σοὶ δ' οὖν ἄξιον, ὦ Ἀρίστιππε, τούτων ἐνθυμούμενόν περᾶσθαι τι καὶ τῶν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῦ βίου φροντίζειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Αἰσθόμενος δὲ ποτε Λαμπροκλέα τὸν προσβύτατον υἱὸν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ παῖ, οἶσθ' αἰνὰς ἀνθρώπους ἀχαρίστους καλούμενους; Καὶ μάλα, ἔφη ὁ νεανίσκος. Καταμεμέθη- κας οὖν τοὺς τι ποιοῦντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποκαλοῦσιν; Ἐγώ γε, ἔφη, τοὺς γὰρ εὖ παθόντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστους καλοῦσιν. Οὐκοῦν δοκοῦσί σοι ἐν τοῖς ἀδίκοις καταλογίζεσθαι τοὺς ἀχαρίστους; Ἐμοί γε, ἔφη. (α) Ὅδῃ δὲ ποτ' ἐσκέψω εἰ ἄρα ὥσπερ τὸ ἀνδραποδίζεσθαι τοὺς μὲν φίλους ἀδικόν εἶναι δοκεῖ, τοὺς δὲ πολεμίους δίκαιον, οὕτω καὶ τὸ ἀχαριστεῖν πρὸς μὲν τοὺς φίλους ἀδικόν ἐστι, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους δίκαιον; Καὶ μάλα, ἔφη καὶ δοκεῖ μοι, ὅτ' οὐ ἂν τις εὖ παθὼν εἴτε φίλου εἴτε πολεμίον μὴ περᾶται χάριν ἀποδιδόναι, ἀδικος εἴη. Οὐκοῦν, εἰ γε οὕτως ἐστὶν τοῦτο, εὐλακρινὴς τις ἂν εἴη ἀδικία ἢ ἀχαριστία; Συνωμολογεῖ. (β) Οὐκοῦν ὅσῳ ἂν τις μείζω ἀγαθὰ παθὼν μὴ ἀποδιδῶ χάριν, τοσούτῳ ἀδικώ- τερος ἂν εἴη; Συνέφη καὶ τοῦτο. Τίνας οὖν ἔφη, ὑπὸ τίνων εὐροίμεν ἂν μείζονα εὐεργετημένους ἢ παῖδας ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι, τοσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν καὶ τοσούτων ἀγαθῶν με- τασχεῖν ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις· ἃ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν δοκεῖ πάντως ἄξια εἶναι ὥστε πάντες τὸ καταλιπεῖν αὐτὰ πάντων μάλιστα φεύγομεν. Καὶ αἱ πόλεις ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι ζημίαν θάνατον πεποίησαν, ὥς οὐκ ἂν μείζονος κακοῦ φόβῳ τὴν ἀδι- κίαν παύσαντες. (γ) Καὶ μὴν οὐ τῶν γε ἀπροδισίων ἐνεκα παιδοποιεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνεις, ἐπεὶ τούτου γε τῶν ἀπολυσάντων μεστὰ μὲν αἱ ὁδοί, μεστὰ δὲ τὰ δολιχάματα. Φανεροὶ δ' ἐσμέν καὶ σκοπούμενοι ἐξ ὁπίων ἂν γυναικῶν βέλτεστα ἡμῖν τέκνα γένοιτο, κτλ. συνελθόντες τεκνοποιούμεθα. (δ) Καὶ ὁ μὲν γε

neque eum excutientes moleste ferunt, neque huius causa, quae sunt agenda, negligunt. Adolescentes seniorum laudibus gaudent, seniores adolescentium honoribus delectantur. Idem rerum olim gestarum memoriam jucunde repe- tunt, et cum voluptate praesentia peragunt feliciter; quum per me quidem diis accepti sint, amicis cari, patriis hono- rati. Et quum venerit finis a fato praestitutus, non inho- norati jacent, oblivioni traditi; sed perpetua sui memorum celebrati florent. Hujusmodi, mi Hercules, parentum co- holes fortium, laboribus exanclatis, licet tibi vitam agere ab omni parte beatissimam. Hoc quodam modo Prodicus Herculis sub Virtute institutionem persequitur: sententias quidem ipsas verbis multo magis magnificis, quam ego nunc, ornavit. Quamobrem, mi Aristippe, te decet haec animo perpendentem moliri aliquid atque ea curare, quae futuris temporibus vitae prosint.

CAPUT II.

Ceterum quum animadvertisset aliquando Lamprocleum, filium suum natu maximum, matri suae succensere: Dic mihi, ait, mi fili, nostine quosdam homines qui appellantur ingrati? Omnino, inquit adolescentulus. Animadvertisti ergo, quid illi faciant, qui hoc nomine dicuntur? Equidem, ait: nam illos ingratos vocant, qui affecti beneficiis, quum referre gratiam possint, non referunt. Ergo tibi videntur ingratos cum injustis reponere? Mihi quidem, inquit. Verum jamne considerasti, inquit, an, quemadmodum amicos in servitute redigere, injustum esse videtur, inimicos autem, justum; sic etiam erga amicos ingratum esse, injustum sit, erga inimicos autem, justum? Omnino, inquit; adeoque mili a quocunque quispiam beneficiis affectus, sive amico, sive inimico, non conatur gratias reddere, injustus esse. Ergo, si res ita se habet, mera quaedam injustitia fuerit ingratitude? Concessit. Quanto quis igitur majoribus beneficiis affectus gratiam non retulerit, tanto erit injustior? Concessit etiam hoc. Quos autem, ait, a quibus reperire possimus majoribus affectos beneficiis, quam liberos a parentibus? quibus, quum antea non essent, parentes existendi causa fuerunt, atque tot pulchras ut res cernerent, tot bonorum participes fie- rent, quot bona hominibus dii suppediant: quae sane us- que adeo maximi facienda ducimus, ut omnes inprimis co- rum amissionem refugiamus. Civitates quoque maximis scelceribus mortem in poenam statuerunt, quod gravioris mali metu injustitiam coercere nequeant. Nec vero homines rei venerae causa liberos procreare existimes: nam eorum, qui ab illa quemvis liberent, plena sunt vicia, plena lupanaria. Praeterea manifestum est, considerare nos, ex cujusmodi mulieribus liberos optimos suscipere possimus, quibuscum congressi liberos procreamus. Ac vir quidem eam, quae in

ἀνὴρ τὴν τε συντεκνοποιήσουςαν ἑαυτῷ τρέφει καὶ τοὺς μέλλουσιν ἔσθαι παισὶ προπαρασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλείστα. Ἡ δὲ γυνὴ ὑποδεξαμένη τε φέρει τὸ φορτίον τοῦτο, βαρυνόμενη τε καὶ κινδυνεύουσα περὶ τοῦ βίου, καὶ μεταδίδουσα τῆς τροφῆς ἥ καὶ αὐτὴ τρέφεται, καὶ σὺν πολλῶν πόνῳ διενέγκασα καὶ τεκοῦσα τρέφει τε καὶ ἐπιμελεῖται, οὔτε προπεπονθῶσα οὐδὲν ἀγαθὸν οὔτε γιγνώσκον τὸ βρέφος ὑπ' ὅτου εὖ πάσχει, οὐδὲ σημαίνειν δυνάμενον ὅτου δέεται, ἀλλ' αὐτὴ στοχαζομένη τὰ τε συμφέροντα καὶ τὰ χειραριζόμενα πειρᾶται ἐκπληροῦν, καὶ τρέφει πολλὸν χρόνον καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπομένουσα πονεῖν, οὐκ εἰδῶσα τίνα τούτων χάριν ἀπολήψεται. (6) Καὶ οὐκ ἀρκεῖ θρέψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴν δόξωσιν ἱκανοὶ εἶναι οἱ παῖδες μανθάνειν τι, ἃ μὲν ἂν αὐτοὶ ἔγωσιν οἱ γονεῖς ἀγαθὰ πρὸς τὸν βίον διδάσκουσιν, ἃ δ' ἂν οἴωνται ἄλλον ἱκανώτερον εἶναι διδάξαι, πέμπουσι πρὸς τοῦτον δαπανῶντες, καὶ ἐπιμελοῦνται πάντα ποιοῦντας ὅπως ἂν οἱ παῖδες αὐτοῖς γένωνται ὡς δυνατόν βέλτιστοι. (7) Πρὸς ταῦτα δὲ νεανίσκος ἔφη, Ἀλλὰ τοι εἰ καὶ ταῦτα πάντα πεποίηκε καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια, οὐδεὶς ἂν δύναται αὐτῆς ἀνασχέσθαι τὴν χαλεπότητα. Καὶ ὁ Σωκράτης, Πότερα δὲ οἶε, ἔφη, θηρίου ἀγριότητα δυσφορώτεραν εἶναι ἢ μητρός; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, μητρὸς τῆς γε τοιαύτης. Ἦδὴ πώποτε οὖν ἡ δακοῦσα κακὸν τί σοι ἔδωκεν ἢ λαχτίσασα, ὅα ὑπὸ θηρίων ἤδη πολλοὶ ἔπαθον; (8) Ἀλλὰ νῆ Δία, ἔφη, λέγει ἃ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τῷ βίῳ παντὶ βούλοιο ἀκοῦσαι. Σὺ δὲ πόσα, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἶε ταύτη δυσάρεκτα καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ παιδίου δυσκολαίνων καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς πράγματα παρασκευεῖν, πόσα δὲ λυπῆσαι κάμνων; Ἀλλ' οὐδεπώποτε αὐτὴν, ἔφη, οὐτ' εἶπα οὐτ' ἐποίησα οὐδὲν ἐξ ὧν ἡσχύνθη. (9) Τί δ'; οἶε, ἔφη, χαλεπώτερον εἶναι σοι ἀκοῦειν ὧν αὐτὴ λέγει ἢ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅταν ἐν ταῖς τραγωδίαις ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν; Ἀλλ' οἶμαι, ἐπειδὴ οὐκ οἴονται τῶν λεγόντων οὔτε τὸν ἐλέγχοντα ἐλέγχειν, ἵνα ζημιώσῃ, οὔτε τὸν ἀπειλοῦντα ἀπειλεῖν, ἵνα κακὸν τι ποιήσῃ, βραδίως φέρουσι. Σὺ δ' εὖ εἰδὼς ὅτι ἃ λέγει σοι ἡ μήτηρ οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλὰ καὶ βουλομένη σοι ἀγαθὰ εἶναι ὅσα οὐδενὶ ἄλλῳ, χαλεπαίνεις; ἢ νομίζεις κακόνουν τὴν μητέρα· σοι εἶναι; (10) Οὐ δῆτα, ἔφη, τοῦτό γε οὐκ οἶμαι. Καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, σὺ ταύτην, εὖνουν τί σοι οὖσαν καὶ ἐπιμελομένην ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος ὅπως ὑγιαίνεις τε καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων μηδενὸς ἐνδεὲς ἔσῃ, καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπὲρ σοῦ καὶ εὐχὰς ἀποδίδουσαν, χαλεπὴν εἶναι φῆς; ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ τοιαύτην μὴ δύνασαι φέρειν μητέρα, τὰγαθὰ σε οὐ δύνασθαι φέρειν. (11) Εἰπέ δέ μοι, ἔφη, πότερον ἄλλον τινὰ οἶε δεῖν θεραπεύειν ἢ παρεσκευασκίαν μηδενὶ ἀνθρώπων πειρᾶσθαι ἀρῆσκειν (μῆδ' ἐπεσθαι) μῆδὲ πείθεσθαι μῆτε στρατηγῷ μῆτε ἄλλῳ ἀρχόντι; Ναὶ μὰ Δί'

procreatione ipsi cooperatur, nutrit, liberisque nascendis præparat omnia, quæcunque ad vitam eis conductura putat, eaque quam potest plurima: mulier vero exceptum onus hoc gestat, cum gravamine vitæque periculo, alimentumque suppeditans, quo alitur et ipsa; ac posteaquam magno cum labore gestavit ac peperit, tum nutrit, et curat infantem, nullo prius affecta beneficio, non agnoscentem a quo beneficium accipiat, neque valentem indicare, quibus egeat; sed ipsa quid ei conducat ac gratum esse possit, conjectura colligens, illum explere nititur, et longo nutrit tempore, ac noctu dieque labores perfert, quam pro his gratiam reportatura sit ignorans. Neque tantum nutrire sufficit, sed etiam, ubi ad discendum aliquid idonei videntur esse liberi, si qua parentes ipsi tenent ad vitam utilia, ea illos docent: quibus vero docendis alium magis idoneum esse putant, ad hunc eos magno cum sumptu mittunt, omnique conatu dant operam ut liberi eis reddantur, quantum fieri potest, optimi. Ad hæc subiecit adolescentulus: Tametsi hæc omnia fecerit, aliaque his multo plura, nemo tamen ejus asperitatem perferre possit. Et Socrates, Utrum existimas, inquit, toleratu esse difficilius, feræne sævitiam, an matris? Equidem, inquit, matris arbitror, quæ sane talis sit. Ergone unquam vel mordendo vel recalcitrando te læsit? qualia a belluis multi perpassi sunt. At enim profecto, inquit, ea loquitur, quæ quis audire vel ob omnem hanc vitam nolit. Tu vero quam multa, inquit Socrates, ægre toleranda te illi negotia, tum voce tum facto, tum interdiu tum noctu, a prima usque ætate molestando putas exhibuisse? quantum doloris attulisse, quoties agrotares? At ego illi, ait, neque dixi, neque feci quidquam, cujus eam puderet. Quid autem, inquit, molestius esse putas, tibi audire, quæ dicit ipsa; an histrionibus quum in tragædiis alter alteri convicia extrema dicit? Enimvero arbitror eos, quia non existimant vel illum qui redarguit, lædendi causa redarguere, vel minantem, damni alicujus inferendi causa minari, atque illa ferre animo. Tu vero, quum plane scias, matrem quæ dicit non modo nihil mali cogitantem dicere, sed etiam optantem tibi tantum boni, quantum alii nulli, inique fers? an existimas matrem esse tibi malevolam? Non equidem, inquit: hoc certe non arbitror. Et Socrates, Ergone tu illam, ait, quæ tibi benevola est, et, quam maxime potest, agrotantem curat, ut valeas ac re necessaria nulla egeas, præterque hæc multa diis bona pro te votet, ac vota persolvit, sævam esse dicis? Equidem statuo, ejusmodi si matrem ferre non possis, non posse te bona ferre. Dic autem mihi, ait, utrum tibi alium quempiam colendum putas? an ita comparatus es, tu nemini hominum placere studeas, neminem sequi, nemini parere, neque imperatori nec magistratui alii? Equidem profecto, ait.

ἔγωγε, ἔφη. (12) Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῷ γέιτονι βούλει σὺ ἀρέσκειν, ἵνα σοι καὶ πῦρ ἐναυῆ, ὅταν τοῦτου θέῃ, καὶ ἀγαθὸν τέ σοι γίγνηται συλλήπτωρ καὶ ἂν τι σφαλόμενος τύχῃς, εὐνοϊκῶς ἐγγύθεν βοηθῇ σοι; Ἐγώ γε, ἔφη. Τί δέ; συνοδοιπόρον ἢ σύμπλουν, ἢ εἰ τῷ ἄλλῳ ἐντυγχάνοις, οὐδὲν ἂν σοι διαφέρει φίλον ἢ ἐχθρὸν γενέσθαι, ἢ καὶ τῆς παρὰ τούτων εὐνοίας οἶε δεῖν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγώ γε, ἔφη. (13) Εἴτα τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι παρεσκευάσαι, τὴν δὲ μητέρα τὴν πάντων μάλιστα σε φιλοῦσαν οὐκ οἶε δεῖν θεραπεύειν; οὐκ οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀγριεῖας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περιστῆ τοὺς εὐπεπονθότας χάριν οὐκ ἀποδιδόντας, ἂν δὲ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθῃσι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔῃ ἀρχὴν τούτου, ὥς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος οὔτε ἄλλο καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράτταντος; καὶ νῆ Δία ἂν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμήῃ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις. (14) Σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἂν σωφρονῇς, τοὺς μὲν θεοὺς παραιτήσῃ συγγνώμονάς σοι εἶναι εἰ τι παρημέληκας τῆς μητρός, μὴ σε καὶ οὗτοι νομίσαντες ἀγριεῖστον εἶναι οὐκ ἐθέλωσιν εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους αὖ φυλάτῃ μὴ σε αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα πάντας ἀτιμάσουσιν, εἴτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναφανῇς. Εἰ γὰρ σε ὑπολάβοιεν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγριεῖστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν εὖ σε ποιήσας χάριν ἀπολέψεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Χαιρεφώντα δὲ ποτε καὶ Χαιρεκράτην, ἀδελφῶν μὲν ὄντε ἀλλήλων, ἐκ αὐτῷ δὲ γνωρίμων, αἰσθόμενος διαφερομένην, ἰδὼν τὸν Χαιρεκράτην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαιρέκρατες, οὐ δόπου καὶ σὺ εἰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων οἱ χρησιμώτερον νομίζουσι χρήματα ἢ ἀδελφούς; καὶ ταῦτα τῶν μὲν ἀφρόνων ὄντων, τοῦ δὲ φρονίμου, καὶ τῶν μὲν βοηθείας δεομένων, τοῦ δὲ βοηθεῖν δυναμένου, καὶ πρὸς τούτοις τῶν μὲν πλειόνων ὑπαρχόντων, τοῦ δὲ ἐνός. (2) Θαυμάστον δὲ καὶ τοῦτο, εἰ τις τοὺς μὲν ἀδελφούς ζημίαν ἡγεῖται, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν κέκτηται, τοὺς δὲ πολίτας οὐκ ἡγεῖται ζημίαν, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔχει, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν δύναται λογίζεσθαι ὅτι κρείττον σὺν πολλοῖς οἰκῶντα ἀσφαλῶς τάρκωοντα ἔχειν ἢ μόνον δικαιοῦμενον τὰ τῶν πολιτῶν ἐπικινδύνως πάντα κεκτῆσθαι ἐπὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀννοῶσι. (3) Καὶ οἰκέτας μὲν οἱ δυνάμενοι ὀνοῦνται, ἵνα συνεργούς ἔχωσι, καὶ φίλους κτῶνται, ὥς βοηθῶν δεόμενοι, τῶν δ' ἀδελφῶν ἀμελοῦσιν, ὥς περ ἐκ πολιτῶν μὲν γιγνόμενους φίλους, ἐξ ἀδελφῶν δὲ οὐ γιγνόμενους. (4) Καὶ μὴν πρὸς φίλων μέγα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φύναι, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ τραφῆναι, ἐπεὶ καὶ τοῖς θηρίοις πόθος τις ἐγγίγνεται τῶν

Ergo, inquit Socrates, etiam vicino placere velis, ut ignem accendat tibi, quum opus erit, teque in aliqua re bona adjuvet, ac, si quid adversi accidat, e propinquo tibi benevol succurrat? Equidem, ait. Quid autem? nihil interesse pretas, comitem itineris, aut navigationis, aut quempiam, in quem incidaris, amicum an inimicum habeas; vel potius eorum etiam benevolentiam consequendam esse putas? Equidem, ait. Ergo comparatus es horum habere rationem, matrem vero, quæ te plus omnibus hisce diligit, colendam tibi non existimas? An ignoras, civitatem alterius quidem nullius ingratitude habere rationem, nec in eam actionem dare, sed susque deque ferre, si beneficiis afflu gratiam non referant: at si quis parentes non colat, eum pona multare, rejectumque magistratus obire non pati. quod ab illo pro salute civitatis non possint neque sacrificia pie sacrificari, nec aliud quicquam bene aut juste accipi? Etiam hoc profecto, si quis parentum mortuorum sepulchra non ornet, respublica magistratuum in examinibus inquiret. Ergo tu, mi fili, si animo utaris sano, deos ipsos deprecaberis, ut ignorent tibi, si quid deliquisti erga matrem, ne te illi et ingratum esse existiment, et benefactores tibi nolint: et cavebis ab hominibus, ne hi te nullam amadverentes parentum rationem habere, omnes pro nullis habeant, ac deinde privatus amicis omnibus apparueris. Nam si te suspicabuntur erga parentes ingratum esse, nemo existimaturus est, se pro beneficiis tibi prestitis gratiam reportaturum.

CAPUT III.

Animadvertens aliquando Socrates Charephontem et Charecratem, qui fratres erant, et ipsi familiares, inter se dissidere; ubi Charecratem vidisset, Dic mihi, mi Charecrates, ait, num et tu ex iis es hominibus, qui utilius quicquid esse divitias putant, quam fratrem? quanquam illæ imprudentes sunt, hic prudens; ille ope indigeant, hic opitulari possit: illæ denique multe sint, frater autem unus? Mirum hoc quoque, posse quem fratres suos sibi detrimento esse putare, propterea quod non etiam fratrum facultates possidet; at cives sibi detrimento non esse arbitrari, quod civium bona non habet; sed posse hac in parte ratiocinari, quod præstet, ut cum multis habitans secure, quæ sufficiant, habeat; quam si solus vivat, ac civium facultates cum periculo omnes possideat: in fratribus vero hoc idem ignorant homines. Ac servos quidem emunt, qui possunt, ut laborum socios habeant; amicos parant, quod opitulatoribus egeant: fratres autem negligunt, quasi ex civibus amici fieri possunt, ex fratribus non possint. Atqui multum ad amicitiam conducit, ex iisdem natum esse, multum, una nutritum et bellis quoddam earum, quæ una nutritæ sunt, de-

συντρόφων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι τιμῶσι τε μᾶλλον τοὺς συναδέλφους ὄντας τῶν ἀναδελφῶν καὶ ἤττον τούτοις ἐπιτίθενται. (6) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν, ὦ Σώκρατες, μὴ μέγα εἴη τὸ διάφορον, ἴσως ἂν δεοὶ φέρειν τὸν ἀδελφὸν καὶ μὴ μικρὸν ἐνεκα φεύγειν· ἀγαθὸν γάρ, ὥσπερ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν οἷον δεῖ· ὁπότε μέντοι παντὸς ἐνδέοι καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἴη, τί ἂν τις ἐπιχειροίη τοῖς ἀδυνάτοις; (6) Καὶ ὁ Σωκράτης ἐφη, Πότερα δὲ, ὦ Χαιρέκρατες, οὐδενὶ ἀρέσαι δύναται Χαιρεφῶν, ὥσπερ οὐδὲ σοὶ, ἢ ἔστιν οἷς καὶ πάνυ ἀρέσκει; Διὰ τοῦτο γάρ τοι, ἐφη, ὦ Σώκρατες, εὖ οἶσθι ἔστιν ἐμοὶ μισεῖν αὐτὸν, ὅτι ἄλλοις μὲν ἀρέσκειν δύναται, ἐμοὶ δὲ, ὅπου ἂν παρῇ, πανταχοῦ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ζημία πολλὴν ἢ ὠφελεία ἐστίν. (7) Ἄρ' οὖν, ἐφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ ἵππος τῷ ἀνεπιστήμονι μὲν, ἐγχειροῦντι δὲ χρῆσθαι ζημία ἐστίν, οὕτω καὶ ἀδελφός, ὅταν τις αὐτῷ μὴ ἐπιστάμενος ἐγχειρῇ χρῆσθαι, ζημία ἐστί; (8) Πῶς δ' ἂν ἐγὼ, ἐφη ὁ Χαιρεκράτης, ἀνεπιστήμων εἴην ἀδελφῷ χρῆσθαι, ἐπιστάμενός γε καὶ εὖ λέγειν τὸν εὖ λέγοντα καὶ εὖ ποιεῖν τὸν εὖ ποιῶντα; τὸν μέντοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειρώμενον ἐμὲ ἀνιᾶν οὐκ ἂν δυναίμην οὐτ' εὖ λέγειν οὐτ' εὖ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πειράσσομαι. (9) Καὶ ὁ Σωκράτης ἐφη, Θαυμάστα γὰρ λέγεις, ὦ Χαιρέκρατες, εἰ κύνα μὲν, εἰ σοὶ ᾗ ἐπὶ προβάτοισι ἐπιτήδειος καὶ τοὺς μὲν ποιμένας ἡσπάζετο, σοὶ δὲ προσκίοντι ἐχάλεπαινε, ἀμελήσας ἂν τοῦ ὀργίζεσθαι ἐπειρῶ εὖ ποιήσας πρᾶναιεν αὐτὸν, τὸν δὲ ἀδελφὸν φῆς μὲν μέγα ἂν ἀγαθὸν εἶναι ὄντα πρὸς σέ· οἷον δεῖ, ἐπίστασθαι δὲ ὁμολογῶν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ λέγειν οὐκ ἐπιχειρεῖς μηχανᾶσθαι ὅπως σοὶ ὥς βέλτιστος ἔσται. (10) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης, Δέδοικα, ἐφη, ὦ Σώκρατες, μὴ οὐκ ἔχω ἐγὼ τοσαύτην σοφίαν ὥστε Χαιρεφῶντα ποιῆσαι πρὸς ἐμὲ οἷον δεῖ. Καὶ μὴν οὐδὲν γε ποικίλον, ἐφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ καινὸν δεῖ ἐπ' αὐτὸν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, μηχανᾶσθαι, οἷς δὲ καὶ σὺ ἐπίστασαι αὐτὸς οἶμαι ἂν αὐτὸν ἀλόντα περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σε. (11) Οὐκ ἂν φθάνοις, ἐφη, λέγων, εἰ τι ψόγησάι με φίλτρον ἐπιστάμενον ὃ ἐγὼ εἰδὼς λέληθα ἑμαυτὸν; Λέγε δὴ μοι, ἐφη, εἰ τινα τῶν γνωρίμων βούλοιο κατεργάσασθαι, ὁπότε θύοι, καλεῖν σε ἐπὶ δεῖπνον, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴθλον ὅτι κατάρχοιμι ἂν τοῦ αὐτὸς, ὅτε θύοιμι, καλεῖν ἐκείνον. (12) Εἰ δὲ βούλοιο τῶν φίλων τινὰ προτρέψασθαι, ὁπότε ἀποδημοίης, ἐπιμελεῖσθαι τῶν σῶν, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴθλον ὅτι πρότερος ἂν ἐγχειροίην ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐκείνου, ὁπότε ἀποδημοίῃ. (13) Εἰ δὲ βούλοιο ξένον ποιῆσαι ὑποδέχεσθαι σεαυτὸν, ὁπότε ἔλθοις εἰς τὴν ἐκείνου, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴθλον ὅτι καὶ τοῦτον πρότερος ὑποδεχοίμην ἂν, ὁπότε ἔλθοι Ἀθήναζε. Καὶ εἰ γε βουλοίμην αὐτὸν προθυμεῖσθαι διαπράττειν μοι ἐπ' ἃ ἤκοιμι, ὅθλον ὅτι καὶ τοῦτο δεοὶ ἂν πρότερον αὐτὸν ἐκείνῳ ποιεῖν. (14) Πάντ' ἄρα σὺ γε τὰ ἐν ἀνθρώποις φίλτρα ἐπιστάμενος πάλαι ἀπεκρύπτου. Ἦ ὀκνεῖς, ἐφη, ἄρξαι, μὴ αἰσχρὸς φανῆς, ἐὰν πρότερος τὸν ἀδελφὸν εὖ ποιῆς; καὶ μὴν πλείστου

siderium innascitur. Præterea ceteri quoque homines honorant magis eos, qui fratres habent, quam qui nullos fratres habent; ac minus illos aggrediuntur. Tum Chærecrates, Enimvero, mi Socrates, ait, si non magnum sit dissidium, fortasse ferendus sit frater, neque ob exiguas causas fugiendus. Quippe bonum quoddam, sicut et tu dicis, frater est, si talis sit, qualem esse convenit: quum vero ab hoc longissime absit, et in omni re maxime sit adversarius; quamobrem quis ea, quæ fieri nequeunt, conetur? Utrum vero, mi Chærecrates, inquit Socrates, nemini Chærephon placere potest, sicut et tibi non placet? an sunt nonnulli, quibus egregie placet? Hac ipsa de causa, mi Socrates, ait, æquum est illum mihi esse odio, quod aliis quidem placere possit, mihi vero, ubicunque adest, verbis ac factis detrimento potius, quam commodo sit. Ergone, ait Socrates, perinde atque equus homini imperito, qui uti eo conetur, damno est; sic et frater, quum quis eo vult uti, qui nescit, est detrimento? Quonam modo erga fratrem, inquit Chærecrates, recte me gerere non norim, quum et verbis et factis benignus in illum esse possim, qui verbis itidem ac factis benignus erga me est? At vero qui et verbis et factis mihi molestiam parere dat operam, benigne me in eum verbo factove gerere neque possim neque conabor. Et Socrates, Mira profecto narras, inquit, mi Chærecrates; si canis tibi sit ovibus custodiendis aptus, ac is pastoribus quidem blandiatur, in te vero adeuntem sæviat, ommissa iracundia, tua gratis eniti soles, ut eum mitiges benefaciendo: fratrem vero, quem magnum quoddam bonum ais esse si erga te talis sit, qualem esse decet, non te operam dare ut optimum tibi reddas; præsertim quum et verbis et factis benignus esse ex confesso scias. Vereor, ait Chærecrates, ne non tanta sit in me solertia, mi Socrates, ut Chærephonem erga me talem reddere possim, qualem esse oportet. Atqui, subiecit Socrates, nihil artificiosi nec novi ut ejus causa excogites opus est, mea quidem sententia: nam existimo eum illis artibus, quas tu non ignoras, allectum abs te, plurimi te facturum. Dicesne mihi prius, inquit, an me quasdam illecebras nosse senseris, quas ipsemet scire me ignoraverim? Tu vero mihi dicito, inquit, si quem familiarium eo deducere velles, ut, ubi rem sacram facit, ad cœnam te vocaret; quid faceres? Nimirum prior hominem, ipse rem sacram faciens, invitarem. Et si velles amicorum aliquem impellere, ut, te peregrinante, rerum tuarum curam gereret, quid faceres? Nimirum prior operam darem, ut, eo peregrinante, res ipsius curarem. Et si velles ab hospite impetrare, ut te exciperet in ipsius patriam venientem, quid faceres? Nimirum hunc quoque prior exciperem, venientem Athenas: ac, si vellem efficere alacrem ad ea mihi conficienda, quorum causa venirem, necesse foret ut ipse prior idem illi præstarem. Ergo tu quum omnes illecebras, quæ inter homines sunt, jamdudum noris, eas celabas. An cunctaris, inquit, principium facere propterea, ne turpis videare, si prior beneficio fratrem afficias? Atqui maxima vir laude dignus esse vide-

γε δοκεῖ ἀνὴρ ἐπαίνου ἄξιός εἶναι, ὅς ἂν φθάσῃ τοὺς μὲν ποιεῖν κακῶς ποιοῦν, τοὺς δὲ φίλους εὐεργετῶν. Εἰ μὲν οὖν ἐδόκει μοι Χαιρεφῶν ἡγεμονικώτερος εἶναι σοῦ πρὸς τὴν φιλίαν ταύτην, ἐκείνον ἂν ἐπειρώμην πείθειν πρότερον ἐγχειρεῖν τῷ σε φίλον ποιεῖσθαι· νῦν δέ μοι σὺ δοκεῖς ἡγουμένως μᾶλλον ἂν ἐξεργάζεσθαι τούτο. (15) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἄτοπα λέγεις, ὦ Σωκράτες, καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ὅς γε κελύεις ἐμὲ νεώτερον οὕτα καθηγεῖσθαι. Καίτοι τούτου γε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ νῦν κατὰ νόμιμα, τὸν πρεσβύτερον ἡγεῖσθαι παντός καὶ ἔργου καὶ λόγου. (16) Πῶς; ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ καὶ ὁδὸς παραχωρεῖται τὸν νεώτερον τῷ πρεσβυτέρῳ συντυχάνοντι πανταχρὶ νομιζέται καὶ καθήμενον ὑπαναστῆναι καὶ κοίτην μάλα καὶ τιμῆσαι καὶ λόγων ὑπεῖξαι; Ὁ γὰρ, μὴ ὀκνεῖ, ἔφη, ἀλλ' ἐγχειρεῖ τὸν ἄνδρα καταπαύειν καὶ πάνυ ταχύ σοι ὑπακούσεται. Οὐ γὰρ ὁρᾷς ὥς φιλοτιμὸς ἐστὶ καὶ ἐλευθερίος; τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπινα οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἔλοις ἢ εἰ δοῖς τι, τοὺς δὲ καλοὺς καγαθοὺς ἀνθρώπους προσφιλῶς χρῶμενος μάλιστα ἂν κατεργάσαιτο. (17) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἐὰν οὖν ἐμοὶ ταῦτα ποιῶντος ἐκεῖνος μηδὲν βέλτιον γίγνηται; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἢ κινδυνεύσεις ἐπιδειξάμενος μὲν χρηστός τε καὶ φιλάδελφος εἶναι, ἐκεῖνος δὲ παῦλός τε καὶ οὐκ ἄξιός εὐεργεσίας; Ἀλλ' οὐδὲν ὄμει καὶ τούτων ἐστῆσαι νομίζω γὰρ αὐτόν, ἐπειδὴν αἰσθηταί σε προκαλοῦμενον ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τούτου, πάνυ φιλονεικῆσειν, ὅπως περιγένηται σοὶ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εὖ ποιοῦν. (18) Νῦν μὲν γὰρ οὕτως, ἔφη, διακείσθω, ὥσπερ εἰ τῷ χεῖρει, ἅς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ συλλαμβάνειν ἀλλήλων ἐποίησεν, ἀφεμένω τούτου τράποντο πρὸς τὸ διακωλύειν ἀλλήλων, ἢ εἰ τῷ πῶδε θεῖα μοῖρα πεποιημένω πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλων, ἀμειλίχσαντε τούτου ἐμποδίζουεν ἀλλήλων. (19) Οὐκ ἂν πολλὰ ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαίμωνία τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ πεποιημένοις ἐπὶ βλάβει χρῆσθαι; καὶ μὴ ἀδελφῷ γε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ μεγάλῳ ὠφελείᾳ ἀλλήλων ἢ χεῖρὸς τε καὶ πῶδε καὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ταῖλα γε ὅσα ἀδελφὰ ἐφύσεν ἀνθρώποις. Χεῖρες μὲν γὰρ, εἰ δέοι αὐτὰς τὰ πλέον ὀργουῖας διέγοντα ἅμα ποιεῖν, οὐκ ἂν δύναιτο, πῶδες δὲ οὐδ' ἂν ἐπὶ τὰ ὀργουῖαν διέγοντα ἔλθοιεν ἅμα, ὀφθαλμοὶ δὲ οἱ καὶ δοκοῦντες ἐπὶ πλείστον ἐξικνεῖσθαι οὐδ' ἂν τῶν ἐπὶ ἐγγυτέρῳ ὄντων τὰ ἐμπροσθεν ἅμα καὶ τὰ ὀπίσθεν ἰδεῖν δύναιτο· ἀδελφῷ δὲ φίλῳ ὄντι καὶ πολλὸν διεσπῶτε πράττετον ἅμα καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγόμενον ἐξ ὧν ἔμοιγε ἐδόκει μάλιστα ἂν τις ὠφελείσθαι πρὸς φίλων κατῆσιν τε καὶ χρεῖαν. Τούτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἄκουσεν, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστον εἶη φίλος σαφῆς καὶ ἀγαθός· ἐπιμελούμενός δὲ παντός μᾶλλον

tur, qui inimicos, laedendo; benefaciendo, amicos averterit. Quare si mihi videretur Chærephon aptior ad hanc amicitiam inchoandam, quam tu, in illo persuadendo operam collocarem, ut prior amicitiam tuam conciliare sibi studeret; nunc tu mihi videris, si rem ordiare, rectius confecturus. Absurda dicis, mi Socrates, inquit Chærecrates, minimeque tibi convenientia, qui me minorem ætate iubeas initium facere: quum apud omnes homines contrarium quiddam in ore positum sit, nimirum ut ætate provecior in omni dicto factoque principium faciat. Qui hoc? ait Socrates; an ubique receptum more est, ut junior grandiori occurrenti de via cedat? an non ut sedens assurgat, et lecti molli benorem tribuat, et sinat ut prior eloquatur? Ne cuncteris, inquit, vir bone, sed hominem mitigare tenta, qui quidem celeriter admodum tibi obediunt. Non vides, quam cupidus honoris, quam liberalis sit? Homunciones enim futiles alia ratione nulla facilius allicies, quam aliquid largiendo: verum pulchri bonique studiosos homines, si cum eis amantur agas, maxime in tuam rem pertraxeris. Et Chærecrates, Quid si, inquit, me hoc agente, nihil fiat ille melior? Quid aliud periculi fuerit, inquit Socrates, quam ut tu declares, te quidem virum bonum fratrisque studiosum esse; illum vero pravum, et indignum beneficio? sed horum nihil tutum arbitror. Nam existimo ipsum, ubi animadvertit se ad certamen hoc abs te provocari, magna contentione certaturum, ut te verbis ac re ipsa superare beneficentia possit. Nunc quidem, inquit, ita adfecti estis, ac si manus ambo, quas deus idcirco creavit, ut mutuo se juvent, hoc omisso, ad impediendum sese invicem converterent; vel si pedes ambo, qui divino consilio mutuas ad operas conditi sunt, hoc ipso neglecto, sibi invicem impedimento essent. Aut non magna fuerit inscitia, magnaque infelicitas, iis ad detrimento uti, quæ ad utilitatem facta sunt? Et profecto fratres duos germanos, mea quidem sententia, condidit deus maiorem ad utilitatem mutuam, quam manus utrasque, quam pedes, quam oculos, quam cetera, quæcumque voluit in hominibus natura esse germana. Quippe manus, si eas necesse sit illa simul agere, quæ longiori spatio quam unius brachiorum expansionis distent, nequaquam id potuerint; pedes ne ad ea quidem, quæ eodem distent inter se spatio, simul accesserint; oculi, qui pertingere quam longissime putantur, ne propiora quidem a fronte simul et a tergo videre possint: at fratres, si amici sint, etiam magno dissiti intervallo, et simul agunt, quæ et ad utriusque utilitatem conducunt.

CAPUT IV.

Et Socratem aliquando de amicis etiam id disserentem audivi, de quo mihi quidem videretur aliquis utilitatem maximam ad conciliationem et usum amicorum percepturus. Nam audire se dicebat ex multis, omnium possessionum præstantissimam esse amicū sapientem ac bonū: videre tamen plurimos cuiusvis rei cura potius affici, quam ut

δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. (2) Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκευὴ κτωμένους τε ἐπιμελῶς δρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σώζειν πειρωμένους, φίλον δὲ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασιν, δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσονται φροντίζοντας οὔτε ὅπως οἱ ὄντες ἑαυτοῖς σώζονται. (3) Ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν δρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἱατροῦς εἰσάγοντας καὶ τὰλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας· ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι· καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἔωντας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. (4) Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων καὶ πάντων πολλῶν αὐτοῖς ὄντων τὸ πλῆθος εἰδότες, τῶν δὲ φίλων ὀλίγων ὄντων οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθασμένοις τοῦτο καταλέγειν ἔχειρησάντας, ὅς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. (5) Καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῷ κρείττων φανεῖ; ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζεύγος οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος, ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὖνουν καὶ παραμόνιμον, ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; (6) ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλείπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεως· καὶ ἂν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέη, συνεπιτοχέει, ἂν τέ τις φόβος ταραττή, συμβοηθεῖ τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμπράττων, καὶ τὰ μὲν συμπεῖθων, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλείστα εὐφραίνων, σφαλλομένους δὲ πλείστα ἐπανορθῶν. (7) Ἄ δὲ αἶ τε χεῖρες ἑκάστωι ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὤτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις δὲ ἂν πρὸ αὐτοῦ τις οὐκ ἐξεργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐ διήνυσε, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρχεσεν. Ἀλλ' ὅμως ἐνιοὶ δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἐνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνεμύνως οἱ πλείστοι ἐπιμελονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦκουσα δὲ ποτε καὶ ἄλλον αὐτοῦ λόγον, ὃς ἐδόκει μοι προτρέπειν τὸν ἀκούοντα ἐξετάζειν ἑαυτὸν, ὅπως τοῖς φίλοις ἀξίος εἴη. Ἰδὼν γάρ τινα τῶν ἑυνόντων ἀμελοῦντα φίλου πενίᾳ πιεζομένου, ἤρετο Ἀντισθένην ἐναντίον τοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, (2) Ἄρα, ἔφη, ὦ Ἀντισθένης, εἰσὶ τινες ἀξίαι φίλων, ὥσπερ οἰκετῶν; τῶν γὰρ οἰκετῶν ὁ μὲν που δύο μναῖν ἀξίος ἐστίν, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου, ὁ δὲ πάντε μνῶν, ὁ δὲ καὶ δέκα· Νικίας δὲ ὁ Νικηράτου λέγεται ἐπιστάτην

amicos sibi compararent. Aiebat enim videre se quosdam, qui et domos, et prædia, et mancipia, et rem pecuariam, et suppellectilem studiosè comparant, acquisitaque conservare conantur, at plurimos amicum, quem bonum esse maximum perhibent, neque ut sibi comparent sollicitos esse; neque ut, quantum fieri potest, eum sibi conservent. Quin etiam videre se aiebat nonnullos, amicis et servis simul ægrotantibus, ad servos quidem adducere etiam medicos, ceteraque valetudini conducentia studiosè parare, quum interim amicos negligant. Idem utrisque morientibus, servorum eos obitum graviter ferre, ac detrimento ducere; in amicis vero nullum se damnum putare fecisse: nec in reliquis facultatibus quicquam non curatum, vel inexploratum relinquere, quum amicos, egentes ipsorum cura, negligant. Præterea videre se aiebat, plerosque facultatum suarum, tametsi admodum multas habeant, numerum scire: sed tantum abesse, ut amicorum, quos paucos habent, numerum norint, ut etiam quum sciscitantibus aliis indicare conantur, quos inter amicos posuerint, hos iterum retrahant: tantum scilicet eis amicos esse curæ! Atqui amicus bonus cum quamam possessione comparatus, non sit multo melior? nam qui equus, quodve jumentorum par adeo fuerit utile ac bonus amicus? quodnam mancipium adeo benevolum fuerit, tecumque manendi studiosum? quænam alia possessio sic ex omni parte sit utilis? Etenim amicus bonus se ipsum instruit ad omne, quod deest amicis, supplendum et in rebus privatis, et in publicis. Idem, sive quis afficiendus est beneficio, vires sufficit; seu quis metus perturbet, fert opem partim sumptus impertiendo, partim operas mutuas tradendo, partim una persuadendo, partim [una] cogendo. Idem bene agentes maxime exultat, maxime erigit calamitatibus pressos. Quæcunque vero vel manus cuique subministrant, vel prospiciunt oculi, vel aures ante percipiunt, vel perficiunt pedes, in eorum nullo amici benefici est inferior opera. Sæpe quæ quis pro se ipso non elaboraverit, vel non viderit, vel non audiverit, vel non perfecit, ea amicus pro amico præstare valuit. Nihilominus arbores nonnulli multo cum labore student excolere, fructus causa; possessionem vero illam omnium fertilissimam, quæ amicus vocatur, segniter remisseque plurimi curant.

CAPUT V.

Audivi aliquando etiam aliud ejus colloquium, quod mihi videbatur auditorem excitare, ut se ipsum exploret, quanti amicis pretii esse possit. Nam quum vidisset quendam ex familiaribus suis amicum, qui egestate premeretur, negligere; interrogabat Antisthenem in illius præsentia, qui amicum negligebat, aliorumque multorum: Suntne, inquit, amicorum quædam, mi Antisthenes, perinde ac servorum, æstimaciones? nam ex servis hic duabus minis æstimatur, ille vix mina dimidia, alius minis quinque, alius etiam decem: quin etiam Nicias, Nicerati filius, emisse talento di-

εἰς τὰ γινώσκοντα πρὶν εἶναι ταλάντου. Σκοπῶμεν δὲ τοῦτο, ἔρη, εἰ ἄρα ὡς περ τῶν οἰκετῶν, οὕτω καὶ τῶν φίλων εἰσὶν ἀξίαι. (3) Ναὶ μὰ Δί', ἔρη ὁ Ἀντισθένης. Ἐγὼ γὰρ οὐδὲν βουλοίμην ἂν τὸν μὲν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον ἢ δύο μνάς, τὸν δ' οὐδ' ἂν ἡμιμναίου προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μνῶν ἐλοίμην ἂν, τὸν δὲ πρὸ πάντων χρημάτων καὶ πόρων προτιμήμην ἂν φίλον μοι εἶναι. (4) Οὐκοῦν, ἔρη ὁ Σωκράτης, εἰ γε ταῦτα τοιαῦτά ἐστι, καλῶς ἂν ἔχοι ἐξετάζειν τινὰ ἐαυτοῦ πόσου ἄρα τυγχάνει τοῖς φίλοις ἀξίος ὢν καὶ πειράσθαι ὡς πλείστου ἀξίος εἶναι, ἵνα ἤττον αὐτὸν οἱ φίλοι προτιθέωσιν. Ἐγὼ γάρ τοι, ἔρη, πολλάκις ἀκούω τοῦ μὲν οὗτι προτιθέωκεν αὐτὸν φίλος ἄνθρωπος, τοῦ δὲ ὅτι μᾶλλον ἂν ἐαυτοῦ μᾶλλον εὖετο ἄνθρωπος ὃν ὥστε φίλον εἶναι. (5) Τὰ τοιαῦτα πάντα σκοπῶ μὴ ὡς περ, ὅταν τις οἰκέτην πονηρὴν πολλῇ καὶ ἀποδίδωται τοῦ εὐρόντος, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν φίλον, ὅταν ἐξῇ τὸ πλείον τῆς ἀξίας λαβεῖν, ἐπαγωγὸν ἢ προδίδωσθαι. Τοὺς δὲ χρηστοὺς οὕτε οἰκέτας πάντω τι ποιούμενους ὁρῶ οὕτε φίλους προτιδομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐδόκει δέ μοι καὶ εἰς τὸ δοκιμάζειν φίλους ὁπόσους ἀξίον κτᾶσθαι φρενὸς τοιαύτῃ λέγων. Εἰπέ μοι, ἔρη, ὦ Κριτόβουλε, εἰ θεοίμεθα φίλον ἀγαθοῦ, πῶς ἂν ἐπιχειροίμεν σκοπεῖν; Ἄρα πρῶτον μὲν ζητητέον, ὅστις ἄρχει γαστροῦ τε καὶ φιλοσοφίας καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ἀργίας; ὁ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατούμενος οὐδ' αὐτὸς ἐαυτοῦ δύναται ἂν οὔτε φίλον τὰ δέοντα πράττειν. Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔρη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν ὑπὸ τούτων ἀρχομένου ἀρεκτέον δοκεῖ σοι εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔρη. (2) Τί γάρ; ἔρη, ὅστις διαπανηρὸς ὢν μὴ αὐτόρραχος ἐστίν, ἀλλ' αἰετὶ τῶν πλείστων δέεται, καὶ λαμβάνων μὲν μὴ δύναται ἀποδιδόναι, μὴ ἁρμόδιον δὲ τὸν μὴ δίδόντα μισεῖ, οὐ δοκεῖ σοι καὶ οὕτως χαλεπὸς φίλος εἶναι; Πάνυ, ἔρη. Οὐκοῦν ἀρεκτέον καὶ τούτου; Ἀρεκτέον μέντοι, ἔρη. (3) Τί γάρ; ὅστις χρηματίζεται μὲν δύναται, πολλῶν δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δυσζύμβολός ἐστι, καὶ λαμβάνων μὲν ἡδέεται, ἀποδιδόναι δὲ μὴ βούλεται; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔρη, οὕτως ἐστὶ πονηρότερος ἐκείνου εἶναι. (4) Τί δέ; ὅστις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ χρηματίζεσθαι μὴ δὲ πρὸς ἕν ἄλλο σχολὴν ποιεῖται ἢ ὑποβῆναι αὐτὸς κερδανεῖ; Ἀρεκτέον καὶ τούτου, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ ἀνωφελὲς γὰρ ἂν εἴη τῷ χρωμένῳ. Τί δέ; ὅστις στασιωδὴς τί ἐστι καὶ θέλων πολλοὺς τοῖς φίλοις ἐνθροῦς παρέχειν; Φευκτέον νῆ Δία καὶ τοῦτον. Εἰ δέ τις τούτων μὲν τῶν κακῶν μὴδὲν ἔχει, εὖ δὲ πάσῃων ἀνέχεται, μὴδὲν φροντίζων τοῦ ἀντενεργεῖν; Ἀνωφελὲς ἂν εἴη καὶ οὗτος. Ἀλλὰ ποῖον, ὦ Σωκράτης, ἐπιχειροῦμεν φίλον ποιεῖσθαι; (5) Οἷμαι μὲν, ὅς τ' ἀναγκαῖα τούτων ἐγκαταῆς μὲν ἐστὶ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, εὐφροσύνη δὲ καὶ εὐζύμβολος ὢν τυγχάνει καὶ φίλονεικος πρὸς τὸ μὴ ἐλλείπεσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐερ-

citur eum qui argentifodinis praesesset. Itaque considerare, an perinde ac servorum, sic et amicorum sint aestimationes. Sunt profecto, inquit Antisthenes : nam equidem velim hunc potius amicum mihi esse, quam duas habere minas; illum ne dimidia quidem mina praeferrem; alium potius, quam decem minas, eligerem; alium vero omnibus pecuniis atque laboribus emerem, ut esset mihi amicus. Ergo, subiecit Socrates, siquidem haec ita se habent, laetaretur, si unusquisque se ipsum exploraret, quanti amicus aestimandus sit; atque operam daret, ut quam maximi sit pretii, quo minus amici eum deserant. Nam equidem saepe audio, inquit, dicentem alium, ab homine amico se esse desertum; alium, quod is, quem amicum esse arbitratum sit, vel unum sibi minam praeferret. Ob quae omnia considerandum, quemadmodum ubi quis servum malum vendit, alterique addicit quocumque pretio, ita etiam amicum malum, quum pro eo liceat plus accipere quam valet, vendere expediat. At neque bonos servos video fere vendi, neque bonos amicos deseri.

CAPUT VI.

Visus est etiam mihi ad explorandos amicos, quales parari debeant, snos ad animum sanum revocare, talia proferens : Dic mihi, mi Critobule, si amico nobis bono sit opus, quo pacto considerare rem conabimur? num primo quaerendus erit qui imperet gulae, potus cupiditati, lasciviae, somno, ignaviae? nam qui ab his vincitur, is neque sibi ipsi, neque amico possit praestare quae oportet. Non profecto, inquit Critobulus. Ergo tibi videtur abstinendum ab eo, qui rebus hisce serviat? Omnino, inquit. Quid vero? ait : qui, sumptuosus quum sit, suis rebus non est contentus, sed semper rebus vicinorum eget, easque impetratas reddere non potest, non impetrans vero, odio non dantem habet; non tibi videtur hic quoque difficilis amicus esse? Omnino, inquit. Igitur ab hoc etiam abstinendum? Abstinentum scilicet, inquit. Quid autem? si quis rem facere potest, multasque pecunias concupiscit, et propterea difficilem se in pactis praebet, et accipiendo delectatur, reddere vero non vult? Videtur is mihi, ait, etiam improbius esse illo altero. Quid autem? si quis ob rei faciendae cupiditatem nulli alii rei vacet, quam unde lucrum ipse possit capere? Ab hoc quoque, mea quidem sententia, est abstinendum : nam inutilis illi fuerit, qui eo utatur. Quid vero? si quis homo sit seditiosus, ac multos amicos inimicos velit excitare? Fugiendus et ille profecto. At si quis horum quidem vitiorum expers sit, beneficiis autem se affici patiatur, nulla vicissim beneficiendi ratione habita? Inutilis et ille fuerit. Sed qualem, mi Socrates, entitamus amicum nobis adiungere? Eum arbitror, qui diversa ab his ratione, corporeis voluptatibus dominetur, iuramentum servet, in pactis facilem se exhibeat, denique conetur, ut suis benefactoribus, vicissim beneficiendo, non sit inferior; ita ut iis, qui eo

γατούντας αὐτὸν, ὥστε λυσitteλεῖν τοῖς χρωμένοις. (6) Πῶς οὖν ἂν ταῦτα δοκιμάσαιμεν, ὦ Σώκράτης, πρὸ τοῦ χρῆσθαι; Τοὺς μὲν ἀνδριαντοποιούς, ἔφη, δοκιμάζομεν οὐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τεκμαιρόμενοι, ἀλλ' ὃν ἂν δρώμεν τοὺς πρόσθεν ἀνδριάντας καλῶς εἰργασμένους, τοῦτω πιστεύομεν καὶ τοὺς λοιπούς εὖ ποιήσιν. (7) Καὶ ἄνδρα δὴ λέγεις, ἔφη, ὃς ἂν τοὺς φίλους τοὺς πρόσθεν εὖ ποιῶν φαίνεται, ὅπῃ εἶναι καὶ τοὺς ὑστέρους εὐεργετήσονται; Καὶ γὰρ ἵπποις, ἔφη, ὃν ἂν τοῖς πρόσθεν ὀρῶ καλῶς κεχρημένους, τοῦτον καὶ ἄλλοις ὀίμαι καλῶς χρῆσθαι. (8) Εἴεν, ἔφη, ὃς ἔ' ἂν ἡμῖν ἀξίος φιλίας δοκῇ εἶναι, πῶς χρὴ φίλον τοῦτον ποιῆσθαι; Πρῶτον μὲν, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐπισκεπτέον, εἰ συμβουλευούσιν αὐτὸν φίλον ποιῆσθαι. Τί οὖν; ἔφη, ὃν ἂν ἡμῖν τε δοκῇ καὶ οἱ θεοὶ μὴ ἐναντιῶνται, ἔχεις εἰπεῖν ὅπως οὗτος θηρατείος; (9) Μὰ Δί', ἔφη, οὐ κατὰ πόδας ὥσπερ ὁ λαγῶς, οὐδ' ἀπάτη ὥσπερ αἱ ὀρνίθες, οὐδὲ βία ὥσπερ οἱ ἐχθροὶ ἄκοντα γὰρ φίλον εἰλεῖν ἐργῶδες χαλεπὸν δὲ καὶ δῆσαντα κατέχειν ὥσπερ δοῦλον· ἐχθροὶ γὰρ μᾶλλον ἢ φίλοι γίγνονται οἱ τοιαῦτα πάσχοντες. Φίλοι δὲ πῶς; ἔφη. (10) Εἶναι μὲν τινὰς φασιν ἐπωδᾶς, ὃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπαδόντες οἷς ἂν βούλωνται φίλους ἑαυτοῖς ποιοῦνται· εἶναι δὲ καὶ φίλτρα, οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται χρώμενοι φιλοῦνται ὅπ' αὐτῶν. (11) Πόθεν οὖν, ἔφη, ταῦτα μάθοιμεν ἂν; Ἄ μὲν αἱ Σειρήνες ἐπῆδον τῷ Ὀδυσσεὶ ἤκουσας Ὅμηρου, ὧν ἔστιν ἀρχὴ τοιαῦτα τι·

Ἀεὺρ' ἄγε δὴ, πολύναι· Ὀδυσσεῦ, μέγα κύδος Ἀχαιῶν.

Ταύτην οὖν, ἔφη, τὴν ἐμῶν, ὦ Σώκράτης, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις αἱ Σειρήνες ἐπάδουσαι κατέχον, ὥστε μὴ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπασθέντας; Οὐκ, ἀλλὰ τοῖς ἐπ' ἀρετῇ φιλοτιμουμένοις οὕτως ἐπῆδον. (12) Σχεδόν τι λέγεις τοιαῦτα χρῆναι ἑκάστῳ ἐπάδειν ὅσα μὴ νομεῖ ἀκούον τὸν ἐπαινοῦντα καταγελοῦντα λέγειν. Οὕτω μὲν γὰρ ἐχθίων τ' ἂν εἴη καὶ ἀπελαύνον τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἑαυτοῦ, εἰ τὸν εἰδὸς ὅτι μικρὸς τε καὶ αἰσχροὺς καὶ ἀσθενῆς ἐστὶν ἐπαινοῖσι λέγων ὅτι καλὸς τε καὶ μέγας καὶ ἰσχυρὸς ἐστίν. Ἄλλας δὲ τινὰς οἷσθα ἐπωδᾶς; (13) Οὐκ, ἀλλ' ἤκουσα μὲν ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ὃς ἐπάδων τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν φιλεῖν αὐτόν; Μὰ Δί' οὐκ ἐπάδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ. (14) Δοκεῖς μοι λέγειν, ὦ Σώκράτης, ὥς εἰ μέλλοιμεν ἀγαθὸν τινα κτήσεσθαι φίλον, αὐτοὺς τιμὰς ἀγαθοῦς δεῖ γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν. Σὺ δ' ὦρον, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἷόν τ' εἶναι πονηρὸν ὄντα χρηστοὺς φίλους κτήσεσθαι; (15) Ἐώρων γὰρ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ῥήτορας τε φαύλους ἀγαθοὺς δημήγοροις φίλους ὄντας, καὶ στρατηγεῖν οὐχ ἱκανοὺς πάνυ στρατηγικοὺς ἀνδράσιν ἑταίρους. (16) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ περὶ οὗ διαλεγόμεθα, οἷσθα τινὰς οἱ ἀνωφελεῖς ὄντες ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιῆσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτ', ἔφη. Ἄλλ' εἰ δδύνάτον ἐστὶ πονηρὸν ὄντα καλοὺς ἀγαθοὺς φίλους κτήσεσθαι, ἔκείνο ἤδη μέλει μοι, εἰ

utantur, sit usui. At quo pacto hæc explorare, mi Socrates, possimus priusquam eis utamur? Statuarios, inquit, sic exploramus, non ex ipsorum verbis statuentes, sed quem prius statuas egregie fecisse cernimus, ei fidem habemus, quod etiam recte ceteras sit elaboraturus. Ergo tu, inquit, dicis hominem, qui se prioribus amicis beneficium declaraverit, plane posterioribus quoque benefacturum? Nimirum, ait, quemcunque prioribus equis recte usum video, eum arbitror etiam aliis bene usurum. Sint hæc, ait. At quo pacto is efficiendus est amicus, qui amicitia nobis dignus esse videatur? Primum, ait, res divinæ considerandæ sunt, num dii nobis consulant, ut eum amicum faciamus. Quid igitur? potesne dicere, quo pacto is, qui nobis adiungendus videatur, etiam diis haud adversantibus, venandus sit? Profecto ait, non velocitate pedum, sicut lepus; neque fraude, sicut aves; neque vi, sicut hostes. Nam invitum amicum capere, perquam est difficile; neque minus difficile, vinctum retinere tanquam servum: potius enim hostes, quam amici fiunt, si hæc illis accident. At quo pacto amici? Esse quasdam aiunt incantationes, quas qui sciunt, incantando quoscunque voluerint, amicos sibi ipsis efficiunt: atque esse etiam quasdam ad amorem veneficia, quibus utentes ii qui sciunt ad quoscunque voluerint, ab iis diliguntur. Unde igitur hæc percipiamus? ait. Ex Homero audisti, quibus verbis Ulyssem Sirenes incantarint, quorum est huiusmodi quoddam principium:

Age veni, Ulysses, magnis laudibus digne, magnum decus Græcorum.

Hanc igitur incantationem, mi Socrates, quum ad alios etiam homines adhibebant Sirenes, num delinebant eos, ne excantati ab eis discederent? Nequaquam; sed his incantationibus ad illos utebantur, qui ob virtutem gloriæ cupidi erant. Propemodum dicis, ejusmodi verbis unumquemque incantandum esse, quæ si audiat, a laudante non irridendi causa proferri existimet. Nam laudans ita quidem esset odiosior, hominesque ab se repelleret, si quem, scientem se parvum ac turpem et imbecillum esse, laudaret ut pulchrum, ut magnum, ut robustum. Num et alias quasdam scis incantationes? Non: sed audiavi Periclem multas scisse, quibus hanc civitatem incantando effecerit ut ipsum diligeret. At quo pacto Themistocles ad amorem sui civitatem hanc pellexit? Non incantando mehercule, sed bonum quoddam ipsi appendendo. Videris mihi dicere, mi Socrates, si quidem bonum amicum paraturi simus, nos ipsos oportere tam in dicendo quam in agendo bonos effici. An tu existimabas, ait Socrates, fieri posse, ut pravus quispiam bonos amicos pararet? Videbam enim, subiecit Critobulus, etiam oratores viles bonis concionatoribus amicos esse, et non satis ad imperatorum munus idoneos viris ejusdem muneris peritissimis esse familiares. Num igitur, inquit, de quo etiam disserimus, nostri quosdam, qui quum inutiles ipsi sint, viros utiles sibi efficere amicos possint? Minime vero, inquit. At si fieri non potest, ut vir improbus pulchri bonique studiosos amicos sibi comparet, jam hoc mihi curæ

ἔστιν αὐτὸν καλὸν καγαθὸν γενόμενον ἐξ ἐτοίμου τοῖς καλοῖς καγαθοῖς φίλον εἶναι. (17) Ὁ ταραττεῖ σε, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι πολλὰκις ἄνδρας καὶ καλὰ πράττοντας καὶ τῶν αἰσχροῶν ἀπεργομένους ὁρᾷς ἀντὶ τοῦ φίλους εἶναι στασιάζοντας ἀλλήλοισι καὶ χαλεπώτερον χρομένους τῶν μηδενὸς ἀξίων ἀνθρώπων. (18) Καὶ οὐ μόνον γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἰδιῶται τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πόλεις αἱ τῶν τε καλῶν μάχιστα ἐπιμελόμεναι καὶ τὰ αἰσχροῶν ἥμιστα προσιέμεναι πολλὰκις πολέμικῶς ἔχρουσι πρὸς ἀλλήλους. (19) Ἄ λογιζόμενος πάντο ἄνθρωπος ἔχω πρὸς τὴν τῶν φίλων κατῆσιν οὕτε γὰρ τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλοισι δυνάμενους εἶναι πῶς γὰρ ἂν ἡ ἀρχαίσι τοις ἡμέτεροις ἢ πλεονέκταις ἢ ἀπίστοις ἢ ἀκρατεῖς ἀνθρώποι δύναιτο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντως ὅμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλοισι ἐχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι περὶναι. (20) Ἀλλὰ μὲν, ὥςπερ σὺ λέγεις, οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροὶ ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένοντο; ἂν, εἰ δὲ ὅλῃ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσχοῦντες στασιάζουσι τε περὶ τοῦ πρωτεύειν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ φθονοῦντες ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνες ἐτι φίλοι ἔσονται καὶ ἐν τῇσιν ἀνθρώποις εὐνοία καὶ πίστις ἔσται; (21) Ἀλλ' ἔρει μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ποικίλως πῶς ταῦτα, ὦ Κριτόβουλε. Φύσει γὰρ ἔχρουσι οἱ ἀνθρώποι τὰ μὲν φιλικὰ δέονται τε γὰρ ἀλλήλων καὶ ἐλεοῦσι καὶ συνεργοῦντες ὠφελοῦνται καὶ τοῦτο συνιέντες χάριν ἔχρουσι ἀλλήλοισι τὰ δὲ πολέμικα τὰ τε γὰρ αὐτὰ καλὰ καὶ ἡδέα νομίζοντες ὑπὲρ τούτων μάχονται καὶ διερρηγνομένουσιν ἐναντιοῦνται. Πολέμικόν δὲ καὶ ἔρις καὶ ὀργή· καὶ δυσμενὲς μὲν ὁ τοῦ πλεονεκεῖν ἔρις, μιστὸν δὲ ὁ φθόνος. (22) Ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων ἡ φιλία διαδοσμένη συνάπτει τοὺς καλοὺς τε καγαθοὺς διὰ γὰρ τὴν ἀρετὴν αἰροῦνται μὲν ἄνευ πόνου τὰ μέτρια κεκτημένοι μᾶλλον ἢ διὰ πολέμου πάντων κυριεύειν καὶ δύνανται πεινῶντας καὶ διψῶντας ἀλύπως σίτου καὶ ποτὸς κοινωεῖν, καὶ τοῖς τῶν ὁρακίων ἀφροδισίοις ἡδόμενοι ἐγκαρτερεῖν, ὥστε μὴ λυπεῖν οὐς μὴ προσήκει. (23) Δύνανται δὲ καὶ χρημάτων οὐ μόνον τοῦ πλεονεκεῖν ἀπεργόμενοι νομίμως κοινωεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοισι δύνανται δὲ καὶ τὴν ἔριν οὐ μόνον ἀλύπως ἀλλὰ καὶ συμπερόντως ἀλλήλοισι διατίθεσθαι, καὶ τὴν ὀργὴν κωλύειν εἰς τὸ μεταμελησόμενον προεῖναι. Τῶν δὲ φθόνον παντάπασιν ἀφαιροῦσι, τὰ μὲν ἑαυτῶν ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οἰκεία παρέχοντες, τὰ δὲ τῶν φίλων ἑαυτῶν νομίζοντες. (24) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τοὺς καλοὺς τε καγαθοὺς καὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν μὴ μόνον ἀβλαβεῖς ἀλλὰ καὶ ὠφελέμους ἀλλήλοισι κοινωόνους εἶναι; οἱ μὲν γὰρ ἐπιθυμοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι τιμᾶσθαι τε καὶ ἄρχειν, ἵνα ἐξουσίαν ἔχουσι χρημάτων τε κλέπτειν καὶ ἀνθρώπους βιάζεσθαι καὶ ἡδυναθεῖν, ἀδικοὶ τε καὶ πονηροὶ ἂν εἴεν καὶ ἀδύνατοι ἄλλω συναρμόσει. (25) Εἰ δέ τις ἐν πόλει τιμᾶσθαι βουλομένης, ὅπως αὐτός τε μὴ ἀδικῇται καὶ τοῖς φίλοις τὰ δίκαια βουλεῖν δύνῃται, καὶ ἄρξας ἀγαθόν τι ποιεῖν

est ut sciam an facile sit eum, qui vir ipse pulchri bonique studiosus factus sit, pulchri bonique studiosis amicum fieri. Num te, mi Critobule, perturbat, quod saepe vides homines res etiam pulchras gerentes, et abstinentes a turpibus, non amicos esse, sed dissidere potius inter se, et indignius sese tractare, quam homines nullius pretii? At non modo, inquit Critobulus, privati homines hoc faciunt; sed etiam illae civitates, quae pulchrorum maxime studiosae sunt, turpiaque minime admittunt, saepe hostiliter erga se invicem sunt affectae: quae necum reputans, vehementer de acquirendis amicis despero. Nec enim improbos inter se amicos esse posse video. Nam quo pacto vel inter ingratos, vel socordes, vel plus habendi cupidos, vel infidos, vel intemperantes homines amicitia conciliari possit? adeo ut improbos omnes potius a natura inter se inimicos esse, quam amicos, existimem. At vero, uti tu ais, ne bonis quidem in amicitia pravi congruere unquam possunt. Nam quo pacto illi, qui improbe agunt, amici possint esse iis qui talia oderunt? Quod si etiam illi, qui virtutem colunt, inter se per seditiones in civitatibus de principatu contendunt, et praee invidia alii alios invicem oderunt; quinam deinceps inter se amici erunt, et quos inter homines benevolentia fidesque reperitur? Enimvero, ait Socrates, haec varie se habent, mi Critobule. Nam homines a natura partim ad amicitiam comparati sunt (etenim alii aliis indigent, atque invicem misereantur, et cooperantes invicem prosunt, idque quum intellexere, gratiam sibi invicem habent); partim ad inimicitias propendunt: nam quum eadem bona et jucunda putent, de iis dimicant, et dissidentes sibi adversantur. Contentio autem et ira, res quaedam hostiles sunt; itemque plus habendi cupiditas, infestum quiddam est; et odio dignum, invidia. Nihilominus amicitia per haec omnia penetrans, pulchri bonique studiosos copulat. Nam propter virtutem maluit absque labore facultates mediocres possidere, quam bello in omnia dominari; et possunt esurientes ac sitientes sine dolore cibi ac potus participes fieri, et formosorum amoribus delectati se coercere, ut non offendant eos, quos non convenit. Possunt etiam, pecunias non modo communiter habere et administrare legitime, sine ulla plus habendi cupiditate, sed etiam sibi invicem largiri. Possunt et simultati non modo sine molestia, sed etiam ex utilitate mutua moderari; ac prohibere quo minus ad hoc in progrediatur, cuius ipsis deinde pernitet. Invidiam prorsus tollunt, partim bona propria amicis mancipando, partim amicorum bona pro suis ducendo. Qui ergo non consentaneum sit, viros pulchri bonique studiosos non solum sine damno, sed etiam mutua cum utilitate honorum civilium participes fieri? nam qui honores in civitatibus ac magistratus ambiunt, idcirco ut potestatem habeant pecuniam publicam peculandi, vi homines opprimendi, fruendi voluptatibus; illi injusti sint ac improbi necesse est; neque fieri potest, ut cum alio conjungantur. At si quis velit honoribus in republica frui, ut tum ipse non afficiatur injuria, tum iustis in rebus opem amicis ferre possit, simul-

τὴν πατρίδα πειρᾶται, διὰ τί ὁ τοιοῦτος ἄλλω τοιούτῳ οὐκ ἂν δύναίτο συναρμόσαι; πότερον τοὺς φίλους ὥφελειν μετὰ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἤττον δυνήσεται; ἢ τὴν πόλιν εὐεργετεῖν ἀδυνατώτερος ἔσται καλοὺς τε κάγαθούς ἐχων συνεργούς; (26) Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι δῆλόν ἐστιν εἶναι, εἰ ἐξῆν τοῖς κρατίστοις συνθεμένους ἐπὶ τοὺς χεῖρους ἰέναι, πάντας ἂν τοὺς ἀγῶνας οὗτοι ἐνίκων καὶ πάντα τὰ ἄθλα οὗτοι ἐλάμβανον. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖ μὲν οὐκ ἔωσι τοῦτο ποιεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς, ἐν οἷς οἱ καλοὶ κάγαθοι κρατιστεύουσιν, οὐδεὶς κωλύει μεθ' οὗ ἂν τις βούληται τὴν πόλιν εὐεργετεῖν, πῶς οὐ λυσitelεῖ τοὺς βελτίστους φίλους κτησάμενον πολιτεῦσθαι, τοῦτο κοινωνοῖς καὶ συνεργοῖς τῶν πράξεων μᾶλλον ἢ ἀνταγωνισταῖς χρώμενος; (27) Ἀλλὰ μὴν κάκεινο δῆλον, εἰ, καὶ πολέμῳ τίς τινη, συμμαχῶν δεήσεται, καὶ τούτων πλείονων, ἢ καλοῖς κάγαθοῖς ἀντιτάττεται. Καὶ μὴν οἱ συμμαχεῖν ἐθέλοντες εὖ ποιητέοι, ἵνα θέλωσι προθυμείσθαι. Πολλοὶ δὲ κρεῖττον τοὺς βελτίστους ἐλάττοντας εὖ ποιεῖν ἢ τοὺς χείροντας πλείονας ὄντας· οἱ γὰρ πονηροὶ πολλοὶ πλείονων εὐεργεσιῶν ἢ οἱ χρηστοὶ δέονται. (28) Ἀλλὰ θαρβύν, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, πειρῶ ἀγαθὸς γενέσθαι, καὶ τοιοῦτος γενόμενος θηρᾶν ἐπιχειρεῖ τοὺς καλοὺς τε κάγαθούς. Ἰσως δ' ἂν τί σοι καὶ συλλαβεῖν εἰς τὴν τῶν καλῶν τε κάγαθῶν θήραν ἔχοιμι διὰ τὸ ἐρωτικὸς εἶναι· δεινὸς γὰρ ὢν ἂν ἐπιθυμήσω ἀνθρώπων ὅλος ὥρμημαι ἐπὶ τὸ φιλῶν τε αὐτοὺς ἀντιφιλεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν καὶ ποθῶν ἀντιποθεῖσθαι καὶ ἐπιθυμῶν ζυγεῖναι ἀντεπιθυμείσθαι τῆς ζυνοῦσας. (29) Ὅρῳ δὲ καὶ σοὶ τούτων δεῖσθαι, ὅταν ἐπιθυμήσης φιλοῦν πρὸς τινος ποιεῖσθαι. Μὴ οὐ οὖν ἀποκρύπτου με οἷς ἂν βούλοιο φίλος γενέσθαι· διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρέσαι τῷ ἀρέσκοντι μοι οὐκ ἀπείρως οἶμαι ἔχειν θήρας ἀνθρώπων. (30) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Καὶ μὴν, ὦ Σωκράτες, τούτων ἐνὼ τῶν μαθημάτων παλαιὰ ἐπιθυμῶ ἄλλως τε καὶ εἰ ἐξαρκέσει μοι ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ τοὺς καλοὺς τὰ σώματα. (31) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἀλλ', ὦ Κριτόβουλε, οὐκ ἐνεστὶν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ τὸ τὰς χεῖρας προσφέροντα ποιεῖν ὑπομένειν τοὺς καλοὺς· πέπεισμαι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σκύλλης διὰ τοῦτο φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, εἰ τὰς χεῖρας αὐτοῖς προσέφερε· τὰς δὲ γε Σειρῆνας, εἰ τὰς χεῖρας οὐδενὶ προσέφερον, ἀλλὰ πᾶσι πόρρωθεν ἐπῆδον, πάντας φασὶν ὑπομένειν καὶ ἀκούοντας αὐτῶν κηλεῖσθαι. (32) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς οὐ προσείσονται τὰς χεῖρας, εἰ τι ἔχεις ἀγαθὸν εἰς φίλων κτήσιν, δίδασκε. Οὐδὲ τὸ στόμα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, πρὸς τὸ στόμα προσείσεις; Θάρρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὐδὲ γὰρ τὸ στόμα προσείσω οὐδενὶ, ἢ καλῶς ἢ. Εὐθὺς, ἔφη, σὺ γε, ὦ Κριτόβουλε, τούναντίον τοῦ συμφέροντος ἐπρηκας. Οἱ μὲν γὰρ καλοὶ τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑπομένουσιν, οἱ δὲ αἰσχροὶ καὶ ἡδῶς προσένται, νομίζοντες διὰ τὴν ψυχὴν καλοὶ καλεῖσθαι. (33) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς τοὺς μὲν καλοὺς φιλήσονται, τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταφιλήσονται,

que imperans aliquo bono patriam afficere conetur: quamobrem talis homo cum alio tali conjungi non possit? num amicis esse usui una cum pulchri bonique studiosis minus poterit, vel ad bene reipublicæ faciendum minus valebit, si pulchri bonique studiosos coadjutores habeat? Quin etiam gymnici in certaminibus patet, si liceat præstantissimis una conjunctis pejores aggredi, futurum esse ut ipsi cunctis in certaminibus victores evadant, omniaque præmia consequantur. Quando igitur hoc istic fieri non permittitur, at in negotiis civilibus, ubi homines pulchri bonique studiosi præcipuas partes obtinent, quum nemo impediat, quominus quis beneficio rempublicam, cum quo ipse velit, adsciat: qui non ex usu sit, ut, optimis amicis comparatis, rempublicam aliquis administret, atque iis potius sociis et coadjutoribus gerendarum rerum, quam adversariis utatur? Enimvero patet hoc etiam, si bellum aliquis adversus alium gerere velit, ei sociis opus esse, illisque pluribus, si pulchri bonique studiosis se opponat. At beneficiis adsciendi sunt, qui opitulari volunt, ut sint animis alacres. Multo autem melius est, optimis, tametsi pauciores sint, benefacere, quam deterioribus, qui plures sint: nam improbi multo pluribus beneficiis, quam probi, egent. Tu vero, mi Critobule, fidenti animo bonus esse enitere, atque ubi talis factus fueris, pulchri bonique studiosos venari coneris. Ac fortassis etiam ipse nonnihil tibi conferre ad hanc virorum pulchri bonique studiosorum venationem possim, propterea quod ad amorem propensus sum. Nam quoscunque homines anem, totus ardentem in hoc feror, ut eos diligens, vicissim diliger; et desiderans, vicissim ut desiderer: et conversationis cupidus, vicissim ut expetar. Quibus et tibi opus fore video, si quando cum quibusdam amicitiam inire cupies. Itaque ne me celes, quibus esse amicus velis. Nam quum placere studeam illi, qui mihi placet, minime venandi homines imperitum me esse arbitror. Atqui, ait Critobulus, harum artium ego, mi Socrates, jamdudum cupidus sum; præsertim si eadem mihi scientia erit suffectura et ad eos, qui animæ bonitate præstant, et ad eos, qui corporis elegantia. At vero, mi Critobule, inquit Socrates, non hoc scientia mea continetur, ut manus injiciens, forma præstantes aliquis remoretur. Scio enim, homines ea de causa Scyllam fugere, quod manus eis admoveret: Sirenes vero, quia nemini manus injicerent, sed longo ex intervallo cunctos incantarent, cunctos aiunt morari, atque hos audiendo ipsas demulceri. Et Critobulus, Doce vero me, inquit, si quid habes, quod ad conciliandos amicos conferat; non enim cuiquam manus injiciam. Ac ne os quidem, ait Socrates, ori admovebis? Bono sis animo, inquit Critobulus: nec enim os ulli admovebo, nisi forma præstet. En, statim tu, ait, mi Critobule, contrarium ei, quod utile sit, dixisti. Nam qui pulchri sunt, talia non sufferunt: at qui deformes, lubenter admittunt, existimantes, propter animam se pulchros appellari. Et Critobulus, Age, animo alacri me doceto, inquit, artem venandi amicos; quando-

θαβρῶν δίδασκε τῶν φίλων τὰ θηρατικά. Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ὅταν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, φίλος τινὶ βούληται γενέσθαι, ἑάσεις με κατεπειν σου πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀγαπᾷ τε αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμεῖ φίλος αὐτοῦ εἶναι; Κατηγόρει, ἔφη, ὁ Κριτόβουλος· οὐδένα γὰρ οἶδα μισοῦντα τοὺς ἐπαινοῦντας. (31) Ἐὰν δέ σου προκατηγορήσω, ἔφη, ὅτι διὰ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ εὐνοϊκῶς ἔχεις πρὸς αὐτόν, ἄρα μὴ διαβάλλεσθαι δοῖς ἐπ' ἐμοῦ; Ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μοι, ἔφη, ἐγγίνεται εὐνοια πρὸς οὓς ἂν ὑπολάβω εὐνοϊκῶς εἶναι πρὸς ἐμέ. (32) Ταῦτα μὲν δὲ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξίσταί μοι λέγειν περὶ σοῦ πρὸς οὓς ἂν βούληται φίλους ποιήσασθαι· ἐὰν δέ μοι ἔτι εξουσίαν δοῖς λέγειν περὶ σοῦ ὅτι ἐπιμελῆς τε τῶν φίλων εἶ καὶ οὐδενὶ οὕτω χάρις ὡς φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐργοῖς τῶν φίλων ἀγάλλῃ, οὐ γάρ τι ἔστι τοῖς ἐαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων χάρις οὐδὲν ἥττον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐαυτοῦ, ὅπως τε ταῦτα γίνηται τοῖς φίλοις οὐκ ἀποκαίμηνι μηχανώμενος, καὶ ὅτι ἐγνωκας ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι νικᾶν τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα, τοὺς δ' ἐχθρούς κακῶς, πάντοις ἂν οὕτως σοι ἐπιτρήσειν εἶναι με σύνθετον τῶν ἀγαθῶν φίλον. (33) Τί οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἐμοὶ τοῦτο λέγεις, ὥστε οὐκ ἐπὶ σοὶ ὂν ὅτι, ἂν βούληται περὶ ἐμοῦ λέγειν; Μὰ Δι' οὐκ, ὡς ποτε ἐγὼ Ἀσπασίας ἔκουσα. Ἐφη γὰρ τὰς ἀγαθὰς προσηγορίας· μετὰ μὲν ἀληθείας τὰ καλὰ διαγγελούσας δοίνας εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς καθεύειν, ψευδομένας δ' οὐκ ἐθέλειν ἐπαινεῖν τοὺς γὰρ ἐξαπατηθέντας ἅμα μισεῖν ἀλλήλους τε καὶ τὴν προσηγορίαν. Ἀ δὲ καὶ ἐγὼ πισθεῖς ὁρθῶς ἔχειν ἡγοῦμαι οὐκ ἐξεῖναι μοι περὶ σοῦ λέγειν ἐπαινοῦντα οὐδὲν ὅτι, ἂν μὴ ἀληθεύω. (34) Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, τοιοῦτος μοι φίλος εἶ, ὦ Σωκράτης, ὅσος ἂν μὲν τι αὐτὸς ἐγὼ ἐπιτρήσειν εἰς τὸ φίλους κατασκευάσαι τοῖς ἀγαθοῖς μοι, εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἐθελῶς πιάσας τι εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἐμῇ θυρήλει. Ὅτερον δ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, δοκῶ σοι μάλλον θυρεῖν ἂν σε τὰ ψευδῆ ἐπαινῶν ἢ πείθων πειράσθαι σε ἀγαθὸν αἰδοῦ γενέσθαι; (35) Εἰ δὲ μὴ φανερόν οὕτω σοι, ἐκ τῶνδε ἀνέβη· εἰ γὰρ σε βουλόμενος φίλον ποιῆσαι νουκλήρω ψευδόμενος ἐπαινοῖν, φάσκων ἀγαθὸν εἶναι κυβερνήτην, ὃ δέ μοι πισθεῖς ἐπιτρέψει σοι τὴν ναῦν μὴ ἐπισταμένῳ κυβερνᾶν, ἔχεις τινὰ ἐλπίδα μὴ ἂν σωτὸν τε καὶ τὴν ναῦν ἀπολέσει; ἢ εἰ σοι πείσαιμι κοινῇ τὴν πόλιν ψευδόμενος ὡς ἂν στρατηγικῶν τε καὶ δικαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐαυτὴν ἐπιτρέψαι, τί ἂν οἶμαι σεαυτοῦ καὶ τῆς πόλεως ὑπὸ σοῦ παθεῖν; ἢ εἰ τινὰς ἰδίαν τῶν πολιτῶν πείσαιμι ψευδόμενος ὡς ὄντι οἰκονομικῶν τε καὶ ἐπιμελεῖ τὰ ἐαυτῶν ἐπιτρέψαι, ἄρ' οὐκ ἂν πείραν διδοὺς ἅμα τε βλαβερὸς εἴης καὶ καταγέλαστος φάνοις; (36) Ἀλλὰ συντομοῦτά τέ τε καὶ ἀσφαλεστάτη καὶ καλλίστη δόξις, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι, ἂν βούληται δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειράσθαι. Ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται σκοπούμενος εὐρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτη αὐξανόμενος. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, οὕτως δεινὸν ἔμαθ' (αὐτῇ θηρατικῇ)· εἰ δὲ σὺ ποῖς ἄλλως

quidem pulchros osculaturus, honestos exosculaturus sum. Et Socrates, Ubi, mi Critobule, amicitiam cum aliquo, inquit, contrahere velis, an mihi permittes, ut ad ipsum deferam, te admiratorem ipsius esse, atque amicitiam exspectere? Defer, ait Critobulus; quippe neminem novi, qui se laudantes oderit. At si praeterea deferam, ait, quod praeterea admiratione ipsius etiam benevolus erga ipsum sis, nonne te putabis a me accusari? Atqui in me ipso, inquit, lenitas quaedam erga illos innascitur, quos animis in me benevolis esse suspicor. Haec igitur, ait Socrates, nulla de te dicere licebit ad eos, quos amicos efficere velis: si praeterea potestatem facias dicendi de te, quod amici tibi curae sint, et quod nulla re sic delecteris, atque bonis amatis, quod ob amicorum praeclara facinora non minus exultes, quam ob tua; quod ob amicorum commoda non minus gaudeas, quam ob tua; quod conando, ut amici ea consequantur, non defatigeris; quodque nostri hominis virtutem esse beneficiis amicos, inimicos vero maleficiis vincere: procelestis arbitror aptum me tibi convenatorem bonorum amicitiarum fore. Quamobrem, ait Critobulus, hoc mihi commemoras, quasi non penes te sit, ut de me, quod velis, dicas? Non profecto, uti quidem ego de Aspasia aliquando audivi. Aiebat enim bonas pronubas, quae cum veritate bona commemorarent, plurimum ad conciliandam inter homines amicitiam valere; easdem vero non velle per mendacia laudare. Qui enim decepti sint, se odisse mutuo dicebat, atque etiam conciliatricem ipsam. Quae quum ita esse persuasus sum, recte arbitror nihil mihi dicere licere in laudem tuam, quod non vere dicam. Nimirum tu, mi Socrates, ait Critobulus, talis amicus es mihi, ut me sis adiuturus, si ad iudicandos amicos aliquo modo aptus fuero; sin minus, nihil utilitatis meae causa ficti sis dicturus. Utrum autem, inquit Socrates, magis tibi prodesse videor, si falsis te omnem laudibus, an si persuadeam, ut vir bonus esse studeas? Quod si hoc tu necdum perspicis, ex his considera. Nam si tibi cum navicula te volens amicitiam conciliare, falso te laudem, lenumque gubernatorem esse dicam; atque ille persuasus a me, navem imperito tibi gubernandam committat: alioquin quidquam sperare possis, quam te tum navem tum te ipsum exitio daturum? vel si tua causa civitati publice persuasum mentiens, ut se tibi, tanquam viro artis imperatoriae, iudiciorum, rerumque civilium perito committat: quid putas tibi et per te civitati eventurum? vel si privatim civiles nonnullis persuadeam, idque mentiendo, ut tibi res suas credant, tanquam administranda rei familiaris perito, atque industria: an non, periculo facto, damnosus simulque ridiculus esse apparebis? At vero via maxime compendiosa, tutissima, et pulcherrima est, mi Critobule, ut, in quocunque bonus esse videri velis, in eo operam des ut etiam bonus sis. Quaecumque autem apud homines virtutes appellantur, eas omnes si consideres, doctrina et exercitatione augeri ammadvertes. Atque hoc modo, mi Critobule, nos amicos

γγνώσκεις, δίδασκει. Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ἄλλ' αἰσχυνοίμην ἄν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀντιλέγων τούτοις· οὔτε γὰρ καλὰ οὔτε ἀληθῆ λέγοιμ' ἄν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Καὶ μὴν τὰς ἀπορίας γε τῶν φίλων τὰς μὲν δι' ἄγνοιαν ἐπειρᾶτο γνώμη ἀκείσθαι, τὰς δὲ δι' ἔνδειαν διδάσκων κατὰ δύναμιν ἀλλήλοις ἐπαρκεῖν. Ἐρῶ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἅ συνόδια αὐτῶ. Ἀρίσταρχον γάρ ποτε δρῶν σκυθρωπῶς ἔχοντα, Ἑοικας, ἔφη, ὦ Ἀρίσταρχε, βαρέως φέρειν τι. Χρὴ δὲ τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις· ἴσως γὰρ ἂν τί σε καὶ ἡμεῖς κουρίσαιμεν. (α) Καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν πολλῇ γέ εἰμι ἀπορία. Ἐπεὶ γὰρ ἰστασίασεν ἡ πόλις, πολλῶν φυγόντων εἰς τὸν Πειραιᾶ, συνεληλύθασιν ὡς ἐμὲ καταλειμμένοι ἀδελφαί τε καὶ ἀδελφίδαι καὶ ἀνεψιαὶ τοσαῦται ὥς· εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τεσσαρεσκαίδεκα τοὺς ἐλευθέρους. Λαμβάνομεν δὲ οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδὲν, οἱ γὰρ ἐναντίοι κρατοῦσιν αὐτῆς, οὔτε ἀπὸ τῶν οἰκῶν, ὀλιγανθρωπία γὰρ ἐν τῷ ἄστει γέγονε. Τὰ ἐπιπλα δὲ οὐδεὶς ὠνεῖται, οὐδὲ δανείσασθαι οὐδαμῶθεν ἔστιν ἀργύριον, ἀλλὰ πρότερον ἂν τίς μοι δοκεῖ ἐν τῇ δόξῃ ζητῶν εὐρεῖν ἢ δανειζόμενος λαβεῖν. Χαλεπὸν μὲν οὖν ἔστιν, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀπολυμένους, ἀδύνατον δὲ τοσούτους τρέφειν ἐν τοιούτοις πράγμασιν. (β) Ἀκούσας οὖν ταῦτα ὁ Σωκράτης, Τί ποτὶ ἔστιν, ἔφη, ὅτι ὁ Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων οὐ μόνον ἑαυτῷ τε καὶ τοιούτοις τὰ ἐπιτήδεια δύναται παρέχειν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ πλουτεῖν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων δέδοικας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων ἅπαντες ἀπολῆσθαι; Ὅτι νῆ Δί, ἔφη, ὁ μὲν δούλους τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθέρους. (γ) Καὶ πότερον, ἔφη, τοὺς παρὰ σοὶ ἐλευθέρους οἶει βελτίους εἶναι ἢ τοὺς παρὰ Κεράμῳ δούλους; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τοὺς παρὰ ἐμοὶ ἐλευθέρους. Οὐκ οὖν, ἔφη, αἰσχρὸν τὸν μὲν ἀπὸ τῶν πονηροτέρων εὐπορεῖν, σὲ δὲ πολλῶ βελτίους ἔχοντα ἐν ἀπορίαις εἶναι; Νῆ Δί, ἔφη, ὁ μὲν γὰρ τεχνίτας τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθερίως πεπαιδευμένους. (δ) Ἄρ' οὖν, ἔφη, τεχνίται εἰσιν οἱ χρησιμὸν τι ποιεῖν ἐπιστάμενοι; Μάλιστα γ', ἔφη. Οὐκοῦν χρησιμὰ γ' ἀλφίτα; Σφόδρα γε. Τί δ' ἄρτοι; Οὐδὲν ἦττον. Τί γάρ; ἔφη, ἱμάτια τε ἀνδρείαι καὶ γυναικεῖα καὶ χιτωνίσκοι καὶ γλαμύδες καὶ ἔξωμίδες; Σφόδρα γε, ἔφη, καὶ πάντα ταῦτα χρήσιμα. Ἐπειτα, ἔφη; οἱ παρὰ σοὶ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται ποιεῖν; Πάντα μὲν οὖν, ὡς ἐγὼ μαι. (ε) Εἴτ' οὐκ οἶσθα ὅτι ἀρ' ἐνδὲς μὲν τούτων, ἀλφίτοποιας, ναυσικύδης οὐ μόνον ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὅς πολλὰς καὶ βοῦς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ τῇ πόλει πολλάκις λειτουργεῖν, ἀπὸ δὲ ἄρτοποιίας Κύρηθος τήν τε οἰκίαν πᾶσαν διατρέφει καὶ τῇ δαψιλῶς, Δημέας δὲ ὁ Κολλυτεὺς ἀπὸ γλαμυ-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

CAPUT VII.

Et profecto amicorum difficultatibus, quæ ex ignoratione provenirent, consilio mederi conabatur; quæ vero ex egestate, docendo ut pro viribus sibi invicem subvenirent. Dicam autem, quid hac etiam in parte mihi de ipso constet. Nam, quum aliquando Aristarchum tristem cerneret, Videris, ait, mi Aristarche, quiddam moleste ferre. Debes autem molestiam hanc cum amicis communicare; fortassis enim nonnihil etiam nos te sublevaverimus. Et Aristarchus, Enimvero, mi Socrates, ait, magna in difficultate versor. Nam ut seditiones hac in civitate motæ sunt, multis in Piræum confugientibus, convenerunt ad me relicte tot sorores, sororum filię, et consobrinæ, ut meis in ædibus quatuordecim homines liberi sint. Neque vero vel ex agro, quo potiuntur adversarii, quicquam paramus; neque, quod hominum exiguus in urbe sit numerus, ex ædibus. Supellectilem emit nemo, neque usquam mutuum capi potest argentum: sed citius in via quis quærendo invenerit, quam mutuum acceperit. Grave quidem certe est, mi Socrates, ut quis propinquos negligat pereuntes; sed fieri non potest, ut aliquis, quum res ita sint comparatæ, tot homines alat. Hac quum audisset Socrates, Quid est causæ, inquit, quod Ceramo multos alens, non sibi solum atque illis suppeditare necessaria possit, sed etiam tantum præterea lucrum faciat, ut dives sit: tu multos alens metuis, ne ob necessariorum inopiam omnes pereatis? Quia profecto, ait, servos alit ille, ego liberos homines. Utrum vero, inquit Socrates, putas liberos, qui tecum sunt, meliores esse, an Ceramonis servos? Puto liberos qui mecum sunt. An non igitur turpe est, inquit, illum per homines viliores opibus affluere, te, qui multo meliores habes, inopia premi? Minime, inquit: nam ille artifices alit, ego liberaliter educatos. Artifices ergo sunt, inquit, qui quid utile facere possunt? Maxime, ait. Ergo farina est utilis? Ac vehementer quidem. Quid, panes? Nihil minus. Quid, ait, vestes viriles ac muliebres, et tuniculæ, et chlamydes, et exomides? Admodum, ait, utilia etiam hæc omnia. Jam vero, inquit, qui tecum sunt, nihil horum possunt elaborare? Immo vero omnia, ut arbitror. Ergo tu ignoras Nausicydem faciendæ farina, quod unum ex his est, non solum se ipsum et domesticos alere, sed præterea multas sues, et vaccas; atque etiam lucrari tantum, ut sæpius civitati sumptum suppeditet; Cyrebum pane faciendo et familiam omnem nutrire, et ipsum vivere largiter; Demeam Collytensem, con-

δορυγίχας, Μένων δ' ἀπὸ γλυνιδωποῦκας, Μεγαρέων δὲ οἱ πλείστοι, ἔφη, ἀπὸ ἐξωμιδοποῦκας διατρέφονται; Νῆ Δι', ἔφη; οὗτοι μὲν γὰρ ὀνούμενοι βαρβάρους ἀνθρώπους ἔχουσιν, ὥστ' ἀναγκάζειν ἐργάζεσθαι ἃ καλῶς ἔχει ἐνθ' ὃ' ἐλευθέρους τε καὶ συγγενεῖς. (7) Ἐπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλευθεροί τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἷε γρηναί αὐτοὺς μὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διὰχόντας δοῖς καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τοὺς ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, τούτων ἐπιμελούμενους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμελείαν αἰσθάνη τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι, καὶ πρὸς τὸ θυγιάειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὸ κατῆσθαι τε καὶ σώζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφελίμα ὄντα, τὴν δὲ ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμελείαν οὐδὲν χρήσιμα; (8) ἔμαθον δὲ ἃ ρῆς αὐτὰς ἐπίστασθαι πότερον ὥς οὔτε χρήσιμα ὄντα πρὸς τὸν βίον οὔτε ποιήσουσι αὐτῶν οὐδὲν, ἢ τούναντίον ὥς καὶ ἐπιμεληθῇ, σῶμεναι τούτων καὶ ὠφελήθησόμεναι ἀπ' αὐτῶν; ποτέρως γὰρ ἂν μᾶλλον ἄνθρωποι σωφρονοῖεν, ἀργούντες ἢ τῶν χρησίμων ἐπιμελούμενοι; ποτέρως δ' ἂν δικαιότεροι εἴεν, εἰ ἐργάζοντο ἢ εἰ ἀργούντες βουλευοῖντο περὶ τῶν ἐπιτηδείων; (9) Ἀλλ' ἃ καὶ νῦν μὲν, ὥς ἐγώ μιν, οὔτε σὺ ἐκείνας φιλεῖς οὔτε ἐκείναι σέ· σὺ μὲν ἡγούμενος αὐτὰς ἐπιτηδεύουσιν εἶναι σεαυτῷ, ἐκείναι δὲ σὲ ὀδοῖσαι ἡρμόμενον ἐφ' ἑαυταῖς. Ἐκ δὲ τούτων κίνδυνος μεῖζον τε ἀπέχθειαν γίνεσθαι καὶ τὴν προγεγονυῖαν χάριν μειοῦσθαι. Ἐκ δὲ προστατήσης ὅπως ἐνεργοὶ ὦσι, σὺ μὲν ἐκείνας φιλήσεις, ὁρῶν ὠφελίμους σεαυτῷ οὐσας, ἐκείναι δὲ σὲ ἀγαπήσουσιν, αἰσθόμεναι χάριτόν τε σε αὐταῖς, τῶν δὲ προγεγονυῖων εὐεργεσιῶν ἥδιον μεμνημένοι τὴν ἀπ' ἐκείνων χάριν αὐξήσετε καὶ ἐκ τούτων φιλικώτερον τε καὶ οἰκείωτερον ἀλλήλοις ἔξετε. (10) Εἰ μὲν τούτων αἰσχρόν τι ἐμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀπ' αὐτοῦ προκαίρετόν ἦν· νῦν δὲ ἃ μὲν δοκεῖ κάλλιστα καὶ προσιότεστα γυναικῶν εἶναι ἐπίστανται, ὥς εἴκοι. Πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾶστα τε καὶ τάχιστα καὶ κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. Μὴ οὖν ὀκνεῖ, ἔφη, ταῦτα εἰσπεῖσθαι αὐταῖς ἃ σοὶ τε λυσιτελήσει, καλέναι, καὶ, ὥς εἴκοι, ἡδέως ὑπακούουσιν. (11) Ἀλλ' ἃ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔφη δ' Ἀρίσταρχος, οὕτω μοι δοκεῖ; καλῶς λέγειν, ὃ Σωκράτης, ὥστε πρόσθεν μὲν οὐ προσηύμην θανείσασθαι, εἰδὼς ὅτι ἀναλώσας δ' ἂν λάβω οὐχ' ἔξω ἀποδοῦναι, νῦν δέ μοι δοκῶ εἰς ἔργων ἀπορρομὴν ὑπομένειν αὐτὸ ποιῆσαι.

12. Ἐκ τούτων δὲ ἐπορίσθη μὲν ἀφορμὴ, ἐωνήθη δὲ ἔρικα, καὶ ἐργαζόμεναι μὲν ἡρίστον, ἐργασάμεναι δὲ εὐεπνοῦν. Ἰκαράι δὲ ἀντὶ σκυθρωπῶν ἦσαν καὶ ἀντὶ δυσφορούμενων ἐκντὰς ἡδέως ἀλλήλας ἑώρων, καὶ αἱ μὲν ὥς κηδεύονα ἐβόλουν, ὃ δὲ ὥς ὠφελίμους ἡγάπα. Τέλει δὲ ἔθοντο πρὸς τὸν Σωκράτην χάριτον διηγεῖτο ταῦτά τε καὶ ὅτι αἰτιῶνται αὐτὸν μόνον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀργῶν ἐσθίειν. 13. Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Εἴτα σὺ λέγεις

faciendis chlamyidibus; Menonem, penulis; Megarensium maximam partem exomidum confectione sese alere? Profecto, inquit: nam illi barbaros quosdam emptos habent, quos possunt cogere ad elaborandum quæ istos homines deceat: ego autem liberos homines et cognatos. Erro, inquit, quod liberi sint et tibi cognati, propterea putas eis aliud nihil faciendum esse, quam ut edant ac dormiant? Num et inter alios liberos homines, eos qui ita vivant commodius degere vides, felicioresque prædicas illis, qui ea exercere curant, quæcunque ad vitam utilia norunt? an otium et negligentiam prodesse animadvertis hominibus ad discendum ea quæ scire convenit, et ad reminiscendum quæcunque didicerint, et ad valetudinem roburque corporum, et ad parandum ac conservandum ea quæ vitæ utilia sunt; negotium vero ac diligentiam nihil prodesse putas? Num ea, quæ dicis illas tenere, sic didicerunt, ut nec ad vitam utilia essent, neque quidquam eorum facerent; an e diverso, ut et diligenter in eis elaborarent, et utilitatibus inde caperent? Utro modo homines animo saniori uterentur, in otio degendo, an curam iis impendendo, quæ expediant? utro modo officia sua melius præstarent, si operentur, an si in otio de victu deliberent? Quin etiam, mea sententia, neque tu jam illas diligis, neque illæ te: tu, quod eas esse tibi detrimentum existimes, illæ, quod te sua causa gravari vident: ex his periculum est, ne et majus odium oriatur, et pristina gratia minuiatur. At si tu cures ut operas faciant, tu quidem eas diliges, quia videbis ipsas tibi esse utiles; et amabunt illæ te contra, ubi animadvertent, te iis delectari: atque etiam priorum beneficiorum cum voluptate recordantes, gratiam eis partam augebitis, ac deinde amicis familiaribusque invicem adficiemini. Jam si turpe quid eis esset agendum, mors potius esset eligenda. At vero norunt illæ, ut apparet, quæcunque videntur mulieribus honestissima esse, maximeque decora. Omnes autem, quæ norunt, tum facillime, tum celerrime, tum elegantissime, tum summa cum voluptate operantur. Ne cuncteris igitur, inquit, ut ad ea sis illis auctor, quæ tum tibi tum illis expediant: in quo quidem, uti par est, perlubenter tibi obtemperabunt. Profecto, inquit Aristarchus, tam mihi præclare dicere videris, mi Socrates, ut quum antea mutui nonluissem, quod scirem me, absumpta mutuo data pecunia, non habiturum unde solverem; nunc mihi videar id facturum ad subeundas materie operum coemendæ impensas.

Inde comparata fuit illa impensa; emptæ lanæ, mulieres inter operas praebebant, atque operibus absolutis amabant: item pro tristibus hilares erant; et quæ prius suspectæ invicem erant, nunc aliæ alias suaviter intuebantur: Aristarchum ille tanquam curatorem diligebat, illas Aristarchus tanquam sibi utiles amabat. Tandem ad Socratem quum accessisset, narrabat et hæc cum voluptate, et quod se solum inter omnes in domo reprehenderent, ut qui otiosus ederet. Tum Socrates, Tu vero, inquit, non canis fabulam

αὐταῖς τὸν τῷ κυνὸς λόγον; φασὶ γὰρ, ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῷα, τὴν οἶν πρὸς τὸν δεσπότην εἰπεῖν, Θασυμαστὸν ποιεῖς, ὃς ἡμῖν μὲν ταῖς καὶ ἐριά σοι καὶ ἄρνας καὶ τυρὸν παρεχούσαις οὐδὲν δίδως, εἰ μὴ ἐκ τῆς γῆς λάβωμεν, τῷ δὲ κυνὶ, ὃς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως ὅπερ αὐτὸς ἔχεις σίτου. (14) Τὸν κύνα οὖν ἀκούσαντα εἰπεῖν, Ναὶ μὰ Δία· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ καὶ ὑμᾶς αὐτὰς σώζων, ὥστε μήτε ὑπ' ἀνθρώπων κλέπτεσθαι μήτε ὑπὸ λύκων ἀρπάζεσθαι, ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττοιμι ὑμᾶς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι δύνασθε, φοβούμεναι μὴ ἀπολήσθε. Οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὰ πρόσβατα συγχωρῆσαι τὸν κύνα προτιμᾶσθαι. Καὶ σὺ οὖν ἐκεῖναις λέγε, ὅτι ἀντὶ κυνὸς εἰ φύλαξ καὶ ἐπιμελητής, καὶ διὰ τὸ οὐδ' ὑφ' ἐνὸς ἀδικούμεναι ἀσφαλῶς τε καὶ ἡδέως ἐργαζόμεναι ζῶσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἄλλον δὲ ποτὲ ἀρχαῖον ἐταῖρον διὰ χρόνου ἰδὼν, Πόθεν, ἔφη, Εὐθέρη, φράνη; Ὑπὸ μὲν τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκ τῆς ἀποδημίας, νυνὶ μέντοι αὐτόθεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφῆρέθημεν τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας τῷ σώματι ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. Δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαι τίνος ἀνθρώπων, ἄλλως τε καὶ μηδὲν ἔχοντα ἐφ' ὅτῳ ἂν δανεῖζοίμην. (2) Καὶ πόσον χρόνον οἶε σοι, ἔφη, τὸ σῶμα ἱκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; Μὰ τὸν Δί, ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένη, ὅπῃ οὖν δαπάνης μὲν δεήσῃ, μισθὸν δὲ οὐδεὶς σοι θαλήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (3) Οὐκοῦν, ἔφη, κρεῖττόν ἐστιν αὐτόθεν τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἔργων ἐπιτίθεσθαι ἢ καὶ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ ἐπαρκέσει, καὶ προσελθόντα τῷ τῶν πλείονα χρήματα κεκτημένῳ τῷ δεομένῳ τοῦ συνεπιμελησομένου ἔργων τε ἐπιστατοῦντα καὶ συγχομιζοντα τοὺς καρποὺς καὶ συμυλάττοντα τὴν οὐσίαν ὠφελοῦντα ἀνταφελίσθαι. (4) Χαλεπὸς ἂν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, δουλείαν ὁπομεναιμὶ. Καὶ μὴν οἷ γε ἐν ταῖς πόλεσι προστατεύοντες καὶ τῶν δημοσίων ἐπιμελόμενοι οὐ δουλοπρεπέστεροι ἔνεκα τούτου, ἀλλ' ἐλευθεριώτεροι νομίζονται. (5) Ὅλως μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ὑπαίτιον εἶναι τινὶ οὐ πάννυ προσέμεναι. Καὶ μὴν, ἔφη, Εὐθέρη, οὐ πάννυ γε βράδιον ἐστὶν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· ἐπεὶ καὶ οἷς νῦν ἐργάζεσθαι φῆς θαυμάζω εἰ βράδιον ἐστὶν ἀνέγκλητον διαγίγνεσθαι. (6) Χρὴ οὖν πειρᾶσθαι τοὺς φιλαίτους φεύγειν καὶ τοὺς εὐγνώμονας διώκειν, καὶ τῶν πραγμάτων ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν ὑπομένειν, ὅσα δὲ μὴ δύνασαι φυλάττεσθαι, ὅ,τι ὁ ἂν πρᾶττης, τοῦτον ὡς καλλίστα καὶ προθυμότεστα

eis narras? Aiunt enim, id temporis, quum voce uterentur animalia, dixisse ad herum suum ovem: Facis sane mirum quiddam, qui nobis, lanas, agnos, caseum tibi suppeditantibus, nihil des extra id, quod e terra consequimur; cani vero, qui nihil tale tibi præbet, cibum illum communicas, quo ipse vesceris. At canem his auditis dixisse: Non abs re profecto: nam ego is sum, qui vos etiam ipsas conservat, ut nec furto ab hominibus auferamini, neque a lupis rapiamini: quum vos quidem certe, nisi pro vobis ego excubarem, ne pastum quidem ire possetis, veritæ scilicet ne periretis. Atque hoc modo perhibetur, oves ipsas concessisse, ut canis potiori conditione frueretur. Itaque tu etiam illis dicito, te canis instar custodem esse, curamque earum gerere; cujus opera læsæ a nemine, secure suaviterque suas operas obeundo vivant.

CAPUT VIII.

Quum aliquando sodalem alium veterem longo ex intervallo videret: Unde nobis ades, ait, Euthere? Sub exitum belli, mi Socrates, inquit, de peregrinatione; nunc ex hac ipsa urbe. Quando enim extra fines Atticæ sita prædia mihi sunt adempta, nec pater in Attica mihi quidquam reliquit; cogor jam domi degens corpore faciundis operibus victum quaerere. Et videtur hoc mihi præstare, quam aliquem rogare mortaliū, præsertim quum nihil habeam, super quo mutuarer. At quamdiu putas, inquit, corpus tibi suffecturum, ut victum pro mercede laborando quaeras? Profecto non diu, inquit. Itaque quum consueveris, ait, sumptu tu quidem egebis, at nemo tibi mercedem pro corporis laboribus pendet. Vere dicis, inquit. Ergo præstat, ait, ea te opera jam nunc aggredi, quæ tibi etiam ubi scueveris sufficiant; et locuplete quodam convento, qui coadjutore indigeat, operibus ipsis præfici, fructus congerere, facultates una custodire; ut eum juvenis ab illo vicissim adjuveris. Ego vero, mi Socrates, inquit, ægre servitutem perferre possim. Atqui civitatum præsides, publicarumque rerum curatores, non idcirco magis serviles, sed magis liberales existimantur. Omnino, mi Socrates, ait, non admodum velim alicui me culpabilem esse. Atqui, mi Euthere, inquit, non facile reperiri potest opus, in quo non aliquis culpatur. Est enim difficile, sic aliquid agere, ut nihil delinquas; quod si etiam sine delicto quisquam aliquid faciat, in iudicem non iniquum incidere difficile est: nam et in illis quæ nunc operari dicis, miror si facile sit ut inculpatus degas. Te igitur conari decet, ut culpandi cupidus fugias, æquosque rerum æstimatores secteris; et negotia, quæcunque conficere potes, ut suscipias; quæ non potes, caveas: quicquid autem feceris, in id uti quam rectissime promptissimeque incumbas. Nam ita futurum arbitror,

ἀπιμελείσθαι. Οὗτω γὰρ ἤκιστα μέν σε οἴμαι ἐν αἰτία εἶναι, μάλιστα δὲ τῇ ἀπορίᾳ βοηθεῖαν εὑρεῖν, ῥᾶστα δὲ καὶ ἀκινδυνότατα ζῆν καὶ εἰς τὸ γῆρας διακρέσστατα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ Κρίτωνος ἀκούσαντα ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησιν εἶη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἐκυτοῦ πράττειν. Νῦν γὰρ, ἔφη, ἐμέ τινες εἰς οἰκας ἀγρουν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἂν με ἀργύριον τελέσαι ἢ πράγματα ἔχειν. (2) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κρίτων, κύνες δὲ τρέφεις, ἵνα σοὶ τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι; Καὶ μάλα, ἔφη, μᾶλλον γάρ μοι λυσitteλεῖ τρέφειν ἢ μή. Οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἄνδρα ὅστις ἐθέλοι τε καὶ δύναιτο σοῦ ἀπερύκων τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε; Ἡδέως γ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ φοβοίμην ὅπως μὴ ἐπ' αὐτὸν με τράποιτο. (3) Τί δ', ἔφη, οὐχ ὁρᾷς; ὅτι πολλῶν ἥδιον ἐστὶ χαρίζομενον οἴῳ σοὶ ἀνδρὶ ἢ ἀπερῳόμενον ὥρευσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶν ἐνθάδε τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, οἱ πάντες ἂν φιλοτιμηθεῖεν φίλῳ σοὶ χαρίζεσθαι.

4. Καὶ ἐκ τούτων ἀνευρίσκουσιν Ἀρχέδημον, πάντες μὲν ἰκνῶν εἰπεῖν τε καὶ πράττειν, πένητα δέ. Οὐ γὰρ ἦν ὅς τις ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν, ἀλλὰ ἐνὶ ἡμέρᾳ τε καὶ εὐφρόνους ἢ οἱ ἀπὸ τῶν συκοφαντιῶν λαμβάνειν. Τούτῳ οὖν ὁ Κρίτων, ὅποτε συγκαμίζοι ἢ σίτοι ἢ ἔλαιον ἢ οἶνον ἢ ἕρπαια ἢ ἄλλο τι τῶν ἐν ἀγορῇ γιννομένων χρησίμων πρὸς τὸν βίον, ἀφελὼν ἔδωκε καὶ ὅποτε θύοι, ἐκάλει, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπεμείβετο. (5) Νομίσας δὲ ὁ Ἀρχέδημος ἀποστρέφειν οἱ τὸν Κρίτωνος οἶκον μάλα περιεῖπεν αὐτόν. Καὶ εὐθὺς τῶν συκοφαντούντων τὸν Κρίτωνα ἀνευρίσκει πολλὰ μὲν ἀδικήματα, πολλοὺς δ' ἐχθροὺς καὶ αὐτῶν τινα προσκαλέσας εἰς δίκην δημοσίαν, ἐν ᾗ αὐτὸν ἔδει κριθῆναι ὅτι δειπάζειν ἢ ἀποσιεῖται. (6) Ὁ δὲ συνεδῶς αὐτῇ πολλὰ καὶ πονηρὰ πάντα ἐποίησε ὥστε ἀπαλὶ κριθῆναι τοῦ Ἀρχέδημου. Ὁ δὲ Ἀρχέδημος οὐκ ἀπῆλθέτετο, ἕως τὸν τε Κρίτωνα ἀφῆκε καὶ αὐτῇ γράμματα ἔδωκεν. (7) Ἐπεὶ δὲ τούτῳ τε καὶ ἄλλῃ τοιαῦτα ὁ Ἀρχέδημος διεπράξατο, ἤδη τότε ὥσπερ ὅταν νομὸς ἀγαθὸν κύνᾳ ἔρῃ, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βοῦλονται πληρύνειν αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἰσθάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύσῃ, οὕτω καὶ τοῦ Κρίτωνος πολλοὶ τῶν φίλων ἐβόωντο καὶ σείει παρέχειν φιλικὰ τὸν Ἀρχέδημον. (8) Ὁ δὲ Ἀρχέδημος τῷ Κρίτῳ ἡδέως ἐχαρίζετο, καὶ οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλ' ὅτι οἱ φίλοι αὐτοῦ. Εἰ δέ τις αὐτῷ τούτων ὡς ἀπῆλθετο ἀνείλετο ὡς ὑπὸ Κρίτωνος ὠρελόμενος κατακλύσει αὐτόν, Ἠότερον οὖν, ἔφη, ὁ Ἀρχέδημος, αἰσχρὸν ἐστὶν εὐεργετούμενον ὑπὸ γράστων ἀνθρώπων καὶ ἀντεργετούμενον τοὺς μὲν τοιούτους φίλους πειθεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς διαφέρεσθαι, ἢ τοὺς μὲν καὶ οὕς κατακλύσει ἀδικεῖν παύσαντες ἐχθροὺς ποιηθῆναι, τοῖς δὲ πονηροῖς συνεργετούμενον

ut minime culperis, inopiamque tuam maxime subleves, ac facillime, omnis expers periculi, satis magna in rerum copia etiam in senecta vivas.

CAPUT IX.

Et scio ipsum etiam aliquando ex Critone audivisse, difficulter Athenis hominem degere posse, qui velit suas solummodo res agere. Nunc enim me nonnulli, ait, in jus rapiunt, non quod a me fiat eis injuria, sed quod existiment, libentius me pecuniam exsolviturum, quam habiturum negotia. Tum Socrates, Dic mihi, mi Crito, ait, an non canes alis, ut lupos ab ovibus arceant? Maxime, inquit; quum mihi plus expediat illos alere, quam non. An non igitur etiam hominem decet alere, qui et velit et possit illos arceere, quotquot injuria te conantur adficere? Perlubenter sane, inquit; nisi vereretur, ne adversus me ipsum se converteret. Quid autem? ait: non multo jucundius esse vides, aliquem viro tali, qualis tu es, gratificantem potius, quam infestum, juvari? Sat scito esse tales hic homines, qui magno sibi honori dicerent, si te amico uterentur.

Ex eorum numero Archedemum inveniunt, dicendi quidem agendique peritissimum, sed pauperem. Non enim is erat, qui abs quovis lucrum caperet, sed qui æquitatis studiosus esset, ac generosior quam ut calumniando vellet rem acquirere. Huic igitur Crito, quoties aut frumentum, aut oleum, aut vinum, aut lanas, aut aliquid aliud rerum in prædio suo nascentium, et ad vitam utilem, colligeret, partem detractam donabat; eundem quoties rem sacram faceret, invitabat; et in omnibus hujusmodi curam ejus habebat. Itaque quum existimaret Archedemus, domum Critonis sibi refugii loco esse, cœpit eum plurimum observare. Moxque calumniatorum Critonis multa per injuriam facta, multosque reperit inimicos; atque eorum unum in judicium publicum accersit, ubi judicari oportebat, quid pati aut solvere oporteret. Calumniator, multorum sibi malorumque facinorum conscius, nihil non moliebatur, ut ab Archedemo liberaretur. Archedemus vero finem nullum faciebat, donec et Critonem absolvisset, et pecuniam sibi numerasset. Id ubi Archedemus, aliaque similia perfectisset; tum non aliter, atque ubi pastor aliquis canem bonum habet, ceterique pastores haud procul ab illo greces suos sistere cupiunt, ut canem fruuntur; ita et Critonis amici multi rogabant, ut etiam sibi Archedemum custodem concederet. Archedemus vero Critoni perlubenter gratificabatur, neque jam solus Crito quiete fruebatur, sed etiam ipsius amici. Et si quis eorum quibus erat odio, exprobraret ei, quod perceptis a Critone commodis, eidem adalaretur: Utrum, inquit, turpe est, eum, qui a probis hominibus beneficiis adfectus sit, vicissim beneficium præstando, ejusmodi homines amicos facere, et ab impietis dissidere; an pulchri bonique studiosos ledere conatamur.

ρᾶσθαι φίλους ποιεῖσθαι καὶ χρῆσθαι τούτοις ἀντ' ἐκείνων· Ἐκ δὲ τούτου εἰς τε τῶν Κρίτωνος φίλων Ἀρχέδημος ἦν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Κρίτωνος φίλων ἐτιμᾶτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Οἶδα δὲ καὶ Διοδώρῳ αὐτὸν ἐταίρῳ ὄντι τοιάδε διαλεχθέντα. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Διόδωρε, ἂν τίς σοι τῶν οἰκετῶν ἀποδρᾷ, ἐπιμελῇ ὅπως ἀνακομίσῃ; (α) Καὶ ἄλλους γε νῆ Δί', ἔφη, παρακαλῶ, σῶστρον τούτου ἀνακηρύσσων. Τί γάρ; ἔφη, ἰάν τίς σοι κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῇ καὶ παρακαλεῖς ἰατρούς, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ; Σφόδρα γ', ἔφη. Εἰ δέ τίς σοι τῶν γνωρίμων, ἔφη, πολλὴ τῶν οἰκετῶν χρησιμώτερος ὢν κινδυνεύει δι' ἐνδεῖαν ἀπολέσθαι, οὐκ οἶε σοι ἄξιον εἶναι ἐπιμεληθῆναι ὅπως διασωθῇ; (β) Καὶ μὴν οἶσθά γε ὅτι οὐκ ἀγνώμων ἔστιν Ἑρμογένης· αἰσχύνοιο δ' ἂν, εἰ ὠφελούμενος ὑπὸ σοῦ μὴ ἀντωφελοῖή σε. Καίτοι τὸ ὑπηρέτην ἐκόντα τε καὶ εὖνον καὶ παράμονον [καὶ τὸ κελεύόμενον ἱκανὸν ποιεῖν] ἔχειν, καὶ μὴ μόνον τὸ κελεύόμενον ἱκανὸν ὄντα ποιεῖν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἀρ' ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶναι καὶ προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι πολλῶν οἰκετῶν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι. (γ) Οἱ μέντοι ἀγαθοὶ οἰκονόμοι, ὅταν τὸ πολλοῦ ἄξιον μικροῦ ἐξῇ πρίσθαι, τότε φασὶ δεῖν ὠνεῖσθαι. Νῦν δὲ διὰ τὰ πράγματα εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. (δ) Καὶ δὲ Διόδωρος, Ἀλλὰ καλῶς γε, ἔφη, λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ κέλευσον ἔλθειν ὡς ἐμέ τὸν Ἑρμογένην. Μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε· νομίζω γάρ οὔτε σοι κάλλιον εἶναι τὸ καλέσσαι ἐκείνον τοῦ αὐτὸν ἔλθειν πρὸς ἐκείνον οὔτε ἐκεῖνο μείζον ἀγαθὸν τὸ πραχθῆναι ταῦτα ἢ σοί. (ε) Οὕτω δὲ δὲ Διόδωρος ὥχετο πρὸς τὸν Ἑρμογένην, καὶ οὐ πολλὴν τελέσας ἐκτίσαστο φίλον, δὲ ἔργον εἶχε σκοπεῖν, τι ἂν ἢ λέγων ἢ πράττων ὠφελοῖή τε καὶ ὑφραῖνοι Διόδωρον.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅτι δὲ τοὺς ὀρεγομένους τῶν καλῶν ἐπιμελεῖς ὦν διρέγοντο ποῖον ὠφελεῖ, νῦν τούτο διηγῆσομαι. Ἀκούσας γάρ ποτε Διονυσόδωρον εἰς τὴν πόλιν ἔκειν ἐπαγγελλόμενον στρατηγεῖν διδάξειν, ἐλεξε πρὸς τινὰ τῶν ξυνόντων, δὴ ἡσθάνετο βουλόμενον τῆς τιμῆς ταύτης ἐν τῇ πόλει τυγχάνειν, (2) Αἰσχρὸν μέντοι, ὦ νεανία, τὸν βουλόμενον ἐν τῇ πόλει στρατηγεῖν, ἐξὸν τούτου μαθεῖν, ἀμειλῆσαι αὐτοῦ· καὶ δικαίως ἂν οὗτος ὑπὸ τῆς πόλεως ζημιούτο πολλὸν μᾶλλον ἢ εἰ τις ἀνδριάντας ἐργολαβοῖη μὴ μεμαθηκὼς ἀνδριαντοποιεῖν. (3) Ὅλης γάρ τῆς

eosdem inimicos efficere, et praevidendo talia disseruisse. Dic mihi, mi Diodore, ait, si quis tuorum servorum abs te aufugiat, conarisne ut eum recipias? Immo et alios etiam mehercule evoco, mercedem inventionis ejus praekonio denuntians. Quid autem? si quis servorum adversa valetudine laboret, an non curam ejus habes, ac medicos arcessis, ne moriatur? Admodum vero, inquit. Jam si quis familiarium tuorum, ait, qui longe pluri sit tibi quam quisquam servorum, in periculo sit pereundi ex inopia, nonne putas dignum esse, ejus te curam habere, ut evadat incolumis? Scis profecto Hermogenem minime ingratum esse; et eum puderet adjutum abs te, non vicissim te adjuvare. Habere autem ministrum quendam volentem et benevolum, et constantem [et ad agenda imperata idoneum]; immo non solum ad imperata agenda promptum, sed qui etiam per se usui possit esse tum in providendo tum in praecipiendo consiliis; equidem multorum servorum instar esse duco. Jubent certe rei familiaris administratores boni tunc emere, quum magni quidpiam pretii licet exiguo comparare. Boni vero amici, haec rerum statu, vilissimo pretio parari possunt. Bene dicis, ait Diodorus; et jube Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Jovem: puto enim, neque tibi melius fore illum te, quam te illum adire; neque magis ex illius esse re, quam tua, haec ita fieri. Hoc modo factum, ut ad Hermogenem Diodorus statim accederet, neque magna pecunia erogata, compararet amicum talem, cui id esset negotii, ut quid vel proferendo vel agendo Diodoro prodesse, laetitiamque posset afferre, dispiceret.

CAPUT X.

Et memini Socratem etiam cum Diodoro, qui ex familiaribus suis erat, aliquando talia disseruisse. Dic mihi, mi Diodore, ait, si quis tuorum servorum abs te aufugiat, conarisne ut eum recipias? Immo et alios etiam mehercule evoco, mercedem inventionis ejus praekonio denuntians. Quid autem? si quis servorum adversa valetudine laboret, an non curam ejus habes, ac medicos arcessis, ne moriatur? Admodum vero, inquit. Jam si quis familiarium tuorum, ait, qui longe pluri sit tibi quam quisquam servorum, in periculo sit pereundi ex inopia, nonne putas dignum esse, ejus te curam habere, ut evadat incolumis? Scis profecto Hermogenem minime ingratum esse; et eum puderet adjutum abs te, non vicissim te adjuvare. Habere autem ministrum quendam volentem et benevolum, et constantem [et ad agenda imperata idoneum]; immo non solum ad imperata agenda promptum, sed qui etiam per se usui possit esse tum in providendo tum in praecipiendo consiliis; equidem multorum servorum instar esse duco. Jubent certe rei familiaris administratores boni tunc emere, quum magni quidpiam pretii licet exiguo comparare. Boni vero amici, haec rerum statu, vilissimo pretio parari possunt. Bene dicis, ait Diodorus; et jube Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Jovem: puto enim, neque tibi melius fore illum te, quam te illum adire; neque magis ex illius esse re, quam tua, haec ita fieri. Hoc modo factum, ut ad Hermogenem Diodorus statim accederet, neque magna pecunia erogata, compararet amicum talem, cui id esset negotii, ut quid vel proferendo vel agendo Diodoro prodesse, laetitiamque posset afferre, dispiceret.

LIBER III.

CAPUT I.

Quod honorum cupidis perutilis erat Socrates, eos exaltando, ut se exercerent in iis quae expeterent, id jam commemorabo. Nam quum audisset aliquando Dionysodorum in civitatem advenisse, qui exercitus ducendi artem docere profiteretur, ad quendam e familiaribus, quem hujus honoris in civitate consequendi cupidum esse animadverteret, ita dixit: Turpe est eum, mi adolescentule, qui exercitum velit ducere in republica, quum id discere liceat, idem negligere: atque hic multo justius a civitate pulsetur, quam si quis statuas fingendas susciperet, quum artem statuariam nunquam didicerit. Nam quum bellicis in periculis uni-

πολεως ἐν τοῖς πολέμοις κινδύνους ἐπιτρέπομένης τῇ στρατηγῇ, μεγάλα τὰ τε ἀγαθὰ κατορθούντος αὐτοῦ καὶ τὰ κακὰ διαμαρτάνοντος εἰκὸς γίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ ἂν δικαίως ὁ τοῦ μὲν μηχανάνειν τοῦτο ἀμελῶν, τοῦ δὲ οὐκ εἰδέναι ἐπιμελούμενος ζημιούτο; Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων ἐπεισεν αὐτὸν ἐλθόντα μηχανάνειν. (4) Ἐπεὶ δὲ μεμαθηκὸς ἦκε, προσέειπεν αὐτῷ λέγων, Οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Ὀμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα γε-
ραρὸν ἔφη εἶναι, οὕτω καὶ ὁδε στρατηγεῖν μαθὼν γε-
ραρώτερος φανέσθαι; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ κιθαρῖζειν μα-
θὼν, καὶ ἐὰν μὴ κιθαρῖξ, κιθαριστὴς ἐστι, καὶ ὁ μαθὼν
ἰᾶσθαι, καὶ μὴ ἱατρύη, ὁμοῦς ἱατρός ἐστιν, οὕτω καὶ
ὁδε ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου διατελεῖ στρατηγὸς ὢν, καὶ
μηδεὶς αὐτὸν ἐλθται. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος οὔτε
στρατηγὸς οὔτε ἱατρός ἐστιν, οὐδὲ ἐὰν ὑπὸ πάντων ἀν-
θρώπων αἰρεθῇ. (5) Ἀτάρ, ἔφη, ἵνα καὶ ἐὰν ἡμῶν τις
ταξιαρχῇ ἢ λοχαγῇ σοι, ἐπιστημονέστεροι τῶν πολέ-
μικῶν ὦμεν, λέξον ἡμῖν πόθεν ἤρξάτο σε διδάσκειν τὴν
στρατηγίαν. Καὶ ὅς, Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, εἰς ὅπερ
καὶ ἐτελεύτα· τὰ γὰρ τακτικὰ ἐμέ γε καὶ ἄλλοι οὐδὲν
ἐδίδασκον. (6) Ἀλλὰ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτό γε
πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. Καὶ γὰρ παρα-
σκευαστικὸν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν εἶναι
χορὰ καὶ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις
καὶ μηχανικὸν καὶ ἐργαστικὸν καὶ ἐπιμελῆ καὶ κατε-
ρικνὸν καὶ ἀγχινοῦν καὶ φιλόφρονά τε καὶ ὁμόν καὶ ἀπλοῦν
τε καὶ ἐπιβούλον καὶ φυλακτικὸν τε καὶ κλέπτειν καὶ
προσελκτικὸν καὶ ἀρπαγὰ καὶ φιλόδορον καὶ πλεονέκτην καὶ
ἀσφαλῆ καὶ ἐπιβελτικὸν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ὅσπερ καὶ
ἐπιστήμη δὲ τὸν εὖ στρατηγήσαντα ἔργειν. (7) Καλὸν δὲ
καὶ τὸ τακτικὸν εἶναι ποῦδ' γὰρ διαφέρει στρατεύμα τε-
ταγμένου ἀτάκτου, ὥσπερ λίθοι τε καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα
καὶ κέρατοι ἀτάκτως μὲν ἐρριμμένα οὐδὲν χρήσιμά
ἐστίν, ἐπειδὴν δὲ ταχθῇ κάτω μὲν καὶ ἐπιπολῆς τὰ μήτε
σπόμενα μήτε τεκόμενα, οἷ τε λίθοι καὶ ὁ κέρατοι, ἐν
μέσῳ δὲ αἱ τε πλίνθοι καὶ τὰ ξύλα, ὥσπερ ἐν οἰκοδο-
μῇ συντίθενται, τότε γίνεταί πολλαὶ ἄξιαι κτήμα οἰ-
κία. (8) Ἀλλὰ πάνυ, ἔφη ὁ νεανίσκος, ὁμοῖον, ὦ
Σωκράτης, εἶρηκα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς τε
πρώτους ἀρίστους δεῖ τάττειν καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν
μέσῳ δὲ τοὺς χειρίστους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἄγωνται,
ὑπὸ δὲ τῶν ὀβιῶνται. (9) Εἰ μὲν τοίνυν, ἔφη, καὶ δια-
γινώσκεις σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐδίδαξεν·
εἰ δὲ μὴ, τί σοι ὄφελος ὢν ἔμαθες; οὐδὲ γὰρ εἰ σε ἀρ-
γύριον ἐκέλευσε πρῶτον μὲν καὶ τελευταῖον τὸ κάλλι-
στον τάττειν, ἐν μέσῳ δὲ τὸ χειρίστον, μὴ διδάξας δια-
γινώσκεις τὸ τε καλὸν καὶ τὸ κέρδιον, οὐδὲν ἂν σοι
ὄφελος ἦν. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐδίδαξεν ὥστε αὐ-
τοῦς ἂν ἡμᾶς δέοι τοὺς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς κρί-
νειν. (10) Τί οὖν οὐ σκοποῦμεν, ἔφη, πῶς ἂν αὐτῶν
μὴ διαμαρτάνοιμεν; Βούλομαι, ἔφη ὁ νεανίσκος. Οὐκ
οὖν, ἔφη, εἰ μὲν ἀργύριον δέοι ἀπάξειν, τοὺς φιλαρ-
γυρωτάτους πρώτους καθιστάντας ὁρθῶς ἂν τάττοιμεν;
Ἔμοιγε δοκεῖ. Τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας; Ἄρα

versa respublica imperatori committatur, consentaneum
est, magna et commoda, eo rem feliciter gerente, et mala
peccante ipso, evenire. Cur igitur non is merito, qui
id discere negligit, nihilominus ut eligatur sollicitus, mal-
tari debeat? Hæc quum diceret, persuasit homini, ut ad
discendum accederet. Postquam edoctus rediret, illudens
ei, An non, inquit, videtur vobis, amici, perinde atque
Homerus Agamemnonem venerabilem dixit, ita etiam hic,
quum imperare didicit, venerabilior videri? Etenim quum
admodum qui citharam pulsare didicit, etiamsi non possit
citharam, citharædus est; et qui medendi artem didicit,
etiamsi non medeatur, nihilominus medicus est: ita hæc
quoque semper ex hoc tempore imperator est, etiamsi a
nemine electus fuerit. Qui vero nescit, nec imperator nec
medicus est, etiamsi vel ab universis hominibus eligatur.
Ut autem, ait, etiam nos, si quis forte nostrum vel color-
tis præfectus vel manipuli ductor tibi fuerit, rerum bel-
licarum peritiores simus, dic nobis, unde corperit te im-
perandi artem docere. At ille, Ab illo ipso, inquit, in
quod etiam desiit: nam aciei instruendæ artem, atque aliud
nihil, me docuit. Atqui, inquit Socrates, hæc artis impe-
ratorie pars est multesima. Nam oportet imperatorem esse
peritum parandi ea quæ ad bellum requiruntur, et suppe-
ditandi necessaria militibus, et in consiliis solertem, et in
labore strenuum et diligentem, et tolerantem et perspicacem,
et benignum et sævum, et simplicem et insidiosum, et cau-
tum et furem, et profusum et rapacem, et largiendi cupidum
et plus habendi appetentem, et muniendi se peritum et alios
aggrediendi doctum; et alia multa sunt, quæ, tum natura
tum doctrina, habere oportet illum, qui bene sit impera-
turus. Bonum vero est etiam aciei instruendæ peritum esse.
Nam multo differt exercitus ordinatus ab inordinato: quem-
admodum lapides, et lateres, et ligna, et tegulæ, si con-
fuse disjecta sint, ad nihil utilia sunt: postquam autem
ordinantur in imo ac summo ea quæ neque putrescunt,
neque liquesunt, ut sunt lapides ac tegule, in mediis vero
lateres et ligna, sicut in ædium structura componuntur, tum
efficitur res magni pretii, domus. Et adolescentulus, Dixisti,
inquit, quiddam his valde simile, mi Socrates. Nam et in
bello optimos quosque primo ultimoque loco collocare opor-
tet, pessimos vero in medio, ut ab illis ducantur, ab his im-
pellantur. Si quidem, ait, te docuit etiam bonos ab ignavis
discernere, bene se res habet: sin minus, quenam tibi
utilitas eorum, quæ didicisti? Nam si te argentum jussisset
optimum primo ultimoque loco ponere, in medio vero pes-
simum, neque tamen docuisset bonum ab adulterino discer-
nere, nullo id tibi usui erat. Profecto, inquit, non hoc me
docuit; quamobrem nos ipsi necesse est bonos ab ignavis
secernamus. Cur igitur non consideramus, ait, quo pacto
in eis non fallamur? Cupio, dixit adolescentulus. Ergo,
inquit, si argentum diripere oportet, an non, argenti cupi-
dissimis primo loco dispositis, recte aciem instrueremus?
Ita mihi videtur. Quid si eos collocare deceat in fronte, qui

τοὺς φιλοτιμοτάτους προτακτέον; Οὗτοι γοῦν εἰσιν, ἔφη, οἱ ἕνεκα ἐπαινῶν κινδυνεύειν ἐθέλοντες. Οὐ τοίνυν οὗτοι γε ἄδηλοι, ἀλλ' ἐπιφανείς πανταχοῦ ὄντες εὐαίρετοι ἂν εἴεν. (ii) Ἀτάρ, ἔφη, πότερά σε τάττειν μόνον ἐδίδαξεν, ἢ καὶ ὅπη καὶ ὅπως χρῆστέον ἐκάστω τῶν ταγματῶν; Οὐ πάνυ, ἔφη. Καὶ μὴν πολλὰ γ' ἐστὶ πρὸς ἃ οὔτε τάττειν οὔτε ἀγεῖν ὡσαύτως προσήκει. Ἀλλὰ μὰ Δεῦ, ἔφη, οὐ διεσαφηνίζε ταῦτα. Νῆ Δεῦ, ἔφη, πάλιν τοίνυν εἰδὼν ἐπανερῶτα· ἦν γὰρ ἐπίστηται καὶ μὴ ἀναιδῆς ἦ, αἰσχυνέεται ἀργύριον εἰληφῶς ἐνδεᾶ σε ἀποπέμψασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντυχὼν δὲ ποτε στρατηγεῖν ἡρημένῳ τῷ, Τοῦ ἔνεκεν, ἔφη, Ὅμηρον οἶει τὸν Ἀγαμέμνονα προσαγορεύσαι ποιμένα λαῶν; Ἄρα γε ὅτι ὥσπερ τὸν ποιμένα δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως σῶσιν αἱ εἰσὶν αἱ εἰς αὐτὸν καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, οὕτως καὶ τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ὅπως σῶσιν αἱ εἰς αὐτὸν στρατιῶται ἔσονται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, καὶ οὗ ἕνεκα στρατεύονται, τοῦτο ἔσται; στρατεύονται δὲ, ἵνα κρατοῦντες τῶν πολεμίων εὐδαιμονέστεροι ᾖσιν. (a) Ἡ τί δήποτε οὕτως ἐπήνεσε τὸν Ἀγαμέμνονα εἰπὼν,

Ἀμρότερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς κρατερὸς τ' αἰχμητής;

Ἄρα γε ὅτι αἰχμητής τε κρατερὸς ἂν εἴη, οὐκ εἰ μόνον αὐτὸς εὖ ἀγωνίζοιτο πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τούτου αἴτιος εἴη, καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προστήκοι, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεῖς, τοῦτοις εὐδαιμονίας αἴτιος εἴη; (a) καὶ γὰρ βασιλεὺς αἰρεῖται οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῇται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ εὐδόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι. Καὶ στρατεύονται δὲ πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς ὡς βελτιστος ἦ, καὶ στρατηγοὺς αἰροῦνται τούτου ἕνεκα, ἵνα πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἡγεμόνες ᾖσι. (a) Δεῖ οὖν τὸν στρατηγὸν ταῦτο παρασκευάζειν τοῖς εὐδόμενοις αὐτὸν στρατηγόν· καὶ γὰρ οὔτε κάλλιον τούτου ἄλλο ῥάδιον εὖρεῖν οὔτε ἀσχιον τοῦ ἐναντίου. Καὶ οὕτως ἐπισκοπῶν τίς εἴη ἀγαθοῦ ἡγεμόνος ἀρετὴ τὰ μὲν ἄλλα περιήρει, κατέλειπε δὲ τὸ εὐδαιμόνας ποιεῖν οὖν ἂν ἡγήται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ἵππαρχεῖν δὲ τινι ἡρημένῳ οἷά ποτε αὐτὸν τοιαῶς διαλεχθέντα. Ἐχοῖς ἂν, ἔφη, ὦ νεανία, εἰπεῖν ἡμῖν ὅτου ἕνεκα ἐπεθύμησας ἵππαρχεῖν; οὐ γὰρ θη τοῦ πρώτου τῶν ἱππέων ἐλαυνεῖν καὶ γὰρ οἱ ἱπποτοξόται τούτου γε ἀξιοῦνται· προλαύνουσι γοῦν καὶ τῶν ἱππάρχων. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ γνωσθῆναι γε· ἐπεὶ καὶ οἱ μαινόμενοι γε ὑπὸ πάντων γινώσκονται. (a) Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο λέγεις.

periculum subituri sint? nonne cupidissimi honoris praeposendi? Nam hi certe sunt, ait, qui laudis gratia periclitari volunt. Ideoque obscuri esse nequeunt, sed, utpote ubique conspicui, facile deligi poterunt. At enim utrum te solummodo ordinare docuit, an etiam ubi, et quo pacto singulis ordinibus utendum sit? Non omnino, ait. Atqui multa sunt, ad quae neque ordinare neque ducere convenit eodem modo. Ea vero, inquit, non profecto declaravit. Ergo tu, inquit, rursus accede, et interroga. Nam si quidem hoc sciat, atque impudens non sit, pudebit eum accepta pecunia te mancum dimisisse.

CAPUT II.

Quum aliquando in aliquem imperatorem electum incidisset, Quamobrem, ait, Homerum existimas appellasse Agamemnonem pastorem populorum? an ideo, quod quemadmodum pastorem in hoc curam adhibere oportet, ut oves et salvae sint, et victum habeant: ita etiam imperatori curandum sit, ut milites sint salvi, et victum habeant; et id ipsum eis sit, cujus causa militant? militant autem, ut hostibus victis beatiores sint. Cur etiam ita laudavit Agamemnonem, dicens:

Utrumque, rexque bonus, fortisque bellator?

An non propterea quod tum demum aliquis bellator fortis sit, non si solus ipse acriter luctetur adversus hostes, sed etiam si universo exercitui ejusdem rei auctor sit? quodque rex bonus, non si suae tantum vitae bene praesit, sed iis etiam quibus imperat, auctor sit felicitatis? Nam rex eligitur, non ut praecare sui ipsius curam habeat, sed ut illi etiam, qui eum elegerunt, per ipsum bene agant. Et militant omnes, ut vita illis quam felicissima sit: et imperatores propterea deligunt, ut eis ad hoc duces sint. Itaque debet is, qui imperat, hoc illis procurare, qui eum imperatorem elegerunt. Nec enim proclive est quidquam hoc pulchrius invenire, nec contrario turpius. Atque ita considerans, quae boni ducis esset virtus, cetera quidem auferebat, hoc solo relicto, ut illos, quibus praesit, beatos reddat.

CAPUT III.

Memini etiam ipsum aliquando ita ad quendam disseuisse, qui ut copias equestribus praesset, electus erat. Potesne dicere nobis, mi adolescentule, quamobrem equitibus praesse concupiveris? Non enim ideo certe, ut equitum primus ipse equitares: nam equites sagittarii illo dignantur, qui quidem etiam praefectos equitum praecedunt. Vere dicis, ait. Enimvero ne ideo quidem, ut notus esses: nam et qui insantunt omnibus sunt noti. Hoc etiam, in-

Ἄλλ' ἄρα ὅτι τὸ ἵππικὸν οἶσι τῇ πόλει βέλτιον ἂν ποιήσας παραδόναι, καὶ εἰ τις χρεῖα γίγνοιτο ἵππέων, τοῦτων ἡγούμενος ἀγαθὸν τινα αἰτίος γενέσθαι τῇ πόλει. Καὶ μάλα, ἔφη. Καὶ ἔστι γε νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καλὸν, ἐὰν δύνῃ ταῦτα ποιῆσαι. Ἡ δὲ ἀρχὴ που ἐν τῇ ἡρῇσι ἵππων τε καὶ ἀμβάτων ἐστίν. Ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη. (3) Ἵτι δὴ λέξον ἡμῖν πρῶτον τοῦτο, ὅπως διανοῇ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι; Καὶ ὅς, Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, οὐκ ἐμὸν οἶμαι τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἕκαστον δεῖν τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου ἐπιμελεῖσθαι. (4) Ἐάν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνται σοι τοὺς ἵππους οἱ μὲν οὕτω κακιστοῦς ἢ κακοσμελεῖς ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους ὥστε μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀναγκώτους ὥστε μὴ μένειν ὅπου ἂν σὺ τάξῃς, οἱ δὲ οὕτω λακτιστὰς ὥστε μὴδὲ τάξει δυνατόν εἶναι, τί σοι τοῦ ἵππικοῦ ὄφελος ἔσται; ἢ πῶς δυνήσῃ τοιούτων ἡγούμενος ἀγαθὸν τι ποιῆσαι τῇ πόλει; Καὶ ὅς, Ἀλλὰ καλῶς τε λέγεις, ἔφη, καὶ πειράσσομαι τῶν ἵππων εἰς τὸ δυνατόν ἐπιμελεῖσθαι. (5) Τί δέ; τοὺς ἵππους οὐκ ἐπιμελήσεις, ἔφη, βελτίους ποιῆσαι; Ἐγώ γε, ἔφη. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ἀναβατικωτέρους ἐπὶ τοὺς ἵππους ποιήσεις αὐτούς; Δεῖ γοῦν, ἔφη, καὶ γὰρ εἰ τις αὐτῶν καταπέσοι, μάλλον ἂν οὕτω σώζοιτο. (6) Τί γάρ; ἐάν που κινδυνεύειν δέῃ, πότερον ἐπαγαγεῖν τοὺς πολέμιους ἐπὶ τὴν ἀμυνὴν καλεῖσθαις, ἐνθαπερ εἰσώχαι ἵππευσιν, ἢ πειράσθαι τὰς μελέτας ἐν τοιούτοις ποιῆσθαι χωρίοις ἐν οἷσι περ οἱ πολέμοι γίνονται; Βέλτιον γοῦν, ἔφη. (7) Τί δέ; τοῦ βελτίου ὡς πλείστους ἀπὸ τῶν ἵππων ἐπιμελεῖσθαι τινα ποιῆσαι; Βέλτιον γοῦν, ἔφη, καὶ τοῦτο. Θήγειν δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἵππέων καὶ ἐξοργίζειν πρὸς τοὺς πολέμιους, ἀπερ ἀλκιμωτέρους ποιεῖ, διανοήσῃ; (8) Εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ νῦν γε πειράσσομαι, ἔφη. (9) Ὅπως δὲ σοι πείθονται οἱ ἵπποις περρόντικα; τί ἄνεν γὰρ δὴ τοῦτου οὔτε ἵππων οὔτε ἵππέων ἀγαθὸν καὶ ἀλκιμον οὐδὲν ὄφελος. Ὀλίγη λέγεις, ἔφη, ἀλλὰ πῶς ἂν τις μάλα; ὁ Σωκράτης, ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προτρέψατο; (10) Ἐκεῖνο μὲν δήπου οἶσθα, ὅτι ἐν παντὶ πράγματι οἱ ἄνθρωποι τοῦτοις μάλαιστα ἐθέλουσι πείθεσθαι ὅς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι. Καὶ γὰρ ἐν νόρῳ ὃν ἂν ἡγῶνται ἱερωτικώτατον εἶναι, τούτῳ μάλαιστα πείθονται, καὶ ἐν πλοῖῳ οἱ πλείοντες, ὃν ἂν κυβερνητικώτατον, καὶ ἐν γεωργίᾳ, ὃν ἂν γεωργικώτατον. Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν εἰκὸς, ἔφη, καὶ ἐν ἵππικῇ ὅς ἂν μάλαιστα εἰδὸς φαίνηται ἢ δεῖ ποιεῖν, τούτῳ μάλαιστα ἐθέλειν τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. (11) Ἐάν οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σωκράτης, βέλτιστος ὢν αὐτῶν διχὸς ὢ, ἀρκέσει μοι τοῦτο εἰς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἐμοί; Ἐάν γε πρὸς τούτῳ, ἔφη, διδάξῃς αὐτούς, ὡς τὸ πείθεσθαι σοι κάλλιον τε καὶ σωτηριώτερον αὐτοῖς ἔσται. Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο διδάξω; Πολλὸν νῆ Δί', ἔφη, ῥῶον ἢ εἰ σοι δεῖ διδάσκειν ὡς τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν ἀμείνω καὶ λυσιτελέστερα ἔστι. (12) Λέγεις, ἔφη, τὸ τῶν ἵππων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιμελεῖσθαι δεῖν καὶ τοῦ λέγειν δύνασθαι; Σὺ δ' ὦρε, ἔφη, γοῖνα;

quit, vere dictum. Num igitur propterea, quod equestres copias reipublicæ te meliores effectas traditurum existimas? atque ut, si forte opus fuerit equitibus, iis ita præsis, ut civitati boni alicujus auctor sis? Omnino, inquit. Præclarum profecto quiddam hoc fuerit, ait Socrates, si præstare possis. Imperium vero, in quod electus es, equorum, opinor est et equitum. Ita scilicet est, inquit ille. Age igitur, hoc primum nobis dicito, quo pacto equos te præstantiores effecturum cogites? Et ille, Puto equidem, ait, meum non esse hoc munus, sed privatim unumquemque oportere equum suum curare. Ergo si tibi, inquit Socrates, equos exhibeant alii tam vitiatos pedibus, tam agris cruribus, tam imbecillos, alii tam strigosos, ut sequi non possint; alii tam contumaces, ut quo tu eos loco constitueris, manere nolint; alii tam calcitrosos, ut ne constitui quidem alicubi possint: quinam tibi hujusce equitatus erit usus? aut quomodo poteris, dum talibus præes, civitatem bono aliquo adicere? Tum ille, Præclare mones, inquit; ac conabor equidem pro meis viribus equorum habere curam. Quid autem? non operam dabis, inquit, ut equites meliores efficias? Equidem, inquit. Ergo primum hoc efficies, ut in equos ascendendi sint peritiores? Hoc quidem necesse est, inquit. Nam si quis eorum decideret, multo magis hoc modo salvus evaserit. Quid vero? sicubi periculum subendum est, utrum hostes ad arenam jubebis adducere, ubi vos equitare consuevistis, an operam dabis ut iis in locis tales exercitationes instruantur, in quibus hostes esse solent? Melius hoc sane, inquit. Quid autem? num ut quamplurimi ex equis sciant jaculari, curæ tibi erit? Hoc quoque melius fuerit, ait. Etiam ut acuantur animi equitum, et irritentur adversus hostem, qua re fortiores ipsi redduntur, tu jam meditatus es? Si non hactenus, saltem nunc id aggrediar, inquit. Equid vero curasti, ut tibi pareant equites? Nam absque illo, nec equorum, nec equitum bonorum ac fortium usus ullus erit. Vere dicis, ait; sed qua potissimum ratione, mi Socrates, ad hoc quis eos impulerit? Nimirum nosu, quavis in re parere homines his maxime velle, quoscunque existimant esse præstantissimos. Nam in morbo potissimum huic parent, quemcumque medicæ rei putant esse peritissimum; et in navi qui navigant, huic, quemcumque gubernandi peritissimum; et in agricultura ei, quemcumque agri colendi peritissimum. Omnino, inquit. Igitur consentaneum est, etiam in equestri re ceteros huic, quicumque maxime scire videatur quæ faciendæ sint, maxime parituros. Itaque si ego, inquit, mi Socrates, præstantissimus eorum appaream, num ad hoc mihi sufficit illud, ut mihi pareant? Si quidem præterea, inquit, docueris eos, fore melius ipsis ac salutaris, si tibi obtemperent. At quo pacto, inquit, hoc docebo? Multo facilius profecto, quam si docere te oporteat, mala meliora esse bonis atque utiliora. Dicis tu, inquit, debere præfectum equitum præter alia curam adhibere, ut etiam dicendi facultatem habeat? Tu vero existimabas, inquit, oportere silentio equitibus impe-

συνῆ ἵππαρχεῖν; ἢ οὐκ ἐντεθύμῃσαι ὅτι ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν καλλίστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν, καὶ εἰ τι ἄλλο καλὸν μανθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μανθάνει, καὶ εἰ ἄριστα διδάσκοντες μάλιστα λόγῳ χρῶνται καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα ἐπιστάμενοι καλλίστα διαλέγονται; (12) Ἡ τόδε οὐκ ἐντεθύμῃσαι, ὥς, ὅταν γε χορὸς εἰς ἐκ τῆςδε τῆς πόλεως γίγνηται, ὥσπερ ὁ εἰς Δῆλον πεμπόμενος, οὐδεὶς ἄλλοθεν οὐδαμῶθεν τούτῳ ἐφάμιλλος γίγνεται, οὐδὲ εὐαδρία ἐν ἄλλῃ πόλει ὁμοία τῇ ἐνθάδε συνάγεται; (13) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνία τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωματῶν μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμία, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἐντιμα. Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο. (14) Οὐκοῦν οἶει, ἔφη, καὶ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐνθάδε εἰ τις ἐπιμεληθεῖ, ὥς πολλὸν ἂν καὶ τοῦτο διενέγκοιεν τῶν ἄλλων ὅπλων τε καὶ ἱππων παρασκευῇ καὶ εὐταξίᾳ καὶ τῷ ἐτοίμῳ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους, εἰ νομίσαιεν ταῦτα ποιοῦντες ἐπαίνειν καὶ τιμῆς τεύξεσθαι; Εἰκός γε, ἔφη. (15) Μὴ τοίνυν ὁκνεῖ, ἔφη, ἀλλὰ πειρῶ τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ταῦτα προτρέπειν ἅψ' ὧν αὐτοὺς τε ὠφελήθησιν καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται διὰ σέ. Ἀλλὰ νῆ Δία πειράσομαι, ἔφη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἰδὼν δὲ ποτε Νικομαχίδην ἐξ ἀρχαιρεσιῶν ἀπιόντα ἤρετο, Τίνες, ὦ Νικομαχίδη, στρατηγοὶ ἤρηνται; Καὶ δς, Οὐ γὰρ, ἔφη, ὦ Σωκράτες, τοιοῦτοί εἰσιν Ἀθηναῖοι, ὥστε ἐμὲ μὲν οὐχ εἶλοντο, δς ἐκ καταλόγου στρατευόμενος κατατέτριμμαι καὶ λοχαγῶν καὶ ταξιάρχων καὶ τραύματα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοσαῦτα ἔχων· ἅμα δὲ τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀπογυμνούμενος ἐπεδείκνυνεν Ἀντισθένην δὲ, ἔφη, εἶλοντο, τὸν οὔτε ὁπλίτην πώποτε στρατεύσασθαι, ἐν τε τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν περιόλεπτον ποιήσαντα, ἐπιστάμενόν τε ἄλλο οὐδὲν ἢ χρήματα συλλέγειν. (2) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτο μὲν ἀγαθόν, εἰ γε τοῖς στρατιώταις ἱκανὸς ἔσται τὰ ἐπιτήδεια πορίζειν. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, χρήματα συλλέγειν ἱκανοὶ εἰσιν· ἀλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου καὶ στρατηγεῖν δύναντ' ἂν. (3) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἀλλὰ καὶ φιλόνηκος Ἀντισθένης ἐστίν, ὁ στρατηγῶν προεῖναι ἐπιτήδειός ἐστιν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁσάκις καχορήγηκε, πᾶσι τοῖς χοροῖς νενίκηκε; Μὰ Δί', ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἀλλ' οὐδὲν ὁμοῖόν ἐστι χοροῦ τε καὶ στρατεύματος προεστάναι. (4) Καὶ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ ὥδης γε ὁ Ἀντισθένης οὐδὲ χορῶν διδασκαλίας ἐμπειρος ὧν ὅμως ἐγένετο ἱκανὸς εὐρεῖν τοὺς κρατίστους ταῦτα. Καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ οὖν, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἄλλους μὲν εὐρήσει τοὺς τάξοντας ἀν' αὐτοῦ, ἄλλους δὲ τοὺς μάχουμένους. (5) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσῃ γε καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τοὺς κρατίστους, ὥσπερ

rare? an non tecum cogitasti, nos ea universa, quæcunque didicimus optima et honestissima de more et instituto civitatis habita, et per quæ vivendi modum tenere scimus, orationis ope didicisse, et si quam aliam bonam disciplinam aliquis discat, orationis ope discere; quodque doctores optimi sermone inprimis utantur, et qui dignissima cognitione optime teneant, hi pulcherrime disserant? An id nunquam animadvertisti, quod quum chorus unus ex hac civitate efficitur, verbi causa, qui in Delum mittitur, nullus aliunde huic æqualis instituitur; quodque tanta virorum præstantia in alia civitate nulla cogatur, quanta in hac nostra? Vere dicis, ait. Atqui neque vocis elegantia tantum præstant Athenienses aliis, neque corporum magnitudine ac robore, quantum honoris studio, quod maxime ad præclara et honorifica homines excitat. Etiam hoc, ait, verum est. Ergone putas, inquit, etiam equestres copias, quæ hic sunt, si quis diligenter curet, longe præstaturas aliis armorum equorumque apparatu, atque ordine, et prompte pericula adversus hostes subeundo, si existimarent, hæc facientes, se laudem ac gloriam consequuturos? Hoc quidem est consentaneum, inquit. Ergo ne cuncteris, ait, sed operam dato, ut homines ad ea propellas, de quibus et tibi et ceteris propter te civibus utilitas erit. Equidem hoc profecto conabor, inquit.

CAPUT IV.

Quum autem aliquando Nicomachidem abeuntem e comitiis vidisset, interrogabat: Quinam, mi Nicomachides, imperatores electi sunt? Et ille, An non tales sunt, ait, Athenienses, mi Socrates, ut me quidem non elegerint, qui ex delectis tabellis militans tum manipulos ducendo, tum cohortibus imperando, tum vulnera tot ab hostibus accipiendo (simul se denudans, vulnerum cicatrices ostendebat), jam confectus sum: Antisthenem vero elegerunt, qui neque pedes unquam militavit, neque inter equites quidquam illustre gessit, nihilque aliud novit, nisi pecuniam colligere? Bonum vero id fuerit, inquit Socrates, siquidem militibus potest necessaria suppeditare. Enimvero, inquit Nicomachides, etiam mercatores pecuniam possunt colligere; neque tamen idcirco etiam imperatoris munere fungi possunt. Etiam contentiosus est Antisthenes, ait Socrates, quod in imperatore necessario requiritur. An non vides eum, quoties choregus fuit, omnibus choris vicisse? Profecto, inquit Nicomachides, nihil similitudinis habet chori et exercitus præfectura. Atqui, ait Socrates, quum neque canendi, neque docendi choros peritus esset Antisthenes, tamen potuit reperire eos, qui in his optimi essent. Ergo et in exercitu, inquit Nicomachides, alios inveniet, qui ejus loco aciem struent, alios, qui pugnabunt. Nimirum, ait Socrates, si etiam in rebus bellicis præstantissimos quosque perierit, de atque in iis, quæ ad chorum pertinent, repererit, ac

ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐξευρίσκη τε καὶ προαιρῆται, εἰκότως ἂν καὶ τούτου νικηφόρος εἴη· καὶ δαπανᾷν δ' αὐτὸν εἰ-
κὸς μᾶλλον ἂν ἐθέλειν εἰς τὴν ζῆν ὅλη τῇ πόλει τῶν
πολεμικῶν νίκην ἢ εἰς τὴν ζῆν τῇ φυλῇ τῶν χορικῶν.
(6) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός
ἐστὶ γορηγεῖν τε καλῶς καὶ στρατηγεῖν; Λέγω ἔγωγ',
ἔφη, ὡς ὅτου ἂν τις προστατεύῃ, ἐὰν γινώσκῃ τε ὧν
δεῖ καὶ ταῦτα πορίζεσθαι δύνηται, ἀγαθὸς ἂν εἴη προ-
στάτης, εἴτε γοροῦ εἴτε οἴκου εἴτε πόλεως εἴτε στρα-
τεύματος προστατεύουσι. (7) Καὶ ὁ Νικομαχίδης, Μὰ
Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες οὐκ ἂν ποτε ὦμην ἐγὼ σοι ἀκοῦ-
σαι ὡς οἱ ἀγαθοὶ οἰκονόμοι ἀγαθοὶ στρατηγοὶ ἂν εἴεν.
Ἰὼι δὲ, ἔφη, ἐξετάσωμεν ἑκατέρου αὐτῶν τὰ ἔργα, ἵνα
εἰδῶμεν πότερον τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ διαφέρει τι. Πάνυ γε,
ἔφη. (8) Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν τοὺς ἀρχομένους κατη-
χόους τε καὶ εὐπειθεῖς ἑαυτοῖς παρασκευάζειν ἀμφοτέ-
ρων ἐστὶν ἔργον; Καὶ μάλα, ἔφη. Τί δέ; τὸ προστά-
τειν ἕκαστα τοῖς ἐπιτηδεύουσιν πράττειν; Καὶ τοῦτο, ἔφη.
Καὶ μὴν καὶ τὸ τοὺς κακοὺς κολάζειν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς
τιμᾶν ἀμφοτέροις οἴμαι προσήκειν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
(9) Τὸ δὲ τοὺς ὑπηκόους εὐμενεῖς ποιεῖσθαι πῶς οὐ
καλὸν ἀμφοτέροις; Καὶ τοῦτ', ἔφη. Συμμάχους δὲ
καὶ βοηθούς προσάγεσθαι δοκεῖ σοι συμφέρειν ἀμφοτέ-
ροις ἢ οὐ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἀλλὰ φυλακτικὸς τῶν
ὄντων οὐκ ἀμφοτέροις εἶναι προσήκει; Σφόδρα γ', ἔφη.
Οὐκοῦν καὶ ἐπιμελεῖς καὶ φιλοπόνους ἀμφοτέροις εἶναι
προσήκει περὶ τὰ αὐτῶν ἔργα. (10) Ταῦτα μὲν, ἔφη,
πάντα ὁμοίως ἀμφοτέρων ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι οὐκ-
εἶτι ἀμφοτέροις. Ἀλλ' ἐγθροί γ' οἱ ἀμφοτέροις γί-
γνονται; Καὶ μάλα, ἔφη, τοῦτό γε. Οὐκοῦν τὸ περι-
γενέσθαι τούτων ἀμφοτέροις συμφέρει; (11) Πάνυ γε,
ἔφη· ἀλλ' ἐκεῖνο παρίης, ἂν δέη μάχεσθαι, τί ὠφελήσει
ἢ οικονομική; Ἐνταῦθα δὴπου καὶ πλείστον, ἔφη· ὁ
γὰρ ἀγαθὸς οἰκονόμος, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω λυσιστελές
τε καὶ κερδαλέον ἐστὶν ὡς τὸ μαχόμενον τοὺς πολέμιους
νικᾶν, οὐδὲ οὕτως ἀλυσιστελές τε καὶ ζημιώδες ὡς τὸ
ἡττᾶσθαι, προθύμως μὲν τὰ πρὸς τὸ νικᾶν συμφέροντα
ζητῇ καὶ παρασκευάζεται, ἐπιμελῶς δὲ τὰ πρὸς τὸ
ἡττᾶσθαι φέροντα σκέλεται καὶ φυλάσσεται, ἐνεργῶς δ',
ἂν τὴν παρασκευὴν ὅρᾳ νικητικῇν οὔσῃ, μαχεῖται, οὐχ
ἥμισυ δὲ τούτων, ἐὰν ἀπαράσκευος ᾖ, φυλάσσεται συν-
άπτειν μάχην. (12) Μὴ καταρρῶνει, ἔφη, ὦ Νικο-
μαχίδη, τῶν οικονομικῶν ἀνδρῶν ἢ γὰρ τῶν ἰδίων ἐπι-
μελεῖται πλήθει μόνον διαφέρει τῆς τῶν κοινῶν, τὰ δὲ
ἄλλα παραπλήσια ἔχει (τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οὔτε ἄνευ
ἀνθρώπων οὐδὲτέρα γίγνεται οὔτε δι' ἄλλων μὲν ἀν-
θρώπων τὰ ἴδια πράττεται, δι' ἄλλων δὲ τὰ κοινά) οὐ
γὰρ ἄλλοις τίσιν ἀνθρώποις οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμελόμενοι
χρῶνται ἢ ὅσπερ οἱ τὰ ἴδια οικονομούντες· οἷς οἱ ἐπι-
στάμενοι χρῆσθαι καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ καλῶς
πράττουσιν. οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι ἀμφοτέρωθεν πλημ-
μελοῦσιν.

prae aliis delegerit, consentaneum est, eum hac quoque ex
parte victoriam reportaturum. Etiam credi par est, eum
plus velle impendere in hanc rerum bellicarum victoriam,
cum civitate universa reportandam, quam in victoriam clas-
cum tribu sua partam. Ain' tu, mi Socrates, inquit, quod-
dem esse hominis, recte et choro et exercitui praesere? An
equidem, inquit, illum qui sciat quibus sit opus, eoque
comparare possit, cuicumque rei praesit, bonum praefectum
esse; seu choro, seu familiae, seu civitati, seu exercitui
praesit. Profecto, ait Nicomachides, nunquam ex te audi-
turum me arbitrabar, mi Socrates, bonos patres-familias
etiam bonos fore imperatores. Age igitur, inquit, utrius-
que officia indagemus, ut sciamus, eademne sint an diversa.
Omnino, ait. An non igitur utriusque officium est, ut im-
perio suo subjectos sibi morigeros et obsequentes reddat?
Maxime, inquit. Quid? an non ut idoneis imperent et
facere, quae oportet? Et hoc, inquit. Etiam illud utrique
convenire arbitror, ut malos puniant, et honore adiciant
bonos. Prorsus ita est, ait. Subditos autem benevolos
reddere, qui non utrique fuerit honestum? Ita est, inquit.
Ut socios et auxiliares sibi adiscant, num utrique putas
expedire, necne? Omnino, inquit. Nonne ad res suas cu-
studendas utrumque idoneum esse convenit? Maxime, in-
quit. Ergo et diligentem et industrium in officiis suis quae-
ret esse utrumque. Haec quidem omnia, inquit, pariter
utriusque sunt officia: verum pugnare, non est utriusque.
Verum an non utrique hostes sunt? Maxime, inquit. Er-
gone utrique expedit, ut his superior evadat? Omnino, in-
quit. At hoc tu praetermittis: si pugnandum sit, quid rei
familiaris administrandae ratio proderit? Ibidem etiam plu-
rimum, inquit: nam bonus pater familias, quum sciat,
nihil adeo utile ac fructuosum esse, ac pugnando hostes
vincere, neque quidquam esse tam inutile et damnosum,
ac superari; prompte quae ad vincendum conducunt, quaerit
et parabit; ac diligenter considerabit et cavebit, quae ad hoc
faciunt, ut vincantur: quumque videbit apparatus ad vi-
ctoriam idoneum esse, viriliter dimicabit, at si imparatus
fuerit, praelium ne conserat, haud minus cavebit. Ne tu,
mi Nicomachides, inquit, homines familiaris rei admini-
strandae peritos contempseris. Nam cura rerum priva-
rum tantum a publicarum cura differt amplitudine; cetera
consimiles sunt. [Quodque maximum est, neutra fit absque
hominibus; neque per alios quidem homines privatae res
alii autem publicae res tractantur.] Nam qui publica pro-
curant, non aliis utuntur hominibus, quam quibus illi qui
privata administrant; quibus qui norunt uti, tum privatae
tum publicae res bene tractant: qui vero ignorant, utrim-
que peccant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

CAPUT V.

Περικλεῖ δέ ποτε τῷ τοῦ πάνου Περικλέους υἱῷ δια-
 λεγόμενος, Ἐγώ τοι, ἔφη, ὦ Περικλεῖς, ἀπὶ δα ἔχω
 σοῦ στρατηγήσαντος ἀμείνω τε καὶ ἐνδοξοτέραν τὴν
 πόλιν εἰς τὰ πολεμικὰ εἶσθαι καὶ τῶν πολεμίων κρα-
 τήσαιν. Καὶ ὁ Περικλῆς, Βουλομένην ἂν, ἔφη, ὦ Σώ-
 κρατες, ἀ λέγεις ὅπως δὲ ταῦτα γένοιτ' ἂν οὐ δύναμαι
 γυνῶναι. Βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, διαλογιζόμενοι
 περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν ὅπου ἤδη τὸ δυνατόν ἐστιν;
 Βούλομαι, ἔφη. (α) Οὐκοῦν οἶσθα, ἔφη, ὅτι πληθεῖ
 μὲν οὐδὲν μείους εἰσὶν Ἀθηναῖοι Βοιωτῶν; Οἶδα γάρ,
 ἔφη. Σώματα δὲ ἀγαθὰ καὶ καλὰ πότερον ἐκ Βοιωτῶν
 οἶμαι πλείω ἂν ἐκλεγεῖσθαι ἢ ἐξ Ἀθηνῶν; Οὐδὲ ταύτη
 μοι δοκοῦσι λείπεσθαι. Εὐμενεστέρους δὲ πότερους
 ἑαυτοῖς εἶναι νομίζεις; Ἀθηναίους ἔγωγε. Βοιωτῶν μὲν
 γὰρ πολλοὶ πλεονεκτοῦμενοι ὑπὸ Θηβαίων δυσμενεῶς
 αὐτοῖς ἔχουσιν, Ἀθήνησι δὲ οὐδὲν ὀρώ τοιοῦτον. (β)
 Ἀλλὰ μὴν φιλοτιμώτατοί γε καὶ φιλοφρονίστατοί πάν-
 των εἰσὶν ὥστε οὐχ ἥκιστα παροξύνει κινδυνεύειν ὑπὲρ
 εὐδοξίας τε καὶ πατρίδος. Οὐδὲ ἐν τούτοις Ἀθηναῖοι
 μαμπτοί. Καὶ μὴν προγόνων γε καλὰ ἔργα οὐκ ἐστὶν
 οὐς μείζω καὶ πλείω ὑπάρχει ἢ Ἀθηναίους· ὅς πολλοὶ
 ἀπαιρούμενοι προτρέπονται τε ἀρετῆς ἐπιμελίσθαι
 καὶ δίκαιοι γίνεσθαι. (γ) Ταῦτα μὲν ἀληθῆ
 λέγεις πάντα, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ὁρᾷς ὅτι ἀφ' οὗ ἡ
 τε σὺν Τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν Λεβαδείᾳ συμφορὰ ἐγέ-
 νετο καὶ ἡ μεθ' Ἱπποκράτους ἐπὶ Δηλίῳ, ἐκ τούτων
 τεταπείνωται μὲν ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς
 Βοιωτοὺς, ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς
 τοὺς Ἀθηναίους· ὥστε Βοιωτοὶ μὲν οὐ πρόσθεν οὐδ' ἐν
 τῇ ἑαυτῶν τολμῶντις Ἀθηναίους ἀνευ Λακεδαιμονίων
 τε καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι νῦν
 ἀπειλοῦσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττι-
 κήν· Ἀθηναῖοι δὲ οἱ πρότερον, ὅτε Βοιωτοὶ μόνον ἐγέ-
 νοντο, πορβοῦντες τὴν Βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ
 δηλώσωσι τὴν Ἀττικὴν. (δ) Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἀλλ'
 αἰσθάνομαι μὲν, ἔφη, ταῦτα οὕτως ἔχοντα· δοκεῖ δὲ
 μοι ἀνδρὶ ἀγαθῷ ἀρχόντι νῦν εὐαρεστοτέρως διακείσθαι
 ἢ πόλις. Τὸ μὲν γὰρ θαρβύς ἀμείλιαν τε καὶ βαθυ-
 μίαν καὶ ἀπειθειαν ἐμβαλλει, ὁ δὲ φόβος προσεκτικω-
 τέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ.
 (ε) Τεκμήρηαι δ' ἐν τούτῳ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν.
 Ὅταν μὲν γὰρ δῆπου μηδὲν φοβῶνται, μεστοὶ εἰσὶν
 ἀταξίας· ἔς τ' ἂν δὲ ἡ χειμῶνα ἡ πολέμους δειώσιν,
 οὐ μόνον τὰ κελεύόμενα πάντα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σιγῶσι
 καραδοκῶντες τὰ προσταχθεῖσθαι ὥστε χορευταί.
 (ς) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Περικλῆς, εἰ γε νῦν μάλιστα
 κείθοντο, ὅρα ἂν εἴη λέγειν πῶς ἂν αὐτοὺς προτρο-
 ψαίμεθα πάλιν ἀναρστήναι τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς τε καὶ
 εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας. (ζ) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκρά-
 τής, εἰ μὲν ἐβουλόμεθα χρημάτων αὐτοὺς ἂν οἱ ἄλλοι
 εἶχον ἀντιποιεῖσθαι, ἀποδεικνύντες αὐτοῖς ταῦτα πα-
 τέρων τε ὄντα καὶ προσήκοντα μάλιστα· ἂν οὕτως αὐτοὺς

Quum etiam aliquando cum Pericle, Periclis filius claris-
 simi filio dissereret, Equidem, mi Pericles, ait, spero, te
 imperatore, meliorem honorabiliorumque civitatem in rebus
 bellicis fore, hostesque superaturam. Velim, mi Socrates,
 inquit, quæ tu narras : verum quo pacto fieri possint, in-
 telligere nequeo. Vis igitur, ait Socrates, de his disputando
 consideremus, quo pacto fieri possint? Volo, inquit. Nostin'
 igitur, ait Socrates, Athenienses multitudine Bæotis nequa-
 quam inferiores esse? Novi, inquit Pericles. S. Utrum
 vero putas plura bona pulchraque corpora deligi de Bæotis
 posse, an Athenis? P. Neque in hac parte mihi viden-
 tur inferiores esse. S. Utros autem putas magis esse erga
 se invicem benevolos? P. Athenienses equidem : nam ple-
 rique Bæotorum, quod a Thebanis molestentur, male erga
 ipsos adfecti sunt : Athenis vero nihil ejusmodi video. S. Et
 honoris etiam cupidissimi sunt, omniumque humanissimi,
 quæ non parum excitant homines, ut pro gloria patriaque
 periculum adeant. P. Neque in hoc Athenienses re-
 prehendi possunt. S. Majorum quidem præclara facinora
 nulli nec insigniora nec plura habent, quam Athenienses :
 quo multi accensi excitantur ad exercendam virtutem ac for-
 titudinem. P. Vere tu quidem dicis hæc omnia, mi Socra-
 tes : sed ex quo illa mihi militum strages cum Tolmida apud
 Lebadium facta est, illaque ad Delium cum Hippocrate, inde
 Atheniensium gloria apud Bæotos imminuta est; ita vero
 Thebanorum animi adversus Athenienses elati sunt, ut jam
 Bæoti, qui antea ne suis quidem in sinibus absque Lace-
 dæmoniiis aliisque Peloponnesis aciem adversus Athenien-
 ses audebant struere, nunc se suo Marte Atticam invasuros
 minitentur; Athenienses vero, qui prius, quum adhuc Bæoti
 soli essent, Bæotiam populabantur, nunc ne Atticam Bæoti
 vastent, metuant. Et Socrates, Animadverto, inquit, hæc
 ita se habere : sed videtur mihi civitas nostra nunc animo
 benigniori erga bonum imperatorem adfecta. Nam spiritus
 sibi præfidens negligentiam et ignaviam et inobedientiam
 parit; metus autem homines attentiores, obediētiōres, ma-
 gisque compositos reddit. Hujus argumentum etiam de
 nautis indubitatum sumas : nam utique ubi nihil metuunt,
 confusionis omnia plena; at ubi vel tempestatem vel hostes
 verentur, non solum imperata cuncta faciunt, sed etiam cum
 silentio, quid mandetur, sollicitè exspectant, ut choreutæ.
 Enimvero, inquit Pericles, si jam maxime parituri sint,
 opportunum fuerit disserere, quo pacto eos hortemur, ut
 rursus virtutem, gloriam, felicitatem pristinam arripiant.
 Ergo, ait Socrates, si velimus eos opes sibi vindicare, quas
 habebant alii, maxime ad has repetendas incitaremus, si
 ostenderemus has illis paternas esse ac peculiares : quia vero

ἐξορμῶμεν ἀντέχεσθαι τούτων· ἐπεὶ δὲ τοῦ μετ' ἀρετῆς πρωτεύειν αὐτοὺς ἐπιμελεῖσθαι βουλόμεθα, τοῦτ' αὖ δεκτικόν ἐκ παλαιού· μάλιστα προσήκον αὐτοῖς, καὶ ὡς τούτου ἐπιμελούμενοι πάντων ἂν εἶεν κράτιστοι. (9) Πῶς οὖν ἂν τοῦτο διδάσκειν; Οἴμαι μὲν, εἰ τοὺς γε παλαιστοτάτους ὧν ἀκούομεν προγόνους αὐτῶν ἀναμιμνήσκουμεν αὐτοὺς ἀκροάσας ἀρίστους γεγονέναι. (10) Ἀρα λέγεις τὴν τῶν θεῶν κρίσιν, ἣν οἱ περὶ Κέκροπα δι' ἀρετὴν ἔκριναν; Λέγω γάρ, καὶ τὴν Ἐρεχθίδος γε τροφὴν καὶ γένεσιν, καὶ τὸν πόλεμον τὸν ἐπ' ἐκείνου γενομένον πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἑρμομένης ἡπείρου πάσης, καὶ τὸν ἐφ' Ἡρακλειδῶν πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ Θηραῖς πολέμους, ἐν οἷς πᾶσιν ἐκεῖνοι διόλοι γεγονῆσι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων ἀριστεύσαντες. (11) εἰ δὲ βούλει, ἃ ὕστερον οἱ ἐκείνων μὲν ἀπόγονοι, οὐ πολλὸ δὲ πρὸ ἡμῶν γεγονότες, ἐπαύξην, τὰ μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς κυριεύοντας τῆς τε Ἀσίας πάσης καὶ τῆς Εὐρώπης μέγρι Μακεδονίας καὶ πλείστην τῶν προσγεγονότων δύναμιν καὶ ἀσχυρὴν κεκτημένους καὶ μέγιστα ἔργα κατεργασμένους, τὰ δὲ καὶ ματὰ Πειλοποννησίαν ἀριστεύοντας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν οἱ δὲ καὶ λέγονται πολλὸ διενεγκεῖν τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων. (12) Λέγονται γάρ, ἔφη. Τοιγαροῦν πολλῶν μὲν μεταναστᾶσιν ἐν τῇ Ἑλλάδι γενομένων διέμειναν ἐν τῇ ἑαυτῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες ἐπίτρεπον ἐκείνοις, πολλοὶ δὲ ὑπὸ κραιπνῶν ὑβρίζοντες κατέφευγον πρὸς ἐκείνους. (13) Καὶ ὁ Περικλῆς, καὶ ἡνομαζώ γε, ἔφη, ὁ Σωκράτης, ὁ πόλις ὅπως ποτ' ἐπὶ τῷ χεῖρον ἔλθινεν. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἴμαι, ὁ Σωκράτης, ὥσπερ καὶ ἀλλοτρίαι τινα διὰ τοῦ πολλοῦ ὑπερνεγκεῖν καὶ κρατιστέσθαι καταβροχθήσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, ὅσῳ καὶ Ἀθηναῖους πολλὸ διενεγκόντας ἀμείλιχται ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο χεῖρους γίνονται. (14) Νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν; καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐδὲν ἀποκρυφόν δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μή, τοῖς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέςτερον, καὶ βελτίους. (15) Λέγεις, ἔφη, πόρρω που εἶναι τῇ πόλει τὴν καλοκάγαθίαν. Ὅπως γὰρ οὕτως Ἀθηναῖοι ὥσπερ Ἀκαθαιμόνιοι ἢ πρεσβυτέρους αἰδέσονται, οἱ ἀπὸ τῶν πατέρων ἀρχόντες καταφρονεῖν τῶν νεωτέρων, ἢ τοιμασκήσουσιν οὕτως, οἱ οὐ μόνον αὐτοὶ εὐεχίας ἀμείλοισιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιμελούμενων καταγελῶσι; (16) πότε δὲ οὕτω πείσονται τοῖς ἀρχουσιν, οἱ καὶ ἀγᾶλλονταί ἐπὶ τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων; ἢ πότε οὕτως ὁμονοήσουσιν, οἱ γε ἀντὶ μὲν τοῦ συνεργεῖν ἑαυτοῖς τὰ συμφέροντα ἐπιμαχέουσιν ἀλλήλοις καὶ φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἀλλοῖς ἀνθρώποις; μάλιστα δὲ πάντων ἐν τε ταῖς ἰδίαις συνόδοις καὶ ταῖς κοιναῖς διαφέρονται,

volumus eos operam dare, ut in virtute primas obtineant, iterum demonstrandum erit, hoc ipsum jam olim ad ipsa potissimum pertinere; quodque, si in hoc incumbant, omnium fuerint praestantissimi. P. At quomodo possumus hoc docere? S. Sic arbitror, si majores ipsorum longe antiquesimos, de quibus accepimus, in memoriam eis revocemus, quod nimirum audiverint eos fuisse optimos. P. Num hoc iudicio deorum loqueris, quod ob virtutem Cereps ad suis fecit? S. De hoc ipso loquor, ac de educatione et de Erechthei, et de bello, quod ab eo susceptum fuit contra ejus, quae fines Atticae tangebant, continentis universa habitatores; et de illo, quod sub Herculis nepotibus contra Peloponnesios, et de bellis omnibus, quae sub Theseo gesta sunt; in quibus universis illi suae aetatis hominibus maximo praestiterunt. Adde, si placet, quae deinde illorum nepotes gesserunt, qui non ita multum ante nos vivere, cum partim ipsi per se dimicaverunt adversus eos qui Asiae universae et Europae ad Macedoniam usque dominabantur, namque priorum hominum potentiam atque opes praesidebant, res maximas exsequuti; partim etiam cum Peloponnesiis fortiter se gesserunt terra et mari, hi igitur longe praestitisse suae aetatis hominibus dicuntur. P. Ita sane dicuntur, ait. Quapropter quum multae in Graecia migratores acciderent, illi suo in agro permanserunt: ac multi, qui inter se de jure disceptabant, ipsorum arbitrio controversias permittebant: multi denique a potentioribus contumelia injuria adfecti, ad eos potissimum confugebant. Tum Pericles, Equidem miror, inquit, mi Socrates, quo pacto civitas haec in pejus sit prolapsa. Arbitror, inquit Socrates, perinde atque athletae nonnulli, eo quod saepe superiores et victores evaserint, tandem desides facti, minus adversariis valent; sic et Athenienses, quum longe praesarent aliis, se ipsos neglexisse, ac propterea evasisse majores. Nunc igitur, inquit Pericles, quid facientes priusnam virtutem recuperent? Et Socrates: Nihil occultum, ut mihi videtur. Nimirum si, cognitis majorum suorum institutis, nihil pejus quam illi agere instituerent, nihilo ipsi essent eis peiores: sin minus, saltem eos imitando qui nunc primas tenent et eorundem institutis inhaerendo, si quidem id pari facerent industria, nihilo deteriores illis essent; sin magis, etiam meliores. Dicis, ait Pericles, longe a civitate nostra abesse pulchri bonique studium. Nam quando Athenienses ita, ut Lacedaemonii, vel natu grandiores revereantur, qui ab ipsis patribus oriuntur seniores contemnunt? vel ita corporis exercitiis utuntur, qui non solum ipsi bonam corporis constitutionem parvi faciunt, sed etiam illos irridunt, qui curam ejus habent? quando ita magistratibus obtemperant, qui gloriantur etiam propterea, quod magistratus continent? quando ita concordēs erunt, qui pro studio juvenili se invicem, injuriis sese afficiunt, et magis invident sibi, quam ceteris hominibus? qui omnium maxime tum in privatis tum publicis congressibus inter se dissident, litesque invicem sibi

καὶ κλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται, καὶ προαιρουῖνται μᾶλλον οὕτω καρδαίνειν ἀπ' ἀλλήλων ἢ συνωφελοῦντες αὐτοὺς, τοῖς δὲ κοινοῖς ὥσπερ ἀλλοτριῶς χρωμένοι, περὶ τούτων αὐτὸ μάχονται καὶ ταῖς εἰς τὰ τοιαῦτα δυνάμεται μάλιστα χαίρουσιν. (17) Ἐξ ὧν πολλὴ μὲν ἀπειρία καὶ κακία τῇ πόλει ἐμφύεται, πολλὴ δὲ ἔχθρα καὶ μῖσος ἀλλήλων τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται, δι' ἃ ἔγωγε μάλ' αὖ φοβοῦμαι δαί μὴ τι μείζον ἢ ὥστε φέρειν δύνασθαι κακὸν τῇ πόλει συμβῇ. (18) Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Περικλείς, οὕτως ἡγοῦ, ἀνηκέστῳ πονηρίᾳ νοσεῖν Ἀθηναίους. Οὐχ ὁρᾷς ὡς εὐτακτοὶ μὲν εἰσιν ἐν τοῖς ναυτικαῖς, εὐτάκτως δ' ἐν τοῖς γυμνασικοῖς ἀγῶσι πείθονται τοῖς ἐπιστάταις, οὐδένων δὲ καταδείστερον ἐν τοῖς χοροῖς ὑπηρετοῦσι τοῖς διδασκάλοις; (19) Τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, καὶ θαυμαστόν ἐστι, τὸ τοὺς μὲν τοιοῦτους πειθαρχεῖν τοῖς ἐφεστώσι, τοὺς δὲ ὀπλίτας καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἱ δοκοῦσι καλοκάγαθ' ἢ προεκρίσθαι τῶν πολιτῶν, ἀπειθεστάτους εἶναι πάντων. (20) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἡ δ' ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, ὦ Περικλείς, οὐκ ἐκ τῶν δεδοκιμασμένων καθίσταται; Καὶ μάλ', ἔφη. Οἶσθα οὖν τινας, ἔφη, κάλλιον ἢ νομιμώτερον ἢ σεμνότερον ἢ δικαιότερον τάς τε δίκας δικάζοντας καὶ τὰλλα πάντα πράττοντας; Οὐ μέφομαι, ἔφη, τούτους. Οὐ τοίνυν, ἔφη, δεῖ ἀθυμεῖν ὡς οὐκ εὐτάκτων ὄντων Ἀθηναίων. (21) Καὶ μὴν ἐν γε τοῖς στρατιωτικοῖς, ἔφη, ἐνθα μάλιστα δεῖ σωφρονεῖν τε καὶ εὐτακτεῖν καὶ πειθαρχεῖν, οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν. Ἴσως γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν τούτοις οἱ ἥχιστα ἐπιστάμενοι ἀρχοῦσιν αὐτῶν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι κιθαριστῶν μὲν καὶ χορευτῶν καὶ ὀρχηστῶν οὐδὲ εἰς ἐπιχειρεῖ ἀρχεῖν μὴ ἐπιστάμενος, οὐδὲ παλαιστῶν οὐδὲ παγκρατιαστῶν; ἀλλὰ πάντας, ὅσοι τούτων ἀρχοῦσιν, ἔχουσι δεῖξαι ὅπθ' ἐμαθὼν ταῦτα ἐφ' οἷς ἐφεστώσι τῶν δὲ στρατηγῶν οἱ πλείστοι αὐτοσχεδιάζουσιν. (22) Οὐ μέντοι σέ γε τοιοῦτον ἐγὼ νομίζω εἶναι, ἀλλ' οἶμαι σε οὐδὲν ἥττον ἔχειν εἰπεῖν ὅποτε στρατηγεῖν ἢ ὅποτε παλαίειν ἤρξῃ μαθηθῆναι. Καὶ πολλὰ μὲν οἶμαι σε τῶν πατρῶων στρατηγημάτων παρελθόντα διασώζειν, πολλὰ δὲ πανταχόθεν συνηγόντα, ὅπθ' οὖν οἶόν τε ἦν μαθεῖν τι ὠφέλιμον εἰς στρατηγίαν. (23) Οἶμαι δὲ σε πολλὰ μεριμνᾶν ὅπως μὴ λάθῃς σεαυτὸν ἀγνοῶν τι τῶν εἰς στρατηγίαν ὠφελίμων καὶ ἐάν τι τοιοῦτον αἰσθῇ σεαυτὸν μὴ εἰδότα, ζητεῖν τοὺς ἐπισταμένους ταῦτα, οὔτε δώρων οὔτε χαρίτων φειδόμενος, ὅπως μάθῃς παρ' αὐτῶν ἃ μὴ ἐπίστασαι καὶ συνεργοὺς ἀγαθοὺς ἔχῃς. (24) Καὶ ὁ Περικλῆς, Οὐ λανθάνεις με, ὦ Σωκράτες, ἔφη, ὅτι οὐδ' οἰόμενός με τούτων ἐπιμελεῖσθαι ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἐγχειρῶν με διδάσκειν ὅτι τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν τούτων ἀπάντων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Ὁμολογῶ μέντοι ἀγῶ σοι ταῦτα. (25) Τοῦτο δ', ἔφη, ὦ Περικλείς, κατανερόν σε, ὅτι πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, καθήκοντα ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, δι' ὧν εἰς τὴν χώραν εἰσροδοὶ στεναὶ τε καὶ προσάντειαι εἰσι, καὶ ὅτι μέση διέζωσται ὄρεσιν ἐρμυνοῖς; Καὶ μάλ', ἔφη. (26) Τί δέ;

plurimas movent, maluntque isto modo alter ab altero quid lucrari, quam mutuo sibi prodesse? qui communibus rebus perinde utuntur atque alienis, deque iis rixantur, et viribus ad res huiusmodi maxime gaudent? Ex quibus sane magna inacidia pulchri bonique in civitate oritur, magnæque inimicitiae et odia mutua inter cives nascuntur. Quas ob res equidem vehementer metuere non desino, ne quod civitas detrimentum capiat majus, quam quod tolerare possit. Nequaquam, mi Pericles, existimaveris Athenienses tam incurabili pravitate, tanquam morbo, laborare, subiecit Socrates. An non vides, quam composite nauticis in rebus se gerant, quam composite gymnics in certaminibus praefectis obediant, quam eximie subsevant magistris in choris? Est hoc certe mirum, ait Pericles, quod tales praefectis obediant: at pedites et equites, qui in pulchri bonique studio civibus ceteris praelati esse videntur, omnium sint inobedientissimi. Et Socrates: At vero is, qui est in Areopago, senatus, mi Pericles, an non ex probatis hominibus constat? Omnino, inquit Pericles. An igitur nosti aliquos, ait Socrates, qui vel honestius, vel magis legitime, vel gravior, vel aequius lites judicent, ceteraque cuncta gerant? Nihil, inquit Pericles, de iis queror. Non igitur, inquit Socrates, animum despondere oportet, quasi Athenienses composite se non gerant. At in re militari, inquit Pericles, ubi maxime decet animo sano uti, composite, atque obedienter se gerere, nulli horum attendunt. Fortassis, ait Socrates, in his praesunt eis homines minime periti. An non vides citharodorum, et eorum qui choras agunt, et pugilum et pancratiastarum ne unum quidem conari ut imperet, si quidem sit imperitus; sed omnes quotquot his praesunt, posse commonstrare, a quibus ea didicerint, quibus sunt praepositi: at perique imperatorum temere neque leutatum ante hoc munus capessunt? Te quidem minime talem esse arbitror, sed opinor te non minus posse dicere, quo tempore imperandi, quam quo luctandi artem discere occaeperis. Multa etiam te imperatoria consilia de patre accepta tenere puto, multa undecunque congessisse, unde disci abs te poterat aliquid, quod ad imperatoriam artem conferret. Atque te arbitror valde sollicitum esse, ne te ipsum lateas ignorans aliquid eorum quæ ad munus imperatoris pertinent; ac si quid ejusmodi nescire te animadvertis, harum rerum peritos inquirere, neque muneribus neque gratis parcentem, ut ab eis discas quæ nescis, et bonos coadjutores habeas. Tum Pericles, Non me clam est, mi Socrates, inquit, hæc te dicere, ne existimantem quidem me his studere, sed conantem me docere, quod si quis velit exercitum ducere, horum omnium habenda ei sit cura. Equidem hoc tibi fateor, ait Socrates. Ceterum animadvertisti, mi Pericles, ait, magnos quosdam montes ante nostram regionem sitos esse, ad Boeotiam usque pertinentes, per quos in agrum nostrum aditus arcti et ardui sunt: eumque medium cinctum esse montibus munitis? Omnino, inquit Pericles. S. Quid?

ἔκεινο ἀνέχοιτο, ὅτι Μυστοὶ καὶ Πισιδᾶν ἐν τῇ βασι-
λείῳ χώρᾳ κατέχοντες ἐρυμνὰ πάντα χωρὶς καὶ κούφους
ὠπλισμένον θύνανται πολλὰ μὲν τὴν βασιλείῳ χώρᾳ
καταλόντες κακοποιεῖν, αὐτοὶ δὲ ἔξιν ἐλευθεροί· Καὶ
τοῦτό γε, ἔφη, ἀκούω. (27) Ἀθηναίους δ' οὐκ ἂν οἶει,
ἔφη, μέγρι τῆς ἐλαφροῦς ἡλικίας ὠπλισμένους κουροτέ-
ροις ὄπλοις καὶ τὰ προκείμενα τῆς χώρας ὄρη κατέ-
χοντας βλαβεροὺς μὲν τοῖς πολέμοις εἶναι, μεγάλην
δὲ προβολὴν τοῖς πολιταῖς τῆς χώρας κατεσκευάσθαι·
Καὶ ὁ Περικλῆς, Πάντ' ὅμαι, ἔφη, ὦ Σωκράτης, καὶ
ταῦτα ῥήσιμα εἶναι. (28) Εἰ τοίνυν, ἔφη ὁ Σωκρά-
της, ἀρέσκει σοι ταῦτα, ἐπιμείρει αὐτοῖς, ὦ ἄριστε·
ὅτι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξης, καὶ σοὶ καλὸν
ἔσται καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν· ἐὰν δέ τι ἀδυνατῇς, οὔτε τὴν
πόλιν βλάψεις οὔτε σεαυτὸν καταισχυνεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεμείρει δαμνι-
γορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω
εἰκόσιν ἐπὶ γεγονόσι, ὅντων ἄλλων οἰκείων τε καὶ φίλων
οὐδεὶς γόνυτο παύσαι ἐλκόμενον τε ἀπὸ τοῦ βήματος
καὶ καταγέλαστον ὄντα· Σωκράτης δὲ, εὐνους ὢν αὐτῷ
διὰ τε Χαριμήδην τὸν Γλαύκωνος καὶ διὰ Πλάτωνα,
μόνος ἔπαυσεν. (2) Ἐντυγὼν γὰρ αὐτῷ πρῶτον μὲν
εἰς τὸ εἰλεῖσθαι ἀκούειν τοιαύτα λέξας κατέσχευε· Ὁ
Γλαύκων, ἔφη, προστατεύειν ἡμῖν διανοήσασθαι τῆς πό-
λεως· Ἐγὼ γ', ἔφη, ὦ Σωκράτης. Νῆ Δέ, ἔφη· καλὸν
γὰρ εἶπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἀνθρώποις. Ἀλλ' οὐ γὰρ
ὅτι, ἐὰν τοῦτο διαπραξῇ, δυνατὸς μὲν ἔσῃ αὐτὸς τυ-
χεῖναι ὅπου ἂν ἐπιθυμῇς, ἱκανὸς δὲ τοὺς φίλους ὠφε-
λεῖν, ἐπαρεῖς δὲ τὸν πατρίῳ οἴκῳ, αὐξήσεις δὲ τὴν
πατρίδα, δυναμωτὸς δ' ἔσῃ πρῶτον μὲν ἐν τῇ πόλει.
ἔπειτα δ' ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἵσως δὲ ὡς περ Θεμιστοκλῆς
καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις· ὅπου δ' ἂν ᾖς, πανταχόῃ περι-
βλεπτος ἔσῃ. (3) Ταῦτ' οὖν ἀκούων ὁ Γλαύκων ἐμε-
γαλύνετο, καὶ ἡδέως παρέμεινε. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ
Σωκράτης, Οὐκ οὖν, ἔφη, τοῦτο μὲν, ὦ Γλαύκων, δόξον,
ὅτι, εἴπερ τιμᾶσθαι βούλει, ὠφελητέα σοι ἡ πόλις ἐστίν·
Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρὸς θεῶν, ἔφη, μὴ τοίνυν
ἀποκρύψῃ, ἀλλ' εἰπον ἡμῖν ἐκ τίνος ἄρξῃ τὴν πόλιν
εὐεργετεῖν; (4) Ἐπεὶ δὲ ὁ Γλαύκων διεσώπησεν, ὡς ἂν
τότε σκοπῶν ὁπόθεν ἄρχοιτο, Ἄρ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς-
περ φίλου οἴκου εἰ αὐξήσαι βούλοιο, πλουσιώτερον αὐτὸν
ἐπιχειροῦντος ἂν ποιεῖν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν πειράσῃ
πλουσιώτεραν ποιεῖσαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Οὐκ
οὖν πλουσιώτερά γ' ἂν εἴη προσδόντων αὐτῇ πλειόνων
γενομένων; Εἰκότως γοῦν, ἔφη. Λέξον δ' ἔφη, ἐκ τίνων
νῦν αἱ πρόσδοι τῇ πόλει καὶ πόσαι τινές εἰσι; δόξον
γὰρ ὅτι ἑκατὶ, ἴνα, εἰ μὲν τινες αὐτῶν ἐνδεεῖς ἔγρου-
σιν, ἐκπληρώσῃς, εἰ δὲ παραλείπονται, προσπορίσῃς.
Ἀλλὰ μὴ Δέ, ἔφη ὁ Γλαύκων, ταῦτά γε οὐκ ἐπέσκευμα-
ται. Ὁ Ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔφη, παρέλπιες, τίς γε δα-

an illud audisti, Mysos ac Pisidas, qui regis Persici in ditiorē
munitissima tenent loca, armatique sunt leviter, multum
infestare regis agrum percurrendo posse, quum interim ipsi
libertate fruuntur? Etiam hoc audio, inquit Pericles. Et
non existimas, inquit Socrates, Athenienses leviori armatura
per aetatem agilem usos, quum montes regioni praetentos
habeant, hostibus quidem detrimento, civibus autem sui agri
magno fore propugnaculo? Tum Pericles, Etiam haec omnia,
mi Socrates, inquit, esse utilia duco. Ergo, subiecit Socra-
tes, si haec tibi placent, aggredere ea, vir optime. Nam
quicquid horum perfereris, et tibi praecclarum, et utile civitati
erit : si quid minus valueris, non tamen vel civitati aliquid
detrimenti afferes, vel opprobrii tibi.

CAPUT VI.

Glauconem, Aristonis filium, quum is necdum viginti
natus annos concubari aggrederetur, et praesse civitati cu-
peret, nemo dissuadere poterat, quanquam alios et propin-
quos et amicos haberet, ac de tribunali detraberetur, plane-
que ridiculus esset : Socrates vero, qui ei benevolus erat et
ob Charmidem Glauconis filium, et ob Platonem, solus dis-
suasit. Nam quum in eum incidisset, primo quidem ut vellet
audire, huiusmodi verbis eum detinuit : Praesse civitati
nostrae cogitas, inquit, mi Glauco? Equidem, mi Socrates,
inquit. Profecto enim si quid aliud humanis in rebus, hoc
certe praecclarum est. Perspicuum est enim, quod, si hoc
impetrabis, poteris ipse consequi quaecumque concupiveris,
amicos juvare, domum paternam extollere, patriam ampli-
ficare, atque celebris efficiaris primum in civitate, deinde
in Graecia, ac fortassis etiam, uti Themistocles, apud bar-
baros : ubicunque autem fueris, ubique eris illustris. Haec
quum audiret Glauco, efferebatur animo, lubenterque ma-
nebat. Post haec Socrates, Palam est igitur, ait, mi Glauco,
necessarium esse, ut, si quidem esse in honore velis, ali-
quam civitati utilitatem afferas? Omnino, ait. Non igitur
rem celaveris, per deos, inquit Socrates, sed dicito nobis,
unde incipies civitati benefacere. Hic quum Glauco sub-
ticeret, ut qui tum consideraret unde potissimum incipe-
ret : An non, ait Socrates, perinde ac, dum amici domum
vis amplificare, locupletiores efficere niteris, ita et civitatem
conaberis opulentiores reddere? Omnino, inquit. Fueritne
igitur locupletior, si proventus ei plures accedant? Consen-
taneum quidem, ait. Dic ergo, ait, quibus ex rebus nunc civi-
tas proventus habet, et quanti sunt? nam palam est, hoc te
considerasse, ut si quidam ex eis exigui sint, eos tu expleas;
si qui autem amittantur, eos rursus compares. Ego vero,
ait Glauco, nunquam profecto haec consideravi. At si hoc

πάντας τῆς πόλεως ἡμῖν εἰπέ· ὅλον γὰρ ὅτι καὶ τούτων τὰς περιττάς ἀφαιρεῖν διανοῇ. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ πρὸς ταῦτά πω ἐσχόλασα. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν πλουσιωτέραν τὴν πόλιν ποιεῖν ἀναβαλούμεθα· πῶς γὰρ οἷόν τε μὴ εἰδὼτα γε τὰ ἀναλώματα καὶ τὰς προσόδους ἐπιμεληθῆναι τούτων; (7) Ἀλλ', ὦ Σωκράτης, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. Νῆ Δία σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰάν τις αὐτῶν κρείττων ᾖ· ἤττων δὲ ὢν καὶ τὰ οἰκεία προσαποβάλοι ἄν. (8) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸν γε βουλευσόμενον πρὸς οὕτινας δεῖ πολεμεῖν τὴν τε τῆς πόλεως δύναμιν καὶ τὴν τῶν ἐναντῶν εἰδέναι δεῖ, ἵνα, εἰάν μὲν ἡ τῆς πόλεως κρείττων ᾖ, συμβουλεύῃ ἐπιχειρεῖν τῷ πολέμῳ, εἰάν δὲ ἤττων τῶν ἐναντῶν, εὐλαβεῖσθαι πείθῃ. (9) Ὅρθως λέγεις, ἔφη. Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, λῆξον ἡμῖν τῆς πόλεως τὴν τε παρὴν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, εἴτα τὴν τῶν ἐναντῶν. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἂν ἔγομαι σοι οὕτω γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. Ἀλλ' εἰ γέγραπται σοι, ἐνεγκε, ἔφη· πάνυ γὰρ ἡδέως ἂν τοῦτο ἀκούσαιμι. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ γέγραπται μοι πῶ. (10) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ πολέμου συμβουλεύειν τὴν γε πρῶτην ἐπισχῆσομεν ἴσως γὰρ καὶ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἀρτι ἀρχόμενος τῆς προστατείας οὕτω ἐξήτακας. Ἀλλὰ τοι περὶ γε φυλακῆς τῆς χώρας οἶδ' ὅτι σοι μεμνηται καὶ οἶσθα ὅπως τε φυλακαὶ ἐπίκαιροί εἰσι καὶ ὅπως μὴ καὶ ὅπως τε φρουροὶ ἱκανοί εἰσι καὶ ὅπως μὴ εἰσι καὶ τὰς μὲν ἐπικαίρους φυλακὰς συμβουλεύσεις μελλοντας ποιεῖν, τὰς δὲ περιττάς ἀφαιρεῖν. (11) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ἀπάσας μὲν οὖν ἔγωγε ἐνεκά γε τοῦ οὕτως αὐτὰς φυλάττεσθαι ὥστε κλέπτεσθαι τὰ ἐκ τῆς χώρας. Ἐάν δέ τις ἀφῇ γ', ἔφη, τὰς φυλακὰς, οὐκ οἶει καὶ ἀρπάξειν ἐξουσίαν ἔσεσθαι τῷ βουλομένῳ; ἀτάρ, ἔφη, πότερον εἰδὼν αὐτὰς ἐξήτακας τοῦτο ἢ πῶς οἶσθα ὅτι κακῶς φυλάττονται; Εἰκάζω, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων, εἰ μὴ καὶ εἰκάζωμεν, ἀλλ' ἤδη εἰδόμεν, τότε συμβουλεύσομεν; ἴσως, ἔφη ὁ Γλαύκων, βέλτιον. (12) Εἰς γε μὴν, ἔφη, τὰργύρεα οἶδ' ὅτι οὐκ ἀφίξει, ὥστ' ἔχειν εἰπεῖν διότι νῦν ἐλάττω ἢ πρόσθεν προσέρχεται αὐτόθεν. Οὐ γὰρ οὖν ἐλήλυθα, ἔφη. Καὶ γὰρ νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε, εἰταν περὶ τούτου δὴ συμβουλεύειν, αὕτη σοι ἡ πρόφασις ἀρκέσει. (13) Σκόπτομαι, ἔφη ὁ Γλαύκων. Ἀλλ' ἐκείνου γέ τοι, ἔφη, οἶδ' ὅτι οὐκ ἡμέλειας, ἀλλ' ἴσκειται, πόσον χρόνον ἱκανὸς ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνώσκων σίτος διατρέφειν τὴν πόλιν, καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν προδεῖται, ἵνα μὴ τούτω γε λάθῃ σέποτε ἡ πόλις ἐνδεὴς γινομένη, ἀλλ' εἰδὼς ἔχῃς ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων συμβουλεύων τῇ πόλει βοηθεῖν τε καὶ σῶζειν αὐτήν. Λέγεις, ἔφη ὁ Γλαύκων, παμμέγεθες πρᾶγμα, εἰ γε καὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι δεήσει. (14) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδ' ἂν τὸν ἑαυτοῦ ποτε οἶκον καλῶς τις οἰκίσσειεν, εἰ μὴ πάντα μὲν εἰσται

neglexisti, ait Socrates, sumptus certe civitatis nobis exposito : nam palam est, cogitare te jam, ut ex his tollas supervacaneos. Ne his quidem profecto, ait, unquam vacavi. Ergo, inquit, differamus aliquantum rationem locupletandæ civitatis : nam qui possit fieri, ut harum rerum curam habeat is, qui et sumptus et proventus ignoret? Verum, mi Socrates, ait Glauco, potest etiam ab hostibus civitas reddi locupletior. Ac vehementer quidem, ait Socrates, si quis eos vincit : at si vincitur, etiam sua amittat. Vere dicis, inquit. Ergo, inquit, deliberaturum adversus quos pugnandum sit, et civitatis et adversariorum vires habere cogitas oportet, ut, si majores sint civitatis, bellum suscipi suadeat; sin minores quam hostium, cavere consulat. Recte dicis, ait. Ergo nobis primum exponito, inquit, quæ civitatis tum pedestres tum navales sint copię; deinde, quæ adversariorum. Ego vero, inquit, non possim hoc tibi profecto sic de memoria exponere. At si quid conscriptum habes, profer, ait : nam lubenter admodum hoc audiero. At ne conscriptum quidem hoc unquam a me, inquit. Ergo, inquit, et deliberationem de bello nonnihil primo suspendemus. Nam ob rei magnitudinem fortasse nondum explorati quidquam habes, præsertim quum civitati præesse nuper inceperis. Ceterum custodiam regionis scio tibi curæ fuisse, ac te scire quot opportune, et quot superflue custodiæ sunt, et quot custodes sufficiunt, et quot non sufficiunt : si opportunas quidem custodias consules augere, superfluas vero auferre. Imo vero, subjecit Glauco, equidem tollendas universas arbitror, quod ita custodiant, ut ea etiam sibi attrahant, quæ ex agro proveniunt. At si quis custodias tollat, inquit Socrates, an non existimas cupienti fore potestatem etiam rapiendi? Tu vero, inquit, num profectus eo, rem indagasti, aut quomodo scis eos male excubias agere? Conficio, inquit. Ergone de his quoque tum deliberabimus, quum non amplius utemur conjectura, sed cognitam rem habebimus? Fortassis hoc fuerit potius, ait Glauco. In argentifodinas quidem certe, inquit Socrates, non venisse te scio, ut dicere possis, quamobrem nunc minus inde, quam antehac, proveniat. Equidem eo non sum profectus, ait. Profecto, inquit Socrates, fertur is locus esse pestilenti aere : quamobrem, ubi de hoc consultari debebit, hæc tibi excusatio sufficet. Rideor ab te, ait Glauco. Hoc tamen, ait, te non neglexisse scio, sed considerasse, quamdiu frumentum, quod in agro nascitur, ad alendam civitatem sufficiat, quantumque insuper requiratur in annum, ne te lateat quum civitas ejus inopia laboret, sed hoc sciens possis de necessariis consulendo civitatem adjuvare, salvamque facere. Rem permagnam dicis, inquit Glauco, si quidem erit talium habenda cura. Enimvero, inquit Socrates, ne suam quidem familiam recte quis administraverit, si non sciat

δὴν προδίδεται, πάντων δὲ ἐπιμελούμενος ἐκπληρώσει. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν πόλις ἐκ πλείονων ἢ μυρίων οἰκίων συνέστηκε, χαλεπὸν δὲ ἐστὶν ἅμα τοσούτων οἰκίων ἐπιμελεῖσθαι, πῶς οὐκ ἓνα, τὸν τοῦ θεοῦ, πρῶτον ἐπειράθης αὐξήσῃ; δέεται δέ· καὶ μὲν τοῦτον δύνῃ, καὶ πλείοσιν ἐπιχειρήσεις· ἓνα δὲ μὴ δυνάμενος ὠρελῆσαι πῶς ἂν πολλοὺς γε δυνηθείης; ὥσπερ εἴ τις ἐν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερόν ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδ' ἐπιχειρήσειεν αὐτῷ; (15) Ἄλλ' ἔγωγ', ἔφη ὁ Γλαύκων, ὠφελούην ἂν τὸν τοῦ θεοῦ οἶκον, εἰ μοι ἐθέλοι πεῖθασθαι. Εἶτα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸν θεῖον οὐ δυνάμενος πείθειν, Ἀθηναίους πάντας μετὰ τοῦ θεοῦ νομίζεις δυνήσεσθαι προῆσαι πείθεσθαι σοι; (16) Φυλάττου, ἔφη, ὁ Γλαύκων, ὅπως μὴ τοῦ εὐδοξεῖν ἐπιθυμῶν εἰς τὸναντίον ἔλθῃς. Ἡ οὐκ ὁρᾷς ὡς σφαλερόν ἐστι τὸ ἃ μὴ οἶδέ τις, ταῦτα λέγειν ἢ πράττειν; Ἐνθυμούσθαι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσους οἶσθα τοιοῦτους, οἷοι φαίνονται καὶ λέγοντες ἃ μὴ ἴσασιν καὶ πράττοντες, πότερά σοι δοκοῦσιν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐπαινῶν μάλλον ἢ ψόγου τυγχάνειν καὶ πότερον θαυμάζεσθαι μάλλον ἢ καταφρονεῖσθαι. (17) Ἐνθυμούσθαι δὲ καὶ τῶν εἰδότην ὅτι τε λέγουσι καὶ ὅτι ποιοῦσιν καὶ, ὡς ἐγὼ νομίζω, εὐρήσεις ἐν πᾶσιν ἔργοις τοὺς μὲν εὐδοκίμοις τε καὶ θαυμαζομένους ἐκ τῶν μάλιστα ἐπισταμένων ὄντας, τοὺς δὲ κακωδοξοῦντας τε καὶ καταφρονουμένους ἐκ τῶν ἀμαρτυρομένων. (18) Εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκίμειν τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, πειρώ κατεργάσασθαι ὡς μάλιστα τὸ εἶδέναι ἃ βούλει πράττειν· ἂν γὰρ τούτῳ διενέγκας τῶν ἄλλων ἐπιχειρήσῃς τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσῃμι, εἰ πάντῃ βραδίως τύχοις δὴν ἐπιθυμείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος ὄρῳ ἀξιόλογον μὲν ἄνδρα ὄντα καὶ πολλῷ δυνάτωτερον τῶν τὰ πολιτικά τότε πραττόντων, ὁκνῶντα δὲ προσεῖναι τῷ δήμῳ καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὁ Χαρμίδης, εἴ τις ἰκανὸς ὢν τοὺς στεφανίτας ἀγωνίας νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς τε τιμᾶσθαι καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκίμωτέραν ποιεῖν, μὴ θελοῖ ἀγωνίζεσθαι, ποῖόν τινα τοῦτον νομίζοις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; Ἀπλὸν ὅτι, ἔφη, μαλακὸν τε καὶ δειλόν. (2) Εἰ δέ τις, ἔφη, δυνάτεις ὢν τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελούμενος τὴν τε πόλιν αὖξιν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὁκνοῖ, ὃ τούτο πράττειν, οὐκ ἂν εἰκότως δευρὸς νομίζοιτο; Ἰσως; ἔφη. Ἀτὰρ πρὸς τί με ταῦτ' ἐρωτᾷς; Ὅτι, ἔφη, οἷμά σε δυνάτῳ ὄντι ὁκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὃν ἀνάγκη σοι μετέχειν πόλιν γε ὄντι. (3) Τὴν δὲ ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθὼν ταῦτά μου καταγινώσκεις; Ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς συνέει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσιν καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακινῶνται σοι, ὁρῶ σε

omnia quibus ipsi præter jam parata fuerit opus, et omnia diligenti cura suppleat. Sed quum civitas ex pluribus quam decem mille familiis constet, ac difficile sit tot familiarum curam simul habere, cur non patui tui familiam unam primum augere conatus es? etenim indiget. Hanc autem si potueris, conaberis etiam plures: sin uni prodesse nequeas, qui pluribus prosis? sicut si quis unum talentum gestare nequeat, qui non manifestum est, huic ne conandum quidem esse, ut plura gestet? Ego vero, subiecit Glauco, prodessem patui familiae, si mihi vellet obtemperare. Ergo, ait Socrates, quum patruo persuadere non possis, effecturum te putas, ut Athenienses universi una cum patruo tibi pareant? Cave, mi Glauco, inquit, ne gloriæ cupidus in contrarium prolaboris. An non vides, quam periculosum sit ea vel dicere vel facere aliquem, quæ ignorat? Etiam de aliis cogites, quoscunque tales nosti, quales esse videantur qui vel dicunt ea quæ nesciunt, vel faciunt; num tibi videantur propterea laudem potius, quam vituperium consequi; et num in admiratione magis, quam in contemptu esse. Idem cogites de iis, qui norunt, quicquid vel dicunt, vel agunt: invenies, ut opinor, in omnibus actionibus eos, qui bene audiunt et admirationi habentur, ex maxime peritorum esse numero; eos autem, qui male audiunt ac contemnuntur, ex numero esse imperitissimorum. Quamobrem si et clarus esse velis in civitate, et in hominum admiratione, operam pro viribus dato, ut ea noris, quæ suscipere cogitas. Nam si ceteris in hoc præstans, negotia civitatis tractare cœperis, mirum mihi non erit, si facillime consequaris ea, quæ concupiscis.

CAPUT VII.

Quum autem videret Charmidem Glauconis filium hominem esse magni pretii, multoque solertiore illis, qui rempublicam tunc gerebant, nolentem vero ad populum accedere, rei publicæ tractare negotia, Dic mihi, mi Charmides, inquit, si quis, quum in certaminibus coronariis vincere possit, eaque re tum ipse honorem consequi, tum patriam in Græcia illustriorem reddere, decertare velit, qualem existimes hunc hominem esse? Certe mollem, ait, et timidum. At si quis, quum possit rempublicam tractando tum civitatem amplificare, tum ipse ob id honorari, hoc tamen facere reformidet, an non is merito pro timido habeatur? Fortassis, inquit: sed cur hæc me interrogas? Quod te, inquit, quum possis, reformidare arbitror negotia suscipere; idque quum eorum participem fieri necesse sit, quippe quum civis sis. At quonam ex facinore, ait Charmides, potentia mea cognita, ita de me sentias? Iis, inquit, ex congressibus, in quibus adesse soles illis, qui rempublicam administrant: nam ubi quid tecum commu-

καλῶς συμβουλευόντα, καὶ ὅταν τι ἁμαρτάνωσιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντα. (4) Οὐ ταυτόν ἐστιν, ἔφη, ὡς Σωκράτες, ἰδίᾳ τε διαλέγεσθαι καὶ ἐν τῷ πλήθει ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅ γε ἀριθμεῖν δυνάμενος οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ πλήθει ἢ μόνος ἀριθμεῖ, καὶ οἱ κατὰ μόνους ἀρίστα κιθαρίζοντες, οὗτοι καὶ ἐν τῷ πλήθει κρατιστεύουσιν. (5) Αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὅρας ἔμφυτά τε ἀνθρώποις ὄντα καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις διυλίαις παριστάμενα; Καὶ σέ γε διδάξων, ἔφη, ὥρμημαι, ὅτι οὔτε τοὺς φρονιμωτάτους αἰδοῦμενος οὔτε τοὺς ἰσχυροτάτους φοβούμενος ἐν τοῖς ἀφρονεστάτοις τε καὶ ἀσθενεστάτοις αἰσχύνῃ λέγειν. (6) Πότερον γὰρ τοὺς γναφεῖς αὐτῶν ἢ τοὺς σκυτεῖς ἢ τοὺς τέκτονας ἢ τοὺς χαλκίεις ἢ τοὺς γεωργοὺς ἢ τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ μεταβαλλομένους καὶ φρονιζοντας ὅ,τι ἐλάττωτος πριάμενοι πλειονος ἀποδύνται αἰσχύνῃ; ἔκ γὰρ τούτων ἀπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. (7) Τί δὲ οἷε διαφέρειν δὲ σὺ ποιεῖς ἢ τῶν ἀσκητῶν ὄντα κρεῖττω τοὺς ἰδιώτας φοβεῖσθαι; σὺ γὰρ τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τῇ πόλει, ὧν ἐνιοι καταφρονοῦσί σου, βραδίως διαλεγόμενος, καὶ τῶν ἐπιμελομένων τοῦ τῇ πόλει διαλέγεσθαι πολλὸν περιῶν, ἐν τοῖς μηδεπώποτε φροντίσας τῶν πολιτικῶν μηδὲ σοῦ καταπεφρονηκόσιν ὀκνεῖς λέγειν, δεδιώς μὴ καταγελασθῇς; (8) Τί δ'; ἔφη, οὐ δοκοῦσί σοι πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθῶς λεγόντων καταγελαῖν; Καὶ γὰρ οἱ ἔτεροι, ἔφη. Διὸ καὶ θαυμάζω σου, εἰ ἐκείνους, ὅταν τοῦτο ποιῶσι, βραδίως χειρούμενος, τοῦτοις δὲ μηδένα τρόπον οἷε δυνήσεσθαι προσερχθῆναι. (9) Ὡγαθὲ, μὴ ἀγνόει σεαυτὸν, μηδὲ ἀμάρτανε δὲ οἱ πλείστοι ἁμαρτάνουσιν. Οἱ γὰρ πολλοὶ ὥρμηκότες ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἑαυτοὺς ἐξετάζειν. Μὴ οὖν ἀπορβῆθῃμι τούτου, ἀλλὰ διατείνου μᾶλλον πρὸς τὸ σεαυτῷ προσεγγεῖν καὶ μὴ ἀμελεῖ τῶν τῆς πολιεύς, εἰ τι δυνατὸν ἐστὶ διὰ σέ βελτίον ἔχειν. Τούτων γὰρ καλῶς ἐχόντων οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολιταί, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀριστίππου δὲ ἐπιχειροῦντος ἐλέγχειν τὸν Σωκράτην, ὥςπερ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνου τὸ πρότερον ἡλέγχετο, βουλόμενος τοὺς συνόντας ὠφελεῖν δὲ Σωκράτης ἀπεκρίνατο οὐχ ὥςπερ οἱ φυλαττόμενοι μὴ πῃ ὁ λόγος ἐπαλαχθῇ, ἀλλ' ὥς ἂν πεπεισμένος μάλιστα πράττειν τὰ δεόντα. (1) Ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἤρετο εἰ τι εἰδείη ἀγαθόν, εἰ τι εἴποι τῶν τοιοῦτων, οἷον ἡ σιτίον ἢ ποτόν ἢ χρήματα ἢ ὑγίειαν ἢ ῥώμην ἢ τόλμαν, δεικνύοι δὴ τοῦτο κακὸν ἐνίστατο. Ὁ δὲ εἰδὼς ὅτι, ἐάν τι ἐνοχλῇ ἡμᾶς, δεόμεθα τοῦ παύσοντος, ἀπεκρίνατο ἥπερ καὶ ποιεῖν κράτιστον. (2) Ἄρα γε, ἔφη, ἐρωτᾷς με εἰ τι οἶδα κυρετοῦ ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄλλ' ὀφθαλμίας; Οὐδὲ τοῦτο. Ἄλλὰ λιμοῦ; Οὐδὲ λιμοῦ. Ἄλλὰ μὴν,

ΣΚΕΡΦΘΩ.

nicant, video te rectum consilium dare, atque ubi peccant, recte illos reprehendere. Non idem est, mi Socrates, inquit, privatim disserere, et apud multitudinem certare. Atqui, respondit, qui numerare potest, nihilo minus apud multitudinem, quam solus numerat; et qui privatim cithara canunt optime, iidem etiam apud multitudinem primas obtinent. Tu vero non vides, inquit, verecundiam ac metum a natura hominibus inesse, multoque magis hæc in publico, quam in privatis congressibus præsto esse? Ego vero te docere exorsus sum, inquit, quod neque prudentissimos reveritus, neque potentissimos metuens, inter imprudentissimos ac maxime imbecillos verba facere erubescas. Num enim ex illis fullones, vel sutores, vel fabros, vel artifices ærarios, vel agricolas, vel mercatores, vel eos qui negotiantur in foro, et quid minoris emptum pluris vendere possint solliciti sunt, revereris? nam ex his omnibus conficitur concio. Quid autem interesse putas inter hoc, quod tu facis, atque si quis pugilibus superior impetitos metuat? nimirum quum inter principes reipublicæ, quorum nonnulli te contemnunt, facile disserere possis, longèque superes illos, qui perorare ad cives student, inter eos loqui te piget, qui nunquam rerum civillum studiosi fuerunt, neque te contempserunt; metuens scilicet, ne deridearis. Quid autem? inquit, an non tibi videtur concio sæpe eos deridere, qui recte perorant? Nam et alii etiam, inquit Socrates. Quamobrem te miror, illos quidem, quum hoc faciunt, facile vincere, putare autem te nullo modo his uti posse. Vir bone, noli te ipsum ignorare; nec in illis delinque, in quibus plurimi delinquant. Nam multi magno studio excitati ad considerandum aliena negotia, non se convertunt ad se ipsos explorandos. Itaque ne hoc per ignaviam negligas, sed magis enitere, ut te ipsum respicias, nec reipublicæ curam abijce, si qua parte poterit ea per te juvari. Nam si ea bene se habeat, non solum alii cives, sed tui etiam amici, et ipse tu non parum utilitatis acquires.

CAPUT VIII.

Quum autem Aristippus in hoc incumberet, ut Socratem convinceret, sicut ipse convictus ab illo prius fuerat, volens Socrates prodesse familiaribus suis, sic respondebat, non ut illi, qui cavent, ne qua parte sermo invertatur; sed persuasus se maxime facere ea, quæ deberet. Nam interrogabat eum Aristippus, an aliquid nosset bonum; ut, si quid huiusmodi diceret, verbi gratia, cibum, potum, pecuniam, valetudinem, robur, audaciam, id ipsum ostenderet aliquando malum esse. At Socrates, sciens quod si quid nos conturbet, optamus ut aliquis nos eo liberet, sic respondebat, ut erat factum optimum: Tunc me rogas, inquit, num febris aliquod bonum sciam? Non equidem, ait. At lippitudinis? Ne hoc quidem. At famis? Nec famis. At

37

ἔφη, εἴ γ' ἐρωτᾷς με εἴ τι ἀγαθὸν οἶδα ὁ μηδενὸς ἀγαθὸν ἔστιν. οὐτ' οἶδα, ἔφη, οὔτε δέομαι.

4. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀριστίππου ἐρωτῶντος αὐτὸν εἴ τι εἰδὲν καλὸν; Καὶ πολλὰ, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, πάντα ὅμοια ἀλλήλοις; Ὡς οἷόν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα εἶναι. Πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἂν εἴη; (Ο)τι νῆ Δ', ἔφη, ἔστι μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπῳ ἄλλος ἀνόμοιος καλὸς πρὸς πάλην, ἔστι δὲ καὶ ἀσπίς καλὴ πρὸς τὸ προβάλεσθαι ὡς ἐνὶ ἀνομοιοστάτῃ τῷ ἀκοντίῳ, καλῷ πρὸς τὸ σφύδρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. (β) Οὐδὲν διαφερόντως, ἔφη, ἀποκρίνη μοι ἥ ὅτε σε ἡρώτησα εἴ τι ἀγαθὸν εἰδέης. Σὺ δ' οἶσι, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθόν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι; οὐκ οἶσθ' ὅτι πρὸς ταῦτά πάντα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ ἔστι; Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθόν, πρὸς ἄλλα δὲ καλὸν ἔστιν ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τὸ αὐτὸ τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ λέγονται πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ φαίνονται πρὸς ταῦτά δὲ καὶ τὰλλα πάντα ὡς ἄνθρωποι χροῶνται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ νομίζεται, πρὸς ἅπερ ἂν εὐχρηστα ᾖ. (δ) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόρινθος κορυφοφόρος καλὸν ἔστιν; Νῆ Δ', ἔφη, καὶ χρυσὴ γε ἀσπίς αἰσχροῦ, ἐὰν πρὸς τὰ ἐκυτῶν ἔργα ὁ μὲν καλῶς πεποιημένος ᾖ, ἡ δὲ κακῶς. Λέγεις σὺ, ἔφη, καλὰ τε καὶ αἰσχροὶ τὰ αὐτὰ εἶναι; (ε) Καὶ νῆ Δ' ἔφη, ἔφη, ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ πολλάκις γὰρ τὸ τε λιγυρὸν ἀγαθὸν πυρετοῦ κακὸν ἔστι καὶ τὸ πυρετοῦ ἀγαθὸν λιγυρὸν κακὸν ἔστι, πολλάκις δὲ τὸ μὲν πρὸς δρόμον καλὸν πρὸς πάλην αἰσχροῦ, τὸ δὲ πρὸς πάλην καλὸν πρὸς δρόμον αἰσχροῦ· πάντα γὰρ ἀγαθὰ μὲν καὶ καλὰ ἔστι πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχη, κακὰ δὲ καὶ αἰσχροὶ πρὸς ἃ ἂν κακῶς.

8. Καὶ οἰκίας δὲ λέγων τὰς αὐτὰς καλὰς τε εἶναι καὶ χρησίμους παιδεύειν ἑμὸν ἰδοὺ οἴας χρὴ οἰκοδομεῖσθαι. Ἐπισκόπει δὲ ὧδε Ἄρα γε τὸν μέλλοντα οἰκίαν οἶον χρὴ ἔχειν τοῦτο δὲ μηχανάσθαι, ὅπως ἡδίστη τε ἐνδοκτασθῇ καὶ χρησιμωτάτη ᾖ; (9) Τοῦτο δὲ ὁμοιοποιημένον, Οὐκοῦν ἡδὺ μὲν θέρος ψυχρινὴν ἔχειν, ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀκτερινὴν; Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο συμφαίειν, Οὐκοῦν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλέπουσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς πικτάδας ὑπολαμβάνει, τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος σκίαν παρέχει. Οὐκοῦν εἴ γε καλῶς ἔρει ταῦτα οὕτω γίνεσθαι, οἰκοδομεῖν δὲ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χριμαλωτέρα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἀνεμοί. (10) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν ὅποι πάσας ὥρας αὐτὸς τε ἂν ἡδίστα καταφεύγοι καὶ τὰ ὄντα ἀσφαλέστατα τιθοίτο, αὕτη ἂν εἰκότως ἡδίστη τε καὶ καλλίστη οἰκησις εἴη. Γραφαὶ δὲ καὶ ποικιλίαι πλεονας εὐφροσύνας ἀποστεροῦσιν ἢ παρέχουσι. Ναιὶς γε μὴν καὶ βωμοὶς χώραν ἔχει εἶναι πρεπωδεστάτην ἥτις ἐμφανεστάτη οὕτως ἀστιβεστάτη εἴη ἡδὺ μὲν γὰρ ἰδόντας προεὐξασθαι, ἡδὺ δὲ ἀγῶος ἔχοντας προσεῖναι.

qui, ait, si me rogas, an aliquid noverim bonum, quod nullius bonum sit, equidem nec novi, nec noscere desidero.

Rursus Aristippo eum interrogante, an quid pulchrum sciret? Multa quidem, ait. An vero inquit, omnia sibi invicem similia? Quantum fieri potest, nonnulla quidem sunt dissimillima. Quoniam igitur pacto, ait, id pulchrum fuerit, quod est pulchro dissimile? Quoniam, inquit, hominum ad cursum pulchro dissimilis alius est, pulcher ad palastram: et scutum ad protegendum pulchrum, quam dissimillimum est jaculo ad hoc pulchro, ut vehementer ceterisque feratur. Non aliter, ait, respondes, ac quum interrogarem, an aliquid bonum nosceres. Tu vero putas, inquit, aliud bonum, aliud pulchrum esse? an ignoras ad eadem referri omnia pulchra et bona? Nam primum virtus non ad alia bonum quiddam est, ad alia vero, pulchrum; deinde homines secundum idem, et ad eadem pulchri bonique dicuntur; etiam corpora hominum ad eadem pulchra bonaque videntur: denique cetera omnia, quibus utuntur homines, ad eadem pulchra bonaque putantur, ad ea scilicet, quibus sunt accommodata. Num igitur, ait, etiam qualus, quo efferuntur stercora, pulchrum quiddam est? Profecto, ait: atque etiam aureum scutum est turpe, modo ad usus suos ille quidem pulchre sit factus, hoc vero male. Dicis tu, inquit, pulchra et turpia esse eadem? Dico, ait, atque etiam eadem esse bona et mala. Saepe enim quod fami bonum, febris malum est; quod febris bonum, fami malum: saepe quod ad cursum pulchrum est, ad luctum est turpe; quod ad luctum pulchrum, ad cursum turpe: quippe omnia bona sunt ac pulchra, ad quae bene se habent; mala vero ac turpia, ad quae male.

Idem quum diceret easdem aedes pulchras et utiles esse, docere mihi quidem videbatur, quales sint exstruendae. Id autem considerabat hoc modo: An non habiturus qualis deceat domum, hoc moliri debet, ut habitatu sit jucundissima, et utilissima? Hoc autem concesso, Ergo jucundum est per aestatem domum habere frigidam; per hiemem, calidam? Ut hoc inter eos convenerat, Ergo in aedificiis, quae meridiem spectant, per hiemem sol in cubicula splendet, per aestatem vero supra nos, supraque tecta incedens umbram suppeditat. Quamobrem si haec ita fieri bonum est, altius aedificanda sunt ea, quae meridiem spectant, ut sol hibernus non excludatur; humilior vero, quae septentrionem spectant, ne venti frigidi incendant. Ut summatim dicam, quo quis singulis anni temporibus jucundissime se recipiat, ac res suas familiares tutissime collocet, id baud dubie jucundissimum ac pulcherrimum aedificium fuerit. Ceterum picturae varique colores plures delectationes adimunt, quam suppeditant. Templis quidem et aris eum locum aiebat esse convenientissimum, qui apertissimus pariter ac minime tritus esset: nam jucundum, ut vel e longinquo videntes orent; jucundum, ut puri accedant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πάλιν δὲ ἐρωτώμενος ἡ ἀνδρεία πότερον εἴη διδακτὴν ἢ φυσικὴν, Οἶμαι μὲν, ἔφη, ὥσπερ σῶμα σώματος ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὕτω καὶ ψυχὴν ψυχῆς ἐβρωμενεστέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι. Ὅρῳ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθουσι τρεφομένους πολὺ διαφέροντας ἀλλήλων τὸλμῃ. (2) Νομίζω μέντοι πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτῃ πρὸς ἀνδρείαν αὐξέσθαι. Δῆλον μὲν γὰρ ὅτι Σκύθαι καὶ Θράκες οὐκ ἂν τολμήσειαν ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες Λακεδαιμονίοις διαμάχεσθαι· φανερὸν δὲ ὅτι καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐτ' ἂν Θραξὶν ἐν πέλταις καὶ ἀκοντίοις οὔτε Σκύθαις ἐν τόξοις ἐθέλοιεν ἂν διαγωνίζεσθαι. (3) Ὅρῳ δ' ἐγὼγε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων ὁμοίως καὶ φύσει διαφέροντας ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιμελείᾳ πολὺ ἐπιδίδοντας. Ἐκ δὲ τούτων δῆλον ἔστιν ὅτι πάντας χρὴ καὶ τοὺς εὐφροσύνῃ καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν ἐν οἷς ἂν ἀξιόλογοι βούλωνται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μαθάνειν καὶ μελετᾶν.

4. Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διωρίζειν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοὶς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι σοφὸν τε καὶ σώφρονα ἔκρινε. Προσερωτώμενος δὲ εἰ τοὺς ἐπισταμένους μὲν ἂ δει πράττειν, ποιῶντας δὲ τὰναντία, σοφούς τε καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι νομίζει, Οὐδὲν γὰρ μᾶλλον, ἔφη, ἢ ἀσόφους τε καὶ ἀκρατεῖς. Πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἂ ὁλονται συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν. Νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς οὔτε σωφρονας εἶναι. (5) Ἐφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. Τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότας ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν. Οὕτω καὶ τὰ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν. Ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἄλλα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ πάντα ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστὶ. (6) Μανίαν γὰρ μὴ ἐναντίον μὲν ἔφη εἶναι σοφίᾳ, οὐ μέντοι γὰρ τὴν ἀνεπιστημοσύνην μανίαν ἐνόμιζε. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν, καὶ ἂ μὴ οἶδε δοξάζειν τε καὶ οἰεσθαι γινώσκειν, ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι. Τοὺς μέντοι πολλοὺς ἔφη ἂ μὲν οἱ πλείστοι ἀγνοοῦσι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας τούτων οὐ φάσκειν μαίνεσθαι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας ὧν οἱ πολλοὶ γινώσκουσιν μαινομένων καλεῖν. (7) ἐὰν τε γὰρ τις μέγας οὕτως οἴηται εἶναι ὥστε κύπτειν τὰς πύλας τοῦ τείχους διεξῶν, ἐὰν τε οὕτως ἰσχυρὸς ὥστ' ἐπιχειρεῖν οἰκίας αἰρεσθαι ἢ ἄλλῃ τῇ ἐπιτίθεσθαι τῶν πᾶσι δῆλων ὅτι ἀδύνατά ἐστι, τοῦτον μαίνεσθαι φάσκειν· τοὺς δὲ μικρῶν διαμαρτάνοντας οὐ φαίνει τοῖς πολλοῖς μαίνεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν

CAPUT IX.

Rursum interrogatus, num fortitudo acquiri disciplina possit, an esset a natura? Equidem arbitror, ait, ut corpus corpore robustius a natura est ad labores, sic et animam anima firmiorem esse natura ad terribilia. Nam video illos, qui in iisdem legibus ac moribus sunt educati, longe inter se audacia differre. Arbitror equidem naturam omnem doctrina et exercitatione ad fortitudinem proficere. Nam patet, Scythas ac Thraces non ausuros sumptis clypeis et hastis adversus Lacedæmonios dimicare: contraque manifestum est, non etiam Lacedæmonios vel adversus Thraces peltis ac jaculis, vel adversus Scythas arcubus libenter depugnaturus. Equidem in aliis etiam omnibus consimiliter homines video et natura inter se differre, et exercitatione multum proficere. Et ex his patet, debere omnes, sive a natura præstantiori sint indole præditi, sive hebetiori, ea discere ac meditari, in quibus excellere velint.

Sapientiam vero, atque animi sanitatem non discernabat; sed sapientem pariter atque animo sanum ex eo iudicabat, quod pulchra et bona cognoscens iisdem utatur, ac turpia itidem sciat, sed ab iis sibi caveat. Interrogatus præterea, num eos, qui scirent quid agere oporteret, et contraria facerent, sapientes ac temperantes esse putaret; Potius insipientes ac intemperantes, respondit. Omnes enim arbitror ex possibilibus, quæ putant sibi ipsis esse utilissima eligentes, hæc agere. Quamobrem qui non recte agunt, eos nec sapientes nec animo sanos esse statuo. Dicebat etiam iustitiam et omnem aliam virtutem esse sapientiam: nam justa, atque omnia, quæ cum virtute aguntur, pulchra et bona esse; neque posse eos, qui hæc sciant, aliud pro his quidpiam eligere, neque illos, qui nesciant, præstare posse; imo etiam si præstare conentur, peccare: eodem modo sapientes et pulchra ac bona facere; non sapientes autem id non posse, atque etiam, si conentur, peccare: quum igitur et justa et alia pulchra ac bona omnia cum virtute efficiantur, manifestum esse, tum iustitiam tum omnem aliam virtutem esse sapientiam. Animi vero insanitatem sapientiæ quiddam esse contrarium dicebat, non tamen inscitiam existimabat insanitatem animi: sed ignorare se ipsum, et quæ quis nesciat, opinari ac putare se scire, proximum quiddam esse arbitrabatur animi insanitati. Aiebat vulgus negare illos esse animo insanos, qui ab iis aberrant, quæ plurimi ignorant; at qui ab iis aberrant, quæ scit vulgus, animo insanos appellare. Nam si quis sibi tam magnus videatur, ut per oppidi portas transiens sese inclinet, tamque robustus, ut ædes sustollere conetur, vel aliquid aliud eorum aggrediatur, de quibus constet omnibus fieri ea non posse, hunc animo insanire aiunt: sed qui paulum quid delinquant, non videntur vulgo insanire animo: sed quemadmodum velio-

ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην παρὰ νοῦν μακρίαν αὐτοῦ καλεῖν. (8) Φθόρον δὲ σκοπῶν δὲτι εἴη λύπην μὲν τινα ἐξεύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὕτε μὲντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαις οὕτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαις γιγνομένην, ἀλλὰ μόνους ἔφη φθονεῖν τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιυμένους. Θαραλζόντων δὲ τινων εἰ τις φίλων τινα ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπεμύνησκεν ὅτι πολλοὶ οὕτως πρὸς τινὰς ἔχουσιν ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιστῆναι, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχούσιν, εὐτυχεύοντων δὲ λυπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ φρονίμως μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἡλιθίους δὲ αἰεὶ πάσχειν αὐτό. (9) Σχολήν δὲ σκοπῶν τί εἴη ποιοῦντας μὲν τι τοὺς πλείστους ἔφη εὐρίσκειν καὶ γὰρ τοὺς πεπαιδευμένους καὶ τοὺς γέλωτοποιούντας ποιεῖν τι πάντας δὲ τοὺτους ἔφη σχολάζειν· ἐξεῖναι γὰρ αὐτοῖς ἰέναι πράττοντας τὰ βελτίω τούτων. Ἀπὸ μὲντοι τῶν βελτιώων ἐπὶ τὰ χεῖρω ἰέναι οὐδένα σχολάζειν εἰ δὲ τις τοῖ, τούτων ἀσχολίας αὐτῷ οὕτως κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν. (10) Βασιλεῖς δὲ καὶ ἄρχοντες οὐ τοὺς τὰ σπῆπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τυράντων αἰρθέντας οὐδὲ τοὺς κλήρω λαχόντας οὐδὲ τοὺς βίαια μένους οὐδὲ τοὺς ἐξαπατημένους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιστατήνους ἄρχειν. (11) Ὅπως γὰρ τις ὁμολογήσειε τοῦ μὲν ἄρχοντος εἶναι τὸ πραττέον ὅτι γὰρ ποιεῖν, τοῦ δὲ ἄρχομένου τὸ πείθεσθαι, ἐπιδείκνυν ἐν τε νηὶ τὸν μὲν ἐπιστάμενον ἄρχοντα, τὸν δὲ ναύκληρον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νηὶ πάντας πειθόμενους τῷ ἐπιστάμενῳ, καὶ ἐν γεωργίᾳ τοὺς κεκτημένους ἀγρούς καὶ ἐν νόσῳ τοὺς νοσοῦντας καὶ ἐν σωματικῇ τοὺς σωμασκούοντας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας οἷς ὑπάρχει τι ἐπιμελέειν δεόμενον, ἂν μὲν αὐτοὶ ἡγόνται ἐπιστάσθαι ἐπιμελεῖσθαι εἰ δὲ μὴ, τοῖς ἐπιστατήναις οὐ μόνον παροῦσι πειθόμενους, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας μεταπεμπομένους, ὅπως ἐκείνοις πειθόμενοι τὰ δεόντα πράττωσιν. Ἐν δὲ ταλασίᾳ καὶ τὰς γυναῖκας ἐπιδείκνυν ἀρχούσας τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸ τὰς μὲν εἰδέναι ὅπως γὰρ ταλασιουργεῖν, τοὺς δὲ μὴ εἰδέναι. (12) Εἰ δὲ τις πρὸς ταῦτα λέγοι ὅτι τῷ τυράνῳ ἔξεστι μὴ πείθεσθαι τοῖς ὀρθῶς λέγουσι, καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ἐξεῖναι μὴ πείθεσθαι, ἐπικαιμένης γε ζημίας, ἐάν τις τῷ εὖ λέγοντι μὴ πείθεται; ἐν ᾧ γὰρ ἂν τις πράγματι μὴ πείθεται τῷ εὖ λέγοντι, ἀμαρτήσεται ὀήπου, ἀμαρτάνων δὲ ζημιωθήσεται. (13) Εἰ δὲ φαίη τις τῷ τυράνῳ ἐξεῖναι καὶ ἀποκτείνειν τὸν εὖ φρονούντα, τὸν δὲ ἀποκτείναντα, ἔφη, τοὺς κρατίστους τῶν συμμάχων οἷε ἀχρήμιον γίνεσθαι ἢ ὡς ἔτυχε ζημιωθῆναι; πότερον γὰρ ἂν μᾶλλον οἷε σωθῆναι τὸν ταῦτα ποιοῦντα ἢ οὕτω καὶ τάριστι ἂν ἀπολέσθαι; (14) Ἐρομένου δὲ τίνος αὐτὸν τί δοκοῖ αὐτῷ κρατίστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο εὐπραξίαν. Ἐρομένου δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζει εἶναι, Ἦν μὲν οὖν τοῦναντίον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ πράξιν ἡγοῦμαι· τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητούντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν ὀμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελετήσαντά τι εὖ

mentem libidinem appellant amorem, eodem modo dementiam ingentem animi insanitatem vocant. Considerans autem invidiam, quid esset, dolorem esse quemdam reperiebat, non ex amicorum adversis rebus natum, neque ex secundis inimicorum; sed eos solum aiebat invidere, qui amicorum felicitatem iniurie ferrent: quumque mirantur nonnulli, posse aliquem in ejus successu prospero, quem diliget, dolere; eos commonefaciebat, multos esse ad quosdam sic adfectos, ut illos male se habentes negligere non possint, sed succurrant infelicibus; si tamen prospere agant, doleant ipsi: hoc autem viro prudenti non posse accidere, sed fatuos hoc modo per omne tempus addici. Quum, quid sit otium, consideraret, aiebat se deprehendere, plurimos aliquid agere: quippe illos etiam, qui talis ludunt, et qui faciunt ut moveatur risus, facere quiddam aliquid aiebat, verum hos omnes esse otiosos; licere etenim eis ire ad agendum aliquid hisce melius: a melioribus autem ad pejora eundi otium esse nemini: at si quis irret, hunc, quum ei negotium esset, dicebat male hoc facere. Reges ac principes non illos dicebat esse, qui sceptrum tenerent, nec illos, qui vel ab infimis essent delecti, vel sorte, vi, aut fraudibus eo pervenissent; sed quotquot imperandi periti essent. Nam ubi quis fateretur, principis esse, jubere quod agendum sit; subditi vero, parere: demonstrabat in navi peritum praeesse, nauclerum vero, cum ceteris in navi omnibus, huic perito parere; item in agricultura, illos, qui agros possiderent; in morbo, qui eo laborarent; in corporis exercitio, qui eo uterentur; alios denique omnes, quibus quiddam rem quod curatione indigeat, id curare si quidem se arbitrentur rem curandum intelligere; sin minus, non modo peritis praesentibus obtemperare, sed etiam absentes arcescere, ut ipsis parentes, quae oporteat, agant. In lanificio etiam mulieres viris praeesse demonstrabat, quod illae sciant, quo pacto exercendum sit lanificium; viri autem ignorent. Si quis ad haec diceret, posse tyrannum recte monentibus non obtemperare: Et qui non obtemperare possit, respondebat, quum si quis recte monenti non obtemperet, damnum sit propositum? nam quacumque in re non pareat aliquis recte monenti, nimirum peccabit; qui vero peccat, damno multabitur. Si quis autem diceret, posse tyrannum etiam occidere eum, qui recte sapit: Tu vero existimas, inquit, eum, qui praestantissimos quosque ex sociis occidat, vel nullum, vel leve damnum pati? utrum enim arbitraris eum, qui hoc perpetret, incolumem posse manere, an hoc pacto etiam celerime periturum? Quum autem quidam eum interrogaret, quodnam ipsi videretur vitae institutum homini optimum; respondit, Actionem bonam e consilio natam. At quum rursus interrogaret, an etiam fortunam bonam pro instituto duceret? Equidem, ait, fortunam et actionem e consilio natam prorsus esse contraria statuo. Nam si quis nihil quaerens, aliquid necessarium consequatur, id fortunam esse bonam puto: at si quis doctrina

ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτηδεύοντες δοκοῦσι μοι εὖ πράττειν. (15) Καὶ ἀρίστους δὲ καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργίᾳ τοὺς τὰ γεωργικὰ εὖ πράττοντας, ἐν δ' ἱατρείᾳ τοὺς τὰ ἱατρικὰ, ἐν δὲ πολιτείᾳ τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μὴδὲν εὖ πράττοντα οὔτε χρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι οὔτε θεοφιλῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἄλλὰ μὴν καὶ εἰ ποτε τῶν τὰς τέχνας ἔχόντων καὶ ἐργασίας ἕνεκα χρωμένων αὐταῖς διαλεγότο τι, καὶ τούτοις ὠφελίμος ἦν. Εἰσελθὼν μὲν γὰρ ποτε πρὸς Παρρᾶσιον τὸν ζωγράφον καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ἄρα, ἔφη, ὦ Παρρᾶσιε, γραφικὴ ἐστὶν ἡ εἰκασία τῶν ὀρωμένων· τὰ γοῦν κοῖλα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ φωτεινὰ καὶ τὰ σκληρὰ καὶ τὰ μαλακὰ καὶ τὰ τραχέα καὶ τὰ λεῖα καὶ τὰ νέα καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεικάζοντες ἐκμιμῶσθε. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (2) Καὶ μὴν τὰ γε καλὰ εἶδη ἀφομοιοῦντες, ἐπειδὴ οὐ βῆδιον ἐνὶ ἀνθρώπῳ περιτυχεῖν ἀμειμπτα πάντα ἔχοντι, ἐκ πολλῶν συνάγοντες τὰ ἐξ ἑκάστου κάλλιστα οὕτως δια τὰ σώματα καλὰ ποιεῖτε φαίνεσθαι. (3) Ποιοῦμεν γὰρ, ἔφη, οὕτως. Τί γάρ; ἔφη, τὸ πιθανώτατον τε καὶ ἥδιστον καὶ φιλικώτατον καὶ ποθεινότερον καὶ ἐρασιμώτατον ἀπομιμῶσθε τῆς ψυχῆς ἦθος· ἡ οὐδὲ μιμητὸν ἐστὶ τοῦτο; Πῶς γὰρ ἂν, ἔφη, μιμητὸν εἶη, ὦ Σώκρατες, ὅ μὴτε συμμετρίας μῆτε χρῶμα μῆτε ὧν σὺ εἶπας ἄρτι μὴδὲν ἔχει μὴδὲ ὁλως δρατὸν ἐστίν; (4) Ἄρ' οὖν, ἔφη, γίγνεται ἐν ἀνθρώπῳ τό τε φιλορρόνος καὶ τὸ ἐχρῶς βλέπειν πρὸς τινὰς; Ἐμοίγε δοκεῖ, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦτο γε μιμητὸν ἐν τοῖς ὅμμασιν; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν φίλων ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς ὁμοίως σοι δοκοῦσιν ἔχειν τὰ πρόσωπα οἷ τε φροντίζοντες καὶ οἱ μὴ; Μὰ Δί' οὐ ὀητα, ἔφη· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς παιδοί, ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς σκυθρωποί γίνονται. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ταῦτα δυνατόν ἀπεικάζειν; Καὶ μάλα, ἔφη. (5) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ εὐθερίον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων καὶ ἐσώτων καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα μιμητά; Καὶ μάλα, ἔφη. Πότερον οὖν, ἔφη, νομίζεις ἦδον τοὺς ἀνθρώπους δι' ὧν τὰ καλὰ τε κάγαθὰ καὶ ἀγαπητὰ ἦθρ φαίνεται ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρὰ τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητά; Πολὺ νῆ Δί', ἔφη, διαφέρει, ὦ Σώκρατες.

6. Πρὸς δὲ Κλείωνα τὸν ἀνδριαντοποιὸν εἰσελθὼν ποτε καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ Κλείων, καλοὶ οὖς ποιεῖς ὁρομῆς τε καὶ παλαιστάς καὶ πύκτας καὶ παγκρατιαστάς ὀρῶ τε καὶ οἶδα· ὅ δὲ μάλιστα ψυχαινοῖ διὰ τῆς ὀψέως τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ζωτικὸς φαίνεσθαι, πῶς τοῦτο ἐνεργάζῃ τοῖς ἀνδράσιν; (7)

et exercitatione aliquid recte facit, id actionem esse bonam e consilio natam duco : quique ita vitam instituunt, ii mihi videntur bene agere. Homines autem optimos deoque acceptissimos aiebat esse, in agricultura, qui recte faciunt quæ agriculturæ sunt; in medicina, qui res medicas; in republica, qui res civiles : sed qui nihil recte agit, eum neque utilem ad quidquam esse dicebat, neque acceptum deo.

CAPUT X.

Atqui si quando cum artificibus colloqueretur, qui quæstus gratia artificii uterentur, etiam his proderat. Nam quum aliquando ad Parrhasium pictorem ingressus esset, cum eoque colloqueretur, Num pictura, mi Parrhasi, ait, earum rerum est representatio, quæ cernuntur? nam et concava et eminentia, et obscura et lucida, et dura et mollia, et aspera et lævia, et nova et vetera corpora per colores representando exprimitis. Vere dicis, ait. Quum vero formas elegantes imitami, quia non facile est unum hominem nancisci omnia irreprehensibilia habentem, de multis colligentes ea quæ in singulis pulcherrima sunt, ita tota corpora, ut pulchra videantur, efficitis. Sic etiam facimus, ait. Quid vero? inquit, num indolem animæ ad alliciendum aptissimam, et suavissimam, et amicissimam, et desiderabilem maxime, maximeque amabilem imitami? an vero illa inimitabilis est? Quo pacto, mi Socrates, inquit, possit hoc esse imitabile, quod neque proportionem, neque colorem, neque quidquam habet illorum, quæ modo tu commemorabas, neque omnino cerni potest? An non, inquit, usu venit homini, ut blande vel inimice quosdam intueatur? Ita mihi videtur, ait. Ergo hoc certe exprimi potest in oculis? Omnino, inquit. At in amicorum rebus secundis et adversis lidemne vultus esse tibi videntur eorum, qui de iis solliciti sunt, et qui non? Nequaquam profecto, ait : nam in prosperis hilares, in adversis tristes sunt. Ergo possunt, ait, hæc quoque representari? Omnino, respondit Parrhasius. Quin etiam et magnificum et liberale, et humile et illiberale, et animo sanum et prudens, et contumeliosum ac honesti ignarum tam per vultum quam per gestus hominum seu stantium seu se moventium elucet. Vere dicis, ait. An non et hæc imitabilia? Omnino, inquit. Utrum ergo, ait, illa cernere lubentius homines putas per quæ honesti, boni, amabiles mores elucet; an per quæ turpes, mali et odiosi? Multum profecto interest, inquit, mi Socrates.

Etiam ingressus aliquando ad Clitonem statuarium, et cum eo colloquutus, Quod pulchri sint, mi Clito, quos tu fingis cursores, luctatores, pugiles, pancratiastæ, hoc equidem et video et scio : quod autem maxime recreat homines in aspectu, nimirum ut vivaces appareant, id quo pacto statuis indis? Hic quum dubitans Clito non celeriter

Ἐπεὶ δὲ ἀπορῶν ὁ Κλείτων οὐ ταχὺ ἀπεκρίνατο, Ἄρ', ἔφη, τοῖς τῶν ζῶντων εἰδῶσιν ἀπεικάζων τὸ ἔργον ζωτικωτέρους ποιεῖς φαίνεσθαι τοὺς ἀνδριάντας; Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν τὰ τε ὑπὸ τῶν σχημάτων κατασπώμενα καὶ τὰ ἀνασπώμενα ἐν τοῖς σώμασι, καὶ τὰ συμπιεζόμενα καὶ τὰ διελκόμενα, καὶ τὰ ἐντεινόμενα καὶ τὰ ἀνιένενα ἀπεικάζων ὁμοιότερά τε τοῖς ἀληθινοῖς καὶ πιθανώτερα ποιεῖς φαίνεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (8) Τὸ δὲ καὶ τὰ πάθη τῶν ποιοῦντων τι σωμάτων ἀπομιμεῖσθαι οὐ ποιεῖ τινα τέρψιν τοῖς θεοιμένοις; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν μὲν μαχομένων ἀπειλητικὰ τὰ ὅμματα ἀπεικαστέον, τῶν δὲ νενικηκότων εὐφραίνοντων ἢ ὀφθαλμοποιήσεαι; Σφόδρα γε, ἔφη. Δεῖ ἄρα, ἔφη, τὸν ἀνδριαντοποιὸν τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τῷ εἶδει προσεικάζειν.

9. Πρὸς δὲ Πιστίαν τὸν θωρακοποιὸν εἰσελθὼν, ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῇ Σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, καλὸν γε, ὦ Πιστία, τὸ εἶδημα τὸ τὰ μὲν δεόμενα σκέπης τοῦ ἀνθρώπου σκεπάζειν τὸν θώρακα, ταῖς δὲ χερσὶ μὴ κωλύειν χρῆσθαι. (10) Ἀτάρ, ἔφη, λέξον μοι, ὦ Πιστία, διὰ τί οὔτε ἰσχυροτέρους οὔτε πολυτελεστέους τῶν ἄλλων ποιοῦν τοὺς θώρακας πλείονος πωλεῖς; Ὅτι, ἔφη, ὦ Σωκράτες, εὐρυμότερους ποῖω. Τὸν δὲ ὑβρίζον, ἔφη, πότρε μέρω ἢ σταθμῷ ἐπιδεικνύων πλείονος τιμῆ; οὐ γὰρ δὴ ἴσους γε πάντας οὐδὲ ὁμοίους ὀμὰί σε ποιεῖν, εἴ γε ἁρμόττοντας ποιεῖς. Ἀλλὰ νῆ Δι', ἔφη, ποῖω· οὐδὲν γὰρ ὀφελὸς ἐστὶ θώρακος ἄνευ τούτου. (11) Οὐκοῦν, ἔφη, σώματά γε ἀνθρώπων τὰ μὲν εὐρυμὰ ἐστὶ, τὰ δὲ ἄρρυθμα; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πῶς οὖν, ἔφη, τῷ ἄρρυθμῳ σώματι ἁρμόττοντα τὸν θώρακα εὐρυμῶν ποιεῖς; Ἄςπερ καὶ ἁρμόττοντα, ἔφη· ὁ ἁρμόττων γὰρ ἐστὶν εὐρυμῶς. (12) Δοκεῖς μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ εὐρυμῶν οὐ καλὸν εἶναι λέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν χρόνον· ὥσπερ ἂν εἰ φαῖς ἀπείρα, ὅς ἂν ἁρμόττῃ, τούτῳ εὐρυμῶν εἶναι, καὶ γλαυκῶν, καὶ τᾶλλα ὡσαύτως εἴποιεν ἔχειν τῷ σῶμα λόγῳ. (13) Ἰσως δὲ καὶ ἄλλο τι οὐ μικρὸν ἀγαθὸν τῷ ἁρμόττειν πρόξεστι. Διδοῖς, ἔφη, ὦ Σωκράτες, εἴ τι ἔχεις. Ἦττον, ἔφη, τῷ βάρει πιέζουσιν οἱ ἁρμόττοντες τῶν ἀναρμόστων, τὸν αὐτὸν σταθμὸν ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἀναρμόσται ἢ ὅλοι ἐκ τῶν ὤμων κρεμάμενοι ἢ καὶ ἄλλο τι τοῦ σώματος σφόδρα πιέζοντες δύσφοροι καὶ χαλεποὶ γίνονται, οἱ δὲ ἁρμόττοντες, διειλημμένοι τὸ βῆρος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κλειδῶν καὶ ἐπωμίδων, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ὤμων, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ στήθους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ νώτου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστρὸς, ὀλίγου δεῖν οὐ φορῆματι ἀλλὰ προσθήματι εἰκασιν. (14) Εἰρήκας, ἔφη, αὐτὸ δι' ὅπερ ἔγωγε τὰ ἐμὰ ἔργα πλείστου ἀξία νομίζω εἶναι. Ἐνίοι μὲντοι τοὺς ποικίλους καὶ τοὺς ἐπιγυρτοὺς θώρακας μάλλον ὠνοῦνται. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἴ γε διὰ ταῦτα μὴ ἁρμόττοντας ὠνοῦνται, κακὸν ἔστιν δοκοῦσι ποικίλον τε καὶ ἐπιγυρτόν δινεῖσθαι. (15) Ἀτάρ, ἔφη, τοῦ σώματος μὴ μένοντος, ἀλλὰ τότε μὲν κυρτουμένου, τότε δὲ ὀρθουμένου, πῶς

responderet : An, inquit, opus tuum formis viventium assimilando, statuas vivaciores videri facis? Omnino, inquit. Ergo, dum quæ per gestus deorsum sursunque trahuntur in corporibus, et quæ comprimuntur et quæ diducuntur, et quæ intenduntur et quæ remittuntur, exprimis, facis ut similia veris magisque apta ad alliciendum appareant? Maxime scilicet, inquit. At vero etiam affectiones corporum aliquid agentium imitari, an non delectationem aliquam spectantibus affert? Verisimile est, ait. Quamobrem pugnantium oculi repræsentandi sunt ut minaces, vincantium vero vultus effingendus, quasi latantium? Prorsus, inquit. Ergo statuarium, inquit, animi actiones per formam repræsentare oportet.

Itidem ad Pistiam fabrum loricarium ingressus, quum in Socrati loricas egregie factas ostenderet, Profecto, ait, mi Pistia, pulchrum hoc inventum est, tegere lorica eas hominis partes quas tegi necesse est; neque tamen impedire, quominus quis manibus utatur. Verum, inquit, dicito mihi, mi Pistia, quamobrem nec firmiores nec materie pretiosioris loricas faciens, quam alii, pluris tamen eas vendis? Propterea, mi Socrates, ait, quod concinniores facio. Concinnitatem vero an mensura vel pondere demonstrans, pluris aestimas? nec enim loricas omnes æquales, neque similes te puto facere, siquidem congruentes corporibus facis. Sic facio, inquit : nam absque illo nullus lorice usus fuerit. Ergo, inquit, etiam hominum corpora partim concinna sunt, partim inconcinna? Maxime, inquit. Quo igitur pacto, inquit, lorica inconcinno corpori congruentem, concinnam efficis? Sic nimirum, ait, ut et congruentem faciam : nam quæ congruit, concinna est. Videris mihi, ait Socrates, concinnitatem non per se appellare, sed respectu utentis : quemadmodum si dicas clypeum concinnum illi esse, cui congruit; itidemque chlamydem, ac ceteras res se habere ex tuo quidem sermone constat. Fortassis autem aliud quoddam non exiguum bonum inest huic congruentiæ. Doce vero me, mi Socrates, ait, si quid habes. Minus, inquit, pondere suo premunt lorice congruæ, quam incongruæ, licet pondus æquale habent. Nam incongruæ, vel ab humeris totæ dependendo, vel aliquam aliam partem corporis vehementer premendo, gestatu difficiles ac molestæ sunt; congruæ vero, quum onus partim a claviculis et parte scapulis vicina, partim ab humeris, a pectore, a tergo, a ventre distributum sublevetur, prope non gestantini, sed appendicis esse loco videntur. Dixisti hoc ipsum, ait, propter quod equidem opera mea maximi esse pretii duco. Nonnulli tamen loricas varias ac deauratas lubentius emunt. At vero, inquit Socrates, si propterea non congruentes emunt, vanum mihi et inanatum malum emere videntur. Quum autem corpus in eodem situ non maneat, ait, sed modo curvetur,

ἀν ἀκριβεῖς θώρακες ἀρμόττειεν; Οὐδαμῶς, ἔφη. Λέγεις, ἔφη, ἀρμόττειν οὐ τοὺς ἀκριβεῖς, ἀλλὰ τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρεῖα. Αὐτὸς, ἔφη, τοῦτο λέγεις, ὡς Σωκράτες, καὶ πάνν ὀρθῶς ἀποδέχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Γυναὶκὸς δὲ ποτὲ οὐσης ἐν τῇ πόλει καλῆς, ἥ ὄνομα ἦν Θεοδότῃ, καὶ ὅσας συνεῖναι τῷ πείθοντι, μνησθέντος αὐτῆς τῶν παρόντων τινός, καὶ εἰπόντος ὅτι κρεῖττον εἴη λόγου τὸ κάλλος τῆς γυναὶκός, καὶ ζωγράφου φήσαντος εἰσέναι πρὸς αὐτὴν ἀπεικασομένους, οἷς ἐκείνην ἐπιδεικνύειν ἐαυτῆς ὅσα καλῶς ἔχοι, Ἰτέον ἂν εἴη θεασομένους, ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασί γε τὸ λόγου κρεῖττον ἐστὶ καταμαθεῖν. Καὶ ὁ διηγησάμενος, Οὐκ ἂν φθάνοιτ', ἔφη, ἀκολουθοῦντες; (2) Οὕτω μὲν δὴ πορευθέντες πρὸς τὴν Θεοδότῃν, καὶ καταλαβόντες ζωγράφῳ τινὶ παρεστηκυῖαν, ἐθεάσαντο. Πausaμένον δὲ τοῦ ζωγράφου, Ὡς ἄνδρες, ἔφη ὁ Σωκράτης, πότερον ἡμᾶς δεῖ μᾶλλον Θεοδότῃ χάριν ἔχειν ὅτι ἡμῖν τὸ κάλλος ἐαυτῆς ἐπέδειξεν ἢ ταύτην ἡμῖν ὅτι ἐθεασάμεθα; Ἄρ' εἰ μὲν ταύτῃ ὠφελιμωτέρα ἐστὶν ἢ ἐπιδείξει, ταύτην ἡμῖν χάριν ἐκτέον, εἰ δὲ ἡμῖν ἡ θέα, ἡμᾶς ταύτῃ; (3) Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι δίκαια λέγοι, Οὐκοῦν, ἔφη, αὕτη μὲν ἦδη τε τὸν παρ' ἡμῶν ἐπαινον κερδαίνει καὶ ἐπειδὴν εἰς πλείους διαγγελλωμεν, πλείω ὠφεληθήσεται· ἡμεῖς δὲ ἦδη τε ὧν ἐθεασάμεθα ἐπιθυμοῦμεν ἀψαθαι καὶ ἀπιμεν ὑποκνιζόμενοι καὶ ἀπελθόντες ποθήσομεν. Ἐκ δὲ τούτων εἰκὸς ἡμᾶς μὲν θεραπεύειν, ταύτην δὲ θεραπεύεσθαι. Καὶ ἡ Θεοδότῃ, Νὴ Δεῖ, ἔφη, εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐμὲ ἂν δεοὶ ὑμῖν τῆς θέας χάριν ἔχειν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ὁ Σωκράτης ὁρῶν αὐτὴν τε πολυτελεῶς κεκοσμημένην καὶ μητέρα παρούσαν αὐτῇ ἐν ἐσθῇ καὶ θεραπείᾳ οὐ τῇ τυχοῦσῃ, καὶ θεραπαίνας πολλὰς καὶ εὐεδαῖς, καὶ οὐδὲ ταύτας ἡμελημένως ἐχρούσας, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν οἰκίαν ἀφθόνης κατεσκευασμένην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, ἐστὶ σοι ἀγρός; Οὐκ ἔμοιγ', ἔφη. Ἀλλ' ἄρα οἰκία προσόδους ἔχουσα; Οὐδὲ οἰκία, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν χειροτέχναι τινές; Οὐδὲ χειροτέχναι, ἔφη. Πόθεν οὖν, ἔφη, τάπιτῆδεα ἔχεις; Ἐάν τις, ἔφη, φίλος μοι γενόμενος εὖ ποιεῖν ἐθέλῃ, οὗτός μοι βίος ἐστί. (5) Νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, καλὸν γε τὸ κτῆμα, καὶ πολλῶν κρεῖττον ἢ οἶων τε καὶ βοῶν καὶ αἰγῶν φιλων ἀγέλην κεκτῆσθαι. Ἀτάρ, ἔφη, πότερον τῇ τύχῃ ἐπιτρέπεις, ἐάν τις σοι φίλος ὥπερ μῦθα προσπτήσῃ, ἢ καὶ αὐτῇ τι μηχανᾷ; (6) Πῶς δ' ἂν, ἔφη, ἐγὼ τούτου μηχανὴν εὗροίμι; Πολλὴ νὴ Δεῖ, ἔφη, προσηκόντως μᾶλλον ἢ αἰ ψαλλαγγες· ὅσθα γὰρ ὥς ἐκείναι θηρῶσι τὰ πρὸς τὸν βίον ἀράχνια γὰρ δὴπου λεπτὰ ὑφηνάμεναι, ὅτι ἂν ἐν-αῦθα ἐμπίεση, τούτω τροπῇ χρωῖνται. (7) Καὶ ἐμοὶ οὖν, ἔφη, συμβουλευεῖς ὑφηνασθαι τὴν θήρατρον; Οὐ γὰρ δὴ, ἔφη, οὕτω γε ἀτέλῃς οἰεσθαι γρητὸ πλείστου ἄξιον ἀγρευμα

modo erigatur, quo pacto loricae corporis partes accurate referentes congruere possunt? Nequaquam, inquit. Dicis tu congruere, ait, non accuratas, sed in ipso usu non molestas. Tute dicis, mi Socrates, ait, et rectissime rem accipis.

CAPUT XI.

Ceterum quum aliquando in urbe mulier quaedam esset formosa, cui nomen erat Theodota, et quæ cum persuadente consuesceret; facta ejus mentione ab aliquo eorum, qui aderant, dicente, mulieris pulchritudinem verba exsuperare, atque etiam narrante, pictores ad eam commeari assimilatos, quibus illa commonstraret quæcunque honeste posset: Nos etiam, ait Socrates, hanc spectatum ire par est; nec enim audientibus licet cognoscere id, quod omnem sermonem superat. Tum qui hæc narraverat, Quin confestim, ait, sequimini? Itaque quum ad Theodotam ivissent, et hanc pictori cuidam astantem reperissent, inspiciebant: quumque cessasset pictor, O viri, inquit Socrates, utrum nos gratiam potius habere Theodotæ convenit, quod pulchritudinem suam nobis ostenderit, an nobis illam, quod eam spectaverimus? an, si quidem hæc ostensio ipsi utilior est, nobis habere gratiam debet; sin autem nobis contemplatio, nos ipsi? Et quum quidam dixisset, justa eum dicere: Ergo, inquit, hæc quidem modo laudem hanc a nobis lucratur, ac, posteaquam ad plures rem enuntiaverimus, plus utilitatis capiet: nos autem quæ jam spectavimus, attingere cupimus, et abimus nonnihil titillati, et ubi discesserimus, desiderabimus. De quibus consentaneum est, nos quidem hanc colere, ipsam verocoli. Tum Theodota, Profecto, inquit, si hæc ita se habent, me vobis spectationis causa gratiam habere oporteat. Deinde Socrates, quum eam sumptuose ornatam videret, ac matrem cum ea esse veste indutam et cultu non vulgari, itemque multas ac formosas ancillas, ne illas quidem neglectim habitas, ceterisque rebus abunde instructas ædes, Dic mihi, ait, mea Theodota, estne tibi prædium? Non est mihi, inquit. At domus cum proventibus? Nec domus, ait. At servi artes manuales exercentes? Nec illi quidem, ait. Unde igitur habes necessaria, inquit? Si quis, ait, amicus mihi factus, bene mihi facere velit, is mihi pro victu est. Profecto, ait, mea Theodota, præclara illa possessio est, multoque potius est amicorum habere gregem, quam ovium, boum, caprarum. Verum, ait, an rem fortunæ committis, ut aliquis ad te amicus instar muscæ advolet, an et ipea nonnihil machinarius? Qui possim ego, inquit, artis aliquid ad hoc invenire? Multo, inquit, convenientius, quam aranæ. Nosti enim quo pacto illas victum venentur; telas enim tenues texunt, et quicquid in eas inciderit, eo, cibi loco, utuntur. Ergo mihi quoque, ait, consulis, ut rete aliquid texam? Non enim scilicet adeo te sine arte putare

φίλους θηράσκειν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ μικροῦ ἄξιον τοὺς λαγῶς θηρόντες πολλὰ τεχνάζουσιν; (8) ὅτι μὲν γὰρ τῆς νυκτὸς νέμονται, κύνας νυκτερευτικὰς πορίζαμενοι, ταύταις αὐτοὺς θηρώσιν· ὅτι δὲ μεθ' ἡμέραν ἀποδιδράσκουσιν, ἄλλας κτῶνται κύνας, αἵτινες, ἢ ἂν ἐκ τῆς νομῆς εἰς τὴν εὐνὴν ἀπέλθωσι, τῇ ὁσμῇ αἰσθάνομεναι εὐρίσκουσιν αὐτοὺς· ὅτι δὲ ποδώκεῖς εἰσὶν ὥστε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τρέχοντες ἀποφεύγουν, ἄλλας αὖ κύνας ταχείας παρσκαεύουσιν, ἵνα κατὰ πόδας ἀλίσκωνται· ὅτι δὲ καὶ ταύτας αὐτῶν τινες ἀποφεύγουσι, δόκτου ἰσθῆναι εἰς τὰς ἀτραπούς, ἢ φεύγουσιν, ἢ εἰς ταῦτα ἐμπέμποντες συμποδίζονται. (9) Τίνι οὖν, ἔφη, τοιούτῳ φίλους ἂν ἐγὼ θηρώην; Ἐάν νῆ Δί', ἔφη, ἀντὶ κυνὸς κτήση ὅστις σοι ἱγνέωον μὲν τοὺς φιλοκάλους καὶ πλουσίους εὐρήσει, εὐρίων δὲ μηχανήσεται ὅπως ἐμβάλη αὐτοὺς εἰς τὰ σὰ δίκτυα. (10) Καὶ ποῖα, ἔφη, ἐγὼ δίκτυα ἔχω; Ἐν μὲν δῆπου, ἔφη, καὶ μάλα εὖ περιπλεκόμενον, τὸ σῶμα· ἐν δὲ τούτῳ ψυχὴν, ἢ κατακτανθάνεις καὶ ὡς ἂν ἐμβλέπουσα χαρίζοιο καὶ ὅτι, ἂν λέγουσα εὐφραίνοις, καὶ ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἐπιμελόμενον ἀσμένειν ὑποδέχεσθαι, τὸν δὲ τρυφῶντα ἀποκλείειν, καὶ ἀρῶσθησαντός γε φίλου φροντιστικῶς ἐπισκέψασθαι, καὶ καλὸν τὴν πράξαντος σφόδρα συνηθῆναι, καὶ τῷ σφόδρα σοῦ φροντίζοντι διὰ τῇ ψυχῇ κεχρίσθαι. Φιλεῖν γε μὴν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπίστασαι οὐ μόνον μαλακῶς, ἀλλὰ καὶ εὐνοικῶς καὶ ὅτι ἀρεστοί σοί εἰσιν οἱ φίλοι, οἶδ' ὅτι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀναπαίσεις. Μὰ τὸν Δί', ἔφη ἡ Θεοδότη, ἐγὼ τοῦτων οὐδὲν μηχανῶμαι. (11) Καὶ μὴν, ἔφη, πολὺ διαφέρει τὸ κατὰ φύσιν τε καὶ ὁρῶς ἀνθρώπῳ προσερέσθαι. Καὶ γὰρ δὴ βία μὲν οὗτ' ἂν ἔλοις οὔτε κατὰ φύσιν φίλον, εὐεργεσία δὲ καὶ ἡδονὴ τὸ θηρίον τοῦτο ἀλωσιμὸν τε καὶ παραμυθιμὸν ἔστιν. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (12) Δεῖ τοίνυν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοὺς φροντίζοντάς σου τοιαῦτα ἄξιον οἶα ποιοῦσιν αὐτοῖς σπουδαστάτα μελίσσει, ἔπειτα δὲ αὐτὴν ἀμείβεσθαι χαρίζομενον τὸν αὐτὸν τρόπον. Οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα φίλοι γίνοντο καὶ πλείστον χρόνον φιλοῖεν καὶ μέγιστα εὐεργετοῖεν. (13) Χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα, εἰ δεομένοις διωροῖο τὰ παρὰ σεαυτῆς· ὁρᾷς γὰρ ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἥδιστα, ἐὰν μὲν τις προσφέρῃ πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀηδὴ φαίνεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ βδελυγμὴν παρέχει· ἐὰν δὲ τις προσφέρῃ λιμὸν ἐμποιήσας, καὶν φυλότερα ἢ, πάνυ ἡδέα φαίνεται. (14) Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, ἐγὼ λιμὸν ἐμποιεῖν τῷ τῶν παρ' ἐμοὶ δυναμένῳ; Εἰ νῆ Δί', ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς κεκορεμένοις μήτε προσέροις μήτε ὑπομιμνήσκεις, ὥς ἂν τῆς πλησιμονῆς παυσάμενοι πάλιν δέωνται, ἔπειτα τοὺς δεομένους ὑπομιμνήσκεις ὡς κοσμιωτάτῃ τε ὁμιλίᾳ καὶ τῷ φαίνεσθαι βουλομένῃ χαρίζεσθαι, καὶ διατρέγουσα, ὥς ἂν ὡς μάλιστα δεχθῶσι· τεχνικῶτα γὰρ πολὺ διαφέρει τὰ αὐτὰ διῶρα ἢ πρὶν ἐπιθυμῆσαι δίδοναι. (15) Καὶ ἡ Θεοδότη, Τί οὖν οὐ σύ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγένοιο συνθηρατῆς τῶν φίλων; Ἐάν γε νῆ Δί', ἔφη, πείθῃς με σύ. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, παίσαιμι σε; Ζητή-

debes prædam pretiosissimam, amicos, venaturam. Non vides eos, qui etiam lepores, rem non magni aestimandam, venantur, multa artificiosè moliri? Nam quom illi noctu se pascant, comparatis canibus nocturnis eos venantur : et quia interdum aufugiunt, alias acquirunt canes, quæ ex odore sentientes, quo se ex pastu ad cubile receperint, eos reperiunt : quia vero pedibus celeres sunt, ut etiam ex oculis effugere currendo possint, rursus alias canes veloces comparant, ut pedum velocitate capiantur : rursum quia lepores nonnulli has quoque effugiunt, retia statuunt iis in semitis, per quas fugiunt, ut, in ea delapsi, velut compedibus quibusdam implicentur. Qua igitur re tali, ait, possim, amicos ego venari? Si profecto canis loco, inquit, comparaveris aliquem, qui indagando tibi formæ studiosos ac locupletes inveniat; atque ubi invenerit, hoc machinetur, ut eos in retia tua conjiciat. Et qualianam, inquit, retia mihi sunt? Unum certe, ait, atque etiam optime se applicans, corpus; atque in hoc anima, quæ intelligere potes, quo pacto homines intuendo grata esse possis; quid dicens, exultilare possis; et quod suscipiendus sit comiter tui studiosus, excludendus vero qui te ludibrio habeat; sollicite invisendus amicus, qui agrotet; vehementer congratulandum ei, qui præclare quid gesserit; denique tota anima gratificandum illi, cui admodum curæ sis. Osculari quidem certe scio te non modo molliter nosse, sed et benevole; et ut optimi tibi adsint amici, te scio non oratione, sed ipsa re persuadere. Ego vero, inquit Theodota, nihil horum machinor. At profecto multum refert, ait, prout sua natura fert, ac recte homine uti. Nam vi quidem neque capere, neque retinere amicum possis : sed hæc bestia beneficio et voluptate tum capi potest, tum, ut maneat, retineri. Vere dicis, inquit. Quamobrem oportet, ait, primum a tui studiosis hujusmodi petere, qualia ut præsent minimi sunt facturi; deinde et ipsam gratificando eodem modo vicem referre. Nam hoc pacto maxime tibi amici fient, ac diutissime diligent, et maximis te beneficiis adficient. Gratificaberis autem maxime, si tua, quum eis indigent, concesseris. Vides enim etiam suavissimas escas, allatas prius quam appetantur, insuaves videri; exsaturatis vero etiam fastidium parere : at si quis eas porrigat iis quibus famem excitaverit, etiamsi viliores sint, persuaves videntur. Quo igitur pacto, ait, famem ego in aliquo apud me possim excitare? Primum profecto, ait, si saturatis neque porrigas, neque commonefacias prius, quam a repletionē desinentes rursus egeant : deinde indigentes commonefacias colloquio quam maxime decore, atque apparendo quasi gratificari velis, interimque elabaris, donec quam maxime indigeant. Tunc enim longe præstat eadem dona concedere, quam prius, quum nondum expeterentur. Et Theodota, Quid ergo, inquit, non tu mihi, mi Socrates, amicorum convenator esse velis? Profecto, ait, si tu mihi persuaseris. Quo igitur pacto, ait, tibi persuaserim? Quares, inquit, hoc ipsa

σεις, ἔφη, τούτο αὐτὴ καὶ μηχανήσῃ, ἐάν τί μου δέῃ. Εἰσιθι τοίνυν, ἔφη, θαμινά. (16) Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώπτων τὴν αὐτοῦ ἀπραγμοσύνην, Ἄλλ', ὦ Θεοδότῃ, ἔφη, οὐ πάνυ μοι βρῦλόν ἐστι σχολάσαι· καὶ γὰρ ἴδια πράγματα πολλὰ καὶ δημόσια παρέχει μοι ἀσχολῶν· εἰσι δὲ καὶ φίλοι μοι, αἱ οὕτε ἡμέρας οὕτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἐάσους· μὴ ἀπέναι, φίλτρα τε μανθάνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπιδιδάσκει. (17) Ἐπίστασαι γάρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σωκράτης; Ἀλλὰ διὰ τί οἷε, ἔφη, Ἀπολλόδωρόν τε τόνδε καὶ Ἀντισθένην οὐδέποτε μοι ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμίαν Θήβηθεν παραγίγνεσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλων τε καὶ ἐπιδιδῶν καὶ ὑγγων ἐστί. (18) Χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ὑγγα, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρῶτον ἴλω αὐτήν. Ἀλλὰ μὰ Δεῖ, ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἔλκεσθαι πρὸς σε βούλομαι, ἀλλὰ σὲ πρὸς ἐμὲ πορεύεσθαι. Ἀλλὰ πορεύεσθαι, ἔφη, μόνον ὑποδέχου. Ἄλλ' ὑποδέχομαι σε, ἔφη, ἐάν μὴ τις φιλωτέρα σου ἔνδον ᾖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐπιγένην δὲ τῶν ξυνότων τινὰ, νέον τε ὄντα καὶ τὸ σῶμα κακῶς ἔχοντα, ἰδὼν, Ὡς ἰδιωτικῶς, ἔφη, τὸ σῶμα ἔχεις, ὦ Ἐπίγενης. Καὶ δε, Ἰδιώτης μὲν, ἔφη, εἰμὶ, ὦ Σώκρατες. Οὐδὲν γὰρ μάλλον, ἔφη, τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ μελλόντων ἀγωνίζεσθαι ἢ δοκεῖ σοι μικρὸς εἶναι ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγὼν, ὃν Ἀθηναῖοι θήσουσιν, ὅταν τύχῃσι; (2) Καὶ μὴν οὐκ ὀλίγοι μὲν διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν ἀποθνήσκουσιν τε ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις καὶ αἰσχυρὸς σῶζονται, πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ζῶντες τε ἀλίσκονται καὶ ἀλόντες ἔσται δουλεύουσι τὸν λοιπὸν βίον, ἐὰν οὕτω τύχῃσι, τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν, ἢ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἀλγεινοτάτας ἐμπεσόντες καὶ ἐκτίσαντες ἐνίοτε πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς τὸν λοιπὸν βίον ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων ὄντας καὶ κακοπαθοῦντες διαζῶσι, πολλοὶ δὲ δόξαν αἰσχυρὰν κτῶνται, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν δοκούντες ἀποδειλίσθαι. (3) Ἡ καταφρονεῖς τῶν ἐπιτιμίων τῆς καχεξίας τούτων, καὶ βράδιως ἂν οἷε φέρειν τὰ τοιαῦτα; καὶ μὴν οἷμαι γὰρ πολλῷ βῆμα καὶ ἡδὺ τούτων εἶναι ὃ δεῖ ὑπομένειν τὸν ἐπιμελούμενον τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας. Ἡ ὑγιεινότερόν τε καὶ εἰς τὰλλα χρησιμώτερον νομίζειν εἶναι τὴν καχεξίαν τῆς εὐεξίας; ἢ τὴν διὰ τὴν εὐεξίαν γιγνομένων καταφρονεῖς; (4) καὶ μὴν πάντα γὰρ τὰναντία συμβαίνει τοῖς εὖ τε καὶ σώματα ἔχουσιν ἢ τοῖς κακῶς. Καὶ γὰρ ὑγιαίνουνσιν οἱ τὰ σώματα εὖ ἔχοντες καὶ ἰσχύουσι, καὶ πολλοὶ μὲν διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων σῶζονται τε εὐσχημόνως καὶ τὰ δεῖνὰ πάντα διαφεύγουσι, πολλοὶ δὲ φίλοι τε βοηθοὺσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσι, καὶ διὰ ταῦτα χαρίεις τε ἀξιοῦνται καὶ δόξαν μεγάλην κτῶνται καὶ τιμὴν καλλίστην τυγχάνουσι, καὶ (διὰ ταῦτα) τὸν τε λοιπὸν βίον ᾗδιον καὶ κάλλιον διαζῶσι καὶ τοῖς ἑαυ-

tu, et excoгиabіs, si qua in re mea tibi opus sit opera. Ergo frequenter, ait, ad me ingredere. Et Socrates, suum ipseius in otium jocans, Enimvero, mea Theodota, inquit, non mihi admodum facile est otіari. Nam compluribus tum privatis tum publicis negotiis occupatus sum; atque etiam amicę mihi sunt, quę nec interdiu, nec noctu abesse me ab ipseis patientur amoris conciliandi rationes, et incantationes ex me discentes. An et illa nosti, ait, mi Socrates? Cur enim existimas, respondit, et Apollodorum hunc, et Antisthenem nunquam a me discedere? cur et Cebetam et Simiam Thebis ad me ventitare? Sat scito, ea non absque multis philtris et incantationibus et illecebris fieri. Ergo tu, inquit, commodos mihi Iyngem, ut eam de te primo traham. At enim, inquit Socrates, nolo ad te profecto trahi, sed te ad me venire. Veniam vero, ait; tantum me suscipe. Atque ego te suscipiam, inquit, si non aliqua te carior apud me fuerit.

CAPUT XII.

Epigenem quendam e familiaribus videns adolescentem, et corpore male usum, Quam umbratico, inquit, corpore utoris, mi Epigenes! Et ille, Umbraticus profecto sum, inquit, mi Socrates. Nihil magis certe, inquit, iis, qui in Olympiis certaturi sunt : an tibi videtur esse certamen exiguum de vita adversus hostes, quod Athenienses proponunt, quum res feret? Atqui non pauci bellicis in periculis ob malam corporis valetudinem moriuntur, alii turpiter evadunt : multi eadem de causa capiuntur vivi, capti vel reliquum vitæ serviunt, si res ita forte evenierit, servitutem gravissimam; vel in necessitates maxime ærumnosas prolapsi, atque etiam persolventes nonnunquam plura quam in bonis habeant, quod reliquum vitæ est, in rerum necessariorum inopia et ærumnis transigunt : multi etiam sibi existimationem turpem comparant, quod ob corporis imbecillitatem formidolose se gerere videantur. An has tu malas valetudinis penas contemnis, teque putas talia facile laturum? Atqui arbitror longe faciliora et jucundiora his esse, quæ illi ferenda sunt, qui bonæ corporis valetudini studet. An tu salubriorem, et ad alia putas utiliore esse malam corporis constitutionem, quam bonam? an ea, quæ per bonam corporis constitutionem fiunt, contemnis? Atqui contraria eveniunt omnia his qui bona habitudine corporis fruuntur, atque his qui mala. Nam quibus bene affecta sunt corpora, valent, et robusti sunt, et multi hac ratione incolumes e præliis evadunt honestissime, cunctaque pericula effugiant, multi amicis succurrunt, de patria bene merentur, et ob hæc gratiam consequuntur, et ingentem gloriam comparant, et honores præclarissimos adipiscuntur. Quo fit ut reliquam vitam suavis ac præclaris transigant, liberisque suis pulchriora relinquant ad vitam subdida. Ne-

τῶν παισὶ καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον καταλείπουσιν. ὅσοι γὰρ ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἀσχεῖ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ ἀμελεῖν, ἀλλὰ μηδὲν ἔπαινον ἐπιμελεῖσθαι. Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλῳ οὐδὲν ἀγῶνι οὐδὲ ἐν πράξει οὐδεμιᾶ μείον ἕξεις διὰ τὸ βέλτιον τὸ σῶμα παρεσκευασθαι πρὸς πάντα γὰρ ὅσα πράττουσιν ἄνθρωποι χρήσιμον τὸ σῶμά ἐστιν ἐν πάσαις δὲ ταῖς τοῦ σώματος χρδαῖς πολὺ διαφέρει ὡς βέλτιστα τὸ σῶμα ἔχειν. (6) Ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ δοκεῖς εὐχάριστον σώματος χρδαῖαν εἶναι, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλλονται διὰ τὸ μὴ ὑγιάνειν τὸ σῶμα; καὶ λήθῃ δὲ καὶ θυμὸς καὶ δυσκολία καὶ μανία πολλάκις πολλοὶς διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν οὕτως ὥστε καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐκβάλλειν. (7) Τοῖς δὲ τὰ σώματα εὖ ἔχρουσι πολλὴ ἀσφάλεια καὶ οὐδεὶς κίνδυνος διὰ γε τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν τοιοῦτόν τι παθεῖν, εἰκὸς δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐναντία τῶν διὰ τὴν καχεξίαν γιγνομένων καὶ τὴν εὐεξίαν χρήσιμον εἶναι. Καίτοι τῶν γε τοῖς εἰρημένους ἐναντιῶν ἕνεκα τί οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ὑπερμαίνειεν; (8) Λίσσθον δὲ καὶ τὸ διὰ τὴν ἀμέλειαν γηράσκει, πρὶν ἰδεῖν ἐαυτὸν ποῖος ἂν κάλλιστος καὶ κρατίστος τῷ σώματι γένοιτο. Ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἀμελοῦντα· οὐ γὰρ ἐθέλει αὐτόματα γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὁρμίζοντόν δὲ ποτὲ τις, ὅτι προσεπιπὼν τινα χαίρειν οὐκ ἀντιπροσέβρῃθη, Γελῶν, ἔφη, τὸ, εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀπῆντησάς τῳ, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι, ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικότερος διακειμένην περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖν.

2. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὅτι ἀηδῶς ἐσθίει, Ἀκουμένος, ἔφη, τούτου φάρμακον ἀγαθὸν διδάσκει. Ἐρομένου δὲ, Ποῖον; Παύσασθαι ἐσθίοντα, ἔφη καὶ ἡδίων τε καὶ εὐτελέστερον καὶ ὑγιεινότερόν φησι διαξείν παυσάμενον.

3. Ἄλλου δ' αὖ λέγοντος ὅτι θερμὸν εἴη παρ' ἐαυτοῦ τὸ ὕδωρ δὲ πίνειν, Ὅταν ἄρ' ἔφη, βούλη θερμῷ λούσασθαι, ἔτοιμον ἔσται σοι. Ἀλλὰ ψυχρόν, ἔφη, ὥστε λούσασθαι ἐστίν. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ οἱ οἰκέται σου ἄρρονται πίνοντές τε αὐτὸ καὶ λουόμενοι αὐτῷ; Μὴ τὸν Δι' ἔφη, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τελευτάμακα ὡς ἡδέως αὐτῷ πρὸς ἀμφοτέρω ταῦτα χρδωνται. Πότερον δὲ, ἔφη, τὸ παρὰ σοὶ ὕδωρ θερμότερον πιεῖν ἐστίν ἢ τὸ ἐν Ἀσκληπιῶ; Τὸ ἐν Ἀσκληπιῶ, ἔφη. Πότερον δὲ λούσασθαι ψυχρότερον, τὸ παρὰ σοὶ ἢ τὸ ἐν Ἀμφικράτῳ; Τὸ ἐν Ἀμφικράτῳ, ἔφη. Ἐνθυμὸς οὖν, ἔφη, ὅτι κινδυνεύεις δυσχερεστότερος εἶναι τῶν τε οἰκετῶν καὶ τῶν ἀφροισινομένων.

4. Κολάσμενος δὲ τις ἰσχυρῶς ἀκόλουθον, ἤρετο τι χαλεπὸν τῷ θερπόμενῳ. Ὅτι, ἔφη, ὀψοφαγιστικὰς τε ὧν βέλτερός ἐστι καὶ φιλαργυρώτατος ὧν

quaquam propterea, quod civitas ea quæ pertinent ad bellum publice non exerceat, etiam privatim negligenda sunt; sed nihilo minus sunt excolenda. Certo scire te velim, nec in ullo alio certamine, nec quavis in actione deteriozem idcirco te futurum, quod corpore rectius comparato utaris. Nam ad omnia, quaecunque agunt homines, utile corpus est: atque in omnibus corporis usibus multum interest, ut corpore quam optime adfecto. Quis enim ignorat, etiam in eo, in quo putas usum corporis esse minimum, videlicet in cogitando, multos vehementer impingere, propterea quod corpus non recte valeat? Etiam oblivio, et moror, et morositas, et animi insanitas sæpius in multis ob malam corporis adfectionem sic in mentem penetrant, ut etiam scientias ejiciant. At quibus adfecta bene sunt corpora, multa illis securitas, neque quicquam est periculi ob malam corporis constitutionem hujusmodi quid eis eventurum: potiusque consentaneum est, valetudinem integram ad contraria us, quæ ex mala constitutione oriuntur, conducere. Atqui propter ea quæ jam dictis sunt contraria, quid non aliquis toleraret mentis compos? Turpe est, aliquem propter exercitationis omissionem senescere, priusquam videat, qualis foret, ubi et pulcherrimus et robustissimus corpore exaserit. At hæc videre nequit qui exercitationem nullam adhibet: non enim hæc sponte sua fiunt.

CAPUT XIII.

Quum autem aliquando quidam excandesceret, quod salutans quendam, resalutatus non fuisset: Ridiculum est, inquit, te, si cui occurrisses, qui se corpore deterius habuisset, non succensurum fuisse; quod autem in hominem incideris anima rusticiore præditum, id tibi molestum esse. Quum alius diceret, insuaviter se comedere: Acumenus, inquit, bonum remedium ad hoc docet. Illo interrogante, qualenam id esset? Cessare a cibo ante satietatem, inquit. Et quidem si cessaveris, ait, etiam suavius, et parcius, et salubrius vives.

Rursus alio dicente, aquam apud se calidam esse, quam biberet: Ergo quum lavare calida voles, inquit, in promptu tibi erit. Atqui, ait, frigida nimis est, quam ut lavare liceat. An ergo, inquit, etiam famuli tui graviter ferunt bibere illam, illaque lavare? Non profecto, inquit: sed sæpe miratus sum. quam jucunde ad horum utrumque illa utantur. Num aqua, inquit, quæ penes te est, an quæ est in Æsculapii fano est. Num ea, quæ penes te est, an quæ in Amphikarai, frigidior est ad lavandum? Illa, inquit, quæ est in Amphikarai. Ergo cogitato, ait, periculum esse, ne et famulis et ægrotantibus sis fastidiosior.

Quum quidam pedisequum suum vehementer cecidisset, quamobrem servo succenseret, interrogabat. Quod, inquit, voracissimus sit obsoniorum, et simul molliissimus, avaris-

ἀργότατος. Ἦδη ποτὲ οὖν ἐπεσκέψω πότερος πλειόνων πληγῶν δαίται, σὺ ἢ ὁ θεράπων;

β. Φοβούμενου δέ τινος τὴν εἰς Ὀλυμπίαν ὁδὸν, Τί, ἔφη, φοβῇ (σὺ) τὴν πορείαν; οὐ καὶ οἰκοὶ σχεδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν περιπατεῖς; καὶ ἐκεῖσε πορευόμενος περιπατήσας ἀριστήσεις, περιπατήσας δειπνήσεις καὶ ἀναπαύσῃ. Οὐκ οἶσθα ὅτι εἰ ἐκτείναις τοὺς περιπάτους, οὐκ ἐν πέντε ἢ ἑξ ἡμέραις περιπατεῖς, ῥαδίως ἂν Ἀθήνηθεν εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκοιο; χαρίστερον δὲ καὶ προεξορμᾶν ἡμέρα μιᾷ μᾶλλον ἢ ὑστερίζειν. Τὸ μὲν γὰρ ἀναγκάζεσθαι περαιτέρω τοῦ μετρίου μὴκύνει τὰς ὁδοὺς χαλεπὸν, τὸ δὲ μιᾷ ἡμέρᾳ πλείονας πορευθῆναι πολλὴν βραδύτητα παρέχει. Κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ πορεύειν ἢ ἐν τῇ ὁδῷ.

γ. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὡς παρτάθη μακρὰν ὁδὸν πορευθεὶς, ἤρατο αὐτὸν εἰ καὶ φορτίον ἔφερε. Μὰ Δὲ οὐκ ἔγωγ', ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον. Μόνος δ' ἐπορεύου, ἔφη, ἢ καὶ ἀκολουθός σοι ἡκολούθει; Ἠκολούθει, ἔφη. Πότερον κενός, ἔφη, ἢ φέρων τι; Φέρων νῆ Δ', ἔφη, τὰ τε στρώματα καὶ τᾶλλα σκευή. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη, ἀπῆλλαχεν ἐκ τῆς ὁδοῦ; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, βέλτιον ἐμοῦ. Τί οὖν; ἔφη, εἰ τὸ ἐκείνου φορτίον ἔδει σε φέρειν, πῶς ἂν οἱ διατεθῆναι; Κακῶς νῆ Δ', ἔφη, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν ἡδυνήθην κομίσαι. Τὸ οὖν τοσούτῳ ἦττον τοῦ παιδὸς δύνασθαι πονεῖν πῶς ἡσχημένου δοκεῖ σοι ἀνδρός εἶναι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Ὅποτε δὲ τῶν ξυνιόντων ἐπὶ δεῖπνον οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολλὸν φέροιεν, ἐκέλευεν ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα τὸ μικρὸν ἢ εἰς τὸ κοινὸν τιθέναι ἢ διανέμειν ἐκάστῳ τὸ μέρος. Οἱ οὖν τὸ πολλὸν φέροντες ἡσχύνοντο τε τὸ μὴ κοινωγεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθεμένου καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν. Ἐτίθεσαν οὖν καὶ τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν· καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μικρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοὶ ὀφθαλμοῦντες.

α. Καταμαθὼν δὲ τινα τῶν ξυνδειπνούντων τοῦ μὲν σίτου πεπαιυμένον, τὸ δὲ ὄψον αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐσθίοντα, λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων, ἐφ' οὗ ἔργῳ ἕκαστον εἴη, Ἐχομεν ἂν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰπεῖν ἐπὶ ποίῳ ποτὲ ἔργῳ ἄνθρωπος ὀφθαλμός τις καλεῖται; ἐσθίουσι μὲν γὰρ δὴ πάντες ἐπὶ τῷ σίτῳ ὄψον, ὅταν παρῇ· ἀλλ' οὐκ οἶμαι πῶ ἐπὶ γε τούτῳ ὀφθαλμοὶ καλοῦνται. (β) Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη τις τῶν παρόντων. Τί γάρ; ἔφη, ἐάν τις ἀνεῖ τοῦ σίτου τὸ ὄψον αὐτὸ ἐσθῇ, μὴ ἀσκήσας, ἀλλ' ἡδονῆς ἕνεκα, πότερον ὀφθαλμός τις εἶναι δοκεῖ ἢ οὐ; Σχολῇ γ' ἂν, ἔφη, ἄλλος τις ὀφθαλμός τις εἴη. Καὶ τις ἄλλος τῶν παρόντων, Ὁ δὲ μικρῷ σίτῳ, ἔφη, πολλὸν ὄψον ἐσθίων; Ἐμοὶ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὗτος δοκεῖ διακαίως ἂν ὀφθαλμός τις καλεῖσθαι· καὶ ὅταν γε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς εὐχονται πολυκαρπία, εἰκότως ἂν οὗτος πολυψῖαν εὐχοίτο. (γ) Ταῦτα δὲ τοῦ

simus idem, et inertissimus. Unquamne vero considerasti, inquit Socrates, uter plures plagas mereatur, tu, an servus?

Quum quidam iter Olympiam reformidaret, Quamobrem, inquit, profectionem hanc metuis? an non etiam domi totum fere diem obambulas? atque eo proficiscens, postquam ambulaveris, prandebis; postquam ambulaveris, cenabis et quiesces. An nescis te, si obambulationes, quas per quinque vel sex dies absolveris, una continuitate extenderes, facile Athenis Olympiam venturum? atque etiam gratius erit, si uno die præcipes iter, quam si serius eas. Nam cogi, ut itinera, quam par sit, longiora facias, molestum est: at unum diem amplius in itinere consumere, magnam facilitatem affert. Itaque potius est in arripiendo itinere festinare, quam in via.

Quum alius diceret, se longo itinere conficiendo defessum esse: num quid etiam oneris gestasset, interrogabat. Minime equidem, ait, præter vestem. Num solus ibas, inquit, an et pedissequus te comitabatur? Comitabatur, inquit. Vacuus erat ille, an quid gestabat? Gestabat, inquit, tum stragula, tum alia vasa. Et quo pacto is, ait, itinere perfunctus est? Melius me, inquit, uti mihi videtur. Quid ergo, inquit, si tibi gestandum fuisset illius onus, quo te pacto tunc adfectum esse putares? Male profecto, inquit: imo ne gestare quidem id potuissem. At tanto minus laboris perferre te posse, quam puer, qui tibi esse viri videtur exercitati?

CAPUT XIV.

Quum autem aliquibus ad cenam convenientibus, alii parum obsonii, multum alii adferrent, jubere solebat Socrates puerum parum illud vel in commune apponere, vel partem aliquam in singulos distribuere. Eos itaque qui multum attulerant, pudebat non ejus participes fieri, quod esset in commune propositum, ac non suum ibidem collocare. Itaque suum etiam in commune apponebant, et quia nihilo plus habebant quam illi, qui parum afferebant, magno in emendis obsoniis sumptu desistebant.

Idem quum animadvertisset quendam ex iis qui una cenabant, a pane quidem desisse, sed obsonio adhuc mero vesci, dum haberetur sermo de nominibus, quam ob rem singula essent indita, Possumusne dicere, ait, o viri, quam ob causam homo obsonii esor appelletur? Edunt enim omnes cum pane obsonium, quum adest: at opinor, non ob eam causam obsonii esores vocentur. Minime scilicet, ait quidam ex iis qui aderant. Quid? inquit: si quis absque pane comedat obsonium, non victus corroborantis, sed voluptatis causa, utrum obsonii esor esse videtur, an non? Vix alius, ait, obsonii esor sit. Tum alius quidam illorum qui aderant, At vero qui cum exiguo pane, inquit, multum obsonii comedit? Is etiam mihi, ait Socrates, merito obsonii esor videtur dici: quumque ceteri homines a diis fructuum poscent copiam, par fuerit illum obsonii copiam poscere. Hic

Σωκράτους εἰπόντος νομίσας ὁ νεανίσκος εἰς αὐτὸν εἰρησθαι τὰ λεγόμενα τὸ μὲν ὄψον οὐκ ἐπαύσατο ἐσθίων, ἄρτον δὲ προσέλαβεν. Καὶ ὁ Σωκράτης καταμαθὼν, Παρὰ τὴν εἴρη, τοῦτον οἱ πλησίον ὁπότῃ τῷ σίτῳ ὄψω ἢ τῷ ὄψῳ σίτῳ χρήσεται.

Ἄλλον δὲ ποτε τῶν συνδείπνων ἰδὼν ἐπὶ τῷ ἐνὶ ψωμῷ πλείωνων ὄψων γευόμενον, Ἄρα γένοιτ' ἂν, ἔφη, πολυτελεστέρα ὀψοποιία ἢ μᾶλλον τὰ ὄψα λυμαινομένη ἢ ἣν ὀψοποιεῖται ὁ ἅμα πολλὰ ἐσθίων καὶ ἅμα παντοδαπὰ ἡδύσματα εἰς τὸ στόμα λαμβάνων; πλείω μὲν γὰρ τῶν ὀψοποιῶν συμμιγνύων πολυτελέστερα ποιεῖ· ἀ δὲ ἐκεῖνοι μὴ συμμιγνύουσιν, ὥς οὐκ ἀριόττοντα, ὁ συμμιγνύων, εἴπερ ἐκεῖνοι ὀρθῶς ποιοῦσιν, ἀμαρτάνει τε καὶ καταλύει τὴν τέχνην αὐτῶν. (θ) Καίτοι πῶς οὐ γελοῖόν ἐστι παρασκευάζεσθαι μὲν ὀψοποιούς τοὺς ἀρίστα ἐπισταμένους, αὐτὸν δὲ μὴ ἀντιποιοῦμενον τῆς τέχνης ταύτης τὰ ὑπ' ἐκείνων ποιούμενα μετατιθέναι; Καὶ ἄλλο δὲ τι προσγίγνεται τῷ ἅμα πολλὰ ἐσθίειν ἐθισθέντι· μὴ παρόντων γὰρ πολλῶν μειονεκτεῖν ἂν τι δοκοῖν τοῦτων τὸ σύνηδες· ὁ δὲ συνεσθίεις τὸν ἕνα ψωμὸν ἐνὶ ὄψῳ προπέμπειν, ὅτε μὴ παρείη πολλὰ, δύναιτ' ἂν ἀλύπως τῷ ἐνὶ χρήσθαι.

7. Ἐλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ εὖωχεῖσθαι ἐν τῇ Ἀθηναίῳ γλώττῃ ἐσθίειν καλοῖτο· τὸ δὲ εὖ προσχεῖσθαι ἔφη ἐπὶ τῷ ταῦτα ἐσθίειν ἄτινα μῆτε τὴν ψυχὴν μῆτε τὸ σῶμα λυποῖν μῆτε δυσεύρετα εἶναι· ὥστε καὶ τὸ εὖωχεῖσθαι τοῖς κοσμίως διατιομένοις ἀνετίθει.

a Socrate prolatis, existimans is adolescentulus in se illa esse dicta, obsonio quidem vesci non desinebat, sed panem adhibebat. Quod Socrates ut animadverteret, Observate hunc, inquit, qui propius estis, num pane pro obsonio, an obsonio pro pane utatur.

Quum itidem aliquando vidisset alium ex convivis, ad unum panis frustum obsonia plura degustantem : Num, ait, fieri potest obsoniorum confectio sumptuosior, aut quæ magis obsonia corrumpat, quam ea confectio, quam sibi instituit is, qui multa simul comedit, et omnigena simul condimenta in os ingerit? Qui certe plura commiscet, quam instructores obsoniorum, sumptuosiora facit : qui vero commiscet ea, quæ illi tanquam non congruentia minime commiscet (si quidem illi recte faciunt), peccat, et artem ipsorum evertit. Atqui quo pacto non ridiculum fuerit, aliquem sibi structores obsoniorum comparare peritissimum, atque ipsum interim, artis hujus cognitionem sibi non vindicantem, ab illis confecta immutare? Quin etiam aliud quiddam accidit ei, qui multa simul vorare consuevit, quam qui non : nam ubi parum adest, minus habere se putat, quippe qui consueta desiderat : at qui se consuefecit unum panis frustum uni obsonio præmittere, is, quum multa non ad-sunt, sine molestia potest uno illo uti.

Aiebat etiam, verbum εὖωχεῖσθαι Atheniensium lingua edendi significationem habere : additum vero esse vocabulum εὖ (bene) dicebat, ut ea comedantur, quæcunque nec animam, neque corpus lædant, nec inventu sint difficilia. Itaque verbum hoc εὖωχεῖσθαι victu decenter utentibus tribuebat.

BIBLION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι καὶ πάντα τρόπον ὠφελίμος ὥστε σκοπούμενῳ τῷ καὶ μετρίως χίσθανομένῳ φανερόν εἶναι ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἢ τοῦ Σωκράτει συνεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὅπου οὖν καὶ ἐν ὅτῳ οὖν πράγματι, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου μεμνησθαι μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκείνων· καὶ γὰρ παῖζων οὐδὲν ἥττον ἢ σπουδάζων ἐλυσιτέλει τοῖς συνδιατρίβουσιν. (2) Πολλὰκις γὰρ ἔφη μὲν ἂν τινος ἐρεῖν, φανερόν δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὄραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐπιμέμενος· ἐτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχὺ τε μανθάνειν ὅς προσέχουσιν καὶ μνημονεύειν ἃ μάχουσιν καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων πάντων δι' ὧν ἐστὶν οἰκίαν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν καὶ τὸ ἅλον ἀνθρώποις τε καὶ ἀνθρωπίνους πράγματα εὖ χρῆσθαι. Τούς γὰρ τοιοῦτους ἡγεῖτο παιδευμένους οὐκ ἂν μόνον αὐτούς τε εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἐαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαί-

LIBER IV.

CAPUT I.

Tam vero Socrates utilis erat in negotio quovis, atque omni modo, ut cuius hoc consideranti, etiam si vel meliocriter intelligat, perspicuum sit, nihil fuisse utilius, quam Socrate familiariter uti, et cum eo ubivis locorum, et quavis in re versari. Nam ejus etiam absentis recordari, non parum proderat illis, qui cum eo solebant esse, et qui comprobabant eum. Quippe non minus joco quam serio loquens, familiaribus suis proderat. Sæpe enim amare se aliquem aiebat, sed ostendebat se non illos quorum corpora ad pulchritudinem, sed quorum animæ ad virtutem a natura comparate essent, expetere. Certa vero indicia bonæ indolis colligebat ex eo, si celeriter discerent illa, quibus animum adjicerent; quæque didicissent, memoria tenerent; omnesque artes expeterent, per quas liceret et domum præclare gubernare, et civitatem; summamque tum hominibus tum rebus humanis recte uti. Nam si tales instituerentur, existimabat, non ipsos modo beatos esse, suasque domos recte gubernare; sed eosdem posse tum ceteros etiam homines, tum civitates reddere beata-

μονας ποιειν. (3) Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ πάντας ἔχει, ἀλλὰ τοὺς μὲν ολομένους φύσει ἀγαθοὺς εἶναι, μαθησέως δὲ καταφρονούντας, ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ἀρίστηι δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται, ἐπιδεικνύντων τῶν τε ἵππων τοὺς εὐφυστάτους, θυμοειδεῖς τε καὶ σφοδροὺς ὄντας, εἰ μὲν ἐκ νέων δαμασθῆεν, εὐχρηστοτάτους καὶ ἀρίστους γιγνομένους, εἰ δὲ ἀδάμαστοι γένοιντο, δυσκαθεκτοτάτους καὶ φαυλοτάτους. Καὶ τῶν κυνῶν τῶν εὐφυστάτων, φιλοπόνων τε οὐσῶν καὶ ἐπιθετικῶν τοῖς θηρίοις, τὰς μὲν καλῶς ἀχθεῖσας ἀρίστας γίγνεσθαι πρὸς τὰς θήρας καὶ χρησιμωτάτας, ἀναγώγους δὲ γιγνομένας ματαίους τε καὶ μανιώδεις καὶ δυσπειθεστάτας. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐφυστάτους ἐβρῶμενεστάτους τε ταῖς ψυχαῖς ὄντας καὶ ἐξεργαστικωτάτους ὧν ἂν ἐγχειρῶσι, παιδεύθεντας μὲν καὶ μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους γίγνεσθαι· πλείστα γὰρ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι· ἀπαιδεύτους δὲ καὶ ἀμαθεῖς γενομένους κακίστους τε καὶ βλαβερωτάτους γίγνεσθαι· κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισταμένους ἃ δεῖ πράττειν πολλὰς πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγαλείους δὲ καὶ σφοδροὺς ὄντας δυσκαθέκτους τε καὶ δυσαποτρέπτους εἶναι· διὸ πλείστα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι. (5) Τοὺς δὲ ἐπὶ πλοῦτι μὲγα φρονούντας καὶ νομίζοντας οὐδὲν προοδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δὲ σφισι τὸν πλοῦτον ολομένους πρὸς τὸ διαπράττεσθαι τε, ὅτι ἂν βούλωνται καὶ τιμᾶσθαι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐφρένου λέγων ὅτι μωρὸς μὲν εἴη, εἰ τις οἴεται μὴ μαθὼν τὰ τε ὠφελιμα καὶ τὰ βλαβερά τῶν πραγμάτων διαγνώσεσθαι, μωρὸς δ', εἰ τις μὴ διαγιγνώσκων μὲν ταῦτα, διὰ δὲ τὸν πλοῦτον ὅτι ἂν βούληται ποριζόμενος οἴεται δυνησέσθαι καὶ τὰ συμφέροντα πράττειν· ἡλίθιος δ', εἰ τις μὴ δυνάμενος τὰ συμφέροντα πράττειν εὖ τε πράττειν οἴεται καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτῷ ἢ καλῶς ἢ ἱκανῶς παρσκευάσθαι· ἡλίθιος δὲ καὶ, εἰ τις οἴεται διὰ τὸν πλοῦτον μηδὲν ἐπιστάμενος· δοῶν τι ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μηδὲν ἀγαθὸς εἶναι δοκῶν εὐδοκίμησειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηέναι καὶ μέγα φρονῶσιν ἐπὶ σοφίᾳ ὡς προσεφέρετο νῦν διηγῆσθαι. Καταμαθὼν γὰρ Εὐθύδημον τὸν καλὸν γράμματα πολλὰ συνειλεγμένον ποιητῶν τε καὶ σοφιστῶν τῶν εὐδοκιμωτάτων, καὶ ἐκ τούτων ἦδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ μεγάλας ὁπτίδας ἔχοντα πάντων διόσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καὶ πράττειν, πρῶτον μὲν, αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὕτω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα, εἰ δὲ τι βούλοιτο διαπραξασθαι, καθίζοντα εἰς ἡλιοποιεῖόν τι τῶν ἐγγύς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχει τῶν μεθ' αὐτοῦ πινας ἔχων. (2) Καὶ πρῶτον μὲν πυνθανομένου τινὸς πόλεον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν

Non eodem vero modo ad omnes accedebat, sed eos, qui natura se bonos esse arbitrantur, doctrinam autem contemnerent, docebat, illas naturas, quæ viderentur esse præstantissimæ, inprimis institutione indigere; quum quidem ostenderet, equos generosissimos, qui et animosi et acres sunt, si a parvulis domentur, utilissimos ac præstantissimos fieri; sin indomiti sint, effrenatissimos ac pravisimos: et canes a natura optimas, quæ minime desides sint et feras aggrediantur, si recte instituantur, optimas fieri, ac ad venationes aptissimas; non institutas vero, ineptas reddi, ac furiosas, et contumacissimas. Idem homines optimæ indolis, qui et animis essent firmissimis, et in efficiendis iis, quæ molirentur, efficacissimi, si quidem instituti essent, et quæ agenda sunt, didicissent, præstantissimos atque utilissimos fieri; sic enim eos plurima et maxima bona conficere: at si tum institutionis, tum doctrinæ expertes essent, fieri pessimos ac nocentissimos. Nam quum dijudicare minime norint, quæ sint facienda, prava sæpe eos moliri; quumque magnifici ac acres sint, difficulter contineri ac abduci posse: quo fiat, ut plurima maximeque mala committant. Quod si qui ob divitias magnos animos gererent, ac se nihil institutionis egere ducerent, sed divitias sibi suffecturas putarent ad perficiendum quæ vellent, et ad consequendum honores ab hominibus, eos sanum ad animum revocabat, dicendo, stolidum esse, si quis, quum non didicerit, quæ utilia, quæve noxia sunt, putet ea se discreturum; stolidumque, si quis, quum hæc non discernat, propter divitias putet posse se, quodcunque velit adeptum, etiam quæ sibi conducant, agere; stultum, si quis, quum non possit agere, quæ sibi conducant, bene se agere putet, ac res ipsæ ad vitam vel recte, vel idonee comparatas esse; stultum denique, si quis, quum nihil horum sciat, putet scire, ut propter divitias aliqua in re bonus videatur; vel quum nulla in re bonus esse videatur, fama se clarum evasurum.

CAPUT II.

Quod si qui existimarent se optime institutos esse, et ob doctrinam elatis essent animis, erga eos quomodo se gereret, jam commemorabo. Nam quum pulchrum illum Euthydemum intellexisset multa poetarum et sophistarum clarissimorum scripta collegisse, et ob ea jam arbitrari, se sapientia juvenes suæ ætatis vincere, ac magna esse in spe, futurum ut omnes in dicendi et agendi facultate præcelleret; primum animadvertens eum propter adolescentiam necdum in forum ingredi, ac si quid conficere vellet, sedere apud officinam frenarii prope forum, ad eandem et ipse ibat cum quibusdam familiaribus suis. Ac primum quidem quodam interrogante, utrum Themistocles ex consuetudine cum aliquo sapienti viro, an vero natura, tantum civibus suis

ἡ φύσις. τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν ὥστε πρὸς ἐκείνον ἀποθιπέειν τὴν πόλιν, ὅποτε σπουδαῖος ἀνδρὸς δεηθεῖ, ὁ Σωκράτης βουλευόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον εὐθὺς ἔφη εἶναι τὸ οἰεσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίγνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν, τὸ δὲ προεστάναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὄν, ἀπὸ ταυτομάτου παραγίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. (3) Πάλιν δὲ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθύδημου, ὅρῳ αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνεδρίας καὶ φυλαττόμενον μὴ δοῖν τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπὶ σοφίᾳ, «Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, Εὐθύδημος οὕτως ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος τῆς πόλεως λόγον περὶ τίνος προτιθείσης οὐκ ἀρκεῖται τοῦ συμβουλευεῖν εὐδελὸν ἔστιν ἐξ ὧν ἐπιτηδεύει δοκεῖ δέ μοι καλὸν προσμίον τῶν δημηγοριῶν παρασκευάζεσθαι φυλαττόμενος μὴ δοῖν μανθάνειν τι παρὰ τοῦ. Δῆλον γάρ ὅτι λέγειν ἀρρόμενος ὥδε προσημαίεται». (4) Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανοὺς ἐξήγησα τοῖς ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλόν μοι τινα γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τὰναντία διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρὰ τίνος, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῖν. «Ὅμως δὲ ὅτι ἂν ἀπὸ ταυτομάτου ἐπὶ μοι συμβουλεύσω ἑμὶν. (5) Ἀρμύσειε δ' ἂν οὕτω προσημαίεσθαι καὶ τοῖς βουλευμένοις παρὰ τῆς πόλεως ἱατρικὸν ἔργον λαβεῖν ἐπιτηδεῖν γ' ἂν αὐτοῖς εἴη τοῦ λόγου ἀρχεσθαι ἐντεῦθεν. Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐξήγησα διδάσκαλόν ἑμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἱατρῶν οὐδένα διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος οὐ μόνον τὸ μάθεῖν τι παρὰ τῶν ἱατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῖν μεμαθήκεναι τὴν τέχνην ταύτην. «Ὅμως δὲ μοι τὸ ἱατρικὸν ἔργον δοτεῖ πειράσσομαι γὰρ ἐν ἑμὶν ἀποκινδυνεύον μανθάνειν. Πάντες οὖν οἱ παρόντες ἐβλάσαν ἐπὶ τῷ προσμύμῳ. (6) Ἐπεὶ δὲ φανερός ἦν ὁ Εὐθύδημος ἤδη μὲν οἷς ὁ Σωκράτης λέγει προερχόμενος, εἴ τι δὲ φυλαττόμενος αὐτὸς τι φέρεσθαι, καὶ νομίζον τῇ συνῆτι σωφροσύνης δοῖαν περιβάλλεσθαι, τότε ὁ Σωκράτης βουλευόμενος αὐτὸν πᾶσαι τούτου. Θαυμαστὸν γὰρ, ἔφη, τί ποτε οἱ βουλευόμενοι κηρύττειν ἢ αἰεῖν ἢ ἱππεύειν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἱκανοὶ γενέσθαι πειρῶνται ὡς συνεχέστατα ποιεῖν ὅτι ἂν βούλονται δυνατοὶ γενέσθαι, καὶ οὐ κατ' ἐκτύχους, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρίστοις δοκοῦσιν εἶναι, πάντα ποιοῦντες καὶ ὑπομένοντες ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἄνευ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἀξιολογοὶ γινόμενοι τῶν δὲ βουλευμένων δυνατῶν γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ νομίζουσί τινες ἄνευ παρασκευῆς καὶ ἐπιμελείας αὐτόματοι ἐξαίφνης δυνατοὶ ταῦτα ποιεῖν ἔσεσθαι. (7) Καίτοι γε τοσούτω ταῦτα ἐκείνων δυσκατεργαστότερα φαίνεται ὅσωπερ πλείονων περὶ ταῦτα πραγματευομένων ἐλάττους οἱ κατεργαζόμενοι γίνονται. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ ἐπιμελείας δεόνται πλείονος καὶ ἰσχυροτέρης οἱ τούτων ἐπιέμενοι ἢ οἱ ἐκείνων. (8) Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀκούοντος Εὐθύδη-

praestitisset, ut oculos in eum civitas conjiceret, si quando egregio viro opus esset; Socrates qui lacessere vellet Euthydemum, stultum esse dixit existimare, exigui quidem momenti artium absque magistris idoneis non existere peritos; civitati vero praeesse, quod sit opus omnium maximum, hoc ad homines sua sponte accedere. Rursus quoad adesset aliquando Euthydemus, quia videbat eum a consessu recedere, caventem scilicet, ne Socratem colere et sapientiam videretur: Euthydemum hunc, inquit, o viri, posteaquam adoleverit, civitate de re quapiam consultatorem proponente, minime a consilio dando sibi temperaturum, satis ex ipsius studiis manifestum est: ac videtur mihi praeciarum jam orationum ad populum habendarum exordium parare, qui caveat scilicet, ne videatur absquequam aliquid discere. Nimirum ubi dicendi volet initium facere, ita exordietur: « Equidem, o viri Athenienses, a nullo unquam quidquam didici; et quum audiebam, ex quosdam dicendi agendique peritos, non tamen, ut convenirem, operam dedi; neque curam adhibui, ut hominem aliquem doctum mihi magistrum adjungerem: sed e contrario, semper fugi, non solum ne quid ab aliquo discerem, verum etiam ne discere viderer. Nihilominus id consilii vobis dabo, quodcumque sua sponte mihi in animum venerit. » Eodem uti exordio conveniret etiam iis, qui medendi munus a republica impetrare cuperent. Nam illis ex usu fuerit, hinc orationem ordiri: « Equidem a nemine. Viri Athenienses, medendi artem unquam didici, neque quumquam medicorum quaesivi, quo magistro uterer. Semper enim cavi non solum ne a medicis aliquid discerem, sed etiam ne viderer artem hanc didicisse. Nihilominus velim medendi munus mihi mandetis: nam enitar quidem, in vobis periculum faciendo, eam discere. » Ad hoc exordium risum est ab omnibus, qui aderant. Ubi autem apparet Euthydemum iis quae a Socrate dicerentur jam animum attendere, verum adhuc cavere, ne quid ipse proloqueretur arbitrarique se per silentium animi sani laudem sibi consequiturum: tum Socrates, qui vellet eum ab hoc instituti avocare, Mirum est, ait, quamobrem illi, qui cithara canere vel tibia cupiunt, vel equitandi artem discere, vel aliud ejusmodi quidpiam idonei fieri, non conentur hoc se nequam continuo agere, in quo valere volunt, neque martiusuo, sed apud eos, qui praestare ceteris videntur, omnium agant, tum sustineant, ne quid absque illorum iudicio faciant, quasi alia ratione praecleari evadere non possint: quum ex iis, qui facultatem praecleari gerendique publicares adipisci volunt, nonnulli existimant se absque praeparatione, et exercitatione, per se ac subito idoneos ad ea praestanda futuros. Atqui tanto haec illis effectu difficiliora sunt, quanto in his plures operam ponunt, pauciores tamen aliquid faciunt. Ex quo patet, ab iis et studium majus requiri et vehementius, qui haec concupiscunt, quam ab iis qui illa. Hujusmodi igitur quaedam, Euthydemum

μου τοιούτους λόγους ελεγε Σωκράτης· ὡς δ' ἤσθετο αὐτὸν ἐτοιμότερον ὑπομένοντα, ὅτε διαλέγοιτο, καὶ προθυμότερον ἀκούοντα, μόνος ἦλθεν εἰς τὸ ἡλιοποιεῖον παρακαθεζομένου δ' αὐτῷ τοῦ Εὐθύδημου, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, τῷ ὄντι, ὥσπερ ἐγὼ ἀκούω, πολλὰ γράμματα συνῆχας τῶν λεγομένων σοφῶν ἀνδρῶν γηγόνεσσι; Νῆ τὸν Δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες καὶ ἔτι γε συνάγω, ἕως ἂν κτήσωμαι ὡς ἂν δύναμαι πλεῖστα. (9) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη δ' Σωκράτης, ἀγαμαί γέ σου, διότι οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ προσέλιου θησαυροὺς κεκτησθαι μᾶλλον ἢ σοφίας· ὅλην γὰρ ὅτι νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσὸν οὐδὲν βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας ἀρετῇ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους. Καὶ δ' Εὐθύδημος ἔχαιρεν ἀκούων ταῦτα, νομίζων δοκεῖν τῷ Σωκράτει ὁρθῶς μετεῖναι τὴν σοφίαν. (10) Ὁ δὲ καταμαθὼν αὐτὸν ἡσθόντα τῷ ἐπαινῷ τοῦτω, Τί δὲ δὴ βουλόμενος ἀγαθὸς γενέσθαι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, συλλέγεις τὰ γράμματα; Ἐπεὶ δὲ διεσώπησεν δ' Εὐθύδημος σκοπῶν ὅτι ἀποκρίναιτο, πάλιν δ' Σωκράτης, Ἄρα μὴ ἱατρός; ἔφη· πολλὰ γὰρ καὶ ἱατρῶν ἐστὶ συγγράμματα. Καὶ δ' Εὐθύδημος, Μὰ Δ', ἔφη, οὐκ ἔγωγε. Ἀλλὰ μὴ ἀρχιτέκτων βούλει γενέσθαι; γνωμονικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο δεῖ. Οὐκ οὖν ἔγωγ', ἔφη. Ἀλλὰ μὴ γεωμέτρης ἐπιθυμεῖς, ἔφη, γενέσθαι ἀγαθὸς, ὥσπερ δ' Θεόδωρος; Οὐδὲ γεωμέτρης, ἔφη. Ἀλλὰ μὴ ἀστρολόγος, ἔφη, βούλει γενέσθαι; Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἡρνεῖτο, Ἀλλὰ μὴ βαψφοδός; ἔφη· καὶ γὰρ τὰ Ὀμήρου σέ φασιν ἔπη πάντα κεκτησθαι. Μὰ Δ', οἶα ἔγωγ', ἔφη· τοὺς γὰρ τοὶ βαψφοδοὺς οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πᾶν ἡλιθίους ὄντας. (11) Καὶ δ' Σωκράτης ἔφη, Οὐ δήπου, ὦ Εὐθύδημε, ταύτης τῆς ἀρετῆς ἐφέσαι δι' ἣν ἄνθρωποι πολιτικοὶ γίγονται καὶ οἰκονομικοὶ καὶ ἀρχεῖν ἱκανοὶ καὶ ὠφελίμοι τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ ἑαυτοῖς; Καὶ δ' Εὐθύδημος, Σφόδρα γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ταύτης τῆς ἀρετῆς δέομαι. Νῆ Δ', ἔφη δ' Σωκράτης, τῆς καλλίστης ἀρετῆς καὶ μεγίστης ἐφέσαι τέχνης· ἐστὶ γὰρ τῶν βασιλείων αὕτη καὶ καλεῖται βασιλική. Ἀτὰρ, ἔφη, κατανενόηκας, εἰ οἶόν τ' ἐστὶ μὴ ὄντα δίκαιον ἀγαθὸν ταῦτα γενέσθαι; Καὶ μάλα, ἔφη, καὶ οὐχ οἶόν τέ γε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολιτὴν γενέσθαι. (12) Τί οὖν, ἔφη, σὺ δὲ τοῦτο κατεργασαί; Οἶμαι γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδενὸς ἂν ἤττον φανῆναι δίκαιος. Ἄρ' οὖν, ἔφη, τῶν δικαίων ἐστὶν ἔργα ὥσπερ τῶν τεκτόνων; Ἔστι μὲντοι, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, ὥσπερ οἱ τέκτονες ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα ἐπιδειξά, οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ ἑαυτῶν ἔχουσι ἂν διεξηγήσασθαι; Μὴ οὖν, ἔφη δ' Εὐθύδημος, οὐ δύναμαι ἐγὼ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐξηγήσασθαι; καὶ νῆ Δ' ἔγωγε τὰ τῆς ἀδικίας· ἐπεὶ οὐκ ὀλίγα ἐστὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιαῦτα ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν. (13) Βούλει οὖν, ἔφη δ' Σωκράτης, γράψωμεν ἐνταυθὶ μὲν δέλτα, ἐνταυθὶ δὲ ἄλλα; εἴτα ὅτι μὲν ἂν δοκῇ ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης ἔργον εἶναι, πρὸς τὸ δέλτα τιθώμεν, ὅτι δ' ἂν τῆς ἀδικίας, πρὸς τὸ ἄλλα; Εἰ τί σοι δοκεῖ,

audiente, Socrates initio proferebat. Quum autem animadverteret ipsum jam promptius ejus disputationes tolerare, atque alacrius eas audire, solus ad officinam frenorum opificis accessit. Quumque consedisset propter ipsum Euthydemus, Dic mihi, inquit, mi Euthydeme, an revera, quemadmodum audio, multa eorum scripta collegisti, qui viri sapientes fuisse dicuntur? Est ita profecto, mi Socrates, inquit, atque etiam modo colligo, donec comparavero mihi, quam possim, plurima. Admiror te profecto, inquit Socrates, quod nec auri nec argenti thesauros tibi comparare malueris, quam sapientiae. Patet enim quod existimes argentum et aurum homines nihilo meliores efficere; sed sapientum dicta virtute illos ditare, qui ea acquisiverint. Haec quum audiret Euthydemus, gaudebat, ut qui existimaret videri Socrati, se sapientiam recte inquirere. At ille animadvertens hominem ea laudatione esse delectatum: In quam vero re, mi Euthydeme, inquit, peritus evadere desiderans, haec scripta colligis? Quumque taceret Euthydemus, secum quid responderet dispiciens, rursum Socrates, Num ut medicus fias? inquit: nam multa etiam medicorum scripta sunt. Minime equidem, inquit Euthydemus. At architectus fieri cogitas? nam id quoque magno judicio hominem requirit. Non ego, inquit. At geometra bonus fieri cupis, ut Theodorus? Ne geometra quidem. At astrologus fieri vis? Quum hoc quoque negasset: num carminum recitator? ait: nam te Homeri versus omnes habere dicunt. Minime profecto, inquit: nam recitatores versuum scio accurate quidem tenere versus, verum ipsos admodum esse stolidos. Et Socrates: At non, opinor, illam expetis virtutem, ait, mi Euthydeme, per quam homines rerum civilium et administrationis domesticae periti sunt, et ad imperandum idonei, et utiles quum ceteris hominibus tum sibi metipsis? Hic Euthydemus, Imo vehementer, inquit, hac virtute mihi, mi Socrates, opus est. Profecto, ait Socrates, virtutem pulcherrimam, artemque maximam expetis, ut regum ea est, ac regia vocatur. Sed an considerasti, ait, num is qui iustus non est, in his rebus fieri possit bonus? Maxime vero, inquit: nec enim fieri potest, ut aliquis absque iustitia civis bonus existat. Quid igitur? ait: tunc hoc ut esses operatus fuisti? Arbitror equidem, mi Socrates, inquit, me nemine minus videri iustum. Ergone iustorum hominum opera quaedam sunt, uti fabrorum? Sunt, inquit. Num igitur perinde ac fabri opera sua demonstrare possunt, sic et iusti sua possint enarrare? Ergo vereris, subjicit Euthydemus, ut ego iustitiae opera enarrare possim? quin ego et iniustitiae profecto opera; nam ejusmodi non pauca quotidie tum cernere, tum audire est. Vis igitur, ait Socrates, hic quidem D, istic vero A scribamus? ac deinde quodcumque nobis esse opus iustitiae videbitur, id ad D collocemus: quodcumque autem iniustitiae, ad A?

ἔφη, προσδεῖν τούτων, ποῖα ταῦτα. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης γράψας ὡςπερ εἶπεν, Οὐλοῦν, ἔφη, ἔστιν ἐν ἀνθρώποις τὸ ψευδῆσαι; Ἔστι μόντοι, ἔφη. Πότερως οὖν, ἔφη, ὁρμεν τούτου; Διήκον, ἔφη, ὅτι πρὸς τὴν ἀδικίαν. Οὐλοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ἔστι; Καὶ μάλ' α, ἔφη. Τούτου οὖν πότερως ὁρμεν; Καὶ τούτου διήκον ὅτι, ἔφη, πρὸς τὴν ἀδικίαν. Τί δὲ τὸ κακοῦργεῖν; Καὶ τούτου, ἔφη. Τὸ δὲ ἀνδραποδίσσθαι; Καὶ τούτου. Πῶς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ οὐδὲν ἔχον τούτων κείσεται, ὃ Εὐθύδემος; Δεινὸν γὰρ ἂν εἴη, ἔφη. (15) Τί δέ; ἔάν τις στρατηγὸς οὐρεθείς ἀδικούντες καὶ ἐχθρὰν πόλιν ἐξανδραποδίσσεται, φέρομεν τούτων ἀδικεῖν; Οὐ δὲ τα, ἔφη. Δίκαια δὲ ποιεῖν οὐ φέρομεν; Καὶ μάλ' α. Τί δέ; ἔάν ἐξαπατᾶ πόλει οὖν αὐτοῖς; Δίκαιον, ἔφη, καὶ τούτου. Ἐάν δὲ κλέπτῃ τε καὶ ἀρπάξῃ τὰ τούτων, οὐ δίκαια ποιήσει; Καὶ μάλ' α, ἔφη. Ἀλλ' ἐγὼ σε τὸ πρῶτον ἐπελάμβανον πρὸς τοὺς φίλους μόνον ταῦτα ἐρωτᾶν. Οὐλοῦν, ἔφη, ὅσα πρὸς τῇ ἀδικίᾳ ἐθίζεσθαι, πάντα καὶ πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ βετίον ἂν εἴη; Ἦτοίκεν, ἔφη. (16) Βούλει οὖν, ἔφη, ταῦτα οὕτω βέβαια διορισθῆναι πάλιν πρὸς μὴν τοὺς πολέμιους δίκαιον εἶναι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἀδικεῖν, ἀλλ' ἂν δὲν πρὸς γε τούτους ὡς ἀπλοῦστατον εἴη; Πάνυ γὰρ οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδემος. (17) Τί οὖν; ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔάν τις στρατηγὸς ὁρῶν πόλιν ἀδύνατον εἶναι τὸ στρατοῦμα, ψευδόμενος φήσῃ συμμάχους προσεῖναι, καὶ τὸ ψευδῆ τούτω πάσης τῆς ἀδύνατος τοὺς στρατιώτας, ποτέρωθεν τὴν ἀπάτην ταύτην φέρομεν; Δοκεῖ μοι, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐάν δὲ τις οἶον ἑαυτοῦ δεόμενον φαρμακείας καὶ μὴ προσέμενον φάρμακον ἐξαπατήσας ὡς σίτιον τὸ φάρμακον δὲ, καὶ τὸ ψευδῆ φησόμενος οὕτως ὁρᾷ ποιήσει, ταύτην αὖ τὴν ἀπάτην ποῖ βετίον; Δοκεῖ μοι, ἔφη, καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτό. Τί δέ; ἔάν τις, ἐν ἀγορᾷ οὕτως φίλος, δέσας μὴ διακρίσεται ἑαυτοῦ, κλέψῃ ἢ ἀρπάξῃ ἢ ἄλλῃ τι τούτων, τούτω αὖ πότερως βετίον; Καὶ τούτω μὴ Δί', ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. (18) Λέγεις, ἔφη, σὺ οὐδὲ πρὸς τοὺς φίλους ἀπαντα δεῖν ἀπλοῦστατον; Μὰ Δί' οὐ δὲ τα, ἔφη; ἀλλὰ μετατίθεσθαι τὰ εἰρημμένα, εἴπερ εἴησι. Δεῖ γὰρ τοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἶδέναι ποτὶ μᾶλλον ἢ μὴ ὁρθῶς τίθεναι. (19) Τῶν δὲ δὴ τοὺς φίλους ἐξαπατῶντων ἐπὶ βλάβῃ, ἵνα μὴδὲ τούτω παρὰλείπωμεν ἀσχεπτὸν, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ ἔχων ἢ ὁ ἄκων; Ἀλλ', ὃ Σωκράτης, οὐκέτι μὲν ἐγώ γε πιστεύω ὅς ἀποκρίνομαι καὶ γὰρ τὰ πρόσθεν πάντα νῦν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ μοι ἢ ὅς ἐγὼ τότε νόμιζον ὅμως δὲ εἰρησθῆναι μοι ἀδικώτερον εἶναι τὸν ἔχοντα ψευδόμενον τοῦ ἄκοντος. (20) Δοκεῖ δὲ σοι μάθης καὶ ἐπιστήμη τοῦ δίκαιου εἶναι, ὡςπερ τῶν γραμμάτων; Ἔμοιγε. Πότερον δὲ γραμματικώτερον κρίνεις, ὃς ἂν ἔχῃ μὴ ὁρθῶς γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν ἢ ὃς ἂν ἄκων; Ὅς ἂν ἔχων, εἴργωνε δύναιτο γὰρ ἂν, ὅποτε βούλοιο, καὶ ὁρθῶς αὐτὰ ποιεῖν. Οὐλοῦν ὁ μὲν ἔχων μὴ ὁρθῶς γράφον γραμματικῶς ἂν εἴη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; Πῶς γὰρ οὐ; Τὰ δίκαια δὲ πότερον ὁ ἔχων ψευδόμενος

Facito vero haec, ait, si quid horum requiri tibi videtur. Et Socrates posteaquam haec ita, ut dixerat, scripsisset. Ergo, inquit, inter homines est mendacium? Est, inquit, Euthydemus. Utra in parte hoc collocabimus? Palam, inquit, quod ad injustitiam. Ergo est et decipere? Omnino, ait. Utra in parte hoc collocabimus? Etiam hoc palam est, inquit, quod ad injustitiam. Quid, damno affertur? Etiam hoc, inquit. Quid autem, in servitutem redigitur? Etiam hoc. Ad justitiam vero, mi Euthydem, nihil verum collocabitur? Minum sane id esset, ait. Quid autem, si quis imperator lectus injustam et hostilem urbem in servitutem redigat, huncne quidpiam in hoc injustum petrare dicemus? Nequaquam, ait. Nonne eum juste agere dicemus? Omnino. Quid si decipiat eos, domi bellum versus illos gerit? Hoc quoque justum est, inquit. At si suffinetur et eripiat ipsorum res, nonne juste agit? Omnino, ait: et ego primum arbitrabar haec te respectu aequum solummodo interrogare. Quaecumque igitur, inquit, ad injustitiam retuleramus, ea sunt omnia ad justitiam quoque referenda? Sic videtur, ait. Vis igitur, ait, his ita positis, iterum definiamus, adversus hostes quidem justum esse talia facere; sed injustum, adversus amicos: imo propter hos quam maxime simplicem esse oportere? Omnino, inquit Euthydemus. Quid igitur, inquit Socrates, si quis imperator dejectis animis esse copias suas videat, et confecto mendacio dicat adventare socios, atque hoc mendacium militibus animi dejectionem eximat; quam in parte ista dem hanc collocabimus? Videtur mihi ad justitiam, inquit. Si quis autem filium suum indigentem usu pharmaceutum, et pharmacum respuentem, ita deceperit, ut tibi hoc et det pharmacum; coque usus mendacio, valetudini eum restituat; haec item fraus ubi erit collocanda? Videtur, inquit, ea quoque ad idem. Quid autem si quis, ubi dejecto animo amicus est, metuens, ne ille se ipsum interficiat, suffulcrum aut eripiat gladium vel quid aliud ejusmodi; utra iterum in parte hoc ponendum? Hoc quoque profecto ad justitiam, inquit. Dicis tu, inquit, non debere nos etiam erga amicos in omnibus nosmet simplices exhibere? Non profecto, inquit; imo quae dixi, retracto, si quidem licet. Atqui, subiecit Socrates, multo magis hoc licere debet, quam non recte aliquid constituere. Ceterum ex iis, qui amicos nocendi causa decipiunt (ut ne hoc quidem haud considerandum relinquamus), uter injustior est, volens, an nolens? Ego vero, mi Socrates, non amplius eis fidem habeo, quae respondendo. Nam quae diximus antehac omnia nunc alterse habere mihi videntur, quam ego tum putaram. Sed tamen dictum a me esto, qui volens fallat, illo injustiorem esse, qui nolens. Num vero tibi esse doctrina quaedam et scientia justi videtur, uti literarum? Mihi quidem. Utrum vero magis esse literatum judicas, enim qui volens non recte scribat et legat, an qui nolens? Qui volens scilicet: nam ergo volens non recte scribit, literatus erit; qui vero nolens,

καὶ ἑξαπατῶν οἶδεν ἢ ὁ ἄκων; Δῆλον ὅτι ὁ ἐκὼν. Οὐκοῦν γραμματικώτερον μὲν τὸν ἐπιστάμενον γράμματα τοῦ μὴ ἐπισταμένου φησὶ εἶναι; Ναί. Δικαιότερον δὲ τὸν ἐπιστάμενον τὰ δίκαια τοῦ μὴ ἐπισταμένου; Φαίνομαι· δοκῶ δέ μοι καὶ ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως λέγειν. (21) Τί δὲ δὴ, ὅς ἂν βουλόμενος τάληθῇ λέγειν μηδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει, ἀλλ' ὁδόν τε φράζων τὴν αὐτὴν τοτὲ μὲν πρὸς ἑώ, τοτὲ δὲ πρὸς ἐσπέρην φράζει, καὶ λογισμὸν ἀποφαινόμενος τὸν αὐτὸν τοτὲ μὲν πλείω, τοτὲ δ' ἐλάττω ἀποφαίνεται, τί σοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος; Δῆλος νῆ Δ' εἶναι ὅτι ἂ ὥστο εἰδέναι οὐκ οἶδεν. (22) Οἶσθα δὲ τινὰς ἀνδραποδώδεις καλούμενους; Ἐγώ γε. Πότερον διὰ σορίαν ἢ δι' ἀμαθίαν; Δῆλον ὅτι δι' ἀμαθίαν. Ἄρ' οὖν διὰ τὴν τοῦ χαλκεύειν ἀμαθίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τυγχάνουσιν; Οὐ δῆτα. Ἄλλ' ἄρα διὰ τὴν τοῦ τεκταίνεσθαι; Οὐδὲ διὰ ταύτην. Ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ σκυτεύειν; Οὐδὲ δι' ἐν τούτων, ἔφη, ἀλλὰ καὶ τούναντιον· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν γε τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων ἀνδραποδώδεις εἰσίν. Ἄρ' οὖν τῶν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια μὴ εἰδόντων τὸ ὄνομα τοῦτ' ἐστίν; Ἐμοίγε δοκεῖ, ἔφη. (23) Οὐκ οὖν διὲ παντὶ τρόπῳ διατειναμένους φεύγειν ὅπως μὴ ἀνδραποδὰ ὦμεν. Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεούς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πάνυ ὦμην φιλοσοφεῖν φιλοσοφίαν δι' ἧς ἂν μάλιστα ἐνόμιζον παιδεύσθαι τὰ προσήκοντα ἀνδρὶ καλοκἀγαθίας ὀρεγομένῳ· νῦν δὲ πῶς οἶμι με ἀθύμως ἔχειν, ὁρῶντα ἑμαυτὸν διὰ μὲν τὰ προπεποιημένα οὐδὲ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι δυνάμενον ὑπὲρ ὧν μάλιστα χρὴ εἰδέναι, ἄλλην δὲ ὁδὸν οὐδεμίαν ἔχοντα ἢν ἂν πορευόμενος βελτίων γενοίμην; (24) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὧ Εὐθύδημε, εἰς Δελφοῦς ἦδη πώποτε ἄρξαι; Καὶ δὲς γε νῆ Δία, ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ νῶϊ που γεγραμμένον τὸ Γνωθὶ σεαυτὸν; Ἐγώ γε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν, ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχείρησας σεαυτὸν ἐπισκοπεῖν, ὅστις εἴης; Μὰ Δ' οὐ δῆτα, ἔφη. Καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτό γε ὦμην εἰδέναι· σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ᾔδειν, εἰ γε μὴδ' ἑμαυτὸν ἐγίγνωσκον. (25) Πότερα δὲ σοι δοκεῖ γινώσκειν σεαυτὸν ὅστις τούνομα τὸ σεαυτοῦ μόνον οἶδεν ἢ ὅστις, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι οὐ πρότερον οἴονται γινώσκειν ὃν ἂν βούλωνται γῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκεψώνται πότερον εὐπειθὴς ἐστὶν ἢ δυσπειθὴς καὶ πότερον ἰσχυρὸς ἐστὶν ἢ ἀσθενὴς καὶ πότερον ταχὺς ἢ βραδὺς, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρεῖαν ἐπιτήδεά τε καὶ ἀνεπιτήδεα ὅπως ἔχει, οὕτως ὁ σεαυτὸν ἐπισκεψάμενος ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρεῖαν ἔργων τε αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἐμοίγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν σεαυτοῦ δύναμιν ἀγνοεῖν σεαυτὸν. (26) Ἐκείνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι σεαυτοὺς πλείστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἀνθρώποι, διὰ δὲ τὸ ἐψεύσθαι σεαυτῶν πλείστα κακὰ; οἱ μὲν γὰρ εἰδότες σεαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεα σεαυτοῖς ἴσασιν καὶ διαγινώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ μὴ· καὶ ἃ μὲν ἐπιστάνται πράττοντας πορίζονταί τε ὧν δέονται

illiteratus? Cur non? Utrum vero is, qui volens mentitur ac decipit, justa novit, an qui nolens? Nimirum is, qui volens Ergo lliatorem illum, qui literas novit, eo putas esse, qui has ignorat? Ita. Et qui justa scit, eo justior qui nescit? Videor: et videor mihi etiam hac nescire, quo modo dicam. Quid autem, si quis verum dicere velit, ac nunquam de iisdem rebus eadem dicat, sed de eadem via loquens, modo quidem hanc versus orientem, modo versus occidentem dicat esse; et computationem eandem exhibens, modo majorem summam, modo pauciorē exhibeat; hic homo quid tibi videtur? manifestus profecto esse nesciens ea, quæ scire se putat. An autem nosti quosdam, qui serviles homines appellantur? Equidem. Num ob sapientiam, an propter incitiam? Haud dubie propter incitiam. Ergone propter incitiam artis ærariæ nomen hoc consequuntur? Minime. An ob fabricandi incitiam? Ne hac quidem de causa. An ob sutoriæ? Ob nihil horum; imo vero contrarium: nam illorum plurimi serviles sunt, qui res hujusmodi sciunt. Ergo nomen hoc iis competit, qui pulchra et bona et justa ignorant? Mihi videtur, inquit. Intentis itaque viribus omni modo fugere oportet, ne mancipia simus. Per deos immortales, inquit, mi Socrates, omnino me illi philosophiæ studere putabam, per quam maxime existimabam in iis institui, quæ homini pulchri bonique studioso convenirent: nunc quam mæsto me putas esse animo, quum videam me per studia prius agitata ne respondere qui dem interrogatis posse in iis, quæ maxime scienda sunt; quumque doctrinæ via nulla alia mihi restet, qua pergens evadam melior? Tum Socrates, Dic mihi, mi Euthydeme, ait, Delphosne profectus aliquando es? Imo his profecto, inquit. An animadvertisti ad templum alicubi scriptum esse, Nosce te ipsum? Equidem. Utrum igitur id ita scriptum nihili fecisti, an advertisti animum, ac temet considerare conatus es, qui sis? Minime profecto, inquit: nam prorsus id me putabam jam scire. Vix enim aliquid aliud scirem, si ne ipsum quidem me nossem. Utrum vero tibi videtur is semet nosse, qui nomen tantum suum novit, an ille qui, equos ementium more, non prius equum se nosse putantium, quem nosse volunt, quam inspexerint, utrum sit tractabilis, necne; utrum robustus an debilis; utrum celer, an tardus itemque in ceteris, quæ equo vel conveniunt vel non conveniunt, quomodo se habet: ita et ipse considerans semet, qualis sit ad usum humanum, vires suas novit? Sic mihi videtur is, ait, qui vires suas non noverit, se ipsum non nosse. An vero non perspicuum est, inquit, ex eo quod se noverit, maxima homines bona percipere; quod autem suas vires ignorent, mala plurima? Nam qui se ipsos norunt, quæ sibi commoda sint, sciunt, et quæ vel possint vel nequeant, dignoscunt; et quum faciant quæ sciunt, comparant sibi ea quibus indigent, ac bene agunt;

καὶ εὖ πράττουσιν, ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπερχόμενοι ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. (27) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ διεφθυσμένοι τῆς ἐαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὰλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διακίευνται καὶ οὔτε ὧν δέονται ἴσασιν, οὔτε ὅ,τι πράττουσιν οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι. (28) Καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν, εὐδοχοῖ τε καὶ τίμιοι γίνονται καὶ οἱ τε ὅμοιοι τούτοις ἡδέως χρῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι, καὶ προύστασθαι γὰρ ἐαυτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ πάντα ταῦτα πάντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. (29) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἰρούμενοι, καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιούνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίνονται, καὶ καταφρονούμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν. Ὁρᾷς δὲ καὶ τῶν πόλεων ὅ,τι ὅσαι ἂν ἀνοήσασαι τὴν ἐαυτῶν δυνάμιν κρείττοσι πολεμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάσταται γίνονται, αἱ δὲ εἰς ἐλευθέρων δοῦλαι. (30) Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Ὡς πάνυ μοι δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἐαυτὸν γινώσκειν, οὕτως ἴσθαι ὅ,πόθεν δὲ γρή ἄρξασθαι ἐπισκοπεῖν ἐαυτὸν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποδέλω οἷ μοι θελήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι. (31) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ὁποῖά ἐστι πάντως πᾶσι γνωστέα. Νῆ Δ', ἔφη, εἰ γὰρ μὴ δὲ ταῦτα οἶσα, καὶ τῶν ἀνδραπόδων φαυλότερος ἂν εἴην. Ἦν δὲ, ἔφη, καὶ ἐμοὶ ἐξηγήσῃς αὐτά. Ἀλλ' οὐ χαλεπὸν, ἔφη, πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ ὑγιαίνειν ἀγαθὸν εἶναι νομίζω, τὸ δὲ νοσεῖν κακόν, ἔπειτα καὶ τὰ αἷτια ἑκατέρου αὐτῶν καὶ ποτὰ καὶ βρωτὰ καὶ ἐπιτηδεύματα τὰ μὲν πρὸς τὸ ὑγιαίνειν φέροντα ἀγαθὰ, τὰ δὲ πρὸς τὸ νοσεῖν κακὰ. (32) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ νοσεῖν, ὅταν μὲν ἀγαθοῦ τινος αἷτια γίνηται, ἀγαθὰ ἂν εἴη, ὅταν δὲ κακοῦ, κακὰ. Πότε δ' ἂν, ἔφη, τὸ μὲν ὑγιαίνειν κακοῦ αἷτιον γένοιτο, τὸ δὲ νοσεῖν ἀγαθοῦ; Ὅταν νῆ Δ', ἔφη, στρατείας τε αἰσχροῦ καὶ ναυτιλίας βλαβεραῖς καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων οἱ μὲν διὰ βρώμην μετὰσχόντες ἀπολύνονται, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται σωθῶσιν. Ἀληθῆ λέγεις; ἄλλ' ὁρᾷς, ἔφη, ὅ,τι καὶ τῶν ὠρελίων οἱ μὲν διὰ βρώμην μετέχουσιν, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται. Ταῦτα οὖν, ἔφη, ποτὲ μὲν ὠρελούντα, ποτὲ δὲ βλάπτοντα, τί μᾶλλον ἀγαθὰ ἢ κακὰ ἐστίν; Οὐδὲν μὰ Δία φαίνεται κατὰ γὰρ τούτων τὸν λόγον. (33) Ἀλλ' ἢ γὰρ τοι σοφία, ὦ Σώκρατες, ἀναμάρτητος ἀγαθὸν ἐστίν. Ποῖον γὰρ ἂν τις πρᾶγμα οὐ βέλτιον πράττοι σοφὸς ὢν ἢ ἀμαθής; Τί δέ; τὸν

quumque ab illis absteineant quae nesciunt, non delinquit, et quominus male agant, vitant: ac proinde, ceteros quae homines quum explorare possint, etiam ex aliorum usu bona sibi comparant, et a malis sibi cavent. Qui vera se ipsos ignorant, et plus virum tribuunt sibi, quam habent, illi ad homines ceteros resque humanas alias eodem modo adfecti sunt; nec quibus opus sibi sit, norunt, ne quid agant, nec quibus utantur; sed ab omnibus his aberrantes, et bonis frustrantur, et in mala incidunt. Et quum sciant id quod faciunt, actionum suarum finem consequuntur, illi celebres honoratique evadunt, quique sancti sunt, libenter his utuntur; et qui frustantur instituto suo, cupiunt hos sibi consilii subvenire, sibi quae praesent, a spem honorum sibi adipiscendorum in eis colligant, et propter haec omnia hos praec omnibus maxime diligunt. Qui vero nesciunt ea, quae agunt, et eligunt male, etiam iis, quae moliti sunt, frustrati, non modo in his ipsis damnum quodam ac poena multantur, sed etiam propter haec inglorii et ridiculi fiunt, et spreto dedecoreque notati vivunt. Vires etiam civitates, quotquot ignorantes vires suas bellum adversus potentiores suscipiunt, partim prorsus evelli, partim ex liberis in servitutem redigi. Tum Euthydemus. Velim scias, inquit, mi Socrates, hoc, se ipsum noscere. propterea magni mihi faciendum videri; verum unde cogit scendi sui sit faciendum initium, ad te respicio, si id mihi velis exponere. Nosti tu omnino, inquit Socrates, qualia sint tum quae bona tum quae mala sunt. Profecto, ait: vel ipsis enim mancipiis vilior essem, si haec ignorarem. Age vero, inquit, mihi quoque illa exponito. Id quidem difficile non est, inquit Euthydemus. Primo, ipsum recte valere, bonum esse arbitror; morbo autem laborare, malum. Deinde, quae horum utriusque causae sunt, potus, cibi, studia, si qua rectam ad valetudinem conferunt, bona sunt: quae vero ad agrotationem, mala. Ergo, inquit Socrates, tum recte valere, tum agrotare, quum quidem boni alii quibus causa sunt, bona fuerint scilicet; quum vero mali, mala. At quando, ait Euthydemus, recte quidem valere mali alienius causa esse possit, agrotare vero boni? Tum profecto, inquit, quum qui vel militiae turpi, vel navigationi damnosae, vel aliis plerisque talibus ob robur intersunt, pereunt; alii vero, qui propter imbecillitatem absunt, incolumes evadunt. Vere dicis: sed vides, inquit, etiam nonnullos ob robur utilium participes fieri, quum alii propter imbecillitatem relinquuntur. Ergo haec, ait, quum nunc proinde, nunc noceant, non magis bona quam mala sunt? Non profecto apparet, ait, secundum hanc quidem rationem. Sed tamen sapientia, mi Socrates, haud dubie bonum est. Nam quale tandem negotium non melius efficiat sapiens, quam rudis? Quid vero? non audisti, inquit Socrates, Da-

Δαίδαλον, ἔφη; οὐκ ἀκήκοας ὅτι ληφθεὶς ὑπὸ Μίνω διὰ τὴν σοφίαν ἡναγκάζετο ἐκείνῳ δουλεύειν, καὶ τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐστερήθη, καὶ ἐπιχειρῶν ἀποδιδράσκειν μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸν τε παῖδα ἀπώλεσε καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη σωθῆναι, ἀλλ' ἀπενεχθεὶς εἰς τοὺς βαρβάρους πάλιν ἐκεῖ ἐδούλευε; Λέγεται νῆ Δί', ἔφη, ταῦτα. Τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀκήκοας πάθῃ; τοῦτον γάρ δὴ πάντες ὁμοῦσιν ὥς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς ἀπώλετο. Λέγεται καὶ ταῦτα, ἔφη. Ἄλλους δὲ πόσους οἶμι διὰ σοφίαν ἀναρπάστους πρὸς βασιλεία γεγενῆσθαι καὶ ἐκεῖ δουλεύειν; (31) Κινδυνεύει, ἔφη, ὧς Σωκράτης, ἀναμφιλογώτατον ἀγαθὸν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν. Εἰ γε μὴ τις αὐτὸ, ἔφη, ὧς Εὐθύδημος, ἐξ ἀμφιλόγων ἀγαθῶν συντιθεῖ. Τί δ' ἂν, ἔφη, τῶν εὐδαιμονικῶν ἀμφιλογον εἴη; Οὐδὲν, ἔφη, εἰ γε μὴ προσήσομεν αὐτῷ κάλλος ἢ ἰσχύον ἢ πλούτον ἢ δόξαν ἢ καὶ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ νῆ Δία προσήσομεν, ἔφη· πῶς γάρ ἂν τις ἀνευ τούτων εὐδαιμονοίη; (32) Νῆ Δί', ἔφη, προσήσομεν ἄρα, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ χαλεπὰ συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· πολλοὶ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάλλος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῖς ὥραλοις παρακεκινηκῶτων διαφθείρονται, πολλοὶ δὲ διὰ τὴν ἰσχύον μείζουσιν ἔργοις ἐπιχειροῦντες οὐ μικροῖς κακοῖς περιπίπτουσι; πολλοὶ δὲ διὰ τὸν πλούτον διαθρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιβουλεύομενοί ἀπόλλυνται, πολλοὶ δὲ διὰ δόξαν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλα κακὰ πεπόνθασι. (33) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἰ γε μὴδὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐπαινῶν ὁρθῶς λέγω, ὁμολογῶ μὴδὲ ὅτι πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχέσθαι χρὴ εἰδέναι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως διὰ τὸ σφόδρα πιστεύειν εἰδέναι οὐδ' ἔσχεψαι· ἐπεὶ δὲ πόλεως δημοκρατουμένης παρασκευάζῃ προεστάναι, δῆλον ὅτι δημοκρατίαν γε οἶσθα τί ἐστι. Πάντως δῆπου, ἔφη. (34) Δοκεῖ οὖν σοι δυνατόν εἶναι δημοκρατίαν εἰδέναι μὴ εἰδῶτα δῆμον; Μὰ Δί' οὐκ ἔμοιγε. Καὶ τί νομίζεις δῆμον εἶναι; Τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν ἔγωγε. Καὶ τοὺς πένητας ἄρα οἶσθα; Πῶς γάρ οὐ; Ἄρ' οὖν καὶ τοὺς πλουσίους οἶσθα; Οὐδὲν γε ἤττον ἢ καὶ τοὺς πένητας. Ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; Τοὺς μὲν, οἶμαι, μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν πλουσίους. (35) Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιῶνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανά ἐστι; Καὶ νῆ Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὁρθῶς γάρ με ἀναμνήσκεις, οἶδ' αὖ (γάρ) καὶ τυράννους τινάς, οἳ δὲ ἐνδείκνυντο ὥς περ οἱ ἰππορῶτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν. (36) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ γε ταῦτα οὕτως ἔχει, τοὺς μὲν τυράννους εἰς τὸν δῆμον θήσομεν, τοὺς δὲ ὀλίγα κεκτημένους, ἐν οἰκονομικοῖς ὦσιν, εἰς τοὺς πλουσίους. Καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔφη, Ἀναγκάζει με καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν δῆλον ὅτι ἢ ἐμὴ φαυλότης καὶ φροντίζω μὴ κράτιστον ἢ μοι σιγᾶν κινδυνεύω γὰρ ἀπλῶς οὐδὲν εἰδέναι. Καὶ πάνυ ἀθύρμους ἔχων ἀπῆλθε, καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι. (40) Πολλοὶ

dalum a Minoe captum ob sapientiam servitutem servire coactum fuisse, tum patria tum libertate orbatur : quumque aufugere cum filio conaretur, filium amisisse, ac ne ipsum quidem salvum elabi potuisse; sed ad barbaros delatum, rursus ibidem serviisse? Dicuntur illa sane, inquit. Et Palamedis calamitates nonne audisti? hunc enim praedicant omnes, ob sapientiam Ulyssis invisum periisse. Id etiam fertur, ait. Quot item alios existimas ob sapientiam abreptos ad regem esse, atque istic servire? Videtur, mi Socrates, dixit deinde Euthydemus, felicitas bonum esse maxime indubium. Nisi quis, inquit, mi Euthydemus, ex dubiis eam bonis componat. Quid autem, ait, dubium esse possit inter illa, quae ad felicitatem pertinent? Nihil, inquit : modo non addamus ei pulchritudinem, vel robur, vel opes, vel gloriam, vel quid aliud ejusmodi. At vero, ait, haec addemus profecto : nam quo pacto sine his felix quisquam esse possit? Addemus igitur illa sane, inquit Socrates, ob quae multa, eaque gravia hominibus accidunt. Multi enim ob pulchritudinem ab iis violentur, qui forma elegantium amore insanierunt; multi ob robur suum majora quaedam aggressi opera, non exiguas in calamitates incidunt; multi propter opes emolliti deliciis, atque insidiis petiti, pereunt, multi ob gloriam potentiamque in republica, magna sunt mala perpessi. Enimvero, ait, si nec felicitatem ipsam laudans, recte dico, fateor me ne id quidem, quod precibus petendum a diis sit, nosse. Fortasse tu haec, ait Socrates, non considerasti, propterea quod omnino scire te illa crederes. Quia vero te paras, ut civitati praesis, in qua populus dominatur, haud dubie quid dominatus popularis sit, nosti. Omnino, ait. Ergone putas scire te posse, quid populi sit dominatus, si nescias, quid sit populus? Minime equidem, inquit. Et quid putas esse populum? Equidem cives pauperes. Pauperes igitur nosti? Qui non? Ergo etiam nosti divites? Nihilo minus quam pauperes. Quales autem pauperes et quales appellas divites? Pauperes arbitror esse, quibus non suppetit sumptus, quem facere decet : at quibus plus, quam satis est, suppetit, divites. Ergone unquam animadvertisti, nonnullis, qui admodum pauca possident, non solum ea ipsa sufficere, sed eos alia quoque de his lucrificare; quum aliis etiam admodum multa non sufficiant? Ita est profecto, ait Euthydemus : nam recte me mones. Etenim quosdam adeo tyrannos novi, qui ob inopiam, perinde ac maxime egeni, injuste coguntur agere. Ergo si haec, inquit Socrates, ita se habent, tyrannos quidem inter populum, eos autem qui pauca possident, si modo rei familiaris administrandae periti fuerint, inter opulentos ponemus. Etiam id fateri me, ait Euthydemus, stupiditas nimirum mea cogit; adeoque jam cogito, an non optimum mihi fuerit silere : nam metuo ne jam plane nihil sciam. Itaque animo valde dejectus abiit, quum quidem et contemneret se ipsum, et reapse mancipium se esse crederet. Ac multi quidem hoc

μὲν οὖν τῶν αὐτῶ διατεθέντων ὑπὸ Σωκράτους οὐκέτι αὐτῷ προσήσαν, οὓς καὶ βλακωτέρους ἐνόμιζεν· ὁ δὲ Εὐθύδημος ὑπέλαθεν οὐκ ἂν ἄλλως ἀνὴρ ἀξιόλογος γενέσθαι, εἰ μὴ ὅτι μάλιστα Σωκράτει συνεῖη· καὶ οὐκ ἀπελείπετο ἔτι αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον εἴη· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐμμελεῖτο ὧν ἐκεῖνος ἐπιτηδεύεν. Ὁ δὲ ὥς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥμιστά μὲν διατάρχτεν, ἀπλοῦς-στατα δὲ καὶ σαφέστατα ἐξηγεῖτο ἅ τε ἐνόμιζεν εἶδεναι δεῖν καὶ ἐπιτηδεύειν κατὰ τὰ εἶναι.

ΚΕΤΑΑΛΙΟΝ Γ.

Τὸ μὲν οὖν δεκτικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μηχανικὸς γίνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπουδεν, ἀλλὰ πρότερον τοῦτον ὡς τοῦτο γάρ τι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. Τοὺς γὰρ ἀνὰ τὸ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀντικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι. α. Πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοῦ ἐπειρώτο σφρόνους ποιεῖν τοὺς συνόντας. Ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ἐμιλοῦντο παρὰ γινόμενοι διηγούντο· ἐγὼ δὲ, ὅτε πρὸς Εὐθύδημον τοιαῦτα διελέγετο, παρεγενόμην. β. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημα, ἥδη ποτὲ σοι ἐπῆλθεν ἐνθυμηθῆναι ὥς ἐπιελθὼς οἱ θεοὶ ὧν οἱ ἄνθρωποι δέονται κατασκευάσαι; Καὶ ὅς. Μὰ τὸν Δι', ἔφη, οὐκ ἔμοιγε. γ. Ἀλλ' οἷός τ' ἔφη, ὅτι πρῶτον μὲν φῶς δεύουσι, ὃ ἔστιν οἱ θεοὶ παρέχοντες. δ. Νῆ Δι', ἔφη, ὃ γ' εἰ μὴ εἴχον, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν ἐνεκά γε τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀναπαύσεως γε δευόμενοι ἡμῖν νύκτα παρέχοντες, καλλίστην ἀναπαυστήριον. Πάνυ γ', ἔφη, καὶ τοῦτο χάριτος ἄξιον. α. Οὐκ οὖν καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὧν τὰς τε ὥρας ἡμῖν τῆς ἡμέρας καὶ τὰλλα πάντα σαφηνίζει, ἣ δὲ οὐδ' διὰ τοῦ σκοτεινῆς εἶναι ἀσχευέστερα ἔστιν, ἄστρα ἐν τῇ νυκτὶ ἀνέφηναν, ἃ ἡμῖν τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἐμμελεῖται, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν δεινῶν πράττομεν. Ἔστι ταῦτα, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν ἣ γε σελήνη οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ μηνὸς τὰ μέρη φανερά ἡμῖν ποιεῖ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. β. Τὸ δ', ἐπεὶ τροφὴς δεινῶν, ταῦτα ἡμῖν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόναι, καὶ ὥρας ἀρμυροῦστας πρὸς τοῦτο παρέχειν, αἱ ἡμῖν οὐ μόνον ὧν δεινῶν πολλὰ καὶ παντοῖα παρασκευάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἷς εὐορακινόμεθα; Πάνυ, ἔφη, καὶ ταῦτα φιλόφρονος. γ. Τὸ δὲ καὶ ὕδωρ ἡμῖν παρέχειν, οὕτω πολλοῦ ἄξιον ὥστε καὶ φθεῖν καὶ συνάψειν τῇ γῇ καὶ ταῖς ὥραις πάντα τὰ χρήσιμα ἡμῖν, συντρέφειν δὲ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς, καὶ μισγόμενον πᾶσι τοῖς τρέφουσιν ἡμᾶς εὐκατεργαστότερα τε καὶ ὠφελιμώτερα καὶ ἡδύα ποιεῖν αὐτὰ, καὶ ἐπειδὴ πλείστον δεινῶν τούτου, ἀφρονέστατον αὐτὸ παρέχειν ἡμῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, προνοητικόν. δ. Τὸ δὲ καὶ τὸ πῦρ πορίζαι ἡμῖν, ἐπικουρὸν μὲν ψύχους, ἐπικούρον δὲ σκότους, συντρέφον δὲ πρὸς πᾶσαν τέχνην καὶ πάντα ὅσα ὠφελίμια ἐνεκά ἄνθρωποι κατασκευάζονται· ὥς γὰρ συνεσιώγει εἰπεῖν, οὐδὲν ἀξιόλογον αἰεὶ πῦρ ἀνθρώποι

modo habiti a Socrate, non amplius eum conveniebant, quos etiam ignaviores esse putabat. Verum Euthydemus non alia se ratione hominem bona existimatione dignum posse fieri arbitrabatur, quam si cum Socrate frequentissime versaretur: et posthac ab eo nunquam aberat, nisi rei necessariae incideret: quin etiam quidam ipsius instabat imitabatur. Itaque Socrates, qui eum sic adfectum eorum animadverteret, minime ipsum perturbabat, sed quae simplicissime et clarissime exponebat quae putabat esse scire debere et quibus operam dare, esse optimum.

CAPUT III.

Non ille quidem familiares suos disserendi, agendi, ingeniose machinandi aliquid peritos efficere festinabat, sed prius existimabat oportere animi sanitatem ipsis indere. Nam qui sine animae sanitate his rebus valeret, eos et injustus et ad nocendum potentiores esse arbitrabatur. Primum igitur enitebatur hoc efficere, ut familiares sui erga deum animo sano uterentur. Et alii quidem, quum ipsius ad alios sermonibus interesset, eos exposuerunt: ego vero aderam, quum ad Euthydemum huiusmodi quasdam disceret. Dic mihi, mi Euthydemus, ait, venitne tibi in mentem cogitare, quam diligenter dii paraverint ea, quibus homines indigent? Et ille, Minime profecto, ait, mihi. At nos, ait, primum nos lucis egere, quam dii nobis supplicant? Profecto, inquit: quam nisi haberemus, caecis essemus similes, per nostros quidem oculos si staret. Atqui quum quiete etiam indigeamus, noctem nobis largiunt, rem accommodatissimam quieti. Hoc etiam, inquit, omnino gratias meretur. Inde etiam quia sol lucidus est, ac nobis horas diei aliaque omnia clare demonstrat; nox autem propter tenebras nihil fere oculis distingui patitur; astra noctu fecerunt apparere, quae noctis horas nobis indicarent; quod fit ut multa, quae necesse sit, perficiamus. Ita est, inquit. Eumvero luna non solum noctis, sed etiam mensis partes nobis patefacit. Omnino, ait. Quid autem quod, quum nutrimento egeamus, illud e terra nobis producant, et ad hoc anni tempora convenientia praebent, quae nobis eo modo quibus indigemus, multa atque omnigena parant, sed ea quoque, quibus delectamur? Etiam haec, inquit, magnae sunt deorum erga homines benevolentiae. Quod item nobis aquam largiantur, rem adeo pretiosam, ut et geminare faciat et augeat una cum terra et cum anni temporibus omnia, quae nobis usui sunt; simulque nos etiam alat, ac nutrimentis nostris omnibus admista faciat ut et condita facilius possint, et utiliora sint et suaviora: quodque maxima nobis eandem copia largiantur, quum ipsa plurimum egeamus? Hoc quoque, ait, providentiae opus est. Quod item nobis ignem dederit, praesidium quoddam adversus frigus et caliginem, omnibusque in opificiis, ac rebus ceteris, quas utilitatis causa suscipiunt homines, quasi quendam cooperatorem? nam ut summatim dicam, rerum ad vitam utilium nihil homines, quod operæ pretium sit, absque igne

τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων κατασκευάζονται. Ὑπερβάλλει, ἔφη, καὶ τοῦτο φιλανθρωπία. (8) Τὸ δὲ τὸν ἥλιον, ἐπειδὴ ἐν χειμῶνι τράπηται, προσίναί τὰ μὲν ἀδρύνοντα, τὰ δὲ ξηραίνοντα, ὧν καιρὸς διεληλυθεν, καὶ ταῦτα διαπραξάμενον μηκέτι ἔγγυτέρω προσίναί, ἀλλ' ἀποτρέπεσθαι φυλαττόμενον μὴ τι ἡμᾶς μάλλον τοῦ δέοντος θερμαίνων βλάβῃ· καὶ ὅταν αὖ πάλιν ἀπὼν γένηται, ἔνθα καὶ ἡμῖν δῆλόν ἐστιν ὅτι εἰ προσωτέρω ἀπεισιν, ἀποπαγησόμεθα ὑπὸ τοῦ ψύχους, πάλιν αὖ τρέπεσθαι καὶ προσχωρεῖν, καὶ ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ ἀναστρέφεσθαι ἔνθα μάλιστα' ἂν ἡμᾶς ὠφελοῖ; Νῆ τὸν Δι', ἔφη, καὶ ταῦτα παντάπασιν εἴκοιεν ἀνθρώπων ἕνεκα γιγνόμενοις. (9) Τὸ δ' αὖ, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι οὐκ ἂν ὑπενέγκαιμεν οὔτε τὸ καῦμα οὔτε τὸ ψῦχος, εἰ ἐξαπίνης γίγνοιτο, οὕτω μὲν κατὰ μικρὸν προσίναί τὸν ἥλιον, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἀπείναί ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς εἰς ἑκάτερα τὰ ἰσχυρότατα καθισταμένους; Ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ἦδη τοῦτο σκωπῶ, εἰ ἄρα τι ἐστὶ τοῖς θεοῖς ἔργον ἢ ἀνθρώπους θεραπεύειν· ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐμποδίζει με, ὅτι καὶ τὰλλα ζῶα τούτων μετέχει. (10) Οὐ γὰρ καὶ τοῦτ', ἔφη ὁ Σωκράτης, φανερόν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἕνεκα γίγνεται· τε καὶ ἀνατρέφεται; τί γὰρ ἄλλο ζῶον αἰγῶν τε καὶ οἴων καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει ὅσα ὁ ἀνθρώπος; Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ πλείω τῶν φυτῶν τρέπονται γοῶν καὶ χρηματίζονται· οὐδὲν ἦτον ἀπὸ τούτων ἢ ἀπ' ἐκείνων· πολὺ δὲ γένος ἀνθρώπων τοῖς μὲν ἐκ τῆς γῆς φυόμενοις εἰς τροφήν οὐ χρῶνται, ἀπὸ δὲ βοσκημάτων γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασι τρέφονται· πάντες δὲ τιθασεύοντες καὶ δαμάζοντες τὰ χρήσιμα τῶν ζῶων εἰς τε πόλεμον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ συνεργοὶς χροῦνται. Ὁμογνωμονῶ σοι καὶ τοῦτ', ἔφη· ὁρῶ γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ πολλὰ ἰσχυρότερα ἡμῶν οὕτως ὑποχείρια γιγνόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὥστε χρῆσθαι αὐτοῖς ὅτι ἂν βούλωνται. (11) Τὸ δ', ἐπειδὴ πολλὰ μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διαφέροντα δὲ ἀλλήλων ἐστὶ, προσθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις ἀρμοστούσας πρὸς ἕκαστα, δι' ὧν ἀπολαύομεν πάντων τῶν ἀγαθῶν· τὸ δὲ καὶ λογισμὸν ἡμῖν ἐμφῦσαι, ᾧ περὶ ὧν αἰσθανόμεθα λογίζομεν οἱ τε καὶ μνημονεύοντες καταμνησθάνομεν ὅπῃ ἕκαστα συμφέροι καὶ πολλὰ μηχανώμεθα δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα· (12) τὸ δὲ καὶ ἐρμηνείαν δοῦναι, δι' ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μεταδίδομέν τε ἀλλήλοις διδάσκοντες καὶ κοινωνοῦμεν καὶ νόμους τιθέμεθα καὶ πολιτεύομεθα; Παντάπασιν εἴκοιεν, ὧ Σωκράτης· οἱ θεοὶ πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἢ ἀδυνατοῦμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταύτην αὐτοῖς ἡμῖν συνεργεῖν διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις φράζοντας τὰ ἀποδησόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἂν ἀρίστα γίγνοιτο; Σοὶ δ', ἔφη, ὧ Σωκράτης, εἴκοιεν ἐν φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἰ γε μὴδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ προσημαίνουσί σοι ἃ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἃ μὴ. (13) Ὅτι δὲ γε ἀληθῆ λέγω

parare possunt. Etiam hoc, inquit, benignitatis est eximiae. Quod item sol, ubi in hieme se convertit, accedendo hæc quidem maturat, illa vero exsiccatur, quorum scilicet tempus præterit; atque ubi id perfecit, non accedit propius, sed avertit sese, cavens ne supra modum nos calefaciendo lædat; ac quum eo recessit, ubi nobis manifestum est fore ut frigore congelaremus, si quidem abiret longius, ad eam cœli partem revertitur, ubi nobis plurimum prodest? Profecto, ait, etiam hæc omnino videntur hominum causa fieri. Quid quod item (quum hoc etiam manifestum sit, non posse nos nec æstum nec frigus tolerare, si repente illa fierent) sol ita paulatim accedat, atque ita paulatim abscedat, ut nosmet lateat ad utraque vehementissima jam constitutos? Ego quidem hoc ipsum, ait Euthydemus, modo considero, aliudne quidpiam diis sit negotium, quam ut hominibus inserviant. Nam illud solum mihi est impedimento, quod hæc animalibus etiam ceteris communia sint. An vero non perspicuum est, ait Socrates, etiam hæc animalia hominum causa nasci et nutrirī? quod enim aliud animal tot commoda percipit ex capris, ovibus, equis, bobus, asinis, animalibusque ceteris, quot homines? Mihi sane quidem videntur hi plura ex animalibus commoda, quam ex plantis capere: nam et aluntur, et sibi rem faciunt non minus ex animalibus quam ex illis: atque adeo magna pars hominum nascentibus e terra non utitur ad cibum, sed pecudum lacte, caseo, carnibus se nutriendos vivunt: ceterum animalibus, quæ utilia sunt, cūcūrat ac domitis, omnes ad bellum aliaque multa utuntur, veluti coadjutoribus. In hoc etiam assentior tibi, ait. Nam inter ea video quædam longe nobis validiora, adeo tamen in potestatem hominum redacta, ut eis quancūque ad rem velint, utuntur. Quid quod dii, quum multa sint pulchra et utilia, sed inter se diversa, sensus etiam hominibus addiderint ad singula congruentes, per quos bonis omnibus fruimur? item quod rationem nobis a natura concesserint, qua, de rebus quæ percipimus ratiocinando et reminiscendo, discimus ad quæ singula conducant, multaue molimur, per quæ bonis fruamur, et mala depellamus? quod orationis quoque facultatem largiti sint, per quam invicem omnia bona inter nos docendo communicamus, et leges nobismet ipsi ferimus, et rem publicam administramus? Omnino videntur, mi Socrates, valde dii de hominibus esse solliciti. Quid quod, quum nobis in futurum utilia prospicere non possumus, ipsi nos in hoc ita juvent, ut per divinationem consulentibus futura indicent, et quo pacto fiant optime, doceant? Te vero, ait, mi Socrates, etiam familiaris uti videntur, quam ceteris, quandoquidem tibi, ne interrogati quidem abs te, præsignificant, quid vel faciendum vel non faciendum sit. At verum me dicere etiam tu intelliges, mi Euthy-

καὶ σὺ, ὦ Εὐθύδημε, γνώσῃ, ἂν μὴ ἀναμένῃς ἕως ἂν πᾶς μορφᾷ τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἐξαρχῇ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεούς. Ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰ χρηστὰ διδόντες οὐδὲν τοῦτων εἰς τοῦ μακρὸς ἰόντες διδόντες καὶ ὁ τῶν ὅλων κόσμον συντάττων τε καὶ συνέγων, ἐν ᾧ πάντα τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐστί, καὶ αἱ μὲν χρηστέοντες ἀτρίβῃ τε καὶ ὑγιᾷ καὶ ἀγῆστον παρέχων, θάπτον δὲ νόμματος ἀναμαρτήτως ὑπερτερόντα, οὕτως τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰοκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστίν. (11) Ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερός δοκῶν εἶναι ἥλιος οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἐκ τούτου ἀκριβῶς ὁρᾶν, ἀλλ' ἐὰν τις αὐτὸν ἀνακρίως ἐγγειοῇ θεᾶσθαι, τὴν θῆν ἀνακρίεται. Καὶ τοὺς ὑπερτάτους δὲ τῶν θεῶν εὐεργεσίας ἀνακρίεις ὄντας κερκυνοῦς τε γὰρ ὅτι μὲν ἀνοθεν ἀρίστα ὀφίλον καὶ ὅτι οἷς ἂν ἐντοχῇ πάντων κρατεῖ ὁρᾶται δ' οὐτ' ἐπιὼν οὕτως κατασκήψας οὕτε ἀπὼν. Καὶ ἀνεμοὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται, ἃ δὲ ποιοῦσι φανερὰ ἡμῖν ἐστί, καὶ προσιόντων αὐτῶν αἰσθάνομεθα. Ἀλλὰ μὲν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῇ, ἣ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν φανερόν, ὁρᾶται δὲ οὐδ' αὐτῇ. Ἀ γὰρ κατανοῶντα μὴ κατακρυνοῖν τῶν ἀόρατων, ἀλλ' ἐκ τῶν γινωσκμένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμαρτυροῦντα τιμᾶν τὸ δαιμόνιον. (12) Εἶπὼ μὲν, ὦ Σωκράτης, ἔγωγε ὁ Εὐθύδημος, ὅτι μὲν οὐδὲ μακρὸν ἀμείψω τοῦ δαιμονίου σαφῶς οἶδ' ἐκείνο δὲ ἀπορῶ, ὅτι μοι δοκεῖ τὰς τῶν θεῶν εὐεργεσίας οὐδ' ἂν εἰς ποτε ἀνθρώπων ἀξίαις χάρισιν ἀμείβεσθαι. (13) Ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἀθύρει, ἔγωγε. ὦ Εὐθύδημε, ὁρᾷς γὰρ ὅτι ὁ ἐν Δελφοῖς θεός, ὅταν τις αὐτὸν ἐπερωτᾷ πῶς ἂν τοῖς θεοῖς χαρίζεται, ἀποκρίνεται, Νόμος πόλει. Νόμος δὲ δήπου πανταχοῦ ἐστὶ κατὰ δύναμιν τοῖς θεοῖς ἀρέσκεισθαι. Πῶς οὖν ἂν τις καλλίον καὶ εὐσεβεστέρον τιμᾷ θεούς ἢ ὡς αὐτοὶ καλεῖσθαι, οὕτω ποιοῦν. (14) Ἀλλὰ γὰρ τῆς μὲν δυνάμεως μακρὸν ὑφέσθαι· ὅταν γὰρ τις τοῦτο ποιῇ, φανερός δὲ που ἐστὶ τότε οὗ τιμῶν θεοῦ γὰρ οὖν μακρὸν ἐλλείποντα κατὰ δύναμιν τιμᾶν τοὺς θεούς θαρσύνει τε καὶ ἐλπίζειν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ οὐ γὰρ παρ' ἄλλων γ' ἂν τις μείζω ἐλπίζων σωφρονίσῃ ἢ παρὰ τῶν τὰ μέγιστα ὠφελῶν δυνάμενων, οὐδ' ἂν ἄλλως μάλλον ἢ εἰ τούτους ἀρέσκει· ἀρέσκει δὲ πῶς ἂν μάλλον ἢ εἰ ὡς μάλιστα πείθοιτο αὐτοῖς. (15) Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων τε καὶ αὐτὸς ποιοῦν εὐσεβεστέρους τε καὶ σωφρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἀλλὰ μὲν καὶ περὶ τοῦ δικαίου γε οὐκ ἀπακρύπτειτο ἥν εἶχε γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο, ἰδίᾳ τε πᾶσι νομίσας τε καὶ ὠφελίμως γρόμοντας καὶ κοινῇ ἀρχούσι τε ἃ οἱ νόμοι προστάττειν πειθόμενος καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν ταῖς στρατείαις οὕτως ὥστε δικαίως εἶ-

deme, si non expectaveris, donec deorum formas intuaris, sed suffecerit inspicienti eorum opera, tum venerari, tum honore prosequi deos. Cogita etiam deos ipsos ita submonere. Nam et dii ceteri, quum bona nobis largiantur, nihil horum ita largiuntur, ut in apertum prodeant; et is, qui mundum universum composuit et continet, in pa-pulchra et bona omnia sunt, quique utentibus eo semper expertem detrimenti, et morbi, et senectutis exhibet, atque etiam cogitatione celerius obsequentem sine ullo errore; is, inquam, maxima quaque consilio agere conspiciuntur, sed si quis eum impudentius intueri conetur, a visum adimere. Sed et deorum ministros conspici non posse reperies. Nam fulmen desuper mitti patet, et omnia, in quae incidit, vincere: non tamen vel ut accedat, vel ut feriat, vel ut recedat, cernitur. Neque ipsi venti videntur, quanquam eorum effecta nobis conspicua sunt; et accedentes eos sentimus. Quin etiam, si quid rerum humanarum aliud, anima hominis certe de divina natura participat. Verum patet quidem hanc in nobis imperare; nec tamen ipsa cernitur. Quae considerantem, nequaquam ea quae cerni nequeant, contemnere decet; sed ex iis quae sunt eorum potestate animadversa, numen ipsum homine prosequi. Ego certe scio me, ait Euthydemus, ne minima quidem in parte numen, mi Socrates, neglectum: verum id agere fero, quod mihi ne unus quidem hominum beneficia divina unquam gratis rependere meritis videatur. Tu vero, mi Euthydemus, ait Socrates, agere hoc ne feras. Vides enim Delphicum deum quando interrogatur, quo pacto quis gratificari diis possit, respondere, Ex civitatis instituto. Est autem certe institutum hoc ubique, pro facultatibus deos sacrificiis placare. Qui ergo possit aliquis rectius et religiosius deos honorare, quam si ita agat, ut ipsimet jubent? Sed de facultatibus minime aliquid remittere oportet: nam quum aliquis hoc facit, eo tempore se deos haud honorare palam indicat. Itaque nihil remittentem deos honorare pro facultatibus, sibi confidere decet, et bona maxima sperare. Nemo enim animo sano uteretur, si ab ullis aliis maiora speraret, quam ab iis qui plurimum prodesse possunt; nec alia potius ratione, quam si his placeat: et quo pacto magis placere possit, quam si maxime ipsis obtemperet? Haec igitur tum dicens tum ipse faciens, et religiosiores et animos seniores redebant familiares suos.

CAPUT IV.

Nec de iustitia quidem sententiam suam occultabat, sed eam reipsa declarabat, quum et privatim erga omnes ex legum praescripto et utiliter se gereret, et publice magistratibus, in iis quae leges jubent, adeo tum divini tum militum pareret, ut supra ceteros eum se recte atque ordine gerere

ναὶ παρὰ τοὺς ἄλλους εὐτακτῶν, (2) καὶ ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστάτης γενόμενος οὐκ ἐπέτρεψε τῷ δήμῳ παρὰ τοὺς νόμους ψηφισασθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς νόμοις ἡναντιώθη τοιαύτῃ ὀρμῇ τοῦ δήμου ἣν οὐκ ἂν οἶμαι ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπον ὑπομείναι, (3) καὶ ὅτε οἱ τριζέκοντα προσέταττον αὐτῷ παρὰ τοὺς νόμους τι, οὐκ ἐπέθετο. Τοῖς τε γὰρ νέοις ἀπαγορευόντων αὐτῶν μὴ διαλέγεσθαι καὶ προσταξάντων ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἀγαγεῖν τινα ἐπὶ θανάτῳ, μόνος οὐκ ἐπέστη διὰ τὸ παρὰ τοὺς νόμους αὐτῷ προστάττεσθαι. (4) Καὶ ὅτε τὴν ὑπὸ Μελίτου γραφὴν ἔφρευε, τῶν ἄλλων εἰσθότων ἐν τοῖς δικαστηρίοις παρὰ τὸν γάριν τε τοῖς δικασταῖς διαλέγεσθαι καὶ χολακεύειν καὶ δεῖσθαι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πολλῶν πολλὰς ἐπὶ τῶν δικαστῶν ἀφιμένων, ἐκείνος οὐδὲν ἠθέλησε τῶν εἰσθότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τοὺς νόμους ποιῆσαι, ἀλλὰ βεδίως ἂν ἀρεθῆις ὑπὸ τῶν δικαστῶν, εἰ καὶ μετρίως τι τούτων ἐποίησε, προεῖλετο μᾶλλον τοῖς νόμοις ἐμμένων ἀποθανεῖν ἢ παρανομῶν ζῆν. (5) Καὶ ἔλεγε δὲ οὕτω καὶ πρὸς ἄλλους μὲν πολλὰς, οἷα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Ἰππίαν τὸν Ἡλείον περὶ τοῦ δικαίου τοιάδε διαλεγθέντα. Διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἰππίας Ἀθήναζε παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινὰς ὡς θαυμαστὸν εἴη τὸ, εἰ μὲν τις βούλοιτο σκυτεῖα διδάσασθαι τινα ἢ τέκτονα ἢ γαλκία ἢ ἱππέα, μὴ ἀπορεῖν οἷοι ἂν πέμψας τούτου τύχοι· φασὶ δὲ τινες καὶ ἵππον καὶ βούν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι πάντα μεστὰ εἶναι τῶν διδασκόντων· ἐὰν δὲ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον ἢ υἱὸν ἢ οἰκέτην διδάσασθαι, μὴ εἰδέναι οἷοι ἂν εἰλῶν τύχοι τούτου. (6) Καὶ ὁ μὲν Ἰππίας ἀκούσας ταῦτα ὥσπερ ἐπισκώπτων αὐτὸν, Ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκείνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἃ ἐγὼ πάλαι ποτὲ σοι ἤκουσα; Καὶ ὁ Σωκράτης, Ὁ δὲ γε τούτου δαινότερον, ἔφη, ὦ Ἰππία, οὐ μόνον αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. Σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὲς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Ἀμέλει, ἔφη, πειρώμαι καινόν τι λέγειν αἰεὶ. (7) Πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι; ὅον περὶ γραμμάτων ἐάν τις ἔρηται σε, πόσα καὶ ποῖα Σωκράτους ἐστίν, ἀλλὰ μὲν πρότερον, ἀλλὰ δὲ νῦν πειρᾷ λέγειν; ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν εἰ τὰ δις πέντε δέκα ἐστίν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἢ καὶ πρότερον ἀποκρίνη; Περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὥσπερ σὺ καὶ ἐγὼ αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω· περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάννυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν πρὸς ἃ οὔτε σὺ οὔτ' ἂν ἄλλος οὐδαμῶς δύναιτ' ἀντεπεῖναι. (8) Νῆ τήν Ἡραν, ἔφη, μέγα λέγεις ἀγαθὸν εὐρηκέναι, εἰ πάντων μὲν οἱ δικασταὶ δῖγα ψηφιζόμενοι, παύσσονται δὲ οἱ πολῖται περὶ τῶν δικαίων ἀντιλέγοντές τε καὶ ἀντιδικούντες καὶ στασιάζοντες, παύσσονται δὲ αἱ πόλεις διαφερόμεναι περὶ τῶν δικαίων καὶ πολέμουσαι. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀπολειφθῇ σου πρὸ τοῦ ἀκούσας τῆλικούτων ἀγαθὸν εὐρηκός. (9) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἀκούσῃ, πρίν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφῇνη, ὅτι νομίζει τὸ δίκαιον εἶναι. Ἀρχαί γάρ ὅτι τῶν ἄλλων κατα-

palam esset : et quando praeses comitiorum factus non permisit populo, ut praeter leges suffragii sententias ferret, sed cum legibus tanto impetui populi adversatus est, quantum non puto ullum alium hominem toleraturum fuisse; et quum Trigintaviri contra leges aliquid ei praecipiebant, non obtemperabat. Nam quum edixissent, ne cum adolescentibus dissereret, ac mandassent tum ipsi tum aliis quibusdam civibus, ut quendam ad mortem adducerent, solus non paruit, propterea quod contra leges mandaretur. Quum itidem, accusante Melito, reus ageretur, quanquam aliis in more esset apud tribunalia ad gratiam judicium captandam disserere, et adulari, et precari praeter leges, quibus sane artibus multi multoties a iudicibus absolvuntur; ille nihil horum usu receptorum apud tribunal praeter leges facere voluit : sed tametsi facillime absolutus a iudicibus fuisset, si vel modice horum fecisset aliquid, perstare tamen in legibus maluit ac mori, quam praeter leges aliquid designando vivere. Atque talia ad alios etiam saepe dicebat : et ipse memini eum aliquando de iustitia ita ad Hippiam Eleum disseruisse. Quippe quum longo ex intervallo Athenas venisset Hippias, Socrati aderat, dicenti ad quosdam, mirum esse, quod si quis sibi autorem aliquem, vel fabrum, vel artificem aëriarum, vel equitem erudiri velit, non desit quo illum possit mittere et hoc impetrare : (aiunt certe aliqui, si equum ac bovem quis ad operas suas idoneos velit effici, omnia plena iis esse qui hos docere volunt : at si quis vel ipse quidnam sit iustum discere cupiat, vel sibi filium vel famulum erudiri, non scire se, quo accedere possit, ut hoc consequatur. Quæ quum audisset Hippias, tanquam irridens Socratem, ait : Num adhuc tu, mi Socrates, illa ipsa dicis, quæ ego ex te jam olim audiavi? Et Socrates, Imo quod hoc etiam gravius est, inquit, mi Hippia, non modo semper eadem dico, sed etiam de iisdem. Tu vero fortasse, quod sis admodum doctus, de iisdem eadem nunquam dicis. Certe, inquit, semper aliquid novi proferre conor. Num et de iis, ait Socrates, quæ scis? verbi gratia, de literis si quis te roget, quot et quales sint literæ in nomine Socratis, alia prius, alia nunc dicere conaris? vel de numeris si qui rogent, an bis quinque sint decem, non eadem nunc, quæ et prius, respondes? De his, ait, mi Socrates, et ego perinde ac tu, semper eadem dico. Sed de eo, quod iustum est, nunc me dicere posse omnino arbitror, quæ neque tu, neque quisquam alius contradicere queat. Magnum profecto, ait, bonum reperisse te refers, si quidem iudices jam diversa statuere desinent, et cives de iis, quæ iusta sint, disceptare, experiri jure, dissidere; denique civitates ipsæ discordes esse de iis, quæ iusta sint, bellaque gerere desinent. Atque equidem quomodo abs te discedere possim prius, quam te, qui tantum bonum inveneris, audierim, non video. At tu profecto, inquit, non audies, priusquam ipse pronuntiarius, quid esse iustum statuas. Nam sufficit tibi alios irridere, interroganti et convincenti omnes;

γαλῆς ἐρωτῶν μὲν καὶ ἐλέγχων πάντας, αὐτὸς δ' οὐδενὶ
θεῶν ὑπέριν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀπορρίνυσθαι περὶ
οὐδενός. 10. Τί δέ; ὦ Ἱππία, ἔφη, οὐκ ἔσθις ὅτι
ἐγὼ ἂν δοκῇ μοι δίκαια εἶναι οὐδὲν παύομαι ἀποδεικνύ-
μενος; Καὶ ποῖος δὲ σοι, ἔφη, οὗτος ὁ λόγος ἐστίν; Εἰ
δὲ μὴ λόγῳ, ἔφη, ἀλλ' ἔργῳ ἀποδείκνυσθαι. Ἦ οὐ δο-
κεῖ σοι ἀντεκριναι τώτῳ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον εἶναι; Πολύ-
γε γὰρ Δ', ἔφη, δίκαια μὲν γὰρ λέγοντες πολλοὶ ἀδι-
κα ποιοῦσιν δίκαια δὲ πράττειν οὐδ' ἂν εἰς ἀδικος εἴη.

11. Ἦσθησαι οὖν πρόπῳτ' ἐμοὶ ἢ ψευδομαρτυροῦντος
ἢ συκοφαντοῦντος ἢ φίλους ἢ πόλιν εἰς στάσιν ἐμβάλ-
λοντος ἢ ἄλλο τι ἀδικον πράττοντος; Οὐκ ἔγωγε, ἔφη.
Τὸ δὲ τῶν ἀδικῶν ἀπέχεσθαι οὐ δίκαιον ἢ γῆ; Ἀλλος εἶ,
ἔφη, ὦ Σωκράτης, καὶ νῦν διαφύγειν ἐγκρίων τὸ ἀπο-
δείκνυσθαι γνώμην ἢ τι νομίζεις τὸ δίκαιον; οὐ γὰρ ἂ
πράττουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἂ μὴ πράττουσι, ταῦτα λέ-
γεις. 12. Αὐτὸν ἔγωγε, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ μὴ
θέλειν ἀδικεῖν ἰκανὸν δίκαιότητος ἐπίδειγμα εἶναι. Εἰ
δὲ σοι μὴ δοκεῖ, σέβει ἐάν τοδὲ σοι μᾶλλον ἀρέσκει
ἐγκρὶ γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι. Ἄρα τὸ αὐτὸ
λέγεις, ὦ Σωκράτης, νόμιμον τε καὶ δίκαιον εἶναι;

Ἐγώ γε, ἔφη. 13. Οὐ γὰρ αἰσθάνομαι σου ὅποιον νό-
μιμον ἢ ποῖον δίκαιον λέγεις. Νόμους δὲ πόλει, ἔφη,
γινώσκεις; Ἐγώ γε, ἔφη. Καὶ τίνας τούτους νομί-
ζεις; Ἀ οἱ πόλῃται, ἔφη, συνθέμενοι ἃ τε δεῖ ποιεῖν καὶ
ὅν ἀπέχεσθαι ἐγκρίσαντο. Οὐκοῦν, ἔφη, νόμιμος μὲν
ἂν εἴη ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος, ἄνομος δὲ ὁ κατὰ
παράβλησιν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ δίκαια
μὲν ἂν πράττοι ὁ τούτοις πεπαιθμένος, ἀδικα δ' ὁ τού-
τοις ἀπειθῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν τὰ δίκαια
πράττων δίκαιος, ὁ δὲ τὰ ἀδικα ἀδικός; Πῶς γὰρ οὐ; Ὁ
μὲν ἄρα νόμιμος δίκαιός ἐστιν, ὁ δὲ ἄνομος ἀδικός. 14.

Καὶ ὁ Ἱππίας, Νόμους δ', ἔφη, ὦ Σωκράτης, πῶς ἄν τις
ἡγήσασθαι σπουδαῖον πρᾶγμα εἶναι ἢ τὸ πείθεσθαι αὐ-
τοῖς, οὓς γε πολλοὶ αὐτοὶ οἱ θέμενοι ἀποδοκιμάσαντες
μετατίθενται; Καὶ γὰρ πόλεμον, ἔφη ὁ Σωκράτης, πολ-
λέας ἀρᾶμεναι αἱ πόλεις πάλιν εἰρήνην ποιοῦνται. Καὶ
μῦθα, ἔφη. Διόφορον οὖν τι οἶσι ποιεῖν, ἔφη, τοὺς τοῖς
νόμοις πεπαιθμένους κρατίζων ὅτι καταλύθειν ἂν οἱ νό-
μοι ἢ εἰ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις εὐτακτοῦντας φέροις ὅτι
γένωται ἂν εἰρήνη; ἢ καὶ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ταῖς πα-
τοῖσι προθύμως βοηθῶντας μέμψῃ; Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγ',
ἔφη. 15. Αὐκοῦρον δὲ τὸν Λακεδαιμόνιον, ἔφη ὁ Σω-
κράτης, καταμεμῆχκας ὅτι οὐδὲν ἂν διάφορον τῶν ἄλ-
λων πόλεων τῇ Σπάρτῃ ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ πείθεσθαι
τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνεργάτατο αὐτῇ; τῶν δὲ ἀρχόν-
των ἐν ταῖς πόλεσιν οὐκ οἶσθα ὅτι οἵτινες ἂν τοῖς πολι-
ταῖς κτενώτατοι ὦσι τοῦ τοῖς νόμοις πείθεσθαι, οὗτοι
ἄριστοί εἰσι, καὶ πόλις ἐν ἣ μάλιστα οἱ πολῖται τοῖς
νόμοις πείθονται, ἐν εἰρήνῃ τε ἀρίστα διαίει καὶ ἐν πο-
λέμῳ ἀνυπόστατος ἐστίν; 16. Ἀλλὰ μὲν καὶ θυονοῖά γε
μέγιστόν τε ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι καὶ πλει-
στάκις ἐν αὐταῖς αἱ τε γερονσίαι καὶ οἱ ἄριστοι ἄνδρες
παρκαλεῖσθαι τοῖς πολῖταις θυονοῖν, καὶ πανταχοῦ

quum ipse nemini respondere sustineas, nec sententiam
tuam ulla de re proferre. Quid vero, mi Hippias? inquit, an
nescis me illa quae justa putem, nunquam non indicare? Et
cujusmodi ea, inquit, oratio tua est? At si non oratione,
ait, saltem re ipsa demonstro. An non tibi res ipsa videtur
fide dignior esse, quam sit oratio? Multo magis profecto,
ait: nam multi, quum justa dicant, injusta faciunt; at qui
justa agit e consilio, injustus esse nequit. Sensistine vero
unquam me vel falsum testimonium perhibuisse, vel calu-
mniatum quenquam, vel amicos aut civitatem ad seditionem
impulisse, vel aliud quidpiam injusti e consilio egisse? Mi-
nime equidem, ait. Ab injustis autem abstinere, non
justum esse arbitraris? Palam, ait, mi Socrates, etiam nunc
conaris effugere, quominus sententiam tuam proferas, quid
justum esse putes. Non enim ea dicis, quae justis agunt e
consilio, sed ea quae non agunt. Ego vero, ait Socrates,
satis idoneum esse justitiae specimen arbitrabar, nolle quid
injuste designare. Quod si tibi non ita videtur, considera,
num magis hoc tibi placeat. Nam equidem aio, quod legi-
timum est, id esse justum. Dicis, mi Socrates, idem esse
legitimum et justum? Equidem, ait. Non enim ego, in-
quit Hippias, quid legitimum, quid justum dicas. Leges ci-
vilitatis, inquit Socrates, an nosti? Equidem, ait. Et quas
putas illas esse? Quae cives, inquit, conscripserunt, sta-
tuentes quae facere et a quibus abstinere oporteat. Ego
legibus obtemperans erit, ait, qui secundum haec in civitate
sese gerat; contrarius vero legibus, qui ea transgrediat? Omnino, inquit. Igitur etiam ille qui his obtemperat, justa
agit e consilio; injusta vero, qui non obtemperat? Omnino.
Ergo qui justa agit e consilio, justus: qui injusta, injustus
est? Qui non? Itaque legibus obtemperans justus est; con-
trarius vero legibus, injustus. Tum Hippias, At quo
pacto aliquis, mi Socrates, ait, vel leges, vel ipsarum ob-
servantiam, rem magni faciendam putare possit, quum eas
ipsimet auctores saepe improbatas mutant? Atqui etiam bel-
lum, inquit Socrates, saepe civitates suscipiunt, ac rursus
pacem faciunt. Omnino, ait. Ergone aliud quid facere te
putas, inquit, quum legibus obtemperantes vituperas,
propterea quod antiquari leges possint; quam si homines in
bello recte ac decore se gerentes reprehendas, propterea
quod pax fieri possit? num et illos, qui alacriter in bellis
succurrunt patriae, vituperas? Minime profecto equidem,
ait. An Lycurgum Lacedaemonium, ait Socrates, animad-
vertisti, re nulla Spartam a ceteris civitatibus diversam
fuisse redditurum, nisi hoc in ea maxime perfecisset, ut
legibus decus obtemperant? an item nescis eos magistratus
in civitatibus optimos esse, qui maxime sunt auctores ci-
vibus, ut legibus obtemperant? atque eam civitatem, in
qua maxime legibus pareant cives, tum in pace optime de-
gere, tum in bello inexpugnabilem esse? Quin etiam con-
cordia maximum rebus publicis bonum esse videtur; et ut
plurimum in eis senatus, et optimi quique cives, uti con-
cordes sint, hortantur: et ubique in Graecia lex posita est.

ἐν τῇ Ἑλλάδι νόμος καίται τοὺς πολίτας δμνύναι δημοσίῃσιν, καὶ πανταχοῦ δμνύουσι τὸν ὄρκον τοῦτον. Οἶμαι δ' ἐγὼ ταῦτα γίνεσθαι οὐχ ὅπως τοὺς αὐτοὺς χοροὺς κρίνωσιν οἱ πολῖται οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς αὐλητὰς ἐπαινῶσιν, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς ποιητὰς αἰρῶνται, οὐδ' ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἡδυνῶνται, ἀλλ' ἵνα τοῖς νόμοις πείθωνται. Τούτοις γάρ τῶν πολιτῶν ἐμμενόντων, αἱ πόλεις ἰσχυρόταται τε καὶ εὐδαιμονέσταται γίνονται· ἀνευ δὲ δημοσίας οὐτ' ἂν πόλις εὖ πολιτευθεῖη οὐτ' οἶκος καλῶς οἰκηθεῖη. (17) Ἰδίᾳ δὲ πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ πολλοῦς ζημιόιτο, πῶς δ' ἂν μᾶλλον τιμῶιτο ἢ εἰ τοῖς νόμοις πείθοιτο; πῶς δ' ἂν ἦττον ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἡττῶιτο; ἢ πῶς ἂν μᾶλλον νικῶι; τίνοι δ' ἂν τις μᾶλλον πιστεύσειε παρακαταθέσθαι ἢ χρήματα ἢ υἱοὺς ἢ θυγατέρας; τίνα δ' ἂν ἡ πόλις ὅλῃ ἀξιοπιστότερον ἡγήσαιτο τοῦ νομίμου; παρὰ τίνας δ' ἂν μᾶλλον τῶν δικαίων τύχοιεν ἢ γονεῖς ἢ οἰκεῖοι ἢ οἰκέται ἢ φίλοι ἢ πολῖται ἢ ξένοι; τίνοι δ' ἂν μᾶλλον πολέμιοι πιστεύσειαν ἢ ἀνοχὰς ἢ σπονδὰς ἢ συνθήκας περὶ εἰρήνης; τίνοι δ' ἂν μᾶλλον ἢ τῷ νομίμῳ σύμμαχοι ἐθέλοιεν γίνεσθαι; τῷ δ' ἂν μᾶλλον οἱ σύμμαχοι πιστεύσειαν ἢ ἡγεμονίαν ἢ προϋρχίαν ἢ πόλεις; τίνα δ' ἂν τις εὐεργετήσας ὑπολάβοι χάριν κομείσθαι μᾶλλον ἢ τὸν νόμιμον; ἢ τίνα μᾶλλον ἂν τις εὐεργετήσειεν ἢ παρ' οὗ χάριν ἀπολήψεσθαι νομίζει; τῷ δ' ἂν τις βούλοιτο μᾶλλον φίλος εἶναι ἢ τῷ τοιούτῳ ἢ τῷ ἦττον ἐχθρὸς; τῷ δ' ἂν τις ἦττον πολεμήσειεν ἢ ὃ ἂν μάλιστα μὲν φίλος εἶναι βούλοιτο, ἥκιστα δὲ ἐχθρὸς, καὶ ὃ πλείστοι μὲν φίλοι καὶ σύμμαχοι βούλονται εἶναι, ἐλάχιστοι δ' ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι; (18) Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ ἀποδείκνυμαι νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι· σὺ δ' εἰ τάναντία γινώσκεις, δίδασκε. Καὶ ὁ Ἱππίας, Ἀλλὰ μὰ τὸν Δία, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐ μοι δοκῶ τάναντία γινώσκειν οἷς εἰρήκας περὶ τοῦ δικαίου. (19) Ἀγράφους δὲ τινὰς οἶσθα, ἔφη, ὦ Ἱππία, νόμους; Τούς γ' ἐν πάσῃ, ἔφη, χώρα κατὰ ταῦτα νομιζομένους. Ἐχοῖς ἂν οὖν εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι οἱ ἀνθρώποι αὐτοὺς ἐβεντο; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, οἳ γε οὔτε συνελθεῖν ἅπαντες ἂν δυνηθεῖεν οὔτε δμοφρονοῖ εἰσι; Τίνας οὖν, ἔφη, νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους τούτους; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι. Καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον νομίζεται θεοὺς σέβειν. (20) Οὐκοῦν καὶ γονεάς τιμᾶν πανταχοῦ νομίζεται; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ μήτε γονεάς παισὶ μίγνυσθαι μήτε παῖδας γονεῦσιν; Οὐκέτι μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὗτος θεοῦ νόμος εἶναι. Τί δὴ; ἔφη. Ὅτι αἰσθάνομαι τινὰς, ἔφη, παραβαίνοντας αὐτόν. (21) Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ, ἔφη, παρανομοῦσιν. Ἄλλ' οὖν δίκην γέ τοι δίδόσιν οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἢν οὐδενὶ τρόπῳ δυνατόν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥς περ τοὺς ἐκ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἐνίοι παραβαίνοντες διαφεύγουσι τὸ δίκην δίδόναι, οἳ μὲν λαμβάνοντες, οἳ δὲ βιάζονται. (22) Καὶ ποῖαν, ἔφη, δίκην, ὦ Σώκρατες, οὐ δύνανται διαφεύγειν γονεῖς τε παισὶ καὶ παῖδες γο-

ut jurent cives se concordēs fore; quod etiam sacramentum ubique praestatur. Existimo autem haec fieri, non ut eosdem choros cives ceteris praeferant, non ut tibicines eosdem laudent, non ut eosdem poetas coronent, non ut eisdem rebus delectentur; sed ut legibus obtemperent. Nam in his si cives persistent, civitates potentissimae beatissimaeque sunt: at sine concordia nec civitas recte gubernari poterit, nec domus recte administrari. Privatum vero qui possit aliquis vel minus a civitate multari, vel magis honorari, quam si legibus obtemperet? quo pacto minus pro tribunalibus vinci possit? quo pacto magis vincere? Cui quis potius fidem habeat, ut apud eum vel pecunias, vel filios, vel filias tanquam deposita tradat? quemnam civitas universa fide digniorem putare possit, quam legibus obtemperantem? a quonam vel parentes, vel propinqui, vel famuli, vel amici, vel cives, vel hospites magis ea impetrare possint, quae justa sunt? cui potius hostes vel inducias, vel foedera, vel conventa de pace credant? cum quonam potius societatem coire velint, quam cum legibus obtemperante? cui potius socii vel ducis munus, vel praesidiorum magistrum, vel civitates credant? cui potius aliquis benefaciendo gratiam se reportaturum putet, quam legibus obsequenti? aut cui potius bene faciat aliquis, quam a quo se gratiam recepturum arbitretur? cui quis vel magis amicus esse velit, vel minus hostis, quam tali? cui quis minus velit bellum facere, quam cui esse cupiat amicissimus, ac minime hostis, et cui plurimi quidem esse velint amici et socii; inimici vero et hostes, paucissimi? Itaque ego, mi Hippias, demonstro idem esse quod legitimum sit, et quod justum: tu vero si contraria sentis, velim me doceas. Imo ego, inquit Hippias, non profecto videor tuis contraria sentire de justo, quae tu, mi Socrates, protulisti. An vero quasdam, mi Hippias, inquit, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, quae ubivis locorum similiter statuuntur. Potesne igitur, ait, dicere, has homines sibi posuisse? Quo pacto, inquit; quum universi convenire non potuissent, nec unius sint linguae? Quosnam igitur, ait, leges has posuisse arbitraris? Equidem, ait, has leges hominibus posuisse deos existimo. Nam apud homines universos hoc primum lege receptum est, Deos colere. An non et parentes honore prosequi, ubique locorum lege receptum est? Etiam hoc, ait. An non et illud, quod neque liceret parentibus cum liberis, neque liberis cum parentibus misceri? Illa mihi lex, ait, mi Socrates, non jam amplius esse dei videtur. Quamobrem? inquit. Quod animadverto, inquit, nonnullos eam violare. Nimirum, ait, etiam alia multa contra leges committunt. Verum qui leges a diis positas violant, poenas dant, quas homo nulla ratione potest effugere, quemadmodum nonnulli leges latis ab hominibus transgredientes, quominus poenas dent, vel latendo vel vim adhibendo effugiunt. Et qualem, inquit, poenam effugere, mi Socrates, non possunt tum paren-

νεύσει μισθούμενοι. Τὴν μεγίστην γὰρ Δί', ἔφη. Τί γὰρ ἂν μείζον πάθονεν ἄνθρωποι τεκνοποιοῦμενοι τοῦ κακῶς τεκνοποιεῖσθαι; (α) Ἦδὼς οὖν, ἔφη, κακῶς οὗτοι τεκνοποιοῦνται, οὓς γε οὐδὲν κολύσει ἀγαθὸς αὐτοῦς ὄντας ἐξ ἀγαθῶν παιδοποιεῖσθαι; Ὅτι γὰρ Δί', ἔφη, οὐ μόνον ἀγαθὸς δέι τούς, ἐξ ἀλλήλων παιδοποιούμενους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀκμαζόντας τοῖς σώμασιν ἡ δοκῇ σοι ὅμοια τὰ σπέρματα εἶναι τὰ τῶν ἀκμαζόντων τοῖς τῶν μήπω ἀκμαζόντων ἡ τῶν παρεκμακρότων. Ἀλλὰ γὰρ Δί', ἔφη, οὐκ εἰκὸς ὅμοια εἶναι. Πότερα οὖν, ἔφη, βελτίος; Δέλον ὅτι, ἔφη, τὰ τῶν ἀκμαζόντων. Τὰ τῶν μή ἀκμαζόντων ἄρα οὐ σπουδαία; Οὐκ εἰκὸς γὰρ Δί', ἔφη. Οὐκ οὖν οὕτω γε οὐ δέι παιδοποιεῖσθαι; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκ οὖν οἱ γε οὕτω παιδοποιούμενοι ὥς οὐ δέι παιδοποιεῖνται; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Τίνος οὖν ἄλλου, ἔφη, κακῶς ἂν παιδοποιεῖντο, εἰ γε μή οὗτοι; Ὁμογενεσθῶ σοι, ἔφη, καὶ τούτοι. (β) Τί δέ; τούς εἰ ποιοῦντας ἀντεπεργεῖταιν οὐ πανταγρὸν νόμιμόν ἐστι; Νόμιμον, ἔφη. Παραβιάζεται δὲ καὶ τούτοι. Οὐκ οὖν καὶ οἱ τούτοι παραβιάζοντες δίκην διδόναι οἴκων μὲν ἀγαθῶν ἔργου γιγνόμενοι, τοὺς δὲ μισθύντας ἐκτούτους ἀναγκαζόμενοι δαίνεσθαι. Ἦ οὐχ οἱ μὲν εἰ ποιοῦντες τοὺς χρωμένους ἐκτούτοι ἀγαθοὶ εἶναι εἴδιν, οἱ δὲ μή ἀντεπεργετοῦντες τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν ἀχαριστίαν μισθύνται ὑπ' αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ μάλιστα λυσιστέλει τοῖς τοιούτοις χρεῖσθαι τούτοις μάλιστα δαίνεσθαι; Νὴ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, ἔφη, θεοὺς ταῦτα πάντα εἰσὶν· τὸ γὰρ τοὺς νόμους αὐτοῦς τοῖς παραβιάζουσιν τὰς τιμωρίας ἔχειν βελτίονος ἢ κατ' ἄνθρωπον νομοθέτου δοκεῖ μοι εἶναι. (γ) Πότερον οὖν, ὦ Ἱππία, τοὺς θεοὺς ἡγῆ τὰ δίκαια νομοθετεῖν ἢ ἄλλα τῶν δακνόντων; Οὐκ ἄλλα γὰρ Δί', ἔφη. Συμφέρει γὰρ ἂν ἄλλος γέ τις τὰ δίκαια νομοθετῆσθαι εἰ μή θεός. Καὶ τοῖς θεοῖς ἄρα, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει.

Τοιαῦτα λέγων τε καὶ πράττων δικαιοτέρους ἐποίησε τοὺς πλεονάζοντάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ καὶ πρακτικωτέρους ἐποίησε τοὺς συνόντας αὐτῷ, νῦν αὖ τοῦτο λέξω. Νομίζων γὰρ ἐγκράτειαν ὑπάρχειν ἀγαθὸν εἶναι τῷ μέλλοντι καλὸν τε πράττειν, πρῶτον μὲν αὐτὸς φανερός ἦν τοῖς συνόνσιν ἡττηχῶς ἐκείνῳ μάλιστα πάντων ἀνθρώπων, ἔπειτα διαλεγόμενος προσετρέπειτο πάντων μάλιστα τοὺς συνόντας πρὸς ἐγκράτειαν. (α) Αἶε μὲν οὖν περὶ τῶν πρὸς ἀρετὴν χρησέμεν αὐτὸς τε διετέλει μεμνημένος καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομνησκόμενος, οἷα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Εὐθύδημον περὶ ἐγκρατείας τοιαῦτα διαλεγθέντα. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγάλων νομίμους εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κατὰ φύσιν εὐεργετοῦν; Ὡς οἶόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. (β) Ὅστις οὖν ἀρξεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ τού-

tes, si cum liberis; tum liberi, si cum parentibus miscetur? Maximam profecto, ait. Quid enim malorum bonibus liberos procreantibus accidere majus possit, quam si male procreent? Quo vero pacto, inquit, male procreant, quos nihil vetat bonos ipsos ex bonis liberos sibi suscipere. Quia non tantum, ait, bonos esse necesse est, qui ex invicem procreant; sed etiam corporibus vegetis. Num tamen videntur semina illorum, qui aetate sunt vegeta, seminum eorum esse similia, qui ad aetatem vegetam necdum accesserunt, vel jam praetergressi sunt eam? Nequaquam, inquit, esse similia possunt. Utra igitur sunt meliora? Pater, inquit, illorum meliora esse, qui sint aetate vegeti. Et illorum, qui hac aetate non sunt, semina minime prolem non oportet procreare? Nequaquam, ait. Qui ita prolem procreant isto modo, prolem non ut oportet procreant? Mihi quidem videtur, ait. Quinam igitur alii male procreant, si non hi? Sentio, ait, tecum, etiam quod ad hoc. Quid autem? beneficientibus vicissim benefacere, an ubi ubique legibus sancitum est? Est, inquit. Verum haec etiam lex violatur. Quo fit ut et illi qui hanc violant, penas dent, dum ab amicis bonis deseruntur, et eos querere coguntur quibus sunt odio. An non qui benefaciunt diis qui ipsorum opera utuntur, amici boni sunt; at qui vicissim illis bene non faciunt, licet ob ingratitudinem suam eis eos sint, tamen, quod horum opera imprimeis sibi utilis sit, eosdem studiose quaritant? Profecto, inquit, mi Socrate, haec omnia divina esse videntur. Nam leges ipsas continere illorum penas qui eas violant, id mihi cuiusdam esse praestantioris legislatoris videtur, quam humani. Num igitur existimas, mi Hippias, deos iusta praescribere legibus, an vero a justis aliena? Minime aliena, inquit: nec enim facile quis alius, praeter deum, iusta sancire possit. Ergo etiam diis, mi Hippias, placet idem et justum esse et legitimum. Talia quum et diceret et e consilio ageret, reddebat illos, qui conveniebant ipsum, justiores.

CAPUT V.

Ceterum, quo pacto familiares suos magis ad agendum idoneos efficiebat, nunc dicam. Nam quum existimaret temperantiam esse bonum ei, qui praeclarum aliquid gesturus esset, primum ipse familiaribus suis hominum omnium maxime in hoc exercitatus apparebat; deinde disserendo omnium maxime familiares suos ad temperantiam impellebat. Itaque semper et ipse meminerat illorum, quos ad virtutem conducerent, et familiares omnes commonefaciebat. Scio ipsum aliquando ad Euthydemum de temperantia huiusmodi quaedam disseruisse: Dic mihi, Euthydemus, ait, num pulchram et magnificam tum viro tum civitati possessionem esse putas libertatem? Maximam vero, inquit. Qui ergo a corporeis voluptatibus vincitur, ac per has, quae

τας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλευθέρων εἶναι; Ἥκιστα, ἔφη. Ἴσως γὰρ ἐλευθέρων φαίνεται σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα· εἴτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελεύθερον νομίζεις; Παντάπασι γε, ἔφη. (4) Παντάπασι ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι; Νῆ τὸν Δ', ἔφη, εἰκότως. Πότερον δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἰσχίστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἤττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκείνα κωλύεσθαι. (5) Ποίους δέ τινες δεσπότες ἡγῇ τοὺς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κακίστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατόν νῆ Δ', ἔφη, κακίστους. Δουλεῖαν δὲ ποῖαν κακίστην νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπότησι. Ἐν κακίστῃ ἄρα δουλείᾳ οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοι ἀπείργουσα τὸν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς τὸνναντίον αὐτοὺς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελούσι καὶ καταμανθάνειν αὐτὰ κωλύειν ἀφελούσα ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλὰκις αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἰρεῖσθαι; Γίνεται τοῦτο, ἔφη. (7) Σωφροσύνης δὲ, ὡς Εὐθύδημε, τίς ἂν φαίμεν ἤττον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσέχειν; αὐτὰ γὰρ ἐξηγοῦ τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἔστιν. Ὁμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμελεῖσθαι ὧν προσέχει οἷς τι κωλυτικώτερον ἀκρασίας εἶναι; Οὐκ οὖν ἔγωγε, ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιούντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκείνων δὲ ἀμελεῖν πειθόντος καὶ τοῖς σωφρονούσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντος οἷς τι ἀνθρώπῳ κακίον εἶναι; Οὐδὲν, ἔφη. (8) Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκός τοῖς ἀνθρώποις αἰτῖαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἶτιον εἰκὸς ἄριστον εἶναι; Εἰκός γάρ, ἔφη. Ἔοικεν ἄρα, ἔφη, ὡς Εὐθύδημε, ἄριστον ἀνθρώπῳ ἢ ἐγκράτεια εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὡς Σώκρατες. (9) Ἐκεῖνο δὲ, ὡς Εὐθύδημε, ἥδη πώποτε ἐνεθυμήθης; Ποῖον; ἔφη. Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἡδέα, ἐφ' ἅπερ μόνα δοκεῖ ἡ ἀκρασία τοὺς ἀνθρώπους ἄγειν, αὕτη μὲν οὐ δύναται ἄγειν, ἢ δ' ἐγκράτεια πάντων μάλιστα ἡδεσθαι ποιεῖ. Πῶς; ἔφη. Ὡς περ ἢ μὲν ἀκρασία οὐκ ἔδωσα καρτερεῖν οὔτε λιμὸν οὔτε δίψαν οὔτε ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν οὔτε ἀγρυπνίαν, δι' ὧν μόνων ἔστιν ἡδέως μὲν φαγεῖν τε καὶ πίνειν καὶ ἀφροδισιάσαι, ἡδέως δ' ἀναπαύεσθαι τε καὶ κοιμηθῆναι, καὶ περιμέναντας καὶ ἀνασχομένους ἕως ἂν ταῦτα ὥς ἐνὶ ἡδίστα γένηται, κωλύει τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τε καὶ συνεχισταῖς ἀξιολόγως ἡδεσθαι· ἢ δ' ἐγκράτεια μόνῃ ποιοῦσα καρτερεῖν τὰ εἰρημένα μόνῃ καὶ ἡδεσθαι ποιεῖ ἄξιως μνήμης ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. Παντάπασι, ἔφη, ἀληθῆ λέγεις. (10) Ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμελεῖσθαι τῶν τοιούτων τινὸς δι' ὧν ἂν τις καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσειε καὶ τὸν

optima sunt, e consilio agere nequit; eumne tu hominem esse liberum putas? Minime, ait. Fortassis enim hoc tibi videtur esse liberale, e consilio agere nimirum optima: ergo quosdam habere qui velent quominus facias talia, idne putas esse illiberale? Omnino, ait. Igitur intemperantes tibi omnino esse videntur illiberales? Profecto, inquit, et merito. Utrum vero tibi videntur intemperantes tantum impediri, quominus pulcherrima e consilio agant, an etiam cogi ad efficiendum turpissima? Nihil mihi minus, inquit, ad haec cogi videntur, quam in illis impediri. At quales illos esse putas dominos, qui optima quidem impediunt, ad pessima vero cogunt? Longissime pessimos, ait. Et quam esse pessimam servitutem arbitraris? Eam, ait, quae apud pessimos dominos serviatur. Ergone intemperantes servitutem pessimam serviunt? Ita mihi videtur, inquit. An non sapientiam, bonum maximum, ab hominibus arcere videtur tibi intemperantia, atque in contrarium eos conjicere? nonne videtur tibi prohibere, quominus aliquis rebus ex usu futuris attendat, easque discat; dum pertrahit nos ad res voluptuarias, ac saepe bona malaque sentientes percellens facit ut pejus melioris loco eligamus? Fit hoc, inquit. At animi sanitatis, mi Euthydeme, quem minus participem esse dicemus quam intemperantem? nam sanitatis animi ac intemperantiae opera plane sibi met contraria sunt. Id etiam fateor, ait. Putasne quid a studio eorum, quae conveniunt, magis prohibere, quam intemperantiam? Minime equidem, ait. An quid homini putas esse nocentius, quam id, quod efficit ut noxia praeferat utilibus, atque illis quidem operam impendere, haec vero negligere suadeat, denique cogat nos contraria facere iis, quae solent animo sano utentes? Nihil, ait. Ergo temperantiam consentaneum est hominibus esse causam contrariorum illis quorum causa est intemperantia? Omnino, ait. Igitur etiam causam hanc contrariorum consentaneum est optimam esse? Consentaneum, inquit. Ergo apparet, mi Euthydeme, temperantiam quiddam esse homini optimum? Recte enim, ait, o Socrates. Illud autem, mi Euthydeme, considerastine unquam? Qualemam? inquit. Quod ad voluptates, ad quas quidem solas nos ducere videtur intemperantia, minime illa possit perducere; sed quod temperantia longe maxima voluptatis sit causa. Quo modo, ait? Hoc fere modo. Intemperantia, non ferens ut tolerentur fames, sitis, rei venerae cupiditas, vigiliae (per quae sola suaviter comedere, bibere, venerem exercere possumus; item suaviter quiescere ac dormire, si expectemus et sustineamus, donec illa quam jucundissime fiant), quominus maxime naturalibus et continuis voluptatibus digne fruamur, impedit: temperantia vero, dum sola facit ut quae diximus toleremus, etiam sola voluptatem memoratu dignam excitat in iis, quae recensuimus. Omnino vera dicis, ait. Quin, etiam a disciplina rerum honestarum et egregiarum, et a studio talium impedit, per quae quis recte corpus suum regat, et familiam

ἐαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσειε καὶ φίλοις καὶ πόλει
ὠφελίμως γένοιτο καὶ ἐλθεῖν κρατήσῃεν, ἀρ' ὅν οὐ
μόνον ὠφελίαι, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγιστα γίνονται,
οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύουσι πράττοντες αὐτὰ, οἱ δὲ
ἀκρατεῖς οὐδενὸς μετέχουσι. Τῷ γὰρ ἂν ἤττον φήσαι-
μεν τῶν τοιούτων προσήκειν ἢ ὃ ἥκιστα ἐξέστι ταῦτα
πράττειν, κατεχομένῳ ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγ-
γυτάτω ἡδονάς; (1) Καὶ Ἐυθύδημος, Δοκεῖς μοι, ἔφη,
ὦ Σωκράτης, λέγειν ὡς ἄνθρωποι ἤττον τῶν διὰ τοῦ σώ-
ματος ἡδονῶν πάμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει. Τί
γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀνθρώπου ἀκρατῆς
θηρίου τοῦ ἀκαθαρστάτου; ὅστις γὰρ τὰ μὲν κράτιστα
μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥκιστα δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποι-
εῖν, τί ἂν διαφέρει τῶν ἀρρονεστάτων βροτοκράτων;
ἀλλὰ τοῖς ἐγκρατέσι μόνους ἐξέστι σκοπεῖν τὰ κράτιστα
τῶν προκρίματων, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ διαλέγοντας κατὰ
γένη τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέ-
χεσθαι. (2) Καὶ οὕτως ἔφη ἀρίστους τε καὶ εὐδαίμο-
νεστάτους ἄνδρας γίνεσθαι καὶ διαλέγεσθαι δυνατω-
τάτους. Ἐφ' ἧς καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθήναι
ἐκ τοῦ συνόντας κοινῇ βουλευέσθαι διαλέγοντας κατὰ
γένη τὰ πρόκριμα. Αἶν οὖν πειράσθαι ὅτι μάλιστα
πρὸς τοῦτο ἐαυτὸν ἔτοιμον παρασκευάζειν, καὶ τούτου
μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι ἐκ τούτου γὰρ γίνεσθαι ἄν-
δρας ἀρίστους τε καὶ ἡγεμονικωτάτους καὶ διαλεκτι-
κωτάτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας,
πειράσθαι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γὰρ τοὺς
μὲν εἰδότες τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοὺς
ἄλλους ἂν ἐπηρεῖσθαι δύνανθαι τοὺς δὲ μὴ εἰδότες οὐδὲν
ἔφη βουλασθὲν εἶναι αὐτοὺς τε πείθεσθαι καὶ ἄλλους
σπύλλειν. Ὡς ἐνεκα σκοπῶν σὺν τοῖς συνόνσι τί ἕκα-
στον εἴη τῶν ὄντων οὐδέποτε ἔλιπε. Πάντα μὲν οὖν
ἢ διωρίζετο πολὺ ἔργον ἂν εἴη διεξελθεῖν ἐν ὅσοις δὲ
καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπισκαύσεως δηλώσειν ὄμιαι, τσαῦτα
λέξω. (2) Πρῶτον δὲ περὶ εὐσεβείας ὁδὸς ποῖς ἐσκόπει.
Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ποῖόν τι νομίζεις εὐσε-
βεῖαν εἶναι; Καὶ ὅς, Κάλιστον νῆ Δι', ἔφη. Ἐγχεί-
σιν οὖν εἰπεῖν ὁποῖός τις ὁ εὐσεβής ἐστιν; Τιμὴ μὲν δοκεῖ,
ἔφη, ὁ τοὺς θεοὺς τιμῶν. Ἐξέστι δὲ ὅν ἂν τις βού-
ληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οὐκ, ἀλλὰ νόμοι εἰσι
καθ' οὓς δεῖ τοῦτο ποιεῖν. (3) Οὐκοῦν ὁ τοὺς νόμους
τούτους εἰδὼς εἰδείη ἂν ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οἶμαι
ἔγωγε, ἔφη. Ἀρ' οὖν ὁ εἰδὼς τοὺς θεοὺς τιμᾶν οὐκ
ἄλλως ὀφείτοι δεῖν τοῦτο ποιεῖν ἢ ὡς οἶδεν; Οὐ γὰρ
οὐκ, ἔφη. Ἄλλως δέ τις θεοὺς τιμᾶ ἢ ὡς ὀφείτοι δεῖν;
Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Ὅρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα
εἰδὼς νομῖμος ἂν τοὺς θεοὺς τιμῶν; Πάννυ μὲν οὖν.
Οὐκοῦν ὁ γε νομῖμος τιμῶν ὡς δεῖ τιμᾶν; Ὡς γὰρ
οὐ; Ὅ δέ γε ὡς δεῖ τιμῶν εὐσεβής ἐστι; Πάννυ μὲν

recte administret, et amicis patriæque prosit, et his
superet, de quibus maxime non utilitates modo, sed et
voluptates existunt: ex his igitur fructum percipiunt im-
perantes, dum ea faciunt; quum intemperantes nullis
horum participes fiant. Nam quem dicere possimus bene-
minus esse participem, quam cui minime licet hoc e consi-
agere, occupato quarendis gnauiter voluptatibus maxime
obviis? Tum Euthydemus, Dicere mihi, ait, videris, ut
Socrates, homini, qui a corporeis voluptatibus vincit,
nullam omnino virtutem esse posse. Nam quid intes-
mi Euthydemus, inquit, inter hominem intemperantem et
rudissimam belluam? nam qui non considerat optima, et
omni modo facere quatit ea, quæ iucundissima sunt, qui
ille differat ab imprudentissimis pecudibus? At soli tem-
perantes res optimas considerare possunt, easque tum o-
rum verbis secundum genera discernere, ac bonas quibus
eligere, a malis autem abstinere. Atque hoc modo dicat
viros præstantissimos ac felicissimos effici, maximeque
disserendum idoneos. Aiebat etiam διαλέγεσθαι *disserere*
ex eo dictum esse, quod convenientes communiter consi-
tent, dum res secundum genera discernunt. Itaque con-
tendendum esse, ut ad hoc se quam paratissimum quis pre-
reddat, eique rei maxime studeat. Nam ex eo fieri boni
præstantissimos, et imperio dignissimos, et disserendi per-
tissimos.

CAPUT VI.

Quo quidem modo familiares suos etiam disserendi per-
ritiores effecerit, etiam hoc exponere conabor. Etenim per-
tabat Socrates, eos, qui scirent quid essent res singule,
posse aliis etiam eas explicare: qui vero nescirent, ipsos et
falli et alios quoque fallere, non mirum esse dicebat. Ali-
que nunquam suis cum familiaribus considerare destitit,
quid res qualibet esset. Omnia quidem quomodo definiat,
operosum fuerit percensere: per quæ vero et quanta modum
considerationis hujus indicaturum me esse puto, illa dicam.

Primum de pietate hoc fere modo considerabat: Dic mihi
mi Euthydemus, inquit, quale quiddam esse putas pietatem?
Et ille, Fulcherrimum profecto, ait. Potesne igitur dicere,
qualis sit homo pius? Is, ait, mihi videtur, qui deos honore
adlicit. Licetne vero deos eo modo honorare, quo quisque
vult? Non, sed leges quædam sunt, secundum quas id facien-
dum est. Ergo qui leges has novit, is sciet, quo pacto dii sint
honorandi? Arbitror, ait. Ergo qui deos novit honorare,
non aliter id faciendum putat, quam uti scit? Non aliter, in-
quit. Estne vero quisquam qui Deos honoret aliter, quam
putet oportere? Non Arbitror, ait. Ergo qui novit ea quæ
legitima sunt erga deos, is legitime deos honorat? Omni-
no, ait. Qui igitur legitime ipsos honorat, is honorat, ut
oportet? Qui non? Qui vero sic, ut oportet, honorat, an

οὖν, ἔφη. 'Ο ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς ὁρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβὴς ὠρισμένος εἴη; 'Εμοὶ γοῦν, ἔφη, δοκεῖ.

β. Ἀνθρώποις δὲ ἄρα ἐξιστίν ὃν ἂν τις τρόπον βούληται χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτους ὁ εἰδὼς ἅ ἐστι νόμιμα, καθ' ἃ δεῖ πῶς ἀλλήλοις χρῆσθαι, νόμιμος ἂν εἴη. Οὐκοῦν οἱ κατὰ ταῦτα χρώμενοι ἀλλήλοις ὡς δεῖ χρωῖνται; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γὰρ ὡς δεῖ χρώμενοι καλῶς χρωῖνται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καλῶς χρώμενοι καλῶς πράττουσι τὰνθρώπεια πράγματα; Εἰκός γ', ἔφη. Οὐκοῦν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι δίκαια οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (ο) Δίκαια δὲ ὁῖσθα, ἔφη, ὅποια καλεῖται; 'Α οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔφη. Οἱ ἄρα ποιοῦντες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν δίκαιά τε ποιοῦσι καὶ ἃ δεῖ; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γὰρ τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοι εἰσιν; Οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. Οἶμαι οὖν τινὰς παῖθεσθαι τοῖς νόμοις μὴ εἰδότες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Εἰδότες δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν οἶμαι τινὰς ὁλοῖσθαι δεῖν μὴ ποιεῖν ταῦτα; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἷδας δὲ τινὰς ἄλλα ποιοῦντας ἢ ἃ οἴονται δεῖν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Οἱ ἄρα τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα εἰδότες τὰ δίκαια οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γὰρ τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοι εἰσι; Τίνες γὰρ ἄλλοι; ἔφη. 'Ορθῶς ἂν ποτε ἄρα δριζοίμεθα δριζόμενοι δικαίους εἶναι τοὺς εἰδότες τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα; 'Εμοίγε δοκεῖ, ἔφη.

γ. Σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοὶ ἃ ἐπίστανται, ταῦτα σοφοὶ εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; 'Α ἐπίστανται ὅλην ὅτι, ἔφη. Πῶς γὰρ ἂν τις ἃ γὰρ μὴ ἐπίσταιτο, ταῦτα σοφὸς εἴη; 'Αρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμη σοφοὶ εἰσι; Τίνι γὰρ, ἔφη, ἄλλω τις ἂν εἴη σοφός, εἰ γὰρ μὴ ἐπιστήμη; 'Αλλο δὲ τι σοφίαν οἶμαι εἶναι ἢ ὅ σοφοὶ εἰσιν; Οὐκ ἔγωγε. 'Επιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; 'Εμοίγε δοκεῖ. 'Αρ' οὖν δοκεῖ σοι ἀνθρώπων δυνατόν εἶναι τὰ ὄντα πάντα ἐπίστασθαι; Οὐδὲ μὰ Δι' ἔμοιγε πολλοστὸν μέρος αὐτῶν. Πάντα μὲν ἄρα σοφὸν οὐχ ὁδὸν τε ἀνθρώπων εἶναι; Μὰ Δι' οὐ δῆτα, ἔφη. 'Ο ἄρα ἐπίσταται ἕκαστος, τοῦτο καὶ σοφός ἐστιν; 'Εμοίγε δοκεῖ.

δ. 'Αρ' οὖν, ὦ Εὐθύδημε, καὶ τὰγαθὸν οὕτω ζητητέον ἐστὶ; Πῶς; ἔφη. Δοκεῖ σοι τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὠφέλιμον εἶναι; Οὐκ ἔμοιγε. Τί δέ; τὸ ἄλλω ὠφέλιμον οὐ δοκεῖ σοι ἐνίοτε ἄλλω βλαβερὸν εἶναι; Καὶ μάλα, ἔφη. 'Αλλο δ' ἂν τι φαίης ἀγαθὸν εἶναι ἢ τὸ ὠφέλιμον; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τὸ ἄρα ὠφέλιμον ἀγαθὸν ἐστίν ὅτω ἂν ὠφέλιμον ᾖ; Δοκεῖ μοι, ἔφη.

ε. Τὸ δὲ καλὸν ἔχοιμεν ἂν πως ἄλλως εἰπεῖν ἢ, εἰ ἐστίν, ὀνομάζειν καλὸν ἢ σῶμα ἢ σκεῦος ἢ ἄλλ' ὅτιον, ὃ ὁῖσθα πρὸς πάντα καλὸν ὄν; Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. 'Αρ' οὖν πρὸς ὃ ἂν ἕκαστον χρῆσιμον ᾖ, πρὸς τοῦτο ἕκαστον καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Καλὸν δὲ πρὸς ἄλλο τι ἐστίν ἕκαστον ἢ πρὸς ὃ ἕκαστον καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Οὐδὲ πρὸς ἓν ἄλλο, ἔφη. Τὸ

pius est? Omnino, inquit. Ergo qui legitima novit erga deos, eum recte pium definiverimus? Ita mihi videtur, ait.

An vero licet hominibus sic uti, quemadmodum aliquis velit? Non: sed apud hos etiam qui novit legitima, secundum quæ fere alios alia uti decet, legitimus esset. Ergo qui secundum hæc se invicem utuntur, ut decet utuntur? Qui non? Num vero qui utuntur ut decet, recte utuntur? Omnino, ait. Ergo qui recte utuntur hominibus, illi etiam res humanas recte agunt? Consentaneum, inquit. Ergo qui legibus parent, hi justa faciunt? Omnino, ait. Scis autem qualianam justa dicantur? Quæ leges jubent, ait. Ergo qui ea faciunt, quæ leges jubent, tum justa faciunt, tum quæ fieri debent? Qui non? An vero justi sunt, qui justa faciunt? Arbitror equidem, ait. Ergone putas legibus aliquos parere, qui nesciunt quæ leges jubent? Non equidem, ait. At qui sciunt quid faciendum sit, eosne putas arbitrari, faciendum id non esse? Non puto, ait. An aliquos nosti, qui alia faciunt, quam quæ fieri debere putant? Minime, inquit. Ergo qui sciunt quæ legitima sunt erga homines, justa faciunt? Omnino, ait. Qui igitur justa faciunt, justi sunt? Qui tandem alii? ait. Ergo recte definiamus, si eos esse justos definiverimus, qui sciunt quæ legitima sint erga homines? Sic mihi videtur, ait.

Quid vero dicere possimus sapientiam esse? Dic mihi, utrum tibi sapientes, in iis rebus, quæ norunt, sapientes esse videantur; an aliqui sint in iis sapientes, quæ nesciunt? Nimirum in illis sapientes sunt, quæ sciunt. Nam qui possit aliquis esse sapiens in illis, quæ nescit? Num igitur sapientes, scientia sunt sapientes? Quanam alia re sapiens aliquis fuerit, si non scientia? Num vero putas quiddam aliud esse sapientiam, quam quo homines sapientes sunt? Non equidem. Ergo sapientia est scientia? Mihi quidem videtur. Ergone tibi videtur, hominem res omnes scire posse? Imo nec partem profecto rerum multesimam. Homo igitur in omnibus nequit esse sapiens? Minime profecto, ait. Ergo in eo quisque est sapiens, quod scit? Mihi quidem videtur.

Num et de bono, Euthyde, sic querendum erit? Quomodo? ait. Num idem tibi videtur omnibus hominibus esse utile? Non mihi quidem. Quid? an quod utile est alteri, non tibi videtur esse nonnunquam alteri noxium? Omnino, ait. Num quid aliud potes dicere bonum esse, quam id, quod est utile? Non equidem, ait. Ergo quod est utile, bonum est illi, cui utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

An vero pulchrum alio quodam modo appellare possimus, quam ut pulchrum, si ita est, nomines aut corpus, aut vas, aut aliud quiddam, quod scis ad omnia pulchrum esse? Non equidem profecto, inquit. Ergo ad quod utile quidque fuerit, ad id cuique pulchrum est eo uti? Omnino, ait. Num autem quævis res ad aliud quiddam pulchra est, quam cuius usus singula pulchre inserviant? Ad nihil plane aliud.

χρήσιμον ἄρα καλὸν ἐστὶ πρὸς ὃ ἂν ᾖ χρήσιμον; Ἐμοὶ γε δοκεῖ, ἔφη.

10. Ὡς δὲ, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα τῶν καλῶν νομίζεις εἶναι; Καλλίστον μὲν οὖν ἔγωγ', ἔφη. Χρήσιμον ἄρα οὐ πρὸς τὰ ἐλάχιστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; Μὰ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὖν. Ἄρ' οὖν δοκαί σοι πρὸς τὰ δεινὰ τε καὶ ἐπικινδύνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; Ἐπιστά γ', ἔφη. Οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τί ἐστὶν οὐκ ἀνδρείοι εἰσι; Νή Δ', ἔφη. Πολλοὶ γάρ ἂν οὕτω γε τῶν τε μηχανομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρείοι εἴεν. Τί δὲ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδιόκτες; Ἔτι γε νῆ Δία ἤττον, ἔφη. Ἄρ' οὖν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικινδύνα ὄντας ἀνδρείους ἡγῆ εἶναι, τοὺς δὲ κακοὺς δειλοὺς; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (11) Ἀγαθοὺς δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα νομίζεις ἅλους τινὰς ἢ τοὺς δυναμένους αὐτοῖς καλῶς χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ τούτους, ἔφη. Κακοὺς δὲ ἄρα τοὺς οὖτος τούτους κακῶς χρῆσθαι; Τίνας γὰρ ἄλλους; ἔφη. Ἄρ' οὖν ἕκαστοι χροῶνται ὡς οἴονται δειν; Πῶς γὰρ ἄλλως; ἔφη. Ἄρα οὖν οἱ μὴ δυνάμενοι καλῶς χρῆσθαι ἴσασιν ὡς δεῖ χρῆσθαι; Οὐ δῆπου γε, ἔφη. Οἱ ἄρα εἰδότες ὡς δεῖ χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; Μόνον γε, ἔφη. Τί δὲ; οἱ μὴ διχημαρτηκότες ἄρα κακῶς χροῶνται τοῖς τοιούτοις; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἱ ἄρα κακῶς χροῶμενοι διχημαρτήκασιν; Εἰκός γε, ἔφη. Οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρείοι εἰσιν, οἱ δὲ διαμαρτάνοντες τούτου δειλοὶ; Ἐμοίγε δοκοῦσιν, ἔφη.

12. Βασιλεῖν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρως ἡγήτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμισεν. Τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλεῖν ἡγήτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ' ὅπως ὁ ἀρχὸν βούλοιο, τυραννίδα. Καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τῶν νόμῳ ἐπιτελούσων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην τὴν πολιτείαν ἀριστοκρατίαν ἐνόμισεν εἶναι, ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων, πλουτοκρατίαν, ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν.

13. Εἰ δὲ τις αὐτῷ περὶ τοῦ ἀντιλέγου μηδὲν ἔχον σαφὲς λέγειν, ἀλλ' ἀνεῖν ἀποδείξωσι ἥτοι σωφρότερον φάσκων εἶναι ὃν αὐτὸς λέγοι ἢ πολιτικώτερον ἢ ἀνδρείωτερον ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπαυήγεν ἂν πάντα τὸν λόγον ὧδε πως. (14) Φῆς σὺ ἀμείνω πόλιν εἶναι ὃν σὺ ἐπαινεῖς ἢ ὃν ἐγώ; Φησὶ γὰρ οὖν. Τί οὖν οὐκ ἐκεῖνο πρῶτον ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστὶν εὖγον ἀγαθὸν πόλεως; Ποιῶμεν τοῦτο. Οὐκ οὖν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοῖ ἂν ὁ χρήμασιν εὐπωρωτέραν τὴν πόλιν ποιῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἐν δὲ γε πόλει ὁ καθυπερτέρων τῶν ἀντιπάλων; Πῶς γὰρ οὐ; Ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἄρα ὅς ἂν φίλους ἀντὶ πολέμων παροσκευάζῃ; Εἰκότως γε. Οὐκ οὖν καὶ ἐν διχημαρτίᾳ ὁ στασιεὶς τε παύων καὶ ὁμόνοιαν ἐμποιῶν; Ἐμοίγε δοκεῖ. Οὕτω δὲ τῶν λόγων ἐπαναχρῶμένων καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς φανερόν ἐγγίγντο τὰληθές. (15) Ὅπως δὲ αὐτὸς τι τῶν λόγων διεξίπαι, διὰ τῶν μέγιστα βυολογού-

inquit. Ergo quod est utile, pulchrum est ad quodcumque utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

Fortitudinem vero, mi Euthydem, num inter pulchra esse censet? Immo pulcherrimum censeo, ait. Ergo tu fortitudinem non ad minima utilem esse statuis? Minus profecto ad haec, inquit, sed ad maxima. Num igitur utile esse ad terribilia et periculosa videtur, ea ipsa ignorat? Minime, ait. Ergo qui talia non metuunt, propterea quod nesciant quid sint, non sunt fortes? Profecto non sunt, inquit: nam sic multi homines animo insani et timidi, fortes essent. Quid autem illi, qui non terribilia metunt? Multo profecto minus, ait. Qui ergo boni sunt ad terribilia et periculosa, hos fortes esse putas; qui vero mali, timidi? Omnino, inquit. An vero putas ad talia quosdam alios etiam bonos esse quam qui eis uti recte possint? Non, ait, sed los ipsos. Malos autem, qui his male utantur? Quosnam abominor, inquit. Ergone utuntur singuli, ut oportere se uti arbitrantur? Qui aliter? inquit. Sciuntne qui non possunt recte uti, quo pacto utendum sit? Nequaquam opinor, inquit. Igitur qui norunt quomodo sit utendum, illi etiam uti possunt? Immo soli, inquit. Quid? si qui non aberraverunt ab eorum usu, num male talibus utuntur? Non arbitror, inquit. Ergo qui male utuntur, aberrant? Consentaneum, ait. Qui igitur terribilibus et periculosus recte uti sciunt, sunt fortes, qui vero ab hoc aberrant, timidi sunt? Mihi quidem videtur, inquit.

Regnum etiam et tyrannidem, utrumque iudicabat esse quidem imperium, verum inter se differre statuebat. Nam regnum esse putabat, in homines volentes et secundum civitatum leges imperium; at in homines nolentes, nec secundum leges, sed ex arbitrio principis imperium esse tyrannidem. Atque ubi magistratus ex iis constituerentur, qui legitima perficiunt, eam reipublicae formam existimabat esse, in qua optimates dominantur; ubi ex censibus, completum imperium; ubi ex universis, statum popularem.

Quod si quis ipsi aliqua in re contradiceret, qui nihil certi quod diceret haberet, sed sine demonstratione vel sapienterem esse predicaret illum cujus ipse mentionem faceret, vel civilis administrationis peritiorum, vel fortiorum, vel quid aliud ejusmodi; hoc fere modo orationem omnem ad rem propositam reducebat. Tunc civem esse meliorem ais, quem ipse praedicat, quam quem ego? Aio. Quis ergo non illud primum consideravimus, quodnam boni eris sit officium? Faciamus id sane. Ergo in opum administratione potior illius erit ratio, qui civitatem opulentiorum reddit? Omnino, ait. At in bello, ejus qui hostium victicem efficit? Qui non? At in legatione, ejus qui amicos ex hostibus efficit? Merito. Ergo etiam in concionibus ad plebem, ejus qui seditiones compescuerit, et auctor concordiae fuerit? Ita mihi videtur. Hoc modo quum sermo reduceretur, etiam illis ipsis, qui contradicebant, veritas elucescebat. Et quum ipse aliquid oratione percurreret, per ea pro-

μένων ἐπορεύετο, νομίζων ταύτην ἀσφαλῆσαι εἶναι λόγῳ. Τοιγαροῦν πολλοὶ μάλιστα ὧν ἐγὼ οἶδα, ὅτε λέγοι, τοὺς ἀκούοντας ὁμολογοῦντας παρῆχεν. Ἐφ' ἧ δὲ καὶ Ὁμηρον τῷ Ὀδυσσεεὶ ἀναθεῖναι τὸ ἀσφαλῆ ῥήτορα εἶναι, ὥς ἱκανὸν αὐτὸν ὄντα διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις ἄγειν τοὺς λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφρίνετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ δοκεῖ μοι ὀφλύνειν ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι· ὅτι δὲ καὶ αὐτάρχεις ἐν ταῖς προσήκουσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπιμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω. Πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα ἐμελεν αὐτῷ εἰδέναι ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ καὶ καθῷ εἰδέναι, ὅτι μὲν αὐτὸς εἰδεῖ πάντων προθυμότερα εἰδίδασκεν· ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπιστάμενους ἦεν αὐτοῦς. (2) Ἐδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δεοὶ ἐμπεῖρον εἶναι ἑκάστου πράγματος τὸν ὁρθῶς πεπαιδευμένον. Αὐτίκα γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἔφη δεῖν μαθάνειν, ὥς ἱκανὸς τις γένοιτο, εἴ ποτε δεήσει, γῆν μέτρῳ ὁρθῶς ἢ παραλαβεῖν ἢ παραδοῦναι ἢ διανεῖμαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι. Οὕτω δὲ τοῦτο ῥάδιον εἶναι μαθεῖν ὥς τε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ μετρήσει ἅμα τὴν τε γῆν ὁπόση ἐστὶν εἰδέναι καὶ ὥς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπέναι. (3) Τὸ δὲ μέχρι τῶν δυσζυνέτων διαγραμμάτων γεωμετρίαν μαθάνειν ἀπεδοκίμαζεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὠφελοῖται ταῦτα οὐκ ἔφη ὁρᾶν· καί τοι οὐκ ἀπείρος γε αὐτῶν ἦν. Ἐφ' ἧ δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν. (4) Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπείρους γίνεσθαι, καὶ ταύτης μέντοι μέχρι τοῦ νυκτός τε ὥραν καὶ μηνὸς καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν, ἕνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἡ νυκτός ἢ μηνὸς ἢ ἐνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ' ἔχειν τεκμηρίους κρῆσθαι, τὰς ὥρας τῶν εἰρημένων διαγινώσκοντας. Καὶ ταῦτα δὲ ῥάδια εἶναι μαθεῖν παρὰ τε τῶν νυκτοθηρῶν καὶ κυβερνητῶν καὶ ἄλλων πολλῶν οἷς ἐπιμελὲς ταῦτα εἰδέναι. (5) Τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μαθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα καὶ τοὺς πλάνητάς τε καὶ ἀσταθμήτους ἀστέρας γνῶναι, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὰς περιόδους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντας κατατρίβειν, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. Ὁφείλειαν μὲν γὰρ οὐδεμίαν οὐδ' ἐν τοῖς ἔφ' ὁρᾶν· καί τοι οὐδὲ τούτων γε ἀνήκους ἦν· ἔφη δὲ καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι κατατρίβειν ἀνθρώπου βίον καὶ πολλῶν καὶ ὠφελίμων ἀποκωλύειν. (6) Ὅπως δὲ τῶν οὐρανίων, ἧ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίνεσθαι ἀπέτρεπεν· οὔτε γὰρ εὐρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνίμειν εἶναι οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἡγήτο τὸν ζήτουντα ἢ ἐκείνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. Κινδύ-

grediebatur, quæ maxime essent in confesso; quam esse certissimam rationem disputandi arbitrabatur. Itaque quum disserebat, maxime omnium, quos ego novi, auditores suos, ut idem faterentur, adducebat. Aiebat et Homerum id Ulyssi tribuisse, quod esset orator certus: quia per ea quæ hominibus viderentur, orationes suas deducere posset.

CAPUT VII.

Itaque perspicuum esse ex iis quæ diximus arbitror, Socratem ad eos, qui ejus consuetudine utebantur, sententiam suam simpliciter protulisse. Quod etiam operam dederit, ut ipsi in agendis iis, quæ sibi convenirent, satis essent idonei; id nunc exponam. Etenim maxime Socrati omnium, quos equidem novi, curæ erat, ut sciret quæ scientia suorum familiarium quisque polleteret: in iis autem, quæ virum pulchri bonique studiosum scire conveniret; quodcumque ipse cognoverat, summa cum alacritate edocebat: qua vero in re ipse minus esset peritus, ad peritos eos deducebat. Edocebat etiam, quousque hominem recte institutum cujusque rei peritum esse conveniat. Exempli gratia, geometriam eo usque descendam aiebat, donec quis posset, si quando opus fuerit, terram vel recta metiendi ratione accipere, vel tradere, vel distribuere, vel opus exigenti approbare. Hoc tam facile disci posse, ut qui mentem ad dimensionem advertat, is et scire possit, quanta sit ipsa terra, et cognita metiendi ratione discedat. Verum in geometria discenda progressum ad descriptiones usque intellectu difficiles improbat. Nec enim, quid cæ res usus haberent, videre se dicebat; atqui erat illarum minime rudis: hæc vero sufficere ad vitam hominis consumendam aiebat, ac ab aliis multis utilibusque disciplinis eum arcere. Et jubebat astronomiæ adeo peritos fieri, ut et noctis et mensis et anni tempora cognoscere possent, tum itineris ac navigationis causa, tum excubiarum, aliarumque rerum, quæcunque vel per noctem, vel in mense, vel in anno geruntur; ut ad ea certis indicibus uti possent, quibus illorum, quæ diximus, tempora dignoscere. Atque hæc disci facile ab iis posse, qui noctu feras venantur, et a navium gubernatoribus, aliisque multis, quibus est curæ, ut hæc sciant. At vero in astronomia discenda eo progredi, donec et illa cognoscantur, quæ in eodem non comprehenduntur cæli motu, et planetæ et errantia sidera, et ipsorum a terra intervalla, et circuitus, eorumque causas inquirendo confici, vehementer dehortabatur. Quippe nec in his quidem ullam se utilitatem videre dicebat, quanquam eorum non esset rudis: aiebat vero, etiam hæc sufficere ad vitam hominis consumendam, et a multis rebus utilibus eum arcere. Atque in universum dehortabatur, ne quis studium in res cælestes impenderet, quo scilicet artificio deus omnia molitur. Nec enim illa posse ab hominibus inveniri putabat, nec diis eum rem facere gratam arbitrabatur, qui quæ illi manifesta esse noluissent, inquireret. Addebat esse perā-

νεύσαι δ' ἂν ἔφη καὶ παρερρόνησαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα, οὐδὲν ἦν τὸν Ἄναξαγόρας παρερρόνησεν δ' μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῇ τᾶς τῶν θεῶν μηχανᾷ ἐξηγεῖσθαι. (7) Ἐκείνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον ἠγνόει ὡς τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι βραδίως καθαρῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιβλέπειν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι τὰ χρώματα μέλιντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός οὐ. ἠγνόει δὲ καὶ ὅτι τὸν ἐκ τῆς γῆς φωρμένον ἄνευ μὲν ἡλίου αὐτοῦ οὐδὲν δύνανται καλῶς αὐξῆσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός θερμαινόμενα πάντα ἀποθιούται φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι καὶ τοῦτο ἠγνόει, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ὄν οὔτε λάμπει οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει, ὁ δὲ ἥλιος τὸν πάντα χρόνον πάντων λαμπρότατος ὢν διαμένει. (8) Ἐκείνους δὲ καὶ λογισμούς μαυρᾶναι καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκείνους φυλάττεσθαι τὴν ματαιὸν πραγαταίαν, μέγρι δὲ τοῦ ὠφελίμου πάντα καὶ αὐτὸς συνεπασκόμεν καὶ συνδιεζήει τοῖς συνοῦσι. (9) Προέτρεπε δὲ σφόδρα καὶ ὑγιείας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς συνόντας παρὰ τε τῶν εἰδῶτων μαυρῶντας ὅσα ἐνδέχεται καὶ ἑαυτῷ ἕκαστον προσέχοντα διὰ παντός τοῦ βίου τί βροθυμᾷ τί πόμα ἢ ποῖός ποῖός συμφέρει αὐτῷ, καὶ πῶς τούτοις χρώμενος ὑγιανόντα ἂν διαίτοι. Τὸν γὰρ οὕτω προσέχοντα ἑαυτῷ ἔργον ἔφη εἶναι εὖ εἶναι ἰατρὸν τὰ πρὸς ὑγιάνειν συμφέροντα αὐτῷ μᾶλλον διαγιγνώσκοντα ἑαυτοῦ. (10) Εἰ δὲ τις μάλινον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὠφελῆσθαι βούλοιο, συνεβούλευε μαυτικῶς ἐπιμελεῖσθαι. Τὸν γὰρ εἰδὼτα δι' ὧν οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν πραγμάτων συμβαίνουσιν οὐδέποτε ἔργημον ἔφη γίνεσθαι συμβούλης θεῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Εἰ δὲ τις, ὅτι φάσκοντος αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ προσημαίνειν ἢ τε δέοι καὶ ἢ μὴ δέοι ποιεῖν ὑπὸ τῶν δικαστῶν καταγνώσθαι θάνατος, οἶσται αὐτὸν ἐλέγχεσθαι περὶ τοῦ δαιμονίου ψευδόμενον, ἐννοησάτω πρῶτον μὲν δευτέρως ἢ ὅτε τότε πόρρω τῆς ἡλικίας ἦν ὡς εἰ καὶ μὴ τότε, οὐκ ἂν πολλῷ ὕστερον τελευτᾶσαι τὸν βίον εἶτα ὅτι τὸ μὲν ἀφελονότατον τοῦ βίου καὶ ἐν ᾧ πάντες τὴν διάνοιαν μειοῦνται ἀπέλιπον. ἂντι δὲ τούτου τῆς ψυχῆς τὴν βίωσιν ἐπιδεικνύμενος εὐκλείαν προσεκτέσαστο, τὴν τε δίκην πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστατα καὶ ἐλευθεριώτατα καὶ δικαιοτάτα εἰπὼν καὶ τὴν κατάγνωσιν τοῦ θανάτου πρώτατα καὶ ἀνθρωπείστατα ἐνεργεῖν. (2) Ὁμολογεῖται γὰρ οὐδὲν ἀπώτατε τῶν μηχανουμένων ἀνθρώπων κάλλιον θανάτου ἐνεργεῖν. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιώσθαι διὰ τὸ Δῆλιον μὲν ἐκείνου τοῦ μηχανῶ εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα εἰν δεκτικὸν ἀποθνήσκειν ὥς ἂν ἢ θεωρεῖν ἐκ Δῆλου ἐπανέλθῃ, καὶ τὸν χρόνον τούτου ἅπασιν τοῖς συνήθεσι φανερός ἐγένετο οὐδὲν ἀλλοιότερον διαβιῶναι ἢ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον καίτοι τὸν ἔμπροσθεν γε πάντων ἀνθρώπων

colum, ne qui de hisce inquirendis sollicitus esset, deliraret nililo minus quam deliravit Anaxagoras, qui animo maxime fuit clato, propterea quod deorum machinas enarraret. Mirum ille, dum ait ignem ac solem idem esse, ignorabat ab hominibus ignem inspicere facile posse, quum solum aduersum intueri non possint, quodque illis, qui a sole collustrantur, colores reddantur nigriores; qui vero ab igne, non ita. Ignorabat etiam, quod nihil eorum, quae e terra nascuntur, absque solis splendore possit augescere; quum omnia, quae ab igne calefiunt, pereant. Idem quum solem esse lapideum ignitum diceret, etiam ignorabat, lapidem, qui sit ignis, neque lucere, neque diu perdurare; quum sol per omne tempus omnium splendidissimus maneat. Jubebat etiam numerandi rationem disci, et in hac perinde atque in aliis monebat, ut ab inani occupatione sibi caveretur; atque ipse etiam omnia eatenus peruestigabat, quatenus essent utilia et una cum familiaribus perquirebat. Et vehementer familiares suos hortabatur, ut etiam valetudinis curam haberent, discentes a peritis, quae possent; atque ut eorum unusquisque per omnem vitam se ipsum animadverteret, quinam cibis, qui potus, qui labor ei conduceret, et quod pacto his utendo quam optima valetudine frui posset. Nam ei, qui ita se animadverteret, difficile aiebat esse, ut medicum inveniret, qui ad valetudinem conducentia magis se ipso diiudicaret. Si quis autem maiora, quam pro sapientia humana, vellet assequi, consulebat ut divinationem operam daret. Etenim aiebat, eum qui sciret, quibus indicis dī hominibus aliquid de negotiis significent, utrumquam consilio divino destitutum fore.

CAPUT VIII.

Quod si quis ipsum, dicentem numen sibi praesignificare, quae facienda essent, quae non, mendacii de eo convictum fuisse propterea existimat, quod a iudicibus morte multatus sit; is primum velim consideret, illum jam tum eo aetatis provectum fuisse, ut si non id temporis, certe non multo post vita excessurus fuerit: deinde quod partem vitae molestissimam, et in qua omnibus sit mentis quaedam inmutatio, reliquerit; atque illius loco demonstrata fortitudine animae gloriam consequutus sit, quum quidem causam suam supra omnes homines longe verissime, et inprimis ingenue iustissimeque dixisset, et condemnationem ad mortem meritissime maximeque viriliter tulisset. Etenim in confesso est, neminem unquam hominum, de quibus nos acceperimus, mortem pertulisse praeclearius. Nam necesse erat ut a condemnatione dies adhuc triginta viveret, quod in illo mense Delia essent, ac lex vetaret quenquam publice prius interfici, quam Theorum cetus ex Delo rediisset. Et hoc durante tempore familiaribus ipsius universis compertus fuit nihil de vivendi ratione pristina immutasse, quanquam profecto superiore tempore praeter hominibus universis summa ad-

ἐκλίστα θαυμάζετο ἐπὶ τῷ εὐθύμῳς τε καὶ εὐκόλως
 ᾤν. (3) Καὶ πῶς ἂν τις κάλλιον ἢ οὕτως ἀποθάνοι; ἢ
 ποῖος ἂν εἴη θάνατος καλλίων ἢ ὅς ἂν κάλλιστά τις ἀπο-
 θάνοι; ποῖος δ' ἂν γένοιτο θάνατος εὐδαιμονέστερος τοῦ
 καλλίστου; ἢ ποῖος θεοφιλέστερος τοῦ εὐδαιμονεστάτου;
 (4) Αἰξω δὲ καὶ ἃ Ἑρμογένοιο τοῦ Ἰππονίκου ἤκουσα
 περὶ αὐτοῦ. Ἐφη γάρ, ἥδη Μελίτου γεγραμμένου
 αὐτὸν τὴν γραφὴν, αὐτὸς ἀκούων αὐτοῦ πάντα μᾶλλον ἢ
 περὶ τῆς εἰκῆς διαλεγομένου λέγειν αὐτῷ ὡς χρὴ σκοπεῖν
 δεῖ, ἀπολογήσεται. Τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν, Οὐ
 γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν διαβδωκέναι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν
 ἤρετο, ὅπως, εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖν διαγε-
 γένηται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια,
 πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος ἦν περ-
 νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. (5) Αὐτὸς
 δὲ πάλιν εἰπεῖν, Οὐχ ὁρᾷς, ὦ Σώκρατες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι
 δικάσται πολλοὺς μὲν ἥδη μηδὲν ἀδικούντας λόγῳ πα-
 ραχθέντες ἀπέκτειναν, πολλοὺς δὲ ἀδικούντας ἀπέλυσαν;
 Ἀλλὰ νῆ τὸν Δία, φάναι αὐτὸν, ὦ Ἑρμογένες, ἥδη μου
 ἐπιχειροῦντος φροντισαὶ τῆς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολο-
 γίας ἠναντιώθη τὸ δαιμόνιον. (6) Καὶ αὐτὸς εἰπεῖν,
 Θαυμαστά λέγεις. Τὸν δὲ, Θαυμάζεις, φάναι, εἰ τῷ
 ἡμῶν δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐμὲ τελευτᾶν τὸν βίον ἥδη;
 οὐκ οἶσθ' ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδενὶ
 ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν εὖτε βέλτιον οὐδ' ἥδιον ἐμοῦ βε-
 βωκέναι; ἀρίστα μὲν γὰρ οἶμαι ζῆν τοὺς ἀρίστα ἐπι-
 μελομένους τοῦ ὡς βελτίστους γίνεσθαι, ἥδιστα δὲ
 τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους ὅτι βελτίους γίνονται.
 (7) Ὁ ἐγὼ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου ἡσθάνομαι ἐμαυτοῦ
 συμβαίνοντα καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐντυγχάνων καὶ
 πρὸς τοὺς ἄλλους παραθεωρῶν ἐμαυτὸν, οὕτω διατετέ-
 λεκα περὶ ἐμαυτοῦ γινώσκων. Καὶ οὐ μόνον ἐγὼ,
 ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ φίλοι οὕτως ἔχοντες περὶ ἐμοῦ δια-
 τελοῦσιν, οὐ διὰ τὸ φιλεῖν ἐμὲ, καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους
 φιλοῦντες οὕτως ἂν εἶχον πρὸς τοὺς ἐκτῶν φίλους,
 ἀλλὰ διόπερ καὶ αὐτοὶ ἂν οἴονται ἐμοὶ συνόντες βέλτι-
 στοὶ γίνεσθαι. (8) Εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως
 ἀνγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ὁρᾷν
 τε καὶ ἀκούειν ἥττον, καὶ διανοεῖσθαι χεῖρον, καὶ δυσ-
 μαθέστερον καὶ ἐπιλησμονέστερον ἀποβαίνειν, καὶ ὧν
 πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χεῖρω γίνεσθαι. Ἀλλὰ
 μὴν ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος,
 αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χεῖρόν τε καὶ ἀηδέ-
 στερον ζῆν; (9) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι,
 τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνουσιν αἰσχροὺς ἂν εἴη τοῦτο·
 εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρὸν ἔστι, πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ τὸ
 ἀδίκως ὄντιον ποιεῖν; ἐμοὶ δὲ τί αἰσχρὸν τὸ ἑτέρους μὴ
 δύνασθαι περὶ ἐμοῦ τὰ δίκαια μήτε γνῶναι μήτε ποιῆ-
 σαι; (10) Ὅρῳ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων
 ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλει-
 πομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.
 Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώ-
 πων, καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀπο-
 κτείνουσιν. Οἶδα γὰρ δεῖ μαρτυρησεσθαι μοι ὅτι ἐγὼ

mirationi erat, quod magna cum animi tranquillitate faci-
 litateque viveret. Et qui possit aliquis honestius quam aie-
 mori? quæ mors esse possit pulchrior, quam quæ ab aliquo
 pulcherrime obitur? quæ mors possit esse felicior, quam
 quæ pulcherrima sit? quæ diis acceptior, quam quæ felicis-
 sima? Dicam etiam quæ ex Hermogene, Hipponici filio, de
 ipso accepi. Nam aiebat, se, ubi audivisset illum a Melito
 jam accusatum de rebus omnibus potius disserere quam
 de sua causa, monuisse eum, id considerandum esse, quid-
 nam sui defendendi causa proferret. Illum primo respon-
 disse: An non tibi videor in hac meditatione pervixisse?
 Ipso vero quærente, Quo pacto? dixisse illum, nihil aliud
 perpetuo se fecisse, quam justa injustaque considerasse,
 justa quidem e consilio agentem, ab injustis vero abstinem-
 tem; quam sane meditationem defendendi sui pulcherrimam
 duceret. Tum se rursus dixisse: Non vides, mi Socrates,
 quod iudices Athenis multos, qui nihil injuste perpetrassent,
 oratione a vero diducti interfecerint, item multos
 scelerum reos absolverint? At profecto, respondisse illum,
 quum modo conarer, mi Hermogenes, meditari defensio-
 nem ad iudices, numen adversatum est mihi. Tum se di-
 xisse: Mira refers. Illum autem, Miraris, subjecisse, deo
 videri potius esse, hoc me tempore vivendi finem facere?
 An nescis me ad hoc usque tempus nemini hominum con-
 cessisse, quod vel melius vel jucundius me vixisset? nam
 optime quidem arbitror illos vivere, qui optime dant ope-
 ram, ut quam optimi fiant; jucundissime vero, qui maxime
 fieri se meliores sentiunt. Quæ ego hactenus evenire mihi
 animadverti; ac partim alios homines conveniens, partim
 me ipsum ad alios collatum inspiciens, sic de me semper
 statui. Neque tantum ego, sed amici etiam mei de me
 constanter ita sentiunt; non quod me ament (nam et qui
 alios amant, ita suos in amicos adfecti essent), sed quod
 se ipsos etiam ex consuetudine mea quam optimos existi-
 ment evadere. Quod si diutius vivam, fortasse necessarium
 erit ea confieri, quæ in senectutem cadunt, et minus audire,
 minus cernere, minus intelligentia valere, ineptiorem ad
 discendum reddi, magisque obliviosum, et in iis fieri de-
 teriorem, in quibus antehac præstiteram. Atqui hæc ac-
 cessisse non sentienti, esset ipsa vita minime vitalis: sin
 sentiantur, qui fieri potest, ut non et pejus vivatur et
 injucundius? Enimvero si interficiar injuste, turpitudine ea
 in auctores mortis meæ redundabit. Nam si turpe sit ad-
 ficere aliquem injuria, quomodo non turpe sit injuste quic-
 quam facere? Qui vero mihi sit turpe, quod alii de me neque
 cognoscere neque facere ea possint, quæ quidem justa sint?
 Video vero ex superiorum temporum hominibus non ean-
 dem posteris opinionem de se reliquisse qui injuriam fecerunt,
 et quibus facta fuit injuria. Studia quoque hominum,
 tamesti jam neci tradar, erga me futura scio plane alia, quam
 erga interfectores meos. Semper enim testimonium mihi

ἡδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὐδὲ χεῖρω ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην αἰετὸς ἐμὸν συνόντας. Τοιαῦτα μὲν πρὸς Ἑρμογένην τε διελέγθη καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. (11) Τῶν δὲ Σωκράτην γινώσκόντων οἷός τ' ἦν οἱ ἀρετῆς ἐριέμενοι πάντες ἐτι καὶ νῦν διατελοῦσι πάντων μάλιστα ποθοῦντες ἐκείνον, ὡς ὠφελιμώτατον οὐτα πρὸς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. Ἐμοὶ μὲν δὲ, τοιοῦτος ὢν οἷον ἐγὼ διήγηναι, εὐσεβὲς μὲν οὕτως ὥστε μηδὲν ἀνευ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν, δίκαιος δὲ ὥστε βλάπτειν μὲν μηδὲ μικρὸν μηδένα, ὠφελειν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς γενομένους αὐτῷ, ἐγκρατής δὲ ὥστε μηδέποτε προαιρεῖσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ βελτίονος, φρόνιμος δὲ ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων τὰ βελτίω καὶ τὰ χεῖρω, μηδὲ ἄλλου προσδεῖσθαι, ἀλλ' αὐτάρκης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνῶσιν, ἱκανὸς δὲ καὶ λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ διορίσασθαι τὰ τοιαῦτα, ἱκανὸς δὲ καὶ ἄλλους δοκιμάσαι τε καὶ ἀμαρτάνοντας ἐξελέγξαι καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκάγαθίαν, ἐδόκει τοιοῦτος εἶναι οἷός ἂν εἴη ἀριστὸς τε ἀνὴρ καὶ εὐδαιμονίστατος. Εἰ δὲ τῷ μὴ ἀρέσκει ταῦτα, παρὰ βᾶλλον τὸ ἄλλων ἡθὺς πρὸς ταῦτα, οὕτω κρίνεται.

datum iri scio, quod neminem unquam hominum lesesim neque deteriorem reddiderim; sed potius operam perpetuo dederim, ut familiares meos meliores efficerem. Huiusmodi sermonibus tum ad Hermogenem, tum ad alios disse-ruit. Quotquot autem ex iis, qui virtutis studiosi sunt, novere Socratem, hi omnes etiam nunc eum maximo cura desiderio expetunt, ut qui ad virtutis studium utilissimus fuerit. Mihi quidem, quum talis esset, qualem commemora-vi, nimirum adeo pius, ut sine deorum consilio nihil faceret; adeo justus, ut nemini ne exigua quidem in re noceret, maxime prodesset autem iis qui eo uterentur; adeo temperans, ut nunquam id, quod iucundius esset, meliori anteponeret; adeo prudens, ut in melioribus ac pejoribus dijudicandis non erraret, neque alterius ad hoc opera egeret, sed ipse sibi ad horum cognitionem sufficeret; et oratione proferre ac definire res huiusmodi posset, atque etiam alios explorare, delinquentes arguere, ad virtutem ac pulchri bonique studium hortari: ejusmodi vir esse visus est, qualis esset optimus et felicissimus. Si cui vero haec non probantur, is, comparatis alius cujuscumque ad haec moribus, ita deinde judicium facito.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΑΣ.

Σωκράτους δὲ ἄξιόν μοι δοκεῖ εἶναι μαρτυρεῖσθαι καὶ ὡς ἐπειδὴ ἐλέγθη εἰς τὴν δίκην ἐθουλεύεσθαι περὶ τῆς ἀπολογίας καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βίου. Γεγραμμένη μὲν οὖν περὶ τούτου καὶ ἄλλοι καὶ πάντες ἐτοχον τῆς μεγαληγορίας αὐτοῦ, ὃ καὶ δῆλον ἐστὶ τῷ ὄντι οὕτως ἐβλήθη ὑπὸ Σωκράτους. Ἀλλ' ὅτι ἥδη ἐκυστὴ ἡγεῖτο κρείττωτερον εἶναι τοῦ βίου τὸν θάνατον, τοῦτο οὐ διασαρκύνεσθαι ὥστε ἀφρονεστέρα αὐτοῦ φαίνεται εἶναι ἢ μεγαληγορία. (2) Ἑρμογένης μὲντοι ὁ Ἱππονίκου ἐπίκρος τε ἦν αὐτῷ καὶ ἐξηγγεῖλε περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα ὥστε πρέπουσιν φαίνεσθαι τὴν μεγαληγορίαν αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ. Ἐκείνος γὰρ ἐρη ὁρῶν αὐτὸν περὶ πάντων μᾶλλον διαλεγόμενον ἢ περὶ τῆς δίκης εἰπεῖν, (3) Οὐκ ἐρχθῆν μὲντοι σκοπεῖν, ὦ Σώκρατες, καὶ ὅτι ἀπολογίῃ; τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀποκρίνασθαι. Οὐ δοκῶ σοι ἀπολογεῖσθαι μελετῶν διαβεβαιοκῆναι; ἐπεὶ δ' αὐτὸν ἐρέσθαι, Πῶς; Ὅτι οὐδὲν ἄδικον διαγεγένημαι ποιών ἤνπερ νομίζω μελέτην εἶναι καλλίστην ἀπολογίας. (4) Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν πάλιν λέγειν, Οὐχ ὁρᾷς τὰ Ἀθηναίων δικαστήρια ὡς πολλάκις μὲν οὐδὲν ἀδικούντας λόγῳ παρὰχθέντας ἀπικτείναν, πολλάκις δὲ ἀδικούντας

XENOPHONTIS

DEFENSIO SOCRATICA

AD JUDICES.

Operae pretium esse duco, ejus quoque mentionem a me fieri, quo pacto Socrates, quum in judicium vocatus esset, tam de purgatione sui, quam de exitu vitae consultarit. De quo quidem et alii perscripserunt, et omnes magniloquentiam ejus sunt assequeuti; unde patet, re vera Socratem sic fuisse loquutum. Non tamen declararunt, quod jam mortem sibi vitae preferendam duxerit; quo fit, ut illa verborum magnificentia minus prudens fuisse videatur. Hermogenes autem, Hipponici filius, familiaris erat Socrati, et de eo talis protulit; ut illa magniloquentia videatur ejus consilio recte convenisse. Nam is, quum videret ipsum de quavis alia re potius, quam de causa sua disserere, dixisse se ait: Nomen par erat, mi Socrates, ut considerares etiam, qua tibi utendum sit defensione? Tum illum primo respondisse: Nomen tibi videor, vitae cursum peregissem defensionem meditantem? Rogasse deinde se: Quid sic? Quod nihil iniqui unquam in vita perpetraverim, quam defensionis meditationem honestissimam esse arbitror. Quumque ipse rursus dixisset: An non vides in Atheniensium judiciis saepe judices oratione adductos interfecisse insontes; saepe vero soutes, quum vel

ἡ ἐκ τοῦ λόγου οἰκτίσαντες ἡ ἐπιχαρίτως εἰπόντας ἀπέ-
λυσαν; Ἀλλὰ ναι μὰ Δία, φάναι αὐτὸν, καὶ δις ἤδη
ἐπιχειρήσαντός μου σκοπεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας ἐναν-
τιοῦταί μοι τὸ δαίμόνιον. (5) Ὡς δὲ αὐτὸν εἰπεῖν,
Θαυμαστὰ λέγεις, τὸν δ' αὖ ἀποκρίνασθαι, Ἦ θαυμα-
στὸν νομίζεις εἰ καὶ τῷ θεῷ δοκεῖ ἐμὲ βέλτιον εἶναι
ἢ τῇ τελευτᾷ; οὐκ οἶσθα ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε οὐδενὶ
ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν βέλτιον ἐμοῦ βεβιωκέναι; σπερ
γὰρ ἡδιστόν ἐστιν, ἡδεῖν οἷώς μοι καὶ δικαίως ἅπαντα
τὸν βίον βεβιωμένον· ὥστε ἰσχυρῶς ἀγάμενος ἐμαυτὸν
ταῦτα εὗρισκον καὶ τοὺς ἐμοὶ συγγιγνομένους γινώ-
σκοντας περὶ ἐμοῦ. (6) Νῦν δὲ εἰ ἐτι προθήσεται ἡ
ἡλικία, οἷο' ὅτι ἀνάγκη ἐστὶ τὰ τοῦ γήραος ἀποτελεῖ-
σθαι καὶ ὁρᾶν τε χεῖρον καὶ ἀκούειν ἥσσον καὶ δυσμα-
θέστερον εἶναι καὶ ὧν ἐμαθον ἐπιλησμονέστερον. Ἦν
δὲ αἰσθάνομαι χεῖρων γιγνόμενος καὶ καταμέμφωμαι
ἐμαυτὸν, πῶς ἂν, εἰπεῖν, ἐγὼ ἐτι ἂν ἡδέως βιοτεύοιμι;
(7) Ἴσως δέ τοι, φάναι αὐτὸν, καὶ ὁ θεὸς δι' εὐμένειαν
προξενεῖ μοι οὐ μόνον τὸ ἐν καιρῷ τῆς ἡλικίας κατα-
λῦσαι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἥ βῆστα. Ἦν γὰρ νῦν
κατακριθῆί μου, δῆλον ὅτι ἐξέσται μοι τῇ τελευτῇ χρῆ-
σθαι ἢ ῥάσῃ μὲν ὑπὸ τῶν τούτου ἐπιμεληθέντων κέ-
κριται, ἀπραγμονεσάτῃ δὲ τοῖς φίλοις, πλεῖστον δὲ
πόθον ἐμποιοῦσα τοῦ τελευτῶντος. Ὅταν γὰρ ἄσχη-
μον μὲν μηδὲν μηδὲ δυσχερές ἐν ταῖς γνώμαις τῶν πα-
ρόντων καταλείπεται, ὑγιές δὲ τὸ σῶμα ἔχων καὶ τὴν
ψυχὴν δυναμένην φιλοφρονεῖσθαι ἀπομαρτίνηται, πῶς
οὐκ ἀνάγκη τοῦτον ποθεῖν εἶναι; (8) Ὅρθως δὲ οἱ θεοὶ
τότε μοι ἡγαντιοῦντο, φάναι αὐτὸν, τῇ τοῦ λόγου ἐπι-
σχέσει ὅτε ἐδόκει ἡμῖν ζητητέα εἶναι ἐκ παντὸς τρόπου
τὰ ἀπορρηκτικά. Εἰ γὰρ τοῦτο διεπραξάμην, δῆλον
ὅτι ἡτοιμασάμην ἂν ἀντὶ τοῦ ἤδη λῆξαι τοῦ βίου ἢ
νόσοις ἀλγυνόμενος τελευτῆσαι ἢ γήρα, εἰς ὃ πάντα τὰ
χαλεπὰ συμβῆει καὶ μάλα ἐρημα εὐφροσυνῶν. (9) Μὰ
Δί', εἰπεῖν αὐτὸν, ὦ Ἑρμοέγγες, ἐγὼ ταῦτα οὐδὲ προ-
θυμήσομαι, ἀλλ' ὅσον νομίζω τετυγχάνειν καλῶν καὶ
παρὰ θείων καὶ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἢν ἐγὼ δοῶν ἔχω
περὶ ἐμαυτοῦ, ταύτην ἀναραίνων εἰ βαρύνω τοὺς δικα-
στας, αἰρήσομαι τελευτᾶν μᾶλλον ἢ ἀνελευθέρως τὸ
ζῆν ἐτι προσαιτῶν, κερδᾶναι τὸν πολλὸν χεῖρως βίον ἀντὶ
θανάτου. (10) Οὕτω δὲ γνόντα αὐτὸν ἔρη, ἐπειδὴ κα-
τηγόρησαν αὐτοῦ οἱ ἀντίδικοι ὡς οὐ μὲν ἡ πόλις νο-
μίζει θεοὺς οὐ νομίζοι, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέ-
ροι καὶ τοὺς νέους διαφθεῖροι, παρελθόντα εἰπεῖν, (11)
Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, αὐτὸ μὲν πρῶτον θαυμάζω Μελί-
του ὅτω ποτὲ γνούς λέγει ἐγὼ ὅς ἡ πόλις νομίζει
θεοὺς οὐ νομίζω· ἐπεὶ θύοντά γέ με ἐν ταῖς κοιναῖς
ἑορταῖς καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων βωμῶν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ
παρὰ τυγχάνοντες ἑώρων καὶ αὐτὸς Μελίτος, εἰ ἡδού-
λετο. (12) Καὶνὰ γε μὴν δαιμόνια πῶς ἂν ἐγὼ εἰσφέ-
ρομαι λέγων ὅτι θεοῦ μοι φωνὴ φαίνεται σημαίνουσα
ἐτι χρῆ ποιεῖν; καὶ γὰρ οἱ φθόγγους οἰωνῶν καὶ οἱ
φήμας ἀνθρώπων χρώμενοι φωναῖς δήπου τεκμαίρον-
ται. Βροντὰς δὲ ἀμφιβέβηκε τις ἢ μὴ φωνεῖν ἢ μὴ μέ-

oratione commiserationem movissent, vel magna cum gratia
causam egissent, absolvisse? At mihi profecto, dixisse il-
lum, bis jam conanti de purgatione considerare, numen ad-
versatur. Hic quum ipse diceret, mira quædam ab eo pro-
ferri: respondisse illum, Tunc mirandum putas, si etiam
deo videatur præstare, ut jam moriar? An nescis nulli me
hominum ad hunc usque diem concessisse, quod melius me
vixisset? nam, quod jucundissimum est, sciebam vitam a
me omnem sancle ac iuste transactam: adeo ut et valde
me ipsum admirarer, et animadverterem etiam familiares
meos idem de me sentire. At si nunc ætas mea progredia-
tur ulterius, scio necessarium esse, ut quæ senectutis sunt,
eveniant; nimirum ut pejus videam, minus audiam, ad dis-
cendum minus idoneus sim, eorum vero, quæ didicerim,
facilius obliviscar. Jam si animadvertam, deteriore me
fieri, et mihi ipse succenseam: qui dicere possim, me ju-
cunde vivere? Fortassis vero, inquit, deus ipse hoc mihi
quadam ex benignitate præstat, ut non solum opportuno
ætatis tempore vivendi finem faciam, sed etiam quam facil-
lime. Nam si modo condemnatus fuero, patet, posse me
uti mortis genere, quod lenissimum esse judicatum sit ab
iis, quibus hoc curæ fuit, minimumque negotii sit exhibi-
turum amicis, ac morientis maximum indat desiderium.
Quippe quum nihil indecori, neque offensionis aliquid in
animis eorum, qui adsunt, relinquitur; et ita quispiam ex-
tinguitur, ut et sanum habeat corpus, et animum qui grate
affici possit: qui non necesse est, ut hic sit desiderabilis?
Recte autem dii tunc adversabantur, inquit, cogitationibus
meis, quum nobis viderentur omni modo effugiendi rationes
esse quarrendæ. Nam si hoc perfecissem, nimirum compa-
rassem mihi, ut pro eo quod nunc e vita excedendum est,
vel morbis excruciatum ipsam clauderem, vel senectute,
ad quam omnia molesta, planeque gaudii expertia confluent.
Equidem, mi Hermogenes, inquit, hæc profecto non expe-
tam: sed si ea commemorans, quæ consequutum me præclara
tum a diis tum ab hominibus puto, quæque mea sit de me
ipso opinio, gravis iudicibus ero, mortem potius eligam,
quam ut, parum ingenue vitam longiorem emendicando,
pro morte vitam multo deteriore lucrer. At illum ita
statuentem tradit dixisse, quum jam accusassent eum ad-
versarii, quod quos civitas pro diis haberet, ipse non habe-
ret, aliosque Deos novos introduceret, ac juventutem cor-
rumperet, tunc, inquam, prodeuntem dixisse: Ego vero,
o viri, primum hoc miror, unde unquam Melitus hoc ani-
madverterit, quod ait me, quos deos existimet civitas, non
existimare: nam sacrificantem me communibus festis, et in
aris publicis; tum alii præsentem videbant, tum Melitus ipse,
si quidem voluit. Nova vero numina quo pacto ego intro-
ducerem, dum dico, dei quidem vocem mihi obversari, de-
nuntiantem quid sit agendum? Nam qui gannitu avium, et
hominum utuntur ominibus, ex vocibus certe conjecturas
sumunt. De tonitruis an aliquis dubitet, num vocem edant,

μιστην οὐκ οὐκιστήριον εἶναι; ἡ δὲ Πυθία ἐν τῷ τρίποδι
 ἰέρειαι οὐ καὶ αὐτὴ φωνή τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ διαγγέλλει;
 (13) Ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ προειδέναι γε τὸν θεὸν τὸ μέλλον,
 καὶ τὸ προσμαίνειν ὃ βούλεται, καὶ τοῦτο, ὥσπερ ἐγὼ
 φημι, οὕτω πάντες καὶ λέγουσι καὶ νομίζουσιν. Ἀλλ'
 οἱ μὲν οὐκ οὐκιστὰς τε καὶ φήμας καὶ συμβόλους τε καὶ μάν-
 τεις ὀνομάζουσι τοὺς προσμαίνοντας εἶναι, ἐγὼ δὲ τοῦτο
 δαιμόνιον καλῶ καὶ οὕτω οὕτως ὀνομάζω καὶ ἀληθέ-
 στερα καὶ δσιώτερα λέγειν τῶν τοῖς ὄρνισιν ἀνατιθέντων
 τὴν τῶν θεῶν δύναμιν. Ὡς γε μὴν οὐ ψεύδομαι κατὰ
 τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτ' ἐγὼ τεκμήριον καὶ γὰρ τῶν φίλων
 πόλιν δὲ ἐξαγγείλας τὰ τοῦ θεοῦ συμβουλεύματα οὐ-
 δεπώποτε ψευδόμενος ἐβάνην. (14) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα
 ἀκούοντες οἱ δικασταὶ ἐθροῦθουν, οἱ μὲν ἀπιστοῦντες
 τοῖς λεγόμενοις εἰ δὲ καὶ φρονούντες εἰ καὶ παρὰ θεῶν
 μαίζων ἢ αὐτοὶ τυγχάνοι, πάλιν εἶπεν τὸν Σωκρά-
 την, Ἄγε δὴ ἀκούσθε καὶ ἄλλα, ἵνα ἐτι μᾶλλον οἱ
 βουλομένοι ὑμῶν ἀπιστῶσι τῷ ἐμῇ τετιμημένῃ ὑπὸ δαι-
 μόνων. Χαιρεφώντος γὰρ ποτὲ ἐπερωτῶντος ἐν Δελ-
 φοῖς περὶ ἐμοῦ πολλὸν παρόντων ἀνέειπεν ὁ Ἀπόλλων
 μηδὲν εἶναι ἀνθρώπων ἐμοῦ μᾶτε ἐλευθεριώτερον μᾶτε
 δικαιοτέρων μᾶτε σωφρονέστερον. (15) Ὡς δ' αὖ ταῦτ'
 ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἐτι μᾶλλον ἐθροῦθουν εἰκότως,
 αἷδης εἶπεν τὸν Σωκράτην, Ἀλλὰ μεῖζον μὲν, ὦ ἄνδρες,
 εἶπεν ὁ θεὸς ἐν γράμμασι περὶ Λακούργου τοῦ Λακεδαι-
 μονίου νομοθετήσαντος ἢ περὶ ἐμοῦ. Λέγεται γὰρ εἰς
 τὸν νόον εἰσόντα προρεῖπεν αὐτὸν, Φρονεῖω πότρεα
 θεῶν σε εἰποι ἢ ἀνθρώπων. Ἐμὲ δὲ θεὸς μὲν οὐκ εἶκασεν,
 ἀνθρώπων δὲ πολλῶν προέκρινεν ὑπερβρίειν. Ὅμως δὲ
 ὑμεῖς μὴδὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύετε τῷ θεῷ, ἀλλὰ καθ'
 ἐν ἑκάστῳ ἐπισκοπεῖτε τὸν εἶπεν ὁ θεός. (16) Τίνα μὲν
 γὰρ ἐπιστάσθε ἥσσαν ἐμοῦ δουλεύοντα τὰς τοῦ σώματος
 ἐπιθυμίας; τίνα δὲ ἀνθρώπων ἐλευθεριώτερον, ἢς παρ'
 οὐδενὸς οὔτε δῶρα οὔτε μισθὸν δέχονται; δικαιοτέρων δὲ
 τίνα ἢν εἰκότως νομίζατε τοῦ πρὸς τὰ παρόντα συνεγ-
 μασμένου, ὡς τῶν ἀλλοτρίων μηδενὸς προεισθῆναι;
 σοφῶν δὲ πῶς οὐκ ἂν τις εἰκότως ἄνδρα φήσεν εἶναι ἢς
 ἐξ ὅτου περ ζυνεύει τὰ λεγόμενα ἡρῆα καὶ οὐδέποτε διέ-
 λπιν καὶ ζητῶν καὶ μηχανῶν, ὅτι ἐδονάκην ἀνθρώπων;
 (17) ὡς δὲ οὐ μάτην ἐπόνουν οὐ δοκεῖ ὑμῖν καὶ τὰς τε-
 κμήρια εἶναι, τὸ πολλοὺς μὲν πόλιν τας ἀρετὰς ἐπι-
 μένων, πολλοὺς δὲ ζήνων, ἐκ πάντων προαίρεσθαι ἐμοῖ
 ζυνεύειν; Ἐκείνου δὲ τί φήσομεν αἴτιον εἶναι τοῦ πάντας
 εἰδέναι, ὅτι ἐγὼ ἥκιστα ἐγχομαι γράμματα ἀντιδιδόναι,
 ὅμως πολλοὺς ἐπιθυμῶν ἐμοῖ τι δωρεῖσθαι; τὸ δ' ἐμὲ μὲν
 μὴδ' οὐδ' ἐνός ἀπατεῖσθαι εὐεργεσίαν, ἐμοῖ δὲ πολλοὺς
 βουλομένους χάριτας δωρεῖσθαι; (18) τὸ δ' ἐν τῇ πολιουρχίᾳ
 τοὺς μὲν ἄλλους οἰκτερεῖν ἐκυτὸς, ἐμὲ δὲ μὴδὲν ἀπο-
 ριπτερον διάνειν ἢ ὅτι τὰ μάλιστα ἡ πόλις εὐδαιμόνει;
 τὸ δὲ τοὺς ἄλλους μὲν τὰς εὐπαθείας ἐκ τῆς ἀγορᾶς πο-
 λυτελεῖς πορίζεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐκ τῆς ψυχῆς ἄνευ δαπάνης
 ἡδέους ἐκείνων μηχανᾶσθαι; Εἴ γε μὴν ὅσα εἰρηκα περὶ
 ἐμαυτοῦ, μηδεὶς δύναται ἂν ἐξελέγξει με ὡς ψεύδομαι,
 πῶς οὐκ ἂν ἦδ' ἐκείνους καὶ ὑπὸ θεῶν καὶ ὑπ' ἀνθρώπων

vel non maximum sint augurium? Sacerdos item in tripode
 Pythia nonne et ipsa voce, quæ habet a deo, enuntiatur?
 Enimvero deum futuri præscium esse, ac significare futura
 cui velit, omnes haud aliter atque ego, tum dicunt tum
 existimant. Sed alii auguria, et omnia, et conjectores, et
 vates appellant eos, qui futura significant: ego vero nomen
 hoc appello, meque arbitror, dum sic voco, veriora magis que
 pia dicere, quam ii, qui avibus divinam potestatem attri-
 buunt. Atque non mentiri me contra deum, hoc etiam habeo
 argumentum: nam licet amicis plerisque consulta nominis
 enuntiaverim, nunquam tamen mendax sum visus. Hec
 ubi iudices audientes tumultuarentur, quia partim dictis
 fidem non haberent, partim inviderent ei, quod consequere-
 tur a diis majora quam ipsi; rursum dixisse Socratem: Age
 vero alia quoque audite, ut magis etiam ex vobis illi, qui
 volent, divinitus honorem mihi tributum non credant. Nun-
 quam Chærephon aliquando Delphis oraculum de me scis-
 citaretur in multorum præsentia, respondit Apollo, neminem
 hominum esse me vel liberaliorem, vel justiore, vel præ-
 dentiore. Posteaquam his etiam auditis iudices magis
 tumultuarentur, ut par erat, rursus dixisse Socratem:
 Atqui majora, o viri, deus ille de Lyncurgo, qui Lacedæmo-
 niis leges tulit, quam de me, oraculis prodidit. Fertur enim
 eum ingredientem fanum sic allocutus esse: Cogito equidem
 num te deum appellem, an hominem. Me vero deo quid-
 dem non comparavit, sed hominibus tamen plurimum præ-
 stare censuit. Nihilominus vos ne in his quidem deo tenere
 fidem habueritis, sed singillatim ea quæ deus prohibet,
 considerate. Quem enim minus me cupiditatibus corporis
 servire nostis? quem esse liberaliorem me qui a nemine nec
 munera, nec mercedem accipiam? quem vero justiore
 merito existimetis eo, qui sic ad præsentia semet accommo-
 dat, ut alienæ rei nullius egrat? Et sapientem virum quis
 merito non dixerit me, qui, ex quo tempore intelligere que
 dicebantur capere, nunquam interniserim tum inquirere,
 tum discere, quicquid boni possem? At minime frustra me
 laborasse, an non et illa vobis argumento esse videntur, quod
 multi cives ex iis qui virtutis studiosi sunt, multi etiam ex-
 teri, mea consuetudine præ omnibus uti maluerint? Quid
 esse dicemus in causa, quod quum omnes norint, minime
 mihi facultates esse ad remunerandum, nihilominus multi
 cupiant aliquid mihi donare? quod a me nemo beneficium
 reposcit, quum complures se mihi gratias debere fateantur?
 quod in obsidione suam deplorabant sortem alii, quum ego
 degerem tum nibilo indigentior, quam quum maxime beata
 civitas esset? quod alii delicias e foro ingenti pretio mercan-
 tur, ego sine sumptu suaviore illis ex animo mihi comparo?
 Quod si nemo in iis, quacunque de me ipso dixi, redar-
 guere mendacii me potest: cur non merito tum a diis tum

ἐπαινοίμην; (19) Ἀλλ' ὅμως σὺ με φῆς, ὦ Μέλιτε, τοιαῦτα ἐπιτρεδύοντα τοὺς νέους διαφθείρειν; καίτοι ἐπιστάμεθα μὲν δῆπου τίνες εἰσὶ νέων διαφθοραί· σὺ δ' εἶπες εἰ τίνα οἶσθα ὑπ' ἐμοῦ γεγεννημένον ἢ ἐξ εὐσεβοῦς ἀνόςιον ἢ ἐκ σώφρονος ὑβριστὴν ἢ ἐξ εὐδαιίτου πολυδάπανον ἢ ἐκ μετριοπότου οἰνόφλυγα ἢ ἐκ φιλοπόνου μαλακὸν ἢ ἄλλης πονηρᾶς ἡδονῆς ἡσσημένον. (20) Ἀλλὰ ναὶ καὶ Δία, ἔφη δὲ Μέλιτος, ἐκείνους οἶδα οὐς σὺ πέπεικας σοὶ πείθεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς γειναμένοις. Ὁμολογῶ, φάναι τὸν Σωκράτην· περὶ γε παιδείας· τοῦτο γὰρ ἴσασιν ἐμοὶ μεμεληκός. Περὶ δὲ ὑγιείας τοῖς ἱατροῖς μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι πείθονται ἢ τοῖς γονῶσιν· καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γε πάντως οἱ Ἀθηναῖοι πάντας δῆπου τοὺς φρονιμώτατα λέγουσι πείθονται μᾶλλον ἢ τοῖς προσήκουσιν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ στρατηγούς αἰρεῖσθε καὶ πρὸ πατέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ναὶ καὶ Δία γε ὑμεῖς πρὸ ὑμῶν αὐτῶν, οὓς ἂν ἡγήσθε περὶ τῶν πολεμικῶν φρονιμωτάτους εἶναι; Οὕτω γὰρ, φάναι τὸν Μέλιτον, ὦ Σωκράτες, καὶ συμφέρεαι καὶ νομίζεται. (21) Οὐκουν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, θαυμαστὸν καὶ τοῦτό σοι δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν μὲν ταῖς ἁλλαις πράξειαι μὴ μόνον ἰσομοιρίας τυγχάνειν τοὺς κρατίστους, ἀλλὰ καὶ προτετιμῆσθαι, ἐμὲ δὲ, ὅτι περὶ τοῦ μεγίστου ἀγαθοῦ ἀνθρώποις, περὶ παιδείας, βέλτιστος εἶναι ὑπὸ τινων προκρίνομαι, τούτου ἕνεκα θανάτου ὑπὸ σοῦ διώκεσθαι;

22. Ἐρρήθη μὲν δῆλον ὅτι τούτων πλεῖον ὑπὸ τε αὐτοῦ καὶ τῶν συναγορευόντων φίλων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐγὼ οὐ τὰ πάντα εἰπεῖν τῇ ἐκ τῆς δίκης ἐσπούδασα, ἀλλ' ἤρκεσέ μοι δηλῶσαι ὅτι Σωκράτης τὸ μὲν μήτε περὶ θεοῦ ἀσεβῆσαι μήτε περὶ ἀνθρώπων ἀδίκως φανῆναι περὶ παντὸς ἐποιεῖτο· (23) τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν οὐκ ὤρετο λιπαρτέον εἶναι, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ἡδὴ ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τελευτᾶν. Ὅτι δὲ οὕτως ἐγίνωσκε καταδηλότερον ἐγίνετο, ἐπειδὴ ἡ δίκη κατεψηφίσθη. Πρῶτον μὲν γὰρ κλεινόμενος ὑποτιμᾶσθαι οὔτε αὐτὸς ὑπετιμῆσατο οὔτε τοὺς φίλους εἶασεν, ἀλλὰ καὶ ἔλεγεν ὅτι τὸ ὑποτιμᾶσθαι ὁμολογοῦντος εἴη ἀδικεῖν. Ἐπειτα τῶν ἐταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν οὐκ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος εἰ που εἰδεῖν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς ἔνθα οὐ προσβάτῃν θανάτου.

24. Ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ δίκη, εἰπεῖν αὐτὸν, Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, τοὺς μὲν διδάσκοντας τοὺς μάρτυρας ὥς χρὴ ἐπιρροῦντας καταψευδομαρτυρεῖν ἐμοῦ καὶ τοὺς πειθόμενους τούτοις ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴν ἑαυτοῖς συνειδέναι ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν· ἐμοὶ δὲ τί προσήκει νῦν μείον φρονεῖν ἢ πρὶν κατακριθῆναι, μὴδὲν ἐλαγχθέντι ὥς πεποίηκά τι ὧν ἐγράψατό με; οὔτε γὰρ ἔγωγε ἀντὶ Διὸς καὶ Ἡρας καὶ τῶν σὺν τούτοις θεῶν οὔτε θύων τίσι καينوῖς δαίμοσιν οὐτὲ θμύδς οὔτε νομίζων δόλους θεοὺς ἀναπέφνηα. (25) Τοὺς γε μὲν νέους πῶς ἂν διαφθείρομαι, καρτερίαν καὶ εὐτέλειαν προσεθίζων; ἐφ' οἷς γε μὲν ἔργοις καίται θάνατος ἢ ζημία, ἱεροσυλία, τοιχωρυγία, ἀνδραποδίσαι, πολέως προδοσία, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι τούτων πρᾶξιαι τι κατ' ἐμοῦ φασιν ὥστε

ab hominibus lauder? Sed nihilominus dicis tu, Melite, me his utentem institutis corrumpere juvenes? Atqui novimus certe, quæ juvenum corruptelæ sunt. Tu dicito, an quem per me scias vel ex religioso impium, vel ex modesto petulantem, vel ex frugis sumptuosum, vel ex sobrio vinosum, vel ex laborum tolerante mollem fartum, vel ab alia voluptate prava superatum. At ego profecto, ait Melitus, novi eos, qui abs te persuasi sunt, ut tibi magis obtemperarent, quam parentibus. Equidem hoc, inquit Socrates, de institutione fateor. Sciunt enim, hanc meam fuisse curam. De valetudine vero medicis potius homines, quam parentibus obtemperant; et in concionibus omnino Athenienses universi potius iis qui prudentissime dicunt, quam necessariis suis parent. An non in delectu imperatorum et parentibus vestris, et fratribus, adeoque hercle vobis ipsis antefertis eos, quos existimatis rerum bellicarum peritissimos esse? Nimirum, o Socrates, inquit Melitus, et expedit ita, et usu receptum est. An non igitur, subjicit Socrates, mirum hoc tibi videtur esse, quod quum in actionibus ceteris præstantissimi quique non solum parces aliis sunt, sed etiam præferantur; ego quia maximo in hominum bono, quod institutionis est, quorundam opinione ceteris præstare judicor, capitis abs te accuser?

Fuerunt autem plura scilicet his dicta, quum ab ipso tum ab amicis, qui ejus causæ patrocinaabantur. Mihi vero non omnia recensere, quam in judicio fuere dicta, studio fuit: sed satis habui ostendere, Socratem nihil fecisse pluris, quam quod nec in deos impium, nec in homines injustum se gessisse videretur. Quominus autem morte afficeretur, minime sibi deprecandum putabat; adeoque sibi jam opportunum esse moriendi tempus arbitrabatur. Eum vero ita sensisse, magis patuit, postquam judicio condemnatus fuit. Primum enim jussus multam exsolvere, neque de suo eam solvit, neque amicos passus est, immo dicebat, multæ solutionem ejus esse, qui se injuste fecisse fateretur. Deinde quum familiares eum surripere vellent, non obsequabatur: immo ridere illos videbatur, dum quæreret, equem alicubi locum extra Atticam scirent, quo mors non posset accedere?

Ut judicio finis impositus est, dixisse illum: Necesse est eos, o viri, qui testes docuerunt, ut pejerando falsum adversus me testimonium dicerent, una cum illis, qui paruerunt, magnæ sibi tum impietatis tum injustitiæ conscios esse. Me vero cur animo dejectiore nunc esse conveniat, quam ante condemnationem, quum non sim convictus, quidquam eorum fecisse, ob quæ ille me accusavit? Nec enim pro Jove, Junone, et diis præter hos ceteris, me aut sacra novis aliquibus diis fecisse, aut alios deos jurasse, aut denique nominasse compertum est. Juvenes autem quo pacto corrumperem, ad tolerantiam et frugalitatem eos assuefaciens? Quibus vero facinoribus mors in pœnam constituta est, ut sunt sacrilegia, parietum perfossiones, plagium, urbis proditio; eorum aliquid a me factum esse, ne ipsi qui-

θυμωμάτων ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι ὅπως ποτὶ ἐφάνη ὑμῶν τοῦ θανάτου ἔργον ἄξιον ἐμοὶ εἰρησασμένον. (26) Ἄλλ' οὐδὲ μέντοι ὅτι ἀδίκως ἀποθνήσκω, διὰ τοῦτο μείον προσήτεον. Οὐ γὰρ ἐμοὶ ἀλλὰ τοῖς καταγινούσι τοῦτο αἰσφρόν ἐστι. Παράκλησται δ' ἐτι με καὶ Παλαμήδης ὁ παραπληρώσις ἐμοὶ τελευτήσας· ἐτι γὰρ καὶ νῦν πάλιν καλλίους ὕμνους παρέχεται Ὀδυσσεύς τοῦ ἀδίκως ἀποκτείναντος αὐτόν. (27) Οἷδ' ὅτι καὶ ἐμοὶ μαρτυρήσεται ὑπὸ τε τοῦ ἐπιόντος καὶ ὑπὸ τοῦ παρελθούτος χρόνου ὅτι ἡδίκηκα μὲν οὐδένα πόποτι οὐδὲ πονηρότερον ἐποίησα, εὐεργέτην δὲ τοὺς ἐμοὶ διαλεγόμενους πρότερον διδάσκων ὅτι εὐδυναίην ἀγαθόν. (28) Εἰπόντων δὲ ταῦτα μάλα θαυμάσιον ἔμελλεν εἶναι τοῖς εἰρησμένοις ἀπ' αἵματός τε καὶ σφύρατος καὶ βραδίματος φαιδρός. (29) Ὡς δὲ ὁρίετο ἅμα τοὺς παρεπόμενους ἀκρόνους, τί τοῦτο· εἰπὼν αὐτόν, ἦ ἀρετὴ ἀκρόνους, οὐ γὰρ πάλιν ἴσται ὅτι ἐξ ὅτου περ ἐγενόμην καταβηρισμένος ἦν μου ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ θάνατος· ἀλλὰ μέντοι εἰ μὲν ἀγαθὸν ἐπιβέβηκτον προπαύλλουμαι, δέλον ὅτι ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς εὐνοίας λυπητέον· εἰ δὲ γαλεῶν προσδοκωμένων καταλίσσω τὸν βίον, ἐγὼ μὲν οὐκ αἰσφρόνως εὐπραγούντος ἐμοῦ πᾶν ὑμῶν εὐθυμητέον εἶναι. (30) Παρὼν δὲ τις Ἀπολλόδορος, ἐπιθυμητὴς μὲν ἰσχυρότερος αὐτοῦ, ἄλλως δ' εὐχθής, εἶπεν, Ἄλλ' αὐτοῦ ἔγωγε, ὦ Σωκράτες, γαλεῶν ὅσα φέρω ὅτι ἔγωγε σε ἀδίκως ἀποθνήσκοντα. Τὸν δὲ λέγεται καταβήσαντα αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν εἰπεῖν, Σὺ δὲ, ὦ φίλτατε Ἀπολλόδορε, μᾶλλον ἢ ἐθούλου μεδρᾶν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποθνήσκοντα· καὶ ἅμα ἐπιμείλαται. (31) Λέγεται δὲ καὶ Ἄνυστον παρόντα ἰδὼν εἰπεῖν, Ἄλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ οὐδὲ κυδρός, ὥς μέγα τι καὶ καλὸν διαπεπραγμένος, εἰ ἀπέκτονέ με, ὅτι αὐτὸν τῶν μεγίστων ὑπὸ τῆς πόλεως ὁρῶν ἀνιούμενον οὐκ ἔργον γοῆσαι τὸν υἱὸν περὶ βύρας παιδεύειν. (32) Ὡς μοι ἤρκει οὗτος, ἔφη, ὅς οὐκ εἴοικεν εἰδέναι ὅτι ὑπότερος ἡμῶν καὶ συμφορώτερος καὶ καλλίω εἰς τὸν αἰὶ χρόνον διαπεπραγμαι, οὗτος ἐστὶ καὶ οὐκ οὐκ. (33) Ἄλλ' αὐτοῦ φάναι αὐτόν, ἀνέθηκε μὲν καὶ Ὀμηρος ἔστιν ὅς τῶν ἐν καταλίσσει τοῦ βίου προσηγνώσκων τὰ μέλλοντα, βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ χρησμοδῆσαι τι. Συνγενέοντι γὰρ ποτὶ βραχέα τῷ Ἄνυστον υἱῷ, καὶ ἔδοξέ μοι οὐκ ἀρρωστος τὴν φύσιν εἶναι ὥστε φημι αὐτόν ἐπὶ τῇ δουλοπρεπεῖ διαταγῇ ἣν ὁ πατήρ αὐτοῦ παρασκεύαζεν οὐ διαμενεῖν· διὰ δὲ τὸ μηδὲν εἶναι σπουδαῖον ἐπιμελητὴν προσπεσεῖσθαι τινὶ αἰσφρότῃ ἐπιθυμίᾳ, καὶ προβήσεσθαι μέντοι πόρρω μοι γηραιάς. (34) Ταῦτα δ' εἰπὼν οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἡσθεὶς οἶνῳ οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας ἐπαύετο πίνων, καὶ τέλος οὔτε τῇ ἑαυτοῦ πόλει οὔτε τοῖς φίλοις οὔτε αὐτῷ ἄξιος οὐδενὸς ἐγένετο. Ἄνυστος μὲν δὲ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ πονηρὰν παιδείαν καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀνωμοσύνην ἐτι καὶ τετελευτηκὼς τυγχάνει κακοδοξίας. (35) Σωκράτης δὲ διὰ τὸ μεγαλύνειν ἑαυτὸν ἐν τῇ δικαστηρίῳ φθόνον ἐπαχόμενος μᾶλλον καταβηρίσασθαι ἑαυτοῦ ἰπότης τοὺς δικαστάς. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλὲς μόρας τετυγχάνειν· τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ

dem adversarii objiciunt : adeo ut mirandum mihi esse videatur, ubi tandem facinus morte dignum a me designatum conspexistis. Sed ne ideo quidem, quod injuste occidar, animo esse dejectione debeo. Non enim hoc mihi, sed iis, qui me condemnarunt, dedecori est. Præterea me Palamedes consolatur, qui simili fere modo obiit. Nam is etiam nunc longe pulchriorem hymnorum materiam suppeditat, quam Ulysses, qui eum injuste occidit. Et scio non modo futurum sed et præteritum tempus testimonium mihi perhibiturum, me neminem unquam læsisse, neque reddidisse peiorem; sed bene eis fecisse, qui mecum disserebant, quum gratis, quicquid boni poteram, docerem. Hæc quum dixisset, uti maxime consentaneum erat iis quæ ab ipso fuerint dicta, discedebat, tum oculis, tum gestu, tum incessu hilaris. Quumque animadverteret eos qui comitabantur lacrimari : Quid hoc? inquit, modone fletis? non jam dudum scitis, ex quo genitus fui, a natura me ad mortem condemnatum esse? Enimvero si secundis rebus affluentibus e vita præcipior, patet tum mihi tum aliis mihi benevolis dolendum esse : si vero diris rebus imminuentibus vivendi finem facio, vobis omnibus, tanquam me bene agente, latandum arbitror. Quum vero adesset Apollodorus quidam, mirifico studiosus Socratis, ceteroqui vir simplex, dixit : Ego vero, mi Socrates, molestissime fero, quod injuste necari te video. Ille autem caput ejus demulcens, divisæ perhibetur : Tunc, carissime Apollodore, videre me malles juste quam injuste occidi? et simul subrisisse fertur. Quum etiam Anytum prætereuntem videret, divisæ perhibetur : Hic vir gloriabundus exultat, quasi me interfecto magnum quid præclarumque gesserit; quod quum ipsum maximi viderem in republica fieri, filium ejus ad operas coriariarum institui debere negaverim. Quam excors hic est, ait, qui nescire videatur, uter nostrum et utiliora et præclariora in omne ævum gesserit, eum esse victorem. Enimvero, inquit, quum Homerus etiam nonnullos, qui erant in exitu vite, futura prænoscere fecerit : lubet et mihi quiddam quasi per oraculum significare. Fuit aliquando mecum Anyti filius exiguo tempore, visusque est mihi indolis esse non ignavæ : itaque aio, non permansurum in illo servilli vite genere, quod pater ei præscripsit : quia vero nullum habet bonum curatorem, futurum ut in aliquam libidinem fasdam pronuat, et in depravatione longius progrediatur. Hæc dicens, nequaquam mentitus est. Nam adolescens hic quum vino delectaretur, neque noctu, neque interdiu potare cessabat : ac tandem nec patriæ, nec amicis, nec sibi utilis fuit. Anytus ipse propter educationem filii pravam, et suam amentiam, etiam post mortem infamis est. Socrates autem, quod magnifice pro tribunali se prædicaret, invidia contracta, magis judices ad damnandum sese impolit. Illi equidem fatum diis acceptum obtigisse arbitror. Quippe molestissimam vite partem valere jussit, et mortis genus

χαλεπώτατον ἀπέλιπε, τῶν δὲ θανάτων τοῦ βράστου ἐτυχεν. (33) Ἐπεδείξατο δὲ τῆς ψυχῆς τὴν βίωμην. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τοῦ ἔτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρεῖσσον εἶναι, ὥςπερ οὐδὲ πρὸς τὰλλα τὰγαθὰ προσάντης ἦν, οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο, ἀλλ' ἠλαρώς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο. (34) Ἐγὼ μὲν δὴ κατανῶν τοῦ ἀνδρὸς τὴν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναϊότητα οὔτε μὴ μεμνήσθαι δύνάμην αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινέειν. Εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐπιφεμένων ἐφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκείνον ἐγὼ τὸν ἀνδρα ἀξιωμακχριστότατον νομίζω.

tranquillissimum obiit. Idem robur animi sui declaravit. Nam quum intelligeret, magis ex re sua esse, ut moreretur, quam ut diutius viveret; quemadmodum ad alias res bonas se non difficilem, ita nec ad mortem se mollem præbuit: immo hilariter eam et expectabat et obibat. Sapientiam quidem certe, animique magnitudinem quum in hoc viro considero, non possum non ejus meminisse, nec, ubi meminerim, non etiam laudare. Quod si quis eorum qui virtutis studiosi sunt, cum aliquo versatus est, qui Socrate fuerit utilior; eum ego virum dignissimum judico, qui beatus prædicetur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιαύδε διαλεγομένου. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἄρα γὰρ ἡ οἰκονομία ἐπιστήμη τις ὀνομάζεται, ὥςπερ ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (2) Ἦ καὶ ὥςπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυνάμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον αὐτῆς ἐστὶ; Δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. (3) Ἦ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναίτο, εἰ βούλοιτο, εὖ οἰκεῖν, ὥςπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλῳ δύναίτο ἐργάζεσθαι ὅτιπερ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὁ οἰκονομικὸς γ' ἂν ὡσαύτως. Ἐμοιγε δοκεῖ, ὦ Σωκράτης. (4) Ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥςπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; Νῆ Δία καὶ πολὺν γε μισθὸν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροιτ' ἂν, εἰ δύναίτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὐξίνει τὸν οἶκον. (5) Οἶκος δὲ ὅτι τί δοκεῖ ἡμῖν εἶναι; ἄρα ὅπερ οἰκία, ἡ καὶ ὅσα τις ἔξω τῆς οἰκίας κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτά ἐστιν; Ἐμοιγ' οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ κέκτημένῳ, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται. (6) Οὐκοῦν καὶ ἐχθροὺς κέκτηνται τινες; Νῆ Δία καὶ πολλοὺς γε ἐνιοί. Ἦ καὶ κτήματα αὐτῶν φέρομεν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς; Γελοῖον μὲντ' ἔφη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς αὐξάνω προσέτι καὶ μισθὸν τούτου φέροι. (7) Ὅτι τοι ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀνδρὸς εἶναι ὅπερ κτήσις. Νῆ

XENOPHONTIS

DE

ADMINISTRATIONE DOMESTICA.

CAPUT I.

Audivi etiam Socratem aliquando de administratione rei familiaris hujusmodi quædam disserentem: Dic mihi, Critobule, inquit, estne rei familiaris administratio scientiæ alicujus nomen, ut ars medendi, ut ærariorum, ut fabrilis? Mihi quidem esse videtur, ait Critobulus. An etiam ut de his artibus singulis dicere possumus, quod sit opus cujusque; sic etiam quod domesticæ administrationis opus sit, indicare possimus? Videtur, ait Critobulus, boni patrisfamilias esse, domum suam recte colere. An non etiam alterius domum, inquit Socrates, si quis hanc ei committat, et velit ipse, recte colere perinde possit, ut suam? nam qui artem fabrillem tenet, etiam alii possit elaborare, quod sibi; idemque de administrationis familiaris perito dici potest. Ita mihi quidem, mi Socrates, videtur. Ergone peritus aliquis artis hujus, etiamsi facultates ipse nullas habeat, domum alterius administrando, perinde ut ædificando, pro mercede operam suam locare potest? Ita certe, ait Critobulus, adeoque mercedem amplam accipere possit, si domum sibi traditam perficiendo quæ poscit usus, et uberem rerum copiam efficiendo augere queat. Quid vero nobis videtur esse domus? num idem quod domicilium, an vero etiam illa omnia, quæ extra aedes suas quis possidet, domus appellatione veniunt? Mihi sic videtur, ait Critobulus, omnia domo comprehendi, quæ possidet aliquis, etiamsi non sint in eadem civitate, in qua possessor. Igitur etiam hostes aliqui possident? Etiam multos profecto nonnulli. Num igitur etiam hostes possessionem eorum dicemus? Ridiculum fuerit, inquit Critobulus, si quis hostes augendo, præterea mercedem eo nomine accipiat. At nobis videbatur, idem esse domum alicujus, et possessionem. Quidquid

Δέ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὅτι γὰρ τις ἀγαθὸν κτήνηται οὐ μὴ Δ' οὐκ εἴ τι κακὸν, τοῦτο κτήμα ἐγὼ καλῶ. Σὺ δ' ἔσθικας τὰ ἐκάστην ὠφελίμην κτήματα καλεῖν. Πάνου μὲν οὖν, ἔφη, τὰ δὲ γὰρ βλάπτοντα ζημίαν ἔγωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα. (8) Κἂν ἄρα γὰρ τις ἵππον περιάμενος μὴ ἐπίστηται αὐτῷ χρῆσθαι ἀλλὰ καταπίπτων ἀπ' αὐτοῦ κακὰ λαμβάνει, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἵππος; Οὐκ, εἰπερ τὰ χρήματά γ' ἐστὶν ἀγαθόν. Οὐδ' ἄρα γὰρ ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν ὥστε ζημιουθῆαι ἐργαζόμενος. Οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστίν, εἰπερ ἀντὶ τοῦ τρέφειν πεινῶν παρασκευάζει. (9) Οὐλοῦν καὶ τὰ πρόβατα ὠκεύτως, εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προβάτοις χρῆσθαι ζημιούται, οὐδὲ τὰ πρόβατα χρήματα τοῦτο εἶναι, ἂν; Οὐλοῦν ἔγωγε δοκεῖ. Σὺ ἄρα ὡς ἔσθικας τὰ μὲν ὠφελιμὴν κτήματα ἡγῶ, τὰ δὲ βλάπτοντα οὐ χρήματα. Οὕτω. (10) Ταῦτά ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστης χρήματά ἐστίν, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐ χρήματα ὥσπερ γὰρ αὐτοὶ τῷ μὲν ἐπισταμένῳ ἀξιώλογον αὐτεῖν χρήματά εἰσι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἀργεῖσι λίθοι, εἰ μὴ ἀποδιδότω γὰρ αὐτούς. (11) Τοῦτ' αὐτὸ φαίνεται ἡμῖν, ἀποδιδόμενοι μὲν οἱ αὐτοὶ χρήματα, μὴ ἀποδιδόμενοι δὲ ἀλλὰ κακημένους οὐ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. Καὶ βυολογούμενοι γὰρ, ὦ Σώκρατες, ὁ λόγος ἡμῖν χωρεῖ, ἐπειπερ εἴρηται τὰ ὠφελιμὴν κτήματα εἶναι. Μὴ πολυόμενοι μὲν γὰρ οὐ χρήματά εἰσιν οἱ αὐτοὶ οὐδὲν γὰρ χρῆσθαι εἰσι πολυόμενοι δὲ χρήματα. (12) Πρὸς ταῦτα δ' ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ὅν ἐπίστηται γὰρ πωλεῖν. Εἰ δὲ πωλὼν αὐτὸς τοῦτον ὅς μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, οὐδὲ πωλούμενοι εἰσι χρήματα κατὰ γὰρ τὸν σὸν λόγον. Λέγειν ἔσθικας, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργύριον ἐστὶ χρήματα, εἰ μὴ τις ἐπίσταται χρῆσθαι αὐτῷ. (13) Καὶ σὺ δὲ μοι δοκεῖς οὕτω συνομιλοῦν. ἂν οὐ τις ὠφελίσθαι δύναται, χρήματα εἶναι. Εἰ γὰρ τις χρῆμα τῷ ἀργυρίῳ ὥστε πρῶτος οὖν ἐταίρην διὰ ταύτην κἀκὼν μὲν τὸ πῶμα ἐχρί, κἀκὼν δὲ τὴν ψυχὴν, κἀκὼν δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν εἴη τὸ ἀργύριον αὐτῷ ὠφελίμην εἶναι; Οὐδαμῶς, εἰ μὴ πῆρ γὰρ καὶ τὸν δοσκύμαον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσομεν, ὅς οὐ οἱ φανόντες αὐτὸν παραπλήγας γίνονται. (14) Τὸ μὲν δὲ ἀργύριον, εἰ μὴ τις ἐπίσταται αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀποθείσθω, ὥς Κριτόβουλε, ὥστε μηδὲ χρήματα εἶναι. Οἱ δὲ φίλοι, ἥν τις ἐπίστηται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτούς εἶναι; Χρήματα νῆ Δ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ πολὺ γὰρ μᾶλλον ἢ τοὺς βοῦς, ἥν ὠφελιμώτεροι γὰρ ὄντι τῶν βοῶν. (15) Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄρα κατὰ γὰρ τὸν σὸν λόγον χρήματά εἰσι τῷ δυναμένῳ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελείσθαι. Ἐμοί γ' οὖν δοκεῖ. Οἰκονόμος ἄρα ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπίστασθαι χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἰσχυρότατά γὰρ. Καὶ γὰρ δὴ ὄρεξ, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ὅσοι μὲν δὲ οἶκον ἰδιωτῶν τυχόμενοι εἰσιν ἀπὸ πολέμου, ὅσοι δὲ τυράννων. (16) Ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν καλῶς ἔμοιγε

scilicet, ait Critobulus, boni quis possidet : nec enim ego quod malum est, possessionem appello. Videris id possessionem appellare, quod cuique est usui. Omnino, ait : nam ea quae nocent, magis esse detrimentum arbitror, quam facultates. At si quis equo empto nesciat uti, sed ab eo delapsus damnum accipiat, non facultates ei sunt hic equus? Non, siquidem facultates esse bonum aliquid necesse est. Ergo ne solum quidem ei facultates sunt, qui suo cum detrimento solum colit. Nam solum adeo esse facultates nego, si, quum debeat alere, ut esuriamus, efficit. Ergo idem ovibus statuendum, si quis propterea, quod ovibus uti nesciat, damnum accipiat, ne oves quidem ei facultates esse? Mihi sane non videntur esse. Ergo tu, quemadmodum videtur, ea quae utilitatem habent, facultates esse ducis : quae vero noceant, minime. Sic est. Eadem igitur illi, qui usum eorum teneat, facultates sunt; eundem ignoranti, non sunt facultates : quemadmodum tibi illi, qui canere tibi satis norit, facultates sunt; qui vero nesciat, nihilo magis, quam inutilia saxa, nisi eas vendiderit. Idem scilicet videntur nobis tibi, si quidem vendantur; facultates esse; si non vendantur, sed retineantur ab illis qui usum earum ignorant, haudquaquam. Sane consentanea ratione, mi Socrates, nostra progreditur oratio, quando dictum est, ea quae utilia sint, facultates esse. Nam si tibi non vendantur, non sunt facultates, quippe quae nullam ad rem faciendam utiles sint : venditae vero, sunt facultates. Ad quae Socrates : Si quidem, ait, etiam vendere quis sciat. Si vero vendat ei qui uti nequeat, ne venditae quidem facultates sunt, uti tu ais. Videris dicere, mi Socrates, ne argentum quidem esse facultates, nisi quis uti eo norit. Tu quoque mecum fateri videris, eas res facultates esse, de quibus utilitatem aliquis capere possit. Ergo si quis argento sic utitur, ut, verbi gratia, scortum emat, propter quod minus bene affecto sit corpore atque animo, et domus etiam pejus administretur, quo pacto possit huic argentum esse usui? Nequaquam, nisi si et hyoscyamum quam vocant herbam inter facultates quis recenseat, qua qui vescuntur, apud sese non sunt. Argentum quidem certe, mi Critobule, nisi quis uti eo norit, adeo procul amoveatur, ut nec in bonis habeatur. Quid vero amicos esse dicemus, si quis illa sciat eis uti, ut fructum aliquem ex ipsis percipiat? Facultates profecto, ait Critobulus, ac multo quidem magis, quam boves; si quidem utilitates majores afferant, quam boves. Ergo etiam hostes, tua quidem sententia, facultates sunt ei qui capere fructum aliquem ex hostibus potest. Ita mihi quidem videtur. Est igitur boni administratoris rei domesticæ, hostibus etiam uti scire, quo fructum ex ipsis capiat. Maxime vero. Nam vides certe, mi Critobule, quot privatorum hominum domus bello auctae sint, quot tyrannorum. Sed enim hæc, mi Socrates, preclare

δοκεῖ λέγεσθαι, ὃ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· ἐκείνο δ' ἡμῖν τί φαίνεται ὑπὸ τῶν δρώμεν τινος ἐπιστήμας μὲν ἔχοντας καὶ ἀφορμὰς ἀφ' ὧν δύνανται ἐργαζόμενοι αὐξάνειν τοὺς οἴκους, αἰσθανόμεθα δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὴ θέλοντας ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο δρώμεν ἀνωφελεῖς οὕσας αὐτοῖς τὰς ἐπιστήμας; ἄλλο τι ἢ τοῦτοι αὐτοὶ αἱ ἐπιστήμαι χρήματά εἰσιν οὔτε τὰ κτήματα; (17) Περὶ δούλων μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιχειρεῖς, ὦ Κριτόβουλε, διαλέγεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐπατριδῶν ἐνίων γε δοκούντων εἶναι, οὐς ἐγὼ ὄρω τοὺς μὲν πολειμικάς, τοὺς δὲ καὶ εἰρηνικάς ἐπιστήμας ἔχοντας, ταύτας δὲ οὐκ ἐθέλοντας ἐργάζεσθαι, ὥς μὲν ἐγὼ οἶμαι, οἱ αὐτοὶ τοῦτο οὐ δεσπότης οὐκ ἔχουσιν. (18) Καὶ πῶς ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, δεσπότης οὐκ ἔχοιεν, εἰ εὐχόμενοι εὐδαίμονεσιν καὶ ποιεῖν βουλόμενοι ἀφ' ὧν ἔχουσιν ἀγαθὰ ἔπειτα κωλύονται ποιεῖν ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων; Καὶ τίνες δὴ οὗτοι εἰσιν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἀφανεῖς ὄντες ἀρχοῦσιν αὐτῶν; (19) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἀφανεῖς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ φανεροί. Καὶ οὐ πονηρότατοι γὰρ εἰσιν οὐδὲ σὲ λανθάνουσιν, εἴπερ πονηρίαν γε νομίζεις ἀργίαν τ' εἶναι καὶ μαλακίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν. (20) Καὶ ἄλλοι δ' εἰσιν ἀπατηλαί τινες δέσποιναι προσποιούμεναι ἡδονὰς εἶναι, κυβεῖαί τε καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων διμυλίας, αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γίνονται οὐκ ἀλλὰ ἄρα ἦσαν ἡδοναῖς περιπετεῖν, αἱ διακωλύουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠφελίμων ἔργων κρατοῦσαι. (21) Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐργάζεσθαι μὲν οὐ κωλύονται ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἔχουσι καὶ μηχανᾶσθαι προσόδους· διμυλίας δὲ καὶ τοὺς οἴκους κατατρίβουσι καὶ ἀμνηχανία συνέχονται. (22) Δούλοι γὰρ εἰσὶ καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποινῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνείων, οἱ δὲ οἰνοφλυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μωρῶν καὶ δαπανηρῶν, αἱ οὕτω χαλεπῶς ἀρχει τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν ὥσθ' ἕως μὲν ἂν ὀρώσιν ἡδύνοντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἢ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωσιν καὶ τελείν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἰσθωνται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τοὺς κακῶς γηράσκουσιν, ἄλλοις δ' αὐτοὶ πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι. (23) Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Κριτόβουλε, πρὸς ταῦτα οὐχ ἥσσον διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας ἢ πρὸς τοὺς σὺν δούλοις πειρωμένους καταδουλοῦσθαι. Πολέμιοι γοῦν ἦδη ὅταν καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ὄντες καταδουλώσωνται τινες, πολλοὺς δὴ βελτίους θνήσκειν εἶναι σωφρονισάντας, καὶ ῥᾶον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐποίησαν· αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκίζόμεναι τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους οὐποτε λήγουσιν ἐστ' ἂν ἀρχῶσιν αὐτῶν.

mihi dici videntur, inquit Critobulus : illud autem quam speciem habet, quod nonnullos videmus, scientia quidem illos ac facultatibus instructos, quibus faciendo quæstum augere domos possent; verum id eos facere nolle animadvertimus, ac propterea scientias ipsis usui nulli esse cernimus? num quid est aliud, quam his scientias illas neque facultates esse, neque possessiones? De servis, mi Critobule, disserere instituis? Minime vero, ait : sed sunt nonnulli, qui valde videntur esse bono loco nati, quorum alios video rerum bellicarum, alios pacis artium peritos esse; quas tamen exercere noli, eam ipsam ob causam, mea quidem sententia, quod dominos non habeant. Qui dominos non habere possint, ait Socrates, quum felicitatem adipisci cupientes, atque res gerere, de quibus capere fructus utiles possint, in hoc conatu ab illis impediuntur, qui eis imperant? Et quinam illi sunt, ait Critobulus, qui, quanquam non cernantur, eis imperant? Immo, inquit Socrates, obscuro non sunt, sed conspici manifesto possunt. Et improbissimos quidem esse, ne te quidem latet, siquidem ignaviam, et mollitiem animi, et negligentiam esse putas improbitatem. Sunt et aliæ fraudulentæ quædam dominæ, quæ se pro voluptatibus venditant, alexæ lusus, et inutiles hominum inter se conversationes, quæ temporis progressu manifesto deprehendunt etiam illi, qui decepti sunt, dolores esse voluptatibus oblectos. Atque hæc potestatem in ipsos nactæ, ab operibus utilibus avocant. At enim alii, inquit, o Socrates, ab his non impediuntur, quominus quæstum faciant, sed ad eum faciundum excogitandosque proventus vehementer incitati sunt : nihilominus et rem familiarem atterunt, et rerum inopia conficiuntur. Nimirum et illi servi sunt, ait Socrates, ac profecto permolestos habent dominos, alii luxum, alii libidines, alii temulentiam, alii stultas quasdam et sumptuosas ambitiones, quæ quidem adeo graviter in eos homines, quos occupaverint, imperium exercent; ut quamdiu cernunt eos adhuc vegetos esse, quæstumque facere posse, quidquid lucri fecerint, ad se deferre cogant, ac suas in cupiditates impendere : verum posteaquam animadvertent eos propter senectutem nihil amplius comparare posse, relinquunt eos misere senectutem exacturos, atque aliis uti servis instituunt. Oportet autem, mi Critobule, non minus de libertate adversus hæc dimicare, quam adversus eos qui armati nos in servitutem redigere conantur. Etenim hostes virtute præstantes quum in servitutem aliquos rede gere, castigando multos meliores fieri coegerunt, atque ut facilius deinceps vivant effecere. At hujusmodi dominæ corpora hominum et animos, et rem familiarem sæpe perdere nunquam desinunt, quamdiu imperium in eos exercent.

Ὁ οὖν Κριτόβουλος ἐκ τούτων ὧδε ποιεῖπεν· Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἀρκούντως πάντο μοι δοκῶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου· αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ἐξετάζων δοκῶ μοι εὐρίσκειν ἐπεικῶς τῶν τοιούτων ἐγκρατῆ ὄντα, ὥστ' εἴ μοι συμβουλεύσεις ὅτι ἂν ποιεῖν αὐξάνω τὸν οἶκον, οὐκ ἂν μοι δοκῶ ὑπὸ γε τούτων ὄντων δεσποινῶν καλεῖς καὶ θύεσθαι· ἀλλὰ θαρρῶν συμβούλευε ὅτι εἴρεις ἀρχὸν ἢ κατεργασκῆς ἡμῶν. Ὁ Σωκράτης, ἰκανῶς πλουτεῖν καὶ οὐδὲν δοκῶν σοι προσδεῖσθαι χρημάτων; Ὁ Ὀδυσσεύς, εἴρη ὁ Σωκράτης, εἰ καὶ ἐμοὶ λέγεις, οὐδὲν μοι δοκῶ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' ἰκανῶς πλουτεῖν σὺ μέντοι, ὦ Κριτόβουλε, πάντο μοι δοκεῖς πένεσθαι, καὶ ναὶ μὰ Δι' ἐστὶν ὅτε καὶ πάντο οἰκτεῖρω σε ἐγὼ.

β. Καὶ ὁ Κριτόβουλος γελᾶσθαι εἶπε. Καὶ πόσον ἂν πρὸς τῶν θεῶν οἶε, ὃ Σωκράτης, εἴρη, εὐρεῖν τὰ σὰ κτήματα πωλούμενα, πόσον δὲ τὰ ἐμά; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἴρη ὁ Σωκράτης, εἰ ἀρχαῖος ὢν ἡτοῦ ἐπιτόλῃμι, εὐρεῖν ἂν μοι τὴν οὐλίαν καὶ τὰ ὄντα πάντα πάντο βραχίως πάντεσσι· τὰ μέντοι σὰ ἀρχαῖος οἶδα ὅτι πλεον ἂν εὐροῖ ἢ ἱκανοῦντα πλείονα τούτου.

γ. Καὶ οὕτως ἐγνωκῶς σὺ μὲν οὐκ ἤρῃ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἐμὲ δὲ οἰκτεῖρῃς ἐπὶ τῇ πενίᾳ; Τὰ μὲν γὰρ ἐμά, εἴρη, ἱκανά ἐστιν ἐμοὶ παρέχειν τὰ ἀρκούντα· εἰς δὲ τὸ σὸν σῆμα ὃ σὺ περιβέβηκας καὶ τὴν τὴν δόξαν, οὐδ' εἰ τρίς ὅσα νῦν κέκτησαι προσένοιτό σοι, οὐδ' ὥς ἂν ἱκανά μοι δοκεῖ εἶναι σοι.

δ. Πῶς δὲ τοῦτ'; εἴρη ὁ Κριτόβουλος. Ἀπειρήκατο ὁ Σωκράτης· Ὅτι πρῶτον μὲν ὅρῳ σοι ἀνάγκην ὄσων θύειν πολλὰ τε καὶ μεγάλα, ἢ οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους οἶμαι σε ἂν ἀνασπείσθαι· ἐπειτα ξένους προσέχει σοι πολλοὺς δέξασθαι, καὶ τούτους μεγαλοπρεπῶς· ἐπειτα δὲ πολίτας δειπνίσαι καὶ εὖ ποιεῖν, ἢ ἐργασίαν συμπόριον εἶναι.

ε. Ἐπὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀσθάνου· καὶ τὰ μὲν ἥδη σοι προστάττουσιν μέγιστα τελεῖν, ἵπποστασις τε καὶ γυμνασία καὶ γυμνασιαρχίας καὶ προπαιδείας, ἣν δὲ ὁ πόλεμος γένεται, οὐδ' ὅτι καὶ τριηραρχίας μισθὸς καὶ εἰσφοράς ταύτας σοι προστάττουσιν ὅσας σὺ ὁ βραχίως ὑπάρχεις.

στ. Ὅπου δ' ἂν ἐνδεὲς ὄξῃς τι τούτων ποιεῖν, οὐδ' ὅτι σε τιμωρήσονται Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἔσταιν ἢ εἰ τὰ αὐτῶν λάβοιεν κλέπτουσα.

ζ. Πρὸς δὲ τοῖς τοῖς ὅρῳ σε οἰόμενον πλουτεῖν, καὶ ἀνελθὼς μὲν ἔρχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικαῖς δὲ πράγμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἐξὼν σοι.

η. Ὡς ἐνεκα οἰκτεῖρω σε μὴ τι ἀνέστητον κακὸν πάθος καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν κατασφῇ.

θ. Καὶ ἐμοὶ μὲν, εἰ τι καὶ προσδεχέσθαι, οὐδ' ὅτι καὶ σὺ γνησιώτατος εἶσιν οἱ καὶ ἐπαρκέσειν ὥστε πάντο μικρὰ προσίσταντες κατακλύσειν ἂν ἀφρονία τὴν εὐχὴν διαίταν· οἷός σοι φίλοι πολλοὶ ἀρκούντα σὺ μᾶλλον ἔχοντες τῇ ἐνυπνίᾳ κατασκευῇ ἢ σὺ τῇ σῇ θυμῶς παρὰ σοῦ ὁρμηγρόμενοι ἀποθλέπουσι.

ι. Καὶ ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἐγὼ τούτοις, ὦ Σωκράτης, οὐκ ἔγω ἀντιλέγειν· ἀλλ' ὅρα σοι προστάττειν ἐμοὶ, ὅπως μὴ τῷ ὄντι οἰκτερῶ γένοιμαι. Ἀκούσας οὖν ὁ Σωκρά-

Secundum haec Critobulus huiusmodi quaedam dicebat: Ego vero de talibus sat audisse mihi videor abs te dicta, et ipse me explorans, in huiusmodi rebus satis mihi videoe meimet esse compos. Itaque si consilium mihi dederis, quo pacto rem domesticam augere possim, non existimofuturum, ut illae me dominae, quas vocas, impediunt. It vero confidenter impertire mihi consilium bonum, quodcunque tandem habes: an vero satis esse nos, mi Socrate, opibus instructos putas, nec facultatibus aliis eorere? Equidem, ait Socrates, si de me quoque loqueris, nullis mihi praeterea me opibus puto, sed satis esse locupletem te vero, mi Critobule, valde mihi pauper esse videris, ac profecto nonnunquam valde tui me miseret. Tum respondit Critobulus, Quaeso te per deos immortales, inquit, quantum te de tuis facultatibus venditis redempturum, quantum me existimas? Arbitror ego, ait Socrates, si emptor mihi bonum contingat, facile me de cunctis facultatibus meis, cum domuminas quinque coacturum: de tuis vero sat scire reditura: te centies plura. Itane vero, quum hoc scias, tibi nullus opus esse opibus censes, mei autem ob paupertatem te miseret? Nimirum mea, inquit, plane mihi suppeditare possunt quae mihi sufficiant: ad eam vero speciem, qua tu indultas es, et tuam ad existimationem, ne si triplo quidem plura tibi accederent iis quae modo possides, satis tibi fore puto. Quinam istuc? ait Critobulus. Et Socrates hoc declarat. Primum, inquit, video tibi necessitatem impositam, ut multa et ampla sacrificia instituas: ceteroqui nec deos nec homines te laturos. Deinde necesse est hospites multos domi tuae excipias, eosque magnifice. Praeterea cives multos comis excipiendi tibi sunt, ac beneficiis demulcendi, nisi ab opulentalibus destitui velis. Animadverto etiam a civitate patium nunc magnas expensas imperari tibi, ut equos alios, ut choros exhibeas, ut gymnasiis praesides, ut palaestra suscipias: partim si bellum oriat, illam tibi imperatorem scio mercedem remigum et militum in trirēmbus, tanta percollationes, quantis tu non facile subsistes. Horum si quid non ita gerere videberis uti debebat geri: sat scio, non minus Athenienses te multaturos, quam si te in peculatu deprehendissent. Praeter haec video te hanc de temetipso concepis opinionem, quod dives sis, et negligenter ac excoctandis paranda pecuniae rationibus versari, et rebus ludicris ita esse occupatum, atque si id tibi liceret. Quas ob causas miseret me tui, ne quod insaniabile malum accideret tibi, et magnam ad inopiam redigaris. Ac mihi quidem, etiamsi aliquid etiam deesset, scio habere te perspicuum, esse qui suppeditare possint tantum ut modicis admodum subministratis, abundantia quadam victus mei rationem inuident: tui vero amici, quum rerum te copia superent, nihilo minus ad te respiciunt, quasi abs te non nihil utilitatis expectantes. Tum Critobulus, Non possum, inquit, his adversari, Socrates. Ceterum tempus est, ut mihi palam fias, ne reapse miserabilis evadam. Quae quum audisset

της εἶπε, Καὶ οὐ θαυμαστὸν δοκεῖς, ὦ Κριτόβουλε, τοῦτο σαυτῷ ποιεῖν οἷον ὀλίγον μὲν πρόσθεν ὅτε ἐγὼ ἔρην πλουτεῖν ἐγέλασας ἐπ' ἐμοὶ ὡς οὐδὲ εἰδότες ὅ,τι εἴη πλούτος, καὶ πρότερον οὐκ ἐπαύσω πρὶν ἐξηλεγάς με καὶ ὁμολογεῖν ἐποίησας μὴδὲ ἑκατοστὸν μέρος τῶν σῶν κεκτῆσθαι, νῦν δὲ κελεύεις με προστατεύειν σου καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν μὴ παντάπασιν ἀληθῶς πένης γένοιτο; (10) Ὅρῳ γάρ σε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν τι πλουτηρὸν ἔργον ἐπιστάμενον περιουσίαν ποιεῖν. Τὸν οὖν ἀπ' ὀλίγων περιποιούonta ἐπρίζω ἀπὸ πολλῶν γ' ἂν πάνυ βραδίως πολλὴν περιουσίαν ποιῆσαι. (11) Οὐχ οὐκ μὲν,σαι ἀρτίως ἐν τῷ λόγῳ ὅτε οὐδ' ἀναγούζειν μοι ἐξουσίαν ἐποίησας, λέγων ὅτι τῷ μὴ ἐπισταμένῳ ἴπποις χρῆσθαι οὐκ εἴη χρήματα οἱ ἴπποι οὐδὲ ἡ γῆ οὐδὲ τὰ πρόσβατα οὐδὲ ἀργύριον οὐδὲ ἄλλο οὐδὲ ἐν ὧν τις μὴ ἐπίσταιτο χρῆσθαι; εἰσὶ μὲν οὖν αἱ πρόσδοι ἀπὸ τῶν τοιούτων· ἐμὲ δὲ πῶς τινι τούτων οἶες ἂν ἐπιστηθῆναι χρῆσθαι, ὃ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὥποτε' ἐγένετο τούτων; (12) Ἀλλ' ἐδόκει ἡμῖν, καὶ εἰ μὴ χρήματά τις τύχοι ἔχων, ὅμως εἶναι τις ἐπιστήμη οἰκονομίας. Τί οὖν κωλύει καὶ σὲ ἐπίστασθαι; Ὅπερ νῆ Δία καὶ αὐλεῖν ἂν κωλύσειεν ἄνθρωπον ἐπίστασθαι, εἰ μῆτε αὐτὸς ὥποτε κτήσαιο αὐλοῦς μῆτε ἄλλος αὐτῷ παράσχοι ἐν τοῖς αὐτοῦ μαθάνειν· οὕτω δὴ καὶ ἐμοὶ ἔχει περὶ τῆς οἰκονομίας. (13) Οὐτε γὰρ αὐτὸς ὄργανα χρήματα ἐκακτῆμην ὥστε μαθάνειν οὔτε ἄλλος ὥποτε μοι παρέσχε τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν ἀλλ' ἡ σὺ νυνὶ ἐθέλεις παρέχειν. Οἱ δὲ δήπου τὸ πρῶτον μαθάνοντες κιθαρίζουν καὶ τὰς λύρας λυμαίνονται· καὶ ἐγὼ δὴ εἰ ἐπιχειρήσαιμι ἐν τῷ σῷ οἴκῳ μαθάνειν οἰκονομεῖν, ἴσως ἂν καταλυμηναίμην ἂν σου τὸν οἶκον. (14) Πρὸς ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Προθύμως γε, ὦ Σώκρατες, ἀποφύγειν μοι πειρᾶ μὴδὲν με συνωφελεῖσαι εἰς τὸ βῆον ὑποφέρειν τὰ ἐμοὶ ἀνγκαῖα πράγματα. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὅσα ἔχω καὶ πάνυ προθύμως ἐζητήσομαι σοι. (15) Οἶμαι δ' ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου καὶ μὴ ὄντος παρ' ἐμοὶ, εἰ ἄλλοσε ἡγησάμην ὁπότεν σοι εἴη λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμφου μοι, καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντί σοι αὐτὸς μὴ ἔχων ἄλλοσε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἦγαγον, οἷδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμφου, καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δεῖξαιμὶ σοι πολλὸ δεινότερους ἐμοῦ περὶ μουσικῆν καὶ σοι χάριν εἰδότες εἰ ἐθέλεις παρ' αὐτῶν μαθάνειν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμφοιο; Οὐδὲν ἂν δικαίως γε, ὦ Σώκρατες. (16) Ἐγὼ τοίνυν σοι δεῖξω, ὦ Κριτόβουλε, ὅσα νῦν λιπαρεῖς παρ' ἐμοῦ μαθάνειν πολλοὺς ἄλλους ἐμοῦ δεινότερους περὶ ταῦτα. Ὅμοιοι γὰρ δὲ μεμεληχέναι μοι αἵτινες ἕκαστα ἐπιστημονέστατοι εἰσι τῶν ἐν τῇ πόλει. (17) Καταμαθὼν γὰρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοὺς μὲν πάνυ ἀπόρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουσίους, ἀπαύμασα, καὶ ἔδοξέ μοι ἔξιον εἶναι ἐπισκέψασθαι, τι εἴη τοῦτο. Καὶ ἔβρον ἐπισκοπῶν πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα. (18) Τοὺς μὲν γὰρ εἰκὴ ταῦτα πράττοντας ζημιουμένους εὐρων, τοὺς δὲ γνώμῃ συντεταμένῃ, ἐπι-

Socrates, An non mirum est, inquit, hoc te adversus temetipsum committere, mi Critobule, quod, quum paulo ante me divitem memetipsum prædicantem irriseris, quasi qui nesciret quid sint divitiæ, neque prius destiteris, quam me convicisses, et ad fatendum adegisses, ne centesimam quidem partem tuarum me facultatum possidere, nunc me patronum tibi expetas, utque dem operam horteris, ne vere pauper fias? Nimirum te video, mi Socrates, inquit, unum hoc opus intelligere, quod ad parandas divitias pertinet, ut rerum copiam efficere possis. Itaque illum, qui de exiguis aliquam copiam parare possit, spero de multis facillime magnam effecturum abundantiam. Non autem tu meministi, te modo in eo, quem habuimus, sermone, quum ne hiscendi quidem potestatem mihi concederes, dicere, non equos illi facultates esse, qui uti eis nesciret, nec solum, nec oves, nec argentum, nec quidquam aliud, quo quis uti nesciret? redeunt autem fructus ex huiusmodi rebus. Et quo pacto me putas horum aliquo uti scire, quum ab initio nihil eorum habuerim? At enim videbatur nobis, etiam si quis facultates nullas haberet, tamen esse in ipso administrationis domesticæ scientiam posse. Quid igitur obstat, quominus tu quoque hanc teneas? Hoc ipsum, ait, quod etiam impedire potest, quominus tibi quis morit canere, si videlicet neque tibias unquam ipse habuerit neque alius ei concesserit suas, ut in eis artem disceret. Eadem in administratione domestica mea est ratio. Nam opes, quæ instrumenta sunt, nunquam habui, quibus eam discerem; neque sua mihi alius quispiam administranda tradidit, extra te unum, qui tua jam tradere mihi vis. Enimvero qui primum cithara canere discunt, etiam lyras ipseas corrumpunt: atque equidem si tua in domo rei familiaris administrationem discere instituerem, fortassis illam plane corrumperem. Ad ea Critobulus, Studiose, mi Socrates, inquit, elabi velle videris, ne mihi quid adjumenti afferas, ut rerum necessariarum onera facilius feram. Minime profecto, ait Socrates, sed perlibens exponam tibi, quæ scio. Arbitror autem, te, si ignis petendi causa venires ad me, atque illo equidem carerem, non me reprehensurum si alio te ducerem, unde petere posses: itidem si te aquam a me poscente, apud me illa non esset, alio te ad eam ducerem; sat scio ne id quidem te mihi exprobraturum: denique musicam discere a me volenti, si longe me peritiores musicæ commonstrarem, atque etiam tibi gratiam habituros, quod ab eis hanc discere cuperes; quid esset, quod in hoc meo instituto posses culpæ? Nihil quidem merito, mi Socrates. Quamobrem ego tibi, Critobule, ostendam alios, eorum, quæ tu discere studiosè cupis ex me, longe peritiores. Fateor autem curæ mihi fuisse, ut quinam rerum hac in civitate quarumcunque peritissimi sint cognoscerem. Nam quum aliquando animadverterem, iisdem operibus faciendis alios quidem inopes admodum esse, alios opulentos, fuit ea res mihi admirationi, adeoque digna visa, de qua, quid esset, dispiceretur. Itaque considerans ipse mecum reperi, per illa convenienter fieri. Nam qui agerent ea temere, suo cum damno factitare videbam; at qui in-

μελουμένους καὶ ἔαπτον καὶ ἔβαν καὶ κερδαλιώτερον κατέργων πράττοντας. Παρ' ὧν ἂν καὶ σὲ οἶμαι, εἰ βούλοιο, μαρόντα, εἴ σοι ὁ θεὸς μὴ ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Νῦν τοι, ἔφη, ἐγὼ σε οὐκέτι ἀρῶ, ὦ Σώκρατες, πρὶν ἂν μοι ἃ ὑπέσχησαι ἐναντίον τῶν φίλων τούτων ἀποδείξῃς. Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἦν σοι ἀποδεικνύω πρῶτον μὲν οἰκίας τοὺς μὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀργυρίου ἀρχήσους οἰκοδομοῦντας, τοὺς δὲ ἀπὸ πολλοῦ ἐλάττωτος πάντα ἐργάσας ὅσα δαί, ἢ δόξω ἐν τί σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων ἐπιδεικνύναι; Καὶ πάνυ γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (2) Τί δ' ἦν τὸ τούτου ἀκούουσι μετὰ τοῦτο σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν πάνυ πολλὰ καὶ παντοῖα κεκτημένους ἐπιπλά, καὶ τούτοις, ὅταν δέωνται, μὴ ἔχοντας χρῆσθαι, καὶ δὲ εἰδότας εἰ οὐά ἐστιν αὐτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα πολλὰ μὲν αὐτοὺς ἀνιωμένους, πολλὰ δὲ ἀνιῶντας τοὺς οἰκέτας; τοὺς δὲ οὐδὲν πλέον ἄλλὰ καὶ μείονα τούτων κεκτημένους ἔχοντας εὐθὺς ἔτοιμα, ὧν ἂν δέωνται, χρῆσθαι; (3) Ἄλλο τι οὖν τούτων ἐστίν, ὦ Σώκρατες, αἴτιον ἢ ὅτι τοῖς μὲν ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον καταβέβληται, τοῖς δὲ ἐν γῶρᾳ ἕκαστα τεταγμένα καίται; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὐδ' ἐν γῶρᾳ γ' ἐν ᾗ ἔτυχεν, ἀλλ' ἐνθα προέχει, ἕκαστα διατέτακται. Λέγειν τί μοι δοκεῖς, ἔφη, καὶ τοῦτο, ὁ Κριτόβουλος, τῶν οἰκονομικῶν. (4) Τί οὖν ἦν σοι, ἔφη, καὶ οἰκέτας αὐτῶν ἐπιδεικνύω ἐνθα μὲν πάντας ὡς εἰπεῖν δεδεμένους, καὶ τούτους θάμνῃ ἀποδιδράσκοντας, ἐνθα δὲ λελομένους, καὶ θέλοντας τε ἐργάζεσθαι καὶ παραμένειν, οὐ καὶ τοῦτο σοι δόξω ἀξιολάττον τῆς οἰκονομίας ἔργον ἐπιδεικνύναι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ σφόδρα γε. (5) Ἦν δὲ καὶ παραπλησίους γεωργίας γεωργοῦντας, τοὺς μὲν ἀπολωδέναι φάσκοντας ὑπὸ γεωργίας καὶ ἀποροῦντας, τοὺς δὲ ἀφθόνης καὶ καλῶς πάντα ἔχοντας ὅσων δέονται ἀπὸ τῆς γεωργίας; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἵσως γὰρ ἀναλίσκουσιν οὐκ εἰς ἃ δαί μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἃ βλάβην φέρει αὐτῷ καὶ τῷ οἴκῳ. (6) Εἰσὶ μὲν τινες ἴσως, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τοιούτοις. Ἄλλ' ἐγὼ οὐ τούτους λέγω, ἀλλ' οἱ οὐδ' εἰς τὰν ἀναγκαίαν ἔχρουσι θάπταν, γεωργεῖν φάσκοντας. Καὶ τί ἂν εἴη τούτου αἴτιον, ὦ Σωκράτης; Ἐγὼ σε ἄξω καὶ ἐπὶ τούτους, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ δὲ θεωρῶντος δέπου καταμαθήσῃ. (7) Νῆ Δί', ἔφη, ἦν δύνωμαι γε. Οὐκοῦν γὰρ θεωρῶντος σου τοῦ ἀποπειρᾶσθαι εἰ γνώσκῃ. Νῦν δ' ἐγὼ σοι σύνοια ἐπὶ μὲν χωιζούων θέαν καὶ πάνυ πρὶν ἀνισταμένῳ καὶ πάνυ μακρὰν ὁδὸν βρόδίζοντι καὶ ἐμὲ ἀναπεύθοντι προθύμως συνθεῖσθαι· ἐπὶ δὲ τοιούτων οὐδὲν με πώποτε ἔργον παρεκάλεσας. Οὐκοῦν γελοιὸς σοι φαίνομαι εἶναι, ὦ Σώκρατες. Σαυτῷ δὲ πολὺ νῆ Δί', ἔφη, γελοιότερος. (8) Ἦν δὲ καὶ ἀρ'

fento animo curam adluerent, eos tum celerius faciliusque, tum majori cum lucro sua facere animadvertebam. A quibus te quoque arbitror, si velis, et si deus non adversetur, discere posse, atque ita rei faciendae peritissimum fore.

CAPUT III.

Ea quum Critobulus audisset, Nunc ego te, mi Socrates, ait, non missum faciam prius, quam mihi quod pollicitus es horum in amicorum praesentia, praestiteris. Quid ergo, mi Critobule, subiecit Socrates, si demonstrabo tibi primum quosdam aedes inutiles ingenti pecunia, quosque longe minore domos ejusmodi exstruere, quae ab omnibus instructe sint, a quibus esse debent, an videbor tibi unum aliquid opus ex eis, quae ad domesticam administrationem pertinent, ostendere? Omnino, ait Critobulus. Quid autem, si, quod consequens hujus est, deinceps eorum monstrum tibi? nimirum quosdam, qui supellectilem multam ac variam possideant, nec ea, quum opus est, possint, neque scire, an omnia sint eis integra, easque et causas magna molestia tum se tum familiam afficere; quosdam vero, qui non his ampliore, sed tenuiore etiam possideant, ad usum omnia parata habere, quum eis opus est. An alia hujus rei causa est, mi Socrates, nisi quod illis quod dem fortuitu projecta singula, his in loco collocata jacent? Itaprofecto est, ait Socrates. Imo ne fortuito quidem in loco, sed eo distributa singula sunt, quo sita esse par erat. Videbis mihi hoc quoque proferre, subiecit Critobulus, unum ex iis quae ad rem domesticam pertinent. Quid autem, si et famulos demonstrem tibi istic quidem vinctos, ut ita dicam, omnes ac nihilominus frequenter auferentes, hic vero solutos, non tamen invitos vel laborantes, vel inutiles: an non illud etiam opus consideratu dignum in administratione domestica tibi ostendere videbor? Maxime quidem certe, ait Critobulus. Quid si hominum agros plures similes arantium alii se per agriculturam perditos esse dicant, et inopes sint; alii abunde commodeque omnia necessaria ex eadem agricultura habeant? Ita est profecto, inquit Critobulus. Nam fortassis impensas faciunt non in ea in qua in qua fieri par est; sed etiam in alia, quae tum domum tum familiae damnum adferant. Sunt fortasse nonnulli tales, ait Socrates: verum ego non de his loquor, sed de his qui quum agriculturam exercere se fateantur, non tamen ne necessarias quidem in res sumptum facere possunt. Et quamnam, inquit, ejus rei fuerit causa, mi Socrates? Delectam ego te, ait Socrates, ad hos quoque: tu eos contemplantus, rem animadvertes. Profecto, si quidem possum, inquit, Necesse est igitur periculum tui contemplandi facias, an intelligere possis. Memini vero te ad spectandos comoediarum actores admodum aliquando mane surrexisse, ac valde longam viam confecisse, mihi quae auctorem fuisset, ut una tecum spectator esse non recusarem: verum ad rem quandam hujusmodi nunquam me es cohortatus. Ergo tibi, mi Socrates, ridiculus esse videor. Imo tibi quum profecto, ait, multo magis ridiculus. An vero tibi quae-

ἱππικῆς σοι ἐπιδεικνύω τοὺς μὲν εἰς ἀπορίαν τῶν ἱππηδίων ἐληλυθότας, τοὺς δὲ διὰ τὴν ἱππικὴν καὶ πάνυ εὐπόρους ὄντας, καὶ ἅμα ἀγαλλομένους ἐπὶ τῷ κέρδει; Οὐκοῦν τούτους μὲν καὶ ἐγὼ ὄρω καὶ οἶδα ἐκατέρους, καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τῶν κερδαίνοντων γίνομαι. (9) Θεᾶ γὰρ αὐτοὺς ἤπερ τοὺς τραγωδοὺς τε καὶ κωμωδοὺς, οὐχ ὅπως ποιητῆς ὁλομαι γένη, ἀλλ' ὅπως ἡσθῆς ἰδούν τι ἢ ἀκούσας· καὶ ταῦτα μὲν ἴσως οὕτως ὁρθῶς ἔχει, οὐ γὰρ ποιητῆς βούλει γενέσθαι, ἱππικῇ δ' ἀναγκάζομενος χρῆσθαι οὐ μωρὸς οἶμαι εἶναι εἰ μὴ σκοπεῖς ὅπως μὴ ἰδιώτης ἔσῃ τούτου τοῦ ἔργου, ἄλλως τε καὶ τῶν αὐτῶν ὄντων ἀγαθῶν εἰς τε τὴν χρῆσιν καὶ κερδάλειαν εἰς πώλησιν ὄντων; (10) Πηλοδαμνεῖν με κελεύεις, ὦ Σώκρατες; Οὐ μὰ Δ' οὐδὲν τι μᾶλλον ἢ καὶ γεωργοὺς ἐκ παιδιῶν ὠνούμενον κατασχευάζειν, ἀλλ' εἶναι τινές μοι δοκοῦσιν ἡλικίας καὶ ἱππων καὶ ἀνθρώπων αἱ εὐθύς τε χρήσιμοι εἶσι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόσιν. Ἐγὼ δ' ἐπιδείξαι καὶ γυναῖξιν ταῖς γαμεταῖς τοὺς μὲν οὕτω χρωμένους ὥστε συνεργοὺς ἔχειν αὐτάς εἰς τὸ συναυξεῖν τοὺς οἴκους, τοὺς δὲ ἢ ὡς πλείστα λυμαινόμεναι. (11) Καὶ τούτου πότερον χρὴ, ὦ Σώκρατες, τὸν ἀνδρᾶ αἰτιάζεσθαι ἢ τὴν γυναῖκα; Πρόδρατον μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακῶς ἔχῃ, τὸν νομῆα αἰτιώμεθα, καὶ ἵππος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακουργῇ, τὸν ἱππέα κακίζομεν· τῆς δὲ γυναικὸς, εἰ μὲν διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τάγαθα κακοποιεῖ, ἴσως δικαίως ἂν ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν ἔχοι· εἰ δὲ μὴ διδάσκων τὰ καλὰ κάγαθα ἀνεπιστήμονι τούτων χρωτό, ἄρ' οὐ δικαίως ἂν ὁ ἀνὴρ τὴν αἰτίαν ἔχοι; (12) Πάντως δ', ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, φίλοι γάρ ἐσμεν οἱ παρόντες, ἀπαληθεύσαι πρὸς ἡμᾶς. Ἔστιν ὅτω ἄλλω τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναίκι; Οὐδενί, ἔφη. Ἔστι δὲ ὅτω ἐλάσσονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναίκι; Εἰ δὲ μὴ, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. (13) Ἐγῆμας δὲ αὐτὴν καὶ δα νέαν μάλιστα, [ἢ] καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἑωρακυῖαν καὶ ἀκρυοῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολλὸν θαυμαστότερον εἰ τι ὧν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίστατο ἢ εἰ ἐξαμαρτάνοι. (14) Οἷς δὲ σὺ λέγεις ἀγαθὰς εἶναι γυναῖκας, ὦ Σώκρατες, ἢ αὐτοὶ ταύτας ἐπαίδευσαν; Οὐδὲν οἶον τὸ ἐπισκοπεῖσθαι. Συστήσω δὲ σοι ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν, ἢ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει. (15) Νομίζω δὲ γυναῖκα κοινωὺν ἀγαθῇ οἴκου οὔσαν πάνυ ἀντίβροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθόν. Ἐρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διαπαντᾶται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναικὸς ταμειυμάτων τὰ πλείστα· καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων αὖρονται οἱ οἶκοι, κακῶς δὲ τούτων πραττομένων οἱ οἶκοι μειοῦνται. (16) Οἷμαι δὲ σοι καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοὺς ἐξῆς λόγου ἐκάστην ἐργαζομένους ἔχειν ἂν ἐπιδείξαι σοι, εἰ τι προσδεῖσθαι νομίζεις.

dam commonstrem, qui ex re equestri ad rerum necessarium inopiam redacti sint; itemque alios, qui per eandem rem equestrem magnam rerum copiam paraverint, atque de hoc lucro mirificam voluptatem capiant. Eos vero ipse quoque video, et utrosque novi, quanquam nihilo sim magis eorum in numero, qui lucrum faciunt. Nimirum sic eos spectas, ut tragediarum et comediarum actores, non illos quidem, mea sententia, ut poeta fias; sed ut videndo, atque audiendo nonnihil, voluptatem capias. Ac fortassis id quidem recte: nec enim poeta vis fieri. Quum autem necessario rem equestrem tractare cogaris, non te stultum existimas esse, si non id cogites, quo pacto ea in re minime rudis sis, praesertim quum eadem haec et ad usum commoda sint, et ad vendendum fructuosa? Pullos equorum domare me jubes, Socrates? Nihilo magis, ait, quam emere quos a pueris ad colendum agrum praepares. Sed quaedam mihi tam equorum quam hominum aetates esse videntur, quae statim utiles sint, et in melius proficiant. Possum etiam commonstrare quosdam, qui nuptas sibi uxores etiam tractant, ut earum adjumento rem familiarem augeant; alios, ut damna maxima accipiant. Hac etiam in parte, mi Socrates, virone an uxori tribuenda culpa est? Si pecus, ait Socrates, plerumque male affectum sit, pastorem accusamus: si equus plerumque laedat, crimen in equitem conferimus: uxor a marito si recte instituta male se gerit, merito fortasse culpam ipsa sustineat; at si vir quae honesta et laudabilia sunt non docuerit illam, et ita horum ignara utatur, an non in virum merito ea culpa conferri debeat? Omnino, mi Critobule, inquit, (sumus enim amici, quotquot hic adsumus) verum nobis dicito. Estne aliquis alius, cui plus rerum seriarum committas, quam uxori? Nemini, ait. Estne vero quispiam, cum quo minus colloquare, quam cum illa? Si minus, inquit, cum nemine; saltem cum non multis. An vero eam puellam admodum duxisti, aut saltem quae, quam fieri potuit, minime multa tum vidisset tum audivisset? Maxime. Multo igitur magis mirum erit, si, quid dicendum faciundumve sit, sciat, quam si perceret. Quibus autem bonas tu dicis uxores esse, mi Socrates, num illi eas ipsi instituerunt? Nihil velat, id a nobis considerari. Atque equidem etiam Aspasiā tibi commendabo, quae multo peritius, quam ego, haec omnia tibi ostendet. Existimo autem, uxorem, quae in domo bona sit socia, tantundem habere momenti ad utriusque utilitatem, quantum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum veniunt, et maxima pars earum uxore promente consumitur. Quae quidem si recte fiant, amplificantur domus: sin autem male, deminuantur. Arbitror autem me posse tibi aliarum etiam artium opifices, qui singulas satis bene faciant, commonstrare; si quidem id necessarium putas esse.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

CAPUT IV.

Ἀλλὰ πάσας μὲν τίς τε δεῖ ἐπιδεικνύσθαι, ὃ Σώκρατες; ἔρχῃ ὁ Κριτόβουλος· οὔτε γὰρ κτήσασθαι πασῶν τῶν τεχνῶν ἐργάτης βρῆδιν οἶστος δεῖ, οὔτε ἑμπεῖρον γενέσθαι αὐτῶν οἶόν τε, ἀλλ' αἱ δοκοῦσι κάλλιστα τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐργοὶ πρέποναι ἂν μάλιστα ἐπιμελούμενος, ταύτας μοι καὶ αὐτὰς ἐπιδείκνυς καὶ τοὺς πράττοντας αὐτάς, καὶ αὐτὸς δὲ ὅτι δυναταὶ συνοφείλει εἰς ταῦτα διδάσκων. (β) Ἀλλὰ καλῶς, ἔρχῃ, λέγεις, ὁ Κριτόβουλος. Καὶ γὰρ αἱ γε βαναυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπιβόητοί εἰσι, καὶ εἰκότως μέντοι πάνυ ἀδοξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. Κατακαυμάσονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελόμενων, ἀναγκάζουσι καθήσθαι καὶ σκιστραρεῖσθαι, εἶναι δὲ καὶ πρὸς πόρῃ ἡμερεύειν. Τῶν δὲ σωμάτων θηλονομένων καὶ αἱ ψυχὰς πολλὰ ἀβρυστότερον γίνονται. (γ) Καὶ ἀσχηλίας δὲ μάλιστα ἔχρουσι καὶ φίλον καὶ πόλεως συνεπιμελίσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι· ὥστε οἱ τοιούτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις γρηθῆναι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀνέχτηρες εἶναι. Καὶ ἐν εἰσῆς μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολίαις δοκούσας εἶναι, οὐδ' ἔστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι. (δ) Ἡρὸν δὲ δὴ ποίαις συμβουλεύεις, ὃ Σώκρατες, γρηθῆναι; Ἄρα, ἔρχῃ ὁ Σώκρατης, μὴ αἰσχυρῶμεν τῶν Περσῶν βυσυλὴν μιμήσασθαι; ἐκείνων γὰρ φασιν ἐν τοῖς καλίστοις τε καὶ ἀναγκασιότατοις ἡγεύμενον εἶναι ἐπιμελόμενον γερωνίαν τε καὶ τὴν πολέμικὴν τέχνην τοῦτων ἀμεινότερον ἰσχυρῶς ἐπιμελίσθαι. (ε) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἀκούσας ταῦτα εἶπε, Καὶ τοῦτο, ἔρχῃ, πιστεύεις, ὃ Σώκρατες, βυσυλίαν τῶν Περσῶν γερωνίαν τε συνεπιμελίσθαι; Ὡδ' ἂν, ἔρχῃ ὁ Σώκρατης, ἐπισκοποῦντες, ὁ Κριτόβουλος, ἴσως ἂν κατακαυόμενοι εἴ τι συνεπιμελίσται. Τῶν μὲν γὰρ πολέμικῶν ἔργων βρῆδιν οἶστος αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐπιμελίσθαι, ὅτι εἰς ὑπόσπονδον ἐνθῶν δακτύλους λαμβάνει τέταρτε τῇ ἀρχῇ ἐκάστῳ εἰς ὑπόσπονδον δὲ δίδουσι τροφὴν ἵππεας καὶ τόξους καὶ σφενδόνας καὶ πεδέρους, οἵτινες τῶν τε ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων ἱκανοὶ εἰσιν αἰ κρατεῖν καὶ ἢν πολέμοι ἐπιώσιν, ἀρχίζουσι τῇ γλώρῃ, (β) γινώσκοντες δὲ τούτων φύλακας ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι πρέσβει καὶ τὴν μὲν τροφὴν τοῖς προουροῖς δίδωσιν ὁ ἀρχὸν ὃ τοῦτο προστάτταται, βρασιλεύς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἐξέτασιν ποιῆται τῶν μηχανορῶν καὶ τῶν ἄλλων ὅς ὀπλιῆσθαι προστάτταται, καὶ πάντας ὅμα συνάγων πλὴν τοῖς ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν ἐνθα δὲ ὁ σύλλογος κατέσταν καὶ τοὺς μὲν ἀμφὶ τὴν ἐαυτοῦ οἰκίαν αὐτοῦ ἐφορᾷ, τοὺς δὲ πρόσω ἀποικοῦντας πιστοὺς πέμπει ἐπισκοπεῖν. (γ) καὶ οἱ μὲν ἂν φαίνονται τῶν προουρῶν καὶ τῶν γυλιῶν καὶ τῶν σκιστραπῶν τὴν ἀρχὴν τῶν τεταγμένων ἐκπίπτειν ἔχοντες, καὶ τούτους δοκίμοις ἵπποις τε καὶ ὄπλοις κατασκευασμένους παρέχουσι, τούτους μὲν τοὺς ἀρχοντας καὶ ταῖς τιμαῖς αὐτοῖς καὶ δόροις μεγάλαις καταπλουτίζουσι, ὅς δ' ἂν εὖρε τῶν ἀρχόντων ἢ καταμελόμενος τῶν προου-

Et Critobulus, Quid vero necesse sit, ait, mi Socrates, universas ostendere? Nec enim facile possunt parari quae artes omnes recte exercent, nec illarum peritus aliquis fieri potest. Saltem mihi velim ostendas tum quae pulcherrimae videantur, ac me decere maxime, si operam in eis ponam, tum eos qui has exercent: quin etiam ipse aliquod adiumenti, si potes, ad hoc mihi docendo affer. Recte dicis, ait, mi Critobule. Nam quae artes infimae nota sunt, et appellantur sordidae, infames sunt, et merito in civitatibus non magni fiunt. Etenim corpora illorum, qui eas vel exercent, vel curant, corrumpunt, dum sedere illos cogunt, et in umbra vivere, nonnullae totos dies ad ignem esse. Jam si corpora efflorescant, etiam animi longe debiles redduntur. Eadem illiberales artes tantas plerumque habent occupationes, ut amicis et reipublicae dari opera non possit. Quo fit, ut ejusmodi homines nec amicorum usui videantur esse commodi, nec tueri patriam possint. Etiam nonnullis in urbibus, maxime quae bellis occupantur, licet quidem cuiquam civium sordidas hasce artes exerceant. Nobis vero, Socrates, quibus utendum esse consulis? Num nos pudeat, inquit, Persarum regem imitari? nam illum, aiunt, agriculturam et bellicae rei autem pulcherrimas et maxime necessarias esse occupationes existimare et utamur quae maximo studio colere. Quibus auditis Critobulus, Tunc vero, mi Socrates, inquit, Persarum regem imitari alia agriculturae operam aliquam dare credis? Si hoc modo, ait Socrates, rem consideraverimus, fortassis intelligemus. Critobule, num inter alia etiam agriculturae del operam. Etenim rerum bellicarum maxime studiosum esse fateamur, idcirco quod in omnibus nationibus, quae tributum ei pendunt, constitutum sit cuique praefori, quot equites, sagittarios, funditores, scutatos praebere debeat; qui ad continendum in officio subiectos ipsius imperio sufficiant, et si hostes invadant ipsius regnum, tueri illud possint. Praeter hos aut in arcibus praesidarios, et ammonam dat praesidiaris praefectus is, cui datum est hoc negotii: rex autem in annis singulis et stipendiariorum et alios lustrat quibus injunctum est, ut sint in armis; omnesque in unum cogit, exceptis iis qui aces custodiunt, ad eum locum quo conventus indicitur. Qui vicini sunt locis iis, in quibus degit, eos ipse inspicit; ad eos autem, qui procul habitant, fidos quosdam mittit, qui inspiciant. Ac magistri quidem praesidorum, et tribuni, et satrapae, qui numerum constitutum habere se integrum palam ostendunt, militesque bonis equis et armis instructos exhibent, a rege honoribus augentur, et magnis donis collocupletantur. Quos vero praefores vel negligere praesidio-

ρῶν ἢ κατακερδαίνοντας, τούτους χαλεπῶς κολάζει καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἄλλους ἐπιμελητὰς καθίστησι. Τῶν μὲν δὲ πολεμικῶν ἔργων ταῦτα ποῶν δοκεῖ ἡμῖν ἀναμφιλόγως ἐπιμελεῖσθαι. (8) Ἐτι δὲ ὑπόσῃ μὲν τῆς χώρας διελάνων ἐφορᾷ αὐτὸς καὶ δοκιμάζει, ὑπόσῃ δὲ μὴ αὐτὸς ἐφορᾷ, πέμπων πιστοὺς ἐπισκοπεῖται. Καὶ οὖς μὲν ἂν αἰσθάνηται τῶν ἀρχόντων συνοικουμένην τε τὴν χώραν παρεχομένους καὶ ἐνεργὸν οὔσαν τὴν γῆν καὶ πλήρη δένδρων τε ὧν ἐκάστη φέρει καὶ καρπῶν, τούτοις μὲν χώραν τε ἄλλην προσιτίζει καὶ δώροις κοσμεῖ καὶ ἐδραῖς ἐντίμοις γεραίρει, οἷς δ' ἂν ὀρᾷ ἀργὸν τε τὴν χώραν οὔσαν καὶ ὀλιγάνθρωπον ἢ διὰ χαλεπότητα ἢ δι' ὕβριν ἢ δι' ἀμελείαν, τούτους δὲ κολάζων καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἀρχοντας ἄλλους καθίστησι. (9) Ταῦτα ποῶν δοκεῖ ἥττον ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἡ γῆ ἐνεργὸς ἔσται ὑπὸ τῶν κατοικοῦντων ἢ ὅπως εὖ φυλάσσεται ὑπὸ τῶν φρουρούντων; καὶ εἰσὶ δ' αὐτῶ οἱ ἀρχοντες διατεταγμένοι ἐφ' ἐκάτερον οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχοῦσι τῶν κατοικοῦντων τε καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ δασμοὺς ἐκ τούτων ἐκλέγουσιν, οἱ δ' ἀρχοῦσι τῶν ὀπλισμένων φρουρῶν. (10) Κἂν μὲν δ' φρουράρχος μὴ ἱκανὸς τῇ χώρᾳ ἀρήγῃ, δ' τῶν ἐνοικούντων ἀρχὸν καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελούμενος κατηγορεῖ τοῦ φρουράρχου, ὅτι οὐ δύναται ἐργάζεσθαι διὰ τὴν ἀφυλαξίαν, ἣν δὲ παρέχοντος τοῦ φρουράρχου εἰρήνην τοῖς ἔργοις δ' ἀρχὸν ὀλιγάνθρωπον τε παρέχεται καὶ ἀργὸν τὴν χώραν, τούτου αὖ κατηγορεῖ δ' φρουράρχος. (11) Καὶ γὰρ σχεδόν τι οἱ κακῶς τὴν χώραν ἐργαζόμενοι οὔτε τοὺς φρουροὺς τρέφουσιν οὔτε τοὺς δασμοὺς δύνανται ἀποδιδοῦναι. Ὅπου δ' ἂν σατραπῆς καθιστῇται, οὗτος ἀμφοτέρων τούτων ἐπιμελεῖται. (12) Ἐκ τούτων δ' Κριτόβουλος εἶπεν, Οὐκ οὖν εἰ μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖ βασιλεὺς, ὧ Σωκράτες, οὐδὲν ἔμοιγε δοκεῖ ἥττον τῶν γεωργικῶν ἔργων ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῶν πολεμικῶν. (13) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις, ἔφη δ' Σωκράτης, ἐν ὑπόσῃσι τε χώραις ἐνοικεῖ καὶ εἰς ὑπόσῃσι ἐπιστρέφεται, ἐπιμελεῖται τούτων ὅπως κῆποι τε ἔσονται οἱ παράδεισοι καλούμενοι πάντων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν μεστοί· ὅσα ἡ γῆ φύειν ἔχει, καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς τὰ πλείστα διατρίβει, ὅταν μὴ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐξείργῃ. (14) Νῆ Δ', ἔφη δ' Κριτόβουλος, ἀνάγκη τοίνυν, ὧ Σωκράτες, ἐνθα γε διατρίβει αὐτὸς, καὶ ὅπως ὡς κάλλιστα κατεσκευασμένοι ἔσονται οἱ παράδεισοι ἐπιμελεῖσθαι δένδρεσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν καλοῖς ὅσα ἡ γῆ φύει. (15) Φασὶ δέ τινες, ἔφη δ' Σωκράτης, ὧ Κριτόβουλε, καὶ ὅταν δῶρα διδῶν δ' βασιλεὺς, πρῶτον μὲν εἰσκαλεῖν τοὺς πολέμῳ ἀγαθοὺς γεγονότας, ὅτι οὐδὲν ὄφελος πολλὰ ἀρῶν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἀρῆζοντες· δεύτερον δὲ τοὺς κατασκευάζοντας τὰς χώρας ἀριστα καὶ ἐνεργοὺς ποιοῦντας, λέγοντας ὅτι οὐδ' ἂν οἱ ἀλκιμοὶ δύναντο ζῆν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἐργαζόμενοι. (16) Λέγεται δὲ καὶ Κῦρος ποτε, ὅσπερ εἰδοκιμώτατος δὴ βασιλεὺς γεγέννηται, εἰπεῖν τοῖς ἐπὶ τὰ δῶρα κεκλημένοις ὅτι αὐτὸς ἂν δικαίως τὰ ἀμφοτέρων δῶρα λαμβάνοι· κατασκευάζειν τε γὰρ ἀρι-

rum magistros, vel quæstum suum facere compererit; eos graviter punit, ademploque ipsis imperio, alios eorum loco rerum suarum curatores constituit. Atque hæc quia facit, haud dubie nobis aliquid bellicis in rebus studii ponere videtur. Præterea quantum regionis suæ peragrans ipse inspicit, in eo etiam omnia explorat; quantum vero ipse non inspicit, id missis fidis hominibus invisit. Et quos quidem prætores animadvertit egregie habitatam terram exhibere, solumque cultum, et arboribus, pro cuiusque soli natura, fructibusque plenum; eis alium etiam agrum attribuit, et muneribus eos cohonestat, et locis in consensu honoratis ornat: quorum vero terram incultam esse videt, et a paucis habitatam, vel propter ipsorum asperitatem, vel petulantiam, vel negligentiam; iis multis, et magistratu dejectis, alios eorum loco prætores constituit. Hæc dum facit, an tibi minus curare videtur, ut terra colatur ab incolis, quam ut a præsidiis recte custodiatur? Est sunt ei sane prætores ad utrumque constituti, non iidem: sed alii præsumt incolis, et operas facientibus, deque his vectigalia colligunt, alii præsidiis armatis præsumt. Ac si quidem præsidii magister regionem non satis defenderit, incolarum prætor, et is, qui operum faciundorum curam gerit, accusat ipsum, quod ob negligentiam custodiæ exerceri opera non possint: sin præsidii magistro pacem operibus faciundis præstante, prætor regionem a paucis habitatam et incultam exhibeat, vicissim ille a præsidii magistro accusatur. Nam fere illi, qui terram male colunt, neque præsidiarios alunt, neque tributa possunt pendere. Ubi vero satrapa constitutus est, is curam horum utriusque habet. Secundum ea Critobulus, Quod si, mi Socrates, inquit, hæc facit rex, nihilo mihi videtur minus agriculturæ, quam rei bellicæ curam gerere. Præter hæc, ait Socrates, quasunque regiones incolit, et quocunque se confert, studiose dat operam, ut horti sint, quos paradisos vocant, omnibus referti quæcunque pulchra et bona enasci de terra possunt. Atque in his ipse magna ex parte versatur, quum anni tempus id fieri non prohibet. Profecto igitur, inquit Critobulus, curari necesse est illic, mi Socrates, ubi rex versatur, ut pulcherrime instructi sint paradisi, tum arboribus tum ceteris rebus e terra nascentibus. Proditur etiam a nonnullis, mi Critobule, ait Socrates, quoties rex munera largiatur, primum eos arcessi ad ipsum, qui præclare se in bello gesserint; quod multum arare, nihil prosit, nisi sint qui arantes defendant: deinde, qui regiones suas quam optimas præstant, et cultas reddunt: etenim dicere regem, ne vivere quidem posse viros fortes, nisi sint qui terram colant. Et Cyrus aiunt, maxima gloria regem, dixisse aliquando ad eos qui ad accipienda munera vocati essent, merito sibi utraque dona deberi; nam se re-

στος εἶναι ἔφη γῶραν καὶ ἀρήγειν τοῖς κατεσκευασμένοις. (17) Κύρος μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὦ Σωκράτες, [καὶ] ἐπηγάλλετο οὐδὲν ἥττον, εἰ ταῦτα ἔλεγεν, ἐπὶ τῇ γῶρας ἐνεργούς ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν ἢ ἐπὶ τῇ πολεμικῷ εἶναι. (18) Καὶ νὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κύρος γὰρ, εἰ ἐβίωσεν, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρῳ γενέσθαι, καὶ τούτου τεκμήρια ἄλλα τε πολλὰ παρέσχηται καὶ ὅποτε περὶ τῆς βασιλείας τῇ ἀδελφῇ ἐπορεύετο μαχόμενος, παρὰ μὲν Κύρου οὐδεὶς λέγεται αὐτομολῆσαι πρὸς βασιλέα, παρὰ δὲ βασιλέως πολλὰ μισιάδας πρὸς Κύρον. (19) Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο ἠγοῦμαι μέγα τεκμήριον ἄρχοντος ἀρετῆς εἶναι, ὃ ἂν ἔκοντες ἐπώνται καὶ ἐν τοῖς θεινοῖς παρχμένειν ἐβίλωσιν. Ἐχέινω δὲ [καὶ] οἱ φίλοι ζώντι τε συνεμάχοντο καὶ ἀποθάνοντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν μαχόμενοι πλὴν Ἀριαίου· Ἀριαῖος δ' ἔφυγεν ἐπὶ τῇ εὐωνύμῳ κέρατι τεταγμένος. (20) Οὗτος τοίνυν ὁ Κύρος λέγεται Λυσάνδρῳ, ὅτε ἦλθεν ἄγων αὐτῇ τὰ παρὰ τῶν συμμάχων ὅσρα, ἄλλα τε φιλοφρονεῖσθαι, ὥς αὐτὸς ἔφη ὁ Λύσανδρος ξένω ποτὲ τι νῦν Μεγάρους διηγούμενος, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παραδίδουσι ἐπιεικύναι αὐτὸν ἔφη. (21) Ἐπεὶ δὲ ἐπαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἵσου δὲ [τὰ] περυτεμμένα, ὁρθοὶ δὲ οἱ στήθιοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη, ὅσμοι δὲ πολλοὶ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομαρτοῖεν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ τοι, ὦ Κύρε, πάντα μὲν ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῇ κάλλει, πολλὸν δὲ μάλλον ἀγαμαὶ τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντός ἕκαστα τούτων. (22) Ἀκούσαντα δὲ ταῦτα τὸν Κύρον ἡσθῆναι τε καὶ εἰπεῖν, Ταῦτα τοίνυν, ὦ Λύσανδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διέμετρησα καὶ διατάξα, ἔστι δ' αὐτὸν, φάναι, ἃ καὶ ἐρύτευσα αὐτός. (23) Καὶ ὁ Λύσανδρος, ἔφη, ἀποβιβάσας εἰς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τῶν τε ἱματίων τὸ κάλλος ὧν εἶχε καὶ τῆς ὀσμῆς ἀισθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν καὶ τῶν ψέλων τὸ κάλλος καὶ τοῦ ἁλλοῦ κόσμου ὃ εἶχεν, εἰπεῖν, Τί λέγεις, φάναι, ὦ Κύρε; ἢ γὰρ σὺ ταῖς σαῖς χερσὶ τούτων τι ἐρύτευσας; (24) Καὶ τὸν Κύρον ἀποκρίνασθαι, Θαυμάζεις τοῦτο, ἔφη, ὦ Λύσανδρε; ὁμνυμῶσαι πρὶν ἰδρῶσαι ἢ τῶν πολεμικῶν τι ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μελετῶν, ἢ αἰεὶ ἐν γέ τι φιλοτιμούμενος. (25) Καὶ αὐτὸς μέντοι ἔφη ὁ Λύσανδρος ἀκούσας ταῦτα δεξιόσθενά τε αὐτὸν καὶ εἰπεῖν, Δικαίως μοι δοκεῖς, ἔφη, ὦ Κύρε, εὐδαίμων εἶναι· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαίμονεϊς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ταῦτα δὲ, ὦ Κριτόβουλε, ἐγὼ διηγόμην, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. Ἐοικα γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἶκου αὔξησις καὶ σωμάτων ἀσκήσις

gionem optime posse instruere, et quae jam instructa sint, defendere. Cyrus ergo, mi Socrates, subiecit Critobulus, si hoc dixit, non minus gloriabatur eo, quod regiones cultas efficere posset, atque instruere, quam quod rei militans peritus esset. Ac profecto, subiecit Socrates, si vixisset Cyrus, longe praestantissimus in imperio futurus fuisset videtur. Ejus rei quum alia fuere argumenta, tum illud etiam, quod quum de regno manum cum fratre consorturus prodisceretur, nullus ab ipso ad regem transiisse feratur, multis millibus hominum a rege ad ipsum deficientibus. Ego hoc quoque magnum esse argumentum virtutis in imperatore statuo, si homines eum libenter sequantur, ac manere apud ipsum in periculis velint. Cyro autem, dum viveret, et in proelio amici aderant, et quum interfectus esset, omnes circa mortuum pugnantes cum ipso occubuerunt, extra unum Ariæum, qui laevo in cornu collocatus fuerat. Atque hoc Cyrus perhibetur Lysandro, quum a sociis dona ferens ad eum venisset, inter alias comitatis et benevolentiae significationes, quemadmodum aliquando Lysander ipse cuidam hospiti suo Megaris narravit, etiam hortum, qui Sardinibus est, ipsemet ostendisse. Hunc Lysander quum admiraretur ob arborum pulchritudinem, et quod aequaliter essent omnes constitae, quod ordines earum recti, quod angulis rectis dispositae omnes, quod odores multi ac suaves obambulantibus ipsos comitarentur: haec, inquam, ille quum admiraretur, Equidem, ait, admiror horum omnium pulchritudinem, Cyre: multo tamen magis eum suspicio, qui singula tibi sic et dimensus est, et disposuit. Quae ut Cyrus audisset, delectatum eis, dixisse: Atque omnia haec, mi Lysander, ego dimensus sum ac disposui: nonnulla sunt etiam, quae ipsemet consevi. Tum Lysander se Cyrum intuentem, conspecta vestium ipsius pulchritudine, et odore percepto, torquium denique armillarumque animadversa elegantia, ceterique ornatus, quem habebat, dixisse commemorabat: Quid ais, Cyre? tunc manibus tuis aliquid horum consevisti? Respondisse vero Cyrum: Hocce tibi admirationi est, mi Lysander? Mithren juratus testor, nonquam me, quum recte valeo, cibum capere prius quam vel ex bellicis, vel rusticæ rei exercitiis, vel alia quapiam studiosa contentione sudaverim. Atque his auditis Lysander ipse aiebat, manum se Cyri comprehendisse, ac dixisset: Jure mihi beatus esse videris, Cyre: nam eo quod es vir egregius, fortunatus es.

CAPUT V.

Hæc tibi ego commemoro, Critobule, inquit Socrates, ut scias, ne felicissimos quidem homines ab agricultura posse abstinere. Nam videtur ejus studium simul et voluptatem quandam habere, et rei familiaris amplificationem, et exer-

εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει. (2) Πρῶτον μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ἡ γῆ φέρει ἐργαζομένοις, καὶ ἀφ' ὧν τοῖνυν ἡδυπαθοῦσι, προσεπιφέρει. (3) Ἐπειτα δὲ ὅσοι κοσμοῦσι βωμῶς καὶ ἀγάλματα καὶ οἳ αὐτοὶ κοσμοῦνται, καὶ ταῦτα μετὰ ἡδίστων ὁσμῶν καὶ θαυμάτων παρέχει· ἔπειτα δὲ ὅσα πολλὰ τὰ μὲν φύει, τὰ δὲ τρέφει· καὶ γὰρ ἡ προβαιτική τέχνη συνήπται τῇ γεωργίᾳ, ὥστε ἔχειν καὶ θεοὺς ἐξαρέσκεσθαι θύοντας καὶ αὐτοὺς χρῆσθαι. (4) Παρέχουσα δ' ἀφθονώτατα ἀγαθὰ οὐκ ἔξ ταῦτα μετὰ μαλακίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ψυχὴν τε χειμῶνος καὶ θάληπης θέρους ἐθίζει καρτερεῖν. Καὶ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς διὰ τῶν χειρῶν γυμνάζουσα ἰσχὺν αὐτοῖς προστίθῃσι, τοὺς δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας ἀνδρίζει πρῶτ' ἐγείρουσα καὶ πορεύεσθαι σφοδρῶς ἀναγκάζουσα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ χώρῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει αἰεὶ ἐν ὥρᾳ αἱ ἐπικαιρώταται πράξεις εἰσίν. (5) Ἐπειτα δ' ἦν τε σὺν ἵππῳ ἀρήγειν τις τῇ πόλει βούληται, τὸν ἵππον ἱκανωτάτῃ ἡ γεωργία συντρέφειν, ἦν τε πεζῇ, σφοδρὸν τὸ σῶμα παρέχει· θήραιο τε ἐπιφιλονοεῖσθαι συνεπαίρει τε ἡ γῆ καὶ κυσὶν εὐπέτειαν τροφῆς παρέχουσα καὶ θηρία συμπαρτρέφουσα. (6) Ὀφελούμενοι δὲ καὶ οἱ ἵπποι καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀντωφελοῦσι τὸν χώρον, ὃ μὲν ἵππος πρῶτ' ἐκ κοιλίων τὸν κηδόμενον εἰς τὴν ἐπιμελείαν καὶ ἐξουσίαν παρέχων ὥστε ἀπέναι, αἱ δὲ κύνες τὰ τε θηρία ἀπερύκουσαι ἀπὸ λύμης καρπῶν καὶ προβάτων καὶ τῇ ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσαι. (7) Παρορμᾷ δέ τι καὶ εἰς τὸ ἀρήγειν σὺν ὄπλοις τῇ χώρῳ καὶ ἡ γῆ τοὺς γεωργοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοὺς καρποὺς τρέφουσα τῷ κρατοῦντι λαμβάνειν. (8) Καὶ δραμεῖν δὲ καὶ βελεῖν καὶ πηθεῖναι τίς ἱκανωτέρους τέχνην γεωργίας παρέχεται; τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλεῖον τέχνην ἀντιχαρίζεται; τίς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσίοντι λαθεῖν ὅτι χρήζει; τίς δὲ ξένους ἀφθονώτερον δέχεται; (9) χειμᾶσαι δὲ πυρὶ ἀφθόνως καὶ θερμοῖς λουτροῖς ποῦ πλεῖον εὐμαίρει ἢ ἐν χωρίῳ; ποῦ δὲ ἥδιον θερμαίνει ὕδασι τε καὶ πνεύμασι καὶ σκιάῃ ἢ κατ' ἀγρόν; (10) τίς δὲ ἄλλη θεοὺς ἀπαρχὰς πρεπωδέστερας παρέχει ἢ ἑορτὰς πληρεστέρας ἀποδεικνύει; τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα ἢ γυναῖκι ἡδίων ἢ τέχνῳις ποθεινότερα ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα; (11) Ἐμοὶ μὲν θαυμαστὸν δοκεῖ εἶναι εἰ τις ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἢ κτήν' αὐτοῦ ἥδιον κέκτηται ἢ ἐπιμελείαν ἡδὺν τινὰ ταύτης εὐρηκεν ἢ ὠφελιμωτέραν εἰς τὸν βίον. (12) Ἐτι δὲ ἡ γῆ θάλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καὶ δικαιοσύνην διδάσκει· τὸς γὰρ ἀρίστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλείστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ. (13) Ἐάν δ' ἄρα καὶ ὑπὸ πλήθους ποτὲ στρατευμάτων τῶν ἔργων στερηθῶσιν οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι καὶ σφοδρῶς καὶ ἀνδρικοῦς παιδεύόμενοι ὁδοὶ εὖ παρεσκευασμένοι καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, ἦν μὴ θεὸς ἀποκωλύῃ, δύνανται ἰόντες εἰς τὰς τῶν ἀποκωλυόντων λαμβάνειν ἀφ' ὧν θρέβονται. Πολλὰκις δ' ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀσφαλέςτερόν ἐστι σὺν τοῖς ὄπλοις τὴν τροφὴν μαστεύειν ἢ τοῖς γεωρ-

XENOPHON.

citationem corporum, ut ad ea perficienda robur habeant, quæ ingenuis hominibus conveniunt. Primum enim fert terra se colentibus, ea quæ hominibus ad victum necessaria sunt; atque etiam illa fert, de quibus voluptatem capiunt. Deinde suppeditat omnia suavissimis cum odoribus, et gratissima specie, quæcunque homines ad aras, et ad simulacra deorum, atque etiam ad se ipsos ornandos adhibent. Præterea multa obsonia partim producit, partim nutrit. Etenim ars pecuaria cum agricultura conjuncta est. Quo fit ut multa suppetant, quibus sacrificandis tum placare deos, tum ipsimet uti possimus. Quumque copiosissime bona subministret, non sinit ea cum mollitia capi, sed ad hiemis frigora, et æstatis calores tolerandos consuefecit. Eadem illos, qui manibus suis laborant, exercendo magis robustos efficit; alios vero, qui colendum dant agrum et inspiciunt ipsi, strenuos reddit, dum mane ipsos excitat, acriterque ambulare cogit. Etenim et ruri, et in urbe semper stalo anni tempore fiunt actiones opportunissimæ. Deinde sive quis eques opem civitati suæ ferre velit, agricultura maxime alendo equo sufficit; sive pedes, eadem acre corpus reddit. Etiam venationis ad studium nonnihil adjumenti præstat perfundum, et quod per eam facile canes alii possint, et feræ nutrir. Et quia canes quoque cum equis ex agricultura commodum aliquod percipiunt, vicissim et ipsi ruri prosunt: equus, dum mane portat rei rusticæ curatorem ad inspiciendum, ac sero redeundi potestatem facit; canes, dum feras abigunt, ne fructibus pecudibusve noceant, ac solitudini securitatem præstant. Incitat etiam terra nonnihil agricolas ad defendendum armis agrum, quum fructus in medio propositos educet, qui victori cedant. Et quæ tandem ars homines magis ad currendum, ad jaculandum, ad saliendum idoneos reddit quam agricultura? quæ ars se exercentibus plura contra largitur? quænam sui studiosum suavis excipit, porrigens accedenti quod sumat ex animi arbitratu? quænam majori cum rerum copia hospites excipit? ubinam commodius copioso igne calidisque lavacris per hiemem uti licet, quam ruri? ubi quis aquarum, auræ, umbrarumque causa jucundius traducere possit æstatem, quam ruri? quænam ars alia primitias suppeditat diis rectius convenientes, vel festos dies abundantiori cum copia rerum exhibet? quænam domesticis gratior est, uxori jucundior, liberis optatior, erga amicos benignior? Mihi quidem mirum videatur, posse hominem ingenuum vel possessionem aliquam acceptiorem hac ducere, vel studium aliquod hoc tum jucundius tum ad vitam utilius reperire. Præterea tellus benigna iustitiam quoque docet illos, qui animum ad hoc advertere possunt. Nam studiosissime se colentibus, maximam bonorum copiam vicissim largitur. Quod si aliquando ii qui in agricultura versantur, et tum ad alacritatem tum fortitudinem condocesfacti sunt, a magnis copiis hostium ab operis suis arceantur, possunt certe, nisi deus prohibeat, præsertim quum et animis et corporibus egregie instructi sint, in invasorum finibus, a quibus impediuntur quominus operas suas faciant, undidem capere unde se alant. Atque in bello sæpe

μηκοῖς ὁργάνοις. (14) Συμπαίδευσί δὲ καὶ εἰς τὸ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις ἡ γεωργία. Ἐπὶ τε γὰρ τοὺς πολέμους τὸν ἀνθρώπου δεῖ ἵέναι, τῆς τε γῆς τὸν ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ ἐργασία. (15) Τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργεῖν δεῖ τοὺς ἐργαστήρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν καὶ πείθεσθαι θέλοντας· τὸν δὲ ἐπὶ πολέμους ἀγρυπνᾶν ταῦτά δὲ μηχανᾶσθαι, δοροῦμενόν τε τοῖς ποιοῦσιν ἃ δεῖ ποιεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ κοῖ ἄζοντα τοὺς ἀποκτείνοντας. (16) Καὶ παρακελεύεσθαι δὲ πολλὰς οὐδὲν ἥττον δεῖ τοῖς ἐργάταις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐλπίδων δὲ ἀγαθῶν οὐδὲν ἥττον οἱ δοῦλοι τῶν ἐλευθέρων δέονται, ἀλλὰ καὶ μάλλον, ὅπως μέναι ἐθέλωσι. (17) Καλῶς δὲ κακείνος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὴν εἶναι. Εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἐξέρχονται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ γερασέμεν, ἀποστρέφονται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδόν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.

18. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, καλῶς δοκεῖς λέγειν· ὅτι δὲ τῆς γεωργικῆς τὰ πλείστα ἐστὶν ἀνθρώπου ἀδύνατα προσεῖναι, καὶ γὰρ χάλαξι καὶ πάργι ἐνίστη καὶ αὐγρῇ ἢ ὄμβρῳ ἐξίστοι καὶ ἐρυσίθῃ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλῶς ἐγνωσμένα καὶ πεποιημένα ἀφαιροῦνται καὶ πρόβατα δ' ἐνίστη κίλλιστα τετραγυμμένα νόσος ἐλθούσα κακίστα ἀπώλεσεν. (19) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλ' ὦμην ἐγομῆ σε, ὦ Κριτόβουλε, εἰδέναι ὅτι οἱ θεοὶ οὐδὲν ἥττον εἰσι κύριοι τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργων ἢ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ βρᾶς σῆμαι πρὸ τῶν πολέμικων πράξεων ἐξαρεσκευσμένους τοῖς θεοῖς καὶ ἐπερωτῶντας θυσίαις καὶ σπονδαῖς ὅτι τε γὰρ ποιεῖν καὶ ὅτι μή· (20) περὶ δὲ τῶν γεωργικῶν πράξεων ἥττον οἶσι δεῖν τοὺς θεοὺς θύεσθαι· Εὖ γὰρ εἶπες, ἔφη, ὅτι οἱ σῶφρονες καὶ ὑπὲρ ὅρων καὶ ἔργων καρπῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ προβάτων καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελεύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἀρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κύριον ὄντων οὐδὲν ἥττον τῶν ἐργηκῶν ἢ τῶν πολέμικων ἔργων. Ταῦτα μὲν οὖν πειρασόμεθα οὕτω ποιεῖν. Σὺ δ' ἡμῖν ἐνθεν λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἀπέλιπες, περὶ τὰ τοῦτων ἐργάματα διεκπεραίνειν, ὡς καὶ σὺν μοι δοκῶ ἀκχεῖν· ὅσα εἶπες μάλλον τι ἢ δὴ διορᾶν ἢ πρόσθεν ὅτι γὰρ ποιοῦντα βιοτεύουσιν. (1) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄρα, εἰ πρότερον μὲν ἐπανέβημεν ὅσα ὁμοιογενεῖς διετελεσθῆμεν, ἢ ἢν πως δυνώμεθα πειραθόμεν οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξέναι συνομολογούμεντες; (2) Ἦδὺ οὖν ἐστίν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὡς περ καὶ χρημάτων κοινωσάντων ἀναμειβόμενος διελεῖν, οὕτω καὶ λόγων

etiam tutius est armis victum quaerere, quam instrumentis rusticis. Instituit etiam nos agricultura, ut mutuo nosmet juvenemus. Nam adversus hostes cum hominum copiis perendum est, et hominum opera terra est colenda. Itaque necesse est, eum, qui recte agriculturam exercere velit, operas suas sic instruere, ut sint alacres, et ad parendum promptae. Eadem molliatur oportet, qui copias adversus hostes ducturus sit, ut eos, qui faciunt quod viros fortes decet, muneribus orent, ac non recte atque ordine munus suum obeuntes plectat. Etiam necesse est agricolam non minus interdum operas suas cohortando excitare, quam imperatorem milites. Neque servis minus spe bona quam ingenuis hominibus opus est, imo vero etiam magis, ut manere velint. Recte is quoque dixit, qui agriculturam aliarum artium matrem et nutricem esse perhibuit. Nam quum agricultura prospere succedit, etiam artes ceterae omnes vigent: at ubi terra necessitate aliqua inculta manet, etiam artes ceterae fere terra marique exstinguuntur.

Quibus auditis Critobulus, Enimvero, inquit, haec mihi dicere praecclare videris, mi Socrates. Sed plurima sunt in agricultura, quae providi ab homine non possunt. Quippe nonnunquam grandines, pruinae, aestus, imbres immensi, rubigines, aliaeque, pulchre cogitata et elaborata tollunt. Etiam oves interdum educatas egregie morbus aliquis invadens miserrime perimit. Quae quum audiisset Socrates, Ego vero, mi Critobule, ait, scire te arbitrabar, penes deos nihilo minus potestatem rusticis in operibus summam esse, quam in bellicis. Vides autem, opinor, eos qui re militari occupantur, ante bellicas actiones deos placare, ac tum per sacrificia tum per auguria inquirere, quid faciendum, quid omittendum sit: et in actionibus rei rusticae minus tibi laborandum putas, ut deos propitios reddas? Omnino scire debes, homines, qui quidem sapiant, humidorum et siccorum fructuum, boum, equorum, ovium, omnium denique fortunarum suarum causa deos colere.

CAPUT VI.

Dicis tu praecclare, mi Socrates, ait, qui jubeas operum dare, ut opus omne non sine diis ordiamur, quippe quorum in potestate sint tam ea quae pace, quam quae bello suscipiuntur. Itaque studebimus haec ita facere. Tu vero nobis enitere, istuc redeundo, ubi de administratione domestica dicere desiisti, quae porro sequuntur, absolvere. Vides enim mihi, posteaquam audiavi abs te dicta, magis perspicere quid, ut commode vivam, faciendum sit. Quid igitur? ait Socrates, placetne ut redeamus ad illa, quaecunque sic percurramus, ut de iis inter nos conveniret, quo, si fieri possit, ita deinde reliqua percurrere conemur, ut inter nos conveniat? Jucundum sane est, inquit Critobulus, uti solent ii, quibus pecuniae communes sunt, earum sine controversia rationem subducere, sic etiam nos, qui sermones

κοινωνούντας περί ὧν ἂν διαλεγώμεθα συνομολογούν-
τας διεξίεναι. (4) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης
μὲν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία, ἡ δὲ
ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνεται ἢ οἴκους δύνανται αὖτε ἄν-
θρωποι, οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνεται ὅπερ κτῆσις ἡ σύμπασα,
κτῆσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι ὅτι ἐκάστῳ εἴη ὠφελίμων
εἰς τὸν βίον, ὠφελίμα δὲ ὄντα εὐρίσκετο πάντα ὁπόσοις
τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι. (5) Πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπι-
στήμας οὔτε μαθεῖν οἶόν τε ἡμῖν ἔδοκει, συναποδοκι-
μᾶζειν τε ταῖς πόλεσι τὰς βανχυσικὰς καλουμένας τέ-
χνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι καὶ
τὰς ψυχὰς καταγνύουσι. (6) Τεχμηρίον δὲ σαφίστα-
τον γενέσθαι ἂν τοῦτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν
χώραν ἰόντων, διακαθίσας τις τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς
τεχνίτας χωρὶς ἐκατέρους ἐπερωτῶν πότῃρα δοκεῖ ἀρή-
γειν τῇ χώρᾳ ἢ ὑπεμένους τῆς γῆς τὰ τεῖχη διαφυ-
λάττειν. (7) Οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας
ὥσμεθ' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν, τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ
μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαιδευμένοι καθῆσθαι μήτε πο-
νοῦντας μήτε κινδυνεύοντας. (8) Ἐδοκιμάσαμεν δὲ
ἀνδρὶ καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην
κρατίστην τὴν γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι
πορίζονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία μαθεῖν τε βῆσθαι
ἔδοκει εἶναι καὶ ἡδίστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα
καλλίστ' αὖτε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς
ψυχαῖς ἥκιστα ἀσχυλίαν παρέχειν φιλῶν τε καὶ πόλεων
συνεπιμελείσθαι. (10) Συμπαροξύνειν δὲ τι ἔδοκει
ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία ἔξω τῶν ἐρυ-
μάτων τὰ ἐπιτήδεια φύουσα τε καὶ τρέφουσα τοὺς ἐρ-
γαζομένους. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ εὐδοξοτάτῃ εἶναι πρὸς
τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους
καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. (11)
Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ὅτι μὲν, ὦ Σώκρατες, καλλιστόν
τε καὶ ἀριστον καὶ ἡδίστον ἀπὸ γεωργίας τὸν βίον ποι-
εῖσθαι πάνυ μοι δοκῶ πεπεισθαι ἱκανῶς ὅτι δὲ ἔφησθα
καταμαθεῖν τὰ αἰτία τῶν τε οὕτω γεωργούντων ὥστε
ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθόνως ἔχειν ὧν δέονται καὶ τῶν
οὕτως ἐργαζομένων ὥς μοι λυσιτελεῖν αὐτοῖς τὴν γεωρ-
γίαν, καὶ ταῦτά μοι δοκῶ ἡδέως ἐκάτερα ἀκούειν σου,
ὅπως ἂ μὲν ἀγαθὰ ἐστὶ ποιῶμεν, ἂ δὲ βλαβερά μὴ ποιῶ-
μεν. (12) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε,
ἔν σοι ἐξαρχῆς διηγῆσθαι ὥς συνεγενόμην ποτὲ ἀνδρὶ
ἢ ἐμοὶ ἔδοκει εἶναι τῷ ὄντι τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐφ' οἷς
τοῦτο τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν ὃ καλεῖται καλὸς τε ἀ-
γαθὸς ἀνὴρ; Πάνυ ἂν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, βουλομένην
ἂν οὕτως ἀκούειν, ὥς καὶ ἔγωγε ἔρω τούτου τοῦ ὀνό-
ματος ἄξιος γενέσθαι. (13) Λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ
Σωκράτης, ὥς καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. Τοὺς
μὲν γὰρ ἀγαθοὺς τέκτονες, χαλκίους ἀγαθοὺς, ζωγρά-
φους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιοὺς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα,
πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανὸς περιελθεῖν τε
καὶ θεάσασθαι τὰ δεδοκιμασμένα καλὰ ἔργα αὐτοῖς
εἶναι. (14) Ὅπως δὲ δὴ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν
ὄνομα τοῦτο τὸ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἐπισκεψάμεν, τί

inter nos communicamus, omnia percurrere, de quibus col-
loquimur, ita ut consentiamus. Visa est igitur nobis, inquit
Socrates, administratio domestica nomen esse scientiæ;
atque hæc ipsa scientia definiebatur ea esse, qua domos am-
plificare homines possint: domus autem esse definiebatur
idem quod facultates universæ; deinde facultates esse di-
cebamus id quod cuique ad vitam sit utile: utilia denique
omnia esse reperiebamus, quibuscunque uti aliquis sciret.
Ac scientias quidem universas non posse disci placuit
nobis, et itidem ut civitatibus, artes improbandas esse eas,
quæ sordidae appellantur, quod et corpora lædere videan-
tur, et animos frangant. Ejus rei argumentum fore claris-
simum diximus, si hostibus agrum invadentibus, agri-
colas aliquis et opifices diversis locis constitutos, seorsim
utrosque interroget, utrum esse defendenda regio videatur,
an agro cedendum, ac deinde custodienda mœnia. Nam
ea ratione futurum arbitrabamur, ut qui exercendo solo oc-
cupantur, defendendum esse agrum decernant; opifices
autem dimicandum non esse, sed, prout ipsi instituti sunt,
desidendum, nullo neque labore, neque periculo adito.
Comprobavimus etiam, agriculturam viro bono et honesto
exercitationem, et scientiam esse longe præstantissimam,
qua homines necessariorum sibi copiam parent. Atque vi-
debatur eadem disci facillime posse, ac summa cum volu-
ptate exerceri, et corpora longe pulcherrima robustissimaque
efficere, animis denique negotii nihil exhibere, quominus
cura sua tum amicos tum respublicas complectantur. Vi-
debatur etiam agricultura nobis excitare animos ad fortitu-
dinem, quod extra munitiones ad victum necessaria produ-
cat, iisque alat homines se exercentes. Itaque rationem
hanc vitæ a civitatibus quoque maximam mereri prædica-
tionem, quippe quæ cives præstantissimos, maximeque rei-
publicæ studiosos suppeditare videatur. Tum Critobulus,
Pulcherrimum esse, mi Socrates, inquit, et optimum ju-
cundissimumque, victum sibi ex agricultura parare, satis
esse mihi persuasum arbitror. Ceterum quod aiebas ani-
madvertisse te, quæ causæ sint, quomobrem alii sic agri-
culturam exercent, ut ex ea percipiant abunde omnia,
quibus est ipsis opus; alii sic in ea laborent, ut nulli ipsis
usui sit, eas equidem lubenter audiretur ex te videor utras-
que, ut quæ bona sunt faciamus, ommissis iis quæ cum de-
trimento sunt conjuncta. Quid igitur, ait Socrates, mi Cri-
tobule, si tibi a principio narrem, quo pacto convenerim
hominem aliquando quendam, qui reapse mihi de illorum
esse numero videbatur, quibus merito nomen illud tribuitur,
quo quis vir bonus et honestus appellatur? Id equidem, ait
Critobulus, vehementer audire velim, quippe qui et ipse
dignus haberi eo nomine cupiam. Dicam igitur, inquit So-
crates, quomodo ad invisendum hominem illum accesserim.
Nam ad bonorum fabricorum, bonorum ærariorum, pictorum
bonorum, itemque statuariorum, et hujusmodi opera alio-
rum quæ præclara judicentur, obeunda spectandaque, mihi
temporis perexiguum quiddam sufficiebat. Verum ut con-
siderarem, quidnam agendo illi, qui nomen hoc boni et ho-

ποτ' ἐργαζόμενοι τοῦτ' ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πᾶν μου ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. (15) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέκειτο τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅτινα ἴδουμι καλὸν, τοῦτ' προσήειν καὶ ἐπειρώμεν καταμνησθάνειν εἴ που ἴδουμι προσηρημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. (16) Ἄλλ' οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως, ἀλλ' ἐνός ἐδόκουν καταμνησθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πᾶν μοχθηροῦς ὄντας τὰς ψυχάς. Ἐδοξεν οὖν μοι ἀφ' ἐμὸν τῆς καλῆς ὀφείας ἐπ' αὐτῶν τινα ἔλθειν τῶν καλομένων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν. (17) Ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχύμαχον ἔχουσιν πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ξένων καὶ ἁπλῶν καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἐπὶ νομαζόμενον, ἔδοξέ μοι τοῦτ' οὐκ ἀποδοῦναι συγγενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ, καὶ παρακαλιζόμενος εἶπον, Τί, ὦ Ἰσχύμαχε, σὺ μάλα εἰσθλὸς σχολάζεις κάθου; ἐπεὶ τὰ γε πλείστα ἡ πράττοντά τι ὅρῳ σε ἡ σὺ πᾶν σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. (2) Οὐδὲ ἂν νῦν γε, ἔφη, ὦ Ἰσχύμαχε, ὦ Σώκρατες, ὥρως, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμεν ἀναμένειν ἐνθάδε. Ὅταν δὲ μὴ πράττης τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ἐγὼ, ποῦ διατρίβεις καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πᾶν βουλομαι σου συμβῆναι τί ποτε πράττων καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς κάλῃσαι, ἐπεὶ οὐκ ἐνδόν γε διατρίβεις οὐδὲ τοιαύτη σου ἡ εἴς τοῦ σώματος κατακρίνεται. (3) Καὶ δ' Ἰσχύμαχος γέλῳ ἐπὶ τῷ τί ποδὸν καλὸς καὶ ἀγαθὸς κάλῃσαι, καὶ ἡσθεῖς, ὡς γ' ἐμοὶ ἔδοξεν, εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν ὅταν σοι διαλέγονται περὶ ἐμοῦ τινες καλῶσί με τοῦτο τὸ ὄνομα οὐκ οἶδαι σὺ γὰρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀντιδόσιν καλῶνται τοιγαυρία ἡ χορηγία, οὐδέ τις, ἔφη, ζητεῖ τὸν καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, ἀλλὰ σαρδὺς, ἔφη, δομαζόμενός με Ἰσχύμαχον πατρὸς ἐν προσκαλόνται. Ἐγὼ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅ με ἐπέρου, οὐδαμῶς ἐνδόν διατρίβω. Καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, τὰ γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου πᾶν καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ ἐστὶν ἱκανὴ διοικεῖν. (4) Ἄλλ' καὶ τοῦτο, ἔφη, ἐγὼ γε, ὦ Ἰσχύμαχε, πᾶν ἂν ἡδέως σου συμβόμην πότῃ αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε εἶναι οἶαν δαί ἡ ἐπισταμένην εὐαχὲς παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. (5) Καὶ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρεῖλθον, ἡ ἔτη μὲν οὐπω πεντακάδεκα γεγονυῖα ἦθε πρὸς ἐμὲ, τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπο πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἐφαίτο; (6) σὺ γὰρ ἀναπαύσας τοι δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη, ἔφη, παρακαλῶσα ἱμάτιον ἀποδίδει, καὶ ἑορκαυῖα ὡς ἔργα ταύτης θεωραπαυίας δίδεται; ἐπεὶ τὰ γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πᾶν καλὸς, ὦ Σώκρατες, ἡ δὲ πεπαυμένη, ὅπερ μέγιστον ἐμοί γε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. (7) Τὰ δ' ἄλλα, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε ἱκανὴ εἶναι οὐ προσήκει ἐπι-

nesti viri sane plenum gravitatis obtinerent, hoc ipso digni judicarentur, vehementer animus meus aliquem ipsorum convenire cupiebat. Ac primo quidem, quod honesti nomen ad bonum alliceretur: si quem honesta facie cernerem, eum adibam, ac daban operam, ut intelligerem, anne videre possem alicubi bonum cum honesto conjunctum. Verum aliter se res habebat; nonnullos videbar animadvertere, forma quidem illos perquam honesta praeditos, sed animis pravis. Itaque visum fuit, ommissa vultus honesta specie, quandam eorum accedere, qui honesti et boni appellarentur. Quum igitur audirem, Ischomachum, ab omnibus, viris, mulieribus, exteris, civibus, honestum ac bonum virum nominari, visum est operam mihi dandam, ut eum convenirem.

CAPUT VII.

Ergo, ubi aliquando conspexissem eum in Jovis Liberalis porticu sedentem, quod otiosum esse putarem, accessi, ac propter ipsum adsidens, Quid tu, Ischomache, dixi, desides hic, qui non admodum otiosi consuevisi? nam maxima ex parte vel agere te aliquid video, vel saltem otiosum in foro non versari. Ne nunc quidem, subiecti Ischomachus, me conspiceres, Socrates, nisi ex convento quosdam hic hospites praestolarer. At quum nihil ejusmodi agerem, inquam ego, quae te per deos, ubinam tempus teris, et quid facis? Nam querere ex te omnino cupio, quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris: quandoquidem domi tempus non teris, neque corporis tui habitus talis apparet. Tum Ischomachus, ad ea verba, « Quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris, » arridens, et eisque, ut mihi videbatur, delectatus: Equidem, ait, an me hoc nomine appellent aliqui, quum tecum de me colloquuntur, nescio. Non enim certe, quum me vocant ad suscipiendam vice alias vel trierarchiam vel munus choragi, quisquam virum illum bonum et honestum querit, sed perspicue me Ischomachum, addito nomine patris, appellatum arcessunt. Sed ego quidem, mi Socrates, quod de me querebas, domi tempus non admodum tero. Nam ad res domesticas administrandas uxor ipsa satis est idonea. Quin hoc quoque, inquam ego, mi Ischomache, perlibenter de te quaterem, num uxorem ipse talem instituendo efficeris, qualem esse oportet, an a patre matreque acceperis peritiam earum rerum administrandarum, quae ad ipsius officium pertinent. Et quid, mi Socrates, ait, scire poterat, quum eam dicerem quae necdum annos nata quindecim ad me venerit, ac superiore tempore magna cura asservata vixerit, ut quamminimam cerneret, quamminimam audiret, quamminimam sciscitaretur? An non autem boni consulendum tibi videtur, quod saltem venerit perita conficiendi accepta lina vestem, et animadversa ratione pensi ancillis dandi? Nam quod gulam attinet, hac in parte, mi Socrates, recte admodum instituta venit, quae quidam mihi disciplina tum in viro tum in femina videtur esse maxima. Ceterane, inquam ego, mi Ischomache, uxorem tuam instituendo ipse docuisti, ut curandis hiis, quae ad munus ipsius pertinent, sufficiat? Non prius profecto, inquit Ischoma-

μελείσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη δ' Ἰσχόμαχος, οὐ πρὶν γε καὶ ἔθυσα καὶ εὐξάμην ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μαθάνουσιν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέθυε καὶ συνεύχετο αὐτὰ ταῦτά; Καὶ μάλα γ', ἔφη δ' Ἰσχόμαχος· πολλὰ ὑπισχυομένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι οἷαν δεῖ, καὶ εὐδολος ἦν ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων. (9) Πρὸς θεῶν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον διδάσκειν ἤρχου αὐτὴν, διηγοῦ μοι· ὡς ἐγὼ ταῦτ' ἂν ἡδιόν σου διηγουμένου ἀκούοιμι ἢ εἰ μοι γυμνικὸν ἢ ἵππικὸν ἀγῶνα τὸν κάλλιστον διηγῶ. (10) Καὶ δ' Ἰσχόμαχος ἀπεκρίνατο, Τί δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐπεὶ ἤδη μοι χειροσθῆς ἦν καὶ ἐτετιθάσσευτο ὥστε διὰ λέγεσθαι, ἡρόμην αὐτῇ, ἔφη, ὧδέ πως· Εἰπέ μοι, ὦ γύναι, ἄρα ἤδη κατενόησας τίνας ποτὲ ἐνεκα ἐγὼ τε σὲ παθεῖν καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδοσαν σε ἐμοί; (11) ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορίᾳ ἦν μεθ' ἑτοῦ ἄλλου ἐκαθεύδομεν ἂν οἶδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανὲς τοῦτ' ἐστίν. Βουλευόμενος δ' ἐγώ γε ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ τί' ἂν κοινὸν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγὼ τε σὲ ἐξελεξάμην καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, ὡς εἴκοισιν, ἐκ τῶν δυνατῶν ἐμέ. (12) Τέκνα μὲν οὖν ἦν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύσομεν αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν· νῦν δὲ δὴ οἶκος ἡμῖν ὅδε κοινός ἐστιν. (13) Ἐγὼ τε γὰρ ὅσα μοι ἐστὶν ἅπαντα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω, σὺ τε ὅσα ἡνέγκω πάντα εἰς τὸ κοινὸν κατέθηκα. Καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογιέσθαι πότερος ἄρα ἀριμῶς πλείω συμβέλλεται ἡμῶν, ἀλλ' ἔχειν δεῖ εὐ εἰδέναι ὅτι ὁπότερος ἂν ἡμῶν βελτίων κοινωνός ᾖ, οὗτος τὰ πλείονος ἀξία συμβάλλεται. (14) Ἀπεκρίνατο δέ μοι, ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνὴ, Τί δ' ἂν ἐγὼ σοι, ἔφη, δυναμὴν συμπαῖξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστὶν ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν. (15) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, καὶ γὰρ καὶ ἐμοὶ ὁ πατήρ. Ἀλλὰ σωφρόνων τοί ἐστι καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕτω ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ ἄλλα ὅτι πλείστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. (16) Καὶ τί δὲ, ἔφη ἡ γυνὴ, ὅρας ὅτι ἂν ἐγὼ ποιῶσα συναύξοιμι τὸν οἶκον; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ἃ τε οἱ θεοὶ ἐφυσάν σε δύνασθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαίνει, ταῦτα πειρῶ ὡς βέλτιστα ποιεῖν. (17) Καὶ τί δὴ ταῦτά ἐστιν; ἔφη ἐκείνη. Οἶμαι μὲν ἐγώ γε, ἔφη, οὐ τὰ ἁλχίστου ἀξία, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ σῆμει ἡγεμῶν μέλιτα ἐπ' ἁλχίστου ἀξίους ἔργοις ἐφέστηκεν. (18) Ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοὶ, ὦ γύναι, δοκοῦσι πολὺ διασκεμμένως μάλιστα τὸ ζεύγος τοῦτο συνεθεῖναι δὲ καλεῖται ὅλην καὶ ἀρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώτατον ἢ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν. (19) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ ἐκλιπεῖν ζῶων γένει τοῦτο τὸ ζεύγος καίται μετ' ἀλλήλων τεκνοποιούμενον, ἔπειτα τὸ γηροβoscοὺς κεκτήσθαι ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γούν ἀνθρώποις πορίζεται· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δαίτα τοῖς ἀνθρώ-

chus, quam rem sacram fecissem, et precatus essem, ut quae utrique nostrum essent optima, tum ipse docerem, tum ex me illa disceret. Ergo, inquam ego, etiam uxor rem sacram tecum faciebat, et una tecum haec precabatur? Omnino, ait Ischomachus, et quidem multum diis testibus promittens, fore se talem, qualem esse oportet; nec obscurum erat, minime in iis, quae doceretur, negligenter futuram. Quaeso te per deos, inquam ego, mi Ischomache, narra mihi, quid eam primum docere coeperis. Nam iucundius id mihi fuerit ex te narrante audire, quam si vel gymnicum, vel equestre mihi certamen longe pulcherrimum narres. Ischomachus respondens, Quid enim, inquit, mi Socrates? posteaquam mansueta jam, et cicur reddita esset, ita ut colloqueremur, hoc quodam, ait, modo ipsam interrogabam: Dic mihi, mea uxor, jamne animadvertisti, qua tandem de causa tum ego te duxerim, tum tui parentes mihi te tradiderint? non enim inopiam nobis alterius ullam fuisse, quicum cubaremus, te ipsam perspicere scio. Quum autem ego quidem de me, parentes vero tui de te consultaremus, quemnam consortem optimum domus et liberum caperemus, ego te delegi, et parentes tui me, quemadmodum videtur, quantum licuit optimum. Quod si liberos deus aliquando nobis dederit, tum de illis consultabimus, quo pacto eos quam optime possimus instituere. Nam et illud bonum utrique nostrum erit commune, ut et socios, et eos qui nos in senectute alant, longe optimos consequamur. Nunc domus haec nobis communis est. Nam et ego cuncta, quae mea sunt, in medium exhibeo; et tu quaecunque attulisti, omnia in commune deposuisti. Neque jam ejus habenda est ratio, uter nostrum numero plura contulerit; sed probe sciendum est, eum res majoris pretii conferre, qui se hac in societate rectius gesserit. Ad ea, mi Socrates, uxor mihi haec respondebat: In quonam ego tibi esse adjumento possum? quae mea facultas est? In te omnia sita sunt. Mei muneris esse mater aiebat, ut frugi sim. Profecto, inquam ego, mea uxor, etiam meum hoc esse dicebat pater. Verum frugi hominum munus est, sive quis vir sit, sive mulier, ita se gerere, ut et facultates, quae adsunt, optimo sint loco, et aliae: quamplurimae honestis justisque rationibus accedant. Et quidnam tu vides, inquit uxor, quo efficiundo possim ego tecum domum nostram augere? Enitere profecto, inquam, ut illa quam optime efficias, quae a natura tibi dii tribuerunt, ut posses, et quae lex comprobant. Ea vero quid sunt? ait illa. Meo quidem iudicio, inquam ego, non minimi momenti, nisi etiam apud illa dux in alveari minimi momenti operibus praeses constituta est. Nam mihi, dixisse se aiebat, videntur dii, mea uxor, maxima consideratione per hoc conjunxisse, quod mas et femina vocatur, ut ad societatem mutnam quamplurimum sibi conducere. Primum enim, ne animantium genera deficiant, per hoc conjunctum liberos procreant. Deinde facultas hominibus conceditur, ut ex hac conjunctione acquirere sibi possint eos qui senes alant.

ποις οὐχ ὡς περ τοῖς κτήνεσιν ἐστὶν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δέεται δῆλον ὅτι. (20) Δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἔχειν ὅτι εἰσφέρουσιν εἰς τὸ στεγνὸν ἔργον τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας. Καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ ὑπαίθρια πάντα ἔργα ἐστὶν ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίνονται. (21) Δεῖ δ' αὖ, ἐπειδὴν ταῦτα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σώσαντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργαζομένου δ' ἅ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστι. Στεγνῶν δὲ δέεται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιαὶ δέονται ὡς αὐτῶν δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθλότητος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. (22) Ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δέεται τὰ τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρός ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. (23) Πῶς μὲν γὰρ καὶ θάλασσαν καὶ ὁδοπορίαν καὶ στρατείαν τοῦ ἀνδρός τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερῶν κατεσκεύασεν ὡς τε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα τῇ δὲ γυναικὶ ἥσσω τὸ σῶμα δυνάτων πρὸς ταῦτα φύσας τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ. φάναι ἔφη, προστάξει μοι δοκεῖ ὁ θεός. (24) Εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέχυρε καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφὴν καὶ τοῦ στήρειν τὰ νεογνά βρέφη πλείον αὐτῇ ἐδάσαστο ἢ τῷ ἀνδρὶ. (25) Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσενεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεός ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κἀκὼν ἐστὶ φοβεράν εἶναι τὴν ψυχὴν πλείον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσαστο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρὶ. Εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρχαίον αὐδ' ἀείρει, ἐάν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλείον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσαστο. (26) Ὅτι δ' ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδόναι καὶ λαμβάνειν τὴν μὲν καὶ τὴν ἐπιμελείαν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. Ὡς τε οὐκ ἂν ἔχοις διελθεῖν πότερα τὸ εἶναι τὸ ἥλιον ἢ τὸ ἄρξαι τούτων πλεονεκεῖ. (27) Καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὡς δεῖ εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκε, καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεός ὑπότακτος ἂν ᾖ βελτίων, εἴθ' ὁ ἀνὴρ εἴθ' ἡ γυνή. τούτων καὶ πλείον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. (28) Διὰ δὲ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων καὶ τὸ ζῆλος ὠφελιμώτερον αὐτῷ γενέσθαι, ἢ τὸ ἔτερον ἐλλείπειν τὸ ἔτερον δυνάμενον. (29) Ταῦτα δὲ, ἔφη, δεῖ ἡμᾶς, ὦ γυναι, εἰδέναι ὅτι ἐκάτερω ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πειρᾶσθαι ὅπως ὡς βέλτεστα τὰ προσήκοντα ἐκάτερον ἡμῶν διαπράττεσθαι. (30) Συνεπαίνει δὲ, ἔφη, φάναι, καὶ ὁ νόμος αὐτὰς, συζευγνύς ἀνδρα καὶ γυναῖκα. καὶ κοινωνοὺς ὡς περ τῶν τέκνων ὁ θεός ἐποίησεν, οὗτω καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου κοινωνοὺς καθίστησι. καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ θεός ἔρυσεν ἐκάτερον μᾶλλον ἢ τὸν ἄλλον δύνασθαι. Τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ καλλίον ἔνδον μένειν ἢ ὑποταλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρὶ αἰσχρὸν ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. (31) Εἰ δέ τις παρ' ἃ ὁ θεός ἔρυσεν ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει καὶ δίκην

Præterea non sub dio jumentorum instar homines vivunt, sed tectis scilicet indigent. Quamobrem necesse est, ut qui consequi volunt, quod sub tectum importent, habeant aliquos qui operas obeundas sub dio suscipiant. Nam et arborum renovatio, et seminum sparsio, et consitio, et pascendi opera ejusmodi sunt, quæ omnia sub dio curentur: et ex eis necessaria comparantur. Requiritur autem, posteaquam hæc intra tectum illata fuerint, ejus etiam opera, quæ hæc servet, et qui ea conficiat opera, quæ non nisi sub tectis fieri possunt. Requirit vero tecta liberorum recens natorum educatio prima, et cibi ex illata segete confectio tecta requirit; ac similiter etiam vestis ex lanis elaboratio. Et quoniam hæc utraque, tum interiora tum externa, labores et curam requirunt; ideo etiam deus, dixisse se perhibebat, statim naturam præparavit feminae quidem, ad opera et curationes interiores; viri autem, ad opera et curationes externas. Nam viri corpus et animum sic condidit, ut magis et frigora, et calores, et itinera, et expeditiones militares tolerare possit; quo factum, ut opera illi externa injungeret. Mulieri vero quia minus ad hæc firmum corpus a natura largitus esset, ideo illi opera interiora, dixisse se aiebat, mandasse mihi deus videtur. Et quia sciebat, quod et a natura indidisset, et mandasset feminae, ut ea recens natos liberos educaret, ideo majorem etiam amorem erga modo natos liberos ei quam viro tribuit. Quia item illata custodiendi curam mandavit feminae, ideo deus, qui secretum animi timidum ad custodiam minime deteriore esse, majorem etiam metus partem feminae, quam viro impertivit. Quod sciret eum, qui foris opera faciat, ad defendendum præsto esse debere, rursus huic audacie plus tribuit. Quod utrosque tum expendere tum recipere necesse sit, ideo memoriam et diligentiam in ambobus ex æquo posuit. Itaque non facile possis discernere, utrum femineum an virile genus hæc in parte excellat. Itidem ex æquo deus posuit in ambobus abstinentiam a rebus, quibus abstinendum est; et potestatem eis fecit, uter foret melior, sive vir, sive mulier, is ut hujus boni partem majorem consequeretur. Quia vero natura utriusque non esset ad eadem omnia bene comparata, ideo etiam alter alterius magis indiget, utque par hoc sibi ipsi utilis, quum alterius in potestate sint ea quibus alterum fere destituitur. Hæc, dicebam ad eam, quum sciamus, mea uxor, nimirum quæ utrique nostrum a deo sint imperata, cnive operam dare debemus, ut uterque nostrum ea quæ sui officii ratio postulat, quam rectissime præstemus. Etiam lex, dixisse se aiebat, hæc approbat, marem ac feminam copulans. Atque uti deus liberorum societatis inter ipsos auctor est, ita lex domus societatem eis instituit. Præterea lex ea pulchra esse demonstrat, quæ nature deus indidit ut præstare possit alter altero rectius. Est enim feminae pulchrius, intra ardes se continere, quam foris agere; viro autem turpius, intus manere, quam res exterarum curare. Quod si quis aliud agit, quam quod ipsius nature deus indidit; certe occultum esse diis non potest, ordi-

δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ ἢ πρᾶττων τὰ τῆς γυναῖκος ἔργα. (32) Δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, καὶ ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονεῖσθαι. Καὶ ποῖα δ', ἔφη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις οἷς ἐμὲ δεῖ πρᾶττειν; (33) Ὅτι, ἔφη ἐγὼ, ἐκείνη τε ἐν τῷ σμῆναι μένουσα οὐκ ἔἰς ἀργοὺς τὰς μελίσσας εἶναι, ἀλλ' ὅς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἂν αὐτῶν ἐκάστη εἰσφέρει οἶδέ τε καὶ δέχεται, καὶ σώζει ταῦτα ἔς τ' ἂν δέη χρῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἤκη, διανέμει τὸ δίκαιον ἐκάστη. (34) Καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δ' ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφίστηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνηται, καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖται ὡς ἐκτρέφεται· ἐπειδὴ δὲ ἀκτραφῇ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοσσοὶ γίνονται, ἀποικίζει αὐτοὺς σὺν τῶν ἐπιγόνων τινὶ ἡγεμόνι. (35) Ἡ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; Δεήσει μέντοι σε, ἔφη ἐγὼ, ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκετῶν, τούτους συνεχέμειν, οἷς δ' ἂν ἔνδον ἔργον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπιστατῆτέον, (36) καὶ τὰ τε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον, καὶ ἂ μὲν ἂν αὐτῶν δέη δαπανᾶν, σοι διανεμητέον, ἂ δ' ἂν περιτεύειν δέη, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. Καὶ ὅταν ἔρια εἰσνεχθῇ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ ἱμάτια γίνηται. Καὶ ὅ γε ξηρὸς σίτος ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίνηται ἐπιμελητέον. (37) Ἐν μέντοι τῶν σοι προσηκόντων, ἔφη ἐγὼ, ἐπιμελημάτων ἰσως ἀχαριστότερον δοῖε εἶναι, ὅτι δὲ ἂν κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύηται. Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, ἐπιχαριτωτάτον μὲν οὖν, ἣν μελλῶσι γε οἱ καλῶς θεραπευέντες χάριν εἰσεσθαι καὶ εὐνοῦστέροι ἢ πρόσθεν εἶσεσθαι. (38) Καὶ ἐγὼ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἀγασθεὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον, Ἄρα γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμῆναι ἡγεμονίας αἱ μέλισσαι οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτὴν ὥστε θαν ἐκείνη ἐκλίπη οὐδεμίᾳ οἰεται τῶν μελισσῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλ' ἔπονται πᾶσαι; (39) Καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο, Θαυμάζωμ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνοι τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ. Ἡ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σὺ γε ἐπιμελοῖο ὅπως ἔξωθεν τι εἰσφέρειτο. (40) Γελοία δ' αὖ, ἔφη ἐγὼ, ἡ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνοيت' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσνεχθέντα σώζοι. Οὐχ ὁρᾷς, ἔφη ἐγὼ, οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτεῖρονται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν, εἰ τοῦτο γε ποιοῦσιν. (41) Ἄλλαι δέ τοι, ἔφη ἐγὼ, ἴδαι ἐπιμέλειαι, ὦ γύναι, ἡδεῖαι σοι γίνονται, ὅπῃ τὰν ἀνεπιστήμονα ταλασίης λαβοῦσα ἐπιστήμονα ποιήσης, καὶ διπλασίου σοι ἀξία γένηται, καὶ ὅπῃ τὰν ἀνεπιστήμονα ταμείας καὶ διακονίας παραλαβοῦσα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν ποιησάμενη παντός ἀξίαν ἔχης, καὶ ὅπῃ τὰν τοὺς μὲν σώφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῶι οἴκῳ ἐξῇ σοι εὖ ποιῆσαι, ἐὰν δὲ τις πονηρὸς φαίνηται, ἐξῇ σοι

nem ab ipso perturbari, adeoque poenas dat, sive quis opera sibi convenientia negligit, sive muliebria facit. Ac mihi quidem videtur, inquam, etiam apes illa, quæ ceterarum dux est, sibi divinitus præscripta constanter elaborare. Quenam vero, ait hæc, apum illa dux opera tractat, illis actionibus consimilia, quæ mihi conveniunt? Quod illa, inquam, in alveari manens otiosas esse apes non patitur; sed quas foris laborare oportet, eas ad opus emittit, ac quidquid intulerint singulæ, novit et accipit, tamque diu servat, donec eo sit utendum. Id vero tempus ubi jam adest, justam cuique partem tribuit. Præest etiam favis, qui intus texuntur, uti recte celeriterque texantur; et foetus, qui nascitur, educandi curam habet. Is posteaquam educatus est, jamque operi faciundo idoneæ sunt apiculæ, coloniam ex eis deducit, adjuncta ipsis quadam nepotum duce. Num igitur me quoque, ait uxor, hæc facere necesse erit? Erit, inquam ego, necesse domi ut maneat, atque emittas famulos quibus foris est laborandum: quibus autem intus faciendum opus, eis præesse debes, et quæ inferuntur, recipere. Præterea distribuendum erit tibi, quidquid eorum expendendum est, quæque superare debebunt, de his prudenter prospiciendum tibi erit, et cavendum, ne sumptus in annum reconditis uno mense absumatur. Quum lanæ in domum illatæ fuerint, adhibenda cura ut vestes illis parentur, quibus confici debent. Curandum item, ut frumentum aridum pulchre idoneum ad vescendum fiat. Una, inquam, curatio ex iis quæ tui sunt muneris, fortassis ingratiore esse videbitur, quod famulorum omnium cura tibi suscipienda erit, ut si quis ex iis ægrotet, curetur. Illud profecto, ait uxor, longe gratissimum fuerit, si quidem curati gratiam habituri sint, animoque magis benevolenti futuri, quam prius. Quam ipsius responsionem, aiebat Ischomachus, admiratus equidem, An non, inquam, mea uxor, propterea quod apum illa dux in alveari sic earum commodis prospicit, ea est vicissim aliarum apum erga hanc affectio, ut alveum si deserat, nulla se abesse putet ab illa debere, sed omnes sequantur? Tum illa mihi respondens, Mihi vero mirum videatur, ait, non potius ad te ducis officium pertinere, quam ad me. Nam mea rerum, quæ intus sunt, custodia et distributio ridiculam speciem habuerit, nisi tu curam adhibeas, ut extrinsecus aliquid inferatur. Mea quoque, inquam ego, ridicula videbitur illatio, nisi sit qui illata servet. Non vides, inquam, quo pacto illorum homines miserari consueverint, qui pertusum in dolium aliquid haurire dicuntur, idque propterea, quod laborare frustra putentur? Video certe, ait uxor, ac sunt sane miseri, si hoc faciunt. Sunt et aliæ, inquam ego, curationes propriæ tuæ, mea uxor, futuræ non injucundæ: et quum imperitam lanificii nacta, peritam efficies, atque ea tibi deinde duplo pluris erit; quum imperitam condendi promendique et ministrandi nacta, talem efficies, quæ et horum perita, et fida, et in ministrando prompta, quantivis tibi sit pretii; quum tibi modestos, ac domui tuæ utiles afficere beneficio licebit, ac si quis improbus esse videatur, punire. Quod denique omnium jucundissimum

κολάταν (12) τὸ δὲ πάντων ἥδιστον, ἐὰν βελτίων ἐμοῦ φαῖης, καὶ ἐμὲ σὺν θεράποντι πωήσης, καὶ μὴ δέη σε φοβέσθαι μὴ προΐούσης τῆς ἡλικίας ἀτιμωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ γένῃ, ἀλλὰ πιστεύεις ὅτι πρεσβύτερα γυμνομένη, ὅταν ἂν καὶ ἐμοὶ κοινωνῇ καὶ παισὶν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γένηται, τοσούτω καὶ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσται. (13) Τὰ γὰρ καὶ αὐτὰ ἀγαθὰ, ἐγὼ ἔσται, οὐ διὰ ὠραιοτήτας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαυξέται. Τοιαῦτα μὲν, ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνησθαι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλέγεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἦ καὶ ἐπέγνωσεν τι, ὦ Ἰσχομάχε, ἔργον ἐγὼ, ἐκ τούτων κεινοτέρῳ αὐτῇ μάλλον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν; Καὶ μὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχης, καὶ ἀνρθεῖσάν γε αὐτῇν οἶδα καὶ ἐρωτησάσταν σφόδρα ὅτι τῶν εἰσνεργούντων τι αἰτήσαντος ἐμοῦ οὐκ εἴμ' μοι δοῦναι. (1) Καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀνρθεῖσάν αὐτῇν εἶπεν, Μηδὲν τι, ἔφη, ἀθυρήσεις, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι ὅ τε αἰτῶν τυγχάνω. Ἦστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔρειν γρησθαι ἄλυπτότερα δὲ αὕτη ἢ εὐδαι τὸ ζητούντά τι μὴ δυνάσθαι λαβεῖν ἢ τὴν ἀρχὴν μηδὲ ζητεῖν, εἰδέναι ὅτι οὐκ ἔστιν. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη ἐγὼ, τούτων οὐ τὸ αἰτία, ἀλλ' ἐγὼ, ὅτι οὐ τὰς αὐτὰς παρὰ δόξαν ὅπου γὰρ ἕκαστα καίσθαι, ὅπως εἶδες ὅπου τε δεῖ τιθέναι καὶ ὑποθεῖν λαμβάνειν. (2) Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὐτ' εὐχρηστον οὐτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τοῖς. Καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συναγμένος ἐστίν· ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅτι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταρχαί τι φαίνεται καὶ ὑεσθῆαι ἀτερπές, ὅταν δὲ τεταχμένως ποιῶσι καὶ φθέγγονται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὗτοι καὶ αἰσθητάτοι δοκῶσιν εἶναι καὶ αἰσθητότεροι. (3) Καὶ στρατιὰ γε, ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, ἀτακτος μὲν οὕσα ταρχαυδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχρηστοτάτον, τοῖς δὲ φίλοις ἀχρεστάτον ἔρῃ καὶ ἀχρηστότατον, ὅνος ὁμοῦ, ὁπλίται, σκευοφόροι, φύλας, ἵππευς, ἄμαξαι. Πῶς γὰρ ἂν πορευθεῖσιν, ἐὰν ἔχοντες οὕτως ἐπιστάμενοι αἰτήρους, ὁ μὲν βαδίζων τὸν τρέποντα, ὁ δὲ τρέπον τὸν ἐσπρόχοντα, ὁ δὲ ἄμαξαι τὸν ἵππευκα, ὁ δὲ ὄνος τὴν ἄμαξαν, ὁ δὲ σκευοφόρος τὸν ὁπλίτην; (4) εἰ δὲ καὶ μάχεσθαι δεῖ, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μάχεσθαι; οἷς γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας φεύγειν, οὗτοι ἱκανοὶ εἴτε φεύγοντες καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. (5) Τεταχμένη δὲ στρατιὰ καλλίστη μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. Τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν φίλος ἡδέως θεάσκητο ὁπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους, τίς δ' οὐκ ἂν θυμώσκειν ἵππευκα κατὰ τὰς ἐκείνωντας, τίς δὲ οὐκ ἂν πολεμῶς φοβηθεῖται ἰδὼν διευκρινημένους ὁπλίτας, ἵππευτας, πελταστας, τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἄρχουσι τεταχμένως ἐπομένους; (6) ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, κἂν πολλὰ μυριάδες ὦσιν, ὁμοίως ὡς περ εἰς ἕκαστος καθ' ἑστέραν πάντες πορεύονται εἰς γὰρ τὸ κενούμενον αἰεὶ ὀπισθεν ἐπέρχονται. (8) Καὶ

est, quum me esse melior videberis, meque famulum tuum effeceris, neque verendum tibi sit, ne aetate procedente minus in domo tibi honoris exhibeatur, sed persuasum labueris, te aetate proveciori tanto maiore futuram in honore, quanto tum mihi consors, tum liberis custos domus melior existeris. Nam honestorum bonorumque dignitas non propter elegantiam formae, sed propter virtutes ad vitam utilibus utiles incrementa sumit. Huiusmodi quaedam me mi Socrates, primum cum ipsa colloquutum esse, meminisse videor.

CAPUT VIII.

Tum ego, An etiam intellexisti, inquam, nonnihil ex hac eam commotam esse ad diligentiam? Intellexi profecto, inquit Ischomachus, atque etiam memini, quum velle morderetur et erubesceret propterea, quod me quiddam eorum poscente, quae a me illata fuerant, dare id non posset. Quod ego quum eam graviter et aegre tulisse vidissem. Ne sit hoc, inquam, animo tuo molestum, mea mulier, quod dare non potes id, quod ego nunc forte abs te posco. Nam certa paupertas est, quum alienius indigeas, uti eo non posse: verum minus est in hac penuria molestia, quum quid inveniri querendo non potest, quam si ab initio non queras; non ignorans scilicet, illud abesse. Eumvero haec ad te culpa non pertinet, sed ad me, qui non omnia tibi tradiderim designato singulis loco, quo ea collocari deberent, ut scires, ubi ea reponenda, et unde rursus essent promenda. Nihil est autem, mea uxor, in rebus humanis vel utilius, vel pulchrius ordine. Nam et chorus ex hominibus constat: verum ubi quisque quod temere visum est, facit, turbae cuiusdam species se exhibet, ac spectatu quiddam injucundum; at quum omnia recte atque ordine agunt et proferunt, eadem opera faciunt, ut et spectatu et auditu digni esse videantur. Idem exercitus, inquam, mea uxor, dum non in ordines digestus est, longe quiddam est turbulentissimum, ac hostium quidem victoria maxime expositum, suis autem spectatu foedissimum, et ad usum minime accommodatum, ubi simul sunt asinus, gravis armaturae pedes, lixa, veles, eques, plaustrum. Nam quo pacto progredi poterunt, siquidem in hac perturbatione mutuo sese impediunt; gradatim incedens currentem, currentes stantem, plaustrum equitem, asinus plaustrum, lixa gravis armaturae peditem? si etiam dimicandum sit, quomodo in tali omnium perturbatione dimicare possint? nam qui invadentibus terga dare coguntur, illi dum fugiunt, proterere milites etiam armatos possunt. At instructus recte exercitus quiddam est suis spectatu pulcherrimum, hostibus vero gravissimum. Nam cui suorum non vulpe sit multos videre gravis armaturae pedites instructis ordinibus incedentes? quis non admiretur equites, qui ordines inter equitandum observent? quis hostis metu non percellatur, si recte dispositos gravis armaturae pedites, equites, celatos, sagittarios, funditores viderit, eosdemque suos imperatores compositae sequentes? Imo etiam si multa millia sint, tamen quamdiu sic incedunt, ut ordines servant, pergunt omnes placide, non aliter atque singuli progredientes, succedentibus semper vacuum in locum illis qui a tergo sunt.

τρίηρης δέ τοι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερὸν ἐστὶ πολέμιοις ἢ φίλοις ἀξιοθέατον ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί δὲ ἄλλο ἄλπιτοι ἀλλήλους εἰσὶν οἱ ἐμπλέοντες ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κάθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δ' ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουνσι καὶ ἐκβαίνουσιν; (9) Ἡ δ' ἀταξία ὁμοῖον τί μοι δοκεῖ εἶναι οἰόνπερ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβαλεῖ κριθὰς καὶ πυρρὸς καὶ ὄσπρια· κάπνεται ὁπότε δέοι ἡ μάζης ἡ ἄρτου ἡ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευκρινημένοις χρῆσθαι. (10) Καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, εἰ τοῦ μὲν ταραχῆς τούτου μὴ δέοιο, βούλοιο δ' ἀκριβοῦς διοικεῖν τὰ ὄντα εἰδέναι καὶ τῶν ὄντων εὐπόρως λαμβάνουσα ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοί, ἐάν τι αἰτῶ, ἐν χάριτι διδόναι, χώραν τε δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἑκάστοις ἔχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες διδάσκωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν καὶ κατατιθέναι πάλιν εἰς ταύτην· καὶ οὕτως εἰσώμεθα τὰ τε σῶα ὄντα καὶ τὰ μὴ· ἡ γὰρ χώρα αὕτη τὸ μὴ ὄν πωλήσει, καὶ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἡ ὄψις, καὶ τὸ εἰδέναι ὅπου ἑκαστὸν ἐστὶ, ταχὺ ἐγγχειρεῖ, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. (11) Καλλίστην δὲ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ἔδοξα σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ὦ Σώκρατες, εἰςβὰς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ Φοινικικόν. Πλείστα γὰρ σκευὴ ἐν μικροτάτῳ ἀγγεῖῳ διακεχωρισμέναι ἐθεασάμην. (12) Διὰ πολλῶν μὲν γὰρ δῆπου, ἔφη, ξυλίων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὀρμίζεται ναῦς καὶ ἀνάγεται, διὰ πολλῶν δὲ τῶν χρημαστῶν καλουμένων πλεῖ, πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν ἀνθρώποις πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα, πολλὰ δὲ ὅπλα τοῖς ἀνδράσι συμπεριάγει, πάντα δὲ σκευὴ ὅσους περ ἐν οἰκίᾳ χρῶνται ἄνθρωποι τῇ συστάσει ἑκάστη κομίζει· γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων ὅσα ναύκληρος κέρδους ἕνεκα ἀγεται. (13) Καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, ἐγὼ, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μειζονὶ χώρᾳ ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίῳ στέγῃ συμμειζῶ. Καὶ οὕτω καίμενα ἑκαστα κατενόησα ὥς οὔτε ἄλλα ἐμποδίζει οὔτε μαστευτοῦ δεῖται οὔτε ἀσυσκεύαστά ἐστιν οὔτε δυσλῦτως ἔχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῷ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. (14) Τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, ὃς πρῶτος τῆς νεὸς καλεῖται, οὕτως εὖρον ἐπιστάμενον ἑκάστων τὴν χώραν ὥς καὶ ἀπὸν ἂν εἴποι ὅπου ἑκαστα κεῖται καὶ ὅποσα ἐστὶν οὐδὲν ἥττον ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἴποι ἂν Σωκράτους καὶ ὅποσα γράμματα καὶ ὅπου ἑκαστον τέτακται. (15) Εἶδον δὲ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἐξετάζοντα τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ πάντα ὅποσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλοίῳ χρῆσθαι. Θυμάσας δὲ, ἔφη, τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ἠρόμην τί πράττοι. Ὁ δ' εἶπεν, Ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξένη, εἰ τι συμβαίνει γίνεσθαι, πῶς κεῖται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηϊ, ἢ εἰ τι ἀποστατεῖ ἢ εἰ δυστραπέλως τι σύγκειται. (16) Οὐ γὰρ, ἔφη, ἐγγυρεῖ ὅταν χειμᾶς ὁ θεὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ οὔτε δυστραπέλως ἔχον διδόναι. Ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλάκας. Ἐάν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἑμαρτάνοντας, πάνυ ἀγαπητόν· ἐάν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπερτεῖντας σώξῃ, πολλὰ χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς.

Etiam triremis hominibus onusta quam aliam ob causam vel hostibus est terrori, vel amicis jucunda spectatu, nisi ob navigationem celerem? quam aliam ob causam molesti sibi mutuo non sunt vectores, nisi quod ordine sedeant, ordine in remos incumbant, ordine se retro flectant, ordine tum ingrediantur, tum egrediantur? Ordinis autem perturbatio quiddam mihi simile videtur esse, ac si agricola eodem loco coniciat hordeum, triticum, legumina: deinde si vel pane hordeaceo, vel triticeo, vel obsonio sit opus, necesse sit eum singula seligere, pro eo quod jam secreta sumere ad usum debebat. Itaque tu etiam, mea uxor, si hoc modo te conturbari non cupias, sed accurate administrandi facultates nostras rationem scire velis, ac sine difficultate sumere id quod utendum sit, mihi quae si quid poposcero, sic tradere ut gratam mihi rem facias: inquiramus sane locum singulis convenientem, eoque posita re quavis moneamus ancillam, ut inde sumat, ac rursus ibidem collocet. Ita nimirum sciemus, quae nobis supersint, quae sint amissa. Nam locus ipse quod abest, requirit, quodque curandum erit, adspectus ipse arguet: denique quod sciamus, ubi quodque sit, id ipsum singula nobis exhibebit, ut ad usum nihil desideraturi simus. Atque equidem, mi Socrates, pulcherrimum aliquando, longeque accuratissimum instrumentorum ordinem inspicere mihi visus sum, quum spectandi causa ingentem illam navim Phoeniciam ingressus essem. Armamenta namque plurima separatim collocata exiguo in receptaculo contemplantur. Etenim ea navis multis ligneis et intortis instrumentis in portum deducitur, ac vicissim solvit; multorum adjumento, quae pensilia vocant, impellitur; multis machinamentis adversus hostiles naves armatur; multa etiam hominum arma vehit; omnia vasa, quibus in domo utuntur homines, pro quolibet una victitantium contubernio vehit; denique praeter haec omnia referta est oneribus, quae naviculator quaerens causa secum vehit. Atque haec omnia, quae dico, non multo ampliori loco sita erant, quam sit conclave decem leculorum mediocriter capax. Animadverti autem sic omnia fuisse condita, ut nihil alteri esset impedimento, neque vestigatore egeret, neque imperatum esset, nec solutu difficile, quin moram afferret, ubi subito esset aliquo utendum. Ministrum autem gubernatoris, quem proreтам navis vocant, ita cujusque loci gnarum reperi, ut vel absens dicere posset, ubi singula sita essent, et quam essent multa, non minus atque is qui literas norit, quot in Socratis nomine literae sint, dicere possit, et ubi singulae sint collocatae. Eundem etiam vidi, ait Ischomachus, per otium omnia lustrantem, quibus utendum in navi esset. Quumque hanc ejus inspectionem admiratus essem, quaerebam quid ageret? Respondebat ille: Inspicio, mi hospes, si quid forte accidat, quo pacto sita sint omnia in navi, ac num quid absit, vel inconcinne collocatum sit. Nec enim ubi tempestatem deus in mari excitat, spatii quidquam reliquum est vel inquirendi, quocumque tandem opus sit, vel tradendi, quod inconcinde collocatum sit. Nam minis terrere deus et punire ignavos homines solet. Ac si quidem illos, qui nihil perperam agunt, saltem non perdit, bene cum eis agitur: quod si etiam rectissime omnia administrantes servat, magna diis habenda est gratia.

(17) Ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίθειαν τῆς κατασκευῆς ἔλεγον τῇ γυναίκί ὅτι πάντοτε ἂν ἡμῶν εἴη βλακικὸν εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὔσι χώρας εὐρίσκουσι, καὶ σπλενόντες ἰσχυρῶς ὅμως σῶζουσι τὴν τάξιν, καὶ ὑπερροδοῦμενοι ὅμως εὐρίσκουσι τὸ δέον λαμβάνειν, ἡμεῖς δὲ καὶ διηρημένον ἑκάστοις ὅγκων ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων καὶ βεδνηκείας τῆς οἰκίας ἐν θαπέδῳ, εἰ μὴ εὐρήσωμεν καλὴν καὶ εὐερέστον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν πολλὰ ἡμῶν ἀσυνεσία εἴη; (18) Ὡς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι σκευῶν κατασκευῇν καὶ ὡς βράδιον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν εὑρεῖν ἐν οἰκίᾳ θείναι ὡς ἑκάστοις συμπερεῖ εἰρηται. (19) Ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὴν ὑποδήματα ἐρεῖξῃς κέηται, κἂν ὅποιά ᾖ, καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, κἂν ὅποια ᾖ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χλιδικά, καλὸν δὲ τὰ ἀμφιτραπέζας, καλὸν δὲ καὶ ὁ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνὸς ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ γύττας φημι εὐρύθμιον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένους. (20) τὰ δὲ ἄλλα ἅδη που ἀπὸ τούτου ἅπαντα καλλίω φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα· χορὸς γὰρ σκευῶν ἕκαστα φαίνεται, καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων καλὸν φαίνεται, ἐκποδὼν ἑκάστου κειμένου ὥσπερ κύκλιος χορὸς οὐ μόνον αὐτός· καλὸν θεῖμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρόν φαίνεται. (21) Εἰ δ' ἄλλοθι ταῦτα λέγω, ἔξεστιν, ἔρχην, ὦ γύναι, καὶ πείραν λαμβάνειν αὐτῶν οὔτε τι ζημιωθέντας οὔτε τι πολλὰ πονήσαντας. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τούτο δεῖ ἀθυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔρχην ἐγὼ, ὡς χλιπεὶν εὑρεῖν τὸν μαλίστη μόνον τὰς χώρας καὶ μεμνησόμενον καταχωρίζειν ἕκαστα. (22) Ἴσμεν γὰρ δήπου ὅτι κυριοπλῆστια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἡ πᾶσα πόλις, ἀλλ' ὅμως ὅποιον ἂν τῶν οἰκετῶν κελύουσας περιμένον τί σοι ἐξ ἀγορᾶς ἐνεγκέιν, οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φανέται ὅποι γὰρ ἐλθόντα λαβεῖν ἕκαστα τούτου μέντοι, ἔρχην ἐγὼ, οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστίν ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταχμένῃ. (23) Ἄνθρωπον δὲ γε ζητῶν, καὶ ταῦτα ἐνύστε ἀντιζητούντα, πολλὰκις ἂν τις πρότερον πρὶν εὑρεῖν ἀπέποι. Καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστίν ἢ τὸ μὴ εἶναι τεταχμένον ὅπου ἕκαστον δεῖ ἀνακρίνειν. Περὶ μὲν δὴ τάξεως σκευῶν καὶ χορήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθεὶς δοκῶ μεμνησθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδοκέει σοι, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, πῶς τι ὑπακούειν οἷν οὐ ἐσπούδαζες διδάσκων; Τί δὲ, εἰ μὴ ὑπισπέρνεις γὰρ ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερὰ τὴν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμυχανίας εὐπορίαν τινὰ εὐρηκῆναι, καὶ εἰδείτο μου ὡς τέχιστα ἥπερ ἔλεγον διατάξαι. (2) Καὶ πῶς δή, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐτῇ; Τί δὲ, εἰ μὴ τῆς οἰκίας τὴν δύναμιν ἐδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδείξαι αὐτῇ. Οὐ γὰρ ποιήματα κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ὠκοδόμηται πρὸς αὐτὸ τούτου ἑκαμμένον ὥπως ἀγγεῖα ὡς συμπορώτατα ἢ τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς ἔσσεσθαι, ὥστε αὐτὰ

Quamobrem quum collocationem ego tam accuratam inspexissem, dicebam uxori, admodum in nobis stolidum fore, si isti in navigiis, quæ exigua sunt, loca tamen invenirent; magnis tempestatibus jactati, nihilominus ordinem servarent; ingenti metu percussi, nihilominus ea, quæ sumere necesse sit, reperirent; nos, quum cellas habeamus in ædibus amplas, easque singillatim distinctas, et ades firmiter in pavimento sitas, non singulis aptum et inventu facilem locum reperire: quonam modo non magna sit istæ incititia? Dictum hactenus, quam utile sit ordine collocatam esse vasorum supellectilem, quamque sit facile singulis invenire locum, quo in ædibus reponantur. Quam vero pulchra species est, calceamenta, qualiæcunque sint, ordine collocata esse; pulchrum, vestimenta seorsum condita videre, qualiæcunque sint; pulchrum, idem in stragulis, in vasis æreis, in iis quæ ad mensam pertinent; pulchrum etiam, licet maxime ridiculum sit non homini gravi, sed faceto, quod ollas quoque concinnitatis quandam habere speciem, si distincte collocatæ sint, aio. Jam cetera quoque deinceps pulchriorem speciem exhibent, decenter reposita. Nam singula quidem quasi chorus vasorum esse videntur: quin etiam quod medio loci est interjectum, pulchrum est, remotis inde ceteris; quemadmodum chorus circularis non ipse modo pulchrum spectaculum est, sed etiam id, quod in ejus est medio, pulchrum purumque cernitur. An autem hæc a me vere dicantur, licet, mea uxor, inquam, periculum faciamus, nullo cum nostro neque detrimento, neque labore magno. Ne hoc quidem, inquam, molestum animo nostro esse debet, uxor, quod sit difficile reperire aliquem, qui loca cognoscere discat, et meminerit singula suo loco reponere. Scimus enim, hac in civitate decies millies amplius contineri, quam apud nos; et nihilominus, quemcunque famulorum jusseris e foro emptum aliquid asferre, nullus dubitabit; sed quemvis scire apparebit, quo ire debeat, atque unde singula petere. Cujus rei nulla est alia causa, inquam ego, quam quod certo sita loco sint. At si hominem quæras, qui quidem nonnunquam vicissim et ipse te quærat, sæpenumero citius re desperata desines, quam ipsum invenias. Atque ejus etiam alia nulla causa est, quam quod constitutum non sit, ubi quemque expectare oporteat. Ac de ordine quidem vasorum et usu cum ea me hujusmodi quedam colloquutum esse meminisse videor.

CAPUT IX.

Quid autem? num uxor, inquam ego, mi Ischomache, visa tibi est auscultare iis quæ tu docere cupiebas? Quid aliud quam quod polliceretur, diligentiam se adhibituram, ac præ se ferret, quasi maximam voluptatē caperet, uti quæ magna ex inopia insignem copiam rerum invenisset? Etiam me rogabat, uti quam primum eo, quem explicassem, modo singula ordine disponerem. Et qui tandem, mi Ischomache, inquam ego, hæc ei disposuisti? Qui aliter, quam quod initio ipsi ostendendum arbitraret, quæ domus esset nostræ commoditas? Nec enim varis ea picturis est ornata, mi Socrates, sed omnes cellæ tali consideratione sunt exstructæ, ut quam commodissima sint iis receptacula, quæ in eis collocanda sunt: ita tunc ipsæmet singula sibi

ἐκάλει τὰ πρόποντα ἐνὶ ἐκάστῳ. (3) Ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὄχυρῳ ὦν τὰ πλείστοι ἀξία καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει, τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγνῶν τὸν σίτον, τὰ δὲ ψυχρινὰ τὸν οἶνον, τὰ δὲ φανὰ ὅσα φάους δαδόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. (4) Καὶ διαιτητήρια δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείκνυνον αὐτῇ κεκαλλωπισμένα τοῦ μὲν θέρου ἔχειν ψυχρινὰ, τοῦ δὲ χειμῶνος ἀλεινὰ. Καὶ σύμπασαν δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξα αὐτῇ ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀναπέπταται, ὥστε εὐδῆλον εἶναι ὅτι χειμῶνος μὲν εὐηλιός ἐστι, τοῦ δὲ θέρου εὐσκιος. (5) Ἐδείξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνίτιν αὐτῇ, θύρα βλαυνούτῃ ὠρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἐνδοθεν ὅ,τι μὴ δεῖ, μήτε τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἀνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. Οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι εὐνούστεροι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ δὲ πονηροὶ συζυγνέτες εὐπορώτεροι πρὸς τὸ κακουργεῖν γίνονται. (6) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλθομεν, ἔφη, οὕτω δὴ ἡδὴ κατὰ φυλὰς διεκρίνομεν τὰ ἐπιπλά. Ἐρχόμεθα δὲ πρῶτον, ἔφη, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίας χρώμεθα. Μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἐορτὰς διηροῦμεν, ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἐορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι, ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. (7) Ὅπλων ἄλλη φυλὴ, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὁργάνων, ἄλλη σιτοποιικῶν, ἄλλη ὀφιοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρὸν, ἄλλη ἀμφὶ μάχτρας, ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. Καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν, οἷς τε δεῖ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικὰ. (8) Χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μήνα δαπανώμενα ἀφειλομένον, δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. Οὕτω γὰρ ἤττον λανθάνει ὅπως τὸ τέλος ἐκθήσεται. Ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλὰς τὰ ἐπιπλά, εἰς τὰς χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνήκαμεν. (9) Μετὰ δὲ τοῦτο ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν κατ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, ὅσον σιτοποιικοῖς, ὀφιοποιικοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἰ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δειξάντες ποιοῦν δεῖ τιθέναι, παρεδωκαμεν καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν. (10) Ὅσοις δ' εἰς ἐορτὰς ἢ ξενοδογίας χρώμεθα ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνον πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ παρεδωκαμεν, καὶ δειξάντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα, εἶπομεν αὐτῇ διδόναι τούτων ὅτιν δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνῆσθαι ὅτιν ἂν τι διδῶν, καὶ ἀπολαμβάνουσιν κατατιθέναι πάλιν ὅθενπερ ἂν ἕκαστα λαμβάνη.

11. Τὴν δὲ ταμίαν ἐποιεσάμεθα ἐπισκεψάμενοι ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρός καὶ οἶνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας πρὸς τοῦτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μέγιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαρίζομένη τι ἡμῖν ὅφ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσται. (12) Ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοικῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ὅτ' εὐφραίνομεθα, τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἰ τι λυπηρὸν εἴη, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. Καὶ τὸ προθυμῆσθαι δὲ συναΐζειν τὸν οἶκον ἐπαιδεύομεν αὐτὴν,

convenientia velut arcescebant. Nam penetralia loco sita munito, vestes stragulas vasaque maximi pretii sibi deposcebant; quæ vero partes ædificii siccæ sunt, frumentum; quæ frigidæ, vinum; quæ plenæ lucis, opera et vasa maxime lumen requirentia. Præterea demonstrabam ei loca hominum usui et habitationi destinata, eaque satis ornata, et quæ per æstatem sint frigida, per hiemem calida. Adeoque domum universam ei commonstrabam, meridiem versus apertam: unde obscurum esse non posset, hieme illam sat habere solis, æstate umbrarum. Et gynæceum ei ostendebam, janua pessulum habente a virorum contubernio secretum, ne vel foras aliquid effleretur, quod non deberet; vel famuli absque consensu nostro liberis creandis operam darent. Nam qui probi sunt, posteaquam liberos procrearunt, plerumque sunt benevolentiores; perversi vero inter se copulati, ad malefaciendum fiunt instructiores. Posteaquam hæc percurrissemus, inquit, ita deinde supellectilem per classes distinximus. Ordiebamur autem primum a colligendis iis quibus ad rem sacram utimur. Secundum id mundum muliebrem, qui festis conveniret, distinguebamus: itemque vestes viriles tam festorum quam belli: stragula in gynæceo, stragula virorum in contubernio: calceamenta muliebria, calceamenta virilia. Classis alia armorum, alia instrumentorum lanificii, alia necessariorum ad molendum frumentum, alia ad conficienda obsonia, alia ad lavationem, alia vasis pistoriis, alia ad mensas. Atque hæc omnia locis distinximus, tum quibus semper utendum est, tum quæ ad epulationes festas pertinent. Scorsum etiam ab aliis auferebamus, quæ menstruo spatio absumerentur; et scorsum, quæ rationibus subductis in annum essent destinata, collocabamus. Sic enim minus obscurum est, qui futurus sit exitus. Posteaquam supellectilem universam in classes secrevimus, ad convenientia loca singula detulimus. Deinde vasa omnia, quibuscunque quotidie famuli utuntur, verbi gratia quibus cibi conficiuntur, quibus obsonia, quæ ad lanificium pertinent, et si qua sunt ejusmodi, tradidimus iis qui uti his deberent, conmonstrato loco, ubi ea reponerent: simul imperavimus, ut ea nobis integra præstarent. Quibus autem ad festos dies, vel ad hospites excipiendos, vel ad negotia quædam rara utimur, ea tradidimus promæ; locisque horum indicatis, et adnumeratis consignatisque singulis jussimus eam quidvis horum ei dare, cui dandum esset, et culinam quid daret, memoria complecti; et ubi quid reciperet, rursus unde singula sumpsisset, reponere.

At munus promæ mandavimus alicui, postquam considerassemus, quæ nobis videretur et gulæ maxime temperans, et in vino, et somno, et virorum consuetudine. Præterea quam memoria plurimum valere judicaremus, et prospiciendo, ne ob negligentiam a nobis puniretur, et considerando, qua ratione gratum aliquid nobis faceret, ac vicissim ipsa honore a nobis afficeretur. Eandem ut benevolo esset erga nos animo, consuefaciebamus, communicando cum ea lætitiā nostram, quoties læti essemus, ac si quid accidisset triste, ad hoc quoque illam advocando. Instituebamus itilem, ut cupida esset ad augendam rem

ἐπιγυμνάζουσιν αὐτὴν ποιοῦντες καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῇ μεταδιδόντες. (13) Καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῇ ἐνεποιούμεν, τιμωτέροισιν τιθέντες τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον καὶ ἐλευθεριώτερον βιόσυντας τῶν ἀδίκων· καὶ αὐτὴν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ κατετάττομεν. (14) Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν εἶπον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ τῇ γυναικί, ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτῇ ἐπιμελήσεται ὅπως διαμένῃ ἐκάστῳ ἡ τάξις. Ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομούμεναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἣν νόμους καλοῦς γράφονται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσκίρρουνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν, ἣν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιῶσι. (15) Νομίσαι οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναικα καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι, καὶ ἐξετάζειν δὲ, ὅταν ὀξὺς αὐτῇ, τὰ σκεῦη, ὥσπερ ὁ φρούραρχος τὰς φυλακάς ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ καλῶς ἔκαστον ἔχει, ὥσπερ ἡ βουλὴ ἵππους καὶ ἵππεις δοκιμάζει, καὶ ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασιλισσὰν τὸν ἀξίον ἀπὸ τῆς παρουσίας δυνάμεως, καὶ λοιδορεῖν καὶ καλᾶζειν τὸν τούτων δεινόν. (16) Ἡρὸς δὲ τούτοις ἐδίδασκον αὐτὴν, ἔφη, ὥς οὐκ ἂν ἀρνοίτο δικαίως εἰ πλείω αὐτῇ πράγματα προστάττω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύον ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεσσι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσούτον ὅσον φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅταν μὴ ὁ αὐτοῦ κύριος δεσπότης δὲ ἅπαντά ἐστιν, ὃ ἂν βούληται ἐκάστα, χρῆσθαι. (17) Ὅτω οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη ὄνησις καὶ φειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμελείαν μάλιστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. (18) Τί οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, ταῦτα ἀκούσασα ἡ γυνὴ πῶς σοι ὑπάρχει; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ εἰπέ γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γιγνώσκουμεν εἰ οἰόμεν ὅτι ἐπιτάττειν διδάσκον ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων. Χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔφη φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεήσει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν. (19) Πικρύναι γὰρ δοκεῖ, ἔφη, ὥσπερ καὶ τέκνων ὅταν τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνει ἡδίων τὸ ἐπιμελεῖσθαι νομίζειν ἔφη εἶναι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

καὶ ἐνὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίνασθαι τὴν γυναικα αὐτῷ ταῦτα, εἶπον, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀνδρικήν γε ἐπιδεικνύεις τὴν διάνοιαν τῆς γυναικός. Καὶ ἄλλα τοῖνον, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, θέλω σοι πᾶν μεγαλόφρονά αὐτῆς διηγήσασθαι, ἃ μου ἀπαξ ἀκούσασα ταχὺ ἐπείθετο. Τὰ ποῖα; ἔφη ἐγὼ λέγει· ὡς ἐμοὶ πολλὸν ἡδίων ζωῆς ἀρετὴν γυναικὸς καταμα-

nostram familiarem, dum et ipsam de rebus nostris consulere iuberemus fortunæque prosperæ faceremus participem. Etiam justitiæ studium excitabamus in ea, dum maiorem iustos honore quam injustos prosequeremur, eosque vitam agere tum opulentiorum, tum magis liberalem, quam iustos, declararemus. : et ipsam in tali loco constitueremus. Ceterum præter hæc omnia, mi Socrates, ait, uxori meæ dixi, nullum esse horum omnium usum, nisi studiose dare operam ipsa, ut hic ordo in singulis maneret. Quin etiam docebam illam, in urbibus præclare constitutis non videri civibus satis esse, si leges egregias jubeant scribi; sed eas sibi custodes quoque earum deligere, qui omnes inspicendo, legibus obtemperantes laudent, adversus eas delinquentes puniant. Quamobrem, inquit, hortabar ut existimaret, uxorem esse quasi legum in domo constitutarum custodem; atque ubi visum ipsi sit, lustrare vasa debere. quemadmodum præsidii magister vigilum copias lustrat; eadem explorandum esse, num recte habeant omnia, quemadmodum senatus equos et equites explorat; etiam laudari et ornari ab ipsa debere dignos tanquam a regina, pro ea quidem copia, quæ adsit, et probris incessi ac puniri eos quos par esset. Præterea docebam, inquit, eam, non esse cur merito moleste ferret, si fortunas quod nostras attineret, plus ei laboris imponerem, quam famulis: ostendebam enim, servos herilium facultatum eatenus participes esse, quatenus eas gestent, aut curent, aut custodiant: quum nemini concessus illarum sit usus, nisi cui tribuat hoc is cuius sunt in potestate; heri autem omnia sunt, ac ejusdem est, uti singulis pro libitu suo. Qui ergo ex conservatis hæc facultatibus comunodum maximum perciperet, et maximum ex dissipatis detrimentum, ei curam quoque de his maximam convenire declarabam. Quid autem, Ischomache? inquam ego, quum audisset hæc uxor tua, obtemperabat tibi? Quid aliud? inquit, nisi quod respondit mihi, mi Socrates, non recte me de ipsa judicare, si dum eam docerem fortunarumstrarum curam habendam esse, modesta me ipsi mandare putarem. Nam gravius longe futurum, dixisset illam aiebat, si præciperem, suarum ut rerum esset neglegens potius, quam ut bona propria studiose curaret. Sic enim a natura comparatum esse videtur, inquit, ut, quæ admodum pudicæ modestæque mulieri suorum liberum curam habere facilius est, quam eos negligere: ita etiam feminae modestæ curam suscipere fortunarum suarum, quæ quia propriæ sunt, exhilarant nos, jucundius esse arbitror, quam easdem negligere.

CAPUT X.

Quæ quum uxorem ei respondisse, ait Socrates, audivissem: Ita me Juno amet, inquam, mi Ischomache, virilem uxoris tuæ animum esse demonstras. Etiam alia, subiecit Ischomachus, commemorare tibi de ea volo, magno ab animo profecta, quam mihi celeriter, semel auditis quibusdam ex me, paruerit. Quanam? inquam ego; die quæso. Nam mihi longe jucundius est viræ mulieris virtutem co-

θάμνιν ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν. (2) Ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ Ἰσχόμαχος, Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδὼν ποτε αὐτὴν, ὦ Σώκρατες, ἐντετριμμένην πολλῶ μὲν ψιμυμυθῶ, ὥπως λευκότερα ἐτι δοκοῖη εἶναι ἢ ἦν, πολλῇ δὲ ἐγγούσῃ, ὥπως ἐρυθροτέρα φαίνοντο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δ' ἔχουσιν ὑψηλά, ὥπως μεζῶν δοκοῖη εἶναι ἢ ἐπεφύκει, (3) εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ γύναι, ποτέρως ἂν με κρίναις ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι χρημάτων κοινωὺν, εἰ σοὶ αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι, καὶ μήτε κομπάζοιμι ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, μήτε ἀποκρυπτομένην τι τῶν ὄντων μηδὲν, ἢ εἰ ἐπιρῶμην σε ἐξαπατᾶν λέγων τε ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, ἐπιδείκνυσθαι ἀργύριον κίβδηλον καὶ ὄρους ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ἐξιτλήουσιν φαίνην ἀληθινὰς εἶναι; (4) Καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθὺς, Εὐφήμει, ἔφη, μὴ γένοιτο σὺ τοιοῦτος· οὐ γὰρ ἂν ἐγὼ γέ σε δυνάμην, εἰ τοιοῦτος εἴης, ἀσπάζεσθαι ἐκ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν, ἔφη, ἐγὼ, συνεληθῆμαι, ὦ γύναι, ὥς καὶ τῶν σωμάτων κοινωμένησιν ἀλλήλοις; Φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. (5) Ποτέρως ἂν οὖν, ἔφη, ἐγὼ, τοῦ σώματος αὐτοῦ δοκοῖν εἶναι ἀξιοφίλητος μᾶλλον κοινωὺς, εἰ σοὶ τὸ σῶμα περὶ ὥμην παρέχειν τὸ ἐμαυτοῦ ἐπιμελούμενος ὥπως ὑγιαίνον τε καὶ ἐβρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὐχρως σοὶ ἔσομαι, ἢ εἰ σοὶ μιλτῶ ἀλειφόμενος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφόμενος ἀνδρείκλω ἐπιδεικνύοιμι τὸ ἐμαυτὸν καὶ συνείην ἐξαπατᾶν σε καὶ παρέχων ὁρᾶν καὶ ἀπτεσθαι μιλτοῦ ἀντὶ τοῦ ἐμαυτοῦ χρωτός; (6) Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἐκείνη, οὐτ' ἂν μιλτοῦ ἀπτοίμην ἥδιον ἢ σοὶ οὐτ' ἂν ἀνδρείκλω χρῶμα ὁρῶν ἥδιον ἢ τὸ σὸν οὐτ' ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλημιμένους ἥδιον ὁρῶν τοὺς σούς ἢ ὑγιαίνοντας. (7) Καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε, εἰπεῖν ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ γύναι, μήτε ψιμυμυθίῳ μήτε ἐγγούσῃ χρώματι ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ σῶ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ θεοὶ ἐποίησαν ἥπποισι καὶ ἥπποισι, βοῦσι δὲ βοῦς ἥδιστον, πρόβάτοις δὲ πρόβατα, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἶοντα ἥδιστον εἶναι. (8) αἱ δ' ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιντ' ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξαπατᾶν, συνόντας δὲ αἰ ἀνάγκη ἀλίσκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν ἐξαπατᾶν ἀλλήλους. Ἡ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἀλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἰδρωτὸς ἐλέγχονται ἢ ὑπὸ δακρύων βασανίζονται ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθινῶς καταπτέουσιν. (9) Τί οὖν πρὸς θεῶν, ἔφη, ἐγὼ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἐτι ἐπραγματεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσιν ἐπειρᾶτο ἐκυτὴν ἐπιδεικνύναι. Καὶ ἐμὲ μέντοι ἡρώτα εἰ τι ἔχοιμι συμβουλευσαί ὥς ἂν τῷ ὄντι καλῇ φαίνοιτο ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοῖη. (10) Καὶ ἐγὼ μὲντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη, συμβοῦλευν αὐτῇ μὴ δουλικῶς δεῖ καθεστῆναι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς περᾶσθαι δεσποτικῶς πρὸς μὲν τὸν ἰσθὺν προστάσαν, ὅτι μὲν βελτίον ἄλλου ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιῶν, παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετροῦσθαι τῇ ταμίᾳ, περιελεῖν δ' ἐπισκοπούμενην καὶ εἰ κατὰ

gnosceret, quam si mihi Zeuxis formosam feminam pictura expressam ostendat. Secundum illa Ischomachus, Quum igitur, inquit, aliquando eam conspexissem, mi Socrates, multum infricasse sibi cerussae, ut candidior etiam videretur, quam esset; multum item rubricae, ut quam esset reapse, rubicundior appareret, atque etiam calceos haberet altos, ut procerior, quam esset a natura, videretur: Dic mihi, mea uxor, inquam, utro modo me consortem facultatum amore digniorem judicares, num si eas ipsas tibi demonstrarem, ac neque gloriarer ampliores mihi esse, quam essent, neque eorum quae essent quidquam celarem; an vero si fallere te conarer, narrando plura mihi bona esse, quam essent; et adulterium argentum ostendendo, et monilia, quibus materia subesset lignea, vestesque purpureas coloris evanidi, veras esse praedicarem? Tum illa continuo sermonem meum excipiens, Bona verba quaeso, ait; ne tu mihi talis sis. Non enim te, si talis esses, ex animo complecti possem. Ergone, inquam ego, mea uxor, sic convenimus, ut inter nos etiam corporum esset communio? Sic homines aiunt, inquit. Utro igitur modo, inquam ego, etiam corporis particeps viderer amore dignior, num si corpus meum conarer tibi studiose curando sanum ac validum exhibere, ac sic reipsa bono tibi colore praeditus essem; an vero si oblitus minio, et oculis purpuris subtilis tibi me ostentarem, atque ita tecum versarer, ut te deciperem, cutisque loco minium tibi spectandum et attractandum praebere? Equidem, respondit illa, nec minium lubentius attractarem, quam te; nec purpurissi colorem lubentius, quam tuum adspicerem; neque tuos oculos subtilis intuerer libentius, quam sanos. Itaque me etiam putalo, dixisse se narrabat Ischomachus, mea uxor, nec cerussae, nec rubricae colore magis quam tuo delectari, sed quemadmodum dii fecerunt, ut equis equi, bobus boves, oves ovibus gratissimae sint; ita etiam homines purum hominis corpus esse jucundissimum putant. Atque haec fraudes possint quidem aliquo modo extraneos sic fallere, ut non convincantur; verum eos, qui semper una versantur, si decipere se mutuo conentur, deprehendi necesse est. Nam vel quum de lecto surgunt, deprehenduntur antequam ormentur, vel coarguuntur a sudore, vel per lacrimas explorantur, vel per lavationem prorsus oculis produntur. Quaeso te per deos immortales, inquam ego, quid ad haec respondit? Quid aliud dicam? ait, nisi quod ex eo tempore nihil ejusmodi unquam hactenus instituerit, sed puram ac decenter ornatam conata mihi sit semel exhibere? Quin quaerebat etiam ex me, num quid ei dare consilii possem, ut esset reapse pulchra specie, neque tantum esse videretur. Itaque, mi Socrates, inquit, hoc ei consilii dedi, ne perpetuo serviliter sederet, sed cum ope deum eniteretur herilem in modum ante telam adstando, quidquid aliis rectius sciret, docere; quod autem minus, addiscere; praeterea pistricem inspicere; promae aliquid emetenti assistere, circumeuntem spectare, num

χώραν ἔχει ἢ δεῖ ἕκαστα. Τὰυτα γὰρ εἶδ' αὖ μοι ἄμα ἐπιμείλει εἶναι καὶ περίπατος. (11) Ἀγαθὸν δὲ ἔργον εἶναι γυμνάσιον καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξι καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα ἀναεῖσαι καὶ συνθεῖναι. Γυμναζομένην δὲ ἔργον οὕτως ἂν καὶ ἐσθίειν ῥῖον καὶ θυγαίνειν μᾶλλον καὶ εὐχρωτέραν φάνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. (12) Καὶ οὕτως δὲ ὁπόταν ἀνταγωνίζηται διακόνῳ, καθαρωτέρα οὕσα προπύοντος τε μᾶλλον ἡμιεσμένη κινήτικόν γίγνεται ἄλλως τε καὶ ὁπόταν τὸ ἐκούσαν χαρίζεσθαι πρὸς ἑαυτὴν τοῦ ἀναγκάζομένην ὑπηρετεῖν. (13) Αἱ δ' αὖτε καθήμεναι σεμνῶς πρὸς τὰς κεκοσμημένας καὶ ἐξοπλιστάς κρίνεσθαι παρέχουσιν ἑαυτάς. Καὶ νῦν, ἔφη, ὦ Σωκράτες, οὕτως εὖ ἔσθ' ἡ γυνή μου κατεσκευασμένη γινέσθαι ὥσπερ ἐγὼ εἰδιδάσκω αὐτὴν καὶ ὥσπερ νῦν σοι λέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἐνταῦθεν δ' ἐνθ' αἶπον, ὦ Ἰσχόμαχε, τὰ μὲν δὴ περὶ τῶν τῆς γυναικὸς ἔργων ἱκανῶς μοι δοκῶ ἀκροῖσθαι τῇν πρόωκον, καὶ ἄξιτά γε πάννυ ἐπαινῶν ἀμωρότερον θυμῶν. Τὰ δ' αὖ σὰ ἔργα, ἔφη, ἐνθ' ἡδὲ μοι λέγε, ἵνα σὺ τε ἐρ' οἷς εὐδοκίμεις διηγήσῃ μενος ἡσέως, καὶ γὰρ τὰ τοῦ καλοῦ κάγαθὸν ἀνδρὸς ἔργα τελείως διακούστας καὶ καταμαθὼν ἦν δύνωμαι πολλὰν σοι χάριν εἶδω. (α) Ἀλλὰ νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ πάννυ ἡδέως σοι, ὦ Σωκράτες, διηγήσομαι ἃ ἐγὼ ποτὶν διατελῶ, ἵνα καὶ μεταβύβησις με, ἐάν τί σοι δοκῶ μὴ καλῶς ποιεῖν. (β) Ἀλλ' ἐγὼ μὲν δὴ, ἔφη, πῶς ἂν δικαίως μεταβύβησιν ἀνδρὰ ἀπειρομαμένον καλῶν τε κάγαθόν, καὶ ταῦτα ὧν ἀνὴρ δὲ ἀδόλεσθαι τε δοκῶ καὶ ἀερομαστρεῖν καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοητότατον δοκεῖν εἶναι ἐγκλημα πένης καλῶσαι. (γ) Καὶ πάννυ μεντάν, ὦ Ἰσχόμαχε, ἦν ἐν πολλῇ ἀθυρίᾳ τῷ ἐπιλήρηματι τούτῳ, εἰ μὴ πρόωκον ἀπαντήσας τῷ Νικίῳ τοῦ ἐπὶ ῥήτου ἱπποῦ εἶδον πολλοὺς ἀκολουθεύοντας αὐτῷ θεατάς, πολλὸν δὲ λόγων ἐρόντων τινῶν περὶ αὐτοῦ ἤκουσιν καὶ δὴ τὰ ἥρωικα προσελθὼν τὸν ἱπποκόμον εἰ πολλὰ εἰς χάριμα τῷ ἱππῳ. (δ) Ὁ δὲ προσβλέψας με ὡς οὐδὲ θυγαίνοντα τῷ ἐρωτήματι εἶπε, Πῶς δ' ἂν ἱπποῦ χάριμα γένοντο; Οὕτω δὲ ἐγὼ ἀνέκυψα ἀκούσας ὅτι ἐστὶν ἄρα θεμιτόν καὶ πένητι ἱπποῦ ἀγαθὸν γενέσθαι, εἰ τὴν ψυχὴν φύσει ἀγαθὴν ἔχῃ. (ε) Ὡς οὖν θεμιτόν ὦν καὶ ἐμοὶ ἀγαθὸν ἀνδρὶ γενέσθαι διηγοῦ τελείως τὰ σὰ ἔργα, ἵνα ὅτι ἂν δύνωμαι ἀκούων καταμαθεῖν περὶ σοὶ καὶ ἐγὼ τε ἀπὸ τῆς αὐτοῦν ἡμέρας ἀρχόμενος μιμνήσθαι. Καὶ γὰρ ἀγαθὴ ἐστὶν, ἔφη, ἐνθ' ἡμέρα ὡς ἀρετῆς ἀρχεσθαι. (ζ) Σὺ μὲν παύσεις, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σωκράτες, ἐνθ' ὁμοῦ σοι διηγήσομαι ἃ ἐγὼ ὅσον δύνωμαι περὶ σοὶ ἐπιτηδεύων διαπερᾶν τὸν βίον. (η) Ἐπεὶ γὰρ καταμαθὴν ἔσθ' ὅτι οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ μὲν τοῦ γινώσκαι τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περὶ αὐτῶν οὐ θεμιτόν ἐπιόησαν εὖ πράττειν, προνέμοις

suo quaque loco sita sint. Haec enim mihi videbatur simul et diligentia quaedam esse, et obambulatio. Aiebam quippe bonum esse exercitium, macerare ac subigere farinam, vestes et stragula excutere atque componere. Atque hoc modo exercitum jucundius sumpturam cibos dicebam, et valetudine commodiori usuram, et revera cum colore venusto apparituram. Etiam ipse ejus adspectus si componatur cum adpectu ancillae, et purior et decenti amictu ornatio, multum allicit, praesertim si addas, uxorem spole gratificari, non coactam obsequi. Quae vero mulieres perpetuo quadam cum gravitate desident, ea faciunt, ut non aliter de ipsis judicetur, atque de illis ornatis, ac fraude utentibus. Ac meam quidem uxorem, mi Socrates, ait, sure debes ita nunc instructam vivere, quemadmodum ipsam ego docui, ac modo tibi commemoro.

CAPUT XI.

Tum ego, De uxoris quidem tuae operibus, inquam, mi Ischomache, primo loco satis audisse mihi videor, et utriusque vestrum valde laudabilia. Nunc tui muneris actiones mihi exponito, inquam, ut et tu commemorando ea de quibus magnam es gloriam consequutus, voluptatem aliquam capias; et ego boni et honesti viri actionibus auditione cognitis et animadversis, si quidem id potero, magnam tibi gratiam habeam. Ego vero, mi Socrates, inquit, perlibenter profecto sum tibi commemoraturus, quae nunquam non ago, ut me corrigendo concinniores efficias, si quid tibi non recte agere videbor. At enim qui par sit, inquam, me illum corrigendo concinniores reddere, qui jam vir bonus et honestus absolute sit elaboratus? praesertim quum ego sim is qui hominum opinione nugatorie garriam, et aera metiar; et, quod omnium ineptissimum videtur esse crimen, pauper appelletur. Atque equidem, mi Ischomache, appellationem hanc molestissime ferrem, nisi nuper equo Nixie illius advenae factus obviam, multos ipsum spectatores sequi vidissem, et multos de eo sermones habere aliquos audivissem; inde nimirum accedens equi curatorem, num magnas is equus facultates haberet, quarebam. Ille me intuits, ut qui tale quid rogans satis sanus non essem: Qui facultates, ait, equus habere possit? Ita tum ego his auditis oculos attollere sum ausus, propterea quod fas sit etiam pauperem equum bonum esse, si quidem animum a natura bonum haberet. Quamobrem mihi, cui et ipsi fas sit esse viro bono, penitus exponito actiones tuas, ut si quid audiendo animadvertere possim, et ipse a die crastino incipiens imitari te coner. Etenim is dies percommodus est, inquam, ad ordiendam virtutem. Ludis tu quidem, mi Socrates, ait Ischomachus. Verum ego nihilo minus tibi narrare conabor, quibus institutis ac studiis enitar ego vitam hanc transire. Nam quia videor animadvertisse, deos hominibus absque rerum earum cognitione, quae suscipiende sunt, et perticiendi eas studio, non fas esse voluisse ut prosperitate

οἷσι καὶ ἐπιμελέσι τοῖς μὲν διδῶσιν εὐδαιμονεῖν, τοῖς δ' οὐδ, οὐτῶ δὲ ἐγὼ ἀρχομαι μὲν τοὺς θεοὺς θεραπεύειν, πειρώμαι δὲ ποιεῖν ὡς ἂν θέμις ᾦ μοι εὐχομένη καὶ ὑγιείας τυγχάνειν καὶ ῥώμης σώματος καὶ τιμῆς ἐν πόλει καὶ εὐνοίας ἐν φίλοις καὶ ἐν πολέμῳ καλῆς σωτηρίας καὶ πλούτου καλῶς αὐξομένου. (9) Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ταῦτα, Μίλει γὰρ δῆσσι, ὦ Ἰσχομάχε, ὅπως πλουτῆς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχων πολλὰ ἔχης πράγματα τούτων ἐπιμελόμενος; Καὶ πάνυ γε, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, μέλει μοι τούτων ὧν ἐρωτᾷς· ἡδὺ γὰρ μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ θεοὺς μεγαλειῶς τιμᾶν καὶ φίλους ἦν τινος δέωνται ἐπιμελεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρῆμασιν ἀκόσμητον εἶναι. (10) Καὶ γὰρ καλὰ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ἐστὶν ἃ σὺ λέγεις, καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός· πῶς γὰρ οὐ; ὅτε πολλοὶ μὲν εἰσὶν ἀνθρώποι οἱ οὐ δύνανται ζῆν ἀνευ τοῦ ἄλλων δεῖσθαι, πολλοὶ δ' ἀγαπῶσιν ἦν δύνασθαι τὰ ἑαυτοῖς ἀρκούντα πορίζεσθαι. Οἱ δὲ δὴ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυτῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν ὥστε καὶ τὴν πόλιν κοσμεῖν καὶ τοὺς φίλους ἐπικουρίζειν, πῶς τούτους οὐχὶ βαθεῖς τε καὶ ἐβρώμενους ἀνδρας χρῆ νομίσαι; (11) Ἀλλὰ γὰρ ἔπαινεῖν μὲν, ἔφη ἐγὼ, τοὺς τοιούτους πολλοὶ δυνάμεθα· σὺ δὲ μοι λέξον, ὦ Ἰσχομάχε, ἀπ' ὧν περ ἤρξω, πῶς ὑγιείας ἐπιμελῇ; πῶς τῆς τοῦ σώματος ῥώμης; πῶς θέμις εἶναι σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι; τῆς δὲ χρηματίσεως καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφη ἐγὼ, ἀρκέσει ἀκούειν. (12) Ἄλλ' ἐστὶ μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ὥς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀκόλουθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. Ἐπεὶ γὰρ ἐσθίειν τις τὰ ἱκανὰ ἔχει, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς μάλλον δοκεῖ μοι ἢ ὑγιεία παραμένειν, ἐκπονοῦντι δὲ μάλλον ἢ ῥώμῃ προσγιγνεσθαι, ἀσκούντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου κάλλιον σώζεσθαι, ὀρθῶς δὲ ἐπιμελομένη καὶ μὴ καταμαλακισμένῳ μάλλον εἰκὸς τὸν οἶκον αὐξέσθαι. (13) Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτου ἐπομαι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ὅτι ἐκπονοῦντα φῆς καὶ ἐπιμελόμενον καὶ ἀσκούντα ἀνθρώπων μάλλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν, ὅποιον δὲ πόνον χρῆ πρὸς τὴν εὐξίαν καὶ ῥώμην καὶ ὅπως ἀσκεῖς τὰ τοῦ πολέμου καὶ ὅπως ἐπιμελῇ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν ὡς καὶ φίλους ἐπιμελεῖν καὶ πόλιν ἐπισχεῖν, ταῦτα ἂν ἡδέως, ἔφη ἐγὼ, πυνθοίμην. (14) Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Ἰσχομάχος, ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἰθισμαι ἤνικ' ἂν ἐτι ἐνδον καταλαμβάνοιμι εἰ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. (15) Κἂν μὲν τι κατὰ πόλιν δέη πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος περιπάτῳ τούτῳ χρῶμαι· ἦν δὲ μηδὲν ἀναγκαῖον ᾗ κατὰ πόλιν, τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρὸν, ἐγὼ δὲ περιπάτῳ χρῶμαι τῇ εἰς ἀγρὸν ὁδῷ ἴσως ἄμεινον, ὦ Σώκρατες, ἢ εἰ ἐν τῷ εὐστῶ περιπατοίην. (16) Ἐπειδὴν δὲ εἴλω εἰς ἀγρὸν, ἦν τέ μοι φυτεύοντες τυγχάνωσιν ἦν τε νεοποιοῦντες ἦν τε στεφάνοντες ἦν τε καρπὸν προσκομιζόντες, ταῦτα ἐπισκεψάμενος ὅπως ἕκαστα γίγνεται, μεταβρῦθμιζω, ἐὰν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. (17) Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς τὰ πολλὰ ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἵπκασάμην ἵπκασίαν ὡς ἂν ἐγὼ δύ-

fruerentur, ac prudentibus et studiosis partim concessisse felicitatem, partim non: idcirco equidem ordior a cultu divino, atque efficere conor, ut mihi precanti fas sit et valetudinem bonam contingere, et corporis robur, et honorem in republica, et benevolentiam ab amicis, et honestam incolumitatem in bello, et incrementum divitiarum honestum. Quibus ego auditis, Tibine hoc curæ est, inquam, Ischomache, ut opulentus fias, ac magnas facultates nactus, in earum curatione multum negotii habeas? Omnino, ait Ischomachus, ea mihi curæ sunt, de quibus rogas. Nam mihi jucundum esse videtur, mi Socrates, deos magnifico colere, et amicis indigentibus prodesse, et urbem hanc, me quod attinet, opum ornamento non carere. Sunt illa sane præclara, inquam, Ischomache, quæ commemoras, hominisque valde potentis. Quidni enim? quum multi sint, qui sine aliorum ope ne vivere quidem possint; multi boni consulant, si parare possint quantum ipsis solis sufficiat. At vero qui non modo suam domum administrare possunt, sed etiam facere lucrum, de quo et reipublicæ ornamentum accedat, et amici subleventur; cur illi non et copiosi, et potentes existimari debeant? Enimvero, inquam, plerique prædicare viros hujusmodi possumus: verum tu mihi dicito, Ischomache, unde cœpisti, quo pacto valetudinem curas? quo pacto corporis robur? quo pacto licet tibi honeste etiam e bello incolumi evadere? nam de ratione rei faciendæ mihi satis erit, inquam, vel deinceps aliquid audire. Hæc omnia, subjecit Ischomachus, ut mihi certe videtur, semetipsa consequuntur, mi Socrates. Nam qui quo vescatur satis habet, is laborando cibos conficiens, ceteris rectius mihi valetudinem suam posse conservare videtur, et laborans item majus robur acquirere; ac si res bellicas exerceat, honestius incolumis evadere; denique consentaneum est, rem familiarem hujus magis augescere, si quidem recte sua curet, et non remissior ignaviorque fiat. Hactenus ego te assequor, inquam, Ischomache, quod hominem laborando cibos conficientem, et curam adhibentem, et exercentem se, magis bona consequi dicis. At quo labore utaris, ut et valetudo commoda, et robur corporis tibi contingat, quoque pacto te bellicis in rebus exerceas, quo studio efficias ut copiis abundes, quibus tum amicis prodesse tum vires aliquas huic civitati possis addere: hæc, inquam, perlibenter velim quaerendo percipere. Ego vero, mi Socrates, ait Ischomachus, surgere de lecto consuevi, quo tempore adhuc domi reperiturus sim aliquem, quem forte me videre necesse sit. Ac si quid in urbe sit agendum, id curans hunc modum ambulatione fruor. Sin rei necessariæ nihil sit, quod in urbe geratur, equum puer ante me rus deducit, ego vero itinere hoc quo rus eo, loco ambulationis fortasse rectius utor, mi Socrates, quam si in xysto deambularem. Posteaquam rus venio, sive qui mihi serunt, seu novales instruunt, sive seminant, seu fructus important, inspectis omnibus, quo pacto fiant singula, corrigendo concinnius facio, si quid opere præsentī melius teneo. Secundum ea plerumque consensio equo quam sinuillimas iis quæ in bello necessariæ

νομαί δημοσώστην ταῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἀναγκαίαις ἰπ-
 πασίαις, οὔτε πλανίου οὔτε κατάντους οὔτε τάσσου
 οὔτε ὀρχιστοῦ ἀπερόμενος, ὥς μόντοι δυνατόν ταῦτα ποι-
 ούντα ἐπιμελούμαι μὴ ἀπορροῦσθαι τὸν ἵππον. (18) Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα γένηται, ὁ παῖς ἐξήλικας τὸν ἵππον
 οἰκάζει ἀπάγει, ἅμα φέρων ἀπὸ τοῦ γόρου θῆναι τι δεώ-
 μεθα εἰς ἄστυ. Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βράδην τὰ δὲ ἀποδρα-
 μὼν οἰκάζει ἀπεστελεργιστάκην. Εἴτα δὲ ἀριστῶ, ὡ
 Σώκρατες, ὅσα μῆτε κανὸς μῆτε ἄγκυ πλῆρης διημε-
 ρεύειν. (19) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχύραχε,
 ἀρεσκόντως γέ μοι ταῦτα ποιεῖν. Τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ
 χρόνῳ συνεσκευασμένοις χρῆσθαι τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγι-
 εῖαν καὶ τοῖς πρὸς τὴν βίωσιν παρασκευασμένοις καὶ τοῖς
 εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήμασι καὶ ταῖς τοῦ πλοῦτος ἐπιμε-
 λείαις, ταῦτα πάντα ἀγαθὰ μοι δοκεῖ εἶναι. (20) Καὶ
 γὰρ ὅτι ὁρθῶς ἐκείστου τούτων ἐπιμελῆ ἱκανὰ τεκμήρια
 παρέχεται, ὑμῶν οὐκ ἔστιν ὅσον ὥς ἐπὶ τὸ
 ποῦν τὸν τοῖς θεοῖς τε ὁρώμεν καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις
 τε καὶ πλοῦσιωτάτοις λεγόμενον σε ἐπιστάμεθα. (21)
 Ταῦτα τόσον ἐγὼ ποιεῖν, ἔρχη, ὦ Σώκρατες, ὑπὸ πολ-
 λῶν πάντοτε συκοφαντοῦμαι, οὐ δ' ἴσως ὅσον με εἶναι ὥς
 ὑπὸ πολλῶν καὶ κακῶς κἀκαίως κἀκίχηται. (22) Ἀλλὰ καὶ
 ἐμεῖλλον δὲ ἐγὼ, ἔρχην, ὦ Ἰσχύραχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι
 εἰ τίνα καὶ τούτου ἐπιμελεῖται ποτὲ ὅπως δύνῃ λόγον
 διδόναι καὶ ἁλοῦναι τὴν νῦν ποτε δέη. Οὐ γὰρ δοκῶ
 σοί, ἔρχη, ὦ Σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν μελετῶν,
 ἀπολογεῖσθαι μὲν ὅτι οὐδέν᾽ ἀδικῶ, εὖ δὲ ποιῶ πολλοὺς
 ὅσον ἂν δοῦμαι, κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοί μελετᾶν
 ἀνθρώπων, ἀδικούντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν
 πόλιν καταμαλάνων τινάς, εὖ δὲ ποιούντας οὐδένα·
 (23) Ἀλλ' εἰ καὶ ἐμελῆμεν ταῦτα μελετᾶν, τοῦτό
 μοι, ἔρχην ἐγὼ, εἴτι, ὦ Ἰσχύραχε, δέησεν. Οὐδὲν μὲν
 οὖν, ὦ Σώκρατες, πάρομαι, ἔρχη, λέγειν μελετῶν. Ἡ
 γὰρ κατηγοροῦντός τινος τὸν οἰκιστὴν ἢ ἀπολογουμένου
 ἁκούσας δέχεται παροῦμαι ἢ παροῦμαι τίνα πρὸς τοὺς
 φίλους ἢ ἐπὶ αὐτοῖς ἢ διακρίσσει τινάς τὸν ἐπιτηδεύον,
 παροῦντος διδάσκειν ὥς συμφέρει αὐτοῖς φίλους εἶναι
 μᾶλλον ἢ πολεμίους. (24) Ἐπιτιμῶνέν τινα στρατηγῶν
 συμπόρῳ, ἢ ἀπολογουμένα ὑπὲρ τοῦ, εἰ τις ἀδι-
 κῶς αἰτεῖται ἔχει, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἰ τις
 ἀδικῶς τιμᾶται. Πολλοὶ δὲ καὶ βουλευόμενοι ἅ μὲν
 ἂν ἐπιτιμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαυνοῦμεν, ἃ δ' ἂν
 μὴ βουλομένη πράττειν, ταῦτα μεμυμένα. (25) Ἦδὲ
 δ', ἔρχη, ὦ Σώκρατες, καὶ διαληγμένους πολλὰς ἐκρί-
 νην ὅτι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ὑπὸ τοῦ, ἔρχην ἐγὼ,
 ὦ Ἰσχύραχε, ἐμὲ γὰρ δὴ τοῦτο εἰδέναι. Ὑπὸ τῆς
 γυναικὸς, ἔρχη. Καὶ πῶς δὲ, ἔρχην ἐγὼ, ἀγωνίζη;
 Ὅταν μὲν ἀληθῆ λέγειν συνοίχη, πάντο ἑπιεικῶς ὅταν
 δὲ ψευδῆ, τὸν ἥττω λόγον, ὦ Σώκρατες, οὐ μὰ τὸν Διῶ,
 οὐ δύναμαι κρατεῖν ποιεῖν. Καὶ ἐγὼ εἶπον. Ἰσως
 γὰρ, ὦ Ἰσχύραχε, τὸ ψευδὲς οὐ δύνασαι ἀντιθεῖν ποιεῖν.

sunt, equitationes instituo, neque transversa, neque accliv-
 ia, neque fossas neque aquarum ductus vito: atque inter-
 ea curam adhibeo, ne facientem haec equum claudum efficiat.
 His peractis, equum puer volutatum domum abducit, simul
 rure secum ferens in urbem, si quo nobis opus est. Ego
 vero nunc pedetentim incedens, nunc currens, domum ut
 veni, strigili sudorem mihi detergo. Deinde tantum, mi
 Socrates, prandii sumo, ut eum diem nec vacuus, nec velle
 repletus exigam. Ita me Juno amet, inquam, facis haec ita
 tu, Ischomache, ut omnino mihi placeant. Nam eodem
 tempore conjunctim uti apparatu, qui et valetudini et viri-
 bus conducat, exercitationibus ad rem militarem pertinen-
 tibus, denique curatione opum, eorum nihil est, quod non
 admirandum mihi videatur. Etenim te recte haec singula
 suscipere, satis magna de te indicia praebes. Nam et com-
 moda valetudine utentem te plerumque robustumque deum
 beneficio videmus; et inter peritissimos artis equestris, opu-
 lentissimosque recenseri te scimus. Haec igitur, mi Socrate-
 tes, ait, quum agam, vehementer multorum calumniis
 exagitor. Tu vero procul dubio dicturum me putabas, quo-
 modo a multis vir bonus et honestus appeller. At hoc
 quoque, inquam, Ischomache, quaerere volebam, et quid
 opere studique ponas in eo, ut si quando sit opus, rationem
 reddere tuarum actionum, et vicissim ab aliis exigere possis.
 Tu vero, mi Socrates, inquit, non id ipsum me perpetuo
 meditari putas? nimirum defendendi mei rationem, quia
 nemini sum injurius, atque etiam pro viribus meis bene de
 multis mereor; accusationes vero quorundam ut instituan.
 non meditari tibi videor, quum privatim multos injus-
 tos esse animadvertam, et nonnullos etiam erga rempublicam,
 de nemine autem velle bene mereri? An vero mediteris haec
 etiam oratione exponere, velim mihi significes, Ischomache.
 Equidem, ait, mi Socrates, in dicendo me exercere non
 desino. Nam sive accusantem aliquem in familia, seu de-
 fendentem se audio, quidquid mentiatur relarguere conor:
 vel de aliquo ad amicos quoror, vel aliquem laudo, vel
 necessarios quosdam reconcilio, dum ostendere ipsis emitor,
 potius eis conducere, ut amici sint, quam ut hostes. Quum
 militiae praetori adsumus, increpamus aliquem, vel causam
 alicujus defendimus, si praeter meritum culpa in eum con-
 fertur; vel inter nos mutuo accusationes instituimus, si cui
 honos immerito defertur. Sapenumero etiam consultantes,
 quae agere cupimus, laudamus; quae nolumus agere, vitu-
 peramus. Jam vero, mi Socrates, etiam sapenumero
 secussum factum est de me iudicium, quid me perpeti, quidve
 multa nomine oporteret exsolvere. A quonam? inquam
 ego, mi Ischomache: nam equidem hoc antehac ignorabam.
 Ab uxore, inquit. Et quonam pacto, inquam ego, causam
 agis? Quum vera dicere conducit, egregie admodum; quum
 falsa, causam deteriorem, mi Socrates, non possum profe-
 cto meliorem facere. Certe non potes, inquam ego, mi
 Ischomache, quod falsum est, verum facere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

CAPUT XII.

Ἄλλὰ γάρ, ἔφη ἐγὼ, μή σε κατακωλύω, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀπίνειν ἤδη βουλομένον; Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι πρὶν παντάπασιν ἡ ἀγορὰ λυθῇ. (α) Νῆ Δί', ἔφη ἐγὼ, φυλάττη γὰρ ἰσχυρῶς μὴ ἀποβάλλης τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ ἀνὴρ καλὸς ἀγαθὸς καλεῖσθαι. Νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἰσως ὄντων ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις, ἀναμένεις αὐτοὺς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. Ἄλλὰ τοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδ' ἐκείνῃ μοι ἀμελεῖται ἢ σὺ λέγεις· ἔγω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. (β) Πότερα δέ, ἐγὼ ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅταν δεηθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθὼν ἦν που ἡ ἐπιτροπευτικὸς ἀνὴρ, τοῦτον πειρᾷ ὠνεῖσθαι, ὥςπερ ὅταν τέκτονος δεηθῇς, καταμαθὼν εὖ οἶδ' ὅτι ἦν που ἰδῆς τεκτονικόν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι, ἢ αὐτὸς παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Αὐτὸς νῆ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. (γ) Καὶ γὰρ ὅστις μέλλει ἀρκεῖν ὅταν ἐγὼ ἀπὸ ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελούμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι ἢ ἅπτερ ἐγὼ; εἴπερ γὰρ ἱκανὸς εἰμι τῶν ἔργων προστατεύειν, καὶ ἄλλων δὴ πικρὴ δυνάμειν διδάξαι ἅπτερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. (δ) Οὐκ οὖν εὐνοίαν πρῶτον, ἔφη ἐγὼ, δεῖσθαι αὐτὸν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλοι ἀρκεῖν ἀντὶ σοῦ παρών. Ἄνευ γὰρ εὐνοίας τί ὄφελος καὶ ὅποιαις νοσοῦν ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίγνεται; Οὐδὲν μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ τοι τὸ εὐνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. (ε) Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν εὐνοίαν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὅτινα ἂν βούλῃ; Εὐεργετῶν νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὅταν τινὲς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδώσιν ἡμῖν. (ς) Τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφη ἐγὼ, ὅτι οἱ ἀπολαύοντες τῶν σῶν ἀγαθῶν εὐνοίᾳ σοι γίγνονται καὶ ἀγαθόν τί σε βούλονται πράττειν; Τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ Σώκρατες, εὐνοίας ἀριστον ὁρῶ δν. (ζ) Ἦν δὲ δὴ εὐνοὺς σοι γένηται, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἢ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὐνοὶ πάντες ὄντες ὥς εἰπεῖν ἀνθρώποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσὶν οἱ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα ἢ βούλονται εἶναι σφίσι τὰ ἀγαθὰ; (η) Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἐγὼ τοιούτους ὅταν ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδάσκω. (θ) Πῶς, ἔφη ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν; τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ παντάπασιν οὐ διδάκτων ὥμην εἶναι τὸ ἐπιμελῆ ποιῆσαι. Οὐδὲ γάρ ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐφεξῆς γε οὕτως οἷόν τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. (ι) Ποίους μὲν δὴ, ἐγὼ ἔφη, οἷόν τε; πάντως μοι σαφὲς τούτους διαστήμητον. Πρῶτον μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἶνον ἀκρατεῖς οὐκ ἂν δύναται ἐπιμελεῖς ποιῆσαι· τὸ γὰρ μεθύειν λήθην ἐμποεῖ πάντων τῶν πράττειν δεομένων. (ιι) Οἱ οὖν τούτου ἀκρατεῖς μόνον, ἐγὼ ἔφη, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖς εἶσθαι ἢ καὶ ἄλλοι τινές; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ γε τοῦ ὕπνου. Οὔτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναται καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. (ιιι)

Verum num te, Ischomache, delinco discedere volentem? Non profecto, mi Socrates, ait. Etenim prius, quam penitus finis concionis fuerit, discessurus non sum. Vehementer enim profecto caves, inquam, ne cognomentum illud, quo vir bonus et honestus appellaris, amittas. Nam tametsi jam fortasse multa tibi necessario curanda sunt, quia tamen ita convenit inter vos, hospites illos operiris, ne mentiaris. Atqui, mi Socrates, ait Ischomachus, ne illa quidem negliguntur, de quibus tu loqueris. Quippe villicos in prædiis habeo. Utrum vero, inquam, Ischomache, quum villico tibi est opus, exploras an alicubi sit quispiam ad hanc procuracionem idoneus, eumque das operam ut emas; veluti quum fabro tibi est opus, sat scio, sicubi peritum fabricæ noveris, eum te operam dare uti compares? An vero ipse villicos tuos instituis? Ego ipse profecto, mi Socrates, ait, in hoc incumbo, ut eos instituam. Nam si qui talis esse debeat, ut me absente rem meam satis idonee curet, quid eum scire aliud, quam me ipsum, oporteat? Quippe si sum ego satis ad hoc idoneus, ut præsim operis illis, etiam alium scilicet docere possum, quæ ipse teneo. Primum igitur, inquam ego, necesse est benevolo sit erga te ac tuos animo, si quidem ejus præsentia tuo loco sufficere debeat. Nam sine benevolentia quisnam scientiæ procuratoris fuerit usus, qualiscumque tandem illa sit? Nullus profecto, inquit Ischomachus: verum ego primum sic eos comor instituere, ut erga me meosque benevolo sint animo. At obsecro te per deos immortales, inquam ego, quo pacto quemcunque vis doces, ut benevolentia te tuosque complectatur? Benefaciundo, ait, quando boni alicujus copiam dii nobis largiuntur. Ergo tu dicere vis, inquam, in eis, qui bonis tuis fruuntur, benevolentiam erga te excitari, atque illos bene tibi facere velle. Esse enim, mi Socrates, instrumentum hoc benevolentis optimum video. At si quis benevolentiam erga te concipiat, inquam, Ischomache, an propterea satis ad procuracionem erit idoneus? an non vides, quod quum homines, ut ita dicam, universi bene sibi velint, multi tamen sint, qui curam adhibere nolint, ut ea bona consequantur, quæ sibi cupiant evenire? Ego vero, inquit Ischomachus, quum tales villicos constituere volo, etiam doceo eos curam adhibere. Qui hoc? quæso per deos, inquam. Etenim id ego plane sub doctrinam non cadere putabam, ut quis diligens efficiatur. Sane fieri non potest, mi Socrates, ait, ut quis serie quadam omnes diligentes esse doceat. Quinam igitur, inquam ego, doceri possunt? Velim omnino mihi hos perspicue indices. Primum eos, ait, mi Socrates, qui a vino sibi temperare nequeunt, diligentes efficere non poteris: nam ebrietas oblivionem omnium, quæ agi oportet, inducit. Num igitur, inquam ego, qui ab hoc se continere non possunt, soli diligentes esse nequeunt, an et alii quidam? Profecto, ait Ischomachus, etiam illi, qui somno moderari non possunt. Quippe nec ipse dormiens facere, quæ debet, nec alios

Τί οὖν; ἐγὼ ἔρχην, οὗτοι αὖ μόνον ἀδύνατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδασκῆναι ἢ καὶ ἄλλοι τι- νές πρὸς τοὺς· Ἐμὸν γὰρ τοι δοκῶσιν, ἔρχη ὁ Ἰσχυρά- χος, καὶ οἱ τῶν ἀρροδισίων δυσέρωτες ἀδύνατοι εἶναι διδασκῆναι ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι ἢ τούτου. (11. Οὗτε γὰρ ἐλπίδα οὐτ' ἐπιμέλειαν ἥλιονα ῥάδιον εὐρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας, οὐδὲ μὴν ὅταν πα- ρῇ τὸ πρακτέον, τιμωρίαν γαλεπωτέραν εὐπατέας ἐστὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κοιδύεσθαι. Ὑψίσταται οὖν καὶ ἡς ἂν τοιοῦτους γνῶντας μὴδ' ἐπιχειρεῖν ἐπιμελεῖσθαι τούτων τινὰς καθίσταται. (12. Τί δέ, ἔρχην ἐγὼ, οἵτι- νες αὖ ἐρωτικῶς ἔχρουσι τοῦ κερδαίνειν, ἢ καὶ οὗτοι ἀδύ- νατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ὄργον ἔργων παι- δεύεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔρχη ὁ Ἰσχυράχος, οὐδαμῶς γε, ἀλλὰ καὶ πάντες εὐχάριστοι εἰσιν εἰς τὴν τούτων ἐπιμέ-λειαν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ ἢ δεῖξαι μόνον αὐτοῖς ὅτι κερ- δαλέον ἐστὶν ἢ ἐπιμελεῖν. (13. Τούτοις δὲ ἄλλοις, ἔρχην ἐγὼ, εἰ ἐγκρατεῖς τέ εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις καὶ πρὸς τὸ φιλοκρεδέες εἶναι μετρίως ἔχρυσιν, πῶς ἐκδιδάσκεις ὧν σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίνεσθαι; Ἀπλῶς, ἔρχη, πάντες, ὦ Σόκρατες. Ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελούμενους ἴδω, καὶ ἐπαίνω καὶ τιμᾶν παιρῶμαι αὐτούς, ὅταν δὲ ἀμελοῦν-τας, λέγειν τε παιρῶμαι καὶ ποιεῖν ὅποια δεῖται αὐτούς. (14. Ἰθι, ἐγὼ ἔρχην, ὦ Ἰσχυράχες, καὶ τόδε μοι παρα- τραπεμνός τοῦ λόγου περὶ τῶν παιδευσμένων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν δῆλοντος περὶ τοῦ παιδεύεσθαι, εἰ οἷόν τέ ἐστὶν ἀρετῇ αὐτὸν ὄντα ἄλλους ποιεῖν ἐπιμελεῖς. (15. Οὐ μὰ Δί', ἔρχη ὁ Ἰσχυράχος, οὐδὲν γε μᾶλλον ἢ ἄρρωστον ὄντα αὐτὸν ἄλλους μουσικῶς ποιεῖν. Χάλε- πον γὰρ τοῦ διδασκάλου ποιηρῶς τι ὑποδεικνύοντος κα- λῶς τοῦτο ποιεῖν μάθειν, καὶ ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότης χαλεπὸν ἐπιμελῆς διεκπεύοντα γενέσθαι. (16. Ὡς δὲ συντομῶς εἵπω, ποιηρῶς μὲν δεσπότης οἰ- κέτας σὺ δοκῶ χρηστῶς καταμαμαχικῶς γὰρ χρηστῶ μὲντοι ποιηρῶς ἦδη εἶδον, σὺ μὲντοι ἀχρηστῶς γε. Τὸν δὲ ἐπιμαχικῶς βουλομένου ποιητασθῆναι τινὰς καὶ ἐρο- ρητικὸν δεῖ εἶναι τῶν ἔργων καὶ ἐρεταστικὸν καὶ χάρον θέοντα τῶν καλῶς τελευτήσαντων ἀποδιδόναι τῷ αἵτιον, καὶ διακτὴν καὶ ὀφειδύνα τῶν αἵτων ἐπιθεῖναι τῷ ἀμε- λῶντι. (17. Καλῶς δὲ μοι δοκεῖ ἔχειν, ἔρχη ὁ Ἰσχυρά- χος, καὶ ἢ τοῦ βαρβαρῶς λεγόμενης ἀπόκρισις, ὅτε βα- ρυεὶς ἀπὸ ἵππου ἐπιτυχῶν ἀναθῶν παρῶναι αὐτὸν ὡς τάχιστα βουλομένου ἔρετο τῶν θειῶν τινα ἀπὸ ἵππων δοκούντων εἶναι τί τάχιστα παρῶναι ἵππον τὸν δ' εἰ- πεῖν ἰερεῖται ὅτι δεσπότης δευχάριος. Οὕτω δ', ἔρχη, ὦ Σόκρατες, καὶ ταῦτα μοι δοκεῖ δεσπότης δευχάριος τὰ καλὰ τε καὶ ἄλλὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὅταν δὲ παραστήσης ταῦτα, ἔρχην ἐγὼ, τοῦτο καὶ πάντες ἰσχυρῶς ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἢ ἱκανῶς ἦδη ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτραπέσιον, ἢ τι καὶ ἄλλο

ad hoc possit impellere. Quid igitur? inquam ego, soli sunt hi, quibus haec diligentia tradi non potest, an praeterea quidam alii? Sane mihi videntur, ait Ischomachus, etiam illi qui perdit rebus veneris dediti sunt, ut alterius rei maiorem curam habeant, quam illius, doceri non posse. Nam neque spes, neque cura reperiri alia iucundior facile potest, quam sit cura ejus quod aniet; nec invenire supple- tum gravius in proclivi est, quam si rerum expediendarum cura suis ab amoribus aliquis avocaretur. Quamobrem quoscunque tales esse animadverto, ab iis abstineo, ut ne coner quidem tales procuratores constituere. Quid au- tem, inquam ego, si quibus inest amor lucrificandi, non et illi ad attentionem in rebus rusticis institui nequeunt? Non profecto, ait Ischomachus, nequeunt, imo facillime ad hoc studium deduci possunt. Quippe nulla hic opus est alia re, nisi ut eis duntaxat ostendas, fructuosam esse diligen- tiam. Ceteros autem, inquam ego, si et iis in rebus sint continentes, in quibus hoc ab ipsis requiris, et quales mediocriter cupidi sint, quo tandem pacto doces, ut pro arbitrio tuo sint diligentes? Per sane simpliciter, ait, mi Socrates. Nam quum eos diligenter sua curare video, non solum collaudo ipsos, sed etiam ut ornem honore aliquo, do operam; sin negligentes esse, dicere ac facere conor id, quod eos mordeat. Age vero, inquam, Ischomache, non mihi ab hac oratione de iis qui ad diligentiam instituuntur, deflectens, etiam illud mihi de instituendi ratione de- clarato: num fieri possit, ut quis ipse negligens alios ef- ficere diligentes possit? Nequaquam, ait Ischomachus, nullo- que modo magis, quam si quis ipse musicae imperitus, abso- lvere musicos velit. Est enim difficile, doctore non recte monstrante, discere, ut bene aliquid efficias: itidem quum exemplum negligentiae dominus suppeditat, difficile est servum diligentem fieri. Atque breviter ut dicam, futurum domini servos nunquam fuisse frugi animadvertisse videtur. Frugi autem domini servos equidem praevalere quosdam vidi, sed non sine domini detrimento. At qui reddere quos- dam velit ad attentionem idoneos, eum et inspicere oportet necesse est, et in ea inquirere, et non illibenter auctori eorum, quae bene perfecta sunt, gratiam referre, et non vereri merito illum supplicio afficere, qui negligens sit. Etiam illud mihi hominis ejusdem barbari responsum praeterclarum videtur, quum rex scilicet equum nactus bonum, quem cuperet quamprimum saginari, quendam imperiti equestris rei peritum interrogaret: quidnam equum bo- vissimo spatio pinguem efficeret? fertur enim is respon- disse: Oculus domini. Sic mihi videtur, inquit, mi So- crates, etiam alia plurima domini oculus quam maxime pul- chra et egregia efficere.

CAPUT XIII.

Ceterum ubi, inquam ego, jam alicui vehementer inculca- veris, diligenter esse curanda, quae tu velis: num is jam ido- neus ad procreationem erit? an et aliud quippiam praeterea

προμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλει ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσθαι; (3) Ναί μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἔστι γινῶναι ὅ,τι τε ποιητέον καὶ ὁπότε καὶ ὅπως, εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπίτροπου ἄνευ τούτων ὄφελος ἢ ἱατροῦ ὅς ἐπιμελοῖτο μὲν καίμοντός τινος πρῶί τε ἰὼν καὶ ὀψέ, ὅ,τι δὲ συμφέρον τῷ καίμοντι ποιεῖν εἴη, τοῦτο μὴ εἰδεῖν; (4) Ἐάν δὲ δὴ καὶ τὰ ἔργα μάθῃ ὥς ἔστιν ἐργαστέα, ἔτι τινὸς, ἔφη ἐγὼ, προσδεῖσεται, ἢ ἀποτελεσμένος ἤδη οὗτος σοὶ ἔσται ἐπίτροπος; Ἀρχειν γε, ἔφη, οἷμαι δαῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. (5) Ἡ οὖν, ἔφη ἐγὼ, καὶ σὺ ἀρχειν ἱκανοὺς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπίτροπους; Πειρῶμαι γε δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν τὸ ἀρχικοὺς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; Φαύλος, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες, ὥστε ἰσως ἂν καὶ καταγέλασαις ἀκούων. (6) Οὐ μὲν δὴ ἄξιόν γ', ἔφη ἐγὼ, τὸ πρᾶγμα καταγέλωτος, ὦ Ἰσχύμαχε. Ὅστις γάρ τοι ἀρχικοὺς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, ὅλῳν δὲ οὗτος καὶ δεσποτικούς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν, ὅστις δὲ δεσποτικούς, δύναται ποιεῖν καὶ βασιλικούς. Ὡς τε οὐ καταγελώτος μοι δοκεῖ ἄξιος εἶναι ἀλλ' ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. (7) Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐκ δυοῖν τούτων τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἐκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὐπάσχειν. (8) Οἱ τε γοῦν πῶλοι καταμανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδόμοις τῷ ὅταν μὲν πείθονται τῶν ἡδέων τι αὐτοῖς γίνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι πράγματα ἔχειν ἔτ' ἂν ὑπηρετήσωσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδόμῳ; (9) καὶ τὰ κυνῶνια δὲ πολλὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ ὑποδέεστερα ὄντα ὁμοῦ καὶ περιτρέπει καὶ κυδιστὰν καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. Ὅταν μὲν γὰρ πείθεται, λαμβάνει τι ὃν δεῖται, ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. (10) Ἀνθρώπους δ' ἔστι πιθανωτέρους ποιεῖν καὶ λόγῳ, ἐπιδεικνύοντα ὥς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι, τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκῶσα θηριώδης παιδεία εἶναι πάνυ ἔστιν ἐπαγωγὸς πρὸς τὸ πείθεσθαι διδάσκειν τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ἐπιθυμίαις προχαριζόμενος ἂν πολλὰ ἀντοῖς παρ' αὐτῶν. Αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. Πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαίνου οὐχ ἥττον εἶναι τῶν φύσεων ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ ποτῶν. (11) Ταῦτά τε οὖν ὅσαπερ αὐτὸς ποῖων οἷμαι πιθανωτέροις ἀνθρώποις χρῆσθαι διδάσκων οὓς ἂν ἐπίτροπους βούλωμαι καταστήσαι καὶ τάδε συλλαμβάνω αὐτοῖς ἱμάτιά τε γὰρ ὅσα δεῖ παρέχειν ἐμὲ τοῖς ἐργαστήρσι καὶ ὑποδήματα οὐχ ὅμοια πάντα ποιῶ, ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖρω τὰ δὲ βελτίω, ἵνα ἢ τὸν κρείττω τοῖς βελτίοσι τιμᾶν, τῷ δὲ χείρονι τὰ ἥττω δίδῃ. (12) Πάνυ γὰρ μοι, ἔφη, δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίγνεσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι' αὐτῶν καταπρατομένα, τῶν δὲ μοίλων τυγχάνοντας ἑαυτοῖς τοὺς μήτε ποιεῖν μήτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέη. (13) Αὐτὸς τε οὖν οὐδ' ὁπῶςτιον τῶν ἰσων ἀξιώ τοὺς ἀμείνους

discendum erit ei, si quidem villicus esse satis aptus velit? Erit profecto, inquit Ischomachus: siquidem restat, ut et quid, et quando, et quo pacto sit agendum, intelligat. Nam absque hoc quis villici usus potior fuerit, quam medici, qui haberet quidem ægrotantis alicujus curam, tum mane, tum vesperi eum conveniendo; verum quid ægroto possit conducere, id facere nesciat? Quod si didicerit, inquam ego, quo pacto faciunda sint opera, num adhuc aliquid desiderabitur, an jam talis villicus tibi absolutus erit? Equidem arbitrator, ait, discendum ei esse rationem imperandi operariis. Num igitur, inquam ego, tu quoque villicos instituis, ut ad imperandum sint idonei? Sane id enitor facere, ait Ischomachus. Quæso te per deos, inquam, quo pacto eos instituis in hoc, ut rationem regendi alios teneant? Sane vulgariter, ait, mi Socrates, adeo ut fortassis tu hæc audiens, sis risurus. Certe, inquam ego, minime risu digna res est, Ischomache. Nam qui efficere quosdam potest idoneos ad imperandum hominibus, eum patet etiam herilem quandam disciplinam posse tradere; quam qui teneat, possit item tradere regiam. Itaque non irrisionem mihi, sed magnam laudem mereri videtur, qui hoc efficere possit. Cetera igitur animalia, mi Socrates, ait, dualibus hisce rebus parere discunt: partim quod, ubi nolunt obtemperare, puniantur; partim quod, ubi alacriter obsequuntur, benigne cum eis agatur. Ita pulli equorum obedire domitoribus suis ea re discunt, quod quum parent, suave quid consequantur; contumaces autem, molestias quasdam experiantur, donec voluntati domitoris obsequantur. Etiam catelli, qui hominibus et intelligentia et lingua longe sunt inferiores, nihilominus et in gyrum currere, et in aquam se immergere, et alia multa eodem hoc modo discunt. Nam ubi parent, aliquid eorum, quæ expelunt, consequuntur; ubi vero negliger se gerunt, dant pœnas. Homines autem etiam oratione reddi obedientiores possunt, si quis demonstret ipsis expedire, ut pareant; servis ea quoque disciplina, quæ belluina videtur esse, valde conducit ad hoc, ut parere discant. Nam si gratificeris cupiditatibus gulæ ipsorum, multum apud eos effeceris. Naturæ autem ambitiosæ etiam laude exacuuntur. Nam in nonnullis ingeniis non minor est famæ laudis, quam in aliis cibi ac potus. Quum igitur eos docens, quos villicos volo constituere, ipse illa præsto, quibus effecturum me puto, ut homines magis obsequentes habeam, etiam hac ipsos in parte juvo. Nam et vestes, et calceamenta, quæcunque tribuenda sunt operariis, non omnia fieri æqualia curo, sed quædam deteriora, quædam meliora; ut rectius se gerentem melioribus ornem, et pejori dem deteriora. Videtur enim mihi, mi Socrates, inquit, omnino in bonis magnus quidam animi moror oriri, quum opera per se fieri vident, ac nihilominus æqualia secum præmia consequi eos, qui quum opus est, neque laborare, neque adire pericula volunt. Quamobrem nequaquam meliores cum deterioribus præmiis æqualibus dignor, ac v. l.

τοῖς κακίοσι τυγχάνειν, τοὺς τε ἐπιτρόπους, ὅταν μὲν ἴδω διαδεδωκότας τοῖς πλείστοι ἀξίοις τὰ κράτιστα, ἐπαινῶ, ἣν δὲ ἴδω ἢ κολακεύμασι τινα προτιμώμενον ἢ καὶ ἄλλη τινὶ ἀνωφελεὶ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ ἀλλ' ἐπιπλήττω καὶ πειρῶμαι διδάσκειν, ὥς Σώκρατες, ὅτι οὐδ' αὐτοῦ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Ὅταν δὲ, ὥς Ἰσχομάχε, ἔφην ἐγὼ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται ὥστε πειθόμενους παρέχεσθαι, ἢ ἀποτετελεσμένον ἤδη τοῦτον ἡγῆς ἐπίτροπον, ἢ ἔτι τινός προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων ἂν σὺ εἴρηκας; (2) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, τοῦ τε ἀπέχεσθαι τῶν δεσποσύνων καὶ μὴ κλέπτειν. Εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρπούς μεταχειριζόμενος τολμῶν ἀφανίζειν ὥστε μὴ λείπειν λυσιστελῶντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν ὄφελος εἴη τὸ διὰ τῆς τούτου ἐπιμελείας γεωργεῖν; (3) Ἦ καὶ ταύτην οὖν, ἔφην ἐγὼ, τὴν δικαιοσύνην σὺ ὑποδύη διδάσκειν; Καὶ πάνυ, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἐτοίμου εὐρίσκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. (4) Καίτοι τὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Σόλωνος περὶ ῥωμαί, ἔφη, λαμβάνων ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς οἰκέτας. Δοκοῦσι γὰρ μοι, ἔφη, καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιοσύνης τῆς τοιαύτης διδασκαλίᾳ. (5) Ἐγγραπταὶ γὰρ ζημιούσθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδεδῆσθαι, ἣν τις ἄλλῳ ποιῶν, καὶ θανατούσθαι τοὺς ἐγγειροῦντας. Δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι ἔγραφον αὐτὰ βουλόμενοι ἀλυσιστελῆ ποιῆσαι τοῖς ἀδίκοις τὴν αἰσχροκέρδειαν. (6) Ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων (προφέρων) ἔνια καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων πρὸς φερόμενος περὶ ῥωμαί δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀπεργάζεσθαι τοὺς οἰκέτας. (7) Ἐκείνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι ζημίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἀμαρτάνουσιν, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιῶσι τοὺς ἀδικούντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους ὥστε ὀρθῶντες πλουσιωτέρους γιγνόμενους τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων πολλοὶ καὶ φιλοκερδαῖς ὄντες εὐ μάλα ἐπιμενοῦσι τῇ μὴ ἀδικεῖν. (8) Οὐς δ' ἂν αἰσθάνωμαι, ἔφη, ὁμῶς καὶ εὐ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμένους, τούτους ὡς ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἤδη καὶ τῆς χρήσεως ἀποπαύω. (9) Οὐς δ' ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῇ πλείον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπιτιμώμενος δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινέσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ' ἐμοῦ, τούτοις ὡς περ ἐλευθέρους ἤδη γρῶμαι, οὐ μόνον πλουτιζῶν ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλοὺς τε κάγαθούς. (10) Τούτῳ γὰρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὥς Σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκερδοῦς, τῷ ἐθέλειν ἐπαινοῦ καὶ τιμῆς ἕνεκα καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν καὶ αἰσχροῦν κερδῶν ἀπέχεσθαι.

licos meos laudo, quum eos optima distribuisse video in maxime dignos: sin quem vel per adulationes, vel alia quam inutili gratificatione video potiorum honorem consequutum, id equidem non negligo, sed objurgo villicum, eumque docere, mi Socrates, conor fieri ea ne cum ipius quidem commodo.

CAPUT XIV.

Quum autem, inquam ego, villicus tibi satis, Ischomache, ad imperandum aliis idoneus factus est, ut jam illos obsequentes reddere possit; num illum jam perfectum tibi putas, an adhuc aliquid in eo desideratur qui haec, quae tu narrasti, habet? Desideratur profecto, inquit Ischomachus, nimirum herilibus a rebus ut absteineat, neque quidquam furto subtrahat. Nam si is, qui fructus habet in manibus, ausit eos sic intervertere, ut in iis, qui relinquuntur, opere rusticae lucrum non constet; cui, quaeso, fuerit usui curatio hujus in agricultura? Num igitur, inquam ego, hanc quoque justitiam tu docendam suscipis? Omnino, ait Ischomachus: neque tamen omnes ad parendum huic doctrinae satis promptos invenio. Certe partim ex legibus Draconis, partim Solonis, quaedam adsumere conor, quibus efficiam, ut in justitia famuli mei proficiant. Videntur enim multi etiam hi viri multas leges de justitiae hujus doctrina condidisse. Nam perscripserunt multandos esse, qui furtum faciant, ac deprehensos in re, esse vinciendos, morteque afflictiendos, qui aggrediantur. Quamobrem perspicuum est, eos has leges sic perscripsisse, ut qui turpem illum quantum vellent injustis inutilem reddere. De his igitur quaedam producents, atque alia e legibus regis adhibens, famulos efficere justos in iis tractandis enitor, quae in manibus habent. Nam illae quidem leges tantum poenas delinquentibus constituunt; at regiae non injustos tantum puniunt, sed justis etiam emolumentum afferunt. Quo fit, ut plerique injusti, dum justos locupletiores esse factos vident, praesertim quia lucri sunt cupidi, egregie se contineant, ne quid injuste faciant. Quos autem animadverto beneficiis affectos, nihilominus injusta moliri, illis, ut insanabilis avaritiae hominibus, uti deinceps desino. Rursum quos animadverto non tantum elatis esse animis, quod ob justitiam in meliori conditione sint, sed etiam laudari a me cupere, hos velut ingenios tracto, neque divites tantum facio, sed etiam honore prosequor, ut viros bonos et honestos. Nam in hoc mihi, Socrates, differre vir honoris cupidus a lucri cupido videtur, quod laudis honorisque causa et labores suscipere, quum opus est, velit, et adire pericula, et a turpibus lucris abstinere.

Ἀλλὰ μέντοι ἐπειδὴν γε ἐμποιήσης τινὲ τὸ βούλεσθαι σοι εἶναι τὰγαθὰ, ἐμποιήσης δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ ἐπιμελίσθαι ὅπως ταῦτά σοι ἐπιτελῆται, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃ αὐτῷ, ὥς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτερα γίγνοιτο, πρὸς δὲ τούτοις ἀρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσης, ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἡδύται σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὥραϊα ἀποδεικνύων ὅτι πλεῖστα ὥσπερ σὺ σαυτῷ, οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου εἰ ἔτι τινὸς δὲ τοιοῦτος προσδεῖται· πάνν γάρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν δέσιος εἶναι ἐπίτροπος ὢν τοιούτος. Ἐκεῖνο μέντοι, ἔφην ἐγὼ, ὃ Ἰσχόμαχε, μὴ ἀπολίπῃς, δὲ ἡμῖν ἀργότατα ἐπιδεδράμῃται τοῦ λόγου. (2) Τὸ ποῖον; ἔφην δὲ Ἰσχόμαχος. Ἐλεξας δὴπου, ἔφην ἐγὼ, ὅτι μέγιστον εἴη μαθεῖν ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησθα ὅφελος οὐδὲν γίνεσθαι, εἰ μὴ τις ἐπίσταται ἂ δεῖ καὶ ὥς δεῖ ποιεῖν. (3) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγὼ, ἔφην, ὃ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμαθηκέναι ἢ εἰπας, καθὰ δεῖ διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον· καὶ γὰρ ἢ ἔφησθα εὖνουν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ἢ ἐπιμελῇ καὶ ἀρχικὸν καὶ δίκαιον. (4) Ὁ δὲ εἰπας ὥς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς γεωργίας ἐπιμελήσεσθαι καὶ ἂ δεῖ ποιεῖν καὶ ὥς δεῖ καὶ ὅποτε ἕκαστα, ταῦτά μοι δοκοῦμεν, ἔφην ἐγὼ, ἀργότερόν πως ἐπιδεδραμηκέναι τῷ λόγῳ. (5) Ὅσπερ εἰ εἰπὸς ὅτι δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι τὸν μέλλοντα δυνήσεσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα γράφειν καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγιγνώσκειν. Ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι ἡκικῶς ἂν, τοῦτο δὲ εἰδὼς οὐδὲν τι οἶμαι μέλλον ἂν ἐπιστάμην γράμματα. (6) Οὕτω δὲ καὶ νῦν ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς ἐπιμελήσεσθαι αὐτῆς βράδως πέπεισμαι, τοῦτο μέντοι εἰδὼς οὐδὲν τι μέλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν. (7) Ἀλλ' εἰ μοι αὐτίκα μάλα δοξεί γεωργεῖν, ὅμοιος ἂν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιόντῳ ἱατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότες δὲ οὐδὲν δέ τι συμφέροι τοῖς κάμνουσιν. Ἰν' οὖν μὴ τοιοῦτος ὢ, ἔφην ἐγὼ, διδάσκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας. (8) Ἐνταῦθα δὲ εἰπὼν δὲ Ἰσχόμαχος, Τὴν τέχνην με ἤδη, ὃ Σώκρατες, καλεῖς αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; Αὐτὴ γὰρ ἴσως, ἔφην ἐγὼ, ἥδη ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν κλουςίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους πολλὰ πονούντας ἀπόρων βιοτεύειν. (9) Νῦν τοίνυν, ἔφην, ὃ Σώκρατες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτης τῆς τέχνης ἀκούσῃ. Τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις ἔτι πρὸς τούτοις καὶ βράστην εἶναι μαθεῖν πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; γενναῖα δὲ δὴπου καλοῦμεν καὶ τῶν ζώων ὅποσα καλὰ καὶ μεγάλα καὶ ὠφέλιμα ὄντα πράττει ἐστὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. (10) Ἀλλὰ μὴν, ἔφην, ὃ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μαθηθῆναι πρὶν ἀξία τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὐχ οὕτω καὶ ἡ γεωργία

Sed enim postquam hoc alicujus animo indidisti, ut prospere tibi omnia cedere velit, atque etiam ut curam adhibeat ad hæc tibi perficienda; ac præterea comparasti ei scientiam, ut opera singula majori cum utilitate fiant, idoneum insuper ad regendum effecisti, demique talem, ut e terra nata suo tempore uberrima tibi exhibere gaudeat idem, ac tu ipse tibi: non jam amplius de hoc interrogabo, numquid in tali desideretur. Nam mihi videtur hoc modo villicus esse quantivis pretii, qui quidem talis sit. Verum hoc, inquam, Ischomache, ne omiseris, quod a nobis dicendo levissime percursum est. Quid hoc est? ait Ischomachus. Dixisti scilicet, inquam, maximum esse quiddam discere, quo pacto sint elaboranda omnia. Quod nisi fiat, ne studii quidem et curæ aiebas usum ullum esse, nisi quis videlicet intelligeret, quæ, et quomodo facienda sint. At ista, inquam, Ischomache, quo pacto abs te sunt exposita, satis intellexisse videor, quomodo scilicet villicus instituendus sit. Nam didicisse me arbitror, qua ratione dixeris efficiendum, ut benevolo sit erga te animo, et diligens, et ad regendum idoneus, et justus. Quod autem aiebas, discendum esse illi, qui recte rem rusticam curare velit, quæ faciunda sint, et quomodo, et quando singula; ea mihi videmur, inquam, levius nonnihil oratione nostra percurrisse. Perinde ac si dicas, esse necessarium, ut literas sciat is, qui scribere, quæ dictantur, et scripta legere velit. Nam his auditis, equidem huic literas esse notas oportere, audiverim; id vero si sciam, nihilo magis, mea quidem sententia, literas scivero. Sic nunc quoque peritum esse debere illum agriculturæ, qui curationem ejus recte suscipere velit, facile persuasus sum: sed quum id scio, nihilo magis teneo, quo pacto agricultura sit exercenda. Adeoque si statuerò mox agrum colere, similis esse mihi videbor medico, qui circumceat quidem, et ægrotantes inspiciat, verum nihil sciat, quod eis sit usui. Quapropter ne talis sim, inquam, ipse me agriculturæ opera doceto. Tum Ischomachus, Tune me, inquit, artem ipsam agriculturæ jam docere jubes, Socrates? Nimirum, inquam ego, hæc ea est, quæ peritos ipsius locupletes efficit, imperitos autem, tametsi magnopere laborent, nihilominus in rerum inopia vitam agere sinit. Ergo jam, mi Socrates, quæ artis hujus erga homines sit benignitas, audies. Nam quo pacto non generosum sit aliquid, eam et utilissimam esse, et exercendo jucundissimam, et pulcherrimam, et acceptissimam tum diis tum hominibus, ac præter hæc etiam facillimam ad perdiscendum? nimirum et animalia generosa vocamus, quæcumque quum pulchra sint, et procera, et utilia, mansueta sunt erga homines. Enimvero, mi Socrates, ait, non sic ad discendum agricultura difficilis est, ut artes ceteræ, quibus discendis prope consumi necesse est prius quam discipulus exercere

δύσκολός ἐστι μαθεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκούσας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον, εἰ βούλοιο, διδάσκειν. Οἷμαι δ', ἔφη, πάνυ καὶ λεληθέναι πολλὰ σεαυτὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς. (11) Καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύπτονται πῶς τὰ ἐπικαιριώτατα ἥς ἕκαστος ἔχει τέχνης, τῶν δὲ γεωργῶν δὲ καλλίστα μὲν φυτεύων μάλιστα ἂν ἤροιο, εἰ τις αὐτὸν θεῖτο, δὲ καλλίστα δὲ σπείρων ὥσαύτως· ὅ,τι δὲ ἔροιο τῶν καλῶς πεποιημένων, οὐδὲν ὅ,τι ἂν σε ἀποκρύψαιτο ὅπως ἐποίησεν. (12) Οὕτω καὶ τὰ ἔθνη, ὧ Σώκρατες, ἔφη, γενναϊοτάτους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἢ γεωργία εἶκοι παρέχεσθαι. (13) Ἀλλὰ τὸ μὲν προσέειπον, ἔφη ἐγὼ, καλὸν καὶ οὐχ ὅσον ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος· σὺ δὲ, ὅτι εὐπετές ἐστι μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολὺ μοι μᾶλλον διεῖξθαι αὐτήν. Οὐ γὰρ σοὶ αἰσχρὸν τὰ βράδια διδάσκειν ἐστίν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἰσχρὸν μὴ ἐπίστασθαι ἄλλους τε καὶ εἰ χρήσιμα ὅντα τυγχάνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ.

Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὧ Σώκρατες, τοῦτο ἐπιδείξαι βούλομαι σοὶ ὡς οὐ χαλεπὸν ἐστίν ὃ λέγουσι παικιώτατον τῆς γεωργίας εἶναι οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτῇ διεξόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. (α) Φασὶ γὰρ τὸν μέλλοντα ὁρθῶς γεωργήσεν τὴν φύσιν γρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. (β) Ορθῶς γε, ἔφη ἐγὼ, ταῦτα λέγοντες. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅ,τι δύναται ἢ γῆ φέρειν, οὐδ' ὅ,τι σπείρειν οἷμαι οὐδ' ὅ,τι φυτεύειν δεῖ εἰδεῖν ἂν. (γ) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχομαχος, καὶ ἀλλοτρίας γῆς τοῦτο ἐστι γνῶναι ὅ,τι τε δύναται φέρειν καὶ ὅ,τι μὴ δύναται, ὁρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ μὲντοι γῆς τις, οὐκέτι συμφέρει θεομαχεῖν. Οὐ γὰρ ἂν ὅπου δέοιτο αὐτὸς τοῦτο σπείρων καὶ φυτεύων μᾶλλον ἂν ἔροι τὰ ἐπιτέλδεναι ἢ ὅ,τι ἢ γῆ ἤροιο φύσιν καὶ τρέφουσα. (δ) Ἦν δ' ἄρα δι' ἀρίστην τῶν ἐρόντων αὐτὴν μὴ ἔρχη τὴν ἐαυτοῦς δύναμιν ἐπιδεικνύουσα, ἐστὶ καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλῆς ἀλτρίστερα περὶ αὐτῆς γνῶναι ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. (ε) Καὶ γερούουσα δὲ ὅμως ἐπιδεικνύουσι τὴν αὐτῆς φύσιν· ἢ γὰρ τὰ ἄγρια καὶ ἄ φύσιν δύναται θεραπευμένη καὶ τὰ ἡμέρα καλὰ ἐκφέρειν. Φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἔμπειροι γεωργίας ὅμως δύνανται διακρινόμενοι. (στ) Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ὧ Ἰσχομαχε, ἱκανῶς ἔφη μοι δοκῶ ἀποτεθαδρῆκεναι ὥς οὐ δεῖ βοδούμενον μὴ οὐ γνῶ τῆς γῆς φύσιν ἀπέχεσθαι γεωργίας. (ζ) Καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν ἀλίων, ὅτι θαλασσοῦργοι ὄντες καὶ οὐτε καταστήσαντες ἐπὶ θιᾶν οὐθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες ἄμα τοὺς ἀγροὺς, ὅταν ὁρῶσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, ὥμως οὐκ ὀκνῶσιν ἀποφαινεσθαι περὶ τῆς γῆς ὅποια τε ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ ὅποια κακὴ, ἀλλὰ τὴν μὲν λέγουσι, τὴν δ' ἐπαινῶσι. Καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἔμπειροις γεωργίας ὁρῶ αὐτοὺς τὰ πλεῖστα κατὰ ταῦτα ἀποφανο-

opus possit, quod ipsi alendo satis sit : sed partim operarios inspicendo, partim audiendo tantum, mox cognoveris, ut etiam alium, si velis, docere possis. Quin etiam arbitror, inquit, ne ipsum quidem te scire, quod magnam eius partem jam teneas. Nam ceteri quidem artifices aliquo modo celant ea quæ sunt in arte cujusvis opportunissima; verum ex agricolis qui egregie conserit, maximam voluptatem capit, si eum alius adspiciat; itidem puta de eo qui semina rectissime spargit. Quod si etiam roges de iis quæ pulcherrime sunt elaborata, nihil te celabit, quo pacto singula fecerit. Adeo, mi Socrates, ait, etiam mores quod attinet, agricultura generosissimos efficere videtur illos qui in ea versantur. Enimvero, inquam ego, proœmium ipsum pulchrum est, neque auditorem ab interrogando avertet. Tu vero propterea, quod facile sit discere, multo magis eam mihi enarrato. Nam tibi turpe non est, quæ facilia sunt, docere; sed mihi longe turpius, ea nescire, præsertim quum sint utilia.

CAPUT XVI.

Primum igitur, ait, mi Socrates, demonstrare tibi volo, non esse difficile, quod in agricultura maxime variura esse prædicant illi qui de illa plurimum verbis disserunt, quum eam exercendo non attingant. Aiunt enim ei, qui agrum recte colere velit, primum soli naturam esse debere cognitam. Ac recte quidem, inquam ego, id ipsum aiunt. Nam qui compertum non habet, quid ferre solum possit, is etiam, mea quidem sententia, quæ semina spargenda, quid conserendum scire non poterit. Id vero, subiecit Ischomachus, vel alieno in solo licet cognoscere, quid ferre vel possit, vel non possit, si quis et fructus et arbores inspicat. Posteaquam vero quis hoc cognovit, non amplius cum deo bellum expedit gerere. Non enim id, quo indiget, seminando et conserendo, majorem victus copiam consequetur, quam ea quæ solum lubens proferet ac educabit. At si ob ignaviam possessorum vires suas declarare nequeat, sæpenumero ex loco vicino veriora de ejus natura cognosci possunt, quam si vicinum aliquem interroges. Quin etiam incultum si sit, nihilominus naturam suam indicat. Etenim quod producit etiam agrestes fructus pulchros, si colatur, mites quoque fructus pulchros proferre poterit. Ac soli naturam hoc modo etiam ii, qui agriculturæ non admodum periti sunt, discernere possunt. Enimvero hac in parte, inquam, Ischomache, satis jam mihi confidere video; ut metuendum non sit, ne, quod soli naturam cognitam non habeam, abstinenceam me ab agricultura. Nam recorder, quid piscatores faciant, qui, quum in mari occurrent, neque consistant ad inspectionem neque lente progrediantur, sed rura cursu prætereant : nihilominus ubi fructus soli vident, haudquaquam pronuntiare de solo, quodnam bonum, quodve malum sit, dubitant : sed hoc vituperant, illud laudant. Adeoque video illos eodem modo de bono solo

μένους περὶ τῆς ἀγαθῆς γῆς. (9) Πόθεν οὖν βούλει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀρξώμαι σε τῆς γεωργίας ὑπομνήσκαι; οἶδα γὰρ ὅτι ἐπισταμένῳ σοι πάντα πολλὰ φράσω ὡς δεῖ γεωργεῖν. (9) Ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, πρῶτον ἂν ἰδέωμαι μανθάνειν, φιλοσόφου γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἀνδρὸς, ὅπως ἂν ἐγὼ, εἰ βουλοίμην, γῆν ἐργαζόμενος πλείστας χριθὰς καὶ πλείστους πυρροὺς λαμβάνοιμι. (10) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἴσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι; Οἶδα γὰρ, ἔφη ἐγὼ. (11) Εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; Ἀλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφη. Ἀλλὰ τοῦ θέρους σοι δοκεῖ; Σκληρὰ, ἔφη ἐγὼ, ἔσται ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγεϊ. (12) Κινδυνεύει ἄραρος, ἔφη, εἶναι τοῦτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. Εἰκὸς γὰρ, ἔφη ἐγὼ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τῆνικαῦτα κινουμένην. Καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφόμενῃ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τῆνικαῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἥδη παρέχειν, καρπὸν δ' οὐπω καταβαλεῖν ὥστε φύεσθαι. (13) Οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοῦτο σε γινώσκειν ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἡ νεὸς ἔσεσθαι, ὕλης τε δεῖ καθαρὰν αὐτὴν εἶναι καὶ ὀπτὴν ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦ ἡλίου. Πάνυ γε, ἔφη ἐγὼ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆναι ἔχειν. (14) Ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πως νομίζεις μᾶλλον ἂν γίνεσθαι ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει ὅτι πλείστακις μεταβάλοι τις τὴν γῆν; Οἶδα μὲν οὖν, ἔφη, ἀκριβῶς ὅτι οὐδαμῶς ἂν μᾶλλον ἢ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ καύματος, ἢ δὲ γῆ ὀπτῶτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἰ τις αὐτὴν ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινῶι τῷ ζεύγεϊ. (15) Εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὸν ποιοῖεν, ἔφη, οὐκ εὐδῆλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν ὕλην; Καὶ τὴν μὲν γε ὕλην, ἔφη ἐγὼ, καταβάλλειν, ὡς αὐαίνεται, ἐπιπολῆς, τὴν δὲ γῆν στρέφειν, ὡς ἡ ὤμη αὐτῆς ὀπτᾷται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Περὶ μὲν τῆς νεοῦ ὁρᾶς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Δοκεῖ γὰρ οὖν, ἔφη ἐγὼ. Περὶ γε μέντοι τοῦ σπόρου (ὥρας) ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, γινώσκεις ἢ τὴν ὥραν σπεῖρειν ἢς πάντες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πείραν λαβόντες, πάντες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες, ἐγνώκασιν κρατίστην εἶναι; (2) Ἐπειδὴν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποδéléουσιν, ὅπότε βρέξας τὴν γῆν ἀφήσει αὐτοὺς σπεῖρειν. Ἐγνώκασιν δὲ γ', ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ἡρᾷ σπεῖρειν ἐκόντες εἶναι πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλαὶς ζημίαις παλαίσαντες οἱ πρὶν καλευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ σπεῖραντες. (3) Οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, δημιουργοῦμαι πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἄ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφη ἐγὼ, οὕτω γίνεταί ὁμοιοῦν ὅλον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύνωνται, καὶ πῦρ καίειν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ξύλα

pronuntiare, quo solent agriculturæ periti. Unde vis igitur, inquit, mi Socrates, ut incipiam de agricultura tibi quædam in mentem revocare? nam futurum scio, ut que pacto colendus sit ager, indicaturus sim tibi, qui horum maximam partem scias. Videor, inquam, primum hoc libenter scire cupere, mi Ischomache, quandoquidem hominis est maxime sapientiæ studiosi, quo pacto, si ita lubeat, terram exercendo maximam hordei, maximam tritici copiam consequi possim. Ergone nosti, novalem præparari oportere ad sationem? Novi, inquam. Quid igitur, ait, si solum hiemis tempore incipiamus arare? At vero, inquam ego, tum non nisi lutum fuerit. Num igitur æstate tibi faciundum id videtur? Durior, inquam, erit terra, quam ut moveri a jumentis possit. Fortassis igitur, inquit, verno tempore fuerit hoc opus inchoandum. Nimirum consentaneum est, inquam, tum solum maxime motum diffundi. Imo etiam herbam ipsam aratro inversam, mi Socrates, ait, tunc simum quidem solo suppeditare; sed nondum semen de se spargere, de quo possit aliquid enasci. Nam, hoc certe etiam te scire existimo, si bona futura sit novalis, necessario puram a materia esse debere, et ad solem maxime tostam. Omnino, inquam, existimo debere ad hunc modum hæc sese habere. Tunc vero putas, inquit, aliter fieri ea posse potius, quam si quis sæpiissime per æstatem terram invertat? Equidem accurate scio, inquam, nullo modo magis fieri, ut materia summo in solo appareat, et ab æstu exsiccetur, solum vero a sole percoquatur, quam si quis terram æstate media, atque etiam in meridie jumentis moveat. Quod si homines fodiendo novalem faciant, ait, an non perspicuum est, eos quoque solum a materia separare debere? Ac materiam quidem, inquam ego, projicere ut in agri superficie, arescat; terram autem invertere, ut pars ejus cruda percoquatur.

CAPUT XVII.

De novali, inquit, vides, mi Socrates, utrique nostrum eadem videri. Videtur sane, inquam ego. De sementis autem tempore num aliquid aliud statuis, ait, mi Socrates, quam id ejus esse tempus, quod omnes superiorum ætatum homines experti, itidemque qui nunc vivunt, experiundo optimum esse animadverterunt? Nam quum autumnus tempus advenit, homines omnes ad deum respiciunt, quando terra irrigata seminandi potestatem eis facturus sit. Et sunt certe, inquam ego, mi Ischomache, omnes in ea sententia homines, ut sua quidem cum voluntate nequaquam arido in solo semen jacent: nimirum quod multis cum damnis conflictati essent, qui prius sementem fecerant, quam jussi a deo fuissent. Ergo in his, inquit Ischomachus, omnium hominum eadem est sententia. Nimirum quæ deus docet, inquam ego, in iis accidit, ut consentiamus. Verbi gratia, videtur omnibus melius esse, ut hieme vestes crassiores, si quidem possint, homines gestent; etiam tum statuunt omnes ignem accendendum esse,

ἔχουσιν. (4) Ἄλλ' ἐν τῷδε, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέρονται, ὦ Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρόωμος κράτιστος ἢ ὁ μέσος ἢ ὁ ὀψιμώτατος. Ἄλλ' ὁ θεὸς, ἔφη ἐγὼ, οὐ τεταγμένους τὸ ἔτος ἀγει, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ προώμῳ κάλλιστα, τὸ δὲ τῷ μέσῳ, τὸ δὲ τῷ ὀψιμώτατῳ. (5) Σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πότερον ἡγῇ κρεῖττον εἶναι ἐν τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, εἴαν τε πολὺ εἴαν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ προωμώτατου μέχρι τοῦ ὀψιμώτατου σπείρειν; (6) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχύμαχε, δοκεῖ κράτιστον εἶναι παντός μετέχειν (τοῦ) σπόρου. Πολὺ γὰρ νομίζω κρεῖττον εἶναι αἰεὶ ἀρκούντα σίτον λαμβάνειν ἢ ποτὲ μὲν πάνυ πολλὸν ποτὲ δὲ μηδ' ἱκανόν. Καὶ τοῦτο τοίνυν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, δημογυμνασιεὶς ἐμοὶ ὁ μανθάνων τῷ διδάσκοντι, καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινώμενος. (7) Τί γάρ, ἔφη ἐγὼ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη τέχνη ἐνεστι; Πάντως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισκεψώμεθα καὶ τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χειρὸς δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα καὶ σύ που οἶσθα, ἔφη. Καὶ γὰρ ἐώρακα, ἔφη ἐγὼ. Ῥίπτειν δέ γε, ἔφη, οἱ μὲν ὀμαλῶς δύνανται, οἱ δ' οὐ. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ἤδη μελέτης δεῖται, ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς ἢ χεῖρ, ὅπως δύνανται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. (8) Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ἡν δέ γε ἤ, ἔφη, ἢ γῆ ἢ μὲν λεπτοτέρα, ἢ δὲ παχυτέρα; Τί τοῦτο, ἐγὼ ἔφη, λέγεις; Ἄρα γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὕπερ ἀσθενεστέραν, τὴν δὲ παχυτέραν ὕπερ ἰσχυροτέραν; Τοῦτ', ἔφη, λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε πότερον ἴσον ἂν ἑκατέρᾳ τῇ γῇ σπέρμα διδοίης ἢ ποτέρα ἂν πλείον. (9) Τῷ μὲν οἴνῳ, ἔφη, ἔγωγε νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον βάρος, εἴαν δέ τι φέρειν, ἐπιτιθέναι, καὶ δέ τι τρέφεσθαι τινας, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν τοὺς πλείους προστάξαιμι. Εἰ δὲ ἡ ἀσθενὴς γῆ ἰσχυροτέρα, ἔφη ἐγὼ, γίνεται, ἢν τις πλείονα καρπὸν αὐτῇ ἐμβάλῃ, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια, τοῦτο σύ με διδάσκει. (10) Καὶ ὁ Ἰσχύμαχος γελᾶσας εἶπεν, Ἀλλὰ παιζεις μὲν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Εὐ γε μέντοι ἴσθι, ἔφη, ἢν μὲν ἐμβάλῃ τὸ σπέρμα τῇ γῇ ἔπειτα ἐν ᾗ πολλὴν ἔχει τροφήν ἢ γῆ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ γλῶσς γενομένης ἀπὸ τοῦ σπέρματος καταστρέψῃ αὐτὸ πάλιν, τοῦτο γίνεται σίτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου ἰσχύς αὐτῇ ἐγγίγνεται ἢν μέντοι ἐκτρέφειν ἄς τὴν γῆν διὰ τέλους τὸ σπέρμα εἰς καρπὸν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γῇ εἰς τέλος πολλὸν καρπὸν ἐκφέρειν. Καὶ σὺ δὲ ἀσθενεῖ χαλεπὸν πολλοὺς ἀδρούς χοίρους ἐκτρέφειν. (11) Λέγεις σὺ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τῇ ἀσθενεστέρᾳ γῇ μείον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβάλειν; Καὶ μὴ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σύ γε συνομολογεῖς, λέγων ὅτι νομίζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι μείω προστάττειν πράγματα. (12) Τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τίνος ἐνεκα ἐμβάλλετε τῷ σίτῳ; Οἶσθα δῆπου, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι πολλὰ ὕδατα γίνεσθαι. Τί γὰρ οὐκ; ἔφη ἐγὼ. Οὐκοῦν ὅμως τὸ σίτου καὶ κατακρυφθῆναι τι-

si ligna suppetant. Verum in hoc, ait Ischomachus, valde dissident multi, mi Socrates, num optima sit sementis præcox, an media, an serotina. Deus ipse, inquam ego, non eodem ordine annos vertit, sed hic præcoxi sementi commodissimus est, ille mediæ, alius serotinæ. Tu ergo, mi Socrates, ait, utrum ducis unam ex his sementibus eligendam esse, sive quis multum, sive parum seminis jaciât; an facto a maxime præcoce initio, seminandum usque ad maxime serotinam? Tum ego, Mihi vero videtur, inquam, Ischomache, optimum esse, ut omnis sementis participes simus. Nam longe melius esse arbitror, semper tantum frumenti accipere, quantum satis sit, quam aliquando admodum multum, aliquando ne tantum quidem, quantum sufficiat. Ergo tu, ait, hac etiam in parte mecum eadem es in sententia, mi Socrates, discipulus scilicet cum doctore, et quidem ante me, quid tui esset judicii, pronuntians. Quid vero? inquam ego, num in semine jaciendo varia quædam ars inest? Omnino, mi Socrates, ait, hoc etiam consideremus. Nam de manu quidem semen esse projiciendum, opinor te quoque scire. Nimirum, inquam, hoc vidi. At projicere alii æqualiter possunt, ait, alii non possunt. Hoc igitur, inquam ego, indiget exercitatione, perinde ac citharodorum manus, ut inservire voluntati animi possit. Omnino, inquit. At si fuerit, ait, solum aliud tenuius, aliud densius? Quid hoc, inquam, dicis? num tenuius vocas quod est imbecillius, densius autem, quod robustius? Hoc ipsum, inquit, dico. Atque adeo te interrogo, num seminis tantundem utrique solo mandaturus sis, vel utri plus. Equidem, inquam, vino fortiori plus aquæ affundere soleo; et homini robustiori plus oneris, si quid portandum sit, imponere; ac si qui sint alendi, mandaturus sim, ut plures alant ii, quibus facultates sint majores. An vero solum imbecillum robustius fiat, inquam, si plus ei injiciatur frugum, perinde ac jumenta bene nutrita, docelo me. Tum ridens Ischomachus, Ludis tu quidem, Socrates, ait. Verum hoc scias velim, si jacto aliquo in terram semine, deinceps ubi multum e cælo nutrimenti solum habuerit, herba de semine enata rursus solum aratro inverteris: futurum id solo pabuli loco, ac tanquam de stercore robur ei accedet. Quod si autem solum de semine prorsus fruges producere sinas, difficile est solo imbecillo multum frugum tandem producere: sicut et imbecillæ sui difficile est multos porcellos majusculos alere. An tu hoc dicis, inquam, Ischomache, solo imbecilliori minus seminis mandandum esse? Ita profecto, mi Socrates, inquit, tuque adeo fateris hoc, qui dicis, arbitrari te omnibus imbecillioribus minus negotiorum esse imponendum. At sarcula, inquam ego, quamobrem frugibus immittitis, Ischomache? Scis, inquit, hiemis tempore magnam esse aquarum copiam. Cur non? inquam ego. Ponamus ergo fruges aliquas ab his tegi, infuso

να ὅτ' αὐτῶν ὁὐὸς ἐπιτρυφίσης καὶ φιλοθῆναι τινας
ρίζας ὑπὸ βρέματος. Καὶ ὕλη δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν
ὀδάτων δῆπου συνεξορμᾷ τῷ σίτῳ καὶ παρέχει πνιγμὸν
αὐτῷ. Πάντα, ἔφη, ἐγὼ, εἰκὸς ταῦτα γίνεσθαι.
(13) Οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἤδη ἐπικουρίας
τινὸς δεῖσθαι ὁ σίτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ἐγὼ. Τῷ
οὖν κατιλυθέντι τί ἂν ποιοῦντες δοκοῦσιν ἂν σοι ἐπικου-
ρήσαι; Ἐπικουφίσαντες, ἔφη, ἐγὼ, τὴν γῆν. Τί δέ,
ἔφη, τῷ ἐφιδωμένῳ τὰς ρίζας; Ἀντιπροσαμνησάμενοι
τὴν γῆν ἂν, ἔφη, ἐγὼ. (14) Τί γάρ, ἔφη, ἢν ὕλη πνίγη
συνεξορμῶσα τῷ σίτῳ καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν
τροφὴν ὥσπερ οἱ κηφῆνες διαρπάζουσιν ἀχρηστοὶ ὄντες
τῶν μελισσῶν ἃ ἂν ἐκείναι ἐργασάμεναι τροφὴν κατα-
θῶνται; Ἐκκόπτειν ἂν νῆ Δία, ἔφη, ἐγὼ, δέοι τὴν
ὕλην, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας ἐκ τῶν σμηνῶν ἀφαιρεῖν.
(15) Οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβалаίν τοὺς
σκαλάς; Πάνυ γε. Ἀτὰρ ἐνθυμοῦμαι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ
Ἰσχύμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εἶ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι.
Πάνυ γὰρ σύ με ἐξώργισας πρὸς τὴν ὕλην τοὺς κηφῆνας
εἰπὼν, πολὺ μᾶλλον ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης ἐλεγες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Ἀτὰρ οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός.
Δίδασκε οὖν εἰ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. Ἦν μὴ γε
φανῆς, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταῦτά ἐμοὶ ἐπιστάμενος.
Ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σίτον δεῖ οἶσθα. Τί δ' οὐ
μῶλω; ἔφη, ἐγὼ. Πότερα οὖν τέμνεις, ἔφη, στὰς
ἐνθα πνέει ἀνεμὸς ἢ ἀντίος; Οὐκ ἀντίος, ἔφη, ἐγωγε-
χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὄμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γί-
γνεται ἀντίον ἀχρύων καὶ ἀθήρων θερίζειν. (2) Καὶ
ἀχροτομοῖς δ' ἂν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνοις; Ἦν μὲν
βραχὺς ἢ ὁ κλάματος τοῦ σίτου, ἐγωγε, ἔφη, κάτωθεν
ἂν τέμνομαι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἀχρυὰ μᾶλλον γίνῃται· ἐάν
δὲ ὑψηλὸς ἢ, νομίζω ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεστομῶν, ἵνα
μήτε οἱ ἀλοῶντες μοχθῶσι περιττὸν πόνον μήτε οἱ λι-
κμῶντες ἂν οὐδὲν προσδόνται. Τὸ δὲ ἐν τῇ γῇ λειφθὲν
ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθὲν συνοφελεῖν ἂν τὴν γῆν καὶ εἰς
κόπρον ἐμβληθὲν τὴν κόπρον συμπληθύνειν. (3) Ὅρξας,
ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀλίσκη ἐπ' αὐτοσώρῳ καὶ περὶ
θερισμοῦ εἰδὼς ἅπερ ἐγὼ; Κινδυνεύω, ἔφη, ἐγὼ, καὶ
βούλομαι γε σκέψασθαι εἰ καὶ ἀλοῶν ἐπίσταμαι. Οὐκ-
οῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι ὑποζυγίοις ἀλοῶσι τὸν
εἴτον. (4) Τί δ' οὐκ, ἔφη, ἐγὼ, οἶδα; καὶ ὑποζυγία
γε καλούμενα πάντα ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππους.
Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγῇ τοσοῦτο μόνον εἰδέναι,
πατεῖν τὸν σίτον ἐλαυνόμενα; Τί γάρ ἂν ἄλλο, ἔφη,
ἐγὼ, ὑποζυγία εἰδείη; (5) Ὅπως δὲ τὸ δεόμενον
κόβουσι καὶ ὀμαλίζειται ὁ ἀλοητός, τίτι τοῦτο, ὦ Σώ-
κρατες; ἔφη. Δῆλον ὅτι, ἔφη, ἐγὼ, τοῖς ἐπαλωσταῖς.
Στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας υποβάλλοντες τὰ
ἀτριπτα δεῖ δῆλον ὅτι μάλιστα ὀμαλίζουσιν ἂν τὸν δῖον
καὶ τάχιστα ἀνύτοιεν. Ταῦτα μὲν τοῖνον, ἔφη, οὐδὲν

limo, ac radices quasdam nudari a fluxione. Nonnunquam
et materia per aquas una cum frugibus erumpit, easque
suffocat. Hæc, inquam, omnia fieri consentaneum est.
Ergo, inquit, jam hic tibi fruges ope quadam egere viden-
tur? Omnino, inquam. Quid autem agendo videntur tibi
oppressis limo succurrere posse? Si solum, inquam, levius
fecerint. Quid illis, quibus radices nudatæ sunt? Terram
vicissim aggerendo, inquam. Quid si materia cum frugibus
enata eas suffocet, nutrimentumque illis eripuerit, quem-
admodum fuci prorsus inutiles deripiunt ea, quæ apes pro
nutrimento sibi elaborata reposuerunt? Oportet, inquam
ego, profecto excidi materiam illam, quemadmodum fucos
ex alvearibus ejici necesse est. Ergone tibi, inquit Ischo-
machus, ratione quadam consentanea videmur sarcula frugi-
bus immittere? Omnino. Verum equidem cum animo meo
cogito, inquam, Ischomache, quale quiddam sit, apte simi-
litudines applicare. Nam tu valde me ad iram adversus
materiam commovisti, posteaquam fecisti fucorum mentio-
nem, multo certe magis, quam quum de sola materia tu
diceres.

CAPUT XVIII.

Sed enim, inquam, ab hoc jam tempore fruges erunt
demetendæ. Quamobrem si quid habes hac etiam in parte,
doceto me. Nisi quidem, ait, appareat hic etiam eadem
te scire, quæ mihi cognita sunt. Fruges quidem resecan-
das esse nosti. Quidni nossem? inquam. Num igitur eas
ita resecas, ut stes ubi ventus spirat, inquit, an contra
ventum. Non certe contra hunc, inquam. Nam et oculis
et manibus molestia quædam exhibetur, si quis adversus
paleas et aristas metat. Num item malis summos culmos
præcidere, an prope terram? Si brevis, inquam, sit culmus,
equidem inferius abscinderem, ut palearum majorem co-
piam consequerer; at si procerus, recte me facturum arbi-
tror, si eum in medio resecem, ut neque trituranibus labor
supervacaneus addatur, neque ventilantibus. Quod item
in solo relictum est, arbitror exustum aliquam solo utilita-
tem afferre, et in finum conjectum, eum ipsum aucturum.
Vides, inquit, mi Socrates, quo pacto tanquam in ipso faci-
noreprehendaris, quippe qui etiam de mense scias eadem
quæ ego? Videor sane, inquam, et considerare lubet, num
etiam tritrandi rationem teneam. Scis igitur, ait, jumenta
ad trituram adhiberi. Quidni sciam? inquam; etiam omnia
pariter quæ appellantur jumenta, boves, mulos, equos. At-
que hæc existimas nihil aliud scire, nisi inter agendum fru-
menta calcare? Quid enim aliud, inquam ego, scire possint
jumenta? Ut autem comminatur id quod comminui de-
bet, atque tritura fiat æquabilis, culnam, mi Socrates, hoc
tribuis? ait. Haud dubie, inquam, trituratoribus. Nam
et invertendo, et subjiciendo pedibus ea quæ necdum trita
sunt, semper, ut apparet, aream frumentariam egregie
exæquaverint, remque maturissime confecerint. In his ergo,

ἐμοῦ λείπη γηινόσμων. (6) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σίτον λιχωμένους. Καὶ λέξον γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἥ οἶσθα ὅτι ἂν ἐκ τοῦ προσγνέμου μέρους τῆς αἰῶ ἀρχῇ, δι' ὅλης τῆς αἰῶ οὔσεται σοι τὰ ἄχυρα; Ἀνάγκη γάρ, ἔφη ἐγὼ. (7) Οὐκοῦν εἰκὸς καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σίτον. Ποῶν γάρ ἐστιν, ἔφη ἐγὼ, τὸ ὑπερενεργῆσαι τὰ ἄχυρα ὑπὲρ τὸν σίτον εἰς τὸ κενὸν τῆς αἰῶ. Ἦν δέ τις, ἔφη, λιχωτὰ ἐκ τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; Ἀλλόν, ἔφη ἐγὼ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ ἀχυροδόκῃ ἔσται τὰ ἄχυρα. (8) Ἐπειδὴν δὲ καθάρης, ἔφη, τὸν σίτον μέγρι (τοῦ) ἡμίσεος τῆς αἰῶ, πότερον εὐθὺς οὕτω κεχυμένου τοῦ σίτου λιχωθεῖς τὰ ἄχυρα τὰ λοιπὰ ἢ συνώσας τὸν καθάρων πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενωτάτον; Συνώσας νῆ Δί', ἔφη ἐγὼ, τὸν καθάρων σίτον, ἵν' ὑπερφέρηται μοι τὰ ἄχυρα εἰς τὸ κενὸν τῆς αἰῶ, καὶ μὴ ὡς ταῦτ' ἄχυρα ὀθῇ λιχωτὰν. (9) Σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, σίτον γε ὡς ἂν τάχιστα καθάρως γένοιτο καὶ ἄλλον δύναιο διδάσκειν. Ταῦτα τοῖνον, ἔφη ἐγὼ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. Καὶ πάλαι ἐννοῶ ἄρα εἰ λέληθα καὶ χρυσοργεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. Ἐδίδαξέ γάρ οὔτε ταῦτά με οὐδεὶς οὔτε γεωργεῖν ὁρῶ δ' ὥσπερ γεωργοῦντας καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους. (10) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἔλεγον ἐγὼ σοι πάλαι ὅτι καὶ ταύτη εἴη γενναϊοτάτη ἢ γεωργικὴ τέχνη ὅτι καὶ βῆσται ἐστὶ μαθεῖν. Ἄγε δὴ, ἔφη ἐγὼ, οἶσα, Ἰσχύμαχε, τὰ μὲν δὴ ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα ἐλελήθειν ἐμαυτὸν (ἐπιστάμενος).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Ἔστιν οὖν, ἔφη ἐγὼ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φυτεία; Ἔστι γάρ οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Πῶς ἂν οὖν, ἔφη ἐγὼ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπιστάμενος, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φυτεῖαν οὐκ ἐπίσταμαι; (1) Οὐ γάρ σὺ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἐπίστασαι; Πῶς; ἐγὼ ἔφη, ὅστις μήτ' ἐν ὁποίᾳ τῇ γῇ δεῖ φυτεῖν οἶδα μήτε ὅπως βῆθος ὁρύττειν τὸ φυτὸν μήτε ὅπως πλάτος μήτε ὅπως μακρὸς τὸ φυτὸν ἐμβαλεῖν μήτε ὅπως ἂν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτὸν μάλιστα ἂν βλάστηται. (2) Ἦν δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, μάθανε ὅτι μὴ ἐπίστασαι. Βοθύνους μὲν γάρ οἶσος ὁρύττουσι τοῖς φυτοῖς οἷο' ὅτι ἑωρακας, ἔφη. Καὶ πόλλ' αἰς ἔγωγε, ἔφη. Ἦν δὲ τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδου; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔγωγ', ἔφη, πενήμιτι πόδου. Τί δὲ τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, διπόδου. (3) Ἦν δὴ, ἔφη, καὶ τόδε ἀποκρινά μοι, ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττωνα ποδίου; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη, ἔγωγε τριμημιπόδου. Καὶ γὰρ ἑξορύττετο ἂν σκαπτόμενα, ἔφη ἐγὼ, τὰ φυτὰ, εἰ ἴκαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμένα εἶη. (4) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα ὅτι οὔτε

ait, nihil est quod tu minus, quam ego, scias. Secundum haec, mi Ischomache, inquam ego, ventilando frumentum purgabimus. Tu vero mihi dicito, Socrates, ait Ischomachus, num scias futurum, ut si ab ea parte arae incipias, qua ventus allabitur, paleae per aream universam spargantur? Nimirum ita fieri necesse est, inquam ego. Ergo etiam est consentaneum, ait, eas in frumentum incidere. Multum scilicet fuerit, inquam, paleas supra frumentum in partem arae vacuam deferri. Quid si quis, ait, ventilandi faciat initium a loco, qui adversus sit a vento? Perspicuum est, inquam, paleas mox in suo receptaculo fore. Verum ubi jam purgaveris, ait, frumentum usque ad arae dimidium, num perges ita reliquas paleas eventilare frumento diffuso, an parte purgata ad palum in area media statutum quam aretissimo loco congesta? Congesto hercle, inquam ego, frumento purgato, ut paleae ultra ipsum in partem arae vacuam ferantur, ac non bis easdem eventilare paleas necesse sit. Profecto tu, mi Socrates, ait, quo pacto frumentum purgari quam primum possit, vel alium docere queas. At equidem, inquam ego, ignorabam me scire, et quidem jamdudum. Quamobrem in mentem mihi venit, an etiam ignorem ipse, me et auri fundendi, et candendi tibia, et pingendi peritum esse. Nam haec nemo me docuit, uti nec agri colendi rationem. Video autem homines ita, ut agros colunt, etiam artes alias exercere. Idcirco, ait Ischomachus, jamdudum dicebam tibi, hac etiam in parte agri colendi artem longe generosissimam esse, quod ad discendum sit facillima. Age vero, inquam, novi, tui Ischomache. Nam quum mihi de faciunda semente constaret, ignorabam ipse cognitum id mihi esse.

CAPUT XIX.

Num igitur, inquam, ad artem agriculturæ pertinet etiam arborum consitio? Pertinet sane, ait Ischomachus. Qui ergo, inquam ego, quæ ad sementem faciendam pertinent scio, quum consitionis imperitus sim? Tu vero, inquit Ischomachus, non ejus peritus es? Quo pacto? inquam. qui neque in cujusmodi solo consitio fieri debeat, novi; neque quam ad altitudinem infodi id, quod conseritur; neque ad quam latitudinem, neque quanta longitudine in terram demitti, neque quo potissimum pacto collocari ut facillime frondescat. Age vero, inquit Ischomachus, discito quod nescis. Vidisse autem scio te scrobes, quas plantis fodimus. Sæpe quidem, inquam. Num igitur vidisti unquam altiore tribus pedibus? Non altiore vidi, inquam ego, pedibus duobus ac semisse. Quid autem? an unquam vidisti aliquam, cujus latitudo tres pedes excederet? Imo non supra pedes duos, inquam. Age vero, inquit, etiam hoc mihi respondeo, an unquam vidisti scrobem, quæ pedem unum profunda non esset? Imo ego ne pedis quidem unius et semissis, inquam. Nam plantæ inter pastinandum effunderentur, si quidem usque adeo in summa soli superficie consertæ essent. Ergo tu hoc, mi Socrates, inquit, satis

βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττουσιν οὕτε βραχύτερον τριημιποδίου. Ἀνάγκη γάρ, ἔφη, ἐν τούτῳ ὁρᾶσθαι οὕτω καταφανές ἐν. (6) Τί δέ, ἔφη, ξηροτέραν καὶ ὑγροτέραν γῆν γινώσκεις ὁρῶν; Ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔφη, ἐγὼ, εἶναι ἢ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτη ὁμοία, ὑγρὰ δὲ ἢ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἔλει καὶ ἡ ταύτη ὁμοία. (7) Πότερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἀν βαθὺν ὀρύσσοις βόθρον τῷ φυτῷ ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; Ἐν τῇ ξηρᾷ νῆ Δί, ἔφη, ἐγὼ· ἐπεὶ ἐν γὰρ τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθὺν, ὕδωρ ἀν εὐρίσχοις καὶ οὐκ ἀν δύναιο εἶναι ἐν ὕδατι φυτεύειν. Καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη, λέγειν. Οὐκοῦν ἐπειδὴν ὁρωρυγμένοι ὦσιν οἱ βόθροι, ὀπηνίκα δεῖ τιθέναι ἐκάτερα τὰ φυτὰ ἡδὴ εἶδες; Μάλιστα, ἔφη, ἐγὼ. (8) Σὺ οὖν βουλόμενος ὥς τάχιστα φῦναι αὐτὰ πρότερον ὑποβαλὼν ἀν τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης οἶε τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θάττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλακῆς ἢ διὰ τῆς ἀργῆς εἰς τὸ σκληρόν; Δῆλον, ἔφη, ἐγὼ, ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θάττον ἀν ἢ διὰ τῆς ἀργῆς βλαστάνοι. (9) Οὐκοῦν ὑποβλητέα ἀν εἴη τῷ φυτῷ γῆ. Τί δ' οὐ μέλλει; ἔφη, ἐγὼ. Πότερα δὲ θλόν τὸ κλήμα ὀρθὸν τιθεὶς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον ἡγῆ μέλλον ἀν βίξωσθαι αὐτὸ ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποδεθλημένῃ γῇ θείης ἀν, ὥστε κείσθαι ὥσπερ γάμμα ὑπτιον; (10) Οὕτω νῆ Δί· πλείονες γὰρ ἀν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἶεν· ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀνω ὁρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτὰ. Καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. Πολλῶν γὰρ φουμένων βλαστῶν κατὰ τῆς γῆς ταχὺ ἀν καὶ ἰσχυρὸν τὸ φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. (11) Ταῦτά τοίνυν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων γινώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. Ἐπαμήσαο δ' ἀν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἢ καὶ σάξαις ἀν εὖ μάλα περὶ τὸ φυτὸν; Σάττοιμι' ἀν, ἔφη, νῆ Δί, ἐγὼ. Εἰ [μὲν] γὰρ μὴ σεσαγμένοι εἴη, ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος εὖ οἶδ' ὅτι πηλὸς ἀν γίγνοιτο ἡ ἀσακτος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι βυθοῦ, ὥστε τὰ φυτὰ κίνδυνος ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος σήπεσθαι μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνεσθαι δὲ διὰ ξηρότητα, διὰ χυανότητα τῆς γῆς θερμαινομένων τῶν βίξων. (12) Καὶ περὶ ἀμπελίων ἄρα σύ γε, ἔφη, φυτείας, ὧ Σώκρατες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γινώσκων τυγχάνεις. Ἦ καὶ συκῆν, ἔφη, ἐγὼ, οὕτω δεῖ φυτεύειν; Οἶμαι δ', ἔφη, ὁ Ἰσχομαχος, καὶ τὰλλα ἀπρόδρουα πάντα. Τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμπελίου φυτείας καλῶς ἔχόντων τί ἀν ἀποδοκιμάσαις εἰς τὰς ἄλλας φυτείας; (13) Ἐλαίαν δὲ πῶς, ἔφη, ἐγὼ, φυτεύσομεν, ὧ Ἰσχομαχε; Ἀποπειρᾷ μοι καὶ τοῦτο, ἔφη, μάλιστα πάντων ἐπιστάμενος. Ὅρᾳς μὲν γὰρ δὴ ὅτι βαθύτερος ὀρύσσεται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος καὶ γὰρ παρὰ τὰς ἐδοῦς μάλιστα ὀρύσσεται· ὁρᾳς δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσεστιν· ὁρᾳς δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πάσαις ἐπικειμένον καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἐστεγασμένον τὸ ἄνω. (14) Ὅρῳ, ἔφη, ἐγὼ, ταῦτα πάντα. Καὶ ὁρῶν δὴ, ἔφη, τί αὐτῶν οὐ γινώσκεις; ἢ τὸ ὀστρακὸν ἀγνοεῖς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πῶς ἀν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθείης; Μὰ τὸν Δί, ἔφη, ἐγὼ, οὐδὲν ὧν

nosti, non effodi scrobes pedibus duobus ac semisse profundiores, nec minus profundas pede uno cum semisse. Nimirum id, inquam ego, oculis conspici necesse est, quum adeo sit manifestum. Quid vero, ait, num intuendo terram sicciorem et humidorem agnosces? Siccum mihi videtur, inquam, esse solum propter Lycabettum, et si quod aliud huic est simile; humidum vero, quod est in palude Phalerica, et si quod illi simile est. Utrum igitur in arido solo profundam plantæ scrobem foderes, an in humido? Profecto in arido, inquam: nam si fodias in humido scrobem altam, aquam invenes, neque poteris amplius in aqua plantam conserere. Recte mihi dicere videris, ait. Ergo tu, quum effodisse scrobes fuerint, quando utraq̃ue plantæ collocandæ sint, jam vidisti? Maxime, inquam ego. Quum igitur eas quam celerrime vis enasci, num germin surculi, subjectum solo culti, citius existimas per mollem terram penetrare, an per duritiem incultæ? Patet, inquam ego, citius id per cultum quam per incultum solum pullulare. Erit igitur, inquit, plantæ terra subjicienda. Quidni? inquam. Utrum vero, si totum surculum rectum statuas, ut ad cœlum spectet, magis eum radices acturum arbitraris, an vero si obliquum nonnihil sub terra subjecta deposueris, ut instar literæ Gamma supinæ jaceat? Sic profecto, inquam: plures enim hoc modo sub terra fuerint oculi, de quibus plantas sursum enasci video. Quamobrem existimo etiam oculos, qui sub terra sunt, idem facere. Quippe quum multa germina enascantur sub terra, puto celeriter et fortiter plantam pullulare. Ergo tu de his etiam, ait, idem quod ego intelligis. Utrum vero terram dumtaxat aggereris, an etiam bene circum plantam compresseris? Profecto comprimere, inquam. Etenim nisi compressa sit, scio solum non compressum propter aquam instar luti futurum, ac per solem ad inum usque siccum. Itaque periculum esset, ne plantæ ab aqua propter humoris copiam putrescerent; propter siccitatem vero exarescerent, dum ob laxitatem terræ radices torrentur. Itaque de vitium quoque, mi Socrates, consitione nihil non, quod mihi cognitum sit, intelligis. Num et ficus, inquam, sic erit conserenda? Sic arbitror, ait Iachomachus, atque etiam arbores frugiferas omnes ita conserendas esse. Nam quæ in vitium consitione rectè conveniunt, cur in aliis consitionibus improbes? At oleam, inquam ego, quo pacto conseremus? Hac etiam in parte me tentas, ait, quum rectissime rem intelligas. Nam vides sane profundiores oleæ scrobem fodi, quod maxima ex parte ad vias fodiat; vides et in omnibus plantarum esse stipites; vides plantarum omnibus capitibus cœnum imponi, et partes in omnibus plantis summas esse tectas. Hæc omnia video, inquam. At quum videas, ait, quid eorum tibi cognitum non est? num ignoras, mi Socrates, ait, quo pacto supra cœnum testam colles? Nihil istorum

εἶπας, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀγνοῶ, ἀλλὰ πάλιν ἐννῶ τί ποτε, θεε πάλαι ἤρουν με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεύειν, οὐκ ἔφην. Οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν οὐδὲν ἢ δεῖ φυτεύειν ἐπεὶ δέ με καθ' ἑν ἕκαστον ἐπεχειρήσας ἐρωτᾶν, ἀποκρίνομαί σοι, ὡς σὺ φῆς, ἅπερ σὺ γιγνώσκεις ὁ δεινὸς λεγόμενος γεωργός. (15) Ἄρα, ἔφην, ὦ Ἰσχύμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἄρτι γὰρ δὴ, ἔφην ἐγὼ, καταμαθάνω ἥ με ἐπηρώτησας ἕκαστα ἄγων γάρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὅμοια τούτοις ἐπιδεικνύς ἃ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι ἀναπεύθεις οἶμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. (16) Ἀρ' οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἐρωτῶν ἂν σε πότερον καλὸν ἢ οὐ, δυναίμην ἂν σε πείσαι ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ κίθδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν ἂν δυναίμην ἀναπεύσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; ἴσως ἂν, ἔφην ἐγὼ, ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἶην, καίπερ εἰδότα ὅτι οὐδεὶς πώποτε με ἐδίδαξε ταύτην τὴν τέχνην. (17) Οὐκ ἐστὶ ταῦτ', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον ὅτι ἡ γεωργία οὕτω φιλόνηθρός ἐστι καὶ πράξια τέχνη ὥστε καὶ δρῶντας καὶ ἀκούοντας ἐπιστήμονας εὐδὺς ἐαυτῆς ποιεῖν. (18) Πολλὰ δ', ἔφη, καὶ αὐτὴ διδάσκει ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῆσθαι. Αὐτίκα ἀμπελος ἀναβαίνουσα μὲν ἐπὶ τὰ δένδρα, ὅταν ἔγῃ τὴ πλησίον δένδρον, διδάσκει ἱστάναι αὐτὴν περιπεταννύουσα δὲ τὰ οἴναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἀπαλὸι οἱ βότρυες ὥσι, διδάσκει σκιαζεῖν τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὥραν· ὅταν δὲ καιρὸς ἦ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἥδη γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς, φυλλορρόουσα διδάσκει ἐαυτὴν ψιλοῦν καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπίωραν, διὰ πολυρροίαν δὲ τοὺς μὲν πέποντας δεικνύουσα βότρυς, τοὺς δὲ ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυφᾶν ἐαυτὴν, ὥσπερ τὰ σῦκα συκαῶσσι, τὸ ὀργῶν αἰεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Ἐνταῦθα δὴ ἐγὼ εἶπον, Πῶς οὖν, ὦ Ἰσχύμαχε, εἰ οὕτω γε βράδια ἐστὶ μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ καὶ πάντες πράττουσιν ὁμοίως, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφρόνως τε ζῶσι καὶ περιπρᾶ ἐχρυσίν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν; (2) Ἐγὼ δὲ σοι λέξω, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἐστὶν ἡ ποιούσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. (3) οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέτοντος ὅτι διέφθαρται ὁ οἶκος, διότι οὐχὶ βιασθεὶς ὁ σπορεύς ἐσπειρεν, οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄργους ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν φέρουσαν ἀμπελοῦς ἐν ἀφρόνῳ ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὅτι ἀγαθόν ἐστι τῇ σπέρῳ νέον προεργάζεσθαι, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὡς ἀγαθόν ἐστι τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. (4) ἀλλὰ πολλὸν μᾶλλον ἐστὶν ἀκούσαι· Ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σίτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς

profecto, inquam, Ischomache, quae commemorasti, ignoro: sed rursus mecum ipse cogito, quamobrem, quum tu me summatim interrogares, an conserendi rationem tenerem, id negaverim. Non enim videbar dicere posse, quo pacto consitio fiat. Verum idem posteaquam singillatim interrogare me coepisti, ea respondeo tibi, quemadmodum ais, quae tu ipse scis, qui quidem insigniter agriculturae peritus esse perhiberis. Num, inquam, Ischomache, interrogatio quaedam est doctrina? Nam modo animadverto, quo pacto de singulis ex me quaesiveris. Etenim dum me per nota ducis, atque his consimilia commonstras, quae me putabam ignorare, persuades, ut opinor, etiam illa me scire. An igitur, ait Ischomachus, si etiam de argento te interrogem, bonum sit, necne; persuadere te possim, nosse te rationem explorandi bonos et adulterinos nummos? itidem de tibicinibus si te rogem, num persuadere possim, scire te canere tibiis? itemque de pictoribus et aliis hujusmodi? Fortassis, inquam ego, quando tu me persuasisti, peritum me agri colendi esse, quanquam sciam hanc artem neminem unquam me docuisse. Nihil horum est, inquit, mi Socrates. Imo jam pridem dicebam tibi, tantam esse erga homines agriculturæ benignitatem, tamque mitem hanc artem esse, ut videntes et audientes statim peritos sui efficiat. Multa etiam ipsa docet, quo pacto quis ea pulcherrime uti possit. Primum vitis in arbores, si quidem aliquam arborem vicinam habeat, ascendens docet, qua ratione efficere debeas, ut vitis consistat. Deinde pampinos explicans, quamdiu sunt ejus uvae adhuc tenerae, docet ea, quae tum temporis soli exposita sunt, umbra aliqua esse tegenda. Quum autem jam tempus est, ut uvæ a sole dulcescant, tum foliis deciditibus, docet ipsa, se nudari debere, ac fructum esse maturandum. Ob fecunditatem denique, quod alias uvae maturas ostendat, alias adhuc crudiores ferat, decerpendum ex ipsa semper esse docet quod turgeat, quemadmodum et ficus legi solent.

CAPUT XX.

Tum ego, Qui sit igitur, inquam, Ischomache, si quidem ea, quae ad agriculturam pertinent, tam ad discendum facilia sunt, atque omnes ex aequo sciunt, quid in ea faciendum sit, ut non etiam omnes pari ratione illam exercent; sed alii magna rerum in abundantia copiose vivant, alii ne necessaria quidem parare possint, atque etiam aere alieno sint obruti? Id equidem exponam tibi, Socrates, ait Ischomachus. Nec enim vel agricolarum scientia, vel inscientia facit, ut aliis copia quaedam suppetat, alii premantur inopia. Nec tu facile audiveris didi sermonem hujusmodi quendam: Res familiaris pessum ivit, quod seminator non aequabiliter semen in agrum sparsit, vel quod recte plantarum ordines non instituit; vel quod, quum nesciret an solum aliquod vites ferret, in sterili eas solo conseruit; vel quod ignoravit aliquis, etiam bonum esse sementi, novalem exerceri; vel quod ignoravit, bonum esse terrae fimum admiscere. Sed multo magis audire est: Ille frumentum ex hoc fundo nullum accipit: non enim curam adhibet, ut

αὐτῷ σπείρηται ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. Οὐδ' οἶνον ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεῦσιν ἀμπελούς οὐδὲ αἱ οὔσαι ὅπως φέρουσιν αὐτῷ. Οὐδὲ ἄλειον οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔχῃ. (6) Τοιαῦτ', ἔφη, ἐστίν, ὦ Σώκρατες, ἀδιαφέροντες ἀλλήλων οἱ γεωργοὶ διαφερόντως καὶ πράσσουσι πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ δοκοῦντες σοφόν τι εὐρηκέναι εἰς τὰ ἔργα. (6) Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐστὶν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων οὐ γνώμη διαφέροντες ἀλλήλων οἱ μὲν βελτίονες οἱ δὲ χειρόνες εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελεῖσθαι. Ἄ γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γινώσκουσι πάντες καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλείστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων οἱ δ' οὐ. (7) Οἷον καὶ τὸδε γινώσκουσιν ἅπαντες ὅτι διὰ τοιαύτων πορευομένων βελτίον ἐστὶ τεταγμένους πορεύεσθαι οὕτως ὡς ἂν ἀριστα μάχοιντο, εἰ δέοι· τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως οἱ δ' οὐ ποιοῦσι. (8) Φυλακὰς ἅπαντες ἴσασι ὅτι βελτίον ἐστὶ καθιστάναι καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔχη οὕτως, οἱ δ' οὐκ ἐπιμελοῦνται. (9) Ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἰωσιν, πᾶν χαλεπὸν εὐρεῖν ὅστις οὐ γινώσκει ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπίκαιρα χρεισιν ἢ μή· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται οὕτω ποιεῖν, οἱ δ' οὐ. (10) Ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες ὅτι ἀριστον εἰς γεωργίαν ἐστὶ καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην· ὅμως δὲ καὶ ἀκριβοῦντες ὡς γίγνεται, καὶ βᾶδιν δὲ πολλὴν ποιεῖν, οἱ μὲν καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται ὅπως ἀθροίζεται, οἱ δὲ παραμελοῦσι. (11) Καίτοι ὕδωρ μὲν ὁ ἄνω θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα τέλματα γίγνεται, ἢ γῆ δὲ ὕλην παντοίαν παρέχει· καθαίρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν τὸν μέλλοντα σπείρειν· ἀ δ' ἐκποδῶν ἀναιρεῖται, ταῦτα εἰ τις ἐμβάλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ χρόνος ἤδη αὐτὸς ἂν ποιοίη οἷς ἢ γῆ ἡδεταί. Ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῃ οὐ κόπρος γίγνεται; (12) Καὶ ὅποσα δὲ θεραπείας δεῖται ἢ γῆ, ὑγροτέρα τε οὕσα πρὸς τὸν σπόρον ἢ ἀλμυροτέρα πρὸς φυτεῖαν, καὶ ταῦτα γινώσκουσι μὲν πάντες, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις καὶ ὡς ἢ ἄλμη κολάζεται μινυμένη πᾶσι τοῖς ἀνάλοις. [καὶ] ὑγροὶς τε καὶ ξηροῖς· ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μὲν οἱ δ' οὐ. (13) Εἰ δὲ τις παντάπασιν ἀγνώως εἴη τί δύναται φέρειν ἢ γῆ, καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχει καρπὸν μηδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε του ἀκοῦσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχει, οὐ πολὺ μὲν βῆρον γῆς πείραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππῳ, πολὺ δὲ βῆρον ἢ ἀνθρώπου; οὐ γὰρ ἐστὶν ὅτι ἐπὶ ἀπάτῃ δεικνυσιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀ τε δύναται καὶ ἀ μὴ σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. (14) Δοκεῖ δὲ μοι ἢ γῆ καὶ τοὺς κακοὺς τε ἀγαθοὺς τῷ εὐγνώστῳ καὶ εὐμαθῇ πάντα παρέχειν ἀριστα ἐξετάζειν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἐστὶ προφασίσασθαι ὅτι οὐκ ἐπίστανται· γῆν δὲ πάντες οἶδασιν ὅτι εὖ πάσχουσα εὖ ποιεῖ. (15) Ἀλλ' ἢ ἐν γεωργίᾳ ἐστὶ σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. Ὡς μὲν γὰρ ἂν δύναίτο ἀνθρώπος ζῆν ἀνευ τῶν ἐπιτηδίων οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὐτὸν πείθει· ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματο-

semen in eum spargatur, vel ut fimum habeat. Vinum hic non habet : non enim curam adhibet in conserendis vitibus, et colendis, quas habet, ut sint fertiles. Nec oleum nec ficus habet : non enim efficit cura studioque suo, ut habeat. Hujusmodi sunt, mi Socrates, in quibus agricolae, quum inter se differant, etiam diversam fortunam experiuntur; idque multo magis, quam qui sapienter ad opera quiddam invenisse existimantur. Etiam imperatores interdum quibusdam in actionibus imperatoris, quum intelligentia non differant, nihilominus alii meliores, alii deteriores sunt, haud dubie propter diligentiam. Nam quæ duces omnes norunt, et privatorum pars maxima; ea duces alii faciunt, alii non faciunt. Verbi gratia, norunt omnes potius esse, ut qui per agrum hostium transeunt, instructis ordinibus iter faciant, quod ita dimicaturi commodissime sint, si usus ferat : hoc quum sciant, inquam, alii præstant, alii non. Norunt omnes optimum esse, diurnas et nocturnas excubias ante castra constitui : verum id quoque ut fiat, aliis est curæ, aliis non est. Difficile sit aliquem reperire, qui quum meatus angusti transeundi sunt, non intelligat potius esse, præoccupari opportuna loca, quam non : nihilominus hoc quoque alii faciunt, alii non. Etiam fimum aiunt omnes ad agriculturam optimum quiddam esse, ac provenire hunc sua sponte vident : tamen utut accurate sciant, quo pacto conficiatur, ac facile copiam ejus haberi posse, curam adhibent alii, ut colligatur, alii negligunt. Atqui aquam deus, qui supra nos est, suppeditat, et omnia cava, palustria fiunt, et variam materiem solum ipsum præbet, quod quidem ab ea purgare debet qui sementem est facturus; quæ vero remouentur, iis in aquam coniectis tempus ipsum effecerit aliquid terræ gratum. Nam quæ materies, quæ terra non in aqua consistente simus sit? Quam item curationem solum requirat, sive humidius æquo ad sementem, seu ad consitionem salsius, norunt omnes; item quo pacto fossis aqua educatur, et terra salsa corrigatur, miscendo eam cum aliis non salsis, et humidis, et siccis : verum hæc quoque nonnulli diligentia sua complectuntur, alii non item. Quod si quis omnino ignoret, quid ferre solum possit, ac neque fructum ipsius aliquem, neque plantam inspiciendi copiam habeat, neque sit ex quo verum audire de eo possit : an non multo facilius est culvis homini fecere soli periculum, quam vel equi, vel hominis? Nec enim quidquam est, quod fallendi causa ostendet; sed simpliciter quid vel possit, vel non possit, declarat cum indicatione veritatis. Videtur etiam mihi terra ignavos et industrios egregie explorare, quæ omnia ad cognoscendum ac discendum facilia exhibeat. Non enim, ut in artibus ceteris uti excusatione inscitiae licet iis qui eas non exercent, ita etiam hic fit : sed terram norunt omnes, quum beneficium accipit, beneficium rependere. Quæ autem per agriculturam exercetur, ea insignis est ignavi animi accusatrix. Nam posse hominem absque necessario victu vivere, nemo sibi ipse persuadet : at qui artem aliam nullam, qua rem faciat, novit, neque agrum

ποιόν ἐπιστάμενος μήτε γεωργεῖν ἐθέλων φανερόν ὅτι κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ προσαιτιῶν διανοεῖται βιοτεύειν, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστος ἐστίν. (16) Μέγα δὲ διαφέρειν εἰς τὸ λυσιτελεῖν γεωργίαν ἔφη καὶ μὴ λυσιτελεῖν, ὅταν ὄντων ἐργαστηρίων καὶ πλεόνων ὁ μὲν ἔχῃ τινὰ ἐπιμέλειαν ὡς τὴν ὥραν αὐτῷ ἐν τῷ ἔργῳ οἱ ἐργάται ὧσιν, ὁ δὲ μὴ ἐπιμελεῖται τούτου. Ῥαδίως γὰρ ἀνὴρ εἰς παρὰ τοῦς δέκα διαφέρει τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἀνὴρ διαφέρει τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπέναι. (17) Τὸ δὲ ὅλῳ ἐὰν ῥαδιουργεῖν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τοὺς ἀνθρώπους ῥαδίως τὸ ἥμισυ διαφέρει τοῦ ἔργου παντός. (18) Ὡς περ καὶ ἐν ταῖς ὁδοπορίαις παρὰ σταδία διακρίσιμα ἐστὶν ὅτε τοῖς ἑκατὸν σταδίοις διήνεγκαν ἀλλήλων ἀνθρώποι τῷ τάχει, ἀμυρότεροι καὶ νέοι ὄντες καὶ ὑγινόντες, ὅταν ὁ μὲν πρῶτος ἐρ' ὅπερ ὠρμηται, βαδίζων, ὁ δὲ ῥαπτονεύῃ τῇ ψυχῇ καὶ παρὰ κρήνης καὶ ὑπὸ σκιάς ἀναπαυόμενος τε καὶ θεόμενος καὶ αὔρας θηρεύων μαλακάς. (19) Οὗτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἔργοις πολὺ διαφέρουσιν εἰς τὸ ἀνύττειν οἱ πρῶτοντες ἐρ' ὅπερ τεταγμένοι εἰσὶ, καὶ οἱ μὴ πρῶτοντες ἀλλ' ἐρίσκοντες προμάσεις τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι καὶ ἐόμενοι ῥαδιουργεῖν. (20) Τὸ δὲ ὅλῳ καὶ καλῶς ἐργάζεσθαι ἢ κακῶς ἐπιμελεῖσθαι, τούτο ὅλῳ τοσούτον διαφέρει ὅσον ἢ ὅλος ἐργάζεσθαι ἢ ὅλος ἀργῶν εἶναι. Ὅταν σκαπτόντων, ἵνα ὕλην καθαράν καὶ ἀμπελοὺς γένωνται, οὕτω σκάπτωσιν ὥστε πλείω καὶ καλλίω τὴν ὕλην γίνεσθαι, πῶς οὕτως οὐκ ἀργῶν ἀνέχεται εἶναι; (21) Τὰ οὖν συντρέχοντα τοῦς οἴκους πολὺ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν ἢ αἱ λίαν ἀνεπιστημονύαι. Τὸ γὰρ τὰς μὲν δαπάνας χωρεῖν ἐντελεῖς ἐκ τῶν οἴκων, τὰ δὲ ἔργα μὴ τελεῖσθαι λυσιτελούντως πρὸς τὴν δαπάνην, ταῦτα οὐκέτι δεῖ θαυμάζειν ἐὰν ἀντὶ τῆς περιουσίας ἐνδεῖαν παρέχεται. (22) Τοῖς γε μέντοι ἐπιμελεῖσθαι δυνάμενοι καὶ συντεταγμένοι γεωργοῦσιν ἀνυστικωτάτην χρηματίσιν ἀπὸ γεωργίας καὶ αὐτοὺς ἐπιτήδυσσε καὶ ἐμὲ ἐδίδασκεν ὁ πατήρ. Οὐδέποτε γὰρ εἶπα γῆρως ἐξαιρεταμένον ὀνειδίσαι, ἀλλ' ὅτι ἢ δι' ἀμείνων ἢ δι' ἀδυναμίας τῶν κακωμένων καὶ ἀργῶν καὶ ἀφύετος ἐστίν, τούτων ὀνειδίσαι παρῆναι. (23) Τούτοις μὲν γὰρ ἐξαιρεταμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι καὶ ἐπιδόσιν οὐκ ἔχειν, τοὺς δὲ μὴ ἔχοντας ἐπιδόσιν οὐδὲ ἡδονὰς ὁμοίας ἐνόμιζε παρέχειν, ἀλλὰ πᾶν κατῆμα καὶ ἱμάριον τὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἰὼν τούτο καὶ εὐφραίνειν μάλιστα ὥστα. Οὐδὲν οὖν ἔχει πλείονα ἐπιδόσιν ἢ γῆρως ἐξ ἀργῶν πάμφορος γινόμενος. (24) Εἰ γὰρ ἴσῃ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅτι τῆς ἀρχαίας τιμῆς πολλοὺς πολλοῦ ἀπλᾶστοῦ γώρους ἀξίους ἡμεῖς ἤδη ἐποιήσαμεν. Καὶ τούτο, ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὕτω μὲν πολλοῦ ἀξίον τὸ ἐνθύμημα, οὕτω δὲ καὶ μαθεῖν ῥαδίον, ὥστε νυνὶ ἀκούσας σὺ τούτο ἐμοὶ ὁμοίως ἐπιστάμενος ἀπαι, καὶ αἶψα διδάξεις, ἐὰν βούλη. (25) Καὶ ὁ ἐγὼς δὲ πατήρ οὔτε ἐμάχετο παρ' αἰλλοῦ τούτο οὔτε μεριμνῶν εὗρεν, αἶψα δὲ τὴν φιλογεωργίαν καὶ φιλοπονίαν ἐπιθυμήσαι ἔφη τούτου γώρου ὅπως ἔχει, ὅτι ποιοῖ ἄμα καὶ ὠρελοῦμενος καὶ αἶψα. (26) Ἦν γὰρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες,

colere vult, is prae se fert, quod vel furando, vel praedando, vel mendicando victum quaerere cogitet; aut omnino rationis est expers. Aiebat etiam multum in hoc, ut agricultura vel fructuosa sit, vel cum detrimento conjuncta, situm esse; si, quum operarii sunt, et quidem complures, alius curam adhibet in hoc, ut operarii suo tempore opere faciundo occupentur, alius id non curet. Nam facile vir unus decem aliis praestat, si suo tempore opus faciat, et alius in hoc a ceteris differt ut ante tempus discedat. Permittere autem hominibus, ut toto die segniter opus faciant, id vero facile dimidiam solummodo partem operis praestat loco totius. Sicut et in itineribus ad ducenta stadia nonnunquam homines a se invicem stadiis centum distant ad celeritatem, quanquam et ambo sint juvenes, et valetudine integra utantur; quando scilicet unus id agit, cujus causa proficiscendi fecerat initium, alius animo est soluto. eo propter fontes, et sub umbris quiescendo se recreat, omniaque spectat, et auras teneras capit. Sic etiam in ipsis operibus perficiendis multum inter se differunt ii qui agunt quod est ipsis mandatum, et qui hoc non agunt, sed ne opus faciant, praetextus quosdam inveniunt, concessa etiam otiiandi facultate. Recte autem opus facere, vel negligenter curam faciundo adhibere, haec tantum inter se discriminis habent, quantum inter se differunt prorsus opus facere, vel prorsus otiosum esse. Ut quum pastinantes, qui purgare vites a materia debent, sic pastinant, ut et copiosior et pulchrior materia succrescat; quo pacto non esse diversis hoc otiosum? Quae igitur familias detrimento afficiant, multo magis haec sunt, quam ille imperitiae nimiae. Nam quum sumptus integri ex re familiari procedunt, opera vero non perficiuntur ita, ut sumptui congrua redeat utilitas: mirum videri non debet, egestatem hinc pro abundantia rerum oriri. Eum vero quæstum ex agricultura, qui diligentiam adhibere valentibus, et non sine contentione virum, agriculturam exercentibus ad parandam rem efficacissimus est, pater meus et ipse fecit, et me docuit. Nunquam enim permittebat, ut agrum emerem cultum; sed hortabatur, ut eum, qui vel per negligentiam vel possessorum inopiam incultus, minimeque consitus esset, mercarer. Nam agros excultos magno parari pretio dicebat, et incrementum nullum habere: qui autem incrementum nullum haberent, eos neque voluptates pares suppeditare ducebat. Nimirum quidquid vel possideretur, vel educaretur, quod in melius proficeret, id etiam plurimum delectationis afferre putabat. Nihil autem majus incrementum habet, quam si fundus ex inculto fiat fertilissimus. Certe, mi Socrates, scire debes, nos complures fundos effecisse tales, ut jam multipliciter antiquum pretium superent. Atque hoc inventum, Socrates, tanti est pretii, tamque ad discendum facile, ut quum modo primum illud audieris, aequè tamen ejus peritus, atque ego, discedas; possisque, si velis, alium etiam docere. Meus quoque pater neque didicit illud ab alio, neque sollicite meditando reperit; sed propter studium agriculturae laborum, quo flagrabat, talem se fundum concupivisse narrabat, ut simul et quod ageret, et de quo utilitate percepta delectaretur, haberet. Erat enim a natura pater meus, mi

φύσει, ὥς μοι δοκεῖ, φιλογεωργότατος Ἀθηναίων ὁ ἐμὸς πατήρ. Καὶ ἐγὼ μέντοι ἀκούσας τούτου, ἡρόμην αὐτόν, Πότερα δέ, ὦ Ἰσχομάχε, ὁπόσους ἐξειργάσατο χώρους ὁ πατήρ πάντας ἐκέκτιστο, ἢ καὶ ἀπεδίδωτο, εἰ πολλὸν ἀργύριον εὕρισται; Καὶ ἀπεδίδωτο νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχος· ἀλλὰ ἄλλον τοι εὐθὺς ἀντενωεῖτο, ἀργὸν δέ, διὰ τὴν φιλεργίαν. (27) Λέγεις, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, τῷ ὄντι φύσει τὸν πατέρα φιλογεωργὸν εἶναι οὐδὲν ἥσσον ἢ οἱ ἔμποροι φιλόστοι εἶσι. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν τὸν σίτον, ὅπου ἂν ἀκούσῃσι πλείστον εἶναι, ἐκείσε πλέουσιν ἐπ' αὐτόν καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὐξεινον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες· (28) ἔπειτα δὲ λαβόντες ὁπόσον δύνανται πλείστον ἀγορεύουσιν αὐτόν διὰ τῆς θαλάττης, καὶ ταῦτα εἰς τὸ πλοῖον ἐνθέμενοι ἐν ὥπῃ αὐτοὶ πλέουσι. Καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀργυρίου, οὐκ εἰκῇ αὐτόν ὅπου ἂν τύχῃσιν ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσῃσι τιμᾶσθαι τε μάλιστα τὸν σίτον καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτους αὐτὸν ἀγορεύοντες παραδίδωσι. Καὶ ὁ σὸς δὲ πατήρ οὕτω πως ἔοικε φιλογεωργὸς εἶναι. (29) Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχομάχος, Σὺ μὲν παίζεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐγὼ δὲ καὶ φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἥττον ὅστινες ἂν ἀποδιδῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἴτ' ἄλλας οἰκοδομοῦσι. Νῆ Δία ἐγὼ δέ γε σοι, ἔφη, ὦ Ἰσχομάχε, ἐπομόσας λέγω ἢ μὴν πιστεύειν σοι φύσει νομίζειν φιλεῖν ταῦτα πάντας ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Ἀτὰρ ἐννοῶ γε, ἔφη, ὦ Ἰσχομάχε, ὥς εὖ τῇ ὑποθέσει δλον τὸν λόγον βοηθοῦντα παρέσχησαι. Ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχνην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην, καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων ὧν εἰρηκας τούτο οὕτως ἔχειν παντάπασιν ὑπὸ σοῦ ἀναπέπεισμαι. (2) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ἀλλὰ τότε τοι, ὦ Σώκρατες, τὸ πάσις κοινὸν ταῖς πράξεσι καὶ γεωργικῇ καὶ πολιτικῇ καὶ οἰκονομικῇ καὶ πολεμικῇ τὸ ἀρχικὸν εἶναι, τούτο δὲ συνομολογῶ σοι ἐγὼ πολλὴ διαφέρειν γνώμη τοὺς ἐτέρους τῶν ἐτέρων· (3) οἷον καὶ ἐν τριήρει, ἔφη, ὅταν πελαγίζωσι, καὶ δέη περᾶν ἡμερινοὺς πλοῦς ἐλαύνοντας, οἱ μὲν τῶν κελευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέγειν καὶ ποιεῖν ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἐθέλοντάς πονεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονές εἰσιν ὥστε πλεῖον ἢ ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν. Καὶ οἱ μὲν ἰδρῶντες καὶ ἐπιτανοῦντες ἀλλήλους, ὅ τε κελεύων καὶ οἱ πειθόμενοι, ἐκβαίνουσιν, οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ ἤκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισοῦμενοι. (4) Καὶ τῶν στρατηγῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, ἔφη, οἱ ἕτεροι τῶν ἐτέρων· οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν παρέχονται, πείθεσθαι τε οὐκ ἀξιοῦντας οὐδ' ἐθέλοντας ὅσον ἂν μὴ ἀνάγκη ᾖ, ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἀρχόντι· οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι οὐδ' αἰσχύνεσθαι ἐπισταμένους παρέχου-

Socrates, inter omnes Athenienses, agriculturæ, mea quidem sententia, studiosissimus. Quibus auditis, equidem ex ipso quærebam: Utrum autem, inquam, Ischomache, pater tuus fundos omnes, quos excoluit, possedit ipse; an etiam vendebat eos, si magnum aliquod pretium reperiret? Vendebat certe, ait Ischomachus, verum mox vicissim venditi loco alium emebat incultum, idque propter studium faciundi operis, quod in ipso erat. Dicis tu, inquam ego, Ischomache, patrem tuum revera nihilo minus a natura studiosum agriculturæ fuisse, quam mercatores frumenti sunt cupidī. Nam hi quia studiosissimi sunt frumenti, ubicunque maximam ejus esse copiam audierint, eo se navigiis conferunt, trajecto Egeo, Euxino, Siculo mari. Posteaquam tantam ejus nacti sunt copiam, quantam possunt maximam, per mare avehunt, et quidem illam in navim collocant, qua ipsimet vehuntur. Ubi pecunia ipsis opus est, non temere illud quovis loco abiciunt, sed ubi maximum ejus esse pretium audierint, et ubi sint homines, qui frumentum quantivis æstiment, illis afferunt, ac venditum tradunt. Eodem modo pater tuus fuisse studiosus agriculturæ videtur. Ad quæ Ischomachus, Jocaris tu quidem, ait, Socrates. Verum ego nihilominus extruendarum ædium studiosos arbitror esse, qui ædificiis absolutis ea vendunt, ac alia deinde ædificant. Imo per Jovem, inquam, juratus dico tibi, mi Ischomache, omnino me tibi credere, ipsa natura instituyente qui existimes, omnes ea diligere, de quibus aliquid se percepturos utilitatis putant.

CAPUT XXI.

Verum cogito, inquam, Ischomache, quam egregie totam orationem instituto argumento opitulantem exhibueris. Sumebas enim hoc argumentum, artem agriculturæ ad discendum inter omnes alias esse facillimam. Jam vero ex omnibus, quæ dixisti, ita se hoc habere prorsus abs te persuasus sum. Sic est, ait Ischomachus: de hoc autem, mi Socrates, quod omnibus est actionibus commune, tum agriculturæ, tum administrationis civilis rationi, tum domesticæ, tum bellicæ rei, nimirum ut quis regendi peritus sit; assentior equidem tibi, alios aliis judicio multum præstare. Sicut in triremi, quum in alto diurnæ sunt navigationes conficiendæ, alii ex eorum numero, qui hortando nautas excitant, ejusmodi quædam proferre ac facere possunt, ut hominum animos exacuant ad sponte laborandum; alii tam sunt imperiti, ut duplo plus temporis in eadem navigatione conficienda consumant. Rursus illi cum sudore ac mutua prædicatione, tam is qui cohortatur, quam qui obtemperant, de navi egrediuntur: hi sine sudore veniunt, ac non solum ipsi præfectum odere, sed etiam præfectus ipsos vicissim. Eodem modo etiam imperatores alii ab aliis differunt. Nam alii milites exhibent ejusmodi, qui neque laborem ullum suscipere, neque periculum adire, neque dicto audientes esse, nisi quantum necessitas urgeat, velint; atque etiam magnifice se offerant, propterea quod duci suo adversentur. Idem exhibent quoque nonnullos, qui, si

σιν, ἤν τι τῶν αἰσχροῶν συμβαίνει. (5) Οἱ δ' αὖ θεοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς τοῦτους, πολλὰ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνόμενοι τε ἔχουσιν αἰσχρὸν τι ποιεῖν καὶ πείθεσθαι οἰομένους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἕνα ἕκαστον καὶ σύμπαντας, πονεῖν ὅταν δεήσει, οὐκ ἀθύμως πονοῦντας. (6) Ἀλλ' ὥςπερ ἰδιώταις ἐστὶν οἷς ἐγγίγνεται θηλοπονία τις, οὕτω καὶ ὅλῳ τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτιμείσθαι ὁφθῆναι καλὸν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος. (7) Πρὸς δὲ τινὰ δ' ἂν ἄρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἐπόμενοι, οὗτοι δὲ ἐρρωμένοι γε ἄρχοντες γίγονται, οὐ μὰ Δί' οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἄριστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχωσι καὶ ἀκοντιζῶσι καὶ τοξεύουσιν ἄριστα καὶ ἵππον ἔχοντες ἄριστον ὡς ἱππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυνεύουσιν, ἀλλ' οἱ ἂν δύνωνται ἐμποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις ἀκολουθητέον εἶναι καὶ διὰ πυρὸς καὶ διὰ παντὸς κινδύνου. (8) Τοῦτους δὲ δικαίως ἂν τις καλοῖε μεγαλογνώμονας, ὃ ἂν ταῦτα γινώσκοντες πολλοὶ ἔπονται, καὶ μεγάλη χειρὶ εὐκότως οὕτως λέγοιτο πορεύεσθαι οὗ ἂν τῇ γνώμῃ πολλὰί γε χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι, καὶ μέγας τῷ ὄντι οὗτος ἀνὴρ ὃς ἂν μεγάλη δύνηται γνώμῃ διαπραχῆσθαι μᾶλλον ἢ βίῳ. (9) Οὗτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἔργοις, ἂν τε ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐπιστατικὸς ἂν τε καὶ ἐπιστάτης, ὃς ἂν δύνῃται προθυμῶς καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὲ οἱ ἀνυπὸντες εἰσιν ἐπὶ τάχα καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιοῦντες. (10) Τοῦ δὲ δεσπότου ἐπιφανέντος, ὃ Σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅστις δύναται καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν τῶν ἐργατῶν καὶ μέγιστα τιμᾶσαι τὸν προθυμον, εἰ μὴ δὲν ἐπίδηλον ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαπήμην, ἀλλ' ὃν ἂν ἰδόντες κινήθῃσι καὶ μένος ἕκαστῳ ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονεικία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατίστη ὅσα ἕκαστῳ, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἥθους βασιλικοῦ. (11) Καὶ ἐστὶ τοῦτο μέγιστον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται, καὶ ἐν γεωργίᾳ δέ. Οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτο γε ἔτι ἐγὼ λέγω, ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδὲ ἅπας ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδείας δεῖν ψῆμι τῷ ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι καὶ φύσεως ἀγαθῆς ὑπάρχειν, καὶ τὸ μέγιστον δὲ θεῖον γενέσθαι. (12) Οὐ γὰρ πᾶν μοι δοκεῖ ὅλον τοῦτ' τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι ἀλλὰ θεῖον, τὸ θελόντων ἀρχεῖν σωφροσύνη τετελεσμένους. Τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν διδόσασιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐς ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεύειν ὥςπερ ὁ Τάνταλος ἐν Ἄδου λέγεται τὸν αἰὶ χρόνον διατρίβειν φοβούμενος μὴ δις ἀποθάνῃ.

quid accidat rei turpis, affici pudore nesciant. Contra divini, et boni, et periti rectores, quum vel hos ipsos, vel alios etiam sæpenumero accipiant, talibus ipsis utuntur, ut turpe quiddam patrare verecundia præpediti nolint, ac rectius esse arbitrentur parere, atque etiam singuli obedientia delectentur; et universi, quum labores suscipi necesse est, non illubenter eos suscipiant. Nimirum ut privatis nonnunquam hominibus laboris quoddam studium innascitur, sic etiam in exercitu toto a bonis imperatoribus studium excitari solet, ut omnes et laborare, et ambitiose concipiant a rectore suo, dum præclarum aliquod facinus edunt. Ceterum erga quoscunque rectores hoc modo milites, qui eos sequuntur, affecti sunt, hi vero potentes rectores evadunt; non illi profecto, qui robustiore sunt corpore præstiti, quam ipsi milites; et jaculandi sagittandique artem optime tenent, atque optimum equum habent, ut tanquam præstantissimi equites et cetrati ante alios discrimen adeant; sed qui hoc in militum animis efficere possunt, ut per ignem, et quodvis periculum, sequendum statuant. Hos certe merito quis magnanimos dixerit, quos sequuntur multi eo quem diximus animo. Idem par fuerit dicere, magna cum manu eum proficisci, cujus voluntati multæ manus obsequi volunt: ac magnus idem reapse vir est, qui res magnas consilio potius quam robore perficere potest. Sic in operibus cujusque suis, sive villicus sit, qui præest, seu magister operariorum, quicumque præstare suos alacres, et contentis viribus laborantes, et assiduos potest: illi vere sunt, qui proficiunt in bonis, et abundantiam multam rerum comparant. Domino certe, mi Socrates, ipso in opere conspecto, qui et ignavum operarium maximo afflicere malo possit, et alacrem honore maximo ornare; si quidem tunc nihil ab operariis insigne fiat, non possum equidem eum admirari. Quo vero conspecto moti fuerint, et quidam impetus operarios invaserit, itemque contentio mutua, et ambitio, que nemini non est optima, hunc equidem regium quoddam ingenium habere dixerim. Atque hoc, mea quidem sententia, ut quovis in opere maximum est, ubi per homines aliquid efficitur, ita etiam in agricultura. Non tamen id profecto disci posse dico vel intuendo vel audiendo semel: sed equidem aio et institutione illi opus esse, qui præstare id posse cupiat, et ut indoles in eo bona sit: quod denique maximum est, divinus sit homo necesse est. Quippe non omnino mihi videtur totum hoc bonum humanum esse, ut aliquis non invitis imperet, sed divinum: quod quidem iis aperte datur, qui revera prudentiæ sacris initiati sunt. At invitos tyrannide quadam premere, mea quidem sententia, datur iis quos dignos esse dii statuunt, ut sic vitam degant, quemadmodum apud inferos agere Tantalum perhibent, in omne ævum metuentem ne bis moriatur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν καγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιολογημένα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς. Οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γινώσκω δηλῶσαι βούλομαι. (2) Ἦν μὲν γὰρ Παναθηναίων τῶν μεγάλων ἵπποδρομία, Καλλιᾶς δὲ ὁ Ἴππονίκου ἔρῳν ἐτύγγανεν Αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἦκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θέαν. Ὡς δὲ ἡ ἵπποδρομία ἐληξεν, ἔχων τὸν τε Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆε εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνείπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικηράτος. (3) Ἰδὼν δὲ ἑμὸς ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμοῖδην, τοῖς μὲν ἀμφοτέρωθεν ἠγείσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν, (4) Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συνετύχηκα· ἐστὶ γὰρ μέλλω Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. Οἶμαι οὖν πολλὸν ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φανῇαι εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαμένους τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἴη μάλλον ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχοις καὶ σπουδάρχοις. (5) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταρρῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρα τε πολλὸν ἀργύριον δέδωκας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ Γοργίᾳ καὶ Προδίκῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἡμᾶς δ' ὁρᾷς αὐτουργοὺς τινὰς τῆς φιλοσοφίας ὄντας. (6) Καὶ ὁ Καλλιᾶς, Καὶ πρόσθεν μὲν γε, ἔφη, ἀπεκρυπτόμεν ὑμᾶς ἔχων πολλὰ καὶ σοφὰ λέγειν, νῦν δὲ, ἐάν παρ' ἐμοὶ ᾗτε, ἐπιδείξω ὑμῖν ἑμαυτὸν πάνυ πολλῆς σπουδῆς ἄξιον ὄντα. (7) Οἱ οὖν ἀμφὶ τὸν Σωκράτην πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἦν ἐπαινοῦντες τὴν κλῆσιν οὐχ ὑπισχνούντο συνδειπνήσειν ὥς δὲ πάνυ ἀγρόμενος φανερός ἦν εἰ μὴ ἔφαιτο, συνηκολούθησαν. Ἐπειτα δὲ αὐτῷ οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ χρισάμενοι, οἱ δὲ καὶ λουσάμενοι παρήλθον. (8) Αὐτόλυκος μὲν οὖν παρὰ τὸν πατέρα ἐκαθέζετο, οἱ δ' ἄλλοι ὥσπερ εἰκὸς κατεκλίθησαν. Εὐθύς [μὲν] οὖν ἐνόησας τις τὰ γινόμενα ἡγήσατο· ἂν φύσει βασιλικὸν τι τὸ κάλλος εἶναι, ἄλλως τε καὶ ἦν μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης καθάπερ Αὐτόλυκος τότε κεκτῆται τις αὐτό. (9) Πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ ἔστιν ἀνθρώπου ἐν νυκτὶ φανῇ, πάντων προάγεται τὰ δαιμόνια, οὕτω καὶ τότε τοῦ Αὐτολύκου τὸ κάλλος πάντων εἴλεε τὰς ὄψεις πρὸς αὐτόν· ἔπειτα τῶν ὁρῶντων οὐδεὶς οὐκ ἐπασχέει τὴν ψυχὴν ὑπ' ἐκείνου. Οἱ μὲν γε σιωπηρότεροι ἐγίνοντο, οἱ δὲ καὶ ἐσχηματίζοντο πως. (10) Πάντες μὲν οὖν οἱ ἐκ θεῶν του κατεχόμενοι ἀξιολογεῖσθαι δοκοῦσιν εἶναι· ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ ἄλλων πρὸς τὸ γοηρότεροι τε ὁρᾶσθαι καὶ φοβερώτερον φέγγεσθαι καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝ.

XENOPHONTIS

CONVIVIUM.

CAPUT I.

Mihi vero memoratu digna esse videntur, non tantum quae serio aguntur ab honestis bonisque viris, sed etiam quae inter jocandum. Quibus autem interfuerim, unde sic statuam, equidem indicare volo. Panathenaeis magnis equestres ludi celebrabantur, et Callias, Hipponici filius, Autolycum adhuc puerum, quem amore complectebatur, forte tunc quinquertii victorem ad ludorum spectacula deducebat. Posteaquam ludi equestres peracti fuissent, Callias una cum Autolycos ejusque patre ad aedes suas, quas habebat in Piræo, pergebat, etiam Nicerato comitante. Quumque Socratem, et Critobulum, et Hermogenem, et Antisthenem, et Charmidem congressos eodem loco conspexisset; jussu quodam eos deducere, qui erant cum Autolycos, ipse secessit ad hos qui erant apud Socratem, et, Peropportune, ait, in vos incidi. Nam Autolycum ejusque patrem convivio sum excepturus. Quamobrem futurum existimo, ut hic apparatus splendidior sit, si viris, quibus animi purgati sint, quo in numero vos estis, ornatum sit conclave virorum potius, quam imperatoribus, et equitum magistris, et magistratuum petitoribus. Ad ea Socrates, Semper tu nos contemnendo irrides, ait, quod sapientiae discendae nomine ingentem Protagorae pecuniam dedisti, et Gorgiae, et Prodicō, et aliis multis; nos vero vides nostramet opera sapientiae studium consecrari. Tum Callias, Equidem antehac, ait, celabam vos multa, eaque sapientiae plena, quae proferre poteram. Verum si jam apud me fueritis, demonstrabo vobis, esse me quantivis hominem pretii. Socrati autem qui aderant, initio collaudata, uti par erat, ipsius invitatione, cenaturos se cum eo non pollicebantur. Quum autem prae se ferret, graviter se laturum, si non sequerentur, comitati sunt eum. Deinde partim exercitati et uncti, partim etiam loti quum essent, ad ipsum intrarunt. Autolycus apud patrem adsidebat, ceteris, uti conveniebat, accumbentibus. Qui vero tum animadvertisset, quid ageretur, is statim sibi persuasisset, elegantiam formae a natura quiddam esse regium, praesertim si quis hanc, ut tum Autolycus, cum verecundia modestiaeque conjunctam haberet. Primum enim, veluti quum noctu jubar aliquod exoritur, omnium oculos in se convertit: ita tum quoque Autolycoi pulchritudo oculos omnium in eum trahebat; deinde illorum, qui eum adspiciebant, nemo erat, cujus animus intuiendo non afficeretur. Alii plus solito silebant, alii adeo in gestum aliquem se componebant. Ac videntur quidem omnes spectatu digni, qui ab aliquo deum afflati detinentur: verum qui ab aliis diis afflati sunt, eo adiguntur, ut aspectu sint truculentiores,

43

σφοδρότεροι εἶναι φέρονται, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ σφόδρονος ἔρωτος ἐνθουσι τὰ τε ὄρματα φιλοφρονεστέριος ἔχρουσι καὶ τὴν φωνὴν προσητέαν ποιῶνται καὶ τὰ σπλάγνα εἰς τὸ ἐλευθεριώτατον ἀγρουσιν. Ἄ δὲ καὶ Καλλιὰς τότε διὰ τὸν ἔρωτα πράττειν ἀισιότατος ἦν τοῖς τετελεσμένοις τούτῳ τῷ θεῷ. (11) Ἐκείνῳ μὲν οὖν σιωπῇ ἐδεῖπνον, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ κρείττονός τινος. Φίλιππος δ' ὁ γέλωτοποιὸς κρούσας τὴν θύραν εἶπε τῷ ὑπακούσαντι εἰςαγγεῖλαι ὅστις τε εἴη καὶ διότι κατὰρθεῖναι βούλοιντο συνεσκαυσμένους δὲ παρεῖναι ἔφη πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὥστε δαιπνεῖν τὰλλόστρια, καὶ τὸν παῖδα δὲ ἔφη πάννυ πείθεσθαι διὰ τε τὸ φέρειν μηδὲν καὶ διὰ τὸ ἀνείριστον εἶναι. (12) Ὁ οὖν Καλλιὰς ἀκούσας ταῦτα εἶπεν, Ἀλλ' ἄ μέντοι, ὦ ἄνδρες, ἀισχρὸν στέγης γε φωνῆσαι εἰςίτω οὖν. Καὶ ἄρα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Αὐτολύκον, ὃν ἔλεγε ἐπισκοπεῖν τί ἐκεῖνος δοῖται τὸ σκόμμα εἶναι. (13) Ὁ δὲ στὰς ἐπὶ τῷ ἀνδρῶνι ἐνθα τὸ δαιπνεῖν ἦν εἶπεν, Ὅτι μὲν γέλωτοποιὸς εἰμι ὥστε πάντες ἥκω δὲ προθύμως νομίστας γελαιότερον εἶναι τὸ ἀκλήτων ἢ τὸ κακλήμενον εἶναι ἐπὶ τὸ δαιπνεῖν. Κατακλήνουν τούτων, ἔφη ὁ Καλλιὰς. Καὶ γὰρ οἱ παρόντες σπουδῆς μὲν, ὡς ὅρξαι, μεστοί, γέλωτος δὲ ἴσως ἐνδείστοι. (14) Δαιπνούντων δὲ αὐτῶν, ὁ Φίλιππος γελῶν τιθεὶς ἐπεχειρεῖ λέγειν, ἵνα δὴ ἐπιτελόη, ὥσπερ ἔνεκα ἐκαλεῖτο ἐκαστοτε ἐπὶ τὰ δαιπνα. Ὡς δ' οὐκ ἐλπίσας γέλωτα, τότε μὲν ἄρρηστοίς φανερός ἐγένετο. Αὐθις δ' ὁλόντων ὑπερὶν ἄλλοι τι μέλιον ἐβούλετο λέγειν. Ὡς δὲ οὐδὲ τότε ἐνέβλεψεν ἐπ' αὐτῷ, ἐν τῷ μεταξὺ παυσάμενος τοῦ δαιπνου, συγκαλυφάμενος κατέκειτο. (15) Καὶ ὁ Καλλιὰς, Τί τοῦτο, ἔφη, ὦ Φίλιππε; ἀλλ' ἡ δόνησέ σε εἴληψε; Καὶ ὁ ἀνυσταναῖος εἶπε, Ναὶ μὰ Δι', ἔφη, ὦ Καλλιὰ, μεγάλη γε. Ἐπὶ γὰρ γέλωτος ἐξ ἀνθρώπων ἀποβόλιν, ἔρρει τὰ ἐμὰ σπλάγνα. Προσέειπεν μὲν γὰρ τούτων ἔνεκα ἐκαλεῖσθαι ἐπὶ τὰ δαιπνα, ἵνα εὐφρανίσιντο οἱ συνόντες, δι' ἐμὰ γέλωτες; νῦν δὲ τίνος ἔνεκα καὶ καλεῖ μέ τις οὗτε γὰρ ἔγωγε σπουδάζαι ἂν δυναίμην μάλιν, ἤπερ ἀθάνατος γενέσθαι, οὗτε μὲν ὡς ἀντικλήτης σόμενος καλεῖ μέ τις, ἐπεὶ πάντες ἴσασιν, ὅτι ἀρχὴν οὐδὲ νομίζεται εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν δαιπνον εἰσφέρεισθαι. Καὶ ἄρα λέγων ταῦτα ἀπεμύττειτό τε, καὶ τῇ φωνῇ σαρῶς κλαίειν ἐφάνετο. (16) Πάντες μὲν οὖν παρεμβούλυντό τε αὐτῶν, ὡς αὐθις γελαιόμενοι, καὶ δαιπνεῖν ἐκέλευον Κριτοβούλος δὲ καὶ ἑξακάρχων ἐπὶ τῷ οἰκτισμῷ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὡς ἤθετο τοῦ γέλωτος, ἀνεκαλύφτό τε, καὶ τῇ ψυχῇ παρκαλευσάμενος θαρσύνει, ὅτι ἔσονται συμ-βόλοι, πάλιν ἐδεῖπνε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὡς δ' ἀρχήθησαν αἱ τράπεζαι καὶ ἐσπέισαντο καὶ ἐπαιάνισαν, ἔρχεται αὐτοῖς ἐπὶ κώμην Συρακοσιὸς τις ἄνθρωπος, ἔχων τε κώλην καὶ ὀρχηστρίδα τῶν τὰ θυάμματα δυναμένων ποιεῖν, καὶ παῖδα πάννυ γε

et in loquendo terribiliores ac vehementiores: nihilominus illi, qui ab amoris pudici numine afflati sunt, tum quod ad oculos attinet, amabiliores sunt; tum vocem mitiorem fingunt, et gestus ad speciem quandam maxime liberalem conformant. Quæ quum id temporis præ amore Callias faceret, conspicuus illis erat, qui essent huic deo iuncti. Atque hi quidem cenabant taciti, quasi mandatum hoc ipsis ab aliquo potiore fuisset. Philippus autem joculariter, quum fores pulsasset, jussit eum qui venerat auditum, renuntiare intro, quinam esset, et quamobrem ad ipsos divertere vellet. Addebat, se instructum adesse ab omnibus rebus necessariis, ad sumendum cenam alienam. Etiam puerum aiebat admodum premi, tum quod nihil ferret, tum quod esset impransus. Quibus auditis Callias, Turpe facit, ait, o viri, tectum ei denegare. Quamobrem ingordiatum sane. Simul vultu ad Autolycum converso, cujusmodi scilicet is jocus illi videretur, considerabat. Philippus autem quum in virorum conclavi constitisset, ubi tum cenabatur, Nostis, ait, omnes, esse me joculatorem. Lubens autem veni, quod magis esse joculare existimarem, ad cenam invocatum accedere, quam si invitatus essem. Accumbito igitur, ait Callias. Nam quotquot hic adsunt, toti rebus abundant seriis, ut vides, ac risu fortassis indigent. Inter cenandum Philippus statim ridiculi quiddam dicere conabatur, ut nimirum perageret ea quorum causa vocari plerumque ad cenas consueverat. Verum ubi risum non movisset, moleste id se ferre non obscure indicabat: nec multo post rursum aliud quiddam rei indiculare proferre volebat. Quum autem ne tum quidem ad id arri-sissent, interim, cenantibus aliis, a cibis abstinuit, et capite obvoluto jacebat. Et Callias, Quid hoc rei est, Philippus? ait. Num te dolor aliquis invasit? Tum ille suspirans. Ingens profecto quidam, inquit, mi Callia. Quippe quum risus ex hominum vita perierit, actum est de rebus meis. Nam antehac propterea vocabar ad cenas, ut quotquot adessent, excitato per me risu exhilararentur: nunc vero cujus me rei causa quispiam invitet? Etenim seria proferre non magis equidem possum, quam immortalis fieri: neque vocabit me quisquam scilicet, ut a me vicissim invitetur, quod norint omnes, prius in more non esse, ut cena mea in ades inferatur. Atque interim dum hac diceret, nares emungebat, et voce fletum egregie exprimebat. Quamobrem omnes hominem consolari, quasi posterius risuri essent; atque uti cenaret, hortari; Critobulo in hac commiseratione cachinnum tollente. Ibi Philippus, ut risum audierat, detecta facie suum ipsius animum cohortatus, uti confideret, non defutura sibi convivia, rursus cenabat.

CAPUT II.

Mensis tandem ablatis, ac libationibus paneque absolutis, Syracusanus quidam ipsis ad comessionem accedit, qui secum et tibicinam egregiam, et saltatricem ex earum numero haberet, quæ mira quedam efficere sciunt, et for-

ώραιον καὶ πάννυ καλῶς καθαρίζοντα καὶ ὀρχούμενον. Ταῦτα δὲ καὶ ἐπιδεικνύς ὡς ἐν θαύματι ἀργύριον ἐλάμβανεν. (2) Ἐπεὶ δὲ αὐτοὶς ἡ ἀδελφὴ μὲν ἡλῆ-
σεν, ὁ δὲ παῖς ἐκιδάρισε, καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμρότεροι
ἱκανῶς εὐφραίνειν, εἶπεν ὁ Σωκράτης, Νῆ Δ', ὦ Καλ-
λίς, τελέως ἡμᾶς ἐστίγες. Οὐ γὰρ μόνον δεῖπνον ἀμεμ-
πτον παρέθηκες, ἀλλὰ καὶ θεάματα καὶ ἀκροάματα ἡδι-
στα παρέχεις. (3) Καὶ δὲ ἔφη, Τί οὖν εἰ καὶ μύρον
τις ἡμῖν ἐνέγκαι, ἵνα καὶ εὐδοῖα ἐστιώμεθα; Μηδαμῶς,
ἔφη ὁ Σωκράτης. Ὡς περ γὰρ τοι ἐσθῆς ἄλλη μὲν
γυναικί, ἄλλη δὲ ἀνδρὶ καλῇ, οὕτω καὶ ὁσμὴ ἄλλη μὲν
ἀνδρὶ, ἄλλη δὲ γυναικί πρέπει. Καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν
δῆπου ἕνεκα ἀνὴρ οὐδεὶς μύρῳ χρίεται. Αἱ μὲντοι
γυναῖκες ἄλλως τε καὶ ἡνὺμφαι τύχῳσιν οὔσαι, ὥς περ
ἡ Νικηράτου τοῦδε καὶ ἡ Κριτοβούλου, μύρου μὲν τι
καὶ προσδέονται· ἂν αὐταὶ γὰρ τούτου ὄξουσιν· ἐλαίου
δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὁσμὴ καὶ παρούσα ἀνδράσιν ἡ μύ-
ρου γυναιξὶν ἡδίων καὶ ἀποῦσα ποθεινότερα. (4) Καὶ γὰρ
δὴ μύρῳ μὲν ὁ ἀλειψάμενος καὶ δοῦλος καὶ ἐλεύθερος
εὐθὺς ἅπας ὁμοῖον ὄζει· αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μό-
χῳσιν ὁσμαι ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτων καὶ χρόνου δέον-
ται, εἰ μέλλουσιν ἡδέισαι τε καὶ ἐλευθέρῳ ἐσσεσθαι. Καὶ
ὁ Λύκων εἶπεν, Οὐκοῦν νέοις μὲν ἂν εἴη ταῦτα· ἡμᾶς
δὲ τοὺς μηκέτι γυμναζομένους τίνας ὄζειν δεήσει; Κα-
λοκάγαθίς νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης. Καὶ πόθεν ἂν
τις τοῦτο τὸ χρίσμα λάβοι; Οὐ μὰ Δ', ἔφη, οὐ παρὰ
τῶν μυροπολῶν. Ἀλλὰ πόθεν δὴ; Ὁ μὲν Θεόγνης ἔφη,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ διδάσκει· ἦν δὲ κακοῖσι
συμμίσγῃς, ἀπολείς καὶ τὸν εἶοντα νόον.

(5) Καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, Ἀκούεις ταῦτα, ὦ υἱέ; Ναι μὰ
Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ χρῆται γε. Ἐπεὶ γοῦν νι-
κηφόρος ἐβούλετο τοῦ παγκρατίου γενέσθαι, σὺν σοὶ
σκεψάμενος *** αὐτὸς δὲ ἂν δοκῇ αὐτῷ ἱκανώτατος εἶναι
εἰς τὸ ταῦτα ἐπιτηδεύειν, τούτῳ συνέσται. (6) Ἐν-
ταῦθα δὲ πολλοὶ ἐβρόχοντο καὶ ὁ μὲν τις αὐτῶν εἶπε,
Ποῦ οὖν εὐρήσει τούτου διδάσκαλον; ὁ δὲ τις ὡς οὐδὲ
διδακτὸν τοῦτο εἶη, ἕτερος δὲ τις ὡς εἶπερ τι καὶ ἄλλο
καὶ τοῦτο μαθητόν. (7) Ὁ δὲ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο
μὲν ἐπειδὴ ἀμφιλογόν ἐστιν, εἰς αὐτοῖς ἀπολύμεθα· νυνὶ
δὲ τὰ προκείμενα ἀποτελῶμεν. Ὅρῳ γὰρ ἔγωγε τήνδε
τὴν ὀρχηστρίδα ἐφεστηκυῖαν καὶ τροχούς τινα αὐτῇ
προσρέοντα. (8) Ἐκ τούτου δὴ ἡλῆι μὲν αὐτῇ ἡ ἑτέρα,
παρεστηκώς δὲ τις τῇ ὀρχηστρίδι ἀνεδίδου τοὺς τροχούς
μέχρι δώδεκα. Ἡ δὲ λαμβάνουσα ἅμα τε ὠρχεῖτο καὶ
ἀνερβρίπτει δινουμένους συνετταίρουσιν ὅσον ὀδεῖ ρι-
πτεῖν ὕψος ὡς ἐν βυθμῷ δέχεσθαι αὐτούς. (9) Καὶ ὁ
Σωκράτης εἶπεν, Ἐν πολλοῖς μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοις
ὁπλον καὶ ἐν οἷς δ' ἡ παῖς ποιεῖ ὅτι ἡ γυναικεῖα φύσις
οὐδὲν χείρων τῆς τοῦ ἀνδρὸς οὔσα τυγχάνει, γνώμης δὲ
καὶ ἰσχύος δεῖται. Ὡς τε εἰ τις ὑμῶν γυναῖκα ἔχει,
θαρβῶν διδάσκατόν τι βούλοιτ' ἂν αὐτῇ ἐπισταμένην
χρῆσθαι. (10) Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Πῶς οὖν, ἔφη, ὦ
Σωκράτης, οὕτω γινώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίπ-

mosum admodum puerum, belle admodum canentem ci-
thara, et saltantem. Atque hæc ille miraculi loco exhibendo,
pecuniam accipiebat. Posteaquam tibicina et puer cecinis-
sent, illa tibia, hic cithara, viderenturque satis homines
exhilarasse: Profecto, mi Callia, inquit Socrates, convivio
nos rebus omnibus absoluto excipis. Non enim tantum cœ-
nam minime contemnendam nobis adposuisti, sed etiam
spectacula et acroamata jucundissima exhibes. Tum ille,
Quid ergo, inquit, si quis unguentum nobis attulerit, ut
etiam fragrantia odoris excipiamur? Nequaquam, ait So-
crates. Nam uti vestis alia mulieri, alia viro pulchra est:
sic alius odor virum, alius mulierem decet. Nemo certe
virovum unguento viri causa sese ungit. Mulieres vero,
præsertim si sponse sint, quemadmodum jam est illa Nice-
rati, et Critobuli, unguento aliquantum etiam indigere pos-
sint, nam ipsæmet unguentum redolent: at odor olei, quo
in gymnasiis utimur, si quidem adsit, viris gratior est, quam
unguenti mulieribus, et magis, si absit, expetitur. Etenim
si quis unguento sit delibutus, sive servus, seu ingenuus,
mox illorum quivis eodem modo redolet. At qui sunt ex
laboribus exercitiorum liberalium odores, primum et exer-
citationes et tempus desiderant, si quidem et suaves et libe-
rales futuræ esse debeant. Tum Lyco, Hæc igitur ad ju-
venes pertinent, ait. Nos autem, qui exercitiis illis non
amplius utimur, quid redolere debemus? Virtutem profecto
et honestatem, ait Socrates. Atque unde quis illud un-
guentum sumpserit? Nequaquam certe, ait, ab unguentariis.
Unde igitur, quæso? Theognis dixit,

Justi justa docent: sed si versaberis inter
pravos, amittes quod tibi mentis adest.

Tum Lyco: Audis hæc, inquit, fili? Profecto, ait Socra-
tes, et quidem ad usum confert. Quoniam igitur quin-
quertii victor esse cupiebat, ubi tecum considerarit, * * qui
ad exercendum hoc studii genus illi maxime convenire vi-
deatur, ejus consuetudine utetur. Atque hic varii multo-
rum sermones erant. Unus inter alios aiebat: Ubinam ad
hoc magistrum reperiet? Alius, ne doceri quidem id posse,
dicebat. Rursus alius quispiam, si quid esset aliud, quod
disci posset, hoc certe posse. Tum Socrates; Quandoqui-
dem controversum hoc est, inquit, in aliud tempus rejicia-
mus. Nunc quæ proposita sunt, absolvamus. Nam video
saltatricem hanc adstare, et orbes quendam ei afferre. Se-
cundum hæc tibia canebat illi altera, et adstans saltatrici
quidam, orbes ei tradebat ad duodecim. Quibus acceptis illa,
simul et saltabat, et vibratos jactabat sursum, facile conji-
ciens, quamnam in altitudinem conjiciendi essent, ut eos
concinne posset excipere. Tum Socrates; Quam ex aliis re-
bus, inquit, amici, tum ex iis quæ puella hæc præstat, per-
spicuum est, sexus muliebris indolem nihilo deteriore esse
virili, nisi quod consilium mentis et robur eam deficiat.
Quapropter si cui vestrum uxor est, fidenter eam doceat,
quidquid tandem sit, in quo illam peritam habere cupit.
Hic Antisthenes, Cur igitur, ait, qui ea sis in sententia.
Socrates, non tu quoque Xanthippam instituis, quam uxo-

πην, ἀλλὰ γρηῃ γυναικὶ τῶν οὐδ' οὐκ οἶμαι δὲ καὶ τῶν γε-
γεννημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτῃ; "Οτι, ἔφη,
δρῶ καὶ τοὺς ἵππικους βουλομένους γενέσθαι οὐ τοὺς
εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς θυμολογιστέους ἵππους κτωμένους.
Νομίζουσι γὰρ, ἢν τοὺς τοιούτους δύνωνται κατέρειν,
βραδίως τοῖς γε ἄλλοις ἵπποις χρῆσθαι. Καγὼ δὲ
βουλόμενος ἀνθρώποις χρῆσθαι καὶ διμλεῖν ταύτην κέ-
κτημαι, εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑποίσω, βραδίως τοῖς γε
ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσθαι. Καὶ οὗτος μὲν δὴ
δ' λόγος οὐκ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ ἔδοξεν εἰρησθαι. (11) Με-
τὰ δὲ τούτῳ κύκλος εἰρηγέρθη περιέμεστος ζιζῶν ὀρθῶν.
Εἰς οὖν ταῦτα ἡ ὀρχηστρίς ἐκυβίστα τε καὶ ἐξεκυβίστα
ὑπὲρ αὐτῶν. "Ἄγετε οἱ μὲν θεώμενοι ἐφοβούντο μή τι
πάθῃ, ἡ δὲ θαρρόντως τε καὶ ἀσφαλῶς ταῦτα διεπράτ-
τετο. (12) Καὶ ὁ Σωκράτης καλέσας τὸν Ἀντισθένην
εἶπεν, Οὗτοι τοὺς γε θεωμένους τάδε ἀντιλέγειν ἐτι οἶσ-
μαι ὡς οὐχὶ καὶ ἡ ἀνδρεία διδακτὴν, ὅποτε αὕτη καίπερ
γυνὴ οὕτως οὕτω πολυμήτῳ εἰς τὰ ζήρῃ ἔεται. (13) Καὶ
δ' Ἀντισθένης εἶπεν, Ἄρ' οὖν καὶ τῷδε τῷ Συρακασίῳ
κράτιστον ἐπιδείξαντι τῇ πόλει τὴν ὀρχηστρίδα εἰπεῖν,
ἐὰν διδῶσιν αὐτῷ Ἀθηναίῳ γρήματα, ποιήσιν πάν-
τας Ἀθηναίους πολὺν δόξαν ταῖς λόγχαις ἰέναι; (14)
Καὶ ὁ Φίλιππος, Νῆ Δέ, ἔφη, καὶ μὴν ἔγωγε ἡδέως
ἂν θεώμην Πείσανδρον τὸν δημηγόρου μαυήνοντα κυ-
βιστῆν εἰς τὰς μαχίρας, ὅς νῦν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
λόγχαις ἀντιλέπειν οὐδὲ συστρατεύεσθαι ἐθέλει. Ἐκ
τούτου ὁ παῖς ὀρχήσατο. (15) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν,
Γίγνεται, ἔφη, ὡς καὶ τοῖς ὦν ὅμως σὺν τοῖς σήμα-
σιν ἐτι καλῶν φαίνεται ἡ ὅταν ἡσυχίαν ἔρχῃ; Καὶ ὁ
Χαρμίδης εἶπεν, Ἐπαινούντι ἔοικας τὸν ὀρχηστοδιδά-
σκαλον. (16) Καὶ μὰ τὸν Δέ, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ
γὰρ ἄλλο τι προσενόησα, ὅτι οὐδὲν ἄρῃον τοῦ σώμα-
τος ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ἀλλ' ἄμα καὶ τράχηλος καὶ σκέλη
καὶ χεῖρες ἐκρυμνίζοντο, ὥστε γρηῃ ὀργίσθαι τὸν
μέλλοντα εὐφορώτερον τὸ σῶμα ἔξειν. Καὶ ἐγὼ
μὲν, ἔφη, πάντῳ ἂν ἡδέως, ὅ Σωκράτης, μάθοιμι τὰ
σχήματα παρὰ σοῦ. Καὶ ὁ, Τί οὖν γρήσῃ αὐτοῖς;
ἔφη. (17) Ὀρχήσονται τῇ Δία. Ἐνταῦθα δὲ ἐνέλα-
σαν ἅπαντες. Καὶ ὁ Σωκράτης μάλ' ἐσπουδακότε τῷ
προσώπῳ, Γελᾶτε, ἔφη, ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ
εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ὑγιαίνειν ἢ εἰ ἥδῃον
ἐσθίειν καὶ καθεύδειν ἢ τοιούτων γυμνασίων ἐπιθυμῶ,
μὴ ὥστε οἱ δολιγρόδρομοι τὰ σκέλη μὲν παρύνονται,
τοὺς ὤμους δὲ λεπύνονται, καὶ ὥστε οἱ πύκται τοὺς
μὲν ὤμους παρύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπύνονται, ἀλλὰ
πάντῃ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσόζῳπον ποιεῖν;
(18) ἢ ἐπ' ἐκείνῳ γελᾶτε ὅτι οὐ δεήσει με συγγυμνα-
σθὲν ζητεῖν, οὐδ' ἐν ὄρῳ προσθῆναι ὄντα ἀποδύεσθαι,
ἀλλ' ἀρκέσει μοι οἶκος ἐπτάκλινος, ὥστε καὶ νῦν τῷδε
τῷ παιδί ἤρκεσε τόδε τὸ οἶκον ἐνδρῶσαι, καὶ χει-
μῶνος μὲν ἐν στέγῃ γυμνάσσομαι, ὅταν δὲ ἄγαν καύμα
ἦ, ἐν σκιᾷ; (19) ἢ τόδε γελᾶτε, εἰ μέλλω τοῦ χειρῶ
τὴν γαστέρα ἔχον μετρωτέραν βούλομαι ποιῆσαι αὐ-
τήν; ἢ οὐκ ἴστε ὅτι ἐναγχοῦ ὥσθιν Χαρμίδης οὕτως κα-

rem habes omnium, quæ sunt, et fuerunt, ut arbitror, et
deinceps erunt, acerbissimam? Quod, inquit, eos etiam vi-
deo, qui equestris rei peritissimi fieri volunt, non illos sibi
equos comparare, qui lubentissime pareant, sed valde ani-
mosos: existimant enim, se, si tales colibere possint, facile
alios etiam equos tractaturos. Itaque et ipse quum uti he-
minum consuetudine cuperem, hanc mihi quasi-viri; quod
futurum scirem, ut si eam tolerare possem, facile cum uni-
versis hominibus ceteris versarer. Atque hæc quidem ora-
tio minime a scopo aberrans proferri visa est. Post hæc illa-
tus est circulus quidam, gladiis erectis undique plenus:
inter quos saltatrix in caput saliebat, ac rursus supra eos in
caput exsiliebat. Itaque metuebant spectatores, ne quid ac-
cideret ei; quum illa confidenter ac tuto hæc faceret. Tum
Socrates adpellato Antisthene, Non amplius contradicturos
mihi spectatores arbitror, ait, quin fortitudo quoque sub
doctrinam cadat: quando hæc, tametsi mulier sit, tam au-
dacter in adversos gladios pergit. Ad hæc Antisthenes,
Ergone fuerit huic Syracusano, ait, optimum, ut saltatrice
sua civitati ostensa dicat se, si pecuniam ei largiantur Athe-
nienses, effecturum ut andeant omnes Athenienses in ha-
stas adversas pergere? Tum Philippus, Profecto, inquit, lu-
benter equidem Pisandrum concionatorem spectare velim
discentem hanc rationem provolvendi se inter gladios in
caput: qui nunc propterea, quod hastas adversas intueri
nequeat, ne cum aliis quidem militatum ire vult. Deinde
puer saltabat. Ac Socrates, Videtis, inquit, quam elegans
hic puer sit, verum si gestus adhibeat, etiam elegantior vi-
deatur, quam si quiescat? Tum Charmides, Videtis, ait,
mihi magistum saltationis hujus laudare velle. Sic est pro-
fecto, inquit Socrates. Nam præterea quiddam aliud ani-
madverti, quod videlicet in ipsa saltatione nulla pars cor-
poris otiosa esset; sed simul et collum, et crura, et manus
exercentur, quemadmodum saltare convenit eum qui cor-
pus agilius habere velit. Atque equidem, ait, perlubenter,
mi Syracusane, gestus hos abs te discerem. Et ille, Cui-
nam, ait, usui tibi fuerint illi? Saltabo scilicet. Tum vero
sublatus ab omnibus risus. Et Socrates vultu maxime ad
seriam quandam speciem composito: Meane causa ride-
tis? inquit. Num id propterea, quod exercendo me rectius
valere cupio, vel quod majori cum voluptate cibus vesci ac
dormire velim; vel quod hæc exercitia desidero, ut mihi
non, quemadmodum in stadio currentibus, crura compa-
ctiora fiant, humeri tenuiores; nec pugilum instar humeri
crassescant, crura attenuentur: sed toto corpore laborando.
universum etiam eodem ut robore polleat, efficiam? An
ideo ridetis, quod minime fuerit necessarium, ut quæram
exercitationis socium, neque ut in turba me senex exuam:
sed suffectura mihi sit domus septem lectorum capax,
quemadmodum huic etiam puero satis hoc conclave fuit,
ubi sudaret? tum quod per hiemem sub tecto me sim exer-
citurus, visissem ubi magnus aestus fuerit, in umbra? An
id potius ridetis, quod quum ampliozem, quam par sit,
ventrem habeam, reddere hunc aliquanto minorem velim?
An nescitis, Charmidem hunc nuper admodum me saltantem

τέλαβέ με ὀρχούμενον; Ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Χαρμίδης· καὶ τὸ μέν γε πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ ἔδρεια μὴ μαίνοιο· ἐπεὶ δέ σου ἤκουσα ὁμοία ὅς νῦν λέγεις, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν οἰκαδὲ ὀρχούμεν μὲν οὐ, οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον, ἐχειρονόμουν δέ· ταῦτα γὰρ ἠπιστάμην. (20) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ γὰρ οὖν οὕτω τὰ σκέλη τοῖς ὤμοις φαίνῃ ἰσοφόρα ἔχειν ὥστε δοκεῖς ἐμοὶ καὶ εἰ τοῖς ἀγορανόμοις ἀριστιώτης ὥσπερ ἄρτους τὰ ἀάτω πρὸς τὰ ἄνω ἀζήμιος ἂν γενέσθαι. Καὶ ὁ Καλλίας εἶπεν, ὦ Σώκρατες, ἐμὲ μὲν παρακάλει, ὅταν μελλῇς μανθάνειν ὀρχεῖσθαι, ἵνα σοι ἀντιστοιχῶ τε καὶ συμμανθάνω.

21. Ἄγε δὴ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ ἐμοὶ αὐλησάτω, ἵνα καὶ ἐγὼ ὀρχήσμαι. Ἐπειδὴ δ' ἀνέστη, διήλθε μιμούμενος τὴν τε τοῦ παιδὸς καὶ τὴν τῆς παιδὸς ὀρχήσιν. (22) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐπήνεσαν ὡς ὁ παῖς σὺν τοῖς σχήμασιν ἐπὶ καλλίων ἐφαίνετο, ἀνταπέδειξεν ὅτι κινωὶ τοῦ σώματος ἅπαν τῆς φύσεως γελοιότερον· ὅτι δ' ἡ παῖς εἰς τοῦτισθεν καμπομένην τροχὸς ἐμμεῖτο, ἐκεῖνος ταῦτα εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐπικύπτων μιμνεῖσθαι τροχὸς ἐπειράτο. Τέλος δ' ὅτι τὸν παῖδ' ἐπὶνουν ὡς ἐν τῇ ὀρχήσει ἅπαν τὸ σῶμα γυμνάζει, κελεύσας τὴν αὐλητρίδα θάττουα ρυθμὸν ἐπάγειν ἵει ἅμα πάντα καὶ σκέλη καὶ χεῖρας καὶ κεφαλὴν. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἀπειρήκει, κατακλινόμενος εἶπε, Τεκμήριον, ὦ ἄνδρες, ὅτι καλῶς γυμνάζει καὶ τὰ ἐμὰ ὀρχήματα. Ἐγὼ γ' οὖν διψῶ· καὶ ὁ παῖς ἐγγεάτω μοι τὴν μεγάλην φιάλην. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Καλλίας, καὶ ἡμῖν γε, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς διψῶμεν ἐπὶ σοὶ γελῶντες. (24) Ὁ δ' αὖ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐμοὶ πάντῃ δοκεῖ· τῷ γὰρ ὅντι ὁ οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς τὰς μὲν λύπας ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους κοιμίζει, τὰς δὲ φιλοφροσύνας ὥσπερ ἔλαιον φλόγα ἐγείρει. (25) Δοκεῖ μέντοι μοι καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν συμπόσια ταῦτα πάσχειν ἅπερ καὶ τὰ ἐν γῇ φυόμενα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ὅταν μὲν ὁ θεὸς αὐτὰ ἄγαν ἀθρόως ποτίῃ, οὐ δύναται ὀρθοῦσθαι οὐδὲ ταῖς αὐραῖς διαπνεῖσθαι· ὅταν δ' ὀσφύεται τοσοῦτο πίνῃ, καὶ μάλα ὀρθὰ τε αὖξεται καὶ θάλλοντα ἀφικνεῖται εἰς τὴν καρπογονίαν. (26) Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ἦν μὲν ἀθρόον τὸ ποτὸν ἐγγεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν τι δυνήσομεθα· ἦν δὲ ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιφακάωσιν, ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργείοις ῥήμασιν εἴπω, οὕτως οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου μεθύειν ἀλλ' ἀναπειθόμενοι πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιζόμεθα. (27) Ἐδόκει μὲν δὴ ταῦτα πᾶσι· προσέθηκε δὲ ὁ Φίλιππος ὡς χρῆ τοὺς οἰνοχόους μιμνεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἀρματηλάτας, θάττον περιελαύοντας τὰς κύλικας. Οἱ μὲν δὴ οἰνοχόοι οὕτως ἐποίησαν.

mane deprehendisse? Profecto sic est, ait Charmides. Et initio quidem obstupui, ac ne insanires, veritus sum. Vtrum ubi te audiui consimilia dicere iis quæ nunc dicis, etiam ipse domum ubi venissem, non saltabam quidem (quando id nunquam didici), sed manibus gesticulabar, quod facere noram. Est ita profecto, inquit Philippus: nam crura videris tam æqualis habere cum humeris ponderis, ut si annonæ præfectis inferiorum pondus ad superiora examinatum appenderes (sicut in panibus fieri solet), non multatus evaderes. Tum Callias, Me vero arcesse, ait, mi Socrates, quum saltandi rationem voles discere, ut tibi oppositus saltem, et una discam.

Age vero, inquit Philippus, etiam mihi tibiam inflat, ut et ipse saltem. Quumque surrexisset, hinc inde incedebat ac pueri puellæque saltationem imitabatur. Primum vero, quod prædicassent puerum, qui ex gestibus etiam pulchrior exstisset; ipse contra, quancumque corporis partem movisset, corpus totum magis, quam esset reapse, ridiculum monstravit. Quod autem puella flexo retro corpore rotas imitaretur, ipse antrorsum se flectens rotas imitari conabatur. Tandem quia puerum laudabant, qui inter saltandum corpus universum exerceret; iussa fidicina celeriores aliquem numerum inferre, crura, manus, caput, omnia simul jactabat. Posteaquam defatigatus esset, Hoc argumento est, inquit in lectulum procumbens, o viri, etiam meas saltationes egregie corpus exercere: sitio etenim. Infundat mihi puer magnam illam pateram. Et nobis quoque profecto, subjecit Callias: quippe nos etiam sitimus, dum te ridemus. At Socrates, Enimvero, ait, o viri, etiam mihi vel maxime videtur esse bibendum. Nam revera vinum, dum animos rigat, mærores quidem, perinde ac mandragoras homines, sopit; et hilaritates, perinde atque oleum flammam, excitat. Videtur autem mihi hominum quoque convivii idem accidere, quod iis quæ terra nascuntur. Nam quum hæc a deo rigantur imbre nimio, non possunt erigi, nec ab auris perflari. At ubi tantum hauriunt, quantum eis gratum est, admodum erecta incrementum sumunt, florent, ad frugem perveniunt. Ita nos quoque, si potum immodicum infundamus, mox et corpora nobis, et animi vacillabunt; ac ne respirare quidem, nedum proferre quidquam poterimus. At si pueri minutis poculis crebro nos quasi rore quodam adperserint, ut et ipse verbis Gorgianis utar, tum scilicet non coacti a vino temulentum fieri, sed quasi persuasionem ejus ducti ad ludicra descendemus. Atque hæc tunc omnibus ita placuerunt. Philippus autem adjecit: debere pocillatores imitari strenuos aurigas in eo, ut pocula celeriuscule circumagerent: quod quidem a pocillatoribus est factum.

Ἐκ δὲ τούτου συνηρμισμένη τῇ λύρα πρὸς τὸν αὐλὸν ἐκίθαρσεν ὁ παῖς καὶ ᾄσεν. Ἐνθα δὲ ἐπήρσαν μὲν ἅπαντες· ὁ δὲ Χαρμίδης καὶ εἶπεν, Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Σωκράτης ἔφη τὸν οἶνον, οὕτω καὶ αὕτη ἡ καῖσις τῶν τε παίδων τῆς ὥρας καὶ τῶν φθόγγων τὰς μὲν λύρας κοιμῶσιν, τὴν δ' ἀρροδίτην ἐγείρουσιν. (α) Ἐκ τούτου δὲ πάλιν εἶπεν ὁ Σωκράτης, Οὗτοι μὲν δὴ, ὦ ἄνδρες, ἱκανοὶ τέρπειν ἡμᾶς φαίνονταν ἡμεῖς δὲ τούτων οἷδ' ὅτι πολλὸ βελτίονες οἴμεθα εἶναι· οὐκ αἰσχρὸν οὖν εἰ μὲν ἐπιγεγράφμεν συνόντες ὠρεῖσθαι τι ἢ εὐφρανέιν ἀλλήλους; Ἐντεθένει εἶπον πολλοὶ, Σὺ τοίνυν ἡμῖν ἐξηγῶ ποῖον λόγον ἀπτόμενοι μάλιστα· ἂν ταῦτα ποιήμεν. (β) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ἥδιστ' ἂν ἀπολάθουμι παρὰ Καλλίου τὴν ὑπόθεσιν. Ἐφη γὰρ δόξου, εἰ συνδειπνῶμεν, ἐπιδείξειν τὴν αὐτοῦ σοφίαν. Καὶ ἐπιδείξω γε, ἔφη, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρετε, ὅτι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν. Ἄλλ' οὐδαίς σοι, ἔφη, ἀντιλέγει τὸ μὴ οὐ λέξιν, ὅτι ἕκαστος ἡγείται πλείστου ἄξιον ἐπίστασθαι. (γ) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, λέγω ὑμῖν ἐν' ᾧ μέγιστον φρονῶ. Ἀνθρώπου γὰρ οἷμαι ἱκανὸς εἶναι βελτίους ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Πότερον τέχνην τινὰ βλαπτικὴν ἢ καλοκαγαθίαν διδάσκων; Εἰ καλοκαγαθία ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἢ γε ἀναμνηστικὴ· ἐπεὶ τοὶ ἄνδρες μὲν καὶ σοφία ἐστὶν ὅτε βλαβερὰ καὶ φίλοι καὶ πόλει δοκεῖ εἶναι, ἢ δὲ δικαιοσύνη οὐδὲ καθ' ἑν συμμύνηται τῇ ἀδικίᾳ. (δ) Ἐπειδὴν τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος εἶπη, ὅτι ὠφέλιμον ἔχει, τότε καὶ γὰρ οὐ φρονήσω εἶπαι τὴν τέχνην δι' ἧς τοῦτο ἀπεργάζομαι. Ἀλλὰ σὺ αὖ, ἔφη, λέγε, ὦ Νυχέρτα, ἐπὶ ποῖα ἐπιστήμη μέγα φρονεῖς. Καὶ ὁ εἶπεν, Ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενόηται, ἡγάγασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἐπὶ μαθεῖν καὶ νῦν δυναίμεν ἂν Ἰλιάδα οἶναι καὶ Ὀδυσσεύα ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. (ε) Ἐκείνο δ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λέλθῃ σε ὅτι καὶ οἱ βραβυδοὶ πάντες ἐπίστανται ταῦτα τὰ ἐπη; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, λέλθῃσι ἀκροώμενόν γε αὐτῶν ὀλίγον ἀν' ἑκάστην ἡμέραν; Οἷσθ' αὖ οὖν ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον βαβυλῶν; Οὐ μὰ τὸν Δ', ἔφη ὁ Νυχέρτας, οὐκοῦν ἐμοίγε δοκεῖ. Ἀλλ' οὐ γὰρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τὰς ὑπονοίας οὐκ ἐπίστανται. Σὺ δὲ Στεγισμβρότω καὶ Ἀναξίμανδρῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς ποῦν δαδωνκας ἀργύρου, ὥστε οὐδὲν σε τῶν πολλοῦ ἄξιον λέλθῃ. 7 Τί γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἐπὶ τίνι μέγιστον φρονεῖς; Ἐπὶ καλλεί, ἔφη. 8 Ὅν καὶ σὺ, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἴεις λέγειν ὅτι τῷ σοφὸ καλλεῖ ἱκανὸς εἰ βελτίους ἡμᾶς ποιεῖν; Εἰ δὲ μὴ, δόξω γε ὅτι φαῖλος φανοῦμαι. 9 Τί γὰρ σὺ, εἶπεν, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Ἀντισθένης; Ἐπὶ πλούτῳ, ἔφη. Ὁ μὲν δὲ Ἐρμούγενος ἀνέγνωτο εἰ ποῦν εἴη αὐτῷ ἀργύριον. Ὁ δὲ ἀπαύρισε μὴδὲ ὁδοῖον. Ἀλλὰ γὰρ πολλὴν κέρκτηται; Ἴσως ἂν, ἔφη, Ἀπολόκῳ τούτῳ ἱκανὴ γένοιτο ἐκπορίσασθαι. 9

Secundum hæc lyra ad tibia accomodata puer et cithara utebatur, et canebat. Quod quum laudassent universi, Charmides ait: Mihi vero videtur, o viri, quemadmodum de vino dixit Socrates, ita pueillis hæc venustas commissa sonis illis mæiores sopire, ac venerem excitare. Tum Socrates rursum; Videntur hi quidem, ait, o viri, satis delectare nos posse: verum sat scio nos existimare, quod illis multo simus meliores. An non igitur est turpe nos, quum una simus, non eniti, ut nonnihil invicem et commodi nobis et hilaritatis afferamus? Tum vero complures, Ergo tu nobis exponito, inquit, quos attinere sermones oporteat, ut id maxime consequamur. Equidem, ait, libentissime frui Callie promisso velim. Dicebat enim, si cum ipso conaremur, ostentaturum se nobis sapientiam suam. Ostendam quidem, ait, si quidem vos quoque universi, quidquid boni nostis singuli, in mediura contuleritis. At nemo est qui adversetur, ait, quominus expositurus sit, quidnam quisque maximi faciundum scire se arbitretur. Ego igitur vobis, ait, dico, quo me potissimum efferam. Nam arbitror posse me homines meliores efficere. Tum Antisthenes, Utrum, inquit, artem aliquam sordidam docendo, an honestatem? Ita, si justitia est honestas. Est profecto, ait Antisthenes, et quidem ea, de qua minime dubitari debeat. Nam fortitudo et doctrina nonnunquam et amicis et reipublice videntur esse noxia: verum justitia ne quidem minima parte cum injustitia miscetur. Posteaquam igitur unusquisque nostrum dixerit, quid habeat rei utilis, tum et ego dicere non gravabor, quam illud arte efficiam. Tu vero, Nicerate, dicito nobis, cujus scientiæ causa elato sis animo. Pater meus, ait Niceratus, quum studiose daret operam, ut vir honestus ac bonus evaderem, coegit me ut omnes Homeri versus discerem. Jamque adeo possem totam Iliadem et Ulysseam de memoria promptam recitare. Verum ignorasti, inquit Antisthenes, etiam omnes rhapsodos eosdem versus tenere? Qui possem ignorare, ait, quum propemodum singulis eos diebus audirem? An igitur ullam nationem hominum stultiorem nosti, quam sint illi rhapsodi? Non profecto, inquit Niceratus, non ita mihi videtur. Perspicuum est enim, ait Socrates, illos versuum sententias non intelligere. Tu vero Stesimbrotō, et Anaximandro, et multis aliis non parum pecunie dedisti: quo fit ut nihil eorum, quæ magni sunt faciendi, ignores. Quid tu vero, Critobule, inquit, habes rei, quo te plurimum effers? Ob formæ elegantiam, ait. Num igitur et tu, inquit Socrates, dicere poteris te pulchritudine tua posse nos meliores reddere? Ni possim id, perspicuum est, me nullius hominem pretii visum iri. Quid tu autem, Antisthenes? ait; quam ob rem te effers? Ob divitias, inquit. Quem rursus Hermogenes interrogabat, an multum haberet argenti. At is cum iurejurando, Ne obolum quidem, ait. Sed multum agri possides? inquit. Fortasse tantum, respondit, quantum huic Autolyco satis sit, de quo se pulvere conspergat. Sed

Ἀκουστέον ἂν εἴη καὶ σοῦ. Τί γάρ σὺ, ἔφη, ὦ Χαρμίδης, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς; Ἐγὼ αὖ, ἔφη, ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονῶ. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπ' εὐχαρίστων γε πράγματι. Τοῦτο γὰρ δὴ ἥκιστα μὲν ἐπιφθονον, ἥκιστα δὲ περιμάχητον, καὶ ἀφύλακτον ὃν σώζεται, καὶ ἀμελούμενον ἰσχυρότερον γίγνεται. (10) Σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Σώκρατες; Καὶ δς, μάλα σεμνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον, Ἐπὶ μα-στροπείᾳ, εἶπεν. Ἐπεὶ δὲ ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, Ὑμεῖς μὲν γελᾶτε, ἔφη· ἐγὼ δὲ οἶδ' ὅτι καὶ πάνυ ἂν πολλὰ χρήματα λαμβάνοιμι, εἰ βουλοίμην χρῆσθαι τῇ τέχνῃ. (11) Σὺ γε μὴν δῆλον, ἔφη ὁ Λύκων πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅτι ἐπὶ τῷ γελωτοποιεῖν μέγα φρονεῖς. Δικαιότερόν γ', ἔφη, οἴομαι ἢ Καλλιπιδῆς ὁ ὑποκριτής, δς ὑπερσεμνύνεται, ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίζειν. (12) Οὐχ οὖν καὶ σὺ, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λέξεις, ὦ Λύκων, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς. Καὶ δς ἔφη· Οὐ γὰρ ἅπαντες ἴστε, ἔφη, ὅτι ἐπὶ τούτῳ τῷ υἱεῖ; Οὗτός γε μὴν, ἔφη τις, δηλονότι ἐπὶ τῷ νικηφόρος εἶναι. Καὶ ὁ Αὐτόλυκος ἀνευρυρίσας εἶπε, Μὰ Δί', οὐκ ἔγωγε. (13) Ἐπεὶ δὲ ἅπαντες ἡσθόντες, ἐπὶ ἤκουσαν αὐτοῦ φωνήσαντος, προσέβλεψαν, ἥρετό τις αὐτὸν, Ἄλλ' ἐπὶ τῷ μὴν, ὦ Αὐτόλυκε; Ὁ δ' εἶπεν, ἐπὶ τῷ πατρί. Καὶ ἅμα ἐνεκλίθη αὐτῷ. Καὶ ὁ Καλλίας ἰδὼν, Ἄρ' οἶσθα, ἔφη, ὦ Λύκων, ὅτι πλουσιώτατος εἰ ἀνθρώπων; Μὰ Δί', ἔφη, τοῦτο μέντοι ἐγὼ οὐκ οἶδα. Ἀλλὰ λανθάνει σε, ὅτι οὐκ ἂν δεῖξαιτο τὰ βασιλείως χρήματα ἀντὶ τοῦ υἱοῦ; Ἐπ' αὐτοσώρῳ εἰλημμαι, ἔφη, πλουσιώτατος, ὥς ἔοικεν, ἀνθρώπων ὢν. (14) Σὺ δὲ, ἔφη ὁ Νικηράτος, ὦ Ἐρμόγενης, ἐπὶ τίνι μάλιστα ἀγάλλῃ; Καὶ δς, Ἐπὶ φίλων, ἔφη, ἀρετῇ καὶ δυνάμει, καὶ ὅτι τοιοῦτοι ὄντες ἐμοῦ ἐπιμέλονται. Ἐνταῦθα τὸίνυν πάντες προσέβλεψαν αὐτῷ, καὶ πολλοὶ ἅμα ἤροντο, εἰ καὶ σφίσι δηλώσει αὐτούς. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ φρονήσσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ τούτου ἔλεξεν ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν λοιπὸν ἂν εἴη ἡμῖν ἡ ἕκαστος ὑπέσχετο ἀποδεικνύειν ὡς πολλοῦ ἀξία ἔστιν. Ἀκούει· ἂν, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐμοῦ πρῶτον. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ ὃ ὑμῶν ἀκούω ἀπορούντων τί τὸ δίκαιον, ἐν τούτῳ δικαιότερους τοὺς ἀνθρώπους ποιῶ. Καὶ ὁ Σωκράτης, Πῶς, ὦ λῶστε; ἔφη. Διδούς νῆ Δ' ἀργύριον. (2) Καὶ ὁ Ἀντισθένης ἐπαναστάς μάλα ἐλεγκτικῶς αὐτὸν ἐπῆρετο, Οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὦ Καλλία, πότερον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἢ ἐν τῷ βαλάντιῳ τὸ δίκαιόν σοι δοκοῦσιν εἶναι; Ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἔφη. Κάπειτα σὺ εἰς τὸ βαλάντιον διδούς ἀργύριον τὰς ψυχὰς δικαιότερας ποιεῖς; Μάλιστα. Πῶς; Ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι ὡς ἔστιν θοῦ περιάμενοι τὰ ἐπιτήδεια ἔχουσιν οὐκ ἐθέλουσι καχοργεῖντες κινδυνεύειν. (3) Ἥ καὶ σοι, ἔφη, ἀποδιδόασιν, ὅτι ἂν λάβωσι; Μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐ μὲν δῆ. Τί δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀργυρίου χάριτας;

et tu audiendus es. Quanam re, Charmides, temet effers? Equidem me, inquit, ob paupertatem effero. Profecto, ait Socrates, jucundam quidem ac gratam ob rem: quæ minime obnoxia est invidia, minime pugnas de se concitat, sine custodia servari potest, neglecta denique vires acquirit. At tu Socrates, inquit Callias, qua re fretus de te magnifice sentis? Ille vultu maximam ad gravitatem composito, Lenocinio, respondit. Quumque risissent omnes, Vos quidem ridete, inquit, at ego scio me magnam accipere posse pecuniæ copiam, si hac arte velim uti. Lyco autem Philippo, Tu quidem, ait, sine dubio idcirco te effers, quod risum excitare possis. Justius, inquit, mea quidem sententia, quam Callipides histrio, qui mirifice propterea superbit, quod multis lacrimas excutere possit. Ergo jam tu quoque, Lyco, subjecit Antisthenes, indicabis, quam ob causam elato sis animo. An non vobis omnibus notum est, ait, quod ob filium hunc meum? Atque is ipse, subjecit aliquis, haud dubie propterea, quod victoriam sit adeptus. Et Autolycus quum erubisset: Minime profecto, inquit. Ibi conjectis in eum oculis omnium, qui quidem delectati essent, quod loquentem audivissent, quidam ipsum interrogat: Ob quid igitur, Autolyce? Ob patrem, inquit: simulque ad patrem sese acclinabat. Quod ubi conspexisset Callias: Scis, inquit, mi Lyco, te omnium hominum esse opulentissimum? Id ego profecto, ait, ignoro. An igitur fugit te, quod ne regis quidem opes cum filio commutares? Ipso in facinore deprehensus sum, inquit, omnium, uti quidem videtur, hominum opulentissimus. Tu vero, Hermogenes, ait Niceratus, qua re potissimum tibi places? Ob amicorum, inquit, virtutem et potentiam, et quod tales quum sint, mei curam habeant. Tum omnes eum intueri, ac plerique interrogare, num et ipsis eos indicare vellet. Respondebat autem, non velle se hoc ipsis invidere.

CAPUT IV.

Secundum hæc Socrates, Restat igitur, ait, ut demonstret quilibet, ea quæ pollicitus est, maximi esse faciunda. Audietis, ait Callias, me primum. Nam interea, dum vos audio, quid jus et æquum sit, ambigentes; homines efficio justiores. Quil hoc, vir optime? ait Socrates. Sane dum pecuniam largior. Et surgens Antisthenes, admodum acriter eum confutaturus, interrogabat: Homines vero, Callia, utrum tibi videntur in animis an in crumena justitiam habere? In animis, inquit. Et tu quum in crumenam argentum largiris, animos justiores facis? Maxime. Quo pacto? Quod quum sciant habere se, unde necessaria parare sibi emendo possint, malefacere suo cum periculo nolint. Num tibi reddunt, quod acceperunt? Non profecto. Quid autem? pro pecunia gratias? Ne id quidem certe, inquit:

Ὁδὲ μὰ τὸν Δῖ', ἔφη, οὐδὲ τούτο, ἀλλ' ἐνίοι καὶ ἐχθρόνως ἔχρυσον ἢ πρὶν λαβεῖν. Θυρακαστά γ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης ἄμα εἰσθλαπών ὡς ἐλέγχων αὐτόν, εἰ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους δύνασθαι δικαίους ποιεῖν αὐτούς, πρὸς δὲ σκυτῶν οὐ. (γ) Καὶ τί τοῦτ', ἔφη ὁ Καλλίας, θυρακαστόν; οὐ καὶ τέκτονάς τε καὶ οἰκοδόμους πολλοὺς ὁρᾷς οἱ ἄλλοις μὲν πολλοὺς ποιεῖσθαι οἰκίας, ἑαυτοῖς δὲ οὐ δύνασθαι ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐν μισθωταῖς οἰκοῦσι; καὶ ἀνάσσει μὲντοι, ὡ σοφιστὰ, ἐναγχομένους. (δ) Νῆ Δέ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀνέρεσθω μὲντοι ἐπεὶ καὶ οἱ μάντιες λέγονται δέχπου ἄλλοις μὲν προκαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προσεῖν τὸ ἐπιόν. Οὗτος μὲν δὲ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἐπαῖξεν. (ε) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Νικηράτος, Ἀκούσθ' ἄν, ἔφη, καὶ ἐμοῦ ἃ ἐσέσθαι βελτίονες, ἢν ἐμοὶ συνῆτε. Ἰστέ γὰρ λέγουσι ὅτι Ὀμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σελῶν περὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων. (στ) Ὅστις ἄν οὖν βῶλον βούληται ἢ οἰκονομικός ἢ χρηματικός ἢ στρατηγικός γενέσθαι ἢ ὅμοιος Ἀχιλλεὺς ἢ Διάναι ἢ Νέστορι ἢ Ὀδυσσεὶ, ἐμὲ θεραπεύειτω. Ἐγὼ γὰρ ταῦτα πάντα ἐπίσταμαι. (ζ) καὶ βασιλεύειν, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἐπίστασαι, ὅτι οἷσθα ἐπανέσταντα αὐτῶν τῶν Ἀγαμέμνονα ὡς βασιλεὺς τε εἶη ἀγαθός κρατερός τε ἀνδραγαθός; Καὶ καὶ μὰ Δῖ', ἔφη, ἔγωγε ὅτι ἀννατλάσαντα δεῖ ἑγὼς μὲν τῆς στήλης καθέσθαι,

αὐτὸν δὲ ἀνιέναι ἐκείνου ἐπὶ διαρῶν
καὶ ἐπ' ἀριστέα τινά, ὅταν τὸν διαρῶντιον
ῥῆσαι ὁμοκλήσαντι εἴναι τε οἱ ἄλλα χρῆσι.

(η) Καὶ πρὸς τοῦτο γε ἄλλο οἶδα, καὶ βούλομαι αὐτίκα μάλ' ἔξεστι πειράσθαι. Εἶπε γὰρ πῶς Ὀμηρος, Ἐπὶ δὲ κρήνην ποτῶ ὄβρι. Ἐν οὖν ἐνὶ κρήνῃ τις κρήνην, αὐτίκα μάλα τούτῳ γε ὠρῶντ' ἐπὶ στήθεσιν ἔδωκε γὰρ πειράσθαι. (θ) Καὶ ὁ Χαριδῆς εἶπεν, ὦ ἄνδρες, ὁ Νικηράτος κρήνην ὅζων ἐπιβουλεύει οἰκίαν ἐλθεῖν, ἐν ἣ γυνὴ αὐτοῦ πιστεύει μὴ διανοστήσειν μετὰ τὴν πύξιν αὐτόν. Νῆ Δέ', ἔφη ὁ Σωκράτης, αὐτὸ ἄλλαν προδοῖεν γελῶντες κήρυκος ἦσαν προκλήειν. Ὅζων μὲν γὰρ δὴ ὄντως εἰσὶν εἴναι, ὡς κρήνην γε οὐ μόνον σιτῶν ἀλλὰ καὶ ποτὸν ἔδωκε. Εἰ δὲ δὴ τούτῳ καὶ μετὰ δειπνῶν προδομένη, ὅπως μὴ φήσῃ τις ἡμᾶς πρὸς Καλλίαν ἐλθόντας ἔρτυπαῖν. (ι) Μιθαιῶς, ἔφη, ὁ Σωκράτης. Εἰς μὲν γὰρ μάχην ὁρμησμένῳ καὶ ὡς ἔχει κρήνην ὑποτρῶμεν, ὥσπερ ἐνίοι τοὺς ἀλεκτρούνας σκόροδα σιτάντας συμβαλλόντων ἡμεῖς δὲ ἴσως βουλευόμεθα ὅπως πύξιν μὲν τινα μάλλον ἢ μαχρὸν μεθεῖν. Καὶ οὗτος μὲν δὲ ὁ λόγος οὕτω πως ἐπαύσατο. (ιι) Ὁ δὲ Κριτόβουλος, Ὁδοῦν αὖ ἐγὼ λέξω, ἔφη, ἐξ ὧν ἐπὶ τῇ καλλίᾳ μέγα φρονῶ. Λέγε, ἔρασαν. Εἰ μὲν τούτῳ μὴ καλὸς εἰμι ὡς οἶμαι, ὑμεῖς ἄν δικαίως ἀπάτης δίκην ὑπέχρηται οὐδενός γὰρ ὁρῶντος αἰεὶ ὀφειλόντες καλὸν μὲ φάτε εἶναι. Καθὼ μὲντοι πιστεύω. Καλὸς γὰρ καὶ ἀγαθὸς ὑμᾶς ἄνδρες νομίζω. (ιιι) Εἰ δ' εἰμὶ τε τῷ ὄντι καλὸς καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ἐμὲ πᾶσχετε διατρεῖν ἐνὶ πρὸς τὸν ἐμὸν δοκούντα καλὸν εἶναι, ὁμνοῦμι πάντας θεοὺς μὴ ἐλθεῖναι ἂν τὴν βασιλείας ἀρχὴν

imo nonnulli etiam magis hostiliter affecti sunt, quam prius, quum nondum accepissent. Mira quidem, ait Antisthenes simul eum intuendo quasi coarguens, posse te illos reddere justos erga ceteros, non autem erga te ipsum. Et cur hoc mirum est? ait Callias. An non et fabros, et structores aedium complures cernis, qui aliis quidem multas domos aedificant, sibi aedificare non possunt, sed mercede conductas incolunt? Patere te coargui, professor sapientiae. Profecto, inquit Socrates, patiatur sane: nam et vates feruntur certe aliis quidem futurum quod sit, demutari; sibi vero quod imminet, non prospicere. Atque huiusce sermonis hic finis fuit. Secundum haec Niceratus: And-te, inquit, me quoque, in quibus vos meliores sitis futuri, si mecum versabimini. Nostis certe, enim Homerum illum sapientissimum fere complexum esse poematis suis omnes res humanas. Quamobrem quisquis vestrum vel aduini-stationis domesticae, vel orandi ad populum, vel rei imperatoriae peritus fieri vult, vel Achilli, Ajaci, Nestori, Ulyssi similis, ne cedit, qui haec omnia cognita habeo. Num et regnandi, ait Antisthenes, scientiam habes? Nosti enim laudatum esse ab ipso Agamemnonem, quod rex esset bonus, et bellator fortis. Etiam hoc profecto scio, inquit aurigam quidem prope columnam debere se convertere:

Ille sed inclinet se levam versus, in ipso
curru; et epum dextrum propellat voce, manuque
cedat, eique simul laxas permittat habenas.

Praeterea quidam aliud novi, vosque adeo periculum ejus mox facere poteritis. Dixit enim Homerus alicubi, cepam esse potius condimentum. Quamobrem si cepam quis adferat, mox hanc utilitatem percipietis, quod sitis majori cum voluptate bibaturi. Tum Charmides, Cupit, inquit, o vici, Niceratus ita redire domum, ut cepas reddeat: quo uxor ipsius credat, nullum ne cogitasse quidem ipsam osculari. Immo vero, inquit Socrates, aliam fortassis opinionem ridiculam metuendum est ne de nobis excitemus. Nimirum cepam adeo esse condimentum apparet, ut non cibum modo sed potum quoque suaviorem efficiat. Quod si haec etiam a corna vescamur, verendum, ne quis nos ad Calliam sic accessisse dicat, ut voluptati indulgeremus. Nequaquam, ait, o Socrates. Nam in pugnam pergenti ceparum usus convenit, quemadmodum quidam alio gallos pasunt, ac de inde committunt. Nobis autem hoc fortasse consilium est, ut osculaturi potius simus, quam proelio congressuri. Huiusce orationis hic fere finis fuit. Tum Critobulus, Ergo et ipse dicam, ait, quibus de causis ob formae elegantiam me efferam. Sic, aiunt. Atqui si formosus non sum, ut me esse puto, merito vos fraudis penam sustineritis. Nam semper jurejurando confirmatis, formosum esse me, nemine id a vobis exigente. Ac fidem vobis equidem habeo, quos esse bonos et honestos viros arbitror. At si revera formosus sum, ac vobis idem erga me accidit, quod mihi erga illum, quem formosum esse puto: deos omnes testor, nolle me regis imperium, potius quam formae

ἀντὶ τοῦ καλὸς εἶναι. (12) Νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν ἥδιον μὲν θεῶμαι ἢ τὰλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλὰ· τυρλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων μᾶλλον δεξαίμην ἐν εἶναι ἢ ἐκείνου καὶ ἐνὸς ὄντος· ἀχθομαι δὲ καὶ νυκτὶ καὶ ὕπνῳ, ὅτι ἐκείνου οὐχ ὀρώ, ἡμέρα δὲ καὶ ἡλίου τὴν μεγίστην χάριν οἶδα, ὅτι μοι Κλεινίαν ἀναφαίνουσιν. (13) Ἀξίον γε μὴν ἡμῖν τοῖς καλοῖς καὶ ἐπὶ τοῖςδε μέγα φρονεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἰσχυρὸν πονοῦντα δεῖ κτᾶσθαι τάγαθὰ καὶ τὸν ἀνδρείον κινδυνεύοντα, τὸν δὲ γε σοφὸν λέγοντα· ὁ δὲ καλὸς καὶ ἡσυχίαν ἔχων πάντ' ἀν διαπαράζαιτο. (14) Ἐγὼγ' οὖν καίπερ εἰδὼς ὅτι χρήματα ἡδὺ κτῆμα ἥδιον μὲν ἀν Κλεινίᾳ τὰ ὄντα διδοῖν ἢ ἕτερα παρ' ἄλλου λαμβάνοιμι, ἥδιον δ' ἀν δουλεύοιμι ἢ ἐλεύθερος εἶην, εἰ μοι Κλεινίας ἀρχεῖν ἐθέλοι. Καὶ γὰρ ποιοῖν ἀν ῥῆον ἐκείνῳ ἢ ἀναπαυοίμην, καὶ κινδυνεύοιμι· ἀν πρὸ ἐκείνου ἥδιον ἢ ἀκίνδυνος ζῶην. (15) Ὡστε εἰ σὺ, ὦ Καλλία, μέγα φρονεῖς ὅτι δικαιοτέρους δύνασαι ποιεῖν, ἐγὼ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν δικαιοτέρως σοῦ εἰμι ἄγειν ἀνθρώπους. Διὰ γὰρ τὸ ἐμπνεῖν τι ἡμᾶς τοὺς καλοὺς τοῖς ἐρωτικοῖς ἐλευθερωτέρους μὲν αὐτοὺς ποιοῦμεν εἰς χρήματα, φιλοπονωτέρους δὲ καὶ φιλοκαλωτέρους ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ μὴν αἰδημονεστέρας τε καὶ ἐγκρατεστέρας, οἷ γε καὶ ὧν δέονται μάλιστα ταῦτα αἰσύνονται. (16) Μαίνονται δὲ καὶ οἱ μὴ τοὺς καλοὺς στρατηγὸς αἰρούμενοι. Ἐγὼγ' οὖν μετὰ Κλεινίου κᾶν διὰ πυρὸς ἰσθίην· οἶδα δ' ὅτι καὶ ἡμεῖς μετ' ἐμοῦ. Ὡστε μηκέτι ἀπόρει, ὦ Σώκρατες, εἰ τι τοῦμὸν κάλλος ἀνθρώπους ὠφελήσει. (17) Ἄλλ' οὐδὲ μέντοι ταῦτη γε ἀτιμαστέον τὸ κάλλος ὡς ταχὺ παρᾶχμάζον, ἐπεὶ ὥσπερ γε παῖς γίγνεται καλὸς, οὕτω καὶ μεῖράκιον καὶ ἀνὴρ καὶ πρεσβύτερος. Τεκμηρίον δὲ θαλλοφόρους γὰρ τῇ Ἀθηνᾷ τοὺς καλοὺς γέροντας ἐκλέγονται, ὡς συμπαρομαρτοῦντος πάσῃ ἡλικίᾳ τοῦ κάλλους. (18) Εἰ δὲ ἡδὺ τὸ παρ' ἐκόντων διαπραττεσθαι ὧν τις δέοιτο, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ νυνὶ θάττον ἀν ἐγὼ καὶ σιωπῶν πείσαιοι τὸν παῖδα τόνδε καὶ τὴν παῖδα φιλησαί με ἢ σὺ, ὦ Σώκρατες, εἰ καὶ πάνυ πολλὰ καὶ σοφὰ λέγοις. (19) Τί τοῦτο; ἔφη δὲ Σωκράτης· ὡς γὰρ καὶ ἐμοῦ καλλίων ὧν ταῦτα κομπάζεις. Νῆ Δί', ἔφη δὲ Κριτόβουλος, ἢ πάντων Σεληνῶν τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἰσχιστος ἀν εἶην. [Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ ἐτύγχανε προσεμπερὴς τοῖς τοῖς ὧν.] (20) Ἄγε νυν, ἔφη δὲ Σωκράτης, ὅπως μεμνήσῃ διακριθῆναι περὶ τοῦ κάλλους, ἐπειδὴ οἱ προκείμενοι λόγοι περιέλθωσι. Κρινάτω δ' ἡμᾶς μὴ Ἀλέξανδρος δὲ Πριάμου, ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οὗσπερ σὺ οἶεῖς ἐπιθυμεῖν σε φιλησαί. (21) Κλεινία δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἀν ἐπιτρέψαις; Καὶ δὲ εἶπεν, Οὐ γὰρ αὖ παύσῃ σὺ Κλεινίου μεμνημένος; Ἦν δὲ μὴ ὀνομάζω, ἥττον τί με οἶεῖς μεμνησθαι αὐτοῦ; οὐκ οἶσθα ὅτι οὕτω σαφὲς ἔχω εἰδῶλον αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς εἰ πλαστικός ἢ ζωγραφικός ἦν, οὐδὲν ἀν ἥττον ἐκ τοῦ εἰδῶλου ἢ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν ὅμοιον αὐτῷ ἀπειργασάμην; (22) Καὶ δὲ Σωκράτης ὑπέλαβε, Τί δῆτα οὕτως ὅμοιον εἰδῶλον ἔχων πράγματά μοι παρέχεις ἄγεῖς τε αὐτὸν

præstantiam. Quippe Cliniam modo specto lubentius, quam cetera universa, quæ pulchra sunt in rebus humanis: malimque ceterarum rerum omnium, quam ejus unius aspectu carere. Nocti etiam somnoque succenseo, quod eum non video: diei vero ac soli gratiam habeo maximam, quod Cliniam mihi spectandum exhibeant. Equum est etiam, ut nos formosi propter hæc quoque simus animis elatis, quod eum, qui viribus polleat, laborando acquirere bona necesse sit; et fortem, pericula subeundo; et sapientem, dicendo: at qui formosus est, etiamsi quiescat, omnia tamen perficere potest. Equidem tametsi norim opes esse possessionem gratam: lubentius tamen ea quæ mea sunt, Clinia donarem, quam alia ab altero acciperem: lubentius servus, quam liber essem, si Clinias mihi velit imperare. Nam facilius esset mihi Clinia laborare, quam quietem capere; ac periculum ejus nomine lubentius adirem, quam expers periculi viverem. Si tu denique, Callia, magnopere te effers, quod homines possis justiores facere; multo ego te aptior ad omnem virtutem homines perducendo. Nam quia nos formosi quiddam amori deditis inspiramus, id efflicimus, ut quod pecuniam attinet, sint liberaliores; in periculis laborum et honesti studiosiores; verecundiores etiam, ac modestiores: adeo quidem, ut etiam maxime in iis quæ desiderant sint pudibundi. Insani sunt autem, qui non formosos imperatores eligunt. Equidem cum Clinia vel per ignem incederem, neque dubito vos idem mecum facturos. Quamobrem non est, quod dubites amplius, mi Socrates, an formæ venustas in me bono alicui sit hominibus. Ne hac quidem in parte forma vituperanda est, quod cito flos ejus prætereat: nam ut puer, ita et adolescentulus formosus est, et vir, et senex. Ejus rei argumentum est, quod Minervæ in Thallopheoros dolegantur formosissimi senes, quasi forma sit omni ætati comes. Quod si jucundum est a volentibus impetrare, quibus aliquis indiget: sat scio, mi Socrates, me nunc quoque citius vel tacentem huic puero puellæque persuasurum, ut me osculentur, quam tu possis, tametsi plurima sapienter proferas. Quid hoc est? ait Socrates: jactitas hæc tu, quasi etiam me sis formosior. Profecto, inquit Critobulus: ceteroquin omnium Silenorum satyricorum essem turpissimus. [Erat autem Socrates his perquam similis.] Age vero, subjicit Socrates, memineris habendum esse judicium de forma, ubi sermones hi, quos instituimus, circumierint. Ferat autem judicium de nobis non Alexander ille Priami filius, sed hi ipsi quos tu osculandi tui cupidos esse putas. At Clinia, Socrates, judicium non permiseris? Et ille: Non tu Clinia meminisse desines? At si eum non nominem, an propterea minus me putas ipsius meminisse? num ignoras, tam illustre me simulacrum ipsius habere in animo, ut si vel fictor, vel pictor essem, nihilo minus ei similem exprimerem ex hoc simulacro, ac si ipsum intuerer. Ejus sermonem excipiens Socrates: Quamobrem igitur, ait, quum simulacrum ei tam simile habeas, mihi

ὅπου ὄφει· "Ὅτι, ὦ Σώκρατες, ἡ μὲν αὐτοῦ ὄφης εὐφραίνειν δύναται, ἡ δὲ τοῦ εἰδόλου τέρψιν μὲν οὐ παρέχει, πόθον δὲ ἐκπύει. (24) Καὶ ὁ Ἑρμογένης εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, οὐδὲ πρὸς σοὶ πῶδὶ τὸ περιδεῖν Κριτόβουλον οὕτως ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ἐκπλαχέντα. Δοκεῖς γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰς οὗτοιο συνέστιν αὐτῷ διατεθῆναι αὐτόν; Ἀλλὰ πότε μήν; Οὐχ ὥρῃς ὅτι τοῦτο μὲν παρὰ τὰ ὅτι ἄρτι ἰούλος καθέρπει. Κλεινία δὲ πρὸς τὸ ὅτισιν ἤδη ἀναθαίνει; οὗτος οὖν συμφοιτῶν εἰς ταῦτα διδασκαλεῖα ἐκείνῳ τότε ἱσχυρῶς προσεκαύθη. (25) Ἄ δὲ αἰσθόμενος ὁ πατήρ παρεδόκε μοι αὐτόν εἶ τι δυνάμην ὠφεῖσθαι. Καὶ μέντοι πολλὸ βέλτιον ἤδη ἔχει. Πρόσθεν μὲν γὰρ ὥσπερ οἱ τὰς Γοργόνας θεώμενοι λιθίνως ἐβόλῃς πρὸς αὐτόν καὶ οὐδαμοῦ ἄπαι ἀπ' αὐτοῦ νῦν δὲ εἶδον αὐτόν καὶ σκαρδαμύζαντα. (26) Καίτοι νῦν τοὺς θεοὺς, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι γ' ἔφη, ὡς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰρῆσθαι, οὗτος καὶ περιπλαχέναι τὸν Κλεινίαν· οὗ ἔρωτος οὐδὲν ἐστὶ δεινότερον ὑπέκκαυμα. Καὶ γὰρ ἀπλῆστον οὖν καὶ ἐπιείκως τινὰς γλυκαῖας παρέχει. (27) [ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸ μόνον πάντων ἔργων τὸ τοῖς στόμασι συμπύκναις ὑμῶν μῶνον εἶναι τῷ ταῖς ψυχαῖς φιλεῖσθαι ἐντιμότερον ἐστίν.] Οὐ ἕνεκα ἀρεκτέον ἐγὼ φημι εἶναι φιλημάτων ὁράων τῷ σωφρονεῖν δυνατοῦν. (28) Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, Ἀλλὰ τί δὲ ποτε, ὦ Σώκρατες, ἡμῖς μὲν οὕτω τοὺς φίλους μαρμαρυγῇ ἀπὸ τῶν καλῶν, αὐτὸν δὲ σε, ἔφη, ἐγὼ εἶδον καὶ μάλιστα τὸν Ἀπόλλω, ὅτε παρὰ τῷ γραμματιστῇ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφοτέροι ἐμαστούετέ τι, τὴν κεφαλὴν πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν ὦμον γυμνὸν πρὸς γυμνῷ τῷ Κριτόβουλου ὦμον ἔχοντα; (29) Καὶ ὁ Σωκράτης, Φεῖ, ἔφη, ταῦτ' ἄρα, ἔφη, ἐγὼ ὥσπερ ὑπὸ θερμῆς τινὸς δεδηγμένος τὸν τε ὦμον πλείον ἢ πάντα ἡμέρας ὠκίζον καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ὥσπερ κηστρά τι ἐδόκουν ἔχειν. Ἀλλὰ νῦν τοῖ σοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἐναντίον τοσούτων μαρτύρων προαγορεύω μὴ ἄττεσθαι μου πρὶν ἢ τὸ γένειον τὴν κεφαλὴν ὑμῶν κομίσῃς. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως ἀναμῖς ἐσκοφῆν τε καὶ ἐσπούδασαν. (30) Ὁ δὲ Καλλιπίας, Σὺν μέρῳ, ἔφη, λέγειν, ὦ Χαρμίδη, διότι ἐπὶ πενία μέγα φρονεῖς. Οὐκ οὖν τότε μὲν, ἔφη, ὑμῶν γαίται, χραιττον εἶναι θαρβεῖν ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἐλευθερον εἶναι μᾶλλον ἢ δουλεύειν καὶ θεραπεύεσθαι μᾶλλον ἢ θεραπεύειν καὶ πιστεῦσθαι ὑπὸ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἀπιστεῖσθαι. (31) Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφορούμην μὴ τίς μου τὴν οἰκίαν διαρῶς καὶ τὰ χρήματα λάβῃ καὶ αὐτόν τι με κακὸν ἐργάσασιν· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας θηράπευσον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἶην ἢ πολεῖν ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ καὶ προσετάττετο μὲν αἰεὶ τί μοι θαπανάν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμοῦ εἴην. (32) Νῦν δ' ἐπειδὴ τῶν ὑπεροχῶν στέρομαι καὶ τὰ ἔργα οὐ καρποῦμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἡδέως μὲν καθυπόμειν ἐκτεταμένος, πιστῶ δὲ τῇ πόλει γενένημαι, οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὡς ἐλευθέρῳ τε ἔξεστί μοι καὶ ἀπο-

negotium facessis, eoque eum ducis, ubi videas? Propterea, mi Socrates, ait, quod vultus ejus esse mihi voluptati potest; simulacri vero species, ut delectationem nullam afferat, ita desiderium excitat. Tum Hermogenes, Ego vero, mi Socrates, inquit, non tuum esse puto, ut Critobulum adeo prae amore obstupefactum contemnas. An tu existimas eum, inquit Socrates, ex quo mecum versatur, hoc pacto unquam esse affectum? Quando tandem? Non vides hunc quidem lanuginem propter aures serpere, Cliniae vero jam retrorsum surgere? nimirum hic id temporis, quo ad eundem cum illo magistros itabat, ita vehementer exarsit. Quibus animadversis pater eum mihi tradidit, si qua te prodesse ipsi possem. Et habet sane jam multo melius. Nam antea quasi qui Gorgones spectant, saveam in morem Cliniam inspectabat, neque usquam ab ipso discedebat: nunc vero eum vidi etiam oculis comiventem. Imo per deos immortales videtur mihi, o viri, quod quidem inter nos solis dictum esto, etiam deosculatus esse Cliniam: quo sane nihil est ad amorem accendendum acius. Quippe satiari nequit, et spes quasdam jucundas praebet. [Fortassis etiam, quia unicum hoc opus, quod ore os contingitur, adpellationem communem habet cum amore illo qui est in animo, honestius est.] Quamobrem aio equidem abstinendum esse formosorum ab osculis illi, qui pudice ut vivere possit expetit. Ad ea Charmides, Tu vero, mi Socrates, inquit, quamobrem nos amicos tuos adeo quibusdam quasi puerorum terrentibus a formosis depellis, quum ego te ipsum viderim, ita me Apollo amet, quo tempore apud litteratorem eodem in libro uterque aliquid quarebatis, caput capitū, humerumque nudum nudo Critobuli humero admovisset. Et Socrates, Proh, inquit, ob haec igitur ego, velut si a belina quadam morsus essem, diutius quam dies quinque humerum dolebam, et in corde quasi pruritus quendam videbar habere. Verum nunc tibi, Critobule, coram tot testibus denuntio, ne me prius attingas, quam mentum tibi pilis, perinde atque caput, vestitum fuerit. Atque hi quidem in hunc modum seria jocosque miscebant. Et Callias, Trium fuerit, inquit, dicere, mi Charmides, quamobrem ob paupertatem elato sis animo. Nimirum in confesso est, ait, potius esse fiduciam animi, quam metum; potius liberatam, quam servitutem; potius esse coli, quam colere: fidem a patria haberi alicui, quam non haberi. Itaque quum in hac civitate opulentus equidem essem, primum veretur ne quis parietibus aedium mearum perfoisset, et facultates adimeret mihi, et me quoque laderet. Deinde dolebam ea humniores, quod scirem ad perpetiendum aliquid mali magis esse me comparatum, quam ut iis facerem. Nam semper aliquid mihi sumptuum, qui expenderebant, a republica imperabatur, et abire peregre licebat nusquam. Nunc posteaquam fortunis, quas extra fines nostros habebam, spoliatus sum, et de iis, quae in hac regione sita sunt, fructum nullum percipio; et res familiaris est vendita: porrectus scilicet jucunde dormio, fidem auctoritatemque apud rempublicam nactus sum, aliorum minas non expior, alius ipse minitor, ut homo liber abundi peregre domique ma-

δημῖν καὶ ἐπιδημῖν ὑπανίστανται δέ μοι ἤδη καὶ θά-
λων καὶ ὁδῶν ἐξίστανται οἱ πλούσιοι. (32) Καὶ εἰμὶ
νῦν μὲν τυράννῳ ὅμοιος, τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν· καὶ
τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἀπέφερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις
τέλος φέρουσα τρέφει με. Ἀλλὰ καὶ Σωκράτης ὅτε
μὲν πλούσιος ἦν ἐλοιδοροῦν με ὅτι συνῆν, νῦν δ' ἐπεὶ
πένης γεγενῆμαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. Καὶ μὴν
ὅτε μὲν γε πολλὰ εἶχον αἰεὶ τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πό-
λεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης· νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδὲν, οὐδὲ
γὰρ ἔχω, αἰεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω. (33) Οὐκοῦν,
ἔφη ὁ Καλλίας, καὶ εὐχῇ μηδέποτε πλουτεῖς, καὶ εἴαν
τι ἑναρ ἀγαθὸν ἴδης, τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις; Μὰ Δία
τοῦτο μέντοι, ἔφη, ἐγὼ οὐ ποίω, ἀλλὰ μάλα φιλοκινδύνως
ὑπομένω, ἦν ποθὲν τι ἐλπίζω λήψεσθαι. (34) Ἀλλ' ἄγε
δὴ, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὖ λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀντισθένης,
πῶς οὕτω βραχέα ἔχων μέγα φρονεῖς ἐπὶ πλούτῳ. Ὅτι
νομίζω, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν
πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν εἶχειν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς. (35)
Ὅρῳ γὰρ πολλοὺς μὲν ἰδῶντας οἱ πάντες πολλὰ ἔχοντες
χρήματα οὕτω πένεσθαι ἵκνυνται ὥστε πάντα μὲν πόνον,
πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύονται, ἐφ' ᾧ πλείονα κτήσον-
ται, οἶδα δὲ καὶ ἀδελφοὺς οἱ τὰ ἴσα λαχόντες ὁ μὲν αὐ-
τῶν τάρχουντα ἔχει καὶ περισσεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ
δὲ τοῦ παντός ἐνδεΐται. (36) αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράν-
νους τινὰς οἱ οὕτω πεινῶσι χρημάτων ὥστε ποιοῦσι
πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων· δι' ἐνδεῖαν μὲν γὰρ
δήπου οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ τοιχωρυοῦσιν, οἱ δὲ
ἀνδραποδίζονται· τυράννοι δ' εἰσὶ τινες οἱ θλους μὲν
οἴκους ἀναιροῦσιν, ἀθρόους δ' ἀπακτείνουσι, πολλὰκις
δὲ καὶ διὰς πόλεις χρημάτων ἐνεκα ἐξανδραποδίζονται.
(37) Τούτους μὲν οὖν ἔγωγε καὶ πάντες οἰκτεῖρω τῆς
ἀγῶν χαλεπῆς νόσου. Ὅμοια γάρ μοι δοκοῦσι πάσχειν
ὅσπερ εἴ τις [πολλὰ ἔχων καὶ] πολλὰ ἐσθίων μηδέποτε
ἐμπίπλαιο. Ἐγὼ δὲ οὕτω μὲν πολλὰ ἔχω ὥς μόλις
αὐτὰ καὶ ἐγὼ αὐτὸς εὐρίσκω· ὅμως δὲ περισσὶ μοι καὶ
ἐσθίωνται ἄχρι τοῦ μὴ πεινῆν ἀρικέσθαι καὶ πίνοντι μέγχι
τοῦ μὴ διψῆν καὶ ἀμυμένυσθαι ὥστε ἔξω μὲν μηδὲν μάλ-
λον Καλλίου τούτου τοῦ πλουσιωτάτου ρέγουσιν· (38)
ἐπειδὴν γε μὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ γένωμαι, πάντες μὲν ἀλγεινοὶ
χιτῶνες οἱ τοῖχοί μοι δοκοῦσιν εἶναι, πάντες δὲ παχεῖαι
ἐρεστροῖδες οἱ ὄροφοι, στρωμνὴν γε μὴν οὕτως ἀρκοῦσαν
ἔχω ὥς· ἔργον μὲ γ' ἐστὶ καὶ ἀνεγείραι. Ἦν δέ ποτε
καὶ ἀπρροισίσασα τὸ σῶμά μου δεηθῇ, οὕτω μοι τὸ
παρὸν ἀρκεῖ ὥστε αἷς ἂν προσελθῶ ὑπερασπάζονταί με
διὰ τὸ μηδένα ἄλλον αὐταῖς ἐθέλειν προσιέναι. (39)
Καὶ πάντα τοίνυν ταῦτα οὕτως ἡδέα μοι δοκεῖ εἶναι
ὥς μάλλον μὲν ἥδεσθαι ποῶν ἕκαστα αὐτῶν οὐκ ἂν
εὐχαίμην, ἥπτον δέ· οὕτω μοι δοκεῖ ἔνια αὐτῶν ἡδίω
εἶναι τοῦ συμφέροντος. (40) Πλείστον δ' ἄξιον κτῆμα ἐν
τῷ ἐμῷ πλούτῳ λογιζομαι εἶναι ἐκεῖνο ὅτι εἰ μού τις καὶ
τὰ νῦν ὄντα παρέλοιτο, οὐδὲν οὕτως ὀρεῖ φάλλον ἔργον
δοιοῖν οὐκ ἀρκοῦσαν ἂν τροφὴν ἐμοὶ παρέχοι. (41) Καὶ
γὰρ ὅταν ἡδυπαθεῖσαι βουληθῶ, οὐκ ἔξ τῆς ἀγορᾶς τὰ
τίμια ὠνούμαι, πολυτελῇ γὰρ γίγνεται, ἀλλ' ἐκ τῆς

nendi facultatem habeo; denique opulenti iam et de hone-
stiore loco mihi adsurgunt, et via cedunt. Nunc regi similia
videor, qui tunc laud dubie servus eram : tum temporis
populo tributum ego pendebam; nunc respublica vectigal
mihi pendit, dum me alit. Etiam conviciis me incescebant,
quum locuples essem, quod consuetudine Socratis uter :
nunc, posteaquam ad paupertatem redactus sum, ea res ne-
mini amplius est curæ. Præterea quum multa possiderem,
semper aliquid vel respublica mihi, vel fortuna adimebat :
nunc nihil amitto, qui nec habeam, et semper aliquid acce-
pturum me spero. Ergo, inquit Callias, etiam optas tu,
numquam ut opulentus fias, ac si quod somnium faustum
vidisti, diis averruncis rem sacram facis? Id equidem
profecto non facio, ait, sed valde tamen alacriter opporior,
sicunde quid accepturum me spero. Age vero, inquit So-
crates, tu nobis, Antisthenes, dicito, quo pacto tam elato sis
ob divitias animo, quum tam exiguae sint facultates tuae?
Quod arbitror, ait, o viri, non in ardebis sitas esse tum opes
tum paupertatem hominibus, sed in animis. Multos enim
privatos homines esse video, qui quum facultates amplissi-
mas possideant, adeo se tamen esse pauperes arbitrantur,
ut quemvis laborem, quodvis periculum subeant, quo plura
comparare possint. Fratres etiam novi, quibus quum fa-
cultates æquales obtigerint, tamen alter eorum quæ abunde
sufficiant, et sumptum etiam superent, habet; alteri nihil
non deest. Animadverto et reges quosdam esse, qui tanta
opum fame laborant, ut longe graviora committant, quam
homines maxime inopes. Nam propter egestatem nonnulli
furanter, alii parietes perfodiunt, alii committunt pladium :
at reges quidam sunt, qui pecuniarum causa familias totas
evertunt, occidunt multos, sæpenumero totas etiam urbes
in servitutem redigunt. Hos igitur equidem non possum
non vehementer miserari, quod tam gravi morbo laborent.
Nam simile quid ipsis accidere mihi videtur, ac si quis multa
[possideat multa] comedat, nunquam tamen saturetur.
Ego vero tam multa scilicet habeo, vix ut ea possim ipse
invenire : nihilominus superat mihi quod edere possim, donec
eo perveniam, ut non esuriam; et quod bibere, donec
non sitiam; et quo vestiar, ut foris nibilo magis quam ditis-
simus hic Callias frigeam. Quum domi sum, admodum
mihi calidæ videntur esse tunicae parietes ipsi, et tecta cras-
sorium paludamentorum instar : stragula veste usque adeo
abundo, ut etiam excitari difficulter possim. Quod si quan-
do re venerea corpus indigeat, adeo mihi satisfacit quod
adest, ut illar, ad quas accedo, nimirum me complectantur,
propterea quod eas alii convenire nolint. Atque hæc omnia
tam jucunda mihi accidunt, ut dum ea facio singula, non
equidem majori, sed minori potius delectatione perfui
optem : adeo pleraque mihi jucundiora esse videntur quam
expediat. Rem autem longe maximi pretii meis in opibus
illis esse existimo, quod etiam si quis ea mihi adimat, quæ
nunc adsunt, nullum esse tam vile opus videam, quod
mihi non satisimenti suppeditet. Etenim ubi genio indul-
gere voluero, non ex foro quæ ibi sunt magni pretii coemo,
quod ea nimis magno sumptu veneant, sed ex cupiditate

ψυχῆς ταχέμευμαι. Καὶ πολλὸ πλεῖον διαφέρει πρὸς ἡδονὴν ὅταν ἀναμείνας τὸ δεηθῆναι προσφέρωμαι ἢ ὅταν τινὲ τῶν ταχέων γρῶμαι, ὥσπερ καὶ νῦν τῷδε τῷ Θασίῳ σῶφ' ἐντρῶγον οὐ δεῶν πίνω αὐτόν. (42) Ἀλλὰ μὴν καὶ πολλὸ δικαιοτέρους γέ εἶκος εἶναι τοὺς εὐτέλειαν μᾶλλον ἢ πολυχρηματίαν σκοποῦντας. Οἷς γὰρ μάλιστα τὰ παρόντα ἀρκεῖ ἥμισυ τῶν ἀλλοτρίων δρέγονται. (43) Ἄξιον δ' ἐννοῆσαι ὥς καὶ ἐλευθερίους ὁ τοιοῦτος πλοῦτος παρέχεται. Σωκράτης τε γὰρ οὗτος παρ' οὐ ἐγὼ τοῦτον ἐκτελέαμην οὐτ' ἀριθμῶ οὔτε σταθμῶ ἐπὶ ἄρκει μοι, ἀλλ' ὅπως ἐδυνάμην εὐρεσθαι τοιοῦτόν μοι παρεδίδου ἐγὼ τε νῦν οὐδενὶ φθονῶ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ ἐπιεικύνω τὴν ἀφθονίαν καὶ μεταδίδομαι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλοῦτος. Ἢ καὶ μὲν καὶ τὸ ἀδύνατον γέ κτήμα τὴν σχολὴν καὶ ὁρᾷτέ μοι παρῶσαν, ὥστε καὶ βεῖσθαι τὰ ἀξιόβητα καὶ ἀκούειν τὰ ἀξιάκουστα καὶ ὁ πλείστου ἐγὼ ταμῶμαι Σωκράτει σχολάζων συνδιμερεύειν. Καὶ οὗτος δὲ οὐ τοὺς πλείστου ἀριθμοῦντας χρυσίον θανάτῳ, ἀλλ' οἱ ἂν αὐτῷ ἄρκεται τούτοις συνὸν διατελεῖ. Οὗτος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. (44) Ὁ δὲ Καλλίας, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, τὰ τε ἄλλα ζητῶ σε τοῦ πλοῦτος καὶ ὅτι οὗτε ἢ πόλεις σοι ἐπιτάττουσιν ὥς δούλῳ γρηῃται οὔτε οἱ ἀδύνατοι ἦν μὴ θανάτῳ ὁρᾷζονται. Ἀλλὰ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Νικηράτης, μὴ ζήλου ἐγὼ γὰρ ἤξω παρ' αὐτοῦ θανασόμενος τὸ μὲνός προσδεσθαι οὕτω πεπαιδευμένους ἐπὶ Ὀμήρου ἀριθμεῖν

ἐπὶ ἑπτὰς τριπόδας, δεκάδ' χρυσίου ταλάντα,
αἰθώνας δὲ ἑκατὰ ἐκαστοί, δώδεκα δ' ἵππους,

σταθμῶ καὶ ἀριθμῶ ὥς πλείστου πλοῦτος ἐπιβουλῶν οὐ παύομαι ἐξ ὧν ἴσως καὶ πολυχρηματώτερός τις δοκεῖ εἶναι. Ἐνθα δὲ ἀνενέγκασαν ἅπαντες, νομίζοντες τὰ ὄντα εἰσχελεῖν αὐτόν. (45) Ἐκ τούτου εἰπέ τις, Σὺν ἔργον, ὦ Ἑρμογενε, λέγουσι τοὺς φίλους οἰκτιρῆσαι εἰσι καὶ ἐπιεικύνουσι ὥς μὲν τε δύνανται καὶ σοὺ ἐπιμελίζονται, ἵνα δοκῇ δικαίως ἐπ' αὐτοῖς μὲν φρονεῖν. (46) Οὐκ οὖν ὥς μὲν καὶ Ἑλλήνες καὶ βάρβαροι τοὺς θεοὺς ἡγοῦνται πάντα εἰδέναι τὰ τε ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα εὐδελόν. Ἠᾶσαι γοῦν αἱ πόλεις καὶ πάντα τὰ ἔθνη διὰ μηχανικῆς ἐπερωτῶσι τοὺς θεοὺς τί τε γρή καὶ τί οὐ γρή ποιεῖν. Καὶ μὴν ὅτι νομίζομεν γέ δύνασθαι αὐτοὺς καὶ εἶ καὶ κακῶς ποιεῖν καὶ τοῦτο σαφές πάντες γοῦν αἰτοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν φύλα ἀποτρέπειν, τὰ κατὰ δὲ διδόναι. (47) Οὗτοι τούτων οἱ πάντα μὲν εἰδότες πάντα δὲ δυνάμενοι θεοὶ οὕτω μοι οἴλοι εἶσιν ὥστε διὰ τὸ ἐπιμελεσθαι μοι οὐποτε λήθω αὐτοὺς οὔτε νυκτὸς οὐθ' ἡμέρας οὐθ' ὅποι ἂν ὁρῶμαι οὐθ' ὅποι ἂν μέλλω πράττειν. Διὰ δὲ τὸ προειδέναι καὶ ὅτι ἐξ ἑκάστου ἀποδέρσεται σημαίνουσι μοι πέμποντες ἀγγέλους φήμας καὶ ἐνύπνια καὶ οἰονοῖς ἃ τε δεῖ καὶ ἃ οὐ γρή ποιεῖν ὥς ἐγὼ ὅταν μὲν πείθομαι, οὐδέποτε μοι μεταμείδω ἥδη δὲ ποτε καὶ ἀπιστήτας ἐκολάσθην. (48) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ἀπιστοῦ. Ἐκείνο μὲντοι

promō. Adeoque multo plus confert ad voluptatem: quod expectato tempore, quo quid requiram, ita deinde sum: quam si magno pretio redemptis utar: quemadmodum nunc quoque, quum in hoc vinum Thasium incidierim, Bello illi sine siti. Enimvero par est credere, nullo etiam iustiores esse, qui vilitatem victus potius quam caritatem spectant. Nam quibus maxime presentia satisfaciunt, ii minime aliena concupiscunt. Est autem operae pretium considerare, liberales etiam effici homines huiusmodi divitiis. Nam Socrates hic, a quo has sum consequutus, neque numero, neque pondere mihi eas suppedibat: sed dabat mihi tantum quantum ferre poteram. Atque equidem nemini meam me invidis sed hanc abundantiam amicis omnibus ostento, et autum me opes volenti cuique communico. Quin etiam rem omnium delicatissimam, otium, semper adesse mihi videtur: quod auditu digna: et, quod equidem maximi facio, adesse Socrati totos dies in otio possim. Atque is etiam ipse non eos admiratur, qui plurimum auri numerant; sed perpetuo cum iis versatur, qui ipsi placeant. Atque hoc modo optum sequutus is esset: Per Junonem, ait Callias, quum alias ob causas his cum opibus admirationi mihi es, tum quod nec te servi loco civitas habeat, aliquid semper imperans; neque homines tibi succenseant, si nihil des mutuo. Tu vero hunc, ait Niceratus, beatum predicare noli: nam ego cum conveniam, qui quidem sumam hoc ab eo mutuo, nullius rei amplius indigere. Etenim ab Homero edoctus, ut ita numeret.

Septenos tripodes, atque auri dena talenta,
vixintique lebetes, bis senosque caballos,

non desino pondere ac numero divitias quam plurimas expetere. Quo fortasse fit, ut quibusdam avidior esse pecunie videar. Ibi vero in risum effusi sunt omnes, qui eum quod res esset, dixisse arbitrarentur. Secundum haec quidam, Tuum jam est, ait, de amicis dicere, Hermogenes, quinam illi sint; ac demonstrare, magnam illorum esse potentiam, teque illis esse curae, ut merito magnos spiritus gerere propter eos videaris. « Notum igitur est tam Graecos quam barbaros existinare, deos universa tum praesentia tum futura scire. Omnes itaque tum civitates, tum nationes, per divinationem consulunt deos, quid faciendum, quid omittendum sit. Etiam nos illa patet esse in sententia, quod dii nobis tum commodare tum incommodare possint. Nam deos precantur universi, ut mala quidem avertant, bona vero largiantur. Ii ergo dii, qui omnia norunt, et possunt omnia, tam mihi sunt amici, ut, quia sum ipsis curae, nunquam meae res eos fugiant, neque noctu, neque interdiu, neque quo pergam, neque quid suscepturus sim. Et quia prospiciunt, quinam ejusque rei futurus sit eventus: missis, ut nuntias, omnibus, somniis, auguriis, quid faciendum, quid omittendum sit, mihi significant. Eis quam obtinero, non unquam ejus rei me ponit; imo aliquando eis non obsequutus, penas dedi. » Tum Socrates, Nilil horum, ait, est incredibile: verum hoc equidem scisci-

ἔγωγε ἡδέως ἂν πυθοίμην, πῶς αὐτοὺς θεραπεύων οὕτω φίλους ἔχεις. Ναὶ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Ἑρμογένης, καὶ μάλ᾽ αὐτελῶς. Ἐπαινῶ τε γὰρ αὐτοὺς οὐδὲν δαπανῶν, ὦν τε διδῶσιν αἰεὶ αὖ παρέχονται, εὐφημῶ τε θσα ἂν δύνωμαι καὶ ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσωμαι ἐκὼν οὐδὲν ψεύδομαι. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἄρα τοιοῦτος ὦν φίλους αὐτοὺς ἔχεις, καὶ οἱ θεοὶ, ὡς εἴοικε, καλοκάγαθον ἡδονταί. (50) Οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτως ἐσπουδαυολογήθη. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Φίλιππον ἦκον, ἡρώτων αὐτὸν τί δρῶν ἐν τῇ γελωτοποιίᾳ μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονοίῃ. Οὐ γὰρ ἄξιον, ἔφη, ὅποτε γε πάντες εἰδότες ὅτι γελωτοποιὸς εἰμι, θσαν μὲν τι ἀγαθὸν ἔχωσι, παρακαλοῦσιν με ἐπὶ ταῦτα προθύμως, θσαν δὲ κακὸν τι λάβωσι, φεύγουσιν ἄμεταστρεπτί, φοβούμενοι μὴ καὶ ἄκοντες γελάσωσι; (51) Καὶ ὁ Νικήρατος εἶπε, Νῆ Δία, σὺ τοίνυν δικαίως μέγα φρονεῖς. Ἐμοὶ γὰρ αὖ τῶν φίλων οἱ μὲν εὖ πράττοντες ἐκποδὸν ἀπέρχονται, οἱ δ' ἂν κακὸν τι λάβωσι, γενεαλογοῦσι τὴν συγγένειαν καὶ οὐδέποτε μου ἀπολείπονται. (52) Εἰέν· σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ὦ Σωκράτης, ἐπὶ τῷ μέγα φρονεῖς; ἡδῶλλον ὅτι ἐπὶ τῷ παιδί; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν δὴ· ἀλλὰ καὶ δέδοικα περὶ αὐτοῦ ἰσχυρῶς. Αἰσθάνομαι γὰρ τινὰς ἐπιβουλεύοντας διαφθεῖραι αὐτόν. (53) Καὶ ὁ Σωκράτης ἀκούσας, Ἡράκλειος, ἔφη, τί τοσοῦτον νομίζοντες ἡδίκησθαι ὑπὸ τοῦ σοῦ παιδὸς ὥστε ἀποκτείναι αὐτὸν βούλестhai; Ἀλλ' οὗτοι, ἔφη, ἀποκτείναι βούλονται, ἀλλὰ πείσαι αὐτὸν συγκαθεύδειν αὐτοῖς. Σὺ δ', ὡς εἴοικας, εἰ τοῦτο γένοιτο, νομίζεις ἂν διαρθρῆναι αὐτόν; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, παντάσῳ γε. (54) Οὐδ' αὐτὸς ἄρ', ἔφη, συγκαθεύδεις αὐτῷ; Νῆ Δί' ὅλας γε καὶ πάσας τὰς νύκτας. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εὐτύχημά γέ σου μέγα τὸ τὸν χρῶτα τοιοῦτον εἶναι ἔχοντα ὥστε μόνον μὴ διαφθεῖρειν τοὺς συγκαθεύδοντας. Ὡςτε σοὶ γε εἰ μὴ ἐπ' ἄλλῳ ἄλλ' ἐπὶ τῷ χρωτὶ ἄξιον μέγα φρονεῖν. (55) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονῶ. Ἀλλ' ἐπὶ τῷ μῆν; Ἐπὶ νῆ Δία τοῖς ἀφροσιν. Οὗτοι γὰρ τὰ ἐμὰ νευρόσπαστα θεώμενοι τρέφουσιν με. Ταῦτα γὰρ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ πρῶν ἐγὼ σου ἤκουον εὐχομένου πρὸς τοὺς θεοὺς θπου ἂν ἦς διδόναι καρποῦ μὲν ἀφθονίαν, φρενῶν δὲ ἀφορίαν. (56) Εἰέν, ἔφη ὁ Καλλίας· σὺ δὲ δὴ, ὦ Σώκρατες, τί ἔχεις εἰπεῖν ὡς ἄξιον σοὶ ἐστὶ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἣ εἶπας οὕτως ἀδοξῶ οὕση τέχνη; Καὶ θς εἶπεν, Ὁμολογησώμεθα πρῶτον ποῖά ἐστιν ἔργα τοῦ μαστροποῦ· καὶ θσα ἂν ἐρωτῶ, μὴ ὀκνεῖτε ἀποκρίνεσθαι, ἵνα εἰδῶμεν θσα ἂν συνομολογῶμεν. Καὶ ἡμῖν οὕτω δοκεῖ; ἔφη. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Ὡς δ' ἄπαξ εἶπον Πάνυ μὲν οὖν, τοῦτο πάντες ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀπεκρίναντο. (57) Οὐκοῦν ἀγαθὸν μὲν, ἔφη, ὑμῖν δοκεῖ μαστροποῦ ἔργον εἶναι ἢ ἂν ἢ ὃν ἂν μαστροπεύῃ ἀρέσκοντα τοῦτον ἀποδεικνύναι οἷς ἂν συνῇ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τί ἐστὶν εἰς τὸ ἀρέσκειν ἐκ τοῦ πρέπουσαν ἔχειν σχεῖν καὶ τριχῶν καὶ ἐσθῆτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. (58) Οὐκοῦν καὶ τότε ἐπιστάμεθα ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπων

tari lubens velim, qua ratione colas eos, ut tam amicos habeas. Vili profecto, inquit Hermogenes. Quippe nullum sumptum faciens, eos laudo, et de iis, quae dederunt, vicissim praebere: quantumque possum, pie loquor; et quibus in rebus eos testes cito, in iis volens equidem nunquam mentior. Profecto, ait Socrates, si quum talis sis, amicos eos experiris; etiam Deos par est credere, virtute ac honestate delectari. Atque hactenus in hunc modum serio colloquebantur. Verum ubi ad Philippum ventum esset, quærebant ex eo, quidnam perspexisset in risu movendi arte, quod propterea sese efferret. An non operæ pretium est, ait, quod quum omnes norint, me jocularorem esse, si quid nacti sunt boni, perlubenter ad id me invitant; sin quid accidit mali, fugiunt ita, ut ne quidem respiciant; veriti scilicet, ne vel inviti rideant? Jure tu, ait Niceratus, te effers. Etenim meorum amicorum ii, quibus res sunt prosperæ, longe me fugiunt; at quibus adversi quid accidit, cognationem recensendo enumerant, nec unquam me misum faciunt. Esto. Tu vero, inquit Charmides, Syracusane, quæ te re effers? an perspicuum est efferri te animo propter hunc puerum? Nequaquam, ait: imo propter ipsum magno sum in metu. Nam quosdam animadverto ei insidiari, ut eum perdant. Id Socrates quum audivisset, Proh Hercules, inquit, quare tantopere se abs tuo puero læsos arbitrantur, ut eum interficere velint? At enim, ait, nequaquam eum interficere volunt, sed persuadere ut cum ipsis dormiat. Tu vero, quomodo videris, id si fiat, existimas eum perditum iri? Planissime profecto, ait. Ergo ne ipse quidem cum eo cubas? Vero, inquit, et quidem totas omnesque noctes. Ita me Juno amet, ait Socrates, magna istæ felicitas tua est, quod a natura tale corpus habeas, ut solus tecum cubantes non corrumpas. Quo fit, ut si non aliam ob rem, saltem propter hoc corpus æquum sit magnopere te efferri. Ego vero non hanc ob causam me efferro, inquit. Propter quam igitur? Profecto propter homines stultos, ait. Nam illi propterea, quod spectent imagunculas meas fiduculis motas, me alunt. Ideo enim nuper, subiecit Philippus, id a diis precari te audiebam, ut, ubicumque esses, ibi fructuum quidem magnam copiam largirentur, sapientiæ vero sterilitatem. Sit ita sane, inquit Callias: tu vero Socrates, quid proferre potes, quamobrem æquum censeas, elatò te esse animo, propter artem quam dixisti adeo ignominiosam? Et Socrates, Primum, inquit, velim inter nos conveniat, quod lenonis sit officium. Tum quod interrogavero, ad id respondeat prompte: ut sciamus, de quibus inter nos conveniat. Num ita vobis etiam videtur? Maxime vero, inquit. Atque uti semel dicebant « Maxime vero; » ita hoc ipsum in respondendo deinceps omnes retinebant. Ergo vobis boni lenonis esse videtur, inquit, ut quem, quamve perduxerit, eum iis gratum efficiat, quibuscum is consuescit? Maxime vero, aiunt. An non igitur unum quiddam quo placeat, ex eo est, quod et capillorum, et vestis ratio decori legem servet? Maxime vero. Etiam scimus, posse hominem iisdem oculis tum amice tum hosti-

τοῖς αὐτοῖς ὁμιᾶσαι καὶ φιλικῶς καὶ ἐχθρῶς πρὸς τινὰς βλέπειν; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, τῇ αὐτῇ φωνῇ ἔστι καὶ αἰδηρόνως καὶ θρασέως φθέγγεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, λόγοι οὖν εἰτὶ μὲν τινες ἀπερχόμενοι, εἰσὶ δέ τινες οἱ πρὸς φίλον ἄγουσι; Πάνυ μὲν οὖν. (α) Οὐκ οὖν τοῦτον ὁ ἀγαθὸς μακτροπὸς τὰ συμφέροντα εἰς τὸ ἀρεσκαιν διδάσκει; Πάνυ μὲν οὖν. Ἀμείνων δ' ἂν εἴη, ἔφη, ὁ ἐνὶ δυνάμει ἀρεστὸς ποιεῖν ἢ ὅστις καὶ πολλοῖς; Ἐνθάδε μὲντοι ἐσφίσησαν, καὶ οἱ μὲν εἶπον Δῆλον ὅτι ὅστις πλείστοις, οἱ δὲ Πάνυ μὲν οὖν. (β) Ὁ δ' εἰπὼν ὅτι καὶ τοῦτο ὁμολογεῖται ἔφη, Εἰ δέ τις καὶ ὅλη τῇ πόλει ἀρεσκόντας δύναται ἀποδεικνύναι, οὐχ οὗτος παντελὸς ἂν ἦεν ἀγαθὸς μακτροπὸς εἴη; Σωκρῶς γὰρ νῆ Δία, πάντες εἶπον. Οὐκ οὖν εἰ τις τοιούτους δύναται ἐξεργάζεσθαι ὥν προστατὸν, δικαίως ἂν μέγα βροντῇ ἐπὶ τῇ τέλει καὶ δικαίως ἂν πολλὸν μισθὸν λαμβάνοι; (γ) Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα πάντες συνωμολόγησαν, τοιούτος μὲντοι, ἔφη, μοι δοκεῖ Ἀντισθένης εἶναι οὗτος. Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Ἐμοί, ἔφη, παραδίδω, ὦ Σώκρατες, τὴν τέχνην; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη. Ὅρῳ γὰρ σε καὶ τὴν ἀκούουσαν ταύτης πάνυ ἐξεργαζόμενον. Τίνα ταύτης; Τὴν προαγωγίαν, ἔφη. (δ) Καὶ δὲ μάλα ἀρεσθεῖς ἐπῆρτο. Καὶ τί μοι συνοίσθη, ὦ Σώκρατες, τοιούτον ἐξεργαζόμενος; Οἶδά μὲν, ἔφη, σὲ Καλλιᾶν τοιοῦτὸν προαγωγέσαντα τῷ σοφῷ Προδικῷ ὅτε ἐώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρώοντα, ἐκείνον δὲ χρημάτων δεόμενον· οἶδα δὲ σε Ἰππία τῷ Ἠλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μηχανικὸν ἔμαθεν· ἀπ' οὗ δὲ καὶ ἐρωτικώτερος γεγέννηται διὰ τὸ ὅτι ἂν καλὸν ἰδῇ μηδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι. (ε) Ἐνταῦχος δὲ δήπου καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων τὸν Ὁρχαλειώτην ξένον, ἐπεὶ με ἐποίησας ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ, συνέστησάς μοι αὐτόν. Καὶ χάριν μὲντοι μοι ἔγω· πάνυ γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δοκεῖ μοι εἶναι. Αἰσχροῖον δὲ τὸν Φιλύτιον πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων καὶ ἐμὲ πρὸς ἐκείνον οὐχ οὕτω διέθηκας ὥστε διὰ τοὺς σοὺς λόγους ἐρῶντες ἐκονοτρομεῖν ἀλλήλους ζητοῦντες; (στ) Ταῦτα οὖν ὁρῶν δυνάμενόν σε ποιεῖν ἀγαθὸν νομίζω προαγωγὸν εἶναι. Ὁ γὰρ οἷός τε ὢν γινώσκαι τε τοὺς ὠφελίμους αὐτοῖς καὶ τοὺς δυνάμενος ποιεῖν ἐπιθυμεῖν ἀλλήλων, οὗτος ἂν μοι δοκῇ καὶ πόλεις δύνασθαι φίλας ποιεῖν καὶ γάμους ἐπιτελείους συναγεῖν, καὶ πολλοὺ ἂν ἀξίους εἶναι καὶ πόλεις καὶ φίλους καὶ συμμάχους κακτῆσθαι. Σὺ δὲ ὥς κακῶς ἀκούσας ὅτι ἀγαθὸν σε εἶην προαγωγὸν εἶναι ὠργίστης. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ νῦν. Ἐάν γὰρ ταῦτα δύναμαι, σεσαχμένος δὲ παντάπασι πλούτου τὴν ψυχὴν ἔσχωμι. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ περίοδος τῶν λόγων ἀπετέλεσθη.

ΚΕ-ΠΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ δὲ Καλλιᾶς ἔφη, Σὺ δὲ δὴ, ὦ Κριτόβουλε, εἰς τὸν περὶ τοῦ καλλοῦς ἀγῶνα πρὸς Σωκράτην οὐκ ἀνθίστασαι; Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔσσι γὰρ εὐδοκίμουσιν τὸν μακτροπὸν παρὰ τοῖς κριταῖς ὄρεα. (α) Ἀλλ' ὁμοῖως,

liter aliquos intueri? Maxime vero. Quid? an non eadem voce licet tum verecunde tum audacter loqui? Maxime vero. Quid? nonne quidam sermones odiosi sunt, alii ad amicitiam impellunt? Maxime vero. Ex his igitur quaecumque ad placendum conducunt, ea bonus leno suos docebat Maxime vero. Num autem potior is fuerit, qui uni reddere gratos potest, an vero qui pluribus? Hic in duas partes divisus omnibus, alii manifestum esse dicebant, potiorē esse, qui plurimis: alii subiciebant, Maxime vero. Socrates quum de hoc etiam ipsis convenire diceret: Quid si quis, inquit, ut toti civitati quidam placeant, efficere possit, an non omnino ille bonus leno fuerit? Id quidem manifestum est, aiunt omnes. Ergo si quis eos, quibus ipse praestet, tales efficere studio suo possit, an non optimo iure ob hanc artem elato sit animo, atque etiam optimo iure mercedem debeat amplam accipere? Quum his etiam universi assensu essent: Talis est scilicet, inquit, mea quidem sententia, hic Antisthenes. Tum ille: Mihi ne tribuis, inquit, autem hunc, Socrates? Profecto, ait: nam te video etiam in huius pedissequa probe exercitum esse. Quanam illi est? An perductorum, ait. Et graviter id ferens Antisthenes, Equum, ait, tale me commississe scis, Socrates? Scio equitem, inquit, te Calliam hunc ad doctum illum Prodicum perduxisse: quum illum ardentem amore philosophiae cerneret, hunc vero pecunia indigentem. Scio item te perduxisse eundem ad Hippiam Eleum, a quo etiam artem memorat didicisti: et ex eo quidem tempore magis amoribus esse deditus cepit, quod pulchri quidquid viderit, ejus nunquam obliviscatur. Super adeo quod, hospitem quoque Heraclitum apud me predicando, ubi efficeris ut ipse cupiens essem, conciliasti eum mihi: quo quidem nomine tibi gratiam habeo. Nam mihi valde esse bonus honestusque videtur. An non item Eschylum illum Philasiam quod me predicando, meque apud ipsum, ita effecisti, ut nosmet amantes mutuo quereremus cursitando, perinde atque vires solent? Haec quum ego te facere posse videam, bonum esse perductorem arbitror. Nam qui agnoscere potest eos qui sibi futuri sunt utiles; ac potest efficere, ut illi se mutuo expectant: is mihi videtur et urbes amicitia coniungere posse, et nuptias commodas conciliare, utque magna vi pretii sit tum apud civitates, tum apud amicos, tum apud socios, efficere. Et tu, quasi qui non satis recte audieris, quod te dixerim esse bonum perductorem, succinquis. Ego vero, subiecit ille, non jam amplius. Nam haec si possim, nimium animus meus divitiis contiguatus erit. Atque hoc pacto colloquiorum circuitus absolutus fuit.

CAPUT V.

Callias autem, Sed tu, Critobule, ait, in certamen adversus Socratem de pulchritudine non descendis? Non profecto, ait Socrates: nam fortasse lenonem apud iudices magna esse in existimatione videt. Nihilominus ego, sub-

ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οὐκ ἀναδύομαι ἀλλὰ διδάσκει, εἴ τι ἔχει σοφόν, ὡς καλλίων εἰ ἔμοῦ. Μόνον, ἔφη, τὸν λαμπτήρα ἐγγὺς προσενεγκάτω. Εἰς ἀνάκρισιν τοίνυν σε, ἔφη, πρῶτον τῆς δίκης καλοῦμαι· ἀλλ' ἀποκρίνου. (3) Σὺ δέ γε ἐρώτα. Πότερον οὖν ἐν ἀνθρώπῳ μόνον νομίζεις τὸ καλὸν εἶναι ἢ καὶ ἐν ἄλλῳ τινί; Ἐγὼ μὲν ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ ἐν ἵππῳ καὶ βοῖ καὶ ἐν ἀψύγοις πολλοῖς. Οἶδα γοῦν οὖσαν καὶ ἀσπίδα καλὴν καὶ ξίφος καὶ δόρυ. (4) Καὶ πῶς, ἔφη, οἷόν τε ταῦτα μηδὲν ὅμοια ὄντα ἀλλήλοις πάντα καλὰ εἶναι; Ἦν νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ ἔργα ὧν ἕνεκα ἕκαστα κτώμεθα εὖ εἰργασμένα ἢ ἢ εὖ πεφυκότα πρὸς ἃ ἀνδρώμεθα, καὶ ταῦτ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καλὰ. (5) Οἶσθα οὖν, ἔφη, ὀφθαλμοῖν τίνος ἕνεκα δεόμεθα; Δῆλον, ἔφη, ὅτι τοῦ ὁρᾶν. Οὕτω μὲν τοίνυν ἤδη οἱ ἔμοι ὀφθαλμοὶ καλλίονες ἂν τῶν σῶν εἴησαν. Πῶς δὲ; Ὅτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατευθὺ μόνον δρῶσιν, οἱ δὲ ἔμοι καὶ τὸ ἐκ πλαγίου διὰ τὸ ἐπιπολαιοὶ εἶναι. Λέγεις σὺ, ἔφη, καρκίνον εὐοφθαλμότατον εἶναι τῶν ζώων; Πάντως δῆπου, ἔφη· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἱσὺν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄριστα πεφυκότας ἔχει. (6) Εἶεν, ἔφη, τῶν δὲ θινῶν πατέρα καλλίων, ἢ σὴ ἢ ἢ ἐμῇ; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι τὴν ἐμὴν, εἴπερ γε τοῦ ὀσπραίνεσθαι ἕνεκεν ἐποίησαν ἡμῖν θίνας οἱ θεοί. Οἱ μὲν γὰρ σοὶ μυκτῆρες εἰς γῆν δρῶσιν, οἱ δὲ ἔμοι ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν ὀσμάς προσδέχεσθαι. Τὸ δὲ δὴ σιμὸν τῆς θινὸς πῶς τοῦ ὀρθοῦ καλλιον; Ὅτι, ἔφη, οὐκ ἀντιφράττει, ἀλλ' ἐπ' εὐθὺς τὰς ὀφείας ὁρᾶν ἃ ἂν βούλωνται· ἢ δὲ ὑψηλὴ βίς ὥσπερ ἐπηρεάζουσα διατετελεῖται τὰ δμματα. (7) Τοῦ γε μὴν στόματος, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὕφειμαι. Εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάσκειν ἕνεκα πεπολιῇται, πολὺ ἂν σὺ μείζων ἢ ἐγὼ ἀποδάσκεις. Διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χεῖλη οὐκ οἶει καὶ μαλακώτερόν σου ἔχειν τὸ φιλῆμα; Ἔοικα, ἔφη, ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ τῶν ὄνων αἰσχρον τὸ στόμα ἔχειν. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν τεκμήριον λογιζέω ὡς ἐγὼ σοῦ καλλίων εἶμι, ὅτι καὶ Ναΐδες θεαὶ οὔσαι τοὺς Σελιηνοὺς ἔμοι ὁμοιοτέρους τίχουσιν ἢ σοί; (8) Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Οὐκέτι, ἔφη, ἔχω πρὸς σὲ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ διαφερόντων, ἔφη, τὰς ψήφους, ἵνα ὡς τάχιστα εἰδῶς ὅτι με χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Μόνον, ἔφη, κρυφῇ φερόντων· δέδοικα γὰρ τὸν σὸν καὶ Ἀντισθένης πλοῦτον μὴ με καταδυναστεύσῃ. (9) Ἦ μὲν δὴ παῖς καὶ ὁ παῖς κρύφα ἀνέφερον. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐν τούτῳ διεπράττετο τὸν τε λύχρον ἀντιπροσενεγκεῖν τῷ Κριτοβούλῳ, ὡς μὴ ἐξαπατηθῆισαν οἱ κριταί, καὶ τῷ νικήσαντι μὴ ταινίας ἀλλὰ φιλήματα ἀναδῆματα παρὰ τῶν κριτῶν γενέσθαι. (10) Ἐπεὶ δὲ ἐξέπεισον αἱ ψῆφοι καὶ ἐγένοντο πᾶσαι σὺν Κριτοβούλῳ, Παπαῖ, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐχ ὅμοιον εἴοικε τὸ σὸν ἀργύριον, ὃ Κριτόβουλε, τῷ Καλλίῳ εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ τούτου δικαιοτέρους ποιεῖ, τὸ δὲ σὸν ὥσπερ τὸ πλεῖστον διαφθείρει· ἵκανόν ἐστι καὶ δικαστὰς καὶ κριτὰς.

jecit Critobulus, non recuso. Doceto autem me si quid habes callidum, te pulchriorem esse quam sim ego. Tantum, ait, lucernam aliquis propius admoveat. Primum ad causæ te inquisitionem provoco : tu vero respondeto. At tu interrogato. Utrum igitur pulchritudinem in homine tantum existimas esse, an etiam in aliqua re alia? Profecto, ait, mea quidem sententia, est etiam in equo, et bove, et multis rebus inanimis. Nam et scutum esse pulchrum scio, et gladium, et hastam. Et qui fieri potest, ait, quæ invicem sibi nulla sunt re similia, esse omnia pulchra? Si ad opera, quorum causa nos ea singula paravimus, bene fuerint elaborata, vel apta satis a natura illis usibus, quibus serviunt : et ipsa pulchra sunt, inquit Critobulus. Nosti ergo, cui nobis usui sint oculi? Hi scilicet, ait, ut videamus. Hoc igitur pacto tuis pulchriores oculi mei fuerint. Qui sic? Nam tui tantum quod adversum est spectant, mei etiam quod est a latere, propterea quod exterius prominent. Ain' tu cancrum inter animalia cuncta præditum esse oculis optimis? Maxime vero, inquit : nam habet oculos a natura egregie ad firmitatem quoque comparatos. Esto sane, ait. At uter nasus, meusne, an tuus, est pulchrior? Equidem, ait, meum esse pulchriorem arbitror : si quidem odores percipiendi causa dii nobis nares condiderunt. Nam meatus narium tui terram versus spectant, mei vero sursum expansi sunt : quo fit, ut ab omni parte odores recipere possint. Nasus autem simus quomodo recto potest esse pulchrior? Quia nihil est, ait, quod obsepiat, sed permittit, ut oculi statim, quæ velint, videant. At nasus sublimior, quasi si faciat id per injuriam, sepimento quodam oculis disjungit. Quod os autem attinet, ait Critobulus, equidem tibi cedo. Nam si mordendi causa factum est, longe tu majus aliquid morsu avellere possis, quam ego. At vero quia tibi labra sunt crassa, non meum putas osculum esse mollius? Videor, inquit, uti tu quidem prædicas, etiam asinis os habere turpius. Illud tamen non existimas argumentum esse satis magnum, me pulchritudine te superare, quod et Naides, quæ divæ sunt, Silenos pariant, mihi quam tibi similiores? Non possum, inquit Critobulus, amplius contradicere. Itaque distribuuntur sane calculi, ut quamprius sciam, quid me vel perpeti, vel exsolvere oporteat. Modo, ait, clanculum eos ferant : nam tuas et Antisthenis opes metuo, ne me copia sua opprimant. Puella igitur et puer clanculum eos colligebant. Interim Socrates perfecit ut lucerna Critobulo admoveatur, ne deciperentur judices ; atque etiam ut victori non fasciæ, sed oscula corollarum loco a judicibus decernerentur. Posteaquam ejecti essent calculi, atque omnes pro Critobulo facerent : Papæ, ait Socrates, argentum tuum non videtur esse argento Calliæ simile, mi Critobule. Nam quod ille habet, justiores reddit homines : tuum vero, quemadmodum alioqui argentum maxima ex parte, tum judices tum disceptatores corrumpere potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν τὰ νικητήρια φιλόμακτα ἀπολαμβάνειν τὸν Κριτόβουλον ἐκέλευον, οἱ δὲ τὸν κύριον πείθειν, οἱ δὲ καὶ ἄλλα ἔσκαπτον. Ὁ δὲ Ἑρμογένης κἀνταῦθα ἐσιώπα. Καὶ ὁ Σωκράτης ὀνομάσας αὐτόν, Ἑρμοῖς ἄν, ὦ Ἑρμογένης, εἰπεῖν ἡμῖν τί ἐστὶ παροιμία; Καὶ ὁ ἀπεκρίνατο, Εἰ μὲν ὅτι ἐστὶν ἐρωτῆς, οὐκ οἶδα· τὸ μὲντοι μοι δοκῶν εἰποιμ' ἄν. (ε) Ἀλλ' ἂν δοκεῖ τοῦτ', ἔφη. Τὸ τοίνυν παρ' ὀίνου λυπεῖν τοὺς συνόντας, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω παροιμίαν. Οἷσθ' οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ νῦν ἡμῶς λυπεῖς σιωπῶν; ἢ καὶ ὅταν λέγῃς; ἔφη. Οὐδ' ἄλλ' ὅταν διαλέπουμεν. ἢ οὖν λέλῃς σε ὅτι μεταξὺ τοῦ ἡμῶς λέγειν οὐδ' ἄν πρέζα, μὴ ὅτι λόγον ἄν τις παρεῖραι; (β) Καὶ ὁ Σωκράτης, ὦ Καλλιᾶ, ἔρως ἄν τι, ἔφη, ἀνδρὶ ἐπιεικρομένῳ βοηθῆσαι; Ἐγὼ γ', ἔφη. Ὅταν γὰρ ὁ κύριος φθέγγεται, παντάπαστι σιωπῶμεν. Καὶ ὁ Ἑρμογένης, ἢ οὖν βούλεσθε, ἔφη, ὥσπερ Νικοστράτος ὁ ὑποκριτὴς τετραμέτρα πρὸς τὸν αὐτὸν κατέειπεν, οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑμῖν διαλέγωμαι; (γ) Καὶ ὁ Σωκράτης, Πρὸς τὸν θεῶν, ἔφη, Ἑρμογένης, οὕτω ποιεῖ. Οἷμαι γάρ, ὥσπερ ἡ ὠδὴ ἡδίων πρὸς τὸν αὐτὸν, οὕτω καὶ τοὺς σούς λόγους ἡδύνασθαι ἄν τι ὑπὸ τῶν φθόγγων, ἄλλως τε καὶ εἰ μορφαῖς ὥσπερ ἡ ἀλλήτρις καὶ σὺ πρὸς τὰ λεγόμενα. (δ) Καὶ ὁ Καλλιᾶς ἔφη, Ὅταν οὖν ὁ Ἀντισθένης ὁδ' ἐλέγχῃ τινὰ ἐν τῷ συμπόσιῳ, τί ἐστὶ τὸ αἰσχρὸν; Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Τὸ μὲν ἐλεγχομένου σῆμαι ἄν, ἔφη, πρέπειν συριγγῶν.

ε. Τοιούτων δὲ λόγων ὄντων ὡς εἶρα ὁ Σωκράτης τῶν μὲν αὐτοῦ ἐπιδεικνύων ἀμειλύντας, ἀλλήλοις δὲ ἡδόμενους, φησὶν τῷ Σωκράτει εἶπεν, Ἀρα σὺ, ὦ Σωκράτης, ὁ φροντιστὴς ἐπικαλούμενος; Οὐκ οὖν κἀλῶν, ἔφη, ἢ εἰ ἀφροντιστὸς ἐκαλούμην. Εἰ μὴ γε ἐδόκει τῶν μεταφῶρων φροντιστὴς εἶναι. (ε) Οἷσθα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, μεταφροντῶν τὴν τῶν θεῶν; Ἀλλ' οὐ μὰ Δι', ἔφη, σὺ τοῦτον σε λέγουσιν ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν ἀνωρελεστάτων. Οὐκ οὖν καὶ οὗτος ἄν, ἔφη, θεῶν ἐπιμελούμην. Ἀνοθεν μὲν γε ὄντες ὠρελοῦσιν, ἀνοθεν δὲ ρῶς παρέχουσιν. Εἰ δὲ ψυχρὰ λέγω, σὺ αἴτιος, ἔφη, πράγματά μοι παρέχων. (ς) Ταῦτα μὲν, ἔφη, ἔα· ἀλλ' εἰπέ μοι πόσους ψύλλης πόδας ἔμοῦ ἀπέχεις. Ταῦτα γὰρ σέ φασι γεωμετρεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Σὺ μέντοι δαινῶς εἰ, ὦ Φίλιππε, εἰκάχειν. Οὐ δοκεῖ σοι ὁ ἀνὴρ οὗτος λοιδορεῖσθαι βουλομένῳ εἰκέναι; Καὶ μὰ τὸν Δι', ἔφη, καὶ ἄλλοις γε πολλοῖς. (v) Ἀλλ' ὅμως, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὐτὸν μὴ εἰκάξῃς, ἵνα μὴ καὶ σὺ λοιδορουμένῳ εἰκάξῃς. Ἀλλ' εἴπερ γέ τοι τοῖς πᾶσι καλοῖς καὶ τοῖς βελτίστοις εἰκάξω αὐτόν, ἐπαινούντι μάλιστα ἢ λοιδορουμένῳ δικαίως ἄν εἰκάξωι μέ τις. Καὶ νῦν σὺ γε λοιδορουμένῳ εἰκάξας, εἰ πάντ' αὐτοῦ βελτίως φῆς εἶναι. (vi) Ἀλλὰ βούλει πονηροτέρους εἰκάξω αὐτόν; Μηδὲ πονηροτέρους. Ἀλλὰ μηδενί; Μηδενὶ μηδὲν τοῦτον εἰκάξῃς. Ἀλλ' οὐ μέντοι γε σιωπῶν οἶδα ὅπως ἄξια τοῦ δειπνοῦ ἐργάζομαι. Καὶ ἐξῴως γ', ἄν ἂν μὴ

CAPUT VI.

Secundum haec alii Critobolum hortabantur, ut oscula victoriae pramia reciperet; alii, ut persuaderet prius eum, cuius essent in potestate; alii aliter jocabantur. Hermogenes etiam tum silebat. Quo nominatim Socrates compellato. Possisne dicere nobis, ait, Hermogenes, quid sit παροιμία? Et ille, Si queras quid sit, inquit, nihil mihi constat: quid autem mihi esse videatur, dicere forte possim. Id placet, ait Socrates. Ego igitur esse judico παροιμίαν, in vino molestum esse iis quibuscum verseris. Ergo scire debes, ait Socrates, te quoque silendo nobis jam molestiam exhibere. Num etiam quando loquimini? Non, sed quum intermitimus. Tene vero fugit, ne pilum quidem, nedum sermonem alicuius interea, dum vos loquimini, interjici a quopiam posse? Tum Socrates, Possisne alicui, Callia, inquit, qui coarguitur, succurrere? Possim equidem, ait. Nam quum tibia sonum edit, prorsus silemus. Et Hermogenes, Vultisne igitur, ait, ut quemadmodum Nicostratus histrio ad tibiam tetrametra recitabat, ita et ipse, dum tibia sonat, vobiscum colloquar? Sic facito, quaso per deos, mi Hermogenes, ait Socrates. Arbitror enim perinde ut cantus ad tibiam adhibitus jucundior est, ita etiam futurum, ut sermones tui sonis illis nonnihil suaviores reddantur; praesertim si gestum alicuius addas ad ea quae dicuntur abs te, id quod haec fiduciam facit. Et Callias, Ergo quum Antisthenes hic, ait, quandam in convivio coarguerit, quis erit concentus tibiarius? Ei, qui coarguetur, ait Antisthenes, convenire arbitror sibilum.

Hujusmodi colloquia quum haberentur, ac videret eos Syracusanus illa quidem negligere, quae ipse exhiberet, nutus autem sermonibus se oblectare, Socrati invidens, Time, ait, Socrates, ille ipse es, quem meditatore vocant? Certe paletrius hoc est, inquit, quam si vocarer incogitans. Nisi quidem sublimium mediator esse videreris. Num ergo quidquam nosti, ait Socrates, quod diis sit sublimius? Maxime vero te istis occupari aiunt, sed rebus maxime « supervacaneis ». Ergo sic etiam, inquit, dii nulli curant. Nam illi, quum « superne » pluant, nostro « vacant » commodo, iidem « superne » lucem suppeditant. Quod si frigida profero, tu auctor es, qui negotium mihi facessis. Tu vero, inquit alter, mitte ista, ac dicito nulli, quot pulicis pedes tu a me absis: nam haec metiri te aiunt. Tum Antisthenes: Enimvero, Philippe, ait, tu in assimilando acutus es: an non videtur hic homo tibi similis illi esse, qui convivium facere velit? Profecto, inquit, atque aliis etiam multis. Tu tamen, ait Socrates, nulli eum similem facito, ne et ipse convivium facienti similis videare. Verum si honestis et optimis quibusque similem eum fecero, merito quis me laudanti potius quam convicianti similem dixerit. Atqui tu convicianti es similis, si omnia in eo meliora dicis quam in aliis. Vis igitur magis perversis eum comparare? Ne illis quidem. Nulli ergo? Nulli in nulla re eum similem dixeris. Atqui nescio quo pacto, si taceam, digna hoc convivio facturum sim. Imo facile, inquit, si ta-

δαί λέγειν, ἔφη, σωπαῖς. Αὕτη μὲν δὴ ἡ παροιμία οὕτω κατεσβέσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ τούτου δὲ τῶν ἄλλων οἱ μὲν ἐκέλευον εἰκάζειν, οἱ δὲ ἐκώλυον. Θορύβου δὲ ὄντος ὁ Σωκράτης αὖ πάλιν εἶπεν, Ἄρα ἐπειδὴ πάντες ἐπιθυμοῦμεν λέγειν, νῦν ἂν μάλιστα καὶ ἅμα ἄσαιμεν; καὶ εὐθὺς τοῦτ' εἰπὼν ἤρχεν ὥδε. (2) Ἐπεὶ δ' ἤσεν, εἰσέφερετο τῇ ὀρχηστρίδι τρογὸς τῶν κεραμεικῶν, ἐφ' οὗ ἐμελλε θαυματουργήσειν. Ἐνθα δὴ εἶπεν ὁ Σωκράτης, ὦ Συρακόσιε, κινδυνεύσω ἐγὼ, ὥσπερ σὺ λέγεις, τῷ ὄντι φροντιστῇ εἶναι· νῦν γοῦν σκοποῦ ὅπως ἂν ὁ μὲν παῖς ὅδε ὁ σὸς καὶ ἡ παῖς ἥδε ὡς βῆστα διάγοιεν, ἡμεῖς δ' ἂν μάλιστα ἂν εὐφραϊνόμεθα θεώμενοι αὐτούς· ὅπερ εὖ οἶδα ὅτι καὶ σὺ βούλει. (3) Δοκεῖ οὖν μοι τὸ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστᾶν κινδύνου ἐπίδειγμα εἶναι, ὁ συμπῶν οὐδὲν προσήκει. Καὶ μὴν τό γε ἐπὶ τοῦ τρογοῦ ἅμα περιδινουμένου γράφειν τε καὶ ἀναγιγνώσκειν θαῦμα μὲν ἴσως τί ἐστιν, ἡδονὴν δὲ οὐδὲ ταῦτα δύναμαι γνῶναι· τίς ἂν παράσχοι. Οὐδὲ μὴν τό γε διαστρέφοντας τὰ σώματα καὶ τρογούς μιμουμένους ἡδίων ἢ ἡσυχίαν ἔχοντας τοὺς καλοὺς καὶ ὥραίους θεωρεῖν. (4) Καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ πάντι τὸ σπάνιον τὸ γε θαυμασιόσις ἐντυχεῖν, εἴ τις τούτου δέχεται, ἀλλ' ἐξέστιν αὐτίκα μάλα τὰ παρόντα θαυμάζειν, τί ποτε ὁ μὲν λύχνος διὰ τὸ λαμπρὸν φλόγα ἔχειν φῶς παρέχει, τὸ δὲ χαλκεῖον λαμπρὸν ὃν φῶς μὲν οὐ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ δὲ ἄλλα ἐμφαινόμενα παρέχεται· καὶ πῶς τὸ μὲν ἔλαιον ὑγρὸν ὃν αὖξαι τὴν φλόγα, τὸ δὲ ὕδωρ ὅτι ὑγρὸν ἐστὶ κατασβέννυσιν τὸ πῦρ. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ εἰς ταῦτ' οὐδὲν τῷ οἴνῳ ἐπισπεύδει· (5) εἰ δὲ ὀργοῖντο πρὸς τὸν αὐλὸν σχήματα ἐν οἷς Χάριτες τε καὶ Ὀραι καὶ Νύμφαι γράφονται, πολλοὶ ἂν οἴμαι αὐτούς τε ῥῶον διάγειν καὶ τὸ συμπόσιον πολλὸ ἐπιχαριώτερον εἶναι. Ὁ οὖν Συρακόσιος, Ἀλλὰ ναὶ μὰ τὸν Δι', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς τε λέγεις καὶ ἐγὼ εἰς ἅξω θεάματα ἐφ' οἷς ὑμεῖς εὐφρανεῖσθε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ὁ μὲν δὴ Συρακόσιος ἐξελθὼν συνεκροτέϊτο· ὁ δὲ Σωκράτης πάλιν αὖ καινοῦ λόγου κατήρχεν. Ἄρ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰκὸς ἡμῖς παρόντος δαίμονος μεγάλου καὶ τῷ μὲν χρόνῳ ἰσθλικοῦ τοῖς αἰγινέσι θεοῖς, τῇ δὲ μορφῇ νεωτάτου, καὶ μεγέθει μὲν πάντας ἐπέχοντος, ψυχῇ δὲ ἀνθρώπου ἰδρυμένου, Ἐρωτος, μὴ ἀμνημονῆσαι, ἀλλὰ τὸ καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐσμὲν τοῦ θεοῦ τούτου διασῶται; (2) Ἐγὼ τε γὰρ οὐκ ἔχω χρόνον εἰπεῖν ἐν ᾧ οὐκ ἔρῳν τινας διατελῶ, Χαριμίδην δὲ τόνδε οἶδα πολλοὺς μὲν ἐραστὰς κηρύττειν, ἐστὶ δὲ ὧν καὶ αὐτὸν ἐπιθυμήσαντα· Κριτόβουλός γε μὴν καὶ ἐρώμενος ὧν ἡδὴ ἄλλων ἐπιθυμεῖ. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Νικήρατος, ὡς ἐγὼ ἀκούω, ἐρῶν τῆς γυναικὸς ἀντερᾶται. Ἐρμογένῃ γε

ΚΕΝΟΡΘΟΝ.

ceas quæ proferri non oportet. Atque hæc quidem in vino rixa sic exstincta fuit.

CAPUT VII.

Post hæc alii pergere jubebant in comparando, alii vetabant. Quumque tumultus esset exortus, rursum loqui Socrates incipiebat: Num quia cuncti loqui cupimus, etiam una cecinerimus? Et quum primum id dixisset, cantilenam ordiebatur. Ubi cecinisset, illata est saltatrici rota ex earum genere quibus utuntur figuli, in qua miranda quædam exhibitura erat. Tum Socrates, Periculum erit, mi Syracusane, inquit, ne, quemadmodum tu ais, sim revera mediator: nunc certe considero, quo pacto puero huic tuo et huic puellæ optime possit esse, ac nos eos spectando voluptatis plurimum capiamus: quod quidem sat scio te quoque velle. Videtur ergo mihi, provolutionem in caput, quæ sit super gladios, exhibitionem esse periculi a convivio alienam. Quod vero etiam in rota circumvoluta scribit ac lecitiat, est illud quidem certe miraculum quoddam: verum intelligere non possum, quam etiam hæc voluptatem suppeditent. Nec item jucundius est formosos et elegantes spectare, quum corpora torquent et rotas imitantur, quam ubi quiescunt. Etenim non admodum rarum est, in res admiratione dignas incidere, si quis hoc desideret: sed licet statim admiremur ea quæ adsunt, quoniam modo lucerna, quod flammam splendidam habeat, lumen suppedilet, quum ahenum, et ipsum splendens, lucem id quidem non emittat, sed in se tamen alia apparentia exhibeat; quo pacto oleum, quum humidum sit, flammam augeat, quum aqua, quod sit humida, ignem exstinguat. Verum ne hæc quidem eodem impellunt animos quo vinum. At si ad tibiam formis lis saltarent, quibus tum Gratia, tum Horæ, Nymphæ denique pinguntur, multo id ipsis facilius futurum arbitraretur, ac longe convivium hoc fore hilarius ac gratius. Et Syracusanus ille, Profecto, inquit, mi Socrates, recte dicis, et introducam ego spectacula, quæ delectationem vobis sunt allatura.

CAPUT VIII.

Quapropter egressus Syracusanus ad agenda se componebat, et Socrates novum orationis exordium instituebat: Profecto, viri, par est nos, quum magnus quidam deus adsit, qui ætate deos æternos æquat, forma maxime juvenis est; amplitudine sua cuncta sustinet, animo hominibus insidet, nimirum Amor, ejus minime oblivisci; præsertim quum omnes in ejus dei sacris sodales simus. Nam equidem tempus aliquod commemorare non possum, quo non aliquo semper amore fuerim occupatus; et Charnidem hunc scio multos amatores habere, ac nonnullos ab ipso quoque expeti: Critobulus certe, quum adametur, jam et ipse alios amore complectitur. Quin etiam Niceratus, ut equidem accepi, uxorem amans, vicissim ab ea diligitur.

43

μὴν τίς ἡμῶν οὐκ οἶδεν ὥς, ὅτι ποτ' ἐστὶν ἡ καὶ κακὰ-
γαθία, τῷ παύσει ἐρωτὶ κατατρίβεται; οὐ γάρ ὁρᾷτε ὡς
σπουδαῖαι μὲν αὐτοῦ αἱ ἀρῶναι, ἀτρεμεῖς δὲ τὸ ὄμμα,
μέτριοι δὲ οἱ λόγοι, πραεὶα δὲ ἡ ψυχὴ, ὑπαρὼν δὲ τὸ
ἦθος τοῖς δὲ σεμνυτάτοις θεοῖς φίλος γρόμιος οὐδὲ
ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερορᾷ; σὺ δὲ μόνος, ὦ Ἀντί-
σθενες, οὐδενὸς ἐρᾷς; (1) καὶ μὴ τοὺς θεοὺς, εἶπεν ἐκεί-
νος, καὶ σφόδρα γε σὺ. Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώψας
ὡς δὲ θρυπτόμενος εἶπε, Μὴ νῦν μοι ἐν τῷ παρόντι ὄργην
πάρεμε. Ὡς γὰρ ὁρᾷς, ἀλλὰ πράττω. (2) Καὶ ὁ Ἀν-
τισθένης ἔλεξεν, Ὡς σκαθὴς αἰνέτοι σὺ, μακροπῆ σουτοῦ,
αἰ ταυτὰ ποιεῖς ποτὲ μὲν τὸ θαυμάσιον προμασιζόμε-
νος σὺ διαλέγῃ μοι, ποτὲ δ' ἄλλου τοῦ ἐριμέμενος. (3)
Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Ἀντισθένης,
μόνον μὴ συγκόλῃς μοι τὴν δ' ἄλλην χαλεπότητα ἐγὼ σου
καὶ φέρω καὶ οἷόν τι φιλικῶς. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, τὸν μὲν
σὺν ἐρωτᾷ κρύπτωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἐστὶν σὺ ψυχρὴ καὶ
ἐυμορφία τῆς ἑλπίς. (4) Ὅτι γε μὴν σὺ, ὦ Καλλιᾶ,
ἐξ ὧς Ἀυτοπόλου πᾶσα μὲν ἡ πόλις οἶδε, πόλιν δὲ
ὄμαί καὶ τῶν ξένων. Τούτου δ' αἴτιον το πατέρων τε
ὀνομαστῶν ἀφροτέρους βραῖς εἶναι καὶ αὐτοὺς ἐπιφανεῖς.
(5) Αἰ μὲν σὺν ἐγῶν γε ἡγάμην τὴν σὴν φύσιν, νῦν δὲ
καὶ πολλὸ μᾶλλον, ἐπεὶ ὅρῳ σε ἐρῶντα οὐχ ἀφροτέρῃ
χλευανόμενος, οὐδὲ μαλακίᾳ θρυπτόμενος, ἀλλὰ πᾶσιν
ἐπιδεικνυμένῳ βόρην τε καὶ καρτερίαν καὶ ἀνδρείαν
καὶ σωφροσύνην τὰ δὲ τοιαῦτα ἐπιθυμεῖν τεκμήριόν
ἐστὶ καὶ τῆς τοῦ ἐραστοῦ φύσεως. (6) Εἰ μὲν σὺ μίᾳ
ἐστὶ Ἀφροδίτῃ ἡ διττῇ, Ὀυρανίᾳ τε καὶ Πανδήμῳ,
οὐκ οἶδ'· καὶ γὰρ Ζεὺς ὁ αὐτὸς δοκῶν εἶναι πολλὰς
ἐπωνυμίας ἔχει· ὅτι γε μέντοι χωρὶς ἑκατέρᾳ βοῦκοί
τε καὶ γαῖοί εἰσι καὶ θυσίαι τῇ μὲν Πανδήμῳ βροτογενέ-
ται, τῇ δὲ Ὀυρανίᾳ ἀφροτέραι, οἶδα. (7) Εὐχάστως
δ' ἂν καὶ τοὺς ἐρωτας τῇ μὲν Πανδήμῳ τῶν σωμάτων
ἐπιθυμῶν, τῇ δ' Ὀυρανίᾳ τῆς ψυχῆς τε καὶ τῆς φι-
λίας καὶ τῶν καλῶν ἐρῶν. (8) Ὅτι σὺ δὲ καὶ σὺ, ὦ Καλ-
λιά, κατέχευθαι μοι δοκεῖς ἐρωτός. (9) Τεκμαίρομαι
δὲ τῇ τοῦ ἐρωμένου καλοκαγαθίᾳ καὶ ὅτι σε ὅρῳ τὸν
πατέρα αὐτοῦ παραυμδιανόντα εἰς τὰς πρὸς τοῦτον
συνουσίας. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐστὶν ἀπόκαρπον πατὴρ
τῷ καλῷ τε καὶ κατὰ ἔραστον. (10) Καὶ ὁ Ἑρμογένης
εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Σωκράτης, ἀλλὰ τί σου
πολλὰ ἀγαθαὶ καὶ ὅτι νῦν ἄμα χαρίζομαι Καλλιᾶ καὶ
παιδεύεις αὐτὸν ὁσὺν περ γρή εἶναι. Νῆ Δί', ἔφη, ὅπως
δὲ καὶ ἐν μᾶλλον εὐφραίνεται, βουδομαι αὐτῷ μαρ-
τυρεῖται ὡς καὶ πολλὸ κρείττον ἐστὶν ὁ τῆς ψυχῆς ἢ ὁ
τοῦ σώματος ἔρως. (11) Ὅτι μὲν γὰρ δὴ ἀνὴρ φιλικὸς
συνουσία σὺν δὲ μὴ ἀξίῳ λόγος πάντας ἐπιστάμεθα. Φιλεῖν
γε μὴν τῶν μὲν τὸ ἦθος ἀγαθῶν ἀνάγκη ἡδεῖα καὶ
ἐθέλουσι καλεῖται τῶν δὲ τοῦ σώματος ἐπιθυμούντων
πολλοὶ μὲν τοὺς τρόπους μέμονται καὶ μισοῦσι τῶν ἐρω-
μένων (12) ἢν δὲ καὶ ἀφροτέρᾳ στέλλωσι, τὸ μὲν τῆς
ὥρας ἀλλος ταχὺ δέπου παρακαλεῖ, ἀπολείποντος δὲ
τούτου ἀνάγκη καὶ τὴν φιλικὴν συναπομαρτυρεῖσθαι. ἡ
δὲ ψυχὴ ὁσὺν περ ἂν γρόνῳ ἢ ἐπὶ τὸ βρονιμώτερον καὶ

Quis autem nostrum nescit, Hermogenem honestatis amare, et,
quidquid tandem ea sit, contabescere? non videtis, quam
ejus severa sint supercilia, oculi immoti, oratio moderata,
vox lenis, mores hilares? quumque deos, qui maxime nobis
venerandi sunt, amicos habeat, nos tamen, qui homines
sumus, non negligit. Tu vero, Antisthenes, solus nemi-
nem amas? Imo te vehementer amo profecto. Tum jocando
Socrates quasi fastidians, Ne in praesentia mihi, ait, mole-
stus sis. Nam, uti vides, aliud ago. Et Antisthenes, Quan-
tu, inquit, leno tui, semper hujusmodi plane quaedam facis,
ac nonnumquam necum non colloqueris, numinis utens
praetextu, nonnumquam aliud quidpiam agens. Tum So-
crates, Quaesio te per deos, mi Antisthenes, ait, tantum
ne concidas me: qui molestiam quamvis aliam abs te tui
fero, tum laturus sum amico. Enimvero amorem tuum
nos occultemus, quum non animi sit, sed pulchritudinis
meae. Quod autem tu, Callia, Autolycum amas, civitas
universa novit; atque, ut arbitror, etiam exteri plerique.
Ejus rei causa est, quod uterque vestrum parentes habet
claros, et ipsi quoque illustres sitis. Atque equidem mundum an-
tuam semper admiratus sum, sed multo nunc magis, quum
te illum amare video, qui non deliciis diffluit, neque prae-
molitit languescit; sed omnibus et robur, et tolerantiam,
et fortitudinem, et temperantiam suam demonstrat. Hu-
jusmodi vero amores expetere, argumentum est etiam inveni-
eius qui amat. Equidem num una sit Venus, an duae, Coe-
lestis nimirum et Vulgaris, haud scio. Nam et Jupiter, qui
unus esse videtur, cognomina multa habet. Distinctas qui-
dem utrique Veneri esse aras et fana, sacrificiaque, Vulgari
quidem leviora, Coelesti puriora, fieri scio. Et conjicere licet,
etiam amores, corporum quidem, a Vulgari illa innutti:
animi vero, et amicitiae, et actionum honestarum, a Coelesti.
Ac tu quidem, mi Callia, hoc ipso amore mihi videris esse
captus. Argumento mihi est ejus, quem amas, honestas,
quodque te video patrem ejus ad congressus cum hoc tuos
adjuvare. Quippe nihil horum bonus et honestus amator
occultum patri esse vult. Et Hermogenes, Per Junonem,
inquit, mi Socrates, quum ob alia te multa admiror, tem
quod modo Calliae simul rem gratam facis, et quidem ipsam
esse oporteat, instituis. Profecto sic est, ait: at pie ut
magis etiam delectetur, confirmare illi volo, multo prae-
stantiorem esse animi quam corporis amorem. Novimus
enim omnes absque amicitia consuetudinem nullam ejus-
quam esse pretii. Amor autem eorum, qui mores et indol-
em admirantur, necessitudo quaedam jucunda et voluntaria
vocatur; multi at eorum, qui corpus adpetunt, mores vitu-
perant et odere eorum quos amant. Quod si ament corpus
simul cum anima, formae flos sine dubio celeriter aetate quasi
marcescit; quo deficiente, necesse esset una etiam amicitiam
marcescere; verum animus quandiu prudentia proficit, etiam

ἀξιεραστοτέρα γίγνεται. (15) Καὶ μὴν ἐν μὲν τῇ τῆς μορφῆς χρῆσει ἐνεστί τις καὶ κόρος, ὥστε ἅπερ καὶ πρὸς τὰ σιτία διὰ πλησμονῆν, ταῦτα ἀνάγκη καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ πάσχειν· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς φιλία διὰ τὸ ἀγνὴ εἶναι καὶ ἀκορεστοτέρα ἐστίν, οὐ μέντοι, ὥς γ' ἂν τις οἰηθείη, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπαρροδιτοτέρα, ἀλλὰ σαφῶς καὶ ἀποτελεῖται ἡ εὐχὴ ἐν ᾗ αἰτούμεθα τὴν θεὸν ἐπαρρόδιτα καὶ ἐπὶ καὶ ἔργα διδόναι. (16) Ὡς μὲν γὰρ ἀγαταί τε καὶ φιλεῖ τὸν ἐρώμενον θαλλουσα μορφῇ τε ἐλευθερία καὶ ἡθεὶ αἰδήμονί τε καὶ γενναίῳ ψυχῇ εὐθὺς ἐν τοῖς ἡλιξίν ἡγεμονικῇ τε ἅμα καὶ φιλόφρων οὖσα οὐδὲν ἐπιδείνεται λόγου· ὅτι δὲ εἰκὸς καὶ ὑπὸ τῶν παιδικῶν τὸν τοιοῦτον ἔραστον ἀντιφιλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διδάξω. (17) Πρῶτον μὲν γὰρ τίς μισεῖν δύναται ἂν ὅφ' οὗ εἰδέη καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς νομιζόμενος; ἔπειτα δὲ ὁρῶν αὐτὸν τὰ τοῦ παιδὸς καλὰ μᾶλλον ἢ τὰ ἑαυτοῦ ἡδέα σπουδάζοντα; πρὸς δὲ τοῦτοις πιστεύει μήτ' ἂν παρὰ τὴν ποιήσῃ μήτ' ἂν καμῶν ἀμορότερος γένηται, μειωθῆναι ἂν τὴν φιλίαν; (18) Οἷς γε μὴν κοινὸν τὸ φιλεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἡδέως μὲν προσορᾶν ἀλλήλους, εὐνοϊκῶς δὲ διαλέγεσθαι, πιστεῦειν δὲ καὶ πιστεῦεσθαι, καὶ προνοεῖν μὲν ἀλλήλων, συνῆεσθαι δ' ἐπὶ ταῖς καλαῖς πράξεσι, συνάχεσθαι δὲ ἥ τι τὸ σφάλμα προσπίπτῃ, τότε δ' εὐφραϊνομένους διατελεῖν ὅταν ὑγιαίνοντες συνῶσιν, ἣν δὲ κάμῃ ὑποτεροσύν, πολλὴ συνεχεστέραν τὴν συνουσίαν ἔχειν, καὶ ἀπόντων ἔτι μᾶλλον ἢ παρόντων ἐπιμελεῖσθαι; οὐ ταῦτα πάντα ἐπαρρόδιτα; διὰ γέ τοι τὰ τοιαῦτα ἔργα ἅμα ἐρῶντες τῆς φιλίας καὶ χρώμενοι αὐτῇ εἰς γῆρας διατελοῦσι. (19) Τὸν δὲ ἐκ τοῦ σώματος κρεμάμενον διὰ τί ἀντιφιλήσειεν ἂν ὁ παῖς; πότερον ὅτι ἑαυτῷ μὲν νέμει ὧν ἐπιθυμεῖ, τῷ δὲ παιδί τὰ ἐπονείδιστά τε; ἢ διότι αὐτὸν σπεύδει πράττειν παρὰ τῶν παιδικῶν, εἵργει μάλιστα τοὺς οἰκείους ἀπὸ τούτων; (20) Καὶ μὴν ὅτι γε οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, διὰ τοῦτο μᾶλλον μισητέος. Ὅ μὲν γὰρ βιαζόμενος ἑαυτὸν πονηρὸν ἀποδεικνύει, ὁ δὲ πείθων τὴν τοῦ ἀναπειθομένου ψυχὴν διαφθείρει. (21) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ χρημάτων γε ἀπεμπολῶν τὴν ὥραν τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδιδόμενος; οὐ μὴν ὅτι γε ὠραίος ἄνθρωπος, οὐδὲ ὅτι γε καλὸς οὐκέτι καλῶ καὶ ἐρῶντι οὐκ ἐρῶν ὁμιλεῖ, φιλήσει αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ὁ παῖς τῷ ἀνδρὶ ὥσπερ γυνὴ κοινώνει τῶν ἐν τοῖς ἀρροδισίοις εὐφροσυνῶν, ἀλλὰ νῆφρων μεθύοντα ὑπὸ τῆς ἀρροδίτης θεᾶται. (22) Ἐξ ὧν οὐδὲν θαυμαστόν ἐστι καὶ τὸ ὑπερ-ορᾶν ἐγγίγνεται αὐτῷ τοῦ ἐραστοῦ. Καὶ σκοπῶν δ' ἂν τις εὖροι ἐκ μὲν τῶν διὰ τοὺς τρόπους φιλουμένων οὐδὲν χαλεπὸν γεγεννημένον, ἐκ δὲ τῆς ἀναίδους ὁμιλίας πολλὰ ἤδη καὶ ἀνόσια πεπραγμένα. (23) Ὡς δὲ καὶ ἀνελεύθερος ἡ συνουσία τῷ τὸ σῶμα μᾶλλον ἢ τῷ τὴν ψυχὴν ἀγαπῶντι, νῦν τοῦτο δηλώσω. Ὅ μὲν γὰρ παιδεύων λέγειν τε αὐτῷ καὶ πράττειν δικαίως ἂν ὥσπερ Χείρων καὶ Φοῖνίξ ὑπ' Ἀχιλλέως τιμῶντο, ὁ δὲ τοῦ σώματος ὀρεγόμενος εἰκότως ἂν ὥσπερ πτωχὸς περιέπιτο. Αἰ γάρ τοι προσαιτῶν καὶ προσδεόμενος ἡ

fit amabilior. Quin et in usu formæ satietas quædam inest. Quo fit, ut quæ in ciborum usu propter satietatem, ea in amoribus quoque necessario accident. At animi amor, propterea quod castus sit, etiam insatiabilior est; nec idcirco uti quis existimare possit, minus est venustus ac jucundus; sed plane votum illud perficitur, quo petimus, ut dea tum verba, tum actiones venustas largiatur. Quod enim liberali forma et indole verecunda generosaque florens animus, quique statim inter æquales principe loco dignus simul et comis est, tum suspiciat, tum diligat amores suos; id vero verbis ostendi non est opus. Esse autem consentaneum, amatorem huiusmodi etiam suis amoribus gratum fore vicissim, id quoque docebo. Primum enim quis odisse possit illum a quo se bonum et honestum haberi sciat? deinde quem cernat amati decora magis quam suas voluptates curare? credat præterea, sive quid delinquatur, sive morbo deformior factus sit, amicitiam diminutum non iri? Quibus autem communis amor est, quo pacto non hos necesse est libenter se intueri, benevole colloqui, fidem habere sibi mutuo, prospicere sibi invicem, voluptatem simul capere ex honestis actionibus; condolare, si quid adversi accidat; denique perpetuo gaudere, dum bona cum valetudine frui consuetudine mutua possunt; sin alteruter ægrotet, multo frequentius convenire; de absentibus denique quam præsentibus, magis esse sollicitum? an non hæc omnia sunt amoris plena? Certe ob huiusmodi officia simul et amicitia studio tenentur, et ea perpetuo ad senectutem usque fruuntur. At eum, qui a corpore pendet, quamobrem diligat aliquis mutuo? utrum idcirco, quod sibi tribuit ea quæ concupiscit, adamato maxime probrosa? an quod ab iis, quæ impetrare ab amato studiose cupit, maxime necessarios arceat? Atqui magis etiam odio dignus est, quod non vim afferat, sed persuadeat. Nam qui vim affert, improbum esse hominem sese declarat; qui vero persuadet, is illius qui persuadetur animum corrumpit. Jam vero et is qui pecunia formam vendit, qui magis diligit ementem sese, quam emptorem is qui vendit res in foro, et addicit? non enim certe, quod formosus cum deformi, pulcher cum non pulchro, non amans cum amante versatur, idcirco eum diligit. Non enim mas ita, uti mulier, voluptatum rei veneræ cum viro particeps est; sed sobrius ipse temulentum ex venere spectat. Unde non mirum est, si contemptus amatoris in ipso existit. Quod si quis rem consideret, inveniet nihil rei gravis ex illorum amore, qui ob mores amantur, accidisse; quum multa, eaque nefaria, de illa impudenti consuetudine evenerint. Jam et illiberalem esse consuetudinem illius, qui corpus magis, quam animum diligit, modo indicabo. Nam qui aliquem instituit, ut et dicere, quæ necesse sit, et gerere possit; is merito, perinde ac Chiro et Phœnix ab Achille, affici honore debet: at qui corpus concupiscit, merito mendici cujusdam instar sectetur. Semper etenim comitatur emendicans et addi cupiens vel osculum, vel aliquam aliam tactio-

φιλήματος ἢ ἄλλου τινὸς ψυχολήματος παρακολουθεῖ. (21) Εἰ δὲ λαμπρότερον λέγω, μὴ θαυμάζετε· ὃ τε γὰρ οἶνος συνεπαίρει καὶ ὁ αἰὲς σύννομος ἐμοὶ ἔριος κεντρίζει εἰς τὸν ἀντίπαλον ἔρωτα αὐτῷ παρόρμησις εἶναι. (22) Καὶ γὰρ δὴ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἶδει τὸν νοῦν προσέχων μεμνηθωμένου ᾧδρον ἐοικέναι. Οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλείονα ὥραία καρπώσεται. Ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον εἰσὶν τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρόν κεκτημένος. Πάντοθεν γούν φέρον ὅ,τι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. (23) Καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὥς μὲν ἂν εἰδῇ ὅτι ὁ τοῦ εἶδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἔραστοῦ, εἰδὼς αὐτὸν τὰλλα βραδυσυρεῖν ὥς δ' ἂν γινώσκῃ ὅτι ἂν μὴ καλὸς ἀγαθὸς ἦ, οὐ καθεῖται τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. (24) Μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὁρεγόμενῳ ἐκ παιδικῶν φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀρετὴν ἀρετῆν. Οὐ γὰρ οἷόν τε πονηρὰ αὐτὸν ποιῶντα ἀγαθὸν τὸν συνόντα ἀποδείξει, οὐδὲ γὰρ ἀναίσχυρσίαν καὶ ἀκρασίαν παρεχόμενον ἐγκατεῖ καὶ αἰδούμενον τὸν ἐρώμενον ποιήσαι. (25) Ἐπιθύρω δέ σοι, ἔφη, ὦ Καλλιὰ, καὶ μυθολογῆσαι ὅς οὐ μόνον ἀνθρώποι ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἔριος τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χρεῖσιν ποιοῦνται. (26) Ζεὺς τε γὰρ ὅσων μὲν θνητῶν ὅσων μορῆς ἡράσθη, συγγενόμενος εἷα αὐτὰς θνητὰς εἶναι ὅσων δὲ ψυχὰς ἀγαθῆς, ἀθανάτους τούτους ἐποίησεν. ὧν Ἡρακλῆς μὲν καὶ Διόσκουροι εἰσι, λέγονται δὲ καὶ ἄλλοι. (27) Καὶ ἐγὼ δὲ πρὶν καὶ Γανυμήδην οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἔνεκα ὑπὸ Διὸς εἰς Ὀλύμπῳ ἀνενεγέρηναι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τοῦνομα αὐτοῦ. Ἔστι μὲν γὰρ ὀήπου καὶ Ὀμήρου

γίνονται δὲ τ' ἀκούων·

τοῦτο δὲ φράζει ὅτι ἔδεται δὲ τ' ἀκούων. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλοι που

ποικίλῃ φρεσὶ μέγιστα εἰδώς·

τοῦτο δ' αὖ λέγει σφῶν φρεσὶ βουλευόμενα εἰδώς. Ἐξ ὧν συναμρότερον τούτων οὐχ ἡδυσώματος ὁνομασθεῖς ὁ Γανυμήδης ἀλλ' ἡδονήμων ἐν θεῶς τεύχεται. (28) Αἰὶν ἄλλὰ μὲν, ὦ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεύς Ὀμήρῳ πεπονήται οὐχ ὡς παιδικῶς Πατρόκλην ἀλλ' ὡς ἐταίρῳ ἀποθανόντι ἐκπρεπέστατα τιμωρῆσαι. Καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης καὶ Θησεύς καὶ Πειρίθους καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἀρίστοι θανόντων οὐ διὰ τὸ συγκαθεῖναι ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθὰ ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ καλλίστα κοινῇ διαπεπράχθαι. (29) Τί δὲ, τὰ νῦν καὶ ἔργα οὐ πάντ' ἂν εὐρύς τις ἐπαίνοῦ ὑπὸ τῶν καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθελόντων πραττόμενα μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐθελούων ἡδονῇ ἀντ' εὐχλείας αἰρεῖσθαι; καίτοι Πανταίνης γὰρ ὁ Ἀγάθωνος τοῦ ποιητοῦ ἔραστὴς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκαταδυνάμενον εἰργκεῖν ὡς καὶ στρατεύμα ἀλαμώτατον ἂν γένοιτο ἐκ παιδικῶν τε καὶ ἔραστῶν. (30) Τούτους γὰρ ἂν ἔφη εἰσεῖναι μάλιστα κινδυνεύειν ἀλλήλους ἀπολείπειν,

nem. Quod si dicacius quid profero, velim mirum vobis non videatur. Nam et vinum me impellit, et amor ille meus domesticus, ut liberius adversus amorem illum loquar, quem amulum habet, me pungit. Videtur enim is mihi, qui formae animum adiecit, similis illi esse, qui fundum mercede conducit. Nam ille, ut melior reddatur, totid pensi habet; sed ut ipse quam plurimum fructus ex eo percipiat. Qui vero amicitiam expetit, magis illi similis est, qui fundum proprium possidet. Etenim undecumque, si quid potest, colligens, adamatum meliorem efficit. Quam etiam ipsos amores, qui sciunt formam suam praebentes amatoribus imperare, consentaneum est in reliquis nequiter versari: at qui animadverterit non futurum ut, nisi bonus et honestus sit, amicitiam retineat, eum par est maiori studio virtutem colere. Maximum autem bonum illi contingat, qui ex adamato amicis egregium efficere vult, quod et ipsam necesse sit colere virtutem. Nec enim fieri potest, ut, si ipse nequiter se gerat, secum versantem bonum efficiat; neque si intemperantem et impudentem illi se exhibeat, adamatum temperantem ac verecundum efficere potest. Libet autem tibi, mi Callia, de fabularum etiam enarratione indicare, non solum homines, sed etiam deos ac heroes amorem animi pluris quam corporis usum facere. Jupiter enim mortales mulieres, quibuscumque ob formae venustatem amatis est congressus, eas mortales manere passus est: quorum vero animos admirabatur, eos immortales faciebat. Eorum in numero sunt Hercules, Castor, Pollux; atque etiam alii quidam commemorantur. Quin etiam, mea sententia, Ganymedes non corporis sed animi causa in Olympum a Jove translatus est: cui quidem sententiae nomen etiam suffragatur. Est enim alicubi apud Homerum,

.. « γίνονται » δὲ τ' ἀκούων·

hoc est, delectatur autem audiendo. Et alio in loco est,

.. ποικίλῃ φρεσὶ « μέγιστα » εἰδώς·

hoc autem est, animo consilia sapientiae plena cognoscens. De quibus duobus verbis junctis non propter corporis, sed ob animi suavitatem, nuncupatus Ganymedes, a diis honore afficitur. Achillem quoque, mi Nicerate, fecit Homerus Patroclum, non ut amores suos, sed ut socalem, gloriosissime ulciscendum, posteaquam mortuus esset. Et Orestes ac Pylades, Theseus ac Pirithous, alique complures ex semideis praestantissimi, non propterea, quod amabant, sed quod invicem se suspiciendo res maximas et pulcherrimas una perfecerint, celebrantur. Quid autem? an non quae jam praecleara patrantur facinora, reperiet aliquis laudis gratia potius ab iis fieri, qui et labores et pericula volunt adire, quam ab aliis qui voluptatem pro gloria eligere consueverunt? Quamquam Agathonis poeta amator Pausanias, dum purgaret eos qui per intemperantiam una voluntant, etiam exercitum ex adamatis et amatoribus fortissimum fieri posse dixit. Nam existimare se aiebat, hos in primis pudore praepediri, quominus se mutuo deserant.

θαυμασὰ λέγων, εἰ γε οἱ φόγου τε ἀφροντιστεῖν καὶ ἀναισχυντεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐπιζόμενοι οὗτοι μάλιστα αἰσχύνονται αἰσχρόν τι ποιεῖν. (34) Καὶ μαρτύρια δὲ ἐπιηγετο ὡς ταῦτα ἔγνωκότες εἶεν καὶ Θηβαῖοι καὶ Ἥλαιοι. Συγκαθεύδοντας γοῦν αὐτοῖς ἑμῶς παρατάττεσθαι ἔφη τὰ παιδικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲν τοῦτο σημείον λέγων ὁμοιον. Ἐκεῖνοις μὲν γὰρ ταῦτα νόμιμα, ἡμῖν δ' ἐπονείδιστα. Δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ μὲν παραταττόμενοι ἀπιστοῦσιν εὐκίναί μὴ χωρὶς γινόμενοι οἱ ἐρώμενοι οὐκ ἀποτελῶσι τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα. (35) Λακεδαιμόνιοι δὲ οἱ νομίζοντες, ἐὰν καὶ ὀρεχθῇ τις σώματος, μηδενὸς ἂν ἔτι καλοῦ κάγαθου τοῦτον τυχεῖν, οὕτω τελέως τοὺς ἐρωμένους ἀγαθοὺς ἀπεργάζονται ὥς καὶ μετὰ ξένων καὶ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ταχθῶσι τῷ ἔραστῃ, ὁμοίως αἰδοῦνται τοὺς παρόντας ἀπολείπειν. Θεὸν γὰρ οὐ τὴν Ἀναΐδειν ἀλλὰ τὴν Αἰδῶ νομίζουσι. (36) Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι πάντες ὁμολογοί γενέσθαι περὶ ὧν λέγω, εἰ ὧδε ἐπισκοποῖμεν, τῷ ποτέρως παιδί φιληθέντι μᾶλλον ἂν τις πιστεύσειεν ἢ χρήματα ἢ τέκνα ἢ χάριτας παρακατατίθεσθαι. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι καὶ αὐτὸν τὸν τῷ εἶδει τοῦ ἐρωμένου χρωμένον μᾶλλον ἂν ταῦτα τῷ τὴν ψυχὴν ἔρασμαί πιστεύσαι. (37) Σοὶ γε μὴν, ὦ Καλλία, δοκεῖ μοι ἄξιον εἶναι καὶ θεοῖς χάριν εἰδέναι ὅτι σοι Αὐτολύκου ἔρωτα ἐνέβαλον. Ὡς μὲν γὰρ φιλοτίμος ἐστὶν εὐδῆλον, δε τοῦ κρηρυχθῆναι ἐνεκα νικῶν παγκράτιον πολλοὺς μὲν πόνους, πολλὰ δ' ἀλγῆ ἀνέχεται. (38) Εἰ δὲ οἴοιτο μὴ μόνον ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα κοσμήσειν, ἀλλ' ἱκανὸς γενήσεσθαι δι' ἀνδραγαθίαν καὶ φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τὴν πατρίδα αὔξειν τρόπαια τῶν πολεμίων ἱστάμενος, καὶ διὰ ταῦτα περίβλεπτός τε καὶ ὀνομαστός ἐσεσθαι καὶ ἐν Ἑλλήσι καὶ ἐν βαρβάροις, πῶς οὐκ οἶε αὐτὸν ὄντιν' ἡγοῖτο εἰς ταῦτα συνεργὸν εἶναι κράτιστον τοῦτον ταῖς μεγίσταις ἂν τιμαῖς περιέπειν; (39) Εἰ οὖν βούλει τοῦτω ἀρέσκειν, σκεπτέον μὲν σοι ποῖα ἐπιστάμενος Θεμιστοκλῆς ἱκανὸς ἐγένετο τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν, σκεπτέον δὲ ποῖα ποτε εἰδὼς Περικλῆς κράτιστος ἐδόκει τῇ πατρίδι σύμβουλος εἶναι, ἀθρητέον δὲ καὶ πῶς ποτε Σόλων φιλοσορήσας νόμους κρατίστους τῇ πόλει κατέθηκεν, ἐρευνητέον δὲ καὶ ποῖα Λακεδαιμόνιοι ἀσκοῦντες κράτιστοι δοκοῦσιν ἡγεμόνες εἶναι· πρόξενον δὲ καὶ κατάγονται αἰεὶ παρὰ σοὶ οἱ κράτιστοι αὐτῶν. (40) Ὡς μὲν οὖν σοι ἡ πόλις ταχὺ ἂν ἐπιτρέψειεν αὐτῇ, εἰ βούλει, εὖ ἴσθι. Τὰ μέγιστα γὰρ σοι ὑπάρχει. Εὐπατρίδης εἰ, ἱερεὺς θεῶν τῶν ἀπ' Ἐρεχθίδος, οἱ καὶ ἐπὶ τὸν βάρβαρον σὺν Ἰάκχῳ ἐστράτευσαν, καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ ἱεροπρεπέστατος δοκεῖς εἶναι τῶν προγεγενημένων, καὶ σῶμα ἀξιοπρεπέστατον μὲν ἰδεῖν τῆς πόλεως ἔχεις, ἱκανὸν δὲ μόχθους ὑποφέρειν. (41) Εἰ δ' ὑμῖν δοκῶ σπουδαιολογῆσαι μᾶλλον ἢ παρὰ πότον πρέπει, μηδὲ τοῦτο θαυμάζεσθε. Ἀγαθῶν γὰρ φύσει καὶ τῆς ἀρετῆς φιλοτίμως ἐφιεμένων αἰεὶ ποτε τῇ πόλει συνεραστῆς ὢν διατελῶ. (42) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι περὶ τῶν ρηθέντων διελέγοντο, δ' δ' Αὐτολύκος κατεθεῖτο τὸν Καλλίαν. Καὶ ὁ Καλλίας δὲ παρορῶν εἰς ἐκείνον

Quod quidem ab eo dictum mirari subit, eos scilicet, qui reprehensionem negligere, seque non revereri consuevissent mutuo, maxime verituros turpe quiddam admittere. Producebat et testimonia Thebanorum ac Eleorum, qui tale quid statuissent. Quamquam enim una cubent, nihilominus amores in praeliis eadem in acie collocari. Quod quidem argumentum minime congruens afferebat. Nam apud illos hæc consentanea sunt legibus, apud nos autem probro ducuntur. At mihi sane, qui eadem in acie collocantur, diffidere sibi videntur; ne videlicet, si seorsum essent dispositi ab ipsis adamati, fortium virorum muneri non responderent. Lacedæmonii vero, qui existimant corpus appetentem nihil amplius boni et præclari consequi, tam perfecte bonos ac fortes viros ex adamatis efficiunt, ut etiam si inter externos vel non in eadem cum amatore acie sint constituti, pariter tamen illos, qui adsunt, deserere vereantur. Non enim Impudentiam, sed Verecundiam esse deam credunt. Et videmur sane omnes in iis, de quibus loquimur, consentire; si hoc modo rem consideremus: utro scilicet modo adamato quis potius vel fortunas suas et liberos crediderit, vel beneficium præstiterit. Atque equidem sentio, etiam illum, qui amati forma utitur, lubentius hæc universa crediturum ei qui animo quoque sit amabilis. Te certe, mi Callia, diis gratias agere æquum est, mea sane sententia, qui Autolyci amorem tibi indiderint. Nam hunc honoris esse cupidum re ipsa patet, quippe qui ut per præconem quinquertii victor pronuntiatur, labores multos multosque dolores tolerat. Quod si putat, se non solum sibi ac patri ornamento esse posse, sed etiam propter virtutem amico beneficium afficere, ac patriam amplificare, tropæa de superatis hostibus statuentem, eaque de causa conspicuum et celebrem futurum tum apud Græcos tum barbaros: qui non existimes ipsum maximis aliquem prosequendum honoribus, quem duceret in hoc adiutorem se præstantissimum habiturum? Quare si huic placere vis, considerandum erit tibi, quo pacto Themistocles idoneus ad Græciam liberandam factus sit; itemque considerandum, quali Pericles instructus scientia visus sit patriæ consiliarius fuisse optimus; inquirendum, quo pacto philosophatus Solon patriæ leges optimas tulerit; pervestigandum, qualibus exercitiis utentes Lacedæmonii, præstantissimi duces esse videantur: et divertunt ad te semper præstantissimi ex ipsis publici hospites. Itaque scire debes, rempublicam cito semet tibi tradituram, si velis. Nam adjumenta maxima ad eam rem habes. Patricius es, sacerdos es deorum, ex iis qui sunt ab Erechtheo, qui cum Iaccho adversus regem barbarum militavit: et nunc in festo augustissimus esse videris omnium majorum, et corpus habes inter hujus urbis alia spectatu dignissimum, tolerandisque laboribus idoneum. Quod si vobis magis serio loqui, quam in vino conveniat, mirum id vobis non videatur. Nam semper ego una cum republica dilexi eos, qui bona præditi essent indole, ac virtutis ambitiose cupidi essent. Ac de his quidem, ita dictis, ceteri dissecebant. Autolycus autem Calliam adspiciebat, in quem vicissim Callias conjectis oculis: Ergo tu, mi Socrates,

εἶπεν, Οὐκ οὖν σύ με, ὦ Σώκρατες, μαστροπούσεις πρὸς τὴν πόλιν, ὅπως πράττω τὰ πολιτικά καὶ αἱ ἀρεστοὶ ὦ αὐτῇ. (13) Ναὶ μὰ Δ', ἔφη, ἦν ὁρῶσί γε τε μὴ τῷ δοκεῖν ἀλλὰ τῷ ὄντι ἀρετῆς ἐπιμελούμενον. Ἦ μὲν γὰρ ψευδὴς ὁδὸς ταχὺ ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς πείρας· ἡ δ' ἀληθὴς ἀνδραγαθία, ἣν μὴ θεὸς βλάπτῃ, αἰεὶ ἐν ταῖς πράξεσι λαμπροτέρῃ τὴν εὐκλειαν συμπάρεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οὗτος μὲν δὲ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἔλαξεν. Αὐτοῦτοκος δὲ, ἥδη γὰρ ὥρα ἦν αὐτῷ, εἰς ἀνάστατον εἰς περίπατον καὶ Ὀδῶνα ὁ πατὴρ αὐτῷ συνεξίωον ἐπιστραφεὶς εἶπε, Νῆ τῇν Ἥραν, ὦ Σώκρατες, καλὸς γε καὶ ἀγαθὸς δοκεῖς μοι ἀνθρώπος εἶναι.

2. Ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν θρόνος τις ἐνδὸν κατετέθη, εἵπειτα δὲ ὁ Συρακούσιος εἰσελθὼν εἶπεν, Ὡ ἄνδρες, Ἀριάδνη εἰσὶν εἰς τὸν ἐκυτῆς τε καὶ Διονύσου θάλαμον. Μετὰ δὲ τοῦθ' ἦξει Διόνυσος ὑποπικῶς παρὰ θεοῖς καὶ εἰσὶν πρὸς αὐτήν, εἵπειτα παιζόντων πρὸς ἀλλήλους. 3) Ἐκ τούτου πρῶτον μὲν ἡ Ἀριάδνη ὡς νόμῳ κεκοσμημένη παρῆλθε καὶ ἐκαθέζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου. Οὐπω δὲ φαινομένου τοῦ Διονύσου ᾗδεται ὁ βακχεῖος βρῦμός. Ἐνθα δὲ ἡγήσθησαν τὸν ὁρχηστοδιότακτον. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἡ Ἀριάδνη ἀκούσασα τούτων τι ἐποίησεν ὡς πᾶς ἂν ἔνοιῃ ὅτι ἀσμένῃ ἦκουσεν καὶ ὑπήντησε μὲν οὐ οὐδὲ ἀνέστη, ὅλην δ' ἦν μόλις ἡρεμούσα. 4) Ἐπεὶ γε μὴν κατεῖδεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, ἐπιχρῶσάς ὡς περ ἂν εἰ τις φιλικώτατα ἐκαθέζετο ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ περιμάχων ἐφίλησεν αὐτήν. Ἦ δ' ἀδουμένη μὲν ἐν ἡμέρᾳ, ὅπως δὲ φιλικῶς ἀντιπεριελάμβανεν. Οἱ δὲ συμπόται ὁρῶντες ἅμα μὲν ἐκρότουν, ἅμα δὲ ἐβόων αὖθις. 5) Ὡς δὲ ὁ Διόνυσος ἀνίστάμενος συνανέστησε μετ' ἐκυτοῦ τὴν Ἀριάδνην, ἐκ τούτου δὲ φιλοῦντων τε καὶ ἀσπαζομένων ἀλλήλους σχήματα παρῆν θεάσασθαι. Οἱ δ' ὁρῶντες ὅπως καλὸν μὲν τὸν Διόνυσον, ὥραϊν δὲ τὴν Ἀριάδνην, οὐ σκώπτοντας δὲ ἀλλ' ἀληθινῶς τοῖς στόμασι φιλοῦντας, πάντες ἀνεπερωμένοι ἐθεῶντο. 6) Καὶ γὰρ ἦκουσεν τοῦ Διονύσου μὲν ἐπερωτῶντος αὐτὴν εἰ φιλεῖ αὐτόν, τῆς δ' οὕτως ἐπομνουσῆς ὥστε μὴ μόνον τὸν Διόνυσον ἀλλὰ καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας συνομῶσαι ἂν ἢ μὴν τὸν παῖδα καὶ τὴν παῖδα ὑπ' ἀλλήλων φιλεῖσθαι· ἐρώεσαν γὰρ οὐ δεδιδαγμένοι τὰ σχήματα ἀλλ' ἐφαιμένοι πράττειν ἅ παλαι ἐπιθύμουν. 7) Τέλος δὲ οἱ συμπόται ἰδόντες περιβεβληκότας τε ἀλλήλους καὶ ὡς εἰς εὐδὴν ἀπύοντας, οἱ μὲν ἄγχοι γαμῖν ἐπώμουν, οἱ δὲ γεγυμνασμένοι ἀνδράντας ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀπῆλθον πρὸς τὰς ἐκυτῶν γυναικας, ὅπως τούτων πόρνεον. Σώκρατες δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ ὑπομείναντες πρὸς Ὀδῶνα καὶ τὸν υἱὸν τὸν Καλλίαν περιπατήσαντες ἀπῆλθον. Αὕτη τοῦ τότε συμποσίου κατάλυσις ἐγένετο.

lenocinio tuo me civitati conciliabis, ait, ut res civiles tractem, ac semper ei placeam. Profecto fiet hoc, inquit, si te non opinione sed re ipsa virtutis esse studiosum videriat. Nam falsa gloria celeriter ab experientia redarguitur; at vera strenuitas, nisi Deus impedimento sit, semper in actionibus splendidiorem gloriam suppeditat.

CAPUT IX.

Hujus quidem colloquii finis hic fuit. Et Autolycus, quasi ita tempus posceret, ad deambulationem surgebat, ac Iyco pater una cum ipso exibat; ac tum conversus: Per Jumenem, inquit, mi Socrates, bonus et honestus mihi vir esse videris.

Secundum haec primo solium quoddam intus est collocatum, deinde Syracusanus ingressus, Ariadna, inquit, o viri, sum et Bacchi thalamum ingreditur. Postea Bacchus adveniet, largiuscule potus apud deos, et ingreditur ad illam: deinde ludent inter se. Hinc jam Ariadna tanquam sponsa exornata ingressa est, et in solio consedit. Interim, Baccho nondum prodente, tibia numerus Bacchus canebatur. Tum omnes magistrum choreae praedicare. Nam Ariadna statim, quum haec audisset, tale quid faciebat, ut quivis animadverteret, lubenter id eam audisse. Atque obviam quidem illa non processit, nec adsurrexit; prae se ferebat tamen, quod vix conquiesceret. Posteaquam vero Bacchus eam vidisset, ita saltans, ut si quis cum summo amore, in genibus considebat; quumque complexus illam fuisset, etiam osculatus est. Ea vero tametsi pudore quodam affecta similis esset, amice tamen illum vicissim amplectebatur. Quod quum convivae cernerent, partim plausum dabant, partim rursus exclamabant. Quum autem Bacchus surgens Ariadnam secum erexisset, osculantum jam et complectentium sese gestus erat spectare. Illi quum revera Bacchum formosum esse cernerent, et Ariadnam venustate florentem, eosque non per jocos, sed vere se admotis oribus osculari, omnes erectis animis spectabant. Audiebant enim Bacchum interrogantem ipsam, num se amaret, atque illam hoc ita confirmantem jurejurando, ut non modo Bacchus, sed omnes etiam, qui aderant, jurassent, revera mutuum esse inter puerum et puellam amorem. Erant enim similes iis qui gestus hos non docti essent, sed facere cuperent id quod jamdudum expetivissent. Tandem quum convivae illos sese complexos cernerent, quasque ad cubile tendentes, quotquot uxores necdum duxerant, ducturos se jurabant; mariti vero consensu equis ad uxores suas avehebantur, ut iis potirentur. Socrates cum illis, qui remanserant, ad Lyconem ejusque filium una cum Calia deambulatori discedebant. Hunc ad modum convivium tunc temporis dimissum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

XENOPHONTIS

LACEDÆMONIORUM

RESPUBLICA.

CAPUT I.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτὲ ὡς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγαν-
θροποτάτων πόλεων οὔσα δυνατωτάτη τε καὶ ὀνομα-
στοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα ὅτω ποτὲ
τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο· ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτη-
δεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. (2) Λυκούργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους οἷς
πειθόμενοι ἡδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς
τὰ ἔσχατα μάλα σφοδρὸν ἡγοῦμαι. Ἐκεῖνος γὰρ οὐ μι-
μησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνώ-
ταις πλείσταις, προέχουσιν εὐδαιμονίᾳ τὴν πατρίδα
ἀπέδειξεν. (3) Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ
ἀρχῆς ἀρξώμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν
καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ
ἀνυστὸν μετρωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὅψῳ ἢ δυνατὸν μι-
κροτάτῳ οἶνῳ γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένης ἢ ὕδαρὶ
χρωμένης διάγουσιν. Ὡς περ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς
τέχνας ἐχόντων ἐδραῖοι εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ
ἄλλοι· Ἕλληνας ἡρμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. Τὰς
μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρὴ προσδοκῆσαι μεγα-
λειὸν ἂν τι γεννῆσαι; (4) Ὁ δὲ Λυκούργος ἐσθλῆτας μὲν
καὶ δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι, ταῖς δ'
ἐλευθεραῖς μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν
πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἥττον τὸ θῆλυ τοῦ
ἀρβρενός φύλου· ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχυρός, ὥς περ καὶ
τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς
ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμυρτέρων ἰσχυρῶν καὶ
τὰ ἔκγονα ἐβρῶμενέστερα γίνεσθαι. (5) Ἐπεὶ γε
μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν
πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας,
καὶ τούτου τάναντία ἔγνω· ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν
εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. Οὕτω δὲ συν-
όντων ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν,
ἐβρῶμενέστερα δὲ γίνεσθαι εἴ τι βλάστοι οὕτω μᾶλλον
ἢ εἰ διάχοροι ἀλλήλων εἴεν. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ
ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἀγε-
σθαι ἔταξεν ἐν ἀχμαῖς τῶν σωματῶν τοὺς γάμους ποι-
εῖσθαι, καὶ τοῦτο συμπερὶν τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. (7)
Εἴ γε μέντοι συμβαίῃ γεραίῳ νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς
τῆλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάν-
αντία καὶ τούτου ἐνόμισεν· τῷ γὰρ πρεσβυτέρῳ ἐποίησεν,
ὅποιος ἀνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασθείη, τοῦτον
ἐπαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι. (8) Εἰ δέ τις αὖ γυ-
ναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιτο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων
ἐπιθυμοίη, καὶ τούτῳ νόμον ἐποίησεν, ἥτινα [ἀν] εὐ-

Cogitanti mihi aliquando Spartam, cum una ex urbibus
minime populosis sit, nihilominus et potentissimam et
clarissimam in Græcia extitisse, mirum videbatur, quonam
modo id fieri potuerit. Sed posteaquam Spartanorum in-
stituta perspexi, non amplius mirabar. Lyncurgum sane,
qui illas eis tulit leges, quibus parendo felices evasere, non
modo admior, sed etiam summe sapientem fuisse arbitror.
Nam is haudquaquam alias civitates imitatus, Imo etiam
contraria plurimis statuens, ut patria felicitate ceteris
præstaret, effecit. Quippe statim (ut ab ipso principio
rem ordiar) quod sobolis procreationem attinet, ceteri puel-
las, quæ parituræ sunt et recte videntur educari, modico
quam maxime fieri potest pane, ac prout licet obsonio te-
nuissimò alunt; verum vino aut prorsus abstinentes aut
diluto utentes agere jubent. Ut autem plerique opifices
sedentarii sunt, sic ceteri Græci puellas quoque sine omni
motu lanificium exercere volunt. At quomodo potest exspe-
ctari, ut quæ sic educantur, generosum aliquid pariant? Ly-
curgus autem existimabat, vel ancillas ad vestem parandam
sufficere: ingenuarum vero munus in primis esse ratus
procreare liberos, primum non minus femineum sexum
habere corporis exercitia jussit quam masculum; deinde
sicut viris inter se certamina cursus et roboris instituit, sic
etiam feminis; quod statueret, ex utroque parente robu-
sto etiam sobolem robustiorem nasci. Jam ubi ad virum
accedit mulier, quod alios immodice videret initio uxoribus
consuescere, hac etiam in parte plane diversum statuit.
Quippe sanxit pudorem esse, ut quis in thalamum vel in-
grediens, vel egrediens inde, conspiceretur. Hoc modo si
consuescant, majori eos erga se desiderio teneri necesse
est, et fortius, si qui producantur, fieri robustiores, quam
si satietas mutua obrepit. Præterea potestate adempta,
qua quis uxores ducerent cum ipsis lubitum esset, præ-
cepit, ut dum vigerent corpora, matrimonia contraherent,
idque ad bonæ sobolis procreationem conducere putabat.
Sin vero usu veniret, ut senex uxorem juvenilem haberet,
quia qui in hac ætate essent, videbat uxores diligentissime
custodire, etiam in ea parte contrarium plane statuit. Tulit
enim, ut hic senex, eo viro, quem ob corporis et animi dotes
suspiceret, ad uxorem adducto, sobolem susciperet. Quod
si quis feminae conjugium aversaretur, ac nihilominus
præstantium liberorum cupidus esset; etiam huic rei legem
servavit, ut quamcunque fecundam et indolis generosæ

τεκνον καὶ γενναίῳ ὁρῶν, πείσαντα τὸν ἔχοντα ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι. (9) Καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνερχόμεναι. Αἱ τε γὰρ γυναῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἱ τε ἄνδρες ἀδελφούς τοῖς παισὶ προσλαμβάνουσιν, οἱ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. (10) Περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τὰν πάντων γνώσι τοῖς ἄλλοις εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ' ἰσχὺν ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπετέλειεν ὁ βουλούμενος ἐπισκοπεῖτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐγὼ μὲντοι, ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγγημα, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἐκαστέρων σαφηνίσαι. Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες καλλίστα τοὺς υἱεὶς παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ζυνῶσιν, εὐθύς μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγούς θεράποντας ἐπιστᾶσιν, εὐθύς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκαλῶν μαθησομένων καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαιστρᾷ. Πρὸς δὲ τούτοις τῶν παίδων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσιν· σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. (2) Ὁ δὲ Λυκούργος αὐτὶ μὲν τοῦ ἰδίου ἐκαστον παιδαγωγούς πολλοὺς ἐπιστάναι ἄνδρα ἐπίστασε κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὧν περ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται, ὅς δὲ καὶ παιδονόμος καλεῖται. Τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας, καὶ ἐπισκοπεῖν, εἴ τις βραδύρρογος, ἰσχυρῶς κολάζειν. Ἔδοκε δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἡβώντων μαστιγοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅτε δεῖ. Ὡς τε πολλὰ μὲν αἰδῶ, πολλὰ δὲ παῖθω ἐκεί συμπαρῶναι. (3) Ἀντὶ γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξεν ἀνυποδήτητα κρατύνειν, νομίζων, εἰ τοῦτ' ἀπαλύνειν, πόδι μὲν βῆν ἂν ὀρθῶς βῆναι, ἄστυ ἐστέρον δὲ πρηνὴ καταβῆναι, καὶ πεδῆσαι δὲ καὶ ἀναθροῖν καὶ ὀρμεῖν θάττον ἀνυπόδητον, εἰ ἡσυχῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον. (4) Καὶ ἀντὶ γε τοῦ ἱματίους διαθρύπτεσθαι ἐνόμισεν εἰν ἱματίῳ δι' ἑτοὺς προσεβίβησθαι, νομίζων οὕτω καὶ πρὸς ψύχην καὶ πρὸς θάλαπιν ἄμεινον ἂν παρασκευάσθαι. (5) Σίτον γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβούλευεν τὴν δόξαν ὡς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεεστερώς διάνειν μὴ ἀπείρους ἔχειν, νομίζων τοὺς οὕτω παιδευομένους μᾶλλον μὲν ἂν δύνανθαι, εἰ δεήσειεν, ἀντιήσαντας ἐπιπονήσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγγελθείη, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείον χρόνον ἐπιταλῆναι, ἥ τινος δ' ἂν ὄφου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα. (6) καὶ βρυντοτέρως δ' ἂν διάγειν, καὶ εἰς μάχος ἂν αὐξάνεσθαι τὴν βραδὴν τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφὴν μᾶλλον συλλαμβάνειν ἡγήσατο ἢ τὴν διαπλῆ- τίσουσαν τῇ σίτῃ. Ὡς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄναι αὐ- τίσζοντο, ἀπραγμόνοισι μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδοκε λαμβάνειν

conspexisset, persuaso ejus marito, prolem ex ea procrearet. Atque hujusmodi multa concessit. Etenim feminas binas domos occupatas tenere, et mariti earum liberis suis fratres adungere volunt, qui in generis quidem ac virum societatem veniunt, a facultatibus tamen excluduntur. Hic modo cum de procreatione sobolis statueret diversa ceteris, num Sparta viros tam proceritate quam robore praestantibus produxerit, consideret qui volet.

CAPUT II.

Equidem quia de procreatione dixi, etiam utriusque sexus institutionem exponam. Ex Graecis ergo ceteris ii, qui rectissime liberos suos instituere se aiunt, ubi primum pueri ea, quae dicuntur, intelligunt, mox servos eis paedagogos praeficiunt, mox eos ad magistrorum ludos mittunt, ut et litteras, et musicam, et quae ad palastram pertinent, discant. Praeterea puerorum pedes per calceos teneriores reddunt, et corpora vestium mutationibus ad molliem consuefaciunt: cibi modum ventre metiuntur. Lycurgus autem, pro eo quod illi seorsum singuli servos paedagogos praeficiunt, virum eis praeesse instituit ex eorum numero, qui magistratus summos possunt obire: huic a puerorum gubernatione Pædonomis est nomen: cui quidam potestatem plenam colligendi pueros concessit, et eosdem puniendi graviter, inspectanti an quis nequiter agat. Eidem ex ephebis quosdam, qui flagella gestarent, adjunxit, ut, cum res posceret, penas pueris irrogarent. Quo factum, ut magnum verecundiae, magnum simul in pueris obedientiae studium esset. Pro eo vero quod alii calceos pedes emollicent, jussit ut molliore pedes duriores efficerent: existimabat enim futurum, si ad hoc semel exercitarent, ut multo facilius ardua loca conscenderent, per declivia tutius descenderent, saltum darent, subsilirent, current dis alciati, siquidem pedes adsucescissent, multo expeditius quam calceati. Idem pro eo, quod illi vestibus sese emollicent, statuit ut ad unum se vestimentum anno toto adsuefacerent, quod putaret hac ipsos ratione tum ad frigora tum ad calores ferendos rectius instructos fore. Cibi tantum summi masculo suadendum censuit, ut praerepletione non gravaretur, et penuriam tolerandi non ignarus esset: putabat enim illos, qui sic instituerentur, diutius, ubi usus ita posceret, labores sine cibo toleraturos, magisque futurum ut, si esset imperatum, ab eodem cibo longius in tempus durarent, minus obsonii requirerent, quamvis escam denique facilius admitterent. Praeterea putabat, alimentum, quod corpora gracilia potius efficeret quam cibo dilataret, ad salubrius vivendum et ad incrementum proceritatis, adjumenti plus adferre. Ut autem a fame non nimium premerentur, non concessit eis, ut sine negotio consequenter

ὧν ἂν προσδένωνται, κλέπτειν δ' ἐφῆκεν ἔστιν ἃ τῶν λιμῶ ἐπικουροῦντας. (7) Καὶ ὥς μὲν οὐκ ἀπορῶν θ,τι δοίη ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφὴν οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἀγνοεῖν· δῆλον δ' ἐστὶ τὸν μέλλοντα κλοπεύειν καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεῦειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. Ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ἐστὶ μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδείων βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν καὶ πολεμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσεν. (8) Εἴποι δ' ἂν οὖν τις, τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλε τῷ ἀλίσκομένῳ; δ,τι, φημί ἐγὼ, καὶ τὰλλα ὅσα ἀνθρώποι διδάσκουσι κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. Κἀκεῖνοι οὖν τοὺς ἀλίσκομένους ὥς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. (9) Καὶ ὥς πλείστους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ' Ὀρθίας καλὸν θείς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε, τοῦτο δὴ δηλώσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος ἐστὶ ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγίσαντα πολὺν χρόνον εὐδοκίμουντα εὐφραίνεισθαι. Δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ ἐστὶ καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελείται, πλείστα δὲ πράγματα λαμβάνει. (10) Ὅπως δὲ μὴ δ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπελθοῖ, ἔρημοι ποτε οἱ παῖδες εἴεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν ἀεὶ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν θ,τι (ἂν) ἀγαθὸν δοκῇ εἶναι, καὶ κολάζειν, εἰ τι ἀμαρτάνοιεν. Τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε καὶ αἰδημονεστέρους εἶναι τοὺς παῖδας· οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες ὥς τοὺς ἄρχοντας. (11) Ὡς δὲ καὶ εἰ ποτε μὴδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρῶν, μὴ δ' ὥς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἴεν, εἶθηκε τῆς βίης ἐκάστης τὸν τορώτατον τῶν εἰρένων φρεῖν· ὥστε οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι.

12. Λεκτέον δὲ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων· ἐστὶ γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. Οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνας ἡ ὥς περ Βοιωτοὶ ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέστες ὁμιλοῦσιν, ἡ ὥς περ Ἡλείοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασιν τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἰργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. (13) Ὁ δὲ Λυκούργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὧν οἶον δεῖ ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς πειρώτο ἀμειψτον φίλον ἀποτελέσασθαι καὶ συνεῖναι, ἐπῆναι καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν· εἰ δὲ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανείη, ἀσχίστον τοῦτο θείας ἐποίησεν ἐν Λακεδαιμόνι μὴδὲν ἤττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἡ γονεῖς παίδων (ἡ) καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. (14) Τὸ μὲντοι ταῦτα ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τινων οὐ θαυμάζω· ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις. (15) Ἡ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται ἡ τε Λακωνικὴ καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ἑλληνῶν· ἐξ ὑποτέρας δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδημονέστεροι καὶ ὧν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται ὁ βουλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπεῖσθω.

tur quibus ipsis opus esset; sed permisit, ut furto aliqua subtraherent, quibus levare fames posset. Non tamen enim idcirco concessisse, ut artificiosa industria sibi victum pararent, quia non haberet ipse quod aliud illis daret, neminem ignorare arbitror. Nimirum patet, eum, qui aliquid furto sit ablaturus, necesse habere ut noctu vigilet, interdum fallat, insidias locet, atque etiam exploratores paret, si quidem aliquid accipere velit. In quibus omnibus apparet ita eum pueros instituisse, quod eos ad paranda necessaria sollertiores, adeoque bellicosiores fecere vellet. Fortasse quis dixerit: Cur igitur si quidem furari bonum quid esse arbitrabatur, multis eum verberibus castigabat, qui deprehendebatur? Nimirum ideo, mea quidem sententia, quod aliis etiam in rebus, quas homines docent, non recte aliquid exsequentem plectant. Quamobrem illi quoque in deprehensos, ut parum peritos fures, animadvertunt. Cumque ingeniosum esse statuisset, si qui quam plurimos ex ara Dianæ Orthiæ caseos surripissent, eos tamen ab aliis virginis cardī jussit. Quo quidem significare voluit, fieri posse ut qui exiguo tempore dolores perferat, diuturna voluptate cum gloria fruatur. Præterea significatur hoc ipso, mollem et ignavum hominem, cum celeritate opus est, utilitatem minimum capere, molestiæ plurimum. Ut autem pueri, etiam moderatore suo absente, nunquam aliquo destituerentur, qui eis præset, instituit, ut ex civibus quicunque præsens quovis esset tempore, potestatem haberet tum imperandi pueris, quod ex usu esse videretur, tum plectendi, si quid delinquerent. Qua re perfecit ut pueri etiam verecundiores essent. Quippe nihil ita neque pueri, neque viri reverentur, atque præfectos suos. Ut autem ne tunc quidem, si forte nullus ætatis virilis adesset, rectore pueri suo carerent, sanxit, ut cuilibet classi imperaret acerrimus eorum, qui pueritiam jam egressi essent. Quo fit, ut istic pueri nunquam rectore careant.

Etiam de puerorum amoribus dicendum mihi videtur, quod hoc quoque ad institutionem valeat. Aliis in more Græcis est, ut vel conjuncti vir ac puer degant, quod sit apud Bæotos, vel formæ venustate muneribus potiantur, quod Eleis in usu est. Nonnulli sunt, qui prorsus amatores cum pueris etiam colloqui vetant. Lycurgus autem his quoque omnibus contraria statuens, si quis vir esset ejusmodi qualem esse deceret indolemque pueri admiratus, hoc ipsum laudabat, eamque putabat institutionem esse optimam. Sin aliquem pueri corpore duntaxat capi adpareret, id turpissimum esse statuit, adeoque perfecit ut apud Lacedæmonios nibilo utique minus amatores a puerorum amatorum congressu abstinerent, quam vel parentes a filiis, vel a fratribus fratres veneris in rebus abstinent. Quæ sane fidem apud quosdam non mereri, nihil miror. Nam leges in plerisque civitatibus libidines ejusmodi non coercent. Hactenus de institutione tum Laconica tum ceterorum Græcorum. Ultra vero promptiores ad parendum et vererundiores et continentiores in iis, in quibus necesse est, viros efficiat, etiam hoc, qui volet, consideret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γὰρ μὴν ἐκ παιδῶν εἰς τὸ μερκαλιῶσθαι ἐκβαίνωσι, τῆνικαὶ αὐτὰ οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύουσι δὲ καὶ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχουσι δὲ οὐδένες ἐπὶ αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονόμους ἀφίστην' ὁ δὲ Λυκοῦργος καὶ τούτων τάναντία ἔγνω. (2) Καταμαθὼν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσιν, ἰσχυροτάτας δὲ ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας, τῆνικαὶ αὐτὰ πλείστους μὲν πόρους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσργλίαν ἐμμελῆσατο. (3) Ἐπιθείς δὲ καὶ εἰ τις ταῦτα φύγοι, μηδένος ἐπὶ τῶν καλῶν τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου ἀλλὰ καὶ τοὺς κηρομένους ἐκάστων ἐπιμελεῖσθαι ὥς μὴ ἀποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιτο. (4) Πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφυσώσας βουλόμενος αὐτοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τὴν χεῖρα εἶναι, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιθίλλειν δὲ μηδεμίαν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὄρεῖν. Ἐνθα δὲ καὶ ὄλλον γηγένηται ὅτι τὸ ἄρρεν φύλον καὶ εἰς τὸ σωφρονεῖν ἰσχυρότερον ἐστὶ τῆς τῶν ἡλιθίων φύσεως. (5) Ἐκείνων γοῦν ἦσαν μὲν ἂν φωνῇ ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίων, ἦσαν δ' ἂν ὁμιλῶντα μεταστρέφαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδομένης τερούσης δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων. Καὶ ἐπειδὴν εἰς τὸ φιλιτίον γε ἀφίκονται, ἀπαπῆτον αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκοῦσαι. Καὶ τῶν μὲν αὖ παιδικῶν οὕτως ἐπεμελήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ γὰρ μὴν τῶν ἡβόντων πολὺ μάλιστα ἐσπούδατε, νομίζων τούτους, εἰ γένοιτο οἷους δεῖ, πλείστον ῥέπειν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. (2) Ὅρων οὖν, οἷς ἂν μάλιστα φιλονεικία ἐγγίνηται, τούτων καὶ χοροὺς ἀξιακροατάτους γιγνομένους, καὶ γυμνακίους ἀγῶνας ἀξιοθεατοτάτους, ἐνόμιζεν, εἰ καὶ τοὺς ἡβόντας συμβάλλοι εἰς ἔριν περὶ ἀρετῆς, οὕτως ἂν καὶ τούτους ἐπὶ πλείστον ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. Ὡς οὖν τούτους αὖ οὐ ἐξήλεν ἐξηγήτομα. (3) Μιρόνεται τείνον αὐτῶν οἱ ἐφοροὶ ἐκ τῶν ἀμυαζόντων τρεῖς ἄνδρες· οὗτοι δὲ ἱππάρχους γρέται καλοῦνται. Τούτων δ' ἕκαστος ἀνδρας ἐκατὸν καταλέγει, διασφηνίζων ὅτου ἕνεκα τοὺς μὲν προτιμᾷ, τοὺς δὲ ἀποδοκιμαζει. (4) Οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν καλῶν πολέμοισι τοῖς τε ἀποστειλάσιν αὐτοῦ καὶ τοῖς αἰρεθείσιν ἀν' αὐτῶν καὶ παρὰφυλάττουσιν ἀλλήλους, εἴαν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα βραδυσργῶσι.

5. Καὶ αὕτη δὴ γίνεταί ἡ θεωρησεσάτη τε καὶ πολιτικωτάτη ἐρις, ἐν ᾗ ἀποδείδειται μὲν ἂν δεῖ ποιεῖν τὴν

CAPUT III.

Quando autem e pueritia transeunt ad adolescentiam, tum Graeci quidem ceteri paedagogis magistrisque liberos suos committere desinunt, neque quisquam amplius eis imperat, sed juris sui fiunt: Lycurgus autem his quoque contraria statuit. Nam quod animadverteret, illis, qui hac essent aetate, spiritus a natura maximos inesse, maximamque petulantiam redundare, cupiditates denique voluptatem vehementissimas adesse: idcirco tunc plurimos iis labores imposuit, et occupationes eorum plurimas excogitavit. Cumque addidisset, eum, qui haec fugeret, expertem fore deinceps rerum egregiarum omnium, perfecit, ut non tantum publici praefecti, sed illi etiam, qui gererent privatim curam singulorum, operam darent, ne praeter ignavia improbi civibus universis essent. Praeterea cum vehementer animis eorum pudorem inserere cuperet, instituit, ut in via manum utramque intra vestem continerent, incederent facili, nusquam circumspicerent, ea tantum intuerentur, quae ante pedes essent. Unde patuit, sexum marem etiam femino se modestius posse gerere. Sane vocem illorum minus audias, quam si lapidei; minus oculos flexeris, quam si essent aheni: denique verecundiores esse duxeris, quam sint illae ipsae quae in thalamis degunt virgines. Quod si etiam ad philitium veniant, satis habendum hoc ex eis audiri, de quo interrogati sunt. Et hac quidem ratione puerorum curam agebat.

CAPUT IV.

Ceterum multo maximam diligentiam puberibus impendit, quod eos duceret, si tales evaderent, quales esse conveniret, plurimum momenti civitatis commodis allaturos. Itaque cum videret, quibuscumque maxime studium contentionis innatum esset, horum et choros audire, et certamina gymnica spectatu esse dignissima; arbitrabatur, si puberes in contentionem virtutis inter se committeret, etiam illos hoc modo evasuros esse fortissimos. Exponam autem quo modo inter se hos commiserit. Eligunt ephori ex eorum numero, qui aetate sunt vegeta, tres viros, quos Hippagretas vocant. Eorum quisque centum sibi viros deligit, ac simul declarat quamobrem alios praeferat, alios rejiciat. Itaque illi, qui honorem hunc non consequuntur, inimici fiunt tam iis, a quibus rejecti sunt, quam in electione sibi praetatis, seque observant mutuo, num quid adversus ea, quae honesta ducuntur, nequiter committant.

Atque haec est diis acceptissima, et inprinis utilis et republicae contentio, qua demonstratur, quid viro forti

ἀγαθόν, χωρὶς δ' ἑκάτεροι ἀσχοῦσιν ὅπως αἱ κράτιστοι ἔσονται, ἐὰν δέ τι δέη, καθ' ἓνα ἀρήξουσιν τῇ πόλει παντὶ σθένει. (6) Ἀνάγκη δ' αὐτοὺς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν ὅπου ἂν συμβῶσιν διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. Ἦν δέ τις ἀπειθῇ τῷ διαλύοντι, αἶγει αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ ζημιούσι μεγάλως, καθιστάναί βουλόμενοι εἰς τὸ μῆποτε ὄργην τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι. (7) Τοῖς γε μὴν τῇν ἡθητικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἡδὴ καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλλήνες ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι στρατεῦσθαι θμῶς αὐτοῖς ἐπιτάττουσιν, ὁ δὲ Λυκοῦργος τοῖς τηλικούτοις νόμιμον ἐποίησε κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μὴ τι δημόσιον κωλύει, ὅπως δύναιτο καὶ οὗτοι μὴδὲν ἥττον τῶν ἡβώντων στρατιωτικὸς πόνους ὑποφέρειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἄ μὲν οὖν ἑκάστη ἡλικία ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκοῦργος ἐπιτηδεύματα σχεδὸν εἰρηται· οἶαν δὲ καὶ πᾶσι δίαίταν κατεσκεύασε νῦν πειράσσομαι διηγέσθαι. (2) Λυκοῦργος τοίνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας οἶκοι σκηνοῦντας, γνοὺς ἐν τούτοις πλείστα βραδίουργεῖσθαι εἰς τὸ φανερόν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια, οὕτως ἡγούμενος ἥκιστ' ἂν παραδιδέσθαι τὰ προσταττόμενα. (3) Καὶ σίτον γε ἔταξεν αὐτοῖς ὡς μῆτε ὑπερπληροῦσθαι μῆτε ἐνδεεῖς γίνεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίνεταί ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων· οἱ δὲ πλοῦσιοι ἔστιν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν· ὥστε οὔτε ἔρμηός ποτε ἢ τράπεζα βρωτῶν γίνεταί, ἔστ' ἂν διασκηνώσιν, οὔτε πολυδάπανος. (4) Καὶ μὴν τοῦ πότου ἀποπαύσας τὰς οὐκ ἀναγκαίας πόσεις, αἱ σφάλλουσι μὲν σώματα, σφάλλουσιν δὲ γνώμας, ἐφῆκεν ὅπότε διψῶν ἕκαστος πίνειν, οὕτω νομίζων ἀβλαβέστατόν τε καὶ ἡδίστον ποτὸν γίνεσθαι. Οὕτω γε μὴν συσκηνοῦντων πῶς ἂν τις ἢ ὑπὸ λιγείας ἢ οἰνοφλυγίας ἢ αὐτὸν ἢ οἶκον διαφθείρειν; (5) Καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὡς τὸ πολὺ οἱ ἡλικεῖς ἀλλήλοις σύνεισι, μεθ' ὧν περ καὶ ἑλαχίστη αἰδώς παραγίνεται· ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀνέμειξε παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τοὺς νεωτέρους ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας. (6) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιτοῖς λέγεσθαι, ὅτι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ· ὥστ' ἔκει ἥκιστα μὲν ὕβριν, ἥκιστα δὲ παροινίαν, ἥκιστα δὲ αἰσχροουργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. (7) Ἀγαθὰ γε μὴν ἀπεργάζεσθαι καὶ τάδε ἢ ἔξω σίτησις· περιπατεῖν τε γὰρ ἀναγκαζόνται ἐν τῇ οἰκαδὲ ἀρόδῳ, καὶ μὴν τὸ ὑπὸ οἴνου μὴ σφάλλεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότες ὅτι οὐκ ἐνθαπερ εἰδῆπνον καταμενοῦσι, καὶ τῇ ὄργῃ ὅσα ἡμέρα χρηστέον· οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανοῦ τὸν ἔτι ἐμπροσθεν ἔξεστι πορεύεσθαι.

8. Καταμαθὼν γε μὴν ὁ Λυκοῦργος καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν

faciendum sit, et utrique semet in eo seorsum exercent, ut semper sint præstantissimi, ac res si postulet, singillatim reipublicæ totis viribus opitulentur. Præterea necesse est, ut bonæ constitutioni studeant. Nam ubicunque congressi fuerint, ob hanc inter se rixam collectando pugnant; dirimere autem pugnantes cujuscunque est in potestate, qui forte intervenerit. Quod si quis dirimenti non obtemperet, eum moderator juventutis ad Ephoros deducit, a quibus ille acerrime multatur, id efficere volentibus, ne quis unquam ab ira superatus impediatur, quominus legibus pareat. Qui verò jam pubertatis annos excessere, e quorum numero magistratus summi creantur, eos Græci ceteri, remissa virium exercendarum cura, in militiam nihilominus proficisci jubent. Lycurgus autem introduxit, ut illa in ætate quam honestissimum habeatur, venationi operam dare, nisi quod publicum munus impediatur, ut etiam hi non minus quam puberes, perferre labores militares possint.

CAPUT V.

Ac prope jam explicatum est, quæ cuilibet ætati studia Lycurgus præscripserit. Qualem vero victus rationem universis instituerit, jam exponere conabor. Cum igitur Lycurgus Spartanos accepisset pro Græcorum reliquorum consuetudine domi suæ victitantes, cumque animadvertisset, in his plurima ignave geri, convictus illos in publicum eduxit, quod ea ratione futurum existimaret, ut minime imperata transgredierentur. Cibum etiam eis ita instituit, ut nec nimium replerentur, nec penuria laborarent. Multa vero etiam præter rationem fiunt de captis venando; pro quibus locupletes nonnunquam panem triticeum ut symbolam adventitiam exhibent. Quo fit, ut mensa nunquam careat cibis, quam diu convictus ille durat; nec tamen sumptuosa sit. Sublatis etiam potationibus non necessariis, quæ tum corpora, tum animos labefactant, potestatem eis bibendi reliquit, ubi quisque sitiret; nam hac ratione putabat potum minime noxium, et longe suavissimum effici. Hinc qui fieri potest, ut aliquis ex iis, qui simul hoc modo victitant, vel gula, vel temulentia se remve suam familiarem perdat? Etenim aliis in urbibus plerumque æquales inter se versantur, inter quos minimum adest pudoris. Lycurgus vero Spartzæ cives sic miscuit, ut illic juniores ab experientia seniorum ut plurimum erudiantur. Nam more patrio commemoratur in publicis illis epulis, quicquid in republica quisque præclare fecerit; quo fit, ut istis minime vel injuria, vel ex vino petulantia, vel factum turpe, vel turpe dictum interveniat. Etiam ad hoc utiles sunt epulæ foris publicæ, quod obambulare cogantur, ubi domum discedunt, atque operam dare, ne præ vino titubent, quippe qui sciant se non ibi mansuros, ubi cœnaverint, et tenebris perinde sibi esse utendum, ac die. Non enim cum face licet ei, qui necdum militiæ vacationem impetravit, incedere.

Cum autem animadvertisset Lycurgus, ab eodem cibo

αὐτῶν σίτην οἱ μὲν διακονοῦμενοι εὐχρόοι τε καὶ εὐσπαρκοὶ καὶ εὐρωστοὶ εἰσιν, οἱ δ' ἄπονοι περυστημένοι τε καὶ αἰσχροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀνακρίνονται, οὐδὲ τούτου ἡμέλησεν, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι καὶ ὅταν αὐτός τις τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ οἰλοπονῇ, ἀρχοῦν τὸ σῶμα ἔχον ἀνακρίνεται, ἐπέταξε τὸν αἰεὶ πρεσβύτερον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι ὥς μήποτε αὐτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίνεσθαι. (9) Καὶ ἐμοὶ μὲν οὐδ' ἐν τούτῳ παραχῆναι δοκεῖ. Οὐκ ἂν οὖν βράδιος γέ τις εὖροι Σπαρτιατῶν οὔτε υγιεινότερους οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμωτέρους· ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τῶν σκέδων καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐναντία γε μὴν ἐγγὺς καὶ τάδε τοῖς πλείστοις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν ἑαυτοῦ ἐκαστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν καὶ χρημάτων ἀρχοῦσιν· ὁ δὲ Λυκούργος, κατασκευάσαι βουλόμενος ὥς ἂν μηδὲν βλάπτοντες ἀπολαύσιόν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀρχόν, ἐποίησε παίδων ἐκαστον ὁμοίως τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀρχεῖν. (1) Ὅταν δέ τις εἰδῇ ὅτι οὗτος πατέρης εἰσὶ τῶν παίδων τῶν αὐτὸς ἀρχεῖ, ἀνάγκη οὕτως ἀρχεῖν ὥς περ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἀρχεσθαι βούλοιστο. Ἦν δέ τις παῖς ποτε πληγὰς λαβὼν ὑπ' ἄλλου κατεῖπε, πρὸς τὸν πατέρα, αἰσχρὸν ἐστὶ μὴ οὐκ ἀλλας πληγὰς ἐμβαλεῖν τῷ υἱεῖ. Οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλους μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν. (2) Ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθεῖ, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. Καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνήθε κοινωνίαν· ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν, ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἡδέως ἐκπέμπει. Καὶ ἵπποις δὲ ὁσαύτως χρῶνται· ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὁμήματος ἢ ταχὺ ποιεῖ βουλήθει ἀφικέσθαι ἢ πῶς ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν. (3) Οἱ μὲν οὐδ' ἐκείνῳ γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰσθιμένον ἐπιλήσεν ἐπιτηδεύεσθαι. Οπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀλισθόντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδεύων, ἢν μὴ συνεσκευασμένοι τῷ γινωσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεπαιγμένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήματα, λαβόντας ὅσων ἂν δεῶνται σημεναμένους καταλείπειν. Τριγυρόντων οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλους καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες μετέχουσιν πάντων τῶν ἐν τῇ χώρῃ, ὅπου τινὸς δεηθῶσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐναντία γε μὴν καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις· Ἐλλῆσι κατέστησεν ὁ Λυκούργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. Ἐν μὲν γὰρ ὅπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται ὅσον δύνανται· ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δὲ ἐμπορεύεται, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται·

eos, qui inter se contendunt laboribus, et boni coloris, et succulentos et robustos esse, qui vero a laboribus abstinerent, tumentes, ac deformes, imbecillosque conspici; ne id quidem neglexit: sed considerans, etiam eum, qui solus per se labores susciperet, exhibere corpus ad quaevis idoneum, ac sufficiens, praecepit, ut semper is, qui quolibet esset in gymnasio natu maximus, curam adhiberet, ne quando a cibis vincerentur. Neque hac in re mihi quidem aberrasse videtur. Nec enim facile quis homines inveniat, qui Spartanis aut bona valetudine, aut corporis viribus praestent: nam pariter et cruribus, et manibus, et cervicibus exercentur.

CAPUT VI.

Præterea hac etiam in parte iudicabat diversa ab aliis plurimis. Nam ceteris in urbibus quisque suis liberis, servis, facultatibus præest, Lycurgus autem, qui efficere vellet, ut cives, nullo sibi invicem damno dato, etiam commodis quibusdam opera mutua fruerentur, instituit, ut quisque tam suis quam alienis liberis imperaret. Quod si quis sciat hos esse parentes liberorum, in quos imperium ipse habet, necesse est ut iis sic imperet, quemadmodum etiam suis velit imperari. Si quis autem puer verberibus aliquando cæsus ab alio, patri id enuntiet, turpe est, non eadem alias insuper plagas addere. Usque adeo fidem sibi invicem habent, nequaquam futurum, ut turpia pueris præcipiant. Sanxit etiam, ut famulis, si eorum opera quis egeat, alienis uti liceat. Instituta venaticorum quoque canum communio, ita ut si qui canibus egeant, ad venationem alios invitent: ac si cui non sit otium, libenter canes concedit. Idem equis quoque utuntur. Nam qui ager est, aut vehiculo indiget, vel celeriter aliquo perire cupit, sicuti equum videat, eum sumit, ac posteaquam illi usus est, ut par est restituit. Ne id quidem apud suos fieri voluit, quod ceteris est in usu. Quippe cum præ venandi studio ita nox eos oppressit, ut necessarii ad victum egeant, eorumque paratum nihil habent; sanxit, ut illi, qui conarunt, instructa relinquant; qui vero iis egent, apertis sigillis, et acceptis necessariis, cetera rursus obstricta relinquant. Atque hoc modo communicatis inter se rebus, etiam illi, qui pauca possident, participes omnium fiunt, quæ regio illa fert, ubi quid suum ad usum reputant.

CAPUT VII.

Etiam hoc ratione plane diversa reliquorum a Græcorum consuetudine Lycurgus Lacedæmone sanxit. Nam aliis in urbibus omnes, quocunque modo possunt, rem faciunt. Ille agrum colit, ille navicularie deditus est, hic mercatura, ille officio exercendo se alit. Sparte vero Ly-

(2) ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ δ' Λυκούργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέπειε μηδενὸς ἀπτεσθαι, ὅσα δ' ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνον ἔργα αὐτῶν νομίζειν. (3) Καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος ἔθθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας, ἐποίησε μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἱματίων γε ἔνεκα χρηματιστέον· οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελεία ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμοῦνται. (4) Οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήλους ἔνεκα ἔχειν δαπανᾶν χρημάτων ἀθροιστέον, ἐπεὶ τὸ τῷ σώματι πονοῦντα ὠφελεῖν τοὺς συνόντας ἐνδοξότερον ἐποίησεν ἢ τὸ δαπανῶντα, ἐπιδείξας τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλούτου ἔργον. (5) Τό γε μὴν ἐξ ἀδίκων χρηματίζεσθαι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις διεκώλυσε. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο δ' ἑκα μνῶν μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθὼν οὐ ποτε δεσπότης οὔτε οἰκέτας λάθοι· καὶ γὰρ χώρας μεγάλης καὶ ἀμάξης ἀγωγῆς δέοιτ' ἄν. (6) Χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται, καὶ ἂν τί που φανῇ, δ' ἔχων ζημιούται. Τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμὸς σπουδάζοιτο ἐνθα ἡ κτῆσις πλείους λύπας ἢ ἡ χρῆσις εὐφροσύνας παρέχει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μάλιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς νόμοις ἴσμεν ἅπαντες. Ἐγὼ μάλιστα οὐδ' ἐγγεῖρηται οἷμαι πρότερον τὸν Λυκούργον ταύτην τὴν εὐταξίαν καθιστάναί πρὶν ὁμογνώμονας ἐποιήσατο τοὺς κρατίστους τῶν ἐν τῇ πόλει. (2) Τεκμαίρομαι δὲ ταύτῃ ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατότεροι οὐδὲ βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι, ἀλλὰ νομίζουσι τοῦτο ἀνελεύθερον εἶναι· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι καὶ ὑπέρχονται μάλιστα τὰς ἀρχὰς καὶ τῷ ταπεινοῖ εἶναι μεγαλύνονται, καὶ τῷ ὅταν καλῶνται τρέχοντες ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν, νομίζοντες, ἢν αὐτοὶ κατάρχῃσι τοῦ σφόδρα πείθεσθαι, εἴσεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους ὅπερ καὶ γεγένηται. (3) Εἰκὸς δὲ καὶ τὴν τῆς ἐπορείας δύναμιν τοὺς αὐτοὺς τοὺτους συγκατασκεύασαι, ἐπεὶ περ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ· ὅσῳ γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσούτῳ μᾶλλον ἡγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας τοῦ ὑπακούειν. (4) Ἐφοροὶ οὖν ἵκανοὶ μὲν εἰσι ζημιούντων ἂν βούλωνται, κύριοι δ' ἐκπράττειν παραχρήμα, κύριοι δὲ καὶ ἀρχοντας μεταδῶν καὶ καταπαῦσαι καὶ εἰρᾶν γε καὶ περὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστήσαι. Τοσαύτην δὲ ἔχοντες δύναμιν, οὐχ ὥς περ αἱ ἄλλαι πόλεις ἕως τοὺς αἰρεθέντας αἰετᾶν ἀρχεῖν τὸ ἔτος ὅπως ἂν βούλωνται, ἀλλ' ὥς περ οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγῶσιν ἐπιστάται, ἢν τινα αἰσθάνωνται παρανομοῦντά τι, εὐθὺς παραχρήμα κολλάουσι. (5) Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανημάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πείθεσθαι

curgus ingenuis interdixit quominus ea, quibus rem facere possint, attingant, præcepitque, ut illa tantum ad se pertinere ducerent, quæcumque ad libertatem civitatibus parandam faciant. Nam cur istic opes aliquis adfectaret, ubi, cum ipse instituisset, ut omnes æqualem victus portionem conferrent, eademque ratione victus uterentur, hoc ipsum effectum erat, ut opes voluptatis causa non expeterentur? Ne vestium quidem causa pecuniæ studendum: non enim vestis magnificentia, sed corporis egregia constitutione ornantur. Nec propterea, ut contubernium causa facere sumptum possint, pecuniæ ipsis cogendæ sunt. Sanxit enim, ut gloriosius habeatur, corporis labore prodesse sodalibus, quam faciendis sumptibus, quorum alterum ab animo, alterum ab opulentia proficisci demonstrabat. Etiam per nefas rem facere, his ipsis rebus vetuit. Nam primum ejusmodi monetam instituit, cujus si tantum decem minæ in domum inferrentur, nec dominos nec servos latere possent: etenim et amplo id collocari spatio, et plaustro necesse erat veli. Aurum autem argentumque perquiri solet, ac sicubi conspectum fuerit, possessor multatur. Cur igitur istic quærendis opibus opera detur, ubi possessio plus molestiæ, quam usus voluptatis exhibeat?

CAPUT VIII.

Enimvero cives Spartanos inprimis et magistratibus et legibus parere, scimus omnes. At ego Lycurgum ne adgressum quidem arbitror egregiam illam reipublicæ constitutionem, priusquam civitatis optimates suam in sententiam adduxisset. Ejus rei hoc argumentum habeo, quod qui aliis in urbibus potentiores sunt, ne videri quidem volunt metuere magistratus, sed ducunt hoc esse ab homine libero alienum. Sparta vero præstantissima dignitate viri maxime magistratus observant, ac sibi gloriosum putant, si humiles sint, et accessit non gradatim incedendo, sed currendo, dictis audiant: existimant enim, si ad summam obedientiam præstandam duces ipsi fuerint, etiam alios ipsorum exemplum sequuturos: quod quidem ita accidit. Et consentaneum vero est, hos ipsos Ephorum potestatem una cum Lycurgo instituisse; quod animadvertent, obedientiam summam et in urbe, et apud exercitum, et in familia bonum esse. Nam quanto major magistratus potestas esset, tanto plus terroris civibus adlaturam arbitrabatur ad hoc, ut dicto essent audientes. Igitur Ephoris potestas est multandi, quem velint, et subito multam exigendi, atque etiam magistratus, dum adhuc cum imperio sunt, vel loco movendi, vel carceribus constringendi, vel in judicium de vita vocandi. Tanta cum eorum potestas sit, non, quemadmodum aliis fit in urbibus, magistratus creatos ex animi arbitratu per totum annum uti permittunt imperio suo; sed regum instar, eorumve præsidium, qui certaminibus gymniciis moderantur, si quem in leges aliquid committere animadvertunt, eum illico puniunt. Cumque alia multa præclare Lycurgus excogitaverit, ut cives legibus obtemperare

τοῖς νόμοις ἐθέλειν τοὺς πολῖτας, ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶναι ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει τοὺς νόμους πρὶν ἐλθόντων τῶν κρατίστοις εἰς Δελφούς ἐπ' ἑρμῇ τὸν θεὸν εἰλῶν καὶ ἄμεινον εἶη τῇ Σπάρτῃ πεποιημένη ὥς αὐτὸς ἔθηκε νόμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀνείλε τῷ παντὶ ἄμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἄνθρωπον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων θεὸς τὸ πῦθον ἰσχυροῦς νόμοις μὴ πείθεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τότε ἀγαθὸν εἶναι, τὸ κατεργάσθαι ἐν τῇ πόλει αἰρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰσχροῦ βίου καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τις ἂν εὖροι μείους ἀπολήσκοντας τοῦτον ἢ τῶν ἐκ τοῦ φόνου ἀπογορεύειν αἰρουμένων. α' Ὡς τὰ λυγρὰ εἰπεῖν, καὶ ἔπειτα τῇ ἀρετῇ σῶζεσθαι εἰς τὸν πλείονος χρόνον μᾶλλον ἢ τῇ κακίᾳ καὶ γὰρ βίον καὶ ἡδίστον καὶ εὐπορώτερον καὶ ἱσχυρώτερον. Δὴ γὰρ δὲ ὅτι καὶ εὐλεια μάλιστα πεπαιγμένη ἀρετῇ καὶ γὰρ συμμαχεῖν πᾶσι πάντες τοῖς ἀγαθοῖς βούλονται. β' Ἡ μὲντοι ὥστε ταῦτα γίνεσθαι ἐμμελὲς καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλιπεῖν. Ἐκείνους τοίνυν σαφῶς παρεσκεύασε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαίμονιαν, τοῖς δὲ κακοῖς κακοδαίμονιαν. γ' Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀλλαῖς πόλεσιν, ὅπου τις κακὸς γίνεται, ἐπὶ λήσιν μόνον ἔχει κακὸς εἶναι, ἀγορεύει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ κακὸς ἀγαθὸν καὶ κάθηται, καὶ γυμνάζεται, ἐν βούλῃ τανυτοῖς ἐν τῇ Λακεδαίμονι πᾶς μὲν ἂν τις αἰσχυρῶς τὸν κακὸν σύστατον παραλέγειν, πᾶς δ' ἂν ἐν παλαιοῖς συγγυμναστήν. δ' Πολύλαος δ' ὁ τοῦδ' ὅτος καὶ διακουρμένον τοὺς ἀντιστρατεύοντας ἀχρόιστος περιγίγνεται, καὶ ἐν χοροῖς δ' εἰς τὰς ἐπονείδιστους γῶρας ἀπείκνυται, καὶ μὲν ἐν ὁδοῖς παρεργαζέμενος αὐτῷ καὶ ἐν θύκῃ καὶ τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον, καὶ τὰς μὲν προερχομένας κόρας οἴκοι θραπέειν, καὶ ταῦτα τῆς ἀνανδρίας αἰτίαν θραπέειν, γυναικὸς δὲ κενὴν ἐστίν [οὐ] περιπτεύειν, καὶ ἅμα τούτου ἱερμῆαν ἀποστιστέον, λιπαρόν δὲ οὐ πλανητέον, οὐδὲ μνηστήν τοὺς ἀνεγκλήτους, ἢ πληγὰς ὑπὸ τῶν ἀμεινονῶν ληπέειν. ε' Ἐπεὶ μὲν δὴ τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτιμίας ἐπιεικμένῃς οὐδὲν θαυμάζω τὸ προαίρεσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὕτως ἀτιμῶν τε καὶ ἐπονείδιστον βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

Καλῶς δὲ μοι δοκεῖ ὁ Λυκούργος νομοθετῆσαι καὶ ἡ μέχρι γῆρας ἀσκήσις ἂν ἀρετῇ. Ἐπὶ γὰρ τῷ τέλει τοῦ βίου τὴν κρίσιν τῆς γερουσίας προσθείς ἐποίησε μᾶλλον ἐν τῷ γῆρα ἀμελείσθαι τὴν καλοκαγαθίαν. α' Ἄξιόν ἐστιν ὅ αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπινοήσθαι τῷ τῶν ἀγαθῶν γῆρα θεὸς γὰρ τοὺς γέροντας κυρίους τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς ἀγῶνος διεπραξέν ἐντιμώτερον εἶναι τὸ γῆρας τῆς

vellent, imprimis hoc pulchrum equidem statuo, quod multitudini leges non prius tradiderit, quam cum optimatibus Delphos profectus, deum consulisset, an Spartae status melior feliciorque futurus esset, si legibus, quas tulisset ipse, pareret. Is vero cum respondisset, omnino id ex uis fore, tum demum eas tradidit, non modo contra leges, sed etiam contra pietatem facturos statuens, si legibus oraculo Pythio comprobatis non obtemperaturi essent.

CAPUT IX.

Hoc etiam in Lycurgo admiratione dignum est, quod in civitate sua perfecit, ut vitae turpi mors honesta praeficeretur. Nam si quis rem consideret, inveniet pauciores ex his perire, quam ex illis, qui periculo subducere se volunt. Adeo verum ut dicam, magis virtutem comitatur inobedientia diuturnior quam ignavia: nam virtus et facilior est, et suavior, et expeditior, et firmior. Etiam hoc manifestum est, gloriam imprimis virtutis comitem esse: etenim viros fortibus fere omnes in bello socii esse volunt. Quia vero arte consequitus sit, ut hoc efficeret, id quoque rectum erit laudare. Nimirum Lycurgus plane praestitit, ut viri fortes beatam, ignavi miseram vitam agerent. Nam aliis in urbibus cum ignaviter aliquis se gerit, duntaxat cognoimento hominis ignavi notatur; ac nihilominus negotiatur in eodem loco vir ignavus, quo strenuus; in eodem et sedet, et exercet se, si velit. At Lacedaemone quisvis pudendum duxerit, hominem ignavum vel in idem contubernium, vel ad eadem exercitia in luctis admittere. Saepe numero etiam vir huiusmodi, cum dividuntur pila ex adverso lusuri, neutram ad partem admissus, pro supervacaneo relinquitur; itidemque in choris ad ignominiosa loca rejicitur. In via adeo aliis ut cedat necesse habet, et in concessibus ut etiam junioribus adsurgat, praeterea, ut puellas ad se pertinentes alat domi, quibus ipsis illud probrum tolerandum est, quod maritos non reperiunt; domus etiam sine conjugio ei sustinenda est, atque adeo simul hoc nomine multa persolvenda. Neque unctus nitidusque obambulare debet, neque honestae famae homines imitari, nisi a melioribus verberari velit. Huiusmodi cum ignavos infamia premit, nihil minor, istic mortem adeo probrosae infamiae vitae antefertur.

CAPUT X.

Videtur etiam mihi Lycurgus egregie sanxisse, quia ratione virtus ad senectutem usque possit exerceri. Nam quia iudicium de senatoribus ad vitae metam ceteris institutis addidit, hoc ipso effecit, ut ne in senectute quidem laudis et honesti studium negligetur. Hoc quoque dignum admiratione, quod fortium virorum senectuti consuluerit. Quia enim sanxit ut iudicandi de vita jus penes seniores esset, perfecit ut hominum vegetorum robore

τῶν ἀμαχζόντων βώμης. (3) Εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα (τῶν) ἀνθρώπων. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοί· ἀλλ' οὗτοι μὲν σωματῶν εἰσὶν· ὁ δὲ περὶ τῆς γεροντίας ἀγὼν ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν παρέχει. Ὅσῳ οὖν κρείττον ψυχῇ σώματος, τοσοῦτω καὶ αἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν ἢ οἱ τῶν σωματῶν ἀξιοσπουδαστότεροι.

4. Τόδε γε μὴν τοῦ Λυκούργου πῶς οὐ μεγάλως ἄξιον ἀγασθῆναι; δὲ ἐπειδὴ κατέμαθεν ὅτι θποὶ οἱ βουλόμενοι ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀρετῆς οὐχ ἱκανοὶ εἰσι τὰς πατρίδας αὐξέειν, ἐκεῖνος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἡνάγκασε δημοσίᾳ πάντας πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρετάς. Ὡς περ οὖν ἰδιῶται ἰδιωτῶν διαφέρουσιν ἀρετῇ οἱ ἀσχοῦντες τῶν ἀμελούντων, οὕτω καὶ ἡ Σπάρτῃ εἰκότως πασῶν τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνῃ δημοσίᾳ ἐπιτηδεύουσα τῇ καλοκἀγαθίᾳ. (5) Οὐ γὰρ κάκειον καλὸν, τὸ τῶν ἄλλων πόλεων κολαζοῦσθον ἢν τίς τι ἕτερος ἕτερον ἀδικῇ, ἐκεῖνον ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖναι εἰ τις φανερὸς εἴη ἀμελῶν τοῦ ὡς βέλτιστος εἶναι; (6) ἐνόμιζε γὰρ, ὡς εἰοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδραποδιζομένων τινὰς ἢ ἀποστεροῦντων τι ἢ κλεπτόντων τοὺς βλαπτομένους μόνον ἀδικεῖσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ ἀνάνδρων ὅλας τὰς πόλεις προδίδουσαι. Ὡς τε εἰκότως ἔμοιγε δοκεῖ τοῦτοις μεγίστας ζημίας ἐπιθεῖναι. (7) Ἐπέθηκε δὲ καὶ τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην, ἀσκεῖν ἅπασαν πολιτικὴν ἀρετήν. Τοῖς μὲν γὰρ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασιν τὴν πόλιν οἰκίαν ἐποίησε, καὶ οὐδὲν ὑπελογίσαστο οὔτε σωματῶν οὔτε χρημάτων ἀσθένειαν· εἰ δέ τις ἀποδειλιάσειε τοῦ τὰ νόμιμα διαπονεῖσθαι, τοῦτον ἐκεῖνος ἀπέδειξε μὴδὲ νομίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι. (8) Ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσὶ σαφές· ὁ γὰρ Λυκούργος κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι· οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι· καὶ γὰρ τὸ πάντων θαυμαστότατον, ἐπαινοῦσι μὲν πάντες τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μιμεῖσθαι δὲ αὐτὰ οὐδεμία πόλις ἐθέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ· εἰ δέ τις βούλεται καταμαθεῖν ὅτι καὶ εἰς τὰς στρατείας βέλτιον τῶν ἄλλων ἐμνηχανήσατο, ἔξεστι καὶ τούτων ἀκούειν. (1) Πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἐτη εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι καὶ ἱππεῦσι καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις· ὥστε ὅσοις περ ἐπὶ πόλεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τούτων καὶ ἐπὶ στρατιᾷς οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐποροῦσι· καὶ ὅσα δὲ ὀργάνων ἢ στρατιᾷ κοινῇ δεηθεῖν ἂν, ἀπάντων τὰ μὲν ἀμάξῃ προστέτακται παρέχειν, τὰ δὲ ὑποζυγίῳ· οὕτω γὰρ ἥκιστα ἂν τὸ ἐκλείπον διαλάθοι. (3) Εἰς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἀγῶνα τοιάδ' ἐμνηχανήσατο, στολὴν μὲν ἔχειν φοινικίδα καὶ χαλκῇν ἀσπίδα, ταύτην νομίζον ἥκιστα μὲν γυναικεῖα κοινωνεῖν, πολε-

senectus sit honoratior. Ac merito sane huic laudis certamini inter mortales studium maximum adhibetur. Nam honesti quidem sunt gymnici ludi, verum ad corpora pertinent; cum in hoc de ordine senum certamine iudicium de fortibus animis exhibetur. Quanto igitur animus corpore præstat, tanto majoris animorum certamina, quam corporum, fieri debent.

Jam illud etiam in Lycurgo nonne insignem admirationem meretur? quod cum animadvertisset, eos, qui virtutis studiosi sunt, sæpe non posse patriam maiorem ad potentiam evehere, omnes Spartæ coegerit in omni se genere virtutum publice exercere. Itaque ut homines privati privatis virtute præstant, nimirum studiosi negligentibus; sic urbibus haud dubie cunctis Sparta virtute præstat, quippe quæ sola publice honesti studio se exerceat. An non enim hoc quoque præclarum, quod, cum urbes ceteræ plectant si quis in alium injurius extiterit; Lycurgus nihilo minus in eum animadvertat, qui se negligentem in hoc declarat, ut sit vir quam optimus? Existimabat enim, uti quidem apparet, a plagiariis, vel fraudatoribus, vel furibus eos tantum injuria adfici, qui damnum accipiunt, ab ignavis autem effeminatisque totas civitates prodi. Quare, pro mea sententia, maximas his pœnas jure constituit. Præterea suis necessitatem quandam, quæ recusari nequeat, colendi omnem virtutem civilem imposuit. Nam iis, qui præscripta legibus perficerent, pariter universis rempublicam propriam esse voluit, nulla neque corporum imbecillitatis, neque tenuitatis facultatum habita ratione. At si quis præ ignavia defugeret labores in obeundis iis, quæ leges jubent; eum ille in numero parium ne haberi quidem debere decrevit. Jam quod hæc leges antiquissimæ sint, patet: nam Lycurgus temporibus Heraclidarum vixisse perhibetur: sed licet antiquæ sint, tamen nunc quoque maxime novæ sunt aliis. Etenim quod admiratione dignissimum est, hujusmodi vitæ studia collaudant omnes, imitari nulla civitas cupit.

CAPUT XI.

Atque hæc quidem communia sunt pacis ac belli bona. Si quis autem cognoscere vult, quid Lycurgus bellicis etiam in rebus invenerit rectius, quam ceteri, de eo licet hæc audiat. Primum Ephori annos ætatis indicant publice, quibus in militiam tum equitibus, tum peditibus gravis armaturæ, denique opificibus sit eundum. Quo fit, ut quorumcunque opera in urbibus homines utuntur, eorum omnium Lacedæmonii copiam etiam in castris habeant. Idem quibuscunque instrumentis exercitui communiter opus est, ea partim plaustris suppeditari mandatum est, partim jumentorum subvectione. Nam ea ratione, si quid deest, latere minime poterit. Ad armorum certamina, hujusmodi quædam excogitavit: vestem eos puniceam habere voluit, et scutum æreum. Existimabat enim, illam minime cum muliebri commune quidquam habere,

μικωτάτην δ' εἶναι· καὶ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται καὶ σκολιούτατα ρυπαίνεται. Ἐφῆκε δὲ καὶ κομᾶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν, νομίζων οὕτω καὶ μεῖζους ἂν καὶ ἐλευθεριωτέρους καὶ γοργωτέρους φαίνεσθαι. (4) Οὕτω γὰρ μὴν κατεσκευασμένων μόρας μὲν διεῖλεν ἑξ καὶ ἱππέων καὶ ὀπλιτῶν. Ἐκάστη δὲ τῶν πολιτικῶν τούτων μορῶν ἔχει πολέμαρχον ἓνα, λοχαγούς τέταρτος, πεντηκοστῆρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχας ἑκατάδεκα. Ἐκ δὲ τούτων τῶν μορῶν διὰ παρεργυρίσεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἑξ. (5) Ὁ δὲ οἱ πλείστοι οἶονται, πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν θπλοῖς Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπελήφασιν τοῦ οὗτος. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ στίγος ἕκαστος πάντ' ἔχων ὅσα δεῖ παρέχεσθαι. (6) Οὕτω δὲ βράδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν ὥς ἔστι τοὺς ἀνθρώπους δύναται γινώσκειν, οὐδείς ἂν ἀμάρτοι τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἑπεσθαι τέχνηται. Αἱ δὲ παραγωγαὶ ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος ὑπὸ τοῦ ἐνωμοτάρχου λόγῳ δηλοῦνται, [αἱ] ἀραιαί τε καὶ βαθύτεραι αἱ φάλαγγες γίνονται· ὅν δ' οὐδ' ὅπως τοῦν χαλεπὸν μαθεῖν. (7) Τὸ μέντοι κἂν ταραχθῶσι μετὰ τοῦ παραγούτος ὁμοίως μάχεσθαι, ταύτην τὴν τάξιν οὐκέτι βράδιον ἔστι μαθεῖν· πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ Λυκούργου νόμων πεπαιδευμένοις. (8) Εὐπορώτατα δὲ καὶ ἐκείνην Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι τὰ τοῖς ὀπλομάχοις πάνυ δοκούντα χαλεπὰ εἶναι· ὅταν μὲν γὰρ ἐπὶ κέρως πορεύωνται, κατ' οὐρανὸν δέπου ἐνωμοτία ἐνωμοτία ἑπεσθαι ἐκ δ' ἐν τῇ τοιοῦτῃ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολέμια φάλαγξ ἐπιφανῇ, τῷ ἐνωμοτάρχῃ παρεργυρᾶται εἰς μέτωπον παρ' ἀσπίδα καθίστασθαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, ἕστ' ἂν ἡ φάλαγξ ἐναντία καταστή. Ἦν γὰρ μὴν οὕτως ἐρόντων ἐκ τοῦ ὀπισθεν οἱ πολέμιοι ἐπιφανῶσιν, ἐξελέγτεται ἕκαστος ὁ στίγος, ἵνα οἱ κράτιστοι ἐναντίῳ αἰεὶ τοῖς πολέμοις ᾖσιν. (9) Ὅτε δὲ ὁ ἄρχων εὐώνυμος γίνεσθαι, οὐδ' ἐν τούτῳ μειονεκτεῖν ἡγνύνται, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. Εἰ γὰρ τις κουλοῦσθαι ἐπιχειροῖεν, οὐκ ἂν κατὰ τὰ γυμνά ἀλλὰ κατὰ τὰ ὀπλισμένα περιβάλλοιεν αὐν. Ἦν δὲ ποτε ἐνεκά τινος δοκῇ συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὴν κέρως ἔχειν, στρέψαντες τὸ ἄγλημα ἐπὶ κέρως ἐξελέγτουσιν τὴν φάλαγγα, ἕστ' ἂν ὁ μὲν ἡγεμόν δεξιὸς ᾗ, ἡ δὲ οὐρὰ εὐώνυμος γένηται. (10) Ἦν δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολέμοις τάξις ἐπιφανῆται, ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐδὲν ἄλλο πραγματεύονται ἢ τὸν λόγον ἕκαστον ὥσπερ τριήρη ἀντίσπῳρον τοῖς ἐναντίοις στρέψουσι, καὶ οὕτως αὖ γίνεσθαι ὁ κατ' οὐρανὸν λόγος παρὰ οὐρῳ. Ἦν γὰρ μὴν κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμιοι προσίσιν, οὐδὲ τούτῳ ἔδωσιν, ἀλλ' ἀποθίσουσιν ἢ ἐναντίους ἀντιπάλους τοὺς λόγους στρέψουσι καὶ οὕτως αὖ δ' κατ' οὐρανὸν λόγος παρ' ἀσπίδα καθίσταται.

bello autem aptissimam esse. Nam et celerrime nitescit, et sordes hand facile contrahit. Fecit etiam illis, qui pubertatis annos excessissent, comam alendi copiam, quod eos hoc pacto grandiores, ac vultu magis liberali, terribioresque visum iri arbitaretur. Quibus in hunc modum instructis, in sex cohortes equitatum ac gravem armaturam distribuit. Quaelibet autem civium cohors polemarchum unum habet, centuriones quatuor, quinquegenum praefectos octo, manipulorum duces sedecim. Ex his vero cohortibus, ubi sic imperatur, nonnunquam milites per manipulos disponuntur, nonnunquam in ternos, nonnunquam in senos. Quod autem complures existimant, armatorum aciem Laconicam valde implicatam esse, ii serius opinantur quam sese res habet. Nam in acie Laconica praefecti sunt loco principe constituti, et series quaelibet habet omnia, quibus suppeditis opus est. Tam facile est autem, hanc aciei rationem intelligere, ut nemo, qui homines queat agnoscere, possit unquam errare: nam aliis praecedendi munus datum est, aliis imperatum, ut sequantur. Ordinum vero promotiones, tanquam a praecone, manipularis praefecti verbis indicantur; ita fiunt phalanges tum rariores tum densiores: quarum rerum nihil omnino cognitu est difficile. At quomodo, etiamsi turbati fuerint, cum obvio quovis similiter possint dimicare, hac aciei ratio intellectu facilis non est, extraquam iis, qui Lycurgi legibus sunt instituti. Facillima sunt et ea Lacedaemoniis factu, quae vel iis esse perdifficilia videntur, qui didicerunt armis decertare: nam cum in cornu pergunt, a tergo manipularia series altera sequitur alteram: quando phalanx hostilis ex adverso interea se ostentaverit, manipulario duci denuntiatur, ut ad frontem clypeum versus consistat; atque ita fit penitus, donec phalanx hostibus adversa steterit. Jam si acie ipsorum hoc pacto disposita, hostes a tergo venientes apparuerint, quaelibet series convertitur, ut fortissimi quique semper hostibus sint oppositi. Quod si aliquando dux agminis ad latus laevum sit, ne tum quidem conditione se deteriore esse putant, imo nonnunquam meliore. Nam si qui eos undique cingere conarentur, non versus partes nudas, sed armis munitas, eos circumdarent. Si certa de causa visum aliquando sit expedire, ut cornu dextrum ductor obtineat; verso in cornu agmine phalangem evolvunt, donec ad dextram sit ductor, et agmen extremum ad laevam. Rursus si ab hostibus ad dextram constitutis acies sese ostenderit, progredientes in cornu nihil agunt aliud, quam quod centurias singulas, triremis instar, hostibus velut objecta prora, convertunt; qua ratione series ea, quae extremo est in agmine, hastam versus constituitur. At si a laevo latere accesserint hostes, ne hoc quidem permittunt, sed repellunt eos, vel adversas series adversariis obvertunt. Qua ratione fit, ut extremi agminis series clypeum versus constitutur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐρῶ δὲ καὶ ἡ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκούργος. Διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι εἰς κύκλον ἑστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὁρος ἀσφαλὲς εἴη, ἡ τεῖχος ἡ ποταμὸν ὀπίσθεν ἔχοιεν. (2) Φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθήμερινάς, τὰς μὲν παρὰ τὰ δπλα εἰσω βλέπουσας· οὐ γὰρ πολεμίων ἔνεκα ἀλλὰ φίλων αὐταὶ καθίστανται· τοὺς γε μὴν πολεμίους ἱππεῖς φυλάττουσιν ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῶεν. (3) Εἰ δὲ τις πρότοι νύκτωρ ἔξω τῆς φάλαγγος, ἐνόμισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι· νῦν δ' ἦδη καὶ ὑπὸ ξένων*** αὐτῶν τινες συμπρόντες. (4) Τὸ δὲ ἔχοντας τὰ δόρατα αἰετὶ περιμέναι, εὐ καὶ τοῦτο δεῖ εἰδέναι ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἔνεκα ἐστὶν ὅσπερ καὶ τοὺς δούλους εἰργουσιν ἀπὸ τῶν δπλων. Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπρίοντας οὐ δεῖ θαυμάζειν ὅτι οὔτε ἀλλήλων οὔτε τῶν δπλων πλέον ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους ἀπέργονται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἔνεκα ποιοῦσι. (5) Μεταστρατοπεδεύονται γε μὴν πυκνά καὶ τοῦ σίνεσθαι τοὺς πολεμίους ἔνεκα καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους. Καὶ γυμνάζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπασι Λακεδαιμονίοις ὥσπερ ἂν στρατεύωνται· ὥστε μεγαλοπρεπεστέρους μὲν αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίγνεσθαι, ἐλευθεριωτέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. Δεῖ δὲ οὔτε περίπατον οὔτε δρόμον ἐλάσσω ποιεῖσθαι ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐρχῇ, ὅπως μηδεὶς τῶν αὐτοῦ δπλων πόρῳ γίγνηται. (6) Μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια καθίζει μὲν δὲ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει· ἐστὶ δὲ τοῦτο ὥσπερ ἐξέτασις· ἐκ τούτου δὲ ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον ὑπολύεσθαι· ἐκ τούτου δ' αὖ διατρίβει καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἐσπερινῶν γυμνασίων. (7) Μετὰ γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται, καὶ ἐπειδὴν ἄσσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιεργηκότες ὦσιν, ἐπὶ τῶν δπλων ἀναπαύεσθαι. Ὅτι δὲ πολλὰ γράψω οὐ δεῖ θαυμάζειν· ἥκιστα γὰρ Λακεδαιμονίους εὖροι ἂν τις παραλείμεν ἔν τοις στρατιωτικοῖς ὅσα δεῖ ἐπιμελείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Διηγῆσομαι δὲ καὶ ἡν ἐπὶ στρατιᾶς δὲ Λυκούργος βασιλεῖ δύναιμι καὶ τιμὴν παρεσκεύασε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ φρουρᾷς τρέφει ἡ πόλις βασιλεία καὶ τοὺς σὺν αὐτῇ συσκηνοῦσι δὲ αὐτῇ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως αἰετὶ συνόντες μέλλον καὶ κοινοδοῦσιν, ἡν τι δέωνται. Συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων· οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὥς μηδεμίαν ἀσχολίαν ἢ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι. (2) Ἐπαναλήφομαι δὲ ὡς ἐξορμάται σὺν στρατῷ δὲ βασιλεύς. Θυεῖ μὲν γὰρ πρῶτον οἶκοι ὧν Διὶ ἀγῆτορι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· ἡν δὲ ἐνταῦθα καλλιερῇ, λαβὼν δὲ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ προηγείται ἐπὶ τὰ θρία

XENOPHON.

CAPUT XII.

Dicam etiam, quo pacto Lycurgus castra esse metanda censuerit. Nam quia quadrati agminis anguli sunt inutiles, in orbem castra ponebat, extraquam si monte tuti essent, vel a tergo murum fluviumve haberent. Excubias quidem diurnas instituit, alias propter castra, intro spectantes; nam amicorum, non hostium causa, illæ constituuntur: alias equitum, hostes observantium iis e locis de quibus prospici longissime potest. Quod si quis noctu extra phalangem progrediatur, a Sciritis ea de causa instituit habendas excubias; et hoc tempore præstant id mercenarii milites, [si qui adsunt]. Jam quod cum hastis semper obversantur, id sciendum eadem de causa fieri, ob quam servos etiam ab armis arcent. Præterea mirum videri non debet, eos, qui ad naturæ necessaria secedunt, neque ab se invicem, neque ab exercitu longius progredi, quam uti caveant, ne sibi mutuo molestiam creent. Hæc enim securitatis causa faciunt. Castra sæpius mutant, partim ut hostibus detrimentum adferant, partim ut amicis prosint. Etiam a lege mandatur Lacedæmonitis omnibus, ut, quantum temporis expeditionibus intersunt, exercitiis utantur: quo fit, ut ipsi magis inter se magnanimi evadant, ac supra ceteros indole magis esse liberali videantur. Locus exercitationis et cursus intra id spatium necessario describitur, quousque cohors ipsa pertinet, ne quis ab suis armis recedat longius. Peractis exercitiis, polemarchus primus, uti sedeant, per præconem edicit; quod quidem lustrationis cujusdam instar est; deinde prandium uti sumant, ac speculatorem mox dimittant. Hinc inter se conversantur milites, ac se quiescendo recreant ante vespertina exercitia. Secundum hæc per præconem denuntiatur, sumendam esse cœnam, et posteaquam hymnos diis cecinerint, quibus feliciter est facta res sacra, armis incubando quietem capiendam. Nemo vero miretur, tam multa me scribere: nam minime quis a Lacedæmonitis omissum aliquid reperiat in re militari, quod quidem curandum veniat.

CAPUT XIII.

Commemorabo etiam, quam Lycurgus regi potestatem et dignitatem in exercitu adsignaverit. Primo regem in bello, cum iis, qui adsunt regi, civitas alit. In ejus autem contubernio sunt Polemarchi, ut semper illi præsto sint communicandorum consiliorum causa, si quidem usus ita postulet. In eodem regis contubernio viri præterea tres ex parium numero degunt, qui quidem eis omnia necessaria procurant, ne ab ulla impediuntur occupatione, quominus res bellicas studiose tractent. Repetam vero altius, quo pacto rex cum copiis in expeditionem domo profiscatur. Primum domi adhuc sacrum Jovi ductori rex cum suis facit; ac si litatum illic fuerit, Ignifer (sive fe-

τῆς γῶρας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ αὖ θύεται Διὶ καὶ Ἀθηνᾷ. (3) Ὅταν δὲ ἀμφοῖν τούτων τοῖν θεοῖν καλλιερῇθῃ, τότε διαβάλλει τὰ θρία τῆς γῶρας· καὶ τὸ πῦρ μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγεῖται οὐποτε ἀποσθεννύμενον, σφάγια δὲ παντοῖα ἐπεται. Ἄει δὲ ὅταν θύηται ἄρχεται μὲν τούτου τοῦ ἔργου ἔτι κνεραῖος, προλαμβάνειν βουλόμενος τὴν τοῦ θεοῦ εὐνοιαν. (4) Πάρεσι δὲ περὶ τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοὶ, πεντηκοστῆρες, ξέωνιν στρατιάρχοι, στρατοῦ σκευοφορικῶ ἄρχοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος. (5) Πάρεσι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων δύο, οἱ πολυπραγμονοῦσι μὲν οὐδὲν, ἦν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῇ· ὁρῶντες δὲ ὅτι ποιεῖ ἕκαστος πάντας σωφρονίζουσιν, ὡς τὸ εἶκος. Ὅταν δὲ τελεσθῇ τὰ ἱερᾶ, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας παραγγέλλει τὰ ποιητέα. Ὡς τε ὁρῶν ταῦτα ἡγήσαιο ἂν τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοσχεδιαστὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν. (6) Ἐπειδὴν γε μὴν ἡγήται ὁ βασιλεὺς, ἦν μὲν μηδεὶς ἐναντίος φαίνεται, οὐδεὶς αὐτοῦ πρόσθεν πορεύεται πλὴν Σκιρίται καὶ οἱ προερευνώμενοι ἱππεῖς· ἦν δὲ ποτε μάχην οἴωνται ἐσεσθαι, λαβὼν τὸ ἄγχμα τῆς πρώτης μόρας ὁ βασιλεὺς ἄγει στρέψας ἐπὶ δόρυ, ἕστ' ἂν γένηται ἐν μέσῳ θοοὶν μόραιν καὶ θοοὶν πολέμαρχων. (7) Οὗς δὲ δεῖ ἐπὶ τούτοις τετάχθαι, ὁ προσβύτατος τῶν περὶ δαμοσίαν συντάττει· εἰσὶ δὲ οὗτοι θεοὶ ἂν σύσκηνοι ὧσι τῶν ὁμοίων, καὶ μάντις καὶ ἱατροὶ καὶ αὐληταὶ οἱ τοῦ στρατοῦ ἄρχοντες, καὶ ἐθελούσιοι ἦν τινας παρῶσιν. Ὡς τε τῶν δευόμενων γίνεσθαι οὐδὲν ἀπορεῖται οὐδὲν γὰρ ἀπρόσκαπτον ἔστι. (8) Μᾶλα δὲ καὶ τάδε ὠφέλιμα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐμνηρνήσατο Λυκοῦργος εἰς τὸν ἐν Ὀπλοῖς ἀγῶνα. Ὅταν γὰρ ὁρῶντων ἡγή τῶν πολεμικῶν χίμαιρα σφαιράζηται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νόμος καὶ μηδὲνα Λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνεσθαι παραγορεύεται. (9) Ἐξεστί δὲ τῷ νέῳ καὶ κεκρυμένῳ εἰς μάχην συνίεναι, καὶ παιδῶν εἶναι καὶ εὐδόκιμον. Καὶ παρακλείεσθαι δὲ τῷ ἐνωμοτάρχῳ οὐδ' ἀκούεται γὰρ εἰς ἑκάστην πᾶσαν τὴν ἐνωμοσίαν ἀπ' ἑκάστου ἐνωμοτάρχου ἕξω· ὅπως δὲ καὶ ὧς γίγνηται πολέμαρχῳ δεῖ μέλειν. (10) Ὅταν γε μὴν καιρὸς δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τούτου μὲν αὐτοῦργός βασιλεὺς, καὶ τοῦ δεῖξαι γε ὅπου δεῖ τὸ μέντοι προσβεῖας ἀποπέμπεσθαι καὶ φιλίας καὶ πολεμίας, τοῦτ' αὖ βασιλεῖος. Καὶ ἄρχονται μὲν πάντες ἀπὸ βασιλείως, ὅταν βούλωνται πρᾶξαι τι. (11) Ἦν δ' οὖν δίκης δεόμενός τις ἔλθῃ, πρὸς Ἑλλανοδίκας τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει, ἦν δὲ χρημάτων, πρὸς ταμίας, ἦν δὲ ληϊῶν ἄγων, πρὸς λαφυροπόλους. Οὕτω δὲ πραττομένων βασιλεὶ οὐδὲν ἄλλο ἔργον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾷς ἢ ἱερεῖ μὲν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι, στρατηγῶν δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

cialis), sublato ab ara igne, ad regionis fines praecedit, ubi rex Jovi Minervaeque rursum sacrificat. Ubi diis hiscilitatum ambobus est, tum deinde limites regionis transit. Atque ab his sacris sublatus ignis praefertur, et nunquam exstinguitur, sequente omni hostiarum genere. Quoties autem rex sacrificat, primo id crepusculo facere incipit, quasi benevolentiam dei cupiens antevertere. Adsunt sacrificio Polemarchi, centuriones, quinquagenum praefecti, militum stipendiarios duces, impedimentis praefecti, ex civitatum denique praetoribus cui lubet. Adsunt praeterea duo Ephori, qui nihil quidem agunt curiosius, nisi a rege adhibiti, sed considerantes tamen, quid quisque faciat, omnes, uti fieri par est, modestiores reddunt. Posteaquafacta est res sacra, rex accessit omnibus, quid faciendum sit, imperat. Quo fit, ut si haec videas, existimes ceteros quidem homines studio subitatio rem militarem tractare. Lacedaemonios autem solos reapse bellicorum operum artifices esse. Posteaquam rex ducere copias cepit, si quidem hostis se nullus ostendat, nemo ipsum praecedit, praeter Sciritas, et equites exploratores: sin praelium committendum putant, rex praevio agmine primae cohortis secum sumpto, conversoque ad hastam pergit, donec medio inter duas cohortes ac duos Polemarchos loco sit. Qui vero post hos collocandi sunt, illos maximus natu inter eos, qui ad tabernaculum publicum pertinent, ordinat. Sunt autem hi, quicumque contubernio cum paribus eodem utantur, et haruspices, et medici, et tibicines, exercitus duces, et si qui sponte sua expeditioni adsunt. Quo fit, ut eorum, quae fieri necesse est, nihil quidquam desideretur, quippe quod nihil non ante fuit prospectum. Etiam haec Lycurgus utiliter, mea quidem sententia, ad armatum certamen excoGITAVIT. Nam cum jam hostium in conspectu capta mactatur, lege constitutum est, ut omnes, quotquot adsunt, tibicines tibia canant, ac nemo Lacedaemoniorum serto careat: etiam ut arma polita niteant, edicatur. Juveni quoque permittitur ut delectus [pexus?] pugnam ineat, hilarem et egregium se gerat. Atque hi etiam acclamant manipularium praefecto: neque enim per unumquemque manipulum totum exaudiuntur imperata ab unoquoque praefecto in fronte collocato. Ut autem omnia recte fiant, Polemarchi curae committitur. Quodnam tempus esse metandi castra videatur, regis est in arbitrio situm, itemque locum commonstrare, ubi poni debeant. Praeterea sive federatorum, seu hostium dimittere legationes, ad regem pertinet. Quoties aliquid agendum est, omnes a rege initium sumunt. Si quis judicium disceptaturus ad regem veniat, ad Hellanodicas, sive Graecorum iudices, a rege remittitur: si pecunia quis egeat, ad quaestores: sin praelum adibat, ad manubiarum distractores. Quae cum ita gerantur, regi nihil aliud in exercitu restat negotii, quam ut rerum divinarum respectu sit sacerdos, humanarum vero, imperator.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

[Εἰ δέ τις με ἔροιτο εἰ καὶ νῦν ἔτι μοι δοκοῦσιν οἱ Λυκούργου νόμοι ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ Δία οὐκ ἂν ἔτι θρασέως εἴποιμι. (2) Οἶδα γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἰρουμένους οἶκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοισι συνεῖναι μᾶλλον ἢ ἀρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κολακευομένους διαφθεῖρεσθαι. (3) Καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι· νῦν δ' ἔστιν οὗς καὶ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῷ κερτῆσθαι. (4) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἕνεκα ξενηλασίας γιγνομένας καὶ ἀποδημεῖν οὐκ ἔξδν, ὅπως μὴ βραδουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπέπλαιντο· νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρώτους εἶναι ἔσπουδακότες ὡς μηδέποτε παύονται ἀρμόζοντες ἐπὶ ξένης. (5) Καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο ὅπως ἀξιοὶ εἶεν ἡγεῖσθαι· νῦν δὲ πολλοὶ μᾶλλον πραγματεύονται ὅπως ἄρξουσιν ἢ ὅπως ἀξιοὶ τούτου ἔσονται. (6) Τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν ἰόντες εἰς Λακεδαίμονα ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν· νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακυλῦειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. (7) Οὐδὲν μέντοι δεῖ θαυμάζειν τούτων τῶν ἐπιψόγων αὐτοὺς γιγνομένων, ἐπειδὴ φανεροὶ εἰσιν οὔτε τῷ θεῷ πειθόμενοι οὔτε τοῖς Λυκούργου νόμοις.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἄς βασιλεῖ πρὸς τὴν πόλιν συνθήκας ὁ Λυκούργος ἐποίησε διηγῆσασθαι· μόνῃ γὰρ δὴ αὕτῃ ἡ ἀρχὴ διατελεῖ οἵαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη· τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας εὐροὶ ἂν τις μετακεκινημένας καὶ ἔτι καὶ νῦν μετακινουμένας. (2) Ἔθηκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸ τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα, καὶ στρατιὰν ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμπῃ, ἡγεῖσθαι. (3) Ἔδωκε δὲ καὶ γέρα ἀπὸ τῶν θυομένων λαμβάνειν, καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιόρων πόλεων ἀπέδειξεν ἐξαίρετον τοσαύτην ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλοῦτῳ ὑπερφέρειν. (4) Ὅπως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔξω σκηνοῖεν, σκηνὴν αὐτοῖς δημοσίαν ἀπέδειξε, καὶ διμοιρία γε ἐπὶ τῷ δαίπνῳ ἐτίμησεν, οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦδε τιμῇσαι ἔχοιεν εἰ τινα βούλοιντο. (5) Ἔδωκε δ' αὖ καὶ συσκήνους δύο ἑκατέρῳ προσκείσθαι· οἱ δὲ καὶ Πύθιοι καλοῦνται. Ἔδωκε δὲ καὶ πασῶν τῶν σῶν ἀπὸ τόκου χοῖρον λαμβάνειν, ὡς μή ποτε ἀπορῆσαι βασιλεὺς ἱερῶν, ἣν τι δεσθῇ θεοῖς συμβουλευσάσθαι. (6) Καὶ πρὸς τῇ οἰκίᾳ δὲ λίμνην ὕδατος ἀφρονίαν παρέχει· ὅτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς πολλὰ χρήσιμον οἱ μὴ ἔχοντες αὐτὸ μᾶλλον γιγνώσκουσι. Καὶ ἔδρας δὲ πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ, πλὴν οὐκ ἔξροροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δίφρων. (7) Καὶ ὄρκους δὲ ἀλλήλοισι κατὰ μῆνα ποιοῦνται, ἔξροροι μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, βασιλεὺς

CAPUT XIV.

[Quod si quis me roget, an etiam nunc Lycurgi leges immotæ mihi permanere videantur; id profecto non audacter dixerō. Nam scio Lacedæmonios pridem maluisse domi modicis cum facultatibus consuetudine mutua uti, quam in præfecturis civitatum per adsentationes degenerare. Scio metuisse antehac eos sibi, ne aurum possidere deprehenderentur : jam nonnulli sunt, qui hoc ipso semel ostendant, quod aurum possideant. Præterea scio peregrinos ob eam causam olim ejectos fuisse, neque concessas peregrinationes, ne ab exteris cives improbitatem haurirent : nunc mihi constat, eos, qui loco videntur apud ipsos esse principes, studiose in hoc incubuisse, ut nunquam non apud externos urbium præfecti essent. Fuit etiam aliquando tempus, cum operam dabant, ut principatu digni essent : nunc id magis enituntur, ut imperent, quam ut imperio digni sint. Itaque fit, ut Græci qui olim Spartam profecti Lacedæmonios orabant, ut duces sibi adversus illos essent, qui injuste agere viderentur; nunc magna ex parte se mutuo cohortentur, ad impediendum quominus ad Lacedæmonios rerum summa redeat. Neque vero mirum videri debet, quod in has reprehensiones incurrant, quando palam est, eos neque Apollini, neque Lycurgi legibus parere.]

CAPUT XV.

Lubet etiam commemorare, quæ pacta Lycurgus inter regem et civitatem constituit. Nam solus hic principatus in eodem permanet statu, quo fuit ab initio : ceteras administrationum publicarum formas vel immutatas vel etiam nunc aliquis mutari comperiat. Sanxit igitur, ut rex pro salute civitatis rem divinam in omnibus sacris publicis faceret, veluti ortus a deo; ut, quocumque civitas militum copias mitteret, ducis munere fungeretur. Attribuit hoc quoque, ut de victimis cæsis honoris causa quædam ipse caperet; præterea tantum agri eximii multis in urbibus finitimis secrevit, ut mediocrium quidem illi facultatum copia non desit, non tamen opibus antecellat. Atque ut etiam reges foris uti contubernio possent, ad hoc eis tabernaculum publicum ordinavit, eumque honorem illis addidit, ut in cæna duplex ipsis portio cederet; non id quidem, ut duplo plus, quam alii, vorarent, sed ut aliquid inde honoris causa dare possent, cui libuisset. Præterea regi utrique potestatem sibi deligendi contubernales binos concessit, quos Pythios vocant. Permisit etiam, ut de quovis sacrofarum partu porcum acciperet, ne unquam rex victimis careret, si qua in re dii consulendi essent. Prope domum regiam stagnum aquæ copiam suppeditat. Quod quidem ad multa esse perutile, magis intelligunt ii, qui eo carent. Etiam de sella regi adsurgunt omnes, præterquam Ephori de sellis ephoriciis. Mensibus singulis jurejurando se invicem ad-

δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ ὄρκος ἐστὶ τῷ μὲν βασιλεῖ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κειμένους νόμους βασιλεύειν, τῇ δὲ πόλει ἐμπεδορκοῦντος ἐκείνου ἀστυφελικτὸν τὴν βασιλείαν παρέξιν. (8) Αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἴκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται, οὐδὲν τι πολὺ ὑπερφέρειναι τῶν ἰδιωτικῶν· οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως. (9) Αἱ δὲ τελευτήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇδε βούλονται δηλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι ὅτι οὐχ ὥς ἀνθρώπους ἀλλ' ὥς ἥρωας τοὺς Ἀθηναίων βασιλεῖς προτετιμῆχασιν.

stringunt, Ephori quidem nomine civitatis, rex autem suo. Regis iusjurandum est, regnum se gesturum ex praescripto legum latarum: civitatis, conservaturam se regnum ipsius inconcussum, si quidem iusjurandum hoc sancte servaret. Atque hi honores in patria regi, quamdiu vivit, concessi sunt, non multum privatorum honoribus potiores. Et enim neque regibus animos addere tyrannicos voluit legislator, neque civibus eorum potestatem invisam reddere. Qui autem regi mortuo concessi sunt honores, iis Lycurgi leges indicare volunt, non se Lacedaemoniorum reges ut homines, sed tanquam heroas honore eximio adfecisse.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἶλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας οὐκ ἐπαίνῳ διὰ τὸδε ὅτι ταῦθ' ἐθέλουσι εἶλοντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστούς· διὰ μὲν οὖν τούτου οὐκ ἐπαίνῳ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔδοξεν αὐτοῖς, ὥς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν καὶ τὰλλα διαπράττονται ἃ δοκεῖσιν ἀμαρτάνειν τοῖς ἄλλοις· Ἑλλήσι, τοῦτ' ἀποδείξω. (2) Πρῶτον μὲν οὖν τούτω ἐρῶ ὅτι δικαίως αὐτοῖσι καὶ οἱ πένητες καὶ ὁ δῆμος πλέον ἔχει τῶν γενναίων καὶ τῶν πλουσίων διὰ τὸδε ὅτι ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς καὶ τὴν δύναμιν περιτιθείς τῇ πόλει· καὶ γὰρ οἱ κυβερνήται καὶ οἱ κλέυσται καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι καὶ οἱ πρωρᾶται καὶ οἱ ναυπηγοί, οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει πολλὸν μᾶλλον ἢ οἱ ἐπλίται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶσι τῶν ἀρχῶν μετεῖναι ἐν τῇ κλήρῳ καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ, καὶ λέγειν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν πολιτῶν. (3) Ἐπειτα ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν, χρησταὶ οὔσαι καὶ μὴ χρησταί, ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι, οὔτε τῶν στρατηγικῶν κλήρων οἰόνται σφίσι χρῆναι μετεῖναι οὔτε τῶν ἱππαρχικῶν· γνωσκέτω γὰρ ὁ δῆμος ὅτι πλείω ὠφελείται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἀρχεῖν ταύτας τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἔαν τοὺς δυνατωτάτους ἀρχεῖν· ὁπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἀρχεῖν. (4) Ἐπειτα δὲ ὁ ἐνίοι θαυμάζουσιν ὅτι πανταχοῦ πλέον νέμονται τοῖς πονηροῖς καὶ πένησι καὶ δημοτικοῖς ἢ τοῖς χρηστοῖς, ἐν αὐτῷ τούτῳ φανόυνται τὴν δημοκρατίαν διασώζοντες.

XENOPHONTIS

ATHENIENSIVM RESPUBLICA.

CAPUT I.

Jam de Atheniensium republica, quod hanc reipublicae formam sequuti sint, propterea non laudo, quia dum illam voluerunt, voluerunt improbos homines meliori esse conditione, quam probos. Hanc itaque ob causam non laudo. Quia vero ita eis visum est, equidem ostendam, bene eos rempublicam suam incolumem conservare, atque etiam alia perficere, in quibus aberrare Graecis ceteris existimentur. Primum igitur hoc dicam, merito pauperes ac plebem ibi plus posse, quam nobiles et divites, idque ob hanc causam, quod plebs et naves agat, et potentiam civitati conciliet: adeoque gubernatores, et incitatores nautarum, et quinquaginta remigibus praefecti, et praeetæ, et navium fabricatores, hi sunt qui multo magis reipublicae potentiam amplificanc, quam miles, quam nobiles, quam homines frugi. Hac quom ita se habeant, aequum esse videtur, ut omnes magistratuum participes fiant, sive per sortem, seu per suffragium, utque cuivis civium dicere liceat, qui quidem velit. Deinde quotquot magistratus, bene gesti seu male, universo populo vel salutis vel periculorum auctores sunt, eorum se participem esse vulgus non curat. Neque plebs sortes praetorias, neque praefecturas equitum ad se pertinere putat. Animadvertit enim, se plus emolumentum capere, dum magistratus hosce non obit, sed illis relinquit gerendos, qui plurimum possunt. Quotquot vero magistratus obeuntur ob stipendia sua reique familiaris incrementum, hos vulgus ambit. Quod autem nonnulli mirantur, ubique plus eos hominibus nullius momenti, et pauperibus, et plebejis, quam egregiis viris tribuere; in hoc ipso popularem civitatis statum aperte conservant. Quippe dum pauperes,

Οἱ μὲν γὰρ πένητες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ χεῖρους εὖ πράττοντες καὶ πολλοὶ οἱ τοιοῦτοι γινόμενοι τὴν δημοκρατίαν αὖξουσιν· ἔαν δὲ εὖ πράττωσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ χρηστοί, ἰσχυρόν τὸ ἐναντίον σφίσιν αὐτοῖς καθιστᾶσιν οἱ δημοτικοί. (5) Ἔστι δὲ ἐν πάσῃ γῇ τὸ βέλτιστον ἐναντίον τῇ δημοκρατίᾳ· ἐν γὰρ τοῖς βελτίστοις ἐν ἀκολασία τε ὀλιγίστη καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη· εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δῆμῳ ἀμαθία τε πλείστη καὶ ἀταξία καὶ πονηρία· ἥ τε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχροῦ καὶ ἡ ἀπαιδεύσις καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἐνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. (6) Εἰποὶ δ' ἂν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ ἔαν λέγειν πάντας ἐξῆς μηδὲ βουλεύειν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἀνδράς ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἀρίστα βουλεύονται, ἔωντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβουλεύοντο, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθὰ· νῦν δὲ λέγων ὁ βουλούμενος ἀναστὰς ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. (7) Εἰποὶ τις ἂν τί ἂν οὖν γνοίῃ ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δῆμῳ τοιοῦτος ἄνθρωπος; οἱ δὲ γιγνώσκουσιν ὅτι ἡ τοῦτο ἀμαθία καὶ πονηρία καὶ εὐνοία μᾶλλον λυσitelει ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ κακόννοια. (8) Εἰ μὲν οὖν ἂν πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων ἢ βελτίστη, ἀλλ' ἡ δημοκρατία μάλιστα· ἂν σώζοιτο οὕτως. Ὁ γὰρ δῆμος οὐ βούλεται εὐνοοῦμένης τῆς πόλεως αὐτὸς δουλεύειν, ἀλλ' ἐλευθερὸς εἶναι καὶ ἄρχειν, τῆς δὲ κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει· δὲ γὰρ οὐ νομίζει οὐκ εὐνομεῖσθαι, αὐτὸς ἀπὸ τούτου ἰσχύει· δὲ δῆμος καὶ ἐλευθερὸς ἐστίν. (9) Εἰ δ' εὐνομίαν ζητεῖς, πρῶτα μὲν ἔφη τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς τοὺς νόμους τίθεντα· ἔπειτα κολάσουσιν οἱ χρηστοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ βουλεύουσιν οἱ χρηστοὶ περὶ τῆς πόλεως, καὶ οὐκ ἄσπουσι μαινομένους ἀνθρώπους βουλεύειν οὐδὲ λέγειν οὐδὲ ἐκκλησιάζειν. Ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστ' ἂν δὲ δῆμος εἰς δουλείαν καταπέσοι.

10. Τῶν δούλων δ' αὖ καὶ τῶν μετόικων πλείστη ἐστὶν Ἀθήνησιν ἀκολασία, καὶ οὕτε πατάζει· ἔξεστιν αὐτοῖς οὕτε ὑπεκστήσεται σοὶ ὁ δούλος. Οὐ δ' ἐνεκὲν ἐστὶ τοῦτο ἐπιγώριον ἐγὼ φράσω· εἰ νόμος ἦν τὸν δούλον ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου τύπεσθαι ἢ τὸν μέτοικον ἢ τὸν ἀπελεύθερον, πολλάκις ἂν οἰηθεὶς εἶναι τὸν Ἀθηναῖον δούλον ἐπάταξεν ἂν· ἐσθῆτά τε γὰρ οὐδὲν βελτίῳ ἔχει· δὲ δῆμος αὐτοῖς ἢ οἱ δούλοι καὶ αἱ μέτοικοι καὶ τὰ εἶδη οὐδὲν βελτίους εἰσίν. (11) Εἰ δὲ τις καὶ τοῦτο θαυμάζει· ὅτι ἔωσι τοὺς δούλους τρυφᾶν αὐτοῖς καὶ μεγαλοπρεπῶς διατεῖσθαι ἐνίοις, καὶ τοῦτο γνώμη φανεῖν ἂν ποιοῦντες. Ὅπου γὰρ ναυτικὴ δύναμις ἐστίν, ἀπὸ χρημάτων ἀνάγκη τοῖς ἀνδραπόδοις δουλεύειν· ἵνα λαμβάνων μὲν πράττει τὰς ἀποφοράς, καὶ ἐλευθέρους ἀφίεναι· σπουδ' εἰσι πλούσιοι οἱ δούλοι, οὐκέτι ἐνταῦθα λυσitelει τὸν ἐμὸν δούλον σὺ δεδιάναι· ἐν δὲ τῇ Λακεδαιμονίᾳ δὲ ἐμὸς δούλος σὺ δέδοικεν· ἂν δὲ δεδίῃ ὁ σὺς δούλος ἐμὲ, κινδυνεύσει καὶ τὰ χρήματα διδόναι τὰ ἑαυτοῦ ὥστε μὴ κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ. (12) Διὰ

et plebeji, et nauci homines bene agunt, et ad aliquem numerum excrescunt, statum civitatis popularem augent. Sin divitibus et egregiis hominibus bene sit, tum plebeji contrariam sibi partem corroborant. Sunt autem ubique terrarum optimates dominatui plebejo contrarii. Nam in optimatibus petulantiae ac injustitiae minimum est, studium vero rerum honestarum accuratissimum; contra, in plebe plurimum inscitiae, confusionis, improbitatis. Etenim paupertas magis eos adducit ad turpia, et satis multi propter penuriam neque liberaliter educati, nec recte instituti sunt. Fortasse dixerit aliquis non permittendum fuisse, ut prorsus omnes dicendi potestatem habeant, vel consulendi, sed peritissimos tantum et praestantissimos viros. At illi in hoc quoque sibi rectissime consulunt, dum futilibus etiam dicendi potestatem faciunt. Nam si duntaxat egregii viri et orationes habent, et sententias dicerent, sui similibus prodessent, non autem plebejis: nunc quum surgat ad concionandum aliquis nullius pretii, quicumque voluerit, facile tum sibi, tum sui similibus quod expediat invenit. At inquiet aliquis, quid hujusmodi homo boni vel sibi vel populo possit excogitare? Nimirum intelligunt illi, hujus imperitiam ac futilitatem cum benevolentia plus sibi prodesse, quam viri egregii virtutem ac sapientiam cum malevolentia. Potest igitur fieri, ut his moribus civitas non efficiatur optima, sed status tamen popularis hac ratione conservabitur. Populus enim non vult rempublicam bene constitutam, in qua sibi sit servendum, sed liber esse vult, et imperio potiri, ac malum interim civitatis statum flocci pendit. Nam quod tu non recte constitutum existimas, id ipsum plebis potentiam libertatemque sustinet. Quod si bonum reipublicae statum requiris, primum videbis peritissimos populo leges ferre; deinde boni malos punient, deque republica consultabunt boni, et homines insanos nec consiliis adesse, nec verba facere, nec concionari permittent. Quapropter ex his bonis celerrime plebs ad servitutem reciderit.

Servorum autem et advenarum maxima est Athenis petulantia, neque pulsandi eos cuiquam illic jus est, neque servus tibi cedit. Cur autem hoc moribus illic ita receptum sit, equidem exponam. Si consuetudo ferret servum hominem ab ingenuo verberari, vel advenam, vel libertum; saepe quis Atheniensem pulsaret, servum esse ratus. Nam neque vestitu, neque forma, quidquam istic plebs servis advenisve praestat. Jam si quis etiam miratur, quod istic et delicate servos et splendide quidem nonnullos vivere patiantur, hoc quoque certo eos judicio facere constabit. Nam ubi potentia navalis est, propter pecuniam mancipiis servire oportet, ut pro opera aliis collocata pensiones ille accipiat, atque liberioris vivendi genus iis permittere. Ubi vero servi opulenti sunt, tibi meus ut servus te metuat, non expedit. Lacedaemone quidem meus servus te metuit. Jam si me servus tuus metuat, sane verendum, ut res suas mihi det, ne quo ipse sit in periculo. Quamobrem aequalitatem

τοῦτο οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποιήσαμεν καὶ τοῖς μετοίκους πρὸς τοὺς ἄστους, διότι δέεται ἡ πόλις μετοίκων διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν τεργῶν καὶ διὰ τὸ ναυτικόν. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ τοῖς μετοίκους εἰκότως τὴν ἰσηγορίαν ἐποιήσαμεν.

13. Τοὺς δὲ γυμναζομένους αὐτοὶ καὶ τὴν μουσικὴν ἐπιτηδεύοντας καταλέλυκεν ὁ δῆμος, νομίζων τοῦτο οὐ καλὸν εἶναι, γινώσκων ὅτι οὐ δυνατός ταῦτά ἐστιν ἐπιτηδεύειν. Ἐν ταῖς χορηγίαις αὐ καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ τριηραρχίαις γινώσκουσιν ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος, καὶ τριηραρχοῦσι μὲν καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλούσιοι, ὁ δὲ δῆμος τριηραρχεῖται καὶ γυμνασιαρχεῖται. Ἄξιοι οὖν ἀργύριον λαμβάνειν ὁ δῆμος καὶ ἄδων καὶ τρέφων καὶ ὀργουμένους καὶ πλείων ἐν ταῖς ναυσὶν, ἵνα αὐτὸς τε ἔχη καὶ οἱ πλούσιοι πενήστεροι γίγνωνται. Ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς μέλει μᾶλλον ἢ τοῦ αὐτοῖς συμφέροντος.

14. Περὶ δὲ τῶν συμμάχων, οἱ ἐκπλέοντες συκοφαντοῦσιν, ὡς δοκοῦσι, καὶ μισοῦσι τοὺς χρηστοὺς, γινώσκοντες ὅτι μισεῖσθαι μὲν ἀνάγκη τὸν ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ ἀρχομένου· εἰ δὲ ἰσχύουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀλίγιστον χρόνον ἡ ἀρχὴ ἔσται τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίου. Διὰ ταῦτα οὖν τοὺς μὲν χρηστοὺς ἀτιμοῦσι καὶ χρήματα ἀφαιροῦνται καὶ ἐξελαύνουσι καὶ ἀποκτείνουσι, τοὺς δὲ πονηροὺς αὖξουσιν. Οἱ δὲ χρηστοὶ Ἀθηναίων τοὺς χρηστοὺς ἐν ταῖς συμμάχῃσι πόλεσι σώζουσι, γινώσκοντες ὅτι σφίσι ἀγαθὸν ἐστὶ τοὺς βελτίστους σώζειν αἰεὶ ἐν ταῖς πόλεσιν. (15) Εἴποι δὲ τις ἂν ὅτι ἰσχύς ἐστιν αὕτη Ἀθηναίων, ἔαν οἱ σύμμαχοι δυνατόι ὦσι χρήματα εἰσφέρειν. Τοῖς δὲ δημοτικοῖς δοκεῖ μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι τὰ τῶν συμμάχων χρήματα ἢ ἑκάστον ἔχειν Ἀθηναίων, ἐκείνους δὲ ὅσον ζῆν καὶ ἐργάζεσθαι, ἀδυνάτους ὄντας ἐπιβουλεύειν.

16. Δοκεῖ δὲ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων καὶ ἐν τῷδε κακῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς συμμάχους ἀναγκάζουσι πλεῖν ἐπὶ δίκας Ἀθηναίων· οἱ δὲ ἀντιλογίζονται ὅσα ἐν τούτῳ ἐνὶ ἀγαθῇ τῇ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πρωτανείων τὸν μισθὸν δι' ἐναυτοῦ λαμβάνειν· εἴτ' οἴκοι καθήμενοι ἄνευ νεῶν ἐκπλὸν διοικοῦσι τὰς πόλεις τὰς συμμάχιδας καὶ τοὺς μὲν τοῦ δήμου σώζουσι, τοὺς δ' ἐναντίους ἀπολλύουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις· εἰ δὲ οἴκοι εἶχον ἑκάστοι τὰς δίκας, ἅτε ἀρθόμενοι Ἀθηναίους, τούτους ἂν σφῶν αὐτῶν ἀπόλλυσαν ὅτινες φίλοι μάλιστα ἦσαν Ἀθηναίων τῇ δῆμῳ. (17) Πρὸς δὲ τούτοις ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων τάδε κεράδιαι τῶν δικῶν Ἀθῆναις οὐσῶν τοῖς συμμάχοις. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἑκατοστὴ τῇ πόλει πλείων ἢ ἐν Πειραιεῖ· ἔπειτα εἰ τῷ συνοικίᾳ ἐστίν, ἄμεινον πράττει· ἔπειτα εἰ τῷ ζεύγος ἐστίν ἢ ἀνδράποδον μισθοφορῶν· ἔπειτα οἱ ἀρχόμενοι ἀμεινον πράττουσι διὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς τῶν συμμάχων. (18) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ μὲν μὴ ἐπὶ δίκας ἦσαν οἱ σύμμαχοι, τοὺς ἐκπλέοντας Ἀθηναίων ἐτίμων ἂν μόνους, τοὺς τε στρατηγούς καὶ τοὺς τριηραρχούς καὶ πρέσβεις· νῦν δ' ἡνάγκασται τὸν δῆμον κολακεύειν τῶν Ἀθηναίων εἰς

quandam servis et liberis concessimus, itemque advenis et civibus, quod advenarum egeat opera civitas, quum propter opificiorum multitudinem, tum ob rem navalem. Igitur hac de causa merito juris quaedam aequalitas etiam advenis a nobis data est.

Ceterum eos qui corporum exercitiis ibi musicaeque artis dediti sunt studio, plebs sustulit; quod existimaret haec non expedire, et non posse ab eis dari operam sentiret. In chori vero ac gymnasiarum triremiumque cura et sumptibus praestandis, intelligunt penes opulentos esse facere impensas in chorum, vulgi autem, earum fructum accipere; eodemque modo locupletes pro triremibus et gymnasiis praebere sumptus, vulgus autem eorum percipere fructum. Vult igitur pecuniam accipere vulgus, atque ita canere, currere, saltare, navigare, ut et ipsum habeat aliquid, et divites reddantur tenuiores. Nec in judiciis magis ejus quod justum est, quam commodi sui rationem habent.

Socios autem quod attinet, ii qui navigiis eos adeunt, calumniari et odisse videntur egregios illic viros, sentientes fieri non posse, quin qui sub imperio est, oderit cum qui est cum imperio: si vero majores locupletum et potentium vires sint in civitatibus, imperium populi Atheniensis haud diu duraturum. Ob has inquam causas viris egregiis honores adimunt, facultates auferunt, exilia capitisque poenas irrogant, dum nihili homines evehunt. Contra qui Athenienses frugi sunt, ii salutem virorum egregiorum in civitatibus sociis tuentur, quod animadvertant sibi ex usu esse, conservari semper in urbibus optimates. At dixerit aliquis, in eo potentiam Atheniensium esse sitam, si pecunias eorum socii conferre possint. At plebejis hominibus magis expedire videtur, ut Atheniensium unusquisque facultates sociorum obtineat, socii tantum modo habeant, quanto opus sit ad victum et opera rustica, ne possint insidiari.

Hac etiam in parte populus Atheniensis uti consilio malo existimatur, quod socios Athenas navigare ad petendum jus cogant. Verum illi contra ratiocinantur, quantum in hoc insit Atheniensium populo commodi. Primum est, quod e sacramento iudicibus depositum per totum annum salaria percipiant. Deinde, quod domi residentes, nullis emissis navibus, civitates socias administrent; plebejoque statui addictos incolumes servant, adversariis eorum in judiciis oppressis. Quod si iudicia singuli exercerent in patria, nimirum Atheniensibus infensi, eos ipsos de numero suorum opprimerent, quicumque populo Atheniensium inprimis amici essent. Praeterea populus Atheniensis, dum jus Athenis socii petunt, haec lucratur. Primum e centesima in Piraeo civitati proventus major accedit; deinde, si cui domus est ad locandum, is plus lucri facit; item, si cui jumentum vel mancipium meritorium. Itidem praconibus sociorum adventus emolumentum adfert. Praeterea si Athenas socii jus petunt non irent, solos ex Atheniensibus illos honoribus adlicerent, qui ad ipsos navigant, nimirum praetores, triremium praefectos, legatos. Nunc vero sociorum unusquisque populum Atheniensem blandiendo dume-

ἑκαστος τῶν συμμάχων, γινώσκων ὅτι δεῖ μὲν ἀφικόμενον Ἀθήνας δέκναι δοῦναι καὶ λαβεῖν οὐκ ἐν ἄλλοις (1) τοῖς ἀλλ' ἐν τῷ δήμῳ, ὅς ἐστι δὴ νόμος Ἀθηναίων. Καὶ ἀντιβολῆσαι ἀναγκάζεται ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ εἰς ἵνατος τοῦ ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρός. Διὰ τοῦτο οὖν οἱ σύμμαχοι δοῦλοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καθεστᾶσι μᾶλλον.

19. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν κτῆσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπερ-
ορίοις καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς τὰς εἰς τὴν ὑπερρίαν λελη-
θασιν μανθάνοντες ἐλαύνειν τῇ κώπῃ αὐτοὶ τε καὶ οἱ
ἀκολουθοὶ· ἀνάγκη γὰρ ἀνθρώπων πολλὰς πλεοντα κώ-
πην λαβεῖν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν οἰκῆτην, καὶ ὀνόματα
μαθεῖν τὰ ἐν τῇ ναυτικῇ. (20) Καὶ κυβερνῆται ἀγαθοὶ
γίγνονται δι' ἐμπειρίαν τε τῶν πλοίων καὶ διὰ μελέτην
ἐμελέτησαν δὲ οἱ μὲν πλοῖον κυβερνῶντες, οἱ δὲ ὀλκάδα,
οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριηρῇ κατέστησαν· οἱ δὲ πολλοὶ ἐλαύνειν
εὐθὺς οἶοι τε εἰσδάντες εἰς ναῦς, ἅτε ἐν παντὶ τῷ
βίῳ προμεμελετηχότας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τὸ δὲ ὀπλιτικὸν αὐτοῖς, ὃ ἥκιστα δοκεῖ εἶ ἔχειν Ἀθή-
νησιν, οὕτω καθέστηκε· τῶν μὲν πολεμίων ἦττους τε
σφᾶς αὐτοὺς ἡγούνται εἶναι καὶ μείους, τῶν δὲ συμμά-
χων, οἱ φέρουσι τὸν φόρον καὶ κατὰ γῆν κράτιστοι εἰσι,
νομίζουσι τὸ ὀπλιτικὸν ἀρκεῖν, εἰ τῶν συμμάχων κρείτ-
τονές εἰσι. (2) Πρὸς δὲ καὶ κατὰ τύχην τι αὐτοῖς τοι-
ούτον καθέστηκε· τοῖς μὲν κατὰ γῆν ἀρχομένοις ὅλον τ'
ἐστὶν ἐκ μικρῶν πόλεων συνοικισθέντας ἀθρόους μάχε-
σθαι· τοῖς δὲ κατὰ θάλατταν ἀρχομένοις, ὅσοι νησιῶται
εἰσιν, οὐχ ὅλον τε συνάρασθαι εἰς τὸ αὐτὸ τὰς πόλεις. Ἡ
γὰρ θάλαττα ἐν τῷ μέσῳ· οἱ δὲ κρατοῦντες θαλαττοκρά-
τορές εἰσιν· εἰ δ' ὅλον τε καὶ λαθεῖν συνελθοῦσιν εἰς ταῦτο
τοῖς νησιώταις εἰς μίαν νῆσον, ἀπολοῦνται λιμῷ. (3)
Ὅπόσαι δ' ἐν τῇ ἡπείρῳ εἰσὶ πόλεις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων
ἀρχόμεναι, αἱ μὲν μεγάλαὶ διὰ δέος ἀρχονται, αἱ δὲ μι-
κραὶ πάνυ διὰ χρεῖαν· οὐ γὰρ ἐστὶ πόλις οὐδεμία ἥτις οὐ
δεῖται εἰσάγεσθαι τι ἡ ἐξάγεσθαι. Ταῦτα τίνων οὐκ ἐστὶ
αὐτῇ, ἐὰν μὴ ὑπῆρχος ᾗ τῶν ἀρχόντων τῆς θαλάττης.
(4) Ἐπειτα δὲ τοῖς ἀρχοῦσι τῆς θαλάττης ὅλον τ' ἐστὶ
ποιεῖν ἅπερ οὐ τοῖς τῆς γῆς, ἐνίοτε τέμνειν τὴν γῆν τῶν
κρείττωνων· παραπλεῖν γὰρ ἔξεστιν ὅπου ἂν μηδεὶς ᾖ
πολέμιος ἢ ὅπου ἂν ὀλίγοι, ἐὰν δὲ προσώσιν, ἀναδάντα
ἀποπλεῖν. Καὶ τοῦτο ποιῶν ἦττον ἀπορεῖ ἢ ὁ πεζῇ
παρασθῶν. (5) Ἐπειτα δὲ τοῖς μὲν κατὰ θάλατταν
ἀρχοῦσιν ὅλον τ' ἀποπλεῦσαι ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν
ὁπσον βούλει πλεῖν, τοῖς δὲ κατὰ γῆν οὐχ ὅλον τε ἀπὸ
τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀπελθεῖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδόν· βρα-
δείαι τε γὰρ αἱ πορεῖαι καὶ σίτον οὐχ ὅλον τε ἔχειν πολ-
λοῦ χρόνου πεζῇ ἰόντα. Καὶ τὸν μὲν πεζῇ ἰόντα δεῖ διὰ
φιλίας ἰέναι, ἢ νικᾶν μαχόμενον· τὸν δὲ πλεόντα οὐ μὲν
ἂν ᾖ κρείττων ἔξεστιν ἀποθῆναι ταύτῃ τῆς γῆς, ἀλλως δὲ
παραπλεῦσαι, ἕως ἂν ἐπὶ φιλίαν χώραν ἀφίκηται ἢ ἐπὶ

rerī cogitur : quippe qui intelligat, Athenas sibi proficiscen-
dum, causamque agendam non tam apud alios, quam apud
populum : quæ sane lex Athenis est. Etiam in judiciis
supplicare cogitur, et si quis ingrediatur, manum ejus
prensare. Quæ causa est, quamobrem socii multo magis
populo Atheniensi serviant.

Præterea propter id quod extra fines patriæ possident,
et propter magistratus gerendos apud exteros, sensim remo
navem agere tum ipsi tum comites discunt. Est enim ne-
cesse, ut qui sæpius navigat, remum in manus sumat, tam
ipse quam famulus, reiue navalis adpellationes discat.
Etiam boni gubernatores fiunt, partim propter usum navigi-
orum, partim propter exercitationem. Exercent autem sese
alii navigium minus gubernando, alii navim onerariam, ac
nonnulli ad triremes hinc transeunt. Homines de vulgo
statim in ipso ingressu in naves remigare possunt, ut qui
jam sint ad hoc exercitati per omnem vitam.

CAPUT II.

Ceterum pedestris militiæ, quæ Athenis non satis bene
comparata esse videtur, hæc est ratio : arbitrantur se in eo
Athenienses ipsi hostibus et inferiores, et pauciores : socio-
rum vero, qui tributum eis pendunt, longe etiam terra præ-
stant, pedestres copias sibi sufficere putant, si sint ipsi
sociis superiores. Præterea fortuna quadam talis ipsorum
est conditio. Possunt subditi in continenti parvis ex oppi-
dis coire, conjunctisque copis pugnare. At vero mariti-
morum subditorum, hominum videlicet insularium, oppida
conjungere vires non possunt. Est enim in medio mare;
quique rerum potiuntur, etiam maris imperium obtinent.
Quod si etiam fieri possit, ut insulares clam in unam omnes
convenient insulam, fame peribunt. Quotquot autem civi-
tates subjectæ Atheniensium imperio in continentibus sunt,
earum quæ majores sunt, metus causa parent; quæ mi-
niores, propter penuriam. Nec enim oppidum ullum est,
cui non opus sit aliquid vel importari, vel exportari. Ne-
quit autem hæc consequi, si non iis obtemperet, qui maris
imperio potiuntur. Deinde possunt ii, qui mare sua in po-
testate habent, ea facere, quæ rerum in terra domini non
possunt, nimirum nonnunquam vastare agrum etiam poten-
tiorum. Possunt enim propter ea loca naves adpellere, ubi
vel nullus sit hostis, vel pauci : at si hostes accurrant,
conscensis navibus discedere licet. Atque hoc qui facit,
minori est in difficultate, quam qui pedestribus cum copis
expeditionem suscipit. Deinde possunt ii qui maris impe-
rium tenent, suis a finibus quamlibet longo itinere navigare,
quum iis, quibus est potentia pedestris, non liceat multo-
rum dierum itinere ab agro suo discedere. Sunt enim tardi
progressus, et fieri non potest, ut is qui terra facit iter,
commeatum longo tempore sufficientem secum ferat. Ita-
dem qui pedibus incedit, necesse habet, uti vel per amico-
rum fines eat, vel pugnando vincat : qui navigat, ubicumque
superior est, ibi de navibus potest egredi in terram; sin
minus legere littora, donec vel amicorum ad fines pervene-

ἡττους αὐτοῦ. (6) Ἐπειτα νόστους τῶν καρπῶν, αἱ ἐκ Διὸς εἰσιν, οἱ μὲν κατὰ γῆν κράτιστοι χαλεπῶς φέρουσιν, οἱ δὲ κατὰ θάλατταν ἥρωδες. Οὐ γὰρ ἅμα πάντα γῆ νοσεῖ· ὥστε ἐκ τῆς εὐθηνούσης ἀρκείνεται τοῖς τῆς θαλάττης ἄρχουσιν. (7) Εἰ δὲ δεῖ καὶ μικροτέρων μνηστῆναι, διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης πρῶτον μὲν τρόπους εὐωγίων ἐξεύρου ἐπιμισγόμενοι ἀλλήλοις, ὥς ὅτι ἐν Σικελίᾳ ἔδω ἢ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Κύπρῳ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Λυδίᾳ ἢ ἐν τῷ Πόντῳ ἢ ἐν Πελοποννήσῳ ἢ ἀλλοθί που, ταῦτα πάντα εἰς ἐν ἡθροίσθαι διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης. (8) Ἐπειτα φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελθάντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ μὲν Ἑλλήνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι γρόνται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

9. Θυσίας δὲ καὶ ἱερὰ καὶ ἐορτὰς καὶ τεμνὴν γνοῦς δὲ ὁ ἄνθρωπος ὅτι οὐχ ὅσον τέ ἐστιν ἐκάστη τῶν πενήτων θύειν καὶ εὐωγεῖσθαι καὶ καθεῖναι ἱερὰ καὶ πόλιν οἰκεῖν καλῆν καὶ μεγάλην, ἐξεύρου ὅτῳ τρόπῳ ἔσται ταῦτα. Θύουσιν οὖν δημοσίᾳ μὲν ἢ πόλις ἱερεῖα πολλά· ἔστι δὲ ὁ δῆμος εὐωγούμενος καὶ διακαυχόμενος τὰ ἱερεῖα. (10) Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρὰ καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἰδίᾳ ἐνίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαιστράς, πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτήρια· καὶ πλείων τούτων ἀπολαμβεῖ ὁ ὅλος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες.

11. Τὸν δὲ πλοῦτον μόνον οἷός τ' εἶναι ἔρειν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων· εἰ γὰρ τις πόλις πλουτεῖ ξύλοις ναυπηγήσιν, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης; τί δ' εἰ τις σιδηρῷ ἢ χαλκῷ ἢ λίθῳ πλουτεῖ πόλις, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης; ἐξ αὐτῶν μέντοι τούτων καὶ δὴ νῆες μοί εἰσι· παρὰ μὲν τοῦ ξύλου, παρὰ δὲ τοῦ σιδηροῦ, παρὰ δὲ τοῦ χαλκοῦ, παρὰ δὲ τοῦ λίθου, παρὰ δὲ τοῦ κηρός· (12) πρὸς δὲ τούτοις ἄλλοτε ἄγειν οὐκ ἐάτουσιν οἵτινες ἀντίπαλοι ἡμῖν εἰσιν ἢ οὐ χρήσονται τῇ θαλάττῃ. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν πονῶν ἐκ τῆς γῆς πάντα ταῦτα ἔχω διὰ τὴν θάλατταν· ἄλλῃ δ' οὐδεμία πόλις δύο τούτων ἔχει, οὐδ' ἐστὶ τῇ αὐτῇ ξύλου καὶ λίθου, ἀλλ' ὅπου λίθου ἐστὶ πλείστον, λεία χώρα καὶ ἄγυλος· οὐδὲ χαλκοῦ καὶ σιδηροῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, οὐδὲ τᾶλλα δύο ἢ τρία μὴ πόλει, ἀλλὰ τὸ μὲν τῇ τὸ δὲ τῇ. (13) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ πᾶσαν ἡπειρόν ἐστιν ἡ ἀχτὴ προέχουσα ἢ νήσος προκειμένη ἢ στενόπορον τι· ὥστε ἐξεστὶν ἐνταῦθα ἐφορμοῦσι τοῖς τῆς θαλάττης ἄρχουσι λοιβασθαι τοὺς τὴν ἡπειρόν οἰκούντας.

14. Ἐνὸς δὲ ἐνδεῆς εἰσιν· εἰ γὰρ νῆσον οἰκοῦντες θαλαττοκράτορες ἦσαν Ἀθηναῖοι, ὑπῆρχεν ἂν αὐτοῖς ποιεῖν μὲν κακῶς, εἰ ἡβούλουντο, πάσχειν δὲ μηδὲν, ἕως τῆς θαλάττης ἄρχον, μηδὲ τμηθῆναι τὴν αὐτῶν γῆν μηδὲ προσδέχεσθαι τοὺς πολεμίους· νῦν δὲ οἱ γεωργοῦντες καὶ οἱ πλοῦστοι Ἀθηναίων ὑπέρχονται τοὺς πολεμίους μᾶλλον, ὁ δὲ δῆμος, ἅτε εὖ εἰδὼς ὅτι οὐδὲν τῶν σφῶν ἐμπρήσουσιν οὐδὲ τεμοῦσιν, ἀδεῶς ζῇ καὶ οὐχ

rit, vel eorum qui sunt ipso inferiores. Deinde frugum latices, quae a Jove sunt, graves illis accidunt qui terra rerum potiuntur; qui vero mari, facile has ferunt. Non enim omnes una regiones iis laborant. Quo fit, ut ex ea quae fructus uberes tulit, commeat ad illos perveniat, quibus mare paret. Quod si etiam leviorum quorundam facienda est mentio, primum propter imperium maris Athenienses ex commerciis multis varios epulandi modos invenerunt: quidquid rei suavis vel in Sicilia, vel in Italia, vel Cyprio, vel Egypto, vel Lydia, vel Ponto, vel Peloponneso, vel alibi erat, haec omnia in unum congesta sunt propter maris imperium. Deinde quum linguas omnes audiant, aliud ex alia delegerunt. Et Graeci quidem magis peculiari tum lingua, tum victus ratione, tum habitus, utuntur: Athenienses vero mixta quadam ex omnibus tum Graecis tum barbaris.

Jam sacrificia, fana, festa, lucos et delubra quod attinet, quia populus intelligebat, non posse quemvis pauperem sacrificare, epulari, fana sua possidere, civitatem pulchram et amplam incolere, quo pacto haec quoque fierent, excogitavit. Itaque civitatis sumptu multae hostiae publice mactantur: et populus est is qui epulatur, et sorte victimas inter se partitur. Gymnasia, lavaera, spoliaria privatim homines quidam opulenti habent: ac populus sibi peculiariter multas palastras, spoliaria, lavaera aedificat, eorumque pluribus fruitur vulgus, quam pauci ac beati.

Divitias etiam soli ex Graecis ac barbaris Athenienses habere possunt. Nam si qua civitas lignis abundat ad naves fabricandas, ubinam ea vendet, si non dominum maris prius sibi conciliaverit? quid, si qua civitas ferri, vel aeris, vel lini copiam habeat, ubinam ea vendet, si non prius eum, qui mari potitur, sibi conciliaverit? Atqui ab his ipsis naves mihi sunt, et ab uno ligna, ferrum ab alio, ab alio aes, ab alio linum, ab alio cera. Praeterea non patientur, qui adversarii nobis sunt, haec exportari alio, quam ubi navigant ipsi. Equidem qui nihil ex terra laborando comparo, per mare omnia haec habeo. Nulla vero civitas alia utrumque horum habet, nec suppetunt eidem ligna et linum: sed ubi maxima lini est copia, ibi regio levis est, et silvis caret. Ne aes quidem ac ferrum ex eadem est civitate; neque alius generis duo, vel tria, oppido uni suppetunt, sed hoc huic, illud isti. Praeterea juxta quamvis continentem, vel litus est prominens, vel adjacet insula, vel fretum ali-quod. Itaque domini maris istis in locis adpellere possunt, atque illos qui continentem incolunt, damno adficere.

Unum tamen eis deest: nam si Athenienses, maris potentes, insulam incolerent, facultatem haberent ex arbitratu suo laedendi alios, neque tamen detrimenti quidquam acciperent, quam quidem diu mari dominarentur, neque vastationem agri paterentur, neque hostis adventum metuerent. Nunc vero cultores agrorum, et quotquot ex Atheniensibus locupletes sunt, hostibus se submitunt magis; plebs quod sciat eos nihil rerum suarum neque igni neque ferro vastaturos, ab omni metu libera vivit, nec hostibus se

ὑπερχόμενος αὐτούς. (16) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐτέρου δέους ἀπὸ ἀλλήλων ἀνέστησαν, εἰ νῆσον ὥκουν, μηδέποτε προδοθῆναι τὴν πόλιν ὑπ' ὀλίγων μηδὲ πύλας ἀνοιχθῆναι μηδὲ πολεμίοις ἐπεισεσθῆναι· πῶς γὰρ νῆσον οἰκούντων ταῦτ' ἀνέγινετο; μηδ' αὖ στασιάσαι τῷ δήμῳ μηδὲν, εἰ νῆσον ὥκουν· νῦν μὲν γὰρ εἰ στασιάσαιεν, ἐλπίδα ἂν ἔχοντες ἐν τοῖς πολεμίοις στασιάσαιεν, ὥς κατὰ γῆν ἐπαξόμενοι· εἰ δὲ νῆσον ὥκουν, καὶ ταῦτα ἂν ἀδεῶς αὐτοῖς εἶχεν. (16) Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἔτυγον οἰκήσαντες νῆσον, νῦν τὰδε ποιῶσι· τὴν μὲν οὐσίαν ταῖς νήσοις παρατίθενται, πιστεύοντες τῇ ἀρχῇ τῇ κατὰ θάλατταν, τὴν δὲ Ἀττικὴν γῆν περιορώσι τεμνομένην, γιγνώσκοντες ὅτι εἰ αὐτὴν ἐλεήσουσιν, ἐτέρων ἀγαθῶν μειζόνων στερήσονται.

17. Ἐτι δὲ συμμαχίας καὶ τοὺς ὅρκους ταῖς μὲν ὀλιγαρχουμέναις πόλεσιν ἀνάγκη ἐμπεδοῦν· ἦν δὲ μὴ ἐμμένωσι ταῖς συνθήκαις, ἢ ὑπ' ὅτου ἀδικεῖν ὀνόματα ἀπὸ τῶν ὀλίγων οἱ συνέθεντο. Ἄττα δ' ἂν ὁ δῆμος συνῆται, ἔξεστιν αὐτῷ ἐνὶ ἀνατιθέντι τὴν αἰτίαν τῷ λέγοντι καὶ τῷ ἐπιψηφίσαντι ἀρνεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ὅτι οὐ παρῆν οὐδὲ ἀράσκει οἱ γε τὰ συγκαίμενα. Πυνθάρονται ἂν πληρεῖ τῷ δήμῳ καὶ εἰ μὴ δόξαι εἶναι ταῦτα, προφάσεις μυρίας ἐξεύρηκε τοῦ μὴ ποιεῖν ὅσα ἂν μὴ βούλωνται. Καὶ ἂν μὲν τι κακὸν ἀναβῇ ἀπ' ὧν ὁ δῆμος εἰσούλευσεν, αἰτιάται ὁ δῆμος ὡς ὀλίγοι ἄνθρωποι αὐτῷ ἀντιπράττοντες διέφθειραν· ἂν δὲ τι ἀγαθόν, σφίσιν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν ἀνατιθέασι.

18. Κωμωδεῖν δ' αὖ καὶ κακῶς λέγειν τὸν μὲν δῆμον οὐκ ἔωσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούσιν κακῶς· ἰδίᾳ δὲ καλεῖσθαι, εἰ τίς τινα βούλεται, εὖ εἰδότες ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν οὐδὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμωδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ἢ πλούσιος ἢ γενναῖος, ἢ δυνάμενος, ὀλίγοι δὲ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμωδοῦνται, καὶ οὐδ' οὗτοι ἂν μὴ διὰ πολυπραγμοσύνην καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλεόν τι ἔχειν τοῦ δήμου. Ὡς τε οὐδὲ τοὺς τοιοῦτους ἄχθονται κωμωδομένους. (19) Φημί οὖν ἔγωγε τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναῖον γιγνώσκειν μὲν ὅτινες χρηστοὶ εἰσι τῶν πολιτῶν καὶ ὅτινες πονηροί· γιγνώσκοντες δὲ τοὺς μὲν σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτηδεύουσιν καὶ συμφέρους φιλοῦσι, καὶ πονηροὶ ὡς, τοὺς δὲ χρηστοὺς μισοῦσι μᾶλλον. Οὐ γὰρ κομίζουσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῖς πρὸς τῷ σφετέρῳ ἀγαθῷ πεφυκέναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κακῷ. Καὶ τούναντιον γε τούτου ἔνιοι γινόντες ὡς ἀληθῶς τοῦ δήμου τὴν φύσιν οὐ δημοτικὴν εἶσι. - (20) Δημοκρατίαν δ' ἐγὼ μὲν αὐτῷ τῷ δήμῳ συγγιγνώσκω· αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη ἐστίν· ὅστις δὲ μὴ ἂν τοῦ δήμου εἴλετο ἐν δημοκρατουμένη πόλει οἰκεῖν μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ ἀδικεῖν παρσκευάσατο καὶ ἔγωγε ὅτι ὅσον τε διαλαθεῖν κακῷ ὅντι ἐν δημοκρατουμένη πόλει μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένη.

summittit. Præterea si insulam incolerent, ab alio etiam metu essent liberi : nimirum ut nunquam civitas a paucis proderetur, nec portæ aperirentur, neque hostes una irrumperent. Nam quo pacto hæc insulam incolentibus acciderent? Nec populus inter se dissideret, si insulam habitarent. Nunc enim si existant inter eos seditiones, hac spe tumultuentur, quod terra hostes sint arcessituri. At vero si incolerent insulam, nihil esset cur illud metuerent. Posteaquam igitur ab initio insulam non habitarunt, nunc id agunt, ut facultates suas committant insulis, maris imperio freti, atque interim vastari agrum Atticum patiantur. Animadvertunt enim se, si ejus miscerantur, alia quædam majora bona amissuros.

Præterea necesse est ut in societatibus ac fœderibus civitates eæ constanter perstant, quæcumque paucos rerum administrationi præficiunt. Quod si pactis conventis non steterint, a quonam profecta esse injuria [putari possit, quam] ab illis paucis, qui pepigere? At quæ populus pepigerit, in iis licet ei conferenti culpam in illum unum qui suaserit, et decretum fecerit, pro reliquis negare se adfuisse, nec probasse se ea de quibus convenerit. Populum frequentem sciscitantur; qui si aliter sentiat, prætextus innumeros invenerit, quominus id faciat, quod nolint. Quod si mali quiddam acciderit ex eo quod populus scivit, queritur populus, paucos quosdam homines adversantes sibi, rem totam corrupisse : sin boni quid evenerit, ejus causam ad se ipsum refert.

Salibus comiciis in populum agi, eumque proscindi convitiis non patiuntur, ne ipsimet male audiant; sed privatim præcipiunt, si quis aliquem velit. Norunt enim plerumque non e populo, neque de plebe illum esse, qui in comædiis exagitetur, sed vel opulentum, vel nobilem, vel potentem. Nimirum pauci ex egentibus ac plebejis exagitantur, ac ne illi quidem aliam ob causam, quam propter nimiam sedulitatem in rebus ad se non pertinentibus et quod populo esse potiores quærant. Quo fit ut homines hujusmodi exagitari inoleste non ferant. Equidem dico, intelligere populum Atheniensem, qui sint egregii cives, qui nullius momenti. Quumque hoc intelligant, amant eos qui sunt utiles ipsis, et commodi, licet nullius pretii sint; egregios autem potius odere. Non enim existimant, virtutem multitudini utilem esse, sed damnosam. Contra nonnulli eo loco nati ut vere ad plebem pertineant, non tamen indole plebeja præditi sunt. Ac populi quidem dominatum ipsi populo equidem condono : nam culvis concessum est sibi benefacere. Verum qui, quum ex populo non sit, mavult habitare in urbe populi dominatui subjecta, quam in ea quæ a paucis regatur, is injuste agere constituit, et scit facilis latere se posse, si malus sit, in republica populari, quam in ea quæ a paucis administratur.

Καί (περί) τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐπιανῶν ἐπειδὴ περ δ' ἔδοξεν αὐτοῖς δημοκρατεῖσθαι, εὐ μοι δοκοῦσι διασωθῆσθαι τὴν δημοκρατίαν, τούτῳ τῷ τρόπῳ χρῶμενοι ὥ ἐγὼ ἐπέδειξα.

Ἔτι δὲ καὶ τάδε ζινὰς ὁρῶ μεμνημένους Ἀθηναίους ὅτι ἐνίοτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖσι χρηματίζειν τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ ἐνιαυτὸν καθημένῳ ἀνθρώπων καὶ τούτῳ Ἀθήνησι γίνεσθαι οὐδὲν δι' ἄλλο ἢ ὅτι διὰ τὸ πλῆθος τῶν πραγμάτων οὐχ οἷοί τε πάντας ἀποπέμπειν εἰς χρηματίζαντες. (2) Πῶς γὰρ ἂν καὶ οἷοί τε εἶεν, οὐστίνως πρῶτον μὲν δεῖ ἐορτάσαι ἐορτάς θσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐν δὲ ταύταις ἤττον τινα δυνατόν ἐστι διαπραττεσθαι τῶν τῆς πόλεως ἐπειτα δὲ δίκας καὶ γραῖας καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν θσας οὐδ' οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι ἐκδικάζουσι τὴν δὲ βουλήν βουλευέσθαι πολλὰ μὲν περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν αἰεὶ γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξασθαι καὶ νεορίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν. Ἀρα δὴ τί θυμαστόν ἐστιν εἰ τοσούτων ὑπαρχόντων μὴ οἷοί τ' εἶσι πάντων ἀνθρώπων χρηματίζειν; (3) Λέγουσι δὲ τινες, ἦν τις ἀργύριον ἔχων προσιή, πρὸς βουλήν ἢ δῆμον, χρηματιεῖται. Ἐγὼ δὲ τούτοις ἡμολογῶμαι ἂν ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπραττεσθαι Ἀθήνησι, καὶ ἐτι ἂν πλείω διαπραττεσθαι, εἰ πλείους ἐπεδίδοσαν ἀργύριον τούτῳ μέντοι εὖ οἶδα ὅτι πᾶσι διαπραττει ἡ πόλις τῶν δεομένων οὐχ ἱκανῇ, οὐδ' εἰ ὅσοι σὺν χρυσίον καὶ ἀργύριον διδοίη τις αὐτοῖς. (4) Δεῖ δὲ καὶ τάδε διαδικάζειν, εἴ τις τὴν νῆυν μὴ ἐπισκευάζει ἢ κατοικοδομεῖ τι [τῷ] δημόσιον. Πρὸς δὲ τούτοις χρηματίζοντες διαδικάζειν εἰς Διονύσια καὶ Θωργήλια καὶ Παναθήναια καὶ Προμήθεια καὶ Ἡραϊστεία θσα ἔτη καὶ τριήραρχοι καθίστανται τετρακσίσι ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καὶ τούτων τοῖς βουλευμένοις διαδικάζειν θσα ἔτη. Πρὸς δὲ τούτοις ἀρχὰς δοκιμάσαι, καὶ διαδικάζειν καὶ ὁρτανούς δοκιμάσαι, καὶ φύλακας δεσμοφῶν καταστῆσαι. Ταῦτα μὲν οὖν θσα ἔτη. (5) Διὰ χρόνου δὲ διαδικάζειν καὶ δεῖ στρατείας καὶ ἐάν τι ἄλλο ἐξαπινάχιον ἀδικήμα γένηται, ἐάν τε ὑβρίζωσι τινες ἀθρως ὑβρίσιν ἐάν τε ἀσεβήσωσι. Πολλὰ ἐτι πάνυ παραλείπω τὰ δὲ μέγιστον εἰρηται πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου τούτῳ δὲ γίνεσθαι ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτον. Φέρε δὴ τοίνυν, ταῦτα οὐκ οἴεσθε γρῆναι διαδικάζειν ἅπαντα; (6) εἰπάτω γάρ τις ὅτι οὐ γρῆν αὐτόθεν διαδικάζεσθαι. Εἰ δ' αὖ βυολογῆν δεῖ ἅπαντα γρῆναι διαδικάζειν, ἀνάγκη δι' ἐνιαυτοῦ. Ὡς οὐδὲ νῦν δι' ἐνιαυτοῦ δικάζοντες ἐπαρχοῦσιν ὥστε παύειν τοὺς ἀδικοῦντας ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἀνθρώπων. (7) Φέρε δὴ, ἀλλὰ φήσει τις γρῆναι δικάζειν μὲν, ἐλάττους δὲ δικάζειν. Ἀνάγκη τοίνυν, ἐάν μὲν πολλὰ ποιῶνται δικαστήρια, οἵτις ἐν ἐκάστῳ ἔσονται τῷ δικαστηρίῳ ὥστε καὶ δικασεῖσθαι βᾶδιον ἔσται πρὸς οἰκίους δικαστὰς καὶ συνδεκάσαι πολλὴ ἤττον

De Atheniensium republica institutum quidem non probo; sed quia sic visum est ipsis, ut imperio populi pareant, recte mihi statum popularem civitatis incolumem servare videntur, idque eo pacto quo demonstravi.

Præter hoc video nonnullos ideo Athenienses reprehendere, quod interdum illic responsum nec a senatu aliquis, nec a populo possit impetrare, qui totum istic annum hæret. Fitque hoc Athenis nullam aliam ob causam, quam quod ob negotiorum multitudinem omnes, responso dato, dimittere non possint. Nam qui possint? quum eos necesse sit primum tot dies festos celebrare, quot nulla Græci nominis civitas celebrat; quibus occupati minus transigere reipublicæ negotia possunt: deinde de tot litibus, causis publicis, actorum rationibus cognoscere, de quot ne homines quidem universi cognoscunt. Itidem senatus necessario multa de bello deliberat; multa de ratione pecuniæ conficienda; multa de legum latrone, multa de iis quæ in urbe quovis tempore accidunt; multa sociorum agit in negotiis, tributum exigit, navalium pariter et templorum curam gerit. An vero fuerit mirandum, si, quum tot sint negotia, dare omnibus responsa nequeant? Verum dicunt nonnulli, dari responsa, si quis cum pecunia vel senatum vel populum adeat. His ego fatebor, multa posse Athenis pecunia impetrari, atque etiam futurum, ut plura impetrentur, si plures pecuniam numerent. Sed scio tamen, civitatem non posse sufficere ad hoc, ut omnibus ea conficiantur quæ requirunt, ne si omne quidem aurum et argentum quis eis donet. De his etiam cognosci necesse est, si quis navim non reficit, vel si publicum locum inædificat. Præterea de choragis iudicandum in Bacchanalia, Thargelia, Panathænaa, Promethealia, Vulcanalia, idque quotannis. Et trirēmibus præbendis quadringenti singulis annis leguntur, quibus petentibus iudicia quotannis danda sunt. Præterea magistratus probandi sunt, iudicia habenda in inquirenda conditione pupillorum, custodes captivorum constituendi. Et hæc quidem singulis annis. Ad tempus et causæ militares disceptandæ sunt, et si quod aliud injustum facinus repente extiterit, et si nonnulli petulantiam insolitam et impium facinus commiserint. Præter hæc valde multa sunt, quæ silentio prætereo: maxima vero pars commemorata est, exceptis tributorum indictionibus. Eæ plerumque quinto quolibet anno fiunt. Age igitur, nonne existimatis de his omnibus cognosci debere? Dicit aliquis, ibi non esse statim cognoscendum. At si fateri oportet, omnino cognoscendum esse de omnibus; necesse est, per annum id fieri. Sed ne nunc quidem ad hoc anno toto iudicando sufficiunt, ut injuste agentes coerceant, idque præ hominum multitudine. Age vero, dixerit aliquis, Iudicare quidem debent, sed pauciores. Ergo necesse est, si tribunalia multa instituant, ut quolibet in iudicio pauci sint; itaque facile fiet, ut ad paucos iudices machinatio quædam instruat, et per corru-

δικαίως δικάζειν. (8) Πρὸς δὲ τοῦτους ὀλεσθαι χρὴ καὶ ἑορτὰς ἀγεῖν χρῆναι Ἀθηναίους ἐν αἷς οὐχ οἷόν τε δικάζειν. Καὶ ἀγοῦσι μὲν ἑορτὰς διπλάσιους ἢ οἱ ἄλλοι· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ὀλιγίστας ἀγούσῃ πόλει. Τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων οὐ φημι οἷόν τ' εἶναι ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι οἷόν τε τὸ μὲν ἀφελεῖν τὸ δὲ προσθεῖναι· πολλὸ δ' οὐχ οἷόν τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ οὐχί τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. (9) Ὡς τε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν οἷόν τε πολλὰ ἐξευρεῖν· ὥς τε μέντοι ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρκούντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν ὅπως δὴ βέλτιον πολιτεύσονται οὐ βέβαιον, πλὴν ὅπερ ἄρτι εἶπον κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα.

10. Δακοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτό τοι οὐκ ὀρθῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς χεῖρους αἰροῦνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς στασιαζούσαις. Οἱ δὲ τοῦτο γνώμῃ ποιοῦσιν· εἰ μὲν γὰρ ἤροῦντο τοὺς βελτίους, ἤροῦντ' ἂν οὐχί τοὺς ταῦτα γιγνώσκοντας σφίσιν αὐτοῖς· ἐν οὐδεμίᾳ γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὖνον ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἑκάστῃ ἐστὶ πόλει εὖνον τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίους εὖνοι εἰσὶ. Διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσιν αὐτοῖς προσήκοντα αἰροῦνται. (11) Ὅπως δ' ἐπαχειρήσαν αἰρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν· ὁ μὲν Βωιωτοῖς· τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων ἐβλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντες τὸν δῆμον κατέκοψαν· τοῦτο δὲ ὅτε ἐβλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεφάμενοι Μεσσηνίους ἐπολέμουν Ἀθηναῖοις.

12. Ὑπολάβοι δὲ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἔρα ἀδίκως ἡτιμῶνται Ἀθήνησιν· ἐγὼ δὲ φημί τινες εἶναι οἱ ἀδίκως ἡτιμῶνται, ὀλίγοι μέντοι τινές. Ἀλλ' οὐκ ὀλίγων δεῖ τῶν ἐπιθησομένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν· ἐπεὶ τοὶ καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμείσθαι ἀνθρώπους οἵτινες δικαίως ἡτιμῶνται, ἀλλ' εἰ τινες ἀδίκως. (13) Πῶς ἂν ὅν ἀδίκως οἰοῖτό τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἡτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμος ἐστίν ὁ ἄρχων τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικαίως ἀρχεῖν μηδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἄτιμοι εἰσιν Ἀθήνησι. Ταῦτα χρὴ λογιζόμενον μὴ νομίζειν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἄτιμων Ἀθηνησιν.

ptiones sententiae ferantur iniustiores. Præterea cogitandum est, necessarium esse Atheniensibus, ut festos dies agant, quibus exerceri judicia non possint. Et agunt illi dies festos duplo plures, quam ceteri; quanquam ego pares ponam civitati quæ paucissimos agit. Quæ quum ita se habeant, nego posse rerum Athenis alium esse statum, quam qui modo sit, nisi paulatim tolli hoc, illud addi queat. Multum certe immutari non potest, ut non aliquid de populi potestate decedat. Nam ut respublica melius adfecta sit, excogitari multa possunt; ut autem forma popularis maneat, et simul hoc idonee reperiatur, quo melius administraretur, id facile non est, extraquam, si paulatim, ut modo aiebam, vel aliquid addatur, vel detrahatur.

In hoc quoque Athenienses non rectum sequi consilium videntur, quod in oppidis seditione agitalis ad deteriores se partes applicant. Faciunt hoc autem certo iudicio. Nam si meliores anteferrent, anteferrent eos qui non in eadem cum ipsis essent sententia. Quippe nulla in civitate benevoli sunt optimates vulgo, sed deterrimi quique singulis in urbibus vulgo bene volunt. Existit enim in paribus erga pares benevolentia. Quapropter etiam Athenienses sibi congruentia adoptant. Quoties autem partes optimatum sequi constituerunt, nequaquam hoc eis profuit, sed brevi plebs in servitutem redacta fuit. Hæc Boeotia.... Rursus ubi Milesiorum optimates amplexi fuissent, intra modicum tempus illi defecerunt, et plebem trucidarunt. Itidem quum Lacedæmonios Messeniis prætulissent, non multo post subactis Lacedæmonii Messeniis, bellum adversus Athenienses susceperunt.

Fortassis autem suspicetur aliquis, neminem Athenis injuste suis honoribus spoliari. Ego vero quosdam esse dico, qui per injuriam ab honoribus remoti fuerint, sed paucos. At paucos esse non oportet, qui popularem Athenis statum hostiliter adgredi velint. Quippe sic se res habet, ut nihil animis ii concipiant, quibus jure honores adempti sunt, sed si quibus injuria. Quoniam autem modo putare possit aliquis, injuria multos Athenis infamia notari, quum illic vulgus summos magistratus gerat? ex eo vero quod non juste gerant imperia, neque justa dicant aut faciant, ex his, inquam, causis Athenis sunt inhonorati. Hæc qui secum expendit, non est quod cogitet Athenis quidquam esse periculi ab inhonoratis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΟΡΟΙ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐγὼ μὲν τοῦτο αἰεὶ ποτε νομίζω, ὅποιοί τινες ἂν οἱ προστάται ᾦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων προστεταγμένων ἐλέγοντό τινες ὡς γιγνώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἕττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλείους πέναν ἀναγκάζεσθαι ἔχουσαν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεμείρεσθαι σκοπεῖν εἰ πᾶς δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθεν περ καὶ δικαιοτάτων, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπιτακουρήσθαι ἂν καὶ τοῦ ὑπόπτους τοῖς Ἕλλησιν εἶναι. (2) Σκοποῦντι δὲ μοι ἃ ἐπενόησα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφάνετο ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἷα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀλλήθες τοῦτο λέγω, πρῶτον διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. (3) Οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὄρας ἐνθάδε προστάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γιγνώμενα μαρτυρεῖ ἃ γούν πολλὰ γού οὐδὲ βλαστάνειν δύναντ' ἂν ἐνθάδε καρποῦραι. Ὡς περ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφοροτάτη ἐστὶ. Καὶ μὴν ὅσα περ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὄραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρωιατάτα μὲν ἄρχεται, ὀψιαιτάτα δὲ λήγει. (4) Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνικυτὸν θάλλουσιν τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αἰδία ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφρονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοὶ, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίγνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδόνται. (5) Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, οὐρυσσομένη δὲ πολλαπλάσιους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔσσει. Καὶ μὴν ὑπάργυρος ἐστὶ σαρῶς θεῖα μοῖρα. Πολλῶν γούν πόλεων παροικουσῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς οὐδεμίαν τοῦτον οὐδὲ μικρὰ φλέψ ἀργυρίτιδος δέχεται. (6) Οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰηθείη τῆς Ἑλλάδος καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμφὶ τὰ μέσα ὥκισθαι τὴν πόλιν. Ὅσω γὰρ ἂν τινες πλεον ἀπέχωνσιν αὐτῆς, τοσούτῳ χαλεπωτέροις ἢ ψύχεσιν ἢ θάλασιν ἐντυγχάνουσιν· ὅσοι τ' ἂν αὖ βουλευθῶσιν ἀπ' ἐσχάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐσχατὰ ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥς περ κύκλου τόνρον τὰς Ἀθήνας ἡ παραπλέουσιν ἢ παρέρχονται. (7) Καὶ μὴν οὐ περιῖρτος γὰρ οὐσα ὅμως ὥς περ νῆος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεται τε ὧν δεῖται καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλαστος γάρ ἐστι. Καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορία· ἡπειρος γάρ ἐστιν. (8) Ἔτι δὲ ταῖς μὲν πλείσταις πόλεσι βάρβαροι προσοικούντες πράγματα παρέχουσιν· Ἀθηναίους δὲ γειτονεύουσιν αἱ καὶ αὐταὶ πλείστον ἀπέχονται τῶν βαρβάρων.

XENOPHONTIS

DE REDITIBUS, SIVE DE VECTIGALIBUS CIVITATIS AUGENDIS LIBER.

CAPUT I.

Equidem in hac sententia sum perpetuo, quales sunt praesides, tales et republicas esse. Quia vero nonnulli ex iis qui Atheniensium republicae praesunt, scire quidem illi quid justum sit non minus quam homines ceteri perhibebantur, at propter inopiam plebis cogi se dicebant ut erga civitates se gererent iniquius; considerare mecum ipse adgressus sum, an aliqua ratione cives suis ex finibus alii possint, quae quidem ratio esset justissima. Existimabam enim, si id accideret, eadem opera consultum inopia ipsorum esse, ipsosque Graecis aliis minime suspectos evadere. Consideranti vero mihi ea, quae excogitaram, hoc quidem statim apparuit, regionem natura ita comparatam esse, ut maximam proventuum vim suppeditare possit. Atque ut intelligatur, hoc vere me dicere, primum, quae Atticae natura sit, commemorabo. Anni ergo tempora hic admodum esse mitia, fructus ipsi, qui proveniunt, testantur. Etenim multa, quae alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quin etiam quaecumque bona dii singulis anni temporibus suppeditant, ea bona omnia hic et tempestive admodum incipiunt, et tardissime deficient. Neque tantum longe feracissima est eorum quae in annos singulos et florent et senescunt, sed habet haec regio etiam perpetua bona. Nam marmoris nativi perennis est in ea copia, ex quo fana pulcherrima, pulcherrimae arae, signa deorum maxime decora fiunt; quod quidem marmor multi et Graeci et barbari desiderant. Præterea solum quoddam est, quod quidem consitum non fert fructum, at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim divino quodam munere haud dubie sub eo est argentum. Multae certe quum sint uides tum terra tum mari finitimae, in nullam earum vel exigua terrae argentifera vena pertinet. Neque vero absque ratione quis existimet urbem hanc Graeciae, imo vero totius terrarum orbis in medio conditam esse. Quanto scilicet longius absunt aliquae ab ea, tanto molestiora vel frigora vel aestus experiuntur. Quotquot item ab extremis Graeciae finibus ad alios itidem extremos pergere voluerint, omnes tanquam circuli umbilicum Athenas vel praeternavigant, vel praetereunt. Ac tametsi aquis non circumfusa est, nihilominus, tanquam insula, quotvis vento, quae necessaria sunt, sibi adfert, et quae vult, exportat, quippe quae a mari utrimque ambiatur. Etiam terra mercatus multos admittit, quod terra sit continens. Præterea quum barbari plurimis urbibus finitimi negotia facessant, Athenienses vicinas illas habent civitates, quae maximo et ipse a barbaris intervallo distant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων μὲν οὖν ἀπάντων, ὥςπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτῖαν εἶναι. Εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοῖς ἀγαθοῖς πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γὰρ ἡ πρόσδος τῶν καλλίστων ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, ἐπεὶ περ αὐτοὺς τρέφοντες καὶ πολλὰ ὠφελούντες τὰς πόλεις οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκιον προσφέρουσιν. (2) Ἐπιμέλεια γε μὴν ἥδ' ἂν ἀρκεῖν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφελόμεν μὲν ὅσα μηδὲν ὠφελούντα τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκους παρέχειν, ἀφελόμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὀπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. Μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν· μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀπέναι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφελῇ, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύουσιντο μᾶλλον ἢ εἰ συντάττειντο αὐτοῖς, ὥςπερ νῦν, Λυδοὶ καὶ Φρύγες καὶ Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι· πολλοὶ γὰρ τοιοῦτο τῶν μετοίκων. (4) Πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῷ τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι καὶ κόσμος ἂν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἄλλοδαποῖς. (5) Καὶ μεταδιδόντας δ' ἂν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκους τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικοῦ εὐνουστέρους ἂν ποιεῖσθαι καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἂν καὶ μεῖζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύειν. (6) Εἴτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκιῶν ἔρημά ἐστιν ἐντὸς τῶν τεχνῶν [καὶ] οἰκόπεδα, εἰ ἡ πόλις διδοῖα οἰκοδομησάμενοις ἐγκρατῆσθαι οἱ ἂν αἰτούμενοι ἄξιοι δοκῶσιν εἶναι, πολλὸν ἂν ὁλομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθήνησιν οἰκίσεως. (7) Καὶ εἰ μετοικοφύλακας γε ὥςπερ ὀρφανοφύλακας ἀρχὴν καθιστάμεν, καὶ τούτοις τιμὴ τις ἐπεὶ οἵτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τοῦτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοῖη, καὶ ὥς τὸ εἶδος πάντες ἂν οἱ ἀπόλοις τῆς Ἀθήνησιν μετοικίας ὀρέγοντο καὶ τὰς πρόσδους ἂν αὐξοίεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς γε μὴν καὶ ἐμπορεύεσθαι ἥδιστον τε καὶ κερδαλεωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. Πρῶτον μὲν γὰρ δήπου ναυοὶ καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν εἰς ὁρμισθέντας ἡδέως ἔνακα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμποροῖς ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαι τι ἀνάγκη· νομίσμασι γὰρ οὐ χρηστέοις ἔξω χρώνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλείστα μὲν ἐστὶν ἀντεξάγειν ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι, ἣν δὲ μὴ βούλωνται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ οἱ ἀργύριον ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτό, πανταχοῦ πλείον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. (3) Εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἄλλα προτιθεῖται τις ὅστις δικαιοτάτα καὶ τάχιστα διαιροῖ τὰ ἀμφίλογα, ὥς μὴ ἀποκωλύ-

CAPUT II.

Horum igitur omnium causam, ut dixi, positam in ipso esse solo arbitror. Quod si ad nativa bona, primum accedat inquilinorum cura : nam hic mihi proventus ex optimis esse videtur ; quippe quum illi se ipsi alant, et multis commodis civitates adficient, non tamen ullam mercedem accipiunt, sed potius etiam pensionem inquilinis positam offerunt. Existimo certe curam eam suffecturam, si adimamus illa quaecumque reipublicæ nulli sunt usui, ac potius inquilinis infamiae notam inurere videntur, itemque si adimamus id, quod inquilini una cum civibus armati pedites militatum eant. Etenim magnum est eorum periculum, atque magnum quiddam est ab opificio suo et domo quemque discedere. Quin etiam utile civitati fuerit, si potius cives soli militatum eant, quam si, quod modo fit, eorum ordinibus adjungantur Lydi, Phryges, Syri, alique diversi generis barbari, cujusmodi plerique sunt inquilini. Præter hoc vero bonum, quod adempta his ordinum militarium societate existeret, etiam ornamento esset civitati, si viderentur Athenienses in præliis sibi met ipsis potius fidere, quam exteris. Quod si cum inquilinis communicemus præter alia, quæ recte communicantur, etiam rei equestris usum : arbitror nos id effecturos, ut magis benevolò sint animo, et civitas viribus augeatur majorque reddatur. Deinde quum multæ urbis intra muros aræ domorum vacuæ sint, si decreto civitatis concederetur, ut inquilini domos sibi exstructas possiderent, quicumque hoc petentes digni esse viderentur : multo plures ac præstantiores etiam ob has causas arbitror expeturos, ut Athenis habitent. Quod si etiam magistratum institueremus, qui, ut pupillorum sint custodes, ita et ipse inquilinorum custos diceretur, atque illis præmium quoddam proponeretur, quorum opera plures inquilini existerent : hoc quoque inquilinos efficeret magis benevolos, et omnes, uti quidem consentaneum est, quotquot alibi cives non essent, Athenis consequi jus inquilinorum caperent, et proventus augerent.

CAPUT III.

Urbem vero hanc nostram ad exercendam mercaturam tum optatissimam esse, tum maxime quæstuosam, nunc exponam. Primum enim navibus ea pulcherrimos ac tutissimos receptus præbet, ubi licet ad pulsas tempestatis causa suaviter quiescere. Præterea mercatores plurimis in civitatibus commutare oneribus onera necesse est, quod nummis illæ foris inutilibus utantur : Athenis vero maxima rerum est ad exportandum copia, quibus homines egent : sin onerare navem mercibus permutatis nolint, egregias avehunt merces, qui argentum avehunt. Nam ubicunque tandem illud vendiderint, ubique plus recipiunt quam prius habebant. Quod si quis mercaturæ præfecto præmia proponeret, qui æquissime celerrimeque difudicaret ea de quibus controvertitur, ut non impedirentur ii, qui navigiis disce-

σθαι ἀποπλεῖν τὸν βουλόμενον, πολὺ ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδιον ἐμπορεύοντο. (4) Ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προεὐραίας τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἱ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Ταῦτα γὰρ τιμώμενοι οὐ μόνον τοῦ κέρους ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἐνέχεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδωκεν ἄν. (5) Ὅσῳ γε μὴν πλείονες εἰσὶ κίχοντό τε καὶ ἀρικνόντο, δῆλον ὅτι τοσούτῳ ἂν πλείον καὶ εἰσάγοιτο (καὶ ἐξάγοιτο) καὶ ἐκπέμποιτο καὶ πωλοῖτο καὶ μισθορροῖτο καὶ τελεσθοροῖται. (6) Εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων οὐδέπω δαπανῆσαι δεῖ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ψήφισματὰ τε φιλόδηρῳπα καὶ ἐπιμελείας. Ὅσαι δ' ἂν ἄλλαι δοκοῦσι μοι πρόσοδοι γίνεσθαι, γινώσκω ὅτι ἀφορμῆς δεῖται εἰς αὐτάς. (7) Οὐ μέντοι δόξαί τις εἶμι τὸ μὴ οὐγὲν προθύμως ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσένηγκεν ἡ πόλις ὅτε Ἀρκάδιον ἐδοῖκεν ἐπὶ Λυσιστράτου ἡγουμένου, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἡγησίλειω. (8) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομένας σὺν πολλῇ δαπάνῃ, καὶ ταύτας γενομένας, τοῦτο μὲν ἀδύλον ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε κακίον ἔσται, δεῖναι δὲ δῆλον ὅτι οὐδέποτε ἀπολήψονται ἅ ἂν εἰσενέγκωσιν οὐδὲ μεβέξουσιν ὅν ἂν εἰσενέγκωσι. (9) Κτῆσιν δὲ ἂν οὐδένος ἂν οὗτο καλὴν κτήσαντο ὥστερ' ἂν ὅν ἂν προτελέσωσιν εἰς τὴν ἀφορμὴν ὧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναὶ εἰσφορά γένηται, ὥστερ' ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίνεσθαι, τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι ὧ δὲ γ' ἂν πέντε μναὶ, πλείον ἢ ἐπίτριτον. (10) Οἱ δὲ γε πλείστοι Ἀθηναίων πλείονα λήφονται κατ' ἐνικυτὸν ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. Οἱ γὰρ μναὶν προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναὶν πρόσοδον ἔξουσιν, καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλέστατον τε καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. (11) Οἷμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλοιεν ἀναγκραχέσθαι εὐεργέταις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκεῖν, ἔστι δὲ ἅς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγκραχῆς ὀρεγόμενας. Ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλέας ἂν τινας καὶ τυράννους καὶ σατράπας ἐπιθυμῆσαι μετασχεῖν ταύτης τῆς χάριτος.

12. Ὅποτε γε μὴν ἀφορμὴ ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγώγια περὶ λιμένας πρὸς τοὺς ὑπάρχοντι, καλὸν δὲ καὶ ἐμπορικῶς (ἐπὶ) προσέχοντας τόπους ὧν τε καὶ πράττει, καὶ τοῖς εἰσπράττονμένοις δὲ δημόσια καταγώγια. 13. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγοραίοις οἰκήσεις τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθῇ καὶ ἐν Παιραιεὶ καὶ ἐν τῷ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει καὶ πολλὰ ἂν ἀπὸ τούτων πρόσοδοι γίνοντο. 14. Ἀγαθὸν δὲ μοι δοκεῖ εἶναι παιρῶναι εἰ καὶ ὥστερ' τριήρεις δημόσιος ἡ πόλις κέκτηται, οὕτω καὶ ὁλικᾶς δημοσίας δυνάτον ἂν γένοιτο κτήσασθαι, καὶ ταύτας ἐκμισθῶν ἐπ' ἐγγυητῶν ὥστερ' καὶ τὰλλα δημόσια. Εἰ γὰρ καὶ τούτο οἶον τε ὃν φανεῖται, πολλὰ ἂν καὶ ἀπὸ τούτων πρόσοδος γίνοντο.

dere volunt : etiam hanc ob causam longe plures, et quidem libentius hic negotiarentur. Esset etiam tum utile tum honestum, mercatores et nauceros loco magis honorato in consensibus ornari, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem invitari, qui navibus ac mercibus egregiis civitati prodesse viderentur. Hoc enim honore adfecti, non tam quastus quam honoris causa redire ad amicos properarent. Enimvero quo plures in urbem admitterentur, Athenasque venirent, eo plus mercium importaretur, exportaretur, emitteretur, venderetur, mercedis, tributum penderetur. Nec ad haec proventus incrementa sumptus ulli requiruntur, praeter decreta humanitatis plena, et ipsam diligentiam. Quotquot autem proventus alios nobis accedere posse puto, ad eos impensis opus fore animadverto. Neque tamen de spero, quin cives perlubenter ad has collaturi sint, quin mecum cogito, civitatem hanc multa contulisse, quam Lysistrato duce opem Arcadibus ferret, multa item, duce Hegesilao. Scio item, saepenumero triremes magno sumptu emissas esse, quam quidem illis effectis esset obscurum, utrum id profuturum potius quam obfuturum esset, minime autem dubitaretur, nunquam recepturos quae contulissent, nec participes futuros eorum quae contribuissent. Neque vero tam egregium aliunde lucrum paraverint, quam ex illis ipsis in quae factae prius impensae fuerint. Etenim qui decem minas contribuere, velut in naves, ei fere sesquiquintum reddit, triobolum in singulos dies recipienti; qui vero quinque minas, amplius sesquitertio. Plurimi autem Athenienses quotannis plura recepturi essent, quam contribuissent. Nam qui minam prius expenderint, prope duarum minarum proventus habituri sunt, et cum quidem in urbe, quod humanis in rebus tutissimum esse maximeque durabile videtur. Atque arbitror equidem, si litteris mandaturi essemus eorum nomina, qui beneficium reipublicae praestitissent, ad omnem posteritatem : etiam multos hospites contributuros, et quidem urbes quoque nonnullas, ut monumentis litterarum inserantur expetentes. Quin etiam reges quosdam, et tyrannos, et satrapas fore spero, qui desideraturi sint, ut huius beneficii participes fiant.

Ceterum ubi jam subsidium comparatum erit, bonum atque utile fuerit, naucleris diversoria quadam, praeter illa quae iam facta sunt, exstrui propter ipsos portus; bonum item mercatoribus ad loca emptioni ac venditioni opportuna, denique publica diversoria in urbem venientibus assignari. Quod si etiam nundinatoribus habitationes et tabernae vendendis mercibus idoneae tum in Piraeo tum in urbe pararentur, simul id et civitati ornamento foret, et multi proventus inde perciperentur. Videtur etiam mihi conducere, ut peticulum fiat, num, quemadmodum triremes publicas habet civitas, ita etiam onerarias naves publicas parare possit, ut eas acceptis fidejussoribus locet, velut alia quoque publica. Nam si hoc fieri posse videretur, magnus etiam hinc proventus accederet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

CAPUT IV.

Τὰ γε μὴν ἀργυρεῖα εἰ κατασκευασθῇ ὡς δεῖ, πάμ-
 πολλὰ ἂν νομίζω χρήματα ἐξ αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων προσόδων προσιέναι. Βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ
 εἰδόσι τὴν τούτων δύναμιν δηλώσαι· ταύτην γὰρ γνόν-
 τεσ καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοῖς ἔμεινον ἂν βουλευόισθε.
 (2) Οὐκοῦν ὅτι μὲν πάννυ παλαιὰ ἐνεργὰ ἔστι πᾶσι σα-
 φές· οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειράτῃ λεγείν ἀπὸ πολοῦ χρόνου
 ἐπεχειρήθη. Οὕτω δὲ παλὰ ὀρυσσομένης τε καὶ ἐκ-
 φορομένης τῆς ἀργυρίτιδος κατανοήσατε τί μέρος οἱ
 ἐκβεβλημένοι σωροὶ τῶν αὐτοφυῶν τε καὶ ὑπαργύρων
 λόφων. (3) Οὐδὲ μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μείον τι
 συσσελλόμενος ἄλλ' ἂν ἐπὶ πλείον ἐκτεινόμενος φανερός
 ἔστιν. Ἐν ᾧ γε μὴν χρόνῳ οἱ πλείστοι ἄνθρωποι ἐγί-
 νοντο ἐν αὐτοῖς, οὐδεὶς πώποτε ἔργου ἡπόρησεν, ἄλλ'
 δὲ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομένων περιῆν. (4) Καὶ νῦν δὲ
 οἱ κεκτημένοι ἐν τοῖς μετάλλοις ἀνδράποδα οὐδεὶς τοῦ
 πλήθους ἀφαιρεῖ, ἄλλ' ἂν προσκτάται ὅποσα ἂν πλεί-
 οντα δύνηται. Καὶ γὰρ δὴ θῆναι μὲν ὀλίγοι ὀρύσσουσι
 καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρήματα ἐδρίσκειται·
 θῆναι δὲ πολλοὶ, πολλαπλασία ἡ ἀργυρίτις ἀναφαίνεται·
 ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὧν ἐγὼ οἶδα ἔργων οὐδὲ φθονεῖ οὐδεὶς
 τοῖς ἐπισκευαζομένοις. (5) Ἐτι δὲ οἱ μὲν ἀγροῦς κεκτη-
 μένοι πάντες ἔρχοιεν ἂν εἰπεῖν ὅποσα ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ
 χωρίον καὶ ὅποσοι ἐργάται· ἢν δ' ἐπὶ πλείον τῶν ἱκανῶν
 ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται· ἐν δὲ τοῖς ἀργυρεοῖς
 ἔργοις πάντες δὴ φασιν ἐνδοεῖσθαι ἐργατῶν. (6) Καὶ γὰρ
 οὐδ' ὥστερ' ὅταν πολλοὶ (οἱ) χαλκοῦτοι γίνωνται, ἀξίων
 γενομένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων καταλύονται οἱ χαλ-
 κοῦτοι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ὥσαυτ' αὐτῶν καὶ ὅταν γε πολλὸς σί-
 τος καὶ οἶνος γέννηται, ἀξίων ὄντων τῶν καρπῶν ἀλυσιτε-
 λεῖς αἱ γεωργίαι γίνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιέμενοι τοῦ τῆν
 γῆν ἐργάζεσθαι ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοκισ-
 μούς τρέπονται· ἀργυρίτις δὲ ὅσῳ ἂν πλείων φαίνεται
 καὶ ἀργύριον πλείον γίγνεται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ
 ἔργον τοῦτο ἔρχονται. (7) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιπλα μὲν ἐπει-
 δὲν ἱκανὰ τις κτήσεται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μάλ' ἔτι προσω-
 νοῦνται· ἀργύριον δὲ οὐδεὶς πω οὕτω πολλὸν ἐκτήσατο ὥστε
 μὴ ἔτι προσδεῖσθαι· ἄλλ' ἢν τισὶ γέννηται παμπληθές, τὸ
 περιττεῖον κατορύττοντες οὐδὲν ἥττον ἡδόνται ἢ χρω-
 μένοι αὐτῷ. (8) Καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ
 πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυρίου δέονται. Οἱ
 μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὅπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθοὺς
 καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται
 ὀπαγεῖν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθλὰ πολυτελῆ καὶ χρυ-
 σοῦν κόσμον τρέπονται. (9) Ὅταν τε αὖ νοσήσωσι
 πόλεις ἢ ἀφορίας καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἔτι καὶ πολλὸν μάλ-
 λον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης καὶ εἰς ἐπιτήδεια καὶ εἰς
 ἐπικοῦρους νομίσματος δέονται. (10) Εἰ δὲ τις φήσῃ
 καὶ χρυσὸν μὴδὲν ἥττον χρήσιμον εἶναι ἢ ἀργύριον,
 τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω, ἐκεῖνο μόντοι οἶδ' ὅτι καὶ χρυ-
 σὸν ὅταν πολλὸν παραφανῇ, αὐτὸ μὲν ἀτιμώτερον γίγνε-
 ται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμώτερον ποιεῖ. (11) Ταῦτα μὲν

Præterea si argenti fodinæ instruerentur ita ut debent,
 existimarem ex iis insignem pecuniæ vim præter fructus
 ceteros proventuram. Lubet autem ignaris quæ potissi-
 mum vis atque commoditas earum sit exponere; qua co-
 gnita, rectius etiam iniri a vobis ratio poterit, quo pacto sit
 eis utendum. Ignotum autem nemini est, inde ab antiquis-
 simis temporibus operam iis datam esse; itaque ne conatur
 quidem indicare quisquam a quo tempore cœptæ sint.
 Quum autem hoc modo jam antiquitus argentifera terra
 fodiatur et egeratur, velim consideretis, quantula pars
 sint ejecti hactenus acervi collium sponte nascentium, qui-
 que subargentei sunt. Neque locum illum argento abun-
 dantem diminui constat, sed amplius semper extendi. Quo
 etiam tempore maxima hominum in eis copia fuit, nemini
 unquam defuit quod ageret, sed semper ea quæ agenda
 erant, operarum numerum superabant. Et nunc quoque
 illorum qui in metallis habent mancipia, nemo diminuit
 numerum, sed quam potest plurima acquirit. Etenim
 quum pauci fodiunt et querunt, etiam paucae, ut equidem
 arbitror, pes reperiuntur; sin multî, multis partibus co-
 piosior argenti materies prodit. Quo fit, ut hoc solo ope-
 rum omnium quæ equidem sciam, nemo fabricas novas insti-
 tuentibus invidet. Præterea qui agros possident, norunt
 omnes dicere, quot jumentorum iuga, quot operarii ad fun-
 dum colendum satis sint; ac si plures, quam sufficiant,
 adhibeantur, hoc ipsum in damno ponunt. At in his eruendi
 argenti operibus omnes operarii egere dicunt. Nec enim
 hic idem accidit, quod in artificum ærariorum copia, ubi
 quum facta ex ære opera vili venduntur, everti fortunæ ho-
 rum solent, et ferrariorum similiter; itemque ubi magna
 frumenti vinique copia provenit, fructibus vili veneuntibus,
 agrorum culturæ sunt inutilis, adeo quidem, ut multi re-
 licta soli cultione ad mercaturam, ad cauponariam, ad
 usuras se convertant: verum argenti materies quanto copio-
 sior extiterit, et argenti plus fuerit, tanto plures ad hoc
 opus se conferre solent. Etenim suppellectili familiæ neces-
 saria comparata, non multum ulterius coemi solet: at argenti
 nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret;
 sed si qui permultum nacti fuerint, quod redundat, defo-
 diunt; quo quidem non minus delectantur, quam si eo
 uterentur. Quin etiam quum civitates secunda utuntur for-
 tuna, tum civibus maxime argento est opus. Viri enim in
 arma elegantia, et generosos equos, in ædes et structuras
 magnificas pecuniam impendere volunt: mulieres vero ad
 cultum sumptuosum, et mundum aureum animos adjiciunt.
 Rursus quum civitates caritate annonæ laborant, aut bello,
 quia terra nullo cultu adhibito otiosa est, multo magis tum ad
 commeatum tum ad auxillares copias nummos requirunt.
 Quod si quis dixerit, aurum nihilo esse minus utile quam ar-
 gentum, huic non repugnabo; illud tamen scio, quod etiam
 aurum, si magna ejus esse copia videatur, minoris esse solet
 æstimationis, et argentum reddat pretiosius. Atque hæc a

οὐδ' ἐδήλωσα τούτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνοντες μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἄγωμεν, θαρσύνοντες δὲ κατασκευαζόμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρείου οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐστοιμῆναι. (12) Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰστυλείᾳ καὶ τῶν ξένων τῇ βουλευμένῃ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μεταλλοῖς.

13. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγέσσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠφελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἐγώ γε ἀπ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίῳ θαυμάζεσθαι ὡς ὁρεσώτερόν τι ἐξευρηκώς. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν εἶτι πάντες ὁρώμεν, τὰ δὲ παροικιούμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτὸ ἀκούομεν. (14) Τῆς μὲντοι πόλεως πᾶν ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμεῖσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ δῆπου οἷς μεμείληκεν ἀκχεύαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτῆσται ἐν τοῖς ἀργυρεῖσι χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος Σωσία τῷ Θρακί ἐξεμισθίωσεν, ἐπ' ᾧ ὁβολὸν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρείχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππωνίκῳ ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖον· ἄλλοις δέ γε ὡς οἴμαι δυνάμεις ἐκάστος ὑπῆρχεν. (16) Ἄταρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖσι ἄνθρωποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένην γε μὴν ὧν λέγω τοῦτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥς περ οἱ ἰδιῶται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀέναντον κατασκευασμένοι εἴσιν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτήτορ δημόσια ἀνδράποδα, εἰς γίνονται τρία ἐκάστω Ἀθηναίων. (18) Εἰ δὲ δυνατόν λέγομεν καθ' ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλούμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων εὐδὴλον ὅτι μάλλον ἂν τὸ δημόσιον δύναιτο ἢ οἱ ἰδιῶται παρασκευάσασθαι. Τῇ γε μὴν βουλή βράδιον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλούμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσκλήντα πρίσθαι. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὦνηθῇ, τί ἂν ἦτον μισθοῖτό τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων εἶεν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζονται, τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥς περ καὶ παρὰ τῶν ὠνουμένων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικησά γε βῆον τῷ τέλος πριζομένων ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένων. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημόσιον ἐξαγομέων, ὁμοίῳ τοῦ ἰδιώτου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημαντῶν καὶ προσκειμένων ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανέεται τῇ πέλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάξαι. (22) Εἰ δ' αὖ τις τοῦτ' ἐνθυμεῖται ὡς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γίνονται, πολλοὶ φανοῦνται καὶ οἱ μισθώσομενοι, ἐκεῖνο κατανόησας θαρσύνει ὅτι πολλοὶ

me idcirco explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus hand dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilesceat. Videtur autem mihi civitas ipsa hac ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quæro mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu invenerim. Nam quae dicturus sum, partim etiam nunc omnes certum, partim vero eadem ratione præterita se habuisse audimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curae fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosie Thraci locarit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quae quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minae semissem; aliis, optior, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et haec quidem, quae a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An haec autem, quae dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ararium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per praeconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quae oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptae res salvae sint, licet aerario fideiussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertens, quum sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si purna constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furto possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, exituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατεσκευασμένων προσμισθώσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὕτε βούλονται ἂν οὕτε δύναιντο ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοντο. (22) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακασία καὶ χλῖα ἀνδράποδα, εἰκὸς ἦδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἐξ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβόλον ἑκαστός ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσδοδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἴκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἡδὴ ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο ὅτι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἑκατὸν τάλαντα ἡ πρόσδοδος ἔσται. (26) Ὅτι δὲ δέζεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσκειν ἂν μοι εἴ τις ἐτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδραπόδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμητῶν νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ ἃ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνεον αὐτά. (28) Καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνώμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὕτε γὰρ βάθος πέρας οὕτε ἐπονόμεον οἱ ὀρύττοντες εὗρισκουν. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἐξεστὶ νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοίνυν οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδὲς πότερον ἐν τοῖς κατατετμημένοις πλείων ἀργυρίτις ἢ ἐν τοῖς ἀτμήτοις ἐστί. (28) Τί δὴτα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥπερ ἔμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὁ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν διαπνήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πῶς ἐθέλουσιν οἱ νῦν λέναι. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαί ὡς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοίτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἑκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοίεν, οὕτως ἂν, εἰ μία εὐροί, πάσαις ἂν λυσitelές ἀποδείξειεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὐροίεν, ὅλον δὲ λυσitelέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τὸ γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρελθυθόντων εἰκόσ. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβεῖσθε ὡς ἡ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυτῆσαι τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιώται τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσῳ πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσῳπερ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσῳ πλείονα τάγαθα εὐρήσουσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἴρηται ὡς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

XENOPHON.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventu civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decelam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæ tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc fiunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiunt, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argenteæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari ceptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensæ pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituatur. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum, qua ratione constituta republica, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

46

οὖν ἐδήλωσα τούτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνετε μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἀγόμεν, θαρσύνετε δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐσομένου. (12) Δοκεῖ δὲ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰσοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῇ βουλομένῃ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μετάλλοις.

13. Ἰνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροπῆς εἴπω, νῦν διηγήσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠρελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγος ἀφ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίω θαυμάζεσθαι ὡς δυσεύρετόν τι ἐξευρηκώς. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν ἐστὶ πάντες ὁρώμεν, τὰ δὲ παροχόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτὸ ἀκούομεν. (14) Τῆς μέντοι πόλεως πάνυ ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰθανομένῃ πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμνῆσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ δήπου οἷς μεμῆλκεν ἀκχεύαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτίσαςτο ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκείνος Σωσία τῷ Θρακί ἐξέμισθωσεν, ἐφ' ᾧ ὁβολὸν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδίδοναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρῆγεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονόχῳ ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τούτων ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖον· ἄλλοις δὲ γε ὡς οἴομαι δύναμιν ἐκάστοις ὑπῆργεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις ἀνθρώποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τοῦτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥσπερ οἱ ἰδιῶται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀέναντα κατασκευασμένοι εἰσιν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτῶτο δημοσίᾳ ἀνδράποδα, ἕως γίγνεται τρία ἐκάστῳ Ἀθηναίῳ. (18) Εἰ δὲ δυνατὰ λέγμεν καθ' ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλούμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων εὐδῆλον ὅτι μέλλον ἂν τὸ δημοσίον δύναται ἢ οἱ ἰδιῶται παρασκευάσασθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βῆξον καὶ κηρύττει ἀγείν τὸν βουλούμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσχθέντα πρίσθαι. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ἦτον μισθοῖο τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων ἔξιν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζηται, τῷ δημοσίῳ ἐστὶ λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥσπερ καὶ παρὰ τῶν ὠνούμενων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικησάει γε βῆξον τῷ τέλος πριαμένῃ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῃ. (21) Ἀργυρίου μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημοσίον εξαγομένον, ὁμοίου τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημάτων καὶ προσκειμένης ζημίας τῇ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέβειεν; Οὐκοῦν μέγρι μὲν τούτου δυνατόν φανεῖται τῇ πόλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάττειν. (22) Εἰ δ' αὖ τις τοῦτ' ἐνθυμεῖται ὡς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γίνονται, πολλοὶ φανόυνται καὶ οἱ μισθωτοί, ἐκείνο κατηνοήσας θαρσύνειτο ὅτι πολλοὶ

me ideo explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus habet dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilescat. Videtur autem mihi civitas ipsa haec ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quae mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu inveniretur. Nam quae dicturus sum, partim etiam nunc omnes certamus, partim vero eadem ratione praeterita se habuisse ac dicimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatis esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curae fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosiae Thracae locarit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quae quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minae semissem; aliis, optior, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et haec quidem, quae a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An haec autem, quae dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ararium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per praconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quae oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptae res salvae sint, licet arario fidejussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertere, quum sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si perna constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furtis possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, extituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατεσκευασμένων προκμισθῶσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὔτε βούλονται ἂν οὔτε δύναιντο ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα πορίζοντο. (22) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἦδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἑξ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβόλον ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρη, ἡ μὲν πρόσδοδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἰκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἦδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο ὅ,τι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μυρία ἀναπληρωθῇ, ἑκατὸν τάλαντα ἡ πρόσδοδος ἔσται. (25) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσαιεν ἂν μοι εἴ τις ἐτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδραπόδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ οὗτο ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ ὁ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευσεν αὐτά. (26) Καὶ τὰ νῦν δὲ γινώμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὕτε γὰρ βράδους πέρας οὔτε ὀπινόμων οἱ ὀρύττοντες εὗρισκουν. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἐξεστὶ νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοίνυν οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετημημένοις πλείων ἀργυρεῖς ἢ ἐν τοῖς ἀτιμῆτοις ἐστί. (28) Τί δὴ τα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥς περ ἐμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὁ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πῶς ἐθέλουσιν οἱ νῦν ἵνα. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαί ὥς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοῖτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἑκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μία εὐροί, πάσαις ἂν βυσιτελὲς ἀποδείξειεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσεις εὐροίεν, ὅλῳν δὲ λυσιτελέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τό γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρεληλυθότων ἰσχύει. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινομένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβείσθε ὥς ἢ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλῃπῇσι τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὥς περ σύμμαχοι ἂν ὅσων πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσῳ περ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσῳ πλείονα τὰ γὰρ εὐρήσουσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἰρηται ὥς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

ΛΕΞΗΡΟΝ.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventus civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolus unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decoleam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæc tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc sunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiunt, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argenteæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari cæptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensæ pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituat. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum, qua ratione constituta república, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

δικαίως δικάζειν. (8) Πρὸς δὲ τούτοις οἰσθαὶ χρὴ καὶ ἑορτὰς ἀγεῖν χρῆναι Ἀθηναίους ἐν αἷς οὐχ ὅσον τε δικάζειν. Καὶ ἀγούσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ἐλιγίστας ἀγούσῃ πόλει. Τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων οὐ φημι ὅσον τ' εἶναι ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι ὅσον τε τὸ μὲν ἀφελεῖν τὸ δὲ προσθεῖναι· πολλὸν δ' οὐχ ὅσον τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ οὐχὶ τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. (9) Ὡς τε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν ὅσον τε πολλὰ ἐξευρεῖν· ὥστε μέντοι ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρχούντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν ὅπως δὴ βέλτιον πολιτεύονται οὐ βῆδιν, πλὴν ἑπερ ἄρτι εἶπον κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα.

10. Δοκοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτό τοι οὐκ ὀρθῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς χεῖρους αἰρῶνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς στασιαζούσαις. Οἱ δὲ τοῦτο γνώμη ποιῶσιν· εἰ μὲν γὰρ ἤρουντο τοὺς βελτίους, ἤρουντ' ἂν οὐχὶ τοὺς ταῦτά γινώσκοντας σφίσιν αὐτοῖς· ἐν οὐδεμὶν γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὖνον ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἐκᾶσθ' ἐστὶ πόλει εὖνον τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίους εὖνοι εἰσὶ. Διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσιν αὐτοῖς προσήκοντα αἰρῶνται. (11) Ὅποσάκις δ' ἐπαχέρησαν αἰρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν· ὁ μὲν Βοιωτοῖς· τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων εἰλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντας τὸν δῆμον κατήκοφαν· τοῦτο δὲ ὅτε εἰλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεφάμενοι Μεσσηνίους ἐπολέμουν Ἀθηναίους.

12. Ὑπολάβοι δέ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἄρα ἀδίκως ἡτιμῶνται Ἀθήνησιν· ἐγὼ δὲ φημί τινες εἶναι οἱ ἀδίκως ἡτιμῶνται, ὀλίγοι μὲντοι τινές. Ἀλλ' οὐκ ὀλίγων δεῖ τῶν ἐπιθροισμένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν· ἐπεὶ τοὶ καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμεῖσθαι ἀνθρώπους ὅτινες δικάως ἡτιμῶνται, ἀλλ' εἰ τινες ἀδίκως. (13) Πῶς ἂν οὖν ἀδίκως οἰοίτο τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἡτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἀρχὼν τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικάως ἀρχειν μὴδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἀτιμοὶ εἰσιν Ἀθήνησι. Ταῦτα χρὴ λογίζόμενον μὴ νομίζειν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθηνησιν.

ptiones sententiæ ferantur injustiores. Præterea cogitandum est, necessarium esse Atheniensibus, ut festos dies agant, quibus exerceri judicia non possint. Et agunt illi dies festos duplo plures, quam ceteri; quanquam ego pares ponam civitati quæ paucissimos agit. Quæ quum ita se habeant, nego posse rerum Athenis alium esse statum, quam qui modo sit, nisi paulatim tolli hoc, illud addi queat. Multum certe immutari non potest, ut non aliquid de populi potestate decedat. Nam ut respublica melius adfecta sit, excogitari multa possunt; ut autem forma popularis maneat, et simul hoc idonee reperitur, quo melius administraretur, id facile non est, extraquam, si paulatim, ut modo aiebam, vel aliquid addatur, vel detrahatur.

In hoc quoque Athenienses non rectum sequi consilium videntur, quod in oppidis seditione agitatæ ad deteriores se partes applicant. Faciunt hoc autem certo judicio. Nam si meliores anteferrent, anteferrent eos qui non in eadem cum ipsis essent sententia. Quippe nulla in civitate benevoli sunt optimates vulgo, sed deterrimi quique singulis in urbibus vulgo bene volunt. Existit enim in paribus erga pares benevolentia. Quapropter etiam Athenienses sibi congruentia adoptant. Quoties autem partes optimatum sequi constituerunt, nequaquam hoc eis profuit, sed brevi plebs in servitutem redacta fuit. Hæc Bæotis..... Rursus ubi Milesiorum optimates amplexi fuissent, intra modicum tempus illi defecerunt, et plebem trucidarunt. Itidem quum Lacedæmonios Messenias prætulissent, non multo post subactis Lacedæmonii Messeniis, bellum adversus Athenienses susceperunt.

Fortassis autem suspicetur aliquis, neminem Athenis injuste suis honoribus spoliari. Ego vero quosdam esse dico, qui per injuriam ab honoribus remoti fuerint, sed paucos. At paucos esse non oportet, qui popularem Athenis statum hostiliter adgredi velint. Quippe sic se res habet, ut nihil animis ii concipiant, quibus jure honores adempti sunt, sed si quibus injuria. Quoniam autem modo putare possit aliquis, injuria multos Athenis infamia notari, quum illic vulgus summos magistratus gerat? ex eo vero quod non juste gerant imperia, neque justa dicant aut faciant, ex his, inquam, causis Athenis sunt inhonorati. Hæc qui secum expendit, non est quod cogitet Athenis quidquam esse periculi ab inhonoratis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΟΡΟΙ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐγὼ μὲν τοῦτο αἰεὶ ποτε νομίζω, ὅποιοί τινες ἂν οἱ προστάται ᾖσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων προσετηκότων ἐβέβαιον τινες ὡς γυμνάσουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἤττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τῇ τοῦ πλῆθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι εὐχασιν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἰ πᾶς δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διακτρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐαυτῶν, ὅθεν περ καὶ διακισύεσθαι, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπικεκουρηθῆναι ἂν καὶ τῷ ὑπόπτους τοῖς Ἑλλησιν εἶναι. (2) Σκοποῦντι δὲ μοι ἃ ἐπενόησα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφαίνετο ὅτι ἡ γῶρα πέφυκεν οἷα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Ὅπως δὲ γνωστὴ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω, πρῶτον διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. (3) Οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὥρας ἐνθάδε προστάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γυμνόμενα μαρτυρεῖ ἃ γόνυ πολλαχθὺ οὐδὲ βλαστάνειν δύναται ἂν ἐνθάδε καρπορορεῖ. Ὡς περ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν γῶραν θάλαττα παμφοροτάτη ἐστὶ. Καὶ μὴν ὅσων οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρωϊαίτατα μὲν ἀργεῖται, ὀψιαίτατα δὲ λήγει. (4) Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνιαυτὸν θάλλουσί τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αἰδία ἀγαθὰ ἔχει ἡ γῶρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἀβύσσος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοὶ, κάλλιστοι δὲ βιομοὶ γίγνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοὶς ἀγάλματα· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. (5) Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυσσομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρος ἐστὶ σαφῶς θεῖα μοῖρα. Πολλῶν γόνυ πόλεων παροικουσὼν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς οὐδεμίαν τούτων οὐδὲ μικρὰ φλὲψ ἀργυρίτιδος διέκει. (6) Οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰηθεῖ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμρὶ τὰ μέσα ὥκισθαι τὴν πόλιν. Ὅσῳ γὰρ ἂν τινες πλείον ἀπέχουσιν αὐτῆς, τοσούτω χαλεπωτέροις ἢ φύγῃσιν ἢ θάλασιν ἐντυγχάνουσιν· ὅποσοι τ' ἂν αὖ βουλκῶσιν ἀπ' ἐσχατῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐσχατὰ ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥς περ κύκλου τόνον τὰς Ἀθήνας ἢ παραπλεύουσιν ἢ παρέρχονται. (7) Καὶ μὴν οὐ περιόρουτος γε οὕσα ἡμῶς ὥς περ νῆσος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεται τε ὧν δεῖται καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλασσος γάρ ἐστι. Καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορία· ἡπειρος γάρ ἐστιν. (8) Ἔτι δὲ ταῖς μὲν πλείσταις πόλεσι βάρβαροι προσοικοῦντες πράγματα παρέχουσιν· Ἀθηναῖοι δὲ γειτονεύουσιν αἱ καὶ αὐταὶ πλείστον ἀπέχουσι τῶν βαρβάρων.

XENOPHONTIS

DE REDITIBUS, SIVE DE VECTIGALIBUS CIVITATIS AUGENDIS LIBER.

CAPUT I.

Equidem in hac sententia sum perpetuo, quales sint praesides, tales et respublicas esse. Quia vero nonnulla ex iis qui Atheniensium reipublice praesunt, scire quidem illi quid justum sit non minus quam homines ceteri perhibebantur, at propter inopiam plebis cogi se dicebant ut erga civitates se gererent iniquius; considerare mecum ipse adgressus sum, an aliqua ratione cives suis ex finibus alii possint, quae quidem ratio esset justissima. Existimabam enim, si id accideret, eadem opera consultum inopiosorum esse, ipsosque Graecis aliis minime suspectos evadere. Consideranti vero mihi ea, quae excogitavi, haec quidem statim apparuit, regionem natura ita comparatam esse, ut maximam proventuum vim suppeditare possit. Atque ut intelligatur, hoc vere me dicere, primum, quae Atticae natura sit, commemorabo. Anni ergo tempora hic admodum esse mitia, fructus ipsi, qui proveniunt, testantur. Etenim multa, quae alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quin etiam quaecumque bona diu singulis anni temporibus suppeditant, ea bona omnia hic et tempestive admodum incipiunt, et tardissime deficient. Neque tantum longe feracissima est eorum quae in annos singulos et florent et senescunt, sed habet haec regio etiam perpetua bona. Nam marmoris nativi perennis est in ea copia, ex quo fana pulcherrima, pulcherrimae arae, signa deorum maxime decora fiunt; quod quidem marmor multi et Graeci et barbari desiderant. Praeterea solum quoddam est, quod quidem consitum non fert fructum, at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim divino quodam munere haud dubie sub eo est argentum. Multae certe quum sint urbes tum terra tum mari finitimae, in nullam earum vel exigua terrae argentiferae vena pertinet. Neque vero absque ratione quis existimet urbem hanc Graeciae, imo vero totius terrarum orbis in medio conditam esse. Quanto scilicet longius absunt aliquae ab ea, tanto molestiora vel frigora vel aestus experiuntur. Quotquot item ab extremis Graeciae finibus ad alios itidem extremos pergere voluerint, omnes tanquam circuli umbilicum Athenas vel praeternavigant, vel praetereunt. Ac tametsi aquis non circumfusa est, nihilominus, tanquam insula, quovis vento, quae necessaria sunt, sibi adfert, et quae vult, exportat, quippe quae a mari utrimque ambiatur. Etiam terra mercatus multos admittit, quod terra sit continens. Praeterea quum barbari plurimis urbibus finitimi negotia facessant, Athenienses vicinas illas habent civitates, quae maximo et ipsae a barbaris intervallo distant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων μὲν οὖν ἀπάντων, ὥςπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτίαν εἶναι. Εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοζυεῖσιν ἀγαθοῖς πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γὰρ ἡ πρόσδοδος τῶν καλλίστων ἐμοίγε δοκεῖ εἶναι, ἐπεὶ περ αὐτοὺς τρέφοντες καὶ πολλὰ ὠφελούντες τὰς πόλεις οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκων προσφέρουσιν. (2) Ἐπιμελεία γε μὴν ἤδ' ἂν ἄρκειν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφέλοιμεν μὲν ὅσα μὴ δὲν ὠφελούonta τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκους παρέχειν, ἀφέλοιμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὁπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. Μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν· μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκῶν ἀπιέναι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφεληθεῖν, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύουσιντο μᾶλλον ἢ εἰ συντάττοντο αὐτοῖς, ὥςπερ νῦν, Λυδοὶ καὶ Φρύγες καὶ Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι· πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τῶν μετοίκων. (4) Πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῶν τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι καὶ κόσμος ἂν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἄλλοδαποις. (5) Καὶ μεταδιδόντες δ' ἂν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκους τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικοῦ εὐνουστέρους ἂν ποιεῖσθαι καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἂν καὶ μέζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύειν. (6) Εἴτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκῶν ἔρημά ἐστιν ἐντός τῶν τεχνῶν [καὶ] οἰκόπεδα, εἰ ἡ πόλις διδοίη οἰκοδομησαμένους ἐγκεκτῆσθαι οἱ ἂν αἰτούμενοι ἀξιοὶ δοκῶσιν εἶναι, πολλὸν ἂν οἴομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθήνησιν οἰκίσεως. (7) Καὶ εἰ μετοικοφύλακας γε ὥςπερ ὄρρανοφύλακας ἀρχὴν καθιστάμεν, καὶ τούτοις τιμὴ τις ἐπεὶ οἵτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τούτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοίη, καὶ ὥς τὸ εἶδος πάντες ἂν οἱ ἀπολίδες τῆς Ἀθήνηθεν μετοικίας ὀρέγοιντο καὶ τὰς προσόδους ἂν αὐξοίεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς γε μὴν καὶ ἐμπορεύεσθαι ἡδίστη τε καὶ κερδαλεωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. Πρῶτον μὲν γὰρ δῆπου ναυοὶ καλλίστας καὶ ασφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν εἰς ὁρμισθέντας ἡδῆως ἔνεκα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμποροῖς ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαι τι ἀνάγκη νομίσμασι γὰρ οὐ χρήσιμοις ἐξω χρῶνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλείστα μὲν ἐστὶν ἀντεξάγειν ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι, ἣν δὲ μὴ βούλονται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ οἱ ἀργύριον ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτὸ, πανταχοῦ πλείον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. (3) Εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἄλλα προτιθεῖη τις ὅστις δικαιοῦτα καὶ τάχιστα διαιροῖ τὰ ἀμφίλογα, ὥς μὴ ἀποκωλύει-

CAPUT II.

Horum igitur omnium causam, ut dixi, positam in ipso esse solo arbitror. Quod si ad nativa bona, primum accedat inquilinorum cura : nam hic mihi proventus ex optimis esse videtur ; quippe quum illi se ipsi alant, et multis commodis civitates adficient, non tamen ullam mercedem accipiunt, sed potius etiam pensionem inquilinis positam offerunt. Existimo certe curam eam suffecturam, si adimamus illa quaecumque reipublicae nulli sunt usui, ac potius inquilinis infamiae notam inurere videntur, itemque si adimamus id, quod inquilini una cum civibus armati pedites militatum eant. Etenim magnum est eorum periculum, atque magnum quiddam est ab officio suo et domo quemque discedere. Quin etiam utile civitati fuerit, si potius cives soli militatum eant, quam si, quod modo fit, eorum ordinibus adjungantur Lydi, Phryges, Syri, alique diversi generis barbari, cujusmodi plerique sunt inquilini. Praeter hoc vero bonum, quod ademptus his ordinum militarium societate existeret, etiam ornamento esset civitati, si viderentur Athenienses in preliis sibi met ipsis potius fidere, quam exteris. Quod si cum inquilinis communicemus praeter alia, quae recte communicantur, etiam rei equestris usum : arbitror nos id effecturos, ut magis benevoli sint animo, et civitas viribus augeatur majorque reddatur. Deinde quum multae urbis intra muros aere domorum vacuae sint, si decreto civitatis concederetur, ut inquilini domos sibi extractas possiderent, quicumque hoc petentes digni esse viderentur : multo plures ac praestantiores etiam ob has causas arbitror expetituos, ut Athenis habitent. Quod si etiam magistratum institueremus, qui, ut pupillorum sunt custodes, ita et ipse inquilinorum custos diceretur, atque illis praemium quoddam proponeretur, quorum opera plures inquilini existerent : hoc quoque inquilinos efficeret magis benevolos, et omnes, uti quidem consensaneum est, quotquot alibi cives non essent, Athenis consequi jus inquilinorum caperent, et proventus augerent.

CAPUT III.

Urbem vero hanc nostram ad exercendam mercaturam tum optatissimam esse, tum maxime quaestuosam, nunc exponam. Primum enim navibus ea pulcherrimos ac tutissimos receptus praebet, ubi licet adpulsis tempestatis causa suaviter quiescere. Praeterea mercatores plurimis in civitatibus commutare oneribus onera necesse est, quod nummis illae foris inutilibus utantur : Athenis vero maxima rerum est ad exportandum copia, quibus homines egent : sin onerare navem mercibus permutatis nolint, egregias avehunt merces, qui argentum avehunt. Nam ubicunque tandem illud vendiderint, ubique plus recipiunt quam prius habebant. Quod si quis mercaturae praefecto praemia proponeret, qui aequissime celerissimeque diffudicaret ea de quibus controversitur, ut non impedirentur ii, qui navigiis disce-

σθαι ἀποπλεῖν τὸν βουλόμενον, πολλὸν ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδον ἐμπορεύοντο. (εἰ) Ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προσεὶρήναι τιμᾶσθαι ἐμποροῦς καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἱ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Ταῦτα γὰρ τιμώμενοι οὐ μόνον τοῦ κέρους ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἐνεκεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδουσιν ἂν. (δ) Ὅσῳ γε μὴν πλείονες εἰσπράττουντο τε καὶ ἀρῖκονόντο, δῆλον ὅτι τοσούτῳ ἂν πλείον καὶ εἰσάγοιτο (καὶ ἐξάγοιτο) καὶ ἐκπέμποιτο καὶ πωλοῖτο καὶ μισθοφοροῖτο καὶ τελεσφοροῖτο. (β) Εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων οὐδέπω θαπανῆσαι δαί οὐδὲν ἄλλ' ἢ ψήφισματὰ τε φιλόδηρῳπα καὶ ἐπιμελείας. Ὅσαι δ' ἂν ἄλλα δοκοῦσι μοι πρόσδοι γίνεσθαι, γινώσκω ὅτι ἀφορμῆς δεήσει εἰς αὐτάς. (γ) Οὐ μέντοι οὐδεπῶς εἰμι τὸ μὴ οὐρὶ προθύμως ἂν τοὺς πολῖτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσέγγεγεν ἡ πόλις ὅτε Ἀρκασὶν ἐβόηθει ἐπὶ Λυσιστράτῳ ἡγουμένῳ, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἠγησίῳ. (δ) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομένας σὺν πολλῇ θαπᾶνῃ, καὶ ταύτας γενομένας, τοῦτον μὲν ἀόχλου ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε κακίον ἔσται, ἐκείνου δὲ δῆλον ὅτι οὐδέποτε ἀπολήθονται ἃ ἂν εἰσενέγκωσιν οὐδὲ μὲνέξουσιν τῶν ἂν εἰσενέγκωσι. (ε) Κτήσιν δὲ ἀπ' οὐδενὸς ἂν οὕτω καλὴν κτήσαντο ὥσπερ αὖ' οὐ ἂν προτελέσωσιν εἰς τὴν ἀφορμὴν ᾧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναὶ εἰσφορὰ γένηται, ὥσπερ ναυτικὸν σκεδὸν ἐπίπλεον αὐτῷ γίγνεται, τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι ᾧ δὲ γ' ἂν πέντε μναὶ, πλείον ἢ ἐπίτριτον. (ι) Οἱ δὲ γε πλείστοι Ἀθηναίων πλείονα λήθονται κατ' ἐνίκυτον ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. Οἱ γὰρ μὲν προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναῖν πρόσδοον ἔξουσιν, καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλίστατον τε καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. (ii) Οἶμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλουσιν ἀναγκραφῆσθαι εὐεργέται εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκεῖν, ἔστι δὲ ἃς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγκραφῆς ὀρεγομένας. Ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλέας ἂν τινος καὶ τυράννου καὶ σατράπης ἐπιθυμήσαι μεταστρεῖν ταύτης τῆς χάριτος.

12. Ὅποτε γε μὴν ἀφορμὴ ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγώγια περὶ λιμένας πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν, καλὸν δὲ καὶ ἐμποροῖς (ἐπὶ) προσήκοντας τόπους ὥνῃ τε καὶ πράσει, καὶ τοῖς εἰσπράττουσιν δὲ δημοσίου καταγώγια. 13. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγοραίοις οἰκήσεις τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθεῖν καὶ ἐν Παιραιεῖ καὶ ἐν τῇ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει καὶ πολλὰ ἂν ἀπὸ τούτων πρόσδοι γίνοντο. 14. Ἀγαθὸν δὲ μοι δοκεῖ εἶναι πειραθῆναι εἰ καὶ ὥσπερ τριήρεις δημοσίας ἡ πόλις κίχεται, οὕτω καὶ οἰκᾶδας δημοσίας δυνατὸν ἂν γένοιτο κτήσασθαι, καὶ ταύτας ἐκμισθῶν ἐπ' ἐγγυρητῶν ὥσπερ καὶ τᾶλλα δημοσίου. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο οἶον τε ὃν φανείη, πολλὰ ἂν καὶ ἀπὸ τούτων πρόσδοος γίνοντο.

dere volunt : etiam hanc ob causam longe plures, et quidem libentius hic negotiarentur. Esset etiam tum utile tum honestum, mercatores et nauceros loco magis honorato in consensibus ornari, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem invitari, qui navibus ac mercibus egregis civitati prodesse viderentur. Hoc enim honore adiecti, non tam questus quam honoris causa redire ad amicos properarent. Enimvero quo plures in urbem admitterentur, Athenasque venirent, eo plus mercium importaretur, exportaretur, emitteretur, venderetur, mercedis, tributis penderetur. Nec ad hæc proventuum incrementa sumptus ulli requiruntur, præter decreta humanitatis plena, et ipsam diligentiam. Quotquot autem proventus alios nobis accedere posse puto, ad eos impensis opus fore animadverto. Neque tamen despero, quin cives perlubenter ad has collaturi sint, quum mecum cogito, civitatem hanc multa contulisse, quum Lysistrato duce opem Arcadibus ferret, multa item, duce Hegesilao. Scio item, saepenumero triremes magno sumptu emissas esse, quum quidem illis effectis esset obscurum, utrum id profuturum potius quam obfuturum esset, minime autem dubitaretur, nunquam recepturos quæ contulissent, nec participes futuros eorum quæ contribuissent. Neque vero tam egregium alimide lucrum paraverint, quam ex illis ipsis in quæ factæ prius impensæ fuerint. Etenim qui decem minas contibueret, velut in naves, ei fere sesquiquintum reddit, triobolum in singulos dies recipienti, qui vero quinque minas, amplius sesquitercio. Plurimi autem Athenienses quotannis plura recepturi essent, quam contribuissent. Nam qui minam prius expendierint, prope duarum minarum proventum habituri sunt, et eum quidem in urbe, quod humanis in rebus tutissimum esse maximeque durabile videtur. Atque arbitror equidem, si litteris mandaturi essemus eorum nomina, qui beneficium reipublice præstitissent, ad omnem posteritatem : etiam multos hospites contributuros, et quidem urbes quoque nonnullas, ut monumentis litterarum inserantur expetentes. Quum etiam reges quosdam, et tyrannos, et satrapas fore spero, qui desideraturi sint, ut hujus beneficii participes fiant.

Ceterum ubi jam subsidium comparatum erit, bonum atque utile fuerit, nauceris diversoria quadam, præter illa quæ jam facta sunt, exstrui propter ipsos portus, bonum item mercatoribus ad loca emptioni ac venditioni opportuna, denique publica diversoria in urbem venientibus adsignari. Quod si etiam nundinatoribus habitationes et tabernæ vendendis mercibus idoneæ tum in Piræeo tum in urbe pararentur, simul id et civitati ornamento foret, et multi proventus inde perciperentur. Videtur etiam mihi conducere, ut periculum fiat, num, quemadmodum triremes publicas habet civitas, ita etiam onerarias naves publicas parare possit, ut eas acceptis fidejussoribus locet, velut alia quoque publica. Nam si hoc fieri posse videretur, magnus etiam hinc proventus accederet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

CAPUT IV.

Τὰ γε μὴν ἀργυρεῖα εἰ κατασκευασθῆναι ὡς δεῖ, πάμ-
πολλα ἂν νομίζω χρήματα ἐξ αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλ-
λων προσόδων προσίεναι. Βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ
εἰδόσι τὴν τούτων δύναμιν δηλώσαι· ταύτην γὰρ γνόν-
τες καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοὺς ἀμεινον ἂν βουλεύοιθε.
(2) Οὐκοῦν ὅτι μὲν πᾶν παλαιὰ ἐνεργὰ ἔστι πᾶσι σα-
φές· οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειράται λέγειν ἀπὸ τοίου χρόνου
ἐπεχειρήθη. Οὕτω δὲ παλαιοὶ δρυσσομένης τε καὶ ἐκ-
φορουμένης τῆς ἀργυρείδος κατανοήσατε τί μέρος οἱ
ἐκβεβλημένοι σωροὶ τῶν αὐτοφύων τε καὶ ὑπαργύρων
λόφω. (3) Οὐδὲ μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μείον τι
συστελλόμενος ἀλλ' αἰ ἐπὶ πλείον ἐκτεινόμενος φανερός
ἐστίν. Ἐν ᾧ γε μὴν χρόνῳ οἱ πλείστοι ἄνθρωποι ἐγέν-
οντο ἐν αὐτοῖς, οὐδεὶς πώποτε ἔργου ἠπόρησεν, ἀλλ'
ἀεὶ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομένων περιῖν. (4) Καὶ νῦν δὲ
οἱ κατημένοι ἐν τοῖς μετάλλοις ἀνδράποδα οὐδεὶς τοῦ
πλήθους ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἀεὶ προσκτῆται ὅποσα ἂν πλεί-
στα δύνῃται. Καὶ γὰρ δὴ ὅταν μὲν ὀλίγοι δρύσσωσι
καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρήματα εὐρίσκονται·
ὅταν δὲ πολλοὶ, πολλαπλασία ἡ ἀργυρεὺς ἀναφαίνεται·
ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὧν ἐγὼ οἶδα ἔργων οὐδὲ φθονεῖ οὐδεὶς
τοῖς ἐπισκευαζομένοις. (5) Ἐτι δὲ οἱ μὲν ἀγροὺς κατη-
μένοι πάντες ἔχουσιν ἂν εἰπεῖν ὅποσα ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ
χωρῶν καὶ ὅποσοι ἐργάται· ἢν δ' ἐπὶ πλείον τῶν ἱκανῶν
ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται· ἐν δὲ τοῖς ἀργυρεοῖς
ἔργοις πάντες δὴ φασιν ἐνδοῦσθαι ἐργατῶν. (6) Καὶ γὰρ
οὐδ' ὥσπερ ὅταν πολλοὶ (οἱ) χαλκοτύποι γίνωνται, ἀξίων
γεννημένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων καταλύονται οἱ χαλ-
κοτύποι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ὡσαύτως καὶ ὅταν γε πολλὸς σί-
τος καὶ οἶνος γένηται, ἀξίων ὄντων τῶν καρπῶν ἀλυσιτε-
λεῖς αἰ γεωργαὶ γίνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιεμένοι τοῦ τὴν
γῆν ἐργάζεσθαι ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοικισ-
μοὺς τρέπονται· ἀργυρεῖς δὲ ὅσῳ ἂν πλείων φαίνεται
καὶ ἀργύριον πλείον γίνονται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ
ἔργον τοῦτο ἐργονται. (7) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιπλα μὲν ἐπει-
δὴν ἱκανὰ τις κτήσεται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μάλᾳ ἔτι προσω-
νοῦνται· ἀργύριον δὲ οὐδεὶς πῶ οὕτω πολὺ ἐκτήσατο ὥστε
μὴ ἔτι προσδεῖσθαι· ἀλλ' ἢν τις γένηται παμπληθές, τὸ
περιττεῦον κατορύττοντες οὐδὲν ἥττον ἥδονται ἢ χρώ-
μενοι αὐτῷ. (8) Καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ
πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυροὺς δέονται. Οἱ
μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὅπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθοὺς
καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται
δαπανᾶν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθήτα πολυτελεῖ καὶ χρυ-
σοῦν κόσμον τρέπονται. (9) Ὅταν τε αὖ νοστήσωσι
πόλεις ἢ ἀφορίας καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἔτι καὶ πολὺ μάλ-
λον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης καὶ εἰς ἐπιτιθῆναι καὶ εἰς
ἐπικούρους νομίσματος δέονται. (10) Εἰ δὲ τις φήσῃ
καὶ χρυσὸν μᾶλλον ἥττον χρήσιμον εἶναι ἢ ἀργύριον,
τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω, ἐκεῖνο μόντοι οἶδα ὅτι καὶ χρυ-
σὸν ὅταν πολὺ παραφανῇ, αὐτὸ μὲν ἀτιμότερον γίνε-
ται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμώτερον ποιεῖ. (11) Ταῦτα μὲν

Præterea si argenti fodinæ instruerentur ita ut debent,
existimarem ex his insignem pecuniæ vim præter fructus
ceteros proventuram. Labet autem ignaris quæ potissi-
mum vis atque commoditas earum sit exponere; qua co-
gnita, rectius etiam iniri a vobis ratio poterit, quo pacto sit
eis utendum. Ignotum autem nemini est, inde ab antiquis-
simis temporibus operam iis datam esse; itaque ne conatur
quidem indicare quisquam a quo tempore cœptæ sint.
Quum autem hoc modo jam antiquitus argentifera terra
fodiatur et egeratur, velim consideretis, quantula pars
sint ejecti hactenus acervi collum sponte nascentium, qui-
que subargentei sunt. Neque locum illum argento abun-
dantem diminui constat, sed amplius semper extendi. Quo
etiam tempore maxima hominum in eis copia fuit, nemini
unquam defuit quod ageret, sed semper ea quæ agenda
erant, operarum numerum superabant. Et nunc quoque
illorum qui in metallis habent mancipia, nemo diminuit
numerum, sed quam potest plurima acquirit. Etenim
quum pauci fodiunt et querunt, etiam pauca, ut equidem
arbitror, pes reperiuntur; sin multî, multis partibus co-
piosior argenti materies prodit. Quo fit, ut hoc solo ope-
rum omnium quæ equidem sciam, nemo fabricas novas insti-
tuentibus invidet. Præterea qui agros possident, norunt
omnes dicere, quot jumentorum juga, quot operarii ad fun-
dum colendum satis sint; ac si plures, quam sufficiant,
adhibeantur, hoc ipsum in damno ponunt. At in his eruendi
argenti operibus omnes operarii egere dicunt. Nec enim
hic idem accidit, quod in artificum ærariorum copia, ubi
quum facta ex ære opera vili venduntur, everti fortunæ ho-
rum solent, et ferrariorum similiter; itemque ubi magna
frumenti vinique copia provenit, fructibus vili veneuntibus,
agrorum culturæ sunt inutiles, adeo quidem, ut multi re-
licta soli cultione ad mercaturam, ad cauponariam, ad
usuras se convertant: verum argenti materies quanto copio-
sior extiterit, et argenti plus fuerit, tanto plures ad hoc
opus se conferre solent. Etenim supellectili familiæ neces-
saria comparata, non multum ulterius coemi solet: at argenti
nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret;
sed si qui permultum nacti fuerint, quod redundat, defodi-
unt; quo quidem non minus delectantur, quam si eo
uterentur. Quin etiam quum civitates secunda utuntur for-
tuna, tum civibus maxime argento est opus. Viri enim in
arma elegantia, et generosos equos, in ædes et structuras
magnificas pecuniam impendere volunt: mulieres vero ad
cultum sumptuosum, et mundum aureum animos adjiciunt.
Rursus quum civitates caritate annonæ laborant, aut bello,
quia terra nullo cultu adhibito otiosa est, multo magis tum ad
commeatum tum ad auxiliares copias nummos requirunt.
Quod si quis dixerit, aurum nihilo esse minus utile quam ar-
gentum, huic non repugnabo; illud tamen scio, quod etiam
aurum, si magna ejus esse copia videatur, minoris esse solet
æstimationis, et argentum reddat pretiosius. Atque hæc a

οὖν ἐδῆλωσα τοῦτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνετε μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἄγωμεν, θαρσύνετε δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐσομένης. (12) Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰσοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῷ βουλομένῳ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μεταλλοῖς.

13. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγέσσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠρελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγε ἀπ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίῳ θαυμάζεσθαι ὡς δυσεύρετόν τι ἐξευρηχίος. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν ἐπὶ πάντες ὁρῶμεν, τὰ δὲ παρνηγόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτοὶ ἀκούομεν. (14) Τῆς μὲντοι πόλεως πᾶν ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτισμένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμνῆσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ δήπου οἷς μεμνηχεν ἀκχεύομεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτος ἐκτῆσατο ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκείνος Σωσία τῷ Θρακί ἐξέμισθωσεν, ἐρ' ὃ ὁβολὸν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρείχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἰππονίκῳ ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναίων· ἄλλοις δὲ γε ὡς οἴομαι δύναμις ἐκάστοις ὑπῆρχεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις ἀνθρώποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τοῦτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥς περ οἱ ἰδιῶται κτητάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀέναντον κατασκευασμένοι εἰσίν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτῆτο δημόσια ἀνδράποδα, εἰς γίγνεται τρία ἐκάστῳ Ἀθηναίῳ. (18) Εἰ δὲ δυνατόν λέγομεν καθ' ἐν ἑκάστου αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλόμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμὴ μὲν ἀνθρώπων εὐδὴλον ὅτι μάλλον ἂν τὸ δημόσιον δύναίτο ἢ οἱ ἰδιῶται παρασκευασθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βῆδρον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλόμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσχθέντα πρίσθαι. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ἦττον μισθοῖτο τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων εἶεν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζηται, τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥς περ καὶ παρὰ τῶν ὠνουμένων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικῆσαι γε βῆρον τῷ τέλος πριαμένῳ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῳ. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημόσιον ἐξαγομένον, ὁμοίον τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτοῖ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημαντρίῳ καὶ προσκειμένης ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξαγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανέεται τῇ πόλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάττειν. (22) Εἰ δ' αὖ τις τοῦτ' ἐνθυμῆται ὡς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γέγονται, πολλοὶ φανόυνται καὶ οἱ μισθώομενοι, ἐκεῖνο κατὰ νόησας θαρσύνειν ὅτι πολλοὶ

me idcirco explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus haud dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilescat. Videtur autem mihi civitas ipsa hac ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quaero mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu invenerim. Nam quae dicturus sum, partim etiam nunc omnes cernimus, partim vero eadem ratione praeterita se habuisse audimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curae fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosia Thraci locavit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quae quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minae semissem; aliis, opinor, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et haec quidem, quae a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An haec autem, quae dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum aerarium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per praecone edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quae oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptae res salvae sint, licet aerario fidejussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertens, quomodo sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si poena constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furto possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, extituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατασκευασμένων προμισθώσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ υπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὕτε βούλονται ἂν οὕτε δύναιντο ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοντο. (23) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ δικασία καὶ χιλία ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἑξὶ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπὸ γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβλὸν ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρη, ἡ μὲν πρόσδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἰκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἡδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο, ὅτι ἂν δέη. Ὅταν δέ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἕκατον τάλαντα ἡ πρόσδος ἐσται. (25) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσκειν ἂν μοι εἴ τις ἐτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδράποδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ κείνο ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ ἂ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευσαν αὐτά. (26) Καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνόμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσον ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὕτε γὰρ βάθους πέρας οὕτε ὑπονόμων οἱ ὀρύττοντες εὗρισκουν. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἐξεστὶ νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοίνυν οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετηγμένονοις πλείων ἀργυρεῖς ἢ ἐν τοῖς ἀτιμήτοις ἐστί. (28) Τί δῆτα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὁ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πῶς ἐθέλουσιν οἱ νῦν ἰέναι. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαί ὡς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοῖτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἐκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μία εὐροί, πάσαις ἂν βυσιτελὲς ἀποδείξειεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὐροῖεν, δῆλον ὅτι λυσιτελέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τό γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρεληλυθότων ἑοικός. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβέσθαι ὡς ἡ τὸ δημοσίον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυπήσει τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημοσίον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσω πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσῳπερ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσω πλείονα τὰγαθὰ εὐρήσουσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἴρηται ὡς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

ΣΥΝΟΡΜΟΝ.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventus civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decemleam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæc tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc sunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiant, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argentæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari coeptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensi pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituat. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum. qua ratione constituta republica, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

46

34. Εἰ δὲ τινες λογιζόμενοι παμπόλλης ἂν δεῖν ἀφορμῆς εἰς ταῦτα πάντα οὐχ ἡγοῦνται ἱκανὰ ἂν ποτε γρήματα εἰσνεγῆσθαι, μηδ' οὕτως ἀθυμούντων. (35) Οὐ γὰρ οὕτως ἔχει ὡς ἀνάγκη ἅμα πάντα ταῦτα γίνεσθαι, ἢ μηδὲν ὄφελος αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁπόσα ἂν ἡ οἰκοδομηθῇ ἢ ναυπηγηθῇ ἢ ἀνδράποδα ὀνηθῇ, εὐθὺς ταῦτα ἐν ὠφελείᾳ ἔσται. (36) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇδε γε συμφωρότερον τὸ κατὰ μέρος ἢ τὸ ἅμα πάντα πράττεσθαι. Οἰκοδομοῦντες μὲν γὰρ ἀθρόοι πολυτέλεστορον ἂν καὶ κάκιον ἢ κατὰ μέρος ἀποτελοῦμεν· ἀνδράποδα δὲ παμπληθῇ ζητούντες ἀναγκάζομεθ' ἂν καὶ χεῖρω καὶ τιμιώτερα ὀνεισθαι. (37) Κατὰ γε μὴν τὸ δυνατόν περαίνοντες τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα καὶ αὖθις ἂν ἀνύοιμεν· εἰ δὲ τι ἡμαρτηθείη, ἀπεγοῦμεθα ἂν αὐτοῦ. (38) Ἐτι δὲ πάντων ἅμα γιγνομένων, ἡμᾶς ἂν ἅπαντα δεοί ἐκπορίζεσθαι· εἰ δὲ τὰ μὲν περαίνοντο, τὰ δὲ μέγιστοι, ἢ ὑπάρχουσα πρόσδοσις τὸ ἐπιτήδειον συγκατασκευάζει ἂν. (39) Ὁ δὲ ἴσως φοβερώτατον δοκεῖ πᾶσιν εἶναι, μὴ εἰ ἄνθρωποι πολλὰ κτήσασιν ἢ πόλιν ἀνδράποδα, ὑπεργεμισθῇ τὰ ἔργα, καὶ τούτου τοῦ φόβου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν, εἰ μὴ πλείονας ἀνθρώπους ἢ θύους αὐτὰ τὰ ἔργα προσαιτούη· κατ' ἐνιαυτὸν ἐμβάλομεν. (40) Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἥπερ βῆστον, ταύτη καὶ ἀριστον εἶναι ταῦτα πράττειν. Εἰ δ' αὖ διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ γεγενημένας εἰσφοράς νομίζετ' ἂν μηδ' ὅτιον δύνασθαι εἰσνεγκεῖν, ὑμεῖς δ' ὅσα μὲν πρὸ τῆς εἰρήνης γρήματα εὗρισκε τὰ τέλη, ἀπὸ τούτων καὶ τὸ ἐπιόν ἔτος διοικεῖτε τὴν πόλιν· ὅσα δ' ἂν εὑρεσθῇ διὰ τὸ τὴν εἰρήνην εἶναι καὶ διὰ τὸ θεραπεύεσθαι μετόικους καὶ ἐμπόρους καὶ διὰ τὸ πλείονων συναγερομένων ἀνθρώπων πλεῖον εἰσάγεσθαι καὶ ἐξαίεσθαι καὶ διὰ τὸ ἐν λιμένι καὶ τὰς ἀγοράς αὐξάνεσθαι, ταῦτα λαμβάνοντες κατασκευάσαθε ὡς ἂν πλείσται πρόσδοσι γίνωντο. (41) Εἰ δὲ τινες αὖ φοβούνται μὴ ματαίᾳ ἂν γένοιτο αὕτη ἡ κατασκευή, εἰ πόλεμος ἐγερθεῖ, ἐννοήσατε ὅτι τούτων γιγνομένων πολὺ φοβερώτερος ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιτέρουσιν ἢ τῇ πόλει. (42) Τί γὰρ δὴ εἰς πόλεμον κτήμα χρησιμώτερον ἀνθρώπων; πολλὰς μὲν γὰρ ναῦς πληροῦν ἱκανοὶ ἂν εἴεν δημοσίᾳ· πολλοὶ δ' ἂν καὶ περὶ δημοσίᾳ δύναντο· ἂν βαρεῖς εἶναι τοῖς πολέμοις, εἰ τις αὐτοὺς θεραπεύει.

43. Λογιζομαι δ' ἔγωγε καὶ πολέμου γιγνομένου οἷον τ' εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργυρεῖα. Ἔστι μὲν γὰρ δῆλον περὶ τὰ μέταλλα ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ τείχεος ἐν Ἀναρλύστον, ἔστι δ' ἐν τῇ πρὸς ἄρκτον τείχεος ἐν Θορικῷ ἀπέχει δὲ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ἡμῖν τὰ ἐξήκοντα στάδια. (44) Εἰ οὖν καὶ ἐν μέσῳ τούτων γένοιτο ἐπὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ Βήσας τρίτον ἐργον, συνήκοι τ' ἂν τὰ ἔργα εἰς ἐξ ἁπάντων τῶν περγῶν, καὶ εἰ τι αὐθιγάνοιο πολεμικόν, βαρεὺς ἂν εἴη ἐκάστῳ εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖσθαι. (45) Εἰ δὲ καὶ ἔθροισεν πλείους πόλεμοι, δῆλον ὅτι εἰ μὲν σίτον ἢ οἶνον ἢ πρόσχαρα ἔξω εὗροιεν, ἀρῶντο· ἂν ταῦτα ἀργυροπιδος δευραχέσαντες τὴν ἂν μάλλον ἢ ἰδίους ἔχοντες γὰρ.

Si qui existiment ad haec conficienda permagnis impensis opus esse, nec unquam satis magnam pecuniam conferri posse, ne sic quidem animum despondeant. Non enim ita comparata res est, ut aut simul omnia fieri, aut ex eis utilitatem nullam capi necesse sit: sed ubi quaeque primum aedificata fuerint, vel domus, vel naves, vel empta fuerint mancipia, statim haec utilitatem adlatura sunt. Utilius adeo erit haec particulatim, quam simul omnia fieri, hanc ob causam: si subito aedificemus multi, majori cum sumptu, et peius absolvemus, quam si res particulatim fiat; mancipiorum autem permagnum quærentes numerum, et deteriora, et carius emere cogemur. Sin vero pro ratione facultatum rem conficiemus, quæ erunt recte instituta, rursus imitari licebit: sin autem in aliquo peccatum fuerit, ab eo abstinemus. Præterea si omnia simul fierent, paranda quoque nobis esset omnium copia; sin alia perticiatur, alia differantur, adquisitis jam ante proventus necessaria suppeditabit. Illud fortasse videri possit summo opere metuendum, ne, si civitas valde multa mancipia compararit, etiam opera nimis magna copia onerentur. Verum hoc quoque metu liberati erimus, si non plures, quam ipsa requirunt opera, singulis annis immitemus. Ita mihi quidem videtur in his rebus eam sequi rationem optimum esse, quæ sit facillima. Quod si rursus existimatis, ob tributa hoc bello exacta ne tantulum quidem posse contribui: quantum ante factam pacem vectigalia reddebant, tantum in administratione reipublicæ anno proximo impendite: quæ vero amplius illa reddent, tum propterea quia pax est, tum quia inquilinorum et mercatorum ratio habebitur, ac pluribus hac confluentibus hominibus et importabuntur, et exportabuntur plura, et ad portum mercatus erunt frequentiores; hæc inquam recipientes, ut quam maximi sint proventus, efficere debetis. At si quis est qui vereatur, ne, si bellum ingruat, hoc sit inane institutum, is cogitare debet, si quidem hæc efficiantur, bellum fore formidolosius his ipsis, qui inferent, quam civitati nostræ. Quid enim ad belli usum hominum multitudine utilius? Nimirum hi multis reipublicæ navibus explendis sufficerent; multi terra graves hostibus esse pro republica possent, modo humaniter tractarentur.

Ceterum reputo, belli etiam tempore fieri posse, ut argenti fodinae non deserantur. Non procul enim a metallis ad mare, quod meridiem versus extenditur, una est munio in Anaphlysto, altera vero in Thorico, versus mare aquilonale, quorum locorum inter alter ab altero stadiis circiter sexaginta distat. Si igitur inter hæc duo tertium aliquod castellum in editissimo Bese loco excitetur, et in unum locum ex omnibus his castellis opera possint coire, et, si quid ibi sentiat hostile, breve spatium quilibet ad tutum receptum habebit. Quod si majores hostium copiae irruerint, ac frumentum, aut vinum, aut pecudes invenerint extra munitiones, ea nimirum secum auferent; sin argenti metallis potiti fuerint, quid aliud habituri sunt, quo utantur, nisi saxa? Et

σθαι; πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειαν ἂν ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα; ἀπέχει μὲν γὰρ δήπου τῶν ἀργυρείων ἡ ἐγγύτατα πόλις Μάγαρα πλεον τῶν πεντακοσίων σταδίων· ἀπέχει δὲ ἡ μετὰ ταῦτα πλησιαστάτα Θῆβαι πλεον τῶν ἑξακοσίων. (47) *Ὦν οὖν πορεύονται ἐντεῦθεν ποθεν ἐπὶ τὰ ἀργυρεία, παρῆναι αὐτοὺς δεήσει τὴν πόλιν· κἂν μὲν ὥσιν ὀλίγοι, εἰκὸς αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι καὶ ὑπὸ ἱππέων καὶ ὑπὸ περιπόλων. Πολύ γε μὴν δυνάμει πορεύεσθαι ἐξηρημοῦντας τὰ ἑαυτῶν χαλεπόν· πολλὴ γὰρ ἐγγύτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν αὐτῶν τὸ τῶν Ἀθηναίων ἄστυ ἢ αὐτοὶ πρὸς τοὺς μέταλλους ὄντες. (48) Εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν, πῶς ἂν καὶ δύναιντο μένειν μὴ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια; ἐπισιτίζεσθαι γε μὴν μέρει μὲν κίνδυνος καὶ περὶ τῶν μετιόντων καὶ περὶ τῶν ἀγωνιζόντων· πάντες δὲ αἰ μετιόντες πολιορκοῖντ' ἂν μάλλον ἢ πολιορκῶσιν. (49) Οὐ τοίνυν μόνον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνδραπόδων εἰσφορά τὴν διατροφήν τῇ πόλει αὖξοι ἂν, ἀλλὰ πολυανθρωπίας περὶ τὰ μέταλλα ἀθροισμένης καὶ ἀπ' ἀγορᾶς τῆς ἐκείνου αὖ καὶ ἀπ' οἰκῶν περὶ ἀργυρεία δημοσίων καὶ ἀπὸ καμίνων καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπάντων πρόσοδοι ἂν πολλαὶ γίνοιτο. (50) Ἰσχυρῶς γὰρ καὶ αὕτη πολυάνθρωπος γένοιτο πόλις, εἰ οὕτω κατασκευασθῇ· καὶ οἱ γε χώροι οὐδὲν ἂν εἰεν μέλιτος ἀξιοὶ τοῖς κεκτημένοις ἐνταῦθα ἢ τοῖς περὶ τὸ ἄστυ. (51) Πραχθέντων γε μὴν ὧν εἴρηκα ζύμφημι ἐγὼ οὐ μόνον ἂν χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεστέραν καὶ εὐτακτοτέραν καὶ εὐπολεμωτέραν γενέσθαι. (52) Οἱ τε γὰρ ταχθέντες γυμνάζεσθαι πολλὴν ἂν ἐπιμελέστερον πράττειν τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις, τὴν τροφήν ἀπολαμβάνοντες πλεῖον ἢ ἐν ταῖς λαμπάσι γυμνασιαρχούμενοι· οἱ τε φρουρεῖν ἐν τοῖς φρουρίοις, οἱ τε πελάζειν καὶ περιπολεῖν τὴν χώραν, πάντα ταῦτα μάλλον ἂν πράττειν, ἐφ' ἑκάστοις τῶν ἔργων τῆς τροφῆς ἀποδιδομένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Εἰ δὲ σαφὲς δοκεῖ εἶναι ὥς εἰ μέλλουσι πᾶσαι αἱ πρόσοδοι ἐκ πόλεως προσέειναι, ὅτι εἰρήνην δεῖ ὑπάρχειν, ἢ οὐκ ἄξιον καὶ εἰρηνοφύλακας καθιστάναι; πολλὴ γὰρ ἂν καὶ αὕτη αἰρεθεῖσα ἡ ἀρχὴ προσφιλεστέραν καὶ πικροτέραν εἰσαφικνεῖσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειε τὴν πόλιν. (2) Εἰ δὲ τινες οὕτω γινώσκουσιν ὥς ἔαν ἡ πόλις εἰρήνην ἀγούσα διατελῇ, ἀδυνατωτέρα τε καὶ ἀδοξοτέρα καὶ ἥττον ὀνομαστή ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔσται, καὶ οὗτοι γε ὥς ἐμὴ δόξη παραλόγως σκοποῦσιν. Εὐδαιμονέσταται μὲν γὰρ δήπου πόλεις λέγονται αἱ ἂν πλεῖστον χρόνον ἐν εἰρήνῃ διατελῶσι· πασῶν δὲ πόλεων Ἀθῆναι μάλιστα περὶκασι ἐν εἰρήνῃ αὖξεσθαι. (3) Τίνες γὰρ ἡσυχίαν ἀγούσης τῆς πόλεως οὐ προσδέονται· ἂν αὐτῆς ἀρξάμενοι ἀπὸ ναυκληρῶν καὶ ἐμπόρων; οὐχ οἱ πολῦσιτοι, οὐχ οἱ πολυοῖνοι, οὐχ οἱ ἡδύοινοι, τί δὲ οἱ πολυέλαιοι, τί δὲ οἱ πολυπρόδατοι, οἱ

quo tandem modo in metalla hostes irruptionem facere possint? abest enim a metallis proxima urbs Megara multo longius quingentis stadiis; absunt deinde proximo ex intervallo Thebæ multo amplius sexcentis. Itaque si ad argenti fodinas illinc alicunde venerint, ut ipsam urbem prætereant, necesse est: ac si pauci fuerint, ab equitibus, et illis, qui præsidii causa regionem circumeunt, eos interemptum iri consentaneum est. Ut vero, deserta regione sua, cum magnis copiis e finibus suis exeant, non facile fuerit, propterea quod urbs Atheniensis ita longe propior esset futura civitatibus eorum, quam illi ipsi qui ad metalla versarentur. Si tamen accedent, quonam modo illic manere possent, a comestatu destituti? Quod si copiarum aliqua cum parte pabulando necessaria parare velint, eunt in periculo tum pabulatores tum ii, qui in acie relictii sunt. Sin exeant semper omnes, non tam oppugnabunt alios, quam ipsi oppugnabuntur. Non igitur illa de mancipiis pensio civitati ad alendos modo suos incrementum adferet, verum etiam ubi magnus hominum ad metalla concursus erit, magni et ex foro, quod illic instituetur, et ex publicis ad argenti fodinas ædificiis, et ex fornacibus, et omnibus aliis, proventus accedent. Fiet enim ipsa etiam civitas admodum populosa, si ad hunc modum instructa fuerit, nec fundi minoris erunt istic dominis suis, quam hic ad urbem fundos possidentibus. Itaque si, quæ dixi, facta fuerint, non solum pecuniis copiosiores, verum etiam magis obedientem, magisque studiosam ordinis, et bellicosiores fore civitatem nostram confirmo. Nam qui se iussi fuerint exercere, multo diligentius obibunt id exercitibus peragenda, si victus eis copiosior suppetet, quam qui gymnasiarchæ parent in decursione cum facibus: itidemque constituti ad præsidia castellorum, et gestare parmas et regionem obire iussi, hæc omnia maiore studio facient, si victus cuique pro laboribus suis tribuatur.

CAPUT V.

Quod si evidens esse videtur, pace ad hoc opus fore, si proventibus hisce potiri civitas velit; an non par fuerit, etiam pacis custodes quosdam constitui? Nam delectus hic magistratus efficiet ut omnes mortales et lubentius et frequentius hanc urbem adeant. Si qui vero iudicant, eandem civitatem in pace perpetua minus potentia, famæ, celebritatis habituram in Græcia; hi sane rem opinione mea non rite considerant. Nam beatissimæ dicuntur respublicæ, quæ longissimum tempus in pace permanserint. Et Athenarum ea ratio est, ut in pace supra civitates alias omnes incrementum sumant. Quis est enim omnium, qui hujus urbis, si quieta sit, adjumento non indigeat? Atque ut a naucleis et mercatoribus ordiamur, an non qui frumento, vino, eoque suavi, qui oleo, qui pecudibus abundans,

δὲ γνώμη καὶ ἀργυρίῳ δυνάμενοι χρηματίζεσθαι; (1) καὶ μὲν χειροτέχναι τε καὶ σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι, οἱ δὲ ποιηταί, οἱ δὲ τὰ τούτων μεταχειριζόμενοι, οἱ δὲ ἀξιολύκων ἢ ἀξιολύκων ἱερῶν ἢ ὁσίων ἐπιθυμοῦντες, ἀλλὰ μὴ καὶ οἱ δέοντες πολλὰ ταχὺ ἀποδίδουσι ἢ πράττειν, ποῦ τούτων μᾶλλον ἂν τύποιεν ἢ Ἀθηναῖον; (2) Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀντιλέγει, τὴν δὲ ἡγεμονίαν βουλόμενοι τινες ἀναλαβεῖν τῇ πόλει, ταύτην διὰ πολέμου μᾶλλον ἢ δι' εἰρήνης ἔχοντα ἂν καταπραχθῇ, ἐννοησάτωσαν πρῶτον μὲν τὰ Μηδικὰ, πότερον βιάζομενοι ἢ εὐεργετοῦντες τοὺς Ἕλληνας ἡγεμονίας τε τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἑλληνιστικῆς ἐτύχου. (3) Ἐπεὶ δ' ἐπεὶ ὁμοῦ ἄνθρωποι δόξαται προστατεύειν ἢ πόλιν ἐστέρησεν τῆς ἀρχῆς, οὐ καὶ τότ', ἐπεὶ τοῦ ἀδικεῖν ἀπεσφραγίσθη, πάλιν ὑπο τῶν νησιωτῶν ἐκόντων προστατᾶται τοῦ ναυτικοῦ ἐγεσθῆναι; (4) Οὐλοῦν καὶ Θηβαῖοι εὐεργετοῦμενοι ἡγεμονεύοντες αὐτῶν ἔδωκαν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ τὴν καὶ Ἀνακλειμένην οὐ βιασθέντες ὑπ' ἡμῶν ἀλλ' ἐν πάσῃν ἐπέσφραγισαν Ἀθηναίους περὶ τῆς ἡγεμονίας θέσθαι ὅπως βούλονται. (5) Νῦν δὲ γε διὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλλάδι ταχέως παραπειστικῆναι μοι δοκεῖ τῇ πόλει ὥστε καὶ ἄνευ πόλεως καὶ ἄνευ κινδύνου καὶ ἄνευ δαπάνης ἀνακαταστήναι τοὺς Ἕλληνας. Ἔστι μὲν γὰρ πεισθῆναι διακρίναται τὰς πολεμουσὰς πρὸς ἀλλήλας πόλεις, ἔστι δὲ συναλλάττειν, εἰ τινος ἐν αὐταῖς στασιάζουσιν. (6) Εἰ δὲ καὶ ὅπως τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν αὐτονομον ὥσπερ πρόσθεν γένοιτο φανεροὶ εἴητε ἐπιμελούμενοι, μὴ συμπολεμοῦντες, ἀλλὰ προσθεύοντες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν ὄμειθα θορυβῶσθαι εἰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὁμοθυμαδόν τε καὶ συνόρους καὶ συμμάχους λαβοῖτε ἐπ' ἐκείνους οἵτινες ἐκλιπόντων Φωκίων τὸ ἱερὸν καταλαμβάνειν ἐπειρόντο. (7) Εἰ δὲ καὶ ὅπως ἀνὰ πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν εἰρήνην ἔσται φανεροὶ εἴητε ἐπιμελούμενοι, ἐγὼ μὲν ὄμειθα πάντας ἂν εὐχεσθαι μετὰ τὰς ἐκείνων πατριδας Ἀθήνας μάλιστα σωθῆναι. (8) Εἰ δὲ τις αὖ εἰς χρήματα κερδαλιώτερον νομίζει εἶναι τῇ πόλει πόλεμον ἢ εἰρήνην, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κρίναι ἢ εἰ τις τὰ προγεγενημένα εἴη ἀνασκοπεῖν τῇ πόλει πῶς ἀποδέδωκεν. (9) Εὐρήσει γὰρ τό τε παλαιὸν ἐν εἰρήνῃ μὲν πᾶν πολλὰ χρήματα εἰς τὴν πόλιν ἀνεσθῆναι, ἐν πολέμῳ δὲ ταῦτα πάντα καταδραπηνῆναι γινώσκεται δὲ, ὅτι σκοπῇ, καὶ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ διὰ μὲν τὸν πόλεμον καὶ τῶν προσόδων πολλὰς ἐκλειπούσας, καὶ τὰς εἰσελθούσας εἰς παντοδαπὰ πολλὰ καταδραπηνῆναι, ἐπεὶ δὲ εἰρήνην κατὰ θάλατταν γεγενῆσθαι, ἡδύμενας τε τὰς προσόδους, καὶ ταύταις εἶπον τοῖς πολέταις χρῆσθαι ὅτι βούλονται. (10) Εἰ δὲ τις με ἐπερωτῇ, ἢ καὶ ἂν τις ἀδικῇ τὴν πόλιν, λέγεις ὡς χρὴ καὶ πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν, οὐκ ἂν φαίην, ἀλλὰ μᾶλλον λέγω ὅτι πολὺ θάττον ἂν τιμωροῖμθα αὐτόν, εἰ μηδὲν παρέχοντες ἀδικούντα, οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιεν συμμάχον.

qui et consilio, et re quæstum facere possunt: addantur opifices, sapientie professores, philosophi, poetæ, quique istorum opera tractant, et qui rerum spectatu, qui auditu dignarum vel sacrarum vel religiosarum studio tenentur: præterea si qui multa cito vendere vel emere velint, ubi facilius quod cupiunt, adsequentur, quam Athenis? Quod si nemo his contradicit, nonnulli tamen dum civitati principatum recuperare cupiunt, bello magis, quam pace, id effici posse arbitrantur: ii velim primum Medica mihi bella considerent, utrum vi potius an nostris erga Græcos beneficiis et maris principatum, et Græciæ quæsturam adepti simus. Præterea quum sievis uti hac præfectura visa civitas imperium amisisset, an non tum quoque ab injuriis abstinentes, rursus ab insularis ad hoc sponte sua permotis navalem præfecturam consequuti sumus? Inde Thebani quoque provocati beneficiis imperii summam Atheniensibus concesserunt: quin et Lacedæmonii non vi coacti a nobis, sed beneficiis adfecti, Atheniensibus, ut quod vellent de principatu constituerent, permiserunt. Nunc vero propter hanc rerum in Græcia perturbationem hoc accidisse civitati nostræ videtur, ut nullo labore, sine periculo, sine sumptu, Græcos sibi rursus adjungere possit. Civitates enim, quæ inter se bella gerunt, niti licet ut reconciliemus: licet etiam, si qui in illis dissident, in gratiam ut redeant efficere. Si declaratis vobis esse curæ, ut templo Delphico libertas pristina restituitur, idque efficiatis non belli cum aliis societate, sed mittendis per Græciam legatis: nihil erit mirum, si Græcos omnes vobiscum unanimes, confederatos, socios habebitis adversus illos, qui templum Delphicum a Phocensibus desertum occupare conati sunt. Quod si etiam aperte detis operam, ut terra marique omnia pacata sint, equidem cunctos existimo votis expetituos, ut Athenæ, secundum patriam cujusque suam, maxime salvæ sint. Si rursus quisquam est, qui existimet, bellum, quam pacem, esse reipublicæ nostræ magis fructuosum ad pecuniam conficiendam: non video, qua ratione hæc melius judicari possint, quam si quis res ante gestas consideret, qui fuerint earum eventus civitati nostræ. Reperiet enim, quondam in pace permultum pecuniæ in urbem invectum, quæ omnis bello absumpta fuerit. Intelliget etiam, si considerare volet, hoc quoque tempore multos proventus bello defecisse, et e s, qui percepti sint, in omnis generis usus exhaustos esse; jam vero pacato mari, eosdem et auctos esse, et iis uti licere civibus arbitratu suo. Si quis autem me roget, an etiam aliquo injuria civitatem hanc adficiende, censeam cum eo pacem colendam, equidem id dicere nolum; sed hoc potius adfirmo, nos hostes facilius ulcisci posse, siquidem e nobis auctor injuriæ nullus existat; quippe sic adversarii nullos habebunt belli socios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT VI.

Ἄλλ' εἴ γε μὴν τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδὲν ἔστι μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλέστεροι μὲν τοῖς Ἕλλησι γενησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλείεστεροι δὲ ἐσόμεθα, καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπορήσει, οἱ δὲ πλούσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγῇσονται, περιουσίας δὲ πολλῆς γενομένης μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἔτι ἢ νῦν ἑορτὰς ἄχομεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν, τεῖχῃ δὲ καὶ νεώρια ἀνορθώσομεν, ἱερεῦσι δὲ καὶ βουλῇ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἵππεῦσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν, πῶς οὐκ ἄξιον ὥς τάχιστα τοῦτοις ἐγχειρεῖν, ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπιδώμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν; (2) Εἴ γε μὴν ταῦτα δοξείεν ὁμῖν πράττειν, συμβουλευσάμε' ἂν ἔγωγε πέμψαντας καὶ εἰς Δωδώνην καὶ εἰς Δελφούς ἐπεσθῶμαι τοὺς θεοὺς εἰ λῶν καὶ ἀμεινον εἴη [ἂν] τῇ πόλει οὕτω κατασκευαζομένη καὶ αὐτίκα καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. (3) Εἰ δὲ ταῦτα συναινοῖεν, τότε' ἂν αὖ φαίην χρῆναι ἐπερωτᾶν τίνας θεῶν προσποιούμενοι ταῦτα ἀλλίστα καὶ ἄριστα πράττοιμεν ἂν· οὐς δ' ἀνέλοιεν θεοὺς, τοῦτοις εἰκὸς καλλιερέσαντας ἀρχεσθαι τοῦ ἔργου. Σὺν γὰρ θεῷ πραττομένων εἰκὸς καὶ τὰς πράξεις προῖναι· ἔπειτ' οὖν τοὺς λῶν καὶ ἀμεινον δεῖ τῇ πόλει.

Sed enim si nihil est eorum, quae a me dicta sunt, quod fieri non possit, neque adeo difficile; et ista agendo si Graecis amiciores et gratiores erimus, urbem tutius incoleamus, gloria maiore fruamur, plebs rebus omnibus ad victum necessariis abundabit, locupletes impensis bellicis liberabuntur; quumque futura sit major omnium rerum copia, magnificentius etiam quam nunc dies festos celebrabimus, et templa instaurabimus, itemque muros et navalia reficiemus; sacerdotibus, senatui, magistratibus, equitibus more patrio praebere solita restituemus: quo pacto non fuerit operae pretium, nos haec quam primum adgredi, ut etiam nobis adhuc superstitionibus rempublicam in tuto collocatam felicemque videamus? Quod si vobis haec agenda placuerit, equidem id consilii dederim, ut Dodonam Delphosque mittatis qui deos consulant, an satius meliusque sit huic civitati, tam in praesentia, quam in posterum, hanc formam institui. Si adnuerint, censerem rursus interrogandos, quosnam deos nobis conciliando quam rectissime atque optime haec essemus effecturi. Quoscumque vero deos illi indicarint, iis litando conciliatis rem ordiri par erit. Nam quae res numine propitio suscipiuntur, eas semper reipublicae melius feliciusque cessuras consentaneum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΠΕΡΙ ΙΠΠΙΚΗΣ.

XENOPHONTIS DE RE EQUESTRI LIBER.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

CAPUT I.

Ἐπειδὴ διὰ τὸ συμβῆναι ἡμῖν πολλὸν χρόνον ἵππεύειν οἴομεθα ἔμπειροι ἵππικῆς γενεῇσθαι, βουλόμεθα καὶ τοῖς νεωτέροις τῶν φίλων δηλώσαι ἥ ἂν νομίζομεν αὐτοὺς ὀρθότατα ἵπποις προσφέρεισθαι. Συνέγραψε μὲν οὖν καὶ Σίμων περὶ ἵππικῆς, ὅς καὶ τὸν κατὰ τὸ Ἐλευσίνιον Ἀθήνησιν ἵππον χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάρβρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπων· ἡμεῖς γε μέντοι ὅσοις συνετύχομεν ταῦτά γνόντες ἐκείνῳ, οὐκ ἐξαλείφομεν ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ πολὺ ἥδιον παραδύσσομεν αὐτὰ τοῖς φίλοις, νομίζοντες ἀξιοπιστότεροι εἶναι, ὅτι κακείνος κατὰ ταῦτά ἡμῖν ἔγνω ἵππικὸς ὢν καὶ ὅσα δὴ παρέλιπεν, ἡμεῖς πειρασόμεθα δηλῶσαι.

Πρῶτον δὲ γράφομεν ὡς ἂν τις ἥμισυ ἐξαπατῶτο ἐν ἵππικῇ. Τοῦ μὲν τοίνυν ἔτι ἀδαμάστου πώλου δηλὸν ὅτι τὸ σῶμα δεῖ δοκιμάζειν· τῆς γὰρ ψυχῆς οὐ πᾶν σαφὴ τεκμήρια παρέχεται ὁ μὴ τῷ ἀναβαινόμενος. (2) Τοῦ γε μὴν σώματος πρῶτόν φαμεν χρῆναι τοὺς πόδας σκοπεῖν. Ὡς περ γὰρ οἰκίας οὐδὲν ὄφελος ἂν εἴη, εἰ τὰ ἄνω πᾶν καλὰ ἔχοι, μὴ ὑποκαίμενων ὧν δεῖ θεμελίων, οὕτω καὶ ἵππου πολεμιστηρίου οὐδὲν ἂν

Quoniam rei nos equestris usum adsequutos inde ducimus, quod equitando sane longo tempore nos occupari contigerit: amicis etiam junioribus indicare volumus, qua ratione equos rectissime ab ipsis tractari existimemus. Scripsit quidem et Simo librum de re equestri, qui Athenis equum aeneum in Eleusinio dicatum posuit, et in basi opera sua et facta caelevit. Nos autem, in quibus cognovimus nos idem cum illo sentire, ea de nostris haud expungimus: sed multo libentius amicis haec quoque trademus, eo quod arbitremur fidem nos inde maiorem inventuros, quia vir equestris rei peritus in eadem nobiscum sententia fuerit. Quaecumque vero praetermisit, nos indicare conabimur.

Primum autem scribemus, quonam modo minime aliquis in equorum emptione circumveniat. Itaque pulli necdum adhuc domiti corpus explorandum esse constat. Nam qui nondum conscenditur, animi satis clara non praebet indicia. In corpore vero pedes primum spectandos dicimus. Sicut enim domus usui nulli fuerit, si perpulchre structae sint partes ejus superiores, fundamentis inferius haud locatis ut oportebat: ita nec bellatoris equi fuerit usus ullus, si

ὄρεϊος εἶη, οὐδ' εἰ τὰλλα πάντα ἀγαθὰ ἔροι, κακὸς οὖτος δ' εἶη· οὐδενὶ γὰρ ἂν δύναιτο τῶν ἀγαθῶν χρῆσθαι.

β. Πόδας δ' ἂν τις δοκιμάζῃ πρῶτον μὲν τοὺς ὀνυχας σκοπῶν. Οἱ γὰρ παχέας πολὺ τῶν λεπτῶν διαφέρουσιν εἰς εὐποδίαν· ἔπειτα οὐδὲ τοῦτο δεῖ λαμβάνειν, πότερον αἱ ὀπλάϊ εἰσιν ὑψηλαὶ [ἢ ταπειναί] καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν ἢ χαμηλαί. Αἱ μὲν γὰρ ὑψηλαὶ πόρρω ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἔχρουσι τὴν χελεῖονα καλουμένην, αἱ δὲ ταπειναὶ ὁμοίως βαίνουσι τῇ τε ἱσχυροτάτῃ καὶ τῇ μαλακωτάτῃ τοῦ ποδός, ὥςπερ οἱ βλαῖσι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῇ πόρῃ δὲ φρεὶ Σύμων ὅλους εἶναι τοὺς εὐποδας, καλῶς λέγων ὥςπερ γὰρ κύμβαλον φρεὶ πρὸς τῇ δαπέδῳ ἢ κοίτῃ ὀπλή. γ. Ἐπεὶ δὲ ἡρξάμεθα ἐντεῦθεν, ταύτῃ καὶ ἀναθήσμεθα πρὸς τὸ ἄλλο σῶμα. Δεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἀνωτέρω μὲν τῶν ὀπλῶν κατωτέρω δὲ τῶν κυνήποδων ὅστ' αἵτε ὄντα ὀρθὰ εἶναι ὥςπερ αἰγὸς· ἀντιτυπώτερα γὰρ ὄντα κόπτει τε τὸν ἀναβάτην καὶ παρακίμπραται μάλλον τὰ τοιαῦτα σκέλη· οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὸ ὅστ' εἶναι φιλοῖντο γὰρ ἂν καὶ ἐλκύντο οἱ κυνήποδες εἴ' ἐν βώλοισι εἴ' ἐν λίθοις ἐλκύνοντο ὁ ἵππος.

δ. Τῶν γε μὴν κυνέων τὰ ὅστ' αἵ παχέαι χρῆ εἶναι ταῦτα γὰρ ἐστὶ στήριγγες τοῦ σώματος· οὐ μὲντοι φλεβί γε οὐδὲ σαρκὶ παχέαι. Εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἐν σκληρῶν ἐλκύνηται, ἀνάγκη αἵματος ταῦτα πληροῦσθαι καὶ χρυσσοῦς γίνεσθαι, καὶ παρύνεσθαι μὲν τὰ σκέλη, ἀρίσταθαι δὲ τὸ δέρμα. Χαλδῶντος δὲ τούτου πολλάκις καὶ ἡ περὶ ἡ ἀποστῆσα γολὼν ἀπέδειξε τὸν ἵππον. ε. Τὰ γε μὴν γόνατα ἢν βραδύων ὁ πῶλος ὑγρῶς κάμπτη, εἰκάκις ἂν καὶ ἱππεύοντα ὑγρὰ ἐξείν τὰ σκέλη. Πάντες γὰρ προϊόντος τοῦ χρόνου ὑγροτέρως κάμπουσιν ἐν τοῖς γόνασι. Τὰ δὲ ὑγρὰ δίκαιως εὐδοκιμεῖ· ἀπταιστότερον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον τὸν ἵππον τῶν σκληρῶν σκελὼν παρέχει. ζ. Μηροὶ γε μὲντοι οἱ ὑπὸ ταῖς ὁμοπλάταις ἢν παχέας ὦσιν, ἱσχυροτέροι τε καὶ εὐπρεπέστεροι ὥςπερ ἀνδρὸς φαίνονται. Καὶ μὴν στέρνα πλατύτερα ὄντα καὶ πρὸς κάλλος καὶ πρὸς ἱσθύν καὶ πρὸς τὸ μὴ ἐπαλλῆξ' ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη φέρειν εὐφρόεστερα. η. Ἀπὸ γε μὴν τοῦ στέρνου δὲ μὲν αὐτὴν αὐτοῦ μὴ ὥςπερ κάπρου προπετῆς περὶναι, ἀλλ' ὥςπερ ἀλεκτρονύκτος ὁρὸς πρὸς τὴν κορυφὴν ἔχει, λαγάρως δὲ εἶη τὰ κατὰ τὴν σφυκαμπὴν, ἢ δὲ κεφαλὴ ὁστώδης οὕσα μικρὰν σιαγόνα ἔχει. Οὕτως δὲ μὲν τράχηλος πρὸ τοῦ ἀναβάτου ἂν εἶη, τὸ δὲ σῶμα τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὁρώη. Καὶ βιάζεσθαι δὲ ἔκαστ' ἂν δύναιτο ὁ τοιοῦτος σῆμα ἔχων καὶ εἰ πάνυ θυμοειδὲς εἶη· οὐ γὰρ ἐγκάμποντες ἀλλ' ἐκτείνοντες τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν βιάζεσθαι οἱ ἵπποι ἐπιχειροῦσι. θ. Σκοπεῖν δὲ χρῆ καὶ εἰ ἀμρότεται· μαλακαὶ αἱ γνάθαι ἢ σκληραὶ, ἢ ἡ ἑτέρα. Ἐτερόγναθοι γὰρ ὥς τὰ πολλὰ οἱ μὴ ὁμοίως τὰς γνάθους ἔχοντες γίνονται. Καὶ μὴν τὸ ἐξὸρθαλμον εἶναι ἐνρηγορὸς μάλλον φαίνεται τοῦ κοινορθαλμου καὶ ἐπὶ πλείον δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ὁρώη.

ιθ. Καὶ μυκτῆρες γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτακώτων εὐπνοώτεροί τε ἅμα

cetera quidem bonus omnia, pedes tamen malos habeat : nequit enim dotibus illis aliis uti. Pedes sic aliquis explorare queat, si ungulas primum spectet. Praestant enim pedes bonitate, si spissae potius ungulae sint, quam si tenues. Deinde nec illud negligendum, an arduae sint ungulae, tam antierius quam posterius, an depresso. Nam arduae tenetam a solo hirundinem, quam vocant, vel ranulam habent; depresso vero, tam firmissima, quam maxime tenera parte pedis pariter ingrediuntur, ut inter homines qui valgi dicuntur. Etiam sonitu recte memorat Simo pedum bonitatem prodi. Nam ungula concava solo impacta velut cymbalum resonat. Quia vero hinc orsi sumus, indidem ad alias partes corporis adscendemus. Igitur ossa, quae supra ungulas sunt, infra tamen Cynepodas, nec admodum esse recta debent, ut in capris; quia quum duriora sint, equitem succutunt, et huiusmodi crura facilius etiam inflammantur: nec eadem ossa debent esse nimis depresso; nam ceteroqui cynepodes deglabrantur, et exulcerantur, sive per glebas, seu per saxa sit equus agendus. Ossa tibiurum oportet esse crassa: etenim ea corporis fulcra sunt: nec tamen crassa appareant aut per venas aut per carnes. Nam aliquin equo per aspera gradiente necesse est eas partes sanguine repleri, et varices existere, crassaque fieri crura, cum separatione cutis: quae si laxior fiat, etiam fibula saepius luxatur, equo claudicandi causam praebens. Jam vero si genua pullus inter incedendum molli flexu moveat, hoc ipso conjecturam feceris, cum etiam habiturum agilia crura, quum ad equitationis usum idoneus erit. Quippe solent omnes genua progressu temporis etiam mollius et agilius inflectere. Non autem abs re agilia crura laudantur: quippe minus et offendit et succussat equus talis, quam cui rigida crura sunt. Femora sub armis si crassa sint, robustiora pariter et venustiora, sicut etiam in corpore virili, videntur. Armi quo latiores sint, eo sunt melius structa, sive formam spectes, seu robur, et ut equus non implicita sibi, sed satis in gressu secreta crura ferat. A pectore cervix ejus enata sit non prona, sicut in verre; sed recta velut in gallo tendat ad verticem, et gracilis sit, qua incurvatur. Caput sit osseum, idque mandibulam parvam habeat. Sic equi collum ante sessorem erit, et oculus ante pedes spectabit. Fornae vero talis equus minime vi cogere sessorem poterit, etiamsi valde sit animosus. Quippe quum equi vim moliantur, collum et caput non inflectunt, sed extendunt. Maxille quoque considerande sunt, ambae tenerae sint, vel duriores, an alterutra. Nam qui maxillas dissimiles habent, ab oris altera parte contumaces fiunt. Indicia vigilantiae potiora sunt in oculis prominentibus, quam intra concavitatem abditis; et equus ejusmodi etiam longius prospexerit. Nares patulae compressis et ad respirandum commodiores sunt,

εἰσι καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι. Καὶ γὰρ ὅταν ὀργίζηται ἵππος ἵππος ἢ ἐν ἵππασίᾳ θυμῶται, εὐρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας. (11) Καὶ μὴν κορυφὴ μὲν μεῖζων, ὧτα δὲ μικρότερα ἵπκωδεστέρα τὴν κεφαλὴν ἀποραίνει. Ἡ δ' αὖ ὑψηλὴ ἀκρωμία τῷ τε ἀναβάτῃ ἀσφαλεστέρα τὴν ἔδραν καὶ τοῖς ὤμοις [καὶ τῇ σῶματι] ἰσχυροτέρα τὴν πρόσφυσιν παρέχεται. Ῥάχιν γε μὴν ἢ διπλῇ τῆς ἀπλῆς καὶ ἐγκαθῆσθαι μαλακωτέρα καὶ ἰδεῖν ἡδίων. (12) Καὶ πλευρὰ δὲ ἢ βαθυτέρα καὶ πρὸς τὴν γαστέρα ὀγκωδεστέρα ἅμα εὐδρότερόν τε καὶ ἰσχυρότερον καὶ εὐχλύτερον ὥς ἐπὶ πολλὸν τὸν ἵππον παρέχεται. Ὅσφυς γε μὴν ὅσω ἂν πλατυτέρα καὶ βραχυτέρα ᾖ, τοσούτῳ ῥᾶον μὲν ὁ ἵππος τὰ πρόσθεν αἶρεται, ῥᾶον δὲ τὰ ὀπίσθεν προσάγεται· καὶ ὁ κενεὸν δὲ οὕτω μικρότατος φαίνεται, ὅσπερ μέγας ὢν μέρος μὲν τι καὶ αἰσχύνη, μέρος δὲ τι καὶ ἀσθενέστερον καὶ δυσφορώτερον αὐτὸν τὸν ἵππον παρέχεται. (13) Ἦτα γε μὴν ἰσχυρία πλατέα εἶναι [μὲν] χρὴ καὶ εὐσαρκα, ἵνα ἀκολουθῇ ἢ ταῖς πλευραῖς καὶ τοῖς στέρνοις· ἢν δὲ ταῦτα στερεὰ ᾖ, κουφότερα ἂν τὰ πρὸς τὸν δρόμον εἴη καὶ ὀξύτερον μᾶλλον ἂν τὸν ἵππον παρέχοιτο. (14) Μηρούς γε μὴν τοὺς ὑπὸ τῇ οὐρᾷ ἢν ἅμα πλατεῖς τε καὶ μὴ διεστραμμένους ἔχῃ, οὕτω καὶ τὰ ὀπίσθεν σκέλη διὰ πολλοῦ ὑποθήσει· τοῦτο δὲ ποιῶν ἅμα γοργοτέρα τε καὶ ἰσχυροτέρα ἔξει τὴν ὑπόθεσιν τε καὶ ἵππασίαν, καὶ ἅπαντα βελτίων ἔσται ἑαυτοῦ. Ταχυήραιο δ' ἂν καὶ ἀπ' ἀνθρώπων· ὅταν γάρ τι ἀπὸ τῆς γῆς ἀρασθαι βούλωνται, διαβαίνοντες πάντες μᾶλλον ἢ συμβεβηκότες ἐπιχειροῦσιν αἰρεσθαι. (15) Τοὺς γε μὴν ὄρχεις δεῖ μὴ μεγάλους τὸν ἵππον ἔχειν, ὁ οὐκ ἔστι πώλου κατιδεῖν. Περὶ γε μὴν τῶν κάτωθεν ἀστραγάλων ἢ κνημῶν καὶ κυνηπόων καὶ ὀπλῶν τὰ αὐτὰ λέγομεν ἅπερ περὶ τῶν ἐμπροσθεν.

16. Γράψαι δὲ βούλομαι καὶ ἐξ ὧν ἂν περὶ μεγέθους ἥκιστα ἀποτυχᾶναι τις. Ὅτου γὰρ ἂν ὦσιν αἱ κνήμαι εὐθὺς γιγνομένου ὑψηλόταται οὗτος μέγιστος γίγνεται. Προϊόντος γὰρ τοῦ χρόνου πάντων τῶν τετραπόδων αἱ μὲν κνήμαι εἰς μέγεθος οὐ μάλᾳ αὖξονται, πρὸς δὲ ταύτας ὥς ἂν συμμέτρως ἔχῃ συναύξεται καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. (17) Εἶδος μὲν δὴ πώλου οὕτω δοκιμάζοντες μάλιστα· ἂν ἡμῖν δοκοῦσι τυγχάνειν εὐποδος καὶ ἰσχυροῦ καὶ εὐσάρκου καὶ εὐσχήμονος καὶ εὐμεγέθους. Εἰ δὲ τινες αὖξανόμενοι μεταβάλλουσιν, ὅμως οὕτω θαρρόντες δοκιμάζομεν ἂν πολλῶν γὰρ πλείονες εὐχρόαστοι ἐξ αἰσχυρῶν ἢ ἐκ τοιούτων αἰσχυροὶ γίνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὅπως γε μὴν δεῖ πωλεῦειν δοκεῖ ἡμῖν μὴ γραπτέον εἶναι. Τάττονται μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς πόλεσιν ἵππεύειν οἱ τοῖς χρήμασι τε ἱκανώτατοι καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάχιστον μετέχοντες· πολλὸν δὲ κρεῖττον τοῦ πωλοδᾶμνην εἶναι τῷ μὲν νέῳ εὐεξίας τε ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ καὶ

et equi speciem magis terribilem efficiunt. Nam quum equus equo irascitur, vel quum inter equitandum ferocior evadit, magis diducit nares. Vertex major, aures minutiores, equinum caput elegantius reddunt. Si prominentium armorum extremitas sit altior, et equiti sedem magis tutam præbet, et ut armi firmitus corpori adhæreant, facit. Spina si duplex sit, ad insidendum mollior erit, quam simplex, et adspectu gratior. Latere profundiora, et ad alvum turgidiuscula, simul efficiunt, ut equus ad insidendum plerumque commodior sit et robustior, et pabulo melius proveniat. Lumbi quo latiores et breviores sunt, eo facilius attollit partes equus anteriores, et posteriores facilius attrahit: eodemque modo fit, ut venter quam minime appareat, qui vastior partim deformat equum, partim debilitat, et ad gestandum minus aptum reddit. Coxas oportet esse latas et carneas, ut lateribus et pectori respondeant. Quod si solida sint hæc omnia, leviora simul ad cursum erunt, et equum magis acrem exhibebunt. Si femora equus sub cauda habeat crassa neque exterius detorta, etiam crura posteriora spatiosius subjiciet. Id vero si faciat, simul et perniciorem et firmiorem equiti subsessionem præbebit atque incessum: et ad omnia erit longe præstantissimus. Licebit ex ipsis hominibus hoc conicias: quippe quum aliquid attollere de terra volunt, magis omnes id crura divaricando, quam iisdem conjunctis, facere nituntur. Coleos equus grandes habere non debet, quod in pullo deprehendi nequit. De talis posterioribus, deque tibiis, et callosis crurum partibus, quæ cynepodes sunt, et de ungulis, eadem dicimus, quæ de anterioribus.

Nunc ea scribere volo, de quibus equi magnitudinem coniciens, minime quispiam aberraverit. Cujus enim pulli tibiæ statim ab ortu fuerint altiores, is maximus fieri solet. Nam omnium quadrupedum tibiæ progressu temporis magnitudine non admodum crescunt, sed proportionem quadam apta corpus etiam reliquum pro ratione tibiæ sumit incrementum. Qui formam pulli ad hunc modum explorant, facile consequuturi nobis equum videntur, qui pedes habeat bonos, et robustus sit, et corpulentus, et elegans, et justæ magnitudinis. Si maxime quidam inter crescendum mutantur, nos tamen hæc confidenter in explorando sequi possimus: nam longe plures ex deformibus pulchri, quam ex pulchris deformes fiunt.

CAPUT II.

Quomodo autem pulli sint instituendi, de eo nobis scribendum non videtur. Res equestris in urbibus mandari solet iis, quibus opes inprimis idoneæ sunt, et reipublicæ pars non minima creditur. Longe vero satius est, ut juvenis quidem tum valetudinis suæ tum equestris rei studiosus

ἱππικῆς ἢ ἐπισταμένῳ ἤδη ἱππάζεσθαι μελετᾶν τῷ δὲ προσκυτέρω τοῦ τε οἴκου καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν πολεμικῶν μᾶλλον ἢ ἀμφὶ πώλευσιν διατρέβειν. (2) Ὁ μὲν δὲ ὥσπερ ἐγὼ γυρωσκῶν περὶ πωλείας δὴλον ὅτι ἐκδίδωσι τὸν πώλον. Χρὴ μὲντοι ὥσπερ τὸν παῖδα ὅταν ἐπὶ τέχνῃ ἐκδῶ, συγγραψάμενον ἃ δεῖται ἐπιστάμενον ἀποδοῦναι οὕτως ἐκδιδόναι. Ταῦτα γὰρ ὑποδείγματα ἔσται τῷ πωλοδάμνῃ ὃν δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι. (3) Ὅπως μὲντοι πρῶτος τε καὶ χειροῦθης καὶ φιλῶν ἄνθρωπος ὁ πώλος ἐκδίδεται τῷ πωλοδάμνῃ ἐπιμελητέον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον οἶκος τε τὰ πλεῖστα καὶ διὰ τοῦ ἱπποκόμου ἀποτελεῖται, ἣν ἐπίστηται τὸ μὲν πενὴν καὶ διψῆν καὶ μυωπίζεσθαι παρυσκαυτίζειν μετ' ἐρημίας γίγνεσθαι τῷ πώλῳ, τὸ δὲ σαρκεῖν καὶ πλεῖν καὶ τῶν λυπούντων ἀπῆλ- λίσσεσθαι δι' ἄνθρώπων. Τούτων γὰρ γιγνομένων ἀνάγκη μὴ μόνον φιλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ ποθεῖσθαι ὑπὸ πώλῳ, τὸ δὲ σαρκεῖν καὶ πλεῖν καὶ τῶν λυπούντων ἀπῆλ- λίσσεσθαι δι' ἄνθρώπων. Τούτων γὰρ γιγνομένων ἀνάγκη μὴ μόνον φιλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ ποθεῖσθαι ὑπὸ πώλῳ, τὸ δὲ σαρκεῖν καὶ πλεῖν καὶ τῶν λυπούντων ἀπῆλ- λίσσεσθαι δι' ἄνθρώπων. (4) Καὶ ἀπτεσθαι δὲ χρὴ ὢν ψη- λαρομένῳ ὁ ἵππος μάλιστα ἥδεται. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ τε λασιώτατα καὶ ὅς αὐτὸς ἥμισυ δύναται ὁ ἵπ- πος, ἣν τι λυπῇ αὐτὸν, ἐπικουρεῖν. (5) Προσετάχῃ δὲ τῷ ἱπποκόμῳ καὶ τὸ δι' ὄλλου διάγειν, καὶ παντοδα- παῖς μὲν ὄψεσι παντοδαποῖς δὲ ψόροις πλησιάζειν. Τού- των δὲ ὅποια ἂν ὁ πώλος φροῖται, οὐ χαλεπίνοντα δεῖ ἀλλὰ πράννοντα διδάσκειν ὅτι οὐ δεινὰ ἐστὶ. Καὶ περὶ μὲν πωλείας ἄρκειν μοι δοκεῖ τῷ ἰδιώτῃ εἰπεῖν το- σαῦτα πράττειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γε μὴν ἱππαζόμενον ὦνῃται τις, ὑπομνήματα γράψομεν ἃ δεῖ καταμνησάνειν τὸν μέλλοντα μὴ ἐξαπα- τᾶσθαι ἐν ἱππωνείᾳ. Πρῶτον μὲν τούτων μὴ λαθέτω αὐτὸν τίς ἢ ἥλικία· ὁ γὰρ μηκέτι ἔχον γνώμονας οὐτ' ἐλπίσιν εὐφραίνει οὔτε ὁμοίως εὐπατάλακτος γίγνεται. (2) Ὅποτε δὲ ἡ νεότης σαφής, δεῖ αὖ μὴ λαθεῖν πῶς μὲν εἰς τὸ στόμα δέχεται τὸν χαλινόν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Ταῦτα δ' ἥκιστα ἂν λανθάνοι εἰ ὁρῶντος μὲν τοῦ ὠνούμενου ἐμβάλλοιτο ὁ χαλινός, ὁρῶν- τος δ' ἐξαιροῖτο. (3) Ἐπειτα δὲ προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν πῶς ἐπὶ τὸν νῶτον δέχεται τὸν ἀναβάτην. Πολλοὶ γὰρ ἵπποι χαλεπῶς προσίενται ἃ πρόδηλα αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι προσέμενοι πονεῖν ἀναγκασθήσονται. (4) Σκεπτέον δὲ καὶ τὸδε εἰ ἀναβαθεὶς ἐθέλει ἀφ' ἵππων ἀποχωρεῖν ἢ εἰ παρ' ἐστηκότας ἱππεύον μὴ ἐκφέρει πρὸς τούτους. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ διὰ κακὴν ἀγωγὴν πρὸς τὰς οἰκάδας ἀρό- δους φεύγουσιν ἐκ τῶν ἱππασίων. (5) Τούς γε μὴν ἑτερογενάθους μηνύει μὲν καὶ ἡ πέδη καλουμένη ἱππα- σία, πολὺ δὲ μᾶλλον καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι τὴν ἱππα- σίαν. Πολλοὶ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐκφέρειν, ἣν μὴ ἅμα συμβῇ ἢ τε ἀδίκως γνώθος καὶ ἢ πρὸς οἶκον ἐκφορά. Δεῖ γε μὴν εἰδέναι καὶ εἰ ἀφελείς εἰς τάχος ἀναλαμβά- νεται ἐν βραχεὶ καὶ εἰ ἀποστρέφεσθαι ἐθέλει. (6) Ἀγα-

si, aut si jamequitare norit, ut exerceatur, quam ut pullorum sit domitor; provector autem, ut domus, amicorum, civitatis, bellicarumque rerum curam potius gerat, quam pullis instituendis occupetur. Si quis autem de pullis idem nescire sentit, pullum instituendum locabit, et ita quidem, ut taliter, ac si puerum artis alicujus discendae causa locat, scripto complectatur, quomodo instructum sibi reddi velit. Id enim ostendet domitori, quid efficere studio suadebeat, si mercede potiri velit. Opera vero danda, ut pullum domitor mansuetum, tractabilem, hominum amantem accipiat. Hoc plerumque domi efficiunt equisones, si rem ita parare sciant, ut soli relictī pulli famem, sitim, ictus petantur, ab hominibus vero pabulum potumque accipiant et a rebus molestis liberentur. Nam hac ratione non tantum diligere homines a pullis, sed expeti quoque necesse est. Etiam illa tangenda sunt, quorum contrectatione solet equus inprimis delectari. Sunt autem haec, quae spissitudine pilorum abundant, et quibus, si molestum aliquid accidat, opem ipse ferre nequit. Equisoni quoque praecipitur, ut pullum per turbam ducat, et ad varias species, varios sonos propius admoveat. Horum si qua reformidat pullus, non a saviente, sed deliciente doceri debet, esse illa minime terribilia. De pullis instituendis haec minus perito praescripsisse, mea quidem opinione satis est.

CAPUT III.

Jam ubi quis equum comparare vult, qui agitari cōperit; admonitiones quasdam adscribemus, quas scire debet qui nolit equorum in emptione circumveniri. Primum non ignoret, quae sit aetas equi. Nam qui dentes pullinos, aetatis indices, amisit, nec spe delectat, nec periunde iterum vendi potest. Ubi juvenem esse constiterit, cognoscendum est, quomodo frænum ore, verticis habenas ad aures admittat. Id vero nequit obscurum esse, si frænum in conspectu emptoris et injiciatur, et eximatur. Hinc animadvertendum, quonam modo equitem dorso suscipiat. Ex equis enim plerique difficulter admittunt quæ jam ante intelligunt admissa laborandi necessitatem sibi adlatura. Hoc quoque considerandum, an consensus ab equis aliis digredi velit, vel an propter equos stantes actus, ad eos sessorem auferat. Sunt etiam, qui ob educationem malam ex ipsis agitationibus se fuga domum recipiunt. Ex oris altera parte duriores prodit etiam equitatu, quæ pedica vel gyrus vocatur; ac multo magis, ipsa equitationis mutatio. Nam plerique sessorem auferre non conantur, nisi simul et improbiore maxillæ sint et impetus ipse domum tendat. Etiam sciri oportet, an dimissus ad cursum celeriore paullo momento

θὸν δὲ μὴ ἀπειρον εἶναι εἰ καὶ πληγῇ ἐγερεῖς ἐθέλει
 ὁμοίως παίδεσθαι. Ἀχρηστον μὲν γὰρ δῆπου καὶ οὐ-
 κέτης καὶ στρατεύμα ἀπειθές ἵππος δὲ ἀπειθὴς οὐ μόνον
 ἀχρηστος ἀλλὰ πολλάκις καὶ ὅσαπερ προδοτὴς διαπράτ-
 τεται. (7) Ἐπεὶ δὲ πολεμιστήριον ἵππον ὑπεθέμεθα
 ὠνεῖσθαι, ληπτέον πείραν ἀπάντων ὥσωνπερ καὶ ὁ πό-
 λεμος πείραν λαμβάνει. Ἔστι δὲ ταῦτα, τάφρους
 διαπηδᾶν, τειχία ὑπερβαίνειν, ἐπ' ὄχθους ἀνορούειν, ἀπ'
 ὄχθων καθάλλεσθαι καὶ πρὸς ἀνάντες δὲ καὶ κατὰ πρᾶ-
 νοὺς καὶ πλάγια ἐλαύνοντα πείραν λαμβάνειν. Πάντα
 γὰρ ταῦτα καὶ τὴν ψυχὴν εἰ καρτερὰ καὶ τὸ σῶμα εἰ ὑγιὲς
 βασανίζει. (8) Οὐ μέντοι τὸν μὴ καλῶς πάνυ ταῦτα
 ποιοῦντα ἀποδοκιμαστέον. Πολλοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ μὴ
 δύνασθαι ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπειροὶ εἶναι τούτων ἐλλείπονται.
 Μαθόντες δὲ καὶ ἐθισθέντες καὶ μελετήσαντες καλῶς ἂν
 ταῦτα πάντα ποιοῖεν, εἰ γ' ἄλλως ὑγιὲς καὶ μὴ κακοὶ
 εἴεν. (9) Τούς γε μέντοι ὑπόπτας φύσει φυλακτέον.
 Οἱ γὰρ ὑπέρφοβοι βλάπτειν μὲν τοὺς πολεμίους ἀπ'
 ἑαυτῶν οὐκ ἔωσι, τὸν δὲ ἀναβάτην ἐσφελάν τε πολλὰ-
 κίς καὶ εἰς τὰ χαλεπώτατα ἐνέβαλον. (10) Δεῖ δὲ καὶ
 εἰ τίνα χαλεπότητα ἔχοι ὁ ἵππος, καταμανθάνειν, εἴτε
 πρὸς ἵππους εἴτε πρὸς ἀνθρώπους, καὶ εἰ δυσγάργαι-
 γος εἴη· πάντα γὰρ ταῦτα χαλεπὰ τοῖς κεκτημένοις γί-
 γνεται. (11) Τὰς δὲ γε τῶν χαλινώσεων καὶ ἀναβάσεων
 ἀποκωλύσεις καὶ ἄλλα δινεύματα πολλὰ ἂν εἴη μάλλον
 καταμάθοι τις εἰ πεπονηκότος ἤδη τοῦ ἵππου πάλιν πει-
 ρῶτο ποιεῖν ταῦτα ὅσαπερ πρὶν ἀρξασθαι ἵππεύειν.
 Ὅσοι δ' ἂν πεπονηκότες ἐθέλωσι πάλιν πόνους ὑπο-
 δεῖσθαι, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχονται ταῦτα ψυχῆς καρ-
 τεραῖα. (12) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, ὅστις εὐπους μὲν
 εἴη, πρῶτος δὲ, ἀρκούντως δὲ ποδῶκης, ἐθέλοι δὲ καὶ
 δύναιτο πόνους ὑποφέρειν, πείθεται δὲ μάλιστα, οὗτος
 ἂν εἰκότως ἀλυπότατος τ' εἴη καὶ σωτηριώτατος τῶν
 ἀναβάτην ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Οἱ δὲ ἢ διὰ βλακείαν
 ἐλάσεως πολλῆς δεόμενοι ἢ διὰ τὸ ὑπέρθυμοι εἶναι πολ-
 λῆς θωπείας τε καὶ πραγματείας ἀσχολίαν μὲν ταῖς
 χερσὶ τοῦ ἀναβάτου παρέχουσιν, ἀθυμίαν δ' ἐν τοῖς κιν-
 δύνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ὅταν γε μὴν ἀγαθὸς ἵππος πρίηται τις καὶ οἰκαδε
 ἀγάγηται, καλὸν μὲν ἐν τοιούτῳ τῆς οἰκίας τὸν στα-
 θμὸν εἶναι ὅπου πλειστάκις ὁ δεσπότης ὄψεται τὸν ἵπ-
 πον· ἀγαθὸν δ' οὕτω κατεσκευασθαι τὸν ἵππωνα ὥστε
 μὴδὲν μάλλον ὅλόν τ' εἶναι τὸν τοῦ ἵππου σίτον κλα-
 πῆναι ἐκ τῆς φάτνης ἢ τὸν τοῦ δεσπότου ἐκ τοῦ ταμι-
 είου. Ὁ δὲ τούτου ἀμελῶν ἐμοὶ μὲν ἑαυτοῦ δοκεῖ
 ἀμελεῖν· ὅλην γὰρ ὅτι ἐν τοῖς κινδύνους τοῦ αὐτοῦ σῶμα
 τῶν ἵππων ὁ δεσπότης παρακατατίθεται. (3) Ἔστι δὲ
 οὐ μόνον τοῦ μὴ κλέπτεσθαι ἔνεκα τὸν σίτον ἀγαθὸς ὁ
 ἐχυρὸς ἵππων, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν πῃ ἐκκομίσῃ τὸν σίτον
 ὁ ἵππος φανερόν γίγνεται. Τούτου δ' ἂν τις αἰσθόμα-

inhibeatur, et an reverti velit. Hoc quoque non ignorari
 conducit, an excitatus ictu perinde, ac prius, parere velit.
 Quippe nullius usus est et famulus, et exercitus contumax :
 equus vero contumax non tantum inutilis est, sed etiam
 sæpenumero perpetrat ea quæ proditor solet. Et quando
 nobis equum bellatorem comparandum suscepimus, peri-
 culum ejus faciendum in omnibus, quæ in bello tentari
 consueverunt. Ea vero sunt, transilire fossas, superare
 muros, in tumultus evadere cum impetu, de tumultis desilire.
 Faciendum quoque periculum et sursum agitando per accli-
 via, et per declivia, et in transversum. Nam his omnibus
 et animus exploratur, an tolerans; et corpus, an sanum sit.
 Non tamen is, qui hæc non admodum bene præstat, reji-
 ciendus est. Etenim plerique, non quia non possint, sed
 quia rudes sint, in his deficiunt. At vero si didicerint, et
 adsuefacti sint, et exercitati, hæc omnia recte præstiterint;
 modo sani sint, et non ignavi. Suspicious tamen ab natura
 sunt cavendi. Nam qui valde formidolosi sunt, ut hostem
 de se laedi non sinunt, ita sæpenumero etiam in gravissima
 pericula coniecto sessori detrimentum attulerunt. Cogno-
 scendum quoque, num aliqua sævities insit equo, vel adver-
 sus equos vel adversus homines; et an se titillari non
 patiat. Etenim hæc omnia non possunt non iis esse gra-
 via, qui equum talem possident. An autem se frænari, et
 conscendi recuset, vel alio quo modo se agitet, multo faci-
 lius cognoverit aliquis, si post exhaustos ab equo labores
 rursus ea facere, quæ prius ante equitationem, adgrediat. Quippe
 si qui laboribus exhausti, iterum labores subire
 volunt; indicia satis idonea firmi ac tolerantis animi præ-
 bent. Ad summam, is equus, cui boni sunt pedes, qui
 mansuetus est, qui satis velox, qui sustinere labores velit
 et possit, ac maxime pareat, is in actionibus bellicis equiti
 haud dubie nec ullius rei gravis, et salutis auctor inprimis
 existet. Qui vero vel propter ignaviam multum impellendi
 sunt, vel propter animositatem nimiam magno cum labore
 demulcendi; pariter et negotium manibus equitis exhibent,
 et in periculis exanimant.

CAPUT IV.

Jam ubi quis equum sibi probatum comparaverit, ac do-
 mum duxerit; commodum erit, ea parte domus esse stabu-
 lum, ubi dominus equum creberrime conspiciet; commo-
 dum, sic equile construi, ut non magis equi pabulum e
 præsepi, quam domini cibus e penu subtrahi furto possit.
 Qua quidem in re qui negligens est, se ipsum negligere mihi
 videtur: nam perspicuum est, dominum in periculis equo
 corpus suum credere. Nec tantum hanc commoditatem
 habet equile munitum, ne pabulum furto subtrahatur; sed
 etiam ut constet, quando pabulum equus e præsepi dis-
 sipet. Id vero si quis sentiat, intelligat licet, vel corpus

νος γινώσκει ὅτι ἡ τὸ σῶμα ὑπεραιμαδὺν δεῖται θερα-
πείας ἢ κοποῦ ἐνόντος δεῖται ἀναπαύσεως ἢ χρυδαίσεως
ἢ ἄλλῃ τις ἀρρώστια ὑποδύεται. Ἔστι δ' ὥσπερ
ἀνθρώπῳ, οὕτω καὶ ἵππῳ ἀρρώμενα πάντα εὐαιχρότερα
ἢ ἐπειδὴν ἐνσκιρῶθῇ τε καὶ ἐξαμαρτῆθῇ τὰ νοσήματα.
(β) Ὅσπερ δὲ τῷ ἵππῳ σίτου τε καὶ γυμνασίων ἐπι-
μελητέον, ὅπως ἂν τὸ σῶμα ἰσχύῃ, οὕτω καὶ τοὺς
πόδας ἀσκητέον. Τὰ μὲν τοίνυν ὑγρά τε καὶ λεῖα
τῶν σταθμῶν λυμαίνεται καὶ ταῖς εὐρυέσιν ὀπλᾶς.
Δεῖ δὲ, ὥς μὲν μὴ ἢ ὑγρά, εἶναι ἀπόρρυτα, ὥς δὲ μὴ
λεῖα, λίθους ἔχοντα κατορυρωγμένους προσαλλήλους
παραπλησίους ὀπλᾶς τὸ μέγεθος. Τὰ γὰρ τοιαῦτα
σταθμὰ καὶ ἐφ' ἐστηκότων ἅμα στερεοὶ τοὺς πόδας.
(γ) Ἐπειτὰ γε μὴν τῷ ἵπποκόμῳ ἐξαχτέον μὲν τὸν
ἵππον ὅπου ψῆξει, μεταδετέον δὲ μετὰ τὸ ἀριστον ἀπὸ
τῆς φάνης, ἢν' ἥδιον ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἴη. Ὡς δ' ἂν αὖ
ὁ ἔξω σταθμὸς βέλτιστος εἴη καὶ τοὺς πόδας κρατύνοι,
εἰ λίθων στρογγύλων ἀμυδρόχμων, ὅσον μυαλίων ἀμά-
ξας τέτταρας ἢ πέντε χύδην καταβάλλοι, περιχειλώσας
σιδήρῳ, ὥς ἂν μὴ σκεδανύωνται. Ἐπὶ γὰρ τούτων
ἐστηκώς ὥσπερ ἐν δόρῳ λιθώδει ἀεὶ μέρος τῆς ἡμέρας
πορεύσεται. (δ) Ἀνάγκη δὲ καὶ ψυχόμενον καὶ μυο-
πισόμενον χρησθαι ταῖς ὀπλᾶς καθάπερ ὅταν βαδίζῃ.
Καὶ τὰς γελιδόνας δὲ τῶν ποδῶν οἱ οὕτω χειρμενοὶ
λίθοι στερεοῦσιν. Ὡς δὲ περὶ τῶν ὀπλῶν ὅπως κατ-
εραῖ ἔσονται, οὕτω καὶ περὶ τῶν στομάτων ὅπως μα-
λακὰ ἔσται ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Τὰ δ' αὐτὰ ἀνθρώπου
τε σάρκα καὶ ἵππου ἀπαλύνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἴππικὸς δὲ ἀνδρὸς ἡμῖν δοκεῖ εἶναι καὶ τὸν ἵππο-
λόμον πεπαυμένον ἢ δεῖ περὶ τὸν ἵππον πράττειν.
Πρῶτον μὲν τοίνυν τῆς ἐπιτρανιδίως φορβειᾶς ἐπίστα-
σθαι αὐτὸν δεῖ μήποτε τὸ ἅμα ποιεῖσθαι ἐνθαπερ ἢ
κορυφαία περιτίθεται. Πολλὰς γὰρ κνῶν ὁ ἵππος
ἐπὶ τῇ φάντῃ τὴν κεφαλὴν, εἰ μὴ ἀσινὴς ἢ φορβειὰ
περὶ τὰ ὦτα ἔσται, πολλὰς ἂν ἐλκῃ ποιοίῃ. Ἐλ-
κουμένων γε μὴν τούτων ἀνάγκη τὸν ἵππον καὶ περὶ
τὸ χαλινεῖσθαι καὶ περὶ τὸ ψῆγεσθαι δυσκολώτερον
εἶναι. (2) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ τετάχθαι τῷ ἵπποκόμῳ
καθ' ἡμέραν τὴν κόπρον καὶ τὰ ὑποστρώματα τοῦ ἵπ-
που ἐκφέρειν εἰς ἓν χωρίον. Τούτο γὰρ ποιῶν αὐτὸς
τ' ἂν ὅσῃτα ἀπαλλάττοι καὶ ἅμα τὸν ἵππον ὠφελοίῃ.
(3) Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν ἵπποκόμον καὶ τὸν κηρὸν περι-
τιθέναι τῷ ἵππῳ, καὶ ὅταν ἐπὶ ψῆξιν καὶ ὅταν ἐπὶ
καλίστρην ἐξάγῃ. Καὶ αἰεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀρχλίνωτον
ἀγῇ κηρὸν δεῖ. Ὁ γὰρ κηρὸς ἀναπνεῖν μὲν οὐ κω-
λύει, δάκνειν δὲ οὐκ ἐξ' αὐτοῦ ἐπιβουλεύειν δὲ περι-
κείμενος μᾶλλον ἐξαίρει τὸν ἵππον. (4) Καὶ μὴν
δεσμεύειν τὸν ἵππον ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς δεῖ. Πάντα
γὰρ ὅσῃτα ἂν δυσκόλῃ ἢ περὶ τὸ πρόσωπον ὁ ἵππος
ἐκνεύειν πέφυκεν ἄνω. Ἐκνεύων γε μὴν οὕτω δεδε-

ejus sanguinis nimium abundans, remedium alicujus invigere,
vel lassum quiete reficiendum, vel crudelitatem alicujus
quendam languorem obrepere. Sunt autem omnia non aliter
atque in homine, magis ab initio etiam in equo curabilia.
quam ubi vel inhærescere morbi firmius, vel in eis peccatula
fuerit. Quemadmodum vero et pabuli, et exercitiorum
equi ratio haberi debet, ut corpus robustum efficiatur; ita
pedes quoque muniendi sunt. Humida laviaque stabula
bonas etiam a natura corrumpunt ungulas. Itaque ne sta-
bula sint humida, declivia esse debent; ne lavia, lapides
conjunctim defossos habere, magnitudine pares ungulis.
Nam hujusmodi stabula pedes insistentium lapidibus equo-
rum solidiores efficiunt. Secundum hæc in eum locum
equus educendus euratori, ubi destringatur; et post prandii
pabulum solutis loris removendus a præsepi, quo juven-
dius ad pabulum vespertinum accedat. Sic autem et sta-
bulum exterius optimum erit, et equi pedes corroborabit,
si lapidum rotundorum palmarium, minæ fere pondus
habentium, plaustra quatuor aut quinque passim subster-
nas, et ferreo labro includas, ne diffundantur. Quippe
dum his institerit, nunquam non diei partem aliquam velut
in via lapidea ingrediendo exiget. Necesse est etiam, ut
ungulis perinde utatur, dum et destringitur, et pungitur,
atque inter incedendum. Pedum quoque ranulæ a lapidi-
bus hoc modo substratis solidantur. Sicut autem ungula-
rum, quo firmæ sint; ita etiam oris, ut sit tenerum, cura
geri debet. Eadem vero et hominis carnem, et os equi
tenerius efficiunt.

CAPUT V.

Videtur etiam nobis viri equestris esse, ut equisonem
edoctum habeat, quomodo cum equo sit agendum. Ac
primum scire hunc oportet, nunquam præsepialis capistri
nodum ea parte capitis adstringendum, cui verticis habena
adhiberi solent. Quum enim equus ad præsepe frequenter
caput scabere consueverit, nisi capistrum auribus ita sit
adplicatum, ut non noceat, sæpenumero partes illas exulcerat.
Ob eas autem exulcerationes fieri necesse est, ut equus et
ad frenandum et ad destringendum se difficiliorem præbeat.
Fuerit hoc quoque bonum, ut equiso mandatum efflendi
quotidie fimi, et stramentorum equi, unum aliquem in lo-
cum, habeat. Id enim si faciat, simul eo labore nullo ne-
gotio defungetur, et equo proderit. Etiam sciat equiso
camum equo admovendum, sive ad destructionem, seu ad
volutabrum educat. Adeoque semper, quocumque duxerit
equum sine freno, camum adhibere debet. Quippe camus
ut respirationem non impedit, ita mordere non sinit: idem-
que si equis adhibitus sit, magis ab insidiis homini struen-
dis avocatur. Supra caput adligari debet equus. Nam omnia,
quæ circum os equo molesta contingunt, sursum elato
capite declinare solet. Itaque sic adligatus si quid declinet,

μένος γὰρ μᾶλλον ἢ διασπᾶ τὰ δεσμά. (6) Ἐπειδὴν δὲ ψήχη, ἀρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς χαι-
της· μὴ γὰρ καθαρῶν τῶν ἄνω ὄντων μάταιον τὰ
κάτω καθαίρειν. Ἐπειτα δὲ κατὰ μὲν τὸ ἄλλο σῶμα
πᾶσι τοῖς τῆς καθάρσεως ὀργάνοις ἀνίσταντα δεῖ τὴν
τρίχα σοβεῖν τὴν κόνιν οὐ κατὰ φύσιν τῆς τριχὸς τῶν
δ' ἐν τῇ βράχει τριχῶν ἄλλω μὲν ὀργάνῳ οὐδενὶ δεῖ
ἅπτεσθαι, ταῖς δὲ χερσὶ τρίβειν καὶ ἀπαλύνειν ἥπερ
φύσει κέλονται· ἥκιστα γὰρ ἂν βλάπτοι τὴν ἔδραν τοῦ
ἵππου. (6) Ὑδατι δὲ καταπλύνειν τὴν κεφαλὴν χρή-
στούσης γὰρ οὐσα εἰ σιδήρῳ ἢ ξύλῳ καθαίροιτο, λυποῖ
ἂν τὸν ἵππον. Καὶ τὸ προκόμιον δὲ χρή βρέχειν
καὶ γὰρ αὐταὶ εὐμήκεις οὐσαι αἱ τρίχες ὄραν μὲν οὐ
κυλίσουσιν τὸν ἵππον, ἀποσοβοῦσι δὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν
τὰ λυποῦντα. Καὶ τοὺς θεοὺς δὲ οἰεσθαι χρή δεδω-
κένας ταύτας τὰς τρίχας ἵππῳ ἀντὶ τῶν μεγάλων ὥτων
ἃ ὄνοις τε καὶ ἡμιόνοις ἔδσαν ἀλεξητήρια πρὸ τῶν
ὀμμάτων. (7) Καὶ οὐρὰν δὲ καὶ χαιτὴν πλύνειν χρή,
ἐπεὶ περ αὖξιν δεῖ τὰς τρίχας, τὰς μὲν ἐν τῇ οὐρᾷ,
ὅπως ἐπὶ πλείστον ἐξικνούμενος ἀποσοβῇται ὁ ἵππος
τὰ λυποῦντα, τὰς δὲ ἐν τῷ τραχήλῳ, ὅπως τῷ ἀνα-
βάτῃ ὡς ἀφθονωτάτῃ ἀντιληψίς ᾗ. (8) Δέδοται δὲ
παρὰ θεῶν καὶ ἀγλαΐας ἕνεκα ἵππῳ χαιτὴ καὶ προκό-
μιον δὲ καὶ οὐρά. Τεκμήριον δὲ· αἱ γὰρ ἀγλαΐαι
τῶν ἵππων οὐχ ὁμοίως ὑπομένουσι τοὺς ὄνους ἐπὶ τῇ
ὀχείᾳ ὥς ἂν κομῶσιν. Οὐ ἕνεκα καὶ ἀποκείρουσι
πρὸς τὴν ὀχείαν τὰς ἵππους ἅπαντες οἱ ὀνοματοῦντες.
(9) Γῆν γε μὴν τῶν σκελῶν κατὰπλυσιν ἀφαιρούμεν
ὥρπει μὲν γὰρ οὐδὲν, βλάπτει δὲ τὰς ὀπλὰς ἢ καθ'
ἐκάστην ἡμέραν βρέξις. Καὶ τὴν ὑπὸ γαστέρα δὲ
ἀγὰν καθαρσιν μισοῦν χρή· αὕτη γὰρ λυπεῖ μὲν μάλι-
στα τὸν ἵππον, ὅσῳ δ' ἂν καθαρώτερα ταῦτα γίνηται,
τοσοῦτω πλείονα τὰ λυποῦντα ἀθροίζει ὑπὸ τὴν γα-
στέρα. (10) ἦν δὲ καὶ πάνυ διαπονήσεται τις ταῦτα,
οὐ φθάνει τε ἐξαγόμενος ὁ ἵππος καὶ εὐθὺς ὁμοίος ἐστὶ
τοῖς ἀκαθάρτοις. Ταῦτα μὲν οὖν ἔαν χρή. Ἀρχαὶ
δὲ καὶ ἡ τῶν σκελῶν ψῆξις αὐταῖς ταῖς χερσὶ γιγνομένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Δηλώσομεν δὲ καὶ τοῦτο ὡς ἂν ἀβλαβέστατα μὲν τις
ἐαυτῷ, τῷ δ' ἵππῳ ὠφελιμώτατα ψήχοι. Ἦν μὲν
γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ βλέπων τῷ ἵππῳ καθαίρη, κίνδυνος
καὶ τῷ γόνати καὶ τῇ ὀπλῇ ἐς τὸ πρόσωπον πληγῆναι.
(2) ἦν δὲ ἀντὶ τῷ ἵππῳ ὄρων καὶ ἔξω τοῦ σκέλους
ἔταν καθαίρη κατὰ τὴν ὠμοπλάτην καθίζων ἀποτρίβει,
οὕτω πάθοι μὲν ἂν οὐδὲν, δύναιτο δ' ἂν καὶ τὴν χελί-
δονα τοῦ ἵππου θεραπεύειν ἀναπτύσσων τὴν ὀπλήν.
(3) Ὡς δ' αὐτῶς καὶ τὰ ὀπισθεν σκελὴ καθαίρεται.
Εἰδέναι δὲ χρή τὸν περὶ τὸν ἵππον ὅτι καὶ ταῦτα καὶ
τάλλα πάντα ὅσα πράττειν δεῖ ὡς ἥκιστα χρή κατὰ τὸ
πρόσωπόν τε καὶ οὐρὰν ποιήσονται προσιέναι· ἦν γὰρ
ἐπιχειρῇ ἀδικεῖν, κατ' ἀμφοτέρω ταῦτα κρείττων ὁ

laxat potius vincula, quam rumpit. Strigili usus, a ca-
pite ac juba incipiat. Nam frustra sit inferiora purgare, si
superiora necdum munda sint. Deinde reliquo corpore
cunctis ad expurgandos equos factis instrumentis erigere
pilos, et pulverem extergere contra naturam pilorum debet :
at spinæ pilos alio nullo tanget instrumento, nisi quod mani-
bus eos fricabit, et secundum naturalem eorum situm emol-
liet. Quippe sic illam in equo sellam quam minimum læse-
rit. Aqua caput eluendum est. Quum enim osseum sit
dolorem sentiet equus, si ferro vel ligno purgetur. Capro-
næ quoque sunt humectandæ. Quum enim prolixi sint hi
capilli, sicut equum in adspiciendo non impediunt, ita de-
pellunt ab oculis, si qua molesta his accidunt. Deos quoque
putandum hos equo capillos aurium magnarum loco dedisse,
quas asinis et mulis ad depellendas oculorum injurias con-
cesserunt. Eluenda quoque cauda cum juba, quo capilli
crescant; caudæ quidem, ut eam longissime porrigens equus,
abigere molesta possit; colli vero, ut adminiculum, quod
adprehendat consensor, copiosum habeat. Etiam venu-
statis causa divinitus equo juba, capillus anterior, cauda con-
tigit. Ejus argumentum hoc fuerit, quod equæ armentales
non perinde asinos ad coitum admittant, dum comatæ sunt.
Propterea tondent ad coitum equas omnes illi, qui volunt
ut ab asinis ineanur. Crura ceteris membris ablucendis
eximimus. Ut enim utilitatis nihil habet, ita etiam noxia
est ungularum humectatio quotidiana. Nimia quoque re-
purgatio eorum, quæ sub alvo sunt, moderanda. Nam equo
maximam illa molestiam exhibet, et quo partes eas mundio-
res fuerint, eo plura sub alvo dolorem equo concitantia col-
ligunt. Quod si maxime laborem in his perpetuum aliquis
impenderit, non prius educitur equus, quin statim similis
sit immundis. Quapropter hæc omittenda sunt. Crurum
quoque deteratio, quæ duntaxat fit ipsis manibus, sufficit.

CAPUT VI.

Indicabimus hoc etiam, quemadmodum aliquis suo cum
damno minimo, et equi commodo maximo, defricatione
utatur. Nam ita si detergat sordes, ut in eandem cum equo
spectet partem; periculum erit, ne in faciem ab equo tum
genu tum ungula percutiatur. Sin adversus equum intuens,
et extra crus ipsum inter tergendum ad scapulam constitu-
tus defricaverit, nec ipse damni hoc modo quidquam acceperit,
et possit iidem equi ungulam aperiendo ranulæ remedium
adferre. Similiter et crura posteriora purget. Verum id ob-
servet qui versatur apud equum, et hæc et alia sane omnia,
quæ fieri oportet, minime sic faciunda ut a fronte et a
tergo accedatur: quippe si nocere homini equus adgredia-

ἵππος ἀνθρώπου. Ἐκ πλαγίου δ' ἂν τις προσὼν ἀβλαβέστατα μὲν ἑαυτῷ, πλείεστα δ' ἂν ἵππῳ δύναιτο χρῆσθαι. (1) Ἐπειδὴν γε μὴν ἄγειν δέη τὸν ἵππον, τὴν μὲν ὀπίσθεν ἀγωνήν διὰ τὰς οὐκ ἐπαινούμεν ὅτι τῷ μὲν ἄγοντι οὕτως ἤμισα ἔστι φυλάσσειν, τῷ δ' ἵππῳ οὕτω μάλιστα ἔξεστι ποιῆσαι ὅ,τι ἂν βούληται. (2) Τὸ δ' αὖ ἐμπροσθεν μακρῷ βυταγωγεῖ προΐοντα διδάσκειν ὑψηγεῖσθαι τὸν ἵππον διὰ τὰς αὖ ψέγουμεν. Ἐξεστι μὲν γὰρ τῷ ἵππῳ καθ' ὅπως ἂν βούληται τῶν πλαγιῶν κακουργεῖν, ἔξεστι δὲ ἀναστρεφόμενον ἀντίον γίγνεσθαι τῷ ἄγοντι. (3) Ἀνθρώποι δὲ ὅ,τι ἵπποι πῶς ἂν ποτε ἀλλήλων δύναιντο ἀπέχεσθαι οὕτως ἀγόμενοι; ἔκ πλαγίου δὲ ἵππος ἐπιθήεις παρὰ γίγνεσθαι ἤμισα μὲν ἂν καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους δύναιτο ἂν κακουργεῖν, κάλλιστα δ' ἂν παρεσκευασμένος τῷ ἀναβάτῃ εἴη καὶ εἰ ποτε ἐν τάξει ἀναβῆναι δεήσειεν. (4) Ἴνα δὲ ὁ ἵπποκόμος καὶ τὸν χαλινὸν ὀρθῶς ἐμβάλλῃ, πρῶτον μὲν προσίτω κατὰ τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἵππου· ἔπειτα τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἰρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. (5) Κἂν μὲν δέχηται, δῆλον ὅτι περιτιθέμεναι δεῖ τὸν κεκρύφαλον· ἔαν δὲ μὴ ὑποχάσκη, ἔροντα δεῖ πρὸς τοῖς ὀδοῦσι τὸν χαλινὸν τὸν μέγαν ὀκτάτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἶσω τῆς γνάθου τῷ ἵππῳ ποιῆσαι. Οἱ γὰρ πολλοὶ τούτου γιγνομένου χαλῶσι τὸ στόμα. Ἦν δὲ μηδ' οὕτω δέχεται, πιεσάτω τὸ χεῖλος περὶ τῷ κυνόδοντι. Καὶ πάνυ τινὲς ὀλίγοι οὐ δέρονται τοῦτο πάσποντες. (6) Δεδιδάχθω δὲ καὶ τὰς δὲ ἵπποκόμος, πρῶτον μὲν μήποτε ἀγείν τῆς ἡνίας τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ἑτερογνάθους ποιεῖ· ἔπειτα δὲ ὅσον δεῖ ἀπέχειν τὸν χαλινὸν τῶν γνάθων. Ὁ μὲν γὰρ ἄγαν πρὸς αὐταῖς τυλοῖ τὸ στόμα, ὥστε μὴ εὐαίσθητον εἶναι, ὁ δὲ ἄγαν εἰς ἄκρον τὸ στόμα καθιέμενος ἐξουσίαν παρέχει συνδάκνοντι τὸ στόμιον μὴ πείθεσθαι. (7) Χρὴ δὲ τὸν ἵππον μὴ κατὰ τοιάδε παροξύνειν, εἴ τι δεῖ ποιεῖν. Οὕτω γὰρ ὅ,τι μέγα ἐστὶ τὸ λαμβάνειν ἐθέλειν τὸν ἵππον τὸν χαλινὸν, ὥς ὁ μὴ δειγόμενος παντάπασιν ἄχρηστος. (8) Ἦν δὲ μὴ μόνον ὅταν πονεῖν μέλλῃ χαλινῶται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τὸν σῖτον καὶ ὅταν ἐξ ἵππασίας εἰς οἶκον ἀπάγῃται, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν· εἰ ἀρπάξῃ τὸν χαλινὸν αὐτόματος προτεινόμενον. (9) Ἀγαθὸν δὲ τὸν ἵπποκόμον καὶ ἀναβάλλειν ἐπίστασθαι τὸν Περσικὸν τρόπον, ὅπως αὐτός τε ὁ δεσπότης, ἢν ποτε ἀρρώστῃσιν ἢ πρεσβύτερος γένηται, ἔρχῃ τὸν εὐπετῶς ἀναβιβάλλοντα, καὶ ἄλλῳ ἢν τι βούληται τὸν ἀναβαλόντα ἐπιχαρίσθαι. (10) Τὸ δὲ μήποτε σὺν ὀργῇ τῷ ἵππῳ προσφέρεσθαι, ἐν τοῦτο καὶ οἰδαγμα καὶ ἐθισμα πρὸς ἵππον ἄριστον. Ἀπρονόητον γὰρ ἡ ὀργή, ὥστε πολλὰκις ἐξεργάζεται ὧν μεταμελεῖν ἀνάγκη. (11) Καὶ ὅταν δὲ ὑποπεισῶς τι ὁ ἵππος μὴ θέλῃ πρὸς τοῦτο προσίεναι, διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινὰ ἐστὶ, μάλιστα μὲν [οὖν] ἵππῳ εὐχαρδῶν· εἰ δὲ μὴ, ἀπτόμενον αὐτὸν τοῦ δεινοῦ δοκούντος εἶναι καὶ τὸν ἵππον πρᾶως προσ-

tur, ab utraque parte viribus homine superior est. At si quis a latere adierit, is minime cum damno suo, multa cura equo poterit agere. Jam ubi ducendus est equus, ut aliquis a tergo sequens cum ducat, propterea non probamus. quia ductor hoc modo minime sibi cavere potest, et equo facere nullo negotio licet omnia quae vult. Rersus ut aliquis antecedentem a fronte, longo cum loro ductorio doceat equum praere, propter has causas reprehendimus: quod equo nocere liceat utrocumque velit a latere, atque etiam se convertere possit, et in ductorem adversus irruere. Quod si plures equi sic ducantur, quidnam fiet ut a se invicem abstineant? Qui vero a latere duci consuevit equus, is minime nec equos nec homines laedere possit, et equiti commodissime paratus ad manum fuerit, si quando celeriter in eum sit adscendendum. Ut autem curator equo frenum etiam recte injiciat, ad laevum latus equi primum accedat; deinde habenas circum caput injectas, in summis armis deponat, verticisque lorum dextra tollat, lava autem lupos admoveat. Hos si admittat, totum freni reticulum ei scilicet induendum erit. Sin os pandere nolit, frenum equi dentibus adhibendo digitus maximus sinistrae manus buccae inseratur. Nam plerique, si hoc fiat, os lavant. Si ne ita quidem admittat, labrum ad dentem, qui caninus dicitur, premat. Puerissimi quidem, si hoc eis accidat, frenum non recipiunt. Etiam in his instructus sit curator: primum, ne ducat equum habene tunc altero: sic enim pars oris altera fit durior: deinde, ut a maxillis intervallo conveniente frenum absit. Nam si valde maxillis incumbat, ori callum obducit, adeo ut sensum perdat; at si nimis ad os extremum demittatur, potestatem praebet equo se contumaciter gerendi, si frenum simul mordeat. In talibus vero minime irritari debet equus, si quid elaborari oportet. Quippe tantum in hoc momenti situm est, ut equus admittere frenum velit, ut si quis non admittat, omnino inutilis sit. Quod si non tantum frenetur, ubi laborandum est equo, verum etiam quum ad pabulum ducitur, et quum ex agitatione domum reducitur; mirum non sit, frenum oblatum ab eo sponte rapi. Bonum hoc quoque, scire curatorem, quo pacto sessor more Persico in equum sustollendus sit: ut et ipse dominus, si morbo languescat, aut aetate provecior fiat, habeat hominem, a quo facile imponatur in equum: et alteri, cui velit, gratificari queat hominem concedendo a quo sustollatur. Unum autem hoc ad equos et praeceptum et institutum est optimum, nunquam ut iracunde cum equo agatur. Nam ira quiddam est inconsideratum. Itaque saepenumero facit ea quorum poenitere necesse sit. Quum etiam suspectum aliquid habens equus, id adire non vult; docendus est, in eo nihil esse terribile, praesertim equo animoso: sin id fieri nequeat, equitem ipsum attingere oportet id, quod terribile videtur, equum leniter adducendo.

ἀγροντα. (16) Οἱ δὲ πληγαῖς ἀναγκάζοντες ἔτι πλείω φόβον παρέχουσιν. Οἴονται γὰρ οἱ ἵπποι, ὅταν τι καλεπὸν πάσχωσιν ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ τούτου τὰ ὑποπτευόμενα αἰτία εἶναι. (16) Ἐπειδὴν γε μὴν ὁ ἵππος φόβος τὸν ἵππον παραδῶ τῷ ἀναβάτῃ, τὸ μὲν ἐπίστασθαι ὑποβιάζεσθαι τὸν ἵππον, ὥστε εὐπετὴς εἶναι ἀναδῆναι, οὐ μεμρόμηθα· τὸν γε μέντοι ἵππεα νομίζοντες χρῆναι μελετᾶν καὶ μὴ παρέχοντος ἵππου δύνασθαι ἀναβαίνειν. Ἄλλοτε μὲν γὰρ ἄλλοις ἵππος παραπίπτει, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ὁ αὐτὸς ὑπηρετεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅταν γε μὴν παραδεῖχται τὸν ἵππον ὡς ἀναβησόμενος, νῦν αὖ γράψομεν ὅσα ποιῶν ὁ ἵππεὺς καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῷ ἵππῳ ὠφελιμώτατος ἂν ἐν τῇ ἵππειᾳ εἴη. Πρῶτον μὲν τοίνυν τὸν βυταγωγέα χρὴ ἐκ τῆς ὑποχλινιδίας ἢ ἐκ τοῦ φαλίου ἡρτημένον εὐτρεπῇ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν, καὶ οὕτω χαλαρὸν ὡς μήτ' ἂν ἀνιμῶν τῶν τριχῶν παρὰ τὰ ὠτα λαβόμενος μέλλῃ ἀναδῆσθαι, μήτε ἂν ἀπὸ δόρατος ἀναπηδᾷ, σπᾶν τὸν ἵππον. Τῇ δεξιᾷ δὲ τὰς ἡνίας παρὰ τὴν ἀκρωμῖαν λαμβανέντῳ ὁμοῦ τῇ χαίτῃ, ὅπως μὴδὲ καθ' ἓνα τρόπον ἀναβαίνων σπάσῃ τῷ χαλινῷ τὸ στόμα τοῦ ἵππου. (2) Ἐπειδὴν δὲ ἀνακουφίσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνάβασιν, τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἀνιμάτω τὸ σῶμα, τὴν δὲ δεξιὰν ἐκτείνων συνεπαίρετω ἑαυτὸν, οὕτω γὰρ ἀναβαίνων οὐδὲ ὀπισθεν αἰσχροῖαν θέαν παρέξει, συγκεκαμμένῳ δὲ τῷ σκέλει, καὶ μὴδὲ τὸ γόνυ ἐπὶ τὴν ῥάχιν τοῦ ἵππου τιθέτω, ἀλλ' ὑπερβησάτω ἐπὶ τὰς δεξιὰς πλευρὰς τὴν κνήμην. Ὅταν δὲ περιεγῇ τὸν πόδα, τότε καὶ τὸ γλουτὸν καταθέτω ἐπὶ τὸν ἵππον. (3) Ἦν δὲ τύχῃ ὁ ἵππεὺς τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἄγων τὸν ἵππον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ δόρυ ἔχων, ἀγαθὸν μὲν ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τὸ καὶ ἐκ τῶν δεξιῶν μελετᾶσαι ἀναπηδᾶν. Μαθεῖν δ' οὐδὲν δεῖ ἄλλο ἢ ὅτι μὲν τότε τοῖς δεξιοῖς τοῦ σώματος ἐποίει τοῖς ἀριστεροῖς ποιεῖν, ἃ δὲ τότε τοῖς ἀριστεροῖς τοῖς δεξιοῖς. (4) Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ταύτην ἐπαινοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, ὅτι ἅμα τε ἀναβεβηκὼς ἂν εἴη καὶ κατεσκευασμένος πάντα, εἴ τι δεοί ἐξαίφνης πρὸς πολεμίου ἀγωνίζεσθαι. (5) Ἐπειδὴν γε μὴν καθίσταται ἔάν τε ἐπὶ φιλοῦ ἔάν τε ἐπὶ τοῦ ἐπιπικίου, οὕτω ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δίφρου ἔδραν ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ὥσπερ ὀρθὸς ἂν διαβεβηκὼς εἴη τοῖν σκελοῖν. Τοῖν τε γὰρ μηροῖν οὕτως ἂν ἔχοιτο μᾶλλον τοῦ ἵππου, καὶ ὀρθὸς ὢν ἐρρωμενεστέρας ἂν δύναιτο καὶ ἀκοντίζειν καὶ πατάζειν ἀπὸ τοῦ ἵππου, εἰ δεοί. (6) Χρὴ δὲ καὶ χαλαρὰν ἀπὸ τοῦ γόνατος ἀφαισθαι τὴν κνήμην σὺν τῷ ποδί. Σκληρὸν μὲν γὰρ ἔχων τὸ σκέλος εἰ προσκόψει τῷ προσκεκλασμένῳ ἂν εἴη· ὑγρὰ δὲ οὕσα ἡ κνήμη, εἴ τι καὶ προσπίπτῃ αὐτῇ, ὑπείκει ἂν καὶ τὸν μηρὸν οὐδὲν μετακινῇ. (7) Δεῖ δὲ τὸν ἵππεα καὶ τὸ ἄνωθεν τῶν ἑαυτοῦ ἰσχυίων σῶμα ὡς ὑγρότατον ἐθίζειν εἶναι. Οὕτω γὰρ ἂν ποιεῖν τέ τι μᾶλλον δύναιτο, καὶ

Qui vero verberibus eos cogunt, etiam majorem metum incutiunt. Putant enim equi, quum interim aliquid grave ferunt, etiam id ab illo, quod suspectum habent, proficisci. Quum sessori curator equum tradit, non improbamus sane, si norit equum sic ei subicere, quo facilis adscensus sit. Ipsum tamen equitem in hoc exercere se debere ducimus, ut etiam equo ascensum non præbente conscendere possit. Nam aliquando alius atque alius equus ei contingit, aliquando idem equus aliter imperatum facit.

CAPUT VII.

Jam quum eques aliquis acceperit equum, tanquam in eum consensurus; scribemus modo, quæ facere debeat eques, ut in equitando tam sibi quam equo plurimum conferat. Primo lorum ductorium, vel ad menti catenulam, vel ad fræni partem nares superne cingentem religatum, commodè manu sinistra sumat, et ita laxum, ut nec in adscendenti conatu, dum jubis ad aures equi prehensis se subleuat, nec per hastam insiliens, equum convellat. Dextra sumat habenas juxta summos arcos simul cum juba, ne ullo modo inter adscendendum os equi fræno torqueat. Posteaquam ad consensum se leviorē reddiderit, sinistra corpus subleuet; simul dextram extendens, se sustollat. Nam ita conscendens, ne a tergo quidem deforme spectaculum exhibebit. Et fiant hæc inflexo crure, ne genu quidem in equi dorsum imponendo; sed in latus dextrum tibia trajiciatur. Ubi pedem circumactum in alteram partem transtulerit, tunc etiam equo clunes imponat. Bonum quoque nobis esse videtur, ut etiam a dextro latere in equum insiliendi usum aliquis sibi paret; si forte contingat, ut eques sinistra ducat equum, hastam dextra teneat. Nec aliud hic discendum, quam ut sinistris partibus corporis ea peragat, quæ illic dextris faciebat; quæ sinistris illic, jam dextris hic agat. Et laudamus hanc adscensionem, propterea quod hoc modo simul atque conscenderit equum, paratus sit ad omnia, si forte subito pugnandum sit adversus hostes. Ubi jam insederis vel equo nudo, vel ephippio, non laudamus sessionem, qualis est in sella; sed eam, quasi stes erectus cruribus divaricatis. Sic enim et femoribus equo firmius adhærebit, et erectus tam jacula vibrare quam ferire validius ex equo, si ferat usus, poterit. Tibiam quoque cum pede fluxam ac liberam inde usque a genu demittere oportet. Nam si quis crure rigido in aliquid impeerit, etiam crus fortasse fregerit. At tibia laxa, licet aliquid in eam impingat, et cedere possit et femur loco suo non moverit. Debet etiam eques ita corporis sui partes, quæ supra coxas sunt, exercere consuefaciendo, ut etiam maxime sint agiles. Sic enim et laboribus magis sufficerit,

εἰ ἔλκοι τις αὐτὸν ἢ ὀλοῖται, ἤττον ἂν σφάλλοιο. (8) Ἐπειδὴν γε μὴν καθίζηται, πρῶτον μὲν ἡρεμεῖν δεῖ διδάσκειν τὸν ἵππον, ὥς ἂν καὶ ὑποσπᾷσθαι ἦν τι δεῖται, καὶ τὰς ἡνίας ἰσώσθαι, καὶ τὸ δόρυ λάβῃ ὡς ἂν ευφροσύνην εἴη. Ἐπειτα δὲ ἐξέτω τὸν ἀριστερὸν βραχίονα πρὸς ταῖς πλευραῖς· οὕτω γὰρ εὐσταλέστατος τὸς τε δὲ ἵππους ἔσται καὶ ἡ χεὶρ ἐγκρατεστάτη. (9) Πῆναις γε μὴν ἐπαινῶμεν ὅποιαι ἴσται τὲ εἰσι καὶ μὴ ἀσθενεῖς· μὴδὲ ὀλισθηραὶ μὴδὲ παχεῖαι, ἵνα καὶ τὸ δόρυ ὅταν δέξῃ δέχεσθαι ἡ χεὶρ δύνηται.

10. Ὅταν δὲ προχωρεῖν σημήνη τῷ ἵππῳ, βᾶδην μὲν ἀρχέσθω· τοῦτο γὰρ ἀταρακτότατον. Πιυρήτω δὲ, ἢ μὲν κυρτανώτερος ἢ δὲ ἵππος, ἀνωτέρω ταῖς χερσίν, ἢ δὲ μᾶλλον ἀνακεικνῶς, κατωτέρω· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα κοσμοῖται τὸ σχῆμα. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν αὐτοῦ διαιτρονάζων διαχρῶναι τὸν ἀλυσπῶτα τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ ἐπιρραβδόφορον ἵδιστ' ἂν ἀφικνοῖται. Ἐπειδὴ περ καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἀρχέσθαι εὐδοκιμώτερον, ὅτ' ἂν μάλιστα ἀπὸ τούτων ἀρχοῖτο εἰ διατρονάζοντος μὲν, ὅποτε ἀναβαίνει τῷ ἀριστερῷ, τότε σημαίνει τῷ ἵππῳ τὸ ἐπιρραβδόφορον. (12) Τὸ γὰρ ἀριστερὸν μέλλον αἶρεν εἰς τοῦτον ἂν ἀρχοῖτο· καὶ ὅποτε ἐπὶ τὰ εὐδυνια ἀναστρέφει, τότε καὶ τῆς ἐπισκλήσεως ἂν ἀρχοῖτο. Καὶ γὰρ πέφυκεν ὁ ἵππος εἰς μὲν τὰ δεξιὰ στρεφόμενος τοῖς δεξιῖς ἀρχεῖσθαι, εἰς εὐδυνια δὲ τοῖς ἀριστεροῖς. (13) Ἰππασίαν δ' ἐπαινῶμεν τὴν πέδην καλουμένην. Ἐπ' ἀμφοτέρω γὰρ τὰς γνάθους στρέφεσθαι ἐθέλει. Καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι δὲ τὴν ἱππασίαν ἀγαθόν, ἵνα ἀμφοτέραι αἱ γνάθοι καθ' ἑκάτερον τῆς ἱππασίας ἰσάζονται. (14) Ἐπαινῶμεν δὲ καὶ τὴν ἑτερομήχη πέδην μᾶλλον τῆς κυκλωτοῦς. Ἰδιὸν μὲν γὰρ οὕτως ἂν στρέφοιτο ὁ ἵππος ἥδη πλήρης ὢν τοῦ εὐδυν, καὶ τὸ τε ὀρθοδρομεῖν καὶ τὸ ἀποκαμπτεῖν ἄμα μελετῶν. (15) Δεῖ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς στρουαῖς. Οὐ γὰρ ῥᾶδιον τῷ ἵππῳ οὐδ' ἀσφαλὲς ἐν τῇ τάξει ὄντα κάμπτεν ἐν μικρῷ, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ κροτον ἢ ὀλισθηρὸν ἢ τὸ χωρίον. (16) Ὅταν γε μὴν ὑπολαμβάνῃ, ὡς ἥμισυ μὲν χρεὶ τὸν ἵππον πλαγιοῦν τῷ χαλινῷ, ὡς ἥμισυ δ' αὐτὸν πλαγιοῦσθαι· εἰ δὲ μὴ, εὐ χρεὶ εἰδέναι ὅτι μικρὰ πρόφρασι ἀρκέσει καῖσθαι καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἵππον. (17) Ἐπειδὴν γε μὴν ἐκ τῆς στρουαῖς εἰς τὸ εὐδὺ βλέπει ὁ ἵππος, ἐν τούτῳ πρὸς τὸ θέτον αὐτὸν ὀρμάτω. Ἀγλὸν γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ στρουαὶ εἰσιν ἡ τοῦ θυμῶν ἡ τοῦ ἀποχωρεῖν ἕνεκα. Ἀγαθόν οὖν τὸ στρεφέντα ταχύνειν μελετᾶν. (18) Ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη δοκῇ τὸ φυλάσσειν τῷ ἵππῳ εἶναι, ἀγαθόν καὶ διαπύσαντα ὀρμάσαι ἐξάφνης εἰς τὸ ταχίστον, καὶ ἀπ' ἵππων μέντοι καὶ πρὸς ἵππους· καὶ ἐκ τοῦ ταχέος αὐτὸς ἐκφυλάττειν ἡρεμίζειν, καὶ ἐκ τοῦ ἰσθάναι δὲ στρέφοντα δὲ πάλιν ὀρμάει. Προῖδηλον γὰρ ὅτι ἔσται ποτὲ ὅτε ἐκκτέρου τούτων δεήσει. (19) Ὅταν γε μὴν καταβάινει τῷ καίρῳ ἢ, μήτε ἐν ἵπποις ποτὲ καταβαίνειν μήτε παρὰ σύστασιν ἀνθρώπου μήτε ἔξω τῆς

ac si quis eum vel trahat, vel trudendo impellat, minus everti possit. Ubi jam insidet equo, primum docere debet eum, ut placide quiescat, donec subduxerit ipse si quod oporteat, et habenas aequales reddiderit, et hastam ita suspenderit, ut gestari facillime possit. Deinde brachium sinistrum lateri adnotum teneat. Hic enim gestus equitum maxime decet; ac manui robur inprimis addit. Habenas laudamus aequales, non fragiles, nec lubricas, nec crassas: ut eadem manus, quoties opus est, hastam quoque prebere possit.

Signo dato, ut equus progrediatur; pedetentim fiat initium: nam in hoc minimum est perturbationis. Habenas, si cernuus incedat equus, altiores gerat manibus; deinde si cernuus erectiori capite: hoc enim formam equi maxime decoraverit. Secundum haec si naturali cursitet incessu, reddetur corpus ejus absque molestia laxius, et sic lenissime ad incitatum cursum veniet. Quum vero magis probetur, ut a sinistris initium fiat, ita maxime hinc incipiet, si equo currente, quando pedem is tollat sinistrum, tunc incitatus signum dederit. Quippe dum sinistrum jam est sublatum, ab eo incipiet; et ubi ad sinistram se convertit, tunc et cursus initium faciet. Solet enim equus, si convertatur ad dextram, dextris primum insistere; si ad levam, sinistris. Eam vero laudamus equorum agitationem, quae pedicae nomen habet [et figuram fere circuli]. Nam adsuefacit equos, ut ab utraque maxillarum parte convertantur. Et mutare motum equi bonum est, ut utraque agitationis ratione similes sibi maxillae fiant ambo. Laudamus et pedicam altera parte longiorem potius quam rotundam. Sic enim libentius convertetur equus, jam recti cursus satur; et simul ad cursum rectum, et ad inflexionem exercebitur. Etiam cohibendi sunt a celeriore cursu in flexibus equi. Nec enim vel facile, vel tuto fieri potest, ut equus in cursu citatore angusto se circuitu flectat; praesertim si locus salebrosus sit, aut lubricus. Inter cohibendum quam minime framo flectendus in obliquum equus, sed in alterum latus ipsi sessori procumbendum. Ceteroquin ei sciendum, levem suffecturam occasionem ad hoc, ut tam ipse quam equus humi jaceant. Ubi jam post flexum recta prospiciet equus, tum vero ad celeritatem incitandus erit. Nimirum constat, in bellis quoque fieri flexus vel hostem insequendi, vel receptus causa. Quapropter utile est equos exercere, ut post flexum cursu celeriore ferantur. Posteaquam exercitii satis habere jam videbitur equus, bonum erit etiam post quietem eum subito ab cursu celerissimo incitare, tam ab equis aliis quam in equos: rursumque ab hac celeritate brevissimo tempore eum sistere, atque ubi steterit aliquamdiu, denuo conversum incitare. Quippe manifestum est, venturum aliquando tempus, quo amborum usus ei futurus sit necessarius. Ubi jam descendendi tempus erit, non hoc fiat inter equos, nec juxta caelum aliquem

ἵππας(ας, ἀλλ' ὅπου καὶ πονεῖν ἀναγκάζεται ὁ ἵππος, ἐνταῦθα καὶ τῆς βρασιάνης τυγχάνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐπειδὴ περ ἐστὶν ὅπου τρέχειν δεήσει τὸν ἵππον καὶ πρηνῇ καὶ ὀρθῇ καὶ πλάγῃ, ἐστὶ δ' ὅπου διαπηδᾶν, ἐστὶ δ' ὅπου καὶ ἐκπηδᾶν, ἐνθα δὲ καὶ καθάλλεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα διδάσκειν τε δεῖ καὶ μελετᾶν καὶ αὐτὸν(καθόλου) καὶ τὸν ἵππον. Οὕτω γὰρ ἂν σωτήριοί τε εἶεν ἀλλήλοις καὶ χρησιμώτεροι ἂν δοκοῖεν εἶναι. (2) Εἰ δέ τις διλογεῖν ἡμᾶς οἰεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρόσθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἐκονεῖτο, πειρᾶσθαι ἐκκελεύομεν εἰ δύναται ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν· νῦν δὲ διδάσκειν φαιμέν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ καὶ γράφομεν ὡς δεῖ διδάσκειν. (3) Τὸν μὲν γὰρ παντάπασιν ἄπειρον τοῦ διαπηδᾶν λαβόντα δεῖ τοῦ ἀγωγέως καταβεβλημένου προδιαβῆναι αὐτὸν τὴν τάφρον, ἔπειτα δὲ ἐντέλλειν δεῖ τῷ ἀγωγῇ ὡς διαλλῆται. (4) Ἦν δὲ μὴ ἐθέλῃ, ἔχων τις μάστιγα ἢ ῥάβδον ἐμβαλέτω ὡς ἰσχυρότατα· καὶ οὕτως ὑπεραλείπει οὐ τὸ μέτρον, ἀλλὰ πολὺ πλεον τοῦ καιροῦ· καὶ τὸ λοιπὸν οὐδὲν δεήσει παλεῖν, ἀλλ' ἢ μόνον ἴδη ὀπισθεν τινα ἐπελθόντα, ἀλείπει. (5) Ἐπειδὴ δὲ οὕτω διαπηδᾶν ἐθισθῇ, καὶ ἀναβεδικῶς ἐπαγέτω τὸ μὲν πρῶτον μικράς, ἔπειτα δὲ καὶ μεγάρας. Ὅταν δὲ μέλλῃ πηδᾶν, παισάτω αὐτὸν τῷ μύρῳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀναπηδᾶν καὶ τὸ καταπηδᾶν διδάσκων παισάτω τῷ μύρῳ. Ἀρόφῳ γὰρ τῷ σώματι ταῦτα πάντα ποιῶν καὶ ἑαυτῷ ὁ ἵππος καὶ τῷ ἀναβάτῃ ἀσφαλέστερον ποιήσει μᾶλλον ἢ ἂν ἐκλείπῃ τὰ ὀπισθεν ἢ διαπηδῶν ἢ ἀνορούων ἢ καθαλλόμενος. (6) Εἰς γε μὴν τὸ κάταντες πρῶτον χρὴ ἐν μαλακῷ χωρίῳ διδάσκειν. Καὶ τελευταῖον ἐπειδὴν τοῦτο ἐθισθῇ, πολὺ ἥδιον τὸ πρηνὲς τοῦ ὀρθίου δραμεῖται. Ἀ δὲ φοβοῦνταί τινες μὴ ἀποβρηνύωνται τοὺς ὤμους κατὰ τὰ πρηνῇ ἑλαυνόμενοι, θαρβρόντων μαθόντες ὅτι Πέρσαι καὶ Ὀδρύσαι ἅπαντες τὰ κατάντη ἀμιλλώμενοι οὐδὲν ἤττον τῶν Ἑλλήνων ὑγιεῖς τοὺς ἵππους ἔχουσι. (7) Παρήσομεν δὲ οὐδὲ ὅπως τὸν ἀναβάτην ὑπηρετεῖν δεῖ πρὸς ἕκαστα τούτων. Χρὴ γὰρ ὀρμῶντος μὲν ἐξαίφνης ἵππου προνεύειν· ἤττον γὰρ ἂν καὶ ὑποδύοι ὁ ἵππος καὶ ἀναβάλλοι τὸν ἀναβάτην· ἐν μικρῷ δὲ ἀναλαμβανόμενον ἀνακίπτειν· ἤττον γὰρ ἂν αὐτὸς κόπτοιο. (8) Τάφρον δὲ διαλλομένου καὶ πρὸς ὀρθιον ἱεμένου καλὸν χαίτης ἐπιλαμβάνεσθαι, ὡς μὴ ὁ ἵππος τῷ τε χωρίῳ ἅμα καὶ τῷ χαλινῷ βαρύνηται. Εἰς γε μὴν τὸ πρηνὲς καὶ ἑαυτὸν ὑπιαστέον καὶ τοῦ ἵππου ἀντιληπτέον τῷ χαλινῷ, ὡς μὴ προπετῶς εἰς τὸ κάταντες μῆτε αὐτὸς μῆτε ὁ ἵππος φέρεται. 9. Ὅρθως δ' ἔχει καὶ τὸ ἄλλοτε μὲν ἐν ἄλλοις τόποις, ἄλλοτε δὲ μακρὰς ἄλλοτε δὲ βραχείας τὰς ἵππας οἰεῖσθαι. Ἀμισέστερα γὰρ τῷ ἵππῳ καὶ ταῦτα τοῦ δεῖ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις καὶ ὁμοίως τὰς ἵππας οἰεῖσθαι.

hominum, nec extra spatium agitationis : sed quo loco laborem equus perferre cogitur, ibidem et quiete potiat.

CAPUT VIII.

Et quoniam equo nonnunquam currendum erit per declivia, acclivia, transversa; nonnunquam transiliendum, et exsiliendum, et desiliendum; ad istaec omnia prorsus et instituere et exercere tam se ipsum quam equum debet. Hoc enim modo et salutaris alter alteri fuerit, et utilis. Si quis autem nos eadem bis repetere putat, qui de iisdem et prius et nunc loquamur; sane non hoc est bis dicere. Nam in emptione periculum fieri jubebamus, an equus haec praestare posset; nunc unicuique sic equum suum docendum dicimus, et docendi rationem litteris prodemus. Nam qui transilendi rudem prorsus accepit equum, is humi demisso loro ductorio, prior ipse transire fossam debet; deinde intento loro ductorio urgendus equus, ut transiliat. Si nolit, flagellum aliquis aut virgam totis viribus adhibeat. Ita non solum id spatium, sed majus etiam quam oportebit, transiliat; ac deinceps non opus erit verberibus, sed ubi duntaxat accedentem a tergo quendam conspexerit, saliet. Posteaquam ita transilire adsueverit, etiam consensum primo deducat ad minores, inde ad majores fossas. Quum vero jam in eo est ut saliat, calcaribus eum pungat. Similiter et quum eum exsilire, et quum desilire docet, calcaribus exstimulet. Nam si haec omnia toto simul corpore faciat equus, tam sibi metum quam sessori minore cum periculo praestabit, quam si vel in transiliendo, vel sursum proruendo, vel desiliendo, a tergo posteriora deficient. Ad declivia primum instituendus est in solo molli; tandem vero, quum adsueverit, multo libentius per declivia, quam per acclivia curret. Si qui vero metuunt, ne, dum aguntur equi per declivia, scapulas et artus rumpant : bono esse animo poterunt, ubi cognoverint, Persas et Odrusas universos, per declivia cursu certantes, equos habere Graecorum equis non minus sanos. Nec omitemus, quo pacto sessor ad haec omnia se debeat accommodare. Nam ad impetum equi subitum, antequam ei propendendum, quod ita dorso minus subsidet equus, et minus inde equitem sursum jectabit : pauloque post, dum inhibetur equus, se retrorsum erigat. Sic enim minus ipse succutietur. Dum fossa transilatur, et in acclivia pergatur, non malum est jubam adprehendere; ne simul equus et difficultate loci, et freno gravetur. In agitatione vero declivi se ipsum resupinet, et equum freno contineat; ne praeceptum ipse tum equus deorsum feratur.

Rectum est etiam, nonnunquam in aliis atque aliis locis, et interdum longas, interdum breves equitationes instituere. Nam et illa minus equo sunt odiosa, quam si semper in

εἶσθαι. (10) Ἐπεὶ δὲ δεῖ ἐν παντοίοις τε χωρίοις τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα ἔσθαι εἶναι καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου τοῖς ὅπλοις καλῶς δύνασθαι χρῆσθαι, ὅπου μὲν ἐστὶ χωρία ἐπιτήδεια καὶ θηρία, ἀμεμπτος ἢ ἐν θήραις μετέσθαι τῆς ἵππικῆς ὅπου δὲ τὰῦτα μὴ ὑπάρχει, ἀναθὴ ἀσκήσεις καὶ ἦν δύο ἵπποτα συντιθέμενο ὁ μὲν ψεύγη ἐπὶ τοῦ ἵππου παντοῖα χωρία, καὶ τὸ δόρυ εἰς τοῦπισθεν μεταβαλλόμενος ὑποχωρῇ, ὁ δὲ διώκῃ, ἐσπαιρωμένα τε ἔχων ἀκόντια καὶ δόρυ ὡς αὐτὸς πεπραγματούμενον· καὶ ὅπου μὲν ἂν εἰς ἀκόντιον ἀρκενῇται, ἀκοντίζῃ τὸν ψεύγοντα τοῖς σπαιρωτοῖς ὅπου δ' ἂν εἰς δόρυ πλῆγῃ, παύει τὸν ἀλίσκόμενον. (11) Ἀγαθὸν δὲ καὶ ποτε συμπέσωσιν ἐλκυσαντα ἐπ' ἑαυτὸν τὸν πολέμιον ἐξείρνης ἀπώσθαι· τοῦτο γὰρ καταβλητικόν. Ὁρθῶς δὲ εἶγει καὶ τῷ ἐλκόμενῳ ἐπελαύνειν τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ποῖον ὁ ἐλκόμενος καταβᾶλοι ἂν μᾶλλον τὸν ἐλκοντα ἢ καταπέσοι. (12) Ἦν δὲ ποτε καὶ στρατοπέδου ἀντικαθήμενου ἀνθιππεύουσιν ἀλλήλοις, καὶ διώκοις μὲν μέχρι τῆς πολέμιας φάλαγγος τοὺς ἀντίους, ψεύγωνσι δὲ μέχρι τῆς φίλας, ἀγαθὸν καὶ ἐνταῦθα ἐπιστασθαι ὅτι εἴως μὲν ἂν παρὰ τοὺς φίλους τις ἦ καλὸν καὶ ἀσφαλὲς τὸ ἐν πρώτοις ἐπιστρέψαντα ἀνὰ κράτος ἐπικεῖσθαι, ὅταν δ' ἐγγὺς τὸν ἐναντίον γίγνηται, ὑποχρίσειν τὸν ἵππον ἔχειν. Οὕτω γὰρ ἂν, ὡς τὸ εἶκος, μάλιστα δύναται βλάπτειν τοὺς ἐναντίους μὴ βλάπτεσθαι ὑπ' αὐτῶν. (13) Ἀνθρώποις μὲν οὖν ἀνθρώπων θεοὶ ἔδωκαν λόγῳ διδάσκειν ἃ δεῖ ποιεῖν, ἵππον δὲ δῆλον ὅτι λόγῳ μὲν οὐδὲν ἂν διδάσκαι· ἦν δὲ ὅταν μὲν ποιῇσιν ὡς ἂν βούλῃ, ἀντιμαρτίῃ αὐτῶ, ὅταν δὲ ἀπειθῇ, κολάζει, οὕτω μάλιστα μάθει ἂν τὸ δέον ὑπηρετεῖν. (14) Καὶ ἐστὶ μὲν τοῦτο ἐν βραχεὶ εἰπεῖν, δι' ὅλης δὲ τῆς ἵππικῆς παρακολοῦσε. Καὶ γὰρ χαλὸν μᾶλλον ἂν λαμβάνει, εἰ ὅποτε δέξαιτο ἀγαθόν τι αὐτῷ ἀποβαίνειν καὶ διαπηδῶν δ' ἂν καὶ ἐξάλλοιτο καὶ τὰλλα πάντα ὑπηρετοῖν ἂν, εἰ προσδοκῇ ὅποτε τὰ σημαινόμενα πράξειε βραχέωνν τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τὰ μὲν δὴ εἰρημένα ταῦτά ἐστιν ὡς ἂν ἥκιστα μὲν ἐξαπατῶν καὶ πῶλον καὶ ἵππον ὠνούμενος, ἥκιστα δ' ἂν διαρθείροι χωόμενος, μάλιστα δ' ἂν ἵππον ἀποδεικνύειν θέοι ἔχοντα ὡν ἵππεὺς δεῖται εἰς πόλεμον. Καίριος δ' ἴσως γράφει, καὶ εἰ ποτε συμβαίῃ θυμοειδέςτερον ἵππῳ τοῦ καιροῦ χρῆσθαι ἢ βλακωδέστερον, ὡς ἂν ὀρθότατα ἐκατέρῳ χρῆσθαι. (α) Πρῶτον τοίνυν χρὴ τοῦτο γινώσκειν ὅτι ἐστὶ θυμὸς ἵππῳ ὅπερ ὀργὴ ἀνθρώπῳ. Ὡς περ οὖν καὶ ἀνθρώπων ἥκιστ' ἂν ὀργίζοι τις μήτε λέγων χαλεπὸν μήτε μὴτε ποῖων, οὕτω καὶ ἵππον θυμοειδὲς ὁ μὴ ἀνὴρ ἥκιστ' ἂν ἐξοργίζοι. (β) Εὐθὺς μὲν οὖν χρὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν ἥκιστ' ἀναβαίνων λυποῖ· ἐπειδὴ δ' ἀναβῇ, ἡρεμήσαντα πλείω χρόνον ἢ τὸν ἐπιτιγρόντα οὕτω προκινεῖν αὐτὸν

hisdem locis, et eodem modo agitur. Quia vero necessarium est, ut omnigenis in locis equum agens; eidem firmiter insideat, et armis ex eo recte uti possit; ideo rei equestris exercitium in venationibus, ubi tum idonea loca, tum feræ sunt, reprehendi non potest: ubi vero nulla est horum copia, fuerit hæc quoque non inutilis exercitatio, si duo equites sic inter se rem componant, ut alter in equo per omnia loca fugiat, et hastam subinde retro transferens abscedat: alter insequatur cum jaculis in cuspidem pilarem desinentibus, et cum ejusdem formæ hasta. Quum intra jactum telii pervenerit, illa jacula cuspidis pilaris in fugientem conjiciat: quum ad intervallum, quo hasta ferire licet, deprensus terriat. Bonum hoc quoque, ut his inter se congressis, alter hostem ad se tractum subito protrudat: hæc enim est hostis deiciendi ratio. Vicissim is qui trahitur, recte faciet si equum adigere nitatur. Quippe si hoc faciat is qui trahitur, citius trahentem dejecerit quam ipse ceciderit. Jam si aliquando, dum castra castris opponuntur, equites contra se provehantur, et ad hostilem usque phalangem adversarios insequantur, ad suam vero vicissim refugiant: hic etiam scire bonum est, quamdiu non procul aliquis a suis abest, recte tutoque facturum, si, equo converso in hostes adacto, totis viribus inter primos urgeat: ubi vero propior hostibus fuerit, equum in potestate retineat. Non enim abs re sic maxime damnum hostibus inferens, ipse nullum ab eis acceperit. Ceterum mortalibus hoc datum divinitus, ut alios oratione docere possit homo, quæ faciunda sint: equum vero ut nihil oratione profecto docueris, ita si pro voluntate tua quiddam agenti vicissim gratum aliquid feceris, et contumacem castigaveris, hoc inprimis modo didicerit, ubicumque debet, obsequi. Ac potest quidem paucis hoc dici, sed in equestri re tota locum habet ubique. Nam et trænium facilius admittet, si quidem eo admissio boni aliquid ei contingat: itidemque tum transiliet, tum exsiliet, in aliisque omnibus obsequetur, si, postquam imperata fecerit, aliquum requiem expectet.

CAPUT IX.

Et hactenus quidem hæc exposita sunt, quomodo quam minime circumveniat is, qui pullum vel equum emit; quomodo emptum quam minime usu corrumpat, præsertim si equus cum ostentatione sit exhibendus, qui habeat ea quibus equiti ad bellum sit opus. Tempus autem fortasse fuerit, ut etiam scribamus, si quando contingat, ut vel animosior quis equo, vel ignaviore, quam par sit, utatur; quomodo modo rectissime utroque possit uti. Primum igitur hoc sciendum, in equo id animum esse, quod in homine sit iracundia. Itaque sicut hominem minime quis ad iram provocet, qui molestum ei quidquam neque dixit, neque facit: ita nec animosiores equum ad iram aliquis commoveat, qui re nulla eum offendit. Statim igitur in adscensu adhibenda diligentia, ne quidquam molestum equo fiat, dum conscenditur. Ubi conscenderit equus, et diutius quieverit quam alio quovis equo fecisset: ita

ὡς πρατότατοι σημεῖοις. Ἐπειτα δ' ἐκ τοῦ βραδυτάτου ἀρχόμενον οὕτως αὖ εἰς τὸ θῆττον προάγειν ὡς ἂν μάλιστα λανθάνοι αὐτὸν δ' ἵππος εἰς τὸ ταχὺ ἀφικνούμενος. (ι) Ὅτι δ' ἂν ἐξαίφνης σημήνη, θυμοειδῇ ἵππον ὥσπερ ἄνθρωπον ταράττει τὰ ἐξαπνία καὶ δράματα καὶ ἀκούσματα καὶ παθήματα. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι ἐν ἵππῳ τὰ ἐξαπνία τάραχον ξεργάζεται. (ιι) Ἦν δὲ καὶ εἰς τὸ θῆττον δρμώμενον τοῦ καιροῦ ὑπολαμβάνειν βούλῃ τὸν θυμοειδῆ, οὐ δὲ ἐξαπνιᾶς σπᾶν, ἀλλ' ἡρεμάτως προσάγεσθαι τῷ χαλινῷ, πραύνοντα, οὐ βιάζομενον ἡρεμεῖν. (ιιι) Καὶ αἱ [τε] μακρὰ ἐλάσεις μᾶλλον ἢ αἱ πυκναὶ ἀποστροφᾷ πραύνοσι τοὺς ἵππους καὶ αἱ ἡσυχαίαι [μὲν] πολλὸν χρόνον καθεψοῦσι καὶ πραύνουσι καὶ οὐκ ἀνεγείρουσι τὸν θυμοειδῆ. (ιιι) Εἰ δὲ τις οἴεται, ἦν ταχὺ καὶ πολλὰ ἐλαύνεται, ἀπειπεῖν ποιήσας τὸν ἵππον πραύνειν, τάναντία γιγνώσκει τοῦ γιγνομένου. Ἐν γὰρ τοῖς τοιοῦτοις ὁ θυμοειδὴς καὶ ἀγειν βίᾳ μάλιστα ἐπιχειρεῖ καὶ σὺν τῇ ὀργῇ ὥσπερ ἄνθρωπος ὀργίλος πολ- λάκις καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀναβάτην πολλὰ ἀνήκεστα ἐποίησεν. (ιιι) Ὑπολαμβάνειν δὲ χρὴ ἵππον θυμοειδῆ καὶ τοῦ εἰς τὸ τάχιστα δρμᾶν, τοῦ δὲ δὴ παραβάλλειν ἵππῳ καὶ παντάπασιν ἀπέχεσθαι· σχεδὸν γὰρ οἱ φιλο- νεϊκότατοι καὶ θυμοειδέστατοι τῶν ἵππων γίνονται. (ιιι) Καὶ χαλινοὶ δὲ οἱ λεῖοι ἐπιτηδεύτεροι τῶν τραχέων. Ἐὰν δὲ καὶ τραχὺς ἐμβληθῇ, τῇ χαλαρότητι τῷ λείῳ δὲ αὐτὸν ἀφομοιοῦν. Ἀγαθὸν δὲ ἐθίζειν αὐτὸν καὶ τὸ ἡρεμεῖν μάλιστα ἐπὶ θυμοειδοῦς ἵππου, καὶ τὸ ὡς ἤκιστα ἄλλῳ τινὶ ἀπτεσθαι ἢ οἷς τοῦ καθῆσθαι ἀσφαλῶς ἔνεκα ἀπτόμεθα. (ιιι) Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι διδασκαλίας ἐστὶ καὶ τὸ ποππυσμῷ μὲν πραύνεσθαι, κλωγμῷ δὲ ἐγείρεσθαι. Καὶ εἰ τις ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ μὲν κλωγμῷ τὰ πραέα, ἐπὶ δὲ ποππυσμῷ τὰ χαλεπὰ προσφέρει, μά- θει ἂν ὁ ἵππος ποππυσμῷ μὲν ἐγείρεσθαι, κλωγμῷ δὲ πραύνεσθαι. (ιιι) Οὕτως οὖν δεῖ καὶ παρὰ κραυγὴν καὶ παρὰ σάλπιγγα μήτ' αὐτὸν φαίνεσθαι τεθορυβη- μένον τῷ ἵππῳ μήτε μὴν ἐκείνῳ θεορυβῶδες μηδὲν προσφέρειν, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατόν καὶ ἀναπαύειν ἐν τῷ τοιοῦτῳ καὶ ἀριστα καὶ δειπνα, εἰ ἐγγωροῖη, προσφέ- ρειν. (ιιι) Κάλλιστον δὲ συμβούλευμα τὸ ἀγαν θυμο- ειδῇ ἵππον μὴ κτᾶσθαι εἰς πολέμους. Βλακί γε μὴν ἵππῳ ἀρκεῖν μοι δοκεῖ γράψαι πάντα τάναντία ποιεῖν ὅσα τῷ θυμοειδεῖ χρῆσθαι συμβουλεύομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἦν δὲ τις ποτε βουληθῇ χρῆσθαι τῷ χρησίμῳ εἰς πόλεμον ἵππῳ μεγαλοπρεπεστέρω τε καὶ περιβλεπτο- τέρω ἱππάζεσθαι, τοῦ μὲν ἔλαιεν τὸ στόμα τῷ χαλινῷ καὶ μυωπίζειν τε καὶ μαστιγοῦν τὸν ἵππον, ἀ οἱ πολλοὶ ποιούντες λαμπρύνειν οἰοῦνται, ἀπέχεσθαι δεῖ πάντα γὰρ τάναντία οὗτοί γε ποιοῦσιν ὧν βούλονται. (α) Τὰ τε γὰρ στόματα ἔκλοντες ἄνω ἀντὶ τοῦ προορᾶν ἐκτυ- φλοῦσι τοὺς ἵππους, καὶ μυωπίζοντες καὶ παίοντες ἐκ-

ΛΕΝΟΡΘΟΝ.

deinde signis eum placidissimis loco moveat. Hinc a tardis- simo incipiens, sic eum ad velociorem motum deducat, ut ipsemet equus se minime sentiat ad progressum celerio- rem accessisse. Quidquid autem repente jusserit eques, id eum animosum non aliter atque hominem perturbat, sive subito conspiciat aliquid, seu audiat, seu patiat. Sciendum vero, repentina perturbationis causam equo præ- bere. Quod si etiam equum animosum concitatius pro- ruentem, quam par sit, inlibere velis; non eum convellere subito debes, sed placide fræno attrahere, ut eum mitigando, non vi cogendo, ad quiescendum permoveas. Agitationes quoque prolixiores magis mitigant equos, quam crebræ inflexiones; itemque remissiores sensim quasi decoquant, et placant, et minime concitant equum animosiores. Si quis autem existimat, equum se agitatione celeri et diuturna fatigatum mansuetiorem effecturum: is contra statuit, quam fieri solet. Nam equus animosus in hujusmodi agitationi- bus inprimis vi nititur uti, et in ira perinde atque homo ira- cundus, sæpenumero tam se ipsum quam sessorem multis adficere malis gravissimis consuevit. Etiam continendus est equus animosus, quominus celeritè proruat; et ab eo prorsus abstinendum, ne cum alio quovis equo certaminis causa committatur. Nam equi plerumque contentiosissimi etiam existere solent animosissimi. Fræna quoque his aptiora lævia, quam aspera. Si tamen et asperum injectum fuerit, laxitate id efficiendum, ut lævi simile sit. Bonum vero est, ut eques se consuefaciat ad sessionem quietam in equo animoso, et ut eum alia sui parte non tangat, quam quibus partibus equum sessionis tutioris causa tangimus. Sciendum autem, solere præcipi, ut equi poppysmate miti- gentur, clogmo sive linguæ ad palatum admotæ sonitu excitentur. Quod si quis initio lenius equum tractet cum clogmo, durius autem cum poppysmate: nimirum ad poppy- sma incitari adsuverit, ad clognum mitigari. Eodem modo nec ad clamorem, nec ad tubam, vel ipse videri debet equo esse perturbatus, vel ei turbulentam aliquam speciem exhibere; sed in hujusmodi casu equum sedare, quantum ejus fieri potest, et eidem tum prandii, tum curnæ pabula, si tum quidem id fieri liceat, offerre. Rectissimum vero consilium hoc fuerit, ut equus admodum ferox ad usum belli non ematur. De inertī equo sufficere mihi videtur id scri- psisse, omnia huic faciunda iis contraria, quibus utendum in animoso consulimus.

CAPUT X.

Si quis autem equo ad bellum idoneo sic uti voluerit, ut etiam inler equitandum magnificentior sit et spectabilior, is uti nec os equi fræno torqueat, nec eum calcaribus et fla- gris urgeat, abstinere se debet: quæ plerique dum faciunt, splendidi quiddam se agere opinantur. Contraria nempe iis agunt omnia, quæ cupiunt. Etenim dum equorum ora sursum trahendo torquent, cerco reddunt eos, qui ante se spectare debebant; dum calcaribus urgent, et flagris cæ-

πλήττειν, ὥστε τεταρῆναι καὶ κινδυνεύειν. Ταῦτα δ' ἔστιν ἵππων ἔργα τὸν μάλιστα ἀγχομένον ἵππασίᾳ καὶ ἀσπρῇ καὶ οὐ κατὰ ποσότητον. (3) Ἐν δὲ τις ἀσπρὴ τὸν ἵππον ἐν γαλῶν μὲν τῷ γαλῶν ἵππεύειν, αὐτὸ δὲ τὸν αὐτὴν διακρίναι, ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς κερτοδοῦναι, οὕτως ἂν ἀπεργάζετο ποιεῖν τὸν ἵππον οὐκ-περ καὶ αὐτὸς ἡδεῖται τε καὶ ἀγαλλίσσεται. (4) Τεταρῆ-ρον δὲ ὅτι τοῦτοις ἡδεῖται ὅταν γὰρ αὐτὸς εἴθῃ παρ' ἵππου, μάλιστα δὲ ὅταν παρὰ θηλείας, τότε αἶρει τε τὸν αὐτὴν ἀνωτάτω καὶ κερτοῖ μάλιστα τὴν κεφαλὴν γο-ρόμενος, καὶ τὰ μὲν σελὴν ὑπερὰ μετασφίξει, τὴν δὲ οὐρὰν ὡς ἀνατείλει. (5) Ὅταν οὖν τις αὐτὸν εἰς ταῦτα προεργάζῃ ἀπὸ αὐτοῦ σφραγιστοῖται ὅταν μάλιστα καλ-ῶπιζέται, οὕτως ἡρόμενον τε τῇ ἵππασίᾳ καὶ μεγα-λοπρεπῇ καὶ γοργῇ καὶ περιδιδέποντι ἀποφαίνει τὸν ἵπ-πον. (6) Ὅν ἡρόμεθα ταῦτ' ἂν ἀπεργασθῇται ὅν αὖ πιασθῇται διακρίσθαι. (7) Πρῶτον μὲν τούτων χρὴ οὐ μὲν οὐκ ἐν γαλῶν κατελθεῖναι. Τούτων δὲ ἔστω ὁ μὲν λείος, τοὺς προγῶνς εὐμεγέθεις ἔχων, ὁ δὲ ἕτερος τοὺς μὲν προγῶνς καὶ βραχίς καὶ ταπεινούς, τοὺς δ' ἐρί-νους οἷας, ἵνα ὅπταν μὲν τούτοις λάθῃ, ἀγχιλλῶν τῇ τραχύτητι διὰ τοῦτο ἀφίῃ, ὅταν δὲ τὸν λεῖον μεταίῃ, τῇ μὲν λεύκῃ αὐτοῦ ἡσθῇ, ἃ δὲ ὑπὸ τοῦ τραχέος παι-δεύῃ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ λεῖῳ ποιῇ. (8) Ἦν δ' αὖ κα-ταρροῖστας τῆς λεύκῃς λαμβάνει ἀπερὶδῆται ἐν αὐτῷ, τοῦτον οὕκα τοὺς προγῶνς μεγάλους τῷ λεῖῳ προστι-θεῖται ἵνα γάταιν ἀναγκάζομενος ὑπ' αὐτῶν ἀφίῃ τὸ στόμα. Οὕτω τε δὲ καὶ τὸν τραχὺν παντοδαπὸν ποιεῖν καὶ κατελθεῖναι καὶ κατατείνοντα. (9) Ὅποιον δ' ἂν οἶσι γαλῶν, πάντας ὑπὸν ἔστωσαν. Τὸν μὲν γὰρ σελήρον, ὅπως ἂν ὁ ἵππος λάθῃ, ὅλον ἔχει πρὸς τὰς γνάθους ὥσπερ καὶ οὐδελίκων, ὁπῶθεν ἂν τις λάθῃ, ὅταν αἶρει. (10) Ὁ δ' ἕτερος ὥσπερ ἡ ἀλυσίς ποιεῖν ὁ τῷ ἂν ἔχῃ τις αὐτῷ, τοῦτο μόνον ἀκαρπτον μένει, τὸ δ' αὖτ' ἀπέρχεται τὸ δὲ ὑδρὸν ἐν τῷ στόματι καὶ θορῶν ἀφίῃται ἀπὸ τῶν γνάθων τὸ στόμα τού-του οὕκα καὶ οὐ κατὰ μέσον ἐκ τῶν αἰώνων διακρίναι κερτοῖνται, ὅπως τοῦτους ὁμοῖον τῇ τε γλώττῃ καὶ τοῖς οὐδῶν ἀμείβῃ τοῦ ἀνακαλῆσθαι πρὸς τὰς γνάθους τὸν γαλῶν. (11) Εἰ δὲ τις ἀγνοῇ τί τὸ ὑδρὸν τοῦ γαλῶν καὶ τί τὸ σελήρον, γράφομεν καὶ τοῦτο. Ὑγρὸν μὲν γὰρ ἔστιν ὅταν οἱ αἰῶνες εὐραῖας καὶ λείας ἔχῃσι τὰς σφελῶνς ὥστε βραδίως κάρπυσθαι, καὶ πάντα δὲ ὁπότῃ περιτίθεται περὶ τοὺς αἰῶνας ἢν εὐρύστομα ἢ καὶ μὴ συμποικνα, ὑγρότερά ἐστιν. (12) Ἦν δὲ γα-λῶν δακτύλῳ τοῦ γαλῶν διατρέχῃ καὶ συνήῃ, τοῦτ' ἐστὶ σελήρον εἶναι. Ὅποιος δ' ἂν τις ἢ, τοῦτο ταδὲ πάντα ταῦτ' ποιητέον, ἥνπερ γε βούληται ἀποδείξασθαι τὸν ἵππον ὅνπερ αἶρεται. (13) Ἀνακρουστέον μὲν τὸ στόμα τοῦ ἵππου οὕτε ἄν γαλῶνς ὥστε ἐκνεύειν, οὕτε ἄν ἡτορὸς ὡς μὴ αἰσθάνεσθαι. Ἐπειδὴν δὲ ἀνακρουόμενος αἶρετ' τὸν αὐτὴν, οὕτως εὐθὺς τὸν γα-λῶν. Καὶ ταῦτα δὲ δεῖ, ὥσπερ οὐ παροῦμεθα λέγον-τες, ἐν τῷ ἂν αὐτῶς ὑπερετῇ, χαρίζεσθαι τῷ ἵππῳ.

dunt, ita terribus obstupesciunt, ut perturbati, se per u-
lis exponant. Ea vero fieri ab equis solent, qui motum
equitationis molestissime ferunt; ac forte, minimeque res se
gerunt. Si quis autem sic equum instituat, ut motus
equestres frano laxiore peragat, et cervicem sursum attol-
lat, et a capite gibberis instar incurvet: ita scilicet illius
impellat ad praestandum ea, quibus equus ipse gaudeat et
exsultet. His autem eum gaudere, vel hoc argumento
constat. Nam quoties ipse alios accedit equos, feminei
praesertim sexus, tunc et cervicem ad summum attollit, et
caput agili maxime motu recurvat; atque alte tollit molli-
ciora, caudam vero sursum tendit. Itaque si quis eum ad
ista deducat, quae ipsemet effingit, quum pulchritudinem
suam inprimis ostentat; tum vero talem exhibebit equum
qui et voluptatem ex agitatione capiat, et magnificus sit,
et alacer, et spectabilis. Quo autem modo putemus hac
posse pericli, nunc enarrare conabimur. Primum igitur
habere frana non pauciora duobus oportet. Horum leve
sit unum, et orbes habeat majusculos; alterum graves ac
depressos orbes, et echinos acutos: ut ubi frenum huius-
modi prehenderit, ob asperitatem agre ferens, ideo libenter
dimittat; at ubi leve cum isto commutaverit, ejus levitate
delectatus, quae facere per illud asperum edoctus fuerat,
etiam levi utens efficiat. Sin ista levitate contempta, fre-
quenter huic incombere velit: hanc ipsam ob causam levi
majores orbes addimus, ut os pandere per eos cogatur,
atque ita lupos dimittat. Licebit et asperius frenum
variare tum expleando tum intendendo. Quaecumque
vero frana fuerint, flexilia sint omnia. Nam durum quacum-
que parte prehenderit equus, totum ad maxillas tenet: sicut
et verum quacumque parte quispiam prehenderit, totum sus-
tollit. Alterum vero sic comparatum est, ut catena. Quan-
enim putem ejus aliquis tenet, ea sola non flexa manet,
reliquis pendulis. Has dum fugientes in ore semper ve-
nando capiat equus, lupos a maxillis dimittit. Eam ob
causam pendunt et annuli de axibus in medio, ut hos tam
lingua quam dentibus insequendo prensans, frenum ad
maxillas corripere negligat. Si quis autem ignorat, quod
frenum flexile, quod durum sit; hoc quoque litteris com-
plectemur. Est enim flexile, quum axes ita et latas et laeves
commissuras habent, ut facile flectantur: itidem omnia,
quae circum axes adhibentur, si largi sint oris, ac minime
acta, magis etiam sunt flexilia. Si vero frani partes
omnes difficulter discurrant et concurrant; hoc scilicet
est, durum esse frenum. Quaecumque vero aliquis ha-
beat, eo peragat eadem haec omnia; modo talem efficere
voluerit equum, qualem descripsimus. Nimium os equi
sursum impellendum non adeo graviter, ut declinare velit;
nec adeo placide, ut non sentiat. Ubi sursum caput impel-
lendo cervicem attollit, mox ei frenum concedendum erit.
Quin etiam in aliis equo, sicuti monere non desinamus,

(13) Καὶ ὅταν δ' αἰσθῇται ἡδόμενον τὸν ἵππον τῇ τε ὑψηλῶς καὶ τῇ χαλαρότητι, ἐν τούτῳ οὐδὲν δεῖ χαλεπὸν προστέρειν ὥς πονεῖν ἀναγκάζοντα, ἀλλὰ ὁμαλῶς ὥς παύσασθαι βουλούμενον· οὕτω γὰρ μάλιστα θαρβύων πρόεισιν εἰς τὴν ταχείαν ἵππασιν. (14) Ὡς δὲ καὶ τῷ ταχὺ θεῖν ἵππος ἥδεται τεκμήριον· ἐκρυγῶν γὰρ οὐδεὶς βάρυν πορεύεται, ἀλλὰ θεῖ. Τούτῳ γὰρ πέφυκεν ἥδεσθαι, ἢν μὴ τις πλείω τοῦ καιροῦ θεῖν ἀναγκάζῃ· ὑπερβάλλον δὲ τὸν καιρὸν οὐδὲν τῶν πάντων ἡδύ οὔτε ἵππῳ οὔτε ἀνθρώπῳ. (15) Ὅταν γε μὴν εἰς τὸ ἵππάζεσθαι μετὰ τοῦ κυδρῶ ἀφίγμενος ᾖ, εἰθισμένος μὲν δῆπου ἡμῖν ᾖ ἐν τῇ πρώτῃ ἵππασίᾳ ἐκ τῶν στροφῶν εἰς τὸ θῆττον δρᾶσθαι. Ἦν δέ τις τοῦτο (μὲν) μεμαθηκός αὐτοῦ, ἅμα ἀντιλαμβάνηται τε τῷ χαλινῷ καὶ σημήνῃ τῶν ὁρμητηρίων τι τούτῳ, ὑπὸ μὲν τοῦ χαλινῷ πιεσθεὶς, ὑπὸ δὲ τοῦ σημανθῆναι δρῶν· ἐγείρεται, καὶ προβάλλεται μὲν τὰ στέρνα, αἶρει δὲ ἀνωτέρω τὰ σκέλη ὀργίζομενος, οὐ μέντοι ὑγρὰ γε· οὐ γὰρ μάλα ὅταν λυπῶνται ὑγροῖς τοῖς σκέλεσιν ἵπποι χρῶνται. (16) Ἦν δέ τις οὕτως ἀνεξωπηρημένῳ αὐτῷ δῶν τὸν χαλινόν, ἐνταῦθα ὅρ' ἡδονῆς τῷ διὰ τὴν χαλαρότητα τοῦ στομίου λελύσθαι νομίζειν, κυδρῷ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖν δὲ τοῖν σκελοῖν γαυριώμενος φέρεται, πανταπάσιν ἐκμιμούμενος τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμόν. (17) Καὶ οἱ θεώμενοι τὸν ἵππον τοιοῦτον ἀποκαλοῦσιν ἐλευθερίον τε καὶ ἐλεουργόν καὶ ἵππαστῆν καὶ θυμοειδῆ καὶ σοβαρὸν καὶ ἅμα ἡδύν τε καὶ γοργὸν ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ, ἢν τούτων τις ἐπιθυμήσῃ, μέγρι τούτων ἡμῖν γεγράφθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἦν δέ τις ἄρα βουληθῇ καὶ πομπικῷ καὶ μετῴρῳ καὶ λαμπρῷ ἵππῳ χρῆσασθαι, οὐ μάλα μὲν τὰ τοιαῦτα ἐκ παντὸς ἵππου γίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν μεγαλόφρονα καὶ τὸ σῶμα εὐρωστον. (2) Οὐ μέντοι δ' γε οἴονται τινες τὸν τὰ σκέλη ὀγρὰ ἔχοντα καὶ τὸ σῶμα αἰρεῖν δυνήσεσθαι, οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλὰ μάλλον ὅς ἂν τὴν ὀσφύν ὑγρὰν τε καὶ βραχέϊαν καὶ ἰσχυρὰν ἔχῃ, καὶ οὐ τὴν κατ' οὐρὰν λέγομεν, ἀλλ' ἢ πέφυκε μεταξὺ τῶν τε πλευρῶν καὶ τῶν ἰσγίων κατὰ τὸν κενεῶνα, οὗτος δυνήσεται πόρρω ὑποτιθέναι τὰ ὀπίσθια σκέλη ὑπὸ τὰ ἐμπρόσθια. (3) Ἦν οὖν τις ὑποτιθέντος αὐτοῦ ἀνακρούῃ τῷ χαλινῷ, ὁκλάζει μὲν τὰ ὀπίσθια ἐν τοῖς ἀστραγάλοις, αἶρει δὲ τὸ πρόσθεν σῶμα, ὥστε τοῖς ἐξ ἐναντίας φαίνεσθαι τὴν γαστέρα καὶ τὰ αἰδοῖα. Δεῖ δὲ καὶ ὅταν ταῦτα ποιῇ διδόναι αὐτῷ τὸν χαλινόν, ὅπως τὰ καλλίστα ἵππου ἔκωεν τὴν ποιῇ καὶ δοκῇ τοῖς ὀρώσιν. (1) Εἰσὶ μέντοι οἱ καὶ ταῦτα διδάσκουσιν οἱ μὲν βράβδου ὑπὸ τοῖς ἀστραγάλους κρούοντες, οἱ δὲ καὶ βακτηρίᾳ πατρύχοντά τινα κελεύοντες ὑπὸ τὰς μηριαίας παίειν. (2) Ἡμεῖς γε μέντοι τὸ κράτιστον τῶν διδασκαλίων νομίζομεν, ὅς περ δεῖ λέγομεν, ἢν ἐν παντὶ παρέπῃται.

officium recte facienti vicissim est indulgendum. Quumque senserit eques, et elatione cervicis equum et habenarum laxitate delectari: tum vero nihil ei molestum adferre debet, quasi ad laborem cogere, sed blandiri, quasi potius cum quiescere velit. Sic enim animo maxime prompto ad agitationem celeriores procedet. Nec argumentum nobis deest, quo constet, equum cursu velociore delectari. Quippe nullus omnino equus, ubi effugerit, gradatim incedit, sed cursu fertur. Hoc enim a natura delectari solet, nisi quis eum ulterius quam oportet, ad cursum cogat. Quidquid vero recti et tempestivi usus modum superat, huiusmodi nihil quicquam nec equo nec homini gratum est. Ubi jam ad agitationem quandam gloriosam pervenerit, adsuefactus scilicet a nobis fuit in agitatione prima, ut post inflexiones ad motum celeriores tendat. Si quis autem equum jam sic institutum simul et freno retineat, et signum det aliquod eorum quæ ad cursum incitant: tum vero pressus ille quidem a freno sed concitationis signo accensus excandescit, ac pectus protendit, et irascens altius crura tollit, non mollia tamen: quippe quum offenduntur equi, non ideo sane cruribus uti mollibus solent. At si quis equo sic excitato frenum concesserit, ibi præ gaudio, quod ob laxitatem se lupis liberatum existimet, glorioso quodam gestu, cruribusque mollibus exsultabundus fertur, et in omnibus exprimit elegantiam illam, cum qua solet equos alios adire. Ac talem qui spectant equum, et liberalem adpellant, et sponte promptum, et equestrem, et animosum, et superbum, simulque jucundum et terribilem adpectu. Quæ quidem si quis est qui adfectat, hactenus de iis expositum a nobis esto.

CAPUT XI.

At si quis equo ad pompas idoneo et erigente se et splendido uti voluerit, sane non quovis ab equo hæc exspectet, sed existere prius animum in eo magnum et robustum corpus oportet. Quod autem plerique existimant, equum, cui crura mollia sint, etiam corporis attollendi facultatem habiturum, non ita comparatum est: sed potius hoc illius erit, cui lumbi molles sunt, et breves, et robusti (nec jam de lumbis ad caudam loquimur, sed de iis qui ad alvum, inter latera et coxas existunt): talis equus subicere crura posterioribus prioribus haud exiguum ad spatium poterit. Itaque si quis eo sic subiciente, frenum sursum adducat, posterioribus quidem partibus in talos recumbit, anterieus vero corpus sic attollit, ut ab adversis et venter et verenda conspiciantur. Hæc vero quum facit, frenum ei remittendum est; ut quæ pulcherrima præstantur ab equo, et faciat lubens, et ita facere judicio spectatorum existimetur. Et hæc quidem sunt qui doceant equos, dum eos alii virga subter talos pulsant, alii quandam propter equum currentem baculo cadere subjectas femoribus partes jubent. Nobis tamen ea disciplina iudicatur optima, quemadmodum semper dicimus si comitetur hoc in omnibus, ut equus voluntati agita-

τὸ ἐν ᾧ ἂν πανήσῃ τῷ ἀναβάτῃ κατὰ γνώμην ταχέ-
 ναι βραδύτης παρ' αὐτοῦ. ὁ Ἄ μὲν γὰρ ὁ ἵππος
 ἀναγκάζομενος ποιεῖ, ὥσπερ καὶ Σίμων λέγει, οὐτ'
 ἐπίσταται οὔτε καλὰ ἐστίν, οὐδὲν μᾶλλον ἢ εἴ τις ὄρ-
 χησὲν μαστιγῇ καὶ κεντρίσει. Πολλὸν γὰρ ἂν πλείω
 ἀσχημονόη ἢ καλὰ ποιόη τὰ τοιαῦτα πάσῃων καὶ ἵπ-
 πος καὶ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ δεῖ ἀπὸ σημείων ἐκόντα
 πάντα τὰ καλλίστα καὶ λαμπρότατα ἐπιδεικνύσθαι.
 γ' Ἦν δὲ καὶ ὅταν μὲν ἱππάζηται μέχρι πολλοῦ ὁ ἰσθί-
 ος ἐλαύνηται, ὅταν δὲ καλῶς μεταωρίζῃ ἑαυτὸν, ταχύ
 τε καταβάνηται καὶ ἀπορχλινοῖται, εὖ γὰρ εἰδέναι ὅτι
 ἐκὼν εἰσιν εἰς τὸ μεταωρίζειν ἑαυτὸν. δ' Ἐπὶ τῶν
 τοιούτων δὲ ἤδη ἱππάζομενοι ἵππων καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες
 γράφονται, καὶ ἄνδρες οἱ καλῶς γράφοντο αὐτοῖς μεγα-
 λοπρεπὲς φαίνονται. ς' Οὕτω δὲ καὶ ἐστὶν ὁ μεταω-
 ρίζων ἑαυτὸν ἵππος σφόδρα ἢ καλὸν ἢ θαυμαστὸν ἢ
 ἀγαστὸν ὥς πάντων τῶν ὁρώμενων καὶ νόων καὶ γεραι-
 τέρων τὰ ὅμματα κατέρχει. Οὐδεὶς γούν οὔτε ἀπολεί-
 πει αὐτὸν οὔτε ἀπαρχοῖται θεόμενος ἕστ' ἄνευ ἐπι-
 δεικνύσθαι τὴν λαμπρότητα. (ιϞ) Ἦν γε μὴν ποτε
 συμβῇ τινι τῶν τοιούτων ἵππων κατεχόμενον ἢ φυλαρ-
 χήσαι ἢ ἱππαρχήσαι, οὐ δὲ αὐτὸν τοῦτο σπουδάζειν
 ὅπως αὐτὸς μόνος λαμπρὸς ἐσται, ἀλλὰ πολλὸ μᾶλλον
 ὅπως ὅταν τὸ ἐπόμενον ἀξιολάτοι φανείτω. (ιι) Ἦν
 μὲν οὖν ἡγήται, ὥς μάχιστα ἐπανόουσι τοὺς τοιούτους
 ἵππους, ὅς ἂν ἀνωτάτω αἰρόμενος καὶ ποικύτατα τὸ
 σῶμα βραχύτατον προβαίνει, ὁδῶν ὅτι καὶ βάλαν
 ἔπουντ' ἂν οἱ ἄλλοι ἵπποι αὐτῷ. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς
 ὁρμῆς τί ἂν καὶ λαμπρόν γένουτ' ἂν; (ιιγ) Ἦν δὲ ἐξε-
 γείρας τὸν ἵππον ἡγή μῆτε τῷ ἄγχι τάξει μῆτε τῷ ἄγχι
 βράδει, ὥς δ' εὐθυμότατοι ἵπποι καὶ γοργότατοι καὶ πο-
 νεῖν εὐσχημονέστατοι γίνονται, ἔαν ἡγή αὐτοῖς οὕτως,
 αἰθέρος μὲν ὁ τύπος, αἰθέρος δὲ τὸ φράγμα καὶ τὸ φῶς
 σῶμα τῶν ἵππων (συμπαρέσονται), ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς
 ἀλλὰ καὶ πάντες ὅσοι συμπαρεσόμενοι ἀξιολάτοι ἂν
 φαίνοντο. (ιιδ) Ἦν γε μέντοι τις καλῶς ἱππωνήσῃ,
 τρέφῃ δὲ ὥς πόνους δύνασθαι ὑποφέρειν, ὁρθῶς δὲ γρή-
 ται καὶ ἐν τοῖς πρὸς πόλεμον μελετήμασι καὶ ἐν ταῖς
 πρὸς ἐπίδειξιν ἱππασίαις καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγωνί-
 σμασι, τί ἔτι ἐμποδὼν τοῦτω μὴ οὐχὶ πλείονός τε ἀξίους
 ἵππους ποιεῖν οὐς ἂν παραλαμβάνῃ, καὶ εὐδοκίμους μὲν
 ἵππους ἔχειν, εὐδοκίμειν δὲ αὐτὸν ἐν ἡπικῇ, ἣν μή
 τι θαυμάσιον κολύβη;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Γράψαι δὲ βουλόμεθα καὶ ὥς δεῖ ὁπλισθαι τὸν μέ-
 λοντα ἐφ' ἵππου κινουμένου. Πρῶτον μὲν τοῖνον φαι-
 νῶναι τὸν θώρακα πρὸς τὸ σῶμα πεποιθῆσθαι, ὅτι τὸν
 μὲν καλῶς ἀρμυζόντα ὅταν φέρει τὸ σῶμα, τὸν δὲ ἄγχι
 χιλιάρην οἱ ὦμοι μόνον φέρουσιν, ὃ γε μὴν λίαν στενὸς
 δεσμός οὐκ ὅπλιον ἐστίν. (2) Ἐπει δὲ καὶ ὁ ἀρχὴν ἐστὶ
 τῶν καυρίων, φαινὲν γρήναι καὶ τοῦτω ἐξ αὐτοῦ τὸν θω-

loris obsequens, vicissim ab eo quietem impetret. N-
 equus ad quae praestanda cogitur, ut Sino quoque mo-
 et, ea nec intelligit ipse, nec magis pulchra sunt, quam si quis
 saltatorem flagris et stimulis ad saltandum impellat. Quippe
 multo plura ferde, quam belle peregerit, qui sic excipitur,
 et equus, et homo. Nimirum ex signis equus lubens et vo-
 lens pulcherrima omnia et splendidissima debet exhibere.
 Quod si etiam, quoties equitationis motu exercetur equus,
 ad copiosum usque sudorem agitur, quoties pulchre semet
 erigit, equus cito descendat, et frenum adimat: omnino
 hoc sciendum ut ad erigendum se non invitus accedat. Atque
 huiusmodi sane in equis tam diu quam heroes equitantes
 pingi solent; et homines, qui equis scite norunt uti, magni-
 ficentiam quandam praese ferunt. Est autem tam velomet-
 ter pulchrum quiddam equus semet erigens, tam admiran-
 dum atque stupendum, ut omnium spectantium, tam iuve-
 num quam seniorum, oculos detineat. Nemo certe vel ab-
 eo discedit vel spectare desinit, dum splendorem ille suum
 ostendit. Quod si contingat alieni, talem equum nactus,
 vel tribunatus, vel equitum magisterium, non hoc duntaxat
 eniti debet, ut solus ipse sit splendidus; sed multo
 magis ut comitatum universum spectatu dignum exhibeat.
 Itaque si (cuiusmodi equi maxime laudari solent) praecedat
 talis, qui summam ad altitudinem, et creberrime corpus
 erigens, paullatim admodum progrediatur; sequentur huius
 equi scilicet alii gradatim. Et quid in hoc spectaculo splen-
 didi fuerit? At vero si equum excitaveris, ac neque nimia
 cum celeritate, neque tarditate nimia, sed ea ratione praec-
 edas, qua fiunt equi et animosissimi, et imprimis truces,
 et specie ad labores obeundos maxime decenti; eo nimirum
 modo si praecedas, et strepitus et hinnitus et flatus simul
 ab omnibus equis una aderit. Ita non ipse tantum, sed totus
 etiam comitatus spectatu dignus videbitur. Si denique
 feliciter equum aliquis emerit, ad laborum tolerantiam edu-
 carit, eodem recte tum in exercitiis ad actiones bellicas, tum
 in agitationibus ad ostentationem comparatis, et in prolio-
 rum certaminibus utatur: quid huic ob stare possit amplius,
 quominus quos acceperit equos pretii majoris efficiat; ac
 tum probatos habeat, tum ipse rei equestris gloria floreat,
 nisi divinitus impediatur?

CAPUT XII.

His adjungere volumus et illam descriptionem, quonam
 modo armatus esse oporteat eum, qui periculum in equo
 sit aditurus. Primum ergo dicimus, loricam sive thora-
 cem ad corpus factum esse debere. Si recte congruat, cor-
 pus ipsum hunc gestat; laxum nimis humeri soli portant;
 admodum angustus, vinculum est, non armatura. Quia
 vero inter exposita vulneribus letalibus et cervix est, fieri

ρακος ὁμοιον τῷ αὐχένι στέγασμα παποιῆσθαι. Τοῦτο γάρ ἅμα κόσμον τε παρέξει, καὶ ἦν ὅον δεῖ εἰργασμένον ἦ, δέξεται ὅταν βούληται τῷ ἀναβάτῃ τὸ πρόσωπον μέχρι τῆς βινός. (3) Κράνος γε μὴν κράτιστον εἶναι νομίζομεν τὸ βουωτιουργές· τοῦτο γὰρ αὐτὸ στεγάζει μάλιστα πάντα τὰ ὑπερέχοντα τοῦ θώρακος, ὅρᾳν δὲ οὐ κωλύει. Ὁ δ' αὖ θώραξ οὕτως εἰργάσθω ὥς μὴ κωλύῃ μήτε καθίζειν μήτ' ἐπικύπτειν. (4) Περί δὲ τὸ ἦτρον καὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὰ κύκλω αἱ πτέρυγες τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἔστωσαν ὅσες στέγειν τὰ μέλη. (5) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀριστέρα χεὶρ ἦν τι πάθη, καταλύει τὸν ἵππεά, καὶ ταύτῃ ἐπαινοῦμεν τὸ εὐρημένον ὄπλον τὴν χειρὰ καλουμένην. Τὸν τε γὰρ ὤμον σκεπάζει καὶ τὸν βραχίονα, καὶ τὸν πῆχυν καὶ τὸ ἐχόμενον τῶν ἡνῶν, καὶ ἐκτείνεται δὲ καὶ συγκαμπτεται· πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὸ διαλείπον τοῦ θώρακος ὑπὸ τῇ μασχάλῃ καλύπτει. (6) Τὴν γε μὴν δεξιὰν ἐπαίρειν δεῖ, ἣν τε ἀκοντίζει ἣν τε πατάζει βουληθῇ. Τοῦ μὲν οὖν θώρακος τὸ κωλύον ταύτῃ ἀραιρετόν· ἀντὶ δὲ τούτου πτέρυγες ἐν γιγλῦμοις προσθεταί, ὅταν μὲν διαίρηται, ὁμοίως ἀναπτύσσονται· ὅταν δὲ καταίρηται, ἐπικλείονται. (7) Τῷ γε μὴν βραχίονι τὸ ὥσπερ κνημὶς παρατιθέμενον ἀρκεῖν βέλτιον ἤ μιν δοκεῖ εἶναι ἢ συνδεθὲν ὄπλῳ. Τό γε μὴν ψυλούμενον αἰρομένης τῆς δεξιᾶς στεγαστέον ἐγγὺς τοῦ θώρακος ἢ μοσχέϊω ἢ χαλκείῳ· εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ ἐπικαιροτάτῳ ἀφύλακτον ἔσται. (8) Ἐπειπερ δὲ, ἣν τι πάσχη ὁ ἵππος, ἐν παντὶ κινδύνῳ καὶ ὁ ἀναβάτης γίγνεται, ἐπλίζειν δεῖ καὶ τὸν ἵππον προμετωπιδίῳ καὶ προστερνιδίῳ καὶ παραμηριδίῳ· ταῦτα γὰρ ἅμα καὶ τῷ ἀναβάτῃ παραμηριδία γίγνεται. Πάντων δὲ μάλιστα τοῦ ἵππου τὸν κενεῶνα δεῖ σκεπάζειν· καιριώτατον γὰρ ὃν καὶ ἀσχυρότατόν ἐστι· δυνατὸν δὲ σὺν τῷ ἐριπίῳ αὐτὸν σκεπάσαι. (9) Χρὴ δὲ καὶ τὸ ἔποχον τοιοῦτον ἐξράσθαι ὥς ἀσφαλέστερόν τε τὸν ἵππεά καθῆσθαι καὶ τὴν ἔδραν τοῦ ἵππου μὴ σίνεσθαι. Καὶ τὰ μὲν ὧν ἄλλα [τοῦ ἵππου] οὕτω καὶ ὁ ἵππος καὶ ὁ ἵππευς ὥπλις μένοι ἂν εἴεν. (10) Κνήμαι δὲ καὶ πόδες ὑπερέχοντες μὲν ἂν εἰκότως τῶν παραμηριδίων, ὀπλισθεῖν δὲ καὶ ταῦτα, εἰ ἐμβάται γένοιτο σκύτους, ἐξ οἷουπερ αἱ κρηπίδες ποιοῦνται· οὕτω γὰρ ἂν ἅμα ὄπλον τε κνήμια καὶ ποσὶν ὑποδήματ' ἂν εἴη. (11) Ὡς μὲν δὴ μὴ βλάπτεσθαι θεῶν ὤλεων ὄντων ταῦτα ὄπλα. Ὡς δὲ τοὺς ἐναντίους βλέπτειν, μάχαιραν μὲν μάλλον ἢ ξίφος ἐπαινοῦμεν· ἐφ' ὕψους γὰρ ὄντι τῷ ἵππῳ κοπίδος μάλλον ἢ πληγῇ ἢ ξίφους ἀρκέσει. (12) Ἀντὶ γε μὴν δόρατος καμμάκινον, ἐπειδὴ καὶ ἀσθενὲς καὶ δυσφορὸν ἐστὶ, τὰ κρανείνα δύο παλτὰ μάλλον ἐπαινοῦμεν. Καὶ γὰρ ἐξαριζέται τὸ ἕτερον δυνατὸν τῷ ἐπισταμένῳ, καὶ τῷ λειπομένῳ ὅσον τε χρῆσθαι καὶ εἰς τὸ ἀντίον καὶ εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τοῦμπροσθεν· καὶ ἅμα ἰσχυρότερα τὰ τοῦ δόρατος καὶ εὐφορώτερα ἐστίν.

13. Ἀκόντισμά γε μὴν τὸ μακρότατον ἐπαινοῦμεν· καὶ γὰρ ἀποστρέφει καὶ μεταλαβεῖν παλτὸν οὕτω μάλλον δὲ χρόνος ἐγγώρει. Γράφομεν δὲ ἐν βραχεὶ καὶ ὡς ἂν

debere dicimus aptum cervici quoque tegumentum ex ipso thorace surgens. Nam hoc et ornamentum adferet, et si justo modo fabricatum fuerit, equitis faciem usque ad nares, ubi sic ille voluerit, intra se recipiet. Galeam ducimus optimam, quæ Boetii sit operis. Etenim ea rursus tegit extra thoracem eminentia prorsus omnia, nec prospectum impedit. Thorax quoque sic elaboratus sit, ut nec in sessione nec inclinatione prona ferat obstaculum. Circum partes inter umbilicum et pubem, cum pudeandis, et aliis in horum ambitu, tales totque pinnae sunt ut illa membra tegantur. Et quoniam sinistra quoque manus si laesa sit, equiti perniciem adfert; inventam et huic muniendae laudamus armaturam, cui nomen manus inditum. Nam et humerum illa tegit, et brachium, et cubitum, et partes quibus habena tenentur; simulque tum extendi tum contrahi potest. Praeterea partem sub alis a thorace destitutam obtegit. Dextram attolli necesse est, sive jaculum eques vibrare, seu percutere hostem voluerit. Quidquid igitur a thorace impedimentum adferre potest, hic removendum: et hujus loco pinnae velut in quibusdam cardinibus erunt applicatae, ut quum dextra diducitur, et ipsae pariter explicentur; quum reducitur, vicissim claudantur. Quod instar tegimenti tibiarum adhibetur brachio, commodius nobis esse videtur ad eam partem tuendam, quam si adligatum sit armaturae: quod nudari solet, dum dextra sustollitur, muniendum juxta thoracem tegumento, vel e pelle vitulina, vel aere facto. Nam alioqui locus maxime letalis incuseditus erit. Quoniam vero si quid equo accidat, etiam sese in periculo summo versatur; armandus et equus ipse, tum frontis, tum pectoris, atque laterum tegumentis. Haec enim et equitis femora muniunt. Omnium vero maxime protegendus equi venter. Is enim et letalibus expositus est maxime vulneribus, et debilissimus. Potest autem ephippio una protegi. Debet illud etiam instratum, cui eques insidet, tali modo esse consutum, ut et tutior equiti sit sessio, et equi sella non laedatur. Et alii quidem partibus hoc modo et equus et eques armati fuerint. Tibias autem cum pedibus exstare consentaneum est extra femorum tegumenta, munitaeque fuerint haec partes, si earum indumenta de illo corio fiant, ex quo crepidae confici solent. Etenim hoc modo simul et armatae tibiae, et calceati pedes erunt. Et haec quidem ad hoc comparata sunt arma, ne laedi quis possit, modo dii propitii fuerint. Hostibus autem laedendis ensi praeferenda nobis videtur esse machaera. Nam ab equite, qui est in sublimi, vehementior est ictus copidis aut sicæ, quam ensis. Prae hasta in perticae modum, quoniam fragilis est et incommoda gestatu, potius corneas tragulas duas probamus. Etenim harum altera confici potest a perito, altera reservari ad usum vel in adversos, vel a latere, vel a tergo constitutas: simulque firmiores haec sunt, quam hastae, ac gestatu commodiores.

Jaculi vibrationem, quae longissimum ad spatium fiat, laudamus: nam hoc modo plus temporis conceditur, ut et emittat et iterum retrahat tragulam. Scribemus etiam pau-

τις καὶ τὰ ἀκοντίζον. Ἦν γὰρ προβαλλόμενος μὲν τὰ ἀριστερὰ, ἐπανέγων δὲ τὰ δεξιὰ, ἐξανιστάμενος δ' ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακύπτουσιν τὴν λόγχην ἄρξῃ, οὕτω συνδρομάτῳ τε καὶ μακρότατον ὁρᾶται τὸ ἀκοντιστὴν, εὐστοχώτατον μάλιστα, ἐὰν κατὰ τὸν σκοπὸν ἀριμενῇ αἰεὶ ὁρᾷ ἢ λόγχῃ. (iii) Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἰδιώτης καὶ ὑπομνήματα καὶ μελέτηματα γειγράψῃ ἡμῖν. Ἀ δὲ ἱππάρχῳ προσήκειν εἰδέναι τε καὶ πράττειν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ δεδωρησάμεναι.

cis, quae jaculandi ratio sit optima. Quippe si quis partes sinistras antèrùs protendens, et dexteras reducens, de quo femoribus insurgens, sursum spectantem nonnihil cuspidem emiseric; ita nimirum et vehementissimo cum impetu, et longissime feretur jaculum, atque etiam dexterrime, siquidem emissa cuspis semper ad scopum spectat. Et haec quidem admonitiones, et documenta, et exercitia tibi adhuc equiti a nobis praescripta sunt. Quae vero tunc scire tum exsequi conveniat equitum magistrum, alio libro declaravimus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΙΠΠΑΡΧΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πρῶτον μὲν θύοντα γὰρ αἰτεῖσθαι θεοὺς ταῦτα διδόναι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἀπ' ὧν θεοὶ μὲν κεχρησμενότερα ἄρξαις ἂν, σωτῆρ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσφιλέστατα καὶ εὐλαϊέστατα καὶ πολυωφέλεστατα. (ii) Θεῶν δὲ ἱεροῶν ὄντων ἀναδύσασθαι μὲν σοὶ ἱππείας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶνται ὁ κατὰ τὸν νόμον ἀριθμὸς καὶ ὅπως τὸ ἐν ἱππικῷ μὴ μειῶνται. Εἰ δὲ μὴ προσαναβήσονται ἱππείας, μέντοι αἰεὶ ἔσονται ἀνάγκη γὰρ τοὺς μὲν γῆρας ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. (iii) Πληρωμένου γε μὴν τοῦ ἱππικοῦ ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφονται οἱ ἵπποι ὥς ἂν δύνωνται πόνους ἀποφέρειν οἱ γὰρ ἤττους τῶν πόνων οὕτε ἀρείων οὕτε ἀποφύγειν δύναντο ἂν. Ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὐχρηστοὶ ᾖσιν οἱ γὰρ αὖ ἀπεθείς τοῖς πολεμίοις μάλλον ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. (iv) Καὶ οἱ λακτίζοντες δὲ ἀναβιβασμένοι ἵπποι ἐκποδὸν ποιητέον οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολέμους πλέον κακὰ ἢ οἱ πολέμιοι ποιοῦσι. Δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ γῇ ἱππεύειν, εἰδότες ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρήσιμοι εἰσι. (v) Τῶν γε μὴν ἱππῶν ὑπαρχόντων ὧν δαὶ τοὺς ἱππέας αὖ ἀσκητέον, πρῶτον μὲν ὅπως ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναπείδαν δύνωνται πολλοὶς γὰρ ἤδη ἡ σωτηρία παρὰ τοῦτο ἐγένετο δεύτερον δὲ ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππάξασθαι δύνουνται καὶ γὰρ οἱ πολεμιοὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίνονται. (vi) Ὅταν δὲ ἤδη ἔσχωρι ᾖσι, δαὶ αὖ σκοπεῖσθαι ὅπως ἀκοντισοῦσι τε ὥς πλείστοι ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ τὰλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δεῖ τοὺς ἱππικούς. Μετὰ ταῦτα ἑπινυτέον καὶ ἱππύας καὶ ἱππέας ὥς αὐτοὶ μὲν ἥκιστα τιτρώσκοντο ἂν, βιάσκειν δὲ τοὺς πολεμίους μέγιστα δύναντο ἂν. (vii) Ἐκ τούτων παρασκευαστέον ὅπως εὐπεθείς οἱ ἄνδρες ᾖσιν ἄνευ γὰρ τούτου οὐδ' ἱππῶν ἀρχῶν οὕτε ἱππῶν ἐπὶ λόγῳ οὕτε ὅπλων καὶ ὧν

XENOPHONTIS DE MAGISTRI EQUITUM OFFICIO LIBELLUS.

CAPUT I.

Primum rem sacram faciens, Deos precaberis, ut ex tibi concedant et intelligere, et proferre, et agere, de quibus et diis gratissimum sit imperium tuum, et tibi, amicis, rei-que publicae cum primis acceptum, et gloriosum, et longe utilissimum. Diis placatis, equites instruendi tibi sunt, tum ut numerus lege praescriptus compleatur, tum ne jam ante collectae copiae minuantur. Quippe si non accedant equites ad priores alii, pauciores semper evadent. Nam alios ob senectutem abdicare se necesse est; alios aliis de causis deficiere. Postquam equitatum compleveris, adhibenda cura, sic ut equi alantur, quo perferre labores possint. Quippe si laboribus impares sint, nec adsequi hostem, nec evadere fuga possunt. Id quoque curandum, ut ad usum idonei sint. Nam contumaces potius hostes quam suos in praeliis juvant. Etiam illi removendi sunt, qui calcitrant, postquam equitem susceperunt. Qui enim tales sunt, saepenumero plus mali quam hostes inferunt. Haberi debet et pedum ratio, ut etiam in aspera regione agitari possint; quum esse constet in iis locis inutilis, ubi dolorem in agitatione sentiunt. Quando equi tales existunt, quales esse debent, exercendi et equites; ac primum, ut in equos insilire possint. Nam plerisque jam salus hinc parta. Alterum esto, ut in locis omnigenis equitare norint, quandoquidem et bella alias in aliis locis existunt. Ubi jam firmiter equis insederint, ejus erit habenda ratio, ut eorum quamplurimi ex equis jacula vibrent, et alia facere possint, quae facere viros equestres oportet. Secundum haec armandi tum equi, tum equites, ut ipsi minime vulnerentur, et hostes damnis adficere maximis possint. Hinc efficiendum, ut equites morigeri sint. Nam absque hoc nec equorum bonorum, nec equitum his recte insidentium,

δρελος οὐδέν. Προστατεύειν μὲν οὖν τούτων πάντων ὅπως καλῶς γίγνηται τὸν ἵππαρχον εἰκός ἐστιν. (8) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις χαλεπὸν ἡγησαμένη ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα κατεργάζεσθαι προσαίρεται μὲν αὐτῷ συνεργοὺς φυλάρχους, προσέταξε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελίσθαι τοῦ ἱππικοῦ, ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμῆναι σοι τῶν καλῶν τῷ ἱππικῷ, ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδείους, ὅπως λέγοντες φοβῶσι τε τοὺς ἱππέας, βελτίονες γὰρ ἂν εἶεν φοβούμενοι, καταπαρῶνσι τε τὴν βουλὴν, ἣν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνει. (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὧν δεῖ σε ἐπιμελίσθαι· ὥς δ' ἂν ἕκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοντο, τοῦτο δὲ πειράσσομαι λέγειν.

Τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας δῆλον ὅτι καθίσταναι δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σῶμασιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ πείθοντα. (10) Ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τούτους εἰσάγειν εἶναι οὐς μὴ εἰσάγων ἂν τις διὰ κέρδους δοκοίη τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ τοῖς ἥττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ μὴ τοὺς δυνατωτάτους πρῶτους ἀναγκάζοις. (11) Ἐτι δὲ καὶ οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθίσταναι τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἥττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τὰδε διδάσκων ὥς ἀναγκασθῇσονται μὲν ἵπποτροφεῖν, ἣν μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου, διὰ τὰ χρήματα· (12) ἣν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναβῶσιν, ὥς ἀποστρέψει μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελῶν τε καὶ μανικῶν ἱππωνειῶν, ἐπιμελήσει δὲ ὥς ἂν ταχὺ ἱππικοὶ γίγνοντο. Λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειρατέον. (13) Τού γε μὴν ὄντας ἱππέας ἢ βουλὴ ἂν μοι δοκεῖ προειπῶσα ὥς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι καὶ ὥς τὸν μὴ δυνάμενον ἵππον ἀκολουθεῖν ἀποδοκιμάσει ἐπιτεῖναι ἂν τρέψειν τε ἄμενον καὶ ἐπιμελίσθαι μάλλον τῶν ἱππων. (14) Καὶ τοὺς βιαινύς δ' ἵππους ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιούτους μάλλον παρορμήσει καὶ ἱππωνεῖν σωρρυνέστερον. (15) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐάν ποι ἐπὶ πολέμιους δέη βλαύνειν, ὑστάτους [ἂν] αὐτοὺς ἐπεσθαι. Ὡς τε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἄγρηστος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. (16) Ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἶεν τῷ ἵππῳ κράτιστοι, εἰ μὲν τις ἔχει ῥᾶν καὶ εὐτελεστέραν ἄσκησιν, ἐκείνη ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ φημι χρῆναι πείραν ἔχον χύδην καταβαλόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ ὅσον μναχίους καὶ πλείον καὶ μείον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον ψήγειν καὶ ἐνιστάναι ὅταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀποδῇ· βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὕποτε ὁ ἵππος παύσεται οὐδ' ὅταν ψήγῃται οὐδ' ὅταν μυωπίζῃται. Ὅ δὲ πειραθεῖς τὰ τε ἄλλα ἀλέγων πιστεύσει καὶ στρογγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὄψεται. (17) Ὅποτε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἷους δεῖ ὥς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἀρι-

nec armorum elegantium usus ullus fuerit. Atque his quidem omnibus, ut egregie fiant, praesse cum imperio magistrum equitum par est. Et quia civitas rata difficile quiddam esse, perfici haec a solo magistro equitum omnia, tribunos ei deligit adjuutores, et senatui injungit, ut equitatus curam una cum ipso gerat: recte mihi facturus videris, si tribunos sic instruas, ut tecum ea velint, quae ad equitatus commoda pertineant; et oratores idoneos habeas in senatu, qui et dicendo terrorem equitibus incutiant, melioribus in metu futuris, et senatum mitigent, si forte plus aequo difficilem se praebat. Ac istae quidem admonitiones ad ea spectant, quae diligentiam tuam requirunt. Quo autem modo singula rectissime peragantur, hoc dicere jam conabor.

Equitum in numerum ex legis praescripto sine dubio referes eos, qui et facultatibus, et viribus corporis praestent; idque vel in jus vocando, vel persuadendo. Sum autem in hac egosententia, ut hos in jus vocandos existimem, quos nisi quis vocet, id quaestus causa facere videatur. Nam minus potentibus statim hoc excusationis loco fuerit, si non cogas primos, qui plurimum possint. Praeterea videtur hoc modo mihi quispiam et juvenes ad equitationis studium adducturus, si splendorem equestris rei praedicet; et illos, quorum in potestate sunt, minus adversantes habiturus, si plane futurum ostendat, ut alere cogantur equos, si non abs te, saltem ab alio quopiam, propter opes. Quod si tuis auspiciis rei so dent equestri, te filios eorum a sumptuosis et insanis equorum emptionibus avocaturum, et operam daturum, ut equestris rei peritiam quamprimum consequantur. Haec vero quum dices, etiam praestare conaberis. Equites, quotquot operam navant in praesentia, sic excitatum iri arbitror, ut melius et alant et curent equos, si senatus eis futurum denuntiet, ut equitationes in posterum duplicentur, et equi rejiciantur, qui pares in itinere aliis esse non poterunt. Etiam hoc utile futurum arbitror, ut denuntietur, rejectum iri equos violentos. Nam haec eos impulerit comminatio, tales ut equos vendant, et alios prudentius emant. Bonum quoque denuntiari, futurum ut calcitrantes in agitationibus equi rejiciantur. Nequeunt enim tales in acie collocari, sed ubi ducendum in hostem, hos ultimos sequi necesse est. Itaque propter improbitatem equi, nec equitis usus aliquis est. Ut autem et pedes equorum sint optimi; si faciliorem aliquis simplicioremq; rationem teneat, ea sane per me obtineat: sin minus, equidem usu edoctus aio, projiciendos passim lapides e via sumptos, qui minime fere pondus habeant, plus minusve; atque in his constituendum equum ad destructionem, quum a praesepi removeretur. In illis enim lapidibus nunquam equus ingredi desinet, sive destringatur, seu (a muscis) pungatur. Qui periculum hujus rei fecerit, tum aliis, quae profero, fidem habebit; tum pedes equi teretes effici conspiciet. Ubi jam equi fuerint, quales esse oportet: quonam modo

στει γήρουντο, τοῦτο διηγήσομαι. Τὸ μὲν τοίνυν τοὺς νέους αὐτῶν ἀναγκάξω ἐπὶ τοὺς ἵππους παίδουμαι ἂν αὐτοὺς μαθήσωνται τὸν διδάσκοντα δὲ παρασχὼν ἐπαίνου δικαίως ἂν τυγχάνοις. Τοὺς γὰρ μὲν πρεσβυτέρους τὸν Περσικὸν τρόπον ἀναβύλλεσθαι ὑπ' αἰλῶν προσέθισας, καὶ τούτους ὠρεθήσαιο ἄν. 18. Ὅπως γὰρ μὲν ἐν παντοδαποῖς χωρίοις ἐπορεύσιν ἵπποις δυνήσονται εἶναι, τὸ μὲν πυκνὰ ἐξάγειν μὴ πολέμου ὄντος ἴσως ὀλίγηρόν συγκυλίσαντα δὲ γρή τοὺς ἵππους συμβουλεύσαι αὐτοῖς μελετᾶν, καὶ ὅταν εἰς χώραν ἐλαύνωσι, καὶ ὅταν ἀλλοσεῖ ποι, ἐκδιβάζοντες τῶν ὁδῶν καὶ ταχρὶ ἐλαύνοντας ἐν τόποις παντοδαποῖς. Τοῦτο γὰρ ὠρεῖται μὲν παραπλησίως τῇ ἐξάγειν, ὅρῳ δ' οὐ γήρουν παρέχει. 19. Ἐπιτήδειον δὲ ὑπομνησάμεν καὶ ὅτι ἡ πόλις ἀνέρεται διαπαντός εἰς τὸ ἵππων ἐγγὺς τεταράσσοντα τά-λαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὥς ἢ πόλεμος γήρηται, μὴ ἔχτειν δὲ ἵππων, ἀλλ' ἐξ ἐτοίμου ἔρχη παρεσκευασμένῳ γήρηται. Ταῦτα γὰρ ἐνθυμουμένους εἰκὸς καὶ τοὺς ἵππους μάλιστα ἀσκεῖν τῇ ἵππικῃ. ὅπως ἢ πόλεμος ἐγγίγεται, μὴ ἀμελετήτους ὄντας ἀγωνίζεσθαι δὲ περὶ τοῦ πόλεως καὶ περὶ εὐλαίας καὶ περὶ τῆς ψυχῆς. 20. Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοῦτο προσηπεῖν τοῖς ἵππεσιν ὅτι ἐξέσεις καὶ τὸ πότε αὐτοὺς καὶ διὰ παντοίων χωρίων γήρησιν. Καὶ ἐν ταῖς μελέταις δὲ τῆς ἀντιπαιδείας αἰὶον ἐξάγειν ἀλλοτε εἰς ἀλλοῖον τόπον καὶ γὰρ τοῖς ἵππεσιν καὶ τοῖς ἵπποις βέλτιον. 21. Ἀκούειν γὰρ μὲν ἀπὸ τῶν ἵππων ὧδ' ἂν πλείστοι μοι δοκοῦσι μελετᾶν, εἰ τοῦτ' αὖ προσηπεῖς φυλάττειν ὅτι αὐτοὺς δεήσει ἡγουμένους τοῖς τῆς φυλῆς ἀκοντισταῖς ἐλαύνειν ἐπὶ τὸ ἀκόντιον. Φυλαττέοντο γὰρ ἂν, ἥ εἰκός, ὥς πλείστους ἕκαστος ἀποδείξει ἀκοντιστὰς τῇ πόλει. 22. Ἀλλὰ μὲν καὶ τοῦ καλῶς γὰρ ἐπιδιδόναι τοὺς ἵππους οἱ φυλάττειν ἂν μοι δοκοῦσι μέγιστον συμβουλεύειν, εἰ παιδείαν ὅτι πολὺ ἐστὶ πρὸς τῆς πόλεως εὐδοξότερον τῇ τῆς φυλῆς λαμπρότητι κεκοσμηθῆναι ἢ μόνον τῇ ἐκαστῶν σπουδῇ. 23. Εἰκὸς δὲ μὴ δυσπερίστους εἶναι αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα, οἱ γὰρ φυλάττειν ἐπιθυμοῦσαν δόξης καὶ τιμῆς ὁρμήμενοι. Δυνατοὶ δ' εἰσι κατὰ τὰ ἐν τῷ νόμῳ ἐπιτελεῖν καὶ ἀνεῖ τοῦ αὐτοὶ διαπαντὶ τῷ μισθῷ ἐπαναγκάζοντες κατὰ τὸν νόμον ἐπιτελεῖν. 24. Εἰς γὰρ μὲν τὸ εὐπειθεῖς εἶναι τοὺς ἀρχομένους μέγα μὲν καὶ τὸ λόγῳ διδάσκειν ὅσα ἀγαθὰ ἐν ἐν τῷ πειθαρχεῖν, μέγα δὲ καὶ τὸ ἔργῳ κατὰ τὸν νόμον πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τοὺς εὐτάκτους, μειονεκτεῖν δὲ ἐν πᾶσι τοὺς ἀτακτοῦντας. 25. Ἰσχυροτάτη δὲ μοι δοκεῖ εἶναι παρορμητικὴ τῶν φυλάττειν εἰς τὸ φιλοτιμῆσθαι αὐτοὺς καλῶς παρεσκευασμένους ἕκαστον τῆς φυλῆς ἡγεῖσθαι, εἰ τοὺς ἀμυρὶ σὲ προδρόμους κοσμήσας μὲν ὅλοις ὥς κάλλιστα, ἀκοντίζειν δὲ μελετᾶν ἐξαναγκάσας ὥς μά-λιστα, εἰς γήρῳ δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἀκόντιον αὐτοὺς εὐ μά-λα μεμελετηκούς. 26. Εἰ δὲ καὶ ἀλλὰ τις δύναιτο προτι-θέσθαι ταῖς φυλαῖς πάντων ὅποσα ἀγαθὰ νομίζουσιν ἀσκεῖσθαι ἐν ταῖς θέαις ὑπὸ τοῦ ἵππικου, τοῦτο πάντας ὅλοις Ἀθηναίους γὰρ μάλιστα προτρέπειν εἰς φιλοτι-

equites ipsi futuri sint optimi, nunc commemorabo. Junioribus quidem inter eos auctores simus, ut in equos insilire discant. Laudem vero jure mereberis, si quem eis adhibueris, qui doceat. Etate provectoribus hand parum profueris, si consuefeceris eos, ut more Persico ab aliis in equos subleventur. Ad hoc autem, ut equites omnigenis in locis firmiter equis insilire possint, frequenter educere, quum bellum non geritur, fortasse molestum fuerit. Itaque convocatis equitibus consulere debes, ut exercitiis utantur, sive rus in equis provehantur, seu alio pergant, e viis declinando, et omnigenis in locis equos celeriter agendo. Nam hoc et parem cum educendo habet utilitatem, nec molestie tantum exlibet. Commodum id etiam eis in memoriam revocari, quod civitas in equitatum ad quadraginta talenta quotannis impendere sustineat, ut, si bellum existat, equitatus ei quaerendus non sit, sed in promptu habeat, quo instructo possit uti. Nam vero consentaneum est, equites haec cum animis suis expendentes rem equestrem diligentius exercituros, ut, bellum si moveatur, non exercitationis expertibus de patria, de honore ac gloria, de vita sit dimicandum. Bonum hoc quoque denuntiari equitibus, etiam te aliquando eos esse educturum, ac per omnigena loca praeiturum. In exercitiis etiam pugnae equestris in alia atque alia loca nonnumquam educere prodest; hoc enim et equitibus et equis utilis. Ex equis autem jaculari, mea quidem opinione, sic plurimi consuescent, si tibi tribunis futurum denuntiaveris, ut ipsi duces ejusque tribus jaculatorum ad exercitia jaculandi adigere cogantur. Nam excitabuntur ambitione qualem (ita par est), ut quisque jaculatores civitati quamplurimos instruat. Ad id quoque tribuni plurimum mihi videntur momenti adlaturi, ut equites egregie sint armati; si persuasum eis fuerit, multo a civitate esse gloriosius, splendore tribus ornari, quam suo duntaxat indumento. Nec difficulter hoc ipsis persuaderi posse crediderim, quum honoris et gloriae studio tribunatum ambiverint. Poterunt autem suis arma secundum legem imperare, sineque suis impensis equites adigere de praescripto legis, ut arma sibi de stipendio suo comparent. Ut vero qui reguntur abs te libenter pareant, non leve quiddam, verbis ostendere quam multa commoda contineat obedientia; sed magnum aliquid in hoc quoque, si [secundum legem] reapse potior efficiatur morigerorum conditio, contraque deteriori loco in omnibus sint contumaces. Vis autem in hoc mihi maxima videtur esse ad impellendos tribunos, ut ambitiose dent operam quo suam quisque tribum egregie instructi ducant; si quos circum te praecursores habebis, perlegantur armis ornaveris, maximeque jaculationum ad exercitia coegeris, et auctor ad jaculandum fueris ipsemet in hoc genere plurimum exercitatus. Quod si quis etiam tribubus eorum omnium praemia proponere possit, quaecumque in spectaculis exerceri ab equitatu praecclare solent; cum ego facillime cunctos Athenienses ad studia contentionum evci-

κίαν. Ἀπλὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς ὡς μικρῶν ἄθλων ἕνεκα πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλα δὲ δαπάναι τελοῦνται. Τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὐρίσκειν παρ' οἷς νικῶντες μάλιστα ἂν ἀγαλλιοιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦν δὲ δὴ σοι ταῦτα πάντα ἐξησχημένοι ὄσιν οἱ ἱππεῖς, δεῖ δὴπου καὶ τάξιν τινὰ ἐπιστάσθαι αὐτοὺς ἐξ ἧς κάλλιστα μὲν θεοὶς πομπὰς πέμψουσι, κάλλιστα δὲ ἱπτάσονται, ἀριστα δὲ μαχοῦνται, ἣν δέη, βῆστα δὲ καὶ ἀταραχτότατα ὁδοὺς πορεύσονται καὶ διαβάσεις περάσουσιν. Ἡ τοίνυν γρώμενοι τάξει δοκοῦσιν ἂν μοι ταῦτα κάλλιστα διαπράττεσθαι, ταύτην νῦν ἡδὴ πειράσσομαι δηλοῦν. (2) Οὐκοῦν ὑπὸ μὲν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διηρημένοι φυλαί. Τούτων δ' ἐγὼ φημι χρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἐκάστου γνώμῃ καταστήσει ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλὸν τι ποιεῖν καὶ ἀκούειν καὶ τούτους μὲν προστάτας δεῖ εἶναι. (3) Μετὰ δὲ τούτους ἴσους χρῆ τούτοις ἀριθμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ φρονιμωτάτων ἐλέσθαι ὅσιντες τελευταῖοι τῶν δεκάδων ἔσονται. Εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικᾶσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνεται σίδηρον ὅταν τό τε ἡγούμενον τοῦ τομέως ἐβρῶμενον ἦ καὶ τὸ ἐπικραυόμενον ἱκανόν. (4) Τούς γε μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρῶτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκαδάρχου ἐπιστάτας ἔλιντο καὶ οἱ ἄλλοι ἐρέλιντο, οὕτως εἰκὸς ἐκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶναι. (5) Τὸν μέντοι ἀφηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἴτε σπεῖ δέοι ἐπὶ πολεμίου ἐλαύνειν, ἐγκυκλιεῖν βώμην ἢ ἐμβάλλειν τοῖς ἐμπροσθεν, εἴτ' αὖ καὶ ἀποχωρεῖν καιρὸς συμβαίνει, φρονίμως ἀφηγούμενος μᾶλλον ἂν, ὥς τὸ εἰκὸς, σώζοι τοὺς φυλάτας. (6) Οἱ μέντοι δεκάδάρχου ἀρτίοι ὄντες πλείω ἴσα μέρη παρέχουσιν ἂν διαιρεῖν ἢ εἰ περιττοὶ εἴεν. Αὕτη δέ μοι ἡ τάξις ἀρέσκει διὰ τὰδε ὅτι πρῶτον μὲν οἱ προστάται πάντες ἄρχοντες γίνονται οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες ὅταν ἄρχωσι, μᾶλλον πως οἴονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν ἢ ὅταν ἰδιῶται ὣσιν ἔπειτα δὲ καὶ ὅταν πρακτέον τι ἦ, τὸ παραγγέλλειν μὴ ἰδιῶται ἀλλ' ἄρχουσι πολλὸ ἀνυτικώτερον. (7) Τεταγμένων γε μὴν οὕτω χρῆ, ὥσπερ καὶ τοῖς φυλάρχου προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱπτάρχου ἐν ἧ ἐκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παρηγγέλλεται ὑπὸ τῶν φυλάρχων ὅπου πορευτέον ἐκάστῳ. Οὕτω γὰρ προειρημένων πολλὸ εὐταχτοτέρως ἂν ἔχοι ἢ εἰ ὥσπερ ἐκ θεάτρου ὥς ἂν τύχωσιν ἀπίοντες λυποῖεν ἀλλήλους. (8) Καὶ μάχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐθέλουσιν οἱ τε πρῶτοι, ἦν τι ἐκ τοῦ ἀνθρῶπου προσπίπτῃ, οἱ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν καὶ οἱ τελευταῖοι, ἦν τι ὀπισθεν ἐπιφανῇται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχροὺς λιπεῖν τὴν τάξιν. Ἀτακτοὶ δ' ὄντες ἀλλήλους μὲν ταραττοῦσι καὶ ἐν στεναῖς ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσει, τοῖς δὲ πολεμίοις

taturum arbitror. In ludorum id quoque adparatu perspicitur, quam modicorum præmiorum causa multi labores magnique sumptus impendantur. Iudices certe ejusmodi reperiendi sunt, apud quos si victoria potiantur, imprimis exsultent.

CAPUT II.

Ubi jam equites in his omnibus exercitati fuerint, etiam ordinis cujusdam esse peritos oportet, cujus observatione pulcherrime diis pompas agant, in equitationibus cum laude se gerant, fortissime, poscente usu, dimicent, expeditissime ac minima cum perturbatione itinera conficiant, transitusque difficiles superent. Quo autem ordine utendo hæc mihi rectissime perfecturi videantur, eum declarare nunc adgrediar. Distinctæ sunt in civitate tribus: in his inquam ego debere primum, non sine tribunorum singulorum iudicio et sententia, decuriones ex illorum numero constitui, qui et ætate vigeant, et ambitione maxima quadam in hoc ferantur, ut aliquid egregium et peragant, et audiant. Hi principes in ordine collocantur. Secundum eos totidem numero de provectoribus et imprimis prudentibus deligendi, qui ultimi sint in hisce decuriis. Nam si comparatione res explicanda, ferrum quoque sic ferrum maxime scindit, quando et anterior instrumenti pars sit ad secundum valida, et quod inde adigitur, vires habeat idoneas. Quod medios inter primos et ultimos attinet, si decuriones sibi proximos deligant adstites, alique deligant post eos, ita par est credere, quemlibet sibi fidelissimum adstitem habiturum. Ducem sane modis omnibus idoneum constitui oportet. Nam si vir ille fortis sit, sive pergendum aliquando in hostes erit, cohortatione sua robur anterioribus indet; seu recipiendi se tempus adsit, prudenter abducendo tribules laud abs re melius conservaturus videtur. Jam si decuriones numero pares fuerint, plures partes æquales efficiunt dividendo, quam si fuerint impares. Hic ordo mihi de causis hisce probatur, quod ex divisione primum omnes principis loco constituti cum imperio futuri sunt: idem vero, quando cum imperio sunt, magis ad se quodammodo pertinere putant, ut egregium aliquid gerant, quam si privati sint; deinde quum aliquid agendum est, multo efficacius est, quod per eos denuntiatur, qui cum imperio sunt, quam quod opera privatorum. His hoc ordine collocatis, quemadmodum tribunis quoque ab equitum magistro prædici solet, quo provehi loco quisque debeat, sic et decurionibus denuntiatum a tribunis esse oportet, quo loco singulis pergendum. Nam hæc si prius indicata fuerint, longe meliori ordine fient omnia, quam si perinde ac de theatro, temere fortuitoque discedentes, mutuo semet offenderint. Etiam fortiores animis ad pugnam sunt anteriores, si ex adverso quid irruat, ubi locum hunc suum esse norunt: nec minus ultimi, si a tergo fiat in eos impetus, quum sciant esse turpe, locum in acie suum deserere. Sin ordo nullus servetur, se ipsos et angustis in itineribus, et locis difficilibus

ριφέρηται, οὕτως αὐτὸς μὲν αἰεὶ ταχὺ ἔλθῃ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι πάλιν αὐτὰ ταχὺ ἔλθωσι· ὥστε ἡ μὲν βουλὴ αἰεὶ τὸ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπεροῦσιν ἐν μέρει ἀναπαύομενοι. (10) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἡ ἐπιδειξις ᾖ, καλὸν μὲν οὕτω πρῶτον τάξασθαι ὥς ἂν ἐπὶ μετώπῳ ἐμπλήσαντες ἵππων τὸν ἵπποδρόμον ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. (11) Καλὸν δ' ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσιν τε ἀλλήλας καὶ ἐνώχουσιν ταχέως, ὅταν οἱ ἵππαρχοι ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἐκατέρας διελαύνειν τὰς φυλάς δι' ἀλλήλων. Ταύτης γὰρ τῆς θέας τὸ τε ἀντιμετώπους προσελαύνειν ἀλλήλοις γοργόν, τὸ τε διελάσαντας [τὸν ἵπποδρόμον] ἀντίους πάλιν στήναι ἀλλήλοις σεμνόν, (12) καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὐτὸ δεύτερον θάπτον ἐπελαύνειν καλόν. Στάνας δὲ ἡδὴ τὸ τρίτον αὐτὸ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος χρὴ τάχιστα ἀλλήλοις ἐπελαύνειν, καὶ διελάσαντας εἰς κατάλυσιν ἡδὴ ἐπὶ φάλαγγος ἀπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλήν προσελαύνειν. (13) Ταῦτά μοι δοκεῖ πολυμικρότερα τε φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. Τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλαύνειν, τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις ἵππευειν, οὐκ ἔστιν ἵππαρχίας. (14) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ ἐν Ἀκαδημίᾳ ἵππευειν δέῃ, ἔγωγε ταδε παραινέσαι· εἰς μὲν τὸ μὴ ἀποκρούεσθαι ἀπὸ τῶν ἵππων ὑπτίους ἀναπεινωκότες ἐλαύνειν, εἰς δὲ τὸ μὴ πίπτειν τοὺς ἵππους ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς (ἀνα-)στροφαῖς. Τὰ μέντοι ὀρθὰ ταχὺ ἐλαύνειν χρὴ· οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλὴ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐν γε μὴν ταῖς πορείαις αἰεὶ δεῖ τὸν ἵππαρχον προνοεῖν ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἔδρας, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βιάζεσθαι, μέτριον μὲν δοῦντα, μέτριον δὲ πεζοποροῦντα. Τοῦ δὲ μετρίου ἐννοῶν οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· αὐτὸς γὰρ μέτρον ἕκαστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. (2) Ὅταν μέντοι ἀδῆλου ὄντος εἰ πολυμείους ἐντεύξῃ πορεύῃ ποι, κατὰ μέρος χρὴ τὰς φυλάς ἀναπαύειν. Χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεδνηκόσι πλησιάζειαν οἱ πολέμιοι. (3) Καὶ ἢν μὲν γε διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλαύνῃς, ἀπὸ παραγγέλλεως εἰς κέρας ἡγήσειον· ἢν δὲ πλατεῖαις ἐπιτυγχάνῃς ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγέλλεως αὐτὰ πλανητέον τῆς φυλῆς ἐκάστης τὸ μέτωπον· ὅταν γε μὴν εἰς πεδὶον ἀφικνῇσθε, ἐπὶ φάλαγγος πάσας τὰς φυλάς. Ἀγαθὸν γὰρ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τοῦτο ἥδιον διαπερνᾶν τὰς ὁδοὺς ποικιλλόντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. (4) Ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίας ἐλαύνῃτε, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολέμῳ καὶ φιλίᾳ προελαύνειν τῆς φυλῆς ἐκάστης τῶν ὑπηρετῶν ὅτινες ἥν ἀπόροις νάπαις ἐντυγχάνουσιν, παριόντες ἐπὶ τῇ εὐπορᾷ δηλώσουσι τοῖς ἱππεῦσιν ἡ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὥς μὴ θλαῖ αἱ τάξεις πλανῶνται. (5) Ἦν δὲ ἐπὶ κίνδυνος ἐλαύνῃτε, προνομήσουσι ἱππάρχου τὸ

cumvehatur; ita fiet ut semper ipse celerius equum incitet, et qui exterius cum eo sunt, concitatius itidem ferantur. Itaque senatus semper aliquos velocius agitantes inspiciet, et viribus equi non deficient, dum vicissim quies eis concedetur. Quum autem in hippodromo spectaculum edendum erit, pulchrum sane sic eos primum instrui, ut a fronte compleatur equis hippodromus, et e medio, qui erunt illic homines, exigantur. Pulchrum et hoc, si, dum tribus in pugna ludicra se mutuo fugiunt, et celeriter insequuntur, magistris equitum tribus quinque ducentibus, sese mutuo tribus utraque perequient. In hoc enim spectaculo terribile quiddam est, quod adversis frontibus contra se provehantur; et plenum splendoris, quod hippodromo perequitato, rursus adversi contra se consistent: itidem pulchrum, ad alterum tubæ signum celerius eos contra se ferri. Quum vero jam constiterint, tertia vice rursus post tubæ clangorem celerrime proveli contra se mutuo debent; et ubi perequitaeverint, ad finem jam ludis imponendum, in phalange cuncti constituti, qui vobis mos est, ad senatum equis advehantur. Horum speciem magis existimo bellicosam, magisque novam visum iri. Minime vero dignum munere magistris equitum, ut ipse tardius tribunis invehatur, et eodem modo cum ipsis equitet. Quum autem in Academia, solo duro, instituendæ erunt equitationes, hæc quæ moneam habeo: ne ipsi dejiciantur ex equis, ut resupinant se inter agendum, et equos, ne cadant, in reflexionibus inhi beant relinquantque. In cursu certe recto celeriter eos agi oportet. Ita senatus et tutam et pulchram Agitationem inspiciet.

CAPUT IV.

In itineribus vero prospicere semper debet equitum magister, ut et equorum sedibus in dorso quiete consulat, et equitos pedibus incedentes rursus reficiat: quod equitatione mediocri, et pedestri incessu mediocri fiet. Quæ mediocritas si curæ tibi erit, haud aberrabis: nam sibi quisque pro modo est, ne imprudentes nimio labore graventur. Quum iter aliquo facis, et periculum est ne hostibus sis occursurus, per vices quiete tribus reficiendæ. Grave enim fuerit, si tunc adventent hostes, ubi ex equis omnes descenderint. Quod si per angustas vias tibi transeundum sit, ita duces, ut aciem in cornu protendi jubeas; sin latas in vias incidas, rursus jubebis tribus uniuscujusque frontem dilatarı: ubi denique perveneritis in plantiæm, tribus omnes in phalangem constituendæ. Hæc enim et exercitii causa facere bonum est, atque etiam jucundius, sic itinera conficere, ut profectiones ordinum equestrium varietate condiantur. Quum extra vias per loca difficilia provehimini, perquam utile fuerit, tam in hostili quam pacata regione, quosdam ex adparitoribus cujusque tribus antecedere; qui si forte in saltus invios inciderint, ad pervia transeuntes, equitibus indicabunt, qua equi sint agendi, ne toti ordines oberrent. Si prælio alicubi imminente proficiscimini,

πῶν προσδόντων ἄλλους προσδούς διερευνημένους προσχεῖσθαι τὰ τῶν πολεμίων. Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐπιθέσθαι καὶ πρὸς τὸ φυλάττεσθαι καὶ τὸ ἀναχέμεν ἐπὶ ταῖς διαβάσεσι, ὥς μὴ κατακλύπτωσι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τὸν ἡγεμόνα διώκοντες. Ἰσχυρὸν μὲν οὖν ταῦτα σκεδὸν πάντες, καρτερεῖν δ' ἐπιμελόμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι.

α. Προσχεῖν δ' ἱππάρχῳ ἐστὶ ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπείρους ἔξει τῆς τε πολεμίας καὶ τῆς φιλικῆς γῶραι· ἣν δ' ἄρα αὐτὸς ἀπείρους ἔργη, πῶν ἄλλων γὰρ δὴ τοὺς ἐπιστημονεστάτους ἐκαστὸν τόπων παραλαμβάνειν. Πάνυ γὰρ διαφέρει ὁ ἡγεμόνος εἰδὼς τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ εἰδότες, καὶ ἐπιβουλεύων δὲ πολεμίας εἰδὼς τοὺς τόπους τοῦ μὴ εἰδότες ποῦ διὰ διαφέρει. (γ) Καὶ κατασκόπων δὲ πρὶν πόλεμον εἶναι δεῖ μεμελεχέναι ὅπως ἔσσονται καὶ ἐκ πόλεων ἀμφοτέρωθεν φιλικῶν καὶ ἐξ ἐμπορίων πᾶσαι γὰρ αἱ πόλεις τοὺς ἐκαστὸν τὰς αἰεὶ ὥς εὐμενεῖς δέρονται καὶ ψευδοσύμβουλοι δ' ἔστιν ὅτι χρησιμοί. (δ) Οὐ μὲντοι τοῖς γὰρ κατασκόποις δεῖ ποτε πιστεύοντα φυλακῆς ἀρεῖν, ἀλλ' αἰεὶ οὕτως κατασκευάζειν γὰρ ὥς περ ἦν ἤσαντες ἐπαγγελλόμενοι ὅτι οἱ πολεμιοί. Καὶ γὰρ ἦν πάνυ πιστοὶ ὅτι οἱ κατασκοποῖ, χρησιμοὶ δὲ καὶ ἀπαρχεῖν πολλὰ γὰρ ἐν πόλεμον τὰ ἐμπόδια ἐκπίπτει. (ε) Τὰς γὰρ μὲν ἐξαγωγὰς τοῦ ἱππικῶς ἤσαν ἂν οἱ πολέμοι ἀσίστηντο, εἰ ἀπὸ παραγγελίας γίνοντο μᾶλλον ἢ ἀπὸ κήρυκος ἢ ἀπὸ προσηφῆς. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τῷ διὰ παραγγελίας ἐξαγεῖν τὸ δεκαδόχρου καθίσταται, καὶ τοῖς [δὲ] δεκαδόχοις πεμπάδοχρους, ἵνα ὡς ἐπαρχεῖς ἐκαστος παραγγέλλῃ καὶ τὸ μέτωπον δὲ οὕτως μετάνοιεν ἂν τῆς τάξεως ἀταράκτως οἱ πεμπάδοχοι παραγγόντες, ὅπως τοῦτον καιρὸς εἴη. (στ) Ὅταν γὰρ μὲν προσυλάττειν δέη, ἐπὶ μὲν αἰεὶ ἐπανῶ τὰς κρυπτὰς σκοπιὰς τε καὶ φυλακὰς οὕτω γὰρ ἄρα μὲν τῶν φιλικῶν φυλακὰς γίνονται, ἄρα δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνέδραι κατασκευάζονται. (ζ) Καὶ αὐτοὶ μὲν θυσιῶν βουλευτότεροι εἰσιν ἀφανεῖς ὄντες, τοῖς δὲ πολεμίοις φανερώτεροι. Τὸ γὰρ εἰδέναι μὲν ὅτι εἰσὶ ποὺ φυλακὰς, ὅπου δ' εἰσὶ καὶ ὅπου μὴ εἰδέναι, τοῦτο θαρβεῖν μὲν κοῦβει τοὺς πολεμίους, ὑποπτεύειν δὲ ἀναγκάζει πάντα τὰ χωρία· αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ ὅλην ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐχρηστῆ. (η) Ἐπὶ δὲ τῷ μὲν κρυπτὰς ἔργον φυλακὰς ἐξέσται μὲν φανεροῖς ὀλίγοις ἐμπροσθε τῶν κρυπτῶν φυλάττοντα πεμπάσθαι τοὺς πολεμίους εἰς ἐνέδρας ὑπάγειν. Ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὀπίσθεν τῶν κρυπτῶν ἄλλως φανεροῖς ἔστιν ὅτι φυλάττειν καὶ τοῦτο γὰρ ἐξαπατητικὸν τῶν πολεμίων ὁμοίως τῷ πρόσθεν εἰρημῶ. (θ) Ἀλλὰ μὲν φρονίμῳ γὰρ ἔργον καὶ τὸ μήποτε κινδυνεύειν ἐκόντα, πλὴν ὅπου ἂν προσέχῃ ὅτι πλείον ἔξει τῶν πολεμίων τὸ δὲ ὑπερτεῖν τὰ ἔδωστα τοῖς πολεμίοις προδοσίαν τῶν συμμάχων δικαίως ἂν μᾶλλον ἢ ἀνδρείαν κρίνεται. (ι) Σῶφρον δὲ καὶ τὸ ἐκείσε δοῦναι ὅπου ἂν ἀσθενῇ τὰ τῶν πολεμίων ἢ, καὶ πρῶτον οὕτως ταχέως. Τὸ γὰρ σφόδρα πονῆσαι ἀκινδυνότερον ἢ πρὸς τοὺς κραίτους ἀγωνισέσθαι. (ιβ)

prudens erit equitum magistri curare ut ante praemissos etiam praemissi quidam alii precedant, qui res hostium perquirendo explorent. Etiam utile tam ad invadendum quam ad cavendum, ut ubi difficiles sunt transitus, alteri alteros exspectent; ne postremi, dum itineris ducem insequuntur, verberibus equos concidant. Ac norunt quidem haec propemodum omnes, sed pauci curae laborem tolerare volunt.

Oportet item equitum magistrum adhuc tempore pacis in hoc incumbere, ut peritus sit tam hostilis quam suorum regionis: ac si nullam earum notitiam ipse habeat, ex aliis tamen sibi singulorum locorum maxime gnaros adiungat. Magnum enim discrimen est inter ducem peritum viuum, et imperitum; ut etiam is qui hostibus insidias struit, locorum peritus, multum ab imperito differt. Curae sint et exploratores ante bellum susceptum, ut haberi possint et ex iis qui civitatibus utrisque sunt amici, et ex mercatoribus. Omnes enim civitates admittere semper eos, ut benevolos, solent, qui aliquid important. Utiles sunt nonnunquam et ficti transfugae. Nec tamen sic exploratoribus fidendum, ut occultare cautio; sed ita paratum semper esse oportet, quasi si jam nuntiatum sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntient. Nam multa in bello accidere impedimenta solent. Eductiones equitates minus hostes sentient, si iusso potius per singulos tradido, quam pacis voce, vel per edictum imperentur. Ad hoc igitur, ut eductiones per singulos denunciando fiant, bonum est constituere decuriones, et cum decurionibus quinoniam quoque duces, ut qui paucissimis unusquisque denuntiet sic etiam duces hi quinoniam suo tempore procedentes absque perturbatione frontem aciei exporrigent. Ubi cavendum est, equidem occultas semper et speculationes ex excubias laudo. Sic enim et excubiae simul pro amicis laudentur, et hostibus simul insidiae struuntur. Minus etiam speculatores ipsi, quum nihil de eis constat, insidias hostium expositi sunt; et hostibus hoc modo sunt formidabiliores. Nam scire, quasdam esse collocatas alicubi excubias; sed ubi sint, et quo numero, nescire: id vero fidentibus hostibus animis esse prohibet, et habere suspecta cogit omnia loca. Manifestae vero excubiae tam periculum quam fiduciae causas apertas habent. Praeterea licet occultas habenti excubias, ut cum paucis manifestis ante illos occultos excubans, hostes in insidias pertrahere conetur: nec idoneum minus venandis hostibus, etiam post occultos cum aliis manifestis nonnunquam excubare. Nam hac quoque ratione non aliter circumveniuntur hostes, ac prius indicata. Prudens etiam ducis est, in periculum ultro se non conjicere, nisi quum manifestum est, potiorum ipsius quam hostium conditionem futuram. At hostibus suppeditare causam voluptatis maxime, multo iustius esse proditio sociorum, quam fortitudo, iudicabitur. Prudens id quoque facinus, illuc progredi, ubi vires hostium debiles sunt, licet intervallo magno discent. Nam minus est in vehementi labore periculi, quam si praelio cum potentibus decertandum sit. Quod

Ἦν δὲ πη εἰς μέσον φίλων τειγῶν εἰζώσιν οἱ πολέμιοι, καὶ πολλὸν κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν ὁποτέρῳθι ἂν λελήθης παρὼν, καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρωθεν. Ὅταν γὰρ οἱ ἕτεροι ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα λαύνοντες ταράττονται μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σώζουσιν δ' ἂν τοὺς φίλους. (16) Καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων πάλαι εἴρηται ὡς ἀγαθὸν ἔστιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἄριστον νομίζω εἶναι τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἣν ἢ ποθεν ἐξ ἀσφαλοῦς, θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἣν τι ἁμαρτάνωσι. (17) Καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατὸν πέμπειν χρῆ τοὺς ἐπιτηδεύουσιν κλέψοντας, τὸ δ' ἀρπασθῆναι ἐγχωροῦν ἐφέναι τοὺς ἀρπάσσοντας. Ἦν δὲ πορευομένων ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶται τι ἀσθενέστερον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἢ θαρβύον ἀποσκεδανύηται, οὐδὲ ταῦτα χρὴ λαμβάνειν. δεῖ μάλιστα τοῦ ἰσχυροτέρου τὸ ἀσθενέστερον θηρεῖν. (18) Δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμανθάνειν, ἐπεὶ καὶ βραχυγνωμονέστερα ἀνθρώπου θηρία, ὅτε ἱκτινοὶ δύνανται δ' ἂν ἀρύλακτον ἢ ἀφρπάσαντες εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληρῆσθαι, καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τε ἐρημούμενα φυλακῆς ἀγρεύουσιν καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσοράτοις κλέπτουσι, (19) καὶ μεταθῶν γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἣν μὲν ἤττων ἢ, τούτῳ ἐπιτίθεται ἣν δὲ κρείττων, ἀποσφάζας δ, τι ἂν ἔχη ἀποχωρεῖ. Ὅταν δὲ γε φυλακῆς καταφρονήσωσι λύκοι, τάζαντες ἑαυτῶν τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἀρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεα πορίζονται. (20) Θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως ληΐζεσθαι πῶς οὐκ ἀνθρώπων γε ὅσα εἰκὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι δ καὶ αὐτὰ τέχνη ὑπ' ἀνθρώπου ἀλίσκεται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Κακεῖνό γε μὴν εἰδέναι ἵππικου ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ἔλοι καὶ ἐξ ὁπόσου βραδεὶς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. Ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρὶς γινώσκειν ἔνθα πεζοὶ κρείττους ἵππέων καὶ ἔνθα πεζῶν κρείττους ἵπποις. (2) Χρὴ δὲ μηχανητικὸν εἶναι καὶ τοῦ πολλοὺς μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἵππέας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τοῦ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπεῖναι, ἀπόντα δὲ παρεῖναι, καὶ τοῦ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἵππέας ἅμα κλέπτοντα ἐξ ἀπροδοκίτου τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. (3) Ἀγαθὸν δὲ μηχανήμα καὶ τὸ δύνασθαι, ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενὲς ἔχη, φόβον παρσκαυάξιν τοῖς πολεμίοις ὡς μὴ ἐπιθῶνται ὅταν δ' ἐβρωμένα, θάρσος αὐτοῖς ἐμπούειν ὡς ἐγγχειρῶσιν. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν ἂν ἥκιστα κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστα ἂν ἁμαρτάνοντας λαμβάνοις. (4) Ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶ ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίνοιτο τὰ δοκούντα αὐτῶν χαλεπώτατα εἶναι. Ἦν δὲ τοῖνυν μὴ σφάλλεσθαι ἐγγχειροῦντα δῶκαιν ἢ ἀποχωρεῖν ἐμπερίᾳ ποιεῖ ἵππων δυνάμεως. Πῶς δ'

si medias inter munitiones et castella tuorum penetraverint hostes, licet longe viribus superiores sint; pulchrum tamen eos hinc adgredi, quacumque tandem a parte clam hostibus adsis, nec minus honestum, id simul ab utraque parte fieri. Quum enim alii se recipient, adequitantes ab alterutro latere tui tum perturbabunt hostes, tum salutem suorum consulent. Dictum jam pridem, bonum esse, dari operam ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego vero esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si de tuto quopiam loco liceat, hostes alicunde contemplando, num in aliquo peccent, inspicere conetur. Ac siquidem aliquid eis furtim adimi poterit, ad hoc furtim peragendum idonei quidam mittendi: quod autem rapinae expositum, mittendi qui rapiant. Si hostibus aliquo proficiscentibus, pars quaedam copiarum hostilium debilior quam ipsius sint, separata sit ab reliquis, aut sumpta fiducia palari ausit, ne hoc quidem ignorare debet; sic tamen, ut manu validiore venetur id quod est debilius. Potest autem haec animadvertere qui mentem eis adhibet; quandoquidem et bestiae, quibus intelligentia minor est, quam homini, puta milvi, si quid incustoditum sit, rapere norunt, et prius in tuto se recipere, quam capiantur; et lupi, quae custodia destituuntur, venari solent, et in obscuris abditā furantur. Idem lupo, si canis insequens superveniat, viribus inferiorem adgreditur; sin ille superior sit, jugulatis iis quae nactus est, discedit. Ubi vero lupi oppositam ipsis custodiam contemnere ausi fuerint, ordinatis suis partim ad abigendos custodes, partim ad rapiendum, ita necessaria sibi adquirunt. Quum igitur bestiae prudenter in agendis huius praedis se gerant, quomodo non par fuerit, eum qui homo sit, sapienter se declarare bestiis, quae ipsae capi arte ab homine solent?

CAPUT V.

Hoc quoque scire vir equestris debet, quoniam ex intervallo peditem ceperit eques, et quantum ad intervallum celeres equi tardos effugerint. Itidem ad equitum magistri munus pertinet scire loca, quibus in locis pedites equitibus superiores sint, ac vicissim peditibus equites. Etiam solerti artificio moliri debet, ut pauci equites, multi esse videantur; et multi vicissim, paucorum speciem habeant: itemque si praesens sit, ut abesse videatur; si absit, adesse: neque tantum ut norit hostibus sua furtim praeripere, verum equites etiam suos furtim circumveniendo, adoriri hostes de improviso. Egregium et hoc artificium, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adoriantur: quum potior ipse viribus, eorumdem animis indere fiduciam, ut adgrediantur. Sic enim et ipse minimum detrimenti acceperis, et inprimis hostes in errore deprehendere possis. Ne vero, quae fieri nequeant, praecipere videar, prodam sane litteris, quomodo illa fiant, quae in his difficillima videntur. Itaque ne quis in comatu vel insequendi vel abscedendi offendat, ex eo consequetur, si vires equorum perspectas habeat. Quoniam vero modo perspectas

ἀν ἐμπειρώς ἔροι· εἰ προείροι τὸν νόον ἐν ταῖς μετὰ
φύλλας ἀντιπαρατάξεις οὐκ ἀποδύνουσιν ἐκ τῶν διωξέων
τε καὶ φυγῶν. (β) Ὅταν μέντοι βούληται τοὺς ἵππους
πολλοὺς φαίνεσθαι, ἐν μὲν πρῶτον ὑπαρχέτω, ἥνπερ
ἐν γοργῇ, μὴ ἐν γὰρ τῶν πολεμίων ἐνχειρεῖν ἐξαπατᾶν
καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσθεν καὶ ἀπατητικώτερον.
Ἐπειτα δὲ γρήειδέναι ὅτι ἀήροοι μὲν ἵπποι πολλοὶ φαί-
νονται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπειρόμενοι δ' εὐ-
αρίθμητοι γίνονται. (γ) Ἐπεὶ δ' ἂν πλείον σοι τὸ ἵπ-
πικὸν τοῦ ὄντος φαίνοιτο, εἰ τοὺς ἱπποκράτους εἰς τοὺς
ἵππους ἐνστατικὰς μάχιστα μὲν δόρατα, εἰ δὲ μή, ὅμοια
δόρασιν ἔχοντας, ἥν τε ἐστὶ καὶ ἐπιδεικνύσης τὸ ἵππικόν
ἥν τε παρὰ γὰρ ἀνάγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω
μεῖζον τε καὶ πυκνότερον φαίνεσθαι. (δ) Ἦν δ' αὖ
τοὺς πολλοὺς ὁλίγους δοκεῖν εἶναι, ἥν μὲν σοι χωρίᾳ
ὑπάρχῃ οὐκ ἀνταρῶνται, δὴλον ὅτι τοὺς μὲν ἐν τῷ γα-
νεῶν ἔχον, τοὺς δ' εἰς τὸ ἄλλῃ ἀποκρύπτων, κλέπτους
ἂν τοὺς ἵππους ἥν δὲ πᾶν καταρῶναι ἢ τὸ χωρίον, δε-
κάδας γὰρ στουρούτας ποθέσαντα διαισπούσας παρὰ-
γεῖναι καὶ τοὺς μὲν πρὸ τῶν πολεμίων ἵππους ἐκάστης
δεκάδος ὁρᾶν τὰ δόρατα ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ
καὶ μὴ ὑπερβαίνειν. (ε) Φοβεῖν γὰρ μήν τοὺς πολεμίους
καὶ ψευδενέδρας οἶον τε καὶ ψευδοδόξητας καὶ ψευδαγ-
γέλλας ποσύντα. Θαρροῦσι δὲ μάχιστα πολεμῶν, ὅταν
τοῖς ἐναντίοις πράγματα καὶ ἀσφολίας ποσύνωνται.
(ς) Τούτων δὲ γενησάμενον μηχανᾶσθαι αὐτὸν γρή
πρὸς τὸ παρὲν καὶ ἀπατᾶν ὄντως γὰρ οὐδὲν κερδαλέω-
τερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης. (ζ) Ὅπως γὰρ καὶ οἱ παῖδες
ὅταν παίζωσι ποσύνοντα, δύνανται ἀπατᾶν προέχοντες
ὥστε ὁλίγους τ' ἔχοντας πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν καὶ πολλοὺς
προέχοντας ὁλίγους φαίνεσθαι ἔχειν. Ὅπως οὐκ ἄνδρες
μετὰ ἐξαπατᾶν προέχοντας τὸν νόον δύνανται ἂν τοιαῦτα
μηχανᾶσθαι. (η) Καὶ ἐνθυμούμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς
πολέμοις πλεονεκτήματα εἶροι ἂν τις τὰ πλείστα καὶ
μέγιστα σὺν ἀπάτῃ γεννημένα. Ὡς ἐνίκη ἡ οὐκ ἐν-
μεχρήσειν ἄρξιν ἢ τούτοις σὺν τῇ αἰλῇ παρασκευῇ καὶ
παρὰ θεῶν αἰτίαν δύνανται ποιεῖν καὶ αὐτῷ μηχανή-
σασθαι. (θ) Οἳ δὲ θάλατταν πρόσθεν, ἀπατητικὸν
καὶ τὸ πλοῖα παρασκευάζοντες πεζῇ τε πρᾶξαι καὶ τὸ
πεζῇ προσποσύνοντες ἐπιδυνάμειν κατὰ θάλατταν ἐπι-
χειρεῖται. (ι) Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ διδάσκειν τὴν
πόλιν ὡς ἀσθενὲς τὸ πεζὸν ἔχοντος ἱππικόν πρὸς τὸ
ἀντιπρὸς πεζῶν ἔχειν. Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ λαβόντα
πεζῶς αὐτοῖς χρῆσθαι. Ἔστι δὲ πεζῶς οὐ μόνον ἐν
τούτοις αἰλῇ καὶ ὁπισθεν ἵππων ἀποκρύψασθαι πολλὴ
γὰρ μεῖζον ὁ ἵππος τοῦ πεζοῦ. (ιι) Ταῦτα δὲ πάντα
εἰδὼ καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τις μηχανήσεται ἢ βίη ἢ
τέρψις αἴρειν τοὺς ἐναντίους βουλούμενος σὺν τῷ θεῷ
πράττειν συμβούλει, ἵνα καὶ ἡ τέρψις συνεπαίγῃ θεῶν
ὕψον ὄντων. (ιιι) Ἔστι δ' ὅτε πᾶν ἀπατητικὸν καὶ
τὸ ἵππων ἀπατητικὸν προσποιήσασθαι εἶναι καὶ μάχαρις
φιλοκινδυνεύον τούτω γὰρ τοὺς πολεμίους πολλὰ καὶ προ-
αίεται ἀρρηκτικόντας μάλιστα ἀμαρτάνειν. Ἦν δ'
ἀπατᾶν οὐκ οἷς φιλοκινδυνεύειν εἶναι, ἔστι καὶ ἡ στερῆς

habere possit? Si animum attendat in pugnis equestribus,
quae exercitii causa in pace sunt, quid eveniat et e perse-
quendo, et e fugiendo. Quum vero volueris equites multo-
rum habere speciem, unum hoc primum esto, si liceat, ne
prope hostes fraudem aliquam moliaris. Tutius enim quod e-
longinquo fit, et ad fraudem aptius. Deinde sciendum, equos
catervatim incedentes, speciem multorum habere, propter
ipsius animalis magnitudinem; quum dispersi, facile nume-
rari possint. Praeterea tibi copiosior equitatus adesse vide-
bitur, quam sit reapse, si curatores equorum inter equites
constituas, praesertim hastas, aut hastis aliquid simile te-
nentes; sive consistentem alicubi equitatum exhibeas, seu
traducas: nam hoc modo necesse est aciei molem et magno-
rem et spissiore videri. Sin multos velis haberi pro pau-
cis, siquidem ejusmodi loca tibi sint ad manum, in quibus
occultare liceat; nimirum in aperto quodam exhibens, in
obsuro quosdam abdens, hac subtractione numerum equi-
tatum deminues: si vero locus ipse totus oculis expositus sit,
in versus procedentes decurias ex intervallo traduces; et
equites quidem ejusque decuria, qui hostibus ante oculos
sunt, hastas tenere rectas debent, ceteri depressas et mi-
nime supereminentes. Licet etiam terrorem hostibus inu-
tere, tum fictas insidias, tum auxilia ficta, fictosque numeros
excoquendo. Tum vero confidentissimi sunt hostes, quum
adversariis multa negotia, multas occupationes exhiberi au-
diunt. His ita descriptis, ipsius jam ducis fuerit id moliri,
ut pro re praesenti semper aliquam fallaciam struat. Natu-
revera nihil adeo fructuosum in bello, atque fallacia: quan-
doquidem etiam pueri, quod ludunt in numero divinand-,
possunt specie aliqua fallere, ut paucos habentes, multos
habere videantur; et multos praeseferentes, paucos habere
inveniantur. Quid valet igitur quominus etiam viri, si fra-
dibus animum adjiciant, hujusmodi artificii uti possint?
Nam si cum animo suo meliores in bello condiciones aliquis
expandat, is majorem earum partem, et quidem insigniores
fraude captatas et partas inveniet. Quapropter vel non
capes endum imperium, vel, ut hoc quoque praestare possit,
divinitus praeter alia subsidia petendum, et ipsimet in hoc
adhibendum. Qui mare vicinum habent, iis ad fraudem
hoc quoque commodum, ut, dum naves instruunt, aliquid
terra gerant; ac vicissim, dum terra insidias se moliri simu-
lant, mari rem addeant. Etiam hoc equitum magistri
est, docere civitatem, quam debile quidam sit equitatus
a peditatu destitutus; ut junctos equis pedites habeat.
Nec minus ad officium magistri equitum pertinet, ut et
peditibus acceptis uti sciat. Ac licet pedites non tantum
inter equites, sed etiam post equos occultare: nam longe
grandior est equis homine pedestri. Haec vero equidem
universa, et si qua moliri aliquis praeterea volet, in conatu
hostis aut vi aut arte superandi, divina cum ope suscipienda
consulo; ut numine placato ac propitio, fortuna quoque
prospera addeat. Numquam enim illud aptissimum ad
fraudem, si nimis se cautum quisquam simulat, alioque
belli tentande nequaquam cupidum. Hoc enim hostes eo
sepius adigit, ut omisso cavendi et excubandi studio, ma-
gis delinquant. Si quis semel visus fuerit ad eundem periculi

ἔχοντα, προσποιούμενον δὲ πράζειν τι, πράγματα τοῖς
πολεμίοις παρέχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἂν τις δύναιτο πλάσαι ὅσον βούλε-
ται, εἰ μὴ ἔξ ὧν γε πλάττειτο παρεσκευασμένα εἴη
ὡς πείθεσθαι τῇ τοῦ χειροτέχου γνώμῃ· οὐδὲ γ' ἂν ἔξ
ἀνδρῶν, εἰ μὴ σὺν θεῷ οὕτω παρεσκευασμένοι ἔσονται
ὡς φιλικῶς τε ἔχειν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρονιμώτε-
ρον σφῶν αὐτῶν ἡγείσθαι περὶ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους
ἀγώνων. (2) Εὐνοϊκῶς μὲν οὖν ἔχειν καὶ ἐκ τῶνδε
εἰκὸς τοὺς ἀρχομένους ὅταν φιλοφρόνως τις ἔχη πρὸς
αὐτοὺς καὶ προνοῶν φαίνεται ὅπως τε σίτον ἔξουσι καὶ
ὅπως ἀσφαλῶς μὲν ἀποχωρήσουσι, πεφυλαγμένως δὲ
ἀναπαύσονται. (3) Ἐν δὲ ταῖς φρουραῖς χρὴ καὶ χιλοῦ
καὶ σκηνῶν καὶ ὕδατων καὶ φυλακῶν καὶ τῶν ἄλλων
ἐπιτηδείων φανερόν εἶναι ἐπιμελούμενον καὶ προνοοῦντά
τε καὶ ἀγρυπνοῦντα ἕνεκα τῶν ἀρχομένων. Καὶ ὅταν
γε πλέον ἔχη τι, τὸ μεταδοῦναι κερδαλέον τῷ προσθη-
κῷ. (4) Ἥκιστα δ' ἂν καταφρονοῖεν ἄρχοντες, ὡς
μὲν συνελόντι εἰπεῖν, εἰ ὅποσα ἔχειν οἱ παραινῶν, αὐ-
τὸς ταῦτα βέλτιον ἔχειν φαίνοιτο ποῶν. (5) Ἀρξά-
μενον οὖν δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους πάντα
τὰ ἐν ἱππικῇ μελετᾶν, ὅπως δρῶσι τὸν ἄρχοντα δυνά-
μενον ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ τάφρους ἀσφαλῶς περᾶν καὶ
τειχία ὑπερακρίξειν καὶ ἀπ' ὄχθων καταίρειν καὶ ἀκον-
τίζειν ἱκανῶς· πάντα γὰρ ταῦτα προκόπτει τι εἰς τὸ μὴ
καταφρονεῖσθαι. (6) Ἦν δὲ δὴ καὶ πράττειν γινώσιν
ἐπιστάμενόν τε καὶ δυνάμενον παρασκευάζειν ὡς ἂν
πλέον ἔχοιεν τῶν πολεμίων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἔκεινο
λάβωσιν εἰς τὴν γνώμην ὡς οὗτ' ἂν εἰκῇ οὗτ' ἄνευ
θεῶν οὔτε παρὰ τὰ ἱερὰ ἡγήσονται· ἂν ἐπὶ πολεμίους,
πάντα ταῦτα πιθανωτέρας τῷ ἄρχοντι τοὺς ἀρχομένους
ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Παντὶ μὲν οὖν προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι· πολλὴ
μάλιστα τὸν Ἀθηναίων ἵππαρχον διαφέρειν δεῖ καὶ τῷ
τοὺς θεοὺς θεραπεύειν καὶ τῶν πολεμικῶν εἶναι, ὅ γε
ὑπάρχουσι μὲν ὁμοροὶ ἀντίπαλοι ἱππεῖς τε παραπλή-
σιοι τὸ πλῆθος καὶ δπλῖται πολλοί. (2) Κἂν μὲν εἰς
τὴν πολεμίαν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῇ ἄνευ τῆς ἄλλης πό-
λεως, πρὸς ἀμφοτέρους τούτους μόνους ἂν τοῖς ἱππεῦσι
δικαιδυνεύοι. Ἦν δ' οἱ πολέμιοι εἰς τὴν Ἀθηναίων
χώραν ἐμβάλλωσι, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἄλλως ἔλθοιεν
εἰ μὴ σὺν ἄλλοις τε ἱππεῦσι πρὸς τοῖς ἐαυτῶν, καὶ πρὸς
τούτοις δπλῖταις ὁπόσοις ἂν οἴωνται πάντας Ἀθηναίους
μὴ ἱκανοὺς εἶναι μάχεσθαι. (3) Πρὸς οὖν τοσούτους
πολεμίους ἢ μὲν ἡ πόλις πᾶσα ἐπεξῆλ ἀρήξουσα τῇ
χώρᾳ, ἐλπίδες καλὰί. Ἱππεῖς τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμεί-

cupidus esse, potest hostibus etiam quiescendo, dum ali-
quid se facturum simulat, negotia facessere.

CAPUT VI.

Sed enim ex animi sui arbitrio nihil formare quispiam
possit, si non ea de quibus aliquid fingendum ita comparata
sint, ut artificis voluntati cedant : neque de hominibus ali-
quid efficiat, nisi, deo juvante, ita sint instructi, ut amore
prosequantur illum qui eis cum imperio praest, utque
cum se prudentiorem judicent in iis quae ad certamina cum
hostibus ineunda pertinent. Hinc quoque conciliari bene-
volentiam illorum, qui reguntur, consentaneum est ; et co-
mitter aliquis eos complectatur, ac prospicere se declaret,
ut et victum habeant, et tuto se recipiant, et idonea muniti
custodia quiescant. In praesidiis manifesta debet ejus esse
cura de pabulo, et tentoriis, et aquis, et excubiis, et aliis
rebus necessariis ; itemque providentia ipsius, et vigilantia
pro iis quos regit. Ubi copia quadam rei alicujus abundat
is qui aliis praest, lucrosus erit, id suis impertiri. Minime
vero contemnent eum, qui cum imperio est, si quaecumque,
ut paucis rem complectar, suos facere jusserit, ea rectius
ipsis facere visus fuerit. Quapropter exordiens ab inscen-
dendis equis, exercere omnia debet ad rem equestrem per-
tinentia : quo praefectum suum posse videant in equo et fos-
sas tuto trajicere, et muros superare, et de tumulis se
demittere, et idonee jaculari. Nam haec omnia nonnihil ad
hoc conferunt adjumenti, ne contemptui sit. Jam si rerum
gerendarum peritum esse norint, et idoneum ad efficien-
dum, ut hostibus ipsi potiore loco sint ; et animis praeterea
impresserint, eum nec temere, nec absque numinis ope,
neque extis adversantibus in hostes ducturum : haec scilicet
ejusmodi sunt omnia, magis ut morigeros praefecto reddant
illos qui ejus imperio continentur.

CAPUT VII.

Ac prudentem sane quemvis esse convenit, qui cum im-
perio sit : at populi Atheniensis equitum magistrum longe
aliis praestare tum cultu deorum immortalium tum usu rei
militaris oportet ; quum ei finitimi sint adversarii, tam equi-
tes numero pares, quam pedites sane multi. Si agrum
hostilem sine reliquae civitatis auxiliis invadere conetur,
adversus illos ambos ei solo cum equitatu periclitandum
erit : sin hostes in Atheniensium regionem irrumpant, pri-
mum aliter non venient, quam aliis ad suos equitibus adjun-
ctis, et cum illis praeterea peditum copiis, quibus Athenien-
ses universos impares ad pugnam futuros existiment. Itaque
si contra tantam hostium multitudinem civitas tota prodire
velit, ut opem regioni ferat ; spem bonam concipere licebit.
Nam et equites, deo juvante, meliores, si quis eorum curam

τις κράτιστα ἀκοντίζοι. Ἦν γὰρ προβαλλόμενος μὲν τὰ ἀριστερὰ, ἐπανήγων δὲ τὰ δεξιὰ, ἐξανισταμένος δ' ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακύπτουσαν τὴν λόγχην ἄρῃ. οὕτω σφοδρότατον τε καὶ μακρότατον οἴσεται τὸ ἀκόντιον, εὐστοχότατον μὲντοι, ἐὰν κατὰ τὸν σκοπὸν ἀριεμένη αἰεὶ ὄρῃ ἡ λόγχη. (iv) Καὶ ταῦτα μὲν δι' ἰδιώτη καὶ ὑπομνήματα καὶ μαθήματα καὶ μελετήματα γεγράφηω ἡμῖν. Ἄ δὲ ἱππάρχῳ προσήκον εἰδέναι τε καὶ πράττειν ἐν ἐτέρῳ λόγῳ δεδήλωται.

eis, quae jaculandi ratio sit optima. Quippe si quis partes sinistras antèrùs protendens, et dexteras reducens, deque femoribus insurgens, sursum spectantem nonnihil cuspidem emiserit; ita nimirum et vehementissimo cum impetu, et longissime feretur jaculum, atque etiam dexterrime, siquidem emissà cuspidis semper ad scopum spectat. Et hoc quidem admonitiones, et documenta, et exercitia adhuc equitibus a nobis præscripta sunt. Quae vero tum scire tum exsequi conveniat equitum magistrum, alio libro declaravimus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΙΠΠΑΡΙΧΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πρῶτον μὲν θύοντα γρὴ αἰτεῖσθαι θεοὺς ταῦτα διδόναι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἀρ' ὧν θεοὺς μὲν κεχαρισμένωτα ἄρξεις ἂν, σαυτῷ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσυλιέστατα καὶ ευχαιέστατα καὶ πολυωφελέστατα. (i) Θεῶν δὲ ἵλασιν ὄντων ἀναδιδασκῆσαι μὲν σοὶ ἱππέας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶται ὁ κατὰ τὸν νόμον ἀριθμὸς καὶ ὅπως τὸ ὄν ἱππικὸν μὴ μειῶται. Εἰ δὲ μὴ προσαναβήσονται ἱππεῖς, μείνους αἰεὶ ἔσονται· ἀνάγκη γὰρ τοὺς μὲν γῆρα ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. (ii) Πληρουμένου γε μὴν τοῦ ἱππικοῦ ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφονται οἱ ἱπποὶ ὥς ἂν δύνωνται πόρους ὑποφέρειν· οἱ γὰρ ἤττους τῶν πόρων οὕτε αἰρεῖν οὕτε ἀπορρέγειν δύνανται ἂν. Ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὐχρηστοὶ ᾖσιν· οἱ γὰρ αὐτὴ ἀπειθεῖς τοῖς πολεμίοις μάλλον ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. (iii) Καὶ οἱ λακτιζόντες δὲ ἀναδιδασκόμενοι ἱπποὶ ἐκποδὸν ποιητέον· οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολλὰ καὶ πλείω κακὰ ἢ οἱ πολεμιοὶ ποιοῦσι. Δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ γῶρᾳ ἱππεύειν, εἰδότες ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρήσιμοι εἰσι. (iv) Τῶν γε μὴν ἱππων ὑπαρχόντων ὧν δεῖ τοὺς ἱππέας αὐτὸ ἀσκητέον, πρῶτον μὲν ὅπως ἐπὶ τοὺς ἱπποὺς ἀναπηδᾶν δύνωνται· πολλοὶς γὰρ ἥδη ἡ σωτηρία παρὰ τοῦτο ἐγένετο· δεύτερον δὲ ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππαῖσθαι δυνήσονται καὶ γὰρ οἱ πολεμιοὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίγνονται. (v) Ὅταν δὲ ἥδη ἐπὶ τοῖς ὧσι, δεῖ αὐτοὺς σκοπεῖσθαι ὅπως ἀκοντίζουσιν τε ὥς πλείστοι ἀπὸ τῶν ἱππων καὶ τὰλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δὲ τοὺς ἱππικούς. Μετὰ ταῦτα ὑπαιστῆσαι καὶ ἱπποὺς καὶ ἱππέας ὥς αὐτοὶ μὲν ἤκιστα τιμωσκούνη ἂν, βλάπτειν δὲ τοὺς πολεμίους μάλιστα δύνανται ἂν. (vi) Ἐκ τούτων παρασκευαστέον ὅπως εὐπειθεῖς οἱ ἄνδρες ᾖσιν· ἀνεῖ γὰρ τούτου οὐδ' ἱππων ἀγαθῶν οὕτε ἱππέων ἐπὶ λόγῳ οὕτε ὀπλῶν καλῶν

XENOPHONTIS

DE MAGISTRI EQUITUM OFFICIO

LIBELLUS.

CAPUT I.

Primum rem sacram faciens, Deos precaberis, ut ea tibi concedant et intelligere, et proferre, et agere, de quibus et diis gratissimum sit imperium tuum, et tibi, amicis, rei-que publicae cum primis acceptum, et gloriosum, et longe utilissimum. Diis placatis, equites instruendi tibi sunt, tum ut numerus lege praescriptus compleatur, tum ne jam ante collectae copiae minuantur. Quippe si non accedant equites ad priores alii, pauciores semper evadent. Nam alios ob senectutem abdicare se necesse est; alios aliis de causis deficere. Postquam equitatum compleveris, adhibenda cura, sic ut equi alantur, quo perferre labores possint. Quippe si laboribus impares sint, nec adsequi hostem, nec evadere fuga possunt. Id quoque curandum, ut ad usum idonei sint. Nam contumaces potius hostes quam suos in praeliis juvant. Etiam illi removendi sunt, qui calcitrant, postquam equitem susceperunt. Qui enim tales sunt, saepenumero plus mali quam hostes inferunt. Haberi debet et pedum ratio, ut etiam in aspera regione agitari possint; quum esse constet in iis locis inutiles, ubi dolorem in agitatione sentiunt. Quando equi tales existunt, quales esse debent, exercendi et equites; ac primum, ut in equos insilire possint. Nam plerisque jam salus hinc parta. Alterum esto, ut in locis omnigenis equitare norint, quandoquidem et bella alias in aliis locis existunt. Ubi jam firmiter equis insederint, ejus erit habenda ratio, ut eorum quamplurimi ex equis jacula vibrent, et alia facere possint, quae facere viros equestres oportet. Secundum haec armandi tum equi, tum equites, ut ipsi minime vulnerentur, et hostes damnis adficere maximis possint. Hinc efficiendum, ut equites morigeri sint. Nam absque hoc nec equorum bonorum, nec equitum his recte insidentium,

δρελος οὐδέν. Προστατεύειν μὲν οὖν τούτων πάντων ὅπως καλῶς γίγνηται τὸν ἵππαρχον εἰκός ἐστιν. (8) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις χαλεπὸν ἡγήσαμένη ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα κατεργάζεσθαι προσαιρεῖται μὲν αὐτῷ συνεργούς φυλάρχους, προσέταξε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελίσθαι τοῦ ἱππικοῦ, ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμῆναι σοι τῶν καλῶν τῷ ἱππικῷ, ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδείους, ὅπως λέγοντες φοβῶσί τε τοὺς ἱππέας, βελτίονες γὰρ ἂν εἴεν φοβούμενοι, καταπραΰνωσί τε τὴν βουλὴν, ἣν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνει. (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὣν δεῖ σε ἐπιμελίσθαι· ὡς δ' ἂν ἔκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοντο, τοῦτο δὴ πειράσσομαι λέγειν.

Τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας ὅλῳν ὅτι καθιστάναί δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σώμασιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ πείθοντα. (10) Ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τούτους εἰσάκτεον εἶναι οὓς μὴ εἰσάγων ἂν τις διὰ κέρδος δοκοῖη τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ τοῖς ἥττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ μὴ τοὺς δυνατωτάτους πρώτους ἀναγκάζοις. (11) Ἐτι δὲ καὶ οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθιστάναί τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἥττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τὰ δὲ διδάσκων ὡς ἀναγκασθῶσιν μὲν ἵπποτροφεῖν, ἣ μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου, διὰ τὰ χρήματα· (12) ἣν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναβῶσιν, ὡς ἀποστρέψῃς μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελῶν τε καὶ μανικῶν ἱππωνεῶν, ἐπιμελήσῃς δὲ ὡς ἂν ταχὺ ἱππικοί γίγνοντο. Λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειράτεον. (13) Τούτῳ γε μὴν ὄντας ἱππέας ἢ βουλὴ ἂν μοι δοκεῖ προειπῶσα ὡς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι καὶ ὡς τὸν μὴ δυνάμενον ἵππον ἀκολουθεῖν ἀποδοκιμάσει ἐπιτεῖναι ἂν τρέφειν τε ἄμεινον καὶ ἐπιμελίσθαι μᾶλλον τῶν ἵππων. (14) Καὶ τοὺς βιαιούς δ' ἵππους ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιούτους μᾶλλον παρορμήσειε καὶ ἱππωνεῖν σωρρυνέστερον. (15) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐάν ποι ἐπὶ πολέμους δέῃ ἀλαύνειν, ὑστάτους [ἂν] αὐτοὺς ἐπεσθαι. Ὡς τε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἄχρηστος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. (16) Ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἴεν τῷ ἵππῳ κράτιστοι, εἰ μὲν τις ἔχει ῥάῳ καὶ εὐτελεστέραν ἀσκήσιν, ἐκείνῃ ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ φημι χρῆναι παῖραν ἔχων χυδόν καταβαλόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ ὅσον μνακίους καὶ πλείον καὶ μείον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον ψήγειν καὶ ἐνιστάναί ὅταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀποβῇ· βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὐποτε ὁ ἵππος παύσεται οὐθ' ὅταν ψήγῃται οὐθ' ὅταν μυωπίζῃται. Ὅ δὲ πειραθεῖς τὰ τε ἄλλα ἀ λέγω πιστεύσει καὶ στοργγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὀψεται. (17) Ὅποτε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἷους δεῖ ὡς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἀρι-

nec armorum elegantium usus ullus fuerit. Atque his quidem omnibus, ut egregie fiant, præesse cum imperio magistrum equitum par est. Et quia civitas rata difficile quiddam esse, perfici hæc a solo magistro equitum omnia, tribunos ei deligit adjuutores, et senatui injungit, ut equitatus curam una cum ipso gerat: recte mihi facturus videris, si tribunos sic instruas, ut tecum ea velint, quæ ad equitatus commoda pertineant; et oratores idoneos habeas in senatu, qui et dicendo terrorem equitibus incutiant, melioribus in metu futuris, et senatum mitigent, si forte plus æquo difficilem se præbeat. Ac istæ quidem admonitiones ad ea spectant, quæ diligentiam tuam requirunt. Quo autem modo singula rectissime peragantur, hoc dicere jam conabor.

Equitum in numerum ex legis præscripto sine dubio referes eos, qui et facultatibus, et viribus corporis præstant; idque vel in jus vocando, vel persuadendo. Sum autem in hac egosententia, ut hos in jus vocandos existimem, quos nisi quis vocet, id quæstus causa facere videatur. Nam minus potentibus statim hoc excusationis loco fuerit, si non cogas primos, qui plurimum possint. Præterea videtur hoc modo mihi quispiam et juvenes ad equitationis studium adducturus, si splendorem equestris rei prædicet; et illos, quorum in potestate sunt, minus adversantes habiturus, si plane futurum ostendat, ut alere cogantur equos, si non abs te, saltem ab alio quopiam, propter opes. Quod si tuis auspiciis rei se dent equestri, te filios eorum a sumptuosis et insanis equorum emptionibus avocaturum, et operam daturum, ut equestris rei peritiam quamprimum consequantur. Hæc vero quum dices, etiam præstare conaberis. Equites, quotquot operam navant in præsentia, sic excitatum iri arbitror, ut melius et alant et curent equos, si senatus eis futurum denuntiat, ut equitationes in posterum duplicentur, et equi rejiciantur, qui pares in itinere aliis esse non poterunt. Etiam hoc utile futurum arbitror, ut denuntiatur, rejectum iri equos violentos. Nam hæc eos impuleat comminatio, tales ut equos vendant, et alios prudentius emant. Bonum quoque denuntiari, futurum ut calcitrantes in agitationibus equi rejiciantur. Nequeunt enim tales in acie collocari, sed ubi ducendum in hostem, hos ultimos sequi necesse est. Itaque propter improbitatem equi, nec equitis usus aliquis est. Ut autem et pedes equorum sint optimi, si faciliorem aliquis simplicioremq; rationem tenet, ea sane per me obtineat: sin minus, equidem usu edoctus aio, projiciendos passim lapides e via sumptos, qui minime fere pondus habeant, plus minusve; atque in his constituendum equum ad destructionem, quum a præsepi removetur. In illis enim lapidibus nunquam equus ingredi desinet, sive destringatur, seu (a muscis) pungatur. Qui periculum hujus rei fecerit, tum aliis, quæ profero, fidem habebit; tum pedes equi teretes effici conspiciet. Ubi jam equi fuerint, quales esse oportet: quonam modo

κν. Ἀπλὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς ὡς μικρῶν ὄντων ἕνεκα πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλα δὲ δαπάναι κοῦνται. Τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὐρίσκειν καὶ οἷς νικῶντες μάλιστα ἂν ἀγᾶλλοιντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦν δὲ δὴ σοι ταῦτα πάντα ἐξησκημένοι ὧσιν οἱ πεῖς, δεῖ δὴπου καὶ τάξιν τινὰ ἐπιστασθαι αὐτοὺς ἐξ ἑκάστης καλλίστα μὲν θεοὶς πομπὰς πέμψουσι, καλλίστα δὲ πᾶσονται, ἀρίστα δὲ μαχοῦνται, ἣν δέη, βῆστα δὲ καὶ ἀταρακτότατα ὁδοὺς πορεύσονται καὶ διαβάσεις περάσουσιν. Ἡ τοίνυν γρώμενοι τάξει δοκοῦσιν ἀνελθεῖν ταῦτα καλλίστα διαπραττέσθαι, ταύτην νῦν ἡδὴ τεύρασσομαι δηλοῦν. (2) Οὐκοῦν ὑπὸ μὲν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διηρημένοι φυλαί. Τούτων δ' ἐγὼ φημι χρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἐκάστου γνώμῃ καταστήσαι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλὸν τι ποιεῖν καὶ ἀκούειν καὶ τούτους μὲν προστάτας δεῖ εἶναι. (3) Μετὰ δὲ τούτους ἴσους χρῆ τούτοις ἀριθμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ φρονιμωτάτων ἐλέσθαι οὔτινες τελευταῖοι τῶν δεκάδων ἔσονται. Εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικάσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνεται σίδηρον ὅταν τό τε ἡγούμενον τοῦ τομέως ἐξβυμένον ἦ καὶ τὸ ἐπελαυνόμενον ἱκανόν. (4) Τοὺς γε μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρῶτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκάδάρχοι ἐπιστάτας ἔλιντο καὶ οἱ ἄλλοι ἐφέλιντο, οὕτως εἰκόσ ἐκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶναι. (5) Τὸν μέντοι ἀρηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἴτε ποτὲ ὄφει ἐπὶ πολεμίους ἐλαύνειν, ἐγκλεισίων ῥώμην ἂν ἐμβάλλοι τοῖς ἐμπροσθεν, εἴτ' αὖ καὶ ἀποχωρεῖν καίρως συμβαίνει, φρονίμως ἀρηγούμενος μᾶλλον ἂν, ὥς τὸ εἶδος, σῶζοι τοὺς φυλάτας. (6) Οἱ μέντοι δεκάδάρχοι ἀρτίοι ὄντες πλείω ἴσα μέρη παρέχουσιν ἂν διαιρεῖν ἢ εἰ περιττοὶ εἴεν. Αὕτη δέ μοι ἡ τάξις ἀρέσκει διὰ τὰδε ὅτι πρῶτον μὲν οἱ προστάται πάντες ἄρχοντες γίνονται οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες ὅταν ἄρχωσι, μᾶλλον πῶς οἴονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν ἢ ὅταν ἰδιῶται ὧσιν· ἔπειτα δὲ καὶ ὅταν πρακτέον τι ᾖ, τὸ παραγγέλλειν μὴ ἰδιώταις ἀλλ' ἄρχουσι πολὺ ἀνυψωτέρον. (7) Τεταγμένων γε μὴν οὕτω χρῆ, ὅςπερ καὶ τοῖς φυλάρχοις προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱπάρχου ἐν ᾗ ἐκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παραγγέλλεται ὑπὸ τῶν φυλάρχων ὅπου πορευτέον ἐκάστῳ. Οὕτω γὰρ προειρημένων πολὺ εὐτακτοτέρως ἂν ἔχοι ἢ εἰ ὥςπερ ἐκ θεάτρου ὥς ἂν τύχουσιν ἀπὸντες λυποῖεν ἀλλήλους. (8) Καὶ μάχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐθέλουσιν οἱ τε πρῶτοι, ἦν τι ἐκ τοῦ πρόσθεν προσκίπτῃ, οἱ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν καὶ οἱ τελευταῖοι, ἦν τι ὅπισθεν ἐπιφαίνεται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχρὸν λιπεῖν τὴν τάξιν. Ἀτακτοὶ δ' ὄντες ἀλλήλους μὲν ταράττουσι καὶ ἐν σεναις ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσεσι, τοῖς δὲ πολεμίοις

taturum arbitror. In ludorum id quoque adparatu perspicitur, quam modicorum præmiorum causa multi labores magnique sumptus impendantur. Iudices certe ejusmodi reperiendi sunt, apud quos si victoria potiantur, inprimis exsultent.

CAPUT II.

Ubi jam equites in his omnibus exercitati fuerint, etiam ordinis cujusdam esse peritos oportet, cujus observatione pulcherrime diis pompas agant, in equitationibus cum laude se gerant, fortissime, poscente usu, dimicent, expeditissime ac minima cum perturbatione itinera conficiant, transitusque difficiles superent. Quo autem ordine utendo hæc mihi rectissime perfecturi videantur, eum declarare nunc adgrediar. Distinctæ sunt in civitate tribus: in his inquam ego debere primum, non sine tribunorum singulorum iudicio et sententia, decuriones ex illorum numero constitui, qui et ætate vigeant, et ambitione maxima quadam in hoc ferantur, ut aliquid egregium et peragant, et audiant. Hi principes in ordine collocantur. Secundum eos totidem numero de provectoribus et inprimis prudentibus deligendi, qui ultimi sint in hisce decuriis. Nam si comparatione res explicanda, ferrum quoque sic ferrum maxime scindit, quando et anterior instrumenti pars sit ad secundum valida, et quod inde adigitur, vires habeat idoneas. Quod medios inter primos et ultimos attinet, si decuriones sibi proximos deligant adstites, alii que deligant post eos, ita par est credere, quemlibet sibi fidelissimum adstitem habiturum. Ducem sane modis omnibus idoneum constitui oportet. Nam si vir ille fortis sit, sive pergendum aliquando in hostes erit, cohortatione sua robur anterioribus indet; seu recipiendi se tempus adsit, prudenter abducendo tribules laud abs re melius conservaturus videtur. Jam si decuriones numero pares fuerint, plures partes æquales efficient dividendo, quam si fuerint impares. Hic ordo mihi de causis hisce probatur, quod ex divisione primum omnes principis loco constituti cum imperio futuri sunt: idem vero, quando cum imperio sunt, magis ad se quodammodo pertinere putant, ut egregium aliquid gerant, quam si privati sint; deinde quum aliquid agendum est, multo efficacius est, quod per eos denuntiatur, qui cum imperio sunt, quam quod opera privatorum. His hoc ordine collocatis, quemadmodum tribunis quoque ab equitum magistro prædici solet, quo provehi loco quisque debeat, sic et decurionibus denuntiatum a tribunis esse oportet, quo loco singulis pergendum. Nam hæc si prius indicata fuerint, longe meliori ordine fient omnia, quam si perinde ac de theatro, temere fortuitoque discedentes, mutuo semet offenderint. Etiam paratiores animis ad pugnam sunt anteriores, si ex adverso quid irruat, ubi locum hunc suum esse norunt: nec minus ultimi, si a tergo fiat in eos impetus, quum sciant esse turpe, locum in acie suam deserere. Sin ordo nullas servetur, se ipsos et angustis in itineribus, et locis difficilibus

ριφέρνηται, οὕτως αὐτὸς μὲν αἰεὶ ταχὺ ἔλθῃ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι πάλιν αὖ ταχὺ ἔλθωσι· ὥστε ἡ μὲν βουλή αἰεὶ τὸ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπεροῦσιν ἐν μέρει ἀναπαυόμενοι. (10) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἡ ἐπίδειξις ᾖ, καλὸν μὲν οὕτω πρῶτον τάξασθαι ὥς ἂν ἐπὶ μετώπου ἐμπλήσαντες ἵππων τὸν ἵπποδρόμον ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. (11) Καλὸν δ', ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσιν τε ἀλλήλας καὶ διώκουσιν ταχέως, ὅταν οἱ ἵππαρχοὶ ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἐκατέρως διελαύνειν τὰς φυλάς δι' ἀλλήλων. Ταύτης γὰρ τῆς θέας τὸ τε ἀντιμετώπους προσελαύνειν ἀλλήλοις γοργόν, τὸ τε διελάσαντας [τὸν ἵπποδρόμον] ἀντίους πάλιν στήναι ἀλλήλοις σεμνόν, (12) καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὖ τὸ δευτέρον θάττον ἐπελαύνειν καλόν. Στάντας δὲ ἡδὴ τὸ τρίτον αὖ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος χρὴ τάχιιστα ἀλλήλους ἐπελαύνειν, καὶ διελάσαντας εἰς κατὰ λυσιν ἡδὴ ἐπὶ φάλαγγος ἅπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλήν προσελαύνειν. (13) Ταῦτά μοι δοκεῖ πολεμικώτερα τε φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. Τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλαύνειν, τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις ἱππεύειν, οὐκ ἄξιον ἱππαρχίας. (14) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ ἐν Ἀκαδημίᾳ ἱππεύειν δέη, ἔχω τάδε παρανέσαι· εἰς μὲν τὸ μὴ ἀποκρούεσθαι ἀπὸ τῶν ἵππων ὑπτίους ἀναπετωκώτας ἐλαύνειν, εἰς δὲ τὸ μὴ πίπτειν τοὺς ἵππους ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς (ἀνα-) στροφαῖς. Τὰ μέντοι ὁρᾶ ταχὺ ἐλαύνειν χρὴ· οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐν γε μὴν ταῖς πορείαις αἰεὶ δεῖ τὸν ἵππαρχον προνοεῖν ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἔδρας, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βαδίζειν, μέτριον μὲν ὄγοντα, μέτριον δὲ πεζοποροῦντα. Τοῦ δὲ μετρίου ἐνοῶν οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· αὐτὸς γὰρ μέτρον ἕκαστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. (2) Ὅταν μέντοι ἀδήλου ὄντος εἰ πολεμίοις ἐντεῦξῃ πορεύῃ ποι, κατὰ μέρος χρὴ τὰς φυλάς ἀναπαύειν. Χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεβηκόσι πλησιασείαν οἱ πολέμιοι. (3) Καὶ ἢν μὲν γε διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλαύνῃς, ἀπὸ παραγγέλλεως εἰς κέρας ἡγήτεόν· ἢν δὲ πλατείαις ἐπιτυγχάνῃς ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγέλλεως αὖ πλατυντέον τῆς φυλῆς ἑκάστης τὸ μέτωπον· ὅταν γε μὴν εἰς πεδῖον ἀφικνῇσθαι, ἐπὶ φάλαγγος πάσας τὰς φυλάς. Ἀγαθὸν γὰρ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τοῦτο ἥδιστον διαπερᾶναι τὰς ὁδοὺς ποικίλλοντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. (4) Ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίας ἐλαύνῃς, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολεμίᾳ καὶ φιλίᾳ προσελαύνειν τῆς φυλῆς ἑκάστης τῶν ὑπηρετῶν ὅστινες ἢν ἀπόροις νάπαις ἐντυγχάνωσι, παριόντες ἐπὶ τὰ εὐπορα δηλώσουσι τοῖς ἱππεύσιν ἢ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὥς μὴ ὅλαι αἱ τάξεις πλανῶνται. (5) Ἦν δὲ ἐπὶ κίνδυνῳ ἐλαύνῃς, φρονίμου ἱππάρχου τὸ

cumvehatur; ita fiet ut semper ipse celerius equum incitet, et qui exterius cum eo sunt, concitatus itidem ferantur. Itaque senatus semper aliquos velocius agitantes inspiciet, et viribus equi non deficient, dum vicissim quies eis concedetur. Quum autem in hippodromo spectaculum edendum erit, pulchrum sane sic eos primum instrui, ut a fronte compleatur equis hippodromus, et e medio, qui erunt illic homines, exigantur. Pulchrum et hoc, si, dum tribus in pugna ludicra se mutuo fugiunt, et celeriter insequuntur, magistris equitum tribus quinque ducentibus, sese mutuo tribus utraque perequint. In hoc enim spectaculo terribile quiddam est, quod adversis frontibus contra se provehantur; et plenum splendoris, quod hippodromo perequitato, rursus adversi contra se consistant: itidem pulchrum, ad alterum tubæ siguum celerius eos contra se ferri. Quum vero jam constiterint, tertia vice rursus post tubæ clangorem celerime proveli contra se mutuo debent; et ubi perequitaverint, ad finem jam ludis imponendum, in phalange cuncti constituti, qui vobis mos est, ad senatum equis advchantur. Horum speciem magis existimo bellicosam, magisque novam visum iri. Minime vero dignum munere magistris equitum, ut ipse tardius tribunis invehatur, et eodem modo cum ipsis equitet. Quum autem in Academia, solo duro, instituendæ erunt equitationes, hæc quæ moneam habeo: ne ipsi deiciantur ex equis, ut resupinent se inter agitandum, et equos, ne cadant, in reflexionibus inhibeant retineantque. In cursu certe recto celeriter eos agi oportet. Ita senatus et tutam et pulchram agitationem inspiciet.

CAPUT IV.

In itineribus vero prospicere semper debet equitum magister, ut et equorum sedibus in dorso quiete consulat, et equites pedibus incedentes rursus reficiat: quod equitatione mediocri, et pedestri incessu mediocri fiet. Quæ mediocritas si curæ tibi erit, haud aberrabis: nam sibi quisque pro modo est, ne imprudentes nimio labore graventur. Quum iter aliquo facis, et periculum est ne hostibus sis occursurus, per vices quiete tribus reficiendæ. Grave enim fuerit, si tunc adventent hostes, ubi ex equis omnes descenderint. Quod si per angustas vias tibi transeundum sit, ita duces, ut aciem in cornu protendi jubeas; sin latas in vias incidas, rursus jubebis tribus uniuscujusque frontem dilatari: ubi denique perveneritis in planitiem, tribus omnes in phalangem constituendæ. Hæc enim et exercitii causa facere bonum est, atque etiam jucundius, sic itinera conficere, ut profectiones ordinum equestrium varietate condiantur. Quum extra vias per loca difficilia provehimini, perquam utile fuerit, tam in hostili quam pacata regione, quosdam ex adparitoribus cujusque tribus antecedere; qui si forte in saltus invios inciderint, ad pervia trans-euntes, equitibus indicabunt, quæ equi sint agendi, ne toti ordines oberrent. Si prælio alicubi imminente proficiscimini,

πῶν προσδόντων ἄλλους προσδόντας διερευνημένους προηγεῖσθαι τὰ τῶν πολεμίων. Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐπιβέβηαι καὶ πρὸς τὸ φυλάττεσθαι καὶ τὸ ἀνικνέμεν ἐπὶ ταῖς διαβάσσει, ὡς μὴ κατακόπτωσι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τῶν ἡγεμόνων διώκοντες. Ἰσασιν μὲν οὖν ταῦτα σφίδον πάντες, καρτερεῖν δ' ἐπιμελόμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι.

6. Προσέχει δ' ἱππάρχῳ εἶναι ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπερίως ἔξει τῆς τε πολεμίας καὶ τῆς φιλικῆς χάριτος ἣν δ' ἄρα αὐτὸς ἀπείρως ἔρχη, τῶν ἄλλων γὰρ δὴ τοὺς ἐπιστατημένους τῶν ἐκείνων τόπων παρακολουθεῖν. Πάνυ γὰρ διαφέρει ὁ ἡγεύμενος εἰδὼς τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ εἰδότες, καὶ ἐπιβουλεύων δὲ πολεμίας ὁ εἰδὼς τοὺς τόπους τοῦ μὴ εἰδότες πολὺ διαφέρει. (7) Καὶ κατασκοπεῖν δὲ πρὶν πύλεμον εἶναι δεῖ μεμειγμέναι ὅπως εἰσονται καὶ ἐκ πόλεων ἀμικρότεροι φίλων καὶ ἐξ ἐμπερίων πᾶσαι γὰρ αἱ πόλεις τοὺς εἰσάγοντάς τι αἰεὶ ὡς εὐμενεῖς δέχονται καὶ ψευδοσύμβουλοι δ' ἔστιν ὅτε χρήσιμοι. (8) Οὐ μὲντοι τοῖς γε κατασκοπεῖν δεῖ ποτε πιστευόμενα φυλακῆς ἀμελεῖν, ἀλλ' αἰεὶ οὕτως κατασκευάζειν γρή, ὥσπερ ἦν ἥσαντες εἰσαγγελλόμενοι ὅσιν οἱ πολεμίαι. Καὶ γὰρ ἦν πάνυ πιστοὶ ὅσιν οἱ κατασκοπεῖ, γρηπὶν ἐν καιρῷ ἀπαγγέλλειν πολλὰ γὰρ ἐν πόλεμῳ τὰ ἐμπερία ἐμπίπτει. (9) Τὰς γε μὲν εἰσάγοντάς τοῦ ἱππάρχου ἤσαν ἂν οἱ πολεμίαι ἀντιλαμβάνοντο, εἰ ἀπὸ παραγγελσίας γίνοντο μᾶλλον ἢ ἀπὸ κήρυκος ἢ ἀπὸ προσηφίας. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τῷ διὰ παραγγελσίας εἰσάγειν τὸ δεκαδάρχους καθιστάμεν, καὶ τοῖς (10) δεκαδάρχοις πεμπάδάρχους, ὡς ὡς ἐκρίναι ἕκαστος παραγγέλλει καὶ τὸ μέτρον δὲ οὕτως μετρίον ἂν τῆς τάξεως ἀτακτικῶς οἱ πεμπάδάρχει παρέχοντες, ὅποτε τούτου καιρὸς εἴη. (11) Ὅταν γε μὲν προσυλάττειν δεῖ, εἴη μὲν αἰεὶ ἐπανδρὶ τακτικῶς σκοπεῖν τε καὶ φυλακῆς οὗτο γὰρ ἄρα μὲν τῶν φίλων φυλακῆς γίνονται, ἄρα δὲ τῶν πολεμίων εὐδραὶ κατασκευάζονται. (12) Καὶ αὐτὰ μὲν δοσεπιβουλεύτεροι εἰναι ὀφθαλμοὶ ὄντες, τοῖς δὲ πολεμίας φεικτέροι. Τὸ γὰρ εἰδέναι μὴ ὅτι εἰσὶ πρὸς φυλακῆς, ὅπου δ' εἰσὶ καὶ ὅπου μὴ εἰδέναι, τοῦτο θαρβεῖν μὲν κοῦσαι τοὺς πολεμίους, ὑποπτεύειν δὲ ἀναρχαῖς πάντα τὰ χωρία· αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ δὴλα ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐχασθῆ. (13) Ἐπεὶ δὲ τῷ μὲν κρυπτικῷ ἔχοντι φυλακῆς ἐξέσται μὲν φανεροῖς ὁλίγοις ἐμπερίαις τῶν κρυπτικῶν φυλάττοντα παρεῖσθαι τοὺς πολεμίους εἰς ἐνδραὶ ὑπάγειν. Ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὅπισθεν τῶν κρυπτικῶν ἄλλους φανεροῖς ἔστιν ὅτε φυλάττειν καὶ τοῦτο γὰρ ἐκπατητικὸν τῶν πολεμίων ὁμοίως τῷ πρόσθεν εἰρημνέει. (14) Ἀλλὰ μὲν φρονέειν γε ἄρχοντας καὶ τὴν μέγιστον κινδυνεύειν ἔχοντα, πλεονέχον ἂν πρόσθιον ἢ ὅτι πλείον ἔξει τῶν πολεμίων τὸ δὲ ὑπερτερεῖν τὰ ἡδίστα τοῖς πολεμίοις προδοσίᾳ τῶν συμμάχων δικαίως ἂν μᾶλλον ἢ ἀνδρείᾳ κρίναιτο. (15) Σωφρονὲν δὲ καὶ τὸ ἐκείσε ὁρᾶν ὅπου ἂν ἀσθενῇ τὰ τῶν πολεμίων ἢ, καὶν πρόσθεν ὅσα τυγχάνη. Τὸ γὰρ σφόδρα πονῆσαι ἀνυβουλύτερον ἢ πρὸς τοὺς κρείττους ὁμολογεῖσθαι. (16)

prudentis erit equitum magistri curare ut ante praemissas etiam praemissi quidam alii precedant, qui res hostium perquirendo explorent. Etiam utile tam ad invadendum quam ad cavendum, ut ubi difficiles sunt transitus, alteri alteros expectent; ne postremi, dum itineris ducem insequantur, verberibus equos concidant. Ac norunt quidem haec propemodum omnes, sed pauci curae laborem tolerare volunt.

Oportet item equitum magistrum adhuc tempore pacis in hoc incumbere, ut peritus sit tam hostilis quam suorum regionis: ac si nullam earum notitiam ipse habeat, ex aliis tamen sibi singulorum locorum maxime gnaros adjunzat. Magnum enim discrimen est inter ducem peritum viarum, et imperitum; ut etiam is qui hostibus insidias struit, locorum peritus, multum ab imperito differt. Curae sint et exploratores ante bellum susceptum, ut haberi possint et ex iis qui civitatibus utrisque sunt amici, et ex mercatoribus. Omnes enim civitates admittere semper eos, ut benevolos solent, qui aliquid important. Utiles sunt nonnunquam et ficti transfuge. Nec tamen sic exploratoribus fidendum, ut omitatur cautio; sed ita paratum semper esse oportet, quasi si jam nuntiatum sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntient. Nam multa in bello accidere impedimenta solent. Eductiones equitatus minus hostes sentient, si jussu potius per singulos tradito, quam praecanis voce, vel per edictum imperentur. Ad hoc igitur, ut eductiones per singulos denuntiando fiant, bonum est constituere decuriones, et cum decurionibus quinonibus quoque duces, ut quam paucissimis unusquisque deamant, sic etiam duces hi quinonibus suo tempore procedentes absque perturbatione frontem aciei exortigunt. Ubi praecavendum est, equidem occultas semper et speculationes ex excubias laudo. Sic enim et excubiae simul pro amicis habentur, et hostibus simul insidiae struuntur. Minus etiam speculatores ipsi, quum nihil de eis constat, insidias hostem expositi sunt; et hostibus hoc modo sunt formidabiliores. Nam scire, quasdam esse collocatas alicubi excubias; sed ubi sint, et quo numero, nescire: id vero fidentibus hostem amicis esse prohibet, et habere suspecta cogit omnia loca. Manifestae vero excubiae tam periculum quam fiduciae causas apertas habent. Praeterea licet oculis habenti excubias, ut cum paucis manifestis ante illos occultos excubans, hostes in insidias pertrahere conetur: nec idoneum minus venandis hostibus, etiam post occultos cum aliis manifestis nonnunquam excubare. Nam hac quoque ratione non aliter circumveniuntur hostes, ac prius indicata. Prudentis etiam ducis est, in periculum ultro se non conjicere; nisi quum manifestum est, potiorum ipsius quam hostium conditionem futuram. At hostibus suppeditare causam voluptatis maxime, multo justius esse proditione sociorum, quam fortitudo, iudicabitur. Prudens id quoque facinus, illic progredi, ubi vires hostium debiles sunt, licet intervallo magno distent. Nam minus est in vehementi labore periculi, quam si praelio cum potioribus decertandum sit. Quod

Ἦν δὲ πη εἰς μέσον φιλίων τειχέων εἰσώσιν οἱ πολέμιοι, καὶ πολλὸν κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν ὑποτέρῳ ἂν λεληθῆς παρῶν, καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρωθεν. Ὅταν γὰρ οἱ ἑτεροὶ ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα διαύνοντες ταραττοῖεν μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σώζοιεν δ' ἂν τοὺς φίλους. (16) Καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων πάλαι εἴρηται ὡς ἀγαθὸν ἔστιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἀριστον νομίζω εἶναι τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἣν ἢ ποθεν ἐξ ἀσφαλοῦς, θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἣν τὴν ἀμαρτάνωσι. (17) Καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατὸν πέμπειν χρῆ τοὺς ἐπιτηδεύους κλέψοντας, τὸ δ' ἀρπασθῆναι ἐγχαυροῦν ἐφίειναι τοὺς ἀρπάζοντας. Ἦν δὲ πορευομένους ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶται τὴν ἀσθενέστερον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἢ θαρβύν ἀποσκεδαννύηται, οὐδὲ ταῦτα χρῆ λανθάνειν. ἀεὶ μέντοι τῇ ἰσχυροτέρῳ τὸ ἀσθενέστερον θηρᾶν. (18) Δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμανθάνειν, ἔπει καὶ βραχυγυμνοστέρα ἀνθρώπου θηρία, ὅτε ἱκτινοὶ δύνανται δ' ἂν ἀφύλακτον ἢ ἀσφαπασαντες εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληφθῆναι, καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τε ἐρηγούμενα φυλακῆς ἀγρεύουσι καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσοράτοις κλέπτουσι, (19) καὶ μεταθέων γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἣν μὲν ἤττων ἢ, τούτῳ ἐπιτίθεται ἣν δὲ κρείττων, ἀσπράζας δ' αὖτὴν ἔχῃ ἀποχωρεῖ. Ὅταν δὲ γε φυλακῆς καταρροήσῃσι λύκοι, τάξαντες ἑαυτῶν τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἀρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. (20) Θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως ληϊσθῆναι πῶς οὐκ ἀνθρωπῶν γε ὄντα εἰδὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι δ' καὶ αὐτὰ τέχνη ὑπ' ἀνθρώπου ἀλίσκεται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Κάκεινόν γε μὴν εἰδέναι ἱππικοῦ ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ἔλοι καὶ ἐξ ὅπου βραδεὶς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. Ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρία γινώσκειν ἐνθα πεζοὶ κρείττους ἱππέων καὶ ἐνθα πεζῶν κρείττους ἱππεῖς. (2) Χρῆ δὲ μηχανητικὸν εἶναι καὶ τοῦ πολλοῦ μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἱππέας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τοῦ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπείναι, ἀπόντα δὲ παρῆναι, καὶ τοῦ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ἅμα κλέπτουσα ἐξ ἀπροδοκῆτου τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. (3) Ἀγαθὸν δὲ μηχανήματα καὶ τὸ δύνασθαι, ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενῶς ἔχῃ, φόβον παρασκευάζειν τοῖς πολεμίοις ὡς μὴ ἐπιθύνται· ὅταν δ' ἐρρωμένον, θάρσος αὐτοῖς ἐμποιεῖν ὡς ἔχειρῶσιν. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν ἂν ἥκιστα κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστ' ἂν ἀμαρτάνοντας λαμβάνοις. (4) Ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶ ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίνοιτο τὰ δοκούντα αὐτῶν χαλεπωτάτα εἶναι. Τὸ μὲν τοίνυν μὴ σπᾶλλεσθαι ἐγχειροῦντα διώκειν ἢ ἀποχωρεῖν ἐμπειρία ποιεῖ ἱππων δυνάμεως. Πῶς δ'

si medias inter munitiones et castella tuorum penetraverint hostes, licet longe viribus superiores sint; pulchrum tamen eos hinc adgredi, quacumque tandem a parte clam hostibus adsis, nec minus honestum, id simul ab utraque parte fieri. Quum enim alii se recipient, adequitantes ab alterutro latere tui tum perturbabunt hostes, tum salutem suorum consulent. Dictum jam pridem, bonum esse, dari operam ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego vero esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si de tuto quopiam loco liceat, hostes alicunde contemplando, num in aliquo peccent, inspicere conetur. Ac siquidem aliquid eis furtim adimi poterit, ad hoc furtim peragendum idonei quidam mittendi: quod autem rapinae expositum, mittendi qui rapiant. Si hostibus aliquo proficiscentibus, pars quaedam copiarum hostilium debilior quam ipsius sint, separata sit ab reliquis, aut sumpta fiducia palari ausit, ne hoc quidem ignorare debet; sic tamen, ut manu validiore venetur id quod est debilius. Potest autem haec animadvertere qui mentem eis adhibet; quandoquidem et bestiae, quibus intelligentia minor est, quam homini, puta milvi, si quid incustoditum sit, rapere norunt, et prius in tuta se recipere, quam capiuntur; et lupi, quae custodia destituuntur, venari solent, et in obscuris abditura furantur. Idem lupo, si canis insequens superveniat, viribus inferiorem adgreditur; sin ille superior sit, jugulatus iis quae nactus est, discedit. Ubi vero lupi oppositam ipsis custodiam contemnere ausi fuerint, ordinatis suis partim ad abigendos custodes, partim ad rapiendum, ita necessaria sibi adquirunt. Quum igitur bestiae prudenter in agendis huius praedis se gerant, quomodo non par fuerit, eum qui homo sit, sapientiorum se declarare bestiis, quae ipsae capi arte ab homine solent?

CAPUT V.

Hoc quoque scire vir equestris debet, quoniam ex intervallo peditem ceperit eques, et quantum ad intervallum celeres equi tardos effugerint. Itidem ad equitum magistri munus pertinet scire loca, quibus in locis pedites equitibus superiores sint, ac vicissim peditibus equites. Etiam solerti artificio moliri debet, ut pauci equites, multi esse videantur; et multi vicissim, paucorum speciem habeant: itemque si praesens sit, ut abesse videatur; si absit, adesse: neque tantum ut norit hostibus sua furtim praeripere, verum equites etiam suos furtim circumveniendo, adoriri hostes de improvviso. Egregium et hoc artificium, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adoriantur: quum potior ipse viribus, eorundem animis indere fiduciam, ut adgrediantur. Sic enim et ipse minimum detrimenti acceperis, et inprimis hostes in errore deprehendere possis. Ne vero, quae fieri nequeant, praecipere videar, prodam sane litteris, quomodo illa fiant, quae in his difficillima videntur. Itaque ne quis in comatu vel insequendi vel abscedendi offendant, ex eo consequetur, si vires equorum perspectas habeat. Quoniam vero modo perspectas

ἀν ἐμπεύρους ἔροι· εἰ πρὶν εἶναι τὸν νόον ἐν ταῖς μετὰ
 πόλεως ἀντιπαταίσις οὐκ ἀποβάλλουσιν ἐκ τῶν διώξεων
 τε καὶ φυγῶν. (5) Ὅταν μάλιστα βούληται τοὺς ἵππους
 πολλοὺς φάνεσθαι, ἐν μὲν πρῶτον ὑπαρχέτω, ἥνπερ
 ἐγγιστάτη, μὴ ἐγγὺς τῶν πολεμίων ἐγγιχαίειν ἐξαπατᾶν
 καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσω καὶ ἀπατητικώτερον.
 Ἐπειτα δὲ γὰρ εἰδέναι ὅτι ἀλλόθεν μὲν ἵπποι πολλοὶ φαί-
 νοῦνται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπειρόμενοι δ' εὐ-
 αρόμενοι γίνονται. (6) Ἐτι δ' ἂν πλείον σοι τὸ ἵπ-
 πικὸν τοῦ ὄντος φάνηται, εἰ τοὺς ἵπποκόμους εἰς τοὺς
 ἵππους ἐπιστάτης μάλιστα μὲν δόρατα, εἰ δὲ μή, ὅμοια
 δόρασιν ἔχοντας, ἣν τε ἐστὶν κλῆρος ἐπιδεικνύς τὸ ἵππικόν
 ἦν τε παράγχε· ἀνέγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω
 μαζῶν τε καὶ πυκνότερον φάνεσθαι. (7) Ἦν δ' αὖ
 τοὺς πολλοὺς ὀλίγους δοκεῖν εἶναι, ἣν μὲν σοι χωρία
 ὑπάρχει οὐκ ἀσφαλέστατον, δέξου ὅτι τοὺς μὲν ἐν τῷ φα-
 νορῷ ἔχον, τοὺς δ' εἰς τὸ ἀόρατον ἀποκρύπτουσιν. κλέπτουσι
 ἂν τοὺς ἵππους· ἣν δὲ πᾶν καταφανὲς ἢ τὸ χωρίον, δε-
 κάδας γὰρ στοιχίσας ποιήσαντα διαλείπουσας παρά-
 γειν· καὶ τοὺς μὲν πρὸ τῶν πολεμίων ἵππους ἐκαστὸς
 δεκάδας ὄρῃ τὰ δόρατα ἔχον, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ
 καὶ μὴ ὑπερβαλῇ. (8) Φοβέειν γὰρ μὴν τοὺς πολεμίους
 καὶ ψευδενέδρας ὄντας τε καὶ ψευδοσυνθήκας καὶ ψευδογ-
 γήλας ποιῶντας. Θυροῦσι δὲ μάλιστα πολέμοιοι, ὅταν
 τοῖς ἐναντίοις παράγματα καὶ ἀσφάλειας συνήκωνται.
 (9) Τούτων δὲ γεγραμμένων μηχανᾶσθαι αὐτὸν γὰρ
 πρὸς τὸ παρὸν καὶ ἀπατᾶν ὄντως γὰρ οὐδὲν κερδαλέω-
 τερον ἐν πολέμῳ ἀπᾶντος. (10) Ὅπως γὰρ καὶ οἱ παῖδες
 ὅταν παιζῶσι ποσίνδα, δύνανται ἀπατᾶν προέχροντες
 ὅταν ὀλίγους τ' ἔχοντες πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν καὶ πολλοὺς
 προέχροντες ὀλίγους φάνεσθαι ἔχειν. Ὅπως οὐκ ἄνδρες
 γε τῷ ἐξαπατᾶν προέχροντες τὸν νόον δύνανται ἂν τοιαῦτα
 μηχανᾶσθαι. (11) Καὶ ἐνθυμούμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς
 πόλεμοις πειρακτικὰ εὖροι ἂν τις τὰ πλείστα καὶ
 μέγιστα οὐκ ἀπὸ τῆς γενομένης. Ὡς ἐν τοῖς ἡμέτεροις ἐγ-
 χειρητέον ἄρχειν ἢ τοῦτο οὐκ εἶναι ἀλλὰ παρασκευῇ καὶ
 παρὰ θεῶν αἰστέον δύνανται ποιεῖν καὶ αὐτῷ μηχαν-
 ησέον. (12) Οἷς δὲ θαλάτταν πρόβλεπτον, ἀπατητικόν
 καὶ τὸ πλοῖα παρασκευάζοντων πεζῇ τι πρᾶξι καὶ τὸ
 πεζῇ προσποιούμενον ἐπιβουλεύειν κατὰ θαλάτταν ἐπι-
 χειρῆσαι. (13) Ἰππαρχικόν δὲ καὶ τὸ διδάσκειν τὴν
 πόλιν ὡς ἀπέναντι τὸ πεζῶν ἔργον ἵππικόν πρὸς τὸ
 ἀντίπρως πεζοὺς ἔχειν. Ἰππαρχικόν δὲ καὶ τὸ λαβόντα
 πεζοὺς αὐτοῖς γράσθαι. Ἔστι δὲ πεζοὺς οὐ μόνον ἐν
 τούτοις ἀλλὰ καὶ ὁπισθεν ἵππων ἀποκρύπτειν πολλοὺς
 γὰρ μαζῶν ὁ ἵππεὺς τοῦ πεζοῦ. (14) Ταῦτα δὲ πάντα
 εἰρῇ καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τις μηχανήσεται ἢ βία ἢ
 τέρψις αἰρεῖν τοὺς ἐναντίους βουλομένης οὐκ εἶναι
 πρᾶξιν συνήκωνται, ἵνα καὶ ἡ τοῦ στρατεύοντος
 ἡμεῶν ὄντων. (15) Ἔστι δ' ὅτε πᾶν ἀπατητικόν καὶ
 τὸ λαβὼν πλοῖα παρασκευάζειν εἶναι καὶ μηχανῶς
 φρεσικλυθῆναι τοῦτο γὰρ τοὺς πολέμιους πολλὰς προ-
 αχταὶ ἀποκαλύπτειν καὶ οὐκ ἀποκρύπτειν. Ἦν δ'
 ἀπὸς οὗτοι τις πλοῖα λαβόντας εἶναι. ἔστι καὶ ἡ συρίαν

habere possit? Si animum attendat in pugnis equestribus,
 quae exercitii causa in praee sunt, quid eveniat et e perse-
 quendo, et e fugiendo. Quum vero volueris equites multo-
 rum habere speciem, unum hoc primum esto, si liceat, ne
 prope hostes fraudem aliquam moliaris. Tutius enim quod e
 longinquo fit, et ad fraudem aptius. Deinde sciendum, equos
 catervatim incedentes, speciem multorum habere, propter
 ipsius animalis magnitudinem; quum dispersi, facile nume-
 rari possint. Praeterea tibi copiosior equitatus adesse vide-
 bitur, quam sit reapse, si curatores eorum inter equites
 constituas, praesertim hastas, aut hastis aliquid simile te-
 nentes; sive consistentem alicubi equitatum exhibeas, seu
 traducas; nam hoc modo necesse est aciei molem et mayo-
 rem et spissiore videri. Sin multos velis haberi pro pau-
 cis, siquidem ejusmodi loca tibi sint ad manum, in quibus
 occultare liceat; nimirum in aperto quosdam exhibens, in
 obscuro quosdam abdens, hac subtractione numerum equi-
 tum deminues: si vero locus ipse totus oculis expositus sit,
 in versus procedentes decurias ex intervallo traduces; et
 equites quidem cujusque decurie, qui hostibus ante oculos
 sunt, hastas tenere rectas debent, ceteri depressas et mi-
 nime supereminentes. Licet etiam terrorem hostibus incu-
 re, tum fictas insidias, tum auxilia ficta, fictosque rumores
 excitando. Tum vero confidentissimi sunt hostes, quum
 adversariis multa negotia, multas occupationes exhiberi au-
 diunt. His ita descriptis, ipsius jam ducis fuerit id moliri,
 ut pro re praesenti semper aliquam fallaciam stuat. Nam
 revera nihil adeo fructuosum in bello, atque fallacia: qui
 nequidem etiam pueri, quoties ludunt in numero divinand,
 possunt specie aliqua fallere, ut paucos habentes, multos
 habere videantur; et multos praee se ferentes, paucos habere
 inveniantur. Quid vetet igitur quominus etiam viri, si fran-
 dibus animum adiciant, hujusmodi artificis uti possint?
 Nam si cum animo suo meliores in bello conditiones ali-
 quis expendat, is majorem earum partem, et quidem insigniores
 fraude captatas et putas inveniet. Quapropter vel non
 capes eundem imperium, vel, ut hoc quoque praestare possit,
 divinitus praeter alia subsidia petendum, et ipsimet in hoc
 adhiendum. Qui mare vicinum habent, iis ad fraudem
 hoc quoque commodum, ut, dum naves instrument, aliquid
 terra gerant; ac vicissim, dum terra insidias se moliri simu-
 lant, mari rem adgrediantur. Etiam hoc equitum magistri
 est, docere civitatem, quam debile quidam sit equitatus
 a peditatu destitutus: ut junctos equi-ibus pedites habeat.
 Nec minus ad officium magistri equitum pertinet, ut et
 peditibus acceptis uti sciat. Ac licet pedites non tantum
 inter equites, sed etiam post equos occultare: nam longe
 grandior est eques homine pedestri. Haec vero equidem
 universa, et si qua moliri aliquis praeterea volet, in conatu
 hostis aut vi aut arte superandi, divina cum ope suscipienda
 consulo; ut numine placato ac propitio, fortuna quoque
 prospera adieat. Nonnunquam et illud aptissimum ad
 fraudem, si nimis se cautum quisquam simulet, atque
 belli tentandae nequaquam cupidum. Hoc enim hostes eo
 sapius adigit, ut omisso cavendi et excubandi studio, ma-
 gis delinquant. Si quis semel visus fuerit adeundi periculi

ἔχοντα, προσποιούμενον δὲ πράξειν τι, πράγματα τοῖς πολεμίοις παρέχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἂν τις δύναιτο πλάσαι ὅσον βούλεται, εἰ μὴ ἐξ ὧν γε πλάττειτο παρεσκευασμένα εἴη ὡς πείθεσθαι τῇ τοῦ χειροτέχου γνώμῃ· οὐδὲ γ' ἂν ἐξ ἀνδρῶν, εἰ μὴ σὺν θεῷ οὕτω παρεσκευασμένοι ἔσονται ὡς φιλικῶς τε ἔχειν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρονιμώτερον σφῶν αὐτῶν ἡγείσθαι περὶ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγωνῶν. (2) Εὐνοϊκῶς μὲν οὖν ἔχειν καὶ ἐκ τῶνδε εἰκὸς τοὺς ἀρχομένους ὅταν φιλοφρόνως τις ἔξη πρὸς αὐτοὺς καὶ προνοῶν φαίνεται ὅπως τε σίτον ἔξουσι καὶ ὅπως ἀσφαλῶς μὲν ἀποχωρήσουσι, πεφυλαγμένως δὲ ἀναπαύσονται. (3) Ἐν δὲ ταῖς φρουραῖς χρὴ καὶ χιλοῦ καὶ σκηνῶν καὶ ὑδάτων καὶ φυλακῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων φανερόν εἶναι ἐπιμελούμενον καὶ προνοοῦντά τε καὶ ἀγρυπνοῦντα ἕνεκα τῶν ἀρχομένων. Καὶ ὅταν γε πλεόν ἔξη τι, τὸ μεταδοῦναι κεροτάλειον τῷ προσετῇ-κότῃ. (4) Ἡκιστα δ' ἂν καταφρονοῖεν ἄρχοντος, ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν, εἰ ὅποσα ἔχειν οἱ παραινῶν, αὐτὸς ταῦτα βέλτιον ἔχειν φαίνοιτο ποιῶν. (5) Ἀρξάμενον οὖν δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους πάντα τὰ ἐν ἱππικῇ μελετᾶν, ὅπως ὁρῶσι τὸν ἄρχοντα δυνάμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ τάφρους ἀσφαλῶς περᾶν καὶ τειχία ὑπερακρίζειν καὶ ἀπ' ὄχθων καταίρειν καὶ ἀκοντίζειν ἱκανῶς πάντα γὰρ ταῦτα προκόπτει τι εἰς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι. (6) Ἦν δὲ δὴ καὶ πράττειν γινώσκιν ἐπιστάμενόν τε καὶ δυνάμενον παρασκευάζειν ὡς ἂν πλεόν ἔχοιεν τῶν πολεμίων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἔκεινο λάβουσι εἰς τὴν γνώμην ὡς οὐτ' ἂν εἰκῇ οὐτ' ἀνευ θεῶν οὔτε παρὰ τὰ ἱερὰ ἡγήσαιντο ἂν ἐπὶ πολεμίους, πάντα ταῦτα πιθανωτέρους τῷ ἄρχοντι τοὺς ἀρχομένους ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Παντὶ μὲν οὖν προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι· πολλὸν μὲντοι τὸν Ἀθηναίων ἵππαρχον διαφέρειν δεῖ καὶ τῷ τοὺς θεοὺς θεραπεύειν καὶ τῷ πολεμικὸν εἶναι, ὃ γὰρ ὑπάρχουσι μὲν ὁμοροὶ ἀντίπαλοι ἱππεῖς τε παραπλήσιοι τὸ πλῆθος καὶ ὁπλίται πολλοί. (2) Κἂν μὲν εἰς τὴν πολεμίαν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῇ ἀνευ τῆς ἄλλης πόλεως, πρὸς ἀμφοτέρους τούτους μόνους ἂν τοῖς ἱππεῦσι διακινδυνεύοι. Ἦν δ' οἱ πολεμιοὶ εἰς τὴν Ἀθηναίων χώραν ἐμβάλλωσι, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἄλλως ἔλθοιεν εἰ μὴ σὺν ἄλλοις τε ἱππεῦσι πρὸς τοῖς ἑαυτῶν, καὶ πρὸς τούτοις ὁπλίταις ὅποσους ἂν οἴωνται πάντας Ἀθηναίους μὴ ἱκανοὺς εἶναι μάχεσθαι. (3) Πρὸς οὖν τοσοῦτους πολεμίους ἢ μὲν ἡ πόλις πᾶσα ἐπεξῆλ ἀρήξουσα τῇ χώρᾳ, ἐλπίδες καλὰί. Ἱππεῖς τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμεί-

cupidus esse, potest hostibus etiam quiescendo, dum aliquid se facturum simulat, negotia facessere.

CAPUT VI.

Sed enim ex animi sui arbitrio nihil formare quispiam possit, si non ea de quibus aliquid fingendum ita comparata sint, ut artificis voluntati cedant: neque de hominibus aliquid efficiat, nisi, deo juvante, ita sint instructi, ut amore prosequantur illum qui eis cum imperio praest, utque eum se prudentiorem judicent in iis quae ad certamina cum hostibus ineunda pertinent. Hinc quoque conciliari benevolentiam illorum, qui reguntur, consentaneum est; et comiter aliquis eos complectatur, ac prospicere se declarat, ut et victum habeant, et tuto se recipiant, et idonea muniti custodia quiescant. In praesidiis manifesta debet ejus esse cura de pabulo, et tentoriis, et aquis, et excubiis, et aliis rebus necessariis; itemque providentia ipsius, et vigilantia pro iis quos regit. Ubi copia quadam rei alicujus abundat is qui aliis praest, lucrosus erit, id suis impertiri. Minime vero contemnent eum, qui cum imperio est, si quaecumque, ut paucis rem complectar, suos facere jusserit, ea rectius ipsis facere visus fuerit. Quapropter exordiens ab inscendendis equis, exercere omnia debet ad rem equestrem pertinentia: quo praefectum suum posse videant in equo et fossas tuto trajicere, et muros superare, et de tumulis se demittere, et idonee jaculari. Nam haec omnia nonnihil ad hoc conferunt adjumenti, ne contemptui sit. Jam si rerum gerendarum peritum esse norint, et idoneum ad efficiendum, ut hostibus ipsi potiore loco sint; et animis praeterea impresserint, cum nec temere, nec absque numinis ope, neque extis adversantibus in hostes ducturum: haec scilicet ejusmodi sunt omnia, magis ut morigeros praefecto reddant illos qui ejus imperio continentur.

CAPUT VII.

Ac prudentem sane quemvis esse convenit, qui cum imperio sit: at populi Atheniensis equitum magistrum longe aliis praestare tum cultu deorum immortalium tum usu rei militaris oportet; quum ei finitimi sint adversarii, tam equites numero pares, quam pedites sane multi. Si agrum hostilem sine reliquae civitatis auxiliis invadere conetur, adversus illos ambos ei solo cum equitatu periclitandum erit: sin hostes in Atheniensium regionem irrumpant, primum aliter non venient, quam aliis ad suos equitibus adjunctis, et cum illis praeterea peditum copiis, quibus Athenienses universos impares ad pugnam futuros existiment. Itaque si contra tantam hostium multitudinem civitas tota prodire velit, ut opem regioni ferat; spem bonam concipere licebit. Nam et equites, deo juvante, meliores, si quis eorum curam

νοους, ἣν τις αὐτῶν ἐπιμελεῖται ὡς δεῖ, ὀπλίζεται τε οὐ μείους ἔσονται καὶ τὰ σώματα τούτων οὐ χείρω ἔχοντες καὶ τὰς ψυχὰς φιλοτιμότεροι, ἣν ὁρθῶς ἀσκηθῶσι σὺν θεῷ. Καὶ μὴν ἐπὶ γε τοῖς προηγουμένοις οὐ μείων Ἰθακῆται ἢ Βοιωτοὶ φρονούσιν. (1) Ἦν δὲ ἡ μὲν πόλις τρέπεται ἐπὶ τὰ ναυτικά καὶ ἀρχὴ αὐτῇ τὰ τεῖχος διασώζειν, ὥσπερ καὶ ὁπότε Λακεδαιμόνιοι σὺν ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἐνέβαλον, τοὺς δὲ ἱππέας ἀξιώσῃ τὰ τε ἐκτὸς τοῦ τεύχους διασώζειν καὶ αὐτοὺς μόνους διακινδυνεύειν πρὸς πάντας τοὺς ἐναντίους, ἐνταῦθα ὅθι θεῶν μὲν ὄν-μαι πρῶτον συμμάχων ἰσχυρῶν δεῖ, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἱππαρχον προσήκει ἀποστετελεσμένον ἄνδρα εἶναι. Καὶ γὰρ φρονήσεις δεῖ πολλὰς πρὸς τοὺς πολλοὺς πλείους, καὶ πόλεμους, ὁπότε καιρὸς παραπέσοι. (2) Δεῖ δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ποιεῖν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ παρὸν στράτευμα διακινδυνεύον, ὃ μὴδὲ ὅλη ἡ πόλις θέλει ἀντικαθίστασθαι, δῆλον ὅτι πάντες ἂν ὅ,τι οἱ κρείττους βούλονται, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἂν ἱκανὸς εἴη. (3) Εἰ δὲ φυλάττοι μὲν τὰ ἔξω τεύχους τοσούτοις ὅσοι σκοπεύειν τε τοὺς πολεμίους ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὸ ἀσφαλὲς τὰ δεόμενα ὡς ἐκ πλείστου ἱκανοὶ δὲ καὶ προσεῖν οὐδὲν ἤττον οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν καὶ φυλάττειν τούτων καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὰ φίλα οὐκ ἀκαρ-ρότεροι οἱ μᾶλλον αὐτοῖς μᾶλλον τοῖς ἱπποῖς πιστεύοντες ὃ γὰρ φόβος θεινὸς δοκεῖ συμφύλαξ εἶναι. (4) τοὺς μὲν φύλακας ἐκ τούτων ἂν τις ποιῶν ἴσως ὁρθῶς βουλευ-οῖται τοὺς δὲ περὶ τοὺς τῆς φύλακας εἰ μὲν τις στρα-τιῶν ἔχῃν ἡγήσεται, ὁλίγη αὐτῷ φανείται τοῦ παντός γὰρ ἐνδεής τε ὥστε ἐκ τοῦ ἐμφανούς διακινδυνεύειν. Ἦν δὲ ὡς λεχθεῖς αὐτοῖς χρεῖται, πάντω ἂν, ὡς τὸ εἶδος, ἱκανὴν τοῦτο πράττειν ἔχειν δύναμιν. (5) Δεῖ δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς παρεσκευασμένους αἰετὶ ἔχοντα ὡς ποιεῖν τι μὴ κατακνηνῆ ὄντα φυλάττειν ἣν τι ἀκαρτάνῃ τὸ τῶν πολεμίων στράτευμα. (6) Φυλάσσει δὲ πῶς στρα-τιῶται ὅσοι ἂν πλείους ὦσι τοσούτῳ πλείω ἀκαρτάνειν. Ἦν γὰρ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπιμελεῖται σκεδάννυνται ἢ πο-ρευομένων ἀταξίᾳ οἱ μὲν προέρχονται, οἱ δὲ ὑπολείπον-ται πλεον τοῦ καιροῦ. (7) Τὰ οὖν τοιαῦτα ἀκαρτή-ματα οὐ γὰρ παριέναι ἀκόλαστα· εἰ δὲ μὴ, ὅλη ἡ χώρα στρατόπεδον ἔσται· ἐκείνο καλῶς φρονούντα, ἣν ποιήσῃ τι, φύλασαι ἀποχωρήσαντα πρὶν τὸ πολὺ βοηθῶν ἐπι-γενέσθαι. (8) Πολλὰκις δὲ πορευομένων στράτευμα καὶ εἰς ὁδοὺς ἔρχεται ἐν αἷς οὐδὲν πλεον οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων δύνανται. Καὶ ἐν διαβάσει γε ἔστι τῇ προσ-έχοντι τὸν νοῦν ἀσφαλῶς ἐρεπομένην ταμιεύσασθαι ὥστε δόσσοις ἂν βούληται τῶν πολεμίων ἐπιτίθεσθαι. (9) Ἔστι δ' ὅτε καλὸν καὶ στρατοπεδευσμένοις καὶ ἀρι-στοῖσι καὶ δειπνοποιομένοις ἐπιχειρεῖν, καὶ ἐκ κοίτης γε ἀνισταμένοις. Ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἀπλοὶ στρα-τιῶται γίγνονται, μείονα μὲν χρόνον οἱ ὀπλῖται, πλεί-ονα δὲ οἱ ἱππεῖς. (10) Σκοποῖς μέντοι καὶ προσφυλα-καῖς οὐδέποτε δεῖ παύεσθαι ἐπιβουλεύοντα. Οὗτοι γὰρ αὖ ὀλίγοι μὲν αἰετὶ καθίστανται, πολλοὶ δὲ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνίοτε ἀποστατοῦσιν. (11) Ὅταν δὲ τὰ τοιαῦτα ἤδη

convenientem gerat, et pedites itidem non pauciores erant quorum quidem nec corpora deteriora sunt, et animi bona laudis avidiores, si, deo propitio, recte fuerint exequiti. Maiores sane quod attinet, non minus Athenienses eorum uimine quam Boeoti, semet efferunt. Si vero civitas ad rem navalem se converterit, et moria tueri satis sibi duxerit uti tum quoque factum quum Lacedaemonii Graecis universis sibi adjunctis Atticam invaserunt; equitesque sitis extra muros esse subsidio voluerit, ac solos contra copias adversariorum omnes periclitari: tum vero primum, mea sententia, divino erit opus auxilio firmo, atque ipsum domi magistrum equitum esse virum prorsus absolutum conveniet. Nam et prudentia magna contra longe plures, et audacia requiritur, quum tale tempus inciderit. Itidem arbitror cum rebus cursu agendis idoneum esse debere. Si enim exercitum tali praesente, cui ne tota quidem civitas se putet objiciendam, rite pugnet; nimirum feret, quicquid illi viribus superiores faciendum statuerint, nullam ad rem peragendam sufficiens ipse. At vero si extra muros sita tot equitibus custodiat, quot hostium rebus speculandis sufficiat, et qui ex longissimo intervallo in tutum se recipere possint, [visis] quibus opus est; non minus autem idonei sunt ad prospiciendum pauci, quam plures, et tum ad custodiendum, tum ad recedendum ad suos non minus erunt opportuni qui nec sibi ipsis nec equis suis satis fidunt. Nam metus in custodiendo socius acer esse videtur. Itaque rectum fortasse consilium capiet, qui de his custodes ac praesidiarios efficiet. Eos vero, qui constituta jam custodia superfuert, si quis ut exercitum habere se duxerit; sane perexiguus hic ei videbitur. Nam minime profecto erit idoneus ad pugnae periculum aperto Marte subeundum. Sin eis ut praedonibus utatur, satis superque magnas ad hoc institutum copias habebit, uti quidem apparet. Debet autem, meo iudicio, paratos semper habere suos, et occultando suas actiones et consilia, num in aliqua re delinquat hostilis exercitus, observare. Solent plerumque milites, quanto plures sunt, tanto magis precare ac labi. Nam vel ob curam parandi res necessarias, hinc inde disperguntur; vel iter absque ordine facientes, alii praecedunt, alii longius quam par et opportunitum sit, a tergo manent. Huiusmodi errores et peccata minime relinquenda sunt impunita, nisi quis regionem totam castra dispersi militis esse velit: et hoc acriter providendum, ut facinore quodam edito prius abscedat, quam majores hostium copiae ferendi auxilii causa superveniant. Saepius etiam, dum iter facit exercitus, ad eas vias pervenit, in quibus multi plus efficere, quam pauci, minime possint. Itidem ad loca transitu difficilia licebit animi attendenti, ac tuto subsequenti, sic arbitrato suo rem gerere, ut quam multos ex hostibus velit, invadat. Numquam commodum et castra metantes, et prandentes, et cubili surgentes adgredi. Sunt enim milites in his omnibus inermes, ac breviori quidem tempore pedites, equites diutius. Speculatoribus et excubiis nunquam insidiari desinet. Nam pauci semper ad hoc coconstituuntur, et interdum ab exercitus robore procul absunt. Ubi vero satis

καλῶς φυλάττωνται οἱ πολέμιοι, καλόν ἐστι σὺν θεῷ λαθόντα ἐλθεῖν εἰς τὴν πολέμιαν μεμεληκότα ὅσοι τε ἑκασταχοῦ καὶ τοῦ τῆς γῶρας προφυλάττουσιν. Οὐδεμία γὰρ οὕτω καλὴ λεία ὥς φυλακαὶ ἦν κρατηθῶσι. (15) Καὶ εὐεξαπάτητοι δ' εἰσιν οἱ φύλακες· διώκουσι γὰρ δ,τι ἂν ὀλίγον ἰδῶσι, νομίζοντές σφισι τοῦτο προστετάχθαι. Τὰς μέντοι ἀποχωρήσεις σκοπεῖν δεῖ ὅπως μὴ ἐναντία τοῖς βοηθοῦσιν ἔσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Τοὺς μέντοι μέλλοντας δυνήσεσθαι ἀσφαλῶς τὸ πολλὸν κρεῖττον στράτευμα κακουργεῖν σαφῶς δεῖ τοσοῦτον διαφέρειν ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀσκητὰς φαίνεσθαι τῶν πολεμικῶν ἐν ἱππικῇ ἔργων, τοὺς δὲ πολεμικοὺς ἰδιώτας. (2) Τοῦτο δ' ἂν εἴη πρῶτον μὲν εἰ οἱ ληζίζεσθαι μέλλοντες ἐκπεπονημένοι εἴεν τῇ ἐλάσει ὥστε δύνασθαι στρατωτικούς πόνους υποφέρειν. Οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα ἀμελῶς ἔχοντες καὶ ἵπποι καὶ ἄνδρες εἰκότως ἂν ὥσπερ γυναῖκες πρὸς ἄνδρας ἀγωνίζονται. (3) Οἱ δὲ γε δεδιδαγμένοι τε καὶ εἰθισμένοι τάχρους διαπηδᾶν καὶ τεῖχρα ὑπεαίρειν καὶ ἐπ' ὄχθους ἀνάλλεσθαι καὶ ἀρ' ὑψηλῶν ἀσφαλῶς κατιέναι καὶ τὰ κατάντη ταχὺ ἐλαύνεσθαι, οὗτοι δ' αὖ τοσοῦτο διαφέρουσιν ἂν τῶν ἀμελετήτων ταῦτα ὅσον περ πτηνοὶ πεζῶν· οἱ δὲ γε αὖ τοὺς ποδᾶς ἐκπεπονημένοι τῶν ἀτριβάστων πρὸς τραχέα ὅσον περ ὑγιεῖς χυλῶν· καὶ οἷ γε τῶν τόπων ἐμπειροὶ πρὸς τοὺς ἀπείρους τοσοῦτον ἐν ταῖς προελάσεσι καὶ ἀποχωρήσεσι διαφέρουσιν ἂν ὅσον περ οἱ ὀρῶντες τῶν τυρλῶν. (4) Καὶ τοῦτο δὲ χρὴ εἰδέναι ὅτι οἱ εὐωχούμενοι ἵπποι, ἐκπεπονημένοι δὲ ὥστε μὴ ἀποπνίγεσθαι ἐν τοῖς πόνοις, εὐ παρεσκευασμένοι εἰσὶ. Χρὴ δὲ, ἐπειπερ χαλῖνοι καὶ ἐρίππια ἐξ ἱμάντων ἡρτημένα ἐστί [χρήσιμα], μήποτε τὸν ἵππαρχον τούτων ἔρημον εἶναι· μικρὰ γὰρ δαπάνη τοὺς ἀπορῶντας χρησίμους ἂν παρέχοιτο.

6. Εἰ δὲ τις νομίζει πολλὰ ἂν ἔχειν πράγματα εἰ οὕτω δεήσει ἀσχεῖν τὴν ἱππικὴν, ἐνθυμητῶς ὅτι οἱ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀσχοῦντες πολλὸ πλεῖον πράγματα καὶ χαλεπώτερα ἔχουσιν ἢ οἱ τὴν ἱππικὴν τὰ μάλιστα μελετῶντες. (6) Καὶ γὰρ τῶν μὲν γυμνικῶν ἀσκημάτων τὰ πολλὰ σὺν ἰδρωτὶ ἐκπονοῦνται, τῆς δὲ ἱππικῆς τὰ πλεῖστα μεθ' ἡδονῆς. Ὅπερ γὰρ εὐχαιτ' ἂν τις πτηνὸς γενέσθαι, οὐκ ἔστιν δ,τι μᾶλλον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων εἴκειν αὐτῷ. (7) Καὶ μὴν τό γ' ἐν πολέμῳ νικᾶν πολλῷ εὐδοχότερον ἢ πυγμαῇ· μετέχει μὲν γὰρ τι καὶ ἡ πόλις ταύτης τῆς δόξης· ὥς δὲ τὰ πολλὰ ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου νίκῃ καὶ εὐδαιμονίᾳ οἱ θεοὶ τὰς πόλεις στεφανοῦσιν. Ὡς· οὐκ οἶδ' ἔγωγε τί προσήκει ἄλλ' ἄττα μᾶλλον ἀσχεῖσθαι ἢ τὰ πολεμικά. (8) Ἐννοεῖν δὲ χρὴ ὅτι καὶ οἱ κατὰ θάλατταν λησται διὰ τὸ πονεῖν ἡσυχάνει δύνανται ζῆν καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν κρεϊττόνων. Προσέχει γε μὴν καὶ κατὰ γῆν οὐ τοῖς καρπούμενοις τὰ ἐκείνων ἀλλὰ τοῖς στερισκομένοις τῆς τροφῆς ληζί-

hostes in his sibi cavent, recte faciet, si ope divina fretus in hosticum occulte contendet : ubi prius ei curæ fuerit quotnam singulis in locis, et qua parte regionis excubias agant. Quippe nulla tam pulchra præda est, ut captarum excubiarum. Et decipi facile possunt excubitores. Nam quidquid exiguo numero viderint, persequuntur : idque sibi mandatum existimant. In receptu considerandum, ne fiat is in eam partem, qua suis opem laturo hostes occurrant.

CAPUT VIII.

Qui vero facultatem habituri sint adficiendi detrimento copias longe se potiores absque discrimine suo, eos haud dubie necesse est adeo præstare ceteris, ut ipsi quidem in equestris rei bellicis operibus exercitiis athletæ, hostes vero rudes esse videantur. Possit autem hoc primum ita fieri, si ad prædam exituri, sic equitationi laborando adseuerint, ut tolerare labores militares queant. Qui enim ad hæc et equi et equites studiose non adseuerint, haud dubie non aliter ac feminae contra viros in certamen descendant. Edocti vero et adseuerfacti transilire fossas, superare muros, in tumulos saltu evadere, de locis sublimibus tuto descendere, per declivia celeriter agere ; hi scilicet exercitationis expertibus ad ista tantum præstiterint, quantum pedestribus alites : ac rursus illi, quorum pedes laboribus obduruere, tantum iis qui vias asperas non trivere, quantum sani claudis : gnari denique locorum in procursionibus et receptibus, tantum ignaris præstiterint, quantum videntes cæcis. Hoc quoque sciendum, equos recte comparatos, eos esse, qui bene quidem nutriti, sed etiam exercitati sint, ut in laboribus ne suffocentur. Et quia ex loris fræni et ephippia confiunt et aptantur, nunquam iis carere magister equitum debet. Nam exiguo sumptu eos qui talia non habent, utiles reddiderit.

Si quis autem existimet, multis se negotiis oneratum iri, si res equestris ei sic exercenda sit ; is cum animo suo cogitet, illos, qui ad ludos gymnicos exercentur, multo plus laboris ac molestiæ sustinere, quam eos qui rem equestrem studio maximo tractant. Etenim exercitia pleraque gymnica cum sudore suscipiuntur, quum major equestris rei pars cum voluptate conjuncta sit. Quippe quod optare quispiam fortasse possit, ut alitis instar velit ; ei nihil in rebus humanis equitatione similis est. Quin etiam in bello victoriam adipisci, multo gloriosius est, quam in lucta. Nam ad ipsam quoque civitatem ejus gloriæ pars aliqua manet : ac plerumque dii per victoriam felicesque successus in bello coronare civitates solent. Itaque scire equidem nequeo, quænam alix res potius exerceri, quam bellicæ, debeant. Hoc quoque cogitandum, prædones maritimos, propterea quod ad labores adseuerfacti sint, victum ab iis sibi parare posse, qui viribus longe sunt ipsis potiores. Convenit et terra prædas agere, non eos, qui fructus e rebus suis percipiunt ; sed qui victu carent. Nam aut opus faciunt-

σθαιν ἢ γὰρ ἐργαστέον ἢ ἀπὸ τῶν ἐργαστέων ἡρεπτόν· ἄλλως δ' οὐ βῆδον οὔτε βιοτεύειν οὔτε εὐχένης τυχεῖν.

(9) Μερυγῆται δὲ κακίονα γὰρ μήποτε ἐπὶ τοὺς κρείττους ἐλαύνειν ὁπισθεν ἵπποις δύεσθαι τοιοῦτον· οὐ γὰρ ὁμοῖον φεύγοντι καὶ διώκοντι σφαλῆναι.

(10) Ἐπὶ δὲ βουλήται ὑπομῆσαι καὶ τότε φυλάττεσθαι.

Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ ὅταν μὲν ἴωσιν ἐπὶ τοὺς ὦν ἂν οἴωνται κρείττους εἶναι, παντάπασιν ἀσθενεῖ δυνάμει ἐργονταί, ὥστε πολλὰς ἐπαθόν ἃ ὄντο ποιῆσαι· ὅταν δ' ἐπὶ τοὺς ὦν ἂν σαρῶς ἐπιστῶνται ἥτους ὄντες, πᾶσαν δυνάμειν ἔχουσιν ἀγροῦν.

(11) Ἐγὼ δὲ φημι γάρναι τάναντα τούτων ποιῆν ὅταν μὲν κρατῆσαι οὐδένος ἀνὰ, καὶ φείδεσθαι τῆς δυνάμεως ὅταν ἂν ἔρῃ. Τὸ γὰρ πολλὸν νικᾶν οὐδὲν πρόποτε μεταμέλειαν παρέσθαι.

(12) Ὅταν δὲ τοῖς πολλοῖς κρείττοις ἐπιχειρῇ καὶ προμνησθήσῃ ὅτι ποιήσαντα ὅτι ἂν δυνάται φευκτέον εἶναι, εἰς τὰ τοιαῦτά φημι πολλοὺς κρείττους εἶναι ὁλίγους ἢ πάντας προσάγειν, τοὺς μὲντοι ἀπειθεγμένους καὶ ἵππους καὶ ἀνδρας τοὺς κρατίστους. Τοιοῦτοι γὰρ ὄντες καὶ ποιῆσαι ἂν τι καὶ ὑπομῶνται ἀσφαλέςτερον ἂν δύνανται.

(13) Ὅταν δὲ πρὸς τοὺς κρείττους πάντας προσκαυχῶν ἀποχωρεῖν βουλήται, ἀνάγκη τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν βραδυτάτων ἵππων ἀνίστασθαι, τοὺς δὲ καὶ οὐ ἀριπικίαν πιπτειν, τοὺς δὲ καὶ διὰ δυσχωρίας ἀπολαυδάνεσθαι καὶ γὰρ πολλὸν τόπον χαλεπὸν εὐρεῖν ὅσον ἂν τις εὕξειτο.

(14) Ὑπὸ γὰρ μὲν τοῦ πλήθους καὶ συμπίπτουσιν ἂν καὶ ἐμποδίζοντες πολλὰ ἂν ἀλλήλους κακοῦργουσιν. Οἱ δ' ἀγαθοὶ ἵπποι καὶ ἵπποις δυνατοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν διαφεύγειν ἄλλως τε ἂν καὶ μηχανῶνται τις τοῖς διώκουσιν φόβον ἀπὸ τῶν περιττῶν ἱππέων.

(15) Σύντονον δ' εἰς τοῦτο καὶ αἱ ψευδένεθραν χρησίμων δὲ κακίονα, τὸ εὐρίσκειν πόθιν ἂν οἱ πόθοι ἐξ ἀσφαλῶς ἐπιμαρτυροῦνται βραδυτέρους τοὺς διώκοντας παρέργου.

(16) Ἀλλὰ καὶ τότε δὴλον ὡς πόνοις καὶ τάξει οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν πολλὸν μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων περιμήνουσι· ἂν. Καὶ οὐ λέγω ὡς διὰ τὸ ὀλίγοι εἶναι καὶ πολλὴν μάχην δυνάμεναι καὶ ἡττους εἶναι, ἀλλ' ὅτι βῆναι εὐρεῖν ὁλίγους ἢ πολλοὺς τοὺς καὶ τῶν ἵππων ἐπιμαρτυρομένους ὡς δαί καὶ αὐτοὺς προνόμως μελετήσαντας τὴν ἵππικὴν.

(17) Ἄν δὲ ποτε συμβαίη ἀγωνίσθαι πρὸς παραπλησίους ἱππέας, ἐνῶ μὲν οἷμαι οὐκ ἂν χεῖρον εἶναι εἴ τις δύο τάξεις ἐκ τῆς φυλῆς ποιήσῃ, καὶ τῆς μὲν ὁ φυλαρχὸς ἡγήσῃ, τῆς δὲ ἄλλης ἄλλος ἀριστος δοκοῇ εἶναι.

(18) Οὗτος δὲ τάξιν μὲν ἔποιτα κατ' οὖραν τῆς μετὰ τοῦ φυλαρχοῦ τάξεως, ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦδ' εἴην οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ παραγγέλλουσι παρελθόντι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Οὕτω γὰρ οἷμαι καὶ ἐκπληκτικωτέρους τοῖς ἐγγυέσι ἂν εἶναι καὶ δυσχωριωτέρους.

(19) Εἰ δὲ πεζοὺς ἔχουσιν ἑκάτεροι, καὶ οὗτοι ἀποκαταρτυμένοι ὁπισθεν τῶν ἱππέων, ἐξαπίνης δὲ παρακαραινόμενοι καὶ ὁμοῖα ἰόντες, δοκοῦσιν ἂν μοι τὴν νίκην πολλὸν μᾶλλον καταργήσεσθαι. Ὅρῳ γὰρ τὰ παραδόξα ἣν μὲν ἀγαθὰ ἦν, μᾶλλον εὐφραίνοντα τοὺς ἀνθρώπους, ἣν δὲ

dum, aut vitandum ex iis, quæ labor alienus excoit aliter nec vivere, nec pace potiri, facile. Revocandum hoc in memoriam, ne quis in superiores se viribus sic vehatur, ut a tergo receptum equis difficilem ob locorum asperitatem habeat. Quippe non par in fuga et in persequendo impingenti, periculum est. Monere libet, in quoque cautionem adhibendam. Etenim quidam incespentes, quibus se superiores esse putant, tam inuis omnino copias secum sumunt, ut sæpenumero passi sint ea quæ aliis se filaturos existimabant: at illos invadentes, quibus se certo sciunt inferiores esse, vires omnes, quæ habent, adducunt. Ego vero his adsero contrarie planete ciunda: ut, quum in opinione ac spe victoriæ copias ad se educit, exercitui suo non parcat, quantuscumque is fuerit. Nunquam enim multis modis superiorem fuisse quemquam permittit. Quum autem se multo superiores adgreditur, futurum prospicit, ut, tametsi pro viribus omnia gesserit, fugere tamen cogatur; tum longe satius esse aio, potius potius, quam multos abduci; sed omnino et selectos equos et viros validissimos. Tales enim et efficere aliquot et tutius se recipere poterunt. At si contra se potiores adductis suis omnibus, recipere se velit, necesse est tardissimis equis utentes capi, alios ob rei equestris imperitia labi, alios ob locorum difficultates intercipi. Non enim facile est, ad magnum aliquod spatium talem invenire locum, qualem aliquis optet. Quin etiam fiet, ut ob equorum multitudinem in se ipsos corruant, et mutuo se non parva impediunt, damnis adficiant. E diverso et equi et eques boni e manibus hostium diffugere possunt; præsertim si quis arte quadam per equites quos superstites habet, formidinem persequentibus incutiat. Sunt autem ad hoc utiles insidie fictæ. Nec minus hoc quoque commodum, invenire locum aliquem unde se nostri tuto conspiciendos hostibus exhibentes, impetum persequentium repriment. Mantestum vero et illud, multo citius paucos pluribus superiores evadere, tum elaborando tum accelerando, quam multos paucis. Neque tamen hoc equidem dico, posse aliquos, propterea quod pauci sint, et alacres magis esse et celeritate vincere: sed esse facilius invenire paucos, quam multos, qui et etiam equis debitam adhibeant, et ipsi rem equestrem prudenter exercent.

Si quando usu veniat, ut certamen adversus equites patere incundum sit; mea sane sententia non male quis egerit, si cohortes ex una tribu duas fecerit, quarum uni tribunus ipse præsit, alteri aliquis hominum opinione præstantissimus. Hic vero tribuni cohortem aliquantum a tergo sequatur, atque ubi jam propius ad hostes ventum fuerit, re suis denuntiata, in adversarios cursu prætervehatur. Sic enim futurum opinor, ut majori hostibus terrori sint, et pugna superari difficilior possint. Sin utrique pedites habeant, etiam hi post equites occullati, subitoque prodeutes et hostem cominus invadentes, majus militi momentum ad victoriam addituri videntur. Nam inopinata pleraque, si bona sint, majorem hominibus lætitiā adferre video; si dira, plus

δαινά, μάλλον εκπλήττοντα. (20) Ταῦτα δὲ γνώη ἄν τις μάλιστα ἐνθυμούμενος ὡς οἱ τε ἐνέδραις ἐμπύπτοντες εκπλήττονται, καὶ ἂν πολὺ πλείους ὥσι· καὶ ὅταν πολέμιοι ἀλλήλοις ἀντικαθόνται, ὡς πολὺ ταῖς πρώταις ἡμέραις φοβερύτατα ἔχουσιν. (21) Ἀλλὰ τὸ μὲν διατάζει ταῦτα οὐ χαλεπὸν· τὸ δ' εὐρεῖν τοὺς φρονίμους καὶ πιστῶς καὶ προθυμῶς καὶ εὐψύχως παρελθόντας ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τοῦτο ἤδη ἀγαθοῦ ἱππάρχου. (22) Δεῖ γὰρ καὶ λέγειν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι καὶ ποιεῖν τοιαῦτα ἅρ' ὧν οἱ ἀρχόμενοι γινώσκονται ἀγαθὸν εἶναι τό τε πείθεσθαι καὶ τὸ ἔπεισθαι καὶ τὸ δμῶσε ἐλαύνειν τοῖς πολεμίοις καὶ ἐπιθυμήσουσι τοῦ καλὸν τι ἀκούειν καὶ δυνήσονται ἂν γνῶσιν ἐγκαρτερεῖν. (23) Ἐὰν δέ ποτε αὖ ἡ φάλαγγον ἀντιτεταγμένων ἡ χωρίων ἐκτέρροις ὑπαρχόντων ἐν τῷ μέσῳ τοῖς ἱππεῦσιν ἀναστροφαί τε καὶ διώξεις καὶ ἀποχωρήσεις γίνωνται, εἰώθασι μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἐκ τῶν τοιούτων ὁρμᾶν μὲν ἐκ τῶν ἀναστροφῶν βραδέως ἀμυρότεροι, τὸ δ' ἐν μέσῳ τάχιστα ἐλαύνειν. (24) Ἦν δέ τις οὕτω προδείξας, ἔπειτα δ' ἐκ τῶν ἀναστροφῶν τάχως τε διώκη καὶ τάχως ἀποχωρῇ, βλάπτειν τ' ἂν μάλιστα τοὺς πολεμίους δύναιτο καί, ὡς τὸ εἶδος, ἀσφαλίστατ' ἂν διαγοί, ταχὺ μὲν διώκων ἐν ᾧ ἂν ἐγγύς ἦ τοῦ ἐαυτοῦ ἰσχυροῦ, ταχὺ δὲ ἀποχωρῶν ἀπὸ τῶν τοῖς πολεμίοις ἰσχυρῶν. (25) Εἰ δὲ καὶ λαθεῖν δύναιτο ἀπὸ τῆς τάξεως ἐκάστης καταλιπὼν [ἢ] τέτταρας ἢ πέντε τῶν κρατίστων ἱππῶν τε καὶ ἀνδρῶν, πολὺ ἂν προέχονεν εἰς τὸ ἐπαναστρεφόμενοις τοῖς πολεμίοις ἐμπύπτειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ταῦτα δὲ ἀναγινώσκειν μὲν καὶ ὀλιγάκις ἀρκεῖ, ποιεῖν δὲ τὸ παραινυγνάνον δεῖ αὐτῷ δεῖ, καὶ πρὸς τὸ παριστάμενον σκοποῦντα τὸ συμφέρον ἐκπονεῖν. Γράψαι δὲ πάντα ὅποσα δεῖ ποιεῖν οὐδὲν μάλλον οἷόν τέ ἐστίν ἢ τὰ μέλλοντα πάντα εἰδέναι. (2) Πάντων δὲ τῶν ὑπομνημάτων ἡμοίγε δοκεῖ κράτιστον εἶναι τὸ ὅσα ἂν γνῶ ἀγαθὰ εἶναι ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν πραγμῶν. Ὅρθως δὲ γινωσκόμενα οὐ φέροι καρπὸν οὔτε ἐν γεωργίᾳ οὔτε ἐν ναυκληρίᾳ οὔτε ἐν ἀρχῇ, ἢν μὴ τις ἐπιμελῆται ὡς ἂν ταῦτα περαίνηται.

3. Φημὶ δ' ἐγὼ [ταῦτα] σὺν τοῖς θεοῖς καὶ τὸ πᾶν ἱππικὸν ὧδ' ἂν πολὺ θᾶσσον εκπληρωθῇ εἰς τοὺς χιλίους ἱππέας καὶ πολὺ ῥᾶλλον τοῖς πολίταις, εἰ διακρίσεις ἱππεῖς ξένους καταστήσαιντο· δοκοῦσι γὰρ ἂν μοι οὗτοι προσγενομένοι καὶ εὐπειστότερον ἂν πᾶν τὸ ἱππικὸν ποιῆσαι καὶ φιλοτιμότερον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθίας. (4) Οἷδα δ' ἐγώ γε καὶ Λακεδαιμονίους ἱππικὸν ἀρξάμενον εὐδοκίμειν, ἐπεὶ ξένους ἱππέας προσέλαβον. Καὶ ἐν ταῖς ἀλλαῖς δὲ πόλεσι πανταχοῦ τὰ ξενικά ὀρῶ εὐδοκίμοῦντα· ἡ γὰρ χρεῖα μεγάλην προθυμίαν συμβάλλεται. (5) Εἰς δὲ τιμὴν τῶν ἱππῶν νομίζω ἂν αὐτοῖς χρήματα ὑπάρξει καὶ παρὰ τῶν σφό-

terroris incutere. Licet hoc inprimis inde cognoscere, si quis secum expendat quantopere terreantur ii qui delabuntur in insidias, tametsi numero longe plures sint; et quum hostes hostibus adversi consident, quanto major primis diebus apud utrosque metus sit. Sed enim hæc ordinari absque magna difficultate possunt: at eos invenire, qui et prudenter, et fideliter, et alacriter, et animose prouant in hostes, id jam boni est equitum magistri. Nam et dicendi facultate prædeditum hunc esse oportet, et ea faciendi, de quibus illi, quos imperio suo continet, tum bonum esse cognoscant et parere huic, et ducentem sequi, et cominus hostes invadere; tum etiam cupidi sint laudis et celebrationis, et in sententia constanter perseverare possint. Jam si aliquando vel aciebus ex adverso instructis, vel locis amborum copiis interjectis, faciendæ sint equitibus conversiones, et insequutiones, et receptus; solent quidem ut plurimum secundum hæc utrique lentius post conversiones proveli, mediumque spatium celerissime cum impetu conficere. Si quis autem his ita prius ostensis, deinde facta conversione celeriter insequatur, et celeriter se recipiat: plurimum sane damni hostibus hoc modo inferre poterit, et inprimis securitati suæ procul dubio consulat; dum celeriter insequetur, robori suorum vicinus; et vicissim celeriter ab hostium robore se recipiet. Si quis vero de cohortibus singulis occulte vel quatuor vel quinque præstantissimos equos et viros relinquere posset, longe hi potiori essent conditione ad irruendum in hostes se convertentes.

CAPUT IX.

Hæc ut vicibus non multis legisse sufficit, ita quod plerumque se offert, exsequendum; et ejus habita ratione, quod adest, quidquid expedit, elaborandum. Omnia vero, quæ fieri oporteat, non magis prodi litteris possunt, quam futura omnia scribi. Hoc autem inter omnes has admonitiones et præcepta mihi quidem optimum esse videtur, ut quidquid aliquis bonum esse cognoverit, id uti fiat, diligenter enitatur. Nam quæ recte intelliguntur, ea neque in agricultura, neque in naviculatoria, neque imperandi in munere fructum pariunt, nisi quis studium adhibeat, ut perficiantur.

Ego vero futurum affirmo, ut diis bene juvantibus hoc modo totus equitatus ad mille compleatur longe citius et minore cum civium molestia, si ducentos equites externos stipendio conducerent. Videntur enim mihi, si accesserint, hi tum dicto magis audientem equitatum effecturi, tum virtutis in certamine mutuo laudis et honoris avidiorem. Nec me latet, equitatum apud Lacedæmonios in existimatione tunc esse cœpisse, quum equites suis externos adjunxissent. Itidem ubique probari video et in aliis civitatibus equites externos: nam usus atque necessitas ad alacritatem non parum confert. Ad equorum vero pretia pecuniam habituros arbitror etiam ab iis qui vehementer ab equitando

καὶ κυνηγεσίων καὶ ἐκ τῆς ἄλλης παιδείας πολλὴ δι-
νεγόντες κατὰ τὴν ἀρετὴν θαυμάσθησαν. (6) Κέφα-
λος μὲν καὶ ὑπὸ θεᾶς ἠρπάσθη, Ἀσκληπίος δὲ μεϊζόνων
ἔτυχεν, ἀνίσταται μὲν τεθνεώτας, νοσούντας δὲ ἰᾶσθαι·
διὰ δὲ ταῦτα θεὸς ὥς παρ' ἀνθρώποις ἀέμνηστον κλέος
ἔχει. (7) Μελανίων δὲ τοσοῦτον ὑπερέσχε φιλοπονία
ὥστε ὦν αὐτῷ ἀντερασταὶ ἐγένοντο οἱ [τότε] ἀριστοὶ
τῶν τότε μεγίστων γάμων μόνος ἔτυχεν Ἀταλάντης.
Νέστορος δὲ προδιελήλυθεν ἡ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων τὰς
ἀκοὰς, ὥστε εἰδῶσιν ἂν λέγοιμι. (8) Ἀμφιάραος δὲ
ὅτε ἐπὶ Θήβας ἐστράτευσεν πλείστον κτησάμενος ἔπαι-
νον ἔτυχε παρὰ θεῶν αἰεὶ ζῶν τιμᾶσθαι. Πηλεὺς δ'
ἐπιθυμίαν παρέσχε καὶ θεοὶ δοῦναι τε θέτιν αὐτῷ καὶ
τὸν γάμον παρὰ Χείρωνι ὑμνήσαι. (9) Τελαμῶν δὲ το-
σοῦτος ἐγένετο ὥστε ἐκ μὲν πόλεως τῆς μεγίστης ἦν
αὐτὸς ἐβούλετο γῆμαι Περίβοιαν τὴν Ἀλκάθου· ὅτε δὲ
ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἐδίδου τὰ ἀριστεῖα Ἡρακλῆς ὁ
Διὸς, ἐλὼν Τροίαν, Ἡσιόνην αὐτῷ ἔδωκεν. (10) Με-
λέαγρος δὲ τὰς μὲν τιμὰς ἅς ἔλαβε φανεραὶ πατὴρ δ'
ἐν γῆρᾳ ἐπιλανθανομένου τῆς θεοῦ οὐχ αὐτοῦ αἰτίας
ἐδυστύχησε. Θησεύς δὲ τοὺς μὲν τῆς Ἑλλάδος ἐχθροὺς
πάσης μόνος ἀπώλεσε· τὴν δ' αὐτοῦ πατρίδα πολλῶν
μεῖζω ποιήσας ἐτι καὶ νῦν θαυμάζεται. (11) Ἰππόλυ-
τος δὲ ὑπὸ μὲν τῆς Ἀρτεμίδος ἐτιμᾶτο καὶ ἐν λόγοις ἦν,
σωφροσύνη δὲ καὶ δσιότητι μακαριστείς ἐτελεύτησε.
Παλαμήδης δὲ ἕως μὲν ἦν πολλὴ τῶν ἐφ' αὐτοῦ ὑπερ-
έσχε σοφία, ἀποθανὼν δὲ ἀδικῶς τοσαύτης ἔτυχε τι-
μῆς ὑπὸ θεῶν ὅσης οὐδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων. Ἐτελεύτησε
δὲ οὐχ ὅφ' ὦν ὄλονται τινες· οὐ γὰρ ἂν ἦν ὁ μὲν σχεδὸν
τι ἀριστος, ὁ δὲ ὁμοῖος ἀγαθοῖς· κακοὶ δὲ ἐπράξαν τὸ
ἔργον. (12) Μενεσθεὺς δὲ ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῆς (ἐκ)
τῶν κυνηγεσίων τοσοῦτον ὑπερέβαλε φιλοπονία ὥστε
δημολογεῖν τοὺς τῶν Ἑλλήνων πρῶτους ὑστέρους εἶναι
τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνου πλὴν Νέστορος· καὶ οὗτος
οὐ προέχειν λέγεται, ἀλλὰ ἐρίζειν. (13) Ὀδυσσεὺς δὲ
καὶ Διομήδης λαμπροὶ μὲν καὶ καθ' ἐν ἑκάστον, τὸ δὲ
θλον αἵτιοι Τροίαν ἀλῶναι. Κᾶστωρ δὲ καὶ Πολυ-
δεύκης ὅσα ἐπεδείξαντο ἐν τῇ Ἑλλάδι τῶν παρὰ Χεί-
ρωνος διὰ τὸ ἀξίωμα τὸ ἐκ τούτων ἀθάνατοί εἰσι. (14)
Μαχάων δὲ καὶ Ποδαλείριος παιδευθέντες τὰ αὐτὰ
πάντα ἐγένοντο καὶ τέχνας καὶ λόγους καὶ πολέμους
ἀγαθοί. Ἀντιλοχὸς δὲ τοῦ πατρὸς ὑπεραποθανῶν το-
σαύτης ἔτυχεν εὐκλείας ὅκτε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ
τοῖς Ἑλλήσιν ἀναγορευθῆναι. (15) Αἰνείας δὲ σώσας
μὲν τοὺς πατρώους καὶ μητρώους θεοὺς, σώσας δὲ καὶ
αὐτὸν τὸν πατέρα, δόξαν εὐσεβείας ἐξηνέγκατο ὥστε
καὶ οἱ πολέμιοι μόνω ἐκείνῳ ὦν ἐκράτησαν ἐν Τροίᾳ
ἔδσαν μὴ συληθῆναι. (16) Ἀχιλλεύς δ' ἐν ταύτῃ τῇ
παιδείᾳ τραφεὶς οὕτω καλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα πα-
ρέδωκεν ὥστε οὔτε λέγων οὔτε ἀκούον περὶ ἐκείνου οὐ-
δεὶς ἀπαγορεύει. (17) Οὗτοι τοιοῦτοι ἐγένοντο ἐκ τῆς
ἐπιμελείας τῆς παρὰ Χείρωνος, ὧν οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἐτι
καὶ νῦν ἔρωςιν, οἱ δὲ κακοὶ φθοροῦσιν, ὥς' ἐν μὲν τῇ
Ἑλλάδι εἰ τῷ συμφορᾷ ἐγένοντο ἢ πόλει ἢ βασιλεῖ,

diligentia, quam in canibus, venationibus, aliisque disci-
plinis adhibebant, longe ceteris praestarent. Cephalus
certe raptus a diva fuit. Aesculapius majora consequutus
est, ut mortuos suscitaret, ac morbis laborantes sanaret :
atque has ob res tanquam deus est, et apud homines
gloriam nominis aeternam obtinet. Melanio tantum cursus
studio praestitit, ut ei soli amplissimum id temporis
Atalantæ conjugium obtigerit, in cuius petitione præ-
stantissimos tunc rivales habuit. Nestoris virtus jam ante
Græcorum aures pervagata est : itaque scientibus eam
commemoraturus essem. Amphiaræus, expeditione ad-
versus Thebas suscepta, maximam laudem adeptus, æter-
nitatem et vitæ et honoris a diis est consequutus. Pe-
leus in ipsis etiam diis id sui studium excitavit, ut Thetidem
ei conjugem darent, ac nuptias ipsius apud Chironem ce-
lebrarent. Tantus vir fuit Telamo, ut Peribeam Alcathoi
filiam, quam expetebat, ex urbe maxima uxorem duceret :
quumque Græcorum princeps Hercules, Jovis filius, Troja
capta virtutis præmia singulis largiretur, Hesionei ei de-
dit. Quos Meleager honores adeptus sit, notum est : quod
vero in calamitatem inciderit, id non ipsius culpa factum,
sed patris, qui divæ in senecta fuerat oblitus. Theseus
Græciæ totius hostes solus delevit, patriæque sua non pa-
rum amplificata, etiam nunc in hominum est admiratione.
Hippolytus in honore apud Dianam erat, et in ore omnium
erat : tandem ob pudicitiam pietatemque felix habitus,
vivendi finem fecit. Palamedes dum vixit, longe sapientia
sæculi sui mortales excelluit : quumque injuste fuisset
interemptus, tantum a diis assequutus est honorem, quan-
tum inter homines alius nemo. Occisus est autem non ab
illis quos nonnulli arbitrantur : quod ceteroqui non extitis-
set horum alter prope præstantissimus, alter vero par egro-
giis : sed homines improbi facinus hoc perpetrarunt. Me-
nestheus ex venationum studio tantum industria laborumque
tolerantia præstitit, ut Græcorum primi faterentur, eo se
inferiores esse bellicis in rebus, extra unum Nestorem :
qui quidem non præstitisse Meneotheo dicitur, sed cum eo
certasse. Ulysses, ac Diomedes, singulis in actionibus qui-
busque illustres exstiterunt : et ad summam, ut Troja cape-
retur effecere. Castor et Pollux propter existimationem ex
iis comparatam, quæ a Chirone percepta, passim in Græcia
exhibuerunt, immortales facti sunt. Machaon et Podalirius
iisdem in rebus omnibus instituti, homines et in artibus,
et in dicendo, et in bellis egregii extiterunt. Antilochus
pro patre mortis sese obiciens, tantum gloriæ consequutus
est, ut solus apud Græcos amans patris adpellatus fuerit.
Æneas paternis matrisque diis una cum patre conserva-
tis, pietatis gloriam tulit ; eoque factum, ut etiam hostes
illi soli inter omnes quibus Troja capta potiti fuerant, hoc
concesserint, ut suis rebus non spoliaretur. Achilles in
hac educatus institutione, tam præclara magnaue monu-
menta sui excitavit, ut nec dicendo, nec audiendo de ipso
quisquam satietur. Atque hi ex eo studio, quo a Chirone
fuerunt exerciti, tales in viros evaserunt : qui quidem etiam
nunc ab optimo quoque diliguntur, ignavis interim per in-
vidiam eis obtreçantibus. In Græcia quidem certe si cui
vel civitati vel regi calamitas accidisset, ab ea per hos li-

ἐνόντο αὐτοὺς εἰ δὲ πρὸς τοὺς θαρδάρους πάντας πάσῃ τῇ ἑλλὰδι νεῖκος ἢ πόλεμος, διὰ τούτους οἱ Ἕλληνες ἐκράτουν, ὥστε ἀνίκητον τὴν ἑλλάδα παρασχεῖν. (18) Ἐγὼ μὲν οὖν παρὰ τοὺς νέους μὴ καταργουεῖν κυνήγειον, μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας ἐκ τούτου γὰρ ἀφαιρουμένη τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθὰ, εἰς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καὶ ὡς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

ΚΙ.ΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν οὖν γὰρ εἰθεῖν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνήγειον τὸν ἥδη ἐκ παιδὸς ἀλλ' ἄττοντα τὴν ἡλικίαν, εἴτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδεύματα, τὸν μὲν ἔργοντα σκεψάμενον τὴν οὐσίαν ᾧ μὲν ἔστιν ἱκανὴ, ἀξίως τῆς αὐτοῦ ὠρεθείας, ᾧ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλ' οὖν τὴν γε προθυμίαν παρερέσθω, μηδὲν ἐλλείπων τῆς αὐτοῦ δύναμεως. (2) Ὅσα δὲ καὶ ὅσα δεῖ παρεσκευασμένον εἶθεῖν ἐπὶ αὐτὸ φράσαι καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου, ἵνα προσιὼς ἐν χειρὶ τῷ ἔργῳ. Καὶ μὲν αὐτὰ φάλα νομισάτω εἶναι ἄνευ γὰρ δὴ τούτων οὐκ ἂν εἴη πράξις. (3) Χρὴ δὲ τὸν μὲν ἀρχαυρὸν εἶναι ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου καὶ τὴν γυνήν Ἕλληνα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ ἑξ, εἴκοσι, τὸ δὲ εἶδος εὐαυρὸν, ἱσχυρὸν, ψυχὴν δὲ ἱκανὴν, ἵνα τῶν πόγων τούτοις χραιδῶν χαιρῇ τῷ ἔργῳ. (4) Τὰ δὲ ἄρκυς Φασιανῶς ἢ Καρχηδονίου λεπτοὺς λίνου καὶ τὰ ἐνόδια καὶ τὰ δίακτα. Ἐπιστοσαν δὲ αἱ μὲν ἄρκυες ἐνεδάμναι ἐκ τριῶν τόμων, ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ τριῶν λίνων, τὸ δὲ μέγεθος πεντασπίθαμοι, διπλάσιοι δὲ τοὺς βρόχους, ὑρεῖσθωσαν δὲ οἱ περιδρόμοι ἀνάμικτοι, ἵνα εὐτροχοῖ ὥσιν, τὰ δὲ ἐνόδια ὠδεκάλινα, τὰ δὲ δίακτα ἐκκαυδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τὰ μὲν ἐνόδια διόργγυια, τετράργγυια, πεντόργγυια, τὰ δὲ δίακτα δεκάργγυια, εἰκοστόργγυια, τριακοντόργγυια· ἐὰν δὲ ἢ μείζω, δυσμεταχειρίστα ἔσται ἀμφοτέρω δὲ τριακονθάμματα, καὶ τὸν βρόχον τὸ δίακταμα ἴσον ταῖς ἄρκυσιν. (6) Ἐν δὲ τοῖς ἀκρωλενίοις τὰ μὲν ἐνόδια ἐξέτω μαστοὺς, τὰ δὲ δίακτα δακτυλίους, τοὺς δὲ περιδρόμους ἀπὸ στροφαίων. (7) Αἱ δὲ σχαλίδες τῶν μὲν ἀρκύων τὸ μῆκος δέκα πάλυστων, ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους· αἱ μὲν ἄνισοι αὐτῶν ἐν τοῖς ἐτεροκλινέσι τῶν χωρίων, ἐν ἴσῃ τὰ ὕψη ἐξείρωσιν, ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσι αἱ ἴσαι· αὗται δ' εὐπερίσπαστοι, τὰ ἄκρα καὶ αὗται λείαν· τῶν δὲ ἐνοδίων διπλάσιοι, αἱ δὲ τῶν δίακτων τὸ μὲν μέγεθος πεντασπίθαμοι, δικροὶ ἔχουσαι μικρὰ, τὰ ἐντμήματα μὴ βράχεια· εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάχη πρὸς τὰ μήκη. (8) Τῷ δὲ πλεῖθει τῶν σχαλίδων ὅσον τέ ἐστι χρῆσθαι πρὸς τὰ δίακτα πολλῶ καὶ ὀλίγῳ· ἐλάττονι μὲν, ἂν σφόδρα τείνηται ἐν τῇ στάσει πλέονι δ', ἂν ἥσυχῃ. Ἔστω δὲ καὶ ἐν ὅτῳ ἔσονται αἱ ἄρκυς καὶ τὰ δίακτα [ἐν] ἑκατέρωσιν κυνόδρομος μύσγειος καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ἢ τῆς ὕλης τέμνοντα πράττειν τὰ δεόμενα.

berabantur : sin universae Græciæ vel contentio, vel bellum adversus barbaros universos esset, per hos ipsos Græciæ Victoria potiebatur : quo factum ut per eos Græciæ reddita sit invicta. Quapropter juvenes equidem moneo, ut neque venationes, neque disciplinas alias contemnant. Nam ex egregie et ad bellum apti fiunt et ad alias res, unde hoc consuevit hominem necesse est, ut præclare tum animo consideret omni, tum dicat, tum gerat.

CAPUT II.

Ac primum quidem ad studium hoc venationum accedere debet is qui jam e pueris excedit, deinde ad ceteras quoque disciplinas honoratas se conferat : sic tamen, ut facultatum quisque suarum habeat rationem : cui sint sufficientes, illas artes ut tractet accommodare ad usum suum ; sin minus, saltem alacritatem animi adferat, ac nihil omittat eorum quæ præstare potest. Quot autem quibusque rebus instructus ad hæc debeat accedere, dicam ; ac præterea cujusque disciplinam, ut his præcognitis, ita deinde opus ipsum adgrediatur. Neque vero vulgaria quis hæc exiguique momenti ducat : quum absque iis res ipsa peragi nequeat. Necesse est, eum qui retium curam gerit, ejus operis studio teneri, lingua esse Græcum, ætate annorum plus minus viginti, forma corporis agilem et robustum, animo satis parato, ut per hæc superatis laboribus, ipso ex opere delectationem capiat. Retia de Phasianio vel Carthaginiensi lino tenni facta esse debent ; itemque casses ad vias collocandæ, ac plage majores. Constant autem retia de filis novem, staminibus tribus, stamine quoque e tribus filis torto, et magnitudinem habeant spithamarum quinque, macule palmos duos æquent. Funes denique retia adducentes inserantur enodes ut facile possint moveri. Casses in viis collocandæ filorum sint duodecim ; plage majores sedecim filorum : magnitudo autem cassium, orgyiarum duarum, vel quatuor, vel quinque ; plagarum, decem, vel viginti, vel triginta orgyiarum. Quod si majora fuerint, tractari non facile poterunt. Utraque nodos habeant triginta, particularumque idem sit intervallum, quod in retibus. In cornibus vel alis earum casses, quæ in viis collocantur, habeant mamillas sive circulos ex nodis lineis, majores plage, annulos ; funes adducentes ex restibus tortis conficiantur. Furcula retium longitudine palmos decem æquent, nonnullæ minores sint. Harum quæ inæquales sunt, in locis ex altera parte declivibus adhibeantur, ut æquales ad altitudines retia tollant : æquales autem, in locis planis. Atque hæc quidem facile posse circumflecti debent, in summoque esse læve. Furcula cassium ad vias collocandarum duplo sint majores. Plagarum denique majorum furcula magnitudine quinque spithamas æquent ; et parvas furcas habeant, crenis non profunde incis. Omnes tamen firmæ sint ; atque ita factæ, ut spissitudo longitudini respondeat. Furculis ad retia vel multis vel paucis uti licet : paucioribus, quum vehementer, dum consistunt, tenduntur ; pluribus, quum remissius. Adsint etiam, quo includantur tam retia quam plage, culeus e corio vitulino, itemque falces, ut cæsa materia, quedam obstrui, prout usus postulat, possint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἐστὶ δισὰ, αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δὲ ἄλωπεκίδες. Ἔχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὅτι Κάστωρ ἦσθεις τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δ' ἄλωπεκίδες διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἄλωπέκων ἐγένοντο· ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγκέχραται αὐτῶν ἡ φύσις. (α) Χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ τοιαῖδε, μικραὶ, γρυπαὶ, χαροποὶ, μυωποὶ, αἰσχραὶ, σκληραὶ, ἀσθενεῖς, ψιλαὶ, ὑψηλαὶ, ἀσύμμετροι, ἀψυχοὶ, ἄρρινες, οὐκ εὐποδες. (β) Αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσίων ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας διὰ τὸ μικρόν· αἱ δὲ γρυπαὶ ἄστομοι καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγῶ· μυωποὶ δὲ καὶ χαροποὶ χεῖρω τὰ σήματα ἔχουσιν, ἄμορφοι δὲ καὶ αἰσχραὶ δρᾶσθαι αἱ δὲ σκληραὶ τὰ εἶδη γαλεπῶς ἀπὸ τῶν κυνηγεσίων ἀπαλλάττουσι· πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ ψιλαί· καὶ αἱ ὑψηλαὶ μὲν καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσι τὰ σήματα βαρέως διαφοιτῶσιν· αἱ ἀψυχοὶ δὲ λείπουνται τὰ ἔργα, καὶ ἀρίστανται τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιὰς καὶ κατακλίνονται· αἱ δὲ ἄρρινοι μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγῶ· αἱ δὲ ἀποδες οὐδ' ἐν ὧσιν εὐψυχοὶ τὸν πόνο δύνανται ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἄλγος τῶν ποδῶν.

4. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἰχθυήσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν αὐτῶν κυνῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάθωσι τὰ ἰχνη, πορεύονται ἀσήμεως ὥστε μὴ γινώσκεισθαι ὅτι ἰχθυέουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕδατα μόνον διακινῶσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἡσυγῇ ἔχουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕδατα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἄκρα δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. (α) Ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὕδατα καὶ ἐπισκυθρωπάσασαι διὰ τοῦ ἰχθυοῦ σχάσασαι τὴν οὐρὰν καὶ φράξασαι διατρέγουσι· πολλαὶ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιζερόμεναι ὑλακτοῦσι περὶ τὰ ἰχνη, ὅτε εἰσπίπτουσιν εἰς αὐτὰ, ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. (β) Εἰσὶ δ' αἱ κύκλοις πολλοῖς γρῶμεναι καὶ πλάνοις ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἰχνη παραλείπουσι τὸν λαγῶ, ὁσάκις δ' ἐπιτρέγουσι τὰ ἰχνη, εἰκάζουσι, προορώμεναι δὲ τὸν λαγῶ τρέμουσι καὶ οὐκ ἐπέρχονται πρὶν ἢ ἰδῶσιν ὑποκινῶντα. (γ) Ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὐρήματα ἐν ταῖς ἰχθυαῖς καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι θαμινὰ σκοποῦσιν ἑαυταῖς ἀπίστως ἔχουσι· θρασεῖαι δ' αἱ οὐκ ἔως τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς εἰς τὸ πρόσθεν προΐεναι, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβεῖσθαι· αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῆ καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύγῃσι προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς ὅτι ἐξαπατῶσιν· αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις· φαῦλαι δὲ αἱ οὐκ ἀπαλλαττόμεναι ἐκ τῶν τριμῶν τὰ ὀρθὰ οὐ γινώσκουσαι. (δ) Ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἰχνη τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲδρομαῖα ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσια· διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀρχόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνίσχιναι, αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἴτα ἀμαρτάνουσιν, ἕτεροι δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς δόλους ἀμαρτάνουσι τὸ ἀνήκουστον πολὺ ἔχουσαι. (ε)

Canum genera duo sunt : aliæ castoriæ, aliæ vulpinæ. Castoriis inditum hoc cognomentum, quod Castor ex venandi labore voluptatem capiens, eas potissimum apud se retinuerit : vulpinis, quod ex canibus et vulpeculis natæ sint, earum natura temporis diuturnitate tandem plane commista. Ex utroque genere et deteriores et plures sunt exiguæ, naribus aduncis, oculis cæsiis, lusciosæ, deformes, rigidæ, debiles, pilis rarioribus, proceræ, proportionē corporis non concinna, non animosæ, naribus idoneis destitutæ, vitiosæ pedibus. Nimirum exiguæ, ob parvitatem, sæpenumero in venationibus operam perdunt : quibus nasus aduncus est, ore idoneo destituuntur, ac propterea leporem retinere nequeunt : lusciosæ cæsiisque præditæ oculis, deteriores habent oculos ; deformes, ad aspectu turpes sunt : rigidæ, difficulter e venationibus digrediuntur : debiles, ac pilos habentes rariores, tolerare labores nequeunt : quibus altiora, nec proportionē satis sunt concinna corpora, gravitate discursant : non animosæ, labores relinquunt, ex sole sub umbras se recipiunt, humi procumbunt : quæ nares bonas non habent, vix ac raro lepores sentiunt : quibus pedes vitiosi sunt, etiamsi sint animosæ, labores tamen perferre nequeunt, adeoque propter pedum dolorem deficiunt.

Vestigationis per easdem canes modi sunt multi. Etenim nonnullæ quum vestigia deprehenderunt, nullo de se indicio dato pergunt, ut non animadvertatur, investigationi esse intentas. Aliæ movent solas aures, cauda non mota. Aliis aures immotæ manent, extremam tantum caudam quassantibus. Aliæ contrahunt aures, ac vultu tristi per vestigium defixo, caudaque demissa et inter crura condita, discurrent. Multæ nihil horum faciunt, sed insano more vestigia circumlatrantes obeunt, quum in ea inciderint, atque indicia temere conculcant. Sunt quæ multis ambagibus utentes, et, dum vagantur, antrosum prævertentes vestigia, leporem a latere relinquunt : et quoties vestigia incurrunt, incerta signa sequuntur ; tandem ubi leporem vident, trepidant ; nec prius invadunt, quam illum se loco movere conspexerint. Quæ vero in indagando et persequendo procurentes aliorum canum inventa frequenter respiciunt, sibi ipsæ non fidunt. Feroces vero sunt, quæ peritas venationis socias progredi non sinunt, sed cum strepitu eas repellunt. Aliæ vestigiis falsis inhærere amant, et quidquid tandem sit in quod inciderint, nimia cum ostentatione tanquam prædæ magnificæ in id procurant, suæ sibi fraudis conscie. Quædam hoc idem faciunt insciæ. Nullius pretii sunt, quæ nusquam tritis e tramitibus declinantes, recta vestigia ignorant. At quæcumque canes vestigia cubilium ignorant, cursu vero impressa celeriter percurrunt, non sunt indolis bonæ. Rursum pars ab initio vehementes in persequendo, præ molliæ deinde remittunt : pars celeriter procurret ac deinde aberrant : quedam in vias stulte incidunt aberrantque, et revocantes haudquaquam facile exaudiunt. Multæ ferarum

ἐλθόντο αὐτούς· εἰ δὲ πρὸς τοὺς θρασύδρους πάντας πάσῃ τῇ ἑλλάδι νείκος ἢ πόλεμος, διὰ τούτους οἱ Ἕλληνες ἐκράτουν, ὥστε ἀνίσχον τὴν ἑλλάδα παρασχεῖν. (18) Ἐγὼ μὲν οὖν παρὰ τοῖς νέοις μὴ καταφρονεῖν κυνηγισίων, μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας· ἐκ τούτων γὰρ γίνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθὰ, εἰς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἰθεῖν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνηγισίων τὸν ἥδη ἐκ παιδὸς ἀλλάττοντα τὴν ἡλικίαν, εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδεύματα, τὸν μὲν ἔχοντα σκελῆμενον τὴν οὐσίαν, ὃ μὲν ἔστιν ἱκανὴ, ἄλλως τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, ὃ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλ' οὖν τὴν γε προθυμίαν παρεχόμενον, μηδὲν εἰσείπων τῆς ἐαυτοῦ δυνάμεως. (19) Ὅσα δὲ καὶ οἷα δεῖ παρεσκευασμένον εἰθεῖν ἐπ' αὐτὸ πρᾶξω καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου, ἵνα προεὐδῶς ἐγγεγραῖ τῷ ἔργῳ. Καὶ μηδεὶς αὐτὰ πρῶτα νομισάτω εἶναι· ἀνευ γὰρ δὴ τούτων οὐκ ἂν εἴη πρᾶξις. (20) Χρὴ δὲ τὸν μὲν ἀρκυορὸν εἶναι ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου καὶ τὴν φωνὴν ἑλλαντα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ εἴη εἰκοσι, τὸ δὲ εἶδος εὐαγρὸν, ισχυρόν, ψυχὴν δὲ ἱκανὴν, ἵνα τῶν πόνων τούτοις κρατῶν χρίσῃ τῷ ἔργῳ. (21) Τὰς δὲ ἄρκυς Φασιανῶν ἢ Καρχηδονίων λεπτῷ λίθου καὶ τὰ ἐνόδια καὶ τὰ δίκτυα. Ἔστωσαν δὲ αἱ μὲν ἄρκυες ἐνεαλίνοι ἐκ τριῶν τόνων, ἑκάστος δὲ τόνος ἐκ τριῶν λίθων, τὸ δὲ μέγεθος πεντασπίθων, διπλάσιοι δὲ τοὺς βρόχους, βρεθίσθωσαν δὲ οἱ περιβρόχοι ἀνάμματα. ἵνα εὐτροχοῖ ὥσπερ τὰ δὲ ἐνόδια ὠδεκάλινα, τὰ δὲ δίκτυα ἐκακιδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τὰ μὲν ἐνόδια διόργυρια, τετράργυρια, πεντόργυρια, τὰ δὲ δίκτυα δεκάργυρια, εἰκοσάργυρια, τριακοντόργυρια· ἐκ δὲ ἢ μείζω, δυσμεταχείριστα ἔσται· ἀρμότερα δὲ τριακονθάμματα, καὶ τὸν βρόχον τὸ διάστημα ἴσον ταῖς ἄρκυσιν. (22) Ἐν δὲ τοῖς ἄκρω λενίοις τὰ μὲν ἐνόδια ἐξέτω μαστός, τὰ δὲ δίκτυα σακτυλίνους, τοὺς δὲ περιβρόχους ἀπὸ στρουβείων. (23) Αἱ δὲ σχαλίδες τῶν μὲν ἀρκύων τὸ μῆκος δεκαπαλινστών, ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους· αἱ μὲν ἄνισαι αὐτῶν ἐν τοῖς ἐτεροκλινέσι τῶν χωρίων, ἢ ἴσα τὰ ὕψη ἐξαίρωσιν, ἐν δὲ τοῖς ἑμικλινέσι αἱ ἴσαι αὐταὶ δ' εὐπερίσπαστοι, τὰ ἄκρα καὶ αὐταὶ λείαν τῶν δὲ ἐνοδίων διπλάσιαι, αἱ δὲ τῶν δικτύων τὸ μὲν μέγεθος πεντασπίθων, διαρῆ ἔχουσαι μικρὰ, τὰ ἐντμήματα μὴ βαθεῖα· εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάχη πρὸς τὰ μήκη. (24) Τῷ δὲ πᾶσι τῶν σχαλίδων οἷον τὸ ἐστὶ χρῆσθαι πρὸς τὰ δίκτυα πολλῶ καὶ ὀλίγῳ· ἐλάττονι μὲν, ἂν σφοδρὰ τείνεται ἐν τῇ στάσει πλέουσι δ' ἂν ἡσυχῇ. Ἔστω δὲ καὶ ἐν ὅτῳ ἔσονται αἱ ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα [ἐν] ἐκπέρεις κυνῶντος μόσχευος καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ἢ τῆς ὕλης τέμνοντα κραττεῖν τὰ δεικνύμενα.

berabantur : sin universae Graeciae vel contentio, vel bellum adversus barbaros universos esset, per hos ipsos Graecia victoria poterantur : quo factum ut per eos Graecia reddita sit invicta. Quapropter juvenes equidem moneo, ut negotiationes, neque disciplinas alias contemnant. Nam ex egregie et ad bellum apti fiunt et ad alias res, unde hoc omnes qui hominem necesse est, ut praecclare tum animo considerent omnia, tum dicat, tum gerat.

CAPUT II.

Ac primum quidem ad studium hoc venationum accedere debet is qui jam e pueris excedit, deinde ad ceteras quoque disciplinas honoratas se conferat : sic tamen, ut facultatum quaeque suarum habeat rationem : cui sint sufficientes, illas artes ut tractet accommodata ad usum suum ; sin minus, saltem alacritatem animi adferat, ac nihil omittat eorum, quae praestare possit. Quot autem quibusque rebus instructus ad haec debeat accedere, dicam ; ac praeterea cujusque disciplinam, ut his praecognitis, ita deinde opus ipsum adgrediatur. Neque vero vulgaria quis haec exiguique momenti ducat : quum absque his res ipsa peragi nequeat. Necesse est, cum qui retium curam gerit, ejus operis studio teneri, lingua esse Graecum, aetate annorum plus minus viginti, forma corporis agilem et robustum, animo satis parato, ut per haec superatis laboribus, ipso ex opere delectationem capiat. Retia de Phasiano vel Carthaginiensi limo femi facta esse debent ; itemque casses ad vias collocanda, ac plagae majores. Constant autem retia de filis novem, staminibus tribus, stamine quoque et tribus filis torto, et magnitudinem habeant spithamarum quinque, maculae palmos duos aequent. Funes denique retia adducentes inserantur enodes ut facile possint moveri. Casses in viis collocanda filorum sint duodecim ; plagae majores sedecim filorum : magnitudo autem cassium, orgyiarum duarum, vel quatuor, vel quinque ; plagarum, decem, vel viginti, vel triginta orgyiarum. Quod si majora fuerint, tractari non facile poterunt. Utraque nodos habeant triginta, macularumque idem sit intervallum, quod in retibus. In cornibus vel alis earum casses, quae in viis collocantur, habeant mamillas sive circulos ex nodis lineis, majores plagae, annulos ; funes adducentes ex restibus tortis conficiantur. Furculae retium longitudine palmos decem aequent, nonnullae minores sint. Harum quae inaequales sunt, in locis ex altera parte declivibus adhibeantur, ut aequales ad altitudinem retia tollant : aequales autem, in locis planis. Atque haec quidem facile posse circumflecti debent, in summoque esse laeve, Furculae cassium ad vias collocandarum duplo sint majores. Plagarum denique majorum furculae magnitudinem quinque spithamas aequent ; et parvas furcas habeant, crenis non profunde incis. Omnes tamen firmae sint ; atque ita factae, ut spissitudo longitudini respondeat. Furculis ad retia vel multis vel paucis uti licet : paucioribus, quum vehementer, dum consistunt, tenduntur ; pluribus, quum remissius. Adsint etiam, quo includantur tam retia quam plagae, culcus e corio vitulino, itemque falces, ut caesa materia, quaedam obstrui, prout usus postulat, possint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἔστι δις, αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δὲ ἄλωπεκίδες. Ἐχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, ὅτι Κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δ' ἄλωπεκίδες διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἄλωπέων ἐγένοντο· ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγχέρανται αὐτῶν ἡ φύσις. (2) Χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ τοιαῖδε, μικραὶ, γρυπαὶ, χαροποὶ, μυμποὶ, αἰσχραὶ, σκληραὶ, ἀσθενεῖς, φιλαὶ, ὑψηλαὶ, ἀσύμμετροι, ἀψυχοὶ, ἄρβρινες, οὐκ εὐποδες. (3) Αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσίων ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας διὰ τὸ μικρόν· αἱ δὲ γρυπαὶ ἀστομοὶ καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγῶ· μυμποὶ δὲ καὶ χαροποὶ χεῖρ τὰ ὄμματα ἔχουσιν, ἀμορφοὶ δὲ καὶ αἰσχραὶ δρᾶσθαι· αἱ δὲ σκληραὶ τὰ εἶδη χαλεπῶς ἀπὸ τῶν κυνηγεσίων ἀπαλλάττουσι· πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ φιλαὶ· καὶ αἱ ὑψηλαὶ μὲν καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσι τὰ σώματα βαρέως διαποικιλῶσιν· αἱ ἀψυχοὶ δὲ λείπουσι τὰ ἔργα, καὶ ἀρίστανται τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιάς καὶ κατακλίνονται· αἱ δὲ ἄρβρινοι μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγῶ· αἱ δὲ ἀποδες οὐδ' ἐν ὧσιν εὐψυχοὶ τοὺς πόνους δύνανται ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἄλγος τῶν ποδῶν.

4. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἰγνεύσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν αὐτῶν κυνῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάθωσι τὰ ἴχνη, πορεύονται ἀσήμεως ὥστε μὴ γινώσκεισθαι ὅτι ἰγνεύουσιν, αἱ δὲ τὰ ὧτα μόνον διακινῶσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἡσυχῇ ἔχουσιν, αἱ δὲ τὰ ὧτα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἄκρα δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. (5) Ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὧτα καὶ ἐπισκυθρωπάσασαι διὰ τοῦ ἰγνους σχάσασαι τὴν οὐρὰν καὶ φράξασαι διατρέγουσι· πολλαὶ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιφερόμεναι ἱλακτοῦσι περὶ τὰ ἴχνη, ὅτε εἰσπίπτουσιν εἰς αὐτὰ, ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. (6) Εἰσὶ δ' αἱ κύκλοις πολλοῖς γρόμμεναι καὶ πλάνοις ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἴχνη παραλείπουσι τὸν λαγῶ, ὁσάκις δ' ἐπιτρέγουσι τὰ ἴχνη, εἰκάζουσι, προορώμεναι δὲ τὸν λαγῶν τρέμουσι καὶ οὐκ ἐπέρχονται πρὶν ἂν ἴδωσιν ὑποκινούντα. (7) Ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὐρήματα ἐν ταῖς ἰγνεῖαις καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι θαμινὰ σκοποῦσιν ἑαυταῖς ἀπίστως ἔχουσι· θρασεῖαι δ' αἱ οὐκ ἐῷσι τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς εἰς τὸ πρόσθεν προΐεσαι, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβῶσαι· αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῆ καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύχῃσι προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς ὅτι ἔξαπατῶσιν· αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις· φαῦλαι δὲ αἱ οὐκ ἀπαλλασσόμεναι ἐκ τῶν τριμῶν τὰ ὀρθὰ οὐ γινώσκουσαι. (8) Ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἴχνη τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲ δρομαῖα ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσια· διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀρχόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνίσχιν, αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἴτα ἁμαρτάνουσιν, ἑτεραι δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ὁδοὺς ἁμαρτάνουσι τὸ ἀνέχουσιν πολὺ ἔχουσαι. (9)

Canum genera duo sunt : aliæ castoriæ, aliæ vulpinæ. Castoriis inditum hoc cognomentum, quod Castor ex venandi labore voluptatem capiens, eas potissimum apud se retinuerit : vulpinis, quod ex canibus et vulpeculis natæ sint, earum natura temporis diuturnitate tandem plane commista. Ex utroque genere et deteriores et plures sunt exiguæ, naribus aduncis, oculis cæsiis, lusciosæ, deformes, rigidæ, debiles, pilis rarioribus, procæræ, proportionē corporis non concinna, non animosæ, naribus idoneis destitutæ, vitiosæ pedibus. Nimirum exiguæ, ob parvitatem, sæpenumero in venationibus operam perdunt : quibus nasus aduncus est, ore idoneo destituuntur, ac propterea leporem retinere nequeunt : lusciosæ cæsiisque præditæ oculis, deteriores habent oculos ; deformes, aspectu turpes sunt : rigidæ, difficulter e venationibus digrediuntur : debiles, ac pilos habentes rariiores, tolerare labores nequeunt : quibus altiora, nec proportionē satis sunt concinna corpora, gravate discursitant : non animosæ, labores relinquunt, ex sole sub umbras se recipiunt, humi procumbunt : quæ nares bonas non habent, vix ac raro lepores sentiunt : quibus pedes vitiosi sunt, etiamsi sint animosæ, labores tamen perferre nequeunt, adeoque propter pedum dolorem deficiunt.

Vestigiationis per easdem canes modi sunt multi. Etenim nonnullæ quum vestigia deprehenderunt, nullo de se indicio dato pergunt, ut non animadvertatur, investigationi esse intentas. Aliæ movent solas aures, cauda non mota. Aliis aures immotæ manent, extremam tantum caudam quassantibus. Aliæ contrahunt aures, ac vultu tristi per vestigium defixo, caudaque demissa et inter crura condita, discurrunt. Multæ nihil horum faciunt, sed insano more vestigia circumlatrantes obeunt, quum in ea inciderint, atque indicia temere conculcant. Sunt quæ multis ambagibus utentes, et, dum vagantur, antrorsum prævertentes vestigia, leporem a latere relinquunt : et quoties vestigia incurrunt, incerta signa sequuntur ; tandem ubi leporem vident, trepidant ; nec prius invadunt, quam illum se loco movere conspexerint. Quæ vero in indagando et persequendo procurrentes aliorum canum inventa frequenter respiciunt, sibi ipsæ non fidunt. Feroces vero sunt, quæ peritas venationis socias progredi non sinunt, sed cum strepitu eas repellunt. Aliæ vestigiis falsis inhærere amant, et quidquid tandem sit in quod inciderint, nimia cum ostentatione tanquam prædæ magnificæ in id procurunt, suæ sibi fraudis conscie. Quædam hoc idem faciunt insciæ. Nullius pretii sunt, quæ nusquam tritis e tramitibus declinant, recta vestigia ignorant. At quæcumque canes vestigia cubillum ignorant, cursu vero impressa celeriter percurrunt, non sunt indolis bonæ. Rursum pars ab initio vehementes in persequendo, præ molliis deinde remittunt : pars celeriter procurrant ac deinde aberrant : quædam in vias stulte incidunt aberrantque, et revocantes haudquaquam facile exaudiunt. Multæ ferarum

Πολλοὶ δὲ τὰ διωγμάτα ἀριεῖσαι ἐπ' ἀνέχονται διὰ τὸ μισῶσθαι, πολλοὶ δὲ διὰ τὸ φιλόνηρον· αἱ δ' ἐκ τῶν ἰγῶν κεκλαγγυῖαι ἐξαπατᾶν πειρῶνται ἀληθῆ τὰ ψευδῆ ποιοῦμεναι. (10) Εἰσὶ δ' αἱ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, μετὰ δὲ θέουσαι ἂν ποῖεν ἀκούσας κραυγῆς, καταλείπουσαι τὰ αὐτῶν ἔργα ἀπρονοήτως ἐπὶ τοῦτο φέρονται· μεταθέουσι γὰρ αἱ μὲν ἀσφαλῶς, αἱ δὲ πολλὸν ὑπολαμβάνουσιν, δοῦλ' αἰσθάνονται δὲ ἑτέραι, αἱ δὲ πεπλάσμεναι, φθονερῶς δὲ ἄλλαι ἐκκονοῦσι παρὰ τὸ ἴγνος διὰ τέλους συμπαρεχόμεναι. (11) Τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τούτων φύσει ἔχουσιν, τὰ δὲ ἡμῶν ἀνεπιστημόνως ὁσχερῆστοί εἰσιν· αἱ τοιαῦται μὲν οὖν κύνες ἀποτρέβειν ἂν τοὺς ἐπιθυμούντας κυνηγεσίῳ. Οἷός τις δὲ δεῖ εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄλλα πράττει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πρῶτον μὲν οὖν γὰρ εἶναι μεγάλαις, ἄτα ἐρούσαι τὰς κεφαλὰς ἐλαφράς, σιμὰς, ἀβήρωδεις, ἰσώδη τὰ κάτωθεν τῶν μετώπων, ὄμματα μετέωρα, μέλαινα, λαμπρὰ, μέτωπα μεγάλα καὶ πλατέα, τὰς διακρίσεις βαθείας, ὅτα μακρὰ, λεπτὰ, ψιλὰ ὀπισθεν, τραχήλους μακροὺς, ὑγροὺς, περιφερεῖς, στήθη πλατέα, μὴ ἀσκακα, ἀπὸ τῶν ὤμων τὰς ὀμοπλάτας διεστώσας μικροῦ, σκέλη τὰ πρόσθεν μικρὰ, ὀρθὰ, στρογγύλα, στιρὰ, τοὺς ἀγκῶνας ὀρθοὺς, πλευρὰς μὴ ἐπίπικυς βαθείας, ἀλλ' εἰς τὸ πλάγιον παρεκκλίνουσας, ὁσφύς σαρκώδεις τὰ μεγέθη, μετὰ μακρῶν καὶ βραχυῶν, μήτε ὑγρὰς λίαν μήτε σκληρὰς, λαγόνας μετὰ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἰσχία στρογγύλα, ὀπισθεν σαρκώδη, ἄνωθεν δὲ μὴ συνδεσμένα, ἐνδὸθεν δὲ προεστανόμενα, τὰ κάτωθεν τῶν κενεῶνων λαγυρὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς κενεῶνας, οὐρὰς μακράς, ὀρθὰς, λιγυρὰς, χειρὶν σκληρὰς, ὑποκόμματα μακρὰ, περιφερῆ, εὐπαγῆ, σκέλη πολλὰ μείζονα τὰ ὀπισθεν τῶν ἑμ' ὀπισθεν, καὶ ἐπὶ βραχίονα, πόδας περιφερεῖς. (12) Καὶ ἂν ὡς τοιαῦται τὰ εἶδη αἱ κύνες, ἔσονται ἰσχυραὶ, ἐλαφραὶ, σύμμετροι, ποδωκίαι, καὶ ἀπὸ τῶν προσωποῦν φαίδρα καὶ εὐστομοί. (13) Ἰγνεύουσιν δ' ἐκ τῶν τριμῶν ταχὺ ἀπαλλαττόμεναι, τίθειναι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ γῆν λεγρίας, ἐμμειδῶσαι μὲν πρὸς τὰ ἴγνη, ἐπικαταβάλλουσιν δὲ τὰ ὅτα, τὰ μὲν ὄμματα πυκνὰ διακινεῖν, ταῖς δὲ οὐραῖς διαστάνουσιν, κύκλους πολλοὺς πρὸς τὰς εὐνάς προϊέουσιν ἑμὲ διὰ τοῦ ἴγρους ἀπασιν. (14) Ὅταν δὲ περὶ αὐτὸν ὡς τὸν λαγῶν, δῆλον ποιέωσιν τῷ κυνηγῆτι θάττον φοιτῶσαι μᾶλλον, γνωρίζονται ἀπὸ τοῦ θυμοῦ, ἀπὸ τῆς κραυγῆς, ἀπὸ τῶν ὀμμάτων, ἀπὸ τῆς μεταλλάξεως τῶν σχημάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναδιδεμμάτων καὶ ἐμβλεμμάτων τῶν ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ λαγῶ, καὶ ἀπὸ τῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ὀπισθεν καὶ εἰς τὸ πλάγιον διαβρίμμάτων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθῶς ἴδῃ αἰσθῆσθαι τὴν ψυχὴν καὶ υπερχειρεῖν ὅτι τοῦ λαγῶ ἐγγὺς εἰσι. (15) Διωκόμεναι δὲ ἔξωθεν καὶ μὴ ἐπ' ἀνέσθαι σὺν πολλῇ κλαγγῇ καὶ ὀρυμῇ, συνειπερῶσαι μετὰ τοῦ

odio, pleraque hominum desiderio, persecutione ommissa, recurrunt. Nonnullae jam ex vestigiis latrando fallere tentant : quo fit, ut vera videantur quae sunt falsa. Sunt quae hoc non faciunt, sed inter currendum, sicunde clamoribus audierint, ad hunc relicto labore suo temere feruntur. Aliae enim sequuntur nihil habentes certi, aliae multa conjectantes, aliae quadam ex opinione; nonnullae per simulationem, aliae per invidiam vestigio excedunt, circa id usque oberrantes. Haec vero vitia pleraque canibus insunt a natura, nonnulla vero, quod educatae sunt inscite : quae iis laborant, nulli fere sunt usui, atque adeo studiosos etiam venaticos homines avertere possint. Quales autem ejusdem generis esse debeant, quod formas attinet, et cetera, jam ego dicam.

CAPUT IV

Primum igitur magnas esse oportet, deinde levia habere capita, sima, nervosa, inferiori frontis parte fibrosa; oculos sublimes, nigros, claros; magnas frontes, ac latas; discrimina profunda; parvas aures ac tenues, posteriore parte glabras; cervices longas, molles, ac flexiles; pectora lata, non macilentia; scapulas ab humeris parum distantes; anteriora crura parva, recta, teretia, firma; flexus crurum, rectos; latera non admodum profunda, sed in obliquum tendentia; lumbos carnosos, magnitudine media inter ea quae longa et breviora sunt, nec nimis molles, nec rigidos; latera, inter magna et parva; coxas teretes, posteriora carnosas, superius non connexas, interius contractas, interiora ilium, cum ipsis ilibus, laxa; caudas longas, rectas, acutas; femora, dura; partes femoribus subjectas longas, mobiles, compactas; posteriora crura anterioribus multo longiora, et aliquatenus macilentia; pedes agiles. Quod si canes tali specie fuerint, robustae erunt, leves, aptae proportionis, celeres, et elegantes ad spectu, oreque idoneo. Sed ita vestigent, ut tritis tramitibus celeriter excedant, capita terrae obliqua admoventes, ad vestigia subrideant, auresque demittant, oculos hinc inde crebro moveant, et caudis usque blandientes, multis ambagibus per vestigia simul omnes ad cubile leporis progrediantur. Sed ubi ad leporem ipsum accesserint, tum vero id venatori significant cursitando etiam celerius, idem indicantes ipsa concitatione animi, capite, oculis, mutatione totius habitus, acie modo sursum, modo in leporis sessionem directa; corporibus in anteriora, posteriora, transversa cum impetu jactatis, et reapse jam elatis gaudio animis, et gestiundo, quod a lepore non procul absint. Totis autem viribus persequantur, nec remittant, haud absque ingenti clamore ac latratu,

λαγῷ πάντῃ μεταθείτωσαν δὲ ταχὺ καὶ λαμπρῶς, πυκνὰ μεταφερόμεναι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι δικαίως· πρὸς δὲ τὸν κυνηγέτην μὴ ἐπανίτωσαν λιπούσαι τὰ ἔγνη. (6) Μετὰ δὲ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ ἔργου τούτου εὐφυχοὶ ἔστωσαν καὶ εὐποδες καὶ εὐρινες καὶ εὐτριχες. Εὐφυχοὶ μὲν οὖν ἔσονται, ἐὰν μὴ λίπωσι τὰ κυνηγέσια ὅταν ἡ πνίγη· εὐρινες δὲ, ἐὰν τοῦ λαγῷ ὁσφραίνωνται ἐν τόποις ψιλοῖς, ξηροῖς, προσηλοῖς τοῦ ἀστρου ἐπιόντος· εὐποδες δὲ, ἐὰν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ μὴ καταβῇ γυνύονται αὐτῶν οἱ πόδες τὰ ὄρη θεουσῶν· εὐτριχες δὲ, ἐὰν ἔχῃσι λεπτήν καὶ πυκνὴν καὶ μαλακὴν τὴν τρίχα. (7) Τὰ δὲ χρώματα οὐ χρὴ εἶναι τῶν κυνῶν οὔτε πυρρὰ οὔτε μελانا οὔτε λευκὰ παντελῶς· ἔστι γὰρ οὐ γενναῖον τοῦτο, ἀλλ' ἀπλοῦν καὶ θηριῶδες. (8) Αἱ μὲν οὖν πυρρὰ ἔχουσαι ἔστωσαν λευκὴν τρίχα ἐπανοῦσαν περὶ τὰ πρόσωπα καὶ αἱ μελαιναί, αἱ δὲ λευκαὶ πυρρὰν ἐπὶ δὲ ταῖς μηριαῖς ἀραιὰς τρίχας ὀρθὰς, βαθείας, καὶ ἐπὶ ταῖς ὁσφύσι καὶ ταῖς οὐραῖς κάτω, ἀνωθεν δὲ μετρίας.

9. Ἄγειν δὲ ἀμεινον τὰς κύνας εἰς τὰ ὄρη πολλάκις, τὰ δὲ ἔργα ἤττον· τὰ μὲν γὰρ ὄρη οἷόν τέ ἐστι καὶ ἔχνευεν καὶ μεταθεῖν καθαρῶς, τὰ δὲ ἔργα οὐδέτερα διὰ τοὺς τριμμούς. (10) Ἔστι δὲ καὶ ἀνευ τοῦ εὐρίσκειν τὸν λαγῷ ἀγαθὸν ἀγεῖν τὰς κύνας εἰς τὰ τραχέα· καὶ γὰρ εὐποδες γίνονται καὶ τὰ σώματα διαπονοῦσαι ἐν τόποις τοιοῦτοις ὠφελοῦνται. (11) Ἀγέσθωσαν δὲ θέρους μὲν μέχρι μεσημβρίας, χειμῶνος δὲ δι' ἡμέρας, μετοπώρου δ' ἔξω μεσημβρίας, ἐντός δ' ἐσπέρας τὸ ἔαρ. Ταῦτα γὰρ μέτρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὰ δὲ ἔχνη τοῦ λαγῷ τοῦ μὲν χειμῶνος μακρὰ ἔστι διὰ τὸ μήκος τῶν νυκτῶν· τοῦ δὲ θέρους βραχέα διὰ τὸ ἐναντίον. Χειμῶνος μὲν οὖν πρωὶ οὐκ ὀρεῖ αὐτῶν, ὅταν πάχη ἢ ἡ παγετός· ἡ μὲν γὰρ πάχη τῇ αὐτῇ ἰσχυρὴ ἀντιστάσασα τὸ θερμὸν ἔχει ἐν αὐτῇ, ὃ δὲ παγετός ἐπιπῆξας. (2) Καὶ αἱ κύνες μαλακιῶσαι τὰς ῥίνας οὐ δύνανται αἰσθάνεσθαι, ὅταν ἢ τοιαῦτα, πρὶν ἢ ὁ ἥλιος διαλύσῃ αὐτὰ ἢ προιοῦσα ἡ ἡμέρα· τότε δὲ καὶ αἱ κύνες ὁσφραίνονται καὶ αὐτὰ ἐπαναφερόμενα ὀρεῖ. (3) Ἀφανίζει δὲ καὶ ἡ πολλὴ δρόσος κατὰφέρουσα αὐτὰ, καὶ οἱ ὄμβροι οἱ γιγνόμενοι διὰ χρόνον ὁσμὰς ἀγοντες τῆς γῆς ποιοῦσι ὀσσεμον, ὥς ἂν ψυχθῇ· χεῖρω δὲ καὶ τὰ νότια ποιεῖ· ὑγραίνοντα γὰρ διεχέει· τὰ δὲ βόρεια, ἐὰν ἢ ἄλυτα, συνίστησι καὶ σώζει. (4) Οἱ δὲ ὑετοὶ κατακλύζουσι καὶ αἱ ψεκάδες, καὶ ἡ σελήνη ἀμαυροῖ τὸ θερμὸν, μάλιστα δὲ ὅταν ἢ πανσέληνος· καὶ μανότατα τότε· χαίροντες γὰρ τῷ φέγγει ἐπαναβριπτοῦντες μακρὰ διαίρουσιν ἀντιπαίζοντες· παραχῶδῃ δὲ ὅταν ἀλώπεκες προδιεξέλθωσι γίνεσθαι. (5) Τὸ δὲ ἔαρ κεκραμένον τῇ ὥρᾳ καλῶς παρέχει τὰ ἔχνη λαμπρὰ, πλὴν εἰ τι ἢ γῆ, ἐξανθοῦσα βλάπτει τὰς κύνας, εἰς τὸ

ipso cum lepore qualibet evadentes; ac veloci splendorque cursu eum premant, crebro se cum lepore vertentes, justaque de causa latratu altiori utentes; nec tamen ad venatorem, omissis vestigiis, redeant. Præter hanc speciem, et hanc venandi rationem, requiritur ut animosæ sint, et pedibus, et naribus, et pilis bonis instructæ. Animosæ erunt, si venationem æstu incumbente non deserant: narium bonarum, si leporem nudis in locis, aridis, apricis, sub accessum sideris odoratu deprehendant: bonis præditæ pedibus, si eodem anni tempore, dum montes percurrunt, pedes eorum non findantur: pilis bonis, si quidem is et subtilis sit, et spissus, et mollis. At colore canes esse oportet neque rufo, neque nigro, neque candido prorsus: hic quippe non index generosæ indolis, sed vulgaris ac ferinæ. Si rufi nigrive coloris fuerint, villos candidos; si candidi, rufos habeant circum frontem nitentes. In summis femorum partibus pilos habeant rectos et longos, itemque in lumbis et cauda infima; superius autem, mediocres.

Salius autem fuerit, per montes sæpe, per culta ducere canes rarius. Nam montes pervestigari possunt absque impedimentis et hinc inde liquido percurri: quum tramitum causa neutrum cultis in locis fieri possit. Quin etiam si maxime lepus aliquis haud inveniat, tamen per aspera loca ducere canes prodest; quum pedes hinc bonos consequantur, et corpora in ejusmodi locis exercentes, meliores evadant. Ducantur autem æstate, usque ad meridiem; hieme, per totum diem; autumno, extra-meridem: vere, intra vespem. Inest enim his mediocritas.

CAPUT V.

Ceterum leporis vestigia hieme procul se porrigunt, quia longæ sunt noctes; parum autem æstate, ob rationem contrariam. Nec vero hieme oleut diluculo, quum pruina fuerit, aut gelu. Pruina enim vi sua calorem in se contrahens, intra se retinet; gelu autem densat. Quæ quum acciderint, ob teneritatem narium canes prius sentire non possunt, quam sol diesve procedens ea solvat. Tunc et canes olfaciunt, et ipsa vestigia dum evaporant, redolent. Delet etiam ea ros multus deprimendo. Imbres item, qui longioribus intervallis cadunt, eductis terræ odoribus faciunt, ut difficulter oleant vestigia, donec tellus exsiccetur. Etiam tempestas australis deteriora facit, dum humectata diffundit: septemtrionalis vero, si sint integra, durabilia reddit et servat. Tam pluvie quam guttæ diluunt, et inundant. Luna quoque vestigia calida sentiri prohibet, præsertim quum plena est. Et vestigia tunc quidem rarissima sunt, quod gaudentes ejus luce lepores inter se colludunt, et procul se jactando magnis intervallis vestigia distinguunt. Eadem turbantur, quum vulpes antea pertransierint. Ver, propter anni temperiem, satis clara præbet vestigia; nisi quod terra, sicubi floret, canibus officit, dum in unum cou-

αὐτὸ συμπεριφέρουσα τῶν ἀνθρώπων τὰς ὁσμὰς. Ἀεπτά δὲ καὶ ἀσπαρῆ τοῦ θερμοῦ διάπυρος γὰρ ὅσα ἢ γῆ ἀφανίζει τὸ θερμὸν ὃ ἔχουσιν ἐπὶ γὰρ λεπτόν καὶ αἱ κύνας ἤττον ὁσμικαίνονται τότε διὰ τὸ ἐκλεῖσθαι τὰ σώματα. Τοῦ δὲ μεταπύρου καθάρει ὅσα γὰρ ἢ γῆ φέροι, τὰ μὲν ἡμέρα συγκαίονται, τὰ δὲ ἄγρια γῆρα διαλέλονται ὥστε οὐ παραλύονται τῶν καρπῶν αἱ ὁσμὰς εἰς ταῦτα φερόμεναι. 9 Ἔστι δὲ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ μεταπύρου τὰ ἴχνη ὅρθα ἐπὶ τὸ πόδι, τοῦ δὲ ἔρος συμπεπλεγμένα· τὸ γὰρ θερμὸν συνδυάζεται μὲν ἀεὶ, μέγιστα δὲ ταύτην τὴν ὥραν ὥστε διὰ τοῦτο εἰς ἀνάγκης μετ' αὐτῶν πλανώμενοι τοιαῦτα ποιοῦσιν. 10 Ὅστι δὲ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ πλείον χρόνον τῶν εὐναίων ἢ τῶν θρομαίων τὰ μὲν γὰρ εὐναία δ' ἁγῶας πορεύεται ἐπιστάμενος, τὰ δὲ θρομαία ταχὺ ἢ γῆ ὅν τῶν μὲν πορεύεται, τῶν δὲ οὐ πληπλῆται. 11 Ἐν δὲ τοῖς βλάωδεσι μέλλον ἢ ἐν τοῖς ψήλοισι ὅθεν διατρέχον γὰρ καὶ ἀνακαλῆσθαι ἄπεται πολλῶν. 12 Κατακλίνονται δ' εἰς ἃ ἢ γῆ φέρι ἢ ἔρει ἐπ' ἐκυστῆς ὑπὸ παντὶ ἐπ' αὐτῶν, ἐν αὐτοῖς, παρ' αὐτὰ, ἀπὸθεν πόδι, μικρὸν, μεταξύ τούτων ὅτε δὲ καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ διατρέχον ἐπὶ τὸ θανάτων καὶ ἐν ὕδατι, ἐάν τι ἢ ὑπερέχον ἢ ὑπερυκλὸς ἐν τούτῳ. 13 Ὁ μὲν οὖν εὐναίος ποιοῦμενος εὐνῇ ἐπὶ τὸ πόδι ὅταν μὲν ἢ ψῆγος, ἐν εὐδαινοῖς, ὅταν δὲ καύρατα, ἐν παύσει, τοῖς δὲ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐν προσηλίταις οἱ δὲ θρομαῖοι οὐχ οὕτω διὰ τὸ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐμπλησθαι γυνεσθαι. 14 Κατακλίνονται δὲ ὑπὸ τοῖς τὰ ὑποκλῖται ὑπὸ τὰς ἁγῶνας, τὰ δὲ πρόσθεν σκίῃ, τὰ πλείστα συνθείς καὶ ἐκτείνας, ἐπ' ἄκρου δὲ τοῦ πόδας τὴν γένην καταθείς, τὰ δὲ ὅσα ἐπιστάσας ἐπὶ τὰς ὁμοπλάτας, εἴτα δὲ ὑποστέγει τὰ ὑγρά ἔχει δὲ καὶ τὴν τριχὰ στεγανὴν πυκνὴ γὰρ καὶ μαλακή. 15 Καὶ ὅταν μὲν ἐρησφόρη, κατακλῖται τὰ βλεφάρα, ὅταν δὲ καθύδρη, τὰ μὲν βλεφάρα ἀναπέπταται ἀκίνητα, οἱ δὲ οὐδαμῶς ἀτρέμας ἔχουσιν τοὺς δὲ νυκτῆρας, ὅταν μὲν εὐδῇ, κινεῖ πυκνὰ, ὅταν δὲ γῆ, ἤττον. 16 Ὅταν δὲ ἢ γῆ φέρι, μέλλον τὰ ἔργα ἢ τὰ ἔρα ἔχουσιν. Ὑπομένει δὲ πανταχόθεν ἰχνεύμενος, ἐάν μῆτι περίφρονος τῆς νυκτὸς γένηται· πάθον δὲ τοῦτο ὑποκινεῖ. 17 Πολύφρονος δ' ἐστὶν οὕτως ὥστε τὰ μὲν τέτοκε, τὰ δὲ τέλει, τὰ δὲ κύει. Τῶν δὲ μικρῶν ἰχνῶν ὅστις μέλλον ἢ τῶν μεγάλων ἐπὶ γὰρ ὑγρομέλῃ ὅντα ἐπισύρεται ὅλα ἐπὶ τῆς γῆς. 18 Τὰ μὲν οὖν ἵκαν νουγὰ οἱ φιλοκυνηγεῖται ἀρεῖται τῇ θεῷ οἱ δὲ ἥδη εἴται τάχιστα θέουσι τὸν πρῶτον ὀρέον, τοὺς δ' αἰλοὺς οὐκέτι εἰσι γὰρ ἐλαφροὶ, ἀδύνατοι δέ. 19 Ἀναβάνειν δὲ τοῦ λαγῶ τὰ ἴχνη ὑπάρχοντα τὰς κύνας ἐκ τῶν ἔργων ἀνοθεν ὅσα δὲ μὲν ἔργοντι αὐτῶν εἰς τὰ ἐργάσιμα, τοὺς λευκῶνας, τὰς νάπας, τὰ βλεφάρα, τοὺς ἰλῶνας, τὰ βλάωδε καὶ ἐάν ὑποκινῇ, μὴ ἀναδοῦν, ἵνα μὴ αἱ κύνας ἐκτροπὴς γυνόμεναι χαλεπῶς τὰ ἴχνη γινώσκουσιν. 20 Ἐδοξασμένοι δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ διωκόμενοι ἐστὶν ὅτε διακλίνονται τὰ βλεφάρα, καὶ ὑποκλῖνται, καὶ καταδύνονται εἰς ὑδάτῃ, καὶ εἰς εὐνοὺς περδύνονται γὰρ οὐ μόνον

fundit florum ac vestigiorum odores. Æstate vero exilia sunt et obscuriora. Nam terra fervens abolet quidquid habet et caloris habent. Est enim is tenuis, et canes tunc mirantur, olfaciunt, quod eorum corpora resoluta languent. Autem tempore vestigia pura sunt. Nam quaecumque terra procreavit, sativa quidem, jam congesta sunt; agrestia, senio consumuerunt. Itaque fructuum odores ad vestigia non ita feruntur, ut quidquam obsint. Itidem hieme, et æstate, et autumno recta sunt ut plurimum vestigia, vere autem inter se perplexa. Nam coit quidem hæc fera semper, imprimis vero hoc tempore: ut a simul oberrantibus hanc ipsam ob causam testisario ejusmodi fieri vestigia oporteat. Olent autem quæ ad cubilia ducunt, diutius quam quæ fiunt in cursu. Nam illa insistendo, hæc autem currendo lepus imprimit. Itaque terra per illa densatur, his non impletur. In silvosis vel locis redolent magis, quam in nudis: siquidem modo percurrens lepus, modo sessitans, multa contingit. Procurrunt autem ad ea quæ terra gignit, vel superficie sua continet, et quidem sub re quavis, super re quavis, in terra quamvis, prope, longe, vel multum vel parum, inter easdem res; et in mare nonnunquam, ad id quod potest, exsilens; et in aquam, si quid exstans, innatumve sit aquæ. Lepus sedis certa: cubile sibi struit ut plurimum, quum frigora sunt, tepidis in locis; quum æstus, in opacis; quum ver et autumnus, in apricis: alia erraticorum est ratio, propterea quod eos canum terror vagari cogit. Sic autem procumbit, ut partes femorum posteriorum inferiores subter ilia collocet, cruribus anterioribus ut plurimum compressis et exprorectis, mento extremis pedibus imposito, auribus supra scapulas expansis; ita contegit partes flexibiles. Habet et pilos ad tegendum aptos, quippe qui densi sint et molles. Quum vigilat, nonnihil connivet palpebris; quum dormit, palpebras nullo cum motu apertas habet, oculi manentibus immotis. Nares per somnum frequenter movet, extra somnum rarius. Quum terra pullulat, culta magis quam montes eum retinent. Ubique subsistit, dum investigatur; nisi noctu ingens eum metus invaserit. Id enim quum accidit, loco se movet. Tam forendum est animal, ut partim recens pepererit, partim pariat, partim uterum gerat. Parvorum lepusculorum vestigia magis olent, quam adultorum. Nam quum membra eorum adhuc mollia sunt, tota quasi tractim terram stringunt. Quicumque recens editi sunt admodum, eos venationum studiosi Dianæ dimittunt. Anniculi cursum primum celerrime conficiunt, reliquos non item. Sunt enim agiles quidem illi, sed imbecilles. Vestigia leporis captanda sunt ita, ut ex arvorum parte superiores canes ducas. Hi vero leporum qui ad loca culta non veniunt, in prata se conferunt, in saltus, fluenta, saxa, loca silvosa. Quod si loco se moverint, clamandum non erit; ne canes attonite vestigia difficulter agnoscant. Quum inveniuntur a canibus, iisdem insequentibus nonnunquam flumina tranant, et cursum flectunt, et in convalles se abdunt et in alia latibula. Non enim canes tantum

τὰς κύνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰτούς· ὑπερβάλλοντες γὰρ τὰ σιμὰ καὶ τὰ ψιλὰ ἀναρπάζονται ὥς ἂν ὧσιν ἔτειοι· τοὺς δὲ μείζους ἐπιτρέχουσαι αἱ κύνες ἀραιροῦνται. (17) Προδικέσονται μὲν οὖν εἰσιν οἱ ὄρεοι, οἱ πεδινὸι δὲ ἤττον, βραδύτατοι δὲ οἱ ἐλαιοὶ· οἱ δ' ἐπὶ πάντας τοὺς τόπους πλανῆται χαλεποὶ πρὸς τοὺς δρόμους· τὰ γὰρ σύντομα ἴσασιν· θέουσι γὰρ μάλιστα μὲν τὰ ἀνάντη ἢ τὰ ὁμαλὰ, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀνομοίως, τὰ δὲ κατάντη ἤκιστα. (18) Διωκόμενοι δὲ εἰσι κατὰ ὄρη μάλιστα μὲν διὰ γῆς κεκινημένης, ἔνν ἐχῶσιν ἐνίοι ἐρύθημα, καὶ διὰ χαλάμης διὰ τὴν ἀνταύγειαν κατὰ ὄρη δὲ καὶ ἐν τοῖς τριμμοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔνν ὧσιν ἰσάπεδοι· τὸ γὰρ φανὸν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐνὸν ἀντιλαμβάνει· ἀῖηλοι δὲ, ὅταν τοὺς λίθους, τὰ ὄρη, τὰ φέλλια, τὰ δασέα ἀποχωρῶσι, διὰ τὴν ὁμόχροιαν. (19) Προλαμβάνοντες δὲ τὰς κύνας ἐρίστανται καὶ ἀνακαθίζοντες ἐπαίρουσιν αὐτοὺς καὶ ἐπακούουσιν εἴ που πλησίον κλαγγὴ ἢ φόφος τῶν κυνῶν· καὶ ὅθεν ἂν ἀκούσωσιν, ἀποτρέπονται. (20) Ὅτε δὲ καὶ οὐκ ἀκούσαντες ἀλλὰ δόξαντες ἢ πεισθέντες ὑφ' αὐτῶν παρὰ τὰ αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν, ἐπαλλάττοντες θήματα, ἐμποιούντες ἴχνησιν ἴχνη, ἀποχωροῦσι. (21) Καὶ εἰσι μακραδρομώτατοι μὲν οἱ ἐκ τῶν ψιλῶν εὐρισκόμενοι διὰ τὸ καταπραγνῆς, βραχυδρομώτατοι δὲ οἱ ἐκ τῶν δασέων ἐμποδῶν γὰρ τὸ σκοτεινόν. (22) Δύο δὲ καὶ τὰ γένη ἐστὶν αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ μεγάλοι ἐπίπερχνοι καὶ τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ μετώπῳ μέγα ἔχουσιν, οἱ δὲ ἐλάττους ἐπίψανθοι, μικρὸν τὸ λευκὸν ἔχοντες. (23) Τὴν δὲ οὐρὰν οἱ μὲν κύκλῳ περιποικίλουν, οἱ δὲ παράσειρον, καὶ τὰ ὅμματα οἱ μὲν ὑπογαροποι, οἱ δὲ ὑπόγλαυκοι· καὶ τὰ μέλανα τὰ περὶ τὰ ἄκρα ὧτα οἱ μὲν ἐπὶ πολὺ, οἱ δὲ ἐπὶ μικρόν. (24) Ἔχουσι δὲ αὐτῶν αἱ πολλὰ τῶν νήσων τοὺς ἐλάττους, αἱ τ' ἐρημοὶ καὶ οἰκούμεναι· τὸ δὲ πληθὺς πλείους ἐν αὐταῖς ἢ ἐν ταῖς ἡπείροις· οὐ γὰρ εἰσιν οὐτ' ἀλώπεκες ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτῶν, αἵτινες καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα ἐπιούσαι ἀναιροῦνται, οὔτε αἰτοί· τὰ μεγάλα γὰρ ὄρη ἔχουσι μᾶλλον ἢ τὰ μικρά· ἐλάττω δ' ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ἐν ταῖς νήσοις. (25) Κυνηγέται δὲ εἰς μὲν τὰς ἐρήμους ὀλιγάκις ἀρικνούνται, ἐν δὲ ταῖς οἰκουμέναις ὀλίγοι ὄντες καὶ οὐ φιλόθηροι οἱ πολλοί· εἰς δὲ τὰς ἱερὰς τῶν νήσων οὐδὲ διεμβάζειν οἶόν τε κύνας. Ὅταν οὖν τῶν τε ὑπαρχόντων ὀλίγους ἐκθρῶνται καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων, ἀνάγκη ἀρθόνους εἶναι. (26) Βλέπει δὲ οὐκ ὀξύ διὰ πολλὰ· τὰ τε γὰρ ὅμματα ἔχει ἔξω καὶ τὰ βλέφαρα ἐλλείποντα καὶ οὐκ ἔχοντα προβολὴν ταῖς αὐγαῖς· ἢ ὅψις οὖν διὰ ταῦτα ἄμαυρά, ἰσχεδασμένη. (27) Ἄμα δὲ τούτοις καὶ ἐν ὑπνῷ ὃν τὰ πολλὰ τὸ θηρίον οὐκ ὤφεται πρὸς τὸ ὄρεν. Καὶ ἡ ποδωκία πρὸς τὸ ἀμβλυοπεῖν αὐτῷ πολὺ συμβάλλεται· ταχὺ γὰρ ἐκάστου παραφέρει τὴν ὄψιν πρὶν νοῆσαι, τι ἐστί. (28) Καὶ οἱ φόβοι τῶν κυνῶν, ὅταν διώκωνται, ἐπόμενοι μετὰ τούτων συνεξαίρουνται τὸ προνοεῖσθαι. Ὡς τε διὰ ταῦτα προσπίπτων λανθάνει πρὸς πολλὰ καὶ εἰς τὰς ἄρκους ἐμπίπτων. (29) Εἰ δ' ἐρευνῇ ὄρθιον, ὀλιγάκις ἂν

metuant, sed etiam aquilas; a quibus inter superandum loca montana silvisque nuda, donec sint anniculi rapiuntur; majores a canibus impetu facto auferuntur. Velocissimi sunt montani, campestris minus, palustres autem tardissimi. At qui locis omnibus oberrant, molesti sunt in cursu. Norunt enim itinera compendiaria, et maxime currunt per acclivia, vel per plana: si quæ sunt loca inæqualia, hæc inæqualiter percurrunt; per declivia minime feruntur. In persequendo maxime conspiciuntur, quum per agrum subactum currunt, si quidem rubor quidam eis adsit; itemque per stipulas, propter splendoris reflexionem. Sunt etiam in tramitibus ac viis conspicui, siquidem hæ planæ fuerint. Nam quod in eis nitidum est, resplendet. Conspici vix possunt, quum ad saxa, montes, loca petrosa silvisque densa secedunt, idque ob coloris similitudinem. Si antevertant canes, subsistunt; seque humi collocatos erigunt, et num alicubi latratus strepitusve canum in propinquo sit, auribus captant: et undecumque hunc percipiunt, inde se avertunt. Interdum, tametsi nihil audierint, opinione tamen vel persuasione sua, propter eadem, et per eadem loca, variatis saltibus, et in vestigia vestigiis aliis impressis, ita deinde discedunt. Cursu longissima spatia conficiunt, qui nudis in locis reperiuntur, quod ea satis lucis habeant; brevissima, qui in silvosis, quod tenebræ sint eis impedimento. Duo sunt autem eorum genera. Nam alii magni sunt, subnigri, albedinem in fronte insignem habentes: alii minores, subflavi, exigua cum albedine. Cauda illis undique varia est, his albedine insignis utrinque longiore spatio. Oculi illis subfulvi, his subcaesii. Quam circa summas aures nigredinem habent, ea magna est in illis, in his exigua. Minores maxime in insulis tum desertis, tum habitatis et cultis reperiuntur: atque adeo plures sunt in iis quam in terra continente. Quippe in plerisque nec vulpes sunt, quæ tum lepores tum fœtus eorum interficiunt, nec aquilæ: nam hæ magis in montibus vastis degunt, quam in exiguis: et sunt in insulis plerumque montes minores. Venatores etiam raro in desertis insulas veniunt, et in iis, quæ incoluntur, pauci sunt homines, neque venationis admodum studiosi. Quæ vero sacræ sunt insulæ, in eas haud fas est canes transvehi. Quo fit, ut, quum pauci de iis, qui jam illic existunt, venando capiantur, et plures semper gignantur, necessario magna sit eorum copia. Multæ sunt autem causæ, quamobrem lepores acutum non cernant. Nam et oculos habent exstantes, et palpebras curtas, quæque satis oculos obtigere nequeant: quibus sane rebus videndi vis hebes redditur, quippe quæ dissipetur. Præterea quum etiam somno plerumque fruatur hoc animal, parum inde ad visum adjumenti habet. Ipsa pedum velocitas ad obtusionem facultatis cernendi non parum confert. Nam celeriter ab objecto quovis oculos prius avertit, quam quid sit, animadvertat. Etiam canum persequentium comites, ipsæ formidines, inter alia providentiam omnem eis adimunt. Quæ causæ sunt, ut imprudenter irruens in multa, etiam in retia incidat.

ἔπαυσε τὸ τοιοῦτον νῦν δὲ περιβάλλον καὶ ἀγαπῶν τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐγένετο καὶ ἐστράφη ἀλίσκῃται. Κατὰ πόδας δὲ οὐ πολλὰκις ὑπὸ τῶν κυνῶν διὰ τὸ τάχος κρατεῖται· ὅπου δὲ ἀλίσκονται, παρὰ φύσιν τοῦ σώματος, τύχη δὲ γροῦμενον οὐδὲν γὰρ τῶν ὀντων ἰσχυρὰς τούτῳ ὁμοίον ἐστὶ πρὸς δρόμον· σύγκειται γὰρ ἐκ τοιούτων τὸ σῶμα. (30) Ἔχει γὰρ κεφαλὴν κορυφῇ, μικρὰν, κατωφερῇ, στενὴν ἐκ τοῦ πρόσθεν, τραχύην λεπτὴν, περιφερῇ, οὐ σκληρὴν, μικρὸς ἱκανόν, ὁμοπλατέας ὀφθαλμοὺς, ἀσυνδέτους ἄνωθεν, σκέλη τὰ ἐπὶ αὐτῶν ἐλαφρὰ, σύγκοιλα, στήθος οὐ βαρύνοντα, πλευρὰς ἐλαφρὰς, συμμετρουσ, ὅσων περιφερῇ, κοιλὴν σαρκώδη, λαγύνας ὑγρὰς, λαπαρὰς ἱκανῶς, ἰσχία στρογγύλα, πλήρη κύκλῳ, ἄνωθεν δὲ ὡς γρή διεσπῶτα, μηροὺς μακροὺς, εὐπαγεῖς, ἔξωθεν μὲν ἐπιτεταμένους, ἐνδὼθεν δὲ οὐκ ὀγκώδεις, ὑποκόιλια μακρὰ, στέρνα, πόδας τοὺς πρόσθεν ἄκρως ὑγροὺς, στενοὺς, ὀρθοὺς, τοὺς δὲ ὀπίσθεν στερεοὺς, πλατεῖς, πάντας δὲ οὐδένας τραχέας φροντίζοντας, σκέλη τὰ ὀπίσθεν μεῖζον πολλὴ τῶν ἐμπρόςθεν καὶ ἐγκλιμένα μικρὸν ἔξω, τρίχωμα θραύον, κοῦρον. (31) Ἔστιν οὖν ἀδύνατον μὴ οὐκ εἶναι ἐκ τοιούτων συνηρμοσμένον ἰσχυρόν, ὑγρόν, ὑπερέλαφρον. Ἐκμηδρὸν δὲ ὡς ἐλαφρόν ἐστιν· ὅταν γὰρ ἀτρέμα διαπορεύηται, πηδᾷ, βαδίζοντα δὲ οὐδεὶς ἐώρακεν οὐδ' ὄψεται, τίθει εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν ἐμπρόςθεν ποδῶν τοὺς ὀπίσθεν καὶ ἔξω καὶ ὀπίσθω. Ἄλλον δὲ τοῦτο ἐν γένει. (32) Οὐδὲν δὲ οὐκ ἐπιτηδεῖν ἔχει πρὸς δρόμον. Ἐπεσθύνει γὰρ οὐχ ἱκανῇ τὸ σῶμα διὰ τὴν βραχυτέταν· ἀλλὰ τῷ ὅτι ἑκάτερον τοῦτο ποιεῖ, καὶ ὅταν ἀλίσκῃται ὑπὸ τῶν κυνῶν καταβάλλων γὰρ καὶ παραβάλλων τὸ ἕτερον οὐς πλάγιον, ὁποῦρα ἂν λυπῇται, ἀπειροδόμενος δὴ εἰς τοῦτο ὑποσπρέφεται ταχὺ, ἐν μικρῇ πολλὴ καταλιπὼν τὸ ἐπιφερόμενον. (33) Οὕτω δὲ ἐπὶ γρή ἐστὶ τὸ θηρίον ὥστε οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰγνευόμενον, εὐρισκόμενον, μεταθεόμενον, ἀλίσκόμενον, ἐπιλάθῃ· ἂν εἰ τοῦ ἐρώη.

34. Ἦν δὲ τοῖς ἔργοις κυνηγετοῦντα ἀπέμεσθαι ὧν ὄρα φέρουσι καὶ τὰ νύκτα καὶ τὰ βραῦρα εἶναι. Τὸ γὰρ ἀπασθαι τοῦτον αἰσχρόν καὶ κακόν, καὶ ἵνα μὴ τῷ νόμῳ ἀναντίον ᾖσιν οἱ ἰόντες. Καὶ ὅταν ἀναγνῆ ἐμπότῃ ἀναλθεῖν γρή τὰ περὶ κυνηγέσιον πάντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Κυνὼν δὲ κόσμος δέραια, ἱμάντες, στελμονίαι· ἔστω δὲ τὰ μὲν δέραια μαλακὰ, πλατέα, ἵνα μὴ θραύῃ τὰς τρίχας τῶν κυνῶν, οἳ δὲ ἱμάντες ἔχοντες ἀγκύλας τῇ χειρὶ, ἄλλα δὲ μηδὲν οὐ γὰρ καλῶς τηροῦσι τὰς κύνας οἳ ἐξ αὐτῶν εἰργασμένοι τὰ δέραια αἳ δὲ στελμονίαι πλατεῖς τοὺς ἱμάντας, ἵνα μὴ πρίθῃσι τὰς λαγύνας αὐτῶν· ἐγκατεργασμένοι δὲ ἐγκαντρίδες, ἵνα τὰ γένη φυλάττωσι. 1. Ἐξήκειν δὲ αὐτὰς οὐ γρή ἐπὶ τὰ κυνηγέσια ὅταν μὴ τὰ προσφερόμενα δέχωνται ἡδέως, τε-

si recta via fugeret, non frequenter haec illi acciderent. Nunc quia revertitur atque amat ea loca, quibus in locis et ortus et educatus est, capitur: quum ceteroquin ob celeritatem in canum potestatem, insistentium ipsius vestigiis, raro perveniat. Quod si qui capiantur, id casu potius quam admodum fit, quam natura corporis leporini. Quippe nullum animal est, quod lepori magnitudine par, eum cursu aspectu. Ejusmodi scilicet ex partibus corpus ejus compositum est. Caput leve habet, idemque parvum, deorsum spectans, anteriori parte strictius; collum exile, flexile, non rigidum, justa longitudine; scapulas rectas, a summo non connexas; crura ipsis annexa, levia, partibus recte junctis, pectus haudquaquam graviter tentum; : latera levia, proportionis apta; lumbos agiles; quae adjacent, carnosae; ilia mollia, satisque laxa; coxas rotundas, undique plenas, parte superiori a se invicem debito ex intervallo distantes; femora oblonga, satis spissa, extrinsecus tensa, interius non turgida; partes his subjectas, longas, firmas; pedes anteriores summopere molles, angustos, rectos; posteriores firmos, jatos; omnes nihil, quod asperum sit, curantes; crura posteriora anterioribus longe majora, nonnihil extorsum incurvata; pilos breves, ac leves. Quapropter fieri non potest, quin quod ex hujusmodi partibus compositum est animal, firmum sit, molle, vehementer leve. Cujus quidem levitatis agilis indicium est, quod quum etiam remissius aliquo pergit, saltare solet (gradientem nec vidit quisquam, nec videbit); adeo quidem, ut ultra extraque anteriores pedes collocet posteriores, itaque currat. Manifesto patet hoc in nive. Candam habet ad cursum minus commodam. Non enim propter brevitem ad dirigendum corpus idonea est, sed hoc utraque facit aure, etiam quando in eo est ut capiatur a canibus; nam alteram aurem demittit et detorquet obliquam, utra tandem parte ledatur; in hanc igitur innitens, celeriter sese flectit, exiguo temporis spatio longe canibus irruentibus post se relictis. Adeo lepidum vero animal est, ut nemo sit, qui, si eum videat, dum vestigatur, dum invenitur, dum cursu petitur, dum capitur, cuiusvis rei curae non obliviscatur.

At inter venandum in locis cultis a fructibus venator quovismvis anni temporum abstineat, atque latices et flumina relinquat intacta. Nam ut ea tangere fordom a improbum est; ita cavendum ne ii legem violent, qui venatores ibi viderint versari. Quod si nulla se fera obtulerit, ad venationem pertinentia refrenda sunt omnia.

CAPUT VI.

Canum ornatus sunt collaria, lora, laterum cinctus. Collaria quidem mollia sint, et lata, ne pilos canum atterant. Lora pro manibus ansas habeant, praeterea nihil: nec recte enim canes servant qui his ipsis de loris collaria faciunt. Cinctus laterum habeant lora lata ne canum ilia terant. Muniti sint etiam insutis aculeis, ut genus canum conservent. Venatum canes non educuntur, si cibos qui offeruntur, non libenter accipiant, quod hoc minus commodum

κμήριον δὲ τοῦτο οὐκ ἔβρωνται, μηδὲ ὅταν ἀνεμος πνέῃ μέγας· διαρπάζει γὰρ τὰ ἔχνη καὶ οὐ δύνανται δαρραίνεσθαι οὐδὲ αἱ ἄρκυς ἐστάναι οὐδὲ τὰ δίκτυα.

(3) Ὅταν δὲ τούτων μηδέτερον κωλύῃ, ἄγειν διὰ τρίτης ἡμέρας. Τὰς δὲ ἀλώπεκας μὴ ἐθίζειν τὰς κύνας διώκειν· διαρπῶρα γὰρ μεγίστη καὶ ἐν τῷ δέοντι οὐποτε πάρεσιν. (4) Εἰς δὲ τὰ κυνηγία μεταβάλλοντα ἄγειν, ἵνα ὧσιν ἔμπειροι τῶν κυνηγεσιῶν, αὐτοὺς δὲ τῆς χώρας. Ἐξίεναι δὲ πρῶτ, ἵνα τῆς ἰχθυήσεως μὴ ἀποστερῶνται, ὥς οἱ ὀψιζόμενοι ἀφαιροῦνται τὰς μὲν κύνας τοῦ εὐρεῖν τὸν λαγῶ, αὐτοὺς δὲ τῆς ὠφελείας· οὐ γὰρ ἐπιμένει τοῦ ἔχνου ἢ φύσις λεπτή οὔσα πᾶσαν ὥραν.

5. Τὴν δὲ στολὴν ὁ ἀρκυρὸς ἐξίτω ἔχων ἐπὶ θήρᾳ μὴ ἔχουσαν βάρος. Τὰς δὲ ἄρκυς ἱστάτω ἀμφὶ δρόμους τραχείας, σιμάς, λαγαράς, σκοτεινάς, ῥοῦς, χαράδρας, χειμάρρους ἀνάνους· εἰς ταῦτα γὰρ μάλιστα φεύγει· εἰς ὅσα δὲ ἄλλα ἄπειρον εἰπεῖν. (6) Τούτων δὲ παρόδους, διόδους, καταφανεῖς, λεπτάς, εἰς ὄρθρον καὶ μὴ πρῶτ, ἵνα ἔαν ᾗ πλοήσιον τὸ ἀρκυστάσιον τῶν ζητησίμων, μὴ φοβῆται ἀκούων ἡμῶν τὸν φόρον. Ἐὰν δὲ ᾗ ἀπ' ἀλλήλων πολλὸν, ἤττον κωλύει πρῶτ καθαράς ποιούμενους τὰς ἀρκυστάσις. (7) Ἴνα δὲ αὐτῶν μηδὲν ἀντέχῃται πηγνύειν τὰς σχαλίδας ὑπτίας, ὅπως ἂν ἐπαγόμεναι ἔγωσι τὸ σύντονον· ἐπὶ δὲ ἀκρας ἰσους τοὺς βρόχους ἐπιβαλλέτω καὶ ὁμοίως ἀντεριδέτω, ἑπαίρων εἰς μέσον τὸν κεκρύφαλον. (8) Εἰς δὲ τὸν περιδρομον ἐναπτέτω λίθον μακρὸν καὶ μέγαν, ἵνα ἡ ἄρκυς, ὅταν ἔχη τὸν λαγῶ, μὴ ἀντιτείνῃ· στοιχίζετω δὲ μακρὰ, ὑψηλὰ, ὅπως ἂν μὴ ὑπερπηδῇ· ἐν δὲ ταῖς ἰχθυαῖς μὴ ὑπερβάλλεσθαι· ἔστι γὰρ θηρατικὸν μὲν φιλόπονον δὲ τὸ ἐκ παντὸς τρόπου ελεῖν ταχύ. (9) Τὰ δὲ δίκτυα τεινέτω ἐν ἀπέδοις, ἐμβαλλέτω δὲ τὰ ἐνὸδια εἰς τὰς δόους, καὶ ἐκ τῶν τριμυῶν εἰς τὰ συμφέροντα, καθάπτων τοὺς περιδρόμους ἐπὶ τὴν γῆν, τὰ ἀκρωλένια συνάγων, πηγνύων τὰς σχαλίδας μεταξὺ τῶν σαρδονίων, ἐπὶ ἀκρας ἐπιβάλλων τοὺς ἐπιδρόμους καὶ παράδρομα συμφράττων. (10) Φυλαττέτω δὲ ἐκπεριωὺν· ἔαν δὲ ἐκελινῇ στοιχὸς ἡ ἄρκυς, ἀνίστάτω διωκόμενον δὲ τὸν λαγῶ εἰς τὰς ἀρκυς εἰς τὸ πρόσθεν προτείσθω, καὶ ἐπιθέων μὲν ἐκβοάτω· ἐμπειπωκότος δὲ τὴν ὀργὴν τῶν κυνῶν παύετω, μὴ ἀπτόμενος ἀλλὰ παρμυθοῦμενος· καὶ δηλούτω τῷ κυνηγέτῃ ὅτι ἐάλωκεν ἀναβοήσας ἢ ὅτι παραδεδράμῃκε παρὰ τάδε ἢ τάδε ἢ ὅτι οὐκ ἐώρκακεν ἢ οὐ κατέειδε.

11. Τὸν δὲ κυνηγέτην ἔχοντα ἐξίεναι ἡμελημένην ἑλαφρὰν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον καὶ ὑπόδεσιν, ἐν τε τῇ χειρὶ ῥόπαλον, τὸν δὲ ἀρκυρὸν ἑπείσθαι· πρὸς δὲ τὸ κυνηγέσιον ἐγγὺς προεῖναι, ἵνα μὴ ὁ λαγῶς, εἴν που ἢ πλησίον, ὑποκινῇ ἀκούων τῆς φωνῆς. (12) Διήσαντα δ' ἐκ τῆς ὕλης τὰς κύνας ἐκάστην χωρὶς, ὅπως ἂν εὐλυτοῖσι, συνιστάναι τὰς ἀρκυς καὶ τὰ δίκτυα, ὥς εἰρηται. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸν μὲν ἀρκυρὸν εἶναι ἐν φυλακῇ· αὐτὸν δὲ τὰς κύνας λαβόντα εἶναι πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ κυνηγετοῦ. (13) Καὶ εὐξάμενον τῷ Ἀπολλωνί καὶ

valetudinis indicium est; nec si flatus ventī magnus sit. Is enim dissipat vestigia, nec canes tunc odorari, nec plagae retiae stare possunt. Quod si horum neutrum impediatur, ad tertium quemque diem educuntur. Nec vulpes persequi adsuefiant canes. Id enim eos maxime corrumpit, et quum oportet, nunquam praesto sunt. In educendo mutanda loca venationum, ut et canes venandi, et venator ipse regionis peritus evadat. Exeundum est autem diluculo, ne investigatio frustra fiat. Quippe qui venatum serius educunt, canes inventionē leporis, se ipsos fructus perceptione fraudant; etenim vestigiū natura, quum subtilis sit, per totum diem non durat.

Veste custos retarius minime ponderosa indutus venatum exeat. Retia collocet circa vestigia, [ad vias] asperas, acclives, laxas, caliginosas; ad rivos, convalles, aquas silvarum perennes: (ad haec enim loca praecipue lepus se fuga confert), et ad alia plurima, quae dicere infinitum est. Aditus eorum, transitus, manifesti, subtiles, versus diluculum, non ante lucem faciundi: ne, si retia prope feras inquirendas tendantur, audiens strepitum fera terreatur. Sin magnū intersit spatium, minus ante lucem aliquis ire prohibetur, ut in locis puris retia statuat. Ne quid autem eis firmitus adhaereat, furculae infingendae sunt supinae, ut magis tentae sint, quum adducuntur. Summis furculis maculas indat aequales, parique modo contra fulciat, in medium attollens sinum retis. Ad funem adducentem adnectat lapidem longum magnumque, ne rete, quum leporem tenuerit, in contrariam partem tendat. Longa vero et alta indagine cingat, ne forte lepus transiliat. In ipsis investigationibus nulla interponenda mora. Quippe venatoris est, et industrii quidem, celeriter omnino feram capere. Retia maiora in planitie tendat, casses autem in vias conjiciat, et in loca quae ex tramitibus in unum coeunt, funes adducentes ad humum religans, alas contrahens, inter oras figens furculas, quibus summis funes superne adducentes imponat, et intervalla retium, quibus evadere fera posset, obstruat. Denique circumiens undique observet. Si vel furculae vel rete inclinaverint, erigat. Leporem vero, dum ad retia agitur, antrorsum recta currere sinat, ipse cum clamore post eum currat: atque ubi jam inciderit reti, canum iram, non eos attingendo, sed verbis mitigando compescat: et venatori clamore significato canis, vel captum esse, vel hac illacve transcurrisse, vel nou ab se visum, vel ubi conspexerit.

Venator autem, neglecto levique vestitu amictus, iudensque calceatus, venatum exeat, manu clavam gestans; eumque retium custos sequatur. Ad venandum vero facili accedant, ne lepus, si forte alicubi sit in proximo, vocem audiens loco se moveat. Canibus ad silvam, seorsum singulis, ita religatis, ut facile solvi possint; retia et plagas majores, uti dictum, erigunt. Inde retium custos excubias agat; venator ipse canibus secum sumptis ad praedam in retia adducendam abeat. Votis hinc Apollini et Dianae, quae

τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Ἀγροτέρᾳ μεταδόναι τῆς θήρας λύσαι
μὴν κύνα ἥτις ἂν ἡ σωφροτάτη ἵκνυσται, ἐὰν μὲν ἡ γει-
μὼν, ἢ μὴ ἥλιος ἀνέγρυνται ἐὰν δὲ θέρος, πρὸ ἡμέρας τὰς
δὲ ἄλλας ὥρας μεταξὺ τούτων. (11) Ἐπειδὴν δὲ ἡ κύων
λάβῃ τὸ ἵχνος ὁρῶν ἐκ τῶν ἐπιγλαυμένων, παραΐσσει
καὶ ἑτέραν περιανομένην δὲ τοῦ ἵχνους διαλαπύοντα μὴ
πολύ καὶ τὰς ἄλλας ἀρίενας κατὰ μίαν, καὶ ἐπεσθαι μὴ
ἐγκαίμενον, διημαστὶ ἐκάστην προσγορεύοντα, μὴ
πολλὰ, ἵνα μὴ παροξύνονται πρὸ τοῦ καιροῦ. (12) Αἱ
δ' ὑπὸ χάριτος καὶ μένους προΐσταν ἐξήλθουσιν τὰ ἵχνη,
ὡς πέφυκε, διπλᾶ, τριπλᾶ, προσγορεύμεναι παρὰ τὰ
αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιγλαυμένα, περιφερῆ, ὁρῶν,
καμπύλα, πυκνὰ, μανὰ, γνωρίμα, ἄγνωστα, ἐκυτὰς
παραθέουσαι, ταχὺ ταῖς οὐραῖς διασείσονται, καὶ ἐπι-
κλίνουσαι τὰ ὦτα, καὶ ἀστράπτουσαι τοῖς ὀφθαλμοῖς.
(13) Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγὼν ὦσι, δῆλον ποιήσουσι
τὴν κυνηγίτη τὴν ταῖς οὐραῖς τὰ σῶματα ὅλα συνεπι-
καρδάνουσαι, πολυεμῶς ἐπιπερόμεναι, φιλονεικῶς
παραθέουσαι, συντρέγουσαι φιλοπόνως, συνιστάμεναι
ταχὺ, διαστάναι, πάλιν ἐπιπερόμεναι τελευτῶσαι δὲ
ἀφίενται πρὸς τὴν εὐνὴν τοῦ λαγῶ καὶ ἐπιδρακνύονται
ἐπ' αὐτόν. (14) Ὁ δ' ἐξαίφνης ἀναΐξας ἐφ' αὐτὸν ὕλα-
γμὸν ποιῆται τῶν κυνῶν καὶ κλαγγὴν φεύγων. Ἐμ-
βοῶντων δὲ αὐτῷ διοικόμενῳ, ἰὼ κύνες, ἰὼ κύνες, σωφῶς
γε ὦ κύνες, καλῶς γε ὦ κύνες. Καὶ κυνοδρομεῖν περιέλι-
ξαντα ὁ ἀμύρεται περὶ τὴν χεῖρα καὶ τὸ ῥόπαλον ἀνα-
λαβόντα κατὰ τὸν λαγὼν, καὶ μὴ ὑπαντᾶν ἄπορον γάρ.
(15) Ὁ δὲ ὑποχωρῶν ταχὺ ἐκλείπειν τὴν οὐρὴν πάλιν
περιβάλλει θῆεν εὐρίσκειται ἐπὶ τὸ πόδι. Ἀναβῶν δ'
ἐκείνον μὲν, αὐτῷ παῖς, αὐτῷ παῖς, καὶ ὄη, καὶ ὄη·
ὁ δὲ ἐὰν τε ἐάλοικός ᾤ ἐὰν τε μὴ ὀηλούτω. Καὶ ἐὰν
μὲν ἐάλοικός ᾤ ἐν τῷ πρώτῳ ὁρῶν, ἀνακαλεσάμενον
τὰς κύνας ζητεῖν ἄλλον ἐὰν δὲ μὴ, κυνοδρομεῖν ὡς τά-
χιστα καὶ μὴ ἀρίενας, ἀλλ' ἐκπερᾶν φιλοπόνως. (16)
Καὶ ἐὰν πάλιν ἀπαντῶσι διοκῶνται αὐτόν, ἀναβῶν,
εὖ γε εὖ γε ὦ κύνες, ἐπεσθε ὦ κύνες· ἐὰν δὲ πόδι προ-
εληφθῇ ὦσι καὶ μὴ ὥς τ' ἡ κυνοδρομὴ ἐπιγίγνεται
αὐταῖς, ἀλλὰ διημαστῶς ἢ τῶν ὁρῶν, ἢ καὶ πλη-
σίον που τοιῶστας ἢ ἐπὶ τοῖστας ἢ ἐγγόμενας τῶν ἵχνων
μὴ δύνῃται ἰδεῖν, πυνθάνεσθαι παραθέοντα ἅμα ὅτῳ ἂν
προσπέσῃ ἀναβῶντα, ἢ κατείδας ὡς τὰς κύνας·
(17) ἐπειδὴν δὲ πύθεται ἡ ὄη, ἐὰν μὲν ἐν τῷ ἵχνει ὦσι,
προσπᾶντα ἐγκαλεῖναι, τὸ νόμα μεταβάλλοντα ἐκάστης
τῆς κυνὸς, ὅπου αὐτὴ ὦν τ' ἂν ἢ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς
ποιούμενον, ὅδῳ, βαρὺ, μικρὸν, μέγα πρὸς δὲ τοῖς ἄλ-
λοις κλειόμενον, ἐὰν ὦσιν ἐν ὄρει αἱ μεταδρομαί, ἐπι-
καλεῖσθαι τότε, εὖ κύνες, εὖ ὦ κύνες. Ἐὰν δὲ μὴ πρὸς
αὐτοῖς ὦσι τοῖς ἵχνει, ἀλλ' ὑπερβάλλωσι, καλεῖν αὐ-
τὰς, οὐ πάλιν· οὐ πάλιν, ὦ κύνες. (18) Ἐπειδὴν δὲ
προσπᾶσι τοῖς ἵχνει, περιάγειν αὐτὰς κύλους πολλοὺς
καὶ πυκνοὺς ποιοῦμενον ὅπου δ' ἂν ἢ αὐταῖς ἀμικρὸν τὸ
ἵχνος, σημειῖν θέσθαι στολὴν ἐαυτοῦ, καὶ ἀπὸ τούτου
συνεῖρην μέχρις ἂν σωφῶς γνωρίσωσιν ἐγκαλεῖντα καὶ
βοηθούσιν. (19) Αἱ δ' ἐπειδὴν λαμπρὰ ἢ τὰ ἵχνη

feris praest, de impertiendis primitiis praedae nuncupatis, canem unam solvat, quae vestigandi peritissima sit, idque si tempus sit hibernium, ipso cum solis ortu; si aestas, ante diem; aliis anni temporibus, quodam inter haec tempore medio. Postquam canis ista rectum ferae vestigium ex variatis et implicitis eruerit, alteram quoque solvat. Dum vero vestigi finis ab his quaritur, interjecto tempore non magno, singulatim et alias dimittat, ipseque sequatur, non urgens tamen, et unamquamque nominatim adpellet; neque id saepius, quo ne ante tempus irritentur. Haec vero pro gaudio et animi ardore procedunt, vestigia cujusmodi sunt, dupla, tripla, evolventes, hac illac protuentes secundum eadem, per eadem, variata, in orbem acta, recta, curva, densa, rara, nota, ignota; praetercurrentes se invicem, caudas celeriter quatientes, aures inclinantes, oculis consucantes. Ubi vero prope leporem erunt, hoc ipsum venatori significabunt, una cum caudis corpora tota concutientes, belle o more irruentes, certatim procurrentes, celeriter concurrentes, cito se conjungentes, vicissim a se discedentes, ac rursus irruentes. Tandem ad leporis cubile pervenient, et in ipsum incurrent. Ille repente subsiliens, canum in se latratum et clamorem fugiendo convertet. Quem dum persequuntur, clametur simul, Io canes, Io canes! Recte o canes, belle o canes! Venator obvoluto manui quocumque circumdatur, clavaque sumpta, simul incitato cursu cum canibus feratur, et leporis quidem a tergo, non ut ei occurrat. Quoniam id difficultatem afferat. Lepus autem se subducens, et celeriter ex oculis evadens, rursus ea plerumque ad loca redit, quibus in locis inveniebatur. Exclamet autem venator, In eum puer, In eum puer! Puer heus. Puer heus! Ille vero significet, captus sit, necne. Quod si primo cursu captus fuerit, revocatis canibus alium quaerat: si minus, quam celeriter potest, cum canibus currat, nec desistat, sed celeriter omnia pervadat. Quod si rursus persequentes leporem canes occurrerint, exclamet: Recte, recte o canes! Sequimini canes! Si canes eum longe anteverterint, ac jam citato cursu sequens ad eas pervenire nequeat, sed ab ipsorum vestigiis aberraverit, aut eas in propinquo alienubi vagantes, aut adlatrantes, aut vestigiis inhaerentes videre non possit: in transeursu, ad quemcumque propius venerit, exclamans interroget: Heus tu, vidistine canes? Ubi jam cognoverit, tum vero, si in vestigio fuerint, accedens hortetur, toties cujusque canis nomen vicissim efficens, quoties poterit, et vocis intentionem formet in sonum acutum, gravem, parvum, magnum. Praeter alias vero incitationes, si cursu lepores in monte petantur, sic etiam hortetur: Belle canes! belle o canes: Sin autem vestigiis non inhaerant, sed excesserint, tunc eas revocat in hunc modum: Retrorsum, retrorsum, o canes! Sed postquam vestigiis adstiterint, circumducant eas, orbis multos crebrosque faciens: et ubicumque obscura ipsis vestigia fuerint, signum sibi statuat ipsam furculam, et hinc orbis cogat, eas exhortando et blandiendo, donec manifesto vestigia cognoverint. Illae vero, simul ac clara erunt vestigia,

ἐπιβρίπτουσαι, παραπηδῶνται, κοινωνοῦσαι, ὑπολαμ-
βάνουσαι, ἐνοημαινόμεναι, ὄρους τιθέμεναι ἑαυταῖς
γνωρίμους, ταχὺ μεταθεύσονται· ὅταν δὲ οὕτω διὰ τοῦ
ἔργου πυκνῶς διὰ τῶσι, μὴ κατέχοντα κυνοδρομεῖν,
ἵνα μὴ ὑπὸ φιλοτιμίας ὑπερβάλλωσι τὰ ἔργα. (23)
Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγῶ ὡσι καὶ τοῦτο ἐπιδεικνύον-
ται σαφῶς τῷ κυνηγῆτι, προσέχειν, ὅπως ἂν μὴ ὑπο-
κινή εἰς τὸ πρόσθεν περοβημένος τὰς κύνας· αἱ δὲ διαβ-
ριπτοῦσαι τὰς οὐράς καὶ ἑαυταῖς ἐμπίπτουσαι καὶ
πολλὰ ὑπερπηδῶσαι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι, ἐπαναί-
ρουσαι τὰς κεφαλὰς, εἰςθλέπουσαι εἰς τὸν κυνηγῆτην,
ἐπιγνωρίζουσαι ἀληθῆ εἶναι ἤδη ταῦτα, ὅφ' αὐτῶν
ἀναστήσουσι τὸν λαγῶ καὶ ἐπιθεῖσι κεκλαγγυῖαι. (24)
Ἐὰν δὲ εἰς τὰς ἄρκυς ἐμπίπτῃ ἢ ἔξω ἢ ἐντὸς παρενε-
χθῇ, καθ' ἓν ἕκαστον τούτων ὁ ἀρκυορὸς γεγωνεῖται
καὶ ἐὰν μὲν ἢ ἐαλωκῶς, ἕτερον ἐπιζητεῖν· ἐὰν δὲ μὴ,
μεταθεῖν χρώμενον τοῖς αὐτοῖς ἐγκελεύμασι. (25)
Ἐπειδὴν δὲ μεταθεύουσαι αἱ κύνες ἤδη ὑπόχοποι ὡσι
καὶ ἢ ὁμῇ ἤδη τῆς ἡμέρας, τότε δεῖ τὸν κυνηγῆτην τὸν
λαγῶ ἀπειρηκότα ζητεῖν, μὴ παραλείποντα μηδὲν ὄν
ἢ γῇ ἀνίστην ἢ ἔχει ἐφ' ἑαυτῆς, τὰς ἀνατροπὰς ποιοῦ-
μενον πυκνὰς, ὅπως ἂν μὴ παραλειφθῇ· κατακλίνεται
γὰρ ἐν μικρῷ τὸ θηρίον καὶ οὐκ ἀνίσταται ὑπὸ κόπου
καὶ φόβου, τὰς κύνας ἐπαγόμενον, ἐγκελεύοντα, παρα-
μυθούμενον τὴν φιλόφρωντα πολλὰ, τὴν αὐτοδὴ ὀλίγα,
τὴν μέσην μέτρια, ὥς ἂν ἢ ἀποκτείνῃ αὐτὸν κατὰ πό-
δας ἢ εἰς τὰς ἄρκυς ἐμβάλῃ. (26) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνε-
λόντα τὰς ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα ἀνατρίψαντα τὰς κύνας
ἀπέναι ἐκ τοῦ κυνηγεσίου, ἐπιμείναντα, ἐὰν ἢ θερινὴ
μεσημερία, ὅπως ἂν τῶν κυνῶν οἱ πόδες μὴ καίωνται
ἐν τῇ πορείᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Σκυλακεύειν δὲ αὐτὰς ἐπανίστα τῶν πόνων τοῦ χει-
μῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν πρὸς τὸ ἔαρ ἐπάγων-
ται φύσει γενναίαν· ἢ γὰρ ὥρα πρὸς τὰς αὐξήσεις τῶν
κυνῶν κρατίστη αὕτη εἰσὶ δὲ τετταρεςκαίδεκα ἡμέραι
ἐν αἷς ἢ ἀνάγκη αὕτη ἔχει. (2) Ἀγνὴ δὲ καταπαυομέ-
νας, ἵνα θῶτον ἐγκύμονες γίγνωνται, πρὸς κύνας ἀγα-
θούς· ἐπειδὴν δὲ ὡσιν ἐπίφοροι, μὴ ἐξάγειν ἐπὶ κυνηγέ-
σιον ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ διαλείπειν, ἵνα μὴ φιλοπονίᾳ δια-
ρθείρωσι. (3) Κύουσιν ἐξηκονθ' ἡμέρας. Ἐπειδὴν
δὲ γέννηται τὰ σκυλάκια, ὑπὸ τῇ τεκούσῃ ἔαν καὶ μὴ
ὑποβάλλειν ὅφ' ἕτεραν κύνα· αἱ γὰρ θεραπεύει αἱ ἀλλό-
τριαι οὐκ εἰσὶν αὐτίμοι· τὸ δὲ τῶν μητέρων καὶ τὸ γάλα
ἀγαθὸν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι. (4)
Ἐπειδὴν δὲ ἤδη πλανᾶται τὰ σκυλάκια, διδόναι γάλα
μέχρι ἐνιαυτοῦ καὶ οἷς μέλλει τὸν ἅπαντα χρόνον βιώ-
σεσθαι, ἄλλο δὲ μηδὲν· αἱ γὰρ βαρεῖαι πλησμοναὶ τῶν
σκυλακίων διαστρέφουσι τὰ σκέλη, τοῖς σώμασι νόσους
ἐμποιοῦσι, καὶ τὰ ἐντὸς ἀδίκῃ γίγνεται. (5) Τὰ δ' ὀνό-
ματα αὐταῖς τίθεσθαι βραχέα, ἵνα εὐανάκλητα ᾖ. Εἴ-

semel in ea conjicientes, adsilientes, consociantes, suspi-
cantes, notantes, fines sibi notos statuentes, cito leporem
cursu insequentur. Sed dum illæ sic per ipsum vestigium
frequenter huc illuc prosiliunt, venator ne instet, neu currat
cum canibus; ne contentione quadam vestigia prætereant.
At quum juxta leporem erunt, idque venatori clare osten-
dent; observet ne metu canum loco se movens, antierius
proruat. Illæ vero caudas hinc inde jactantes, in se ipsas
ruentes, saltu se multo præcipitantes ultra alias, adlatrantes,
capita erigentes, venatorem inspectantes, hæc vera jam esse
vestigia agnoscentes, per se ipsas leporem excitabunt, et
cum latratu invadent. Quod si lepus in retia inciderit, aut
exterius, aut interius evaserit, ad unumquodque horum
custos retium clamorem tollat: et, si captus fuerit, alius
inquiratur; sin minus, iisdem ut ante concitationibus uten-
do, persequendus erit. Sed ubi jam serum diei fuerit, ca-
nibus propemodum insequendo defatigatis; tum vero leporem
venator et ipsum cursu defessum inquirat, nihil eorum re-
linquens inexcussum, quæ terra producit, aut supra se
continet; sed crebro se huc illuc convertat, ne prætereatur
(procumbit enim paullo in loco lepus, nec surgit præ lassitu-
dine ac metu), et secum ducat in eum canes, incitans et
verbis animos addens, si qua hominis est studiosa, pluri-
bus; si contumax, paucis; si has inter media, mediocriter;
donec leporem vel e vestigio persequens interfecerit, vel in
retia compulerit. Post hæc autem plagis retibusque sub-
latis, canes postquam fricaverit, a venatione discedat;
alicubi subsistens, si meridies æstivus sit, ne canum in iti-
nere pedes urantur.

CAPUT VII.

Hieme sublevatas laboribus, ad sœturam admittat, ut
quietem noctæ, verno tempore sobolem generosam addant.
Nam hoc anni tempus ad canum incrementa maxime convenit.
Sunt autem dies quatuordecim, quibus hac necessitate ur-
gentur. Ad egregios vero canes, quando is ardor paulum
remisit, eas admittat, ut celerius concipiant. Ubi jam
uterum gestant, assidue venatum eas non educat, sed
aliquo interposito spatio; ne per cursum sibi perniciem
adferant. Uterum gestant diebus sexaginta. Catulos,
quum nati fuerint, sub ea relinquat, quæ partum edidit;
nec alteri cani subjiciat. Nam alienæ curationes ad incre-
menta parum conferunt. Matrum vero et lac, et halitus
bonus est, et complexus grati. Quum jam oberrant catuli,
lac eis ad annum usque præbeatur, cum illis escis, quibus
omnem ætatem victitaturi sunt, ac præterea nihil. Graves
enim repletiones catulorum crura distorquent, morbos cor-
poribus ingenerant, interiora minus proba reddunt. Bre-
via vero nomina eis indantur, ut evocari facile possint. Et

ναι δὲ γὰρ τοιαύδε, Ψυχῇ, Θυμῷ, Πόρπαξ, Στύραξ, Λόγγα, Λόγρος, Φρουρά, Φύλαξ, Τάξις, Ξίφων, Φόναξ, Φλέγων, Ἀλκή, Τεύχων, Ὑλεὺς, Μήδας, Πόρθων, Σπέρχων, Ὀργή, Βρέμων, Ὑβρίς, Θάλλων, Ῥώμη, Ἀνθεὺς, Ἡβᾶ, Γηθεὺς, Χαρὰ, Λεύσων, Λύγῳ, Πολύς, Βία, Στίχων, Σπουδή, Βρύας, Οἰνᾶς, Στερόδος, Κραυγῇ, Καίνων, Τύρβας, Σθένων, Αἰθήρ, Ἀκτίς, Αἰγμή, Νόης, Γνώμη, Στίβων, Ὀρμή. (6) Ἄγειν δὲ τὰς σκύλακας ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον, τὰς μὲν θηλείας ὀκταμήνους, τοὺς δὲ ἄρρενας δεκαμήνους· πρὸς δὲ τὰ ἔργη τὰ εὐναία μὴ λύειν, ἀλλ' ἔχοντα ὑψημένας μακροῖς ἡμέσιν ἀκολουθεῖν ταῖς κυσὶν ἰγνευσούσαις, ἐόντα αὐτὰς διατρέχειν τὰ ἔργη. (7) Καὶ ἐπειδὴν ὁ λαγὼς εὐρίσκειται, ἐὰν μὲν καὶ ὥς πρὸς τὸν δρόμον τὰ εἶδη, μὴ ἀνίενα εὐθὺς ἐπειδὴν δὲ προλάβῃ ὁ λαγὼς τῷ δρόμῳ ὥστε μὴ ἐροῦν ἐπὶ αὐτόν, τὰς σκύλακας ἰέναι. (8) Ἐὰν γὰρ ὑμῶν καλὰς τὰ εἶδη οὕτως καὶ εὐρύχους πρὸς τὸν δρόμον ἐπιλύῃ, ὁρῶσαι τὸν λαγὼν ἐντεινόμεναι βήγουνται, οὐπω ἔχρυσαι συνεστῶτα τὰ σώματα διαφυλάττειν ὅν δὲ τοῦτο τὸν κυνηγέτην. (9) Ἐὰν δὲ αἰσχυροῖς ὥς πρὸς τὸν δρόμον, οὐδὲν κολύει ἰέναι εὐθὺς γὰρ δὴ ἀνέλπιστα οὕσαι τοῦ εἰλεῖν οὐ πείσονται τοῦτο. Τὰ δὲ δρομαία τῶν ἰγνῶν ἕως ἂν ἔλωσι, μεταθεῖν ἔαν ἀλισκομένον δὲ τοῦ λαγῶ διδόναι αὐταῖς ἀνάρρηγνύει. (10) Ἐπειδὴν δὲ μακρὴ θῆλωσι προσμένειν ταῖς ἄρκυσι, ἀλλ' ἀποσκαδανύονται, ἀναλαμβάνειν, ἕως ἂν ἐπισθῶσιν εὐρίσκειν προσθεύσαι τὸν λαγὼν, μὴ οὐκ ἐν κόσμῳ αἰετῶν ζήτουςαι, τελευτῶσαι γήγωνται ἔκκυνσι, πονηρὸν μάθημα. (11) Πρὸς δὲ ταῖς ἄρκυσι διδόναι τὰ σιτία αὐταῖς, ἕως ἂν νέαι ᾖσιν, ὅταν ἀναιρῶνται, ἐν ἔαν πληγθῶσιν ἐν τῷ κυνηγέσιῳ δι' ἀπειρίαν, πρὸς τοῦτο ἐπανιδῶσαι σώζονται. Ἀφ' ὧσονται δὲ τοῦτο ὅταν ἤδη τῷ θηρίῳ ἔχρυσαι πολέμῳ, ἐπιμελεῖναι δὲ ποιήσονται τοῦτο ἄλλῳ ἢ ἐκείνου προστίσειν. (12) Χρὴ δὲ καὶ ὡς τὰ πολλὰ διδόναι τὰ ἐπιτήδεια ταῖς κυσὶν αὐτόν ὅταν μὲν γὰρ ἐνδεεῖς ᾖσι, τοῦτο τὸν αἵτιον οὐκ ἴσασιν, ὅταν δὲ ἐπιθυμοῦσαι λάβωσι, τὸν διδόντα στέργουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἰγνεύεσθαι δὲ τοὺς λαγῶς ὅταν νύφῃ ὁ θεὸς ὥστε ἡφανίσθαι τὴν γῆν· εἰ δ' ἐνέσται μελάγχμα, δυσζήτητος ἔσται. Ἔστι δὲ, ὅταν μὲν ἐπινύφῃ καὶ ἡ βόρειον, τὰ ἔργη ἔξω πολλὸν χρόνον ὅλη· οὐ γὰρ ταχὺ συντήκεται· ἐὰν δὲ νότιός τε ἡ καὶ ἥλιος ἐπιλάμπῃ, ὀλίγον χρόνον ταχὺ γὰρ διαχρίεται· ὅταν δὲ ἐπινύφῃ συνεχῶς, οὐδὲν δεῖ ἐπικαλύπτει γὰρ οὐδὲ ἂν πνεῦμα ἢ μέγα συμφορὸν γὰρ τὴν γῆνα ἀφανίζει. (2) Κύνες μὲν ὅν οὐδὲν δεῖ ἔχρυσαι ἐξίενα ἐπὶ τῇ θήρῃ ταύτην· ἡ γὰρ γῆν καίει τῶν κυνῶν τὰς βίνας, τοὺς πόδας, τὴν ὀσμήν τοῦ λαγῶ ἀφανίζει διὰ τὸ ὑπέρπαρτος λαθόντα δὲ τὰ δίκτυα μετ' ἄλλου ἐλθόντα πρὸς τὰ ἔργη παρίεναί

esse hujusmodi debent : Psyche, Thymus, Porpax, Styra, Lonche, Lochos, Phrura, Phylax, Taxis, Xiphon, Phonax, Phlegon, Alce, Teuchon, Hyleus, Medas, Porthon, Sperchon, Orge, Bremon, Hybris, Thallon, Rheus, Antheus, Hebe, Gethus, Chara, Leuson, Augo, Eubia, Stichon, Spude, Bryas, Enas, Sterrhos, Canon, Tyrbas, Sthenon, Æther, Actis, Æchme, Gnome, Stibon, Horme. Ad venationem vero cati educat, feminas mensium octo; mares, decem. Ad vestibulum eos non solvat, sed adstrictos tenens longis lecanes vestigantes subsequatur, et catulos per se singulis vestigiis currere. Ubi jam lepus reperitur, si quidem eorum species ad cursum egregie comparata sit, non statim eos dimittat : sed ubi cursu lepus aliquod spatium adspaverit, ut jam non amplius eum intueatur, ibi tota canum laxandi erunt. Nam si specie præditos egregia, et ad cursum animosos cominus solvat; intuentes hi leporem, præ intentione rumpuntur, quum necdum habeant corpora sub compacta. Quapropter hoc venatori cavendum. Si lepus cursum parum sint idonea, nihil impedit quominus dimittant. Non enim malum hoc illis accidit, quum ab eis parum spei sit, futurum, ut leporem capiant. Vestibus vero, quæ cursu lepus impressit, catulos insequi sinat, donec eum invenerint. Ubi lepus ab eis capitur, disceptatum iisdem tradat. Quum ad retia manere nolent, sepulantes hinc inde disperguntur; revocet eos, donec ad retia invenerint leporem advescant : ne semper eum absque ordine quærentes, tandem temere vagandi consuetudinem sumant : quæ est pessima. Itaque dum juvenes sunt, escas eis obijciat ad retia, quando ea tollantur : ut si propter imperitiam in venatu aberraverint, ad escas redeuntibus remittantur. Hoc vero non amplius eis accidit quum inbestiterunt in feram animis, sed hanc magis adpetent, quam escas. Plerumque vero canibus ipse venator cibos obijciat. Nam quum eis indigent, quis in causa sit, ignorant : at quando avide cibum adpetentes, accipiunt ; diligunt eum qui offert.

CAPUT VIII.

Lepores investigandi sunt, quum nix ita ceciderit, ut brevis operiat. Quippe si nivi loca quædam nigricantia sint interjecta, difficilis erit investigatus lepus. Quum nivat, et flante borea, vestigia diu manifesta exstant; non enim cito liquescunt : sin et auster spiret, ac solis splendor accedat, paucillum durant, cito diffluentia. Quum vero nix continuo cadit, vestigatione nulla utendum; nix enim vestigia tegit : nec, quum magni ventorum flatus sunt; quippe nivem congerens ventus, vestigia delet. Quapropter ad hujusmodi venationem cum canibus exeundum non est, quandoquidem nix et canum nares adurit, et pedes, et leporis odorem gelu nimio cogit evanescere : sed sumptis rebus venator, alio sibi adjuncto, cultis a locis ad montes

ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ ἐπειδὴν λάβῃ τὰ ἴχνη, πορεύεσθαι κατὰ ταῦτα. (3) Ἐὰν δὲ ἐπὶ πλάγῃ, ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἵκοντα κύκλους ποιοῦμενον ἐκπεριέναι τὰ τοιαῦτα ζητοῦντα ὅποι εἴησι. Πολλὰ δὲ πλανᾶται ὁ λαγὺς ἀπορούμενος ὅπου κατακλιθῇ, ἅμα δὲ καὶ εἴθισται τεχνάζειν τῇ βαδίσει διὰ τὸ διώκεσθαι αἰετὶ ἀπὸ τῶν τοιούτων. (4) Ἐπειδὴν δὲ φανῇ τὸ ἴχνος, προΐεναι εἰς τὸ πρόσθεν. Ἄξει δὲ ἡ πρὸς σύσκιον τόπον ἢ πρὸς ἀπόκρημνον· τὰ γὰρ πνεύματα ὑπερφορεῖ τὴν χιόνα ὑπὲρ τῶν τοιούτων. Παραλείπεται οὖν εὐνάσιμα πολλά· ζητεῖ δὲ τοῦτο. (5) Ἐπειδὴν δὲ τὰ ἴχνη πρὸς τοιαῦτα φέρῃ, μὴ προσκίεναι ἐγγύς, ἵνα μὴ ὑποκινή, ἀλλὰ κύκλῳ ἐκπεριέναι· ἐλπίς γὰρ αὐτοῦ εἶναι. Δῆλον δ' ἔσται· τὰ γὰρ ἴχνη ἀπὸ τῶν τοιούτων οὐδαμοῦ περάσει. (6) Ἐπειδὴν δὲ ἡ σαφὲς ὅτι αὐτοῦ ἐστίν, εἰ μὲν γάρ ἕτερον δὲ ζητεῖν πρὶν τὰ ἴχνη ἀόηλα γενέσθαι, τῆς ὥρας ἐνθυμούμενον, ὅπως ἂν καὶ ἑτέρους εὐρίσκη, ἔσται ἡ λειπομένη ἱκανὴ περιστήσασθαι. (7) Ἦκοντος δὲ τούτου περιτείνειν αὐτῶν ἑκάστῳ τὰ δίκτυα τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐν τοῖς μελαγχρῖμοις, περιλαμβάνοντα ἐντὸς πρὸς ὅτῳ ἂν ᾖ, καὶ ἐπειδὴν ἐστὶν ἡ πρός, προσελθόντα κινεῖν. (8) Ἐὰν δὲ ἐκκυλισθῇ ἐκ τῶν δικτύων, μεταθεῖν κατὰ τὰ ἴχνη· ὁ δὲ ἀρίζεται πρὸς ἕτερα τοιαῦτα χωρία, ἐὰν μὴ ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ χιόνι πίση ἑαυτόν. Σκεψάμενον οὖν δεῖ ὅπου ἂν ᾖ περιίστασθαι. Ἐὰν δὲ μὴ ὑπομένη, μεταθεῖν· ἀλώσεται γὰρ καὶ ἄνευ τῶν δικτύων· ταχὺ γὰρ ἀπαγορεύει διὰ τὸ βάθος τῆς χιόνος καὶ διὰ τὸ κάτωθεν τῶν ποδῶν λασίων ὄντων προσέχεσθαι αὐτῶν ὄγκον πολύν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἐπὶ δὲ τοὺς νεβροὺς καὶ τὰς εἰλάφους κύνας εἶναι Ἰνδικὰς· εἰσὶ γὰρ ἰσχυραὶ, μεγάλαι, ποδώκειες, οὐκ ἄβρυχοι· ἔχουσαι δὲ ταῦτα ἱκαναὶ γίγνονται πονεῖν. Τοὺς μὲν οὖν νεογνῶν τῶν νεβρῶν τοῦ ἵππου θηρᾶν ταύτην γὰρ τὴν ὥραν γίγνονται. (2) Κατασκέψασθαι δὲ πρότερον προσελθόντα εἰς τὰς ὀργάδας, οὗ εἰσὶν εἰλαφοὶ πλείεσται· ὅπου δ' ἂν ᾦσιν, ἔχοντα τὸν κυναγωγὸν τὰς κύνας καὶ ἀκόντια πρὸς ἡμέρας ἐλθόντα εἰς τὸν τόπον τοῦτον τοὺς μὲν κύνας ὁρᾶσαι ἀποθεῖν ἐκ τῆς ὕλης, ὅπως μὴ, ἂν ἰδῶσι τὰς εἰλάφους, ὑλακτῶσιν, αὐτὸν δὲ σκοποῦραίσθαι. (3) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὄφεται ἀγούσας τοὺς νεβροὺς πρὸς τὸν τόπον οὗ ἂν μέλλῃ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν. Κατακλίνασαι δὲ καὶ γὰλᾳ δοῦσαι καὶ διασκεψάμεναι μὴ δρῶνται ὑπὸ τινος, φυλάσσει τὸν ἑαυτῆς ἑκάστη ἀπελθούσα εἰς τὸ ἀντιπέρα. (4) Ἰδόντα δὲ ταῦτα τὰς μὲν κύνας λῦσαι, αὐτὸν δὲ λαβόντα ἀκόντια προΐεναι ἐπὶ τὸν νεβρὸν τὸν πρῶτον, ὅπου εἶδεν εὐνασθέντα, τῶν τόπων ἐνθυμούμενον, ὅπως μὴ διαμαρτήσεται· πολὺ γὰρ ἀλλοιοῦνται τῇ ὄφει ἐγγύς προσκίοντι ἢ οἷοι πόλῳθεν ἰδοῖαν εἶναι. (5) Ἐπειδὴν δὲ ἰδῇ αὐτόν, προσκίεναι ἐγγύς. Ὁ δ' εἴει ἀτρέμα πείσας ὡς ἐπὶ γῆν, καὶ ἑάσει ἀνελίσθαι,

XENOIONON.

transeat, et quum vestigia deprehenderit, secundum ea progrediatur. Si variata et in se perplexa sint, ex iisdem eodem rediens, multis ambagibus talia vestigia circumeat et quaerat, quo exeant. Non parum vero lepus oberrat, dubius ubi procumbat. Simul in ipso incessu, quodam uti adsuevit artificio, quod hinc peti persequendo soleat. Ubi vestigium adparuerit, antrorsum progrediatur. Deducetur autem ad locum vel opacum, vel abruptum; quod venti nivem trans ejusmodi loca ferant. Itaque leporinis cubilibus illic idonea loca multa relinquuntur, quae quidem lepus ipse quaeritat. Quum vero vestigia venatorem ad hujusmodi loca ducent, non accedat propius, ne lepus se loco moveat; sed per ambages circumeat. Nam spes est, illic esse leporem: statimque patebit hoc, quum inde vestigia nullum in alium se locum ulterius porrigent. Ubi constiterit, leporem illic esse; relinquat eum ibidem: manebit enim; et alium quarrat, antequam evanescent vestigia, temporis apud animum rationem habens, ut, si alios quoque reperiat, reliquum diei leporibus indagine cingendis sufficiat. Ubi ita acciderit, plagas singulis obtendat eodem modo, quo in locis nigricantibus; ita quidem, ut ubicumque fuerit, includatur. Plagis autem jam erectis, accedens leporem excitet. Quod si fuerit elapsus e plagis, per vestigia sequatur: quoniam ad alia lepus ejusmodi loca perveniet, nisi forte in ipsam nivem se depresserit. Itaque venator, ubi consideravit, quo loco sit, plagis eum cinget. Si non subsistat, cursu insequetur: nam sine plagis etiam capiatur. Quippe celeriter animum despondet, tum ob nivis altitudinem, tum etiam propterea quod quum inferius ei pedes hirsuti sint, magna nivis moles eis adhæreat.

CAPUT IX.

Hinnulis cervisque venandis Indicae canes adhibendae sunt. Nam eae robustae, magnae, veloces sunt, nec pusillanimes: et quum tales sint, venationi sufficiunt. Ac tenerae quidem aetatis hinnulos verno tempore venetur: tunc enim nascuntur. Sed primum herbida loca silvis propinqua ingressus, in quibus cervae plurimae sunt, omnia contempletur; et ad eum locum, in quo fuerint, canum magister cum canibus et jaculis ante lucem veniens, canes procul ab illo loco religet ad arbores; ne, si cervas viderint, latratus emittant: ipse de specula prospiciat. Videbit autem simul atque illuxerit, cervas illic ducentes hinnulos, ubi suum quolibet in cubili est collocatura. Postquam eos hic reclinarunt humi, et lactarunt, et hinc inde considerarunt, ne conspiciantur a quoquam: ita deinde in locum discedentes adversum suos singulae custodiunt. Haec ubi viderit, canes solvat: ipse sumptis jaculis, ad primum hinnulum progreditur, ad animum revocans, ubi locorum in cubili reclinatum conspexerit, ne forte aberret. Nam pleraque loca videntur ad spectui propius accedentis alia quam eidem ipsi de longinquo apparuerant. Quum autem hunc viderit, accedat propius. Ille immotus manebit, humum versus se deprimens, et se tolli sinet, nisi sit imbre madidus, et valde cli-

ἐάν μὴ ἐρυσμένος ᾖ, ῥοδὸν μέγα. Τούτου δὲ γενομένου οὐ μινεὶ τὰρ ἡ γὰρ τὸ ὄργον ὁ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὑπὸ τοῦ πυγρῶ συνιστάμενον ποιεῖ ἀποχωρεῖν αὐτόν. (6) Ἀλώσεται δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν σὺν πόνῳ διωκόμενος λαθόντα δὲ δοῦναι τῷ ἀρκυορῶν ὃ δὲ βοήσεται ἢ δ' ἔλαρος τὰ μὲν ἰδοῦσα, τὰ δ' ἀκούσασα, ἐπιδραμεῖται τῷ ἔρχοντι αὐτὸν ζητοῦσα ἀφελῆσθαι. (7) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ ἐγκαλεῖναι ταῖς κυσὶ καὶ χρῆσθαι τοῖς ἀκοντίοις. Κρατήσαντα δὲ τούτου πορεύεσθαι καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, καὶ τῷ αὐτῷ εἰδει πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι τῆς θήρας. (8) Καὶ οἱ μὲν νέοι τῶν νεώτερον οὕτως ἀλίσκονται οἱ δὲ ἤδη μεγάλοι χαλεπῶς νέμονται γὰρ μετὰ τῶν ματέρων καὶ ἑτέρων ἐλάφων καὶ ἀποχωροῦσιν, ὅταν διώκονται, ἐν μέσσις, ὅτε δὲ πρόσθεν, ἐν δὲ τῷ ὀπίσθεν ὀλιγάκις. (9) Αἱ δ' ἔλαροι τὰς κύνας ὑπὲρ αὐτῶν ἀκονόμεναι καταπατοῦσιν ὥστ' οὐκ εὐάλωτοί εἰσιν, ἐν μὴ προσιέει τις εὐθὺς διασκέδασθαι αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε μονωθῆναι τινα αὐτῶν. (10) Βιασθεῖσαι δὲ τούτο, τὸν μὲν πρῶτον δρόμον αἱ κύνες ἀπολείπονται ἢ τε γὰρ ἀπουσία τῶν ἐλάφων ποιεῖ αὐτὸν περιρροῦν, τὸ τε γὰρ οὐδενὶ δοκῶς ἐστὶ τῶν τετρακύτων νεώτερον δευτέρῳ δὲ καὶ τρίτῳ δρόμῳ τὰρ ἀλίσκονται τὰ γὰρ σώματα αὐτῶν διὰ τὸ ἔτι νεωρὰ εἶναι τῷ πόνῳ οὐ δύνανται ἀντέχειν. (11) Ἰστανται δὲ καὶ ποδοστράβας ταῖς ἐλάροις ἐν τοῖς ὄρεσι, περὶ τοὺς λευκῶνας καὶ τὰ βέβηκα καὶ τὰς νάπας ἐν ταῖς διόδοις καὶ τοῖς ἔργοις πρὸς ὅτι ἂν προσίει. (12) Νρὴ δὲ εἶναι τὰς ποδοστράβας συνάκκος πεπλεγμένους, μὴ περιρροῦσιν, ἵνα μὴ σήπωνται, τὰς δὲ στεφάνους εὐκόλως ἐρχόσας, καὶ τοὺς ἴλους ἐναλίχ' σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ πλοκάμῳ μαζῶς δὲ τοὺς σιδηροῦς, ὅπως ἂν οἱ μὲν ξύλινον ὑπείκωσι τῷ ποδί, οἱ δὲ πιέσωσι. (13) Τὸν δὲ βρόχον τῆς σειρίδος τὸν ἐπὶ τὴν στεφάνην ἐπιτεθρομένον πεπλεγμένον σπάρτου καὶ αὐτὴν τὴν σειρίδα ἐστὶ γὰρ ἀνεπιτότετον τούτο. Ὁ δὲ βρόχος αὐτὸς ἔστω σπάρτος καὶ ἡ σειρὶς τὸ δὲ ξύλον τὸ ἐκασπόμενον ἔστω μὲν ὄρους ἢ πρίνου, μέγεθος τριπύλων, περιρροῦν, πύγος παλαιστῆς. (14) Ἰστανται δὲ τὰς ποδοστράβας διελόντα τῆς γῆς βῆθος πενταπάλαιστον, περιρροῖς δὲ τούτο, καὶ ἀνοθεύον τὰς στεφάνους τῶν ποδοστράβων, εἰς δὲ τὸ κάτω θμεθόμενον στενωτέρῃ διελεῖν δὲ καὶ τῇ σειρίδι καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γῆς ὅσον ἔχειναι ἀμφοῖν. (15) Ποιήσαντα δὲ ταῦτα ἐπὶ μὲν τὸ βῆθος τὴν ποδοστράβην ἐπιθεῖναι κατωτέρῳ ἰσοπέδον, περὶ δὲ τὴν στεφάνην τὸν βρόχον τῆς σειρίδος καὶ αὐτὴν καὶ τὸ ξύλον καθέναι εἰς τὴν γῶραν τὴν ἑκατέρῃ τῇ στεφάνῃ ἐπιθεῖναι δοκίμας ἀτρακτυλίδος μὴ υπερτείνουσας εἰς τὸ ἔξω, ὅτι δὲ τούτων πέταλα λεπτά ὦν ἂν ἦ ὄρα ἢ. (16) Μετὰ δὲ τούτῳ τῆς γῆς ἐπιθελεῖν ἐπ' αὐτὰ πρῶτον μὲν τὴν ἐπιτομὴν ἐξαρεθεῖσαν ἐκ τῶν ὀρυμμάτων, ἀνοθεῖν δὲ [ταῦτα] γῆς στερεῆς τῆς ἀποθεῖν, ἵνα ἢ τῇ ἐλάρῳ ὅτι μάλιστα σθένος ἢ στάσις τὴν δὲ περιρροῦσαν τῆς γῆς ἀποτρέψιν πόρρω ἀπὸ τῆς ποδοστράβης ἐν γὰρ ὀργαίνεσθαι νεωστὶ κωνημένῃς, δυσωπεῖται τὰρ δὲ ποιεῖ τούτο. (17) Ἐπι-

met. Id enim si fiat, non manebit. Nam humor ille, quem intra se continet, præ frigore concreescens, celeriter ut inde se proripiat, efficit. Capietur autem a canibus alacriter insequentibus. Captum custodi retium tradat. Tolle illa clamorem, et cerva partim conspectis his, partim auditis, eum tenentem invadet, et eripiendi viam quaeret. Interea vero canes incitet venator, et jaculis utatur. Hunc ubi potest erit in potestatem, ad alios tendat; in quos eodem tempore venationis utetur. Et juvenes quidem humuli hoc nescio capiuntur: at vero jam grandiusculi, difficilior. Quipe cum matribus aliisque cervis pascuntur, et in eos medios recipiunt, quoties ab insequentibus cursu petuntur: interdum ante illos procurrunt, a tergo rarius esse solent. Cervæ autem, hos protegendi studio, canes proterunt et proculcant. Itaque capti difficiles sunt, nisi quis statim irruat, et feras a se invicem ita dissipaverit, ut solus humulorum aliquis desertus maneat. Quum autem hoc agere conata sunt, canes a tergo cursu primo relinquuntur. Nam et valde formidolosum reddit absentia cervarum, et humulorum ad actatis celeritas alia nulla cum celeritate comparari potest. Secundo autem tertiove cursu cito capiuntur. Quippe corpora illorum, quæ adhuc recentia sint ac tenera, cursus laborem sustinere nequeunt. Solent etiam collocari pedicæ cervæ in montibus, circa prata, rivos, saltus ac valles, ad viarum aditus atque transitus, in agris, quocumque idcirco. Pedicæ autem oportet e taxo contextas esse, delibratas, ne putrescant; et habere coronas plane orbiculares, clavibus alternatim ferreis atque ligneis in textura defixis adinnox: inter quos majores sint ferrei, ut pedi cedant lignei, et eundem ferrei premant. Laqueus autem funiculi coronæ imponendi, cum ipso funiculo, nexus e sparto sit: quippe putredini hoc minime obnoxium est. Ipse laqueus et funiculus firmi sint. Lignum, quod funiculo adligabitur, quercum, aut ilicium esto; longitudine trium spithamarum, crassitudine unius palmi, corticemque suum adhuc habeat. Pedicæ vero collocet aperta scrobe ad quinque palmos in orbem, superne coronis pedicarum æqualem, inferius subinde angustiozem; similiter funiculo et ligno scrobem aperiat, quanta demittendo utrique conveniat. Hæc ubi fecerit, in fundum scrobis inferius pedicam æquabili situ imponat; laqueum vero funiculi circumponat coronæ. Et quum funiculum atque lignum suo utrumque loco demiserit, atractylidis, carthami lanati virgulas imponat coronæ, non tendentes extrinsecus, et super eas folia minuta spargat, quæ tunc anni tempus habebit. Postea vero terra eis superijiciatur primum e superficie scrobium ægesta, et super eam solida terra procul inde sumpta, ut cervæ quam maxime occultus sit locus: quodque terræ supererit e scrobibus, procul a pedicâ deportetur. Etenim si mota recenter humi odorem cervæ perceperit, quod facere statim solet, hæsi-

σκοπεῖν δὲ ἔχοντα τὰς κύνας τὰς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐστῶσας, μάλιστα μὲν ἔωθεν, χρῆ δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις πρωί. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὄρεσιν οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλίσκονται ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν διὰ τὴν ἐρημίαν· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῆς νυκτὸς διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν περιφοδεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους. (18) Ἐπειδὴν δὲ εὖρῃ ἀνестραμμένην τὴν ποδοστράβην, μεταθεῖν ἐπιλύσαντα τὰς κύνας καὶ ἐπικελεύσαντα κατὰ τὸν ὄλκον τοῦ ξύλου, σκοπούμενον θποῶν φέρηται. Ἔσται δὲ οὐκ ἄδηλον ἐπὶ τὸ πολὺ· οἱ τε γὰρ λίθοι ἔσονται κεκινημένοι τὰ τ' ἐπισύματα τοῦ ξύλου καταρᾶνῃ ἐν τοῖς ἔργοις· ἐὰν δὲ τραχέας τόπους διαπερᾶ, αἱ πέτραι ἔξουσι τὸν φλοιὸν τοῦ ξύλου ἀρηρασμένον, καὶ κατὰ τοῦτο βράχους αἱ μεταδρομαὶ ἔσονται. (19) Ἐὰν μὲν οὖν τοῦ προσθίου ποδὸς ἄλῳ, ταχὺ ληφθήσεται· ἐν γὰρ τῷ δρόμῳ πᾶν τὸ σῶμα τύπτει καὶ τὸ πρόσωπον· ἐὰν δὲ τοῦ ὀπισθεν, ἐξελκόμενον τὸ ξύλον ἐμποδὸν ὄλω ἔστι τοῦ σώματος· ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς δικράς τῆς ὕλης ἐμπίπτει φερόμενον, καὶ ἐὰν μὴ ἀποβρῆξῃ τὴν σειρίδα, καταλαμβάνεται αὐτοῦ. (20) Χρὴ δ', ἐὰν οὕτως ἔλθῃ ἢ περιγεγνόμενος πόνῳ, ἐὰν μὲν ἢ ἄρῃην, μὴ προσιέναι ἐγγύς· τοῖς γὰρ κέρασι παῖει καὶ τοῖς ποσίν· ἀποθεν οὖν ἀκοντίζειν. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ἄνευ ποδοστράβης διωκόμενοι, ὅταν ἢ ἡ ὥρα θερινή· ἀπαγορεύουσι γὰρ σφόδρα, ὥστε ἐστῶσαι ἀκοντίζονται· ῥιπτοῦσι δὲ καὶ εἰς τὴν βάλατταν, ἐὰν κατέχονται, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἀπορούμεναι· ὅτι δὲ διὰ ζῦπνοιαν πίπτουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Πρὸς δὲ τὸν ὅν τὸν ἄγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικὰς, Κρητικὰς, Λοκρίδας, Λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια, ποδοστράβας. Πρωτὸν μὲν οὖν χρῆ εἶναι τὰς κύνας ἐκ τούτου τοῦ γένους μὴ τὰς ἐπιτυχούσας, ἵνα ἔτοιμοι ὥσι πολεμεῖν τῷ θηρίῳ. (2) Αἱ δὲ ἄρκυς λίγων μὲν τῶν αὐτῶν ἰσπερ αἱ τῶν λαγωῶν, ἔστωσαν δὲ πεντεκατετταρακοντάλινοι ἐκ τριῶν τόνων, ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ πεντεκαίδεκα λίγων, ἀπὸ δὲ τοῦ κορυφαίου τὸ μέγεθος δεχαίματα, τὸ δὲ βάθος τῶν βρόχων πυγόνος· οἱ δὲ περιδρομοὶ ἡμιόλιοι τοῦ τῶν ἀρκύων πάχους· ἐπ' ἄρκυς δὲ δακτυλίου ἐχέτωσαν, ὑφείσθωσαν δ' ὑπὸ τοὺς βρόχους, τὸ δὲ ἄκρον αὐτῶν ἐκπεράτω ἔξω διὰ τῶν δακτυλίων· ἱκαναὶ δὲ πεντεκαίδεκα. (3) Τὰ δὲ ἀκόντια ἔστω παντοδαπὰ, ἔχοντα τὰς λόγχας εὐπλατεῖς καὶ ξυρήχεις, βάρδους δὲ στιφράς. Τὰ δὲ προβόλια, πρῶτον μὲν λόγχας ἔχοντα τὸ μὲν μέγεθος πενταπαλίστους, κατὰ δὲ μέσον τὸν αὐλὸν κνώδοντας ἀποκεχαιευμένους, στιφρούς, καὶ τὰς βάρδους κρανεῖνας ὀροτοπαχεῖς. Αἱ δὲ ποδοστράβαι ὁμοίαι ταῖς τῶν ἐλάφων. Συγκυνηγέται δ' ἔστωσαν· τὸ γὰρ θηρίον μόλις καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀλίσκεται. Ὅποις δὲ δεῖ τούτων ἐκάστῳ χρῆσθαι πρὸς θήραν διδάξω. (4) Πρωτὸν μὲν οὖν χρῆ εἰλθόντας οὐκ ἂν οἴωνται εἶναι ὑπάγειν

tabunda restitat. Observet autem venator, cum canibus, cervas quæ in montibus degunt, matutino præsertim, ne minus etiam reliquo diei tempore; quæ cultis in locis, ante lucem. Quippe non tantum noctu capiuntur in montibus, sed etiam interdium, propter solitudinem: in locis autem cultis, noctu; idque propterea, quod homines admodum interdium cervæ metuant. Quum autem pedicam eversam repererit, solutis et incitatis canibus insequatur, qua lignum tractum erit; et quoniam id tendat, observet. Plerumque vero non obscurum erit. Nam et lapides erunt loco moti, et ligni tracti vestigia manifesta in arvis exstabant. Si per aspera loca feratur, delibrati ligni cortex saxis adhærebit, et hoc ipso signo facilius erit insequutio. Quod si fera pede capta fuerit anteriori, cito in potestatem veniet. Nam lignum inter currendum corpus totum et os percutit. Sin posteriore, lignum, quod ægre trahitur, universum corpus impedit. Nonnunquam et in bifida quædam per silvam incidit, dum ita trahitur; et nisi funiculum abruperit cerva, illic deprehenditur. Quod si feram venator vel hoc modo vel cursu victam ceperit, si mas sit, propius adire non debet: nam et cornibus ferit, et pedibus. Itaque jaculis eminus utendum. Capiuntur etiam sine pedicis, quum quis cervas æstate persequitur. Quippe cursu tam vehementer exanimantur, ut etiam stantes jaculis se conficiendas exhibeant. Idem ubi ex propinquo urgentur, ad incitas redactæ tam in mare quam in alias aquas se conijciunt: non nunquam deficiente spiritu, concidunt.

CAPUT X.

At in aprum silvestrem canes comparet Indicas, Cretenses, Locrenses, Lacernas; casses, jacula, venabula, pedicas. Ac primum quidem canes ex hoc genere oportet esse minime vulgares, ut ad pugnandum cum fera paratæ sint ac promptæ. Retia ex iisdem filis, quibus ad leporina utendum diximus, necti oportet: sed constant filis quinque et quadraginta, staminibus tribus, unoquoque stamine ex quindecim filis torto. A summo limbo plectantur in altitudinem nodis decem; macularum latitudo sit cubiti minoris. Funes adducentes retium crassitiem habeant sesquialteram, et in alis annulos; trajiciantur autem per maculas, ita ut fines eorum per annulos excurrant. Sufficient retia quindecim. Jacula ex varia sint materia, spicula habentes satis lata et acuta novaculæ instar, hastiliæque firma. Venabula vero primum habeant spicula quindm palmorum, et ubi spiculum hastili adnectitur, ad eum locum medium dentes sint exstantes ferruminati, firmi; ipsaque hastilia cornea sint, crassitudine hastæ. Pedicæ quales cervorum, sunt. Sed venationis comites adsint. Quippe fera ista vix a multis etiam capitur. Quomodo autem singulis instrumentis hisce sit utendum ad venationem, ostendam. Primum igitur, quum ad locum venerint, ubi aprum esse conijciunt, adducere

τὸ κυνήγεσιον, λύσαντας μίαν τῶν κυνῶν τῶν Λακωνῶν, τὰς δ' ἄλλας ἔχοντας δεδεμένους συμπεριμέναι τῇ κυνί. (5) Ἐπειδὴν δὲ λαβὴ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἐπισθαι εἴη τῇ ἰγνύσται, ἡγουμένη ἀκούσθαι. Ἔσται δὲ καὶ τοὶ κυνήγετας πόλιν ὄληα αὐτοῦ, ἐν μὲν τοῖς μαλίσκοις τῶν χωρίων τὰ ἔργα, ἐν δὲ τοῖς λατοῖς τῆς οἴας κλάσμαται ὅπου δ' ἂν δένδρα ἦ, πληγαὶ τῶν ὀδόντων. (6) Ἡ δὲ κύων ἐπὶ τὸ πόδι ἀφίσταται τόπου ὁλοῦν ἰγνύσται. Κατακλίνεται γὰρ τὸ θηρίον ὡς ἐπὶ τὸ πόδι εἰς τοιαῦτα τοῦ μὲν γὰρ χειρὸς ὅστιν ἄλλαν, τοῦ δὲ θέρου ψυχρά. (7) Ἐπειδὴν δ' ἀφίσταται ἐπὶ τῇ εὐνῇ, ὁ λατὴρ δ' οὐκ ἀνίσταται ὡς τὰ πόδια. Ἀκούοντα τὴν κύων καὶ τούτῳ μετὰ τῶν ἄλλων δεῖται ἀποθῆναι ἀπὸ τῆς εὐνῆς πόδι καὶ εἰς τοὺς ὄρους ἐκβάλλεσθαι τῆς ἀρκυς, ἐπιβάλλοντα τοὺς ὄρους ἐπὶ ἀποσπρόδωρα τῆς οἴας διαρῆ τῆς δὲ ἀρκυς αὐτῆς μακρὸν προέχοντα κόλπον ποιεῖν, ἀντηρίδας ἐνδοῖν ἐκαστὴρθεν ὑποστάντα κλῖνας, ὅπως ἂν εἰς τὸν κόλπον διὰ τῶν ὄρων αὐτῶν τοῦ φέρους ὡς μάλιστα ἐνέχωσιν, ἵνα προσέλονται ὡς φανότατον ἢ τὸ ἔστω καὶ τὸν περίδρομον εἰσάψαι ἀπὸ δένδρου ἰσχυροῦ, καὶ μὴ ἐκ βράχου συνέρχονται γὰρ ἐν τοῖς φύλλοις οἱ ὄροι. Ὑπὸ δὲ ἐκαστῆς ἐμπερόντων τῇ οἴᾳ καὶ τὰ ὄροια, ἵνα εἰς τὰς ἀρκυς ποιῇται τὸν ὄρον [καὶ] μὴ ἐκκλίσσων. (8) Ἐπειδὴν δὲ τούτῳ ἐβῆντας πρὸς τὴν κύων δεῖται ἀπάσαι καὶ λαβόντας τὰ ἀκόντια καὶ τὰ πρόβηλα προῖναι. Ἐγκαλῶν δὲ ταῖς κυσὶν ἕνα τὸν ἐμπερόντων, τοὺς δ' ἄλλους ἐπισθαι κοσμίως ἀπολείποντας ἀπὸ ἄλλων πόδι, ὅπως ἂν ἡ αὐτῇ ἰσχυρὰ διαδρομὴ τὸν γὰρ ὑπογῶδον ἐμπέσῃ εἰς πικρὸν, κίνδυνος πληγῆται ὃ γὰρ ἂν προσέσῃ, εἰς τούτῳ τὴν ὁρῆν κατέθετο. (9) Ἐπειδὴν δ' αἱ κύωνες ἐγγὺς ὦσι τῆς εὐνῆς, ἐπιστάσαντο θορυβώμενος δ' ἐξαναστήσεται, καὶ ἥτις ἂν τῶν κυνῶν προσφύεται αὐτῇ πρὸς τὸ πρόσωπον, ἀναρρίψαι θέων δ' ἐμπεσέταιν ἕνα δὲ μὴ, μεταθῆναι ἀνάγκη. Καὶ ἕνα μὲν ἢ τὸ χωρίον καταμερῆς ἐν ᾧ ἂν ἔχη αὐτὸν ἡ ἀρκυς, τὰρ ἐξαναστήσεται ἕνα δὲ ἀπέδον, εὐθὺς ἐσθῆται περὶ αὐτὸν ἔχον. (10) Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ αἱ μὲν κύωνες προκείμεναι αὐτοῦ δὲ γὰρ ψυλακτομένους αὐτὸν ἀκοντίζον, καὶ λίθους βάλλειν, περισταμένους ὀπίσθεν καὶ πόδι ἀπόθεν, ὥς ἂν κατατείνῃ προῶν αὐτὸν τῆς ἀρκυς τὸν περίδρομον. Ἔτα δεῖται ἂν ἡ τῶν παρόντων ἐμπερόντως καὶ ἐγκρατίστατος προσέλονται ἐκ τοῦ πρόσθεν τῷ πρόβηλῳ πλῆν. (11) Ἐὰν δὲ μὴ βούληται ἀκοντιζόμενος καὶ βάλλόμενος κατατείνῃ τὸν περίδρομον, ἀλλ' ἐπανεὶς ἔρχῃ πρὸς τὸν προσέοντα περίδρομον ποιούμενος, ἀνάγκη, ὅταν οὕτως ἔρχῃ, λαβόντα τὸ πρόβηλον προῖναι, ἔρχειν δ' αὐτοῦ τῇ μὲν χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ πρόσθεν, τῇ δ' ἐτέρᾳ ὀπίσθεν κατὰρῶ γὰρ ἡ μὲν ἀριστερὰ αὐτοῦ, ἡ δὲ δεξιὰ ἐπιβαλλῆναι ἐμπροσθεν δὲ ὁ πόδις ὁ μὲν ἀριστερὸς ἐπέσθῃ τῇ χειρὶ τῇ ὁμωνύμῳ ὃ δὲ δεξιὸς τῇ ἐτέρᾳ. (12) Προῖντα δὲ προβάλλεσθαι τὸ πρόβηλον, μὴ πολλῷ μείζον διαβάτω ἢ ἐν πύλῃ, ἐπιστρέφοντα τῆς

canum gregem debent, una de canibus Lacenis soluta, liquas loris adstrictas tenentes, cum soluta citius. Ubi vero canis haec apri vestigia deprehenderit, donec per ea comitando debent constanter sequi. Sed et venatoribus argumenta multa prodent apri, vel in silvis locis, vestigia; in silvosis, ramorum fragmenta arbores fuerint, dentium ictus. Canis autem apri ad locum aliquem silvorum indagando pervenit, ejusmodi locis fera plerumque recumbit. Nam lacus diuscula sunt, aestate frigidiuscula. Cum ad apri pervenerit, latrat: ille vero plerumque surgere non sumant igitur canem, et eam cum aliis omnibus cubili religent, ac retia in locos ab apro tribus injiciant in erectos silvae stipites bifidos impennat. Canis autem retis sinum longum producentes, intrinsecus utrinque supponant tanquam sustentacula; quo per a splendor lucis in illum sinum maxime tendat, ut a apro pars interior sit quam lucidissima. Funem autem ab arbore firma religent, non ad arbusculam. Tamen nudis in locis arbusculae funem intentum sequuntur. In singulas plagas ea loca, per quae rueret aper, tanquam obstuant, ut in ipsa retia cursu feratur, nec usque elat. Quum retia tetendunt, ad canes redeunt, et solvant, et jaculis venabilibus sumptis procedant. Si unus aliquis incitet, qui ejus rei sit peritissimus, in ordine sequantur, magnis inter vallis alius ab alto descendit, ut transitus ferae satis late pateat. Nam si retro confectos incidit, periculum est ut sauciantur. In iram suam in eum effundere solet, cuiusque Canes autem, quum jam a cubili propius aberint, turbant facient: ille perturbatus exsurgit, et quocumque pedes ejus cum impetu feretur, eam in altum jactabit: si currens, in plagas incidet. Sin minus, omnino cursu persequendus erit. Quod si declivis fuerit locus, in qui captus detinetur, cito exsurgit; si planus, illico statim, et se ipsum intentus. Tum vero incumbunt omnes; et ipsi tenatores, ab eo sibi caventes, tela conficere debent, et lapides in eum torquere, a tergo circumstantes, et longo quod ex intervallo, donec se ipsum propellens, retis funem adducentem humi detraxerit. Tunc aliquis eorum qui peritissimus, et imprimis apro capiendo idoneus, in progressus, a fronte venabulo feriat. Quod si perit ictusque telis ac lapidibus, funem illum deprimere non potest, sed in accedentem conversus tendat, se ipsum circumactum scilicet, ita re comparata, necesse est venatorem circumlo pro venabulo accedere, tenentem id anteriori manu sinistra, posteriori altera. Nam telum sinistra dirigit, dextra impellit et urget. Anterior autem pes sinister manum cognominat sequatur, dexter dextram. Accedens vero, venabulo jiciat, erubus non multo plus divaricatis, quam in loca neri solet, ac toto latere laevo ad manum levam converso.

πλευρὰς τὰς εὐώνυμους ἐπὶ τὴν χεῖρα τὴν εὐώνυμον· εἴτα εἰςβλήποντα εἰς τὸ ὄμμα τοῦ θηρίου ἐνθυμούμενον τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκείνου. Προσφέρειν δὲ τὸ προβόλιον φυλαττόμενον μὴ ἐκκρούσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῇ κεφαλῇ ἐκνεύσας· τῇ γὰρ βύμη τῆς ἐκκρούσεως ἔπεται. (13) Παθόντα δὲ τοῦτο πίπτειν δεῖ ἐπὶ στόμα καὶ ἔχεσθαι τῆς ὕλης κάτωθεν· τὸ γὰρ θηρίον ἐὰν μὲν οὕτως ἔχοντι προσπέσῃ, διὰ τὴν σιμότητα τῶν ὀδόντων τὸ σῶμα οὐ δύναται ὑπολαβεῖν· ἐὰν δὲ μετεώρῃ, ἀνάγκη πληγῇ. Πειρᾶται μὲν οὖν μετεωρίζειν· ἐὰν δὲ μὴ δύνηται, ἀμυβᾷς πατεῖ. (14) Ἀπαλλαγὴ δὲ τούτων μία ἐστὶ μόνη, ὅταν ἐν τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ ἔχηται, προσελθόντα ἐγγὺς τῶν συγκυνηγετῶν ἓνα ἔχοντα προβόλιον ἐρεθίζειν ὡς ἀφῆσοντα· ἀφίεναι δὲ οὐ χρὴ, μὴ τύχῃ τοῦ πεπτωκότος. (15) Ὅταν δὲ ἴδῃ τοῦτο, καταλιπὼν ὃν ἂν ἔχη ὑπ' αὐτῷ ἐπὶ τὸν ἐρεθίζοντα ὑπ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπιστρέψει. Τὸν δὲ ταχὺ ἀναπρῶν, τὸ δὲ προβόλιον μεμνησθαι ἔχοντα ἀνίστασθαι· οὐ γὰρ καλὴ ἡ σωτηρία ἄλλως ἢ κρατήσαντι. (16) Προσφέρειν δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προτείνειν ἐντὸς τῆς ὠμοπλάτης ἢ ἡ σφαγῇ καὶ ἀντερείσαντα ἔχειν ἐβρωμένως· ὃ δ' ὑπὸ τοῦ μένους πρόεισι, καὶ εἰ μὴ κωλύοιεν οἱ κνυδόντες τῆς λύγρης, ἀφίκοιτ' ἂν διὰ τῆς βράδου προωθῶν αὐτὸν πρὸς τὸν τὸ προβόλιον ἔχοντα. (17) Οὕτω δὲ πολλὴ ἡ δύναμις ἐστὶν αὐτοῦ ὥστε καὶ ἂ οὐκ ἂν οἰοίτο τις πρόσεστιν αὐτῷ· τεθνεώσας γὰρ εὐθὺς ἐὰν τις ἐπὶ τὸν ὀδόντα ἐπιθῇ τρίχας, συντρέχουσιν· οὕτως εἰσι θερμοζῶντι δὲ διάπυροι, ὅταν ἐρεθίζηται· οὐ γὰρ ἂν τῶν κυνῶν ἀμαρτάνων τῇ πληγῇ τοῦ σώματος ἄκρα τὰ τριχώματα περιεπίμπρα. (18) Ὁ μὲν οὖν ἄρβην τὸσαῦτα καὶ ἐτι πλείω πράγματα παρασχὼν ἀλίσκεται.

Ἐὰν δὲ θήλεια ἢ ἡ ἐμπεσούσα, ἐπιθέοντα παῖειν φυλαττόμενον μὴ ὥσθεις πείσῃ· παθόντα δὲ τοῦτο πατεῖσθαι ἀνάγκη καὶ δάκνεσθαι. Ἐκόντα οὖν οὐ χρὴ ὑποπίπτειν· ἐὰν δὲ ἄκων ἔλθῃ εἰς τοῦτο, διαναστάσεις γίνονται αἱ αὐταὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἄρβηνος· ἐξαναστάνα δὲ δεῖ παῖειν τῷ προβολῷ, ἕως ἂν ἀποκτείνῃ.

19. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ὧδε. Ἰστανται μὲν αὐτοῖς αἱ ἄρκυς ἐπὶ τὰς διαβάσεις τῶν ναπῶν εἰς τοὺς ὄρυμους, τὰ ἄγκη, τὰ τραχέα, ἢ εἰςβόλαι εἰσὶν εἰς τὰς ὀργάδας καὶ τὰ ἔλη καὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ τεταγμένος ἔχων τὸ προβόλιον φυλάττει τὰς ἄρκυς. Οἱ δὲ τὰς κύνας ἐπάγουσι τοὺς τόπους ζητοῦντες τοὺς καλλίστους· ἐπειδὴ δὲ εὐρεθῇ, διώκεται. (20) Ἐὰν οὖν εἰς τὴν ἄρκυν ἐμπίπτῃ, τὸν ἀρκυωρὸν ἀναλαβόντα τὸ προβόλιον προσεῖναι καὶ χρῆσθαι ὡς εἰρηκα· ἐὰν δὲ μὴ ἐμπέσῃ, μεταθεῖν. Ἀλίσκεται δὲ καὶ ὅταν ἢ πνίγῃ διωκόμενος ὑπὸ τῶν κυνῶν· τὸ γὰρ θηρίον καίτερ ὑπερβάλλον δυνάμει ἀπογορεύει ὑπέρασθμον γινόμενον. (21) Ἀποθνήχουσι δὲ κύνες πολλαὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ θήρᾳ, καὶ αὐτοὶ οἱ κνηγέται κινδυνεύουσιν. Ὅταν δ' ἐν ταῖς μεταδρομαῖς ἀπειρηκότες ἀναγκάζωνται προσεῖναι τὰ προβόλια ἢ ἐν ὕδατι ὄντι ἢ ἀφιστῶσι πρὸς ἀποκρήμνῃ ἢ ἐκ

Deinde ferre frontem et oculos inspiciat, capitis in ea motum observans. Venabulum infligens, caveat ne ictu declinatione capitis evitato, venabulum ei de manibus excutiat. Quippe sequitur excussionis impetum. Id autem si cui contigerit, pronus in os cadat oportet, et subjectæ sibi materiei adhæreat. Nam si fera in aliquem ita positum irruerit, prehendere, quia dentes ejus sunt simi, corpus nequit; sin erectus sit, necesse est eum sauciari. Sublevare quidem altius eum nititur; verum id si nequeat, hinc inde insensum proculcat. In hoc vero discrimine constitutus unam duntaxat hanc viam liberationis habet, ut venationis sociorum quispiam cum venabulo accedens, velut hoc immisurus, aprum irritet. Non emittendum id tamen, ne lapsum feriat. Hoc aper ubi conspexerit, omisso illo, quem sub se premit, in provocantem præ ira et furore convertetur. Tunc ille celeriter exsiliet, memor interim ut cum venabulo surgat. Nam alia ratione salutis honeste non consulet, nisi fera superata. Rursus ergo venabulum eodem modo, quo prius, infligat; ac ferrum intra scapulas, ubi jugulum est, admoveat; et obnixus acriter venabulo incumbat. Ille præ animi ardore progreditur, et nisi dentes spiculi prohiberent, per hostile se propellens ad eum penetraret, qui venabulum tenet. Adeo autem magna vis ejus est, ut ipsi etiam insint ea quæ nemo putaret: quippe recenter occisi dentes adeo fervent, ut eis impositi pili, in se contrahantur. Viventi vero, si quando provocatus irritetur, ignescunt. Nam alioquin aberrans in ictu a canum corpore, summos eorum pilos hinc inde non adureret. Ac mas quidem tot negotiis, atque etiam pluribus exhibitis, capitur.

At feminam, si ea inciderit in retia, venator accurrens feriat; non sine cautione tamen, ne impulsus cadat: quod si contigerit, proteratur necesse est, ac mordeatur. Non est igitur sponte cadendum. At si quis huc pervenerit invitus, ei non aliter surgendum est, quam qui sub masculo ceciderit. Exsurgens vero, venabulo percutiat oportet, donec eam occiderit.

Solent autem hoc etiam modo capi. Tenduntur eis retia ad transitus convallium in loca nemorosa, ad valles, ad aspera loca, ubi patent aditus ad prata herbosa et paludes, et aquas. Is, cui datum est hoc negotii, retia venabulo instructus servat: alii canes adducunt, aptissima quæque loca perquirunt. Ubi fera inventa fuerit, insequendo petitur. Quod si in retia inciderit, eorum custodes accedat, sumpto venabulo, et cum fera sic agat, quemadmodum diximus: sin minus, cursu persequenda est. Capitur etiam, dum æstu medio premitur a canibus. Nam licet hæc fera viribus supra modum præstet, præ nimio tamen anhelitu exanimatur. Pereunt vero multæ in ejusmodi venatione canes, atque etiam venatores ipsi periclitantur. Quum autem persequendo exanimatæ admoveere venabula coguntur, sive in aqua, seu in rupis secessu præruptæ fuerit, seu

δασείας μὴ θέλοντι ἐξίέναι, οὐ γὰρ κωλύει αὐτὸν οὔτε ἄρκυς οὔτε ἄλλο οὐδὲν φέρεσθαι ὁμοίως τῇ πλησιάζοντι, ὁμοίως μέντοι προστίθεν, ὅταν ἔρχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐθυρίαν, δι' ἣν εἴλοντο ἐκπονεῖν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. (β) Χρηστέον δὲ τῷ προβολίῳ καὶ ταῖς προβολαῖς τοῦ σώματος ὡς εἴρηται· εἰ γὰρ τι καὶ πάσχοι, οὐκ ἂν διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς ποιεῖν πάσχοι. Ἰστανται δὲ αἱ ποδουστράχαι αὐτοῖς ὥσπερ τοῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις, καὶ ἐπιτκέψεις αἱ αὐταὶ καὶ μεταδρομαὶ καὶ αἱ πρόσοδοι καὶ αἱ γρεῖαι τοῦ προβολίου. (βι) Τὰ δὲ νεογενῆ αὐτῶν ὅταν ἀλίσκῃται, γυλεπῶς τοῦτο πάσχει· οὔτε γὰρ μονοῦται, ἕως ἂν μικρὰ ᾖ, ὅταν τε αἱ κύνες εὐρωσιν ἢ προϊῇ τι, ταχὺ εἰς τὴν ὕψην ἀφανίζεται· ἐπονταὶ τε ἐπὶ τὸ πολὺ ὧν ἂν ὦσιν ἅμω γαλεποί· ὄντες τότε καὶ μᾶλλον μαχόμενοι ὑπὲρ ἐκείνων ἢ ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Λέοντες δὲ, παρδάεις, λύγκες, πάνθηρες, ἄρκτοι καὶ τᾶλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία, ἀλίσκῃται ἐν ξέναις χώραις περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καὶ τὸν Κιττὸν τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, τὰ δ' ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῷ Μυσίῳ καὶ ἐν Πίνῳ, τὰ δ' ἐν τῇ Νύσῃ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄρεσιν ὅσα ὅσα ἐστὶ τρέφειν τοιαῦτα. (β) Ἀλίσκῃται δὲ τὰ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι γαρυάκῳ διὰ δυσχωρίαν ἀκονιτικῶν. Παρὰ δὲ τοῦτο οἱ θηρώμενοι, συμμεινύντες εἰς τὸ αὐτὸ ὅτῳ ἂν ἕκαστον χάρις περὶ τὰ ὕδατα καὶ πρὸς ὅτι ἂν ἄλλο προσέη. (βι) Τὰ δὲ αὐτῶν καταβάνοντα εἰς τὸ πεδῖον τῆς νυκτὸς ἀποκλεισθέντα μετὰ ἵππων καὶ ὄπλων ἀλίσκῃται εἰς κίνδυνον καθιστάντα τοὺς αἰρούοντας. (ι) Ἔστι δὲ οἷς αὐτῶν καὶ ὀρύγματα ποιοῦσι περιφερῆ, μεγάλα, βαθέα, ἐν μέσῳ λείποντες κίονα τῆς γῆς. Ἐπὶ δὲ τούτων εἰς νύκτα ἐπέθεσαν δίσκους λίθινους, καὶ ἐφράξαν κύκλῳ τὸ ὄρυγμα ὕψι ὥστε μὴ προσεῖν, εἰσὸδὸν οὐ λείποντες. Τὰ δὲ ἀκούοντα τῆς φωνῆς ἐν τῇ νυκτὶ κύκλῳ τὸν γαγυὸν περιέβουσι, καὶ ἐπειδὴ μὴ εὐρίσκει δίοδον, ὑπερπηδᾷ καὶ ἀλίσκῃται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Περὶ μὲν αὐτῶν τῶν πράξεων τῶν ἐν τοῖς κυνήγεσις εἴρηται. Ὁρελίσχονται δ' οἱ ἐπιθυμῆσαντες τοῦτο τοῦ ἔργου πολλὰ ὑγιάνει τε γὰρ τοῖς σώμασι παρὰ σκευάσουσι καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν μᾶλλον, γρηράσκουσιν δὲ ἥττον· τὰ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον μάλιστα παιδεύει. (β) Πρῶτον μὲν τὰ ὅπλα ὅταν ἔχοντες παρῶνται δόδους γαλεπᾶς, οὐκ ἀπεροῦσιν ἀνέξονται γὰρ τοὺς πόνοους διὰ τὸ εἶθισθαι μετὰ τούτων αἰρεῖν τὰ θηρία. Ἐπειτα εὐνάξουσιν τε σκληροῖς δυνατοῖς ἔσσονται καὶ φυλάκας εἶναι σῆμαί τοι ἐπιτακτομένους. (βι) Ἐν δὲ

de loco silvis denso prodire noluerit, (quandoquidem a reti, nec alia re quavis impediri se patitur, quominus adpropinquantem irruat) : rebus ita comparatis, nihilo minus eundem in eam, et animi magnitudo, cujus causa cupiditas suae cum labore satisfaciendum statuerunt, declaravit. Utendum est autem venabulo, et gestu obiectuque corporis, ut dictum est. Nam hoc modo si quid etiam adversi in aditu non id propterea, quod non recte agat venator, accidit. Ponuntur vero ipsis pedicae in iisdem locis sicut et cervae, et speculationes eadem sunt, et insequutiones, et aditus, et usus venabuli. Quum fortis eorum recens editi capiunt, et hoc ipsum cum difficultate illis accidit. Quippe non vagantur, quamdiu parvi sunt; et quum canes eos invenerint, vel aliquid ipsi praeenserint, statim se abduunt in silvas : ut plurimum autem ipsos sequuntur parentes aetate, id temporis scæviores, et pro illis acrius quam pro se impugnautes.

CAPUT XI.

At leones, pardi, lyncees, pantherae, ursi, et aliae quaecunque sunt ejusmodi ferae, partim peregrinis in locis capiuntur, circa Pangaeum montem, et Cittum qui supra Macedoniam est; partim in Olympo Mysio, et in Pindo; aliae in Nysa supra Syriam, et juxta montes alios, quotquot idonei sunt alendis hujus generis belluis. Capiuntur vero partim in montibus aconitico veneno, propter asperitatem regionum. Hoc autem venatores rebus iis miscentes, quibus quaeque delectatur fera, secus aquas illis obijciunt, et si quid aliud adire consueverint. Partim etiam illae, quae noctu in plana descendunt, equis et armis interclusae et circumventae, nec sine venatorum discrimine, capiuntur. Sunt quibus et foveas amplas et profundas orbiculari forma conficiunt, in medio relinquentes terrae columnam, cui sub noctem captam religatam imponunt, et undique foveam materiae silvestri circumsepium et obstruunt, ne inspicendi facultas sit, aut ad ingrediendum nullo relicto. Illae vocem noctu audientes, septem circumsunt; et quum nusquam inveniant aditum, transiliunt, et capiuntur.

CAPUT XII.

Hactenus de iis quae in venatione faciunda sunt, dictum. Huic autem labori ac studio dediti, magnam utilitatem capient. Nam et corporibus valetudinem bonam conciliabunt, et visu audituque meliori fruuntur, et serius senescent. Ad disciplinam vero militarem potissimum eos venatio instituit. Primum, ubi gestantibus arma per difficiles vias eundem erit, animos haud despondebunt. Quippe labores sustinere propterea poterunt, quod iis ad feras capiendas adsuefacti fuerint. Deinde poterunt etiam culare duriter, et egregios se declarare custodes in eo quod fuerit

ταῖς προσόδοις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους ἅμα οἳ τε ἔσονται ἐπιῖναι καὶ τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν διὰ τὸ οὕτω καὶ αὐτοὶ αἰρεῖν τὰς ἀγρας. Τεταγμένοι δ' ἐν τῇ πρόσθεν οὐ λαίψουσιν τὰς τάξεις διὰ τὸ καρτερεῖν δύνασθαι. (4) Ἐν φυγῇ δὲ τῶν πολεμίων ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διώζονται τοὺς ἐναντίους ἐν παντὶ χωρίῳ διὰ συνήθειαν. Δυστυχῆσαντες δὲ οἰκίῳ στρατοπέδῳ ἐν χωρίοις ὕλῃδεσι καὶ ἀποκρήμνοις ἢ ἄλλοις χαλεποῖς οἳ τοῖς ἔσονται καὶ αὐτοὶ σώζεσθαι μὴ αἰσχυρῶς καὶ ἐτέρους σώζειν· ἡ γὰρ συνήθεια τοῦ ἔργου παρῆξει αὐτοῖς πλέον τι εἰδέναι. (5) Καὶ ἤδη τινὲς τῶν τοιούτων πολλοῦ ὄχλου συμμαχῶν τρεφέντος τῇ αὐτῶν εὐεξίᾳ καὶ θράσει διὰ δυσχωρίαν ἀμαρτόντας τοὺς πολεμίους νενικηκότας ἀνμαχόμενοι ἐτρέφαντο· αἶψα γὰρ ἔστι τοῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εὖ ἔχουσιν ἑγγύς εἶναι τοῦ εὐτυχεῖν. (6) Εἰδότες δὲ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὅτι ἐντεῦθεν εὐτόχουν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπιμέλειαν τῶν νέων ἐποιήσαντο· σπανίζοντες γὰρ καρπὸν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐνόμισαν ὅμως τοὺς κυνηγέτας μὴ καλύειν [διὰ] τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ τῇ γῇ φουμένων ἀγρεύειν. (7) πρὸς δὲ τοῦτω μὴ νυκτερεύειν ἐντός πολλῶν σταδίων, ἵνα μὴ ἀφαιροῖντο τὸς θήρας αὐτῶν οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν τέχνην. Ἐώρων γὰρ ὅτι τῶν νεωτέρων ἡ ἥδονή μόνῃ αὐτῇ πλείστα ἀγαθὰ παρασκευάζει. Σώφρονάς τε γὰρ ποιεῖ καὶ δικαίους διὰ τὸ ἐν τῇ ἀληθείᾳ παιδεύεσθαι. (8) [τὰ τε τοῦ πολέμου διὰ τῶν τοιούτων εὐτοχούντες ἡσθάνοντο] τῶν τε ἄλλων εἰ τι βούλονται ἐπιτηδεύειν καλῶν οὐδενὸς ἀποστερεῖ ὥσπερ ἑτεραι κακαὶ ἡδοναί, ἀς οὐ χρὴ μαθάνειν. Ἐκ τῶν τοιούτων οὖν στρατιῶται τε ἀγαθοὶ καὶ στρατηγοὶ γίνονται. (9) Ὡς γὰρ οἱ πόνοι τὰ μὲν αἰσχυρὰ καὶ ὕβριστικά ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀφαιροῦνται, ἐπιθυμίαν δ' ἀρετῆς ἐνιούρησαν, οὗτοι δὲ ἀριστοὶ· οὐ γὰρ ἂν περιδίδον οὔτε τὴν πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀδικουμένην οὔτε τὴν χώραν πάσχουσαν κακῶς.

10. Λέγουσι δὲ τινες ὡς οὐ χρὴ ἔρῃν κυνηγεσίαν, ἵνα μὴ τῶν οἰκείων ἀμελῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι οἱ τὰς πόλεις καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντες πάντες τῶν οἰκείων ἐπιμελέστεροί εἰσιν. (11) Εἰ οὖν οἱ φιλοκυνηγέται παρασκευάζουσιν αὐτοὺς τῇ πατρίδι χρησίμους εἶναι εἰς τὰ μέγιστα, οὐδ' ἂν τὰ ἴδια πρόοιτο· σὺν γὰρ τῇ πόλει καὶ σώζεται καὶ ἀπόλλυται τὰ οἰκεία ἐκάστου· ὥστε πρὸς τοῖς αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἰδιωτῶν οἱ τοιοῦτοι σώζουσιν. (12) Πολλοὶ δὲ ὑπὸ φθόνου ἀλόγιστοι τῶν ταῦτα λεγόντων αἰροῦνται διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν ἀπολέσθαι μᾶλλον ἢ ἐτέρων ἀρετῇ σώζεσθαι· αἱ γὰρ ἡδοναὶ αἱ πολλαὶ κακαί· ὧν ἡττώμενοι ἢ λέγειν ἢ πράττειν ἐπαίρονται τὰ χεῖρα. (13) Ἐἴτα ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἑθρῆς ἀναιροῦνται, ἐκ δὲ τῶν κακῶν ἔργων νόσους καὶ ζημίας καὶ θανάτους καὶ αὐτῶν καὶ παίδων καὶ φίλων, ἀναισθήτως μὲν τῶν κακῶν ἔχοντες, τῶν δὲ ἡδονῶν πλέον τῶν ἄλλων αἰσθανόμενοι, οἷς τίς ἂν χρήσαιτο εἰς πόλεως σωτηρίαν; (14) Τούτων μέντοι τῶν κακῶν οὐδεὶς ἕως οὐκ ἀρέζεται ἐρασθεὶς ὧν ἐγὼ παραινῶ· παιδευσίς

imperatum. In hostibus adeundis simul et progredi adversus eos, et facere poterunt quæ imperantur; idque propterea, quod eadem ratione feras etiam capere consueverint. In fronte collocati, quum labores tolerare norint, acies haud deserent. In hostium fuga propter consuetudinem et usum quibusvis in locis adversarios recte pariter ac tuto persequentur. Si quid infelicitur exercitui suo cesserit, in silvis, præruptis, aliisque difficilibus locis tam se ipsos quam alios absque macula turpitudinis conservare poterunt. Nam præbebit hoc iis ipse rei usus, ut plus aliis norint. Nonnulli quidem tales aliquando, magna sociorum turba in fugam conjecta, jam victores hostes, ob difficultates locorum in errorem abreptos, suo ipsi robore atque audacia prælium instaurando terga dare coegerunt. Semper enim illi, qui tum a corporibus tum animis egregie comparati sunt, haud procul absunt ab eo ut rem prospere gerant. Quum autem majores quoque nostri cognovissent, hinc prosperos adversus hostes successus suos manare, juventutis curam sibi suscipiendam censuerunt. Nam licet ab initio frugum inopia laborarent, non tamen venatoribus interdicens venatione judicarent, quominus eorum quæ supra terram nascuntur, per omnia venentur. Præterea vetuerunt, intra multa stadia propter urbem venari per noctem, ne hujus artis periti homines venatione fraudarent juvenes. Videbant enim hanc unam voluptatem junioribus utilitates adferre plurimas; quum et prudentes eos reddat, et justos, quod in rebus ipsis instituantur. [Itidem res bellicas per hæc sibi cedere feliciter intelligebant.] Eadem voluptas a ceteris quoque præclaris et honestis rebus, quibus se dare velint, minime juvenes arcet; quod aliæ voluptates improbæ faciunt, quæ discendæ non sunt. Ex his igitur et boni milites, et imperatores boni evadunt. Quorum enim labores ex animis et corporibus turpitudinem et insolentiam expellunt, et studium virtutis excitant, ii præstantissimi sunt: quippe qui nec injurias patriæ illatas, nec regionis et agri vastationem sint neglecturi.

Dicunt vero nonnulli, non esse studio venationis indulgendum, ne res familiaris negligatur: quum non norint, eos rei familiari attentiores esse, qui de republica et amicis bene merentur. Quod si studiosi venationis ita se comparent, ut patriæ maximis in rebus utiles sint; nec privati certe negligent. Nam uniuscujusque fortunæ sic cum republica conjunctæ sunt, ut cum ea pariter et incolumes sint, et evertantur. Itaque viri tales simul et suam et aliorum rem privatam conservant. Multi tamen ex illis, qui hæc dictitant, per invidiam imprudentes, sua ipsorum ignavia perire malunt, quam aliorum virtute servari. Nam plurimæ voluptates pravæ sunt, quibus servientes, ut pejora dicant aut faciant, inducuntur. Hinc vana et inconsiderata oratione sibi odia pariunt, improbis vero factis morbos, damna, neces, non sibi solum, sed etiam liboris, et amicis arcessunt; omni vitiorum sensu destituti, sed eodem ad voluptates ceteris acriore præditi; quorum opera quis uti ad reipublicæ salutem possit? At his a vitis nemo non abstinebit, qui excitatus illorum studio fuerit, quæ ipse præcipio. Nam honesta institutio docet parere

γὰρ καλὴ διδάσκει γρηθῆναι νόμοις καὶ λέγειν περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀκούειν. (15) Οἱ μὲν οὖν παρασχόντες αὐτοὺς ἐπὶ τὸ αἰεὶ τι μοῦθειν τε καὶ διδάσκειν αὐτοῖς μὲν μαθήσεις καὶ μελέτας ἐπιπόνους ἔχουσι, ποιητέαν δὲ ταῖς ἐλευθέρων πώλουν· οἱ δὲ μὴ θέλοντες διὰ τὸ ἐπιπόνου διδάσκειν, ἀλλὰ ἐν ἡδοναῖς ἀκαίροις διήκειν, φύσει οὕτω κακίστοι. (16) Οὗτε γὰρ νόμοις οὔτε λόγοις ἀγαθοῖς πείθονται· οὐ γὰρ εὐρίσκουσι διὰ τὸ μὴ ποιεῖν ὅον γρηθῆναι τὸν ἀγαθὸν εἶναι· ὥστε οὔτε θεοσεβεῖς δύνανται εἶναι οὔτε σωφρονεῖν τῷ δὲ ἀπαιδεύτῳ γρηθόμενῳ πολλὰ ἐπιτιμῆσαι τοῖς πεπαιδευμένοις. (17) Διὰ μὲν οὖν τούτων οὐδὲν ἂν καλοῖς ἔργον διὰ δὲ τῶν ἀνεύθυνον ἀπάσαι αἱ ὀφείλειται τοῖς ἀνθρώποις εὐρύνται· ἀμείνους οὖν οἱ θέλοντες ποιεῖν. (18) Καὶ τοῦτο ἐπιδεδεικναι μεγάλῳ παραδείγματι τῶν γὰρ παλαιότερον οἱ παρὰ Χείρωνι ὄντες ἐπεμνήσθησαν νέοι ὄντες ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν κυνηγεσιῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἔλαθον· εἰς ὃν ἐγένετο αὐτοῖς μεγάλη ἀρετὴ δι' ἣν καὶ νῦν θαυμάζονται· ἥς οἱ μὲν ἐρῶσι πάντες εὐδελον, οἱ δὲ διὰ πόνησιν ἐστὶ τοῦτον αὐτῆς, οἱ πολλοὶ ἀρίστηνται. (19) Τὸ μὲν γὰρ κατεργάζεσθαι αὐτὴν ἀδελον, οἱ δὲ πόνησιν οἱ ἐν αὐτῇ ἐνόντες φανεροί· ἴσως μὲν οὖν, εἰ ἦν τὸ σῶμα αὐτῆς ἀδελον, ἦτον ἂν ἡμῶν οἱ ἀνθρώποι ἀρετῆς, εἰδότες ὅτι ὥσπερ αὐτοῖς ἐκείνη ἐμπαγὴς ἐστίν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ὑπ' ἐκείνης ὁρῶνται. (20) Ὅταν μὲν γὰρ τις ὁρᾷται ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου, ἅπασι ἐκείνου ἐστὶ βελτίων, καὶ οὔτε λέγει οὔτε ποιεῖ αἰσχρὰ οὐδὲ κακὰ, ἵνα μὴ ὀφθῇ ὑπ' ἐκείνου. (21) Ὑπὸ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ οἴμενοι ἐπισκοπεῖσθαι πολλὰ κακὰ καὶ αἰσχρὰ ἐναντίον ποιοῦσιν, οἱ αὐτὴν ἐκείνοι οὐχ ὁρῶσιν· ἡ δὲ πανταχού παρῇσι διὰ τὸ εἶναι ἀθάνατος καὶ τιμὰ τοὺς περὶ αὐτὴν ἀνθρώπους, τοὺς δὲ κακοὺς ἀτιμάζει. (22) Εἰ οὖν εἰδείεν τοῦτο ὅτι θεᾶται αὐτοὺς, ἴεντο ἂν ἐπὶ τοῖς πόνοις καὶ τῆς παιδεύσεως αἷς ἀλλήσκειται μάλιστα, καὶ κατεργάζοντο ἂν αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Θαυμάζω δὲ τῶν σοφιστῶν καλουμένων ὅτι ψασι μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἀγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἀγροῦσι δ' ἐπὶ τούναντιον· οὔτε γὰρ ἄνδρα που ἐωράκαμεν ὄντιν' οἱ νῦν σοφιστὰι ἀγαθὸν ἐποίησαν, οὔτε γράμματα παρέχονται· εἰς ὃν γρηθῆναι ἀγαθοῖς γίγνεσθαι, (2) ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται ἀπ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναὶ, ἀρετὴ δ' οὐκ ἐνὶ διατριβῇ δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασί τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι μάτην καὶ ἐτέρων κολύβει χρησίμων καὶ διδάσκει κακὰ. (3) Μέμνημαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζόνους περὶ δὲ ὧν γράρουσιν ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐξήτληται, γινώσκαι δὲ ὁρθοῖς ἔχουσιν αἷς ἂν παιδεύοντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν οὐδαμῶς. (4) Ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μὲν εἰμι, οἶδα δὲ ὅτι κράτιστον μὲν ἐστὶ παρὰ αὐτῆς τῆς φύσεως τὸ ἀγαθὸν διδάσκειν· δευτέρον δὲ παρὰ τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν τι ἐπισταμένων μάλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐξαπατῶν

legibus, deque iis et loqui et audire quae justa sunt. Quapropter ii qui sic se gerunt, ut semper aliquem obire laborem, et doceri velint, studia quidem illi et exercitationes sibi laboriosas sectantur, sed civitatibus suis salutes: qui vero laboris vitandi causa doceri nolunt, sed vitam potius in voluptatibus inmodicis exigendam statuunt, ingenii praediti sunt improbissimis. Quippe nec legibus, nec adunctionibus rectis obtemperant. Dum enim laborem fugiunt, qualis esse vir fortis et egregius debeat, non inveniunt. Haec nec religiosi esse possunt, nec sapientes: quumque se gerant, ut rectae institutionis expertes, bene institutos plerumque reprehendunt. Nequit ergo quidquam in statu per hos esse prospero, quum his meliorum opera mortalis omnia commoda conciliuntur. Ideoque sequitur, eos esse meliores, qui labores suscipere non recusant. Exemplum demonstratum insigni. Nam veteres illi apud Chironem, quorum mentionem feci, facto a venationibus aetate per a initio, multas et egregias artes didicerunt: ex quibus laudem virtutis fructum consequuti sunt, propter quam nunc quoque sunt in admiratione. Atque hanc quidem ab omni amari, manifestum est: sed quia labore comparatur, multi ab ea resiliunt. Etenim adipiscendi eam spes data est, in acquirendo labores manifesti sunt. Quod si virtutis quasi corpus quoddam conspici posset, minus eam mortales fortasse negligerent: quando perinde scirent ab ea se cerni, atque ipsa eorum oculis esset exposita. Quibet enim, quum ab amato conspicitur, se ipso melior existit: et a dictis ac factis turpibus et improbis abstinere, ne ab illa talia conspiciantur. Quum autem a virtute se non valent inspicere, multa palam et improba et feda perpetrant: imple propterea, quod eam non cernant. Illa vero quum immutabilis sit, ubique adest: et recte se in eam gerentes, homines adicit: improbos infamia notat. Itaque si conspici se ab ea scirent, ad labores et disciplinas accederent, quibus capitur, licet agere: suamque in potestatem illam redigerent.

CAPUT XIII.

Mirum hoc vero mihi de illis hominibus videtur, qui sapientiae professores appellantur, quod eorum plerique se juvenibus ad virtutem duces esse dicant, quum potius eis ad contraria se duces praebeant. Quippe neminem adhuc vidimus, quem illi modo sapientiae professores egregium virum effecerint: neque scripta proferunt, quibus homines effici meliores possint. Sed multa de rebus vanis ab eis scripta sunt, ex quibus voluptates quidem inanes juvenis, at fructum virtutis nullum percipit. Eadem et recitantur ac definiunt illos qui frustra doctrinam ex eis aliquam sibi pollicentur: et ab aliis utilibus avocant, illorumque loco vitiosa tradunt. Quamobrem eos ob illa quae graviora sunt, gravius reprehendo: in scriptis vero, quod verba quidem exquisita sint, rectae vero sententiae, quibus juniores ad virtutem instituerentur, nusquam adpareant. Equidem licet rerum imperitus, scio tamen optimum esse, ab ipsa natura id quod bonum est, doceri: proximum, ab iis potius qui vere boni alicujus scientiam nacti sunt, quam ab aliis qui

τέχνην ἐχόντων. (5) Ἴσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγων· οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο· ὧν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ καλῶς πεπαιδευμένοι ὁρθῶς ἐννοησμένα ζητῶ λέγειν· ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειαν, γινώμει δὲ, εἰ καλῶς ἔχουσιν. (6) Ὑέγουσι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοὺς νῦν σοριστὰς καὶ οὐ τοὺς φιλοσόφους, ὅτι ἐν τοῖς ὀνόμασι σοφίζονται καὶ οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν. Οὐ λανθάνει δέ με ὅτι καλὸν καὶ ἐξῆς γεγράφθαι· βῆδιον γὰρ ἔσται αὐτοῖς ταχὺ μὴ ὁρθῶς μὲν ψαῖσθαι· (7) καί τοι γεγραπταί γε οὕτως, ἵνα ὁρθῶς ἔχῃ, καὶ μὴ σοριστικὸς ποιῇ· ἀλλὰ σορὸς καὶ ἀγαθοῦς· οὐ γὰρ δοκεῖν αὐτὰ βούλομαι· μάλλον ἢ εἶναι χρήσιμα, ἵνα ἀνεξέλεγκτα ἢ εἰς αἰεὶ. (8) Οἱ σορισταὶ δ' ἐπὶ τῷ ἑξαπατᾶν λέγουσι καὶ γράφουσιν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει καὶ οὐδὲνα οὐδὲν ὠφελούσιν· οὐδὲ γὰρ σορὸς αὐτῶν ἐγένετο οὐδεὶς οὐδ' ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ ἑκάστῳ σοριστῇ κληθῆναι, ὃ ἔστιν ὄνειδος παρὰ γε τοῖς εὖ φρονούσι. (9) Τὰ μὲν οὖν τῶν σοριστῶν παραγγέλματα παραινῶ φυλάττεσθαι, τὰ δὲ τῶν φιλοσόφων ἐνθυμήματα μὴ ἀτιμάζειν· οἱ μὲν γὰρ σορισταὶ πλουσίους καὶ νέους θηρῶνται, οἱ δὲ φιλόσοφοι πᾶσι κοινοὶ καὶ φίλοι· τύχας δὲ ἀνδρῶν οὔτε τιμῶσιν οὔτε ἀτιμάζουσιν.

10. Μὴ ζητοῦν δὲ μὴ δὲ τοὺς ἐπὶ τὰς πλεονεξίας εἰκὴ ἰόντας, μὴτ' ἐπὶ τὰς ἰδίας μὴτ' ἐπὶ τὰς δημοσίας, ἐνθυμηθέντα ὅτι μὲν ἀριστοὶ αὐτῶν γινώσκονται μὲν ἐπὶ τὰ βελτίω ἐπίπονοί τ' εἰσίν, οἱ δὲ κακοὶ πάσχουσιν τε κακῶς καὶ γινώσκονται ἐπὶ τὰ χεῖρω. (11) Τὰς τε γὰρ τῶν ἰδιωτῶν οὐσίας ἀφαιρούμενοι καὶ τὰ τῆς πόλεως εἰς τὰς κοινὰς σωτηρίας ἀνωφελέστεροί εἰσι τῶν ἰδιωτῶν, τὰ τε σώματα πρὸς τὸν πόλεμον χάριστα καὶ αἰσχίστα ἔχουσι· πονεῖν οὐ δυνάμενοι. Οἱ δὲ κυνηγῆται εἰς τὸ κοινὸν τοῖς πολίταις καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ κτήματα καλῶς ἔχοντα παρέχουσιν. (12) Ἐρχονται δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ θηρία, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς φίλους. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς φίλους ἰόντες δύσκαλιαν ἔχουσι παρὰ πᾶσιν, οἱ δὲ κυνηγῆται ἐπὶ τὰ θηρία ἰόντες εὐκλειαν· ἐλόντες μὲν γὰρ πολέμια νικῶσι, μὴ ἐλόντες δὲ πρῶτον μὲν ὅτι πάσης τῆς πόλεως ἐχθροὶ ἐπιχειροῦσιν ἔπαινον ἔσχον, ἔπειτα ὅτι οὗτ' ἐπ' ἀνδρὸς βλάβη οὔτε φιλοκερδεία ἔρχονται. (13) Ἐπειτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος βελτίους γίνονται πρὸς πολλὰ καὶ σωφώτεροι δι' οὐ διδάζομεν. Ἐὰν γὰρ μὴ πόνοις καὶ ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιμελείαις πολλαῖς ὑπερβάλλωνται, οὐκ ἂν ἔλοιεν ἄγρας. (14) Τὰ γὰρ ἀντίπαλα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγωνιζόμενα καὶ ἐν τῇ αὐτῶν οἰκίῃ ἐν ἰσχυρῇ πολλῇ ἔστιν· ὥστε τῷ κυνηγῆτῃ μάτην οἱ πόνοι γίνονται, ἐὰν μὴ μείζονι φιλοπονίᾳ καὶ πολλῇ συνέσει κρατῆσθαι αὐτῶν. (15) Οἱ μὲν οὖν κατὰ πόλιν βουλόμενοι πλεονεχεῖν μελετῶσι νικᾶν φίλους, οἱ δὲ κυνηγῆται, κοινούς ἐχθρούς· καὶ τοὺς μὲν ἡ μελέτη αὕτη ποιεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους πολεμίους ἀμείνους, τοὺς δὲ πολλὴ χεῖρους· καὶ τοῖς μὲν ἡ ἄγρα μετὰ σωφροσύνης, τοῖς δὲ μετὰ αἰσχροῦ θράσους. (16) Κακοθηθείας δὲ καὶ αἰσχροκερδείας οἱ μὲν δύνανται καταφρονεῖν, οἱ δ' οὐ δύνανται· φωνὴν δὲ οἱ μὲν εὐεπῶ ἴσιν, οἱ δ'

fallendi artificium tenent. Itaque verbis forsitan non eleganter utor (hoc enim non adfecto); sed ea, quibus ad virtutem præclare institutus opus est, a me recte cognita proferre cupio. Nam verba quidem ut parum ad institutionem conferunt; ita sententiæ sunt utiles, si doctrinam egregiam contineant. Vituperant autem et alii plerique professores istos sapientiæ sæculi nostri, non sapientiæ studiosos; quod in verbis, non animorum sensibus, sapientiæ suæ acumen ostendent. Nec me latet, quod præstaret hæc a me scripta esse justa cum continuitate. Nam facile ipsis erit, cito nec recte reprehendere. Scripta tamen ita sunt, ut recte se habeant, nec ostentatores sapientiæ, sed reapse sapientes ac bonos efficiant. Neque enim hæc videri malo, quam esse utilia; ut nunquam refutari possint. At illi sapientiæ professores ad fallendum et proferunt et scribunt sua, lucri sui causa, nec quidquam ulli hominum prosunt. Quippe nullus eorum nec fuit, nec est sapiens: sed unicuique sufficit habere nomen professoris sapientiæ (sophistæ), quod apud recte sentientes ignominiosum est. Quapropter horum sapientiæ professorum præcepta cavenda moneo, sapientiæ vero studiosorum (philosophorum) inventa cogitata nequaquam rejicienda. Nam ut illi sapientiæ professores aucupantur eos qui divites sunt, et juvenes: ita communes sunt et amici omnibus hi sapientiæ studiosi. Fortunas hominum iidem ut in pretio non habent, ita nec ignominiosas ducunt.

Non illos item moneo tibi æmulandos, qui ad captandas condiciones meliores temere feruntur, sive privatis in rebus, seu publicis: et hac quidem in consideratione, quod optimi ex illis ob res bene gestas noti sint, et sint laboriosi; quum improbi turpiter in ærumnas incidunt, et flagitiosis e rebus clari sint. Quippe quum et privatis auferant bona sua, et rempublicam expilent, minus ad salutem communem utilitatis adferunt, quam homines imperiti; et habent corpora bello ineptissima, fœdèque constituta, laboribus ferendis plane impares. At venatores et corpora et bona sua civibus bene comparata in medium exhibent. Et hi quidem feras invadunt, illi amicos. Qui amicos adgrediuntur, apud omnes infames sunt: venatores, dum feras adoriuntur, laudem inveniunt. Nam si feras ceperint, belluas hostiles vincunt; sin minus, laudantur tamen: primum, quia civitatis totius inimicos adgrediuntur; deinde, quod nec cum ullius hominis damno, nec lucri cupiditate id faciant. Ex hoc ipso denique conatu ad pleraque meliores et peritiores evadunt ex ratione quam ostendemus. Quippe nisi laboribus, et cogitationum inventis, et magna diligentia longe præstarent, prædas nullas caperent. Nam hostes eorum pro vita dimicantes, et in suo ipsorum domicilio, magnum robur habent. Itaque venator frustra laboraret, nisi feras industria majori, ac prudentia copiosa superaret. Ergo quotquot in civitate meliori esse supra ceteros conditione volunt, amicos vincere contendunt; venatores autem, communes inimicos. Et hos quidem hæc exercitatio præstantiores facit adversus alios hostes, illos multo deteriores: et sua utrisque venatio, his cum prudentia, illis cum turpi audacia conjuncta. Malitiam et quæstum hi contemnere possunt, illi non possunt: vocem hi bona proferentem emittunt, illi turpem. Adversus ipsum numen nihil illos ab impietate de-

αἰσχρὰν πρὸς δὲ τὰ θεῖα τοῖς μὲν οὐδὲν ἐμποδὼν ἀσε-
θεῖν, οἱ δ' εὐσεβέστατοι. (17) Λόγοι γὰρ παλαιοὶ κατέ-
χρουσιν, ὡς καὶ θεοὶ τούτῳ τῷ ἔργῳ χαίρουσι καὶ πρῶ-
τοντες καὶ ὀρώντες ὥστε ὑπάρχειν ἐνθουσιμένους τούτων
θεοφιλεῖς τ' εἶναι καὶ εὐσεβεῖς τοὺς νέους, τοὺς ποιῶν-
τας ἃ ἐγὼ παραινῶ, οἰομένους ὑπὸ θεῶν του δρᾶσθαι
ταῦτα. Οὗτοι δ' ἂν εἶεν καὶ τοκεῦσιν ἀγαθοί, καὶ
πάσῃ τῇ ἑαυτῶν πόλει, καὶ ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν
καὶ φίλων. (18) Οὐ μόνον δὲ, ὅσοι ἄνδρες κυνηγεσίῳ
ἠράσθησαν, ἐγένοντο ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ (αἱ) γυναῖκες,
αἷς ἔδωκεν ἡ θεὸς ταῦτα Ἀρτεμις, Ἀταλάντῃ, καὶ
Πρόκρῳ, καὶ εἴ τις ἄλλη.

terret, at hi religiosissimi sunt. Perhibetur enim ante
mortalium sermone, deos etiam hoc opere tum facili-
tum spectando voluptatem percipere. Quo fit, ut juve-
hac ad animos revocantes, quæ ipse moneo, si ea faciant
religiosi sint et pii, quum hæc ab aliquo numine specta-
arbitrentur: iidemque in parentes, in patriam universam
in unumquemque civium, in amicos egregie se gerat.
Neque viri duntaxat, quotquot venationum fuere studiosi,
laudem præclaram adepti sunt; sed etiam feminae, quæ
hæc dea Diana largita est, ut Atalanta, Procris, et si qua
præter has alia fuit.

ΤΕΛΟΣ.

INDEX

NOMINUM ET RERUM.

Ag. Agesilai Encomium. — *Ap.* Socratis Apologia. — *Ath.* Atheniensium Respublica. — *Conv.* Convivium. — *Eq.* De Re Equestri. — *Exp.* Cyri Expeditio seu Anabasis. — *HG.* Historia Græca. — *Hi.* Hiero. — *Inst.* Cyri Institutio seu Cyropædia. — *Lac.* Lacedæmoniorum Respublica. — *Mag.* De Magistri Equitum Officio. — *Mem.* Socratis Memorabilia. — *Œc.* Œconomicus. — *Vec.* De Vectigalibus. — *Ven.* De Venatione.

A

Abarnis, promontorium ad Lampsacum, *HG.* II, 1, 29.
Abadatas, Susiorum rex, maritus Panthææ, mittitur legatus ad regem Bactrianorum de societate belli, *Inst.* V, 1, 1, 2; ab uxore arcessitus filius socius Cyri fidelissimus, VI, 1, 45. Cyri rem curulem adiuvat, *ib.* 48: præest centum curribus, et in pugna cum Croeso sortitur locum periculosissimum contra Ægyptiorum phalangem, VI, 1, 36; ornatur et excitatur a conjuge carissima, VI, 1, 2. Cadit in pugna, VII, 1, 32; ejus cadaver misere concisum deferitur a conjuge ad Pactolum amnem, VII, 1, 4, 10. Lugetur a Cyro, *ib.* 6, 8, 11, 13; qui ei parentat, *ib.* 17. Monumentum, *ib.* 16.
Abrocomas (Satrapa Artaxerxis regis Persarum), hostis Cyri minoris ad Euphratem, *Exp.* I, 1, 20. Ab eo Græci mercenarii deficiunt ad Cyrum, *Exp.* I, 1, 3. Nec Ciliciæ portas nec Phœnicen defendit, *ib.* 5; comburit naves, ne Cyrus Euphratem trajiciat, *ib.* 18; quinto demum die, postquam pugnatum est ad Cunaxa, advenit cum suis copiis, I, 1, 12.
Abrozelmæ, Thrax, interpretes Seuthis, *Exp.* VII, 1, 43.
Abydeni (Abydi incolæ), Lacedæmoniorum socii sub Lyandro, *HG.* II, 1, 18; in Lacedæmoniorum amicitia continentur per Dercyllidam, IV, 1, 3 sqq.; quos jubente Pharnabazo ejicere recusant, licet agrum ipsorum vastet, *ib.* 6. Multi per insidias ab Iphicrate occiduntur, *ib.* 35 sqq. Abydenorum aurifodinae, *ib.* 37.
Abydus, urbs, *Exp.* I, 1, 9. — In Chersoneso e regione Sesti, octo stadiorum spatio ab ea urbe distans, *HG.* IV, 1, 5. *ib.* I, 1, 5. Ab Atheniensibus invaditur, I, 1, 15. Obsessa ab Iphicrate, V, 1, 25 sqq.
Academia (gymnasium Athenis celeberrimum, ab Academo quodam, qui dedicavit, sic dictum), *HG.* II, 1, 8; VI, 1, 49. — Ibi decursiones equestres fiebant, *Mag.* 1, 1, 14.
Acanthus, urbs Chalcidices, in agro Olynthiorum, patria Cligenis, auxilia a Lacedæmoniis petit contra Olynthios, *HG.* V, 1, 11. *ib.* 1, 6. Acanthii incolæ, V, 1, 23.
Acarnanes, Atheniensibus auxiliantur, *HG.* IV, 1, 17. Cum iisdem juncti Achæos invadunt, IV, 1, 1. Cum Agesilao pugnant et vincuntur, IV, 1, 3; *Ag.* 1, 22. Pacem cum Achæis, societatem cum Lacedæmoniis pepigere, *HG.* IV, 1, 1. Vincuntur ab Agesilao et cum Argivis conciliantur, *Ag.* 1, 20. Thebanorum socii, *HG.* VI, 1, 23.
Acarnania, pars Helladis, *HG.* VI, 1, 37; *Ag.* 1, 20.
Achæi, multi fuerunt in exercitu Cyri minoris, *Exp.* V, 1, 10. Turbæ eorum in reditu, VI, 1, 9 sqq.; 11, 24.

— Prodrunt Heracleenses, *HG.* I, 1, 18. Calydonem habentes, ab Acarnanibus, Atheniensibus et Boeotiis pressi, legatos Lacedæmonem miserunt, et auxilium impetrant, IV, 1, 1, coll. *Ag.* 1, 20. Lacedæmonios fere sequuntur, *HG.* III, 1, 26; IV, 1, 18; VI, 1, 2; 1, 18. Ab Epaminonda coguntur Thebanos sequi, VII, 1, 41 sqq. Defendunt Eleos contra Arcadas, VII, 1, 17, 28 sqq. Eorum socii contra Thebanos, VII, 1, 1 et 18.
Achaia, *HG.* IV, 1, 10, 23; VI, 1, 2; VII, 1, 41 sqq.
Achaici Phthiæ montes, *HG.* IV, 1, 9.
Acherusia Chersonesus (peninsula in ora Ponti prope Heracleam). Ibi Hercules descendit ad Cerberum educendum, *Exp.* VI, 1, 2.
Achilles, Pelei et Thetidis filius, discipulus Chironis, *Ven.* 1, 2, 4, 16; et præterea Phœnicis, *Conv.* 1, 23; *ib.* 31.
Achilleum, (« oppidum juxta tumulum Achillis conditum a Mitylenæis in agro Trojano, » *Plin.*) *HG.* III, 1, 17; IV, 1, 17.
Acragas. V. Agrigentum.
Acrisius, dux Sicyonius, *HG.* VII, 1, 45.
Acrocorinthus (arx Corinthi), *HG.* IV, 1, 4.
Acroril (in urbe Triphyliae), Lacedæmoniis auxiliantur, *HG.* III, 1, 30; IV, 1, 18. Eorum oppida, VII, 1, 14.
Actis, nomen canis, *Ven.* 1, 5.
Acumenus, medicus, quo familiariter usus est Socrates, *Mem.* III, 1, 2.
Adeas, dux Sicyonius, Euphronis filius, *HG.* VII, 1, 45.
Adimantus, Leucorophidæ filius, dux Atheniensis, *HG.* I, 1, 21; cum Conone, I, 1, 1. Captus a Lyandro et dimissus, II, 1, 30 sq. Solus humane suaserat in concione Atheniensium de Æginetis, *ib.* 32.
Adusius, Persa, redigit dolo ad concordiam Caras dissidentes, *Inst.* VII, 1, 1; adiuvat Hystaspam in subigenda Phrygia, *ib.* 8. Fit satrapa Carie, VIII, 1, 7.
Æchme, nomen canis, *Ven.* 1, 5.
Æetæ filius, rex Phasianorum, *Exp.* V, 1, 37. V. *Tiribazus*.
Ægæ, civitas Achæiæ, *HG.* IV, 1, 5.
Ægeus pontus, *Œc.* 1, 27.
Ægina insula, *HG.* II, 1, 9; V, 1, 2.
Æginetæ, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, 1, 3; ab Lyandro restituntur, *ib.* 9. Vexata Atticæ, muro cinguntur, V, 1, 2. Conf. V, 1, 61; VI, 1, 1.
Ægospotami, s. Ægos flumen (urbs Chersonesi Thracicæ), *HG.* II, 1, 21.

- Egesthena, agri Megarensis oppidum, *HG.* V, iv, 18; VI, iv, 26.
- Egyptii, Cressi socii, utuntur clypeis magnis longisque hastis, *Inst.* VI, ii, 10; aciem altissimam instruunt, VI, ii, 20; fortiter pugnant, VII, i, 29; occidunt Abradatam, *ib.* 32; repellunt Persas, *ib.* 34; a Cyro tandem pedem referre coguntur et caduntur, *ib.* 36; pactu se dedunt Cyro, *ib.* 41; abs quo accipiunt in Asia tres urbes, exinde dictas urbes Egyptiorum, *ib.* 45. — Hostes Persarum, *Exp.* II, v, 13. Eorum arma, I, viii, 9. — Duos reges eligunt, *Ag.* ii, 29.
- Egyptus, pars Asiae, secundum veterum geographorum descriptionem, subigitur a Cyro, *Inst.* I, i, 1; VIII, vi, 26. — Hinc mercatores Athenas advehant navibus res ad victum suaves, *Alib.* ii, 7. — *Mem.* I, iv, 17.
- Encas Stympalius, oriundus Stympado, oppido Arcadiae prope Tegeam, lochagus perit in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, vii, 13.
- Encas, item Stympalius, praetor Arcadium, *HG.* VII, iii, 1.
- Enesias, Anchisae et Veneris filius. Penates et parentem servavit; a quo, Troja capta, omne jus belli abstinuerunt Achivi, *Ven.* i, 15. Chironis discipulus, *ib.* 2.
- Enesias, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 9.
- Enianes habitantes ad Oetam montem, finitimi Thessalis. Sunt in expeditione Cyri minoris initii copias Menonis Thessali, *Exp.* I, ii, 6. Horum saltatio, VI, i, 7. — Cum Lysandro Haliarti adesce iubentur, *HG.* III, v, 6. Lacedaemoniorum adversarii, IV, iii, 15; *Ag.* ii, 6 et 24.
- Eoles, Cressi socii adversus Cyrum, *Inst.* VI, ii, 10. — Sunt cum Agesikao, *HG.* III, iv, 11; IV, iii, 10; *Ag.* i, 14; ii, 11.
- Eolis regio Asiae minoris maritima ab Ionia usque ad Troadem seu Hellespontum, *Exp.* V, vi, 24. — Refertur ad satrapiam Phrygiae majoris, *Inst.* VIII, vi, 7. — Pharnabazi satrapia, *HG.* III, i, 10. Add. III, ii, 13; IV, viii, 33.
- Eschines Aeanum, praest cohorti pellastarum Arcadiorum in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, iii, 22; viii, 18.
- Eschines, Atheniensis, unus ex Triginta in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2 et 13.
- Eschylus Philiasius, amicus Socratis, *Conv.* iv, 63.
- Esculapius, Chironis discipulus, mortuos in vitam revocandi et morbos sanandi facultate praeditus, inter deos est relatus, *Ven.* i, 2 et 6. — In ejus templo aquam calidam bibebant agri, *Mem.* III, xiii, 3.
- Ethet, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Ethiopia, terminus imperii Persici versus meridiem, *Inst.* VIII, vi, 21; viii, i.
- Etoli, eos Achaia amicos reddit Agesilaus, *HG.* IV, vi, 14; *Ag.* ii, 20.
- Exonenses, tribus Attica, *HG.* II, iv, 26.
- Aganemmo Dianae sacrificavit, *HG.* III, iv, 3; VII, i, 34.
- Agasias Stympalius, lochagus gravis armaturae in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; indicat servilem statum Apollonidis, III, i, 31. Rem strenue gerit, IV, vii, 11; V, ii, 15. Ridet Lacedaemoniorum regnandi aviditatem, VI, i, 30. Legatus mittitur ad Heracleotas, VI, ii, 7; suadet, ne exercitus separetur, VI, iv, 10. Eripit Dexippo militem, VI, vi, 7; deinde ultro se sistit Cleandro ad iudicium, *ib.* 17. Vulneratur, dum fortiter pugnat, VII, viii, 19.
- Agathinus, navarchus Corinthius, *HG.* IV, viii, 10.
- Agatho, poeta, *Conv.* viii, 32.
- Agesilaus, Archidami filius, Lacedaemoniorum rex, cujus *Encomium* vide p. 491 sqq. — Redit ex Asia adversus Boeotios, *Exp.* V, iii, 6. — Ejus et Leotychidae de regno contentio, *HG.* III, iii, 2; Agesilaus creatur rex, *ib.* 4.
- Ejus in Asiam profecturi sacrificium Aulide Boeoti impediunt, III, iv, 4. Adversus Tissaphernem expeditionem suscipit, *ib.* 6; et adversus Persas, *ib.* 10. Ejus magnae animas, *ib.* 11. Honestae fraude Tissaphernem eludit, *ib.* 12. Ejus de Persarum equitatu victoria, *ib.* 24. Classis instruit, *ib.* 27 sqq. Ejus res in Asia prospere gestae, IV, per capita i et ii. In medio victoriae cursu revocatur, IV, ii, 4. Reditus in Graeciam, IV, iii, 3. Agesilaus in Thessaliam venit, ubi ejus agmen varie premitur, *ib.* 8. Equestri proelio Thessalos vincit, *ib.* 8. Eclipsis solis, *ib.* 10. Agesilai humanitas erga captivos, *ib.* 20. Delphos proficiscitur, *ib.* 21. Ad Piraeum copias ducit, IV, iv, 19. Ipsius ac Teutiae fratrum felicitas, *ib.* 20. Expeditio contra Argivos propter Corinthum, IV, v. Expeditio in Aeanum, IV, vi, 3. Cum exercitu cogit Boeotos liberare Thebanos, V, i, 31 sqq. In Mantineenses bellum gerere deprecatur, V, ii, 3. Phoeidae patrocinator, V, ii, 32. Adversus Philiasios copias ducit, V, iii, 15. Ejus solertia, *ib.* 17. Mortem Agesipolidis agere tulit, *ib.* 20. Detrahet imperium belli adversus Thebanos, V, iv, 15. Quo pacto Sphodrium excusavit, *ib.* 25. Expeditio in Boeotiam, *ib.* 35 sqq. Thespienses dissidentes reconciliat, *ib.* 55. Ezer vena malleoli abrupta, *ib.* 58. Thebanos excludit et fodere, VI, i, 5. Ad Mantineenses legatus de moribus non reticendis, re infecta iratus discedit, VI, v, 5. Exercitum adversus eos educit, *ib.* 12, et Mantineenses adgreditur, *ib.* 15. Post vastationes redit, *ib.* 16-22. Praevitit Epaminondam contra Spartam profecturum, VII, v, 9, 10.
- Agesipolis, Pansaniae exulis filius, *HG.* V, ii, 3. Infantis tutor Aristodemus IV, ii, 9. Expeditionem suscipit contra Argivos, sed fulmine territus copias dimittit, IV, vii, 2 sq. Arte Mantineum occupare nititur, V, ii, 4. Instaurat bellum Olynthiacum, V, iii, 8. Febre laborat, moritur, *ib.* 19.
- Agesistratus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
- Agias Arcas, strategus, cum ceteris ducibus dolo capitur a Tissapherne, *Exp.* II, v, 31; obtruncatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* fine.
- Agis, rex Lacedaemonius, Decaeam tenens, Athenas invadit, sed repellitur, *HG.* I, i, 33. Pace facta Decaeam relinquit, II, ii, 7 sq. iii, 3. Ab Eleis a sacrificio prohibitus, dux adversus eos constituitur, III, ii, 22 sqq. Exercitum dimittit, *ib.* 24. Denuo contra Eleos mittitur, *ib.* 25. A Neptuno diebatur esse et cubiculo uxoris expulsus adeo ut dubitaretur de Leotychide ejus filio, III, iii, 1, 2 (conf. *Ag.* i, 5). Ejus mors et sepultura, *ib.* 12.
- Aglatadas, Persa morosus, qui improbat jocos, *Inst.* II, ii, 11.
- Agriumentum, per famem a Carthaginiensibus capitur, *HG.* I, v, 21; II, ii, 24.
- Agryrhios, Atheniensis, Thrasybuli successor in classis imperio, *HG.* IV, viii, 31.
- Alcathus, pater Peribae, *Ven.* i, 9.
- Alce, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Alcetas, Lacedaemonius, trecentos fere Oreitas capit, sed custodit negligenter, *HG.* V, iv, 56, 57.
- Alcetas, Epiri rex, Iasonis tyranni partes sequitur, *HG.* VI, i, 7. Ab eo auxilia petunt Athenienses Corecyrae, VI, ii, 10.
- Alcunas, dux Cadusiorum, *Inst.* V, iii, 42.
- Alcibiades, Cliniae filius, exul Atheniensibus auxilio venit Abydum cum navibus aliquot, *HG.* I, i, 5; captus a Tissapherne, noctu aufugit, *ib.* 9. Clazomenas, *ib.* 10. Mindarum superat, classemque ejus diripit, *ib.* 18. Chalcedonem obsidet, I, iii, 2; Selymbrium capit, *ib.* 10, et Byzantium, *ib.* 13. Dux eligitur cum Thrasybulo

- Mem.* III, II. Ejus dictum, quum Socrates esset condemnatus, *Ap.* 28.
- Apollonia oppidum Lydiae juxta Thyatira, *Exp.* VII, viii, 15. — Aliud, cum Acantho maximum oppidum in agro Olynthiorum, *HG.* V, II, 11; V, III, 1 sqq. Incolae Apolloniatae, V, II, 12.
- Apollonides, ut Lydus auribus pertusis, ob ignaviam abigitur ab exercitu, *Exp.* III, I, 26, 31.
- Apollophanes, Cyzicenus, Agesilaum cum Pharnabazo conciliare nititur, *HG.* IV, I, 29.
- Arabes, subiciuntur ab Assynis, *Inst.* I, v, 2. Adjuvant Crosum adversus Cyrum, VI, II, 10; subiguntur a Cyro, *Inst.* I, I, 4; VII, IV, 16. Conf. *Tragulus*.
- Arabia (pars Mesopotamiae juxta Euphratem inter Araxem et Mascam amnes) describitur *Exp.* I, v, 1 sqq.; VII, VIII, 25. — *Inst.* VIII, VI, 7.
- Arans, navarchus Lacedaemonius sub Eleonico, *HG.* II, I, 7.
- Aracus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, III, 10.
- Aracus, Lacedaemonius, in Asiam missus ad inspicendas res Dereyllidae, *HG.* III, II, 6.
- Aragdus, Arabs, Assyniorum socius, *Inst.* II, I, 5; occiditur in fuga, IV, II, 31.
- Araspas, Medus, Cyri aequalis et familiaris, donatus a Cyro veste Medica, fit custos Pantheae, *Inst.* V, I, 1; contendit amorem esse in hominis potestate, *ib.* 8; sed, captus amore Pantheae, *ib.* 17, conatur vinum ei inferre, *ib.* 32; inde mittitur tanquam transfuga ad Crosum, VI, I, 36. Unde redit et hostium exponit statum, VI, II, 14; praest cornu dextro in proelio cum Croso, *ib.* 21.
- Aratus, Lacedaemoniorum legatus Athenas missus, *HG.* VI, v, 33.
- Araxes, amnis Mesopotamiae, in Euphratem se effundens, ut videtur secundum *Exp.* I, IV, 19.
- Arbaces, dux in exercitu Artaxerxis, *Exp.* I, VII, 12; Mediae satrapa, VII, viii, 25.
- Arcades, multi fuerunt in exercitu Graeco Cyri contra Artaxerxem, *Exp.* VI, II, 10; eorum saltatio, VI, I, 11. Cum Achaeis se separant a ceteris, VI, II, 12; sed mox suae temeritatis dant penas, VI, III, 1 — 9. Arcas quidam temere accusat Xenophontem, VII, VI, 8 sqq. — Arcadibus opem tulerunt Athenienses duce Lysistrato, *Ec.* III, 7. — Cum Lacedaemoniis proficiscuntur contra Eleos, *HG.* III, II, 19; et contra Athenienses, III, V, 12. Mantineensibus auxiliantur contra Lacedaemonios, VI, v, 11. sqq. (et *Ag.* II, 23 sq.), Heraeam, atque adeo Spartam petunt cum Thebanis, *ib.* 22 sqq. Thebanis iterum adsumt contra Lacedaemonios et Athenienses, VII, I, 18 sq.; sed rerum suarum (quae recensentur) gloria elati, Thebanos spernunt, *ib.* 22 sqq.; ipsi Lacedaemoniis bellum illaturi, *ib.* 25 sqq.; sed eventorum vicissitudine premuntur, *ib.* 28 sqq. ad fin. Bella cum Philiis, VII, II, Sicyoniis succurrunt, VII, III, 1 sqq. Societatem ineunt cum Atheniensibus, VII, IV, 2 sqq. Ab Eleis lacessiti, bello hos petunt et vincunt, *ib.* 12 sqq., et Lacedaemonios ad Cronnum, *ib.* 23. Jus Olympicum certamen moderandi sibi et Pisatis vindicantes, iterum bellant in Elide, *ib.* 28 sqq. Ob discordias suorum de usu sacrae pecuniae recedunt, *ib.* 33 sqq. societate Thebanorum rejecta, praefectus Thebanus Tegea multos comprehendit, *ib.* 36 sqq. Epaminonda etiam bellum ipsis minato, *ib.* 40, socios parant, VII, v, 1 sqq., in quo cap. res ad Mantineam narrantur.
- Archagoras, Argivus exul, lothagus in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, II, 13, 17.
- Archedemus, Atheniensis, homo pauper et disertus, liberat Critonem a sycophantarum petulantia, *Mem.* II, IV, 4. Posterius potens in republica, praefectus largitionibus in plebem, *HG.* I, VII, 1.
- Archestratus, unus praetorum decem post Alcibiadem delectorum, *HG.* I, v, 16. In vincula conjectus, quod diceret propositis conditionibus pacem cum Lacedaemoniis ineundam, II, II, 15.
- Archias, Polemarchus Thebanus, *HG.* V, IV, 2; VII, III, 7.
- Archidamus, pater Agesilai, *HG.* V, III, 13; *Ag.* I, 15.
- Archidamus, Agesilai filius, amat Cleonymum, cui veniam a patre impetrat, *HG.* V, IV, 25 sqq.; eligitur dux belli Thebani, VI, IV, 18; cum exercitu proficiscitur, *ib.* 19. Ejus expeditiones felices in Peloponneso, VII, I, 28 sqq. Secunda omnia ab Hercule ejus progenitore, *ib.* 31; inde victoria illustris, *ibid.* Herum pugnat cum Arcadibus et vulneratur, VII, IV, 21 sqq. Thebanos prope ipsam Spartam vincit, VII, v, 12 sqq.
- Archidamus, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, I, 33.
- Archytas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, I, 10; III, I, 1.
- Areopagi senatus laudatur constantia, gravitas, justitia, *Mem.* III, v, 20.
- Aresias, unus ex Triginta viris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
- Arexio, Arcas, etiam Parrhasius dictus (a parte Arcadiae), harnuspex, *Exp.* VI, IV, 13; V, II, 8.
- Argens, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, I, 33; statui populari fave et cum aliis multis in exilium agitur, VII, IV, 15, 16.
- Arginuse, insulae ante Lesbum sitae, *HG.* I, VI, 27, ubi plura.
- Argivi cum Atheniensibus legatos mittunt ad regem Persarum, *HG.* I, III, 13. Atheniensium socii contra Lacedaemonios, II, II, 7, coll. III, v, 11; Eleorum socii, III, II, 21; Thebanorum, IV, II, 16; III, 15 sqq. coll. *Ag.* II, 9 12). Corinthum sibi subijciunt, IV, IV, 1 sqq. Eos aggrediuntur Lacedaemonii, *ib.* 19; sed majore vi biennio post sub Agesipolide, IV, VII. Sacros menses obtinere solent, *ib.* 3. Ut Corinthi domini, Isthmia celebrant, IV, v, 1. Corinthum, etiam post Antalcidae pacem retentam, IV, VIII, 13 sq., ab Agesilao coguntur dimittere, V, I, 29 sqq. Ab Atheniensibus et Corinthiis in urbe Epidauri obsessi, ab Arcadibus liberantur, VII, I, 25. Arcadium socii, *ib.* 28 sq. Sicyone democratiam constituerunt, *ib.* 44 sq. Bella contra Philiasios, VII, II, 1 sqq.; *ps.* VII, IV, 11; contra Eleos, *ib.* 30. sqq. Antiquos Argivos, qui ad Cadmeam ceciderant, sepeliverunt Athenienses, VI, v, 46.
- Argo, navis Argonautarum, *Exp.* VI, IV, 1.
- Ariadne, in saltatione mimica cum Baceho inducta, *Conn.* IX, 2.
- Aricus, Cyri minoris amicus, praest cornu sinistro in pugna ad Cumaxa, *Exp.* I, VII, 5; IX, 31; fugit interfecto Cyro, *ib.* coll. *Ec.* IV, 19). Imperium Persarum oblatum non accipit, *Exp.* II, II, 1. Rationem itineris proponit, *ib.* 11. Impetrata venia a rege minus curat Graecos, *Exp.* II, IV, 2. — Sardibus degit, postquam a rege Persarum defeceat, *HG.* IV, I, 27.
- Aribaeus, Cappadocum rex, Assynios adjuvat contra Medos, *Inst.* II, I, 5; in fuga occiditur ab Hyrcanis, IV, II, 31.
- Ariobarzanes (Phrygiae satrapa), proditus a filio Mithridate, *Inst.* VIII, viii, 4. — Idem, ut videtur, legatos Lacedaemoniorum cum ducit, *HG.* I, IV, 7. Ejus satrapia, et hospes Tiribazus, V, I, 28. Pecuniam in Graeciam misit, VII, I, 27. — Lydiae et Ionie satrapa, socius Agesilai, qui ejus urbes Assum et Sestum ab Autophadate et Cotye obsessas liberat, *Ag.* II, 26.

- Aristarchus, harmosta Lacedæmonius Byzantii, vendit quadringentos amplius Græcos, de exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, II, 5, 6; quem corruptus a Pharnabazo prohibet a tractu in Asiam, *ib.* 12; VI, 13, 24; insidiatur ipsi Xenophonti, VII, II, 14.
- Aristarchus, Atheniensis, popularem statum solvit, Cænoen Thebanis prodidit, inde accusatus, *HG.* I, VII, 28. Dux, II, III, 46.
- Aristarchus, Atheniensis, cujus inopiam subleuat consilium Socratis, *Mem.* II, VII.
- Aristæas Chius, centurio levis armaturæ in reditu Decemmillium, vir fortis, *Exp.* IV, I, 28; VI, 20.
- Aristippus Thessalus, civis Larissæ, a Cyro minore hospite accipit pecuniam et quatuor millia militum contra seditiosos cives, *Exp.* I, I, 10; II, I; his præficit Menonem, II, VI, 28.
- Aristippus, Socraticus (Cyrenaicæ sectæ auctor) : cum eo disputat Socrates de voluptate, *Mem.* II, I; item de bono et pulchro, III, VII.
- Aristo, Atheniensis, legatus mittitur ad Sinopenses in reditu Decemmillium, *Exp.* V, VI, 14.
- Aristo, Glauconis Atheniensis pater, *Mem.* III, VI, 1.
- Aristo, proditor Byzantii, *HG.* I, III, 18.
- Aristocles, Atheniensium legatus Spartam, *HG.* VI, III, 2.
- Aristocrates, dux Atheniensis cum Alcibiade, *HG.* I, IV, 21. Iterum electus inter decem prætores post Alcibiadem, I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; accusatur, I, VII, 2.
- Aristodemus, unus ex Herculis posteris, rediit primus Spartam, *Ag.* VII, 7.
- Aristodemus, Laco, ex regio genere, tutor Agesipolidis, *HG.* IV, II, 9.
- Aristodemus, Atheniensis, Socratis discipulus, cognomine Parvus, contemptor divinationis et religionis, a Socrate reducitur ad deos colendos, *Mem.* I, IV.
- Aristogenes, Siculus, pater Heraclidæ, *HG.* I, II, 8.
- Aristogenes, dux Atheniensis inter decem prætores post Alcibiadem, *HG.* I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; non rediit Athenas, I, VII, 1.
- Aristolochus, Lacedæmoniorum legatus Athenas, *HG.* V, IV, 22.
- Aristonymus, Methydrænsis Arcas, lochagus præest gravi armaturæ in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, I, 27; VI, 20. Rem strenue gerit, *Exp.* IV, VII, 9 sqq.
- Aristophon, Atheniensis, pater Demonstrati, *HG.* VI, III, 2.
- Aristoteles, unus e Triginta viris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, III, 2. — Exul Atheniensis, siquidem est idem, II, II, 18; et dux Atheniensis, II, III, 46.
- Armenia, regio Asiæ finitima Mediæ versus septentriones; ejus satrapa Orontas, *Exp.* III, V, 17; IV, III, 4. In ea sunt fontes Tigridis et Euphratis, IV, I, 3. Eam Centrites annis distinguit a Carduchorum regione, IV, III, 1. Ejus montes, *ib.* 20. Eam peragant Græci, IV, IV, 1. Armeniæ occidentalis satrapa Tiribazus, *ib.* IV, 5.
- Armenii, finitimi Mediæ, in exercitu Assyriorum, *Inst.* II, I, 6; ab Astyage Medorum rege bello victi tributum pendere sunt coacti, III, I, 10. Horum rex deficit a Mediæ, II, IV, 12; capitur a Cyro, III, I, 6; subit capitis iudicium, *ib.* 8; defenditur a Tigrane filio, *ib.* 14 sqq.; et mittit Cyaxari tributum copiasque, *ib.* 42; Occidit filii magistrum innocentem, *ib.* 38. — Eorum equi describuntur, *Exp.* IV, V, 36. Eorum pueri pincernarum vicem sustinent, *ib.* 33.
- Arnæpes, unus ex iis qui missi sunt a Pharnabazo ut ab Alcibiade fidem acciperent, *HG.* I, III, 12.
- Arsamas, Persa, dux peditum Persarum sub Cyro, *Inst.* VII, I, 3, 8.
- Artabatas, Persa, præest curribus in pompa, *Inst.* VIII, III, 18; fit satrapa Cappadociæ, VIII, VI, 7.
- Artabazus, Medus, cupidus osculandi Cyrum, *Inst.* I, IV, 27; suadet Medis, ut Cyrum sequantur, IV, I, 23; et cum Cyro maneant, V, I, 23. Suadet, bellum esse continuandum, VI, I, 9; mittitur a Cyro ad Arasam, ne hic vim inferat Pantheæ, *ib.* 34. Est chiliarchus peditum in prælio cum Creso, VI, III, 31. In oratione repetit summam rerum a Cyro gestarum, VII, V, 48 sqq. Equo donatur a Cyro, VIII, III, 25; et vocatur ad convivium VIII, IV, 1; jocatur, *ib.* 12 : donatur aureo poculo, *ib.* 24.
- Artabazus, Persa, ducit Persarum cetratos et sagittarios sub Cyro, *Inst.* V, III, 38.
- Ariacamas, satrapa Phrygiæ magnæ, opem fert Assyriis, *Inst.* II, I, 5; a Cyro in dignitate sua serratur, VIII, VI, 7. — Alius, Phrygiæ satrapa tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VII, 25.
- Artagersas, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31; VII, I, 22, 27.
- Artagerses, præest sex millibus equitum in Artaxerxis exercitu contra Cyrum minorem, *Exp.* I, VII, 11; occiditur ab ipso Cyro in pugna, I, VIII, 24.
- Artæozus, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31. — Alius, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, IV, 16; V, 35.
- Artapatas, eunuchus Cyri minoris fidelissimus, *Exp.* I, VI, 11; immoritur Cyro, I, VIII, 28.
- Artaxerxes, Persarum rex, Darii et Parysatidis filius, Cyri minoris frater, cognomine Mnemon, vino deditus, venandi studium negligere cœpit, *Inst.* VIII, VIII, 12. — Natus antequam pater regnum adeptus esset, *Exp.* I, I, 1; succedit patri, *ib.* 3; Cyrum non necat exoratus a matre, *ib.* : ejus frater spurcius, II, IV, 25; vulneratur a Cyro in acie, I, VIII, 26; occisi Cyri castra diripit, I, X, 1; metuit Græcos victores, *ib.* 6; II, II, 18; III, 1. Poscit a Græcis arma, II, I, 8; inducias facit cum Græcis, II, III, 25; obtruncat Græcorum duces, II, VI, 1. — Pacem imponit Lacedæmoniis et Atheniensibus, *HG.* V, I, 30, 31, ubi ejus formula. — *Xerxes* pro Artaxerxe in codd. *HG.* II, I, 8.
- Artimas, Lydiæ satrapa, tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VII, 25.
- Artuchas, Hyrcaniorum dux, *Inst.* V, III, 38. — Alius, ut videtur, satrapa, de cujus mercenariis *Exp.* IV, III, 4.
- Arystas Arcas, homo vorax, *Exp.* VII, III, 23.
- Asea, Arcadiæ oppidum, *HG.* VI, V, 11.
- Aseatæ rebus Thebanorum favent, *HG.* VII, V, 5.
- Asia, i. e. Asia minor, *Inst.* I, I, 4; *HG.* III, IV, 5; IV, VII, 5 et 27; V, I, 31; *Ag.* I, 7, et alibi.
- Asiadatas, chiliarchus equitum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 32.
- Asiatæ, cur secum in bellum ducant uxores et res pretiosissimas, *Inst.* IV, III, 2. Utuntur in bello curribus Cyrenaicis, VI, I, 27.
- Asidates, nobilis et opulentus Persa, oppugnatur a Xenophonte frustra, *Exp.* VII, VII, 9, 15; tandem capitur cum suis, *ib.* 22.
- Asina, Laconia oppidum, et Asinæ incolæ, *HG.* VII, I, 25; *Exp.* V, VI, 36.
- Aspasia, Socratis amica; ejus dictum de pronubis, *Mem.* II, VI, 36. Conf. *Æc.* III, 14.
- (Aspasia) Phocensis, Cyri concubina, capitur ab Artaxerxe, pulchra et prudens mulier, *Exp.* I, X, 2.
- Aspendii, cives Aspendi (urbis Pamphylia ad Eurymedontem amnem), *Exp.* I, II, 12.
- Aspendus, urbs Pamphylia ad Eurymedontem, *HG.* IV, VIII, 30. Aspendii Thrasybulum concidunt, *ibid.*
- Assus, urbs Troadis, in Ariobarzanis satrapia, ab Auto-phradate oppugnata, *Ag.* VII, 7.

Assyria, *Inst.* VI, 1, 17, et alibi. V. seq.

Assyrii in Medorum finibus praeda agunt, *Inst.* I, iv, 16.

Eorum rex infert bellum Medis, I, v, 3, cum viginti millibus equitum, ducentis curribus et ingenti peditem VI, II, 1, 5. Hortatur suos ante praelium, III, iii, 44. Victus a Cyro et Cyavare, repellitur in castra, *ib.* 63; cadit in proelio, IV, 1, 8. Assyrii noctu castra relinquunt, *ibid.* Castrorum metandorum qua utantur ratione, III, iii, 26. Novus rex a Cyro, vastato agro, frustra ad pugnam provocatus, V, iii, 1, 5; parat sibi socium Crœsum, VI, 1, 25; a Gadata et Gobrya confoditur in regia, VII, v, 30. Quos quibus malis insolenter affecerit, v. s. ipsis.

Astazes, Medorum rex, avus Cyri maternus, *Inst.* I, ii, 1, et in seqq. usque ad v, 2, ubi de morte ejus. Armenios subegit bello, III, i, 10. Conf. *Cyrus*.

Astyochus (navarchus Lacedaemonius) quo testem agente Hermocrates Tisaphernem accusavit, *HG.* I, 1, 31.

Astycine Diana, Thebis, *HG.* IV, 1, 41.

Atalanta, nupsit Melanioni, *Ven.* I, 7; nob. venatrix, xiii, s.

Atarneus, urbs Mysiae ad mare Aegæum, *Exp.* VII, viii, 8. Ab exulibus Chiis oblinetur, *HG.* III, ii, 11.

Athenas, lochagus Sicyonius; ejus audacia, *HG.* III, i, 18.

Athene, in media Graecia et medio terrarum orbe sita, *Vec.* I, 6. — Populosissima Graecarum urbium, *HG.* II, iii, 24. — Ibi magna servorum et inquilinorum fuit licentia, *Ath.* i, 10. Adde sequentia.

Athenienses. De eorum *Republ.* actum in peculiari libello, cuius V. argumentum. Unum lingua et vivendi ratione mixta, *Ath.* ii, 8. Plura quam ceteri Graeci festa celebrant, III, 2 et 8. — Persas vincunt, voto de capris maclaudis Dianæ facto, *Exp.* III, ii, 11 et 12. Eorum thesaurus in templo Delphico, V, iii, 5. Furantur pecunias publicas, *Exp.* IV, vi, 16. Eorum opes magna franguntur a Lacedaemoniis, VII, 1, 27. Eorum fidem laudat Scythias, VII, ii, 31; et suos cognatos vocat, *ibid.* — Eorum laudes et vitia, *Mem.* III, v; victi a Boeotiis, *ib.* 4; nunquam sedes mutarunt, *ib.* 12; minus colunt senes, *ib.* 15; non parent magistratibus, etc. *ibid.* — Sepe injusti in judiciis, *Ap.* 4. — Perstringuntur ob ignaviam in bello, *Conv.* ii, 3. — Gloria majorum excellunt, *Mag.* vii, 3; magnos sumptus impendunt in choros et ludos, i, 26. — Distributi sunt in decem tribus, *Vec.* iv, 30. Arcadibus mittunt auxilia, iii, 7. Quomodo principatum Graeciae consecuti, V, 5 seqq. Eorum moneta, iii, 2. Ipsorum vectigalia tractat liber de *Vectigalibus*.

Athenienses vincuntur a Lacedaemoniis, *HG.* I, i, 1; Chrysopolim capiunt et portorium ibi instituunt, *ib.* 22. Bellum cum Agide gerunt, *ib.* 33. Vincuntur ad Coressum, I, ii, 7. Chalcædonem oppugnant, I, iii, 2 seqq. Byzantium proditum ingrediuntur, *ib.* 18 seqq. Legatio ad Persam, I, iv, 4 seqq., delusa. Vincuntur absente Alcibiade, I, v, 12 seqq. Eorum clades duce Conone I, vi, 15; duce Diomedonte, *ib.* 22. Eorum acies navalis, *ib.* 29. Lacedaemonios navali praelio vincunt, *ib.* 34. Duces suos accusant, et in carcerem conjiciunt, I, vii, 3; decreto senatus occidunt, *ib.* 34. Clades ad Egos flumen, II, i, 27; de captivis eorum interficiendis Lacedaemoniorum consultatio, *ib.* 32, ubi commemorantur Athenensium in alios crudelia facinora. Urbis obsidio, II, ii, 10. Obsessi neque inducias neque pacem impetrare potuerunt, *ib.* Fame domantur *ib.* 22. Urbis editio, muroque eversio, *ib.* 23. Trigintaviros electi, II, iii, 2; et arma eis ablata, *ib.* 20. Seditio contra Trigintaviros, II, iv, 23. Pax et amnestia constituta, III, i, 1. Lacedaemoniis praebent equites contra Tisaphernem, *ib.* 3. Athenienses Thebanis se adiungunt, III, v, 16. Corin-

thiorum muros reficiunt, IV, iv, 18. Muros instaurant, et Piræeum muniunt, IV, viii, 10. Res in Asia contra Lacedaemonios geste sub Thrasybulo, Agyrrio et Iphicrate, *ib.* usque ad fin. cap. Rursus maris obtinent imperium, V, i, 13. Eos navibus spoliati Teleutias, *ib.* 24. Magnis difficultatibus impulsos pacem desiderant, *ib.* 25. Irritati ab Lacedaemoniis, Thebanorum socii bellum acriter parant, V, iv, 34; navali pugna Pollim vincunt, *ib.* 61. Eorum cum Thessalis collatio in classis apparatu, VI, i, 10. Bello fracti, pacem cum Lacedaemoniis ineunt, VI, ii, 1. Corcyraeis succurrendum decernunt, *ib.* 10. Rursum pacem facere conantur, VI, iii, 2. Nec audent Thebanos bellum renovaturos, VI, iv, 20. Pacis amatores, VI, v, 2; de ferendo Lacedaemoniis auxilio consistunt, *ib.* 49, et Iphiceratem mittunt, *ib.* 54 seqq. Athenienses mari, Lacedaemonii terra praestant, VII, i, 1; et alternis utrique per quinos dies imperium tenent, *ib.* 12 seqq. Horum populorum adversus Thebanos societas, VII, i, 15. Athenienses frustra affectant Corinthum, et cum Arcadibus ineunt foedus, VII, iv, 4 seqq.

Atramythum (urbs maritima Mysiae), *Exp.* VII, viii, s.

Attica terra, cineta et divisa montibus, *Mem.* III, v, 2.

— Fertilis, *Ath.* i; abundat marmore, i, 4. De talentis ejus, *Vec.* i. Dives argentifodinis, iv. Adde *Zoster*.

Augo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Aulis, Boetia oppidum maritimum, ubi Agamemnon sacra fecerat, *HG.* III, iv, 3; v, 5; VII, i, 34.

Aulon (urbs maritima in confiniis Messeniae et Elidis), *HG.* III, ii, 25; iii, 8, ubi et Aulonitæ, ejus incolæ, et 10.

Autobosaces, Persa, a Cyro minore interficitur, *HG.* II, i, 8.

Autocles, Strombichidae filius, Atheniensis, legatus Lacedaemonem, *HG.* VI, iii, 2; rhetor solers, *ib.* 7, 12 verba facit.

Autolycus, Atheniensis, Lyconis filius, pancratio victor, amatus Calliae, qui in ejus honorem convivium instituit. *Conv.* i, 2, et sepe alibi; de patre gloriatur, iii, 15.

Autophrades (Lydiae satrapa, qui regis jussu bello persequeretur eos qui defeceant), Ariobarzanem obsidet in Asso, *Ag.* ii, 26.

B

Babylon, urbs Asiae maxima et opulentissima, ad Euphratem, *Inst.* V, ii, 8; VII, ii, 11; montibus altis et laeis, VII, v, 7; capitur a Cyro repente, Euphrate in fossam derivato, VII, v, 15; in ejus agro sunt multae palmae et proceræ, *ib.* 11. Babylone, ob cælum tepidum, Cyrus septem menses hibernos degit, VIII, vi, 22. — Quantum distet a loco, ubi pugnatum est a Cyro minore et Artaxerxe, *Exp.* II, ii, 6; quae pugna ἐν Βαβυλὼνι accidisse dicitur V, v, 4. Quantum distet a Cotyoris Ponti, *ibid.*

Babylonia, regio, *Exp.* I, vii, 1; II, ii, 13.

Bacchus congregitur cum Ariadne, in saltatione mimica. *Conv.* ix, 2. — Ejus fanum Aphyti, *HG.* V, iii, 19.

Bactriani, seu Bactrii. Horum rex, hospes Abradatae Sisorium regis, invitatur ab Assyrio ad societatem belli. *Inst.* V, i, 2. Bactrii parent Cyro, I, i, 4. Tentantur ab Assyriis, I, v, 2.

Bageus Persa, dux equitum sub Pharnabazo, *HG.* III, iv, 13.

Basias Arcas, occiditur a Carduchis, *Exp.* IV, i, 8.

Basias Eleus, haruspex, *Exp.* VII, viii, 10.

Belesis, Syriae et Assyriae satrapa tempore Cyri minoris. *Exp.* I, iv, 10; VII, viii, 25.

Bendideum, Dianæ templum Athenis, *HG.* II, iv, 11.

Bla, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Bisanthe (urbs maritima Thraciae inter Perinthum et Gannum ad Propontidem), *Exp.* VII, ii, 38; v, 8.
 Bithyni, in ora Ponti, *Exp.* VI, ii, 17, et iv, v, vi sapius. Horum satrapa erat Pharnabazus, VII, viii, 25. — Bithyni Thracas, in Asia, *HG.* I, iii, 2. Amicitia cum iis contracta per minas Alcibiadis, *ib.* 3, 4. Ab Dercyllida infestati, III, ii, 2-6.
 Bito, affert pecunias exercitui Decemmillium, *Exp.* VII, viii, 6.
 Boeotiam vastant Athenienses, *Mem.* III, v, 4. Inter eam et Atticam magni montes, *ib.* 25. — In eam irrui Cleombrotus, *HG.* VI, iv, 3.
 Boeotii, comparantur cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 2 sqq. Insolentiores sunt adversus Athenienses, *ib.* 4. — Puerorum amori turpi sunt dediti, *Lac.* ii, 13; *Conv.* viii, 34. — Obscurum aliquid de iis, *Ath.* iii, 11. — Gloria majorem florent, *Mag.* vii, 3. — Eorum thoraces s. loricae, *Eg.* xii, 3. — Nolunt sequi Lacedaemonios contra Elidem, *HG.* III, ii, 25; nec contra Athenienses, II, iv, 29. Eorum socii lacesant Agesilaum ex Asia redeuntem, IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2. Eorum legatos ablegat Agesilaus Creusim, *HG.* IV, v, 10. Universorum nomine Thebani iusjurandum praestare volunt, V, i, 32. Boeotica oppida relinquere coacti sunt Thebani, *ibid.* 33. Adversus Boeotios Lacedaemonii copias mittunt, V, iv, 62. — Boeotarchi, *HG.* III, iv, 4.
 Boeotius, Laco, ad regem Persarum legatus Lacedaemoniorum, *HG.* I, iv, 2.
 Boiscus, Thessalus pugil, homo ignavus et improbus, *Exp.* V, viii, 23.
 Bradatas, praefectus turrium rotatarum Cyri, *Inst.* VI, iii, 28.
 Brasidas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
 Breino, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Bryas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Byzantium (urbs in Bosporo Thracio) : ejus situs, *Exp.* VI, iv, 1 sqq. In eam vi irrumpunt Graeci in reditu Decemmillium, *Exp.* VII, i, 16. Ante bellum Peloponnesiacum fuit Atheniensium, *ib.* 27. Praefecti, Cleander, VI, vi, 6 sqq., Aristarchus, VII, ii, 12. — Eo ab Atheniensibus mittitur Clearchus, *HG.* I, i, 35. Vallo cinctum Athenienses obsident, I, iii, 14, dum Clearchus ibi est, Lacedaemonius praefectus, *ib.* 15. Quo absente proditum a Cydone, Aristone et aliis, *ib.* 18. Ab Alcibiade capitur, *ib.* 20. Recipit eam Lysander, II, ii, 1. Eo navigat Thrasybulus, decimas Ponti vendit, democraticam restituit, IV, viii, 27.

C

Cadmea, arx Thebarum (a Cadmo conditore), *HG.* V, ii, 29. Mulieres dum ibi Cerealia agunt, Phaeidae Lacedaemonio proditur, *ib.* ; sed recuperatur Thebanis opera exulum, V, iv, 1 sqq. Argivi ibi sepulti, VI, v, 46.
 Cadusii, gens magna et bellicosa, infensa Assyriis, *Inst.* V, ii, 25; fiunt Cyri socii, V, iii, 22. Temere excurrentes clade afficiuntur, et ducem amittunt, V, iv, 15; novum ducem sibi creant, *ibid.* 22. Cadusius aliquis, VI, i, 8; VIII, iii, 32. Iis constituitur satrapa, VIII, vii, 11. — Bello eos petit post defectionem Darius, *HG.* II, i, 13.
 Caeae, urbs magna Mesopotamiae ad Tigrim, *Exp.* II, iv, 28.
 Caeo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Caici Campus (pars Mysiae fertilissima et optima ad Caicum

ammem, qui in sinum Elaiticum fluit), *Exp.* VII, viii, 8, 18.
 Calceas, Lacedaemonius, affert epistolam Agesilao a rege Persarum de hospitio, *Ag.* viii, 3.
 Callias, Lacedaemonius, idem, ut videtur, in Asia sub Agesilao, *HG.* IV, i, 15.
 Callias, Archon apud Athenienses (Olymp. 93, 3, confusus cum antiquiore Olymp. 75, i, qui et Calliades dicitur), *HG.* I, vi, 1.
 Callias, Hipponici filius, dux Atheniensium gravis armaturae peditum, vincitur ab Agesilao, *HG.* IV, v, 13. Athenis hospes publicus Lacedaemoniorum, V, iv, 22. Legatus cum aliis Spartam mittitur, VI, iii, 2; Daduchus dictus, *ib.* 3, coram Spartanis pro pace ambiciosius verba facit, *ib.* 4 sqq. — Protagorae, Gorgiae, ac Prodico sapientiae mercedem dedit pecuniam multam, *Conv.* i, 5; iv, 62; amator Autolyce, i, 1; gloriatur arte homines emendandi, iii, 4; iv, 1; ditissimus, iv, 37; sacerdos deorum τῶν ἐν Ἐπείθῳ, viii, 39.
 Callibius, Lacedaemonius, praefectus, a Lysandro ad Trigintaviros mittitur, *HG.* II, iii, 13, 14.
 Callibius, Tegyates : ejus factio urbe ejicitur eamque virecipit, *HG.* VI, v, 6.
 Callicratidas, Lacedaemonius, Lysandro in imperio Asiatico succedit, *HG.* I, vi, 1 : in quo capite ejus ingenium et res gestae adumbrantur. Occisus ad Arginusas, II, i, 1.
 Callimachus Parrhasius Arcas, lochagus gravis armaturae in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; viii, 8; rem strenue gerit, *ib.* 10. Legatus mittitur ad Sinopenses, V, vi, 14; deinde ad Heracleotas, VI, ii, 7. Seditiose sibi arrogat imperium Arcadum et Achaeorum, *ib.* 9, 10.
 Callimedon, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
 Callippides, histrio, hominibus lacrimas commovet, *Conv.* iii, 11.
 Callisthenes, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
 Callistratus, Atheniensis orator, quem sibi adjungit Iphicrates, *HG.* VI, ii, 39. Legatus cum Callia et aliis mittitur Lacedaemonem, VI, iii, 3. Ejus oratio, *ib.* 10 sqq.
 Callistratus, Atheniensis ex tribu Leontide, occiditur, *HG.* II, iv, 27.
 Callixenus, demagogus Atheniensis, duces ad Arginusas accusat, *HG.* I, vii, 8; post exilium omnibus exosus fame perit, *ib.* 35.
 Calpes portus (Ponti in Bithynia sive Thracia Asiatica), *Exp.* VI, ii, 13; iii, 2; describitur VI, iv, 1, 2.
 Calydon, olim Aetolia, *HG.* IV, vi, 1. Add. 14.
 Camarina (urbs Siciliae), sub Dionysio, a Carthaginiensibus capitur, *HG.* II, iii, 5.
 Cambyses, Cyri pater, Persarum rex ex gente Persidarum, *Inst.* I, ii, 1; revocat Cyrum domum, I, iv, 25. Deducit eundem, et egregie disserit de imperatoris summi officio, I, vi fere toto. Stabilis regnum Persarum Cyro, VIII, v, 23.
 Cambyses, Cyri filius natu major, constituitur a patre moriente heres imperii paterni, *Inst.* VIII, vii, 11.
 Camelorum magna vis capta ab Agesilao, *HG.* III, iv, 24.
 Cannoni psephisma quid jusserit, *HG.* I, vii, 20.
 Canum nomina, *Ven.* vii, 5.
 Capithe, qualis mensura, *Exp.* I, v, 6.
 Cappadoces. Eorum rex, *Inst.* I, v, 3. Sunt Cræsi socii, VI, ii, 10; subiguntur a Cyro, I, i, 4; VII, iv, 16; accipiunt satrapam Persam, VIII, vi, 7. Conf. *Aribæus*.
 Cappadocia, regio Asiae, *Inst.* VIII, vi, 7; *Exp.* I, ii, 20; VII, viii, 25.

- Caracasus**, annis Mysiae, *Exp.* VII, viii, 18.
Cardia (urbs Chersonesi Thraciae), *HG.* I, i, 11.
Carduchus praestitit carpentis mulierum in expeditione Cyri contra Assyrios, *Inst.* VI, iii, 30.
Carduchi populi ad ripam sinistram Tigris in Armeniae et Assyriae confiniis, liberi, bellicosi, montani, *Exp.* III, v, 16; V, v, 17; VII, viii, 25. Horum montes petunt Graeci, III, v, 17; IV, i, 2; frustra eos sibi amicos conciliare student, *ib.* 8, 9: urgent agmen **extremum** Graecorum, *ib.* 16 et IV, iii, 7 sqq. Forum arcus, IV, ii, 28.
Cares, sollicitantur frustra ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5. Dissidentes callide rediguntur ad concordiam ab Adusio, VII, iv, 1; quem a Cyro petunt satrapiam, VII, iv, 7; VIII, vi, 7. — Cum scutis albis, *HG.* III, ii, 15.
Caria, *Inst.* VIII, vi, 7. — Tissaphernis satrapia, equestribus copiis non idonea, *HG.* III, ii, 12; *Ag.* I, i, 14, 29. Ab Lacedaemoniis bello petitur, *ibid.*
Carsus, annis Ciliciae, *Exp.* I, iv, 4.
Carthaginienses, imperium Libyae tenent, *Mem.* II, i, 10. — Hannibale duce in Siciliam profecti, *HG.* I, i, 37; Agrigentum fame ad deditionem compellunt, I, v, 21. Dionysio victo, Gelam et Camarinam capiunt, II, iii, 5. — Linum Carthaginiense, *Ven.* ii, 4.
Carvae (urbs in finibus Laconicis), capitur a Thebanis, *HG.* VI, v, 25; recipitur ab Archidamo et crudeliter tractatur, VII, i, 28.
Castoli Campus, *Exp.* I, i, 2; iv, 7, vel Castolus Campus, *HG.* I, iv, 3, in Lydia, ubi conventus agebantur populo-rum Persico imperio subiectorum.
Castor, frater Pollucis, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* i, 2 et 13; ab eo nomen habent Cares castoriae (quae et Lacrae dicuntur), iii, 1.
Catana (urbs Siciliae), *HG.* II, iii, 5.
Cave, magnus vicus in Mysia, *HG.* IV, i, 20.
Cayster (annis Ioniae): in Caystri Campo rex Phrygiae minoris congregat copias, *Inst.* II, i, 5. Unde Caystri Campus, urbs, *Exp.* I, ii, 11.
Cebes, Thebanus, *Mem.* III, ii, 17; Socratis auditor laude dignus, I, ii, 48.
Celene, urbs (Eolia, munitissima, in Pharnabazi satrapia, *HG.* III, ii, 10).
Cecrops, antiquissimus Atticae rex, iudicavit litem deorum, *Mem.* III, v, 20.
Cedrae, Cariae oppidum Atheniensibus deditum, a Lysandro capitur, *HG.* II, i, 15.
Celene, urbs magna Phrygiae (majoris), *Exp.* I, ii, 7; ubi erat Cyri praetorium et paradisus, per quem fluit Maeander, *ibid.*; arcem ibi exstruxit Nerves, *ib.* 9.
Celti vel **Celtae**, a Dionysio tyranno Lacedaemoniis mittuntur in auxilium, *HG.* VII, i, 20; victores, *ib.* 31.
Celusa, mons (Sicyoniae), *HG.* IV, vii, 7.
Cenchreae, portus Corinthi, *HG.* IV, v, 1; VI, v, 51; VII, iv, 5.
Centrites, annis (in Tigrim influens), distinguit Armeniam a Carduchorum regione, *Exp.* IV, iii, 1; hunc tandem trajiciunt Graeci, *ib.* 15.
Ceos (insula e regione Sami promontorii), *HG.* V, iv, 61.
Cephalenia (Ionii maris insulae), *HG.* VI, ii, 31. Ejus oppida in potestatem suam redigit Iphicrates, *ib.* 33.
Cephalus, nobilis venator, discipulus Chironis, ab Antora raptus, *Ven.* i, 2 et 6.
Cephsodorus, Cephsiphontis filius, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, ii, 13; occiditur, *ib.* 17.
Cephsidotus, orator Atheniensis, Lacedaemonem mittitur legatus, *HG.* VI, iii, 2. Ejus oratio contra Procleum Philiasum, VII, i, 12 — 14. — Alius, ut videtur, dux electus, II, i, 16.
Cephsiphon, Atheniensis, Lacedaemonem missus, *HG.* II, iv, 36. Nisi est alius, Cephsodorii pater, *Exp.* IV, ii, 13.
Cephisus, fluvius Atticae, *HG.* II, iv, 19. — Alius, Bae-tiae ex Parnasso, *HG.* IV, iii, 16; *Ag.* II, 9.
Ceramicus sinus Cariae, *HG.* I, iv, 8; II, i, 15.
Ceramicus, vicus Athenarum, *HG.* II, iv, 33.
Ceramo, Atheniensis locuples, multos alebat servos, *Mem.* II, vii, 3.
Ceramorum Forum, urbs in finibus Mysiae, *Exp.* I, ii, 10.
Cerasus, urbs Graeca et maritima in Colchide, Sinopen-siana colonia, *Exp.* V, iii, 2; quibus et tributum pendebat V, v, 10. Incolae, Cerasuntii, V, vii, 13 sqq.
Cerberus, ab Hercule ex Orco protractus, *Exp.* VI, ii, 2.
Cereris et Proserpinae sacra Eleusinia, *HG.* VI, iii, 6.
Certonus (in aliis Certonium), urbs Mysiae, *Exp.* VII, viii, 8, ubi nunc **Cydonium**.
Chabrias, Atheniensis, Iphicratis in imperio successor, *HG.* IV, v, 19; in Cyprum Evagorae auxilio profecturus, Lacedaemonios multos in Aegina destruit, V, i, 10 sqq. Lacedaemonios vincit navali pugna, V, iv, 61; summus tunc imperator habitus, Corcyram mittitur, VI, ii, 8. Epidauri stat contra Argivos, VII, i, 25.
Chaeceates, Atheniensis, frater minor Chaecephontis, quorum dissidium componit Socrates, *Mem.* II, iii, 15. Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48.
Chaeceus, unus ex Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, iii, 2.
Chaecephon, Atheniensis (Sphettius), frater Chaececratis, *Mem.* II, iii, 14, 15; Socratis discipulus honestus, *Mem.* I, ii, 48. — Oraculum consultit de Socrate, *Ap.* 14.
Cherilas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
Cherton, Lacedaemonius Polemarchus, occisus in Piraeo, *HG.* II, iv, 33.
Chalcedon (urbs Bithyniae e regione Byzantii), *Exp.* VII, i, 20; ii, 24, 26. — Ab Alcibiade mari et fluvio ardua et Atheniensibus redditur tributaria, *HG.* I, iii, 2 sqq. Lysander eam recipit, II, ii, 1. Thrasybulus eam sibi conciliat, IV, vii, 28.
Chalcedonia, ager Chalcedonis, *Exp.* VI, vi, 38.
Chalchii, finitimi Armeniae, *Inst.* III, i, 34; a Cyro coguntur pacem facere cum Armeniis, III, ii, 1. Sunt bellicosissimi et mercede militant apud Indos, *ib.* 7; et apud Cyrum ipsum, a quo ob praedandi libidinem castigantur, VII, ii, 5. — Liberi, fortes, mercenarii, eorum arma, *Exp.* IV, iii, 4; V, v, 17; VII, vii, 25.
Chalus, annis Syriae piscosus, *Exp.* I, iv, 9.
Chalybes, duo populi: 1) liberi, *Exp.* VII, viii, 25; finitimi Armeniae, IV, v, 34. Stipendia merent apud barbarum, IV, iv, 18; occurrunt Graecis, IV, 6, 5. Laudantur ob fortitudinem, et eorum arma describuntur, IV, v, 15 sqq. 2) Populus in Ponto, Mossynaeorum imperio pre-rens, *Exp.* V, v, 1.
Chara, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Charadra, locus in agro Nemeensi, a nonnullis intelligitur, *HG.* IV, ii, 33, ubi alii χαρδρα simpliciter capiunt ac alveo torrentis.
Chares, dux Atheniensis, Phidiontis auxilio missus, *HG.* VII, ii, 18. Sicyoniis Thyaniam eripit, *ib.* 20 sqq. Revocat in Cenchreis cum classe appellens, Corinthios vult juvare, VII, iv, 1 sqq.
Charicles, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG.* II, iii, 2. — Is et Critias quid contra Socratem egerint, *Mem.* I, ii, 31 sqq.
Charmandia, urbs magna ad Euphratem, *Exp.* I, v, 10.
Charmides, Glauconis filius, discipulus Socratis, *Mem.*

- III, vi, 1; vii, 1; ad rempublicam capessendam excitatur a Socrate, *ibid.* — *Conv.* I, 3. Ejus dictum, III, 1. Paupertate gloriatur, *ib.* 9; IV, 29. — Unus e decem Piraei praefectis, interficitur, *HG.* II, IV, 19.
- Charrinus Laco, legatus Thimbronis ad Seuthen, *Exp.* VII, VI, 1; defendit Xenophontem, *ib.* 39.
- Charon, civis Thebanus, *HG.* V, IV, 3.
- Charopus Eleus: ejus, Thrasonidae et Argei factio democratica Elide, *HG.* VII, IV, 15.
- Chersonesus Thraciae e regione Abydi, *Exp.* I, I, 9; II, VI, 2; regio amena et fertilis, *Exp.* V, VI, 25. Lacedaemoniorum juris est, VII, II, 2. — Ejus amplitudo, munificatio, urbes, periculum a Thracibus, *HG.* III, II, 8 et 10. Ibi castella habet Alcibiades, I, v, 17. Eo ingreditur Pharnabazus, III, II, 9; post eum Iphicrates, IV, VIII, 39. Europae tribuitur, IV, II, 6. Incolae, Cherronesitae, I, III, 10; III, II, 8. — Adde *Acherusia*.
- Chilon, Lacedaemonius, Archidami sororis maritus, interficitur in pugna cum Arcadibus, *HG.* VII, IV, 23.
- Chirishopus Lacedaemonius adducit septingentos milites gravis armaturae ad exercitum Cyri minoris, *Exp.* I, IV, 3; mittitur ad Ariæum, II, I, 5; laudat Xenophontem, III, I, 45; hortatur duces, III, II, 2. Cur semel a Xenophonte sit vituperatus, IV, VI, 3. Salse perstringit Athenienses, *ib.* 16. Trapezunte navigat ad naves adducendas, V, I, 4; sed redit cum a modo triremi, VI, I, 16; imperium totius exercitus in eum confertur, *ib.* 32; sed mox eo privatur, VI, II, 12. Medicamento sumpto perit, VI, IV, 11.
- Chiro, Centaurus, filius Saturni et Naidis nymphæ, *Ven.* I, 4; iustitia nobilis, *ib.* 1; praeceptor multorum, *ib.* 2; diu vixit, *ib.* 3; praeceptor Achillis, a quo ob disciplinam honoratur, *Conv.* VIII, 23.
- Chius, insula, *HG.* I, I, 32; II, VI, passim. Incolae Chii a periculo et conjuratione militum impendente servati ab Eleonico, II, I, 1 sqq.
- Chremon, Atheniensis, unus e Trigintaviris, in oligarchia, *HG.* II, III, 2.
- Chrysanias, Persa *θύσις*, corpore nec magnus nec robustus, sed animo fortis et prudens, *Inst.* II, III, 5: suadet pro sua cuiusque dignitate praemia esse distribuenda, II, II, 19; III, 5. Mittitur ad montes Armeniae celeriter et clam occupandos, II, IV, 22. Captivos adducit, III, III, 48. Laudatur a Cyro ob fortitudinem et facilem obedientiam, IV, I, 3; fit ex centurione chiliarchus, *ib.* 4: probat Cyri consilium de equitatu Persico instituendo, IV, III, 15; ducit loricatedos, V, III, 36; adjuvat Cyrum in pavore exercitus sedando, VI, II, 21; praestit equitatu, VII, I, 3; suadet eadem quae Cyrus maxime expetebat, VII, v, 55; VIII, I, 1. Est myriarchus, VIII, III, 16. Laudatur a Cyro eximie, VIII, IV, 11; fit Lydiae Ioniaeque satrapa, VIII, VI, 7.
- Chrysopolis (urbs Bithyniae) propinqua Chalcedoni (e regione Byzantii, in Bosporo Thracio), *Exp.* VI, III, 15; VI, 38; VII, I, 1; *HG.* I, III, 12. Ibi portitorium et decimas de mercibus exigendas ab nautis instituit Alcibiades, *HG.* I, I, 22.
- Cilices, frustra tentantur ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, I, 5; sed adjuvant Cresum, VI, II, 10. Liberi sine satrapa relinquuntur, VII, IV, 2; VIII, VI, 8; I, I, 4.
- Cilicia, *Inst.* VIII, VI, 8. Aditu difficilis, *Exp.* I, II, 21; ejus situs et natura, *ib.* 22; pylae ejus, I, IV, 4.
- Cinadon, Lacedaemonius, juvenis pulcherrimus, princeps auctor conjurationis in Ephoris et optimates Lacedaemonios, *HG.* III, III, 4 sqq.; ejus supplicium, *ib.* 11.
- Circe mutat Ulyssis socios in sues, *Mem.* I, III, 7.
- Cissidas, Syracusanus, dux auxiliorum a Dionysio Lacedaemoniis missorum, *HG.* VII, I, 28.
- Cithaeron, mons Boeotiae, superatur ab Agesilao, *HG.* V, IV, 37 et 47. *ib.* 55, 59; VI, IV, 5.
- Cittus, sive Cissus, mons supra Macedoniam, *Ven.* XI, 1.
- Cius (Mysiae oppidum), *HG.* I, IV, 7.
- Cladaus, fluvius (Elidis, in Alpheum influens), *HG.* VII, IV, 29.
- Clazomenae, insula (sinui Smyrneni adjacens), *HG.* I, I, 10 et 11. Eas sibi adjudicat Artaxerxes, V, I, 31.
- Cleanelus, dux Graecus, perit cum aliis, *Exp.* V, I, 17.
- Cleagoras pinxit frontispicium Lycei, *Exp.* VII, VIII, 1.
- Cleander, harmosta Byzantii, Laco, *Exp.* VI, II, 13; IV, 18; venit Calpen cum navibus, inde turbæ de præda, VI, VI, 5 sqq.; hospitium init cum Xenophonte, *ib.* 35; VII, I, 8. Imperium exercitus oblatum non recipit, religione impeditus, *ib.* 36.
- Cleander, Sicyonius, dux electus, *HG.* VII, I, 45.
- Cleanor, Arcas vel Orchomenius, nisi duo viri sunt intelligendi. Arcas natu maximus dux secundum Clearchum, in exercitu Cyri minoris, *Exp.* II, I, 10. Orchomenius graviter vituperat Ariæum, II, v, 39. Arcas sufficitur in locum Agiae, III, I, 47. Orchomenius hortatur duces ad perfidiam Persarum ulciscendam, III, II, 4; praestit Arcadibus gravis armaturae, IV, VIII, 18. Arcadem rogat Xenophon, ut sacra diligenter inspiciat, VI, IV, 22. Cleanor simpliciter nominatus cum Phrynisco contendit ire militatum apud Seuthen, VII, II, 2; honorifice sentit de Xenophonte, VII, v, 10.
- Clearchus, exul Lacedaemonius, comparat copias pecunia, quam a Cyro minore acceperat, *Exp.* I, I, 9; III, 3; II, VI, 4. Venit ad Cyrum Celænas cum mille militibus gravis armaturae, octingentis peltastis Thracibus et ducentis Cretensibus sagittariis, I, II, 9; praestit cornu sinistro, *ib.* 15; saxis petitur ab exercitu, I, III, 1; sedat milites, *ib.* III, 9 sqq. A Menonis militibus saxis petitur, I, v, 12. Praestit cornu dextro in pugna, I, VIII, 4; minus auscultat Cyro, *ib.* 13; tesseram ei aperit, *ib.* 16. Eum maximi fecit Cyrus, I, I, 9; VI, 5; et suum consilium de bello inferendo regi communicavit, III, I, 10. Laudatur ut bonus imperator, II, III, 11; VI, 8; colloquitur cum Tissapherne de metu insidiarum, II, v, 3-15. Dolo capitur a Tissapherne, *ib.* 31; trucidatur, II, VI, 1. Ejus vita et mores describuntur, *ib.* I-15.
- Clearchus, Lacedaemonius, Rhamphii filius, hospes publicus Byzantinorum, Chalcedonem et Byzantium missus, *HG.* I, I, 35. Idem, ut videtur, Byzantii praefectus, I, III, 15.
- Clearetus, lochagus, ex temeritate perit, *Exp.* V, VII, 14-16.
- Cleocritus, Atheniensis, mystarum praeco, post cladem Trigintavirorum Atheniensem populum alloquitur, *HG.* II, IV, 20 sqq.
- Cleombrotus, Lacedaemonius, ab Ephoris cum exercitu contra Thebanos mittitur, *HG.* V, IV, 14; domum redit cum difficultate, *ib.* 16 sqq. Sequenti anno iterum in Thebanos ducit, *ib.* 59 sqq. Maritimo itinere in Phocenses mittitur, VI, I, 1. Unde in Thebanos irruere jubetur, VI, IV, 3; a quibus in pugna superatur, *ib.* 6-13, ibidem occisus.
- Cleomedes, Atheniensis, unus Trigintavirorum, in oligarchia, *HG.* II, III, 2.
- Cleon, eques Lacedaemonius, cadit, *HG.* V, IV, 39.
- Cleone (oppidum inter Corinthum et Argos situm), *HG.* VII, v, 15.
- Cleonymus Laco, vir fortis, interficitur a Carduchis, *Exp.* IV, I, 18.
- Cleonymus, Laco, Sphodriæ filius egregius, amatur ab

Archidamo, *HG.* V, iv, 25 sqq., ubi plura de ejus virtutibus. Interficitur in pugna Leontrensi, VI, iv, 14.

Cleophon, demagogus Atheniensis, interficitur in tumultu, *HG.* I, vii, 35.

Cleosthenes, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.

Cleostratus, Argivorum ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 13.

Cligenes, Acanthius, legatus ad Lacedaemonios missus, *HG.* V, ii, 11 sqq., ubi ejus oratio.

Clinias (Alcibiadis frater), amatus Critobulo, *Conv.* iv, 12.

Clinomachus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.

Cliteles, Corinthius; ejus oratio in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 37.

Clito, Atheniensis statuarius, quocum disserit Socrates de arte statuaria, *Mem.* III, x, 6 sqq.

Clitorii (Arcadiae gens), cum Orchomeniis bellantur, et mercenarii milites alunt, *HG.* V, iv, 36 sq.

Cnidus (urbs Cariae), *HG.* IV, iii, 12; viii, 22.

Cocylitae (incola urbis Cocylis, in Aelide sitae), *HG.* III, i, 16.

Coratades, Thebanus, artem imperatoriam proficitur et vult praesse Graecis, *Exp.* VII, i, 33. — Dux Boeotum, Byzantio praefectus a Clearcho, cui ad Pharnabazum proficiscendum erat, *HG.* I, iii, 15; in tumultu se inimicis dedit, Athenas mittitur, aufugit et salvus Deceleam pervenit, *ib.* 21, 22. Si quidem est idem homo.

Cortae, gens Pontica libera, *Exp.* VII, viii, 25. (Nomen ex *Taechi*, ut videtur, corruptum.)

Colchi (populus Ponti Euxini versus orientem), resistunt Decemmillibus in reditu, *Exp.* IV, viii, 9; sed fugantur, *ib.* 18. Graeci ibi vescuntur melle insaniam inferente, *ib.* 20. Colchorum legati lapidantur, V, vii, 2. Sunt liberi, VII, viii, 25.

Coloniae (urbs maritima Troadis), se dedunt Dercyllidae, *HG.* III, i, 13 et 16.

Colophon (urbs Ioniae), et incolae Colophonii, *HG.* I, ii, 4.

Colosse, urbs opulenta et magna Phrygiae majoris, *Exp.* I, ii, 6.

Colytus (pagus Atticus), unde Colyttensis Thrasylbulus, *HG.* V, i, 26.

Comania (castellum, ut videtur, non procul Pergamo), *Exp.* VII, viii, 15.

Conon, dux eligitur ab Atheniensibus, *HG.* I, iv, 10; iterum eligitur, cum novem aliis in locum Alcibiadis, I, v, 16; ab Andro profectus ad pugnam navalem se parat, *ib.* 18 sqq.; sed praelium evitat ob hostium numerum, I, vi, 15 sqq.; tandem Mitylenae terra navique obsessus, cogitur ad pugnandum et vincitur a Callicratida, *ib.* 19 sqq.; Davium partem servat et cum imperio manet, *ib.* 38; I, vii, 1. In pugna ad Egos flumen ipsius naves solae non capiuntur, quibuscum abit in Cyprum, II, i, 28 sq. Cum Pharnabazo Lacedaemonios vincit, IV, viii, 1, et Hellesponti rebus ordinatis, classeeque parata, Cytherios in fidem accipit, et murorum Atheniensium partem instaurat, *ib.* 2-10. Legatus ad regem Persarum, a Tiribazo in vincula conjicitur, *ib.* 13-16.

Coreyra, insula, a Timotheo in Atheniensium potestatem redigitur, *HG.* V, iv, 64. Mnasippus Lacedaemonius eam obsidet et vastat, VI, ii, 4-7; quare Coreyraei legatos Athenas mittunt, *ib.* 8 sq.; tandem ab Iphicrate servantur, *ib.* 36 sqq.

Core, quid, *HG.* II, i, 8.

Coressus, mons prope Ephesum, *HG.* I, ii, 7.

Corinthus, urbs, *HG.* IV, iv, 18; VIII, 15, etc. Corinthii ab Atheniensibus capti, praecipitio puniuntur, II, i, 31 sq. Quare volebant parcere Atheniensibus, ii, 11, 19. Sed non agunt contra eos, II, iv, 30; neque contra Eleos,

III, ii, 25; neque contra Thebanos, III, v, 17. Sunt inter hostes Lacedaemoniorum, IV, ii, 11 sqq.; III, 15 sqq. (*Ag.* ii, 5 sqq.). Turbae maximae factionum in urbe et Atheniensium Lacedaemoniorumque de ea pugnae narrantur, IV, fere toto (et *Ag.* ii, 18 sqq.). Bellum contra Lacedaemonios, IV, viii, 10 sqq. Neptuni Corinthii templum delagrat, IV, v, 4. Corinthum relinquunt Argivi, V, i, 34; et Corinthii socii fiunt Lacedaemoniorum, *ib.*, et iii, 27; VI, iv, 18; v, 29 sqq. Ibi moratur Iphicrates, VI, v, 49 sqq. Nolunt jurare in fedus a rege propositum, VII, i, 40. Frumentum Philiuntem mittunt, VII, ii, 23. Ab Atheniensium societate sese avertunt, VII, iv, 4 sq. Pacem a Thebanis rogant impetrantque, *ib.* 6 sq.; itidemque ab Lacedaemoniis, *ib.* 8 sqq. Praelium circa Corinthum, VII, i, 14 sqq. (*Ag.* ii, 5). Longi muri, IV, iv, 18.

Coronea (urbs Boeotiae), pugna ad eam, in qua vicit Agesilaus, *Exp.* V, iii, 6; *HG.* IV, iii, 15 sqq.; *Ag.* ii, 9 sqq.

Corsole, urbs deserta ad Mascam amnem, *Exp.* I, v, 4.

Corylas, satrapa Paphlagoniae, *Exp.* VII, viii, 25; V, v, 12, 22; vi, 11. Fordus offert Graecis, VI, i, 2.

Coryphasium (promontorium Messeniae), quo Helotes caeduntur, *HG.* I, ii, 18.

Cotyora, urbs Graeca, Sinopensium colonia in regione Icbarenorum ad Pontum Euxinum, *Exp.* V, v, 3 sqq.

Incolae, Cotyritae, *ib.* et 10, 19.

Cotys, rex vel satrapa Paphlagoniae, Sestum obsidet in Ariobarzani satrapia sitam, *Ag.* ii, 26; Agesilao auxiliares copias mittit, iii, 4. — Idem *Olys* vocari videtur in *HG.* Vide *Olys*.

Cranium (lucus cyparissorum cum gymnasio, prope Corinthum), *HG.* IV, iv, 4.

Cranonii (incolae Cranonis, urbis Thessaliae), cum Thebanis juncti, extremum agmen Agesilai ex Asia reducis premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.

Cratesippidas, Lacedaemonius, dux mittitur adversus Athenienses in Chium, *HG.* I, i, 32; v, 1.

Crauge, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Cremaste, oppidulum prope Abydum, cum aurifodinis, *HG.* IV, viii, 37.

Cretensium arcus, *Exp.* III, iii, 7, 15; et sagittarum, I, ii, 9; eorum opera multum prodest, IV, ii, 29. — Cretenses in exercitu Lacedaemoniorum, *HG.* IV, ii, 16; vii, 6. Conf. VII, v, 10. — Cretenses canes adversus aprum, *Ven.* x, 1.

Creusis («Thespiensium emporium in intimo sinu Corinthiaco retractum» Livius), *HG.* IV, v, 10; V, iv, 16 et 60. Capitur a Cleombroto, VI, iv, 3. — *Ag.* ii, 18.

Crinippus, dux subsidiorum a Dionysio missorum, ab Iphicrate captus manum sibi infert, *HG.* VI, ii, 36.

Critias Atheniensis, Trigtavirorum unus, in oligarchia multa crudeliter fecit, *Mem.* I, ii, 12. Cur Socrate magistro usus, *ib.* 16. In Thessalia depravatus, *ib.* 24. Amator Euthydemi, *ib.* 29. Legem tulit ne ars disserendi doceretur, *ib.* 31 sqq., ubi multa de hostilitate in Socratem. — Trigtavir, *HG.* II, iii, 2. Inimicitiae cum Thebanae, quem accusat et condemnandum curat, *ib.* 24-36. Cum reliquis Eleusinem profectus, ibi etiam crudelis, II, iv, 8; in praelio interficitur, *ib.* 19.

Crito, Atheniensis, pater Critobuli, *Mem.* I, iii, 8; Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48; tutus redditur a sycophantarum injuria, II, ix.

Critobulus, Critonis filius, osculator Alcibiadem pulchrum, *Mem.* I, iii, 8; cum eo disserit Socrates de amicis diligendis et conciliandis, II, vi. Socratis auditor, *Conv.* i, 3. Cum eo habetur sermo de oeconomia, *Oec.* i-v. Dives, ii, 3 sqq. Novus maritus in *Conv.* ii, 3; formosissimus,

- pulchritudine gloriatur, III, 7; IV, 10; Cliniam amat, IV, 12. Socrates per lusum certat cum eo de forma, V, 1 sqq.
- Crocinas, Thessalus**, certaminis Olympici victor in stadio, *HG.* II, III, 1.
- Croesus**, Lydorum rex, adest Assyrio adversus Medos cum ingenti vi peditum equitumque, *Inst.* I, V, 3; II, 1, 5; fugit cum ceteris sociis domum, IV, 1, 8; II, 29. Eligitur summus dux sociorum adversus Cyrum, VI, II, 9; habet socios belli plurimos, *ib.* 10: mittit Lacedæmona de societate, *ib.* 11: conatur Cyri exercitum multitudine cingere, VII, 1, 23; sed repellitur, *ib.* 25; equitatus ejus fugatur metu camelorum, *ib.* 27; ipse fugit Sardes, VII, II, 1; captis Sardibus se dedit Cyro, *ib.* 5; dissuadet urbis direptionem, *ib.* 12; exponit de Apollinis oraculis, et se stultitiæ damnat, *ib.* 15; clementer et benigne habetur a Cyro, *ib.* 26; tradit thesauros, VII, III, 1; IV, 12: monet Cyrum ne nimis sit liberalis et redarguitur, VIII, II, 15. Primus e Croesi stirpe rex servus fuerat, VII, II, 24.
- Crommyon** (castellum in agro Corinthiorum), capitur a Praxita, *HG.* IV, IV, 13; V, 19.
- Cromnus**, urbs Arcadiæ, capta ab Archidamo, *HG.* VII, IV, 20, acriter insidetur ab Arcadibus, ac tandem vi recipitur, *ib.* 21 sqq.
- Cronius**, collis in Elide, ab Arcadibus munitur, *HG.* VII, IV, 14.
- Ctesias**, medicus, sanat Artaxerxem vulneratum, *Exp.* I, VIII, 26; laudatur ejus testimonium, *ib.* 27.
- Cuma vel Cyme** (urbs Æolidis), *Inst.* VII, 1, 45; *HG.* III, IV, 27.
- Cyaxares**, Astyagis filius et avunculus Cyri, vituperat Cyrum, *Inst.* I, IV, 9; ignavus, *ib.* 22. Succedit Astyagi patri, I, V, 2. Contra Assyrios auxilium petit a Persis, *ib.* 4. Timidus queritur de paucitate Persarum, II, 1, 7; recenset hostium copias, *ib.* 5: reprehendit Cyrum, quod non splendida veste Medica sit indutus, II, IV, 5; proficiscitur cum Cyro adversus Assyrios, III, III, 25; intemperstiva ejus cum hoste confingendi cupiditas refutatur a Cyro, *ib.* 29: ob livorem et ignaviam non vult Cyrum persequi hostes, IV, 1, 13. In castris captis Assyriorum indulget vino, et ignorat Medos abire cum Cyro, IV, V, 8; re comperta tandem ira percitus minitatur, furit frustra et mittit qui Medos revocet, *ib.* Delectatur formosis mulieribus, IV, V, 52. Arcessitus a Cyro in castra, V, V, 1, queritur graviter de Cyro, *ib.* 8: sed tandem reconciliatus deducitur in tabernaculum egregie instructum, *ib.* 37: ubi genio, more suo, indulget, *ib.* 44. Apud eum fit consultatio de bello continuando, VI, 1, 6: ipse, dum Cyrus proficiscitur contra Croesum, domi remanet cum tertia Medorum parte, VI, III, 2; offert Cyro filiam et Mediam dotis loco, VIII, V, 19.
- Cydnus amnis**, Tarsum mediam perfluens, *Exp.* I, II, 23.
- Cydon**, Byzantius, Byzantium prodidit, *HG.* I, III, 18.
- Cyllene**, ad Cymen Æolidis, Ægyptiorum urbs vocatur, *Inst.* VII, 1, 45.
- Cyllene** (Eleorum urbs cum portu), *HG.* III, II, 27 et 30; VII, IV, 19.
- Cylon**, Argivus, auro se corrumpi patitur a Tithrauste, *HG.* III, V, 1.
- Cyme**. Vide *Cuma*.
- Cynisca**, soror Agesilai regis, *Ag.* IX, 6.
- Cyniscus**, Laco, ut videtur, *Exp.* VII, 1, 13.
- Cynoscephalæ** (colles et vicus in Bœotia), in Thebanorum ditone, *HG.* V, IV, 15; *Ag.* II, 22.
- Cyprii**, socii Croesi, *Inst.* VI, II, 10. Cur ad eos non mittatur satrapa, VII, IV, 2; VIII, VI, 8; I, 1, 4.
- Cyprus**, insula, est terminus imperii Persici versus occidentem, *Inst.* VIII, VI, 21; VIII, 1. — Eam sibi vindicavit rex Persarum in pace Antalcidæ, *HG.* V, 1, 10 et 31. — Ex hac insula bellaria advehuntur Athenas, *Ath.* II, 7.
- Cyreneus**, pistor Atheniensis, *Mem.* II, VII, 6.
- Cyrenaicus currus**, *Inst.* VI, 1, 27; II, 8.
- Cyrus**, major, auctor imperii Persici, Cambysis ex Mandane Astyagis filia filius, *Inst.* I, II, 1; annos 12 natus cum matre proficiscitur ad avum, I, III, 1; orat matrem, ut ipsum relinquat, *ib.* 13. Narrat judicium a se puero exercitum, *ibid.* 17; benevolos sibi reddit aquales, I, IV, 1; amat et colit avum, *ib.* 2; cur paulo loquacior ab initio fuerit, *ib.* 3; studet amulari præstantiores, *ib.* 4; equitare discit, *ib.*; venatione delectatur, *ib.* 5; militatur venatum cum Cyaxare, *ib.*; 7 cum Astyage ipso exit venatum, *ib.* 14; annos 16 natus specimen artis imperatoris edit, *ib.* 16. Redeuntem in Persidem deducunt Medi, *ib.* 25. Mittitur cum exercitu auxilio Cyaxari, I, V, 5; milites hortatur, *ib.* 7; disserit cum patre de officio imperatoris, VI toto. Nova arma suos capere jubet, II, 1, 11; meditationes campestres instituit, *ib.* 20. Totas centurias epulo excipit præmii loco, II, III, 17. Arcessitus a Cyaxare dat responsum legatis ludorum, II, IV, 8. Armeniorum regem capit, III, 1, 1; et amicis sociumque fidelem reddit, *ib.* 31. Chaldaeos Armenis amicos et sibi socios reddit, III, II; legatum mittit ad Indum de pecunia, *ib.* 28; cum Cyaxare educit copias contra Assyrios, III, III, 20; quos victos in castra fugat, *ib.* 60; castra illa occupat, IV, 1, 9. Cyaxarem, qui non vult hostes esse persequendos, dolo deludit, *ib.* 19. Ad eum deficient Hyrcanii, IV, II, 9. Equitatum Persicum instituit, IV, III, 3; novum militem arcessit ex Perside, IV, V, 16. Cyaxari Medos avocanti litteras mittit, *ib.* 27. Prædam quali modo dividendam curaverit, *ibid.* 35. Non vult videre Pantheam, V, 1, 7. Efficit ut Medi secum maneat, *ib.* 18; proficiscitur ad Gobryam, V, II, 1. Assyriam denuo vastat, V, III, 1; ducit exercitum ad Babylonem et provocat frustra Assyrium ad pugnam, *ib.* 5; auxilium fert Gadatæ, *ib.* 29. Cur nominatim appellet duces, *ib.* 46. Liberat Gadatam, V, IV, 7. Ulciscitur cladem Cadusiorum, *ib.* 23: pactum init cum Assyrio de parcendis agricolis, *ib.* 24. Cur nolit exercitum reducere prope Babylonem, *ib.* 41; tribus castellis potitur, *ib.* 51. Arcessit Cyaxarem, V, V, 1; ei obviam procedit, *ibid.* 5; ejus iræ et invidiæ medetur, *ib.* 37; de hibernorum ratione disserit, VI, 1, 12; currus falcatos invenit, *ib.* 27; turres rotatas ædificat, *ib.* 52. Sedat pavorem exercitus, VI, II, 24. Parat expeditionem adversus Croesum, *ib.* 23; quomodo aciem instruxerit, VI, III, 21; hortatur duces ante prælium, VI, IV, 12; ejus arma, *Inst.* VII, 1, 2; hortatur milites, *ib.* 10: excutitur ab equo vulnerato, *ib.* 37; capit Sardes et Croesum, VII, II, 1; quem clementer habet, *ib.* 26. Luget mortem Abradatæ, VII, III, 2. Cum Cresso ejusque thesauris profectus Sardibus, in itinere Phrygibus, Cappadocibus, Arabibusque subactis, petit Babylonem, VII, IV, 12; adit Babylonem, VII, V, 1; fossam ducit circa urbem, *ibid.* 9; turres exstruit *ibid.* 12; Euphrate in fossam derivato urbem opprimit, *ib.* 15; regiam intrat, *ib.* 57. Eunuchos eligit corporis custodes, *ib.* 58; satellites regie et urbis præsidium instituit, *ib.* 66. Munera palatina inducit, VIII, 1, 9. Ubi sequuntur multa alia ad continendum imperium ab ipso instituta, hoc et seq. capite. Cum Cresso disserit de utilitate liberalitatis, VIII,

- n, 15. Pompam ducit, VIII, iii, 1; ejus tiara recta et reliquis vestitus regius, *ib.* 13; adoratur, *ib.* 14; post sacra ludos equestres habet et vincit, *ib.* 24. Excipit amicos convivio, VIII, iv, 1. Proficiscitur in Persidem ad parentes, VIII, v, 1; devertitur apud Cyaxarem, quem invitat Babylonem, *ib.* 17; ducit Cyaxaris filiam, *ib.* 28. Satrapas de disciplina monitos in provincias mittit, VIII, vi, 1; equos per stationes disponere cepit, *ib.* 17. Imminente vite fine agit diis gratias, VIII, vii, 3; habet orationem ad filios, *ib.* 6; moritur, *ib.* 28.
- Cyrus, minor, Artaxerxis frater, *Inst.* VIII, viii, 3. — Constituitur a Dario patre satrapa, *Exp.* I, i, 2; mortuo patre ab Artaxerxe, calumnia Tissaphernis, conjicitur in vincula, *ib.* 3; sed mox precibus matris liberatus remittitur in satrapiam. Inde bellum parat clam, *ib.* 6. Quod in Anabasis libro primo narratur. Clemens erga Xeniam et Pasionem, I, iv, 8; liberalis erga Silanum, I, vii, 18. Nudo capite praelium ad Cumaxa committit, I, viii, 6; occidit Artagersem in acie, *ib.* 24; vulnerat Artaxerxem, *ib.* 26; interficitur, *ib.* 27. Ejus encomium, I, ix, 1 sqq. — Quum munera distribueret militibus, ejus dictum, *Ec.* iv, 16; amatur a militibus, *ib.* 18; cum Artaxerxe fratre bellum, *ibid.*; ipse in horto arbores plantavit, quas admiratur Lysander, *ib.* 21. — A patre Asiae minoris satrapa constituitur, cum mandato Lacedaemoniis opem ferendi, *HG.* I, iv, 3. Quibus auxilia offert, I, v, 3 sqq.; legati Atheniensium ad eum, *ib.* 9. Crudele ejus facinus in propinquos, II, i, 8. Lysandrum arcescit et pecunias dat, *ib.* 13 sq., et ad patrem proficiscitur, *ib.* 15. Expeditionem in fratrem suscipit, adjutus ab Lacedaemoniis, III, i, 1.
- Cytheria (insula et urbs Laconiae), vel potius Cythera, cum portu Phoenicunte, *HG.* IV, viii, 7; occupata et in fidem recepta a Conone, *ib.* 8.
- Cytonium. *Vide* Certonus.
- Cyzicus, urbs Mysiae ad Propontidem, *Exp.* VII, ii, 5. Pugna ad Cyzicum, *HG.* I, i, 11. Cyziceni recipiunt Athenienses, *ib.* 19, 20; IV, i, 29. — Stater Cyzicenus, *Exp.* V, vi, 23; VI, ii, 4; VII, ii, 35, etc.
- D.**
- Daduchus (proprie sacerdotii Cereris Eleusinae nomen), cognomen Calliae, *HG.* IV, iii, 3.
- Daedalus, Atheniensis, ob artis peritiam captus a Minoe servus factus, inde cum filio aufugere conatus filium amisit, et ad barbaros delatus servivit, *Mem.* IV, ii, 33.
- Dara sive Darras (oppidum in agro Sicyonio) capitur a mercenariis Dionysii, *HG.* VII, i, 22.
- Dailochus, amatus Hieroni puer, *Hi.* i, 31.
- Daipharnes, tarde obedit Cyro, *Inst.* VIII, iii, 21.
- Damaratus, Lacedaemonius, *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. Adde *Demaratus*.
- Damatas, dux Cadusiorum in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.
- Dana, urbs major Cappadociae, *Exp.* I, ii, 20.
- Daphnagoras, domus Gongyli amicus, *Exp.* VII, viii, 9.
- Dardes (annis Syriae parvus, in Euphratem influens), *Exp.* I, iv, 10.
- Darius (Nothus, rex Persarum, frater Xerxis secundi), pater Artaxerxis Mnemonis et Cyri minoris, *Exp.* I, i, 1. — Ab eo Medi deficiunt, et sub ditionem ejus redeunt, *HG.* I, ii, 19. Agrotus ad se accessit Cyrum, II, i, 8. Ejus (*Δαρειος*) soror, *ibid.*
- Dascylium (locus in Phrygia), *HG.* III, iv, 13; ubi Pharnabazi regia, IV, i, 15.
- Datanas, myriarchus sub Cyro, *Inst.* VIII, iii, 17.
- Dauchus, praefectus fabrum Cyri, *Inst.* VI, iii, 29.
- Decelia (locus in Attica), ubi servos publicos habebant Athenienses, *Vec.* IV, 25. — Inde Agis in Athenarum urbem impetum facit, *HG.* I, i, 33 sqq.; II, ii, 7. Inde suos abducit Agis, II, iii, 3. Memoratur etiam I, ii, 14; iii, 22.
- Delia (festum, quo Athenienses theoriam in Delum mittunt), *Mem.* IV, viii, 2.
- Delium (oppidum Beotiae ab Aulide distans 30 stadia: hic victi sunt Athenienses ab Lacedaemoniis, *Mem.* III, v, 4).
- Delphi (urbs Phocidis, templo et oraculo Apollinis Pythii nobilis), *Lac.* viii, 5; *Ag.* i, 34. — In templo Apollinis fuit inscriptio: *Nosce te ipsum*, *Mem.* IV, ii, 24. In eodem habent thesaurum Athenienses, *Exp.* V, iii, 5. — Delphicus deus (i. e. Apollo), quid responderit de modo colendi deos, *Mem.* IV, iii, 16.
- Delphinium (urbs in Chio insula), capitur a Lacedaemoniis, *HG.* I, v, 15.
- Delphion, Philiarius apud suos illustris; ejus fortitudo et audacia, *HG.* V, iii, 22.
- Delta Thraciae (= oppidum quod a Byzantio abest iter pedestre unius diei, Gyllius), *Exp.* VII, i, 33; v, 1.
- Delus, insula (maris Aegaei); huc chorus mittitur a Graecis, *Mem.* III, iii, 12; et ab Atheniensibus quotannis navis sacra, IV, viii, 2.
- Demenetus, Atheniensium gravis armaturae dux in Cypro, *HG.* V, i, 10 et 26.
- Demaratus, Lacedaemonius, cujus posteri obtinebant urbes Asiaticas ab rege Persarum Demarato datas ob auxilium contra Graecos, *HG.* III, i, 6; *Exp.* in locis sub *Damaratus* citatis.
- Demarchus, Epidoci filius, dux Syracusanus, *HG.* I, i, 29.
- Demeas Colyttensis, artifex chlamyduum, *Mem.* II, vii, 6.
- Democrates Temenites, homo diligens et certus in exercitu Decemvillium, *Exp.* IV, iv, 15.
- Demosthratus, Aristophontis filius, Atheniensis, legatus Lacedaemonem missus, *HG.* VI, iii, 2.
- Demoteles, praeco, ab Archidamo nuntius victoriae de Arcadibus Spartam missus, *HG.* VII, i, 32.
- Demotion, Athenis verba facit in concione de rebus Peloponnesiacis, *HG.* VII, iv, 4.
- Dercyllidas, Laco, bellum gerit cum Pharnabazo, *Exp.* V, vi, 24. — Sollertissimus, ideoque Sisyphus dictus, expeditionibus Asiaticis praeficitur, *HG.* III, i, 8; Pharnabazo inimicus ex eo tempore quo ipse praefectus Abydi fuerat, in ejus satrapiam irruit, *ib.* 9. Res contra Pharnabazum gesta, *ib.* 16 sqq.; et cap. ii, 1-20, ubi narratur quae in urbibus ditionum Tissaphernis et Pharnabazi gessit, et colloquia pactaque cum his satrapis. Ab Agesilao legatus ad Tissaphernem missus, III, iv, 6. Illi nuntiat Amphipoli victoriam in Corinthiaca pugna, IV, iii, 1 sqq., et in Hellespontum missus est. Ubi Abydum urbem Lacedaemoniis servavit, IV, viii, 3.
- Deridas, Eliniae princeps, *HG.* V, ii, 38. Lacedaemoniis instigantibus, Potideam ingreditur et Olynthios vi reprimat, *ib.* 39-43; iterumque vincit eorum equites, V, iii, 1 et 2.
- Dernes, satrapa Phoenices et Arabiae, *Exp.* VII, viii, 25.
- Dexippus, Laconicus peritorius, nave a Trapezuntis accepta fugit, *Exp.* V, i, 15; VI, vi, 5; calumniatur Xenophontem apud Anaxibium, VI, i, 32; accusat exercitum apud Cleandrum, VI, vi, 9; et ipse accusatur ab Agasio, *ib.* 22; occiditur in Thracia a Nicandro Spartano, V, i, 15.
- Diana, venationis iuvenitrix et praeses, *Ven.* I, i, xii, 18. Dianae relinqui dicitur fera, quam ob teneram aetatem non licet venari, v, 14. Ei vota faciunt ad venandum exeuntes, vi, 13. Hippolytum honore afficit, i, ii, 11. —

Ei caprae Athenis mactantur quotannis, ob Persas e Graecia ejectos, *Exp.* III, II, 12. Ad ejus aram confugit Oron-tas, I, VI, 7. Ei partem manubiarum consecrant duces Graecorum in reditu Decemmillium, V, III, 4. Ei fanum, lucum et sacra instituit Xenophon, *ib.* 9 sqq. — Ephe-sia, *HG.* I, II, 6; III, IV, 18; *Ag.* I, 27. Dianae Asty-rinae templum in campo Thebanorum, *HG.* IV, I, 41. Ei apud Aulidem sacrum fecit Agamemno, VII, I, 34. Ejus templum sacratissimum apud Leucophryn, III, II, 19; Munichiae et Bendideum templum, II, IV, 11. Ejus fanum Pallantii in Arcadia, VI, V, 9. Dianae capram mactant Lacedaemonii, IV, II, 20.

Digma (Δίγμα, locus ubi merces exponebantur in Piraeo), *HG.* V, I, 21.

Dino, polemarchus Lacedaemonius, *HG.* V, IV, 33, apud Leuctra dimicans ante regem una cum Cleonymo inter-ficitur, VI, IV, 14.

Diocles, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Diodorus, Socratis familiaris, compellitur ad beneficien-dum Hermogeni, *Mem.* II, x, 1 sqq.

Diomedes (Tydei filius) Chironis discipulus, cujus opera capta est Troja, *Ven.* I, 2 et 13.

Diomedon, dux electus ab Atheniensibus, *HG.* I, V, 16. Cum duodecim navibus in Mitylenaeorum fretum se con-tulit, I, VI, 22. Interest proelio navali ad Arginusas, *ib.* 29. Cum aliis accusatur, I, VII, 1. Euryptolemi ami-cus, *ib.* 16.

Dion, ab Atheniensibus ad Tiribazum mittitur legatus, *HG.* IV, VIII, 13.

Dionysia, sive Bacchi festum, *Mag.* III, 2.

Dionysius, senior, Hermocratis filius, Syracusanus, tyranni-dem Syracusis arripit, *HG.* II, II, 24. Victus a Cartha-giniensibus Gelam amisit et Camarinam, II, III, 5. Ad eum Lacedaemonii legatos mittunt, VI, II, 4 et 33. Naves in auxilium Lacedaemoniorum praebet, *ib.* 35. Lacedae-moniiis (duce Timocrate) nova auxilia mittit, VII, I, 12 et 20. Milites ejus Sicyonem invadunt, *ib.* 22, et Deras oppidum vi capiunt, *ibid.*

Dionysius junior, illius filius, naves duodecim in subsidium Lacedaemoniis mittit, *HG.* VII, IV, 12.

Dionysius, dux Atheniensis, Antalcidam persequi statuit, *HG.* V, I, 26.

Dionysodorus (Chius), sophista, proficitur artem militarem, *Mem.* III, I, 1.

Dionysus. Vide *Bacchus*.

Diopithes, Lacedaemonius, vates et insigniter oraculorum gnarus, Leotychidae causam adjuvat, *HG.* III, III, 3.

Dioscuri Lacedaemonii, a Triptolemo sacra Cereris edocen-tur, *HG.* VI, III, 6. — Ob virtutem immortales facti, *Conv.* VIII, 29.

Diotimus, Atheniensis, Alcibiadis ad Pharnabazum lega-tus, *HG.* I, III, 12.

Diotimus, dux Atheniensis, obsedit Nicolochum Abydi una cum Iphicrate, *HG.* V, I, 25.

Diphridas, Lacedaemoniorum imperator, medius inter Thimbronem et Teletium, *HG.* IV, VIII, 21. Copiis Thimbronis praestat, *ibid.* Longe ordinis observantior ac solertior quam Thimbro, *ib.* 22.

Dodona (urbs Chaoniae in Epiro, in cujus nemore templum Jovis Dodonaei fuit, cum oraculo omnium antiquissimo), *Vec.* VI, 2.

Dolopes (populi Epiri), in Cyri minoris exercitu, *Exp.* I, II, 6. — *HG.* VI, I, 4 et 7; Iasonis imperio parent, *ibid.*

Dorieus, Rhodius, Diagorae filius, cum quatuordecim na-vibus fugatur ab Atheniensibus, *HG.* I, I, 4 et 5. Captus

ab iisdem et dimissus, apud Thurios, jus civitatis ade-ptus, vivebat, I, V, 19.

Dorotheus ab Atheniensibus ad Pharnabazum legatus mitti-tur, *HG.* I, III, 13.

Dracon, Pellenaeus, Dercyllida jubente, Atarneum occupat, *HG.* III, II, 11.

Draconis Atheniensis leges, *Oec.* XIV, 4.

Dracontides, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Dracontius Spartiates, exul ob homicidium, praest certami-nibus cursus in ludis, quos Trapezunte instituit exerci-tus Decemmillium, *Exp.* IV, VIII, 25. Mittitur ad Clean-drum deprecandi gratia, VI, VI, 30.

Drike, populus vicinus et hostilis Trapezuntis, *Exp.* V, II, 1.

E

Ecbatana (urbs Mediae celeberrima), *Exp.* II, IV, 25; III, V, 15. — Hic ob celum frigidius Cyrus duos menses aesti-vos degit, *Inst.* VIII, VI, 22.

Ecdicus, navarchus, a Lacedaemoniis octo navibus praefici-tur, *HG.* IV, VIII, 20. Cum classe Cnidum appulit, *ib.* 22.

Eionem (Thraciae urbem) occupant Lacedaemonii, *HG.* I, V, 15.

Elaeunteum (in Chersoneso portum) Athenienses ingressi sunt, *HG.* II, I, 20.

Elei (gens Elidos in Peloponneso), obsceno amoris puerorum dediti, *Lac.* II, 13; *Conv.* VIII, 34. — Elei cum Athenien-sibus, Argivis et Mantineensibus societate juncti, *HG.* III, II, 21. Nolunt vota de prospero belli eventu ab Agide fieri, *ib.* 22. Eorum agrum Lacedaemonii ingressi sunt, *ib.* 23 et 27. Eorum et Arcadum de Lepreo lites, *ib.* 25. Epeum urbem a Lacedaemoniis postulant, *ib.* 30. Tandem pax et societas inter Lacedaemonios et Eleos, *ib.* 31. Jovis Olympii fano praesunt, *ibid.* Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, II, 16. Dant Lacedaemoniis naves, VI, II, 2. Nolunt participes esse pacis, quam rex Persarum praescriptam ad Graecos miserat, VI, V, 23. Mantineensibus pecuniam dant ad edificandos muros, *ib.* 5, fiuntque eorum et Thebanorum socii contra Lacedaemonios, *ib.* 19 (*Ag.* II, 23). Cum Thebanis ad oppu-gnandas Sicyonem ac Pellenem pergunt, VII, I, 18. In bello Arcadibus adsunt, *ibid.* 26. Archidamum legatum ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Rex iste Eleos Arca-dibus praetulit, *ib.* 38. Per Nemeam pergunt, VII, II, 5. Lasionem occupant, oppidum tunc juris Arcadici, VII, IV, 12. Eorum caedes, *ib.* 13. Arcades ad eorum urbem usque accedunt, *ibid.* Tropeum erigunt, *ib.* 14. Quoddam apud eos dissidium, *ib.* 15. Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur, *ib.* 16, 19 et 28. Pellenenses apud Elidem, *ib.* 17. Elei, missis legatis, petebant ut Lacedaemonii bellum Arcadibus facerent, nam Lacedaemoniis cum Eleis societas erat, *ib.* 20. Eorum dux Andromachus sibi ipse manus attulit, *ib.* 19. Forte in Pylis incidunt, *ib.* 26. Armati ad delubrum Olympiacum perveniunt, *ib.* 29. Eorum virtus neopinata, et restitutio templi, *ib.* 35. Lacedaemoniis adsunt ad Mantineam, VII, V, I, et 18.

Elis urbs, sine mœnibus, *HG.* III, II, 27.

Eleusinem profectus est Critias, *HG.* II, IV, 8. Eleusinem Trigintaviri suam privatim in potestatem redigere cogi-tant, ut illam refugii loco haberent, II, IV, 19 et 21. I. o Atheniensium equites profecti, VII, V, 15. Gentile, Eleu-sinius, II, IV, 9.

Eleusinium (templum Cereris Athenis): ibi equus aeneus, *Eq.* I, 1. — Eo fiunt cursus equitum, *Mag.* III, 2.

- Eleutheræ (Borotie oppidum), *HG. V, iv, 14.*
 Elymia (Arcadiæ urbs, vel regio), *HG. VI, v, 13.*
 Elymia (Macedoniæ regio), cuius rex Derdas, *HG. V, ii, 38.*
 Embas, ducit Armeniorum pedites sub Cyro, *Inst. V, iii, 38.*
 Enarchippus, apud Spartanos Ephorus, Thoricum mittitur, *HG. I, ii, 1.*
 Enyalios (nomen Martis), *Inst. vii, i, 26; Exp. V, ii, 14; HG. II, iv, 17.*
 Epaminondas, Thebanorum dux, victor Lacedæmoniorum ad Leuctra, *HG. VI, iv, 15.* Novam fecit in Peloponnesum impressionem, *VII, i, 15.* Nec, ut in priori expeditione, rem habuit cum Iphicrate, sed cum novo duce Atheniensi Chabria, *ib. 18.* Troezenem et Epidaurum aggressus, *ibid.* Sicyonios in fidem Thebanorum recepit, *ib. 22.* Achaeos ad suas partes traducere cogitat, *ib. 41.* Bello adoritur Achaiani, *ibid.* et 42. Pisiam permovet ut Oneum preoccuparet, *ibid.* Thebas discessit, *ibid.* Ab Achaïs accusatus, quasi Lacedæmonis favisset, *ib. 43.* (« Thebanus ille »). Thebanorum id temporis imperator, *VII, iv, 39, 40.* Cum Boeotis, Euborensibus multisque Thesaliis domo proficiscebatur, *VII, v, 3.* Nemeam cum copiis ingressus est, *ib. 6.* Tegeam profectus, *ib. 7.* Ejus tum providentiæ, tum audaciæ facinora, *ib. 8.* Intra Tegeatarum muros castra locavit, *ibid.* Recta Spartam copias duxit, *ib. 9.* Ejus strategema, *ib. 11 et 21.* In prælio victus, *ib. 13.* Celerrime Tegeam contendit et equitatum Mantineam misit, *ib. 14.* Honoris et laudis cupidus, *ib. 19.* Aciem struxit, *ib. 21.* Ejus apud exercitum auctoritas, *ib. 22.* Copias suas triremis instar duxit, *ib. 24.* Deliberat de imperio non relinquendo, *ibid.* Ipse cecidit, *VII, v, 25.*
 Eparatus, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10.*
 Epariti qui, *HG. VII, iv, 22.* Ex Eparitis legati Lacedæmonem missi sunt, *VII, v, 3.*
 Epeum, Eleorum oppidum, inter Macistum et Heraeum situm, *HG. III, ii, 30.*
 Ephesus (urbs Ioniæ maritima), *Exp. II, ii, 6; VI, i, 23; Ag. i, 14, 25.* Eo navigat Thrasyllus, *HG. I, ii, 6;* etiam Lysander, *I, v, 15.* Eo reversus est Dercyllidas, *III, ii, 12.* Trium dierum itinere distat a Sardibus, *III, ii, 11.* Ephesus cum classe petit Agesilaus, *III, iv, 4; VII, 11 et 16;* et urbem reddit quasi belli officinam, *III, iv, 17.* Epheso in Æginam navigat Gorgopas, *V, i, 7.* Ephesii in victoria contra Thrasyllum tropeum erigunt, *HG. I, ii, 10.* In Ephesiorum portum invecit est Antiochus, *I, v, 12;* et Alcibiades, *ib. 13.* Ephesiæ Dianæ templum, *Exp. V, iii, 8 sqq.*
 Ephorum durante bello Peloponnesiaco catalogus, *HG. II, iii, 10.* Eorum prudentia in opprimenda conjuratione Spartæ orta, *III, iii, 11.*
 Epicharmus (Cous, poeta comicus) : ex ejus comediis laudatur versus, *Mem. II, i, 20.*
 Epicydidas a Lacedæmonis ad regem Agesilaum in Asiam mittitur, *HG. IV, ii, 2.*
 Epidaurus (urbs Argolidis), in Lacedæmoniorum societate, *HG. VI, ii, 2;* quibuscum Epidaurii stant contra Corinthios, *IV, ii, 16.* Eorum agrum Thebani populantur, *VII, i, 18.* Argivi ingressi sunt Epidaurum, *ib. 25.*
 Epidoceus, Siculus, Navarchus, *HG. I, i, 29.*
 Epircia, urbs in Nemea sita, *HG. IV, ii, 14.* A Praxitamita, *IV, iv, 13.*
 Epigenes, Socratis discipulus, corporis negligentior, *Mem. III, xii, 1.*
 Epilytidas, Spartanus eques, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Episthenes Amphipolitanus (ex urbe Amphipoli Macedoniæ), præest peltastis in exercitu Cyri minoris, *Exp. I, x, 7 :* vir prudens, *ibid. :* cui committit Xenophon puerum e barbaris obsidem custodiendum, *IV, vi, 1 :* cum Episthenes amat et domum secum abducit, *ibid.*
 Episthenes Olynthius, puerorum amator formosorum, *Exp. VII, iv, 7 sqq.*
 Epitalium, urbs Eleorum Triphyliæ propter Alphæanem, *HG. III, ii, 25, 29, 30.* Incolæ, Epitalienses, *ib. 25.*
 Epyaxa, Syennesis regis Cilicum conjux, ad Cyrum natorum venit, *Exp. I, ii, 12 sqq.*
 Erasinides dux Atheniensium eligitur, *HG. I, v, 16.* In pugna navali ad Arginusas, *I, vi, 29.* Ab Archedemo accusatus, *I, vii, 2 sqq.* In vincula ductus et mortuultatus, *ibid., et Mem. I, i, 18.*
 Erasistratus, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Eratosthenes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *ibid.*
 Erechtheus, rex Atheniensium : ejus educatio, hospitium, et bellum cum Græcis ceteris, *Mem. III, v, 10.* — Sacrorum Eleusiniarum auctor, *Conr. viii, 40.*
 Eurymachus Dardanus, in exercitu Decemmillium, *Exp. V, vi, 21.*
 Erythra (Borotie oppidum, ut videtur), *HG. V, iv, 49.*
 Eteonius Byzantio excludit Græcos exercitus Decemmillium, *Exp. VII, i, 12;* et fugit, *ib. 20.* — Lacedæmoniorum harmosta, in seditione Thaso expulsus, *HG. I, i, 32.* In Chio navibus quinquaginta præficitur, *I, vi, 26.* Apud Mitylenæ stationem habet, *ib. 35.* Ejusdem strategema, *ib. 36.* Castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit, *ib. 37.* In Chio cum copiis degebat, *II, i, 5.* Suorum militum conspiratio, *ibid.* Cum navibus e Chio ad Lysandrum venit, *ib. 10.* A Lysandro ad Thraciæ oppida cum decem triremibus mittitur, *II, ii, 5.* In Æginam mittitur a Lacedæmonis, *V, i, 1.* Æginetis potestatem fecit, ut quisque prædas ageret ex Attica, *ibid.* Ei parere nolunt nautæ, quia stipendium non numerabat, *V, i, 13.*
 Etymocles, Lacedæmoniorum legatus, Athenis adest apud Calliam, *HG. V, iv, 22; VI, v, 33.* Agesilai amicus, *V, iv, 32.*
 Eubœa, insula, capta ab Atheniensibus, *HG. II, iii, 10.*
 Eubœenses (incolæ Eubœæ insulæ) cum Thebanis stant contra Agesilaum, *Ag. ii, 6, 24; HG. IV, iii, 15; VI, v, 23.* Sunt cum Epaminonda ad Mantineam, *VII, v, 4.*
 Eubotas, Cyrenensis, in stadio victor, *HG. I, ii, 1.*
 Eubulus, Atheniensis, una cum Theramene, ab Alcibiade ad Chrysopolim (Chalcædoniæ oppidum) cum triginta navibus relictus est, *HG. I, i, 22.*
 Euclea, festum Dianæ apud Corinthios, *HG. IV, iv, 2.*
 Eucles, Siculus, Hipponis filius, navibus quinque Epheso præest, *HG. I, ii, 8.*
 Euclides Philiatus (ex Phliunte, urbe Achaïæ), Cleazora pictoris filius, haruspex, *Exp. VIII, viii, 1 sqq.* Alius tamen Euclides ibidem memorabatur § 6, ubi nunc legitur *Nausicles.*
 Euclides, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG. II, iii, 2.*
 Euctemon, Atheniensis Archon, officio fungitur, *HG. I, ii, 1.*
 Eudamidas, Lacedæmoniorum dux, ad oppida Thraciæ cum copiis mittitur, *HG. V, ii, 24.* Potideam occupat, *ibid.*
 Eudieus, Spartæ Ephorus, *HG. II, iii, 1 et 10.*
 Eudieus, Lacedæmonius pericurus, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Enmathes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG. II, iii, 2.*
 Eunomus ab Atheniensibus tredecim navibus præficitur,

HG. V, 1, 5. In eum forte incidit Gorgopas, *ib.* 7, eumque vincit, *ib.* 10.
 Euodeus, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, 14, 18.
 Eunuchi Panthææ, cum ea mortui, in monumento cernuntur, *Inst.* VII, 11, 15, 16. Ad custodiam corporis cur eunuchos sibi adsciverit Cyrus, *VIII*, v, 58.
 Euphrates, per mediam Babylonem fluens, latus et profundus, *Inst.* V, v, 8; a Cyro derivatur in fossam, *ibid.* 15. — Ejus latitudo, *Exp.* I, 14, 11; Cyrus minor cum copiis eum transit, *ib.* 17 sqq. Eundem Græci non procul a fontibus trajiciunt, IV, v, 2.
 Euphro Sicyone summam auctoritatem supra cives ceteros obtinet, *HG.* VII, 1, 44. Lacedæmoniorum arrogantiam iniquo animo tulit, *ibid.* Præsentibus Argivis et Arcadibus populum convocat, *ib.* 45. Prætor electus, *ibid.* Palam tyrannidem exercet, *ib.* 46. Expeditioni adversus Philasios interest, VII, 11, 12 et 15. In portum Sicyoniorum confugit et eum Lacedæmonii tradit, VII, 11, 2. Pasmelum Corintho ad se vocat, *ibid.* Secum Athenis ducto mercenario milite in patriam rediit, *ib.* 4. Coactis pecuniis, Thebas profectus est ut Thebani, optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent, *ib.* 5. Ibi in arce jugulatur, *ibid.* Ejus flagitia, *ib.* 8. Sicyone in foro sepultus atque ut patronus urbis cultus, VII, 11, 12.
 Europa, habet gentes liberas, *Inst.* I, 1, 4.
 Eurotas, amnis, *HG.* V, 14, 27; VI, v, 27 et 30.
 Eurylochus Lusiatae (ex Lusis oppido Arcadiæ, hand dubie lochagus gravis armaturæ) in exercitu Decemmillium, protegit Xenophontem clypeo, *Exp.* IV, 11, 21; rem strenue gerit, IV, 11, 11 sq. Legatus mittitur ad Anaxibium, VII, 1, 32; censet de stipendio Seuthæ extorquendo idem quod Xenophon, VII, 1, 40.
 Eurymedon, amnis Pamphyliae prope Aspendum urbem, *HG.* IV, 11, 30.
 Euryptolemus, Pisanactis filius, Atheniensium cum Mantiæ et aliis ad regem Persarum Pharnabazum legatus, *HG.* I, 11, 12 et 13. Alcibiadis consobrinus, I, 14, 19. Pro ducibus octo Atheniensium orationem habet, I, 11, 16.
 Eurysthenes, a Demarato Lacedæmonio ortus, cum Procle regulus Theutharum et Halisarnæ, *HG.* III, 1, 6.
 Eurystheus, a cuius injuriis olim Athenienses defenderunt Heraclidas, *HG.* VI, v, 47.
 Eutæam (Arcadiæ oppidum) occupat Agesilaus, *HG.* VI, v, 12, 20.
 Eutheros, Atheniensis, pauper per bellum factus, compellitur a Socrate ad vitæ genus eo quod egerat convenientius, *Mem.* II, 11, 11.
 Euthycles, Lacedæmonius, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, 1, 33.
 Euthydemus, cognomine Formosus, ab initio alienus ab omni disciplina, postea assiduus Socratis discipulus, *Mem.* IV, 11, 1 — 40; ad deos colendos excitatur, IV, 11, 2 sqq.; cum eo disputat Socrates de intemperantia, IV, v, 2 sqq.; et de arte disserendi, IV, 11, 1; amatus a Critia, I, 11, 29.
 Eutresii (Arcadiæ oppidum), *HG.* VII, 1, 29. Eo Archidamum milites duxit, *ibid.* Ibi contra Arcades et Argivos pugna, VII, 1, 32.
 Euxenus, Lacedæmonius, ab Agesilao in Asia cum præsidariis reliquitur, *HG.* IV, 11, 5.
 Euxinus pontus, terminus regni Persici versus septemtriones, *Inst.* VIII, 11, 21; VIII, 1. — Ibi Trapezus urbs, *Exp.* IV, 11, 22. — *Œc.* 20, 27.
 Evagoras, Eleus, in ludis Olympicis bigæ victoriam obtinet, *HG.* I, 11, 1.
 Evagoras, rex Cypri. Ad eum navigat Conon, *HG.* II, 1,

29. Evagoras bellum gerit adversus Persas, IV, 11, 24; V, 1, 10.
 Evalces, Atheniensis athleta, inter pueros maximus, *HG.* IV, 1, 40.
 Evarchippus, apud Spartanos Ephorus, *HG.* I, 11, 1 et II, 11, 10.
 Exarchus, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, 11, 10.

F

Fœderis faciendi ritus, *Exp.* II, 11, 9.

G

Gabæus, rex s. satrapa Phrygiæ minoris, auxilio est Assyriis adversus Medos, *Inst.* II, 1, 5; fugit domum, victis Assyriis, IV, 11, 30.
 Gadatas, cur eunuchus sit factus a rege Assyriorum, *Inst.* V, 11, 28; deficit ab Assyrio, et tradit Cyro castellum dolo captum, V, 11, 15; ejus terram invadit Assyrius, *ibid.* 26: illapsus in insidias et vulneratur a peritido duce servat Cyrus, V, 14, 1; cum suis recipitur in Cyri exercitum, *ibid.* 29. Ejus regio est prope Babylonem, *ibid.* 34. Interficit regem Assyriorum, VII, v, 30. Fit præfectus eunuchis Cyri custodibus, VIII, 14, 2.
 Gæochus, V. *Neptunus*.
 Galaxidorus, Thebanus, aurum a Tithrauste accipit, ut bellum Lacedæmonii faceret, *HG.* III, v, 1.
 Galli aut Celtæ inter Dionysii auxilia Syracusana, *HG.* VII, 1, 20 et 31. Sicyonem invadunt, *ib.* 22. Syracusas navigant, *ibid.*
 Gambrión (urbs Ioniae), *HG.* III, 1, 6.
 Ganus (oppidum sive castellum maritimum Thraciæ ad Pontidem), *Exp.* VIII, v, 8.
 Ganymedes, propter animi virtutem a Jove raptus, *Conv.* VIII, 30.
 Gaulites, exul Samius, Cyro fidelis, *Exp.* I, 11, 5.
 Gaurium (castellum et portus in Andro insula): eo Alcibiades pervenit, *HG.* I, 14, 22.
 Gelam (Siciliæ urbem) amisit Dionysius, tyrannus Syracusanus, *HG.* II, 11, 5.
 Geranor, Polemarchus Spartanus, ad Asinen (Laconicæ oppidum) ab Arcadibus interficitur, *HG.* VII, 1, 25.
 Geræstum, Eubœæ promontorium et vicus: eo venit Agesilaus, *HG.* III, 14, 4. Eo naves mittunt Athenienses, ut sibi frumentum subveheretur, V, 14, 61.
 Gergis, munitum oppidum (Troadi): ibi opes suas Mania reconditas habebat, occupatur autem a Pharnabazo, *HG.* III, 1, 15. Gergithem versus contendit Dercyllidas, *ib.* 19.
 Getheus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Glaucó, Aristonis filius, temere reipublicæ capessendæ cupidus, *Mem.* III, 11, 1.
 Glaucó, Charmidis pater, *Mem.* III, v, 1, et *HG.* II, 14, 19.
 Glus, filius Tami, interpres, *Exp.* II, 1, 3; verbis Cyri minoris promittit Græcis præmia, I, 4, 16; jussu Cyri plaustra trahit e locis palustribus, I, v, 7; mortem Cyri nuntiat Græcis, II, 1, 3; observat Græcos, II, 14, 24.
 Gnesippus, lochagus Atheniensis, facete petit munus a Seuthæ, *Exp.* VII, 11, 28.
 Gnome, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Gnosias, Siculus Syracusanus, *HG.* I, 1, 29.
 Gobryas, Assyrius, vir opulentus, deficit ad Cyrum, *Inst.* IV, 11, 1; privatus filio a rege Assyriorum, *ib.* 4; se, filiam, et omnia sua permittit fidei Cyri, *ibid.*: recipit Cyrum in castellum munitissimum, V, 11, 6; admiratur

- Persarum eorū frugalem, *ib.* 14 : occidit regem Assyriorum in regia, VII, v, 30. Laudat amicos Cyri, VIII, iv, 7; locat nuptum filiam Hystaspae, *ib.* 25. — Alius *Gobryas*, dux copiarum Artaxerxis, *Exp.* I, vii, 12.
- Gongylus Eretriensis, qui Xenophonti ab hostibus presso auxilium tulit, *Exp.* VII, viii, 8 et 17.
- Gongylus, filius precedentis : ei oppida ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gordiūm (Phrygiae oppidum), *HG.* I, iv, 1.
- Gorgias Leontinus (ex Leontio urbe Siciliae maritima, sophista celeberrimus et antiquissimus fere rhetor) : cuius auditor fuit Proxenus, *Exp.* II, vi, 16. — Mercede docebat, *Conv.* i, 5. Ejus genus dicendi tangitur, ii, 26.
- Gorgio, frater Gongyli minoris, *Exp.* VII, viii, 8. — Oppida habebat ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gorgones, quarum aspectus lapideos facit, *Conv.* iv, 24.
- Gorgopas, Lacedaemonius, Hieracis legatus, in Aegina relinquitur, *HG.* V, i, 5. Ephesum contendit, *ib.* 6. Antalcidas eum cum duodecim navibus in Aeginam remittit, *ibid.* Dum Epheso in Aeginam navigabat, forte in Eunomum incidit, *ib.* 7. Quatuor triremes capit, *ib.* 9. Interficitur, *ib.* 12.
- Græci, quot in Asiam ascenderint cum Cyro minore, *Exp.* I, ii, 9; vii, 10. Eorum ornatus, I, ii, 16. Nolunt contra Artaxerxem ascendere, I, iii, 1; iv, 12; vincunt et fugant barbaros, I, viii, 21; x, 11; redeunt in castra sua, I, x, 17; mortem Cyri aegre ferunt, II, i, 4; redeunt ad Ariæum, II, ii, 8; non uno loco cum Ariæo castra ponunt, II, iv, 1; perveniunt ad Zabatum amnem, ubi eorum duces dolo Tissaphernis capti interficiuntur, II, v, 31; eorum animos excitat Xenophon, III, i, 15 sqq. Iter faciunt pugnantes, III, iii, 7; fugant Persas, III, iv, 15; et pellunt de colle, *ib.* 25 et 44; iter molestissimum faciunt per montes Carduchorum, quibuscum per septem dies continuo pugnare coguntur, IV, iii, 2; vadunt per Armeniam, IV, iv, 1; vexati nive et frigore, IV, v, 3; superant Chalybes, Tauchos, et Phasianos, IV, vi, 24; pergunt per Scythinorum fines, IV, vii, 18; cum Maconibus fedus faciunt, IV, viii, 7; vincunt Colchos, *ib.* 19; perveniunt Trapezuntā, *ib.* 22; aggrediuntur Drilas, V, ii, 1; Mossynæcorum metropolin expugnant, V, iv, 26; Coryoris navigant Sinopen, VI, i, 14; inde Heraclæam Ponti, VI, ii, 2; seditione orta, exercitus trifariam dividitur, *ib.* 16; sed mox rursus se conjungunt, VI, iv, 1; Bithynos acie vincunt, VI, v, 31; perveniunt Chrysopolin, VI, vi, 38; trajiciunt Byzantium, VII, i, 7; apud Seuthen stipendia merent et vincunt Thraces, VII, iii, 14 sqq.; tandem conjungunt se cum Thimbronis exercitu, VII, viii, 24; *HG.* III, i, 2; *Ag.* i, 38. — Græci quomodo puellas educant, *Lac.* i, 3; quomodo pueros, ii, 1. — Græci debent esse retiarii in venatione ut possint intelligere quae præcipiunt venatores, *Ven.* ii, 4. — Græcorum ad Persarum regem legatio, *HG.* I, iii, 12. Eorum victoria de Persis, III, iv, 24. A victis Persis ingentem prædam auferunt, *ibid.* Græciae civitatibus libertas restituta a Lacedaemoniis, V, i, 35. Græci legationem ad regem Persarum mittunt, VII, i, 33. — Græce, opposito, barbare, *Exp.* I, viii, 1.
- Græci Asiatici, an socii Assyriorum fuerint adversus Medos incertum est, *Inst.* II, i, 5; sed adjuvant Cræsum adversum Cyrum, VI, ii, 10; hinc tributum pendere coguntur Cyro, VII, iv, 9; I, i, 4.
- Græciae saltantes scite, *Conv.* vii, 5.
- Grynium (Eolidis oppidum), *HG.* III, i, 6.
- Gylis, Lacedaemonius, Agesilai Polemarchus, in pugna ad Coroneam, *Ag.* ii, 15; *HG.* IV, iii, 21. Cum copiis in agrum Phocensem abiit, *ibid.* Interficitur, *ib.* 23.
- Gymnasium dicitur Academia, *HG.* II, ii, 8.
- Gynnias, urbs magna in regione Scythinorum, *Exp.* IV, vii, 19.
- Gylthium (Laconiae urbem) versus vehabatur Alcibiades, *HG.* I, iv, 11. Quo loco navalia Lacedaemoniorum, VI, v, 32.

H

- Hagnon, Theramenis pater, magno apud populum Athenensium in honore, *HG.* II, iii, 30.
- Halæ (geminae fuerunt agri Attici), *HG.* II, iv, 34.
- Haliartus, Boeotiae urbs. Eo Lysander copias duxit, prius quam Pausanias præsto fuit, *HG.* III, v, 17. Hic Lysander in pugna perit, *ib.*
- Halienses, Laconiae urbis incolae, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16; contra Thebanos, VI, ii, 3; VII, ii, 2.
- Halipledon, (planities litoralis) castrum, non procul a Fæceæ, *HG.* II, iv, 30.
- Halisarne (oppidum Mysiae), *Exp.* VII, viii, 17. — A Thimbrone occupatur, *HG.* III, i, 6.
- Halys, amnis Paphlagoniae, *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, 1.
- Hamaxitus (maritimum oppidum Troadis) a Dercyllida captus, *HG.* III, i, 16.
- Hannibal (Gesconis filius et nepos Hamilcaris), Carthaginiensium dux, cum centum millibus hominum Siciliam invadit, *HG.* I, i, 37.
- Harmene (vicus Paphlagoniae, cum portu prope Sinopen), *Exp.* VI, i, 15.
- Harpasus (amnis qui distinguit Chalybes a Scythinis), *Exp.* IV, 7, 18.
- Heba, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Hecatonymus, legatus Sinopensium ad exercitum Decemmillium, *Exp.* V, v, 7 et 24; vi, 3.
- Hegesander, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, iii, 5.
- Hegesandridas, Lacedaemonius; secunda ejus pugna in Thymocharidem Atheniensem, *HG.* I, i, 1.
- Hegesandridas, Mindari classiarius, I, iii, 17.
- Hegesilaus, dux Atheniensium (bello in Euboea contra Thebanos male gesto capitis damnatus), *Ven.* iii, 7.
- Helicon (mons Boeotiae) : ejus mentio frequens in narrando proelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 18 sqq.; *Ag.* ii, 9 sqq.
- Helixus, Megarensis dux, Byzantio præest, *HG.* I, iii, 15 et 21.
- Hellas, Gongyli Eretriensis uxor, *Exp.* VII, viii, 8.
- Hellespontii, *Ag.* i, 14; *HG.* III, iv, 11. In prælio apud Coroneam, *HG.* IV, iii, 17; *Ag.* ii, 11.
- Hellespontus : Græci super Hellespontum, *Exp.* I, i, 19. Ex eo Thraces abiguntur, I, iii, 4. — Hellespontum ingressus est Dorieus, *HG.* I, i, 2. Hellesponti ad Egeopotamos in regione Lampasaci latitudo, II, i, 20. Hellespontum cum copiis trajicit Dercyllidas, III, ii, 8; et Pharnabazus, *ibid.* 9. Eum trajicit Agesilaus, *Ag.* ii, 1.
- Helos, civitas in Laconia, *HG.* I, v, 32.
- Helotes, servi : eorum seditio, *HG.* I, ii, 18; III, iii, 6. 8. In copias describuntur, VI, v, 28 sq. Post Leuctricam pugnam omnes a Lacedaemoniis deficiunt, VII, ii, 2.
- Heraclæa, urbs Ponti Graecæ, Megarensium colonia, in Mariandynorum regione, *Exp.* VI, ii, 1; quantum distet a Byzantio, VI, iv, 2. Multae ibi appellant naves, V, vi, 10.
- Heraclæa (urbs Thessaliae, Trachinia dicta), *HG.* I, ii, 18; I, iii, 7. Ejus mœnia dejecit Iason, *HG.* VI, iv, 27.
- Heraclæota hospes (ut videtur, Zeuxis), *Conv.* iv, 63.

- Heracleotæ Pontii**, exercitui Decemmillium promittunt subsidia, *Exp. V*, vi, 21 sqq.; hospitalia dona eisdem mittunt, *VI*, ii, 3; sed intraturus penes eos portas claudunt, *ib.* 4 sqq. Arcadibus dant naves, *ib.* 17.
- Heracleotæ Thessaliæ**, socii Lacedæmoniorum, *HG. III*, v, 6; *VI*, iv, 9: sed Thebanorum, *VI*, v, 23.
- Heracleotis**, id est, ager Heracleotarum, in Ponto, *Exp. VI*, ii, 19.
- Heraclum**, id est Herculis templum s. fanum. *V. Hercules.*
- Heraclidæ**, nepotes Herculis, adjuvi ab Atheniensibus, *Mem. III*, v, 10. — Eorum tempore Lycurgus ferebatur vixisse, *Lac. x*, 8.
- Heraclides**, Siculus, Aristogenis filius, navibus quinque præfectus, *HG. I*, ii, 8.
- Heraclides Maronites** (ex Maronea, urbe maritima Thraciæ ad mare *Ægeum*), hortator convivas, ut Seuthæ dent munera, *Exp. VII*, iii, 15; ei traditur præda vendenda, *VII*, iv, 2; v, 5: calumniatur Xenophontem, *ib.* 6, et *VII*, vi, 5; Græcus dicitur, *ib.* 41. Seuthæ iram timens, pecuniam prædæ solvit, *VII*, vii, 48.
- Heraea**, Eleorum urbs, *HG. III*, ii, 30. Apud eam Agis ægrotare coepit, *III*, iii, 1.
- Heraenses** cum Lacedæmonii adversus Mantineos conjuncti, *HG. VI*, v, 11. In eos cum copiis profiscuntur Arcades, *VI*, v, 22; *VII*, ii, 1.
- Heraeum** (Corinthiorum promontorium et castrum adversus Sicyonem) deditione capit Agesilaus, *HG. IV*, v, 5 et 6.
- Heraeum** (Junonis fanum), locus in agro Phliasiorum, *HG. VII*, ii, 1, 6, 11 sq.
- Hercules**, Jovis filius: ejus pubescentis optio inter virtutem et voluptatem, a Prodicio ficta, *Mem. II*, i, 21 sqq. — Troja expugnata, præmii loco dedit Telamoni comiti Hæmonem, *Ven. I*, 9. — Ob virtutem deus factus, *Conv. viii*, 29. — Herculi viæ duci sacra fiunt ab exercitu Decemmillium, *Exp. IV*, viii, 24; *VI*, ii, 15; v, 24 et 25. Ubi descenderit ad Cerberum educendum, *VI*, ii, 2. — Herculis fanum in agro Chalcedonensium, *HG. I*, iii, 7; in *Ægina*, *V*, i, 10. In ejus templo, quum nulla inventa essent arma, quod signum inde collegerint Thebani, *VI*, iv, 7. Lacedæmoniorum ἀρχηγός, *VI*, iii, 6. Posterij ejus reges Lacedæmoniorum, *III*, iii, 3; *Ag. I*, 2; ex quibus Aristodemus, *Ag. viii*, 7.
- Herippidas**, Laco, dux in exercitu Agesilai ex Asia redeuntis, *Ag. ii*, 10. — Lacedæmoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG. III*, iv, 6. Cyri militibus præficitur, *III*, iv, 20. Agesilai amicus et ad Spithridatem legatus, *IV*, i, 11. Præclari facinoris cupidus, *ib.* 21. Castra Pharnabazi aggressus est, *ib.* 24. Ejus avaritia, *ib.* 26. Ex Lacedæmonii judex electus de præmiis Asiæ civitatibus distribuendis, *IV*, ii, 8. In proelio apud Coroneam mercenarius ducit, *IV*, iii, 15 et 17. Classi Lacedæmoniorum præficitur, *IV*, viii, 11.
- Hermæ** (locus Athenis, a Mercurialibus statu is sic dictus), *Mag. iii*, 2.
- Hermion**, sive Hermione (oppidum Laconicæ), *HG. VI*, ii, 3. Hermionenses incolæ, Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, *HG. IV*, ii, 16. Fidi, *VII*, ii, 2.
- Hermocrates**, discipulus Socratis, *Mem. I*, ii, 48.
- Hermocrates Syracusanus**, Syracusanorum ducum nomine verba fecit, eorumque calamitatem deplorat, *HG. I*, i, 27. Ejus diligentia et alacritas, *ib.* 30 et 31. Ad Pharnabazum se contulit, *ib.* Syracusis exul, legatos Græcorum ad regem Persarum comitatur, *I*, iii, 13.
- Hermogenes**, Atheniensis, Hipponici filius, hortatur Socratem, ut de apologia cogitet, *Mem. IV*, viii, 4; *Ap. 2*; pauper, *Mem. II*, x, 3. — Socratis familiaris, *Conv. i*, 3; amicorum, id est deorum potentia et benignitate gloriatur, *iii*, 14; *iv*, 47; vir bonus *ib.* 50; rogatus explicat, quid sit παρρησία, *vi*, 2. Joco petitur a Socrate, *viii*, 3. — Alius *Hermogenes*, ut videtur, legatus Atheniensium ad Tiribazum ducem mittitur, *HG. IV*, viii, 13.
- Hermon Megarensis**, Callicratidæ gubernator, *HG. I*, vi, 32.
- Herodas**, Syracusanus, cum nauclero quodam in Phœnicia vivit, et Lacedæmonii nuntiat belli apparatus regis, *HG. III*, iv, 1.
- Hesiodus**: hujus poetæ versus laudantur, *Mem. I*, ii, 56; *iii*, 3; *II*, i, 20.
- Hesione** (Laomedontis Trojanorum regis filia), Troja capta, ab Hercule præmii loco data Telamoni socio, *Ven. i*, 9.
- Hesperitæ** (populi partem Armeniæ occidentalem incolentes), *Exp. VII*, viii, 25.
- Hieramenes**, Persa, pater Autobesacis et Mitraei, *HG. II*, i, 9.
- Hierax**, præfectus classi, a Lacedæmonii in *Æginam* missus, *HG. V*, i, 3. In Rhodum navigat, *ib.* 5, et Teletiam succedit, *ib.*
- Hiero**, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG. II*, iii, 2.
- Hiero**, Lacedæmonius: stipendiarii ejus sunt in exercitu Lacedæmoniorum, *HG. VI*, iv, 9.
- Hiero**, Syracusanorum tyrannus, *Hi. I*, i, 1, cujus colloquium cum Simonide poeta de principum et privatorum conditione finxit Xenophon, in scriptione cui titulus *Hiero*.
- Hieronymus**, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp. VII*, iv, 18.
- Hieronymus**, Eleus, Proxeni lochagorum natu maximus, *Exp. III*, i, 34; *VI*, iv, 10; legatus mittitur ad Anaxibium, *VII*, i, 32.
- Himeru**, Siculorum urbs, ab Hannibale capta, *HG. I*, i, 37.
- Hippeus**, Samius, in prælio navali dux, *HG. I*, vi, 29.
- Hippias**, Eleus: ejus cum Stalca et Stratola factio Elide, *HG. VII*, iv, 15.
- Hippias**, sophista, disputat cum Socrate, de justitia et legibus naturalibus, *Mem. IV*, iv, 5. — Calliam artem memoriam docuit, *Conv. viii*, 62.
- Hippo**, Siculus, *HG. I*, ii, 8.
- Hippocrates**, dux Atheniensium, victus ad Delium, *Mem. III*, v, 4.
- Hippocrates**, Mindari legatus, cum litteris Lacedæmonem mittitur, *HG. I*, i, 23. Chalcedone præfectus Lacedæmoniorum *I*, iii, 5. In agro Chalcedonensium interficitur, *ib.* 7.
- Hippodamus** (Milesius, architectus ætate Periclis): ab eo dictum Forum Hippodameum (in Piræeo structum), *HG. II*, iv, 11.
- Hippodamus Sicyone** prætor electus, *HG. VII*, i, 45.
- Hippodamium forum**: *V. prius Hippodamus.*
- Hippolochus**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II*, iii, 2.
- Hippolytus** (Thesei filius), stúdio venationis nobilis, et Diænæ fuit in deliciis, *Ven. i*, 10.
- Hippomachus**, unus de Trigintavirorum Atheniensium numero, in proelio interficitur, *HG. II*, iv, 19.
- Hipponicus**, Calliæ pater, *HG. VI*, iii, 2; — *Conv. i*, 2. — Atheniensis dives ex eadem familia, nisi est idem, qui sexcenta municipia in argentifodinis Atticis occupata habuit, *Vec. iv*, 15.
- Hipponicus**, Atheniensis, pater Hermogenis, *Mem. IV*, viii, 4.
- Hipponicus**, pater Proclis (Phliasii), *HG. V*, iii, 13.
- Hispani et Celtæ** inter auxilia Syracusana Lacedæmonem mittuntur, *HG. VII*, i, 20. Sicyonem invadunt, *VII*, i, 22. Syracusas navigant, *ib.*
- Histiæenses** (Histiææ in Eubœa insula cives), ab Atheniensibus crudeliter tractati, *HG. II*, ii, 3.

- Homerus, carminis epici princeps, *M. m.* I, iv, 3. Locus ejus laudatur, *M. m.* I, n. 38; II, vi, 11. — Fere de omnibus rebus exposuit, *Conr.* IV, 6, 7, ubi etiam versus ex eo. Ejus carmina edidit Niceratus, III, 5. — Vaticinandi vim tribuit moribus, *Ap.* 30.
- Horae saltantes, *Conr.* VII, 5.
- Horme, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Hyacinthia, Lacedaemoniorum festum, *Ag.* II, 17.
- Hyampolitarum civium Hyampoleos in Phocide suburbia caput Iason, *HG.* VI, iv, 27.
- Hybris, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Hyleus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Hypates, Thebanus, occisus, *HG.* VII, III, 7.
- Hypatolorus, Tanagraeus, cum suis, Lacedaemoniis adductus, Tanagram tenet, *HG.* V, iv, 49.
- Hypomenes, Lacedaemonius, Mississippi legatus, Leucadem pervenit, *HG.* II, 2, et 26.
- Hyrcanii, populus Asiae majoris ad mare Caspium, finitimi Assyriis, *Inst.* IV, II, 1; equitatu valentes, subiguntur ab Assyriis, I, v, 2; dehiunt ad Cyrum, IV, II, 1; V, III, 24; iis praestit Artuchas, *ib.* 38. Eorum regulus, IV, v, et in sqq. — In *Exp.* VII, viii, 13, equites Hyrcanii, stipendiarii regis, fortasse intelliguntur populi Hyrcaniae oppidi in Lydia prope Thyatira.
- Hystaspas, Persa nobilis, narrat morositatem cujusdam convivae, *Inst.* II, II, 2; probat Cyri consilium de praeda, IV, II, 10; praestit dimidiae parti equitum Persicorum, VII, I, 19; subigit Phrygiam minorem, VII, iv, 8. Queritur, quod Cyrus praebat sibi Chrysantam, VIII, iv, 9. Ducit in matrimonium Ildam Gobryae, *ib.* 25.
- Iacchus, cum diis Eleusinis opem fert Atheniensibus contra Naxem, *Conr.* VIII, 40.
- Iason, tyrannus Phierum in Thessalia, copias incentes habet et peregrebris est, *HG.* VI, I, 4; perrobustus corpore, ac laboris ceteroque amantissimus, *ib.* 6. Thessalorum imperator constituitur, *ib.* 18. Ad eum, quem habebat socium, Thebani post pugnam ad Leuctra numerum victorie suae inserunt, VI, iv, 20. Consilio ejus pax constituitur, *ib.* 24. Itinere terrestri in Berotham cum copis profectus est, *ib.* 31. Ejus prudentia singularis et celeritas, *ib.* Per Phocidem discedit et Heraclitarum mactata deponit, *ib.* 27. In Thessalam rediit, vir magnus habebatur, *ib.* Potentia ejus quoniam creverat, *ib.* 31. Hestia percaesus habuit ibidem, *ib.* Successores ejus, *ib.* 31 sqq.
- Iasonium litus, quod et promontorium dicitur, et est inter Colyra et Sinopei medium: sibi Argo navis appulit, *Exp.* VI, II, 1.
- Iclithys, promontorium Elidis, *HG.* VI, II, 31.
- Iconium, urbs Phrygiae extrema versus Lycaniam, *Exp.* I, II, 19.
- Ida, mons Troje, *Exp.* VII, VIII, 7. — Ex Ida materia sumta in Iruenes, *HG.* I, I, 25.
- Ideus, regis Agesilai pictor, *HG.* IV, I, 10.
- Iechus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, III, 10.
- Iliensis, populus in Eolide, Dercyllidam accipit, *HG.* III, I, 16.
- Ilium: sibi Minervae Minervae sacraeavit, *HG.* I, I, 4.
- Ilyrii, alius gentium non imperant, *Inst.* I, I, 4.
- Imbrus, insula Thraciae, in Atheniensium ditione, *HG.* IV, VIII, 13; qui eam retinent in pace Antalcidae, V, I, 31.
- Impudentia dea, *Conr.* VIII, 30.
- Indi, sollicitantur ab Assyriis adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; antea abundi, III, I, 25; eorum legati adveniunt ad Cyaxarem, II, iv, 7; Cyrus ad eos mittit legatum et pecunia, III, II, 25. Legati Indorum afferunt periculum Cyro, VI, II, 1; mittuntur a Cyro hostem sperare causa, *ib.* 2; redeuntium narratio terret Cyri exercitum, VI, II, 12. — Indicae canes aptae sunt ad apros venandum, *Ven.* X, I; hinnulos et cervos, IX, 1.
- Iones, socii Croesi, *Inst.* VI, II, 10. — Socii Agagae, *HG.* III, iv, 11. In praelio apud Coroneam, IV, III, 17. *Ag.* II, 11.
- Ioniae et Lydiae satrapa fit Chrysantas, *Inst.* VIII, vi, 1. Antalcidae in potestate est Ionia, *HG.* V, I, 28. Memoratur, *ib.* III, II, 13; *Ag.* I, 14, *Exp.* I, iv, 13; III, v, 15.
- Ionicae urbes (duodecim) deficient a Tissapherne ad Cyrum minorem, *Exp.* I, I, 6.
- Iphicrates, Atheniensis. Milites ejus Corinthi, *HG.* IV, II, 9. In Arcadium irruptionem fecit, *ib.* 16. Cetrato praefectus, IV, v, 13. Redeuntem ex comitatu Amyntae moram Polemarchi aggreditur, *ib.* 14; venit a Chabrium successorem habet, *ib.* 19. In Hellesponto cum copiis mittitur, IV, viii, 34. Ex insidiis versus Anaxibium cum exercitu fundit, *ib.* 35. Praeconem versus navigat, *ib.* 36. Contra Anaxibium insidias latet, *ib.* 37. Rursus in Chersonesum se contulit, *ib.* 39. Nechochum Abydi obsedit, V, I, 25. Ejus strategema et industria singularis, VI, II, 14, 27 et 28. Ab Atheniensibus sexaginta navibus praeficitur, *ib.* 13. Naves caput Parium et Salaminiam, *ib.* 14. Ad navalem pugnam omnia comparat, *ib.* 27. Quomodo milites suos exercuerit, *ib.* 29. Sphagii adest, *ib.* 31. Cephalleniam versus navigat, *ib.* Pro Timotheo in Corcyram mittitur, *ib.* 33. Naves Syracusanas, a Dionysio tyranno in auxilium Lacedaemoniorum missas, intercipit, *ib.* 35 sq. Cum gravis armatae militibus in Arcaniam trajecit, et bellum fecit Thymensibus, *ib.* 37. Cum naves Corecyreorum suis adiunxisset, pecunias a Cephallenis exegit, *ib.* 38. A Xenophonte laudatus, quod jussit attribui sibi Callistratum una cum Chabrio, *ib.* 39. Dimisit Callistratum oratorem, ut pacem domi componeret, vel pecuniam mitteret, VI, III, 3. Praefata revocatur e Coreya, VI, iv, 1. Ducentum Athenienses sibi eligit, et Lacedaemoniis auxilio mittunt, VI, v, 40. Corinthum venit, *ib.* Ex Arcadia Corinthum Athenienses reducit, *ib.* 51. Ad Isthmum exitus intercludendos missus, *ib.*
- Iris annis Paphlagoniae, qui inter Thermopylam et Halyn inluit in Pontum Euxinum, *Exp.* V, vi, 3.
- Isanor, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, III, 10.
- Isarchus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* *ib.*
- Ischobolus, dux Lacedaemoniorum, *HG.* VI, v, 24. Interficiatur in praelio adversus Arcades, *ib.* 26.
- Ischomachus, *ισχυρος* dictus, *Ec.* VI, fin.; cum eo Socrates sermonem habet de re rustica, cap. vii. usque ad finem libri.
- Isias, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, III, 10.
- Ismenias, Thebanorum dux, a Timocrate aurum accipit, ut Lacedaemoniis bellum faceret, *HG.* III, v, 1. Propter odium, quo Lacedaemoniis prosequabatur, ad Phyladum non accedit, V, II, 25. In carcerem conjectus, *ib.* 31; accusatus, quod faveret barbaris, *ib.* 33, et julium suffragis damnatum, mortem appetit, *ib.* 36.
- Issi alias Issus, urbs Cilicie maritima, magna et opulenta, *Exp.* I, II, 24; IV, I.
- Isthmia celebrant Corinthi, *HG.* IV, v, 1.
- Isthmus Corinthi, *Exp.* II, vi, 3. Ad eum Agesilaus accessit, *HG.* IV, v, 1; eodem navigat Conon, IV, viii, 8.
- Isthmi Thracii latitudinem dimensus est Dercyllidas, *HG.* III, II, 10.

Ahmus peninsulae Pallenes, *HG.* V, u, 15.
abelius opem fert Asidatæ, Persæ nobili, a Græcis appetito, *Exp.* VII, viii, 15.
alia, *Ath.* u, 7.

J

uno. Per eam jurat Astyages Xenophontens, *Inst.* I, iv, 12. — Junonis fanum prope Piræum Corinthi, *HG.* IV, v, 5. In Junonis (apud Tricarantum) templum fugientem quendam obrutuncat Phliasii, VII, u, 6.
Jupiter, Patrius, *Inst.* I, vi, 1; VIII, vii, 3: Rex seu Reginus, regum servator, III, iii, 21; II, iv, 9; VII, v, 57; Jovi mactat Cyrus tauros, VII, iii, 11, 24. — *Ζεύς*, s. hospitalis, *Exp.* III, ii, 4; *Σωτήρ*, s. servator, *Exp.* III, ii, 9; IV, viii, 44: in tessera exercitus, I, viii, 16. Jupiter servator et dux, tessera pugnae, VII, i, 10; huic sacra facit Xenophon de imperio oblato recipiendo, VI, i, 22: conf. III, i, 12. Milichius, h. e. placabilis, placidus, VII, viii, 4. — Unus plura habet nomina, *Conv.* viii, 9. Ejus amores, *ib.* 29. — Filius Saturni ex Rheæ et Chironis frater dicitur, *Ven.* 1, 4. — *Ἀγέρωπ* cognominatus est Lacedæmone propterea, quod præerat expeditioni militari: hinc sacra ei fiebant a proficiscentibus in bellum, *Lac.* xiii, 2. — Jovi Olympio sacrificat Agis, *HG.* III, ii, 27; etiam Aulo, III, ii, 26. Jovem Agesipolis interrogat, IV, vii, 2. Jovis Olympii fano præsumt Elei, III, ii, 31; VII, iv, 35.

L

Labotas, Lacedæmoniorum præfectus, interficitur, *HG.* I, ii, 18.
Lacænae canes, quæ et Castoriæ dicuntur, aptæ sunt ad apros venandos, *Ven.* x, i, 4.
Lacedæmon. Eo mittit Cræsus de belli societate, *Inst.* VI, ii, 11. Vide seq.
Lacedæmonii; apud eos procerum filii in pueritia furari discunt, sed in furto deprehensi virgis cæduntur, *Exp.* IV, vi, 15; contendunt cum Atheniensibus de principatu, VI, i, 27: quem consecuti sunt, VI, vi, 12. Quæ loca ipsorum imperio subjecta erant, VII, i, 28. — Colunt senes, *Mem.* III, v, 15; corpus exercent, *ib.*: parent legibus, *ib.* et IV, iv, 15; mutuam colunt concordiam, III, v, 16; utuntur clypeis et hastis, III, ix, 2. — Puellæ non minus quam pueris corporis exercitia proponunt, *Lac.* i, 4. Apud eos sponsus modeste accedit ad sponsam, *ib.* 5; maritus uxorem cedit alteri, prolis procreandæ gratia, *ib.* 7; educatio liberorum commissa est magistro publico, ii, 2; pueri nudis pedibus, et uno vestitu induti, incedunt, *ib.* 3 sqq; iidem parco cibo utuntur ut furari cogantur, sed deprehensi in furto verberibus cæduntur, *ib.* 6 sqq; cura liberorum est communis, *ib.* 11, et vi, amor puerorum castus, ii, 13; pueri sunt modesti et temperantes, iii; ephebi exercentur venando, iv, 7; cives publice epulantur, v; a lucris studio arcantur, vii; magistratus et leges colunt, viii; honestati student, ix; senes judicium subeunt vitæ honeste transactæ, x; rei militari student, xi sqq. — Lacedæmonii beneficiis provocati concedunt Atheniensibus principatum Græciæ, *Vec.* v, 7. — Mercenarios equites habent, *Mag.* ix, 4; invadunt Atticam cum universis Græcis, vii, 4. — Lacedæmoniorum amor erga pueros, *Conv.* viii, 25; imperium habent ob virtutem suam, *ib.* 39.
Lacedæmonii, ductu Hegesandridæ, in proelio navali contra Athenienses victores, *HG.* I, i, 1. Eorum clades ad Cyzicum, *ib.* 18. Eis succurrit Pharnabazus, *ib.* 24. Helotas

Coryphasio, fide data, dimittunt, I, ii, 18. Chalcædonem et Byzantium perdunt, I, iii. Auxilia iis Cyri minoris promittit rex Persarum, I, iv, 3. Cratesippidæ Lysandrum sufficiunt, Persarum opibus adjuti, I, v, 1. Delphinium et Eionem occupant, *ib.* 15. Callicratidam ducem eligunt, I, vi, 1. Ab Atheniensibus navali prælio superantur, *ib.* 34. Apud eos lege vetitum, in classe his imperare: quare Lysander non jam dux eorum sed Arati ducis legatus, II, i, 7. Inde narratur pugna ad Ægos flumen, et occupatio Athenarum. In qua Lacedæmoniorum moderatio, II, ii, 20. Cum Atheniensibus pacem faciunt, *ib.* Ne Athenæ evertantur intercedunt, *ib.* Sequuntur res Trigintavirorum, II, iii, iv. Vicissim Cyrum adjuvant Lacedæmonii, III, i, 1; et Græcis Asiaticis mittunt auxilia, *ib.* 4. Apud eos honestis viris ignominiosum, scutum habentem stare, *ib.* 9. Eorum in fines Eleorum irruptio, III, ii, 21. In eodem capite expeditiones eorum Asiaticæ: vide *Dercyllidas*. Contentiones de successionem regum et Cinadonis conspiratio Lacedæmone, III, iii. Eorum res in Asia sub Agesilao, III, iv; IV, i. Cum copiis in Bœotiam pergunt, III, v, 17. Abiere mœsti, *ib.* 24. Eorum res fluvio comparantur, IV, ii, 11. Adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus contra Corinthios via maritima egressi, *ib.* 13. Eorum et sociorum copia: adversus Athenienses instructæ: itidem Atheniensium et sociorum adversus eos collectus exercitus, *ib.* 16. Eorum et Atheniensium ac sociorum utriusque partis pugna ad Corinthum, *ib.* 19. Antequam prælium ineant, Dianæ capram immolant; Sociorum eorum clades, *ib.* 20. De Atheniensibus victoria, *ib.* 21. Superant Thebanos, *ib.* 22. Tropæum constituunt, *ib.* 23. De Thebanis victoria ad Coroneam, IV, iii, 22. Eis Apollo victoriam insignem concessit ad Corinthum, IV, iv, 12. Oppidum Phliasiorum iis reddunt, *ib.* 15. Corinthiorum urbem castris cingunt, *ib.* 17. Expeditionem adversus Argivos suscipiunt, *ib.* 19 et rursus adversus Corinthum, IV, v, 1. Eorum in Lechæo clades, *ib.* 7. Contemnunt hostem et in calamitate exultant, *ib.* 10. Lacedæmonem legatos mittunt Achæi, IV, vi, 1. Adversus Acarnanes cum Achæis arma capiunt Lacedæmonii, *ib.* 3. Adversus Argivos copias decreverunt, IV, vii, 2. Prænem Neptuno cecidere, *ib.* 4. Classem comparant, IV, viii, 11. Rhium occupant, *ib.* Ad Tiribazum mittunt Antalcidam, *ib.* 12. *Πύρι* Antalcidæ, quamvis reliquis Græcis adhuc refragantibus, favent, *ib.* Eorum ac Antalcidæ improbum facinus, *ib.* 14. Thimbronem contra Struthiam mittunt, *ib.* 17. Eorum naves octo contra Rhodum, *ib.* 20. Bellum geri permoleste ferunt, V, i, 29. Domum redeunt, *ib.* 33. Mantineenses opprimere cogitant, V, ii, 1. Eorum bellum adversus Olynthios pro Amynta et Acanthiis et Apollonia, *ib.* 11 sqq. Ab Olynthiis devicti, et in fugam acti, V, iii, 4. Altera eorum adversus Olynthios expeditio, *ib.* 8. Eorum reges domi cum sunt, eodem contubernio utuntur, V, iii, 20. Debilitatæ potentiae initium, V, iv, 1. Lacedæmoniorum legati Athenis capiuntur, sed re cognita dimittuntur, 22. Novos adversus Thebanos delectus decernunt Lacedæmonii, *ib.* 35. A Thebanis primum victi, *ib.* Thespias præsidio tenent, *ib.* 46. Classem adversus Thebanos instruunt, *ib.* 59. Propter Æginam et Ceum, et Andrum stationes habent, *ib.* 61. Eorum ingenuum responsum Pharsaliis datum, VI, i, 17. Cum sociis in Phocensium agrum adsunt, VI, ii, 1. Læsos se ab Atheniensibus existimantes rursus classem instruebant, *ib.* 3. Legatos ad Dionysium Siculum mittunt, *ib.* 4. Libertati aliarum urbium obstant, VI, iii, 7. Inter eos et Athenienses fœdus ictum, *ib.* 18. Tum suo tum sociorum nomine iusjurandum præstiterunt de pace Græciæ, *ib.* 19. Eorum equitatus qualis, Cleombroto

- imperante, VI, iv, 7. Victi sunt a Thebanis fatali ad Leuctra prelio, *ib.* 13 sqq. Eorum magnanimitas, *ib.* 15. Lacedaemone puerorum nudorum certamen, *ib.* 16. Lacedaemoniorum et Mantineaensium contentio, VI, v, 11. Eorum navalia, *ib.* 32. Eorum legati ab Atheniensibus auxilium petunt contra Thebanos *ib.* 33; VII, i, 1. Lacedaemonii terra, Athenienses mari superiores, VII, i, 9. Eorum dux Euphro, *ib.* 45. Ad eos profecti Corinthii, VII, iv, 7. Corinthiis consilium dedere, ut pacem facerent, *ib.* 9. Nunquam concessuri, ut Messene sibi eriperetur, *ib.* 10. Eorum cum Eleis societas, *ib.* 19. Bellum Arcadibus faciunt, *ib.* 20. Quorum multitudini resistere non possunt, *ib.* 23. Quare noctu Cronum profecti, *ib.* 27. Lacones seditione ex Thaso expelluntur, *HG.* I, i, 12. Laconica epistola, *HG.* I, i, 23. Laconice Reipublicae simplicitatem laudat Polydamas, *HG.* VI, i, 18. Laconicos fines Agesilaus ingreditur, VI, v, 21. Laconiam Arcades et Argivi ingressi sunt, VII, i, 29. Per Laconiam Athenienses iter faciunt, VII, v, 7. Lacedaemonii Olympici victor, *HG.* II, iv, 33. Lamprocles, Socratis filius natu maximus, matri iratus placatur, *Mem.* II, ii. Lampsacus (urbs Mysiae minoris cum portu commodo ad Hellespontum, inter Parium et Abydum, e regione Callipolis), *Exp.* VII, viii, i et 6. — In Atheniensium societate *HG.* I, ii, 14 sq. Ibi funduntur Athenienses, II, i, 18. A Lysandro vi capitur, *ib.* 19. Lampsacum venit Dercyllidas, III, ii, 6. Larissa (Eolidis, Aegyptiorum urbs vocata, *Inst.* VII, i, 45. — Aegyptia, a Thimbrone obsessa, *HG.* III, i, 7. Sponte se dedit Dercyllidae, *ib.* 16. Larissa, urbs magna, sed deserta, ad Tigrim, *Exp.* III, iv, 7-9. Larissa, urbs Thessaliae, *HG.* VI, iv, 33. Larissaei (incole urbis Thessaliae) contra Agesilaum stant ex Asia redeuntem, *Ag.* ii, 2. — Larissaeos ac alios Thessalos Lycophron Phraeus prelio vicit, *HG.* II, iii, 4. Borotiis confederati, IV, iii, 3. Agesilaum a tergo adiunguntur, *ib.* Larissaei (Eolidis urbis incolae), obsessi a Thimbrone, excursionem faciunt, *HG.* III, i, 7. Larissus fluvius, qui determinabat Achaia et Eleam regionem, *HG.* III, ii, 23. Lasion, juris Arcadici urbs, *HG.* III, ii, 30. De Lasion controversia inter Eleos et Arcades, *ib.* 31. Lasionenses Lacedaemoniis adversus Corinthios auxiliantur, IV, ii, 16. Lasion ab Eleis occupatur, VII, iv, 12. Lebadia (oppidum Boeotiae) hic clades Atheniensium accidit, *Mem.* III, v, i. Lechaum, portus Corinthiacus, *Ag.* ii, 2, *HG.* IV, iv, 7. E Lechaeo Lacedaemonii profecti, *ib.* 17. Eorum in Lechaeo clades, IV, v, 7. Agesilaus propter Lechaum castrametatus est, *ib.* 10. Lacedaemoniorum sociorumque praesidium custoditur, *ib.* 19. Cohortis unius Lacedaemonii praesidium in Lechaeo constituunt, V, i, 29. Lechaei planities, *HG.* IV, v, 8. Lemnos, insula ditioris Atheniensium, *HG.* IV, viii, 15; qui eam retinent in pace Antalcidea, V, i, 31. Leon, ad regem Persarum ab Atheniensibus legatus mittitur, VII, i, 33. Orationem habet, *ib.* 37. Leon, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Leon, Salaminius, vir egregius, interficitur a Trigintaviris, *HG.* II, iii, 39. Leon, Atheniensis, unus decem praetorum qui ad Arginusas pugnant, *HG.* I, v, 16; accusatur, I, vi, 16. Leontiades, Thebanorum Polemarchus, *HG.* V, ii, 25. Ejus ad Phoebeiam sermo de Thebis occupandis, *ib.* 26 et 27. Cadmeam Phoebeiae prodit, *ib.* 29. Ejus in publico cotu oratio, *ib.* 30. Lacedaemonem probat, *ib.* 32. Oratio ejus, *ib.* 33. Trucidatur, V, iv, 7. Addit Leontichus, Atheniensium dux, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26. Leontini (Siciliae populus), Syracusanis habitant, sed a Persis ceterisque Syracusanis deficiunt, *HG.* II, iii, 5. Leotychides, an Agidis, Lacedaemoniorum regis, sit discipulatur, dum de regno cum Agesilao contendit, I, 5; *HG.* III, iii, 1. Lepreatae (incolae Leprei, urbis in finibus Eleorum sitae) Eleis deficiunt et ad Aulonem partes se adiungunt, *HG.* III, ii, 25. Lepreatas sibi vindicabant et Elei et Arcades, *ib.* Lepreatae cum Lacedaemoniis adversus Mantineaenses conjuncti, VI, v, 11. Lesbos, insula, *HG.* I, ii, 11; VI, 26. Ejus res constat Lysander, II, ii, 5. Lesbi oppida, praeter Mitylenae, Lacedaemoniorum partibus addicta, per Thrasybulum Atheniensibus amica fiunt, IV, viii, 28 sq. Letrini populi ab Eleis deficiunt, *HG.* III, ii, 25 et 26. Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, ii, 16. Leucas (urbs Aetoliae), *HG.* VI, ii, 3 et 26. Leucolophides, Atheniensis, Adimanti pater, *HG.* I, iii, 1. Leucophrys (urbs in Maendrio campo sita); ibi sacrum est imprimis sacrosanctum, *HG.* III, ii, 19 et 20. VII, 17. Leuctra (oppidum Boeotiae), *Ag.* ii, 22, in Thespiensium finibus *HG.* VI, iv, 4. Leuctrica pugna, *Ag.* ii, 23. — Quae cum prodigia praecesserint, *HG.* VI, iv, 7. Ibi victi sunt Lacedaemonii, *ib.* 13 sqq. Leuctra (oppidulum Laconicae), *HG.* VI, v, 24. Leuso, nomen canis, *Ven.* viii, 5. Libyes. Libyus (Cyrenensium) currus, *Inst.* VI, ii, 5. Parent Cathaginiensibus, *Mem.* II, i, 10. Libys, Lysandri frater, classis praefectus a Lacedaemoniis in Piraeum ablegatur et Eleusinem profectus est, *HG.* II, iv, 28. Lichas, Lacedaemonius, peregrinos hospitio excepit festorum tempore, *Mem.* I, ii, 61. — Alius, ut videtur, *HG.* III, ii, 24. In equestri certamine ab Eleis expulsus, *ib.* Lochos, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Locri Opuntii ex agro inter Phocenses et Thebanos pecunias cogunt, *HG.* III, v, 3. Locri Ozoke Corinthiorum socii contra Lacedaemonios, *HG.* IV, ii, 17. Atheniensibus auxiliantur, *ib.* In prelio apud Coronaeam, IV, iii, 15. Gylidis milites telis ac jaculis petiverunt, *ib.* 22; — Utrique (et Opuntii et Ozocae) Thebanorum socii, *Ag.* ii, 6. Locris. Locridem Phocenses invadunt, *HG.* III, v, 3. Locrides canes sunt idoneae ad apros venandos, *Ven.* v, 1. Lonche, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Lotophagi, *Exp.* III, ii, 25. Lycabettus (Atticae mons), *Ge.* xix, 6. Lycaea, ludii Arcadum, *Exp.* I, ii, 10. Lycaeus vel Lycanthus, Atheniensium legatus, Thales et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, iii, 2. Lycania (regio Asiae minoris), vastatur a Cyro minore, *Exp.* I, ii, 19; satrapa ejus est Mithridates, VII, viii, 2. Lycaneos, Croesi socii, *Inst.* VI, ii, 10. — Non parent Persarum, *Exp.* III, ii, 23. Lycianus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Lyceum (gymnasium Athenis celebre), *Exp.* VII, viii, 15. *Mag.* iii, i et 6; *HG.* I, i, 33; II, iv, 27. Lyciscus, Atheniensis, pro octo ducibus orationem habet, *HG.* I, viii, 13. Lycius, Polystrati filius, Atheniensis, praest equitum

- exercitu** Decemmillium, *Exp.* III, III, 20; IV, III, 22 et 25; VII, 24.
- Lycius**, Syracusanus eques, speculatum mittitur a Clearcho, *Exp.* I, x, 14.
- Lycō**, Achaëus, adversatur Xenophonti, *Exp.* V, vi, 27; refert stulte ad exercitum, ut pecuniam possant Heracleotas, VI, II, 4; legatus hanc ob causam Heracleam mittitur, *ib.* 7: auctor seditionis, *ib.* 9.
- Lycō**, Atheniensis, Autolyçi pater, *Conv.* I, 2; II, 4; de filio suo gloriatur, III, 12.
- Lycornedes**, Mantineensis, opibus pollens et ambitiosus, *HG.* VII, I, 23. Arcadum animos erexit, *ib.* Arcades eum mirifice amplectuntur, *ib.* 24. Ad Thebanos legatus, *ib.* 39. Deciesmillibus auctor esse coepit, ut de societate cum Atheniensibus agerent, VII, IV, 2. Athenis exitum vitæ felicissimum sortitus est, VII, IV, 3.
- Lycophron**, Phæreus, eclipsais tempore Larissacos et Thesalos, prælio devicit, *HG.* II, III, 4. Thessaliæ totius affectat imperium, *ib.*
- Lycurgus**, legislator Lacedæmonius, vixit temporibus Heraclidarum, *Lac.* I, 8; ejus sapientia laudatur, quod formam civitatis constituerit a ceteris diversam, *ib.* I sqq; oraculo Apollinis leges suas confirmavit, VIII, 5. — Fecit ut Spartani præ ceteris obedirent legibus, *Mem.* IV, IV, 15. Oraculi de eo responsum, *Ap.* 15.
- Lycurgus**, Lacedæmonius, prodidit Byzantium, *HG.* I, III, 18.
- Lycus** (amnis Paphlagoniæ), *Exp.* VI, II, 3.
- Lydi**, subjecti Persarum imperio, *Mem.* II, I, 10. — Mercede conducti militant in exercitu Atheniensi, *Vec.* II, 3. — Lydorum magnam multitudinem secum abducit Cyrus, *Inst.* VII, IV, 14. — Aures perforatas gerunt, *Exp.* III, I, 31.
- Lydia** (regio Asiæ minoris), *Exp.* VII, VIII, 20; ferax vini, ficorum, olei, aliorumque bonorum, *Inst.* VI, II, 21. — Lydium forum in castris Cyri minoris, *Exp.* I, v, 6.
- Lysander**, Lacedæmonius, venit ad Cyrum minorem et quæsit cum eo collocutus, *Æc.* IV, 20 sqq. — A Lacedæmoniis navarchus creatur, *HG.* I, v, 1. Sardes Cyrum accedit, *ib.* Eumque hortatus est, ut ad stipendium singulorum navarum obolum adjiceret, *ib.* 6. Ephesi classem refecit, *ib.* 10. Ad Notium inter Lysandrum et Antiochum, ab Alcibiade classi præfectum, navalis pugna, *ib.* 14. Vincit et tropæum erigit, *ib.* Lysandri invidia in Calliocratidam successorem, quem milites repudiant, I, vi, 2 sqq. De improvise Atheniensium classem diripit, II, I, 2. Chii alique socii et Cyrus eum classi præfectum poscunt, *ib.* 6 et 7. Ephesus venit et cum navibus e Chio Eteonicum accessit, *ib.* 10. Ad Cyrum venit, pecunias accipit et rerum moderationem, dum Cyrus ad patrem proficiscitur, *ib.* 14. Cedreas, Cariæ oppidum Atheniensibus socium diripit, *ib.* 15. Rhodum navigat, *ib.* Abydo relicta Lampsacum contendit et vi capit, *ib.* 18 et 19. Insigne ejus strategema, *ib.* 23. Bello finem imponit, victis ad Ægospotamos hostibus, *ib.* 28. Theopompum, nuntium victoriæ, Spartam ablegavit, *ib.* 30. Naves et captivos ad Lampsacum abducit, *ib.* Præsidarios Atheniensium dimittit classemque refecit, *ib.* Philoclem morte multavit, *ib.* 32. Byzantium et Chalcedonem navigat, II, II, 1. Ex Hellesponto in Lesbum vectus, *ib.* 5, ad Agidem et Spartam scribit, se venturum cum 200 navibus, *ib.* 6. Eginam venit, *ib.* 9. Athenas obsidet cum Agide, *ib.* 10. Eginetis Eginam restituit, Salaminem vastat centumque quinquaginta navibus ad Piræum appellit, *ib.* 16. Aristotelem Atheniensem exulem ad Ephoros misit, *ib.* 18. Piræei muros ad tibicinorum cantum diruit, *ib.* 23. Samum undique obsidet et capit,
- II, III, 6. Laconica cum classe Lacedæmonem navigat *ib.* 8. Naves, spolia, coronas et argentum, hæc omnia Lacedæmoniis tradidit, *ib.* 9. Harmosta factus, frater autem ejus Libys navarchus, II, IV, 28. Invidia regis Pausaniæ impeditur, *ib.* 29. Eleusinem versus præfectus, *ib.* In Atticam redit, *ib.* 30. In Piræo adest, *ib.* Agesilaum in regno petendo contra Leotychildem adjuvat, III, III, 3. Ejus hortatu, expeditionem in Asiam suscipit Agesilaus, III, IV, 2. Rex esse videbatur, *ib.* 7. Inter Lysandrum et Agesilaum æmulationis origo, *ib.* Ejus expositatio cum Agesilao, *ib.* 8. In Hellespontum ablegatur, *ib.* 10. Spithridatem ad defectionem inducit, *ib.* Ab Agesilao recedit, *ib.* Ejus adversus Thebanos expeditio, III, v, 6. Ephori eum Phocensibus mittunt, *ib.* Orchomenios a fide Thebanorum avertit, *ib.* Cum Phocensium copiis Hallartum adoritur, *ib.* 17. Priusquam Pausanias præsto esset, *ib.* ad Hallartum occiditur, *ib.* 19, 20.
- Lysander**, Sicyoniorum prætor, *HG.* VII, I, 45.
- Lysias**, Atheniensis, in pugna quindecim navibus præest, *HG.* I, vi, 30.
- Lysimachus**, Trigintavirorum equitum præfectus, *HG.* II, IV, 8. Axonoos quosdam jugulavit, *ib.* 26.
- Lysimenes** Sicyone mercenariis copiis præest, *HG.* VII, I, 45.
- Lysippus**, Lacedæmoniorum Harmosta, Epitalii ab Agide reliquitur Elidemque vastat, *HG.* III, II, 29 et 30.
- Lysistratus**, dux Atheniensium, auxilio missus Arcadibus, *Vec.* III, 7.

M

- Macedones**, *HG.* V, II, 12. Lacedæmoniis auxiliantur contra Olynthios, *ib.* 38.
- Macedonia**, *HG.* V, II, 12, 13, etc. Ligna inde petunt Athenienses, VI, I, 11. Eam transit Agesilaus, *Ag.* II, 2.
- Maclæo** (Æsculapii filius), Chironis discipulus, artis medicæ et bellicæ peritus, *Ven.* I, 14.
- Macistus**, Eleorum urbs, (in Triphyllia), *HG.* III, II, 30. Macistii ab Eleis deficient, *ib.*
- Macrones** (gens Asiæ confinis Colchis et Armeniis), *Exp.* IV, VIII, I; V, v, 18; suis legibus utuntur, VII, VIII, 25.
- Madatas**, Persa, ducit Persarum equites, *Inst.* V, III, 41.
- Madytus**, urbs Chersonesi, *HG.* I, I, 3.
- Mæander** (fluvius Asiæ minoris valde flexuosus), *Exp.* I, II, 5, 6. Fontes ejus ad Celanas Phrygiæ, *ib.* 7. — Ionia et Cariæ terminus, *HG.* III, II, 14. Eum transit Dercyllidas, *ib.* Mæandrius campus et planities, ubi seges densa, III, II, 17; III, IV, 12 et 21; IV, VIII, 17; *Ag.* I, 15 et 29.
- Mæotæ**, (Mæotidis lacus accolæ) in Europa, subjecti sunt Scythiis, *Mem.* II, I, 10.
- Mæsades**, pater Seuthæ, rex Thraciæ, *Exp.* VII, II, 32; v, 1.
- Magi**, passim in *Inst.*, ut VII, v, 55, etc. Μάνται dici videntur III, III, 34.
- Magnetes** (cives Magnesiæ, urbis maritimæ Thessaliæ horum saltatio, *Exp.* VI, I, 7.
- Malea**, promontorium Laconicum, *HG.* I, II, 12; VI, v, 2.
- Malea**, promontorium Lesbi insulæ, *HG.* I, vi, 2.
- Malienses** (Thessaliæ populus in Phthiotide, socii Thebanorum, *HG.* VI, v, 23.
- Mandane**, Astyagis filia, mater Cyri, *Inst.* I, I, 1. — Præciscitur cum Cyro ad Astyagem, I, I, 1. — *Mem.* I, IV, I.
- Mania**, Dardania, Zenis (in *Exp.* ad *Inst.* *Mem.* *HG.* III, I, 10. A Pharnabazo satrapæ imperat. *Mem.* *HG.* III, I, 10.

- tus, *ib.* 11. Pharnabazo tributa pendit, *ib.* 12. Larissam, Hamaxitum et Colonas imperio Pharnabazi adjecit, *ib.* 13. Pharnabazi signa in Mysorum et Pisidarum fines sequitur, *ib.* Cum filio a Media genero impie occiditur, *ib.* 14.
- Mantineia (Arcadiae urbs) antiqua in quatuor vicos dispersa, *HG.* V, n, 7. Apud Mantineam Peloponnesii multi convenere, VII, v, 7. Mantineam equitatum misit Epaminondas, *ib.* 14. Atheniensium equites forte ad Mantineam accedunt, *ib.* 15. Mantineam in tenebris praeteriit et castrametatur Agesilaus, IV, v, 18. Inter Mantineam ac Tegae montes, VI, v, 16 et 18. Ad Mantineam pugna, VII, v, 16 sqq.
- Mantineenses : Lacedaemoniorum socii contra Eleos, *HG.* III, n, 21; sunt in Lacedaemoniorum exercitu, IV, n, 13; iv, 17. Cum Lacedaemoniis tricennales inducie, V, n, 2; quarum in fine muros urbis suae diruere coguntur, *ib.* 3. Mantineensibus bellum infert eorumque agros devastat Agesipolis, muros destruere et vicatim habitare cogit, *ib.* 4. Lacedaemoniis se contra Thebanos adiungunt, VI, iv, 18. In pace Antalcidea menibus circumdare civitatem incipiunt, VI, v, 3. Adversus Orchomenios bellum gerunt, et ab Orchomeniis fusi, *ib.* 13. Eorum fines ingreditur Agesilaus, *ib.* 15. Adjuvantur ab Arcadibus et Thebanis, *ib.* 20 sqq. Mantineenses Tegae capti dimittuntur, *ib.* 37 sq. (Conf. *Ag.* n, 23). Facto decreto prohibere, ne Arcadum praefecti pecuniis sacris uterentur, VII, iv, 33. Eorum praesides ad magistratum qui ex deciesmillibus constabat, in jus vocati, *ib.* Auxilium petunt ab Arcadiae civitatibus, *ib.* 38. Thebanos arce student, VII, v, 1 sqq. — Eorum saltatio armata, *Exp.* VI, i, 11.
- Mantineae, id est, Mantineensium ager, *HG.* VI, v, 15 et 17.
- Mantitheus, Atheniensis, in Caria captus a Tissapherne, *HG.* I, i, 10. Ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, I, iii, 13.
- Maraces (gens Etolica), parent Iasoni, *HG.* VI, i, 7.
- Mardonii (referuntur ut populus Armeniae vicinus), *Exp.* IV, iii, 4 : ubi legendum *Mardi*.
- Mare Rubrum, imperii Persici terminus versus orientem, *Inst.* VIII, vi, 20, 21; viii, 1.
- Margane (oppidum Eliidis), ab Eleis capitur, *HG.* VII, iv, 11.
- Marganenses Lacedaemoniis se adiungunt et ab Eleis deficient, *HG.* III, n, 25. Ab Eleis liberi dimittuntur in pace, *ib.* 29. Eorum funditores, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, n, 16. Eos liberare nolunt Elei post pacem Antalcidae, VI, v, 2. Eos Arcades eripiunt Eleis, VII, iv, 14; sed Elei eos recuperant, *ib.* 26.
- Mariandyni (gens Paphlagoniae aut Bithyniae in ora Ponti Euxini), sub Persis, *Inst.* I, i, 4. Horum in regione sita fuit Heraclea, *Exp.* VI, ii, 1.
- Maronites, V. *Heracleides*.
- Marsyas, annis exiguis, oriens non procul Celanis, influit in Meandrum : hic Apollo dicitur cutim detraxisse Marsyas, *Exp.* I, ii, 8.
- Masas, annis Mesopotamiae influens in Euphratem, *Exp.* I, v, 4.
- Mausolus (rex Cariae), Sestum et Assum classe obsidet, *Ag.* ii, 26.
- Medas, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Meli, solent oculos suos pingere, capillis adscitiis et vestitu exquisito uti, *Inst.* I, iii, 18; reguntur solo regis nutu, *ib.* 18. Numerus copiarum, II, i, 6. — Medorum feminae parere et magnae laudantur, *Exp.* III, n, 25; eorum imperio potiuntur Perse, *Exp.* III, iv, 8 et 11. — Dario (Notho), a quo defecerant, rursus accedunt, *HG.* I, ii, 19.
- Media, regio Asiae finitima Assyriae, *Inst.* I, iv, 17; Persidi, II, i, 1, et Armeniae, II, iv, 20. — Per haec redeunt Graeci Cyri minoris socii, *Exp.* II, iv, 27; III, i, 15.
- Media, regis Medorum uxor, *Exp.* III, iv, 11.
- Mediae murus (non procul Babylone), *Exp.* I, vii, 13; E. iv, 12.
- Medica, i. e. bellum Persicum Graecorum, *Vcc.* v, 5.
- Medicus quidam Syracusanus Agesilaum curare aggreditur, *HG.* V, iv, 38.
- Medocus (alibi Amadocus), rex Odrysarum, *Exp.* VII, n, 32; iii, 16; vii, 3 et 11. — *HG.* IV, viii, 26.
- Medosades, mittitur a Scuthe ad Xenophontem, *Exp.* V, i, 5; ii, 10 et 24; a quo reprehenditur, VII, i, 11 sqq.
- Megabates, Spithridatis filius, ab Agesilao amatus, *HG.* IV, i, 28; *Ag.* v, 4 sqq.
- Megabyzus, Arabiae satrapa, a Cyro missus, *Inst.* VIII, vi, 7.
- Megabyzus, Dianae Ephesiae adituus, *Exp.* V, iii, 6 sqq.
- Megalopolis, quando et quomodo condita, *HG.* VI, v, 1.
- Megalopolitani, socii Thebanorum in Mantineensi pugna, *HG.* VII, v, 3 et 5.
- Megapernes, Persa purpuratus regius, occiditur a Cyro, *Exp.* I, ii, 20.
- Megara (urbs ad Isthmum Corinthiacum, media inter Peloponnesum, Boeotiam et Atticam), abest ab argenti-lin-nis Atticis quingenta stadia, *Vcc.* iv, 46. — *HG.* I, i, 36; ii, 14. Atheniensium exulibus repletur, II, iv, 1. Ad Megarensium urbem Praxitas profectus est, IV, iv, 13. Per eam via Lacedaemoniorum in Boeotiam, V, iv, 35, c. alibi. Apud Megara Veneris fanum, *ib.* 58. Vide *Heraclea*.
- Megarenses plerique occupati sunt exomidum confectione, *Mem.* II, vii, 6.
- Megillus, Lacedaemoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG.* III, iv, 6.
- Melandite, gens Thraciae, *Exp.* VII, n, 32.
- Melanio, Chironis discipulus, virtute consecutus est nuptias Atalanta, *Ven.* i, 2 et 7.
- Melanippides, carminis dithyrambici princeps, *Mem.* I, iv, 3.
- Melanippus, Rhodius, classis praefectus, ceteris prudentior, salvus e manibus Iphicratis evadit, *HG.* VI, n, 35.
- Melanopus, Atheniensium legatus, Thebas et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, iii, 2.
- Melanthius, Atheniensium dux, *HG.* II, iii, 46.
- Meleager, Chironis discipulus, culpa patris fuit infelix, *Ven.* i, 2 et 10.
- Melienses (Thessaliae populus), Lacedaemoniis adesse jubentur contra Thebanos, *HG.* III, v, 6. Sed postea Boeotorum socii contra Lacedaemonios, IV, n, 17.
- Meli (incolae Meli, insulae Egei maris), Lacedaemoniorum coloni, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, n, 3 et 9.
- Melinophagi, populi Thraciae (dicti a *μελίωφ*, h. e. panico, quo vescabantur), *Exp.* VII, v, 12.
- Melitus, Atheniensis, accusator Socratis, *Mem.* IV, iv, 4; viii, 4. — Ad Lacedaemonios legatus, *HG.* II, iv, 36. Sed hic alius esse videtur.
- Mellon, unus e Thebanis exulibus, *HG.* V, iv, 2. Thebas noctu ingressus Lacedaemonios interficit in arce Cadmea, V, iv, 3.
- Melobius, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Melus, insula. Eam Pharnabazus cum classe petiit, *HG.* IV, viii, 7. V. et *Melii*.
Menander, Atheniensis, centum viginti gravis armaturæ peditibus præest, *HG.* I, ii, 16. Dux Atheniensium eligitur, II, i, 16. Alcibiadis consilium contemnit, *ib.* 26.
Menascus, ex Lacedæmoniis iudex electus ab Agesilao, ad præmia civitatibus constituenda, *HG.* IV, ii, 8.
Menecles, Atheniensis, intercedit in causa prætorum ad Arginusas, *HG.* I, vii, 38.
Menecrates, Siculus, *HG.* I, i, 29.
Menestheus (Pelei filius, Atheniensium dux in bello Trojano), discipulus Chironis, laude venationis et rei militaris clarus, *Ven.* i, 2 et 12.
Meno Atheniensis, opifex pænularum, *Mem.* II, vii, 6.
Meno Thessalus, ex Larissa urbe, ducit ad Cyrum minorem mille pedites gravis armaturæ et quingentos cetratos, *Exp.* I, ii, 6; mittitur a Cyro in Ciliciam, *ib.* 20: primus cum suis transit Euphratem, I, iv, 13; ejus milites injuria afficiunt Clearchum et hujus milites, I, v, 11; cornu sinistro Græcorum præest, I, vii, i; viii, 4; hospes Ariæ, ii, 5, apud eum remanet, II, ii, 1; suspectus est ob proditorem, II, v, 28; capitur a Tissapherne, *ib.* 31; misere trucidatur, II, vi, 29. Describuntur ejus mores pessimi, *ib.* 21 sqq.
Meno Thespiensis, *HG.* V, iv, 55.
Mespila, urbs olim Medorum, capta a Persis, *Exp.* III, iv, 10-12.
Messene (urbs Peloponnesi) liberatur per pacem Antalcideam, *Ag.* ii, 29. — Thebani nolunt eam sub Lacedæmoniis esse, *HG.* VII, i, 27 et 36.
Messenii (incolæ Messenes) a Lacedæmoniis devicti sunt, *Ath.* iii, 11. — Cum Epaminonda juncti, *HG.* VII, iv, 27; v, 5. Antiqua bella Messeniorum cum Lacedæmoniis, V, ii, 3; VI, v, 33.
Methymna, urbs Lesbi, *HG.* I, ii, 12; vi, 37. A Callicratide vi capitur, et diripitur, I, vi, 13 et 14. (Ubi incolæ, Methymnæi). A Thrasybulo capitur, IV, viii, 29.
Metrobates, Persa, Pharnabazi ad Alcibiadem legatus, *HG.* I, iii, 12.
Midas, Brigum vel Phrygum rex, capit Satyrum, *Exp.* I, ii, 13.
Midæa (oppidum Argolidis), *HG.* VII, i, 28, 29.
Midias, Maniæ (Zenis uxoris) gener, *HG.* III, i, 14. Filium Maniæ interficit et Maniam suffocat, *ib.* Scepsum et Gergithem occupat, *ib.* 15. Munera ad Pharnabazum mittit, *ib.* Injuncte parta amittit, *ib.* 26. Omnis potestas eo abrogatur, *ib.* 27. Scepsti, in patria sua, habitare a Dercyllida cogitur, *ib.* 28.
Migdon, Lacedæmonius, copiis equestribus præficitur ab Agesilao, *HG.* III, iv, 20.
Milesii (incolæ Mileti) : eorum optimates plebem trucidant, *Ath.* iii, 11. — Milesii interfecit a quibusdam Atticis, *HG.* I, ii, 2. *ib.* I, vi, 8. — Non recipiunt Cyrum minorem, *Exp.* I, ix, 9. Milesia pellex Cyri, I, x, 3.
Miletus (urbs maritima Cariae) obsidetur a Cyro minore, *Exp.* I, i, 7; iv, 2: cur non defecerit ad Cyrum, I, ix, 9. — *HG.* I, i, 31; ii, 2; v, 1; vi, 2, 7.
Miltocythes Thrax, cum suis transfugit ad regem Persarum, *Exp.* II, ii, 7.
Mindarus, Lacedæmoniorum navarchus, apud Ilium Minervæ sacrificat, *HG.* I, i, 4. Naves Dorici recipit, *ib.* Cum sexaginta navibus se adversus Athenienses dirigit, *ib.* 11. Cyzici adest cum copiis, *ib.* 14. Ubi victus ab Atheniensibus interficitur, *ib.* 18.
Minervæ vovent Athenienses ante pugnam Marathoniam tot capras, quot hostes interficaturi forent, *Exp.* III, ii, 12. Ei sacrificant Lacedæmonii, postquam ad patrie fines

pervenerunt, *Lac.* xiii, 2. — Ei Athenis senes θαλλοφόροι deliguntur, *Conv.* iv, 17. — Minervæ apud Ilium sacrificat Mindarus, *HG.* I, i, 4. Ejus fanum apud Phocæenses succensum est, I, iii, 1. Atticæ templum Minervæ vetus conflatur, I, vi, 1. Ei sacrum in arce Scepriorum fecit Dercyllidas, III, i, 21. Minervæ templum in oppido Gergitho, III, i, 22; in urbe Leucophry, III, ii, 19, Ephesi, III, iv, 18; fanum Minervæ Alexæ, VI, v, 27. (Minerva Itonia.) *Ag.* ii, 13.
Misgollidas, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
Mithras, sol, Persarum deus, *Inst.* VII, v, 63.
Mithridates, Phrygiæ satrapa, patris proditor, *Inst.* VIII, viii, 14.
Mithridates, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, v, 35; III, iii, 2 et 4; adoritur Græcos abeuntes, *ib.* 6: iterum adoritur, III, iv, 2 sqq. Idem esse videtur qui postea satrapa Lycaoniæ et Cappadociæ dicitur, VII, viii, 25.
Mitraus, Persa, filius Dariæ sororis Xerxis [sororis Darii Nothi], *HG.* II, i, 8; interficitur a Cyro minore, *ib.*
Mitylenen, Lesbii oppidum, Conon recepit, *HG.* I, vi, 16; sed a Callicratide ibi obsidetur, *ib.* 18. Adde *ib.* 26, 27; II, ii, 5; IV, viii, 28 sqq., ubi Mitylenæi Atheniensibus fideles. Mitylenæorum euripus, I, vi, 22.
Mnasippus a Lacedæmoniis navibus plus minus sexaginta præfectus, *HG.* VI, ii, 4. Corcyram mittitur, *ib.* 5. Obsessam tam mari quam terra occupat et vastat, *ib.* 6 et 7. Ob avaritiam se cum suis evertit, *ib.* 16. Interficitur, *ib.* 23.
Mnesilochus, unus Trigintavirorum in Oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
Mnesithides, item Trigintavir, *HG.* II, iii, 2.
Mossynæci (populi Asiæ minoris ad Pontum Euxinum, finitimi Colchis et Tibarenis), *Exp.* V, iv, 2 sqq.; ubi § 12 sqq. eorum armatura et acies describitur; V, v, 1. Parent Persis, VII, viii, 25.
Munychia (peninsula inter Athenarum portus Piræeum et Phalerum sita) : eo se recipiunt qui Phyla eruperant, *HG.* II, iv, 11. Munychia occupatur, *ib.* Diana Munychia, *ib.*
Mutus portus Atheniensium (situ incerto), *HG.* II, iv, 31.
Myriandrus, urbs Syriæ ad mare mediterraneum, *Exp.* I, iv, 6.
Myrina (urbs Eolidis), *HG.* III, i, 6.
Myscon, Menecratis filius, Siculorum dux, *HG.* I, i, 29.
Mysia (regio Asiæ minoris ad Hellespontum et mare Ægeum), *Exp.* VII, viii, 7 et 8.
Mysi, populantur Cyri minoris satrapiam, *Exp.* I, vi, 7; bellum gerit Cyrus cum iis, I, ix, 14: non parent regi Persarum, II, v, 13; III, ii, 23 sqq. — Libertate utuntur, et populantur Persarum regionem, *Mem.* III, v, 26. — Pharnabazus bellum cum iis gerit, *HG.* III, i, 10. Sunt inter milites ejus, sine dubio mercenarii, IV, i, 24. — Mysus, quidam saltat in ludis Decemmillium, *Exp.* VI, i, 9 et 12. Mysus alius in eodem reditu insidias simulat, V, ii, 29.

N

Nais nympa, pellex Saturni et mater Chironis, *Ven.* i, 4. — Naidæ deæ pariunt Silenos, *Conv.* v, 7.
Narthacius, mons (Phthiotidis in Thessalia), *Ag.* ii, 5; *HG.* IV, iii, 9.
Naubates, Lacedæmoniorum ad Dercyllidam legatus, *HG.* III, ii, 6.
Naucles, Oneum cum conductitio Lacedæmoniorum milite custodit, *HG.* VII, i, 41.
Naucidas, Polybiadæ filius, Lacedæmoniorum Ephorus,

HG. II, iv, 36. Magis cum Pausania quam cum Lysandro sentit, *ib.*
 Naupactus, Ætolia urbs, *HG.* IV, vi, 14.
 Nauplia, (portus Argolidis) non longe ab Argis, *HG.* IV, vi, 6. Eo excurrunt Cretenses, *ib.*
 Nausicles, *Fide* Euclides.
 Nausicydes, Atheniensis, multos alebat servos ad polentam faciendam, *Mem.* II, vii, 6.
 Neandrenses, populus in Æolide, *HG.* III, i, 16.
 Nemea (inter Corinthum et Sicyonem), *HG.* IV, ii, 14.
 Per eam fines Argivorum ingressus est Agesipolis, IV, vii, 3. Per eam Epanimondas in Arcadiam ducit, VII, ii, 5; VII, v, 6.
 Neo Asinaeus (ab oppido Laconiae Asine dictus), vicem absentis Chirisophi imperatoris gerebat, *Exp.* V, vi, 36; calumniatur Xenophontem, V, vii, 1; malitiose suadet eidem, ut seorsum iter faciat, VI, ii, 13; succedit in locum Chirisophi vita defuncti, VI, iv, 11; tenere eduxit nonnullos praedatum, *ib.* 23; affectat imperium totius exercitus, VII, ii, 2; dissidet a ceteris, VII, ii, 17, 29; iii, 2 et 7.
 Neontichos, Νέων τειχεῖς (castellum maritimum Thraciae), *Exp.* VII, v, 8.
 Neptuno ad Isthmum sacrificant Argivi, *HG.* IV, v, 1; etiam exules Corinthii, IV, v, 2. Ejus in Piræo fanum noctu ardere conspectum est, IV, v, 5. Neptunus terram successit, IV, vii, 4. Ei Patana cecidere Lacedaemonii, *ib.* Neptuni Gavaochi fanum, VI, v, 30.
 Nestor (Pythorum dux contra Troianos), Chironis discipulus, *Ven.* i, 7; artis militaris peritissimus, *ib.* 12.
 Nicander, Laco, occidit Dexippum, *Exp.* V, i, 15.
 Nicarchus, Arcas, belagrus, vulneratus nuntiat calamitatem duceum Graecorum a Persis insidiosè captorum, *Exp.* II, v, 33; cum viginti hominibus transfugit ad Persas, III, iii, 5.
 Niceratus, familiaris Calliae, *Conv.* i, 2; novus maritus, ii, 3; Homeri carmina edidit, iii, 5; divitiarum cupidior, iv, 46.
 Niceratus, pater Nicias, *Ven.* iv, 14.
 Niceratus, Nicias filius, civis Atheniensis dives, *HG.* II, iii, 39, ubi plura. Fortasse idem qui superior.
 Nicias, Nicerati filius, homo locupletissimus, emit talento servum qui praecesset argentifodinis, *Mem.* II, v, 2; mille servos in argentifodinis Atticis occupatos habuit, *Ven.* iv, 14.
 Nicias ἐπικρατορ (nisi est superior), cujus equum adhaerantur omnes, *Oec.* ii, 4. — Nicerati pater, *HG.* II, iii, 39.
 Nicolochus, Lacedaemoniorum navarchus in Hellesponto et Antaleidis legatus, *HG.* V, i, 6. Tenediorum agrum vastat, *ib.* Se Abydum recepit, *ib.* 7. Hic ab Iphicrateae Diotimo obsessus, *ib.* 25. Corecyram missus, ut admodum audax, vincitur a Timotheo, V, iv, 65. Alyziam navigat, V, iv, 66.
 Nicomachides, Atheniensis, repulsam tulit praetoriae, qua re indignantem Socrates placat, *Mem.* III, iv, 1.
 Nicomachus Cletus (ex Cleta urbe oriundus), praestitastis in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, vi, 20.
 Nicophenus, Atheniensis praefectus. Eum cum praesidiariis in portu Cytherae reliquit Conon, *HG.* IV, viii, 8.
 Nicostratus, histrio tetrametra ad tibiam recitat, *Conv.* vi, 3.
 Nicostratus, eques Atheniensis cognomento Pulcher, occiditur, *HG.* II, iv, 6.
 Noes, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Nomades, *HG.* IV, i, 25.
 Notium (promontorium cum portu prope Colophonem),

HG. I, ii, 4, 11; I, v, 13. Ibi tropeum erigit Lysander, *ib.* 15.

Nymphae saltantes, *Conv.* vii, 5.

Nysa, mons Syriae, *Ven.* ii, 1.

O

Ocellus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.* V, iv, 22. Fortasse alius VI, v, 33, ubi legitur *ὁ οὐκ Ὀκύλλος*.

Odeum Athenis, *HG.* II, iv, 9.

Odryse (gens Thraciae Europaeae), *Exp.* VII, ii, 32; civili seditione laborant, iii, 16; Seuthis amicitiam quaerunt, iv, 21; v, 15. Solent equis decurrere per declivia, *Eg.* viii, 6. — Sunt Seuthis (regis Thraciae) auxilia, Dercylidae contra Bithynos missa, *HG.* III, ii, 2. Eorum temeritas, *ib.* Custodes eorum interficiunt Bithyni, *ib.* 3. Bithynorum agros flammis vastant, *ib.* 5. Patrio more suis parentant et multo vino epoto equorum certamen peragunt, *ib.* Dissidia inter eorum regem et Seuthen componit Thrasybulus, IV, viii, 26.

Odrysas, antiquus, cujus filius Teres, *Exp.* VII, v, 1.

Oenas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Eniade (urbs Acarnaniae ad Acheloum), *HG.* IV, vi, 14.

Oenoe (pagus Atticus et castellum in Boeotiae confinio), ab Aristarcho Thebanis proditur, *HG.* I, vii, 28.

Oenoe, castellum muris cinctum prope Piræum Corinthii, Agesilaus caput, *HG.* IV, v, 5. Praesidiis munivit Praxites, *ib.* 19.

Oetai (Thessaliae populi ad montem Oetam), finitimi Thraciniis, *HG.* I, ii, 18. Socii Lacedaemoniorum, III, v, 6.

Oeum, Sciritidis (in Arcadia) oppidum, *HG.* VI, v, 24 et 25.

Oligarchia, quomodo Athenis instituta, *HG.* II, iii, 2.

Olontheus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.* VI, v, 33; bonam voluntatem Lacedaemoniorum in memoriam Atheniensibus revocat, *ib.*

Olurus, Pellenaorum (in Achaia) urbs et castellum. Ab Arcadibus capitur, *HG.* VII, iv, 17.

Olympia (urbs Elis in Peloponneso, ubi ludi Olympici celebrabantur), *Exp.* V, iii, 7, 11; *Mem.* III, xiii, 5. — Olympia oraculum, *HG.* IV, vii, 2. Olympiae Azis rex sacram rem fecit, III, ii, 26. Olympiam Arcades vindicant et custodiant (Pisatis), *HG.* VII, iv, 28. Olympiaceo templo Pisati se primos praefuisse dicunt, *ib.* Ad delubrum Olympicum Elei armati perveniunt, *ib.* 29.

Olympiacus mons: eo potiti sunt Arcades, *HG.* VII, iv, 14. Olympiaca via, *ib.* 28. Olympiacus annus, *ibid.*

Olympii Jovis templum et ludos curabant Elei, *HG.* III, ii, 31. conf. 26.

Olympionica, *HG.* II, iv, 33.

Olympus (sedes deorum): eo abreptus Ganymedes, *Conv.* viii, 30.

Olympus Mysius, (mons Mysiae), *Ven.* ii, 1.

Olynthus, inter urbes Thraciae (Macedoniae maritimae) maxima, *HG.* V, ii, 12. Ad Olynthi urbis moenia praelium contra Lacedaemonios, *ib.* 43. Eo proficiscitur Agesipolis, V, iii, 9 seqq. Et ante contra Olynthios Lacedaemonii miserant Eudamidam V, ii, 24 et Teleutiam, qui eos vincit, *ib.* 37. Ad portas eorum perrexit Derdas, *ib.* 41. Eorum fuga, V, iii, 1; deinde vero victoria insignis, *ib.* 4. In eos proficiscitur Agesipolis, *ib.* 10, et Polybiades, *ib.* 20. Fame laborantes de pace legatos mittunt Lacedaemonem, *ib.* 26. Pax eis datur certis conditionibus, *ib.* Eorum equites, V, iv, 52. — Olynthii, *Exp.* I, ii, 6.

Oneum, mons (Corinthi), ab Iphicrate occupatur, *HG.*

VI, v, 51; VII, i, 15. A Naucleo et Timomacho negligenter custoditur, VII, i, 41. Eum Pisias preoccupat, *ib.* Thebani superant eum, *ib.* 42. Rursus Lacedæmonii presidio Oneum tenent, VII, ii, 5.

Onomacles, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Onomacles, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Onomantius, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Ophrynum (oppidum Troadis, nisi alius locus intelligendus) : ibi Xenophon sacra facit Jovi Milichio, *Exp.* VII, viii, 5.

Opis, urbs magna ad Physcum amnem, *Exp.* II, iv, 25.

Orchomenus, Boeotiae urbs, *HG.* III, v, 17; IV, iii, 15. Lacedæmonii praesidia ibi habent, V, i, 29. Orchomenios Lysander a fide Thebanorum avertit, III, v, 6, 17. Conf. IV, ii, 17, et *Ag.* ii, 6 — 11. Adsunt in praelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 5 sqq. Bellum gerunt cum Clitoriis, V, iv, 36; et cum Thebanis, VI, iv, 10.

Orchomenus, Arcadiae urbs, ex qua mercenarii peltastæ erant in exercitu Agesilai, *HG.* VI, v, 15, 17, 29. Inimicitias habebant et bellum cum Mantineensibus, socio Agesilao, VI, v, 11 sqq.

Orestes, Pyladis amicus, *Conv.* viii, 31.

Oreum (Euboræ urbem) cum praesidio tenet Alcetas Lacedæmonius, *HG.* V, iv, 56.

Orge, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Orontas, Persa generis regii, insidias struit Cyro minori, *Exp.* I, vi, 1 sqq; mortis damnatur, *ib.* 10. Confer etiam I, ii, 29.

Orontas, gener regis Persarum, *Exp.* II, iv, 8; III, iv, 13; est in Tissaphernis exercitu et comitatur Græcos redeuntes, II, iv, 9; v, 40 : satrapa Armeniæ, III, v, 17; IV, iii, 4.

Oropus urbs, (Thesprotiæ), ab exulibus occupatur, *HG.* VII, iv, i.

Orsippus ex Lacedæmoniis iudex electus ab Agesilao ex Asia abeunte, *HG.* IV, ii, 8.

Otyas, Paphlagonum rex, cum Agesilao fordus iniit, *HG.* IV, i, 3. Spithridate filiam uxorem ducit, IV, i, 7.

Ozolie Locrenses Atheniensibus auxiliantur, *HG.* IV, ii, 17.

P

Pactolus (amnis Lydiæ) : circa nunc cogit copias Crusus, *Inst.* VI, ii, 11. — *HG.* III, iv, 22; *Ag.* i, 30.

Pæanem, qui Neptuno solet accini, cecinere Lacedæmonii, *HG.* IV, vii, 4.

Pagææ (portus Thessaliæ) : inde frumentum petunt Thebani, *HG.* V, iv, 56.

Palægaubrium et Gambrium (Ionie urbes), *HG.* III, i, 6.

Palamedes (Nauplii, Euboræ regis, filius) celebrer, ob sapientiam invisus Ulyssi perit, *Mem.* IV, ii, 33; *Ap.* 26. Discipulus Chironis, *Ven.* i, 2; prudentissimus hominum suæ ætatis, injusto supplicio affectus est, quod dii exemplo sunt ulti, *ib.* 11.

Palantienses (Palantii in Arcadia oppidi incolæ), socii Thebanorum in Mantineensi pugna, *HG.* VII, v, 5.

Palantium, porta Megalopoleos eo ducens, *HG.* VI, v, 9.

Palladis templum in Phocæa fulmine ictum, *HG.* I, iii, i. Templum Palladis Athenis conflavit, I, vi, i. Palladi sacrum facit Dercyllidas, III, i, 21. *V. Minerva.*

Pallene (peninsula Thraciæ) : in ejus Isthmo sita Potidæa, *HG.* V, ii, 15.

Palmæ. De iis memorabilia, *Exp.* II, iii, 15, 16; *Inst.* VII, v, 11.

Pamphilus dux in Æginam ab Atheniensibus missus, *HG.* V, i, 2.

Panathenæa magna, festum, *Conv.* i, 2.

Pangæus, mons Thraciæ, in quo aurifolinx, *HG.* V, ii, 17. Circa eum feræ majores, *Ven.* ii, i.

Pantacles, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* I, iii, i; II, iii, 10.

Panthea, mulier Susia, uxor Abradatae, capta in Assyriorum castris, mulier omnium Asiaticarum formosissima, seligitur Cyro, *Inst.* IV, vi, 11; traditur custodienda Araspæ, V, i, i : a quo tentata rem defert tandem ad Cyrum, VI, i, 33; arcessit maritum, *ib.* 45 : ornat eum et hortatur, VI, iv, 3; occisum fert ad Pactolum amnem, VII, iii, 4; et ibi super mortuum maritum se conficit ipsa, *ib.* 14.

Paphlagonia (regio Asiæ minoris ad Pontum Euxinum, Bithyniæ finitima), describitur, *Exp.* V, vi, 6 sqq. Eo venit et prædatur exercitus Decemmillium, VI, i, 4 sqq. Corylas est ejus rex vel satrapa, VII, viii, 25. Paphlagonicæ galeæ, V, ii, 22; iv, 13. In Paphlagonica (Paphlagonum agro) habitant Sinopeneses, VI, i, 15. — In Paphlagoniam venit Agesilaus, *HG.* IV, i, 3.

Paphlagones, ab Assyriis sollicitati adversus Medos non parent, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5; sed sunt Cræsi socii, VI, ii, 10. Cur non regantur a satrapa Persico, VIII, vi, 8. — Paphlagones equites in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, viii, 5. — Eorum princeps Cotys, *Ag.* iii, 4; et *HG.* IV, i, 3. — Paphlagones Sardes ad Ariæum se conferunt, *HG.* IV, i, 27.

Paralus, nomen navis publicæ Atheniensium, *HG.* II, i, 28. In pugna ad Ægospotamos adest, *ib.* 29. Athenas contendit ad nuntiandum iterum eventum, *ib.* Noctu eo appulit, II, ii, 2 et 3.

Parapita, Pharnabazi uxor, *HG.* IV, i, 39.

Pariani, s. incolæ Parii, *Exp.* VII, iii, 16.

Parium (urbs Asiæ minoris, ad Propontidem inter Cyzicum et Lampisacum, cum portu), *Exp.* VII, ii, 7, 25; iii, 20. — Parium navigat Alcibiades, *HG.* I, i, 13.

Parrhasiorum oppidum in Arcadia, cujus agrum vastat Archidamus, *HG.* VII, i, 28. Conf. *Arexio.*

Parrhasius, Atheniensis pictor, quocum Socrates disserit de arte pingendi, *Mem.* iii, 10.

Parthenium (urbs Mysiæ), *Exp.* VII, viii, 15, 21.

Parthenius (fluvijs inter Paphlagoniam et Bithyniam influens in Pontum Euxinum), *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, i.

Parysatis (filia Ochi ex Andia Babylonica, soror Bagapæi), uxor Darii (Nothi), mater Artaxerxis et Cyri, *Exp.* I, i, i; Cyrum magis amat quam Artaxerxem, *ib.* 4; ejus prædia in Syria, I, iv, 9; in Media, II, iv, 27.

Pasimachus, Lacedæmoniorum equitum præfectus, *HG.* IV, iv, 10. Adversus Argivos multos cum paucis pugnat et interficitur, *ib.*

Pasimelus, Corinthius, Lacedæmoniis favens; Euphro eum Corintho ad se evocat, *HG.* IV, iv, 7; et iterum, VII, iii, 2.

Pasio Megarensis (ex Megaris urbe inter Atticam et Isthmum), præest septingentis in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, ii, 3 : a quibus desertus fugit domum, I, iv, 7.

Pasippidas, navarchus Lacedæmonius, accusatus seditionis in Thaso motæ, Sparta exulare jussus est, *HG.* I, i, 32. Lacedæmoniorum legatus ad regem Persarum Pharnabazum, I, iii, 13; antea dux in Hellesponto, *ib.* 17.

Patagyas, Persa, Cyri minoris amicus, *Exp.* I, viii, i.

Patesiades, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Patrocles, Philiassius, verba fecit in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 38. Conf. *Procles.*

Patroclus, Achilli carus, *Conv.* viii, 31.
 Pausanias, Atheniensis, Agathonis amator, *Conv.* viii, 32: ejus sententia de exercitu ex amantibus et amatis confabulo *ib.*
 Pausanias, Lacedaemoniorum rex alter, Peloponnesios colligit, *HG.* II, ii, 7. Ad urbem Atheniensem castrametatus est, *ib.* 8; II, iv, 30. Lysandro invidit et pacem, illo invito, Atheniensibus concedit, II, iv, 29 sqq. Tro-paeo excitato, *ib.* 35, ad suos exercitum reducit, *ib.* 39. Cum Lysandro auxiliis, quae Phocensibus contra Thebanos mittuntur, praestit, III, v, 6. Tegeam subsistit, *ib.* 7. In Boetiam pervenit, *ib.* 17. Interit pugnae ad Haliartum, *ib.* 21. Domum rediit et accusatus ab Ephoris, capitis judicium subiit, *ib.* 25. Exsul Tegeae morbo extinctus est, *ib.* Dicitur Agesipolidis pater, et erga Mantineenses animo perbenevolo, V, ii, 3 et 6.
 Pelus (pater Achillis), discipulus Chronis, in cuius aedibus illi celebrant nuptias Thetidis et Pelei, *Ven.* i, 2 et 8.
 Pella, inter oppida Macedoniae longe maxima, *HG.* V, ii, 13.
 Pellene (Achaiae oppidum), *HG.* VII, i, 18; ii, 18, 20; iv, 18.
 Pellene (Laconica, paulo plus 50 stadia Sparta distans), *HG.* VII, v, 9.
 Pellenses (Pellenses Achaiae cives) contra Thespienses pugnant, *HG.* IV, ii, 20; Lacedaemoniorum socii, *ib.*; VI, v, 29; VII, i, 14, 15; ii, 2 etc. Cum Thebanis contra Phliasios militant, VII, ii, 11 sqq. Eorum proventus apud Phliasios, *ib.* 16. Ibidem 18 et 20. Phliasii et Lacedaemonii iis videntur reconciliati. Socii Lacedaemoniorum contra Arcades, VII, iv, 17.
 Pelopidas, Thebanus, e carcere liberatus, a Thebanis ad regem Persarum legatus mittitur, *HG.* VII, i, 33. Regi omnium legatorum gratissimus, *ib.* 34. Imperii ejus affectatio ad nihilum recidit, *ib.* 40.
 Peloponnesus, *Ath.* ii, 7, et alibi. Inde naves adsunt Cyro minori, *Exp.* I, iv, 2. — Peloponnesio bello, post vigesimum octavum annum sextumque mensem, finis est impositus, *HG.* II, iii, 9. Navigatio e Calydonis portu in Peloponnesum, IV, vi, 14; e Peloponneso in Siciliam per Corecyram, VI, ii, 9. Peloponnesus prima a Triptolemo frumentum accepit, VI, iii, 6. Solis Arcadibus patria, VII, i, 23. Ad Peloponnesi litora Athenienses sexaginta naves mittunt, V, iv, 63. In Peloponnesum veniunt Thebani, VI, v, 26; quam infirmissimam eam cupientes esse, *ib.* 1.
 Peloponnesii bellum gerunt cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 4, 10, 11. — In exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, i, 6. A Lacedaemoniis distinguuntur, VI, ii, 10, *Mem.* III, v, 4; *HG.* II, ii, 7; III, i, 4; III, v, 6. Versus Abydum fugiunt clade ab Atheniensibus affecti, *HG.* I, i, 6. Fuga se in Chium recipere itidem ab illis fusi, I, vi, 33. Eos invadit Epaminondas, VII, i, 15 et 42. Se adversus Thebanos conjungunt, VII, v, 1 et 7. Per decem annos bellum gerunt contra Athenienses, II, iv, 21.
 Pelte (urbs Phrygiae majoris), *Exp.* I, ii, 16.
 Penestae, sunt eadem apud Thessalos conditione, qua Helotes apud Spartanos, *HG.* II, iii, 36.
 Percote (urbs et portus Troadis): ibi moratur in Graeciam revertens Antalcidas, *HG.* V, i, 25.
 Pergamus (urbs Mysiae majoris), *Exp.* VII, viii, 8, 23. — Pergamum defendit Eurysthenes et occupat Thimbro, *HG.* III, i, 6.
 Pericles, dicitur $\delta\ \pi\alpha\upsilon\sigma$, *Mem.* III, v, 1; tutor Alcibiadis et civitatis praefectus, I, ii, 40; disserit de legibus cum Alcibade, *ib.*: disertissimus, II, vi, 13. — Consuluit patriae, *Conv.* viii, 39.

Pericles, Periclis illius nothus (ex Aspasia): cum eo disputat Socrates de revocandis Atheniensibus ad pristinam fortitudinem, *Mem.* III, v, 1. — Dux Atheniensium eligitur, cum aliis post Alcibiadem, *HG.* I, v, 16. In praelio navali ad Arginusas, I, vi, 29. Ab Euryptolema cognato accusatus, damnatur et interficitur, I, vii, 16.
 Perinthus (urbs Thraciae cum portu ad Propontidem), *Exp.* II, vi, 2; VII, ii, 8, 11, 28; iv, 2. — Perinthii Alcibiadis exercitum in urbem admittunt, *HG.* I, i, 21.
 Persae, populus Asiae, victu et habitu viliori utuntur, *Inst.* I, iii, 2; VII, v, 67; solent cognatos osculari, I, iv, 27, 28. Eorum leges, instituta, arma, frugalitas, forma civitatis et multitudo, I, ii; ubi et de *ἐλευθερία*, proceribus eorum, de quibus conf. I, v, 5; II, i, 9, 14, 16; ii, 3; III, iii, 34, 41, 59; VIII, v, 21, alibi; et de nova eorum disciplina, VII, v, 70. Cerna parca, V, ii, 16; jocandi liberalitas, *ib.* 18: sunt curiosi et religiosi in sacris, VIII, ii, 11, coll. vii, 1. Rem equestrem ipsis parat Cyrus, IV, iii; currus falcatos, VI, i, 27; et alia. V. *Cyrus*. Uti coeperunt stola Medica, *ib.* 1. Imperii administrandi forma, VIII, vi toto. A Cyri institutis deficiunt, VIII, viii toto. Sine Graecorum auxilio non audent bellum suscipere, *ib.* 26. — Persarum educatio nobiliorum, *Exp.* I, ix, 3, 4. Nobiliores gestant torques et armillas, I, viii, 29. Eorum feminae laudantur ob formam, III, ii, 25; arcus magni, III, iv, 17; IV, iv, 16; eorum equitatus nocte est inutilis, III, iv, 35. Flagellis adigebant milites ad pugnam, III, iv, 25. Eorum saltatio, VI, i, 10. Expeditiones sub Dario Hyastasis et Xerxe in Graeciam, III, ii, 11 sqq. Regni Persici fines, I, vii, 6. — Persae imperium Asiae tenent, *Mem.* II, i, 10; domini Asiae et Europae usque ad Macedoniam, III, v, 11. — Persarum rex quomodo agricultura prospiciat remque militarem curet, *Æc.* iv, 4 sqq. — Idem adversus Graecos expeditionem suscipit, *Ag.* i, 16; iubet Lacedaemonios Messenen relinquere, ii, 29. — Persae solent equis decurrere per declivia, *Eq.* vii, 6. Persicus modus equum conscendendi, *Eq.* vi, 12; *Mag.* i, 17. — In tapetibus mollior sedent, *HG.* IV, i, 30. Non pedibus incedunt, sed curribus vehuntur, III, iv, 19; *Ag.* i, 28.
 Persens, Jovis et Danae filius, *Inst.* I, ii, 1. V. seq.
 Perside, posteri Persei, e quibus erant Persarum reges, *Inst.* I, ii, 1.
 Persis regio finitima Mediae, *Inst.* II, i, 1; montana, I, iii, 3; aspera, VII, v, 67.
 Phaedondes, Socratis discipulus probabilis, *Mem.* I, ii, 48.
 Phaedrias, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
 Phalerica palus (in Attica), *Æc.* xix, 6.
 Phalerus (portus Athenarum), *Mag.* iii, 1.
 Phalinus Zacynthius (ex Zacyntho insula maris Ionii), Tis-sapherni carus, *Exp.* II, i, 7; artem certandi armis et tactice profitebatur, *ib.*: negat Graecos deciesmille, invito rege, salvos redire posse, *ib.* 18.
 Phantias Atheniensis, ut videtur, navarchus, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26.
 Phanosthenes, Atheniensis, cum quatuor navibus in Andrum Cononis loco missus est, *HG.* I, v, 18.
 Pharax, Lacedaemonius navarchus, ad Cariae oram navigat, *HG.* III, ii, 12. In Asia cum Dercyllida colloquium habet, *ib.* Proxenus Thebanorum Lacedaemone, IV, v, 6. Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, pro concordia obtinenda orationem habet, VI, v, 33.
 Pharnabazus Bithyniae satrapa, *Exp.* VII, viii, 25; sed idem et Phrygiae praefuisse dicitur VI, iv, 24; v, 30. Adde V, vi, 24. Ejus equites clade afficiunt Graecos pa-

- lantes, VI, iv, 24; sed deinde repelluntur a Græcis, VI, v, 30. Præmiis et pollicitationibus sollicitat Anaxibium et successorem ejus Aristarchum, ut Cyrianis liberet Asiam, VII, i, 2 sqq.; ii, 7 sq. — Peloponnesiis fugientibus opem fert, *HG.* I, i, 6. Cyzici cum pedestribus copiis adest, et exit inde occiso Mindaro, *ib.* 14. Universas Peloponnesiorum copias et socios solatus, *ib.* 24, novas eis naves adificat et Chalcedonem ad opem ferendam contendit, *ib.* 26. In prælio superatus a Thrasylo, terga dedit, I, ii, 16. Nox eum eripuit Alcibiadis manibus, *ib.* Victo Hippocrate Lacedæmonio cum Atheniensibus facit furdus, ut redimeret ab iis Chalcedonem, eorumque legatos ad regem deducere promitteret, sed non prius jurat quam et Alcibiades jurasset, I, iii, 5 — 13. Nuntium de Byzantio occupato Gordii Phrygiæ accepit, I, iv, 1. Atheniensium legatos diu suspensos tenet, tandem ad mare deducit, *ib.* 6. Dercyllidas, ab ipso calamitatis petitus, ipsius potius quam Tissaphernis regionem invadit, III, i, 9. Æolensium regio ei parebat, *ib.* 10. Bis facit inducias cum Dercyllida, III, ii, 1 et 9. Cum Tissapherne, ei licet invidens, jungit se contra Dercyllidam, sed in ipso prælii apparatu pacem cum hoc faciunt; *ib.* 13 sqq. Spithridate offendit, filiam ejus pellicem habiturus, III, iv, 10 (et *Ag.* iii, 3). Ejus equites ab Agesilao fugati, *ib.* 13 sq. (conf. *Ag.* i, 23). Phrygiam, ejus satrapiam, devastat Agesilao, IV, i, 1. Regia ejus, *ib.* 7. Regia ejus Dascylli, *ib.* 15. Castra ejus in vico Cave a Spithridate capiuntur, *ib.* 20. Ejus luxus Persicus et colloquium cum Agesilao, IV, i, 24 sqq. (*Ag.* iii, 5). Cum Conone vincit navali prælio apud Cnidum, IV, iii, 11. Cum classe oppida maritima circumnavigat sibi que conciliat, IV, viii, 1. Ephesum descendit, *ib.* 3. Abydenorum agrum vastat, *ib.* 6. Melum per medias insulas una cum Conone et Spartam petit, *ib.* 7. Ad Isthmum Corinthium, deinde domum navigat, *ib.* 8. Cononem cum pecuniis ad restaurandum murum longum et Piræeum mittit, *ib.* 9 et 10. Filiam regis uxorem ducit, V, i, 28. Pharnabazi filius ex Parapita Agesilaum ad hospitii jus invitat, *HG.* IV, i, 38; etque munera dat, *ib.* 39. A fratre regno pellitur, *ib.* 40.
- Pharmachus, chiliarchus equitatus sub Cyro, *Inst.* VI, iii, 32; VII, i, 22. Fit satrapa Phrygiæ minoris et Æoliæ, VIII, vi, 7.
- Pharsalii (Thessaliæ gens), stant contra Agesilaum ex Asia redeuntem, *Ag.* ii, 2; Bæotorum confederati, *HG.* IV, iii, 3. Eos sibi adjungere vult Iason vel precibus vel armis: quare Polydamas, ejus civitatis princeps, opem petit a Lacedæmoniiis. Qui quum ei hoc tempore satisfacere non possent, pacem suis cum Iasone conciliat, VI, 1 fere toto.
- Pharsalus urbs: in ea Polyphron optimates interficit, *HG.* VI, iv, 34.
- Phasiani (qui videntur habitasse ad ripas Phasidis fluvii in Colchide), *Exp.* IV, vi, 5; V, vi, 36; referuntur ad satrapiam Tiribazi (h. e. ad Armeniam occidentalem), VII, viii, 25.
- Phasis, fluvius Asiæ, *Exp.* IV, vi, 4. Ita vocatur etiam regio Phasianorum, V, vi, 36; V, vii, 1, 5 sqq. Ibi provenit linum Phasianum, *Ven.* ii, 4.
- Phea, Eleorum urbs, *HG.* III, ii, 30.
- Pherae (urbs Messeniæ): cujus regionem Conon devastat ferro et igni, *HG.* IV, viii, 7.
- Pheræi (urbis Pherarum in Thessalia): eorum equitatus, *HG.* VI, iv, 31. Eorum tyranni Epaminondæ auxilia præstant, VII, v, 4.
- Pheraulas, Persa plebeius, Cyri familiaris, vir fortis, suadet ut Cyrus fiat præmiorum militibus conferendorum judex, *Inst.* II, iii, 7; curator pompæ, VIII, iii, 2, 6; donatur equo a Saca quodam, *ib.* 31; concedit Sacæ bona sua, *ib.* 35; laudatur, *ib.* 49.
- Phidon, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Philemonides, homo dives Atheniensis, qui ad argentum fodiendum trecenta mancipia elocat, *Vec.* iv, 15.
- Philesius, Achæus, in exercitu Decemmillium, sufficitur in locum Menonis, *Exp.* III, i, 47; idem et Sophænetus dicuntur natu maximi duces, V, iii, 1; adversatur Xenophonti, V, vi, 27; damnatur repetundarum, V, viii, 1; legatus mittitur ad Anaxibium, VII, i, 32.
- Philippus (Atheniensis), scurra, *Conv.* i, 11 sqq.; ii, 14, 20-23, 27; et de arte scurrandi gloriatur, iii, 11; iv, 51. sqq. Conf. vi, 8-10.
- Philiscus, Abydenus, magnis cum pecuniis ab Ariobarzane in Græciam venit, legatus de pace, nomine regis Persarum, *HG.* VII, i, 27. Lacedæmonios et Thebanos Delphos convocat, *ib.*
- Philocles, dux Atheniensium, Cononi adjungitur, *HG.* I, vii, 1. Ad Ægospotamos a Lysandro capitur, II, i, 30; et quia Andrios et Corinthios præcipitaverat, jugulatur, *ib.* 31.
- Philocrates, Ephialtis filius, Atheniensis, proficiscitur Athenis cum imperio classis, *HG.* IV, viii, 24. A Teleutia capitur, *ib.*
- Philodices, Atheniensium ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 13.
- Philoxenus Peleneus (ex Pelene, oppido Achaiæ), in exercitu Decemmillium, rem fortiter gerit, *Exp.* V, ii, 15.
- Phlego, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Phliasii (Phliuntis incolæ), in pugna ad Coroneam non adsunt Lacedæmoniiis, ob inducias cum Thebanis, *HG.* IV, ii, 16. Lacedæmoniorum opem poscunt, Iphicrate ipsos aggrediente, IV, iv, 15. Eorum ob Laconismum exules Lacedæmonem veniunt, et, intercedentibus Lacedæmoniiis, reditum impetrant, V, ii, 8-10. Eorum civitas ab Agesipolide collaudata, V, iii, 10. Multarunt omnes quotquot Lacedæmonem profecti fuerant, *ib.* 11. Eorum insolentia, *ib.* 12. Quare in Phliasios expeditionem suscepit Agesilao, *ib.* 13 et 15. Urbis obsessionem aliquamdiu perferunt; tandem fame pressis legatosque Lacedæmonem missurus ipse Agesilao res componit, *ib.* 30-35 (et *Ag.* ii, 21). Phliasii equites sunt cum Lacedæmoniiis in pugna Leuctrica, VI, iv, 9; item post eam, *ib.* 18; et in bello contra Mantineenses, VI, v, 14 et 17; denique tum quum Thebani prope Spartam accederent, *ib.* 29. Thebanos urbi suæ imminentes repellunt, VII, i, 18 sq. Vehementer pressi, in fide Lacedæmoniorum persistunt, VII, ii, 1. Eorum urbs dolo capitur, *ib.* 7 sqq. Adversus eos Sicyonis præfectus bellum movet, *ib.* 11. Vincunt et tropeum statuunt, *ib.* 15. Thyamiam muniunt, VII, iv, 1; sed, pace cum Thebanis facta, hac urbe excessere, *ib.* 7, 10, 11. Controversia cum Argivis de Tricarano, *ib.*
- Phlius, Sicyoniæ urbs: Phliuntem cum exercitu ingreditur Iphicrates et agros populatur, *HG.* IV, iv, 15. Ibi convenit Agesilai exercitus, IV, vii, 3. Phliunte exules Lacedæmonem proficiscuntur, V, ii, 8. In patriam recipiuntur, *ib.* 10. Multati sunt, V, iii, 11. Phliuntis agrum Argivi ingressi sunt, VII, ii, 4. Phlius oppugnatur, *ib.* Phliuntem Corinthii frumentum mittunt, VII, ii, 23.
- Phocenses (populi Phocidis, in qua Delphi fuerunt. Hi per Thebanos apud Amphictyonum consilium accusati, quod agrum Apollini sacrum excoluissent, et damnati sunt pecunia ingenti. Igitur ad illam solvendam, Philomelo

- duce, templum Delphicum spoliavit: hinc bellum ortum est Phocicum, sive sacrum, *Vec.* v, 9. — In Loeridem irruunt, *HG.* III, v, 3. Lacedaemonem legatos mittunt, *ib.* 4. Stant cum Lacedaemoniis in praelio ad Coroneam, *IV*, m, 15. (et *Ag.* n, 6). Thebanorum in ipsorum fines expeditio, *VI*, i, 1. Iis auxilium ferunt Lacedaemonii, *VI*, n, 1. Sunt cum Lacedaemoniis in pugna Leuctrica, *VI*, iv, 9. Eorum odium contra Iasonem, *ib.* 21 et 27. Post Leuctricam pugnam parent Thebanis eorumque signa sequuntur, *VI*, v, 23; Lacedaemonem cum iis ingredientes, *ib.* 30 (coll. *Ag.* n, 25). Denique tamen Epaminondam non sequuntur, *VI*, v, 4.
- Phocaea (urbs Ioniae), *HG.* I, vi, 33. Munitur a Thrasybulo, *I*, v, 11. Phocaeense Minervae templum conflagravit, *I*, m, 1.
- Phocais, Cyri pellex prudens et pulchra, capitur in castris, *Exp.* I, x, 2.
- Phocis (Graeciae regio), *HG.* III, v, 4; *VI*, i, 1; *IV*, 27.
- Phoebidas, Lacedaemoniorum dux, Eudamidae frater, Thebas cum copiis venit, *HG.* V, n, 25. Thebanam artem occupat, *ib.* Nec ingenii acrimonia, nec prudentia valet, *ib.* 28. Agesilao auctore ab Lacedaemoniis non punitur, *ib.* Ab eodem Thespis harmostes relictus, praedonum manipulos emittit, *V*, iv, 41; et a Thebanis interficitur, *ib.* 43.
- Phoenice, regio, *Exp.* I, iv, 5; *vii*, 12; *VII*; *viii*, 25; *HG.* III, iv, 1. Describitur, *Ag.* n, 30.
- Phoenices, sunt Cersi socii, *Inst.* VI, n, 10; subacti a Cyro, *I*, i, 4. — Habitant in urbe Myriandro, *Exp.* I, iv, 6.
- Phoenicia navis magna, *Oec.* viii, 11.
- Phoenicus, portus Cylheriae. In Phoenicentem se recepit Pharnabazus, *HG.* IV, viii, 7.
- Phornix, cultus ab Achille ob disciplinam, *Conv.* viii, 23.
- Pholoe (mons Arcadicus, cujus radices in Elide sunt prope Olympiam, silvosus), *Exp.* V, m, 10.
- Phonax, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Phrasias, Atheniensis, (lochagus vel taxiarchus) in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
- Phruxa, Triphyliae oppidum, *HG.* III, n, 30.
- Phrua, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Phryges, populi Asiae minoris, utrique (i. e. et qui majorem et qui minorem Phrygiam incolebant) societatem ineunt cum Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; adjuvant Cersum, *VI*, n, 10. Sed ab Hystaspe subacti, *VII*, iv, 8, sunt cum Cyro, *VII*, v, 14. — Parent Persis, *Mem.* II, i, 10. — Militant in exercitu Atheniensium, *Vec.* n, 3.
- Phrygia minor, *Inst.* II, i, 5, i. e. Phrygia ad Hellespontum, quomodo vocatur *IV*, n, 30, ubi de rege s. satrapa ejus, qui subigitur bello ab Hystaspe, *VII*, iv, 8. Satrapa ejus fit Pharnuchus, *VIII*, vi, 7. — Phrygia major seu magna, subigitur a Cyro, *Inst.* VII, iv, 16; ejus satrapa fit Artacamas, *VIII*, vi, 7. — Ille Cyri minoris per Phrygiam, *Exp.* I, n, 6 — 13. Data fuerat Cyro a patre satrapia, *I*, ix, 7. Jungitur Troadi et Aelidi, *V*, vi, 24. Ejus satrapa Artacamas, *VII*, viii, 25. In Phrygiam, Pharnabazi provinciam, Agesilaus ingreditur *HG.* IV, i, 1 sqq. et *Ag.* i, 16.
- Phryniscus Achaus, in exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, n, 1; strategus, *ib.* 29, et c. v, 4; negat se sine Xenophonte militaturum esse, *ib.* 10.
- Phthia (Thessaliae urbs): Achaia Phthiae, *Ag.* n, 5.
- Phthiae montes Achaici, *HG.* IV, m, 10.
- Phyle castellum (Atticae) occupat Thrasybulus, *HG.* II, iv, 2. Et saepius memoratur in hoc cap.
- Phyllidas, Thebanus, polemarchorum Archiae collegarum scriba, *HG.* V, iv, 2. Ejus facinus insigne, *ib.* Asluta factum ejus, *ib.* 5. Leontiadem trucidat, *ib.* 7.
- Physeus, amnis Assyriae, qui in Tigrim influit, *Exp.* II, iv, 25.
- Pigres (Car), Cyri interpres, *Exp.* I, n, 17; v, 7; viii, 1. Pindus (mons Thessaliae) alit feras majores, *Ven.* n, 1.
- Piraeus (Παλαιός, portus et pagus Atticae): in eodem domus Calliae, *Conv.* i, 2. — *Ath.* i, 17; *Vec.* m, 1. — Piraei moenia Trigintaviri demoluntur, *HG.* II, n, 11. In Piraeum fugientes se recipiunt, *II*, iv, 1. Piraei theatrum, *ib.* 32. Decem in Piraeo praefecti, a Thebulo Trigintaviris oppositi, *ib.* 19. et 38.
- Piraeus (Παλαιός, portus Corinthi in sinu Crissaio, ὀλίγη: Xenophonti: de eo pugnae Agesilai narratur *Ag.* n, 3 sqq. — et *HG.* IV, v, 1 sqq. Thermiae in eo, *ib.* 31.) Piraeum se muniturum promittit Conon, *IV*, viii, 1.
- Pirithous, Thesei amicus, *Conv.* viii, 31.
- Pisander (Atheniensis orator), homo timidus, *Conv.* n, 1.
- Pisander, Lacedaemonius, frater uxoris Agesilai, qui in classi praefecti, *HG.* III, iv, 29. Pisander a Conone Pharnabazo vincitur et in navali praelio apud Chalcidem occubuit, *IV*, m, 10 et 11.
- Pisidae (Pisae incolae, se primos templo Olympico petuisse dicunt, *HG.* VII, iv, 28. Arcadum auxilio ludicra Olympicorum celebrationem sibi vindicant, sed occidunt, *ib.* 28 — 30.
- Pisids, Πύδος, portus in Eleorum finibus, prope ad Alphei ostium, *HG.* VI, n, 31.
- Pisias, Argivorum imperator, Oneum praecupat, *HG.* VII, i, 41.
- Pisidae (incolae regionis inter Pamphyliam, Phrygiam et Lycaniam): hos bello se petere simulabat Cyrus minor, *Exp.* I, n, 1; qui cum iis olim bellum gesserat, *I*, iv, 14. Hostes erant regi Persarum, *II*, v, 13; *III*, n, 20.
- Pison, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, m, 2.
- Pistias, lothicarum epifex, *Mem.* III, x, 9.
- Pitis vel Pityas, Lacedaemoniorum Ephorus. Sub eo Atheniensis antiquum templum Minervae conflagravit, *HG.* I, m, 1; *II*, m, 10.
- Plataeae (oppidum Eubotiae), Lacedaemoniorum in fide, *HG.* V, iv, 14 et 48. Pugna regis Persarum ad Plataeas, *VII*, i, 34.
- Plataeenses, caduntur a Thebanis, *HG.* V, iv, 10. Ab iisdem Boeotia ejecti, Atheniensibus amici, *HG.* VI, m, 1. Civitate donati ab Atheniensibus, *VI*, m, 8.
- Platanus aurea regis Persarum, *HG.* VII, i, 38.
- Plato, amator a Socrate, *Mem.* III, vi, 1.
- Plistolas, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, m, 10.
- Plynteria, Minervae festum Athenis celebratum, quo rediit in patriam Alcibiades, *HG.* I, iv, 12.
- Podalirius (Esculapii filius), discipulus Chironis, artis medicae et militaris peritus, *Ven.* i, 2 et 14.
- Podanemus, classi praefectus a Lacedaemoniis, in conflictu quodam interit, *HG.* IV, viii, 11. — Podanemus Plataisus, si est idem, Archidami hospes, *V*, m, 13.
- Pollis, Lacedaemoniorum legatus et classi praefectus, *HG.* IV, viii, 11; *V*, iv, 61.
- Pollux, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* i, 2 et 13.
- Polus, Lacedaemonius navarchus, succedit Anaxibio, *Exp.* VII, n, 5.
- Polyanidas, Lacedaemonius, qui Archidamo propugnans, interficitur, *HG.* VII, iv, 23.
- Polyanthes, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, *HG.* III, v, 1.

Polyarchus, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
 Polybiades, praefectus ab Lacedaemoniis ad oppugnandam Olynthum mittitur, *HG.* V, III, 20. Olynthios ad extremam famem redigit, *ib.* 26; et ad pacem a Lacedaemoniis petendam cogit, *ib.*
 Polybotes in codd. pro Polycrate, *Exp.* IV, v, 24.
 Polycharminus, Pharsalius, equitum praefectus, fortis in Thessalorum pugna contra Agesilaum redeuntem, *Ag.* II, 4; *HG.* IV, III, 8.
 Polycharmus Lacedaemonius, equitum ductor, *HG.* V, II, 41.
 Polycletus, statuariorum princeps, *Mem.* I, IV, 3.
 Polycrates, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, occupat vicum, *Exp.* IV, v, 24; mittitur ad naves conquirendas, V, I, 16; cum Xenophonte it ad Seuthen, VII, II, 17, 29; defendit Xenophontem, VII, VI, 41.
 Polydamas, Pharsalius. Ejus legatio ad Lacedaemonios, et oratio de adjuvanda Pharsalo in Iasonem Pheraeum, *HG.* VI, I, 2 sqq. Ei arcem suam committunt Pharsalii, *ib.* In Thessalia perillustris, *ib.* Thessalorum more magnificum ac hospitalis, *ib.* 3. Reipublica Laconica simplicitatem laudat, *ib.* 18.
 Polydorus, princeps Thessalus, occiditur aatre, *HG.* VI, IV, 33.
 Polymachus in codd. pro Polycharmus, *HG.* IV, III, 8.
 Polynicus Lacedaemonius, legatus Thimbronis ad Seuthen, *Exp.* VII, VI, I, 39, 43; VII, II, 13, 56.
 Polyphron, princeps Thessalus, occiditur, *HG.* VI, IV, 33 sqq.
 Polys, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Polytropus, mercenariorum dux Corinthi, in praelio ad Elymiam a Mantineensibus interficitur, *HG.* VI, v, 14.
 Polyxenus, dux navium Syracusanarum et Italicarum viginti, *HG.* V, I, 26.
 Pontus (pars Asiae minoris ad Pontum Euxinum), *Ath.* II, 7; *Exp.* V, VI, 15; Pontus Euxinus ipse, *ib.* 16.
 Porpax, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Portio, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Poseidon. V. *Neptunus.*
 Potamis, Gnosiae filius, Siculus, Syracusanorum dux, *HG.* I, I, 29.
 Potidaea, urbs Olynthiorum ad Pallenes isthmum sita, *HG.* V, II, 15. Potidaeam ingreditur Derdas, *ib.* 39. Add. V, III, 6.
 Potniae (oppidum Boeotiae), *HG.* V, IV, 51.
 Pras (gen. Prantis, Thessaliae urbs in Perrhaebia), *Ag.* II, 5. Inter Prantem et Narthecium tropaeum statuit Agesilaus, *HG.* IV, III, 9.
 Prasiae, Laconicae urbs, *HG.* VII, II, 2.
 Praxitas, Lacedaemoniorum Polemarchus Sicyone, *HG.* IV, IV, 7. Corinthum ingreditur, *ib.* 9. Cujus murorum partem demolendam censuit, *ib.* 13. Megara profectus est, *ib.* Siduntem et Crommyonem capit, *ib.* Oenoen praesidiis munivit, IV, v, 19.
 Priene, in Maendri planitie oppidum (Ioniae), *HG.* III, II, 17; IV, VII, 17.
 Proetus, Corinthiorum dux, acceptis ab Agathino navibus, excessit Rhio, *HG.* IV, VIII, 11.
 Procles a Damarato Lacedaemonio ortus, Teuthraniae praefectus, *Exp.* II, I, 3; II, I, 1; VII, VIII, 17; *HG.* III, I, 6.
 Procles, Philiasius, Hipponici filius, Archidami hospes Piliunte, *HG.* V, III, 4 et 13. Ejus ad Athenienses oratio, VII, I, 2.
 Procris (Iphidis filia et uxor Cephalii), nobilis venatrix, *Ven.* XIII, 18.
 Procrustes, latro, *Mem.* II, I, 14.

Prodicus, sapiens; ejus narratio de Hercule, *Mem.* II, I, 21. sqq. Magister Calliae, *Conv.* I, 5; IV, 62.
 Preconnesus (insula in Propontide, prope Cyzicum): eo cum navibus adveniunt Athenienses, *HG.* I, I, 18; III, I. Memoratur IV, VIII, 36; V, I, 26.
 Promethea, festum Athenis in honorem Promethei, *Ath.* III, 4.
 Prometheus, cum Critia democratiam in Thessalia instituit, *HG.* II, III, 36.
 Protagoras, sophista, *Conv.* I, 5.
 Prothous, Lacedaemonius: ejus de pace consilium a magistratibus Spartanis exploditur, *HG.* VI, IV, 2.
 Protomachus ab Atheniensibus dux eligitur, *HG.* I, v, 16. In pugna ad Arginusas navibus quindecim praest, I, VI, 30. Athenas non revertitur, I, VII, 1.
 Proxenus, Thebanus, amicus Cyri minoris, cujus consilio milites conscribit adversus Pisidas, *Exp.* I, I, 11; ducit ad Cyrum 1500 milites gravis armaturae, I, II, I, 3; studet Clearchi et Menonis rixas componere, I, v, 14; invitat Xenophontem et commendat Cyro, III, I, 4, 8; respondet legatis regis de armis tradendis, II, I, 10; captus dolo a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, VI, I: ejus mores describuntur, *ib.* 16 sqq. Conf. V, III, 5.
 Proxenus, Siculus, Syracusis exsul, cum fratre Hermocrate ab Lacedaemoniis ad Pharnabazum legatus mittitur, *HG.* I, III, 13.
 Proxenus, Tegeates. Ejus et Callibii factio; opposita factioni Stasippi, *HG.* VI, v, 7. In tumultu interficitur, *ib.* Conf. § 36.
 Proxenus, Pellenensis, a Philasiis capitur et sine pretio dimittitur, *HG.* VII, II, 16.
 Psarus, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
 Psyche, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Punicum linum, *Ven.* II, 4.
 Pygela (urbs Ioniae), a Thrasyllo oppugnatur et vastatur, *HG.* I, II, 2. Pygelensibus Milesii opem ferunt, *ib.*
 Pylades, Orestae amicus, *Conv.* VII, 31.
 Pylae Ciliciae et Syriae, *Exp.* I, IV, 4.
 Pylae Babyloniae ad Euphratem, *Exp.* I, v, 5.
 Pylus (urbs Elidis), ab exulibus et Arcadibus capitur, et multi Elei eo migrant, *HG.* VII, IV, 16. Eam recipiunt Elei, *ib.* 26. Pylios Thalamis expulsos vincunt Elei, *ib.*
 Pyramus, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
 Pyrias Arcas, taxiarchus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
 Pyrrholochus, Argivus, ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, III, 13.
 Pythagoras, Lacedaemonius, praefectus classi, quam Lacedaemonii Cyro minori miserunt auxilio, *Exp.* I, IV, 2.
 Pythia (Apollinis Delphici sacerdos), *Mem.* I, III, 1.
 Pythia (festum) celebrantur, *HG.* VI, IV, 30.
 Pythii: ita dicti sunt Lacedaemones duo juvenes, qui comites et contubernales erant regis in bello, *Lac.* xv, 5.
 Pythodorus, Archon Atheniensis, *HG.* II, III, 1.

R

Rhambacas, Medus, ducit equitatum Medorum, *Inst.* V, III, 42.
 Rhamphius, Lacedaemonius, Clearchi pater, *HG.* I, I, 35.
 Rhapsodi (Homerici), *Conv.* III, 6.
 Rhatlines, Persa, misus a Pharnabazo cum copiis contra exercitum Decemmillium, *Exp.* VI, III, 7. Cum Bagaeo dux equitum Pharnabazi, *HG.* III, IV, 13.
 Rhatlines, Cadusius, victoriam reportat in certamine equestri, *Inst.* VIII, III, 33.

Rheomithres, Persa, perfidus, uxore suisque et amicorum liberis Aegypto regi obsidibus relictis, Persarum regi gratificatur, *Inst.* VIII, viii, 4.

Rhœum, (Ætoliae promontorium, alias vocatum Antirrhium), *HG.* IV, vi, 14. Rhium Lacedæmonii occupant, *IV*, viii, 11.

Rhodi, in exercitu Decemmillium, laudantur ut boni funditores, *Exp.* III, m, 16; iv, 15. Rhodius quidam promittit se constructurum pontem ex utribus inflatis, quo exercitus Græcus transiret Euphratem, *III*, v, 8. — Rhodii quidam, a populo in exilium acti, Lacedæmonem veniunt, *HG.* IV, viii, 20.

Rhodus, insula, *HG.* I, i, 2; v, 1 et 19; vi, 3, etc. Rhodum Athenienses pene occupant, *IV*, viii, 20. In Rhodum navigat Hierax, *V*, i, 5.

Rheteum (promontorium et oppidum Troadis), *HG.* I, i, 2.

Rhœne, nomen canis, *Ter.* vii, 5.

Rhopatas, satrapa Babyloniæ, *Exp.* VII, viii, 25. Idem cum Gobryas.

S

Sabaris, Armenia regis filius minor, *Inst.* III, i, 2.

Saca, finitimi Hyrcaniis, vexantur ab Assyriis, *Inst.* V, ii, 25; fiunt Cyri socii, *V*, iii, 22. Horum pedites ducit Damatas, *ib.* 38. Sunt in Cyri pompa, *VIII*, iii, 8.

Sacas quidam plebeius, egregium equum, quo vicerat in equestri certamine, *Inst.* VIII, iii, 25, donat Pheraule, *ib.* 31; a quo fil particeps vel potius curator omnium ipsius honorum, *ib.* 35.

Sacas, porcellator Astyagis, *Inst.* I, iii, 8; contemnitur a Cyro puero, *ib.* 11. Reconciliatus cum eo, *I*, iv, 6.

Salamina, navis publica Atheniensium, *HG.* VI, ii, 11.

Salamis (insula et urbs Athenis opposita, a Lysandro vastata, *HG.* II, ii, 9).

Salmydessus (urbs Thraciæ in ora Ponti Euxini inter Byzantium et Apolloniæm), *Exp.* VII, v, 12.

Sambaulas, centurio Persa, adolescentem deformem amat, *Inst.* II, ii, 28.

Samii: eorum crudelitas in suos, *HG.* II, i, 32. Homines apud se nobiles occidunt, post pugnam ad Egos flumen in fide Atheniensium permanentes, *II*, ii, 6. Samii undique a Lysandro obsessi, *II*, iii, 6. Se Lysandro dedunt, *ib.* Samiæ naves in classe Atheniensium, *I*, vi, 18; vii, 30.

Samius, Lacedæmoniorum navarchus et classis præfectus, cuius opera Cyrus minor usus est, *HG.* III, i, 1. In Ciliciam navigat, *ib.*

Samolus, Achaus, ab exercitu Decemmillium mittitur legatus ad Sinopenses de navibus, *Exp.* V, vi, 14; præest ducentis hominibus subsidiariis, *VI*, v, 11.

Samus, insula, *HG.* I, iv, 11, 22, etc. Apud Samum duces Atheniensium classem instruunt, *II*, i, 12. In Samo cives veteres a Lysandro restituti, *II*, iii, 3.

Sardes (caput Lydiæ, regia Croesi, in latere Timoli montis, unde Pactolus defluebat), urbs opulentissima Asiæ secundum Babylonem, *Inst.* VII, ii, 11; capitur a Cyro, *ib.* 3: ibidem præsidium Persicum relinquitur, *VII*, iv, 12. — Illic copias cogit Cyrus minor contra fratrem, *Exp.* i, 2, sqq. Ejus arcem tenet Orontas, *I*, vi, 6. Huc venit Xenophon accessit a Proxeno, *III*, i, 8. — Cyrus minor ibi habebat *παρόδουρον*, *Æc.* iv, 20. Sardibus a Tissapherne Alcibiades in vincula conjicitur, *HG.* I, i, 10. Eo venit Cyrus, *I*, v, 1. In Sardianam regionem Agesilaus impetum fecit vastabundus, *III*, iv, 21 et *Ag.* I, 29 sqq. Ibi est Ariæus, *HG.* IV, i, 27.

Satyrus (id est Silenus) a Mida rege captus, *Exp.* I, ii, 13.

Satyrus, Atheniensis, Trigintavirorum audacissimus ac impudentissimus, *HG.* II, iii, 54 sqq.

Scopsis (munitum oppidum, in quo Mania opes suas reconditas habebat) *HG.* III, i, 15. A Midia occupatur, *ib.* 17. Quare eo contendit Dercyllidas, *ib.* 19. Et oppidum ingreditur, *ib.* 21.

Scillus (urbs Triphyliaci non procul ab Elide urbe) prope Olympiam: hanc Lacedæmonii exstructam (sive potius restauratam) Xenophonti exuli dederunt, *Exp.* V, iii, 7. Scillantios Elei suos esse dicunt nec liberare volunt secundum pacem Antalcideam, *HG.* VI, v, 2.

Scionari (Sciones, Thraciæ oppidi, incolæ), victi ab Atheniensibus male habentur, *HG.* II, ii, 3.

Sciritæ Lacedæmoniorum ex Arcadibus sociis selecti, in comitatu regis, in cornu sinistro pugnantes, *Inst.* IV, ii, 1. Conf. *Lac.* xii, 3; *xiii*, 6. — Sciritæ pugnant, *HG.* V, ii, 24; iv, 32, 53.

Sciron, latro (in finibus Megarensium), *Mem.* II, i, 14.

Scolus, oppidum Boeotiæ: ejus valla superat Agesilaus, *HG.* V, iv, 49; *Ag.* ii, 22.

Scopas, princeps Thessalus, *HG.* VI, i, 7.

Scotusæi (incolæ Scotusæ regionis in Thessalia), Boeotiis confederati, Agesilai agmen premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.

Seylla (monstrum marinum), *Mem.* II, vi, 31.

Seyrus (insula ex Cycladibus), in Atheniensium ditioe, *HG.* IV, viii, 15; quam confirmat Artaxerxes in pace Antalcideæ, *V*, i, 31.

Seytala Laconica, *HG.* III, iii, 8; *V*, ii, 34.

Seythæ, gens magna, *Inst.* I, i, 4; *Mem.* II, i, 10; excellunt usu arcuum, *III*, ix, 2. — Seythæ sagittarii, *Exp.* III, iv, 15.

Seythæ, Lacedæmonius, Agesilai prætor, *HG.* III, iv, 23.

Seythini (populi Asiæ liberi, Armenia occidentali finitimi), *Exp.* IV, vii, 18; viii, 1.

Selinus, annis templum Dianæ Ephesiæ præterfluens: item annis Peloponnesi prope Olympiam, ad quem Xenophon exstruit templum et lucum Dianæ, *Exp.* V, iii, 8 sqq.

Selinus (urbs Græciae Siciliæ): eam et Himera duce Hannibale capiunt Carthaginienses, *HG.* I, i, 37. Quare Ephesii Selinuntius, qui eos egregie defenderant, jus civitatis tribuerunt, *I*, ii, 10. Selinusiae naves, *ib.* 8.

Sellasia, haud procul a Laconica, *HG.* II, ii, 13, 19. A Thebanis incenditur et devastatur, *VI*, v, 27. Lacedæmonii eam expugnant *VII*, iv, 12.

Selybria, seu Selymbria (urbs Thraciæ ad Propontidem, inter Byzantium et Perinthum), *Exp.* VII, ii, 28; v, 15.

— Alcibiadi pecuniam numerat, *HG.* I, i, 21. Ab Alcibiade capta, *I*, iii, 11.

Sestus, oppidum (ad Propontidem) optime munitum, *HG.* IV, viii, 5; e regione Abydi, spatii tantum octo stadium ab hac urbe distans, *ib.* Sæpe memoratur, *I*, i, ii, 14; *II*, i, 20, 25, etc. Sestum et Abydum a maris navigatione prohibet Conon, *IV*, viii, 6. Sestus et Abydus Lacedæmonios ejicere, jubente Pharnabazo, recusant, *ib.* — Cotys eam oppugnat, in Ariobarzanis ditioe constitutam, *Ag.* ii, 26.

Seuthes, Thraciæ rex, *Exp.* V, i, 15; invitat Græcos ad stipendia faciendâ, *VII*, i, 5; ii, 10; sortem patris narrat, *VII*, ii, 32; Athenienses vocat cognatos suos, *ib.* 31; Græcorum duces vocat ad cenam, *VII*, iii, 15 sqq. (ubi describitur hoc convivium et ritus in regia ipsius). Incendit viros hostium, *VII*, iv, 1: captivos ipse jaculo configit, *ib.* 6: conatur corrumpere duces, *VII*, v, 2, 9;

- fit alienus a Xenophonte, *ib.* 7 et 10; agit cum Lacedæmoniorum legatis de remittendis Græcis, VII, vi, 3; Xenophontem tantum ob studium erga milites accusare potest, *ib.* IV, 39: tandem oratione Xenophontis commovetur, ut reliquum stipendium solvat militibus, VII, vii, 55; promissa Xenophonti non præstat, VII, v, 8; vi, 18; vii, 39; conatur retinere Xenophontem, VII, vi, 43; 7, 50. — Seuthes equites ad Dercyllidam mittit, *HG.* III, n, 2. Hospitio Dercyllidam recepit, *ib.* 9. Maritimam oram Thraciæ cum imperio tenet, IV, viii, 26; regis Odrysarum inimicus; eos et inter se et cum Atheniensibus reconciliat Telemias, *ib.*
- Sicilia**, insula, unde deliciæ Athenas pervehuntur, *Ath.* II, 7. — Carthaginiensium expeditiones in Siciliam, *HG.* I, i, 37; v, 21. Trajectus eo proficiscentibus Corcyra, VI, ii, 9. — *Mem.* I, iv, 17.
- Siculi**, relinquunt Agrigentum, *HG.* II, ii, 24.
- Siculum mare**, *Æc.* xx, 27.
- Sicyon** (urbs Peloponnesi), *HG.* IV, ii, 14; iv, 1. Lacedæmonii ibi habent polemarchum, qui cum suis Sicyoniisque Corinthiorum exules restituit, IV, iv, 7 sqq. Eo mittunt Lacedæmonii præsidia, *ib.* 14. Sicyoni imminet Thebani, VII, i, 18. Sicyone respublica secundum vetustas Achaëorum leges administrabatur, sed Euphronis opera, adjuvantibus Arcadibus et Argivis, democratia instituitur, *ib.* 44 sq. Verum paulo post, ope Arcadum, optimates ab Euphroni ejeti reducuntur, pulso Euphroni, qui portum Lacedæmonis tradiderat, VII, iii, 1 sqq. Sicyonis præfectus Thebanus adversus Philasios bellum movit, VII, ii, 11. Sicyoniorum portus a civibus et Arcadibus Lacedæmonis eripitur, VII, iv, 1.
- Sicyonii** cum Lacedæmonis contra Corinthios juncti, *HG.* IV, ii, 16. Literam Σ clypeis suis inscribunt, IV, iv, 10. Cum Lacedæmonis contra Thebanos juncti, VI, iv, 18. Eorum tumultus, VII, i, 22. In Sicyonios rem agunt Dionysii mercenarii fortissimi, *ib.* Thymiam mununt contra Philasios, Lacedæmoniorum socios, VII, ii, 1; sub præfecto Thebano ab illis vincuntur, *ib.* 14. Conf. § 20.
- Sidon** (urbs Phœnicæ), *Ag.* ii, 30.
- Sidus** (gen. Siduntis, oppidum in finibus Corinthiorum): eam capit et Epicia munivit Praxitas, *HG.* IV, iv, 13; v, 19.
- Siglus**, qualis numus, *Exp.* I, v, 6.
- Silanos**, Ambraciota (ex Ambracia urbe Thesprotiæ in Epiro ad sinum Ambracium), latus pex, accipit decem talenta a Cyro minore, *Exp.* I, vii, 18; V, vi, 18; divulgat arcanum Xenophontis, V, vi, 17, 29; nuntiantur milites ei, si solus domum abire audeat, *ibid.* 34: sed Heraclea, nave conductâ, clam domum aufugit, VI, iv, 13.
- Silanos**, Macestius (ex Macesto oppido Elidis in Peloponneso), adolescens, in obsidione vici signum dat tuba, *Exp.* VII, iv, 10.
- Sileni**, in fabulis satyricis, *Conv.* iv, 19.
- Simias** Thebanus, Socratis discipulus, *Mem.* I, ii, 38; III, ii, 17.
- Simo**, Aheniensis, qui equum æreum Eleusini dedicavit, et scripsit de re equestri, *Eq. proœm.* Idem citatur, *Eq.* i, 3; xi, 6.
- Simonides**, poeta, ad Hieronem tyrannum venit, *Hi.* i, 1; et per totum librum cum eo colloqui fingitur.
- Simis**, latro (cognomine πινοζάμης), in Isthmo sublati a Theseo, *Mem.* II, i, 14.
- Sinope**, urbs Græca maritima Ponti Euxini in Paphlagonia, Milesiorum colonia, *Exp.* VI, i, 15. Sinopensium colonie sunt Cerasus, Gotyra, Trapezus, quæ vocabula vide. Legatus hujus civitatis superbe loquitur cum Græcis, eique respondet Xenophon, V, v, 7 sqq. Sinopenses abundant navigiis, V, vi, 1. Naves et pecuniam promittunt Græcis, *ib.* 21 sqq.
- Sirenes**, *Mem.* II, vi, 11, 31.
- Sisyphus**, Dercyllidæ cognomentum, *HG.* III, i, 8.
- Sitalcas**, canticum Thracicum, *Exp.* VI, i, 6.
- Sittace**, urbs Babylonis magna ad Tigrim, *Exp.* II, iv, 13.
- Smicres**, dux cohortis Arcadum in exercitu Decemmillium, perit cum suis, *Exp.* VI, iii, 4, 5.
- Soclidas**, Spartanus, inter Cyllenen ac Eliden interficitur, *HG.* VII, iv, 19.
- Socrates**, Achaëus, Cyri minoris hospes, conscribit milites, *Exp.* I, i, 11; ducit ad Cyrum 500 milites gravis armaturæ, eique adest in oppugnatione Mileti, I, ii, 3. In reditu Decemmillium dolo captus a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* 30.
- Socrates Atheniensis**, interrogatus a Xenophonte de itinere ad Cyrum, quid responderit, *Exp.* III, i, 5 sqq. Senator, jurisjurandi senatorii observantissimus, *Mem.* I, i, 18; pater Lamproclis, *Mem.* II, ii, 1; ejus familiares aliquot, *Mem.* I, ii, 48; et quæ sunt alia in hoc libro Memorabilium. Commentarii potius de Socrate inscribendo: cujus v. Argumenta. — Est in Convivio a Xenophonte descripto. Cur Xanthippen ferat, *Conv.* ii, 10; lenocinio suo gloriatur, iii, 10; iv, 57; similis est Silenis, iv, 19; cum Critobulo de pulchritudine certat, per jocum, v, 1 sqq; ἔργοντις vocatur, vi, 6. — Divitias suas aestimat, *Æc.* ii, 3. — Anyti filio vaticinatur, *Ap.* 30; in qua Apologia alia habentur multa de ipso. — Ejus constantia, *HG.* I, vii, 15. Plebi non vult assentire, *ib.*
- Sol**, Persarum deus: huic sacrificat Cyrus equos, *Inst.* VIII, viii, 12, 24; conf. vii, 3. Ei equos nutriunt et immolant Armenii, *Exp.* IV, v, 35.
- Soli**, urbs maritima Ciliciæ (inter Lamum fluvium et Tarsum), *Exp.* I, iv, 24.
- Solon**, legislator Atheniensis, *Conv.* viii, 39; ejus leges, *Æc.* xiv, 4.
- Sophænetus**, Arcas, ducit ad Cyrum minorem Celænas mille pedites gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sophænetus**, Stympthalus (ex Stympthalo oppido Arcadiæ) hospes Cyri minoris, *Exp.* I, i, 11; cum mille pedibus gravis armaturæ venit ad Cyrum, I, ii, 33; foras prodiit ad Ariæum, II, v, 37; relinquunt ad castra tutanda, IV, iv, 19; natu maximus ducum, V, iii, 1 (sed ibi sine cognomine patriæ), VI, v, 13; damnatur muneris neglecti, V, viii, 1.
- Sophocles**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Sosias**, Syracusanus, venit ad Cyrum minorem cum mille pedibus gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sosias**, Thrax, cui Nicias locavit servos, qui operarentur in argentifodinis, *Vec.* iv, 14.
- Sostratides**, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
- Soteridas**, Sicyonius, homo ineptus et iniquus erga Xenophontem, *Exp.* III, iv, 47.
- Sparta**, urbs paucorum incolarum, sed potentissima in Græcia, *Lac.* i, 1. — Spartæ mortuus est Dercyllidas, *HG.* III, iii, 1. Ibi conjuratio detegitur et opprimitur, *ib.* 8. Spartam navigant Pharnabazus et Conon, IV, viii, 7. Spartam de prælii Leuctrici eventu nuntius venit, VI, iv, 16. Spartam, omnino a defensoribus desertam, copias ducit et urbem pæne capit Epaminondas, VII, v, 9 et 11. — *Mem.* IV, iv, 15.
- Spartiatæ**, studiosi venationis, *Lac.* iv, 7; coronati prælium ineunt, *Lac.* xiii, 8. V. *Lacedæmonii*. — A Lacedæmonis vel pericæis distinguuntur, *HG.* III, iii, 6;

cim triremibus praest in bello Agesilai contra Argivos, *HG.* IV, iv, 19. Classi praest contra Corinthios, et Corinthiacum sinum recuperat, IV, viii, 11. A Lacedaemoniis cum navibus Eedico in auxilium mittitur contra Rhodios et Athenienses, *ib.* 23. In Rhodum navigat, *ib.* Philocratis naves intercepit, *ib.* 24. Opem Eginetis laturus properat, V, 1, 2. Domum revertitur, *ib.* 3. Erga eum militum studia, *ib.* 4. Eginam venit, *ib.* 5. Post Gorgopae mortem classis illius praefectus, *ib.* 13. Ejus oratio ad milites, *ib.* 14. Magnum quiddam molitur, *ib.* 18. Portum Atheniensium capit, *ib.* 19. Quomodo navigationem instituerit, *ib.* 21. In Eginam navigia mittit, *ib.* 23. Multa capit navigia piscatoria, *ib.* Sunium venit *ib.* Eginam versus navigat, *ib.* 24. Athenienses navibus spoliatur, *ib.* Adversus Olynthios cum copiis mittitur, V, ii, 37. Potidaeam ingressus est, *ib.* 39. Ejus cum Olynthiis ad moenia urbis Olynthi pugna, in qua victoriam obtinet, *ib.* 43. Denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxit, V, iii, 3. Excandescens infeliciter dimicat, *ib.* Ejus alterum erratum ex iracundia, *ib.* 5. Pugnans interficitur, *ib.* 6.

Tennus, (*Eolidis*) in Asia regi Persarum subjecta oppidum sane haud amplum, *HG.* IV, viii, 5.

Tenea (vicus in agro Corinthiaco), *HG.* IV, iv, 19.

Tenedos, insula: vastatur a Lacedaemoniis, *HG.* V, i, 6. Incolae, Tenedii, *ib.* 7.

Teres, unus e majoribus (*πρόγονος*) Seuthae, *Exp.* VII, ii, 22; Odrysae filius, VII, v, 1, si ita intelligendus hic locus.

Terra, dea: ei sacrificat Cyrus, *Inst.* III, iii, 22; VIII, iii, 24.

Terrae motum quale signum sibi esse putaverit Agesipolis, *HG.* IV, vii, 4.

Teucho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Teuthrania (civitas Mysiae ad Caicum amnem), *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. — Teuthraniem Thimbro occupat, *HG.* III, i, 6.

Thalanæ (Messeniæ civitas): inde repulsi sunt Pyllii, *HG.* VII, iv, 26.

Thallo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Thambradas, praest Sacarum peditibus in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.

Thammeria (sive Thamnerii), Mediae oppidum, Cadusiis propinquum, *HG.* II, i, 13.

Thapsacus, urbs Syriae ad Euphratem (postea Amphipolis dicta): hic transit Cyrus Euphratem, *Exp.* I, iv, 11.

Tharypas, amasius Menonis ducis, *Exp.* II, vi, 28.

Thasus insula, a Lacedaemoniis deficit, *HG.* I, i, 13 et 32. Urbs bellis, seditionibus et fame misere afflicta, *HG.* I, iv, 9. Add. V, i, 7. Thasium vinum, *Conv.* iv, 41.

Thebæ, urbs (Boeotiae), distans ab argentifodinis Atticis 600 stadia amplius, *Vec.* iv, 46. — Antiquum bellum septem ducum adversus Thebas, *Ven.* i, 8. — Thebæ replentur exulibus Atheniensium, *HG.* II, iv, 1. Thebas cum copiis venit Phaeidas, V, ii, 25. Urbs Olyntho longe amplior, *ib.* 27. Thebas invadunt Athenienses, V, iv, 19. Ferro et igni vastat Agesilaus, *ib.* 41 (et *Ag.* ii, 22). Arcadum praefecti Thebas mittuntur, VII, iv, 34.

Thebæ campus in Asia (dictus ab urbe vetusta Thebe Troadia juxta Pergamum), *HG.* IV, i, 41; *Exp.* VII, viii, 7.

Thebana respublica ad Derdam Elimiae principem mittit, *HG.* V, ii, 38.

Thebani, sunt erga ceteros Boeotios injurii, *Mem.* III, v, 2. — Eorum amor erga pueros, *Conv.* viii, 34. — Beneficiis provocati, concesserunt Atheniensibus imperium

Græciæ, *Vec.* v, 7. — Thebani funditus evertendos esse Athenienses censent, *HG.* II, ii, 19. Phocidem invadunt, III, v, 4. Apud Deceleam Apollinis decumam sibi vindicaverunt, *ib.* 5. Legatos Athenas mittunt, *ib.* 7. Quorum oratio apud Athenienses, *ib.* 8. Ad defensionem se comparant, *ib.* 17. Pausaniam adorti vincuntur, *ib.* 18 sqq. In prælio apud Coroneam, IV, iii, 17 sqq. (*Ag.* ii, 9), partim ad Heliconem evadunt, partim interficiuntur, *ib.* 19. Inducias petunt, *ib.* 21. Eorum legati ab Agesilao remittuntur, IV, v, 10. Boeotorum omnium nomine præstare jusjurandum volunt, V, i, 32. Oppida Boeotica relinquere libera coacti, *ib.* 33, pacis tamen conditiones respuunt, *ib.* Eorum prætores Ismenias et Leontiades, V, ii, 25. Apud eos seditio, *ib.* 33. Cadmeam, ejectis Lacedaemoniis, recuperant, V, iv, 1 sqq. Ab eis Veneralia celebrantur, *ib.* 4. In eos expeditionem suscipere renuente Agesilao, ea mandatur Cleombroto, *ib.* 13. Qui quum fere nihil egisset, ablit Spodria harmosta Thespiis relicto, quem Thebani eo permovent, ut in Atticam impressionem faceret, *ib.* 15 sqq. Inde Agesilaus contra eos mittitur, *ib.* 38. Quo reverso, Phaeidas ab ipso harmostes relictus, multum agri Thebanorum vastat, *ib.* 42. Sed Thebani exercitum ejus vincunt, ipsum interficiunt, *ib.* 43-45. Iterum adversus eos ducit Agesilaus, *ib.* 47, eosque deceptos violenter populatur, sed tandem Agesilaum reprimunt, statuuntque tropæum, *ib.* 49-54. (*Ag.* ii, 22.) Et ob illam populationem et ob bella priorum annorum fame laborant: sed Pagasis habere frumenta ipsis contigit, *ib.* 56 sqq. Cleombrotum, iterum adversus eos missum, repellunt, *ib.* 59. Timotheus eis ab Atheniensibus mittitur auxilio, *ib.* 63. In Phocensium fines expeditionem suscipiunt, resistente ipsis Cleombroto, VI, i, 1 sq. Athenienses ipsis invident, VI, ii, 1; et invitant eos ut Spartam legatos de pace mittant, VI, iii, 2. Thebani autem quum Boeotorum omnium nomine jurare vellent, res ambigua mansit, *ib.* 19, 20. Libertatem Boeotiae non reddunt; quare Cleombrotus eos adoritur: pugnae Lencitricæ victoria penes Thebanos, VI, iv, 1-15. Athenienses frustra sollicitant, *ib.* 19. Ad Iasonem mittunt, qui pacem suadet, *ib.* 20 sq. Ab Arcadibus vocati, VI, v, 22 sq. in Laconiam irrumpunt, *ib.* 24 sqq. Domum redeunt, *ib.* 52. Oneum montem Lacedaemoniis eripiunt, VII, i, 15. Juncti cum Arcadibus, Argivis, Eleis, Epidauriorum agrum populati sunt, *ib.* 18; sed Corinthi male accipiuntur, *ib.* 19. Redeunt, *ib.* 22. Nolunt, ut Messene Lacedaemoniorum esset in potestate, *ib.* 27. Imperium Græciæ affectantes Pelopidam ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Soli ex Græcis regi Persarum ad Platæas aderant, *ib.* 34. Peloponnesii formulam ab rege impetratam accipere nolunt, *ib.* 39 sq. Universis cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt, *ib.* 42. Praefectos ad urbes Achaicas mittunt, *ib.* 43. Eorum oratio ad Sicyonenses, quorum arcem tenebant, VII, iii, 4, 6 sqq. Ab Corinthiis petebant, ut in ipsorum societatem jurerent, VII, iv, 10. Pacem eis et Philiasii concesserunt, *ib.* Ab Arcadibus denuo evocati, *ib.* 34. Inde turbæ et pugna ad Mantineam, *ib.* 35 sqq. et v. toto.

Thebes campus. Vide *Thebæ campus*.

Theches, mons sacer, unde Græci pontum Euxinum summa cum lætitia despexerunt, *Exp.* IV, vii, 21.

Themistocles benefaciendo sibi paravit civium amorem, *Mem.* II, vi, 13; apud barbaros celebris, III, vi, 2: unde factum sit, ut inter cives excelleret, IV, ii, 2. — Liberavit Græciam, *Conv.* viii, 39.

Themistogenes, Syracusanus, scripsit de expeditione Cyri minoris adversus fratrem, *HG.* III, i, 1 et 2.

Theodorus, geometra celebris, *Mem.* IV, ii, 10.

- Theodota, meretrix : colloquium Socratis cum ea, *Mem.* III, II.
- Theogenes, Locrensis, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, IV, 18.
- Theogenes, Atheniensis, ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, *HG.* I, II, 13. Unus ex Trigintaviris in oligarchia, si est idem homo, II, III, 2.
- Theognis, poeta : versus ejus citantur, *Mem.* I, II, 20, et *Conv.* VIII, 39.
- Theognis, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
- Theopompus, Atheniensis, loquitur in concione Decemmillium, *Exp.* II, I, 12.
- Theopompus Milesius, praeido et pirata, a Lysandro post prolium ad Egos flumen Lacedaemonem ablegatur, ut victoriam nuntiaret, *HG.* II, I, 30.
- Theramenes e Macedonia cum navibus viginti cum Alcibiade se junxit et et pecuniam coegit, *HG.* I, I, 12. Relinquitur praefectus Chrysopoli, *ib.* 22. Uno cum Thrasybulo ad naufragos Arginus pergit, I, VI, 35. Duces Atheniensium octo accusat injuste, I, VII, 4. Urbe obsessa, de pace missus ad Lysandrum, II, II, 16. Mense quarto rediit, *ib.* 17. Indie Lacedaemonem plena cum potestate legatus, *ib.* Ejus astutia in frangenda suorum pertinacia, *ib.* 22. Est unus e Trigintaviris in oligarchia, II, III, 2. Ceteris resistit, *ib.* 15. Ejus moderatio et magis sobria sententia, *ib.* Falso accusatus a collegis *ib.* 23. Critias contra eum existit, *ib.* 24 sqq. ubi sibi objecta diluit. Ejus adversus Critiam oratio, *ib.* Ad aram Vestae accurrit, *ib.* 52. Ciculae potu injuste necatur, *ib.* 56. Apophthegmata monituri, *ibid.*
- Thermachus, Lacedaemoniorum in Methymna Lesbi praefectus, vincitur a Thrasybulo et interficitur, *HG.* IV, VIII, 29.
- Thermodon, fluvius Paphlagoniae in Pontum Euxinum influens, *Exp.* V, VI, 9; VI, II, 1.
- Thersander, Thimbronis tibicen egregius, *HG.* IV, VIII, 18. Cum eo cadit in praedio, 19.
- Theseus, rex Atheniensium, Graeciae hostes sustulit, et pacem auxit, *Ven.* I, 10. Chironis discipulus, *ib.* 2. — Hoc imperante Athenienses bella bene gesserunt, *Mem.* III, V, 10. — Amat Pirithoon propter virtutem, *Conv.* VIII, 31.
- Thesmothoria Thebanæ in Cadmea arce celebrant, *HG.* V, II, 29.
- Thespie, urbs Boeotiae : eo exercitum ducit Agesilaus, *HG.* V, IV, 15 et 38. Ephori Lacedaemoniorum Cleombrotum Thespias cum copiis mittunt, V, IV, 14.
- Thespienses sunt in exercitu Thebanorum, *HG.* IV, II, 20. Eos invadunt Thebani, V, IV, 42. Eorum hoplitæ in exercitu Lacedaemoniorum, *ib.* 43, 45. Turbas in eorum urbe sedat Agesilaus, *ib.* 55. Plurimi a Thebanis ejecti Atheniensibus supplicant, VI, III, 1. Thespienses cum Orchomeniis bellum contra Thebanos gesserunt, VI, IV, 10.
- Thessali vincuntur ab rege Agesilao, *Ag.* II, 3; et *HG.* IV, VII, 7. Eorum fuga, *ib.* 8. Magnifici ac hospitales, VI, I, 2. Eorum imperator Iason constituitur, *ib.* 18. Thessalos multos, quos ab Alexandro acceperat, Epanimondas secum duxit, VII, V, 4. Thessalorum equites hominum opinione praestantissimi, *ib.* 16.
- Thessalia latissime patet, *HG.* VI, I, 9. Critias Atheniensis et Prometheus ibi democratiam instituire cupiunt, III, III, 36. Frustra ei imperare vult Lycophilo Phereus, *ib.* 4.
- Thetis : ejus cum Peleo nuptiae, *Ven.* I, 8.
- Thibraehus, polemarchus Lacedaemonius, certaminis Olympici victor, *HG.* II, IV, 33.
- Thimbro, Lacedaemonius, accessit Cyrianos contra Tissaphernem, *Exp.* VII, VI, 1, 7; tradito exercitu bellum gerit contra Tissaphernem et Pharnabazum, VII, VIII, 24. Nimirum Asia provincia ei demandata erat a Lacedaemoniis ad civitates Ionicas cum copiis misso. *HG.* III, I, 4 sqq. Pergamum, Teuthraniam et Halisarnam vi cepit, *ib.* 6. Larissam obsedit, *ib.* 7. In Cariam militans transfert, *ib.* Reminus bene gesta, domi damnatus exilium abiit, *ib.* 8. A Lacedaemoniis contra Struthiam mittitur, IV, VIII, 17. In Asiam profectus, a Strutha tandem oppressus et occisus, *ib.* 18 et 19.
- Thisbæ (urbs Boeotiae), *HG.* VI, IV, 3.
- Thorax, Borotius, adversatur Xenophonti, *Exp.* V, VI, 19, 21, 25.
- Thorax, Lacedaemoniorum dux, Abydi copiis praest. *HG.* II, I, 18. Ad Egos potamos victor, *ib.* 28.
- Thoricus (promontorium Atticae et pagus Acamantidis tribus ab Atheniensibus munitur, *HG.* I, II, 1. — Ibi nautes. *Ven.* IV, 43.
- Thracia Asiatica, seu Bithynia, describitur, *Exp.* VI, II, 14. VI, IV, 1 sqq., ubi et Thraces Bithyni. Thraces Asiatici obsident Arcadas, VI, III, 4 sqq.
- Thracia Europa, *Exp.* V, I, 15, VII, I, 15. Contra eam pugnat Clearchus, I, I, 9; III, 4; eosque vincit, *ib.* VI, 5. Ex iis mercenarii in exercitu Decemmillium, I, II, 9; V, 13 et alibi. Thracum saltatio, VI, I, 5; contra vicum, VII, III, 16 sqq. Vestitus adversus frigus, VII, IV, 4. Sponsas enunt, VII, II, 38. Ὀρεῖς vel ὄρεες ὄρεες, in montibus degentes, *ib.* II; eorum moribus corrigendi, *ib.* 17. — Thraces excellent usu peltarum et pectorum, *Mem.* III, IX, 2. — Nullius regis imperio subiecti, *HG.* V, I, 17. Graecæ urbes sub Thracia, IV, VIII, 26.
- Thracicam Chersonesum muro ducto munit Demetridas, *HG.* III, II, 9.
- Thracium, locus Byzantii, intra moenia urbis, *Exp.* VII, I, 24; — *HG.* I, III, 20.
- Thrasonidas, Eleus. Ejus factio Elide Argivis adhaesit, *HG.* VII, IV, 15.
- Thrasybulus, Sériensis, Lyci filius, e Thaso cum navibus viginti Sestum venit, *HG.* I, I, 12. In Hellesponto bellum gerit, I, IV, 9. Cum triginta navibus Thraciam petit, *ib.* Extra Hellespontum progreditur, I, V, 11. Ad denersas naves ac naufragos pergit, I, VI, 35. Vivit in exilio, II, III, 45. Reversus Thebis Phylam occupat, II, IV, 2. Ejus strategema, *ib.* 5. Noctu in Piræum venit et eam occupat, 10. Ejus oratio ad milites, *ib.* 13. Sponte se morti obicit pro civium salute, *ib.* 18. Oratione usus est ad cives, *ib.* 40. Legatis Thebanorum respondet et una cum Atheniensibus gratum se erga Thebanos declarat, III, V, 16. Ab Atheniensibus cum quadraginta navibus contra Teleutiam mittitur, IV, VIII, 25. A Rhodo in Hellespontum navigat, *ib.* 26. Amadocum Odrysarum et Seuthen Thraciae reges invicem conciliavit, *ib.* Byzantium navigat, *ib.* 27. Robustissimos Mitylenæorum sibi adiunxit, *ib.* 28. Contra Methymnam copias ducit, *ib.* Rhodum properat, *ib.* 30. Ab Aspendiis noctu in tabernaculo obruncatur, *ib.* 31.
- Thrasybulus, Collytensis, dux classis, cum navibus octo se Atticis conjungere vult, *HG.* V, I, 26. Nautæ ejus fugiunt, 27.
- Thrasydeus, Eleus, *HG.* III, II, 27. Eum Cyllenes praefectum factio Xeniae vult interficere, *ib.* Sed vincit cum populari factione, *ib.* 29. Cum Lacedaemoniis paciscitur, *ib.* 30.
- Thrasyulus, Atheniensis dux ad Abydum, ubi Lacedaemonii victi sunt, Athenas navigat ut victoriam nuntiaret et no-

- vas copias impetraret, I, 1, 8. Athenis contra Agidem copias duxit, *ib.* 33. Agidem fugat, *ib.* Athenienses de-
crevere, ut equites et triremes sumeret, *ib.* 34. Cum
nautis quinquies mille in Samum navigat, I, 11, 1. Pyg-
elam devastat, *ib.* 2. Ephesum aggreditur irrito conatu, *ib.*
6. A Tissapherne vincitur, *ib.* 8. Notium discedit, Lesbum
versus et Hellespontum navigat, *ib.* 11. Sestum movet,
unde copiae omnes Lampsacum trajiciunt, *ib.* 14. Se-
quenti anno feliciter pugnat cum Hippocrate, I, 11, 5.
Athenas navigat, I, 11, 10. Dux Atheniensium eligi-
tur, I, 11, 16. Quindecim navibus in pugna ad Arginusas
praest, I, 11, 30. Athenas reversus cum collegis accusa-
tur, I, 11, 7. Jussus fuerat cum Theramene naufragos
retrahere, *ib.* 17, coll. 29, 31. Damnatus est cum reli-
quis, *Mem.* I, 1, 18.
- Thiraustus, civitas montana Acroriorum (Triphyliae), *HG.*
VII, 14, 14.
- Thiriae (in Attica, pagus Ceneidis tribus): ad eam Spho-
drias accessit, *HG.* V, 14, 20.
- Thyamia, castellum (in finibus Phliasiorum), a Sicyoniis
munitur, *HG.* VII, 11, 1; iis eripitur a Phliasii, *ib.* 20
sq., et munitur ab his, VII, 14, 1. Phliasii excessere
Thyamia, VII, 14, 11.
- Thynbrara, urbs Asiae ad Pactolum sita, *Inst.* VI, 11, 11;
VII, 1, 45.
- Thymbrium, urbs Phrygiae superioris, *Exp.* I, 11, 13,
hic est fons Midae, *ib.*
- Thymochares, dux Atheniensium, cum paucis navibus
Athenis profectus, *GH.* I, 1, 1, et ab Hegesandrida La-
cedaemonio rursus victus, *ib.*
- Thymus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Thyni, populus Thraciae in Europa, nocte potissimum bel-
licosissimus, *Exp.* VII, 11, 22. Eorum planities, VII, 14,
1, 14, 18.
- Thyrienses (Thyrii, Acarnaniae oppidi, incolae), fortissimi
viri Acarnaniae; in bello cum Iphicrate, *HG.* VI, 11, 37.
- Tibareni, populus Asiae liber ad Pontum Euxinum, fini-
timi Chalybibus, *Exp.* V, 1, 2; VII, 11, 25.
- Tigranes, Armeniorum regis filius natu major, *Inst.* III,
1, 7; patris causam agit, *ib.* 14; quantum amet uxorem,
ib. 36; amatur ab ipsa, *ib.* 41: uxore secum ducta,
praest Armeniis in exercitu Cyri, *ib.* 42; V, 11, 42; se
Cyro addictum fateatur, V, 1, 26. Victoriis in certamine
equestri reportat, VIII, 11, 25; vocatur ad cenam a
Cyro, VIII, 14, 1; ejus uxor muneribus donatur a Cyro,
ib. 24.
- Tigranes, quocum erat Struthiae nupta filia, a Diphrida
Lacedaemonio cum uxore et opibus in itinere capitur,
HG. IV, 11, 21.
- Tigris, amnis: ex eo canales ducti sunt in Euphratem,
Exp. I, 11, 15; II, 14, 13; per pontem trajiciunt eum
Graeci, II, 14, 24; postquam fontes ejus praeterierant,
ib. 3.
- Timagoras, Atheniensis, ad regem Persarum ab Athenien-
sibus mittitur, *HG.* VII, 1, 33. Secundum honoris a
Pelopida locum apud regem obtinet, *ib.* 35. Athenas re-
versus, ab Atheniensibus necatus, quod collegarum con-
tubernium recusasset, Pelopidas favens, VII, 1, 38.
- Timasio, Dardanius (ex Dardano, urbe Troadis ad Helles-
pontum), in locum Clearchi sufficitur dux in exercitu
Decemmillium, *Exp.* III, 1, 47; VI, 1, 32; exul Troadis,
V, 11, 23; cum Clearcho et Dercyllida antea militaverat
in Asia, *ib.* 24; cum Xenophonte est natu minimus du-
cum, III, 11, 37: impedit, ne Xenophon urbem condat
in Ponto, V, 11, 19, 21; frustra agit cum Heracleotis,
ib. praest equitibus Xenophontis, VI, 11, 12 sq.; et
hostes persequitur, 11, 28; VII, 1, 40; 11, 1; 11, 46; ha-
- bet multa pocula, et tapetes Persicos, VII, 11, 18; ne-
gat se sine Xenophonte esse militaturum, VII, 1, 10.
- Timesitheus, Trapezuntius, proxenus ibi Mossynecorum,
Exp. V, 14, 2, 4.
- Timocrates, Atheniensis, censet Atheniensium duces octo
populo victos tradendos esse, *HG.* I, 11, 3.
- Timocrates, Rhodius, a Tithrauste cum pecuniis in Grae-
ciam mittitur, *HG.* III, 14, 1.
- Timocrates, Lacedaemonius, a Lacedaemoniis ad Athenien-
ses legatus de pace mittitur, *HG.* VII, 1, 13.
- Timocrates, Syracusanus, a Dionysio minore duodecim
navibus praeficitur, *HG.* VII, 14, 12.
- Timolaus, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, ut bel-
lum Lacedaemoniis faceret, *HG.* III, 1, 1. Oratione usus
est in conventu Graecorum contra Lacedaemonios, IV,
11, 11.
- Timomachus, Atheniensium dux, Oneum negligenter custo-
dit, *HG.* VII, 1, 41.
- Timotheus, praclarus Atheniensium dux, *HG.* V, 14, 63.
Lacedaemoniis victis, Corcyram occupat, *ib.* 64. Facta
pace domum revocatur, sed Zacynthios in tinere resti-
tuit, VI, 11, 2. Inde bellum recrudescit, *ib.* Ab Athenien-
sibus sexaginta navibus praeficitur, *ib.* 11; Sed ei impe-
rium abrogatur, *ib.* 13.
- Tiribazus, satrapa Armeniae occidentalis, *Exp.* IV, 14, 4,
sive Phasianorum et Hesperitarum, VII, 11, 25; regi
Persarum carus, IV, 14, 4; fictas inducias facit cum
Graecis, *ib.*; vult adoriri Graecos, *ib.* 18; ejus tentorium
capitur, *ib.* 21. — Regis Persarum praefectus, *HG.* IV,
11, 12. Ad eum Antalcidam legatum mittunt de pace
Lacedaemonii, *ib.*; alios Athenienses, *ib.* 13. Ejus perfi-
dia erga Graecos, *ib.* 15. Antalcidas clam pecunias dat,
ib. 16. Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, *ib.* 17.
Lacedaemonii ejus gratiam captant, V, 1, 6: quos ju-
vat, *ib.* 25. Tenet Ioniam, *ib.* 28. Pacis formulam prae-
legi jubet legatis civitatum, *ib.* 30.
- Tisamenus, vates vel hariolus Lacedaemoniorum, in conju-
ratione Cinadonis capitur, *HG.* III, 11, 11.
- Tisiphonus, Thessalus, Alexandri frater, imperium Thes-
saliae obtinet, *HG.* VI, 14, 37.
- Tissaphernes, Ioniae et Cariae satrapa, cum Cyro minore
adscendit ad Darium, *Exp.* I, 1, 2; calumniatur Cyrum
apud fratrem, *ib.* 13; Milesiorum alios occidit, alios
expellit, *ib.* 7; aperit regi consilium Cyri, I, 11, 4; II,
11, 19; unus ex quatuor Artaxerxis ducibus, I, 11, 12;
ab eo deficiunt omnes civitates ad Cyrum, I, 11, 9;
homo impius et subdolanus, II, 1, 39; jactat suam erga
Graecos benevolentiam, II, 11, 18; facit foedus cum
Graecis, *ib.* 26; amoliri a se studet suspicionem insidiarum,
II, 1, 16; dolo capit duces Graecorum, *ib.* 32; adoritur
Graecos, III, 14, 13. Decernunt Lacedaemonii bellum
contra eum, duce Thimbrone VII, 11, 1, 7; 11, 24. Fra-
ter ejus, II, 1, 35. In Hellespontum venit, *HG.* I, 1, 9.
- Alcibiadem Sardibus in vincula conjecit, *ib.* Perfidiae
apud Lacedaemonios ab Hermocrate accusatur, *ib.* 31.
Magnas copias contra Thrasylum cogit, I, 11, 6. Ejus
segnities incusatur ab Lacedaemoniis apud Cyrum, I, 1,
2. Favet Atheniensibus, *ib.* 8. Regi in Cyri bello profuit,
III, 1, 3. Ejus satrapiam accipit, *ib.* Sed civitates Grae-
cas Ioniae sibi vindicanti, bellum indicitur et Thimbro
contra eum mittitur, III, 1, 3 et 4; inde Dercyllidas,
qui tamen, ut Pharnabazo noceret, cum Tissapherne
amicitiam fecit, *ib.* 9. Lacedaemonii bellum contra eum
instaurant, III, 11, 12. Quare in gratiam redit cum Phar-
nabazo et copias cum eo jungit, ita ut ipse ait summus
imperator, *ib.* 13. In Caria domicilium habet, *ib.* 12. Ejus
timiditas, *ib.* 18. Cum Dercyllida inducias init, *ib.* 20.

- Rex et Tissaphernes clam parant classem contra Lacedaemonios, qui Agesilao regem adversus illos mittunt, *III*, *iv*, 1. Cum Agesilao colloquium habet, et inducias facit, *ib.* 5, 6 (et *Ag.* 1, 10): Sed eas statim violat, *ib.* (et *Ag.* 1, 11). Bellum Agesilao denuntiat, quod narratur *ib.* 11 sqq. et *Ag.* 1, 13 sqq. Dolosum dolis superat Agesilao ad Sardes, *Ag.* 1, 16, 17, 23; *HG.* *III*, *iv*, 25. Re male gesta, *Ag.* 1, 32, in suspicionem venit regi, cuius jussu capite truncatur, *ib.* 35; *HG.* *III*, *iv*, 25.
- Tithraustes, Persa, a Persarum rege missus, ut caput Tissapherni precideret, *HG.* *III*, *iv*, 25 (et *Ag.* 1, 35). Legatos ad Agesilao mittit, *ib.* et ingentes ei opes promittit, si e provincia velit decedere, *ib.* 26 (et *Ag.* *iv*, 26). Inimicus Lacedaemoniorum, Graecos ad bellum adversus eos concitat, *III*, *v*, 1.
- Tlemonidas, Lacedaemonius, Teutentiae eques et cetratorum dux, occiditur in pugna contra Olynthios, *HG.* *V*, *iii*, 4.
- Tolmidas, Atheniensium dux, victus ad Lebadium, *Mem.* *III*, *v*, 4.
- Tolmides, Eleensis, praeco optimus in exercitu Decemmilium, *Exp.* *II*, *ii*, 20; *III*, *i*, 46.
- Torone (Macedoniae oppidum), ab Agesipolide vi capitur, *HG.* *v*, 3, 18. Toroneci incolae crudeliter ab Atheniensibus tractati, *II*, *ii*, 3.
- Trachinia Heraclea. *V. Heraclea.*
- Tralles (urbs Lydiae ad Maeandrum fluvium), *Exp.* *I*, *iv*, 8. Urbs Cariae dicitur *HG.* *III*, *ii*, 19.
- Temipsae (populus Thraciae Europae), *Exp.* *VII*, *ii*, 32.
- Trapezus, urbs Graeca ad Pontum Euxinum, Sinopensium colonia, in Colehorum regione, *Exp.* *IV*, *viii*, 22; pendebat tributum Sinopensibus, *V*, *v*, 1, 10. Augustus ad eam descensus e Drilarum regione, *V*, *iii*, 1. Trapezontii incolae passim in eisdem capiti.
- Tresturres, (*Τρεσσυρρα*, locus Eginiae insulae) *HG.* *V*, *i*, 10.
- Tricarantum, Phasiae castellum, munium Argivi, *HG.* *VII*, *ii*, 1, 5 et 11. In Tricarano Phasiarum o exules adsunt, *VII*, *iv*, 11.
- Trigintaviros in oligarchia Atheniensium catalogus, *HG.* *II*, *iii*, 2. Eorum res gestae, *ib.* 11 sqq. Eorum imperii initium, *ib.* 14. Facinora eorum *ib.* 17; *II*, *iv*, 8. Eorum magistratus abrogatur, *II*, *iv*, 23. Eleusinem se recipiunt, *ib.* 24. Trigintaviros institutum, *VI*, *iii*, 8.
- Triobolum Eginacum, *HG.* *V*, *ii*, 21. Triobolum nauticum, *ib.* *iii*, 9.
- Triphylides (Triphyliae in Elide) urbes, *HG.* *III*, *ii*, 30.
- Triphylia gens Elidis, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *HG.* *IV*, *ii*, 16. Elei eos liberare notunt, *VI*, *v*, 2. Ab Arcadibus adjuvi, *VII*, *i*, 26.
- Triptolemus Cereis ac Proserpine arcana sacra Herculi, Castori et Polluci primis ostendit, et fruges Peloponneso, *HG.* *VI*, *iii*, 6.
- Troezen (urbs Argolidis), naves dat Lacedaemoniis, *HG.* *VI*, *ii*, 3.
- Troezenii, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *IV*, *ii*, 16. Add. *VI*, *ii*, 2.
- Troja (pro Troas, regio Phrygiae minoris ad mare Aegaeum), *Exp.* *V*, *vi*, 24; *VII*, *viii*, 7. Troja urbs capta ab Hercule, *Ven.* *i*, 9; iterum capta est consilio et opera Ulyssis et Diomedis, *ib.* 13. Eo navigat Agamemno, *HG.* *III*, *iv*, 3, et eam capit, *VII*, *i*, 31.
- Trojanus currus, *Inst.* *VI*, *i*, 27; *ii*, 8.
- Trophimi Lacedaemonii *μολαζες*, qui fuerint, *HG.* *V*, *iii*, 9.
- Tydeus, Atheniensium navarchus ad Egos flumen, *HG.* *II*, *i*, 10. Alcibiadis consilium continuit, *ib.* 26.
- Tyndaridarum domus Lacedaemone, *HG.* *VI*, *v*, 31.
- Tyrbas, nomen canis, *Ven.* *vii*, 5.
- Tyrium, (urbs in finibus Phrygiae et Lycaoniae) *Exp.* *I*, *v*, 14.
- U
- Ulysses: ejus opera capta est Troja, *Ven.* *i*, 13. Chironis discipulus *ib.* 2. — Dormiens rexit in patriam, *Exp.* *V*, *i*, 2. Et temperans ipse Mercurii monitu ab incantationibus liber, *Mem.* *I*, *iii*, 7; *II*, *vi*, 11; bonus orator, *IV*, *vi*, 15. Invidia ejus perit Palamedes, *IV*, *ii*, 30. *Ap.* 26: Sed ab hoc crimine eum vindicare videtur a *Ven.* *i*, 11.
- V
- Venus celestis et vulgaris, *Conc.* *viii*, 9.
- Verecundia, dea, *Conv.* *viii*, 35.
- Vesta. Vesta patria, tanquam a Persis culta, *Inst.* *I*, *v*, 1; *VII*, *v*, 57. — Ad Vestae aram Theramenes accurrit, *HG.* *II*, *iii*, 52. Vestae templum apud Cladaum aeneae, *VII*, *iv*, 31.
- Vetulae pectus (*Τετὰς; στήθος*, locus prope Thebas) *HG.* *V*, *iv*, 50.
- X
- Xanthicles, Achaus, sufficitur dux in exercitu Decemmilium loco Socratis Achaei, *Exp.* *III*, *i*, 47; repetundarum damnatur, *V*, *viii*, 1.
- Xanthippa, Socratis uxor, *Conv.* *ii*, 10. *Conf. Mem.* *II*, *v*.
- Xenias, Parrhasius, sive Arcas, ascenderat cum Cyro minore ad patrem, *Exp.* *I*, *i*, 2: ad expeditionem cum quatuor millibus gravis armaturae venit ad Cyrum, *ib.* *I*, *ii*, 3; celebrat Lycaea, *ib.* 10; desertus a multis clam aufugit domum, *I*, *iv*, 7.
- Xenias, Eleus, seditionem Elide excitat *HG.* *III*, *ii*, 27.
- Xenodes, Lacedaemonius, ab Agesilao copiis equestribus praeficitur, *HG.* *III*, *iv*, 20.
- Xenophon, Atheniensis, invitatus a Proxeno hospite, et Cyrum minorem sequeretur, impellitur a Socrate, et Apollinem de hoc itinere consulat, *Exp.* *III*, *i*, 4; venit et Cyrum Sardes, *ib.* 8; cum Cyro loquitur ante pugnam, *I*, *viii*, 15; respondet Ariaco, *II*, *v*, 41. Valde somnolentus vidit somnium, *III*, *i*, 11; surgit et convocat Proxenos, *ib.* 15; a quibus dux creatur loco Proxeni, *ib.* 26, 47; abigit Apollonidem, *ib.* 30; ostendit duobus, quid fieri debeat, *ib.* 35; hortatur milites, *III*, *ii*, 1, 7; rationem itineris proponit, *ib.* 34; praestitit agmini extempore, *ib.* 37; persequitur hostes frustra, *III*, *iii*, 8: itaque instituit funditores et equites, *ib.* 20; celeritate occupat montem, *III*, *iv*, 44; lenis erga militem iniquum, *ib.* 47; fallit hostes strategemate, *IV*, *ii*, 2; magna cum adducit copias per montes Carduchorum, *ib.* 9 sqq.; deservit ab armigero, *ib.* 21; iterum valde sollicitus, somnium spem bonam accipit, *IV*, *iii*, 8; strategema ejus, *ib.* 20; transigit noctem sine igne et cibo sub dio; *IV*, *v*, 21; perhumane tractat vici praefectum Armenium, *ib.* 25; de eodem fit rixa inter Xenophontem et Chirisophum, *IV*, *vi*, 3; ejus consilium de hostibus aggreddendis, *ib.* 10; idem de oppugnando castello Taochorum, *IV*, *vii*, 4; mutat prudenter aciem, *IV*, *viii*, 10; suadet, quomodo tempus recte transigat exercitus, quam diu sit Trapezunte, *V*, *i*, 5; oppugnat Drilarum castellum, *V*, *ii*, 8. (In transitu haec narratur: cum Agesilao ex Asia redit, et interest pugnae ad Coroneam, *V*, *iii*, 6; exul habitat Scillunte, *ib.* 7; ex praeda ibi exstruit fanum Dianae, *ib.* 9.) Conatur urbem condere in Ponto, *V*, *vi*, 15; defendit se contra criminationem ducum, *V*, *vii*, 5; lastrat exercitum, *ib.* 35: defendit se contra crimen in-

solentia et petulantia, V, viii, 2; imperium exercitus oblatum repudiat, VI, i, 19; consulit Herculem, propositne ei apud exercitum manere, VI, ii, 15; auxilio proficiscitur Arcadibus obsessis, VI, iii, 19; hortatur milites ad hostes aggrediendos, VI, v, 14; sedat tumultum militum, VI, vi, 8; hortatur milites, ut Cleandro gratificentur, *ib.* 12; iram militum contra Byzantinos sedat, VII, i, 22; valedicit exercitui et cum Cleandro discedit, *ib.* 40: sed jussu Anaxibii redit ad exercitum, VII, ii, 8; ei insidiatur Aristarchus, *ib.* 4, 16; proficiscitur ad Seuthen, *ib.* 17; refert ad milites, velintne stipendia mereri apud Seuthen, VII, iii, 3; in convivio Seuthae donat se et suos, *ib.* 30; defendit suam innocentiam, et docet milites, se non esse in culpa, quod Seuthes stipendium promissum non solvat, VII, vi, 11; fortiter respondet Medosadae; VII, vii, 4; persuadet tandem Seuthae, ut stipendium suis solvat, *ib.* 21; vendit equum, ut viaticum habeat, VII, viii, 2; capit Asidatem cum multis opibus: hinc locupletatus discedit, *ib.* 23. — Refutatur a Socrate, quum negasset osculum esse periculosum, *Mem.* I, iii, 11. — Xenophon non solum magnarum civitatum egregia facinora celebranda existimat, quod alii faciunt historici: sed et multo magis quae a parvis me-

morabilia geruntur, *HG.* VII, ii, 1. Dux Cyrianorum, III, ii, 7.

Xerxes, rex Persarum, victus terra marique a Graecis, *Exp.* III, ii, 13; post cladem in Graecia acceptam aedificat Celerarum arcem et regiam, I, ii, 9. — Intelligitur *HG.* IV, ii, 8; *Ag.* ii, 1. Pro Artaxerxe est in codd. *HG.* II, i, 8.

Xipho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Z

Zacynthii (incolae Zacynthi, insulae maris Ionii), legatos Lacedaemonem mittunt, *HG.* VI, ii, 3.

Zapatus, amnis Assyriae, *Exp.* II, v, 1; III, iii, 6.

Zelarchus, curator fori rerum promercalium a Trapezuntiis exercitui Graeco concessi, *Exp.* V, vii, 24.

Zenis, Dardanius, satrapa Aelidis a Pharnabazo constitutus, *HG.* III, i, 10. Uxor ejus Mania, *ib.*

Zeuxippum pictorem nonnulli intelligunt *Conv.* iv, 64, ubi est « Heracleota hospes. »

Zeuxippus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Zeuxis, pictorum princeps, *Mem.* I, iv; *Cec.* x, 1. De eo accipitur etiam « Heracleota hospes, » *Conv.* iv, 64.

Zoster Atticae (isthmus), *HG.* V, i, 9.

